

Enciclopedia Română.

Tomul al treilea.

Kemet — Zymotic.

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ

PUBLICATĂ DIN ÎNSĂRCINAREA ȘI SUB AUSPICILE

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ
ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

DE

DR. C. DIACONOVICH.

≡ TOMUL III. ≡

Kemet — Zymotic.

(Cuprinde 18,819 articole cu 2 harte, 2 adnexe și 16 ilustrațiuni în text.)

IBIU, 1904.

EDITURA ȘI TIPARUL LUI W. KRAFFT.

www.dacoromanica.ro

Autorii tom. III al „Enciclopediei Române“.

- Aguletti, Th. Avr.**, profesor, Tîrgoviște (Istoria Românilor).
Alimăneștean, C., inginer de mine, Buouresoi (Montanistică).
Antipa, Grig., Dr., directorul muzeului de ist. nat., Buouresoi (Zoologie).
Antonesou, Teochari, profesor universitar, Iași (Arheologie).
Arbure, C. Z., publicist, Buouresoi (Basarabia).
Aronovici, I. D., colonel, Iași (Militaria).
Atanasiu, Sava, profesor, Buouresoi (Geografie fizică).
Auner, Carol, rector semin., Buouresoi (Biserica din România).
Baiulesou, Maria, Brașov (Industria textilă).
Bălescu, Constantin, Lt.-colonel, Constanța (Marină).
Bârseanu, Andreiu, prof., Brașov (Liter. rom.).
Beu, Ilie, Dr., medic, Sibiu (Medicină).
Bodiu, Mihail, profesor, N.-Kálló (Geogr. Ung.).
Bologa, Vas., Dr., prof., Sibiu (Literatură).
Boroș, Ioan, canonic, Lugoj (Liturgică).
Broju, Ioan, preot militar, Sibiu (Istorie).
Bud, Tit, vicar, Sighet. Marm. (Maramureș).
Bulo, Teodor, prof., Beiuș (Literatura olasică).
Bunea, Augustin, Dr., canonic, Blaj (Ist. bis.).
Burada, T. T., prof., Iași (Instrum. music.).
Câmpian, Ilie, protopop, Gy.-S.-Miclăuș (Secuime, Stupărit).
Cerne, Titus, prof., Iași (Muzică).
Cosma, Partenie, dir. de bancă, Sibiu (Ist. bis.).
Crainicean, G., Dr., medic, Ploiești (Oculistică).
Cristea, Miron I., Dr., ases. consistorial, Sibiu (Ist. biser.).
Domșa, Aur., publicist, Blaj (Ist. bisericăsoasă).
Dragomiresou, Mihail, Dr., profesor, Buouresoi (Filosofie).
Evolcean, Dum., prof., Buouresoi (Liter. rom.).
Felix, I., Dr., membru al Acad. rom., Buouresoi (Higienă).
Felix, Eug., Dr., medic, Buouresoi (Medicină).
Floru, I. S., profesor, Buouresoi (Ist. univ.).
Gallucci, Attilio, inginer, Buouresoi (Fiziologie).
Gărdescu, Ioan, Lt.-colonel, Buouresoi (Militaria).
Hamzea, Aug., arhimandrit, Arad (Ist. biser.).
Herbay, Silv., căpitan, Leutschau (Militaria).
Iannesou, G., colonel, Buouresoi (Militaria).
Iarnik, Hertwik, Dr., prof., Praga (Liter. slav.).
Idieru, N. E., prof., Buouresoi (Econ. polit.).
Imerwol, Viotor, Dr., medic, Iași (Medicină).
Lăpădat, Alex., Buouresoi (Istoria Românilor).
Lecca, Octavian George, Buouresoi (Diplomație, Heraldică).
Leon, N., Dr., prof., Iași (Zoologie).
Maier, G., Dr., prof., Buouresoi (Agricultura).
Maioresou, Titu L., membru al Acad. române, Buouresoi (Istoria contemporană).
Marou, Isid., Dr., canonic, Blaj (Teologie).
Marienesou, At. M., Dr., membru al Acad. rom., Sibiu (Mitologie).
Minovici, S., Dr., prof., Buouresoi (Chimie).
Moga, Ilie, preot, Săsciori (Istoria biblică).
Moșil, Iuliu, prof., Tîrgu-Jiu (Zoologie).
Mrazek, Iud., prof. univ., Buouresoi (Mineralogie).
Murgoci, Muntean, G., Dr., Buouresoi (Astronomie).
Olinesou, Dionisie, prof. și adv., Slatina (Arheologie).
Onoiu, Dim., Dr., prof. univ. Buouresoi (Ist. Românilor).
Panțu, Z. C., custode la Inst. botan., Buouresoi (Botanica).
Papp, George, prof., Arad (Istoria și Geografia Ungariei).
Petrașou, N., publicist, Buouresoi (Arte frum.).
Pletos, Grig., prof., Năsăud (Filosofie).
Pop, Const., funcț. de bancă, Sibiu (Finanțe).
Popescu-Voitești, Ioan, prof., T.-Jiu (Zoologie).
Popovici, Andr., m. industr., Buouresoi (Morărit).
Popovici, George, Dr., protopop, Lugoj (Istoria bisericăsoasă).
Popovici, George, Dr., proprietar, Buouresoi (Diplomație).
Popovici, Ioan, preot, Gelmar (Geografia univ.).
Popovici, Iosif, Dr., prof., Viena (Limba și literatura slavonă).
Popovici-Băznoșanu, A., profesor, Buouresoi (Zoologie).

- Popovici-Hatzeg, șef de serv., București (Mon-tanistica).
- Precup, G., prof., Blaj (Filologia clasică).
- Procopian-Procopovici, A., șef de cultură, Bu-curești (Botanică).
- Pușcariu, Ilarion, Dr., archimandrit, Sibiu (Ist. bisericească).
- Pușcariu, Ioan cav., membru al Acad. române, Bran (Istoria Transilvaniei).
- Radian, S. St., preparator la Inst. botan., Bu-curești (Botanica).
- Radu, Iac., Dr., vicar, Hațeg (Teologie).
- Radulescu, Constatin, Dr., medic, București (Medicină).
- Radulescu, Paul, Lt.-comandor, Galați (Marină).
- Rațiu, I., Dr., prof., Blaj (Liter. maghiară).
- Roșca, Remus, Dr., protosinel, Sibiu (Ist. bis.).
- Sbiera, I. G., Dr., membru al Acad. române, Cernauți (Bucovina).
- Scriban, Ștef., magistrat, Ploiesci (Jurisprudența).
- Străjan, Mih., prof., București (Literatura univ.).
- Șuluțu, St., Aurel, Dr., prof., Ploiesci (Liter. franceză).
- Șuluțu, St. Iosif, preș. »Asociațiunii», Sibiu (Ist. Transilvaniei).
- Sutzu, A., Dr., profesor univ., București (Psy-chiatria).
- Szabó, Gavr., preot, Bicsad (Țeara Oașului).
- Tălășescu, A., Dr., medic, Constanța (Medicină).
- Tiktin, H., Dr., prof., Iași (Linguistică).
- Togan, Nic., protopop, Sibiu (Istorie, Geografie).
- Traila, Ilie, avocat, Oravița (Ist. Banatului).
- Urșian, Valerian, prof. univ., București (Științe politice).
- Vatășan, Ioan, funcț. de bancă, Sibiu (Finanțe).
- Velovan, Ștef., prof., Craiova (Pedagogie).
- Viciu, Emil, prof., Blaj (Fizică).
- Vlădescu, Mih., direct. Institutului de botan., București (Botanica).
- Voilean, Mateiu, ases. consist., Sibiu (Africa).
- Voinescu, Benedict, referendar, București (Drept, Finanțe).
- Vuia, Iuliu, învețator, Comloș (Ist. pedag.).
- Weigand, Gust., Dr., profesor univers., Lipsca (Ărămâni).
- Wittstock, Osc., Dr., preot, Avrig (Sașii Trans.).
- Xenopol, A. D., prof. univ., Iași (Ist. Român.).

Prescurtări și semne.

a. = an	gr.-or. = greco - (ortodox) - oriental	n. = născut
a. Chr. = înainte de Christos	ha (și hect.) = hectar	naț. = național
adj. = adjectiv	Imp. = Impărat	or. = orăș
art. = articol	imp. = imperial	ort. = ortodox
Ban. = Banat	inf. = inferior, de jos	p. (pag.) = pagina
bis. = biserică, bisericesc	ins. = insulă	pl. = plasa
botan. = botanică	isr. = israelit, mosaic	prof. = profesor
Buc. = Bucovina. (La notițe bibliogr. = București)	ital. = italian	pron. = pronunță
C. = Celsius	j. = județ	prot. = protestant
ca. = circa	jug. (cat.) = jugăr (catastral)	res. = resăritean, oriental
căp. = căpitanat (capitală)	kgr. = chilogram	Rom. = România
cat. = catolic	km. = chilometru	rom. = român, românesc
căt. = cătun	km ² = „ pătrat	rom.-cat. = romano-catolic
Cf. = conferențe	km ³ = „ cubic	rur. = rural
cm. = centimetru	l. = limba	s. = sau (la numiri de localități = sat)
cm ² = „ pătrat	lat. = latin, latinesc	scr. = scrieri
cm ³ = „ cubic	Lit. = literatură	s. e. = spre exemplu
com. (și c.) = comuna	loc. = locuitori	secl. = secol
cott. = comitat	M. = Mare	Sf. (St) = Sfânt
cuv. = cuvânt	m. = metru	soc. = societate
d. Chr. = după Christos.	m ² = „ pătrat	sup. = superior, de sus.
Dicț. = Dicționar	m ³ = „ cubic	tip. = tipografia
ep. = episcop	magh. = maghiar, în limba magh.	trib. = tribul
fam. = familia	med. = medicină	Trs. (Trans.) = Transilvania
fl. = florini	mil. = miloane	Ung. = Ungaria
flv. = fluviu	ml. = mile	ung. = ungar
fr. = franci (lei)	mm. (mm. ² , mm. ³) = milimetru (pătrat, cubic)	univ. = universitate
frc. (și franc.) = francez, (în limba franceză)	moh. = mohamedan	urb. = urban
geom. = geometria	mold. = moldovean	uu. (ur.) = urmator
germ. = german, în limba germ.	mos. = mosaic, israelit	v. = veți
gr. = gram	mt. = munte	v. ac. = veți acolo, v. aceasta
grc. = grec, grecesc	munt. = muntean (din Mun- tenia)	vol. = volum
gr.-oat. = greco-catolic		zool. = zoologia
		† = mort.

Observări.

La aranjarea articolelor »Enciclopediei Române« redacțiunea a fost condusă de considerațiuni pur practice și din acest punct de vedere a stabilit următoarele:

1. *Nume proprii*, precum și *termini tehnici* neîncetățeniți în limba română, sînt dați cu ortografia lor originală. Din această cauză la căutarea articolelor sînt a se conferi titlul de sub *ae, c, ph, th, y* cu cei de sub *e, k, qu, f, t, i*.

2. Pentru înlesnirea aranjării mai practice a materialului, cuvintele feminine cu terminațiunea *ă* sînt date totdeauna articulat cu *a*.

3. *Titlul* articolelor, repețindu-se în text, se dă numai cu litera inițială (mare).

4. Fiind »Enciclopedia Română« un »dicționar real« și nu de limbă, derivațiunile și observările *filologice* au fost aproape cu totul încungiurate.

5. Numele pus în șirul ultim al articolelor între parantese [], este *numele* (ori semnul) *autorului*.

Harte și ilustrațiuni din tom. III.

...

	pag.		pag.
Laringele omului (adnex cu 5 ilustr.)	57	Sibiiu: Vederea generală	951
Statua lui George Lazăr în Bucuresci	69	„ Biserica ev.-lut.	952
Biserica catedrală gr.-cat. din Lugos	137	„ Resturi din zidurile orașului	953
Biserica gr.-or. din Lugos	139	Sighișoara: Internatul și turnul bis. ev.	954
Un stabiliment de morărie	299	„ Liceul episcop. Teutsch	955
Interiorul unei mori	301	Tirgu-Jiu, Primăria	1102
Mausoleul familiei Mocsonyi	305	„ Gimnasiul	1103
Harta Oceaniei	436	„ Statua lui Tudor Vladimirescu	1104
Ochiul	437	Mănăstirea Tismana	1105
Harta etnogr. a Țerilor locuite de Români	794	Urechea (adnex cu 9 ilustr.)	1174

-----●-----

K

Articole ce nu se găsesc aici sînt a se căuta sub C.

Kemet, numirea orig. a Egiptului.

Kemény de Gyerő-Monostor, familie de conți și baroni ungari, cari se trag din *Micola de Calota*, (1260), trunchiul familiilor condivisionale Gyerőffy, Mikola, Radó, Vitéz, Kabos și Kemény. Șincai (Cron. 1296) și St. Moldovan (Trans. 1896 nr. 6) susțin, că Micola de Calota, prin urmare și descendenții ar fi de origine română. Familia K. trecînd parte la catolici, parte la reformați, cu timpul s'a ridicat la cele mai însemnate funcțiuni, dignități și posesiuni în patrie. Așa *Ioan*, redactorul Aprobatorilor (1653) ajunse scurtă vreme și principe al Ardealului (1661). Nepoții săi *Ioan*, *Ladislaus* și *Simon* 1704 baroni, *Samuil* și *Farkas* 1817 și 1830 conți, iar fiul acestuia *Iosif* a fost renumitul istoric din zilele noastre. *Francisc* (Schiopul), 1861—62, cancelar și 1865 president al dieței din Cluj. (Lit.: Nagy Ivan, Kőváry, magy. Család.) [p.]

1) *Kemény, Dionisiu*, baron, n. 1803, † 1849 în Buda; mare orator și împreună cu I. Bethlen, N. Vesselőnyi și C. Szász pionier al evenimentelor dela 1848/9. 2) *Kemény, Farkas*, baron, n. 1796, † 1852 în Londra. În revoluția din 1848—49 major, luptînd alături cu Bem și distingîndu-se mai ales în lupta dela podul Simeriei. 6 Maiu 1849 Hatvani strimtorat de Moții lui Iancu în Abrud, cere prin Janó József și Petru Coloja ajutor dela K. din Deva. 3 Iunie K. pleacă și ajunge în Abrud la 11 Iunie, venind pe valea Crișului alb, și ia cu sine pe Maghiarii remași de Hatvani în Abrud. După revoluție s'a refugiat în Anglia. 3) *Kemény, Gavril*, baron, fost ministru de agricultură (1878—82) și de lucrări publice și comunicațiune (1882—86), n. 9 Iulie 1830 în Ciumbud, † 23 Oct. 1888 în Ajnácskő. S'a distins prin scrieri de cuprins politic, istoric și sociologic, pentru cari Academia magh. l-a ales membru cosp. și mai tîrziu onorar. 1863 din partea opoziției maghiare el a fost insarcinat cu elaborarea protestului contra dieței transilvane convocate de Schmerling. 4) *Kemény, Stefan*, baron, n. 1811, † 1881 în Ciumbud. 1848—49 comite supr. al cott. Alba-inf. Autorul »Cărții negre», în care însușuă trupelor române din 1848—49 cele mai oribile jafuri și crudelități. Invectivile lui au fost respinse de prefectul Axente Sever în »Respons la Cartea neagra». 5) *Kemény, Ioan*, principele Transilvaniei (22 Dec. 1660 pîna 23 Ian. 1662), n. 1607, † 1662 în lupta dela Seleuș. 1657 în reîntoarcerea din expediția poloneză cade în prisoare la Tatarsi și e dus în Crimeea. 1659 rescumpărat de rudenile sale. 1660 ales principe contra lui Acaștu Barsay. Neprimind ferman de întarire dela Sultanul, K. ucide pe Barsay și pe doi frați ai lui. Alungat de Turci, cauta ajutor la în-

păratul Leopold I, care sub comanda lui Montecucculi îi dă oaste de 36.000. Într'aceea fiind ales principe Mihail Apaffy, prin întervenirea pașei Ali dela Timișoara, K. strimtoarează pe Apaffy la Sighișoara. Turcii vin în ajutor lui Apaffy și se dă lupta dela Seleuș. 6) *Kemény, Iosif*, conte, renumit prin cercetarile și scrierile sale istorice, n. 11 Sept. 1795 în Grind, † 12 Sept. 1855. Fost secretar erarial în Sibiu, apoi deputat regalist la dietele din 1837, 1841 și 1846. Retras din arena politică s'a dedicat exclusiv cercetărilor istorice privitoare la Transilvania. Scr.: »Deutsche Fundgruben d. Geschichte Siebenbürgens» (Cluj, 1839, 2 vol.); »Erdély történeti tára» (Cluj, 1845); »Notitia historico-diplomatica archivi et litterarum Capituli Albensis Transilvaniae» (Sibiu, 1836, 2 vol.); »Epistolae Mathiae Corvini, Vladislai II. et Ludovici II. Regum Hungariae et contemporaneorum adjectis notis criticis» (Sibiu, 1835); și alte numeroase scrieri de mare valoare. 7) *Kemény, Ludovic*, comandantul Devei și presidentul tribunalului marțial în 1848—49. După revoluție osândit la 15 ani închisoare de fortareată, pe care și-a împlinit-o în Olmütz; n. 1799 în Șamșud de Câmpie, † 7 Iulie 1879 în Hunedoara. 8) *Kemény, Samuil*, cancelarul Transilvaniei, † 23 Sept. 1817. 9) *Kemény, Sigismund*, publicist și scriitor, n. 1816 în Căpudul de Câmpie, † 12 Dec. 1875 în Camăraș (nebun); mâna dreaptă a lui Francisc Deák în luptele politice. A scris broșuri politice, romane, articole de țiar, scrieri istorice, etc., toate apreciate foarte favorabil de opinia publică maghiară. K. e tractat în istoria literaturii maghiare ca unul dintre cei mai de frunte scriitori. Academia magh. l-a ales membru onorar și membru în direcțiune. [t.]

Kemi, riu în Finlanda, curge prin lacul K. (45 km. lung), se varsă în sinul Botnic; 408 km. lung.

Kendi-Lóna, (*Lona*), com. mică în Trs., cott. Solnoc-Dobâca, cu 1125 loc. (1891) Români și Maghiari.

Kenia, munte în Africa, v. Kilimandsaro.

Kennan, George, călător, n. 1845 în Norwalk (Ohio, America), a însoțit 1865—68 expediția americană de cablu la Alasca și Siberia, 1870—71 a călătorit prin Caucașia, 1885—86 în Siberia. Scrierea sa asupra Siberiei: »Siberia and the exile system» (1891, 2 vol.), a făcut senzație prin descrierea sorții deportaților.

Kenzoică, grupa (geol.) v. Tertiară.

Kent, comitat la sud-estul Angliei, lângă mare, 4028 km², cu 1.142,324 loc. (1891). Capitala Maidstone. K. a jucat rol însemnat în istorie, începînd de pe timpul lui Caesar și dela întemeierea primului regat anglosaxon (secl. V).

Kent, Eduard duce de K. și Strathearn, conte de Dublin, al patrulea fiu al lui George III,

n. 2 Nov. 1767, 1818 căsătorit cu princessa Victoria de Coburg. Tată al reginei Victoria; † 23 Ian. 1820.

Kent, 1) *K. William*, n. 1685, architect, întemeietorul noului stil de vile. † 1748. 2) *K. James*, jurisconsult american, n. 1763, † 1847. Autoritate juridică. Scr.: «Commentaries on American law.»

Kentia Blume, (botan.) gen de Palmieri, cu 6 specii, din Australia și insulele Moluce; se caracterizează prin segmentele frunzelor, ce sînt acuminată, prin stamine în număr de 6 și prin ovul basilar erect. Ca specii citam: *K. australis* Hort., *minor* F. Muell., *procera* Blume, ș. a. Unele din ele se cultivă prin florării. [S. Șt. R.]

Kentrophyllum Neck., (botan.) secțiune din genul *Carthamus* L. (v. ac.)

Kentucky, 1) *K.*, rîu în Statele-Unite ale Americii de nord, izvoresce în munții Cumberland și după curs de 375 km. se varsă în rîul Ohio. 2) *K.*, stat în Statele-Unite ale Americii de nord, între statele Missouri, Illinois, Indiana, Ohio, Virginia și Tennessee, cu areal de 104,630 km², 1.858,600 loc.; șesuri mari extinse, partea mijlocie foarte fructiferă. Locuitorii se ocupă parte cu cultivarea pământului și prăsierea de animale, parte cu lucrul la minele, bogate cu deosebire în cărbuni de piatră și fier. Industria și comerțul este foarte dezvoltat. Cultura poporului în general stă pe un grad destul de înalt. Capitala *Frankfort*; la congres trimite 13 membri. [M. Bodiu.]

Kephalo —, v. *Cephalo* —.

Kephalonia, lînga Corfu, este una din cele mai mari și importante insule ionice, despărțită de Itaka printr'o mică strîmtoare. N'are nici un rîu, însă multe izvoare. Este străbătută de munții *Clatovuni*, al căror vîrf mai înalt este vechiul *Ainos* (1620 m.). *K.* are în general o climă dulce, dar adesea variabilă din cauza înălțimei munților; toamna mai ales cad ploii abundente. Capitala este *Argostoli*. Pământul este productiv; bogat în vii și măslini. Ca ruine din vechime nu se găsește mai nimic, afară de templul lui Jupiter Ainesios, pe vîrful muntelui Ainos. *K.* a făcut parte din liga ateniană în secl. V a. Chr.; a fost cucerită de Romani în 189; la împărțirea imperiului roman trece la imperiul de resărit; la 1224 este luată de către Venețieni; la 1479 de către Turci. Trece apoi prin diferite stăpîniri pînă în 1815, când este pusă sub protectoratul englez; iar la 1863 este încorporată regatului Greciei.

Kepheos, rege mitic din Aethiopia. v. *Chepheus* și *Cepheus* (constel.).

Kepler, *Ioan*, astronom, n. 27 Dec. 1571, 1594 profesor de matematică în Graz, 1600 ajutor al lui Tycho Brahe în Praga, 1601 matematic împăratului, 1612 profesor în Linz, 1628 în serviciul lui Wallenstein în Sagan, † 15 Nov. 1630 în Regensburg. *K.* e renumit prin descoperirea *legilor kepleriane*: caile planetelor sînt elipse, în unul din focarele lor se află soarele; radius vector al unei planete în timpuri egale parcurge teritorii egale; quadratele timpurilor de revoluțiune a planetelor sînt în același raport între sine ca și cuburile depărtării lor mijlocii dela soare. *K.* a inventat și ochianul astronomic, a construit tabele de planete (*Tabulae Rudolphinae*)

și a reotificat calendarul. »Opera omnia« edit. de Frisch (1858—72 în 8 vol.).

Kerargirit, mineral, clorură de argint; în cristale mici cubice, sau masse cristaline, dendridice, stalactite. Mineru important de argint se găsece numai în partea superioara a filoanelor de minereuri de argint la Freiberg, Königsberg, dar mai ales în America centrala și America de sud (Pernu, Chile, Mexico), în Nevada, Idaho, etc.

Keratactasia, întinderea corneei transparente fie în formă de glob, *Keratoglobus*, sau de con, *Keratokonus*; apoi *Keratokele*, hernia corneei; *Keratomaclacie*, inmuierea corneei, și *Keratonyxis*, intrarea cu instrument prin cornea spre a opera cataracta; sînt termini speciali în oculistică.

Keratina, substanța ce intră în constituția epidermului animal și în țesutul cornos. E principiul imediat important în substanța ce formează copita, coarnele, unghiile, pîrul, penele, lâna, oarapacele diferitelor animale. In oase nu se găsece. Se obține din coarne de bou prin extracțiuni succesive cu acizi diluați, alcali, apa, alcool și eter. [S. M.]

Keratitis, inflamațiunea corneei ochiului de cauză scrofuloasă, sifilitică, reumatică, traumatică, etc. Se vede bine cu iluminatul oblic, prin lupă sau cu microscopul corneal. In cele mai multe casuri este însoțită de dureri, fotofobie (fereală de lumină) și de lăcrimare. Ca remașițe sînt petele sau albeața. Ca tratament se indică comprese calde, atropina, masagiul, etc.

Keratofir, rocă, nume dat de petrografii germani porfirelor sodice și ortofirelor.

Keratoplastica, înlocuirea corneei tulbure a ochiului omenesc prin o bucată curată din cornea dela oarecare animal. Pînă în present fara rezultat bun.

Keratoscop, un disc rotund, de carton alb, pe care sînt cercuri negre, concentrice, dela periferie pînă la centru; servece pentru recunoascerea astigmatismului corneal; dar mai exact se determină aceasta prin *Keratometru* adecă *oftalmometru*.

Keratoscopia, *koroscopia*, *skiascopia*, *pupilloscopia*, *retinoscopia* e una și aceeași numire pentru metoda de a determina puterea refractara a ochiului prin o oglindă plană, care reflectează lumină pe cornea, pupila, oristalin și pe fundul ochiului.

Keraunic sau *Acroceraunic*, în vechime numele munților dintre Grecia și Epir, cari se ridică pînă la o înălțime de 2045 m. Astăzi se numesc *Kap Glessa*. [M. Bodiu.]

Kerbela, oraș în vilaietul turco-asiatic Bagdad, spre vest dela Eufrat, 15,000 loc. *K.* e Mecca Șiiților, de oarece aici se află mormîntul lui Imam el Husein.

Kerc, (rom. *Cârța*), com. mare în Trs., cott. Făgăraș, 996 loc. (1891) Români și Sași. In vechime era abație rom.-catolică, desființată de regele Mateiu (1474) și anexată prepositurii din Sibiu. In documente se face amintire de ea mai întăiu la 1223. Invasiunea Tatarilor a devastat-o așa de cumplit, că nici sub Stefan V nu se reculesese încă pe deplin.

Kercisora, (*Cârțișoara*), *Oprea-* și *Streja-C.*, com. mici in Trs., cott. Făgăraș, la poalele Negoiului, 920 loc. (1891) Români. *O.-C.*, colonisată

cu Secui de contele Mihail Teleki, ai căror urmași s'au romanizat de tot. Se arată încă și acum un ulm, sub care Teleki a conferat cu generalii austriaci asupra colonisării.

Kerci sau Bosforul cimmeric, astăzi *Ienikalé*, strimtoare de mare, ce leaga Marea Neagră cu Marea Azovică, 40 km. lungă și 4—40 km. lată, între peninsula Crim și Taman. [M. Bodiu.]

Kerek, v. Cherechiu.

Kerégyártó, *Arpad Aloisiu*, istoriograf, prof. de universitate, n. 1818 în Jászberény. 1842 deveni avocat, 1843—44 notar la dieta din Pojon; 1861 fu ales membru coresp. al Acad. magh. Scr.: Magyar alkotmány biztosítékai (discurs de recepțiune); Magyarok életrajzi (I—II vol., A—B. Pest, 1856—58), Magyarország művelődésének története, (I—II vol. dela 889—1114); Magyarország történetének kézikönyve, I—VII v.; Hazánk évlapjai, 889—1849; A műveltség fejlődése Magyarországon, I v. 889—1301; Magyarország emleknappjai ezeréves történetében. Sárvári felsővidéki gróf Széchényi István élete, etc. [+]

Keresd, (rom. *Crisp*), com. mică în Trans., cott. Târnava mare, 1241 loc. (1891) Români, Sași și Maghiari. Cetatea K. e una dintre cele mai bine conservate cetăți din vechime. Aici s'a tipărit »Historiarum Pannonico-Dacicarum libri X a clade Mohaziensi usque ad finem seculi a cancellarului Transilvaniei conte Bethlen Lupul (Farkas) † în 1679, din care numai câteva exemplare se mai afla. prin colecții și pe la privați.

Keresztes, 1) *Mező-K.*, com. mare în Ung., cott. Borsod, 4378 loc. (1891) Maghiari. Una dintre cele mai vechi comune. 26 Oct. 1596 mare bătălie între generalul Schwartzenberg și pașa Mehemet. 2) *Nagy-K.* (*Cristoflul mare*), com. mică în Trs., cott. Solnoc-Doboca, 1259 loc. (1891) Români.

Keresztényfalva și *Kereszténysziget* v. *Cristian*.

Keresztur, v. *Cristur*.

Kerguelen, insula nelocuită în Oceanul Indic (48 $\frac{1}{2}$ —49 $\frac{1}{2}$ ° lat. sud.), descoperită 1772 de francezul Kerguelen-Tremarec; stațiune importantă pentru vânătorii de balene.

Kerkápoly, *Carol*, om de stat magh., ministru de finanțe, prof. de universitate în Budapesta, membru corespondent al Academiei magh., n. 13 Maiu 1824, † 29 Dec. 1891. A fost prof. de filosofie la școalele sup. din Pápa, secretar de stat în ministerul de »houveți«; 1868 prof. la universitatea din Budapesta pentru științele de stat; 1870 ministru de finanțe, în fine irăși profesor. Scr.: »Világtörténelem«, »A világtörténet és az emberiség fajkülömbösége«, »Protestans egyházi alkotmány«, »Metafizika«, etc. [+]

Kermes mineral, preparat al sulfurului de antimon și al carbonatului de calce cristalisat. Se da ca expectorant la bronchite.

Kern, *Hermann*, pedagog al școlii herbartiene, n. 1823 în Jüterbogk, studiu în Lipsca și Berlin, deveni profesor la pedagogiul din Halle, apoi la gimnasiul diu Coburg. Dela 1853 redacta revista »Pädagogische Blätter«. La 1865 deveni director al unei școli industriale, apoi în 1876 al unui gimnasiu din Berlin, unde desfașură o însemnată activitate pedagogică, îndeosebi ca organizator al învățământului. Scrieri: »Ein Beitrag zur Rechtfertigung der Herbart'schen Metaphysik«, »Die Konzentration des Unterrichtes und

die Realschule«, »Zur Realschulfrage«, »Naturlehre, methodisch bearbeitet«, »Grundriss der Pädagogik«.

Kernbach, v. Conta-Kernbach, și George din Moldova.

Kerner, *Dr. A. Ritter von Marilaun*, n. 1850 la Mautuern (Austria), † 21 Iun. 1898 ca profesor de universitate la Viena. Botanist de mare importanță în sistematică și geografia plantelor, ca biolog și fitopaleontolog, etc.; iar în special pentru noi și ca explorator distins al florei dacice (»Pflanzenleben der Donauländer«; Innsbruck, 1863, »Vegetationsverhältnisse des mittl. und östl. Ungarn und angrenzenden Siebenbürgens« în Öster. botan. Zeitschr., 1867—78; »Schaeclae ad floram exsiccitam austro-hungaricam« Viena, 1881 până în present ș. a.). Studiile sale darvinistice au stabilit reputația sa ca biolog genial. În »Pflanzenleben« avem modelul unui compendiu popular de astfel de studiu, merit spre vulgarizare. Cercetarile sale în Tirol, mai ales asupra formațiunilor de plante actuale în conexiune cu cele fitopaleontologice, au deslușit fasa de stepă și mediterană a epocii quaternare, deslegând aceasta problemă aproape definitiv. În fine ca director al grădinei botanice din Innsbruck și mai pe urmă în Viena a introdus cultura plantelor alpine în șes și a studiat și cultivat plante parasitare până atunci necultivabile (Rhinanthus, Euphrasia, Pedicularis, etc.). Herbariul său, vast și important și pentru noi Români, nu numai prin specii nou descoperite, ci și prin multe alte plante interesante dacice, l-a testat muzeului universității din Viena. [A. Pr.]

Kerner, *Justin*, poet șvab, n. 18 Sept. 1786 în Ludwigsburg, 1818—51 medic suprem în Weinsberg, unde † 21 Febr. 1862, după ce în anii din urmă își pierduse vederea. A scris cântece frumoase și pline de spirit, uneori duioase, alte ori vioaie și pline de umor. Scr.: »Reiseschatten« (1811), roman umoristic; »Bilderbuch aus meiner Knabenzeit« (1849, 1893) autobiografie; 5 volume de poezii publicate sub diferiți titluri (Dichtungen 2 vol., Lyrische Gedichte, Letzter Blütenstraus, Winterblüten); »Geschichte zweier Sonnambulen« (1824); »Die Seherin von Prevoust«, etc. Fiul său *Theobald*, n. 1817, de asemenea poet și medic în Weinsberg. a scris »Galvanismus und Magnetismus als Heilskraft«; »Das Kernerhaus und seine Gäste« (1894); a editat corespondența tatalui său cu amicii.

Kernig, *Semnul lui*, interesant de onoscut în afecțiunile meningite; el consistă în neputința bolnavului de a întinde complet piciorul, »extensiunea completă a genunchiului«, ședând jos. [V.]

Keroselen, un produs hidrocarburic ce se obține la destilarea petrolului brut între temperatura 150°—300°. El se gasește în proporțiune de 60—70 procente și e identic cu petrolul lampant.

Kerria DC., (botan.) gen din fam. Rosaceelor, trib. Spiraeae, cuprinde arbuști și are una sau două specii, ce cresc în Japonia și China. Se cultivă foarte mult prin grădini ca planta decorativă *K. japonica* DC., cunoscută de poporul nostru sub numirea de Trandafir galben. [Z. C. P.]

Kersantit, rocă eruptivă veche, formată principal de plagioclasii și de mica. Poate să mai

conție și amfibol, quartz, etc. În România K. s'a întâlnit în munții județului Suceava.

Kerülös, v. Chereleuș.

Keruly, v. Chirui.

Kerykeion, în mitol. grc. bățul de farmece al zeului Hermes. (v. ao. și Lucrurile minunate).

Keș, (*Keșch*, *Pis K.*), pisc în Alpii din Grison (Graubünden), între pasurile Albulă și Scaletta, 3417 m.

Keșko, familie boierească din Moldova, cunoscută de pe la 1700. În secolul nostru vornicul *Pavel K.*, înșurat cu Pulcheria, fata lui Voda Ion Sturdza, a avut numai 3 fete, dintre cari una este *regina Natalia* a Sârbiei, soția lui Milan I Obrenovici și mama regelui Alexandru. Celelalte două sânt Maria și Caterina m. Ghika, ultimii descendenți ai familiei. [O. L.]

Készmárk, oraș în Ung., cott. Szepes, 4897 loc. (1891) Germani, Maghiari și Slovaci. Are gimn. superior luteran, cu bibliotecă de mare valoare, școală civilă și comercială, fabrică de damast și pânzării, etc. Stațiune de cale ferată. Comerțiu și industrie foarte dezvoltate.

Keszincz, (rom. *Chesinț*), com. mare în Ung., cott. Timiș, 1866 loc. (1891) Români.

Keszthely, com. mare în Ung., cott. Zala, 6195 loc. (1891) Maghiari; centrul dominiului de 140,000 jug. al contelui Tassilo Festetich, cu un castel dintre cele mai grandioase în Ungaria; stațiune de cale ferată și vapoare, înstituit de agronomie (înființat la 1797 de contele George Festetich) și economie de model, gimn. superior rom.-cat., școala industrială, fabrica de bere, însemnat comerțiu de vite și de oerale. K. e colonie străveche de pe timpul Romanilor și Hunilor, pe timpul regilor arpadiani se cheama Gestel. Îi aparține stațiunea balneară *Héviz*, iar în apropiere se află colina Dobogő, unde s'au aflat ca. 3000 de morminte străvechi și peste 4000 obiecte de argint, bronz, fier, os și lut, și mărgele de chichlibar, datând de prin secl. IV—V și fiind de origine avarică.

Kétegyháza, (*Chitighaz*), com. mare în Ung., cott. Bichiș, 3766 loc. (1891) Români și Maghiari; stațiune de cale ferată.

Keto, în mitol. grc. un monstru de mare, care cu fratele său Phorkys a născut Gorgoanele și Grae-tele.

Ketteler, *Wilhelm Emmanuel*, episcop de Mainz (Mainz), n. 1811 în Münster, cel mai aprig anteluptator al drepturilor bisericești în Germania. Cu deosebire s'a ocupat de rezolvirea chestiunilor sociale de actualitate. A participat la conciliul vatican. † 1877. [i—m.]

Keuma, v. Kauma.

Keve, v. Cheve. — *Kevi-Szöllös*, v. Seloș.

Kew, renumita grădină botanică, situată în partea orașului Londra, ce poartă acest nume. Se distinge nu numai prin dimensiuni și mijloace colosale de cari dispune, ci și prin reputațiunea erudiților ce o dirig, caci aici se concentrează la institut elita botaniștilor ce explorează flora vastului imperiu britanic. Publicațiunea cea mai importantă e afară de »*Bulletin*», »*Index Kewensis*», cea mai recentă publicație asupra tuturor speciilor de plante până în prezent stabilite. [A. Pr.]

Keza, *Simon*, numit și *Simonis de Keza*, cleric ungar, care pe la finea secl. XIII a scris Chro-

nicon Hungarorum, începând dela Noe până la regele Ungariei Ladislau Cumanul (1272—90), căruiua îi dedică opul său. Cronică lui K., continuată de Marcus până la 1330, și de Thuroczy până la 1464, e interesanta și pentru Români, constatând că Sécuii atilani s'au așezat în munții Ardealului între Români, Blacki, folosind literale acestora, și având aceeași soartă laolaltă, apoi că Blacki din părțile panonice au ramas stabili fața de mișcările atilane. La venirea Maghiarilor (872) spre Ardeal ei află aci pe Români, etc. (Cf. Hunfalvi, *Etnogr.* § 43; Pușcariu, *Impărțirea Ardealului. Sibiu*, 1864).

Kézd, (Szász-K.), com. în Trans., cott. Târnava mare, v. Saschiz.

Kézdí-Vásárhely, v. Chezdi-Oșorheiu.

Khanpur, (*Cawnpore*), oraș în India anter., lângă Ganges; principala stațiune militară a Englezilor; 182,310 loc. (1891); industrie de pielării și bumbac.

Khîvik, numele pe care îl poartă un mormânt megalitic, descoperit în districtul Cimbrishm din Svedia sudică. Mormântul are forma unui cosciug de piatră, numai că laturile sale sânt formate din lespezi aparte. E lung de 4'20 m., larg de 0'90 m. și înalt de 1'20 m. Menționat ca intact în 1749 de către naturalistul Lineu, acest cosciug a fost deschis după aceasta dată. Asupra originii sale sânt multe pareri: Sjöborg, un arheolog svedez, îl pune în legătură cu batalia dată, cam pe la 750 d. Chr., în apropierea locului, de către Ragnar Lothbrok. Probabil însă, că acest fel de dolmen (v. Megalite) aparține perioadei neolitice.

Khuen-Hederváry, *Carol*, conte, ban al Croației, n. 23 Maiu 1849. A studiat dreptul la univ. din Zagabria; 1879 e numit comite suprem al cott. Győr; 1883 ban al Croației, Slavoniei și Dalmației. Decorat cu ordinul lăna de aur. Aderent moderat al reformelor liberale politico-bis. În 1894, 1895 îi fû încredințata formarea guvernului ung., dar nu reuși din cauza greutăților făcute de grupul Tisza-ist.

Klachta, oraș în Siberia de est, lângă marginea imperiului chinez, situată între dealuri pleșuve, 200 m. departe dela orașul chinez Maimacin, cu 900 loc. Articolul principal de comerțiu este tea. [M. B.]

Kiajna, (numele slavon al *Despinei*), fca lui Petru Rareș, principe al Moldovei, maritata după Mircea Ciobanul, fiul lui Mihnea cel Râu. Femeie energică, isteată și mare intrigantă, gata a recurge la ori ce mijloc pentru asigurarea domniei pe sama soțului ei, apoi a fiilor ei Petru Schiopul, Alexandru II, fratelui ei vitreg Iancu Sasul (v. ac.) și nepotului ei Mihnea II turcitul, (fiul lui Alexandru II). Pentru a ajungerea scopurilor sale se pusesse bine cu femeile Sultanului prin daruri și peșcheșuri, cu ajutorul cărora isbutia totdeauna în planurile sale. Nu însă și în fața ingerinței curții franceze, care dorind întemeierea unui mare imperiu la gurile Dunării, insistă la Poartă pentru a pune în tronul Munteniei pe Petru Cercel, fiul lui Petrașcu cel Bun, ceea ce se întâmplă în Iulie 1583. Intrigele lui Mihnea și loacina Turcilor însă fao în curând pribeag din Domnul Munteniei, care (Mart. 1590) e ucis de Turci în valurile Bosforului. (Cf. A. D. Xenopol, »*Ist. Rom.*« II 582, III 10—24, 108—127 sequas.) [t.]

Kiangciu, (*Kiungciau*), capitala insulei chineze Hainan, cu 40,000 loc.

Kiangsi, prov. în sud-estul Chinei, 180,000 km², cu 24½ milioane loc.; sol roditor; fabricațiune de materii de Nanking și porțelan. Capitala Nanciang.

Kiangsu, provincie înfloritoare în estul Chinei, 100,000 km², cu 21 mil. loc.; capitala Nanking.

Kiao-Ciou, oraș vechin în estul Chinei, lângă sinul cu același nume, cam la gradul 36 lat. nord. Portul și orașul K. a fost ocupat în timpul din urma de Germani.

Kicera, comună rurală și atenență la parochia Mihneeni, moșie boierască, în căp. și j. Cernașului în Bucovina, are 654 loc. (587 ort. or., 46 rom.-cat., 21 mos.), o școală primară. Tot *Kicera* se numesc încă două catune, unul se ține de comuna rurală Hliboca (v. ac.), iar celalalt de comuna Banila Moldovenească (v. ac.), ambele moșii private. [Dr. I. G. Sbiara.]

Kickxia Blume, (botan.) gen de plante din familia Apocynaceelor. cu 3 specii arborescente, din cari *K. africana* Benth., ce crește în Africa tropicală vestică, servește la extragerea caincicului; celelalte două specii sînt *K. arborea* Steud. din Java și *K. Blancoi* Rolfe din Filipine. [S. Șt. R.]

Kidang, (zool.) Muntjac, v. Cerb.

Kidron, *Valea*, v. Cedron.

Kiel, principalul port de război al Germaniei, așezat în fundul unei admirabile hai în Marea Baltică. În 1895 s'a inaugurat splendidul canal maritim, prin care vasele cele mai mari pot ieși dela Kiel în Marea Nordului; importanța strategică a acestui canal este considerabilă, căci permite unei escadre a face față cu ușurință fie la un atac dinspre Rusia, fie la un atac dinspre Franța sau Anglia. Aci se găsesc cele mai importante așezăminte ale marinei imperiale: Arsenal, academie navală, școale diferite de marină, etc. Orașul, care la încorporarea lui la Prusia în 1866 număra 20,000 loc., acum are 75,000.

[Constant B.]

Kiel, *Friedr.*, compositor germ., n. 1821 în Puderbach, † 1885 în Berlin; antididact, talentul său natural l-a făcut să parvie la cele mai înalte grade artistice: membru al academiei berlineze și profesor de compoziție. A scris multă muzică de camera (sonate, quartete, ș. a.) și de orchestra (verturi, marșuri, ș. a.), muzică corală, profană și religioasă, cu orchestra (mise, requiem, Te Deum, un Stabat, psalmi, ș. a.). [T. C.]

Kiepert, *Heinrich*, mare geograf și cartograf germ., n. 31 Iulie 1818 la Berlin. Reputațiunea lui datează din 1840, când dete la lumina Atlas von Hellas (Berlin, 1840—46), tiparit în 24 foi (ultima edițiune a aparut în 1871). În urma unui voiaj întreprins, în 1841 și 1842 în Asia mică, în scop de a controla și completa lucrările misiunii militare prusiene, despre care el facuse câțiva ani mai înainte lucrări topografice chiar în aceea țeară, el publica o mare carte asupra Asiei mici ce poate fi considerată ca un cap d'opera (Berlin, 1843—1845). K. a ocupat postul de director tehnic la Institutul geografic dela Weimar, (1845—52). Și în aceasta calitate, el a contribuit enorm la progresul științei geografice în Germania. În 1852, el fù chemat la Berlin; în 1853 a fost numit membru al acad-

demiei; iar în 1854, el fù însărcinat cu un curs de geografie la universitate. Lucrările lui K., îndestul de numeroase și însemnate, pot fi considerate ca modele în genul lor. Pe lângă operele citate, mai adăugăm: Atlas universal (1857 până 1861, iar a 2-a ediție a aparut în 1881); Ethnographische Übersichtskarte des Europäischen Orients (Berlin, 1876); Karte der Dobruđa (Berlin, 1877); lucrare ce, din nefericire, nu este tocmai exactă; Lehrbuch der alten Geographie, (1878); General-Karte der Südost-Europäischen Halbinsel (Berlin, 1881); Atlas antiquus, (1885). El a mai publicat un mare număr de carte etnografice, istorice și politice asupra diferitelor țeri. Considerate în masă, lucrările lui K. sînt incontestabil cele mai exacte și mai importante din cele publicate până acum în felul lor. La 31 Iulie 1898, Germania savantă a serbat orit al 80-lea an al născerii lui. † 22 Apr. 1899.

[I. I. Nacian.]

Kieserit, mineral, sulfat de magneziu hidratat, monoclin. În straturi în salințele dela Stassfurt, Hallstadt, Kalncz.

Kiesewetter, *Raf. Georg*, musicograf germ., n. 1773 în Holeschau, † 1850. După ce-și completă studiile prin Albrechtsberger și Hartmann, deveni în curând o adevărată autoritate în domeniul istoriei muzicii. Principalele sale scrieri publicate se rapoartă la: Școala flamandă (1826), Musica apuseană (1834), Musica Grecilor moderni (1838), Guido d'Arezzo (1840), Musica Arabilor (1842), ș. a. [T. C.]

Kiew, guvernament în Rusia mică, 50,999 km², cu 3,576,125 loc. (1897). Capitala K., situat lângă riul Nipru, cu 247,432 loc. (1897) se compune din trei orașe: *Podol*, centrul comerțului și industriei, *K. vechiu* cu universitatea Vladimir, *Pecersk* cu mănăstiri și loc de pelerinagin; primul oraș situat la șes, celelalte două pe înalțimi; K. mai numeră 12 suburbii. Catedrala Sf. Sofii (din secl. XI); universitatea e dela 1833. În K. residă un mitropolit. K. e unul din cele mai vechi orașe ale Rusiei și e considerat de Ruși oarecum ca oraș sfânt, din cauza, că aci a prinit stramoșii lor creștinismul. Intre 1037 și 1060 K. a fost capitala imperiului.

Kikinda, (*Chichinda*), oraș în Ungaria, cott. Torontal, 22,768 loc. (1891), Sârbi (12,855), Germani (5719), Maghiari (3519) și Români (434). Însemnat comerțul de cereale și industrie de morarit. Tribunal, școala a băncii austro-ungare, gimnasiu, școala de fete superioară, școala comercială, industrială și textilă; stațiune de cale ferată. K. era capitala districtului sârbesc cu același nume până la 1876, când a fost încorporat la comitatul Torontal.

Kilar-Bași, șeful provianturilor dela curtea Sultanelui.

Kildare, comitat în Irlanda, prov. Leinster, 1693 km², cu 70,000 loc. (1891); capitala Naas.

Kilia, (*Chilia*), oraș în Bugeac din sudul Basarabiei, se află așezat lângă brațul Chilia al Dnării. Pozițiunea geografică este 45° 26' lat. nord. și 46° 56' long. est. dupa I-ul Meridian. Are o populațiune de 8014 loc. (recens. 1892). K. dupa mai mulți istorici e vechiul Licostomon al Grecilor; din monumente istorice posedă încă până acum o veche biserică, construită de Vasile Lupu la 1648. (Cf. Basarabia de Z. C. Ar-

bure, pag. 301) și ruinele vechei cetăți a lui Stefan cel Mare. Fortareața are figura pătrată a poligonului, se afla construită pe malul stâng al Dunării într-o vale și în circumferența e de 800 stânjeni, dinspre câmp există remășițele de Glasis cu trei platforme, patru bastioane și cinci turnuri de piatră, din cari două optangulare. Aceasta cetate a fost batută de Ruși în trei rânduri, la 1770 de generalul Reppin, la 1791 de generalul Gudowici și la 1807. Spre nord dela cetate se afla orașul K., locuit de Moldoveni, Greci, Armeni și Ovrei.

Kilimandsaro, (Kilima-Ndsaro), munte în Africa estică, 300 km. vest-nord-vestdela Mombas, 480 km. dela lacul Ukereve (Victoria Nyansa) de o înălțime de 5703 m., se împarte în Kilimandsaro mare 3° 7' 30" laț. sud. 55° 22' l. est. dela Ferro (5703 m.) și Kilimandsaro mic (5500 m.) Linia de zapadă se începe la 5000 m., granița vegetațiunii e la 3333 m., a arborilor la 2896, locuințe de oameni la 1483 m. preste nivelul mării. Pentru prima dată a fost vădut acest munte la 11 Maiu 1848 de cătră misionarul Rebmann.

Kilkenny, comitat în Irlanda, prov. Leinster, 2063 km²., cu 87,154 loc. (1891). Capitala K., cu 11,024 loc., are reședință episcopoească; castelul conților Ormond cu galerie de tablouri.

Kilo, (*grec.*) 1000 unități dintr-o măsură anumită, s. e. Kilogram, Kilolitr, Kilometru. În România o măsură veche pentru cereale, 1 Kilo à 2 mierțe à 8 dimerli à 16 oca = circa 290 litre.

Kilogram = 1000 grame. **Kilometru** = 1000 metri. **Kilolitr** = 1000 litre. **Kilowatt**, unitate practica de forță electrică, care este echivalent cu 10³ watts (v. ac.).

Kimberley, (*Nev-Kusch*), oraș în Africa sudică, districtul diamantelor, nu departe de granițele vestice ale provinciei Oranje, fundat în 1872, 10,000 loc.

Kimolos, (*Argentiera*), insulă grecească spre nord-est dela Milo, 42 km². și 1515 loc. (1889). Pământul de K., un fel de piatră de cute, e renumit.

Kimon, (*Cimon*), fiu al lui Miltiade, lipsit cu totul de elocuență nu putea să devină atotputinte prin ajutorul poporului; lipsa de elocuență era însă înlocuită prin mari talente militare. Viața sa politica se întinde între anii 476 și 449, în 469 aduce în Atena osemintele legendarului Teseu. K. era un mare admirator al organizării militare din Sparta și adesea facea Atenienilor elogiul Spartanilor. În 461 este exilat din Atena pentru timp de șase ani, în 457 este rechemat și în 449 a. Chr. moare. K. era un învârsnat dușman al Persanilor. [Caion.]

Kimon, *Loghi*, n. la 1876, Român din Macedonia, a facut studii strălucite de pictură la academiile de arte frumoase din München. Tablourile sale se deosebesc printr-un colorit viu și o tehnică aproape perfectă. Lucrări principale: »Post mortem laureatus», »Ifigenia în Tanris», »Bachus», »Beduin», »Orientală», »Natura moarta» ș. a. [Caion.]

Kincardine, (*Mearus*), comitat în nord-estul Scoției, 1005 km²., cu 35.647 loc. (1891); capitala Stonehaven.

Kind, *Friedrich*, poet germ. puțin original, n. 1768 în Lipsca, † 1843 în Dresda. Scr.: Poesii (ed. II, 5 vol., 1817—25); Novele și Ro-

mane (5 vol., 1820—27); Scrieri teatrale (4 vol., 1821—25), între cari textul la opera lui Kreutzer »O noapte în Granada» și la »Fintașul» (Freischütz) lui Weber.

Kinematica, (*grec.*) partea mecanicii, care se ocupă cu mișcarea, fara respect la masa și la puterile motrice.

Kinematograf sau *Kinetoscop*, aparat construit de Edison, cu ajutorul caruia se trece repede pe dinaintea privitorului o serie de fotografii, luate iute una după alta (15 pe secundă) de pe un corp ce se mișcă; prin aceasta se produce iluziunea mișcării reale a corpului.

Kinesitherapia, v. Gimnastica medicala.

Kinetica, (*grec.*) partea mecanicii, care se ocupa cu legile mișcării. ținend samă și de masa corpului și de puterile ce-l pun în mișcare. Se deosebeste de kinematică, întrucât aceasta din urmă nu consideră masa corpului și puterile motrice.

Kinez, v. Knezi.

Kinizsy, *Pavel*, v. Chinez, Pau.

King, (*engl.*) rege. *King*, (Fu), măsura de suprafață în China, à 100 meu = 67,335 m².

Kinglake, *Alexandru William*, scriitor englez, 1811—91. El a publicat Eothen, poveste de calatorie în Orient. De asemenea a scris: Istoria resboiului Crimei, o lucrare de mare valoare. K. a fost deputat în parlament dela 1857—68. El a combătut politica lui Napoleon III, cu prilejul anexării Savoiei.

King's County, un comitat al Irlandei (Leinster). Acest comitat fù înființat în timpul domniei Mariei, a primit numele în 1557, în onoarea regelui Spaniei Filip II, bărbatul reginei Maria.

Kingsley, *Carol*, scriitor engl., n. 12 Iunie 1819 în districtul Devonshire (Holne). K., după ce a studiat teologia la Cambridge, îmbrățișă cariera preotească. în care desfașură o activitate demnă de toată lauda. Așa K. a răspândit cultura bisericească în sinul poporului, făcând o mulțime de predici: Villaye Sermons. O parte din predicele sale au fost traduse în nemțesce de Krätzinger (Gotha, 1885, 2 vol.). Operele lui K. au fost publicate în 28 volume. Două din scrierile lui au un deosebit interes: Hypatia, or neov fois voith an old face (1852) și Westward ho (1885). În cea dintâiu K. vorbește de conflictul ce există între filosofia veche și creștinism, iar în cea de a doua este o povestire patriotică și religioasă asupra epocii reginei Elisabeta. K., multămită talentului ce are, a fost numit la 1859 profesor de istoria moderna la universitatea din Cambridge. Scrierea lui istorica e: The Roman and the Teuton (1864). † 1875.

Kinkel, *Gottfried*, poet și scriitor germ., n. 1815 în Obercassel la Bonn, 1846 prof. de istoria artelor în Bonn, luând parte la mișcarea republicană și mai apoi la revoluție, în 1849 e prins de trupele prus. și osândit pe viața închisoare de fortareața, 1850 fuge din închisoare la Londra, unde funcționează ca docent de limba germ., dela 1866 profesor de istoria artelor în Zürich, unde † 1882. Cf. Henne am Rhyn: G. Kinkel, ein Lebensbild. (Zür., 1883).

Kino, sucul uscat al pomului Pterocarpus Marsupium, ce crește prin India, Ceylon și pe coasta Malabarului. Familia Leguminoaselor. El se presintă în bucăți mici, stralucitoare cu culoarea

brună închisă și chiar neagră. Abia solubil în apa rece, complet însă în apă caldă și alcool, procurând acestora un gust adstringent și tare acid. El conține ca principiu imediat un soiu de tanin, ce se precipită la tratarea cu acizi minerali. Pe lângă aceasta mai conține Pirocatechina și Kinoina $C_{14}O_6H_{12}$. K. se întrebuințează în medicină. [S. M.]

Kinoplasma, nume ce s'a dat de către Strasburger la 1892 archoplasmei (archiplasma), substanța ce constituie, după Boveri, sfera atractivă. După Strasburger K., ce se mai dăce și *flaroplasma*, constituie membrana plasmică a celulelor, întra în constituția cytoplasmei și intervine în fenomenele de reproducere ale celulelor.

Kioto, (*Miako*, *Saikio*), orașul sfânt al Japonezilor, situat pe insula Nipon, cu 279,792 loc. (1890); odinioară aci rezida Micado; palate pompoase, temple numeroase; industrie de mătasă și porțelan.

Klparisa, *Nicolae*, cronicar grc., a scris o cronica asupra întâmplărilor din Moldova de pe la 1716 în a treia domnie a lui Mihail Racoviță Voevod. Cf. »Archiva« din Iași, 1889, pag. 85.

Király, *Adalbert*, distins general al lui Sigismund Báthori; fû trimis cu oaste ardelenă în ajutorul lui Mihaiu Viteazul. Luă parte la lupta dela Calugăreni (1595) și ca comandant al artileriei a contribuit mult la izbânda Românilor.

Király-Daróc, com. mare în Ung., cott. Sătmar, 2348 loc. (1891) Maghiari și Români.

Királyfalva, (rom. *Craifalëu*), com. mică în Trans., cott. Târnava mica, 1194 loc. (1891) Români și Maghiari.

Királykő, pisc de munte, v. *Craiva*.

Királypatak, v. *Craiva*.

Kirchbach, *K.*, *Hugo Ewald*, conte, general prus., n. 1809 în Neumarkt, † 1887 la Moholz în Lausacia; 1866 comandant al divis. 10 de infanterie, 1870/71 al corp. 5 la Weissenburg, Wörth și Sedan, 19 Ian. 1871 respine marelle asalt al Parisienilor, după aceea comandant gen. în Posen, 1880 se retrage din serviciu. 2) *K.*, *Wolfgang*, scriitor și critic germ., n. 1857 în Londra, 1879—88 a trăit în München ocupat cu studii estetice, musicale și literare, 1888 primesce conducerea foii din Dresda »Magazin für Litteratur des In- und Auslandes«, 1889 foiletonist la »Neues Dresdener Tageblatt«, și 1890 la »Dresdener Nachrichten«. A scris povești, romane și romane.

Kircher, *Atanasiu*, savant german, n. 1601 în Geiza. S'a facut iesuit și a funcționat ca profesor în Würzburg. În decursul reșebouului de 30 ani a ajuns în Avignon, de aci în Roma, unde a propus matematica și limba hebraica în colegiul roman. Mai târziu s'a ocupat cu arheologia. † 1680 în Roma. Lui K. i-se atribuie aflarea laternei magice.

Kirchhoff, *Gustav Robert*, fisician germ., n. 1824 în Königsberg, † 1887. A fost profesor de fisică în Bresslau, în Heidelberg, mai târziu în Berlin. Are lucrări însemnate în deosebitele ramuri ale fizicei. Intre altele sînt însemnate experimentele și studiile sale în analiza spectrală, facute în societate cu Bunsen.

Kirchmann, *Julius*, jurisconsult și filosof germ., n. 1802 în Schafstædt. Fost magistrat, apoi avocat general la curtea criminală din Berlin. În

1848 fû ales deputat, apoi retras și reales de câteva ori. A creat diarul liberal »Demokratische Blätter«. A trăit cãtra timp în împrejurimile Dresdei, ocupându-se cu agricultura și filosofia. El a publicat Filosofia sciinței, și o broșura, Asupra imortalității, criticând mai ales pe Hegel. Ca jurisprudență a scris: Legea asupra procedurii civile în Prusia. [Nigrin.]

Kirghizii, popor nomad împrăștiat prin Asia, după fisionomie de origine mongolă, de altcum vorbeste limba pură turcească, locuiesce pe stepele dela Turkestan spre nord, între lacul Caspic, riul Volga, lacul Aral și riul Irțis, până la Tobol și Ural, care teritor poartă numele de: stepele Kirghizilor, unde K. ducend o viață nomadă, se ocupă cu prășirea vitelor. Odinioară au avut administrație proprie sub chani; în prezent sub protectoratul Rusiei. Religiunea veche a fost cea păgână, în care și astăzi crede o mare parte a poporului. În prezent domnesce între ei islamul. Numărul K.-lor este ca. 2.600,000, cea mai mare parte sub protectorat rusesc. [M. Bodiu.]

Kiritazi, *Gheorghe*, medic, n. 1829 în Etolia (Grecia), † 1893 în Bucuresci; și-a făcut studiile de medicină la Montpellier și Paris, 1854 reintors în Grecia desvoltă mare activitate întru combaterea holerei, 1855 medic al carantinei din Calafat, 1857 medic primar al j.-lui Gorj și al orașului Tîrgu-Jiu, 1863 al asilului Elena Doamna, 1881 deschise în Bucuresci spitalul Xenocrat.

Kirid, numirea turc. a insulei Creta (v. ac.).

Kirle eleison, (*grec.*) »Doamne îndurăte spre noi«, este complexul rugăciunilor de invocare a ajutorului și îndurării lui Dumnezeu. În cultul bisericeii orientale începând din vechime (Const. apost. VIII, 6 și 10), rugăciunea aceasta formează o parte din cultul liturgic, și ca un respuns la rugăciunea colectivă pronunțata de către diacon ori preotul celebrant, adeseori se repetesce din partea pruncilor cântăreți ori a poporului credincios.

Kirk-Para, piastru turcesc = 0-211 Cor.

Kirman, (*Kerman*, *Karmania*), provincie în sud-estul Persiei, în partea mai mare nelocuita, ca. 25,000 km², dimpreună cu litoralul Mogistan. Capitala K. e situată la partea vestică a unui șes roditor și are 45,000 loc.; industrie de mătasă și lână.

Kirmansahan, oraș fortificat în Persia, capitala prov. Ardilan, cu 32,000 loc.

Kirschner, *Lola*, (pseudonim Ossip Schubin), romanciera, n. 1854 în Praga, facu numeroase călătorii (Bruxella, Paris, Roma); în numeroasele sale romane și romanele zugravesce cu sinceritate lumea mare internațională, viața și sbuciumările ei, în multe privințe dupa exemplul lui Turgenjev.

Kisălițeni, com. rurală și parochie dimpreună cu catunele: Biscăul, Hrobeșcea, Marchea, Mistecicul, Moisiuca și Socolea, moșie boierească în cap. Vijnitei și în j. Putilei, în Bucovina, are 907 loc. (8-2 ort.-or., 10 rom.-cat., 75 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiara.]

Kishër, com. mare în Ung., cott. Comorn, 3398 loc. (1891) Maghiari; stațiune de cale ferată, moară cu vapor, atelier de mașinari și țiglarie. În K. se afla cea mai mare herghelie a statului, înființată la 1854 pentru prășire de cai pursânge și semisânge de rassa engleza. În fiecare primăvară mănzii de un an se vënd la

licitație publică, putând cumpăra numai sudți ai monarhiei austro-ungare, cari au sa se oblige, că nici-când nu vor vinde în strainatate mânăzii cumpărați.

Kisch, Enoch Enric, medic german, n. 1841 în Praga, unde se află ca profesor. K. practică la baile din Marienbad. A scris: *Handbuch der allgemeinen und speciellen Balneotherapie*, 1875; *Heilquellen und Kurorte Böhmens*, 1879; *Fettleibigkeit*, 1888.

Kisdedovó, denumire maghiară pentru grădini de copii.

Kiseleu, comună rurală, parochie și moșie boierească în cap. Coțmanului și j. Zastavnei în Bucovina, are 2565 loc. (2396 ort.-or., 169 mos.), o școala primară. [Dr. I. G. Sbiara.]

Kisfaludy, 1) *K. Carol*, (Károly), poet magh., parintele comediei magh., n. 6 Febr. 1788 în Tet-Szentkut. † 21 Nov. 1830 în Budapesta. A studiat cinci clase gimn., apoi a intrat în școala militară din Jaurin. În 1804 a intrat în serviciu militar activ, a luat parte în luptele contra lui Napoleon I (1805), iar la 1811 părăsind cariera militară a studiat pictura în Viena. După ce a consumat averea părintească, a plecat prin Germania, Italia, apoi înfrânt de suferințele vieții s'a reîntors în patrie, la Budapesta, unde se susținu din pictură. În timpul pribegiei cunoscând lit. poetică apuseană, sub influența acesteia s'a încercat a scrie opere dramatice. Drama »Tatárok Magyarországon«, reprezentată în Alba-regală (Székesfehérvár) la 1819 de o societate teatrală, a produs efect neașteptat; această împrejurare atrăgând atenția literaților, iar de altă parte asigurându-i subsistența, l-a încurajat să-și continue activitatea lit. în această direcțiune, și a scris în scurt timp dramele: *Ilka*, *Kemény Simon*, *Szilágyi szabadulása*, *Matyas diák*, *Barátság és nagylelkűség*, preste aceste se ridică »Stibor vajda« și ca mai bună »Irene«, deși din punct de vedere al tragicului toate sânt greșite. Activitatea dezvoltată în acest ram al lit., cultura-i europeană, experiența și judecata-i obiectivă a grupat în jurul său pe toți literații vechi și noi, oari în toate lucrările lor au consultat pe K. Sprijinit de bărbății lit. *Vörösmarty*, *Toldy*, *Bajza*, *Kölcei*, *Czuczor*, etc., la 1822 a publicat almanahul »Aurora« de cuprins beletristic, care fu organul acestei societăți lit. (1822—37), când i-a urmat »Atheneum« sub redacția literaților: *Bajza*, *Vörösmarty*, *Toldy*. K. a produs mai mare efect în lit. magh. prin comedile magh. »Kérők«, »Csálódások«, »Leányörzök«, »Pártütők«, în cari se reoglindează în modul cel mai fidel viața socială a poporului magh. A mai scris câteva narațiuni și descrieri comice, cântece populare, elegii și balade. Meritul lui K. e că a introdus în literatura magh. o direcțiune nouă, romantismul, dominat de elementul poporal-național. Toate lucrările sale aparură dupa moarte. K. K. minden munkái, editate de Fr. Toldy, 10 vol. Buda 1831, a doua ediție e editată tot în Budapesta VI vol. 1893 de Jos. Bánoczi.

2) **Kisfaludy, Alexandru**, poet liric magh., la începutul seol. XIX a fost cel mai serbătorit împreună cu Csokonai; frate cu Carol K., n. 27 Sept. 1772 în Sümeg, † 28 Oct. 1844. A studiat filosofia și dreptul, dar neavând aplicare pentru cariera juridică, a intrat în miliție. În 1793 fű trimis

ca gardist la Viena, iar 1795 transferat la un regiment din Italia; s'a luptat în contra lui Napoleon I, la Milano; prins de Francezi, fű transportat în Provence, unde scrisse cântecele cele mai frumoase de amor »Himni szerelmei«. Eliberat din închisoare, după ce luase parte în mai multe lupte în Germania și Elveția, la 1800 s'a reîntors în patrie. În 1801 a publicat prima dată poeziile sale lirice Himfi szerelmei, cu cari și-a întemeiat numele literar. A mai publicat fabule cu subiect din trecutul poporului maghiar și câteva drame, dar cu puțin succes. Operele lui au fost editate de Fr. Toldy 1847, apoi Angyal Dávid VIII vol. 1893. [+]

„**Kisfaludy-társaság**», societate literară magh., înființată în 1830 la stăruința amicilor lui Carol K., pentru ridicarea unui monument în memoria amicului lor. În acest scop a editat operele lui Carol K., și din suma adunată a ridicat un monument de marmoră în grădina muzeului național din Budapesta; la 1836 s'a constituit într'o societate literară, ca să premieze opere estetice-poetice. Această societate, după »Acad. magh.«, a lucrat mai mult pentru înflorirea literaturii beletristice maghiare. La 1842 modificându-se statutele societății, a luat numele »Magyar szépirodalmi intézet.« Sub aceasta devisă a început pe lângă premiarea operelor estetice-poetice, a transplânta în lit. maghiară clasicii antici și moderni, biblioteca romântica a popoarelor moderne, și a aduna cântecele și legendele poporului magh. Membrii acestei societăți de prezent sânt indigeni 50, străini 20. Intre membrii corespondenți e și Iosif Vulcan, redactorul »Familiei«, membru ordinar al academiei române din București. [+]

Kisháza, v. Cheșa.

Kisil-Irmak, (în antichitate *Halys*), oel mai mare riu în Asia mică, isvorește în Kössedagh și se varsă în Marea Neagra spre est dela Sinope; deși are lungime de ca. 900 km., nu e navigabil.

Kisjenő, v. Chișineu.

Kis-Küküllő, numele ung. al unui comitat și riu în Transilvania, v. *Târnava mică*.

Kismet, resignarea oarba a Musulmanilor în întâmplările sorții.

Kiss, (*Chiș*), **Mateiu**, canonic gr.-cat. de Lugoj și membru fondator al »Asociațiunii transilvane«, n. 16 Nov. 1816 în Recea (cott. Crasna); școalele elementare și gimnasionale le-a studiat în Șimleul Silvaniei; filosofia și teologia în Oradea mare. În 1841 fű numit profesor la gimnasiul gr.-cat. din Beiuș, unde a funcționat până în 1847, când fű dispus de paroh în Cianadul nou, lângă Mako; iar în 1854 numit din nou profesor de filosofie și limba latină în cl. VIII a gimnasiului din Beiuș, și în 1856 distins cu titlul de asesor consistorial. Înființându-se diecesa și capitul gr.-cat. de Lugoj, K. fű unul dintre cei dintâi canonici, numit în 1857; dar din cauza unui morb grav, de care suferea, a putut desvolta puțină activitate în acea demnitate. † 4 Martie 1876. A lăsat o mică fundațiune pentru diferite scopuri. [Dr. I. Radu.]

Kisseleff, Pavel, comite, general și diplomat rus, n. 1788 la Moscva dintr'o familie de boieri. 1812 adjutant al prințului Bagration și apoi al împăratului Alexandru I, 1814 colonel, 1817 maior general, conduce operațiunile în resboiul

cu Turcii din 1828, când devine locotenent general, iar în 1829 comandant al corpului 4 din cavaleria de rezervă, guvernator al Moldovei și Munteniei în timpul ocupațiunei rnsesoi. În aceasta din urmă demnitate s'a arătat liberal și iubitor de progres, a luat măsuri înțelepte pentru administrarea țărilor române, fiind o excepțiune între toți bărbații ruși, cari au exercitat vr'o comanda în țările noastre. Părțile bune ale regulamentului organic se datoresc mai mult lui. 1833 comandant al infanteriei trimisă în ajutorul sultanului contra vice-regelui Egiptului, 1834 general de infanterie și membru în consiliul de stat, president al comitetului domeniilor coroanei. 1838 ministru de domenii, se distinge prin îngrijirea oătră cele 18 milioane de țărani ai domeniilor, fundează școale, ferme, asigură justiția. 1856 ambasador la Paris până la 1862. Remâne în Paris, unde moare la 26 Nov. 1872. (Cf. Scrierea lui Papadopol-Calimah în Analele Acad. Rom., IX Ist.)

Kissingen, loc de oură de primul rang în Bavaria. Cunoscut în toată lumea pentru apele sale minerale, cari sunt clasicele reprezentante ale isvoarelor moderat feruginoase și sărate, cu o însemnată cantitate de acid carbonic. Spre scopuri de vindecare se folosesc isvoarele: Rákóczy, Pandur, Soolsprudel și Schönbornsprudel. Toate sunt reci dela 10—20° C. Se folosesc atât de beut cât și pentru bai. Afară de aceste isvoare principale se găsește încă un izvor cu apă amară purgativă. Situat la o înalțime de 200 metri, K. are o clima destul de moale și valea este bineșor scutită de vânturile nordice. Isvoarele de aici sunt indicate la toate afecțiunile, cari recer o schimbare mai repede în organism prin asimilarea sau reducerea substanțelor din economia animalică. Bogăția gazurilor de acid carbonic este un factor de frunte al apelor de aici pentru a fi întrebunțate ca bai cu scop de a excita în mod favorabil nervii pielii. Afară de bai sărate, calde și reci se fac băi de duș, de abur, de gaz, de nămol sărat; inhalatie de aer comprimat, inhalatie de apă sărată pulverisată, hidroterapie, bai de rază (Strahlbad), băi undulante (Wellenbad). Acestea din urmă au meniunea de a înlocui baile de mare. Unde asimilarea materilor nutritive este deranjată, slabită, la anemie și scrofuloasă, în oari casuri stomacul nu supoarta o cura mai intensivă, acolo apele din K. atât intern cât și extern aplicate sunt cu preferința recomandate. Casurile cari mai adeseori obvin în K. sunt: dispepsia, catarul de stomac și intestine, congestia ficatului, piatra la ficat (fiere), tumoare de splină, congestiia la cap și nevrosele; boale femeiesci, cataruri cronice ale organelor respirațiunei, afecții reumatice și artritice ale încheieturilor. Literatura în toate limbile moderne.

[Dr. Vuia.]

Kistna, (sanscr. *Kriṣṇā*), rîu în Decan (în India anterioara), isvorește în Ghații vestici și se varsă în Oceanul Indic în apropiere de Masulipatam; 1280 kni. lung; dela el duce un canal la Godaveri și la Madras.

Kis-Ujszállás, oraș în Ung., cott. Jász-Nagykunszolnok, 12,527 loc. (1891) Maghiari. Giun. ref., școala industrială, jud. cercuala, oficiu de dare, stațiune de cale ferată. Hotarul de 19,786 hectare e foarte fructifer.

Kitai sau *Chitai*, lac în sudul Basarabiei, la gurile riuulețelor Chirghiz și Chirghiz-Chitai. E un lac foarte sărat, dar sarea nu se dobândește din apele sale, ci ceva mai departe din lacul *Sasie* sau Cunduc. Pe partea dela mează-și a laoului Kitai se află colonia bulgară Chitai.

Kitabel, P., n. 1757, † ca profesor de botanică în Pesta 1817. Botanist renumit prin scrierea sa clasică: »Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae», pentru care conatorul baron Waldstein a contribuit la partea ei materială deosebit de luxurioasă și exactă. În scrierea aceasta pentru prima dată vedem pronunțându-se un spirit critic la discernerea florei șesurilor ungurești, a Bănătuții și a Transilvaniei, cât și cu deosebire a Carpaților dacici. [A. Pr.]

Kitabella Willd., (botan.) gen monotipic din familia Malvaceelor, tribul Malveae, cuprinde plante erbacee perene. *K. vitifolia* Willd., este unica specie, ce crește în regiunea Dunării în Ungaria inferioară. [Z. C. P.]

Kitai-Cod sau *Cod-Kitai*, sat în sudul Basarabiei, a fost până la 1790 un sat de Tataři, cari au plecat în Crimea, în locul lor la 1817 s'au așezat nișce voluntari Moldoveni și Bulgări și au format o colonie de 400 suflete. Satul posedă o biserică de piatră.

Kitara, instr. musical al vechilor Greci, confundat adese cu lira (v. ac.), de care însă se deosebia prin lada sa de rezonanță. Numarul coardelor a variat; au fost K. până cu 18 coarde. K. se purta suspendată pe umărul stâng prin ajutorul unei curele (telanon). Cu evul mediu K. cade din favoare și dacă se mai găsesc încă instrumente de forma ei, ele poartă cu totul alt nume. Astfel e s. e. *crut*-ul breton. În timpii moderni cuvântul K. s'a adoptat de diferite limbi pentru a denumi instr. cu coarde pișcate, dar afectând forme deosebite (cetera, chitara, guitar, zither, țitera) cu totul străine vechei K., care în forma ei primitivă nu s'a menținut decât la unele popoare remase într'o civilizațiune primitivă (Kisar etiopian). [T. C.]

Kițcani, lac la sudul Basarabiei, numit de Ruși Zagornoe, iar de Români Chițcanii, are o lungime de preste 1½ km. (Cf. Lacurile din Basarabia în »Basarabia din secl. XIX« alui Z. Arbure, pag. 69.)

Kițcani, sat în Budjeac, așezat pe lialul stâng al gârlei Botușilor, la departare de 20 km. de Țirgușorul Caușani.

Kitchener, (pron. chicener), *Horatio Herbert*, lord, general englez, »eroul dela Omdurman»; n. 24 Iunie 1850 în Irlanda. 1870 voluntar în armata franceza. După reșoiu intrat în academia militară din Woolwich; 4 Ian. 1871 locotenent; 1892 comandant suprem al oștirilor din Egipt. Și-a câștigat mare renume prin învingerile asupra dervișilor din Sudan (1896—99), luând Dongola, Abu-Hamed, Berber, Omdurman, Chartum, și supunând întreg Sudanul. Regina i-a dat titlu *serdar* și *lord de Chartum*, iar parlamentul i-a votat 30,000 l. st. recompensa națională. Dela 18 Dec. 1899 șeful statului uiaor al lui Roberts, generalisimul trupelor engleze în reșoiul anglo-boer din Transvaal. [t.]

Kitheron, munte situat lângă hotarul dintre Boetia și Atica în Grecia. Pe acest munte Laius, regele Tebei, a lapădat pe fiul său Oedip ca sa înlature urgia deiască. [Caion.]

Kițulescu, Inocenție, episcop de Buzău, v. Inocenție 2).

Kiuciuo-Kainargi, (*Kainargi cel mic*), sat în Bulgaria, 23 km. la sud-est de Siliștria, renumit prin încheierea păcii între Rusia și Turcia din 21 Iulie 1774, prin care Rusia primia Azovul și o mică parte din Crimeea. E începerea de punere în aplicare a ideii lui Petru cel Mare, adică nimicirea Turciei și alipirea creștinilor de sub Otomani. Afară de protectorul rus, cu care ne-a harăzit, aceasta pace mai avu drept urmare pierderea Bucovinei (1777), prețul unui viitor sprijin, ce Austria să-l dea Porții pentru Crimeea. De atunci datează și consuli ruși în principate.

Kiukiang, oraș comercial în prov. chineză Kiangsi, lângă langcekiang, cu 53,000 loc. Dela 1861 e deschis străinilor.

Kiusiu, cea mai sudică din cele patru insule japoneze, 43,615 km². (dimpreună cu insulele Liuku și) 6.166,482 loc. (1890). Capitala Nagasaki.

Kiwa, v. Chiwa.

Kiwi, pasere, v. Chivi.

Kjöbenhavn, v. Copenhaga.

Kjelce, (*Kjelzy*), guvernament ruso-polon, la poalele nord-estice ale Carpaților, 10,093 km², cu 763,746 loc. (1897). Capitala K. are 23,189 loc.

Klaar, *Alfred*, scriitor germ., n. 1848 în Praga, traiesc acolo; a scris: Drama modernă (3 vol. 1883—84); Francisc Grillparzer ca dramaturg (1891); mai multe comedii, ș. a.

Klaczko, (pron. clacico) *Iulian*, scriitor polon, n. 6 Nov. 1838 în Vilna. 1869—70 consilier aulic în ministerul de externe al Austro-Ungariei. Scr.: »Une annexions d'autrefois. L'union dela Pologne et de la Lithuanie« (ed. II. Paris. 1869); »Études de diplomatie contemporaine« (Paris, 1866); »Roczniki polskie« (Paris, 1865, 4 vol.); »Les deux chancelliers« (Bismarck și Gorciacov, ed. III, 1877); Correspondențele poetului Mickiewicz (1861), etc.

„**Kladderadatch**“, foaie umoristică polit.-satirică ilustrată, ce apare odată pe săptămână în Berlin, urmând o direcție liberală; a fost înființată la 1848 de David Kalisch și librarul Albert Hofmann.

Kladno, oraș în Boemia, cercul Smichow, cu 17,215 loc. (1890); însemnate mine de carbuni și de fier. Usine de fier și de oțel.

Kladova, comuna în Sârbia, pe malul drept al Dunărei în susul Severinului. Veche cetate tare în timpul puterii Turcilor, constituită din 4 bastioane, un castel și un șanț interior. K. forma o basă a Turcilor pentru trecerea în Banat pe la Rusava (Orșova). Romanii ocupau acest punct printr'un mic post întărit. La 1502 K. era căduță în mâinile Turcilor, carora li-o rapese Iasa de Som, com. Timișoarei. Mihaiu Viteazul o ia în 1595 dela Turci; la 1689 electorul de Baden o ia Turcilor; tratatul dela Pasarovici din 1718 o da Austriei împreună cu Belgradul, Bănanul și Oltenia; Turcii o reiau la 1738; dupa reaboină din 1777—78 Turcii pierd K.

Klagenfurt, oraș și capitala Carintiei, în Austria, 19,700 loc., cu fabrici de piele, tutun, postav și cu o mare fabrica de plumb. Dela 1799—1813 a stat sub domnie franceză. [M. Bodiu.]

Klamarik, *Ioan*, pedagog magh., n. 1832 în Losoncz, cott. Gömör, și-a făcut studiile universitare în Pesta și Viena, 1852 prof. prov. în

Félegyháza, apoi pe rând profesor ord. la gimnasiile din Cincibiserici, Baja, Odorheul secuiesc și 1861 director în Besztercebánya, drept resplătit pentru succesele sale obținute în lupta contra elementelor naționaliste slovace, iar la 1876 director suprem de studii; 1883 fu chemat în ministeriu; numit consilier de secție, apoi consilier ministerial, a lucrat mult pentru reformarea instrucțiunii în Ungaria; toate reformele introduse în timpurile mai noue în învățământul public secundar sânt strins legate de numele lui, și s'a distins și pe terenul literaturii didactice. † 8 Oct. 1898 în Besztercebánya ca secretar de stat în retragere.

Klapka, *George*, general magh., n. 7 Apr. 1820 în Timișoara. Ca absolvent al academiei militare din Wiener-Neustadt a fost numit 1842 locotenent în garda magh., iar 1848 prim-locot. în reg. 12 de graniță. În 1848 s'a pus la dispoziția ministerului magh., care l-a trimis în Ardeal, împreună cu Gál Sándor cu o proclamație din 19 Maiu (în speranță că regele o va aproba ulterior), ca să înduplece regimentele de graniță secuiesci sa se adune în tabăra din Seghedin. Aceasta s'a făcut cu ignorarea guvernului ardelean, înainte de »uniune«. (Cf. Jakab Elek, Szabadságharczunk, pag. 136—159). În luna lui Sept. K. a fost trimis la Pojon și Komárom spre a conduce fortificarea cetăților. În 1849 fu numit comandant al armatei din Ungaria sup., ca atare avuse în 26—28 Febr. lupte victorioase cu gen. austr. Schlick, în urma cărora fu numit general. În 10 și 26 Apr. împreună cu Görgey au raportat alte victorii. În acel an fu numit ministru de războiu; în scurt timp și-a dat demisiunea, pentru a primi comanda și apărarea celei mai renumite cetăți, Komárom. Ce serviciu a făcut K. cu cei 18,000 honveđi cauzei maghiare, este eternizat în istoria magh. contemporană. Fapt e, că cetatea Komárom n'a putut fi cucerită, ci că și după capitularea dela Világos (13 Aug.) a mai resistat și a refuzat atât provocarea Austr. cât și a supremului comandant rusesc, Paskievics, pentru capitulare. În 27 Sept. primite fiind, în 8 puncte, condițiunile de capitulare puse de K., foarte favorabile și onorifice pentru întreaga sa armată, capitularea s'a ratificat și subscris în cartilul gen. Haynau în Pusza Herkály. K. din Komárom s'a dus la Londra, de acolo la Genua, apoi în Elveția, iar de aci în Constantinopole. În tot locul a desvoltat o extraordinară activitate în interesul cauzei maghiare. În ajunul războiului italian (1859) a pregătit rescoala, ce avea să erumpă în Ungaria; pacea dela Villafranca însă a zadarnicit acel plan. În 1866 organiză în Silesia sup. legiunea magh., care abia trecută pe pamântul Ungariei, a trebuit să se retragă, caci pacea s'a încheiat între puterile beligerante. În 1867 când cu amnestia gener. s'a întors în patrie, a fost ales deputat cu program guvernamental; în scurt timp s'a retras de pe terenul public și s'a ocupat, mai mult în Constantinopole și Genua, cu întreprinderi financiare. Numele dînsului este unul dintre cele mai strălucite și populare ale istoriei magh. contemporane. A scris mai multe opuri, între cari e mai însemnat: »Der Nationalkrieg in Ungarn und Siebenbürgen.« † 17 Maiu 1892 în Budapesta. [I. St. Ș.]

Klausthal, craș montan în Germania, pe platoul nord-vestic al muntelui Harz, în guvernământul prusian Hildesheim, 8750 loc. Academie de mine, cu colecțiuni frumose arheologice. Riserica cat. și cea evang. Mine de argint, de zinc, de plumb și aramă. [M. Bodiu.]

Klazomenae, unul din cele 12 crașe icniene din Asia mică, spre sud-vest dela Smirna.

Kleanthes, filsof și poet grec din școala stoică și succesor al întemeietorului ei, Zenc, n. pe la 300 a. Chr. în Assos în Asia mică, a petrecut apoi în Atena ca diler. Ocupându-se cu cercetări filsofice, al lui este meritul de a fi pus în sistem doctrinele școlii stoice. Din scrierile sale au ramas numai fragmente, publicate de Brunk și Schaefer în »Analectae» și »Poëtae gnoimici», 1817. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant.) [Pl.]

Kléber, Jean, Baptiste, general francez, n. 1753 la Strassburg, asasinat la Cair în Egipt la 14 Iunie 1800. Fiul unui zidar, studiă arhitectura la Paris în 1772, în 1775 intră în școala militară dela Muenich. În 1785 se întorce în Alsacia și se ocupa cu arhitectura. Intră în timpul revoluției în garda națională și apoi treptat ajunge în gradele cele mai mari ale ierarhiei militare, fiind unul din generalii cei mai renumiți ai republicii. Fiind lasat de Napoleon ca general de capitanie a armatei din Egipt, fu asasinat de un turc fanatic, pe stradă.

Klein, (alias *Clain*), **Ioan Inocențiu, baron de Sad**, episcop al Românilor uniți din Transilvania și părțile ei adnexe. După moartea episcopului Giurgiu (v. ac.), împăratul Carol VI cu ordinul din 17 Apr. 1728 rândui să se țină sinod electoral, care să-i presinte 3 candidați pentru scaunul episcopesc al dieceii Fagarășului. Sinodul se țină în 4 Iunie 1728 în A.-Iulia în prezența comisarului reg. I. Antalffy, episcopul catolic transilvan, și a lui Adam Fitter, rectorul colegiului iesuiților din Cluj. Acest din urmă lucră mult, ca între candidați să fie și vr'unul dintre tinerii, cari învățaseră în școlalele iesuiților. Astfel fu candidat și Ican Micu (Klein). Împăratul însă în loc să denumească îndată pe vr'unul dintre candidați, la propunerea cancelariei aulice transilvane, cu hotărârea sa din 15 Aug. 1728 a pus biserica unită sub directoratul părintelui ies. A. Fitter, care cu putere quasi-episcopească guvernă 1 an și 3 luni. Fitter țină și un sinod diecesan cu clerul unit în Clujmănaștur la 15 Nov. 1728. În sinod se aduseră mai multe hotărâri pentru consolidarea unirii cu biserica Romei și s'au luat dispoziții pentru înfrânarea prețului Mailat din Șona care îndemna peopul din scaunul Căhalinului să treacă la neunire. În acest sinod s'a ivit mai întâiu idea, sa se înființeze un seminar exclusiv pentru Români gr.-catolici, spre care scop se hotărî, să se înainteze un memorial la curte, ca averea rămasă după episcopul Ican Giurgiu și confiscata de erar sa se dea pentru înființarea seminarului. În 25 Febr. 1729 urmă numirea lui K. de episcop și consilier împărațesc. Acesta se nascu 1692 în Sad, cetău Sibiului. Numele familiei sale a fost Micu, iar numele Klein și l-a luat mai târziu. Studiă în seminarul iesuiților din Tirnavia (Nagy-Szombat), unde cardinalul Kellenits din banii săi și din averea rămasă după episcopul Jany înființase o fundațiune pentru crescerea tinerilor greco-catolici, pentru

cari, și în special pentru Românii din Transilvania, cardinalul Kellenits mai dede încă o însemnată avere iesuiților. K. și după numirea sa întru episcop remase în colegiul iesuiților până în 11 Iulie 1729, când la ordinul împăratului se duse la Muncaciu, unde în mănăstirea gr.-cat. a Sf. Nicolae facu noviciatul pentru a intra în tagma călugărească a Sf. Vasilie. În 23 Sept. 1729 fu sfințit preot în biserica gr.-cat. din Pecos a »Preacuratei lacrimante». După un an de noviciat facu profesiunea de calugar în mănăstirea amintita la 25 Sept. 1730 și-și luă numele de Inocențiu. Aprobarea numirii lui de episcop întâmpină unele greutăți în Roma din cauză, că el nu funcționase de loc în viața publica bisericească, dar la întrepunerea cardinalului spaniel Cienfuegos, care cunoscuse pe Români de când petrecuse în Viena, Papa Clemente XII în 11 Sept. 1730 aprobă alegerea și numirea lui K., care în același an în 25 Oct. st. v. (5 Nov. st. n.) fu consacrat episcop prin George Genadie Bizanczy, episcopul unit (rutean) al Muncaciului, care-l făcuse mai înainte și călugăr și preot. K. nu-și coupă îndată scaunul episcopesc, ci petrecu mai mult timp probabil la Muncaciu spre a se iniția în guvernarea bisericească și apoi merse la Viena spre a regula afacerile bisericeii sale. În absența lui, diecesa Fagarășului era sub conducerea vicarilor episcopesci și a teologului Görgei, care suplinia în această calitate pe Regai. În 28 Sept. 1732 K. se instală în Fagarăș cu mare solemnitate apoi în zilele următoare țină săbor mare, în care se luară dispoziții pentru consolidarea unirii, pentru administrarea mai promptă a bisericeii și pentru stăpînire abuzurilor din cler. Activitatea dezvoltată pe toate terenele vieții publice de ep. K. a fost extracordinară și în parte însemnată cu succese foarte mari. Lui este de a se număta înființarea crașului Blaj (v. ac.), unde își mută și reședința în 1737; lui școlalele, mănăstirea și catedrala din acest craș. Încă înainte de instalarea sa, la 1731, se rugase de împăratul Carol, sa-i facă o manastire de călugări basiliani, cari să constituiască capitulul episcopului, sa-l ajute la cultul divin, să administreze diecesa în cas de varanță, să apere credința catolică, să țină școlale și sa predice cuvântul lui Dumnezeu. Împăratul în 1732, la propunerea camerei de resboiu, destină spre scopul acesta venitele unui dominiu fiscal. Însă fiindcă venitele acestea nu erau îndestulticare, K. își reînca cererea în 1735, când petrecuse timp mai îndelungat în Viena în interesul bisericeii și națiunii sale, deși lipsit de bani, iar sinodul din Blaj dela 26 Ian. 1738 se obligă, ca și clerul român, cri cât de sărac ar fi și chiar și când ar trebui sa-și vîndă și ce are, va contribuî pentru mănăstire 25,000 fl. numai sa se hotarasca locul, unde sa fie pentru totdeauna reședința episcopului și a manastirii. În urma acestor rugări și oferte în 30 Martie 1738 s'a încheiat în Viena contractul pentru cladirea manastirii, școlalelor, bisericeii și reședinței episcopesci în Blaj, iar împăratul prin diploma din 21 Aug. 1738, în schimb pentru dominiul episcopesc dela Gherla și Sămbata de jos, dadu diecesei Fagarășului dominiul fiscal dela Blaj, Manărade, Spatac, Cergaul mare, Tiur, Veza, Ciufud, Săncel, Petrisat, Iclod, Pănade, Șona și Spini, al

cărui venit era computat în 6000 fl. Din această suma jumătate era destinată pentru întreținerea episcopului, iar alta jumătate pentru 11 călugări, 20 aluzni în seminarul de băieți din Blaj și pentru 3 calugari-preoți, cari aveau sa-și completeze studiile în seminarul de Propaganda Fide din Roma. Despre școalele, cărora K. le-a pus baza, să se vadă articolul Blaj și Aaron, iar despre manastire accentuam, că până la sfârșitul secl. XVIII a fost focular de cultura și pietate și adăpost pentru mulți binemeritați bărbați ai bisericei unite și ai națiunii române. Aceștia împreună cu alții, pe cari tot K. îi așază în școalele catolice din Austro-Ungaria sau îi trimise la Roma, devenira cei mai zeloși apostoli ai culturii naționale și propagatori ai moravurilor bune în poporul nostru decațut în urma asupririlor seculare. Dominiul din Blaj în mâinile unor episcopi cu înalta cultură intelectuală și morală, deveni isvor de fundațiuni însemnate pentru promovarea culturii și religiozității. Iubirea de biserica și națiune a lui K. era atât de învăpăiată, încât într'o epistolă adresată nunțului apostolic din Viena exclama: »Astfel sum dispus în sufletul meu, încât tot ce pot face pentru bunastarea clerului și națiunii noastre asupra spre marirea lui Dumnezeu și binele sfintei biserici, nu m'aș îndoi în singur moment a o îndeplini chiar și cu vârsarea sângelui meu propriu.« Această iubire a fost motorul activității lui K. Încă înainte de instalarea sa, între 1729 până 1732, a înaintat 8, iar după aceea, între 1733—1740, șesespredece petițiuni la împăratul Carol. Plângerile episcopului și clerului pe scurt erau următoarele: Preoții în contra dispozițiilor cuprinse în diploma Leopoldină a doua, nu se bucură de scutițele clerului catolic, caci dirigatoriile și domnii (proprietarii) îi prind, îi judecă și-i pedesc. Pe soțiile și copiii lor îi aruncă în temnița. Sunt siliți să platească decimă preoților de altă lege. Ei în loc să capete sare, pe care Românii o sapă și o transpoartă pe uscat și pe apa, precum capătă gratuit preoții altor confesiuni, nu sunt scutiți nici de taxele de vama la poduri și țirguri. Credincioșii uniți în loc să dea decime preoților săi, sunt siliți a le da preoților de altă confesiune chiar și în comune, unde nu se află nici un luteran ori reformat. În loc să se înființeze școale pentru Români, domnii opresc dela învățatura nu numai pe fii iobagilor, ci și pe ai preoților. Românilor nu li-se permite să-și cladească biserici. Nici episcopul, nici altul din cler nu are dreptul a lua parte la dieta. Cei dela putere voiesc să reduca numărul preoților în detrimentul cultului și al binelui sufletesc. Fiiilor națiunii române este oprit a se îndeletnici cu artele și cu industria, nu sunt primiți în nici o breaslă, nu se aplică în funcțiuni publice, n'au drept de a cumpăra și a moșteni, nu li-se permite să-și planteze vie și sa-și cultive gradini, pe cele plantate și cultivate li le strica, n'au nici un drept la paduri și la ape, ci numai sa fie încarcați cu noue taxe, așa ca necum sa fie considerați ca fii ai patriei, nu sunt nici macar tolerați. Deși împăratul Carol încă în 11 Dec. 1732 poruncise ca plânsorile episcopului în decursul sesiunii dietale de atunci sa se examineze de o comisiune sub presidența lui Franc, P. conte de

Wallis, comisar și plenipotențiar la dietă, totuși se vede, că această comisiune puțin sau chiar nimica nu a lucrat, căci împăratul, la plânsorile episcopului, în 23 Nov. 1734 dadu din nou ordin guvernului, ca o comisiune sub presidența guvernatorului Ioan Haller în timp de 2 luni să studieze chestiunea amintită și să-i facă raport. Actele comisiunii, cu a carei procedură episcopul, precum se vede din deseile lui remonstrațiuni, nici decum nu era mulțumit, au fost trimise împăratului, însă acesta până la moartea sa, întâmplata în 20 Oct. 1740, nu le-a rezolvit în totalitate lor, ci au ramas moștenire împărătesei M. Teresia. Cu toate acestea episcopul obțină și dela împăratul Carol unele avantagii de importanță. Acesta prin un decret din 1732 a dat episcopului scaun și vot, rang și titlu în staturile (dieta) și între baronii țării. Prin decretul din 24 Ian. 1736 concede, ca și preoții uniți sa capete sare gratuit, și anume cei din comune mai mari 6, cei din comune de mijloc trei și cei din comune mai mici două maji. Prin decretul din 4 Martie 1739, din motiv ca Blajul devenise reședința episcopescă, îi concede privilegiul de a ținea tirg Joi în fiecare săptămână. În urma decretului din 24 Ian. 1736 fiscul restitue clerului unit proprietatea din Oarda (agrii, livezi, mori) ocupată de fisc sub pretext, ca ar fi fost a episcopului Giurgiu, pe când în realitate o cumpărase clerul pentru calugarii săi. Opera începută sub Carol pentru emanciparea bisericei și națiunii sale, a continuat o episcopul cu energie și mai mare sub domnia Mariei Teresia. Pentru apărarea clerului și episcopului la guvern. în dieta, la tablă, în comitate și la sedrii își tocmi avocat pe Ioan Tolnay. În Viena își ținea agent platit pe George Hardt. Încă în 1741 ar fi dorit să meargă la curte cu o deputațiune din cler și popor, precum îi recomandase Nunțul apostolic din Viena, dar boala l-a împiedecat, macar că intențiunea lui era sa sosească în Viena deodată cu deputațiunea dietei transilvane, în fruntea căreia era noul cancelar Gyulaffi, și plecase încă din Nov. 1741. Abia în vara anului 1742 merse și episcopul la Viena, unde mai mult de un an și trei luni stăru pentru drepturile bisericei și națiunii sale. În fine primi dela împărateasa rescriptul din 9 Sept. 1743, prin care o parte din cererile lui se împliniră. Preoții în comitate, scaune și secuire să capete porțiune canonică, ori lectical. În fiecare sat să se dea uniților loc de biserică și de case parochiale. Clerul în sensul diplomei Leopoldine din 1699 să se bucore de toate scutițele, cari le au latinii, să nu platească decime dupa posesunile lor parochiale, nici vamă, honorare, taxe și altele asemenea. Uniții să nu mai fie oprți prin domnii de pământ a-și cladi biserici. Fii iobagilor, cari ar voi să umble la școală, sa nu mai fie oprți din partea domnilor. Românii nobili să fie considerați la oficiile publice întocmai ca ceilalți nobili ardeleni. Acestea le-a dobândit Klein. Cu privire la unele rugari ale episcopului rescriptul din 9 Sept. 1743 a dispus, sa se facă cercetare, episcopul adecă sustinea, că diploma a doua Leopoldină din 1701 ar fi fost publicata și primita în Transilvania, și prin urmare trebuie sa se aproabe și din partea împărătesei, și astfel să fie primiți și Românii între staturile țării.

Spre a-și dovedi asertiunea, episcopul se provoca la deputatul reformatorilor și unitarilor Püspöki, care recunoscuse validitatea aceleia, apoi adause: »Tare ne doare, că originalul diplomei s'a pierdut în revoluțiunea lui Raköczy. Dar este adevărat, ca conceptul original se află în cancelaria alică transilvana, precum a spus însuși registratorul de acolo Boer, că s'a aflat între acele scrisori, pe cari le avuse la mână reposatul cancelarului baronul de Kászon.» Cu toate acestea împărăteasa nu aprobă aceea diplomă, ci dispuse să se mai caute și în arhivul guvernului transilvan. Episcopului îi căduse foarte greu, că încă prin diploma lui Carol din 21 Aug. 1738 fusese obligat să-și țină teolog iesuit din venitele domeniului episcopesc. În contra acestei dispoziții și preste tot în contra obligamentului de a-și ține teolog străin de neamul și legea sa, episcopul a protestat de repeți ori foarte energic și cu cuvinte chiar vătămătoare la adresa iesuiților. Cu toate acestea împărăteasa deocamdata nu-l absolvă de acel obligament. Împlinirea altor rugări împărăteasa a ținut-o în suspens, punând în prospect cercetări ulterioare. Ceruse adevărat episcopul și aceea, ca națiunea română să fie primită între staturile transilvane ca a patra națiune politico. Episcopii uniți să fie membri ai guvernului transilvan în calitate de consilieri. Cei doi vicari episcopesci și notariul clerului împreună cu teologul să aibă vot și scaun în dietă. Dintre nobilii români doi totdeauna să fie asesori la tabla regescă și alții să fie candidați și la oficiile cele mai înalte. Legile țerii, cari ar fi prejudicioase uniților, să se stearga. Privilegiile și diplomele, ce le-au căpătat până acum Românii dela împărați, regi și principii, să fie întarite din nou. Blajul să fie declarat cetate liberă cu drept de a-și trimite deputați în dieta. Răbotele iobagilor români sa se reducă la 2 zile pe săptămâna, starea lor nesuferită să se ușureze și să li-se restituasca posesiunile rapite. Toate acestea s'au ținut în suspens, iar episcopului s'a interzis sa mai meargă la Viena fără de știrea și învoirea curții. Klein imediat după primirea rescriptului din 9 Sept. 1743 se plăuse amar și în termeni foarte drastici la împărăteasa pentru neîmplinirea cererilor sale, apoi se întoarse acasă spre a lua parte la dieta din Sibiu dela începutul anului 1744, în care aveau să se pertracteze și doi articoli (VI și VII), dela cari el aștepta îmbunătățirea sorții bisericești și națiunii române. Episcopul în termeni drastici spulbera obiecțiunile națiunilor privilegiate, cari nu voiau sa recunoasca Românii nici un drept. Românii sunt nisece pribegi, ăceau staturile, iar episcopul răspundea: nu pot fi altcum, fiind-că sunt apasați până la sânge. Sunt numai țărani și iobagi, ăceau staturile. Nu este adevărat, răspundea episcopul, caci avem nobili în districtul Făgărașului și liberi în fundul regesc. Sunt tâlhari și hoji, ăceau staturile. Nu trebuie să vă mirați, răspundea episcopul, pentru că acestor oameni nu li-se lasă nimic afară de piele, din ce să se hrăneasca. Sunt leneși, ăceau staturile. Dar numai Românii vă lucra ocnele, băile de fier și de aur, iar unora li-se trage și pielea de pe ei, răspundea episcopul. Clerul și poporul român nu sunt uniți din inimă, ăceau staturile. Despre cele ce sunt ascunse în inima omului numai Dumnezeu poate judeca, răspundea episcopul, și altele asemenea.

Pe lângă toată rezoluțiunea, cu care episcopul apără biserica și națiunea sa, articolii amintiți nu au fost primiți de dieta în forma prezentata de împărăteasa, care voia sa inarticuleze biserica unita, sa-i asigure libertate deplina și încâtva sa ușureze și soarta națiunii române. Episcopul măhnit până în adâncul sufletului, dadu un protest solemn în contra hotărârilor dietei și între altele facu staturilor imputarea, că nesocotesc voința expresă și serioasă a împărătesei. Staturile se simțiră vătămăte în loialitatea lor patriotică și cu sgomot turbat și amenințari de violență provocara pe episcop sa-și retragă cuvintele. Precum toți în contra lui, așa sta el siugur contra tuturor, și urgia tuturor se descarca pe capul lui. Infricat și în primejdie de a fi aruncat pe ferestra, episcopul își revocă protestul, îl reînoui însă clerul și poporul. Într'aceea sosese la guvernul transilvan decretul împărătesei de dto 15 Iun. 1744, în care se ăcea: »Supra unor puncte din feluritele cereri prezentate succesive de repeți ori Maiestății noastre din partea iubitelui nostru credincios, onoratul și maritul Ioan Inocențiu baron Klein de Sad, episcopul Făgărașului al Românilor de rital grecesc uniți cu sânta biserică romană, din principatul nostru Transilvania, deși au emanat înainte de aceasta grațioasele noastre hotărâri și porunci, totuși după ce unele, cari n'au fost pertractate și decise, trebuie să se pună acum pe tapet și să se rezolveze, an hotarît milostiv, ca numitul episcop al uniților, baronul Klein, să se prezenteze aci în curtea noastră. Vă poruncim deci grațios, sa intimăți hotărârea noastră aceluia episcop, și să-l avisați, sa nu-și amâne sosirea, pentru ca propunerile sale facute înainte de aceasta să se poată pertracta cu atât mai curând.» Episcopul înainte de a pleca la Viena, ținu sinod în 25 Iun. st. v. (6 Iul. st. n.), la care au luat parte și unii fruntași mireni spre a se sfatui, de unde să se acopere cheltuelile episcopului cu calatoria la Viena în cauze naționale și bisericești, și în 23 Iul. 1744 plecă la curtea împărătească. De mult presinția Klein, că dușmanii bisericești sale și ai națiunii române îi vor pune capul. Deja în 1741 scoria nunțului apostolic din Viena: »Dar în contra noastră numai acela nu inviuge, care nu lucră, și numai acelea nu se cred, cari nu se dic, și în alt loc: »Pentru cauzele, cari le-am luat în apărare, mă uresc aproape toți magnații și fruntașii acestei provincie» (Transilvania). Cerend tot pe atunci întreprinse și ajutorul primatului Ungariei ăcea: »căci altcum în aceste timpuri critice, când comprovincialii nostri (ăceă guvernul și națiunile privilegiate din Trans.) își incordează toate puterile în contra biseroiei mele, aceasta în scurt timp va trebui să ajunga acolo, încât să nu i-se mai vada nici ruinele spre derogarea ăredinței ortodoxe și perirea multor suflete.» Când dar guvernul, magnații și ceilalți fruntași ai națiunilor privilegiate vădura, că pe Klein încă îl mai invita la Viena, ca să i-se pertracteze cererile de mare importanță politico, cari încă nu fusesera decise, ei și-au pus toată influența în cumpena, ca aceasta sa nu se poată realiza. Denunțările dușmanilor lui Klein sosiră mai curând decât el la Viena, și astfel în loc sa se înceapa ou el pertractarea cererilor nedecise, fu îndrumat să se prezenteze înaintea unei comisii alicce

spre a răspunde la vr'o 82 întrebări, prin cari deocamdata se cereau numai informațiuni asupra faptului, dar nu se facea încă cercetare asupra episcopului. În ședința comisunii dela 16 Nov. 1744 episcopul dădu unele informațiuni asupra stării religioase din Ardeal și despre sinodul din 25 Iun. 1744. La ședința a doua pusă pe 7 Dec., episcopul nu se mai prezentă, ci prin preotul seu Aaron și agentul Hardt contestă canonicitatea forului și comunică, că însuși nunțul apostolic i-a interzis de a mai aparé și de a răspunde. În 10 Dec. 1744 plecă la Roma, după ce vicariului seu Aaron și secretarului seu P. Dályai (Daiuan) le-a dat bani, ca sa se reîntoarca acasa. Ajuns în Roma episcopul prezentă papei Benedict XIV mai multe memoriale, în cari în esență cerea sa se confirme și să se executeze cele două diplome date de imperatul Leopold în favorul uniților; sa se libereze beueficiul episcopesc de sarcina de a plăti teologului în tot anul câte 300 fl.; teologul să fie de ritul grecesc și ales de episcopul; sa fie destinat un nobil puternic dintre uniți cu autorisare legitimă de a primi toate recursele Românilor și a-i apera și scuti în contra celorlalte națiuni. Pontificele însărcină pe nunțul seu din Viena, să meargă la împărăteasa și să se întrepună în numele papei, ca să conceadă întoarcerea episcopului în diecesa, scusându-l cu aceea, că a mers la Roma spre a visita liminele apostolice. Cardinalul nunțiu Paolucci s'a întrepus în persoană la împărăteasa, însă aceasta s'a arătat de tot exacerbată în contra lui Klein, dicând că este un om avar, temerar și resvrățitor, și adăugând, ca de va cuteza a se mai întoarce în împărăția ei, îl va aresta. Pentru această întrepunere episcopul în 8 Oct. 1745 mulțamesce nunțiuului și-l roaga, să porunceasca vicariului episcopesc din Blaj, sa-i trimită venitele dominiului episcopesc macar de pe anii trecuți. Vicariul Aaron i-a și trimis în fiecare an tot ce a adunat până în 22 Apr. 1747, când s'a pus secestru pe venitele dominiului și căud cancelaria aulică transilvană nu l-a lăsat să mai dea episcopului nici macar taxa de câte un floren, care o platia pe atunci fiecare preot arhierieului. Lipsit de ajutor material din diecesa sa, și vădând, că împărăteasa nu se înduplecă a-l lăsa sa se mai întoarcă în dieceasă, iar papa deși mișcase toată piatra în favorul lui, nu-l poate susține mai departe în scaunul episcopesc, Klein se hotari a recurge la cel mai desperat mijloc de apărare, să facă adecă imposibil ori ce guvern eclesiastic legal, până când Viena și Roma nu-l vor pune iarăși în scaunul seu. Spiritele Românilor tocmai atunci erau foarte agitate, de când calugărul sərbesc Visarion intrase în 1744 în Ardeal, salutată cu mare bucurie de toți protestanții, și înduplecase pe mulți Români, mai ales din marginile sudice, a se lapeda de unire, și de când episcopul Klein fusese luat la goană atât de grea. Impărăteasa se încercase și cu mijloace blânde și cu cele mai aspre, ca sa împiedece pe Români a trece la neunire. Puse 4 patroni ai unirii diutre cei mai de frunte barbați din Transilvania, între cari și pe românuul Dobra. În 1746 trimise pe episcopul Muncaciului Olsavsky sa facă pace. Insa toate îndazad, caci mișcarea pornita nu se mai putu înađuși. În mijlocul acestor agitațiuni Klein în

12 Nov. 1746 trimite vicariului Aaron ordin să excomuniche pe teologul iesuit și să convoace sinod, în care să notifice această afurisanie și clerului. Vicariul se temu a împlini acest ordin, care i-ar fi atras mânia curții, și despre aceasta avisă și pe Klein. Episcopul însă nu se opri aci, ci pentru neascultare de ordinul amintit, cu decretul seu din 25 Aug. 1747, trimis la mai mulți protopopi, depune pe Aaron din oficiul de vicar episcopesc, deși acesta acum nu mai era vicar episcopesc, ci apostolic, îl suspinde și-l excomunică. În locul lui pune vicar pe Nicolae Pop din Balomiri, pe care îl obligă să convoace sinod, să publice o epistola solema, prin care sub pedeapsa excomunicațiuni interdicea clerului și poporului a mai comunica cu Aaron, cu teologul și cu cei ce îi ocupaseră beueficiul episcopesc. Vr'o câțiva protopopi se și adunară în Blaj 8 Oct. 1747, ca să se sfătuiasca ce e de facut pentru executarea poruncilor lui Klein. Afând despre aceasta Aaron, care era la cules de vii în Manărade, și poate socotind, ca efectuarea intențiunilor episcopului, în loc să foloseasca acestuia, vor strica bisericii, a notificat starea lucrului la însuși guvernatorul Haller. Imediat s'au luat măsuri să se nădușească mișcările intenționate de Klein. Acesta ne mai având în urmă ce face, după îndelungate și interesante pertractări relative la abdicarea sa, în 7 Maiu 1751 abdișe în forma sa de episcopie și până la moartea sa, întemplată în 22 Sept. 1768, petrecu tot în Roma. unde fu înmormântat în biserica Sf. Sergiu și Bach a călugărilor basiliani. (Cf. Cipariu, Acte și fragmente și Archiv pentru fil. și istorie; I. M. Moldovan, Acte sinodale; Nilles, Symbolae ad illustr. Hist. Eocl. or; Hurmuzaki, Documente și fragmente; Bunea, Chestiuni din dreptul și ist. bis. unite. Blaj, 1893, partea II; Ioan Slavici, Ardealul. Bucur., 1893; Barițiu, Istoria Trans.; George Bogdan-Duica, Procesul episcopului Klein și calugarul Visarion. Caransebeș, 1896; și Documente și notițe inedite la subscrisul.) [Dr. Augustin Bunea.]

Klein (alias *Clain*), *Samoild*, ieromonach, distins istoriograf, filolog și teolog. Numele lui de botez a fost *Maniu*, iar de calugăr *Samoild*. Numele familiar i-a fost *Micu*, în locul caruia își luă numele nobilitar al unchiului seu baron Klein. Se nascu 1745 în Sad lângă Sibiu. Studiă mai întâiu în Blaj ca elev al seminarului și manăstirii »Bunei-Vestiri», înființata de episcopul Aaron (v. ac. și art. Blaj). În 14 Oct. 1762 se facu calugar basilian în manăstirea amintita. În 1764 fu numit superior al manăstirii și prefect al seminarului »Bunei-Vestiri» în locul lui At. Rednic, care atunci fusese numit episcop. În 13 Nov. 1765 din partea acestui episcop fu înalțat ia diregatoria de eclesiarch și asesor consistorial. În 1766 trecu din manăstirea »Bunei-Vestiri» în manăstirea »Sfintei-Treimi» tot din Blaj, iar în toamna aceluia an fu trimis în seminarul catolic »Pázmány» din Viena, unde împărăteasa M. Teresia facuse fundațiune pentru doi preoți de mir din diecesa Fagarășului. Aci în 6 ani absolvă teologia și filosofia. În 1772 se întoarse la Blaj, unde fu numit profesor de matematica și etica. Insoți pe nou alesul episcop Gr. Maior la sinodul episcopilor gr.-cat. convocat de împărăteasa M. Teresia la Viena în chestiunea

serbătorilor grecesci, și fù de față la consacrarea aceluia episcop întâmplată dupa sinod la 23 Apr. 1778 în biserica curții împărătesci. Pentru erudițiunea sa fù numit prefect de studii în seminarul teologic »S. Barbara« din Viena, unde împărăteasa M. Teresia făcuse fundațiune pentru 50 clerici uniți. În 1783 se întoarse la mănăstirea »Sf. Treimi« din Blaj, unde purtă mai multe oficii bisericești și fù timp îndelungat conționator al bisericii catedrale. Între episcopul I. Bob (v. ac. art.) și Samoila Klein au fost relațiuni foarte încordate mai virtos dela 1794. Causa acestor neînțelegeri regretabile nu trebuie să o căutăm în aceea, că Bob ar fi urît pe oamenii învățați, ori că ar fi voit să strice așezămintele orientale, ori ca ar fi fost contrar bunei înțelegeri între Români de ambele confesiuni, ci în alte împrejurări și întâmplări de atunci. De pe timpul împăratului Iosif II sufla din Viena un vânt neprimicios călugărilor și pentru aceea S. Klein deja în anul 1784 s'a rugat să fie dimis din cinul calugăresc. Episcopul însă, care dăcă l-ar fi urît, ar fi avut atunci prilej bine venit de al dimite, l-a reținut în mănăstire și l-a ajutat în lucrările lui literare, dându-i lui să traducă »Biblia« pe românește. De altă parte S. Klein cu ocașiunea alegerii de episcop din 1782 lucrase mult, ca Ignăție Darabanth, vicar episcopesc și călugăr, să ajunga episcop, și nu Bob, iar după aceea în mod ostentativ, în dedicațiunea opului său »Teologia moralicească«, laudă și înalță pe Ignăție Darabanth, care ajunsese episcop în Oradea mare, atât de tare și cu astfel de cuvinte, încât mulți priviau în aceasta o micșorare a episcopului Bob. Afară de aceea Klein, care era și bolnavicios, mai avea și un temperament foarte viu, care îl rapia și la vorbe nesocotite și necuviințioase față cu episcopul și cu ceilalți frați calugări, iar în chestiuni religioase apără și unele idei singulare, cari ceilalți nu le credeau edificatoare pentru credincioși. În fine pentru unele acțiuni imprudente, cum a fost între altele dedicațiunea istoriei sale bisericești, facuta mitropolitului sârbesc din Karlovitz, mai era și bănuît, că ar vrea să treacă la neunire spre a se face episcop gr.-or. în Sibiu după moartea episcopului Gerasim Adamovici, în frumoașa sa apologie din 20 Maiu 1798 adresată capitolului calugăresc din Blaj. Mai adauge, ca și antecesorii episcopului Bob avuseră neînțelegeri cu călugării și ca spiritul de opozițiune față cu episcopul nu dispăruse din mănăstire, ci din contră se părea, că va izbucni mai vehement decât în trecut, și atunci ușor se va înțelege, pentru ce episcopul Bob, care învățase chiar din pateniile distinsului său antecesor Grig. Maior, a fost atât de rigoros față cu S. Klein, propunând guvernului în 29 Nov. 1797, ca pe acest ieromonach să-l trimită la Muncaci, unde în singuratețe și tăcere să se pocăiască și sa fie ținut cu chelțuiala mănăstirii din Blaj. Guvernul însă cu scrisoarea sa din 27 Ian. 1798 nu incuviință această disciplinare aspră, ci scrisese episcopului, să oprească pe S. Klein de a mai ieși din Blaj și să-i poruncească, că în clima sănătoasă a acestui oraș sa-și grijască sănătatea și să trăiască liniștit în mănăstire cu îndeletniciri evlavioase și literare.

Urmarea acestor raporturi înăsprite a fost că S. Klein pe la 1803 părăsi Blajul și ocupă postul

de revisor de cărți în Buda, unde muri în 13 Maiu 1806 și fù înmormântat în cripta bisericii romano-catolice din cartierul »Rátzváros« la 15 Maiu 1806.

Sam. Klein se făcu nemuritor prin operele sale filologice, istorice, teologice și filosofice, atât de numeroase și voluminoase, încât trebuie sa ne mirăm, cum le-a putut scrie într'un period așa scurt de 25 ani. Operele lui sânt: 1) Disertatio canonica de matrimonio juxta disciplinam graecae orientalis Ecclesiae, Vindobonae 1781, 2) Disertatio de ieiuniis graecae orient. Ecclesiae, Vindobonae 1782, 3) Teologia moraliceasca, Blaj 1796, 4) Disertatio de statu et politia religiosorum et monachorum orient. Ecclesiae, inedită, 5) Propovedani la îngropăciunea oamenilor morți, Blaj 1784, 6) Practica consistorială, inedită, 7) Carte despre descoperirea cea Dumneșcească, manuscris în Oradea mare, 8) Predice, ms. în Orade, 9) Biblia, adecă Sf. Scriptură a ambelor testamente, tradusa toată din elinesce, Blaj 1795 și Petersburg 1819, 10) Lucianus, De veris Narrationibus, 11) Segneri, Indreptarea păcătoșilor, 12) Thoma de Kempis, Cele patru cărți de urmarea lui Christos, ms. în Orade, 13) A celui întru sfinți Părintelui nostru Vasile celui mare A.E. dela Cesaria din Capadochia cuvinte, ms. în Oradea mare, 14) A celui întru sfinți p. n. Ciril Archiepiscop Ierusalimului Catechisis sau învățături catră cei ce vin la botez, ms. în Oradea mare, 15) A celor întru sfinți cuvioșilor părinților noștri Pachomie, Efreem Sirul învățături ascheticesci, ms. în Orade, 16) A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de aur archiepisc. Țarigradului Omilii sau cuvinte în evang. Sf. Ioan, ms. în Orade, 17) Ale SS. Grigorie Teologol, Epifanie, Chiril dela Alexandria, Anastasie Sinaitul, Andreiu Criteanul vr'o câteva cuvinte, 18) Ale Sf. Ioan Damaschin cartea 1 și 2 de pravoslavnică credință, și Istoria lui Barlaam și a lui Iosafat împăratul Indianilor, 19) Ale Sf. Doroteie toate cuvintele și mai mărunte învățături ale mai multor părinți, 20) Acatist sau carte cu multe rugăciuni pentru evlavia fiecărui creștin, tipărită în Sibiu 1801 cu litere latine, 21) O carte de rugăciuni, tipărită cu litere latine în Viena, 22) Canoanele tuturor săboarelor în biserica resăritului primite, ms. în Orade, 23) Istoria bisericească după Fleury, ms. în Orade, 24) Belisariu, dupa Marmontel, 25) O carte de căsătorie, 26) Logica, tiparita în Buda, 27) Metafisica, 28) Dreptul natural, Sibiu 1800, 29) Aritmetica, 30) Viața și fabulele lui Isop, 31) Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, Vindobonae 1780, 32) O gramatică românească, 33) Dicționar latin-român-germân și român-latin-ungar-germân, 34) Brevis notitia Historiae Valachorum ab origine Gentis usque secl. XVIII, 35) Istoria Românilor Transilvani. Munteni și Moldoveni, împreună cu faptele principilor, 36) Istoria bisericească a Românilor Transilvani, 37) Istoria conciliului dela Florența, 38) Istoria bisericească universală pe scurt, 39) Istoria împerecherei între biserica resăritului și a apusului, ms. în Orade, 40) De origine Daco-Romanorum, 41) De Metropoli Transilvanica.

Nici un literat pe timpul lui nu scria așa bine românește ca S. Klein. Avea stil ușor și limpede, care însă se înalță la o eleganță și frum-

seță rară în dedicațiunea operei sale »Teologia moraliceasca«, ce o face episcopului unit Darabanth dela Oradea mare, și se află tipărită în Archivul lui Cipariu. Dintre operele lui teologice i-a câștigat renume în toate școlile catolice din Europa »disertatio de matrimonio«, pentru care numele lui și astași se pomenește adeseori chiar și pe catedrele profesorilor din Roma. Nici până astași nu avem o traducere mai bună a Bibliei, decât a lui. Pe terenul filologic este de însemnat, ca S. Klein a scris cea dintâi gramatică a limbii române și a propagat idea pentru primirea literelor latine în locul slovelor cirilice. Pe terenul istoric, în numeroasele sale scrieri, s'a nisut a dovedi originea noastră latina și a desgrota trecutul românilor. Și dacă câte odată ratacesce pe acest teren puțin cultivat până atunci, nu-i mirare, caci avea sa se lupte cu greutățile începutului și cu lipsa documentelor neadunate și nepublicate. Astfel S. Klein este unul dintre cei mai distinsi scriitori români și dintre barbați cei mai bine meritați pentru cultura poporului român. Date biografice despre S. Klein se afla în Acte și fragmente de Cipariu, și în documentele publicate de acesta și de I. M. Moldovan în »Archiv pentru istorie și filologie«, din cari și-a compus și Ioan C. Bianu opul: »Viața și activitatea lui Maniu Samuil Micul alias Clain de Sad«. Bucur., 1876. Cf. și »Chestiuni din dreptul și istoria bisericii unite« p. II, Blaj, 1893 de subscrisul.

[Dr. Augustin Bunea.]

Klein, 1) *K., Iosif Armin*, astronom și meteorolog, n. 11 Sept. 1842 în Köln. La început librar, apoi a studiat matematica și astronomia; în Köln și-a făcut observatoriul propriu, în care observa mai ales Luna. Scr. mai însemnate: »Handbuch d. allgemeinen Himmelsbeschiebung« (2 vol. Braunschweig 1872); »Entwickelungsgeschichte des Kosmos (ac. 1871); »Anleitung zur Durchmusterung des Himmels« (ed. II ac. 1882); »Stern-Atlas« cu 18 harte (Lipsca. 1886), etc. 2) *K., Felix*, matematic, n. 25 Apr. 1849 în Düsseldorf. Dela 1886 prof. ord. la universitatea din Lipsca. Impreună cu A. Mayer și Dyck redactează dela 1875 »Mathematische Annalen«. Desvoltă mare activitate literară mai ales pe terenul geometriei neeuclideice și teoriei ecuațiilor. 5 Mai 1899 membru extern al Academiei maghiare. 3) *K., Francisc*, șef de secție în ministeriul de justiție austriac, n. 1854 în Viena. 1885 docent la universitatea din Viena, 1891 chemat în ministeriu și însărcinat cu lucrările pregătitoare pentru reforma procedurii civile, 1894 consilier ministerial, 1895 consilier intim. Dela 1895 profesor onorar la univ. din Viena pentru procedura civilă și dreptul roman. El a elaborat legea austriacă a check-urilor (1895). Are numeroase scrieri științifice.

Kleist, 1) *Heinrich Berni Wilhelm de*, poet germ., n. 18 Oct. 1777 în Frankfurt pe Odera, a stat în serviciul militar prus., apoi timp scurt în serviciul de stat, 1807 făcut prizonier de Francezi și eliberat numai la finea anului. A trait în Dresda, apoi la Wansee în apropierea Berlinului, unde 21 Nov. 1811 s'a împușcat în urma unei îndelungate melancolii în care căduse. A scris drame și romane. 2) *K., Ewald Christian de*, poet, n. 7 Martie 1715 în Zeblin lângă Köslin, a fost în serviciul militar danez și prusien, și

rănit de moarte în lupta dela Kunersdorf, † ca maior 24 Aug. 1759 în Frankfurt pe O. Opere: ode, elegii, idile ș. a. Cea mai renumită scriere a sa este poesia descriptivă »Primăvara«.

Kleisthenes, bunic al lui Pericles, dînsul împreună pe cetățeni în 100 dime (δῆμοι) sau comune, diviziuni geografice, cari se asemănau cu vechile γέννη. Dînsul înființează ostracismul și în 510 gonese pe Hippias din Atena. [Caion.]

Kleistogame, (botan.) v. Cleistogame.

Kleitos, unul din generalii lui Alexandru cel mare al Macedoniei, ucis de catra Alexandru la un prânz în anul 328 a. Chr. [Caion.]

Klemm, *Gustav*, istoriograf, n. 12 Nov. 1802 în Chemnitz, † 26 Aug. 1867. A scris: »Istoria civilizațiunii generale«, 10 tom.; »Știința civilizațiunii generale«, 2 tom.; »Femeile«, 6 tom. ș. a.

Klenck, *Robert*, violonist și compozitor, n. 1 Oct. 1850 în Bucuresci. Studiile musicale, începute în Bucuresci cu Flechtenmacher și Wachmann, le continuă la Viena (1867—69) cu Hellmesberger sen., I. Dont și Zellner și le completă la Leipzig (1869—72) cu F. David, E. F. Richter, Dr. O. Paul și Dr. Papperitz. Compozițiuni a publicat puține, câteva bucați pentru piano sau voce și piano, dar și-a făcut mai cu sama un frumos titlu prin publicarea metodei sale de violină (8 caete dintre cari 7 apărute deja). Această lucrare, a cărei proprietate pentru străinătate o are Breitkopf și Härtel din Leipzig, e cu atât mai importantă, cunoscuta fiind penuria de opuri speciale ce domnesc în școlile noastre speciale. Profesor suplinitor la conservatorul din Bucuresci dela 1889, în urma concursului a fost numit cu titlul provisor. [T. C.]

Klenze, *Leo*, de, arhitect, n. 29 Febr. 1784, studiă în Berlin, Paris și Italia. 1815 arhitect de curte al regelui Maximilian I în München; 1834 merge în Grecia, unde compune planul noului oraș Atena și al castelului regal; 1839 chemat la Petersburg să conducă zidirea bisericii Sf. Isac. † 26 Ian. 1864 în München. Creatorul aproape tuturor clădirilor monumentale din München: Glyptotheca (1816—30), Odeon (1824 până 1828), Walhala (1830—42), Pinacotheca veche (1826—36), biserica tuturor sfinților (în grandios stil bizantin), palate, etc. Asemenea pictor arhitectonic și scriitor. Scr. »Sammlung architectonischer Entwürfe (München, 1831—50, 10 fasc.); »Der Tempel des Olympischen Jupiter in Agrigent« (Stuttgart, 1821); »Die Walhala in artistischer u. technischer Beziehung« (München, 1838) ș. a. [t.]

Kleobis și Biton, fiii Kydippe, preoteasa Herei în Argos. Legenda din Argos ne spune, că dînsii s'au înjugat la carul mamei lor în locul taurilor, și au dus-o 45 de stadii până la templul, unde era serbatoarea Herei. Mama lor s'a rugat de zeita ca în schimb pentru aceasta dovada de iubire fiască sa-i respaltescă cu ce are mai bun. Tinerii după aducerea jertfei au adormit și mai mult nu s'au trezit.

Kleomenes, numele a trei regi ai Spartei. **Kleomenes**, sculptor grec de loc din Atena, autor al statuei zeiței Venus, statuă cunoscută sub numele de »Venus de Medicis«. Trăise pe la 220 a. Chr. [Caion.]

Kleon, demagog atonian și dușman politic al lui Pericles. Aristofan, marele comic grec, adesea

în comediiile sale pune în scenă pe K. Amăgind poporul atenian i-se încredințează comanda armatei și în lupta dela Amphipolis (422) este bătut și ucis de către Brasidas, comandantul armatei spartane. După moartea lui K. și a lui Brasidas, care se întâmplă tot în lupta dela Amphipolis, nenorocitul resboiu peloponesiac e sfârșit.

[Caion.]
Klepsydra, orologiu de apă, în vechime un vas plin cu o cantitate hotărâtă de apă. Vasul era gaurit astfel, că apa se scurgea în un timp anumit.

Kleptomania, o nebunie impulsivă irezistibilă, care consista în a fura într'un mod inconștient. O dorință stăpânitoare împinge pe bolnav să pună mâna pe obiectul ce vede, intrând involuntar în posesia lui. K. e totdeauna semnul unei nevropatii ereditare. Ea poate să fie trecătoare, consistând numai în simple accese, sau sa fie în stare continuă, și atunci îmbracă forma unei idei fixe. În casuri mai puțin grave K. e o formă morbidă ce se întâlnește adeseori în viața socială, mai ales sub forme de accese.

Kleve, 1) K., fost ducat în Germania în posesiunea conților de K. sau Kleef, făcând parte a cercului vestfalic, cu întindere de 2200 km², 100,000 loc. Sub Napoleon atât partea din stânga, cât și cea din dreapta riului Rin a fost în posesiunea Francezilor. După caderea lui Napoleon partea cea mai mare s'a anexat la Prusia și astăzi se ține de guvernamentul Düsseldorf. 2) **Kleve**, oraș, odinioară capitala ducatului K., astăzi residența districtului cu același nume, în guvernamentul Düsseldorf, cu 11,000 locuitori. [M. Bodiu.]

Klinger, 1) K., *Friedrich Maximilian de*, poet, n. 17 Febr. 1752 în Frankfurt pe Maina, † 25 Febr. 1831 în Dorpat. Amic din tinerețe al lui Goethe, a fost în servicii militare austriace și rusești, la urmă ca locotenent-general și președinte al administrațiunii militare. A scris numeroase drame și romane de valoare. 2) K., *Max*, pictor, sculptor și gravor, n. 18 Febr. 1857 în Leipzig, a studiat în Carlsruhe, Berlin și Roma; acum în Leipzig. Tablouri principale: Restiguierea lui Christos, Christos în Olimp ș. a. A scris: *Pictura și desenul*, 1895, deja în II ed.

Klingsor, Nicolau, personalitate probabil mitică, care a luat parte și la emulația poezilor în Wartburg. I-se atribuie unele poezii cuprinse în colecția din Paris a poezilor trubaduri. După mit K. a fost un astrolog vestit al secl. XIII, care a posedat mari bogății în Transilvania.

Klisov, (*Kliscow*), localitate în guvern. ruso-polon Kielec, lângă Nida. Aci a batut Carol XII pe Poloni și Saxoni la 19 Iulie 1702.

Klitoris, (med.) organ cavernos, făcând parte din organele sexuale feminine externe.

Kljasma, afluent pe stânga al riului Oka în Rusia, lung de 681 km.

Kloden, Carol Frid., istoriograf, n. 1786 în Berlin, † acolo 1856. A scris: opere istorice, mai multe tomuri, numeroase opere geografice și geognosice. și Amintiri din tinerețe.

Klondike, (*Klondyke*), afluent pe dreapta al riului Iukon în Alasca (America nord.), în timpul din urmă renumit prin bogatele mine de aur din apropierea lui, unde s'a format orașul nou Dawson City.

Klonovic, Sebastian Fabian, satiric polon renumit din secl. XVI, n. 1545 în Sulmierzycze; opere: »Victoria deorum«, »Worek Judaszow«, »Flis«, † 1602.

Klopodia, (rom. *Clopodia*), com. mică în Ung., cott. Timiș, 1570 loc. (1891) Români, Șvabi și Maghiari; oficiu postal, moară cu vapor.

Klopotiva, (rom. *Clopotiva*), com. mică în Trans., cott. Hunedoara, 1657 loc. (1891) Români.

Klopp, Onno, istoric german, n. 1822 în Leer (Ostfriesland), 1845—58 prof. la gimn. din Osnabrück. Scrierile sale partinesc direcția welfică și ultramontană. Intre altele a scris: »König Friedrich II. von Preussen und die deutsche Nation« (ed. II 1867 în Schaffhausen); »Der König Friedrich II. von Preussen u. seine Politik«, etc. [t.]

Klopstock, Fried. Gotlieb, renumit poet germ., n. 1724 la Quedlinburg în Saxonia, † 1803 în Hamburg. încă pe bancile școlii concepușe planul epopeei sale *Messias*, terminată în 1773. Primele 3 cânturi deșteptară la aparițiunea lor, în 1748, un mare entusiasim, mai ales în aderenții școliei elvețiene a lui Bodmer; K. era admirat cu un fel de cult. Următoarele cânturi fură primite cu mai puțină caldura, ultimele chiar cu neplăcere. Opere secundare: *Ode amicilor și câteva drame*, unele cu subiecte din biblie ca *Moartea lui Adam și Solomon și David*, cu puțin interes dramatic; și 3 drame naționale, numite *Bardite* după numele dat de Tacit vechilor cântece resboinice ale Germanilor: *Batalia lui Hermann, Hermann și principii, și Moartea lui Hermann*, prin cari glorifică suverenia lui Arminiu, primul lor erou național. K. datorește gloria sa, mai puțin valorii literare a operelor sale decât influenței sale și impulsului dat de el literaturii și artei naționale, cum și înflăcărării sale patriotice, prin care el devenise întruparea unității anticipate a întregii națiuni germane. [M. Strajan.]

Klosterneuburg, oraș în Austria inferioară, cercul Tulln, lângă Dunare, 8988 loc. (1890); o bogată mănăstire de augustiniani cu multe reliquii și cu muzeu; școala de vierit și pomărit.

Klymene, în mitol. grec. fata lui Oceanos cu Tethys, muiera lui Iapetos, mama lui Atlas, Prometheus și Deucalion.

Klytämnestra, în mitol. grec. fata lui Tyn-dareos, rege în Sparta, muiera lui Agamemnon, sora vitregă a Helenei, soției lui Menelaos (v. *Kassandra*).

Knapp, 1) K., J. A., botanist ce s'a distins prin cunoștințele sale vaste despre flora țărilor situate între Marea Baltică și cea Neagră. N. 14 Maiu 1843 în Nyitra (Ungaria), a purtat o viața foarte sbuciumată, după studii farmacist, devenit voiajor și explorator botanic (Bosnia, Persia), apoi asistent de botanica în Cluj și în fine funcționar auxiliar la muzeul imperial din Viena, † aici 31 Martie 1899. Publicațiune mai importantă: »Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens und der Bukowina«, Viena, 1872. Apoi o serie de critice adese acerbe și patimase, dar doveditoare de vasta erudiție și cunoștințe fenomenale s. e. asupra florei Carpaților centrali, a florei Rusiei, etc. Intenționase a publica și avea manuscriptul aproape gata asupra florei țărilor între Baltica și Marea Neagră, pe care

însă nu apucase a-l sfârși lipsindu-i mijloacele de a visita Mosova și St.-Petersburgul. Acest manuscris cuprinde din flora noastră: Buocvina, Basarabia și Moldova. [A. Pr.]

2) *Knapp, Albert*, poet liric ecleziastic, n. 1798 în Tübingen, preot orașeneș în Stuttgart. A scris: Poesii creștinesci, Flori de toamna; ș. a.; † 1864.

Knautia L., (botan.) considerat de Bentham și Hooker ca secțiune din genul *Soabiosa L.* (v. ao.); după alți autori gen distinct.

Knebelit, mineral, silicat de fier și mangan. Masse reniforme în gismentele de magnetit dela Dannemora.

Kneipp, Sebastian, preot catolic, hidropat; n. 17 Maiu 1821 în Stefansfried, † 17 Iun. 1897. Până la etate de 21 ani pânzar, apoi studiind teologia în Dillingen și München a fost numit (1855) capelan în Wörshofen și 1881 pleban. 1848 ataca de morb a recurs la cura de apă, pe care apoi a practicat-o și la alți bolnavi după un anumit sistem inventat de el însuși (Cura lui K.). Sor.: »Meine Wasserkur« (Kempten 1887, 50 edițiuni); »So sollt ihr leben« (tot ac. 1889, 20 edițiuni), etc. Ultima soriere: »Mein Testament für Gesunde u. Kranke« (1898). [t.]

Kneph, (mitol.) v. Chnum.

Knezi. Mulți susțin, că cuvântul K. e de origine slavioă, pe când marele slavist Miklosich în »Slawische Elemente im Magyarischen« dice: »Die Abstammungen des Wortes Knez aus einem slavischen Etymon sind misslungen«. Zehentmayr (Lexicon etym. Vindobonae 1873) deduce cuvântul Knez din sanskritul: gnās = genus, de neam, de unde și König. Deoi numirea Knez (Chinez), care la Români însemnează: domn, duce, prefeot, primar, etc., se vede a fi foarte veche, și e o aparițiune frapantă, ca instituțiunea Knezilor apare mai întâiu la Români nu numai din ținuturile locuite de ei în dreapta și în stânga Dunării inferioare, dar exotico chiar și la cei din locurile laterale până unde au ajuns ei în migrațiunile lor. Anonimus Belae r. notarius (C. 44) ne spune, că Maghiarii la venirea lor în seol. IX bătându-se cu Glad la Timis, din armata acestuia compusă din Cumani, Bulgari și Blaochi-au cădut trei Knezi ai Bulgarilor, va se ȳia din contingentul ce l-a dat imperiul Bulgaro-Vlach. Bodinus regele bulgaro-vlach la 1080 ocupând Serbia, Rascia și Bosnia, pe unde locuiau și Vlachi (Valachia maior et minor), în locul zupanilor sârbi, le-a impus Knezi, de unde mai târziu și domitorii de acolo s'au numit Knezi (Fejér C. D. IV v. I, 36). Până la în parțile panonice, pe unde locuiau pastorele Romanorum numiți Vlachi, s. e. în Zala, aflam pe un Caenez Petru la 1157 (Fejér C. D. II, 90). La Valachii din Moravia întâmpinăm Knezi cu semnificarea de preoți (Bernolak lexio. slav.) Chiar și în satele valahe din ȳutul Sambor în Galiția a trecut titulatura de Knezi (jure et consvetudine Valachorum, 1387 până 1569), asemenea și la Români imigrați în parțile Ungariei superioare aflam urme de Knezi Olachorum nostrorum de Bereg, de Saros, de Szepes, de Kraina (dipl. Elisab. de a. 1387).

Dar mai pronunțate și mai compacte au fost *Kneziatele din banatul Severinului* în legatură cu cele din țeara Hațegului, Hunedoara, Deva, etc. Regele Bela IV în 1247 confere Ioaniților toată

țeara de Zeurino cum Keneziatibus Ioannis et Farkas usque ad fluvium Olt, excepta terra Kenezatus Lynoy Waivodae quam Olahis reliquimus, etc. În banatul Timișian aflăm cele opt Distriote ale Knezilor Valoachi, cari aveau uni-versitatea lor în Caransebeș, și au obținut privilegiul din 1457, că ei să se administreze autonon, jure valachico, juxta consvetudinem antiquam Valachorum, etc. Asomenea aflam o mulțime de Knezi ereditari în distriotele valahe Hatzeg, Hunyad, Deva, etc., cu uni-versitatea lor în Hațeg, Knezii Kendet și Roman de Lupșă 1383, Stanislao de Zathmar 1383, Stanislau de Barozanfalva 1326, Stan de Ozon din Marmăția, etc. Knezii aceștia Români la începăt aveau posesiunile lor ereditare și erau prefeoți administrativi și judicioari ai distriotelor românescoi, și primari ai comunelor unde locuan; pentru susținerea ordinei la adunările și la ceremoniile lor aveau *Craniciu* lor.

Mai târziu cu deosebire începând din seol. XV Knezii trebuiau să-și câștige diplome nobiliare, și cei din funcțiuni mai înalte se treacă mai întâiu la catolicism, sau mai târziu prin seol. XVI până XVII la reformațiune, prin ceea ce cei mai mulți Knezi s'au pierdut pentru româtime, și instituțiunea avitioă de Knezi devalvând, mai pe urmă nu mai avea altă însemnătate decât de primari comunali, sau de îngrijitori de curțile domnescoi. Așa Ursu de Olăhfa 1301 și Ioan de Bereonk 1462 în Secuime, așa convențiunea între Knezii români și capitulul din Oradea mare 1370, Knezii din 1456 cari conturbau posesiunile Sașilor, Pele Knez de Glimboca 1568, Opra Knez de Siliste 1575, etc. se ved a fi fost numai primari comunali; dar din acești din urmă dintre Sași se vede reminiscența, că înainte de colonisarea Sașilor ținuturile lor erau administrate de Knezi analogi celor din Hațeg și Severin. Numai țeara Făgărașului face excepțiune, unde în locul Knezilor figurează boerionatele ou asemenea întoamiri, ceea ce nu se poate explica altcum, deoat ca țeara, ducatul Făgărașului aparținând timp îndelungat de Valachia, a primit instituțiunile sociale dela aceasta. În imperiul bulgaro-român instituțiunea Knezilor fiind comuna ambelor naționalități bulgare și române, de aci ou religiunea ortodoxă și ou literatură paleo-slavioă a trecut la Ruși și la Poloni, unde Kniaz însemnează un principe. (Lit. I. oav. de Pușcariu: Familiile nobile române.) [I. o. d. P.]

Knidos, (lat. *Gnidus*), colonie dorica la ȳurul sudvestic al Asiei mici ou cultul Afroditei. Aci a învins Konon pe Spartani la 394 a. Chr.

Knigge, Adolf, Fred. Fran. Lud. de, literat german, n. 1752 în apropiere de Hanovera, după terminarea studiilor uni-versitare în Göttingen deveni asesor în camera de resboiu și domeniul în Kassel, mai târziu intra în serviciul curții ducelui de Weimar, apoi petrecu ca particular în Hanau, Frankfurt p. M. și în Heidelberg, în fine ca școlaroh în Breme, unde muri la 1796. Foarte omosouta e cartea sa »Über den Umgang mit Menschen« (2 tomuri) în care stabilesc regula de conduită pentru un traui linoisit și ferioit.

Knight, Carol, n. 1791. La 1859 a redactat gazeta »London Gazette«. Meritul său de căpetenie sta în răspândirea omosoințelor în masa

poporului, prin publicarea a 30 de volume din revista »Penny Cyclopaedia« (1830—56), »Penny Magazine« (1832—45) și »National Cyclopaedia« (1847—51). Afară de acestea a publicat și omentat scrierile lui Shakespeare (1839, 8 volume), etc. K. a muncit fără preget pe terenul literaturii, oautând să respândească gustul de oetire în toate clasele societății englezești. † 9 Martie 1873.

Knosos, în antichitate oel mai mare oraș pe insula Creta cu rezidența lui Minos.

Knownothings, (engl., pron. nōnotings), în-seamna: nimio soiutor. 1854 s'a înființat sub acest nume un partid politic în Statele-Unite americane, ou scop de a slăbi influența politică a imigraților și îndeosebi a biseriei rom.-oatolice.

Knox, John, numit și *John Sinclair*, reformatorul Scoției, n. 1505 în satul Gifford din Scoția sudică. A fost profesor de teologia și filosofia șool. la academia din St. Andrew, predicator în Londra și în fine capelan al regelui Eduard VI. La 1553 murind Eduard, K. a treout în Franția și de aici a mers în Genf la Ioan Calvin. În 1555 iar s'a reîntors în Scoția, oști-gându-și mulți aderenți, dar în anul următor de nou s'a dus la Genf. Incepându-se procedura biseriească și judicioara contra lui, a fost osândit în 1556 și i-s'a ars efigia pe piața din Edinburg. K. din Genf trimitea în Scoția sorisorii îndreptate contra biseriei oatolice și a ordinii de stat. În 1560 ajutorat de regina Elisabeta din Anglia a provocat prin partizanii săi o revoluție în Scoția, agitând ou deosebire contra reginei Maria Stuart. În aoeleș an protestantismul a ajuns a fi religiuine domnitoare în Scoția. † 1572. [i.—m.]

Knut, (Kanut) oel Mare, regele Danemarcei, poarta în Danemarooa numele de K. II, în Anglia de K. I, fiul lui Sven Gabelbart, oarua îi ajută la orestinizarea Danemarcei. Ooupă Anglia dupa moartea lui Ethelred II (1015) și se oasatori ou veduva aoeștia Emma. Convooă o adunare a statului și deoară. ou restabilesce legile lui Alfred oel Mare, garantă Danezilor și Englezilor aoeș proteoțiune a vieței și a averii și întreprinse expedițiuni în Norvegia și în Scoția. Spre a-și ispasi orușimile treoute, oonstruia biseriei și manastiri, faou un pelerinagiu la Roma 1026 și muri 1035 la Shaftesbury, împarțind statele între fiii sei.

Kobalii, în mitol. greo. satyrii în ohip de demoni, oari navaliau asupra turmelor și spariau poporul.

Koban, (Kobang), monetă japoneza de aur = 17:55—50:31 oor.

Kobell, Francisc, cavaler, mineralog și poet, n. 19 Iul. 1803, † 11 Nov. 1882. Prof. de mineralogie și directorul museului mineral. la Mûniob, oonsilier de stat bavarez, mineralog distins, are mai multe sorieri asupra minier., din cari »Tabele de determ. minerale« sînt cele mai ounosoute și traduse în multe limbi. K. mai era și poet și soria mai ales poesii populare în dialect bavarez.

Kobold, în mitol. germ. spirit de casa, oare uneori sparie pe oameni, iar uneori îi paooalesce; se arată în mai multe figuri și se aude când ride ori faoe șgomot. K. mai târșiu s'a dis a fi un spirit de oone, oare nelinistesce pe ooneri. Numele se derivă dela Kobalii (v. ac.).

Koch, I) K., Robert, medio german, n. 1843 în Clausthal; a studiat medicina în Göttingen. Pe lângă practica medicală s'a ooupat ou oer-oetari bacteriologie și ou perfeoionarea tehnicei bacteriologie, în urma oarora fû numit membru ordinar în consiliul sanitar al imperiului german. 1882 a dat publicitații desooperirile sale epocale asupra naturii și causei tuberoulouse. 1883 a faout studii în Egipt și India asupra oolerei, desooperind bacoilul specific al aoeștiea. 1885 fû numit prof. ordinar la universitatea din Berlin și director al institutului igienie. 1890 a publicat studiul său sensațional asupra tratamentului tuberoulousei ou tuberoulină. În timpul din urmă s'a ooupat ou studiul epizootiilor ou deosebire în Africa sudică și apoi ou etiologia malariei. Sorieri: Untersuchungen über die Aetiologie der Wundinfektionskrankheiten, 1878; Über die Milzbrandimpfung, 1883; Beitrag zur Aetiologie der Tuberkulose, 1882; Die Rinderpest, 1893; Über Malaria 1899 și 1900.

2) **Koch, Wilhelm Iosif Daniil**, profesor de botanică, n. 1771 în Zweibrücken, † 14 Nov. 1849 în Erlangen. Publicațiune mai importantă: »Synopsis florae germanicae et helveticae«, Frankfurt pe M. în mai multe ediții (1837, 1843—45 și 1857). Studiul florei europene a luat prin întroduoerea criticismului un nou avânt, terminându-se fasa Willdenowiană. Această carte și astăzi este de mare importanță nu numai pentru centrul și vestul Europei, dar și pentru noi. De aoeea *Neilreich* și *Porcius* prin suplamente au aocomodat ou studiului florei ungare resp. celei transilvane.

3) **Koch, Carol**, botanic, n. 6 Iun. 1809 în Ettersberg, † 25 Maiu 1879 în Berlin, unul dintre puținii botaniști renumiți ou dendrologi. Publicațiune importantă: »Hortus dendrologicus«, 1853, Berlin, prima soriere vastă și temeinică pe terenul de acimatisație de lemne exotice pentru Europa și în special pentru Europa centrală, mai ales pentru Germania, oât și în ediția ulterioară (1869, Erlangen) »Dendrologie«. [A. Pr.]

Kochanowski, Ioan, poet polon, n. 1530 în Syczyn, † 22 Aug. 1584 în Lublin. A studiat în Germania, Padua, Roma, Veneția, Paris. 1557 secretar al regelui Sigismund August; mai târșiu renunța la toate dignitațile și se retrage la țeara. Cel mai de frunte poet al Polonilor, supranumit poetul-rege. El a întrodus în literatură polona formele apusene. Stilul sorierilor sale e raritate de frumșea. Ca tiner trimisese din Paris poesia »Ce voiesoi dela noi, Doamne?« produoënd ou ea entusiasim așa de mare, înoât betrânul Naglovioi l-a deoarat pe junele înoepator de oel mai mare poet al Polonilor. A soris: Satirul, Peșitorul, elegii (la moartea fioei sale), oânțee, traduoerea în versuri a psalmilor, o drama în forme antice (Respingerea școlilor elini). Dela el s'a inspirat și mitropolitul *Dosofteiu* (v. ac.).

Kocher, Emil Teodor, ohirurg german, n. 1841 în Bern; 1872 prof. univ. și director al olinicei de ohirurgie în Bern. Sorieri: Die Hernien im Kindesalter, 1880; Ueber Schusswunden, 1880; Chirurgische Operationslehre, 1892.

Kochia Roth, (botan.) gen de plante ierboase sau subfrutescente din familia Chenopodiaceelor, ou vr'o 30 specii ce oreso în regiunile temperate și

subtemperate din Europa, Asia și Africa. Dintre speciile europene ce cresc și în România menționăm pe: *K. arenaria* Roth, prin stepe în Dobrogea; *K. hirsuta* Nolte, *K. prostrata* Schrad. și *K. scoparia* Schrad., aceasta numită de popor *Mături*, *Mături de grădind*. [S. Șt. R.]

Kock, Paul de, scriitor francez, n. 1794 la Passy, a fost fiul unui banchier de orig. olandeză, mort pe ghilotină pe timpul marelui revoluțion. K. a debutat cu melodrame și farse fara mare succes. Mai norocos a fost în romanele sale, al căror subiect e luat, de regulă, din clasa de jos a societății (modiste, bucătărese, spalatoresc, etc.) și cari se disting prin descrieri vesele și naturale. Partea slaba lui K. e stilul său neîngrijit. A murit 1871 la Paris. (Bibl. »La vie de Charles Paul de Kock» par Trimm, Paris 1873.)

Kocsárd, 1) *Oláh-K. (Cucerdea-română)*, com. mica în cott. Târnava mică, 1024 loc. (1891) Români. 2) *Szekely-K. (Cucerdea-secuiască)*, com. mică în cott. Turda-Arieș, 1431 loc. (1891) Maghiari și Români; gara, oficiu postal și telegrafic. Aici se bifurca din linia ferată Brașov-Cluj, linia laterala spre Reghin.

Kocsuba, (Cocubă), com. mică în cott. Bihor, cu 1463 loc. (1891) Români.

Köd, (rom. *Cheud*), com. mică în Trs., cott. Solnoc-Doboka, 1033 loc. (1891) Români. In apropiere se afla ruinele cetății Aranyosvár și ale mănăstirii abației meseșiane a Sf. Margareta.

Koeleria Pers., (botan.) gen din vasta familie a Gramineelor, tribul Festuceae. cuprinde ierburi anuale sau perene, cespitoase. Acest gen are vr'o 12 specii, răspândite mai cu samă în Europa, Asia temperata, Africa boreală și australă, în America extratropicală și în insulele Sandwici. In parțile noastre crește pe colinele și prin fânațele uscate *K. cristata* Pers., etc. [Z. C. P.]

Koelreuteria Laxm., (botan.) gen monotipic din familia Sapindaceelor, subfamilia Sapindeae. Unica specie *K. paniculata* Laxm. este un mic arbore, originar din China boreala, care crește și în parțile noastre însa numai cultivat prin parcuri și gradini ca planta decorativa. [Z. C. P.]

Kogălniceanu, Mihail, renumit barbat de stat și orator parlamentar român, n. 1817 la Iași, † 1893 la Paris, și-a facut studiile la Lunéville în Franca și apoi la Berlin, unde s'a ocupat mai ales de istorie. La 1834, în vîrstă numai de 17 ani, el publicase viața postului Chrisoverghi. In Berlin se făcu cunoscut printr'un articol tipărit în »Magazin für die Litteratur des Auslandes» asupra literaturii moldovenesci (1836) și printr'un studiu în limba franceză asupra istoriei, moravurilor și limbei Țiganilor (1837), pe care îl scrie după îndemnul lui Alexandru Humboldt. In fine, tot în acel an, el dete la lumină întâiul volum din *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens*. Păna atunci singura istorie națională publicată dincoace de Carpați erau cele două volume ale lui Aron Florian, cari se terminau cu moartea lui Mihailu Viteazul. Daca opera lui Aron Florian avea avantajul unei limbi viguroase, scrierea lui Kogălniceanu îi era superioară prin faptul, ca introducea în cercetarile sale capitole privitoare la viața socială, literara și politica, la instituțiile publice ale Românilor.

Pentru caracterizarea încrederii ce avea K. în bunătatea părintească a Rusiei pentru Români, citam din această operă următorul pasaj: »In protecțiunea Rusiei eu vîd numai dreptatea, un interes inspirat de dragostea creștineasca pentru popoarele nenorocite. De veacuri exista o tradiție în Moldova și Valachia, care țice ca mîntuirea noastră va veni dela nord. Toate ne leagă de Rusia, ea este mama noastră. . . « Când mai târziu (1855) i-se aruncară în față ca o insultă de către Iacob Mureșanu pasajele elogioase pentru Rusia, K. se apăra făcînd, că ele i-s'au impus ex officio și că fără dînsule nu i-s'ar fi învoit tipărirea volumului. Reintors la Iași 1838, K. scrie în *Alaută românească*, iar dupa suprimarea ei de catre Mihail Sturdza Voda redactează la 1840 *Dacia literară*, în care apar schițe istorice de el, novele de C. Negruzzi și V. Alexandri, etc. Tot 1840 apare vol. I din *Archiva românească*. La 26 Nov. 1843 ține prima și unica lecțiune a cursului de Istoria națională în »Academia Mihailleana» din Iași, în urmă căreia catedra este suprimată după cererea consulului rusesc. 1845 publică *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques (Iași 2 părți)*, și în același an începe publicarea *Letopisetelor Țerii Moldovei* cu tom. II, tom. III apare 1846, tom. I 1852. Prima ediție e cu litere cirile; a doua ediție, cu litere latine, e publicată de V. A. Urechia. Afară de aceste K. dete la lumină și alte felurite publicații, cari răspundeau în toata țeara numele lui și întemeiau reputația lui de scriitor eminent. Intre aceste mai amintim: *Foaia sateasca a principatului Moldovei* (1839); *Ilusii pierdute ale unui întâiu amor* (1841); *Propășirea*, transformată repede, din cauza numelui ei compromițător, în *Foaia sciințifică și literara* (1843); *Fragments historiques* (1845); *Album istoric și literar* (1854); *Steaua Dunarii* (1855—59). Dar activitatea lui K. nu se marginea în cercul țaristiceii romănesci. Putînd scrie tot așa de bine în limba franceză ca în cea germana, el apăra în *La Presse* din Paris, *L'Indépendance Belge* din Bruxelles și *National Zeitung* din Berlin drepturile țerilor rom. și staruia sa li-se recunoasca de catre marile puteri europene. La 1844, nu se scie din ce cauză, K. este închis în mănăstirea Hrișca sau Rîșca. Scapînd din închisoare, el mai petrecu în Moldova până înși termină publicarea volumului întâiu din *Letopiseti*, apoi plecă în 1845 la Paris, unde facu cunoscință cu C. A. Rosetti, cu Nicolae Balcescu și cu Ioan Ghica. Raporturile lui cu acești tineri doritori de reforme repede, impacienți de schimbări subite și intinse, adevărați revoluționari crescuți în ideile franceze, avura o înrîurire hotărîtoare asupra ideilor lui germane, îl făcură din evoluționist revoluționar. Marea influența politica a lui K. începe cu mișcarea dela 1848, în sensul careia publică *Dorințele partidei naționale din Moldova*. De atunci înceace și până la moartea sa K. stă continuu în mijlocul luptelor politice ca un frunțaș liberal, deși în timpul ministerelor sale foarte autoritar. In divanul ad-hoc al Moldovei dela 1857 se distinge prin marea activitate și deosebitul talent oratoric întru susținerea Unirii, și sub domnia lui Alexandru Ioan I. Cuza, ca ministru-president 1863—65, secularizează averile mănăstiresci, organizează lovitura

de stat 2 Mai 1864 și introduce legea pentru împroprietărirea țăranilor. Sub Carol I este ministru de interne 1868—69 și ministru de externe 3 Apr. 1877 până 14 Nov. 1878 în timpul reșolului ruso-româno-turcesc și al congresului dela Berlin, înaintea căruia se presintă împreună cu ministrul-president I. Brătianu, fără a pute soapa Basarabia. Ultima manifestare a vioiounii sale politice apare în ohestiunea Dunării, pe care o traoteaza și în broșura cu același nume (1880). K. a fost și membru al Acad. Rom. Ca om de stat în acoepțiunea ocoidentală a ouvântului și oa orator parlamentar K. este pentru vremea lui cel mai de frunte barbat politio dintre Români moldoveni. În alte privințe lăsa mult de dorit. (Cf. Studiul biografo publicat de Angel Demetrescu în »Epoca lit.« redigiata de L. Căragiale.)

Köhalom, v. Cohalm.

Koh i noor, unul din diamantele (v. ac.) cele mai mari. Proveniență din India; a avut 186 karate după tăiere în formă de briliant oval 106 $\frac{1}{2}$ karate. E astași în tesaurul regal al Angliei. Valoare 120,000 f. st.

Köhler, *Reinhold*, scriitor german, n. 24 Iun. 1830 în Weimar. Dela 1881 biblioteoar aoolo. A scris și asupra Basmelor române (»Walachische Märchen, mit einer Einleitung über das Volk der Walachen u. einem Anhang zur Erklärung der Märchen«) de frații Schott o reoensiune în »Zeitschrift f. deutsche Mythol. u. Sittenkunde« a lui Wolf, II, 1855, sub titlul »Bemerkungen zu Schott's Wal. Märchen«.

Kojsang, mesură pentru orez și pond oomeroial: în Benkulen = 33·3 hl., în Padang = 1845·63 kgr., în Natal 52·82 hl.

Kokan (în antichitate se numia *Ferghana*), un oraș în Turkestan, vechea oapitala a Khanatului de același nume, situat pe țărmurii oelor două riuri: *Sir-Daria* la 40° 45' lat. nord. și 68° 14' long. est. înspre nord-est de Samarkand la o distanță de 270 km. Orașul are strada strâmte și nepavate, mai multe moschee, 3 bazare oonstruite din piatra, fabrici de bumbăoărie și mătasame, matasa se broșeaza în acoeste fabricii în fir de aur și argint. Era principala reședință a Gengis-Khanului, are aproximativ 30,000 loo., Khanatul are 2.000,000 loo. Orașele principale din Khanat sânt: Khokand, Khodjend, Otrar, Marghilan, Namangan. Pamântul e foarte muntos, în schimb are mine bogate de aur, de arama, de lazulita, etc. Pamântul Khanatului acoestuia e destul de roditor, ou deosebire pe țărmurii rîului Sir, de oare e traversat dela est spre vest pentru oa în urmă să-și ia direoțiunea spre nord. Produotoele țării sânt: bumbac, grâne, fructe, duși, etc., are numeroși oai, asini, oamile, berbeci și întrefine ou oomeroiu întins, prin oravane, ou orașele dela frontiera ruseasoa și Turkestanul ohinez. Verile sânt foarte calde și iernile prea friguroase. Khanul poate dispune în ori oe moment de 10,000 oai și 30,000 soldați. Actual sânt Rușii stăpânii țării.

Kökényesdy, *Mihail*, alias *Pap*, vior al Maramureșului 1879—87. Sub dînsul s'a înființat »Reuniunea doočenților români din Maramureș« și s'a dotat parochia română a Sigetului. Barbat binemeritat pentru bunastarea poporului și a șooalelor.

Kokinopló, sat arămâneso ou 1200 loo., oari se ocupa ou vitioultura și ou industria de țăsut; situat la Olymp în Tesalia turcoasoa.

Koku, măsura de greutate în Japonia, 756·1 kgr. (oa măsură de oapaoitate 1·815 hl.).

Kokuneși, *Gheorghe*, arămân din Lânga în Albania, renumit haiduo, poreolit Gheorghe Rap, adeoa Arap.

Kola, oraș ou port în Rusia, guvernământ. Arhangel, situat pe *peninsula K.*: 615 loo. K. e oapitala vechei Laponia. 1854 a fost bombardat și aprins de Englezi.

Kola sau *Kolat*, *Cola*, numele arborelui Cola acuminata Sohott. (syn. Steroulia acuminata P. Beauv.) din familia Sterouliaceelor, tribul Steroulieae. Semințele acoestui arbore din Africa tropicală, oonoscute sub numele de nuoi de Kola posed proprietăți exoitante și reoconstituante oa și oafeaua și oeaui din oare oausă se utilizează în medioina. Nuiole de K. sânt întrebuintate de Africaani oa masticatorii, având proprietatea de a faoe potabila și reoortoare chiar și apa cea mai caldă și salmastra. [Z. C. P.]

Kolada, la Slavi un ăeu al soarelui; totodată numele serbătorii nasooerei soarelui (24 Dec.), identioă ou Mihragan (v. ac.) la Persi și ou Natalis solis invioli la Romani. (v. și Koleda). [Atm.]

Kolberg, (*Colberg*), oraș și până la 1873 oestate întărita în guvernământ. prus. Köslin, 18,622 loo. (1895); oentru de oăi ferate; gimnasiu; băi de mare și de namol; oomeroiu maritim; renumit prin apeararea din 1760—61 și 1806—7.

Kölcsey, *Francisc*, poet, oritio, orator magh., întemeietorul oritioei literare în lit. magh., n. 1790 în Seuoă (Szódemeter) oot. Selagiu, † 1838. 1832 ales deputat dietal în dieta dela Pojon, întrece pe toți oratorii oontimporani și fű serbatorit oa parintele oratoriei artistioe. K. a scris sub influința lui Kazinoy și a oritioilor francozi și germani; cel mai adiot elev al șooalei neologilor la 1815, oând împreună ou Szemere a dat respunsul »Felelet« la ataoul întitulat »Mondolat«, îndreptat de Alex. Kisfaludy și oonsoții săi în contra șooalei neologilor. Opere mai însemnate: 1) Poetioe: Igazság, »Himnus«, oare dela 1844, oând Fr. Erkel i-a oompus melodia, deveni imnul poporului magh., »Rákos nymphájához«, »Zrinyi két éneke«, »Vanitatum vanitas«, iar prin poesia »Dobozik« întroduse balada în lit. magh. 2) Critioe: mai însemnate sânt oritioele despre poesiile lui Berzsényi, Kis, Csokonai și Körner. 3) Discoursurile oratorioe mai însemnate sânt: Discoursurile academieo asupra lui Kazinoy și Berzsényi; dintre cele destinate pentru lectura: »Parainesis«, »Védelem P. J. számára«, »Mohács«.

»Kölcsey-egyesület«, societate oulturală magh., înființata la 15 Dec. 1881 în Arad, ou ooopul de a înainta oultura și literatura magh., a propaga oonosoința limbei magh. și a popularisa soiințele și artele. În acoest ooop aranjeaza festivități și preiegeri publice, împarte premii învățatorilor și elevilor de altă naționalitate; a adunat o biblioteca frumoasă pentru usul publicului. A edat: Monografia orașului, oum și a cott. Arad. [+]

Koleda la Boemi, Serbi și Slovani, *Koledy* la Poloni, *Kolad* la Ruși, *Kolada* (v. aó.) la alte popoare slavioe, a fost o serbatoare a soarelui,

ținută la solștiul de iarnă; se începea cu apunerea soarelui în seara de 24 Dec. și era și de bucurie generală. K. la Slavii mai târziu a fost și serbatoarea de cântece și de aci se deduce, ca la Bosniaci »Kolendați» înseamnă: a cânta înainte de născerea lui Christos. [Atm.]

Koletti, Ioannis, om politic aramănesc, n. 1788 la Siracu, sat aramănesc în Epir, a studiat medicina în Italia, apoi a fost medic la curtea lui Ali Pașa. Ca toți Aramăni de atunci a fost Grecofil entusiast, și a luat parte activă la războiul în contra Turcilor, și i-a învins la Karystos; dar e mai renumit ca diplomat, decât ca strateg. Mai întâiu a fost ministru de războiu, apoi membru al diferitelor guverne cari se urmau în Grecia, sub regele Oto fû numit prim-ministru 1833, dela 1835—43 a fost ambasador în Paris, 1843 la o vreme foarte critica s'a întors la Atena, iarăși fû numit prim-ministru în 1844 și a ramas în postul acesta până la moarte în 1847 (Eliopulos, Ioannis K., Athen 1890). [G. W.]

Kolin, oraș în Boemia, lângă riul Elba cu 14,000 loc. Cehi. 18 Iunie 1757 batalia renumita între Prusiaci sub conducerea regelui Frideric II și între Austriaci sub Daun. Frideric a pierdut 14,000 morți, ranți și prizonieri, 29 steaguri și 43 tunuri, iar Austriacii 8000 de oameni. Urmarea bătăliei a fost că Prusiacii au părăsit Boemia. În amintirea acestei învingeri, s'a creat ord. Maria Teresia, cel mai însemnat ord. militar în Austro-Ungaria. [S. H.]

Kölliker, *Albert de*, anatom, zoolog și histolog german, n. 1817 în Zürich; dela 1845 prof. de fiziologie și anatomia comparativă în Zürich, iar dela 1847 în Würzburg. K. e celebru în tot ce privește anatomia microscopică. Scrieri: *Mikroskopische Anatomie*, 1850—54; *Entwicklungsgeschichte des Menschen*, 1861; *Siphonophoren oder Schwimmpolypen von Messina*, 1853. Dela 1849 redigează împreună cu Siebold și apoi cu Ehlers revista »Zeitschrift für wissenschaftliche Zoologie».

Kolmațiune și colmațiune, astuparea și nivelarea unor bălți și locuri rovinose cu hopuri și cocoace mai mici prin îndreptarea unui curs de apă turbure, ca ajungând în lănișce acolo sa-și depuna tot nămolul și gunoaiile aduse în soluțiune și suspensiune. În lipsa de apă turbure, punem oameni cu lopeți și furci de fier ca sa sape și puna în mișcare nasipul, eventual sa taie din maluri și sa dea pamântul pe apă ca sa-l duca mai departe și sa astupe hopurile și gropile cu el și sa niveleze terenul. K. este un mijloc excelent de a însănătoșa terenurile mlăștinoase și insalubre și a ameliora terenul după analogia aluviunilor și revărsarilor și nu costă aproape nimica.

Köln, oraș, v. Colonia.

Kölnik, (rom. *Călnic*), com. mică în Ung., cott. Caraș-Severin, 1982 loc. (1891) Români; oficiu postal.

Kolokotronis, 1) *K.*, *Teodor*, general în războiul de libertate al Grecilor, n. 1770 în Kanytina (Arcadia), † 1843. La eruperea războiului (v. Greci) părăsesce armata engleza și grabind acasa ia conducerea insurecțiunii în Messina, bate la Patras (1822) oastea turcească a lui Ali Dram, ajunge comandant suprem în Pelopones (1823) și în scurt timp president al consiliului

sup. împreună cu Mavrocordat. Bate oștirile turcești la St. Lukas (7 Iul.) și la Cheroinea (9 Iul.). 1825 închis în Hyra, însă eliberat, ia de nou comanda și bate pe Ibrahim la Nauplia. 1830 comandant supr. al Moreei, suprînă resoala maoniștilor, și după moartea lui Capo d'Istria (1831) intră în consiliul de șapte al terții. 1833 e batut de Francezi, 1834 prins și judecat la moarte, schimbata în 20 ani închisoare de fortăreață. La încoronarea regelui Otto e grațiat, redându-i-se rangul de general și dignitatea de consilier. 2) *K.*, *Gennaios*, fiul lui Teodor, fost ministru-president al Greciei (1863) și în urmă șef al afacerilor militare. † 4 Iun. 1868 în Atena.

Kolozs, comitatul, și *K.* opidul, v. *Cojocna*.

Kolozs-Monostor, v. *Maștūr*.

Kolozsvár, orașul, v. *Cluj*.

Kolozoff = *Massalsky*, *Elena*, v. *Dora d'Istria*.

Koma, (med.) *Coma*, stare morbidă caracterizată prin somnolență și pierderea conștiinței. Bolnavul, cuprins de K., e palid, cu ochii deschiși de tot sau numai pe jumătate, cu o reacțiune a pupilelor greoaie; e fara conștiința și numai cu greu se poate deștepta din apatia sa; nu mișcă de loc; brațul ridicat cade jos ca mort. Numai respirația rară și slabă, întreruptă de câte un oftat adânc, arată, ca e viața în corpul bolnavului. K. este numai un simptom de morb. Se observă la leziuni ale creierului, meningita, tifus, intoxicațiuni, diabetes și uraemie. Terapia se orientează dupa morbul original. v. și *Coma*.

Komárom, 1) *K.*, (rom. și germ. *Comorn*), comitat în Ungaria, pe ambe malurile Dunării, teritoriul 2944·07 km². cu 159,504 loc. (Maghiari 137,330, ceialalți Germani și Slovaci). Teritoriul în mare parte e șes și rovinos, spre sud cu câteva catene de dealuri a oaror cea mai mare înălțime abia e de 481 metri. E bogat în râuri și lacuri: Dunarea, Vag, Nyitra, Zsitva, etc.; Lacul mare dela Totis, cu izvoare de apă caldă, Lacul rotund (Kerekto lângă Mócsa), Lacul muierii (Asszonytó), etc. Clima e moderată; limitele temperaturii 33·4 și — 18·8 în Comorn, 36·4 și — 29·8 în Ó-Gyala, etc. Produce: grâu, orz, secară, ovés, cucuruz, cartofi, rapița, meiul, pastăibase, in, cânepa, etc. Mai sarac în vii (dela devastările filoxerei) și în minerale. Infloritoare economie de vite și prasila de cai.

2) *K.*, (*Comorn*), capitala comitatului K., oraș liber reg. cu 13,076 loc. (1891). Locul născerii poetului-romancier Jókai. La K. aparține insula Elisabeta, legată cu K. prin podul Elisabeta, clădit în 1891—92. Cetatea K. renumita din revoluția din 1848—49, unde *Klapka* cu 44,000 ostași s'a susținut, chiar și după capitularea dela Siria, până în 27 Sept. 1849, capitulând atunci sub condițiuni onorabile, între cari: amnestie completa pentru întreaga armată și poporația orașului.

Komarov, *Alexandru Visarionovici*, general rus., n. 1823, între anii 1882—90 comandant în teritoriul transcaspic, 1884 a cucerit Mervul. Cunoscut pentru un faimos toast ținut la 18 Iun. 1898 în Praga cu ocazia festivităților Palacky.

Kombabus, un bărbat din Syria, pe care regele Antiochos Soter l-a încredințat sa însoțească pe regina în o calatorie. K. s'a privat de organele sexuale și le-a predat regelui în o ladița sigilată. Când mai târziu inamicii săi l-au acusat,

că ar fi abusat de poziția ce a avut-o pe lângă regina, K. și-a dovedit nevinovăția prin lădița predata regelui.

Kömlös, (*ung.*) v. Comlăuș și Comloș.

Komodor, (marina) în unele marini străine (americane) funcțiunea de comandant de diviziune navala, când titularul nu este admiral.

[Constant. B.]

Komoristye, (rom. *Comoriște*), com. mică în Ung., oлт. Caraș-Severin, 1372 loc. (1891) Români, cassa de pastrare »Comoara», înființată la 1890 (capital social 5000 fl., fond de rezervă 2500 fl.).

Komorn, v. Komárom.

Komorzán, v. Camărjana.

Komparator, aparat pentru compararea măsurilor cu măsura-tip sau măsura normală; se folosește cu deosebire la cotarire (punțare).

Kona, vânt de sud-est, aduce ploaie între Dec. și Apr. (insulele Havai).

Konaki, v. Conachi.

Konca, (rom. *Cunța*), com. mică în Trans., oлт. Alba inferioră, 472 loc. (1891) Români. Sediul preturei, stațiune de cale ferată.

Kongsberg, cel mai mare oraș minier al Norvegiei, lângă Laagen, cu 4637 loc.; renumite mine de argint.

Konia, vilaiet turcesc în interiorul Asiei mici, 102,800 km². cu 480,000 loc. Capitala K. cu 25,000 loc. e stațiune principală pentru caravane; în vechime se numia Ikonion sau Ikonium (v. ac.).

Konieczpolski, general polou, unul din ginerii lui Vasile Voda Lupul (v. ac.), ales înrădăc de acesta pentru a se strânge tot mai mult legăturile cu Polonia, rupte de când cu resturarea lui Moise Movilă (1634).

König, 1) *K. Iuliu*, cel mai mare matematic în viața al Maghiarilor, n. 16 Dec. 1849 în Győr. A studiat medicina și matematica în Viena, Heidelberg și Berlin. Cu disertația »Zur Theorie der Modulargleichungen» a luat în Heidelberg doctoratul. Tot acolo a scris disertația fiziologică »Beiträge zur Theorie der elektrischen Nervenreizung» (Sitzb. der k. Akad. der Wissenschaft, 1870). 1872 numit prof. privat la universitate, 1874 prof. ord. de matematică la politehnic. 1886—90 decan, 1891—93 rector. K. a condus reorganizarea politehnicului, a înființat societatea matematică și fizică; dela 1889 membru ord. al Academiei magh. și secretar la secția III (matematice). Sor. o multime, în l. germană, maghiară și franceză. În literatura matematica ungara a făcut epoca prin opul *Analysis*, introducere în sistemul matematici, din care vol. I a apărut până acum a fost distins de Academie cu cel mai mare premiu al ei.

2) **König**, *August Ewald*, romancier german, n. 1833 în Barmen, † 1888. Și-a început cariera cu schițe nморistice cu sujețe din viața militară. Scris și sub pseudonimul Ernst Kaiser.

3) **König**, *Frideric*, inventatorul mașinei de rotațiune pentru tipografie, n. 1774 în Eisleben, † 17 Ian. 1833. Invenția (1803) și-a oferit-o guvernului bavarez și celui austriac, dar a fost respins. A cerat în Petersburg, apoi în Londra (1807), unde librarul Bensley i-a dat mijloace pentru a instala un atelier. 1811 schimbă tipsile

cu cilindre (perfecționarea invenției). 1818 își instalează atelier în manăstirea premontreilor din Oberzell (lângă Würzburg). Întrând în legătură (1828) cu librarul Cotta din Stuttgart, au înființat în Schwarzach fabrică de mașini și de hârtie. Sub conducerea fiilor săi: Frideric și Wilhelm, fabrica s'a ridicat la mare renume.

4) **König**, *Gustav, baron*, general austr., inspectorul suprem al infanteriei, n. 13 Oct. 1825 în Stadthagen. A luptat în resb. din 1848—49, 1859 s'a distins la Solferino. 1866 colonel și baron. 1872 general-major, 1877 șef de secție în ministeriul de resboiu, 1882 comandant de corp în Praga, 1883 în Josefstadt, 1888 în Viena. După moartea arhiducelui Rudolf (1889) inspector al infanteriei. 1894 trecut la pensie.

5) **König**, *Rudolf*, fisician de origine german, n. 26 Nov. 1832 în Königsberg. În 1851 a mers la Paris și intră ca învețacel la fabricantul de instrumente musicale Ioan Vuillaume, unde se perfecționează în acustică, încât la 1858 și-a deschis el însuși o fabrică de aparate acustice. Pe lângă fabricarea de aparate și-a mai câștigat merite și cu lucrările sale științifice din dominiul acustice.

Königgrätz, oraș cu fortificațiuni lângă riul Elba în Boemia, cu 8000 loc. În 3 Iulie 1866 a avut loc aci o mare bătălie între Austriaci și Prusiaci, (unii, îndeosebi Francezii, o numesc: bătălia dela Sadowa). Benedek, comandantul armatei austr. a intenționat concentrarea trupelor sale la Miletin, dar armata prusiacă a principelui de coroană atacă corpurile singurate ale Austriacilor în decursul concentrării, încât Benedek se vede constrins a se retrage și a concentra armata la K. Trupele austr. ocupă terenul dintre paraele Trotina și Bistrița, cu al 2 și 4-lea corp între riul Elba și satul Maslowed, frontul către nord; al 3 și 10-lea corp în centrul la Lipa; Saxonii și al 8-lea corp austr., cari formau aripa stânga, la Prim și Probluș, iar 1 și 6 corp ca rezervă, stăteau concentrați după Langenhof. Prusiații erau desparțiți în 3 corpuri; cel dintâiu la care se afla și regele Wilhelm cu Bismarck, înaintea de dimineață contra centrul austr. spre Sadowa. Al doilea corp, sub comanda principelui de coroană Frideric, care era la Gradlitz și Königinhof, adeca 20 km. dela K., abia târziu noaptea (2 spre 3 Iulie), a primit porunca regelui, ca în ziua următoare sa înainteze spre K. Austriacii și Saxonii dispuneau de 220,000, iar Prusiacii de 240,000 de combatanți. Din punct de vedere de apărare, poziția Austriacilor a fost buna, dar a ramas posibila încungiuirea aripilor; asemenea un factor nefavorabil era împrejurarea, că riul Elba se afla în spatele armatei, ce a fost periculos pentru cas de retragere. Bătălia a decurs cum urmează: armata primă prus. trece parul Bistrița ocupă Sadowa și ataca centrul austriac la Lipa, dar fiind artileria austr. bine postată și mai bună ca cea adversara, nu poate strabate decât numai la aripa stângă între divisiunea Fransecky în padurea Swip. Atacul armatei de Elba pe Probluș, asemenea se respinge. Creșându-se pericolitatea aripa stânga a corpului nr. 4, comandantul acestuia din nefericire își schimbă frontul și ataca pe adversar în pădurea Swip; nu preste mult parasesce și al 2-lea corp austr. poziția sa și

întră în pădurea numită, lasând astfel frontul spre nord aproape de tot parasit. În pădurea Swip urmează lupte groasnice; până ce la 12·30' oare pădurea e în posesiunea Austriacilor, dar cu prețul a 2 corpuri disordonate. În decursul acestei lupte artil. austr. din centru s'a dovedit superioara celei prus., care a fost constrinsă a-și schimba des poziția, și nu a fost în stare a scuti infanteria sa de granatele austr. Situațiunea infanteriei prus. din centru deveni tot mai insuportabila, ce a îndemnat mai multe despărțiminte a înainta spre Langenhof, dar au fost respinse cu mari pierderi. La aripa stângă austr., principele de coroana saxon inițiază o mișcare ofensivă spre Hradek, care nu succede, fiindcă copul 8 austr. l-a ajutat prea târziu; a doua acțiune ofensivă iar n'a succes pentru ca Prus. au atacat aripa stângă a corpului nr. 8 prin surprindere, iar corpul 1 austr. nu a dat ajutor cu destule trupe. La 3 oare d. a. armata de Elba a ocupat Probus. În decursul acestor lupte, armata principelui de coroana Frideric s'a apropiat în mod amenințator catra aripa dreapta austr. aproape parasita. La 12·30' d. a. unele baterii au început focul, iar la 1 oară d. a. avangarda diviziunii 1 de gardă ocupa dâlma dela Hožonoveš. Acum s'a vădut, ce eroare a fost parasirea frontului de nord prin corpurile 2 și 4, și intrarea în pădurea Swip. Dacă era neîncuiat de lipsa respingerea diviziunii Fransecky, atunci trebuiau folosite pentru scopul acesta corpurile din rezerva armatei. În cazul concret diviziunile disponibile de cavalerie trebuiau mănate în calea principelui de coroană, spre al reținé; frontul de nord trebuia ocupat prin corpurile nr. 1 și 6, iar stringerea corpurilor 2 și 4 ar fi fost corespunzătoare scopului numai la Chlum. Diviziunea 1 de garda prus. înaintea mereu sub scutul terenului și al negurei, și ocupă la 3 oare d. a. satele Rožberitz și Chlum, unde era cheia pozițiunii austr., iar a 2 divis. de garda ocupa Lipa și Langenhof. Corpul 2 austr. se retrage spre Elba, corpul 4 austr. era aproape nimicit, iar brigadele corpurilor 1 și 6 austr. fac asalturi repetite spre Chlum și Rožberitz, dar fața de atacurile corpurilor prus. nr. 1 și 6 trebuie să se retragă. Batalia era pierdută și întreaga armată austr. în retragere spre Elba, acoperita de artileria austr. a carei ținute admirabile se poate mulțami ca s'a făcut posibila retragerea. Armata prus. obosita de lupta îndelungata, nu a urmarit pe Austriaci, ci a bivoacat pe locul de lupta. Pierderea Austriacilor și a Saxonilor a fost: 21,000 morți și raniți, 22,000 prizoneri și 160 tunuri; Prus. au pierdut 9000 oameni.

[S. de Herbay.]

Königinhof, oraș în nordul Boemiei lângă Elba, 8635 loc. (1890); 29 Iunie 1866 lupta între Austriaci și Prusieni. După acest oraș s'a numit *codicele din K.*, douespredece foi de pergament din secl. XIII sau XIV conținând posii epice și lirice cehe; descoperit în K. de Hanka la 1817. (Cf. Gebauer în »Archiv für slavische Philologie« tom. 10—11.)

Königsberg, 1) *K.*, guvernament în Prusia estica lângă Rusia, 21,110 km², 1.172,000 loc. (1890). 2) *K.*, oraș fortificat și a doua capitala a Prusiei, pe malul riului Pregel, cu 161,666 loc., cu 16 fabrici de bere, altele de locomotive, tutun,

aprinjoare, mașini, ș. a. Comerțiu însemnat, cu deosebire importul de cereale din Rusia. Edificii mai mari: castelul imponent din centrul orașului, locul de încoronare al regilor germani din timpii de mai înainte, noua universitate, muzeul, biserica, ș. a. Monumente: statua lui Frideric I, III și IV, statua lui Kant, Albert I, ș. a.; 9 seminarii și alte școli. Are 12 forturi.

Königshütte, oraș în Silesia prus., guvernamentul Oppeln, cu 44,697 loc. (1895); aci se afla cea mai mare fonderie a Silesiei (cu 4000 lucratori); în apropiere sânt mine de cărbuni.

Konon, vestit general atenian. În 405 a. Chr. este învins de catra strategul Lyssandros la localitatea Aegos-Potamos. În 394, K. bate pe Pisandru la Knidos în Asia mica. † 390 a. Chr. [Caion.]

Kont, *Stefan de Hédervár*, conspirator maghiar; 1393 împreună cu 32 soți ai sei decapitat de regele Sigismund în Buda. [t.]

Konya, *Samuil*, chimist în Iași, n. 1845 în Briașov. Trecut în București a intrat elev la farmacia Lochman, 1864 obține în Viena diploma de doctor în chimie. 1872 deschide farmacie în Iași și face numeroase analize științifice asupra apelor minerale din Moldova. Are mari merite la popularizarea apei dela Slanic, Balțatesci și Breaza, și la dezvoltarea stabilimentului balnear dela Slanic. A fost câțva timp prof. de chimie la universitatea din Iași. (Cf. Dict. Cont. p. 109). [t.]

Kopitar, *Bartolomeu*, filolog slovean, n. 23 Aug. 1780 la Repnje (Carniola superioara), † 11 Aug. 1844. După terminarea studiilor în Laibach, intră ca secretar al protectorului său, baronul Zois; 1808 pleacă la Viena, unde ajunge censor pentru cărțile grecesci, slavonesci și românesci și custode la biblioteca imperială, post pastrat până la moarte. Publicații: Grammatik der slavischen Sprachen in Krain, Kärnthen und Steiermark. Laibach. 1808; Glagolita Clozianus. Viena, 1836; Hesychii glossographii discipulus Russus secl. XII in ipsa urbe Constantinopoli, Viena, 1839, și mai multe alte scrieri mai mici adunate de Miklosich în Barth. Kopitars kleinere Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen u. rechtshistorischen Inhalts. Viena, 1857. Însemnata este și corespondența lui K. cu prof. Dobrowsky, publicata de Jagič. St. Petersburg, 1835. Cf. I. Bogdan, Bartolomeu K. în Convorbiri Literare XXVII, unde se arată însemnata lui K. în istoria filologiei române.

Kopp, *Herm.*, chimist, n. 30 Oct. 1817 în Hanau, † 20 Febr. 1892 în Heidelberg. Elev al lui Liebig, fû habilitat ca docent în Giessen în 1841 și apoi în 1843 fû numit profesor de fizică și chimie la aceeași universitate, când în urmă trecu în aceeași calitate la Heidelberg. A scris ca op principal despre istoria chimiei (1869—75) din timpurile vechi și până astăzi. Cu Liebig fundă revista Jahresbericht über die Fortschritte der Chemie, Physik, Mineralogie und Geologie, și mai târziu Annalen der Chemie und Physik. Lucrarile sale de chimie se rapoartă mai mult la chimia teoretică sau fizicola. [S. M.]

Kopperberg, comitat (Län) în Svedia cuprinzând ținutul Dalarne, 30,041 km², cu 208,437 loc. (1896); udat de riul Dal-Elf; capitala Falun.

Koppel, Francisc, poet-scriitor german, n. 7 Dec. 1838 în Eltville pe Rhin, fost consilier de întendantură în Dresda. Scr.: Cervantes în volaj, poem epic-humoristic; romane, poesii, drame, comedii, tragedii (»Spartacus«, etc.). [t.]

Köppen, 1) *K. Petru*, geograf și archeolog rus, n. 19 Febr. 1793 în Charcov, † 4 Iunie 1864 în Carabagh (Crimea). Scr. o mulțime, cu suțet geografic, archeologic, etnografic, istoria culturii în Rusia, etc., între cari Material la istoria culturală a Rusiei, Harta etnografică a Rusiei europene, etc. 2) *K. Vladimir*, meteorolog rus, n. 1846 în Petersburg.

Koppelnik, v. Coppernicus.

Kopril Su, riu, v. Euryamedon.

Korais, (Coray), Adamantios, elenist vestit, n. 1748 în Smyrna, † 1833 în Paris. Stabilirea limbii literare neogreacă, reinvierea activității literare și științifice în Grecia (mai ales prin »Bibliothèque hellénique«, publicată de el) și redreptarea spiritului de neatîrnare a compatrioților săi sînt în mare parte opera lui K. Scrieri principale: Mémoire sur l'état actuel de la civilisation en Grèce (1803) și »Mélanges sur la littérature grecque moderne«, etc., (1828—35).

Korányi, Frideric, medic maghiar, n. 1828 în Nagy-Kálló, Ungaria; elev al universității din Viena. Dela 1866 profesor la universitatea din Budapesta și șef al clinicei pentru morbi interni. A publicat o mulțime de scrieri medicale; cea mai însemnată este: Manual pentru morbi interni, lucrat împreună cu profesorii Arpad Bókai și Carol Kéti.

Korff, Modest Andreievici, om de stat rus, n. 23 Sept. 1800 în Petersburg. Dela 1861 șef al secției legislative a doua. Foarte meritat pe teren legislativ, † 14 Ian. 1876. Scr.: Urcarea pe tron a împ. Nicolae I (nemțesce, 1857); Viața contelui Speranskij (1861, 2 vol.) ș. a. [t.]

Korhány, Ioan, preposit la Oradea mare, n. 1809, studiile teologice și le-a făcut la univ. din Viena. După ce a funcționat ca paroh în mai multe parochii, fû numit protopop în Oradea mare, apoi canonic, abate, vicariu episcopesc și în urma preposit capitulat. † 1881.

Korinna, poetă lirică la Greci; a trait pe la 500 a. Chr. sub numele *Myia*, de origine din Tanagra în Beoția; a petrecut mult timp și în Teba. Din poeziile sale scrise în dialect eolic abia au ramas câteva fragmente, publicate în »Poetae lyrici graecis«, ed. 1882.

Korinthos, v. Corint.

Korkyra, v. Corfu.

Körmöczbánya, (germ. Kremnitz), vechiu oraș montan în nordul Ungariei (cott. Bars), cu magistrat și cu titlu de oraș liber regesc, la 550 m. preste nivelul mării. 9179 loc. (1891), Germani (6485), Slovaci (2118), Maghiari (527). Tradiția îi datează originea de prin 750—776, în acte și documente îl aflam la 1335. Unica monetară a statului ung., în care se bat anual monete de aur și argint în valoare de 4—5 milioane. 1893 s'au batut monete în valoare de 72 mil., 1894 în val. de 41 mil. 1867—94 de tot 167.1 mil. mon. de aur, 129.6 mil. de argint, 1.6 mil. aramă, 8.2 mil. nickel și 0.6 mil. bronz. [t.]

Körnbach, profesor de limbi străine, care petrecînd mult timp în Iași, la 1850 publică »Studien

über französische und daco-romanische Sprache und Litteratur« (Lipsca 1850), în care țice că Moldova e »țeara poligloților«, vorbindu-se în clasele culte de pe acel timp limba franceză, greaca modernă, germana, rusa, italiana, engleza, polona și turca. (Cf. Șaineanu, »Ist. filologiei române« pag. 54—55.) [t.]

Körner, 1) Karl Theodor (1791—1813), celebru poet german, n. în Dresda. Încă fiind student la universitate, în Lipsca, publică un volum de poesii, Mugurii (Die Kuospen); apoi stabilindu-se ca poet al teatrului curții în Viena, sorise mai multe comedii și drame, imitate după Schiller. La 1813 se înrolă în armata de vînatori voluntari a lui Lützow, în contra lui Napoleon. Adevărat Tyrtue al Germaniei în resboiul de independență, se distinsu prin eroismul și prin poeziile sale resboinice, improvizate cele mai multe sub cort, pe câmpul de bataie. El cadu în lupta dela Rosenberg, după ce în noaptea precedentă făcuse Cântecul sabiei, care deveni Marseillesa Germanilor. Opera principala Lira și sabia (Leier und Schwert), colecțiune de poesii resboinice, publicate de tatal său, în 1814.

2) *K. Christian Gottfried* (1756—1831), tatal lui Theodor, magistrat, om politic și scriitor; amic intim al lui Schiller și Goethe. Cunoscut prin corespondența sa cu Schiller.

Kornis, Lupu, șef militar al Secuilor din Ardeal (1598). Doria și statuia, dinpreuna cu episc. Naprasdi și cu Ștef. Bocskai, moșul lui Báthori, revenirea fostului domnitor. Și când Sigismund întorcîndu-se din Silesia, vine travestit în Cluj (Aug. 1598), K. îl ajuta cu armata făcîndu-l sa reia domnia.

Kornya, (rom. Cornia), com. mică în Banat, cott. Caraș-Severin, 1586 loc. (1891) Români. Stațiune de cale ferată. La K. se afla un lung tunel al liniei ferate Timișoara-Orșova. Aici e stațiunea numită »Porta orientalis«.

Kornyareva, (rom. Corniareva), com. mica în Banat, cott. Caraș-Severin, 4386 loc. (1891) Români. Aici se fabrica renumita brânza de oaie de K.

Korolenko, Vladimir Galactionovici, novelist rus, n. 15/27 Iulie 1853 în Shitomir (Volhinia). 1879—85 exilat în Siberia. Scr.: Schițe de ale unui turist siberian, Visul lui Macarie, În societate rea, ș. a. novele și scrieri de interes etnografic. K. traiesce în Nișni-Novgorod.

Korond, com. mare în Trs., cott. Odorheiu, 3022 loc. (1891) Magh. industriași olari. K. are stabiliment balnear cu 12 case în cari se afla 85 odăi pentru pacienți, cu 1 isvor de apă acră de beut, 2 isvoare de apă acra feruginoasă și unul de saramura pentru scaldă, întrebuintate la anemie, boale de stomac și de oase. Scaldele se afla la 534 m. înălțime preste nivelul mării, la distanța de 2½, oare dela stațiunea caii ferate. [t.]

Koroneia, vechiu oraș grecesc în Beoția, spre vest dela lacul Copais, renumit prin învingerea Beoțienilor asupra Atenienilor la 447 și a Spartanilor asupra Tebanilor la 394 a. Chr.

Körös, 1) Nagy-K., oraș în Ungaria, cott. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, unul dintre orașele mai importante ale șesului cu agrar. 24,584 loc. (1891) Magh., ocupându-se cu agricultura, economia de vite, pomaritul și legumarul; întins comericiu de poame (cireșe, vișine, etc. până prin Ger-

mania și Rusia) și de legumi. Stațiune de cale ferată, liceu reformat, preparandie ref., școala sup. de fete, pensionat de fete, etc. Cincisprezece societăți de lectură. K. exista de cel puțin 500 ani; în vechime era dota reginelor. 2) *Kis-K.*, oraș în același comitat, 7878 loc. (1891) Magh. și Slovaci, stațiune de cale ferată, etc. Sol foarte fructifer. Aici s'a născut poetul Petöfi la 1 Ian. 1823, statua lui în piață, casa natală însemnata cu tabla comemorativă. 1398 Sigismund convoacă aici dieta. 1718 colonizarea Slovacilor. 3) *K.*, cei trei afluenți ai Tisei, v. *Criș*.

Körösbánya, v. Baia de Criș.

Körösi, 1) *K.*, *Choma* (Cioma) *Alexandru*, explorator și limbist maghiar, n. 4 Apr. 1874 în Criș (Treiscaune), † 11 Apr. 1842 în Dardsiling (India). Și-a făcut studiile în Aiud, căști-gându-și mijloacele de traiu ca pedel. După terminarea lor profesor în clasa de poetică. 1819 pleacă la Palestina, de aci la Aleppo, Bagdad, Teheran (1820), ca să caute pe urmașii Maghiarilor remași în Asia. În Teheran învață limba perzana și engleză. 1821, travestit armean, trece prin Bochara (18 Nov.), Calcutta (6 Ian. 1822), apoi Lahore și Casimir. Căutarea vaile Himalaiei și întreg Tibetul, a studiat limba tibetiana din izvoarele originale, adunând preste 40 mii de cuvinte și compunând un vocabular și gramatica limbii tibetane. Reîntors la Calcutta editează, (1834 în l. engl.) cu sprijinul societății științifice asiene vocabularul și gramatica tibetiana și continuă studiile în l. sanscrită, fiind numit bibliotecar al societății. 1830 ales membru al societății. 1836 pleacă de nou în regiunile Himalaiei, pentru studiarea poporului *dsungar* dela granițele Chinei. 1841 ajunge în Dardsiling (7000 urme preste nivelul marii), unde moare de febra. Colecția de date și scrieri a lasat-o guvernului englez est-indian. Soc. engl. ind. i-a ridicat monument în Dardsiling. (Ed. tuturor scrierilor, de Teodor Duka, Budapesta 1885, și engl. în Londra 1885: »Life and works of Al. Csoma de Körös.«) [t.]

2) *Körösi, Josif*, statistician magh., n. 1844. 1870 șef al oficiului statistic al capitalei; redactează revistele: »Bulletin annuel des finances des grandes villes«, și »Bulletin hebdomadaire de stat. internationales«, editează publicațiunile oficiului stat. din Budapesta. S'a ocupat mult de chestia mortalității, a locuinței lucrătorilor, a altuirei versatului; a lucrat statistica născerilor. A scris o mulțime de opere în diferite limbi, între cari Budapest neinizetiségi viszonyai, Hontmegye neinizetiségi állópota (1883).

Körösszeg, v. Cheresig.

Körös-Tarján, com. mica în Ungaria, v. Tariana.

Korpona, (germ. Karpfen) oraș lib. reg. în Ungaria, cott. Hont, cu 3658 loc. (1891) Germ. 3404, Magh. 202, Slov. 51. În documente figurează dela 1135. Locuitorii se numiau »hospites«; dela 1412 K. figurează ca »civitas«. Aici a ținut Bocskay (1605) marele sfat în care s'au satorit punctele pacii dela Viena (1606). În resboaiele lui Bocskay, Thököly și Rákoczi Fr. II, contra dinastiei habsburgice, K. ținera partea acestora.

Körting, Gustav, romanist germ., n. 1845 în Dresda, actualmente profesor la univ. din Kiel. A scris: »Geschichte der Litteratur Italiens im

Zeitalter der Renaissance« (1878—84); Encyclopaedie und Methodologie der roman. Philologie (1884—88), der engl. Philologie (1888), der franz. Philologie« (1894); »Lateinisch-roman. Wörterbuch« (1890), o lucrare foarte meritoasă, etc. A fondat împreună cu Koschwitz revistele »Zeitschrift für neufranz. Sprache und Litteratur« (1879 urm.) și »Französische Studien« (1881—89). [t.]

Kortşa, (grec. *Koryssa*, arăm. *Kortşaud*, turc. *Ghiordja*), oraș în Albania cu 12,000 loc. în cea mai mare parte Albanezi, Turci sânt puțini, Arămâni 600. Orașul e frumos, comerțul cu Albania de mijloc e considerabil. K. e reședința unui Mutesarif și a unui episcop gre. Școalele grec. sânt într'o stare înfloritoare mai cu samă prin fundațiunile unor negustori bogați din strai-natate, originari din K. Școala alb. națională nu s'a putut susține, școala rom. cu doi inv. merge bine.

Korund, mineral, v. Corindon.

Korzakow, Boala lui K., propriu țin starea morbidă ce precedă infecțiunile sau intoxicațiile grave, ea este constituită dintr'un ansamblu de turburări psihice și simptome polinevritice, adese foarte greu de precizat. Starea mintală e din cele mai bizare și presintă o seama de apropieri cu starea mintală normală ce precedea intoxicațiile organice fiziologice sau psihice: somnul, sugestia, hipnotismul, etc. Ceea ce este mai bine definit în boala lui K. sânt simptomele polinevritice; cele psihice sânt încă vagi și puțin definite, ca mai aproape toate simptomele secundare ale boalelor mintale așa de complexe și puțin cunoscute. [Vaschide.]

Korzeniewski, (pron. coșen-) *Josif*, poet polon, n. 19 Martie 1797 în Brody (Galiția). Fost director al comisiunei instrucțiunii publice în Varșovia. A scris numeroase drame și comedii (Calugarul, Goralii carpațini, Iudeii, etc.) și romane sociale (Speculantul, »Kollokacya«, etc.) † 17 Sept. 1863 în Dresda. [t.]

Kos, (turc. *Istanköi*), insulă turcească în vialaietul Insulele Marii Albe, la intrarea în sinul K., 286 km², cu 10,000 loc.; se produce vin bun. În vechime se afla aci un renumit templu al lui Aesculap și icoana Venerei de Apelles. **Capitula Ko**, cu comerțul însemnat.

Kosály, (Alsó-K.), românesc *Cheșeu*, com. mica în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, 1310 loc. Români (gr.-cat. 1237, gr.-or. 6), Ovrei (48) și Maghiari (19). Odinioara era aici castrul roman apărut de »Cohors I. Britannicus militaria (cives Romanorum). În murul castelului cândva al lui Bocskay, iar acum al contelui Miguel Eszterházy s'a aflat o inscripție romana de cuprinsul, că sub împeratul Gordian la 239 d. Chr., Valeriu Valentin, edilul Napoei (Cluj) făcând o nouă conscripție de dare pentru ținuturile Someșului dincolo de val, cu ocazia petrecerii sale în Nemesis (Cheșeu) a consacrat acolo un altar. Această inscripție a dat îndemn lui Torma Károly sa faca studii asupra valului »Limes dacicus«.

Kosciusko, Tadeus, erou polon, n. 12 Febr. 1746 dintr'o familie nobilă, studiă mai întâiu în Varșovia apoi în Franția arta militară, ajuns capitan, parasi Polonia pentrucă voise să fure pe fata mareșalului Lituaniei Luisa Sosnowska, merse în America 1777 ca adjutant al lui

Washington. 1786 se reîntoarce în Polonia și 1789 este numit general-maior spre a organiza armata poloneză. 1791 partisan al constituțiunii. 18 Iun. 1792 se luptă la Zielienko și la 17 Iul. se apără 5 zile cu 4000 Poloni și 8 tunuri contra 18,000 Ruși și 40 tunuri la Dubienca. După a doua împărțire a Poloniei se așază ca docent privat în Leipzig, unde primi cetățenia franceză din partea Adunării legiuitoare. Chiamat de partidul revoluționar, întră 23 Martie 1794 în Cracovia, fû proclamat comandant și dictator. Bate pe Ruși 4 Apr. la Raclawice, înaintea contra armatei prusorusesci, este batut 8 Iunie la Szczekoczny, se retrage la Varșovia, unde potolése turburarea poporului și respinge asediul aliaților. Organisă finanțele, asigură justitia, depuse dictatura în mâinile unei adunari reprezentative. Când Rușii revenira, îi întimpină 10 Oct la Maciejowice. Lupta tinu 12 oare, Rușii fură respinși de 3 ori, la a 4 oară eroul fû ranit în luptă, când i-se atribue, ca ar fi dis »Finis Poloniae«, cuvinte desmințite de el în urmă. Paul I îi dote libertatea 1796. Se retrase în Anglia, apoi în America, revine în Francia, nu primése planul lui Napoleon de a lucra pentru restabilirea Poloniei, spre a rămâne credincios cuvântului dat lui Paul I, că nu va lucra contra Rusiei. Starui ca sa se dea Poloniei o constituție și petrecea la moșia sa. † 15 Oct. 1817. Alexandru I i-a așezat corpul în cripta regilor din catedrala Cracoviei lângă Ioan Sobieschi.

Kosciusko, cel mai înalt munte în Australia, în Alpii australiani, 2240 m. înalt. *K.* se numesce și un deal lângă Cracovia.

Koșer, (*ovr.*) acomodat, placut; după Biblia V. T. se numesce *K.* aceea ce după lege este iertat Iudeilor sa mănânce, să bea sau în general să folosească. În limbajul comun ovreiesc se numesce *K.* tot ce e regulat, în bună rânduiala.

Koslow, 1) capitala guvernamentului rusesc Tambow, cu 40,347 loc. (1895). 2) *K. (Eupatoria)*, oraș litoral în guv. rus. Tauria, la malul vestic al Crimei, cu 17,915 loc. (1897). La 1854—55 cartierul principal al Turcilor.

Kossovopolje, v. Câmpul Mierlei.

Kossuth, *Ludovic*, căpetenia revoluțiunii maghiare din 1848—49, n. 19 Sept. 1802 în Monoc, cott. Zemplin, † 20 Martie 1894 în Turin. Om de mare talent. Incepe a juca rol prin anii 1825—27 în dieta dela Pojon. Prin farmecul oratoriei și agitațiunea diaristica câștigând tot mai multa trecere, și usând de terenul pregătit de agitația moderată a contelui Széchenyi, înțarită tot mai mult spiritul opozițional până la totala ruptură cu dinastia. Ședința dietei din 11 Sept. 1848, sub completa influența a lui *K.* ia hotărâri revoluționare, iar în 14 Sept. numit dictator, *K.* cutriera țeara și organizează cetele de honveđi, înrolând cu forța chiar și oameni de alta naționalitate. 14 Apr. 1849 în dieta dela Dobrițin enunța detronarea dinastiei de Habsburg. În lupte nu a luat parte. După suprimarea revoluțiunii fugi în Turcia, ducând și coroana, dar lângă Orșova o ascunde în păment. 1850 a fost aflata de patru țerani români. Din Turcia trece în Anglia și America, ținând conferințe și pledând pentru cauza revoluțiunii, iar în urma s'a stabilit în Turin, de unde dirigia conspirațiunile contra casei domnitoare până la transacția

din 1867, pe care n'a voit să o recunoasca și nu a primit amnestia, rămânând expatriat până la moarte. Inmormântat la Budapesta pe spesele statului. Memoriile publ. sub titlul »Irataim«, în limba germana »Meine Schriften«, (Leipzig, Haessel).

Kossyra, insulă, v. Pantellaria.

Kostake, (*Boldur*), mare familie a Moldovei. Stramoșul ei apare în persoana marelui *vornic Boldur*, care s'a distins în resboaiile lui Ștefan cel Mare 1490—1513, dupa cum raportează toți cronicarii între altele la bataliile dela Lentesci și Dumbrava roșie. Ramurile existente ale familiei poarta câte un supranume, și sînt isvorite din același trunchiu comun: Epureanu (v. ac.), Negel, Patrașcan Costache, Talpan și Lățescu. Dintre membrii acestei familii, cari întotdeauna a fost prin fruntea familiilor din Moldova, s'au ilustrat: marele *vornic Gavriilă*, fiul slugerului Kostaki, dupa care urmașii sei purtara și numele de »Gavriilițesci«. El e cunoscut în istorie la 1657, ca Hatman 1684. Avea o influență considerabila la curtea Domnilor, mai ales a lui Cantemir. Fiul seu *Vasile K.*, mare *vornic*, joaca un rol deosebit la 1690 pe timpul lui C. Cantemir, pe care îl pîresce la Poartă, și de care de abia scapă sa fie ucis: »Căci a jurat Cantemir Voda lui Gavriilița *vornicul* cel bețran sa nu-și atingă sabia lui de neamul feciorilor lui«. Marele *vornic Lupu K.*, fratele lui Vasile, e cel mai însemnat membru al neamului și primul boier al țerii pe timpul său. Era un mare adversar al lui Petru cel Mare al Rusiei, fusese caimacam al țerii înainte de venirea lui Mavrocordat, și persecutat pe ascuns de acesta în fața Turcilor, pentru care zăcu 2 ani închis la Varna împreună cu Antioch Iora. La 1716, veni în țeara ordin dela Vizir ca să-i aducă pe Lupu *vornicul*; ajungând la Tarigrad fû decapitat fără nici o judecată, (1716). Din ramura Epurenilor, e cunoscut capul acestei ramure: Logofetul *Manolake K.* El a fost unul dintre boierii exilați prin intrigile lui Ion Calimaki și a lui Stavarak, la Ionicaliși în Asia. Fiul său *Grigoraș*, luă numele acestei ramuri dupa moșia lor veche: Epurenii. Urmașul lui a fost în secolul nostru *Manolake K.-Epureanu*, (v. ac.). *Constantin K.*, mare logofet, fiul lui Lupu e cunoscut la 1716 ca consilier și amic al lui Racovița, în luptele cu Nemții. La 1727 a fost caimacam al Moldovei și a murit la 1756. Din bransa derivata din acest boier, care era poreclit *Negel*, din cauza unui semn, se trag *Negeliști*, din cari s'a ilustrat vestitul nitropolit al Moldovei: *Veniamin Costache* (v. ac.). Afară de aceștia mulți alți boieri din această familie au îmbogațit istoria Moldovei cu numele lor. Un pronume special al neamului *K.*, e acel de »Lupu«.

[O. G. L.]

Kostomarov, *Nicolae*, istoric rus, n. 1817, † 1885. Scr. mai însemnate: »Russkăja Isztorija v zsziznje opiszanzih jeja glavnejših djejaťelej« (în nenumerate edițiuni, aproape în fiecare an câte una), *Mazepa și Mazepiști*, *Viața casnică și datinile poporului rus mare în secl. XVI—XVII*. Comercicul imperiului moscovit în secl. XVI—XVII, etc.

Kostroma, guvern. în Rusia mare, 84,149 km². cu 1.429,228 loc. (1897). *Capitala K.*, la revarsarea riului *K.* în Volga, are 41,268 loc., ca-

tedrală frumoasă, episcop gr.-or., industrie de bumbac și in; comerț.

Köszeg, (germ. *Güns*), oraș și cetate în Ung., cott. Vas, 7076 loc. (1891); agricultură, pomarit, viticultura și economie de vite; cel mai vechiu orfanotrofiu (1749), mulțime de institute culturale și de educaționale. Renunțat în istorie prin eroica apărare contra Turcilor (1532): Nicolau Jurisich cu 28 husari, 18 soldați germani de cavalerie și 300 țerani refugiați în cetate sustine 25 zile asediul oastei turcesci de 300.000, care s'a retras fara nici un rezultat. 1893 s'au ținut la K. manevrele împărătesci în prezența împ. Francisc Iosif I., Wilhelm II și reg. saxon Albrecht. [t.]

Kőszeghy, Georgiu, vicar român al Maranureșului dela 1778—1806. A facut fndațiune pentru o școala română, care neînființându-se, acum din fndațiune se dau stipendii studenților nobili români din Maramureș.

Kotljarewsky, Ivan Petrovici, poet malo-rus, n. 1769 în Poltava, † 1838 acolo. Fost funcționar, apoi soldat, luând parte în reșboaiile turcesci și avansând pâna la rang de căpitan, în urmă proprietar de pensionat de fete în Poltava. Primul, care a scris în dialect malo-rus, creatorul literaturii ruthene. Cea mai însemnată lucrare e travestia Eneidei (Eneida, perelicevannâja na malorosz jazyk), în care persiflează pe Cazacii efemeiați în urma pierderii libertăților lor. Opele complete i-au aparut 1862 în Petersburg, și în urma în Moscva.

Koto, cea mai importanta familie de instrumente musicale japoneze, formate dintr'o ladă de rezonanță sau dintr'o simplă tablă de armonie, deasupra căreia e întins un număr de coarde, destinate a fi pisicate cu degetul san cu ajutorul unui plectru. K. cu 13 coarde, numit *Sono-K.*, este unul dintre cadourile obligatoare ale mireșelor japoneze. [T. C.]

Kotschy, Teodor, botanist, n. 1813 în Ustron (Silesia), † 1866 ca conservator la museul imp. din Viena; distins prin calatoriile întreprinse în Orient până în Armenia, Persia și Egipt, publica o serie de scrieri mai mici, dar importante pentru Asia mica, Siria, Egipt, Armenia și Persia. Deosebit de importantă ca monografie e: »Die Eichen Europas und des Orients», Viena 1858. Prin el și *Boissier* se inaugurează era de explorare și cunoaștere mai adâncă a Estmediteranei. [A. Pr.]

Kottabos, numele unui joc predilect al vechilor Greci; sta în desteritatea de a sci arunca anumita cantitate de vin în forma de cerc astfel, ca să cada fara să se verse în un vas pus la o distanța hotărâta.

Kottbus, oraș în guvern. prus. Frankfurt, lângă Spree, 34,910 loc. (1890); mine de lignit, fabrici de postav, hârtie și mașini.

Kotys, la Thraci o deitate, al carei cult s'a latit preste Grecia și Italia; serbătoreea ei se petrecea cu orgii de noapte. Serbatori kotystice se numesc toate, cari susțin datine de desfrânari.

Kotzebue, 1) *August Friedrich Ferdinand* (1761 pâna 1819), autor dramatic și publicist german, ocupa loc în istoria literaturii mai mult prin fecunditatea spiritualului (numai dramele sale, Lustspiele, sânt vr'o 216) și prin îndemânarea punerii în scena, decât prin cunoscințele și calitățile stilului. Caracter vulgar și imoral, spri-

jitor al principiilor despotice și aristocratice, în contra aspirațiunilor liberale ale națiunii și mai ales ale juminei germane, el fû asasinat de un student, C. Land, în casa sa, la Mannheim. (Despre influența lui asupra teatrului român cf. interesantul studiu despre traducătorii lui K., publicat de G. Bogdan Duică în vol. »Lui Titu Maiorescu, Omagiu», 1900).

2) *Kotzebue, Wilhelm von*, diplomat rus și autor german, unul din cei 5 fii ai autorului dramatic August K., toți renumiți în mișcarea politică și culturala a Rusiei moderne, n. 1813 în Reval, † 1887, e spre sfîrșitul domniei lui Mihail Sturdza numit consul rusesc la Iași, unde se însoară cu o româncă din familia Cantacuzinescilor moldoveni, apoi devine ministru plenipotențiar al Rusiei la Karlsruhe, Dresda și Berna. Intre publicările lui germane sânt interesante pentru Români: *Rumänische Volkspoesie* (Berlin, 1857), o bună traducere a unor din poeziile populare culese de V. Alexandri, *Bilder und Skizzen aus der Moldau* (Lipsca, 1860) și romanul *Laskar Viorescu* (Lipsca, 1862), ultimele două traduse în românește de doamna A. M. și publicate în »Convorbiri Literare», apoi în volum. Aceste scrieri ale lui K. se disting prin o mare vioiciune de stil și prin o simpatica, și totuși credincioasă oglindire a moravurilor moldovenesci din prima jumătate a secl. XIX. Pe temeiul lor K. a fost ales membru de onoare al *Acad. Rom.*

Kovács, Meletie, episcop titular al Românilor uniți din părțile Oradei mari. După alungarea Turcilor și restaurarea episcopatului romano-catolic din Oradea mare, Români, cari locuiau cam în 200 comune pe teritoriul aceluia episcopat, ajunseră sub jurisdicțiunea episcopului latin din Oradea mare. Ei însă erau nemulțămii cu aceasta stare, de o parte pentru ca trebuiau sa platească decume episcopului romano-catolic, iar de alta pentru că nu aveau episcop de ritul lor, și astfel erau siliți a-și hirotoni preoții prin episcopii greco-catolici ai Muncaciului și ai Fagarașului. Dorința de a avé episcop de ritul lor li-o împlini papa Benedict XIV în 12 Iul. 1748, când se învoi să li-se pună episcop Meletie K., pe atunci paroh în Diószeg, român de origine din Macedonia. Acesta însa numai în ce privește ordul și titlul era episcop, dar în ce privește jurisdicțiunea nu avea diecesă proprie, ci era numai vicar supus episcopului latin din Oradea mare. Nici titlul episcopesc nu-l purta dela Oradea mare, unde locuia, ci dela Tegea, o cetate în Arcadia. Pentru întreținerea sa capeta la an 1500 fl. din venitele episcopilor latini, iar locuință i-se dadu în curtea, unde locuiesc și astăzi episcopii uniți din Orade și unde mai înainte ședea parochul latin. Intru episcop fû consacrat de Emanoil Olsavszki, episcopul gr.-cat. al Muncaciului pe la 1750. Dar nici cu aceasta stare de lucruri nu erau mulțămii Români uniți. Meletie nu putea suferi supremația episcopului latin și pentru aceea toata viața sa se luptă, ca să ajunga episcop independent cu diecesă proprie. Clerul și poporul își temea limba și așezămintele orientele ale bisericeii lor de înriurința latinilor. La acestea se mai adause și visitațiunea, ce o facu cu mare pompa și cu suită militară episcopul sêrbesc din Arad, Sinesiu Szivanovits la 1753.

Acesta promițând celor ce vor părăsi unirea, privilegiile, cari le aveau Sârbii, mai pe toți Români din cott. Bihor îi facu să se lapede de unirea cu biserica Romei. Această mișcare religioasă nu fu lipsită de turburări și de violențe împrumutate între preoții și credincioșii uniți și neuniți. Episcopul latin din Oradea și cel sârbesc din Arad, se plâneau unul asupra altuia la curtea din Viena. În urma acestora împ. M. Teresia se vechi silită a trimite o comisiune, care să cerceteze din sat în sat starea adevărată a lucrului și să constate, cari locuitori sînt și voiesc a fi uniți și cari neuniți. Patru ani lucră această comisiune, până în 1759, și constată, că afară de câteva comune, toate celelalte voiesc să fie neunite și supuse episcopului din Arad. Înaintea acestei comisiuni își descoperi și Meletie K. cu clerul și poporul unit plângerile sale. Între altele ceru consistor separat de al latinilor, școale populare române, seminar pentru studenți, înăstire cu călugări basiliani și dotațiune mai bună pentru protopopi și parochii. Împărăteasa încuviință aceste cereri, dar deși Meletie a stăruit și în persoană la curtea din Viena în 1759 pentru publicarea și efectuarea acestor cereri, totuși afară de îmbunătățirea dotațiunii clerului, nu dobândi mai nimica, pentru că la toate se opunea episcopul latin. Din cauza aceasta nici unirea nu progresă în comitatul Bihorului și afară de puținele comune constatate de comisiunea amintită, numai 11 parochii se mai uniră sub episcopul Meletie. După moartea acestuia întemplată în 1770, stăruințele lui pentru eliberarea Românilor uniți de jurisdicțiunea episcopului latin s'au realizat sub episcopul Moise Dragoși (v. ac.). (Cf. Dr. Ioan Ardelean, Istoria diecesei Oradei mari, partea II. Blaj, 1888; E. Hurmuzaki, Documente privitoare la ist. rom., t. VII. Bucuresci, 1876; Cipariu, Acte și fragmente. Blaj, 1855; Șematismul diecesei Oradei mari 1864; Benedictus XIV, De synodo dioecesisana I. II, c. XII, etc.). [Dr. Aug. Buncea.]

Köváry, 1) K., Basiliu, canonic la Oradea mare; n. 1802. Studiile teologice și le-a făcut în Oradea, 1830 fu sfințit preot; după ce a administrat câteva parochii, devenind văduv a fost numit canonic capitar. † 1841.

2) **K., Gregoriu**, canonic în capitulul de Oradea mare; n. 1796, † 1870. Ordinându-se preot mai întâiu funcționă ca profesor la școala normală din Beiuș. În 1834 fu numit director la gimnasiul din Beiuș și în 1851 promovat canonic capitar.

3) **K., Teodor**, preposit capitar și canonic în Oradea mare; n. 13 Martie 1819. Studiile teologice le-a făcut la univ. din Budapesta; 1843—60 profesor de l. și liter. grecească și fizică la gimnasiul din Beiuș, 1860—75 director tot la acest gimnasiu. În 1865 fu numit canonic onorar, în 1871 canonic actual școl.; a fost și vicariu episc. A scris mai multe disertațiuni de cuprins științific în programele gimnasiunilor.

Köváry, Ladislau, istoric și statistician magh., n. 1820 în Turda, membru al Academiei maghiare. A fundat jurnalul »Ellenör« în Cluj. Scrierile sale mai însemnate sînt: Erdély története (Istoria Ardealului); Erdély regiségei; Okmánytár az 1848—49-ik erdélyi eseményekhez; Erdélyország statistikája, ș. a.

Kowdosero, lac în Rusia, guvernamentul Archangel, 584 km².

Kowera, la Slavi țeitatea avuției și a tesaurilor de sub pământ. (v. Kuwera.)

Kowno, guvern. în vestul Rusiei, 40,641 km². cu 1.551,635 loc. (1897); *capitala K.*, lângă Niemen, are 73,543 loc.

Kozak, Eugeniu, Dr., profesor și slavist, n. 21 Dec. 1857 în Slobozia Banilei în Bucovina, și-a finit studiile la univ. din Cernăuț și Viena; promovat doctor în filosofie 1892, întră ca practicant în archiva ministeriului de finanțe comune până la 1894. În 1893 fu sfințit preot și numit administrator la biserica sârbescă din Viena; 1896 administrator la parochia Verenceanca și după un an la Dobronouț. În 1899 fu numit profesor extraordinar pentru limba și literatura slavică bisericească la univ. din Cernăuț. A publicat nemșce cu disertațiune despre un Zbornic și Colectaneu slavice din 1359, aflat în mănăstirea Voronețului și păstrat acum la mitropolia din Cernăuț; Resultatul cercetarilor sale în mănăstirea Suceviței din Bucovina în Archiv für slavische Philologie, t. 14 și 15; Conspect bibliografic asupra literaturii apocriefe biblice la Slavii meridionali, și prepară, la îndemnul lui Gr. G. Tocilescu, editarea uricilor slavice din archiva Brașovului. [Dr. I. G. Sbierea.]

Kozmatelke, (rom. *Cosma*), com. mică în Trs., cott. Cojocna, 1054 loc. (1891) Români. Aici e înmormântat principele ardelean Acațiu Barsay, prins de I. Kenény (1661) la Gurghiu. [t.]

Kracsfalva, (rom. *Grecesci*), com. mică în Ung., cott. Marmăției, 1068 loc. (1891) Români.

Krafft-Ebing, Richard baron de, psihiatru, n. 1840 în Mannheim. 1872 prof. de psihiatrie în Strassburg, dela 1873 în aceeași calitate în Graz, unde a întemeiat și un sanatoriu pentru neuropatzi; 1889 fu chemat la universitatea din Viena. Lucrarile sale literare sînt din domeniile psihiatriei, psychopatologiei forense și neuropatologiei. Scrieri: Grundzüge der Kriminalpsychologie, 1872; Lehrbuch der gerichtlichen Psychopathologie, 1875; Lehrbuch der Psychiatrie, 1879; Psychopathia sexualis, 1886; Eine experimentelle Studie auf dem Gebiete des Hypnotismus, 1893.

Kragujevaț, oraș în Sârbia, lângă riul Lepenița, 14,160 loc. (1895), între cari 374 comercianți, 938 industriași. Fabrica de arme și arsenal. Odiñoară residența principilor. După populațiune al treilea oraș al Sârbiei (Belgrad 59,790, Niș 21,618, K. 14,160). [t.]

Krain, ducat, v. Carniolia.

Krakau, oraș, v. Cracovia.

Krakkó, (rom. *Cricău*), comună mica în Trs., cott. Alba inferoară; 1380 loc. (1891) Români agricultori și viticultori. Vinul dela Cricau e dintre cele mai renumite vinuri indigene. În 1848—49 a suferit mult din partea rescuțăilor. (Cf. Axente Sever, Respuns la »Cartea neagra« Brașov, 1896, și Iudita Secula: »Din vremuri apuse«, Bucuresci, 1899. [t.]

Kral, Anton, profesor și publicist, dela 1825 profesor la gimn. din Cernăuț; 1836 trecu la institutul de studii filosofice de acolo, iar în 1843 fu numit prefect și în 1849 director provisor la reorganisatul gimnasiu de opt clase; de aici se stramută la gimn. din Brünn în Moravia.

În 1848 fû ales reprezentant al oraşului Cernăuţ în parlamentul constituant din Viena. A publicat în *Österreichisches Archiv* pro 1832 nr. 82—83 un articol despre Cernăuţ, capitala Bucovinei; în *Österreichische Blätter* pro 1847 nr. 313 oeva despre Lipovenii din Bucovina; în gazeta Bucovinei pro 1849 un articol despre partidele din parlamentul constituant şi o dare de samă despre rezultatele deputaţiei sale; a înregistrat în *Cronica gimnasiului din Cernăuţ*, t. I evenimentele istorice şi culturale din anii 1843—49 şi în *Zeitschrift für österr. Gymnasien* pro 1851 pag. 128 o sohiţă despre ducatul Bucovinei. [Dr. I. G. Sbierra.]

Krameria L., (botan.) gen din vasta familie a Leguminoaselor-Caesalpineae, tribul *Kramerieae*, ouprinde plante subfrutescente sau erbacee dure mai adesea întinse pe pământ şi serioeu tomentoase. Acest gen, care a fost mai înainte olasat în familia *Polygaleelor*, are vr'o 12 specii, ce oreso în America tropicală. *K. triandra* R. et Pav. din Bolivia şi Peru este specia cea mai importantă, oaci rădacina sa lemnoasă de o coloare roşietică, cunoscută în medicina sub numele de *Ratanhia* (*radix Ratanhiae*) se întrebunţează din cauza proprietăţii sale adstringente pentru a combate hemoragiile şi diareele cronice, oatarele cronice ale vaginei şi uretrului, etc. [Z. C. P.]

Krapf, Ioan, Ludwig, misionar englez, călător african, n. 1810 în Derendingen, Tübingen, unde a studiat teologia, şi apoi a intrat în societatea misionara anglicana în Abessinia. A călătorit aproape întreaga Africa estică, şi s'a facut nemuritor prin traducerea mai multor scrieri liturgice aflate în Abessinia.

Krapotkin, Petru Alexejevici, principe, savant geograf rus şi revoluţionar, n. 9 Dec. 1842 în Mosova. 1862—67 a servit în divisia Cazaicilor dela Amur ca oficioer, făcând în acest timp explorări geografice în provinciile dela malurile Amurului şi în partea nordică a Mandjuriei. Reintors la Petersburg a ascultat ştiinţele matematice, fiind în acelaş timp secretar al societăţii geografice. 1871, la însarcinarea acestei societăţi, a facut explorari în câmpurile ghiţoase ale Finlandei şi Svediei, publicând rezultatele în *Studii asupra epoeii ghiţoase*, ed. de fratele seu Alexandru în Petersburg 1876. Pentru *«Géographie universelle»* a lui Eliseu Reclus a scris geografia Rusiei. 1872 faoe călătorii prin Belgia şi Elveţia, îşi însuşesoe principiile socialiste şi devine cel mai aprig şi mai radical aderent al ligei internaţionale. Reintors în Rusia, participă la mişcările nihiliste, sub pseudonimul Borodin ţine adunari secrete ou luoratorii; e prins şi internat în fortăreaţa Petru-Paul, apoi în temniţele spitalului nmltar din Petersburg. De aici fuge în Geneva şi conduce conspiraţiile nihiliste până la uoiderea ţarului Alexandru II (1881). Expulsat, trece în Franca şi propaga anarhia între luoratorii fabriciei de matasa din Lyon. Cu ocazia unei revolte anarchiste (1883) e prins şi osândit la 5 ani închisoare, graţiat 1886. De atunci traesoe în Londra. Dela 1872 a scris numai scrieri socialiste şi anarchistice. (Cf. *Iidieru*, Eoon. pol. vol. II, 318). [t.]

Krasinski, Sigismund, poet polon, n. 1812 în Paris, † 1859. Sor. romane, în cari se observa

influenţa lui Walter Scott, drame sociale (*Nieboska komedya* şi *Irydion*), poesii lirice, adevărate mărgăritare, în cari inspiraţia profundă filosofica se imbină în perfectă armonie ou fantasia poetică. Operele complete i-au apărut în Lemberg (1880—88, 4 vol.) şi Corespondenţa ou Gasinszki, Soltan, Slovački, etc. în Lemberg (1882—86, 4 vol.).

Krasopani, la Slavi dina frumşetei şi amorului; s'a asemănat Ńinei Venus. Luoeafărul de seara încă se numesoe *K.* (mândra-doamna).

Krasser, Dr. Frideric, n. 1818 în Sebeşul săseso, Trans. A studiat medicina în Viena şi a practicat ca medic în Sibiu. † 1895. Sub titlul: *«Offenes Visier»* a edat 1869 în Lipsca o serie de poesii, în cari propagă principiul social-democratice şi ateiste.

Krassó şi Krassó-Szörényi, v. Caras, Caras-Severin şi Căraşova (Krassó).

Kraszewski, Iosif Ignatie, literat polon, n. 28 Iul. 1812 în Varşovia, † 19 Martie 1887 în Geneva. După studii la univ. din Viena s'a ocupat ou economia, editând în acelaş timp revista *«Athenaeum»* (Vilna, 1841—51), apoi în Varşovia (1860—62) diarul *«Gazeta polska»*. 1863 s'a stabilit în Dresda, obţinând (1876) cetatenia saxonă. 1883 osândit la 3¼ ani închisoare de fortăreaţa pentru tradare de patrie (vënduse Francaei acote militare). 1885 eliberat, a treout în Italia, apoi în Geneva. A scris preste 350 opere (în oiroa 600 vol.). Prin romanele sale (240) de sujet istoric polon a soos din usul publicului polon romanele francoeze şi a dat puternic impulsul spiritului naţional polon.

Krateros, unul dintre generalii lui Alexandru oel Mare, guvernator al Maeoedoniei şi al Greciei împreună ou Antipater; † 321 a. Chr. [Caion.]

Krates, 1) *K. Cimicul*, n. în Teba, disoipul al lui Diogene; treoe de întemeietorul ascetismului cinic. 2) *Krates academicul*, n. în satul Trias, disoipul şi succesor al lui Ptolomeu în capul şcoalei academie, cam pe la 313 a. Chr. 3) *Krates Roiscul*, n. în Mallos, disoipul al lui Diogene Babyloneanul. (Cf. Teodoresou, *Ist. fil. ant. şi Überweg*, *Gesch. d. Philos. I*). [Pl.]

Kraus, 1) *K. Frideric*, pictor german, n. 27 Maiu 1826 în Krottingen, † 28 Sept. 1894 în Berlin; membru al Academiei; s'a distins mai ales ca portretist. 2) *K. Xaver Francisc*, teolog catolic german şi arheolog, n. 18 Sept. 1840 în Trier. Dela 1878 profesor de istoria sacră la univ. din Freiburg. 3) *K. George*, funcţionar sas, n. 1607 în Sighişoara şi † 1679. Barbat instruit. A scris o oronica detaiată a timpului său, remasă ca manuscris, care a fost editata de *«Siebenbürgischer Verein für Landeskunde»*.

Krause, 1) *K. Ernest Ludovic*, scriitor germ., cunoscut mai mult sub pseudonimul *Carus Sterne*; n. 22 Nov. 1839 în Zielenzig. Mare aderent al teoriei darviniste. 2) *K. Wilhelm*, pictor germ., n. 23 Febr. 1803 în Dessau, † 8 Ian. 1864 în Berlin. Op. mai ales peisage maritime; oreatorul acestui gen.

Krauss, 1) *K. Frideric*, limbist şi etnograf, n. 1859 în Pojega, secretar la *Alliance israelite* în Viena şi redactor la revista *«Am Urquell»*. Sor.: *Sagen u. Märchen der Südslaven* 2 vol., *Sitte u. Brauch der Südslaven*, *Volks Glaube u.*

religiöser Brauch der Südslaven, La fin du roi Bonaparte, etc. 2) *K., Victor*, cavalier, istoric austr., n. 2 Nov. 1845 în Praga. 1870 prof. gimn. în Viena (districtul Leopoldin), 1883 ales deputat la dieta imp. Ser.: Zur Geschichte Österreichs unter Ferdinand I, Kaiser Maximilian I, etc. A publicat corespondența intimă dintre Maximilian I și baronul Sigismund Stettenberg. 3) *K., Gabriella*, renumită cântăreață de operă, n. 24 Martie 1842 în Viena. 1860—68 primadonă mult serbătorită la Opera de curte din Viena. Apoi membră a marelui operă din Paris, 1878 membră de onoare la conservatorul din Paris. Rolurile principale: Aida, Evreica, Valentina (în Hugenoți). [t.]

Kray, Paul, Baron de Krajova, gen. austr., n. 1735 în Késmárk, a excelat ca colonel în războiul de 7 ani; 1788—89 în contra Turcilor, a câștigat crucea ord. Maria Theresia, baronatul, și a avansat de general. În războiul din Țerile de jos a câștigat 1794 lupta dela Cotrou în contra lui Pichegru, iar în 1796 l-a învins pe Kleber la Wetzlar, după ce avansează de locotenent-mareșal. 1798 bate pe Scherer la Verona, Legnago și Magnano și ocupă ca gen de art. Mantua. În 1800 comandază armata de Rhin, dar pierde în contra lui Moreau bătăliile dela Stockach și Möskirch, după cari trece la pensie. † 1804 în Pesta. El a prins pe Horia și Cloșca.

Krecesuned, (rom. *Crăciunesci*), com. mică în Trs., cott. Hunedoara, în regiunea munților auriferi, 618 loc. (1891) Români agricultori și băieși. În hotarul comunei se află mine de aur și argint, exploatate de o societate germană, ale căruia stabilimente se află în Canel. [t.]

Kreckwitz, George, scriitor trans. din secl. XVII. În scrierea »Beschreibung des ganzen Königreichs Ungarn« (Frankfurt, 1685) enumeră ca locuitori ai Moldovei Ruși, Tatari, Poloni, Sârbi, Armeni, Bulgari, Maghiari (Ciangaii) și Țigani, cari în multe privințe cautau sa imiteze pe Români, servindu-se chiar de portul și limba românească. (Cf. Șaieanu »Ist. filologiei române« pag. 53—54.) [t.]

Krefeld, capitală de ocol în districtul Düsseldorf, 105,376 loc. (1890), cu cea mai înfloritoare industrie de matasa și catifea. Are 73 fabrici pentru lucrarea stofei de mătăasă, 52 pentru boiangerie, 34 pentru țesătorii de catifea și 15 stabilimente industriale în cari se lucra numai stofe de mătăasă și catifea. Cu țesutul de mătăasă se ocupa 10,173 stative de mână și 2571 mecanice, cu țesutul de catifea 3593 de mână și 2157 mecanice. Țesutul matasei a fost introdus de reformații și mennoniții imigrați în secl. XVII și XVIII din ducatul Jülich și Berg. În amintirea învingerii ducelui Ferdinand de Braunschweig asupra Francezilor (1758) s'a ridicat aici (1858) o statuă pe câmpul de războiu.

Kremenschug, capitala guvern. rus. Poltava; 58,648 loc. (1897); comerciu de lemne, țirg de lână.

Kreml, (*Cremlin*), cea mai veche parte a orașului Moscva (v. ac.).

Kremnitz, 1) *K., Mite* (Maria), scriitoare germană, n. 4 Ian. 1852 la Greifswald, venită în România la 1875 și căsătorită cu Dr. Wilhelm K. Publicații: Rumänische Skizzen 1877, Neue rumänische Skizzen 1881, Rumänische Märchen

1882, sub pseudonimul Georges Allan: Fluch der Liebe 1881; Aus der rumänischen Gesellschaft 1881, Ein Fürstenkind 1882. Afara de acestea d-na K. a colaborat la mai multe scrieri ale Reginei Elisabeta, (v. ac.).

2) **Kremnitz, Wilhelm**, Dr., n. 1846 în Berlin, † 21 Iulie 1897 în Sinaia. 1870—71 medic de ambulanță în armata germană. 1874 medic secundar, iar dela 1889 medic primar la spitalul »Brancovenesc«. Unul dintre cei trei medici cari au curat (1897) pe prințul moștenitor Ferdinand al României.

Kremnitz, oraș, v. Körmöczbánya.

Krems, capitală de district în Austria de jos, la vărsarea râului K. în Dunăre. 10,584 loc. (1890). Fabricațiune de muștar și oțet.

V. și Alb de K.

Kremsier, (*Kromeriz*), orașel autonom în Moravia, centrul regiunii mănoase Hanna, deveni 1110 proprietatea episcopilor de Olmütz și reședința capitelarilor episcopesci. Renumit ca sediu al cameriilor constituante austriace din 1848 și ca loc de întâlnire a împăraților Austriei și Rusiei în 1885. (Cf. »Tribuna«, nr. 189 din 1885.)

Kresikus, versul, v. Amphimacer.

Kresilas, sculptor grec din Kydonia pe Creta, trăia în secl. V a. Chr. în Atena. Op. princ. statua lui Perikles, un rănit muribund, o amazonă rănită (copie în Museul capit. din Roma).

Kretzulescu, veche familie boierească din Valachia, înrudită de aproape cu domnii Basarabi, din a caror familie erau o ramură. Marele Ban *Dobromir* al Craiovei, ocupă acest scaun la 1568. Prin pariinții săi descindea din ramura Basarabilor Țiși Dănesci și Părvulesci. Opu-nându-se cu armele la venirea lui Petru Cercel în 1583, fii prinsi de acesta și decapitat împreună cu alți doi boieri la Târgovisce. Documentele sînt obscure în privința urmașilor sei. Fratele său *George* logofetul (1586) avu fiu pe un Chirca păharnic, care e tatal *doamnei Stanca*, soția marelui domn Mihaiu V. Viteazul (1584), încă de pe când acesta era agă. Fratele doamnei Stanca e marele ban *Dragomir* din timpul lui Mateiu Basarab V., boier vestit pe timpul său. Muri la 1656 fără urmași. *Stan* vel spatarul, care traia pe la 1500, era unchiu banului Dobromir și e trunchiul ramurei K.-lor de astăzi. El avu fiu pe *Vintilă* din Balotesci, paharnicul, însurat cu fiica Caplei dela Peris, anume Caplea. Nepotul său de fiu: *Stan*, logofetul din Crețulesci, zidi biserica din Târgovisce (1647). Fiul acestuia e cel mai cunoscut membru al familiei: *Radu Logofetul K.* (1620—80). A tot puternic în țeara, în timpul lui Antonie Voda, el era în capul unei partide, alături cu spatarul Șerban Cantacuzino și cu Maceș Bajescu banul. Din ceea cealalta partidă adversa erau Bălenii, tata și fiul, Staico Bucșanu, și alții. Rivalitățile și luptele dintre aceste partide sînt subiectul cronicelor Valachiei de pe timpul acela, cari și ele sînt împărțite în partisans ale Kretzulescilor și Cantacuzinilor, sau ale Bălenilor. Cronicile țerei vorbesc pe larg despre toți acești boieri, și cea anonimă susține în special pe Radu Crețulescu. La 1672 era caimacam al țerei împreună cu Stroe vornicul Leordeanu; iar la 1680 muri. Soția sa era sora lui Șerban Cantacuzino. Fiul

său era: *Părvu* (1660—90) vel vătaf de aproși, văr cu Voda Brâncoveanu. La venirea lui Duca Voda fugise în Ardeal cu tatal său. Muri tinăr, lasând un fiu: *Iordache* vornicul K. (1680—1746), crescut la curtea lui Brâncoveanu, pe a carui fică *Safta* o luă de soție la 1700, ca postelnic, când el nu avea încă 20 de ani. Mare vornic sub Mavrocordat (1717), muri la 1746, și în 1722 zidise biserica din București, care poartă numele neamului său. Dela filii săi se despărțiră două ramuri ale familiei.

1) *Vornicul Radu* însurat cu *Safta* Leordeanca avu fiu pe *clucerul Iordache K.*, însurat cu o Cantacuzina, e tatal lui *Alexandru K.*, mare logofet. Dela soția sa, Ana Câmpineanu, acesta a avut patru fii. distinși barbați politici: *Constantin* (1809—84) maiorul, fost president de consiliu la 1867; *Scarlat K.* colonelul, fost ministru; general *Dumitru K.* (1824—74), unul din capii mișcării în contra lui Cuza, la 1870 general de divizie, și *Nicolae K.*, n. 1812, (v. mai jos).

2) Banul *Constantin*, al doilea fiu al lui *Iordache*, continuă prin fiul său *Manolache*, mare ban, o a doua ramura. *Manolake* banul avu fiu pe *Ghiță* († 1815), și acesta pe *Manolake* († 1878), tatal lui: *Emanuel K.*, fost ministru plenipotențiar (actual), ai cărui fii sunt: Emanuel și Radu.

[O. L.]

Krezulescu, Const., om de stat român, n. 1809 din veche familie boierească, își face studiile în țeară la școala grecească după obiceiul de atunci, apoi întra în armata, și dela 1840—42 servește în administrație și justiție. Conform puternicei mișcări spre cultura occidentală din generația lui, face îndelungate călătorii prin Italia, Franța și Anglia. 1857 ia parte la lucrările divanului ad-hoc din Valachia. La 1867, sub Carol I, este pentru scurt timp ministru-president și ministru de interne. † 1884. Dela el: Sumariu al istoriei culturai (1863); Despre mărirea națiunilor (1863).

Krezulescu Nic., om de stat român, fratele lui K. Const. (v. mai sus), n. 1812, și-a făcut studiile medicale la Paris, de unde a luat diploma de doctor. 1840 a deschis o școală de chirurgie la București și a ținut lecțiuni de anatomie. Exilat la Constantinopole pentru amestecul în mișcarea dela 1848, se întoarce după doi ani în țeara și sub donnia lui Barbu Știrbei și cămacamia lui Alex. Ghica este de mai multe ori ministru. Culmea autorității sale politice o atinge însă sub principele Cuza, în timpul domniei caruia este ministru-președinte și administreaza diferite resorturi, 1862—63 și 1865, până la 11 Febr. 1866, când Cuza e silit să abdice. După suirea pe tron a lui Carol I, K. face iar parte din diferite ministere, și conservatoare și liberale, iar sub ministerul lui I. Bratianu este ministru plenipotențiar la Roma, Petersburg, Paris. Retras din politica dela 1888 incoace, K. a fost un membru activ și câțiva ani și president al Acad. Rom. † 9 Iulie 1900. Dela el: Tractat de anatomie (3 volume). Amintiri istorice.

Kreusa, 1) *K.* fata lui Priamos, regele Troiei, muierea lui Aeneas și mama lui Ascanius. Când Aeneas a fugit din Troia, K. s'a pierdut de el, dar i-s'a arătat ca umbră și a profetizat soartea barbatului. 2) *K.*, fata lui Erechtheus, muierea

lui Xuthos și 3) *K.*, fata lui Kreon, rege în Korinth, logodita lui Iason.

Kreutzer, Rudolf, violonist și compositor frc., (n. 16 Nov. 1766 în Versailles, † 6 Ian. 1831 în Geneva). Fiu de violonist, cu tatal său își începă de timpuriu primele sale studii, pe cari le continuă apoi cu A. Stamitz, și la vârsta de 13 ani debută cu primul său concert. În 1790 debută la opera din Paris cu *»Jeanne d'Arc* căreia îi urmă o serie de 40 partițiuni, opere și opere comice. Dar renumele său deveni european mai cu samă ca virtuos violonist și ca compositor de musică pentru instrumentul său, isolat sau în combinațiuni: studii (40), concerte (19 și 2 duble), quartete (15), terțete (15) ș. a. Impreună cu Rode și Baillot conlucra K. la marea metodă de violină a conservatorului din Paris, unde funcționă ca profesor dela 1795. Fratele său, *August* (n. 1781 în Versailles, † 1832 în Paris), a fost asemenea un violonist de valoare și a scris diferite concerte, dueta, sonate pentru instrumentul său, iar un fiu al său, *Leon* (n. 1817 în Paris, † 1868 în Vichy), a fost critic musical și compositor (sonate, qartete, simfonii, ș. a.).

Kreuzer, Konradin, compositor german (n. 22 Nov. 1780 în Baden, † 14 Dec. 1849 în Riga), a scris 30 opere, între cari *Nachtlager* în Granada și *Der Verschwendter*, musica instrumentala (cu piano) și mai multe coruri bărbatesci dintre cari unele au devenit populare. [T. C.]

Krieghammer, Edmund, baron, general de cav. austro-ung. și ministru de resbou, n. 1832 în Landshut din Moravia; 1869 major și adjutant împărațesc. Ca colonel a comandat al 10 și 3-lea regiment de dragoni, în 1879 comandantul unei brigade de calareți; 1884 locotenent-mareșal; în 1886 primese comanda divisiunii de cav. din Lemberg, iar în 1889 comanda corpului I de armata în Krakau. În 1891 gen. de cavalerie și 1893 e numit ministru comun de resbou. În 1899 capeta baronatul. [S. H.]

Kriemhilda, v. Brumhilda.

Krilov, Ioan Andrejevici, însemnat fabulist rus, n. 1768 în Moscva, † 1844 în Petersburg. 1830—41 consilier de stat. Fabulele sale, bogate în umorul viu al povestirilor rusesci, au aparut în numeroase edițiuni; cea mai frumoasă e ed. Orlov (Paris 1825) cu o traducere în patru limbi. Comediile lui-i sunt succese. Are monument pompos în Petersburg. [t.]

Krisbahr, semnul cerebro-cardiopatic al lui K., este neurastenia (v. ac.), în patologia nervoasa slujese adesea ca o denumire științifică a acestei boale devenită din ce în ce mai întinsa și mai populară, pe măsură ce lupta pentru viață e mai încinsă. [V.]

Krischna, în mitol. Inșilor ăeul Wischnu, care în transfigurarea a opta s'a făcut om și s'a numit K., a trait 125 ani ca om și după ce și-a împlinit scopul pentru fercirea Inșilor, a parăsit lumea. Mai mulți l-au asemănat cu Christos. (v. Kalenda.) [Atm.]

Kristyor, (Hunyad-Kristyor, rom. Criscior), comuna mica în Trs., cott. Hunedoara pe ambe malurile Crișului alb, 1300 loc. (1898) aproape toți Români gr.-or. Odinioara reședința voivodului (cneazului) Românilor zarandeni. 1404 voivod Boalia, fiul lui Boaru; cădăt în disgrăție, regele

Șigismund îl decapitează și-i confiscă averile prin comitele Timișoarei: Pypo de Ozora. Fiul său Vlad câștigă de nou grația regelui și e restituit în voivodat și în averi. Crisciorul, Zdrapții, Rișca și Țereștelul erau moșiile voivodului. Biserica gr.-or., veche de ca. 500 ani, e zidită de voivodul Béla. Familia lui, mai târziu catolică, apoi reformată, s'a maghiarizat, luând numele Kristyori, de cari și acum se mai află câțiva în K. și pe airea. (Cf. Densușian »Rev. lui Horia« și Kemény în »Uj Magyar Muzeum«, II 1854.) În partea numită »Valea-Arsului« se afla mine de aur exploatare de societatea germană »12 Apostoli« (v. Brad). Pe hotarul comunei soc. »12 Ap.« clădesc stabilimente mari, sistem american, cu suse preliminate la aproape două milioane de franci.

Kristyor, com. mică în Ungaria, cott. Bihor v. Criscior (cu rectificarea, că nu acela, ci K. din fostul Zarand, [acum Hunedoară] era rezidența voievozilor români). [t.]

Kriti, Creta (v.-ac.).

Kritias, cel mai ager, dar și cel mai volnic dintre cei 30 tirani, cari au stăpânit Atena; descendent al unei familii nobile, înrudit cu Plato. S'a distins ca scriitor politic, filosof și orator; a scris și poezii elégice.

Kritzimo, cetățuie româno-bulgară, pusă de împăratul Ioniță sub comanda lui Ivancu, ucigașul lui Asan, refugiat dela Bizanții. Mancel Kamytzes isbutesce să o ia cu asalt (1198), dar mai în urmă e bătut și prins.

Kriwe, în mitol. Prusilor și Lithvanilor un arhieru, care a avut cunoștința despre toate lucrurile din lume; se crădea, că tot sufletul, în calea sa spre lumea cealaltă, trece prin casa lui K., pentru ce rudeniile celui repausat îl în-trebau: că trecut-a sufletul respectivului prin casa lui? iar K. răspundea și spunea starea sufletului. [Atm.]

Kroesus, (560—546 a. Chr.), cel din urma rege al Lidiei și renumit prin bogățiile ce posedă. Faima bogățiilor sale provenite din nisipurile aurifere din Pactola, făcū numele său proverbial. Legenda spune ca atenianul Solon vizitând pe K., acesta întrebă pe marele Solon, dacă cunoaște un om mai fericit ca regele Lidiei. Solon răspunde că nimeni înainte de moartea sa nu poate fi numit fericit. K. bătut și făcut prizonier de către Cyrus la Tunbreia, fū condamnat la moarte. Când era să fie ars, își aminti de vorbele lui Solon și pronunță de trei ori numele legislatorului atenian. Cyrus mirat întrebă pe K. să-i explice rostul cuvintelor dișe; suveranul lidian povestī dișele lui Solon, la cari îndușându-se Cyrus, K. fū iertat și numit sfetnic al monarhului persan. [Caion.]

Kronawetter, *Ferdinand*, om politic austr., n. 1833 la Viena, dupa absolvarea studiilor juridice intră în serviciul orașului Viena și fū ales 1873 deputat în cameră, unde combatū partidul liberal și profesă direcțiunea democratică. În present el este singurul reprezentant al fracțiunii social-politice în camera austriacă.

Krones, *Francisc*, istoric austr., n. 19 Nov. 1835 în Ungarisch-Ostrau. Dela 1865 profesor de istoria austr. la univ. din Viena. A scris mulțime de opere și tractate istorice, dintre cari multe privesc de aproape istoria Ungariei și a popoarelor mărginașe cu Austria. Pentru »Hand-

buch der Geschichte Österreichs« (5 vol. Viena 1876—79), i-s'a conferit titlul »cav. de Marchland«. E membru la numeroase societăți de știință și Academii.

Kronos, în mitol. grec., 'un Titan (v. ac.). Uranos (ceriul) și Gaea (pământul) au născut pe Titani, dintre cari cel mai renumit a fost K. (asemenea ceriul). Muierea sa Rhea (pământul) a născut pe Zeus (Iupiter), Poseidon (Neptunus), Aidoneos (Pluto) și Hera (Iuno), iar după Hesiod și pe Demeter (Ceres) și Hestia (Vesta). Lui K. i-s'a profețit, că el prin un fiu al său va fi învins și depus din domnie, și pentru aceasta K. și-a înghițit pruncii, anume pe Poseidon și Aidoneos. Rhea după ce a născut pe Zeus, cel mai mic, de teamă că și acesta va fi înghițit de K., a învălît o piatră și i-a dat-o să o înghiță, iar pe Zeus l-a ascuns pe insula Creta. Zeus învățat de mamă-sa, silesce pe tatăl său, ca pe cei doi frați înghițiți să-i vomizeze, și cum i-a vomat, frații încep luptă, ca să depună pe K. din domnie. Zeii se împart între K. și Zeus; cei mai puternici țin cu Zeus, iar cu K. e fratele său Iapetos. Lupta a fost grea, dar Zeus a eliberat pe Ciclopi din tartar și aceștia aducând trăsnete și fulgere, au ajutat pe Zeus, care a ridicat și pe frații săi la domnie, și anume lui Poseidon i-a dat imperiul preste mări și ape și lui Aidoneos imperiul întunecului, unde locuiesc morții, iar sieși și-a ținut imperiul asupra ceriului și a luminei. K. la Romani se identifică cu Saturnus. În Atica luna secerișului se numia Kronion și serbatoarea secerișului Kronia, la Romani Saturnalia. [Atm.]

Kronstadt, cetate maritimă și cel mai important port al Rusiei în golful finnic, la 49 km. distanță dela Petersburg; 59,539 loc. (1897); stațiunea fotei ruseci din Marea Estică. La est portul militar, la vest cel comercial putând acosta în el 1000 corabii. Mari șantiere, casarme, arsenale și dockuri, mai multe școale medii și poporale, școala de marina și statua țarului Petru cel Mare. Apărat prin 14 forturi, dintre cari 7 sunt plutitoare. Legat cu Petersburg prin golful estic. Bazele i-s'au pus la 1703.

Kronstadt, oraș în Trs., v. Brașov.

Kroton, în antichitate oraș renumit în Bruttium lângă riul Aisaros, înființat de Achivi și Spartani la 710 a. Chr. Primul oraș al Italiei de jos (Grecia mare) atât în ce privesc bogățiile cât și moravurile. Aici era școala lui Pithagora. 195 a. Chr. colonie romană.

Krug, *Wilhelm Traugott*, filosof și literat german, n. 1770 în Radis, † 1842 în Leipzig. Fost profesor-ajutor la facultatea din Wittemberg, apoi la univ. din Francfort pe Oder. A scris în 1803 Filosofia fundamentală. Apoi a fost profesor de logică și metafisica la Königsberg în locul lui Kant, mai în urmă la Leipzig. Ca filosof a fost adeptul lui Kant, pe care cercă să-l modifice. Sistemul său e numit *syntetism transcendentă*, o împacare a idealismului lui Kant și a doctrinelor realiste. Printre lucrările lui mai importante citam: Scrisori asupra perfectibilității religiei revelate; Incercarea unei Enciclopedii sistematice a științelor; Aforisme pentru a servi la filosofia dreptului; Filosofia căsătoriei; Sistemul filosofiei teoretice, opera sa principală; Sistem de filosofie practică, etc. [Nigrim.]

Krüger, Paul Stefan Ioan, presedintele republicii din Transvaal, n. 10 Oct. 1825 în colonia Cap, distr. Colesberg. Pe timpul anexiunii engleze era vicepresidentul republicei. 1880 comandant suprem în reșoiul de apărare contra Englezilor; după reșoiul ales president (1883, 1889, 1893, 1899). Sub el s'au înființat căile ferate în Transvaal, s'a început exploatarea câmpurilor de aur dela Witwater, și a ajuns sub protectoratul republicei teritoriul Svazi (1895). Mare contrar al teudințelor engleze în Africa de sud. 1 Ian. 1896 Jameson cu trupele societății engl. din Natal »Chartered Company» năvăleşce cu surprisă în Transvaal, dar e bătut și facut prisoner. K. îl extradă Angliei să-l judece ea. 1897 încheie alianță defensivă cu republica Orange contra »inimicului comun». 1898 respinge protectoratul engl. oferit de Chamberlain și pretenșiunile Angliei de a da colonilor englezi săpatori de aur (Uitlanders) egale drepturi politice cu locuitorii autochtoni. Din aceasta erupe reșoiul (Oct. 1899).

Krugit, mineral, sulfat de potasiu, magneșiu și calciu; rar. Se găsește la Stassfurt.

Krumbacher, Carol, etimolog germ., n. 23 Sept. 1856 în Kürnach (Bavaria). A facut călătorii de studiu prin Grecia și Turcia, dând samă despre acestea în »Griechische Reise» (1886). De mare valoare e »Geschichte der byzantinischen Literatur» (1890), tractând epoca dela Iustinian până la caderea imperiului bizantin (527—1453). Dela 1890 profesor extraordinar la univ. din München și redactor la »Byzantinische Zeitschrift».

Krupenski, familie boierească din Moldova, de veche origine polouă. Ea apare în Moldova de pe la 1650 prin stramoșul ei Andronachi. În cronicile Moldovei nu întălnim decât un membru al acestei familii, *Sandru K.* vel jicnicer, de care se vorbește la 1710 în chestiunea birului țerii. Dintre urmașii de ađi e: *Nicolae K.* numismat și publicist, directorul monetăriei statului român.

[O. L.]

Krupp, Alfred, metalurgist german, n. 1812 la Essen, † 1887. La moartea tatălui său (Friedric), el moșteni o usină pentru fabricarea medaliilor, nasturilor, etc. în care nu se întrebuintau decât 5—6 lucratori; în scurt timp el ajunse ca usina sa sa devina cea mai celebră și una din cele mai vaste din lume. Usina K. este renunțată mai cu samă prin fabricarea tunurilor K. El capătă numele de: regele de fier. Astăzi arevia industrială a usinei K. este de mai multe sute de milioane și întrebuintează preste 25,000 lucrători cari mai toți locuiesc în cladirile casei K. Până în 1887, adecă înainte de refacerea artileriei germane de câmp, usina K. a construit preste 23,000 tunuri.

Krusch à 40 Divani, o monetă arabă de argint = 1/6 Mahmudi = Cor. 1-96.

Kryoscopia, metodă fizică pe care se bazează determinarea ponderii moleculare a unui corp oarecare și consista în a disolva corpul într'un mediu lichid și a observa întârzierea punctului de congelățune a disolvantului. Raoult, acela care a generalizat și simplificat această metoda, a demonstrat, că întârzierea în punctul de congelăție este legata pe de o parte de ponderea iar pe de alta de marimea moleculara a sarurilor disolvate.

Krypto —, (grec.) în compos. înseamnă: secret, ascuns. (Kryptobranchus, Kryptogame, Kryptomeria și Kryptophthalmus v. sub Crypto —.)

Kryptographia, scrisoare secreta, cifrată (v. ac.). **Kryptophon**, (grec.) un instrument electric inventat 1883 de catră colonelul franc. R. Henry și perfecționat 1887. K. servește pentru supravegherea unui loc din o distanță mai mare. E un fel de microfon, ce comunică mișcarile din cutare loc observatorului depărtat.

Ktesias, vestit istoric și medic grec al lui Artaxerxes Mnemon, n. la Caid, a trăit în secl. V a. Chr. A scris două opere mai însemnate; una asupra Persiei și alta asupra Indiei. [Caion.]

Ktesiphon, (la Arabi *El-Madain*), oraș fortificat lângă Tigris (Asia), mai în urmă capitala imperiului Parților, 637 a fost distrus de Arabi. Acum numai ruinele palatului »Tak-i-kesra» se mai văd.

Kuango, riu, v. Cvango.

Kuangsi, (*Kvangsi*), provincie la sudul Chinei, 200,000 km². cu 5-2 milioane loc. Capitala Kuelin.

Kuantung, (*Kvantung*), prov. chineza la litoralul sudic. 225,000 km², dimpreună cu insula Hainan 259,100 km². și 29³/₄ milioane loc. Capitala Cauton.

Kubbah, (*arab.*) cupolă, mai ales monumentul în formă de capelă facut de asupra mormintelor sfinților mahomedani. Același nume se da însa și altor temple, în special moscheei lui Omar, din Ierusalim, în care se pastreaza stânca despre care musulmanii cred că este fundamentul lumii.

Kubelik, Jean, celebru violonist, fiul unui gradinar boem. Elev al prof. de musica Sevčik din Praga. Abia de 18 ani, în Dec. 1899 a concertat de prima dată în Viena, apoi în Budapesta și alte orașe mari. Publicul și critica îl aseamnă cu Paganini.

Kubin, (*magh.*) v. Cubin și Cuvin.

Kubinskoje, lac în Rusia, guvernământ Vologda, 393 km².; se scurge prin Suchona. *Canalul K.* leagă Porosovita (un afluent al lacului K.) cu Șeksna și prin aceasta cu Dvina și Volga.

Kublai-Chan, împărat chinez, n. 1214, nepotul lui Temugin, patrunse 1250 în China și urmă 1259 ca mare Chan fratelui său Mangu. Resturnă dinastia Sung, își așeză capitala în Pechin, supuse Tibetul, Pegu și CoccinChina, se converti la Budhism, încurajă agricultura și meseriile. La curtea lui a petrecut 17 ani Marco Polo. † 1294.

Kuci Behar, (*Cooch Behar*), stat vasal în India britica, 3385 km². și 602,624 loc.

Kueiclu, provincie în sudul Chinei, 174,000 km². cu 7³/₈ milioane loc. (între cari și Miaoce la munți). Capitala Kueijang.

Kuenlün sau *Kven-lün*, munți foarte extinși în China, nu departe de isvoarele riuului Hoangho, se ramifică și întind preste partea medie a Asiei. Ramificațiunile de nord se ridică până la o înălțime de 6000 m.; cele de est până la 4800 m. În timp de vară servesc ca pașuni turmelor popoarelor nomade. [M. Bodiu.]

Kufstein, oraș în nordul Tirolului lângă riul Inn, 2545 loc. Deasupra orașului se ridică fortăreața K., folosita ca închisoare de stat.

Kugler, 1) *K. Bernard*, istoric german, n. 14 Iunie 1837 în Greifswald. † 7 Apr. 1898;

fost prof. la univ. din Tübingen. Impreună cu baronul Stillfried a editat opul festiv »Die Hohenzollern und das deutsche Vaterland«. 2) *K. Francisc*, istoric și poet, n. 1808 în Stettin, † 1858 în Berlin, fost prof. de ist. artelor la univ. din Berlin. Scr.: »Handbuch der Geschichte der Malerei, v. Konstantin d. Grossen bis auf die neuere Zeit« (Berlin 1837), »Handbuch der Kunstgeschichte« (Stuttgart 1841—42) ș. a.

Kuhac, Francisc, compositor și scriitor musical croat, n. 20 Nov. 1834. A adunat toate datele referitoare la cântecele și melodiile populare croate. Scr.: Biografiile compositorilor sudslavi, Melodiile cântecelor populare sudslave, etc.

Kuhn, 1) *K. Adalbert*, limbist, n. 19 Nov. 1812 în Königsberg, † 5 Maiu 1881; fost prof. gimn. în Berlin. S'a distins în filologia comparativă și pe tereaul mitologiei indo-gormane.

2) *Kuhn, Francisc, baron*, scriitor militar, fost ministru de resboiu în Viena, n. 15 Iulie 1817 în Prossnitz (Moravia), † 25 Maiu 1896 în Gorița. Ca soldat s'a distins îndeosebi la Santa-Lucia și la Custozza. 1852 baron, 1856 prof. de strategie în Viena. A luptat în resb. din 1859 și 1866 ca șef de stat major, resp. comandant în Tirol. 1868 ministru de resboiu. 1874 comandant general al armatei în Graz. 1888 pensionat. Cel mai erudit oficier al armatei austro-ungare; pe scriitorii strategici Elini și Romani îi cetia în original. »Der Gebirgskrieg« (ed. II 1878) și numeroasele conferințe astronomice și de istoria strategiei i-au câștigat renume mare.

Kühne, 1) *K., Augustin*, (pseudonimul literar *Johannes van Dewall*), romancier german, n. 1829 în Herford, † 1883 în Wiesbaden. Ca oficier de garda a luat parte la resb. 1866 și 1870—71. Retras din viața militară (1875) cu rang de sub-colonel, s'a dedicat literaturii. 2) *Kühne Mauriciu*, general prusiac, scriitor militar, n. 1835. Ca șef de stat major a luat parte în resb. din 1866 și 1870—71. Dintre scr. sale e de valoare permanentă »Kritische u. unkritische Wanderungen über die Gefechtsfelder der preussischen Armee in Böhmen, 1866« (Berlin, 1870—78).

Küküllövár, (*magh.*) v. Cetatea de baltă.

Kull, (ind. Coolie), numele țălerului lipsit de ori ce avere. K. există în Indii, în China și Japan; mulți emigrează, pentru a săvârși nunca negrilor de pe timpul comerciului de sclavi (v. Tipuri americane).

Kulturregylet, v. Emke.

Kulugli, (original *Kul-oglu*, fiii servilor), popor în Berberia și Algeria, descendenți din Turci cu femeile indigene. Sub Turci se bucurau de anumite privilegii față cu Berberii, Arabii și Maurii. După ocupația franceză, situația li-s'a ușurat mult; comerțul intern e exclusiv în mâna lor.

Kumase, capitala provinciei Așanti (v. ac.).

Kumys, (*Koumys, keffir koumys*), licoare alcoolica destilată de Tatarsi din lapte de iapă fermentat. Unii îl beau la boala de piept.

Kundt, August, fisician germ., n. 18 Nov. 1838 în Schwerin (Mecklenburg), † 21 Maiu 1895. La 1868 ajunge profesor la politehnicul din Zürich, la 1870 trecu la univ. din Würzburg, la 1872 la Strassburg, la 1888 la Berlin. A lucrat în mai multe ramuri ale fizicii. Cu deosebire e

vestit metodel lui pentru determinarea celebrității sunetului în gazuri și în corpuri solide.

Kunene, rîu în Africa sud-vestică, isvoroese spre sud delă Bihê; în cursul său inferior formează granița între posesiunile Portughezilor și ale Germanilor, se varsă în Oceanul Atlantic după un curs de 1200 km.

Kunigunda, Sfântă, fica lui Sigfrid, conte de Luxemburg, măritată după princ. bavarez Henric, care apoi deveni împărat (Henric II). La început au trăit bine, dar nisece clevețitori au acuzat-o de necredință cătră bărbatul ei, care a supus-o la proba de foc, de care însă a ramas nevinovată, și astfel i-s'a dovedit nevinovăția. După moartea soțului ei s'a retras în mănăstire și † în 3 Martie 1033. Papa Inocențiu III a canonisat-o 1200.

Kunos, Ignatie, etimolog, n. 1862 în Samson (I. Dobrițin). A petrecut 5 ani în Turcia spre a face studii limbistice. Dela 1899 director la academia orientala din Budapesta. A calatorit în Orient, Germania, Olanda, Franca, Belgia, Sued-Norvegia și Anglia pentru a scruta manuscrite orientale. Membru coresp. al Academiei maghiare și membru extern la »Société asiatique« din Paris.

Kun-Szent-Márton, oraș în Ung., cott. Jász-Nagykuu-Szolnok, la malul stâng al Crișului, 12,554 loc. (1891) Maghiari (260 Ovrei); ocupația principală agricultura și economia de vite, având hotar de 17,073 ha. foarte roditor. Școala industrială, joagăr și moară cu vapor.

Kun-Szöllös, (*Constanța, Lunga*), com. mică în Ung., cott. Torontal, 1127 loc. (1891) Germani și Români.

Kuopio, guvernament rusesc în Finlanda, 42,730 km², cu 300,291 loc. (1896). *Capitala K.* are 9334 loc.; reședința unui episcop.

Kupalo la Slavii vechi serbătorea luminii și focului; s'a ținut în 25 Maiu și 25 Iunie.

[Atm.]

Kupczanko, Gregoriu, publicist rus, n. 1849 în Berhomet pe Prut (Bucovina), a studiat în Cernăuț și Viena (dreptul și filosofia), se ocupă apoi cu țiaristica; în 1875 apără dela el în Chiev un op rusesc despre locuitorii din Bucovina și o colecțiune de preste trei sute de cântece rusesci dela ei; publică apoi mai multe broșuri, despre Rutenii bucovineni, etc. Toată activitatea sa a fost și este dedicată intereselor conaționalilor sei ruși. [Dr. I. G. Sbiera.]

Kuprill (și *Köprili, Kuiperli, Köprili*), cinci mari-viziri turcesci. 1) *K., Mohamed*, fiul unui emigrant albanez, stabilit în Asia mică. Distins în resboaiet contra Ciprului și Persiei, e numit locțiitor în Damasc. 1656, în etate de 70 ani, e numit mare-vizir de mama minorului Mohamed IV. Era sbiciu al creștinilor, a sufocat numeroase revolte, a reorganisat armata, în fruntea căreia a bătut Venetia, și a pradat mult în Ardeal și Ungaria. El a detronat pe G. Rákóczi II pentru că a mers cu resboiu contra Poloniei fară a cere învoierea Porții, a pus principe pe Acațiu Barcsay, pe care încă l-a alungat din tron (v. și Kemény). Multe mii de ardeleni au fost duși în robie de hordele acestui K. † 11 Oct. 1661 în Adrianopol. 2) *K., Ahmed*, fiul lui K. Mohamed, n. 1630, † 30 Oct. 1676. Numit mare-vizir în etate abia de 26 ani. A

purtat multe resboaie, mai ales în Ungaria și Transilvania; 1663 se resboiesce în Ung. cu 100,000 de ostași, spulberând oștirile creștine la Ersekújvár, Párkány, Zerin, Canija mare, Comornul mic, Egerzseg, Körmend și pleacă spre Stiria. Montecuccoli îi ține calea la Sanct-Gotthardt, îl bate (1 Aug. 1664) și încheie pe 20 ani pacea dela Vasvár. 3) *K., Mustafa*, frațele lui K. Ahmed, ajuns mare-vizir (1689). K. îndupleca pe Soliman să trimită pe Thököli cu oaste și cu bani în Ardeal, iar el strimtoează oștirile austriece în Sârbia, Bosnia, la Vidin, Nissa, Golumbaț, Semendria și cuceresce de nou Belgradul. 1691 continua resboiul, dar la Slankamen pierde lupta fața cu Ludovic de Baden (9 Aug.) și moare în lupta. 4) *K., Amudsasade Hussein*, nepotul lui K. Mohamed. 1697 mare-vizir, cunoscând slăbiciunea Turciei, mai ales după victoria lui Eugen de Savoia la Zenta (11 Sept. 1697) insistă pentru încheierea păcii; la intervenția Angliei și Olandei se încheie apoi pacea dela Carlovăț (26 Ian. 1699). † 1702. 5) *K. Numan*, fiul lui K. Mustafa. Mare-vizir două luni (1710), destituit și trimis locțiitor în Negroponte, fiindcă nu voise se declare Rusiei resboiu de dragul lui Carol XII al Svediei. [t.]

Kura, (grec. *Kyros*), afluent al lacului Caspic, isvoresce în Armenia rusească, curge spre sud-est prin Georgia și se varsă în Caspic spre sud dela peninsula Apșeron; 960 km. lung. Cel mai însemnat afluent al lui e Aras.

Kurgane, movile urașe de pământ, ridicate din timpuri stravechi, de mână omenească, fie pentru ca să însemne un mormânt sau. punct de observare, fie ca sa arate calea celor ce rătalesc prin șesurile întinse. Sunt numeroase în România, și se deosebesc între dîneșle după mărime, formă și orânduire. Archeologul Odobescu le desparte în trei grupe. Unele numite *Măguri*, mai mărunte și rânduie în preajma ruinelor de cetăți vechi sau în lungul căilor mari, conțin mai totdeauna cosciuge de piatră sau de lemn. Altele, așa *Movile*, ceva mai înalte, de forme țuguiate sau turtite la vîrf, sunt risipite, izolate sau în grupe prin șesurile întinse din România, Rusia, Polonia și Ungaria. Asupra acestora nu putem spune cu siguranță de sînt toate morminte sau sînt unele simple monumente comemorative. În al treilea rînd sînt *Kurganele*, movile mai mari, uneori dela 25—35 m. înălțime, ale caror forme variaza între cercuri lunguete și patrate cu fețe neregulate. Ele sînt adevărate osuare.

E greu de precizat data cînd au fost cladite mormintele acestea. Totuși prin alăturarea cu valul lui Novac și caile romane din Muntenia, dar mai ales prin raportarea lor la K. din vestul Europei, aceasta datare poate fi făcută cu aproximație. Scim ce sînt valurile numite Trojan sau Novac: misce șanțuri adânci cu lărgimea la baza de 8 m., iar ridicătura de 3 m. Pământul scos din șanț este aruncat spre sud, un semn ca ele au fost sapate ca sa slujească drept apărare popoarelor din valea Dunarei, contra unor vrajmași, cari ar fi locuit pe clinele sudice ale Carpaților. Acest val, care se întinde cu întrepreri dela Severin și până în Basarabia, taie însa mai multe K., un semn ca fusese sapat în urma înălțării mormintelor. Pe de altă parte

calea romană, care pornesce dela Dunăre în lungul Oltului spre Ardeal, taie braza lui Novac la satul Greci în Oltenia. Aceasta n'ar fi avut loc de sigur, dacă numita cale romană n'ar fi fost posterior cladită. Din această alăturare reiese așadar vechimea acestor K., cari au trebuit să fie din timpuri anterioare invasiunii romane în Dacia.

Din analogia cu K. din sudul Rusiei însă, această datare poate fi și mai precisă. Societatea archeologica din Petersburg, dispunînd de mijloace mari-banesci, a taiat o mare mulțime de K. din părțile Crimei. Judecînd după obiectele, fie de metal prețios, fie numai de lut, descoperite, mai toate sînt din veacurile IV, V sau al VI a. Chr.

Dar cea mai mare parte dintre aceste K. sînt cu mult mai vechi. Multe dintr'însele sînt din perioada de bronz, unele chiar, dar mai puține, sînt din epoca de piatra cioplită. (Cf. Al. I. Odobescu, Scrieri literare și istorice, vol. II, p. 261; John Lubbock, L'homme préhistorique vol. I, p. 131 sq.; Sophus Müller, Nordische Altertumskunde 1897, vol. I, p. 328 sq.)

[Teohar Antonescu.]

Kursk, guvernament în Rusia mare, 46,456 km²., cu 2,396,577 loc. (1897). **Capitala K.**, situată lângă riul Tuskara, are 52,896 loc.; industrie însemnată, cu deosebire tabăcarie.

Kurtaker, v. Cheri.

Kurz, Anton, un german imigrat în Trans., care s'a ocupat mult cu istoria acestei țeri. 1848 s'a alăturat la partidul unionist și a devenit adjutantul lui Bem. † în lupta dela Sighișoara, 1849.

Kurbök, Iosif, tipograf. În sensul § 66 al Regulamentului națiunii illirice, s'a întemeiat la 1777 în Viena prima tipografie illirica și a limbilor orientale, sub conducerea nobilului K., »a resăritului tipograf». În această tipografie s'au tipărit pe la finea secl. XVIII o mulțime de manuale didactice. (Cf. Școalele rom. bînățene în secl. XVIII, de Iuliu Vuia. p. 102—108). Mai apoi tipografia a ajuns sub conducerea »agentului curții Novacovici», iar la 1795 a fost cumpărată și strămutată la Pesta.

Kussmaul, Adolf, medic german, n. 1822 în Graben (l. Carlsruhe), fost prof. în Heidelberg, Erlangen, Freiburg și Strassburg. A făcut studii asupra epilepsiei, a introdus thoracocentesa și pompa stomacala, etc.

Boala lui Kussmaul, un simplu diagnostic diferențial în multiplele forme ale afaziilor, și se înțelege prin ea mutismul voluntar, ce-și impun unii alienați, mai ales aceia atinși de deliruri mistice.

Semnul lui K., consistînd în existența unui puls sfiliforme, de abia accentuat și cu microtismul șters cu desăvîrșire, avînd loc în timpul inspirației; este ceea ce se numesce de obicei puls paradoxal. Pulsul paradoxal se întăleşce în multe boale nervoase, precum și multe din starile noastre emotive, fizice și intelectuale, prezentându-se sub forme mai mult sau mai puțin variate.

Respirația lui K. este forma respiratorie a comei diabetice; ea consistă dintr'o inspirație adîncă urmată de o expirație superficială.

Sindromul lui K. este denumire clinică a comei diabetice. [Vaschide.]

Kuten, regele Cuman ncis de Unguri, sub presupunerea că ar fi înțeles cu Tătarii, năvalitori în Ungaria (Martie 1241), și a carui moarte adaugă la grozaviile năvalirii și rescoala Cumanilor.

Kuuk, Ioan, canonic gr.-cat. român și abate de Kács, n. 15 Febr. 1810 în Ruși, cott. Satu-mare, † 15 Aug. 1888 în Oradea m., absolvând filosofia în Satu mare și teologia în Sămbăta mare, la 10 Nov. 1834 s'a hirotonit preot, a păstorit în parohiile Chegea, Giungi, Cocod, în 1849 deveni paroch și protopop în Supurul de jos. În 1865 fu numit canonic, la 1875 abate. A lasat o fundație pentru crescerea tinerimei române în seminarul gr.-caț. român leopoldin din Oradea mare. [+]

Kuun, 1) *K., Kocsárd, conte*, comite suprem în cott. Hunedoara; în 1848—49 comisar gubernial; președinte on. al societății culturale ardelene »Emke«, n. 25 Iun. 1803 în Geoagiu, † 11 Ian. 1895 tot acolo. În 1848, după catastrofa dela Șiria, fu prins și închis șese ani în cetatea Comorn, secuestrându-i-se toate bunurile. În 1865 și-a redobândit libertatea și averile, în 1866 fu deputat dietal, în 1867 comite suprem, dar în scurt timp s'a retras. K. a restaurat gimn. ev. ref. din Oraștie pe spesele sale, și pentru asigurarea existenței institutului a depus 120,000 fl. fundație, iar restul averii sale în valoare de 250,000 fl. a testat-o societății culturale maghiare »Emke«. [+]

2) *Kuun, Victor (Géza), conte*, orientalist; n. 1837 în Sibiu. A desvoltat o activitate mănoasă pe terenul literaturii orientale. Scr.: Codex Cumanicus, 1880, pentru care fu ales membru on. al Academiei magh.; Relationum Hungarorum cum oriente Gentibusque orientalibus originum Historia ab antiquissimis (1893). [+]

Kuwera, la Inđi zeul avuției; locuia pe Kailasa, dealul sfânt și la lacul Mauasa. La Inđi Kubera și Kevira înseamnă bogăție, avuție. (v. Kowera).

Kyesamecanism, denumire ce înseamna condițiunile organice, ce se opun sau împiedeca crescerea; dupa Eimer, autorul care întrebuintează des această expresie, K. rezultă din »modificarea celulelor sexuale corelative variațiilor somatice determinate de agenți externi.« În timpul din urma aceasta expresie revine des în discu-

țiile asupra originii speciilor. (Cf. Eimer, Die Abbildung u. Verwandtschaft bei den Schmetterlingen. Theil II. Jena, 1895.) [Vaschide.]

Kyffhäuser, deal isolat la Harzul inferior, 486 m. înalt; renumit prin tradițiunea, oă aci a fost vrăjit împératul Frideric I; ruinele castelului Kyffhausen și peștera lui Barbarossa; monumentul împ. Wilhelm I.

Kylon, un fruntaș atenian, care cu ajutoriul tiranului Theagenes din Megara a voit sa alunge pe Oligarhi din Atena și sa cuprindă Acropolis.

Kyme, în vechime cel mai mare oraș în Aeolis, înteineiat de Locrieni. O colonie a acestui oraș a fost Cumae în sudul Italiei.

Kymograf, numele aparatului lui Ludwig, menit a mesura presiunea sângelui în vasele sanguine, înregistrând grafic în același timp. K. nn e în fond decât modificarea vechiului manometru inscriptor, utilizat în fiziologie pe la începutul secolului curent (1829). O ramură e în legătură cu o arteră printr'un tub de cauciuc, caruia i-s'a adaptat o canula, după ce a fost umplut cu o soluțiune fisiologică, sulfat sau carbonat de sodă, etc., iar cealaltă ramură e provădută cu o pîrghie delicată ce pluteste în mercur și care înscrie pe un cilindru înegrit cu fum de luminare mișcarile mercuriului, rezultante ale mișcării undeii sanguine. Nivelul curbei înscrie exprima în centimetri cubi valoarea absolută a presiunii în artere. [N. Vaschide.]

Kynoskephalae, («scapete de câni» acum *Karadagh*), șir de coline în sudul Tessaliei; aci a murit Pelopidas 364 a. Chr. și tot aci a învins 197 a. Chr. T. Q. Flamininus pe Filip III Macedoneanul.

Kyphosis, Malum Pottii, încovoierea spinării, formându-se une-ori un ghib. K. e cauzată de ctatea inaintata, purtarea de poveri mari, Rachitis, procese tuberculoase la os. Terapia trebuie sa aibă în vedere atât delăturarea diformitației cât și a morbului, ce a pricinuit pe aceasta; se vor aplica remedii ortopedice, diete roborante, oleu de pește. Cf. și art. Lordosis și Scoliosis.

Kythera, insulă, v. Cerigo.

Kyzikos, oraș comercial și maritim în Mysia, lângă Marea Marmara; aci a învins 410 a. Chr. Alcibiades pe Spartani; 675 d. Chr. fu cucerit de Arabi, acum nu mai exista.

L

L, a 46-a literă în alfabetul latin, una dintre *consonantele palatale* ale limbii române. [*]

L. a., (med.) se scrie pe rețete în loc de *lege artis*, adică după regulile farmacologiei.

Laa, oraș în Austria infer. 3148 (1890) loc.

Laaland, (*Lolland*), insulă daneză spre sud dela Seeland, 1157 km², capitala Maribo.

Laas, *Ernest*, filosof și pedagog german contemporan, n. 1837, prof. de filosofie în Strassburg. E remarcabil îndeosebi prin lucrările sale asupra metodicii limbii germane, în care tratează toate obiectiunile ce agită actualitatea în această materie. Notam îndeosebi: »Der deutsche Unterricht auf höheren Lehranstalten« (Berlin, 1872). † 1885.

Laban, v. Iacob.

Labarum, (*lat.*) numele stindardului împăralesc introdus în armata romană de Constantin cel Mare.

Label, (botan.) *labellum*, buza mică, o porțiune de formă specială din floarea dela Cnacee, Zingiberacee și Orchidee. La Canacee L. provine din o stamină anterioară și internă, care e colorată, lățită ca o frunză și sicută spiral. La Zingiberacee L. e format din două stamine anterioare și interne transformate în staminode, la Orchidee este una din frunzele interne ale periantului. [S. Șt. R.]

Labeo, *Marcus Antistius*, vestit juriconsult roman pe timpul împăratului Augustus, întemeia o școală proprie numita a *Proculianilor*, după numele înveștelului său Sempronius Proculia; în Digesta este adeseori citat ca autoritate.

Laberius Decimus, (105—43), cavalier roman și poet mimic. În 46 silit de dictatorul Cesar să se presinte însuși pe scenă în una din piesele sale, în care concura cu Publius Syrus. Piesele sale, 40 la număr, astași le avem numai în fragmente din cari reiesă spiritul său glumeț și o francheță deosebită. Piesele sale poarta numele tipurilor, pe cari și le-a ales de obiect, s. e. Fullo, Colax, Aries, Anna Perenna. (Cf. Ribbeck, »Comicorum latinorum reliquiae«, Lipsca, 1873.)

Labial, ce privește buzele, ce se rostesc de buzele (v. Consonante). [*]

Labiat, v. bilabiat, calice, corola.

Labiateae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate-gamopetale aromatice, erbacee, subfrutescente sau frutescente, rar arborescente sau acățătoare. Această vastă și importantă familie cuprinde vr'o 136 genuri cu vr'o 2600 specii, răspândite pe întreaga suprafață a globului. După numărul stamineilor, dupa forma caliciului și a corolei, familia L. se divide în următoarele opt triburi: I, trib. *Ocimoideae* din care menționăm genurile: *Ocimum* L., *Coleus* Lour., *Lavandula* L. II, trib. *Satureineae* din care menționăm genurile: *Pogostemon* Desf.,

Perilla L., *Mentha* L., *Lycopus* L., *Origanum* L., *Thymus* L., *Satureia* L., *Hyssopus* L., *Calamintha* Moench., *Melissa* L. III, trib. *Monardeae* dintre cari însemnam: *Salvia* L., *Rosmarinus* L., *Monarda* L. IV, trib. *Nepeteae* dintre cari menționam: *Nepeta* L., *Dracocephalum* L. V, trib. *Stachydeae* dintre cari însemnam genurile: *Scutellaria* L., *Marrubium* L., *Stachys* L., *Lamium* L. VI, trib. *Prasieae* menționăm genul *Prasium* L. VII, trib. *Prostanthereae* cu genuri australiane din cari menționam pe *Prostanthera* Labill. și în fine tribul VIII, *Ajugoideae* din cari menționam genurile: *Teucrium* L. și *Ajuga* L.

[Z. C. P.]

Labiche, *Eugène-Marin*, autor dramatic frc., n. 1815 în Paris. El urmă câțva timp cursurile de drept, pe cari le părăsi spre a se consacra literaturii. La 20 ani el scrisse novele, cari aparură în diverse ziare. În 1838 debută ca vodevilist. După această epocă vodeviile și comediiile curgeau din condeiul neseecat al lui L. Dotat cu multă vervă și spirit, însă de un spirit mai mult aplecat spre bufonerie, el scrisse mai ales pentru teatrul Palais-Royal. Le Chapeau de paille d'Italie, Cagnotte, Le plus heureux des trois, etc., sânt capete de operă în acest gen. L. a scris multe din piesele sale în colaborațiune cu Marc-Michail, Le Franc, Delacour, Martin, etc. În 1870 primi crucea de oficier al legiunei de onoare, și în același an, la începutul resboiului franco-prusian, a format în Sologne, unde avea mari proprietăți, o companie de francitirori. † 1888.

Labirint, v. Labyrinth.

Labium, (*lat.*) buză; în zool. buza inferioară dela insecte (v. ac.).

Labium leporinum, (med.) defect unilateral sau bilateral al buzei superioare, care adese se continuă și asupra palatului. L. împiedecă graiul și la copii mici sugerea. Este congenital sau se desvoaltă mai târziu după ulcerăriuni sau lesiuni. Se poate delatura numai prin operațiune plastica.

Lablab Savi, (botan.) secțiune din genul *Dolichos* L. (v. ac.).

La B-moll, (mus.) v. As. *La B-moll major*, v. As-dur. *La B-moll minor*, v. As-moll.

Laboratoriu, local întocmit pentru lucrari practice mai ales de chimie, apoi instituit pentru scrutări și experimente științifice și tehnice. În armate: local unde se fabrică munițiunea.

Laboț, riuleț în nordul Ungariei; isvoresce din munții comitatului Zemplin, făcând cale de 130 km. în direcție sudică până la vărsarea în Ondava, care cu 5 km. mai în jos, împreunându-se cu Latorța, formează riul Bodrog. Conform Chroniceii *Anonimului* (cap. 13) riul își are numirea dela castelanul L. al cetății Hung, pe care oștirile lui Almos batându-o, L. a voit

să fugă, dar a fost prins și spânzurat la marginea râului.

Labouchère, Henry, om politic englez, n. 1831 în Londra, 1854—64 diplomat, apoi membru al parlamentului, proprietar și editor al foii satirice »Truth«, până la 1892 a colaborat și la »Daily News«.

Labourdan, ținut în sudul Franței și în Spania, locuit de Gasconi; loc principal Bayonne.

Labourdonnaye, Bertrand François Mahé, (1699—1753), marinar francez; s'a ilustrat ca guvernor al insulelor de France și Bourbon; ca comandant al unei diviziuni navale a luat dela Englezi orașul Madras din India. A murit disgrațiat și sarac, din cauza caracterului său vicelnic și egoist. [Constant B.]

Labrador, peninsulă mare în America nordică, între Oceanul Atlantic, golful Hudson și strâmtoarea Hudson, 1.100.000 km². O parte mare a peninsulei este nefructiferă. Din cauza temperaturii aspre și selbatice, cerealele mai de preț nu se produc; secara ararșori se coace. Dintre animalele selbatice în număr mare se afla: ursul de mare, lupul, vulpea polară, cerbul; animale domestice sânt: cățele și cerbul. Țermii sânt bogăți în pește, spre a caror pescuire se adună mulți pescari din Anglia și Fundlanda nouă. Partea cea mai mare a peninsulei L. aparține la Canada, numai partea nordică la peninsula propriu zisă, unde cu deosebire locuiesc Eschimoși; cu Indiani cu tot, numeră 10.000 loo. [M. Bodiu.]

Labrador, mineral, feldspat calcosodic; intră în constituțiunea multor roce eruptive, ca gabro, diarit, basalt, labradorit, etc. L. prezintă uneori culori frumoase de irisație și e întrebuințat atunci și în bijuterie. Aceasta varietate se găsește în peninsula L., în Rusia, Australia, etc.

Labradorit, rocă eruptivă. Petrografia francezi numesc L. andesitele, al căror feldspat e labrador.

Labrax, lupus, v. Branzinul.

Labroides, (zool.) familie numeroasă de pești (cu 400 specii) din subordnul Plectognathilor; au corp lungăreț, solzi marișori și falci puternice, pe spinare o singură aripioară. Cele mai multe specii sânt splendid colorate. Aparțin: Crenilabrus Bailioni C. et V. și Cossypus axillaris Bl.

Labrum, (zool.) buza superioară dela insecte (v. ac.).

Labrunie, Gérard, supranumit *Gérard de Nerval*, literator francez (1808—55). A publicat poezii, o traducere a lui »Faust«, câteva drame în colaborare cu Dumas și o carte: »Les illuminés ou précurseurs du socialisme.«

La Bruyère, Jean, scriitor și moralist franc. (1645—96), imitator al lui Theophrast, întrece cu mult pe acesta în »Caracterele« sale. Stilul său e concis, elegant, variat. Din cauza portretelor fidele ce le da în cartea sa, avu mulți dușmani, dar în schimb se bucura de prietenia lui Bossuet, Racine, Boileau. L. e tradus aproape în toate limbile.

Laburnum Griseb., (botan.) mic gen din vasta familie a Leguminoaselor-Papilionaceae, tribul Genisteae, cuprinde arbori sau tufe glabre sau puberle. Acest gen are vr'o 3 specii, răspândite prin Europa și Asia mică. L. vulgare Griseb. (syn. *Cytisus* L.), cunoscut de poporul nostru sub

numirea de Salcă m galben, se cultivă adesea prin grădini ca planta decorativă. [Z. C. P.]

Labyrint, la Grecii vechi în general o zidire gigantică cu multe chilii și ambite așezate cruciș și curmeziș, într'o formă foarte încălțită, dar numai cu o ușă de intrare și de ieșire, așa încât acela, care a intrat în L., sau n'a putut ieși nici când, sau numai cu greu. L. egiptic a fost în Egiptul de mijloc, aproape de Arsinoe pe țărmul nordic al lacului Moeris, la Egipteni, numit *Loperohunt* (palatul la intrarea lacului), zidit din pietri la 2221 a. Chr., se compunea din 12 curți sub un acoperiș, și a avut 3000 de chilii, din cari 1500 erau sub pământ. Scopul zidirii apriat nu se știe; se crede, că a fost mormânt pentru dinastia care l-a zidit, sau un pantheon pentru zeii Egiptului, mai probabil e, ca a fost o zidire pentru temple. L. din Creta, aproape de orașul Knosos, după mit a fost zidit de Daedalus (v. ac.) ca locuința pentru monstrul Minotauros (v. ac. și Ariadne, Theseos). E probabil, că în Creta sub L. se înțelegeau rîpele și peșterile din munții Cretei. Se știe încă de un L. lemneic și de altul italic, anume etruscic. [Atm.]

Labyrint, (med.) conduct încovăiat în profunzimea urechei, care conține melcul osos și canalele senicirculare. În acestea se termină firele nervului auditiv, ca și când ar fi mii de clape ale unui pian, și cari primesc sunetele din afară.

Labyrintodon, un amfibiu antediluvian. Mai însemnat este Labyrinthodon Ruetimeyeri, găsit în pietrele năsiptoase de lângă Basel (Elveția).

Lac, massa mai mare de apă adunată într'un basin natural pe suprafața uscatului. Lacurile de pe pământ diferă atât în privința mărimii (unele se numesc chiar »mări«), cât și în privința adunării, a poziției față de nivelul mării, a originii, apei lor, etc. Cele mai multe lacuri, cele cu scurgere toate, au apă dulce, unele au apă sărată.

Câteva lacuri din Europa:

lacul	țeara	marimea în km ²	înălț. dela niv. mării în m.
Ladoga	Rusia	18,129	5
Wener	Svedia	5,975	44
Enare	Finlanda	1,421	115
Constanța	Elveția	539	398
Lago Maggiore	Italia	210	197
Balaton	Ungaria	690	130
Plan	Tirol	3-6	973

În alte continente:

lacul	continent	supraf.	înălț.
Caspic	Asia	436,452	—26
Superior	America	83,627	186
Vict. Nyauza	Africa	83,310	1190
Maracaibo	America	16,360	0
Tengri Nor	Asia (Tibet)	2,250	4630
Marea Moartă	„ (Palest.)	915	—394
Eyre	Australia	9,500	1

Lacuri intermitente sânt acelea, cari având afluență suterană, cantitatea apei scade ori crește după cum e timp uscat sau ploios, s. e. lacul Kopais în Grecia și Zirknitz în Craina.

Lac, o reșină brună roșcată ce se extrage din ramurile unor plante, ca Croton, Aleurites la-

cifera și Butea frondosa, ori ficusuri originare de prin estul Indiei, în urma înțepării acestora de către o insectă dișă Coccus-lacco. Ea se prezintă în comerț sub diferite forme ca în bastoane, boabe, etc. Conține 70—80% rășină, 10% o materie colorantă ca carmin și 4—6% ceară.

Schellack (lacco in tabulis), același lac cu deosebirea că culoarea e înlăturată în mare parte prin spălare cu soda și apoi turnat în plăci cu o colorațiune puțin brună, solubil ușor în alcool ferbinte. El mai conține pe lângă principiile de mai sus și o gelatină vegetală. E cu atât mai prețuit cu cât e mai incolor.

Lac (vernis) de rășină, un oleu sicativ înțrebuințat pentru a da obiectelor un luciu mai intens, sau a le conserva în contra acțiunii aerului, umidității ori prafului. De ordinar se înțrebuințează în pictură dând colorilor un luciu și frecându-le să apară mai vii. El constă din dizolvarea unei rășine sau a unei gume-rășine în vr'un mediu dizolvant, ca benzina, alcoolul, etc.

Lac Laquea, un lac colorat în roșiu, preparat din aceleași produse ca și gumilac.

Lacuri colorate, sînt combinațiuni ale acidului carminic cu hidrat de aluminiu și de zinc, rezultate cu deosebire din fierberea resturilor de coșenile cu alaun (piatră acră) și apoi adăugate cu o sare de zinc și precipitate cu carbonat de sodiu. Ele sînt cunoscute în comerț ca lacuri florentine, venețiane, vieneze, parisiene, etc.

Laccadivele, grupa de insule în partea sud-estică a Mării Arabice, nu departe de India ant.; consistă din 10 insule mai mari și alte numeroase insule mai mici, cu extensiune de 35 km². și 14,440 loc.

Lacedemona, un alt nume dat Spartei.

Lacépède, *Jean de*, poet franc., n. 1550 la Marseille, † 1625. A lasat câteva poezii religioase și o carte »Théorèmes spirituels«.

Lacerna, (*lat.*) o mantea largă pe care o îmbracau Romanii preste togă sau preste alt vestiment. La gât se încheia cu un nasture, iar înderept avea un fel de capotă, care se putea trage preste cap și față.

Lacerta, v. Șopêrlie.

Lachaise, *François de*, ieruit franc. și duhovnicul lui Ludovic XIV, n. 1624. A avut mare influință asupra regelui. † 10 Ian. 1709. După numele lui se numește un vestit citover (Père Lachaise) de lângă Paris, fiindcă se întinde pe locul unde odinioară L. avuse o vilă pompoasă. În acel cimiter se afla mormintele multor celebrități franceze.

La Chaussée, *Pierre Claude Nivelles de*, dramaturg franc., n. 1692 în Paris, † 1754; a scris: »Épître à Clio«, care provoacă o adevărată revoluțiune în genul dramatic. A mai publicat: »Mélanides«, »L'École des mères«, »La Gouvernante«. I-se reproșează un stil plângător, jalnic.

Lachesis, la Greci una dintre Moirai (Parcae la Romani).

Lacheu, (franc. laquais, ital. lacchè), fciior de casa.

Lachioți, veche poporațiune romana din Creta, locuind în munții Albi, unde sînt refugiați de când cu navălirea Sarasinilor în acea insula.

Lachmann, *Karl* (1793—1851), renumit filolog și critic german, n. în Braunschweig, începî cariera de profesor în Göttingen prin o edițiune

critică a lui Properțiu. Luă parte ca vînatîor voluntar la resboiul pentru libertate în 1815, apoi fî prof. la univ. din Berlin și Königsberg. Are mari merite pentru filologia clasică și pentru filologia veche germană. Lucrările principale: Cercetari despre cîntecul Nibelungilor (»Zu den Nibelungen und zur Klage«, 1836), despre Homer (»Betrachtungen über die Ilias mit Zusätzen von Haupt, 3 ed. 1874), edițiunea Noului Testament cu textul primitiv; Cercetările metrice »De chorici systematis tragicorum Graecorum«, »De mensura tragoediarum«, »Specimina linguae francicae«, ș. a.

Lachner, *Franz*, compositor germ., n. 1803 la Rain în Bavaria. A fost organist și șef de orchestră la Viena, unde s'a bucurat de aminciția lui Schubert. De pe la 1835 s'a stabilit în München. A scris mai multe Suite pentru orchestră, 8 simfonii; operele: die Bürgschaft (1828), Alidia (1839), Catharino Cornaro (1841), Benvenuto Cellini (1849); oratoriile Moses și Die vier Menschenalter, Lieder; etc. În 1872 univ. din München îi conferi titlul de Dr. în filosofie honoris causa. † 1890.

Laciniat, (botan.) organ lat (frunză, sepal, petal) divizat în segmente, *lacini*, profunde și cu vîrfurile ascuțite, s. e. la o frunză (v. ac.) fida sau partită. Dacă laciniile sînt neregulate organul se țice *lacerat*.

Lacinium promontorium, numele unui promontoriu stîncos în partea estică a ținutului Bruttium (Calabria); aici era odinioară templul renumit al țeiței Iuno (Iuno Lacinia). Beliducele Hannibal a așezat aici o placă de metal, pe care cu litere punice a gravat faptele sale belice; placa a vîdut-o Plinius. Ați Capo delle colonne.

Lackdye, o materie colorantă, care conține un lac țice acid lacinic 10—13% și 16—18% acid silicic, argila și calce.

Lackfy, familie veche maghiară, din care mulți membri au avut rol însemnat în istoria secl. XIV până XV, ca generali, țispani, bani, voievozi ardeleni și înalți dignitari de curte. Voievozi ardeleni au fost: 1) *L. Stefan* († 1354), a fost și el în oastea lui Carol Robert, bătuta cîmplut de Alexandru Basarab la Gherghița (1330). 2) *L. Andreiu*, locțiitorul regelui Ludovic în Neapol (1350—52). În două rînduri voivod al Transilvaniei, † 1359. 3) *L. Dionisie*, 1359 voivod, 1365 ia parte la expediția contra Bulgariei, 1366 comandantul cetații Vidin și comite al Timișului. 4) *L. Nicolae*, 1367 voivod, 1369 întră cu oaste în Valachia, dar e bătut lângă Ialomița, murind însuși pe cîmpul de luptă. 5) *L. Emeric*, fiul lui Stefan, 1369—72 voivod, 1372—75 palatin. 6) *L. Stefan (II)*, 1371 ban al Croației și Dalmației, 1372—76 voivod, trimis cu oaste în Neapol (1372—73), cade în prinoare; 1383 iarăși ban. Implicat în conspirația contra regelui Sigismund, are totuși curajul să se prezinte la dieta convocată în Crijeva. Regele îl decapitează în sala adunării și îi arunca trupul pe fereastră, pentru a intimida pe partizanii lui (27 Febr. 1397). Ultimul *L. e Ladislav*, 1421 comite al Aradului. (Cf. Pôr Antal, »Nagy Lajos« și »Történelmi és régészeti Ertesitô«, 1887). [t.]

Lacmus, materie colorantă albastră extrasă din plantele Roccella, Variolaria și cu deosebire Lecanora. Țesutul vegetal al acestor plante se macerează

un timp îndelungat cu calce, potasă și amoniac. Iar soluțiunea care conține colorantul, restrinsa sub un volum mic, se amesteca cu ghips și carbonat de calce, de unde se formeaza o pastă, care se taie în forme de cuburi și astfel se servește în comerț. L. se prezintă albastru închis, mat, e solubil în apă și la tratare cu acizi soluția devine roșie, iar cu alcalii își reia culoarea primă. Ca principiu colorant important ce se găsește în L. e Azolitmin $C_7H_7NO_4$. El servă ca reactiv în analize, determinând starea neutrală, acidă sau alcalină a unei soluțiuni. În laborator se usează sau ca tinctură ăisă și de turnesol, sau ca hârtie inbibată cu acest colorant.

Lăcomie, v. Cupiditate.

Laconia, partea sud-estică a Peloponesului în Grecia, între Arcadie la nord, spre sud golful laconic și messenic, la vest Messenia, spre est Marea Egeică, cu întindere de 4240 km², 135,462 loc. (1896). [M. Bodiu.]

Laconic, scurt, concis, după datina vechilor Laconieni.

Lacnicum sau *Sudatorium*, baie de asudat, un despartământ al băilor romane, în care circula aer încălzit.

Lacordaire, *Jean Baptist Henri Dominic*, predicator franc., n. 1802. Impreună cu Montalbert și Lamennais fău unul din redactorii jurnalului liberal-catolic: »L'Avenir». 1840 a intrat în ordul Dominicanelor și a scris viața Sf. Dominic. După revoluțiunea din Februarie 1848 a fost ales membru în adunarea națională, iar 1860 membru al academiei franceze. Predicile sale s'au publicat sub titlul: »Conférences de Notre Dame de Paris» (3 vol.) Paris, 1835—50. [Dr. I. Radu.]

Lacrîma, picătură de umoare limpede, ce curge din ochiu, cu 1% sare, și cauzată de înpresiuni din afara, fizice sau morale. Lacrimele se produc în glandula lacrimală, care se găsește sub marginea temporală superioară a orbitei, cum și din transudațiunea pleoapelor și a glandulelor din pleope. Scopul lor este de a unecta necontentii ochiul și de regulă trec toate în nas prin canaliculele lacrimale (fântânică ochiului, ăice poporul); iar când prisosesc, iasă ca lacrimii din ochiu. Copiii și femeile plâng mai ușor, dar noinasuții nu au lacrimii în primele 6 săptămâni, pentru că nu percep înriuririle din afară. [Dr. C.]

Lacrimae Christi, (*lat.*) nume dat unui vin lichoric, ce se stoarce în cantități mici din strugurii Laorima de pe Vesuv.

Lacrimi de sticlă, (*Picături de Batavia*), bucați de sticlă terminate cu coți lungi, obținuți din turnarea sticlei topite în apă rece și cari imediat ce se frâng pe loc întreaga masă a lor devine o pulbere. Efect datorit slabei coesiuni.

Lacrimioara, *Lăcrămioare*, numele românesc al plantei *Convallaria majalis* L. (v. ac.).

Lactarius Fr., (botan.) gen de Ciuperci Agaricinee (v. ac.); palaria (fructul) lor conține latex (v. ac.) diferit colorat, roșu-gălbui, alb, ș. a. Unele specii, ca *L. deliciosus* Fr., cu palaria și latexul roșu-gălbui, cunoscut de popor sub numele de *Bureți dulci*, *Rișcovi*, *Opintici*, *L. piperatus* Fr., *Bureți iuți*, *B. usturoși*, *L. volemus* Fr., etc., sânt comestibile. Alte specii sânt

otrăvitoare, ca *L. torminosus* Fr., cu palaria galbenă, roșie-bruna și latex-alb; *L. rufus* Fr., ș. a. [S. Șt. R.]

Lactat, sărurile acidului lactic (inactiv). Solubil în apă sânt cele alcaline, și insolubile acelea ale metalelor terose și grele. Printre cei mai însemnați notăm: L. de Bismut, $(C_2H_5O_2)_4Bi_2O$, Calcium lactat $[C_2H_4\{CO_2\}_2Ca + 5H_2O$

Magnesium lactat, **Zinc lactat**, **Ferum lacticum oxidulatum**.

Lactocrit, instrument pentru determinarea untului conținut în lapto.

Lactometru, *Lactodensimetru*, *Galactometru*, (v. ac.) instrument pentru determinarea densității laptelui.

Lactosa, *Galactosa*, $C_6H_{12}O_6$, se produce alături cu glucosa la fierberea zahărului din lapte a plantei Agur-agar și a Carageenului, precum și alături de arabinosă la fierberea gumiarabicului cu acid sulfuric diluat. Se prezintă în cristale albe prismatice, 168° punctul de fusiune, ușor solubil în apă, cu gustul dulceag. Insolubilă în alcool, reduce licorea lui Teling. Aceste caractere sânt ale G. dextrogire. Cea brogiră se obține la fermentațiunea cu drojdie de bere a Galactosei inactive. Galactosa inactivă se obține prin reducerea anhidridei acidului galactonic cu amalgamul de sodiu. [S. M.]

Lactoserin, substanța albuminoidă conținută în lapte, cu deosebire în epoca alaptării.

Lactosurie, apariția lactosei (zahar de lapte) în urina; se observă la copiii mici hraniți artificial cu un amestec de lapte și apă, căruia i-se adaugă prea multă lactosă (L. alimentară). [V. I.]

Lactuca L., (botan.) gen din vasta fam. a Compositelor, trib. Cichoriaceae, cuprinde plante erbacee cu suc lăptos, cu flori hermafrodite, homomorfe, galbene sau albastrii. L. are v'0 60 specii, răspândite prin Europa, Asia, Africa și America boreală. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm numai pe *L. sativa* L., cultivată pentru trebuințe culinare, și cunoscută de popor sub numirile de: Sălată, Lăptuci, Marule sau Marole.

[Z. C. P.]

Lactucarium, este un product vegetal brun-roșetic cu miros neplăcut și gust amar; se extrage prin incisiuni din diverse specii de *Lactuca* și mai cu sama din *L. virosa* L. planta otrăvicioasă, ce crește și în părțile noastre. L. este un calmant, care se întrebuițează în medicină spre a combate insomnia, palpitațiunile inimii, nevralgiile intestinale, bronchitele ușoare, etc. [Z. C. P.]

Lăculete sau *Loculețe*, sat în Rom., j. Dâmbovița, v. Glodeni.

Lacu lui Bahan, (*Costandoiu*), com. rur. în Rom., j. R.-Sarat, compusă din 6 cat., cu 1617 loc. (Dicț. geogr. 1896), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor; în comună sânt 3 biserici și 1 școală.

Lacul-Sărat, una din cele mai elegante stațiuni balneare în Rom., cu vile frumoase și bogate plantațiuni, situată în depărtare de 5½ km. la sud-vest de orașul Brăila; se compune din 2 basinuri: unul mai mare, unde se află stabilimentul balnear și altul mai mic spre sud-vest dela cel dintăiu; ambele basinuri comunică unul

cu altul, când apa este mare, având în lungime o întindere de preste 2 km., iar în lățime basinelul cel mai mare 250—300 m., și cel mai mic 150—200 m. Adâncimea cea mai mare în anii ploioși e de 1-20 m. Namolul dela L.-S. e de culoare neagra, bogat în substanțe minerale (41%) și în principii organice diferite (59%), având o grosime de 20—40 cm.; apa este limpede și foarte sărăta, având calități minerale superioare și conținând pe lângă alte substanțe clorurile, iodurile și sulfatele de sodiu și magneziu. Namolul și apa dela L.-S. au efecte uimitoare asupra urmatoarelor afecțiuni: scrofulosă, reumatism, sifilis, boale nervoase, boale de piele, etc. În 1899 bailo de aici au fost vizitate de 3400 persoane.

Lacune, (botau.) spații intercelulare de dimensiuni variabile din organele plantelor. În interiorul lor mai des se afla aer sau alteori apă, guine, oleuri, latex, etc. Se înalță mai des în parenchimul spongios al frunzelor și sunt foarte dezvoltate la plantele acvatice submerse sau plutitoare și la cele cu radacini aeriane. Au uneori forma de tuburi sau de canale (v. Canale aerifere). Aerul din lăuntru lor formează atmosfera internă a plantei, iar la cele acvatice plutitoare sau submerse, mai ajută și la micșorarea greutateii corpului lor, înlesnind plutirea. [S. Șt. R.]

Lăcustă, *Stefan*, nepot lui Ștefan cel Mare după fiul său mai vîrstnic Alexandru, domn al Moldovei (Nov. 1538 până în Dec. 1540). E primul domnitor moldovean numit de Turci, nu a les de feară, contra tratatului din 1511, și rodul politicii lui Petru Rareș. A fost așezat domn de catra sultanul Soliman, care gonise în persoană pe Rareș Voda din Moldova. Cu toate bunele relațiuni ce lo încheie cu Poloniei (Febr. 1539), L. nu se putea odihni de teama lui Petru Rareș închis în Ciceu. Voise sa pună mîna pe el prin trdare, apoi, când Zăpolya capitulă pe Rareș, L. se grăbi a-l cere, și mai ales a face aceasta prin Turci, protectorii lui Zăpolya. Nu isbuti, ba încă Rareș căpeta voie a merge la Constantinopole spre a se desvinovați. Nici în lăuntru L. nu fu mai norocit. Țeara saracă mai fu sărăcită de lăcustele ce bătuseră holdele în vremea aceea, de unde și supranumele domnitorului, și de dăjdiile lui Voda. Boierii se resculară și uciseră pe L. în foisorul palatului său la Suceava, pe când dormia, chiemând la tron pe Alex. Cornea (1540). [Aguletti.]

Lăcuste, *Locuste*, nume ce se da de comun la trei familii de insecte aparținătoare ord. Orthopterelor (v. ac.), și anume: *Acridae* (v. art. Acrida), *Gryllidae* (v. art. Greer) și *Locustidae* (v. ac. și Caluț de iarbă).

Lacustre, *plante*, acelea cari traiesc pe marginea lacurilor, ca Stuhul, Papura, Pipirigul, Rogozul, Lănarîța cu o parte din corpul lor în apă, parte în aer; sau cu frunzele lor plutitoare, iar restul corpului fixat și acoperit de apă, ca Nufărul galben și alb sau Pluta, Ciulina, *Marsilia quadrifolia*; sau sunt plutitoare, dar libere, nefixate, ca Lintîța, Mușcatul broascei, *Salvinia*; ori sunt complet acoperite de apă (submerse) și sau sunt fixate, sau libere, ca Broscarița, Cosorul sau Bradîșul, Otrățelul, Drențele, *Hippuris*, *Najas*, *Vahsneria*, Characee, ș. a. ;

în fine unele sînt amfibii (v. ac.), ca Săgeata apei, Limba broascei, Mararul băiților, etc.

Lacustro-salmastru, *tipul L.*, (geol.) în geologie numirea unui tip din cele doue ale sistemului pliocenic (v. ac.).

Lada, la Rușii vechi țina frumseții și a iubirii. Serbatorile ei s'au ținut mai ales în Lituania la 25 Maiu și 25 Iunie, și cei căsătoriți îi sacrificau. *Ladon*, (amabilul) a fost țelul amorului bărbatesc, iar L. a reprezentat elementul femeiesc. [Atm.]

Ladanum, o rășină extrasă din planta *Cistus creticus*, originara din sudul Europei: Creta, Cipru. La destilație da un oleu eteric cu mirosul ambrei, care se solidifică la rece. (v. *Cistus*.)

Laday, *Augustin de Körössaut*, jurisconsult rom., n. 11 Aug. 1815 în Băgau. A studiat teologia la Blaj, de unde la 1838, s'a dus la Oșorheiu, la studii juridice. Sub absolutism a ocupat felurite funcțiuni de stat; la 25 Apr. 1861 a fost numit comite supr., în fostul cott. al Albei super. La 1867 a trecut ca jude la Curie. La 1881 s'a retras în pensiune și a fost decorat cu ordinul leopoldin în gradul de cavaler. † 20 Martie 1893 lasându-și averea consistoriului din Blaj pentru stipendii, ajutarea institutelor de învățămînt, etc.

Ladin, se numesc dialectul de învătămînt, de locuitori ai Elveției și Tirolului, cam 450,000, deosebit de celelalte limbi romanice. Locuitorii îl numesc Runonș. În special se chiama ladin dialectul vorbit la sorgintea rîului Inn. (v. Rhaeto-Romani.)

Ladinos, în Mexico nume dat descendenților din tina european și mamă indiană.

(**Ladislau**), (în unele scrieri istorice române > *Lăslău*), *cinci regi ung.* 1) *L. I Sfântul*, fiul regelui Béla I, n. cam prin 1040 în Polonia, † 25 Iulie 1095. Al 7-lea rege-dinastia arpadiană, ales și încoronat la 1077. Sub vîrul său Solomon a luptat vitejesc contra Cumanilor. Ca rege încă a purtat în doue rânduri resboiu contra Cumanilor, (1085 și 1091). 20 Maiu 1092 a ținut sinod în Sabolci, luând dispozițiuni pentru asigurarea creștinismului între Maghiari. Sinodul dela Piacenza l-a ales comandant al oștirilor cruciate, dar a murit înainte de plecarea acestora. A ramas de el o fata, Parasca, soția împăratului bizantin Ioan Comnenul. 1192 a fost canonizat între sînți. Este înmormîntat în cripta bisericii din Oradea mare, zidită de el. 2) *L., II*, fiul lui Bela II Orbul, n. 1131. A crescut la curtea împăratului bizantin Emanuil. Ales rege în 15 Iulie 1162, a domnit până la 14 Ian. 1163. 3) *L., III*, fiul lui Emeric, n. 1199, † 7 Maiu 1205. Încoronat încă în viața tatalui său și ramas orfan, a domnit în locu-i tutorul și unchiul său Andreiu (II). Văduva regină s'a refugiat cu el în Austria la ducele Leopold, unde L. a murit înainte de s'ar fi început pentru el resboiul între Andreiu și Leopold. 4) *L. IV Cumanul*, rege al Ungariei 1272—90, n. 1262, încoronat după moartea tatalui său Ștefan V, fiind însă abia de 10 ani, mamă-sa și Ioachim, banul Croației și Slavoniei au guvernat țeara. Anarchia, jaful și rescoalele s'au urmat într'un șir infinit. Ladislau se aliaza cu Rudolf de Habsburg 1276 și 1277 împotriva lui Ottocar, rege boem. În acest an se căsătorește cu Isabella și începe a guverna însuși. 1278 merge în ajutorul

lui Rudolf; 1281 învinge resoala lui Finta; 1285 îl reaşează pe tron pe princoipele polon Lesko; dela 1286 vîşînd că nu poate înfrîna pe nobilii jafuitoari îşi caută distraoţie în petreceri şi desfrînari în societatea Cumanilor; se luptă apoi în contra lui Ivan Németsjváry, care l-a asultat la papa, pentru inaltatrea soţiei sale Isabella şi pentru viaţa sa desfrînată, din care oasă Nicolae IV a anunţat resboiu oruciat în contra Cumanilor, îndreptat însa mai mult împotriva regelui. 1289 iarăşi e rescoală, regele pleacă să bată pe resoulaţi, dar fu uois de duoi Cumanilor lângă Körösszeg, 10 Iulie 1290. 5) *L. V Posthumul*, fiul lui Albert din casa de Habsburg şi al Elisabetei, fioa regelui Sigismund; n. 22 Febr. 1440 (dupa moartea tatălui seu), † 23 Nov. 1457 în Praga. Ales fiind Vladislav (v. I. Hunyadi), mamă-sa ou ooroana furată din tesaur l-a înoronat rege şi a fugit ou el la Friderio III în Austria, ducînd şi ooroana. După moartea lui Vladislav e ales rege, dar nu s'a interesat de afacerile ţerii, ba punea ohiar pedeci lui Hunyadi întru organizarea acţiunii de apărare contra Turcilor. 1453 ales şi înoronat rege al Boemiei, petreoa mai mult în Praga. 16 Martie 1457, asultînd de duşmanii Hunyadeştilor, deapitează pe Ladislau Hunyadi în piaţa Sf. George din Buda, apoi temîndu-se de resbunare, fuge la Praga (Sept. 1457) ducînd ou sine pe Mateiu H. Aioi moare subit, oând toomai făcea pregătiri de primire pentru mireasa sa, fioa regelui francoz Carol VII. Se dioe că l-ar fi otrăvit guvernorul boem George Podiebrad şi preotul husitan Rokyozana. [t.]

Ladislau, voivodul Transilvaniei. După moartea regelui Andreiu III nu a voit să reconoaşă lui Carol Robert nici un drept asupra Transilvaniei. Contra-regele Otto voind să-l aiba pe partea sa, i-a cerut fioa, mergînd însă în Trs. la oununie, L. l-a arestat şi i-a luat ooroana, pe care numai după îndelungate tîrguieli a predat-o regelui C. Robert în urma contractului dela Seghedin din 8 Apr. 1310. Fiii săi L. sen. şi L. jun. în 1316 au facut rescoală contra lui C. Robert, dar au fost batuţi. Pe fioa sa şi-a maritat-o după Stefan fiul lui Uroş, princoipele Serbiei.

Ladislau, arhiduce austriac, fiul arhiduceului Iosif, (v. ac.).

Lado, localitate în Sudan, de-a stînga rîului Nil, capitala provinciei equatoriale, fundata de guvernorul Gordon în locul localităţii Ismailia.

Ladoga, cel mai mare lac continental al Europei, situat la nord-vestul Rusiei, 18,129 km², 100—223 m. afund; bogat în pesoe. L. are 70 afluenţi şi se souge prin Neva.

Ladon, la Greoi: 1) Draconul (balaurul) hesperio ou 100 capete, fétul lui Typhon ou Eohidna; L. a păzit merele de aur ale Hesperidelor şi a fost uois de Heracles. 2) L., un deu al rîurilor în Aroadia, fiul lui Oceanos ou Tethys, tata Daphnei. [Atm.]

Ladon, v. Lada.

Ladrone, insule, v. Mariane.

Ladu, al doilea fiu al lui Dragoş cel Tiner, voevod din Maramures, care capăta ou tatal seu şi fratele seu Gyula, pamînturi dela regele unghureso (1360), spre resplatirea slujbelor faoute în expediţiile unghuresi pentru supunerea Moldovei.

Lady este numirea ce se da în Anglia unei

dame nobile. Deoât ou acest ouvînt se desig-nează în acelaş timp ori ce doamnă ori domnişoară bine oresouta şi instruită.

Ladysmith, oraş în Natal, renunnt prin resistenţa ei a aretat în timp de mai multe luni înceroarilor din partea Burilor de a-l oueri în resboiul dintre republieoe Oranje şi Transvaal şi între Anglia (1899—1900).

Laelia Lindl., (botan.) gen de Orohidee, ou vr'o 20 speoi ce trăieso epifite prin America tropicală; unele speoi din cauza florilor lor mari şi frumoase se cultivă în florării calde, s. e. *L. albida* Batem, *L. purpurata* Lindl et Paxt., ş. a.

Laelius Cajus (235—165 a. Chr.), orator roman vestit şi bun prietin al lui Scipion Afriomanul. În 554 a ocupat funcţiunea de pretor, iar 559 (dela fundarea Romei) este consul. Devenind propretor în Spania a învins pe faimosul Viriat. L. s'a distins printr'o viguroasă oombatore a propunerii lui C. Licinius Crasu, care tindea să faoa din demnitarii olerului niseo magistraţi aleşi de popor. L. este şi principalul personaj din opera lui Cicero: »L. sive De amicitia dialogus«.

[Caion.]

La Encina sau *De la Encina, Juan*, poet spaniol, 1468—1534; oa inusio exoeleit, avû direcţiunea capelei lui Leon X. Considerat ca unul din fundatorii teatrului spaniol, a soris epiloguri, drame ou subiecte politice contemporane; auto da fe, scene religioase juocate la Paso, la Craoiun, şi alte serbători; eologe, luate din viaţa reala; Vision del templo de la Fama y gloria de Castilla; Arte de trovar, un fel de arta poetică ş. a.

Laënnec, René Théophile Hyacinthe, n. 1781 în Quimper (Bretagne), † 1826. A fost prof. de medicina interna în Paris. L. este desooperitorul stethoscopului, şi a introdus în medicina ausoultăţiunea mijloaita prin percursiuni.

Laërtes, în mitol. grec. tata lui Odysseos, a luat parte la călătoria Argonauţilor şi trăia când Odysseos s'a reîntors acasă la Ithaoa.

Laërte Diogenes, v. Diogenes 2).

Lafayette, Marie Madeleine, comtesse de, soritoare francoza, n. 1634 în Paris, † 1693. A fost amioa lui de La Rocheffoucauld, lui La Fontaine, etc., şi frecuenta întrunirile literare dela Hôtel de Rambouillet. A oompus mai multe sorieri de valoare: *La Princesse de Clèves*; *Zaide*; *La Comtesse de Montpensier*, etc.

Lafayette, Ioan Maria Paul Roch Yves Gilbert Motier, marohis, om de stat şi general franco. n. 6 Sept. 1757, † 20 Maiu 1834 în Paris. A luat parte la resboiul de seoesiune al Americiei de nord şi la evenimentele revoluţiei francoze; el a presentat adunarii naţionale oonstituante proiectul de lege despre »drepturile omului«. După demolarea Bastillei a luat oomanda gardei naţionale. În resboiul contra Austriei şi Prusiei a avut oomanda armatei dela nord. Declarat trădator din partea radioailor ajunşi la putere în urma derutelor resboiului, L. e abandonat de trupe şi fuge în strainatate. Prins de austriaci este închis în Olmütz, de unde soapă (1797) la întrevenirea lui Napoleon. Dupa desastrul dela Waterloo L. a pretins abdicarea lui Napoleon. În parlament aparţinea partidului radioal. În revoluţia din 1830 avea oomanda gardei naţionale din întreaga ţeara. 1883 i-s-a ridicat monument în Puy. [t.]

Lafeta, *afet*, dispozitivul care susține gurile de foc ale artileriei și care primesc toată forța de recul a piesei când se da foc; se compune din 2 falcele, care la partea superioară primesc umerii tunului, iar capătul de jos al falcelor împreunate se așează pe pământ în timpul tragerii; aceste falcele înainte erau de lemn, în prezent însă se construiesc din table de oțel.

Lafontaine, *Jean de*, cel mai mare fabulist franc., n. 1621 în Château-Thierry, † 1695 în Paris. La început fu trimis la seminarul Saint-Magloire, dar vocațiunea sa poetică îl atrase mai mult spre studii laice, în special ale autorilor antici. Fouquet descoperind talentul său poetic îl numi poetul său, cu o plată de 1000 livre, cu condițiunea ca la fiecare quartal să scrie o bucată de versuri. Nu mai puțin folositoare a fost pentru L. protecțiunea d-nei dela Sablière în timp de 20 ani. În 1684 fu admis în Acad. franc. Adevăratul său titlu de glorie sânt »Fables» cari excelează prin grația, simplitatea și varietatea stilului și prin o limbă perfectă. L. a mai scris: »Contes et Nouvelles», cari păcatniesc prin o prea mare licențiositate; »Psychés, roman mitologic; »Philémon et Baucis», poemă, etc.

Lagenaria Ser., (botan.) gen monotipic din fam. Cucurbitaceelor, trib. Cucumerineae. Unică specie *L. vulgaris* Ser. ce crește în Asia și Africa tropicală este o plantă erbacee înaltă, scandentă și pubescentă. Se cultivă și prin părțile noastre și este cunoscută sub numirile de: Tidvā, Cucurbetă, Troacă, Tîlv. [Z. C. P.]

Lagiți, dinastie egipteană întemeiată 325 a. Chr. de catra Ptolomeu, fiul lui Lagos și unul din generalii lui Alexandru cel Mare. Această dinastie durează dela 325 până la 30 a. Chr. La începutul acestei dinastii s'au distins trei mari suverani și anume: Ptolomeu-Soter (Salvatorul), care domnește dela 325—285; Ptolomeu-Filadelful (care își iubesc frații), rege care guvernează Egiptul din 285—246 și Ptolomeu-Evergetul (Binefacătorul), care domnește dela 246—221. Dinastia aceasta se stinge în anul 30. [Caion.]

Lago Magliore, lac situat la poalele sudice ale Alpiilor, între cantonul Tesin al Elveției și între Lombardia Italiei. 210 km². posedând o lungime de 64 și o lățime medie de 9 km. Suprafața lacului zace 197 m. peste suprafața mării; aیتcum s'au constatat afundimi până la 375 m. Imprejurinea lacului, precum și deosebit *insulele boromeice* dintrînsul, cu bogata lor vegetațiune sudică, sînt de o frumuseță extraordinară, din care cauza se și visează de mulțime de straini. Prin lac trece riul *Ticino*, cel ce isvorește în apropiere de muntele Gotardo și se varsă la Pavia în Po. Pe timpul Romanilor antici L. m. se numia *Lacus Verbanus*, și încă pe atunci, această regiune romantică era vizitată și folosită cu predilecțiune de locuitorii câmpiei italițe ca loc de petrecere preste vara. [Δ]

Lagomys, v. Leporidae.

Lagophthalmus, ochiu zgiit, adecă necrosându-se o parte din pleopă și cicatrizându-se, ochiul nu se poate închide bine, de aceea și numirea (ochiu de iepure).

Lagopus, (zool.) *potârniche albă*, pasere din ordinul Galinaceelor; pe picioare are pene până în vârful degetelor, unghii în formă de lopata și un cioc cu creasta. Trăiesce la nord și pe

munți înalți, vara e galbin pistrițată, iar iarna de tot albă.

Lagos, (*Echo, oni* la indigeni), insulă în golful Benin în Guinea de sus, aproape de coastele sclavilor, de 189 km², cu 75,000 loc. De prezent este în posesiunea Angliei și este un puternic punct de comerț.

Lagrimoso, (*ital.*) = plângător, cuvânt întrebuințat în muzica ca termen de expresiune.

La Guaira, port, v. Caracas.

Laguna, (*ital.*) țărmuri mocirloși, cu deosebire ținutul bogat în insule dela țărmul nord-vestic al Adriaticei dela gura rîului Ionzo până la delta Padului, unde se află și Veneția (sorașul Lagunelor).

Lagurus L., (botan.) gen monotipic din fam. Gramineelor, trib. Agrostideae. Unică specie *L. ovatus* L., crește în regiunea mediteraneană, extinzându-se din insulele Canarice până în Orient și până în insula Jersey (Europa occidentală). Ea este o planta erbacee anuală.

Laharpe, 1) *L. Frederic César de*, sau *La Harpe* (1754—1838), om de stat elvețian și general rus. Dupa ce fusese în Rusia la curtea Caterinei II, reveni și intră în Directoratul executiv. Din motive politice se refugiă în Rusia, unde domnea Alexandru I, fostul său elev, și care în 1814 îl numi locotenent general și consilier aulic. La congresul dela Viena el stăru mult pentru independența Elveției. [L.]

2) *L. Jean François de*, critic și poet frc., n. 1739, † 1803. A scris »Le Comte de Warwick», tragedie în 5 acte, prima și cea mai bună opera a sa. Mai puțin succes avura tragediile: »Timoléon», »Pharamond», »Gustave Vasa». Mai târziu publică critice literare în »Mercure de France». La Harpe îmbrățișă cu ardoare ideile revoluționare și se arată un jacobin convins. Inchis sub teroare și-a schimbat opininile și deveni adversar al partidei filosofice. Eliberat din temniță, el continuă lecțiunile sale literare la »Lycée» (ați Athénée) în curs de 12 ani. Cea mai bună ediție din operele lui L. H. e acea de Lefèvre, Paris 1816, 5 vol. 8°.

Lahor, (*Lahore*), cap. prov. indobritice Pangeab, cu 176,854 loc. (1891); fortareata. Pe lângă multe ruine ale gloriei și splendoarei de odinioara se mai afla numeroase palate, moschee, mausolee, bazine frumoase; industrie și comerț viu.

Lahovari, 1) *L. Alexandru*, însemnat bărbat politic român, n. 1841, † 1897, și-a facut studiile liceale și cele juridice cu un deosebit succes la Paris, de unde s'a întors 1865 cu diploma de doctor în drept. Numit 1867 director al ministeriului de externe, el se distinge de acum înainte ca membrul cel mai energetic al partidului conservator, atât în administrație cât și ca impetuos orator parlamentar. Apr. 1870 e pentru prima oara ministru în cabinetul junei drepte al lui Manolache Kostaki, apoi iarăși ministru de justiție în mai durabilul ministeriu Lascar Catargiu până la 1876, când este împreună cu alți colegi ai săi din acest cabinet dat în judecată de camera liberală pentru cauze curat politice. Dupa retragerea nechibzuitei acusări în 1878, A. L. este sub îndelungatul ministeriu Ioan Bratianu de mai multe ori ales deputat în opoziție și se sennalează prin neobosita luptă în contra partidului liberal. După caderea lui

Bratianu a devenit din nou ministru de domenii în cabinetul »junimist« al lui Teodor Rosetti din 1888, și a ramas apoi în diferitele ministere conservatoare până la Oct. 1895 ministru de externe. Publicarea unei colecții a discursurilor sale parlamentare e în preparare. (Cf. T. Maiorescu, Discurs. parlam., 3 vol.).

2) *Lahovari, Gheorghe I.*, n. 1 Iun. 1838 în Râmnicul-Vâlcei. Primele studii le-a făcut în București, pe cele secundare la Berlin, iar cele superioare la universitatea din Heidelberg și școala politehnică din Karlsruhe. Intors în țară (1862) servește ca inginer, apoi (1871—76) ca director general al postelor și telegrafelor; 1876 este numit consilier la înalta curte de compturi; dela 1893 este presidential acestei înalte curți. Ca director al postelor a luat parte la primul congres postal internațional (1874), a încheiat convențiunile postale și telegrafice cu mai multe state, a desființat serviciile postale străine, facute de vapoarele austriace de pe Dunare și de birourile franceze din Galați și Brăila, a introdus pentru prima oară la noi cărțile și mandatele postale și a publicat prima lucrare statistică asupra postelor și telegrafelor. În calitate de consilier și mai târziu de president al curții de compturi a colaborat la facerea legilor comptabilității generale a statului, la organizarea acestei înalte curți cum și la mai multe regulamente. La 1875 dupa îndemnul regelui Carol I, L. a fondat împreună cu alții »Societatea geografică română« (v. ac.) al carei secretar general este încă dela fondarea ei. Prin îngrijirea lui L. se publica buletinul acestei societăți și s'au adunat și publicat materialele necesare unui dicționar geografic al țării. De mai bine de 20 ani, L. este vice-președinte și apoi președinte al »Societății pentru învățatura poporului român«, pentru a carei prosperitate a contribuit mult. A publicat în »Convorbiri literare« sub numele de »Hârții vechi« o serie de acte și documente vechi și interesante, iar sub pseudonimul »Gil« mai multe povești și schițe.

3) *Lahovary, Iacob*, general de brigadă, ministru de război dela 27 Martie 1898, n. 16 Ian. 1846, după absolvarea curs. liceale intra în școala militară din București (1862) de unde iese sub-locot. în artilerie (1864), locotenent în 1868, capitan în 1871, maior în 1874, locot.-colonel în 1877, colonel în 1883, general de brigadă în 1891, comandantul diviziei Dobrogea (1898). L. este unul din ofițerii cei mai instruiți și mai valoroși ai armatei române. A absolvat cursurile școlii de război din Paris, urmând în același timp cursurile dela Sorbonne, și se întoarce în țară cu dubla diploma de ofițer de stat maior și cea de licență în științele matematice, ceea ce îl desemnează la funcțiunile alese de profesor de calculul infinitesimal la universitatea din București, de ofițer de stat maior la deposit (1873), mai târziu de șef al secțiunii II, de sub-șef (1882—91) și în fine de șef al stat maiorului general al armatei (1894—95). A luat parte ca ofițer de stat maior la M. St. g.-al armatei în campania din 1877 contra Turcilor. L. a mai ocupat funcțiunile de ministru de război dela 1891—94, în care timp a savârșit mai multe reforme însemnate în armata, între cari fuzionarea infanteriei, pe care a înarmat-o cu arma

Mannlicher calibru redus și pulbere fără fum; a completat organizarea artileriei și cavaleriei, a făcut să se voteze credite însemnate pentru terminarea fortificațiilor cetații București și casarmamentului trupelor diverselor garnizoane, etc. Generalul L. posedă mai multe ordine străine și rom., între cari: Legiunea de onoare (ofițer, 1879); St. Stanislav cl. II (1883); Albrecht Com. cl. I (Saxonia, 1890); Coroana de fier cl. I (Austria, 1891); Ord. casei Ernestine m. cruce (Saxa-Meiningen, 1892); Leopold, marea cruce (Belgia, 1894); Sf. Olaf de Norvegia (Svedia); Sf. Ana cl. I (Rusia, 1894); Sf. Alexandru m. cruce (Bulgaria, 1898); Ord. Sf. Vladimir de război cl. IV (1877); Ordinul casei de Hohenzollern cl. II.

4) *Lahovari, Ioan*, al treilea frate al lui Alexandru, n. 1848, și-a făcut cu distincție studiile juridice la Paris, apoi a exercitat profesiunea de avocat în București; ales deputat în camera dela 1871 el este ca și frații săi membru al partidului conservator. 1892—95 a fost ministru plenipotențiar la Paris și dela 11 Apr. 1899 până Iulie 1900 a fost ministru de externe în cabinetul G. Gr. Cantacuzino.

Laibach, 1) *L.*, afluent pe dreapta al râului Sava în Craina, trece prin peștera dela Adelsberg. 2) *L.*, (sloven. *Ljubljana*), oraș, capitala Crainei, situata lângă râul L., 30,505 loc. (1890); reședința episcopescă; muzeu; industrie de bumbac, comerț; castel (dăruit la 1813). Dela 1809—13 L. era reședința guvernatorului general francez al prov. ilirice. În timpul din urma L. a suferit de cutremure dese de pământ.

Laibër, haină femeiască, fără de mâneci și scobita la gât. L. se poartă de țerancele române și se lucrează din felurite catifele broșate, țivite cu panglici colorate. L. se numește de popor și brasiera purtata de femei în scop de a strînge corpul. [M. B.]

Laitc, (*grec.*) în sens bisericesc mirean, acel individ, care a intrat în sinul bisericii prin botez. L. formează poporul credincios sau turma cuvântătoare, în opoziție cu clericii (v. ac.), cari în virtutea ordinațiunii lor sacramentale au putere mai mare decât laicii (Mirean). Laicii aparțin bisericii ascultătoare. (Cf. Dr. I. Rațiu, Instituțiunile Dreptului bisericesc. Blaj, 1877 §§ 193—205). [i—m.]

Lăieți, v. Țigani.

Laima, în mitol. litvanică elementul femeiesc al puterii primitive; domnitoare universală în cer și pe pământ; izvorul originii, vieții și al trecerii. Se aseamănă ținei Hera la Greci, Maja la Indi. [Atm.]

Lainici, trecătoare, v. Vulcan.

Laiot, *Basarab*, voevod, v. Basaraba.

Lais, două hetere (v. ac.). Una traia pe timpul războaielor peloponesiace, era amica filosofilor Diogenes și Aristippos. A doua, fica Timandrei, a amicei lui Alkibiades, numera între amicii ei po pictorul Apelles și pe retorul Hypereides. Probabil ca Afroditele lui Apelles reprezintă pe aceasta L. Femeile tessaliene invidind-o pentru frumuseța ei, au ucis-o în templul Afroditei.

Laista, (arămanesce *Laca*), com. arămânească în Zagori, în Epirul nordic, cu 2250 loc.

Laita, *Leittha*, afluent pe dreapta al Dunării, desparte la vest o parte a Austriei de Ungaria,

de unde cele două părți ale monarhiei Austro-Ungaria poartă numele de Trans- și Cislaithania. L. ieseorea din Alpii austriaci, curgând spre est paralel cu munții Laita, se varsă în un braț al Dunării. [M. Bodiu.]

Laji, neguțatori turci, cari în număr de mai multe mii se încuibasera în principatele române, ucigând pe negustorii cei de loc, mistuind pe săraci cu dobandă, luându-le câte 4 parale la leu pe lună, lăpădându-le banii cu sîla prin sate, necinstind familiile locuitorilor, iar pe bărbați gonindu-i cu săbiile. Au fost gonîți de Const. Mavrocordat (1741—49) în timpul domniilor lui și în Muntenia și în Moldova.

Lakhnau, (*Lucnov*), capitala prov. indobritice Audh, 273,028 loc. (1891); numeroase palate pompoase, temple indice, moschee și morminte, școală înaltă.

Lakkolith, (geol.) numele unei mase de rocă eruptivă, care e acoperită de straturi mai vechi sau se găsește între acestea.

Lalasinț, comuna rur. în Ung., cînt. Caraș-Severin, cu 1415 loc. Români, cari în mare parte se ocupa cu vararitul. Se afla în comuna o fabrică de var.

Lalea sau **Lalee**, numele popular al plantei *Tulipa silvestris* L. (v. ac.)

Lallemantia Fisch. et Mey (botan.) gen de Labiate cu 4 specii, ierburi glabre sau pîoase și cu flori mici albastrii, trăiesc în Caucaș, Himalaia, Asia mica, speciile *L. canescens* Fisch. et Mey, *L. peltata* Fisch. et Mey, *L. iberica*.

[S. Șt. R.]

Lally-Tollendal, 1) *Toma, conte de L. și baron de T.*, general franc., n. 1702; de origine engleză, 1756 guvernator al coloniilor franc. din India. Victorios în numeroase resboaie. Acusat de trădare, e închis în Bastille și decapitat (6 Maiu 1766) ca tradator. La staruințele fiului său și ale lui Voltaire — după 10 ani — procesul i-se pertractează de nou și regele prin rescript îi reabilitază onoarea. 2) *Trofim Gérard*, fiul lui Toma, n. 1751, † 1830. S'a oferit ca apărător al regelui Lud. XVI, dar respins de convent, L. și-a publicat pledoari sub titlul »Plaidoyer pour Louis XVI« (1795). [t.]

Lalo, v. *Adansonia*.

Laloșiu, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusa din 4 căt. cu 1800 loc. (Dict. geogr. 1893), cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor; în com. sunt 2 biserici și 1 școală.

Lama, (tibet. suprem) este titlul preoților și egumenilor unei secte budistice, *Lamaism*, din Tibet și țările dela nordul rîurilor Gange și Ind și a munților Himalaia. Se găsește Lamați chiar în China, în Japonia și în Corea, și la Peking se ved destule manastiri lamaite. Lamații sînt desparții în două secte, una mai veche cu mitră roșie, alta mai riguroasă cu mitră galbenă. Capul celei dintăiu, *Dalai Lama*, rezidează în Lhassa, cap. Tibetului, iar șeful galbinilor, *Bogdo Lama*, la Tași Lhumpo, oraș de mănăstiri tot în Tibet. Acești doi capi sînt în același timp și guvernatorii politiei ai Tibetului, și au sub dinșii o ierarhie întreaga de tot felul de L. Preste fiecare provincie este pus un *Chutuctu*, iar dreptoriile celelalte se ocupă numai cu un L. din nenumerății *Chubitchani*. Toate aceste funcțiuni se perpetuiază prin renaștere, adică prin tineri,

presupuși metempsicosa titularilor decedați. Căt pentru teologi și canoniști, ei se aleg dintre învătății khando, cioișe și rabgiampa. L. egumeni se numesc tot *khando*, noțiții *gethul* și frații laici *bandi* sau banta. Toți acești călugari, preoți sau teologi sînt celibatari și au monopolul sciințelor adevărate și oculte. Afară de ei există și calugărițe cu superioare provenite tot din renaștere sau incarnațiune. (Desgodins, *Le Thibet*. Paris, 1885; Amănunte interesante dă și Landor, *Pe căi oprite*, tradus în »Diarul călătorilor«, ed. Universul. Buc., 1899).

Lama, (*Auchenia lama*), manifer, din ordinul Artiodactylelor, fam. Camelidelor, are înfățișarea unei capre. Urechi lungi și ascuțite, grumazul lung, îi poartă drept în sus. Are pîr lung, lănos de diferite colori (sînt lane albe, negre, brune și pătate cu roșu, brune-închise, gâlbînii, vulpii). Înălțimea 1-8 m. Trăiesce în vestul Americii de sud. Se ține pe lăngă casă, pentru ducerea greutăților. Carnea se mănca, pielea se tabăcesce, pîrul pentru țesături. Alte specii mai sînt: *Guanaco* (A. huanaco), *Paco* (A. pacos), *Vicunia* (A. vicunna).

Lama, partea taietoare a cuțitului. (Chirurgii români împrumută acest termen dela Francezi).

Lamachos, general athenian, fiul lui Xenophanes. S'a distins în resboiul peloponesiac și în cel sicilian, † 414 a. Chr. la asediul Siracusei.

Lămăle, numele vulgar al fructelor de Citrus Limonum Risso (v. ac.)

Lămăița, numele popular al plantei cultivate *Lippia citriodora* H. B. & K. (v. ac.)

Lămăiu, numele vulgar al arborelui exotic Citrus Limonum Risso (v. ac.)

La major, (mus.) v. A-dur.

La Manche, (»măneacă«) canal, o strimtoare de mare, între Franța și Anglia care leaga Oceanul Atlantic cu Marea de nord. În vechime: *Fretum Gallicum* sau *Fretum Britannicum*. Întreaga lungimea este 560, partea cea mai lată este 240 km. [M. Bodiu.]

Lamantin, (*Manatus*), un gen de mamifere aquatice din ordinul sirenelor. În tinerete au dinți incisivi, cari din curînd, la bătrînețe au numai masele. Trăiesc pe lăngă America, pe țărmurii Oceanului Atlantic, între 25° lat. nordică și 19° lat. sudică, în rîurile ce curg în acest ocean precum și în Africa între 20° lat. nord. și 10° lat. sud. Cele mai însemnate specii: *Manatus latirostris*, lung de 3 m., greu 300 kgr.; *M. inunguis*. L. au plămîni foarte mari, beșica de înotat foarte mare, stomacul are mai multe cavități intestinale, lungi preste 30 m.

Lamarck, *Jean Baptiste Antoine Pierre Monet de*, unul din cei mai de samă naturaliști francezi, n. 1744 în Picardia, † 1829. El a preparat și agitat prin lucrările și cercetările sale teoria transformismului și a evoluționismului înainte școalei engleze. Lui L. i-se datoresc o samă de lucrări privitoare la »Flora franceză« și în general la botanică. După o viață agitată L. a fost numit deja în vîrstă profesor la Muséum în 1793, unde a profesat până la moarte. Scr. priuc.: »Recherches sur l'organisme des corps vivants, sur son origine, ses développements et ses progrès«, publicată în 1802, în care L. discuta natura forței vie și vitalității organice, o lucrare asupra animalelor nevertebrate. [Vaschide.]

La Marmora, *Alfonso Ferrero*, general ital., n. 17 Nov. 1804 în Turin, † 5 Ian. 1878 în Firenze. S'a distins deosebi în lupta dela Cernaia (Crim). Ministru de marină, apoi șef de stat major în reșoiul cu Austria (1859). După pacea dela Villafranca (11 Iulie 1859) ministru-preșident și ministru de reșoiu. 1870—71 regent în Roma. Mare contrar al lui Bismarck. (Scr.: I segreti di stato nel governo costituzionale 1877). I-s'a ridicat monument în Turin.

Lamartine, *Alfonse*, poet și scriitor franc., n. 1790 la Mâcon, † 1869 la Paris, a fost inițiatorul poeziei frc. în secl. XIX și «Méditations» sînt primul moment al poeziei lirice moderne. Dotat cu spirit înalt și pur L. a cântat pe Dumnezeu, natura și amorul; inspirațiunea sa mai ales e melancolică, iar stilul său păcătuiesc prin oarecare moliciune. L. a mai publicat: «Nouvelles Méditations», «Harmonies poétiques et religieuses», «Recollections», «Jocelyn» (idilaeapic). În prosă: «Histoire des Girondins»; «Voyage en Orient».

Lamb, v. Melbourne.

Lamballe, *Maria Teresa Luisa de Savoia-Carignan, Princesă*, n. 1749, asasinată 1792 la Paris. Amica cu Maria Antoinetta, avea sarcina de suprăintendentă a casei acesteia, cu care mai târziu fû captivă la Temple. După ce fû transportată la «la Force», pieri în masacrele din Septembrie 1792. Capul său fû plimbat în virful unei sulii. S'au publicat, după notele princesei de L. Memorii relative la familia regală a Franței. Lescure a scris viața ei. [O. L.]

Lambda, nunirea elină a literei l (A. λ.). *Lambdacism*, (lat. lallatio) defect de pronunțare, dând literii r sunet de l. În graiul popular *șicădvire*.

Lamberg, *Francisc Philipp, conte*, general austr., n. 1791. În 1848 a fost trimis cu instrucțiuni secrete la Pesta; totodată numit comisar și comandant suprem al puterii militare din Ungaria. În 27 Sept. îmbracat în haine civile, voia se treacă preste podul Dunării la Pesta, cu scop de a enunța închiderea parlamentului, însă a fost recunoscut și omorît.

Lambeth, suburbie a Londrei spre sud de Tamisa, 275,203 loc. (1891).

Lambrequin, ornamente de bucăți de stofă, cari se desfășura pe părțile unui blason sau scut, începând din dosul cascei. Odinioara ele se purtau de cavaleri la cască și flutirau pâna pe umeri. În desenurile și picturile heraldice, artiștii le reprezintă ca niște foi de achanta. Fața L-lor în foi învîrtite trebuie să fie de colonare fundului scutului, iar marginile din dosul lor de colorarea unui metal (aur sau argint) ce se găsește în scut. Ele fiind un simplu ornament, nu e de rigoare a se desemna totdeauna pe lângă blason. [O. L.]

Lambrino, familie boierească, de origine greacă-bizantină, stabilită în țerile române la începutul secl. XVIII, probabil și mai înainte; căci un *păharnic C. L.*, în timpul lui Cantemir la 1692, ruda cu vornicul Lupu Costake, fugi în Muntenia la Brâncoveanu. La curtea acestui domn, în Valachia, era marele *ban Manolake L.*, înșurat cu fca lui Brâncoveanu, Domnița Balaga. Dela aceasta au ramas în București biserica și fundațiunea ce poartă numele ei. Manolake L. avea titlul de ban 1735, iar la 1731 era mare

logofet. Urmașii acestei familii au ramas până aji în Moldova. [L.]

Lambrior, *Alexandru*, filolog rouân, m. coresp. al Acad. rom.; n. 10 Sept. 1846 din părinți agricultori, în satul Soci (Neamțu). După terminarea studiilor în Iași, ajunge profesor la liceul din Botoșani, post din care este destituit de generalul Tell, ministrul instrucțiunii. Ocupă însă curând după aceea catedra de istorie dela școala militară din Iași și publică în «Convorbiri Literare» câteva studii, între altele și unul asupra manuscrisului lui Iordachi Golescul Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate și povești» (C. L. anul VIII), pentru care în 1875, Titu Maiorescu, ministrul instrucțiunii publice de pe atunci, îi da un stipendiu pentru a-și continua studiile în străinătate. L. se duce la Paris și urmează cursuri de limbile romanice la școala de studii înalte, publicând în revista «Romania» mai multe cercetări asupra limbii române. Întors în țeara este numit profesor la liceul din Iași, publică mai multe articole în «Convorbiri Literare» între cari mai ales unul intitulat *Indreptariu* (anul XV) merita toată atenția, căci în el L. pune bazele științifice ale ortografiei fonetice, ortografie care n'a devenit generală numai din cauza exagerarilor unor adepți prea fervenți, cari au cam intimidat pe alta lume. Mai publică și o «Carte de cetire cu litere cirilice», Iași, 1882, cu o lungă și însemnată introducere filologică; † 20 Sept. 1883. L. a fost poate cel dintău filolog rouân bine pregătit pentru meseria sa. Moartea l-a împiedecat să facă tot ce se aștepta dela dînsul. Ideile sale au fost apoi adunate și dezvoltate de I. Nadejde în gramatica sa.

Lamela, o bucată de metal, de sticla sau de alt corp, lătareașu și subțire. L. se mai numește și *lamă*, *lamindă* sau *lespede*.

Lamelibranchiate, (zool.) clasă a moluscilor. L. sînt caracterisate prin un corp simetric fara cap separat, prin o manta formată de 2 lame libere, o prelungire a pielii de pe partea dorsală a animalelor de o parte și alta, prin o cochilă cu 2 valve reunite în o țîțînă, cari se desfac și închid cu ajutorul unui sau doi musculi, și prin 2 branchii în formă de lame. În partea posterioară a lamelor mantalei se gasesc 2 orificii, cari conduc în niște tuburi (sifoane), prin un orificiu întră apa, iar prin celalalt se elimină excrementele. Pe pantece se află un picior cărnos și cavernos, care în partea sa superioară cuprinde visceralele. Cele mai multe L. au sexurile deosebite, unele însă sînt bisexuate. Toate L. trăiesc în apa, cele mai multe în mare. Sînt cunoscute 14,000 de specii, dintre cari 8—9000 fosile. Se împart în Siphoniate și Asiphoniate, după cum adecă au sau nu au tuburile respiratorice amintite mai sus. (v. și art. Stridie și Scoică).

Lamellicornia, sinonim cu *Scarabaeide*, familie de insecte coleoptere, ale căror antene scurte se termină cu un mănunchiu de mai multe lamele, cari se dispun ca foile unei cărți. Cuprinde genurile *Lucanus*, *Melolontha*, *Cetonia*, *Oryetes*.

Lamelliostres, (zool.) paseri aparținătoare ordinului Palmipedelor (v. ac.). Sînt caracterisate prin un plisc pielos, la vîrf conform și tare, la margini proveșut cu niște lamele cornoase, cari împreună cu alte lamele, ce se găseesc pe

marginile limbii, formează un fel de cîntr, care reține hrana și lasa apa să se scurgă. De L. se țin ratele, gâscele și lebedele.

Lamennais, *De L., Hugues Félicité Robert* (1782—1854), scriitor francez. A scris: »Réflexions sur l'état de l'Eglise», »Essai sur l'indifférence en matière de religion.« Apoi fondă ziarul »L'Avenir« pentru a apăra ideile catolicismului liberal. Ziarul fu condamnat de curtea din Roma și încetă puțin în urmă. L. fu de o imaginațiune violentă, incapabil de disciplina. Stilul său e plin de relief și de tonuri brusche.

Lamentațiuni, tânguiri, plângeri. Profetul Ieremie a scris Cartea plângerilor (lamentationes), în care deplânge soarta cea tristă a poporului seu israelitean și a Ierusalimului. [i—m.]

Lametrie, *Iul. Offray de*, 1709—51, medic și filosof francez, care cu deosebită frivolitate a încercat să dea temeiul de adevăr vederilor materialiste ale naturalismului francez din secl. XVIII. În acest scop el a scris: Histoire naturelle de l'âme, L'homme machiène, L'homme plante, cari împreună cu alte scrieri ale sale au fost publicate apoi la 1751 sub numirea de Oeuvres philosophiques. [Pl.]

Lamia, în superstițiunea Grecilor vechi o naluca femeiască, grozav de urîtă și răpitoare de prunci. De origine a fost frumoasă și amoroasă lui Zeus; dar după ce Hera, muierea lui Zeus, i-a rapit copiii, L. a devenit selbatea și furioasă și răpescă copiii, crezînd ca sînt ai ei. (v. și Empusa).

Lamia, (turc. Zituni), oraș în Grecia de mijloc, capitala districtului Phthiotis și Phokis. zace la poala muntelui Utrys, are o citadela din evul mediu. Aici s'a dat lupta purtata de Greci în contra lui Antipater.

Resboiul Lamiac. Cea mai mare parte din popoarele Greciei centrale și mai multe din Peloponez, după moartea lui Alexandru al Macedoniei, formară o ligă contra Macedoniei. Antipater care reprezinta această țeară, surprins fiind de forțele confederației grecesci, se refugiază în orașul întărit Lamia din Tessalia, de unde acest resboiu luă și numele de L. La început confederația fu victorioasă, mai târziu însă Antipater o învinge la Cranon în 322 a. Chr. [Caion.]

Lamiarți, (zool.) insecte aparținătoare familiei Cerambycidelor (v. ac.).

Lamii, *Mohamed ben Osman, Ali și Nakkâsch*, renumit poet turc, sub domnia Sultanului Soliman II cel Mare; trăi în Brussa, † 1531. Mai bogat în imagini și ornamente de stil decât în idei originale. Imită pe poeții mistici persani, din cari a tradus multe poezii. Fizmaier a tradus multe poezii din L. sub titlul »Verherrlichung der Stadt Brussa«, Viena, 1839.

Laminaria Lamx., (botan.) gen de Alge brune, familia Laminariaceelor, cu vr'o 30 specii ce traiesc mai ales în mari: nordul Oc. Pacific, nordul și coastele Oc. Atlantic, coastele Mănecei. Traiesc fixate pe stânci prin ajutorul unor filamente ramificate și indoite ca nisce cărlige (Crampoane). Ajung în total lungimi până la 4—5 m. Fiindcă conțin iod și manită se folosesc spre a scoate aceste substanțe; se mai folosesc și ca furagiu și îngrășământ. *L. saccharina* Lamx., se folosesc ca aliment de Chinezi și Japonezi; *L.*

digitata Lamx., pentru că conține mucilagiu, se întrebuințează în chirurgie, sub numele de *Stipites Laminariae*, spre a dilata orificiile plăgilor, etc. [S. Șt. R.]

Laminariacee, (botan.) familie de Alge brune Phaeosporee cu vr'o 20 de genuri ce trăiesc toate în mări. Corpul lor, la unele atîngînd lungimi mari, până la 300 m. (s. e. *Macrocytis*), e împărțit în rădăcină, tulpină și frunze (toate însă neadeverate). Ca genuri menționăm: *Agarum* Rupr., *Alaria* Grev., *Laminaria* (v. ac.), *Lessonia* Bory., *Macrocytis* Ag., ș. a. [S. Șt. R.]

La minor, (mus.) v. A-moll.

Lamium L., (botan.) gen din fam. Labiatelor, trib. Stachydeae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, are vr'o 40 de specii, răspândite prin Europa, Africa boreală și Asia extratropicală. Genul L. se divide în următoarele patru secțiuni: 1) *Orvala* L., 2) *Lamiopsis* Opiz., 3) *Lamiotypus* și 4) *Galeobdolon* Adans. În părțile noastre crește prin locuri cultivate și inculte *L. amplexicaule* L., *L. purpureum* L., cunoscut de poporul nostru sub numirile de P... și gâncei, Sugel, Urzică moartă, iar prin locurile umede din păduri și tufișuri crește *L. maculatum* L., etc. [Z. C. P.]

Lamnungia, ordinul animalelor cu unghii copite, a căror membre dînderet au la partea dinlauntru a degetelor în loc de copita o ghiară, copitele celorlalte degete sînt turtite, de forma unei unghii. N'au dinți canini. La acest ordin aparțin numai două specii, cel mai însemnat este *Hyrax syriacus*, are 4 degete la membrele dinainte și 3 la cele dinapoi. Lung. corpului 35—40 cm. Trăiesc în Siria și pe lângă Marea Roșia, prin stânci. Seamîină aspect cu marmotele. Se nutresc cu fructe, rădăcini. În biblie se amintesc sub numele de *Safan*.

Lamothé, (pron. lamot) *Ioana*, n. 1756, † 1791 în Londra. Inrudită cu familia de Valois; eroina scandalului cu procesul colierului (v. Colier). 18 Aug. 1785 osândită la batere cu vergi, înfierare cu fier roșu și robie pe viața. Osânda corporală i-s'a aplicat, iar de robie se refugiază la Londra, unde după un timp de viață destrăbălată se aruncă din etajul 3 al unei case de petreceri.

Lampa, un aparat pentru luminarea chiliilor, stradelor precum și a altor locuri și localități, aparat în care o materie lichidă arde cu flacără luminătoare. L. cele mai vechi sînt cele cu oleu. Aceste la început erau foarte simple, luminau rău și respîndiau fum și funingine; abia pe la 1550 s'au aflat lampe cu oleu mai practice. Dela 1850 au început a se generalisa lămpele cu petroleu, cari dau lumină mai intensiva și nu afumă. Numirea de lampă a trecut și la aparatele ce luminează cu electricitate, deși în ele nu este lichid. (v. Iluminarea locuințelor.)

Lampa de incandescență, lampă electrică, ce consistă din o sferă de sticla golită de aer, în launtru careia luminează o spirala subțire de cărbune, inferbîntată prin curent electric. Curentul electric intra în lampă prin nisce ace sau sirme scurte de platina feruminate sau topite în păreți.

Lampa de mine, o lampă cu oleu, a cărei flacără se ridică într'un hornuleț de țesătură de sirmă de fier. L. d. m. se numesc și **lampă**

de siguranță, căoi scutesce în contra exploziunilor gazului detunător (metanul) din mine, mai ales din minele de carbuni. Anume flacăra nu poate ieși din hornuleț, și nu poate aprinde gazul detunător din mină. Ce e drept, gazul detunător patrunde în lăuntrul lampei și arde, cel din afara însă nu se poate înfierbânta într'atăta, încât să se aprindă, deoarece hornulețul oprește caldura.

Lampa suflătorilor de sticlă, lampă de spirit sau de gaz de luminat, a cărei temperatură se ridică prin curentul de aer suflat sau introdus în ea. Curentul de aer se poate produce sau prin o țevă strîmțată, în care suflam cu gura, sau, și mai bine, cu nisele foi.

Lampele de oxigen, sînt proprie lampe de hidrogen, în flacăra căruia se introduce un curent de oxigen. L. d. o. dă o lumină foarte puternică, mai ales dacă în flacăra se pune var, caci varul devine incandescent și luminează și el.

Lămpi electrice, aparate întrebuintate pentru a ilumina prin electricitate farurile, stradele orașelor, etc. Există *L. cu arc voltaic* și *L. incandescente*. Cele dintăiu se împart la rîndul lor în *L. cu carbuni mobile* sau cu regulator și *L. cu carbuni fixe* sau luminări electrice:

1) *L. cu carbuni mobile*. Când producem arcul electric între două conuri de cărbuni, aceste se usează și spațiul dintre virfurile lor se mărește, și lumina s'ar stingea, dacă, prin ajutorul unor reglatoare, conurile de carbuni n'ar fi menținute la aceeași îndepărtare, menținînd cu o intensitate aproape constanta lumina produsă între ele.

2) *L. cu carbuni fixe*. Jablochkoff a imaginat o alta dispozițiune, pentru ca lumina arcului electric sa rămână aproape constanta. El ia două cilindre de carbune, așezate paralel unul lînga altul și separate între dinsele prin o pătura de ipsos, care e rîu conductor de electricitate și e fusibil la temperaturi ridicate. La partea superioară cilindrele sînt reunite între dinsele prin o placa de grafit. Dacă punem cilindrele la partea lor inferioară, în comunicațiune cu polurile unei mașini de inducțiune puternică, curentul electric trece prin placa de grafit, o topește, și arcul se produce între virfurile cilindrelor de carbuni. Caldura arcului fiind foarte mare, ipsosul se topește și se volatilizează astfel, încât pe cînd cărbunii se usează, în același timp dispăre și ipsosul dintre dînșii. Consumându-se cărbunii întocmai ca o luminare ordinară, i-s'a dat nume de luminare electrică.

3) *L. incandescente*. L. în cari curentul trece prin un corp puțin conductor, care încălzindu-se devine incandescent și respîndește lumină în jurul său. Astfel de L. se compun de obicei dintr'un fir subțire de cărbune, întors în forma de spirală, și închis într'un glob de sticlă, din care s'a scos aerul. L. cu incandescențe, deși relativ cu puterea lor luminătoare sînt mult mai scumpe decît acele cu arc voltaic, totuși fiind de o intensitate luminoasă mult mai mică, vin întrebuintate foarte mult pentru iluminatul interior al locuințelor și al stabilimentelor industriale și publice, și chiar în exterior pe stradele secundare ale orașelor, și în punctele unde nu e nevoie de a se instala focare luminoase foarte intense, cari în același timp sînt și scumpe. L. cu arc voltaic dau o lumină de o intensitate de

mai multe sute de luminări, iar L. incandescente cele ordinare, de tipul descris mai sus, dau o lumină de intensitate mai mică decît o sută de luminări de obicei de 5, 10, 16, 20 și 32 luminări.

Lampodarii, oficiali bisericesci, cari se îngrijau de ținerea în curățenie și rînduială a candelor și a luminărilor numite »lampodar», adecă policandro de cele mari, întocmite pentru mai multe lumini sau candelă, și cari atîrnau de boltitura bisericeii. (Cf. Dr. G. Iacob, »Die Kunst im Dienste der Kirche»).

Lampreta de riu, (*Petromyzon fluviatilis*), un pește din ordinul cyclostomilor, e de forma unui țipar. n'are solzi, nici aripioare pectorale și ventrale. De culoare verzie-brună pe spate, galbinie-sură sau arginție pe de lături, alb pe burtă. Gura e rotundă, lîngă cap are 7 auri ce-i servesc la respirațiune (branchii). Ochiul au irisul galbin-pătăat. Lungimea 30—50 cm. Trăiesce prin rîurile Europei, Americii și Japoniei. Toamna intră din mări în rîuri, iar primavara, în Aprilie și Maiu, își depune ouele și piere după aceasta. Carnea e gustoasă.

Lampyrus, insect, v. Licnriciu.

Lămurire, (silvic.) numire cumulativă pentru aceluși tăieturi, cari urmează după tăietura însemnătoare cu scopul de a elibera suorescența de sub umbra copacilor. L. se face de regulă în mai multe rînduri și se poate aplica numai după ce masivul rarit prin tăietura însemnătoare a produs destulă și bună semănță, și după ce s'a desvoltat binișor suorescența.

Lâna, pîrul des cu care este acoperit trupul mai multor animale sugătoare. Sub L. se înțelege însă niai cu sama pîrul de oaie din care se prepară prin anumite proceduri stofele de lîna, precum: postavul, flanele și alte țesături. Calitatea lănei se deosebește în general după grosimea și lungimea firului, precum și după luciul, elasticitatea și nervul ei. Modul de viață, rassa și tratarea animalelor influințează asupra calității lănei. Astfel între soiurile europene excelează *L. spaniolă* dela oaia *Merino*. Mai este *L. germană*, *L. engleză*, franceză, italiană și *L. austro-ungară* așa numita: *bărsand*, *stogoasă*, *țigae* și *țurcană*. L. vine în comerțiu de regula așa cum este tunsa de pe oaie în lăni întregi, în cari se afla învelite lafele tunse, de pe cap, de pe picioare și de pe coadă. După modul de obținere deosebim lăna de o *tunsoare*, dacă oaia se tunde numai în Iunie, și de *două tunsori*, dacă provine sau dela tunsoarea de primăvară (*L. de iarnă*), sau dela tunsoarea de toamnă (*L. de vară*). *Mișele*, adecă lăna de oi țineră (cârlani), este fina, dar firele sînt fără nerv. L. dela oile taiate pentru carne, *smultura*, adecă lăna smulsă de pe piele, este de mai puțină valoare.

Lăndrie. Toate stofele țesute din lăna, precum și magazinul în care se vînd.

Lâna de aur, ordinul, (*Toison d'or*), ordin cavaleresc instituit în 1429 la Bruges de catră Filip cel Bun, duce de Bourgogne, în onoarea amantei sale Maria de Crumbrugge, al cărei pîr era auriu roșcaț. La început ord. era compus din 24 cavaleri, al căror număr se ridică la 50; mare maieștru era ducele de Burgundia. La stingerea casei de Burgundia, ea trecu la casa de Austria. Carol V o transmise regilor Spaniei.

Mai târziu Spania și împăratul Germaniei își disputara onoarea de mare măiestru, și de atunci, ordinul e conferit de o potrivă de regii Spaniei și de împăratul Austriei, având fiecare câte 20 de membri-cavaleri ai ordinului. Insemnele sunt o lână de aur atârnată de un lanț la gât de aur, compus din ornamente, litera B (Bourgogne) și pietri din cari ies scântei. [O. L.]

Lâna filosofică, oxid de zinc, obținut prin arderea zincului metal în aer liber. Din cauza asemănării cu lâna i-s'a țis de cei vechi astfel.

Lanark, (*Clydesdale*), comitat în sudul Scoției, 2302 km². cu 1.045,787 loc. (1891); pământul e bogat în cărbune, plumb și fier, deci are și industrie însemnată (cu centrul în Glasgow); **Capitala L.**, lângă riul Clyde, are 5537 loc.

Lănărița sau **Bumbăcărița**, numiri populare ale plantei Eriophorum latifolium Hoppe. (v. ac.)

Lanat, *lanuginos*, (botan.) acoperit cu peri lungi, subțiri și moi la pipăit, cum sunt s. e. frunzele de Stachys germanica, etc.

Lancashire, comitat la nord-vestul Engliterei, 4889 km². cu 3.926,798 loc. (1891); grandioase mine de cărbuni (se scot 20 milioane tone pe an), de aceea s'a dezvoltat aci însemnata industrie de bumbac, lână, mașine, fierării, etc. **Capitala Lancaster**.

Lancaster, capitala comitatului englez Lancashire, lângă Lune și canalul L. (165 km. lung), cu 31,038 loc. (1891); fabrici de bumbac și matasă; port și comerț maritim. L. e totodată capitala **ducăului L.**, care în evul mediu a fost dat ca feud unei linii mai tinere a familiei Plantagenot, care ocupase tronul țării între anii 1399—1461 și al carei reprezentant și acum are ședere și vot în cabinet.

Lancaster, titlu de conți și duci în Anglia, purtat de unele ramuri ale familiei domnitoare Plantagenet. Trei dintre L. au fost și regi (v. Henric).

Lance, armă de atac, întrebunțată de popoarele antice, compusă din un fier ascuțit fixat la capătul unei lungi coade de lemn. Cu perfecționarea armelor, L. nu se mai întrebunțează decât de cavalerie; capătul de jos al L. este vîrit într'un toc fixat la scara călărețului, iar la înălțimea mânei se află o curea.

Lance, *lancetă*, cuțit în formă de sulită cu care operezi prin înțepare și tăiere, sau vaccinezi.

Lancelot dela Lac, erou mitic germ., unul din eroii ciclului breton de tradițiuni despre regele Artus și masa rotundă, și subiectul a două romane, unul provençal și altul francez din secl. XIII, tradus și în alte limbi. Se numește dela Lac după țina Viviana, numită doamna Lacului, care l-a crescut după ce rămase orfan de tatal său, regele Ban, și l-a ajutat în aventurile lui.

Lanceolat, (botan.) în forma fierului de lance, adică lung eliptic, oblong, cu lungimea mult mai mare ca lățimea, ori cel puțin de două ori mai mare; s. e. frunzele de Salcie.

Lănceri, trupe de cavalerie armate cu lănci; ei apar mai întâi în Germania și Austria în secl. XVIII, iar în Franția în secl. XIX. După reboiul din 1870—71, Francezii vădend că trupele de lănceri nu le aduc serviciile la cari se așteptau, suprimarea aceasta armă, mai târziu însă se con-

stată că era suficient de a da lancea numai la oamenii din rândul întâiu.

Lancers, (*franc.*) (pronunță lansie), lănceri, nume dat unei varietăți de cadril (v. ac.) dansat de obicei de 4 părechi. Figurile 1, 3 și 4 sunt în măsura $\frac{3}{8}$, 2 și 5 în $\frac{3}{4}$.

Lancrăm, (magh. *Lánkerék*, germ. *Langendorf*), com. mare în Trs., cott. Sibiiu, 1613 loc. (1891) Români gr.-or.; școală cu patru învățători. Insemnată economie de câmp și viticultura. Varza dela L. se bucură de mare trecere.

Landau, *Marcu*, literat, n. 21 Nov. 1837 în Brody (Galiția), stabilit 1869 în Viena. A scris despre isvoarele »Decameronului« și autorul acestuia, despre literatura ital. la curtea vieneza, istoria lui Carol VI ca rege al Spaniei, etc.

Landau, trăsură mare pe arcuiri, cu patru roate; coperișul la mijloc se poate deschide și îndoi.

Lander, *Richard*, călător afric., n. 1804 în Cornwall; 1825 trece în Africa și în expedițiunea căpitanului Clapperton cercețează părțile de jos ale riului Niger și strabate până la Sokoto. După moartea lui Clapperton, din însărcinarea guvernului Angliei, cercetează mai intensiv riul Niger și constată, că acesta se varsă pe mai multe guri în golful Benin. În 1832 din nou pleacă spre a scruta mai departe riul Niger, însă e atacat de indigeni și rănit grav, în urma căreia răniri ț 1834. În cercețările sale a fost însoțit de fratele seu John n. (1807).

Landes, (*franc.*) stepe, pășuni, cu deosebire țărmurul francez al Golfului Viscaya dintre Gironda și Pirinei. **Departamentul L.** are suprafață de 9321 km². și 297,842 loc. (1891); 3 arondismente; capitala Mont-de-Marsan.

Landgraf (*comes provincialis*), titlul principilor în imperiul german vechiu. L.-ii erau egali în rang cu ducii.

Landolphia Beauv., (botan.) gen. de Apocynce cu vr'o 11 specii din Africa tropicală și australă, Madagascar, cele mai multe arbuști cățărători sau liane ce produc cauciu (v. ac.); așa este *L. Heudelotii* A. DC., *L. florida* Benth., *L. ovariensis* Beauv., *L. kirckii* Dyer, ș. a. [S. Șt. R.]

Landon, *Charles Paul*, pictor și critic francez, n. 1760 în Nonant, ț 1826. Fost elev al lui Regnault, mare premiu de Roma. L. e considerat ca un pictor mediocre, ale carui tablouri sunt reci, lipsite de desemn, deși avend un colorit fraged. Intre lucrarile lui picturale de căpetenie se citează: »Lección maternă«, »Vinerea și Amor«, »Paul și Virginia«. Intre scrierile lui: »Viața și operele pictorilor celor mai celebri din toate școalele«, etc.

Landor, *Walter Savage*, scriitor engl., n. 1775. El și-a făcut studiile la univ. din Oxford, unde student fiind a publicat un mic volum de poezii 1795. L. a plecat în Franția, apoi în 1816 a trecut definitiv în Florența, unde s'a ocupat cu scrierile sale: *Imaginary conversations of literary men and statesman* (1824, 2 vol.). Această scriere conține multe idei frumoase și adânci, pe lângă o mulțime de parodoxe și bizarării. L. a mai scris de altă parte poezii: »Gebir« 1798, Count Julian, o tragedie scrisă în 1812; *Pericles and Aspasia* (1836, 2 vol.); *Examiner*, în latinesce și colecția lui de poezii: *The last fruit of an old tree* (1854); *Heroic idylls and poems* (1863). Toate operele lui L. s'au publicat sub titlul:

W. S. Landor's works and life, (8 vol. Londra 1876). L. a murit 17 Sept. 1864 în Florența.

Landsknecht, soldați pedestrii, cari serviau pe plata și se recrutau numai din țerile germane. Împăratul Maximilian I a fost cel dintâiu, care cu scop de a înfrânge influența nobilimei, a format mai multe regimente de L. Înarmarea lor era analogă ca a Svițerilor, cu sulite lungi și cu spade mari, iar mai târziu și cu arme de foc. L. cari aveau un bun renume în secl. XV până XVI și lau stricat mai târziu, prin lipsa de disciplină, excese, etc. [Herbay.]

Lane, *butelia lui L.*, electrometru, ce servește pentru măsurarea lungimei scânteilor electrice și pentru determinarea gradului de încărcătură cu electricitate. L. nu e altceva decât o Butelie a lui Leiden (v. ac.), ale cărei armături sînt puse în legătură cu nisce globule; distanța acestora se poate schimba după plac.

Lanfrey, *Pierre*, istoric fr., n. 1828, † 1877. În parlament era aderent al lui Thiers, 1875 ales pe viața în senat. Scr. principale: »Histoire de Napoleon I« (5 vol. 1867—75) în care pe baza documentelor restoarță legenda napoleonică introdusă în istorie de Thiers. Op. complete i-au apărut în 1879 sequs.

Lang, 1) *L. Wilhelm*, literat germ., n. 16 Iulie 1832 în Tuttingen. Colaborator la »Münchener Allgemeine Zeitung«, apoi (dela 1860) redactor la »Schwäbischer Merkur« în Stuttgart. Versat cunoscător al literaturii italiene. 2) *L. Ludovic*, prof. univ., n. 13 Oct. 1849 în Budapesta. Reîntors dela studii (Berlin și Paris) a fost publicist (1880 red. la »Ellenör«, 1882 la »Nemzet«), apoi (1883) prof. de statistică la univ. din Budapesta. 1890 secretar de stat în ministeriul de finanțe, 1893 reîntors la catedră. 1896 vice-prezident al camerei până la 1898, când împreună cu Szilágyi și-a dat dimisia. Scr.: Statistica Ungariei (2 vol. 1884), Propunere pentru statorirea cutoei (1897), Naționalitățile în Ungaria și Austria. Dela 1897 consilier intim. 3) *L. Ambrosiu* din Langenthal, medicul de curte al lui Francisc Rákóczi II, pe care l-a însoțit și în pribegie. † 14 Iunie 1725 în Constantinopole.

Langavie, ornament arhitectonic în formă de flori și fructe.

Lange, *Friedr. Alb.*, filosof german și scriitor în științele economiei naționale, n. 1828, a trăit până la 1875 ca profesor la gimnasiu și de filosofie la universitățile din Zürich și Marburg. Adept al filosofiei lui Kant pe care a desvoltat-o într'un fel de subiectivism, și-a expus vederile sale în cea mai însemnata operă a sa: »Geschichte des Materialismus«, apoi în »Die Arbeiterfrage« și în »Grundlegung der mathematischen Psychologie.« [Pl.]

Langenscheidt, *Gustav*, librar și lingvist, n. 21 Oct. 1832 în Berlin, † 10 Nov. 1895. În companie cu Carol Toussaint (v. ac.) a publicat (1856) cursul de limba franceză și în formă de epistole (ed. 43 în 1893) și de limba engleză în aceeași formă (ed. 42 în 1893). A editat numeroase dicționare.

Langhedoc, v. Languedoc.

Langiewicz, *Marian*, conducătorul insurecțiunii polone din 1863; n. 5 Aug. 1827, † 11 Maiu 1887. 1860 a luptat în legiunea lui Garibaldi. 22 Ian. 1863 se pune în fruntea insurgenților poloni și

bate oștirile rusești, înaintând până la Zagos. Aici Rușii primind ajutor, L. a fost bătut, prins pe teritoriul austriac și internat în Tarnow, apoi în Iosefstadt. Elveția reclamându-l ca sudit al ei, a fost eliberat după doi ani de robie, a trăit apoi în Elveția și Constantinopole.

Lângoare, nume popular pentru Febra tifoidă (v. ac.).

Langrand-Dumonceau, *Andrieu*, conte papal, n. 1826; dela 1852 a înființat pentru »cristianizarea capitalului« 24 bănci în Belgia și străinătate, la cari a pierdut prin speculațiuni sume enorme. Fugit în America a fost condamnat 1879 în contumaciam la 15 ani robie.

Langsdorffia Mart., (botan.) gen de Balanophoree (v. ac.) cu 2 specii din America tropicală: *L. hypogaea* Mart. (în Mexic) și *L. Moritziana* Klotzsch et Karst. (în Grenada nouă). Trăiesc parasite pe rădăcini de Palmieri și Ficuși. Prima specie, fiind foarte avută în ceară, se folosește în Columbia la facerea torțelor și a luminărilor; indigenii din Brasilia folosesc suc proaspăt al rădăcinilor ei ca afrodisiac. [S. Șt. R.]

Languedoc, fostă provincie în sudul Franței, numita după dialectul francez dela sud; capitala Toulouse; 46,314 km². cuprinzând actualele opt departamente: Garonne super., Tarn, Aude, Hérault, Gard, Ardèche, Lozère și Loire super.

Canalul Languedoc (Canalul du Midi), canal în sudul Franței, ce leaga Garonne cu Mediterana, 242 km. lung.

Languente, (ital., fr. *Languissant*), lânguros sau lănced; L. termin întrebuințat în musică, pentru o expresiune și interpretare duioasă.

Langusta, rac de mare, v. Salinurus.

Lanifer, ce poarta lână.

Lanidae, (zool.) gen de păseri, aparținător ord. Păserelelor, cu ca. 250 specii. Afară de America de sud, India vestică și Seelanda nouă, se găesc pretutindea; se hrănesc cu insecte, șoareci și păseri mici. Lama de deasupra a ciocului e încărligată la virf și provăduță cu un dinte. Mai cunoscute sînt: *Lanius excubitor* L., *L. minor* Gm., *L. rufus* Briss., *L. collurio* L. Numele popular românesc pentru L. e: lupul insectelor sau șoi muș.

Lannes, (pron. lann), *Ioan*, general francez, duce de Montebello, n. 1769 în Lectoure. A fost văpsitor de odai; 1792 intra în armată și prin vitejie atrage atenția lui Napoleon. Avansează în scurt timp până la gradul de mareșal. În lupta dela Aspern avea comanda centrului; ranit aici fu dus la Viena, unde a murit 31 Maiu 1809. Monument în Lectoure.

Lannoy, *Guillebert de*, ambasadorul regelui francez Carol VI și al celui englez Henric V, cătră mai mulți principii orientali. A trecut prin Moldova, pe vremea lui Alex. cel Bun (1421), venind din Litvania, spre Cetatea Albă, și a pățit o mare calcare de hoți în drumul seup, pe lângă Nistru.

Lanolina, un amestec de colesterină, de consistența moale, aspect cremos, extras din seul de oaie prin eter. Punctul de fusiune 138°. Se întrebuințează în farmacie ca excipient.

Lansada, (fr. Lançade), nume dat săriturii calului, când acesta se ridică și sare înainte în forma unui arc. **Lansare**, a împinge, a emite.

Lanskenet, v. Landsknecht.

Lanț electric sau *baterie galvanică*, lanț format din mai multe pile electrice.

Lanț de măsurat este obicuinuit de 10 stânjini sau 20 m. lungime după măsura legală a țerii, și împărțit în unitați, cari sunt marcate cu verigi de aramă. Cu lanțul se măsoară direct distanțele mai mari dintre două puncte pe fața pământului. În timpul mai nou se preferă la măsurătoarea distanțelor panglicele de oțel, cari sunt late ca de 2 cm. și lungi de 10 sau 20 m. și împărțite în metri, jumetați de metri și decimetri. Ele sunt mai portative și mai exacte.

Lanț, măsură de suprafață, identic cu jurgul (v. ac.).

Lantana L., (botan.) gen din familia Verbenaceae; are 40—50 specii prin America tropicală și subtropică, puține în Africa și Asia; toate sunt arbuști sau ierburi înalte, unele odorifere, cu flori albe, portocalii, roșii sau multicolore și cu fructul o drupă. *L. brasiliensis* Link, ce crește în Brasilia, se folosește aci ca antipiretica și contra frigurilor intermitente, iar alte specii ca *L. Camara L.*, *L. lilacina* Desf., *L. Selloviana* Link et Otto, se cultivă ca decorative, iarna în florarii, vara în aer liber.

[S. Șt. R.]

Lanternă lui Aristotel, (zool.) un aparat masticator cu care este înarmată gura Echinidelor. v. și *Laternă magică*.

Lanțeta, instrument chirurgical pentru împuns și tăiat, subțire cu două taișuri.

Lanuvium, în antichitate oraș în Latium, lângă Via Appia, pe la 338 a. Chr. municipiu roman; renumit prin templul Iunonei Sospita.

Lanza, *Giovanni*, ministru ital., n. 1815, † 1882. 1855 ministru de instrucție, 1858 de finanțe sub Cavour, 1864 de interne sub La Marmoră, 1869 ministru-president. Sub el s'a votat legea garanției (pentru papa) și s'a transpus rezidența din Firenze în Roma. 1873 demisionat.

Lao, (*Laua*), popor în interiorul și nordul Indiei inferioare, cu deosebire în Siamul de nord (aci 1 mil. capete).

Laodameia, (mitol.) v. *Protesilaos*.

Laodike, în mitol. grc. fata lui Priamos, rege în Troia; alta L. a fost fata lui Agamemnon și a Klytämnestrei.

Laodikeia, (*Laodicea*), oraș în Frigia, lângă râul Lykos; aci s'au ținut sinoade la 363 și 476. La 1402 a fost distrus.

Laokoon, un preot al zeului Apollon, care a sfătuit pe Troiani, sa se pazească de calul de lemn, ce Grecii l-au lăsat în Troia (v. ac.), pentru ce a fost sugrumat împreună cu doi fii ai săi de doi șerpi monstruoși. *Grupa Laokoon*, una dintre cele mai renumite opere ale plasticeii grecesci, lucrată de sculptorii Agesandros, Polydoros și Athenodoros. Desgropată la 1506 în Roma; ați în Vatican.

Laomedon, în mitol. grc., fiul lui Ilos, tata lui Priamos, rege în Troia, și al Hesionei, pe care a expus-o balaurului. În resboiul asupra Troiei L. cade cu toți fiii săi, afara de Podarkes. El a avut multe turme, pe cari însuși Apollon le-a pastorit pe muntele Ida.

Laon, oraș fortificat în Franția, capitala departam. Aisne, 12,959 loc. (1891). Aci a bătut Blücher pe Napoleon în 9 și 10 Martie 1814. Citadela fù aruncată în aer la 1870.

Lao-tse, (*Laokiün*, *Lipeyang*), un înțelept chinez, întemeietorul sectei chineze *taotiste*, n. ca. 565 a. Chr. În »*Tao-the king*« (Legea virtuții) presintă drept scop principal al omenirii: apropierea cât mai mult de vecinul și cu mintea omenească nepătrunsul Tao (virtutea). »*Tao-the king*« e tradus și explicat în limba germană de Strauss (Lipsca 1870) și Plänkner (Lipsca 1870), iar în limba franceză de Julien Stanislas »*Le livre de la voie et de la vertus*«, (Paris 1842).

Lăpădare, v. *Abortus*.

Laparotomie, deschiderea abdomenului (pân-tecelui, burtei) pentru a scoate puroiul, pe când în *Cesarotomia* să scoate fătul din uter (matrice). Asepsia și antisepsia riguroasă de ați face ca mai toate L. reușesc.

La Paz, (*La Paz de Ayacucho*), capitala Boliviei (America de sud), între muntele Illimani și lacul Titicaca, la înălțime de 3648 m. deasupra nivelului mării; 45,007 loc. (1892); universitate; în apropiere mine de aur.

Lăpădatu, *Ioan Al.*, poet și scriitor român, n. 6 Iulie 1844 în Colun lângă Sibiu, din părinți țerani. A studiat la gimnasiul rom.-cat. de stat din Sibiu până 1868. În lipsa mijloacelor materiale de a-și pute continua studiile, L. pleacă la Bucuresci. Prin câteva încercări literare, mai cu samă versuri, pe cari le publicase în *Familia*, »*Albina Pindului*« și în ziarul »*Traian*«, el atrase în scurtă vreme asupra sa atențiunea mai multor bărbați de distincțiune din România. În toamna 1868 L. fù trimis de soc. »*Transilvania*« la Paris, ca să-și continue studiile, ascultând cursuri de literatură și de filosofie. Aici reniase L. până la 1870, când în urma erumperei resboiului francez-german trecu la Bruxela, unde luă la 1871 doctoratul în litere și filosofie, și apoi în toamna aceluiași an fù ales profesor de filologia olasică la gimnasiul din Brașov, unde remase până la moartea sa, 25 Martie 1878. L. își începù activitatea sa literară încă fiind pe bancile liceului din Sibiu; unele din încercările sale în versuri apărură încă pe la 1866 în »*Familia*«; aceste încercări le continuă el și în capitala franceză, cari apărură tot în »*Familia*« și în ziarul »*Traian*«; deși a murit tinăr a lăsat după sine un număr însemnat de lucrări în versuri și prosă, cele mai multe imprasciate prin diferite foi; puține numai dintr'însele sunt adunate în cele două cărțicele apărute la Brașov: una întitulată »*Încercări în literatură*« (1874) și a doua: »*Asupra situațiunii*« (1877). Cele mai multe din piesele în versuri ale lui L. sunt poesii lirice, dar deși lirismul poetului nu înfățișează acele manifestari puternice ale sufletului, însoțite de o adâncă reflexiune, ca la poezii de mai târziu, totuși poeziile lui nu sânt lipsite nici de sinceritatea simțirei, nici de căldura expresiunei, nici de viciociunea expunerii. Drama »*Tribunul*«, publicată mai întâiu în »*Familia*« și apoi reproducă în »*Încercări în literatură*«, este o încercare ne-suceasă. Cărțica »*Asupra situațiunii*« dă mai multe articole de cuprins social și pedagogic, reproduce din »*Oriental Latin*«, la care L. era unul din primii colaboratori. Ultima întreprindere literară a lui L. e »*Albina Carpaților*«, una din cele mai bine redigiate foi beletristice în Transilvania, întemeiată în înțelegere cu editorul Visarion Roman, pe care L. o conduse din

Ang. 1877 până în Martie 1878; în această foaie publică el patru romane istorice din trecutul poporului român intitulate: Amor și resbunare, O tragedie din zilele bătrâne, Moartea lui Asan și O dușmănie cu bun sfârșit, câteva poezii, două schițe de călătorie și altele. (Cf. A. Bârseanu, Ioan L. discurs comemorativ, în Anuarul XXXIV al gimnasiului mare public român de rel. gr.-or. din Brașov 1898).

Lapérouse, Jean François, celebru navigator frc., 1741—88; ca ofițier al marinei militare a făcut mai multe campanii în contra Englezilor. La 1782 guvernul francez îl trimise cu vasele »Boussole« și »Astrolabe« pe urmele navigatorului englez Cook; a trecut Capul Horn, se urcă apoi dealungul coastei americane; trecu Oceanul în insulele Sandwich și de aci în Asia, unde descoperi *strimtoarea* ce-i poartă numele; se întoarse spre sud în Oceania și în cele din urmă fu ucis de selbategi în insulele Hebride, fara sa se scie nimic despre soarta expediției până la 1826, când un navigator engl. descoperi în fundul mării, la insula Vanikoro, resturile expediției. [B.]

Lapidar, (*lat.*) de forma inscripțiilor sapate în piatra. *Litere lapidare*, literele unciale sau majusculele, în cari se faceau inscripțiile sapate în piatra: *Stil L.*, fig. stil concis.

Lapidatiune, ucidere cu pietri.

Lapides cancri astaci sau *Oculi cancri astaci*, vulgar ochii de rac, concremente văroase formate în stomacul racilor, se întrebunțau odinioară în medicină ca absorbant și antiacid.

Lapis, piatra iadului, nitrat de argint, ce se întrebunțea mult la cauterizarea, arderea ranelor. Și la granulațiile și inflamațiile ochilor se întrebunțea din timpuri clasice.

Lapis Lazuli, mineral, un sulfosilicat aluminos de sodiu, rar cristalizat, mai în totdeauna în mase opace, de un albastru f. frumos, ce variază între alb de indigo și alb-verduț. E în general asociat cu pirită în calcaruri. Se exploatează în Badakshan pe Oxus (nord-est Afganistan), pe lacul Baikal, în Chili, munții Albani. Se întrebunțea în bijuterie și ca piatră de ornament. Mai înainte var. alb. pulv. au fost întreb. ca culoare ultramarin.

Lapis crucifer sau *chiastolit*, varietate de analusit, ale carei secțiuni transversale permit a distinge o cruce în interiorul cristalului.

Lapis tiburtinus al Romanilor e travertin, un tuf calcar.

Lapis manalis, în mitol. romană o piatră, ce s'a conservat în templul lui Mars; ea avea formă de cilindru, și preoții în timpul secetei o rostogoliau prin Roma, ca să vina ploaia (v. Aquilicum). [A.tm.]

Lapis philosophicus, piatra înțelepciunii, piatra filosofală numiau cabaliștii și alchimiștii evului mediu mijlocul de a preface ori ce materie în aur, mijlocul prin care se pot înlătura din corp toate relele și prin care se poate reinoua viața. Tot așa se numia și mijlocul universal de soluțiune (*menstrum universale*). Cu acest înțeles expresiunea se afla chiar într'o scriere atribuită lui Aristoteles: De practica lapidis philosophici. În înțeles figurat sub »piatra înțelepciunii« se înțelege astăzi puterea și agerimea spiritului de a afla cu înlesnire mijlocul pentru rezolvirea

vr'unei probleme, deslegarea vr'unei chestiuni pnsă în discuțiune. [Pl.]

Lapithii, în mit. grc. un popor selbateg pe muntele Peneios în Thessalia. Se șicea, că L. se derivă dela *Lapithes*, un fiu al Apollon și că au trăit în resboaiie cu Centaurii. Mai târziu au fost respinși în partea nordică a muntelui.

Laplace, Pierre Simon, marquis de, matematic și astronom frc., n. 28 Martie 1749 în Beaumont-en-Auge, depart. Calvados și † 5 Martie 1827 în Paris. Mai întâiu a fost prof. la școala militară din locul său natal, de unde ajunse în Paris ca examinator la corpul de artilerie; câțva timp a fost și ministru de interne. L. s'a ocupat mai cu samă cu chestiuni astronomice și în scrierea sa »Traité de la mécanique céleste« (1799—1825) a cercat sa deie soluțiune pe cale analitică tuturor problemelor astronomiei mai noue. L. a dovedit pentru prima dată stabilitatea depărțirilor medii ale planeteilor dela soare, variațiunea mișcării sateliților lui Iupiter, perturbațiunilor planeteilor Iupiter și Saturn. Mai celebru a devenit însă prin descoperirea sistemului său cosmogonic. Scr.: *Traité de la mécanique céleste*, 1799—1825; *Exposition du système du monde*, 1796; *Théorie analytique des probabilités*, 1812.

La-Plata, 1) oraș și capitala provinciei Buenos-Ayres, în America de sud, republica Argentina, are 65,000 loc., între cari sunt mulți Francezi și Germani.

2) *Rio de la Plata* (»riul de argint«), estuarium în America sudică, format din confluența râurilor Parana și Uruguay, 320 km. lung, 225 km. lat; basiful 4.040,000 km².

Laponi, popor din seminția finn-ugrică, în regiunea nordică a peninsulei scandinave, cam 25,000. Se ocupa cu pescaritul și vînatul; în parte trăiesc viață nomadă, fiindu-le unica avere ciopoarele de cerbi-elani și reni. Teritorul locuit de L. aparține Svediei, Norvegiei și Rusiei. (v. Tipuri asiatice, tom. I., pag. 287.)

Laponia, țeara locuită de Laponi, la nordul Europei; în privința politică L. e împărțită la trei țeri: *Lappmark* cu 6848 loc. aparține Svediei; *Finnmarken*, cu 18,287 loc. e a Norvegiei, iar restul (Finlauda de nord și peninsula Kola) cu ca. 3400 loc. e a Rusiei.

Lappa, (bot.) *Arctium L.* (v. ac.)

Laprade, Victor de, poet frc., (1812—1883), stă cu totul sub influența lui Lamartine. Poema sa cea mai remarcabilă se numește »Psyché«. Fû ales academician în locul lui A. de Musset. L. a mai publicat: »Odes et poèmes«, »Poèmes évangeliques«, »Le livre d'un père«, etc.

Lapsana L., sin. *Lampsana* Jus., (botan.) mic gen din fam. Compositelor, trib. Cichoriaceelor, cuprinde vro 3 sau 4 specii de plante erbacee anuale cu frunze alterne, cu flori galbene, dispuse în mici capitule homogame liguliflore, cari la rândul lor sînt și ele dispuse în panicule laxe. În părțile noastre crește prin tufșuri și paduri. *L. communis* L. numită de popor Sgrabunțică, Salata cănelui, Iarbă de sgaibă, Iarba sgaibeii. [Z. C. P.]

Lapsi, (*lat.*) nume dat în vechime creștinilor, cari sub presiunea persecuțiunilor păgâne s'au lapădat de creștinism.

Lapsus, (*lat.*) eroare, cadere; *Lapsus Calami*, v. Calamus.

Lăptăria sau industria modernă a laptelui a luat o dezvoltare enormă numai în timpurile din urmă dela anii 1870 încoace dela inventarea sistemelor de a smântăni laptele dulce prin forța centrifugala, care a dat loc la o industrie din cele mai grandioase și pretutindenea a pașit principiul asociațiunii în locul producțiunii particulare și de casa. Lăptăriile mari cooperative sunt ași adevărate fabrici, cu clădiri, instalațiuni tehnice, mașinerii, daraveri banesoci, etc. L. mari societare prelucrează zilnic între 2—10,000 litri de lapte, pe cari îl transformă prin forță de abur, apa ori cu motor de benzin în unt și brânzături, pentru a-i da o valoare mai mare sub un volum mai mic, și a spori conservarea și transportabilitatea laptelui. Prin forța centrifugala se alege smântâna din laptele dulce fără a-l lasa să se stringa ori înăcrească, și apoi îl smântănește până la 0.25%, pe când la sistema veche tot mai rămânea 0.5—0.75% de unt în el. Din laptele astfel smântănit se produce și un unt fin de un gust și aromă delioată, care îl face apt pentru comerțul mare în stare proaspătă sarat ori nesarat. Sistemele mai des usitate la smântânirea laptelui sânt: Separatorul lui de Laval; centrifuga daneză a lui Wain și Burmeister; centrifuga de lapte a lui Lefeld și Leutsch, 1885, și sistema mai veche a suedezului Svartz, prin punerea laptelui în băi cu apă rece.

Lapte, lichidul secretat de glandele mamelare ale femeii și ale animalelor mamifere de sex femeiesc după născerea fătului, destinat a constitui primul lui aliment; luat dela unele animale domestice (vacă, bivoliță, caie, capra) prin mulgere regulată. L. servă și pentru hrana camelelor de toate etașile. Pentru copilul nou-născut L. de femeie este singurul aliment potrivit, din cauza că conține în proporțiune justă materiile necesare pentru formarea corpului omenesc, pentru înlocuirea substanțelor lui pierdute, pentru întreținerea funcțiunilor vitale. Pentru omul adult sănătos L. diferitelor animale nu poate servi ca aliment exclusiv, din cauză că materiile nutritive ale L.-lui sânt diluate cu o cantitate prea mare de apă, astfel ca omul adult ar trebui să consume $4\frac{1}{2}$ litri de lapte pe zi, cantitate pe care n'ar pute să o digere, să o utilizeze complet; pe lângă alte mâncări și ca constituent al diferitelor bucate, L. este un aliment prețios și pentru omul adult, și popoarele civilizate cari produc și consuma cantități mari de L., ca Suedezii, Olandezii, parte din Germani, prosperă. Este regretabil, ca în România producțiunea și consumul de L. sânt slabe, că țeranul ca și proprietarul mare concentrează toată activitatea în cultura cerealelor și neglijează crescerea vitelor, producerea de carne, de lapte și de derivatele laptelui, că vaca țeranului dă puțin lapte, din cauza că nu este îngrijită, că nu este ținută curată, nu este bine adaptată și nu de ajuns hranită. Prin satele române este prea mic numărul vacilor cu lapte cari ar pute da hrana copiilor, mai ales celor de curând înțărcați, și tocmai nutrirea copiilor mici cu alte alimente în loc de L. este cauza deselor gastro-enterite mortale. L. este un lichid alb sau alb-gălbui, cu gust dulceag, cu miros caracteristic, o emulsione a untului, o soluțiune apoasă de albumină, caseină, lactosă (zahar de lapte) și de saruri mi-

nerale în cari încătă globule mici de unt. Proporțiunea acestor materii variază nu numai la diferite genuri de animale, ci și la animalele de aceeași specie după timpul petrecut dela născerea fătului, după hrana și îngrijirea animalului, după sănătatea lui, după timpul când L. a fost muls (seara laptele conține mai mult unt decât dimineața). Femeia dă în termin mediu 1 litru și jumătate de lapte pe zi; vaca dă 5—30 litri pe zi timp de 150—360 zile. Vacile și bivolițele castrate (caror s'au scos amândoi ovarii) dau lapte și 2 ani. Greutatea specifică a laptelui variază dela 1.029 până la 1.034 (apa = 1.000). Compoziția medie a diferitelor feluri de L. este cea următoare: 100 părți de L. conțin:

	Apă	Caseină	Album.	Unt	Zahăr	Săruri miner.
L. femeiei	87—	0.60	1.25	3.90	6—	0.45
„ vacii	87—	3—	0.50	3.70	4.80	0.70
„ bivoliței	84—	3.50	0.50	7—	4—	0.87
„ măgăriței	89.50	0.67	1.55	1.64	6—	0.50
„ caprei	87.30	3—	0.50	4—	4.40	0.80
„ caiei	81.30	5—	1—	6.80	4.70	0.80

Substanțele minerale conținute în lapte sânt: potasă, sodă, calce, magnezie, oxid de fier, acid fosforic, acid sulfuric și chlor; L. de femeie conține mai multă potasă, acid sulfuric și chlor, L. de vacă mai multă calce și acid fosforic. L. de femeie are reacțiune alcalină, L. de vaca reacțiune amfoteră (în același timp alcalină și acidă), L. animalelor carnivore reacțiune acidă. Colostru se numește L. gros dela finele gestațiunii, sarac în caseina, bogat în albumină și în saruri minerale, care are o acțiune purgativă; după facere se restabilește compoziția normală a L.-lui. Compozițiunea L.-lui de femeie difere de a cea de vacă, este dar natural, că în primele luni ale vieții copilul nu se poate bine hrani cu L. de vaca nemodificat, i-se adaugă dar 18% apă și 2.5% lactosă (zahăr de L.), Gärtner mai adaugă și o mică cantitate de unt, separat cu ajutorul aparatului centrifug. Această modificare este greu de executat afară de laboratorii speciale, cari dau garanții de operațiune corectă; afara de aceasta caseina L.-lui femeiesc coagulează în prezența acizilor stomacului, formând flocoane subțiri, cari se disolva lesne, deoarece caseina L.-lui de vacă închiagă în bucați groase, cari se digeră anevocie. Apoi după ieșirea din glandele mamelare L. se descompune lesne dacă nu este bine conservat, de aceea trebuie să recurgem în primele luni ale vieții copilului la nutrirea lui artificială cu L. de vaca numai în cazul extrem, când mama copilului se află în imposibilitatea absoluta a alăpta singură copilul și când n'are mijloace a-i procura o doica. Femeia este datoră să-și alăpteze singura copilul și numai unele beale o pot scuti de împlinirea acestei datorii. Mortalitatea copiilor proprii ai doicelor este excesiv de mare din cauza nutrirei lor iraționale.

Decarece la alăptarea naturală L. intră direct și nemodificat din sfîrcul țîței în gura sugarului, la nutrirea artificială, în lungul drum se face dela țîțela vacii sau ale bivoliței până la buzele copilului, L. are multe ocațiuni a se descompune și a se infecta. Dela ujerul necurățit al vacii, dela mâinile nespălate ale persoanei care o mulge, dela vasele rău întreținute în cari se culege și

se transportă L., din atmosfera murdară a localelor în cari se pastreaza, din apa infectă cu care se falsifică L., întră întrînsul diferiți microorganismii cari provoacă fermentarea lui și formarea de corpuri noi, în parte de natura toxică, cari n'au existat în L. curat, corpuri capabile a produce intoxicațiunea organismului fraged al micului copil, diferiți germii patogeni, capabili a provoca boale infecțioase. Chiar în L. curat și bine conservat se observă după un timp oarecare prefaceri spontanee, caseina se separă dela celelalte constituante și apoi se pot deosebi trei straturi: deasupra smântâna (crema), care cuprinde cea mai mare parte a untului din L.; la mijloc serul L.-lui, bogat în lactosă și în saruri minerale; la fund cea mai mare parte a caseinei L.-lui. Dintre bacterii, cari după intrarea lor accidentală în L. produc stricarea lui, este cel mai comun bacilul acidului lactic care transformă lactosa în acid lactic, și dacă fermentațiunea înaintează se nasce și acid acetic și alcool. Când cantitatea acidului lactic a ajuns la 2%₀₀ L. coaguleaza. L. închiagă și după adăugire de ori care alt acid, de alcool ori de chiag, stomac de miel sau de vițel uscat, de care se servă ciobanii la prepararea casului; cu 1 gram chiag se pot coagula 30 litri de L. Chimistul francez Duclaux a găsit în L. rău conservat, mai ales în acela ținut în localuri calde, mai multe alte fermente aerobii (cari traiesc numai în prezența aerului), dintre cari cele mai importante sînt: *Tyrothrix tenuis*, *T. filiformis*, *T. geniculatus*, *T. distortus*, *T. turgidus*, *T. scaber*, *T. virgula*, cari modifică calitațile albuminei și caseinei din L., și mai multe specii de *Tyrothrice anaerobii* (cari traiesc fără aer) în L. care începe a putrezi. Acești microorganismii produc în L. substanțe toxice, cari explică vărsaturile și diareele choleriforme, observate mai ales în timpul verei la copiii mici hrăniți cu L. rău conservat. Diferite boale ale animalelor cari ne dau L. îi pot comunica calitați vătămătoare, mai ales dacă boala s'a localizat în uger; în general însă aceste calitați sînt moderate prin fierberea prelungită a L.-lui. Boalele cari în această privință ne intereseaza sînt: Febra aftoasa (durerea de gură și de unghii), Dalacul (Pustula maligna, Cărbune), Turbarea, Cancerul, Febrea puerperala și alte Septicemii, Tuberculoza. Se impune dar pe de o parte controlul sanitar (veterinar) eficace al grajdurilor, al producătorilor și comercianților de L., priveghierea procedarei la mîlgere (spălarea metodică a ugerului, a mînilor, a vaselor, filtrarea L.-lui prin pânză curată, culegerea lui în vase curate, în local curat și recoros), iar pe de alta trebuie sa se recomande consumatorilor fierberea L.-lui, să se oprească pe cât e posibil mîncarea de L. crud. L. a fost acuzat ca serva drept mediu pentru transmiterea unor boale infecțioase, ca dacă într-o casă a apărut Scarlatina, Pojar, Variola, Febra tifoidă, Difteria, Cholera, L. care vine din aceea casa, transportă boala în casele consumatorilor; în asemenea casuri sau laptarul însuși constituie vehiculul de transmitere, sau vasele de L. au fost spalate cu apa murdara care conținea germii boalelor în chestiune.

Pentru distrugerea microorganismilor din L., încălzim L. proaspăt timp de o jumătate ora

la 65°—70° C, punînd vasul cu lapte într'un alt vas mai mare umplut cu apă fierbinte, această încălzire ajunge pentru casurile ordinare, prin ea să omoare bacteriile Tuberculozei, Febrei tifoidae, Cholerei, ale supurațiunei, nu însă și spori bacteriilor. Unii igienisti mai exigenți recomandă sterilizarea L.-lui proaspăt prin încălzirea în timp de o oră cu ajutorul de vapori fierbinți, după Hueppe și Soxhlet la 100° C, după Pasteur la 120° C. La încălzirea până la 120° C se modifică gustul și aspectul L.-lui și unii spori rezista chiar la aceasta temperatură; este dar necesar să îngrijim ca L. să provina dela animale sănătoase.

L. se falsifică: prin scoaterea smântînei și vîndarea L. lipsit de unt drept L. complet; prin adăugire de apă; prin amîndouă manipulați de odata (sustragerea de smântîna și adăugirea de apă); prin amestecarea cu făină ori cu scrobeala a L. decremat sau diluat cu apă; prin adăugirea de materii conservatrice cari opresc fermentarea și prin urmare coagularea L., ca Soda, Bicarbonat de Soda, Acid boric, Acid salicilic, Acid benzoic, Formalina (Aldeida formica). La examinarea L. se cercetează mai întăiu aspectul, culoarea, consistența, odorea, gustul și cu Lactodensimetrul greutatea lui specifica. L. de vaca natural are greutate specifică de 1.029—1.034, L. de bivoliță de 1.032; după adăugire de apă greutatea specifică a L. scade; după scoaterea smântînei greutatea lui specifică creșce; iar în cazul când L. a fost falsificat deodată prin departarea smântînei și prin adăugirea de apă, greutatea lui specifică poate fi aceea a L. normal. Singura examinare cu Lactodensimetrul este dar suficientă numai în cazul negativ, când rezultatul nu corespunde cu densitatea L. normal, iar în cazul când densitatea este normală trebuie să completăm examenul prin determinarea chimică a cantității de unt, să constatăm prin reactive chimice prezența diferitelor substanțe conservatrice. În Regatul Român este oprită atît vîndarea de L. smântănit (L. din care s'a scos smântîna) precum și adăugirea de materii conservatrice și antiseptice chiar în cantitate minimă. L. constituie un bun aliment sub diferite forme: ca L. dulce, smântîna dulce, smântîna acra, L. acru, L. covăsit, iaurt, L. bătut, Kefir (L. acrit prin adăugirea unui ferment de acid lactic special, bacil caucasic), asemenea ne dau derivatele L.-lui: untul, brînză, urda, cașul dulce, cașcavalul alimente prețioase. Serul de L., lichidul bogat în lactosă (zahăr) și în sarurile minerale ale L.-lui se întrebuițează la gătirea unor mîncări și pentru îngrășarea unor bolnavi slabi. Conservarea L.-ui este dificilă, din cauză că conține o cantitate mare de apă și că la evaporarea ei încheaga parte din caseină și albumiă, formînd pe suprafața fierturei o peliță care se departeaza pentru ca sa nu opreasca evaporarea ulterioara. În unele conserve de L. aceasta pierdere este îndreptată prin adăugire de albuș de ouă. L. elvețian condensat mai conține 8% zahăr cristalizat. Nici nua din conservele de L. nu cuprinde toate constituantele L.-lui în aceeași proporțiune ca în L. normal. L. se poate pastra nestricat mai multe zile la temperatura scăduta de cel puțin + 7° C., mai ales dacă a fost fierț. Încercările făcute cu înghețarea L.-lui și cu

transportarea lui în bastimente și vagoane frigorifere n'au dat până acum rezultate practice. În multe orașe mari există stabilimente speciale, conduse de oameni înzestrați cu cunoștințele necesare, aflate sub controlul scrupulos al administrațiunii sanitare, cari pun în comerț în vase închise ermetice diferite feluri de L. a cărui puritate este garantată, care provine numai dela animale sanatoase și care a fost muls și umplut în vase cu toate precauțiunile de asepsie; ele vînd pe lângă L. natural, L. sterilizat, imitațiune L.-lui de femeie preparat după indicațiunea lui Gaertner, puse și în sticlule mici de câte 150 grame, pentruca prin destuparea repetată a unui vas mare și prin transfuziunea L.-lui în sticlule mici să nu i-se dea ocaziune a-se infecta prin germii cari încoată în atmosferă. Acele stabilimente se serveso la fabricarea L.-lui lui Gaertner de aparate centrifuge pentru separarea untului; trebuie să se interdică ca residuele scoase din aparat, bogate în microorganismi, să nu fie întrebuințate pentru hrana animalelor, spre a nu se da ocaziune la infecțiuni noi mai ales de natură tuberculosă. Dintre surogatele de L. cel mai răspândit este faina Nestle, pulvere groasă preparată din pesmeți muiți în L. curat; stomacul copiilor mici încă nu produce fermentul diastatic necesar pentru digerarea alimentelor amidacee, de aceea faina Nestle nu se poate da copiilor în primele 5—6 luni ale vieții.

(Lit.: I. Felix, Crescerea igienică a copiilor, instrucții populare pentru mame. Bucuresci, Imprimeria statului 1882; Regulamentul asupra privegherii sanitare a alimentelor și beuturilor. Bucuresci, Imprimeria statului 1895; Instrucții pentru controlul și examinarea laptelui din comerț. Bucuresci, Imprimeria statului 1897; S. Stoica, Dietetica populară. Brașov, 1897; P. I. Oceanu, Ovariotomia la iapă, vacă, bivoliță, scroafa și cățea. Bucuresci, 1899; A. Poltzer, Analisa alimentelor și beuturilor. Bucur., 1900; Ecaterina Arbore-Ralli, Mama și copilul. Bucuresci, 1900; D. Buzenchi, Priviri critice asupra agriculturii și prășilei vitelor. Iași, 1900.)

[I. Felix.]

Lapte de magnesia, soluție zaharoasă, amestecată cu magnesia carbonică.

Laptele cănelui și laptele cucului, numiri populare ale mai multor specii de Euphorbia L., și mai cu samă ale speciilor: Euphorbia helioscopia L. și Euphorbia plathyphylos L.

Lapte vaginal, un cosmetic pentru piele, compus din Tinctura alcoolică de reșina de Benzoe amestecată ou apă.

Lăptuci, numele vulgar al plantei alimentare Lactuca sativa L. (v. ac).

Lăptucu oalei, numirea populară a plantei Tellekia speciosa Bmg. (v. ac).

Lăpuș, **Munți**, grupă de munți în Ungaria, în regiunea, unde vin în atingere oomitatele Maramurș și Solnoc-Dobăca. Piscul cel mai înalt e **Prislopul** (1336 m.). Se compune din trachyt; în el se află mine în mai multe locuri.

Lăpușul unguuresc, (magh. Magyar-Lápos) comună mare în Trs., cott. Solnoc-Dobăca; 2014 loc. Români și Maghiari; are judecătorie cerc., preștură, școala elementară română gr.-cat., etc. și târguri de țeara vestite.

Lăpușul românesc, comună mare, cott. Solnoc-Dobăca, 2708 loc. Români în majoritate și Magh., cu turnătorie de fier.

Lăpuș, **protopopiat** gr.-cat., aparținător diecesei Gherlei. Se compune din 12 parochii și câteva filii, cu 10,696 de oredincioși.

Lăpușata, com. rur. în Rom. j. Valcea, compusă din 4 căt. cu 1853 loc. (Dicț. geogr. 1893), cari se ocupa cu agricultura și prășirea vitelor; se cultivă și gândacii de mătasa; com. are 4 biserioi și o școală.

Lăpușna, 1) L. sau *Lopușna*, afluent al Prutului și vechiu ținut în Basarabia. Rîul L. curge în județul Bălți, posedă un braț cu numele Mărză. Tot în acelaș județ se mai află și un sat cu numele Lopușna, care are preste 2000 loc. Români.

2) **Lăpușna** sau *Lopușna*, sat în Bucovina, renunit ca loc de calde reci și de recreațiune; atenență la parochia Berhomet pe Sireta, moșie boierească în căp. și j. Vijniții, are 1090 loc. (835 ort.-or., 136 rom.-cat., 119 mos.), o școală primară, stațiune de cale ferată.

Lăpușneanu, *Alexandru*, domnul Moldovei, v. Alexandru, IV. 7), tom. I., p. 101 b.

Lăpușnic, 1) L. com. mică în Banat, cott. Caraș-Severin, 1986 loc. (1891) Români; hotar 9589 jug. cat. 2) L. com. mică în acelaș comitat, 275 loc. Români; hotar 2233 jug. cat. 3) L. (ung. *Lapušnyak*), com. mică în Trs., cott. Hunedoara, 557 loc. Români; hotar 1617 jug. cat.

Lăpușnicel, com. mică în Ung., cott. Caraș-Severin, 739 loc. Români, hotar 3012 jug. cat.

Lar, (*Hylobates Lar*, *Simia longimana*), numit și gibbon cu mâni albe, o maimuță din genul Jibonilor (hylobates), fam. Catarrhinelor, ord. Pitheciilor. Are părul negru sau galbiniu, înalt de vr'o 90 cm. Traiesce în peninsula malaica și Tenasserim.

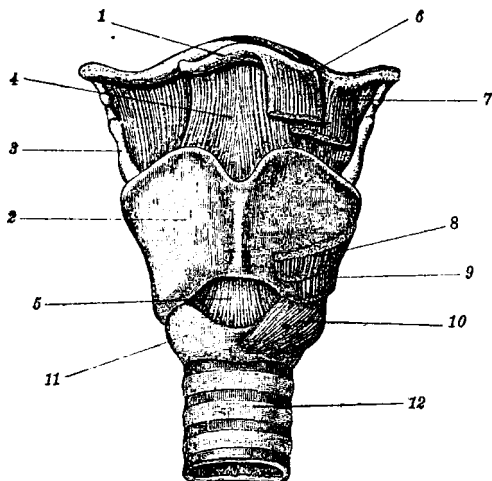
Lara, (*Larunda*), o țeitate veche latină, țeitate a pamîntului, morții și a tacerii. După un mit mai nou, L. a fost o nimfă, care a descoperit lunonii tainele lui Iupiter cu țina Iuturna, pentru care Iupiter i-a rapit graiul, iar Mercurius a dus-o la Manii din lumea de jos, însă a iubit-o și ea i-a născut pe Lari (Lares). [Atm.]

La recherche de la paternité est interdite, (*fr.*) o regula de drept civil și de ordine publica, regula care există și în cod. civ. român., la art. 307. Astfel, un copil n'are voie să dovedească cine e tatăl său, dacă mama sa l-a născut în timpul pe când nu era casatorita. Totuși, la cas de rapire a mamei, când epoca rapirei va corespunde cu aceea a zămislirei copilului, răpitorul va pute fi declarat, după cererea parților interesate, parinte al copilului. Aceasta declarare este însă platonică, căci copilul n'are nici un drept la moștenirea tatălui său natural. Cercetarea *maternității*, în schimb, e totdeauna permisa, deoarece: mater semper certa, pe când tatăl e semper incertus. Această dispozițiune e nedreapta și va trebui să dispară din lege.

Larental, (*Larentalia*), în mit. romana o serbătoare, ținută în 22 Dec. pentru Aoca Larentia, care toata avuția sa a lasat-o poporului roman. În acea ții i-s'a adus sacrificiu de moarte (pomână) în Velabrum, unde a fost mormîntul ei.

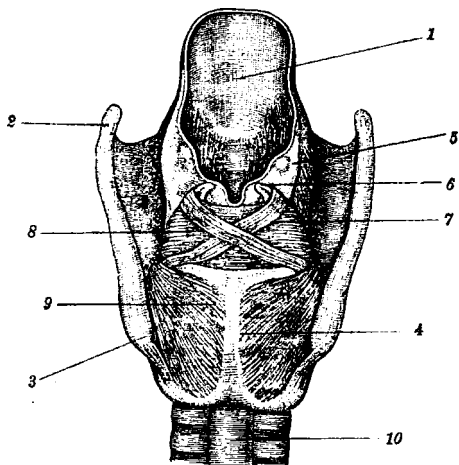
Lares, (în sing. *lar*) adeca: *larii*; la Latini spirite metamorfosate (stramutate), considerate

Laringele omului.

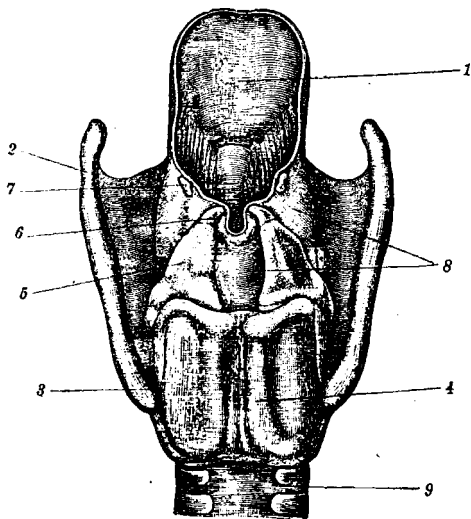
1. Laringele văzut dinainte.

1) Osul hyoid. 2) Cartilagiul tiroid. 3) Cornul superior al acestuia. 4) Aparatul ligamentar între Osul hyoid și Cartilagiul tiroid. 5) Ligamentul crico-tiroid mediu. 6) Musculul sterno-hyoid. 7) și 8) Musculul thyreo-hyoid. 9) Musculul sterno-tiroid. 10) Musculul crico-tiroid. 11) Cartilagiul cricoid. 12) Trachea.

2. Laringele văzut dinapoi.

1) Epiglota. 2) Cornul superior și 3) inferior al Cartilagiului tiroid. 4) Cartilagiul cricoid. 5) Cartilagiul lui Wrisberg. 6) Cartilagiul lui Santorini. 7) Musculul arytenoid oblic și 8) transvers. 9) Musculul crico-arytenoid posterior. 10) Trachea.

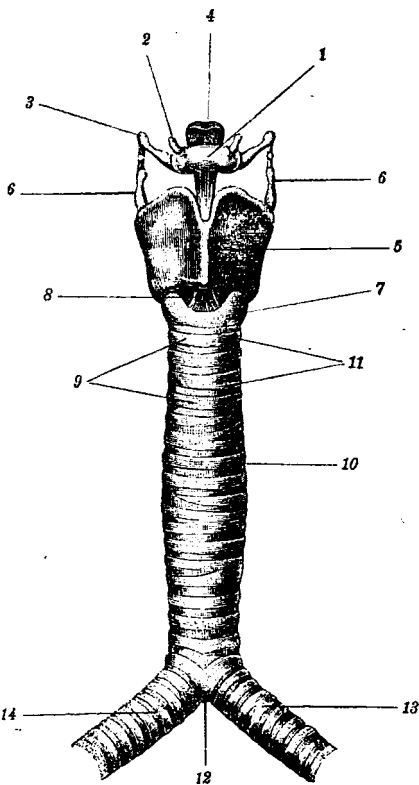
3. Laringele văzut dinapoi, după depărtarea musculaturii.

1) Epiglota. 2) Cornul superior și 3) inferior al Cartilagiului tiroid. 4) Cartilagiul cricoid. 5) Cartilagiul arytenoid. 6) Cartilagiul lui Santorini. 7) Cartilagiul lui Wrisberg. 8) Mucoasa. 9) Trachea.

5. Orificiul superior al laringelui văzut prin laryngoscop, în timpul fonațiunii.

1) Epiglota. 2) Cartilagiul lui Wrisberg. 3) Cartilagiul lui Santorini. 4) Glotta (închisă). 5) Coarda vocală. 6) Ventricul. 7) Ligamentul tiro-arytenoid superior.

4. Laringele în legătură cu Osul hyoid și Trachea.

1) Osul hyoid. 2) Cornul mic și 3) mare al acestuia. 4) Epiglota. 5) Cartilagiul tiroid. 6) Cornul superior al acestuia. 7) Cartilagiul cricoid. 8) Ligamentul crico-tiroid mediu. 9) Cartilage de ale Tracheei. 10) Trachea. 11) Locul pentru tracheotomie. 12) Bifurcația Tracheei. 13) Ramul stâng și 14) drept al Tracheei.

ca genii apărători ai caselor, iar la Romani au fost sufletele bune și curate ale moșilor și strămoșilor din familie. La început se venera numai un *»lar familiaris«*, care se închipuia ca genul apărător al familiei și al casei (*»lar pater«*), mai târziu se credea, că fiecare familie sau casă are câte doi lari. În Atrium se așezau icoanele cioplite din lemn ale Larilor. Serbatoarea mare a Larilor, numită *Laralia*, se ținea în 1 Maiu, dar numai în familie, și fără concursul vre-unui preot, căci în cultul Larilor, stăpâna și stăpânul casei împlinau toate cele religioase. Afară de larii familiari se mai venerau și *viales* (de drumuri), *compitales* (de respânții), *rurales* (de câmpuri), *praestites* (apărătorii cetăților), *publici* (apărătorii statului), *militares* (ostășesci) și *augusti* (genii apărători ai lui August) și alții. L. în sens general sunt și Manes (v. ac.) și se asemănau și Geniilor (v. ac.) (v. Lemures). [Atm.]

Larghetto, (*ital.*) lărguț, încetșor, în muzică termen de mișcare, corespunzând metronomic la 60—72 timpi pe minut.

Lărgime, lățime (v. ac.), una din dimensiunile (v. ac.) suprafețelor și volumelor.

Largo, (*ital.*) larg, rar, termen de mișcare în muzică, corespunzând metronomic la 40—60 timpi pe minut. *Molto L.* e același lucru, și se rapoartă la mișcări apropiindu-se de limita inferioară a lui *L.* Cât pentru *Poco L.*, e o expresiune care ar pute fi cu avantaj înlocuită prin *Larghetto*. [T. C.]

Laring —, v. la *Laryng* —.

Laringe, (*Larynx*), organul vocii; el e situat la partea anterioară și mijlocie a gâtului și comunica în sus cu faringele, iar în jos cu trachea, astfel că aerul expirat din plămâni pune în joc coardele vocale inferioare și produce vocea.

L. e format de: 1) un schelet cartilaginios, compus din cartilajele: *tiroid*, *cricoid* și *aritenoid*, a lui *Wrisberg*, *Santorin* și *epiglota*, și din diferite membrane ligamentoase, cari unesc cartilajele între ele, 2) mucoșii, 3) mucoasa, 4) arterii, 5) vine, 6) limfatice și 7) nervii. Mușchii sunt în număr de 11, ei mișcă cartilajele și au de scop de a schimba tensiunea coardelor vocale și forma orificiului dintre ele (*glotta*). Mucoasa acopere toată suprafața internă a laringelui și e foarte sensibilă, căci cea mai mică iritație provoacă o tuse violentă; ea se continuă în sus cu mucoasa faringelui, iar în jos cu aceea a tracheei; epiteliul ei e cilindric cu cili vibratile, afară de bardul liber al coardelor vocale inferioare, unde e pavimentos. Arteriile L.-lui sunt ramificațiuni ale art. thyrioidiene superioare și inferioare. Vinele au aceleași numiri ca și arteriile și se varsă în vîna jugulară internă. Vasele limfatice formează o rețea bogată în mucoasă. Nervii sunt: nervul laringeu superior și inferior, ramificațiuni ale pneumogastricului. L. are forma unei piramide triunghiulare trunchiate cu baza în sus și cu vârful în jos, iar în interior prezintă o cavitate. În această cavitate distingem de sus în jos: a) orificiul superior al L., mărginit prin ligamentele ari-epiglote, și care se închide prin *epiglota*, când bolul alimentar trece peste ea în esofag; b) vestibulul glotei, situat la partea internă a ligamentelor ari-epiglote; c) coardele vocale

superioare și orificiul situat între ele; d) coardele vocale inferioare și orificiul situat între ele (*glotta*); e) ventriculul, o mică cavitate, situată lateral între coardele vocale ale aceleiași părți; f) sub coardele vocale inferioare vine *porțiunea subglotică* a L., care e mai largă și limitată de cartilajul cricoid (care se continuă cu trachea). Partea cea mai importantă pentru fonațiune sunt coardele vocale inferioare, cari puse în vibrațiune prin aerul expirat și întinse prin mușchi, produc vocea. Între boalele L. e mai frecvent *catarul* (guturaiu), *crupul* (gușter), *ftizia* cu stîngerea vocii, *polipi*, *cancer*, etc. Coardele vocale sufer de *crampe* sau de *paralizi*. Tratament chirurgical, inhalățiuni, băi de Reichenhall, etc.

[V. Imerwol.]

Larinus, gen de insecte din ord. Coleopterilor, fam. Curculionidelor. Specia cea mai importantă a acestui gen este *L. nidificans* Guib., care se găsește în Persia și în Siria, mai cu deosebire în deșertul dintre Alep și Bagdad. Larvele sale fac pe ramurile plantei *Echinops* un fel de coconi, în interiorul cărora ele se transformă în nimfe și apoi în insecte adulte. La Constantinopole acești coconi se vînd sub numele de *Tricala* sau *Trehala*, au o formă ovoidă neregulată, sunt mari cât un ou de vrabie, și conțin feculă, puțină guma, săruri și un zahăr special, pe care Berthelot l-a numit *trehalosă*. Apa la temperatura ordinară le tumefiază, dar nu le disolvă complet, apa iodată colorează partea amilacee în albastru închis. În Turcia și Siria se prescrie un decoct de acești coconi contra afecțiunilor bronchice și catarale. [Dr. N. Leon.]

Lario, (*ital.*) numele lacului Como (v. ac.).

Larissa, capitala Tesaliei, lângă râul Salamvrias, cu ca. 15,000 loc., în cea mai mare parte Greci, puțin Turci, cari mai înainte erau numeroși în acest oraș, dar după anexarea Tesaliei de către Grecia, au emigrat în Macedonia și Asia mică; Arămani sunt puțin, numai iarna este o mahala întregă plină de Arămani. L. e reședința unui arhiepiscop, unui consul turcesc și a Autorității locale pentru provincia Tesalia.

Larix Mill., (botan.) gen din fam. Coniferelor, trib. Abietineae, cuprinde frumoși arbori cu frunzele aciculare dens-fasciculate caduce, florile monoice, conurile reflexe. Acest gen are vr'o 8 specii, răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale. În părțile noastre crește *L. sibirica* Led., iar *L. europaea* DC. crește numai cultivat ca planta decorativă. Ambele aceste specii sunt cunoscute de poporul nostru sub numirile de: *Zad*, *Zada*, *Zad ră* și *Crin* în Moldova de sus. (județul Neamțu.)

[Z. C. P.]

La Rochefoucauld, veche familie nobiliară frc., datează de prin secl. XI; în secl. XVI ridicata la rang de duce. Membri mai marcați: 1) *Francisc* (VI) duce de Marsillac, disgrățiat pentru participare la intrigiile contra cancelarilor Richelieu și Mazarin, a recăștigat grația regelui la întervenirea amantei sale, ducesa de Longueville. Iuterese și de valoare social-istorică sunt Memoriile și Maximele lui, ambe oglinzi fidele ale moravurilor de pe atunci. † 17 Martie 1680. 2) *Francisc Iosif* de L.-Bayers, episcop în Beauvais. În adunarea națională apărător al clerului și dinastiei, pentru ce

împreună cu fratele său *Petru Ludovic*, episcop în Santes, a fost guilotinat (2 Sept. 1792). 3) *Ludovic Alexandru*, ostaș, 1789 ales de nobilime în adunarea națională, a pledat pentru emanciparea sclavilor negri, contra secularisării bunurilor bisericilor și pentru restituiră libertății de presă. 1792 ajuns în conflict cu Petion, a trebuit să fugă din Paris. Prins în Forges și excoartat la Paris, pe cale a fost ucis cu pietri în Gisors (14 Sept. 1792). 4) *Francisc Alexandru Frideric*, n. 1747, 1789—91 membru în adunarea naț., 1795—97 în America. Președinte al societății catolice și membru al guvernului, a lucrat mult pentru îmbunătățirea penitențiarelor, industriei, agriculturii și spitalelor. El a înființat prima cassă de pastrare în Franța. Membru al Academiei. 1861 i-s-a ridicat monument în Liancourt. † 27 Mart. 1827.

La Roche sur Yon, oraș în Franța, capitala departamentului Vendée, lângă râul Yon, 11,390 loc. (1891); fundat la 1804. Mai înainte se numia *Bourbon Vendée* și *Napoléon Vendée*.

„**La Roumanie**“, dijar politic ce apare în limba franc. în București, a fost înființat la 15 Oct 1899, prin Alex. G. Florescu, directorul lui politic. Acest dijar susține ideile conservatoare. Tiragiu de vr'o 6000 ex.

Larousse, Pierre, enciclopedist fr., n. 1817 în Toucy, † 1875. Fuse câțva timp directorul școlii profesionale, fondată de Guizot în acel oraș. În 1851 deschise la Paris o librărie clasică și publică »Fleurs latines«, »Fleurs historiques«. În 1864 întreprinse publicarea memorabilei lucrări »Grand Dictionnaire universel du XIX siècle«, terminată în 1878 (16 vol. în 4°).

Larrey, Jean Dominique, baron, vestitul medic al lui Napoleon I, n. 1766 și † 1842. L. este primul, care a făcut relațiune asupra morbului egiptean de ochi, și a organizat primele lazarete ambulante. Scrierea sa principala este: *Mémoires de médecine et de chirurgie militaires, et campagnes*.

L'Arronge, (pron. laronj), *Adolf*, poet dramatic, n. 1838 în Hamburg. Dela 1883 director la »Deutsches Theater« în Berlin. Scr. lui L. se disting prin umor și caracterisari nimerite: »Mein Leopold«, »Hasemanns Töchter«, »Wohlthätige Frauen«, etc.

Larunda, identică cu Lara (v. ac.).

Larva, mască pe care o puneau actorii romani când jucau. Cuvântul larva mai are înțelesul de fantomă, strigoiu, apariție înfricoșătoare, și de păpușe. [Caion.]

Larva, prima fasă a insectelor la eșirea lor din ou. L. insectelor cu metamorfosa necompletă (hemiptere, ortoptere, etc.) se aseamăna cu insectele adulte și nu se deosebesc decât prin absența organelor de sbor. L. insectelor cu metamorfosa completă însă (lepidoptere, coleoptere, etc.) au o forma cu totul deosebită de insecta adultă, în general sunt vermiforme, mânăna cu varacitate și fac stricaciuni considerabile. În limbajul vulgar se numesc: *vermi* sau *germi* larvele dipteleror din cadavre și larvele din fructe; *mușafă* l. Muștei vomitoria; *trîngi* l. de Oestrus equi; *codăți* l. de Eristalis tenax; *germi de rană* l. de Sarcophaga; *careți* și *bonăreți* (j. Mehedinți), l. cari se fac în abcese din gura. *Omiți* l. de fluturi; *oue de furnici* l. fur-

nicelor; *stupitul cucului* și *somn* l. de Gastro-pacha neustria și Bombyx neustria; *viernuși de gogoși de rug* l. de Cynips rosae; *cari* larvele de Lucanus cervus, etc. [Dr. N. Leon.]

Laryngismus stridulus, laringita striduloasă, fals crup. Laringita acută a micilor copii, însoțită de accidente de sufocație, adeseori grave. E cauzată de o receală și apare noaptea, când copilul se trezește foarte agitat, cu o tună răgușită și sgonotoasă, cu vocea stînsă, sufocație și fața congestionată. Accesul poate să dureze dela $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$, oare și să reapară noaptea viitoare. Boala nu e gravă și numai rareori mortală. Tratatamentul constă în aplicarea pe partea anterioară a gâtului de cataplasme foarte calde sau a unui burete muțat în apă ferbinte, în inhalății cu vapori de apa caldă și în administrarea de lapte sau o poțiune gumoasă caldă, a unui vomitiv, etc. [V. I.]

Laryngitis, Laringita, inflamațiunea laringelui.

L. acută, e cauzată de receala, fipete, inspirare de pulbere și gazuri iritante; ea se observa de asemenea în decursul pojarului, scarlatinei, erisipelului, febrei tifoide, etc. Simptoamele ei: vocea răgușită și chiar stînsă, tună dureroasă, respirație puțin îngreuiată și rareori febră. Tratatamentul: beuturi calde și diaforetice (ceaiu de teiu), calmante, revulsive sau comprese Priesnitz la partea anterioară a gâtului.

L. chronică se desvoaltă din cea acută sau apare ca cronică deodată. Ea se observă la fumatori, alcoolici, cântareți, și e caracterisată prin: vocea răgușită sau stînsă, tună, lipsa de simptoame generale. Tratatamentul constă în: inhalății de vapori de apă caldă, cauterisări intra-laringeale cu soluții de nitrat de argint, de sulfat de cupru, revulsive înaintea gâtului, repausul vocii, evitarea cauzelor, cari au produs-o, o cura de ape minerale (Slanic, Ems, Vichi, etc.). [V. I.]

Laryngochirurgia, chirurgia laringelui, este totalitatea operațiilor chirurgicale, ce se practica asupra laringelui. [V. I.]

Laryngophthisis, laringită tuberculoasă. E o laringita ulceroasă, de natură tuberculoasă, care complică adese tuberculoza pulmonară și e caracterisată prin tubercule, situate pe coardele vocale inferioare, epiglota și în țesutul submucos, care apoi se ulcerează. Simptoamele sînt: tună f. penibilă, voce răgușită sau stînsă, expectorație muco-purulentă și câte odată sanguinolentă, înghițirea dureroasă, câte odată accese de sufocație, datorite unui edem al glotei, și starea generală slabită. Decursul e încet și sfîrșitul fatal. Tratatamentul constă în aplicare de caustice și calmante. [V. I.]

Laryngoscop, instrument destinat pentru examinarea interiorului laringelui. El e compus din o oglinda mica rotundă sau ovală, fixată pe un mâner și care se introduce în fundul faringelui. Cu o alta oglinda (reflectorul) se proiectează lumina unei lampi, pe părțile de examinat și în L. se vede imaginea interiorului laringelui. [V. I.]

Laryngospasm, o contracțiune tonică (spasm) al muschilor constrictori și tensori ai coardelor vocale determinată de o iritabilitate abnormă a centrului respirator, care se observa la copii, până la vîrsta de un an. Orificiul glotei, prin

care trece aerul la plămâni, se închide, respirațiunea se îngreioie, asfixia apare, copilul se învinețește și rămâne în nemișcare. Acest acces poate dura până la 20 secunde, apoi copilul revine, făcând câteva respirațiuni sonore; uneori poate muri în acces. Acestele se pot repeta de mai multe ori pe zi și în timp de mai multe zile sau săptămâni; alteori sunt izolate. În marea majoritate a casurilor L. e determinat de rachitism; câte odată survine la finele unui acces lung de tusa magărească. El se poate complica cu convulsii epileptice-forme și tetanie. Tratatamentul consta în momentul accesului în: stropire cu apa rece, flagelare, tracțiuni ritmice ale limbei, gădilirea mucoasei nasale cu o pană introdusă în nas, aplicare de electricitate, inhalatii de câteva picături de chloroform. În contra reîntoarcerii accesului: bai călduțe, musc, chloral, bromură, cari cele mai adeseori nu sunt cu efect; medicațiunea cea mai eficace e aceea a rachitismului: administrare de oleu fosforat. [V. I.]

Laryngotomia, operațiune care are de scop a incisa paretele anterior al laringelui spre a extirpa un polyp sau o tumoare; sunt diferite procedee operatorii: L. supra-tiroidiană și L. sub-cricoideana. [V. I.]

Laryngotracheitis, inflamațiune a laringelui și a traheei, care adese e însoțită și de bronchită. Aceleași cauze o determină și același tratament se aplică, ca la laringită și bronchită. Ea e caracterizată prin o durere la partea superioară a sternului. [V. I.]

Larynx, v. Laringe.

Lăsare, adeca Cettori, o sectă de protestanți fanatici, lațta mai ales în Svedia. Se numesce așa fiindcă membrii ei se ocupă foarte mult cu cetirea Bibliei și a scrierilor lui Luther.

Lascar, *Vasile*, ministru rom., n. 1854 în orașul Tîrgu-Jiu, unde parintele seu era președinte al tribunalului, după terminarea studiilor umanitare în liceul din Craiova, studiaza dreptul la Paris și în 1877 se reîntoarce în orașul seu natal, unde se instalează ca avocat. Face politica liberală și se alese în 1879 primar al orașului, președinte al consiliului general și în 1883 deputat. Se stramută în București, fiind numit avocat al creditului fonciar. După căderea liberalilor dela putere nu mai este ales în camera până în 1895, când ia loc în majoritatea favorabilă guvernului Sturdza. După detronarea mitropolitului Ghenadie, intră ca ministru de interne în cabinetul Aurelian; refusa a rămâne ministru sub președința lui D. Sturdza și se alege vice-președinte al camerei. Curând demisionează din această demnitate și face opozițiune guvernului Sturdza. Dela venirea conservatorilor (Aprilie 1899) nu mai e ales în cameră.

Lascaris, numele familiar al mai multor împerați de Nicea. 1204, pe când Bizanțul era asediat de cruciați și de trupele venețiene, e ales împ. *Theodor L.*, nepotul lui Alexiu Anghel III, care după caderea Bizanțului și-a transpus rezidența în Asia mică, formând imperiul nicean. I-a urmat (1222) ginerele seu *Ioan III L.*, acestuia *Theodor L. II*, (1255), † 1258. Fiul seu, *Ioan L. IV*, îi urmează în vîrstă de 6 ani. După un an tatorul seu Michail Paleologul îi scoate ochii și îl aruncă în temnița. După el ajung la tron Paleologii.

Lascaris, 1) *L. Constantin*, savant greo din Constantinople, trecut (1454) în Italia, propagă limba efină. † după 1550. 2) *L. Andreiu Ioan*, fratele lui C., n. ca. 1445, † 1535 în Roma. Binemeritat pentru propagarea studiilor olasice.

Lascaroff, consulul rus din Bucur., pe vremea domniei lui Nicolae Caragea-Vodă (1782—83), omi periculos pentru imperația otomană.

Las Casas, *Bartolomeu*, episcop spaniol, n. 1474 în Sevilla. În 1502 misionar în St.-Domingo, a predicat evanghelia priurte Indiani. S'a întrevinit la guvernul spaniol pentru oprirea persecuțiunii și apasarii indigenilor. Mulți dușmani; ceea ce l-a îndemnat să între într'o mânăstire a Dominicanilor. A scris: »Historia general de las Indias» și Brevissima relacion de la destruccion de las Indias, tradusă în mai multe limbi. † 1566.

Las Cases, *Emanuel Augustin Dieudonné, conte*, amic al lui Napoleon I, n. 1766. Emigrat, luptă contra Franței 1792, fuge în Anglia, se așează în Paris ca librar 1799, după ce primul consul permite întoarcerea emigraților. Publică un Atlas historique, chronologique, géographique et généalogique (P. 1803—1804), care atrage asupra-i atenția împăratului. 1808 facut baron al imperiului, 1809 camerist al împăratului, este întrebunțat în diferite inspecțiuni. După a doua abdicare însoți la St.-Heleua pe Napoleon, care îi dictă o parte diu »Mémoires». Fiindcă servia ca legatură cu Europa, fû despartit de imperat și readus în Europa. Se stabili la Frankfurt pe Main. † 1842. A scris Mémorial de St.-Hélène.

Lașchiuca sau Lașcuvca, *Nouă și Veche*, comună rurale, cea Noua e parochie, iar cea Veche atenența la parochia Vitiliuca, moșie boierească în capitănatul și j. Cotmanului în Bucovina, are 1748 loc. (1532 ort.-or., 87 rom.-cat., 129 mos.), o școala primară. [Dr. I. G. Sbierra.]

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate, (*ital.*) un vers din inscripțiunea de pe poarta infernului lui Dante, devenit proverb; înseamnă ori ce situațiune desperată.

Lascivitate, inclinațiune pentru viață sensuală desfrănată.

Laserpitium L. (botan.) gen din fam Umbelliferelor, trib. Laserpitieae, cuprinde plante erbacee vivace. Acest gen are vr'o 20 de specii, răspândite prin Europa, Africa de nord, Asia occidentală și ruseasca. În părțile noastre cresce prin tufisuri, prin fânețe umede și prin poeniile din regiunea montană *L. latifolium L.*, vulgar Smeoaica, Somnoroasa, *L. pruthenicum L.*, vulgar Somnoroasă, *L. archangelica Wulf.*, etc. Aceste plante sunt amare și aromatice din care cauza se întrebunțau odinioara în uedină ca purgative, tonice, diuretice și emenagice.

[Z. C. P.]

Lașitate, poltronerie, lipsa de curagiu (v. ac.), faptă josnică, nedeamna. L. consista în inclinațiunea de a-și determina faptele sub influența fricei (v. ac.). *L. militară* este calcarea datoriei militare de frica unui pericol personal. În timp de resboiu L. și anume fuga, sau îndemnarea altora la fuga prin cuvinte sau semne, se pedepsesce cu moarte.

Lasker, *Eduard*, politic german, n. 1829 în Jarotschin, † 5 Ian. 1884 în New-York, fost deputat în dieta prus., în dieta imperială, distins membru al partidului național-liberal. Scr. »Zur

Verfassungsgeschichte Preussens», »Wege u. Ziele der Kulturentwicklung».

Laski, familie nobilă polonă, puternică în secl. XV—XVI, din care mulți membri au avut rol de frunte în istoria pol. și bis. 1) *Jerom*, (n. 27 Sept. 1496, † 22 Dec. 1541), figură marcantă în istoria Ungariei și Transilvaniei sub Ioan Zápolya și Ferdinand I, ca unul dintre cei mai iscușiți agenți diplomați. Aliat cu Gritti (v. ac.) pentru returnarea lui Zápolya, e dat de gol și închis în Buda. Scăpat, trece în serviciul lui Ferdinand. 2) *L. Albert*, fiul lui Jerom (n. 1536, † după 1583 în Londra), sprijinise cu bani și oameni, în mai multe rânduri, pe Iacob Heraclide, să ia tronul Moldovei dela Alex. Voda Lapușeanu (1560—61). După isbânda lui Despot, L. se înduşmanese cu acesta din daraveri banesce, și pe de o parte îl părăse la Poartă, iar pe de alta hotărește, împreună cu capul Cazaicilor, a-l scoate din scaun. N'apucă a savârși aceasta, căci o revoltă a boierilor îi apucă mai înainte într-o fugă și ucide pe Despot (Nov. 1563). Mai târziu L., sprijinind candidatura la tronul Poloniei a lui Henric de Anjou, dorește în schimb a lua și el scaunul Moldovei (1572). Nu izbutește însă, căci Henric n'apucă sa se așeze bine în scaunul polon și în curând pleacă pentru a moșteni tronul Franței (1574). Mai încearcă L., tot fără succes, a pune mâna pe scaunul Moldovei pe vremea domniei lui Petru Șchiopul (1579).

V. și Latsco.

Lăslău, regi ungari, v. Ladislau.

Lăslău, 1) *Lăslăul român* (Ó-Szent-László), com. mică în Trs., cott. Târnava mica, 733 loc. Români, hotar 1254 jug. cat. 2) *L. sâdesc* (Kis-Szent-László), comună mica în același comitat, 683 loc. (1891) Sași și Români; hotar 1933 jug. cat.

Laslea mare (Szász-Szt.-László), com. mare în Trs., cott. Târnava mare, 1305 loc. (1891) Români și Sași; hotar 5008 jug. catastrale.

Lassalle, *Ferdinand*, socialist democrat, agitator, de origine israelită, n. 11 Apr. 1825 în Breslau. A studiat dreptul, filosofia și filologia la Breslau și la Berlin. Viața lui L. nu e decât o agitație continuă. A fost redactor la Noua Gazeta Rhenana a lui Marx, punându-se în fruntea agitației din guvernamentul Düsseldorf. A fost de câteva ori închis. La 1859 publică la Berlin »Franz von Sickingen», tragedie mai mult politică, în care desvoltă ideea, că marile schimbări ale lumii nu se împlinesc decât prin foc și fier. În politica a fost radical, adoptând ideile lui Hegel. El visa alianța Germaniei cu Franța și Italia. La 1861 publică Sistemul drepturilor câștigate, în care condamnă proprietatea individuală și dreptul de moștenire. La 1862 începă marea campanie de agitație socialistă, luptând contra ideilor lui Schulze-Delitzsch, care voia ameliorarea sortii muncitorilor fara intervenția statului. Era de parere ca muncitorii să se constituiească într'un grup politic independent și având ca ținta sufragiu universal. La 23 Maiu 1863 se fondă la Leipzig o asociație generală a muncitorilor sub direcția lui. Opere principale: Sistemul drepturilor câștigate; Știința și muncitorii; Imposibilitatea indirectă și situația claselor muncitoare; apoi un pamflet foarte niuscător: Bastiat Schulze de Delitzsch, Iulianul cel economic, sau capital și

muncă. Ținta practică a operei lui L. era formarea de întinse asociații de muncitori sub administrația statului, distrugând capitalul individual și având de scop împărțirea produselor proporțional cu munca și nevoile fiecăruia. L. a murit în Elveția trei zile în urma unui duel cu un român (Iancu Racoviță), avut în 1864. [Nigrim.]

Lasso, (span. *lazo*), laț, curea lungă de 15 m., cu un capăt legat de șea, iar la celalalt capăt cu laț, bilț. Il folosesc ciurdarii și stavarii în America sudică pentru a prinde vitele.

Lasso, *Orlando di (Roland de Latre)*, compozitor flamand, (n. 1520 în Mons, † 14 Iun. 1594 în München), unul din cei mai mari contrapunctiști ai secl. XVI, supranumit de contemporani »Principele muzicel», »Orfeul belgian». După mai multe peregrinațiuni prin capelele curților și catedralelor de prin Italia, Franța și Anglia, mai întâiu ca copil în cor, apoi ca șef, în 1557 se stabili la München, unde în 1562 obțină postul de șef al capelei curții. Numărul compozițiilor sale trece de 2000: madrigale, cântece și mai cu samă muzică religioasă în 4, 5 și 6 voci.

Lăstari, (silvic.) crângile ce le produc esențele foioase după tăierea trunchiului, parte pe trunchiu parte din rădăcină. Capacitatea de a produce L. formează baza la regimul crângului simplu și compus (padure mixtă), în care reîmpopulară se face pe cale naturală prin L. Foarte bine lăstărește gorunul, ulmul, castanul, arinul și salca.

Lasteyrie du Saillant, *Ferdinand Charles Léon*, conte, archeolog frc., membru al institutului, m. on. al Acad. rom., n. 15 Iun. 1810 la Paris, † 14 Maiu 1879; a luat parte la luptele politice din Franța, și a publicat o sumă de lucrări, între cari citam: Histoire de la peinture sur verre d'après ses monuments en France, 1837—56; Rapport sur les manufactures de Sèvres et des Gobelins, 1850; Théorie de la peinture sur verre, 1853; La cathédrale d'Aoste, 1854; o serie de studii archeologice asupra bisericilor din Alpi, etc.

Lasthi, munți, v. Dikte.

Lastără, țesătura de matasa, termin întrebunțat la costumele vechi boieresci.

Lăstrygonii, în mitol. grc. un popor selbatec uriaș, antropofag, locuiau la apusul lumii și au fost cercetați de Odysseos. Grecii mai târzii li-au pus locuința pe la muntele Aetna, iar poeții Romani pe țărmul sudic al Lăstului.

Lăstun, pasere, v. Dreptneava.

Lasur, mineral de o culoare albastră, ce servă ca piatră prețioasă; constă din un dublu silicat de aluminiu cu sulfuri și sulfați de sodiu. E sinonim cu *Lapis Lazuli*. Se găsește prin Siberia, China, și cristalisează în dodecaedri. În pulbere e cunoscut sub numele de *Ultramarin* și se întrebunțat ca culoare albastră. Astăzi însă Ultramarinul se poate produce în mare cantitate pe cale artificială.

Latania Comm., (botan.) gen de Palmieri, tribul Borassee, cu 3 specii din insulele Mascarine; frunzele lor sânt mari, lung petiolate și palmate-flabeliforme. Specia *L. Commersonii* J. F. Gmel. (*L. borbonica* Lam.), se cultivă foarte mult prin apartamente, florarii, ca decorativă; prin ținu-

turile de origine ale ei se folosesc frunzele la facere de evantaliuri, pălării, fețe de mese, ș. a. [S. Șt. R.]

Lațcu, v. Latsco.

Latent, ascuns. *Căldura latentă*, v. Căldura.

Lateran, palat papal în Roma, numit așa după vechea familie romană Lateranus; Constantin cel Mare a zidit pe locul L. o biserică care se țice a fi fost cea dintâiu unde cultul creștin s'a deprins în deplină libertate. Lângă biserică încă din vechime a fost și un palat, în care au locuit papii până la strămutarea lor în Avignon. În L. s'au ținut și 5 sinoade (v. ac.). Palatul de ați a început a se zidi la 1586; în el se află un muzeu bogat în anticități. Biserica actuală zidită 1560—1746 și renovată de către papa Leon XIII, este una din cele mai frumoase și monumentale biserici din lume. [Dr. I. Radu.]

Laterita, o rocă argilooasă, de culoare roșie până brună; constituie în parte solul regiunilor tropicale din India, Africa, America.

Laterna magica, un aparat optic, cu ajutorul căruia putem mari și proiecta sau arunca imaginile de pe lamele de sticlă pe o pânză, pe un paravan sau pe un părete. L. m. consta din o casuie, înăuntru căreia se află una sau mai multe lentile și o lampă. Lamela de sticlă, pe care se află imaginea, se pune între lampă și lentila. Razele de lumină trec prin lamela și duc imaginea de pe ea în linte. Aci razele se refrâng și ieșind reproduc pe paravan sau părete imaginea mărită.

Latex, (botan.) suc produs de plante, analog cu laptele Mamiferelor, ca și acesta având culoarea de obicei albă, rareori galbena sau portocalie (ca la Rostopască). E format dintr'un amestec intim sau emulsiune de apă, peptone, zahar, tanin, pepsină, diferiți alcaloizi, substanțe solide, ca amidon, grăsimi, ceară, resină, cauciuc, etc. L. are rol în nutriția plantei, în același timp conține și substanțele eliminate din plantă. Din cauza compoziției sale L. se folosește de om: la extragerea cauciucului și gutta-perchei, a opiuului și altor alcaloizi; ori se consumă întocmai ca laptele, ca L. dela *Galactodendron utilis* Arborele vacă, cum îi dic Indigenii din America tropicală; sau are proprietăți veninoase, ca L. de *Antiaris toxicaria* folosit de Indigenii din Java ca să-și otrăvească sașețile. [S. Șt. R.]

Lathraea L., (botan.) gen din familia Orobanchaceae, cuprinde plante erbacee, parasite pe rădăcinile arborilor și lipsite de chlorophyl. Acest gen are vr'o 3 specii, ce cresc prin Europa și Asia. În părțile noastre crește prin păduri umede și umbroase *L. Squamaria* L. numita de poporul nostru: Mama padurii, Floarea șerpelui, Cucuruz de pădure, etc. [Z. C. P.]

Lathyrismus, (med.) intoxicație cronică, ce provine din consumarea îndelungată și exclusivă a seminței speciei *Lathyrus*; în scrierile vechi e numita *Crurum Exsolutum*, Crurum Impotentia sau Imbecillia. Sânt aficiate mēduva spinării, musculatura și nervii extremităților inferioare, ceea ce cauzează un mers caracteristic.

Lathyrus L., (botan.) gen din fam. Leguminoselor-Papilionaceae, trib. Viciaeae, cuprinde plante erbacee uneori acățatoare. Acest gen are

vr'o 100 de specii bine limitate, ce sânt răspândite prin emisfera boreală și în America de sud. Dintre speciile ce cresc în părțile noastre menționam: *L. Aphaca* L., *L. hirsutus* L., *L. tuberosus* L., cunoscut de poporul nostru sub numirile de Făsuiță, Fasolica, Măzērică; tuberculele comestibile ale acestei plante se cunosc în Muntenia sub numele de Oreșnița iar în Transilvania sub numele de Ciuni. *L. odoratus* L., originar din Asia se cultivă adesea ca planta ornamentală și este cunoscut sub numirile de Indrușaim sau Sângele voinicului. [Z. C. P.]

Laticlava, tunica împrejmuită cu purpură ce purtau senatorii și proconsulii Romei.

Latifundii, domenii, moșii mari de țecimi de pogoane, cari dispun de multe mijloace și au tot felul de culturi pe ele.

Lățime, largime, una din cele trei dimensiuni (v. ac.) ale corpurilor.

Latin, imperiu, întemeiat (1204) de cruciați în Constantinopole pe ruinele imperiului est-roman. După 57 ani Balduin II e alungat din Constantinopole, și imperiul e desființat de Mihail Paleologul, împ. nicean. (v. Cruciațele și Asanescii.)

Latină, limba, numita astfel după provincia Lațiu unde ea se vorbea la început, face parte din familia limbilor indo-europene, formând, împreună cu limba greacă, una din ramurile cele mai importante ale ei. În mēsură ce Romanii își întind stăpânirea, L. se răspândește tot mai mult atât în Italia, cât și în celelalte țeri cucerite de Romani, mai întâiu cu limba clasei domnitoare și a armatei, pe urma petrunșând și în paturile de jos, unde se suplantează idiomul indigen. L. culta (lingua urbana) ajunge la cea mai înaltă a ei înflorire prin secl. I. a Chr. (perioada clasicității: Cicero, Cesar), apoi decade sub împērați și se stinge în fine cu totul ca limba vorbită în primii secl. d. Chr. împreună cu cultura romana. În locul ei se ridică limbile romanice, ieșite din L. vorbită de popor (lingua rustica). Ca limba literară L. se bucură de un traiu mult mai îndelungat. De ea se servește știința în tot evul mediu (L. medievală), diplomația până în secl. XVII și biserica rom.-cat. până în zilele noastre. Gramatici de Kühner, Zumpt, Madvig ș. a.; dicționare de Forcellini, Freund, Georges, Quicherat, Ducange (L. medievală) ș. a.; lucrari speciale de Corssen, Seelmann, Lindsay (pronunțarea, fonologia), Neue (morfologia), Dräger (sintaxa), Vaniček (etimologia), etc.

L. culinară se numește idiomul ce se vorbea în evul mediu de călugarii occidentului, o latină stricată și amestecată cu nenumerate cuvinte straine. [Ti.]

v. și art. Romană, literatura.

Latină, biserică, v. Romano-cat., biserică.

Latină, convenția monetară, încheiata (23. Dec. 1865) între Franția, Italia, Belgia și Elveția în scopul unității sistemului monetar pe baza valutei duple (aur și argint).

Latini, popor italic, după poveste ieșit din amestecul Troianilor aduși de Eneas și a douē popoare italice aborigenile de pe lângă Reate și Sichelii; după știința filologiei popor indo-european, frate cu ceilalți Italoți, cu Grecii, cu Germanii și venit în Italia cam pe la 1500 a. Chr. Așezați

pe un teritoriu strimt cam de 1500 km². erau pastori și aveau pe înălțimi castele, în cari se retrageau cu turmele la vreme de război. Erau 30 de castele în cap cu Albalonga. Pe la 753 se ridică alta cetate, Roma, la înfățișare, care se lupta cu L., îi supuse, apoi făcând confederațiune cu ei. L. încearcă să rupă federațiunea după alungarea regilor, sunt însă învinși la lacul Regillus (496) și de nouă primii în confederațiune. Încearcă din nou în 340 să se despartă de Roma, și din nou sunt batuți, de astadata sunt primii ca supuși, însă supuși privilegiați. Afară de puțină cetate rămasă tot confederată, celelalte erau declarate municipii, adică aveau dreptul roman, fara cel de vot, li-se marginea dreptul de a se administra singure și li-se interzicea dreptul de comerț și de căsătorie între ele, pe când li-se înlesnea dreptul de a veni la Roma și a intra în cetatea romana. În urma L. fură credincioși Romanilor chiar în timpul lui Hannibal, asigurând astfel mântuirea Romei. Drepturile lor se întinseră apoi în 90 prin lex Iulia și Plautia Papiria asupra Italicilor din sudul și mijlocul peninsulei, în 49 Iulius Cezar le întinde asupra nordului Italiei, împărății asupra altor provincii, până când Caracalla 212 da dreptul roman tuturor locuitorilor liberi din imperiu.

Latinist, curentul. Îndata ce Români au ajuns la conștiință ca sunt un neam deosebit de toate cele cari traiesc în sinul și în jurul lor, și că sunt urmașii direcți ai Romanilor, au căutat să dovedească această ilustra origină prin probe istorice și filologice. Dar fiindcă toți cărturarii straini, cari se ocupau și de noi, ne confundau cu alte neamuri și nu ne recunoșteau de urmași ai Romanilor, fie din nesciință, fie din rea voință, natural, nici ai noștri n'au putut pastra măsura obiectivă și au început să exagereze probele istorice sau filologice, ce le aveau. Așa, ei nu s'au mulțumit cu faptul că sântem descendenții colonștilor lui Traian, ci au susținut că sântem Romani curați, deoarece Dacii ar fi fost nimiciți și alungați cu toții, iar cu alte neamuri barbare nu ne-am fi amestecat. Nu le-a fost deajuns că limba română este romanica, ci au căutat s'o apropie cât mai mult de latina clasică, eliminând toate cuvintele straine și apropiind pe cele latine în sunet, forma și ortografie de originalele lor clasice; ba, ce e mai mult, imitând și sintaxa latină. Acest curent, care domina cultura noastră timp de aproape un secol (1780—1870), și care, dacă ar fi învins pe deplin, ne-ar fi creat, ca și la Grecii moderni, o limbă literară convențională și cu totul deosebită de cea vie a poporului, se numește curentul latinist. El începe cu *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* ale lui Micul și Șincai, Viena, 1780, în care se pun bazele scrierii limbii noastre cu alfabetul latin, se continuă cu *Lexicoul* dela Buda (1825) în care se găsește însemnatul »Dialog« al lui Petru Maior asupra limbii române, cu *Istoria* pentru începutul Românilor în Dacia, 1812 a aceluiaș autor, cu deosebitele scrieri ale lui Cipariu, scrieri de o valoare incomparabil superioară celorlalte din acest curent (cf. Cipariu) și culminează în lucrările baroce ale lui A. Treb. Laurian, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanicae in utraque Dacia vigentes vulgo Valachicae*, Viena, 1848 și

Dictionariul limbii romane după însăroinirea data de Societatea academică Romană de A. T. Laurian și I. C. Massimu, 1871. Ca totdeauna însă și ca pretutindenea, adeverații scriitori de talent, în special scriitorii Moldoveni, Alexandri, Negruzzi, Cogălniceanu, etc. n'au voit să scie de acest curent transilvan și cu întemeierea în Iași a societății »Junimea« și a revistei »Convorbiri literare« curentul primese lovitura de moarte dela Titu Maiorescu și dela bărbății grupați în jurul său. (Cf. Lazar Șăineanu, *Istoria filologiei române*.)

Latinus, în mitol. romană fiul lui Faunus cu nimfa Marica, dar se dice și fiul lui Odysseus cu Circe, ori al lui Telemachos cu Circe; barbatul Amatei, tata Laviniei, soției lui Aeneas.

Latitudine, întindere, drept, libertate de a face ceva. În *geografie* L. e distanța dintre un loc și equator, măsurată pe gradele meridianului respectiv.

Latium, țeara Latinilor, plană, udată de Tibrul de jos și încungurată de Apeni spre est și nord-est, centrul peninsulei italiice. Țeară uniformă, fara porturi, nășipoasă, băltoasă. Solul de origine vulcanică, era plin de cratere stinse sau umplute cu apă, ca lacul Regillus, renumit prin lupta dintre Latini și Romani (496), cele mai frumoase sunt însă în teritoriul Albanilor. Cele mai însemnate localități în L. erau: Tusculum, Velitrae, Lanuvium, Aricia, Albalonga, Setia, Gabii, Praeneste, Anagnina, Ostia, Ardea, Antium, Circeii fără a socoti Roma.

Latona, la Romani, identică cu Leto (v. ac.) a Grecilor.

Latorca, riu în Ungaria, isvorește din Carpații nord-estici, la marginea nordică a cott. Bereg; se împreună cu Ondava, luând numirea Bodrog. L. percurge distanță de 190 km. 1816—24 canalizată pe întindere de 4780 m.

Latur, *Theodor*, *conte de Baillet*, general austriac, n. 1780 în Linz; s'a distins în războaiele 1813—14; 1846 general de artilerie, 1848 ministru de război. Erupând în Viena revoluția de Octombrie, poporul în 6 Oct. 1848 a luat cu asalt edificiul ministerului de război, la care ocaziune L. a fost omorât.

Latur d'Auvergne, (pron. latăr doverni), familie nobiliară franceză, a carei origine datează de prin secl. XIII. Din o spiță laterală derivă L. *Teofil Malo Corret*, supranumit de împ. Napoleon »primul grenadir al Francei« pentru eroismul în război, n. 23 Nov. 1743 în Carhaix, a căzut în lupta dela Neuburg (Bavaria) în 27 Iun. 1800.

Latrina, v. Closet.

Latria, (*grec.*) adorare, închinare. De aci *ido-latria*, închinare la idoli.

Latsco, domn al Moldovei, 1365—73, fiul și următorul lui Bogdan I (v. ac.). Numele L. este forma deminutivă a lui *Vladislav*, întrebuintată pe acel timp în Ungaria. Despre domnia lui L. cronicile moldovenesci n'au altă scire decât că a domnit opt ani. Documentele externe relative la domnia lui se rapoartă numai la *episcopatul catolic de Siret* (în Bucovina), înființat de dînsul.

Propaganda catolică în Moldova, începută cu înființarea *episcopatului cuman* (1217) și întreruptă în timpul stăpânirii tătare (1241—1345), a fost reluată după retragerea Tatarilor din Mol-

dova. În a. 1347 papa Clemente VI restaură fostul episcopat cuman, cu numele nou de *episcopat al Milcovului* (*episcopatus Milcoviensis*). În același timp se găsește misionari catolici din ordinul Minorților și la Siret, unde unii din ei fură uciși în 1349, când Bogdan ocupă Moldova. Sub Bogdan, dușmanul neîmpacat al Ungariei catolice, nu vedem că s'ar fi continuat această propagandă; chiar și episcopatul de Milcov (al cărui scaun nu era pe teritoriul stăpânit de Bogdan, dar cu jurisdicțiune mai ales asupra Moldovei) încetează activitatea sa în timpul domniei acestuia. Sub L. începe din nou o vie propagandă catolică în Moldova. În domnia lui se afla în Siret doi minorți, Nicolae de Melsak și Paul de Schweidnitz. Aceștia reușiră să câștige pe L. pentru catolicism. Ei comunică papei ca domnul Moldovei, »Laczko dux Moldaviensis« voiesce să treacă, împreună cu poporul său, la biserica romană; el cere ca papa să înființeze un episcopat catolic în ținutul Siret și ca țeara lui să fie scoasă de sub jurisdicțiunea episcopatului ortodox de Halici, caruia ea era subordonată până atunci. În 24 Iulie 1370 papa Urban V ordonă arhiepiscopilor din Cracovia, din Breslau și din Praga să cerceteze cazul și, primind pe L. în sinul bisericii catolice, să desfacă biserica Moldovei de jurisdicțiunea episcopatului de Halici, să institue un episcop catolic în ținutul Siret și să chirotonească episcop pe minoritul Andreiu din Cracovia, cerut de L. însuși. În 9 Martie 1371 Andreiu fu chirotonit episcop de Siret de către arhiepiscopul de Cracovia și instalat apoi în scaunul său, după ce L. cu o samă de boieri și o parte a poporului trecuse în mod solemn la biserica romană. În 3 Sept. același an, papa Grigore XI numi și un episcop de Milcov, care scaun remăsese de câțiva timp vacant. Astfel propaganda catolică în Moldova ajunsese, în domnia lui L., la un succes deplin.

Motivul de care L. a fost condus la aceasta schimbare de credință era și politic și personal. Sub scutul Romei, el putea spera să asigure țării sale, amenințată și de Unguri și de Poloni, o dezvoltare mai prinoasă, cum și sa-și îndrepte situația față de puternicii vecini catolici. De altă parte, neatârarea bisericească de episcopatul de Halici, dobândită în acest mod, era un pas hotărâtor pentru asigurarea independenței țării sale, și în privința bisericească și în privința politică. În afară de aceasta, L. avea și un motiv personal pentru îmbrățișarea catolicismului. El voia să se despartă de soția sa, cum se pare, din cauza lipsei de moștenitori barbatesci, și spera să obțină despărțirea mai lesne dela biserica romana. Dar aceasta cerere nu i-a fost acordată nici de papa. În o scrisoare către L., din 25 Ian. 1372, papa Grigore XI îi răspunde, la cererea lui pentru desfacerea căsătoriei, că taina căsătoriei este sfântă și nu poate fi desfăcută. Aceasta este ultima scire ce avem despre dînsul.

L. a fost înmormântat în biserica dela Rădauți, lângă tatal său Bogdan. Inscripția de pe mormântul lui este pusa de Stefan cel Mare, fără data morții. El lăasă o fiică *Anastasia*, căsătorita cu *Roman*, fiul lui *Costea Mușat*, prin care moștenirea tronului Moldovei trecu la casa Mușat.

[D. On.]

Lattun, alamă.

Lature, (geom.) ori ce linie ce formează conturul unui corp. Fig. Față, aspect.

Laube, *Henric*, (1806—84) însemnat scriitor german, n. la Sprottau în Silesia. Luând parte la mișcarea politică a Germaniei June, fu mai de multe ori închis, și scrierile sale osândite. Fost director al teatrelor din Leipzig și Viena. Numeroase opere: dramatice, istorice, nuvele, romane, suveniruri. Cele mai însemnate: Graf Essex, dramă; Resboiul german, 9 vol. (istoria resboiului de 30 ani); Tinăra Europa, roman în 4 vol., ș. a.

Laud, (pron. lād) *Wilhelm*, arhiepiscop de Canterbury, n. 1573 în Reading. Sub Carol I episcop de Bath și Wels, 1628 de Londra și ministru-president, 1633 arhiepiscop. Dușman al puritanismului. Ajungând la putere contrarii săi, 1 Martie 1640 l-au aruncat în închisoare, iar în 1645, osândit la moarte de ambele parlamente, a fost decapitat 10 Ian. 1645.

Lauda, (*lat.*) cuvintele de bine ce le spune un om despre altul, relevându-i calitățile personale sau meritele.

Laudanum, atâtea cât opiu (v. ac.); numire introdusă de Paracelsus.

Laudator temporis acti, frază întrebuințată mai întâiu de Horaț (Ars poetica, vers 173) cu privire la cei cari nu afla nimic bun în timpurile prezente, ci laudă tot numai vremurile bune din bătrâni.

Lauda, cântare bisericească, ce formează parte întregitoare a oficiului divin de »Mănecare« sau de dimineața, întocmit pentru zile de Duminecă și de serbatoare; în L. se preamărește obiectul special al serbatoarei respective.

Laudemium, (*lat.*) taxa pentru luarea în primire a feudului. În dreptul roman competiția ce trebuia plătită proprietarului la contractarea arândilor ereditare (emphyteusis), $\frac{1}{50}$ parte din valoarea arândii, iar la donațiuni $\frac{1}{50}$ din valoarea donațiunii. În dreptul german competețea asemenea taxă domnului feudal.

Laudon, *Gedeon Ernest*, baron, general austriac, n. 1717 în Livlanda, din o familie scoțiană. Din 1732—42 a servit în armata rusă, excelând în mai multe resboaje; apoi intra în armata austriacă ca căpitan în corpul voluntar slavon al lui Trenck. În decursul resboiului de 7 ani L. excelează prin mult spirit de întreprindere. Luptele dela Hirschberg 1757 și Domstadt în 1758, cât și participarea lui la batalia dela Hochkirch, l-au făcut renumit. În 1759 scapă la Kunersdorf armata rusa deja batuta, și câștigă batalia, pentru care faptă împărăteasa Maria Teresia îl numește general de artilerie. În 1760 L. bate pe Fouqué la Landeshut în Silesia și ocupa cu asalt cetatea Glatz. Din vina lui Lascy pierde batalia dela Liegnitz. În 1761 comandea o armată de 60,000 oameni și ocupă cetatea Schweidnitz. În 1778 este numit mareșal; 1789 ocupă Belgradul și Semendria, și termină resboiul cu Turcii în favorul Austriacilor, pentru care faptă primesce crucea mare a ordului Maria Teresia. † 1790 în Neutitschein. Din anul 1888 regimentul c. și r. nr. 29 poartă numele lui L. [Herbay.]

Lauenburg, fost ducat germ., dela 1876 arondisment în departamentul prus. Schleswig, pe

malul drept al Elbei, între Holstein și Mecklenburg. 1182 km², 50,831 loc. (1895). Bismarck, care a fost aici proprietarul padurei saxone, a primit 1890 titlul de Duce de L. Ducatul v. a fost înființat 1260 de Johann, fiul lui Albrecht I de Saxonia, și 1876 încorporat Prusiei.

Laur, una din numirile populare ale plantei Datura Stramonium L. (v. ac.).

Laura, (grec.) *Lavra*, manastire, comunitate de calugari, cari duc viața eremitica; singuraticele cele (chili) calugaresci dau aspectul unui sat. (Cf. Suidas sub V. Laura.) L. se distinge de cenobiu sau manastire prin aceea, că în cenobiu sau manastiri locuiesc cei ce duc viața comună, pe când în L. fiecare anachoret își are cela proprie și separata de ale altora; însă toate stau sub un egumen. (Cf. Dom. Macri, Hierolexicon. Venetiis, 1765.) [i—m.]

Laura, de *Noves*, celebră prin cultul adus ei de Petrarca în poeziile sale. Despre originea și viața ei nu se știe nimic sigur. Biografia mai vechi ai poetului nu o amintesc; scriitorii din secl. XIV și XV cred a fi fost nemăritată, fecioară din Avignon. Abatele de Sade, în ale sale «Mémoires pour la vie de Pétrarque» (1764), susține ca L. a fost fiica unui nobil, Audibert de Noves, n. 1308, maritata după un Hugo de Sade, mama a 11 copii, † 6 Aprilie 1348 de ciuma, în Avignon. Ori cum ar fi, iubirea platonica a adoratorului ei, permisa de obiceiul curților de amor ale timpului, a facut din L. ca și amorul lui Dante din Beatrice, un ideal al poeziei și al vieții contemplative.

Lauracee, (botan.) familie de plante dialipetale perigyne, cuprinzând arbori cu frunze coriace, bogate în celule, cu oleiu sau mucilagiu, ce se gasesc și în scoarța lor; florile sunt homochlamyde, staminele, pe 3—4 cicluri, au anterele cu dehiscența valvicidă. Se divide în două subfamilii: Perseoidee, cu gen. *Cinnamomum* (v. ac.), *Persea*, *Sassafras*, etc. și Lauroidee, cu gen. *Laurus* (v. ac.), *Cassyltha* ș. a. Mai toate trăiesc în regiunile calde, numai *Laurus* e și în regiunile temperate. *Cassyltha* L. este parasita, cum e *Cuscuta* din regiunile noastre. [S. Șt. R.]

Lauran, *Augustin*, Dr., canonic, vicar episcopesc și rector semin. în Oradea mare; n. 5 Dec. 1844 în Pete, cott. Satmar. A studiat filosof și teolog. în Roma, unde s'a hirotonit de preot. Pe terenul literar a apărut drepturile și cauzele bisericești catolice. Scr. mai însemnate: Creștinul gr.-cat. deprins în legea sa. Oradea, 1878. Crescerea poporală. Manual pedagogic-didactic pentru luminatorii poporului. Oradea mare, 1879. Dr. Ios. Pappszilágyi de Illýsfalva. Enchiridion Iuris Ecclesiae Orientalis cath. Editio secunda (1880). Korszerő egyházpolitikai kérdések (Chestiuni actuale religioase-politice). A szent Unio. A magyar szent korona alatt álló gör.-kath. románok védelmére (Sf. Unire. Intru apărarea Românilor gr.-cat. de sub sf. coroana a Ungariei). Egyházpolitikai helyzetünk (Situația noastră ecleziastic-politică). Mivé lett a kath. Magyarország (Ce a devenit Ungaria cea catolica), etc.

Laureat, (*Poeta laureatus*), se dăce autorul, care primesce dela un principe sau dela o academie o coroană sau un premiu, respaltă care se da adeseori în urma unui concurs cu anumite condițiuni. În evul mediu și timpul re-

nascerei se numeau laureați poeții dela curțile suveranilor, însărcinați să celebreze serbările și evenimentele; misiunea lor era egala cu a istoriografulor curții și mai mult o funcțiune decât o onoare; obiceiul pastrat până ași în Anglia.

Laurens, *Jean Paul*, pictor fr., n. 1838, elev al lui Cogniet, trăiesce în Paris. A lucrat mai ales tablouri istorice, tot compozițiuni mari și pronunțat realiste (Moartea lui Tiberius, Momentele ultime ale lui Maximilian de Mexico, etc.).

Laurentica, *formațiunea*, (geol.) este etagiul inferior al terenului primitiv din America de nord, numita astfel dela fluviul Saint-Laurent; este constituit mai cu seamă din gneis. Formațiunea L. în Canada cuprinde 3 feluri de roce: 1) Gneisuri cu orthosă, graniotoide la basă cu quartzite, amphibolosituri și micasisturi; 2) Calcaruri albe cristaline și dolomite cu serpentine, graphite, apatite, fluorine; 3) Rocci de feldspath plagioclas cu hypersten, piroxen și amphibol.

Laurentiu, golf și fluviu, v. San-Lorenzo.

Laurențiu, sfânt, diacon al bisericii din Roma pe timpul papei Sixtus II; a suferit moartea de martir 258 în goana creștinilor înscenată de împ. Valerian, fiind ars de viu. Ziua comemor. 10 Aug.

Laurențiu, episcopul Milcoviei pe la 1096. Această episcopie, a carui reședință era în Moldova, fara însă a i-se cunoasce locul, fusese distrusa de catră Pacinați, și nu se putu restaura dir cauza indiferenței Ungurilor și a Securilor dela granița, eparchioții ei. Mai târziu veniră asupra ei și Cumanii. Aceștia fura însă batuți cumplit de Ladislau cei Sfânt, regele Ungariei, care în urma rezidii episcopia Milcoviei, o dotă cu moșii, o supuse arhiepiscopului de Gran, și-i dete de episcop pe un Michail. L. a fost urmașul lui, și avu să se trudească mult pentru a termina cladirile începute sub predecesorul său; în aceasta cauză el adresă Securilor săi o scrisoare, ce ne-a remas, cerându-le ajutor banesc. (Benkő, Milcovia, Viennae, 1781, p. 56, 85; Xen., Ist. Rom. I, 555.)

Laurențiu, *comite de Câmpu-Lung*, capetenia Sașilor din acest oraș, existent înainte de descalecarea lui Radu-Negru. Orașul, deși era românesc, dar fiind în apropierea țerii Bârsei, se împopulase cu o numeroasa colonie de Sași.

Laurian, 1) *L., August Treboniu*, publicist, profesor, membru al Acad. Rom., n. 20 Iulie 1810 la Fofeldea, lângă Sibiu. Își începă studiile la Sibiu, le continuă la Cluj și le isprăvi la Viena, unde ascultă științele matematice, fizice, filosofice și politice. După 1840 fii chemat profesor la Bucuresci, unde la 1845 împreună cu Balcescu, începă să publice Magazinul istoric pentru Dacia. La 1848 trecu în Transilvania și jucă un rol de frunte împreună cu Barnuț și Papiu Ilarian la mișcarea Românilor de acolo. La 1850 fiind chemat de Gr. Ghica, organizează în calitate de inspector general școalele din Moldova și publica pentru prima oara cronica lui Șincai. La 1858 trece la Bucuresci, este numit efor al școalelor și profesor de literaturile clasice la Universitate și publică revista Instrucțiunea publica (Nov. 1859—Iulie 1861), în care afara de partea aproape oficială relativă la școale, se gasesc și scurte studii asupra literaturii elne și celei latine. † 25 Febr. 1881. Afara de cele

două reviste amintite, L. a publicat un mare număr de lucrări, din cari multe sînt didactice, cîteva însă au un caracter științific. Iată-le în ordine cronologică: Teutamen criticum in originem, derivationem et formam linguae Romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae, Viennae 1840, o gramatică a unei limbi ideale, pe care autorul o dă ca limba vorbită în amîndouă Daciile; Cuvînt academic, 1845; Brevis conspectus Historiae Romanorum in utraque Dacia degentiam, Hilariopoli, 1846, opera publicată și în limbile franceza și germană; Manual de filosofie, tr. după A. Delavigne, 1846; Manual de filosofie și de literatura filosofică, tr. după W. Traug, 1847; în colab. cu Bălcescu: Temișiana sau scurta istorie a Banatului Temișian, 1848, publicată și în limba franceză; Die Romänen der oesterreichischen Monarchie, Wien 1849—51, 3 vol., colecție de petiții, memorii și acte relative la revoluția din 48—49; Istoria Românilor, cu un supliment: Despre măsuri, Iași 1853, urmată de mai multe ediții; mai multe manuale didactice de geografie, cosmografie, învețătura, etc. pentru deosebite clase ale școlilor primare, 1854—1864; Calendar și lunar și pascale pre fundamental calendarului Iulian, comparat cu anul tropic și cu cel siderale dela anul 2300 înainte de Christ pînă la anul 3172 după Christ, 1864; Atlante geografic după L. Bonfont, 1868; Harta Daciei moderne, 1868; Fastii consulari cu adausul faptelor memorabili, 1869; Istoria Romanilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre, precesă de geografia modernă a Daciei, 1869, și în sfîrșit lucrarea cea mai însemnată a lui L. este Dicționarul limbii române în două volume, urmate de un al treilea: glosariul, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor și cele de origine îndoioasă, publicat în colab. cu I. Massim după însarcinarea dată de Societatea academică română, 1871—76, lucrare în care L. a cautat să-și realizeze vechile sale idei din Teutamen criticum, și a cărei puțină serioșitate științifică a fost reunoscută încă dela 1874 de majoritatea membrilor numitei societăți, care începuse în fine să se convingă ca datoria unui dicționar e să înregistreze limba existentă, nu să inventeze o alta imaginată. (v. și art. Latinist, urentul.)

2) *Laurion, Dimitrie Aug.*, n. 1846 în Bucuresci, fiul lui Aug. Treb., om de școală, și unul din cei mai distinși țăriști români, și-a făcut studiile liceale și universitare în Bucuresci, și a luat diploma de doctor în filosofie la Bruxelles. Dela 1871 e profesor de filosofie la liceu și a funcționat de mai multe ori ca director general al ministeriului cultelor și instr. publ. 1888—95 a fost ales deputat și senator conservator-junimist. De mare valoare este activitatea lui țăriștică, în care excelează prin claritate de idei, precum și prin energia și totodată eleganța stilului. El a fundat »*România liberă*«, devenita celebra prin articolele din timpul războiului independentei, 1877—78, și astăzi transformată în »*Constituționalul*«, organul politic al Junimiștilor, pe care-l redactează.

Laurion, complex de munți în Atica sudică, cu renumite mine de argint încă din timpurile antice. Dela 1864 le exploatează societatea fran-

ceză »Mines de Laurium«, iar mai tîrziu și una grecească.

Laurus L., (botan.) gen din familia Lauracee, eu 2 specii de arbuști sau arbori cu frunze persistente, una din regiunea mediterană, alta din insulele Canare. *L. nobilis L.*, *laurul lui Apolon*, speoie din Europa sudică, se cultivă în regiunile noastre ca planta decorativă; frunzele, cunoscute sub numele de *frunze de Dafin*, se folosesc ca aromatizante în bucătărie; din carnea drupelor se scoate un oleu esențial și unt de laur folosite în medicină ca stimulanți. [S. Șt. R.]

Lăurusca sau *Vița selbatică*, numiri populare ale plantei *Vitis vinifera L.* (v. ac.).

Lausanne, capitala cantonului elvețian Waadt, la 2 km. de lacul de Geneva, situat frumos pe trei coline, 34,049 loc. (1891); catedrala gotică, muzeu, universitate.

Lauser, Wilhelm, scriitor germ., n. 1836 în Stuttgart, a trăit în Paris, Spania, Viena; acum director la »Nord. Allg. Zeitung« în Charlottenburg. Scr. istorice și romane.

Lausitz, v. Lusația,

Lauta, v. Alăuta.

Lăutar, nume dat de sigur la început instrumentiștilor cari acompaniau cu lăuta sau alăuta pe cântăreții ambulanzii. Lăuta turcească a disparut de mult din țerile românești, înlocuită prin cobza rusească; numele de L. încă a persistat, generalisându-și semnificațiunea și aplicându-se tuturor musicanților ambulanzii, fie cântăreți, fie instrumentiști cu cobză, scripă, nău sau ori ce alt instrument, executând totdeauna musica fără note, din memorie și după auđ. Astfel în acest cuvînt găsim concentrată toată musica profesională a țerilor noastre în secolii trecuți. Bandele de L-1, numite tot cu un nume venit prin Turci, *taraf*, făceau deliciul balurilor, meselor și petrecerilor boieresci, și era ceva ne mai pomenit: »Nuntă fără lăutar«. Chiar alaiurile domnesci, pînă la introducerea mehterhaniei prin domnii fanarioți, erau însoțite de tarafuri de L. Cea mai mare parte dintre aceștia erau Țigani, cari în totdeauna și în toate părțile au arătat dispozițiuni particulare pentru musica practică în acest mod. Un timp ei formau corporațiuni organizate, cu un staroste în fruntea lor, obiceiul ce s'a menținut pînă pe la mijlocul secl. XIX. Din prima jumătate a acestui secol se citează cîteva tarafuri de lautari cari se bucurau de un adevărat renume în țeară; astfel au fost acele în frunte cu Barbu (v. ac.) și Angheluță în Iași, Nastase în Botoșani, Nicolescu în Bucuresci, Chrisoscoleu în Buzău, ș. a. De pe la 1830 înocoace, noua direcțiune ce luă musica în țerile românești, clasele înalte începînd a nu mai considera ca o degradare practicarea ei, aduce primele încercări de școale musicale (v. Filarmonic și Conservator). Arta lăutărească degenează din ce în ce; vechii lăutari își trimit copiii la școalele musicale, unde aceștia învățînd principiile muzicii clasice, afecționează și popularizează banalitățile modei, desprețind genul cântecelor bătărănesci cu cari faceau furori parinții lor; ei devin musicanți artiști, roșind de titlul de L. și contribuind astfel a degrada titlul părinților lor, care astăzi tinde a se margini la gradul cel mai inferior al ierarhiei muziciale.

[T. C.]

Lăuzia se numește periodul care urmează imediat după finele sarcinii, după expulsiunea sau extracțiunea fătului și a anexelor sale din organele genitale ale femeii însărcinate, period caracterizat prin luorarea regresivă, menită a stinge cele mai multe din modificările pe cari le suferă prin sarcină corpul matern. Secrețiunea de lapte nu aparține în mod strict numai periodului L. Dintre lucrările regresive ale L., cea mai importantă este involuțiunea uterului, restringerea lui la volumul normal prin resorbirea părții fibrelor musculare cari au suferit degenerescența grăsoasă. Immediat după faoere, uterul gol cântărește 800—1200 grame, îi trebuie 5—6 săptămâni pentru ca greutatea lui să scadă treptat la 40—60 grame, în același timp se regenerează și membrana mucoasă a uterului. În cele dintâi 2—3 săptămâni ale L. se scourg din organele sexuale lochiele, lichid serosanguinolent, compus din epitel desouamat după suprafața membranei mucoase a vaginei, din resturile membranei care oăptușise interiorul uterului gravid, din puțin sânge și din serositate, care iasă din cavitatea uterului desbrăoat de epitel protector. În primele zile ale L., femeia suferă de oclioi uterine, cari însoțesc contracțiunile provocate de involuțiunea uterului, cari pot însă să fie cauzate și de micii coagule de sânge remase în cavitatea uterină. Femeia lăuză trebuie să fie îngrijită cu ouărătenia scrupuloasă, precauțiunile antiseptice indicate înaintea nasoreei și în timpul nasoreei, sânt indispensabile și în timpul L., persoanele cari servesc pe L. trebuie să-și desinfecte mâinile și antibrațele înainte de a atinge corpul ei și mai ales organele ei genitale, ele să acopere cu vata sterilisată și cu pânzeturi ourate, după spălarea prealabilă a vaginei (nu a uterului) prin injectarea ou irigator de soluțiuni antiseptice slabe (acid fenic 2 la 100, sublimat 1 la 4000—2000) făcute de două ori pe zi. Toate obiectele de cari se servesc lăuză trebuie să fie ourate ou minuțiositate, așternutul și rufele trebuie să se premeanească adeseori. Chiar dela început lăuză se poate nutri ca în stare normală, în primele zile i-se recomandă lapte în abundență. Este util ca lăuză să nu părăsească patul înainte de 16 zile dela nasoree, pozițiunea orizontală a corpului înlesnesce involuțiunea uterului și femeile lăuze, cari puțin zile după facere se dedau ocupațiunilor lor ordinare, sânt expuse la boale cronice ale organelor sexuale, cari între alte rele pot face și sterile. L. anormală este caracterisată mai ales prin febre, care este ou atât mai gravă, ou cât apare mai ourând după faoere. Febrea constiute primul simptom al infecțiunei puerperale (febrei puerperale), datorite invasiunei în corp a microorganismilor septici, a germilor putrefacțiunei, a streptococilor, prin cavitatea uterului, care după expulsaerea plaoentei este lipsită de stratul apărător, de epitel, și prin rănille și rupturile vaginei și ale perineului, cari se ivesc la faoeri grele. Ca vehicul al infecțiunei puerperale pot servi mâinile, degetele, unghiile nespălate, nedesinfecate, instrumente, vase, cărpe, tamponae murdare, bureți împregnați ou materii putrede. Faocerile grele, însoțite de operațiuni obstetricale, cari produc contusiuni ale organelor genitale, provoacă în lipsa unei antiseptii riguroase mai

adeseori infecțiunea puerperală. Ea se manifestă în diferite moduri, după cum caracterul ei este mai mult local sau general. Infecțiunea puerperală localisată produce endometrita, perimetrita, salpingita (infecția tubelor), flegmonul ligamentului larg, celulita pelviană difusă, care represintă deja o tranșițiune spre infecțiunea generală, și ca manifestațiune tardivă Phlegmasia alba dolens (Flebita obliterantă). Infecțiunea puerperală generală apare sub forma de Peritonită generalisată, de Piemie și de Septicoemie, și se termină în cele mai multe casuri ou moartea L. O complicațiune tardivă a L., care face alptarea dificilă și chiar imposibilă, și care obiocnuit se poate preveni prin antiseptia sfîrului țîței, constă în aparițiune de erosiuni, ulocrațiuni, crepături ale sfîrului și în mastita (inflamațiua mamelelor). În maternități, în spitale, la femeile asistate de moașe ou onosoințe moderne, morbiditatea și mortalitatea puerperală ar trebui să nu existe; altfel este la țeară, în comune lipsite de moașe, unde nasocerile sânt conduse de femeie ignorante, murdare, cari nu voiesc să renunțe la rutina veche, să se deprindă ou antiseptia, cari nu onosoc nici măcar peria de unghii. Este dar necesar ca să se respăndescă în popor noțiunile asupra infecțiunei puerperale și asupra prevenirei ei, ca prin conferințe speciale medicii și învățătoarele să lumineze pe femeile tinere și bătrâne asupra modului cum trebuie să-și apere sănătatea și viața sieși și copiilor lor. [I. Felix.]

Lava, nume dat masei minerale incandescente și fluide, aruncată în timpul erupțiunii unui vulcan. Ea aparține, după unii, minereurilor dise basalte, trachite și fonolite, servă ou material de construcție, iar în pulbere la cimenturi. Alte varietăți e așa zisa *Obsidiana*, care servă la confecționarea unor obiecte de ornament.

Laval, capit. departamentului francez Mayenne, ou 28,905 loc. (1891); reședință episcopescă; însemnate pânzării.

La Valetta, capit. insulei Malta, situată pe coasta sud-estica a insulei, oraș întărit; 70,000 loc.; universitate, observatoriu astronomic; catedrala pompoasă; port larg. 1530—1798 reședința ordului Ioanșilor.

Lavalette, 1) *L. Antoine Marie Chamans*, conte de, adiol al lui Napoleon I, n. 1769 în Paris, 1804 director general al postelor, 1815 oondamnat la moarte, dar soapat de soția sa; † 1830 în Paris. Sor.: *Mémoires et souvenirs*. 2) *L., Charles Jean Marie Felix*, marquis de, diplomat francez, n. 1806 în Senlis, † 1881 în Paris, 1865—69 ministru, în diferite rânduri trimis și ambasador la Alexandria, Kassel, Constantinopole și la curtea papală.

Lavandula L. (botan.) gen din fam. Labiatelor, trib. Oimicoideae, ouprinde plante aromatice, erbacee, perene, subfrutescente sau frutescente. Aocst gen are vr'o 20 de specii, respăndite în regiunea mediteraniană, din insulele Canarie până în peninsula Indiei orientale. În părțile noastre se cultivă foarte mult *L. vera* DC. (syn. *L. Spica* L.) și este onosocuta de poporul nostru sub numirile de: *Aspic*, *Leventică*, etc. [Z. C. P.]

Lavater, *Ioan Caspar*, scriitor germ., n. 16 Nov. 1741 în Zürich. *Ănoă de tiner* a publicat poeziile sale »*Schweizerlieder*», 1768 și »*Aussichten in die Ewigkeit*», Zürich 1768—73, 3 vol. Din

1769 a funcționat ca preot protestant în orașul său natal. În anii 1775—78 a publicat opul: *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*, 4 vol., prin care a devenit întemeietorul fiziognomiei. Acest op a făcut mare senzație pe timpul său; acum însă e constatată că observările și combinațiile lui L. sînt lipsite de basă științifică. † 2 Ian. 1801.

Lavatera L., (botan.) gen din fam. Malvaceelor, tribul Malveae, cuprinde plante erbacee, frutescente sau arborescente tomentoase sau hirsute. Acest gen are vr'o 18 specii, răspândite prin regiunea temperată a vechiului continent și în Australia. În părțile noastre crește prin poeni, fânețe, câmpuri și tufisuri *L. thuringiaca* L. Se cultivă uneori ca plantă decorativă *L. trimestris* L. [Z. C. P.]

La vechi, vînt, v. Sirocco.

Laveleye, Emile de, economist belgian, n. 5 Apr. 1822. Primele studii și-le făcîu la Gand, după care voiaj în Europa, pentru a studia chestiunile politice, economice și sociale. El debută ca publicist în zărele și revistele belgiene liberale, după aceea colaboră la *Journal des Economistes*, *l'Economiste français* și la *Revue des Deux Mondes*, precum și la alte reviste engleze și americane. Numit profesor de economie politică la universitatea din Liège, în 1863, el se distinge atît ca profesor, de unde propovedîu ideii socialiste, oapătându-și numele de „Socialist dela catedră”, cît și ca publicist, în care direcțiune dădu exemplu de o producțiune considerabilă. I-se atribuie vr'o 300 de studii. L. nu face parte din școala economică ortodoxă, căci el inclină mai mult spre socialism; dar în toate scrierile lui a dat probă de un mare talent de expunere. L. a murit subit, la Doyon, la 2 Ian. 1892. El era membru corespondent al Institutului din Franța. Scrieri principale: *Essai sur l'Economie rurale de la Belgique* (1862 și 1875); *L'Instruction du peuple* (1872); *La Propriété et ses formes primitives* (1874 și 1891); *Le Socialisme contemporain* (1881); *Elements d'économie politique* (1882); *La Monnaie et le bimétallisme international* (1891); *Le Marché monétaire et ses crises depuis cinquante ans* (1865); *Le Gouvernement dans la démocratie* (1891). În urma unui voiaj făcut în România, L. a publicat în *Revue de Belgique* (15 Ian. 1886), nise note foarte instructive asupra României economice și sociale, sub titlu: *En Roumanie, souvenirs de voyage*. [I. I. Nacian.]

Lavement, injectare de apă sau lichid medicamentos în rectum, cu ajutorul unui clistir sau irigator. Ele sînt de mai multe feluri: *L. purgative* au scopul de a muia masele fecale și a determina o contracțiune a musculaturei intestinale, pentru a le elimina; ele se fac cu o cantitate mai mare de lichide: de 200 gr. până la 2 litri (după vîrstă) cu apă curată sau amestecată cu unt-de-lemn, o soluțiune de sulfat de magneziu, etc. *L. hrănitoare* se fac în scopul, cînd bolnavul nu se poate hrăni pe gură, ca lichidul injectat să se resoarbă și să hrănească individul; lichidul este lapte sau e compus din un amestec de bulion, ou și vin, peptonă, pulbere de carne, la care se adaugă câteva picături de Laudanum, și nu trebuie să fie în can-

titate mai mare de 200—300 gr. deodată. *L. narcotic*, compus din tinct. de opiu, morfină, solvită în o mică cantitate de apă, dat pentru a calma. *L. adstringent* compus din o soluție (în cantitate cam de 200 gr.) de tanină, alumen, nitrat de argint, etc., administrat pentru a determina o acțiune adstringentă asupra mucoasei intestinale, în casuri de disenterie, enterită, *L. vermifug*, *L. antispasmodic*, etc. Toate aceste lavamente (afară de cel purgativ) trebuiesc administrate după un L. purgativ, pentru a goli mai întăiu intestinul. [V. I.]

Laveran, medic militar francez, descoperitorul microbului frigurilor băltoase, malaria. (v. ac.) Scrierile sale relative încep de acum douăzeci de ani.

Laverania, sinonim cu *Haemamoeba* (v. ac.), numire dată de Grassi în onoarea descoperitorului acesteia.

Laverna, la Romani o țină a lumii de jos, a întunerecului și apărătoarea lotrilor.

Lavina, avalanșa, (geol.) masă enormă de zăpadă, ce în timpul primăverii se rupe din zăpețile perpetue ale munților și se rostogolește în vale. În rostogolirea ei impetuoasă L. isbesce și rupe stânci și arbori, uneori ajunge până în sate, sfărîmînd case și omorînd oameni.

Lavinia, fata lui Latinus, regele din Latium. Aceasta a promis-o regelui Turnus, dar a măritat-o după Aeneas, căruia i-a născut pe Aeneas Silvius.

Lavinium, vechiu oraș în Latium, întemeiat, după tradiție, de Aeneas în onoarea soției sale Lavinia.

Lavoisier, (pron. lavoasie), *Antoine Laurent*, chimist frc., n. 16 Aug. 1743 în Paris, † 8 Maiu 1794, ghilotinat. A studiat științele juridice și naturale. La 1768 a fost ales membru al academiei franceze. L. e fondatorul chimiei moderne, dînsul a introdus în chimie analiza cantitativă. La 1774 a arătat, că la ardere se consumă oxigen, la 1781 că apa nu e element, ci combinațiune din oxigen și hidrogen. Acestea sînt însă numai câteva din interesele lui de descoperiri și lucrări științifice. Opul seu principal e *Traité élémentaire de chimie*.

Lavra, v. Cenobiu și Laura.

Law, (pron. lăo), *John*, financiar renumit, n. 1671 în Edinburg, înființă în Paris o bancă particulară pe acțiuni, oare la 1718 fu prefăcută în bancă de stat, apoi o societate comercială pe acțiuni (*Compagnie des Indes*) cu scopul de a exploata și coloniza țările de lângă Mississippi; 1720 consilier de stat și controlor general al finanțelor; L. a accelerat ruina creditului public prin măsuri volnice, oari aveau să împiedece prezentarea notelor de bancă spre escomptare; urmărit de ura poporului, fugi la Brüssel; † 1729 în Veneția. (Cf. Thiers, 1878 și Alexi 1884).

Lawn tennis, (pron. lahn t—), v. Tennis.

Lawrence, John, vice-rege al Indiei, n. 4 Mart. 1811 la Richmond, cott. de York. El și-a făcut educația în colegiul Hailebury pentru a fi funcționar al companiei indiene. Într'adevăr la 1829 fu numit secretar al acestei companii. În urmă ocupă mai multe funcțiuni înalte administrative și financiare, în oari se distinge. Cu deosebire în timpul revoluției indiene din 1857, L. își bută să potolească revolta în districtul său, așa încât

parlamentul englez îi aduse mulțămiri publice. Regina îl ridică la rangul de baronet în 1858. La 1859 se întoarce în Anglia, dar fu retrimis în Indii în calitate de vice-rege (1863). La 1869 fu rechemat din acest post și numit lord. În camera lordilor era adversarul lui Beaconsfield. † 26 Iunie 1879, e înmormântat în biserica Westminster.

Lawsonia L., (botan.) gen de plante din fam. Lythraricee, cu o singură specie *L. inermis* L. (= *L. alba* Lam.), un arbust ce crește în Africa de nord și în Orient până în India estică. Din frunzele sale nscate și pulverisate se obține produsul *qis henna, henné*, folosit de popoarele orientale ca să-și vâpșească în galben virful unghiilor, palmele și tălpile. Se mai folosește tot pe acolo în boalele de piele, la colorarea pielilor și a mătasei; amestecat cu indigo la vopsirea părului în negru; din flori Arabii prepară un oleu parfumat întrebuințat ca cosmetic. [S. Șt. R.]

Laxantia, (med.) *laxative*, remedii cari produc evacuarea canalului intestinal. Se împart în: *Eccoproptica* sau *Lenitiva*, remedii cari laxează numai în doze mari, *Laxantia* și *Purgantia*, remedii cari deja în doze mici laxează, și în fine *Drastica*, cari produc evacuări profuze și împreunate cu dureri. L. sînt: oleul de olive, fructe zaharoase, magnezia, oleu de ricin, calomel, sulfat de natriu, Aloé, Rhabarber, Senna, oleu de Croton.

Laxenburg, orașel în Austria de jos, cercul Baden, la 15 km. dela Viena, cu 1126 loc. (1890); castel împărătesc și paro renumit.

Laz și *lazuri*, sinonim cu *islaz* și *islazuri*, loc curățit de tufe și rădăcini, servind pentru pășunatul vitelor și pentru coasă, uneori și ca arătură.

Lază, com. rur. în Rom., j. Vasluiu, la 15 km. distanță de acest oraș. Dela 1894 s'a înființat una din fermele model ale statului, sub ministerul P. P. Carp. Terenul însă este accidentat și comunicațiunea dificilă între diferitele trupuri ale moșiei. Clima este însă potrivită.

Lazar, prietinel lui Isus, fratele Mariei și al Martei din Vitania, după evang. Ioan, cap II. L. a fost înviat din morți de Isus. Diua lui L. este Sămbăta înainte de Florii.

Lazar, George, fondatorul școlilor naționale în România, n. 1779 în satul Avrig, în Transilvania, fiu cel mai mic din cinci copii ai părinților săi, George și Maria. Prin ajutorul baronului Brukenthal, proprietarul Avrigului, L. urmă întâiu învățăturile la academia din Cluj, apoi studiile la facultatea de științe fizico-matematice și în urmă la facultatea de teologie a universității din Viena. Intors la Sibiu, fu hirononit întru archidiacon al scaunului episcopal și numit profesor-catichet la seminarul teologic. L. nu stătă mult aci; căci după o predică fulgeratoare în contra stării lucrurilor de atunci și după o muștrare ce i-se făcu de episcopul Moga, el parăsi Sibiuul și, cu cartea în mână, trecu munții să spuna Românilor de sub Fanarioți, ca ei erau Români.

În Bucuresci la 1816, L. se adresă către Eforia școlilor (compusă din mitropolitul țerii și din trei boieri, aleși dintre membrii divanului domnesc) cu o programă ce proiectase, arătând că voia să deschidă aci o școală românească cu

diferite învățături și științe, toate predate în limba națională a Românilor. După multe tra-ganări i-se încuviință cererea și i-se dete un mic local din spașiosul edificiu dela Sf. Sava, unde își așeză școala cu numărul de școlari ce-și pută recruta printre Români iubitori de știință. Învățăturile sale nu puteau fi un curs sistematic, deoarece auditoriul său nu poseda cunoștințele pregătitoare, indispensabile pentru în-țelegerea subiectelor de știință mai aprofundata. De aceea L. împeștrița lecțiunile sale cu un fel de conferințe, cautând a deștepta prin ele, în auditoriul său, gustul de știință și mai presus de toate plăcerea pentru limba românească, apoi a-i inspira sentimente naționale, deșteptând conștiința de Român. Școala sa prindea astfel, din și în și, tot mai adânci rădăcini; iar școlarii săi, după ce învățau întâiu gramatica, aritmetica, geografia, desemnul, etc. înaintau la studii mai speciale în filosofie și matematică, aplicând aceasta din urmă la ridicarea de planuri topografice și alte desemnuri constructive.

În curs de cinci ani, cât dură școala lui L., mulți elevi se distinsesă, precum: George Paladi, care a întrodus metoda lancasteriana în școlile primare, apoi Ioan Eliade Radulescu, profesor în școala lui L. și urmaș al său, continuă a cultiva patriotismul și conștiința națională a Românilor din Muntenia. Din îndemnul lui L. se trimisera, de cătră Eforia școlilor, la universitatea din Pisa, în Italia, patru tineri: Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu, S. Marcovici și Pandele, pentru a se prepara de profesori la școlile naționale; iar după moartea celui din urmă fu trimis la Paris Petru Poenariu, pentru specialitatea științelor naturale.

Evenimentele resboinice din 1821 (revoluțiunea lui Tudor Vladimirescu) încbisera școala lui L., iar dînsul, sleit de puteri, descurajat și infirm, parăsi Bucurescii și se întoarce la Avrig (v. ac.), looul său natal, unde muri 1823.

L. ne-a lasat, ca scriitor, un opuscul, intitulat: »Povățitorul tinerimei», scris la 1820 și tiparit la 1826 în Buda. Într'un apel al său se spune, că mai erau gata pentru presă: »Filosofia», »Matematica», »Geografia» și »Istoria universală». Din toate acestea n'a ramas decât un singur manuscris, pastrat în biblioteca universității din Bucuresci: »Curs de Aritmetica, compus în limba românească și în folosul școlilor dela Sf. Sava de G. Lazăr, la anul 1821. Februarie 26.»

Activitatea lui L. avu rezultate stralucite. Școlile grecesci cađură și cele românesci le luară locul. Astfel se înființară școle naționale în Bucuresci (1823), în Slatina (1824), în Craiova (1826). În acest an se mai înființă și »Societatea pentru propășirea Românilor» prin stărunțele lui Constantin Golescu și I. Eliade, cu scopul de a lăți cultura națională prin școle, reviste și teatru.

Mișcarea națională, pornită de L. a dobândit un avânt mai puternic după întoarcerea tinerilor trimiși la studii în strainatate. Între aceștia amintim pe Petru Poenariu, care ca director al școlilor române, încă sub guvernul lui Kisseleff, desvoltă o întinsa activitate școlară. (Cf. »Istoria universală a pedagogiei» de I. P. Eliade.) Lui L. i-s-a ridicat un monument în Bucuresci (v. ac.) în fața palatului universității (v. ilustr.).

Lazar, Ioan Marte, profesor și scriitor, n. 26 Sept. 1838 în Năsăud, a studiat aci școala normală, în Blaj liceul și în Budapesta teologia. La 1863 a fost numit profesor prov. la liceul din Năsăud, de unde în același an a mers la Viena pentru a-și continua și completa studiile teologice în institutul Augustinian. După ce făcū aci doctoratul în teologie și-și însuși vaste cunoaștințe istorice, limbistice și filosofice, patronatul fondurilor granițeresci din Năsăud la 1869 din nou îl alege profesor și-l numi totodată și director al liceului, în care calitate a rămas până la moartea sa, întâmplată la, 30 Aug. 1873. Barbat talentat, teolog și profesor eminent, și-a consacrat întreaga viață bisericii și școlii naționale române. Scrieri: »Tabele istorice sincronistice ale coloniilor romane»; »Despre liberul arbitriu al omului» și diferite tractate mai mici istorice și filosofice.

Lazăr Potcoavă, coborîtor din Potcovești, rudeniile lui Ioan Voda cel Cumplit și pretenții la scaunul Moldovei pe vremea întâiei domnii a lui Petru Schiopul (1574 până 1579), și el însuși pretendent sub a doua domnie a acestui voevod. Oștile însă căzăcesci și muscălesci ale lui sînt risipite (1591).

Lăzărel, un fel de colinda rom., probabil de orig. slavă, se face în Sămbăta Floriilor.

Trei fete, dintre cari una îmbrăcată ca mireasa unui »Lazăr», de altminteralea necunoscut și deosebit de cel evanghelic, cânta o poezie duiosă, în care povestesc, că tînărul Lazar a murit chiar în ajunul nunții. Legendele nu convin asupra felului morții sale: cînd îl trîntesc vîjelia de pe un pom, cînd taie însuși craca pe care sta, cînd se trîntesc în fusul mamei sale, fiind-că nu vrea să-i facă o placintă, și alte licențe populare. Unele variante sînt publicate în Teodorescu, poezii populare, p. 202—6. Buc., 1885.

Lăzărescu, Alexandru, publicist român, n. Dec. 1830 în București, † 31 Iul. 1876. A făcut studiile în țara și la Paris, a ocupat posturile de president de tribunal, de membru la curtea de apel, etc. Afara de numeroase articole de politică, critică teatrală și artistico publicate prin

diverse gazete și reviste sub pseudonimul Laerțiu, L. a mai scris și următoarele opere: George sau un amor românesc, vodevil în 3 acte, 1851; Sanuto, drama în 5 acte, 1851; Oare de repaus, poezii, 1852; Alfredo, oare de repaus, poezii, 1854; Stroie Corbeanul, operă posthumă precedată de viața și operele autorului de Teodor I. Pocușăneanu, 1885; Massim pictorele, melodramă, 1858. Criticele teatrale ale lui L. erau aprințate pe vremea lor.

Lazarete, adăposturi sau spitale pe la trecători sau în porturi, în cari faceau carantină (v. ac.) acei călători, cari veniau din locuri molipsite de

epidemii: de coleră, ciumă, etc. Astăzi știința tînde să facă a dispărea, întroducînd în schimb desinfecția călătorilor.

Lazaret se numesc și spitalele improvizate în campanie, unde răniții pot primi primele ajutoare și pe urmă sînt evacuați în interiorul țării, cînd pot suporta calatoria. Asemenea L. se improvizează și pe la diferite gări și se numesc *gări-lazarete*, acestea au misiunea de a primi pe acei bolnavi, cari se găsesc în imposibilitate de a mai pute continua calatoria.

Lăzăriclu, Ioan, prof. preparandial în Deva, n. 1841 în Porumbacu de sus, cott. Făgăraș.

Studiile și le-a făcut în gimn. din Sibiu și Brașov; diploma profesorală și-a câștigat-o la univ. din Cluj, 1878. L. pe cale autodidactică a absolvat gimnasiul superior din Brașov și a depus cenzura de prof., L. a funcționat 10 ani ca învățator, 3 ani a fost actuar la revisoratul de școale în Brașov și din 1875 e prof. în Deva. A scris cărți de școale: 1) Elemente de poezia română, ediț. I, 1882, ediț. II, 1886. 2) Istoria literaturii române, ediț. I, 1884, ediț. II, 1892, acestei din urmă i-a negat ministrul aprobarea. 3) Dicționar român-maghiar, 1886. Toate au ieșit în editura lui W. Krafft, Sibiu. A mai scris articole pedagogice prin foile române școlastice.

Lazariști, congregațiune religioasă de preoți, înființată de cătra S. Vincent de Paula în 1624. L. se numesc așa dela colegiul St. Lazar, deschis de cătra congregațiunea L. în 1632. L. se ocupa

Statua lui George Lazar în București.

on predicarea și ou orecscerea olerului tinăr; au și mai multe misinni în China, Africa și Oceania.

Lazarone, oerșitor neapolitan.

Lăzulea, *sălculea*, tăierea și socaterea pădurei și rădăoinilor ei pentru a faoe loo de oultură din ea.

Lazullit, mineral, fosfat aluminos de magnesiou, în cristale monocline albastre, se găsesoe în Stiria, Salzburg, etc.

Lazarini, *Daniel*, sindious al magistratului Timișoarei, la oerere mai înaltă a luorat un Abodar românesc, care a fost prezentat la 17 Martie 1770 reginei Maria Teresia de cătră oamerariul de onrte din Bănat. Manusorisul însă a fost aflat ca prea extins pentru primul inoeput, în acest mod deoamdată a fost lăsat la o parte, iar autorul a fost numit pe 2 ani de probă director al școalelor triviale bănățene. L. este primul director al școalelor gr.-or. române în Banat.

[Iulin Vuia.]

Le (*Leh*), capitala prov. Ladaoh în Cașmir (Asia), la înălțime de 3440 m. preste nivelul mării; 4000 loc. Locul principal al comerului între India și Asia centrală.

Leac, v. Medicament.

Leader, (engl. pron. lider), onducoătorul, șeful unui partid politic; articol de fond.

League, (engl., pron. ligh), mil maritim englez; ligă, alianță.

Leah, Leș, Polon (v. ac.)

Leake, *Martin William*, arheolog englez, n. 14 Ian. 1777, † 6 Ian. 1860 în Brighton. A făout însemnate explorări în Grecia și Asia mică. Intre scrierile sale se află și una ce se ocupă on filologia română și bulgară: »Researches in Greece of the wallachian and bulgarian languages.«

Leal, onest și frano.

Leamington, oraș în oott. engl. Warwick, on 26,930 loc. (1891); isvoare minerale oăutate.

Leandru, v. Hero.

Leandru, numele vulgar al plantei Nerium Oleander L. (v. ac.).

Leaota, munte în Rom. între j. Dâmbovița și Muscel, al doilea după Omn; prin înălțimea sa predominant mai pe toți munții din apropiere.

Lear, (pron. lihr), rege legendar al Britaniei; eroul unei tragedii a lui Shakespeare (v. ac.).

Leat, dată, an; dela ouvântul slavon vechiu lëto, aestas, annus, tempus. V. Cronica.

Lebadela, vechiu oraș în Beoția, lângă Heliikon, on oraol renumit în peștera lui Zeus Trophonios; acun se numesoe Livadia.

Lebeda, (zool.) paseri notătoare, formând familia Cygnidelor, ou oico plaocelat, de egală lungime on capul, grumazi foarte lungi. Are 10 specii, oari trăiesc în regiunile temperate ale semiglobului nordic și sudic. Sânt paseri migrătoare, dar domesticite se țin prin lacuri ou paseri de lux. L. mută san comună (*Cygnus olor* L.), albă, on oico roșu, în frunte ou bobită neagră, ou picioare negre. Trăiesoe în Europa de nord și Asia; prin țerile noastre trece în Oot. până Nov. Nu e mută dnpă oum se orede. Trăiesoe 50—100 ani. Până e tineră e bună de mâncoat. L. cântătoare (*C. muscus*, Beohst) on trup mai trunchios și grumazi mai sourți. La nord e vânăată mult pentru carnea și penele ei. Cântă on ton sonor și frumos. La Elinii anticii era paserea

consecrată lui Apollo, care dela ea și-a oăpătat darul profetării. Iupiter snb forma acoestei L. a sedus pe Leda. Se mai oreda, oă în Hesperia lângă Eridan L. își anunță moartea prin oănt frumos; de aci »cântul de L.«, poesia ultimă a poeților. Corăbierii consideră bun omen întâlnirea ou L. Mai sânt ânoă opt specii de L.

Lebeda în poveștile române. Un împărat vânănd în pădure, la un iaz vëu o L. și vră s'o omoare, dar prinđându-o o duse acasă, unde L. se prefăou în fecioară frumoasă, etc. (of. Șăineann, Basme pag. 266 și 542). După mitol. nordică, fetele de L. (Schwanenjungfrauen) on fost Walkürile, oari on avut însușirea de a se prefăoe în L. După mitol. germ. ele apar adeseori la riuri, desbrază vestmintele de lebedă și se scaldă. Cine le fură îmbrăcămintele, le are în posesiune. (v. Dine, Fața în pov. rom.).

Lebeda (*Cygnus*), constelațiune între 237° și 329° ascensiune reotă, și 29° 6' și 59° 19' declinațiune nordică. Conține afirmative 197 stele visibile ou ochiul liber.

Lebel, *Ioan*, 1543 preot ev. lutheran în Tăl-maciu, unul dintre primii humaniști sași. A rămas de el o poesie: »De oppido Thalmus oarmen historicum.«

Lebid *Ibn Rabi'a*, (și *L. Abu Okail*), poet arab, n. ca. 575, † pe la 662. Antorul unei renumite »Mollaca« și unui »Divan«.

Leblanc, *Nicolas*, părintele industriei de soda, n. 1742 în Yvoy-le Prê (Cher), † 1806 în asilul săracilor din St.-Denis. 1791 a înființat în Franoia o fabrică de soda, divulgând secretul invenției sale, ou să poată usa toți de ea. Sor. »Mémoires sur la fabrication du sel et de la soude« (1798).

Leboeuf, *Edmund*, mareșal francez, n. 1809 în Paris. În resb. orimeio (1854) general de brigadă, 1869 ministru de resboin; în Iul. 1870 declară în cameră, oă armata e gata de resboiu; șef de stat major al armatei dela Rin și mareșal. Prins la capitularea oet. Metz (29 Oct.). † 7 Iun. 1888.

Lebrun, 1) *L. Charles*, oel mai celebru pictor fro. din veaoul lui Ludovic XIV, n. la Paris 1619, † 1690. Fin de sculptor, de o rară precoitate, L. fii ajutat în studiile sale de cancelarul Séguier, care îi trimise la Roma, nude el studiă monumentele antichității snb direcțiunea lui Poussin. Intors la Paris 1646, execută mai multe luorări importante și fundă Aoademia de pictură, al cărei director fii mai târșiu. Insăroinat, împreună ou Lesueur, on decorarea Otelului Lambert, pictă »Luorările lui Heroule« într'un stil de o energie, oare făou contrast on Lesueur. Decoră apoi luxoasa residență regală dela Vaux; făou »Restignirea ou îngerii«, alătoare ađi la Louvre; luoră la Fontainebleau o serie de tablouri, snb ochii Regelui, dintre care: »Familia lui Dariue«, »Intrarea lui Alexandru în Babilonia«, etc., oare îi atrase toate onorurile monarohului. In cele din urmă, i-se dădu decorarea Palatului dela Versailles, unde totul aproape e făcut de el sau sub direcțiunea lui. Afară de acoeste opere mari, L. a pictat multe alte tablouri, din cari cele mai frumoase sânt la Louvre din Paris.

2) **Lebrun**, *Francisc Carol*, duce de Piacenza, n. 1739; 1799 consul. Sub imperiu e numit viștiernio supr. și guvernator al Liguriei. 1810 după abdicarea regelui Ludovic Napoleon, guvernator

al Olandei până în 1813. Ludovic XVIII îl numește pair. † 24 Iun. 1824.

Lebu, Alecxandru, eoonom rom., n. 10 Nov. 1835 în Cacova, oott. Sibiiu. A studiat dreptul și teologia în Sibiiu. 1866 a părăsit cariera preotească și s'a strămutat la Sibiiu, unde poartă o eoonomie model, ale cărei produse au fost distinse ou cele dntăiu premii la numeroase expozițiuni. L. este membru fondator al »Casei naționale», vice-presed. la inst. de ored. și eoon. »Albina» și lasociet. oom. »Concordia». [I. S. Ș.]

Lecca sau Lecca, familie a oonților de Cinaroa în Corsioa, din care s'au distins în seol. XV: *Jean Paul de L., conte de Cinaroa* (1450—1515), în luptă perpetuă ou adversarii săi, treou de mai multe ori în Italia și la Genua după ajutor, dar fù perseoutat de soarte și murf nenorocit, după o viață plină de glorie. Unul din înverșunații săi adversari era *Rinuccio de L.*

Lecage, v. Calo.

Lecanora Aoh., (botan.) gen de Licheni ou thal crustaceou și apoteoii disoocide ou ea o margine formată de thal; specioile sale trăiesc pe lemne (*L. subfusca* Aoh., *L. pallida* Krb.) sau pe stânci, pietri (*L. badia* Aoh.). *L. esculenta* Evers. = *L. desertorum* Kremp. p. p., *Lichen esculentus* Pallas, se oreda a fi »mana» Ovreilor. Cresce, probabil fixată pe stânci, prin Algeria, Persia, de unde e smulsă de vânturi și transportată în alte loouri, unde cade sub formă de »ploaie de mană»; după Parrot s'a întâmplat o așa ploaie în Persia la 1828. Când e liberă se presintă ca nisoc mioi ghemuri oenușii, tari, ou suprafața neregulată. E hrânitoare pentru om și animale, fiindcă e avută în amidon. [S. Ș. R.]

Lecca, I L., familie boierească din Valachia, cunoscută aici din seol. XVI. Genealogia familiei începce dela:

1) **Marele agă V. L.**, (1550—1619), care s'a ilustrat ca general pe timpul lui Mihaiu Viteazul. La 1598 el duse lui Sigismund Bátori un ajutor de 1000 oalăreți. Mai târziu fù alături ou Mihaiu la Mirislaru și apără oetatea Chiorului. El faou o oalătorie la Viena, lui parte la mai multe misiuni și solii, precum oea ou Tătarii la 1604, și primi donațiune dela împ. Rudolf II, 3 sate în Ardeal, și titluri nobiliare de graf austriac. Fusesse mare oomis și spatar. (Cf. Doo. de Hurmuzache, tom. III, IV.) Un fiu al său

2) **Marele Spătar L.**, era boier însemnat al lui Radu Șerban și R. Michnea, care îl deoapită la 1617.

3) **Lecca, Constantin**, (1810—1887), întâiul pictor român. Paharnic sub Vodă Al. Ghioa; după ce studiă în Italia și Germania se stabili ca profesor de desemn la primul oolegiu de atunoi: St. Sava. Pe lângă marele său talent, era om de o deosebită oultură; a tradus mai multe piese. Printre principalele lui pânze sânt: »Intrarea în Alba-Iulia» la pinacoteea națională din Buouresoi, »Batălia dela Resboeni», »Portretul lui Cuza», »Desoalecarea lui Radu Negru». Apoi oopii după tablouri olasice, și multe alte lucrări. Aman a fost elevul său. † 1887. (Cf. N. Țiacu, Biografie în »Revista nouă».)

4) **Lecca, George**, n. 1844, fiul lui Const. L., oomandant de cavalerie. În timpul resboiului din 1877—78 fiind oăpitan, în fruntea escadronului său de Gorj, a făout o strălucita eșarjă la satul

Vadiu din Bulgaria, pe un deal între vii. Acolo distruse o companie de nizami Turci (300), cari erau așezați în redută. L. fù deorat ou Virtutea militară ol. I, Steaua României ou spade, și Sf. Stanislav, etc. † 30 Oct. st. v. 1899. Are fiu pe *Haralamb* și *Octav George L.* (Cf. Colonel Boțeanu, Biogr. lui George L.)

5) **Lecca, Haralamb G.**, poet rom., a făout studii de medioină în Francoa. A publicat: »Prima» volum de frumoase versuri; apoi »Seounda», tot versuri, premiate de Aoademie; »Enoch Arden» traduoere în versuri, »Cinoi poeme»; »Povestea unei regine» din Carmen Sylva, etc. Ca teatru: »Stăpîii Statului și Flămâzii de glorie», oomedii; »Femeia înderătioacă», traduoere; în fine »Casta Diva» și »Juoătorii de oărți» 1898 și 1899, drame cari au avut mare succes.

Lecca, II L., familie din Moldova (Baoău), care pare a fi o ramură a boierilor L. din Valachia, despărțită prin seol. XVII sau XVIII. Din ea sânt:

1) **Lecca, Dimitrie**, general și om politic rom., n. 1832 la Teouciu, † 1888, își făou studiile militare în Francoa și apoi întră în armata română. Maior la 1866, el era oomandantul batalionului de vânători care avea garda palatului la 11 Febr. 1866, și de oonvență ou oonspiratorii în oontra principelui Cuza, a lăsat să între în palatul domnesco pe oficioarii cari au provocat actul de abdioare. A și devenit îndată ministru de resboiu sub lootenența domnească 11 Febr. până la 11 Maiu 1866, apoi iarăși Iulie 1879 până Apr. 1880 sub ministeriul Ioan Brătianu. În resboiul 1877—78 colonel, a luat parte la luptele dela Lom-Palanoa și Smărdan, apoi a fost înaintat general. Ca membru al partidului liberal a fost adeseori ales deputat de Baoău și 1883—88 president al camerei. (Cf. T. Maioresou, Disc. parlam., vol. I.)

2) **Lecca, George**, om politic român, n. 1831, † 1885, fratele lui Dimitrie. A făout studii militare, dar 1868 a fost numit de guvernul liberal prefect la Baoău, unde prin măsuri în oontra Ovreilor a provoacat souesele și oăderea ministeriului Golesou. (Cf. T. Maioresou, Disc. parl. vol. I, pag. 19.) 1882—85 e ministru de finanțe în cabinetul Ioan Brătianu.

Lecce, mai nainte *Terra d'Otranto*, prov. ital. în Apulia, 7891 km², ou 600,905 loc. (1890). *Capitala L.* are 22,051 loc.

Lech, (Licus) oămpul ce se întinde în lungime de 37 km. între riul Lech și Vertaoh, Landesburg și Augsburg în Bavaria. Pe oămpul acesta în 10 Aug. 955 au fost total nimioiți Maghiarii oonduși de Lehel, Bulos și Botond din partea oștilor imperatului german Otto I. Se dioe oă numai 7 înși au rămas în viață, cari au adus în patrie vestea nefericitei lupte.

Lecher, Otto, politic austriac, n. 6 Ian. 1860 în Viena, renumit prin discursul de 12 ore ținut în dieta imperială în 1897 ou deputat german-progresist ou ooasia obstrucției germane.

Lechința, (ung. Lekenoze), oom. mare în Trs., oott. Bistrița, ou 1879 loc. (1891) Sași și Români. Româniii afiliați la parochia matră Harina în protopopiatul Bistriței.

Leoidea Aoh., (botan.) gen de Licheni ou thal crustaceou și apoteoii disoocide fără margine formată de thal; are numeroase specioi ce trăiesc

pe pietri (*L. coarctata* Ach., *L. petraea* Flot., *L. contigua* Fr.), pe pamânt sau pe lemne putrede (*L. uliginosa* Aob.); foarte răspândită, formând plăci întinse, galbene amestecate cu negru pe stâncile din regiunea alpină, e *L. geographica* Schaar., mai bine *Rhizocarpon geographicum* DC., șișă așa din cauza asemenării acestor plăci cu hârtile geografice. [S. Șt. R.]

Lecitine, nume dat unor substanțe grase, cari se găsesc în creier, nervi, în globulele sanguinice, în galbenusul de ou, precum și răspândite în regnul vegetal. Prin acizi L. se desface în acizi grași, stearic, palmitic, oleic, într'un eter al glicerinei cu acid fosforic și în calină. *L., Protagen*, compusi organici formați din cărbune, hidrogen, oxigen, azot, fosfor și sulf, cari la fierberea cu apă de barită dau pe lângă acizii grași menționați mai sus, și alți derivați azotici liberi de fosfor, ce se găsesc în mедуva nervilor, numiți cerebroside. [S. M.]

Lecocq, Carol, componist de operete, n. 3 Iun. 1832, elev al lui Halévy și Bazin. Dintre numeroasele sale compozițiuni sunt mai mult cunoscute *Girofle-Girofla* și *Madame Angot*.

Lecomte du Nöuy, 1) *L., André*, renumit arhitect francez, restauratorul vecilor biserici române, n. 1844 la Paris, elev al celebrului arhitect-arheolog Viollet-le-Duc, a început cariera de arhitect prin o reconstruire a palatului dela Monaco, apoi a restaurat două capele la catedrala din Cahors și a construit monumente în Palestina, unde a luat parte ca membru al expediției arheologice conduse de Clermont-Ganneau 1873—74. Pentru restaurarea bisericilor episcopale dela Curtea de Argeș fiind trebuință de arhitect cunoscător al artei bizantine, ministrul cultelor de atunci, Titu Maiorescu, după recomandarea lui Viollet-le-Duc, a însărcinat cu această misiune pe L., care a și venit în România la 1875 și de atunci a ramas aici, ocupat cu restaurarea și edificarea mai multor monumente, pe lângă biserica din Curtea de Argeș, terminată în modul cel mai splendid la 1886, și o reședință a episcopului de acolo, apoi biserica Trei Erarchi, precum și Sf. Nicolae din Iași (admirabilă reconstruire), biserica Sf. Dumitru din Craiova, Mitropolia din Tîrgoviște, etc. (Asupra importanței lucrărilor dela Curtea de Argeș, cf. Nota dela pag. 265 și scrisoarea lui Odobescu în T. Maiorescu, Disc. parl. Vol. I).

2) **Lecomte du Nöuy, Jean Jules Antoine**, pictor francez, n. 1842 în Paris. Distins aproape la toate expozițiile de pictură. Op. mai însemnate: Moartea lui Iocaste (dist. cu al doilea premiu »de Rome« în 1871), Sentinela greacă, Poarta seraiului, Amorul și noaptea; apoi: portretul regelui Carol I al României, al reginei Carmen Sylva, al prinseii Maria și picturile decorative la catedrala Curtea de Argeș și la bis. Sf. Nicolae și Trei Erarchi din Iași. Distins și ca sculptor, 1898 a început să lucreze o placă în marmoră în amintirea vizitei Regelui Carol în 1896 la Imp. Francisc Iosif I la Budapesta. L. petrece adeseori toamna la Castelul Peleş, dând reginei lecțiuni de pictură. A dăruit Academiei române 10,000 lei, din interesele cărora să se dea premii pentru desemn. (Cf. Dicț. Cont.)

Lecote de Lisle, recte **Carol Maria Leconte**, poet frc., șeful școlii pnasiane din Franca,

n. în Africa 1818, făcù călătorii în India și în Franca, și se stabili definitiv la Paris. După revoluția dela 24 Febr. L. intră în politică și se făcù republican; dar se retrase imediat ca să se devoteze cu totul poeziei. Primul său volum este *Poèmes antiques* (1852). La 1854 aparura *Poèmes et poésies*, mici poeme de o frumusețe rară. La 1862 traduce *Idylles de Théocrite*. Tot în acest an apărù *Poèmes barbares*, și în 1869 publică »Kain.« La 1867 traduce *Ilade*; *Hymnes orphiques* (1869); *Odyssée* (1870). Intrat iarăși în politică, publică o scriere anonimă *Catécobisme populaire républicain*, care făcù mare șgomot. În Ian. 1872 réprésintă la Odéon o tragedie les *Erinnyes*. La 1873 publică o traducere d'Horace și o traducere din Sophocle. La 11 Febr. 1886 este ales membru al Academiei în locul lui Victor Hugo. Ultimele sale scrieri sùnt: *Poèmes tragiques* (1884), *Euripide* (1885), *Apollonide*, dramă lirică în 3 părți și 5 tablouri (1888). † 1894.

Lecouvreur, (pron. lœuvrør), *Adriana*, actrița franceza, n. 5 Apr. 1692 în Damery l. Epernaîs, † 20 Mart. 1730, renumită tragediana la Théâtre Français în Paris. Scr.: »Lettres«, publicate în 1892.

Lectica sau *litiera*, scaun portativ.

Lectisternium, (ăsternere de pat), la Romani o festivitate religioasă, la care învitau pe ăei la ospetare sfântă și le ăsternau paturi, iar pe aceste ăzșaz statue mici ori busturi (capita deorum), de regulă topite din ceara, și apoi le ăsterneau de mânăcare, ca parte din sacrificiu dela ospetare. L. se numiau și *pulvinaria*, când se ăsterneau perine.

Lector, (*lat.*) v. *Cetăț.*

Lectura sau *cetirea*, este traducerea semnelor grafice în expresii vocale. Aceste semne pot sa fie litere, cifre, note, semne geografice, figuri geometrice, hieroglife, etc. Cele mai obicinuite sùnt literele, elementele grafice ale cuvântului scris sau tipărit. Cuvântul L. se mai întrebuinteaza și pentru a indica complexul de cunoscințe ce-l dobândim prin cetire. Astfel deosebim: L. grea, ușoara, abstractă, distractivă, edificatoare, serioasă, glumeată, pornografică, etc. La învețământ se niai deosebesce *L. privată* sau particulară, pentru a însemna materia de cari se ocupă școlarii în afara de programa oficiala a școlii. L. privată e sprijinită de biblioteci, înființate anume pentru tinerime la școala. L. devenind o trebuință tot mai generala, numărul bibliotecilor cu scrieri de toate genurile se marșesce pe ăi ce merge, prin înființarea cabinetelor sau cercurilor de L. până și în comunele rurale.

Lecturer, (engl., pron. lecsörer), cetăț, deosebi ajutor de predicator, care are să țina predica dela vecernia de Dumineca.

Lecythis Loefl., (botan.) gen din familia Lecythidacee, cu vr'o 30 specii, arbori mai ales din America tropicala. Fibrele liberiane dela unele specii se folosesc pentru țesături, prepararea hârtiei; fructele dela *L. ollaria* L., numite *oala maimuței*, *marmite de sânge*, *quatelê*, an carnea și semințele comestibile și sùnt mâncate de maimuțe și papagali. [S. Șt. R.]

Leczinski, Stanislaw, rege al Poloniei, v. *Stanislav*.

Led (sau *Ledo*), la Slavi un ăeu al resboiului, contrar lui *Kolada*, ăeu al păcii.

Leda, în mitol. greco. fata lui Thestios, rege din Aetolia și soția lui Tyndareos, rege din Sparta. Câștigând favoarea lui Zeus, acesta în chip de lebeda s'a apropiat de ea, și după un mit L. a născut două oue, din unul a ieșit Helena (luna), iar din celalalt Polydeukes (Pollux) și Castor, adică: Diosourii, până ce după alt mit, L. dela Tyndareos a născut pe Klytämnestra, iar dela Zeus pe pruncii numiți. Mitul se explică așa, că L. reprezintă materia primitivă întunecoasă, că Zeus e creatorul luminei, care din întunerec resare. [Atm.]

Ledebour, Karl Friedrich von, botanist, n. 1785, † 1851, fost profesor la Dorpat (1811—36). A scris: *Flora Altaica*, 4 vol., 1829—34 (împreună cu K. Ant. Meyer și Alex. von Bunge); *Icones plantarum novarum florum rossicam*, 5 vol., 1829—34; *Flora rossica*, 4 vol., 1842—53, scriere de mare importanță pentru studiul florei României. [S. Șt. R.]

Ledebur-Wicheln, Ioan, conte, politic austriac, fost ministru de agricultură în cabinetul Badeni (abdis 1897), n. 1842 în Praga. 1866 a luat parte la reb. ca voluntar în reg. de dragoni Windisohgrätz. În dieta boemă și cea imperială aderent al agrarismului-conservativ. 1895 ministru de agricultură.

Lederata, cetate dacică în calea spre Sarmisegetusa, putând ajunge la ea legiunile romane prin valea Timișului și Bêrzoviei.

Ledochowski, Micslav, conte, cardinal, n. 29 Oct. 1822 în Gorki; 1866 arhiepiscop de Posen-Gnesen. Pentru opoziția contra legilor din Maiu (v. ac.) arestat și deținut. 1875 cardinal. Dela 1892 prefect al institutului »De propaganda fide« în Roma.

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste, om politic fro., n. 1807. Distins ca avocat și publicist în »La Réforme«, vedea regenerarea Franței în republica și votul universal. 24 Febr. 1848 propune guvernul provisor, în care intră și el la interne. Se despartă de colegii săi din pricina legăturilor sale cu lucrătorii. Face opoziție puternică moderatilor, dar fără succes. Câștiga puține voturi la presidenție, fuge la Londra 1849. Scrie »De la décadence de l'Angleterre«, un pamflet violent contra claselor din Anglia și contra caracterului Englezilor. În 1870 vine în Franța, sta în Paris pe timpul asediului, se alege deputat, dar demisionează, moare 31 Dec. 1874. Lui L. datorește Franța votul universal.

Ledum L. (botan.) gen de Ericacee, tribul Rhodoree; cuprinde 4—5 specii de arbuști erecti sau tîrîtori din regiunile reci și arctice ale emisferei boreale; au frunze coriace persistente și miros reșinos. Frunzele de *L. palustre* L., ce cresc prin turbării, au proprietăți narcotice, se dau contra disenteriei, tusei magăresci, etc.; în medicina populară provoacă accidente, căci sînt toxice; se substituiesc uneori hemeiului în fabricarea berei, dar aceasta atunci e vătămătoare, căci provoacă dureri de cap, vărsături, chiar delir; se crede că tot ce aceste frunze Rușii dau miresul special pieilor tabăcoite dișe iuft, piele rusească. Frunzele de *L. latifolium* Jaq. din America nordică se dau ca ceaiuri pectorale, tonice, digestive (thés de James, de Labrador). [S. Șt. R.]

Leeds, oraș municipal în interiorul Angliei, lângă canalul L.-Liverpool (208 km. lung.); 367,506 loc. (1891); centrul industriei de postav.

Leersia Sw. (botan.) gen de Graminee, tribul Oryzace, foarte înrudit cu *Oryza* (Orezul), de care se deosebesce numai prin spicule comprimate, cu 2 glume (nu 4) și stamine 6—3 sau mai puține (nu constant 6). Are 5 specii din America boreala și tropicală, una, *L. oryzoides* Sw., crescînd și în Asia, Europa temperată și la noi prin bălți, înlaștini, ape lin ougătoare. [S. Șt. R.]

Leeuwarden, capitala prov. olandeze Friesland, 30,433 loc. (1890); tîrguri de bucate și de vite.

Lefaucheux, (pron. lefosch), fabricant de arme în Paris. 1825 a inventat pușoa de încarcat pe dinapoi și un sistem de revolver.

Lefebvre, Francisc Iosif, mareșal sub Napoleon Bonaparte, n. 25 Oct. 1755 în Paris, † 14 Sept. 1820. Intrat de tîner în gardă, a înaintat rapid până la mareșal (19 Maiu 1804). S'a distins în lupta dela Jena, la asediul cetății Danzig, (27 Maiu 1807 duce de Danzig) și în Spania. Soția sa, o spălătoreasă, cu care legase cunoscînta încă în tinerețe, e eternisată de Sardou în piesa »Madame Sans-gêne«.

Lefegiu, trupe de oșteni mercenari din vechime, în țările române. Numele lor arată chiar, ca erau angajați cu leafă, în serviciul țerii, deosebindu-se de »oștenii de țeară« cari erau numai Români și întru oătvă obligați a se lupta pentru țeară. L. sau mercenarii erau în vechime în toate țările europene și adesea formau o puternică parte a armatei. În Rom. trupele de L. se recrutau mai ales dintre Unguri, Sârbi, Poloni, Germani, etc. [O. L.]

Lefort, Francisc Jacob, consilier al lui Petru cel Mare, n. 1653 la Geneva, părăsesce patria în vîrstă de 21 ani și în serviciul Holandei ajunge la Arohangel și de acolo la Mosova. Intră în serviciul Rusiei și se bucură de protecțiunea prințului Vasile Galișin în timpul regentei Sofia (1682—89). Fă cunoscut de Petru, care profita de cunoscințele și de fidelitatea lui. Insoți pe Țar în călătoria prin Rusia, fū numit admiral, îl însoți în călătoria prin Europa din 1697. † 1699.

Left, moneda de aur ori de argint, în valoare de 5 galbini, din cari se fac salbe (Șaineanu, Diot.). **Lefter** eshauriat, gol, lipsit de bani. **Lefterie**, ocupațiunea de afașeri cu scop de câștig, sin. profesiune.

Legal, tot ceea ce e făcut conform legii sau organizat de lege.

Legal tender, (engl.) mijloc legal de plată. În Anglia se înțelege sub L. t. plațile în aur (Sovereigns), în argint până la 40 șilingi și în note de 5 Livre sterlingi. Cu învoirea guvernului, banca Angliei poate decreta pentru un timp anumit biletele sale preste 5 Livre sterlingi de L. t.

Legalisare, învestirea cu formele legale; certificarea autenticității unui act prin o autoritate publică.

Legalisarea actelor e o formalitate, care dă deplina credința datei și semnăturii unui act, pentru ca e certificata de un funcționar public, care are această calitate. Astfel, pe cînd la **autenticare** funcționarul constată și consimțimîntul părții care presintă actul, la L., el nu certifica deoat data și semnatura persoanei. O

L. e mai puțin dar, decât o autentificare. Actul legalizat are *dată certă*, se soie când e făcut și numai prin declararea în fals se poate dovedi oă data nu e exacta.

Legat, se numesce o donațiune făcuta printr'un testament. Modestiu, celebrul jurisconsult roman din secl. III d. Chr., îl definesce donatio testamenti reliota (Dig. 31, de leg. II, 36). După art. 887 și urmat. din cod. vîl român, sînt mai multe feluri de legaturi. Așa avem *L. universal*, adeoă dispozițiunea prin care testatorele lasă după moartea sa, la una sau mai multe persoane universalitatea bunurilor sale (art. 888 civ. rom., civ. franc. 1003); *L. cu titlul particular*, are o obiect o fracțiune a moștenirii precum jumătate, a treia parte sau toate imobilele sau toate mobilele sau numai o fracțiune din ele (art. 894 rom., 1010 fro.); în fine *L. singular* este aoea care are drept obiect un luoru determinat. *Legatarul* universal are drept la universalitatea bunurilor defunotului, adeoa are drept la toate bunurile oari există la moartea testatorului, mai puțin datoriile și saroinile impuse de lege (oa reserva moștenitorilor rezervatori) sau de testator însuși; el are vooațiune la întreagă averea defunotului, așa oă daoă aoeasta a lăsat mai multe legate particulare, care nu-și produc efectul, ele se ouvin legatarului universal. In oodul franc., art. 1006 acorda legatarului universal sesina, adeoă are posesiunea de drept oum ascendenții și descendenții în dreptul român. In Rom. art. 891 diferă în aoeasta privință de articoul francoez, oăoi nu acorda sesina, legatarul universal trebuie după oodul civîl român să oeară dela justiție trimiteroa lui în posesiune.

Legat sau trimis (legatus). In timpul Romanilor se da aoeast nume la diferiți magistrați, trimișilor senatului, locoțiitorilor de consuli, proconsuli sau pretori. însăroinați ou guvernarea unei provincii, șefilor de legiuni, etc. Sub imperiu, provincoile începură să se administreze de un *legatus Augusti pro Praetore*, ale oărui atribuțiuni puteau fi atât civile oăt și militare. Aoeasta pentru provincoile imperiale. Provincoile dișe »senatoriale» aveau *legati proconsulis* pro praetore; dar toți se alegeau dintre senatori.

Legat papal este, în țerile catolice, un reprezentant al papei. *L. a latere* sînt cardinalii trimiși ou depline puteri, oa ambasadori sau plenipotențiar, pe lângă guvernele străine. Spre deosebire de oei trimiși într'o țeară, ou puteri ordinare, și oari se numesce *nunții* (nonoes).

[O. L.]

Legatiune, totalitatea personalului oare oomune o misiune diplomatică, al oarei șef e acreditat de puterea oare îl trimite pe lângă un guvern strain. Tot prin L. se înțelege totalitatea afaoerilor misiunii, și întru oăva însă-și misiunea. Când în oapul misiunii se afla un ambasador, atunoi se întrebuințează numele de *ambasadă*, în loc de L. Dreptul de legatiune e *activ* sau *pasiv*, după oum e vorba de a trimite agenți sau de a-i primi. Dreptul de a trimite agenți diplomatiei nu aparține decât statelor oari posed plina suveranitate, aoeol oari fața de alte puteri au drept de a înoheia tractate sau a declara resboiu.

[O. L.]

Legătura, un alt nume al așezămîntului judiciar *feria* (hierîia).

Legătura lui Mihaiu Viteazul, așezămînt social-economic instituit de Mihaiu Viteazul printr'un hrisov (1596), și care dispunea oa țeranii, »oare pe ce moșie va fi, aoea să fie rumin vecinici, unde se va afla.« Silit de evenimentete și de planurile sale, Mihaiu jertfesce astfel pe țeranii pentru a atrage pe boieri, consfințind formal un obioeu abusiv. De altfel era și neoesară o așa măsura, oăoi satele se spăseseră, țeranii fugind de nevoile vremei, și țeara era la mare ananghie prin luptele începute și urmărite de eroicul voevod.

Legatul viței este una din prinoipalele operațiuni la cultura viei. Ea are de scoop de a da viței și rodului mai multă lumină. Vița de vie se leagă ou rație, teiu topit și netopit, ou nuielo de răchită despioată ori ou legături de paie. Se leagă pe un singur par sau arao, sau pe mai mulți (3—4) araci de jur împrejur. Via nioi odată să nu se lege vertical, fie în sus fie în jos, oi mai bine în semioero în linie orizontală ori în linie oblioă, pentru a repartisa mai bine seva oătră toți mugurii ei de o potrivă.

Lege, este norma nestrămutată după oare se petrec întemplările din natură, sau după oare ar trebui să se petreoaă faptele camenilor, isolați sau în societate. Basa ori și oărei L. este sau o necesitate determinată de natura lucrurilor, sau o exigență de drept oerută de puterea socială, sau o obligațiune morală impusă de idea datoriei oătră puterea divină, ori sub ce formă ne-am inohipui aoeastă putere. Sînt L. naturale, raționale și positive. L. a) *naturale* exprimă relațiunile reale și constante ce se desoopere între întemplările din lumea externă și internă. In aoeest sens se vorbesce de L. astro-nomice, fisice, ohimice, biologice, psihologice, sociologice. L. b) *raționale* sînt aoelea pe oari trebuie să le urmez mintea omeneoasă pentru a stabili adevărul (L.-le logioei); frumosul (L.-le estetice) și binele (L.-le morale). L.-le ce trebuie păzite pentru stabilirea adevărului se mai numesce principii ale rațiunii teoretice, oele pentru stabilirea binelui se mai numesce și principii ale rațiunii practice, iar oele pentru frumos se mai numesce principii ale gustului sau judeoății, (Kant). In al treilea rînd, L. c) *positive* sînt aoelea, oari avîndu-și originea dela vr'o autoritate superioară, sînt puse oa model pentru oonduita omului sub sancțiunea pedepsei și recompenselor. L.-le positive apoi iarăși sînt *positive divine* și *positive umane*. Cele umane sînt sau bisericoesi ou civile după oum emană dela autoritatea bisericoeoaă ori dela oea civilă. După oalitatea obligațiunilor, pe oari trebuie să le indeplineoă mintea sau oonduita omului, L.-le positive și oele raționale pot fi *afirmative* și *negative*. Cele afirmative arată oea ce e de făcut, oele negative sau opritoare ne opresso a faoe oeva în contra ordinii morale. Se mai deosebese apoi L.-le positive în L. s o rise și L. nes o rise sau consuetudinale (usus, obioinunțe). Considerând întinderea lor de aplicăție, L.-le în genere se deosebese în L. *generale* și *speciale*, după oum se referă și oonțin norme pentru toate oasurile ori numai pentru o parte din ele.

Legi ale asociațiunei se numesce în psihologie aoelea prin oari se stabilesc relațiunile ce

trebueso să existe între deosebitele noastre stări de consoiință (imagini, simțiri, volițiuni) pentru ca să se reproducă unele prin mijlocirea altora. Stările de consoiință făcând parte din aceeași consoiință, trebuie să se grupeze într'o unitate generală ea însăși compusă din alte unități particulare, ce se formează în virtutea L.-lor de asociațiune. În special L.-le asociațiunii rezultă din considerarea *similarității* și a *contiguității* (alăturării), ce se pot observa între stările de consoiință. Similaritatea poate fi asemănare propriu zisă și contrast, iar contiguitatea poate fi în spațiu și în timp. De aici L.-le asociațiunii sunt următoarele patru: a) *L. asemănării*: Stări psihice asemenea, împreunându-se, se și reproduc reciproc, s. e. portretul reproduce persoana pe care o reprezintă; b) *L. contrastului*: Stări psihice (representări), cari formează o antiteză ce se reproduc reciproc, s. e. Solon și Croesus; c) *L. contiguității* în spațiu sau a coexistenței; representări, cari au fost deodată în consoiință se reproduc reciproc, s. e. Columbus și America; Brutus și moartea lui Cesar; d) *L. contiguității* în timp: Stări psihice, cari s'au succedat nemijlocit, formând o serie, se reproduc împrumutat, s. e. strofele dintr'o poezie, întâmplările dintr'o călătorie. Cf. Plotos, psihol. pag. 34.

Legea comutațiunii se numește aceea, care regulează modul cum o obligațiune se poate schimba ou alta. De pildă cum o pedeapsă s'ar pute schimba în alta. Cf. Comutațiune.

Legile ougetării, numite și *axiome sau principii logice*, sunt adevăruri implicate în ori și ce argumentare, dar cari fiind evidente prin ele înșile n'au trebuință de argumentare și sunt o garanție pentru adevărul formal al afirmărilor și raționamentelor noastre. Ca legi ale ougetării se consideră următoarele: a) *L. identității* (principium identitatis) fiecare noțiune (gândire) este egală ou sine însăși, A este A; b) *L. contradicțiunii* (primo. contradiccionis) în virtutea căreia despre o idee nu putem dice în același timp că este și nu este, că are o calitate și are și calitatea contrară; ou un ouvent în virtutea căreia un act de gândire odată săvârșit nu poate fi considerat ca nedesăvârșit, *Idem nequit simul esse et non esse*; c) *L. excludivității* (primo. excludiui tertii), *Inter duo contradictoria non est medium*. În virtutea acesteia L., dintre două judecăți, care una afirmă despre un subiect un predicat pe care cealaltă îl neagă, numai una poate fi adevărată; d) *L. rațiunii suficiente* (primo. rationis), *Nihil sine ratione sufficienti*. Această L. impune ougetării necesitatea de a nu afirma și de a nu nega nimio fără motiv sau fără rațiune mulțamitoare. Cf. Plotos, Logica pag. 5. [Pl.]

Legenda, tradițiune miraculoasă, atribuind persoanelor fapte și însușiri supranaturale. L.-e (dela legere, a oeti) se dicea la începăt, în limba ecleziastică din evul mediu, tot ce trebuia să se oteasoă la serviciul religios. În urmă acest termen înseamna numai povestiri despre viețile sfinților și martirilor, cari se oteau în biserică și la mese în mănăstiri. Cele mai însemnate colecțiuni de asemenea legende sunt »Legenda aurea« sau »Historia lombardica«, făcută de arhiepiscopul Iacobus de Voragine, în secol. XIII;

și »La legende oelēste« sau »Acta sanctorum« a Bollandiștilor (v. ac.). Mai târziu s'au numit L. și alte povestiri miraculoase, cum sunt tradițiunile despre eroii și semișei antioi, Heroule, Teseu, Romul și întreagă istoria Romei sub regi; apoi L. oicului oarlovngian, ale mesei rotunde, ale Niebelungilor; la noi L. mănăstirii Argeșului, ș. a. L. se deosebe de basme și miturile oclasioe, pentru că persoanele din ele sunt oameni, iar nu Ńei ou în mituri, sau alte ființe supranaturale ou în basme, și aparțin unui loc și timp determinat. Herder, în »Legenden und Paramythien«, a lămurit înțelesul și însemnătatea morală și istorică a L.-lor, mai ales a oelor medievale, căuete pe atunci în mare dispreț. Între L. unele sunt alegorie, ou »Erouleanul«, sau L. isvoarelor minerale dela Mehadia; altele sunt mituri localisate, ou L. Doohiei. [M. Strajan.]

Legende populare se dice L. sorise de poeți după modelul oelor poporane, propagate prin viul graiu și create de popor. Astfel sunt L. lui Herder, Rückert, Kerner, Schwab, Simrook, ale poeților romantioi, și la noi frumosele L. ale lui Alexandri, ș. a.

Leger, Louis, erudit francez, membru onorifico al Acad. rom., n. 13 Ian. 1843 la Toulouse. În tinerețe a oălătorit mult prin Boemia, Polonia, Serbia, Ungaria, Rusia, a făcut cursuri de limbile slavice la Sorbonna, la școala de limbi orientale, a fost însărorinat ou deosebite misiuni soinițioe în Rusia, până când, 1885, devine profesor de limbile și literaturile slavice la Collège de France. Luorările sale sunt foarte numeroase: De Nestore, rerum Russicarum scriptore; Cyrille et Méthode, étude historique sur la conversion des Slaves au Christianisme, 1868, tese de dootator; L'encyclopie du Tsar, le droit de la Russie et le tort de la Pologne, trad. din rusese, 1865 (L. a fost totdeauna de partea Rușilor în contra Polonilor, și de aceea a fost oombătut în Revue des deux mondes de soriorul polon Iulian Klaozko); Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême, 1866; L'État autrichien, 1866; La Bohême historique, pittoresque et littéraire, 1867 în colaborație ou J. Fricoz; Le monde slave, 1873; Études slaves, 1875; Histoire de l'Autriche-Hongrie, 1879; Nouvelles études slaves, 1880; Recueil de oontes populaires slaves, 1882; Esquisse sommaire de la mythologie slave, 1882; Chronique dite de Nestor, trad. și oommentar, 1884; La Save, le Danube et le Balkan, 1884; La Bulgarie, 1885; Le monde slave au XIX siècle, 1885; Nouvelles études slaves, 1886; Russes et Slaves, 1890; La littérature russe, 1892, fără a mai enumera luorările făcute în colaborație ou alții, traduoerile, numeroasele articole publicate prin diverse reviste, etc.

Leggiero sau *leggiadro* (*ital.*) ușor, ouvent întrebunțat în musioă ca termin de expresiune, raportându-se la modul de atac al sunetelor.

Legio XIII gemina, una din legiunile romane care a participa la expediția contra Daoilor. Această legiune a ramas dela începăt în Dacia și a stat neolintită aci cât timp această provincie a fost sub Romani (106—270). Reședința ei principală era la *Apulum*, unde își avea și ouartierul său. [Caion.]

Legislațiune. Regimul constituțional împărțind puterea legislativă între suveran și popor, re-

cere pentru scopul acesta pe lângă suveran încă și organe ce reprezintă voința poporului. Organele acestea sunt *corpurile legiuitoare*. Ele au competența mai largă sau mai restrinsă și se compun din una sau din două camere. O singura camera este usitata la corpurile legiuitoare pentru teritorii mai mici în cadrul statului, precum sunt dietele diferitelor regate și țeri din Austria, iar pentru întregul teritoriu al statului, îndeosebi în statele mai mari, funcționează de regulă două camere.

Întâia cameră, numită și *senat*, camera magnaților, etc., se compune din elemente mai conservative și mai ales din membrii barbațesci ai familiei domnitoare, din cei mai înalți dignitari bisericesci, din reprezentanții unor familii însemnate, din barbați eminenti ai științei și artei, numiți de suveran, sau din senatori aleși de corpurile electorale speciale. Iar camera a doua, numită casa, sau *adunarea deputaților*, cuprinde aleșii poporului.

Alegerea urmează mai în toate statele în cercuri electorale, delimitate de mai înainte, participând la alegere sau toți bărbații majori, în care cas este vorba de un sufragiu universal, sau numai persoanele ce au absolvat studii mai înalte sau platec o sumă anumită de impozite. În cazul din urmă se deosebesc adese după *cens* și în diferitele cercuri electorale *curii* sau *corpurile electorale speciale*.

Alegerile sunt publice, directe sau indirecte, verbale sau secrete, și se fac cu majoritate absolută. Totalitatea aleșilor, întrunită în numărul recerut la chemarea suveranului în locul legal și la oara statorită, formează respectivul corp legiuitor. Presidential lui sau se numește de suveran, sau se alege de către deputații. Regulamentul se votează de către însuși corpul legiuitor.

În competența corpurilor legiuitoare începe conlucrarea la legislațiune, încuviințarea impozitelor și stabilirea bugetelor, în fine controla executivă.

Legiferarea urmează sau la inițiativa guvernului sau la propunerea deputaților. Proiectele guvernului preced de regulă propunerilor deputaților. Desbaterea se deosebește de rând în cea generală, în cea în secții și pe articoli și în cea asupra întregului proiect. Ca proiectul să devie lege, se recere consimțirea ambelor camere, unde există două, și sancțiunea suveranului. Legile votate și sancționate se promulgă de ministrii responsabili.

Stabilirea bugetelor cuprinde dreptul de a fixa creditele acordate pentru fiecare ram al administrațiunii, de a încuviința încassarea sumelor necesare pentru acoperirea creditelor acestora și de a controla gestiunea cu creditele și sumele încuviințate. Spre a controla administrațiunea, corpurile legiuitoare au dreptul de a interpela pe ministri, de a face anchete, și de a trage eventual la răspundere pe ministrii vinovați. Libertatea dezbaterilor este garantată prin legi speciale pentru scutul adunarilor corpurilor legiuitoare și prin imunitatea (v. ac.) deputaților.

Legitim, în drept în genere exprima situațiunea unei persoane relativ cu legea. În special prin denumirea de L. se exprimă situațiunea legală a unui copil față de parinții sei. Așa copil L. este acela, care este conceput în timpul căsă-

toriei, fie că naște în timpul căsătoriei, fie după desfacerea ei. Ca un copil să se poată numi L., trebuie: să existe căsătorie între părinți; părinții să fie autorii lui și concepția sa fi avut loc în timpul căsătoriei. Legea prevede anumite reguli pentru dovedirea filiațiunei legitime.

Legitimarea posesorului cambial. Polițele, biletele la ordin, se transmit prin gir, adică prin semnarea din dosul cambiei a numelui celui care transmite cambia. Posesorul unei cambii girate dovedește că e proprietarul ei, prin seria ne-întreruptă de giruri cari au ajuns până la dînsul. În acest mod posesorul cambiei se legitimează, justifică prin ce mâni a trecut cambia și cum a ajuns până la el.

Legitimațiune, actul prin care un copil natural capătă pozițiunea și drepturile unui copil legitim. Originea acestei instituțiuni o găsim la Romani, mai puțin cunoscută în timpul republicei, de aceea în acest timp nici nu găsim regulile pentru L. copiilor naturali; dar în timpul imperiului, concubinajul începând a înlocui căsătoria, s'a simțit nevoia de a se căuta mijloace prin cari copiii naturali să se legitimeze și astfel să poată fi puși sub puterea părintească. Sub Constantin se stabilesc cele dintâi principii generale pentru L. copiilor naturali, și interesul societății fiind ca să înlesnească cât mai mult L., s'a admis ca părinții pot sa-și legitimeze copiii naturali prin unul din următoarele moduri: căsătorie subsecventa, obligație la curie, rescript imperial, sau prin testament. Legiuitorul român a admis L., dar numai sub condițiunea căsătoriei subsecvente, după cum este și la Francezi. Așa, după dreptul actual, ca un copil natural să poată fi legitimat, trebuie ca parinții lui sa se casato-rească și să recunoască pe copil ca al lor, chiar prin actul celebrării căsătoriei. Ori ce copil natural se poate legitima, căci legiuitorul nu face nici o deosebire între copiii naturali simpli, incestuoși sau adulterini. Se pot legitima prin căsătorie nu numai copiii născuți sau concepuți înainte de căsătorie, dar și copiii morți înainte de căsătorie, cari ar fi lasat urmași în viață. Copiii legitimați au aceleași drepturi ca și copiii legitimi, însă numai din momentul legitimații, cu alte cuvinte L. nu are efect retroactiv.

Legiuitori, aceia dintre Iudei cari se ocupau cu știința, mai ales a legii lui Moise, se numiau și *carturari*, *dascăli*, *invetători* (rabbi), fiindcă spre a instrui poporul aplicau preceptele legii la viața practică. În interpretarea legii puneau mare pond pe tradițiunea judaică, și se dimitau în discuțiuni inutile, pentru aceea poporul nu-i asculta cu plăcere (Mat. 9, 28; Luc. 7, 30).

Legiune, (lat. legio), corpurile de armata romana, compuse din 10 cohorte, 30 manipule și 60 centurii. Numărul ostașilor unei L. varia după timpuri; sub Romul 3000 pedestrași și 300 călăreți, sub Mariu 5000, etc. Erau comandanate de tribuni, sub împărați de legați. În timpurile noastre se numesc L. trupe voluntare cari oporează în resboiu afară de cadrele armatei regulate.

Legiunea de onoare, unicul ordin francez, creat de Napoleon I prin legea din 29 Floréal, anul X al revoluțiunei și inaugurat în 1804, în timpul imperiului. Decorațiunea consistă într'o stea cu cinci raze, albă, al cărei centru, încungiurat

de o coroană de lauri și stejar, presintă de o parte figura lui Napoleon ou legenda lui, iar de alta vulturul ou fulgerul în ghiare și devisa: »Honneur et patrie». Ludovio XVIII înlocui figura lui Napoleon ou a lui Henrio IV; iar republica printr'un oap de femeie oare ou reprezintă. Ordinul a fost reorganizat prin deoret în 1852. Crucea e suspendată de o panglică roșie simplă și ouprinde următoarele grade: mare oruoe (80), mari ofioieri (200), oomandor (1000), ofioieri (4000) și oavaleri al oăror număr e ilimitat. [O. L.]

Legrand, Emile, profesor și elenist francoez, m. cosp. al Aoad. rom., unul din cei mai meritoși muncitori în domeniul istoriei greco-române, n. 1841 în Fontenay-le-Marmion (Calvados), dela 1887 profesor titular de greaoa modernă la șooala de limbi orientale din Paris. Cea mai mare parte din numeroasele sale publicoții oonțin contribuții la istoria Românilor. Notam întâiu pe aoestea: Reoueu de poèmes historiques en greo vulgaire, relatifs à la Turquie et aux Principautés danubiennes, publies, traduits et annotés, 1877, opera în oare gasim un oanteo asupra morții lui Mihail Cantacouzen, și viața lui Mihaiu Viteazul de vistiernic Stavrinou; Ephémérides Daoues ou ohronique de la guerre de 4 ans (1736—39) par C. Daponte (v. ac.), 1880; Bibliothèque greoque vulgaire, 1881, oonține istoria lui Mihaiu Viteazul de Palamede, oompusă în 1607, și istoria Valachiei de mitropolitul Myrelor, Mateiu din Pogoniana (1601—17), o poemă mai lungă și alte scrieri ale lui Daponte și ale altora, toate relative la Români. Généalogie des Mavrooordinate de Constantinople et autres documents oonoerant oette famille, 1886; Epistolaire greo ou Reoueu de lettres adreesées pour la plupart à Chrysante Notaras, patriarho de Jerusalem, par les princes de Valachie et de Moldavie, 1888; Deux vies de Jacques Basilios... prinoo de Moldavie, l'une par Sommer, l'autre par Graziani, 1889. Afară de aoestea, oari ne priveso direct, mai sânt de notat: Grammaire greoque-moderne, 1878; Bibliographie hellénique, 1885; Nouveau Dictionnaire français-greo-moderne et greo-moderne-français, 1885; Chansons et oontes populaires de la Calabre, 1870; Collections de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique, 1869—75, 25 de volume; Le Physiologus, 1873; Chansons populaires grecques, 1876; Reoueu de oontes populaires grecs, 1881, etc. Cf. Șăineanu, Istoria filologiei române.

Legua, (port. *Legoa*, ital. *Legua*), mila (măsură). *Legua* spaniolă à 8000 varas (oofi) sau 24,000 pies (urme) = 6687 $\frac{1}{4}$ m. *Legua portugheză* à 3 milhas sau mile mioi = 6196 $\frac{96}{100}$ m. *Legua ital.* sau *Legua metrica* (mila metrica) à 10,000 m. = 1 miriametru = 1 $\frac{1}{10}$ mile germ.

Leguan, gen de șopârta din familia Iguanidelor, se nutresee ou insecte și plante; oarnea și ouele se mănănoă. Are 5 specii, oari traieso priu insulele vest-indiane și Anerioa sudioă.

Leguma, legumen (botan.) v. Fruot.

Legumina, oaseina plantelor. Se găsesoe ou un albuminat aloalin în semințele plantelor oa fasolea, mazerea, linteaa, etc. Se presintă oa o massa amoroă ușor macinabilă.

Leguminoase, (botan.) familie vastă de dialipetale, bine delimitată și foarte naturală, ouprindând arbori sau ierburi ou frunze spiralate,

stipulate; flori ermafrodite rar nnisexuate, heteroohlamydee, pentamere; androoeu diplostemon sau pleiostemon; 1 oarpel, rar 2—5—15, ou multe ovule; fruoat mai adesea o legumă nneori indehiscentă; semința ou puțin albumen sau lipsă. Sânt răspândite în toate regiunile, din oele reoi până la oele tropicale. Se divide în următoarele subfamilii: Mimosee, ou flori regulate (actinomorfe), stamine în număr definit sau numeroase; genuri: *Albizzia* (v. ao.), *Acacia* (v. ao.), *Mimosa*; Caesalpiuee, ou oerola zygomorfă (v. ao.), 10 stamine în general libere; genuri: *Copaifera* (v. ao.), *Hymenaea* (v. ao.), *Bauhinia* (v. ao.), *Cercis* (v. ao.), *Cassia* (v. ac.), *Ceratomia* (v. ao.), *Krameria* (v. ao.), *Caesalpinia* (v. ao.), *Haematoxylon* (v. ao.), *Gleditschia* (v. ao.); Papilionacee, ou flori zygomorfe, 10 stamine diadelphice, mai rar monoadelphice sau libere; genuri: *Sophora*, *Myroxyton*, *Lupinus*, *Genista* (v. ac.), *Cytissus* (v. ao.), *Ononis*, *Trigonella*, *Medicago*, *Melilotus*, *Trifolium*, *Anthyllis* (v. ao.), *Lotus*, *Indigofera* (v. ao.), *Robinia*, *Colutea* (v. ao.), *Caragana* (v. ao.), *Astragalus* (v. ao.), *Glycyrrhiza* (v. ao.), *Coronilla* (v. ao.), *Onobrychis*, *Arachis* (v. ao.), *Desmodium* (v. ac.), *Pterocarpus*, *Cicer* (v. ao.), *Vicia*, *Lens*, *Lathyrus*, *Pisum*, *Glycine*, *Phaseolus*, *Dolichos* (v. ac.). Familia L. mai ouprinde și alte numeroase genuri, oitând ooi numai pe oele indigene și pe oele exotice, folositoare oa plante industriale, furagere, alimentare sau medioinale. [S. Șt. R.]

Lehel, (*Lelu*, *Leel*, *Lël*), nnul dintre duoi maghiari, pe timpul năvalirei lor în Ungaria. S'a luptat împotriva principelui bulgar Zalan; ou Bulcs și Botond împreună ooupă Croația. După datele din Anonymus se pare a fi identio ou Lehel, oare 955 s'a luptat la Augsburg, dar e mai probabil, oă aoela a fost fiul său, oare în aoesași lupta oădu în mâinile lui Henrio și fu spânzurat în Regensburg.

Lehliu, oom. rur. în Rom., j. Ialomița, oompusa din sat. L. și Săpunari ou 2100 loo. (Diof. geogr. 1897); oom. aro 3 șooale și 2 biserioi; teritoriul com. e strabatut de oalea ferata Buouresoi-Fetesoi.

Lehuceni sau Luhăcenii Tăutului, oom. rur. și atenența la paroohia Gogolina, moșie boiereasoa în oap. Cernăuțului și j. Sadagurei în Buovina, are 689 loo. (506 ort.-or., 159 rom.-oat., 24 mos.), o șooală primara, stațiune de oale ferată. Un oatun Leuoeni e atenența la paroohia Boian. [Dr. I. G. Șbera.]

Lehuza, lăuza, v. Lăuza.

Leibniz, Wilhelm Gottfried, filosof germ., u. 1646 la Leipzig; începă a filosofa la virsta de 15 ani. Studiă matematicoe, filosofia, dreptul; 1670 oonsilier la înalta oorte a electoratului din Mainz; întrebuintat în misiune diplomatioă și trimis la Paris 1672, unde stată trei ani, și ou care oocasioe oalători și la Londra. Dela 1676 oonservator al bibliotecei din Hanovra, funoțiune pe care o pastră toata viața, după ce mai fusese numit oonsilier intim al duoilor de Hanovra, oonsilier aulic, baron al imperiului. A dus o viață plină de satisfacții sufletesoi, în afara de oei din urmă doi ani ai vieții sale, pe care i-a petreout fiind uitat și părăsit de toți. † 1716.

L. a fost un spirit universal. S'a distins în drept (Methodus nova disoendaeque docendaeque

jurisprudentiae), în matematică (descoperirea calculului diferențial, și în ori ce caz, fecundarea acestei metode descoperită și de Newton); în mecanică (Teoria motus abstracti concreti); în istorie și filologie (Annales Brunsvicensis); în teologie (Systema theologicum), prin care caută să împacă catolicismul cu protestantismul și religia cu rațiunea; dar cu deosebire în filosofie, întemeiând un sistem, în care caută cu deosebit succes, să concilieze atomismul cu idealismul. N'a dat o formă sistematică filosofiei sale; o putem reconstitui însă din principalele sale scrieri filosofice, în cea mai mare parte în franțuzesc: Meditationes de cognitione, veritate et ideis (1684); Lettre sur la question si l'essence du corps consiste dans l'étendue (în Journal des Savants (1691); Nouveaux Essais sur l'entendement humain; Essais de Théodicée sur la bonté de Dieu (1716); la Monadologie (1714); Principes de la nature et de la grâce fondés en raison (1714), și întinsa sa corespondență.

Doctrina lui Leibniz. Esența lumii nu e întinderea ci forța. Forța rezultă din o infinitate de forțe elementare, monadele, puncte fără întindere, dar cari sunt înzestrate cu percepție (conștiința confusă) și apetițiune (tendență). Aceste monade sînt absolut deosebite unele de altele, absolut fără influență unele asupra altora, dar fiecare constituie un simulacru de univers. Acest simulacru e mai perfect sau mai puțin perfect după cum monadele, cari au infinite grade de perfecțiune (monadamineral, monada-plantă, monada-om), sînt mai perfecte sau mai imperfecte. Potrivit cu aceste grade de perfecție ele își reprezintă simulacrul lor de univers, și în această reprezentare constă cunoștința lor despre lume. Noi dar prin monada ce reprezintă eul nostru nu cunoaștem universul, ci numai schimbările ce constituie esența monadei noastre, iar nici decum lumea externă constituită din celelalte monade.

Monadele inferioare se pot grupa dând naștere la corpurile anorganice, dar ele se pot grupa împrejurul unei monade superioare dominante, și atunci se produc corpurile organice. În aceste agregate monada dominantă ordonă, iar celelalte se supun. Pentru că însă monadele sînt absolut fără nici o influență unele asupra altora, Leibniz, pentru a explica această concordanță și corespondență între mișcările deosebitelor monade, a imaginat teoria armoniei prestabilite, prin care el afirmă: Dumnezeu creând monadele le-a făcut să aiba prin propria lor fire și fără să fie în nici un chip influențate de celelalte monade, aceea tendință de concordanță și de corespondență unele față cu altele. Monadele, în virtutea apetițiunii pot să se desvoalte, pot să dobândească puteri de a reprezenta din ce în ce mai bine lumea proprie și prin aceasta de a dobândi un grad superior în rangul monadelor.

Dumnezeu e conceput de Leibniz ca în afară de universul astfel conceput. Dumnezeu este monada monadelor, monada perfectă care reprezintă perfect lumea, o crează. Reprezentarea noastră despre lume e contradictorie, pentru ea noi fiind monade inferioare față de el nu putem avea despre el o idee adecvată. Totuși el e conceput de Leibniz ca creator al tuturor monadelor, pe cari le poate nimici

ori când, și fiind rațiune pură, care exeroitându-se crează, trebuie să fi creat o ea mai bună dintre toate lumile posibile. Aceasta e formula optimismului lui Leibniz, care îl face să explice existența răului ca derivând din însăși și perfecțiunea naturii lucrurilor.

[Dragomirescu.]

Leicester, oraș în Anglia, (*Ratae Coritanorum*), capitala cott. Leicester. Era important în epoca eptarchiei anglo-saxone și în perioada normandă ajunge un oraș foarte populat. Are aproape 200,000 loo.

Leicester, Robert Dudley, conte, (pron. Lester), favoritul reginei Elisabeta a Angliei, n. 1532. Făcut consilier de stat, dăruit cu averi mari, spera să fie soțul reginei și împiedecă propunerile de căsătorie făcute reginei de principii francezi și austriaci. Se crede oă a otrăvit pe soția sa. A purtat intrigă apoi între Maria Stuart și Elisabeta, otrăvi pe o altă soție, cu care se căsătorise în secret, oomandant apoi în Olanda contra Spaniolilor și în Anglia contra acelora, deși n'avea calități militare. † 1588. Regina, îndată după moartea lui, i-a vîndut averile la licitație, ca să scoată cheltuielile făcute de el.

Leicestershire, (pron. lestershir), comitat în Anglia, 2071 km², on 233,150 loo. (1891).

Leiden, oraș în Olanda, v. Leyden.

Leidenfrost, Johann Gottlob, n. 24 Nov. 1715 în Rosperwenda, † 2 Dec. 1794. A studiat în Giessen, Leipzig și Halle. La 1743 ajunse profesor de medicină la univ. din Duisburg. La 1756 a publicat opul: »De aquae communis nonnullis qualitibus», în care e descris experimental făcut mai întain de Erler (la 1746), apoi de el, experiment numit după numele lui. Annme nu picur de apă pus într'o scafă de platină înfierbentată, nn evaporează decât foarte pe înoetul, fiind-că în jurul lui se formează un înveliș de vapori, ce-l scutesce de fierbințeală. Dacă scafa se mai recește, picurul evaporează îndată.

Leipzig, oraș, v. Lipsca.

Leith, oraș în comitatul scoțian Edinburg, cu 67,660 loc. (1891); L. e portul orașului Edinburg, avînd comerčiu însemnat.

Leitha, rîu, v. Laita.

Lejean, Guillaume, n. 1828 în Plouégat-Gnêrand, † 1 Febr. 1871. A făont călătorii prin Turcia, țerile Nilului, Asia mică și provinciile Indului. 1862 consul în Massaua (Abissinia), expulsat de regele Teodor. Intre altele a scris: Etnografia Turciei europene (1861 trad. în l. germană).

Lekencze, v. Lechința.

Lekér, abație beneficientă în Ung., cott. Bars; la 1340 a existat deja și avea un abate cu numele Stefan.

Lekythos, nume dat de Greci unui vas oblung cu grumazi snbțiri și cu o toartă, în care păstrau aci oleul destinat pentru ungerea corpului, aci cel sfințit, cu care în onoarea cntărei divinitați stropiau mormintele.

Lel, la Slavii vechi den al amorului (Eros); fratele său **Polol** (Ant-eros) den al contra-amorului. La Poloni sînt cunoscuți ca doi frați ce se aseamănă Dioscurilor, iar alții cred că sînt lucaferii.

[Atrn.]

Lelegi, în timpurile vechi numele colectiv ce se da colonilor trefuți din Asia mică în Hellada.

Lelesoi, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusă din 3 oăt., ou 1350 loc. (Dioț. geogr. 1892), cari se ocupă cu agricultura și lemnăria; com. are 4 biserici și 1 școală.

Lemaitre, (pron. lōmetr), 1) *L., Frideric*, actor francez, n. 1800 în Havre, † 1876 în Paris. Reprezentant de frunte al dramei romantice. Sor.: »Souvenirs« (1879). 2) *L., Jules*, literat francez, n. 1853 în Venneoy, 1883 prof. la universitatea din Grenoble. Dela 1884 se ocupă numai ou literatura; trăiesce în Paris. Critic de frunte. Sor.: poesii lirice, critice, piese teatrale, romane, romane.

Le Mans, oraș, v. Mans.

Lemberg, (*Leopolis, Lwow, Leina*), capitala Galitiei, residența arhiep., 128,000 loc. (1890), Poloni, mulți Ovrei și Armeni. L. propriu ăis este mic; dar cele 4 suburbii ale sale sânt mari și au cele mai frumoase edificii. Industria și comerciul este foarte însemnat. Are multe fabrici, dintre cari mai însemnate amintim: 6 fabrici de mașini, 2 de ohibrate, 5 de bere, 12 de oă-rămădi. 4 turnătoare de fier, ș. a. Instituțiuni culturale: palatul universității de pe piața St. Georgiu, ou laborator mare ohimic, grădină botanică, școală de silvicultură, muzeu bogat în anticități, bibliotecă ou 86,000 vol., ș. a. Dintre bisericii mai însemnate amintim: biserica rom-cat., biserica armenescă, biserica dominicană. Dintre palatele mai frumoase amintim: palatul spitalului, teatrul, casa alienaților, etc. Orașul L. s'a edificat în 1259 de ducele de Halioiu, Leo. În timpul lui Casimir oel Mare, L. a fost oel mai însemnat oraș al Poloniei. La împărțirea primă a Poloniei, L. ajunge în posesiunea Austriei, în care este și astăzi. [M. Bodiu.]

Lemeni, Ioan, episcop nrit al diecesei Făgărașului, n. 23 Apr. 1780 din părinți nobili în Dezmir lângă Cluj. A studiat dreptul în Cluj, unde a fost și alumn al seminarului ootolio »Sf. Iosif«. După un an de serviciu ou provisor la dominiul episo. din Blaj, întră în seminariul teol. de ootolio, și după doi ani, în 1803, fū trimis în seminariul ootolio din Oradea mare, unde absolvă teologia. În 1 Oct. 1805 fū sfințit preot celibe și numit profesor de filosofie și istoria bis. în Blaj. În 1807 fū numit paroh și protopop la Cluj, unde întoarse la unire mai pe toți locuitorii români din acest oraș, și aduse la unire și unele comune din jur. În 28 Oct. 1819 fū ales oanonio, dar nu se mută din Cluj la Blaj până în 1 Oct. 1820. Pe când era în Cluj, fū invitat de Veniamin, mitropolitul Moldovei, la Iași, spre a oonlucra la înființarea institutelor culturale de ootolio, dar episcopul Bob îl reținū. În 1820, întorându-se la Blaj, fū numit secretar al bētrânului episcop Bob, desvoltând în acest ofioiu activitate extraordinară și propunând și istoria bis. în seminariul teologic. După moartea episcopului Bob († 2 Oct. 1830), fū ales vicar oapitular Dem. Caian jun. (v. ac.), iar acesta murind în 3 Martie 1832, în looul lui fū ales I. Lemeni, care în sinodul electoral din 15 Maiu 1832 fū candidat în looul prim pentru soaanul episcopescou ou 179 din 212 voturi. În 23 Aug. 1832 împēratul Francoise îl numi episcop, iar papa îl preconisă în 16 Apr. 1833. În 6 Iunie 1833 fū sfințit episcop în biserica catedrală din Oradea mare prin șppl Sam. Vulcan și în

14 Iul. aeoaș an s'a instalat în Blaj. Cu aeoașă. ooașiune tinū sinod dieoosan, în care, între altele se hotări, ou în fiecare parohie să se înființeze școală ou învățator. L. în deoursul păstoririi sale visită aproape toate parohiile dieoesei sale vaste. În 1837 zidi ou oheltuiala sa cele două turnuri frumoase ale bisericii catedrale din Blaj, la care adause două saoristii lângă altar și două ooruri de ambele laturi ale presbiteriului și o terasă în piață. Tot atunoi restaură și mări castelul mitropolitan. Completă ooursurile teologice la patru ani, înființă oatedre noue la gimnasiu și oatedra de istoria universală și de filosofie ou înoredință eruditului Sim. Bărnuțiu. Prin aeoste reforme dete mare avēnt șoalelor din Blaj, la cari pe timpul aeola alegau tineri din cele mai depărtate ținuturi spre a asoulta prelegerile vestiților profesori. În 1842 împreună ou episcopul gr.-or. din Sibiu Vasile Moga înainte la dieta din Cluj ou petițiune în oausa drepturilor religioase și politicoe ale Românilor din »fundul regiū«. Cu remonstrățiunea sa din 8 Martie (24 Febr.) 1842 înainte la oortea împēratească vestitul protest al capitlului din Blaj în oontra proiectului de lege, prin care limba maghiară avea să se întroduă ou numai în administrațiunea internă bisericească și în toată oorespondența ofiooasă, oi și ou limbă de propunere în șoalele din Blaj. Astfel proiectul acesta nu deveni lege. În anii 1843—46 L. avū să sufero mult pentru neferioitul proces ou i-s'a făout de ai sēi. Impreună ou episcopul gr.-or. Șaguna presidă adunarea națională din 3/15 Maiu 1848 pe oâmpul libertății diu Blaj. Aeoașă adunare îl puse în fruntea deputățiunei, care avea să meargă la dieta din Cluj. După ooiderea lui Lemberg (28 Sept. 1848) L., care se afla la dieta din Pesta, voi să se întoaroă la Blaj, dar nu putū străbate decăt până la Cluj, unde fū silit să petreacă pe tot timpul revoluțiunii. Prin deoretul din 9 Nov. 1848 generalul Puchner îl suspinse și-i sequestră venitele domeniului episcopescou, iar administrarea interimală a dieoesei ou înoredință prepositului Sim. Crainio. În Martie 1850 fū oonstrins prin gubernatorul Wohlgemuth să abđioă de episcopie și în 10 Apr. 1850 merse la Viena, unde a petrecut până la moartea sa, întâmplată în 29 Martie 1861, și fū înmormēntat în cimiteriul din Simmering în Viena. (Cf. Protocolul capitlului din Blaj, inedit; G. Barițiu, Părți alese din ist. Trans., v. I și II; Const. Papfalvi, Sohiță biografioă a lui L. în foaia bis. și șool din Blaj, a. IV, 1890 nr. 1—3; Transilvania din Sibiu, nr. IV—V din 1899.)

[Dr. Aug. Bunea.]

Leményi, George, pictor român, data nascerii și morții nu se soie. 1838 a fost trimis la pictura în Munchen și Roma ou bursa dela stat. Reintors la Iași 1847. Pânze principale: Archangelul Mihail învingēnd pe satana, și numeroase portrete ale boierilor de pe aeole vremuri.

Leményi, Ioan, v. Bran.

Lemma, (*grec.*) este ou teoremă sau propoziție demonstrată într'o disciplină soiințioă sau filosofioă și care este împrumutată de altă disciplină soiințioă sau filosofioă, ou soop de a întemeia pe ea și a proba alte teoreme sau propozițiuni. Așa s. e. mecanioa împrumută lemme din geometrie; psihologia din metafisioă, etc.

Lemn, (botan.) *xylem*, *hadrom*, o țesătură ce intra în constituția fasciolelor (v. ac.) conducătoare dela plante; elementele ce o compun sunt vase sau trahee, traheide, fibre lemnoase, parenchim lemnos. Toate aceste elemente, afara de ultimele, sunt dure, rezistente, fiindcă au membranele lor lignificate, adică împregnate cu mai multe substanțe speciale, între cari o-niferina și tirozina, ce au anumite reacțiuni dișo ale *ligninei* sau *lignosei*. Aceste reacțiuni sînt: rezista la distrugerea multor acizi, se disolva într'un amestec oald de clorat de potasă și acid azotic; se coloreaza galben ou sulfatul de anilina, galben-brun ou glorioiodura de zinc, violet ou floroglucina împreună ou acidul clorhidric. În radaoinile tinere, subțiri, L. formează fasciolele isolate, oompuse numai din vase (v. ac.); în tulpinile tinere de 1—2 ani L., asociat ou liberul în fasciolele libero-lemnoase, pe lângă vase, mai are și fibre (v. ac.) și parenchim lemnos. Acest L. din radaoini și tulpui tinere se dize *L. primar*, spre deosebire de *L. secundar*, ce se formează în ficoare an și în afara celui primar, grație activității cambiumului (v. ac.). De multe ori mai târziu L. secundar se diferențiază în două zone, *alburnum* (v. ac.) și *duramen* (v. ac.).

[S. Șt. R.]

Lemn cânesc sau *Lemn câinesc*, numele vulgar al plantelor: *Ligustrum vulgare* L. (v. ac.), *Evo-nymus europaeus* L. (v. ac.), *Rhamnus Fran-gula* L. (v. ac.), *Daphne Mezereum* L. (v. ac.).

Lemn dulce, numele popular al plantelor: *Glycyrrhiza glabra* L.

Lemn rișos, numele vulgar al plantei *Evo-nymus verrucosus* Scop. (v. ac.).

Lemne tinctoriale, lemne din cari prin infu-siune se poate extrage o materie colorantă ce serve la vopsirea stofelor ori a altor obiecte. Printre cele mai usitate notam, Lemnul de Bra-silia diș și de Fernambuco, de Japonia, de cam-peehi (bacon popular), de santal, etc.

Lemna L., (botan.) gen din familia *Lemnaceae*, cuprinde vr'o 7 specii de mici plante erbacee, înțotatoare la suprafața apelor dulci din regiunile temperate și tropicale ale globului; frunzele ovoide sau lanceolate proveđute ou radaoini; florile masoule sînt dispuse oâte 2 într'o orepa-tură marginala a frunzelor, alătura ou floarea femela compusa dintr'un ovar ou 1—7 ovule erecte; fructul uscat, semințele ou embrion ovoid sau oonic. În parțile noastre oreso la suprafața apelor stagnante următoarele specii: *L. trisulca* L., *L. polyrrhiza* L., *L. minor* L. și *L. gibba* L., ounoscute de poporul nostru în general sub numirile de Lintîța, Lintea brasoaei, Lintea balților, Linte selbatiaoa, Sdreața.

[Z. C. P.]

Lemnaceae Endl., (botan.) familie de mici plante erbacee *monocotyledonate*, aquatice, natante len-ticulare sau globuloase; florile foarte mici mo-noice rar dioice, solitare sau cîte 2 în orepa-turile marginale ale fruzelor, fara periant, spata membranoasa sau fara spata. Acoasta mică fam. are numai 2 genuri *Lemna* L., care a dat numele familiei și *Wolffia* Horkel., cari amîndouă la un loc abia au vr'o 20 de specii, respîndite prin apele dulci și stagnante din regiunile tropicale și tem-perate ale globului.

[Z. C. P.]

Lemniscata, v. Cassini (1) și Curba lui Cassini.

Lemnos, (*Lemni*, *Statimene*), insulă turcoasă în Marea Egeică, spre sud-est dela peninsula Athos, 477 km². cu 27,000 loc., în majoritate Greci. Insula e muntoasă, neroditoare. Capitala Kastro.

Lemnu Domnulul, *Lemnuș*, numirile românesoi alo plantei cultivate *Artemisia Abrotanum* L. (v. ac.).

Lemur sau *Maki*, (*Lemur macaco*), o mai-muță din ord. Prosimililor, are capul oa al unei vulpi, urechile pîoase, membrele dinderet ou mult mai lungi decăt cele dinainte. Lungimea cor-pului 40 cm., a oții 55 cm. Traiesce în Ma-dagascoar, prin păduri în mare numer, își oauta hrana noaptea; se nutresce ou insecte și fructe. Alte specii de lemur sînt: *L. mongoz*, *L. varius* (Vari), *L. leucomystax*, ou barbă albă, *L. catta*.

Lemures, (sing. *lemur*), la Romani spiritele morților, cari noaptea umblau și-și oăutau lo-cuințele lor din viață. Serbătoarea Lemurilor s'a numit *Lemuria* și s'a ținut în nopțile de 9, 11 și 13 Maiu; de origine pare a fi fost serbatoarea generală, adeoa pentru toți morții (v. Feralia).

Lena, riu în Siberia de est, izvoresce în munții Baical, în cursul său primind în sine mai multe riuri laterale, oa: Kuta, Kirenga, Olakma și Aldan, formînd dela mare în depărtare de 100 km. o delta ou 7 brațe mari și multe alte mai mici, se varsă în Oceanul Arctic. Suprafața deltei este: 28,000 km², lungimea rîului 4600 km., basinal 2¼ mil. km². Pătura de ghiată de pe deltă numai în luna lui Iulie începe a se topi. Vara între Kirensk și Iakutsk este navigabil. L. este foarte bogată în pesce. Ținutul L.-ei este avut în sare, fier, plumb, arama și carbunji de piatră. [M. Bodiu.]

Lembach, *Franz*, pictor, n. 1836 în Schrob-enhausen (Bavaria super.), elev al lui Piloty, traiesce în München; a luorat diferite portrete, pasteluri și copii după vechi magistri.

Lenea, (*rus.*) starea fisiologică a organismului, care refușă sforțările mici sau mari ale munoi, preferînd odihna. L. este starea naturala a omului ce și-a satisfăcut trebuințele organismului; de multe ori însa ea este o consecuența a stării patologice a organismului.

Leneșul, v. Ai și Bradip.

Lenhossek, *Iosif*, anatom, n. 1818 în Buda, † 1888 în Budapesta. L. este întemeietorul mu-seului anatomic din Budapesta și primul profesor de anatomie topografica în Ungaria. A fost prof. în Innsbruck, apoi în Cluj, și dela 1859 în Buda-pesta. Sorierile sale sînt din domeniul neuro-pathologiei, anatomiei topografice și al medicinei forense.

Lenitlva, v. Laxantia.

Lenk de Treusfeld, *Ignatiu*, general austr., † 1842 în Viena. A soris: »Siebenbürgens geographisch-topographisch-statistisch-hydrographisch-u. orographisches Lexikon.« Viena, 1839.

Lenep, *Iacob van*, poet olandez, n. 24 Martie 1802 în Amsterdam, † 25 Oct. 1868 în Ooster-beek, reprezentantul romantismului în literatura olandeza. A soris: »Nederlandsche Legendes«, numeroase romane istorice și vr'o 30 piese teatrale.

Lens Gren. et Godr., (botan.) mic gen din fam. Leguminoselor-Papilionaceae, tribul Vioieae, cu-prinde ierburi erecte sau subscondente. Acest gen are vr'o 8 specii, ce oreso în regiunea me-

diteraniană. *L. esculenta* Moench. se cultivă foarte mult ca plantă alimentară și este cunoscută de poporul nostru sub numirea de Linte.

[Z. C. P.]

Lentando, (*ital.*) = răind, cuvânt întrebunțat în muzică ca termen de modificare a mișcării.

Lențești, numiți și *Lencăuți*, comună rurală, parohie și moșie mănăstirească și boierească în cap. Cernaufului și j. Sadagurei în Bucovina, are 1995 loc. (1763 ort.-or., 113 rom.-cat., 119 mos.), o școală primară. Insemnat prin lupta ce se dăde aici între vornicul lui Ștefan cel Mare, Boldur (v. ac.) și oastea polonă venită în ajutorul regelui Albert și sosită după desastrul din oodrii Cosminului (29 Oct. 1497).

Lenticulariacee, (botan.) familia de Dicotiledoane gamopetale, cuprinzând plante din regiunile reci și calde, caracterizate prin: flori cu corola bilabiata, cu două stamine, ovar bilocular cu placentă centrală și ovule numeroase. Toate sînt ierburi acvatice sau terestre, acestea crescînd prin locuri umede, printre mușchi. De obicei n'au radacini, iar frunzele lor sînt adaptate, fie ca ascidii sau altfel, spre a prinde insectele (v. Insectivore). Ca genuri principale cităm: *Pinguicula* Tourn., *Utricularia* L., *Gentisea* A. St. Hill., etc.

[S. Șt. R.]

Lenticela, (botan.) *porii scoarței*, formațiuni mici, rotunde, sau mai mari, alungite, eliptice, ce se află pe scoarța tulpinei plantelor lemnoase, mai rar pe pețiolul frunzelor; se pot ușor observa și studia la tulpina de Salcâm, Soa, etc., unde sînt proeminente. Celulele din dreptul L., dîse celule de uniplutură, separate prin spații mari aerifere sînt permeabile pentru aer. Prin L. din această cauză aerul extern poate străbate pînă la țesăturile cele mai profunde ale plantei, și invers. L. se găsesc și pe radacinile aeriane dela plantele tropicale și au același rol, pentru difuziunea gazelor; se numesc aceste L. în special *pneumatode*, iar radacinile ce le poartă, *pneumatofore*.

[S. Șt. R.]

Lentila, *optică*, un mediu străvechi, mărginit de fețe sferice sau din fețe sferice și plane. L. se pot face din ori ce corp străvechi, dar de comun se fac numai din sticlă. L. sînt de șese forme deosebite: biconvexe, planconvexe, concavconvexe, biconcave, planconcave și convexcavconvexe. Primele au forma unui graunte de linte, de aci și numirea de L. optice. L. convexe adună razele de lumină, cele concave le împrăscie. Razele soarelui și preste tot razele paralele intrînd în L. convexe, de partea opusă se concentrează într'un punct numit *focar* sau *focular*, fiindcă aprinde iasca, chibritele, etc. L. se aplica la ochelari, la microscop și telescop.

Lentisc, un fel de fistic din Levant, ce dă reșina numită *mastic*. (v. Pistacia.)

Lento, (*ital.*) încet, rar, întrebunțat în muzică ca termen de mișcare.

Lentulus Publius Sura, om politic roman, consul în anul 71 și conspirînd împreună cu Catilina, este condamnat la moarte și spânzurat în anul 63.

Lentulus P. Spinther, consul în 57 și în 49, propune rechemarea lui Cicero. Acest L. era partisan al lui Pompeiu.

Lentulus Cor. Crus, consul în 49 și dușman politic al lui Cesar.

[Caion.]

Leo, (*ital. città leonina*), numele unui suburbu din Roma, care se extindea în partea nordică a orașului pe țărmul drept al râului Tibru. În vechime era renumit pentru aerul pestilent, din care cauza nu-l adnexau orașului, numai pontificele Sixt V l-a adăus către Roma.

Leo, numele mai multor pontifici romani.

Leo I cel Mare (440—461), barbat ingenios, a combătut pe Manichei, Pelagiani și Eutichiani (Monofisiți v. ac.). La 452 când Atila se îndreptă spre Roma, L. rugat de împăratul Valentinian, a ieșit spre întimpinarea Hunilor și cu elocința și prezentarea sa împunătoare a înduplecat pe Atila a încheia pace cu imperiul roman. În 455 a înduplecat pe regele Vandal Genserio să renunțe la apărarea Romei. L. a scris 96 cuvîntări și 143 epistole.

Leo II (682—683), a aprobat decretul sinodului ecumenic VI (680), prin care se condamnă eresul Monotelitilor.

Leo III (795—816), în 23 Dec. 800 a încoronat împărat roman pe Carol cel Mare.

Leo IV (847—855), a avut să poarte luptă în contra Saracenilor, cari devastau Italia.

Leo V (903), abia a domnit 2 luni.

Leo VI (928—929), a domnit numai câteva luni.

Leo VII (936—939), a înființat mai multe manastiri și s'a silit să promoveze disoiplina în ordurile călugăresci.

Leo VIII (963—964), antipapă în contra lui Ioan XII.

Leo IX (1048—1054), a ținut sinod spre a introduce reforme salutare în biserica. Spre a împiedeca scisiunea între biserica greacă și cea latină a trimis legați la Constantinopol cu epistole adresate împăratului și patriarhului.

Leo X (1513—21), *Ioan de Medici*, n. 1475, bărbat talentat și erudit, a contribuit foarte mult la promovarea științei și artelor. Cu regii francezi Ludovic XII și Franciso I a purtat resboiu pentru posesiunile papale din Italia sup.; tot contra lor a încheiat alianța cu împ. Carol V. Pentru ridicarea basilicii Sf. Petru din Roma, a publicat indulgențe din care cauză Luther, (v. ac.) și-a publicat cele 95 tese; Leo X prin bulla »Exurge Domine« din 15 Iunie 1520 a condamnat 41 din acelea dese și pe Luther l-a amenințat, că dacă în termen de 60 zile nu-și revocă erorile, îl excomunica. Luther a ars publice bulla papală și corpus juris canonici în Wittenberg. Leo în 1521 a excomunicat pe Luther și a adeprenții lui. În 15 Dec. 1551 după un morb foarte scurt a murit.

Leo XI, din familia de Medici, ales papă în etate de 70 ani, a domnit numai 26 zile în anul 1605.

Leo XII (1823—29), *Hanibal dello Ganga*, a promovat misiunile orientale; a înființat institute filantropice; s'a ocupat de organizarea internă a statului papal și i-a adus în rînd finanțele.

Leo XIII (din 20 Febr. 1878), *Ioachim Vincenzo Pecci*, n. 2 Martie 1810 în Carpinetto; sfințit preot la 31 Decembre 1837, în anul următor și-a început cariera diplomatică. Mai întăiu a fost legat papal în Benevent, apoi la 1841 în Umbria (Italia). În 1841 numit episcop titular de Damietta, a fost trimis nunțiu apost. la Bruxelles, unde a complanat certele între catolici și i-a înduplecat, ca în unire să se apere în

ontra franomasonilor, totodată a întreprins și la guvern în favorul bisericii. În 1845 rechemat din Belgia, a fost constituit episcop în Perugia, luorând pentru cultura soiințioasă a olerului și pentru prosperarea religioasă morală și ohiar și materială (prin fundarea »Munților de pietate« v. ac.) a poporului. În 1853 numit cardinal, în 1877 papa Piu IX l-a constituit camerlengo (cardinal camerarius) și în 20 Febr. 1878 fù ales pontific.

Leoben, oraș în Stiria lângă Mura, 6513 loc. (1890); rezidența căpitanatului montanistic; academie montanistică, școală montanistică și industrială. Centrul mineritului de cărbuni, existent din secol. XVIII. Ruine de fortărețe vechi. 18 Apr. 1797 preliminarile de pace între Austria și Franca.

Leon, 1) *L.*, ținut, în nord-vestul Spaniei, 38,502 km², ou 965,181 loc. (1887); sol foarte roditor, dar numai $\frac{2}{3}$ cultivat; se compune din 3 provincii: Leon (15,377 km². ou 380,637 loc.), Zamora și Salamanca. Dela 910 L. a fost regat separat, 1037 fù unit ou Castilia. **Orașul L.** are 13,446 loc., oatedrală frumoasă. 2) *L.*, fosta capitală a republicii Nicaragua (America centrală) ou 30,000 loc., oatedrală mare, numeroase ruine ale gloriei de odinioară. 3) *L.*, (*G. de los Aldamas*), oraș în statul mexican Guanajuato, ou 80,000 loc.

Leon, episcop de Roman (1769—86), apoi mitrop. Moldovei (1786—88). La soaanul din Roman urmase lui Ioanohie, ajungând la această demnitate din cauza nobilimii familiei sale și a educațiunii îngrijite ce o primise dela mitropolitul Gavril. În 1781 luă parte la un sinod în Iași, fiind de față și patriarohul Ierusalimului, spre a se hotări asupra măsurilor menite a înfrâna luxul exorbitant ce se introdusese în țeară. El începu zidirea unei olopotnițe, pe care însă nu o putu termina, fiind numit în 1786 mitropolit, ou urmaș al lui Gavril Calimah. Deoarece se urcă pe tron, fără a aștepta confirmarea patriarohului, acesta nu voi să-l reunoască. Atunoi divanul țerii se adresă direct înaltei Porți prin o cereere din 25 Martie 1786, expunând dreptul lor și obioeiul țerii, și rugând a se înterpune influență pe lângă patriaroh, ou să nu se amestece în afacerea lor biserioesoi. La moartea lui L. în 1788, Grecii iar făoură totul pentru a pune în soaun pe un Ciril, arhiepiscop de Sinai, dar boierii protestară energic, provocându-se la hrisoave veohi, după cari numai pamânteni pot ocupa episcopatele țerii. Ciril nu se faou mitropolit, dar nioi nu un Român: Rușii ocupând Moldova, îi impuseră mitropolit pe un Rus, Ambrosie. L. n'a fost numai un mare patriot, dar și un cugetător serios, dovadă un manusoris remas dela dînsul ou traducere din limba franceză. Se tratează acolo despre om, moarte, ferioire; despre existența lui Dumnezeu ș. a. (Melchisedeo, Cronica epp. Romanului. Buc., 1874, p. 95—115; Erbioeanu, Ist. mitr. Mold. Buc., 1888, LIX p. 38—40.)

Leon Radu Stridla, dis și *Paul* și *Dimitrie*, fiul lui Leon Tomșa-Vodă (1629—33), domn al Munteniei (Dec. 1664 până în Martie 1669), n. și crescut în Constantinople, îndatorat la Greci, moștenind înolinările tatalui său, L. readuce epoca jafurilor grecoesoi. Lupta dintre partida

grecoasă, în cap ou Leurdeanu (v. ac.), și cea româneasă, condusă de Cantacuzinesoi, ocupa mai toată domnia acestui neînsemnat voevod și-i îngreuiază poziția. Destituit Martie 1669, și înlocuit ou Antonio din Popesoi. [Aguletti.]

Leon di Santa-croce, cardinal, a fost trimis de papa Inocenție III în 1204 la Ioniță, împăratul Valaohilor și Bulgarilor, ou să-l unga și să-l încoroneze împărat ou diadema ce o ducea ou sine. El era și purtătorul unei bule papale, prin care Ioniță este autorizat să bată monetă ou chipul său, iar din punct de vedere biserioesou se numesou arhiepiscopul de Tîrnova primat al împărăției, având sub dînsul pe mitropolitul Bulgariei și ai Valaohiei. (Xen. I, 588.)

Leonard de Piza, numit și *Pisano*, matematician italian, 1180—1250. El a întrodus în Europa cifrele arabe prin sorierea »Liber Abaci«.

Leonardescu, Constantin, profesor de istoria filosofiei la univ. din Iași. Afară de mai multe studii publicate în »Convorbiri Literare« L. a mai scris și următoarele: *Thesă* pentru Lioența la Facultatea de Litere și Philosophie. Bucur., 1868; *Filosofia față* ou Progresul soiintelorou positive, 1876; *Cursu de philosophie pentru usulii liceoelou*, partea I *Psychologia experimentală*, 1879; *Morala inductivă sau soiința conduitei omeneoi pentru școalele seoundare*, 1885; *Prinoipi* de psihologie, 1892; *Prinoipii de filosofia literaturii și a artei*, încercare de estioiă literară și artistică.

Leonardo da Vinci, celebru pictor, sculptor, arhitect ou inginer italian, n. 1452 în castelul dela Vinci, aproape de Florența, † 1519. Elev al lui Veroochio, el părăsi Florența la virsta de 30 ani și se duse la Milan, unde fù protejat de duoele Ludovio Sforza, pe care îl căștigă la început ou talentul său musioal și improvisările sale poetice. În afară de luorările lui sculpturale, hidraulice și meoanice, L. facu la curtea lui Ludovio celebra »Cină», care se vede încă restaurată în Santa Maria delle Grazie dela Milan și care e considerată ou o operă extraordinară, făoend dată în istoria picturii. Intors la Florența, Cesar Borgia îl numi prim-inginer al armatei; în timpul acesta el făcu portretul celebrei Mona Lisa, un oap d'operă al pictorei, așfător astădi la Louvre din Paris. Numit prim-pictor al curții regale din Franca de oătră François I, muri acolo fără a face vr'o luorare de artă. Ceea ce distinge geniul lui L. este aprofundarea lui în complexitatea și delioateța naturii.

Leoncavallo, Ruggiero, oomponist, n. 1858 în Neapole, ounoscut ou deosebire prin opera sa »I Pagliacci«; L. e unul din cei mai însemnați oomponiști italieni de opere din generația mai tineră; în formă se arată ca elev al lui Wagner.

Leonescu, Vasile, artist și autor dramatic, n. 1866 în Buouresoi, ou tiner de 16 ani se duoe ou o trupă de aotori la Buzeu, de acolo treoe 1883 la teatrul Daoia, 1885 întră în conservatorul din Buouresoi și e angajat la Teatrul Național în roluri de a doua mână; după moartea lui Gr. Manolesou treoe însă în rândul întâiu; 1897 e ales soocietar al Teatrului Național. Sor.: În timpul alegerilor (oemediu de 2 acte); În flagrant deliot (în 3 acte); Rosamunda, Traian și Andrada (în colaborare ou Gr. Ventura) și Ion Vodă cel Cumplit (tragedii în versuri).

Leonidas I, rege al Spartei dela 488 până la 480 a. Chr. Erou remas ca tip de vitejie în istoria omenirei, dînsul moare luptându-se pentru patrie împreună cu 300 de Spartani contra Perşilor navalitori, la localitatea Termopile din Grecia, în 480 a. Chr.

Leonidas II, rege al Spartei de la 257 până la 236 a. Chr.

Leonidas aux Thermopyles, superb tablou al pictorului francez David, se află la muzeul parisiian Louvre. [Caion.]

Leonide, stele oădeţoare, oe se ivesc între 12 şi 14 Nov., în număr mai însemnat tot la 33 ani (1866, 1899).

Leonin, *contractul*, contraot în sensul oăruia oăştigul întreg revine unui singur contraht, iar eventuala pierdere oade în saroina oeluilalt. Se numesce aşa dela fabula lui Esop cu leul împarţitor.

Leontice L., (botan.) gen din familia Berberideelor, ou vr'o 12 speoii din Europa sudică, Asia vestioă şi America nordică, toate ierburi ou rhizom tuberos; flori ou petale mioi, galbene, oarnoase; fruct vesiculos aproape usoa. Speoia *L. Leontopetalum* L. din Italia, Siria, are în radaoini *saponină*; de aceea în Orient se folosesce oa sapun spre a spăla lâna, oaşmirurile, ş. a.; se mai dă şi contra râiei. În Dobrogea prin munţii dela Greoi cresce *L. altaica* Pall. var. *Odessana* Fisch., care în realitate e planta şiă *Bongardia Rauwolfii* C. A. Mey. [S. Şt. R.]

Leontodon L., (botan.) gen din vasta fam. a Compositelor, trib. Cichoriaceae, ouprinde ierburi perenale, mai rar anuale. Aoes gen are vr'o 40 de speoii, respândite prin Europa, Asia medie şi occidentală şi prin Africa boreală. În părşile noastre oreso mai multe speoii, dintre oari menţionăm pe *L. autumnalis* L., *L. medius* Simk., *L. hispidus* L., etc. [Z. C. P.]

Leontopodium R. Br., (botan.) mio gen din fam. Compositelor, trib. Inuloideae, ouprinde ierburi perene cespitoase cano-tomentoase sau lanate. L. are vr'o 5 speoii dintre oari 3 oreso în munşii Europei şi Asiei extratropicale, iar 2 speoii oreso în munşii Anşii din America sudioă. În părşile noastre oresce prin păşunile stănooase din regiunea alpină *L. alpinum* Cass. (sin. *Gnaphalium Leontopodium* Scop.), onousot de poporul nostru sub numirile: Albumeală, Tudelişă (în Moldova, împrejurimile Ceahlăului) şi Floarea reginei. [Z. C. P.]

Leonurus L., (botan.) gen din fam. Labiatelor, tribul Staohydeae, ouprinde vr'o 10 speoii de plante erbacee ercote, oe oreso în Europa şi Asia extratropicală, o speoie este însa mult respândita şi prin regiunile tropicale. În părşile noastre oresce pe lângă locuinşe, pe locuri inoulte şi ruderale *L. Cardiaca* L., numit vulgar Talpa gâscei, Iarbă flooaşă, etc. şi *L. Marrubiastrum* L. (sin. *Chaiturus Marrubiastrum* Ehrh.) vulgar Talpa lupului, Coadă măşei. [Z. C. P.]

Leopard, *pantera* sau *tigrul african* (*Felis pardus*), mamifer, din fam. Felidelor, ordin. Carnivoarelor. Aooerit ou pěr portocaliu, pe burtă alburii. Capul ou pete negre, dealungul spatelui are două rânduri de pete negre, la fiecare parte a corpului oam 6—10 rânduri de punote rotunde. Coadă tot ou pete negre. Lungimea oorpului

1.5—1.9 m., a ooşii 70—80 om. Trăiesce în Africa şi Asia sudvestioă. Se nutresce cu antilope, oaşprioare şi oi. Romanii întrebunşau leopardşii la joourile de resboiu. Pielea se întrebunşează.

Leopardi, *Giacomo*, celebru poet şi filolog italian, n. 29 Iunie 1798 la Reoanati, oraşel de munte în Italia de sus, † 14 Iunie 1837 în Neapole. Tatăl său, contele Monaldo L., om religios şi inimio ideilor moderne, îi alese oa profesori doi preoşii, până la etatea de 12 ani; de aoî înainte singurul său măiestru fu bogata biblioteoă a tatălui său. Pasionat pentru literaturile olasioe veohi, la 17 ani soria latinesce, vorbia limba ebraioă şi era unul din primii elenişii ai Europei. Publicarea anonimă a unui »Imn lui Neptun«, oompus de el, făcuse pe critioii să se oreadă în faşa unui preşios manuscris elin, descooperit atunoi. Sorisese disertatşuni şi oomentarie despre o mulşime de soritorii veohi. Din aoestea eruditul german, L. de Sinner, publicoă mai târşiu un extraot. Dela 1815 publicoă »Inoeroare despre rătăoirile (superstşionile) poporane ale oelor veohi«, traduoeri din Virgiliu, Homer, ş. a. La 20 de ani se reveloă oa mare poet, asemenea lui Petraroa şi Dante, prin primele sale poesii »All' Italia«, »Sul monumento di Dante«, ridicot atunoi în Florenşă, »Ad Angelo Mai«, când aoesta descooperi sorieroa lui Cioerone »De republica«, ş. a. Slab de oorp şi bolnăvioios din prea multă activitate intelektuoală, în 1822 părăsi aspra olimă dela Reoanati şi trăi pe rând în Roma, Milan, Florenşă, oontinuu ocupat ou literatura, luptând ou suferinşele fisioe şi ou lipsa. Dela 1833—37 locuî la amioul său Ranieri, unde oomfortul şi olimă Neapolei părea a-i promise o lungă viaşă, daoa slăbioiunea sa nu degenera în o neîmpoată hidropioă. Fire de o rară delioateşă şi nobletă morală şi imaginaşione profundă, contrastul dintre frumosul ideal oe-şi formase L. dospre lumea antioă şi între societatea oontemporană şi starea de atunoi a patriei sale, sfăşiată şi subjugată; contrastul între ideile religiounii ootolioe, inoculate lui din frageda oopilarie, şi între noul său mod de vedere, considerat de părănşii săi oa o mare nenoroioire, deoorece L. era oel mai oonvins şi mai sinoer liber-oogetător; pe lângă aoestea propriile sale suferinşe, cari îl împiedeoau de a gusta plăoerile vieşii, toate aoestea însuflară lui L. un adăno pesimism, exprimat ou o rară frumşetă poetioă în toate operile sale. Sorieri princip.: »Canti«, poesii în versuri libere, »Operette morali« în dialoguri, »Pensieri«, oogetări aforistioe, »Vulgarizzamenti«, manualul lui Epiotet şi alte traduoeri, »Epistolario«, 2 vol., cari împreuna ou oelelalte sorieri sşunt iooana fidelă a vieşii sale. Literatură: Montanari, »Biografia del conte Leopardi«; Bouohé-Leolerg, »Giacomo L., sa vie et ses oeuvres.« Paris, 1874; Terese Leopardi, »Notes biographiques sur L. et sa famille. Paris, 1881; Piergigli, »Nouvi documenti intorno agli soritti ed alla vita di Giacomo L. Flor, 1882; Montefredini, »La vita e le opere di G. L.« Milan, 1881; Ranieri, »Sette annii di sodalizio con Leopardi«, Neapole, 1880 ş. a. Repeşite traduoeri în toate limbile europene. [M. Strajan.]

Leopold, doi regi ungari şi împărăşii germ.-romani. 1) *L. I, Ignatie Iosif Valtezar Felician*,

al doilea fiu al împ. Ferdinand III și al Mariei Ana de Spania, n. 9 Iunie 1640, † 5 Maiu 1705 în Viena. Om blând și bun de inimă; destinat pentru cariera preoțească, a fost crescut de ie-suiți în mare bigotism. Acesta și instigările consilierilor săi (deosebi cardinalul Kolonics) l-au îndemnat să permită crunte persecuțiuni contra protestanților, ceea ce a provocat dese turburări (v. Tököli și Fr. Rákoczi II) și conjurațiunea lui Wesselényi-Nádasdi (v. ac.). Abstracție dela scurte intervale, întreagă domnia de 47 ani a fost un necurmat șir de resoaoie contra rescoalelor din Ungaria, contra Turcilor și contra marelui său rival Ludovic XIV. Ajuns clironom dupa moartea fratelui său Ferdinand IV (1654), 1655 e încoronat rege al Ungariei, iar 1658 (după moartea tatălui său (2 Apr. 1657), al Boemiei, și în acelaș an (18 Iulie) împ. germ.-roman. Prin generalii Montecucculi, Carol de Lotaringia, Maximilian, principe elector de Bavaria, Ludovic de Baden și Eugen de Savoia, ajutați de Scherffenberg, Carafia, Veterani, Heissler, Rabutin, etc. a purtat două resoaoie mari pentru eliberarea Ungariei, unul terminat prin învingerea dela St.-Gotthardt și pacea dela Vasvár (14 Aug. 1664), al doilea, cel mai norocos dintre câte le-a avut, terminat cu învingerea dela Zenta (Eugen de Savoia) și pacea dela Carlovăț (1699), în urma căreia întreagă Ungaria, afară de Banatul Timișan, scapă de sub stăpânirea turcească. În afară de granițele imperiului a avut trei mari resoaoie contra lui Ludovic XIV: 1672—79 în alianță cu Spania și Brandenburg pentru Olanda (pacea dela Nymwegen), 1688—97 în alianță cu Olanda, Brandenburg, Spania și Svedia pentru comițatul Pfalz (pacea dela Rysvick), iar 1701 cu puternică alianță începe resoaiul pentru succesiunea la tronul spaniol în favorul fiului său al doilea, Carol (mai apoi împ. Carol VI), remas să-l continue fiul său Iosif I. Două evenimente mari sânt însă, cari fac domnia lui L. I memorabilă deosebi pentru Români: trecerea Transilvaniei sub sceptrul casei de Habsburg și unirea unei părți a Românilor cu biserica rom.-cat. (v. art. Transilvania și Unirea). Cu așa numitele staturi ale Ungariei a avut mult de luptat, dar cătră sfârșitul vieții, îndeosebi după scotarea Turcilor, divergențele s'au aplanat, și drept recunoștință pentru eliberarea țerei de sub stăpânirea turcească, dieta din Pojon (1687) caseaza, art. 31 din »bulla de aur« (jus resistentie) și recunoasce casei de Habsburg dreptul ereditar în linia directă masculina a lui L. I la tronul ungar. L. I era om de înaltă cultură (înființă univ. Innsbrnck, Olmütz, Halle și Breslau), domnitor bun, căruia în special Românilor au să-i mulțumiască două diplome, câteva decrete și rescripte cu scop de a le ușura soartea față cu impilarile feudaliilor. 2) *L. II, Petru*, fratele împ. Iosif II, n. 5 Maiu 1747, † 1 Martie 1792, duce de Toscana 25 ani. A urmat la tron după moartea fratelui său, luând domnia între împrejurări foarte grele. Feudalii ungari și ardeleni erau înverșunați încă pentru reformele lui Iosif II, cereau dela L. »restitutio« și puneau condițiuni menite a reduce potestatea regală la minim. L. aplanează divergențele spre mulțumire generală și e încoronat la 15 Nov. 1790. Face mult pentru ușurarea sorții iobagilor, în-articionează în lege libertatea religioara, caseaza

toate legile și dispozițiile anterioare asupritoare pentru gr.-orientali, primesce cu bunavoință »Supplex libellum Valachorum« (v. ac.) subșternut de eppii Bob și Adamovici și-l trimite dietei transilvane cu comitiva dto 20 Iunie 1790, în care îl numesce »Preces nomine universe in Transylvania nationis valachicæ Suae Majestati exhibitæ«. A avut și el resoaiu cu Turcii, terminat prin pacea dela Sistov (4 Aug. 1791), și contra Belgiei. În tocmai ca și fratele său, L. era mare binevoitor al Românilor. (Cf. Bariț, »Ist. Trans. pe două sute ani din urmă«, vol. I; Iakab Elek, »Az erdélyi fejedelemség utolsó éveik; Acsódy, »Magyarország belállapota 1680 körül«, în »Századok«, 1885, etc.) [t.]

Leopold, regi în Belgia, 1) *L. I, George Cristian Frideric*, fiul ducelui Francisc de Saxa-Coburg, n. 16 Dec. 1790 în Coburg, † 10 Dec. 1865 în Bruxella; model de domnitor constituțional și doritor de binele poporului său, ducea curte modesta, aproape întreaga lista civila și-o întrebuința spre scopuri de binefacere și pentru sprijinirea artelor și științei. 1848 pentru a preveni revoluția, care în alte țeri a resturnat prin lupte sângeroase absolutismul, L. a declarat că e gata să renunțe la tron, dacă poporul crede că aceasta va fi spre binele țerii; majoritatea covârșitoare însă nu voia nici să audă de abdicare. În tineretă L. a servit în armata rusească, s'a distins mult prin curagiu și pricepere strategică în marea expediție germana; 1814, după intrarea în Paris, a mers cu țarul Alexandru I la Londra, unde s'a căsătorit cu Augusta Charlota, moștenitoarea tronului englez (2 Maiu 1816). A remas văduv după un an. 3 Febr. 1830 i-s'a îmbiat coroana Greciei, pe care n'a primit-o. 4 Iun. 1831 ales rege al Belgiei. 9 Aug. 1832 casătorit cu Luiza, fca regelui fr. Ludovic Filip. Maria Charlota, fosta soție a împ. Maximilian, (Mexic) e fca a lui L. 2) *L. II*, fiul lui L. I, n. 9 Apr. 1835 în Bruxella. Domnesce dela 10 Dec. 1865. Asemenea tatălui său, observa cu stricteță constituția țerii. La 1885 a întemeiat statul Congo în Africa sub suveranitatea și protectoratul sen. Sub el și-a serbat Belgia iubiule de 60 ani de când e independenta. Din casatoria (22 Aug. 1853) cu Maria Henrieta, fca archiducelui Iosif, fost palatin al Ungariei, a avut fii pe *Leopold*, duce de Brabant († 1869), *Luiza*, soția ducelui Filip de Coburg, internată în casă de sanătate, *Stefania*, fosta soție a clironomului Rudolf al Austro-Ungariei, acum maritata contesă Lónyay (pentru ce tatăl ei i-a detras apanagiul și titlul regal) și *Clementina*. Moștenitor îi este fratele seu Filip, conte de Flandria, resp. fiul acestuia Albert (n. 8 Apr. 1875). Sub influința supărării în familie (Luiza și Stefania) L. a donat (1900) țerii castelele și moșiile sale cele mai prețioase. [t.]

Leopold, principii, archiduci, duci. 1) *L., Carol Frideric, mare duce de Baden*, n. 1790, † 24 Apr. 1852. 2) *L., principe de Bavaria*, n. 9 Febr. 1846 în München, fiul ducelui regent Luitpold. Dela 1896 mareșal. Din casatoria cu Gizella, fca împ. Francisc Iosif I al Austro-Ungariei, are patru copii: *Elisabeta* (măritată după baronul Otto Seefried), *Augusta* (maritata după archiducele Iosif August, fiul archiducelui Iosif), George și Conradin. 3) *L., Maximilian Iuliu duce de Braunschweig*, n. 1752, † 27 Apr. 1785, înecat

în Odera. 1776 Frideric cel Mare (unchiul său) îl numește comandant al garnizoanei din Frankfurt. Aici, cu ocazia unei esurări fiind să scoată din valuri câțiva oameni, s'a înecat și el. 4) *L. I, (patru principii de Anhalt-Dessau): L. I, mareșal prusiac, cunoscut sub numele »Der alte Dessauer«, n. 3 Iulie 1676, † 9 Apr. 1747. S'a distins în numeroase rezboiae; binemeritat pentru promovarea industriei, regularea Elbei și organizarea armatei. L. II, Maximilian, mareșal prusiac, n. 25 Dec. 1700, † 16 Dec. 1751. Sa distins în cele trei rezboiae de succesiune (spaniol, polon, austriac). A urmat tatălui său la tron în 1741. L. III, Frideric Francisc, n. 10 Aug. 1740, † 9 Aug. 1817; 1807 intrând în confederațiunea Renana a luat titlul de duce. L. IV, Frideric, nepotul lui L. III, n. 1 Oct. 1794, † 22 Maiu 1871 în Dessau. Prin moștenire a adaus la A.-Dessau principatul A.-Köthen și A.-Bernburg. 5) *L. I, mark-graf de Austria* (din casa Babenberg), a luptat în oastea împ. Otto II contra Bavarilor (976), primind confiinile bavareze estice (Ostmark), adeca Austria-inf. de acum. 6) *L. II, fiul mark-grafului Adalbert, 1042 a luptat contra regelui Ungar Samuil Aba, bătând o divisiune ungara la Tulln. † 1043. 7) L. III, Sfântul, n. 29 Sept. 1073, † 15 Nov. 1136. Căsătorit cu Agneta, fiica prinț. Henric (fiul împ. Henric IV), a capetat zestre colosală, din care a zidit biserici, mănastiri și a distribuit sume mari pentru ajutorarea săracilor. Papa Inocențiu VIII (6 Iunie 1485) l-a caonisat. E patronul Austriei inferioare. 8) *L. V, duca de Austria, fiul lui Henric Jasomirgott și al princesei eline Teodora, n. ca. 1157, † 1194. A luat parte în expediția cruciată (1182 și 1188), ofensat însă de regele engl. Richard s'a reîntors acasă. Când Richard în reîntoarcere trecea prin Austria, L. l-a prins în Viena (21 Dec. 1192) și l-a închis în fortăreața Durrenstein; în urmă l-a extradat împ. Henric IV. La 12 Maiu 1174 căsătorit cu Ileana, fiica regelui ungar Geza II († 25 Dec. 1199). Fica-sa Agneta a fost soția regelui ungar Stefan III. 9) *L. VI, Gloriosul, n. 15 Oct. 1176, † 28 Iulie 1230. La curtea lui a căutat refugiu Constanța, veduva regelui ung. Emeric, persecutată de Andreiu II. Dela el datează fortificarea Vienei. Necruțator fața cu eretici, îi osândia la rug, de unde i-se dase porecla »frigătorul«. A luat parte la două expedițiuni cruciate. Colectia legilor lui, facuta sub Habsburgi, e cunoscută sub numirea »Landweistum« sau »Landhantvest«. 10) *L. V, archiduce de Austria* (din casa Habsburg), n. 5 Oct. 1586, † 17 Sept. 1632. La etate de 21 ani era episcop de Passau și de Strassburg, apoi căsătorit cu Claudia Medicis (1626), întemeietorul ramurei tiroleze a Habsburgilor (stînsa deja). 11) *L. I, mare duce de Toscana* și archiduce de Austria (v. împ. L. II). 12) *L. II, mare duce de Toscana* și archiduce de Austria, n. 3 Oct. 1797 în Firenze, † 29 Ian. 1870 în castelul Brandeis (Boemia). 1859 a renunțat în favorul fiului seu Ferdinand, evenimentele însă producând *Italia unită*, Ferdinand n'a mai ajuns la tron. [t.]****

Leopold, principe de Hohenzollern, (dela stingerea liniei de Hohenzollern-Hechingen în 1869, principii de Hohenzollern-Sigmaringen se numesc simplu numai principii de Hohenzollern), n. 10/22 Sept. 1835 la Krauchenwies lângă Sig-

maringen, căsătorit la Lisabona 1861 cu Antonia, Infanta de Portugalia, (dela care are 3 fi: 1) pe principele ereditar *Wilhelm*, n. 1864, 2) pe principele *Ferdinand*, n. 12/24 Aug. 1865, moștenitorul Tronului României, 3) pe principele *Karl*, n. 1868), succede tatălui său Karl Anton de H. la 1885, după ce renunțase 1880 la succesiunea pe Tronul României, la care conform art. 83 din Constituțiunea Română, era chemat în lipsa de moștenitori direcți ai fratelui său Carol I, principe și apoi Rege al României. Un rol însemnat în politica europeană l-a jucat principele L. în 1870, când pentru un moment a primit coroana Spaniei ce i-se oferise, dar după câteva zile a renunțat la ea, pentru a nu da Franciei pretextul rezboaiului în contra Prusiei, care totuși nu s'a evitat. Interesantă este asupra acestui incident istoric controversa între memoriile Regelui Carol I (Aus dem Leben König Karls von Rumänien) vol. II, pag. 70, 72, 73, 74, 90, 93, și memoriile lui Bismarck (Gedanken und Erinnerungen), vol. II, pag. 81.

Leopoldville, un puternic centru economic, industrial și comercial în statul Congo, în partea stângă a râului Congo, la locul numit Stanley-Pool, cu preste 100,000 loc. Orașul l-a întemeiat H. M. Stanley 1880. (Cf. H. M. Stanley: Der Kongo und die Gründung des Kongostaates.)

Leordan, în povestile române. Ciuma nu vrea să-și dea fata, până când Aripa vântului nu-i va aduce apă din fântâna Leordanului (probabil Iordanul).

Leordeanu, familie boierească diu Valachia, al cărei nume vine dela satul Leordeni, veche moșie a neamului în Muscel. *Marele vornic Stroe L.*, e cel mai cunoscut membru al acestei familii. v. Leurdeanu. În decursul secl. XVII și XVIII apar prin documente mai mulți boieri din această familie, cari însă n'au avut rol istoric; *State L.*, mare paharnic 1714, era insurat cu fata spătarului Mihai Cantacuzino dela care avu un fiu *Stefan*. La 1717 State era refugiat cu alți boieri în Transilvania, cum se vede dintr'o scrisoare a lor către princ. Eugen de Savoia. [O. L.]

Leordina, com. mica în Ung., cott. Maramureș, cu 1264 loc. (1891) Rom. și Germ.

Leova, țințuroș în Basarabia, pe malul Prutului; ați în j. Ismail, iar până la 1877 în j. Ackermann. Are o populațiune de 2400 loc. și face negoț cu grâne. Dela L. pleacă de a curmezișul Basarabiei un val roman până în Nistru, la gura Botnei. L. este capul navigațiunii pe Prut dela Reni în sus. Punct de trecere între Fălciui și Huși.

Leovigild, rege al Visigoților, a domnit între anii 569—586. A ajuns la tron luând în căsătorie pe veduva antecesorului seu, pe Gosvintha; rege energetic, a scos pe Greci din sudul Hispaniei, a înfrînat nobilimea dedată la resoaoale și a restituit autoritatea regala; a pus în vigoare colectia de legi a regelui visigot Eurich. Când fiul său, Hermenegild, parasind religia ariană a provocat rescoala. L. l-a prins și dupa ce Hermenegild n'a voit să reprimiască arianismul, l-a decapitat, 585. În anii din urma ai vieții sale a mai raportat o invingere asupra Suevilor, L. a fost ultimul rege arian al Visigoților.

Lepădătoare, numele vulgar al plantei Aristolochia Clematitidis L. (v. ac.)

Lepanto, oraș, v. Epakto.

Lepeș, George, episcop ocolio al Transilvaniei, este pricina unei mari resocole a țeranilor transilvăneni în contra nobililor. El omisese ridicarea dijmei timp de trei ani, și cerând acum în 1437 deodată suma întreagă, pe care țeranii nu o puteau răspunde, el rostosese interdictul asupra lor, astfel încât nu se mai îndepărtau acolo de loc funcționarii biseroiesi. Atunci țeranii luară armele, traseră ou sine și pe aceia din restul Transilvaniei, fie Români, fie Unguri, și întoarseră revoluția în contra asupritorilor lor, nobilii de tot felul. (Xen., Ist. Rom. III, 304.)

Lepidium L., (botan.) gen din fam. Cruciferelor, trib. Lepidieae, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, glabre sau pubescente mai ou samă erecte. Acest gen cuprinde vr'o 100 de specii, ce oreso prin regiunile temperate și subtropice ale globului. În părțile noastre oreso mai multe specii din cari menționăm: *L. Draba L.* (sin. *Draba ruderalis* Bmgt.), numită de popor Urda va oei, *L. campestre* R. Br., *L. perfoliatum L.*, etc., *L. sativum L.* numit Creson de grădină se cultivă pentru trebuințe culinare. [Z. C. P.]

Lepidodendracee, (botan.) plante fosile dintre Lyopodinee, cari au trăit din perioada carbonioă până în cea permioă. Erau arbori de înălțimi considerabile, ramifoași în dihotomie; purtau frunze lungi, lineare sau lanceolate, ou după oăderea lor au lăsat pe tulpini niose urme rombioe, considerate întâi ca solzi, de unde și numele de L., a oă arbori ou solzi. Tulpina avea oresoere în grosime, prin activitatea unui oambiu, a oă oăgându-se mereu lemn secundar, nedispus în zone concentrice anuale. Erau heterosporee (v. ao.), sporangii produceau unii micro- alții macrospori. Porțiunile subterane de L. sânt oonosute sub numele de *Stigmara* (v. ao.), iar resturile de tulpini sânt dispuse în două genuri, *Lepidodendron* și *Lepidophlois*. [S. St. R.]

Lepidodendron Sternb., (botan.) gen de plante fosile din fam. Lepidodendracee (v. ao.). Erau arbori de 20—30 m. înălțime, ou oresoere în grosime și ramifoași în dihotomie. Pe suprafața resturilor tulpinilor se află urmele foliare de formă rombioă, dispuse în serii spirale, oblice și întretăiate. Numeroase resturi de L. sânt în deositele de huila din carbonio și devonio. Ramurile de L. au fost desorise sub numele de *Halonja*, iar inflorescențele ou sporangii sub numele de *Lepidostrobus*. [S. St. R.]

Lepidokrokit, mineral, oxid de fier hidratat, grăunțos sau fibros, se gasesou la Sayn în Prusia, Easton din Pensilvania, etc.

Lepidolita, mineral, mica litinifer.

Lepidomelan, mineral, mica magnesian, foarte bogat în fier.

Lepidosiren, pesou, v. Caramur.

Lepidus, Marcus Aemilius, patricioan roman și oonsul în 78. Este oel dintătur om politico, care aspiră la succesiunea lui Sulla. Talent mediooru și nepuțând să ajungă prin propriile sale merite, grupă în jurul seu pe toți nemulțămiiții lui Sulla. În anul 78, ou ocaziunea unei revolte ce isbuoeseou în Etruria, L. este înlăturat dela oonsulat. Unit ou Junius Brutus, guvernator al Cisalpiniei, este bătut și nevoit să fugă în Sardinia, unde își petreoue restul vieții († 77 a. Chr.). [Caion.]

Lepisma, gen de insect din ordinul Ortoptelor, grupa Thysanurilor, se recunosou ușor din

causa corpului lor lungăreș, acoperit ou solzișori cu luciou metalio; abdomenul se termină ou trei peri, din cari oel median ou mult mai lung. *L. sacharina* trăiesou în dulapurile noastre și atoaă substanțele zaharoase, hărțile și țesăturile.

Leporidae, (zool.) o familie a Roștoarelor, ou doi dinți inoivisi în fieoare faloa, ou buze foarte mobile, urechi și extremități posterioare de regula lungite; la piooarele dinainte au patru. la cele dinapoi oinoi uughii; ooadă e foarte sourtă, blana moale. Aparțin: *Lepus timidus L.* (iepurele de câmp), *Lepus variabilis* Pallas, *Lagomys alpinus* T. Cuv. (ou urechi și extremități posterioare sourte, ooadă nu se observă dinafara). Cf. art. Iepure.

Lepra, Elephantiasis Graecorum, Lepra Arabum, Malum mortuum al școalei Salernitane, Ladreria a evului mediu, Spedalskhed a Norvegianilor, este boala cronică o infeoioasă oea mai veche, de oare mai sufer astădi populațiunile Europei, boala oare era oonosută Chinezilor, Indiilor, Egiptenilor 2000 ani înaintea erși oregștine, pe oare Israelii au adus-o din Egipt în Palestina, legiunile romane din Italia în toate țările pe cari le-au ocupat, pe oare armatele oruciadelor au transportat-o în regiunile prin cari au trecut. Prin isolare severă a oeastă boala teribilă a înoeput să soadă din seol. XV, ea n'a dispărut însă nioi astădi, ou toate progresele oivilisațiunii și ale igienei; pe fieoare an se mai desoopere L. în țările unde se oredă stinsă de mult timp. Darea de samă a ultimului oongres de leprologie, adunat la Berlin în anul 1897, oonține date noui foarte instructive asupra istoriei a oestei boale și oonstată, oă în ultimul timp L. a mai făout oareorii progrese în Europa; a unele boale din cari neurologiștii au voit a orea entități morbide noui sânt forme de L.; oă nu există în toată Europa nioi o țeară liberă de L. În multe oasuri se poate preciosa oă L. a fost importată în Europa din alte continente, în altele rămâne dubios doă fooarele de L. endemică nu represintă remășițele epidemiilor din secolele treoute, fooare remase prin seooli isolate în locuri retrase, depărtate de oăile mari de comunioațiune. În oătr priveou în specioal România, este probabil oă L. a existat aci și în secolul trecut, oă întoomai ca în alte state ale Europei și la noi ea n'a avut tendința a se întinde repede, oă ou toate a oestea într'un cerou restrîns ea s'a întins prin oontagiune, oare a fost provoată și prin importățiune de bolnavi noui din țările veioe și din Orient. Statistica L. este ou puține exoeptiuni foarte incompletă, nu numai afara din Europa, oi ohiar în cele mai multe state ale Europei. Cu toate a oestea ne putem forma o imagine despre întinderea înspăimântătoare a L. în Asia, Africa, America, Australia și despre numărul relativ restrîns al leproșilor din Europa. Cel mai mare numer de leproși se gasesou în Asia. În India britanică există 114,000 oasuri sau 5 la oăte 1000 locuitori, Chinezii importează L. în toate țările spre cari se dirigează emigrația lor, în Tonkin există oomune în cari jumătatea populațiunii este leproasă, în Japonia trăiesou 20,000 leproși, în coloniile olandeze 4300, în singura insula lava 2700 leproși, în Turkestan, Persia, Asia centrală, Kamoiata, Siberia, Asia mioă boala este frecuentă. În Africa meridională

(Cap, Basutland, Republica Orange, Transvaal, Natal) se cunosc 2000 casuri, în Egipt peste 2000. În America meridională focarele principale sînt Columbia cu peste 20,000, Brasilia cu 5000, Surinam cu 2000 leproși. În America centrală L. este mai frecventă în insulele Antile, singura insulă Jamaica are peste 4000 leproși. În Australia este vestită colonia de leproși Malakai din insula Hawaii. În Europa se află un număr mai mare de leproși în imperiul Rusiei cu 5000 bolnavi, Rusia posedă 12 leproserii și se mai deschid alte noi. În Norvegia, unde s'au aflat în anul 1856 2870 leproși, în urma izolării riguroase numărul lor a scăzut până în anul 1895 la 688. În Suedia se găsesc astăzi numai 75, în Finlanda 67 leproși, în insula Island s'au înregistrat 158 casuri de L., numărul real este însă mai mare. În Turcia numărul leproșilor este însemnat, singurul oraș Constantinople are 600 asemenea bolnavi și vechile focare ale boalei sînt neconținut împrăspătate prin aduențe noi, prin Musulmani bolnavi emigrați din Asia mică, Siria, Mesopotamia, Arabia, prin Greci veniți din Archipelag, mai ales din insula Marmara, prin Armeni veniți din Erzerum și Angora, iar în familiile israelitico-spaniole boala este endogenă, conservată încă din anul 1492 când este isgonită din Spania s'au așezat în Turcia. Țerile vecine cu Turcia: Grecia, Insulele Ionice, Muntenegro, Bulgaria, Serbia, Macedonia, Albania, Bosnia, Herțegovina posed asemenea un număr de leproși. În Spania se află aproximativ 1200, în Portugalia 300 bolnavi de L., în Italia există mai multe focare autochtone. Este natural că găsim bolnavi de L. în statele Europei cu comericiu maritim însemnat, cu colonii în cari L. este endemică, precum în Anglia, Belgia, Olanda, Danemarca, Franca, numărul leproșilor din Paris oscilează între 160 și 200. În Germania se află în apropierea fruntăriei rusești, în jurul orașului Memel, un mic focar de L., poate importată din Rusia, cu 22 bolnavi. Se mai găsesc leproși la Hamburg și în alte părți ale Germaniei. În regatul român au fost cunoscuți și înregistrați în luna August 1898, 164 bolnavi de L. și nu poate să fie mare numărul bolnavilor necunoscuți și neînregistrați.

L. se manifestă prin simptome foarte variate locale și generale grave, printr'un curs lent de mulți ani, care mai totdeauna conduce la moarte. Deosebim două forme: L. tuberculoasă, tuberoasă, cutană, caracterizată prin formarea de noduri în piele și în membranele mucoase, și L. anestetică, nervoasă, caracterizată cel puțin la început prin perturbații ale nervilor periferici și ale sensibilității pielii. Nu se pot însă totdeauna separa aceste două forme în mod strict și se admite și forma mixtă a L., la care pe lângă nascerea de tubercule în piele apare și anestesia ei. În primul stadiu al boalei se ivesc simptome cari nu sînt caracteristice numai pentru L., ca slăbiciune, somnolență, lipsă de poftă de mîncare, depresiune morală, diagnosa devine posibilă numai după ivirea, mai ales pe obraz și pe extremități a exantemului lepros, constituit din eflorescențe maculoase și papuloase, puțin ridicate deasupra nivelului pielii, de mărimea unui bob de linte pînă a unui lat de mîna și mai mare, la început roșii mai târziu brune, adeseori acoperite de epiderm descuamat

în formă de tîrîță. Aceste pete se resoarbă la mijloc și înaintează spre periferie, formînd nisele inele negredate. La L. tuberculoasă țesutul de desubtul acestor pete se infiltrează, se ivesc nodulețe mici sau nodosități întinse, cari dacă boala s'a localizat pe obraz îl defigurează prin îngroșarea parțială a pielii, rămînînd părțile îngroșate separate între ele prin adîncături lineare, volumul buzelor și al urechilor creșce, sprîncenele cad, boala se întinde pe membrana mucoasă a nasului distrugînd cartilagiul și chiar osul, a gurei, a faringelui, pe laringe unde produce răgușeală, sufocație, distrucțiunea cartilagiului, pe conjunctiva unde pătrunde cîte odată prin cornea în interiorul ochiului; glandele limfatice ale regiunii bolnave se infiltrează; cîte odată partea infiltrată ulcerază, ulcerile leproase se vindecă cu greu. Dintre organele interne se bolnăvesc de L. mai ales mîduva spinală, nervii, mîduva oaselor, testicule, ovarii, rinichii, ficatul, splina, plămînil. La L. anestetică, după ce primul stadiu a durat un timp variabil, se nasce pe suprafața pielii Pemfigul lepros, beșioi mai mici sau mai mari decît un ou de găină, umplute cu un lichid limpede, gîlbului sau verdușu; după ce beșica s'a golit prin spargere și pielea bolnavă de pe fundul beșicii s'a cicatrizat, cicatricea rămîne anestetică. Erupțiunea beșicilor de Pemphigus se poate repeta, se observă însă pierderea sensibilității nu numai pe locurile pielii, care fuseser acoperite de beșici, ci și pe toate părțile unde apăruse pete leproase. Gradul și forma anesteziei variază, cîte odată lipsește numai simțirea atingerii și a exceselor de temperatură, altă dată bolnavul nu simte în partea anestetică nici o durere cînd ea este înțepată, tăiată, arsă. În părțile anestetice se formează ulcerațiuni profunde, cari progresînd deschid cavitățile articulațiunilor, produc exarticularea și căderea unor părți ale extremităților și mutilarea corpului. Nervii extremităților se infiltrează și atrofiază, și ca consecință musculatura devine atrofică, chiar paralisată. În timpurile trecute L. a fost cîte odată confundată cu Sifilis, cu Lupus și cu alte boale cutane, astăzi precisăm diagnosa lesne prin constatarea bacilului L. Terapia L. n'a dat pînă acum rezultate satisfăcătoare, medicamentele întrebuițate în ultimul timp, și cari s'au părut că produc o mică îmbunătățire trecătoare sînt: oleul de Chaulmoogra, petrolul brut, Creosotalul, Tuberculina, Serul antilepros.

Literatura L. este vastă, ea începe în timpurile cele mai vechi; din evul mediu posedăm descrieri clasice ale acestei boale; în secl. XIX medicii norvegieni Boeck și Danielsen precum și R. Virchow au studiat-o din punctul de vedere clinic și anatomo-patologic; studiul modern al L. începe însă dela anul 1880 cu norvegianul G. Armauer Hansen, care a descoperit bacilul L., cu A. Neisse din Breslau, care prin perfecționarea cronotehniceii a înlesnit aflarea acestui bacil. De atunci s'au publicat scrieri însemnate asupra leprei, și studiile facute în România de V. Babeș, N. Kalinderu, M. Petrini de Galați, Paul Petrini, G. Marinescu au dat un contingent prețios la aceste scrieri; publicațiunea cea mai importantă în această materie este însă magnifica colecțiune de memorii supuse congresului leprologiștilor ținut

la Berlin în 1897, și darea de samă asupra lucrărilor aceluiași congres, la care România a fost bine reprezentată. Prevențiunea L. are de basă cunoștința bacilului descoperit de Hansen, bacil care se găsește în corpul și adeseori pe suprafața corpului bolnavilor. Boala se transmite prin contagiune, dar contagiozitatea ei este cu mult mai slabă decât cea a boalelor venerice, și va fi poate practic ca, pentru ca să precisăm bine condițiunile prevențiunii, să facem, într'un mod analog ca la Tuberculosa, distincțiune între L. deschisă, la care cantități enorme de bacili vii ai lui Hansen se elimină din corpul bolnavului, și între L. încă închisă, care dă puțină ocaziune la transmitere. Transmiterea boalei prin nascere este rară. Afecțiunea primară a L. este adeseori o ulcerățiune specifică a membranei mucoase nasale; această ulcerățiune rămâne în cele mai multe cazuri neobservată, ea precede obicinuit mai mulți ani aparițiunii primelor tubercule cutane, primelor simptome nervoase. Ulcerățiunile nasale, cari există deja în periodul latent al L., constituie pericolozitatea ei; secrețiunea nasală a acestor bolnavi, copioasă și foarte bogată în bacili L. este mediul principal pentru transmiterea boalei, apoi vin scuipatul și sputele (flegmele) bolnavilor la L. glandelor salivare, la L. bucală, laringee, pulmonară, secrețiunile ulcerilor leproase cutanee, a tuberculelor surupate, a conjunctivei, lacrimii, epitele descumate din părțile corpului acoperite cu bacili L. Nasul este probabil poarta de intrare mai obicinuită a boalei, bacilul se transportă dela bolnavi pe membrana mucoasă nasală a oamenilor sănătoși prin mâna nănjită în urma contactului cu bolnavul sau cu un obiect contaminat de care s'a servit bolnavul. La oameni cari umblă desculți, picioarele pot servi germilor boalei ca poarta de intrare în corp. În general leziunile cele mai mici ale tegumentelor comune, ale membranelor mucoase dela orificiile cavițărilor pot înlesni infecțiunea. Prevențiunea L. se rezuma dar în oprirea transmisiunii bacilului L. dela omul bolnav la omul sănătos, prin legarea și vindecarea leziunilor exulcerate, prin acoperirea infiltratelor cutane dela suprafața cărora se descuamează epidermul, prin desinfectarea scuipatului, sputelor, mucilor nasali, secrețiunilor, ulcerilor, prin nimicirea obiectelor de pansament contaminate, prin desinfectarea vestimentelor, rufelor și altor obiecte de care s'a servit bolnavul și mai ales a locuinței pe care a ocupat-o, prin curățenia scrupuloasă, prin izolarea cel puțin a bolnavilor cu L. deschisă. Izolarea bolnavilor de L. în asile este o măsură necesară dar aspră, care întâmpină în practică dificultăți enorme, din cauza că din toate boalele infecțioase cunoscute, L. are durată cea mai lungă și bolnavul așezat într'un leprosar se crede condamnat la expulsarea din societate, analoga cu ceea a unui criminal închis pe viață. Trebuie să procedam cu umanitate, să indulcim rigoarea izolării, să înființăm colonii ori sate de leproși în care bolnavii vor avea mai multă libertate decât într'un asil. În România ospiciul de infirmi Rachitoasa este divizat în două părți separate, din cari una servea drept asil pentru leproși.

(Lit.: C. V. Pacurariu, Câteva cuvinte despre Lepra, teza de doctorat în medicina. București,

1886; N. Kalinderu și V. Babeș, Studii asupra Leprei, Analele institutului de Patologie și de Bacteriologie. București, 1889; N. Kalinderu, La Lépre. In Compte rendu du Congrès de Dermatologie. Paris, 1889; N. Kalinderu et V. Babeș, Resultats obtenus par les injections de lymphes de Koch dans les différentes formes de Lépre, Revue de Médecine. Paris, 1891; N. Kalinderu, La Lépre, In Compte rendu du Congrès de Dermatologie. Viena, 1892; N. Kalinderu, La Lépre, Roumanie médicale. 1893; I. Felix, Rapoartele generale asupra igienei publice și serviciului sanitar a regatului român. București, 1893—99; Mitteilungen und Verhandlungen der Leprakonferenz. Berlin, 1897, (cu memoriile doctorilor V. Babeș, N. Kalinderu, M. Petrini de Galați, Paul Petrini); V. Babeș, Sediul bacililor Leprei, Analele Academiei române, 1898; Babeș et Lévoditi, L'histologie pathologique de l'oeil dans la Lépre, Archives des sciences médicales. 1898; Lucreția Moschuna-Sion, Contribuțiuni la studiul anatomiei patologice a Leprei, teza de doctorat în medicina. București, 1898; M. Petrini de Galați, Quelques mots sur le traitement de la Lépre. Bucarest, 1898; V. Babeș, Über die Kultur der von mir in Lepra gefundenen Diphtheride. Centralblatt für Bacteriologie, 1899; G. Marinescu, Des rapports de la Lépre avec la Syringomyélite et la Maladie de Morvan, Compte rendu de la Société médicale des hôpitaux de Paris, 1897; S. G. Nicolau, Turburările sensibilității în Lepra, teza de doctorat în medicină. București, 1899; Eugeniu Felix, Lepra nasului, a faringelui, a laringelui, Memoriu pentru abilitarea ca docent la facultatea de medicină din București. București, 1899). [I. Felix.]

Leprandi, agent rus în principate (1827), trimis a culege informațiuni necesare oștilor rusești în vederea războiului acestora cu Turcii (1828), Domnitorul Moldovei, Ioan Sandu Sturza, partisan hotărât al Turcilor, poruncește ca acest L. să parasească țeara în 24 ceasuri, caci altfel îl va expulsa. Cu toată intervenția consulului rusesc, L. e silit să treacă hotarul în Basarabia. Revine în țeară la declararea războiului și la înlăturarea domnitorului.

Lepsius, *Karl Richard*, orientalist german, membru on. al Acad. rom., n. 23 Dec. 1810 la Naumburg, † 12 Iulie 1884. Studiile superioare le făcuse la Leipzig, Göttingen și Berlin, unde le termină sub direcția celebrului filolog Bopp la 1833 cu lucrarea: *De tabulis Eugubinis*. 1834 este premiat de Academia din Paris pentru memoriul: *Die Palaeographie als Mittel der Sprachforschung*; urmează apoi alte două memorii foarte însemnate: *Über die Anordnung und Verwandtschaft der semitischen, indischen, altpersischen, altaegyptischen und aethiopischen Alphabete*, 1835 și *Über den Ursprung und die Verwandtschaft der Zahlwörter in den indogermanischen, semitischen und coptischen Sprachen*, 1835. În acest an pleacă în Italia unde lucrează în mai multe biblioteci, este admis în institutul arheologic din Como, institut fundat de Bunsen, cu care se împrietinesce și publica: *Lettre à M. Rosellini sur l'alphabet hieroglyphique*, 1837, după care urmează alte memorii. Dela 1841, când publică: *Inscriptiones umbricae et oscae*, cu un comentariu și două memorii asupra Etrusilor,

L. se mărginesc aproape exclusiv la egiptologie. 1838 este trimis în Anglia de către Institutul arheologic, se întâlnește cu Bunsen și în 1842 împreună cu acesta și cu alți învățați și artiști germani și englezi face o călătorie de studii în Egipt după înscarinarea regelui Prusiei. Aceste studii au durat patru ani, și la întoarcere, 1846 L. fu numit profesor la Berlin, iar la 1850 membru al acad. de științe din acest oraș, al cărui muzeu îl îmbogățise cu prețioase colecții. De aci încolo L. își publică operele sale principale: *Denkmäler aus Aegypten und Aethiopen*, 1853—57; *Chronologie der Aegypter*, 1849; *Über den ersten aegypt. Götterkreis*, 1851; *Briefe aus Aegypten, Aethiopen und der Halbinsel des Sinai*, 1852; *Über einige Ergebnisse der aegyptischen Denkmäler für die Kenntnis der Ptolemäergeschichte*, 1853; *Das allgemeine linguistische Alphabet*, 1855. Afară de acestea, o sumă de disertații relative la măsurile, arta și limba vechilor Egipteni, apoi traducția evangheliei lui Marcu din limba nubiană, 1860, și *Nubische Grammatik*, 1880. L. s'a ocupat și cu anticitățile asiriene și mai ales cu limba și cu mijloacele de transcriere în alfabetul latin. În primavara a. 1866 L. făcū a doua călătorie în Egipt și descoperi o foarte însemnată inscripție cu caractere hieroglyphice, demotice și grecesci din timpul Ptolemeilor. L. a introdus metoda severă de cercetare în studiile egiptologice și cu drept a fost recunoscut ca fondatorul egiptologiei.

Lepta sau *Lepton*, moneda grecească de aramă. 100 Lepta = 1 Drachmă veche.

Leptinita, roca, v. Granulita.

Leptinotarsa decemlineata, insect Coleopter din grupa Tetramerilor, familia Chrysomelidelor; devastează frunzele de cartofi în America.

Leptocardil, (zool.) v. Acraniote.

Leptochloa Beauv., (botan.) gen dintre Graminee, trib. Chloridee cu 12 specii din America nordică și Australia; ca specii menționăm *L. stricta* Fourn., *L. capillacea* Beauv., *L. panicoides* Wight., ș. a.

Leptodiscus medusoides, protozoar cistoflagelat, marin, are forma unei sticlute de ceasornic.

Leptosporangiate, (botan.) sūnt plantele la cari sporangii se desvoaltă din o celulă epidermică și la maturitate ei au un învăliș simplu; așa e la Filicineae (v. ac.) L., adecă la Polypodiacee, Cyatheacee, Hymenophyllacee, Osmundacee, etc. În opoziție cu L. sūnt plantele *esporangiate*, la cari sporangii se desvoaltă din mai multe celule epidermice și învălișul lor la maturitate are mai multe strate de celule, cum e la Marattiacee, Ophioglossee, etc. [S. Șt. R.]

Leptothrix Kūntz., (botan.) bacteriacee filamentoase, cu filamente imobile și fără teacă gelatinoasă. Specia *L. buccalis* Robin traiesce în cavitatea bucală a onului și altor animale carnivore. Posedă particularitatea de a precipita sarurile de calce, și așa provoacă depunerea lor pe dinți, constituind boala șișă e caria dentară sau piatra dinților. Dacă dinții au smalțul atacat de caria, ori de acizi, atunci L. b. întră în dinte pāna la partea vie (pulpa dintelui), se înmulțește aci, provoacă gauoșurea, farāmarea, cum și insuportabilele dureri ale dintelui. Alta specie *L. gigantea* Miller, traiesce în dinții cānilor, pisicilor, cailor, ș. a. [S. Șt. R.]

Ler, după poveștile romāne e numele unui imperat, care e ursit să se prefaca în roua, dacă soarele îl va afla în cale. După altă poveste, Fēt frumos peșese pe fata lui Ler împērat, care în veci trăiesce și nu îmbetrānesce. Numele L. se afla și în colinde și în descāntece. Probabil stă în legătură cu Lear (ađi Lir la Englezi), numele unui rege mitic în Britania. (v. Lareș.) Cf. și Etyimol. Magn. Rom., p. 3183.

Lerchenfeld, odinioară sat în Austria infer., dela 1810 încorporat la Viena (distr. VIII). *Neulerchenfeld* la distr. XVI.

Leresci, com. rur. în Rom., j. Muscel, situată în departare de 5 km. spre nord dela orașul Cāmpulung, cu 1284 loc. (Dicț. geogr. 1893), cari se ocupa cu fabricarea cherestelei și cu prasirea vitelor. Aici se vād ruinele unei vechi citadele, pe care poporul o numesce »Cetatea Tatarească«, cum și ruine din palaturile Basarabilor. Com. are 1 biserica și 1 școală.

Leria, *Carlotta*, v. Zosima.

Lerida, prov. span. în Catalonia, 12,151 km². și 285,417 loc. (1887). *Capitala* L. are 21,885 loc. Aci a batut Cesar la 49 a. Chr. pe pompeianii Afranius și Petrejus.

Lerince, *insule*, (franc. *Lérins*), grupă de insule franceze în Mediterana în fața orașului Cannes. Pe insula St.-Marguerite se află închisoare de stat, în care a stat Bazaine 1873—74.

Lermontov, *Mih. Jurjevici*, (1814—41) mare poet rus; oficier în garda imperială, fu trimis pe un an în Caucas pentru o poesie făcuta în moartea lui Pușkin. În 1840 fū trimis iar în Caucas pentru un duel. Aci cădū într'un al doilea duel, abia de 27 ani. Mareția munților Caucas, descrisa de el ca de nimeni altul, îi înspiră cele mai frumoase poesii. În prosă a lasat un foarte bun roman »Eroul timpului nostru«.

Lerna, (mitol.) o mocirla pe țermul mării din țeara Argolis. La L. a trait Hydra (v. ac.), pe care a omorit-o Heracles.

Lero, insulă turcească în Egeica, 49 km², cu 3000 loc. Capitala L. are 1500 loc.

Leroy-Beaulieu, *Pierre Paul*, economist franc., n. 1843, a studiat în Paris, Bonn și Berlin, 1872 profesor la Ecole libre des sciences politiques, întemeiază jurnalul »L'Économiste français«, 1880 profesor la Collège de France. Numeroasele lui scrieri din sfera economiei politice și a științelor de stat aparura în mai multe edițiuni. Fratele său *Anatole*, n. 1842, publicist, scrise: »L'Empire des Tsares et les Russes«, (ed. III, 3 vol. 1890), una din cele mai însemnate opere publicate în Franția asupra istoriei și politicei rusești.

Leș, *Leah*, v. Polon.

Lesage, *Alain R.*, scriitor franc. (1668—1747), a scris »Le Diable boiteux« și »Gil Blas«, împrunutate din lit. spaniola, dar a caror valoare consista în calitațile personale ale lui L. Prin stilul său simplu și natural L. aparține perioadei clasice. A mai scris comedia »Turcaret« de o profunđa observațiune.

Lesă maiestate, (lat. *Crimen laesae majestatis*), crima politica, care consista în un atentat contra statului sau capului acestuia. Ea cuprinde atât atentatele contra constituțiunii, cât și tradarea (diplomatica sau militară) și violarea persoanei capului statului. (v. art. Atentat, Maiestate și Tradare.)

Lesbos, insulă elină, v. Mitilene.

Lescolnski, (*Leszczynski*), v. Stanislau, regele Poloniei.

Lescot, *Pierre*, arhitect fr., n. pe la 1510 în Paris, † tot acolo la 1578, unul din întemeietorii Renaissance-ii fr., 1546—78 conduce zidirea Louvrului.

Lescovița, com. mică în Ung., oлт. Caras-Severin, 1114 loc. (1891) Rom. și Sêrbi.

Lesghieni, popor caucasic în munții Dagestanului (oa. 365.273), din grupa estică. E puțin oncosot. La L. aparțin Avarii, Darginii, Curinii, etc.

Leșia, materii brute ca cenușa, pământuri, diverse depozite minerale, etc. oând sânt tratate ou apă caldă oedează acoestia toate sărurile solubile pe cari le conțin. In genere acoeste săruri sânt carbonați și hidrați ai metalelor aloaline, potasiu și sodiu. Asemenea soluțiuni se numesc leșii (germ. Lauge, franc. Lessive). Popular se înțelege în speoial sub L. soluția preparată ou cenușă, oare servă la spălatul rufelor ou mijloc de curățire și desinfectare.

Leșie de cristale, soluția concentrată în oare a cristalisat ou corp. Sinonim ou apa mumă (Mutterlauge, l'eau mère).

Leșie roșie, nume dat soluției de acetat de sodiu, întrebuințată în tehnica oolorilor la preparăția (mordant) fixărei oolorilor roșii, precum și la oolocarea verdelui de Schweinfurt. [S. M.]

Leșin, *syncope*, pierderea conșoiinței, împreună ou alterarea mișoărilor corpului și a activității sensurilor. Cel ce cade în L. devine palid și simte ou toate puterile îl parăsesc. Causele L.-lui sânt: iritațiuni și încoardări corporale puternice, dureri mari, pierderi de sânge, morbi de inimă și de nervi, înveninări.

Lesina, (slav. *Hvar*), insulă austriacă în Adriatică lângă oocasta dalmatină, 315 km². ou 17,016 loc. (1890); teren muntos, multe fructe sudice. *Capitala* L. ou 3596 loc. are port și comerou maritim.

Leșiu, (magh. *Les*), comună mică în Trs., oлт. Bistrița-Naseud, 1299 loc. (1891) Români.

Lesiune, (med.) perturbățiunea locală a țesutului unui organ. L. se poate produce prin acțiune meoanica (proiectil, ouțit, piatră), prin agenți fisioi (oaldură, frig, electroicitate) și prin agenți ohimioi (acidul sulfuriu, potasă, etc.).

Leskion, *August*, slavist distins, n. 1840 la Kiel, prof. univ. la Leipzig. A scris: *Handbuch der albulgar. Sprache; Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen; Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slav. Sprachen*, ș. a.

Leskovac, oraș în Serbia, districtul Vranja, 12,132 loc. (1890); industrie textilă, morărit și comerou ou cânepă.

Leslie, (pron. lesle) *Sir John*, fisioian engl., n. 16 Apr. 1766 în Largo (Scoția), † 3 Nov. 1832. A fost profesor de matematică, mai târziu de fisioă la univ. din Edinburgh. Prin lucrările sale asupra temperaturii și umșelii aerului, mai departe prin inventarea termometrului diferențial, apoi a unui hygrometru și a unui fotometru, a atras asupra sa atențiunea societăților de șoiința din Edinburgh și Londra, cari l-au ales între membrii lor. L. a mai construit un aparat pentru determinarea greutății specifice a corpurilor pulveriniforme, și a aflat metoud de a înghieta apa ou ajutorul pompei pneumatice.

Leșnița, com. arămânească în Zagori în Epir, ou 1150 loc.

Lespedi, com. rur. în Rom., j. Suceava, pe Siret, compusă din țirgul L. și sat. Heoiu, Hârtoapele, Bădilița, Stolniceni, Slobodă, Siretul, Berezlogii-Cornu și Brăteni, ou reședința în țirg, unde e și reședința plășii Siretul de sus, și avënd 6015 loc. (Dioț. geogr. 1894), cari se ocupă ou agricultură și prăsirea vitelor, 7 biserioi, 7 șoale și stație de cale ferată.

L'Espinasse, *Julia Eleonora*, scriitoare fro., n. 1732 în Lyon, † 1776. Sor. Lettres, Lettres inédites și Nouvelles lettres, cari tradează sentimente profunde și inoline spre romantism.

Lesseps, *Ferdinand de*, diplomat fro., n. 19 Nov. 1805 în Versailles. După ce își făou studiile la Paris, la etatea de 20 ani, fu trimis la Lissabona, în calitate de elev-consul. Cinci ani după aceea, L. fu trimis la Alexandria, unde remase până în 1839, apoi mai avü diverse misiuni diplomatice la Madrid, Berna și Roma. In 1854, ohiemat de vice-regele Egiptului Mohamed-Said, merge la Alexandria și printr'un act de ocoesiune, din 30 Nov. 1854, e însărcinat ou întreprinderea străpunerii istmului de Suez, și duce la bun și strălucit rezultat acoastă mare întreprindere. Canalul de Suez (v. ac.) a fost terminat la 1 Oct. 1869, adeoă după un interval de timp de 10 ani de lucrări materiale continue. Inaugurarea se făou la 17 Nov. 1869. La 21 Febr. 1884 L. fu ales membru de academia franceză. Intreprindënd mai târziu străpungerea istmului de Panama, L. a căduț victimă împrejurărilor nenoroote. † la 7 Deo. 1894.

Lesses, v. Șulumberg.

Lessing, *Gotthold Ephraim* (22 Ian. 1729 până în 15 Febr. 1781), poet olasio și cel mai mare critic german, reformator literaturii și întregii vieți intelectuale a Germaniei; n. la Kamenz în Oberlausitz, fiul unui erudit preot, fu trimis pentru teologie în Leipzig, unde studiă filosofia, literaturile olasice și șoiințele exaocte și arëtă multă predilecțiune pentru teatru. In 1751 luă gradul de măiestru în artele frumoase la Wittenberg; apoi trecü la Berlin ca redactor la »Vossische Zeitung«, unde scrisse fabulele sale, distinue prin lămurirea ougetării și simplitatea formei. Dela 1760—65 trai în Breslau ca secretar al generalului Tauenzin. Aoi scrisse comedia »Minna de Barnhelm« și înoepü pe »Laokoon sau despre marginile între pictura și poesie«. Urmând unei invitări, merge ou să fondeze un teatru național la Hamburg, unde scrisse »Hamburgische Dramaturgie«, o serie de critice teatrale, în cari expune teoria sa despre arta dramatică, oombate imitațiunea străină ou piedecă principală a artei dramatice, critică teoria celor 3 unități și îndreaptă poetica lui Aristotele ou exemple din Shakespeare, Calderon și Diderot. In 1770 ducele F. de Braunschweig îi dete un loc de bibliotecar în Wolfenbüttel, unde putü desvolta în liniște bogata sa activitate literară, turburată numai prin moartea demnei sale soții. Intre numeroasele sale sorieri, afară de cele arëtate, amintim dramele: »Nathan der Weise«, în care predica toleranța religioasă, pentru că valoarea morală a omului stă în caracterul, iar nu în credința sa; »Emilia Galotti« și »Miss Sara Sampson«, tragedie burheză; »Die Erziehung des Menschen-

geschlechtes», disertațiune prin care deschide calea pentru filosofia istoriei lui Herder și școlii sale, ș. a. Mult cetite sunt fabulele și posibilele sale mai mici. Literatură: C. Schmidt, *L. Geschichte seines Lebens und Schriften*. Berlin, 1884; Fontanes, »Le christianisme moderne étude sur Lessing». Paris, 1864; G. Spicker, »L.'s Weltanschauung». Leipzig, 1883. [M. S.]

Lessonia Leopy, (botan) gen de alge, familia Laminariacee (v. ac.), ce poate ajunge câți-va metri de înălțime; are un trunchiu, adesea de o grosime considerabilă, ramificat la vîrf, unde se termină cu un soi de frunze. Cele 5 specii ale sale trăiesc mai ales în mările antarctice, formând adevărate paduri sub-marine; *L. laminarioides* Post. et Rupr. singură traiesc în Marea Ochotzk; *L. nigrescens* Bory, *L. fuceascens* Bory ș. a. sînt prin Oc. Pacific de sud. [S. Șt. R.]

Lest, greutatea mobilă ce se pune în fundul vaselor de mare pentru a le asigura stabilitatea, când nu sînt încărcate cu marfă. Pe corăbii L. e de obicei un savură sau nisip, care se debarcă când vasul începe a încărca marfă. Pe vapoarele moderne lestul e format din apă care se pompează în compartimentele din fundul santinei la trebuință și se scoate tot cu pompele când vasul e încărcat. Vasele de război, fiind prea încărcate în etajele superioare cu tunuri, barci, chiușura, etc., au în fund un L. permanent de fontă și un L. mobil lichid, pentru a restabili echilibrul. [Constant B.]

Lestrigoni, (mitol.) un popor de viță de giganți și mîncători de oameni, departe la apus, unde au fost cercetați de Odysseus. După Grecii mai târzii, ei locuiau în Sicilia, iar după unii poezi romani pe țărmul sudic al Lațului, în teritoriul dela Formiă.

Leta. 1) *L. mare*, com. mare în Ung., cott. Bihor, 5739 loc. (1891) Magh., Rom. (1676) și Germani; of. postal-telegrafic. 2) *L. mică*, com. mică în Ung., cott. Szabolcs, 1411 loc. (1891) Maghiari.

Letal, (*lat.*) mortal, ce se sfișește cu moarte.

Letargia, (med.) stare de inconștiență, ce se asamena unui somn, din care bolnavul se mai poate trezi pentru timp scurt. Obvine la morbi febrili și leșiuni cerebrale.

L'Etat c'est mol, «statul sînt eus», expresiune atribuita lui Ludovic XIV, regelui Franței, care pe când parlamentul discuta (1655) măsurile regelui, ar fi intrat îmbrăcat de vînătoare și cu biciușca în mînă și ar fi replicat aceste cuvinte prezidentului, care vorbea de interesul statului. Ele caracterizează sistemul regalității despotice și au fost atribuite și altor suverani (Elisabeta, regina Angliei).

Letca, unealtă de depănat, compusă dintr'o roată; servește pentru prepararea țevilor de țesut.

Letcae, monedă mică în valoare de $\frac{1}{8}$ para.

Letca nouă, com. rur. în Rom., j. Vlașca, la loc șes, cu 1259 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1890); are 1 biserică zidită de mitropolitul Nifon, și 1 școală.

Letca veche, com. rur. în Rom., j. Vlașca, situată pe coasta dreaptă a văii Glavacioc, cu 1268 loc. (Dicț. geogr. 1890); are 1 biserică și 1 școală. Loc. de aici ca și cei din L. nouă se ocupă mult cu transportul de lemne.

Letea, 1) L. insulă cuprinsă între brațul Sulina, brațul Chilia și Marea-Neagră, (Rom., j.

Tulcea), avînd o întindere de 1500 km².; e semănată cu o mulțime de lacuri. 2) L., com. rur. în Rom., j. Bacău, situată în regiunea șesurilor Bistriței și Siretului, alcătuită din 8 căt. cu 1561 loc. (Dicț. geogr. 1895), cari se ocupă cu agricultura; aici se află 1 biserică, 2 școli și 1 fabrică de hîrtie, înființată în 1881. Teritoriul com. e străbătut de calea națională Focșani-Bacău și de calea ferată.

Lethe, în mitol. gre. riul uitării din lumea de jos. Sufletele morților au beut din apa riului, ca să uite de viața cea cu osteneală de pe pămînt.

Leto, în mitol. gre. fata titanului Kōos cu Phoebe, soția lui Zeus, prin acesta mama lui Apollon și a dînei Artemis. L. reprezintă noaptea, întunerecul. [Atm.]

Letopiseț, cronică (v. ac.) veche.

Lettres de cachet, (*franc.*) vestite ordine de arestare înainte de 1789, prin cari regii arestau pe cei creduți periculoși, îi alungau din capitală sau din țeară, îi închideau în Bastille sau în altă închisoare. Erau două feluri: L. patentes (deschise) și L. de c. închise și pecetluite. Cele dintîi erau pe pergament semnate de rege și de ministru cu pecetea statului pe ele; cele de al doilea erau pe hîrtie simplă, semnate numai de ministru, cu pecetea mică a regelui. Dela Ludovic XIV se abusa de ele, încît capul poliției le avea gata, numai numele celui de arestat avea să-l pună. Cel arestat astfel era sustras dela judecători. L. de c. s'au desființat de Adunarea națională la 23 Iunie 1789.

Leu (*Felis leo*), mamifer din fam. Felidelor, ordinul Carnivoarelor. Are părul neted, scurt, galbin-roșu sau brun, uneori bătînd în cenușiu, la vîrfurile coții negru și formînd un ciucur. Barbătușul are la grumaz și piept o coamă frumoasă. Lung. corp. 1'5 m., la umăr 80—90 cm., lung. coții 80 cm. Leul, numit și regele animalelor, este pe lângă tigrul și jaguarul animalul cel mai puternic. Prinde prada sa în saritură, după ce mai întăiu se pitulează. Face sărituri de peste 9 m. La animalele mai mari le sare în spate, rupîndu-le vertebrele dela grumaz. Animalele mai mici le omoară prin puterea labelor sale. Animalele moarte le țirește la distanțe mari. Romanii întrebuițau L. în circuriile lor, astfel Pompeiu aduse odată la Roma 600 L. pentru bătăile în circ. Astăzi se țin prin grădinile zoologice, unde se reproduc. L. trăiește în toată Africa, afară de partea de jos a văii Nilului, apoi în Asia vestică și sudică. În timpul preistoric trăia și în Grecia și Macedonia. Sînt mai multe varietăți: *L. berberic* (F. leo barbarus), *L. de Senegal* (F. leo senegalensis), *L. de Cap* (F. leo capensis), *L. persic* (F. leo persicus), ș. a.

Leul argintiu sau *Puma*, v. Cuguar.

Leul furnicelor (*Myrmeleon formycalynæ*), insect din ord. Neuropterelor, fam. Planipennia. Seamănă cu libelula. Lung. corp. 25—32 mm., lung. aripei dinainte 30—45 mm. Se află pe lângă păduri. Larvele lui traiesc prin nisip, în care își fac nișe adâncituri de forma pîlniei (tolcerului), la baza cărora pîndesc prada. Se nutrește cu insecte (mai ales cu furnici).

Leul din Nemeia, în mitol. gre. un făt al Echidnei cu Typhon, crescut de Hera, care îl ucidea în rîpele și peșterile dela Nemeia. El era

o groază pentru tot jurul. Heraclon în serviciul lui Eurysteos, a capetat prima porună o sa-i aduca L. din Nemeia, dar fiindoa L. era invulnerabil, Heraclon se baga în peștera, îl sugruma ou mâine, îl belesoe, iar pielea o arună preste umeri, oa și pe el sa-l faca invulnerabil.

Leu paraleu, în basmele române numele unui smeu, care a răpit pe fata împăr. Alb, ursita unui baiat remas fara de mama și prigonit de niana vitregă. Boul Balaur soapa pe băiat, se lupta ou L. p. și-l omcara, apoi baiatul se duce la palatul smelui. soapa fata și si-o ia de soție, iar vitrega oađu moarta de supărare.

Leu sau franc, unitatea de moneta în România = 100 de bani. *Aur* în piese de 20. 10 și 5 lei; *argint* în piese de 5, 2, 1 și $\frac{1}{2}$ lei; *bronz* în piese de 10, 5, 2 și 1 bani. *Bilete* ale Bancii naționale române a 1000, 100, 50 și 20 lei. 1 Leu = Cor. 0-96.

Lei vechi, veohe moneta română, numită și piastru român, a 40 parale sau para a 3 aspii sau bani = oiroa 40 bani (fileri).

Leu, (astron.) numirea constelațiunii a 5-a din Zodiao (v. ao.).

Leuca, *Capo di*, pnnutul oel mai sud-estio al Italiei.

Leucadendron Berg., (botan.) gen dintre Proteacee, ou vr'o 70 specii de arbuști sau arbori ou frunze ooriaoe întregi și flori dioice; traieso în Africa tropicala și de sud.; printre speciile sale oitam: *L. abietinum* R. Br., *L. argenteum* R. Br., (Colonia Cap), *L. ramosissimum* Buek., etc.

[S. Șt. R.]

Leucaemia, nume dat de Virohow formațiunii exagerate a globulelor albe în sânge. Pe lângă leucaemie omul poate suferi și de anemie, adeoa diminuarea globulelor roșii. L. apare în difterie, disenterie, tuberouloasă, boale infecțioase, malarie, sorofule, etc. Tratament fortifiant. Fierul, arsenicul, etc. ajuta indoelnio.

Leucaena Benth., (botan.) gen de Leguminoase Mimosee, ou vr'o 9 specii de arbuști sau arbori, ce traieso prin America tropicala, insulele Pacificului; așa e *L. canescens* Benth., *L. esculenta* Benth., *L. glauca* Benth., s. a. Specia din urma în Martinoa da lemn pentru luoru, iar frunzele și semințele sânt adstringente. [S. Șt. R.]

Leucanthemum DC., (botan.) v. *Chrysanthemum* L.

Leuchtenberg, familie de orig. francoza, înrudita ou familia domnitoare a Rusiei, purtând dela 1852 și numirea secundară *Romanovski*. Staabnais familiei e un anume Wilhelm Beauharnais, 1400 domn al oetații Miramion. 1) *L.*, *Eugen*, fiul Iosefinei Beauharnais, n. 3 Sept. 1781, † 21 Febr. 1824 în München; a insoțit pe tatal său vitreg (Napoleon) aproape în toate resboarele. 1804 numit prinț imperial, oăsătorit ou Amalia prinsoasa de Bavaria, 1805 vice-rege în Neapol, 1807 capetă și titlul duce de Venetia. La meritul învingerii dela Wagram (5—6 Iulie 1809) are agala parte ou Napoleon. Învingerea dela Lützen (2 Maiu 1813) e a lui singur. La vestea abdicarii împăratului, L. care lupta în Italia contra Austriaoilor, a încheiat armistițiu ou gen. Bellegarde, cedând Austriaoilor Mantova și Lombardia. În sohib pentru excontentarea sa de 5 milioaue, votata de congresul din Viena, soorul sau Maximilian I i-a dat comi-

țiatul L. și ducatul Eiohstätt. 2) *L.*, *Eugen Carol Napoleon*, fiul vice-regelui, n. 9 Dec. 1810 în Milano, † 20 Ian. 1835 în Lissabona la câteva septemâni dupa oununia ou regina Maria. 3) *L.*, *Eugen Maximilian Iosif Napoleon*, al doilea fiu al vice-regelui, n. 2 Oct. 1817 în München, † 1 Nov. 1852 în Petersburg, soțul Mariei Nicolaeвна, fioa Țarului Nicolae I. A avut 2 fice și 4 fii oari, oa membri ai oasei domnitoare rusesoi, au și numirea *Romanovski*. Dintre aceștia *Sergiu Maximilianovici*, n. 20 Dec. 1849, a oađut la Rusioiu (20 Oct. 1877) în resb. ruso-româno-turo. Mai sânt în viață doi: *Eugen Maximilianovici*, n. 8 Febr. 1847 în Petersburg, oomandant al divisiunii 37 (dela 16 Iunie 1899 vėduv și de a doua soție), și *George*, n. 29 Febr. 1852; oăsătorit, a doua cară, ou Stana, prinsoasa de Muntenegru. [t.]

Leucina, corp organio, amidă, puțin respândita la plante, unde provine din distrugerea albuminoidelor, sau poate să represinte și unul din stadiile de sintesă a acestor substanțe în vegetale; e de natura substanțelor grase, un acid amido-oapronic. [S. Șt. R.]

Leucipp, filosof greo, n. în Abdera, a fost discipul al eleaților Parmenide și Zeno. Pe la 480 a. Chr. fundă școala atomistioă, pe care o desvoltă apoi ou precioiune marele său discipul Demoorit din Abdera. Nu ne-a remas nici o urmă din scrierile lui. În sohib ne-au remas din Demoorit destule fragmente pentru oa să reconstituim sistemul atomistio. (v. Demoorit.)

Leucit, mineral, silioat aluminos de potasiu; în cristale pseudocubice și anume în trapezoedri. Se gasesoe în lave.

Leucitit, rooă eruptivă vulcanioă formata aproape exclusiv din microlite de leucit și augit.

Leucitophyr, rooă eruptixa vulcanica, formata de un agregat microlitio de leucit și ortosa, la care se pot adauga nefelin, mioe, etc.

Tuf leucitic, format de rooe leucitioe, în el se găseso cristale libere frumoase de leucit.

Leucite, (botan.) *plastide* L., formațiuni de natură protoplasmaica, ce se gaseso în oeuila vegetală, mai ales în jurul nucleului; de obioeu sânt rotunde și se înmulțeso prin bipartițiune. După rolul oel-l au de indeplinit se deosebese: leucoleucite sau leucoplaste, ohloroleucite sau ohloroplastide, ohromoleucite sau ohromatoplastide, hydroleucite sau tonoplaste.

Leuckart, *Rudolf*, zoolog, n. 1823, † 1898, 1850 profesor în Giessen, 1870 în Lipsoa, bine meritat prin studiile sale asupra animalelor nevertebrate și mai ales asupra helminților.

Leucobryum Hpe., (botan.) gen de Mușohi Acrocarpi, familia Leucobryacee; trăiesoe pe pământ umed prin păduri; specia europeană *L. glaucum* Sohimp., e de oculoare verde palida ori alburie, analog ou tufele de *Sphagnum*, ou care se aseamena și în structura tulpinei și frunzelor. Această specie a fost indicata în România ăntăiu de U. Hoffmann la 1864 în munții Văloei și Gorjului, iar eu au onles-o prin padurile din jurul Căndeoilor (j. Musoel) la 1899. [S. Șt. R.]

Leucocit, globul alb al sângelui. Sângele se compune diu partea lichida, plasma și din elemente anatomice, oelule moi și elastice, oari înnoata în plasmă; unele din aceste oelule sânt colorate și se numeso hematii, hematoblasti,

globule roșii, altele necolorate se numesc L. sau globule albe. Există mai multe feluri de L., unii celule mici, cu suprafața netedă, cu simbură rotundă, lipsiți de mișoare proprie, numiți limfociti, alții granulați, cu granule diferite după specia animalului vertebrat. L. granulați se împart, după facultatea granulelor de a primi materii colorante bazeice, acide ori neutre, în L. basofili, acidofili și neutrofili. În sângele omului predomină L. granulați, neutrofili. L. ies din vasele capilare la inflamațiune, formează puroiul, primesc în interiorul lor bacterii și alți corpi străini și constituie celulele migratorii și fagociti. Toxinele produse de bacterii și alte substanțe obimice provoacă mișoarea acestor L.

Leucocitosa, înmulțirea patologică a leucocitelor (globulelor albe) din sânge, care înmulțire constituie un simptom al mai multor boale; ea se observă la pneumonie, pleurită, brânca, difterie, reumatism articular acut, variola, tuberculoasă pulmonară sau oaverne ș. a. mai ales însa la leucocitemia și unele leziuni ale măduvei oaselor.

Leucogen, nume dat sulfidului de sodiu în-trebuințat ca antiolor, în industria oulorilor pentru albire, spalatul rufelor, conservarea vinului, berei, carnei, etc.

Leucocium L., (botan.) gen din fam. Amaryl-lideelor, tribul Amaryllaceae, cuprinde vr'o 9 specii de plante erbacee, ce oreso în Europa medie și prin regiunea mediteraniana. În părțile noastre oreso prin fânațele umede *L. vernum* L. și *L. aestivum* L. ouosoute de poporul nostru sub numirile de Ghiocei bogăți, Ghiocei mari, Noduțe, Omētuțe, etc. [Z. C. P.]

Leucoma, albeața. pată albă pe cohiu, v. Car-taraca.

Leucocostoc V. Tieg., (botan.) gen de Baote-riacee, dintre Coccoobacterii, având zooglee re-gulate, provădute ou teaoă gelatinoasă. Specia *L. mesenteroides* Cienk. traiesce prin fabriolele de zahar, unde se înmulțesce în mod vegetativ ou o iuteală prodigioasă, intervertind în câteva ore zaharul de trestie sau de sfecla în glucoasă și levulosa, și depunând în jurul zoogleelor, ce le formează, substanța gelatinoasă numită *dextran*; de aceea e foarte temută în dișele fabrioi. Fran-cuzii numesc masele gelatinoase de *L. gomme de sucrerie*, iar Germanii *Froschleisch*, din cauza asemenarei lor ou masele formate de oușle de broasca. [S. Șt. R.]

Leucoplaste, (botan.) *leucocolecite*, sânt leuoi-te incolore mai des de formă sferică, mai rar alun-gite, ovale, eliptice. Se pot observa lesne în tul-pinele subterane dela multe plante, mai ales dela Stânjenel (*Iris*). L. represintă stadiul tinér al chromatoforilor (v. ac.) în genere; în profun-dimea țesăturilor, unde nu ajunge lumina, rămân ca L.; dacă în mod normal sau accidental pri-meso lumina, trec în stare de chloroplastide. Tot L. formează în ele amidon (v. ac.) sau se transformă ou totul în graunțe de amidon, și atunci se diu *amyloplaste* sau *amyloleucite*. Mai rar L. provin din reducerea chloroplastidelor. [S. Șt. R.]

Leucorrhoea, poala albă la femei, produsă de cațar uterin, constituție debila, devierea ute-rului, etc. Ingrijiri igienice, bai de ședut, spă-laturi, repaus sexual, etc.

Leucotefrit, rooă eruptivă vulcaoioă, formată de microlite de plagioclas, leuoiit, augit.

Leucotiei, indiviși ou sânge bogat în globule albe (leucocite) și sarac în cele roșii. În stare normală vine l alba la 350 roșii, iar la L. 1:30, 1:10 și chiar 1:3. (v. și Albinism.)

Leukas, (*Santa Maura*), insula ionica aparți-nând nomarohiei greoesoi Kerkyra, 287 km², ou 26,078 loc. (1889).

Leukippos, în mitol. greo. fiul lui Oenomaos, fratele lui Aphaeus; dela Daphne a avut fetele Hilaira și Phoebe, pe cari le-au rapit Diosourii.

Leuko —, v. și *Leuco* —.

Leukothea, o diina la Greoi, identioă ou Ino. L. (diina alba) da ajutor aecelora, cari au suferit naufragiu. Ea a scapat de periool pe Odiseus.

Leuktra, oraș în Beoția între Plasea și The-spiac, lănga care bată Epaminondas pe Spartani (371 a. Chr.).

Leul, oim. rur. în Rom. j. Romanați, oompusă din sat. L. mare de sus și L. mio de jos, ou 3400 loc. (Dioc. geogr. 1889), cari se ocupa ou agricultura și prasirea vitelor; are 4 biserioi și l școala. Com. e strabatuta de șoseaua Caracal-Craiova.

Laurda, *Aiu de pădure*, numirile romănesoi ale plantei *Allium ursinum* L. (v. ac.).

Laurdeanu, *Stroia*, vornio pe vremea domni-torului Munteniei Gr. Ghioa (1660—1664). Boier greoit, L. e oel mai înverșunat dușman al pos-telnicului Const. Cantacouzin, oinstitul sfatutor spre bine al domnitorului. Folosindu-se de cai-măoamia, ou care fusese însaroinat pe timpul expediției Turoulor, ou care trebuia a merge și Voda, împotriva Nemților la Leva, L. se pune pe unețiri și piri oătra domnitor împotriva pos-telnicului. Reintors din aceea nereușita expediție și dand oređământ spuselor lui L., Voda pune de uoide pe Cantacouzin (20 Dec. 1663). Pentru aceea L. este ținta ataourilor Cantacouzinesoilor. După mazilirea lui Ghioa, L. rămâne mare și pe timpul succesorului acestuia, Radu Leon Stridie (1664—69). Cantacouzinesoi, cari pusesera mână și pe sorisorile de pira ale lui L. și pe alte acte de adevierirea oinței tatalui lor dela obșteasca adunare a boierilor și dela doi patriarohi onse-ouțivi, oer darea în judeoata a lui L. Vodă se opune, dar reintarit în tron prin sprijinul Canta-couzinesoilor, se pleaca a le da o carte de ne-dreapta uoidere a postelnicului (8 Sep. 1668), asemanându-se L. ou Cain. Cantacouzinesoi nu se mulțamesc și fac o mișoare anti-greaca în popor și apoi merg ou ținguri la Poarta. Radu Leon e nazilit și înlocuit ou un boier bețrân Antonie Vodă din Popesoi (Martie 1669), omul Cantacouzinesoilor. Greoi, sprijinitori lui L., și aceea, sânt înohiși. L. e dat în judeoata divanului și osândit la moarte. După intervenția veduvei postelnicoasa Ilinoa, i-se sohimba pedeapsa în oalgarie la manastirea Șnagov. Dar în 1672 re-venind Ghioa a doua cara domn, L. iasa din manastire și devine iarăși mână dreapta a lui Voda. Cantacouzinesoi sânt persecuțați și omoriți ohiar. Chinurile acestora se însutesc, oând L. și ai lui capata din nou oaimaoamia, pe timpul expediției lui Ghioa-Voda ou Turou. împotriva Polonilor. la Hotin. Eșind rău și aceeașta expe-diție și înmulțindu-se uneltirile oantacouziniste, Ghioa e depus și înlocuit ou alta unealtă a duș-

manilor lui L., Duoa-Vodă (1674). Dușmanii Cantaouzinesoilor fug, între oari și L., dar se răntoro după staruințele lui Vodă, Cantaouzinesoii lupta pentru repunerea lui L., închipuind un complot. Ca sa-i împace Vodă, în 1675 trebuind să plece contra Polonilor, lasă o oaimă-camie mixtă, ou Stroia L. în frunte. Acum alte pîri contra Cantaouzinesoilor. În fine aceștia fao sa se numească domn un membru al lor, Șerban logofătul (1679), dar L. se pare a fi murit mai înainte.

[Aguletti]

Leurdeni, oom. rur. în Rom., j. Muscol, situata între dealuri; se compune din 4 căt. ou 1272 loc. agrioultori (Dioț. geogr. 1893); oom. e străbatuta de oalea națională și de oalea ferată Buouresoi—Piteșoi. Aioi se află castelul lui Nicolae Crețulesou.

Leurdeni, fort detașat al oetății Buouresoi, situat la sud-estul oetății și pe malul drept al Dâmboviței între forturile Popesoi și Cațelu, ou oari se leagă prin oâte o baterie. Între L. și Cațelu trece Dâmbovița oare este oanalisată pâna la nicara Tanganului; la sud-vest între bateria intermediara și fortul Popesoi trece șoseaua Olteniței.

Leusina, oraș, v. Eleusis.

Leuștean, numele popular al plantei aromatioe Levisticum officinale Kooh. (v. ac.)

Leutschau, (magy. Lőcse, slov. Levocea), oraș în Ung., oott. Soepuş. L. a fost sediul oonților de Soepuş. În biseria rom.-oat. a Sf. Iacob, zidită în stil gotic, se afla un altar principal ridicat 1510 pe spesele regelui Mateiu Hunyadi. L. are 6400 loc., (oa. 1000 Magh., 2000 Germ. și preste 3000 Slov.). L. e capitala oomitatului, are tribunal, judeoatorie oerouală, direcțiune financiara, etc. Apoi o școală reala și un gimnasiu, școală sup. de fete, școală profesională, etc. Poporațiunea se oocupă ou agrioultura.

Leva, loc unde s'a dat lupta între Turcii și Nemți, la oare au particiopat și domni țerilor române (1663).

Léva (Leweno), oraș ou magistrat în Ungaria, oott. Bars, 7400 loc. (1891) Magh., Germ., Slov. și Ovrei (966); pretura, direcțiune financiara, judeoatorie oerouală, etc. Licoe rom.-oat., preparandie de stat, școala oomeroială inf., etc. Cetatea L. acum în ruine, datează de prin timpurile regilor arpadiani, în resboiul ou Turcii și în oele dintre Curuți și Lobonți a avut rol însemnat.

Levana, la Romani predicatul dînei Iuno. Era datina, oa prunoul nou nascut sa se pună pe pamânt și tatal său, daoă îl reconosea de legitim, să-l ridioe (levavit) și să-l oreasoă.

Levant, *Leventică*, *Aspic* sau *Spichinat*, numiriile populare ale plantei odorante Lavandula Spica L. (v. ac.)

Levant, în înșeles mai larg toate provincoiile din jurul Mediteranei la est dela Italia până la Eufrat și Nil; în înșeles mai restrîns litoralul Asiei mici, Siriei și Egiptului; *Comerciu levantin*, denumire veche oare serveșoe spre a desemna oomeroiul Asiei minore, Greciei, Turcoiei, Arohipelagului și Egiptului, și în general totalitatea diferitelor țeri supuse imperiului otoman. Marsilia e oentru oomeroiului Occidentului ou Levantul, prin Mediterana. [—]

Scalele levantului se numeso piețele de oomeroiu, porturile din Levant, adecă Arohipelag. Turcoia, Grecia și oastele de nord ale Afrioei, frecuentate de europeni. Această denumire de »trepte« sau »soale« ar deriva dela scările, oari serveșoe în aole porturi spre a transporta marfurile dela debarcader, sus. Printre prinoipalele soări ale L.-lui sînt: Constantinopole, Smyrna, Alexandria, Alep, Tunis, Tripoli, Candia, Salonio, Rosetta, Cairo, Seid, Soala nova, Cypru, etc. [O. G. L.]

Levantina lăndă, oea adusă din Turcoia asiatioă și europeană, preoom și din Romănia, Bulgaria, Sărbia, Grecia, ș. a. L. se numesoe și o mătasă ou lustru, adusă din Levant.

Levasseur Pierre Emile, ilustru geograf, statistician și economist franco., n. 8 Dec. 1828 în Paris. A studiat la colegiul Bourbon și în școala normală; 1852 numit prof. la liceul din Besançon; 1856 prof. la liceul Saint-Louis la Paris, 1861 prof. tit. de istorie la liceul Napoleon, în fine 1868 la Collège de Francoe. L. înoepu aoolo, în 1868, un curs de Istoria faptelor și doctrinelor economice; și în 1872 fû numit prof. tit. la această catedră. De asemenea L. a suplinut în 1871 pe Wolowski în cursul de Economie politica. 1872 a înoeput un curs de geografie oomeroială și statistică la școala liberă de soiințe politicoe din Paris. L. a contribuit mult la progresul soiințelor geografice, statistice și economice; el faoe parte din Institutul Francoiei (oademia de soiințe morale și politicoe, seotia de economie politicoă), ânoă din 1868, oând el a succoat lui Duohâtel; este membru al societății de statistioă, membru al societății centrale de agrioultură din Francoia, membru onorar al societății regale de statistioă din Londra, vice-presedinte al societății geografice din Paris și al oonsiliului superior de statistioă din Francoia, vice-presedinte al Institutului internațional de statistioă și prim-presedinte al societății de economie politicoă din Paris. Sor. princ.: Recherches historiques sur le système de Law, 1854; la Question de l'or, 1858; Histoire des classes ouvrières en France depuis la conguête de Jules César jusqu'à la Révolution, 2 vol., 1859; Histoire des classes ouvrières en France depuis la Révolution jusqu'à nos jours, 2 vol., 1867; La France industrielle en 1789; l'Imprévoyance et l'Épargne, 1866; le Rôle de l'intelligence dans la production, 1867; la France avec ses colonies, 1867; Cours d'économie rurale, industrielle et oomeroiale, 1869; l'Étude et l'enseignement de la Géographie, 1871; la Population française, 3 vol., 1889—92; les Alpes et les Grandes Ascensions, 1889; la France et ses colonies, géographie et statistique, 3 vol., 1892—93. L. a mai publicat în urma unei misiuni ce a avut în America: l'Agrioulture aux Etats-Unis, 1894, și a dat la lumină în domeniul geografiei ne-numerate tratate, manuale și atlase geografice în colaborare ou Ch. Périgot. El este director al marei Enciclopedii ce se imprimă la Paris. În domeniul oartografiei L. a produs lucrari considerabile. [I. I. Naon.]

Levator, (anatomie) numele mai multor musouli. 1) L. alae nasi (pentru aripele nasului), 2) L. anguli oris (pentru unghiul gurei), 3) L. ani (pentru anus), 4) L. labii superioris (pentru

buza superioară), 5) *L. palpebrae superioris* (pentru pleoapa superioară).

Lévy, Iosif, poet liric magh., n. 1825; 1852 prof. în Miskoloz; 1894 vice-omite în Borsod; 1862 membru al societății Kisfaludy; 1863 membru al academei magh. A scris frumose poezii lirice, cântece populare și elegii patriotice. A tradus mai multe piese din Shakespeare (Titus Andronicus, Enrio IV, Regele Enrio V, Boboteaza, ș. a.) și toate poeziile lui Robert Burns.

Léveillé, Jos. Henri, Dr., n. 1796, † 1870, renumit mioclog francez; a scris numeroase articole despre Ciuperoci, și a dat o nouă clasificare a lor, în Dictionnaire universel d'histoire naturelle; o iconografie a Ciuperocilor lui Paulet (1855); a redactat partea botanică din relațiunea voiajului prințului A. de Demidoff: Voyage dans la Russie méridionale (Paris, 1842), vol. II, p. 34—242, 6 tab. fungorum. Aceasta din urmă soriere a lui L. e importantă pentru noi, oăci se găsește oitate în ea și plante din țeara noastră. (of. și Dr. D. Brandza, Prodrum. Florei române, p. XXIII.) [S. Șt. R.]

Leverrier, Urbain Jean Iosif, astronom, n. 11 Martie 1811 în St.-Lô, 1846 prof. în Paris, 1854 director al institutului astronomio în Paris, † 23 Sept. 1877. A calculat înainte oalea planetei Neptun și a luorat prețioase tabele solare și planetare.

Levetzow, Ulrica, baronesă, n. 1804 în Lipsoa. La școlile dela Marienbad a făcut ounoșoință ou Goethe. »Trilogie der Leidenschaft« și »Elegie« ale lui Goethe sânt înspirate de ounoșoința lui ou L.

Levi, unul dintre oei doisprezece fii ai lui Iacob ou soția sa Lia.

Leviathan, în sf. Scriptură numele unui mare animal de mare. În cartea lui Iov (40, 25) probabil numele orocodilului. În apocriife și cartea lui Enoch înseamnă bălauri.

Leviratică, căsătoria, după Deuteronomion, orânduială prin care se împunea, ou în cazul oând un bărbat ar muri fără erede de sex bărbatesc, fratele acestuia să fie dator a lua în oăsatorie pe oumnată-sa; ou dintăiu năsout din oăsatoria aceasta, să se privească ou erede legal al mortului, »pentru ou numele lui să nu se stingă în Israel.«

Levirosteș, (zool.) numirea, ou nu se mai usiteaza, a unei grupe de paseri, ou oiooul ușor, ou cuprindea familiile Rhamphastidae și Bucerotidae.

Levisticum Koch. (botan.) gen monotipio din familia Umbelliferelor, tribul Seselinae, ouprinde plante erbacee înalte și glabre. Unica specie *L. officinale* Koch. oresoce prin munții Europei centrale. În părțile noastre *L. officinale* Koch. este ounosout de popor sub numirile de Leuștean, Buruiană de lungoare și se cultivă ou plantă aromatică pentru trebuințe oulinare și medicinale. [Z. C. P.]

Leviți, următorii lui Levi; ei stăteau întru ajutor preoților la săvârșirea serviciului dumnezeesc.

Leviticon, (Leviți), a treia carte a lui Moise; ouprinde regule pentru preoți și leviți Ovreilor privitoare la cultul religios. v. Pentateuch.

Levkosia, capitala insulei Cipru, la țermurul nordio, 12,515 loo. (1891); reședința episco., fabrici pentru mătasă, piele și bumbac; comerciu viu; forturi vechi.

Levulina, acid levulinio = β acidul acetiil propionio sau acidul γ Ketovaleriano = CH₃ · CO · CH₂ · COOH, se obține dela hidrați de carbon de țormula C₅ H₈ O₆ prin tratarea ou acidu diluați (HCl). Cristale albe, solubile în apă, alcool și eter. Punctul de fusiune 32°. [S. M.]

Levulosa, identică ou *Fructosa*, zaharul din fructe C₆ H₁₂ O₆ = CH₂ OH (CH OH)₄ CO · CH₂ OH. Se găsește alătura de glucoasa în sucul oelor mai multe fructe ou și în miere de albine. Asemenea se obține alătura de glucoasă și la tratarea zahărului de trestie ou acidu diluați sau ou fermenți. (Intervertit). Se mai obține și din inulină fiartă ou acid sulfurio. Gustul dulce, aspectul amorf. Prin reducție dă manita și sorbita. Prin oxidație dă acidul glicolio și ou acidul olorhidrio, acidul levulinio (v. și Glycoosa). [S. M.]

Lewal, Jules Louis, general fro., n. 1823 în Paris, a luat parte la resboiul din Crînea 1854, 1859 în Italia, 1862 în Mexico. 1870 a fost făcut prisioner la Metz. 1883 a comandat corp. 17, 1877—80 directorul șooalei superioare de resboiu. În 1885 a fost sourt timp ministru de resboiu. L. a scris mai multe opere însemnate de ouprins militar. [H.]

Lewes, George Henry, scriitor englez, n. 18 Apr. 1817 în Londra. Primele sale studii au fost de medicină și apoi de filosofie în Germania 1838—39. L., întors în Anglia, a defășurat o mare activitate literară. El a fost redactor la țiarul »Leader«. Apoi a publicat: Biographical history of philosophy (2 vol., 1845—46), pe care a utilizat-o în sorierea sa: History of Philosophy from Thales to Comte (2 vol. Londra, 1880). De asemenea a mai scris: Life of Robespierre (1849); Selections from the modern British dramatists (2 vol. 1861); Life of Goethe (1855); Sea-side studies (Londra, 1858); Physiology of common life (2 vol., 1860); Aristotle (Londra, 1864); romane: Ranthorpe (1847), Rose, Blanche and Violet (1848); Actors and the art of acting (1875). Sorierea lui L. de valoare e: Problems of life and mind (4 vol., 1874—79). Un alt merit deosebit al lui L. e faptul, oă a întemeiat ounosouta revistă: Fortnightly Review (1865). † 30 Nov. 1878.

Lewinsky, Iosif, actor german, n. 1835 în Viena. Dela 1861 angajat pe viață la »Burg-Theater«. În roluri de intrigant e artist de primul rang.

Lexicograf, autorul unui dicioionar.
Lexicografia, compunerea de dicioionare. *L. română*, v. Dicioionar.

Lexicologia, disoiplină filologică, oare studiază ouvintele unei limbi în privința formei, însemnării, întrebuintării și istoriei lor.

Lexicon, v. Dicioionar.

Leycesteria Wall., (botan.) gen din familia Caprifoliacee, ou 2 specii de arbuști ou frunze opuse, flori grupate în spice pleoate, oorla lor campanulată, fruct bacă. Specia *L. formosa* Wall., din munții Himalaiei se cultivă și prin regiunile noastre în grădini. [S. Șt. R.]

Leyden, oraș în Olanda sudică, 16 km. departe de Haga și 10 km. dela mare, ou 46,000 loo. Dintre edificioile mai însemnate amintim: palatul universității, edificat în 1575, a fost una dintre cele mai renumite universități europene, grădină botanică, oabinet anatomio, biblioteca ou 400,000 vol., museu etnografio, ș. a. Este fru-

moasa biserica Sf. Petru, casa oraşului, etc. În timpul Romanilor: Lugdunum Batavorum, în evul mediu: Leithis. În secl. XV a fost un oraş împopulat şi frumos, dar în 1573 şi 1574, după un asediu îndelungat din partea Spaniolilor, peste 6000 de oameni au pierit de foame. [M. Bodiu.]

Leyden, pila. Oraşul L. este vestit pentru ca aici a aflat Muschenbroek la 1745 așa numita *pilă* sau *butelie de L.* Proprie pila a fost aflată de Kleist, prot în Pomerania, înaintea lui Muschenbroek, dar la cunoștința lumii a ajuns numai prin Muschenbroek.

Leyden, Ernst Victor, medic german, n. 1832 în Danzig. 1854 a intrat ca medic în armată; 1865 prof. de pathologie și terapie în Königsberg, 1872 în Strassburg și 1876 în Berlin. Scrierile sale se refer cu deosebire la morbiile nervilor și ai meduvei spinării. Astfel: Die graue Degeneration der hinteren Rückenmarksstränge, 1863; Über Reflexlähmungen, 1870; Klinik der Rückenmarkskrankheiten, 1874—76.

Leyds, Wilhelm Ioan Dr., secretar de stat al Transvaalului, n. 1857 în Magelang (Iava). 1899 după erupția reb. anglo-bur, a condus delegația Burilor pe la curțile europene și Statele Unite pentru a exopera intervenție de pace.

Lhassa, (Hlassa), capitala Tibetului (Asia) la înălțime de 3632 m. peste nivelul mării, cu 33,000 loc. (preste jumătate preoți), numeroase temple și manastiri; reședința lui Dalai Lama; centrul comerțului; reședința locuitorului chinez.

Lherzolita, roca eruptivă, peridotită formată de un agregat graunțos de olivin, dialagi și un pirocen rombic. Se transformă ușor în Serpentin.

Lhomond, Charles François, gramatic francez (1727—94). Simplu profesor la colegiul Cardinal-Lemoine, L. și-a făcut o reputație nemuritoare prin scrierile sale clasice precum: »De viris illustribus«; »Grammaire latine«; »Gram. française«; »Histoire abrégée de l'Église«, etc.

Lia, Lea, (ist. bibl.) fiica lui Laban și soția lui Iacob (v. ac.).

Liana, (botan.) plante lemnoase sau ierboase cu radacini și cu tulpina învrtitoare sau cațărătoare pe alte plante erecte; sânt nise forme biologice particulare de vegetație. Cele mai numeroase L. și cele mai variate ca aspect, formă și lnn-gime, sânt în padurile virgine tropicale. Forma lor externa și structura speciala internă e datorită modului lor de trai. Ele sânt ori turtite ca nise cordele groase cât brațul și spazură de pe arbori, sau sânt înfînse ca nise punți dela un pom la altul; ori sânt cu tulpina sucita spiral în jurul ei, ca o frânghie; ori au forma de sinusoid pe amândone fețele tulpinei alternativ cu eșituri și adâncături (la *Bauhinia blumenhaviană* ș. a., dișe din aceasta cauza s c a r a m a i - m u ț e i); intrnodurile lor sânt foarte lungi, au frunze rari, sânt puțin ramificate, nu dau ramuri, nici nu înfioresc, decât după ce au ajuns deasupra coroanei arborilor pe cari se sprijinesc; lungimea lor e foarte mare și relativ sânt puțin groase (*Calamus* dintre Palmieri poate ajunge 2—300 m.; numai pe pamânt până ajunge un suport se prezinta ca o frânghie divers sucita până la 250 m. lung.). L. tropicale se întâl-nesc în familiile Sapindaceelor (*Serjania, Paulinia*), Leguminoaselor (*Bauhinia, Glycine*),

Ampeleideelor (*Cissus*), Palmierilor (*Calamus, Plectonia*), Malpighiaceelor (*Dicella, Mezia*), Menispermaceelor, Aristolochiaceelor, Caprifoliaceelor, ș. a. O slaba idee de ce sânt L. din regiunile tropicale ni-o pot da L. din părțile noastre: Hederă, Curpenul de pădure, *Lomcera, Periploca*, dintre cele lemnoase; *Vicia, Convolvulus, Solanum, Dulcamara*, dintre cele ierboase. (Cf. despre L., Scheuk, Beiträge zur Biologie u. Anatomie d. Lianen im Besonderen d. in Brasilien, 1892—93.) [S. Șt. R.]

Lias, v. Jurasica, formațiunea.

Liba, la Romani vechi o pâne, un lipiu copt, și daruit țeilor ca sacrificiu. L. se facea din faina amestecată cu miere și oleu.

Liban, (Libanus, Lebanon = munte alb), munte în Asia, ridicându-se în Siria până în piscurile Sinai și Horeb, ramificându-se spre nord în direcțiunea Mărei Mediterane, se extinde preste o parte a Arabiei, preste Palestina, Siria și se împreună cu muntele Taurus. Partea de mijloc a L.-lui spre Arabia, poartă numele de Djebel, care formează partea cea mai înalta a întregului L.; spre sud ramurile sale se termină în piscul Djebel Sinnan (2608 m.), spre nord Djebel Makmal (3047 m.), Timarum (3212 m.), Dar-el-Chodib (3065 m.). De aici mai jos, ca la 400 in., se vede și astăzi un ținut extins pieșuv, avut odinioară în paduri renumite de cedru, pe care Fenicienii îl folosiau la construirea de nai. L. conține un sol cu pături foarte mari de var, basalt, cretă. În vaile înguste ale L.-lui locuiesc aproape 240,000 loc., între cari sânt și muți creștini, cari se ocupă cu cultivarea pamântului. Pe coastele L.-lui, unde este posibil se fac terase artificiale, pe cari, precum și în vai, se cultiva grâu, urez, tutun și alte plante. Fiind-că mai înainte între creștini și Mohamedani erau certe continue, puțurile europene în 1860, făcând capăt certelor, întreg ținutul L.-lui l-au împărțit în 36 districte, puse sub administrarea unui guvernator creștin. [M. Bodiu.]

Libanius (314—391), unul dintre cei mai îndemânateci retori ai Greciei, n. 314 d. Chr. în Antiochia. Cuvântările sale sânt faimoase prin viclenia ce cuprind. [Caion.]

Libanotis Crantz., (botan.) secțiune din genul *Seseli* L. (v. ac.).

Libarca, (zool.) v. Blatta.

Libatia, la Romani un sacrificiu de beutură. Cățiva stropi din beutură, îndeosebi vin, se varsau ca parte ce venia unei țeități. Românii de ađi, când scot apă din izvor, ori din fântână și din riu, varsa cățiva stropi înderept în fântâna, de bună samă ca parte pentru țeitatea apei. [Atm.]

Libela, un aparat fizical, a carni destinațiune este să arete, dacă un plan e orizontal sau nu. L. e facuta din o țeve de sticlă ceva mai curbată la mijloc și umplută cu alcool. Țevea aceasta e pusă într'o altă țeve de alama, încât numai mijlocul i-se vede, și e așezata pe o basa de metal. Fiind-că în țeve este puțintel aer, aerul că mai ușor ocupă totdeauna poziția cea mai înaltă, și anume bulbucaura dela mijloc, dacă L. sta orizontal, la din contră se abate spre capătul mai ridicat.

Libellatici, creștini, cari pe timpul persecuțiilor din secolii primi, spre a scapa de torturi și de moarte, își exoperau dela magistratele pă-

gâne certificate (libelli), ce confirmau că ei au jertfit idolilor, deși în realitate n'au jertfit. Aceștia din partea bisericii au fost considerați ca și unii cari s'au lăpădat de credință (*Lapsi*) și li-s'au dictat pedepse canonice aspre. [i.—m.]

Libelula, (zool.) v. Calul Dracului.

Liber, Pater, la Romani vechi un deu identic cu Dionysos și Bacchos la Greci; predicatul lui de regulă a fost Pater (tată). Sărbătoarea lui la țeară s'a ținut pe timpul culesului viilor și s'a numit *Liberalia*, iar în cetăți la 17 Martie, pe timpul când Salii (v. ac.) își țineau procesiunile în Roma. În Lavinium o lună întreagă a fost consacrată lui L. Pater. [Atm.]

Liber, (*lat.*) însușirea unei persoane conștiente de a pute dispune independent despre sine, despre gândirile sale, despre vorbele, vrerile și lucrările sale.

Liberi cugetători, se ȳic cei ce cred că în modul lor de a cugeta nu sânt jicniți de nici o credință, de nici o prejudecată. [Pl.]

Liber, (botan.) *phloem*, *leptom*, țesătură ce intră în constituția fasciculelor (v. ac.) conductoare dela plantele vasculare. Se compune din tuburi ciuruite, celule cambiforme și parenchim liberian, la un loc formând *L. moale*, căci toate elementele sale au părății subțirii și conținut abundent, și spre deosebire de *L. tare*, în compoziția căruia mai intră și fibre (v. ac.) mecanice. La plante unde funcționează un schimb (v. ac.) se deosebesce, cel puțin la început, un *L. primar*, cel anterior funcționării cambiumului, și un *L. secundar*, format tot din aceleași elemente ca și cel primar, eșit din activitatea țesuturii cambiale. Uneori în *L. secundar* se observa o alternanță regulată de *L. moale* și *L. tare* (*weichbast* și *hartbast*), s. e. la Teiu. *L. servă* la conducerea substanțelor sintetisate de plantă. [S. Șt. R.]

Libera, la Romani vechi 1) predicatul ȳinei Feronia, ca ȳina apărătoare a sclavilor emancipați, adevcă a Libertinilor; 2) *L. s'a* închipuit și ca soția lui Liber Pater (v. ac.) și s'a identificat când cu Ceres (Demeter la Greci), când cu fata ei Proserpina (Persephone la Greci). [Atm.]

Liberal, care dă bucuros; fără prejudeții. *Liberalitate*, largimea de sentimente; în înțeles politic: profesarea ideilor liberale.

Liberal, liberalism, în înțeles politic s'au întrebuințat la deosebirea partidelor pentru prima oară în Spania, unde se vorbea de »liberalii în opoziție cu »servili«; în alte state europene liberalismul politic se înțelege în opoziție cu conservatismul. Amândouă aceste partide nu pot decât sa vrea progresul țării, însă asupra mijloacelor se deosebesc adeseori. Principala deosebire, bine înțeleasa, pare a fi, că liberalii își închipuiesc progresul prin cea mai întinsă participare a mulțimei la afacerile statului, pe când conservatorii cred că atunci, când mulțimea nu este destul de pregatită, participarea ei la asemenea afaceri este daunatoare progresului și trebuie înlocuită prin selecțiunea celor mai capabili. (Cf. T. Maiorescu, Precedente constituționale și partide politice. București, Sococ, 1886.)

Liber arbitriu, (*lat.*) se numesce în etica casuistică facultatea morală a unei persoane de a se pute decide liber în aotele voinței într'o parte

ca și în alta; facultatea de a pute alege liber între două sau mai multe alternative posibile (indiferența aequalității). [Pl.]

Liberia, republică în Africa nord-vestică pe litoralul piperului (Guinea super.) 85,350 km², ca. 2.000,000 loc., toți Negri. Clima este călduroasă, pentru Europeni este nesănătoasă. Pământul este fructifer, se produce în abundență cafea, palmieri, cacao, indigo, ș. a. În fruntea republicei stă președintele ales pe 2 ani, ministrii, senat și casa deputaților. Negoțul cu sclavi este oprit. Dintre articlii de export amintim: cafea, cacao, zahăr, unt de lemn, fildeș, piei de animale, ș. a. Republica L. a fost în 1821 înființată de o societate americana din Washington, care a fondat aci o colonie, numită după numele preșidentului Statelor-Unite: Monrovia, astăzi capitala republicei; în 1848 s'a proclamat L. republică independentă. [M. Bodiu.]

Liberius, pontifice roman (352—366), sfânt, fū depus și exilat 355 din partea împăratului Constantius în Tracia, fiind-că n'a voit să subscrie condamnarea Sf. Atanasie; 358 i-s'a restituit s'aunul avut.

Liber schimb, expresiunea care servă a designa, în limbajul economic, libertatea absolută de transacțiune între vëndător și cumpărător. Această formulă se aplică cu deosebire când e vorba de libertatea comerțului internațional. Ea este traducerea formulei engleze: *free trade*, care a fost lozincă ligei dela Manchester în lupta sa contra *legilor-cereale*. Astăzi teoria liberului schimb este în general admisă. Ea nu este în realitate și cu tarie combătută decât pe terenul practicei, fiind-că în acest din urmă cas producătorul nu mai este o ființă impersonală, o generalitate, dar devine o persoană, o specie, ca să ȳicem așa, și ca atare având nise interese particulare, cari pot intra în conflict, găsindu-se lezate, cu libertatea schimburilor. Folosul și legitimitatea L. s. reiese, în mod victorios, din chiar atacurile al caror obiect a fost și este încă. În adevăr, producătorul care reclamă o protecțiune este cel care, găsindu-se în nise condițiuni mai puțin favorabile decât rivalii săi, are trebuință de a fi protejat, spre a pute susține concurența lor. De aci, în teorie pură, o serie de consecuente daunătoare și pentru consumator și pentru producător, căci drepturile fiecărui din acești doi factori se gasesc violate: cel dintâi fiind silit a plăti un preț superior prețului real, cel de al doilea pierdând beneficiul oferit de condițiunile mai avantajoase în cari producțiunea sa s'a operat. (Cf. și N. E. Ideru, »Studii de econ. pol. și finanțe, t. I, p. 585—635. Bucur., 1895.)

Libert, sclav liberat. Liberarea sclavilor în Roma se făcea de cătră patron pe câmpul lui Marte, când erau adunați censorii spre a primi declarările de cens ale cetățenilor. Această liberare se numia manumissio censu. Liberarea unui sclav se mai facea și prin testament. În timpul imperiului unii L.-i au fost chemați să joace în politica Romei un rol foarte însemnat. Este destul sa citam numele celor trei L.-i ai împăratului Claudiu; Calist, Pallas și mai ales Narcis, care s'a distins pe timpul lui Neron prin o mulțime de infamii criminale. [Caion.]

Libertas, la Romani vechi orig. a avut înțelesul de traiu plăcut al vieții cu îndestulare și

fără de grije; mai târziu L. în înțelesul dreptului roman de stat a fost libertatea cetățenilor față de sclavi. și în fine, eliberarea de sub jugul tiraniei. Dina L. se închipuia ca o femeie frumoasă, și atribuțiile ei au fost sicca (punnarul) și căciula; templul ei a fost pe muntele Aventin, și ea se venera la idele lui Aprile, împreună cu Iupiter Victor. După moartea tiranului Commodus, statua dănei L. s'a așezat în senat. [Atm.]

Libertate, (*lat.*) starea de neațîrnare în care se află cineva sau ceva față de o forță externă. L. este starea naturală a omului și cel ce are în posesiunea sa această condiție se dice liber. Se face deosebire între următoarele forme de libertate: *L. fizică*, va să zică starea și condițiunea celui care este stăpân pe toate mișcărilor sale; opus captivității. *L. civilă*, puterea de a face tot ce nu jignesc L. și interesele altora. *L. psihologică*, puterea conștiinței a omului de a lua hotăriri prin propria impulsivitate a motivelor și mobilelor sale interne. *L. morală*, puțința unei persoane de a lucra în conformitate cu rațiunea și după cele mai bune motive; cel ce are L. morală nu face numai ceea ce i-se pare folositor, ci ceea ce, după legile morale, trebuie să facă. *L. conștiinței*, dreptul ce-l are cineva de a profesa fără împiedecare opiniunile sale, de ori și ce natură ar fi. *L. cuvântului și a presei*, dreptul de a-și pute manifesta și exprima liber cugetările sale prin vorbire și tipar. *L. absolută* consistă într-o fi în rezoluțiunile sale absolut independent și a nu fi supus nici unui fel de necesitate ori astringere. Numai Dumnezeu poate avea o astfel de L. Credința că omul are L. deplină când lucrează, impune omului responsabilitatea pentru faptele sale. [Pl.]

Libertatea învățământului este un principiu de organizare a învățământului, în virtutea căruia ori cine poate înființa și conduce școale, fără vr'un drept de amestec al statului. În America, Anglia, Belgia și în Elveția există o perfectă libertate a învățământului. Unde s'a constatat însă, că inițiativa particulară (confesiuni, comune, județe, corporațiuni, etc.) nu poate asigura un progres destul de satisfăcător, sau conduce învățământul în direcție neaprobată de puterea de stat, aceasta din urmă intervine cu ajutoare, reducând în schimb o parte din drepturile de dispunere ale celui ce înțeține școala, stabilind însuși s. e. materiile de predat sau condițiile de recrutare ale corpului didactic. Astfel s'a înțemplat, în timpul mai nou, în Anglia, unde intervenția statului începe a limita tot mai mult drepturile inițiativei particulare.

Libertini, a) *La Iudei*: se diceau L. aceia, cari s'au reîntors din captivitatea romană, nude i-a dus Pompeiu, când a ocupat Ierusalimul. Aceștia, refutorși în Ierusalim, și-au ridicat o sinagogă numită a L.-lor (Eapt. Ap. 6, 9).

b) *Libertini*, *sectă eretică* în secl. XIII, cari afectând o umilițta și pietate de tot mare, umblau rên îmbrăcați, alții chiar goli, afirmând, că ei prin legea spiritului sânt eliberați dela legea păcatului. Despre Ddeu și sufletul omului aveau pareri panteiste, învțănd, că toate lucrurile din lume au emanat din Ddeu, în care se vor reîntoarce; că sufletul omenesc e scântaie din esența divină, ca și cum Ddeu ar fi divisibil. Combateau autoritatea și dreptul clerului de a posede averi.

Sub denumirea L. se înțelege astăzi și de-străbălat.

Libethánya, (*Libethen*), com. mare în Ung., cott. Zólyom, 1779 loc. (1891) Slovaci. Insemnate mine de fier și fabrică, producând anual 30,000 q. minerain de fier, 10,000 q. fier brut și 3000 q. fier turnat. Are și mine de cupru, nicol și cobalt. În vechime L. era oraș liber regesc.

Libia, în timpurile vechi sub această numire se înțelegea întreagă Africa, mai târziu numai o parte nordică a Africeii, pe când centrul Africeii la Herodot are numirea Țeara Etiopilor.

Libitina, la Romanii vechi dăna plăcerii, voluptății și a dorului, numindu-se și Lubentia, Lubia, Lubentia. L. e și dăna înmormântării trupurilor omenesci, dăna morții și a morților. T. Tatius regele a ordonat, ca la fiecare cas de moarte să se pună câte un ban (*lucrar Libitinae*) pentru dăna în lădnuța din templul ei, și în acest mod se scia numărul morților de preste au în Roma și în alte comune. L. avea și o dumbrăvă, din care se aduceau lemnele de lipsă pentru îngropare. La Romani eran reuniuni pentru îngroparea morților, și membrii se numiau: *Libitinarii*. [Atm.]

Libocedrus Endl., (botan.) gen de Conifere, trib. Cupressineae, caracterizat prin conuri cu 2 solzi fertili și 2 solzi inferiori, sau și alți 2 superiori, sterili. Are 7 specii, toate arbori cu port de Thuja, ce trăiesc aproape numai câte una în Chili (*L. chilensis* Endl.), China (*L. macrolepis* Benth. et Hook.), Zelanda nouă (*L. Bidwillii* Hook.), Nona Caledonie, California, Japonia; prin urmare L. are astăzi o arie geografică foarte disjunctă. [S. Șt. R.]

Libra, mai de mult pond comercial în Spania și America spaniolă = 460 gr., în Argentinia și Uruguay = 459-37 gr.

Librar, cel ce se ocupă cu comerțul de cărți. **Librăria**, profesiunea celui ce se ocupă cu comerțul de cărți, precum și prăvălia de cărți. Afacerile de L. sânt de mai multe feluri. Dacă o librărie cumpără manuscrisul dela autori și-l tipăresce pe spesele sale ca să-l dea în formă de carte publicului, L. se numesc *editoare*. Librăriile *de sortiment* se ocupă numai cu vinderea cărților primite dela editori *în comisiune*, sau comandate anuale. Librăria care se ocupă exclusiv sau aproape exclusiv cu vinderea și cumpărarea de carți și opere de arta vechi și rari, se numesc *antiquariat*. Românii din Ungaria și Transilvania au de câțiva ani câteva librării românesce; în România mai ales străinii sânt librari.

Librațiune, (*lat.*) balanțare, clătinare. *L. luneei*, aparițiunea și disparițiunea periodică a unor anumite părți marginale ale luneei.

Libret, (*ital.* libretto = cârtică), nume dat poemului dramatic pus, sau destinat a fi pus în musică. Se dice mai cu samă despre textul unei opere. *Libretist* = autor de L.-e. [T. C.]

Liburne, bastimente ale Romanilor vechi, cu vela levantină și doné rânduri de visle. Au fost inventate de Iliri.

Liburnus, (*Portus L.*), numele latin al orașului Livorno.

Libussa, legendara întemeietoare a orașului Praga (700), fata mai tinăra a lui Krok; după moartea acestuia ajunse regină a Cehilor și se

mărită cu țeranul Přemysl, devenind străbuna Přemyslișilor, cari au domnit în Boemia până la 1306.

Licata, (*Alicata*), oraș cu port în prov. ital. Girgenti (în Sicilia), 17,478 loc. Export de pucioasă.

Licența, (*lat.*) permisiune, libertate de a face ceva. *L. poetică*, ușoară abatere gramaticală în favorul ritmului sau rimei poeziei.

Licență, grad universitar, v. Licențiat.

Licență, imposit. Sub numirea de L. se mai înțelege în Rom. și impositul ce se plătesce de comercianții, cari exercită comerțul de beuturi spirtoase. Acest comerț se exercită pe baza unui brevet de L. (permisiune), liberat de ministerul finanțelor, și din faptul ca impositul ia naștere odată cu emiterea brevetului de L., i-s'a dat acest nume. L. este trecută printre impozitele directe și se plătesce deosebit de patentă, dar este așa de strâns legată de acest din urmă imposit, caci în general cine plătește L., plătește și patentă. L. s'a înființat pentru prima oară prin legea din 1 Apr. 1873.

Licențiat se numește absolventul unei facultăți oarecare, după ce printr'un examen anume a dobândit dreptul (licența) de a profesa în public o știință oa specialitate a sa. Acest examen e o condiție de admitere în corpul didactic secundar și superior, în cele mai multe state europene. În România s'a adăugat, prin legea actuală a învățământului, examenul de capacitate pentru cursul secundar; și s'a adoptat, ca în alte state, examenul de habilitare pentru cel superior.

Liceu, nume, împrumutat din Franța, pentru gimnasiul (v. ac.) superior (organizat cu 7 clase).

Lichen, (*med.*) morb de piele, caracterizat prin apariția unor papule albe sau roșietice, la virf acoperite cu solzi albi; aceste papule, grupate în cercuri, dispar prin exfoliațiune și nu provoacă mâncărime. Se deosebesc: *L. scrofulosorum* și *L. ruber* (acuminatus și planus); primul se tratează cu untură de pește, al doilea cu soluție de arsenic.

Licheni, (*botan.*) *lichenes* (*germ.* *Flechten*), olanda de Criptogame celulare (Enthallophyte), alăturata de Ciuperca, după alții încorporată lor, sau de alții considerată ca independentă și făcând trecerea dela Alge la Ciuperca. În realitate în compoziția unui L. întră două soiuri de elemente: unele verzi sau albastre, și *gonidii* (v. ac.), dovedite ca sunt Alge; altele incolore ce aparțin Ciupercilor. Așadar L. nu sunt decât Ciuperca (dintre Basidiomycete, dar mai ales dintre Ascomycete) ce trăiesc în asociație, în simbioză, sau consorțiu cu Alge (din cele verzi sau din cele albastre); mai rar Ciuperca se comporta ca parazit față de Alga cu care s'a asociat. L. au un aparat vegetativ sau thal foarte divers conformat: gelatinos și homeomer, sau negelatinos și heteromer (v. ac.), în care cas e sau difuz crescând sub scoarța arborilor, ori e ca o coajă pe stânci (thal crustaceu), sau e foliaceu, ori fruticulos (v. ac.). După natura thalului se și disting L. cu thal crustaceu, L. foliaceu, L. fruticulosi și L. gelatinoși (s. e. Collema, Leptogium, ș. a.). L. se înmulțesc prin *soredii*, un soi de propagule formate din gonidii și din filamente de Ciuperca, prin conidii (v. ac.), prin spori, etc. Sporii sunt produși în ascele *apotecelor* (v. ac.) sau în baside,

după cum Ciuperca din L. e Ascomyoetă sau Basidiomycetă. Din acest punct de vedere se deosebesc L. în *Ascolicheni*, cei mai numeroși, și în *Basidiolicheni*. L. sunt răspândiți preste tot globul, mai numeroși din ce în ce dela ecuator spre poli, și din câmpii spre virfurile munților; la poli și pe creșterile pleșuve ale munților ei sunt aproape singurii reprezentanți ai vegetalelor. Cresc pe substraturile cele mai variate: pe stânci, ziduri, scoarța arborilor, pământ, pe frunze, pe alți L. sau pe mușchi, chiar pe fier vechiu și sticlă. Unii preferă stâncile de pe țărmul mării, alții se găsec numai pe stânci calcare, ori pe stânci silicioase, alții numai pe scoarțele arborilor (L. *saxicoli* cei de pe stânci, *coriocoli* pe scoarța de arbori). Resistă mult uscăciunii, au creștere înceată și durată aproape nelimitată. Cu timpul desăgără substratul pe care trăiesc, și așa pregătesc terenul pentru alte plante mai superioare. Unii L. au întrebunări (v. *Cetraria*, *Cladonia*, *Lecanora*, *Rocella*). (Pentru studii aprofundat al L. Cf. Krempelhuber, *Gesichte und Litteratur der Lichenologie bis 1870*, 2 vol. München, 1867—72; pentru literatura mai recentă, M. Fünfstück, *Flechten in natürlichen Pflanzenfam. von Engler u. Prantl*, Lief. 180, I Teil, 1 Abt.) [S. Șt. R.]

Lichenina, (C₆H₁₀O₆)_n, principiul extras din planta *Lichenului* din islandes. Se presintă ca o masa gumoasă fara gust și miros. Se colorează ou iod în brun sau galben. În apa rece devine gelatinoasă, iar în caldă se disoalvă. Cu acid sulfuric trece în glucosă. E optico activă. E un hidrat de carbon analog amidonului. [S. M.]

Licheruri, beuturi dulci alcoolice, anestecate cu diferite sucuri de poame (perseci, pere, vișine, cireșe, fragi, smeură, portocale, etc.) ori cu extracte de plante aromatice (cafeauă, cacao, vanilie, etc.). L.-le cu foarte mult zahar, groase ca oleul, se numesc creme (crèmes). *Vinuri L.*, sunt cele foarte tari și mult-puțin dulci: de Tokaj, Malaga, Xeres, Madeira, Porto alicante, etc.

Lichide se numesc corpurile, cari au volum determinat, dar nu au formă proprie, ci iau forma vasului în care se afla. De corpurile solide se deosebesc, căci aceste au forma lor proprie, iar de corpurile gazoase, căci aceste nu au nici formă proprie nici volum determinat. Corpurile lichide se mai numesc și *fluide* sau *picurâcioase*. În vase și rezervoare mici suprafața apei, dacă e liberă, în stare de echilibru formează un plan orizontal, în lacuri mari și în mări suprafața îi este curbă.

Lichidațiune, (*lat.*) operațiunea prin care se limpedește, se discură un patrimoniu, o avere, pentru a se scî la ce valoare se ridică și din ce se compune. Cel însărcinat cu această operațiune, se numește *Lichidator*. Societațile odată disolvate, trebuie lichidate. Lichidatorii nu pot întreprinde nici o operațiune nouă de comerț și ei pot sta în judecată sau sa fie acționați în interesul lichidării, fiind supuși regulilor mandatului. L., desfacerea societății, nu liberează pe asociați și nu împiedeca declarațiunea în stare de faliment.

Lichtenberg, fost principat german, dat de Prusia 1816 ducelui de Coburg, cedat de acesta 1834 Prusiei pentru o renta anuală de 80,000 taleri.

Lichtenberg, v. Dealul Iederii.

Lichtenberg, Georg Christoph, fizician germ., n. 1 Iulie 1742, † 24 Febr. 1799. L. a fost profesor la univ. din Göttingen, și a făcut mai multe descoperiri pe terenul electricității. Așa între altele au ramas vestite *figurile L.* Aceste figuri sânt: experiența prin care se demonstrează diferența de propagațiune a celor două electricități pe materiile reșinoase. Pentru acest scop vine luat un disc de reșină, pe a cărui suprafață se trasează cu o sferă electrisată cu electricitatea negativă un desen, iar cu o altă sferă încărcată cu electricitatea pozitivă, un alt desen. Proiectând apoi pe acest disc cu un instrument de suflat o amestecătură de prafuri de minium și de pucioasă, aceste două prafuri trecând prin tubul instrumentului, se electrisează unul pozitiv și celalalt negativ. Pucioasa care e electrisată negativ se așează pe curbele pozitive ale desenului, iar minium pe cele electrisate negativ. Ceea ce e remarcabil este, că liniile galbene ale pucioasei presintă ramificațiuni multiple și divergente, iar cele roșii facute cu minium presintă conture unite.

Licia, (Lykia), în evul vechiu provincie în Asia mică la țărmurile sudice, bogată în munți de origine vulcanică (Kragos, Masikites, acum Actar-Dagh, Solima, Olimp, etc.). Avea însemnat comerț de export (cedru, pin, platan, vin, grâu, etc.). Sub împărății romani provincie romană. Locuitorii din familia indo-germană. Remășițele sculpturale și arhitectonice mărturisesc despre o înaltă civilizație.

Licinius Stolo, tribun al poporului la Roma dela 376—367 a. Chr. Impreună cu colegul său Lucius Sextus presenta legi cari oglindeau nevoile și dorințele poporului roman. Ei cereau ca să se restabilească cele două consulat și unul să fie ocupat de către un plebeu. Mai cereau și alte reforme favorabile plebei, între cari și legea prin care cartile Sybiline să nu mai fie păzite de doi patricieni, ci de zece magistrați, dintre cari cinci să fie plebei. În anul 367 legile acestor doi mari bărbați se realizară și puseră capăt luptelor dintre plebei și patricieni. Aceste legi poartă numele de liciniene și au un caracter pur social. În 367 Sextus fu primul consul plebeu.

[Caion.]

Licit, ce este permis de lege.

Licitațiune, operațiunea vânzării prin intermediul justiției. L. sau *mezatul* imobilelor se face la tribunal, năde agentul urmăritor (portărelul) cetesce publicațiunile, condițiunile vânzării, sarcinile ce poate avé imobilul, etc. L. se face prin trei strigări. Lucrul se adjudecă asupra aceluia, care, la ultima strigare, dă cel mai mare preț.

Licostomos, supranumele grec al orașului Chilia (secl. XII), proba de vechimea legăturilor comerciale dintre Greci și țerile dela Dunăre.

Lictar, magiun (v. ac.).

Lictori, funcționari cari însoțiau pe magistrații de frunte ai Romei și în special pe consuli, purtând *fascele*, adică însemnele consulare. L. faceau și slujba de cală.

[Caion.]

Licuala Thunb., (botan.) gen de Palmieri, trib. Coryphee, cu vr'o 30 specii, arbuști cu frunze flabellate, cu flori uneori foarte mari comparativ cu cele ce sânt de obicei ale Palmieri, cu fruct o bacă drupacee. Speciile sale trăiesc în Asia orien-

tală tropicală, Malaesia, Guiana nouă, Australia boreala; așa e *L. Celebica* Miq. din insulele Celebes; *L. elegans* Blume din Sumatra; *L. Rumphii* Blume din Moluce, ș. a. [S. Șt. R.]

Licurg, v. Lykurg.

Licuriciu, com. rur. în România, j. Gorj, cn 1222 loc. (Dicț. geogr. 1892).

Licurielul, (Lampyrus noctiluca L.), nn insect din fam. Lampyridelor, are antene de forma firelor, corpul întins, moale. La partea dinderet jos a abdomenului organe de iluminat (fosforescență). Coloarea brună, aripile negre. Lungimea barbatușului 10 mm., a femeiușii 12—16 mm. Sboară rar, stă de obicei prin iarbă. Se află în România, Transilvania, Ungaria, Italia și alte țeri ale Europei. Altă specie mai este: *Lampyrus splendidula*.

Lidia, (Lydia), provincie antică la țărmurile vestice ai Asiei mici, la sud de Mysia, cu bogate mine de aur. Capitala *Sardes*. Lidienii au inventat boiangeria, metalurgia, etc. În antichitate regat puternic sub domnia Sardonidilor și Mermașilor. Ultimul rege învins și supus (546 a. Chr.) Persiei.

Lido, (ital., plural *lidi*), țărmuri; deosebi fășiile de pământ cari despart lagunele de către mare. În acest înțeles L. a devenit termen tehnic geografic. Pe L. din preajma Veneției se afla stabiliment balnear.

Lieber, Francis, publicist și savant american, n. 18 Martie 1800 în Berlin, † 2 Oct. 1872 în New-York. A luat parte la asediul cetății Namur (20 Iunie 1815) și în lupta dela Waterloo (5—6 Iulie 1815). Ca universitar în Berlin a fost arestat pentru agitațiuni demagogice, iar în Halle și Iena statea sub supraveghere polițienească. Trecut în America (1827), publică »Enciclopedia Americana», 1835 prof. de istorie și științele de stat din Columbia, iar dela 1858 în New-York. Scr.: »Political ethics» (2 vol.), »Civil liberty and selfgouvernement», etc.

Liebfrauenmilch, renumit vin de Rin, extras din struguri risling, tramin și silvan de pe țărmul ca. 3¹/₂ m. din jurul bisericii Sf. Maria (Kirche unserer lieben Frau) din Worms. L. veritabil nu se exportează; cele din comerț sânt vinuri comune de Rin, cu eticheta L.

Liebig, Justus, celebru chimist german, n. 12 Maiu 1803 în Darmstadt, † 1873 în München; studiu mai întâiu farmacia, apoi chimia în Bonn și Erlangen, și în fine la Paris în laboratorul lui Gay-Lussac. La întoarcere fu numit prof. la univ. din Giessen 1826. Înființă primul laborator de chimie, la care se pregătiră o întreagă pleiada de chimiști germani și străini, ca Frankland, Fresenius, Gerhardt, Hoffmann, Kopp, Strecker, Williamson, Würtz, etc. În 1860 fu chemat ca profesor în München, unde fu și numit președinte al academiei de științe și director al muzeului științific. El dete o mare desvoltare chimiei, ridicându-o la rangul de știință, iar nu numai la acela al unei arte de experimentare. Numeroasele sale lucrări denotă un vast spirit de investigațiuni, a caror înrîurire s'a simțit cu deosebire în domeniul chimiei, fiziologiei și agriculturii. Printre principalele scrieri numeram: Analisa elementara organică; Chimia în agricultură și fiziologie; Chimia organică în fiziologie și patologie; Chimia farmaceutica; Analele de

chimie și farmacie, 1832; Scrisori chimice, 1878. Lucrările importante sînt: Considerațiuni asupra teoriei radicalelor; Despre cianuri și aplicația lor în galvanoplastie; Argintarea prin ajutorul aldehidei etilice. Importanța îngrășămintelor pentru agricultură; Preparația extractului de carne; Fabricarea fericiunurului de potasiu; Intrebuintarea acidului pirogalic în fotografie. Descoperii acidul hipuric, kreatinina și fû cel dintău care prepară în mod artificial base organice, etc. etc.

Liebknecht, Wilhelm, socialist germ., n. 1826 în Giessen, închis și apoi exilat pentru participarea la revolte; 1862 reintors în Germania, editează: »Demokr. Wochenblatt« și »Vorwärts«, organul uvrierilor germani, al căror conducător a fost L. Inchiș de repeșite ori pentru delicta politice. Dela 1874 membru al Reichstag-ului. † 1900.

Liebreich, Mathias Eugen Oskar, medic germ., n. 1839 în Königsberg; dela 1872 prof. de farmacologie și director al institutului farmacologic din Berlin. L. a publicat o multime de studii din domeniul specialității sale; dela 1887 redigeaza revista »Therapeutische Monatshefte«.

Liechtenstein, ducut între Vorarlberg și cantonele Graubünden și St. Gallen, 159 km², loc. ca. 9500. Capitala Vaduz; riu principal e Rinul; clima moderata, ocupația poporațiunii agricultura, viticultura și economia de vite. Până la 1836 aparținea la federația germană, avînd să deie 55 soldați. Dela 1886 nu aparține nici Germaniei nici Austriei. Parlamentul e compus din 15 membri sub presidența ducelui, se întrunesc odata pe an în Vaduz. Autoritatea supr. administrativă e cancelaria de curte a ducelui în Viena. În chestiuni judiciare forul apelativ e tribunalul din Innsbruck; afacerile de postă le administrează Austria. Armata nu are. Poporația nu platesce contribuția. 23 Febr. 1899 și-a serbat iubileul de 200 ani dela existența sa ca ducut L. Familia L. își derivă originea dela Haug, iar arborele genealogic se întinde, fără întrerupere, până la Henric I, proprietarul cetații Nicolsburg († ca. 1260).

Mulți membri din familia L. au servit ca generali în armata Austriei, luptănd în numeroasele ei resboaie după vremuri; între acestia **Iosif Vencislav** (n. 19 Aug. 1696, † 10 Febr. 1772), a luptat alaturarea cu Eugen de Savoya contra Turcilor în Ungaria; **Ioan Iosif** (n. 26 Iun. 1760, † 24 Apr. 1836), în luptele contra lui Napoleon s'a distins deosebi la Austerlitz, Wagram, Regensburg, Aspern, etc. El a subscris pacea dela Pojon (26 Dec. 1805); **Francisc Ioachim** (n. 25 Febr. 1802, † 1 Apr. 1887), a luat parte sub Windischgrätz în resboiul pentru sufocarea revoluțiunii maghiare, etc. Dintre membrii în viață: **L. Aloisiu** (n. 18 Nov. 1846), după Lueger e cel mai întreprind conducător al partidului creștin-social (antisemit) din Austria; e bun orator și polemist de forță. **L. Rudolf**, dela 2 Iulie 1896 e suprem mareșal de curte al împăratului Francisc Iosif I.

Liège, numirea franc. a orașului **Lüttich** (v. ac.).

Liegnitz, 1) **L.**, district prus. între Boemia și Saxonia, 13,608 km², cu 1.067,243 loc. (1895). 2) **L.**, capitala districtului L., cu 51,518 loc. Numeroase fabrica și instituțiuni culturale; monumentul lui Frideric cel Mare și al ostașilor

căduți 1870—71. La L. a fost bătut generalul Colloredo (13 Maiu 1634) și generalul Laudon (15 Aug. 1760). 3) **Princesa de L.**, soția morganatică a regelui prus. Frideric Wilhelm III, contesă Harrach, † 5 Iunie 1873 în Homburg.

Lien, v. Splina.

Lienteria, o formă de diareă. în care evacuațiunile intestinale conțin alimente nedigerate. [V. I.]

Liesel, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, formată din 2 cat.: L. și Șerbănesci, cu 3763 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura; are 3 biserici și 3 școale. Com. e străbătută de șoseaua națională Tecuciu-Galați și de calea ferată.

Lieue, (frc. pron. liô) sau mil franc. à 2284'2 toise franceze = 4451'9 m. sau $\frac{1}{25}$ aequatorgrad.

Liftă, (litfă), numire dată străinilor năvălitori în țerile române = cumplit, selbatec, uneori și venetic. Ocură des în posesiile populare din România și la Alexandri.

Liga, italianesce alianță (v. ac.), legătură. Cele mai insemnate în istorie sînt: **L. binelui public** făcută de nobilii francezi contra regelui Ludovic XI 1465; **L. sfântă** făcută contra lui Ludovic XII, regele Francei și a lui Maximilian I, împăratul Germaniei de către Ferdinand Catholicul regele Spaniei, de papa Iuliu II (de aceea sfântă), de Veneția și Anglia; **L. catolică** sau **sfântă** făcută de prinții catolici (1538) spre a se apăra contra alianței dela Schmalkalden; **L. sfântă** făcută de catolicii din Francia contra Hugheuoșilor 1585; **L. catolică** făcută 1609 de prinții catolici contra protestanților.

Liga pentru unitatea culturală a Românilor, societate înființată 1891 în București; are secțiuni în toate orașele României. Până la 1899 a editat o revista pol. lit. sub titlul: »**Liga Română**«.

Liga patrioșilor, societ. franceză, înființată de Déroulède după resboiul din 1870—71, pentru a propaga între Francezi idea de revanșă și a recuceririi provinciilor Alsația-Lorena. 1888 a luat numirea »Union patriotique de France«. 1889 desființată.

Liga schmalkaldică, s'a stipulat în Dec. 1530 într'o adunare ținută în orașul Schmalkalden, definitiv s'a încheiat însă numai în 1531 în altă adunare tot în acest oraș. Membrii L. s. au fost principii, conții și orașele de confesiunea protestantă, sub conducerea principelui Ioan Frideric I, fiul princ. de Saxonia, și a landgrafului Filip de Hessa; scopul L. a fost apărarea protestantismului contra împăratului Carol V. L. s'a încheiat la început pe un termen de șese ani, dar mai târziu s'a reînnoit pe alti 10 ani. Încredarea între partidul catolic și cel protestant a devenit din ce în ce mai amenințătoare, iar refuzănd unii principii protestanți a trimite reprezentanți la conciliul din Trident, a erupt resboiul formal (1546) între L. s. și împăratul Carol V. Protestanții erau la începutul resboiului în pozițiune norocoasă față de armata împărătească, dar animositățile între cei doi capi, i-a împiedecat a ataca pe dușman și au lasat să treacă cea mai bună ocașiune. În acel restimp împăratul și-a adus armata din Italia și Olanda, a batut la Mühlberg (1547) pe Ioan Frideric, luându-l prizonier, silind apoi pe landgraful Filip a capitula și a se preda. Prin aceasta s'a desființat și L. s.

Ligamente, țesut alb și fibros, care unesc oasele sau viscerale; au formă de bande (fașii) sau capsule (la articulații). Au rol important în chirurgia *luxațiilor* (scrintiturilor).

Ligardis Paxis (*Pantelimon*), învățat dascăl grecesc, originar din Hios și studiat prin Italia, care da lecții, dinpreună cu un alt conațional Ignafie Petriț, la școala grecescă din Țirgoviște. A ajutat dimpreună cu acest ieromonach Petriț, lui Dionisie (Daniil) Panonianul la traducerea sde pre limba elinească pre limba proasta românească a Praveilei cei mari sau *Indreptarea legii* a lui Mateiu Basarab (1652). Dupa detronarea Lupului-Voda a trecut în Moldova și în 1655 e mare dascal la școala din Iași.

Ligatura, (muzica), semn de notațiune, o linie curba, de o întrebuințare dublă: 1) cuprinzând mai multe note, ne spune că atacul acelor note să se facă lniștit, pazând cu rigoare valoarea lor indicată, și nepărăsind pe una decât drept în momentul atacului celei urmatoare. 2) Pusa deasupra a două note de pe același grad, suprimă atacul notei a doua, care nu mai e decât ca o prelungire a celei dintăiu. L. în contrapunctul modern e sinonim cu sincopă. În vechia musică proporțională, L. (lat.: ligatur) se numiau grupuri de sunete reprezentate prin figuri de note complexe. În factura instrumentala se dă în special numele de L. la o specie de dublu inel, cu șuruburi, care menține ancia clarnetei și a saxofonului. [T. C.]

Ligatura, (med.) oprirea unei emoragii prin legarea vasului sanguifer, fie în partea lesionata a vasului fie în continuitatea lui.

Ligne, (pron Lini), familie veche belgiană, din care: *Carol Iosif*, duce de L., (n. 1735 în Bruxelles, † 1814), intrat în armata austriacă, s'a distins în numeroase lupte sub Laudon. A fost de multe ori trimis în misiuni diplomatice la Petersburg. Era om deștept, bun scriitor și mare curtesan. Intre scrierile lui se află și despre reboaielor lui Rabutin (v. ac.) în Ungaria. *Eugen Lamoral*, duce de L., de Amblise și Epinoy, grand spaniol, n. 1804. Dupa desfacerea Belgiei de catra Olanda, erau să-l candideze la tron, dar a refusat. 1842—48 ministru plenipotențiar la Paris, 1852 president al senatului. † 20 Maiu 1880.

Lignina, *Lignosa*, (bot.) v. Lemn.

Lignit, cărbune fosil, la care se mai vede structura lemnului; se găsește și în trunchiuri întregi. Cf. art. Cărbune.

Ligroina, un product lichid volatil, obținut între temperatura 120°—130°, dela destilația petrolului. E întrebuințat în tehnică din cauza marei sale volatilități ca gaz aerian la luminat, apoi ca mediu disolvant pentru diferite substanțe organice. [S. M.]

Ligula, (botan.) formațiune apendiculară, de obicei ca o mica lamă, ce se observă la frunzele Gramineelor între limb și teacă; la frunzele de Isoetes și Selaginella; la petalele de Silene, Narcissus, ș. a., unde formează coronula (*paracorola*).

Ligularia Cass., (botan.) secțiune din genul Senecio L. (v. ac.).

Liguorio, *Alfonso* Maria de L., sfânt, n. 1693 din o nobila familie neapolitană, fost advocat, în 1726 a fost sfințit intru preot. L. a fundat congregațiunea Redemptoriștilor (v. ac.), 1762

numit episcop de S. Agata dei Goti în regatul neapolitan, 1775 s'a retras în manastirea Redemptoriștilor fundata de dinsel. † 1787; 1839 a fost canonizat ca sfânt. Ser.: Teologia morala, aparută mai întăiu la 1748, „Homo apostolicus“ etc. [Dr. Is. Marcu.]

Ligura, instrument muz foarte vechiu, răspândit deja de prin secl. X în toate țerile Europei sub diferite nume (Harmonie, Symphonie, Vielle în Francia, Sambuca, Ghironda, Lira rustica, tedesca sau pagana, Viola da orbo, Stampella în Italia, Drehleyer, Bauernleyer, Betlerleyer în Germania, Hurdygurdy în Anglia, ș. a.). În general e formată dintro lada de rezonanță, lata ca a chitarei sau bombata ca a cobzei, pe care sânt întinse mai multe coarde ce pot fi puse în vibrațiune prin frecarea cu o roata-arcuș mișcată de o manivela. Unele coarde vibrează liber, dând o specie de pedala, ca sonul cimpoiului, iar altele prin ajutorul unei specii de claviaturi, care le variază lungimea, pot da diferite sunete. A trecut prin diferite perioade de favoare și decadență. [T. C.]

Liguria, regiune nordică a Italiei antice, cuprinsa între Gallia și Etruria, conținând toate provinciile situate la nordul golfului de Genua. Orașe principale: Genua, Augusta Taurinorum, Veturium, Lucus Bormani, Monoecus, Dertona și altele. [Caion.]

Liguria, republica, numele republicei geneveze, conform pactului încheiat cu Napoleon la 1797, sub guvern democratic. 1805 anexată la Francia.

Ligustrum L., (botan.) gen din familia Oleaceelor, tribul Oleineae, cuprinde tufe sau mici arbori glabri și are vr'o 25 de specii, răspândite prin Europa, Asia și Australia. În părțile noastre crește prin tușșuri, crânguri și pe marginea pădurilor *L. vulgare L.*, numit de poporul nostru Maliniță, Malin negru, Lemn cânesc, Lemnul cânelui. Aceasta specie se cultivă ca plantă decorativă mai cu samă pentru garduri vii. [Z. C. P.]

Li-Hung-Ciang, om de stat chinez, n. 1823 în satul Hveilung din provincia Anhuei. Primul fapt prin care a atras asupra-și atențiunea curții, a fost sufocarea resoalei Taiping din provincia Nganhui în 1853. Secretar al guvernatorului suprem Ceng-Kuo Fan, judecator suprem în provincia Ce-Kiang, apoi guvernator al provinciei Kiangsu. Sufocând și aici revoluția, împăratul pe lângă alte distincțiuni îi da rangul de nobil ereditar. Cel mai mare diplomat al Chinei, se ridică până la rangul de vicerege, e încredințat cu cele mai dificile misiuni diplomatice; el a condus tratativele păcii dela Simonoseki (resboiul japan-chinez). În conflictul chinez-european pentru masacrarea creștinilor și asasinarea consulului german baron Ketteler (1900), L. a fost singurul vice-rege, care nu s'a asociat boxerilor și nu a mobilizat contra trupelor europene, lucrând pentru aplanarea conflictului pe cale pacifică.

Lika-Krbava, comitat în Croația-Slavonia, mărghiaș cu Bosnia, Dalmația și Adriatică; 6211.48 km², 190.978 loc. (1891) Croați, Sârbi, Germani (100) și Maghiari (15). Ținuturi muntoase și în mare parte neroditoare, cu cea mai pregnantă caracteristică a Karstului. Rîurile se pierd printre

munți fără a li-se cunoaște locul unde se varsă în mare, astfel Lika, Gačka, Občenița, Riče și Krbava; are 13 lacuri cu frumoase cascade. Majoritatea locuitorilor se ocupă cu agricultura. Cel mai analfabet comitat din țările coroanei nngare: 78·3% analfabeți și 94·3% analfabete. Capitala Gospić.

Lila, o culoare compusă din vînat și roșu.

Liliac, (zool.) cf. art. Chiroptera.

Liliac, numele popular al plantei *Syringa vulgaris* L. (v. ac.).

Liliac de munte, (botan.) numele popular al arbustului *Alnus viridis* DC. (v. ac.).

Liliacee, (botan.) familie de Monocotiledonate, destul de naturală, cuprinzînd plante mai des ierboase, ori perene sau arbuști, mai rar arbori; tulpina aeriană erectă sau cățărătoare, frunzoasă ori fără frunze; tulpina subterană e un rhizom sau o ceapă (bulb.); florile ermafrodite, homoclamyde, mai rar heteroclamyde; frunzele periantului mai des 6, libere sau unite; stamine 6 în 2 verticile de câte 3; ovar cu 3 logi (și cu 2, 4, 5) super sau infer, cu placentăție axilă; fruct divers, bacă, capsulă, etc. Cuprinde peste 2000 specii răspîndite și în regiunile tropicale, și în cele temperate, reci și alpine ale globului. Se divide în mai multe subfamilii, acestea cu mai multe triburi; menționăm următoarele subfamilii: *Melanthoidee* cu genuri mai însemnate *Veratrum*, *Colchicum* (v. ac.), *Bulbocodium* (v. ac.); *Asphodeloidee*, gen. *Asphodelus* (v. ac.), *Anthericum*, *Hemerocallis* (v. ac.), *Aloë* (v. ac.); *Allioidee*, gen. *Agapanthus* (v. ac.), *Gagea* (v. ac.), *Allium* (v. ac.); *Lilioidee*, gen. *Lilium* (v. ac.), *Fritillaria* (v. ac.), *Erythronium* (v. ac.), *Tulipa*, *Scilla*, *Ornithogalum*, *Hyacinthus* (v. ac.), *Muscari*; *Dracenoidee*, gen.: *Dasyliiron* (v. ac.), *Cordylinae* (v. ac.), *Dracaena* (v. ac.), *Yucca*; *Asparagoidee*, gen. *Asparagus* (v. ac.), *Ruscus*, *Majanthemum*, *Polygonatum*, *Convallaria* (v. ac.), *Paris*; *Smilacoidee*, gen. *Smilac*. [S. Șt. R.]

Lilie sau **Crin**, numele vulgar al plantei *Lilium Martagon* L. (v. ac.).

Liliiiflore, (botan.) serie de Monocotiledonate, caracterisată prin flori homiochlamyde pe tipul 3 (2 verticile de 3 tepale, 2 verticile de 3 stamine, 3 carpele), dar și pe tipul 4; semînța are albumen cîrnos sau cornos. Aci intră familiile: *Juncacee*, *Liliacee*, *Amaryllidacee*, *Dioscoriacee*, *Iridacee*, ș. a.

↳ **Liliput**, țeara piticilor, *liliputani* = piticii. Cunoscuți din romanul «Călătoriile lui Gulliver» al lui Jonathan Swift (1726).

Lilith, (ovr.) după tradiția rabin. femeia primă a lui Adam, creată deodată cu dînsul. Traia apoi ca strigoaie seducătoare.

Lilium Tourn., (botan.) gen din familia Liliacee, trib. Tulipee, cuprinde plante ierboase, florile au un periant campanulat; stamine cu antere lineare, dorsifixe; are vr'0 60 specii de prin regiunile temperate nordice. Prin Europa crește *L. candidum* L., *L. Martagon* L., *L. bulbiferum* L., *L. chalcedonicum* L. (= *L. albanicum* Griseb.), etc. Cele dintîiu două specii cresc și pe la noi, prima cultivată prin grădini pentru florile sale albe, simbolul curățeniei trupesci și al candoarei, numită de popor Crin alb, Lilie albă; a doua crește spontan prin

crîngurile dela marginea pădurilor, se cultivă pentru florile sale frumoase cărămîzii, pătate cu violet, galben și purpuriu, și e numită popular Crin, Lilie, Aiu de pădure. Bulbii de *L. candidum* L. s'au folosit altădată contra hropsiei; ađi se fierb în apă sau lapte și se fac cataplasme emoliente cu ei, căci conțin mucilagiu. Florile sale au miros plăcut, pătrunzător, dar vătămător dacă se țin în odai unde locuim. Din ele se scotea altădată o apă folosită ca un calmant. [S. Șt. R.]

Lilie, (olaud. *Ryssel*), oraș francez, capitala departam. Nord, cetate importantă, 160,966 loc. (1891); cetatea are 7 forturi, citadela e un cap de operă; universitate, academie de musică, muzeu de arte și de sciințele naturale; însemnată industrie textilă, comerțiu, grădinărit de legume și flori.

Lilybăon, *Lilibaëum*, în evul vechiu promontor fortificat în Sicilia, cu rol însemnat în multe resboaie. Carthaginezii țineau garnisoană de 20,000. Fortul a susținut (250) cu succes asediul Romanilor și numai după încheierea păcii a trecut în posesia lor. Sub Romani era rezidența unuia dintre quaestorii Siciliei. Marsala de acum e zidită între mării sudici ai vechiului oraș.

Lim, afluent pe dreapta al rîului Drina, isvoretse din munții Zljeb la granița munteneagră, avînd curs nord-vestic pe întindere de ca. 200 km. cu basin de 5625 km². *Valea Limului*, partea la vest a Novibazarului, conform contractului dela Berlin, e ocupată de trupe austro-ungare și turcesci; stațiuni principale: Plevlje, Priboj și Prjepolje.

Lima, 1) *L.*, capitala departamentului cu acelaș nume și a republicei Peru în America sudică, întemeiată de Francisc Pizarro (1535); 103,556 loc. (1890), numeroase instituțiuni culturale, între cari universitatea, întemeiată de Carol V (1551), 67 biserici și capele (cea mai însemnată catedrala cu o »Veronică« de Murillo), 33 parcuri și promenădi, statua equestră, de bronz, a Libertadorului și statua de marmoră a lui Columb. 1746 cutremur de pămînt, în care au perit 5000 oameni. 2) *L.*, oraș în statul Ohio, cu 15,981 loc. (1890); fabrică de vagoane, hîrtie, dinamit, mașini și rafinerie de petrolu.

Liman, v. Port.

Limax, melc (v. ac.).

Limb, (teol. dogm.) locul în care se dețin după moarte sufletele acelor oameni, cari, fără vina lor personală sînt lipsiți de fericirea supranaturală, de a vedea pe Dđeu față la față în ceriu. Așa au fost patriarhii și toți dreptii înainte de venirea lui Christos; la aceste suflete s'a coborît sufletul lui Christos, pe cînd îi zăcea trupul în mormînt. (Evr. 11, 39; 8, 9). Acest L. (limbus patrum) a încetat cu înălțarea lui Christos la ceriu. El se numește în Sf. Scr. și: »*Sinul lui Avram*«. În L. (limbus puerorum) ajung sufletele pruncilor, cari mor nebotezați înainte de a fi ajuns la anii priceperii, fiind ei întinați numai cu pecatul original. [i—m.]

Limb, (botan.) *lamina*, partea lată a frunzei, sepalului, petalului și a tuturor felurilor de frunze.

Limba, exprimarea gîndirilor prin sunete articulate; în înțeles special sistem de combinațiuni fonetice de care se servește un popor pentru acest scop. După structura lor gramati-

cală, limbile se împart în trei clase principale: limbi *monosilabice* sau *isolante*, la cari combinațiunile fonetice elementare (rădăcinile) rămân neschimbate și raporturile gramaticale se exprimă prin așezarea și gruparea rădăcinilor în propoziție; limbi *aglutinante*, cari posed două categorii de rădăcini, rădăcini cari exprimă ideile și rădăcini cari arată raporturile gramaticale și se alipesc (se »aglutinează») la cele dintâi; și limbi cu *flexiune*, la cari combinațiunile fonetice (cuvintele) sunt variabile și exprimă și idei și raporturi la un loc, cu ajutorul unei schimbări a sunetelor mediane (engl. *man*, om, *men*, oameni) sau finale (ron. *umbļu*, *umbli*, *umbli*, etc.). Clasa dintâi cuprinde limba chineză și unele idiome din Indo-China, a doua limbile uraloaltaice, precum și limbile autochtone din Africa și America, a treia familiile limbilor indo-europene și semitice. Limbile se află într-o evoluțiune continuă și, diferențindu-se în timp și spațiu, dau naștere la varietăți de limbi, numite limbice în raport cu idiomul din care au ieșit (limbamama) și limbii-surori în raporturile lor reciproce, toate la un loc formând o familie de limbi. De aici se explică marele număr al limbilor, care, chiar dacă ne restringem la limbile vii și facem abstracție dela nenumăratele lor dialecte și subdialecte, totuși se urcă la vr'o mie.

Clasificarea limbilor după relațiunile de înrudire ce există între ele, ne dă următoarele familii și grupe:

I. Familia *indo-chineză*: chineza, siameza, birmana, tibetana și limbile din Himalaia.

II. Familia *malaezo-polineziană*: grupul malaez, melanesian și polinezian.

III. Limbile *Dravidă*, vorbite în India de sud: Telugu, Tamil, Canarea, etc.

IV. Familia *uralo-altaică* sau turaniană, cuprinzând cinci grupe: grupul fino-ugric, cu fineza, estnica, laponă, maghiară, etc.; grupul samoied, turc, mongolic și tungus.

V. Limbile *Bantu* din Africa de sud.

VI. Familia *hamito-semită*, cu grupul hamitic, care cuprinde limbile Berber (Africa de nord), limbile etiopice și vechia egipteană cu fca sa copta, și grupul semitic, cuprinzând asiriana, babilonica, ebraica, feniciană, limbile aramee, araba, etc.

VII. Familia *ariană* sau *indo-europeană*, se împarte în nouă grupe, și anume: grupul *indian*, cu sanscrită, prăcrită, Pali, Hindi, Sindhi, limba Țiganilor, etc.; grupul *iranian*, cu Zend, vechia persană a inscripțiilor cuneiforme, Pehlewi, etc.; *armeană*, și grupul *grec*, cu elina și greaca modernă; *albaneană*; grupul *italic*, cu latina și limbile romanice ieșite dintr'nsa, umbra și osca; grupul *celtic*, cu chimrica și bretonă, cornică și gaelică; grupul *leto-slav*, cu vechia prusiană, lituaniana și letona de o parte, bulgara, rusa, serbo-croata, ceha, polona, dialectul bisericesc (vechia bulgară sau slovenă), etc. de alta; în fine grupul *germanic*, care se subîmparte în ramura estică cu limba gotică, ramura nordică cu suedo-daneza și norvego-islandeza, și ramura vestică cu germana de sus (Hochdeutsch), germana de jos (Plattdeutsch), olandeza, flamană și engleza. [Ti.]

Limba, o masă cărnoasă, fixată prin mușchi de osul hioid și inaxilarul inferior, a carei basă e și

tuată la partea posterioară și al cărei vîrf e la cea anterioară; ea are o suprafață superioară, una inferioară și două margini. Massa musculară a L., compusă din mușchiul lingual, și acoperită la suprafață do mucoasă, al cărei epiteliu e pavimentat stratificat; mucoasa e caracterizată prin conținutul papilelor, cari sunt de 4 feluri: *caliciforme*, *fongiforme*, *filiforme* și *hemisferice*. Papilele caliciforme conțin *corpuscule gustative*, în cari se termină ramificațiunile nervilor glosolarințian și lingual; cu aceste corpuscule se face percepțiunea gustului prin nervul glosolarințian, pe când nervul lingual e pentru percepțiunea tactila. Sub chorionul mucoasei sunt situate numeroase glande salivare mici și foliculi închiși. De limbă se inserează mai mulți mușchi: *stiloglos*, *hyo-glos* și *genio-glos*, etc. Arteria limbei este: *linguala*, care provine dela carotida externă; vîna are același nume; vasele limfatice sînt foarte numeroase. L. este organul gustului, ea are un rol în fonațiune și masticatiune. [V. I.]

Limba boulii, numele popular al plantei *Anchusa officinalis* L. (v. ac.).

Limba broascei, numele românesc al plantei *Alisma Plantago* L. (v. ac.).

Limba cerbului, *Limba vecinei* sau *Nivalnic*, numirile românesce ale plantei *Scolopendrium officinarum* Sw. (v. ac.).

Limbagiu, graiu (v. ac.).

Limbariță, v. *Limba broascei* și *Alisma*.

Limbric, *Ascaris*, vierme intestinal din ordinul Nematoidelor, familia Ascaridelor; gura limitată cu 3 buze (1 mediană dorsală; 2 laterale). Bărbatul este mai mic ca femeia, și coada sa puțin recurbată; proveșut cu 2 spicule ventrale. Femeia are coada mai lungă și mai dreaptă. L. cuprinde mai multe specii, una din cele mai principale este *Ascaris lumbricoides*, cel mai comun parazit la om, trăiesc în intestinul subțire, mai cu deosebire la copii. Bărbatul este lung de 15—17 cm., femeia de 20—25 cm. Ouele sînt elipsoide, dezvoltarea se face în apa sau în pământ umed. L. se capătă dacă se bea apa nefiltrată, care are ouă de L. sau dacă se mănâncă salată sau alte legume, cari au fost stropite cu apă murdară. Se poate ca cineva să aibă L. fără ca să aibă cunoștință de prezența lor, alte ori din contră dau loc la diferite accidente: convulsii, congestiuni cerebrale, scoborîre de temperatură, uneori chiar oprire de respirațiune, care poate provoca moartea, dacă nu se intervine la timp; se semnalează accidente histeriforme, paralizie, pseudo-meningită, turburări intelectuale grave și chiar moarte subită. Contra L.-lor se prescrie cu succes: santonina, calomel, semen, etc. (Cf. R. Blanchard, Zoologie médicale. Paris, 1889. Pentru casuri mai deosebite în România: Dr. V. Immerwol, Contribution à l'étude de l'etiology des abcès vermineux, Revue des maladies de l'enfance, Paris, și V. C. Dimitriu, Considerațiuni asupra Helminthiasei, teza de doctorat dela facult. de medicină din Iași.) [Dr. N. Leon.]

Limburg, fost ducat, prin pacea vestfalică fu împărțit între republica Țerilor de jos și Olanda austriacă, 1794 ajunse la Franța, 1814 iarăși la Olanda; 1830 se atașă la revoluțiunea belgiană, 1839 fu împărțit între Belgia și Olanda, formând actualele provincii: 1) *prov. oland.* L., în partea sud-estică a regatului, cu 2204 km². cu 255,721 loc.

(1890); capitala Maastricht. 2) *prov. belg. L.*, în partea nordică a țării, 2412 km². cu 222,814 loc. (1891); capitala Hasselt.

Limburg, 1) *L.*, oraș în prov. belg. Lüttich, mai de mult capitala ducatului *L.*, 4805 loc. (1891); se fabrică brânză renumită. 2) *L.*, oraș în guvernământ prus. Wiesbaden, 6866 loc., reședință episcopescă, catedrala frumoasă.

v. și art. Flamanți. [—]

Cronica de Limburg, un op istoric numit după orașul Limburg din Olanda, scris de notarul imp. Tileman Elhen de Wolfhagen în limba germană după 1402. Se începe cu 1336 și termină cu 1398. Are însemnătate mai mult culturală, decât istorică, căci descrie în propria intuiție persoanele aceluia timp, povestesc anecdote, înșiră poezii populare, conține informațiuni despre dezvoltarea muzicii, poeziei, portului, etc. Prima dată a fost edată sub titlul: »*Fasti Limpurgenses*« de I. F. Faust (Limburg, 1617), apoi la 1826 de Vogel, la 1860 de Rosel și la 1875 în »*Monumenta Germaniae historica*« (într-o cronică germană t. 4). [Dr. P. O.]

Limburgita, rocă eruptivă vulcanică, formată principal de microlite de augit și oliviu.

Limerick, comitat irlandez în prov. Munster, 2755 km². cu 158,563 loc. (1891); capitala *L.* are 37,072 loc., port bun, comerț.

Limes, (lat.) frontieră, graniță; *L. imperii romani*, lanțul uvrajelor de apărare, ridicate pe timpul împăraților în acele părți, unde imperiul roman era amenințat de popoarele barbare. Astfel era *L. britannicus* la nordul Britaniei între Oceanul atlantic și Marea nordică; *L. germanicus* în Germania dela Taunus preste Main și Neckar până la Dunare; *L. Dacicus* în Transilvania; *L. pannonicus* în Slavonia, Croația și în Ungaria (dincolo de Dunare); *L. alutanus* dealungul Oltului până la Dunăre (România). Cf. Cohausen, Der röm. Grenzwall in Deutschland (1884 și 1886); Mommsen, Röm. Geschichte, Bd. 5 (3. Aufl. 1886) și Der Begriff des L. (»Westdeutsche Zeitschrift« vol. 13, 1894); Torma Károly, Adalék észak-nyugati Dácia föld- és helyiratalhoz (1863) și A L. dacicus felső része (1880); Fröhlich R., (Arch. Ért., 1892); Gr. G. Tocilescu, Raport asupra lucrărilor de explorare întreprinse la *L. alutanus*. (Anal. Acad. Rom., seria II, tom. XVIII. Partea adm. și desbat. p. 97). V. și Valul lui Traian.

Limfa, v. Lymphă.

Limfjord, un braț de mare lung de 157 km., ce se viră în partea estică a Jütlandei; preste *L.* duc două poduri.

Limina apostolorum, (lat.). Pentru ca pontificii romani să aiba cunoștințe exacte despre starea singuraticelor diecese, episcopii diecesani la anumite termene sînt obligați a merge la Roma și a cereța mormintele sfinților apostoli Petru și Pavel (se praesentare apostolorum Petri et Pauli liminibus seu visitatio *liminum* ss. *apostolorum*). Cu această ocaziune episcopii au să relateze despre moravurile clerului și ale poporului, despre seinnarie, mănăstirile calugăresci, starea materială a bisericii și despre toate raporturile din diecesă. [Dr. Is. Marcu.]

Limita, (lat.) margine, linia care mărginesce ceva, hotar.

Limitat, mărginit; se dice, dar rar, și im-

propriu în sensul de lipsit de o pricepere mai largă a lucrurilor. În acest cas este o traducere prin neologism a cuvîntului: mărginit luat în sens figurat.

Limitațiune, mărginire; determinarea hotarelor unui lucru. Totuși ar fi impropriu întrebuițat pentru *hotărnicie*.

Limitativ, (lat.) ceea ce limitează, mărginesc. În filosofie se numesc, după Kant, judecăți limitative acele, cari deși au forma judecăților afirmative, totuși din pricina restrîngerii, limitării noțiunii predicative, au înțeles negativ. S. e., când dice »sufletul este nemuritor«, se limitează înțelesul noțiunii »muritor« și judecata exprimă același lucru ca și judecata »sufletul omului nu este muritor.« [Pl.]

Limitrof, ce e pe limită, pe graniță.

Limnanthemum Gmel., (botan.) gen din familia Gentianeelor, tribul Menyantheae, cuprinde ierburi aquatice și are vre-o 24 de specii, răspândite prin regiunile tropicale și temperate. În părțile noastre crește plutind la suprafața apelor stagnante și lin curgătoare *L. nymphoides* Link. [Z. C. P.]

Limodorum L., (botan.) gen monotipic din familia Orchideelor, cuprinde plante erbacee erecte, cu tulpina nefoliată. Singura specie cunoscută *L. abortivum* Swartz., crește prin regiunea mediteraneană și prin Europa centrală. În părțile noastre crește prin padurile din Dobrogea. [Z. C. P.]

Limoges, (pron. limōj), capitala departamentului Haute-Vienne în Franția, la malul drept al Viennei; 72,718 loc. (1896), residență episcopescă. Are numeroase instituțiuni culturale, fabrici, muzee, pinacotecă, etc. În piața Jourdan se află statua marelui lui Jourdan. Sub Romaui se numia *Augustoritum* și s'a încreștinat în secl. III.

Limonada, apă amestecată cu suc de lămâie și îndulcită; beutură recortitoare. *L.* caldă se folosește la afecțiuni catarale.

Limonit, mineral, oxid de fier hidratat, brun galbiu amorf, ceva cristalin, oolitic sau în masse reniforme, etc. Produs prin alterațiune de minerale de fier, poate fi deposit de izvoare feruginoase sau prin substanțe organice, minereu apreciat de fier. *L.* e foarte răspândit; în România se cunosc giseninte mai mari la dealul Dîrmoxa (Suceava), la Baia de fier (Gorjiu), în dealul Sîrbilor, în împrejurimile Bahnei (Mehedinți), etc.

Limosella L., (botan.) gen din familia Scrophularineelor, tribul Gratiolaeae, cuprinde mici ierburi cespitoase cu frunze radicale sau fasciculate la noduri; florile mici albe sau palid-rose. Acest mic gen are vr'o 5—6 specii, răspândite prin regiunile temperate și tropicale ale globului. *L. aquatica* L. crește în Europa și prin părțile noastre. [Z. C. P.]

Limousin, veche prov. (comițat) franc. cu capitala *Limoges*, dela 1589 unită cu coroana; acum formează depart. Vienne super. și Corrêze.

Limpețire, v. Filtru.

Limpiarin, aluminat de sodiu Na₂ H₂ O₄.

Limpopo, *Oori*, *Bempe* sau *Riuul crocodiilor*, riu mare în Africa de sud cu o lungime de 1900 km., în republica Transvaal. Isvoresce între Pretoria și Pooefstrom și se varsa în sinul Delagoa în Oceanul Indic.

Linaceae sau **Lineae**, (botan.) familie de Dicotyledonate-Polypetale, cuprinde plante erbacee sau frutescente mai rar arbori cu frunzele alterne sau opuse; florile regulate hermafrodite, calicele cu 5 sepale, rar numai 4, libere sau unite la baza și imbricate; corola cu petalele în număr egal cu al sepelelor. L. au vr'o 14 genuri cu vr'o 135 de specii, răspândite pe întreaga suprafață globului. Această familie se divide în următoarele 4 triburi: I. trib. *Eulineae*, plante erbacee sau subfrutescente, capsule cu dehiscența septicida, menționam genurile: *Radiola* Gmel, *Linum* L. II. trib. *Hugonieae*, plante arborescente sau frutescente adesea acațatoare, fructul o drupa, însemnam genul *Hugonia* L. III. trib. *Erythroxyloae*, plante frutescente sau arborescente, fructul drupă, menționam genul *Erythroxyton* L., și în fine IV tribul *Ixonantheae*, din care menționam genul: *Ixonanthes* Jack. [Z. C. P.]

Linares, 1) L., provincie în Chile (America de sud) 9036 km². cu 115,646 loc. (1891). Capitala L. are 7611 loc. 2) L., oraș în prov. span. Iden (Andalusia), 29,692 loc. (1887); mine de plumb și argint.

Linaria Juss., (botan.) gen din fam. Scrophularineelor, trib. Antirrhineae, cuprinde plante erbacee mai rar subfrutescente și are vr'o 130 de specii, răspândite prin regiunile temperate și calde ale globului. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționam: *L. vulgaris* Mill. numita de popor Linarița, în selbatic, Gura mâței, sau Buruiană de in. *L. genistifolia* Mill., *L. minor* Desf., etc. [Z. C. P.]

Linarița, mineral, sulfat de cupru și plumb, rar, se găsește la Linaris (Spania), Rézbánya, etc.

Lina Rușalina, după o poveste română e țina, care înverdește câmpurile și înfloare florile. Are însușirile ținei Flora la Romanii vechi.

Linax, *Charles* de, antiquar francez, m. on. al Acad. Rom., a publicat numeroase studii asupra industriei metalelor prețioase în evul mediu, asupra anticătăților religioase, etc. † 1887.

Lincei, *academia dei*, înființată la Roma, în 1603, de principele Frederico Cesi. Numele ei însemna, ca membrii ei trebuiau să studieze natura cu ochi de lince sau ris (lat. Lynx). Cei mai renumiți savanți i-au fost membri (Galilei, Colonna), etc. Acum e soc. lit. regală, cu sediul în Roma în palatul Corsini.

Linceu, v. Lynxeus.

Lincoln, 1) L., oraș în Anglia, e capitala comitatului L., cu 39,500 loc. Acest oraș are o frumoasă catedrală gotică. Aci se găsesc multe ruine din epoca anglo-saxona și normanda. 2) L., oraș în Uniunea nordamericană, capitala Statului Nebraska, 60,000 loc., universitate.

Lincoln, *Avraam*, president al Statelor Unite, n. 12 Febr. 1809 în Hardin County (statul Kentucky) din parinți saraci; a fost ucenic de meșterias, ziler și matroz. După reșcoala indienilor (1832) a deschis pravalie în New-Salem, apoi stramutat în Springfield (1836) a practicat advocatura, câștigând și ceva avere. 1846 deputat la congres. 1854 candidează la presidenție contra lui Douglas. 1860 ales president de partidul republican, decretetează emanciparea sclavilor (22 Sept. 1862). Sub el a decurs resboiul de secesiune (1861—65), terminat cu triumful statelor dela

nord, părtinitoare ale emancipării sclavilor. † 14 Apr. 1865 împușcat în teatru de actorul Booth Wilkes. [t.]

Lincrusta, v. Linoleum.

Lindau, oraș în guvern. bavarez Șvabia, situat pe 3 insule ale lacului Constanța, 5349 loc. (1890); port, far, statua regelui Maximilian II; comerțu și navigație pe lac.

Lindau, *Paul*, critic și poet dramatic german; n. la Magdeburg 1839, studii la Halle, Leipzig și Paris. Studiile sale despre »Molière și Alfred de Musset«, arată cunoștințe temeinice asupra literaturii franceze. Criticele și Disertațiunile sale estetice, publicate prin deosebite jurnale, se afla colectate în »Dramaturgische Blätter« 4 vol., 1875 și 1879; »Aus dem litterarischen Frankreich«, 1882; »Aus der Hauptstadt«, epistole, 1884. Dramele sale, cele mai multe primite cu aplauze și trecute în repertoriile tuturor teatrelor mari, apărură în 3 vol. »Theater«, 1879, Berlin. Despre Rom. scrie în »Aus d. Orient«, Breslau, 1890.

Lindeni, nume vulgar ce se da ouelor de Pediculus (v. ac.).

„L'indépendance Roumaine“, diar ce apare în București în limba franceză, fundat de Alex. Ciurcu și Emil Galli în Maiu 1878 sub titlul »l'Orient«. Contribui foarte mult la succesul Orientului plecarea lui A. Ciurcu pe câmpul de resboiu, de unde trimitea zilnic și chiar de mai multe ori pe ții telegrame și corespondențe. După terminarea resboiului și proclamarea regatului s'a schimbat numele diarului în »L'Ind. Roum.« Prosperitatea acestui diar a mers tot crescând; el a contribuit la transformarea diaristicii în Rouănia. Linia de purtare a diarului era cu totul independentă. El câștigase o deosebită importanță atât în țeara cât și în străinătate. 1883, consiliul de ministri, după îndemnul dlui Dim. Sturdza, pe atunci ministru de externe, expulsa din țeara pe Emil Galli. Atunci Ciurcu luă direcțiunea diarului, rescumperă și partea lui Galli și asociându-și ca colaborator pe Fréd. Damé, începî în contra guvernului o luptă mai pronunțată. În 5 Sept. 1885, guvernul, profitând de proclamația incendiară pe care câțiva tineri transilvăneni așezați în Romănia o trimiseră preste Carpați, expulsa din țeară atât pe Al. Ciurcu, cât și pe tatal său Nicolae N. Ciurcu, dimpreuna cu autorii proclamației și cu alți doi Români de preste Carpați, cari ajutaseră pe cei dintâii la expedarea proclamației. Cu toate că Ciurcu apăra în »L'Ind. Roum.« cauza Românilor din Ungaria, nici el, nici tatal său nu avuseseră nici un amestec în chestia proclamației. Numeroase meetinguri de protestare se ținură în toată țeara în contra acestor expulsări, iar după deschiderea corpurilor legiuitoare guvernul fu interpelat atât în cameră cât și în senat; în cameră mai ales Mihail Kogălniceanu rosti unul din discursurile sale cele mai remarcabile. Al. Ciurcu se duse mai întâiu dimpreună cu părintele său la Ruscuc. El vîndu lui George Em. Lahovari diarul și plecă apoi la Paris. »L'Ind. Roum.« fu condusă de George Em. Lahovari până în ziua de 29 Nov. 1897, când fu ucis în duelul, pe care l-a avut cu N. Filipescu. De atunci proprietatea diarului a trecut asupra lui Al. Em. Lahovari, fost ministru al Romăniei la Roma, frate mai mare al reposatului G. Em. Lahovari, iar direcția nomi-

nală o are N. Kretulescu, socrul lui Al. Em. Lahovari. Până la expulsiunea lui Al. Ciurcu atitudinea țiarului a fost independentă, după expulsiunea lui, noul proprietar dăduse țiarului său o culoare curat conservatoare, iar dela moartea acestuia »L'Ind. Roum.» a devenit un orgaan liberal.

Lindley, John, botanist englez, n. 1799, † 1865; a dirijat mult timp societatea regala de horticultura din Londra; s'a ocupat în special cu Orchideele (colecția lui făcută din aceste plante se afla în herbarul din Kew), despre cari a scris: *The genera and species of Orchidaceous plants*, 1830; *Orchideae Lindenianae* 1846, etc.; pentru clasificarea plantelor are scrierea foarte importanta *The vegetable Kingdom* (regnul vegetal), 1846, ediț. 3, 1853; mai are și alte multe scrieri. [S. Șt. R.]

Lindpaintner, P. I., compositor germ., n. 1791 în Koblenz. † 1856. Șef de orchestră și de cor la München și Stuttgart, unde mai cu samă și-a facut un renume, a scris mai multe opere, ballete, oratorii, mise, un *Stabat*, cantate, simfonii, concerte și musică de cameră și un mare număr de cântece (*Lieder*).

Linear, (botan.) *linearis*, strîmt, alungit și cu marginile paralele, cum este limbul frunzelor de graminee, *Zostera*, *Elodea*, ș. a.

Lineit, mineral, sulfură de cobalt conținând și fier și nickel.

Lingaiți, (dela cuvîntul sanscrit *lingam* = semn, indiciu, gen. Simbolul forței virile a Țelui Siva), societate religioasă în India sudică, întru venerarea forței generatoare a lui Siva.

Lingard, John, scriitor englez, n. 1771 aproape de Lancaster, † 1851, era preot catolic în Northumberland. El debută ca istoric în 1809 cu scrierea: *Antichitățile bisericii anglo-saxone*, Istoria Angliei până la 1688. Deși scrierea e făcuta din punctul de vedere catolic, avu un mare succes în Anglia.

Lingerie, (*franc.*) rufărie, adică: albiturile necesare atât pentru îmbracamîntea trupului, cât și pentru îmbracamîntea patului și a mesei. L. se numesce și magazinul unde se vinde exclusiv numai rufărie și pânzarie. [M. B.]

Lingg, Herman, poet germ., n. 1820 în Lindau, lângă lacul Constanța, pensionat la 1850 în München ca medic militar, e considerat ca unul din cei mai talentați poeți germani. »*Gedichte*«, (poesii); »*Die Walkyren*«, drama; »*Catilina*«, tragedie; »*Die Völkerwanderung*« (Migrațiunea popoarelor), epopee în 3 cărți; »*Vaterländische Baladen und Gesänge*« (Balade și cântece patriotice); »*Dunkle Gewalten*«, novele în versuri; »*Von Wald und See*«, novele în prosă, ș. a., sînt cele mai însemnate din scrierile lui L.

Lingoare, v. Febra tifoidă.

Lingots, bare sau drugi de aur și argint în comerțul francez și olandez.

Linguale sau *lichide*, sinonim cu palatale (v. Consonante).

Linguetta, Cap, mai nainte Akrokeranic, capul nord-vestic al munților Keraunici, lângă Marea Ioncă.

Linguist, cel ce se ocupă cu studii lingvistice.

Linguistica, sciința care cercetează natura, originea și evoluțiunea graiului omenesc, precum și raporturile de înrudire dintre diferitele limbi. În înțelesul din urmă, ea se numesce și filologie

comparată. Cf. Whitney, *Language and the study of languages* (1868); Delbrück, *Einleitung in das Sprachstudium* (1880); Paul, *Principien der Sprachgeschichte* (1880); Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft* (1876—88). Despre originea limbii: Steintal (1851), L. Geiger (1869—72). *Reviste lingvistice*: *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* de Lazarus și Steintal, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* de Kuhn și Schmidt, *Revue de linguistique et de philologie comparée*, etc. [Ti.]

Lingulide, (zool.) v. Ecardine.

Lingusire, nisuiința de a căștiga favorul altora prin laude false, prin onoruri prefacute, prin lucrări ori chiar și numai prin somme anume căutate, dar mincinoase, și de aceea, exagerate. Cel ce se poartă astfel se numesce »lingușitor«. [Pl.]

Linia, calea unui punct matematic; L. ca măsura de lungime = $\frac{1}{10}$, ori $\frac{1}{12}$ policar. În armată se numesce L. armata stabila, în special pedestrima; L. de bataie, pozițiunea trupelor.

Liniar, *linear*, ce privește linia; ce se compune din linii, s. e. desemn L. *Sistem L.*, în musică cinci linii trase paralele în direcție orizontală, menite a se scrie pe ele, între, sub și preste ele, notele musicale.

Liniament, trasurile principale ale unei opere.

Linia geodetică, linia dreaptă (distanța) între 2 puncte pe teren, determinata trigonometricese.

Linie de forță (electr.) se numesce o linie tangenta în toate punctele sale la direcțiunile forțelor ce trec în acele puncte. Resulta din aceasta definițiune, ca în ori ce punct al unui câmp de forță (adeca spațiul în care se simte acțiunea unei forțe) trece una și numai una linie de forță.

Linie focală, (fis.) se numesce figura luminosă, ce o formează lentilele convexe și oglințile concave, daca curbatura lor e mare și afară de raza centrală intră și raze mai depărtate de axa.

Linia focului, (milit.) întinderea frontului ocupat de trupele cari dau focuri, aceasta linie poate fi linia de foc a trupelor de foc de infanterie și care este cea mai apropiata de inamic, sau linia de foc de artilerie care ocupă de obicei pozițiuni inapoia trupelor de infanterie. L. de foc în fortificație, numita și creasta de foc, este linia de unde pleacă focurile trupelor dinapoia parapetelor; liniile de foc în fortificație pot fi etajate, adică așezate pe mai multe rânduri, precum aveau de exemplu Turcii în fortificațiile lor dela Plevna.

Linii magnetice. Dacă unim pe o hartă geografică cu nisele linii toate localitățile cari au aceeași înclinațiune și aceeași declinațiune magnetica, obținem o harta pe care sînt semnate liniile magnetice ale ei. (V. și isodinamic).

Linia de ochire, (milit.) când se trage cu o arma de foc, este raza vîduală, care plecând din ochiul trăgetorului, trece prin mijlocul creștăturii înălțătorului, prin vîrfurile catarei (șel) și prin punctul ochit. Pentru fiecare distanța la care se trage, trebuie sa se ia o altă linie de ochire, căci din cele patru puncte care determina linia de ochire, numai două rămân constante pentru acelaș trăgetor: ochiul și vîrfurile catarei, iar cele alte două, punctul ochit și înălțimea înălțătorului, variază cu distanța.

Linia de tragere, (milit.) este osul țevei prelungit la înfiut, adică este direcțiunea care o ia, în momentul tragerii, proiectilul când iese din gura țevei.

Linia tirailorilor, (milit.) linia pe care se luptă oamenii izolați, ea este formată din infanteriști așezați pe un rând și despărțiți unii de alții de un pas, putând astfel da focuri cu mai multa înlesnire, au mai multa inițiativă, se pot adăposti după accidentele terenului, fiind astfel mai puțin expuși focurilor. Iudată ce o trupă în ordine strinsă, intra în zona focurilor infanteriei (cam la 1000 m.) trebuie să-și subțieze formața, adică să respândească în tirailori o fracțiune din trupa și care treptat se întărește cu alte trupe dela spate, numite susținere și rezerva și care se află la început la 200 m. una de alta. Trezirea unei trupe din formațiunea cu ordine strinsă în linie de tirailori se face progresiv; cu cât suntem mai departe de inamic, se pastrează o formațiune mai strinsă, apoi treptat se desparte în o fracțiune destinată liniei tirailorilor, alta susținerei și alta rezervei.

Liniment, grasime medicamentoasă lichidă cu oarecare oleu, se întrebuințează la fricțiuni sau trageri pentru a scoate rezeala din corp sau a micșora vr'o umflătură dureroasă.

Linina, a numit Schwartz substanța filamentoasă, ce formează masa fundamentală a nucleului; e ca o rețea în care sînt prinși cromosomi (v. ac.) și nucleolii; nu se colorează cu reactivii coloranți; în o soluție de sare de bucătărie 20% se umflă; nu se disolva în sulfatul de magnezie sau de cupru; prin aceasta se și deosebesce de *paralinind*, ce formează sucuc nuclear, și care e solubila în acești reactivi.

Link, Heinrich Friedrich, botanist german, n. 1767, † 1851; a fost profesor de botanica la Rostock, Breslau și dela 1815 la Berlin; printre scrierile sale sînt: *Hortus regius botanicus berolinensis*, 1827, 1833 (cu descrieri de specii noi); *Icones anatomo-botanicae*, 1837—42; *Filicum species*, 1841; cu F. Otto împreună, despre *Melocactus* și *Echinocactus* (1827); cu I. C. Hoffmannsegg a calatorit prin Portugalia la 1797 până 1799 și apoi au scris *Flora portugheza* 1809 până 1840, etc. [S. Șt. R.]

Linné, Carolus Linneus, celebru botanist svedez, n. 1707 la Rashult, † 1778 la Upsala. Fiul unui pastor de țeară, a studiat la Upsala sub Rudbeck, iar în Olanda sub Boerhaave; dela 1741 timp de 37 de ani a fost profesor de botanică la Upsala. El a imaginat nomenclatura binară a ființelor: un animal sau o planta să se numească științificește cu două nume, unul analog numelui de familie, altul pronumelui (s. e. Orzul: *Hordeum vulgare* L., Gușterul: *Lacerta viridis*, ș. a.) Are numeroase scrieri botanice; printre cele capitale, ce au fost traduse în mai multe limbi și au avut mai multe ediții, cităm: *Systema naturae*, ed. II, 1840, *Genera plantarum* 1737, *Classes plantarum* 1738, *Philosophia botanica* 1751, *Species plantarum* 1753, *Mantissa plantarum* 1767, *Systema vegetabilium* 1774, *Flora lapponica* 1737, *Flora svecica* 1745, *Flora zeylanica* 1748 ș. a. I. I. Reichard a publicat după moartea lui L. opera lui, *Systema plantarum* 1779—80; H. E. Richter a reunit la un loc *Systema*, *Genera* și *Species* 1835; P. D. Giseke i-a publicat *Termini*

botanici 1781 și *Praelectiones* 1792. În 1735 L. a publicat un sistem de clasificățiune a plantelor, cunoscut sub numele de *sistemul sexual al lui L.* Deși este artificial, căci nu ține cont de afinitățile și legăturile genetice dintre plante, totuși a fost și este încă urmat de botaniști, din cauza înlesnirii ce oferă spre a fixa locul unei plante în cadrul sistemului. Plantele cunoscute pe acel timp, L. le cuprinde în 24 clase, deosebite după caracterele organelor sexuale; a 24-a clasă cuprindea plantele Cryptogame (v. ac.); celelalte 23 pe cele Fanerogame, și aci clasele 1—20 pe cele cu flori ermafrodite, 21—23 pe cele cu flori unisexuate (Monococia, Dioecia, Polygamia); pe cele cu flori ermafrodite le deosebesce, după cum staminele sînt libere (1—15) sau concrescute prin filamente (16—18), ori prin antere (19 Syngenesia), ori cu Gyneciu (20 Gynandria [v. ac.]). Clasele 1—15 sînt caracterisate după numărul staminelor (1—13) și după lungimea lor relativa (14—15), (pentru numele claselor 1—18 vezi androceul). La rândul lor clasele sînt divizate în unul sau mai multe ordine tot după caracterele organelor sexuale. Gruparea plantelor în familii naturale după afinitățile lor, a făcut-o L. la 1738. — Fiul lui L., C. v. Linné, Linneus filius, n. 1741, † 1783, a fost profesor tot la Upsala; a scris: *Decas plantarum rariorum Horti Upsaliensis* (1762—63), despre Gramineae (1779), etc. [S. Șt. R.]

Linoleum, materie inventată de fabricantul englez Walton înainte cu ca. 40 ani, compusa din faină de escă și soluțiune bruta de cauciu (*lincrusta*). Se întrebuințează avantajos în locul mușamelii. E bun izolator contra schimbărilor de temperatură și contra umezelii. L. e mai ieftin de cât lincrusta. Se fabrică în Anglia, Berlin, Brema și Paris.

Linon, (pron. lino), pânza cea mai subțire de in, avînd fineța batistei. L. este cea mai scumpa pânză în comerț, și se întrebuințează pentru rufaria cea mai fină.

Linos, în mitol. greacă un păstor tinor și frumos, dar curînd răpit de moarte. L. ca și Hyakinthos, Narkissos și Hylas represintă natura, care în timpul înfloririi, cade pieririi. L. în Theba era un cântareț renumit, și Apollon i-a dăruit o liră cu trei coarde, dar când ei au concertat, L. a vrut să întreaacă pe Apollon, care atunei l-a omorît. [Atm.]

Linotopi, cândva un oraș arămănesc pe poalele nordice ale muntelui Gramos în Macedonia sud-vestica, foarte populat, dar după jăfuirea din partea Turcilor și a Albanezilor locuitorii s'au împrăștiat. Ați se află acolo numai ruine și câteva colibe ale ciobanilor albanezi.

Linte, numele vulgar al plantei *Lens esculenta* Moench. (v. ac.)

Linte optică, v. Lentila.

Linte sau **Lentișoara**, (zool.) v. Cestoda și Cysticerus.

Lintiță sau **Lintița broascei**, numiri populare ale plantelor: *Lemna polyrrhiza* L. și *Lemna trisulca* L. (v. ac.)

Linum L., (botan.) gen din familia Lineae, tribul Eulineae, cuprinde ierburii uneori subfrutescente și are vr'o 80 de specii, respândite prin regiunile temperate și calde ale globului. În părțile noastre creso mai multe specii, dintre cari menționăm *L. austriacum* L. numit de

popor Ineață, Inușor, In de câmp. *L. flavum* L. vulgar In galben. *L. hirsutum* L. vulgar In mare, *L. extraaxilare* W. Kit., care crește numai prin pășunile din regiunea alpină, *L. catharticum* L., etc. *L. usitatissimum* L. cunoscut de poporul nostru sub numirea de In, se cultivă și la noi deja de mult pentru fibrele sale textile, produse de liberul acestei plante, și pentru semințele sale, avute în mucilagiu și în oleu, din care cauza se întrebuințează în medicină și în industrie. [Z. C. P.]

L. se cultivă pe o scară întinsă în toate țările Europei. Cultura lui nu este dificilă. Planta este coaptă când se văd cotorele îngălbînindu-se împreună cu fructele; atunci se face recolta snulgându-se din pământ cu rădăcina cu tot și legându-se în mânuși ca să se usuce. Semințele se desfac sau frecând în mână virfurile plantei sau batându-le ușor. După curățirea semințelor fibrele se desfac de pe cotor, sau prin procesul vechi cunoscut de a introduce L. uscat în văi pentru topire sau putrefiere, sau prin sistemele mai noue introduse în fabricațiunea mare prin proceduri chimice în usini speciale. După topire urmează melifera printr'un aparat numit melița, care sfarmă părțile lemnoase lasând intacte fibrele. Se mai curăță prin anumite proceduri de puzderii și se separă de așa numiți câlți, cari se vând separat pentru fabricarea de saci groși sau surghie. L. curat se leagă în fuioare și se vinde după greutate, cea mai bună calitate este de culoare blondă lucie și mătăsoasă. Din L. curat se toarce și se țese pânza cea mai frumoasă.

Semënța de in dă un oleu foarte fin, bun atât pentru consumațiune în zile de post și de dulce, cât și pentru întrebuințare în pictură, la vapseli cu oleu și picturi în oleu. Turtele de in sunt cele mai bune pentru hrana vitelor. Cultura inului este mai bine dezvoltată și se face mai sistematic în Belgia, unde din fibrele lui se fac vestitele dantele de Bruxella, ce se platesc foarte scump.

Linz, capitala Austriei superioare, pe malul drept al Dunării, are 47.685 loc. (1890). L. în timpul Romanilor era castru: *Lentia* și din acesta s'a dezvoltat orașul de astăzi. Fiind lângă Dunăre, industria și comerțul este viu; are o fabrică mare de tutun, fabrici de bere, mașini, chibrituri, turnătoare de fier, ș. a. Dintre edificiile mai însemnate amintim: palatul episcopiei, casa deputaților, muzeul Francisco Carolinui, biblioteca cu 32.000 vol., institutul de surdoinuți, biserica edificată în stil gotic, cu numele: Maria, biserica capucinilor, ș. a. [M. Bodiu.]

Lion, v. Lyon.

Liorhize, (botan.) sunt numite de Van Tieghem plantele la cari toate stratele calyptrei (v. ac.) cad, se exfoliază, încât suprafața radacinei dela vîrf în sus e netedă, iar stratul de perii absorbantă e produs de zona externă a scoarței; așa se întempla la toate Criptogamele vasculare, afară de *Lycopodium* și *Isoetes*, la mai toate Monocotiledonatele, și dintre Dicotiledonate la *Nymphaeacee*. În opoziție cu L. sunt plantele *climacorrhize*, la cari ultimul strat al calyptrei persistă ca un soi de scara la periferia scoarței și din el nasc perii absorbantă; așa este la *Lycopodium* și *Isoetes*, la *Gymnosperme* și la toate *Dicotiledonatele*, afară de *Nymphaeacee*. [S. Șt. R.]

Lipaemia, (med.) înmulțirea grăsimii în sânge, ce normal se găsește în 2—3%. L. se observă la morbi de ficat și la ftisie.

Lipan sau *Brustur*, numirile populare ale plantelor: Lappa major Gaertn., Lappa minor DC. și Lappa tomentosă Lam. (v. Arctium.)

Lipan, (zool.) v. *Thymallus vulgaris*.

Lipan, delegat al țeranilor, care ca și Eni Cococarul (v. ac.) ia parte în 1848 la comisia convocată pentru regularea raporturilor dintre clasași și proprietari.

Liparin, un amestec de 94 părți unt-de-lemn cu 6 părți acid oleic; servește în medicină contra scrofulelor, înlocuind untura de pește.

Lipare, (*Isole Lipari* sau *Eoline*), un grup de insule în Marea Mediterană spre nord de Sicilia, 117 km², 17,000 loc. Italiani. Toate vulcanice, de altcum fructifere. Se produce în abundență vin, cereale, bumbac, fructe sudice. Cea mai mare este *Lipari*, 38 km², 7542 loc., cu orașul *Lipari*. Salina, 27 km², 5635 loc., Vulcano, 21 km², de prezent cu vulcan activ. Panaria, 3 km², Fillicuri, 9.5 km², Alicuri, Stromboli, 12.5 km², cu vulcan în continuă activitate. Insulele sunt în posesiunea Italiei.

[M. Bodiu.]

Liparis Rich., (botan.) gen de Orhidee Monandre, tribul Liparidee; are tulpina uneori pseudobulboasă, frunzele au și pețiol și vagina; florile sunt mici, racemoase; are preste 100 specii prin regiunile tropicale și temperate; în România crește prin locurile umede din pășuni *L. Loeselii* Rich.

[S. Șt. R.]

Liparit, rocă eruptivă efusivă, echivalentul modern al porfirelor. L. sunt în general foarte sticloase.

Lipcani, tirgușor din Basarabia, limitrof cu România. Pozițiunea geografică cade sub 48° 6' lat. nord. și 44° 13' long. est. Tirgușorul este așezat pe malul înalt al Prutului și face parte din județul Hotin. L. e foarte vechiu, era locuit altă dată de imigranții din Lituania, cunoscuți sub nume de »*Lipca*« sau curieri Poporațiunea 3118 suflete, din cari preste 2000 Ovrei, majoritatea cărora se ocupa cu contrabanda.

Lipia, com. rur. în Rom., j. Buzău cu 2314 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 2 școale.

Lipia-Bojdani, com. rur. în Rom., j. Ilfov, compusa din 10 cat. cu 5242 loc. (Dicț. geogr. 1892), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor. Pe teritoriul con. se afla mănăstirea Caldarușani. (v. ac.)

Lipik, loc de cură balneară în Slavonia, comitatul Požega. Situat la o înălțime de 200 m. cu stațiune de cale ferată, încongiurat de coline dumbravoase, stabilimentul se distinge prin norocoasa compoziție a apelor, prin araujamentul modern și prin resursele de cură, cari în restimp de abia două decenii au făcut sa prospereze această stațiune balneară ca puține altele din întreg regatul. Termalitatea isvorului artesian, care se menține neschimbat la gradul de 64° C. ar fi singura de ajuns pentru a-i face reparațiunea. Compoziția chimică, între cari sarea, bicarbonatul de sodiu, dar cu deosebire iodul, un mineral rar în apele termale, fac din aceste isvoare o specialitate unica în tot regatul ungar și preste tot rar în felul său. Ca aranjament: parcul bine îngrijit, basinurile mari

deosebit pentru elită și popor, apartamentele de transpirat, salonul de cură splendid și spațios, pun acest stabiliment între cele dintâi ale țării. Indicațiile terapeutice pentru apele de aici sunt numeroase. Apa se folosește atât la cure interne cât și ca baie la o mulțime de afecțiuni, între cari în locul prim amintit scrofulosa, apoi sifilisul, exsudate, boalele de piele, reumatismul, etc. Lit. Dr. Boleman, »Magyar fürdők és ásványos vizek.« Budapest, 1896. [Dr. Vuia.]

Lipitoarea, vîrf de munte din culmea Joștei, Rom., j. Argeș, înalt de 1964 m.

Lipitoarea, gen de vierme din clasa Anelidelor. (v. Apode.)

Lipoma, tumoare produsă de ipertrofia țesutului gras de sub piele în diferite părți ale corpului, s. e. în spate, cap, etc. Prin operațiune se depărtează ușor.

Lipomatosis. *Adipositas*, (med.) îngrămădire abnormă, morbidă, de grăsimi în corp (L. universală, corpulentă) sau numai în unele organe (L. parțială) ale corpului. Oamenii afițați de L. sînt greci, neajutorăți, asudă ușor, respiră greu, ameteșc. Cel ce înclină spre L. să observe o dietă strictă, să trăiască moderat, să se ferească de alimente grase, de alimente bogate în zahăr și amid, să nu consume beuturi alcoolice. (Cf. și art. Banting.)

Lipova, (magh. *Lippa*), com. mare în Bănat, cott. Timiș, cu 7000 loc. (1891) între cari 3300 Rom., 2608 Germ., 961 Magh. Judecatorie cerc., cassa de păstrare, institut de credit, două tipografii și fabrica de oțel. Sediul bancii române »Lipovana«. În vechine avea mari magazine de sare și comerțu de lemne. Acum e însemnată pentru târgurile sale de vite și industria de olărit. Are stațiune de cale ferată (Radna-Lippa). În apropiere izvor de apa minerală. Cetatea Lipovei, clădită de Béla IV, a jucat rol în istoria ungara. 1487 proprietate a lui Ioan Corvinul, 1514 în posesia insurgenților lui Dózsa; 1529 Ioan Zápolya primesc în ea omagiul părilor ardelene. Oștirile turcesci au luptat mult pentru ea, bătalii mai renumite s'au dat în jurul ei: 24 Iul. 1659 între George Rákoczi II și pașa Ahmed Said, 13 Nov. 1848 între oștirile împărătesci și maiorul Máriașsy. L. dela 1718 încorporată la Banatul timișan.

Lipova, protopresbiterat gr.-or. în diecesa Aradului cu 36 comune; resid. în L. [—]

Isvorul »apa acră« din L., mult neglijat în timpul mai nou, ar merita o soartă mai bună, considerând compoziția sa chimică ca apă alcalină-feruginoasă și mai virtos acidul carbonic liber, care după analiza făcută în 1854 de prof. Redtenbach din Viena face 942 c. c. la un litru de apă. Înainte de câteva decenii provincia din comitatul Timiș și Arad alerga des la »apa acra« din L. Astăzi este prea puțin vizitat locul, deși s'a construit un mic stabiliment pentru bai calde și reci, precum și camere de închiriat. O nouă analiza a apelor și o asanare a locului se impune. [Dr. Vuia.]

Lipovani sau *Filiponi*, una din nenumeratele ramuri ale sectei rusești a Rascolnicilor, sau vechi ortodoxi (staroverți). Ei conservară în viața lor familiara și comunală o mulțime de datini vechi slavonesci, și-și organizară traiul religios după convingerea, ca preoția adevărată

a încetat cu desăvîrșire, după ce clerul arătase atîta servilism față cu reformele subversive ale lui Petru cel Mare. Bătrânii lor bisericvesci (presbiteri) trăiesc în acesă riguroasă, împărtășesc numai botezul, figurează ca simpli martori la spovedania, care se face de trei ori pe an unei icoane de sfinți, și nu binecuvîntează căsătoria; ei nu permit a jura, și sînt cbiliaști. Ei țin un vîl secret preste credințele și obiceiurile lor, și au fost adesea acușați că interpretează rău unele locuri din evanghelie și că de aceea se castrează și încurajază sinuciderea. Incolo sînt oameni muncitori și cinstiți. Această sectă are o importanță oarecare, fiind-că numeră mulți adepți și în România. Din pricina persecuțiunii bisericii de stat rusești, ei au trebuit să emigreze, afară de vr'o 10,000, mai întăi în Crimeea, iar aici fiind decimați de Tătari, au fugit și de acolo, și s'au stabilit în Bucovina, în Prusia și mai ales în România. În 1893 se aflau în țeara 28 biserici lipovene cu 19 bețrâni. (Strahl, Beitr. z. russ. Kirchen-Gesch. Halle, 1824, I. p. 287 uu.; Alman. Cult. Buc., 1893, p. 91; Melchisedec, Lipovani.)

Lipovăț, com. rur. în Rom., j. Vasluiu, compusă din 4 sate cu 1741 loc. (Dicț. geogr. 1889), cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor; în com. sînt 3 biserici și 1 școală.

Lipovu, com. rur. în Rom., j. Dolj, pe ambele maluri ale Dăsnățuiului, compusă din 3 căt. cu 1644 loc. (Dicț. geogr. 1896); com. are 1 biserică și 1 școală.

Lippe, 1) afluent pe dreapta al Rinului, 255 km. lung. 2) *L.*, sau *L.-Detmold*, spre deosebire de Schaumburg-L., principat germ., laolaltă cu părțile separate de el: Lipperode, Kappel și Gravenhagen, are o întindere de 1215 km², 134,854 loc. (1895), între Vestfalia și Hannovera, sub cîștitura rîului Weser, lângă partea sudică a pădurei teuto-burgice. Pământul este puțin fructifer, dar are pășuni bune și păduri întinse, acomodate spre nutrirea și prăsierea animalelor, cari sînt articii primi de export. Industria și comerțul este puțin însemnat, fac export însă cu lemne, animale îngrășate. Principatul este constituțional; în sensul constituțiunii din 1836, rectificata 8 Dec. 1867, linia bărbatească a familiei princiare de L., are drept de ereditate; casa deputaților din 21 membri, aleși pe 4 ani, forul legislativ, cu tribunalul în Detmold, cu forul de apel, după contractul din 1879, la curtea de apel prusiană din Celle. Venitul anual este 1.103,659, cheltuielile: 1.134,577, datoria: 810,398 mărci. *Istoria*. L.-Detmold își trage numele probabil dela rîul Lippe (Luppia). Numele său este mai întăi anuntit în o diplomă din 1123, când Bernhard de Lippia era posesorul acestui principat. De aci încoaci a fost condus de mai mulți conți din ramul familiei Bernhard, Schaumburg-Bückeburg, Brake, L.-Biesterfeld și L.-Biesterfeld-Weissenfeld, din cari familia și astăzi traiesc principii, cari au drept de ereditate. Cel din urma principe a fost prințul Hermann, care în 1884 murind, ca erede a fost ales nepotul său Woldemar, dar și acesta murind fara a avea fi, din ramul familiei mai sus țise, mai mulți principii fac pretensiuni la tron. Păna la alegerea definitivă a principelui, afacerile principatului le conduce Adolf de Lippe-Schaumburg. [M. Bodiu.]

Lippia L., (botan.) gen din fam. Verbenaceelor, trib. *Verbeneae*, are vr'o 90 de specii mai cu

samă americane, foarte puține africane. *Lippia* L. cuprinde plante frutescente, subfrutescente, rar ierburi glabre, pubescente sau hirsute. Dintre numeroasele specii ale acestui gen exotic menționăm *L. citriodora* H. B. et K. cultivată prin casele oamenilor și cunoscută de poporul nostru sub numirea de Lămâița. *L. graveolens* H. B. et K. se întrebuințează la prepararea infuziunilor digestive. [Z. C. P.]

Lipsca, (Leipzig), oraș și capitala capitanatului cu același nume, în regatul saxon, situat lângă întrunirea riurilor Elster, Plesse și Parthe, 399,963 loc. (1895). Din punct de vedere industrial și comercial, după Hamburg și astăzi ocupă locul prin în întreg imperiul german. În L. se află o mulțime de librării. Orașul L. atât în centru cât și în suburbii, are o mulțime de edificii pompoase, dintre cari mai însemnate sunt pe piața lui Augustus: teatrul, muzeul, Augusteum, în care este așezată universitatea, fondată în 1409, Königshaus, până la 1829 rezidența principilor saxoni, tot aici au locuit Petru cel Mare, Carol XII, Jérôme și Napoleon cel Mare; palatul librărilor, casa orașului, tribunalul, ș. a. Cea mai însemnată este universitatea, cercetată anual de 3000 ascultători, între cari sunt și mulți Români. În localitatea universității este biblioteca Albertina cu 438,000 vol.; multe seminarii, clinice, muzeu arheologic, etnografic și mineralogic, 2 laboratoare chimice, grădina botanică, conservator de musică, ș. a. Are multe biserici frumoase, ca: biserica Nicolai, Paulinus, ș. a. Presa este foarte dezvoltată, dispune de 450 diare și reviste, 350 societăți de tot ramul științific. Aici este reședința tribunalului legislativ și comercial imperial. Dintre monumente amintim: statua lui Luther și Melanhton, statua triumfală, a lui Thaer, Gellert, ș. a. La L. sunt anexate vr'o 16 comunități. Orașul L. își ia începutul în secl. X din colonia germană: urbs Libzi, aproape de un sat slav cu numele Lipci, (ai cărui locuitori trăiau din pescarit), din care s'a dezvoltat orașul de astăzi. L. a suferit foarte mult în rebeliul de 30 ani, în reșoaiile cu Napoleon, 1812, 1813, când în mai multe rânduri a fost asediat și ocupat. În bătălia popoarelor de lângă L. a fost frântă puterea lui Napoleon de puterile aliate contra lui, dar în care, deși învins, din nou a dovedit talentul său strălucit strategic. [M. Bodiu.]

Lipsius, Richard Adalbert, teolog prot., germ., n. 1830 în Gera. 1861 a fost numit prof. la facultatea teol. din Viena, pe care a reprezentat-o în sinodul general austriac din 1864. 1871 prof. la Iena, unde a fost ales membru al sinodului general în mai multe rânduri. A scris mai multe opere teologice.

Liptó, (germ. Liptau), cott. în Ung., marginaș cu Galiția și cott. Arva, Szepes, Gömör și Turietz (Turóc), cel mai muntos comitat al Ungariei, pe teritor de 2257.54 km². cu 76,850 loc. (1891), în curs de 10 ani un scădemânt de 2423 suflete, datorit emigrărilor. Pe teritoriul cott. L. se extind munții: Carpații centrali, Tatra mica și Tatra mare, cu pisciri până la aproape 2500 m. (Kriván 2494, Bistra 2250, Furcota 2437 m. și alte vr'o 8) și lacul Ciorba (20.4 ha) cu stabiliment de cura climatică și hydrotapeutică. Numeroase izvoare minerale (Coritnița și Jelejno, cu apă acra feruginoasă, și Lucski cu apă feruginoasă termala,

apoi Boța, Malujina, Smrecean, Osada, Lujna, et.). Clima e aspră; cel mai frumos anotimp e toamna. Din regnul mineral se află aur, argint, cupru și antimon, fără însă ca minieritul să fie în deosebită înflorire. În hotarul comunelor Bobroț, Cvacian și Huti se află marmoră. Produsele agricole sunt reprezentate prin cartofi, orz, cânepă, in; grâului și săcării nu-i priesce clima. Nici economia de vite nu e prea de laudă. De însemnat ferestrăria ambulată, industria de spirt, și brânza (brânza de Liptau e specialitate). L. a fost locuit din cele mai străvechi timpuri, dovada ceaștile păgâne, coloniile din epoca de piatră și cea de bronz și cimiteriile din timpurile antice. Pe timpul inigrării Maghiarilor e locuit de Slavi, sub dominațiune maghiară a ajuns numai prin secl. XI.

Liquefacțiune, trecerea unui corp solid, gazos ori de vapori în stare lichidă. Fenomenul mai poartă numele pentru cazul dintăiu de *fusione* și se produce prin ajutorul căldurei, iar pentru al doilea de condensățiune și se produce prin scădere de temperatura (recire) sau prin compresiune. Gazele sunt mai puțin lichifiabile ca vaporii. Lichifierea gazelor se execută usând în același timp și de recire și de comprimare.

Liquid, v. Lichide.

Liquidambar L., (botan.) gen din familia Hamamelidacee, tribul Altingiee, cu 4 specii de arbori balsamiferi. *L. orientalis* Mill., din Asia mică, cultivat și prin grădini, produce *storax lichid*, ce se scoate prin presiune din scoarța, după ce se fierbe în apă; e o rășina moale folosită ca și terebentina, balsamul de Tolu, ca agent terapeutic; *L. styracifluu* L., din America de Nord, produce balsam de *Copalme* sau *ambra lichidă* și oleu de L.; *L. formosana* Hance, crește în Formosa, produce iar balsam folosit de localnici; *L. macrophylla* Oerst., crește în America centrală. [S. Șt. R.]

Liquide, sunete, grupul de sunete format de lși r.

Lira, instrumentul musical clasic al vechilor Greci. Primitiv era formată dintr'o țastă de broască (de unde numele de *helis*, ce i-se mai da) pe care era întinsa o membrana formând astfel o ladă de rezonanță. În aceasta erau implantate două brațe, afectând forma a două coarne, susținute la partea superioară printr'o traversa numită *jug*. De jug, prin ajutorul unor curele, erau legate mai multe coarde fixate la celalalt capăt în lada de rezonanță prin intermediul unui cordar și ținute la distanța printr'un scaunăș. Numărul coardelor a variat. În Egipt existau lire până cu 18 coarde și chiar instrumente cu un număr mai mare de coarde, erau tot lire mai mult sau mai puțin perfecționate. De altminterlea seria numelor atribuite lirei e destul de însemnată. După numărul coardelor, precum și după numele inventatorului și după detalii de construcție L. se numia: *helis, barbitos, forminx, epigonion, magadis*, ș. a. O perfecționare a lirei a dat naștere instrumentului numit *Kitara* (v. ac.). [T. C.]

„Lira română“, foaie musica! a literara, a aparut în București, mai întâiu septemănal apoi neregulat, dela 2 Dec. 1879 până la 31 Oct. 1880 (39 de numere). A publicat biografii, traduceri și mai cu sama o serie de articole asupra muziceii populare, semnate G. Misail, T. Ionescu, ș. a.

Lira, monetă ital. à 100 centesimi; fineta 900 și pondul 5 gr. = Cor. 0.96.

Liric, plin de simțemânt și de inspirațiune poetică; dela liră, instrument musical cu coarde, cu care poeții elini acompianau cântecele lor. **Lirică (poesia)**, unul din cele 3 genuri principale de poezie. Fondul ei e viața intimă a sufletului, simțemintele și cugetările. De aci strinsa legătură cu musica, de unde și numele ei. Speciile ei sînt; oda, imnul, ditirambul; elegia, sonetul, cântecul, gazelul, rondelul, trioletul, glosa, madrigalul, idila, ecloga, cari se deosebesc mai mult după formă; apoi epistola poetică, epigrama, satira, poesia l. filosofică, poesia gnomică sau maximele, al căror obiect principal sînt cugetarile; pastelul sau poesia l. descriptivă.

Liri dendron L., (botan.) gen monotipic din fam. Magnoliaceelor, tribul Magnolieae. Unica specie **L. tulipifera L.**, este un frumos arbore, ce crește în America boreală; frunzele trunchiate sinuato-4-lobate; florile mari galbene-verzii sînt solitare și terminale. **L. tulipifera L.**, este cultivat prin parcuri ca plantă decorativă.

[Z. C. P.]

Lisa, 1) L., com. mică în Trs., cott. Făgăraș, 1407 loc. (1891) Români. 2) L., com. mică în Ung., cott. Trenčin, 1818 loc. (1891) Slovaci.

Lisaura, com. rur. în Buc., suburbie și atenență la parochia Suceava, moșie orășenească, în căp. și j. Sucevii. are 607 loc. (586 ort.-or., 9 rom.-cat., 12 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Lisigene, (botan.) *lysigene*, spațuri intercelulare produse prin distrugerea unui număr oarecare de celule; așa sînt spațiile aerifere din tulpina și frunzele de *Juncus*, din frunzele de *Nymphaea*, din introdurile tulpinei de Graminee, *Equisetum*, Umbelifere, ș. a.

Lisinski, Ioan, v. Ioan Lusinski.

Lissa, una dintre insulele dalmatine, la 20 km. dela Lesina și 44 km. dela malul dalmatin, teritoriu de 90 km². cu 8674 loc. (1890). La nord și vest are golfuri practicabile. În apropiere de golful nordic se afla orașul L. cu 4822 loc. și forturi puternice. Aici (vechia Issa) s'au întîmplat numeroase bătălii navale: 384 a. Chr. Dionisie din Sicilia a învins asupra Ilirilor, 1811 flota engleza pe cea franceză, 18 Iulie 1866 flota austriacă sub Tegetthoff a nimicit flota italiană sub comanda lui Persano, avînd mare parte la isbînda luptei colonelul baron Urs (v. ac.) de Margina, comandant al cetății. În amintirea acestei lupte s'au ridicat în L. două monumente.

Lissabona, (*Lisboa*), capitala Portugaliei și a provinciei Estremadura, rezidența arhiepiscopului, pe malul drept al riului Tejo, laolaltă cu suburbiul Belem, are 301.000 loc. (1890). Industria și comerțul în timpul din urmă a luat un avînt însemnat. Are mai multe stabilimente și fabrici de zahar, tutun, mașini, sticla, sapunarie, pier, postav, turnatoare de fier, arsenale, fabrici de arme, tunuri ș. a. Avînd port maritim practicabil și societăți de navigațiune ca: Empresa nacional, Empresa insulana, face un comerț foarte însemnat cu coloniile sale și cu deosebire cu Brasilia. L. are o pozițiune foarte frumoasă, cu un aspect admirabil în toate părțile spre mare. L. este împărțită în 4 cercuri (bairros) și fortificată cu deosebire spre delta riului Tejo. O mulțime de gradini și piețe frumoase fac o

impresiune foarte plăcută, ca s. e.: grădina Estrella, la înălțime de 70 m.; Praça do Principe Real; Sano Pedro de Alcantara; parcul regal: Tapada; Praça do Commercio s. Terreiro do Paço, 1750 m. lungă și 1100 m. lată, încungiuată de palate frumoase. L. are aproape 200 biserici. Cele mai mari și mai frumoase sînt: Sano Domingo, biserica Estrella, Rocus, Sano Vicente de Fora, locul de înmormîntare al regilor portughezi; cea mai veche este: dos Martyres ș. a. Dintre palatele mai frumoase amintim palatele regale: Paço das Necessidades, Paço de Belem, Paço d'Ajuda; casa deputaților: Palacio das Cortes; casa orașului: Camara Municipal; palatele arsenalelor, bursei, ministereilor ș. a. Monumente: statuile Camões, statua euestră a lui Iosif I, a lui Dom Pedro IV, ambe turnate în bronz; Monumento dos Restauradores de Portugal, ridicată spre amintirea celor ce au eliberat Portugalia de sub domnia spaniolă în 1640. Cultura Portugaliei este concentrată în L.; are academie de științe, de arte, politehnic, conservator de musică, școale militare, institut de agronomie: Instituto Real de Agronomia e Veterinaria; școala de artilerie: Escola do Exercito; biblioteca cu 300,000 vol.; Museu colonial, industrial e commercial, militar, agricola a florestel și Museu nacional de historia natural; gradina botanică; 13 spitale; casa alienaților, surdo-muți, orfani; 7 teatre, mai însemnate: Theatro Normal, s. Dona Maria II, Theatro Sano Carlos ș. a. Istoria. În evul vechiu: Olyssippo s. Ulyssippo; în timpul Romanilor: Felicitas Iulia; în timpul Goților și Suevilor: Olyssipona și Olyssipona. În timpul Arabilor: Al-Osbuna și Lisbuna. În 716 a fost ocupată de Arabi, de cari definitiv numai în 1147 s'a eliberat. În 1580 au ocupat-o Spaniolii, în 1640 și-a recăștigat independența. [M. Bodiu.]

List, Frideric, economist germ., n. 1789 în Reutlingen, sinucis 1846 în Kufstein. 1817—19 prof. de economia naț., destituit pentru ideile sale liberale și înființarea reuniunii comercianților și industriașilor germani. Persecutat de guvern, își petrece viața prin străinătate până 1832, când se reîntoarce ca consul al Statelor-Unite la Lipsca, apoi la Baden. Agitațiunilor sale (Eisenbahn-Journal, 1835) se atribuie crearea primei căi ferate în Saxonia și introducerea sistemului prohibitiv de vami în Germania. (*Nat. System der polit. Ökonomie*). Colecția scrierilor sub *L.'s gesammelte Schriften* (3 vol.) apărute 1850.

Listera R. Br., (botan.) gen din vasta fam. a Orchideelor, trib. Neottieae, cuprinde plante erbacee, și are vr'o 10 specii, ce sînt răspândite prin Europa, prin Asia temperată și montană și prin America boreală. În părțile noastre crește prin paduri *L. ovata* R. Br., iar prin pașunile umede din regiunea alpină și subalpină crește *L. cordata* R. Br.

[Z. C. P.]

L'istesso tempo, (*ital.*) = aceeași mișcare, ca mai înainte, în musică.

Liszt, Francisc, cel mai mare pianist al secl. XIX, n. 22 Oct. 1811 în Raiding, † 31 Iul. 1886 în Bayreuth. A concertat în toata Europa cu cel mai mare succes, începînd seria concertelor dela vîrsta de 9 ani. Studiile și le-a facut în Viena cu Czerny pentru piano și Salieri pentru compoziție. În legături de prietenie cu Berlioz,

și unul din cei mai mari admiratori și partizani ai lui R. Wagner, L. a fost unul din preconizatorii muzicii de program. Ca compozitor a debutat deja în 1825, cu o operetă, *Don Sancho*, dar numai mai târziu, după ce și-a stabilit reputațiunea sa de pianist, s'a dat mai mult compozițiunii. În afară de muzica de piano, concerte, rapsodii ungurești, fantasii, variații, parafrase ș. a., a scris un mare număr de compozițiuni pentru orchestră: poeme simfonice, simfonii corale ș. a.; apoi muzică religioasă, mese, oratoriile *Christus*, *Stanislas*, *Legenda S.-tei Elisabeth* ș. a.; cantate și muzică corală. În fine o a treia ramură în care s'a ilustrat a fost literatura musicală; scrierile lui formează 6 volume, relativ la R. Wagner, Chopin, Field, *Muzica Țiganilor* ș. a. Între nenumăratele onoruri și distincțiuni ce i-s'au conferit, a fost și titlul de Dr. în filosofie dela universitatea din Königsberg, acel de nobil prin ordinul Coroanei de fier, oferit de împăratul Austriei, și acel de cetățean onorific al mai multor orașe germane și austriace.

Lița, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 2329 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală. Teritoriul com. e străbătut de calea ferată.

Litanie, v. *Litia*.

Litargir, oxid de plumb topit și cristalisat, (*Plumbum oxidatum*, *Lithargyrum*, *Bleiglätte*, *Massicot*). Se presintă în două stări, galben netopit și galben roșcat topit și litargă. Cel galben se obține dela încălzirea cu precauțiune a carbonatului de plumb sau a nitratului respectiv. Se întrebuintează în pictură. Celalalt se obține ca produs accesoriu la extracțiunea argintului din minereurile de plumb. Acesta servă la glasura, la platurile medicinale și la prepararea oleiurilor sicative în pictură. El fusionează la o încălzire mai tare și se întărește la recire sub forma unei mase cristaline, compusă din mici foițe ~~malucoare~~. După cum recirea s'a făcut mai repede sau mai încet, se obțin și variațiile numite *L. argintiu* sau *auriu*. Foarte puțin solubil în apă, mai mult însă în glicerină, în guma și soluțiuni zahăroase. Ușor solubil e în acid acetic și azotic.

Lit de justice, (*franc*.) se numia la Francezi tronul regelui în parlament la ședințele solemne. În sens figurat chiar aceste ședințe.

Litean, Voda, v. *Lythuan*.

Liteni, 1) L., com. rur. în Rom., j. Suceava, compusă din 3 sate cu 2870 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor; 3 biserici și 2 școli; comuna e udată de Siret. [—]

2) **Liteni**, com. rurală, atenență la parochia Zahăresci, moșie boierească în cap. și jud. Sucevii în Bucovina, are 873 loc. (770 ort.-or., 72 rom.-cat., 31 mos.), 1 școală primară.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Litera, semnul sunetelor unei limbi, ce laolaltă dau alfabetul (v. ac.). *Litera mare* = *majuscultă*; *L. mica* = *minuscultă*.

v. și art. *Caractere tipografice*. [*]
Literat, omul de știință, care fixează gândirile sale prin litera scrisă. [*]

Literaturul, revistă care a început să apară în 1880 sub direcția lui B. Florescu, având ca principali colaboratori pe A. Macedonski și Th.

Stoenușcu. 1881 se nasc neînțelegeri, B. Florescu se retrage; 1885 L. își schimbă direcția și numele și devine «*Revista literară*». 1887 mai apar 2 numere sub vechiul nume. L. nu s'a bucurat de colaborația unui număr mai mare din scriitorii noștri de valoare.

Literatura, în sens larg este totalitatea lucrărilor scrise ale unui popor, unui timp, etc.; în sens strins și obicinuît totalitatea lucrărilor de imaginație. Înfelesul cuvântului se precizează, natural, prin epitetul ce i-se adaugă: *L. greacă*, *indiană*, *populară*, etc. În cele mai multe limbi există tratate generale despre literatura de imaginație a celor mai multe popoare. Noi n'avam încă asemenea operă; de altfel lipsa nu este regretabilă, căci prin însăși natura lucrurilor atari lucrări nu pot fi de cât superficiale și lipsite de originalitate. Pentru detalii cf. fiecare popor și fiecare disciplină științifică în parte. [—]

Literatura poporandă (nescrisă), cuprinde toate produsele inspirațiunii poporului necultivat prin știință și scriere. Ele țin toate de sfera poeziei, pentru că în toate predomina fantasia. Împărțirea cea mai nimerită a L.-ei poporane pare a fi în: lirică, epică, dramatică și aforistică. De genul liric țin: doinele, horele, satirele, strigăturile, colindele, bocetele, descântecetele, versurile jocurilor de copii; și aci se pot subsuma și cântecele bătărănesci și istorice, pentru forma și avântul lor liric. Genul epic cuprinde basmele și snoavele, prototipul romanelor și novelor literaturii culte; tradițiunile și legendele de tot felul. Proverbiile, idiotisme și similitudele formează genul aforistic. Cântecele de stea, vîileimul, cântecul păpușilor, plugușorul, cântecul și obiceiul, caloiianul și orațiile de nuntă, sînt rudimentele ale poeziei dramatice. (v. ac.) Insușirile caracteristice L.-ei pop. sînt: anonimitatea, spontaneitatea și prin ea oglindirea credincioasă a vieții poporului; nestabilitatea sau continua modificare a formei; naivitatea, simplitatea și naturala expresiunilor; în cântece, împreunarea cu muzica, și de aci dese necorectele în versificațiune, mai ales în rime și accentuare. Pentru ori care popor literatura sa nescrisă are o întreită valoare și însemnătate: psihologică, istorică și literară. Ea este cea mai scumpă comoară, este rezervoriul averii morale a unui popor. Ea nutrește inima și mintea fiecărei generațiuni și continuă astfel firul tradițional al vieții naționale, până când poporul începe a avea o literatură scrisă. Și ca atare ea e totodată mărturia valorii morale și intelectuale a poporului. L. p. și în special poezia lirică și epică este apoi un însemnat izvor al istoriei naționale, nu atât în privința faptelor, cât mai ales a simțimentelor, ideilor și credințelor poporului din deosebite timpuri. Ea oglindește geniul național, gradul de cultură, morală și intelectuală, și influențele ce au avut asupra poporului evenimentele și împrejurările fiecărei epoci. În sfîrșit L. pop. trebuie să fie punctul de plecare și pedestalul literaturii culte, care numai așa poate fi originală și vi-guroasă. Un stralucit exemplu de acest adevăr ni-l dă literatura elină, isvorită întreagă din legende și mitologia națională. Recunoașterea însemnătății L.-ei p. a dat nascere unei noue științe, *folklorul* (v. ac.). L. p. nu trebuie a o

confunda cu *L. populară (scrisă)* asemenea anonima și facută în limba și spiritul poporului; se deosebește însă prin tendința sa de a răspândi idei morale și prin faptul, că e scrisa de carturari. (Cf. Hașdeu, »Cărțile poporane«, și M. Gaster, »Literatură populară română.«) [M. Strajan.]

„Literatură și artă Română“, frumoasă și bogată revistă românească contemporană, apărând în Bucuresci, ilustrată și lunar, sub direcțiunea lui N. Petrașcu și sub auspiciile »Cercului amicilor literaturii și artei române«, al cărui președinte e Dem. C. Ollănescu. E astăzi în al 4-lea an al existenței sale. Are de principiu fundamental naționalismul.

Lithiasis, formațiune de piatră în corpul omului și mai cu samă în beșica udului. Se scoate de aci ori prin tăierea țesuturilor până întră în beșică, ori prin instrumentul numit lithotriptor (spargător de piatră), ce se introduce pe canalul udului. La boala de piatră e lăudata apa de Căciulata (jud. Râmnicu-Vâlcea), unde era decis a veni și Napoleon III de a se curarisi. Piatra din fiere se numește *Colelithiasis*.

Lithium, element, greut. atomică 7, monovalent, descoperit în 1817 de Arfredson în Petalit. Isolat pe cale electrolitică de Davy, Bunson și Mathiessen. Se găsește foarte răspândit în natură sub forma de combinațiuni, dar în mici cantități. Se întâlnește de ordinar în ape minerale, Karlsbad, Kissingen, Baden-Baden, Căciulata (România), în cenușa animală. El e în totdeauna alaturat de potasiu, sodiu și aluminiu în minerale sub forma de silicați: Lepidolita, Petalita, Triphylin. În acesta din urmă în unire cu acidul fosforic, fier și mangan. L. e de o culoare argintie, moale, greut. spec. 0,594 și P. de F. 180°. E cel mai ușor metal cunoscut. Descompune apa, se oxidează ușor la aer, arde chiar cu o flamă strălucitoare trecând în oxid. Sarurile mai toate solubile în apă afară de carbonat și fosfat. Sărurile în flamă dau o colorație roșie purpurie. Spectrul e caracteristic prin o linie roșie carmin și alta roșie galbuie. Cantitativ se dozează ca fosfat. PO₄ Li₃. [S. M.]

Lithobius, animal miriapod (v. ac.) din ordinul Chilipodelor, trăiește sub pietri.

Lithochromia, procedeu litografic care constă în a reproduce pictura în oleu.

Lithodomus, (zool.) gen de Lamellibranchiate, cari cu cochilele lor lungi arata ca niște curinale uscate. Specia *Lithodomus dactylus* Sow. se găsește des în Marea Mediterană și se mănăcă bucuros.

Lithofracteur, un preparat explosibil, constituit din dinamită și alți explosibili, dar al cărui efect e mai mic ca al însuși dinamitei singure.

Lithoglyphic, gravat pe piatra.

Lithographia, v. Grafice, arte.

Lithoklase, se numesc crapături în roce.

Lithologia, învețatura despre pietri.

Lithopaedion (med.). La graviditatea extraterina se întâmpla de fetul moare, părțile moi degenează și ce e lichid se resoarba. Restul se împregnează cu cristale de cholestearină, calciu, magnesia și pigment, devenind o massă solidă, care se numește L., adeca făt pietrificat.

Lithophina, un amestec de esență de terebentina și oleu de Lavand, întrebunțat în litografie.

Lithopone, culoare albă preparată din tratarea sulfatului de zink cu sulfur de bariu, întrebunțată foarte des în pictură ca fiind stabilă.

Lithospermum L., (botan.) gen din fam. Boragineelor, trib. Borageae, cuprinde plante erbacee, subfrutescente și are vr'o 40 specii, răspândite pe aproape întreagă suprafața globului. În părțile noastre crește prin locuri aride și pietroase *L. officinale L.*, cunoscut de poporul nostru sub nunirile de Mărgelușe, Meiu păsăresc, *L. purpureo-coeruleum L.*, *L. arvense L.*, etc. [Z. C. P.]

Lithosphaera, (grec.) coaja pamântului.

Lithotomia, (med.) operațiune pentru delăturarea calculilor din beșică; deschiderea operativă a beșicii pentru a se pute extrage calculii. Locul incizunii poate fi pe partea anterioară a abdomenului și la perineu.

Lithotripsia, (med.) distrugerea calculilor în beșică prin instrumente speciale de forma catetrelului.

Lithotypia, lithographia înaltă, v. Grafice, arte.

Liti, *lidi*, *leti*, *lassi* și *lazzi*, (ital.) numirea iobagilor în evul mediu.

Litia, rugaciune de implorare, procesiune, împreună cu rugăciuni și cântări în senin de penitență, procesiune religioasă pe timpul nefericirilor publice ori cu alte ocazii. La L. se binecuvântă pâine și prescuri, grâu, vin și unt-de-lemn. (I. Stefanelli, Liturgia bis. ort.-cat., Bucuresci, 1886, § 42.)

Litier, masa pe care se pun pânilor, vinul, grâul și untul-de-lemn, ce se binecuvântă la litia.

Litania, complexul mai multor rugaciuni de invocare la procesiuni și la anumite funcțiuni sacre.

Litigant, acela care se judecă, care se află în proces. Se mai numește și *parte litigantă*, adeca care are rol activ în un litigiu, proces. *Litigios* este ceea ce face obiectul unui litigiu, unui proces. Judecătorii, supleanții, procurorii și advocații în Rom. nu se pot face cosionari de drepturi *litigioase*, cari sînt de competența curții de apel, în a cărei circumscripțiune își exercita funcțiunile lor, sub pedeapsă de nulitate, spese și daune interese. (Art. 1309, 1403 cod. civ. rom.)

Litionit, sau *Zinnwaldit*, mineral, mica liti-nifera; în gisenintele de staniu, se găsește la Zinnwald, Cornwall, etc.

Litis contestatio, (lat.) întrarea în proces a pîrîului, respuns la pîră. *Litis denuntiatio*, înscințarea unui interesat despre un litigiu, ca să între și el în proces. *Litis renuntiatio*, retragerea pîrei.

Litiu, v. Lithium.

Lito —, v. Litho —.

Litoral, regiune situată dealungul mării.

Litoralul austriac-illiric, numire colectiva pentru comitatul Gorița-Gradișca, marchionatul Istria și orașul Trieste, aparținătoare imperiului austriac.

Litoralul de aur (engl. *Gold Coast*), o fâșie de panient în Africa vestică pe țărmul litoralului Guineea (v. ac.) sup. Numirea o are dela bogăția de aur, ce s'a găsit în aceste locuri.

Litota, figură retorică prin care se țice mai puțin, pentru a se înțelege mai mult. [*]

Litra, măsura de capacitate; în România $\frac{1}{4}$ dintr'o oca (v. ac.) = 310 $\frac{5}{8}$ gr.

Litru, măsură pentru fluidități à 10 decilitri, à 10 centilitri, à 10 mililitri. (v. Metru.)

Litterae avocatoriae, (*lat.*) v. Dehortatoriu.

Littorella L., (botan.) gen monotypic din familia Plantagineelor. Unică specie *L. lacustris* L. este o plantă acvatică stoloniferă, frunzele radicale, cespitoase, lineare și groase; florile monice; fructul o nuculă indehiscentă. *L. lacustris* L. crește prin apele, mai cu saună din regiunea montana ale Europei medii și boreale. [Z. C. P.]

Litré, *Max Paul Emil*, savant francez, n. 1801 în Paris, † 1881 acolo. Pregătit pentru cariera medicală, mai târziu se dedică științelor filologice și istorice. 1875 ales senator pe viață, în același an membru al Academiei. Scr.: Trad. tuturor scrierilor lui Hippocrat (Paris, 1839—61), »Analyse raisonnée du Cours de philosophie positive de Comte« (Paris 1845), »Auguste Comte et la philosophie positive« (Paris, 1877), limbistice: »Dictionnaire de la langue française« (4 vol. și 1 supl.), »Histoire de la langue française«, »Littérature et histoire«, etc.

Liturgia, (*grec.*) serviciul public (Aristot. Oec. 1, 3), serviciul pe care îl faceau cetățenii gratuit statului (Plat. legg. 12, p. 949 c.). Fiindcă cel mai strălucit serviciu public este a servi lui Dzeu, pentru aceea s'a dat îndeosebi numirea de L. serviciului preoțesc (Joel. 1, 9, 2, 17) și aceasta însemnare o are L. în noul testament preste tot (Luc. 1, 23; Ovr. 8, 6). În limba bisericească L. se ștece serviciul divin, prin care se celebrează și perface sacrificiul eucharistic (Const. ap. I. 8, c. 6), iar în sens mai larg L. e complexul acțiunilor sacerdotale în biserica. Originea L., respective a formulelor de a săvârși sacrificiul eucharistic, se reduce la instituirea acestui sacrificiu prin Isus Chr. la cina cea de taina. La formulele fundamentale instituite de I. Chr., apostolii și următorii lor au adaus alte, și așa s'au desvoltat liturgiile, cari le avem azi în biserica. Ele toate se încep cu o preparare (proscmedia, v. ac.), apoi urmează L. proprie, care simbolice ne reprezintă viața Mântuitorului dela nascere până la înălțarea sa la ceru. În L. se disting 2 părți, partea numită L. catechumenilor (până la »câți sânteti chiești, etc.), unde momentul principal e cetirea din Sf. Scriptură, Apostol și Evangelia, și explicarea și aplicarea practică a pericopei cetite. A doua parte e L. credincioșilor, în care distingem: a) *ofertoriul*, ce reprezintă (prin ieșirea cu darurile și așezarea lor pe altar) oferirea voluntară a Mântuitorului spre patimă și spre moarte; b) *consacrarea*, e centrul L.-ei, aici prin cuvintele luați mâncăți »acesta este trupul meu«, beți dintru acesta toți »acesta este sângele meu«, etc., în chip misterios până și vinul, determinate prin intențiuinea preotului celebrant, se prefac în trupul și sângele lui Chr. Consacrarea separată a pâinei și vinului închipuesce moartea de pe cruce; c) *cuminecarea*, în care trupul și sângele Domnului se dă credincioșilor spre nutrire sufletescă. Dupa locul, unde s'au compus și desvoltat L.-le, le împărțim în orientale și occidentale. Orientale sânt: 1) a bisericei din Ierusalim, atribuită Sf. ap. Iacob cel Tinăr; 2) L. din constit. apostolilor (lib. VIII), atribuită Sf. Clemente I, papa dela Roma; 3) a bisericei alexandrine, atribuită Sf. ev. Marcu; 4) L.-le bi-

sericee constantinopolitane, cari se afla și la noi, anume L. Sf. Vasiliu M., compusă de acesta din cea ierusalimitană și clementină; a Sf. Ioan Gură de aur, scurtat din a Sf. Vasiliu, și a Sf. Gregoriu Dialogul sau a mai înainte sfințitelor, din care lipsește partea esențială adecă consacrarea, ea se celebrează Miercurea și Vinerea în pareresi. În apus e în us liturgia romană.

Liturgiariu (missale), se numesce cartea, în care se cuprind liturgiile.

Liturgica e tractarea sistematică a formulelor, riturilor și dispozițiunilor, după cari se îndeplinesce serviciul divin în biserica ortodoxă catolică; ea formează o parte a Teologiei pastorale. [i. m.]

Lituus, la Romani un toiag încarnit la vârș, ce îl purtau Augurii (v. ac.). Când aceștia aveau să profetească din sburatul paserilor, cu L. împărțiau orizontul în regiuni (prejururi).

Litvani, un ram lateral al seninției de popor slavo-litvan, din familia indo-germană, înrudiți cu Letții, Pruiși vechi și cu Shinudii. Toate triburile litvane numeră ca. 3 milioane de suflete. Tip de popor blond, de statura puternică, religios și foarte superstițios, încreștinat prin secl. XIV până XV. Un principe al lor (Jagello) prin căsătoria cu Hedviga, fiica regelui Ungariei Ludovic de Anjou, a ajuns pe tronul Poloniei. **Litvania**, teritoriul locuit de L. de prin 850 d. Chr. La a treia împărțire a Poloniei (1795) cea mai mare parte a L.-ei a ajuns sub stăpânire rusească (guvernamentele Vilna, Kovno, Grodno, Mohilov Vitebsk și Minsk), iar la 1814 și cealaltă parte, pe care pâna atunci o avea Prusia. Litvanii au jucat rol și în istoria Moldovei.

Liuba, 1) *L., Gruia (Murgu)*, publicist rom., n. 15 Martie 1845 în Maidan, în Banat, din parinți țerani, † 1877 ca avocat în Vêrșet. A fost stipendist al familiei de Mocsonyi. Ca student univ. în Pesta și colaborator la »Albina« a suferit pentru un articol vehement, scris de altcineva, 15 luni temnița de stat în Vaș; s'a căsătorit apoi cu o fică a lui Vinc. Babeș, rămânând un fisor (Liviu) de dînsul.

2) **Liuba, Sofronie**, învățător rom. în Maidan, Banat, n. 3 Dec. 1850. A scris și a publicat mai multe povești și anecdote în dialect bănățnesc; de remarcat sânt articoli »Frați de cruce«, »Medicina populară« și cartea »Topografia satului Maidan«, urmată de un studiu despre Celți de Dr. At. M. Marienescu (Caransebeș, tipogr. diec.). Unele publicațiuni poartă signatura *Liuba-Iana (Aurel Iana)*, capelan gr.-or. în Maidan, cu care colaborează, este ginerele său.

Liuche, (pron. *Leuș*), familie de origine franceză, stabilită în țeara din secolul trecut. Strămoșii ei trăiau prin secl. XV la Florența, de unde s'au dus în Corsica și sudul Franței. *Barthélemy de Liuche* (1480) e trunchiul genealogic. Mai mulți urmași ai săi s'au distins în istoria Franței, având și titlul de »Seigneurs de Moissac«. În Valachia: *Jean Liuche*, era la 1754 mare sluger și murî la 1780 în București. Fiul său era *Filip Leuș*, marele *vestier*, n. 1799, unul din principalii boieri ai țerii la începutul secolului; fusese propus printre candidații la tron în 1821, când era clucer mare. Se însură cu o Carpenișcă, având mai mulți copii, din cari descind actualii membri ai familiei. [L.]

Liude, v. Lude.

Liudii, se numesc în Bucovina nisce colonii rusești așezate pe lângă Români pe moșii boieresci și mănăstirești. Astfel de colonii au fost pe moșile: Honorul, de unde numirea unui cătun Liudii Honorului sau Liudi-Homora; Horecea, de unde Liudii Horecii sau Liudi-Horecea; Samsonesci, de unde Liudii lui Samson, etc. Dintre aceste colonii a devenit comună rurală numai *Liudii Honorului*, atență la parochia Comanesci, moșie mănăstirească în cap. și j. Sucevei în Bucovina, are 844 loc. (768 ort.-or., 32 rom.-cat., 44 mos.), o școală primară.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Liukiu, (*Riukiu*, *Luciu*), grupă de insule japoneze în Oceanul Pacific, între Kiuisu și Formosa, 3983 km², cu 560,000 loc.

Liumnița, com. în Vlacho-Meglen, cu 3000 loc. în apropiere de Ghievghiei în Macedonia. (V. Megleniți.)

Livade și *livede* (pl. liveți), sinonim cu *fênaț*. În Muntenia se mai dice livade și la plantațiunile sau gradinile de pomi cu iarbă, s. e. livade de pruni, de meri, etc.

Livadhi, com. arămânească cu 2000 loc., e locuită numai vara, situată la Paic-Planina în Macedonia.

Livadhon, com. aramânească, v. Vlacholivadhon.

Livadia, 1) *L. (Lebadea)*, oraș în nomarchia grec. Attica-Beoția, la poalele muntelui Helikon; ca. 5000 loc.; reședință episcop. Mai nainte întreagă Grecia de mijloc (Hellas) purta numirea L. 2) *L.*, proprietate a împăratului Rusiei la sudul Crimeei, lângă scaldă de mare Ialta.

Livan, munte, v. Liban.

Livedeni, (ung. *Lvaseny*), com. mică în Trs., cott. Hunedoara, 3866 loc. (1891) Români și câțiva Magh. și Germani; stațiune de cale ferată.

Liverpool, unul din cele mai mari orașe ale Angliei (550,000 locuitori) și unul din marile centre comerciale ale lumii maritime; posedă docuri splendide, a căror construcțiune a costat preste o jumătate de miliard. Importează cu deosebire grâne și bumbac; bumbacul e trimis de aci în Manchester, unde se țese pentru întreaga Europa. [B.]

Livia, *Drusilla*, femeie de rară frumseță, soția împ. August și mama împ. Tiberiu, n. 56 a. Chr., † 28 Sept. 29 d. Chr. Despărțit de soția sa Scribonia (38 a. Chr.), August sîlesce pe Tiberiu Claudiu Nero sa se despărț de L. spre a o lua el de soție. Femeie superbă și deșteaptă, avea mare influență asupra împăratului; în testamentul seu August o numește erede universal împreună cu fiul ei Tiberiu, dela primul bărbat. Cu Tiberiu nu s'a putut înțelege la domnire, deneșându-i acesta înrîurirea ce o avea pe timpul lui August.

Livingstone, *David*, călător african renumit, n. 13 Mart. 1813 în Blantyre lângă Glasgow, din parinți de rând. La etate de 10 ani lucră în o fabrică, și din câștig cumpără cărți, din cari studiază, și în etate de 16 ani cetesce clasiicii Horațiu și Virgil. Mai târziu studiază medicina, teologia, și în cele din urma se face misionar și trece în Africa. Din 1840—49 traiesce în stațiunea misionară Mabotsa, dedicat oficiului seu. La 1849 face prima călătorie în centrul

Africei și descoperire lacul Ngami și riul ce isvovoresce din acesta, Suga. Intre 1851—53 descoperire riul Liambey (Zambesi sup.), preste Cas-sange trece în Loanda (1854). Intre 1854—56 străbate continentul din vest spre est și dă de cataractele Victoria. Reîntors în Europa scrie primul raport despre descoperirile sale (Missionary travels and researches in South Africa. Lond., 1857). Din autorisarea guvernului englez străbate din nou Africa, însoțit de mai mulți bărbați de știință. În 1858 din riul Zambesi trece în riul Schire și-l urmărește până la isvor (lacul Nyassa, 16 Sept. 1859), nu departe de acest lac dă de altul Schirva. La 1864 se reîntoarce în Europa și publica rezultatul descoperirilor (Narrative of an expedition to the Zambesi). În 1865 este numit de cătră Anglia consul pentru Africa și în aceasta calitate sosese în toamna anului 1865 în Zanzibar. Calătoria o începe acum din est pe riul Rovuma, în 1866 ajunge la Nyassa, nu departe spre sud trece preste riul Tschambesi (isvorul riului Congo), atinge sudul lacului Tanganyika, în Nov. dă preste riul Lualaba (Congo), ajunge la lacul Moero, de unde se reîntoarce în Casembes. De aici pleacă spre nord, spre a ajunge la Udschidschi pe coastele lacului Tanganyika, însă e nevoit din cauza ploilor să se reîntoarcă. Călătorește deci spre vest și dă preste lacul Bangveolo. În 1869 străbate din nou spre nord și dă de lacul Tanganyika, pe care mergând ajunge la Udschidschi (13 Martie). În 1870 străbate priu Manjema ajunge până la localitatea Nyangve lângă riul Congo, însă secat de toate isvoarele și bolnav de picioare, se reîntoarce în Udschidschi (în 23 Oct. 1871). Preste 5 zile dă preste el aici (28 Oct.) călătorul Stanley, trimis expres pentru căutarea lui Livingstone. În societatea lui Stanley călătorește pe lacul Tanganyika spre nord, și constată, că din acest lac nu se varsă spre nord nici un ri, deci Tanganyika nu se ține de sistemul apelor Nilului. În 1872 pleacă cu Stanley până în Unyanyembe, Stanley vine în Europa, L. dă din nou spre sud, în Carembes, unde moare în 1 Maiu 1873 de disenterie. Osemintele i-s'au adus în Europa și s'au îngropat în 1874 în mănăstirea Westminster din Londra. A fost unul dintre cei mai distinși scrutaători ai Africei.

Livistona R. Br., (botan.) gen de Palmieri, trib. Sabalee, cu vr'o 17 specii; tulpina lor rar e înaltă; frunzele sînt flabeliforme; creșc prin China (*L. chinensis* R. Br.), Australia (*L. australis* Mart.), Olanda nouă (*L. inermis* R. Br.; mugurii ei sînt comestibili, iar din frunzele tinere se confecționează pălării ș. a.), India, Cochinchina, Archipelagul malaic. [S. Șt. R.]

Liviu, Andreiu, v. Pop, Liviu.

Livius Andronicus, (260—209 a. Chr.), originar din Tarent, adus ca prisionier în Roma de cătră consulul Papirius Cursor, el este vîndut lui Livius Salinator și acesta observând inteligența și cultura ce posedă slăvul său, îl liberă. Cățva timp L. A. se îndeletnici cu profesoratul, apoi încep să imiteze pe tragicii greci Eschile, Sophocle și Euripide. Tot L. A. a tradus în versuri saturnine Odiseia lui Homer. În a. 207 L. A. este însărcinat sa compună un himn de resboiu pentru înfrîngerea lui Hasdrubal la fluviul Metaur. L. A. este scotit ca parintele teatrului și literaturii latine. [Caion.]

Livius Titus, unul din cei mai însemnați istorici ai antichității, n. 59 a. Chr. la Padua, veni în Roma sub August, care se făcu patronul și amicul său. Opera sa principală e Istoria romană (Historiarum ab urbe condita libri qui supersunt) dela zidirea Romei pâna la moartea lui Drusus, 9 d. Chr., în 142 de cărți, împărțite de copisti în decade. Ați sînt numai 35 de cărți, primele 10 pâna la anul Romei 460, cartea 21—45 dela anii Romei 536—586, și cartea 136 și 137. Din celelalte n'au rămas decît fragmente și sumariilor, făcut probabil de Florus, după cari Freinshemius a încercat să reîntregească istoria lui L. T. prin ale sale »Supplementa». Pentru bogăția și frumșea stilului, plin de o morală sănătoasă și de un nobil patriotism, istoria lui T. L. e considerată ca o opera magistrală, deși în cunoștința lucrurilor, în expunerea fără partinire a adevărului istoric și în alegerea isvoarelor L. e inferior altor istorici. Edițiuni: Drakenborch, Amsterdam 1731, Stuttgart 1820—28; Madwig Ussing, 1873; Weissenborn; Lemaire; Nisard, text latin și francez. Literatura: Machiavelli, »Discorsi sopra la prima decade di T. L.»; Lachmann, »De fontibus historiarum Titi Livii»; H. Taine, »Essai sur Tite Live»; Madwig, »Eminentationes Livianae»; Wölflin, »Livianische Kritik und livianischer Sprachgebrauch»; Mommsen und Studemund, »Analecta Liviana», ș. a.

[M. Strajanu.]

Livland și Livonia, (rus. Lifjandskaja gubernija), guvernament rusesc, una dintre provinciile baltice la golful Riga, 47,030 km². cu numeroase insule și lacuri. Loc. Germani, Ruși, Israeliti, Letți și Estoni. Ocup. principală agricultură, economia de vite. pescăritul, vînatul.

Livorno, prov. ital., cuprindînd și insula Elba, 343 km². cu 126,798 loc. (1890). **Capitala L.** (vechiul Portus Liburnus) e oraș întarît și cel mai însemnat port comercial al Italiei la Mediterana, cu 78,998 loc. (mulți Ovrei); episcop, catedrala; port și far renumit; fabrici de pălării de paie, lucrări de coral și alabastru, șantier; comerț însemnat.

Livrée, (franc.) costum particular, cu care se îmbracă sorvitorii oaselor mari.

Livre sterling, numită și **Punt sterling** sau **Sovereign**, monedă engl. de aur à 20 de shillings (sh.), à 12 pence (d), finețea 916²/₅, pondul 7968 gr. = cor. 24.—

Ljupkova, (infer.), com. mică în Ung., cott. Caraș-Severin, 1402 loc. (1891) Sârbi și Români.

Llorente, (pron. liorente), **Don Juan Antonio**, istoric spaniol, n. 30 Martie 1756 în Rincon de Solo (Aragonia), † 5 Febr. 1823 în Madrid, fost secretar general al Inquișițiunii din Madrid. Scr. principală: »Istoria critică a inquișițiunii în Spania» (4 vol.).

Lloyd, a fost succesiv și aproape în același timp numele unui biograf englez (**David Lloyd**, 1625 pâna 1691), al unui compilator, asemenea englez (**Nicolae Lloyd**, 1633—1680), al unui episcop d'Exeter (**William Lloyd**, 1627—1717), al unui englez (**Robert Lloyd**, 1733—1763), al unui tactician, tot englez, (**Henry Lloyd**, 1729—1783) și al unui neguțator din Londra, care fondă un fel de club sau sucursală a bursei, unde ocupația principală erau asigurările maritime. Acest nume a fost dat apoi la diverse stabilimente

analoage de prin alte țeri. Astfel **Lloyd-ul austriac**, fondat în anul 1836 de către de Bruck, care este o companie și care, prin vapoarele sale, exploatează comerțul Mediteranei orientale.

Lloydia Salisb., (botan.) mic gen din vasta familie a Liliaceelor, tribul Tulipeae, cuprinde plante erbacee și are numai 2 specii, dintre cari una, **L. serotina** Salisb., se afla în munții Europei, Asiei și Americii boreale, în părțile noastre crește prin pășunile stîncose din regiunea alpină, iar cealaltă se află numai în Himalaia.

[Z. C. P.]

Loa, (span.) = laudă, cântec de laudă; după formă: monolog ori dialog, din care s'a dezvoltat prologul dramatic.

Loanda, capitala posesiunilor portugheze în Africa de sud, zidită la 1575 prin Paulo Diaz de Novaes în fața unei insule de năsip cu numele L. Clima e nesănătoasă, comerțul însemnat.

Loango, un teritor lung de 520 km. pe coastele vestice ale Africii dela Cap Lopez pâna la Molembe. Rîurile mai principale pe aceste coaste sînt: Sette, Kuillu, Luenne și Chiloango. Clima, ca întregă clima pe coastele Africii, e nesănătoasă. Locuitorii vorbesc dialectul Congo. La început Portugalia a ocupat aceste locuri, au urmat apoi Olandezii. După descoperirile mai noue și după contractul de Berlin, în care s'au regulat granițele imperiului Congo (1885), coastele L. au ajuns în posesiunea Franței.

Loasacee, (botan.) familie de Dicotiledonate; cuprinde plante ierboase sau lemnoase, cu tulpini uneori volubile, provădute cu peri rigizi sau urzicatori; frunzele n'au stipuli, sînt întregi sau penatisecte, ori lobate; florile sînt ermafrodite, cu unele din stamine transformate în staminode; fructul e o capsulă dreaptă ori sunită spiral. Această familie numera preste 200 specii grupate în vr'o 10 genuri, toate din America subtropicală și temperată (**Loasa** Adans., **Mentzelia** L., **Blumenbachia** Schrad., ș. a.); numai genul **Kissemia** R. Br. crește în Africa centrală.

[S. Șt. R.]

Lob, parte deosebită, rotunțită a unui organ (s. e. creier, plumănă). **Lobul**, lob mai mic.

Lobanov-Rostovsky, **Alexiu Borisovici**, principe, diplomat rus, n. 30 Dec. 1825, dela 15 Mart. 1895 șef al ministeriului de externe în Petersburg. Are mare parte la crearea alianței franco-rusesci, 1896 a însoțit pe țarul Nicolae II la Paris; † 30 Aug. 1896 în calea spre casa în tren la gara din Sepetowska, aproape de Kiew. 1882—95 ambasador în Viena, decorat cu ordul Sf. Stefan. [t.]

Lobat, (botan.) **lobatus**, organ lat (frunze) la margini cu divisiuni largi, rotunde, mai mari (**lobi**) sau mai mici (**lobuli**) și cari nu întrec ¹/₄ din lățimea organului (v. și bilobat).

Lobelia L., (botan.) gen de plante din familia Lobeliaceelor cu ca. 200 specii; sînt plante erbacee, răspândite în regiunile tropice și moderate; au flori mari și viu colorate. Iarba deia **L. inflata** L. se întrebunțează ca medicament contra afecțiunilor astmatice. Mai multe specii sînt plante de decorație cautate.

Lobeliaceae, (botan.) familie de plante din ordiul Campanulinelor, (v. ac.) caracterisată prin o corolă neregulată. Sînt cunoscute vr'o 480 specii;

sunt plante erbacee sau frutescente, cu flori frumoase, cari se cultivă ca plante de decorație.

Lobkowitz, familie nobiliara boemă, originară numită Ujezd, luând numirea L. la 1410 dela castelul L. 1459 ridicată la rang de baron. Ramul Hassenstein s'a stins 1789, ramul Popel 1722, iar ramul Chlunetz a fost ridicat de Maximilian II la rang de duce imperial. Dela 1807 poarta titlul »duce de Raudnitz« și »prinț de L.« Actual constă din 2 ramuri. Membrii mai marcați: 1) *L., August Longin*, n. 1797, † 1842 în Viena, guvernator în Galiția, cancelar aulic (1834) și în urmă director al monetației imperiale. 2) *L., Ioan Christian George*, general, n. 1686, † 1755 în Viena. Guvernator în Sicilia, apoi comandant de corp și dela 1739 guvernator suprem al Transilvaniei. 10 Febr. 1738, ca comandantul corpului de armată din Transilvania. la ordin împărătesc disolva dieta din Sibiu, fiind banuită că conspirază cu Rákoczi. 3) *L., Vencislav Francisc Eusebiu*, mareșal de câmp, fostul cancelar al împ. Leopold I, n. 1609, † 1677. Distins mult în resb. de 30 ani. 1652 president al consiliului de resbioi, având mare influință asupra conducerii afacerilor militare și diplomatice. Ferdinand III îi donează ducatul Sagan (Silesia). Sub Leopold I cancelar, guvernând în spirit bigot catolic și absolutistic. Cruntele persecuțiuni contra protestanților în mare parte lui i-se atribue. Decapitarea conspiratorilor ungari Nádasdi, Zrinyi, Frangepan încă e opera lui, nelăsând să ajungă la imperatul cererea de grație. Prim sfetnic al împăratului, pe sub mână servia interesele regelui francez Ludovic XIV. Disgrațiat 17 Oct. 1674 și exilat la Raudnitz (Cf. și Bariț, Istor. Trans., vol. I.). 4) *L., George*, mareșalul Boemiei, n. 1835. Unul dintre conducătorii politici ai Cehilor. 5) *L., Rudolf Ferdinand*, general (Feldzeugmeister), comandantul corpului de armată IV în Budapesta. A luat parte la resb. în 1859, 66, 78 (Bosnia). Distins cu numeroase decorațiuni.

Lob-Nor, lac mare în Asia centrală, Turkestanul resăritean, în el se varsa Tarin.

Loboda, (botan.) termen popular pentru *Atriplex hortensis* (v. ac.). *L. puturoasă*, termen popular pentru *Chenopodium vulvaria* L.

Lobonț, (labanți), numele de batjocură al imperialiștilor pe timpul resbioaiei lui Bethlen, Rákoczi, Bocskay, Tököli contra casei de Habsburg. Unii derivă cuvântul din »lauf Hans«, alții din magh. »lafancz« = negrijit, sdrențos, laș, fricos. Francisc Föris în »Origines hungaricæ« (1693, II, 156) îl consideră nu ca nume de ocară, ci ca pronunțare defectuoasă a cuvântului magh. »lobbancs« (înflăcarat, iute la fire).

Lobomonerieni, monerieni (v. ac.) ale căror pseudopode sunt lobate, neanastomozate, ca să se distingă de *Rhizomonerieni*, cu pseudopode filamentoase, adeseori anastomozate.

Lobosa, sinonim cu amoebina, amoebieni, amibieni, din cari face parte genul *Amoeba* (v. ac.)

Loc, spațiul ce ocupă un corp, spațiu în general.

Local, ce e marginit la un anumit loc.

Locativ, cas particular în unele limbi, ce exprimă locul.

Locadello, *Iacob*, aventurier-negutător italian, pretins fiu al lui Aron-Voda al Moldovei (v. ac.) și pretendent la tronul »parintelui său« pe vremea

domniei a doua a lui Stefan Tomșa (1622—23). Acestui »Ioan Iacob Voivoda« inspirase gând de domnie datornică sa sultană validea, care voia sa scape de el prin fagadueli de sprizin. L. umbra să doboare pe Tomșa. E combătut însă de Veneția, care era bine cu Turcii, și cade sub greutatea datorțiilor, fiind închis pentru acestea. Mai târziu se trezește din acest vis de domnie și ajunge neguțator de cai pentru armatele veuețiane, în Muntenia (1630).

Localizare, în genere înseamnă a face loc, a fixa un loc. În alt înțeles L. înseamnă și a mărgini locul de aflare, s. e. a localisa un resbioiu, un incendiu. Figurat L. este când unei lucrari, unei opere, unei scrieri se da un caracter local, s. e. narațiune, poveste, comedie localisată.

L., Localisațiune, (lat.) în psihologie acel moment în procesul de exteriorare al stărilor sufletesci, în virtutea caruia ele par ca sunt simțite la un anumit loc pe suprafața trupului sau în un medular al acestuia. În virtutea localisării, stările sufletesci localisate se recunosc ca nise fenomene născute din contactul ce s'a întemplat la acel loc între stimulul extern și nervul sensibil. În virtutea L.-i dicem, s. e. ca ne dor dinții, ne dor picioarele, capul; ca me doare un deget fiindcă mi-a intrat un spin sub unghie, deși senzațiunea de durere nu s'a produs în deget ci în suflet. Se localizează mai cu sama stările elementare de conștiință: senzațiunile și sentimentele. Cf. Pletosu, psihol., p. 49. [Pl.]

Locațiune sau *închiriere*, este un contract prin care te obligi a pune la dispozițiunea unei persoane un lucru sau o lucrare. Când e vorba de pământ, L. se numesce *arendare*. Proprietarul trebuie sa predea lucrul și sa facă ca chiriășul, locatarul, să se poată folosi, neimpiedecat, în tot timpul locațiunii. Locatarul, în schimb, datoresce prețul, chiria. Partea care se ține de contract, are dreptul să ceară stricarea, resilierea, locațiunii. *Locațiunile ereditare* cunoscute sub numele de emfiteuse, besman, embatic, nu se mai pot infinița, dar cele existente se pastrează. (A. 1415, cod. civ. Rom.)

Loc comun, termiuni cu cari în retorică se designeaza un izvor sau punct de vedere din care un orator poate scoate argumente pentru ori ce fel de cauză ar susține. L. comune sunt *intrinseci*, când punctele de vedere se gasesc în însăși constituția subiectului. Astfel definițiunea ne dă mijlocul de a scoate argumente pentru o cauză, explicând înțelesul unui lucru în conformitate cu acea cauză, enumeratiunea ne ajută la argumentare, descompunând o idee în alte idei, cari sunt mai potrivite pentru susținerea unei cauze; genul și specia ne da mijlocul să caracterisam o idee prin altele cu sferă mai întinse pentru trebuința cauzei, etc. Toate aceste puncte de vedere, împreună cu altele: comparațiunea, contrariile, repugnantele, împrejurările, antecedentele și consecutele, sunt L. comune intrinseci: ele sunt scoase din analiza subiectului. L. comune *extrinseci* sânt izvoarele ce ne pot servi de argumente, dar cari nu sunt scoase din obiectul însuși. Astfel se poate proba adevărul unei cauze priu: legi, s von (faima), jurământ, martori, torturi, etc. [D.]

Loch, (marină), instrument care indică viteza bastimentului în mare. Gradația este în unități numite *noduri*, (14/62 m., adică $\frac{1}{150}$ din mila marină); uodurile sunt împărțite în decimi. Pe vasele de comerț și chiar de război sunt acum L. mecanice, cari înregistrează automatic numărul de învîrtiri ce face o elice atașată de o saula lăsată în continuu în mare la pupa vasului; din numărul învîrtiturilor elicei se deduce viteza vasului. În fine pe vasele de război sunt și L. electrice, cari printr'un telefon, dau iarasi numărul învîrtiturilor elicei. [Constant B.]

Lochos, (*grec.*) diviziune militară la Sparta; armata spartană era împărțită în secl. V a. Chr. în 12 lochii, comandate fiecare de câte un lochogos. Efectivul nominal era de 500 bărbați pentru fiecare L. [Caion.]

Locke, John, renumit filosof englez, n. 1632 în Wrington lângă Bristol; și-a făcut studiile în Westminster și Oxford în științele naturale și în medicină, † la Oates în 1704. Scrierile lui au fost publicate într'o ediție completă în 9 tom. la Londra în 1835, iar scrierile filosofice ale lui la 1854 în 2 tom. Între aceste cea mai însemnată este *Essay concerning human understanding* (Încercare asupra rațiunii omenești), în 4 cărți. În ea se cuprind vederile lui filosofice, cari pe scurt se pot formula în următoarele: Nu sînt idei înăscute; sufletul la început este tabula rasa. Toate cunoștințele noastre își au originea în experiență și le cîștigăm parte prin senzațiuni sau percepțiunea externă, parte prin reflexiune sau porcepciunea internă. Ideile ce le avem sînt sau simple (elementare) sau compuse (complexe). Pe aceste le formează intelectul prin combinare din cele simple. Cele compuse se refera în însușiri (modi), la substanțe și la relațiuni (cele trei categorii ale lui L.). Ideile simple sînt reale și complete, cele compuse necomplete. Existența lui Dumnezeu susține L. prin argumentul cosmologic: Principiul său moral este fericirea. Prin *Essay*, L. a devenit întemeietorul empirismului psihologic și înaintemergetorul lui Kant. În afara de filosofia propriu zisă, L. prin tratatele sale asupra regulii civile caută sa întemeieze în mod teoretic liberalismul politic; prin scrierea sa despre raționalitatea creștinismului se face apărătorul toleranței religioase, iar prin scrierea asupra educației deveni parintele vederilor pedagogice ale lui Rousseau (pron. Russo) și astfel al pedagogiei moderne. (Cf. Uiberweg, *Gesch. der Phil.* III, 106; Thilo, *Gesch. der Philos.* II, 79.) [Pl.]

Lock-out, (*engl.*) contra-grevă a patronilor față de aceea a uvrierilor. Se încuie ușile, se închid atelierele, iar lucrătorii greviști sînt dați afara cu gramada. [Nig.]

Locomobil, o mașină transportabilă cu vaporii.
Locomotiva, o mașină cu vaporii, ce se mișcă prin puterea vaporilor săi pe o cale făcută din raliuri (șine). v. art. Mașine cu vaporii.

Locotenent, al doilea grad ofiteresc, care urmează după sublocotenent. L. ține locul comandantului sau (capitan), când acesta lipsește.

Löcse, v. Leutschau.

Locțiitor, sau *locotentent*, cel care înlocuiește pe un altul într'o demnitate sau funcțiune oarecare. *Locțiitor de Domn* e acel care înlocuiește pe principe sau rege, când un război, sau ori ce

altă cauză împiedecă pe acesta de a-și exercita autoritatea, sau când lipsește un titular. În Franția în diferite timpuri au existat titlurile de: lieutenant du roi, lieut. général; lieut. civil, lieut. criminel, lieut. général de police. (v. și art. Locotenent.) [L.]

Locuința, v. Casa.

Loculețe, sat în Rom., v. Glodeni.

Loculicid, (botan.) se numește delibescența unui fruct matur plurilocular, când fiecare loje a lui se creapă pe la mijlocul ei și în lung, ca sa iasă semința; s. e. fructele de Bame, Bumbac, ș. a.

Loculus, (botan.) *loje*, cavitați simple ori multiple, ce se găsesc în interiorul ovarului, auterei, fructului, ș. a. (v. și bilocular).

Locusteanu, familie boierească, originară din părțile Olteniei, unde în vechime era printre boierii mai însemnați, dar mai pe urma deveni de importanță secundară. [L.]

Locusteni, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusa din 4 căt. cu 2655 loc. (Dicț. geogr. 1896); are 5 biserici și 2 școli.

Locustidae, (zool.) familie de insecte, din ordinul Orthopterilor, cuprinde *Lăcusta*, (*Locusta viridissima*). (v. art. Caiuț de iarba.)

Locuțiune, vorbire, modul de a vorbi.

Lodi, oraș în prov. ital. Milano, lângă Adda, 18,689 loc.; vechiu castel (acum casarmă); reședința episcopoească; fabricațiune de maiolica, comerțului mai ales cu brînză parmezan; aci a batut Bonaparte pe Austriaci la 10 Maiu 1796.

Lodicula, (botan.) paleola, v. Glumelula.

Lodoicea, *Labill.*, gen de plante din familia Palmierilor cu o singura specie în insulele Seychelles (Oceanul Indic). *L. Seychellarum Labill.*, ale carei fructe în comerț sunt cunoscute sub numirea de nuci de Seychelles sau cocos de mare. Fructele acestea ajung până la o greutate de 15 kgr. și sînt cele mai mari din câte se cunosc. Albumenul semințelor acestui fruct este comestibil, adstringent și se dice că ar avé și proprietăți afrodisiace. Din fibrele acestui rar palmier se țes o multime de obiecte de lux foarte delicate.

Lodomeria, odinioară, sub ducele Lodomer, provincie poloneză (slavă), parte mare situată unde este Volhiuia de astăzi, lângă riul Bug, cu reședința în orașul de astăzi Vladimir sau Volinskij. De present, după împărțirea Poloniei în 1772, împreună cu Galiția (v. ac.) a ajuns în posesiunea Austriei.

Lodz, (*Lodsi*), oraș în guvernământ rusopolon Petrokov, cu 314,780 loc. (1897); L. e numit și »Manchester polon«; industrie de lănării și bumbac.

Loess, roca, formată de o marga foarte fină, poroasă, compusa de graunțe foarte mici colțuroase, de quartz, argilă și carbonat de calciu. Caracteristic pentru L. sînt concrețiuni calcaroase, păpușe de L. L. e o formațiune eoliană (praf adus de vînturi), iar materialul în cea mai mare parte e nămol de ghețari. Fauna găsită în L. e cea caracteristică pentru stepe. L. ocupă în România o mare parte din Moldova, toată partea estică și în special sud-estică a câmpiei române, Dobrogea, și se întinde înspre est în Basarabia. Grație separațiunii sale verticale, L. formează pereți înalți, ca la Braila, Galaț, Fetesci, etc. L. e unul din cele mai fertile pămînturi, presinta însă inconvenientul de o peimeabilitate prea mare.

Lofö, insula în lacul Mălar în provincia Stockholm, cu castelul regal Drottningholm, clădit de Ecaterina Jagellonica, soția regelui Ioan III la începutul secl. XIII, e încungiuat de parc frumos.

Lofote, grupă de insule lângă coastele Norvegiei, lipsite de arbori, cu țărmuri stâncosi, selbatici; sînt cercetate mult de pescari.

Loga, *Constantin*, v. Diaconovici.

Loganiaceae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate-gamopetale, cuprinde vr'o 30 de genuri cu vr'o 350 de specii, răspîndite prin regiunile tropicale, puține cresc și în regiunile temperate, lipsesc însă cu totul în Europa și în Asia rusească. L. sînt plante erbacee, frutescente sau arbori și se divid în următoarele 2 triburi: I tribul *Gelsemieae*, din care menționam genul *Gelsemium* Juss., și II tribul *Euloganieae*, din care menționam genurile: *Spigelia* L., *Logania* R. Br. și *Strychnos* L.

[Z. C. P.]

Logarithmul (*grec.*) unui număr este exponentialul potenței (patrat, cub, etc.), la care trebuie ridicat alt număr (basa), ca să obținem numărul cel dintău. Prin urmare dacă $\alpha^n = a$, atunci n este logarithmul lui a cu privire la basa α . Totalitatea tuturor logarithmilor pentru aceeași basă formează o *sistemă de logarithmi*. Cea mai usitata sistemă de L. este cea calculată de Briggs (1624), a cărei basă este numărul 10 și ai cărei logarithmi se cuprind în tablele lui Vega (v. ac.) pentru numerii 1—10,000. Aici log. 10 = 1, pentru că $10 = 10^1$, log. 100 = 2, pentru că $100 = 10^2$, etc. Conceptul L.-lui se bazează pe al potenței (v. ac.). Cît pentru întrebuintărea L.-lor v. art. Table de logarithmi.

Loggia, (ital., pron loja), coridor deschis pe de una, două, ori trei laturi, al cărui plafon e susținut de pilastri. Renumite: *L. dei Lanzi*, din secl. XIV., *L. dell' Bigallo* în Florența, și L.-le lui Rafael în Vatican.

Logiard, district protopesc în diecesa rom. gr.-cat. a Gherlei (cott. Sölnoc-Dobăca), compus din 12 parochii și 7 filii cu 9232 suflete.

Logica, știința care constată și sistematizează legile pe cari trebuie să le pazească gîndirea noastră pentru stabilirea adevăratelor raporturi dintre lucruri. Cum aceste raporturi se urmaresc de deosebite științe, L. s'ar mai pute dice că e în acest sens știința științelor. *Logica e inductivă și deductivă*. L. *inductivă* cuprinde studiul legilor dupa cari trebuie să ne conducem, pentru ca din observarea faptelor de experiența să formulăm adevărul în privința realității lor. Cea *deductivă* cuprinde studiul legilor pe cari trebuie să le pazeasca gîndirea noastră, pentru ca din adevăruri odata admise să stabilească noi adevăruri. Logica deductiva a constituit pînă în ultimul timp toata L., și se mai poate defini: știința care stabilește regulile formale pentru argumentare (cf. Maiorescu, Logica), sau știința acordului gîndirii cu ea însăși.

În acest înțeles L. cuprinde două cercetări (aceleași cercetări s'ar pute deosebi și la cea inductivă): «una desface elementele din cari se compune argumentarea, analizează pe fiecare în parte și le arată raporturile lor parțiale între olaltă după cum resulta din analiza facuta. Aceasta se numesce L. *elementară sau analitică*. Cea-

laltă studiază împreunarea acestor elemente în actul cugetării și arată deosebitelile căi pe cari apuca inteligența, pentru a resfrînge convingerea dobîndită despre unele idei asupra altora și se numesce *metodologie* la L. *simțică*», (Logica, Maiorescu, p. 14).

Logic, ceea ce decurge sau pare că decurge în mod necesar dintr'o afirmație sau *situație* dată; ceea ce corespunde cu cerințele Logiceii. [Dragomirescu.]

Logodna, funcțiune sacră bisericească, premergetoare actului de căsătorie, sau de cununie, în care cei ce doresc a se căsători fac promisiune de căsătorie în viitor. La L. ca o întroducere la căsătorie, în semnul logodirei sau încredințării se schimbă inelele, și din timpul încheierii logodnei, cei logodiți se numesc: mire și mireasă.

L. la poporul rom. de regulă se face în prezența mai multor oameni, în casa miresei. După ce mirii s'au declarat în prezența parinților și a celor de față, că sînt învoiți a se căsători, tatal mirelui da miresei o sumă de bani ca căpară (arvună), precum și alte daruri, mai virtos o zgardă de taleri ori de gabini, cari primindu-le mireasa, se consideră (mirii) de încredințați. Dacă după aceea mirele n'ar voi să ia în căsătorie pe încredințata sa, pierde căpara și darurile, iar dacă mireasa ar strica încredințarea, părintele fetei trimite îndoita suma primită ca căpara și darurile, prin un încređut al seu, parinților mirelui. L. se face priu preot sau la încredințare în casa miresei, sau în biserică după tipicul bis.

Logofet, (*Mare L.*), demnitate boierească a țerilor române, echivalend cu cancelarul din occident. Titlul e împrumutat de la Byzantini: $\Delta\sigma\phi\theta\epsilon\tau\iota\varsigma$, demnitate care renase chiar după caderea imperiului, pe lângă patriarhie. În Moldova, L. era întăuul boier, president al divanului. El făcea și încheia documentele princiare, întarite cu țidula domnească, pe care o purta totdeauna cu dînsul. În urmă era un fel de mare judecător în Valachia, iar în Moldova avea afacerile dinlăuntru, întocmai ca les grands chancelliers din apus. Nu trebuie a se confunda marele logofet cu simplul *logofet*, care era de mai multe categorii; astfel: L. al doilea și al treilea, apoi L. de divan sau scriitor de documente; în fine L. simplu, titlul onorific ce se da boierilor ce stau la țeară, și care, lucru demn de notat, era un titlu încâtva ereditar. [O. G. L.]

Logograf, nume dat celor dintău prosatori greci în opoziție cu poeții. Basmele și narațiunile culesse și păstrate de acești scriitori vechi au format basa epopeei istorice la Greci. (Cf. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum* I, 1841 și 1847.)

Logograf, enigmă sau găcitoare, compusă din diferite litere sau silabe, cari prin variata adăugere sau emitere dau și înțeles variat. [*]

Logojana, dans pop. rom., se joacă în cerc de mai mulți jucători. Fiecare ficior joacă cu două fete, una la dreapta și alta la stînga, pășind doi pași înainte cu piciorul drept, și doi pași înderet cu piciorul cel stîng; la început rar, iar mai apoi des, tot în modul arătat. Saltările sînt cam tot ca și la Ardeleana, dar se fac tot înainte și unii după alții.

Logomachia, (*grec.*) disputa sau cearta dintre două persoane despre un lucru, asupra căruia în fond sînt de aceeași vederi, dar nu se unesc din pricina deosebirii terminilor ce întrebuintează. Ceartă de vorbe.

Logopathia, (*grec.*) ori ce defect în vorbire, care se descopere când cineva este silit să întrebuinteze în mod sucit și întortochiat gândirile sale, dealtminteri corect formate. [Pl.]

Logos, (*grec.*) original: cuvînt, dicțiune, apoi cugetare, noțiune, rațiune. Nu mai puțin se întrebuintează acest termen pentru manifestațiunile rațiunii și ca numire pentru personificarea înțelepciunii divine. În Rig-Veda Logos este manifestarea dumnezeirii, înțelepciunea lui Djeu. În Zendavesta este puterea creatoare a ființei supreme necreate. Tot aceste însemnări le are L. și în filosofia grecească. În filosofia neoplatonică, mai cu samă la Philo, L. este identificat cu Messia cel promis și așteptat, puterea lui Djeu, mijlocitorul între Djeu și lume, fiul unul născut și etern al lui Djeu, strălucirea perfecțiunii dumnezeiesci. Pentru creștinism, pe baza cuvintelor din evangelia lui Ioan c. I, v. 1, L. este cuvîntul lui Djeu. Messia cel promis, care într-un început era la Djeu și Djeu era cuvîntul; prin care toate s'au făcut și fără de dînsul nimic nu s'a făcut, ce s'a făcut; este Cuvîntul, care trup s'a făcut și s'a sălășluit între noi. Pe temeiul acestor cuvinte sfinții părinți ai bisericei, vorbind de L., înțeleg totdeauna a doua persoană din Trinitate, pe Fiul lui Djeu, pe Isus Christos. Cf. Heinze die Lehre von Logos, 1872; Harnack Dogmengesch. I. [Pl.]

Lohengrin, în mitol. celtică fiul lui Parsival, cultivatorul sfîntului blid, numit Graal (v. ac.). Era un erou trimis de regele Artus, călătoria prin aer pe o luntriță, la care era prinsă o lebedă, grăbesce în ajutorul Elsei, fetei principelui din Brabant, onoară pe inimici și o ia de soție, dar fiind-că aceasta l-a întrebat, de ce origine e, o părăsesce și se reintoarce la Graal. Germanii mai amplificănd mitul, din materia lui au compus epopeia și operă. [Atm.]

Loialitate, (*franc.*) și mai bine *Lealitate*, sinceritate, buncredință, cinste.

Loialități, Insule, (*Loyalty*), grupă de insule în Oceania, spre est dela Caledonia nouă, 2743 km². cu 13,174 loc.; descoperite la 1795; în posesiunea Franței.

Loir, rîu în Franția, 310 km. lung, se varsă în Sarthe. *Departamentul L.-et-Cher*, 6420 km². cu 280,358 loc. (1891); în partea sudică a lui se afla ținutul neroditor numit Sologne; 3 arondism., capitala Blois.

Loire, cel mai mare rîu al Franței, izvoresce în Cevenni, curge spre nord până la Orléans, apoi o ia spre vest și se varsă în Oceanul Atlantic la St.-Nazaire; 1002 km. lung. (760 km. navigabil); basnul 115,146 km². E legat prin canale cu Saône și Seine. Afluenți: Mayenne, Allier, Cher, Vienne, Sèvre, etc. *Departamentele*: L., 4798 km². cu 616,227 loc. (1891), 3 arondism., capitala St.-Etienne; L. *superior*, 5000 km². cu 316,735 loc., 3 arondism., capitala Le Puy; L. *inferior*, 6979 km². cu 645,263 loc., 5 arondism., capitala Nantes.

Loiret, afluent pe stînga al rîului Loire în Franția. După acest rîu s'a nunit *departa-*

mentul L., 6812 km². cu 377,718 loc., 4 arondismente, capitala Orléans.

Loiseleuria Desv., (botan.) gen de plante din fam. Ericaceelor, trib. Rhodoreae. Cuprinde o singură specie: L. (*Asalea*) *procumbens* Desv., un arbust pitic, ce crește în Alpii Europei și Americii și în regiunea boreal-arctică. [A. Pr.]

Loja, locuri în teatru, în formă de cabine așezate în jurul sălei de spectacol, separate una de alta, și așezate pe un rând sau pe mai multe rânduri suprapuse. O L. conține dela patru până la opt scaune și mai multe. L. de lângă cortină se numesc *avanscene*. În unele teatre sînt așezate și L. pe scenă, în dosul cortinei principale, cari se numesc L. pentru artiști.

v. și Art. Francinaçon.

Loki, în mitol. nordgermană unul din cei 12 zei de frunte, cauza tuturor relelor din lume, și anume zeu al focului mistuitor. Cu muierea Signy a avut fiu pe Wali și Narwi, dar cu uriașa Angurboda a avut trei urmași grozavi pe Fenriswolf, Iormgandr și Hel. L. cu Odin și Aegir formează trinitatea mitologică și anume Odin e aerul (Zeus, Iupiter), Aegir e apa (Poseidon, Neptun), iar L. e focul (Hephestos, Vulcan). [Atm.]

Lokrii, (*grec. λοκροί*), locuitorii provinciei eline antice *Lokris* (noțiune geografică, căreia nu i-se pot fixa sigur granițele). L. aparțineau familiei mari eline, descendenți ai lui *Lokros*, nepotul lui Amphiktyon. Nu au avut nici un rol în istoria elină.

Loligo, (zoolog.) v. Calmar.

Lolium L., (botan.) gen de plante din familia Gramineelor (v. ac.), sînt ierburi anuale sau perene, ce se găsesc în Europa, Africa și Asia. Mai cunoscute sînt: *Raygrasul englez* (L. perenne L.), iarbă de mare valoare nutritivă, numită de popor *Zizanie* și *Osigă*; și *Raygrasul italian* (L. italicum A. Br.), crește mai înalt decît R. englez și are spic mai rar, dureaza numai un an, pe cînd cel dintăiu 4—6 ani.

Lollarđi, sectă eretică lașita în Anglia în secl. XIV, care urma învățăturile lui Wiclef (v. Wiclefiți).

Lom, doi afluenți pe dreapta Dunării în Bulgaria; cel mai mare e în Bulgaria estică și se compune din Bjelji- și Cernij-L., cari izvoresc în Balcani; se varsă în Dunare la Rusciuc. Celalalt curge prin Bulgaria nordică și se varsă la Lom-Palanca.

Lom-Palanca, capitala districtului L. în Bulgaria, pe malul Dunării, 8564 loc. (1888), cu port fluvial și fortăreață; emporiu comercial al Bulgariiei vestice.

Lomani, riu lateral al Congolui, se varsă în acesta în partea stîngă. La Livingstone ocura sub numirea *Young*. Pe țărmurii lui locuiesc popoarele Vatva, Varinga și unele seminții de pitici. (Cf. Stanley, *Durch den dunklen Weltteil*. Leipzig, Brockhaus, 1891.)

Loman, (ung. *Lomány*), com. mică în Trans., cott. Sibulului, cu 1143 loc. (1891) Români.

Lomatogonium A. Br., (botan.) sinonim cu *Pleurogyne* Eschsch. (v. ac.).

Lombard, în veacul de mijloc era un stabiliment autorizat prin unele orașe, mai ales priu cele italiene, de a acorda împrumuturi pe amanet. În timpurile de față, prin occidentul Europei,

Munții de pietate au înlocuit stabilimentele de felul acesta. Tot în evul mediu era usitat cuvântul **lombardzi**, ca nume generic sub care se designau toți Italianii stabiliți în Franția și în Germania, pe unde aceștia faceau aproape exclusiv comerț și în special comerțul cu metalele prețioase și cu produsele alimentare de prin India. Lombardzii fură cei dintâi, cari introduseră comerțul de bancă în Franția. În curând numele lor deveni sinonim cu cel de Ovreu și de canatar, și nu odata fură persecutați ca și Oveerii. O stradă a Parisului purta numele de **rue des Lombards**, stradă, care multa vreme a fost centrul financiar al capitalei franceze. Prin secl. XVI bancherii lombardzi disparura din această stradă și fură înlocuiți prin meșteșugari de diferite bresle.

Sub **Lombard** astăzi se înțelege de comun un **împrumut pe amanet** de efecte (Imprumut sau avans pe efecte) sau de inafuri (Imprumut pe produse).

Lombardia, provincie în regatul Italiei la nord. Numita așa după Longobardzi, cari 568 au întemeiat regatul L. Cucerită de Carol c. M., a fost încorporată la regatul franc, 961 ajunse sub dominația imperiului german. Trecând dela un stăpân la altul, 1797 Napoleon face din ea **republica cisalpină**, iar 1805 e încorporată regatului italic. Prin pacea dela Paris (1814) și Viena (1815) o parte mare a ei revine iarăși Austriei împreună cu republica venețiană sub numele: **regatul lombard-venețian**. Pacea dela Zürich (1859) o restituie definitiv regatului Italiei. E hotărnică de Elveția, Tirol și Piemont; teritoriul 24,205 km². cu ca. 3.957,261 loc. E împărțită în districtele administrative: Bergamo, Brescia, Como, Cremona, Milano, Mantova, Pavia și Sondrio. Sub Romani era »Gallia Transpadana«.

Lombok, una din insulele Sundeale mici (Asia), 5435 km². cu 300,000 loc. Vulcanul Rengiani e de 3542 m. înalt. Capitala Mataram; e în posesiunea Olandei.

Lombroso, Cesare, n. 1836 în Veneția, profesor de boalele mintale la Pavia, în urma director al unui asil de nebuni din Pesaro, etc. profesază actualmente la Turin, bucurându-se de o reputație universală, deși discutată în toate colțurile lumii. Agitator îndrăzneț, muncitor harnic, L. a atacat problemele cele mai capitale ale Biologiei, Antropologiei, Psihologiei, Sociologiei, Jurisprudenței, Medicinii, etc., lasând în toate domeniile urme netagadabile și aducând în toate contribuțiuni importante. Printre lucrările cele mai importante ale lui L. merita o mențiune specială **Omul criminal** (1875) și **Omul de geniu**. Pentru prima oară asemenea chestiuni biologice au fost agitate cu o argumentație solida, și dacă vremelnică și șubredă glorie a celor omenești va face sa se lase uitarii numele lui L., aceste lucrări îl vor supraviețui totdeauna. Nu ca foud, ca documentație științifică, dar ca unul ce a sciuit pune bine problema, ce a sciuit sa o faca discutata. La activul lui L. merita a fi citat și direcția data de el studiilor antropometrice și mai ales nișcarea colosală provocata de el în lumea științifică prin cercetarile sale antropometrice. Prin revistele și bibliotecile ce inspira sau conduce (Archivio di Scienza Penali; Bibl. di Anthropol., etc.), prin numeroșii elevi ce a format L. va lasa un loc

în știința noastră cu toată superficialitatea multora din scrierile lui. Ce bine ar fi fost ca L. să nu parăseasca spiritul științific, ce il arată la începutul carierei sale, când atrasese, deși tânăr, chiar atenția lui Virchow. Ceea ce lipsește lui L. e de multe ori absența acestui spirit științific, pe care adeseori îl neglijeaza pentru a căde la nivelul unui gazetar ordinar. Psihologia are dela el contribuțiuni serioase asupra durerii la omul normal și nebun, în cele două sexe, studii începute încă din 1875. Printre elevii lui, cei mai de samă dintre Italiani, e de citat: Ferrero, Ottolenghi, Roncoroni, etc. Lucrările lui sânt traduse în toate limbile și numele lui e cunoscut poate prea mult și mai ales prin lucrările lui secundare și după citații de a tieia sau a patra mână. [Vaschide.]

Lomnitz, pisc în munții Tatra la nord-vestul Ungariei în cott. Scepuș, 3264 m. înalt (al doilea dupa înălțime). Urcarea lui recere timp de 5 ore.

Lomonosov, Mihail Vasilevici, poet liric, n. 1711 în satul Denjoskva, † 4 Apr. 1765 în Petersburg. Fu de pescar sarac. A studiat în Petersburg, Marburg și Freiberg. 1745 prof. de chimie, 1764 consilier de stat. El a scris prima gramatică rusească sistematică, prin care a scos limba vie rusească de sub tutela limbii bisericesci slavone. Op. compl. i-le-a publicat Acad. rus. din Petersburg (1803) în 6 vol. [t.]

Lom Palanca, v. Lom.

Lomsha, (Lomža), guvern. rusec în partea nordica a Poloniei ruseci, marginaș cu Prusia estică. 12,087 km². cu 613,792 loc. agricultori și economi de vite; industria e reprezentată prin 160 fabrici. Solul în mare parte e mlaștinos.

Lóna, comuna în Trs., v. Luna.

Lonchidit, v. Marcasit.

Lonchitis L., (botan.) gen din familia Polyodiaceelor, semănând mult cu Pleris, cu vr'o 5 specii din regiunile tropicale și subtropicale; **L. pubescens** Wild., originar din Africa tropicală, se cultivă în florarii; alte specii **L. hirsuta** L. din Brasilia, **L. occidentalis** Bak. din Africa tropicală și Madagascar, etc. [S. Șt. R.]

Londonderry, port al Irlandei, oraș cu 29,165 loc., face un comerț important mai ales cu Liverpool.

Londra, (**London**), capitala imperiului britanic, și cel mai important emporiu comercial al lumii, situata pe ambele maluri ale râului Themse, ocupând un teritoriu de 305 km². cu 4.433,018 loc. (1896), dintre cari vr'o 100,000 straini: Germani, Poloni, Ruși, Francezi, etc. Socotind și suburbiile »Marea-L.« cuprind un areal de 1792 km². cu 6.291,677 loc. (1897). Partile principale ale orașului sânt: 1) **City**, simburile L.-ei, sediul comerțului universal, cu 37,705 loc. 2) **Westend**, cu strade largi, regulate, reședința oficiilor mai înalte și a lumii elegante; ambe aceste părți sânt dela Themise spre nord. 3) Partile situate în sudul Themsei (Southwark, Lambeth, etc.) sânt centrul industriei de fabrici și manufactura. 4) **Ostend**, de-a lungul portului pe țărmul nordic al râului, e centrul comerțului maritim. 5) **Nordend**, format în deceniile din urmă prin anexarea mai multor comune. L. e împărțită în 28 cercuri electorale și trimite în parlament 59 deputați. **Stradele** principale (în total 11,000) pornesc dela bancă spre Westminster, dela Themisa

și dela biserica Sf. Paul. L. are 48 parcuri și grădini publice, între cari Hydepark, James-, Green-, Regentpark cu grădina botanică și zoologică; 34 piețe, 80 Squares, 19 poduri peste Themse (podul Tower 805 m., podul L. cu 5 arcuri, etc.), tuneluri de tren ordinar și electric pe sub Themsa. *Zidiri* principale: rezidența regala (mai năiute Buckinghamhouse); palatul St.-James, rezidența de mai năainte, cu pinacotecă prețioasă; Whitehall; palatul Kensington (colecție de picturi din școala bizantină, italiană, germană și olandeză a secl. XIV—XVI); Apsley House (numeroase opere de artă); Bridgewater House (pinacotecă renumită); palatul Westminster (casa parlamentului, zidit 1837 în stil gotic; bogat în opere de artă) și Westminster Haal, o uriașă sală în stil gotic; în Whitehall sânt mari edificii publice (guvernul, tesaurul, admiralitatea); Burlington House (reședința reuniunilor științifice); Tower (veche fortareată lângă Themse, cu arsenal, camera clenodiilor, etc.); palatul de cristal sau al industriei (zidit 1851, cu obiecte de artă, parc, artificii de apă, etc.); institutul imperial (muzeu indic, expoziție colonială); bursa; 55 teatre, 3 mari sale pentru musică; 8 iuchisori. Bisericele nu au însemnătate arhitectonică, mai importantă e catedrala Sf. Paul, zidită 1675—1710 în formă de cruce, apoi abația Westminster (locul de încoronare și înnormentare al regilor; numeroase monumente ale bărbăților renumiți). *Monumente* sânt 86, între cari: Prințul Albert (53 m. înalt), Waterloo, Wellington, York, Nelson (59 m.), acul Cleopatrei, etc. *Institute științifice și de artă*: University College și King's College pentru cualificația academică; 10 școale teologice, academie militară, școală de marină, colegiu oriental, institut politehnic, 11 școale de medicină în legătură cu spitale, 2 școale de medici veterinari, 11 seminarii de învățători, institut tehnic; muzeul britanic (zidit 1823—57, cea mai bogată colecțiune din lume: bibliotecă de 16 milioane tomuri, 40,000 mannscripte, opere de artă, pinacotecă, antichități estindice, chineze, assiriene, egiptene, etc.); societăți savante (Royal Society, societăți de astronomi, geografi, zoologi); academiile de arte, numeroase muzee, 3 școale de musică, numeroase școale medii și poporale (parte confesionale, parte neconfesionale); în L. apar 786 țiare și reviste. *Institute de binefacere*: societatea biblică, 92 societăți de misiuni, asile de copii găsiți, 147 spitale, 12 sanatorii, 38 asile pentru săraci, 24 asile pentru cei fără locuință, 11 școale pentru săraci. În L. sânt 180 chiburi. Poliția numeră 15,000 oameni. *Industria* e înfloritoare: 110 mari stabilimente de berărie, fabrici de zahăr, șantier, tipografii, fabrici pentru mărfuri de mătasa, aur, oțel, argint, lână, bumbac, instrumente, șelării, sticla. *Comerțul* L.-ei e neasemenat mai mare fiind $\frac{2}{3}$ din întreg comerțul britanic; el e ajutat de: Banca Angliei (fundată 1694, capital 14.553,000 livre sterl., dividendă 9%), apoi 224 bănci și case de bancă; Clearing House, bursa regală, bursa pe acții și alte burse speciale, 14 bazaruri, 8 docuri (cele mai mari din lume, toate proprietate privată), societăți de navigațiune, de comerț și asigurare. Importul în 1897 a fost în valoare de 151.209,683 livre sterl., exportul mărfurilor britanice a fost în valoare de 49.851,251 livre sterl.

Flotila comercială a L.-ei în 1897 a numerat 2735 vase de 1.622,720 tone reg. În port au întrat în același an 10,939 vase de comunicația internațională, au ieșit 8166, în comunicația litorală au întrat 44.197 vase. *Comunicațiunea* în oraș se mijlocează prin o mare rețea de căi ferate (unele suterane, altele pe deasupra cașelor, 15 gari principale), tren electric suteran, tramvaiuri, vaporase pe Themse, 2400 omnibuse, 11,000 birji ($\frac{2}{3}$ Hackneys cu 2 roate); lumina de gaz și electrică, apaducte, canalisație (făcută 1859—75, costând $4\frac{1}{2}$ milioane livre sterl., lungimea canalelor 4000 km.).

L. (*Londinium*), deja pe timpul Romanilor era oraș însemnat, Constantin cel Mare îl provău cu ziduri, 604 deveni reședința episcopescă, 886 fū întarit de Alfred cel Mare, 1210 primi dela regele Ioan bazele coustitutiiei sale de ađi. Pe timpul Elisavetei luă mare avânt. 1665 fū băntuit de ciumă, care seceră vr'o 70,000 oameni, 1666 arseră 32,200 case. Cu toate acestea populația L.-ei crescū mereu; la 1660 avea 500,000 loc., la 1861 inșa 2.803,989 loc. **Londres**, (franc. pron. longdr), specie de țigari mici havanna.

Longfellow, Henry, (1807—1882) poet american, n. la Portland, în statul Maine. Publică unele poezii ca student. În 1835, după o călătorie de 3 ani în Europa, se făcū renumit priu romanul «Otre niere». Fū profesor de literatură până la 1854 în Cambridge, uudo niuri în 1882. Opere: Proșă 3 vol., Poezii 4 vol. Boston, 1867. Se distinge mai uult prin înălțimea și originalitatea cugetărilor.

Longimetria, aceea parte a geometriei, care se ocupă cu sisteme de puncte așezate în linie dreapta.

Longinus, general roman din a doua expedițiune contra lui Decebal și prieten intim al lui Traian, atras de cătră Decebal în cursa, regele Dacilor se gândeasa a se folosi de prizonierul său, trimițând împăratului roman răspuns, ca dăca nu se va retrage împreuna cu oastea sa din Dacia, ucide pe Longinus. Generalul roman cruță însă pe Traian, sinucigându-se și astfel dejucând planurile lui Decebal. [Caion.]

Long Island, (pron. -alend), 1) *L. v. Yuma*, una dintre insulele Bahama. 2) *L.*, (ind. Pamanock) insulă la litoralul statelor New-York și Connecticut, în forma de peșce; 3780 km²., cu 1.029,097 loc. (1890). Are numeroase stabilimente balneare, între cari cel mai de frunte e Coney Island. Capitala Brocklin. 3) *L.-City* (pron. sitti), suburbii al orașului New-York, 30,506 loc.

Longitudine, depărtarea unui loc dela primul meridian; se numiera dela primul meridian spre est (*L. estică*) până la 180° și spre vest (*L. vestică*) iarăși până la 180°.

În *astronomie* se numesce L. arcul eclipticei cuprins între cercul de latitudine al unei stele și între punctul equinoctial de primavară; uughiu, ce-l formează acuatorul cu orizontul, se numesce înălțime aequatorială.

Longobardi, mai bine *Langobard* (sau dela barba sau dela un fel de secure pentru resbou), populație mică din neamul Suevilor, care traia în Moravia pe la 455. 493 bat pe Heruli și ocupa locul lor la Dunare. Iustinian îi asnute asupra

Gepișilor, 568 trec Alpii, aliați cu 20,000 de Saxoni conduși de Alboin (561—573) și în câțiva ani supun Italia nordică și centrală. Milanul singur resistă 3 ani și Alboin îl făcând capitala regatului. El fu omorât de soția sa Rosamunda, pe care o constrinsese sa bea din craniul tatalui ei, Cunigund, regele Gepișilor. *Kleph*, cel ales dupa Alboin iar fu ucis și pe timpul minorității de 10 ani a fiului sau *Authari* (574—590), 36 de duci avură puterea, fiind mai însemnați cei din Friaul, Spoleto și Benevent. *Authari* a dat legi, a regulat drepturile ducilor și a înlesnit amestecul L.-lor cu Romanii. Veduva sa Teodolinda luă barbat pe *Agilulf* (590—615), care susținu catolicismul ca și predecesorul sau. L. erau mai înainte ariani. *Adelwald* (615—24), fiul lui *Authari* inebuni și-i urmă cumnatul său *Ariovald* (624—36), apoi *Rothari* (636—52), ridicat de veduța lui *Ariovald*, care a fost bun rege. Fiul său *Rodoald* (652—53) fu omorât, și veni ca rege *Aribert I* (653—61), nepotul Teodolindei și al lui *Agilulf*. Fiii lui certându-se după moartea tatalui lor au fost chemați de *Grimoald*, ducele Beneventului, ca să-i ajute, unul a fost însă ucis, altul alungat și *Grimoald* ales rege (662 până 672), sub care catolicismul ajunsese religiuena domnitoare. Fiul său minor pastră numai Beneventul, pe când L. alesera pe *Berthari* (672 până 690), fiul lui *Aribert*. Dupa acesta urmă fiul său *Kunibert* (690—703), care a purtat lupte civile, a lasat un fiu minor, *Liutbert* (703—704), înlaturat de *Ragiubert* și de fiul acestuia *Aribert* (704—712). Protectorul lui *Liutbert*, *Ausprand* (712—13), vine cu ajutor din Bavaria și se face rege, dar dupa trei luni moare și lasă pe fiul său *Liutprand* (713—44), ale carui aspirațiuni se întindeau a uni întreaga Italia într'un stat. Papa Grigore II i-se opunea, și el se alia cu exarcul grecesc, pe când papa chemă în ajutor pe Carol Martel, a carui moarte întârziă planul papei. *Rachis* (744—49), se arată fără energie, de aceea L. îl depusera și aleseră pe fratele său *Aistulf* (749—56), ale cărui atacuri contra Romei silira pe papa Stefan II să ceară ajutorul lui Pipin. Acesta făcând 2 expediții în Italia și sili pe L. a-i recunoasce supremația. Dupa *Aistulf* urmă *Desiderius* (756—774), care iritat că fata lui fusese alungata de soțul ei, Carol cel Mare, primi pe veduța lui Carloman, *Gilberga*, cu copiii ei și impunea papei să-i ungă ca regi franci. Carol veni cu o armata și asediă Pavia, pe care o sili să-i deschidă porțile dupa 7 luni; apoi luă pentru el coroana regilor longobardi, și în urma rescoalelor desființă constituțiunea longobardă și întroduse pe cea francă. L. disparură în poporul italic.

Longos, scriitor grec din secl. V, autorul basmului idilic *Poimenica* (lat. *Pastoralia*), în care descrie foarte frumos aorul lui *Daphnis* și *Chloe*. (Hercher, *Scriptores erotici graeci*. Lipsca, 1858.)

Longton, oraș în cott. Stafford din Anglia. Acest oraș este însemnat prin fabricile ce are. În 1891 avea 34,327 loc.

Longwood, maieriște pe insula St. Helena; aci a trait Napoleon I 1815—21.

Lonicera L., (botan.) gen de plante lignoase din fam. *Caprifoliaceelor*, trib. *Lonicereae*, cu flori monosimetrice și bace solitare sau gemene. Cuprinde până la 80 specii boreal-temperate,

puține tropicale. Dintre speciile mai frecvente la noi remarcam: *L. Xylosteum* L. și *L. nigra* L., ambele plante montane, aceste precum și altele asemănătoare s. e. *L. tatarica* L. etc., dar mai ales *L. Caprifolium* L., o specie cățărătoare, se cultivă adese ca plante decorative rustice, cunoscuta sub numirea «caprafoiu». [A. Pr.]

Lónyay de Nagylónya și Vásáros Namény, familie nobiliară maghiară. Regele Bela I 1061 reazăză pe Gurg (George) de Lona în toate posesiunile sale. Bela IV 1245 confirmă lui Ladislau L. toate posesiunile donate familiei de Bela I. Nanes de Berencze și Iacob comes de Loinia se consideră de întemeietori ai familiei.

Lónyay Menyhért, om de stat magh., n. 6 Ian. 1822, † 3 Nov. 1884. 1839 ia doctoratul în filosofie. Conuit. Bereg îl alege deputat la dietele din 1843, 1847, 1848. După revoluție se refugiază la Paris; se reîntoarce 1850 și desvoaltă activitate rodnică pe terenul economic. E unul dintre întemeietorii societății »Első hazai biztosító társaság«, al societății de asigurare mutuală »Pannonia«, al institutului de credit agricol »Magyar földhitelintézet« ș. a. Serie în Pesti Napló și în Budapesti Szemle. 1858 membru al academiei magh.; 1865—67 alături cu contele Iuliu Andrassy lucra pentru încheierea pactului. În cabinetul Andrassy e ministru de finanțe până în 1870, când fu numit ministru comun de finanțe; 1871 primesce rangul de conte; Dec. 1871 e numit ministru-president al Ungariei, dar în Dec. 1872 abdică. La îndemnul lui L. s'a ținut în Blaj, 1872 (17 Iunie și 3 Iulie) o conferență, convocată de mitropolitul Vancea, la care a participat G. Barișiu, E. Macellariu și Dr. Ioan Rațiu; în această conf. s'a compus un scurt memoriu, care cuprindea condițiunile, sub cari credeau membrii acelei conf., că s'ar pute satisface dorințele justo ale națiunii române. Dela 1877 L. se retrage la domeniul din Szt. Lőrincz și se ocupă mai mult de economie. A scris operele: *A Banküggyről*; *Az Adóreformról*; a Regale-megváltásról. Augustin Trefort i-a ținut vorbirea comemorativă în academia magh. 31 Maiu 1885.

Lopata, (marina) ramă.

Lopătari, com. rur. în Rom., j. Buzău, situată pe ambele maluri ale râului Slănic, pe un teren foarte muntos și bogat în minerale, precum: sare, gips, fier și ape sulfuroase; com. e formată din mai multe căt. cu 1250 loc. (Dict. geogr. 1892), cari se ocupă mai mult cu lemnăria; are 1 bis. și 1 școala.

Lopătea, numele vulgar al plantei *Lunaria rediviva* L. (v. ac.).

Lope de Ruede, v. Rueda.

Lope de Vega, v. Vega Carpio.

Lophiodontii, fosile de nisce mamifere, asemnenea cu tapirii.

Lophodermium Chev., (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete, familia Hypodermataceae, cu peste 30 specii cari traiesc pe frunze uscate sau vii de Stejar, Păducel, Conifere, pe tulpini de Graminee; așa e *L. Pinastris* Chev., de pe frunzele Coniferelor, *L. arundinaceum* Chev., pe frunze și tulpini de Festuca, Poa, Secale, Triticum, ș. a. [S. Ș. R.]

Loranthacee, (botan.) familie de Dicotiledonate, ouprindând plante lemnoase, rar ierboase, în majoritatea lor parasite sau semi-parasite pe

arbori, în interiorul cărora introduc haustori (v. ac.). Cele peste 500 specii din această familie sînt mai ales tropicale. Familia L. se divide în 2 subfamilii: *Loranthoideae*, din care cităm ca genuri *Nuytsia* R. Br., din Australia cu o singură specie *N. floribunda* R. Br., nu e parasit; *Loranthus* (v. ac.); a doua subfamilie *Viscoideae*, genuri *Arceuthobium* M. Bieb., *Viscum* Tourn., *Phoradendron* Nutt. ș. a. [S. Șt. R.]

Loranthus L., (botan.) gen din familia Loranthaceae, cu vr'o 200 specii prin regiunile tropicale ale vechiului continent, puține extra-tropicale, toate parasite pe arbori, dar și cu mod de nutriție propriu prin frunzele lor verzi; florile sînt galbii, portocalii roșii sau verzi; fructul e bacciform sau drupaceu. Pe la noi crește pe stejar *L. europaeus* L., numit popular Visc de stejar, Mărgăritar. [S. Șt. R.]

Lorca, oraș în prov. span. Murcia cu 58,327 loc.; mine de argint, fabrici de salpetru și praf.

Lord, (engl.) titlu de noblețe englez. Înseamnă senior, stăpîn, domn, seigneur. Derivat dela anglo-saxonul »hlaforð«. Se da ca titlu parilor și în special baronilor, și prin extensiune fiilor nobili cu alte titluri. Cîteva înalte demnități poartă de asemenea titlul de lord: al admiralității, al finanțelor. Primarul Londrei, Dublinoi și Edinburg poartă titlul de »lord-mayor«, etc. Marele cancelar engl. poartă numele de *The lord High Chancellor*. [O. L.]

Lordosis, (med.) încovoierea înaintea a coloanei vertebrale. L. este numai arareori morb primar, mai des se asociază altor încovoieri ale spinării, cercînd a le compensa. Adese e și un fenomen al bătrîneții. Cf. și art. Kyphosis.

Lorelei, *Lurlei*, e numele unei stînci, între St. Goar și Oberwesel pe malul Rinului, de o înălțime perpendiculară de 132 m., periculoasă corabierilor și renumită pentru ecul ce produce. Dela 1861 trece prin ea un tunel lung de 367 m. După tradițiune e locuința unei nimfe sau dîne de apă, care prin farmecul cîntecului său atrage pe corăbieri și îi înecă. Numele ei se află și în vechile legende germane. În secl. XIII se credea, că aci s' a confundat comoara Nibelungilor. În secl. XVI și XVII se credea locuită de spirite. În literatura mai nouă e subiectul mai multor poezii, din cari cea mai frumoasă e a lui Heine, care pusă în musică deveni un plăcut cîntec popular. Seamăna cu vechia legenda a sirenelor. Un studiu despre L. a publicat »Familia« 1899, nr. 17 și 18, p. 193 și 210.

Lorena, *Lotaringia*, v. Alsația-Lorena.

Lorenzo, rîu, v. San-Lorenzo.

Loretin, sulfatul de iodoxichinolina C₉ H₄ IN (OH) SO₂ H. Un desinfectant puternic, putînd înlocui iodoformul. Se prepară din orto-oxichinolina și acid sulfuric fumant și productul obținut în urmă se iodurează. L. e o pulbere roșie-galbuie cristalină, greu solubilă în apa, alcool și eter.

Loreto, oraș în prov. ital. Ancona, aproape de Adriatică, 4134 loc.; renumit loc de pelerinagiu la biserica de aci, în care se afla »la casa santa«, casa Fecioarei Maria, pe care, după legendă, au adus-o ângerii la 1295 din Nazaret.

Lori, (*Stenops*), un gen de maimuțe, din ordinul Prasiimilor. Pe cînd genul *Maki* cuprinde maimuțe vesele, L. sînt trîndavi. Trăiesc în

India sudică și în Ceylon. Speciile mai însemnate sînt: *Stenops gracilis* și *Stenops tardigradus*.

Lorica, platoșă de metal, haină compusă din plăci sau solzi de un metal oarecare, haină pe care o purtau soldații Romani.

Lorient, capitala unui arondisment în departamentul francez Morbihan, oraș întarit, cu port și comerciu însemnat, 41,065 loc. (1891); însemnat port militar, arsenal, școală de navigație și de artilerie marină.

„L'Orient“, v. »L'Indépendance Roumaine«.

Loris-Meljikow, *Mihail Tajnov Tarnelovic*, general rus, fost ministru, n. 2 Nov. 1825 în Tiflis, † 24 Dec. 1888 în Nizza. S' a distins în numeroase lupte; învingerea de lângă Kars (1855) e numită »Inv. eroicului comandant L.« Pe timpul resboiului ruso-rom.-turc avea comanda armatei din Armenia. Pentru luarea cetății Kars a fost numit conte. Dela 1880 ministru de interne, suprîmînd cu mare energie conspirațiunile nihiliste.

L'Orme, v. Delorme.

Lornieta, un ochian dublu, folosit cu predicțiune în teatre și la excursiuni. În fiecare tub sînt două lentile, cea mai mare biconvexă, cea mai mică biconcavă. Prin învîrtirea unui șurub tuburile se pot lungi sau scurta, amăsurat depărtării obiectului, la care privim.

Lortzing, *Gust. Alb.*, compositor germ., n. 23 Oct. 1803 în Berlin, † 21 Ian. 1851, a scris mai multe opere între cari unele devenite populare în Germania, ca: Zar und Zimmermann (1837), Undine (1845), Waffenschmied (1846).

Los, bilet de loterie (v. ac.).

Los Angeles, cel mai vechiu oraș în statul California (America de nord), situat lângă rîul cu același nume; 50,395 loc. (1890); industrie de fier și de hîrtie.

Losnișor, *Lăsnicior*, *Lesnicioară* sau *Zirnd*, numirile populare ale plantei *Solanum Dulcamara* L. (v. ac.).

Losonc, (pron. Loșonț), oraș în Ung., cott. Nograd, 7460 loc. (1891); liceu și preparandie de stat, biblioteca publică (18,000 vol.). 1451 lupta lui I. Hunyadi contra Giskra. 1719 decimat de ciumă, 1849 pustit de trupele rusesci: honveții au atacat (1 Aug.) transportul de bolnavi al oastei rusesci, omorînd cîtiva din ei; ca rețorsiune L. a fost ars, iar populația măcelărită (din 500 case au renmas 40, din 6000 suflete 1400).

Losophan, (*Trijodkresol*), un antiseptic întrebuințat contra boalelor de piele. Se obține prin acțiunea iodului în prezența alcaliilor asupra acidului oxitolnoic. Ace incolore, punctul de fuziune 121-59, insolubile în apă, greu în alcool, ușor în eter și cloroform. [S. M.]

Loștrița, (zool.) numirea populară a pescelui *Salmo trutta*, iar *jemluga* a pescelui *Salmo salar*. Cf. art. Salmonidae.

Lot, nepot al patriarhului Avraam, cu care împreună a părăsit Haranul și s' a așezat în Canaan.

Lot, o mică măsură de pond de diferite greutateți = circa 18 gr.

Lot, un metal sau un aliagiu de metal, cu care se leaga două bucăți de metal fără topire.

Lot, 1) *L.*, afluent al rîului Garonne, în lungime de 481 km., traversînd departamentele Lozère, Aveyron, Cantal, Lot și Lot-et-Garonne; isvorește din munții Goulet la înălțime de 1499 m.

2) *L., departament* în partea sud-vestică a Franței, 5213 km². 253,885 loc. (1891).

Lotaringia, v. Alsația-Lorena.

Lotca, (marina) barcă ușoară de pescari întrebuințată pe Dunare și pe coastele Mării Negre; are forme fine, ascuțită la amândouă capetele, cu carena bine pronunțată; merge bine cu ramele (babaici) și ține foarte bine pe mare agitată, cu vela. [B.]

Loteria, (dela franc. lot = soarte), sortare de câștiguri în bani sau obiecte.

În genere se practică următoarele trei soiuri: *Loteria numerică* ori geneză (*Lotto*, *Loteria mică*), care consistă din numeri dela 1—90 și dintre cari la toata tragerea se scot cinci, ca numeri câștigători. Jucătorul poate pune pe un singur număr, *extrato*, și de iasa, câștigă suma riscată de 14 ori, pe 2 numeri, *ambo*, câștigă de 240 ori, pe 2 și 3 numeri, *ambo terno*, pe 3 numeri, *terno*, câștigă de 4800 ori, pe 4 numeri, *quaterno*, câștigă de 19,200 ori și pe 5 numeri, *quinterno*, de iasa toți 5, câștigă de 48,000 ori suma riscată. Loteria mică e de coidamnât, fiindcă se primesc sume mici și așa excită râvna de câștig în clasa cea mai săracă a populațiunii. Ungaria a cassat loteria numerică și a înlocuit-o prin 2) *loteria de clase*, care consistă din un număr mai mare de sorți cu preț moderat, cari se trag în mai multe rânduri, cu câștiguri tot mai urcate.

Imprumuturi de loterie, cele mai agreate împrumuturi ale orașelor, institutelor private, particularelor și statelor. Aceste din urmă își iau refugiu la emisiunea acestor instrumente de credit cu deosebire atunci, când celelalte mijloace, precum urcarea intereselor la rente, sau emiterea acestora sub pari, nu mai au efectul dorit. Emisiunile se fac cu prevalență în titluri fără interese (losuri); mai rar în titluri producătoare de interese (oblig. cu premii). Singuraticile losuri sunt de regulă împărțite în serii și numere; iar tragerile de numere și serii se fac deodată sau separat la intervale mici. La *oblig. cu premii* tragerea de serii și cea de numere variază, dar așa ca tragerea de numere cade deodată cu terminul de rescumperare a couponului.

Lothar, 1) *Lothar I*, cel mai mare fiu al lui Ludovic cel Pios, n. 795, fu asociat de tatal său la imperiu și încoronat ca împărat de papa la 823. Purta lupte cu tatal său până la moartea lui 840, când pretinse întreaga împărăție. Bătut de frații săi, Ludovic și Carol, la Fontenay 841, încheiă tratatul dela Verdun 843, prin care păstra demnitatea imperială și țările dintre Rin, Mensa, Escaut până la Marea Nordică, Italia și Burgundia cu cele 2 capitale Roma și Aachen. Arabii jefuiau însa sudul statului său, pe când Normanii nordul, iar clerul superior și seniorii se considerau aproape independenți. Slăbind la corp și la minte, împarte statul între fiii săi și se retrage într-o năstare, unde moare 855.

2) *Lothar II*, *fiul lui L. I*, prini țara dintre Rin, Meusa și Escaut cu Frisia, numită dela el Lotaringia. Se susțină cu greu în luptele dintre unchii sei, Carol și Ludovic, apoi supără contra sa pe papa Nicolae I, caci alungase pe soția sa și luase pe alta contra bisercei. Muri 869 și fiindcă nu lasă copii legitimi, statele sale fura împărțite între Carol și Ludovic.

3) *Lothar*, *Saxonul*, conte de Supplinburg, n. 1060, luptă contra împăratului Henric V, respinge pe ducii Vladislav al Boemiei și Otto al Moraviei, iar după moartea lui Henric V este ales rege la 30 August 1125. Luptă cu succes contra Hohenstaufenilor, merge la Roma și se încoronă ca împărat 1133, întinse germanismul dela Elba la marginile Poloniei prin învingerea Obotriților și Liutiților, prin favorizarea misiunilor de creștinare și prin cedarea Marcei Nordice lui Albert Ursul. Ducele Boleslav al Poloniei îi facea omagiu și Erich de Schlesvig primia dela el ca feudă regatul Danemarcei. 1136 face a doua călătorie în Italia, din care întorcându-se, moare 1137 în Tirol.

4) *Lothar*, *rege în Franția*, fiul lui Ludovic IV, luptă fără succes contra vasalilor mai puternici ca el și contra lui Otto II, în folosul caruia renunță la Lotaringia. † 986.

5) *Lothar*, *rege al Italiei*, fiul lui Hogo, bărbatul Adelaidei, otrăvit în 950, precum se crede, de Berengar de Ivrea.

Loțiune, termen medical pentru spălarea cu un lichid sau cu un burete îmbibat cu un lichid oarecare.

Lotofagi, popor mitic din evul vechiu, despre care și Homer face amintire. Tradiția le pune țara în partea nordică a Libiei, în jur de Syrtis minor și pe insula Meninx.

Lotru, țeara *Lotrului*, v. Lytira.

Lotru, riu în Rom., afluent pe dreapta al Oltului, izvoresc din munții Măndru și Slavoiu (culmea Paringu), curge în direcție generală dela vest spre est și se varsă în Olt lângă satul Golotreni (j. Vâlcea), având o lungime de aproape 80 km.; în cursul său super. pe o mică distanță formează frontiera între Rom. și Trs. Afluenți principali: Lotrița, Voineasa și Pușcoiu sau Pășcoia.

Lotus L., (botan.) gen din vasta familie a Leguminoaselor-Papilionaceae, tribul *Loteae*, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente glabre, sericee sau hirsute. Acest gen are vr'o 100 de specii, răspândite prin regiunile temperate ale globului. În părțile noastre crește prin pășunile uscate și fânețe *L. corniculatus L.*, împreună cu varietățile sale, cunoscut de poporul nostru sub numirile de: Ghisdei, Visdei, Trifoiște, etc. [Z. C. P.]

Lotze, *Rudolf Hermann*, filosof și fiziolog german (1817—81). Bine inițiat în învățăturile filosofului Herbart, Weisse și Leibnitz, și dorind a aduce în armonie exigențele inimii și rezultatele științei omenesci de o parte, iar de alta ca apărător al mecanismului, dar reducând toata metafisica la etică, L. a devenit reprezentantul teoriei, care în istoria filosofiei germane astăzi este cunoscută sub numele de *idealism teleologic*. Scrieri: *Metaphysik*; *Allgemeine Pathologie und Therapie*; *Logik*; *Allgemeine Physiologie*; *Medicinsche Psychologie*; *Mikrokosmos* (opera principală); *Geschichte der Aesthetik*; *System der Philosophie*. Cf. Überweg, *Geschichte der Philosophie III*, 439. [Pl.]

Loubet, *Emile*, president al republicii franceze, n. 31 Dec. 1838 în Marsanne, depart. Drôme, a făcut studii de drept, după cari se așază în Montélimar ca procuror, 1870 prunar al acestui oraș și după un an consilier gen. al depart.

1876 deputat, 1885 senator, 1887 ministru al lucrărilor publice în cabinetul Tirard, 1892 ministru-president și ministru de interne, 1896 president al senatului, 18 Febr. 1899, după moartea neașteptată a lui Faure, e ales president al republicii.

Louis, (*Saint L.*) *ordinul*, ordin militar instituit de Ludovic XIV în 1693, destinat a recompensa merite de război. Pentru a face parte, trebuiau 20 ani de serviciu. Crucea avea 8 virfuri, presarate cu flori de crin: de o parte era Sf. Ludovic cu o coroană de lauri și cu una de spini; iar de alta o spadă goală cu eșarpă albă într-o coroană de lauri. Panglica era roșie; membrii aveau o pensie după rang. Întrerupt în timpul revoluției, ordinul nu se mai conferă delă 1830.

[O. L.]

Louisd'or, numit și *Pistol*, monetă de aur, originară din Spania, bătută în Franța sub Ludovic XIII delă 1610—43, = 10 livre, finețea 903-65, greutatea $6\frac{2}{3}$ gr. = cor. 19-70.

Louisd'or républicain delă 1793 à 24 livre, finețea 899-74, greutatea 7-6 = cor. 24.

Louisiana, unul din statele sudice ale Uniunii nordamericane. lângă Golful Mexic, 126,180 km², cu 1.118,587 loc. (1890); șes întins, mărginit și udat de Mississippi, pe la mijloc prairii, la sud bălți sărate. Clima e aspră iarna, caldă și nesănătoasă vara. Produce: bumbac, zahar, orez, porumb, tutun. Comerțiu viu cu centrul în capitala New-Orleans. Constituția delă 1879. În congres L. e reprezentată prin 2 senatori și 6 deputați. L. a fost colonizată delă 1682 și numită după Louis XIV, până la 1763 a fost a Francezilor, trecu apoi la Spania. 1800 iarăși a Franței, 1803 fu cedată Statelor Unite, împreună cu teritoriul dincolo de Mississippi până la Oceanul Pacific, pentru prețul de 15 milioane dolari. La 1812 s'a constituit ca stat; în războiul civil a stat pe partea confederaților.

Louisville, cel mai însemnat oraș industrial și comercial în statul nordamerican Kentucky, situat lângă Ohio, 161,129 loc. (1890); fabrici de tutun și de fier.

Lourdes, (pron. lurd), oraș în departan. franc. Pireneii super., arondism. Argelès, cu 6182 loc. (1891); cariere de marmură. În apropiere la Mas-savielle are o peșteră renumită, în care se dice, că s'ar fi arătat Fecioara Maria la 1858; de atunci a devenit renumit loc de pelerinaj.

Laurenço Marques, un district al coloniilor portugheze din Africa orientală, între Transvaal și Oceanul Indic, 39,000 km², cu ca. 80,000 loc. Pământ productiv, clima nesănătoasă; la sudul districtului e siul Delagoa, lângă care e capitala, orașul *L. M.*, cu abia vr'o 3000 loc.; port bun; orașul a fost fundat la 1544; s'a dezvoltat mai mult de pe la 1890—93, când a fost logat prin cale ferată cu Pretoria, capitala Transvaalului.

Louvain, (oland. *Leuven*, germ. *Löwen*), oraș în prov. belg. Brabant, 40,624 loc. (1891); biserică veche; universitate (întemeiată la 1426, în secl. XVI cea mai însemnată în Europa). În secl. XIV L. a fost capitala Brabantului.

Louvet de Couvray, *Jean Baptiste*, scriitor franc., n. 1760 în Paris, † acolo 25 Aug. 1797 ca membru în senatul celor 5 sute. Scr.: romanul »Les aventures du chevalier Faublas« (1787—89) și »Mémoires sur la Révolution française«.

Louvre, (pron. luvr), v. Paris.

Lovelace, personaj principal în romanul celebru Clarisse Harlowe de Richardson. Numele L. a devenit proverbial și se folosește pentru a desemna un seducător, un tiner de conduită scandalosă.

Lövete, com. mare în Trans., cott. Odorheiu, 2933 loc. (1891) Sécui. Mare fabrică de fierării, ale cărei produse trec și în România. La L. aparține stabilimentul balnear *Keruly*.

Lovire, acțiunea mecanică, ce are loc, când un corp în decursul mișcării sale întâlnește un alt corp. L. se mai numește și *ciocnire*. Legile lovirei sau ciocnirii sînt de mare însemnată în fizică, mai ales pentru teoria undulațiilor.

Lovitură de stat, (frc. Coup d'état), act de violență a detentorilor puterii executive în contra legilor, și în deosebi contra constituțiunii. L. de st. este o întrerupere a continuității legilor, și cade în afară de sfera dreptului public pozitiv.

Lovva, riul lateral în partea dreapta a riului Congo, indicat de Stanley în scrierea sa: »Durch den dunklen Weltteil.«

Lowe, *Sir Hudson*, general engl., n. 1770 în Irlanda, 1813 comisar în cartierul general al lui Blücher, 1815 guvernatorul insulei St. Helena și păzitorul lui Napoleon I. 1823 guvernator al ins. Bermuda; † 10 Ian. 1844. Fiind învinovățit de prea mare asprime față cu Napoleon, L. scrisse întru apărarea sa: »Mémorial relatif à la captivité de Napoléon à Ste Hélène« (1830, 2 vol.).

Löwen, v. Louvain.

Loxarthrosis, articulațiune strimbă, smintită, a oaselor capului.

Loxodromie, în navigațiune drumul urmat de un vas pe suprafața globului astfel, ca direcția bastimentului să taie toate meridianele ce întâlnește sub acelaș unghi. Curba descrisă se proiectează pe charta marină după o linie dreaptă, ceea ce este foarte comod pentru construirea grafică a tuturor problemelor de navigațiune. Unghiul constant de drum este urmat de vas după compas (busolă).

Loxopterygium Hook., (botan) gen din familia Anacardiacee cu 4 specii din America centrală și sudică; *L. Sagottii* Hook. din Guiana, *L. Gardneri* Engl. diu Brasilia, ș. a. *L. Lorentzii* Griseb. = *Quebrachia Lorentzii* Griseb. (v. ac.).

Loyal, (*franc.*) leal (v. ac.).

Loyola, v. Ignatiu de L.

Loyson, *Charles*, v. Hyacinthe.

Lozère, depart. în sudul Franței, 5170 km². cu 135,527 loc. (1891); 3 arond., capitala Meade.

Lozie sau *Réchitè de miază*, numirile populare ale plantei *Salix viminalis* L. (v. ac.).

Lozincea, parolă, vorba de recunoaștere.

Lozna mare, (ung. Nagy-Lözua), com. mica în Trs., cott. Solnoc-Dobăca, 1011 loc. (1891) Români.

L. S., prescurtare pentru Loco-Sigilli.

L. St., prescurtare pentru Livre Sterling.

Luabala, riuri, v. Congo. *Luapula*, numirea riului Congo prin Indigeni între lacurile Bangweulu și Moero.

Lua Saturni, în mitol. romana soția lui Saturnus (v. ac.), o țină a devastării, (timpul de iarnă) și morții, pe când *Ops* (v. ac.), o alta soție a lui Saturnus, a fost o țină a rodirii și binecuvântării (timpul de vară). [Atm.]

Lübeck, *stat* german, 298 km². cu 83,324 loc. (1895); constituție democratică: senat (oompus din 14 membri aleși pe viață, dintre cari primarul se alege pe câte 2 ani) și comunitatea (120 membri aleși pe 6 ani). *Orașul L.*, capitala statului L., cu 69,874 loc. (1895) are în parte aspect vechiu, numeroase biserici bogate în comori de artă; bursă, sediul autorităților și oficiilor superioare ale statului; în privință judiciară se ține de Hamburg; industrie de mașini, țigari, rachiu; șantier; comerț maritim însemnat, cu deosebire cu țările scandinave și baltice. Portul L.-Travemünde poate primi și cele mai mari năi de mare. La 1895 L. avea 4 năi cu vele de 1959 tone și 29 vapoare de 10,476 tone. 1895 au intrat (resp. ieșit) 2312 năi de ocean; importul a fost în valoare de 300'9 mil. Marci, exportul 243'5 mil. M. L. a fost întemeiat la 1143, 1226 Frideric II îl făcu oraș liber imperial, ajunse apoi capul Hansei. Cu începere dela războiul de 30 ani L. a suferit mult, până la începutul secolului XIX.

Lübeck, principat germ. în Holstein, aparținând la Oldenburg, 541 km², cu 34,718 loc. Capitala Eutin.

Lubenîța, numele vulgar al plantelor: Cucumis Citrullus Ser. (v. ac.) și *Cucurbita Pepo* L. (v. ac.)

Lübke, *Wilhelm*, istoric germ., n. 1826, † 1893; fost prof. de istoria artelor la academia de arhitectura din Berlin, apoi de archeologie și ist. artelor în Zürich, dela 1885 prof. la școala de geniu și director al galeriei de tablouri și statue în Carlsruhe. Scr.: *Geschichte der Architectur* (1884, 6 ed.), etc.

Lublin, oraș în Polonia rusească cu 40,000 loc. mai toți Ovei. În timpul Iagelonilor centrul comerțului cu Rusia. Aci s'a încheiat în 1412 un tractat între Vladislav, regele Poloniei, și împăratul Sigismund, prin care tractat Vladislav se îndatora a impune vasalului său, principele Moldovei, Alexandru cel Bun, sa ajute pe împărat în luptele cu Turcii, iar dacă nu s'ar supune Alexandru, împărțeau Moldova între Ungaria și Polonia.

Lubricitate, lascivitate, inclinare pentru viață desfrănată, excesivă.

Luca, *Evangelistul*, v. Evangelist.

Luca, episcop de Buzău (1587—1612), un bărbat distins prin calitățile sale morale și printr'o înfocată iubire de țeară. El a ajutat mult pe Mihai Viteazul cu sfaturile sale; în 12 Mai 1593 îl gasim ca membru de solie la Sigismund Batori, spre a închina acestuia țeara. † 1612. (Cf. Iorgulescu, *Dict. geogr. al jud. Buzău*, București 1892, p. 125; Balcescu. *Mihai Viteazul*, București 1887, p. 101.)

Luca, comună rurală, parohie împreună cu *Costrâmbu*, moșie boierească în căp. Coțman și j. Zastavna în Bucovina, are 988 loc. (910 ort.-or., 44 rom.-cat., 34 mos.) și o școală primară. Aici a fost o mănăstioara (schit), fondată pe la 1740 de boierul Aftanase Țintă și înzestrată de el și de frate sau Georgiu, dar secularizată în 1785 după ocuparea Bucovinei. [Dr. I. G. Sbiera.]

Lucăcești, comuna rur., atenență la parohia Mazanăiești, moșie boierească în căp. și j. Gura Homorului în Bucovina, are 393 loc. (341 ort.-or., 30 rom.-cat., 22 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Lucaci, cel mai înalt pisc al munților Șerbei, Rom., j. Suceava (1777'6 m.).

Lucaci, *Erăjilă*, (jupân), prin transformarea pe românește a numelui german *Lucas Hirscher*, (v. ac.) județul (primarul) sas al Brașovului, care ca și predecesorul său Hanș Benkner (v. ac.), contribuie la lățirea de cărți luterane printre Români (a doua jum. secl. XVI) și paralel cu aceasta la tipărirea de cărți bisericesci în limba română. v. și art. Coresi.

Lucaciu, *Vasile*, preot, scriitor și om politic rom., n. 1852 în Apa (cott. Satmar), 1868—74 a studiat teologia și filosofia la Roma, unde fu promovat Dr. fil. Reîntors în țeară se făcu paroh în Er-St.-Craiu, 1878 prof. la gimn. reg. din Sătmar, de unde fu strămutat la gimn. de stat din Loșonț; a renunțat însă la catedră și 1885 s'a făcut din nou paroh, de astădată în Șișesci, unde se află până astăzi. Dela 1887 m. al confer. naționale, a fost ales și în comitetul naț. (dela 1892 secretar gen.) și a stat în fruntea mișcărilor naț. ale Românilor din Trans. pe timpul ducerii Memorandului (v. ac.) la Viena. A avut numeroase procese politice și a suferit mai de multe ori închisoare de stat. Câțiva ani a editat și o foaie bis., »Rev. Catholică«.

Lucania, țeară însemnată în Italia inf., în evul vechiu, mărginașă cu Apulia, Samnium, Campania și cu țara Brutților. Regiune muntoasă, cu însemnate podeiuri și promontorii. Locuită de Lucani, de origine samnită, imigrați 420 a. Chr.

Lucanus Marcus Annaeus, (39—65 d. Chr.), fiul lui Annaeus Mela și nepot al lui Seneca filosoful, mai întâiu unul din prietenii lui Neron și apoi dușman crâncen al acestui suveran. Ieșind învingător la un concurs literar, Nero, care îi era adversar, începe să-l urască și să-l persecute. Implicat în complotul lui Pisone, fu silit sa se sinucidă la vârsta de 26 ani. Talentul său fu foarte precoce și original, singurul său defect era mania declamării, defect pe care îl gasim la toți scriitorii decadentei romane. A scris mult, dar nu s'a păstrat decât »Pharsalia«, poemă epică în dece cânturi. Quintilian dice că L. e mai mult orator decât poet, aceasta din cauza fraselor declamatorii ce cuprinde »Pharsalia«. [Caion.]

Lucanus cervus, vulgar *Cărdășcă*, *Radașcă*, *Rudașcă*, *Ragac*, *boul Dluu*, *boul lui Dăeu*, *Bourelul*, insect coleopter din familia Lamelicorniilor, remarcabil prin dezvoltarea considerabilă a mandibulelor în formă de coarne la barbat. Larvele sale, cunoscute vulgar sub numele de *cari*, trăiesc în tulpina arborilor, făcând găuri mari, pe cari le umplu cu excrementele lor numite *făind de cari*, pe care țeranii o beau cu lapte dulce contra constipației. [Dr. N. Leon.]

Lucari, familie raguzană, ai carei membri au jucat, în diverse timpuri, roluri însemnate în viața țerilor dunărene. *Marcu L.* a fost ambasador al republicii Raguză pe lângă regele Uroș al Serbiei (1323); *Nicolae L.* a mijlocit ceva mai târziu casatoria Slavei, fca lui Vladislav Basarab al Munteniei, cu Uroș V al Serbiei; *Mateiu L.* a fost ban al Slavoniei pe timpul juniei lui Iancu Corvin de Huniad, ajutând acestuia la formarea stralucitei sale cariere; iar *Giacomo di Pietro L.* a scris pe la 1590 nisece anale ale Raguzei, publicate în Veneția sub titlul

»Copioso ristretto degli annali di Ragusa, libri quattuor (1605)«, în care se afirmă existența lui Radu Negru Vodă și a emigrației lui din Ardeal. Acest ultim L. devine prin opera sa de o mare însemnatate pentru Români. Antecesorii sei trăind prin vecinătatea țărilor române, lăsând după ei diferite însemnări istorice referitoare la acestea, însuși acest L. trebuind să fi petrecut o parte prin țările române, căci scia românește, cum se probează din scrierea sa, servindu-se chiar de cel mai vechiu lătopișet românesc al boierului muntean Murgu, »Ristretto« devine unul din cele mai de valoare izvoare pentru primii timpi ai statului muntenesc și moldovenesc.

[Aguletti.]

Lucari, Ciril, patriarh de Constantinopol în trei rânduri (1621—38). Până la dînsul, protestanții încercaseră în zadar să provoace o unire a bisericii grece cu ei; acum încercară calvinismul, dacă nu cumva ar pute ei să reușească. L. era o unealtă nu se poate mai bună. Din copilărie urând pe Latini, el studiase și la Geneva, apoi remase mereu în corespondență și în contact cu teologi și nireni calvinști. În 1602 devine patriarh de Alexandria, iar în 1621, după otrăvirea lui Timoteiu, ajunsese pe mult doritul scaun patriarhal de Constantinopol. Acum nu mai făc un secret din tendințele sale calvine, și-și atrase în curând împotrivirea clerului său. Și când începură să curgă bani în vistieria turcească, sultanul nu pregetă să exileze pe L. în insula Rodos, și să pună pe altul în locul lui. L. manipulă atunci tot cu bani și în 1626 îl găsim reintegrat până în 1634. În acest restimp el compuse faimoasa lui »mărturisire de credință«, un simbol de tot calvinistic, care a provocat condamnarea sa la sinodul din Iași (1642), un an mai târziu catechismul »mărturisirea credinței ortodoxe« de Petru Movilă, mitropolit de Kiev, iar imediat a doua lui exilare. Bani il puseră a treia oară pe scaunul patriarhal, și deaceia continuă și acum cu eterodoxia lui, fû condamnât într'un sinod local, apoi strangulat de Turci, pentru uneltiri politice și pentru bani, în 1638. Viața lui L. avu vr'o 30 de ani mai în urmă un resunet demn de notat pentru istoria română. În acel timp calvinistul Claude publică în Paris o soriere, în care combate prezența reală a lui Isus în eucaristia, și invocă în favoarea sa înveștătura bisericii resăritene, expusă în mărturisirea lui L. Teologii din Port Royal oer atunci dela ambasadorii francezi deslușiri asupra lui L. și a bisericii sale; Pomponne din Stockholm le triuie ca respuns o lucrare a spătarului N. Milescu, care se află tocmai acolo, și care arată cine era L. și cum doctrina bisericii resăritene e de acord cu cea din apus. (Xen., Ist. Rom. IV, 67, 612; Pichler, Der Patriarh Cyr. Luk. u. seine Zeit. München, 1862.)

Lucavățul de jos, comună rurală dimpreună cu cătunele: Bordeiu, Dubrova, Isari, Cusovanca, Seliștea și Sărătinețul, parohie dimpreună cu cătunul Maidanul, moșie boierească în căp. și j. Vijnița în Bucovina, are 2064 locuitori (1712 ort.-or., 99 rom.-cat., 253 mos.), o școală primară cu 3 cl. **Lucavățul de sus**, comună rurală dimpreună cu cătunele: Lipovenii, Maidanul, Manastiriștea și Vilsecul, moșie boierească în căp. și jud. Vijnița în Buc., are 1814 locuitori

(1067 ort.-or., 86 rom.-cat., 298 Lipoveni, 363 mos.), o școală primară, stațiune de cale ferată.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Lucavița, de jos și de sus, comună rurală, parohie dimpreună cu Cotul Bainschi, moșie boierească în căp. și j. Cernăuțului în Bucovina, are 1733 locuitori (1612 ort.-or., 35 rom.-cat., 86 mos.), câte o școală primară în L. și C. B.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Lucca, 1) L., provincie ital., până la 1847 ducată suveran, apoi încorporată la Toscana, mîrg. cu Massa-Carrara, Modena, Firenze, Pisa și Marea Adriatică; 1493 km²., 284,484 loc. (1892). 2) L., capitala prov. L., residență arhiepiscopescă, cu 76,000 loc.; biserici: San-Martino (cladită 1060—70), San-Frediano, San-Mihail, San-Ioan, statue: Garibaldi, Carol III al Spaniei, Maria Luisa de Bourbon, Victor Emauel II; numeroase instituțiuni culturale (3 academii), biblioteci publice, etc.

Lucca, Paulina, cântăreață dram., n. 25 Apr. 1844 în Viena, 1861 raportează mari succese la opera regală din Berlin, unde năi târziu e numită cântăreață de cameră, câștigă lauri prin Germania, Anglia și Rusia, 1873—74 în America, dela 1880 pași de mai multe ori înainte publicului în Berlin și Viena; căsătorită de două ori; trăiesce în Gmunden.

Luce, *S-te*, consulul imperial francez, în Bucuresci, pe vremea lui Constantiu-Vodă Ipsilanti (1803), bine primit și cultivat de acesta spre a masca politica-i ruso-filă.

Luceafărul, în poveștile române. De regulă se vorbește de doi luceafăr: *Sêran* sau *Sêrild*, cel de seară, și *Zoran* sau *Zorild*, cel de dimineață. Feții frumoși, copiii cu pîrl de aur, se prefac în luceafăr. După o poveste, o împărăteasă într-o seară a născut copil cu pîr de aur și i-a pus numele Sêran; iar o țigancă cătră zori a născut un copil cu pîr de aur și i-a pus numele Zoran, și după ce ei se sfadira, Ddieu îi aruncă în ceriu, și pe Sêran l-a facut L. de seară, iar pe Zoran L. de dimineață și li-a qis, să nu se mai întâlnească până va tiné lumea, și de atunci nici s'au mai întâlnit. În altă poveste L. se numesc: *Busuioc* L. de ziua, și *Seminoc* L. de noapte. Dar sînt și povești, în cari și din o fată se face L. După astronomie planeta Venus (v. ac.) e steaua care înfașază pe ambii L.; dar planeta Venus după apunerea soarelui numai cam trei oare se vede și dispare, apoi înainte de resărirea soarelui asemenea cam trei oare se vede. Aceea planetă, seara e L. deseara, dimineața, cel de dimineață. (v. și art. Lucifer.)

[Atm.]

„**Luceafărul**“, institut de credit și de economii, societate pe acțiuni în *Vêrșet*, fundată la 1894 cu capital social de cor. 200,000.

Lucena, oraș în prov. span. Cordova (Andalusia), 21,271 loc. (1887); renumită cultură de cai.

Lucena, un castilian, dela care avem cea mai veche scriere despre jocul de șach. A trăit în a doua jumătate a secl. XV.

Lucer, în poveștile românesce e numele unui viteaz, care aduce legat pe Aman Catcăun (v. ac.) v. **Lucerna**, (botan.) v. **Medicago** sativa.

Luccheni, Aloisiu, anarhist ital., asasinul împăratesei Elisabeta, soția împăratului Francisc Iosif I; n. 1873 în Paris din casatorie ilegală

și crescut la o familie de țărani în apropiere de Parma. Lucrător la căile ferate, apoi trecând în Elveția s'a ocupat cu lucrări de arhitectură. 10 Sept. 1898, cu o pilă ascuțită la vîrf străpunge inima împăratesei, când aceasta voia să plece din Geneva la Territet. 10 Nov. 1898 osândit la închisoare pe viață: închis în Geneva.

Luchian, 1) *L. Neculai*, actor român, n. 1821 în Iași, † 1893. Înainte de a îmbrățișa arta dramatică, era elev la clasa de pictură din Academia Mihăileană. Avînd o deosebită aplicare pentru teatru, jucă câte odată ca diletant în diferite reprezentații de societate. 1838 se duse la Paris să se perfecționeze în pictură, dar acolo el se ocupă mai mult cu teatrul. Întorcîndu-se la Iași în 1844, se devotă cu totul artei dramatice, angajîndu-se ca actor în trupa franceza a lui Frisch cu 3 galbini pe lună și cu alți 3 galbini la trupa moldovenească, căci amîndouă dedeau reprezentațiuni alternative în teatrul Talpan, acum darîmat. L. fû îndemnat și încurajat mai ales de V. Alexandri. Piesele, în cari L. a fost neîntrecut, erau mai ales din repertoriul lui Alexandri, unde atât el cât și soția sa Gabriela, aveau rolurile principale, între cari cităm: Iorgu dela Sadagura, Cuccoana Chirița. Cinel-Cinel, etc. În piese traduse a excelat în Sora lui Jocris, Bani, gloria și femeile, Ulița lunei ș. a. În 1846 fû surgunit la mănastirea Cașinu, din porunca lui Vodă Mihail Sturza, împreună cu colegii săi, actorii Teodorini, Poni, Teodoru și cu A. Russo, fiind-că jucase piesa »Provințialul Vadră în Iași», scrisă de acest din urmă, în care se satirisea puternicii țilei de atunci. Mai târziu și caimacamul Vogoridi îl arestă, fiind-ca cu toată asprimea censurei el jucând în piesa Cinel-Cinel, cântă nise cuplete cu alusiune la ocupația nemțească din țeară. Pentru ideile de unire, pe cari le manifesta neconținut L., caimacamul Vogoridi hotări să-l surgunească, însă mulțămită mijlocirii lui C. Negruzzi și N. Docan, a fost iertat. Mai târziu L. isbuti a obține un ucaz dela guvernul rusesc, prin care i-se dădu voie să joace cu o trupă a sa în limba românească în Kișineu și în alte orașe din Basarabia repertoriul său, care se compunea mai ales din piesele lui Alexandri. Succesul, care îl avu acolo în două ierni succesive, a fost mare, el a încântat prin jocul său atât pe Români basarabieni cât și pe Ruși. După reprezentațiuni el împărția în public portretul poetului Alexandri, făcînd cunoscută și figura autorului favorit, ale cărui piese le reprezenta printre frații nostri înstrăinați. L. a avut în mai multe rînduri direcția Teatrului Național din Iași. La 1879 înființându-se societatea dramatică, el fû numit societar de clasa I, iar M. S. Regele Carol îi conferi medalia Bene-merenti clasa I. Aproape 50 de ani L. a jucat în teatrul ieșan, și câte odată și prin provincii. Genul său a fost comic-buf, la care îl ajuta foarte mult atât fizicul cât și vocea lui originală. Aproape nimeni din actorii români pîna astăzi n'a înlocuit pe L. în teatrul românesc, în rolurile sale de capetenie. 2) *Luchian, Gabriela*, artistă dramatica, soția lui Neculai L., prin jocul ei inteligent fû obiectul simpatiei publicului ieșan. A început cariera sa dramatică în 1846, și a continuat-o fără încetare pe scena Teatrului Național din Iași pîna la 1871,

cînd a trebuit să se retragă din cauză de sănătate: Rolurile ei de predilecție erau subretele și ingenuitățile. [T. T. Burada.]

Luciditatea spiritului este acel moment în procesul și actele percepției, cînd o reprezentare, o idee, cu un cuvînt o staro psihică este cuprinsă de mintea noastră cu întregul său conținut și se presintă în punctul luminos al conștiinței cu cel mai mare grad de claritate posibilă. [Pl.]

Lucienii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, pe malul rîului Dâmbovița, compusă din 7 căt. cu 2222 loc. agricultori (Dict. geogr. 1890), 5 biserici și 1 școală.

Lucifer, (la Romani *stella Veneris*, steaua ținei Venus, sau steaua ținei Venus Urania), luceafărul de seară, care pe mireasă o conduce în casa bărbatului; a avut și numele său special: Vesper, Vesperugo, Nocturnus (Seran, Noptatec). L. se numia și steaua lui Jupiter Lucetius și steaua ținei Juno Lucina (luceafărul de dimineată), care a condus pe Aeneas în Latium. La Greci *Phosphoros*, asemenea cu înțele de: purtător de lumină. L., după cărțile bisericesci, a fost înțînță, care a locuit în ceriu, dar Dzeu l-a trîntit în lumea de jos, și l-a pus domn preste întunerec, și astfel a devenit satană, diavol. (v. Luceafării în pov. române). [Atm.]

Lucilia Rob. Desv., muscă din familia Muscidelor, cu trompa moale, cu abdomenul colorat verde cu luciu metalic. Cuprinde mai multe specii: *L. Caesar* L., verde aurie, lungă de 7 pînă 9 mm., depune oule pe materii organice în descompunere. *L. sericata* Meigen, verde cu luciu albastru, lungă de 8—9 mm., larvele lor produc o *myase cutanee*. *L. macellaria* Fabricius, toracele cu dungi negre longitudinale, colorațiunea variază dela albastru la verde cu luciu metalic ca cupru sau purpuriu. Ea depune oule în ranele animalelor domestice și ale omului, sau le întroduce în urechi și cavitățile nasului pînă în sinusul frontal; larvele cari nasc din aceste oue, rup țesutul cu ajutorul croșeșilor bucale, determinînd în puțin timp ravage intense.

Lucilius Gajus, (180—103 a. Chr.), poet roman, născut în Suessa Aurunca în Campania; creatorul satirei romane.

Lucina, în mitol. rom. predicatul ținei Iuno, care pe noul nascut l-a scos la lumină. Matroauele au ținut serbătoarea ei în 1 Martie. Și țina Diana, ca țină de lună, încă se numia Lucina.

Lucinul, o serbătoarea poporală română păgână, se serbează prin nelucrare în 18 Oct., în contra lupilor, ca să nu vatem vitele, turmele și pe oameni. De bună samă e reinășiță din cultul vechiu păgân, dar s'a legat de 18 Oct., cînd e țina evangelistului Luca și de aici se deduce, că numele L. stă în legătură cu numele Luca. [Atm.]

Lucioperca sandra Cuv., rom. *șaldău*, pește din subordinul Acantopterigienilor; trăiesc în iazuri și rîuri. L. este de culoare cenușie cu dungi mai închise; aripioarele dorsale presintă pete negre, celelalte aripioare sînt galbui-murdar colorate. E foarte gustos. Ajunge pînă la o greutate de 12 klgr. și o lungime de 1 m.

Luciu, com. rur. în Rom., j. Ialomița, situata pe coasta de vest a lacului Coșcovata cu 1007 loc.

(Dict. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală. Loc. se ocupă cu agricultura și cu pescuitul. Teritoriul com. e udat de Dunăre și Ialomița.

Lucius, pontifici romani. 1) *Lucius I* (252—253), a suferit martiriul în persecuțiunea pornită de împ. Gallus. 2) *Lucius II* (1144—45), a apărut cu multa rezoluție drepturile pontificatului față cu patriei Romei, revoltăți de Arnold de Brescia și Rogeriu, regele Siciliei. Cu ocaziunea unei revoluțiuni L. a fost lovit cu pietri, din ce i-a provenit moartea. 3) *Lucius III* (1181—85), Arnoldiștii au provocat în Roma revoluțiunea, care l-au silit pe L. a se refugia în Verona, unde (la 1184) în un congres de episcopi și principii lumesci a condamnat pe eretici și a luat măsurile de a purcede față de cei susținuți de eresie; totodată s'a tractat și despre o nouă expedițiune în contra Mohanedanilor. [i—m.]

Luçon, oraș în departam. franc. Vendée, lângă canalul L., 6301 loc. (1891); episcopie. Aci au invins republicanii 14 Aug. 1793 pe vendeei.

Lucretia, eroină romană, care se ucise de rușine. din cauză că a fost pângărită de un fiu al lui Tarquiniu Superbul; această sinucidere atrase după sine nimicirea regalității și întemeierea republicii la Roma. (509) L. care a preferat moartea unei vieți pătate, a devenit sinonimă cu fomeia virtuoaasă. [Caion.]

Lucretius Carus-Titus, (95—51 a. Chr.), s'a n. în Roma dintr'o familie de cavaleri. Până la L., Roma născuse numai versificatori, odată cu nascerea lui, literatura latină începe să poseadă un adevărat talent, un poet care să simtă și să se înalțe cn gândirea în sferile eterice ale poesiei. În opera sa intitulată »De natura rerum«, caută să vulgarizeze doctrina lui Epicur. Poema sa se compune din șese cânturi și din 7393 de versuri. Despre viața lui L. scim puține lucruri; prieten cu nobilul Memmius, îi dedică poema sa, și căută să arete mare iubire și stima pentru amicul său. În poema sa nu vorbește nimic despre dînsul, singurul sciu gând e să glorifice pe Epicur, pe Dumneșul seu. † 51, spânzurat într'un acces de nebulie. [Caion.]

Lucru de mână în școală, recomandat de pedagogi ca Salzmann, Pestalozzi, Fellenberg, etc., se practică aji în mai toate statele civilizate (în Svedia în mod obligător) cu scopul de a armoniza aptitudinile spirituale cu cele corporale. L. de mână nu tinde la perfecționarea elevilor într'o anumită ocupație manuală până la măiestrie, ci are de scop a da dexterității manuale cea mai variată multilateralitate, pentru a corespunde astfel scopului general al învățământului educador. Principalele ramuri practicate astăzi în școale sînt: sculptură, traforagi, tîmplărie, împletituri de nule și paie, cartonagi, lucrări în metal, piele, etc.

Lucrul de mână femeiesc e un obiect de învățământ special al școalelor de fete. El are în vedere aptitudinile practice ce se rapoartă la economia și industria casnică, îndeosebi la confecționarea și decorarea rufăriei și a îmbrăcămintelor.

Lucrum, câștig. Cineva poate suferi o paguba, sau pierdînd un lucru, sau fiind împiedecat de a realiza un câștig. Acest câștig e lucrum, adecă beneficiul de care a fost lipsit. Suferind pagubă sau fiind împiedecat de a câștiga, are dreptul

de a cere daune (damnum), interese (lucrum). (Cf. art. 1084 cod. civ. Rom.).

Lucrurile minunate, în *mitol. greacă*: sînt obiecte cu puteri divine ori magice, prin cari fac lucruri de minune. *Aripile* sînt simbolul iușelei, al calatoriei cu grabă. Deosebi zeul Hermes, solul zeilor are aripi. *Bățul* lui Hermes, la Greci numit *Kerykeon*, a avut mai multe puteri, anume: de a adormi pe cineva, de a-l deștepta, de a închide ochii morților. Se vorbește și de un beț magic (*rabdus* la Greci), ca simbolul puterii magice. Athena cu rabdus atinge pe Odysseus și îl strămută în om betrân. Poseidon încă are un beț, cu care atingînd pe vităji, le insuflă curagiul și mânilor și picioarele lor le face ușoare. *Coiful* a fost simbolul invisibilității, adecă: cine avea acel coif pe cap, nu era vădut de alții, dar el vedea pe toți. Acest coif a fost atributul lui Pluto sau Aides sau Aidoneus, zeul lumii de jos. *Inelul* lui Gyges, ce s'a aflat într'o peștera, avea puterea ca pe stăpînul său să-l facă nevedut. *Sandalele* dădeau puterea de a se sui în aer.

Lucrurile minunate în poveștile române sînt reamășite din mitologia greacă.

1) L. m., ce duc pe om iute ca gîndul și unde vrea. Iuon Busdugan luă dela trei smei *batista*, cu care puteai sbura. Sfînta Dumineca dadu copilului un *brău*, cu care, ca în sbor trecea preste apă și uscat. Făt frumos capeta un *covor*, ce într'o clipă te duce unde vrei. Un *clop* (pălărie) dacă îl puneai pe cap, unde te gîndeai, acolo erai. Un *comdnac* dela sinei, cu care puteai să sbori prin vîzduh. Fata neagră dadu la Cenușotca un *inel*, ca îndată ce se va gîndi la părinți, să fie la ei. Fiul luă dela trei draci o *mantie*, ce ducea ori unde, și de altădată *opincile*, cu cari treci marea, ca pe uscat. Feții frumoși, cînd pleacă dupa fete, își fac opinci de fier și iau beț de oțel. *Papuci*, cu cari treci marea, fără ca să te uși, și o nevastă își făcu papuci de fier și porni dupa bărbat. Era o *șea*, pe care unde-ți sbura cugetul, acolo te aflai. Un *toiag*, cu care puteai sa sbori prin vîzduh.

2) L. m. ce fac pe cineva nevedut. Avea un *brău*, care pe el îl făcu nevedut. Feciorul de împărat păcali pe trei draci, cari se certau pentru nisce lucruri minunate și luă dela ei *căciula*, care te face nevedut. Făt frumos omorî trei smei și găsi *căciula*, ce-l face nevedut. Un *clop*, dacă îl puni pe cap, nimeni nu te vedea. Iuon Busdugan luă dela trei smei *coroana*, care te facea nevedut. Asemenea se amintesc nn comanac, o palărie și un suman.

3) L. m. cari te faceau ce doriai, sau împliniau ce doresci. Un *frău* de arama, de argint, de aur, dacă îl scuturai, se împlinia ce doresci. Fata se rugă de împăratul, ca să-i facă o *furcă*, carea singură toarce. Sfînta Duminecă dadu lui Făt frumos un *bățșor*, care i-a adus iapa ciumei. Trifon ceru dela tata șerpelui *mărgeaua* de dupa masea, caci/margeaua împlini ori ce doriai. Fratele cumpera o *ogîndă*, carea îți arată, pe cine doriai. O *pâne*, dacă o aruncaai în sus, se prefăcea în ce doriai.

4) L. m. cu cari prefaci lucrurile în altele. Făt frumos în lumea smeilor cu un *bictu* lovind palaturile smeilor, le prefăcu în mere de aur.

5) L. m. cari singure bat sau omor pe cineva. Un *băț*, care la poruncă bate singur, pe cine

vrei. O *jiloveață*, dacă îi ȳiceai: să te întori și să te suci, lovia în toate părțile. Dumnezeu dadu saracului o *botică*, carea dacă îi ȳiceai: învîrtesce-te, începea să snopiască, și dacă îi ȳiceai: opresce-te, sta pe loc. O *măciuchiță*, la poruncă batea pe cine vrei și birui o oaste întreagă. Șerpele dă un *reteveiu*, ce dacă îi ȳiceai: sări niăciucă, batea fără de milă, și dacă îi ȳiceai: opresce nebună, sta pe loc.

6) L. m. ce împietresc, omoară și învia. Feciorul de împărat luă dela draci un biciu, care împietresce pe om. Asemenea e despre o cărjă și o palaric. Smeul avea un *biciu*, cu care, dacă plesnesce la spate, prefăcea pe unul în stan de piatră, iară dacă plesnesce în fața îl prefăcea în fința de mai înainte. Era un covor, pe care omul amorția de moarte, de nu-l mai puteai scula. Făt frumos avea un *baston*, ce învia morți de șapte ani. De altădată un *biciu*. Fratele cuniperă o *floare*, ce avea darul, ca prin mirosul ei sa întoarcă sufletele în trupurile moarte de curând.

7) L. m. ce fac ostași. Făt frumos avea un *corn*, dacă sufla pe un capăt, venia mulțime de ostași, dacă sufla pe celalalt capăt, se faceau neveduți. Erau nisce *desagi*, din cari iesiau cātane înarmate cātă frunză și iarbă. Dacă suflai în *fluerul* fermecat, se aduna o oaste mare.

8) L. m. sînt și inesele. Dumnezeu dadu o masă minunată, că dacă îi ȳiceai: așterne-te masă, se așterneau tot felul de niăncări și beuturi, și dacă îi ȳiceai: stringe-te masă, toate mîncările și beuturile periau. Sfânta Duminecă făcu cruce preste nisce scîndurele, și din aceste se făcu o masă, ca cea de mai sus.

9) L. m. sînt și unele animale. Dumnezeu dadu sārăcului un *asin*, și dacă îi ȳicea: destupă-te, asinul baliga tot galbeni. Asemenea e cu un *ogar*. Alt sārăc cōpătă un *cal*, și dacă îi ȳicea: dă-mi bani, îi vîrsa tot felul de bani. O *puică* dată de șerpe oua tot oue de aur.

10) L. m. sînt și poamele. Toderăș în pădure mîncă *mere roșii*, și îi crescură coarnele ca la boi, apoi mîncă *pere galbene* și îi cădură coarnele. [Atm.]

Lucullus, Lucius Licinius, general roman care conduce reșoiul contra lui Mitridate înainte de numirea lui Pompeiu ca generalisim. Dînsul atacă Amisus și distruge încet armata lui Mitridate. În 435 pătunde în Pont, cucerese Amisus și Sinopa, organizează Pontul ca provincie romană și cere dela Tigrane, regele Armeniei, pe Mitridate. Tot L. declară reșoiu regelui Parților și e silit să-și restringă operațiunile niilitare din cauza că soldații refuseră de a se mai lupta. În 436 repurtează o mare victorie la Artaxato și este silit din nou să renunțe la planurile sale din cauza că soldații nu mai voiau să se lupte. Silit din cauza soldaților, se retrage scārbit în vastele sale domenii unde și moare. L. era un mare gurmand și au reșas proverbiale vorbele ȳise unui sclav al sēu, care preparasese mîncări puține: »Nu sciai că L. prînzese aci la L.« [Caion.]

Luddiși, nume dat bandelor revoluționare, cari la 1811 și 1816 atacau fabricele în cott. engl. Nottingham, și nimiciau mașinele. Numiți după un cretin, Ludd (pron. lōdd), care trăia în secl. XVIII la Leicester și tachinat de oameni,

în supărarea sa a distrus o mașină de împletit. Excesele L.-lor au luat dimensiuni mari, încăt parlamentul a trebuit să-i înfrîneze cu o lege specială, la a cărei deșbatere a vorbit Byron întăiadată în parlament.

Lude sau *modă*, asociație de mai multe familii în Muntenia, pentru solvirea impozitelor. În Moldova se numia »cruce«. S'a desființat prin »Regulamentul organic« (v. ac.)

Lüders, Alexandru Nicolaevici, conte, general rus, n. 26 Ian. 1790 în guv. rus. Podolia, † 13 Febr. 1874 în Petersburg. Comandantul oștirilor rusești, intrate în Trans. prin pasul Timiș, unde (19—20 Iunie 1849) spulberă trupele colonelului Kiss Sándor, 2—5 Iulie bate trupele secuiesci de sub comanda lui Gál Sándor, 20 Iulie bate pe Ihász Dániel la Tâlmăciu, 31 Iulie pe Bein la Sighisoara, 6 Aug. la Sibiu, 12 Aug. împrăștie la Sebeș trupele, cari sub comanda colonelului Stein bateau cetatea Alba-Iulia, și prîmesce în Deva (17 Aug.) capitularea colonelului Beke cu remășișele trupelor revoluționare ardelenene. 1861—62 guvernator în Polonia, rechiemat pentru crușini. [t.]

Ludesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 3 cat. cu 2370 loc. (Dicț. geogr. 1890), 3 biserici și 1 școală.

Ludi, la Romanii vechi jocurile publice, ce se ȳineau de cultul unei ȳeități și formau o parte esențială a religiei romane. L. au fost *votivi*, dacă s'au votat și aranjați numai pentru o ocașiune, și au fost *stati*, adecă statornici, sau *annui*, adecă anual, dacă s'au ȳinut în fiecare an. *L. publici* s'au votat, cînd a fost vr'un rēu în țeară, s. e. ciură, și s'au ȳinut spre îmblandirea unei ȳeități, ori s'au votat și din alte ocașiuni, s. e. în reșoiu prin beliduce; iar voturile s'au făcut de regula prin consuliile aleși; L. s'au publicat prin pontifex maximus (arhieru) și speșele le-a dat statul, ori au fost acoperite din prada cuprinsă dela iniinic. L. erau: 1) *Circenses*, cari au stat din alergări cu carēle și cu caii, precum din luptă gimnica, și fiindcă s'au ȳinut în Circus s'au numit Circenses. 2) *Scenici* sau teatrali, s'au ȳinut în teatru. 3) *Gladiatorii*, cari au stat din lupta cu spada (gladius), la început dați de oameni privați, mai tārđiu aranjați de stat (v. Gladiatorii). 4) *Gimnici* sau gimnastici, pentru a-și putē arēta virtutea și taria barbătească. 5) *Musici*, pentru de a se produce în arta muziceii, cu felurite instrumente. 6) *Amphitheatrali*, era o lupta cu animalele selbatice, și s'au ȳinut în amphitheatrum. 7) *Naumachia*, sau lupte pe luntre în amfiteatru, unde se sloboșia apa de lipsă. Consuliile aranjau aceste jocuri, mai tārđiu »quaestores ludorum«, sub împērați »curatores ludorum«. Poporul i-au plăcut aceste jocuri, și adeseori le prētindea, dar neajungēndu-se speșele, aranjarea s'a dat întreprinșătorilor (editores ludorum), cari aveau drept să încaseze taxe. L. au mulțime de nume respective de predicare, împrumutate dela numele ȳeităților, întru a caror venerare se dedeau, sau și dela alte împrējuri, astfel erau L. Apollinareș, Capitolini, Cereales, Florales, Romae, apoi Augustales, Magni, Maximi, Plebeii, Romani, Seculares, Funebres, și a. [Atm.]

Ludimagister, se numia, la Romanii, învēțătorul, însărcinat de familii în mod particular, a da

copiilor primele elemente de instrucție, în ceteră, scriere și socoteală. L. era și numele unei reviste pedagogice române, apărută câțiva timp (dela 1886) în Reșița (Bănat), sub redacțiunea învetătorului Ioan Simu.

Ludoș, (magh. *Ludas*). 1) *Ludoșul de Murăș*, magh. *Maros-Ludas*, com. mare în cottul Turda-Aries; 2393 loc. Români, Maghiari și Jidani. L. e așezat în valea Murășului și la marginea sudică a Câmpiei și este un enporiu comercial de lemne și cereale; are tîrguri mari de vite. Comerciul e cu deosebire în mâinile Jidanilor, cari cuprind tot mai mult teren. 2) *Ludoș*, *protopopiat* român gr.-cat. aparținător arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș. Se compune din 21 parohii și câteva filii, cu 13,270 de credincioși. 3) *L.*, (*Nagy-L.*), com. mare în Trans., cott. Sibiu, 1918 loc. (1891) Români. 4) *Kis-L.*, (rom. *Gusu*), com. mică în Trans., cott. Alba-inferioară, 838 loc. (1891) Rom. și Sași; moară cu vapori.

Ludovic, numele mai multor Domnitori.

I. ÎMPĂRAȚI ROM.-GERMANI.

1) *L. I Piosul*, al treilea fiu al imp. Carol cel Mare, n. 778, † 20 Iun. 840 în Mainz. 781 încoronat rege al Aquitaniei, 813 împ. și conregent, 814 (după moartea tatălui său) singur domnitor. 817 împarte imperiul între fiii săi Lothar, Ludovic și Pipin. Născându-i-se fiu din a doua căsătorie, face împărțire nouă în favorul acestuia, prin ce ajunge în conflict și resboaică cu fiii din prima căsătorie. 2) *L. II*, fiul imp. Lothar I, n. 825, † 12 Aug. 875 în Brescia; cu el s'a stins ramura italiană a Carolvingilor (v. ac.). 844 încoronat rege longobard, 850 împărat. În alianța cu imp. bizantină a luptat contra Sarcenilor. A domnit dela 855 (renunțarea tatălui său). 3) *L. III*, fiul regelui Boso al Burgundiei, n. 880, † 928 în Arles. A urinat tatălui său la 887. 900 da ajutor Longobarșilor contra năvălirilor maghiare și se încoronază rege al Lombardiei, 901 încoronat împărat. 905 învins și orbit în Verona de rivalul său Berengar, markgraf de Friaul. Scapat din robie 905, s'a retras în Burgundia. 4) *L. IV Bavarezul*, fiul lui Ludovic duce de Bavaria, n. 1287, † 11 Oct. 1347 la vânătoare de urși. După moartea împ. Henric VII ales împ. de partidul luxemburgian. A avut să lupte mult contra rivalului său Frideric de Austria, prin ce s'a pus în dușmanie și cu papa (v. Ioan XXII).

II. REGI EST-FRANCO-GERMANI.

—5) *L. I Germanul*, fiul lui L. Piosul, n. 804, † 876 în Frankfurt. La prima împărțire a imperiului a căpătat Bavaria și provinciile estice, priu contractul dela Verdun (843) Germania până la Rin cu orașele Mainz, Speier și Worms, după moartea lui Lothar II a moștenit cea mai mare parte a Lorenei. A întemeiat regat german de sine statator. 6) *L. II junior*, † 882. 7) *L. III Coptilul* (900—911), fiul împăratului Arnulf, n. 893, † 911. Sub el țeara a suferit mult de năvalirile Normanilor și Ungurilor. Cu el s'a stins ramura germană a Carolvingilor.

III. REGI ÎN FRANȚIA.

8) *Ludovic Piosul*, fiul lui Carol cel Mare și împărat (v. L. 1). 9) *L. II Gângavul* (*le Bègue*), fiul lui Carol cel Pleșuv mai întâiu regele Aquitaniei,

apoi din 877 al Franței. † 879. 10) *L. III*, fiul lui L. II, primi în 881 Neustria și muri 882 fără copii. 11) *L. IV de preste Mare* (*Ultramarinus, d'Outremer*), căci fusese crescut în Anglia, încoronat rege la 936, se luptă cu Hugo apoi cu Otto I, căruia îi cedează Lotaringia. Este bătut și prins de Normanșii, apoi liberat. † 954. 12) *L. V cel Leneș* (*le Fainéant*), fiul lui Lothar III, urmă tatălui său 986, † însă 987 și cu el se stinse familia Carolvingienilor. 13) *L. VI cel Gros* (*le Gros*), fiul lui Filip I. A purtat lupte cu vasalii și cu Anglia, de care a fost bătut la Brenneville 1119, însă n'a pierdut teritoriu și fiind ajutat de comune a învins pe vasali. † 1137. 14) *L. VII cel Tinăr* (*le Jeune*), fiul lui L. VI. Având resboiu cu vasalii, arse o biserică, în care se adăpostiseră 1200 oameni, și cuprins de remușcări se decise a face cruciada III, unde asediă Damascul fără succes. La întoarcere cădu prizonier în mâinile Grecilor, dela cari fu liberat prin flota lui Robert din Sicilia. Divorțându-se de Eleonora de Aquitania, căsătorită apoi cu Henric II, puse începutul luptelor viitoare dintre Franța și Anglia † 1180. 15) *L. VIII Leul*, fiul lui Filip August, urmă tatălui său 1223. Începî cruciada contra Albigensilor. † 1226. 16) *L. IX cel Sfânt*, fiul lui L. VIII. Minor sau epitropia mamei sale, Blanca de Castilia, dela 1236 conduse singur statul, făcînd economii și dînd justiția cu nepărținare. În 1248 făcu o expedițiune cruciadă în Egipt și apoi în Palestina. A desființat judecata lui Dumneșcu, a dat legi, a apărî regalitatea contra vasalilor, a făcut a doua expediție cruciadă, în care a murit de ciumă 1:70. Papa Bonifaciu VIII l-a trecut în rândul sfinților. El a fost primul rege din grația lui Dumneșcu. 17) *L. X cel Resurșit* (*le Hutin*), fiul lui Filip IV cel Frumos (1314—16), a favorizat clasele de jos, a desființat iobăgia. 18) *L. XI*, fiul lui Carol VII; era fugit la curtea ducelui de Burgundia, când muri tatal său 1461. Nemulțami contra sa la început pe toată lumea și mai ales pe ducii Burgundiei și Bretagnei, cari facură o ligă (la ligue du bien public) și purtară lupte crâncene cu el. 1468 cađu la Pèronne în captivitatea lui Carol cel Indrazneș și nu scapă decăt cedându-i foarte mult. Însă după moartea ducelui ocupă L. mai toate posesiunile franceze ale ducelui. Ocupă posesiunile vasalilor mari din sud și se retrase în castelul Plessis les Tours, unde în chinuri îngrozitoare de conștiință moare la 1483. Înveștat, prudent, ipocrit, crud, superstițios, ambițios, L. XI a fost cel mai însemnat urzitor al Franței. Iși alegea consilierii din clasele de jos: »cumetrul Tristan», Olivier le Dain bărbierul; era crud, așa pe cardinalul La Balue îl ține 11 ani într'o cușca, în care nu se putea ridica în picioare (la fillette du roi); a încurajat industria și agricultura. 19) *L. XII* (*le Pere du peuple*), din linia Valois-Orléans. Rege 1498 micșorează darile și îmblânșesce legile. Pretinde la posesiunea Milanului, pe care îl ia, apoi împarte Neapolul cu Ferdinand Catolicul, cu care începe resboiu și pierde Neapolul. Intră apoi în liga Venetiei (Agnadello), este bătut apoi de liga sfântă (Novara). † 1515. 20) *L. XIII*, fiul lui Henric IV, n. 1601, conduce statul sub epitropia mamei sale Maria de Medicis, a Italianului Concini,

apoi a lui de Luyne și în fine a lui Richelieu. Acesta a condus pe rege ca să nimicească puterea politică a Huguenoților, sa umilească pe nobili și să micșoreze puterea casei de Habsburg. † 14 Maiu 1643. 21) *L. XIV (Louis le Grand)*, fiul lui L. XIII, n. 5 Sept. 1638; urmă ca rege sub tutela Anei de Austria și a cardinalului Mazarin, cari ținură puterea și după ce regele ajunsese major. La moartea lui Mazarin, 9 Mart. 1661, L. conduse singur statul cu multă activitate și cu mare pompă. Alese miniștri activi și modești. profită de slăbiciunea Germaniei și Spaniei, de incapacitatea Stuarților și se purtă ca un arbitru al Europei. Purătă resboiul de evoluțiune 1668, apoi începū resboiul Olandei, terminat 1678. Atunci a fost punctul culminant în viața lui L. Comerciul, artele, armata, bogăția, științele franceze erau cele dintâi. Prinții copiau curtea lui. Inșă L. abusă de puterea sa. Camerile de Reuniune răpiră posesiuni străine în timp de pace, protestauții francezi fură persecutați și duseră aiurea industria și activitatea franceză. Din resboiul german remase inșă cu Alsacia și cu Strassburg. Resboiul pentru succesiunea Spaniei fū inșă plin de nenorociri. Infrângeri urmară după infrângeri, aliații pătruseră în Franția și L. cerū pace, promițēnd întoarcerea tuturor posesiunilor din Germania. Numai mândria aliaților mântui pe Ludovic, care putū lăsa pe nepotul său rege la Madrid, inșă la moarte 1715 lasă Franția slăbită și datoare 2 miliarde. 22) *L. XV*, strănepotul lui L. XIV, caruia îi urma în vîrsta de 5 ani sub regența ducelui Filip de Orléans, 1723 ajunsese major și dela 1726 lăsă conducerea preceptorului său, cardinalul de Fleury, om pacinic, care inșă purta resboiul de succesiunea Poloniei în favoarea lui Stanislav Leszczynski, socrul regelui și câștiga Lorena 1738. Ușor și iubitor de plăceri, când voi să conducă singur statul, făcū greșeli preste greșeli, deși armatele franceze ieșiseră biruitoare în Olanda sub mareșalul de Saxa. În resboiul de 7 ani pierdū și gloria militară și toate coloniile din America și India. In afară umilire, înăuntru imoralitate: metresa regelui, marchisa de Pompadour, îi îngrijia un adevărat harem, și după ea alte metrese (Dubarry) exercitau o influență desastroasă. La nenuțămirea tuturor regelui avea un singur cuvēt »apres nous le déluge« (după noi fie și potop). † 10 Maiu 1774, lasând Franția datoare 4 miliarde de livre.

23) *L. XVI*, nepotul lui L. XV, n. 23 August 1754, era sănătos, blând, puțin inteligent și fără voință. Căsătorit la 10 Maiu 1770 cu Maria Antoinette. Simția frica de tron, când i-se anunță moartea moșului său exclamă: »O Dumneșeule, ce nenorocire pe mine.« N'avu putere să susție miniștri reformatori ca Turgot și Malesherbes, cari faceau economii, cereau libertatea comerțului și desființară corporațiunile. După retragerea miniștrilor și după mai multe încercări fără folos, chieniă pe Necker 1777. Resboiul cu Anglia mari inșă cheltuielile și în urma adunarilor nefructuoase de notabili, trebui să adune în 1789 statele generale. Condus de aristocrați, nu avū inșă nici energia de a lupta contra adunării naționale, nici prudența de a se pune în capul reformatorilor și prin departarea lui Necker ca și prin concentrarea armatei provocă revoluția

populației parisiene, care luă Bastille 14 Iulie, după care L. declară că el este una cu poporul. Lasă să i-se impună reformele, dar în același timp incurgiază manifestările regaliste ale armatei și dă ocașie la o nouă revoltă, care-l aduse din Versailles la Paris. După moartea lui Mirabeau caută scăparea în fugă, inșă nu se ține de învoială, amăna cu o ți și este cunoscut de un poștaș Drouet, apoi adus la Paris. Jură pe noua constituție (14 Sept. 1791), apoi refuză semnarea legilor contra preoților și emigranților, pentru care lucru Girondinii cer depunerea lui. Palatul îi este invadat de mulțime. 10 Aug. 1792 se retrage cu familia în Adunarea națională și ascultă atacurile oratorilor contra lui, în zilele urmatoare este ținut ca prisionier. Era resignat în acele zile și se ocupa cu instrucțiunea fiului său. Convențiunea națională desființă apoi regalitatea, Iacobinii cereau execuțiunea lui imediată, pe când Girondinii voiau respectarea formelor de judecată. 11 Dec. înainte adunării regele se prezentă cu demnitate, se apără cu liniște, punēnd înainte suveranitatea sa nemărginită până atunci și își alese apărătorii. 26 Dec. de Sèzes îl apără în mod strălucit, dar fără succes: fū condamnat de trădare contra statului și siguranței națiunii. Votarea durase 24 de ore. A cerut să-și mai revadă familia, dar nu i-s'a permis și la 21 Ian. 1793, ora 10 dim. s'a urcat pe eșafod. 24) *L. XVII*, fiul lui L. XVI, fū proclamat rege de unchiul său (mai târziu L. XVIII) și fū recunoscut și de puterile europene. N. 27 Mart. 1785. După uciderea regelui fū rapit din brațele reginei și dat unui cismar, Simon, ca să-i dea educațiune. † 8 Iunie 1795. Corpul fū aruncat în groapa comună și acoperit cu var nestins și de aceea nu s'a găsit nici un rest din el în 1815, când L. XVIII l-a desgroptat. Aceasta împrejurare, cum și aceea, ca la 9 Iunie 1795, fusese vēdūt un copil cam de 10 ani cu un Aujardin, a dat nascere credinței, că fiul lui L. XVI a scăpat și de aceea s'au aratat mai mulți L. falși. 25) *L. XVIII, Stanislav Xaver*, fratele lui L. XVI, n. 17 Nov. 1755, conte de Provence. La izbucnirea revoluțiunei părăsi pe rege și conducea intrigile contra adunării naționale. 1791 emigrează și mai apoi voiesce să între în Franția cu armata prusiană. După moartea lui L. XVII luă titlul de rege și își așeză curtea la Verona. 1799 merse în Rusia, 1807 trecū în Anglia, 1814, Aprile 26, debarcă la Calais și la 3 Maiu întră în Paris. 4 Iunie dete o chartă constituțională. El era instruit, blând și poate că ar fi deprins din nou pe Francezi cu regalitatea, dacă reacțiunea clericală și aristocratică ar fi observat vr'o măsură în purtarea ei cu imperialității și cu republicanii. Persecuțiunile contra acestora incurajară pe Napoleon a veni din insula Elba. L. fugi și nu reveni în Paris de cât la 8 Iulie 1815. Luă ca miniștri pe Talleyrand și Fouché, resturnați inșă de partidul clerical și de Chambré introvabile. Regele disolvă camera și părea ca idei mai liberale își vor face loc, când asasinarea ducelui de Berri aduse ministeriul reacționar Villèle. † 16 Sept. 1824. 26) *Ludovic Filip*, fiul ducelui de Orléans (Egalité). N. 6 Oct. 1773, luase parte cu Kellermann la lupta dela Valmy, 20 Sept. 1792, contribuise la victoria dela Jemappes și trecuse cu Dumouriez la Austriaci,

so duse apoi în Elveția unde se făcu profesor, apoi în Svedia și dela 1800 în America. 1809 veni la Palermo, 1814 la Paris, unde L. XVIII îl primi cu receață. Se ocupa cu îngrijirea averei și cu educațiunea copiilor sei, însă aceste calități burgheze îl recomandau partidului liberal, care își puse speranțele în el. La izbucnirea revoluțiunii din Iulie fu proclamat ca locotent general al regatului. 9 August luă titlul de rege al Francezilor, depuse jurământul constituțional, puterile europene îl recunoscură. Credea că cunoaște lumea, umbla cu umbrela sub subsuoră și vorbia cu ori cine, sprijinea burghezia, din care își alegea consilierii, însă se formă un partid, care voia să țina guvernul prin corumperea alegerilor și în scurt timp toți erau nemulțămiiți de guvernul său. În politica externă i-se imputa că n'a fost energetic în Belgia, nici în Egipt, i-se imputa preocupări prea mari pentru dotarea familiei sale. Succesele din Algeria, îngrijirile pentru instrucțiunea și pentru îmbogățirea țerei nu se țineau în seamă. Nemulțămirea contra doctrinarului Guizot se ridica până la L. Mai pe urma nici abdicarea în folosul contelui de Paris nu mai putu reține tronul în familia sa și în 2 Martie 1848 trecu în Anglia, îmbrăcat în haine civile. † 26 August 1850.

IV. REGI ÎN UNGARIA.

27) *L. I cel Mare*, rege al Ungariei 1342—82, fiul reg. Carol Robert și Elisabetei, n. 5 Martie 1326, † 11 Sept. 1382. A purtat resboaiă 1344—46 și 1357—81 contra Veneției pentru posesiunea Dalmației; 1347—51 în regatul neapolitan pentru a resbunauciderea fratelui său (v. Ioana), 1351 și 1352 contra lithvanilor, 1353—55 contra țarului sârbesc Uros, fiul lui Dușan, după 1365 ataca pe țarul bulgar Strașimir, cumnatul lui Vladislav Basarab, îl face prisoner împreună cu soția lui, pe cari numai după patru ani, după impacarea lui L. cu Vl. Basarab, îi elibereaza și repune pe Strașimir în tronul Bulgariei ca vasal al său. Pro forma era vasal lui L. și Vl. Basarab, Domnul Munteniei. 1370, după moartea regelui Casimir, L. e încoronat rege al Poloniei, prin ce Galiția și Lodomeria devin iarăși parți întregitoare ale Ungariei. Pe timpul său a fost o invasiune de Tatarî în Transilvania, cari au fost însa batuți și isgoniți. Sub el s'a întâmplat prima ciocnire între oștirile unghuresci și cele turcesci (în expediția din Bulgaria). Asemenea sub el a trecut în Moldova voivodul Maramureșului Bogdan, contra caruia Ludovic întreprinde mai multe expediții spre a-l readuce la supunere, dar e bătut de Bogdan. Pentru serviciile facute în una dintre aceste expediții L. donează însemnate proprietăți în Maramureș unui alt voevod român, anume Balc fiul lui Sas, instituit în locul lui Bogdan. (Cf. A. D. Xenopol, II. 36—51). L. a fost căsătorit (1353) cu Elisabeta, fca regelui Bosniei. 28) *L. II* (1516—26), fiul lui Vladislav II, n. 1 Iulie 1506, † 29 Aug. 1526 în lupta dela Mohaci. A primit moștenire o țeară sfâșiată și slabită de luptele dintre oligarchie și nobilimea mică, față cu cari regele nu avea aproape nici o autoritate. 1508 încoronat rege ungar, 1509 rege al Boeniei. 1522 căsătorit cu Maria, nepoata împăratului Maximilian și soră a regelui Ferdinand. 1521 are-

stează pe solul turcesc. Sultanul duce oaste contra Ungariei și ocupă Sabatul, Belgradul și Zemlinul. 1525 Soliman îmbie pace, dacă îi concede să-și treacă armata prin Croația în contra țerilor habsburgice. Refusată, vine asupra Ungariei și da lupta decisivă la Mohaci, sfărâmand total oastea ungară. Regele cade în păreul Csele, umflat de ploaie, unde strivit de trupul calului, se înecă. (Cronicarul G. Szerémi afirmă, că L. după bătlăie a fost ucis de George Zapolia la Szekeső.) Prin moartea lui L. s'a stins dinastia Jagellonilor în Ungaria, iar prin dezastrul dela Mohaci s'a înmormântat independența Ungariei.

V. REGI ÎN BAVARIA.

29) *L. I Carol August*, rege al Bavariei, fiul și succesorul lui Maximilian I, n. 25 Aug. 1786 în Strassburg, † 29 Febr. 1868 în Nizza. A domnit dela 13 Oct. 1825 până la 20 Martie 1848, când silit de revoluție a renunțat în favorul fiului său Maximilian II. Mare sprijinitor al artelor și științei, a dat capitalei numeroase muzee și biserici. A construit canalul L. între Dunăre și Maina. Fiul său al doilea, Otto, a fost rege al Greciei. Are monument în München și Kissingen. 30) *L. II Otto Frideric Wilhelm*, rege, fiul lui Maximilian II, n. 25 Aug. 1845 în Nimphenburg, † 13 Iunie 1886 în lacul Starnberg. A moștenit tronul la etate de 13 ani. Era și el iubitor de artă, dar încă de tiner inclinat spre nebunie. Și-a cladit mulțime de palate ca din povești, cari l-au costat 13¹/₄ mil. de marce. De afacerile țerii nu se interesa, traia retras în castelele sale și nu lăsa pe nimenea să intre la el. Ministrii nu dadusera față cu el cinci ani. 1886 consiliul casei domnitoare și al ministrilor hotărî a-l supune visitației medicale, care constatând că e nebun, a fost depus, trecând titlul regal la fratele său Otto. Fîind însă și acesta nebun, în numele lui domnesce prințul Luitpold. În Dumineca Rusaliilor din 1886 L. s'a aruncat în lac și a tras cu sine și pe medicul Dr. Gudden, care sarise să-l scape. 31) *L. prinț de B.*, fratele fostei împăr. Elisabeta a Austriei, n. 21 Iunie 1831 în München. A renunțat la dreptul de moștenire ca sa poata lua în căsătorie morganatică pe Henrieta Mendel (baronesă Wallersee) în 1859, apoi pe Antonia Bart. 32) *L. prinț de B.*, fiul prințului-regent Luitpold, n. 7 Ian. 1845, căsătorit (1868) cu Maria Terezia, archiducesă de Austria, avînd cu ea 12 copii.

VI. REGI ÎN PORTUGALIA, OLANDA ȘI NEAPOLE.

33) *L. I Filip Maria Fernando*, rege al Portugaliei, prinț de Saxonia, fiul lui Carol de Coburg și al reginei port. Maria da Gloria II, n. 31 Oct. 1838, † 19 Oct. 1889 în Cascaes (l. Lissabona). A urmat la tron în 11 Nov. 1861. Din căsătoria cu Maria Pia, fca lui Victor Emanuel, a avut doi fii: Carol regele de acum, și Alfons.

34) *L., regele Olandei*, v. Bonaparte.

35) *Regi în Neapole: L. de Tarento*, 1345 complice lauciderea lui Andreiu, fratele regelui ungar L. I (v. Ioana), hînd apoi în casatorie (1346) pe veduva ucisului. Domnitor energetic. 36) *L. de Anjou*, fiul regelui francez Ioan, n. 1339, † 21 Sept. 1384 în Bari. Fugit dela Englezi, unde era ostatic, tatăl seu îl numește

locuitor în Languedoc. 1380 tutor al dofinului Carol VI și guvernator al Franciei. Adoptat de Ioana, 1382 intra cu oaste în Neapol, dar tronul era ocupat deja de Carol Durazzo. După lupte zadarnice pentru tron, cedează dreptul de moștenire fiului său. Papa Clement VII îl încoronase în Avignon înainte de întreprinderea expediției. 37) *L. II*, fiul celui precedent, n. 7 Oct. 1377, † 29 Sept. 1417 în Angers. Incoronat de papa Clement VII, a plecat și el cu oaste (1390) sa-și ocupe tronul neapolitan. După sbuciumari de zece ani a fost silit sa se reîntoarca în Franția. Nici în 1412 nu i-a succedat ocuparea tronului. 38) *L. III*, fiul celui precedent. Papa Martin V declarându-l moștenitor legal (1420), Ioana II l-a adoptat (1423) și numit duce de Calabria. 1424 a urmat la tron, trebuind însă a ceda mare parte din regat rivalului său Alfons V de Aragonia. † 24 Nov. 1434.

VII. ARCHIDUCI ÎN AUSTRIA.

39) *L., Iosif Antoniu*, fiul împ. Leopold II, n. 13 Dec. 1784 în Firenza, † 21 Dec. 1864 în Viena. Mare aderent al absolutismului. În sfatul tainic sub Ferdinand V alături de Metternich, Colovrat și archid. Francisc Carol, numai el mai era membru. 40) *L., Victor*, cel mai tânăr frate al împ. Francisc Iosif I, n. 15 Maiu 1842. Dela 1899 general (F. Z. M.). Protectorul societății »Crucea roșie«. 41) *L., Salvator*, fiul lui Leopold II, duce de Toscana, n. 4 Aug. 1847 în Firenza. Bun naturalist, a călătorit prin Asia, Africa, America și Australia, făcând cercetari și colecțiuni de domenii științelor naturale. Are numeroase scrieri etnografice și de științe naturale, s. e. »Die Serben an der Adria, ihre Typen u. Trachten« (1870—79), »Eine Blume aus dem Goldenen Land«, etc. Scr. principala: »Die Balearen in Wort u. Bild geschildert« (7 vol.).

VIII. DUCI ȘI PRINCIPI.

Markgrafi și mari duci de Baden.

42) *L., Wilhelm I*, markgraf, n. 8 Apr. 1655 în Paris, † 4 Ian. 1707 în Rastadt. A urmat la tron în 1677. Vestit general în resboaiile din Ungaria contra Turcilor și contra lui Tököli, în cele dela Rin contra Francezilor și în resboiul de succesiune la tronul spaniol. În Ungaria a luptat 10 ani, la început sub Carol de Lotharinga, apoi ca suprem-comandant. Cea mai strălucită învingere a raportat-o la Slankamen în 18 Aug. 1691. 43) *L., Wilhelm August*, mare duce de B., n. 1763, † 30 Martie 1830. 44) *L. II*, n. 1824, † 22 Ian. 1858. A renunțat la tron (1852), în favorul fratelui său Frideric.

Mari duci de Hessen-Darmstadt.

45) *L. I*, (primul mare duce de H.), n. 1753, † 6 Apr. 1830. A urmat la tronul tatalui său în 1790 sub titlul »markgraf L. X.« Titlul de mare duce l-a luat cu învoirea lui Napoleon în 14 Aug. 1806 ca membru al federațiunii dela Rin. După lupta dela Lipsca a părăsit și el pe Napoleon. 1820 a dat țerii constituție. 46) *L. III*, n. 1806, † 13 Iunie 1877. În 1866 a ținut cu Austria, pentru ce numai înrudierea cu dinastia rusească i-a mântuit țeara de catastrofă. Dela 1871 H.-Darmstadt e parte a imperiului german. Din casatoria morganatică cu baronesa Hoch-

städten L. n'a avut copii. I-a urmat la tron nepotul de frate. 47) *L. IV*, n. 13 Sept. 1837, † 13 Martie 1892, socrul Țarului Nicolae II. A fost căsătorit cu Alice, fca reginei Victoria a Angliei, dela care a avut pe: Ernest (succesorul la tron), Victoria (m. după L. prinț de Battenberg), Elisabetha (m. după mare ducele rusesc Șergie), Irina (m. prinț Henric de Prusia, fratele împ. Wilhelm II) și Alice (m. la 1894 după Țarul Nicolae II).

Principi electori de Pfalz.

48) *L. III* (1410—36), fiul împ. Ruprecht. Amic al împ. Sigismund, l-a reprezentat la conciliul din Constanța; el a presidat arderea pe rug a lui Ioan Huss. Universitatea din Heidelberg are să-i mulțamească mult. Biblioteca »Palatina« s'a desvoltat din bibl. privată a lui L. 49) *L. IV* (1436—49), mare apărător al conciliului dela Basel și al contra-papei Felix V (mai înainte Amadeu VIII, duce de Savoia), a cărui fică Margareta îi era soție. 50) *L. V* (1508—44), în certele religioare de pe acel timp făcea pe împaciutorul. A luat parte la expediția contra lui Fr. Sickingen (1523) și la suprimarea revoluției țărănești (1525). 51) *L. VI* (1576—83), în locul calvinismului a introdus luteranismul. După moartea lui însă țeara iarăși a trecut la calvinism.

Duce de Abruzzo, 52) *L., Amadeus Iosif Maria*, nepotul de frate al regelui Umberto I, n. 23 Ian. 1873 în Madrid, din pariinți Amadeu duce de Aosta și Letiția Bonaparte. În Iunie 1899 a plecat pe corabia »Stella Polare« în expediție la Polul nordic.

Ludovic, canal, (canalul Dunăre-Maina), leagă Rinul cu Dunărea prin râurile Reginitz și Altmühl, 176 km. lung, 11—17 m. larg, 1'6 m. afund.

Ludoviceum, academie militară în Budapesta, întemeiată 1831 din mai multe fundațiuni; actuala organizațieune datează din 1872. L. este institutul cel mai înalt al honveșimeii ungare, și consistă din 2 cursuri: 1) Un curs de 4 ani cu plan de instrucțiune analog celui din școalele de cadeți. La sfârșitul cursului 2 elevi din cei mai eminenti înaintează deloc la gradul de sublocotenent, iar ceialalți absolvenți intra ca cadeți în honveșimea ungară. 2) Un curs superior pentru ofițeri, care durează 10 luni și are scopul a instrua ofițeri activi ai honveșimeii în științele superioare militare. Servesea totodată ca școală de pregătire pentru școala de resboiu a armatei comune austro-ungare, unde în tot anul intra 8 din elevii cei mai buni.

Ludwig, Otto, poet german, n. 1811 în Eisfeld, † 1865 în Dresda. Renumede poet și-a câștigat îndeosebi prin tragediile »Der Erbförster« și »Die Makkabäer«. Scr. estetice încă sunt de mare valoare. Op. complete (Gesammelte Schriften) 6 vol. ed. de A. Stern în Lipsca 1891—92.

Ludwigshafen, oraș în guvernamentul prus. Pfalz, lângă Rin, 39,799 loc. (1895); cameră de comerț și industrie, navigație și comerț pe Rin; fabricație de anilină și soda.

Lueger, Carol, Dr., om politic austr., n. 24 Oct. 1844 în Viena, a studiat aici dreptul, devenind 1874 avocat. 1875 ales în consiliul comunal, 1885 în parlament și 1890 în dieta Austriei inf.

14 Maiu 1895 ales ajutor de primar, și după retragerea lui Gröbl, 30 Maiu, primar al orașului Viena. Deneșându-se întărirea acestei alegeri, L. a fost reales din nou în mai multe rânduri, însă la intervențiunea personală a imperatorului (27 Apr. 1896) a renunțat la postul de primar, păstrând cel de ajutor de primar. Preste câteva luni L. este ales din nou primar și de astădată a și fost întărit. Antisemit pronunțat; împreună cu princ. Al. Liechtenstein conducătorul partidului creștin social. Mare adversar al politiceii maghiare și amic naționalitaților Ungariei. A relevelat de repește ori cauza română în parlament.

Luffa Cav., (botan.) gen din familia Cucurbitaceelor, trib. Cucumerineae, cuprinde vr'o 7 specii de plante erbacee anuale agățătoare, ce cresc în regiunile tropicale ale vechiului continent, iar o specie crește în America.

Unele specii de *Luffa* se cultivă prin grădini. Fructele verzi de *L. cylindrica* M. Roem. se întrebuintează la bucătărie ca legumă, iar din fructele uscate se fac mănuși de fricționat la baie.

[Z. C. P.]

Lugaciu, v. Căldarușel.

Lugano, (germ. *Lauis*), cel mai mare oraș în cantonul elvețian Tessin, lângă lacul L., cu 7097 loc. (1888); industrie de mătăsă; loc de cură climatică.

Lacul Lugano, situat la poalele sudice ale Alpilor, $\frac{2}{3}$ situat în cantonul elvețian Tessin, restul în prov. ital. Como, 54 km², la înălțime de 271 m. preste nivelul mării, având adunțime până la 279 m. Țermuri înalți de rară frumuseță; pe lac umblă vapoare.

Lugansk, oraș în guv. rus. Iekaterinoslav, 16,193 loc. (1890), cu mare turnătorie de fier, în care se fabrică locomotive și mașini, și alte numeroase fabrici. Însemnat comerț de cereale, vite, pielării și lână.

Luganskij, v. Dahl 3).

Lugos (Lugos-Logoj), district valachic, se amintesc încă în secl. XIV și s'a extins asupra satelor și prediilor Lugos, Agres, Bartafalva, Budaholi, Bényes, Campony, Chewhaba, Dragotest, Dragomerfalva, Gedeteleke, Hégyeres, Kastély, Ohabicza, Kulboest, Kuldofalva, Orságh (Olohság), Kövesd, Govesdia, Szépmező,

Perlo, Sidimirpatak, Tinko, Sydovar, Topsafalva. La început a fost administrat acest district de castelanii din castrul Sydovar (Jdíoara) și numai mai târziu se amintesc câte un castellanus castris. castelli Lugos, provisor arcis, capitaneus arcis. Nobilimea acestui district se numia uneori universitas nobilium. Cetatea și districtul L.-lui dela Mateiu încoaci a ajuns mai de multe ori în mâni private și în ale principelui. Districtul acesta pe lângă al Caransebeșului a avut un rol mai secundar. Opidul L. (oppidum ac castellum) însuși numai după ce a încetat »banatul severin« și s'a redus la »banatul Caransebeșului și al Lugosului« (1536) devine, împrumutat cu Caransebeșul, sediul banului (căpitlanului, familiaris noster, comitelui și banului suprem). (V. art. Districtele valachice.) [E.Tr.]

Luger sau *Lujer* (*vlastare*), se numesc vîrfurile și ramurile tinere de plante, luger de viță, luger de hamciu, luger de sparanghel, etc.

Lugo, prov. span. (în Galicia), 9881 km², cu 432,165 loc. (1887). *Capitala L.*, situată lângă Minho, are 19,952 locuitori; isvoare de pucioasă de 32°—38° C.

Lugos (Lugoj), oraș cu magistrat regulat în Bănăt, capitala comitatelor împreunate Caras și Severin, locuit în majoritate relativă de Români. Acest oraș împreună cu Caransebeșul au jucat rol însemnat în istoria țerii, și desclinit pentru Români L. este însemnat ca

centru al districtelor române banatice. Pomenirea lui derivă din timpuri stravechi. Numirea *Logoj* se găsește și la cronicarii vechi în pronunțarea păstrată în limba poporului nostru. Din documentele istorice cunoscute cea dintâiu urmă despre orașul L. o aflăm sub Ludovic cel Mare la 1369. Regele Sigismund în 1428 opresce pe Lugojeni să ia vamă dela Hodoșeni: în 1439 și 1440 L. este numit oppidum (mezőváros). În luna Maiu 1451 petrece Huniade în L. În 1457 confirmă regele Ladislau privilegiile Românilor din districtele: L., Sebeș, Mehadia, Almaș, Carasova (Krassofő), Berzava (Borzafő), Comiat și Ildia. Regele Mateiu Corvinul donează orașul L. lui Ioan Pongratz. În 1509 a fost ciuma mare în L. și jur. Regina Isabela a dat orașului L. emblema și a confirmat privilegiile Românilor

Biserica catedrală gr.-cat. din Lugos.

în 7 Maiu 1551. Juđii orașului L. erau Români pe timpul acela. Așa aflam la 1529 pe Dim. Luca, la 1546 pe Martin Luca, la 1557 pe Anca Gașpar și la 1570 pe Ioan Gașpar. Dela 1658 ajunge și orașul L. sub domnia turcească până la 1699. După alungarea Turcilor la 1726 este prefect suprem în L. Ioan Rațiu. Bănatul era sub regim militar. În 1779 se încorporează teritoriul comitatelor: Caraș, Timiș și Torontal la Ungaria cu desconsiderarea totală a privilegiilor districtelor românești. Sistemul comitatens durează până în Oct. 1848. După revoluțiune până la 27 Dec. 1860 Bănatul formează provincie de sine stătătoare. În 27 Iunie 1848 s'a ținut în L. o adunare mare națională a Românilor bănățeni, în care fruntașii însuleții de frumoasele principii de libertate, frățietate și egalitate decid a merge cu Maghiarii, și despărțirea ierarhică de Sârbi. Populațiunea este aproape de 13,000 suflete. L. are țiguri biue cercetate și desclint prăsierea vitelor este foarte înaintată. L. a fost ca un focar pentru Români din Banat. L. este sediul unui episcop român gr.-cat. și are frumoase biserici rom. de ambele confesiuni (v. ilustr.). [—]

Lugoș, diecesă română gr.-cat., înființată prin decretul maiestic din 12 Dec. 1850 și canonicată de către Papa Piu IX prin Bulla »Apostolicum Ministerium« din 26 Novembris 1853. Este formată din parochii, cari mai nainte aparțineau dieceselor române gr.-cat. ale Făgărașului și Oradei mari și se extinde preste comitatele: Torontal, Timiș, Caraș-Severin și Hunedoara. Reședința episcopului este în L., unde este și un capitol constator din 6 canonici. Diecesa L. a avut până acuma următorii episcopi: 1) *Dr. Alex. Dobra* (1854—1870); 2) *Ioan Oltean* (1870 până 1873); 3) *Dr. Victor Mihályi* de Apsa (1875 până 1895); 4) *Dr. Demetriu Radu* (1897) [v. ac.]. E supasa mitropolitului gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Parochii 161, filii 318; suflete aproape 95,000. (V. Alba-Iulia și Făgăraș, mitropolia și biserica gr.-cat. română.) [Dr. I. Radu.]

Protopresbiteratul gr.-or. rom. al Lugoșului aparține la diecesa Caransebeșului. Numărul sufletelor este: 26.710. Comune sânt 31. În centrul protopresbiteratului Lugoș este 1 școală capitală de băeți și 1 școală superioară de fetețe, susținute în comun de diecesa, tract și comună. Sediul protopresbiteratului datează din timpuri străvechi. Diecesa se numia când a Caransebeșului, când a Vêrșetului. În L. din vechime, după tradiție, era mănăstire ortodoxă și poporul din aretul L.-lui și ađi numese biserica ortodoxă din loc mănăstire. Protopresbiteratul se extinde către Caransebeș în valea Timișului.

„*Lugoșana*“, institut de credit și economii, societate pe acții în Lugoș, s'a înființat la 1889 cu capital social de 50,000 fl. La 1897 s'a făcut a doua emisiune, urcându-se capitalul social la 150,000 fl. Bilanțul anului 1898 s'a încheiat cu 582,808 active și pasive. Fondurile de rezervă sânt preste 20,000 fl.

Lugoșanu, Octavian, publicist și profesor rom., n. 11 Aug. 1866 în Slatina (Olt), și-a făcut studiile în București, unde a luat licența în științele istorico-filologice cu lucrarea »Olenia sub ocupațiunea austriacă«, 1889. A publicat prin mai multe reviste cercetări și notițe istorice.

Lugoșel, (magh. *Lugoshely*), un sat învecinat

cu orașul Lugoș. Urme despre acest sat se află abia între 1690—1700. Poporațiunea este curat română. În apropiere a fost lupta renumită dela Tapae între Daci și Romani.

Lugowoi, Alexei Alexejevits, romancier rus, n. 19 Febr. 1853 în Varnavin, guvern. Kostroma. Numele de familie *Tichonov*. La etate de 7 ani orfan de mamă, a fost dat în creștere într'un pension de fete, petrecând acolo patru ani, singur băiat într'o sută de fetețe. Trei ani a studiat după aceea în casa parințească, apoi la liceul din Kazan, trebuind să întrerupa studiile din cauza unui morb tuberculos. 1878 stabilit în Petersburg întră în condițiune la un comerciant de pielării, lingerie și cereale. În interesul frmei călătorește în Franția și Orient, iar 1880 deschide însuși prăvălie și 1883 devine insolvent. Atunci se decide să publice romanul: Altcum a hotărît soartea, prin care și-a eluptat loc de frunte în literatura romancieră rusă. Intre scrierile sale însă, cel mai mare succes l-a avut romanul »Pollice verso«. [t.]

Lugubru, trist, jalnic. *Lugubre*, (ital.) teruien de interpretatiune musicală.

Luisa, 1) *L. Augusta Wilhelmina Amalia*, regina Prusiei, fca lui Carol Frideric Ludovic, principe de Mecklenburg-Strelitz, n. 10 Martie 1776 în Hanovra, † 19 Iulie 1810. Căsătorita (24 Dec. 1793) cu Frideric Wilhelm III, regele Prusiei. Femeie de înaltă cultură și devotată țerei și soțului ei, după lupta dela Jena a intervenit însăși la Napoleon (6 Iulie 1807) pentru condiții de pace mai umane, dar fără succes. Prusia a fost redusă aproape la jumătate teritoriul. Memoria îi este eteruisată prin »fundația L.«, institut de educație pentru fete tinere, înființat 1810 în Berlin, prin »ordul L.«, prin statua ridicată pe mausoleul din grădina castelului din Charlottenburg și prin cea din grădina zoologică din Berlin. 2) *L. Henrieta*, fca prințului Frideric Henric de Orauia, n. 1627, † 1667, căsătorită (7 Dec. 1646) cu Frideric Wilhelm, principe elector de Brandenburg. Ea a întemeiat orașul Oranienburg și orfanotroful de acolo. 3) *L. Amalia*, mama regelui prusian Frideric Wilhelm II și astfel strabuna dinastiei de acum, n. 1722, † 1780. 4) *L. Ulrica*, sora lui Frideric cel Mare, n. 1720, † 1782, căsătorită cu regele Svediei (1744) Adolf Frideric. Femeie arrogantă și intrigantă, dar părtinitoare a științelor și artelor. A întemeiat din mijloace proprii Academia de științe a Svediei (1753), biblioteca și muzeul din Drottningholm. A jertfit mult și pentru scopuri de binefacere. 5) *L.*, sora regelui Carol VIII al Danemarcei, n. 7 Sept. 1817, † 29 Sept. 1898, căsătorită (26 Maiu 1842) cu Christian, fiul ducelui de Schleswig-Holstein-Sonderberg-Glücksburg, care prin ea a ajuns la tronul Danemarcei sub numele Christian IX. Prin copiii din aceasta casătorie dinastia daneză s'a încuscrit aproape cu toate casele domnitoare europene (v. Christian). L. era supranumită »soacra Europei«. 6) *L. de Savoya*, mama regelui francez Francisc I (v. ac.), n. 1476, † 1531. [t.]

Luisa, ordinul, ordin creat în Prusia, de către Frideric-Wilhelm III, în 1814, pentru dame, în special acele doamne și domnișoare, cari se distinseseră prin devotament în timpul resboiului din 1813—14. Cuprinde 100 de membre și o

singură clasă. Panglică albă, cu o bandă neagră pe margini; crucea neagră. [O. L.]

Luisenthal, numit de Români *Hondal*, colonie șvabească pe moșie manastirească, parochie rom.-catolică și protestanta în căp. și j. Câmpulung în Bucovina, are 686 loc. (10 ort.-or., 310 rom.-cat., 300 protest., 66 mos.), o școală primară, 2 biserici. [Dr. I. G. Sbiera.]

Luitpold, *Carol Iosif Wilhelm Ludovic*, prințul regent al Bavariei, n. 12 Martie 1821 în Würzburg, al doilea fiu al regelui Ludovic I. Cu titlul de regent domnește dela 10 Iunie 1886 (v. Ludovic). Casatorit (1844) cu Maria de Toscana, († 1864). Moștenitor presumpțiv e fiul său Ludovic (n. 7 Ian. 1845) [t.]

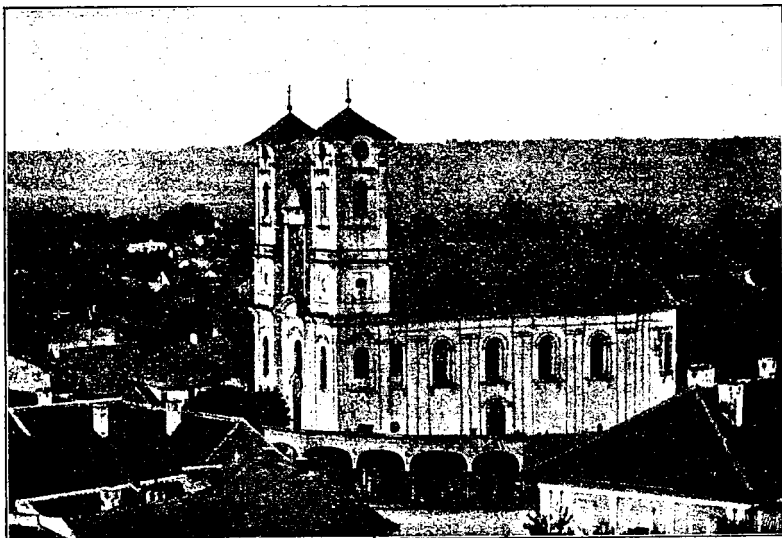
Lujenii, comună rurală, târg, parochie, moșie boierească în căpitanatul și județul Cotman în Bucovina, cu 2624 loc. (2254 ortod.-orient., 121 romano-catolici, 5 protestanți, 244 mosaici),

timpul în care a trăit și în special: ireligiozitatea, lingușirea și superstițiunea. (Cf. Hartmann, *Studia critica in Lucianum*, 1877.)

Lukuga, riu în partea vestică a lacului Tanganyica, despre care H. M. Stanley susține că este unicul canal, prin care se scurge apa din lacul Tanganyica. (Cf. H. M. Stanley, *Durch den dunklen Weltteil.*)

Luleå-elf, riu în Svedia, formând cel mai mare cataract în Europa. La 45 km. se împreună cu Lilla și devine navigabil. Se varsă în golful Botnic. Lungimea 350 km., basinal 23,648 km².

Lully, *Giovanni Battista*, compozitor, florentin de origine, considerat ca fondatorul operei franceze, n. 1633 în Florența, † 1687 în Paris. Adus în Paris se înrolă în banda violoniștilor regelui Ludovic XIV și 1669 căpătă privilegiul operei în Paris. Operele lui sânt: *Les fêtes du l'Amour et de Bacchus* (1672), *Cadmus et Her-*

Biserica gr.-or. din Lugos.

o școală primară de 3 clase, postă, telegraf, stațiune de cale ferată. [Dr. I. G. Sbiera.]

Lukács, 1) *L., Béla*, om de stat magh., n. 1847 în Zlagna; a studiat dreptul în Pesta; a fost oficial, 1872 fu ales deputat și ca atare s'a ocupat mult de chestii financiare și economice. Când s'au reorganizat caile ferate magh., fu numit director al acestora, apoi a fost secretar de stat, iar în cabinetul Wekerle ministru de comerț și comunicațiune. 2) *Lukács, Ladislav*, ministru ung. de finanțe, n. 1850 în Zlagna, a studiat dreptul în Cluj; 1874 prof. la acad. de drept în Jaurin, apoi a condus minele familiei sale. Dela 1878 deputat, iar dela 1895 min. de finanțe, având un rol de frunte în pertractările ref. la pactul econ. cu Austria și validând la aceste principii parității perfecte între ambele state. A scris despre meritul din Trans.

Lukianos, (lat. *Lucianus*), scriitor și retor grec. După multe călătorii făcute în Asia, Italia și Galia s'a așezat în Atena. În scrierile sale cu mult umor și sarcasm sbiciește imoralitatea din

mione (1673), *Alceste* (1674), *Thesée* (1675), *Atys* (1676), *Isis* (1677), *Psyché* (1678), *Bellerophon* (1679), *Proserpine* (1680), *le Triomphe de l'Amour* (1681), *Persée* (1682), *Phaéton* (1683), *Amadis de Gaule* (1684), *Roland* (1685), *Armide* (1686), *Acis et Galathée* (1687). cele mai multe pe librete de Luinault, și apoi un mare număr de baleturi ș. a. [T. C.]

Lumbago, (med.) reumatism al musculaturei șalelor, caracterizat prin ivirea sa vehementă. L. cauzează dureri crâncene la cea mai mică mișcare a musculaturei afițiate. Terapia: asudare și masajiu.

Lumbricide, familie de viermi aneliți, oligocheti; cuprinde genurile: *Lumbricus* (v. ac.), *Helodrilus*, *Criodrilus* și *Allobophora*. L. din jud. Iași au fost studiate de Dr. W. Michaelsen: *Oligochaeten des naturhistorischen Museums in Hamburg*, IV Jahrbuch der Hamburgischen wissenschaftlichen Anstalten VIII. Hamburg, 1891. Dr. N. Leon a găsit 3 specii noi: *A. Leoni*, *A. Jassyensis* și *A. Antipae*.

Lumbricus, *rîma*, vierme anelid, oligochet din familia lumbricidelor (v. ac.). Acest geu cuprinde mai multe specii: *L. terrestris* L., *L. agricola* Hoffm. și *L. communis* Hoffm. Darwin a arătat importanța acestor viermi în fenomenele geologice actuale. Ei trăiesc ziua în pământ și nu ies la suprafață decât noaptea. Se hrănesc cu frunze, carne, grăsimi și chiar cadavre de ale semenilor lor; ei înghit și țerina care le face obstacol când își sapa galerii. Noaptea când ies la suprafața solului expulsează acest pământ prin anus, producând un fel de viermuși suciți de pământ. Așa ca pe fiecare an ei colaborează la formațiunea unui strat dela 3—5 mm. Pe de altă parte frunzele pe cari le duc în pământ ca să-și facă culcuș din ele, se descompun și contribuie la formațiunea pământului vegetal.

Lume, în limbajul comun ceriul și pământul dimpreună cu toate ființele de pe el. În terminologia filosofică sub L. se înțelege: totalitatea existenței trecute, prezente și viitoare, în toate manifestările ei, afara de Dzeu, pe care îl concepem ca creator al ei. Aceste manifestări, considerând constituția lor calitativă, sunt sau curat spirituale (psichice), sau curat materiale (fisice), sau spirituale materiale (psichofisice). Cele dintâi formează și se numesc L. spiritelor, cele de a doua L. materială, iar cele de a treia L. în mic, care, ca sintesă reală din spirit și materie, este omul, microcosmul. Știința, al cărei obiect este L., se numește *cosmologie*. Cu privire la originea L. stau față în față două teorii: a) teoria biblică a religiunii, care susține ca L. este creată de Dzeu în timp; b) teoria naturală, care poartă numele lui Kant-Laplace. Această teorie învață că L., precum și toate manifestările ei, s'au formatu diu o stare caotică în decurs de veacuri nenumerate și în virtutea mișcării de rotațiune provenita din puterea de atracțiune și repulsiune pe lângă un centru, care e soarele. (Cf. Kant, Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels, 1755, și Laplace, Exposition du système du monde, 1796.) [Pl.]

Lumea albă și neagră în poveștile române. L. alba e cea pământeană în care trăiesc oamenii, iar L. neagră e cea subpământeană, din fundul pământului, unde locuiesc smei și unde duc fetele frumoase de împărat, rapite de ei.

Lumea ochiului, pupila sau *lumina*, *luminifița ochiului*, *muschiță*, *musculiță* sau *fecioară*, deschidătura rotundă în mijlocul irisului, care pare neagră și prin care pătrund razele luminii spre a desemna obiectele pe retina. E o adevărată diafragmă ca la microscop, căci la lumină multă se contractează, ceea ce se numește *Myosis*, și din această cauză unde e nevoie de a se subdivide lumina, cum e de pildă nevoie de a se face unde sunt mai multe localuri a se ilumina, vin întrebuințate *lămpile incandescente*. Electricitatea necesară pentru producerea iluminatului electric de obicei se produce prin mașini electrice (v. ac.) cari sunt puse în mișcare prin o mașină cu aburi sau de o mașină idraulică. Pentru a face grosso modo un paralel între costul iluminatului cu lămpi cu arc voltaic și acela cu lămpi incandescente observăm, că un cal vapor de forță poate produce electricitate cât e necesară a ilumina o lampă cu arc voltaic de o intensitate luminoasă aproximativă de

este »isvorul luminei« (Ps. 35, 10; I Ioan I, 5), »locuiesc în lumina cea neapropiată«, »e îmbrăcat în lumină și marire« (I Tim. 6, 16; Ps. 103, 2). Și deoarece Is. Chr. a fost prevestit ca »soarele din înălțime«, care ca »stralucirea mărireii și chipul statului Tatălui oeresc« (Ovr. I) însuși pe sine s'a numit »lumina lumiei« (Ioan 8, 12), L. întrebuințată la cultul divin și la toate funcțiunile sacre este simbolul lui Is. Chr., al învătăreii sale. V. și art. Ceara în cultul divin.

„**Lumina**“, societate a cantorilor bisericesci români din Bucovina, înființată în Cernăuți 1892, ca continuare a altei societăți similare, *Psaltul* din 1890, cu scopul de a desvolta și întreține spiritul social printre membrii săi, de a se perfecțioua reciproc în arta musicală vocală, de a-și apăra reciproc interesele sociale, de a înființa coruri vocale și cabinete de lectură prin sate și orașe. Prin îndemnul membrilor acestei societăți și al altor bărbați iubitori de cultură națională s'au înființat până la 1900, preste 55 cabinete de lectură. [Dr. I. G. Sbtera.]

Lumina electrică sau *galvanică*, efectul luminos al unui curent electric. Sa luăm doi cilindri metalici bine izolați, așezați pe picioare de sticlă, și terminați fiecare cu câte un con de cărbune. Punem unul din acești cărbuni în comunicație cu polul pozitiv al unei pile puternice, iar celalalt cu polul negativ, și să apropiem apoi unul de altul vârfulurile acestor cărbuni până când se ating. Să le îndepărtăm apoi puțin și vom observa că se formează între ele un arc luminos foarte strălucitor. Temperatura acestui arc este foarte înaltă, putându-se într'însa topi și chiar volatiliza, corpurile cele mai infusibile, precum platina și carbonium. (v. și Arc voltaic.) L. electr. vine produsă și prin un curent care trece prin un fir foarte subțire și rău conductor. Acest fir se încălzește foarte tare când trece curentul printr'însul, atât din cauza că e rău conducător, cât din cauza că e subțire. Prin încălzire devine incandescent, deci luminează. (v. și art. Lămpi electrice.)

Luminatul electric se face prin lămpile electrice (v. ac.). De obicei *lămpile cu arc voltaic* se așează unde e nevoie de focare intense de lumină și anume la foruri, pe piețele și străzile principale ale unui oraș și chiar în unele magazii sau săli foarte mari. Pentru străzile secundare și chiar în interiorul locuințelor, unde e nevoie de o lumină de intensitate mai mică, vin întrebuințate *lămpile incandescente*. Lămpile cu arc voltaic, în raport cu lumina pe care o dau, sunt mult mai ieftine, însă au defectul că toată lumina e concentrată în un singur punct și din această cauză unde e nevoie de a se subdivide lumina, cum e de pildă nevoie de a se face unde sunt mai multe localuri a se ilumina, vin întrebuințate lămpile incandescente. Electricitatea necesară pentru producerea iluminatului electric de obicei se produce prin mașini electrice (v. ac.) cari sunt puse în mișcare prin o mașină cu aburi sau de o mașină idraulică. Pentru a face grosso modo un paralel între costul iluminatului cu lămpi cu arc voltaic și acela cu lămpi incandescente observăm, că un cal vapor de forță poate produce electricitate cât e necesară a ilumina o lampă cu arc voltaic de o intensitate luminoasă aproximativă de

1000 luminări sau 8 lămpi incandescente à 16 luminări fiecare.

Lumina de magnesia, lumină obținută prin incandescența bastonașelor de magnesia carbonică, prin ajutorul flămei oxihidrice. E analoagă luminei lui Drummond. L. de magn. e cea produsă prin arderea însuși a metalului, acesta fiind sub formă de bandă sau pulbere. Această din urmă lumină se întrebuițează cu deosebire în fotografie sau la iluminarea farelor maritime sau a semnalelor militare.

Lumina polară, lumina roșie trandafirie, ce în regiunile de cătră poli se revarsă uneori în nopțile fără lună preste bolta cerească. La noi fenomenul e rar, în țările nordice însă are loc adeseori. Razele de lumină par a veni dintr'un punct, ce se află sub orizont, și se îndreaptă în sus, unde de multorii formează o coroană frumoasă. L. p. se produce probabil prin scurgerea electricității din pământ. Părerea aceasta e cu atât mai probabilă, pentru că atât înainte cât și în decursul fenomenului acul magnetic oscilează fără încetare. L. p. se mai numește și *L. boreală* sau *aurora boreală*.

Luminări, mijloace de luminat, fabricate din diferite grăsimi, sleite în jurul unui fitil ușor inflamabil. Sînt L. de se, stearină, spermanet, ceară și parafină. Procedurile de preparare și fabricare sînt diferite (Cf. Vlaicu »Merceologia și Technologia«, pag. 636 sequ. și Enciclopedia Rom. tom. II, pag. 796). L. în forma de aqi datează din timpurile persecuțiilor contra creștinilor. Romanii întrebuițau pentru luminat fire de în impregnate cu resină ori ceară. Prin secl. II, Apuleus scie despre L. de ceară și L. de se. L. de se au intrat în us general prin secl. XV. L. de stearină a fabricat primadată Simonin (1818) și Manjot (1820) în Paris. Perfectionarea fabricării L.-lor de stearină se datorește lui Milly, care 1837 înființează o mare fabrică în Viena și tot pe acel timp una în Berlin. În Ungaria sînt două fabrici de L. de stearină: fabrica »Flora« în Budapesta (1868) și una în Sibiu. Cf. și art. Ceara la cultul divin.

Luminărica Domnului, *Luminărică*, numele vulgar al plantei *Verbascum phlomoides* L. (v. ac.).

Luminat, v. Iluminat.

Aparate luminoase medicale sînt țevi, cari întroduse în unele cavități ale corpului s. e. nas, înghițitoare, stomac, etc. și iluminate electric sau prin reflector, permit a vedea internul acelor. (v. Endoscopia.)

Luminăție, în vechime titlatura Domnilor români și a familiilor domnitoare.

Luminătoare, cântare sacră întocmită și așezată la oficiul Măneacărei, unde cuprinde locul între »anon« și cântările numite »laude«. L. se numește parte pentru că se cântă cam la timpul când se revarsă lumina țilei, parte pentru că în acele cântări scurte se preamărește Sf. Treime, ca isvorul a toată lumina și viața spirituală.

„**Luminătorul**“, foaie politică rom., apărută în Timișoara 1880—93. Primul nr. din 5/17 Martie 1880 avînd program politic: »Staurind cu toată decisivitatea la riguroasa împlinire a legilor suveranitate, cari să inspire și propage adevăratul patriotism pe baza principiului de egală îndreptățire a popoarelor colocoitoare pe terenul coronei Stului Ștefan«. La 1881, după ce s'a or-

ganizat și constituit partidul rom. naț., »L.« a primit programul acestui partid și până la sistarea sa a luptat pentru acest program. La început »L.« a apărut de două, în 1885—86 de trei, apoi iar de două ori pe săptămână, până la finea 1893, când a încetat din cauză că s'a înființat în Timișoara »Dreptatea«. Proprietar al »L.« a fost Mel. Dreghiciu, editor și redactor resp. P. Rotariu.

Luminița nopții sau *Luminiță*, numele popular al plantei *Oenothera biennis* L. (v. ac.).

Luminoasa, numele popular al plantelor: *Clematis recta* L., *Clematis vitalba* L. (v. ac.).

Luna, satelitul pământului; dintre toate corpurile cerești L. e mai aproape de pământ, depărtarea ei mijlocie dela acesta fiind 385,080 km. (cea mai mică 356,650 km., cea mai mare depărtare 407,110 km.). L. se învîrtește în jurul pământului, în același timp rotează odată și în jurul osiei sale; de aci urmează, că L. are totdeauna aceeași jumătate întoarsă spre pământ; după ce însă osia lunei nu stă vertical pe planul călii ei, nici mișcarea ei în jurul pământului nu e tocmai uniformă, de pe pământ se poate vedea, când de o parte, când de alta a lunei, ceva mai mult de jumătate din suprafața ei (*librațiune*). În calea sa în jurul pământului L. ajunge a avé diferite poziții față de pământ și de soare, din cari pozițiuni provin eclipsele (v. ac.) și *fazele* ei: *luna nouă*, când L. se află între pământ și soare (în conjuncțiune), deci partea de catra pământ nu e luminată; *pătravul prim*, când L. se află cu 90° spre est dela soare, și de pe pământ se vede jumătatea din dreapta a părții luminoase a L.-ei ($\frac{1}{4}$ din suprafața ei); *luna plină*, când pământul se află între L. și soare, L. deci stă în fața soarelui (în opozițiune), fiind întregă partea luminată a ei întoarsă spre pământ; *pătravul ultim*, când L. se află la 90° spre vest dela soare și se vede jumătatea din stînga a părții ei luminate.

Pe suprafața luminată a L.-ei se observă unele părți mai luminoase și altele mai umbroase; primele sînt munți, cari aruncă umbrele lor până pe câmpii departe. Munții L.-ei puțin seamăna cu cei de pe pământ; ei au forme conice. cei mai mulți avînd cratere de dimensiuni foarte mari. Pe L. se observă și crepături adânci, avînd lungime de sute de km. și trecînd preste munți și șesuri de o potrivă. L. nu are atmosferă, îi lipsește și apa, deci ori ce condițiune de viață vegetală și animală.

Lună se numește și timpul, în care L. se mișcă în jurul pământului. Timpul, în care L. ajunge înaintea aceleiași stele fixe, se numește *lună siderică*, și e de 27 zile, 7 ore, 43 minute și 11.5 secunde; timpul, în care L. pornind dela punctul equinoctial de primăvară se întoarce iarăși în acela, se numește *lună tropică* sau *periodică*, din cauza precesiunii punctului equinoctial această lună e mai scurtă ou 7 sec. ca cea siderică; timpul dela o lună nouă până la alta se dice *lună sinodică*, din cauza înaintării pământului pe ecliptică aceasta e cea mai lungă L., de 29 zile, 12 ore, 44 min., 3 sec. Dupa ce L. trece prin fazele sale cam de 12 ori într'un an solar, $\frac{1}{12}$ a anului solar (30 zile, 10 ore, 29 min., 4 sec.), se numește *lună solară*.

Luna roșietică, luna în intervalul dintre jumătatea lui Martie și începutul lui Maiu, stil

vechii, când cerul e senin. Agricultorii atribuesc lunii înghețurile nocturne (v. ac.), ce au loc în acest interval, și o găsesc că are coloare roșietică. [—]

Lunile anului. Luna anului în genere se numește timpul, în care luna (corpul ceresc) se întoarce odată în jurul pământului. Luna civilă pentru împărțirea anului în luni, ași e de 30 și 31 zile. La Romani în antichitate, anul era împărțit în 10 luni, începând cu Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis (a cincia), Sextilis (a șeslea), September (a șaptea). October (a opta), November (a noua) și December (a decea). Erau luni pline cu 31 și luni goale cu 30 de zile. Mai târziu regele Numa a adaus Ianuarus cu 29 și Februarius cu 28 de zile, dar ca zilele lunilor să se aducă în consonanță cu zilele anului solar (v. ac.), tot la doi ani s'a adaus o lună de 22—23 zile și aceasta, numită Mercedonius, s'a virit între 23 și 28 Februarius. Iulius Caesar la an. 46 a. Chr. reformând anul (v. ac.), a reformat și lunile, și scoțând pe Mercedonius a adaus zile de lună. La an. 45 a. Chr. Quintilis s'a chiebat Iulius, după numele lui Iulius Caesar, iar la an. 8 a. Chr. Sextilis s'a numit Augustus, după numele împăratului de atunci. Mai târziu și numele altor împărași s'au împrumutat unor luni, dar acele nume de luni puțin timp s'au putut susține. [Atm.]

Luna, (lat.) ȋina lunii de pe ceriu, înșirată între deitățile venerate de T. Tatius, regele Sabinilor; cultul ei s'a susținut mai ales la Sabinii și Etrusci. L. ȋina a stat față de ȋeul Sol (soare) așa ca Diana sau Iana față de Dianus sau Ianus, și L. a fost ȋina luminei de L., a luminei de noapte. În Roma, pe dealul Palatin, Luna Nocțiluca (lucitoare de noapte) a avut un templu, care toată noaptea era iluminat, și alt templu deasupra de Circus, pe Aventin. L. a fost venerată în ȋina din urmă a lunii lui Martie; când era întunecime de L., ca să se abată spiritele rele, era datina, ca să sufle în fluere și trîmbețe și ca obiectele de aramă să le bată laolaltă, ca spiritele să se sparie și să fugă. După sculpturi, ȋina L. a călătorit în car, la care au fost prinși doi catări. [Atm.]

Luna de Arleş, (magh. Aranyos Lóna), com. mică în Trans., cott. Turda Arleş, cu 1380 loc. (1891) Români. Oficiu postal. 11 Sept. 1848 comitele Nicolae Thoroczkay, din caussă că Români nu voiau să se înroleze în oastea revoluționară maghiară, îi convoacă să-i capaciteze, apoi având în jurul său o companie de infanterie, un pluton de husari sēcuiesti și garda națională maghiară, da acestora ordin să puse în gloata Românilor. Treideci morți și multime de răniți au cădut victimă acestei »capacitări«. (Cf. G. Barițiu, Părți alese din Ist. Transilv., t. II, pag. 236 sequ.)

Lunaria L., (botan.) mic gen din familia Cruciferelor, tribul Alyssineae, cuprinde 2 specii, ce cresc în Europa și Asia occidentală; ele sânt plante erbacee bisanuale sau vivace. În părțile noastre se afla prin pădurile umbroase și umede din regiunea montană atât *L. rediviva* L., cunoscută de poporul nostru sub numirea de Lopățea, cât și *L. annua* L., numita de popor Pana sburătorului. Ambele aceste plante sânt întrebuințate de babe pentru a face farmece. [Z. C. P.]

Lunarlum, (lat.) aparat pentru înfățișarea mișcării lunii în jurul pământului.

Lunatism, un fel de maladie psihofisiologică. ce poartă numele de somnambulism, și despre care se susține că ar proveni din cauza prătinselor influențe, ce luna, aflându-se în o anumită poziție, ar pute să le exerciteze asupra omului. Omul *somnambul* sau *lunatic* execută, într'o stare de completă inconșciință, acte pe cari câte odată nici omul cel mai îndemănat în stare de trezie nu le poate face. Centrele motorii, cari pun în mișcare muschii, lucrează în mod automatic și cu o precisiune admirabilă, fără să deștepte conșciința de sine a individului.

Lunațiune, (lat.) timpul în care luna trece odată întreg șirul fazelor sale (dela lună nouă la altă lună nouă, ca. 29 $\frac{1}{2}$ zile).

Lunca, loc de vale productiv; fênaș; și poiană.

Luncavățul, riu în Rom., j. Vâlcea, isvorește din munții Vaideenilor și se varsă în Olt; lung. 60 km.

Luncavița, 1) L., com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, compusă din sat. L. și Rakei cu 1780 loc. (Dict. geogr. 1896), cari se ocupă cu agricultura, prăsirea vitelor și pescăritul; are 2 biserici și 2 școale. Pe teritorul com. se vęd urme ale unei vechi cetăți, unde s'au gasit bani din timpul Romanilor.

2) **Luncavița, (nng. Lunkavica), com. mică în Ung., cott. Caraș-Severin, 1213 loc. (1891) Români.**

Lunda, (Ulundă), provincie în Africa sudică, între lacurile Moero și Bangveolo, cercetată mai în detaiu prin călătorul Livingstone.

Lüneburg, 1) L., district în prov. prus. Hanovra, cu teritor de 11,343 km². și 445,937 loc. (1895). 2) L., capitala districtului L., 22,309 loc. (1895). 2 turnătorii de fier, fabrice de cement și de chimicale, saline, 2 gimn., preparandie, etc. Biblioteca numeră 34,000 vol. (500 incunabule, 600 manuscrite). 2 Apr. 1813 lupta între Germanii și trupele franc. ale gen. Moraud. [t.]

Luneta, lupă, ochian, ochelari.

Lunéville, capitala unui arondisment în depart. francez Meurthe-et-Moselle, cu 20,906 loc. (1891); castel mare; fabricație de mănuși, țesătorii de bumbac. 1735—36 rezidența ducelui lotaringian Stanislav Leszczynski. Aci s'a încheiat la 9 Febr. 1801 *pacea de L.*, prin care Belgia și întreg ȋermurul stâng al Rinului s'a dat Franciei, Istria, Veneția și Dalmația s'au dat Austriei, iar Milano și Mantua republicii Cisalpine.

Lunga, sau și Lângă, com. veche arămânească cu 450 loc., situată între munți înalți nu departe de isoarele rîului Șeump în Albania.

Lungesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea cu 1025 loc. (Dict. Geogr. 1893), cari se ocupă cu agricultura, viticultura și olăria; are 2 biserici: fosta mănăstire Mamă (v. ac.) și o altă biserică de lemn, și 1 școală.

Lungoare, v. Febra tifoidă.

Lungulesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, situată pe malul drept al rîului Dâmbovița, cu 2760 loc. (Dict. geogr. 1890); aici se află stăvilarele Dâmboviței, pentru a se abate apa rîului în cas de trebuință, ca să nu cauzeze inundații în Bucuresci. În com. sânt 3 biserici și 1 școală. Se produc cereale și pepeni buni.

Luni, a doua și a săptămânei, numită după Luna (Dies Lunae). În anul bisericesc ziua de L. este dedicată întru onoarea ingerilor.

Luni, în *poveștile române* e personificată ca o sfântă. Bărbatul era îmbrăcat cu pielea de șerpe și dispărură, dar fata plecând să-l caute, ajunse la Sf. Luni, care îi dădea o cloșcă cu pui de aur și o sfântă ce să facă, când își va afla bărbatul, etc. [Atm.]

Luntre, barcă de râu cu fundul lat, fără carenă; construită din brad sau stejer; servește la pescuit sau pentru transporturi; n'are rame nici cârmă, se manevrează cu una sau două lopeți late ordinare. (v. și Cin.) [B.]

Lunula, în anatomie, pată albă, ce se vede la rădăcina unghiilor.

Lunus deus, la Romanii vechi (în unele părți ale imperiului) zeu al lunii.

Lup, un gen din familia Canidelor, ordinul Carnivorelor (v. ac.), cuprinde multe specii. Cel mai însemnat este *lupul* (*Canis lupus*), are botul scurt, ascuțit; urechile drept în sus, ascuțite, late; ochii așezați cam plecat, pupila rotundă; picioarele înalte, coada atârnată. Părul cenușiu-gălbui cu negru. Lungimea corpului 1.15 m., a coții 45 cm. Trăiește aproape în toată Europa, lipsește însă aici în Anglterra și în Germania nordică și media. Numai când e foarte flămând, L. devine curajos și ațacă chiar și pe om, altcum e fricos. Are un urlăt neplăcut. Face mari stricăciuni între animalele selbatice, morind mai mult decât îi trebuie la mâncare. De folos este pentru blana lui, pielea se tăbăcesce. Cele mai însemnate specii sunt: *Lupul comun* (*Canis lupus*), *Ciangdul* (*Lupus chango*) din China, *C. occidentalis* din Grönlanda, *C. pallipes* din India resăriteană, ș. m. a.

Lupa, un aparat optic, ce are destinațiunea să mărească obiectele mici ca să le putem vedea mai bine. L. e o linte biconvexă, cuprinsă într-o ramă de aramă. Bêtrânii se ajută cu L. la cetit, mai ales dacă tiparul e mărunt, ceasornicarii, ca să poată vedea mai bine mecanismul ceasornicelor; alții o folosesc spre alte scopuri.

Lupa dichroscopică, un aparat mic pentru examinarea dichroismului (însușirea unor minerale de a arăta două culori, una într-o direcțiune, alta într'alta), la minerale și în specie la pietrele prețioase.

Lupanarium, (*lat.*) local de petreceri imorale.

Lupeni, (magh. *Lupény*), com. mică în Trs., cott. Hunedoara, ou 864 loc. Români. Stațiune de cale ferată. Însemnate mine de cărbuni, cu extensiune de 1446.04 ha. și 60.000 q producțiune anuală.

Luperca, un predicat al dînei Fauna (v. ac.); numele se deriva dela lupoaica, care a lăptat pe Romulus și Remus.

Lupercil, la Romanii vechi preoții lui Luperkus, un predicat al zeului Faunus (v. ac.). Preoții formau o societate de înfrățiti. Ei au format două colegii, numite al *Fabianilor* și al *Quintilianilor*, stând câte din 12 oameni tineri. La a. 45 a. Chr. Iulius Caesar, după ce s'a reîntors din Spania, a format al treilea colegiu de L., numiți *Iulii*. Sărbătoarea numită *Lupercalia* s'a ținut în 15 Febr. și s'a început în peștera lui Luperkus, numită *Lupercal*, ce era în dealul Palatin. [Atm.]

Lupescl, com. rurală în Rom., j. Covurluiu, compusa din 3 oăt. cu 1496 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 biserici și 1 școală.

Lupinosa, o boală care se ivesce uneori la nutrirea oilor în preponderanță sau excesiv cu lupin, atât fân cât și boabe sau păstăi. Causa ei nu este încă bine cunoscută, cacci îi cad victimă odată numai unele turme, altele nu. Se pare că boala provine din o otrăvă ce se desvoaltă în anumite condițiuni în lupini, mai cu samă când ele sînt rău conservate, la locuri închise, neventilate în deajuns, jicnite, mucigăite, etc. La noi unde nu se nutresc oile cu lupin, boala nu exista, dar se ivesce foarte des în Germania de nord.

Lupinus L., (botan.) gen de Leguminosae Papilionaceae, tribul genistee, cu vr'o 80 specii de ierburi. Speciile de L. cresc în America și în regiunea mediterană (*L. luteus L.*, *L. angustifolius L.*). Unele, ca *L. albus L.*, sînt cultivate pentru furajuri; semințele sale amare sînt reputeate ca antihelmintice și diuretice, dar nu se folosesc; în dosă mare sînt otrăvitoare, conținînd otrava *Lupinina*; din aceste semințe s'a scos vanilină, analogă cu cea din vanilie. *L. albus* și *L. varius L.* se cultivă pe la noi ca ornamentale, cunoscute sub numele de *Cafele*, *Cafeluțe*, poate prescurtare din *Catifelufe*, fiindcă frunzele lor cu peri mătăsoși seamănă la pipăit cu o catifea. [S. Șt. R.]

Lupșa, comună în Munții apuseni, cottul Turda-Arieș; e așezată în Valea Arieșului și se compune din 5 părți deosebite, cari formează tot atâtea comune bisericesci anume: *Lupșa mare* (centrul), *Valea Lupșei*, *Hădărul* și mai între munți *Șasa* și *Vința*; tot la L. aparțin crângurile: Mănăstirea și Valea-Sesei. Loc. 3948, toți Români. L. este o comună veche; aici a existat pe la 1325 un cnezat românesc, prefăcut la 1366 în domeniu feudal. Dintre biserici cele mai vechi sînt biserica gr.-cat. zidită la 1421 și mănăstirea, la capătul din sus al Lupșei mari, clădită la 1429. Pe la L. valea Arieșului, încungiurată în un cerc larg de munți, este foarte frumoasă; dintre piscuri e de amintit puternica stîncă *Mărgaia*, pe malul drept al Arieșului. (Cf. Kemény, colecție de doc.; Memorialul aleg. rom., ed. II. Sibiu, 1883; Zarandul și Munții apuseni, de Silvestru Moldovanu. Sibiu, 1898).

[Silv. Mold.]

Lupșa, protopopiat rom. gr.-or., se compune din 27 parochii și câteva filii, cu 16,194 de credincioși. Reședința protopopească este în Ofenbaia; odinioară însă a fost în Lupșa, de unde își are protopopiatul numele.

Lupșeni, com. rur. în Rom., j. Ialomița, compusa din 3 sate cu 2261 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală.

Lupta, acțiunea de a ataca sau de a se apăra. Duel între două persoane sau două partide. Ciocnirea mișcărilor opuse ale sufletului. (*Lupta pentru traiu*, v. Descendența.) În înțeles *militar*: încăierare în care efectivele adversarilor sînt puțin considerabile: L. de infanterie, de cavalerie, de artilerie, L. navala. Când L. între două armate devine generală, ia numele de *bătălie*. În practica, de obicei, se confunda cuvintele L. și *bătălie*. L. se dîce *metodică*, când se alege punctul de atac și se fac toate combi-

nările pentru a se asigura superioritatea pe acest punct. Intr'o L. metodică se deosebesc 5 faze: perioada desfășurării trupelor; perioada introducerii L.; perioada desfășurării L.; perioada deuisinnei; urmărirea sau retragerea.

Lupta de tauri, datează de pe timpul Grecilor (în Thesalia) și al Romanilor. Ași se mai ved în circurile din Spania la Madrid, vara de două ori pe săptămână, date în folosul spitalelor. Luptătorii călări se numesc *toradores* (v. ac.). Inscenarea L.-lor de tauri se face în modul următor: într'un circ sînt închiși în colivii mari taurii destinați L.-ei. În fața lor se așează 10—12 *picadores* (înțepători, ațîțători) cu lănci, călări pe cai ordinari. Apoi vin *chulos* (ajutătorii celor răniți și în același timp ațîțători ai taurilor), împodobiți cu panglici și eșarpă strălucitoare. Și în sfîrșit vin adevărații luptători numiți *matadores* (v. ac.), îmbrăcați luxos, cu sabia în mîna dreaptă, iar în stînga cu *muleta* (o mică vargă în capătul căreia se află prînsă o bucată de pânză de obicei roșie aprinsă). L. începe în urma semnalului dat de *corregidor*. Taurul, liberat din colivie, e ațîțat și înțepat de *picadores*. După câteva asalturi, *chulos* dau foc la niște *banderillas* (niște bastoane pline cu praf de pușcă). Taurul se sparie e o ia la fugă prin circ. Atunci sosesc *matadorul* și amețind privirea taurului cu ajutorul *muletei*, îi implîntă sabia în coaste. În fiecare ședință mor uciși până la opt și zece tauri. Foarte rar se întîmplă să cadă răniți de moarte dintre luptători. L. de tauri, fiind un spectacol crud, barbar, e condamnată a pieri. [Nigrim.]

Lupton Bey, guvernor al provinciei sudanice Bahr et Ghazal. Învis de Mahdiști capitulează, e dus în robie. Aici devine aplicat în arsenalul din Chartum, unde † 8 Iunie 1888. (Cf. Feuer und Schwert im Sudan, de Rudolf Slatin Pascha. Leipzig, 1896.)

Lupu, 1) *L. Leon*, preot gr.-cat. în Hodac (Trs., cott. Murăș-Turda), n. 1830; hirotonit ca preot în 1852, † 27 Sept. 1893, lăsându-și averea pentru școala din comuna sa.

2) *Lupu Alexandru*, colonel austro-ungar, n. 1838 în Lugos, după absolvirea școlii matematice din Caransebeș intră ca cadet în regimentul român banatic de graniță nr. 13. În 1859 avansat sublocotenent, ia parte la rebeliunii din Italia, 1860 e atașat la comanda gen. din Timișoara, 1862 e profesor la școala de cadeți a regimentului nr. 61. 1866 avansat locotenent, ia parte la rebeliunii în contra Prusiei și excelează în luptele dela Königgrätz, Biskupitz și Blumenau. În 1877 avansat căpitan, 1887 major, 1892 locotenent-colonel și în 1895 colonel tot în reg. nr. 64. După serviciu de 41 ani se retrase și trăiesc în Viena. L. este cav. al ord. »Vulturul alb de Saxonia-Weimar», și posedă »crucea pentru merite» și alte decorațiuni și medalii militare.

Lupu, 1) *L. George*, general de divizie, n. 1832, † 1888. În resb. din 1877—78, cu rang de general de brigadă comandant al trupelor de pe malul stîng al Dunării, apoi comandant al Nicopolului (Cf. Dicț. Cont. pg. 117—118).

2) *L. Antonescu Alexandru*, profesor în Bucuresci, n. 15 Apr. 1859 în Lunca frumoașă, după luarea licenței în științele istorico-filologice

la univ. din Bucuresci, e numit, 1882, profesor la liceul Mihaiu Bravul, apoi la școala normală Carol I. Scr.: Veacul XVI, Limba și literatura Românilor (1889), Studii de istorie și lingvistică (1888), Exerciții de compozițiune (1895), Chestiuni de învățămînt (1896), etc. Colaborator la mai multe ziare și reviste.

Lupul, *Dionisie*, mitrop. Ungro-Vlahiei (1819 până 1821), n. 25 Febr. 1769, fusese hirotonit în 1801, iar mai târziu se numi episcop titular de Sevastia; la 20 Maiu 1819, după demisia lui Nectarie, ocupă tronul mitropolitan, călduros încuviințat de boieri, cari se bucurau a avé un candidat român în acel timp, când clocotia pretutindeni în țeară elementul grecesc, gătindu-se la liberarea Eladei. Dar tocmai aceste tulburări îi compromiseră păstorirea cu desăvîrșire, mai ales că pîrtinia partida națională. La seceputul reșcoalei lui Tudor Vladimirescu el remase în Bucuresci, primi pe eroul cu fală și-l recunoscu de guvernator. Când însă intrară oștirile turcesci în țeară, și Tudor se retrăsese, atunci fugi și L. cu episcopii săi sufragani și cu o mulțime de boieri la Brașov, prin mijlocul lui Maiu 1821. De acolo nu mai voi să se întoarcă, chiar după ce se liniștiseră vremile, și astfel se alese de mitropolit Grigorie IV (v. ac.) în 1823. De abia în 1827 găsim pe L. ca egumen al măn. Dealul. † 7 Febr. 1831 și este îngropat la mitropolie. Lui i-se datoresc mai mulți buni profesori, formați din tineri, ce trimisese la studiu în străinătate. (Aricescu, Ist. rev. 1821. Craiova, 1874, p. 186—97, 337; Enăceanu, Album mitr. Ungro-Vlahiei. Buc., 1880; Lesviodax, Ist. bis. Buc., 1845, p. 410; Xen. VI, 246.)

Lupul, *Iancu cavalier de*, om politic, descendent din vechea familie boierească a Lupulenilor, n. 9 Sept. 1836 în Volcineț, în Bucovina, a studiat în Cernăuț. A intrat de timpuriu în serviciu public la primăria Cernăuțului. Din 1864 înaintea fii ales necontentat până în 1888 în consiliul comunal, în care timp funcționă atît în consiliul administrativ orașenesc dela 1864—70, cît și în consiliul școlar orașenesc dela 1869—78. Din 1866 înceace a fost neîncetat ales de cătra curia a doua a marilor proprietari ca deputat în camera legislativă a Bucovinei, în 1898 însă de cătra corpul electoral rural al Gurei Homorului cu Solca, iar camera legislativă l-a ales ca membru în comitetul său reprezentativ dela 1870—71 și dela 1876—84, precum și în consiliul școlar al țerii dela 1878—84. În 27 Aug. 1892 fii numit căpitan al Bucovinei și președinte în camera ei legislativă pentru restimpul dela 1892—98 și apoi și pentru timpul dela 1898—1904. În 29 Maiu 1885 fii ales de cătra corpul electoral rural Cernăuț-Storojineț-Sirete ca reprezentant în camera deputaților a consiliului imperial din Viena, în anii 1891 și 1897 însă de cătra corpul electoral rural Cămpulung-Suceava-Rădauț. De acest consiliu imperial fii ales ca membru în delegațiunea austriacă dela 1886—97, iar în 1898 și 1899 și ca al doilea vicepreședinte al său. L. a participat la toate mișcările culturale, politice și economice ale Românilor bucovineni. Ca om politic s'a ținut și se ține de partidul autonomist și conservator. Pentru meritele sale fii numit în 1897 de cătra orașul Cămpulung cetățean de onoare, iar împăratul l-a distins în

2 Dec. 1898 cu crucea de comandor al ordinului Francisc Iosif. [Dr. I. G. Sbiera.]

Lupulina, (botan.) principiul anar produs de glandele în formă de cupa ce se află pe toate părțile aeriene ale Hameiului, mai ales pe bracteele conurilor femele. Servă la aromatizarea berei, iar în medicină ca tonic, narcotic și sedativ al organelor sexuale.

Lupulov, *Petru*, pedagog rom., n. 1804 în Timișoara, a studiat filosofia și teologia în Verona; 1842 profesor la teologia din Zara, iar după revoluție director al școlilor naționale gr.-or. din districtul regim. român banatic. † 10 Aug. 1872 în Timișoara. Scrieri: Poesii ale D. Gr. Alexandrescu, Vacarescu și Eliad. Buda, 1845; Istoria morala. Buda, 1835; Plănsul la morm. părinților mei. Buda, 1845; Omul povațuit de inție, din limba franceză. Buda, 1846; Recepte despre varii bucate. Timișoara, 1846; Teologia naturală. Timișoara, 1869; Despre educația religioasă, fizică, intelectuală și socială. Timișoara, 1868; Drepturile parinților asupra pruncilor sei și a pruncilor catra parinții sei, scos din dreptul naturii. Timișoara, 1871 ș. a. [L. V.]

Lupus, *L. tuberculos*, *L. vulgar*, *L. Willani*, *scrofulide*, tuberculoasă a pielii caracterizată prin desvoltarea în piele și în membranele mucoase vecine, a unor mici noduri, produse de bacilul lui Koch, care se termină prin ulcerarea ori prin atrofia pielii. De obicei începe în tinerețe, atinge mai des femeile de cât bărbații. L. este rezultatul inoculațiunii directe în piele a tuberculoasei. Tuberculul lupic este un mic graunte, care se localizează în derm, de culoare roșie-galbenie, transparent, acoperit de epiderm. Țesutul tuberculului este moale, puțin rezistent, vascular. El sau se ulcerază, sau dispare. Țesutul din vecinatatea tuberculului este infiltrat. Tuberculele în casurile rare rămân izolate, dar mai adeseori se unesc spre a forma placardele lupice, lupusul tipic. Aceste placarde au sediul pe nas, obraji, mai rareori pe membre sau trunchiu. Forma lor este rotundă sau ovală, de culoare roșie, cu centrul alb, deprimat, care provine din atrofia pielii. Dacă lupusul ulcerază, mai întâiu tuberculul se inflamează, se moaie în părțile superficiale, tegumentele periferice se înroșesc și focarul se deschide la exterior. Dacă lupusul este ulcerativ chiar dela început, atunci se formează abscese mici dermice, cari sânt implantate pe o basă infiltrată, roșie și se deschid mai în urmă. L. poate da naștere la mutilațiuni monstruoase, atingând în evoluțiunea sa orificiile naturale și mucoasele. Distingem mai multe forme ale L. tuberculos: L. plan sau maculos, care la rândul lui poate fi: exfoliativ, squamos sau psoriasiform. L. ulcerat: serpiginos, fungos, vegetant, papilomat, L. scleros, L. perforant, terebrant. Dacă mersul este foarte rapid, avem forma fagedenica sau vorace, care i-a și dat numele de L. (latin. lup). Evoluțiunea L. este cronică și durează mai mulți ani, poate rămâne chiar mai mulți ani staționar. L. se poate confunda ușor cu sifilis. Tratamentul L. este intern: oleu de pește, arsenic, iod, fier; dar adevărat eficace nu este decât tratamentul extern: prin exstirpațiune, răzuire, scarificație, galvanocaustica, pe de alta parte caustice sau agenți reductori: acid pirogalic, acid salicilic, acid chrisofanio.

L. eritematos. Inflamațiunea pielii, care începe în capilarele dermului și ale papilelor, conduce la infiltrația celulară și se termina fie prin restabilire, fie prin degenerație și atrofia cicatricială a pielii. Se disting două forme de L. eritematos: tipul vascular și tipul folicular. Prima forma e reprezentată prin pete, placi netede, de culoare roșie, cari dispar sub presiunea degetului. Ea cuprinde trei variații: 1) L. eritematos simplu, 2) L. exantematic și 3) L. asflic. A doua forma, mai rara, e constituită de plăci izolate, confluențe, mai mult sau mai puțin regulate. Suprafața este cenușie, uscată, acoperită de o exfoliațiune aderentă, care se continua în canalele foliculare. La acest tip distingem două variații: L. acneic și L. eritemato-folicular. Eritemul este câte odata influențat de anotimpuri. Durata poate fi foarte lungă și L. eritematos are mai multă tendința spre vindecare decât L. tuberculos, lăsând în loc cicatricele deprimite. Ca tratament intern se întrebuintează oleu de ficat de morua, siropul iodo-tanic; ca tratament local: iodul și acidul pirogalic. [Dr. Eugeniu Felix.]

Lupus, pește, v. Branzinul.

Lusația, (Lausitz), prov. în Germania medie, 12,800 km², locuită în vechime de Lusiți, un popor slav; ajunsă sub stăpânire germ. în secl. X. Împărțită în L. sup. și inf., în secl. XIII ajunge la Brandenburg. 1324 L. sup. trece la Boemia, L. inf. 1364 e cucerită de imper. Carol IV. 1635 trece la principii electori saxoni, iar 1815 L. inf. și o parte din L. sup. trece la Prusia.

Lușca, numele vulgar al plantei *Ornithogalum umbellatum* L. (v. ac.).

Luschka, *Hubert de*, anatom german, n. 1820 în Konstanz. 1849 prosector și profesor extraord. pentru anatomia patologica și chirurgia în Tübingen, 1855 prof. ord. † 1875 în Tübingen. A scris: *Die Nerven in der harten Hirnhaut*, 1850; *Der Hirnanhang und die St.-sdrüse des Menschen*, 1860; *Die Lage der Bauchorgane*, 1873.

Luscinia, pasere, v. Berbilii.

Lusiada, epeoe, v. Camoens.

Lusitania, o parte a vechii Hispanii, corespunde Portugaliei de astăzi.

Lusk, oraș în Rusia, faimos prin tratatul ce s'a încheiat aci (13 Apr. 1711) între Dimitrie Vodă Cantemir al Moldovei, prin Luca visticniul, și Petru cel Mare al Rusiei, pentru asigurarea pozițiunii țării și domnitorului român, în vederea începândului războiului ruso-turc din acea vreme.

Lustrare, la Români vechi un fel de curație sfântă a cetății, a cetățenilor, a oastei și a câmpului, care s'a făcut mai ales în cultul lui Mars, Faunus Lupercus, Pales și a ținelor Bona, Dea și Ceres. L. e un cuvânt sinonim cu Februarie (v. Februus). L. a stat din o procesiune expiatoare, purtând animale de sacrificiu și înconjurând persoanele ori câmpurile, ori părțile de cetate, ce doriau ca să le lustreze. Astfel de L. erau și Ambarvalia și Amburbium (v. ac.). [Atm.]

Lustrina, stofa de lâna, aspră și cu lustru, fiind întrebuintată mai cu sama pentru capușeli.

Lustru, lucru natural ori artificial, politura. In sens figurat: stralucire, ce da frumseța, meritul.

Lustru, (*lat.*) la Români interval de 5 ani, numit L. după sacrificiile de expiare (v. Lustrare) ce se făceau după terminarea censului (v. ac.), adecă din 5 în 5 ani.

Lustru, (vernis), v. Lac de reșină.

Lut, teren de compoziție intermediară, compus pe jumătate din argilă și jumătate din nasip. Uneori conține și mult fier, și atunci poartă numirea de *lut galben*. L. după constituția și calitățile fizice ale lor, trec cu drept cuvânt între pământurile de calitate primă, fiindcă ele se lucrează relativ ușor și toate plantele reușesc pe ele.

v. și *Argila*.

Luța, Ilie, profesor rom., n. 1845 în Horodnicul de jos în Bucovina, a studiat în Rădăuți și Cernăuț, și filosofia la univ. din Viena. 1874 numit prof. supl. la școala reală gr.-or. din Cernăuț, iar 1875 prof. def. la pedagogiul statului de acolo, unde funcționează și astăzi, 1900. Din 1875 până 1897 fu translator al foii legilor și ordinațiilor pentru ducatul Bucovinei, din 1878 până 1882 redactor pentru textul românesc al foii societății »Amical Poporului« în Cernăuț; a cooperat la lecturile: Carte de cetire pentru al IV, V și VI-lea an al școalelor poporane. Viena, 1890; A treia carte de cetire pentru anul IV al școalelor primare. Viena, 1897; A patra carte de cetire pentru anul V și VI al școalelor primare. Viena, 1897; a tradus *Fisica* de Schindler pentru școalele primare; din 1874 încoace este membru în dirigența Societății pentru cult. și lit. rom. din Bucov., funcționând și ca președinte al filialei »Școala Română« în Cernăuț.

[Dr. I. G. Sbiara.]

Luțerna, numele popular al plantei cultivate *Medicago sativa* L. (v. ac.).

Lutetia Parisiorum, numirea latină a Parisului.

Luther, Martin, Dr., n. 10 Nov. 1483 în Eisleben, din o familie țerănească ce se trăgea din Mōhra; Tatăl său, Hans L., se strămută la Mansfeld, unde din neînsemnatul său câștig ca lucrător de mine sprijini pe fiul său a studia mai întâiu la Magdeburg și în Eisenach. Pe lângă aceasta L. mai ales din munca sa trebui să trăiască la univ. din Erfurt, ocupându-se la început cu științele generale și clasicii latini, până ce 1505 obțină gradul de magister; influențat însă în simțimentele sale spre religiozitate, prin anumite întâmplări, precum repentina moarte a unui amic al său, pericolul de viață pentru sine la o tempestate, a intrat în mănăstirea augustină din Erfurt, primind statul monahal și se făcî preot 1507. La îndemnul lui Staupitz, egumenului mănăstirii, a cărui încredere o avea, a mers la univ. din Wittenberg de curând înființată, unde se ocupă cu studiile teologice și cu deosebire cu cele biblice, devenind 1512 doctor în științele teologice. La însărcinarea ordului mănăstirii sale din Erfurt a calătorit la Roma (a. 1511), de unde s'a întors desgustat pentru decădinta poporului și a clerului. Contrar al științei școlastice, cu predilecțiune față de scrierile apostolului Pavel și ale lui Augustin despre adevărata pocăință internă și despre mântuirea prin grația divină, contrar al abuzurilor cu împărțirea de indulgențe, L. pași pe față pentru combaterea acestora, afișând la 1 Nov. 1517 pe ușa bisericii castelului din Wittenberg, la care tocmai se serba hramul, 95 tesc ce cuprindeau învățăturile nouă ale lui; înțeleg la aceasta i-a dat abuzul călugărului dominican Tetzel, care în mijlocul tirgului vindea indulgențe, din al căror

preț jumătate avea să se trimită papei pentru zidirea bisericii Sf. Petru, iar cealaltă parte sa o capeta principele elector Albrecht de Mainz, sub a cărui ocrotire se petrecea acest comerț odios. Învățăturile lui L. au fost bine primite în toată Germania. Pentru fapta sa L. a fost citat la Roma; la mijlocirea principelui elector, el fî ascultat în Augsburg de învățatul dominican Cajetan, care era nunțiu papal; neputându-se înțelege, Cajetan a cerut dela principe trimiterea lui L. la Roma sau excomunicarea lui din țeara. L. aflându-se în pericol, ca să nu fie tratat ca eretic, ca alți antecesorii ai săi pe terenul re-formațiunii, a ajuns în siguranța cu ajutorul principelui elector Friedrich de Saxonia, care era amic al ideilor lui L. Pentru a nu se divisa Germania prin învățăturile nouă ale lui L., tocmai atunci, când avea lipsă de unitate, fiind tronul vacant prin moartea împăratului Maximilian, la întrevierea camerarului Carol de Miltiz a urmat o împăcare cu L., care însă n'a avut durată din cauza unei dispute a învățatului Ioan Eck cu profesorul de teologie Dr. Carlstadt și L. la Lipsca despre primatul papal, pe care L. nu recunosea a se basa pe dreptul divin, ci-l privia ca o instituțiune omenească. Eck mergînd după aceea la Roma și prin o scriere a sa prezentînd pe L. ca eretic, a adus o bulă papală pentru arderea scrierilor lui L. și excomunicarea lui. Acesta însă prin scrierile sale nouă contra abuzurilor papilor și despre transsubstanțiaune a produs așa mare însuflețire pentru sine, mai ales la tinerime, încât a rupt de tot cu Roma, arđînd bulă papală dimpreună cu cartea dreptului canonic, înaintea unei porți în Wittenberg. Chiamat apoi L. la dieta din Worms* (1521) și apărînd cu statornicie și acolo învățăturile sale, fu excomunicat cu toți partisiții săi și scrierile sale date focului. În pericolul nou de viață, în care ajunsese, L. afla scut în Wartburg, unde îl ascunde protectorul său principele elector Friedrich; ocupându-se acolo cu scrieri nouă și cu traducerea bibliei în limba germană. Schimbându-se în curînd împrejurările în favoarea lui L., edictul de excomunicare nu s'a executat și L. continuă activitatea sa pentru desvoltarea învățăturilor reformatorice, la care amicul său Filip Melancthon i-a stat în ajutor. Aceste învățături fura formulate în dieta din Augsburg (1530) în »confesiunea credinței augsburgice«, prin ce a fost împragnat pentru viitor caracterul bisericii lutherane. Credincioșii învățăturilor lui L. au primit și numirea de »protestanți« de când au protestat în Speyr (1529) contra unor restricțiuni ce se făcua față de nouele învățături ale lui L. Părăsind mănăstirea, se căsătorii cu Katerina Bora, care încă fusese călugăriță, și a trait în viață familiară avînd și copii; † 18 Febr. 1516 în Eisleben, îngropat la Wittenberg.

[Dr. P.]

Luther, Erhard, mare industriaș, n. 1841 în Kainsbach (Bavaria), trecut în România, întemeiă în București primul stabiliment mai mare pentru fabricațiunea de bere; † 1890. Văduva sa, Sofia, s'a căsătorit apoi cu alt mare fabricant de bere, M. Bragadiru, unind astfel cele două fabrici.

Lutherana, Biserica L. Deși Luther la început n'a intenționat să formeze o biserică nouă, ci numai să delătore abuzurile în biserica ro-

mano-catolică, totuși încurajat și împins de împrejurări prin învățăturile sale de reforme, ce le-a desvoltat în scrierile sale la deosebite ocazii, a ajuns imposibilă o împăcare cu papismul. Rupte dar acum de Roma mai multe țeri germane, precum Saxonia, Hanovera, Braunschweig, Oldenburg, Mecklenburg, Prusia, Württemberg, Baden ș. a., locuitorii lor aveau lipsă a sci de ce au a se ține în cele bisericesci; de aceea Melancton a compus în conștelegere cu Luther o carticica pentru preoți, privitor la serviciul divin bisericesc și încă pentru învățăturile dogmatică a compus Luther un catechism mai mare pentru preoți și unu mai mic pentru tinerime. Învățăturile distinctive ale bisericii celei noue lutheraue, precum s'au desvoltat în decursul timpului, sânt mai ales cu privire la dogme. Numai Sf. Scriptură este autoritate, tradițiunea, scrierile sfinților părinți și canoanele bisericesci nu au putere obligatoare; credința singură e mântuitoare, nu și faptele bune; ca taine se recunoșc numai două: botezul și cuminectura; cinstirea sfinților, a maicei Domnului nu e de lipsa ș. a. Cultul divin ce stă în rugăciune, cântare, predică în limba germană, formează liturgia lutheraună; unimernl serbătorilor s'a redus, multe ceremonii bisericesci s'au delăturat, precum postul, calugăria, procesiunile, jertfele și milosteniile, cinstirea moaștelor. Cu privire la cler: fiecare creștin poate purta dregatoria preoțească, puterea sacramentală și administrativă se da nu prin sfințire, ci prin ordinațiunea simpla din partea superintendeunților sau a decanilor; de aceea grade ierarhice nu există. Numirea lutheraun se da aderenților lui Luther încă dela început din partea clerului romano-catolic în mod desprețuit, dar din partea lor înșiși cu înțeles bun, deși Luther nu era învoit a se numi biserica după numele lui. Lutheranii, a căror reformațiune se referă mai ales la dogme, nu voiau să se confunde cu reformațiunea lui Zwingli, care facu schimbări mai ales pe terenul etic și practic al vieței, mergând cu unele puncte mai departe ca Luther; astăzi numirea de biserică reformate este comună. Reformațiunea lui Luther s'a lațit, afara de țerile germane, și în Anglia, America, Ungaria cu Transilvania, ș. a. [Dr. P.]

Lutheranism, tot ce se ține de biserică lutheraun, precum dogme, rit și toate instituțiunile bisericesci desvoltate în decursul timpului.

Luton, (pron. luutu), oraș în comitatul englez Bedford, 30,005 loc. (1891). Insemnata industrie de împletituri de paie.

Lutra, v. Vidra.

Lüttich, prov. belg., 2895 km²., cu 756,734 loc. (1891). **Capitala L.** (valon. *Luik*, fr. *Liège*), are 147,660 loc.; citadela; episcopie; univ. sitate cu școala superioară tehnică. Industrie grandioasă de fier și oțel, mai ales arme, apoi de lână, piele, hârtie.

Lützen, oraș în guvern. prus. Merseburg, 3676 loc. (1895); castel. Aci a învins Gustav Adolf († aci) pe Wallenstein la 16 Nov. 1632; iar la 2 Mai 1813 tot aci a batut Napoleon I pe aliați.

Lützw, 1) *L. Ludwig Adolf Wilhelm*, barou, comandantul corpului de voluntari, numit după diusul, în resboaiele cu Napoleon I, u. 1782 în Berlu, 1795 întră în armata prus., 1809 ia parte

la expediția lui Schill și 1813 formează corpul său de voluntari, care se întărește din ce în ce, până ajunge să numere 2800 oameni infanterie și 480 oameni cavalerie; 1815 L. e numit comandant al unui regiment de ulani, 1817 al brigădei 13 de cavalerie, 1830 e pus în disponibilitate. † 1834. Astăzi poartă numele lui L. regimentul de 25 de infanterie germ. 2) *L. Karl*, scriitor germ., n. 1832 în Göttingen, 1864 profesor la academia de arte în Viena, dela 1866 editor al periodicalului „Zeitschrift für bildende Kunst”, autor al mai multor lucrări referitoare la istoria artelor. † 1897 în Viena.

Lux, țină romană în Dacia; înseamnă: lucire. Luci Augusti într'o inscripțiune (M. J. Ackner, Die röm. Alt., pag. 19).

Lux, în înțelesul general, forma sub care se manifestează vanitatea omenească și care are totdeauna de scop ostentațiunea. Economia politică nu-l blamează decât când însemnează gustul exagerat al fastului sau când se resolvă în cheltuieli improductive, ce iau un caracter ruinător. În acest din urmă înțeles se poate țice, ca L. este curat relativ. Datoria fiecăruia este a sci să-și claseze cheltuielile după ordinea necesității lor. Deci, în această privință, bunul simț și datoria fiecăruia aduc, după casurile individuale, mai multă lumina decât regulile precise ce știința ar căuta să stabilească. Știința nu condamnă L. în mod absolut, caci a-l condamna, astfel ar fi a dori reînțarcerea omeniilor la starea de selbatăcie. (Cf. N. E. Ideru, Studii de econ. pol. și finanțe, tom. II, p. 120—125. Bucur. 1896.)

Luxația, scrietirea încheieturilor, adică ieșirea capului unui os din cavitatele celuilalt os, ceea ce este însoțit de durere, deviațiune sau diformația conturilor și de luugirea sau scurtarea membrului scriutit. Complicație este, când sânt și striviri, rupturi de ligamente, versări de sânge, etc. Pentru a reduce bine un membru scriutit, trebuie a cunoaște exact anatomia. Uncheșii, cari se amestecă în această operațiune, o fac pe dibute, și unii, cărora împrejurările le-au permis a executa acest meșteșug, au chiar oarecare experiență, deși aceasta este lipsita de ori ce cunoștiunță anatomică. Și cristaliul ochiului poate sa se lizeze după lovituri. [Dr. C.]

Luxembourg, *François Henri de Montmorency*, duce de L., mareșal fr., u. 1628 în Paris, casatorit cu moștenitoarea casei de Lu, 1661 ia numele acesteia, 1672 comandant gen. în Olanda, 1675 mareșal, 11 Apr. 1677 bate pe principiele de Orania la Mont Cassel, 14 Aug. 1678 la St.-Denis, 3 Aug. 1692 repurtă învingerea dela Steenkerken și 29 Inl. 1693 pe cea dela Neerwinden. † 1695.

Luxemburg, 1) *L.*, mare ducat independent și neutral, marginaș cu Belgia, cu prov. renana prusiacă Lorena și cu depart. francez Meurthe et Moselle; 2587 km²., cu 211,088 loc. (1880); capitala *L.* cu 18,187 loc., residența epp., statua de bronz a regelui și mare duce Vilhelm II; numeroase monumente architectonice. 2) *L.*, o provincie a Belgiei în partea sud-estica, 4418 km²., 212,171 loc. (1892); desmembrata dela ducatul L. 1839. Capitala Arlon.

Luxor, (*Luksor*), sat în Egipt, în apropiere de Theba, pe partea stângă a Nilului. Numele arabic ncur provine dela ruinele reunitului

templu de acolo zidit de Amenophis III și renovat de Ramses II. Înaintea stâlpilor ridicăți de Ramses III stau cei 2 obelisci, dintre cari cel mai mic (20 m.) fu transportat în 1831 la Paris, și așezat pe piața Concordia.

Luzern, canton în Elveția, 1501 km², cu 135,722 loc. (1888). *Capitala* L., situată 440 m. preste nivelul mării la ieșirea râului Reuss din lacul Vierwaldstätt și la poalele muntelui Pilatus, are 25,721 loc. (1895) Italiani (2472) și Francezi. Hoteluri minunate; arsenal, lângă el monumentul gardei elvețiene, care a căzut la Paris 10 Aug. 1792.

Luzinski. *Luzinski*, v. Ioan, episcop.

Luzon, (*Luçon*, *Manila*), cea mai mare dintre insulele Filipine, 109,206 km², cu 3.442,941 loc. (1887) afara de Tagalii independenți din interiorul insulei. Capitala Manila.

Luzula DC., (botan.) gen din familia Junceaceelor, cu vr'o 40 specii ce cresc mai ales în regiunile temperate, reci și montane din emisfera nordică, puține din ele în cea de sud; se deosebesc L. de *Juncus* (v. ac.), fiindcă ovarul îl are 1-locular și cu 3 ovule. Prin părțile noastre cresc, prin padurile de șes și montane ori sub-alpine, *L. vernalis* DC. (= *L. pillosa* Willd.), *L. campestris* DC. (= *L. multiflora* Lej.), numita popular Mălăiul cucului, *L. albida* DC., *L. maxima* DC., ș. a. [S. Șt. R.]

Lychnis L., (botan.) gen de plante din fam. *Caryophyllaceelor*, tribul *Sileneae*, înrudit cu genul *Silene*, de care se distinge prin 5 stili. Cuprinde vr'o 30 specii erbacee din emisfera boreală, distribuite în mai multe subgenuri (după alții genuri): *Viscaria*, *Agrostemma*, *Melandrium*, ș. a. În părțile noastre citam ca mai frecvente: *L. Flos cuculi* L., »floarea cucului« și *L. Viscaria* L., »lipicioasă«. *L. chalcidonica* L., »arsinic«, *L. coronaria* L., »barba împ. r.«, ș. a., se cultiva ca plante decorative rustice. *Agrostemma Githago* L., »neghină«, ce crește prin semănături, contribuie la deprecierea grânelor. [A. Pr.]

Lycium L., (botan.) gen din familia *Solanaceelor*, tribul *Atropeae*, cuprinde tufe sau arbusculi, la noduri adesea cu spini. Acest gen are vr'o 70 de specii, răspândite prin regiunile temperate și calde ale globului. În părțile noastre crește cultivat și selbatacit prin grădini, pe lângă garduri *L. barbarum* L., cunoscut de poporul nostru sub numirea de Cătină de garduri. [Z. C. P.]

Lycoperdacee, (botan.) familia de Ciupercei Basidiomycete, caracterizată prin: fruct rotund cu învelși (peridia) dublu, papiraceu, în interior (Gleba) subdivizat în loji mici căptușite de himeniu; capiliții abundent. Ca genuri: *Bovista* Dill. (v. ac.), *Geaster* (v. ac.), *Lycoperdon* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Lycoperdon Tourn., (botan.) gen de Ciupercei din fam. *Lycoperdacee*, caracterizat prin fructe aproape sferice, pedicelate, alburii, când sunt tinere, brune la maturitate; atunci se deschid la vîrf prin ruperea învelșului lor dublu, lasând sa iasă sporii ca un mic nor de praf. Se găsesc mai ales toamna prin livezi umede sau prin paduri, *L. piriforme* Schaeff., *L. gemmatum* Batsch., *L. coelatum* Bull., ș. a. Fructele tinere de L. sînt comestibile, dar nu sînt un aliment prețuit.

Masa sporilor și capiliții de *L. Bovista* L., ale carui fructe ajung 1/2 m. diametru, se folosesc cu foarte mult succes, ca antiseptic și hemostatic (opresce curgerea sîngelui). [S. Șt. R.]

Lycopersicum Mill., (botan.) mic gen din vasta familie a *Solanaceelor*, tribul *Solaneae*, cuprinde ierburi înalte uneori la basă frutescente. Acest gen are vr'o 3 sau 4 specii, origine din America australă și cultivate deja de mult ca plante culinare. *L. esculentum* Mill., (sin. *Solanum Lycopersicum* L.), originară din Peru se cultiva și prin părțile noastre ca plantă potageră din cauza fructelor sale comestibile, cunoscute de poporul nostru sub nimirile de: Pătlașele roșii sau Paradaise. [Z. C. P.]

Lycopodiacee, (botan.) familie de Lycopodinee (v. ac.) isosporee și eligulate, cu două genuri *Lycopodium* (v. ac.) și *Phylloglossum*; familia se caracterizează prin: tulpină monopodială sau fals dichotomă, cu cilindru central deschis, frunze simple, dese, solzoase, sporangi câte unul la subțioara frunzelor ori sporofielelor, protal tuberculou, uneori mult dezvoltat, și monoic. [S. Șt. R.]

Lycopodinee, (botan.) (corectează astfel în Enciclopedie vol. II, p. 57), a 3-a clasă de Criptogame vasculare. Se subdivide în două: *L. isosporee* sau *eligulate*, unde sporii sînt de un singur fel, frunzele n'au ligulă, protalul e monoic mult sau puțin dezvoltat; are două familii: Lycopodiacee și Psilotacee; a doua subdiviziune e a *L. heterosporee* sau *ligulate*, unde întra cele cu spori de două feluri, frunzele au ligulă, protalul e dioic, cel mascul foarte redus, cel femel neliberându-se din macrospor; are ca familii actuale Selaginellaceele și Isoëtaceele (v. ac.), iar ca familii stinse Lepidodendraceele (v. ac.) și Sigillariaceele. [S. Șt. R.]

Lycopodium L., (botan.) gen din familia Lycopodiaceelor, cu vr'o 100 specii din regiunile tropicale și temperate. Prin părțile noastre crește prin paduri și pașuni umede și umbroase sau pe stînci umede din regiunea montana, subalpina și alpina: *L. Selago* L., numit popular Bradîșor, Cornîșor; *L. annotinum* L., vulg. Cornîșor; *L. complanatum* L., *L. clavatum* L., çis vulgar Brîncă ursului, Piedicuța, Chiedicuța, ș. a. Această ultimă specie în Rusia se da contra turbării; provoacă amețea și varsaturi; sporii sei, cunoscuți în farmacie sub numele de semen Lycopodii, servă la prepararea hapurilor, și ca pulbere absorbanta; fiind foarte inflamabili (de unde și numele de sulf vegetal) se folosesc în preparații pirotehnice. Se falsifica pulberea de L. cu polen de Conifere sau de Papura. *L. saururus* Lam., numit Piligan, ce crește în America de sud, conține o resină purgativă și un alcaloid, piliganina, vonitiv și convulsivant; se dă în America contra unor catare gastrice. Și alte specii exotice au aceleași proprietăți emetice și purgative. [S. Șt. R.]

Lycopsis L., (botan.) gen de plante anuale din fam. *Boraginaceelor*, înrudit cu genul *Anchusa* (v. ac.), de care se distinge prin tubul corolei curbat. Cuprinde 3 sau 4 specii răspândite în Europa, Asia occidentală și Africa boreală; dintre aceste *L. arvensis* L. crește și pe la noi, pe locurile cultivate. [A. Pr.]

Lycopus L., (botan.) gen de plante din fam. *Labiator*, trib. *Satureineae*, înrudit cu *Mentha*

(v. ac.), de care se distinge prin numai două stamine perfecte. Cuprinde vr'o 10 specii, ce cresc prin locuri umede în emisfera boreală temperată. Dintre aceste: *L. europaeus* L. »cervana» și *L. exaltatus* L. f. sunt specii răspândite prin părțile noastre. [A. Pr.]

Lyddit, (chim.) materie explosivă, ce se fabrică în Lydd, Anglittera. Aparține clasei Picratelor (v. ac.).

Lydia, v. Lidia.

Lyell, *Sir Charles*, geolog, n. 14 Nov. 1797 în Kinnordy (Scoția), 1831 prof. în Londra, † aci 22 Febr. 1875. Renunțat prin teoria sa, după care toate schimbarile, ce se pot dovedi ca se petrec pe scoarța pământului, sînt produsul unor puteri, ce lucrează în timpul present. Scr.: *Principles of geology*, *Elements of geology*, *Antiquity of man*.

Lygeum L., (botan.) gen de Graminee, tribul Oryzee, cu o singura specie din regiunea mediterana *L. Spartum* Loeffl., și prin acele părți Esparto (v. ac.), Atocha. Se poate cultiva prin gradini pentru fibrele sale textile rezistente.

Lygodium Sw., (botan.) gen de Ferige, familia Schizaeaceae, cu vr'o 22 specii mai ales paleotropicală; mai adesea sînt liane volubile prin rachisul frunzelor lor, ce poate ajunge mai mulți metri de lungime. Printre specii cităm pe: *L. volubile* Sw. din America tropicală, *L. palmatum* Sw. din America nordică, *L. japonicum* Sw. din Asia tropicală și care se cultivă prin sere ș. a. [S. Șt. R.]

Lykanthropia, la Grecii cei mai vechi numele unui morb iscat din melancolie și fantasie, în care morbosul se scula noaptea și fugia, iar glasul lui imita latratul cânelui sau urlatul lupului, și morbosul credea ca e lup: *lykanthropos* (lup-om). Aceasta s'a adus în legătură și cu cultul lui Zeus Lykaeos, fundat de Lykaon (v. ac.). Acestui Zeus i-s'au sacrificat și oameni pentru expierea unui pecat de sânge (omor, ucidere) și dătătorul de sacrificiu (ucigătorul) a trebuit să fugă, și precum se credea, în fuga sa s'a stramutat în lup, dar după suferința de 9 ani a putut să se curețe și sa se prefacă iar în om. Oamenii, cari se credeau a fi stramutați în lupi, la Romani se numiau *Versipelles* (înțorși de piele), la Francezi loup garou, la Nemiți Werwolf și la Români pricolici. [Atm.]

Lykaon, un rege în Arcadia, care a fundat cultul pentru Zeus pe muntele Lykaeos. L. pe altarul ridicat a sacrificat mai întăiu un copil, pentru ce Zeus l-a stramutat în lup. [Atm.]

Lykia, v. Licia.

Lykurg, legislator spartan, trăiesc în Sparta prin secl. IX a. Chr. L. era fiul unui rege din Sparta, care fusese ucis într'o mișcare revoluționară. El călători prin Creta, unde studiă înștiințuile Dorienilor stabiliți în cetățile din Asia mica, de unde aduse și poemele lui Homer. Întors în Sparta își găsî orașul natal în prada unei cumplite disordini, și consultănd oracolul dela Delfi, cucerî puterea împreună cu 30 din amicii săi și dete patriei sale o constituțiune foarte aspră. Obținînd promisiunea dela Spartani, ca legile sale vor fi păstrate neatînse pîna la reîntoarcearea sa, plecă și nu mai reveni nici odată în Sparta. Asupra lui L. nu se scie aproape nimic, ba chiar se pune la îndoială și existența sa. Spartanii socotira pe acest personaj legendar

ca fundator al statului lor și îi acordară un cult special. [Caion.]

Lympha, uneori *lumpha*, în mitol. romana o zîină, care a locuit în isoare sau paraie, și e identică cu *nympha* la Greci. L. se închipuiau ca nisce femei cîntătoare și fermecătoare. Ele, după credința poporului, au luat mințile aceloră, cari le-au vîdeut scaldăndu-se și cari se numiau *lymphati* sau *lymphatici*. [Atm.]

Lympha, lichidul, care circulă în vasele limphatice; el e clar, palid galben și de reacțiune alcalină. L. provine din lichidul exsudat din vasele sanguine și care a fost în contact cu diferitele țesături anatomice, astfel, ca L. conține câteva produse de desamilațiunea țesăturilor. L. lasată în contact cu aerul se coagulează, formînd o gelatina incoloră, din care mai apoi se separă un chiag și serul, tocmai ca la sânge. Chiagul e format de fibrină (6 la mie din L.), iar serul din albumină coagulabilă prin caldura și celelalte principii ale serului sanguin. Microscopice se constată în L. un mare număr de luccocite (globule albe). L. vaselor limphatice din intestin conține, în momentul digestiunei, numeroase corpuscule grasoase în suspensiune, cari le dau o colorațiune albie; aceasta L. ia denumirea de *chil*. [Imerwol.]

Lymphadenita, inflamațiunea ganglionilor lymphatici, iar *lymphangita* cea a vaselor lymphatice. Ambele pot fi primitive și secundare. E primitiva în urma maladiilor infecțioase și în decursul septicemiei; iar secundara cînd în urma unei sgărieturi sau ulcerățiuni infectate a pielii, se infectează și se inflamează și vasele lymphatice din acea parte a pielii; apoi inflamațiunea se comunica dealungul vaselor lymphatice și ganglionilor, în cari se varsa acele lymphatice. Pielea la lymphangita e dureroasă, tumefiata, rosa sau brazdata de dungi roșii, iar ganglionii lymphatici sînt dureroși și mariți în volum (*Lymphadenită*). Inflamațiunea aceasta poate ceda în urma unui tratament apropiat (repaus, comprese reci, antiseptice, etc.) sau sa ajunga la supurație. Ganglionii se pot inflama astfel, cînd în teritoriul vaselor lymphatice afferente există o infecțiune. La copii lymphatici ganglionii se tumefiază foarte ușor și e caracteristic lymphalismul persistent al acestor adenite; ganglionii aceștia, cele mai adeseori, nu sînt dureroși. L. poate fi și de natură tuberculoasă, canceroasă, etc. În decursul sifilisului constituțional ganglionii lymphatici se maresc de asemenea. [Imerwol.]

Lymphatic, om cu carne moale, piele alba, față anemică, temperament indolent. (v. și Lympha).

Lymphatice, *Vase și glande lymphatice*. *Vasele* L. sînt vase absorbante, cari duc dela periferie către centrul circulator, *lympa* culeasa din țesături și chilul cules din paretele intestinului. Sistemul lymphatic se compune din: *vase* și *ganglioni lymphatici*. Inceputul vaselor L., *capilarele* L. se face în intimitatea țesăturilor, unde cap. L. comunica cu lacunele din țesutul conjunctiv. Din aceste capil. L. se formează *trunchiurile lymphatice*, cari sînt superficiale și profunde, iau o direcțiune dela periferie la centru și corespund în genere traciutului vînelor superficiale și profunde. Vasele L. au pereți fini și transparenți și compuși din o tunica externă, medie și iuterna, formata din țesut con-

jonctiv, elastic, muscular, neted și epitelial. Aspectul vas. l. e varicos din cauza numeroaselor valvule, cari presintă sub valvulă o dilatație. Trunchiurile l. se aduna în două mari trunchiuri: *canalul toracic* și *marea vënd limphatică*, care se varsă în vinele subclaviculare, în apropierea cordului. *Ganglionii l.* sânt unflături situate în decursul vaselor l.; ele sânt adunate în grupe lângă vasele sanguine principale ale unui organ sau a rădăcinii extremităților; culoarea lor e rosa, marea e aceea a unui fir de linte până la aceea a unei alune și forma lor e eliptică turtită. Vasele l., cari întră în un g. l., se numesc *afferente*, cele cari ies din el *efferente*. Istologic g. l. se compun din: 1) o capsula fibroasă; 2) un țesut folicular și 3) un țesut lacunar. [Imerwol.]

Lymphom, *lymphadenom*, un sarcom al ganglionilor lymphatici. [V. l.]

Lynch, *legea sau justiția lui L.*, (engl. *Lynch law*), în America de nord, în ținuturile de nou sau puțin împopulate, justiția sumară săvârșită la moment de popor asupra culpabilului, prins asupra faptului; și-a primit numele probabil dela *John L.* din Carolina de nord (sfârșitul secl. XVII).

Lyneus, (*Linceu*), în mitol. grec. unul din pețitorii fetelor lui Danaos, regele din Argos, care și-a logodit toate fetele, dar le-a dat pumnale, ca noaptea să ucidă pe toți pețitorii. Numai Hypermnestra nu a ucis pe logoditul său L., care a scăpat, dar auzind de moartea lui Danaos s'a reîntors, s'a însurat cu iubita sa și a ajuns pe tronul lui Danaos.

Lyon, *golful de L.*, cea mai mare îmbucătură a Mediteranei la coastele sud-estice ale Franciei, cu multe orașe pe țărmurii săi.

Lyon, capitala depart. Rhône, residență archiepp.; după Paris cel mai mare oraș al Franciei, la împreunarea râurilor Rhône și Saône, pe o peninsula de 5¼ km. lungă și ca. 600 m. lată, 438,007 loc. (1891), împărțit în 6 districte. Cel mai însemnat centru de industrie textilă; are 310 fabrici de mătăsarii, cari ocupă 210,000 lucrători. Productele de mătăasă se exportează în America, Anglia, China, Japonia, India, în valoare de ca. 400 milioane pe an. 12 fabrici de mașinerii. Însemnată și industria juvelieră (în preț de 8 mil. pe an), fabricarea macaroanelor (în preț de 12 mil.), hârtie, fierarie (cu 16,500 lucratori), 15 fabrici chimice, 10 fabrici de sticlării, 6 fabrici de luminări, 12 sapunarii, etc. Însemnat comerțu de vin, rachiu, bumbac, lână, poame, cereale, etc., sprijinit de băncile Crédit Lyonnais, Société Generale, Comptoir d'Escompte de Paris, etc. În oraș sânt 9 stațiuni de cale ferată, numeroase bulevarde, parcuri, vile, 100 piețe, 26 dockuri, 22 poduri peste riurile Rhône și Saône. Dintre numeroasele biserici cea mai însemnată e catedrala Sf. Ioan, terminată în 1476, cu 4 turnuri și portal pompos. Numeroase clădiri civile, de mare valoare arhitectonică; musee, biblioteci, institute culturale și de binefacere. Aici a fost asasinat (24 Iunie 1894) presidential Sadi Carnot de anarchistul Caserio. L. era loc important deja în timpul Gallilor, purtând numele Lugdunum, colonizat (43 a. Chr.) de Munatius Plaucus, loc de petrecere al imp. August, înfrumșețat de Claudii și ars sub Nero. Primul oraș încreștinat în Gallia.

Lyons, (pron. leiëns), *Edmund, Lord*, admiral engl., n. 1790. 1835—49 a fost ambasador în Atena, 1849—51 în Elveția, și după numirea lui de contreadmiral, în Svedia. În resoiul oriental 1854 a fost al doilea comandant al flotei engl. în Marea Mediterană. S'a distins la transportul armatei spre Crimea, și la bombardamentul întâiu al Sebastopolului. După rechemarea lui Douglas a primit comanda asupra flotei engl., și a conlucrat la atacul Sebastopolului din 18 Iunie. 1856 numit Peer, 1857 viceadmiral. † 1858. Fiul lui, *Richard L.*, a fost 1858 ambasador în Washington, 1865—67 în Constantinopole. 1887 numit conte L. † 1887.

Lyra, v. Lira.

Lyrtyoiy, și *Lynioy*, v. Lytuon.

Lys sau *Leye*, riu afluent al Schelde-i, isvoresce pe platoul Artois (dep. Pas de Calais în Francia); dela Air încolo navigabil. Formând pe 30 km. frontiera țerii, trece la Menin în Belgia și se revarsa la Gent. 205 km. lung., dintre cari 115 în Belgia. Formează legătura între mai multe canale. (Cf. Beghin, *Le pays de la L.*, Paris, 1876.)

Lysa Gora, șir de munți în guvern. ruso-pol. Kjelzy și Radoni, 38 km., numit după piscul principal L. G. (muntele Sf. Cruci), 611 m., cu o manăstire de Benedictini. Un alt pisc, *Lysita*, 605 m., cu o manăstire a Sf. Catarine. Munții L. G. sânt ramuri ale Carpaților, bogate în mineraiuri de fier. De L. G. se leagă multe legende.

Lysandros, vestit general spartan. Învinge în 395 a. Chr. pe Ateniani la Aegos-Potamos. Din ordinul său seucid 3000 de Ateniani, din cauza că generalii Ateuei s'ar fi jurat că în cas de învingere să taie mâna dreapta a tuturor prizonierilor spartani. Plutarch dice că L. a ucis 3000 de Ateniani la Aegos-Potamos. L. după această victorie încunjoară portul Pireu și timp de trei luni Atena suferi chinurile unui teribil asediu. [Caion.]

Lysias, (458—378 a. Chr.), orator atenian și unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai celor treițeci de tirani. Vorbirea sa era foarte limpede și elegantă. [Caion.]

Lysimachia L., (botan.) gen de plante erbacee erecte sau repente din fam. *Primulaceelor*, trib. *Lysimachieae*. Cuprinde la vr'o 60 specii preponderant temperat și subtropical boreale, dintre cari, ca mai frecvente la noi cităm: *L. vulgaris L.*, «floarea de lungoare» și *L. Numumliaria L.*, «galbenelele de pădure». [A. Pr.]

Lysimachos, unul dintre cei mai celebri căpitani ai lui Alexandru cel Mare al Macedoniei. După moartea suveranului macedonean devine rege al Traciei și mai târziu al Macedoniei. † 281 a. Chr. [Caion.]

Lysimetru, nume dat de Ebermayer unui aparat pentru determinarea cantității de apă de ploaie, ce trece prin un strat de pamânt de consistență și afunđime anumită.

Lysippos, unul dintre cei mai iluștri artiști sculptori ai Greciei. Elev al lui Apelle, produce o multime de opere de o mare valoare. Traiesce în secl. IV a. Chr. [Caion.]

Lysis, (med.) la morbi febrili dispariția febrei pe încetul în decursul mai multor zile. V. și Crisa.

Lysol, un preparat lichid format din o parte cresol și o parte oleu și hidrat de potasiu. Culoare brună, consistență oleoasă, miros creosotic.

Solubil în alcool, eter, cloroform. Disolvă cu mare ușurință substanțe de origine organică, ceea ce îl face a fi întrebuințat la curățirea stofelor pătate, și în același timp e un antiseptic și desinfectant puternic ca și acidul fenic.

Lytssa, (med.) v. Turbare.

Lythrarieae sau **Lythraceae**, (botan.) familie de dicotyledonate-polypetale, cuprinde plante erbacee, frutescente sau arborescente. Această familie are vr'o 30 de genuri cu vr'o 250 de specii, răspândite cele mai multe prin regiunile tropicale, puține specii cresc și în regiunile temperate ale globului. **Lythrarieele** se divid în următoarele două triburi: I) tribul **Ammannieae**, mici ierburii aquatice, flori mici, petalele necorrugate, din cari menționam genurile: **Ammannia** L., **Peplis** L., și II) tribul **Lythraee**, plante frutescente sau arborescente, rar erbacee, flori de ordin arbori, petalele de regula corrugate, menționam genurile: **Cuphea** P. Br., **Lythrum** L., iar din genurile anormale ale acestei familii menționăm genul **Punica** L. [Z. C. P.]

Lythrum L., (botan.) gen din familia **Lythrarieelor**, tribul **Lythraee**, cuprinde plante erbacee sau frutescente, glabre sau pubescent-tomentose, cu ramurile tetragonale. **Lythrum** L. are vr'o 12 specii, ce cresc pe aproape întreagă suprafața globului. În părțile noastre cresc prin fânețe și locuri umede **L. Salicaria** L., numit vulgar **Rachitan**, **L. virgatum** L. și **L. Hyssopifolia** L. **L. Salicaria** L. posedă proprietăți adstringente și tinctoriale. [Z. C. P.]

Lytira, terra, (țeara Lotrului), erau numite în vechime regiunile riului Lotu, locuite de Români. Se face amintire de L. și într'un document al regelui ungar Béla IV din 1247, ca țeara a voivodului român Lytuon.

Lytteiton, (pron. lhtelt), 1) **L., George, Lord**, om de stat, poet și istoriograf engl., n. 1709, descendent al lui **Thomas** L. († 1481), cunoscut prin însemnatele sale scrieri juridice (Treatise on Tenures). G. L., după mari calatorii pe continent, intra în parlament, unde combate guvernul Walpole; 1737 secretar al princ. de Wales, 1755 cancelar al tesaurului, 1756 numit Lord L. de Frakley. † 1773. Scr.: *Istoria lui Henric II*, 4 vol., 1764—67; »Poetical works» se disting prin corectitatea formei metrice.

2) **L., George William**, al 4-lea Lord L., om de stat, n. 1817, a fost 1846 subsecretar de stat al coloniilor. A sprijinit înființarea coloniei model teocratice Canterbury pe Noua Seelanda, a carei capitala a primit numele lui. A scris despre diferite chestiuni bisericești și de educație. În anii din urmă ai vieții sale a suferit de melancolie și s'a sinucis 19 Apr. 1876. (Cf. Gladstone, Brief memorials of Lord L., wit a biographical sketch, London 1876.)

Lytton, Edward G., (1803—1873), renumit romancier și poet dramatic engl.; cunoscut sub numele Edward Bulwer, mai târziu Bulwer Lytton. De repetite ori membru al parlamentului; fost secretar al guvernului în India, însă pururea ocupat cu literatura. Opere complete, Knebworth-Edition. London, 1873—75. **Lord E. Robert Bulwer, conte Lytton**, fiul celui dintâiu, om de stat și poet engl., n. 1831, studiu la Harrow; luă doctoratul la Bonn, în Germania; locui mai în toate capitalele Europei ca secretar

al unchiului său, lord H. Bulwer-Dalling, ambasador. Dela 1876—80 guvernă, ca vice-rege, India engleză; L. deprins cu pompa dela castelele princiare ale domeniilor părintești din Anglia, desfășură la curtea sa un lux și o pompă fără seamăn. Măreția naturii din India și strălucirea vieții orientale îmbogățiră stilul și cuggetarea sa de poet, dar moșteuit dela tatăl și mama sa, cunoscuți ambii ca scriitori. Dela 1887 reprezentant al Angliei în Paris. Operele sale, o serie de poeme în versuri; un roman, »Inelul lui Amasis»; »Cronică și Caracter»; »Orval sau Nebunul secolului»; »Fabule cântate», toate artistice cizelate și pline de idei filosofice, se adresează mai ales elitei oamenilor de litere.

Lytton, (greșit **Lyrthoy** sau **Lynioy**), voevod român în Oltenia, numit în diploma regelui Béla IV al Ungariei din a. 1247 pentru cavalerii Ioanniși. Prin această diplomă, Béla dăruiesce ordinului Ioannișilor »toata țeara Severinului cu munții ce se țin de ea, împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș, până la riul Olt, afară de țeara lui **Lytton voevod**, care rămâne **Vlachilor**, așa precum aceștia au ținut-o până aci; de asemenea preste Olt și Alpii transilvani toată Cumania, afară de țeara lui **Seneslau voevodul Vlachilor**, care rămâne acestora așa precum ei au ținut-o până aci și întocmai în aceleași condiții ca cele pentru țeara **Lytua** (= țeara lui **Lytton**). Jumătate din foloasele și veniturile țării Severinului să fie ale regelui, iar jumătate ale ordinului; de asemenea și jumătate din veniturile ce se vor culege regelui dela Vlachii țării Lytua, să primească ordinul. Numiții Vlachi să fie datori a sta Ioannișilor în ajutor cu armamentul lor, cum și Ioannișii să fie datori a-i ajuta pe Vlachi. În Cumania (= partea resariteana a Țării Românești și Moldova), afară de țeara lui **Seneslau**, toate veniturile să fie, prin 25 ani dela intrarea Ioannișilor în țeara, ale ordinului, iar după 25 ani ei vor ave să dea fiseului regal jumătate din veniturile acestei țări. Din țeara lui **Seneslau**, ordinul va primi, întocmai ca din țeara Lytua, jumătate din veniturile și foloasele cuvenite regelui. Ioannișii, la rândul lor, se obligă a ridica armele în contra tuturor păgânilor și altor neamuri, cari ar incerca să invadeze regatul sau confiniile lui. Pe lângă aceasta li-se mai impune obligațiunea de a popula țările daruite lor; dar să nu primească oameni din regat, fie de ori ce stare și naționalitate, ca sa se așeze acolo, fara de încuviințarea speciala a regelui.

Această donațiune, confirmată de papa în a. 1251, a fost, în mare parte, ilusorie. În a. 1254 Béla scrie papei, că a așezat pe Ioanniși la hotarele Cumanilor și Bulgarilor, de unde spera a propaga, prin dinșii și cu favoarea scaunului apostolic, resadul credinței catolice pe toata întinderea Dunării până la mare. Dar în aceeași scrisoare el dice, că »Tatarii au facut tributare părțile ce se hotaresc cu regatul la resarit, anume Rusia, Cumania, țeara **Brodnicilor** (în Moldova inferioară) și Bulgaria, cari în mare parte erau mai înainte supuse stăpânirii lui.» Cumania, daruită Ioannișilor, era deci supusă Tatarilor. Ioannișii nu putea să poseada decât țeara **Severinului fără voevodatul român al lui Lytuon**. Faptul că după această donațiune nu se găsesc până la 1263 Bani unguresi de Severin (con-

statați la 1233—43), nici documente pentru teritorul Severinului, pare să indice că ei au luat în posesiune, pentru câtva timp, *bănatul unguresc de Severin* (= comitatul Severinului cu o parte limitrofa din Oltenia în județul Mehedinți). La atâta se reduce, în cazul cel mai larg, întinsa donațiune din 1247; restul nu era decât o donațiune fictivă, care să aibă ființă în cazul când cavalerii ar isbuti să-și cucerească țeara daruită. Prin acest mijloc regele Ungariei caută să-și afirme pretențiunile de suveranitate asupra unei țări ce avea alt stăpân. În a. 1260, când Bulgarii năvălesc în Severin, cavalerii Ioanniși nu se mai afla acolo. După respingerea Bulgarilor se reînființează banatul de Severin, unde dela 1263 iarăși se găsesc Bani unguresci.

Voevodul român L., care stăpânea partea Olteniei ce nu aparținea bănatului unguresc, reapare apoi sub numele de *Lython* sau *Litua vaivoda*. Pe la 1272 el ocupa partea din răsărit de Olt a Țării Românești (voevodatul lui Seneslau, negreșit după moartea acestuia) și refuza regelui Ungariei tributul cerut. Din această

causă el are resboiul cu Ungurii și cade în luptă (pe la 1279), după ce prin unirea părții resaritetene cu Oltenia a dat ființă principatului Țării Românești sub dinastia Basarabilor olteni. Lui îi urmează în domnie fratele său *Barbat*, care fiind prins în resboiul cu L., se învoiesce a plăti tributul și obține astfel liberarea. L. este probabil »*domnul Vlachiei*« a cărui fiică, după sciri bizantine, era prima soție a regelui sârbesc Ștefan Milutin (1275—1320), care în 1298, în vîrsta de 45 ani, se însoară de a patra oară cu o princesă bizantină. Numele L. (cum se pare, nu tocmai exact reprodus în documentele unguresci) se aseamănă cu numele slave de persoane: *Ly-tovoi* (la Bulgari în secl. XI), *Ljutov* și *Luten* (la Slavi), *Litavor* și *Litovoi* (în chrisoave moldovenesci din 1374 și 1407). Țeara lui este numită »*terra Lytua*« după numele voevodului (analog »*terra Assani*« = imperiului lui Asan). Aceștia sînt cei dintăiu voievozi ai Țării Românești pe cari îi arată documentele în dependența de Ungaria. — (Cf. D. Onciul, *Originile Principatelor Române*. Bucur. 1899.) [D. On.]

M

M, este una dintre consonantele labiale ale limbei române. În abreviațiunii înseamnă: **M.** (ca număr roman) = 1000 (mille). **M. (germ.)** = Marca (Mark). **M. (lat.)** = Marcus, Magister, etc. **M. (lat.)** = Manius. **M. (franc.)** = Monsieur. **M.M.** = Messieurs. **M. A. (lat.)** = Magister Artium. **M. Á. V. (magh.)** = Căile ferate ungare. **M. D. (lat.)** = Medicinae Doctor. **M. P. (engl.)** = Member of Parliament (membru al parlamentului). **M. S. (lat.)** = manu-scriptum. **m.** = metru, **m².** = metru quadrat, **m³.** = metru cubic. În muzică: **m. d. (ital.)** = mano destra: mâna dreaptă; **m. s. (sau m. sin.)** = mano sinistra: mâna stângă = m. d. s. (pe recepte) = misce, da, signa: mestecă, dă, înseamnă; **m. pr. (lat.)** = manu propria. [*]

M, în logică este semnul simbolic pentru rațiunea psihologică a unui silogism, adică pentru noțiunea intermediară (terminus medius), care ca element constitutiv la structura unui silogism, are să mijlocească legătura dintre subiectul și predicatul concluziunii. [Pl.]

Ma, 1) la Egipteni și **Mat**, dina adevărului și dreptății, fata lui Ra, dea al soarelui; fiindcă se închipuia cu ochii legați, s'a identificat cu Themis (justiția) la Greci. 2) **Ma**, dina lunei și resboiului la locuitorii din Capadocia și din Pont. Strabo a identificat-o cu Artemis la Greci, iar Romanii au numit-o Bellona (v. ac.). Templul ei la Komana, lângă riul Iris, a fost cel mai vechiu și renumit, și a avut vr'o șese mii de hierodule (v. ac.). 3) **Ma**, (sau și Ammas), la Greci, anume la Aeolia însemnat mamă. [Atm.]

Maarib, (ovr. Arbit), rugăciunea de seara a Israelitilor.

Maas, riu, v. Meuse.

Maastricht, (*Maastricht*), capitala provinciei olandeze Limburg, lângă riul Maas, cu 33,834 loc. (1896); biserica gotică din secl. XI; fabricațiune de sticla, olarii și hârtie.

Mab, (engl. pron. meb), numele unei urditoare în »Romeo și Iulia« de Shakespeare.

Maba Forsk., (botan) gen de plante lignoase din fam. *Ebenaceelor*, înrudit cu *Diospyros*, de care se distinge prin florile 3-mere. Cuprinde vr'o 59 specii tropicale și subtropicale, dintre cari *M. Ebenus* Spr., de pe Molucoe ne dă abanos veritabil. [A. Pr.]

Mabillon, savant franc., călugăr benedictin, n. 23 Nov. 1632 în St. Pierremont, 1663 fu numit conservator al monumentelor de artă în St. Denis. A scris: *Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti*, (Paris 1668); *Vetera Analecta*, (Paris 1675—85); *Museum Italicum* (Paris 1703); *Traité des études monastiques*, (Paris 1692); *De re diplomatice*, prin care a devenit întemeietorul științei diplomatice. † 27 Dec. 1707. [Dr. I. Radu.]

Mac, numirea populară a mai multor specii

de Papaver L. (v. ac.). *Mac de câmp*, *Papaver dubium* L. și *Papaver Rhoëas* L. *Mac de grădina*, *Papaver somniferum* L. *Mac roșu*, *Papaver Rhoëas* L. *Mac roșu de grădina*, *Papaver bracteatum* Lindl.

Mac cornut, v. *Glaucium*.

Mac, (scot., abrev. M' sau Mc), fiu; se pune înaintea conumelui pentru a pastra memoria unui predecesor celebru.

Macabru, (lat. chorea *Macabaeorum*, franc. Danse macabre), danțul morților, jucat de morți de ori ce vîrsta și stare; subiectul mai multor tablouri celebre din secl. XV și XVI (Holbeiu jun.), apoi din secl. XIX (Rethel, Hans, Mayer, Ios. Sattler).

Macac, (*Macacus cynomolgus*), o maimuță din fam. *cynepithecinelor*, de culoare brună-verde, pe partea de jos alb-cenușie, fața cenușie, între ochi alba, mâinile negre. Mărima corpului cam 58 cm., a coții tot atata. Traiesce în insulele Oceanului Indic. Se poate dresa foarte bine, de aceea se vede adeseori prin menagerii. Alte specii mai sînt: *Macacus sinicus*, *M. rhesus*, *M. nemestrinus*.

Mac Adam, *John*, inventatorul unui procedeu pentru întărirea stradelor publice cu pietriș îndesat (*Macadamizare*), n. 1756 în Scoția, † 1836.

Macalaca, seminție de popor în Africa sudică, mai ales pe țărmurile rîului Zambesi, deasupra cataractelor Victoria. Unele horde de M. locuiesc înspre nord între Bamangrato și Limpopo. (Cf. Manch, *Reisen im Inueren von Südafrika*. Gotha, 1874.)

Macama, (*arab.*) convenire, adunare, deosebi a oamenilor de spirit, îndeletnicindu-se cu prelegeri improvizate, ținute în prosa rimată și cu jocuri de cuvinte. De aci M. prosa rimată; cultivată deosebi în literatura arabă.

Macao, colonie portugheză în China, la gura rîului Canton, 11³/₄ km²., cu 67,036 loc. (4500 Portughezi). *Orașul* M. era emporiul principal al comerțului cu China înainte de ridicarea Hongkongului.

Macao, joc hazard de cărți sau coțcă.

Macara, scripete, aparat ce servea la ridicarea greutăților mari.

Macarie, *patriarch de Antiochia*, a vizitat România între 1650—60, și prin aceasta a adus pe neașteptate istoriei române un serviciu din cele mai însemnate, căci secretarul său, *Paul de Alep*, a descris cu deamăruntul locul vechi, cu locuitorii lui, precum și obiceiurile și evenimentele timpului acela. Opera lui este documentul cel mai prețios asupra vieții casnice a Românilor în secl. XVII. Originalul arab e încă manuscris, dar s'a tradus în englezese de Belfour (*The travels of Macarius, Patriarch of Antioch*. Lond., 1836), și de aci în românește, publicându-se

partea I în Archiva ist. a Rom. I, 2, p. 59 un., iar întreg de Emilia Cioran în un volum: »Călătoriile patriarhului Macarie în țerile române«. București, 1900. (Cf. și Xenopol, Ist. Rom. IV, 13, 18.)

Macarismi, (*grec.*) fericiiri, imni sacri, cari se cântă în onoarea fericii sfinților.

Macariu, episcop al Romanului, n. pe la sfîrșitul secl. XV, se călugărește la mănăstirea Neamțului; prin învățatura sa intra în legături de prietenie cu Petru Rareș, care la 1531 îl face episcop la Roman; la 1550 sau 1551 e alungat din scaun de cătră Iliăș Rareș, dar e reinstalat de Ștefan Rareș. † 1557 sau 1558. M. încă ca ieromonach în mănăstirea Neamțului începe a continua Anuarul Moldovei, ce era urzit de mai înainte, iar din ordinul lui Alexandru Lăpușneanul traduce din grecesce în rusesce Sintagma lui Mateiu Vlastare pentru împăratul rus. Ioan IV Vasilevici cel Cumplit. Cf. Dr. I. G. Sbiera, Mișcări cult. și liter. la Români din stînga Dunării în restimpul dela 1504—1714. Cernauț, 1897, pag. 298.

Macaroane, aluat preparat din făină și din apă, în diferite modele, mai cu samă în forme lungarețe de suluri subțirele, cari uscate se vînd în comerciu pentru mîncare.

Macaronada, nume dat unui gen de poesie burlesca cu cuvinte latinisate sau luate din diferite limbi. Inventata de Tifo Onasi din Padua (1490), repr. princ. T. Folengo (1491—1554). In germ. »Die Flohiades.

Macaulay, (*pron. Mecale*), *Thomas Babington, Lord*, celebru istoric, orator și poet englez, n. 1800, † 1859. Avea o memorie extraordinară, putînd recita o lucrare întreagă după o singura ascultare. Studiase profund biblia și de aceea în operele sale expresiuni și figuri biblice. Prima producțiune de mare valoare fû studiul asupra lui Milton în »Edinburgh Review«, unde a publicat și pe cele mai importante studii ale sale asupra lui Hastings și Clive. 1830 membru în parlament, 1834 membru al consiliului suprem din India, de unde se întoarce foarte bogat și reprezintă în camera comunelor orașul Edinburg. 1849 ales lord rector al universității din Glasgow. 1857 înobilat ca baron de M. Remășițele lui îngropate la Westminster. A scris »History of England« în 5 volume, cel din urmă în parte neterminat, opera clasică engleză, însă mai mult elocuenta decît profunda. Discursurile lui sînt traduse în romînesce de Anghel Demetrescu, București.

Macavei, v. Maccabei.

Macavei, Ion, publicist rom., n. 1859 în Năsăud, studiă la semnarul român gr.-cat. în Gherla 1879—1883. Apoi fû capelan al Năsăudului și catechet la școala primara de aici. La 1890 fû numit paroh în com. Feldru. În viața publică M. s'a distins printr'un sentiment național foarte puternic și o inițiativa și activitate mare. A fost mult timp un colaborator foarte activ al gîrului »Tribuna« din Sibiu și »Gazeta Transilvaniei« din Brașov. Un articol din »Tribuna« îi causă un proces politic de presa și osînda la 1½, am tenița la Seghedin. După ieșirea din închisoare M. fû atins de o cruda boala de plumîni și muri la 26 Maiu 1894 în Năsăud.

Macău, oraș în Ung. cott. Cenad, v. Makó.

Macaz, aparat pentru trecerea trenurilor de pe o linie pe alta. *Macagiu*, cel ce manipulează macazul.

Macheth, (*pron. Mecbet*), regele Scoției (1040), ucis în luptă pe vîrul său Duncan, pentru a-i lua tronul, la care avea mai mult drept, și fû ucis de fiul acestuia (1057). Ca erou al celebrei tragedii a lui Shakespeare, personifică ambițiunea nesocotită, isvor al crimelor și al propriei sale ruine.

Maccabei, (*Macavei*), familia eroilor ovrei, cari au eluptat pe scurt timp (167—37 a. Chr.) independența Iudeei de jugul sirian. Începutul îl face preotul *Matatia*, urmîndu-i fiul său *Iuda*, numit *Macabeul*, dela care toți următorii lui, cari au continuat luptele de independență, se numesc M. După Iuda au urmat frații lui: Ionatan și Simon. Sub fiul acestuia, *Ioan Hircan*, se extinde teritorul și preste Idumea. Certele interne și desbinările în secte religioase le prăgătira jugul Romanilor. Cele două (după alții trei) cărți apocrife ale *Maccabeilor* din testamentul vechiu povestesc istoria lui Iuda Macabeul și a fraților lui.

Mac Carthy, Justin, scriitor engl., n. 1830 în Cork, trăiesce în Londra, dela 1879 membru al parlamentului, conducator al partidei irice (antiparnelliste), 1896 se retrage dela conducerea acestei partide. Scrise numeroase romane pline de o viuă fantasie.

Macchiavelli, v. Machiavelli.

Mac Clintock, Sir Francisc Leopold, explorator engl., n. 1819 în Dundalk, Irlanda, 1848 până 1859 întreprinse 3 expedițiuni pentru cautarea lui Franklin, dela 1872 admiral. Scr. »Voyage of the Fox to discover the fate of Franklin« (ed. V, 1881).

Mac Clure, Robert John Le Mesurier, navigator engl., n. 1807, † 1873, 1850 strabatî prin strîmtoarea Bering în America arctica și descoperi așa numita trecătoare nord-vestica (calea M. C.).

Mac Culloch, John Ramsay, celebru economist engl., n. 1789 în Wigtown (Scoția); profesă economia politică la univ. din Oxford. M. C. este autorul unui Dicționar teoretic, practic și istoric al comerțului și navigațiunii și a mai publicat: Principii de economie politică, etc.; The literature of political Economy (1845). Acest uvragiu este foarte necesar pentru aceia ce doresc sa studieze bibliografia economică engleză. † în Londra, la 11 Nov. 1864. El facea parte din institutul Franceii, ca asociat strain, și din Societatea de economie politică din Paris.

[I. I. Nacian.]

Macdonald, Jacq. Alexandre, duce de Tarent, mareșal al Franței (1765—1840), dintr'o familie de origine irlandeză. S'a distins ca mare general sub Napoleon. În 1795 bătî pe Olandezi, în 1798 pe Napolitani, cuprîndînd Calabria. În 1799 se distinsese contra lui Suwarow, în 1800 la trecerea Alpilor. Dela 1804—9 fû disgrățiat. La Wagram capătă dela Napoleon mareșalatul și titlul de duce. În ultimele resboae ale lui Napoleon: în Spania, la Lützen, Leipzig, etc., se distinsese. Apoi ocupă mari demnități sub urmașii marelui împărat. † 1840.

[O. L.]

Mace, (*engl., pron. mes*), emblemă a puterii parlamentare în Englitera; se aseamîna cu Fasces a lictorilor romani.

Macea, (magh. *Mácsa*), com. mare în Ung., cott. Arad. În analele publice apare la 1380 ca proprietate a prepositurii din Arad. Are 556 case cu 3696 loc., Români gr.-or. 2200. Teritoriul e 8316 jug. cat. foarte fructifer. În grădina contelui Tibor Károlyi zac osemintele generalilor Georgiu Lahner și Ioan Damjanich, spânzurați la 1848 în Arad. [†]

Macedonia, în vechime țeară situată spre nord dela Grecia, cuprinzând ținuturile râurilor Haliacmon, Axios și Strymon până la Marea Egeică. Înainte de Filip se extindea până la Olimp, Strymon, Tracia și Iliria. Sub Filip II i-s-a adăugat Pannonia, o parte a Iliriei, întreg teritoriul spre est până la râul Nestos și la sud Chalcidicea și Grecia, având un areal de 1200 miluri pătrate. Locuitorii străvechi ai M.-ei, cunoscuți sub numele colectiv »Macedonenii«, trăiau înapărțiți în triburi sub capetenii proprii, erau resbionici, dar de puțină cultură. Primul rege, de care se face amintire în istorie și de numele caruia e legată întemeierea statului M., e Perdikkas I (ca. 700 a. Chr.), sub urmașii lui Perdikkas M. își întinde hotarele până la Olimp și riul Strymon. Sub Amyntas I însa (540—489) ajung dependentă de Persia, apoi e teatru de lupte interne între pretendenții la tron, în timp ce Elinii îi rapesc orașele litorale și întemeiază Amphipolis. Pe timpul resboului peloponnesiac sub Perdikkas II devine iarăși liberă și puternică, iar sub urmașul acestuia (Archelaos, 413—399) se hellenizează. După un al doilea regres sub Amyntas II (393—369) și sub succesorul acestuia, Filip II (v. ac.) o ridică la însemnătate istorică universală, ajungându-și apogeul măririi sub *Alexandru II cel Mare* (v. ac.). După moartea lui Alexandru cel Mare ajunge M. împreună cu Grecia sub Antigonos Gonatas (276). Urmașii acestuia Filip III și Perseus fură bătuți de Romani. 146 a. Chr. M. e declarată provincie romană.

(V. și art. Rumelia.)

Gazeta Macedoniei, revistă săptămânală care a apărut în București sub direcțiunea unui comitet arămănesc 1897/98. E scrisă în limba rom., dar conține și mai multe texte de valoare filologică în limba arămănească.

Macedoneanu, *Meletie*, egumen al mănăstirii Govora și tipograf, prin a carui îngrijire s'a publicat Pravila cea mica dela Govora, 1640.

Macedonenii sau *Macedo-Români*, Români din Macedonia, Epir, Albania și Tesalia; în vremea din urma s'a introdus numirea »*Arămâni*« după cum se numesc ei înșiși. (v. Arămâni.)

Macedonski, *Alexandru*, poet și novelist rom., n. 1854. Și-a făcut studiile în Italia și de tineră a debutat în literatură și diaristică, fundând o sumă de jurnale și reviste mai mult sau mai puțin efemere ca: Oltul, Vestea, Stindardul Țării, Nuvelistul, Plevna, Trasnetul, Dunarea, Literatorul (1880), și colaborând și prin alte periodice române, franceze, italiene. Printre scrierile sale citam: Prima Verba, 1872; Parizina, trad. după Lord Byron, 1878; Ithalo, poemă, 1878; Poesii, 1882; Excelsior, poesii, 1894; Bronzes, poesii în limba franceză, 1897; Falimentul clerului ortodox român, 1898; mai multe piese dramatice: Iadeș, comedie; Legenda unchișului, Săracie, Trei Decembre, Romeo și Iulieta, trad. după Shakespeare, presintate Teatrului Național

între 1880—82, etc. (Asupra valorii operelor sale, cf. critica lui P. Missir în Conv. lit. XVI.)

Măcelar, *Ilie*, om politic rom., n. 30 Apr. 1822 în Miercuroa, Trs., studiile eleni. și gimn. le-a absolvat în Sibiu, drepturile în Cluj; în 1847 a practisat la tabla reg. jud. în M.-Oșorheiu. În 1848/9 a fost tribun, ca atare a fost arestat în Sacel și excoartat la Sibiu, unde a fost condamnat la moarte, genorul de lonvezi Bem însă l-a grațiat. În 1850—60 funcționar de tribunal, iar de atunci consilier de trib. în Sibiu. În 1862 jude reg. ales al scaunului Miercurea, în care calitate și-a câștigat mari merite pentru școalele și bisericile gr.-or. din acel cerc. În 1865 fû numit consilier guvernial. A luat parte activă la toate congresele naționale; a fost membru al deputațiunii la tron în 1861, deputat în dieta din 1863/4 în Sibiu, regalist în dieta din 1865 în Cluj și deputat în dieta din Pesta în 1867. Este unicul deputat care a încercat sa vorbeasca în parlamentul din Pesta romănescă, a fost însă împiedecat. În 1868 a convocat și condus conferența națională din Miercurea. A luat parte la toate congresele și sinoadele gr.-or. bisericesti. A contribuit mult la realizarea planului lui Visarion Roman, pentru înființarea institutului de credit și economii »Albina«, și a fost timp de mai mulți ani președintele acestuia. † 1891 în Sibiu [I. St. Ș.]

Macerare, operațiune usitată de ordin în farmacie și care consista în a menține mai mult timp într'un lichid și la temperatura ordinară un corp în scop de a-și da unele din principiile sale imediate, cari sunt solubile în acel lichid. Substanțele, cari se extrag cele mai multe ori prin această operațiune, sunt din regnul vegetal, ca aciți, zahăr, gumele, etc. M. se aplica acolo, unde infusiunea nu poate avé loc, aceasta din cauza, ca principiile extrase se descompun prin căldura, ceea ce la temp. ambianta n'are loc, s. e. prepararea vinurilor medicinale. M. mai poate fi întrebuințată ca antemergetoare infusiunii și decoctiunii. În acest caz deși oarecari principii nu trec în soluțiuni, dar totuși corpurile se ramolesc și devin mai accesibile operațiunilor ulterioare.

Macerata, prov. ital., 2816 km². și 243,861 loc. (1896). *Orașul M.*, aproape de Potenza, are 10,063 loc., episcopie, facultate juridică.

Măceș sau *Măcieș*, una din numirile populaiei ale plantei Rosa canina L. (v. ac.)

Măceșu de jos, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1693 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1896).

Măceșu de sus, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 2279 loc. agricultori; reședința plașii Balta.

Macfarren, *George Alexandru*, compositor engl., n. 2 Martie 1813 în Londra, † 31 Oct. 1887. Obținând succesiv titlurile de bacalaureat și doctor în musica, în 1875 i-s-a oferit un post de profesor la univ. din Cambridge. A scris mai multe opere pentru scena engleză, cantate, musica de cameră, simfonica, religioasă, ș. a., lucrări asupra armoniei, și a colaborat mai mult timp la revista »Musical World«. [T. C.]

Mac Gregor, *John*, calator engl., vestit prin bravuroasele sale calatorii pe mari și riuri (Iordan, Nilul) cu luntrița numită Canoe, n. 1825, † 1892.

Mach, *Ernst*, fisician austriac, n. 18 Febr. 1838 în Turas (Moravia). A studiat în Viena, la 1864

a ajuns profesor de univ. în Graz, la 1867 în Praga. A scris mai multe opere și disertațiuni fizicale.

Machaerium Pers., (botan.) gen de plante lignoase din fam. *Leguminoaselor*, trib. *Dalbergiaceae*. Cuprinde vîr' 60 specii tropical-americeane, dintre cari multe dau un lemn adesea odorant și foarte prețios la confecțiunea mobilelor de lux. [A. Pr.]

Macheta, model în miniatură al unei sculpturi.

Machi, (*Lemur macaco*), maimuță din ordinul Prosimilor, fam. Lemuridelor. Barbătușul este negru, femeiușa ruginie. Are capul ca al vulpei, urechile cu pîr lung. Membrele dînderet mai lungi ca cele dinainte. Lungimea corpului 40 cm., a coții 55 cm. Traiesc în Madagascar, prin paduri în societăți. Iși caută hrana noaptea, făcînd mare sgomot prin sbieratele lor. Hrana consta din insecte și fructe. Alte specii de M. mai sînt: Vari (*Lemur varius*), Mongoz (*L. mongoz*), Catta (*L. catta*).

Machiaveili, *Niccolo*, unul din cei mai mari scriitori și politici ai Italiei, n. 1469 în Florența. Descendent dintr'o familie nobila foarte veche, dar scapatată, primi o instrucțiune distinsă dela eruditul Virgilio Adriano. În 1498 fû numit cancelar al consiliului seniorilor, apoi secretar de stat, în care calitate conduse cu multă pricepere afacerile republicii florentine. El fû însărcinat, în acest timp, cu multe afaceri diplomatice, pe cari le descrie cu multe amănunturi într'o carte: *Legățuni*. În 1512 Medici, ajutați de puterea imperială și papala, reluara conducerea acestei republici, destituirea pe M., apoi îl exilara și în fine îl oprîră de a parasi teritoriul florentin. Trai astfel retras pîna la moartea lui Laurent II de Medici (1519) la San-Casciano, unde scrise cele mai însemnate opere ale lui: I. *Opusculo dei principati* (Opusculul guvernelor), cunoscuta mai mult sub numele de *Il Principe* (Prințul), în care analizează și întemeiază cu o sagacitate rară, într'un stil concis dar limpede, principiile de cari trebuie să se conduca un prinț, pentru ca sa-și întemeieze autoritatea asupra supușilor. El are în vedere, în această analiză, numai realizarea scopului, de aceea nu se sfiesce de a areta, cu o sinceritate care merge pîna la cinism, că mijloacele politice n'au a face cu morala. Pentru un adevărat domnitor mijloacele morale nu sînt bune decît dacă îl ajuta la întărirea autorității, iar mijloacele imorale și criminale nu sînt rele decît dacă contribuie la slăbirea acestei autorități. Sfera politice este deosebita de sfera moralei, și dacă se ating, se ating numai întîmplător și numai întrucît prescripțiile celei din urmă ar puté ajuta intențiile celei dintîi. II. *Discurs asupra lui Titu Liviu*, unde analizează și judecă fapte din istoria romană. În afara de aceste două opere capitale în politica, mai scrie *Tractat asupra artei resboiului*, unde susține superioritatea infanteriei, și e superior lui Vegetiu, pe care unii susțin ca M. numai l-ar fi travestit. Amnestrat de papa Leon X în 1519, M. mai are prilejul de a da dovada talentelor sale politice și militare (refacerea fortificațiilor Florenței), dar moare pe neașteptate în urbea sa natala la 1527. În ultimii ani ai vieții el scrie *Storie florentini* (Istoriile florentine), opera istorica ce a ramas clasica în literatura italiana. Dela M. mai avem

poesii de tinerete, nisce povești spirituale, dar libere, și comedii remarcabile, dintre cari cea mai însemnata este *Mandragora*.

Machiavelism, ipocrisie și perfidie. Deși în realitate M. nu a recomandat ipocrisia și perfidia decît numai ca mijloace pentru întemeierea autorității, tot așa precum a putut recomanda cu aceeași sinceritate și întrebuintarea virtuților, totuși numele lui a fost și este întrebuintat pentru a caracteriza numai mijloacele rele și desprețuite de rațiunea morală. [D.]

Machinațiune, uneltiri ascunse și fătarnice.

Machsor, (*neoebr.*) carte de rugăciuni.

Maclas, numit el *Enamorado*, trubadur în Galicia, secl. XV, dela care au ramas puține poesii (în Cancionero de Baena, 1860). Soartea lui tragică a fost cîntată de Uhländ în o balada.

Maclejowice, sat în districtul Garwolin al guv. rusesco-polonez Sjedlez. Însemnat prin lupta dela 10 Oct. 1794, în care patriotul polon Kosciuszko (cu 10,000 oameni) fû batut și prins de Ruși (16,000 oameni sub generalul Fersen). Cu această luptă independența Poloniei cade.

Macies, (*lat.*) slăbire.

Măcin, (vechiul *Arubium*), com. urb. în Rom. (Dobrogea), jud. Tulcea, situata lângă Dunarea veche sau Canalul M.-ului pe platoul unui mic deal, are 3360 loc. (Dicț. geogr. 1896) în majoritate Români, cari se ocupa cu agricultura, pescăritul, prăsierea vitelor și comerțul. Se impoartă coloniale și manufacturale și se exportează cereale, vin, pește și vite; are 3 biserici și 2 școale primare. La sudul M.-ului, între Greci și Turcoania s'au descoperit în 1865 ruinele cetădeii romane *Troesmis*, reparată mai tîrziu de Iustinian. Deasupra M.-ului se ved urmele cetățuiei M., care fû apărată de Turci în 1828—29; fortificațiile coronează un platou terminat printr'o panta repede spre Dunăre și e constituita din un poligon cu 7 laturi și 7 bastioane și avînd șanțuri cu escarpe preste tot captușite cu zid. Cetadela corona un bloc de granit și forma cheia pozițiunii Macinului.

Macinca, *Teodor*, prof. rom., a fost director al școlaelor comerciale din Craiova, † 1900 în etate de cam 60 ani; a înființat prima tipografie în Craiova (remasă familiei Samitca) și a lasat Acad. Rom. o casă în val. de 80,000 lei.

Macis, (botan.) *floare de muscat*, se numesce arilul (v. ac.) fals (arilodul) al semințelor de *Myristica fragrans* Houtt (v. ac.). Când e proaspăt e carnos, roșu și spintecat în multe fășii (laciniat); când e uscat e portocaliu închis. E oficial: *arillus Myristicae*; destilat da *oleum Macidis*, ce întră în compoziția unor preparate farmaceutice. Se întrebuintează și ca condiment, fiind foarte parfumat. [S. Șt. R.]

Măcișeni, com. rur. în Rom., j. Covurlui, compusa de 3 căt. cu 1523 loc. (Dicț. geogr. 1892).

Măciuca, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, situată pe malul stîng al râului Cerna; se compune din 6 căt. cu 2189 loc. (Dicț. geogr. 1893), 4 biserici și 1 școala.

Mackenzie, (pron. Meckenzi), rîu în America nordica, colonia britanică, isvoresce în Munții stîncoși, purtând numele Athabasca, întra în lacul Athabasca, iese sub numele rîul Sclavilor și întră apoi în Marele lac al Sclavilor, din care

iese cu numele M. și se varsă în Oceanul Arctic prin o deltă mare; lung. râului e de 3700 km., basinal 1.517,000 km².

Mackenzie, (pron. meckenzi), *Sir Morell*, medic și laryngolog englez, n. 1837 în Leytonstone (Essex); a studiat în Londra, Viena și Paris. A devenit mai cunoscut prin tratarea împăratului german Frideric. † 1892. Scrieri: *On the pathology and treatment of diseases of the larynx*, 1863; *The hygiene of the vocal organs*, 1886.

Mac Kinley, (pron. meo chinli), *Wilhelm*, president al Statelor Unite, n. 1844 în Niles (Ohio). Ales în congres (1877) de partidul republican, prezintă, și congresul primesc (1890), proiectul de lege cunoscut sub numirea *M.-bill*, care întru apărarea industriei americane introduce impozite de import pentru articole de industrie străină până la 60—80% din prețul lor. 1891 și 1893 guvernator în Ohio. Dela 3 Nov. 1896 president al Statelor Unite. 1900 reales.

Mackintosh, (pron. mekintos), *Charles*, chimist scoțian, n. 1766 în Glasgow, † 25 Iulie 1843. A inventat (1820) un metod mai practic pentru producțiunea acetatului de plumb, mai departe procedeu de a fabrica oțel din fier bătut, prin înfierbântarea lui în hidrocarbure.

Maclura Nutt., (botan.) gen monotypic din fam. Urticaceelor, tribul Moreae. Unica specie *M. aurantiaca* Nutt. este un arbore spinoscut cu suc lptos, cunoscut de Francezi sub numirea de *Oranger des Osage*, crește în America boreală în regiunea Arkansas, se cultivă adeseori în Franța și uneori chiar fructifică. Fructele compuse (syncarpiile) ale acestui arbore sunt comestibile. Din lemnul său se extrage o materie pentru a colora în galben. [Z. C. P.]

Mac-Mahon, *Marie Edme Patrice Maurice de*, duce de Magenta, mareșal de Franța, președinte al republicii franceze, n. 1808 la Sully, † 1893 la Paris. A servit aproape 20 de ani în Algeria, luând parte la toate luptele cari s'au dat pentru cucerirea acestei provincii. În 1848 a fost numit general de brigadă, în 1852 de divisie. În reșoiul din Crimeea (1855) s'a distins la asaltul vrăjilor dela Malakoff. În reșoiul din 1859 prin intervenția lui îndrăzueața, desăvârșă victoria dela Magenta; din aceasta cauza fù înaintat mareșal și făcut dnce. În 1870 a comandat armata dela Sedan. În 1873 a fost ales președinte al republicii franceze, din care post demisionă în 1879.

Macon, capitala departam. francez Saône-et-Loire, lângă râul Saône, cu 17,678 loc. (1896). Ruinele vechiului Matisco. Se produce vin bun (de Burgund).

Maçon, (franc., pron. mason), zidar; franc-maçon (v. ac.).

Macpherson, (pron. Mekförsn), *James*, scriitor scoț., n. 1736, † 1796, renumit prin editarea poesilor lui Ossian, în 1765.

Macquarie, insula cea mai sudică a Australiei. 54¹/₂° lat. sud.

Macrinus, *Opilius*, împ. roman, de origine african, facea parte din ordinul cavalerilor; uci-gând pe împăratul Caracalla, dînsul reușește sa se proclame împărat. O conspirațiune femeiasca, având în frunte pe *Iulia Moesa*, prezinta legiunilor siriace pe *Helioabai* și M. împreună cu

fiul său Diadnimanus este în mod barbar ucis. El domnește dela 217 pâna la 218 d. Chr.

[Caion.]

Macriș, numirea vulgară a plantei Rnux Acetosa L. (v. ac.). *Macrișul iepurelui*, *Oxalis Acetosella* L. (v. ac.). *Macriș de riuri*, *Berberis vulgaris* L. (v. ac.).

Macrobiotica și **Orthobiotica**, arta sau aceea parte a științei medicale, care arată regulile, după care trebuie să-și întocmeasca cineva trailul, pentru a pntê da vieții o durată cât mai lungă. (Cf. și Hufeland.)

Macrobius, *Ambrosius Theodosius*, funcționar înalt roman și gramatic. A trait în secl. V d. Chr. A scris: »*Saturnalia conviviorum libri septem*«, compilațiune din Gellius, Seneca, Plutarch, ș. a. Aici în formă dialogică se discută felurile întrebări din domeniul literaturii și antichităților, mai ales referitor la scrierile lui Virgil. (Cf. Scrierile lui M. de Wissowa, Breslau 1880.)

Macrocephalia, (*grec.*) o diformitate a craniului. Marire a capului în dimensiuni preste măsura normală. Se observă uneori în mod normal la indiviđi înzestrați cu calități intelectuale superioare, la cari și creurul e mărit în proporție. Mai adeseori însă o găsim ca anomalie la indiviđi mărgiuți, fiind aceasta și cauza idiotismului lor fără leac.

Macrochloa Kth., (botan.) subgen dela *Stipa* (v. ac.).

Macrocosm, (*grec.*) lumea cea mare, designează în unele sisteme de filosofie mistica, *universul*, spre deosebire de om, care e *microcosm*, lumea cea mica, reflex al lumii celei mari. M. e conceput ca o ființă vie, cu aceleași facultăți ca și omul, iar între M. și microcosm este o strînsă relație, pe care au căutat zadarnic s'o stabilească alchimisții și astrologii medievici.

Macrocytis Ag., (botan.) gen de Alge brune, familia Laminariacee, cu 2 specii din marile australe: *M. angustifolia* (Bory) și *M. pyriferă* Ag. Aceasta din urma are tulpina fixată de fundul mării priutr'un soi de cârlige, ramificata dichotom, unele din ramuri ajungând colosale lungimi, 2—300 m.; aceste ramuri luugi au pe de laturi și pe un singur șir numeroase ramuri scurte, umflăte la basa în bașici plutitoare pline cu aer; prin ajutorul lor ramurile cele lungi se susțin în interiorul apei, ori plutesc la suprafața. [S. Șt. R.]

Macroglissia, desvoltare exagerată a limbei, ce se observa la unele manifestățiuni sifilitice, inflamațiuni ale limbei, cancer, etc.

Macrolepidoptere numesc Germanii următoarele familii de Lepidoptere: Papilionidele, Sphingidele, Xilotrophele, Zygaenidele, Arctidele, Bombycidele, Noctuidele și Geometridele, facându-se alusiune la corpul lor, care în general este mai mare decât al: Pyralidelor, Tortricidelor, Tineidelor și Pterophoridelor, pe cari cu un singur cuvânt le numesc *Macrolepidoptere*.

Macropsia sau *Macropie*, contrarul dela micropie, vedere prea mare în raport cu cea obișnuită; se observa la boalele acomodațiunii, când judecata în vedere e modificată.

Macropus giganteus, v. Canguru.

Macroscopic, lucru sau obiect vëđut cu ochiul liber, în opozițiune cu cele *microscopice*, vëđute prin ochian.

Macrosomia, monstru cu un corp de mărime abnorma în urma unei dezvoltări excesive.

Macrospor, (botan.) sporii mari dela plantele heterosporee (v. ac.); se formează în *macrosporangi*, și au un înveliș de obiceiul triplu: endospor, exospor și epispor; conținutul lor protoplasmic e avânt în materii hranitoare de rezervă: oleu, amidon, ș. a.

Macrurii, (zool.) v. Decapode.

Macuba, burnut cu aromă de viorele.

Macula, (lat.) pata, întinare, prihană. În medicina M. sânt afecțiuni ale pielii, caracterisate printr'o colorațiune deosebită. Poporul crede că ele sânt datorite unor impresii morale resințite de mame în timpul însărcinării.

Macula în oftalmologie: opacitațiile de pe corneă (de pe sticlăța ochiului), produse prin inflamațiunile și ulceratiunile ei, se clasificau de catra scriitorii vechi, după cum erau: *nor usor*, *pată pronunțată* sau *opacitate densă și permanentă* în: *nubecule*, *macule* și *leucome* (albeață).

Macula lutea sau *fovea centralis*, gropița centrală pe retina, în fundul ochiului, unde se face vederea cea mai fină, partea cu care fixam obiectele. Se vede la oftalmoscop ori autopsie.

Maculare, pătare, prihănire, pângarire, în sens etic pierderea curățeniei sufletesci și a nevinoșăției.

Maculatura, (lat.) hârtie pătată, coală sau exemplar stricat în tipografie; figurat: impriimate fara valoare.

Mada, (magh. *Máda*), com. rur. în Trs., cott. Hunedoara, cu 1199 loc. (1891) Români agricultori.

Madách, *Emeric*, dramaturg magh., n. 1823, † 1864; a studiat drepturile în Pesta. 1843 până 1848 funcționar, 1861 deputat dietal. După revoluțiune fu închis, 1852 eliberat, și-a aflat fericirea familiară nimicita. Sub influența acestei catastrofe și a operelor »Faust« de Goethe, »Manfred« de Byron, scrise opul său epocal »Az ember tragédiája« (Tragedia omului), care din punct de vedere al concepțiunii este unic în literatura universală. M. a fost membru ord. în soc. Kisfaludy și în academia magh. M. a mai scris articole patriotice, câteva drame și poezii lirice de puțină valoare. Scrierile lui le-a publicat Paul Gyulai în 3 tomuri. Budapesta, 1880. [+]

Madagascar, insula în Oceanul Indic, una dintre cele mai mari insule, la coastele estice ale Africei sudice, cu o lungime de 1570, lățime de 560 km. și o extensiune de 591,964 km². Insula este mai mult mntoasă, numai spre ținuturi se află o zoadă de 56—110 km. șes, la ținuturi se formează mari sinuri de mare. Se afla mai multe riuri, parate și unele lacuri, înalțimea nuntilor se urcă la cifra de 2500 m. Clima spre ținuturi este nesănătoasă, se desvoaltă friguri (*febra Madagassica*), pe platourile insulei clima este sănătoasă. Se afla multe produse de comerț, atât din regnul animalelor cât și din al plantelor și mineralelor. Numărul locuitorilor se urcă la 3.500,000. Cunoscuta este insula din 2 Febr. 1506. Capitala este *Tananarivo* (Antananarivo) cu 100,000 loc. Poporul principal este Howa, dela 1810 este întemeiat imperiul Howa, care se afla sub suzeranitatea Francezilor.

Madame, (*franc.*) orig. titlul sfintelor, purtat și de calugarițe. Pe timpul Bourbonilor titlul

M. se da ficelor regelui, sub Napoleon mamei împăratului, acum în general predicatul femeilor măritate.

Madarosis, căderea genelor (ciliilor), s. e. după o blefarită.

Madefacțiune, acțiunea de a înmuia, de a unecta un corp uscat, dur.

Madega, măsură de bucate în Abessynia = 444-73 gr.

Madeira, afluent pe dreapta al râului Amazonas în America de sud, 1450 km. lung, basin de 1.000,000 km².

Madeira, (span. *Madera*), insulă portugh. situată la coasta vestică a Africei, 815 km². și 134,040 loc. (1890). M. e insula vulcanică cu ținuturi stâncoși, înalți; solul e roditor dar numai $\frac{1}{5}$ parte e cultivat. Clima e plăcută. Produce: trestie de zahăr și vin, puțin cereale; producția de vin a scăzut la jumătate (ca. 12,000 hl. pe an) în urma boalelor strugurilor. M., împreună cu insulele vecine Porto Santo, Desertas și Salvajes, formează districtul Funchal.

Vinuri de Madeira, vinuri tari, dulci și aromatice. Sotiri mai vestite: *Malvasia*, vin licoric, foarte dulce, balsamic; *Dry Madeira*, cu aromă fină. conține 16—20% alcool; *Tinto*, vin roșu.

Mădeiu, com. rur. în Rom., j. Suceava, compusă din 5 căt. cu 1180 loc. (Dicț. geogr. 1894); pe teritoriul comunei se găsesec izvoare cu apă sulfuroasă.

Madepolon, o specie de pânză calicot, tare și groasă în fir. Numele pânzei derivă dela orașul Madapolam din Indii.

Măderat, v. Magyarad.

Madia Mol., (botan.) gen de plante anuale din fam. Compositelor, trib. Helianthoidae. Cuprinde 7 specii boreal-americe, preponderant pacifice și una din Chile, aceasta, *M. sativa* Moll., se cultivă de planta oleiferă. [A. Pr.]

Madison, (pron. Medis'n), *James*, president al Statelor Unite din America nord., n. 1751, president 1809—17, 1812 a declarat războiul Angliei, † 1836. Biogr. de Rives (1866) și Gay (1884).

Mädler, *Ioan Henric*, astronom, n. 1894 în Berlin, 1840—65 director al observatorului din Dorpat, † 1874. Impreună cu Beer a lucrat o excelentă hartă a lunii și a publicat numeroase scrieri de mare valoare.

Madonna, (*ital.*) nume dat fecioarei Maria, mai ales în reprezentațiuni artistice (pictura, sculptura) cu copilul Isus. După legenda M. cea dintâiu a fost pictată după natura de evang. Luca. Cele mai vechi tablouri cunoscute sânt din secl. II. Cu începere dela Cimabue (v. ac.) toți măiestrii clasici, ital., span. și nordici, au ales M. de suget al lucrărilor lor principale. Cele mai vestite M. sânt ale lui Raffael, între cari: M. Conestabile (Petersburg), M. del Granduca (Florența, Pal. Pitti), M. Tempi (Münich, Pina-coteca v.), M. della Sedia (Florența, Pal. Pitti), M. Sixtina (gal. din Dresda), etc.

Madras, presidenție îndobrit., cuprinzând partea sudică și sud-estică din Decan și Lacadivele, 365,665 km², cu 35 630,440 loc. (1891); statele tributare au 24,886 km², cu $3\frac{2}{3}$ milioane loc. **Capitala Madras**, pe litoralul Coromandel, are 452,518 loc. (1891); fort, universitate, observatoriu astronomic, comerțiu însemnat. M. e cea mai veche colonie a Englezilor în Estindia.

Madrepora sau *madreporide*, se numesc celerateratele, zoanthere, hexacoraliere, ai căror polipi produc prin scisiparitate și gemiparitate colonii cu scheletul calceros și continuu.

Madreporit, (geol.) calcar coraliger, format în esența de polipienii genului Madrepora. Din M. se compun în partea cea mai mare insulele și recifele coraligere.

Madrid, 1) M., provincie în Spania, între Segovia, Guadalajara, Cuenca, Toledo și Avila, cu întindere de 7762 km², 683,000 loc. Partea vestică și nordică este acoperită de munți, dintre cari mai însemnați sunt spre nord: San Martin de Valdeiglesia, care se ridică în piscul: Pena de Penalava până la înălțime de 2405 m. Pământul spre sud se coboară, formând dilme și podoe. Este udat de riul Tajo, care aci primește în sine riurile: Iarama cu Manzanares, Guadarama și Alberch. Clima este aspră, vara sece-toasă. Pământul este puțin fructifer. Locuitorii se ocupă cu agricultura și prăsierea animalelor. Afară de cereale se cultivă încă oleu, vin, fasole, ș. a. **Industria și comerțul** este puțin însemnat și se restringe cu deosebire la capitala M.

2) **Madrid**, capitala Spaniei și a provinciei cu același nume. Este situată în mijlocul Spaniei, pe un platou nășipos de 650 m. înalt, lângă riulețul Manzanares, unde se întâlnesc mai multe cai ferate. Are 485,000 loc. **Industria și comerțul** este însemnat. Dispune de o mulțime de fabrici mari de tutun, postav, tapeto, mobile, turnatoare de fier, ș. a. M. este un oraș frumos, ornat de o mulțime de monumente, palate, biserici, strade, piețe, parcuri, grădini grandioase și pompoase. Dintre palate amintim: Palacio Real, palat grandios al regelui, edificat 1737—64, fiicare lature pătrată este 134 m.; Palacio del Congreso; Palacio de Justicia; Casas Consistoriales, Panaderia, ș. a. Pe malul drept al riului se ved câteva castele regale cu parcuri foarte frumoase: Casa del Campo, El Pardo, cu păduri frumoase de stejar; Villa-Viciosa, în care a murit Ferdinand VI 1759. Dintre institutele științifice amintim: palatul universității cu 5 facultăți și 6000 ascultatori; bibliotecă națională cu 450,000 vol. și 10,000 manuscrite; bibliotecă universitară cu 200,762 vol. și 3000 manuscrite; Museo del Prado, sau muzeul regal, foarte avut în tablouri și portrete. Dintre 2300 tablouri amintim cele lucrate de: Murillo, Velasquez, Rafael, Tiziano, Rubens, Tintoretto, Teniers, Dürer, Claude Lorraine, ș. a. Dintre biserici amintim: St. Francisc, cea mai frumoasă dintre toate; Virgen dela Soledad, San Geronimo, singură edificată în stil gotic. Este însemnat *amfiteatrul*, cu incaperi pentru 12,000 persoane. M. are 18 spitale și 15 asile. **Istoria**. Orașul M. este amintit de prima dată în o diplomă din 939 sub numele de Magerit. Prin veacul al XIV deveni un oraș însemnat. Regele Filip II îl ridică la rangul de capitala regala. [M. Bodiu.]

Madrigal, numia Petrarca cântecele sale idilice, ce constau din 5 până la 11 versuri iambice, cu câte două sau trei tacte ritmice, de o singură strofa cu două sau trei rime. De aceasta se ține și *Seguidilla*, formă de versificație spaniola, și *Mondánchos* portugheza. M. consta de comun din opt versuri, repetându-se în partea a doua, cu oarecare variație, cuvintele mai semnificative din

partea primă. Seguidilla consta de comun din șapte versuri scurte cu asonația. Versul al 2-lea asonează cu al 4-lea și al 5-lea cu al 7-lea. [*]

Madrigal este un mic poem care tratează o idee gingașă, delicată, galantă, adese un simplu compliment adresat femeilor. Deja de prin secl. XIII se citează musicanți, cari au scris melodii pentru astfel de poeme, dar *M.-ul musical* propriu ăș nu apare decât în secl. XVI, sub formă de compozițiuni pentru 3, 4 sau mai multe voci, cu sau fără acompaniament. Cel dintău care a scris astfel de M.-e a fost Arcadelt (1538). Aceasta formă dezvoltată încă prin Willoert (1545), e adoptată încă de mulți alți compozitori, dar nu se mențin decât în Anglia, grație societăței londoneze *M.-Society*, fundată în 1741 în scopul perpetuării acestui gen. [T. C.]

Madrilena, numele unui joc spaniol.

Madura, 1) M., oraș în presidenția indo-brit. Madras, cu 87,428 loc., pagodă renumită. 2) M., *insulă* oland. în Oceanul Indic, la nord-est de Iava, 4570 km², 1.439,765 loc. (1891); produse: orez, sare; capitala *Pamekasan*.

Maecenas, *Gaius Cilnius*, prieten intim al lui Octavian August, n. 685 dela fundarea Romei în vechiul Aretium, dintr'o familie de frunțași etrusci, dînsul facea parte din gens Cilnia. Joaca un rol însemnat în timpul domniei lui August și trece ca mare admirator al literaturii. Se ăice, ca la dînsul poeții găsiu un puternic sprijin și ajutor. Prieten bun cu poetul Horatius, care îi închina o mulțime de ode. M. iubia luxul și își făcuse un palat unic în felul său pe Esquilin, aci aveau loc numeroase adunări literare, la cari luau parte frunțașii literaturii. Era casatorit cu *Terenția*, femeie mai tinără ca dînsul și care a avut, chiar cu scirea lui M., relații de dragoste cu August. † 8 d. Chr. [Caion.]

Maenadae, (*Menade*), la Greci: femei și fete, cari au luat parte la serbătoarea lui Dionysos (v. ac.), ținută în ziua cea mai scurta a anului, adecă la solștițiul de iarnă (21 Dec.); ele noaptea cu faclii aprinse în mână ăneau procesiune, iar după procesiune se dadeau desfrânării.

Maestoso sau *Con maesta*, (*ital.*) = mareț, cu mândrie; se întrebuințează în musică ca termin de mișcare, sau numai modificând sau precisând mai bine caracterul unui alt termin de mișcare: *Allegro m.*, ș. a. [T. C.]

Maestro, (*ital.*) maiestru, titlu dat în Italia artiștilor de valoare și în special compozitorilor și șefilor conducători ai masselor corale sau instrumentale. Acest titlu se bucura în Italia de o deosebită stimă și unele școale musicale îl conferă absolvenților lor numai în urma unui examen cu diferite probe riguroase. [T. C.]

Maestru, registru comercial, v. Contabilitate.

Mafeking, oraș minier în Africa sudica, colonia engl. Betschuana-Land, lângă frontiera vestică a Transvaalului. La începutul resoluului între Englezi și republica sudafriana (1899), orașul M. fu asediat de Boeri, dar când abia se mai putea susține orașul, sosi oastea engleza și-l eliberă. M. e stațiune importantă a liniei ferate, ce pornesce dela Capstadt și merge prin mijlocul Africei nord.

Maffei, *Franco Scipione*, (1676—1755), marchis, celebru scriitor italian. Studiă în colegiul nobililor din Verona, orașul său natal. Servi în

armată; calatori vr'o 4 ani în țerele apusene ale Europei; apoi se ocupă numai cu literatura. A scris: Verona ilustrată, 4 vol., prin care se face cunoscut ca istoric, biograf și archeolog; Museuni veronense; Istoria diplomatică. Dar scrierea, carei îi datorește celebritatea, este tragedia *Meropa*, tradusă în multe limbi și prelucrăta de Voltaire în mod superior. Are și o colecțiune de comedii, mai puțin reușite.

Maffia, *Mafia*, (în Italia), ligă de resbunare, cu organizație secretă și atât de puternică, încât toate silințele guvernelor întru exstirparea ei, până acum au ramas zadarnice; are membri chiar și din societatea de elita. Conform părerii unora, își are originea în *Compagnie d'armi*, înființată pe la începutul secl. XIX de însuși guvernul, pentru exstirparea cetelor de bandiți. Alunecând însăși pe căi criminale, Garibaldi a desființat-o în 1860, funcționând de atunci ca soc. secretă, sub numele M. Membrii ei se numiau *bonachi*, *sparaglion*, *spadainoli*, iar în tinpurile mai noue *mafiosi*, și sunt de trei categorii: capetenii (*bravi*), cutitarii (*accoltatori*) și cei cari au ajuns în conflict cu justiția. Legile M.-ei se numesc *omertà*, sunt foarte severe și conțin: opreliște necondiționată a denunțării crimelor; datorința fasiunii false în fața judecătorilor în favorul membrilor; apărarea bogățiilor în schimb pentru rescumpărare scumpa; atacarea organelor autorităților la toate ocaziunile, resbunare necondiționată pentru ofensă fie cât de mica (*vendetta*), etc. Măsurile energice ale guvernului au redus mult puterea M.-ei.

Mafiți s. *Maviți* și *Masitu*, un trib al Zulucafferilor, supus popoarelor de pe țărmurii estici ai lacului Nyassa până la Ruaha. Se deosebesc de Negrii «Bantu» prin piele de culoare mai deschisă și fisionomie mai fina. Imbrăcamintea: piele de moimă, ori împletitura de coaje de lemn; femeile poarta și brațare de aramă.

Mag, înțelept, filosof, cunosător al voiei divine; M. formau clasa preoțească în Babilonia, Media și Persia; se ocupau cu studii profunde și misterioase, cu medicina și astrologia, și erau consilierii regilor și conducătorii poporului. M. conduși de o stea au venit din resarit, probabil din Chaldea ori Persia, de s'au închinat pruncului Isus în Vifleim, ca reprezentanți ai lumii păgâne. (Cf. Dr. V. Szmigelski, Istoria legei noue. Blaj, 1899, tom. I, § 9.) [i—m.]

Măgar, v. Asin.

Magarova, v. Megarova.

Magazie, *magazin*, deposit (v. ac.) de mărfuri, pravalie mare. v. și art. Depou.

Magazine generale (*Docuri*). În scopul înlesnirii tranacțiunilor comerciale, statul a înființat magazine pentru depositarea marfurilor: «Docurile sau magazinele generale vor primi în deposit materni prime, mărfuri și obiecte fabricate depuse de comercianți sau industriași și agricultori.» »M. de întreprins pot servi și de M. generale. (art. 1 și 2 din lege.) Avantagiul cel mai mare pentru comerțu consista în aceea, ca odată marfurile depositate, recepția liberată în schimb e negociabila, administrația ce liberează recepse și warante fiind respunțătoare cațră cel de al treilea de regularitatea acestor titluri și de pastrarea în buna stare a marfurilor depositate. (v. și Doc.)

„Magazinul istoric pentru Dacia“, revistă care a aparut între anii 1845—47 în 5 volume sub redacția lui A. Treb. Laurian și N. Bălcescu și în care s'au publicat mai multe cronice muntene, un mare număr de documente și mai multe studii ale celor doi redactori.

Magdalena, *Maria din Magdala*, (comună lângă lacul Genizare, ađi satul Madschel) una din muierile pie, care a primit cu fidelitate învețaturile lui Isus și s'a alipit cu o iubire sfântă de el (Luc. 8, 2), la moartea lui Is. a stat sub cruce împreună cu Fecioara Maria (Marcu 16, 1), a așteptat cu încredere învierea lui (Ioan 20, 11, 16). Biserica orientală îi serbează amintirea în 22 Iulie. Unii susțin, că M. este identică cu Maria, sora lui Lazar din Betania (Luc. 10, 39; Ioan 11, 1 uu.), care a spalat cu lacrami picioarele lui Isus în casa lui Simon Fariseul, (Luc. 7, 38). [i—m.]

Magdalena, *riul* (span. *Rio Madalena*), riu în America de sud, republica Columbia, ivoresce în Las Papas, își taie drum prin Cordilerii, curge spre nord și se varsă în Marea Caribica, formând delta. În cursul inferior e navigabil; 1570 kn. lung.

Magdaleniene, ord de călugărițe, înființat în secl. XIII. Prima mănăstire s'a ridicat în Marsilia, apoi și în alte cetăți din Francia, Germania și Italia. Destinațiunea ordului a fost a primi și îndrepta femeile moralicesc decăduțe, având model pe Maria Magdalena (v. ac.). M. se împărțiau în 3 clase: cl. I o formau acelea, cari după o probă mai îndelungată au fost admise la profesiunea monastică; în cl. II erau acelea, cari nu s'au admis la profesiune, sau pentru ca nu erau vrednice încă, sau fiindcă erau casatorite; iar în cl. III erau fetele, cari contra voiei lor au fost duse în mănăstire spre a fi îndreptate ori apărato de corupțiunea morală, ce le amenința, acestea după emendare se dimitau. [i—m.]

Magdeburg, 1) *M.*, guvernament în provincia prus. Saxonia, între Braunschweig, Anhalt, Hannovera și Brandenburg, cu areal de 11,504 km², 1.072,000 loc. Este împarțit în următoarele districte: Osterburg. Salzwedel, Gardelegen, Stendal, Ierichow I, Ierichow II, Calbe, Wanzleben, Magdeburg, Wolmirstedt, Neuhaldersleben, Oschersleben, Aschersleben, Halberstadt, ținutul Halberstadt și Wernigerode.

2) *Magdeburg*, *capitala* guvernamentului M. și fortareată de primul rang, pe malul stâng al râului Elba, unde se împreună mai multe cai ferate, cu 203,000 loc. Industria și comerțul este destul de însemnat. Dispune de multe fabrici de zahăr, tutun, sapunarie, piei, turnatoare de fier, bere, mașini, ș. a. Articii mai însemnați de comerțu sânt: zahar, fier, cereale, vin, carbuni de piatră, tutun, postav, ș. a. Edificiile mai însemnate: biserica catedrală, bis. Maria, biserici vechi din secl. XII și XIII, ș. a.; monumente: statua euestră a lui Otto cel Mare, ridicată în 1290; monumentul mitropolitului Adalbert, ș. a. *Istoria*. Ca localitate de comerțu, M. deja în 805 este amintit. Intemeietorul orașului M. a fost Otto I, care în 937 a ridicat aici o mănăstire pentru ordul benedictin, care în 968 s'a ridicat la rangul de mitropolie. În resboiul de 30 ani, în 1629 a fost asediat orașul

de Wallenstein 28 septemăni, dar fără succes. Tilly din nou l-a asediat, când apoi a fost cuprins și devastat total. Intreg orașul, afară de 130 edificii, a fost nimic și dintre locuitorii 30,000 au căzut. În 1806, fără a rezista Francezilor, aceștia l-au ocupat. În 1814 Prusia îl recăpătă.

[M. Bodiu.]

Magelhaes, (pron. mahaliangs; span. *Magallanes*, engl. *Magellan*), navigator portughez (1480—1521). El trecu cel dintâi din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific prin strâmtoarea care purta numele său; de aci el trecu în Oceania, unde exploră o mulțime de insule, până când își găsî moartea într-o bătălie cu indigenii în insulele Filipine; unul din locotenenții săi luă comanda misiunii și continuă voiajul în Europa.

[Const. B.]

Magendie, *François*, fiziolog franc., n. 1783 în Bordeaux; dela 1831 prof. la Collège de France. † 1855 în Sannois lângă Paris. M. și-a câștigat mari merite pentru fiziologie și patologie. Scrieri: *Précis élémentaire de physiologie*, 1816; *Leçons sur les phénomènes physiques de la vie*, 1836 până 1842; *Leçons sur les fonctions et les maladies du système nerveux*, 1839.

Magenta, orașul cu 6000 loc. în Italia sup. lângă linia c. fer. Milan-Turin. În 4 Iun. 1859 a fost aci o bătălie între Austriaci și între Francezii aliați cu Italienii, în care Francezii au forțat canalul Naviglio-grande și au constrâns pe Austriaci, prin ajutorul corpului lui MacMahon, care înainta de cătră mează-noapte, a se retrage spre Mincio. Pentru participarea glorioasă în bătălia aceasta, primesce MacMahon dela Napoleon III titlul de mareșal și al unui duce de M.

[H.]

Maggiore, (*ital.*) v. Major.

Măgheran, în poveștile rom. frate gemen cu Băsuioac.

Măgheran, numele popular al plantei cultivate *Origanum Majorana* L. (v. ac.).

Magheru, familie din Oltenia (Gorj), cunoscută printre boierii din secl. XVIII. Armașul *Șerban* Magheru a murit la 1817.

Magheru, *Gheorghe*, general român, n. 1804 în Craiova, † 25 Apr. 1875, a servit mai întâi în armata rus., făcând campania din 1828—29; după pacea dela Adrianopol intră în magistratura, ajunsese president de tribunal, 1846 prefect al j.-lui Romanași, ia parte la evenimentele din 1848, devine membru al guvernului provisor, comisar general în Oltenia, însărcinat cu organizarea pandurilor și milițiilor, adună în lagarul său 6000 oameni și 6 tunuri, dar primesce ordinul să licențieze trupele în urma întrării Turcilor în București; M. trece după aceea în Transilvania și de aici la Viena; întors în țeară la 1857, M. face parte din divanul ad hoc și e unul din cei mai de frunte staruitori pentru unirea Principatelor.

Măgheruș, 1) *M.* (Sajó-Magyaros), com. mică în Trs., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1018 loc. (1891) Rom., Germ. și Israeliti; stațiune de cale ferată, postă, telegraf. 2) *M.* (Szász-Magyaros), com. mare în Trans., cott. Brașovului, cu 1392 loc. (1891) Rom. și Germ.; stațiune de cale ferată.

Magia, (lat. *ars magica*), arta de a produce prin mijloace supranaturale efecte miraculoase; în genere e fernecatoria. *M. albă* se folosește

de ajutorul spiritelor bune, iar *M. neagră* de al spiritelor rele.

Magiari (Maghiari), popor turanic, din ramura finno-ugrica. Leagănul lui a fost teritoriul Asiei, ce se extinde pe poalele ramificațiilor muntelui Ural, între râurile: Ob, Irdis, Ural, Volga și Kama. Mult timp locuind aici în vecinătatea altor popoare turanice, M. duceau viață nomadă. Incepând din timpurile cele mai vechi, tot aici a fost locuința semințiilor finno-ugrice, înrudite cu M. Istoria amintesc prima dată pe M. pe la mijlocul secl. IX, când locuiesc în Lebedia, numita după primul voevod Lebedias, pe ținutul nord-estic al Marii Negre, spre est dela Don, lângă riul Molocinaja, pe care Grecii îl numiau Chidmas sau Chingulos. Aici în vecinătatea Cazarilor și Bulgarilor, luând exemplu dela aceștia, și-au împărțit poporul în 7 triburi, în frunte cu 7 duci, și vr'o 108 seminții mai mici. După Anonymus (v. ac.), cei 7 duci au fost: Almos, părintele lui Árpád; Előd, părintele lui Szabolcs; Könd, părintele lui Csörsz; Ond, părintele lui Ete; Tas, părintele lui Lehel; Huba, străbunul seminției Szemere; Tohótom, părintele lui Horka. După Kézai, cei 7 capitani au fost: Árpád, Szabolcs, Gyula, Örs, Könd, Lehel și Bulcs. După Const. Porphyrog. cele 7 (triburi) seminții au fost: Nyék, Megyer, Kürtgyermat, Tarján, Jenő, Kara și Kaza. În Lebedia M. fiind atacați de Pecenegi, au fost siliți a părăsi țeara. Impărțindu-se în 2 părți, o parte mai mica se retrage preste Volga, altă parte mai mare, însoțită de Kabari, seminție desbinată de Cazari, apucă calea spre vest și în apropierea Dunării, între Nistru, Prut, Siret și Bug, se adapostesc în *Ateluzu* (v. ac.). (Cf. Const. Porphyr. art. 38). Stabilindu-se aici la sfatul chanului Cazarilor, cei 7 duci hotaresc alegerea unui singur principe, și-l aleg pe Árpád. Alegerea a fost întărită prin *contractul de sânge*, care consta din 6 puncte: 1) Cât timp traiesc Árpád și familia sa, principele să fie ales totdeauna din această familie. 2) Ce se cucerește cu puteri comune, să se împartă între toți în părți egale. 3) Fiindcă fruntașii triburilor din voie liberă au ales pe Árpád și succesorii săi de principe, nici ei, nici următorii lor să nu fie excluși din consiliul principelui. 4) La cas, dacă aparecare dintre urnatorii lor ar fi fața de principe necredincios, sau ar urzi întrigi între consăngenii săi, celui pecătos să-i curga sângele, precum a curs sângele lor cu ocaziunea legăturii de sânge, pe care au jurat împreuna cu Árpád. 5) Cel ce ar calca această legatură, fie acela principe, sau următor al capilor triburilor: sa fie anatemisat și scos din sinul națiunii. 6) Cel ce nu se va presenta la adunările naționale să se taie în două. Punctul din urma s'a adaus, când au facut pact cu Sécuii la intrarea în Panonia. Această legătură au întarit-o prin jurământ și slobođindu-și din vinele brațelor sânge, și turnându-l în un vas, fiecare a beut din el. Abia se așezara M. în Atelkuzu, când Leo VI, împăratul bizantin, trimite o deputațiune în frunte cu Niketas Asprul, cerend ajutorul lor contra lui Simeon, principele (șarul) Bulgarilor. (Cf. Const. Porphyr. artic. 40). Árpád trimite armată contra Bulgarilor, pe cari i-a batut în trei lupte (895). Invingerea aceasta a adus însă mare desastru asupra M.-lor. Bulgarii aliați cu Pecenegii navălesc în Atelkuzu, și nimicinu-

du-le țeara și batându-i în mai multe rânduri, i-au silit să parasească Atelkuzu și să-și caute altă patrie nouă. (Despre patria străbună a M.-lor și emigrațiunea lor, gasim informațiuni și date mai bune în opul împ. bizantin Constantinus Porphyrogenitus: »De administrando imperio»; Leo Ințeleptul (886—911), istoricul bizantin: Leo Grammaticus; Priscus Rhetor. Aceștia amintesc prima dată pe M., descriind traiul lor, viața socială, organizațiunea, împărțirea în triburi, calitățile lor resinboine, amintesc chiar și emigrarea lor, numindu-i între altele, și »Turci».)

Dupa Anonymus M. plecând din Scythia, apucă calea spre Kiev, capitala Rusiei. Rușii auzind aceasta, cer ajutorul Cumanilor. M. batând pe Ruși și Cumani, asediază Kievul. Atunci ducii Rușilor cer pace. Árpád declară, că este aplicat a încheia pace și a părăsi țeara, dacă platesc M.-lor 10,000 mărci. Rușii se învoiesc și afara de aceasta le dau și ostași, conducători, numai să-i lase în pace și să părăsească țeara; totodată îi sfatuiră, că trecând Carpații, sa ocupe Panonia, care mai înainte a fost pământul lui Atila. Pământul Panoniei laudându-l preste măsură, spun că este locuit de Slavi, Bulgari, *Vlachi* (Români) și pastorii Romanilor. M. condușu de Slavi, trecând prin Lodomeria și Haliciu, ajung la poalele Carpaților, și întemeiază aici statul ungar. (v. Ungaria.) [Lit.: Vertner, »Az Árpádok családi őssze-köttetése», (Turul 1885, fasc. 4); »Glosszák az Árpádok genealogiájához», (Turul 1888, fasc. 2); Codex Diplomaticus, ed. de Fejér; Codex Diplom. Patrius și Codex Diplom. Arpadianus, colecțiuni de Ráth și Kubinyi; Anonymus; Árpádkori személynvek, de Nagy Géza și Pór Antal, (Turul 1891), ș. a.]

Limba maghiară. Cu privire la originea limbei maghiare, Hunfalvy, Budenz și discipulii lor sînt de opiniunea, că limba maghiară, ca limbă ce se ține de familia limbilor ural-altaice, se derivă din limba finno-ugrică. Dintre acestea cea mai aproape limbei maghiare este limba vogulă și ostiaca. Limba maghiară este amestecată însă cu expresiuni turcesci, ce le-a împrumutat dela popoarele turcesci, când M. au locuit în vecinătatea lor, în Rusia de sud. Vámbery, față de această teorie, susține, că limba maghiară se derivă din asimilarea limbilor turco-tatare și ugrice.

[M. Bodiu.]

Literatura maghiară se împarte în 7 perioade:

1) **Periodul păgân**, din timpuri necunoscute până la primirea creștinătății (—1000). Din timpul acesta monumente scrise n'au ramas, dar din unele date se poate conchide, că M. și în periodul acesta avura poezie, parte de colorit vesel, parte de caracter religios. Cronicarii vechi (Turóczy, Kézay, Anonymus) au păstrat în operele lor urme din poesia acestui period, precum legendele hunice despre Atila și faptele sale și legendele maghiare, despre originea, venirea și aventurile M.-lor.

2) **Periodul creștinesc** (1000—1526). Din periodul acesta au ramas produse literare, cari deși primitive și imperfecte, totuși arată un fel de dezvoltare gradată. În special s'a cultivat poesia populară, istorică (de cătră cântăreții regesci) și religioasă (Legenda Sf. Ecaterine, Imnul Sf. Bernard). Produse prosaice și totodată cele mai vechi monumente de limba sînt: Vorbirea

și rugăciunea funebră (1225—30) și Fragmentul de Königsberga (probabil de pe la începutul secl. XIV). Din acest period mai sînt și primele traduceri biblice (secl. XV) și câteva legende religioase. (Leg. Sf. Francisc, Leg. Sf. Margarete.)

3) **Periodul reformațiunii** (1526—1606). Reformațiunea dă avânt literaturii, care acum prima oară se desvoaltă în direcțiune științifică și estetică, firesce foarte primitiv. Afară de traduceri biblice catolice (Komjáti, Pesti) și protestante (Juhász, Félégyházi, Károlyi), și nenumeratele scrieri polemice religioase (Telegdi, Magyari, etc.), aflăm cultivata lingvistica (Erdösi), istoria (Heltai, Székely, Mindszenti, etc.), drama (Sztárai, Bornemisza, Szegedi), epica și lirica. În epica cele mai multe produse sînt de conținut biblic. În epica istorică se distinge Tinódi, iar în epica romantică cele mai frumoase produse sînt: Volter și Griselde, Eurial și Lucreția, Istoria lui Ponțian, Solomon și Marcalf, Arghir, Francisc Viteazul, Toldi, Szilágyi și Hajmási. În lirică excelează baronul Balint Balassa (1551—94), ale cărui poesii erotice și adi se pot ceti cu plăcere.

4) **Periodul reacțiunii catolice** (1606—1711). În acest period trăiesc figuri marcante, cari se disting nu numai pe terenul politic, ci și pe cel literar. Spiritul catolic își recăstigă hegemonia. Bărbații catolici scot la lumină o mulțime de scrieri polemice contra protestanților, cari au contribuit mult la dezvoltarea literaturii și a limbei. În prosă se distinge primatul Petru Pázmány prin scrieri polemice și teologice, Molnár și Stef. Katona prin opere lingvistice, Cséri prin lucrări enciclopedice, Ioan Kenény și Nicolau Bethlen prin scrieri istorice; iar în poezie contele Nic. Zrinyi prin exceleanta epopoe: Zrinyiada, și poesii lirice, Gyöngyösi prin poeme epice, apoi Rimai, Koháry și Balint Balassa (al 2-lea) prin poesii lirice.

5) **Periodul desnaționalisării** (1711—1772). Conștiința națională strivită, spiritele obosite de luptele cele multe și literatura neglijată; totuși se mai ivesc câteva figuri literare cu nume neperitor, cum sînt Cserei, Petru Apor, Matia Bél (istorie), Petru Bod (istor. liter.), Mikes (Epistole din Turcia, Dile amuzante), Faludi (prosa și poezie), Paul Ráday, Antoniu și Ladislau Amádé (poezie).

6) **Periodul renascerii** (1772—1820). Numai acum începe adevărata lit. magh., sub influența literaturilor străine, de sub care influența se emancipează numai pe la începutul secl. XIX. Din imitațiunea literaturilor străine se formează: *școala clasică nouă* sau *franceză* (George Beszenyei, regeneratorul epoei, baronul Laurențiu Orczy, Avram Barcsay, Alexandru Bároczy, Ios. Péczeli și Paul Ányos, cel mai simpatic poet liric din secl. XVIII) și *școala clasică veche* (Szabó de Barót, Ios. Rájnis, mai târziu Benedict Virág și Daniil Berzsenyi, cel mai mare odaist). Alăturarea cu aceste școale înfloresc încă *școala maghiară* (Dugonich, Adam Horváth și contele Ios. Gvadányi), *cercul dela Dobrișin* (Földi, Fazekas) și *școala eclectică* (Versegly, Bacsányi, Szabó de Szentjob și Dayka). Figuri mai marcante: Kármán (roman), Csokonai (Doro-teia), Alexandru Kisfaludy (Amorurile lui Himfy, Basme), Révay (intemeietorul filologiei comparative), Kazinczy și Kölcsey, cari prin scrierile

lor nenumerate poetice și prosaice puseră base la renascerea limbei magh.

7) *Periodul de înflorire*, (1820—). În timpul acesta literatura înflorind pe toate terenele, ajunge la perfecțiune. Academia științifică (înființată la 1825) devine focularul științelor, iar societatea Kisfaludy centrul beletristicii. Afară de acestea încă multe alte societăți științifice și literare contribuiesc la înflorirea literaturii. În poezie până la 1845 dominează romanticismul (cercul Aurora, Ateneul), de atunci începe dezvoltarea poeziei este influențată de poezia populară, având un colorit eminamente național. Dintre poeți excelează înainte de 1848 Vörösmarty, Czuczor, Garay, Andreiu Horváth, în epica, și Petőfi în lirică. După 1848 cel mai eminent poet epic este Arany. Pe lângă el se disting în diferite ramuri ale poeziei, și în special în lirică, Tompa, Coloman Tóth, Gyulay, Carol Szász, Lévay, Lisznyai, Endrődi, Szelestey, Zalár, etc. În dramatică ocupă loc de frunte Katona, contele Ladislau Teleki și Madács (tragedie), Carol Kisfaludy și Szigligeti (comedie), apoi Czakó, Carol Hugo, Jos. Szigeti, Grigore Csiky, Eduard Tóth, etc. Ca romancierii se disting, baronul Jósika, cu romane istorice, Fáy și baronul Eötvös cu romane sociale, până când baronul Kemény este romancierul cel mai profund și mare psiholog, iar Jókai cel mai fecund și mai placut. Alți romancierii și novelistii cunoscuți sunt Petru Vajda, Vas Gereben, Mikszáth, Pálffy, Kuthy, Degré, Szatmáry și Berczy, etc. În prosa științifică figuri mai marcante sunt: contele Szécheny, baronul Weselényi, Deák și Kossuth în literatura politică; Stef. și Mihail Horváth, contele Teleki, Szalay, Csengeri, Salamon, Carol Szabó, Alex. Szilágyi și Thaly în istorie; Budenz, Szarvas, Szinyei, Simonyi, etc., în filologie; Bajza, Toldy, Greguss, Erdélyi, Beöthy, Gyulai, Széchy, etc., în ist. liter., estetica și critica. (Cf. Toldy: *A magyar nemzet irod. története*, I—II 1851. Același: *A magyar költészet története*, 1854; Szinyei: *Magyar írók élete és munkái*, 1890; Bodnár: *A magyar irod. története*, I—II 1893; Beöthy: *A magyar irod. története*, I—II 1895.) [Dr. I. Rațiu.]

Măgiresci, com. rur. în Rom., j. Bacau, compusa din 7 cat. cu 2079 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală; pe teritoriul com. se găsesc izvoare de apă minerală, pacnă, ozocherită, chihlbar, 2 fabrici de petrol.

Magister, (*lat.*) maestru, învățător; în Roma v. titlu împreună cu mai multe oficii înalte (M. census, M. equitum, M. nilitum, etc.); mai târziu dignitate academică, orig. la toate facultățile, mai apoi numai la a artelor și filosofiei (*M. liberalium artium*).

Magisterium, (*lat.*) în Alchimia veche era un praf mineral foarte fin, obținut prin precipitare sau sublimare, căruia i-se atribuiau nise proprietăți miraculoase.

Magister matheseos, (*lat.*) = magistrul matematicii; numire data regulei lui Pithagora (într-un triunghi dreptunghiular ipotenușa² = cu suma catetelor²).

Magistrală, (*lat.*) linie de demarcare în planul unei întărituri. **Magistral**, ceva făcut de un maestru bun, ceva mareț; scriere magistrală; ton magistral.

Magistrat, *lat. Magistratus*, la Romani însemna atât autoritatea, oficiul public, ca emanațiune a suveranității poporului, cât și însăși persoana investită cu această autoritate. Puterea ce o avea un M. în urma oficiului său, se numia *potestas*, și numai oficiile cele mai înalte aveau *Imperium*, adică puterea supremă a ordona și executa. Numărul și însușirile M.-lor s'au schimbat cu dezvoltarea constituțiunii romane ca republică, regat și imperiu.

Astăzi se înțeleg sub *Magistratură* în țările germane de regula numai organele administrative ale orașelor (v. ac.), în Anglia deosebi judecătorii de pace și oficiile sup. ale poliției, iar în Franța și România totalitatea judecătorilor și procurorilor. V. și art. Judecator, Jurisdicțiune și Puterile statului. (Cf. C. G. Disescu, *Curs de drept publ. rom.*, pag. 546 urm., Bucur., 1890 și *Conv. lit.*, an. XX, pag. 721 și XXIII pag. 918.)

Magiun, amestec de opiu, mac și aloe; M. = și lictar de prune, etc.

Măgla, movilă de sare; în Transilvania: *jghiab* și *șghiab*. *Măglaș* = lucrator în ocele de sare.

Maglavit, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 3936 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 3 școli. 2) *M.*, lac pe teritoriul com. M., având scurgerea în Dunăre.

Magma, numele general ce se dă maselor topite, ce vin din interiorul pământului, și cari prin consolidarea lor dau naștere rocilor eruptive. O M. poate fi acidă sau basică, după procentul de S₂O₃ ce conține; deasupra lui 65% sunt acide, sub 52 sunt basice. M. nu e o combinațiune chimică definită, ci un amestec de soluțiuni topite cu diferite cantități de parțile ce se amestecă.

Magna Charta, carta mare, legea fundamentală a libertăților engleze, aprobată de Ioan Fara Țeară în 15 Iun. 1215. În ea regele recunoaște (60 de articole) legile lui Eduard Marturisorul, schimbările regilor urmatari. Regele se învoia a nu pune impozite fără voia mai marilor regatului, a nu apasa cu dari pe comercianții străini, a nu refusa dreptatea cuiva sau a o întârzi, a nu aresta sau a nu pedepsi pe cineva fără judecata egalilor săi. Pădurile și apele trebuiau să fie îngaduite tuturor.

Magna Mater la Romani (*Megale Meter* la Greci), mama mare, o țină din Phrygia; cultul ei s'a adus la Roma pe timpul lui Hannibal (204 a. Chr.). Finl ținii s'a chemat Attis (v. ac.). Serbătorile lor se țineau în luna lui Martie pe timpul începerii primăverii și a ecuinocțiului de primăvara. Spiritul serbătorii acesteia era identic cu cel din cultul ținilor Isis și Demeter. (v. ac. și art. Catabasis.) [Atin.]

Magnat, (*lat.*, din magno-nati), se numesc în Ungaria bărbații din acele familii nobile mai distinse și dignitari mai înalți ai regatului, cari compun senatul, numit casa magnaților, separat de casa deputaților reprezentativi ai legislațiunii. Între M. se numără în puterea născerii: arhiducii casei domitoare, principii, comiții și baronii, cari, după reforma din urmă a casei magnaților, iau parte la legislațiune numai dacă plătesc o contribuțiune de cel puțin 3000 fl.; apoi în puterea dignității de funcțiune cei 13 așa numiți baroni ai regatului, precum sunt: Judex curiae,

banul Croației, guvernorul Fiumei, ceremoniarul curții regale, precum și arhiepiscopii și episcopii romano- și greco-catolici și cei greco-orientali; în fine ca 50 bărbați chemați din partea coroanei pe durata vieții dintre superintendenții (episcopii) protestanților și dintre cei mai distinși și binemeritați pe terenul științific, economic, etc. Analog și în Polonia se cheamau magnați membrii senatului legislativ. [I. c. d. F.]

Magnesia, oxid de magneziu (MgO), dășă și magnesia usta. În natură se întâlnește cristalizat în octaedri, iar pe cale artificială preparat prin calcinarea carbonatului basic respectiv, se presintă ca o pulbere ușoară, alba, fără gust și miros. Foarte puțin solubila în apă, ușor însă în prezența sarurilor amoniacale, și a acizilor minerali diluați. E foarte întrebunțat în farmacie în prepararea de medicamente, cât și în industrie.

Magnesia, 1) M., peninsula în Tessalia. 2) M., oraș în Lidia; 190 a. Chr. aci au invins Romanii pe Antiochos. 3) M., oraș în Caria lângă Maeandres, cu templul Artemisei.

Magnesita, carbonat de magneziu, $MgCO_3$, se găsește în natură în cristale romboedrice, albe și foarte sclpicioase, sau în agregate cryptocristaline. M. cristalizată se găsește în talcșturile alpine, iar cea cristalina formează straturi independente.

Magnesium, metal greu. at. 24. Symb. Mg. Valența două. Isolat de Davy (1808) din oxidul de magnezie, iar de Bunsen în 1852 din clorul de magnezie pe cale electrolitică, și în sfârșit sistematic de Sainte-Claire-Deville și Caron în 1857. Nu se găsește liber în natură, dar foarte răspândit în combinațiuni, așa ca Magnesită $MgCO_3$, Dolomită $MgCO_3 + CaCO_3$, Olivina silicat, Asbest, etc., în ape minerale ca cloruri, etc., în urme câte odată ca amonium, magnesium-fosfat. În industrie se obține din descompunerea clorurului topit, prin electrolisă, unde el se depune la polul negativ. Metalul e de un luciu argintiu, fuzibil la roșu, greutatea specifică 1.75. La aer uscat nu se oxidează, la cel umed se acopere cu o pozghiță de carbonat de magneziu. La aer încălzit se aprinde și arde cu o flamă intensivă albă, puternică, în ce privește acțiunea chimică. Solubil ușor în acizi diluați și chiar în cloruri de amoniu. Sărurile lui sânt incolore sau albe, cu gustul amar. Ca metal e foarte usitat pentru producerea unei lumini albe intensive, la focuri bengale diimpună cu alte substanțe. El nu precipita din sărurile sale nici cu Hidrogenul sulfurat, nici cu sulfurul de amoniu. Formează săruri duble cu cele de amoniu. Cu fosfatul de sodiu precipită sarea amoniu magnesium fosfat. Se dozează ca pirofosfat de magneziu. V. și art. Lumina de M. [S. M.]

Magnet, corpurile, ce au însușirea de a atrage bucațele de fier, oțel, nichel și mai vr'o câteva metale, și de a arăta cu un capăt spre nord cu celalalt spre sud, dacă le dam formă de ace și le atârnam se oscileze într'un plan orizontal. **Magnetita** are însușirea aceasta dela natură, de aceea se și numește *magnet natural*, fierul și oțelul o pot capeta prin frecare cu un M., sau prin influența unui curent electric, și în acest cas se numesc *magneți artificiali*. M.-lor artificiali de comun li-se da formă de rudiță sau de baston în dungi ori apoi forma de potcoava. Puterea de

atracțiune e mai mare la capete, ce se numește *poli*. Oțelul magnetizat își păstrează magnetismul timp mai îndelungat, pe când fierul moale îl pierde iute, pentru aceea primul se numește *magnet permanent*, al doilea *magnet temporal*.

Magnetice, elemente. Coulomb a numit elemente magnetice spațiurile insensibile, în cari se afla fluidele magnetice. Mai înainte s'a crezut că fluidele magnetice ocupau fiecare din ele câte un jumătate magnet. Gilbert a demonstrat mai târziu, că prin ruperea unui magnet, fiecare bucata constituie de sine un magnet complet. Pentru a explica acest fapt sântem induși a admite cu Coulomb, ca fluidele magnetice se află în unele spațiuni insensibile, numite elemente magnetice, și cari sânt dispuse ca magneți înfinit de mici, așezate unul lângă altul, cu polurile lor omonime întoarse în acelaș sens și cu axele lor paralele cu axa magnetului. Aceasta ipotesă se poate imita foarte ușor, așezând în un tub de carton mai multe bucați de sirmă magnetisată, complexul lor se comportă ca un singur magnet. Prin deranjarea pozițiunilor magneților elementari, puterea magnetica se micșorează și poate chiar dispăre. Din cele expuse ar rezulta, ca prin magnetizare moleculele corpului magnetizat ar veni deplasate și s'ar așeza în modul indicat mai sus, adică cu polurile lor omonime așezate în acelaș sens și cu axele lor paralele la axa magnetului. După teoria lui Coulomb, moleculele ar poseda deja în sine puterea de a atrage corpurile magnetice, și operațiunea magnetisării n'ar fi decât deplasarea moleculelor și așezarea lor în modul indicat mai sus.

Magnetice, măsur. Măsurile magnetismului terestru sânt trei și anume: *declinațiunea* acului magnetic, *inclinațiunea* și *intensitate*. Calatorii în jurul lumii au întreprins a determina aceste trei elemente. După ce s'a obținut un număr considerabil de rezultate în toate punctele lumii, s'au trasat pe suprafața globurilor terestre liniile *isogonice*, cari urmează aproximativ mersul meridianelor pământesci și trec localitatea în care declinațiunea magnetică este aceeași. Asemenea se trasează liniile *isoclinice*, cari trec prin localitățile cu aceeași inclinațiunea magnetică, urmând aproximativ mersul paralelelor terestre, și liniile *isodinamice*, cari unesc între ele localitățile cu aceeași intensitate magnetică. Metodele pentru a măsura acești trei factori ai magnetismului pământesc, sânt diferite.

Magnetizare, acțiunea de a descompune fluidul neutru din elementele magnetice ale corpurilor ce posedă forța coercitivă. Metodele de a magnetisa sânt diferite, și se pot reuni în trei grupuri și anume: M. prin magneți, M. prin magnetismul pământesc și M. prin electricitate. S'a crezut odată, că lumina soarelui ar avé proprietatea de a magnetisa. Dar Pouillet, Riess și Moser au probat, că lumina soarelui n'are aceasta proprietate, și că faptul că uneori corpurile magnetisabile, supuse acțiunii luminei soarelui, arata semne de magnetizare, se explică prin faptul, ca căldura soarelui slăbește forța coercitivă și magnetismul pământesc o descompune.

Magnetism, proprietatea ce au unele corpuri de a atrage fierul și alte substanțe. (v. Magnet). Această proprietate s'a atribuit mai înainte la un agent particular ce se numise «fluid magnetic».

Cuvântul *M.* servește și ca denumire a partea fizice ce se ocupă de fenomenele produse de acest agent. Un mineral, numit *magnetită*, are proprietăți magnetice. *Magnetita* este un oxid de fier din cele mai puțin oxidate, și unul din mineralele din care vine extras fierul. După Aristotel, *M.* e cunoscut din timpul lui Thales de Milet, adică 600 a. Chr. Numele lui (grec), provine din acela al orașului *Magnesia* în Lydia, lângă muntele Sipyl, pe care s'au găsit cei dintâi magneți. Magneți se găsiră și în apropierea orașului Heraclea. Plato o numește »piatra din Heraclea« și Sophocle »piatra de Lydia«. Se construiesc prin diferite proceduri magneți artificiali. (v. Magnetizare și Magnet.)

Magnetism animal, Mesmerism. Ori ce diferențiere a corpului are oarecare asemănare cu polarizațiunea, întru cât din două părți diferite, opuse, unul are predominare dinamică asupra celuilalt, încât relațiunea va fi aceeași ca între polul pozitiv și negativ. Reichenbach, care a studiat aceste fenomene la om, a găsit că cel mai mare contrast îl prezintă partea dreaptă a corpului, față de cea stângă. El a observat de asemenea, că polaritatea are două feluri de consecințe: 1) Relațiunile între diferiții indiviți, mai ales ale oamenilor, diferă după cum polurile de același nume sau de nume contrariu se afla față în față. 2) Orientarea oamenilor în spațiu de asemenea este diferită. Astfel persoane sensitive se află mai bine dacă partea lor negativă se îndreaptă către polul nord al pământului, care este pozitiv.

Cu totul diferit, dar nu fără oarecare dependență de aceste polarități sunt incidentele, cari dela *Mesmer* (1733—1815) încoace, se numesc fenomene ale magnetismului animal sau vital. Aceste fenomene în privința atracțiunii și a respingerii ne arată, că independent de polaritățile de mai sus, fiecare individ în totalitatea lui, este atractiv față de unii indiviți, respinge pe alții, pe când față de o a treia categorie este cu totul indiferent. La oameni și chiar la animalele superioare, pe lângă influența acestor simpatii prin miros, se mai asociază și influența prin raportul intelectual. Acest raport, care se face dela om la om, n'are efect numai prin proceduri materiale, ci direct dela intelect la intelect. Fenomenele produse prin influența intelectuală nu pleacă decât dela un individ și depind de puterea intelectuală a lui, toată activitatea fiind îndreptată asupra individului, care este a fi magnetizat.

Mesmer a cultivat mai ales *M.* animal curativ și manipulațiunile și efectele acestuia se înțeleg sub numele de Mesmerism. Dacă vorbim de întrebuințarea magnetismului asupra altor persoane, se înțelege influențarea intenționată a unui individ de un magnetisor. Individul, care trebuie să fie magnetizat, este pasiv. Gradul de concepțiune a magnetismului diferă după indiviți, precum și ușurința cu care un individ se poate transporta în stare de receptivitate, și depinde de exercițiul făcut de acel individ; încât persoane adeseori magnetizate pierd o parte din energia intelectuală și sucombă prea lesne influențelor magnetice. În grade ușoare de magnetizare individul rămâne în legătură cu lumea externă, în starea hipnotică însă, conștiința dispăre și raportul

cu lumea externă este mai slab, încât individul în acest caz este un instrument fără voință în mâna magnetisorului. (v. Hypnotism.) [E. F.]

Magnetism de rotațiune, fenomen de deplasare ce prezintă un ac inagnetic când se afla în apropierea unui disc metalic în rotațiune. Acul magnetic deviază dela direcțiunea sa, făcând cu meridianul magnetic un unghi, care depinde de natura materialului din care discul e compus și de grosimea lui. Acest unghi se mărește cu crescerea iuței de rotațiune a discului. Când această iuțea e așa de mare ca acul să devieze peste 90°, acesta se învârtese în mod continuu în sensul discului. Ampère și Colladon au reprodus aceste efecte cu un solenoid în locul unui magnet. Dacă discul are nise deschise în sensul rașelor lui, atunci efectele sunt nule sau aproape nule.

Magnetismul pământului sau *magnetismul terestru* se numește acțiunea magnetică a pământului asupra magneților, prin care atrage pe cei doi poli ai magnetului în direcțiunea liniei ce unesc 2 puncte de pe pământ, numite poli magnetici ai pământului. Cei 2 poli magnetici sunt: unul în emisfera nordică a pământului, numit polul magnetic *boreal*, și celalt în emisfera sudică, numit *austral*.

Magnetita, oxidul magnetic de fier, $Fe_3 O_4$, mineraliu de culoare neagră și adese cu un luciu metalic puternic, e foarte magnetic. Formează cristale frumoase, îndeosebi octaedre și rhombododecaedre, dar mai des se găsește în agregate compacte. Straturi mari de *M.* se află în Scandinavia, Norvegia și Rusia. Din *M.* se extrage fier de calitate bună.

Magneto-electricitate, proprietate ce au curenții electrici de a produce efecte magnetice. Prima experiență de acest gen o făcîu Arago în 1820, introducînd în un vas, care conținea pilitură de fier, un curent electric. Firul conducător fu acoperit de pilitura de fier, care a ramas aderentă pe suprafața lui, până la întreruperea curentului. Îndată după ce curentul încetase, firul nu mai producea nici un fenomen de atracțiune asupra piliturii de fier. (v. Solenoid).

Magnetometru, aparat destinat a măsura intensitatea orizontală și verticală a câmpului magnetic pământesc.

Magnetometrul balanță, datorit lui Lloyd, indică variațiunile intensității verticale.

Magnetometru bifilar. E datorit lui Gauss și indică cu o sensibilitate foarte mare variațiunile intensității orizontale.

Magneto-terapia, întrebuințarea magnetismului animal pentru scopuri curative. Hipnosa sau transferarea în somnul magnetic nu e necesară, pentru a obține acest rezultat. Manipulațiunea consta în a sufla asupra părților bolnave sau în aplicarea mâinei pe aceste părți. Mai exista un procedeu, în cari se fac trasaturi magnetice, cari pleacă dela partea bolnavă spre periferie (centrifugal). Resultatul therapeutic depinde de simpatiile, cari exista între cele două persoane. Sexul de asemenea joacă un rol, încât sexe diferite între magnetisor și bolnav sunt de preferat, spre a obține rezultatul dorit.

Magni, Pietro, sculptor italian, n. 1817 în Milano, † acolo 9 Ian. 1877. Op. principală: Monumentul lui Leonardo da Vinci în Milano (1872).

Magnific, măreț, splendid.

Magnificenta, titlul rectorilor (*Rector magnificus*) și cancelarilor dela universități și al primarilor în orașe libere. Mai de mult *M.* (identice cu »Maria Ta») era titlul principilor în Trs. (în l. magh. nagyságos), iar în Ung. al magnaților țării. Acum e usitat ca titlu al consilierilor reg. și dela curțile de apel, al canonicilor, deputaților, etc.

Magnoferrit, haematit (oligist) cu conținut de magnesia.

Magnolia L., (botan.) gen. din fam. Magnoliaceelor, trib. Magnolieae, cuprinde frumoși arbori sau arbuști cu frunzele alterne, persistente sau caduce; florile mari, solitare, terminale, sesile sau scurt-pediceolate sunt hermafrodite. Acest important gen are vr'o 14 specii, ce cresc în Asia subtropicală și orientala și în America boreala. În perioada terțiară și în epoca cretacului creșteau numeroase specii de *Magnolia* chiar și prin Europa și Grönlanda. Se cultivă ca plante ornamentale următoarele specii: *M. grandiflora* L., *M. stellata* Maxim., *M.-Yulan*. Desf., etc. [Z. C. P.]

Magnoliaceae Endl., (botan.) mică familie de plante dicotyledonate-polypetale, ce cuprinde vr'o 9 genuri cu vr'o 70 specii de frumoși arbori sau arbuști, adesea aromatici, ce cresc în Asia tropicală și temperată și în America. Frunzele alterne nedivisate; florile mari frumoase, axilare sau terminale, solitare sau mai rar subfasciculate, sunt de regulă hermafrodite. *Magnoliaceele* se divid în următoarele 3 triburi: I) tribul *Winterae* cu genurile: *Drimys* Forst., *Illicium* L. II) tribul *Magnolieae* cu genurile: *Talauma* Juss., *Magnolia* L., *Manglietia* Blume., *Michelia* L. și *Liriodendron* L., și în fine III) tribul *Schizandreae* cu genurile: *Schizandra* Mich. și *Kadsura* Kaempf. [Z. C. P.]

Magnus, *Heinrich Gustav*, chimist și fizician germ., n. 2 Maiu 1802 în Berlin, † 4 Apr. 1870. La 1834 prof. de fizică la univ. din Berlin. A publicat o multime de disertațiuni și studii asupra coeficientului de dilatațiune a aerului atmosferic și a altor gazuri, asupra puterii expansive a vaporilor de apă, asupra electrolizei, electricității termice, ș. a. A descoperit acidul aethionic și isaethionic.

Magog, popor vechiu, v. Gog.

Magot, (*Innus ecaudatus*), maimuță din ord. Pithecilor, fam. Cynopithecinelor, pe partea de sus de culoare maslinie-roșie sau brună-galbena, pe partea de jos galbenie-sură, fața, urechile și mâinile roșii ca carnea, n'are coada. Lungimea 75 cm. Trăiește în Africa nord-vestică și pe stâncile Gibraltarului. Este singura specie de maimuțe din Europa. Se poate ușor îmblânzi și dresa.

Magula, sat ce se ține de com. Tomșani, j. Prahova. Are 200 familii, 1 școală și 1 biserică. Locuitorii se ocupa cu agricultura.

Măgura se numește într'un șireag de munți un muncel mai desprins, mai singuratic, unde se găsesc câte una sau mai multe locuințe. Astfel de muneci sunt în Bucovina: Măgura Bêtrână, M. Calului, iar catune: M. Cârlibabei, M. Brezei, M. Stulpicarilor, M. Seletinului, Magurița Sadovei, etc. [Dr. I. G. Sbiera.]

Măgura, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Buzău, situata pe malul drept al râului Buzău și compusa

din cât. Ciuta, M. și Unguriu, cu 2270 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 biserici și 1 școală. Terenul com. e bogat în substanțe minerale și mai cu samă în ape, din cari mai însemnate sunt apele sulfuroase dela Nifon și Ciuta, piatră de construcțiuni de o calitate superioara, ghips, urme de sare, lignită, etc. Com. are 3 târguri anuale. 2) *M.*, com. rur. în j. Vlașca, compusă din 4 cat., cu 2860 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1890), 6 biserici și 2 școale. 3) *M.*, schit la vest de Tîrgu-Ocna în j. Bacău, pe un podiș al nuntelui cu acelaș nume, locuit de 3 calugări. 4) *M.*, isvoare cu apă minerală (pucioasă cu sare amara) în j. R.-Sarat, com. Bisoca.

Măgura, 1) *M.*, com. mică în Ung., cott. Bihor, cu 72 case și 366 loc. Rom. gr.-or. Teritorul e 1514 jg. cat. muntos, puțin fructifer. La *M.* se află o peșteră de stalactite și stalagmite. 2) *Măgura*, com. mică în Trs., cott. Hunedoara, cu 472 loc. Rom. gr.-or. 3) *M.*, numele mai multor comune și munți în Ung. și Trans. [-]

Măgurele, unul din cele 18 forturi detașate ale cetații București (v. ac.), situat în partea de sud-vest a orașului între fortul Bragadiru și fortul Broscaria.

Măgurelele, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situata în depărtare de 10 km. la sud de București și compusă din 4 cătune, cu 1351 loc. (Dicț. geogr. 1892); comuna e însemnata prin institutul de fete Oteteleșanu, unic în felul său în toată Romănia 2) *M.*, comună rurală în j. Telorinan, situata pe malul stâng al Dunării, lângă orașul Turnu-Magurele, cu 1800 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică și 2 școale. 3) *M.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, cu 4 catune și 400 familii, sunt agricultori și producători de făică din prune. Comuna are o școală și patru biserică, din cari una e mănăstire de maice, *Zamfira*.

Măgureni, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, cu patru sate și 3000 loc. agricultori. Mai fabrică și var alb (gras). Comuna are două biserici și două școale. 2) *M.*, catun ce se ține de comuna M. Are 1500 loc. și este reședința primăriei și a unei școale ce exista dela 1835. Biserica e fundată la 1646 de doamna Pauna Spătăreasa, soția lui Draghici Cantacuzino. 3) *M.*, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1507 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1897).

Măguri, comuna mică, de munte, respirata pe un platou lângă Someșul rece, cottul Cojocnei; 1209 loc., toți Români.

Magyar, numele cu care se numește poporul maghiar.

Magyar Cséke, v. Ceica.

Magyar Igen, v. Ighiu.

Magyarad, rom. *Măderat*, com. rur. în Ungaria, cott. Arad, cu 2196 loc. (Români). *M.*, înainte de nimicirea viilor prin fioxera, era vestit prin vinul, ce producea.

Mahabalipur, un loc în Estindia, cunoscut prin templele sale suterane, numite »șapte pagode».

Mahābhārata, marea epopoe indiană, în limba sanscrită, cuprindând mai mult de 200,000 versuri de câte 16 silabe; e un fel de enciclopedie mitologică și filosofică; după cum arată cuprinsul și forma ei, e mai veche decât Ramayana, de prin secl. X sau XV a. Chr. La început cuprindea numai 8800 de versuri, în cari se povestea resboiul pentru un mic regat în mijlocul

Hindustanului, între două familii princiare înrudite, Corava și Vandava, urmași ai lui Bharata, regele lunii. Numeroase episoade fură adause în cursul timpului, până târziu în era creștină. Aatorul primitiv se crede a fi *Vyasa*, care însemnează compilator și e de origine legendară. Cele mai însemnate părți ale M.-ei sunt: răpirea Draupadiei, soției comune a celor 5 fii ai lui Vandu, de către Coravi; Facerea ambrosiei minunate; Intunecimile soarelui, înghițit și scuipat de monstrul Raghū; Potopul lui Manu; Lupta deilor cu Titani; Iubirea Sakontalei și a regelui Dusmanta, a prințului Nala cu Damayanta; Devotamentul Savitreei către soțul ei; Bhagarad-Gita sau revelațiunea lui Crișna despre tainele vieții viitoare; Suirea la cer a lui Argiuna, etc. Traduse: Bhagarad-Gita, în englezesce de Wilkins (1785), prima traducere europeană din limba sanscrită; Nalus, în latinesce de Bopp, în nemțesce de Kosegarten și Rückert; Nala, de Em. Burnouf; Savitri de Pauthier, în romănesce de Bogdan G. D., etc. O traducere a întregii M., însă remasa incompletă, a făcut H. Fauche în limba franceză.

Măhaciu, sat în regiunea Moților din Munții-apuseni ai Transilvaniei, centrul de lumină intelectuală pe la finele secl. XVI și începutul celui al XVII. Aci fu adăpostul mai multor preoți cărturari din acel timp, ca Popa Grigore și alții. Cu multă probabilitate tot în Măhaciu au veștut lumina și manuscrisul schean și codicele voronețian. Tot ceea ce a ieșit din peana scriitorilor măhăceni înfațesează particularitățile fonetice ale *rotacismului*. [Aguletti.]

Mahadeva, la Indi (magnus deus lat.) e predicatul zeului Șiva (v. ac.), pentru că a fost domnitor al lumii.

Mahagoni sau *Acaju* (v. ac.), numele arborelui Swietenia Mahagoni L.

Mahala, suburbii.

Mahală, comună rurală, parochie împrennă cu comunele rur. Buda și Cutul Ostriței, moșie mănăstirească în căp. Cernăuț și j. Sadagurei în Bucovina, are ca com. rur. 2247 loc. (2106 ort.-or., 46 rom.-cat., 95 mos.), iar ca parochie 4418 (ort.-or.), o școală primară de 4 cl. în M. și una de 2 cl. în Cutul Ostriței, stațiune de cale ferată, câte un cabinet de lectură, Trezvia în M. și Sentinela în C. O. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mahdi, profetul așteptat de Musulmani, care după credința lor, va fi trimis ca să îndeplinească opera lui Mahomed. Numele M. a fost luat adese de către aventurieri și înșelători. Mai în urmă a fost cunoscut ca M. un anumit *Ahmed-Mohamed*, n. în Egipt și crescut în Cairo. După ce făcū acolo unele studii, ajunse ofițiant de dare în Sudan, dar certându-se cu guvernorul, părăsi ofițul și se făcū neguțator de sclavi și de dinți de elefant. În curând adună o oaste de Musulmani fanatici și de derviși, cari îl venerau ca pe un profet adevărat. Cu această oaste fanatică și selbatica s'a luptat cu succes în contra armatei engleze și egiptene, trimisa contra lui. În 20 Ian. 1885 M. a cuprins Chartumul, cu care ocaziune și generalul englez Gordon caștū ucis. † în același an 22 Iunie. Însă oastea lui nu s'a descompus, ci sub *Osman Digma*, apoi sub *Abdullah* a continuat lupta contra Englezilor, ajungând până la hotarele Egiptului. Abia

în 1898 fură învinși Mahdiștii de către generalul Kitchener, care cuprinse capitala lor Omdurman și nimici mormântul Mahdiului. De tot pacificat însă nu e Sudanul nici acum.

Mahmud, doi sultani în Constantinopole, 1) *M. I* (1730—54), fiul lui Mustafa II, ajuns sultan prin detronarea lui Achmed III. A sufocat în baie de sânge resoala ienicerilor și a terminat resboiul contra Persiei, început de Achmed III. 1736—39 resboiul contra Austriei și Rusiei, în care Austria pierde Mehadia, Orșova și prin pacea dela Belgrad (18 Sept. 1739) cedează Turciei Serbia, Bosnia și Oltenia, care a fost sub Germani dela 18 Iulie 1718 (pacea dela Passaroviț). 2) *M. II* (1807—39), fiul lui Abdul Hamid I, n. 1785, † 1 Iulie 1839. Ridicat la tron prin ieniceri după asasinarea lui Mustafa IV. Sub domnia lui M. II s'a desființat corpul ienicerilor, s'a întemplat resboiul cu Rușii (pacea dela București 1812), pierderea Basarabiei, revoluția grecească și recunoascerea independenței Greciei (v. Greci) și revoluția lui Tudor Vladimirescu (v. ac.). (Cf. A. D. Xenopol, Ist. Rom. vol. V, pag. 60 sequs.)

Mahmud Gelaeddin Damat Pașa, om de stat turc, † 1894. Cășatorit (1858) cu o fică a sultanului Abdul Megid, a ajuns la mare influență și la posturi de frunte. 1877—78 comandant suprem al artileriei, din invidie și lașitate zadarnicia operațiunile comandanților și îi denunța la sultan. Dat de gol după resboiu, a fost degradat și expulsat în Arabia.

Mahmudia, com. urb. în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, situată pe malul drept al brațului St.-George, la care mai aparțin căt. Carasuhat și Gorgova, având în total 1455 loc. (Dicț. geogr. 1896), populațiune amestecată, predominând elementul rus și după acesta cel român; în com. este o școală cu 2 învețatori, 1 biserică ort., 2 lipovenesci, 1 geamie și 1 sinagogă. Loc. se ocupa cu agricultura, pescăritul și comerțul. Numele și l-a luat com. dela sultanul Mahmud V; pe teritorul comunei se gășesc urmele unei vechi cetăți.

Mahmudieh, Canalul, situat în Egiptul inf., dela brațul vestic al Nilului până la Alexandria, 88 km. lung.

Mahmud Nedim Pașa, om de stat turc, n. 1810 în Bagdad, 1875 mare vizir; înțeles cu Rusia, 1876 expulsat la Lesbos. 1879 iarăși ministru. † 1883.

Mahnd, pond, v. Maund.

Mahomet, patru sultani turci. 1) *Mahomet I*, fiul lui Baiezyd I, se susținū la Anasia după înfrângerea lui Baiezyd, apoi cucerī Asia mica și în urmă Europa dela Musa, pe care îl ucise 1413 și reunī statul lui Baiezyd. † 1421.

2) *Mahomet II Buiuc, cel Mare*, n. 1430 la Adrianopole, fiul lui Amurat II, căruia îi urmează la 1451. Cuprinde Constantinopole, 29 Maiu 1453. Cuceresce Albania cu greu (v. Scanderbeg), este respins la Belgrad de Ioan Corvin, român în serviciul Ungariei (1456), după înfrângerea dela Podul Inalt (1475) bate pe Ștefan cel Mare la Vale Albă (1476), ia Venețienilor Negroponte și Lemnos, Genovesilor Cafa, obligă pe Tatarii din Crimeea să-i recunoasca supremația, ataca Italia sudică și moare 1481, după ce trupele sale cuceriseră Otranto, într'o expedițiune în Persia. Era inteligent, crud, a respectat relig. ortodoxă.

3) *M., III*, fiul și urmașul lui Amurat III. A fost contimporan cu Mihaiu Viteazul (1595—1603). Crud, a ucis pe 19 frați ai săi. A bătut pe imperiali 1596 la Keresztes.

4) *M., IV*, fiul lui Hraim, pus pe tron din temniță la 1656. Purta luptă cu Polonezii, norocită mai întâiu și nenorocită mai apoi din pricina lui Ion Sobieski. A avut mari viziri pe vestiții Mohamed și Ahmed Kiupriuli. După asediul neisbutit al Vienei 1683 și după nenorocirile, ce urmară, ienicerii se revolta și-l aruncă în temniță 1687, unde moare 1691.

Mahomet, fondatorul Islamului, v. Mohamed.

Mahon, v. Acaju.

Mahonia Nutt., (botan.) subgen delat Berberis (v. ac.).

Mährisch-Ostrau, oraș în Moravia, lângă Ostravita și calea ferată Viena-Cracovia, 19,243 loc. (1890); mine de cărbuni, furnal, topitorii.

Maia, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată pe malul drept al râului Prahova, având 1175 loc. (Dict. geogr. 1892), 2 biserici și 2 școli; mai este încă un institut de fete, fundat de d-na Barbu Catargiu.

Maia, în mitol. grec. fata cea mai mare a lui Atlas cu Pleione, amoreza lui Zeus, care în peștera muntelui Kyllene a născut pe Hermes. Zeus pe M. cu surorile ei le-a ridicat între stele. Ele fac constelațiunea *Pleiadelor* (Cloșca cu pui).

Maia la *Latinii* vechi și Oschi, o țină a primăverii. M. e un alt nume pentru Fauna și Bona Dea. În rugăciunile vechi se numia *M. Volcani*, ca muierea lui Vulcan. Serbătoarea ținii M. se țeina în 1 Maiu, când Flamen Volcanalis i-a sacrificat un porc. [Atm.]

Măiastră, în poveștile române adjectiv ce se adauga ființelor, cari se schimbă, se prefac, se stramută în alte ființe. M. se derivă din latinul *magistra*, și înseamnă: măiestros, artificios.

Maica Domnului în poveștile române. Creștinismul în povești a înlocuit țeitățile păgâne cu personificațiuni creștine. M. D. reprezinta pe *Magna Mater* (v. ac.).

Măicănescel, com. rur. în Rom., j. R.-Săraț, compusa din 5 cat., cu 2050 loc. (Dict. geogr. 1896), 2 biserici și 2 școli. Loc. se ocupă cu agricultura și prasierea vitelor.

Maidan, loc viran, adecă loc deschis, încă necladit și neîngrădit. Locurile virane serviau uneori pentru depunerea de gunoaie, alteori pentru întruniri și ca loc de întâlnire și petrecere. Există și comune cu numirea de M., locuite de Români.

Măidan, sat în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 336 case și 1265 loc., Români gr.-or., cu stațiune de cale ferată. Are o biserică cu 2 parochi și 1 școală înființată sub Maria Teresia cu 1 învățător. Locuitorii se ocupă cu agron., economia vitelor, cu mineritul și cu cioplirea de pietri. Are mine de granit (sienit), tuf, cuarț, etc. de calitate foarte bună. În hotar se vęd urme de topitoare de metale în mai multe locuri și ruine de spalatoare de aur, de o cetate, din timpurile cele mai vechi, iar dealurile sânt pline cu urme de ocne vechi.

Maidan, sat, atenență parochială la Carapciu pe Ceremuș, la Ispas, la Lucavățul de jos și la Mihova, moșie boierească în cap. și jud. Vișniței în Bucovina, are 763 loc. (612 ort.-or., 112 rom.-cat., 39 mos.). [Dr. I. G. Sbiera.]

Maiden, (engl., pron. meden), virgine. În limbajul de turf: cal care încă n'a căștigat la alergari. *M. speech*, (pron. meden spiei), cel dintăi discurs al unui membru al parlamentului.

Maidstone, capitala comitatului engl. Kent; 32,145 loc. (1891).

Maienta, v. Mainz.

Maieruș, (ung. *Magyaró*), com. rur. în Trs., cott. Mureș-Turda, cu 1864 loc. (1891) Români și Maghiari.

Maiestate, termin care exprină o ăntăietate cu un fel de nuanță religioasă, a fost întrebuințat pentru ăntăia oară în imperiul roman: *majestas imperii romani*; pe urmă s'a dat împăraților. În evul mediu, în apus, în acte se găsește dat vicarilor seniori laici și eclesiastici. Cu timpul titlul a devenit privilegiul exclusiv al regilor și împăraților, în timpuri mai noi (Ludovic XI) titlul acesta e legat cu doctrina dreptului divin.

Majestate catolică e titlul ce au regii Spaniei dela Ferdinand de Aragon, care a expulsat Maurii din Peninsula. Papa Alexandru VI i-a conferit acest titlu de *rege catolic* sau M. c. Diferiți suverani ai Europei au alte titluri; astfel: regele Franței pe acela de *rege prea creștin* (majesté très chrétienne). Regii Angliei, dela Henric VIII, de *apărător al credinței*, conferit de Leon X. Regii Portugaliei au titlul de *majestate prea fidelă*; în fine împ. Austriei, ca rege al Ungariei, pe acel de *rege apostolic*. [O. L.]

Mail, (engl. pron. mel), posta de scrisori.

Mail, (franc. pron. mai), un joc cu bile pe o carare lungă. De aici și numele locului întocmit pentru acest joc.

Mailand, v. Milano.

Mailat, numele mai multor familii în Ung., a căror legătură de consăngenitate e probabila, dar încă nedovedită.

1) *Stefan Mailat* din familia Basarabilor, despre care se susține că ar fi fost domn al Valachiei transalpine. B. P. Hașdău admite pe un knez, Stefan M. din fam. Basarabilor, care pe la 1291 ar fi fortificat cetatea Făgărașului, și pe la 1292—96 ar fi dat ajutor voivodului secuiesc Roland, dar numai în calitate de locțiitor domnesc.

2) *Stefan Mailat*, voivodul Ardealului (1535 până 1540). Tatal acestuia a fost boier posesionat și econom de vite în Comana inferioara (distr. Făgăraș) cu numele *Mateiu M.*, (Forgach în Comment. 301, îl numește pastor oláh), care având cinci fii, pe Comșa, Ioan, Negoie, Zehan și Dumitru, a trebuit sa dea la miliția insurecțională pe unul din ei, și anume pe Zehan, numit apoi Stefan, care ajungând pâna la curtea regală ca cubicular, aci și-a agonisit atâtea parale, încât tatal său Mateiu a cumpărat domeniul din comuna vecină Királyhalma, ceea ce se confirma prin regele Ludovic II la 1526 înainte de bataia dela Mohaci, motivându-se și prin aceea, ca familia M. a trecut la catolicism Stefan M. a cuprins și o parte din boieronatul Ținării (Szunyogszegh), de unde și-a luat apoi și predicatul. Zápolya în 1531, confiscând posesiunea Szunyogszegh, i-a dat în schimb domeniul Făgăraș în 1535, când Stefan M. fu numit și voivod al Ardealului. M. trecând în partea lui Ferdinand, fu asediat și prins în Făgăraș (1541) prin Turci și prin Petru Rareș, apoi dus captiv la Stambul,

unde muri în 1551. Ficiorul său Gavriil, vîndînd toate posesiunile părintesci, s'a retras în Ungaria superioară sub domnia lui Ferdinand, unde fiii săi Gavriil și Ștefan s'au stîns fără descendenți. Ce s'a făcut cu ceilalți fii ai lui Mateiu M. nu se știe. Se știe însă, că în Țințari, Feldioara, Elb-patak, etc. se mai află și acum țerani cu numele M.

3) *Majlath de Székely* în Ungaria superioară, cari deduc genealogia lor dela *Nicolau M.*, 1646 fost secretar lângă judele curiei Ladislav Cháky, 1649 lângă primatele Georgiu Lippay, și 1662 procuror al sfîntei coroane ungare. Strănepotul acestuia *Iosif M.*, ministru de stat, fû ridicat la demnitatea de conte, iar fiul lui, János, a fost vestitul scriitor ungar, și fiul acestuia, Coloman, muri fără descendenți. Fratele lui Iosif, Georgiu I, a avut fiu pe Georgiu II, judex curiae în 1848, și acesta pe Georgiu III, judex curiae 1869, omorît fiind prin servitorii săi la 1883. Fiii acestuia, între cari și episcopul catolic al Transilvaniei, contele Gustav M., s'au ridicat la demnitatea de comiți ereditari ai statului ungar. Din fratele al treilea al lui Iosif și Georgiu, cu numele Francisc, se află mai mulți nobili în Ungaria superioară.

4) *Mailat de Dezsani* (distr. Fagăraș), boieri și foști granițeri, cari au chrisov donational dela Vlad Vodă, cu data din Tîrgoviște în ziua Sf. George 6960 (1452), prin care se confera lui Stanciu M. a treia parte din boieronatul Dezsanilor și munții Presaca, Isvorul și Zerna, ceea ce la 1556 confirmă și Ana Nádasdy, veduța lui Ștefan M., ca domină de Fagăraș. (Cf. Familiile nobile, de I. cav. de Pușcariu.) [I. c. d. P.]

Mailcoach, (engl., pron. Melcooi), mare trăsură de lux cu 4 cai, închisă, cu locuri de ședut pe coperis.

Maillechort, aliagiu deis și *ărgentan*, Packfong constituit din 8 părți Cupru, 3/8 Zink și 2—3—4 părți Nichel.

Maimacin, oraș chinez în Mongolia, la granița rusească în fața cu Kiachta; comerț mai ales cu ceaiu; 3000 loc.

Maimonides, *Rabbi Moses ben Maimun* (1135 pîna 1204), cel mai însemnat și mai de valoare învețat și scriitor ovreu al veacului de mijloc. El a încercat cu succes a aduce în consonanța doctrinei filosofiei peripatetice (aristotelice) cu doctrinele teologiei iudaismului, și a dat teologiei îndaice forma științifică, aducînd în ordine sistematică conglomeratul de învețături secrete, cari ați formează conținutul așa numitului *talmud*. Principalele lui scrieri sînt: a) Comentar asupra lui Mischnah; b) Dalalat al-Hâirîn, în care încearcă a întemeia filosofia a iudaismului, publicata mai întîi sub titlul Moreh ha-nebucîm = Conducătorul celor rătăciți; c) Mischna Thora, o scriere în 14 cărți și care ca un fel de compendiu științific conține materiile religioase și de drept ale legii Ovreilor. (Cf. Überweg, Ist. filos. II.) [Pl.]

Maimuța, *momîțele* sau *patrumanile* (*Simiae*), formează întîiul ordin al mamiferelor. Au capul rotunțiu, fruntea mai mult trasa înderet decît la om, fața de obicei goală, ochii îndreptați înainte, dinții compleți și unii lângă alții. Membrele dinapoi an degetul cel mare mișcător, de aceea au aceeași dibacie ca și cele dinainte (patrumâni). Scheletul M. celor mai perfecte este aproape ca al omului. Membrele de sus

sînt mai lungi ca cele de jos. Colona vertebrală o an cevași curbata, din care cauza stau anevoie drept. Creerul este mai mic ca al omului. M. se disting prin multe facultăți spirituale. Unele sînt foarte puternice și iubitoare de ceartă. Au un instinct pronunțat pentru imitațiune. Când sînt atacate arată mare curaj, se servesc de mâinile lor, precum și de bastoane și pietrii. M. apar în formațiunea kenozoica în Europa, ca și în alte continente. Ați trăiesc numai în țerile tropice, în societăți, cam 30 grade spre nord și sud de ecuator. Se acața și sar cu mare dibăcie. Se nutresc cu fructe, orez, insecte și oue de paseri. În Europa se afla ați numai la Gibraltar (Spania). Folsul lor este mic pentru om. Unele se manacă de cătra indigeni. Se împart în următoarele familii: 1) *Catarrhinae*, M. din continentul vechiu (Europa, Asia și Africa) cu punteca nasului îngusta. Au 32 dinți (ca și omul), urechile goale, degetele cu unghii, coada le lipsesce de obicei. De aceste se țin *Gorilla* (Pithecus Gorilla), *Orang-utangul* (P. Satyrus), *Șimpanseul* (P. troglodytes), *Gibonii* și *Siamangii* (Hylobates). Acestea se numesc și M. antropomorfe. Apoi *Cercopithecii*, *Magoții*, *Pavianii*. 2) *Platyrrhinae*, M. din continentul nou (America), cu punteca nasului lată (nas lat și turtit), au 36 dinți, au toate coada lungă, ce le servesc la atîrnat. Sînt ființe mai blînde ca cele dîntău, cu facultăți mintale mai slabe. De acestea se țin: M. urlatoare (*Mycetes seniculus*, M. Beelzebub), *Ateles*, *Cebus capucinus*, *Pithecia Satanas*. 3) *Arctopithecii*, M. cu ghiare, cu 32 dinți, cu coada, de marimea veverițelor, cu pîr lung și moale. Trăiesc în America sudică. La aceștia aparțin *Midas rosalia*, *Hapala Jachus*. (Un alt ordin de M. sînt prosimiile compuse din fam. Lemuridelor, Tarsidelor și a Leptodactylelor).

Maimuța de mare, pesce, v. Blennius.

Maimuța verde, (*Cercopithecus sabaesus*), din ord. Pithecilor, fam. Cynopithecinelor, pe spate e cenușie-verde cu pete negrii, pe burta albicioasă. Fața, urechile și mâinile negre. Lung. corp. 48 cm., a coții 64 cm. Trăiesc în Africa de resărit. Se aduce des prin managerii și în grădinile zoologice.

Maina, sudul peninsulei Morea ca capul Matapan, parte din vechia Laconie, largă de 8—11 km., foarte muntoasă, cu vîrfuri pîna la 1400 m. M. este atît de muntoasă, încât nu este strabatută decît de poteci. *Maimoții*, se cred descendenți ai vechilor Spartani, ceea ce nu este dovedit, sînt bine făcuți, muncitori, dar și hoți. Erau inimici neîmpacați ai Turcilor, aveau 8 capi și un consiliu de bătrîni; mai tîrziu alegeau un beiu, pe care-l întăriau Turcii. În revoluțiunea dela 1821 erau conduși de Petru Mavronihali. Casele lor erau construite ca nisce forturi, din care M. se opuneau guvernului grecesc, pîna ce în 1834 s'au facut expedițiuni contra lor și mai multe turnuri au fost darimate. Ați formează 2 districte cu 50,000 loc.

Maina, (*Moenus*), cel mai însemnat rîu lateral pe malul drept al Rinului. Este format din M. Alba și M. Roșie. M. Albă isvoresce în muntele Fichtel, din Ochsenkopf. M. roșie isvoresce în Jura francon, lângă Lindenhart. Sub Kulmbach se împreună și ambele iau numele de

M. M. încungiuurând Jura francon, primesce în sine încă Rodach, Regnitz; în cursul său de mijloc dela Bamberg până la Aschaffenburg, primesce în sine încă: Sinn, Frank-Saale și Tauber. În cursul inferior primind în sine încă: Lohr, Kinzig, Mudau, Erf, Mümling, lângă Mainz se varsa în Rin. Lungimea este de 495 km. Dela gura riului Regnitz, în lungime de 330 km. este navigabil. M. formează limita între Germania de nord și sud. [M. Bodiu.]

Maine, (pron. Men). 1) *M., riu* lateral pe malul drept al fluviului Loir, în Franția, departamentul Maine et Loir, compus din concurența: Mayenne, Sarthe și Loir. Lungimea este 10 km., navigabil. Sub Angers se varsă în Loir.

2) *M., provincie de*, odinioara a Franției, între Normandia, Bretagne, Anjou, Touraine, Vendômois, Dunois, Chartrain, cu areal de 10,000 km², cu capitala Lo Mans. În 1050 s'a ținut de Normandia; în secl. XII a ajuns în posesiunea Angliei. În 1204 Filip II a anexat-o din nou la Franția. În timpul resboiului franco-englez de 100 ani ajunge iar sub domnie engleză, dar din nou a fost recupată și anexată la Franția, de care se ține și astăzi.

3) *M., stat în Statele Unite ale Americii N.*, între Oceanul Atlantic, Canada și New-Hampshire, cu areal de 85,570 km², 662,000 loc. Țermurii sînt foarte sfirticați, deci are mai multe golfuri, dintre cari amintim: Portland, Kennebec, Penobscot, Frenchman, Pleasant, ș. a. Partea spre Canada este acoperită cu păduri și munți, între cari: Catahdin (1642 m.), este cel mai înalt. Statul M. este foarte avut în lacuri, cari sînt legate laolaltă prin riuri mici, mai însemnate sînt: Penobscot, Kennebec, Saco, Iohn, Alleguash, Aroostook, ș. a. Dintre lacuri mai mari amintim: Moosehead, Chamberlain, Schoodic, ș. a. Clima, iarna este aspră, vara caldă. Pământul la șes și platouri este destul de fructifer. Se produce secară, orez, ovės, cartofi, ș. a. M. în mine de var este foarte avut, în privința aceasta întrece toate statele din Statele Unite. Are încă mine de fier și granit. Industria și comercial este foarte viu, atît pe mare cît și pe uscat. Administrațiunea: în fruntea statului sta un guvernator, cu senatul de 31 membri, camera deputaților cu 151 membri aieși pe un an. La congres trimite 6 membri. Este împărțit în 18 comitate (county), capitala este Augusta. Orașe însemnate sînt: Portland, Bangor, Biddeford, ș. a. Venitele: 5.148,493; cheltuielile: 5.358,098; datoria: 2.653,000 dolari. În 1820, ca stat liber, a fost anexat la Statele Unite. [M. Bodiu.]

Maine, (pron. men). 1) *M., Bourbon Ludovic August*, duce de M., fiu natural lui Ludovic XIV, n. 1670 în Versailles, † 1736, legitimat la etate de trei ani și dat în creștere madamei Maintenon. Mai tîrziu duce de M. și guvernator în Languedoc, casătorit cu Ana Luisa Benedicta de Bourbon-Condé. Ducesa de Montpensier i-a testat ducatul Dombes și comitațul Eu. 1714 duce regal; instituit prin testament tutor lui Ludovic XV și membru al regentei. Părtaș la o conspirație, este închis în fortareața Doullens. Impacat cu regentul Filip de Orleans își reprimesce libertatea și dignitațile.

2) *M. de Biran*, (pron. men dô biran) *Francisc Petru Gauthier*, filosof fr., n. 1766 în Ber-

gerac, † 1824. Membru de frunte al școalei fil. spiritualiste. Op. compl. apărute după moartea sa, 1834, 1841 și 1859 în ed. Cousin, Naville și Marc Debrît.

3) *M., Iacob Summer*, Sir, jurist englez, n. 1822 în Caversham-Grove, † 1888 în Cambridge; fost membru al guvernului din India, apoi prof. la univ. din Oxford, 1878 ales master la Trinity Hall din Cambridge.

Maintenon, comună din depart. Eure în Franția, aproape de Chartres, și unde se află vestitul castel al doamnei de Maintenon. Castelul e cladit în timpul lui Ludovic XI de Cottereau, renumitul vistier. În 1674 Ludovic XIV îl cumperă pentru veduva lui Scarron, devenita apoi soția sa, și care după acel castel se numi marchisa de Maintenon (Françoise d'Aubigné). Parcul e remarcabil prin frumșeța și mărimea sa, și au ramas ruinele unui mare apeduct început de Ludovic XIV. Acum castelul e al ducelui de Noailles. [O. L.]

Maintenon, Francisca, marchisă, amantă și în urmă soția reg. fr. Ludovic XIV; n. 27 Nov. 1635 în fortareața dela Bordeaux, unde tatăl ei Constantin d'Aubigny era închis din cauza vieții sale destrăbălate, † 15 Apr. 1719 în St. Cyr. 1652 căs. în Paris cu poetul Scarron († 1660). Ajunsă la curte (1669) crescătoare a copiilor lui Ludovic XIV și madamei Montespan, se introduce în grațiile regelui, care abandonând pe Montespan, o ia amantă și (1674) îi donează domeniul M. (v. mai sus) și titlul marchisă. 1685, după moartea Mariei Teresia, Ludovic se cunună cu M. 1715, după moartea lui Ludovic, M. se retrage în pensionul St. Cyr, întemeiat de ea. M. avea influență asupra lui Ludovic și în politica.

Mainz, (*Mainia*), capitala și fortareața de primul rang a provinciei renane Hessen, la împreunarea riului Maina cu Rinul, unde se înfălesc multe linii ferate. Odinioară residența mitropolitului, de prezent a episcopului; are 73,000 loc. Industria și comerțul este viu. Are mai multe fabrici de piei, mobile, ș. a. Este ornat de edificii frumoase, dintre cari amintim: biserica, dom, cu 6 turnuri, dintre cari cel mai înalt este de 83 m., are 9 capele și 14 altare; edificată 978—1000, restaurată 1856—79; biserica Sf. Ignat, ș. a. Este însemnat muzeul romano-german, în care se află biblioteca cu 180,000 volume și 1100 manuscripte. Este frumos palatul principelui de odinioara și palatul marelui duce, palatul de justiție, palatul postelor, ș. a. În partea sud-vestică a citadelei se vede »Eigelstein«, muri vechi romani, pe cari tradițiunea spune, că legiunile romane le-au edificat spre amintirea lui Drusus. Istoria: Unde astăzi este situat orașul M., în 13 a. Chr. Drusus a ridicat fortul numit Magontiacum, lângă care s'a edificat orașul M. În timpul migrării popoarelor însă a fost rurnat și mult timp numai ruinele se vedeau. Carol cel Mare a reînort orașul și l-a dotat cu multe privilegii. În M. s'a înființat o mitropolie, care timp de secolii aici a avut residența. În 1803 însă a fost strămutată în Regensburg și în locul ei s'a înființat episcopia de astăzi. În resboiul de 30 ani, Svedii (1631), în 1635 oștirile imperiale, în 1644 Francezii, au ocupat orașul. În 1688 din nou l-a ocupat Francezii, apoi oastea saxona-bavareză l-a recupat. În 1792 generalul francez

Custine din nou l-a ocupat; Prusia însă îl luă iuderet. În 1797 Francezii iar l-au ocupat și pacea dela Luneville l-a redat Franceii. În 1814 puterile asociate, după un asedin crăucean, îl ocupară și în congresul dela Viena declară orașul de fortăreață asociativă germană. În 1816 îl căpătă marele duce de Hessen; în resboinul austro-prusian 1866, îl câștigă Prusia. [M. Bodin.]

Maionesa, un fel de sos rece, întrebuițat lângă pește sau fripturi reci. M. se prepară din galbiniș de ou, la care se adaugă cu incetul unt-de-lemn, sare, piper, lamâie și uneori muștar.

Maior, 1) *Maior Grigorie*, episcop unit al Românilor din dieceasa Făgărașului, u. 1715 în Tușnad-Sârvađ, cott. Solnoc de mijloc, unde tatăl seu era preot unit. Numele sên de botez a fost *Gavrîlă*, iar *Grigorie* s'a numit în ciulul călugăresc. A studiat mai întâiu în Ungaria, apoi în Cluj, unde absolvă retorica. Fû primit în tagma preotească de episcopul Klein și la 1740 trimis la Roma în colegiul de Propaganda Fide, unde studiă filosofia și teologia 7 ani și din ambele științe luă doctoratul. Tot în Roma fû sfințit preot după ritul grecesc în biserica Sf. Atanasiu la 1745. În 1747 se întoarse în patrie pe la Muncaci, unde visită pe episc. rutean Olsavszky, și de aci la Blaj, unde pe la finea lui Iulie 1747 intră în mănăstirea Sf. Treimi împreună cu Silvestru Caliani și Gerontie Cotorea, cei dintâi calugări în mănăstirea atunci terminată. În sinodul electoral din 4 Nov. 1751, fiind după abdicarea lui Klein, fû candidat și M. pentru scannul episcopesc, în locul al doilea, dar nu fû numit. În sinodul dela 12 Nov. 1754 fû numit asesor consistorial de episc. Aroun (v. ac.). Când s'au deschis școalele din Blaj 1754, fû numit învătător limbilor și după vreme și puțință a sciunfelor și tot lui i-s'a încredințat și »paza bibliotecii«, care pe atunci avea 350 tomuri. Curând însă între M. și episc. sên Aroun se iviră neînțelegeri cu privire la administrarea averilor mănăstirii. M. și colegul sên Caliani se plâneră și în persoană la M. Teresia, care decise controversa prin decretul din 7 Dec. 1758, rânduind totodată, ca înșuși călugării să-și aleagă preposit, iar ei aleseră pe M. La sinodul elect. din Iunie 1764, fiind după moartea episcop. Aroun, clerul candidă din nou pe M. pentru scannul episcopesc, acum însă în locul prim cu 90 voturi, dar nici de astă dată nu fû numit. Agitând în contra episcopului denumit Atan. Rednic și învrajbindu-se și cu unii dintre călugării din mănăstirea »Bunevestiri« din Blaj, la ordinul împ. M. Teresia fû chemat de generalul Hadik la Sibiu, unde fû ținut în tenuița 3 luni și jumătate și apoi transportat la mănăstirea din Muncaci, ca sa-și petreacă toată viața în pocăință, iar clerului și poporului s'a interzis ori ce corespondență cu el. De aci fû eliberat la 1771 de împ. Iosif II, și fû numit censor al cărților, cari se tiparian în tipografia slavă-română din Viena. În sinodul electoral dela 15 Aug. 1772, după moartea episc. Rednic, fû candidat a treia oara la episcopat, acum iarăși în locul prim cu preste 100 voturi. Maria Teresia de astă dată îl numi în 27 Oct. 1772, »de care lucru foarte s'a bucurat toată Româניה din Ardeal«, cum ne spune contemporanul Sam. Klein. După denumire, M. luă parte la sinodul episcopilor gr.-cat.

din Ungaria convocat la Viena în cauza în puținării serbătorilor, cu care ocaziune s'a hotărît, ca simbolul credinței să se cetească în bisericele unite, cum a fost și mai înainte, fără adausul »și dela Finl«. M. a fost primul episcop unit, care n'a mai fost silit a-și fiue teolog iesuit, pentru că tocmai pe atunci curgeau pertractările pentru desființarea ordului Iesuitilor, urnată în 21 Iulie 1773. În 23 Apr. 1773 M. fû sfințit episcop în biserica curții împ. din Viena și în prezența împ. M. Teresia, a lui Iosif II și a marilor dignitari de curte. La sfîrșitul liturgiei M. binecuvântă pe împărăteasa, dela care a capetat o cruce și un inel. Împărăteasa remase foarte încântată de această festivitate și ca să-și arete bunăvoința sa deosebită față cu biserica unită, înființă în Viena seminarul grecesc numit la »S. Barbara«, în care din dieceasa Făgărașului aveau să se întrețină 9, iar din a Orașii mari 6 clerici români. Liturgia în biserica seminarului avea să se țină în limba română și cea slavă. Imp. Iosif II strămută acest seminar la Agria în Ungaria. De aci fû strămutat la Lemberg în Galiția, unde se desființă, dar diecesele respective își capătă și astăzi partea proporțională din venitele fundațiunii seminare. Astfel seminarul din Blaj capătă 1200 fl. la an pentru întreținerea clericilor sên. Curând după instalare M. fû numit consilier intim de stat cu titlul de »Excelența«, care nu o avusera antecesorii sên. Din timpul păstoririi lui M. înregistrăm, că el a regulat așa numitul *beneficiu de pâne*. Deja episcopul Aroun da la o mulține de studenți din Blaj pâne dela domeniul episcopesc. Obiceiul acesta landabil l-a ținut și următorul episc. Atanasiu Rednic, iar M. l-a regulat astfel, ca domeniul episcopesc să dea 200, mănăstirea Basiliilor 200 și seminarul teologic 200 galete de grân pentru pâne la 200 studenți saraci. M. s'a îngrijit de restaurarea bisericii catedrale din Blaj, iar din venitele sale proprii a reparat vechia biserica din curtea episcopoesca, și a cumpărat mai multe imobile pentru domeniul episcopesc. Cu ajutorul orașenilor a promovat desvoltarea Blajului. În Sarvađ a zidit biserica nouă, asemenea și biserica din Sibiu. M. a petrecut mai mult în diecesa, decât la reședința, silindu-se a întoarce la unire pe Români, cari o părăsiseră dela episc. Klein încoace. În direcțiunea aceasta avu succese extraordinare. Datele statistice arată, că el a întors la unire preste 50,000 familii în puțunii ani ai păstoririi sale. Rezultatele acestea au stârnit ura și invidia reformaților și luteranilor, atotputernici în Transilvania, cari începură a pune episcopului tot felul de piedeci întru propagarea unirii. Din cauza aceasta, precum și din incidentul miliției, ce era să se trimită în 1779 în resboiul în contra Prusiacilor, san ivit mari neînțelegeri între episcop și guvernul transilvan, și astfel nu singura controversa dintre episcopul și călugării din Blaj, care fusese aplanata prin decretul împ. Iosif II din 12 Dec. 1781, ci mai virtos conflictele episcopului cu guvernul au îndemnat curtea din Viena, sa provoace pe M. a abdice de episcopie, ceea ce se vede limpede din scrisorile adresate de M. în 15 Apr. 1782 cancelarului aulic și nunțului apostolic din Viena. Episcopul prin scrisorile acestea se supuse pro-

voării din 13 Martie 1782, iar împăratul prin decretul din 15 Maiu 1782 primi abdicarea și-i asignă pensințe de 1500 fl. la an dela erar. În sinodul dela 12 Aug. 1782 episcopul își luă remas bun dela clerul și poporul intristat și se retrase în mănăstirea din Alba-Iulia, unde muri Febr. 1785 în vîrstă de preste 69 ani. Corpul lui fû adus la Blaj și îngropat în cripta episcopilor. Avera, în mare parte, o testă spre scopuri pie. (Cf. Acte și fragmente de Cipariu; Acte sinodale de I. M. Moldovan; Foaia bis. și școl. din 1889 din Blaj; Protocolul inedit al capitolului din Blaj.)

[Dr. Aug. Bunea.]

2) *Maior Petru*, scriitor român, n. în Căpușul de Câmpie, în Trans., cott. Turda, pe la 1760 sau 1761 M. a fost fiul lui George Maior, nobil de Dicső-Szent-Márton, protopop al ținutului Căpușul de Câmpie. M. a studiat în Oșorheiu, Cluj și Blaj, apoi episc. Grigorie Maior și trinitate 1774 împreună cu G. Șincai la Roma, ca în institutul de »Propaganda Fide« să învețe teologia și filosofia. La 1779 amîndoi se reîntorc din Roma și M. merge la Blaj, se face călugăr, primind numele Paul, și în 1784 devine paroh în Reghinul săsesc, protopopul Giurgîului, ajunge archidiacon al episcopiei Făgărașului și moare canonic. Ca paroh al Reghinului a fost numit revisor și censor pentru cărțile greco-catolice pe lângă tipografia din Buda sau a universității unguresci. Decretul e din 2 Sept. 1808 și M. în 7 Martie 1809 se află deja în Buda, unde traiesce 12 ani plini de activitate literară. Operele lui tiparite sînt: 1) Didachii sau predice pentru crescerea pruncilor. 2) Propovedanii sau predice la morți. 3) Predice de Dumineci și serbători. 4) Istoria pentru începutul Românilor în Dacia. 5) Animadversiones in recensionem de origine Valachorum. 6) Reflexiones in responsum domini recensentis Viennensis ad Animadversiones. 7) Contemplatio recensionis in Valachicam antecriticam. 8) Întemplările lui Telemach. 9) Ortografia romana sive latino-valachica una cum clavi. 10) Istoria bisericeii Românilor atât acestor dincoace, precum și acelor dincolo de Dunare. 11) A conlucrat la Lexiconul româno-latino-ungaro-nemțesc. Străinii făcîndu-i critică mălițioasă la Istoria pentru începutul Românilor, M. cu disertațiunile înșirate sub 5, 6, 7, și-a făcut apărările, pe cari în prima dată le-a scris românește și apoi le-a tradus pe latină, dar cele românești nu s'au aflat între manuscrisele lui. Iordachi Malinescu a îngrijit de a doua edițiune a Istoriei pentru începutul Românilor și a adăugat acele 3 disertațiuni și dialogul despre începutul limbii române. Manuscrisele lui sînt: 1) Istoria bisericeii Românilor, la moartea lui a fost sub tipar, și o parte a renas netipărită, ce a ajuns în posesiunea lui Timoteiu Cipariu. 2) Protopadichia, care la 1865 s'a tipărit în foaia bisericească »Sionul românesc« în Viena. 3) Orthographia daco-romana sive latino-valachica, cu un dialog despre începutul limbii române, s'a tipărit în fruntea Lexiconului numit; compozițiunea română însă nu s'a aflat. 4) Gramatica, scrisa latinesc, din care se afla numai două fragmente, unul de trei, altul de 9 capete ale gramaticii, mai târziu publicate de Timoteiu Cipariu în Archiv. Nici un literat român nu a contribuit cu operele sale atât de mult la re-

deșteptarea simțului național ca Petru M. (Cf. Viața și operele lui Petru M. de Dr. At. Măiorescu.)

3) *Maior, George, Dr.*, economist rom., n. 1855 în Șercaia din Țeara Oltului, a studiat la fac. de litere din București, iar științele agronomice la Berlin și Halle, unde s'a și promovat. Practica agricolă a făcut-o pe diferite moșii mari în Germania de nord și centrală. Dela 1887 prof. de agricultură întăiu la seminarul Veniamin din Iași, apoi la școala centrală de agricultură dela Ferestreu și la seminarul Nifon mitropolitul din București. Ca lucrări a publicat: Un studiu asupra oaiiei țigăie, în limba germană. România Agricolă, Buc. 1895; apoi marel op Manual de agricultura rațională în 4 vol., primul în limba română: vol. I Agrolgia 1897, vol. II Fito-technia 1898, vol. III Zootechnia 1899 și vol. IV Economia rurală 1900, din cari cel de al doilea a fost preniat de Academia Română.

Maior, v. și Major.

Măiorescu, 1) M., Ioan, profesor și publicist român, n. 1811 în Bucerdea, aproape de Blaj, † 4 Sept. 1864. Și-a făcut studiile în Blaj, Cluj, Pesta și Viena, unde ascultă cursuri de filologie și istorie, și termină teologia în institutul Sf. Barbara. 1836 vine la Cerneți (Mehedinți) și înființează o școala primară; 1837 este numit inspector și profesor la școala centrală (gimnasiul) din Craiova; o scrisoare ce o publică în Foaia literară și o critică contra unuia Papadopol, publicată în Foaia pentru minte, inimă și literatură, la care era colaborator, îi aduc mulți dușmani și-l fac (1843) să-și piardă, pentru scurta vreme, postul. 1848 în calitate de însărcinat plenipotent al guvernului provisor din București pe lângă guvernele din Pesta, Viena și Frankfurt, se opresce mai multa vreme în acest din urmă oraș și lucrează din toate puterile prin memorii prezentate parlamentului federal, prin articole publicate în Augsburger Allgemeine Zeitung, etc., ca să lumineze Europa în ce privește situațiunea politică a Românilor, și pericolul ce-i amenința din partea Rușilor. Vine apoi la Viena și în Transilvania și lucrează, ca Austria sa faca ceva măcar pentru Români din Transilvania, cari i-au fost așa de credincioși în revoluția ungurescă; în acest scop publică în »Die Romänen der Österreichischen Monarchie«, trei rapoarte asupra revoluțiunii Românilor din Transilvania. 1853—56 funcționar superior în ministerul de justiție din Viena, traduce în românește mai multe codice de legi. 1857 călătorește la Români din Istria, călătorie al carei rod este Itinerarul în Istria, cu un vocabular al acelui dialect. Iași, 1874, Buc., 1900; se întoarce apoi definitiv în țeară, 1859 este numit director al Eforiei școalelor, apoi profesor de istorie la facultatea de litere. Cf. importanta corespondența a lui M. din 1848—49 în Convoabiri Literare 1898 și urmatorii; cf. și G. Ionescu-Gion, Portrete istorice, 1894. [—]

2) *Măiorescu, Titu*, (sau Titu-Liviu, cătă vreme a fost în viață tatal său Ioan Măiorescu), n. 15 Febr. 1840 în Craiova. În 1848, din cauza revoluției, (tatal său fiind trimis în prîpă la Frankfurt) parăsi împreună cu mama-sa țeara, prin București la Brașov, unde stătî patru ani la unchiul său, protopopul, mai pe urmă episcop, I. Popasu, și urmă clasele primare și prima clasă gimn. la gim-

nasiul român de curând înființat. În 1852 merge la Viena, unde întră în gimnasiul Academiei teresiane și urmă din clasa II până la depunerea examenului de maturitate (1852—58). În ultimii doi ani fu primul premiat și primit printre interni. În 1858 își continuă studiile la Berlin, fiind înscris totodată și la Paris. Își trecu doctoratul (tesa: *De Herbarti philosophia*. Berlin, 1859) la Giessen, iar licența în drept (tesa: *De jure detium*) la Paris în Nov. 1861. În restimpuri ține (Sept. 1859) o conferință publică la Sf. Sava contra socialismului, iar mai apoi la Berlin, mai multe conferințe în cerc restrîns, și, una publică în favoarea monumentului lui Lessing. În 1861 publică »*Einiges philosophische in gemeinfaßlicher Form*« (VII, 248 p. în 12°. Berlin, 1861), un mic sistem de filosofie, în care iese la iveală caracteristica întregii sale activități: tendința de a aplica înaltele probleme ale filosofiei la viața actualității și de a le da astfel o putere de viață, ce le face interesante pentru toți. Deși această activitate atrage atențiunea cunoscătorilor, cari vor să-l rețină în Germania, se reintoarce totuși în țeară (Dec. 1861), unde în Ian. 1862 face prelegeri libere de estetică la univ. din București. În Iun. 1862 e numit suplent la tribunalul Ilfov, în Oct. procuror la acelaș tribunal, iar în Nov. director al liceului și prof. de istorie la univ. din Iași. În Ian. 1863 trece dela catedra de istorie la cea de filosofie, în Febr. e numit membru al comitetului de inspecțiune școlară din Meldeva, iar în Oct. director al institutului pedagogic dela Trei-Erarchi și rector al univ. din Iași (cel dintâi al acestei universități). În acest timp rămâne ca membru al »Societății filosofice« (secretar C. L. Michelet, iar printre membri Lassalle, Kunc Fischer, Vera, David Strauss, Rosenkranz), la al carui organ »Der Gedanke« colaborează din când în când (s. e. în vol. III, fasc. 1, art. »Über des Herbartians Cornelius theologische Grundgedanken«), fara a se arăta însă discipul fervent al hegeli- nismului, ce era cultivat cu predilecție în acea societate. În țeară pe de altă parte se distinge prin susținerea în învățământului clasic și îndeosebi al limbii latine, și anume în disertațiunea: »Pentru ce limba latină este chiar în privința educațiunii morale studiul fundamental în gimnasiu?« model de disertație și care nici în privința fon- dului nu și-a pierdut încă actualitatea. O publică în »Anuarul gimnasiului și internatului din Iași pe anul școlastic 1862—63«, cea dintâi lucrare de acest fel în țeară la noi și pe care o întreprinde ca director al aceluși liceu. Acelaș spirit de pro- pasire îl face să publice, în calitate de director al institutului dela Trei-Erarchi, »Anuarul insti- tutului Vasile Lupu (școala normală dela Trei-Erarchi) din Iași«, pe anul școlar 1863—64. În el gasim cea dintâi încercare pedagogică ra- țională la noi pentru predarea limbii române: »*Regulele limbii române pentru începători*«, unde aplică procederea de a pleca dela exemple pentru a ajunge la stabilirea regulilor. Dar ac- tivitarea de înaintare ce desfășură, atât pe terenul științific cât și pe cel administrativ, nu putea trece fără opozițiune. Anul 1864 este un an de neliniște și amarăciune. I-se inscenseaza un proces pentru abus de putere. Primesce un vot de blam dela majoritatea consiliului profesoral al univer-

sității și demisionează dela rectorat; apoi e sus- pendedat din funcțiune în timpul judecății pro- cesului. Este însă achitat și reintegrat în 17 Maiu 1865. Dar nu se descurajaza. Ca sa se poata susține (e înșurat și are doi copii) în timpul procesului, trebuie să facă advocatură, dar în acelaș timp ține conferențe publice și contribuie la formarea acelei atmosfere, în care se pun temelile societății »*Junimea*« (1865), al carei suflet este. Cu cât este mai mare opoziția-ce în- timpină și după stingerea procesului din partea celor cari iubiau forma gcală și desprețuiau ade- vărul, cu atât se întarește la lupta mai mult. Trei chestiuni puteau deștepta interesul și cereau o orientare de direcțiune: limba, literatura și politica. Prin »*Despre scrierea limbii române*«, Iași (1866) atacă etimologismul greciu al lui Ci- pariu, relevază insuficiența științifică a celor ce-l susțin, și îndrumază evoluțiunea spre or- tografia Academiei și spre fonetismul de astăzi. Prin »*Poesia română*«, Iași, 1867, publicată, ca și studiile ce va mai scrie, mai întâi în »*Con- vorbiri literare*« (revistă pe care o înființeaza împreună cu Iacob Negruzzi, V. Pogor, P. P. Carp și Th. Rosetti la 1 Martie 1867), isbesce în forma gcală a literajilor, cari își închipuiau că e destul cineva să fie Român, pentru ca să fie în acelaș timp și poet. Și în fine prin »*Contra școalei Bărnuțiu*«, Iași, 1868, nimicesce temelia teoretică a ultra-naționalștilor, arata absurditatea lui Bărnuțiu, care combattea domnul strain și susținea republica, deopotriva împărțire a pa- mânturilor între cetățeni și desființarea reli- giunii creștine. În toate aceste critici este că- lauzit de o idee: respectul adevărului ori de unde ar veni el, atât în viața teoretică cât și în cea practica socială, ideie, care constituie direcțiua nouă și e susținută, încălțita, desvoltata din nenumarate puncte de vedere de membrii »Junimeii«.

La atacuri teoretice i-se raspunde cu isbiri practice. I-se contestă calitatea de cetățean ro- mână, dar i-se recunscose în 27 Oct. 1867. E dat în judecată pentrucă n'ar fi fost de bună cre- dință în motivarea absențelor, e condamnat de juriul universitar, dar sentința nu se aproba (15 Maiu 1870). În fine e atacat în publicații mari și mici, aducându-i-se cu decesebire învinuirea abselut nefundată de cosmopolitism, dar toate aceste atacuri nu fac decât sa deștepte spiritele cinstite spre »direcțiua nouă«. La atacuri personale, cu critica de principii. Cu decesebire duce cu vi- goare lupta literară prin »*Convorbiri literare*«, în contra stricărei limbii: »*Limba în jurnalele din Austria*« (1868), și în contra falselor forme de cultura fara formă: »*In contra direcției de aji în cultura română*« (1868), și »*Observări po- lemice*« (1869).

În primăvara 1871 este ales deputat și susține guvernul Lascar Catargiu pentru întemeierea monarhiei și ordinei în stat. În această calitate susține desvoltarea învățământului primar și al școlaelor normale, isgenirea politiceii din școlae, libertatea presei. Dar distingându-se îndata în crateria parlamentară, nu lasa în paraside lupta literară, care se înteeșce și se întareșce prin faptul că încep sa apară scriitori de valcare sub auspiciile nucei direcțiuni. În 1872 poate

să scrie despre »*Direcția nouă în poezia și prosa română*«, unde releva pe lângă Alexandri, cu deosebire pe Eminescu. O revistă se întemeiază în București pentru a combate noul curent, care se accentua. »*Revista contemporană*«. În contra ei scrie »*Beția de cuvinte*« și »*Responsurile Revistei contemporane*« (1873), modele de critică, ironie și spirit. De aci încolo succesul mișcării, pe care o provocase, este asigurat. Talente tinere se ivesc și o susțin. Pe lângă Eminescu se afirma Iacob Negruzzi, Gane, Slavici, Creanga, Carageale, etc. Acum poate sa dea mai multa atențiune politicei. În Nov. 1871, ministrul Tell nu voi să-i pună un locțitor la catedra dela Iași în timpul exercițiului mandatului de deputat, îl consideră demisionat din profesură și-l înlocui. Aceasta nu-l împiedecă de a susține mai departe guvernul, punând mai pe sus de tot interesul general. În 7 Apr. 1874 fû numit ministru al instrucțiunii și al cultelor. În aceasta calitate dispune publicarea Colecțiunii de documente Hurmuzaki și o subvenționă, mărirea școlaelor din Brașov și dispune restaurarea Curții de Argeș. Încercă și o reforma a învățământului public. Prin ea caută să dea o direcție practică învățământului secundar, vrea sa introducă inamovibilitatea profesorilor și să recunoască libertatea învățământului privat. Această reformă nu cade din pricina demisionării sale, în urma unui vot de blam (28 Ian. 1876), ci din pricina demisionării întregului ministeriu conservator (3 Apr. 1876).

În acest timp editează într un volum criticele literare, sub titlul general »*Critice*« (Buc. 1874); apoi »*Itinerariul în Istria și Vocabularul Istriano-român de Ioan Măiorescu*« (Iași 1874) și în fine »*Logica*« (București 1876), o prescurtare după prelecțiile dela universitate, fără rival în literatura noastră didactică prin precisiunea cugetării.

În 1876 e trimis ca agent diplomatic la Berlin ca să negocieze convenția cu Germania, dar dupa încheierea ei prealabilă, și fața cu schimbarea situației politice din țeara, demisionează (2 Iulie 1876). La 10 Iulie același an este dat în judecata de camera liberală, odată cu fostul minister conservator. La 24 Ian. 1878, deși acusat, se alege deputat de Iași, și aceasta alegeare grabesce retragerea întregii acușării, care paralizează timp de doi ani puterile partidului conservator. Dela aceasta data face parte fără întrerupere din camera liberală, mai întâiu ca reprezentant al opoziției conservatoare, iar mai apoi (dela 3 Dec. 1881, data contra-proiectului de respuns la mesagiul, cu programul junimiștilor) ca reprezentant al partidului, care mai apoi ia numele de »*constituțional*«. În prima perioadă joacă un mare rol în chestiunea revenirii art. 7 din constituțiune (privitor la încetașterea Orvelor și impus de tractatul din Berlin), și isbutesce să se admită încetașterea acestora cu mai multe restricții decât ar fi voit guvernul. În a doua perioada susține, pe de o parte, în politica externă, apropierea României de tripla alianță, mai întâiu în mod individual print'r un articol din »*Deutsche Revue*« (1 Ian. 1881), și mai apoi în unire cu P. Carp și ceilalți junimiști, prin acțiunea politică din corpurile legiuitoare. Acest punct de vedere e primit și de guvernul liberal, iar această orientare a politicei externe a țerii a ramas aceeași până aci

(1900). Pe de altă parte, în politica internă, susține cu tărie *era nouă*: organizarea înlăuntru a țerii; după un program precis, din care o parte s'a realizat de guvernul junimiste-conservatoare din 1888—95, iar alta parte rămâne încă o aspirație a viitorului. Acest program conținea între altele: tocmelele agricole, monopolul beuturilor spirtoase, înproprietărirea țăranilor, organizarea meserilor, legi pentru admisibilitatea în magistratură și administrație, inamovibilitatea magistraților, îndreptarea învățământului spre o direcție practică. Principiile de purtare în susținerea acestor jdei sânt: respectarea ordinei de stat, dinasticismul, consecuența în idei și principii, și adevărul în manifestațiile politice. Astfel și pe terenul politic se face compionul acelorași idei ca și pe terenul literar, negreșit cu restricțiile ce compoartă deosebirea de esență a acestor două terenuri. (Cf. »*Critice*«, vol. II, pag. 354 și seq.) Aceasta activitate politica îl aduce de două ori la minister sub regimul conservator. Mai întâiu dela 23 Martie 1888 până 30 Martie 1889 și în a doua oara dela 17 Nov. 1890 până 21 Febr. 1891. În aceasta din urmă dată încearcă o reformă a legii instrucțiunii publice, în care se vede o deosebită solicițudine pentru desvoltarea pe o basă noua a învățământului primar și secundar, dar cade asupra legii din pricina frământărilor din partidul conservator. Tocmai din cauza aceasta, și ca un rar exemplu de abnegație, lasă locul altora, rămânând de aci încolo să se ocupe cu desvoltarea învățământului superior, în fruntea caruia e pus ca rector al universității din București (28 Oct. 1892), reales dar apoi demisionat în Nov. 1897 din pricina violării localului universității de oatră oamenii poliției guvernului din acel timp. Activitatea politică din acest timp e susținuta prin deosebite publicații. Amintitul articol din »*Deutsche Revue*« apoi »*Precedente constituționale*« (București 1886), »*Reforma instrucțiunii publice*« (1891), și în fine monumentală publicație »*Discursuri parlamentare*«, în care editează discursurile ținute între anii 1871—88 (3 vol. 1897—99). Ele sânt însoțite de o schiță istorica a evenimentelor politice din această vreme, care împreună cu publicația »*Aus dem Leben Königs Karls*«, constituie cele două isoave de capetenia pentru istoria politică a acestei epoce.

Dar bogăția activității politice nu-l împiedecă do a continua activitatea literară dublată dela 10 Oct. 1884 (când ministrul G. Chișu declarând nelegală înlocuirea din 25 Nov. 1872 îl numesce profesor de Logica și de Istoria Filosofiei contemporane la univ. din București) cu o activitate filosofică. Nu e vorbă, această activitate filosofica contiuaase, deși nu mai era profesor, sa o exercite și mai înainte prin prelegeri libere la univ. din București (1874—75), prin traducerea și publicarea în »*Convorbiri literare*« a multor parți mai accesibile din filosofia lui Schopenhauer. (Despre istorie, despre poesie, »*Aforismele*« editate în volum Bucur. 1891), și apoi prin indemnul ce-l dete lui I. A. Cantacuzin (Zizine) de a face cea dintăiu traducere franceză a operei capitale a lui Schopenhauer: »*Lumea ca voință și reprezentare*«, editată de Socecu. Această activitate începe acum să devină pentru personalitatea sa mai caracteristică decât

activitatea critică literară, de pe urma căreia avea acum să culegă numai roade. În adevăr în urma criticelor sale se ivesc talente, cari dau viață idealului artistic pe care-l puseseră în »Critice«. Rând pe rând apar, și colaborează la »Convorbiri«, Eminescu, Slavici, mai întâiu, Creangă și Carageale mai apoi, nu mai vorbim de Alexandri, care deși în politică îi era opus, continua cu sirguintă să dea viață noului curent literar întrupat în »Direcția nouă«. Ceva mai mult. Ideile sale privitoare la limba și ortografie se impun Academiei române, care atâta timp îl dușmănise, și în 1880 este însărcinat cu un »Raport asupra noului proiect de ortografie« care și servi de temelie sistemului de ortografie adoptat de Academia română și care e în vigoare până azi. Într'un articol »In contra neologismelor« (1881), precisează sub formă sistematică idei, pe cari altădată le formulase în mod critic »agresiv și oare cum fragmentar«, dar cari acum intră în simțul tuturor. Literatura cea bună se întemeiează în spiritul public și odată cu ea și simțul formelor lingvistice. Critica, ce încercase cu atâta succes, își jucase rolul. Din toată această activitate, care-și ajunsese scopul, putea scoate un învățământ filosofic și aceasta o face în minunatul opuscul »Progresul adevărului« (1883). Cu aceasta, critica este oarecum scoasă dela ordinea zilei, și rarele articole de mai târziu: »Comediile lui Carageale« (1885), »Poeți și Critici« (1886), »In latură« (1886), »Eminescu și poesiile lui« (1889), »Contrađiceri« (1892), republicate toate împreună cu celelalte opere literare în 3 vol. de »Critice« (București 1892—93), precum și »Ioan Popovici Bănățeanul« (1895) și »In memoria unui poet bănățean« (Victor Vlad Delamarina) (1898), publicate în »Convorbiri literare« nu sânt oarecum decât probe pentru calea cea bună însemnată încă dela 1867, sau rare scuturări pentru cei ce nu înțeleseseră îndestul însemnătatea epocii literare, prin care trecea neamul nostru.

Dar inițiativa activității critice odată scoasă dela ordinea zilei, o înlocuiește cu inițiativă în activitatea filosofică. Pentru a provoca o nouă perioadă de dezvoltare în spiritul public, fără a se pierde nimic din ceea ce se câștigase prin activitatea critică literară, trebuie să intereseze mai de aproape mințile tinerei generații cu gândirea filosofică contemporană. În cicluri de câte 3 ani, în cari trată și continuă de a trata rând pe rând și timp de un an fiecare, filosofia germană, engleză și franceză contemporană, accentuează cu deosebire învățăturile lui Kant, Stuart Mill, Herbert Spencer și Auguste Comte, și fără a modifica învățăturile acestor măiestri, găsește mijlocul de a întemeia pe ele concluzii conforme cu toată activitatea întemeiată pe idea adevărului și pe care o desfășurase și înainte simultan pe terenul literaturii și politice. Astfel izbutesce a produce în sinul universității din București o mică mișcare filosofică, mișcare al cărei efect s'a putut remarca în lupta dusă prin »Convorbiri literare« (1892—98) în contra acestora, cari voiau să pună arta în serviciul politice, și a cărei dezvoltare n'o putem încă prevedea. Pentru a o susține, mijloci în 1895 trecerea »Convorbirilor literare« în mâna unui comitet de redacție compus din tineri din noua

generație, iar pentru a o întări căută să îmbine această mișcare, cu mișcarea pe terenul istoriografiei naționale, care s'a înființat prin influența aceluiași »noui direcții« ce întemeiează prin criticile sale (Nov. 1899). În 15 Febr. 1900, împlinind 60 de ani, toți admiratorii activității sale au căutat să-i arete sentimentele lor colaborând la un mare uvragiu »Lui Titu Maiorescu, Omagiu, XV Februarie MCM«, primul uvragiu de acest fel în activitatea noastră publica. [Dragomirescu.]

Maisonnabe, C., profesor frc. la academia Mihaileana din Iași, care încercase, în interesul său, încă din 1839. să facă, ceea ce în 1847 a realizat Malgouvernê, ca să se schimbe pe limba frc. cursurile superioare dela academie. S'a opus însă mitropolitului Veniamin, și limba națională și-a păstrat dreptul, ca în ea să se faca ori și ce curs.

Maissur, (Mysore), stat vasal în sudul Indiei anterioare. 72,350 km²., cu 4.943,604 loc. (1891). 1799 cucerit de Englezi. Capitala Bangalor. Orașul M. are 74,048 loc.

Maiu, (lat. *Maius*), în calendarul antic roman a fost a treia, iar azi e a cincina luna din an, numita după țina Maia (v. ac.). În popor luna M. se numește »Florar«.

Maiu, Legile din, sub această numire se înțeleg legile votate în dieta prusică (1873), cari au provocat »Kulturkampf«-ul în Germania, lupta între clerul rom.-catolic pentru apărarea drepturilor bisericii, și între Bismarck (sistarea iugerinței bisericii asupra instrucțiunii publice, cassarea secției catolice în ministeriul de culte, expulsarea calugarilor iesuiți, etc.). Clerul desvoaltă opoziție înverșunată, Bismarck răspunde cu represalii (sistază salariile episcopilor, întemnițează episcopi, s. e. arhiepiscopii Ledochowsky, Martin, Melchers); papa Pin IX publică enciclica »Syllabus Errorum«. Lupta se dă cu înverșunare până în 1879, când încep între Leo XIII și Bismarck tratative, cari în 1887 duc la retractarea legilor.

Maiu, ficat, unul din cele mai mari viscere din cavitatea abdominală, situat în deșertul (slabia, hipocondrul) drept, cam 1500—2000 grame de greu, cu o parte superioară convexa, iar cea inferioară brazdată în trei direcțiuni în forma lui H. În una din aceste brazde se află beșica fierii (vesicula biliaris). Printre boalele ficatului numărăm: ipertrofia, degeuerescența, cirhosa, atrofia, icter, cancer, kyst, etc. v. Hepatitis. Cauzele inflamațiunii ficatului pot fi alte boale din organism, apoi alcoolismul, viața sedentară, strângerea prea tare în corset, etc. Tratament: ape minerale, schimbarea dietei, a vieții sedentare, etc.

[Dr. C.]

Maiuma, în mitol. romană o țină a primăverii, și a stat aproape de Venus. Se crede, că cultul ei s'a adus din Siria, mai ales din Antiochia. Serbătoarea ținei se ținea în luna lui Maiu.

Maius, la Tusculani un predicat al lui Iupiter, numit și Deus Maius; se închipuia ca un june, apoi ca țeu de soare, pentruca statua lui adlata în Picenum, i-a arêtat capul încungiurat cu raze de soare.

[Atm.]

Maja, pond comercial = 50 kgr. *M. metrică* = 100 kgr.

Mâjă, (Maia), în mitol. indică a reprezentat principiul feminin al țeității creatoare. Ea se

închipuia ca o femeie frumoasă cu vël, care în creșturile sale arată icoanele tuturor ființelor create.

Majanthemum Wigg., (botan.) gen de plante din fam. Liliaceelor, trib. Polygonateae, cu flori 2-mere în racem terminal. Cuprinde o singură specie boreal-temperata: *M. bifolium* DC. »umbraivoara», o plantă ce crește la noi prin pădurile montane. [A. Fr.]

Maja squinado, crustaceu, v. Granchion.

Majlâth, v. Mailat.

Majolica, faianța sau argila poroasă, care grație unei glasuri poate lua aspectul și culoarea porțelanului fin.

Major, (lat.) mai mare, mai bătrân.

Terminus major, termiu logic, care în structura unui silogism denotă pe aceea dintre noțiuni, care are sa formeze predicatul concluziunii. În urmare și premisa, care îl conține, se numește premisa majoră. Terminul major se înseamnă cu P. (Cf. Logica de G. Pletoșu, p. 41).

Major, prin opoziție cu *Minor*, epitete date în musică intervalelor (v. ac.) scărei naturale, unele fiind cu jumătate de ton mai mari decât altele, mai mici. Prin extensiune aceste epitete sunt întrebuințate și pentru a califica intervale ce au diferențe mult mai mici ca semitonul; astfel tonul, semitonul și chiar coma poate fi major sau minor. [T. C.]

Major, (din punct de vedere juridic), se numește persoana, care a împlinit etatea de *majoritate* (în Rom. 21, în Ung. 24 ani). Din momentul atingerii acestei vârste fiecare individ, în ceea ce privește actele sale civile, are o capacitate juridică întreagă. Prin starea de căsătorie, acte politice, etc. se aduc însă oarecari restricțiuni acestei majorități. Așa femeia maritându-se încetează de a mai avea o capacitate întreagă, deși este majoră, etc. (v. și art. Etate și Vîrsta.)

Major, (franc.) *Maior*, un oficier superior; de regula comandant al unui batalion de infanterie (sau diviziuni de cavalerie). În Franția oficier însărcinat cu afacerile administrative ale unui batalion.

Majorat, o proprietate imobiliară ale cărei venituri sînt afectate la susținerea unui titlu nobiliar transmisibil în descendența barbațoasă a titularului, în ordine de primogenitură. [L.]

Majorca, (*Mallorca*), insula span. în Mediterana, cea mai mare din grupa Balearelor, 3505 km², cu 249,008 loc. (1887); produce cereale, oleu, vin, fructe sudice; clima domoala; comerțiu însemnat. Capitala Palma.

Major Domus, (lat.) prefect al palatului, frc. mare du palais; în imperiul Francilor pe timpul domniei regilor din dinastia Merovingienilor titlul primului funcționar al statului. M. avea influență hotărîtoare asupra donațiunilor regale, substituia pe regele și sub regi slabi sau minori usurpa adese întreagă puterea. Cele mai de frunte familii rivalisau între sine pentru obținerea acestei funcțiuni. Mai cunoscuți M. D. sînt: Pépin d'Heristal, Carol Martel și Pépin le Bref. Acesta din urmă detrona pe regele Childéric (Silderic) III și luă titlul de rege, întemeiînd dinastia Carolvingienilor; el a fost cel din urna M. D.

Majorianus, unul dintre cei mai demni suverani ai imperiului latin de apus, domnesce dela

457—461. Se urcă pe tron cu ajutorul suevului Ricimer, și în mijlocul corupțiunii generale se arăta ca un suveran virtuos, dorind să nimească puterea Vandalilor, dar în momentul când voia să trinită o flotă puternică în Africa, este tradat de generalii săi, desperat căuta să usite de mijloace aspre contra trădătorilor, când pierde asanint de Ricimer în 461. [Caion.]

Majorisare, (lat.) întrecere cu numărul; a majorisa cu votul, a fi mai multe voturi pe o parte.

Majoritate, 1) vârsta la care fiecare este capabil a face toate actele privitoare la viața civilă (v. Major); 2) partea mai mare. *M. absolută*, număr compus din mijlocia voturilor plus cel puțin unul. *M. relative*, număr mai mare de voturi în comparație cu câte un alt număr mai mic de voturi.

Majuscule, numirea latină a literelor mari (inițiale), în contrast cu literele mici (Minuscule).

Makart, *Hans*, pictor, n. 28 Mai 1840 în Salzburg; elev al lui Piloty în München, dela 1869 se mută la Viena, unde † 3 Oct. 1884. Colorist genial; dintre lucrările lui se amintesc: Cele șapte păcate de moarte, Catarina Cornaro, Cleopatra, Calătoria pe Nil, Mersul triumfal al lui Bacchus, Intrarea lui Carol V în Anvers, Cele cinci simțuri, Vênătorea Dianei, Vara, Primăvara, etc. Numeroase portrete. M. a avut mare influență asupra coloritului, decorațiunii și modei moderne (roșu M., pălărie M., buchet M., etc.).

Makassar, (*Mangkasar*), oraș olandez pe insula Celebes, 18,787 loc. (1892); port liber, comerțiu însemnat; până la 1668 a fost capitala imperiului *M. Strimtoarea M.* desparteșce insula Borneo de Celebes.

Maki, (zool.) v. Machi.

Makó, (*Macdu*), oraș cu magistrat și capitala comitatului Cenad (Ung.), 32,663 loc. (1891) Maghiari, Germani, Români, Slovaci, cari se ocupa cu agricultura și grădinaritul; industrie de cărămiși și țigle, 4 mori cu vapor. În M. se afla oficiile comitatense, direcțiune financiară; gimnasiu de stat, școală infer. de comerțiu și industrie; filiala băncii austro-ungare. Stațiune de cale ferată, postă și telegraf. 1821 exundând Murășul, orașul a suferit mult.

Makolo, stațiune misionară anglicană în Africa estica, spre sud dela lacul Victoria Nyansa, unde misionarii desvoaltă salutară activitate, laînd creștinismul și prin el civilizațiunea.

Makro —, v. *Macro* —.

Mal, marginea riului sau a lacului. Când un mal este rîpos și are apa adîncă lînga el, atunci poate servi de cheu natural pentru acostarea vaselor de rîu; în general porturile mici nu au altfel de cheu decît malul rîului. [Constant B.]

Mal de Naples, (franc.) boala neapolitana; atăta cat Syphilis (v. ac.).

Malabar, ținut litoral în India anterioară, cuprîndînd partea sudică din ținutul vestic al peninsulei; 35,886 km².

Malacassi, (grec.) arăm. *Malacaș*, comună aramăneasca cu cam 1000 loc. (pe vremea lui Ponqueville avea 500 fam.), situată în valea rîului Salamvrias în Tesalia în Grecia, aproape de granița turcească.

Malacca, 1) peninsula în India post. Partea cea mai îngusta este Istmul dela Cralh. Are un

areal de 212,000 km², 1.000,000 loc. În interiorul peninsulei dealungul se întind munți, precum: Bidor, Luang, în centrul caror se ridică piscul: Gunong Riam, 2450 m. înalt. Rîuri mai însemnate: Perac și Bernam. Clima este fierbinte, dar umedă. Pe peninsula se află: elefantul, tigru, cerbul, porci selbatici; sînt mai departe mulți șerpi, crocodili, broaște țestoase ș. a. Pămîntul este destul de roditor. Se produce: trestie de zahăr, tutun, piper, cafea, cacao, ș. a. Locuitorii sînt: *Malaierei*; pe țermi locuiesc Chinezii, Arabii, Europeni, ș. a. Partea nordică a peninsulei se ține de regatul Siam. Colouia Englezilor este: Straits Settlements.

2) *M.*, colonie engleză, ce se ține de Straits Settlements, pe țermul vestic al peninsulei *M.*, între rîurile Lingei și Kesang, cu areal de 1657 km², 92,000 loc. Capitala este *M.*

3) *M.*, capitala coloniei engleze cu același nume, are 20,000 loc., între cari sînt mulți Portughezi. În 1511 au ocupat-o Portughezi; în 1641 Olandezii; în 1824 definitiv Englezii.

4) *M.*, strîmtoare, între peninsula *M.* și Sumatra, se întinde dela nord-vest spre sud-est în lungime de 778 km. Navigațiunea din cauza vînturilor mari, este cam anevoioasă. [*M.* Bodiu.]

Malachia (*Malachia*), cel din urma proroc al Legii vechi, pe timpul lui Neemia. Scrierea lui conține reprobari și înfruntări, căci Iudeii nu țineau în curățenie cultul mosaic. Cf. Reinke, (1856) și Köhler (1865).

Malachit, mineral, carbonat de cupru (Cu CO₃ + Cu [OH]₂); de culoare verde ca iarba sau smaragdul. *M.* se întrebuințează pentru obiecte de artă și în pictură ca culoare. Se găsește în Siberia, Peru și Chile.

Malachium Fries., (botan.) secțiune din genul *Stellaria* L. (v. ac.).

Malacia, (med.) o reducere a consistenței unui organ sau mai bine țis a unei părți a unui organ. Mai obicinite sînt: *M.* creierului (*Encephalomalacia*), a mîduvei spinale (*Myelomalacia*) și a oaselor (*Osteomalacia*). *M.* stomacului (*Gastromalacia*) e fenomen de cadavru.

Malacobdella, gen de viermi din clasa anelidelor, ordinul hirudineilor (v. Apode). Trăiesce parasit pe mautaua diferitelor lamelibranchiate. *M. grossa* Blaino pe *Cytherea* și *M. Valencienni* Blaino pe *Mya*.

Malacolith, mineral; varietate a Augitului (v. ac.), de culoare verde, mai rar de culoare alba, brună, galbină sau roșie.

Malacologia, știința care se ocupă cu studiul moluscelor. (Cf. Ion P. Lioherdopol, »Fauna malacologică a României«).

Malacolit, mineral amorf, de culoare neagră brună sau neagră albastră. *M.* este un amestec de oxizi hidratați de cupru, mangan și fier. Se găsește la Oravița (Banat).

Malacostraca se numesc următoarele crustacee, al caror corp este format din 20 de inele: Podoptalmee, Cumaceele, Isopodele și Amphipodele, spre deosebire de: Branchiopode, Ostracode, Copepode și Ciripede, al căror corp este format din un număr variabil de inele, și cari cu un singur cuvînt se numesc *Entomostrace*.

Malacoza, sinonim *Conchylia*, *Conchozoa*, *Testacea* și *Mollusca* (v. ac.).

Maladetta, munte în Pireneii centrali, la frontiera dintre Spania și Franca, piscul cel mai înalt în *M.* e Pic d'Anethou sau Nethou, 3404 m.

Maladia, boală, morb, beteșug, afecțiune, stare patologică în organism.

Mălăesci, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, situată la 20 km. spre nord de Ploiesci și are 6 șese cătune: *M. de sus*, *M. de jos*, *Copofenesi*, *Dumbrăvesci* și *Flopeni*, cu 3000 loc., cari cultivă cereale, via, livezile de pruni și fânatele. În com. sînt și puțuri de păcură și o fabrică de petrolu; șapte biserici și trei școale.

2) *Mălăesci*, cătun ce se ține de com. Rîfov, j. Prahova. Are 300 loc. agricultori și o biserică. E locul natal al viteazului soldat Grigore Ion din batal. II de vînători, care în reșoiul din 1877—78 s'a distins la atacul Griviței prin luarea unui steag dela Turci.

3) *Mălăesci*, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe ambele maluri ale rîului Amaradia și formată din 4 căt., cu 2211 loc. (Dict. geogr. 1896); com. are 2 biserici și 2 școale.

Malaezii, popor, care după scrutările mai noue etnografice se ține de familia mongola, care astăzi locuesc nu numai pe peninsula Malacca (v. ac.), insula Sumatra și Java, ci împrăștiati în partea sud-estică a Asiei, se află pe insulele din Oceanul Pacific, dela insulele Comore, până la Rapanui, Vaihu, împreună cu Polinezii, cari asemenea se țin de neamul *M.-lor*. Din punct de vedere limbistic și cultural istoric se împart în 2 grupe: grupul de vest, de care se țin *M.* și grupul de est, de care se țin *Polinezii*. *M.* se pot cunoaște de pe statura lor mică, pîrul lung, barba rară, culoarea feței galbenă-închisă, mulți se cunosc de pe pielea lor întunecată, negrie, oasele feței ieșite în afară, poziția strîmbă a ochilor; fisionomie, ce în multe seamănă cu trasurile Mongolilor. Polinezii sînt de o statură mai mare și brachycephali; *M.* însă sînt mesocephali. Limba *M.-lor* o vorbesc aproape 4.000,000 suflete, în scriere folosesc literele arabice. *Administrațiunea*. În fruntea statului stă monarhul, radșă, naharadșă = rege, cu titlul: dșang di Pertuan. Pe lângă rege mai sînt și alți amploiați, cari poartă titlul: Oran Kaja și cari guvernează provinciile. Pretendentul de tron poartă numele: Radșă Muda (rege tinăr). Dialectul cel mai curat malaic era în imperiul de odinioară a *M.-lor*: Menankaban, pe insula Sumatra, care în 1680 s'a desființat. *M.* au ajuns sub domnia Olandezilor, cari i-au despoiat de independența statului, lăsînd-le libere numai datinele, religiunea și legislațiunea. Limba și literatura: limba *M.-lor* s'a dezvoltat și perfecționat pe peninsula Malacca și o parte a insulei Sumatra, unde a fost vorbită ca limbă domitoare a statului și unde și astăzi o vorbesc poporul.

În urma emigrațiunii *M.-lor* prin secl. XIII limba lor s'a răspîdit și pe insulele Indiei și Asiei de est, unde în industrie și comerț și astăzi o întrebuințează. Limba malaeză sau malaică a împrumutat foarte multe expresiuni din limba sanscrită; este amestecată încă cu multe vorbe portugheze și arabice. Literatura este destul de avută și dezvoltată. Dintre gramaticile edate amintim: Pijnappel, (Haga 1836); Klinkert, (Lejda 1882); de Hollander, (Breda 1874); de Wal, (Batavia 1872); din nou lucrata și editata tot aci de: van

der Tunk 1877—84, ș. a. Din literatură este renumită poesia: Bidasari, cea mai renumită și mai plăcută, editată de: Favre, Viena 1875 și Klinkert, Lejda 1886. Multe poezii sunt lucrate din limba din Java (limbă cultă și soră cu limba malaică) în limba malaică, dintre cari mai însemnate amintim: Pandara, Rama, ș. a. Dintre poeziile de caracter național amintim: Ken-Tambuhan, editată: Klinkert, Lejda 1886. În dialectul din Menankaban este însemnată povestea: Balkis, ed. Gerth van Wijk, Batavia 1881. Cel mai răspândit mit indian este: Kalila ve Dimna, (ed. Gonggrip, Lejda 1876), ș. a. [M. Bodiu.]

Mala fides, (*lat.*) rea credință, (v. și Bona fides). **Malaga**, prov. span. în Andalusia, 7349 km², cu 519,377 loc. (1887), ținut muntos cu văi foarte roditoare. *Capitala M.*, situată lângă Mediterana, are 134,016 loc. (1887); zidiri maurice (citadelă cu fortul Gibralfaro). Însemnată producție de vin, oleu, migdale; topitorii de fier, mașine, industrie de bumbac. Comerț însemnat; port. Se exportează vin (1896: 96.396 hl.), struguri și stafide (7-7 milioane kg.), sinochine, lămâi, migdale, unt de lemn, plumb, etc.

Vinul de Malaga e de diferite specii după culoare și aromă, câștigate prin diferitele procedee de preparare. La M. brut se adaugă auunita cantitate de *vino maestro* sau *vino tierno* amestecat cu puțină apă și 17% alcool. La M. de culoare închisă se mai adaugă *arope* sau *color*, (must fiert până scade la $\frac{1}{3}$). Originar M. e de culoare galbenă-închisă și cu timpul ia culoare brună.

Malagbel, un Țeu al Romanilor din Dacia. Originea lui e din Palmyra. Amintirea lui se află într-o inscripție (Torma Károly nr. 44). După o inscripție a lui P. Aelius Theimes, M. e regele Țeilor. (v. Malk-bal.) [Atm.]

Malaguena, dans spaniol, v. Fandangó.

Mălaiu se numește în Moldova meul (*Millium sativum*), care era hrana națională a Dacilor și a tuturor locuitorilor Țerilor române până la finea secl. XVII, când a fost înlocuit cu porumb, introdus în Muntenia sub domnul Șerban Cantacuzino, în Moldova la începutul secl. XVIII în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. Pe la finea secl. XVIII găsim deja cultura porumbului introdusă în Transilvania și în Bucovina. Astăzi se dă numele de M. făinei de porumb (de păpușoi, Zea Mais), precum se numește în Muntenia și în Ardeal. M. produs prin macinarea de porumb sănătos, bine copt și nesticat, este un aliment hrănitor; cu cât e măcinat mai fin, cu atât el este mai bine digerat și asimilat, dar morile sătesci produc obicuinuit făina mai grosioară. Dacă deja boabele întregi de porumb se strică lesne, într-o fermentație când nu sunt conservate într'un loc uscat, aerisat, apărat în contra ploilor, M. se descompune și mai lesne, atrage apa din atmosferă, mai ales când este păstrat într'un loc umed. În porumbul și în M. mucești, încins, se formează o materie otrăvitoare, care produce Pelagra (v. ac.). De aceea nu trebuie să se facă provizii mari de M., să se macine numai cantitatea de porumb necesară pentru puține săptămâni și să se conserve M. într'un loc uscat. Din M. se găsesc diferite mâncări: *mămăligă* (v. ac.), *terciu*, *mălaiu*, *păsat*, *cocoloș* și *pâne*. *Terciu* este mămăliga semi-

lichidă, gătită prin fierbere de mai puțin M. decât la mămăligă în aceeași cantitate de apă; terciul se mănăucă cu brânză, cu zamă de prune și cu alte bucate. *Păsatul* este un terciu gătit din făină mai grosioară, fiartă adeseori cu lapte sau cu unt ori cu untură de porc. *Mălaiu* se numește o turtă de făină de porumb coaptă în țeșt, simplă sau amestecată cu brânză ori cu unt. *Cocoloșul* se compune (după N. Manolescu) din brânză îmbrăcată în mămăligă și coaptă pe carbuni. În Ardeal se face pâine din făină de grâu amestecată cu jumătate făină de porumb; pâinea de porumb se conservă anevoie, muceșese lesne. (v. art. Grâne, Porumb, Pelagra). Lit. G. Crăiniceanu, *Higiena Țeranului român*. Bucur., 1895; N. Manolescu, *Higiena Țeranului român*. Bucuresci, 1895; I. Neagoe, *Pelagra*. Bucur., 1899. [I. F.]

Mălaiu, *Mălaiu mărunt*, numele românesc al plantei cultivate Panicum miliaceum L. (v. ac.).

Mălaiu Vodă, poreclă dată de Sași lui Mihaiu Viteazul.

Malako —, v. *Malaco* —.

Malakow, (turn), fort din Crimeea, ce apără Sevastopolul, luat cu asalt de Francezi (8 Septembrie 1855).

Malamocco, insulă îngustă între lagunele Veneției și Adriatica; 2 forturi; bai de mare.

Malandrini, (*ital.*) criminalii, pe cari societatea Mafia (v. ac.) îi încredințează cu executarea actelor de resbunare. *Malandrins* (franc.) se numiau în Franția pe timpul regilor Ioan cel Bun și Carol V, soldații vagabunzi, cari au devastat țeara.

Malatinețul, comuna rur., parohie și moșie boierească în căp. și j. Coțman în Bucovina, are 1662 loc. (1583 ort.-or., 27 rom.-cat., 5 protest., 47 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mălar, lac în sud-estul Svediei, 1687 km²; în el se află 1260 insule; se scurge în Marea Baltică, din el merge canalul Arboga la Hjelmar.

Malaria, *Paludismul*, *Infecția palustră*, *Febra palustră*, o boala endemică în localitățile baltoase sau umede, produsă printr'un parazit animal infimamente mic, de structura cea mai simplă, prin ematozoarul lui A. Laveran. În Europa M. este frecuentă în Italia, Grecia, România, Spania, Ungaria meridională, Rusia meridională, mai rar în Olanda și în Franția, unde s'au executat lucrări întinse de desecarea balților. Paludismul este necunoscut în nordul Europei și în Oceania, foarte întins însă în unele regiuni ale Asiei, Africei și Americii. Pentru ca parazitul M.-ei să se poată dezvoltă, îi trebuie pământ umed și caldură, condițiuni indispensabile pentru crescerea larvelor de Țințari. În România M. este o boala endemica foarte veche, foarte răspândită, foarte grava. În literatura timpurilor trecute România este descrisă ca focar malaric de Ovidiu (în actuala Dobrogea), de domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir în 1716, de Audr. Wolf 1780—96, de medicii armatei ruse, care a ocupat țeara în 1828—29, în special de Chr. Witt, de medicii armatei franceze, care în resboiul Crimeei din 1854 a ocupat Dobrogea. Natura parasitară a paludismului este numai de 12 ani constatată; astăzi șcim, ca microorganismul descris de Laveran, care produce M. în Italia, în Franția, în Algeria, în Africa meridională, este identic cu acela, care provoacă și la noi diferitele forme ale infecțiunii palustre.

Apele stătătoare, bălțile și apele infiltrate în stratele superficiale ale solului, cari acoper formațiunile geologice impermeabile, sunt focarele în cari se cultivă țânțarii cari adapostesc germii *M.*-ei în corpul lor. În globulele roșii ale sângelui oamenilor bolnavi de paludism se găsește protozoarul malaric în diferite forme, pe cari Laveran le clasifică în 4 tipuri: corpuri sferice simple, corpuri sferice flagelate (cu bice), corpuri semilunare și corpuri segmentate sau în formă de rosetă. Acest ematozoar distruge globulele sângelui în care traiesc și produce astfel diferitele manifestațiuni ale boalei. Focarul boalei este însuși omul bolnav. Unele specii de țânțari (*Anopheles*) sugând sângele unui om malaric primesc în stomacul lor parasitul, care este transformat, transportat în glandele salivare, și cu ocaziunea împingerii unui om sănătos introdus în corpul lui, în care iar produce Malaria. Clinicianii disting următoarele forme ale boalelor palustre: febrele intermitente cu tipul quotidian (accese zilnice), terțian (accese la câte 2 zile), quartan (la câte 3 zile), dublu quotidian (cu 2 accese pe zi), dublu terțian, dublu quartan, quintan, sextan, febra cu accese anticipate sau întârțiate, febra intermitentă regulată cu sau fără Herpes labial, cu fiori de frig, căldură și sudoare, cu umflătura splinei, febra neregulată în care lipsese unul sau altul din aceste simptome ori în care accesul este înlocuit prin erupțiune de urticaria (blânda); febra palustră continuă cu sau fără varsături, la care căldura se poate menține cu oscilațiuni dela 8—10 zile și care se poate termina prin moarte; febra pernicioasă cu varsături, sudori abundante, delir, leșin, stare soporoasă, scaderea temperaturii corpului, crampe, convulsii și sfârșit letal; febrele larvate în cari accesele sunt înlocuite prin diferite simptome anormale, mai ales prin nevralgii intermitente; cachexia palustră cu anemie și marire însemnată a splinei. Leziunile constatate de anatomia patologică sunt foarte variate, anume: anemie, melanemie, formarea de pigment negru provenit din distrucțiunea globulelor roșii ale sângelui și depus în splină, ficat, creeri, hipertrofia splinei și a ficatului, nefrita cronică. Paludismul constituie una din cauzele miseriei a unei părți însemnate a populațiunii rurale și pericolul nu constă în formele trecătoare ale infecțiunii palustre acute care se vindecă lesne, ci în forma cronică a *M.*-ei, care determină degenerarea fizică a țăranului, care vatămă interesele statului prin slăbirea forței muncitorilor pământului. Tumorile splinei, leziunile analoge în alte organe, modificarea compozițiunii sângelui, perturbațiunile profunde în tot organismul, provocate de *M.*, demoralizează bolnavul, îl fac leneș, apatic, steril, incapabil a munci și a cugeta, îl îmbetrănesc înainte de timp, îi cauzează moartea prematură. În contra boalelor malarice posedăm un remediu specific, săruri de chinina, alcaloid extras din corticea arborelui *Cinchona*, *Cinchona* (Linné) sau *Quinquina* (Condamine) dat obicinuit prin gură, în febra pernicioasă prin injecțiuni subcutanate. Ca prevențiune individuală contra *M.*-ei, ne vom feri, pe cât este posibil, să locuim în locuri baltoase, în localitățile în cari paludismul este endemic vom alege locuința mai depărtată de baltă, mai ridicată deasupra

nivelului ei, ne vom apăra contra mușcăturii țânțarilor și altor parasite animale și vom bea numai apă curată sau sterilizată prin fierbere. Lucrătorii ocupați cu așanarea terenurilor palustre vor trebui să ia în perioade scurte de câte 3—4 zile doze profilactice de chinina de câte 1 gram pe zi. Prevențiunea generală cere înălțurarea inundațiunilor prin oprirea tăierii padurilor, prin reimpădurirea munților denudați, prin regularea cursului riurilor, adâncirea albiei, înălțarea malurilor, îndreptarea și tăierea cotiturilor, secarea bălților și terenurilor mociroase prin canale și șanțuri, prin plantarea cu plante, ale căror rădăcini sug apa și o evaporază prin frunze (sălci, eucalipti, brați, ș. a.), prin umplerea cu pământ sănătos a basinurilor de întindere mică, prin curățirea regulată a șanțurilor. În fine, când nișloacele nu ne permit a stîrpi o baltă, trebuie să o incungurăm cu pădure deasă, să o inundăm astfel ca nivelul apei să rămână aproape constant tot anul. Aceste lucrări de prevențiune generală sunt costisitoare, dar cheltuieliile ce cauzează sunt roditoare, atât din cauză că prin ele sporim vigoarea și numărul cetățenilor, oprind moartea prematură și sterilitatea, precum și din cauză că transformăm terenurile neproductive, cari otrăvesc atmosfera prin emanațiunile lor, în pământuri fertile și salubre. Omul bolnav de *M.* trebuie să fie căutat cu chinina până la vindecarea completă, căci el constituie focarul boalei. (V. Apa stătătoare, Balta.)

Literatura: Demetria Cantemiri, Principis Moldaviae descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae, 1716; Andr. Wolf, Beiträge zu einer Beschreibung des Fürstenthums Moldau. Hermannstadt, 1805; K. Karakasa, Topographia tis Vlachias. Bukurestiois, 1830; Constantinus Nobilis a Vernav, Rudimentum Physiographiae Moldaviae. Dissertatio inauguralis. Budaë, 1836; Chr. Witt, Über Klima der Wallachei u. Moldau u. die sogenannten wallachische Seuche. Aus dem Russischen übersetzt von W. Thalberg. Dorpat, 1844; C. Istrati, O pagină din istoria contemporană a României. Bucur., 1880; A. Laveran, Du Paludisme et de son hématozoaire. Paris, 1891; S. Possa, Manifestațiunile paludismului. București, 1893; V. Babeș, Analele Institutului de Patologie și de Bacteriologie. Bucur., 1893 până 1898; I. Felix, Rapoartele generale asupra Igienii publice și asupra serviciului sanitar ale Regatului Român. București, 1893—99; Tesele de doctorat în medicină asupra paludismului ale Dlor E. V. Foulquier 1892, B. Boteanu 1892, P. Petroianu 1899, S. G. Baroncea 1899; R. Koch, Über Malaria. Berlin, 1899; I. Stefanescu, Paludismul. Bucur., 1900. [I. Felix.]

Malaspina, familie nobiliară în Italia, care se ținea de partidul Guelfilor și a avut parte însemnată în luptele cu Hohenstaufii. Remarcabili: *M. Saba*, secretar al papei Ioan XXI, care a scris istoria Siciliei (1250—1276) din punct de vedere guelfic; și *M. Riccondano*, care a scris istoria orașului Florența (Istoria florentina) până la 1282. Un *M.*, nuntiu papal, a fost trimis înainte de începerea luptei dela Șelimer de către principele Andreiu Băthory în tabăra lui Mihaiu Viteazul, ca să-i spună acestuia, că ar fi ordin serios din partea împăratului, ca Mihaiu sa se retragă din Transilvania. *M.* a fost reținut în

lagarul lui Mihaiu, unde a avut ocaziune să admire vitejia voivodului român.

Malceano, lac în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, pe teritoriul comunei Jurilovca, lângă malul marii, de care e despartit prin o banda de năsip și iezerul Bazelur, cu care comunica; întinderea 300 ha.

Malcoci, com. rur. în Rom., (Dobrogea), j. Tulcea, situata la 7 km. spre est de orașul Tulcea și formata din 3 cat. cu 1269 loc. (Dicț. geogr. 1896), populațiune mixtă (Români, Germani și Ruși), având 2 biserici și 2 școli.

Malcociu, (*Beli Beg Malcazoglu*), un șef turc care prin Nov. 1486, după luarea Chilieii și Cetății Albe de către Turci, pustiește Moldova, ca și Hroiati. E însă batut de Ștefan Voda cel Mare (16 Nov. 1486).

Malcontent, (*franc.*) nemulțumit.

Malczewski, *Anton*, poet polon, n. 1793 în Varșovia, † 1826 acolo. Narațiunea epică în spirit byronist »Marja, powiesć ukrainska« (1825) îi asigură loc de frunte între poezii poloni.

Maldăenii, com. rur. în Rom., j. Teleorman, în departare de 4 km. de orașul Roșiorii de Vede, cu 2582 loc. agricultori. (Dicț. geogr. 1897); în com. este 1 biserică și 1 școală.

Maldăresci, două com. rur. în Rom., j. Vâlcea, una în pl. Horezu, compusa din cat. M. de sus și M. de jos cu 1350 loc., cealalta în pl. Cerna de sus compusa din cat. M. și Ladesci cu 715 loc. (Dicț. geogr. 1893); în fiecare com. sunt câte 2 biserici și câte 1 școală.

Maldărescu, 1) *George*, colonel rom., n. 20 Oct. 1838, † 1896. În timpul războiului român-ruso-turc, M. avea comanda regimentului 10 de dorobanți și s'a distins în 30 Aug. 1877 la Grivița, iar în 7 Nov. același an la Rahova, unde pușcându-i-se calul, M. conduce soldații pe jos până ce un glonț îi străpunge picioarele. După război a comandat un regiment de infanterie până la moartea sa. (Cf. Dicț. contimp.)

2) *M., Nicolae*, Dr. în medicină dela univ. din Paris, profesor și decan al facultății de medicină din București, medic primar al spitalelor Eforiei din București, fost membru în consiliul sanitar sup. și deputat, actual membru în consiliul de Igienă al capitalei. N. 6 Dec. 1844 în București, după ce a urmat studiile secundare și ale medicinei în țeara, a terminat studiile sale speciale la univ. din Paris. Profesor, clinician și farmacologist distins, a publicat un număr însemnat de lucrări științifice în limba rom. și franc., precum și comunicări originale la diferite congrese științifice naționale și străine. Autorul important al Farmacopiei române actuale, precum și al următoarelor, între altele: Guaiacolul ca tratament în pneumonii. Calomelul în afecțiunile cardiace. Tratamentul Erisipelului cu rețetiți. Tratamentul febrei tifoide, și alte lucrări de valoare în terapeutică și clinică.

Malder, gramada, iarba cosită pentru nutreț.

Maleabil, (*franc.*) mliados, ce se poate fasona în plăci subțiri cu ciocanul sau prin mașina de laminat.

Maleachi, Malachia (v. ac.).

Malebranche, *Nicole*, filosof franc., n. 1638 în Paris; 1660 intră în congregația oratorului, 1699 ajuns membru al academiei. M. a fost capul așa numiților »*Ocasionaliști*« (v. ac.). † 13 Oct.

1715 în Paris. Scr.: De la recherche de la vérité (1684), etc. Oeuvres ed. nouă 1859—1871 în 4 vol.

Maleficiune, (*lat.*) blăstēm.

Maledive, (*Maldiva*), grupă de insule coralice în Oceanul Indic, 300 km². cu 30,000 loc. Malaezii mohamedani, stăpâniți de un sultan cu reședința în *Mali*. Product principal nucii de cocos. Insulele M. stau sub protectorat englez.

Maleficant, făcător de rele; *maleficiu*, crimă.

Malencrav, (magh. *Almakerek*, germ. *Malmkrog*, *Melenkrog*), comună mică în Trans., cott. Târnava mare, situată lângă Târnava mare, cu 1315 loc. (1891) Rom. și Sași; obârșia familiei Apafi, biserica dela 1582, unde e îngropat Mihail Apafi II și soția sa Catarina n. Bethien.

Maleola, glesnă (nodița) internă și externă, aparținând una capetului de jos al osului tibia, cealalta al peroneului.

Malesherbes, *Chrétien Guillaume de La moignon de*, ministru francez, n. 6 Dec. 1721 în Paris; 1750 president al camerei financiare, se opuse edictelor curții, cari instituiău dari apăsătoare, 1771 pretinse convocarea staturilor generale, din care cauza fu exilat la moșile sale, 1774—76 ministru de interne, 1792 dimpreună cu Tronchet și Desèze primit să apere pe regele Ludovic XVI în fața conventului; 22 Apr. 1794 fu guillotinat.

Malgouvern, *Etienne*, profesor de limba și liter. franc. la Acad. Mihăileana din Iași, 1847. M. dădea o deosebită atențiune specialității sale: cursul superior al Academiei era un adevărat pensionat francez.

Malherbe, *François de*, poet franc., n. 1555 în Caen, † 1628 în Paris. M. e cel mai vechiu între așanunții »poezi clasici« ai Franței, poet liric, s'a distins prin corectitudinea și eleganța limbii. »Oeuvres« ed. nouă 1862—69 în 5 vol.

Malic, v. Acid malic.

Malietoa, *Laupepa*, rege al ins. Samoa, ales 8 Nov. 1880; un partid contrar i-a ales antirege pe Tomasese, și M., care a fost adversar al Germaniei, a fost transportat de un vapor de război al acestei puteri la ins. Mareșal. În urma convențiunii încheiate 4 Iun. 1889 între Angliera, Germania și Stat. Unite An., M. a fost restituit, dar n'a mai avut rol mai important. † 1899.

Malign, de un caracter primejdios, s. e. morb malign. Contrarul e *benign*.

Mălin, numele românesc al arborelui *Prunus Padus L.* (v. ac.).

Malines, oraș, v. Mecheln.

Malinescu, *Vasile*, om politic rom., n. 10 Dec. 1817 în Valea-Seaca (Bucovina), † 13 Febr. 1866 în Iași; mult timp secretar al arhivei statului în Iași, pentru ideile sale democratice, sub domnia lui Mihaiu Sturdza, e nevoit să părăsească Iași și să se stabilească în străinătate (la Paris); după revoluție se reîntoarce în țeară și agită pentru unire; 1857 membru al divanului ad-hoc al Moldovei; 1861 timp scurt ministru al cultelor.

Mălini, com. rur. în Rom., j. Suceava, compusa din 7 cat., cu 5572 loc. (Dicț. geogr. 1894), 4 biserici și 1 mănăstire de calugări, Slatina (v. ac.), 1 școală de baieti, alta de fete și două mixte. Com. e udată de riul Moldova; terenul e muntos, piscurile principale sânt: Bivolul-Dolia (1534-3 m.),

Baișescu (1346 m.), Poiana Lungă (1340-1 m.), Muncelu (1308-4 m.), Vîrful Goii (1298-4 m.), etc. Moșia, odinioară a mănăstirii Slatina, face parte din domeniul coroanei, care are instalații forestiere la Gainesco și Esle. Suprafața teritorială a com. e de 20,948 fălci, din cari 15,156 padure.

Malița, înclinațiunea de a face rău, de a strica cuiva.

Malk-bal, Țeu fenician, în altă formă *Melech*, ce se reafă în numele biblice Adramelech, Anamelech. [Atm.]

Malla, *Joan D.*, publicist rom. și autor dramatic, n. 16 Martie 1854 în Bucuresci, a studiat în țeară; a colaborat la mai multe ȝiare și a scris unele piese de teatru.

Mallein, product chimic al procesului vital al bacililor raptiugei; în efectele sale se aseamăna tuberculinului.

Mallet-Dupan, *Jacques*, publicist fr. n. 1749, în timpul revoluției franceze M. a fost redactorul foi »*Mercure de France*« în Paris; a apărat drepturile regelui. † 10 Maiu 1800 în Richmond (Anglia). Scr.: »*Considérations sur la révolution de France*«, 1793; »*Mémoires et Correspondance*«, 1851.

Malleus, termin tehnic pentru răpciugă (v. ac.).

Mallophaga Nitzsch-*Nirmide* Trosch. (Anoplura), insecte cari se aseamăna cu pediculidele (v. ac.) atât prin forma exterioră, cât și prin felul lor de viața. Se deosebesc însă fiind-ca pediculidele au gura conformata pentru împuns și supt, pe când M. au gura conformată pentru masticat. Traiesc pe mamifere și paseri, atacă epiderma, pērul (*pitifere*) sau penele (*penifere*); se nutresc cu părțile epidermoide. Capul lor este deprimat, mai larg decăt protoracele. Gura este provădută cu mandibule în formă de croșete scurte și dentate; apoi vin maxilele cu palpii și buza inferioara cu palpii sei labiali biarticulați; buza superioara este adesea puțin aparenta. Antenele sînt 5, 4 sau 3 articulate. Abdomenul din 9 sau 10 segmente. Poporul român le cunoaște sub numele generic de paduchi; *Trichodectes canis*, păduchi de câne; *Tr. subrostratus*, paduchi de mătă; *Tr. sphaerocephalus*.

Mallorca, v. *Majorca*.

Mallotus Lour., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Euphorbiaceelor, trib. Crotonaeae. Cuprinde vr'o 70 specii tropicale din emisfera estică, între aceste *M. philippinensis* Mull. Arg. are importanță ca planta tinctorială și vermifugă în medicină. [A. Pr.]

Malmaison, *La*, castel în depărtare de 10 km. dela Paris spre vest, lângă Seine. Loc predilect al lui Napoleon I și al Iosefinei.

Malmö, capitala comitatului sved. Malmöhus, lângă Sund, 53,869 loc. (1896); castel vechiu (acum închisoare), port și viu comerțu maritim, 1896 au intrat în port 6501 vase, au ieșit 5999.

Malnaș, stațiune balneară în Ardeal, cott. Treiscaune. La o înălțime de 545 m. deasupra marii, în valea Oltului, se găsesc izvoarele cu apă acra alcalina și sărată feruginoasă. Are un parc, în care se află atât stabilimentul cu basiniuri reci și cabine pentru bai încălțite, cât și mai multe case pentru vizitatori. În timpul din urmă se fac și băi de nămol cu nămolul din localitate. Un isvor servește la cura internă, iar mulțimea gazurilor de acid carbonic cari isbucnesc din

pământ, sînt asemenea întrebuițate pentru băi de gaz. Boalele pentru cari se viziteaza M. sînt: reumatismul, afecțiunile cailor respiratorice și digestive, boale femeiesci, lipsa de sânge. Temperatura apei este dela 11—16° C., iar materii fixe se găsesc până la 14 grame într'un litru. Medic in loc. Lit.: Bolemann, »*Magyar fiirdök és ásványos vizek*«. Budapest, 1896. [Dr. Vuja.]

Maloja, (*Maloggia*), trecătoare în Alpii retieni, cant. Graubünden, 1811 m. înălțime; duce spre Chiavenna. Stațiune de cură climatică.

Maloruși, v. Rusia mică.

Malotea, mantauă fem., scurteica.

Malovișta, com. aramănească în Macedonia, cu presté 2000 loc.; e situată într'o vale pitorească cam 20 km. dela Monastir spre apus.

Malpighi, *Marcel*, n. 1628 în Bologna, † 1694 la Roma. Anatom renumit. Prin aplicarea microscopului în cercetarile sale, cu deosebire prin opul său: Anatomie plantarum, Londra 1675, puse basa anatomiei vegetale. [A. Pr.]

Tuburile lui Malpighi, organele de excrețiune ale insectelor, reprezentate prin două sau mai multe tuburi, cari dau în intestin, la punctul său de unire cu stomachul. În interiorul lor se afla urina în mare parte solida, formata din concrețiuni ce conțin acid uric.

Malplaquet, sat în depart. franc. Nord; aci au învins imperialii sub prințul Eugen și Englezii sub Marlborough pe Francezi sub Villars la 11 Sept. 1709.

Malț, orzul germinat și uscat la 60°—70° în scopul preparațiunei berei (v. ac.).

Malta, insula engl. în Marea Mediterana între Sicilia și Africa, 248 km.² cu 160,000 loc.; e un platou de stânci calcare (258 m. înalt), sărac în apă, climă caldă; prin mijloace artificiale totul s'a făcut roditor; se produce bumbac, sesama, trestie de zahăr, vin, fructe sudice, cartofi. Comerțu viu. Venituri 6 mil., datorie 1.5 mil. la 1895. Insula e a Englezilor și e guvernata de un guvernator cu un consiliu de 20 membri, din cari 14 aieși. M. e stațiune principala pentru vapoare; fiind M. principalul punct de razim al puterii Englezilor în Mediterana, insula a fost prefacută într'o fortăreață neînvinșă. Capitala La Valetta. — M. (*Melita*) fusese colonie feniciană, trecî în posesiunea Cartageninilor, 218 a. Chr. la Romani, apoi la Vandali, Goți, Bizantinii, Arabi, Normani, dela 1525 în posesiunea ordului Ioaninilor (cavalerii de M.), 1798 fû a Francezilor, 1800 a Englezilor. [—]

Ordinul ospitalier de Malta. Cavalerii ord. Sf. Ioan. *Ioaninți* (v. ac.) se retraseră în insula Malta la 1530, și de atunci luară numele *cav. de M.* Decorația cavalerilor din ordin e o cruce albă și panglica neagra. [O. L.]

Malthus, *Thom. Rob.*, economist englez, n. 1766 în Dorking (Surrey) și † 1834 în Bath. 1805 prof. de istorie și economia politică la colegiul din Haileybury. Celebru prin stabilirea principiilor asupra populațiunii, cunoscută sub numire de Malthusianism. (v. mai jos). Scrieri: An Essay on the principle of population, 1798; Principles of political economy, 1820; Definitions in political economy, 1827. Scr. mai mici ale lui M. au fost publ. în l. germ. de Leser, 1896.

Malthusianismul, doctrina lui Malthus (v. ac.). El susținea că producția substanțelor alimentare

nu crește așa de repede ca populația lăsată în voia ei, și sfătuia pe oameni, indicându-le ca remediu, ca precauțiune necesară, să reducă mult procrearea copiilor, sa se abție. *Malthusiani*, sunt partizanii acestei doctrine. (Cf. N. E. Idieru, Studii de econ. polit. și finanțe, vol. II, Encuresci, 1896).

Maltosa = $C_{12}H_{22}O_{11} + H_2O$, hidrat de carbon, un soi de zahar, ce se obține alături de Dextrina și isomaltosa din amidonul cerealelor sub acțiunea fermentului Diastasa. Cristalizează în ace, gustul dulce, dextrogira $\alpha = 140^\circ$, 6, reduce cu greu licoarea lui Teliug. Față de micoderma cerevisie, drojdia de bere (v. ac.), suferă fermentația alcoolică.

Maltratare, tractare rea, neomenoasă, chinuire. În dreptul matrimonial M. e motiv de divorț.

Malu, 1) M., com. rur. în Rom., j. Ialomița situată pe partea stângă a râului Ialomița și compusă din 3 cat. cu 1462 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 3 școli. 2) M., com. rur. în j. Vlașca, situată pe malul Dunării și compusă din 2 cat. cu 1720 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 biserică și 1 școală.

Malu Roșu, cătun în Rom., țină de com. Căpătura, j. Prahova. Are numai vr'o 40 familii, cari se ocupă cu via. Iu acest cătun se află întinse depozite de cărbuni (lignit) pe proprietatea lui Em. Grădișteanu.

Malu Ursului, muunte în Rom., între cătunele Predeal și Azuga, j. Prahova. Are o proeminență ce se întinde până în șoseaua națională. În acest punct iarna se întrerup adeseori comunicațiile din cauza nămeților de zăpadă.

Malum mortum, v. Lepora.

Maum omen, (*lat.*) semn rău; augurii nefavorabile.

Mălura, o boală a grâului, cauzată de ciuperca *Tilletia Tritici* Wint (v. ac.). Inrudită de aproape cu taciunile Ustilago Carbo. Se deosebesce de el prin aceea, că la M. spicul și bobul în aparență nu se disting, ci rămân intacte, însă sînt de o culoare suspectă verde închisă, încât ușor se pot deosebi de celelalte sanatoase. Bobul se strivesce ușor între degete și drept faină are o umoare rău mirositoare, ce miroasă a pește stricat, și în ea se află un praf cenușiu (spori parazitului). Văduți la microscop ei nu sînt nețeți ca cei de tăciune, ci brăzdați și la germinare formează un mănunchiu întreg de sporidii. La spălare grăul atacat de M. plutesce deasupra apei, prin care se poate ușor alege, dar nu și distruge. Pentru distrugerea sporilor parazitului, grăul se tratează cu piatră vînată sau sulfat de cupru. La un kgr. de sulfat de cupru luăm 200 litre de apă și în el miuem 5 hl. de grău, pe care îl ținem 24 ceasuri în saramură.

Mălureni Bădiceni, com. rur. în Rom., j. Argeș, pe valea Valsanului, compusă din 4 cătune cu 2055 loc. (Dicț. geogr. 1888), 4 biserici și 2 școli.

Malus Tourn., (botan.) secțiune din genul *Pirus* L. (v. ac.).

Malva, oraș roman, v. Celeiu.

Malva, beutură indigenă africană, un fel de bere, făcută din banane.

Malva L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. *Malvaceelor*, trib. *Malveae*, cu caliciul extern 3-bracteolat și cu numeroase carpele indehiscente caduce, așezate în o sferă turtită. Cu-

prinde vr'o 16 specii europene, temperat-asiatică și boreal-africană, dintre cari citam ca cea mai frecventă la noi *M. rotundifolia* L., „nalba mică” sau „cașul popei”, pe lângă drumuri, locuri inculte, etc., foile ei, cele dela *M. silvestris* L., cât și florile acesteia se folosesc în medicină ca emoliente. [A. Pr.]

Malvaceae, (botan.) familie de plante dicotyle polypetale cu foi adesea palmat-nervate și flori de comun pentamere, caracterisate prin numeroase stamine hypogynă concrecute. Cuprinde la vr'o 700 specii preponderant tropicale și subtropicale, înai puțin temperate, ce se distribuie în următoarele triburi: I. *Malveae* cu ațăți stili câte loculide sau carpele are floarea, cu numeroase genuri importante, precum: *Kitaibelia*, *Lavatera*, *Malva*, *Anoda*, *Sida*, *Abutilon*, etc. II. *Urenaee* cu 10 stili, 5 carpele, gen remarcabil: *Pavonia*. III. *Hibisceae* cu capsula loculid dehiscentă, genuri de relevat: *Hibiscus* și *Gossypium*. IV. *Bombaceae* cu columna stamineă divisă, genuri remarcabile: *Adansonia* și *Bombax*. M.-le sînt importante mai ales ca plante oficinale, decorative și textile. [A. Pr.]

Malvasia, *vin de M.*, vin prețios, original dela Monemvasia sau Napoli di Malvasia pe litoralul de est al Moreei. M. se produce ađi mai mult în Portugalia, Teneriffa, Sardinia, Sicilia și Provence. (v. și Madeira, vinuri.)

Malvensis, *colonia*, capitala provinciei *Dacia Malvensis* în partea sud-estică a Daciei Traiane, împărțită sub Marc Aurel în trei provincii: *Porolissensis* la mează-noapte, cu capitala Porolissum (la Moigrad), *Apulensis* în mijloc, cu capitala Apulum (la Alba-Iulia), și *Malvensis* cu capitala Colonia M., probabil la Celeiu, loc indicat prin o inscripție de procurator aflata aici.

Malversațiune, greșeală făcuta din adins, defraudare.

Malvine, (*Malovine*, *Falkland*), grupă de insule engl. în Oceanul Atlantic, spre est dela calea lui Magelhaes, compusă din 2 insule mai mari și 200 insulețe mici, 12,532 km², cu 1953 loc. (1895), cari se ocupă cu creșterea vitelor; insulele au porturi bune. Descoperite 1592 de Davis, dela 1835 ale Englezilor.

Mama ciumei, o ființă fabuloasă în poveștile rom. Sfintele îi spuseră lui Făt frumos, că M. c. e smeoaița cea mai afurisită din lume și ca se hranesce cu carne de om. M. nu era nici om, nici cal, căci capul de om era cât un stog de fîn, iar picioarele îi erau de cal, dinții ca lopețile, ochii în fundul capăței ardeau ca două hopai roșii. (v. Centauri.)

Mama pădurei sau *Mama pădurei*, numele popular al plantelor *Asperula odorata* L. (v. ac.) și *Lathraea Squamaria* L. (v. ac.).

Mama pădurei după pov. române e o personificațiune mitologică din cele mai frumoase. Busuioc (v. Luceaferei) ajunse într-o pădure și aici a întâlnit pe M. p. (în unele povești: Baba din copaciu, ori Scorbura), care îl mîncă de tot, iar oasele le-a băgat într-o butoarcă a copaciului și s'a suit în copaciu. Seminor a pornit în urma lui Busuioc, și ajunge chiar la copaciul acela, prinde pe M. p., care înspăimîntată reda pe Busuioc. Fiind-că luceafărul de seara pierde din orizontul oamenilor de pe pământ și preste noapte nu se vede, s'a închipuit o ființă, care

îl înghite, și acea ființă e M. p.; dar de cu djuă tot acel lucaefăr se arată de nou și atunci se închipuie, ca Zoran a mântuit pe Seran. M. p. în alt basm (Făt frumos din lacrimă) reprezentă pe Minotauros (v. ac.), iar Făt frumos pe Theseus. M. p. în Ardeal se chiamă și *Mama hucului* (unde huciu înseamnă codru). (v. Dioscurii, Dirke, Idas.) [Atm.]

Mămăiescii de jos sau *M. Noi* și *Mămăiescii de sus* sau *Vechi*, comune rurale, parochii și moșii manăstiresci în căp. și j. Cernauf în Bucovina. M. de jos au 2714 loc. (2549 ort.-or., 48 rom.-cat., 117 mos.), iar M. de sus 2071 loc. (1988 ort.-or., 26 rom.-cat., 57 mos.), câte o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mămăliga se numește o pasta consistentă gătită din făină de porumb prin fierbere în apă cu puțină sare, ea constituie alimentul principal al populației rurale din țerile române, înlocuind pâinea, care în alta parte formează baza alimentației. Țeranul român preferă mămăliga, fiindcă îi vine mai ușor sa o fiarbă dilnic cu puțină muncă, fără multă pierdere de timp, decât sa dospească și sa coacă pâne de grâu ori de secară. În timpurile trecute se gătea M. din meu (Millium sativum), care astăzi întră mai de rare ori în alimentația țeranului. Se mai face din hrișcă (Fagopyrum esculentum) M., care posedă coloare mai închisă. Pentru gătirea M.-ei nu se cere nici bucătărie nici cuptor, și femeea țeranului, care îl ajută la munca câmpului, fierbe într'un ceanș sau într'o mică căldare adusă la câmp M., care se mănăcă însoțită de pesce sărat, de ouă, de brânză, de lapte, de ceapă, de murături. La transporturile ce țeranul face cu carul cu boi, el așează într'un colț al carului un saculeț cu mălaiu, sare și alte proviziuni și leagă de caruța mica caldare indispensabila pentru fierberea de M.; combustibilul necesar se găsește lesne ori unde și în timpul când vitele se odihnesc, țeranul gătesce M. Asemenea ciobanul când se duce cu vitele la stână ia cu sine un sac de malaiu și o căldare și își gătesce M. pe care o mănăcă cu lapte, cu unt, cu brânză. Sateanul nu mănăcă mai nimic fără M., și adesa ori nu mănăcă decât M. goală. Țeranca română gătesce M. vârtoasă, punând în apa care fierbe deodată toată porțiunea de mălaiu, țeranul mănăcă M. caldă și rece. Orășanul preferă M. moale, gătită dintr'o cantitate mai mică de malaiu în proporțiune cu apa și o mănăcă cu unt, cu brânză, cu lapte, cu ochiuri. Țeranca din Basarabia face de trei ori pe qi M. proaspeta. M. facută din faina nesticată de porumb sanatos constituie un aliment nutritiv, capabil a înlocui pânea, dacă însa porumbul sau faina de porumb din cauza umezelei și a relei conservări a intrat în fermentațiune, se nasc în ele materii toxice, cari nu so nimicesc prin fierbere și cari sânt capabile a produce Pelagra. (v. și Mălaiu.) (Lit.: G. Crainiceanu, Igiene țeranului român. Buc., 1895; N. Manolescu, Igiene țeranului român. Bucuresci, 1895.) [I. F.]

Mămăruța, insect, v. Coccinella.

Mambunda, (*Maruce M.*), imperiu al Negrilor Bantu în Africa centrala sudică, pe la cursul de mijloc al râului Zambesi, 268,000 km², cu 900,000 loc. Popoarele de frunte ale imperiului sânt Baroce (*Maruce*) și M.

Mamella, v. Mamma.

Mameluci, (Mamluc = sclav) se numiau în Egipt sclavii veniți din regiuni străine, cari formau forța militară a sultanilor. În secl. XIII Gingis-Chan nimici o parte mare a Asiei, și luă mulțime de sclavi, dintre cari sultanul din Egipt Nedșm-Eddin-Ejub a cumpărat 12,000, în mare parte Mingreliți și Cerchezi, apoi Turci din Kiptschak, și formă din ei o armată (cavalerie) puternică, care în scurt timp luă domnia, dupa ce în 1251 omori pe sultanul Turan Șach, ridicând sultan din sinul lor pe Cibek. Cu acesta s'a pus temelie dinastiei Mingrelite *Bahritice*; la 1382 urm. a doua dinastie a M.-lor, dinastia *Bordsita*, al cărei întemeietor a fost Berkuk. Durata domniei acestora a fost 266 de ani. Sultanul Selim I puse capăt acestor domnii, luând capitala Cairo la anul 1517 și puse un pașă turcesc preste Egipt. Mai târziu M. devin din nou stăpâni preste Egipt. În 1786 sultanul Abd-ul-Hamid subjugă din nou Egiptul. Napoleon Bonaparte și-a format din M. un escadron ca gardă imperială (1804), care după căderea lui s'a desființat.

Mamercus, în mitol. romană, fiul lui Numa, al doilea rege. Dela M. și-au tras numele și originea așanumiții Mamerci, Aemilii. [Atm.]

Mamertini, popor de origine italică și retras în centrul insulei Sicilia. M. se îndeletniceau cu brigandajul și în 264 a. Chr., din cauza unui conflict ivit între ei și Siracuzeni, la care ia parte și Cartagina, se nasce roboșoil cel dintâi dintre Romani și Cartaginezi. Romanii sub pretext ca voiau să dea ajutor M.-lor, intervin în conflict și de aci declararea roboșoilului. [Caion.]

Mamiferele, (mamma lat. fiță, fero = port) sau animalele sugătoare, întâia clasă din regnul animal. Sânt animale cu vertebre (oase) tari, inima este compusa din 4 camere, 2 auricule și 2 ventricule, au sânge roșu cald de 36° C. Partea dinapoi a nărilor nasului se deschide la partea de sus a gâtului. Pieptul e despartit de burtă prin muschiul diafragm. M. respira prin plumăni și nasc pui vii, cari se nutresc cu lapte dela mamele lor.

Scheletul M. e compus din cap, trunchi și membre (extremități). Au dinți incisivi (tăietori), canini și masele și se deosebesc la diferite mamifere dupa modul lor de viață. Numărul dinților variază între 4 și 106, nedințate sânt puține M. Acest număr se exprimă prin formule dentare, astfel la om: $\frac{2}{2}$ m. $\frac{1}{1}$ c. $\frac{4}{4}$ i. $\frac{1}{1}$ c. $\frac{2}{2}$ m. = 32. Numărul normal al vertebrelor dela grumaz e de 7, rar 8—9 (la bradip), 6 la chiți, numărul celorlalte vertebre variază. Membre au 4, numai chiții au nisce rudimente în loc de extr. dinderet. Clavicula o au numai M. cari sapa, se acată și sboara. Unele sânt digitigrade, altele plantigrade; unele sboara, altele înoata. Sistemul muschiular este în general ca și la om. Aparatul de nutrițiune este compus ca și la om. Cu puține excepțiuni, toate M. au buze. La plantivore stomacul este împartit în mai multe camere. Intestinele sânt la plantivore mai lungi, decât la carnivore. Aparatul de circulațiune și de respirațiune este ca la om. La sistemul nervos creerul și măduva spinarii sânt foarte desvoltate, creerul mare însă nu întrece în massa lui pe cel mic, care se întimplă la om. Urechile au un pavilion mișcator, care rar lipsesce. Ochii

unora reflectează lumina, de aceea strălucesc. Foarte desvoltat e simțul mirosului. Pentru simțul tactului servesc vîrfurile degetelor, buzele, la unele limba. Facultățile spirituale ale *M.* sînt însemnate. Unele își fac locuințe în pămînt, altele în pesceri, altele cuburi. *M.* au voce, pe care o întrebuițeau rar. Corpul le e acoperit cu păr de diferite feluri, moale, aspru, ghimpos, unele au solzi sau plăci cornoase. Își schimbă primăvara și toamna pîrul, iarna e mai des și mai fin. La degete unele au unghii, altele ghiare sau copite. *M.* sînt de două genuri, care nasc pui vii, și sug lapte. Numărul puilor variază dela 1—24. În general *M.* nu trăiesc așa de îndelungat ca omul. Elefanții și chiții ajung 100 ani și mai mult, rinocerul vr'o 80, cămila vr'o 50, cerbul vr'o 40, cîinii 15—25, șoarecii 4—6 ani. Cu cât trăiesc mai puțin, cu atîta se desvoaltă mai repede. *M.* sînt răspândite pe tot pămîntul. Trăiesc pe uscat, în pesceri, pe arbori, în apă. Unele în familii și societăți, altele singuratice. Unele emigrează dintr'un loc în altul. Unele petrec iarna într'un somn și amorțea. Se cunosc foarte multe specii fosile, începînd din epoca mezozoică; cele mai multe în cea kenozoică și antropozoică. Foloasele și pagubele *M.* sînt în general cunoscute. Pentru om sînt primejdioase mai ales fiarele selbatice și unele roșetoare. Nici un *M.* nu este veninos. Clasa *M.*-lor se împarte în următoarele ordine și familii: 1) Ord. *mamușelor* (Simiae sau Pitheci) cu fam. a) catarrhine, b) platyrrhine, c) arctopitheci. 2) Ord. *Prosimiilor* cu fam. a) lemuride, b) tarside, c) leptodactyle. 3) Ord. *chiropterelor* cu fam. a) pteropine, b) gymnorhine, c) istiophore. 4) Ord. *carnivoarelor* cu fam. a) felide, b) viveride, c) mustelide precum și melidele și lutridele, d) hyenide, e) canide, f) urside. 5) Ord. *pinnipedelor* cu fam. a) focide, b) trichechide, c) otariide. 6) Ord. *insectivoarelor* cu fam. a) erinaceide, b) talpide, c) tupaiide, d) centetide, e) soricide, f) galeopithechide. 7) Ord. *roșetoarelor*; (rodenția) cu fam. a) sciuride, b) myoride, c) castoride, d) dipodide, e) muride, f) arvicolide, g) spalacide, h) saccomyide, i) hystrichide, l) caviide, n) octodontide, n) lagostomide, o) leporide. 8) Ord. *edentatelor* cu fam. a) bradyrodide, b) myrmecophagide, c) dasypodide, d) manidide, e) orycteropodide. 9) Ord. *proboscidiilor* cu fam. elephantidelor. 10) Ord. *perissodactylelor* cu fam. a) equidele, b) tapiride, c) rhinocerotide, d) hyracide. 11) Ord. *artiodactylelor* cu fam. a) camelopardalide, b) camelide, c) bovide, d) antilocapride, e) cervide, f) moschide, g) tragulide, h) suide, i) hippopotamide. 12) Ord. *sirenelor* cu fam. manatidelor. 13) Ord. *cetaceelor* cu fam. a) balaenopteride, b) balaenide, c) delphinide, d) monodontide, e) hyperoodontide, f) catodontide. 14) Ord. *marsupialelor* cu fam. a) macropodide, b) phalangeride, c) phascologyde, d) peramelide, e) dasyuride, f) didelphyide. 15) Ord. *monotrematelor* cu fam. a) echidnide, b) ornithorhynchide.

Mamillaria Haw., (botan.) gen de plante din fam. Cacteorl, trib. Echinocacteeae, cu tulpina adese simpla, globoasă sau cilindrică, purtând tubercule mameliforme. Cuprinde ca. 300 specii americane, dintre cari numeroase se cultivă la noi ca plante de apartament și de florărie. [A. Pr.]

Mamma, *mamella*, țîta feminină, o glandulă așezată de ambele părți ale sternului deasupra coastelor 3—6. *M.* are o structură acinoasă, e împărțită în mai mulți lobuli, între cari se afla o masă schimbăcioasă de grăsime. *M.* e acoperită de piele; can în centrul ei se afla o protuberanță (*mamilla*, sfîrc, muc), cu o împrejurire (*Areola*) brună. Până pe timpul pubertății *M.* e nedesvoltată; atunci se desvoaltă, crește în volum. Pe timpul gravidității crește și mai mult. *M.* produce laptele. Poate lipsi una sau și ambele țîte, dar pot fi și mai multe (*Polymastia*), așezate și în alte regiuni ale corpului.

Mammea L., (botan.) gen din fam. Guttiferae (Clusiaceae), tribul Calophylleae, cuprinde frumoși arbori cu frunzele alterne, rigide, coriacee și adesea provădute cu punctuațiuni pelucide; florile axilare solitare sau fasciculate sînt polygame. *M. americana* L. din India vestică este mult cultivată în țările tropicale din cauza fructelor sale comestibile. [Z. C. P.]

Mammon, în limba arabică înseamnă: tezaur sau vistierie și în Testamentul nou în *M.* se personifică avuția și se închipuiesc ca un idol; pentru aceasta omul, care iubesc avuția se numește sclavul lui *M.*

Mamornița, 1) *M.*, comună rurală, parohie împreună cu Țurenii, moșie boierească în cap. și j. Cernăuț în Bucovina; are, ca parohie, 1469 loc. (1396 ort.-or., 16 rom.-cat., 57 mos.), o școală primară.

2) *Mamornița*, tîrg în Rom., j. Dorohoiu, situat la hotarul Bucovinei în pl. Herța, mai jos de intrarea Prutului în Rom.

Mamos, numirea populară usitată în România pentru medicul care dă ajutor la faceri. Nunfrea tehnică era mai demult magister obstetriciae și se dădea diplomă deosebită pentru aceasta specialitate (v. Accouchement). [Dr. V.]

Mamu, mănăstire în Rom., j. Vâlcea, com. Lungesci, în depărtare de 3 oare de Dragașani, zidita de Constantin Brâncoveanu la 1696; ați e redusă la biserică de mir.

Mămular, negustor ambulant.

Mamuret Aziz, vilaiet turco-asiatic, la Eufratul superior, 34,300 km², cu 575,300 loo.

Mamurius, în mitol. romana un faur renumit pe timpul regelui Numa. În 14 Martie a fost sberbatoarea *Mamuralia* în legatură cu cultul lui Mars. [Atm.]

Mamut, (*Elephas primi genius*), mamifer antediluvian, din ord. Proboscidiilor, semena cu elefantul asiatic de ați, avea lungimea de 4 m., acoperit cu peri lănoși. În timpul diluviului era răspândit în toata Europa. S'a găsit întreg cu piele și păr în ghișturile Siberiei.

Mamut-cuius, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, compusă din 7 cat., cu 2103 loc. Români, Turci, Tătari și Bulgari (Dicț. geogr. 1897), 4 geamii și 2 școale.

Man, familie nobiliară în Maramurș, se trage din familia Zaniszlo (Szaniszló) de Dolha, 1340. Membrii familiei au fost posesori și preoți. Dela 1600 îi aflam în deosebite diregatorii comitatense. *Iosif M.*, comite suprem al Maramureșului, 1860—75, căsătorit cu baronesa de Stoica. În 1848 a conlucrat cu Gavriil Mihályi și a scăpat poporul de jefuirile resculaților. După revoluțiune a fost închis 8 luni în Muncaciul.

A fost comite suprem bun, uman, deschis și cu interesare pentru biuele poporului diu comitat. Sub M. s'a înființat »Asociațiunea pentru cultura poporului diu Maramurės« și el a câștigat dela erar locul diu piața Sighetului, pe care este zidit convictul român. [T. Bud.]

Man, insulă engl. în Marea Irică, 588 km², cu 55,608 loc. (1891), cari vorbesc limba celtică și au constituția lor proprie, se ocupă cu economia de câmp, miueritul (plumb, cositor) și pescuitul. Vechea capitală Castletown, reșediunța guvernului în Douglas.

Mana, v. Lecaonora.

Mâna, partea a treia a membrilor superioare, deși românul adesea înțelege sub acest cuvânt întregul membru superior. Mâna se articulează cu autebrațul și costă din pumu și diu 5 degete. Scheletul ei osos e format diu carp, metacarp și falange. Ea are o față anterioară sau palmară și alta posterioară, dorsala. Scriutituri și fracturi se pot ivi la ori care diu oasele ei. În lepra mutilantă degetele se tot ciutesc de sine.

Mâna anului, termin calendaristic: ciclul anual.

Mână moartă. Relativ la persoane, priu M. m. se înțelege starea unui vasal care nu putea transmite bunurile sale nici priu testament, nici priu vinzare, etc., când nu avea copii. Astăzi această denumire se rapoartă numai la buuri și se numesc buuri de M. m.. cele ce sânt în stăpânirea unui stabiliment public, ca eforia spitalelor, comunitați, biserici, stabilimente de binefacere, etc. Cum în genere existența stabilimentelor publice de binefacere, etc., este de lungă durată, și buurile lor netransmițându-se priu moștenire, vinzare, etc., proprietățile lor sânt scoase diu comerciu (diu circulație) și în special pentru stat ele încetează de a mai fi o sursă de venituri, întru cât, ne mai transmițându-se în nici un mod, nu se mai poate percepe nici o taxă de mutațiune a proprietății. În Rom., priu legea diu 11 Oct. 1860 s'a înființat asupra acestor buuri nu imposit de 10 la sută asupra veniului net drept compensare, sub denumirea de »taxă de transmitere«. Priu legea diu 8 Apr. 1880 însă s'a desființat această taxă. Cât pentru Ung. v. art. Percentuația.

Managua, capitala republicei Nicaragua (America centrala), 20,000 loc.

Manaos, capitala statului brasilian Amazonas, lângă Rio Negro, 14,000 loc.

Mănărade, (magh. *Monora*, germ. *Donnersmarkt*), com. mică în cott. Albei infer., cercul Blajului, cu 1063 loc. (1891) Sași (663) și Români (381).

Manase, 1) al doilea fiu al lui Iosif, fratele lui Ephraim (v. ac.); 2) *M., regele Iudeii*, 695 resp. 685—641 a. Chr., care, în urma prigoanilor fauaticce contra adoratorilor lui Iehova, ajunge în robia Babilonică, unde, pociindu-se ar fi scris *Rugăciunea lui M.*, un suplement la cartea a II-a Paralipomeuon (Cap XXXIII între vers 12 și 13).

Manasia, com. rur. în Rom., j. Ialomița cu 1390 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și o școală.

Mănăstioara sau *Sânt-Onofreiu*, com. rur., parochie împreună cu căt. Bancești sau Barăuții și Drăgoșanca sau Drăgoșeni, moșie mănăstirească și boiereasca (Dragoșanca) în cap. și j. Siret în Bucovina, are 1824 loc. (1412 ort-

or., 355 rom.-cat. și nuițați, 39 protest., 18 mos.), o școală primară în M.

Mănăstire, diu grecul *μοναστήριον*, adică casă singuratică, se numesce locuința monachilor (v. ac.), îngrădită cu ziduri (claustrum) și adoptată unei vieți comune (chinoviu). Qcă e mică se numesce schit. M. sânt în genere edificii mărețe și remarcabile diu punct de vedere arhitectonice, și România nu face excepție în această priviuță. Numai de când M.-le au devenit în țeară un fel de asil, în care se retrag betrâni cu averile lor particulare, alaturi cu clădirea principală s'au ridicat căsuțe de tot felul, dându-se complexului aspectul unui sat compact, având biserica în centru. M.-le au jucat un rol mare în istorie; întrîusele s'au pastrat remașitele culturii antice, când migrațiunea popoarelor pusia tot ce-i venia în cale; în liniștea vieții călugăresci se dedau mii de oameni cu copiarea manuscriselor, cu arte și științe. M.-le române au și ele un asemenea merit, și este cunoscut, că dîusele avură primele tipografii în țeara. Aceste împrejurări au contribuit foarte mult la sporirea considerabilă a M.-lor și la îmbogățirea lor adesea excesivă. Nu e deci de mirare, ca statele să fie proces în diferite rânduri la confiscarea averilor lor, numita »secularisare«, și, diu spirit de persecuțiune, la suprimarea directă sau indirectă a M.-lor. Astfel protestantismul gasi imediat o mulțime de aderenți între seniorii germani, fiind-că le permitea secularizarea. Resboul de exterminare s'a declarat însă M.-lor de abia în secolul nostru, sub influența francmasoneriei. Cu toate acestea, vitalitatea lor a ieșit biruitoare diu luptă, și astași M.-le stau mai în floare decât altă data. Nu e tot astfel cu M.-le diu România; cari se afla într'un stadiu de decadență continuă. Șaguna (Ist. bis. Sibiu, 1860, II, 245—8) enumerează în 1857 încă 149 mănăstiri, diu cari după 12 ani remaseră de abia 61, iar în 1893 ființau numai 53, și diu acestea 7 ca simple monumente istorice, fără locnitori.

În România sânt următoarele M.:

Istorice: Bistrița, j. Vâlcea, 1 monach; Brâncoveni, j. Romanai, 1 mon.; Cămpulung, j. Muscel, 1 mon.; Cozia, j. Vâlcea, 1 mon.; Dealu, j. Dâmbovița, 1 mon.; Gorovei, j. Dorohoiu, 1 mon.; Sadova, j. Dolj, 1 monach.

De monachi: Neamțu-Secu, j. Neamțu, 268; Cernica, j. Ilfov, 109; Caldărușani, j. Ilfov, 106; Ciolaul, j. Buzen, 66; Ghighiu, j. Prahova, 38; Vorona, j. Botoșani, 36; Dalhați, j. R.-Sărat, 24; Horaița, j. Neamțu, 24; Varzaresci, j. R.-Sarat, 20; Stănișoara, j. Argeș, 20; Cheia Teleajenului, j. Prahova, 16; Gavanele, j. Buzen, 14; Nifon, j. Buzen, 12; Tarcăul, j. Neamțu, 11; Rașca, j. Suceava, 9; Slatița, j. Suceava, 9; Isovoarele (Crasna), j. Prahova, 9; Gavanul, j. Buzen, 7; Lainici, j. Gorj, 7; Polovraci, j. Gorj, 7; Tismana, j. Gorj, 6; Predeal, j. Prahova, 6; Roboia, j. Argeș, 6; Turun, j. Argeș, 5; Bogdana, j. Bacau, 5; Coșula, j. Botoșani, 5; Rafaila, j. Vaslui, 4; Pesteră, j. Dâmbovița, 2 monachi.

Demonache: Văratecul, j. Neamțu, 447; Agapia, j. Neamțu, 330; Tgănesci, j. Ilfov, 186; Adam, j. Tutova, 141; Agafton, j. Botoșani, 128; Păsărea, j. Ilfov, 125; Rătesci, j. Buzen, 74; Vișorita, j. Dâmbovița, 60; Horezul, j. Vâlcea, 48; Zamfira, j. Prahova, 46; Samurcesci, j. Ilfov, 45;

Cotesci, j. R.-Sarat, 44; Susana, j. Prahova, 40; Barbu, j. Buzeu, 35; Dintr'un lemn, j. Vâlcea, 25; Namaesci, j. Muscel, 23; Văleni, j. Argeș, 14; Rogoz, j. R.-Sarat, 12 mon. (Alman. Cult. pe 1868 de V. Urechia. Buc. dtpo pe 1893, p. 20—24.)

Măndştirile închinate joacă un rol însemnat în istoria bisericii române. Domnitorii și boierii români înființaseră în cursul veacurilor multe M., și de când cu influența grecească, cele mai bogate se închinau M.-lor din locurile sfinte, carora li se trimeau excedentul veniturilor. Secularizarea tuturor M.-lor provoacă din această cauză o literatură polemică destul de mare, precum și negocieri diplomatice înasprite, cari se terminară cu legea din 17 Dec. 1863 (publ. în Boerescu, Codicele române. Bucur., 1873, supl. I, p. 44). În virtutea ei, statul afecta locurilor sfinte un capital de 51.000.000 lei vechi, cam 20.000.000 franci, și le condona datoria contractată înainte, de 31.000.000 lei vechi. [—]

In Maramureș au fost multe M. române, astfel arhimandritura dela *Peri*, apoi *Moiseiu*, reședința episcopului român Dumitru (Miron) Pop 1637. M. dela Moiseiu s'a sfințit prin episcopul Transilvaniei Sava Brancoviciu în 1672. *Biserica albă* lângă Sighet, unde sunt îngropați episcopii români din Maramureș și mulți calugări, ba și preoți din Sighet. Au mai fost M. la *Iod*, *Cuhea*, M. lui *Dragoș*, *Rozavlea*, *Bărsana*, în care asemenea a locuit un episcop, despre care face amintire și Șincai. *Săcel*, a cărei biserică s'a adus în secl. XVII la Sighet și a servit de biserică românească, și Giulesci. Apoi M. rusești la Hust-Baranya, reședința episcopului român Stoica, Bocicau, Lunca, Uglea, Kövesliget. Posesiunile celor mai multe M. au fost secuestrate sub Iosif II. Posesiunile unora ași sunt parohiale. [T. Bud.]

Pentru alte M. rom. v. art. Ortodoxa, Biserica rom.

Mănăstirea, com. rur. în Rom., j. Ilfov, compusa din 2 sate cu 1974 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 2 școli.

Mănăstirea Homorului, comună rur., parohie și moșie manastirească în cap. și j. Gurei Homorului în Bucovina, are 1520 loc. (1389 ort.-or., 52 rom.-cat., 19 mos.), o școală primară. Odinioara manastire zugrăvită, cu calugari, fundata în 1427 de frații Lazar, Stanciul și Costea, fiii judeului Ion; pradată și arsa de catra Tatars sub Petru Rareș, rezidată pe alt loc ceva mai la deal, de catra logofetul Toader Boboiv și soția sa Anastasia în 1530, fû desființată în 1785 și a ramas întrebuințată, de atunci, ca biserică parohială. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mănăstireni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, compusa din 5 cat. cu 1983 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 4 școli.

Mănăstiriștea sau **Măndștirisca**, suburbiiu al orașului Cernauf în Bucovina, parohie cu suburbiiu Roșița, are 2505 loc., o școală primară.

Mănăstir, magh. Kápolnok-Monostor, comuna mica în cottul Solnoc-Dobâca; 1103 loc. Români și Germani.

Mănăsturul Clujului, comună în cottul Cojocnei, lipita de Cluj; 3099 loc. Români și Maghiari, Comuna e împreunată politicesce cu orașul Cluj. Aici a fost odinioara o abație și manastire a călugărilor Benedictini, întemeiată de regele Béla I

(1059—1063). Domeniul mănăstirii mai târziu a fost dăruit academiiei din Cluj a Iesuiților. Acum se afla în M. o școală agronomică de stat, deschisa la 1869. Cursul studiilor e de trei ani; elevii sînt internști. Școala are o moșie în extensiune de 742 jug. cat.

Manastyrski, *Alexandru*, consilier consistorial, scriitor, n. 22 Iunie 1857 în Lujeni în Bucovina, a studiat în Cernauf, a publicat rusesce mai multe broșuri populare pentru Rutenii din Bucovina, apoi iu 1889—1890 două broșuri: Die Ruthenen in der Bukovina, împreună cu Dr. R. F. Kaindl; în 1888 și 1898 câte un tom de predici rusesci sub titlul de Molodei Propovednik (Predicătorul tinăr), iar în opul Österr.-ungar. Monarchie in Wort u. Bild, în tomul Bucovina, un articol: Die Ruthenen. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mănătărci sau **Mindtărci**, numele popular al ciupercei comestibile *Boletus edulis* Bull. (v. ac).

Manatus, (zool.) v. Lamantin.

Manavat, un ȝeu roman în Dacia, amintit într'o inscripțiune (Torna Károly, Nr. 44). M. se află și la Arabi și e ȝeu al luieni.

Măncăciosul, (*Gulo borealis*), mamifer din ordinul Carnivoarelor, familia Mustelidelor. Are un corp butucanos, ca al ursului, coada scurta, păr lung negru-brun, amestecat cu sur, la ambe părțile corpului câte o dungă sură. Lung. corp. 85 cm., a coții 15 cm. Trăiesce în ferile nord.

Mancando, (*ital.*) sinonim cu Calando (v. ac.)

Măncare, v. Aliment.

Măncărimi, v. Pruritus și Prurigo.

Măncătoare de carne, (zool.) v. Carnivoare.

Mancha, *La*, (pron. Mancia), provincie veche în Spania, între Sierra Morena și Montes de Toledo; cuprinde întreaga provincia Ciudad Real, partea estica a provinciei Toledo, partea sud-vestică a provinciei Cuenca, nord-vestul provinciei Albacete și o parte mică a provinciei Guadalajara. Are șesuri întinse, cari produc cereale în abundență. În jurul Ciudad Real, riul Manzanares și Valdapanas, se produc vinuri foarte bune. Din cauză, ca partea cea mai mare este în mâna proprietarilor mari, populațiunea este rară. M. este udată de cursul sup. al riului Guadiana, Tajo și Iucar. [M. Bodiu.]

Manche, (pron. Maș), departament în partea nord-vestică a Franciei, între Calvados, Orne, Mayenne și Ille-et-Vilaine, cu un areal de 5928 km²., 515.000 loc. De M. se țin și insulele Chausey. În toate părțile este strataiat de catene de coline, dintre cari cea mai înalta este: Saint-Martin de Chauhieu (368 m.). Rîurile sînt mici, dintre cari amintim: Vire, Taute, Divette, Ay și Sienne. Clima este moderata, de multe ori plouă. Locuitorii se ocupă cu cultivarea pământului și prasirea de animale. Pământul este foarte fructifer; 3892 km². este cultivat. Se produce în abundență mare: grâu, orez, sęcara, ovės, cartofi, prune și tot soiul de fructe. Prasirea animalelor încă este foarte înfloritoare. În 1892 erau 82,880 cai, 350,000 animale cornute, 223,747 oi, 120,000 rimatori. Industria și comercial este foarte dezvoltat. Artiicii de export sînt: cereale, animale, piei, pesci, ș. a. Importul: fier, lemne și cărbuni de piatra. Este împarțit în următoarele districte: St. Lô, Avranches, Cherbourg, Coutances, Mortain și Valognes cu capitala St. Lô. [M. Bodiu.]

Manchester, oraș municipal în nord-vestul Angliei, lângă canalul Bridgewater, 505,343 loc. (1891); episcopie protestantă, universitate; edificii frumoase, ca bursa, casa orașului, hala, etc.: numeroase monumente. M. e cel mai însemnat oraș industrial al Angliei, centrul industriei de bumbac, fabrici de mătasă, mășini, de articole de fier și oțel, etc.

Manchester, *școala*, se chiamă partidul politic din Anglia, care susținea libertatea comerțului cu grâu și în genere liberul schimb. Capul lui era *Cobden* (v. ac.), și numele de Manchester ii vine dela orașul, unde era centrul partidului. Principiile șc. M. coincid cu tesa fiziocraților: *laisser faire laisser passer*, și sânt opuse ori cărei interveniri a statului în relațiunile economice. În anii din urmă chiar în Anglia a început să piarda însemnătatea ce avea.

Manchester, imitațiune de catifea, țesută din bumbac, cu firele scurt tăiate.

Mancini, familie italiană, devenită memorabilă în istorie din cauza nepoatelor cardinalului de Mazarin, regentul Franței. Un *Paul M.* fundase la Roma academia dișă „Umoristi”. Nepotul său de fiu *Laurent M.*, baron roman, era însurat cu sora lui Mazarin. Din această se născură 5 fice, anume: *Laura*, soția ducelui de Mercoeur de Vendôme, † 1657; *Olympia*, soția lui Eugène Maurice de Savoia, comte de Soissons; *Maria* (1639—1714), care în tinereța ei inspirase o mare pasiune lui Ludovic XIV, încât era sa o ia de soție. Se marită apoi cu princ. Laurent Colonna, pe care îl părăsi; *Hortensia*, soția ducelui de Meilleraie, duce de Mazarin; *Maria Ana*, ducesă de Bouillon. Toate s'au făcut cunoscute în istorie prin averea și poziția lor în Franția, unde se înrudiseră cu cele mai mari familii.

Louis Jules M. Mazarini, duc de Nivernais (1716—98), e cunoscut ca ambasador al Franței în străinătate și ca scriitor. A fost închis în timpul revoluției cei mari. [O. L.]

Mancipațiune, (lat. prindere cu mâna), la Roma o formalitate prescrisă prin lege pentru anumite afaceri de drept (s. e. la emanciparea fiului de sub puterea părintească, mancipațiune la facerea unui testament, etc.). M. era o imitare simbolică a unei cumpărări, la care conlucrau 5 civi romani ca martori și un al 6-lea cu cântarul.

Mancipiu, (lat.) la Romani starea de tranziție în care se afla o persoana eliberată de puterea părintească sau a bărbatului cu aceea, că a trecut sub puterea unui alt cive roman, de care a fost apoi eliberată pe deplin prin Manunissiune (v. Manus). Cine sta sub M., nu câștiga pentru sine, ci pentru acela, în a cărui putere era.

Manco, (lat.) lipsă, v. Calo.

Mândălaci sau *Mânddnaci*, numele vulgar al plantei Carum Bulbocastanum Koch (v. ac.).

Mandalai, capitala coloniei engleze Birma sup. (India poster.), mai nainte a imperiului Birma, aproape de Irawadi, 188,815 loc. (1891).

Mandament, ordin. *Mandamus* (lat. = ordonam), în Anglia denumire pentru ordinul unei curți de apel.

Mandana, fca lui Astiage și soția lui Cambyses, nobil persan; din aceasta căsătorie se născu Cyrus, care nimici hegenonia Medilor. [Caion.]

Mândănaci, (*Mândălaci*), (botan.) v. Carum.

Mandarină, fructul comestibil al plantei Citrus

nobilis Lour. (v. ac.) [specie considerata de unii botaniști numai ca o varietate a speciei *Citrus Aurantium* L. (v. ac.)], *C. nobilis* Lour., originara din Cochinchina, se cultiva foarte mult din cauza fructelor sale comestibile.

Mandarin, (chin. *Cuan*), din cuvântul sanscrit mantrin = ministru, numire dată de europeni dignitarilor chinezi.

Mandat se numesce: 1) ordiul scris prin care oficerii de poliție judiciară pun o persoana în fața, sub paza sau sub mâna justiției. În acest sens avem patru feluri de mandate: de înfațșare, de aducere, de depunere și de arestare.

Mandat de înfațșare, ordinul dat de judecătorul de instrucțiune unei persoane spre a i-se prezenta, fiind că planează asupra ei o vina. Judele instructor e obligat sa asculte imediat acea persoană. Acest mandat nu poate fi executat cu forța publică, persoana urmând sa se prezente voluntar. Nevenirea dă drept judeului instructor să emite un *mandat de aducere*, care se execută silit. M. de înf. trebuie sa fie semnat și să poarte sigilul judeului instructor, fără să fie nevoie a se specifica motivul pentru care persoana e chemată.

Mandat de arestare, ordinul scris, dat de judecătorul de instrucțiune, cu concluziunile procurorului, pentru arestarea unei persoane care, după ce i-s'a luat delogatorul, s'a găsit culpabila de o crimă sau delict. Indivizii condamnați la închisoare, sânt încarcerati în urma emiterii unui mandat de arestare. Acest M. trebuie sa fie semnat, sa poarte sigilul autorității pe care persoana ce l-a emis o reprezintă, să cuprinda faptul pentru care s'a emis și articolul ce-l pedepsește. Legea specifică casurile și formele în cari se poate decerne un atare mandat. Arestarea în afară de limitele legii, constituie un delict care, după casuri, se pedepsește până la 3 ani închisoare. M. de a. se pot decerne atât de procurori, cât și de judecatorii de pace, când dinșii execută sentențele, cari cuprind condamnari la închisoare sau amende transformate în închisoare, din cauza insolvabilității condamnatului.

2) **Mandat sau procurațiune** se numesce contractul priu care o persoana (*Mandatar*), se însărcinează gratuit a face ceva pentru persoana dela care a primit însărcinarea (*Mandant*). Femeile și minorii emancipați pot fi aleși mandatari. Înărcinarea executată în limitele mandatului, e considerată ca facuta de acel ce a dat mandatul. M. poate fi și cu plata, caci gratuitatea e numai de natura, nu de esența lui.

În practica comerciala, M. este cunoscut sub numele de *comision*, mandatul, sub cel de *comitent*, iar mandatarul sub cel de *comisionar*. Contractul de comision nu creaza obligațiuni decât dacă are de obiect un lucru licit. Tribunalele ar refuza ori ce acțiune, fie comitentului, fie comisionarului, dacă mandatul ar fi fost dat, s. e. spre a face contrabanda, comerț cu negrii sau ori ce altă operație contrară legilor sau bunelor moravuri. M. trebuie să fie dat de o persoană capabila de a contracta.

Mandei, aderenții unei secte religioase lângă Eufrat, aproape de Basra. M. sânt cam 4000 de suflete, se mai nuiesc și *Sabei*, *Nasorei* și învătăceii lui Ioan Botezatorul. Religiunea lor e o amestecătură confusă de păgânism (persism),

judaism și creștinism. (Cf. Die Mandäische Religion, von W. Brandt. Leipzig, 1889.)

Mandibule, apendicele segmentului al doilea dela capul insectelor, cari s'au transformat în guele; ele sînt mobile, cornoase și foarte dure, situate dedesubtul labrului. (v. Insecte.) M. se ȳice numai de falci insectelor, rar de ale omului, la care se aplica cuvîntul *maxilă*.

Mandicevschi, 1) *M., Constantin*, profesor, scriitor rom., n. 24 Maiu 1859 în Batirnesci, a studiat în Cernăuț și Viena, 1884 profesor la gimn. sup. gr.-or. din Suceava; 1893 la școala reala gr.-or. din Cernauț, devenind 1896 director, în care calitate funcționează și astăzi, 1900.

2) *M., Eusebiu*, compozist și scriitor musical, n. 18 August 1857 în Cernăuț; a studiat în Viena 1875—80; 1878 a participat la reșbiul din Bosnia; 1880—82 măiestru coral la academia de cîntare din Viena, 1887 archivar și bibliotecar la societatea Amicilor mușicei de acolo, 1897 prof. la conservatorul acestei societăți pentru studiul instrumentelor, și din 1900 și pentru istoria mușicei; apoi tot în 1897 referent în ministeriul instrucțiunii publice pentru stipendii musicale, iar din 1899 și la consiliul comunal din Viena; 1898 și 1899 președinte în societatea artiștilor musicali din Viena. Este unul dintre cei mai harnici și mai productivi compozitiști și scriitori musicali; a publicat pînă acum 16 opuri de compozițiuni musicale, conținînd o mulțime de cîntece românești și nemțești, cu sau fara acompaniari de vioară, violoncel și clavier, precum și coruri bărbătești și mestecate, și împreuna cu Isidor Vorobchieviciu, românește și rutenesce, nise cîntări liturgice ușoare pentru două voci. Pe lîngă acestea a mai publicat nemțeșce piverse monografii și tratate în Deutsche Kunst und Musikzeitung în Viena, Neue Freie Presse, Allgemeine Zeitung în München, Musikalische Rundschau, Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft în Leipzig, Allgemeine deutsche Biografie; și a facut o edițiune a cîntecelor lui Schubert. Mai are 45 compozițiuni mus. nepublicate, dintre cari 9 liturgii cu text românesc, grecesc și rutenesc, etc., pentru cor mixt; 2 mise cu text latinesc pentru cor mixt și orgă; diverse cîntece românești și nemțești pentru voci singuratic, pentru coruri bărbătești, femeiești și mestecate, cu sau fara de acompaniari de clavier, de violina, vioară și violoncel, în particular sau mai multe împreună; a prelucrat câteva cîntece populare românești pentru clavier, preste 100 de cîntece populare: nemțești, unguresci, rusesci și svedeze, pentru coruri femeiești, bărbătești și mixte, și 6 cîntece cu text englezesc. M. a fost distins în 1897 cu crucea de aur cu coroana pentru merite, și de catra universitatea din Lipsca cu titlul Doctor Philosophiae ad honores, 1899 cu crucea de cavalier clasa I al ordinului familiar Sachsen-Meiningen-Ernestin.

3) *M., Georgiu*, compozist, frate cu Constantin și Eusebiu M., n. 8 Nov. 1870 în Malogia în Bucovina, a studiat la Viena. 1900 suplent de musica bis. și corala la școalele secundare și la semin. archidieceșan din Cernăuț. A publicat o liturgie românească și mai multe cîntece.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Mandinescu, Ioan, profesor, n. 1833 în Iași, † 5 Maiu 1868; a studiat în seminarul Socola

și la universitatea din St. Petersburg. A fost profesor la seminarul Socola. Scr.: »Istoria universala», 3 volume, tipărită (1870—1872) după moartea sa.

Mandingo, (*Vangarava* sau *Vakore*), cea mai numeroasa seminție indigeuă în Africa vestică. Originea ei se află în provincia Manding, 1100 km., dela țermuri între riurile Senegal și Niger. Numărul celor aparținători la această familie se urcă la cifra de 8.000.000. Formarea feței la rassa M. este mai regulată ca la celelalte seminții arabice, facultățile sufletesce mai desvoltate. O parte mare se ține de Mohamedani, și aceștia sînt cei mai moderați, cei mai lucratori și cei mai inteligenți dintre locuitorii Senegambiei.

Mandolina, instrument musical, cu coarde pișcate și cu lada de rezonanță bombată, formată din doage. Una din varietățile de M. e usitata încă, mai cu samă în Italia, Spania și sudul Franciei. Sînt mai multe varietăți, dintre cari cele mai usitate sînt: *M. napolitană*, cu 4 pîrechi de coarde, acordate ca violina, și *M. milaneză*, cu 6 pîrechi de coarde. [T. C.]

Mândra (*Mandra*), com. mică în cott. Făgăraș, cercul Șercaia, cu 1017 loc. (1891) Români.

Mandragora Juss., (botan.) gen de plante din fam. Solanaceelor, trib. Atropeae, foarte înrudit cu *Atropa*, de care diferă prin lobii corolei sub 5-fiși și pediceli fasciculați. Cuprinde 3 sau 4 specii mediterane, dintre care *M. officinarum* L., de aceleași proprietăți medicinale cu *Atropa Belladonna* L., ale cărei rădăcini au fost mult usitate în timpurile înainte de Linné. [A. Pr.]

Mandrea, George, architect, n. 2 Ian. 1855 în Focșani. A studiat la Dresda și Paris; a construit băile dela Călimanesci; ca architect al primăriei din București a zidit 14 școale primare, rampa de vinuri, etc.; apoi Seminarul central, Liceul internat model din Iași; M. e architectul Eforiei spitalelor civile.

Măndrean, Vasile, prof. și scriitor rom., n. 6 Iul. 1847 în Turcheș, cott. Brașov (Trs.), a studiat în Brașov și Budapesta; fost prof. la școala reală și inst. pedag. diu Caransebeș pînă 1884, când trece în România, unde a fost numit prof. cu titlu def. la gimnasiul Cautemir Vodă din București, al carui actual director este. Scrieri: Conductor la gramatica româna pentru școalele primare, manual pentru învățatori; Elemente de gramatica română în școalele primare, manual pentru elevi; Raport asupra organizării școalelor normale din Germania, etc.

Măndrescu, Simeon, profesor secundar, a publicat: Elemente unguresci în limba româna, 1892; Literatură și obiceiuri populare din comuna Rîpa de jos (Transilvania), 1892; Doina, 1893; Gramatica limbei latine; Exerciții, 1897; Strigături sau chiuituri populare, 1898.

Mândria, v. Fala.

Mandril, (*Cynocephalus mormon*), maimuță din ord. Pitheciilor, fani. Cynopitheciilor, genul Pavianilor, este acoperit cu păr brun-întunecat-verdu, pe burtă alburii, bărbia galbenă, fața albastră, nasul și buclele posterioare roșii. Botul prelungit. Lungimea corpului 1 m., coada de vr'o 5 cm. Trăiesce în Guinea, prin ținuturile stancoase ale mușilor. Este cea mai urită și murdară din toate maimuțele. (V. și Pavianii.)

Mandrit (dela grc. *Mandra* = staulul oilor, locuință de sichastri, mănăstire), însmună superiorul, grijitorul preste mănăstire și viața călugărilor.

Mândruloc, (magh. *Mondorlak*), numirea veche Bodorlaka, Bandarlaka, com. mică în Ung., cott. Arad. In anale apare la 1471. In secl. XVI. se amintesc cetate dela M. Are 293 case, cu 2115 loc. Români gr.-or. Teritoriul e de 4593 jug. cat. foarte fructifer. Stațiune de cale fer. Comuna numai la 1825 s'a mutat pe locul unde se află aji. [†]

Manea, solul lui Mircea-Vodă, triniis dimpreună cu Roman Herescu (1389) să încheie o alianță cu Polonia. A avut asociat și pe solul lui Petru Mușat al Moldovei, Dugoiu. In tractat numele solilor e redat în latinesce: *Manea* = *Magnus*.

Mâneca, partea unui vestmēt, care acopere brațul până la mână. *Mânecdri*, mâneci scurte, destinate pentru a acoperi mai cu samă încheietura mânei. M. se pot face din pânză, de muselină, de dantelă, sau tricotate din lână.

Mânecare, oficiul divin public de dimineață, premergator liturgiei. (v. și *Utrenia*.)

Mânecări, ornate sacre ale treptelor ierarhice superioare, cari se îmbracă pe brațe, și reprezentă legaturile cu cari au fost legate mâinile lui Isus Christos, când fū dus la Pilat.

Mânecătoare, noaptea de 22 Aprile, când se crede ca babele vrajitoare umblă de iau laptele dela vaci și sporul roadelor de câmp.

Manechin, (păpușe) figură de lemn sau de ceara, ce reprezintă un corp omenesc și servă pictorilor și croitorilor; figurat se dice M. și un om fara voință, care face tot ce i-se cere.

Mâneciu-Pămēnteni, com. rur. în Rom., j. Prahova, la 44 km. spre nord de Ploiesci. Are un sat cu 1600 loc., munteni, economi de vite și puțin cereale și livezi de pruni, o școală și o biserică.

Mâneciu-Ungureni, com. rur. în Rom., j. Prahova, la 45 km. spre nord de Ploiesci. Are șese sate: *Giuresci*, *Valea largă*, *Făceni Chicioresni*, *Pătețul și Teleajenul* cu 1500 loc., economi de vite ș. a., mai toți Români din Ardeal (cu mânecile cămeșilor largi, de unde vechii loc. au dat acestor com. numele de *Mâneciurile și Ungureni*.) Com. are două biserici și o școală.

Manej, localuri în cari se învața călăria. Ele sūnt formate din sale dreptunghiulare; una din laturi este aproape de 2 ori mai mare ca cealaltă. Partea pe unde merg caii, se numesce *pista manejului*.

M. se mai numesce și virtelnița, de care trag vitele pentru a pune diferite mașini în mișcare. Mașini de treerat cu virtej (manegiu) de vite, etc.

Măner. Sabia militară e compusă din 3 părți principale; lama, mănerul și garda. M. este extremitatea lamei care pătrunde în interiorul gardei; el este acoperit cu piele sau pânză, pentru a ușura apucarea și ținerea lui în mână. La sabiile oficeresci în serviciu actualmente în armata română, mănerul se termină printr'un cap de vultur, preste care este așezat coroana regala.

Manes, (*Mani*, *Manichaeus*), fondatorul unui sistem religios (v. *Manichei*) în seol. III, n. 218 în Ktesiphon. Scriitorii orientali susțin, că M. a fost Persan crescut în religiunea lui Zoroastru, apoi botezându-se și fiind sfințit preot a încercat a contopi religiunea creștina cu a lui

Zoroastru. Fiind învins în o dispută cu Magi, a fost despoiat de piele încă fiind viu la 276. (Cf. G. Flügel, *Mani und seine Lehre*. Leipzig, 1862).

Manes, (numai în plural) în mitol. romana nume dat morților, și anume *Divi Manes* au fost morții, cari prin moarte și sfințirea datinelor de înmormântare s'au curățit și s'au venerat ca zei și spirite. Locuința lor e sub pământ și de acolo numai în unele anotimpuri și noaptea vin pe fața pământului. M. stau sub scutul ținiei Mania (v. ac.) și în legătură cu Larii. M. în Dacia au fost considerați de zei. Mai toate inscripțiunile mormentele se încep cu: *Diis Manibus*. [Atm.]

Mănesci, mai multe com. rur. în Rom. 1) *M.*, comuna rur. în j. Dâmbovița. compusă din 4 cat. cu 2500 loc. (Dicț. geogr. 1890), 5 biserici și 1 școală. 2) *M.*, comună rur. în j. Buzău, compusă din 5 cat. cu 900 loc. (Dicț. geogr. 1900), teren avut în substanțe minerale. 3) *M.*, comuna rur. în Rom., j. Prahova, situata la 16½ km. spre vest de Ploiesci. Are patru sate cu 1200 loc. toți agricultori, două biserici și o școală. Pe teritoriul acestei comune a fost o batalie la 1548 între domnul Mircea III Ciobanul și boierii munteni, nenulțămii de el și conduși de Radu Ilași. (Cf. Tocilescu, »Istor. Romn.« și Odobescu, »Scrieri liter. și istorice«, vol. I).

Mănescu, familie mare boierescă din Valachia, ramura din Basarabi, aji stiusa. Strămoșii ei sūnt: *Michnea cel Rēu*, domnul țerii (1508—10) și urmașii acestuia, donni români: Mircea Ciobanul, Alexandru II, Michnea Turcital, Petru Schiopul, Radu Michnea voivodul, Alex. Coconul, cari domniră între 1546—1630. Michnea era fiul lui *Dracea*, marele Armaș din Mănesci, vechia moșie a neamului, de unde li-s'a tras numele. Alexandru Coconul (1623—30) avū fiu pe beizadea *Radu* din Mănesci, n. 1635, care avū fiu pe *Udrea* logofētul, tatal comisului *Barbu M.*, ce trăia în secolul trecut. Acesta avū fiică pe *Smaranda Maneasca*, soția doctorului Silvestru Filiti, și copiii din această casatorie luară și numele M. [O. L.]

Manethos, scriitor egiptean, a trait în secl. III a. Chr. la Theba; a scris în limba grecească o istorie a Egiptului. In fragmentele acesteia se află listele complete ale dinastiilor și o treime din numele regilor egipteni. Ed. de Müller: »Fragm. historicor. graecor.« 1848.

Manevra, (frc. manoeuvre), modul de a regula jocul unui aparat sau sistem: a manevra macazul, a conduce un vas plutitor; exercițiul prin care soldații sūnt deprinși la mânăuirea armelor și diverse evoluțiuni; mișcări la cari se deprind trupele în timp de pace sau pe cari le executa pentru a se mesura cu adversarul în timp de resboiu. Fig. intriga.

Manfi, *Ioan*, unul din profesorii ardeleni aduși de mitropolitul Veniamin, George Asaki și vornicul Mihaiu Sturdza, la reorganisatul seminar dela Socola (1820). Preda limba și liter. latină, și avea colegi pe Ioan Costea și Vasile Bob Fabian, iar director pe Vasile Popp.

Manfred, rege în Sicilia, fiul împăratului Frideric II, n. 1231, † 1266. Legitimisat, a primit dela tatăl său Tarentul; 1254 ia guvernarea Apuliei. După moartea lui Conrad IV, ocupă tronul Siciliei ajutat de saraceni și e încoronat

în Neapol (11 Aug. 1258). Trebuind să-și susțină cu arme tronul față cu papa, care îl oferea lui Carol de Anjou, cade în lupta dela Beneventum (26 Febr. 1266). Soția și trei feciori ai lui mor în prinsoare, iar fca sa Beatrice numai după robie de 22 ani își recapătă libertatea.

Mangabe, (*Cercopithecus fuliginosus*), maimuța din ord. Pithecilor, fam. Cynopithecinelor, de culoare neagră. Lungimea 1.25 m., coada 60 cm. Traiesce pe țărmurile vestice ai Africei.

Mângâierea, acțiunea de a ușura durerile altuia prin sfaturi, de a consola prin aratarea nimicniciei vieții și prin speranța unor vremuri mai bune pe pamânt sau în lumea cealaltă.

Mangal, vas în care se pune jar.

Mangalia, com. urb. în Rom., j. Constanța, și nic port pe Marea Neagră la 43 km., spre sud de orașul Constanța. Are 1300 loc., din cari $\frac{2}{3}$ Mohamedani. Portul M. e puțin vizitat. În timpul Genovezilor avea o pop. de 30,000 loc. și mai mare importanța comercială, fiind pe atunci protejat printr'un mal ași în ruina; împrejurul orașului mai există încă urmele fortificațiilor vechiului port genovez, consistând într'o incingătoare cu bastioane. În apropierea M. se află o sorginte sulfuroasă și un lac de 5 la 6 mile circumferință; iar împrejur se ved numeroase movile, cari de altfel fac lanț pe ambele părți ale lacului și văii ce prelungește lacul către interior. *Orășelul M.*, e numele unei plăși a județului Constanța.

Mangan, element, metal. Greut. at. 55. Simbolul Mn. Valența sa variază dela două la trei. Se obține din reducerea oxizilor prin cărbune la temperatură înaltă și apoi purificat de cărbune și siliciu prin un amestec de carbonat alcalin și borax. Principalii săi oxizi sunt: bioxidul MnO_2 sau *pyrolusita*, Mn_2O_4 *Hausmanita*, Mn_3O_4 *manganita*. Ca metal se presintă cu aspectul fierului, e foarte dur, cu o densitate 7.2. El se oxidează la aer umed. Prin proprietăți în ce privește sarurile (*permanganafi*) se apropie parte de clor (*perclorafi*), parte de crom și fier. Compușii și sarurile lui: *Mangan oxidul* (MnO) pulbere anorfa verzie. *Mangan hidroxid* $Mn(OH)_2$ precipitat din sarurile manganooase prin alcalii hidrați. El e baza sarurilor manganooase. Mn_2O_4 *oxid salin de M.*, pulbere roșie-brună, obținut prin calcinarea celorlalți oxizi. Mn_2O_3 *sesquioxid de M.*, pulbere negricioasă, sărurile corespunzătoare acestuia și se manganooase sunt instabile. MnO_2 bioxidul de M. (peroxid). La încălzire acesta da sesquioxid și oxigen; servă la prepararea clorului. MnO_2 trioxid, anhidrida manganică, iar hidratul acidul manganic MnO_4H_2 formează saruri și se *manganafi*, obținuți dela calcinarea oxizilor în prezența alcaliilor și a substanțelor oxidante. *Manganafi* sunt pulberi verzi, cari se descompun la diluare cu apă, trecând din verzi în roșii, de unde li-se mai dices și cameleonul mineral, nume dat în special manganatului de potasiu = MnO_4K_2 . *Permanganafi*, sunt sărurile acidului permanganic MnO_4H . Permanganatul de potasiu e sarea cea mai importantă a manganului. Se presintă în cristale roșii închise și se obține dela manganat prin bioxidul de carbon ori clor. E caracterizat prin proprietățile sale remarcabile de oxidație, ceea ce face a fi foarte întrebuințat în chinie și medicina. [S. M.]

Mangifer, după o poveste rom. din Bănat, numele unui ostaș viteaz, care într'un palat împăratesc învinge spiritele rele. M. = Măncă fier.

Mangifera L., (botan.) mic gen din fam. Anacardiaceelor, trib. Anacardiaceae, cuprinde vr'o 14 specii de frumoși arbori din Asia tropicală cu frunzele alterne simple, întregi și coriacee; florile polygamedioice; ovarul unilocular, devine la maturitate fruct drupaceu (drupa). Dintre speciile acestui gen menționam numai pe *M. indica* L., care produce renumitele fructe comestibile numite *Mango*; el se cultivă foarte mult în țările tropicale din cauza fructelor sale, obținându-se prin cultura numeroase varietăți. [Z. C. P.]

Mangiu, (Mandju) sau *Mangiuri*, un rain al Tungusilor, popor turanic, cari originar au locuit în Mangiuria, 1644 au ocupat Peking-ul, devenind stăpâni în China. În istoria Chinei găsim M. deja la 925 ca supuși ai imperiului Kbitanilor. 1114 s'au revoltat; capetenia lor Aguta a fost proclamat împărat, numindu-se dinastia sa Kin (aur). Aceasta dinastie a ocupat o parte mare a Chinei, chiar și capitala imperiului, și a domnit 108 ani. Domniei dinastiei Kin au pus capet Mongolii. M. au emigrat din China, unde apar din nou după câțiva secolii. Capetenia lor Tai-ciu a supus mai multe seminții ale Tungusilor; 1616 s'a revoltat contra dinastiei chineze Ming. După lupte îndelungate le-a succedat a ocupa (1644) Peking-ul și în fine întreagă China. M. alături în părțile sudice ale Mangiuriei sunt agricultorii și meseriași, cei din părțile nordice sunt vânători, pescari și păstori și duc o viață nomadă; cei trecuți în China și-au însușit civilizația chineza și formează majoritatea clasei funcționarilor, comercianților și meseriașilor.

Mangiuca, *Simeon*, scriitor rom., n. 2 Sept. 1831 în Broșteni (Ban., cott. Căraș), a studiat dreptul în Pesta și teologia în Vîrșeț. La 1858 a fost numit profesor de limba și liter. rom. la gimn. din Timișoara și aplicat ca practicant la locotenența c. r. a Voivodinei și Banatului timișan de acolo. La 1861 a fost ales solgăbirau în Ján și a servit 8 ani ca atare în Ján, Sasca și Căraș. La 1868 a facut censura advocațială și în 1869 s'a așezat ca advocat în Oravița, unde, după ce în Martie 1890 a fost ales membru onorar al Academiei rom., la 4 Dec. 1890 a reposit. Biblioteca sa a dăruit-o »Asociațiunii« din Sibiu. M. a publicat următoarele studii: »De originea, vechitatea și însemnătatea numelui Valac« (Albina de Viena 1866, 1867); »Baba Dochia« (Familia 1874). A edat »Calendarul pe 1882 și 1883 de cuprins folkloristic și spiritistic; a scris »Studii limbice sau 100 de etimologii revindicate elementului rom. contra Miklosich și Cihac« (Familia și Luminătorul 1883). »Cincișeci de etimologii de cuvinte banăț. cari nu sunt introduse în dicționare (Familia 1884). Cea mai însemnată lucrare a sa este »Dacoromanische Sprach- und Geschichtsforschung« (comis. W. Krafft în Sibiu, K. F. Köhler, Lipsca și Socec și Teclu București 1890), care cuprinde interesante studii asupra fonologiei și morfologiei limbei rom. și mai tractează despre »Cronica lui Huruc«, despre »Colinda« și despre însemnătatea istorică a numelui »Walach« sau »Vlah« (I. Teil). [Tr.]

Mangiuria, țeară a Chinei, formând partea nord-estica a imperiului, 942,000 km². cu 5 $\frac{1}{4}$ mili-

oane loc. Capitala Mukden. Port convențional Niuciuang. Mandjuria propriu zisă. un popor resboinic de origine tunguză, au cucerit 1644 China, unde întemeiară dinastia domuitoare până aci, și-au însușit limba și obiceiurile chineze și au ramas poporul domnitor, respândiți prin întreg imperiul ca soldați, ampoliați, comercianți, meseriași; în M. abia mai sânt $\frac{3}{4}$ mil. Mandjuri.

Manglier, numele francez al plantei Rhizophora Mangle L. (v. ac.).

Mangop, (*Maria din M.*), a treia soție legitima a lui Stefan cel Mare, luată în 24 Sept. 1472. Era din neamul Comnenilor, din care o ramură se retrăsese, după caderea Trapezuntului sub Turci, în *peninsula M.*, unde a și întemeiat o stăpânire creștină sub hanul Crimeei. Această căsnicie n'a fost fericita pentru Maria, căci Stefan s'a îndrăgostit de roaba sa, Maria, fiica lui Radu cel Frumos. A continuat însă domnitorul să trăiască legitim cu soția sa, caci prin moartea tatălui ei, principele Mangopului, Stefan moștenea o parte din acea stăpânire. Dar când în 1475 Turcii au ocupat Mangopul, Stefan s'a divorțat de soția sa, casatorindu-se legitim a patra oară cu concubina de până aci, Maria Vochița.

Mangra, *Vasilie*, vicar eppesc. și scriitor rom., n. 1852 în Budurasa (Ung., cott. Bihor), a studiat gimnasiul în Beiuș, teologia în Arad și dreptul în Oradea mare. Fost prof. al dreptului canonic la instit. teol. din Arad, a fost suspendat dela acest oficiu la cererea guvernului ungar din motive politice, însă biserica i-a susținut beneficiile. În acest timp s'a ocupat mai ales cu politica și a fost unul dintre cei mai zelosi aranșori ai congresului naționalităților, ținut la 10 Aug. 1895 în Budapesta. Politician patimas și intransigent, și în sinoadele și congresele bisericesci unul dintre conducătorii opozițiunii extreme. Cu toate acestea, la 1899 conduce lupta pentru alegerea de episcop al Aradului a lui I. Goldiș (v. ac.), care pentru atitudinea sa oa deputat dietal în chestiunile de politică bisericască, a fost atacat și combatut de presa naț. română din Trs. După alegerea lui Goldiș, M. este numit de acesta redactor al foi diec. »Biserica și Școala» și apoi ales de sinodul diecesan din 1900 vicar episc. la Orade. Pe teren literar M. s'a distins prin publicarea de documente istorice și lucrari refer. la istoria literaturii, și a fost ales membru coresp. al Academiei Rom. A fost în mai multe rânduri colaborator și redactor la organele publ. ale diecesei gr-or. de Arad și la alte foi politice. A scris și o broșura polemică în cauza mitrop. Ghenadie (v. ac.).

Mania, în mitol. romană mama Larilor; sub scutul ei au stat și Manes (v. ac.) și se credea identică cu Lara (v. ac.). M. s'a înșirat între găinele lumii de jos, cari au fost personificațiunea bunei mame, a pământului. M. în superstițiunea pop. se închipuia ca o nălucă, care a cauzat mare spaima pruncilor, iară în fine a devenit o figură grozavă în poveștile populare. [Atm.]

Mania, furia, boală de creeri cu înverșunare, de diferite grade. 1) *Ecaltare maniacă*, fără înririre dinafară, simțire de sine exagerată, cugetare foarte iute și dorința de a-și pune planurile imediat în practică, de aci urmeaza acte nesocotite. 2) *Manie gravă*, turbare maniacă, când acțiunea suferindului nu mai este coor-

donată, are visiuni, halucinațiuni, gesticulări, sbierete, etc. Adese se vindeca, iar care se repetă mai de multe ori, e incurabilă.

Mania querulanta sau de proces, boală mintală ce face pe bolnav a-și cauta un drept închipuit, fără șansă de reușita, fără temei.

Maniana, un district în Acarnania în Grecia, aproape de Misolonghi, unde locuiesc în șapte sate (Suroveli și Cuciobina sânt cele mai mari) Aramâni, emigrați din Albania. (Cf. Globus, tom. XIII, Nr. 6 și Weigand, Aromunen, tom. I, pag. 183—185, unde vorbesc despre calatoria sa în Acarnania, și ib. tom. II, pag. 174—184; unde descrie dialectul lor și comunica câteva cântece.)

Manichei, *manicheism*, secta religioasă a lui Manes (v. ac.). Sistemul religios al M. format din Dualism și Panteism propune, ca dintru început a existat și există două ființe eterne, necreate, vii, sieși opuse, una buna (lumina, spiritul), alta rea (întunerecul, materia). Lumea vădută și omul s'a produs din o amestecare a luminei cu întunerecul. Particulele de lumina constituie în om spiritul rațional, iar materia e sediul poftelor celor rele. Substanța divină după M. se află în toate ființele vădute. Mântuirea consistă în eliberarea din materie a particulelor de lumină și reîntoarcerea lor în substanța divină și împărăția luminei. Morala M. e foarte riguroasă. M. s'a lațit repede nu numai în Orient, ci și în Africa și Italia, Galia și Spania; s'a stins în secl. VI. (Cf. A. Geyler, Das System des M. Jena, 1875; Dr. A. Grama, Istoria bisericăasca. Blaș, 1882.) [i—m.]

Maniera, (*franc.*) fel, formă. chip, mod. La plural: apucături false, prea lustruite. În artă și liter. M. este un mod anumit de factură, de exprimare, al unei școale artistice sau literare. M. e constituită din totalitatea trăsurilor caracteristice unei școale liter. sau artistice, sau chiar numai unui artist mare. Când aceste trasuri capătă o influență mare asupra lumii dintr'o epocă oarecare, ele prin prea multe imitații lipsite de fond devin *manierism*.

Manierism, afectare, prefacătorie meșteșugită, imitarea unor apucături straine felului propriu de a fi. M. în artă e ceva prea cautat, și deci fără căldura spontaneității, adesea nepotrivit fondului cugetării sau al sentimentului. [Nig.]

Manifest, (*lat.*) scriere publicata de cineva spre a-și arăta ideile, spre a face cunoscut tuturor ce are de gând sa facă; declarațiune publică facută de un general sau de un partid. M. adiect. = învederat, vedit. [—]

Manifest de resboiu este declarațiunea de resboiu motivată, dată de suverani, sau o expunere a neînțelegerilor. În general ele confirmă cauzele justificative și motivele de resboiu. Un resboiu fără declarație prealabilă, e o violare a credinței publice și un fel de cursă întinsă: ori ce act ostil, anterior unei declarații prealabile, e condamnat de dreptul ginților. Puterea atacată n'are nevoie sa mai declare resboiu. Puterile neutre trebuie să ia cunosciunță prin notificare, de declarațiunea de resboiu. [O. L.]

Manifestul partidului comunist, redactat de Karl Marx împreuna cu Fred. Engels, adoptat la congresul din Londra în 1847. În M. se găsesc puse următoarele două principii socialiste:

1) interesul lucrătorilor este pretutindeni același în fața intereselor capitaliste; prin urmare el trebuie să domine chestiunile de naționalitate; 2) lucrătorii n'au să se sprijine decât pe ei înșiși pentru a se desrobi, și ei au nevoie, mai întâi, de a cucerii drepturile politice. Ambele principii însă sunt daunatoare: cel dintâi, pentru că se pune în vădit și intenționat conflict interesul lucrătorilor cu al capitaliștilor, lucru ce duce la disarmonie, la desagregare socială, și pentru că prin el se șterge principiul de naționalitate, care e baza ori carui organism social; al doilea, pentru că piuu el se deșteapta în masele inculte pasiuni politice fără frâu, cari duc la revoluții.

[Nigrim.]

Manihiki, *insulele*, grupă de insule engl. în Oceană, 137 km²., cu 1850 loc.

Manihot, (*Manioc*, (botan.) fecula dela diverse specii de *Jatropha* (v. ac.).

Manila, capitala insulei Luzon (Filipine), 154,062 loc. (1887); cel mai însemnat port comercial al Filipinelor; pentru nai mari servesece apropiatul port Cavite; fabricațiune de tutun; export de tutun, zahăr și cânepă (abaca); 13 Aug. 1898 s'a predat admiralului american Devey.

Cânepa de Manila, (botan.) fibre textile scoase din pețiolurile frunzelor de *Musa textilis* (v. Bananier); se mai dic *Abaca*, *fibre de Banan*, *Plantain-fibre*, *Siam-hemp*, etc. Din ele se fac stofe solide, ușoare, elastice, cu stralucirea mătasei; se împletește sfoară trainică, sfoară de M., ș. a.

Manin, *Daniele*, 1804—57, vestit patriot venețian. Fiind închis de poliția austriacă în 1848, fu scos din carcere și revoluția izbucni. Împreună cu Tomaseo se puse în capul mișcării și gonî pe Austriaci. După aceea susțină asediul lor timp de un an, în Veneția (1848—1849), în care timp fu dictatorul republicei. Când Veneția cădă, el se refugiă la Paris, trăind din lecțiunile de italienece.

[O. L.]

Manioc, (botan.) v. Manihot.

Manipul (mănecare), ornat liturgic, care-l poartă preoții și diaconii la celebrarea cultului divin. (v. Mănecări.)

M. se numia și un corp de trupe la Romani = $\frac{1}{30}$ a unei legiuni.

Manipulațiune, a administra, a umbla cu ceva, a lucra.

Manipur, stat vasal în prov. indo-brit. Assam, 21,500 km². cu 221,000 loc.

Manisa, (vechea *Magnesia*), oraș în vilaietul turco-asiatic Aidin, cu 35,000 loc.; țesătorii de bumbac.

Manitoba, prov. engl. în America de nord, dela 1870 aparține la Dominion of Canada; 165,924 km². cu 203,549 loc. (1895). Capitala Winnipeg.

Maniu, 1) *M. Vasile*, m. al Academiei rom., n. 1824 în Lugos (Banat), a studiat în Caransebeș, Arad și Pesta, unde termină filosofia și dreptul. La 1847 se stabilește în Rom., ia parte activă la mișcările din 1848, din care cauza este silit să treacă în Transilvania. După ce a ocupat acolo mai multe funcțiuni, se întoarse iarăși în țeara, unde se ocupa pe advocatura și fu ales deputat în toate legislaturile liberale 1876—88. A publicat: *Amelia* sau victima amorului, drama 1849; *Respunsu replicativu la broșura dlui proto-*

presviteru Mel. Dregici, intitulată »care sînt literile romane«. Timișoara, 1856; *Disertațiune istorico-critică și literară tractanda despre originea Romanilor din Dacia Trajana*, 1857; *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere istoric, juridic și politic*, 1867; *Misiunea Occidentului Latin în Orientul Europei*, 1869; *Monumentul dela Calugareni*, dramă într'un act, 1871; *Răpirea Bucovinei*, conferență, 1875; *Studii asupra scrierii profesorului Dr. I. Jung*, intitulată *Romani și Români din Țerile dunarene*, 1878; *Proscrisul*, drama originală națională în 5 acte și 5 tablouri, în ajunul evenimentelor din 1848, 1880; *Românii în literatura străină*, studii istorico-critice și etuologice, 1883; *Convențiunea consulară cu Germauia*, 1886; *Șapte scrisori deschise către Maj. Sa Carol I, regele României*, 1888, etc.

2) *Maniu*, *Aurel*, Dr., n. 5 Martie, 1833 în Lugos, † 28 Ian. 1894 în Oravița. 1859 notar public c. r. în Lugos, 1860 vice-notar, mai apoi protonotar al Carașului »Determinațiunea« congregației din Septembrie 1861, referitoare la folosirea limbei rom. în comitat, este elaboratul său și al protonotarului de atunci Aloisiu Wlad de Seliște); 1861, ca avocat, a fost ales deputat dietal în cercul Făgetului. 1870 numit jude la tabla reg. în Pesta, dar n'a ocupat acest post, ci a fost trimis în misiuni diplomatice din partea guvernului; în 10 Apr. 1875 a fost numit notar public în Oravița, unde a stat până la moarte. M. pe la începutul erei constituționale a purtat lupte energice pentru drepturile naționale și a luat parte activă la demersurile Românilor pentru despartirea lor de ierarchia sârbească.

Manivela, mîner, o bucată de lemn sau de metal, cu ajutorul căruia învîrtim un corp, sau de care îl prindem ca să-l ridicăm sau să-l ducem undeva.

Mânjina, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, cu 800 loc. agricultori. (Dicț. geogr. 1892); moșia M. a fost odinioară proprietatea marelui patriot Costache Negri; casa în care a locuit Negri și în care se țineau sfaturile patrioților ambelor țeri române, există și azi.

Manjema, (*Ma-njuma*), popor în Africa centrală, spre vest dela lacul Tanganjika până la râul Congo, care aparține seminției Bantu. Teritoriul acesta aparține statului Congo. Amănunte despre acest popor se află în opul: *Durch den dunklen Weltteil* de H. M. Stanley.

Manliu, *Ioan*, pedagog rom., n. 1841 în Transilvania; a studiat la facultatea de litere din București. În 1871 fu numit director și prof. de istorie și limba latină la gimnasiul din Pitesci, apoi se mută la gimn. din Giurgiu și la 1875 fu trecut ca prof. de limba și liter. rom. la școala centrală de fete din București, care mai târziu deveni școală normală de instituitoare. Aci funcționează și astăzi. Pentru perfecționarea sa în pedagogie, vizită în mai multe rânduri școalele pedagogice din Austria, Saxonia, Prusia, Bavaria, Württemberg și Elveția. M. a desfășurat o intensivă activitate pedagogică, ca profesor, revisor, organizator și scriitor. Scrieri principale: *Gramatica limbei române* (sintaxa) pentru clasele primare, (la 1871) astăzi ajunsă la ediția 44. *Gramatica română* (etimologia) 1875 ed. 66. *Stil și compozițiuni* (1880, ed. 8). *Retorica și stilistica*

(1891). Sintaxa pentru cursul secundar (1884), ed. 6. »Poetica română«, (1890). »Antologia și Crestomatia română«, (1891). »Gramatica istorică și comparată«, (1894). »Exerciții de compozițiune«, (1895). »Povestitor pentru predarea limbii române«, (1896). »Carte de citire pentru clasele secundare«, (1897).

Manlius Marcus Capitolinus, unul din eroii romani din vremea resboiului cu Galii. Lui M. i-se datorește scăparea Capitolului, care era asediat de către Gall. Pentru fapta sa curajoasă i-se dăte porecla de *Capitolinus*. În 384 a. Chr. poporul îl acuză de fapte grave, fû condamnat la moarte și aruncat din înălțimea stâncii Tarpeiene.

Manlius Titus Torquatus, dictator roman în 365 a. Chr. [Caion.]

Manna, (botan.) sucule extras din scoarța de *Fraxinus Ornus* (v. ac.); e medicinal, folosit ca purgativ. (Pentru »mana Ovreilor«, v. *Lecanora*.)

Mannheim, oraș în Baden (Germania) la vărsarea lui Neckar în Rin, 91,119 loc. (1895); castel cu colecțiuni de artă, observator astronomic; gimnasiu clasic și real, școală reală; fabrici de mașine, chimicalii, gummi, țigări, cement, etc. Comerțiu însemnat, port la Rin și Neckar.

Manning, *Enric Eduard*, arhiepiscop de Westminster (în Anglia) și cardinal, n. 1808. A lucrat pentru validarea principiilor religioase în viața socială; a arătat raportul între știință și religie, apărând autoritatea revelațiunii divine și combătând amestecul necompetent al regimului în afacerile bisericii. A lucrat cu succes pentru cultivarea și înmulțirea clerului, pentru ridicarea de orfanotrofii, școli și alte institute umanitare și culturale. † 1892. [i—m]

Mannit, alcool hexaacid, din grupa ăisă a hexitelor, respundând la formula $CH_2(OH)(CH_2OH)_4CH_2OH$. El se găsește în multe plante, mai ales în *Fraxinus Ornus*, al cărui suc prin uscare nedămana farmaciștilor. Din aceasta se și extrage prin alcool. M. se prezintă cristalin, fuzionează la 166°, e solubil în apă, cu savoare foarte dulce. Are ca principalii isomeri pe sorbita și dulcita. [S. M.]

Mannus, la Germani fiul ăeului Tuisco, care a avut trei ficiori și dela ei au purces trei popoare germane: Ingăvonii, Iskăvonii și Hermionii.

Manoach Hillel, bancher din București, la care se face primul împrumut al Moldovei, în sumă de 2.400,000 lei pe vremea lui Grigore Ghica (1855).

Mano destra, (*ital.*) = mână dreaptă (prescurtat m. d.), prin opoziție cu *mano sinistra* (*ital.*) = mână stângă (prescurtat m. s.), indicațiunile ce se întănesc în musica instrumentelor de claviatură, precisând mână cu care trebuie executat un pasaj, pe care executantul ar fi în nedumerire cu care mână să-l execute.

Manole, *Mesterul*, legendarul arhitect al mănăstirii Argeșului (v. ac.), necunoscut istoricesc, dar cântat în una din cele mai admirabile balade populare. (Cf. Colecțiile de poesii populare ale lui Alexandri și Teodorescu.)

Manole, *Diamandi*, comerciant de frunte și filantrop, n. 1833 în Brașov, și reposat tot acolo în Sept. 1899. M., după ce făcū oarecare studii la școlile din Brașov, se aplică la negoț în București, unde mai târăiu ajunse companion

la o casă de schimb. Reîntors la 1865 la Brașov, deschise o casă de comisiuni, purtând afaceri înari cu România. M. a luat parte însemnată la afacerile publice brașovene și ale Rom. din Trans. și Ungaria. A funcționat mai multă vreme ca membru al Eforiei școlaelor centrale române din Brașov, ca președinte al gremiului comer. români și al camerei comerciale din ținutul Brașovului. De asemenea a funcționat mai multă vreme ca membru al sinodului și al congresului național-bisericesc gr.-or., și ca membru al comitetului național-politic. Ca filantrop a luat inițiativa la o colecță de bani și de obiecte pe-seama ostașilor rom. răniiți în resb. din 1877—78, și la un fond pentru îmbrăcarea școlarilor români săraci din Brașov.

Manolea, sat în Rom., j. Suceava, aparținător comunei rur. Uidesci, cu 763 loc. în majoritate Lipoveni (Dict. geogr. 1894), 1 biserică și 2 schituri lipov., unul de calugări cu 33 înși, altul adăpostind vr'o 44 calugărițe.

Manolescu, 1) *M. Nicolae*, medic rom., n. 1850 în com. Șaranga, j. Buzău. A făcut studiile medicale în țeară și în Paris. În 1878 a obținut titlul de doctor în medicină la Univ. din București și în 1883 a fost numit profesor de oftalmologie la facultatea de medicină din capitală și medic primar al spitaelor Eforiei. Intre scrierile sale cele mai însemnate sânt: *Conditions de la visibilité des points et des lignes*. Paris, 1880; *Studiu asupra miopiei*. București, 1883; *Rolul aglutinativ al lamboului conjunctival în extracția cataractei*. Buc., 1884; *Brossage des granulations conjunctivales*. Bucur., 1891; *Maladiile conjunctivei*. Bucur., 1890; *Igiena țeranului român*, lucrare premiată de Academ. rom. 1895; distins cu medalia Benemerenti cl. I. [—]

2) *Manolescu, Grigore*, artist dramatic, n. 1857 în București, † 1893 la Paris. A urmat cu succes cursurile Conservatorului de declamație din București. A debutat sub direcțiunea lui Millo, pe scena teatrului dela Bossel la 1873, în comedia »Un poet romantic«, și s'a relevat ca un talent remarcabil în comedia »Un bal din lumea mare«. Câtva timp în urmă, intră în Teatrul național, dar îl părăsi în curând, luându-se după marea tragedia *Pezzana*. La reîntoarcerea sa în țeară fû reangajat pe scena Teatrului național, unde începū seria rolurilor mari, trecând prin Hamlet și sfîrșind cu Dragomir din »Năpastea« lui Carageaie. Se duse la Viena, unde dadū în românește pe »Printul Danemarcei«, se întoarse din nou în țeara, mai jucă o iarnă, contractă boala ce avea să-i pună capăt, și muri la Paris în urma unei operații. Rolurile cele mai de căpetenie, în cari a facut adevărate creațiuni sânt: Galus din Fântâna Blanduziei, Ovidiu, Ruy-Blas, etc. Dar rolul în care a excelat în toată puterea cuvântului a fost Hamlet. Din privirea, din mișcărilor și glasul lui, se revêrsa toată suprema truda morala a celui sufler gigantic din opera lui Shakespeare. Ceea ce a hotărît a face un artist distins din M. a fost mai presus de toate dragostea lui de scenă, care l-a împins la o muncă extraordinară, făcându-l să atingă uneori înălțimile artei adevărate. [N. Petrașcu.]

Manometru, aparat destinat a măsura presiunea fluidelor. M. cel mai sigur este acel cu aer

liber cum l-au întrebuințat Mariotte, Dulong și Arago. Prin el se măsura direct presiunea prin înălțimea unei coloane de mercur. În cazul însă când e vorba de presiuni ridicăte, M. cu aer liber este înlocuit prin un manometru cu aer comprimat.

Manometru metalic, cel mai întrebuințat din toate aparatele manometrice. El se compune dintr'un tub de metal cu pereți subțiri, și întors odată sau de două ori în jurul lui însuși. Unul din capetele sale este deschis și poate comunica cu gazul sau vaporul, a carui presiune vom să măsurăm. Celălalt capăt este închis și terminat prin un arator, în fața căruia se află un arc de cerc graduat. Când presiunea gazului sau a vaporului, care comunică cu M., crește, giururile tubului se desfac și aratorul se mișcă într'o direcțiune; când din contra presiunea decresce, giururile se strâng și aratorul merge în direcțiunea opusă. Instrumentul este graduat prin comparare cu un alt M.

Manopera, apucătura; mijloc întrebuințat spre ajungerea unui scop.

Mans, Le, capitala departam. franc. Sarthe; cu 55,985 loc. (1896); industrie de mașini și textila, comerț cu vite.

Mansarda, cameră situată nemijlocit sub coșurile casei.

Manșeta, (mâncări), bătă de pânză întărită cu scrobeala, care se aplica la mâncile cămășilor barbatesci.

Mansfeld, fost comitat în Germania, 1100 km², acum împărțit în 3 cercuri ale guvern. prus. Merseburg. **Orașul M.** are 2775 loc.; mine de arama și argint.

Mansfeld, Ernst, conte, general în războiul de 30 ani, 1618 duse Cehilor resculați trupe ajutoare, se luptă în Boemia și la Rin pentru cauza reformaților; 1623 trecu în Olanda, 1625 aduna oaste nouă, fu batut de Wallenstein la Dessau (25 Apr. 1626), trecu apoi spre Ungaria pentru a se uni cu Gavrița Bethlen, fu însă împiedecat de Wallenstein. † 29 Nov. 1626 în satul bosniac Racovița.

Mansiones, în mitologia romana stațiuni de odihnă și pentru păzirea preste noapte a anclelor la procesiunile Saliilor (v. ac.). [Atm.]

Mansurah, oraș în Egiptul de jos, capitala provinciei Dakahije, în partea dreapta a ramurei Damiette a râului Nil, emporul negoțului din delta Nilului, cu 27,000 loc. Orașul s'a fundat la 1222.

Mantegazza, Paolo, fiziolog și antropolog ital., n. 1831 la Monza, profesor de antropologie în Florența, unde fundă un muzeu și o revistă antropologică. A scris: *Fisiologia dell' amore*, *Fisiologia del piacere*, *Fisiologia del dolore*, *Igiene dell' amore*, *Gli amori degli uomini*, etc.

Manteuffel, 1) *Edvin Carol Ioan*, general, n. 1809 în Dresda, † 1885 în Carlsbad. Comandantul trupelor prusiene în Schleswig-Holstein (1865), guvernator în Schleswig. A luat parte și în războiul din 1866 și 1870—71. Comandant al tuturor trupelor destinate pentru ocuparea permanentă a Franței. 1879 guvernator în Alsația-Lorena. 2) *M., Otto Teodor*, baron, om de stat prusian, n. 1805 în Lübben, † 1882 la Krossen; fost vicepreșident al guvernului în Stettin, director al ministeriului de

interne și 1850 ministru-preșident; birocrat reacționar, dimis 1858; 1864 membru al senatului. 3) *M., Carol Otto*, baron, fratele celui precedent, n. 1806, † 1879. Fost ministru de agricultură în Prusia. 4) *M., Otto Gottlob*, baron, fiul lui M. Otto Teodor, n. 29 Nov. 1844 în Berlin. Șef al partidului conservator, preșident al adunării comunale din Brandenburg și Lusația.

Mantia, (grec. mandia) palii ce acopere tot trupul. *M. călugărească*, denota umilința și viața contemplativă calugărească. *M. arhieriască*, ca ornat bisericesc undulant, înfrunșet în partea anterioară cu icoanele celor 4 evangeliști, preșintă pe arhierie ca succesorul apostolilor.

Mantica, (grec. mantike), la început a însemnat darul și arta de a profeta, iar mai târziu desvélirea, descoperirea viitorului numai prin mijloace artificiale, cari sânt de multe feluri, între altele sorții, cărțile, căutarea în palma (cheiromantica), etc., în opozițiune cu profetia (v. ac.). [Atm.]

Mantinea, vechiu oraș în Arcadia (Grecia), dărimat 222 a. Chr. Aci a învins Epaminondas pe Spartani la 362 a. Chr.

Mantis religioasă, insect, v. Călugărița.

Mantissa, partea decimă (fracționară) a unui logaritm.

Mantova, (*Mantua*), fost ducat în Lombardia, acum prov. ital., 2363 km², cu 313,791 loc. (1896).

Capitala M., fortăreață tare, pe o insula în Mincio, 28,048 loc.; residența episcopicească; citadelă cu forturi și puternice stavilare pentru a slobozi apă pe teren. Piața frumoasă (Piazza Virgiliana cu statua lui Virgil); catedrala, palat ducal, Palazzo del Te; academia virgiliana, biblioteca de 80,000 tom., observatoriu astronomic, muzeu, grădina botanică. Pe timpul Romanilor M. era oraș înfloritor, 1432 deveni marchionat al familiei Gonzaga, 1530 ducat, 1705 fu unit cu posesiunile austriece, 1797 ocupat de Francezi, 1859 dat la Venetia, 1866 ajunse oraș al Italiei.

Mântuire, scapare, rescumperare, se dice indeosebi despre rescumperarea neamului omenesc prin Isus Christos. Mântuitor. (v. Isus Chr.)

Mantumba, (*Mohumba*, *Mahumba*), lac în Africa de mijloc, în statul Congo, la 50 km. dela lacul Leopold II. Ținut împopulat, șesos. Spre nord-vest isvoretse din el riul Irebac. L-a descoperit H. M. Stanley în 1883.

Manu, în mitol. indică protopariutele omeniunii și anume acela, care a introdus sacrificiul. În tradițiunea mai târzie apare ca Noah (Noe) al Indiei.

Manu, (sau *Mano*), familie boierească, în țeara din secolul trecut și de origina ital. Pe la 1400 se așază la Constantinopol, unde continuă a da mulți oameni distinși în Grecia și Bizanț. Frații *Manole* și *George M.* detera nascere, venind în țerile române, la două ramuri fam., prinul în Moldova, celălalt în Valachia, unde e cunoscut Marele logofet Mihail M., † 1835, boier al lui Mavrogeni.

1) *Manu, George*, om politic și general român, n. 1833, și-a făcut studiile militare în Prusia, unde a și servit ca sublocotenent la artilerie. Întrând 1858 în armata română, s'a ocupat mai ales de organizarea artileriei, a luat parte cu distincțiune la războiul independenței 1877—78

și cu rangul de general s'a retras 1884. Ca om politic, M. e membru al partidului conservator, a fost de mai multe ori ministru de război, 5 Nov. 1889 până 15 Febr. 1891 ministru-prezident și ministru de interne în cabinetul așa numitei »concentrări» jurnalistice-conservatoare, iar în ministeriul G. Gr. Cantacuzino dela 11 Apr. 1899 a fost câtuva timp ministru de finanțe, dar în Ian. 1900 a trecut la ministeriul de interne, de unde s'a retras 1900. Dela el: Aritmetica și Algebra. Paris, 1864.

2) *Manu, Grigorie*, n. 30 Ian. 1843 în Bucuresci, văr cu generalul George M., și-a făcut studiile în țeara mai mult ca autodidact; însă nascut dintr'o familie de boieri mari, casatorit cu fata lui C. Kretzulescu, M. gasește în așa împrejurări ocazia celei mai felurite dezvoltări intelectuale. Bun cunosător al istoriei țerii, mai ales al documentelor de familie, M. devine folositor statului ca unul din administratorii domeniilor sub ministeriul Lascar Catargiu dela 1871—76, dar mai ales se distinge printr'o neobosită și inteligentă activitate ca director general al monopolurilor statului sub ministeriul Catargiu-Carp 1891—95, când înființează între altele navigațiunea fluvială și maritimă română.

Manu, 1) *M., recte Maniu, Nicolae*, vicar gr.-cat. rom. al Făgărașului, n. 1796 în Hepria, cott. Alba de jos, † 1865 în Făgăraș. M. și-a făcut studiile teologice în Viena, după a căror terminare fu aplicat ca profesor (magister) la școala normală din Blaj, 1826—51 paroch gr.-cat. în Sibiiu, iar până la 1845 și protopop, când fu lipsit de protopopie, fiind și el implicat în procesul contra episcopului Leményi. În mișcările din 1848—49 M. avu rol însemnat, locuința lui parochială din Sibiiu era asilul și locul de întrunire al conferențelor Românilor devotați dinastiei și causei naționale române în frunte cu Simeon Barnuțiu, pentru care atrase asuprași urgia guvernului revoluționar; 1851 e numit rector al seminariului clerical din Blaj, mai târziu econom al mitropolitului Șulțiu, iar la 1862 vicar foraneu în Făgăraș. M. încă ca profesor în Blaj scrisese: *Orthoepia latina, latino-valachica, hungarica, germanica et serbo-valachica, juxta gustum hodiernae paedagogiae* (1826). Pentru ținuta sa dinastică M. la 1852 fu decorat cu crucea de aur pentru merite. [nt.]

2) *M., Petru*, consilier de finanțe, n. 1800 în Hepria, cott. Albei inf. (Trans.); deși de religiuina gr.-cat., 1823—27 a ocupat oficiul de secretar al consistoriului gr.-or. în Sibiiu. La adunarea din câmpul libertații dela 3/15 Maiu 1848 a fost ales secretar al ei, și membru al comitetului național rom. Tot în acel an, ca comisar al districtului Blaj și în 1849 al districtului Reteag, a apert interesele națiunii sale. 1850 barbat de încredere în minist. de justiție din Viena pentru organizarea tribunalelor, 1851 secretar și 1858 consilier la direcțiunea financiară transilvană, iar 1859 membru în direcțiunea fondului de desdaunare urbanială. M. a luat parte însemnată și la luptele politice-naționale din anii 1860 ca regalist în dieta Transilvaniei (1863). 1864 s'a retras; † 1876.

v. și Man.

Manual, ori ce carte ce se da în mâna școlărilor, ca text de pregătire și deprindere, pentru

a putea urma mai cu succes explicațiile învățătorului. Calitățile manualului sînt: scurțimea, claritatea și concisiunea. M. se mai numește, în contabilitate, registrul, în care întrările și ieșirile nu se notează după ordinea lor cronologică, ca în jurnal, ci după titluri și capitole. M. se mai numește ori ce ediție portativă de legiferări, regulamentări, notițe, expuneri tabulare, etc., menite a servi scopurilor de utilizare repede și practică.

„Manuductor pentru învățătorii școlasticesti sau îndreptare către cwiniciosa împlinire a diregătoriei învățătoresci. Buda, 1818, prima scriere pedagogică-didactică, apărută în limba română, pe o extensiune de 224 pagine, într'o limbă curat românească, folosind expresiuni ca »seriositate, idei, esențială, sistematică, formală, ocașie», etc.

Manufactura, manufacturier, (*lat.*) cuvinte sinonime cu cele de fabrică și de fabricant. Astăzi însă cu progresele imense ce s'au realizat prin introducerea mașinelor în domeniul industrial, expresiunea nu mai e proprie decât pentru industria mică; în fabricile mari munca manuală e aproape toată înlocuită de mașini. Fabrică, sau într'un înțeles mai restrîns *atelier*, numim locul chiar unde lucrează uvrierii întrebuințați de fabricant. Nu trebuie să facem nici o deosebire apoi, între antreprenorul care întrebuințează nisce uvrieri, cari lucrează la domiciliul lor, sau care distribuie munca de făcut la uvrierii adunați într'un local care îi aparține și care formează atelierul sau fabrica.

Manuil, doi împărați bizantini. 1) *M. I Comnenos*, fiul împăratului Ioan II, urmă tatălui său 1143 în vîrstă de 23 ani. Viteaz, cavalier, întreprinzător, el este una din cele mai alese figuri ale imperiului din Constantinople. Visa a cuceri Italia, Ungaria și a restabili imperiul roman. Purtă lupte cu Normandii în sud și cu Germanii în nordul Italiei. Căștigă lupte stralucite contra Ungurilor cu ajutorul Românilor, cum declară o inscripție greacă, a supus Armenia, a redus la vasalitate pe prinții creștini din Palestina, a fost însă la sfîrșit bătut de sultanul din Iconium (1176). † 1180. (Cf. D. Onciul, *Originile principatelor române*, Bucuresci, 1899.)

2) *M. II Paleologos*, fiul lui Ioan V, se urcă pe tron la 1391. Strîmător de Baiezd I, ceru ajutor dela creștinii apuseni, însă regele Sigismund fu bătut la Nicopole 1396. În 1399 plecă în apus, unde fu bine primit, fără a primi însă ajutoare. După înfrîngerea lui Baiezd se întoarse în 1403 la Constantinople și trăi liniștit din partea sultanilor urmatori. Amurat II încongiură Constantinople, dar după câteva luni se retrase și în 1424 încheie pace cu M. II. † 1425.

Manumissio, (*lat.*) emancipare, iertare, liberare din sclavie la Romani.

Manu propria, (*lat.*) cu mâna proprie.

Manus, (*lat. mîna*), la Romani o instituție de drept, și anume o putere analoga cu puterea părintească (Cf. Savigny, *System d. h. röm. Rechts*, I p. 357). Când se dice ca cineva se afla în M., se înțelege că acela se află într'o grupare de oameni sub conducerea șefului acelei M., fie acesta pater familias, fie altcineva. Îndeosebi se înțelege sub M. puterea bărbă-

tului, sub care a stat femeia în vechea și riguroasă casatorie romană, în care totul ce a căștigat femeia, a fost căștigul bărbatului.

Manumisiune, scoaterea cuiva din Manus; formalitatea eliberării celui dat în mancipliu sau a sclavului.

M. militaris, execuțiune silită, făcută cu ajutorul forței armate.

M. mortua, v. Mână moartă.

Manuscript, scriptele date în tipografie spre culegere și tiparire. *M.* e și lucrul tipărit odată și dat spre retipărire. Signatura pe tipărituri »tipărită ca *M.*» înseamnă, că nu pentru public au fost tipărite, ci numai în interesul editorului, cum și aceea, că editorul își rezervă dreptul de proprietate asupra lor.

Mănuși, vestiment pentru acoperirea mânilor. *M.* erau purtate încă în vechime de popoarele Asiei ant., și se amintesc și la Homer. În secl. XIII erau deja o parte indispensabilă a toaletei femeilor din societatea bună.

Manutanța, stabiliment unde se fabrică pâine pentru armată. *Manutanța armatei* din București, înființată în 1877, lângă casarma Malmaison; la început cu o instalație mai primitivă, încetul cu încetul s'a completat și perfecționat într'un stabiliment de primul ordin, care pe lângă fabricația pâinei necesară zilnic trupelor din garnisoana București, mai are instalațiuni pentru fabricarea pesmeților și a pâinei de resboiu. Stabilimentul, care ocupă o suprafață de aproape 4 hectare, mai cuprinde și depositul de subsistență al armatei, acesta primesce și pastrează conserve alimentare de tot felul, fabricate de industria privată. Armata mai are *M.* mai mici la toate reședințele corpurilor de armată și divisiilor, cu tendința de a se înființa în toate garnisoanele. Instalațiunile principale sînt: 1) o magazie de zid cu 18 silosuri cu o capacitate de 3.000.000 chilogr. grâu, cu toate instalațiunile mecanice necesare. 2) O moară cu 5 pârâchi pietri și 4 cilindre. 3) O magazie pentru făină cu 4 etaje și ascensoare. 4) O fabrică de pâine obicinuită cu 14 cuptoare, fabricând preste 30.000 rații (de 1130 grame) pe zi. 5) O fabrică de pesmeți și pâine de resboiu. 6) 4 magazii pentru pâine și conserve alimentare. 7) Pavilion de administrație. 8) Casarma pentru 250 oameni. 9) Ateliere, remise, etc. *M.* centrala are următoarele atribuții: a) fabrică și distribuie zilnic pâine trupelor din capitală, b) fabrică și distribuie pâinea de resboiu necesară pentru mobilizare, c) primesce și înmagazinează conservele de carne. Ea este administrată de un adjunct cl. I (maior), ajutat de 6 ofițieri de administrație.

Manutius, (ital. *Manucci*), *Aldus* sen., tipograf, n. 1450 în Bassano; dela 1488 tipograf în Veneția, unde † 6 Febr. 1515. *M.* a introdus în tipar literele latine, și a tipărit pentru prima dată 28 clasici greci. În tipografia lui *M.* au apărut mai ales operele clasice (Aldua), cari se disting prin valoare internă și ajustare frumoasă.

Mânz, cal tiner, (v. Cal). *Mânzul în pov. române* are mare rol, pentru-că feții frumoși, cari pornesc să caute fata de împărat, își procură mânzii. Câte odată și împărații au *M.*, cari mîncă jar. Un *M.* șolomonar fetat de iapa popei a secat toate izvoarele. Puterea unui smeu stătea

într'un *M.* al unei iepe dela mama ciumei din marginea lumii.

Manzanares, 1) *M.*, riu în prov. span. Madrid, curge prin orașul Madrid și se varsă în Iarama după un curs de 85 km. 2) *M.*, oraș în prov. span. Ciudad Real (Mancha), 9699 loc.

Mânzar, tirgușor în Basarabia, j. Bender, se află lângă orașul Bender, depărtare ca. 30 km., aparține principesei Gagarin, fiind dăruit acestei familii de împăratul Alexandru I. Principesa Gagarin a creat acolo o pepinieră de arbori. Poporațiunea tirgușorului se compune din Români, Ovrei și Bulgari în număr de 700 loc. de ambele sexe.

Mânzare și mînzădri, se numesc oile fătete cari se mulg.

Mânzat și mînzăți, se numesc animalele tinere din același an, vacă de unul, doi, trei mînzăți, vacă de unul, doi sau trei viței.

Manzoni, *Alexandro*, celebru scriitor (1785 până 1873), întemeietorul și capul romantismului în Italia. Opere principale: *I promessi sposi*, *Storia milanese del secolu XVII*, roman tradus în deosebite limbi: *Inni sacri*. *Il cinque maggio*, odă la moartea lui Napoleon; *dramele*: *Il conte Carmagnola*, *Adelchi*, etc.

Maori, popor indigen în Selandă nouă.

Măotis, numele antic al Marii Asovice.

Mape ceresci, harți pe cari se reprezintă sfera cerească, adică pozițiunile relative ale stelelor.

Mar (și *Marana*, *Morana*, *Morena*), diina morții la Slavi.

Mara, (*Dolichotis patagonica* Wagn.), numit și iepure de pampas sau patagonian, animal roșetor, lungimea corpului 75 cm., înălțimea 44 cm.; trăiește în grupe mici în America de sud, cu deosebire prin deșerturile Patagoniei, se nutrește cu ierburi, e greu de vînat, blana lui e scumpă.

Mara, protopopiat gr.-cat. român al dieceșii Gherla, în Maramureș, se compune din 7 parochii și 2 filii cu 9900 suflete.

Marabu, (*Leptotilus crumenifer*), o barză din fan. Ciconiidelor, ordinul Pelagornitelor. Traiește în Africa. Penele de *M.* se întrebunțează pentru garniseala rochiilor și a palariilor.

Marabut, (*arab.*) preot, sfânt (cu deosebire la Berberi); și mormintele lor se numesc *M.*

Maracaibo, capitala statului Zulia în Venezuela (America de sud), situata la locul unde se scurge *lacul M.* (16,360 km²) în *golful M.*, cu 34,248 loc. (1889); șantier, export de cafea, cacao, piei de animale.

Mărăcinar, pasere aparținătoare familiei Saxicolinae; cu o colorație în care predomină brun, negru și alb. Traiește prin fînațe, în apropiere de ape, și se nutrește cu insecte. E cunoscut *M. mic* (Pratincola sau Saxicola rubetra) și *M. mare* (Pratincola sau Saxicola rubincola).

Mărăcine, (botan.) *Păducel*, v. Crataegus.

Mărăcineanu, *Valter*, căpitan rom., n. 1840, † 30 Aug. 1877 la asaltul Griviței ca comandant al batal. I din reg. 8 de linie. S'a distins prin rară vitejie. În memoria lui, orașul București a dat numele lui unei strade din capitală.

Mărăcineni, com. rur. în Rom., j. Buzéu, situata pe ambele maluri ale rîului Buzeu, formată din 6 căt. cu 2150 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 biserici și 2 școale, 1 moara cu aburi și 1 fabrică de petrol.

Marafet, apucaturi viclene, fasoane.

Marajo, insulă la gura riuului Amazonas (America de sud, Brasilia), 52,800 km².

Marama, cârpa mare patrată, cu care se leagă terancele la cap.

Maramurș, *Marmatia*, (magh. *Máramaros*, *Mámaros*), comitat la nord-estul Ungariei, mărginindu-se la est cu Bucovina și Galiția, la nord-est cu Galiția, încolo cu comitatele Bereg, Ugocsa, Satmar, Solnoc-Dobâcași Bistrița-Năseud; 10,354-90 km²; aproape întreg comitatul e muntos, numai în partea vestică e șes, unde se lărgesc valea Tisei până la lățime de 4—5 km.

Munții din M. aparțin la 3 sisteme: șirul Carpaților nord-estici, cari se întind în direcțiune dela sud-est spre nord-vest, cuprinși sub numirea de Munții M.-lui; munții Vihorlat-Gutin (v. ac.) se întind aproape paralel cu cei dinți, pe marginea sud-vestică a comitatului, iar spre sud dela valea râurilor Iza și Borșa se ridică munții Rodnei și Țiblesului (v. ac.). **Riuri** are M. în abundență; riul principal e Tisa, care aduna toate râurile basinelor în care se află M., și anume din dreapta primesce pe Kisva, Soporca, Taraț, Talabor, Nagy-Ag și Borșova; din stânga pe Vișeu și Iza; aceste riuri, la rândul lor, adună riuulețele și vaile ce isvoresc din munții împrejurători. La marginea estică a comitatului isvoresc Bistrița aurie și Țibaul, aparținătoare la basinel Siretului. Inseninate sânt numeroasele (234) isvoare de apă minerală, ca isvoarele feruginoase dela Poiana Cobleii (Kabola-Polyána), Gyertyánliget, Visk, Suliguli, Vișeu, isvoarele de apă sarată dela Sat-Slatina, Ocna-Slatina. Cosciuiu (Rónaszék) și Ocna-Șugatag; apă sulfuroasă la Bréb, etc.

Clima e mai aspră decât în restul țării, cu deosebire la munți; precipitațiuni multe. **Produce** minerale: sare (Cosciuiu, Ocna-Șugatag, Ocna-Slatina) se scoate în valoare de 14.000.000 coroane pe an; puțin aur și argint, fier (Budesci), plumb (Budesci, Borșa), apoi aramă, var, marnora și cristal de munte sau diamant de M. (Ökörmező); însemnate isvoare de petrol la Dragomiresoi și Frasin. **Plante**: preste $\frac{1}{2}$ din teritoriul M.-lui e acoperită cu păduri: agri abia 10°, se cultiva ovės, porumb, cartofi, puțină secară și grâu; pașuni întinse, pomete. **Animale** selbatice: urși, porci selbatici, lupi, câprioare, cerbi, etc.; animale de casa: catări, asini, vite cornute, porci, oi, capre, cai.

Locuitorii sânt 305,000, și anume 75,000 Români, 175,000 Ruteni, restul Maghiari, Ovrei și Germani. Loc. se ocupa cu crescerea vitelor; padurariul, agricultura. mineritul; industria are o fabrica de soda în Bocioul mare, fabrici de sticlă la Ferenczvolgy și Trebusa, fabrică de fier în Dolha, ferestree cu vapor la Sighet, Tecső, Bustyaháza. **Comerciu**, mai ales cu lemnarii, e viu. În M. se afla 6 banci, 7 casse de păstrare și 7 asociații de credit. **Comunicația** e înlesuită prin 151 km. cai ferate, 382 km. șosele, 544 km. drumuri comitatense; pe riuri umbla plute. **Instrucțiunea** are o academie de drept, 2 gimnassii, 1 preparandie, 1 școala superioară de fete, 1 școală civilă de fete, 4 școli de industrie și comerț, 1 școala popor. super., 246 școli populare; din 54,894 copii obligați la școală, abia jumătate cercetează școala. Pe teritoriul comitatului se afla 1 oraș cu magistrat,

12 comune mari, 147 comune mici, 217 cătune. M. trimite în dieta țării 6 deputați. În privința bisericească Români au un vicariat aparținător diecesei gr.-cat. din Gherla; Rutenii se țin de episcopia gr.-cat. a Muncaciului; rom.-cat. la diecesa Satmarului, reformații la districtul de dincolo de Tisa.

Istoria. Prima mențiune a M.-lui se află într-un document din 1199; un document din 1445 afirmă, că strămoșii unor familii din Vișeu ar fi primit donațiuni deja dela regele Sf. Stefan. Monete romane și bizantine, aflate în M., arată, că era locuit și pe timpul Romanilor, probabil pentru salinile sale, precum și pentru vână. Intre comiții supremi ai comitatului M. se întâlnesc și nume românesci, ca Nicolau, tatăl lui Balc, și Drag pe la 1373—1402, Iosif Man (1867—76).

Români din M. în privința bisericească au avut episcopia lor gr.-or. stând sub mitropolitul din Alba-Iulia. Originea episcopiei se pare a coincide cu înființarea manastirei dela Peri, 1391, sub voda Balc și Drag meșter. Numele episcopilor însă nu s'a pastrat; date pozitive sânt despre episcopii: Dumitru (Miron) Pop pe la 1637, Iosif Stoica 1692—1711 și Dositeiu 1720—34. Dupa acesta episcopia se pare a se fi sîstat, căci la 1736 M. ajunge sub jurisdicțiunea episcopului din Muncaci, care trimisese aci vicari încă dela 1707. Cerënd Români scoaterea lor de sub jurisdicțiunea episcopului rutean, la 24 Aug. 1776 Maria Teresia înființează vicariatul gr.-cat. al M.-lui; vicari au fost și Români și Ruteni. 1855 s'au despartit Români de catră Ruteni și s'a înființat vicariatul român gr.-cat. în M. Loc. M.-lui încă din timpurile cele mai vechi au primit diferite privilegii, mare parte din ei primind și diplome nobiliare. Dintre cei 75 mii locuitori Români din M., aproape 50 mii sânt de origine nobiliara. Printre privilegii date Românilor era și condițiunea, ca ei să nu fie turburați în exercițiul liber al religiei lor gr.-or. Nisuițele catolisătoare ale regilor Ung. însă au nesocotit acest privilegiu, și Români din M. trec 1349 sub Bogdan Voda (v. ac.) în Moldova lui Dragoș Voda (v. ac.), fundând un stat independent, iar pe locurile remase goale dupa Români, regele Ung. Ludovic cel Mare colonizeaza pe Ruteni sub Teodor Koriatovici (v. Iuga K.).

M. în documentele cele mai vechi e numit «terra», fiind pamânt regesc; se întrebunțează și numirea de knezat și voidodat; ca comitat M. figurează de prin secl. XIV cu cetatea principală Huszt; această cetate dimpreună cu celele de sare erau domeniu regesc; 1556 M. trece la principatul Ardealului, aparținând la «partes»; 1733 a fost reunit cu Ungaria. M. a suferit mult de invasiuni străine, mai ales ale Tatarilor și Turcilor. Oștirile principilor ardeleni încă au umblat de multe ori prin M., fiind M. părtaș la soartea Ardealului. După reanexarea M.-lui la Ungaria au urmat timpuri mai liniștite.

Maran, (și *Moran*), la Slavi Țeu al marii, identic cu Wodan.

Maranatha, cea mai grea pedeapsă bisericească (v. Ananema).

Marani, *marrani*, (*span.*) cuvânt de batjocura în Spania pentru acei Mauri și Ovrei botezați, cari în taină mai țineau încă la vechea lor religie.

Mărănceni sau *Mărenicesci*, comună rurală, parohie dimpreună cu cătunele: Biscaul, Boci-căul, Lubocul, Petrășeni, Roșișneii și Jarcinii, moșie boierească în cap. și j. Vijnița în Bucovina, are 1227 loc. (1101 ort.-or., 22 rom.-cat., 124 mos.), școală primară în Gura Putilei.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Maranon, alt nume al râului Amazon (v. ac.).

Maranta L., (botan.) gen din familia Marantaceae, cu vr'o 15 specii de plante cu tulpini scurte ierboase, ori înalte ramificate; trăiesc în regiunile tropicale americane. *M. arundinacea* L. din India vestică, Antile, Mexic, cultivată și în alte regiuni tropicale, conține în rhizom fecula multă, disă *arrow-root* (v. ac.), *amylum Marantae* (oficinal).

[S. Șt. R.]

Marantacee, (botan.) familie de Monocotiledonate (dupa alții trib din familia Scitaminee); cuprinde ierburii perene, tropicale din America și Africa. Se împarte în 2 triburi: *Phrynicee* cu gen. *Phrynium* Willd., *Calathea* G. F. Mey, etc., și *Marantiee* cu gen. *Maranta* (v. ac.), ș. a.

[S. Șt. R.]

Mărarul, numele popular al plantei *Anethum graveolens* L. (v. ac.).

Maraschino, *marasquino*, licher fin, limpede ca cristalul, cu gust de migdale amare; se distilează din fructele de *Prunus mahaleb*. Mai cunoscut e M. di Zara din Dalmația.

Mărășesci, com. rur. în Rom., j. Putna, cu 1717 locuitori (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică, 2 școle, gară.

Marasm, stare generală de slăbire extrema și progresivă după boale cronice. Semne: nas subțire și ascuțit, umerii obrajilor roșii, ieșiți afară, ochii adânciți, fața palidă sau livida, muschii și țesutul grăsoș (adipos) atrofiați, oasele ieșite. Tratatamentul se va instala cu scop de a combate boalele primordiale, s. e. la cabexie palustră cu M. luptăm contra paludismului, la M. biliar contra gălbînării, la catar intestinal cronic cu enaciațiune și M. prin alimente întaritoare, ca carne crudă tocată sau și cu ou amestecată, iar de nu e suferită, dietă lăptată, etc.

Marasm senil, slăbire de bătrânețe. La o vîrstă înaintată preste 70—80 de ani și mai mult, în multe cazuri organismul omului se usează ca o mașină veche, se atrofiază, pierde puterile, pe cari cu nimic nu le mai poți reda. Poporul dice: cădatură de om, care e ajuns cu un picior în groapă, la care și facultățile mintale scad, individul devine uituc, tâmpit, luând atitudine copilarească, cu un cuvânt toate funcțiunile sînt sleite din cauza atrofiei de bătrânețe.

Marat, *Jean Paul*, unul din cei mai faimoși capi ai revoluției franceze, n. 1744 din parinți protestanți, studii medicina, făcu mai multe călătorii, se așază în Edinburg 1774, ca profesor de l. franceză, unde publică *The chains of slavery* 1774. Intră în luptă cu Voltaire prin scrierea: *De l'homme, ou des principes et des lois de l'influence de l'âme sur le corps et du corps sur l'âme* (Amsterdam, 1775, vol. 3). În mai multe scrieri fizice: *Découvertes sur le feu, l'électricité et la lumière*, combate pe Newton. Se stabilește în Paris, unde practică medicina și era doctor al curții contelui de Artois, când izbucni revoluțiunea. Ca publicist scia a asmuți

mulțimea prin cuvinte ordinare și prin îndemn la jaf și macel. Cel mai cunoscut jurnal al lui a fost *L'ami du peuple* (Amicul poporului). Îndemnă la macelul din Sept., fû ales în convențiune, unde nu putea vorbi de întreruperile membrilor și de aplauzele publicului. În jurnal îndemna poporul sa onoare 200,000 de partizani ai vechiului regim și 3 sferturi din convențiune. Dat în judecată de convențiune fû achitat în unanimitate, dus pe umeri de cetățeni și cetățene, decorat cu coroane de stejtar. Contribuî la macelărirea Girondinilor și fû ucis în baie de o fată, Charlotte Corday, stranepoata lui Corueille, marele poet tragic. Fû considerat ca un martir al libertății și pastrat în Pantheon, de unde fû aruncat 1795.

Marathi, popor resboinic în India ant., între Gwalior și Goa; sub Sivadși († 1680) a întemeiat un puternic imperiu. Dela 1818 M. stau sub domnia Engliterii. Limba lor (*Marathi*) se derivă din sanscrita, și este vorbită de ca. 19 mil. suflete. Din secl. XVII limba literara.

Marathon, (acum *Vrana*), în vechime orașel la coasta estica a Attice; aci au reputat Ateniienii sub Miltiades strălucita învingere asupra Persilor, la 490 a. Chr.

Marattiacee, (botan.) familie de Filicinee eu-sporangiate; cuprinde plante de dimensiuni considerabile cu trunchi scurt, gros, tuberculos sau înalt, avut în amidon, tanin și mucilagiu. Are 5 genuri actuale dispuse în 4 triburi: *G. Angiopteris* Hoffm. din Asia tropicala și Australia, *Marattia* Sm. din regiunile tropicale, *Danaea* Sm. din America tropicala, *Kaulfussia* Bl. din Asia tropicală, etc. Specii de *Marattia* și *Angiopteris* se cultiva în florării calde. M. au fost cu mult mai numeroase în timpii geologici din carbonic până în Rețian (*Oligocarpia*, *Astherotheca*, *Danaeites*, ș. a.); trunchiurile fosile din Rothliegende dise *Psaronius* se atribue tot M.

[S. Șt. R.]

Maravedi, în evl mediu pondul dupa care se cântarea și împărția prada luata dela Mauri. Ca monetă maurică în Spania pâna la 1848 = 0'63 finici germ.

Marbach, oraș în Württemberg, lângă Neckar, 2296 loc. (1895); locul natal al poetului Schiller, caruia s'a ridicat aci o statuă la 1876.

Marbod, (*Marobodius*), regele Marcomanilor (v. ac.).

Marburg, 1) *M.*, oraș în guvernamentul prus. Kassel, 16,037 loc. (1895); biserică în stil gotic cu sicriul Sf. Elisabeta; universitate; gimnasiu, școală reală; olarie. 1529 convorbirea reformatorilor asupra cumineturii. 2) *M.*, oraș în Stiria, lângă Drava, 19,898 loc. (1890); castel vechiu; monumentul lui Tegethoff. În apropiere locul de pelerinagiu *Maria Rast*.

Marca, (marche, Mark), se numiau în evl mediu provinciile frontiere ale statului. Ele erau guvernate militar de comandanți: *margravi* (mark, și graf), sau *marchis* (în latinesce marchio). Cu timpul multe din aceste ținuturi au primit alte titluri de: comitate, ducate, etc. Numele de M. a ramas totuși pentru unele, precum *comté de la marche* în Franția; marcele Italiei și margraviatul de *Brandenburg*. [O. L.]

Marca, monetă germ., v. Mark.

Marca, timbru postal, v. Timbru.

Marca (heraldică) sau *Arme* (Armoiries, Blason), semn distinctiv al unui stat, provincii sau familii, și care poartă numele de scut. Scutul cuprinde în interior diferite semne simbolice sau tradiționale, de colorii diferite. (v. Heraldica.) Deasupra lui se afla cascoul și coroana nobiliară, distinctivă pentru diferite ranguri. M. unei țeri sînt armele ei naționale, de care statul se servește oficial. M. unei familii se cheama *blason*, etc.

Marca, pedeapsă, era pînă în secolul nostru o pedeapsa sau accesorie la o condamnare, care consta în aplicarea pe corp, cu fierul roșu, a unor anume litere, după delictul sau crima faptuită. Ea a fost desființată din cauza caracterului ei de perpetuitate, chiar pentru o greșală de mica însemnată.

Marca de fabrică. În legislația modernă (în Rom. legea din 15 Apr. 1879), mărcile de comerț sînt considerate ca diferite semne întrebuițate pentru a face să se deosebească produsele unui industriaș; astfel sînt: numele sub o formă deosebită, denumirile, întipărirea (empreintea), timbrele, sigiliile, reliefuli, vignete, cifrele, copertele și alte asemenea. Ele sînt distincte pentru fiecare comerciant, și nu se pot lua de un altul. Contrafacerea lor se pedepsește.

[O. L.]

Marca de Spania se numi de catra Carol Magnul, țeara ce cucerise dincolo de Pirenei, în Spania, cuprinsa între munții numiți și fluviul Ebru. Era divizată în *M. Gasconiei*, cu capitala Pampelona, și *M. Gotiei* sau *Septimaniei* cu capitala Barcelona.

[O. L.]

Marchanici, *Francisc sin Kiprovacii*, din Bulgaria. La acesta se adresă Mateiu-Vodă Basarab (1637) ca să-i trimită un om învețat în limba slavona, spre a-i tipări nisece cărți bisericesci în acea limbă. Negăsindu-se în Bulgaria nici un cărturar după cum cerea domnitorul, caci și acei cari erau «erau puțini și saraci în știință», M. spre a nu lasa pe Materu Voda să-și aduca vr'un calugar ortodox din Kiev, îi trimite pe parintele croat Rafael și alți frați din țeara lui.

Marchant, (*franc.*) cu vaza, însemnat.

Marchasit, mineral, sulfura de fier, rombic, frecuent în agregate radiare, culoare galbena. Se întăleşce ca concrețiuni în argile, marge, calcaruri, carbuni. În lignit la Drittinitz și Altsattel în Boemia, în creta la Wollin, etc. În Rom. în margele terenurilor gipsifere.

Marchato, (*ital.*) în muzica = bine accentuat.

Marchator, mașina pentru tras rîndurile și distanțele la cari vin sadite ori semenate plantele praștoare ce se seamănă în rînduri cu mîna. Mașinile de semănat în rînduri nu au lipsa de M.

Marchelline, (*franc.*) un soi de matase subțire și moale, întrebuițată mai cu sama ca captușala ușoară.

Marchellinus, *papă*, (296—304), a suferit persecuțiune sub Dioclețian.

Marchello, *Benedetto*, compozitor ital., n. 1686 în Veneția, † 1739 în Brescia. A fost avocat și funcționar; muzica o studiă cu Gasparini și Lotti. Comp.: colecțiunea de 50 psalmi, *Estro poetico-armonico*, pentru voci cu orga sau clavir, apoi muzica pentru diferite instrumente, oratorii, mese, ș. a. Tot M. e autorul broșurei «Il teatro alla moda», satiră asupra obiceiurilor muz. ale cântăreților și publicului teatral de pe atunci. [T. C.]

Marcellus Marius Claudius, unul dintre cei mai mari generali romani din timpul resboiului II punic. În 212 cuprinde Siracuză, cu ocazia cuceririi acestui oraș a fost asasinat de catra un soldat roman și marele învețat Archimede. Acest M. a fost de cinci ori consul. † 208 a. Chr. într'o luptă contra lui Hanibal. [Caion.]

Marcescent, (botan.) se numește un organ ce se usca stînd încă pe plantă și apoi cade; s. e. frunzele dela unii stejari, caliciul dela nalba, ș. a.

Mărcesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, pe malul stîng al Ialomiței, compusă din 2 cat., cu 1231 loc. (Dicț. geogr. 1890).

Marchgraviaceae, (botan.) numire sinonimă pentru Ternstroemiaceae (v. ac.).

March, 1) cercul nord-estic al cantonului elvețian Schwyz, mărginaș cu lacul Zürich și cantoanele St.-Gallen și Glarus; cu 11,307 locuitori. Capitala: Lachen, cu 1669 locuitori. 2) *M.*, slav. *Morava*, la Romani Marus, rîul principal al Moraviei; isvorește în muntele Schneeberg, în cursul său trece pe la orașele Olmütz, Krensis, Göding și se revarsă în Dunăre deasupra Pressburgului.

Marchantia L., (botan.) gen de Hepatice, fam. Marchantiaceae. Are 67 specii crescînd preste tot globul; în Europa cresc numai două: *M. paleacea* Bert. din Europa sudică și *M. polymorpha* L.; aceasta e comună și în România, adesea în mase mari prin locurile umede și umbroase din munți și dela șes. A fost întrebuițată ca oficială în boalele de ficat, după cum se întrebuițează și ați *M. chenopoda* L. în America tropicală. [S. Șt. R.]

Marchantiaceae, (botan.) familie de Hepatice, seria Marchantiale. Se împarte în 3 subfamilii, din genurile fiecareia citînd mai ales pe cele europene, unele fiind și în România: *Corsinioidee* (gen. *Corsinia* Raddi, *Funicularia* Trev.), *Targionioidee* (gen. *Targionia* L., *Cyathodium* Kunze) și *Marchantioidee* (gen. *Sauteria* Nees; *Reboulia* Raddi, *Grimaldia* Raddi, *Pegatella* Raddi, *Preissia* Corda, *Marchantia*). [S. Șt. R.]

Marchantiale, (botan.) serie de Hepatice; cuprinde pe cele cu thal dorsiventral. Se divide în două familii: *Ricciaceae* (v. ac.) și *Marchantiaceae*. [S. Șt. R.]

Marcheteria, v. Intarsia.

Marchetti, *Filippo*, compozitor italian, n. 1835 în Bolognola, dela 1881 president al academieii de muzica Caecilia din Roma. Opere: *Romeo* și *Giulietta*, 1865; *Ruy Blas*, 1869; mai multe cîntece placute.

Marchfeld, o câmpie extinsă în Austria de jos, lângă March și Dunare. În 12 Iulie 1260 a bătut aici Ottokar al Boemiei pe Bela IV rege al Ungariei, iar în 26 Aug. 1278 pierde batalia și viața față de Rudolf de Habsburg. Tot pe M., dar mai aproape spre Viena, se afla câmpurile de batalie dela Aspern și Wagram, unde 1809 a luptat archid. Carol cu Napoleon I.

Marchi, *Anton de*, învețator și scriitor didactic, n. în Ardeal, a fost adus 1783 la Cernaui ca să coopereze la introducerea în Bucovina, de curînd încorporată, a învețămîntului primar după modelul din celelalte țeri ale Austriei și deveni director la școala normală din Cernaui,

înființată în 1784. A tradus și publicat în Viena, nemțesce și românește, un manual de aritmetică pe la 1785 și 1786. În 1810 a publicat în Cernăuț, nemțesce și românește, o carte intitulată: *Auszug aus der für Normal- u. Hauptschulen vorgeschriebenen deutschen Sprachlehre in deutscher und wallachischer Sprache*, și apoi în Buda în 1815, altă cârtică: «Arătare a slovelor, a împărțirii a lor, a semnelor a lungirii și a scurtării, a semnelor tonului, a împărțirii cuvintelor și a despărțirii a lor în sylabe, a semnelor a tonului de cuvânt și a vorbeii, și a semnelor de deosebire». † în Cernăuț. (Cf. Polek Dr. I., *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukovina*. Czernowitz 1891, pag. 54, 61, 74—75, 81—84.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Marchiz, lat. *marchio*, (franc. *marquis*, germ. *markgraf*, ital. *marquese*, engl. *marquess*), titlu occ. de nobletă, care ca rang e așezat între cel de duce și comte. La început se numiau nobilii cari aveau guvernarea unei marce sau provincii de fruntărie, în timpul Carolingilor. În timpuri mai noi a devenit un titlu numai onorific, dându-se prin scrisori patente ale regelui, în Franția, Spania, Italia și Portugalia. În Anglia, întâii M. au fost creați de Richard II în persoana nobililor: Robert de Vere și John Beaufort. Actualmente e purtat de 35 lorzi ai Angliei. (v. și Marca.) [O. L.]

Mărci, *Marce*, v. Marca.

Marcian, domnesce preste imperiul latin de resarit dela 451—457. El este soțul faimoasei Pulcheria. M. s'a distins printr'o curajoasă purtare față de Atila. [Caion.]

Marcianopolis, cetate însemnată în sudul Dunării, pe vremea imperiului bizantin. Astăzi e Prêslav, nu departe de Varna. [—]

Episcopia Marcianopolis, episcopie veche în Dacia transdunăreană, înființată încă din timpurile cele mai vechi, probabil încă la începutul încreștinării Românilor așezați în acele părți și signr deodată cu organizarea ierarhiei bis. după ce Constantin cel Mare dete bisericii libertate deplină, căci episcopii de M. se află subscriși între părinții conciliilor celor mai vechi. La conciliul ecumenic I din Nicea (325) a luat parte și episcopul Pistus Marcianopolitanus de provincia Daciae; la concil. II ecum. (381) episc. Martirius al aceleiași cetăți; Valerian se află subscris în epistola îndreptată de sinodul Mesiei 458 către împ. Leon (474—491); Doroteiu a luat parte la conciliul III din Efes (431). Această episcopie a ramas și după invasiunea și încreștinarea Bulgarilor, căci țarul lor Simeon (893 până 927) a întemeiat în M., botezată de Bulgari Prêslava, o mitropolie, iar pe timpul unirii Româno-Bulgarilor sub Ioanițiu (1204) episcopul din Prêslava fu întârit de către papa Inocențiu III în demnitatea de mitropolit. În veacurile următoare M., sau Prêslava, figurează în continuu între episcopii bulgăresci; iar în secl. XVII a existat acolo și o episcopie catolică, de care atirnau și catolicii din Dobrogea și Moldova. (Cf. Petru Maior, *Istoria bisericii Românilor*, p. 181; Xenopol, *Istoria Românilor*. Iași, 1896, tom. II, p. 107; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*. Prag, 1876, p. 237 și 465; -Dr. Al. Grama, *Istoria bis. românesce unite cu Roma*. Blaj, 1884, p. 28 și 52.) [Dr. Iacob Radu.]

Marcion, filosof gnostic, n. în Sinopea pe la începutul secl. II d. Chr. A fost călugăr, apoi ridicat la sacerdoțiu, și în urma unei fapte imorale ce i-se atribuia, a fost excomunicat. S'a refugiat la Roma, unde a intrat din nou în ordinul bisericesc și din nou a fost exclus. El a răspândit în public doctrina gnostică a celor două principii expuse de Cerdon. M., gnostic și stoic în același timp, a avut de adversar pe Tertullian (v. ac.). [Nig.]

Marcoman, popor german, care mai întâi se găsește locuind între Dunare, Rin și Main. Pe la a. 8 a. Chr. ei ocupă, sub ducele lor Marbod, Boemia de astăzi, de unde fac invasiuni în imperiul roman pe timpul lui Marc Aurel (resburul marcoman 166—180). Și Dacia a îndurat invasiunile lor, atât pe timpul resboiului marcoman cât și mai în urmă. În 270 M. năvăleşe și în Italia; Aurelian îi bate și-i sileșce a ține pace. Din secl. IV numele lor dispăre. În locul lor se găsește în urmă neamul Baiuvarilor, cari probabil sânt urmașii M.-lor.

Maroni, *Gruglielmo*, inventatorul telegrafului fără sîrmă, n. 1875 în Bologna. A învățat fizica la univ. din Bologna, la profesorul Rigni, și a avut ocașie a se familiarisa cu aparatele destinate a produce oscilațiunile Hertziene. Facend unele încercări pentru a transmite semnalele la distanță, M. a descoperit, că undele electrice produse din resonatoarele electrice (v. ac.), cari le întrebuintă, aveau proprietatea de a pune în mișcare alte resonatoare așezate la distanțe mari, și aceasta chiar dacă între cele două resonatoare exista obstacole, ca de pilda un munte, etc. M. a făcut cele dintâi experiențe cu telegraful fara sîrmă în 1897 în Anglia.

Marco Polo, v. Polo.

Marcotagiu, (botan.) operațiune prin care se multiplica de gradinari plantele de podoabă sau folositoare; constă în a alege o parte, ramura, tulpină, din o planta-mumă, și a provoca aparițiunea de rădăcini adventive pe ea, înainte de a o separa de planta-mumă. Dacă partea aleasă, *marcotul*, se poate îndoi, se aduce în contact cu pământul umed și măruntit, se fixează prin cârlige sau legături și se ține așa până s'au format rădăcinile adventive, apoi se separă prin tăiere de planta-mumă; așa se poate înmulți Vița, Roiba, Garoafele, ș. a. Dacă marcotul e prea departe de pământ, ori nu se poate îndoi, se încungiuară cu un ghiveciu special, în care e pământ umed, și se ține așa până se formează rădăcinile adventive, apoi se separă de planta-muma, tăindu-se sub ghiveciu; așa se pot înmulți Leandri, Ficuși, ș. a. În natura multe plante, cari au tulpinele sau numai unele ramuri târătoare pe pământ, se multiplică prin M. natural, căci din loc în loc pe ramuri, unde vin în contact cu solul, se produc rădăcini adventive, iar pe fața opusă tulpinii frunzoase; se formează adevăc în acele locuri plante noi, cari după un timp nu mai stau în legătură cu planta-mumă. Așadar aceste plante se pot întinde mult în suprafață, se pot mișca, încet e adevărat, dintr'un loc într'altul; așa se multiplică Fragii, Ranunchioara, ș. a. v. și Butășire. [S Șt. R.]

Marcovaț, com. rurală în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1210 loc., Români.

Marcovici, 1) *M. Simeon*, profesor și scriitor român, n. 25 Ian. 1802, † 1 Iulie 1877; a studiat

4 ani literele la Pisa și 3 ani matematicile la Paris ca bursier al statului; 1830 profesor la gimnasiul Sf. Sava în București, dela punerea în aplicare a Regulamentului organic, la a cărei elaborare a contribuit și el, până la 1850 secretar de stat în ministerul de externe; 1850 Barbu Știrbei îl numește director general al școalelor; 1852 trece ca membru la comisia documentală (arhivele statului), 1855 primar al capitalei; 1858—59 director gen. al telegrafelor; a mai funcționat ca efor al școalelor, secretar intim al lui Vodă Bibescu în tot timpul domniei acestuia și a fost în două rânduri deputat. Scrieri: Discurs la deschiderea gimnasiunii Sf. Sava, Curs de retorică și mai multe traduceri, ca: Datoriile omului creștin, Triumful virtuții în potriva patimelor omului, Noaptea lui Young, Dialogurile lui Focion, Francesca de Rimini (tragedie), Orestii (tragedie) și Filip (tragedie).

2) *M. Alexandru*, distins medic rom., fiul celui precedent, n. 26 Iul. 1835 în București, † 5 Ian. 1886; după terminarea liceului Sf. Sava, la 1853 merge la Paris pentru a-și completa studiile, la 1855 ia bacalaureatul și se înscrie la medicină; elev favorit al lui Velpeau, Ch. Robin, Grisolles, 1864 trece cu mare lauda teza sa de doctorat, și apoi se rentoarce în țară, und e numit medic al poliției sanitare și după scurt timp profesor de medicina legală la școala națională de medicină; 1868 profesor de clinica și terepueutica medicală și medic primar la spitalul Colțea; în acest timp, prin capacitatea sa câștigă repede încrederea publicului și devine medicul cel mai popular. M. începând încă dela 1865, e însărcinat cu numeroase misiuni științifice, iar în afară îl găsim în mai multe rânduri delegat la congresele medicale europene, unde face onoare țării sale, așa: 1873 și 1874 la Viena, 1875 la Bruxelles, 1879 la Amsterdam și la Paris, 1881 la Londra. 1879 fundează »Jurnalul societății științelor medicale«. M. ia parte la 1866 în constituanta, 1870 era deputat și în ultimul timp al vieții sale senator, 1886 funcționa ca medic, profesor, membru în consiliul medical superior și efor al spitalelor civile în locul lui Dr. Davila.

Marcu, v. Evangelist.

Marcu Vodă, un prentendent la tronul Moldovei, pe vremea lui Ieremia Movila, voia să capete scaunul cu ajutorul generalului Basta (1602).

Mărculeț, *Ioan*, prof. rom., n. 1844 în Cergăul mare, Trans., a studiat teologia în Blaj. 1869—78 profesor de matematică la gimn. din Blaj. † 1895 ca preot în Grebenișul de câmpie. A scris: Aritmetica pentru școalele gimn. inf.

Marcus Aurelius, (161—180), era fiul adoptiv al lui Antoninus (v. ac.), un om virtuos din cale afară, prieten al pacii, M. A. însă este nevoit să-și petreacă viața în resoaoie. Are resoaoie cu Marcomanii, cu Quazii, merge în Siria să înabuse o revoltă și apoi pornind contra Germanilor, † 180 la Vindobona. M. A. era un filosof consumat și aparținea școalei stoice, el căuta în scrierile sale de filosofie perfecțiunea morală fără a neglija însă și datoriile sale de împărat. Reorganisă finauțele, înființând așa numiții curatores, cari aveau însărcinarea sa observe ca funcționarii să nu delapidizeze banii statului. Tot lui se datorează înființarea așa numiților juridici, cari erau judecători și administratori în același

timp. Ajută să se desvoalte instituția de binefacere alimentară. Singura greșală a lui M. A. este că persecută pe creștini. [Caion.]

Mărcuța, sat în Rom., j. Ilfov, pe malul drept al râului Colintina, face parte din com. rur. Pantelimon-Dobroesci; biserica de aici e fosta mănăstire, zidită la 1587; aici se află institutul de alienați, întreținut de »Eforia spitalelor civile din București.

Mardariu, ieromonach, a scris pe la 1659 un Lexicon slav-rom. Manuscriptul descoperit de episcopul Ghenadie Enaceanu, se află în biblioteca Academiei Rom. din București. 2³/₄ coale din el s'au tipărit în 1893. (Cf. Sbiera, Mișcări cult. și lit. la Români între 1504 și 1714, Cernăuț, 1897, pag. 264 nr. 7 și pag. 326 nr. 17.)

Mardocheu, v. Esthera.

Mardonios, general persian, ginerele regelui Darios I; după sufucarea rescoalei ionice a fost trimis contra Greciei, dar la muntele Athos o furtună de mare i-a nimicit întreaga oastea. Cațut (479 a. Chr.) în lupta dela Plata contra Grecilor.

Marduk, în Babilonia un Țeu identic cu Belos.

Mare, vastă întindere de apă, ocupând o mare porțiune a suprafeței pamântului. Apa ocupă aproape 3 sferturi din întreaga suprafața a pamântului: ea formează oceanele, marile, lacurile și fluviile sau riurile. Oceanele comunica între ele toate, așa că s'ar pute dice ca e un singur ocean pe tot pamântul, care însă s'a deosebit în mai multe parți dupa pozițiunile lor geografice. Pe lângă continente oceanele au parți limitate și deosebite oarecât prin configurațiunea Țerurilor continentelor: acestea se numesc mări. O mare poate și ea la rândul ei să aibă parți deosebite, purtând numiri separate și numindu-se tot mări sau *golfuri* ori *băi* după dimensiuni și us. Cea mai importanta și întinsa mare e Marea *Mediterrană* (v. ac.), din care sunt formate altele destul de întinse și importante ca Marea *Adriatică* (v. ac.) ș. a. Lacurile sunt întinderi de apă mai mici și cari nu sunt în comunicare cu un ocean sau altă mare. Cu toate acestea când un lac e foarte întins i-se dice tot M.: s. e. Marea Caspică (v. ac.). Oceanele, M.-le și lacurile sunt ape stătătoare. Riurile sunt ape curgătoare. Intinderea unui ocean, M. sau lac poate fi în toate sensurile ori cum, pe când un riu formează o șuvița lungă și relativ îngusta. Oceanele și M.-le au apa sarată, pe când lacurile și riurile au în genere apa dulce. (v. și art. Lac, Ocean.) [—]

Din punctul de vedere al navigațiunii, M. este calea largă naturală de comunicațiune internațională, de o potriva deschisa tuturor națiunilor; în largul M.-ii toate pavilioanele se bucură de aceleași prerogative. Se da numele de M. teritoriala la porțiunea M.-ii care e dealungul coastei unei țeri, având o largime care pâna acum se fixase la 3 mile marine și care tinde a fi marită la 6 mile. Toate bastimentele au liber acces în M.-le teritoriale și în porturi, cu condițiune, bine înțeles, pentru vasele străine de a se supune la legile și regulamentele de poliție locală. Unele M., închise complet în interiorul aceleiași țeri, fac parte integranta din domeniul acelei țeri și prin urmare accesul ei, pentru străini, va fi supus la restricțiuni speciale. [Const B.]

Marecagiu, paludism, aer de baltă, de mlaștiuă.

Marecagiu, pământ de origine vegetală care iusa este acid, stând mai mult timp sub apă și exclus dela acțiunea aerului. Flora lui spontană poartă numirea generică de *rogoz* și se compune mare parte din plante aquatice acide.

Mare cruce, se numește cordonul sau primul grad, cel mai înalt, al ordinelor și decorațiilor cari au mai multe clase. Se poartă în eșarpă.

[L.]

Mare duce, titlu german care înseamnă: senior al unui mare ducat. Mai multe din acestea erau state independente, altele sunt sub suveranitatea unui monarh, având o administrație distinctă, altele sunt provincii definitiv incorporate. Astfel mare ducatul era Toscana în Italia, Finlanda în Rusia, cari sunt reșinite statelor suzerane. M. d. de Luxemburg, independent. În fine 6 mari ducate, cari fac parte din confederația germană: Baden, Hessa, Oldenburg, cele două Mecklenburg și Saxa-Weimar. În Germania, în ordinea importanței vin: regatele, marile ducate, ducatele și principatele. Titlul de M. d. exista afara de Germania, numai în Rusia, pentru membrii casei imperiale, cari în Austria se numesc: »archiduci». (v. și Duce.) [O. L.]

Marele Spătar, titlu sau denumire boierească din cele mai importante în țările române. La început avea sarcina de a purta spada Domnului la ceremonii și a comanda armata, în special cavaleria, la război. În timpurile fanarioților i-se atribuira funcțiuni de poliție și civile. M. S. din Valachia avea ca echivalent în Moldova pe *Hatmanul* (v. ac.), comandantul suprem al armatei, titlu împrumutat dela Cazaci și Poloni. M. S. era dintre cei șase boieri mari de stat ai țării în consiliu. [O. L.]

Maremnen, ținut litoral în Italia de mijloc, lângă Marea Tireniană, se întinde dela gura râului Cecina până contra Orbitello în lungime de 150 km. și latime de 15—30 km.; ținut baltos și nesănatos din cauza malariei.

Marengo, un sat în Italia sup., renumit pentru victoria Francezilor sub Napoleon I, asupra armatei austr. sub Melas în 14 Iun. 1800. Bătălia aceasta a fost deja câștigată de Austriaci și armata frc. se afla în retragere completă, când la 3 oare d. a. sosese diviziunea gen. Dessaix pe câmpul de luptă și se punu cu energie în calea Austriacilor, pe cari îi oprește pe un moment. În acest stadiu critic al bătăliei, Kellermann ataca cu 3 escadroane de dragoni aripa Austriacilor cu o vehemență atât de mare, încât sparge șirurile lor și produce o panică neșpusă, care se lățește mereu preste întreaga armată austr., care lasă aproape întreaga artilerie în mâinile inamicului.

Mareșal, (fr. *maréchal*), pe timpul Merovingienilor (*marescalcus*) era un fel de ofițier al grajdurilor (comis), având un oficiu asemenea cu al conetabililor sub Carolingi. Conetabilul devenind cu timpul șeful armatei sub primii regi capetienii ai Franței, M. a fost locțiitorii lui Mai târziu M. de câmp ai armatei erau numiți M. ai Franței, cari în 1627, la suprimarea conetabilului, devenira cel mai înalt post din armată. Semnul lor distinctiv era un baston de comandament. Pe timpul lui Francisc I aveau titlul acestei mari demnități 4 nobili; sub Ludovic XIV ajunseră

la 20. Revoluția îi desființă, dar fură restabiliți în 1804 de Napoleon, care avu 18 M. ai imperiului. La 1806 Napoleon creă funcțiunea de mare *M. al palatului*, titlu ce a ramas la multe din curțile europene pentru marele maestru al curții. Au mai fost și în celelalte țări titluri speciale de M., cu diverse atribuțiuni. Ați e cel mai înalt grad într'o armată, și e pastrat ca Feld-Marschall în Austria și Germania, etc. [O. L.]

Mareșal, *Archipelagul*, v. Admiralitate, Insulele.

Maresiana, cetate veche pe malul Mnrșului, reședința principelui Ahtum. Teritoriul dela Criș până lângă Transilvania și până la Vidin și Severin s'a numit pe atunci (1000) M. Ahtum a construit în M., cu binecuvântarea episcopilor de ritul grec, o manastire închinată Sf. Ioan Botezătorul și a așezat aci un egumen cu calugari de rit. gr., mai apoi Cinad, fiul lui Dobnca, nepotul regelui Stefan, care dimpreună cu acesta fuse botezat dupa rit. gr., repunând pe Ahtum, zidi o alta manastire închinată Sf. George, și așeză acolo tot calugari de rit. gr. La porunca regelui Stefan, țeara s'a numit de aci încolo *Cinadina*, și clerul a trebuit sa treaca la biserică cat. (T. Lanrian, Temișiana.)

Maret, *Hugo Bernard*, duce de Bassano, publicist și om de stat francez, n. 1763 în Dijon. După erumperea revoluției franc. a redactat: »Bulletin de l'Assemblée», pe care îl contopii mai târziu cu »Moniteur». 1796 fu ales în consiliul celor 500. După intoarcerea lui Napoleon din Egipt ajunge intimul acestuia. 1809 fu numit duce de Bassano; 1811—13 ministru de externe; în timpul celor 100 de zile secretar de stat. După reintoarcerea Bourbonilor a fost exilat și amnestiat apoi în 1820. Regele Ludovic Filip l-a numit 1831 pair; în 1834 a fost pentru câteva zile prim-ministru. † 1839 în Paris.

Măreș, mândru, orgolios, superb, trufaș. *Măreș*, mândrie, orgoliu, vanitate, trufie. (v. Fală și Fudalie.)

Marezoll, *Theodor*, jurisprudent german, n. 1794 în Göttingen; 1837—63 prof. în Leipzig. † 1873. Scrierea sa principala e: *Lehrbuch der Institutionen*, ed. 11 în 1881.

Marfa, produse naturale, industriale și artificiale, luate prin comerț dela producător și puse la îndemâna consumatorilor cu un beneficiu, fie pentru acoperirea directă a trebuințelor consumațiunii ori luxului, fie spre a servi în industrie. După proveniența lor M.-le se împart în: M. minerale, vegetale și animale, și sunt sau produse *naturale* curățite, conservate (M. sau produse brute), sau produse *industriale* (fabricate sau semifabricate). După grupele industriale se disting: M. miniere, produse metalurgice, produse ale industriei chimice, M. alimentare, M. textile, M. de piele și cauciuc, M. de lemn, de piatră și cement, de sticlă, de lut, de hârtie, M. ale industriei mecanice (motori, instrumente, oroloage, etc.), produsele artelor grafice și ale altor arte analoge. În comerț se vorbesc despre: M. colonială, materiale, specerie, colorii, galauterie, lipscaie, etc. Se amintesc adeseori și *M. reale* (materiale), a caror valoare consista în materia din care se compun, și marfuri *ideale*, cum sunt efectele sau carțile, obiectele de artă, etc., cari au valoare științifică, artistică, etc.

Marfori, *Carlos*, favoritul reginei Isabella de Spania, n. 1818; 1866 guvernator la Madrid, 1868 petrece pe regina în exil. † 1892 în Madrid.

Marga, roca, amestec de calcar sau dolomită cu argile (20—60%) compact sau șistos. Variații numeroase: M. calcaroase și dolomitice cu 75% calcar și dolomit, 25% argilă, M. argiloase conținând până la 80% și mai bine argilă, M. bituminoase, etc. M. în România sunt foarte răspândite. Ele constituiesc o parte din terțiul român și sunt mai ales dezvoltate în elvețian.

Marga, comună rurală în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 1777 loc. (Români).

Margareta, regine și princese, 1) *M. Ioana Maria Terezia*, fca duceleui Ferdinand de Genova, n. 20 Nov. 1851. Casatorită (22 Apr. 1868) cu vérul ei, *Umberto I*, regele Italiei, având fiu pe Victor Emanuil, actualul rege. Femeie de înalta cultură și de frumseță rară, națiunea italo-ombesce până la adorare. 2) *M., regină de Navarra*, și princesa de Francia, din casa Valois, fca regelui franc. Henric II și a Cătarinei de Medicis, n. 1553, † 1615 în Paris. Casatorită cu regele frc. Henric IV (v. Hughenoti); divorțată în 1599. 3) *M., regină de Navarra*, n. 1492, † 1549; bunica regelui frc. Henric IV. Scrieri: »Héptaméron des nouvelles« (novelete à la Boccaccio, ult. ed. 1880) și poesii. 4) *M., regină engl.* din casa Anjou, n. 1429, † 1482. Casatorită cu neputinciosul și în urmă alienatul rege engl. Henric IV, guvernează ea însăși, provocând lupte interne și formarea partidelor *rosei albe și r. roșie* (v. ac.). Învinșă de Eduard IV (1471) în batalia dela Tewkesbury, se refugiază a doua oară în Francia, rămânând acolo până la moarte. 5) *M., regină a Danemarcei, Norvegiei și Svediei*, n. 1353, casatorita cu Hakon, regele Norvegiei. 1375 regenta în Danemarca în locul minorului Olaf, 1380 reg. și în Norvegia (după † lui Hakon), iar 1387, după moartea lui Olaf, regina în ambele țeri. 1389 bate pe Albrecht al Svediei, și cu consensul staturilor svedeze ocupa dinsa tronul, unind cele trei țeri prin legea fund. »*Uniunea de Kalmar*«. 1404 anețeaza la Danemarca ducatul Schleswig. † 1412 la asediul cetății Flensburg. 6) *M., ducesa de Parma*, fca naturala a imp. Carol V, n. 1522, † 1586. Guvernatoarea a Țerilor de jos sub ea s'au început mișcărilor religioare și politice, cari au provocat desmembrarea Țerilor de jos de către Spania. 7) *M.*, ducesa de Austria, guvernatoarea a Țerilor de jos spaniole. 1529 împreună cu Luisa de Savoya incheie »*pacea damelor*« sau »*p. dela Cambray*«. 1850 i-s'a ridicat statua în Mecheln. Poesii și narrațiuni ed. sub titlul »*Couronne Margarithique*«. 8) *M. sfânta, regina și patroana Scoției*, n. 1046 în Nădasd (Ungaria) unde se refugiasse tatal ei, prinț reg. Edward al Angliei. Reintoși în Anglia, M. devine soția regelui scot. Malcolm III. Femeie evlavioasa și versată în științele teologice, ținea însăși dispu-te reș. în sinoadele convocate de soțul ei. † 1093. Papa Inocențiu IV (1251) a canonisat-o împreună cu fiul ei David. Scoțienii o venerază ca patroană a țerii. 9) *M.*, fca regelui franc. Ludovic VII, n. ca. 1158, † 1197 în Ptolemais în peregrinagiu la locul sfânt. Văduvă după fiul reg. englez Henric II, 1186 căsătorită cu reg. ung. Béla III. 10) *M.*, fca reg ung. Bela III, n.

1175. Căsăt. (1186) cu imp. bizantin Isac Angel II, luând în botetul de trecere numele *Maria*. 11) *M. sfânta*, fca reg. ung. Béla IV și Mariei Laskaris, n. 1242, † 1271 în manastirea de calugărițe de pe insula epurilor, numita acum *insula Margareta*, lângă Budapesta. Nu e canonisată, dar poporul magh. o venerază ca pe o sfânta. 12) *M.*, prima soție a regelui ung. *Ludovic de Anjou*, fca imp. germ. Carol și Bianței de Valois, n. 1335, † 1349.

Margareta sfânta, fca unui preot păgân din Antiochia, crescută în relig. creștina fara știrea tatalui ei. Decapitată 270. Pictorul Giulio Romano o presinta ca fiind în inchiisoare și striviind sub picior pe satana.

Margaric, *Acidul*. $C_{17}H_{34}O_8$, nu se găsește în grăsimi cum se crede, ci se prepara artificial; formează cristale albe cu punctul de fuziune 59-9°.

Margarina, unt artificial; un amestec de grăsimi, amestec de acid stearic, oleic și palmitic, nu e un product chemic definit. În comerț se înțelege grăsimi, cari se topește ușor și menținute mai mult timp în lapte pentru a pute capăta mirosul și gustul untului natural. De ordinar se întrebuițează seul de vacă în prepararea M.-ei. În mare proporțiune intră acidul oleic. Se presintă în comerț ca o massa galbuie, deosebindu-se prin gust și miros de untul natural și apoi prin mica cantitate de materii insolubile în eter. Conține 10—12 apă la %, 1.5—2.5 sare, și 0.2—0.5 caseina. În comerț trebuie sa se predea purtând marca, margarina, altfel e taxata de contravențiune. [S. M.]

Mărgărit, *Apostol*, inspector școlar pentru școalele românesco din Turcia, n. în Vlacho-Clisura în Macedonia, mai întâi dascal la școala grec., apoi a deschis o școala românească și a reușit a deveni om de încredere al guvernului român. Cu mare istețime și dibacie a învins chiar și buaniala Turcilor și cu vreme a câștigat o poziție atât de asigurată și influența la guvernul turcesc, încât nime n'ar fi fost în stare să-l înlocuiască, cum ar fi dorit mulți dintre compatrioții sei, pentru că M. nu totdeauna a pus interesele poporului aram. mai pre sus de ale sale. (Cf. *Revista Macedonia* 1889, p. 123 și 140.)

Mărgărita, numele vulgar al plantei *Chrysanthemum Leucanthemum* L. (sinonim *Leucanthemum vulgare* Lam.) (v. ac.).

Mărgărita, mineral micacens, silicat aluminos de calciu. Insoțesce corindonul pe Naxos, s'a mai găsit în Pensilvania, Georgia, etc.

Mărgăritare, se numesc particulele tăiate din pâinea oferită spre savîrșirea sf. Sacrificiu liturgic și așezate pe discos în stânga așa numitului »*agneț*« sau »*miel*«, ori particulele tăiate din pâine consacrată, cari apoi ca cuminectura se impart celor credincioși. De aci *Margaritum*, vas sacru pentru conservarea cuminecturii.

Mărgăritărel, numele românesc al plantei *Convallaria majalis* L. (v. ac.).

Mărgăritescu, *Mihail*, compositor și critic musical, n. 27 Febr. 1862. A studiat musica la conservatoriul din Geneva. Compozițiuni: »*Gavotte du Roi*«, »*Carmen Sylva gavotte*«, »*Marche du Prince de Hohenzollern*«, etc. și numeroase critice musicale. Servesce în armata română.

Mărgău, magh. *Meregyó*, comună rurală în Trans., cott. Cluj, cu 1670 loc. (Români).

Mărgea, mărgelele sînt boabe găurite, mai mici și mai mari, întrebunțate cu deosebire de femeii ca podoaba la gât. Ele pot fi din pietri scumpe veritabile, din imitațiuni de pietri scumpe, din sîdef ori din sticlă.

Mărgean, v. Coraliu.

Marghiloman, *Alexandru*, om de stat român, n. 27 Ian. 1854 în Buzeu, și-a făcut studiile liceale la București și cele juridice la Paris, de unde s'a întors 1878 cu diploma de Doctor în drept. Intrat întâi în magistratură, s'a destinat dela 1884 încoace activității politice și sociale. Om cu avere, înсурat cu o fată a principelui Alex. Știrbei, M. este în privința socială unul din organizatorii alergarilor cu cai în România; în privința politică, face parte din gruparea conservatoare „junimista”, și dela Martie 1884 a fost de mai multe ori ministru de domenii de lucrări publice și mai îndelungat de justiție, și dela 1900 de externe. Ca orator parlamentar se distinge prin vioiciunea și prin eleganta urbanitate a discursurilor sale.

Marginal, ce este la margine. *Marginalii*, observări scrise sau tipărite la marginea unui text.

Mărginași, una din categoriile, în cari erau divizate familiile de țerani birnici ai Olteniei, sub Nemți (1718—1739). Erau 7368 familii de acești țerani, cari locuiau pe la marginile țerii, expuși la prădaciuni, și de aceea supuși la mai puține contribuții.

Marginea, comună rurală dimpreună cu cătunele: Voivodeasa și Fîrstenthal, Huta sau Glasshütte, Arșița, Șoarecul și Sucevița, parochie dimpreună cu comuna Dealul Iederii, moșie manastireasca în căp. și j. Radauț în Bucovina, are 3598 loc. (3198 ort.-or., 258 rom.-cat., 142 mos.), o școală primara, postă. [Dr. I. G. Sbierea.]

Mărginenii, se numesc în Ardeal locuitorii din Selște și satele din jur, cari s'au ocupat și se ocupă cu oieritul. Satele lor sînt așezate la marginea sudică a Ardealului și de aci vine numirea locuitorilor oieri de M. M. mai înainte se ocupau în mesură mare cu oieritul, cutrierând cu turmele lor câmpiile României, Basarabiei și Rusiei sudice. Ați oieritul s'a mai redus și mulți M. s'au datat la comerciu, deschidînd prăvălii prin orașele României și prin mai multe sate din Ardeal; ei se dovedesc de comercianți harnici.

Mărginenii de jos și *M. de sus*, ambele comune în Rom., j. Prahova. Prima are un sat cu 350 familii, o biserică și o școală, iar a doua trei sate: Bratașanca Ungureni, M. de sus și Olarii cu 210 fam., avînd și aceasta o școală și o biserică. Locuitorii (mulți Țigani) sînt puțini agricultori și cultivatori de pruni. Mai fac oale și cărămidă.

Mărginenii, penitenciar în Rom., j. Prahova. Ține între 300—400 osîndiți pe cari statul îi învață diferite meserii ca cismarie, tăbacărie, fierarie, lemnarie, etc. Din vînzarea obiectelor, cari aduc preste 200,000 lei anual, statul ia 12%, iar restul rămîne producătorilor.

Mărginenii, com. rur. în Rom., j. Neanțu, compusa din 4 cat. cu 2756 loc. (Dicț. geogr. 1895).

Mărginenii Munteni, comuna rur. în Rom., j. Bacău, compusa din 4 cat. cu 1498 loc. (Dicț. geogr. 1895), în majoritate Magh., 2 biserici și 1 școală.

Mărginit, limitat în toate sensurile, cu dimensiuni finite în opoziție cu infinitul. *Figurat*: Om mărginit, om cu inteligență limitată, puțin la minte, piost.

Mărgita, com. mare în Ungaria, cott. Bihor, cu 4392 loc. Maghiari și Români (317), cari se ocupă cu olăritul. În M. este sediul unui oficiu pretorial, percepător și judecătorii cercuale; are o școală industrială inferioară.

Margrav, înalt titlu de nobleță în Germania. Seniorul unei marce (v. ac.). Titlul a renas dela Carol cel Mare. Margravii depindeau imediat de împăratul. Țerile germane cari au avut numele de margraviate sînt: Brandenburg, Misnia, Baden, Moravia, etc. (v. și Marchiz.) [O. L.]

Maria, persoane biblice: 1) *M., mama lui Isus* (v. ac.), logodnica lui Iosif din Nazaret. 2) *M., din Vitania*, sora lui Lazar și a Martei. 3) *M., Magdalena*, după ce o tamăduiesce Isus de ducherile rele, îl ajută din averea ei. (Luca 8, 2). Bis. cat. o identifică cu M., care spalase picioarele lui Isus (Luca 7, 36—50). Țiua comemorativă 22 Iulie. Repres. artistice de Correggio, Bottoni, Rubens, etc. 4) *M., soția lui Cleopa*, probabil identică cu mama apostolului Iacob cel Tinăr.

Sf. M. mare = Adornirea Maicei Domnului (15 Aug.); *Sf. M. mică* = Nasc. Preac. Fecioare (8 Sept.). v. și art. Madonna.

Maria, numele mai multor împărătese, regine, princese, etc.

AUSTRIA.

Împărătese: 1) *Maria*, ducesă de Burgundia, fca și moștenitoarea lui Carol Temerarul, n. 1457 în Bruxella, † 1482 în urma caderii de pe cal la o vîntătoare. Cas. 1477 cu Maximilian, arhiduce de Austria (imp. Maximilian II). 2) *M. Ana*, fca reg. span. Filip III, n. 1606, † 1646. Casatorita 1631 cu Ferdinand III, împ. germ. roman și rege ungar. 3) *M. Eleonora*, fca ducelui Carol II de Mantova, n. 1630, † 1686. Casat. 1651 cu Ferdinand III (a treia soție a împăratului). 4) *M. Teresia* (v. ac.). 5) *M. Luisa*, fca reg. span. Carol III, casatorită 1769 cu imp. Leopold II. † 1792. 6) *M.*, fca lui Victor Emanuel I, reg. Sardiniei și Mariei Teresia de Este, arhiducesa de Austria, n. 1803, † 4 Maiu 1848 în Hradsin (Praga). Cas. 1831 cu Ferdinand V, împ. Austriei și rege al Ungariei. Deosebi la sfatul și influența ei a renunțat la tron Ferd. V în 1848.

Maria Charlotte, împărăteasa Mexicului, fca reg. Leopold I al Belgiei și ducesei Luisa de Orleans, n. 7 Iun. 1840. Cas. 27 Iul. 1857 cu Maximilian, fratele împ. Francisc Iosif I. (v. Maximilian.)

Maria, Henrieta, Ana, reg. Belgiei, n. 23 Aug. 1836 (v. Leopold II, tom. III, pag. 84).

Archiducese de Austria: 1) *M. Anunciata*, fca reg. Ferdinand II al Siciliei, casatorita 1862 cu arhiducele Carol Ludovic († 19 Maiu 1894) fratele împ. Francisc Iosif I, mama moștenitorului de tron Francisc Ferdinand. † 4 Maiu 1871. 2) *M. Valeria Matilda Amalia*, cea mai mică fică a imp. Francisc Iosif I, n. 22 Apr. 1868 în Buda. Cas. 31 Iul. 1890 cu arhiducele austriac Francisc Salvator. 3) *M. Dorotea Amalia* (v. Iosif Lud. Carol, t. II, pag. 873). 4) *M. Ima-*

culata, fca reg. Ferdinand II al Siciliei, căs. 1861 cu Carol Salvator. Mama archid. Francisc Salvator, soțul Mariei Valeria. 5) *M. Iosefa*, princesă reg. de Saxonia, n. 31 Maiu 1867, căs. 1886 cu archiducele Otto, fratele moștenitorului Fr. Ferdinand. 6) *M. Teresia*, fca archiducelui Carol Salvator, căsătorită 1886 cu archiducele Carol Stefan.

Maria Luisa, princesă de Parma, fosta soție a principelui Bulgariei Ferdinand de Coburg.

BAVARIA.

Maria, Friderica Augusta Francisca Hedviga, reg. Bavariei, fca prințului Wilhelm de Prusia, n. 1825, † 1889 în Hohenschwangau. Căsătorită 1842 cu prințul Maximilian de Bavaria (reg. Max. II). Veduvă dela 1864, mama reg. Ludovic II.

ENGLITERA.

1) *Maria I* » *The blood*« din fam. Tudor, n. 1516, † 1558, fca reg. Henric VIII și a Ecaterinei de Aragonia. Regina Angliei 1553—58, prigonesce protestantismul; a trinis la rug și pe archiep. Cranmer. Pentru aceste persecuțiuni i-s'a dat epitetul »Cumplită«.

2) *M. (II) Stuart*, reg. Angliei și a Irlandei, n. 1662, † 1694, fca a reg. Iacob II (Stuart), căsătorită (1677) cu Wilhelm III de Orania, guvernatorul Țerilor de jos, care după 11 ani alungând pe socrul său, e ales împreună cu M. rege al Angliei și Irlandei.

ETRURIA.

Maria Iosefina, reg. Etruriei, fca reg. span. Carol IV și Luisei de Parma, n. 1782, † 1824 în Lucca. 1795 căsătorită cu Ludovic de Bourbon, dela 1801 rege al Etruriei. 1807 Napoleon ocupând Etruria, veduva M. se mută în Spania, apoi în Parma, dnpă aceea la Neapol. Congresul dela Viena a cedat fiului ei ducatul Lucca. Memoriile edate de Lemierre d'Argy sub titlul: »Mémoires de la reine d'Etrurie«. (Paris, 1814).

FRANCIA.

Regine: 1) *M. de Medicis*, fca mare ducelui de Toscana Francisc I de Medicis, n. 1573 în Florența, † 1642. Căsătorită 1600 cu Henric IV, reg. Franciei. După asasinarea lui H. IV regentă lângă fiul ei Ludovic Carol. Din cauza intrigelor și sporiții datoriiilor de stat, exilată (1617) la Blois. 1619 împăcată cu regele, revine la Paris, dar nu mai are influență în afacerile de guvernare.

2) *M. Teresia*, fca reg. span. Filip IV, n. 1638, † 1683. Căsătorită 1660 cu reg. Ludovic XIV.

3) *M. Lescinsca*, fca reg. poloa Stanislaw Leszcynsky, n. 1703, † 1768 în Versailles. 1725 căsătorită cu Ludovic XV, recompensându-se pentru nefurificarea căsătoriei prin viața eviavioasă și miluirea săracilor. 4) *M. Antoineta*, fca împărătesei Maria Teresia, n. 2 Nov. 1755. Căsătorită 16 Maiu 1770 cu dofinul Ludovic, mai târziu rege L. XVI. Căcută jertfă revoluțiunii, împreună cu soțul ei și numeroși aristocrați, M. îndură batjocuri și ultragii în închisoare, din 10 Aug. 1792 până la guilotinarea sa în 16 Oct. 1793. (Cf. Madame Campan, »Mémoires sur la vie privée de M. A.«, ed. nouă 1849, trad. germ. 1827; Goncourt, »Histoire de M. A.«, ed. III

1867; Campardon, »M. A. et le procès du colier«. Paris, 1863, și »M. A. à la conciergerie«, 1862; »Mémoires sur M. A.«, 1865; Arnoth, »Maria Theresia u. M. A., ihr Briefwechsel«, ed. II. Viena, 1866 și »M. A., Joseph II u. Leopold II«, 1866, etc.)

5) *Maria Luisa*, imp. Franciei, fca împăr. Austriei Francisc I, n. 1791, † 1847 în Parma. Căsătorită 1810 cu Napoleon, l-a părăsit după caderea lui și nu l-a urmat în exilul la ins. Elba și St. Elena, ci a trăit în Viena și prin Italia, în relații cu maresalul ei de curte, generalul Neipperg, cu care după moartea lui Napoleon a încheiat căsătorie morganatică. Copilul din această căsătorie a căpătat în urmă numele și titlul unui duce de Montenuovo.

NEAPOLE.

Regine: 1) *Maria Carolina*, fca împăr. M. Teresia, n. 1752, † 1814. Căsătorită 1768 cu Ferdinand IV, reg. ambelor Sicilii, a avut influență mare asupra guvernării.

2) *Maria Sofia Amalia*, sora împăr.-regine Elisabeta a Austro-Ungariei, n. 1841 în Possenhofen. Căsătorită 1859 cu Francisc II. 1861 la asediul Gaetei, unde însoțise pe soțul ei detronat de garibaldiști, a manifestat mare devotament și eroism. După caderea Gaetei a trait în Roma, 1870 s'a mutat în Bavaria.

PORTUGALIA.

Maria da Gloria, reg. a Portugaliei, fca înup. Pedro I al Brasileii și archiducesei Leopoldina de Austria, n. 1819 în Rio de Janeiro, † 1853 în Lissabona. Regină dela 1834. Căsătorită cu ducele August de Leuchtenberg. După moartea acestuia, casăt. (1836) cu prințul Albert de Coburg-Kohári. I-a urmat la tron fiul ei Dom Pedro.

ROMÂNIA.

Maria, numele mai multor doamne moldovene din familia lui Stefan cel Mare: *Maria*, mama lui Stefan Vodă cel Mare, moartă înainte de 1466; *Marușca* (v. ac.), *Maria din Mangop* (v. ac.) și *Maria sau Vochița*, soțiile lui Stefan Vodă cel Mare. Aceasta din urma era fca lui Radu Vodă cel Frumos al Munteniei (1475). Ea e ultima soție a marelui domnitor. A mai trait 7 ani după moartea soțului seu; † 1511 înmormântându-se la mănastirea Putna. Ea e mania lui Bogdan Chiorul. Dintre concubinele lui Stefan e și *Maria Rareș*, mama lui Petru Rareș Voda. O fca a lui Stefan Vodă încă se numia *Maria*.

Maria, prima soție a lui Petru Rareș Voda, luata de acesta încă înainte de a fi domu. La 2 ani dnpă înscunarea lui Rareș, M. † (28 Iunie 1529) și se înmormîntează la manast. Putna.

Maria, fca lui Constantin Voda Brâncoveanu al Munteniei, trece în casatorie (1692) dupa Constantin Duca, nou nuuitul domn, prin starușuța lui Brâncoveanu, al Moldovei. Căsătorie s'a celebrat cu multă veselie la Iași, fiind fața și mama domniței Maria, Stanca. † 1697, ceea ce a adus o recire între Brâncoveanu și Duca.

Maria Alexandra Victoria, principesa de Marea Britanie și Irlanda, fca principelui Alfred (v. ac.) Ernest Albert, duce de Edinburg, etc., și a soției sale *Maria* n. Alexandrovna (sora împ. Alexandru III al Rusiei); n. 17 Oct. 1875,

căsătorită la 29 Dec. 1892 cu Ferdinand (v. ac.), principe al României.

Maria, principesa României, fca regelui Carol I și a reg. Elisabeta; n. 27 Sept. 1870, † 28 Martie 1874.

Maria, principesa de Hohenzollern Sigmaringen, sora reg. Carol I al României, n. 17 Nov. 1845, maritată cu Filip conite de Flandria.

SCOȚIA.

Maria I, regina Scoției, din familia Guise, mama Mariei Stuart, n. 1515, † 1560. Căsătorita (1534) cu Iacob V reg. Scoției, după moartea acestuia (1542) domnește în numele ficei ei minore. A avut multe resboaițe cu Anglia, în urmă contra rescoalei protestante din Scoția. I-a urmat la tron fca-sa M. Stuart. (v. Stuart.)

SPANIA.

1) *M. Luisa*, fca ducelui Filip de Parma, n. 1751, † 1819 în Roma. Căsătorită (1765) cu Don Carlos (1788 reg. C. IV). Femeie urită, de moravuri foarte laxe, dar înțeleaptă, avea mare influință asupra regelui. 2) *M. Cristina* (I), fca reg. neapolitan Francisc și reginei Isabella, n. 1806, † 1878 în Havre. A patra soție a regelui Ferdinand VII, a provocat nemulțămirea pretendentului Don Carlos (fratele regelui) și formarea opoziției *carliste* și dese turburări Regentă lângă fca-sa Isabela, 1840 a trebuit sa renunțe și să se retragă în Franția. 3) *M. Cristina* (II), fca arhiducelui habsburgic Carol Ferdinand, n. 1858. Casătorită (1879) cu reg. Alfons XII. Dela moartea regelui (25 Noiembrie 1885) regenta în numele moștenitorului Alfons XIII, (n. 17 Maiu 1886).

UNGARIA.

Regine și prințese: 1) *M.*, fca prințului bizantin Isac și Teodorei, n. ca. 1143. Căsătorită cu prințul Stefan din casa arpadiană, care cu ajutorul împ. bizantin Einaul, ajunge rege al Ungariei (1162) sub numele Stefan IV.

2) *Maria*, fca reg. Andreiu II și Gertrudei, n. 1203, † 1237. Casatorita (1221) cu împăratul româno-bulgar Ioan Asan. 3) *M.*, fca împăratului nicean Teodor Laskaris și Anei Angela, casătorita 1220 cu prințul arpadian Béla (B. IV). † 1270. 4) *Maria*, fca reg. Stefan V și Elisabetei Cumana, n. ca. 1257. În urma alianței cu regele neapolitan Carol, Stefan o da soție (1270) prințului Carol (Schiopul), fiul regelui. Prin primul nascut al ei (Carol Martel) a devenit strabuna ramurei ungare a casei Anjou. † 1323. 5) *Maria*, fca reg. Ludovic I și Elisabetei, n. 1370. † 1395. Ludovic neavând succesori de gën barbatesc, M. a fost aleasa (1382) regina, dându-i-se coregenta mamă-sa. Casatorita (1385) cu Sigismund, fiul împăratului germ. Carol IV. 1386 plecând sa pacifice orașele dalmatine, exorta-i e masacrată de partisanii lui Carol II cel Mic, iar ea și mama-sa e închisă în cetatea Novigrad. Aici mama-sa e sugrumată, iar M. dupa ce i-s'a luat jurământ, că nu-si va resbuna, e eliberată în 1387. 6) *M.*, soția regelui Ludovic II, sora regelui Ferdinand I, n. 1505. Casatorita 1522 cu Ludovic. Dupa moartea acestuia în lupta dela Mohács, a lucrat mult în favorul alegerii fratelui ei Ferdinand,

care a numit-o locțiitoare în Ungaria. 1530—56 guvernatoară a Terilor de jos. † 1558 în Cigalos (Spania). 7) *M.*, fca împ. Carol V, n. 1528, † 1603. Soția reg. Maximilian I.

Maria canal, canal în Rusia între riurile Kovșa și Wytegra. Acest canal formează centrul unui întreg sistem de canale, ce leagă Volga cu Neva, deci lacul Caspic cu Baltica. Riul Kovșa e legat prin canalul Bjelosero cu Șeksna, un afluent al Volgei; riul Wytegra e legat prin canalul Onega cu Swir, din care duce canalul Swir și canalul Ladoga la Neva. Lungimea drumului de apa e de 970 km., a caualelor 266 km.

Maria Cristiernă, ducesa de Tirol, sora împ. Ferdinand II, n. 1574 în Graz, din parinții Carol arhiduce de Austria și Maria ducesa de Bavaria. 1595 căsătorită cu Sigismund *Báthory*, principele Transilvaniei. Caprițios și nestatornic cum era, *Báthory* a urit-o și a exilat-o curând în cetatea Chiorului; 1597 *Báthory* cedând Trs. în schimb pentru ducatele Oppeln și Ratibor, M. e eliberata (16 Apr. 1598) și conduce guvernarea în numele împăratului. După reintoarcea lui *Báthory* în Trans. în scurt timp o uresce iar și o exilează de nou la Chior. Dupa a doua renunțare a lui *Báthory*, M. (Apr. 1599) pleacă la parinți, iar papa (în Aug. 1599) o divorțează de *Báthory*. Retrasă în mănăstirea dela Hall, † 6 Apr. 1621.

Marian, 1) *M., Ioan*, pedagog rom., n. pe la începutul secl. XIX în Zagra (Trans.), a studiat în Naséud și Blaj. Sfințit preot de episcopul Ioan Bob și numit prof. la gimn din Blaj, apoi preot în Zagra pe la 1823. La 1830 fû trimis în Galiția să se specializeze în pedagogie și metodică. La 1833 fû numit director general al tuturor școalelor din ținutul regimentului I de graniță cu reședința în Orlat. În 1834 însă fû numit vicar episcopesc și director al școalelor granițeresci din regimentul II de graniță la Năseud. Ca director și vicar a făcut o mulțime de lucruri de mare însemnatate pentru ținutul regim. II de graniță și pentru României de acolo. M. funcționă 23 ani ca vicar dela 1823 până la † 2 Iulie 1846. A fost amestecat în procesul unor profesori, între cari și Simion Barnuț, și câțiva clerici contra episcopului Ioan Lemenyi Pentru meritele lui pe terenul școlar a fost decorat de împăratul Ferdinand (1839) cu medalia de aur pentru merite. [—]

2) *Marian, Simion Florian*, scriitor rom., n. 1 Sept. 1847 în Ilieșci din Buc., dintr'o familie originara din Ardeal, se numia Florea, a studiat în Suceava, Năseud, Beiuș și Cernauf și s'a proeșit în 1876; a fost paroch în Poiana Stampei, în Căndreni, în Voloca pe Sirete și în Sirete până la 1877, când a fost decretat și catechet la fosta școala reală, în 1883 a fost numit profesor de religiune la gimn. superior din Suceava, și din 1887 înceace și membru în consiliul școlar districtual. Terenul seu de activitate literara este lit. poporană și istorica. Publicațiunile sale sânt: 1) Poesii poporale din Bucovina, balade. Botoșani, 1869; 2) Poesii poporale române tom. I, balade. Cernauf, 1873, tom. II, Doine și hore. Cernauf, 1875; 3) Tradițiuni poporale române, broș. 1. Sibiu, 1878; 4) Chromatica poporului român. Bucuresci, 1882; 5) Ornitologia poporană româna, 2 tom. Cernauf, 1883; 6) Câteva

inscripțiuni și documente diu Bucovina. Bucuresci, 1885; 7) Descântece poporane române. Suceava, 1886; 8) Biserica din Pârhanț în Bucovina. Bucuresci, 1887; 9) Nunta la Români. Buc., 1890; 10) Nascerea la Români. Buc., 1892; 11) Înmormântarea la Români. Buc., 1892; 12) Satire poporane române. Buc., 1893, 13) Vraji, farmece și desfaceri. Buc., 1893; 14) Sfântul Ioan cel Nou din Suceava. Buc., 1895; 15) Tradiții poporane rom. diu Bucovina. Buc., 1895; 16) Resplata, povești diu Bucovina. Suceava, 1897; 17) Serbatorile la Români, 2 tom. Buc., 1898—99. A colaborat cu Dr. I. G. Sbiera la articolul: Die Rumäneu, din opul Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild, tomul Bucovina. În urma sporniceii sale activități literare a fost ales în 1881 membru al Acad. Rom. diu Bucuresci și în 1882 decorat de regele Carol I cu medalia Beue-Merenti clasa I; apoi fû numit membru onorar al mai multor societăți științifice. A fost unul dintre urzitorii societății Școala Română în 1883, ai cărui: Revista politica 1886—91 și colaborator literar la el; și al Clubului Român din Suceava în 1887. Este dirigentul publicațiunii »Biblioteca de petrecere și de învățatură pentru tineret», editată de Școala Româna, și prim-vicepreședinte al acesteia din 1897.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Mariana, (*Mariamne*), soția lui Irod cel Mare (v. ac.), osândită la moarte de bărbatul ei în 28 a. Chr.

Mariana, *Juan*, istoric spau., n. 1536 în Talavera, a fost iesuit, † 17 Febr. 1623 în Madrid; opera sa principală e: »Historiae de rebus Hispaniae libri XXX» (1605) în 30 vol.

Mariane sau *Ladrona*, grupa de insule în Oceanul Pacific, cu întindere de 1145 km², 10,000 loc. Locuitorii indigeii sînt creștini, poartă numele de Ciaiori (chamorros). Grupa aceasta de insule a fost descoperita de Magalhaes, care le-a dat numele de insulele hoților (ladroues). În 1668 fiind ocupate de Spanioli, aceștia le-au botezat: *Mariane*, după numele vîduvei lui Filip IV.

[M. Bodiu.]

Marianic, sistem de munți în Spania centrală, desparteșce Castilia nouă, Estremadura și Aleme-tejo de catră Andalusia și Algarve, în lungime de 600 km. Părți principale: Sierra de Alcaraz (1802 m.), Sierra Morena (pîna la 1000 m.), Sierra de Aracena (641 m.), Sierra de Monchique (903 m.).

Maria Radna, v. Radua.

Maria Teresia, *împărăteasa Austriei*, fica lui Carol VI, n. 13 Maiu 1717 în Viena, † 29 Nov. 1780. A domnit dela 20 Oct. 1740. Reg. a Ungariei încoronata 25 Iuu. 1741 în Pojou. Femeie de rară frumseță, de spirit înalt și dornică a face bine popoarelor de sub sceptrul sîn, ar fi facut poate mai mult, dacă feudalii nu ar fi pus obstacole aproape tuturor intențiunilor sale întru ușurarea sorții iobagilor, la ridicarea înstrucției publice la nivel corăspunător timpului, și dacă, crescută în bigotism catolic, priu siuirea de a trece la rel. cat. uu ar fi instrăinat ea însași popoarele acatolice dela multe reforme salutare. Și așa însă M. ocupa loc între cei mai uari domnitori ai monarhiei. Prima, ajunsă la tron pe baza *sanctiunii pragmatice* (v. ac.), a trebuit să-și apere moșteuirea contra reg. Fri-

deric II al Prusiei, contra electorului de Bavaria, contra Spaniei și Neapolei, cari toți îi disputau dreptul de succesiune. Strîntorata de aceștia, 11 Sept. 1741 se prezinta staturilor ungare în Pojon, cerându-le oaste. Aici s'a întîmplat sceua tractata în istoria Ungariei, cu »vitam et sanguinem pro rege uostro M.» Intrăceea M. isbutiud să-și adune și orguizeze oaste, alungă iuinicul din provinciile sale și ocupă chiar o mare parte din Bavaria: totuși prin pacea diu 1742 trebue sa cedeze Prusiei mare parte din Silesia. Frideric renouid atacul, resb. durează pîna la pacea dela Aacheu (18 Oct. 1748). 1756 M. începe resboiul pentru recăștigarea Silesiei (resb. de 7 aui), dar 15 Febr. 1763 trebue să încheie la Hubertsburg pace pe basa statului quo ante. Terminate aceste resboai, M. căștiga tot mai multă autoritate și iutervenția ei face să înceteze resb. de succesiune bavarez (pacea dela Teschen, 13 Maiu 1779).

În afacerile interne reginul M.-ei este însemnat prin numeroase reforme, între cari organizarea înstrucțiunii poporale (»Ratio Educationis»), organizarea școalei superioare catolice diu Nagyszombat în universitate și stramutarea ei la Buda, înf. acad. comerciale și reale, crearea »fondului cultural» diu averile secularisate dela iesuiți, numeroase rescripte întru ușurarea sorții iobagilor (25 Febr. 1747 regulatează țilele de robota; 1769 patenta »Certa puncta» iu același object; 6 Iul. 1774 »Norma procedendi in causis subditorum ad reuovenda gravamina»); deslințarea torturei și arderei strigoilor (1776), colonisări mari pe Alföld și în Bauat; reîncorporarea comitatelor banatice (1778), anectarea orașului și districtului Fiume la cor. uugara, înființarea gardei de nobili maghiari, înființarea institutului »Theresianuum», 1768 publ. codului ponal (cuvocase 1753 comisiune pentru elaborarea unui cod general), înf. școalei de marină din Triest, reuovarea residenței din Buda, legea prin care Trs. renunța la dreptul alegerii principelui și recunoascerea de uou, ca parte a dreptului public, a sanctiunii pragmatice; inarticularea dotațiunii episcopiei gr.-cat. cu domeiul diu Blaj (dieta transilvană diu 1744); restabilirea episcopiei rom.-cat. dela Alba-Iulia (aceeasi dieta); 1746 și 1748 coudscripție pentru regularea impostelor, 1754 întroducerea sistemului de contrib. după pămînt și vite (nu după porți și capete, ca pîna atunci); spre a restrînge ingerința papei iu afacerile relig. iuterne, 1749 interdice visitațiunile canonice ale nunțiilor și publicarea bulelor papale fara aprobarea împărătesei (v. Placetum regium). 1753 reduce serbatorile; dispune, ca episcopii sa corespondeze cu Roma unmai priu iutemediul oficiului de externe; arondeaza de nou episcopiiile rom.-catolice; sisteaza dreptul de asil al bisericelor; 18 Sept. 1773 expulseaza iesuiții; 1776 opresce din țeară pe calugarii cerșitori. De urmari biuefacătoare pentru Români a fost deosebi *militarisarea* (v. Graucieri), efectuită însă cu mari grentați, din cauza oposiției uobilinei și între grave neînțelegeri și scene tragice (v. Todoran Tauase). Pe lînga desmîntarea diu partea nobilimei, care prevedea, ca prin militarizarea țeranilor își pierde brațele de muuca, mai contribuise mult la provocarea acelor scene și siluirea, ca militarisații sa treaca tot-

odată la bis. catolică. În 13 Nov. 1766 însă se publică statutul imperial al celor două regimente confinare române (compus din 84 puncte).

Pe cât de cu recunoștință și pietate poate să-și reanintască însă mai ales ferănimăea regimul împărătesei M. pentru grija ce i-a purtat și silnțele de a o scoate din starea de sclăvie, cu atât mai dureroase amintiri sânt legate de regimul ei în ceea ce privesc chestiunile religioase. O lungă serie de rescripte, rezoluțiuni și ordinațiuni emanate dela M. mărturisesc silința ei întru a aservi catolicismului religiunile acatolice. Dintre cele ce privesc îndeosebi pe Români gr.-or. amintim următoarele: 1747 reînvoiesc decretul lui Carol VI (28 Nov. 1732), ca gr.-or. să țină serbătorile catolice și să meargă la biserică; 1746 o »comisiune cat. permanentă», cu instrucție din 7 puncte: cum să împiedece reînvoieră dă unire; 1754 o comisiune în districtul Halmagiului, ca sa conscrie familiile unite și neunite; 1755 altă comisie sub Seeberg; 1757 arderea mănăstirii dela »Seciori» și 1761 a schiturilor din districtul Făgărașului și a vechii mănăstiri dela Silvas. Toate aceste dădeau ansă la necurmăte turburări, așa că la plânscearea protopopului Balonuii, trecut într'o mănăstire din Muntenia, împărăteasa Rusiei, Elisabeta, 1770 da ordin ambasadorului din Viena să intervină în numele ei la M. în favorul neunilor. Cu toată această intervenție însă prigonirile nu au încetat.

Fățu cu prigonirile acestea, uniții se bucură de scutul împărătesei, dar uici biserică unită n'a rems scutita de lupte grele. (v. Klein, Inocențiu.)

Două evenimente de mare însemnătate istorică și de politică externă s'au întâmplat sub domnia M.: *împărțirea primă a Poloniei* (2 Aug. 1772), anectându-se la Austria Galiția și Lodomeria, și *trecerea Bucovinei la Austria* (1775).

Căs. 15 Febr. 1736 cu ducele Francisc de Lotharingia, în urma împ. g.-roman, M. a avut 10 copii: Iosif II, Leopold II, Ferdinand, duce de Modena și d'Este, Max. Fr. Xaver, archiep. de Köln și principe elector, Maria Antoinette, reg. Franciei, M. Carolina, reg. Neapolei, și alte patru fiice. Prin această căsătorie a devenit străbuna casei domnitore de Habsburg-Lotharingia. (Cf. G. Barițiu, »Păriți alese din ist. Trs.», v. I; Marozali, »Magyarország története M. és II. József korában», acelaș »Mária Terézia»; M. Conrad von Heidentorf, Selbstbiographie, în Archiv für siebenb. Landeskunde, v. XV; Josephus Benkő, »Transilvania», v. II; »Das alte u. neue Kronstadt»; End. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor», publ. de Acad. Rom., etc.) [t.]

Maria Teresia, ordin militar, fundat de împ. M. Teresia în 1758, în memoria victoriei repurtate asupra Prusienilor în 1757, și pentru acte de vitejie, fara deosebire de nascere. E cel mai înalt ordin militar al Austriei, și e împreunat cu venite considerabile. Statutele s'au modificat de Francisc I la 1810. Sânt 3 clase: mare cruce, comandor și cavalier. Clasa I se dă numai pentru fapte decidoătoare în resboiu. Ord. se poate cere, capitollul propune, împeratul decide. Împeratul Austriei e mare maiestru al ordinului. Panglica alba, cu dungi roșii pe margine. Dintre Români a fost decorat cu acest ordin colonelul baron Ursu (v. ac.).

Mariazell, orașel în Stiria, cercul Bruck, 1152 loc.; cel mai renumit loc de pelerinăgiu al Austriei, cercetat de câte 200,000 oameni pe an.

Marica, în mitol. romană o nimfă din Minturnae, unde riul Liris a intrat în mare; mama lui Latinus, soția lui Faunus și identificată cu Fauna și Circe. M. a avut aci un templu și o dnumbrăvă, în care a cercat Marius ca să se ascundă de Sulla. [Atm.]

Marienbad, stațiune balneară de renume european. Zace în Boemia la o înălțime de 628 metri dela nivelul mării, într'o vale adumbrată de parcuri și păduri de brad. M. se distinge nu numai prin mulțimea isovoarelor, ci și prin varietatea lor, care face ca acest loc de cură sa poată fi cercetat de felurite categorii de bolnavi. Dupa compoziția lor chimică isovoarele din această localitate balneară se împart în trei grupuri principale: 1) grupul isovoarelor ce conțin sare Glauberiană; 2) grupul isovoarelor feruginoase; 3) grupul alcalin calcaros. Temperatura lor nu trece peste 9—11° C. Bogăția în gaze acid carbonice este atât de mare la aceste isovoare, încât acidul carbonic, ce se degajează și se adună deasupra nivelului apei, stinge luminarea aprinsă. Deși cura principală la M. ca la Karlsbad este cea de beut, cu toate acestea metoda balneară se practică pe o scară întinsă cu felurite resurse balneo-terapeutice. Acestea sânt: bai de apă acră, băi feruginoase, bai de nămol feruginos, băi de gaze, bai de aburi, băi de aer încălțit, bai reci sistematice și tratament cu inhalăție. Afară de acestea proceduri balneare se mai fac bai cu adaus de felurite ingredienții artificiale: extract de brad, sare, tarițe, leșie concentrată, produsă prin evaporăția isovoarelor. Prin asemenea procedeu se câștigă și sarea purgativă de M., care în timpul din urmă face serioasă concurență celei din Karlsbad. Indicate sânt aceste bai la afecțiuni deosebite, cum sânt *grăsimea exagerată*, o specialitate a M.-lui; diferite afecțiuni de stomac, intestine și ficat, afecțiunile din sfera respirațiunii și a circulațiunii, cu deosebire grăsimea cordului, înclinarea spre dambă (apoplexie), la boale de femei și de nervi, etc. Stabilimentele balneare din M. sânt proprietatea calugărilor premonstratenși, carora li-se cuvine meritul de a fi deschis aceste isovoare vindecătoare spre salutea omenirii, întreținându-le la nivelul balneotehnice moderne. M. este una din stațiunile cele mai vizitate din Europa, renumele ei atrage din an în an mai mulți visitatori. Distracții se găsec în abundență, aranjate de un club anume instituit. Intre visitatori sânt și mulți Români, cari găsesc în localitate și medic român. Literatura M.-lui e scrisă în toate limbile. [Dr. Vuia.]

Marienburg, oraș în guvern. prus. Danzig, 10,738 loc. (1895); gimnasiu, școală agroumică, seminar de învățatori și învățătoare, institut de surdomniți; monnmentul lui Frideric cel Mare. Castelul M. a servit 1309—1457 ca reședință marei maiestru al ordinului teutonic, apoi până la 1772 a voevodilor poloni.

M., numele germ. al orașelului Feldioara (v. ac.) în Transilvania.

Marienescu, *Atanasie Marian M.*, scriitor român., n. 8/20 Martie 1830 în Lipova (Bănat). Tatal său Ioan Marian din Lipova, mama sa Persida Șandor din Nădlac, cott. Cianad. M. în

1842 a studiat gimnasiul în Arad, Timișoara și Budapesta, iar dreptul la univ. din Budapesta și Viena, și 1856 a depus examenul judicial, iar în 1857 examenul administrativ de stat. 1861 a primit diploma de Dr. utriusque juris, și 1862 diploma de ambele advocaturi. 1861 a fost numit vicesenator al cott. Caraș și în 31 Oct. 1862 asesor la sedrie cu reședința în Lugos, de unde 1868 fû strămutat la Oravița. Organizându-se tribunalele regesci, în 1871 fû numit jude reg. la trib. din Oravița montană, 1876 fû strămutat la trib. din Timișoara. În 4 Dec. 1880 fû numit jude supl. la tabla reg. din Budapesta; 1885 jude ordinar, dar făcându-se decentralizarea tablei regesci, fû strămutat la Oradea mare. Pensionat 1900. Cărțile ce le-a publicat sînt: 1) *Învățatorul și poporul*, tipărită la 1858 în Sibiu, și prin episcopul Andreiu Șaguna introdusă ca carte de citire în școlile populare. Cu câțiva ani mai înainte, ca primul la noi, începuse la culegerea poeziei populare române, și din aceasta a publicat: 2) *Balade*, tipărite la 1859 în Pesta. Prețul tiparilor l-a platit Andr. Mocsonyi. Cu banii întrați a publicat: 3) *Colinde*, tot în acel an și acel loc. 4) *Istoria română națională pentru tinerimea română*, tipărită la 1861 în Sibiu. *Învățătorii în mare parte au introdus-o în școlile populare*, dar 1876 a fost oprită. 5) *Petru Rareș, principele Moldovei*, novelă istorică, tipărită la 1862 în Sibiu. 6) *Balade*, îndeosebi istorice și mitologice din poezia populară, tipărită la 1867 în Viena, respective retipărire din Albina. 7) *Datorințele noastre*, tip. 1868 în Viena. 8) *Steaua Magilor*, cântece de născerea lui Christos, tip. 1875 în Biserica albă. 9) *Viața și operele lui Petru Maior*, disertațiune de recepțiune ca membru ordinar al Academiei române, tipar. în *Analele* din 1883. 10) *Cultul păgân și creștin*, edit. Acad. române 1884 în București. 11) *Studii despre Celți și numele de localități*, ca adaus la topografia satului Maidan, de Sofr. Liuba și Aur. Iana, tipărită 1895 în Caransebeș. M. la noi a fost primul, care a început culegerea basmelor populare și a făcut studiu asupra lor. Sub titlul de »*Descoperiri mari*» din 1870—79 în Albina, Familia și Foisșoara Telegrafului Român a publicat și explicat 14 povești, urmând școala mitologistilor germani I. Grimm și I. F. Nork, și din poveștile române a arătat, ca acestea sînt mituri vechi, uneori întregi, uneori fragmente din miturile îndeosebi greco-romane. Activitatea lui literară o arată încă o mulțime de poezii și articole din Foaia pentru minte și literatură, din Foisșoara Tel. Rom., Transilvania și îndeosebi din Familia, atât istorice cât și limbiciste. Articolele istorice printrăcează chestiunile de frunte naționale, cari se referese la datele, că poporul roman din Dacia a reînas statornic pe loc. Academia română în ședința din 13 Sept. 1877 l-a ales membru corespondent, iar în 15 Martie 1881 membru ordinar. Societatea Petru Maior l-a ales membru onorar.

Marilla, loc de cură climatică în Bănatul Ungariei, cott. Caraș-Severin, la o înălțime de 714 m., $1\frac{1}{2}$ oara distanță de orașelul Oravița, într'o regiune din cele mai pitoresci zace aceasta stațiune de vară, abia de 2 decenii cunoscută. Aer curat, apă bună, brădet, poziție scutită de vânturi nordice sînt factorii, cari în mîna unei societăți

anonime, prin muncă neobosită și un reclam intensiv, au făcut din acest colț de codru un loc de cură climatică, al cărui renume trece peste marginile țării. Aranjamentul stabilimentului cu bai reci, camere pneumatice, sală de inhalatie, băi electrice, nu lasă nimic de dorit. *Visitatorii sînt bolnavi de plumăni, inimă și nervi. Menajul se face după sistemul pensionar. Imprejurarea, că atât administrația cât și conducerea medicală sînt într'o mână concentrate, fac din M. mai mult o întreprindere privată decît o stațiune publică.* [Dr. Voia.]

Mărime, în matematică: tot ce se poate mări sau micșora. (v. și art. Cantitate și Dimensiune.)

Marin, *Alexiu*, profesor rom., n. 17 Aug. 1814 în Craiova, † 25 Apr. 1895. 1834 prof. la școala primară della colegiul Sf. Sava, 1845 se duse la Paris pentru a se perfecționa în științele fizico-naturale; reîntors în țeară, 1850 fû numit conservator al cabinetului de fizică și laboratorul de chimie la museul Sf. Sava, el puse bazele primului laborator de fizică și chimie din București, a predat științele pe la școlile ce se înființau între anii 60, ca la școala de conductori, de chirurgie, militară, veterinară, de farmacie, de agricultură; 1868 M. fû numit profesor de chimie la facultatea de științe din București, unde făcea curs de mai multă vreme. Scr.: *Astronomie populară*, 1837; *Convorbiri de geometrie practică*, 1839; *Principii de mecanică*, 1840; *Convorbiri de mecanică usuală*, 1842; *Aritmetica practică și Tabela de aritmetica practică*, 1843; *Fisica*, trad. după Pouillet, 1852; *Chimia*, trad. după Pelouze și Fremy, 1853; *Cunoscințe pentru școlile primare*, 1858; *Technologia*, trad. după Guilery, 1858; *Fisica pentru școlile primare*, 1863; *Noțiuni de fizică usuală*, 1870; *Manual de aritmetică*, 1871; *Carte de citire I*, 1872, II, 1875; *Prime noțiuni de aritmetică*, 1874; *Desenul școlaelor*, 1876. A colaborat la »*Gazeta învățătorului satului*», iar în 1856—59 publică »*Museul național*», foaie ilustrată, menită a respândi științele.

Marina unui stat cuprinde totalitatea vaselor de mare sau de riu, cari poartă pavilionul național al acelu stat și sînt înscrise în registre speciale repartizate pe porturi; fiecare vas e obligat a înscrie pe corpul său numele propriu al vasului și numele portului unde este înregistrat. Aceste dispozițiuni se referă la vasele M.-ei comerciale. Cea mai mare M. comercială din lume este a Angliei, care numeră 8000 de vapoare din 15,000 câte există în lumea întreaga, și 8000 de corăbii din 29,000. România (v. ac.) are înscrise 22 vapoare de mare și 24 de corăbii; pe Dunare și Prut numeră vr'o 300 vase de tot felul. În ultimii ani guvernul român a înființat un serviciu maritim național (S. M. R.) cu două linii principale: o linie de vase postale, luxoase și repeși, cari fac serviciul de pasageri între Constanța și Constantinople; o altă linie de cargoboturi (vapoare de marfa) între Dunare și Rotterdam (Olanda); acestea expoartă grâne și vite și impoartă cărbuni din Silesia.

M. de reșboiu sau *M. militară*, este adevărata M. națională. În ultimele timpuri M. de reșboiu a luat o extensiune extraordinară în toate statele maritime, mai cu samă acelea cari au un întins comerț maritim și posedă co-

lonii. M. cea mai numeroasă și mai puternică este, negreșit, cea engleză și credite colosale se votează pe fiecare an pentru a-i menține comanda marilor, pe toată suprafața globului. România posedă o mica M. militară destinată a apăra coastele și a face poliția apelor naționale. (v. și art. A.-Ungaria și România.) [Constant B.]

Marina, *Sfânta*, serbatoare băbească, 17 Iulie; considerată ca și rea pentru boale.

Marinar, ori ce om îmbarcat pe un vas care navigă, fie în marina de resboiu, fie în marina de comerț, de ori ce grad și în ori ce funcțiune. [Constant B.]

Marinata, saramură, compusă din oțet, din sare, unt-de-lemn și alte condimente, în care se fierbe peștele sau carnea, putând fi pastrată mai multă vreme.

Marioneta, păpușă. Teatru de M., în care păpuși îmbrăcate bizar sunt puse în mișcare prin mașinerii, ori prin mâna dirigentului ascuns după paravan.

Marlotte, *Edme*, matematician și fizician frc., n. cam la 1620 în Burgund, † 12 Maiu 1684. M. a fost egumenul manastirei S.-Martin-sous-Beaune și unul dintre primii membri ai acad. franc. M. a descoperit legile de echilibru ale corpurilor lichide, apoi legea despre relațiunea dintre volumul și presiunea sub care se află gazurile, (anume că volumul gazului e invers proporționat cu presiunea exercitată asupra lui), lege numită după numele lui.

Mărire, sporire, creștere; laudă, glorie, mândrie, splendoare. (V. și Gloria și Doxologia.)

Maris, popor de rassă finnică. (v. Ceremiși.)

Maris, numirea stravechiă a râului *Olt*. (v. ac.) Herodot IV, 49 țice despre M. ca al patrulea riu al Schitiei, că »iesind din țeara Agatirzilor, se amestecă cu Istrul.« Strabon țice VII, 3, »fluviul M. se aruncă în Dunăre trecând prin țeara Geților, același, că »Romanii au transportat pe riu M. toate cele de trebuință resboiului«, etc. (Cf. Xenopol, »Ist. Rom.«, vol. I.)

Mărișel, com. rur. în Trans. cott. Cojocna, cu 2156 loc. (1891) Rom. Pe hotarul M.-lui e muntele »*Fântânele*« (v. ao.), unde glosații Români au nimicit 6 Iulie 1849 trupele comandate de Vasváry (v. ac.).

Marisia, unul din cele 4 riuri (Marisia, Miliare, Gilpil și Grisia), pomenit de Iordanes, ca formând marginile țerii Gepizilor. (v. și Maris.)

Marifa, (anticul *Hebros*), riu în Turcia, isvoresce în Ciadir-Tepe, la Adrianopole devine navigabil, se varsă în Marea Egeică spre nord dela Enos, după un curs de 437 km. M. e unul din cele mai mari riuri ale Peninsulei Balcanice.

Marifa, contract de M., se numește învoierea ce obicinuesc să o faeă viitorii soți cu privire la situațiunea averilor lor în vederea căsătoriei. El, pentru a fi valabil, în Rom., trebuie făcut înainte de celebrarea căsătoriei și autentificat la jud. de pace până la 3000 lei, sau la tribunal, pentru sume mai mari. Contractele de M., numite și convențiuni matrimoniale, trebuiesc, pentru a fi oposable terțiilor persoane, să fie trecute în anumite registre ținute la judecatorii și tribunale. Viitorii soți pot să-și reguleze cum voiesc pozițiunea averilor, fiind de principiu cea mai deplină libertate în această privință, destul numai să nu se aducă atingere bunelor moravuri sau

ordinei publice. În lipsă de contract de M., legea guvernează situațiunea averilor. Situațiunea admisă de viitorii soți pentru averi, se numește *regim* și unele legislațiuni, în lipsă de contract de M., admit că soții, în privința averilor, se află sub cutare regim și care atunci se numește *legal*, spre deosebire de cel *convențional*, adeca pe care l-au adoptat soții în contractul de M. (v. și art. Căsătoria.) [Scriban.]

Mariteii sau *Merefeii*, com. rur. împreună cu cât. Mărițica sau Merețeica, parochie împreună cu com. Hatna cu Darmanescii, moșie boierească în căp. și j. Sucevei în Bucovina, ca com. are 1854 loc. (1716 ort.-or., 24 rom.-cat., 114 mos.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Maritim, *comerțiu*, întreg comerțului ce o țeară face pe apă. Cea mai mare parte a comerțului românesc se face pe apă, având ca porturi principale de export și import internațional Brăila, Galații, Sulina și Constanța, pentru țerile maritime; apoi Severin, Corabia, Calărași, Giurgiu, etc., pentru comerțului cu țerile centrale dealungul Dunării. [Constant B.]

Marius Gaius, n. 155 într'un sat de lângă Arpinum, aparține unei familii de cetățeni romani; părintele său era însă foarte sărac. M. s'a distins prin inteligența sa la asediul Numantiei și își atrase protecția lui Scipio Emilianul, însa a fost mai ales la Roma mult susținut de către puternica familie a Metelilor, în 119 reușese la tribunal. În această demnitate începuse să urască ideile democratice, și a căutat să rămână în ori și ce împrejurare înafară de cercul partidelor. Imbogașit prin felurite speculațiuni comerciale, reușese prin bani să fie ales pretor, iar în 115 fu numit guvernator al Spaniei, apoi se căsătorii cu Iulia, o femeie bogată din familia Caesar. Devenit consul, se distinge printr'o purtare puțin favorabilă poporului. Lui M. se datorează învingerea lui Jugurta. În 102 bate la Aix pe Teutoni și în 101 la Vercellae pe Cimbrii. În 88 este gonit din Roma de către fostul său locotenent Sulla, revenind în Italia în 87, masacrează o mare parte din partizanii lui Sulla. † 19 Ian. 86 a. Chr. M. lasă puterea în mâinile amicului seu Cinna. [Caion.]

Măriuța, (zool.) v. Coccinella.

Marivaux, *Pierre Chamblain*, de, autor dramatic frc., n. 1688, † 1763 în Paris. Este inventatorul unui nou gen de comedie: *comedia amoroasă*, în care locul principal îl ocupa amorul cu diferitele sale nuanțe. Piesele sale sunt spirituale, de o fină analiză, însă lipsite de acțiune. Vom aminti aci: »La Surprise de l'amour«; »Le Jeu de l'amour et du hasard«; »Les Serments indiscrets«; »Les Legs«; »Les Fausses Confidences«, etc. M. nu a avut imitatori.

Mark —, v. Marc —.

Mark Twain, (pron. tven), numele literar al umoristului american *Clemens Samuel Langhorne*, n. 30 Nov. 1835 în Florida. Invățacel de tipografie, apoi matelot pe vasele de pe Mississippi între St.-Louis și New-Orleans, în urma gazetar. Scrierile sale umoristice, prin cari și-a câștigat renume universal și avere considerabila, pentru umorul lor grosolan, american, la națiuni cu gusturi mai delicate nu ar avé trecerea pe care o au în America (1872 »Roughing it« s'a

treout în 91,000 exemplare). La crearea renumelui său de umorist neîntreout a contribuit mult și reolama. 1895 pierdându-și întreagă averea într'o întreprindere literară, a faout turneu prin orașele mari europene, ținând conferențe și regresându-se binișor pentru pierderile îndurate în America. 1897 a ținut conferențe în Viena și Budapesta.

Márki, Alexandru, istoriograf și geograf maghiar, n. 1853 în Chitihaza, oott. Biohiș; dela 1876 prof. gimnasial; în 1892 Aademia maghiară l-a ales membru oorespondent, apoi fù numit prof. la univ. din Cluj. Sorieri: Rușii în istoria patriei noastre, 1877; Soritori români în Biharia, 1881; George Doșa și revoluția lui, 1883; Nomenclatura localităților din Transilvania, 1894; Partea referitoare la Ungaria a revoluției lui Horia, 1894. v. și Marohi.

Marlborough, (pron. malbro), 1) *John Churchill*, duce de, beliduce și om de stat englez, n. 1650 la Ashe în Devonshire. A servit mai întâi în Flandria sub Monmouth, apoi în armata franceză, de unde s'a reîntors 1677. Căsătoria sa cu Sarah Jennings, dama de curte a prinsoesei și mai târziu reginei Ana, și relațiunile secrete ale surorii sale cu ducele de York, i-au ajutat mult, oa sa înainteze în funcțiuni și ranguri. Regele Iacob II l-a numit general; 1688 a treout pe partea prințului Wilhelm de Orania. Suspiciônât find, oă are relațiuni ou Iacobiiți, a fost înohis 1692—96 în Tower; 1701 oomandant al trupelor din Flandria. Norooul lui M. și-a ajuns oulmea după oa s'a uroat pe tron regina Ana (1702), oare statea sub influența soției lui M.; aosta fù numit oomandant suprem al armatei engleze, oa opera oontra Francezilor, pe oari i-a batut 1702 la Geldern, 1704 la Blenheim, 1706 la Ramillies, 1709 la Malplaquet. Ajungând la guvern partidul Tory-lor, M. a fost aousat ou delapidare de bani publici și depus din funcțiile oa ocupa. Abia după moartea reginei Ana și după uroarea pe tron a regelui George II s'a putut rehabilita, dar fâra a mai ajunge la vechea influență; regele l-a numit 1714 din nou generalissim. † 1722. Cf. Noorden, Europ. Gesohichte im 18. Jahrhundert, 1870—72; Coxe, Memoirs of John, Duke of M., 1818—19. 2) *George Charles Spencer Churchill*, al optulea duce de M., n. 1844, s'a distins prin extravaganțele sale, oari l-au silit 1884 să vânda giuvaerele familiare și vestita pinaooteă din palatul Blenheim. † 1892. Fiul seu *Charles Richard John Spencer Churchill*, duce de M., n. 1871, e oăsătorit ou fioa milionarului american Vanderbilt.

Mârleanu, 1) M., lao în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, pe teritoriul oom. rur. M. și Beiliou, având o întindere de 450 ha.; prin un mio braț oomunioă ou Dunărea; pesoele aduce un venit anual de 15,000 lei. 2) M., oom. rur. în Rom. (Dobrogea), situată pe malul estio al laoului ou aoeleș nume, ou 971 loo. (Dioț. geogr. 1897).

Marlitt, Eug., v. John 2).

Marly, (*M.-le-Roi*), sat în departam. frano. Seine-et-Oise, lângă Sena, 1388 loo. (1896). Fostul oastel de plaocer al lui Ludovio XIV a fost darimiat în timpul revoluțiunii.

Marly, o speoie de gaze, întrebuințat pentru obiecte de modă și pentru lueruri de mână.

Marmara, *Marea*, oea mai mică mare, ou-

prinsă între Europa și Asia, oomunioă ou Marea Neagră prin Bosfor și ou Arohipelagul prin strimtoarea Dardanele; este o mare turoeoasă. Portul principal este *Gallipoli*. În apropiere de Constantinopole se află faimoasele insule ale Prinților, oari servă de stațiuni olimaterioe foarte visitate. Lungimea aproximativă a aoestei mari nu ajunge la 300 kilometri, iar lărgimea e mai mioă de 100 kilometri. [Const. B.]

Marmaros, v. Maramureș. *M. Sziget*, v. Sighet.

Marmelada, duloeată preparată din zahar și fructe pasate în oantități egale, oari prin fierbere sânt reduse la o anumită grosime.

Marmier, Xavier, soriiitor fro., n. 1809, † 1892. Dela 1870 m. al Aoademiei fro. A publicat mai ales desorier de oălătorie și novele.

Marmita norvegiană, vas mio oa oala de fier a lui Papin, în oare se fierbe mâncarea soldaților, etc.

Marmolit, sin. Serpentin (v. ao.).

Marmont, August Frid. Louis, duce de Ragusa, mareșal fro., n. 20 Iul. 1774 în Châtillon sur Seine, † 22 Iul. 1852. Ca ofioier de artilerie s'a distins la asediul Tulonului (1793), iar după suocesele dela Lodi și Castiglione, fù numit general de brigadă. În 1801 fù numit de Napoleon inpspeutorul artileriei, iar în 1805 luă parte la operațiunile din jurul Ulmului. În 1806 a fost numit guvernatorul Dalmației. În 1813 luă parte însemnată la bătăliile dela Lützen și Bautzen.

Marmora, diferite oaloare și dolomite de diferite oolori, cristaline, omogen grăunțoase; în vorbirea oomună ori oa oaloar, ofioaloit, ohiar serpentine, susoeptibile de a fi șlefuite și lustruite. Se găsesoe aproape în toate sistemele geologioe până la neogen. Cristalinitatea e oapătata fie prin mișoările sooarței pământului (dinamometamorfișm), fie prin aoiunea rocilor eruptive veoine (metamorfișm de oontact). Renumite M.: de Paros, de Carara triasioă, de Atioa oretacioa, dela Sohlanders în Tirol, Hautes Pyrénées, etc., în Rom. Tîrnovu (Gorj), Alpii Făgărașului, și multe massive mezozoioe. Varietați: *M. lumachel*, oonține pe fond înohis, oochilii irinate de Amoniți (Bleiberg); »petit granit« e o M. ou bastoane de orinoiți (Maffles în Belgia), *M. de St. Ana* (devon belgo-francez), presintă bucăți albe de corali în massa înohisă, strabăntută de vine albe. *M. cu ruine*, ne presintă po un fond gălbuiu, bucăți brune rupte și iar oomentate, oa aminteso în dispoșiția lor ruine. *M. de Brabant* e neagră »M. nero« (Dinant Namur. etc.). *Gialo de Bologna*, e M. galbenă, e piatra oea mai ușor de luorat prezentând în aoeleș timp rezistență destula sub forma oa i-s'a dat. M. albe sau prea puțin oolorate se întrebuințează la faocerea statuelor: M. statuară; oele oolorate uniform, oa pete sau vine de diferite oolori se întrebuințează în oonstrucții: la ornamente, oolumne, balustrade, etc. sau la faocere de table de mese, obiecte, etc. M. statuară rar e ourat alăbă, ea presintă de obioeiu o slaba nuanță spre gălbuiu sau galbenroz (acestea sânt foarte oautate), oneori în albastru. Translucoiditatea e o proprietate foarte însemnată a M. st., oăoi astfel ele presintă efectul, oa ni-l arata oorpul omeneso viu lovit de lumină, efect oa e marit și prin nuanța gălbuie-roșiatioă. oa e au unele M. Cel mai frumos efect par a-l produce renumitele M. din insula Paros: Venus de Milo,

Venus din Capitoliu, Venus de Medici, etc., sînt în M. de Paros. M. dela Pentelikon (Atica) e albăstrue, dela Hymetus e sură, cea de Carara ceva gălbue. Ultima e ați cea mai exploatată. Prețul variază proporțional cu mărimea blocului taiat, ajungînd pînă la 1500 lei m³. M. de statue se lucrează cu dalta. M. de construcție se taie cu ferăstrae, sau fire metalice și năsip, se ciocleşte cu dalta. O M. se făzonează la lucru prin ferăstrae drepte sau circulare, se neteșce cu năsip cu apă și se lustruesce cu potee.

Marmota, (*Arctomys marmota*), manifer din ordinul Roșetoarelor, fam. Sciuridelor, are corp cilindric, coadă scurtă, pîr des, negru-brun, pe laturi cenușiu-gălbiniu. Lung. corp. 50 cm., a coții 11 cm. Trăiește în Alpi și Pirinei în apropiere de regiunile cu zăpadă, pe coastele expuse soarelui. Locuiește în societăți prin peșterile stîncilor. Se nutrește cu plante de munte. Vocea lui e un șuerat tare, subțire. Preste iarnă petrece în dormire. Se vînează pentru carnea, grăsimia și blana sa. Se poate îmblîndi și dresa.

Marne, riu în Franția, afluent pe dreapta al Senei, 525 km. lung, din cari pe 364 km. e navigabil; e legat prin canale cu Aisne, Rinul și Saône. După acest riu s'a numit *departamentul M.* (în Champagne), 8204 km², cu 439,577 loc. (1896), avînd 5 arondism., capitala Châlons; și depart. *M. superior*, 6258 km², cu 232,057 loc. (1896), 3 arondism., capitala Chaumont.

Marocco, sultanat, partea nord-vestică din Africa, între 27—36 lat. nord. și 6—22 long. est., cu o suprafață de 812,300 km², percursă de muntele Atlas, caro o împarte în 2 părți, cea nordică, udată de riuri și cu pământ roditor 197,100 km². și Sahara-Marocco 547,500 km²; partea muntoasă are o extensiune 67,700 km². Din Atlas isvoresc mai multe riuri: Muluia, cu o lungime de 520 km., Sebu, Tensist (lungimea 660 km.). Numêrul locuitorilor se urcă la 10 mil. Popoarele indigene stau pe un grad inferior de cultură, mai distinși sînt Maurii. În cele religioase aparțin islamului, poligamia nu e cunoscută. Ocupațiunea principală este agricultura și economia de vite. Forma regimului este cea despotică, domnitorul poartă numirea de sultan. Armata regulară constă din 12,000 infanterie, 45,000 cavalerie, în timpuri de resboiu cifra miliției se urcă la 375,000. Orașele principale sînt: M., Fez, Miknasa (Mekines) cu 50,600 loc. Tetuan, Tanger, Thesa, Ariș, Sela. *Marocco*, reședința sultanului, și capitala imperiului, pe un platou extins între Atlas și riul Tensift. Orașul s'a zidit în 1062 în locul orașului berberic Mastac; în secl. XII numărul locuitorilor era 100,000, acum abia este 50,000. Dintre moscheele numeroase cea mai renumită este cea ridicată în secl. XII El-Kutsabih cu 6 ridicături de 68 m. înălțime. Cîlima este sănătoasă. M. (la Romani *Mauritania Tingitana*) pe la 700 ajunge sub stăpînirea Arabilor și devine neatîrnătoare sub Almoraviđi. La 1150 domnia trece la Almohađi, cărora la 1273 le urmează Meriniđii. Acestora le urmează la 1361 Sandiđii, la începutul secl. XVI domnia vine în mîile Șerfilor din Taflet, sub cari a avut extensiunea cea mai mare, ajungînd în sud pînă la Guinea. În secl. XVII s'a asigurat domnia dinastiei de ađi. Cel mai renumit domnitor din această dinastie a fost Mulei-Islam

(1672—1727), care a recucerit dela Spanioli orașul Tanger, a fost însă foarte tiran. Stari mai bune s'au desvoltat sub sultanul Mulei-Soliman, 1794 pînă 1822. În timpul din urma Spania a făcut mai însemnate cuceriri în M., ceea ce a succed numai după lupte crâncene. O conferență ținută la Madrid în 1880 a regulat condițiunile, sub cari consuliile puterilor străine pot exercia puterea de a veghea asupra intereselor supușilor lor.

Marochin, *piele* de capră argasită fin, pentru prepararea încălțămîntei.

Maroni, riu în America sudică, formează granița între Guayana franceză și cea olandeză, 680 km. lung, se varsă în Oceanul Atlantic.

Maroniți, o seminițe siriacă, care locuiește în munții Liban, Antiliban și în jur, în număr cam de 300,000. După părerea unor istorici, M. sînt remășișe de ale Monotelitilor, și numele îl au dela primul lor episcop Moron. Ei au avut patriarhii lor proprii, pe timpul resboaielor cruciate și-au lăpădat eresile monotelice și s'au unit cu biserica Romei. Politicesc M. stau ađi sub un guvernator numit de catra regimul otoman; iar în privința bisericeasca au un patriarh cu titlul de Antiochia. Ritul lor e oriental, dar au introdus în el multe datini latine. Limba liturgica e cea veche siriacă, ei însă vorbesc acum cea arabica. (Cf. N. Murad, Notice hist. sur l'orig. de la nation maronite. Paris, 1844): [i—m.]

Maros, v. *Mureș*. **M. Torda**, v. *Mureș-Turda*. **M. Ujvár**, v. *Uioara*. **M. Vársárhely**, v. *Oșorheiu*. **M. Bogát**, v. *Bogata*. **M. Géza**, v. *Gheja*.

Marotinu de sus și M. de jos, 2 com. rur. în Rom., j. Romanai, cea dintâi cu 1013 loc., iar a doua cu 705 loc. (Dicț. geogr. 1889).

Marowit la Slavii wenđi (Merovit în alte părți), țeul al soarelui apunător, muritor, care se pierde în întunerec. M. e contrarul țeului *Introwit*, țeul soarelui de dimineața.

Marpod, comună rur. în Trans., cott. Sibiuu, cu 1206 loc. Sași și Români (234).

Marrubium L., (botan.) gen din vasta familie a Labiatelor, tribul Stachydeae, cuprinde vr'o 30 specii, respândite prin Europa, Asia temperată și Africa boreala. Dintre speciile ce cresc în părțile noastre menționăm: *M. vulgare L.*, cunoscut de poporul nostru sub numirile de *Catușnică selbatică*, Unguraș, Voronic; *M. praecox* Janka, etc. [Z. C. P.]

Mars, (*Marte*), la Romani după Iupiter țeul cel mai de frunte și cel mai național. Țina Iuno s'a atins de o floare miraculoasa de primavara și a născut pe M. în 1 Martie, pentru ce și ziua primă și întreaga lună a fost sfințita lui M. Rea Silvia sau Iia dela M. a născut pe Romulus și Remus. Nerio (v. ac.) Țina Sabină se credea soția lui, dar lînga M. s'a venerat și Țina *Here Martea*, probabil o Țina a amorului, iar *Anna Perenna* se numește amorea lui M. Dupa miturile mai vechi M. a fost țeul naturei și primăverii, iar după cele mai tîrșii țeul resboiului, și în aceasta calitate s'a asemănat lui Ares (v. ac.) la Greci. Cultul lui M. e original italic. resp. latin și roman. M. a reprezentat instinctul bărbătesc atît la oameni cît și la animale, și pentru aceasta el s'a îngrijit de concepțiune și producțiune în toata natura. M., ca țeul resboiului, a însuflețit pe Latini, Romani, Sabini și alte popoare la lupta și le-a purtat la învingeri și triumfe. M. era

închipuit ca un june, cu coif frumos, înzestrat cu chituz de pene, și la Latini și Sabini în resboiu a purtat o suliță (hasta, quiris sau cuiris), și pentru aceasta hasta Martia cea sacra s'a depus în regia (curtea regească) din Roma. M. în resboiu avea car, la care erau prinși doi ori patru cai, și era urmat de Bellona (dina resboiului), de Pavor (frica) și Pallor (păleție, gâlfeție). Predicările lui de frunte sînt: Gradivus, Custos, Conservator, Invictus, Victor, Ultor, etc. M. a fost patronul tuturor militarilor și fabricatorilor de arme și instrumente de resboiu. M. în Roma a avut cîmpul său (campus Martis), în mijloc cu altar, la care se faceau lustrările (v. ac.) cetățenilor înarmați, și în jurul altarului se țineau exercițiile militare; mai târziu acolo s'a zidit și templu pentru M., apoi pălestră pentru alergări. Pentru M. s'au ținut multe serbători: în 1 Martie era ziua născerii lui; în 7 era venerat cu Iupiter și Vejovis laolaltă; în 14 se țineau Equiria; în 1—19 porniau preoții lui, Salii în procesiuni de dans, și întreaga lună îi era sfințită. [Atm.]

Mars, Planeta Marte, e planeta ce vine imediat după pământ în ordinea depărtării dela soare, fiind odată și jumătate mai depărtat de soare decât pământul. Diametrul lui M. e cam jumătate cât al pământului și volumul cam a $6\frac{1}{2}$ parte. Se învîrtesce împrejurul soarelui în timp de 687 zile, și din cauza rotațiunii lui și a pământului în jurul soarelui, M. se apropie și se departează de pământ, revenind la aceeași distanță din 26 în 26 luni. Când e mai aproape de noi se vede ca o astră de prima mărime, rivală cu Venera și Joie. M. se vede totdeauna de culoare roșietică, întrecînd în aceasta culoare pe toate astrele: singura steaua Antares (v. ac.) poate întru câva rivalisa cu M. în privința culorii sale roșietice. M. s'a putut bine studia de pe pământ. E planeta de care avem cele mai întinse cunoștințe. Încungurat de o atmosfera liniștită și absolut pură, deci foarte transparentă, pe care norii și furtunile nu o întuneca și nu o turbură decât foarte rar; apropiindu-se foarte mult de pământ și tocmai în timpul când partea lui luminată de soare e înspre noi: observatorii de pe pământ au avut puțință sa-i vadă bine suprafața și să constate și să fixeze multe date și fapte asupra ei și asupra planetei în genere, construindu-i și harte, în cari sînt indicate configurațiunile continentelor și oceanelor lui, precum și oarecari amănunte. Astfel s'a constatat că apa pe M. nu e așa de multă în raport cu uscatul ca pe pământ, pe când pe pământ sînt cam 3 părți apă și una uscat, pe M. sînt una și una, ba pare că e ceva mai mult uscat. După cum ne-o indică culoarea lor, mările pe M. nu par a fi așa de adânci. Munții de asemenea sînt foarte puțini și nu înalți. Afară de acestea s'a mai observat pe M. o serie de canale, cari reprezintă adevărate rețele geodesice. Ce sînt aceste canale? De unde provine regularitatea lor și de ce parca sînt făcute cu scopul de a lega sistematic între ele continentele și mările? Sînt oare ele opera vr'unei ființe inteligente ce populează această planetă? M. dă astfel mult de gîndit savanților pământului, și la câte idei chiar extravagante n'a condus și nu va conduce încă pe mulți studiul acestei planete, până ce se va

pute sci totul precis despre ea. Cea ce e mai cert ați afară de cele spuse mai sus e, că M. reprezintă o planetă îmbetrînită în raport cu pământul și în aceasta e în opozițe cu tînărul gigant Joie. În M. vedem viitorul pământului, după cum în Joie trecutul. M. fiind mult mai mic decât pământul și probabil și mai de mult format, răcirea lui pentru a prinde coaje și procesul vieții pe el au fost așa dar cu mult mai timpurii, pe când gigantul Joie deși poate format înaintea lui M., din cauza mărimii lui abia a avut timp să se răcească, iar procesul vieții încă n'a început sau cel puțin abia acum începe pe Joie, pe când pe pământ acest proces e deja înaintat și pe M. poate pe sfîrșite, sau în tot casul foarte înaintat în raport cu cel de pe pământ.

Mars, mișcarea regulată a trupelor; bucată musicală al cărei ritm corespunde mișcării regulate a trupelor.

Marsala, oraș cu port pe coasta vestică a Siciliei, prov. Trapani, 19,732 loc. Acı a debarcat Garibaldi la 11 Maiu 1860.

Vinul de M., se produce în împrejurimea orașului M. din un amestec de vinuri naturale, must fierț, zahăr și alcool.

Mărșani, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 4178 loc. (Dicț. geogr. 1896), 3 biserici și 2 școale.

Marscalcus, titluri de boierie, de origine polonă, cu cari sînt onorați unii boieri moldoveni pe la finea secl. XIV, în tractatele dintre Polonia și Moldova (1387—89). Aceasta dovedește, că în Moldova boieriiile titulate apar mai tîrziu, deoarece- ce acei boieri n'au nici un titlu în țeara lor, ci doar Polonii le dan titluri de ale lor.

Marseillaise, (pron. marseiez) vestit cîntec (mars) patriotic al Franței republicane de pe timpul mării revoluțiuni. Autorul acestui mars e Rouget de l'Isle.

Marseille, (pron. marsei), portul cel mai însemnat nu numai în Franția, ci după London și Liverpool în întreagă Europa, capitala depart. franc.: Buches-du-Rhone, 42 km. dela delta riului Rhone, lînga un sin mic al golfului, Lion. Are 406,000 loc. Industria și comercial este foarte viu. Dispune de o mulțime de fabrici de sapunărie, oleu, 100 mori, fabrici de piele, de zahăr, șantier, fabr. de fier, sticlă, hărtie, cărămiși, luminări, ș. a. Poziția orașului, precum și porturile sale multe înlesnesc înflorirea comerțiului Franței atît pe Marea Mediterană, cât și cu porturile Asiei și cu coloniile franc. Cu deschiderea canalului Suez, comercial a luat avînt și mai mare. *Istoria.* M. în timpuri vechi a fost locuința Fenicienilor; în 600 a. Chr. Grecii au întemeiat aici o colonie numită: Massalietai, care a fost cucerită de Romani, numindu-o Massilia. În resboiul civil dintre Iulius Caesar și Pompejus, stînd pe partea celui din urma, a trebuit să sufere 49 asalturi. În 1482 regii francezi o ocupară și o anexară la Franția. [M. Bodiu.]

Marsigli, comite, al doilea consilier împăratesc din Ardeal, pe vremea primilor ani ai domniei muntenesci a lui Constantin-Vodă Brăucoveanu (1689). Mijlocitorul acestuia pentru reînnoirea legăturilor cu Austria (1691), rupte după învingerea lui Haisler la Zernesi, pentru care scop a și vizitat de două ori Bucurescii și pe Domnitor.

Marsil, Sultana, filantropă rom., † 22 Aug. 1871 în Bucuresci. La 1864 a renunțat la des-

păgubirea ce i-se cuvenea pentru împrăștierea sătenilor a două proprietăți. A lăsat o rentă de 500 galbini pentru Asilul Elena Doamna și alte fundațiuni pie. (Cf. Dicț. Cont.)

Marsilia L., (botan.) gen de *Ferige* din fam. *Marsiliaceae* (v. ac.) cu vr'o 52 specii mai ales tropicale, parte numai temperate; trăiesc prin bălți, mlăștini ori pe malurile lor nămolose, sau pe pământ umed; când sunt în apă frunzele lor plutesc la suprafața ei. Tulpina o au tiriitoare, frunzele au limbul 2—4 foliolat; sporii de două feluri se formează în sporocarpi așezați la baza pețiolului. În țările noastre crește *M. quadrifolia* L., răspândită și în restul Europei, unde mai cresc: *M. pubescens* Ten. (regiunea mediteraneană), *M. strigosa* Willd. (Volga inferioară), *M. Aegyptiaca* Willd. (Astrachan). [S. Șt. R.]

Marsiliaceae, (botan.) familie de *Hydropteridee* (v. ac.), cuprinzând numai genurile *Marsilia* (v. ac.) și *Pilularia* L.; amândouă sunt plante mici sau mijlocii de locuri mlăștinoase, cu rhizom tîrîtor purtând spre fața lui superioară două serii de frunze; sporii de două feluri se produc în sporocarpi pluriloculari cu înveliș gros, tare și proveniți dintr'un segment de frunză; la maturitate învelișul sporocarpului se desface în mai multe valve. [S. Șt. R.]

Marsillac, Ulisse, de, profesor de limba franceză și publicist în București, n. 1821 la Montpellier, † 1877 în București. Adus la București de lordache Slătineanu în 1854 a propus limba franceză la cele mai însemnate institute și la universitate. Ca publicist a înteneiat: »Le Moniteur roumain« (1859), »La Voix de la Roumanie« (1860), »Le Journal de Bucuresci« (1870). Scr.: »Histoire de l'armée roumaine« (1871), »Études sur la Roumanie« (1871), etc. (Cf. Dicț. Contimp. 1898.)

Marspiter (și *Maspiter*), la Romani numele de onoare al lui Mars. (Piter din pater, ca în forma Iupiter și Diespiter.)

Marsruta, itinerar (v. ac.).

Marsuin, Phocaena communis sau *Delphinus phocaena*, numit și porc de mare, mamifer din ordinul Cetaceelor, fam. Delphinidelor. Seamănă cu delfinul. Are lungimea de 1,5—2 m., uneori 3 m. Greutatea până la 500 kgr., 80—100 dinți în ambe falcile. Trăiește în mări și oceane, mai ales pe lângă termuri.

Marsupiale, animale cu pungă, un ordin din clasa mamiferelor, cari au la burtă o pungă, în care sunt așezate fițele. Puii lor se nasc într'o stare puțin dezvoltată. În privința figurii corpului, a dinților și a modului lor de viață sunt foarte deosebite. Unele se aseamănă în această privință cu fiarele, altele cu roșătoarele, altele cu insectivoarele și prosimile. Toate M. trăiesc în Australia, cu excepția unor specii de didelphis. Acest ordin are urm. familii: a) macropodidae (cangurul), b) phalangeridae, c) phascolumidae, d) peramelidae, e) dasyuridae, f) didelphyidae.

Marsyas, fiul lui Hyagnis, după miturile frigice și lidice a fost inventatorul și artistul muzicii de flaut în religiuena dînei Kybele. [Atm.]

Marta, la Luca (10, 38—42), una dintre surorile lui Lazar (v. ac.) din Bethania.

Marte, v. Mars.

Martel de Janville, Gabrielle contesă de, născută de *Riquetti de Mirabeau*, n. 1850 în castelul

Koëtsal (Bretagne). Dela 1882 a publicat sub pseudonimul *Gyp* mai multe romane, caracterisate prin spirit de observație, cari conțin însă de multe ori și scene picante. Mai cunoscute sînt: *Petit Bob*, 1882; *Mademoiselle Loulou*, 1888; *Bob au salon*, 1888—89; *Madame la Duchesse*, 1893.

Martell, v. Carol.

Martellato, (*ital.*) ciocănit, în muzică indică un mod de emisiune a sunetelor, atacându-le cu putere și intercalând mici pauze între ele.

Marți, la Români numele unei zile de săptămână (din dies Martis). M. în pov. române e personificată între sfințe, și de aci *Sfânta Marți*. Fetei frumoși sau fetele frumoase, călătorind ca să-și ale soața ori soțul, ajung și pe la casa Sf. M., care le da îndreptare în cale sau și sfaturi. M. după așezămîntul bisericii e dedicată întru pomenirea și onoarea Sf. Ioan Botezătorul.

Martial, resboinic; ce privește planeta Mars. M. (lat. *Martialis*) în farmacologie: ce conține fier.

Martalia, (med.) medicamente ce conțin fier.

Martialis, Marcus Valerius (43—104), poet roman, n. 43 în orașul Bilbilis, în Spania, sarac și muritor de foame în orașul său, vine la Roma, unde este protejizat de către împăratul Domițian. Părăsind Roma, era așa de sărac, încât Pliniu cel tînăr i-a plătit costul călătoriei. Cășătorindu-se cu Marcella, o veduță bogată, este scăpat de sărăcie și se poate ocupa în liniște de literatură. M. a fost incontestabil un poet de mare talent, dar i-a lipsit cultura necesară pentru a pute produce opere, cari să trăiască vecinic. M. a lăsat o mulțime de epigrame, vr'o 1500, digisate în 14 cărți. Limba lui M. este frumoasă, cu toate că cuprinde o mulțime de particularități ale provinciei în care se născuse. [Caion.]

Marțian, Dionisie P., publicist și statistician român, n. 1829 în Ponor (Transilvania), † Iun. 1865. A studiat în Sibiu, Blaj, Viena, unde termină facultatea de drept în 1857. Intrat în România, ocupă postul de director general al statisticeii și introduse studiul acestei științe. Publicații: *Rapport à la cinquième réunion du congrès international de statistique à Berlin*, sur l'état des travaux statistiques dans les Principautés-unies, Berlin; *Economia sociala*, 1858; *Coloniștii germani și România*, 1860; *Essempluul essilatei din anul 1848—65*; *Proprietatea și naționalitatea și o ochire în marea chestiune a Jidanilor*, 1866; *Analele statistice și economice ale României*, 1860—65.

Martianus Capella, gramatice latin, n. 425 d. Chr. în Madaura. El e autorul enciclopediei în formă alegorică intitulată »De nuptiis Philologiae et Mercurii«, s'a inspirat din Varro. Cartea lui s'a folosit mult timp prin școli.

Martiel, Grga, poet epic oroad, n. 1822 în Posușje, Hertegovina; a studiat teologia și în urmă s'a făcut calugăr franciscan. Cea mai bună scriere a sa este: *Osvetnici* (Resburatori), epos în 7 cînturi, în cari descrie lupta creștinilor contra Turcilor în 1857—70.

Martie, a treia lună a anului. Are 31 zile. În popor e *Mărțișor*.

Revoluțiunea din Martie, mișcările politice din Martie 1848, cari în multe state europene au avut drept urmare reformele liberale.

Martin, numele a 5 papi. 1) *M. I*, Sf. (649 până 655), la ordinul împăratului Constante II, a fost prins și exilat la Chersones. † 655. Biserica gr. îi serbează amintirea în 13 Apr.

2) *M. II*, (*Marinus I*), (882—884), în repeșite rânduri a fost trimis ca legat papal la Constantinople spre a complana diferințele iscate pe timpul lui Fotiu în biserică; ca papă n'a domnit nici doi ani.

3) *M. III*, (*Marinus II*), (942—946), pe timpul său o fracțiune a nobilimei romane sub Alberic II rapise toată puterea.

4) *M. IV*, (1281—85), de origine francez, ca papa a făcut multe îndemnări dinastiei de Anjou, provocând prin aceasta nemulțămire între Italiani. Pe timpul lui *M. IV*, s'a întemplat (1282) *Vespera siciliană* (v. ac.).

5) *M. V*, (1417—31), din familia nobilă romană Colonna, proclamat papa în conciliul dela Constanța (1414—18), *M.* a pus capăt schismei occidentale (1378—1417) și a restabilit residența pontificilor în Roma. Prin tactul și moderațiunea sa i-a succes a complana certele din Roma; a convocat conciliul dela Basilea. [Dr. Is. Marcu.]

Martin de Tours, Sf., n. pe la 317 în Sabaria (ați Szombathely), în Panonia. *M.* a fundat prima manastire în Galia; la 372 a fost proclamat episcop în Tours; s'a întrepus la împărații Valentinian I și Maxim pentru cruțarea vieții ereticilor priscilianii. † 399. (Cf. A. Dupuy, *Hist. de Saint Martin*, évêque de Tours. Tours, 1852.)

[i—m.]

Martineau, *Harriet*, (1802—76), însemnată scriitoare engleza, are mai multe romane și scrieri despre educațiune și religiuine, și felurite scrieri economice și sociale.

Mărtinescu, com. rur. în Rom., j. R-Sărat, formată din 3 cat. cu 1247 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 1 școală. Aici Turcii sânt batuți groaznic de Ruși (22 Sept. 1789), în reșoiul ruso-turco-austriac din 1786—1791—92.

Martinez Campos, *Alfonso*, general și om de stat spaniol, n. 1834. Distins la asediul dela Bilbao, e avansat comandant de corp și câștigă popularitate atât de mare, ca 1874 proclamă rege pe Alfonso XII, care îl face căpitan suprem al Cataloniei și generalisim al armatei de nord. 1876 suprima revoluția carlistă, 1877 rev. din Cuba, 1879 ministru-president. 1881 ministru de interne în cabinetul Canovas, 1886 și 1891 president al senatului, 1893 la revista de trupe în Barcelona s'a făcut contra lui un atentat de bomba, dar *M.* scapa neatins. 1895 e trimis să suprima rev. din Cuba, dar neisbutind e rechiemat (1896). † Sept. 1900 în Madrid.

Martinez de la Rosa, *Francisc*, om de stat spaniol și poet, n. 1789 în Granada, † 1862 în Madrid. La etate de 19 ani prof. de filosofie la univ. din Granada, dela 1813 unul dintre cei mai de frunte membri ai cortezului. Exilat în Africa pentru apărarea constituției dela 1812, scrie acolo tragedia «*Monaymas*». 1820 ministru-president, 1823—30 exilat în Paris, 1834 iarăși ministru-president, apoi ambasador la Paris, etc. Scrierile sale se disting prin eleganța și puritatea stilului. Pentru meritele literare ales secretar pe viață al academiei spaniole. Op. complete editate 1844—45 în Paris în 5 volume.

Martini, pușca *Henry-Martini*, pușca cu care

era înarmată în deceniile trecute armata engleză. În reșoiul româno-ruso-turc dela 1877—78 Turcii aveau pușca H.-M.

Martinique, insulă în Antilele mici (Vestindia), 988 km², cu 189,599 loc. (1894); numai $\frac{1}{8}$ a solului e cultivată; exportează cafea, zahar, cacao, tutun; a fost colonisată de Francezi la 1635, 1664 încorporată Franciei. Capitala Fort-de-France.

Martinovics, *Ignățiu Iosif*, om politic și conducătorul iacobinilor maghiari, n. 20 Iulie 1755 în Pesta. Mai întâiu călugăr franciscan, apoi succesive preot militar, prof. la academia din Lemberg, șef la cabinetul de chimie al lui Leopold II, consilier ces. reg. și abate titular de Szászvár. Trimis de Leopold la Paris pentru studierea cauzelor revoluției, devine și el iacobin. Reîntors, după moartea lui Leopold, își pierde postul la curte. Deci se pune în serviciul conventului francez, propagând idei revoluționare în Viena și Ungaria. Aici în primăvara 1794 constituie Societatea reformatorilor și Societatea libertății și egalității. *M.* a voit să șteargă regatul și să înființeze o republică, în care puterea supremă să fie poporul. Principiile revoluționare și le-a expus în Catechismul omului și al cetățeanului, scris în limba franceză și răspândit sub pseudonumele Democrite la Montagne. În conjurațiunea sa fu inițiat și un anumit Jeline, după a carui tradare *M.* fu prins dimpreună cu mai mulți soți ai săi. Pe basa mărturisirilor sale și ale soților săi până la finea 1794 se arestară preste 50 membri ai conjurațiunii, dintre cari 18 fură judecați la moarte. *M.*, degradat de ordul preoțesc, cu 4 complici mai vinovați fu executat 20 Maiu 1795 pe Câmpul de sânge de lângă Buda. *M.* era un talent extraordinar, politician mare și isteț, dar ambițios; extrem în toate, în ajungerea scopului nu alegea mijloacele, dar când își vedea cauza pierdută, atunci era în stare la ori ce, devenia chiar umilit și laș. A scris mai multe opere din științele naturale și matematice, din filosofie și politica.

Martinuzzi, alias *Frater Georgiu*, om de stat, mitropolit-cardinal de Strigon, după numele fam. *Utiesenovici*, după conumele mamei sale *M.*, n. 1482 în Croația, † 1551 în Vințul de jos. A fost calugar paulin și a stat în serviciul lui Ioan Zăpolya, care cu ajutorul Turcilor s'a reintors din Polonia și 1529 s'a proclamat rege în Buda. 1534 *M.* e episcop de Oradea mare, și ca atare 1538 mijlocesce pacea dela Oradea între Ferdinand și Zăpolya. După moartea lui Zăpolya, *M.* ca tutor al lui Ioan Sigismund, ales rege al Ungariei pe câmpul Rákos, a guvernât țeara cu deplină putere. După ce Turcii au ocupat Buda 1541, *M.* a încheiat cu Ferdinand pacea dela Gilău (Gyalu), care însă nu s'a executat. 1542 autonomisează principatul transilvan, anexându-i părțile de lângă Tisa până la Cașovia, și guvernându-l însuși. De aici încolo face o politică fafarnică. Se nisuieste a susține raporturi bune și cu Turcii, și cu Ferdinand. Ferdinand îl numesce 1543 locotenent reg. preste părțile, cari erau sub stăpânirea sa. *M.* a avut de gând sa unească părțile țării neocupate de Turci sub sceptrul lui Ioan Sigismund, dar vedând ca acest plan nu se poate realiza, a început tratative cu Ferdinand pentru cedarea Ardealului și a par-

ților de lângă Tisa, dar Isabela nu s'a învoit, și sultanul a trimis oștiri în ajutorul ei. M. învinge pe principii români veniți în ajutorul Isabellei, pe care o șilește la învoire, momesece pe sultan cu daruri, și astfel câștigând timp, încheie contractul și-l execută în dieta din Cluj 1551. În sensul contractului Ardealul și părțile de lângă Tisa se unesc cu Ungaria sub sceptrul lui Ferdinand, Ioan Sigismund capătă fata cea niai tineră a lui Ferdinand și venitele principatelor Oppeln și Ratibor, întregite la 25,000 fl., Isabella o despăgubire de 100,000 galbini, iar M. guvernarea Ardealului, scaunul mitropolitan de Strigon și palăria de cardinal. Sultanul înșelat trimite oștiri. M. își continuă politica de duplicitate. Simulează credința față cu sultanul, îi trimite pe un an și birul țerii, dar nu mai află creștămînt, și cu purtarea sa ipocrita își pierde și încrederea lui Ferdinand și a căpitanilor aceleuia, cari erau convinși, că M. umblă să câștige Ardealul pentru sine. Castaldo în rapoartele sale către Ferdinand, nunesece pe M. necredincios și trădător, și cere învoirea regelui, ca să-l repună. În acest scop s'a folosit de Ferrari, secretarul lui M., care a prezentat acestuia o scrisoare spre subscriere, și pe când o cetia l-a străpuns cu pumnalul la 17 Dec. 1551 în castelul din Vințul de jos.

Martiri, (*mucenici*), se dic acei sfinți, cari au suferit de bună voie moarte ori chinuri pentru mărturisirea credinței lui Christos. Numele de M. se deduce dela cuvintele lui Chr.: »Și-mi veți fi mie mărturie« (Fapt. ap. 1, 8). În secolii primi ai creștinismului, M. se bucurau de mare autoritate; ei erau trimiși în cler, în cas de lipsă ajutați din averea bisericii.

Martiriu se dice suferirea voluntară a morții ori a altor rele pentru credință, ori vr'un act de virtute supranaturală. [Dr. Is. Marcu.]

Martirologiu, carte ecleziastică în care se cuprinde istoria vieții martirilor și a altor sfinți, pomenirea cărora se face într'o zi anumită a anului. (Cf. Menologion sau Minologion.)

Martius mensis, (*lat.*) luna lui Martie, dela numele zeului Mars (v. ac.) În antichitate anul se începea cu luna lui Martie. (v. Calendar.)

Martius, *Carl Friedrich Philipp von*, n. 1794 în Erlangen, † 1862 în München, ca profesor de universitate. Botanist remarcabil mai ales prin următoarele două scrieri importante: *Historia naturalis Palmarum*. Lipsca, 1823—50, și *Flora brasiliensis*, o vastă lucrare, rezultatul explorării din 1817—20 sub auspiciile regelui Maximilian Josef de Bavaria, la care a contribuit o serie de monografi distinși. [A. Pr.]

Martolea, în pov. române o personificațiune a zilei Marți, ca dină rea, care pedepsece femeile, cari lucră în ziua de Marți, sau le chinuie, sau lo omoara. *Diua Marți*, ca personificațiune bună, e *Sfânta Marți*.

Martur, persoana chieamată să afirme, sub prestare de jurământ ce scie în o cauză data. M. care nu se prezintă, în urma citării, poate fi condamnat la amendă, și apoi adus, silit, prin naudat. În materie penala, M. cari, sub un motiv neadeverat, nu vin la chieamarea ce li-se face, pot fi condamnați și la închisoare. (În Rom. maximal 2 luni). M. e dator să jure, și dacă nu vrea, poate fi condamnat la amendă. (Cât pentru

Rom. cf. art. 192 c. p., 68—83 pr. p., 185—210 pr. civ. rom.)

Mărturie mincinoasă, afirmațiunea neexactă, făcută intenționat de o persoană, sub prestare de jurământ, înaintea instanțelor de judecată, asupra punctelor esențiale și cari pot influența cauza în care persoana a fost chieamata să-și dea sciințele sale. Cel ce spune neadever la instrucție, nu e considerat ca martur mincinos, căci mărturia n'a fost făcută dinaintea instanței de judecată. Persoanele, cari din cauza uiei condamațiuni, nu mai pot fi ascultate ca M., chiar dacă din eroare sînt primite să depună, nu pot fi considerate ca M. mincinoși. M. mincinoasa e fapt penal și pedeapsa variază dupa cum a fost făcută în materie civila, polițienească sau criminală [Scriban.]

Mărturisire, v. Fasiune.

Mărturisirea credinței, (credeu, simbolul credinței), complexul sumar al regulilor sau al încheieturilor de credință, ce ca o norma stabila este a se observa atât din partea bisericii doctente, cât și a celei ascultătoare (credincioșii). Stabilirea acestei norme de credință, mai ales prin dispozițiuni sinodale, se datează din adâncă vechime a bisericii. Bazele aceleia se cuprind deja în epistolele Sf. Paul. Este cunoscuta mărturisirea credinței (simbolul) cea, *apostolică*, *athanasiandă*, *nicendă*, *niceno-constantinopolitană*, aceasta din urmă este prescrisa în biserica de rit oriental. M. cred. o depun nănașii pentru cei nou botezați, clericii înainte de hirotonire, episcopii cu ocașiunea hirotonirei, cei ce trec la biserica creștina, ș. a.

Mărturisirea păcatelor, partea a doua esențială a taiiei de penitență, întrucât spre iertarea păcatelor împreună cu acea taiină se recere, ca pe lângă părere de rău sau contrițiunea sufletului, sa se descopere, să fie mărturisite păcatele ce apasă consciința. În vechime era încă îndatinată și M. »publică», cărei totdeauna premergea M. »în taină». Cele descoperite în M. sacramentală formează obiectul *sigilului sacramental al penitenței*, ceea ce consista într'aceea, că preotul mărturisitor are datorința absolută a fi în taină toate cele auzite în M., încât din acele fără învoirea penitentului, nici în viața, nici după moartea aceleuia nu-i este permis să descopereți ceva.

Marule sau *Marole*, v. Lactuca.

Măruntaie, nume colectiv pentru organele (ficat, splină, rinichi, intestine) aflatoare în abdomen. (Cf. și art. Viscer.)

Mărunțișu, com. rur. în Rom., j. Buzău, formată din 9 cat., cu 2120 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 1 școală; teren bogat în păcură.

Marușca, prima soție legitimă a lui Ștefan-Vodă cel Mare, cu care avu un fiu Alexandru, participător dimpreună cu tatal său la lupta dela Valea Albă (1476). † înainte de 1463, când Ștefan ia a doua soție Eudochia dela Kiev (v. ac.)

Marut, în mitol. svedeză numele fiilor și soțiilor lui Rudra (v. ac.). [Atm.]

Marvar, (*Djodhpur*), cel mai mare stat rasputan în India est., 95,826 km², cu 2,522,851 loc. (1891). Capitala Djodhpur are 61,849 loc.; citadela.

Marx, *Carol*, revoluționar și socialist oureu, n. 2 Maiu 1814 în Trèves. A studiat la Bonn și la Berlin mai întâiu dreptul, apoi istoria, filo-

sofia și economia politica. Prigonit pentru delict de presa se refugiază la Paris, și de acolo la Bruxelles. Aci publică: *Discours sur le libre échange*, *Misère de la Philosophie*, *respons de la Philosophie de la misère*. a lui Proudhon (v. ac.); iar în nemțește cu Engels publică *Manifestul* (v. ac.) partidului comunist, adoptat la congresul din Londra în 1847. Stabilit câtva timp în Colonia, fundă »*Nouvelle Gazette Rhénane*«, în care își desvoltă ideile sale revoluționare mai ales cu ocazia unei lovituri de stat. Din această cauză gazeta lui fû suspendată. După multe urmăriri aci și la Paris, se stabilește în Londra. În 1862—64 M. fundă marea Asociație internațională a lucrătorilor, în care mai târziu se produce o scisiune prin retragerea faimosului anarhist *Bakunin* (v. ac.), care fundă Alianța democrației socialiste. Opera principală a lui M. e »*Capitalul*«. M. e considerat ca fondatorul socialismului științific, fiindcă el cel dintâiu cearcă a pune pe baze solide concepția unei societăți comuniste viitoare, sprijinindu-o pe o evoluție istorică a omenirii, cunoscută în teoria sa sub numele de *Materialism istoric* (v. ac.). Înzestrat cu o putere de dialectică puțin comună, M. a știut sa dea argumentărilor sale sofiste aparența unei logice umitoare. † 15 Mart. 1883. (v. și art. *Socialism*). [Nigrim.]

Maryland, republică în Uniunea nord-americană, lângă baia Chesapeake, 31,620 km², cu 1.042,390 loc. (1890); terenul e șes roditor; agricultura, navigație și comerciu însemnat. Constituțiunea e dela 1867. În congres reprezentat prin 2 senatori și 6 deputați. Capitala Annapolis; orașul cel mai însemnat e Baltimore.

Mărzescu, George, profesor, advocat și om politic român, n. 1834 la Iași, a făcut studiile juridice la Paris, de unde s'a întors cu diploma de licențiat și a fost numit profesor de dreptul civil la univ. din Iași, transferat 1896 la cea din Bucuresci. Activitatea politică și-a început-o ca partisan al lui Kogălniceanu și a ramas membru al partidului liberal, deși adeseori în opoziție cu I. Bratianu. Amestecat în conspirația numită »de la Mazar-Pasa« (cf. Maiorescu, *Diso. parl.*, vol. II, p. 7—12), M. publică broșura »*Spionul prusian*«, dar în vremea din urmă devine foarte dinastic. De două ori a fost ministru de culte, 1869—70 și 1896—97, fiecare dată numai pe câte 4 luni. Ultima oară, în cabinetul Aurelian, a contribuit la aplanarea conflictului mitropolitan, nascut din desțituirea mitropolitului Ghenadie sub cabinetul Sturdza, și a plătit renta școalelor din Brașov, întreruptă sub precedentul ministeriu Sturdza. Dela el între altele: Explicațiunea întroduserii codicelui civil (1865), Efectul testamentelor și donațiunilor între vii (1870), Scrieri diverse (1881).

Masa sfântă, masa altarului pe care se săvârșese sacrificiul eucharistic. M. sf. este cea mai de frunte parte a bisericeii.

Masageți, popor scit la mează-noapte de riul Jaxartes. În lupta cu dinșii se dice că a cădut Cyrus, regele Persilor, 530 a. Chr.

Masagi, tratamentul medical mecanic, constituit din frecare, comprimare, frământare, batere, tragere, percusiune vibratoare într'o direcțiune determinată a părților moi ale corpului și mișcarea pasivă a musculaturii, cu scopul de a excita vitalitatea pielei și a părților subjacente, a activa

circulațiunea în vasele sanguine și limfatice, a înlesni resorbțiunea unor exsudate, a întari musculatura slăbită, a îmbunătăți nutrițiunea unor organe. Aceste manipulațiuni locale sau generale preste tot corpul se execută obicinuit cu mâinile persoanelor cari au dobândit experiența în executarea M.-lui. În antichitate el facea parte integrantă a bailor mai ales la Romani, și astăzi el completează adeseori acțiunea bailor de suđațiune și de vapori. În cei din urma ani, după ce M. a fost desvoltat cu deosebire în Svedia, s'au înființat în mai multe țeri institute de M. cu aparate sistematice pentru masarea metodică, puse în mișcare prin electricitate sau prin alte forțe motoare, la cari se poate măsura, mări sau micșora în mod precis, forța acțiunii și iritațiunii mecanice. M.-ul produce, deși într'un grad inferior, acelaș efect ca mișcarea activă a musculaturii, ca munca corporală: oxidațiune mai forte, consuđațiune mai completa de materie, schimb mai activ între zeamurile intracelulare și cele extracelulare decât în timpul de repaus, și ne servim atunci cu preferința de M., când mișcarea activă este imposibilă, la bo'navii de paralizie, de gută, de alte boale ale articulațiunilor, când vom să îngrășem un bolnav slabit, să îndreptăm nutrițiunea scădută, când vom prin iritațiunea reflexivă unei părți a corpului să producem un reflex în alta parte. Prin M. putem modifica, mări sau micșora pentru un timp scurt, șteala pulsului și forța presiunii sângelui, prin M.-ul pânțecelui putem activa mișcarea intestinelor și combate constipațiunea, în fine putem sa exercitam prin M. o influența asupra sensorului, asupra sferei psihice a sistemului nervos. M.-ul este contraindicat în boalele febrile, la emoragii, la predispozițiune pentru emoragii, la abscese, tumori, traumatisme. În țerile române M.-ul (trăsaturile) ocupa un loc însemnat în medicina populară; întrebuițarea lui cere însă oarecari precauțiuni și în casuri dubioase nu trebuie să ne servim de el fară ca să consultam un medic. (Cf. E. Kleen, *Handbuch der Massage*, übersetzt von G. Schütz. Berlin, 1890; H. Senator, *Bäder, Klimatische Kuren und Bewegungstherapie*. Leipzig, 1898.) [I. Felix.]

Măsălar, numele pop. al lunei August (v. ac.).

Măsălarita, numele pop. al plantei *Hyoscyamus niger* L. (v. ac.).

Masamboni, popor în Africa centrală, spre nord dela padurea cea mare Congo, între lacurile Albert Nyansa și Albert Eduard Nyansa, se ocupa cu economia de vite, este foarte resboinic.

Masanello, cu numele adevărat *Tomaso Aniello*, n. 1622 în Amalfi; a trait în Neapole ca pescar sărac. În revolta dela 1647 contra ducelui de Arcos, vice-regele spaniol, M. a fost pentru câteva zile conducătorul poporului. Dar și-a pierdut apoi mințile și, vrënd să institue un guvern tiran fară nici un rost, a fost ucis prin asasini. M. este persoana principală în opera lui Auber: *Muta di Portici*. Cf. Saavedra, *Insurreccion de Napoli en 1647*, 2 vol., 1849.

Masca, (lat. med., batjocura, ceva ridicol), față artificială pentru acoperirea feței adevărate. Ca podoba a morților se întrebuița deja la Egipteni. La Greci era întrebuițată la bachanalii

și apoi pe sceună. M. modernă a fost introdusă din Veneția, nude se purta nu numai în carneval, ci la ori ce petreceri.

Mașca, magh. *Macskamező*, comună rurală în Trans., cōt. Sulooc-Dobăca, cu 682 loc. (Români); are bai de siderit și magnetit.

Mascagni, *Pietro*, compositor italian, n. 7 Dec. 1863 în Livorno. Studiă musica la Milan, cu Ponchielli și Saladino, și debută în 1890 cu opera *Cavaleria rusticana*, care obține succes nu numai în Italia, dar și pretutindeni nude a fost reprezentată. A scris apoi *l'Amico Fritz* (1891), *I Rantzau* (1892), *Giuglielmo Ratchiff* (1894), *Iris* (1899). Actualmente e director al liceului musical Rossini din Pesaro. [T. C.]

Mascarene, (*Muscarenhas*), insulele vulcanice Renniu și Mauritiu din oceanul indic, spre est dela Madagascar.

Măscăritul, una din cele 11 dari indirecte, ce administrația nemțească a Olteniei mai arucase asupra locuitorilor, pe lângă darea directă a birului (1718—39). Consta în perceperea a 3 lei dela fiecare car cu pesce sarat.

Mască, capitala sultanatului Oman în colțul sud-estic al Arabiei, 60,000 loc. Comerțiu însemnat cu mărfuri persane și arabe. M. e reședința imamului și a unui agent englez; orașul e situat lângă un siu de mare și încunghiat de turuuri, iar pe insula de lângă port se afla două castele vechi. M., dinpreuna cu iuvecinatul *Matrah*, locuit de țesetori, fauri și pescari, sînt emporiile productelor din interiorul țerii, ca: curmale, bumbacarii, mărăgărire, sare și pesci. Importul de orez, cafea, zahar, etc. îl fac Englezii din India. 1507—1648 M. a fost al Portughezilor.

Masculin, în gram. indică sexul barbatesc, genul masculin al cuvintelor. [*]

Mascur, (lat. masculus), se întrebuintează în limba româna în zootechnie și economia rurala, cu deosebire pentru a designa pe castrații de sex masculin.

Măsea, *măsele*, numire usitată pentru dinții premolari și molari. Cf. art. Dentiniune.

Mășga, v. *Măzga*.

Mașina, aparat, priu mijlocirea căruia puterea poate lucra în direcțiune deosebita de direcțiunea sa, și priu care efectul puterii se poate mari. M. simple sînt: *levatorul* sau *pârghia*, *ciga* sau *scriptul*, *sulul cu roată*, *planul înclinat*, *icul* și *șurubul*. M. compuse sînt combinațiuni de ale M.-lor simple. Avantajul M.-lor e, ca ele înlesnesc folosirea puterii, și ne puu în poziție de a îndeplini lucruri mecanice, pe cari direct un le-am put. În economia politică se înțelege priu cuvântul M. ori ce aparat, ori ce inveniune, ori ce descoperire în deosebitele ramuri ale activității omenesci, care are de rezultat sa sporească forța productivă a omului. Influența M.-lor asupra progreselor industriei și a civilizației, asupra perfecționării inteligenței omenesci și asupra ameliorării morale și materiale a claselor muncitoare, a fost în mod evident stabilita de istoricii, de moralisții și de economisții cei mai eninuenți. Macar că economisții din școala engleză susțineau odinioara teoria de compensațiune, ca adeca M. nu face rēn muncitorului, caci ea nu face decât sa deplaseze munca, iar nici decum sa o scada, totuși în practica lucrul se schimba: un om nu poate sa-și schimbe meseria dintr'o și în alta

peutru motivul, că fiecare meserie reclamă o aptitudine specială și oarecari cunoșcințe anterioare. Deplasările de muncă cauate de cătra M. dau nascere unor crise durerose și nu unor perinutațiuni indifferente. Mii de muncitori rămēn pe drumuri, vremelnic, dar rămēn. Acesta este inconveniunental capital al întroducerii M.-lor. Cățtimea de forța motrice, aflată la dispozițiã omului, este evaluata de unii la 25.000,000, iar de alții la 55.000,000 cai-vapori. Dacă la aceasta adăugam și forța motrice a locomobilelor, ajungem la cifra de 90 sau 100.000,000 cai-vapori. (Cf. N. E. Ildieru, »Studiu de econ. pol. și finanțe«. Bucur., 1895, vol. 1.)

Mașina calorică, mașină mânăată cu aer încălđit. A fost inventată de svediauul Ericson.

Mașina dinamoelectrică, M. destinata a produce curenți electrici, avēnd ca sistem inductor un câmp magnetic produs din electro-magneți (v. M. electrice).

Mașina de inducțiune, aparat destinat a produce curenți de inducțiune priu intreruperea sau restabilirea unui curent electric.

Mașini electrice, mașini destinate a produce electricitatea. Primele M. elect. au avut de scop producerea electricității statice. M. elect. ordinară, numită și M. lui *Ramsdem*, se compue din un disc circular de sticla așezat între două coloane de lemn și putēndu-se mișca în jurul axei sale, priu ajutorul unui maner. În fața acestui disc se afla două cilindre metalice susținute pe picioare de sticla și reunite la partea posterioara priu un conducător. Fiecare din cilindre e provēdit la capēt cu câte un cârlig care îmbucă discul de sticla fara a-l atinge. Pe cârlige sînt, în partea de catra discul de sticla, ghinpi ascuțiți, de asemenea metalici. Între coloanele de lemn și discul de sticla se afla patru pernițe acoperite cu piele unsa pe deasupra cu o amalgamă de cositor și mercur, sau cu aur masiv. Pernițele sînt puse în comunicațiã cu pamēntul priu lațuri metalice. Când învērtim discul de sticla în jurul axei sale, el se freaca de pernițe și se electrisează pozitiv. Electricitatea negativa, cu care se încarca pernițele, se scurge priu lațurile metalice în pamēnt. Electricitatea pozitivă din disc lucrează priu influență asupra conducătorilor isoiați, respinge în capul lor opus electricitatea pozitivă, iar pe cea negativă o atrage pe vērful ghimpilor ascuțiți, de nude se scurge încet încet în aer și neutralizează electricitatea pozitivă din disc. Acesta însă fiind neconținut învērtit se electriseaza din nou, și așa mai departe. M.-le elect. cele mai usitate acum servesc a produce curenți electrici priu transformarea energiei mecanice în electrică. Pentru acest scop trebuie mai înainte să avem un câmp magnetic (numit sistem inductor) și în fața lui trebuie sa se puuă în mișcare un alt sistem, în care sa se furneze curenții (sistem indus sau armatura). M.-le elect. de aceasta natura se împart în două clase, și aume: cele ale caror sisteme inductoare sînt compuse din magneți perinanenți se unesc *M. magneto-electrice*, iar cele în cari câmpul magnetic e coupus din magneți timporani sau electrici se unesc *M. dinamoelectrice*.

Mașina magneto-electrică, M. destinată a produce curenți electrici și avēnd ca sistem in-

ductor un câmp magnetic produs din magneți permanenți. Un exemplu de M. magneto-electrică îl avem în M. lui *Clarke*.

M. solară, M. cu vaporii, dar apa e încălzită nu cu cărbuni sau cu lemne, ci prin razele solare concentrate cu ajutorul unor oglinzi concave.

Mașini cu vaporii se numesc M.-le mănate prin puterea vaporilor de apă. Părțile principale ale unei M. cu vaporii sunt: 1) *generatorul* sau căldărea unde se produc vaporii, 2) *cilindrul* motor unde vaporii lucră asupra unui piston, pe care îl poartă când într'o parte când într'alta, 3) *aparatură de transmisiune*, care schimbă mișcarea drept-lineară a pistonului în mișcarea curbilinară a unei roate, 4) *regulatorul* care închide sau deschide la momentul potrivit intrarea vaporilor în pompă. Unele M. cu vaporii se numesc cu *expansiune* altele *fără expansiune*, după cum adevărații vaporii intră în tot decursul mișcării pistonului, sau numai până ce pistonul face o anumită cale. Unele sunt cu *presiune mică*, altele cu *presiune mijlocie*, altele iarăși cu *presiune mare*, după cum presiunea vaporilor e numai de $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$, atmosfere, sau $1\frac{1}{2}$ —3 atmosfere sau mai mult de 3 atmosfere. M. cu vaporii se împart mai departe în *M. stabile* și *locomobile*, după cum sunt ziduite ori apoi transportabile dintr'un loc în altul. De locomobile se ține și *locomotiva* dela tren, care se mișcă prin puterea vaporilor și astfel trage după sine vagoanele.

Capacitatea de lucru a M.-ei se exprimă în puteri de cai. Sunt M. de 1—100 sau și mai multe puteri de cai. Cu siguranță nu se știe cine a inventat M.-le cu vaporii, practicabile însă la e făcut englezul *Watt*. Prima locomotivă a făcut-o *Georg Stephenson* la 1814.

Mașina de calcul sau *M. de calculat*. M. imaginată pentru a înlocui operațiunile aritmetice și chiar algebrice prin operațiuni mecanice executate cu ajutorul M.-ei, sau executate de M. chiar, și cari să ne dea repede și sigur rezultatul. Pascal a fost primul care a efectuat o astfel de M., care s'a numit »calculatorul lui Pascal«, remarcabilă prin simplitatea ei. După Pascal mulți s'au încercat fie a perfecționa, dar n'au reușit decât a complica calculatorul lui Pascal (Grillet ș. a.), fie de a concepe o M. pe alte baze, care să funcționeze automat și să scrie rezultatele. Astfel au fost construite »Calculatorul universal« al lui Carol Babbage (englez), construit în 1828, care însă nu scria rezultatul, M. lui George și Eduard Scheutz (svedezi, tatăl și fiul) prezentată la expoziția din Paris din 1855, care și imprimă rezultatele, »Balausta aritmetică și algebrică« a lui Leon Lalane, M. de alt gen, dând rezultatele operațiunilor aritmetice și deslegarea ecuațiilor de ori ce grad, »Calculatorul interreselor« al lui Chambon, care redusă la o formă foarte portativă se mai numește și Tachylemma, M. lui Cebicef (rus), Aritmometrul lui Thomas de Calmar, M. lui Bollée și Aritmograful lui Troncet, care este cea mai simplă și ingenioasă M. de calculat, a fost prezentată la expoziția universală din Paris din 1889.

Mașina de cusut, aparat, care înlocuiește cusătura cu mâna. Prima invențiune de felul acesta, datează dela începutul secolului, când americanii *Stone* și *James Henderson* încearcă la 1804, să construiască un aparat cu o mână artificială,

care cusea. Încercarea lor însă a fost infructuoasă, sistemul neputând fi aplicabil. La 1834 invențiunea francezului *Heilman* din Paris o M. de cusut, care fiind însă cu un mecanism foarte complicat, iarăși nu pută fi aplicată, având trebuința de cinci persoane pentru funcționarea ei. Mai apropiată de M. de cusut pe care o cunoaștem astăzi, a fost invențiunea lui *Thimonnier* și *Ferrand*, cari inventară deja la 1830 o M. mai simplă, a cărei cusătură forma ochiuri înlanțuite, compuse din un singur fir de ață. Aceasta cusătură nefiind trainică și putându-se descoace cu înlesnire, a găsit puțină apreciere. M. de cusut a început să fie aplicată numai dela 1843, când americanul *Elias Howe* invențiunea cusatură cu ață dublă, unul din fire trecând prin acul de deasupra, iar celalalt prin o navetă în formă de luntriță pusă jos. Prin mișcarea M.-ei, condusa cu picioarele lucratorului, roata se învârtese și fiecare împunsătură de ac încrucișază firele făcând o cusătură strinsă. Americanii *Wheeler* și *Wilson*, perfecționară acest sistem încercând, la 1850, aplicarea navetei în forma unui disc, cu un mecanism foarte simplu. Mai târziu *Singer* perfecționă sistemul Howe, și astăzi există o multime de sisteme foarte perfecționate, cu deosebite aparate de brodat, cu prețuri relativ destul de ieftine, încât aproape fiecare își poate procura M. de cusut. [M. B.]

Mașina de reboșii, se numiau înainte de invențiunea armelor de foc, toate aparatele destinate în luptele contra cetăților, de a arunca la distanță mare corpuri grele, sau de a isbi cu tărie în ziduri. Astăzi această denumire a dispărut din terminologia noastră militară; în Germania, M. de reboșii se numesc tunurile, cărora noi le ținem; *mitralieze*. Ca M. de reboșii se mai pot socoti *M.-le infernale*, cari sunt aparate ce se aruncă pe apă, în scopul de a distruge picioarele podurilor, când se vor isbi de ele.

Mașini agricole se numesc acele instrumente întrebuințate în agricultură, cari sunt de o compoziție mai complicată și unde forța motrice lucrează indirect, prin roțițe cu dinți, transmisiuni. Așa plugul, carul, grapa, se numesc unelte, fiindcă tracțiunea se face direct, iar mașina de secerat, săpat, prășit, etc., se numesc mașini, fiindcă forța motrice la ele lucrează indirect.

Mașini de recoltat plantele tuberculoase și radacinoase sunt mai puțin usitate în agricultură din cauza dificultății de a le scoate și a le transporta fără să se vateme. Ele sunt mai mult încercări nereușite decât unelte cari să-și ajungă pe deplin scopul lor.

Masinissa, rege al Numidiei și aliat al poporului roman. El a fost cauza provocării ultimului reboșii punic. M. trecea ca uuul dintre cei mai capabili oameni ai timpului său. † 148 a. Chr. [Caion.]

Masiv, indeseat, solid; ce nu e gol înlanțu; fig. grosolan; șir de munți.

Maskoki, v. Creek.

Măslad, fructele dela Anamirta Cocculus W. et Arn., ce se întrebuințează spre a amei și omori pescii.

Maslin, numele vulgar al arborelui Olea europaea L. (v. ac.). *Masline* se numesc fructele comestibile ale acestui prețios arbore. M. se consideră ca simbolul păcii, (porumbul cu frunza

de M. dnpă trecerea potopului. Cartea Facerei cap. 8, v. 11).

Muntele Maslinilor, munte în partea estică a Ierusalimului, 824 m. Pe acest munte a vorbit Isus despre risipirea Ierusalimului (Mat. 13, 3); de aci s'a înălțat Isus la ceriu (Luca 14, 51).

Maslu, »Ungerea cea din urmas, taină, în care prin rugaciunea preoților (sau preotului) împreunata cu ungere cu oleul sfințit, celui greu bolnav se imparte grația sfințitoare spre vindecarea sufleasca și trupeesca. Este prescris ca taina aceasta să se confereasca prin 7 preoți, în cas de lipsa însa sunt destui 3 preoți ori chiar și unul, care apoi savirșese cele 7 rugaciuni și ungeri prescrise.

Mason, v. Franc-maçon.

Masora, cercetare critica făcută de savanții Ovrei din secl. VI—X d. Chr., ca pe baza tradițiilor străvechi și a observărilor critice gramatice și exegetice sa stabileasca scrierea și pronunțarea textului sf. Scripturi a V. T., ca astfel să scutească acel text de ori ce schimbare sau stricațiune în viitor. (V. Cornely, *Introductio in N. T. Libros Sacros*, Paris 1885 vol. I, Disp. II, Lect. I, Cap. I, § 2.)

Masoriți, savanții Ovrei cari s'au ocupat cu alcatuirea Masorei.

Masovia, ținut în Polonia, udat de Vistula, Bug și Narev, cu orașele Varșovia și Lodz. 1194 ducut independent, 1526 unit cu Polonia, 1795 până 1807 al Prusiei, dela 1814 al Rusiei.

Maspero, *Gaston Camille Charles*, egiptolog, n. 23 Iun. 1846 în Paris, următorul renumitului Rouges la »Collège de France«, în 1880 la autorizarea guvernului frc. înființeaza în Cairo un institut archeologic (École de archéologie orientale). La 1881 ajunge în fruntea directoratului pentru sapaturile egiptene. În aceasta calitate a deschis piramidele dinastiei a cincia și a șesea, și a descoperit locul »Deir el baharis«, în care se aflau numiile celor mai renumiți domnitori egipteni, tot el a descoperit locul de înmormântare Achimim (Chemmis). La 1883 e ales membru în academia pentru inscripțiuni.

Masr, numirea arabică a Egiptului.

Masrata, (*Misratah*, în antiechitate *Mesurata*), oraș în Tripolis, Africa nordica, cu 10,000 loc. O sectă a Vahabiților alungați în 1833 din Arabia s'a așezat aici și a întemeiat orașul.

Massa, (*lat.*) cantitate, materie, totalitate. *M. bonorum*, starea averii. *M. hereditatis*, totalitatea eredității (moștenirii). *M. concursus*, massa concursuala, adica totalitatea averii concursuale.

Massa e Carrara, provincie ital. în Toscana, 1780 km², cu 183,233 loc. (1896); odinioara era ducut, 1741 trecu la Modena, 1860 la Italia; capitala Massa are 8998 loc., rezidența episcopoesca; cariere de marnora.

Massachusetts, republica în Uniunea nord-americană, 21,540 km², cu 2.238,943 loc. (1890); ținut litoral plan, nasipos, la vest deluros (Alleghani); rîuri principale Connecticut și Merrimack; însemnată industrie de lăna, bumbac, ciorapi, pânzării, matasă, mașini, ghete, cuie, hârtie, etc.; comerț și navigație, avînd 10 porturi; constituția dela 1780, revizuita 1821. În congres trimit 2 senatori și 13 reprezentanți. Capitala Boston.

Massageți, v. Masageți.

Massage, (*franc.*) v. Masagiu.

Massai, districtul muntos între Kilima-Ndsaro, Kenia și Victoria Nyansa în Africa centrala estică. Ținutul e locuit de poporul *Massai*, care se ocupă cu economia de vite. (Cf. I. Thomson, *Through Masai Land*; G. A. Fischer, *Das Massai-Land*. Hamburg, 1885.)

Massareți, după Pouqueville numirea Arămanilor dela Muscopolie, Perivoli, Samarina, dar numele acesta e cu desăvîrșire necunoscut în acele parți.

Massaua, (*Massua, Massova*), oraș însemnat pe țărmurile vestic al Marii Roșie, unul dintre cele mai calde locuri pe întreg pamîntul, zace în golful Akiko, un apaduct vechiu prevede orașul cu apă. Cei 6000 loc. sînt aproape toți Mohamedani. M. este centrul comerțului pentru Abessinia și pentru portul, care, ca cel mai important în Marea Roșie, este de mare însemnătate politică. Produse principale: piei, cafea din țările Galla, tabac și pene de struț. La 1881 suma comerțului s'a urcat la 280,000 l. sterl.

Massena, *André, duce de Rivoli, principe de Essling*, mareșal frc., n. 6 Maiu 1758 în Leven, lângă Nizza, 25 Sept. 1799 învinse pe Ruși lînga Zürich, 1800 comaudant suprem al armatei din Italia, 1804 mareșal, 1806 ocupă Neapolea, în timpul luptei dela Aspern și Essling (21—22 Maiu 1809) a apărât trecerea peste Dunare, 1810—11 se luptă fara noroc în Portugalia contra Englezilor, 1814 pair, † 4 Apr. 1817; a scris »Mémoires«.

Massenet, *Jules*, compositor frc., n. 12 Maiu 1842, elev al conservatorului din Paris, unde la 1878 ajunse profesor; membru al Academiei; a scris opere, piese pentru orchestra, coruri, uverture, piese pentru piano, etc.

Masseter, (*anat.*) muschiu situat în obraz; el ridică și trage înainte falca inferioară, prin urmare se poate numi muschiul masticățiunii.

Massicot, (*franc.*) oxid de plumb foarte usitat în pictura ca colorare galbenă. Se obține dela încălzirea cu precauțiune a carbonatului de plumb sau a nitratului.

Massillon, *Jean Baptiste*, renumit predicator franc., n. 24 Iunie 1663 în Hyères, 1704 predicator de curte al lui Ludovic XIV, 1717 episcop de Clermont, 1719 membru al academiei, † 18 Sept. 1742. »Oeuvres complètes«, 4 vol. 1886.

Massim, *Ioan C.*, profesor, membru al Academiei rom., n. 1825 în satul Gropeni (j. Brăila) și-a făcut studiile în țeara și la Paris și dela 1862 pâna la moarte, 2 Iunie 1877, a ocupat postul de profesor mai întăiu la liceul Mateiu Basarab, apoi la Sf. Sava și la școala normală de învățatori. Publicații: *Elemente de gramatica elenică*, în colab. cu I. Badilescu, 1850; *Nou abecedar românesc*, sau elemente de lectură și scriere, 1868; *Elemente de gramatica româna*, 1870; *Rapede idea de gramatea macedo-rumănesca* 1862, prelucrare liberă în dialectul macedo-român și în limba greceasca modernă a gramaticii lui Boiadji. Cartea fiind însă scrisă cu ortografia etimologică, uu poate fi utilizată pentru studiul acestui dialect. Una monstra de istoria critica, 1874. Iusa lucrarea cea mai însemnată a lui M. a fost colaborarea la Dicționarul și Glosarul limbei române, publicate de academie, asupra cărora cf. Latinist, curentul și Laurian.

Massina, stat în Sudaunul aposean, pe ambele maluri ale râului Niger, pâna aproape de Timbuktu. Loc. Fulbe (v. ac.), cam $4\frac{1}{2}$ milioane suflete, se ocupa cu crescerea vitelor, cultivarea de orez, pâpușoiu, bumbac, etc. Capit. Baudjagara.

Massinger, *Filip*, dramaturg engl., n. 1584 în Salisbury, † 1639 în Loudra; uuul diu cei mai însemuați dramaturgi, ce au urnat imediat după Shakespeare. Operele editate de Cuningham (ed. III 1872).

Măstacăn, comuna rur. în Rom.. j. Neanițu, compusa diu 8 căt., cu 2051 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală.

v. și art. *Mesteacăn*.

Măstăcani, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, compusa diu 3 căt., cu 2225 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 2 școle.

Master, (engl., prou. mastr), măiestru; întrebuințat deodată cu numele de botez este titlul, ce oamenii de rând dau băieților diu case mai bune. *M. of the Rolls* este titlul presidentului dela Court of Appeal. Cf. și Mister.

Mașter, v. Vitreg.

Mastic, (*Mastic*), reșina dela o varietate de Pistacia Leutiscus L. (v. ac.).

Mastica, licher preparat diu Mastic.

Masticantia, insectele a căror gură este conformata pentru masticat (v. Insecte).

Masticafțiune, mestecare, se numesce acțiunea combinata a gurei, a buclilor, limbei, buzelor, dinților, cerului gurei, priu cari se sdrobesc, se macia, se moaie și se amesteca cu saliva alimentele, ca preparațiune pentru digerarea lor în stomac. Se numesce asemenea M. mestecarea în gura a foilor de tutuu, usitata de unii vechi mariuari, obiceiu vătămator, care poate produce intoxicafțiune cu nicotina într'un grad mai mare decât fumarea.

Mastitis, (med.) iuflamația țitei femiuiue, care poate fi *interstitală*, mărgiuita asupra pielii și grasimii subcutane, și *parenchymatoasă*, care se întinde și asupra substauței glandulare și de regula produce nu absces.

Mastix, mestecatură de ceară cu marmor pisat, cu aloe, ladanon, tânăie, smirna și reșina. M. se întrebuințează la sfințirea mesei altarului, când acea mestecatură încalđita se toarna în cele 5 săpături ale tablei de piatra a altarului, preste care se așeaza sf. moaște, iar dupa ce acele săpături (mornnute) se acoper, hermetic se aslupa priu turuarea M.-lui.

v. și art. Mastic.

Mastodont, un elefant fosil autediluvian cu colți colosali și cu năsele provădute cu ridicatori. Se găsece resturi în epoca kaenozoică în Europa și în timpul diluvial în America.

Mastodynia, termin medical pentru dureri în țite.

Mastoiden, în anatomie numit »sterno-cleido-mastoiden», muschiu important al gâtului. În funcțiunea lui produce și reguleaza mișcarile gâtului.

Masturbațiune sau *Mastuprațiune*, sinouim cu Onanie (v. ac.).

Mașukulumbe, semiuție de Negri în imperiul Maibunda în Africa sudica, coloarea pielii ueagră-închisa; popor robust.

Masule, (botan.) sfere formate din reuiuarea mai multor microspori dela planta *Azolla*; aceste sfere la suprafața au cărlige sau *glochide*, iar

microsporii sânt reuiuți priu o substanță intermediară. Tot M. se numesc și grupele de câte 4 grăuute de poleu (*tetrade*) dela unele Orchidee, mai multe M., la aceleași plante, formând o *polinie*.

Masuri, locuitorii poloni diu *Masovia*, provincie rusească, căt și cei din provincia prusiană »Maszuren». M. prusieni (105,754 la număr) sânt luterani, cei supuși ruși (300.000 suf.) sânt catolici.

Maszmann, *Hans Ferd.*, gernanist, u. 1797 în Berliu; a studiat teologia, mai târziu s'a dedicat studiului limbii germane. 1817—21 prof. în Breslau, Magdeburg și Nürnberg; 1829 în numit prof. la uuiversitatea diu München, 1842 la cea diu Berlin. M. și-a căștigat mari merite pentru introducerea gimnasticeii în școle. † 1874 în Muskan. A publicat: *Denkmäler deutscher Sprache und Litteratur*, 1827; *Deutsche Gedichte des 12. Jahrh.*, 1837; *Deutsche Abschwörungs-, Glaubens-, Beicht- und Betformeln des 8. bis 12. Jahrh.*, 1839; și altele.

Mat, în mitol. egipt. ăiaua adevărului și a dreptății; pe cap poartă o peana de struț și e legată la ochi.

Mat, (*arab.*) mort. Schâh mât = regele e mort.

Maț, *mațe*, iutestiuele (v. ac.).

Mațele animalelor de casă se întrebuințează la cărnafarie, la împachetarea uuor obiecte, la astuparea de vase; din ele se prepară pielea fina pentru foitele de aur și se fac coardele.

Măța, *M. de casă*, v. Pisica.

M. selbatecă, v. Pisica selbatecă.

Matabele, popor, descendent diu Caferi și Bet-suani, în Africa sudică, în uordul republicei Transvaal și între Zambesi, pe un teritoriu de 344.083 km², cu 1.200.000 suflete.

Matador, cel care da lovitura de moarte animalului vuluerat în luptele cu tauri (v. ac.).

Mata-glop, stare patologică, de care sânt cupriși locuitorii archipelagului iudic, în urma gelosiei, maniei ori altor stări sufletesci agitate. Cei cuprinși de M. ucid tot ce le cade în cale, fără sa aibă conșciința faptelor lor. În l. malaieza M. useamnă »ochi uнтуecat»; cei cuprinși de M. se numesc »*Amok*» și un stan sub sentul legii, putënd fi uciși de ori cine.

Mătăhala, colos.

Mătăhuz, în pov. rouiănesci e uuuele unui împelat.

Matamata, (*Chelys fimbriata* Schneid.), broască țestoasa terestra; ajunge lungime de preste 2 m., traiesce în Guyana și Brasilia; indigenii îi mauăncă carnea.

Matanzas, oraș cu port pe coasta nordica a iusulei Cuba, 56,379 loc. (1887); îns-mnat export de zahar, rum, țigari.

Matapan, *Cap M. (Tămaron)*, punctul cel mai sudic al Greciei la 36° 22' lat. nord.

Mătasa, fir subțire stralucitor, produs de o specie de viermi, unniți viermi de M. (v. Bombyx). Această insectă secreteaza priu doue glandule particulare nu fir stralucitor rufășurat pe așa unniit *cocon*, de care are trebuința la metamorfosa ei în chrisalyda. Coconul. care se coupune în parte și diu materii gumoase, posedu u fir de depanat; acest fir este cam de 1500 m. lungime, este însă atât de subțire, încât abia diu 3—4 fire de cocon se poate obțiué cel mai subțire fir de M. Tratamentul preparator al M. consta

din trei proceduri: 1) scoaterea M. din cocon, 2) depănarea firului, și 3) torsul firului pentru țesut. Cel mai anevoios lucru era înădrirea firelor de cocon în tors, astați însă stabilimentele de această industrie au o mulțime de aparate pentru tot felul de preparare. Industria țeserii stofelor de M. este foarte veche, Chinezii și Japonezii cunoșeau această a tă din cel mai vechiu trecut. Dela ei s'a răspândit cu încetul în Asia occidentală, iar Romanii după cuceririle lor importară această manufactură și în Roma. Femeile romane se gătau cu cele mai fine gazuri de M. și prețul M. era cumpănit cu aur. La Bizanț se fabrica cea mai grea M. broșată, pentru ornatele bisericesci. După cruciate străbătă secretul acestei industrii și în Europa occidentală. Deja la al XIII-loa secol se începuse această industrie în Franca. La anul 1450 se făcu prima țesătorie în Lyon și la 1470 alta la Tour. Lucrătorii erau mai cu samă Italieni veniți din Geneva și din Voneția. Această industrie a luat așa de repede proporțiuni mari, încât abia după două secole erau deja 9—12 mii de fabrici în Lyon. Toate țările Europei instalară de asemenea stabilimente de țesutul M., însă fabricile franceze produc și astați mai multă M. decât toate celelalte țări împreună. Lyonul singur posedă 300 de fabrici și ocupă 210,000 de lucrători. Jaquard a contribuit foarte mult la perfecționarea fabricațiunii de M. prin inventarea noului său răsboiu.

[M. B.]

Mătasa broascelor, numele popular al plantei *Conferva* (v. ac.).

Mătasa trifoiului, *Cuscuta* (v. ac.).

Mătăsaru, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 4 căt., cu 1425 loc. (Dicț. geogr. 1890), 2 biserică și 1 școală.

Match, (engl., pron. meci), partie, remășag. În limbajiu de turf: o alergare a numai 2 cai, ai căror proprietari au pus prinsoare pentru o sumă anumită.

Matca, com. rur. în România, j. Tecuciu, cu 2260 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală.

Matca sau *Regina*, albina de sex femeiesc (v. *Apis mellifica*).

Mătcălu, (*Păscicelele*), serbătoare ce cade Marți după Dumineca Tomii. La M. se împart ouă fierte, albe și roșii, ca la Paști, de pomana morților. Atunci se face și înfrățirea copiilor și fetelor, junilor și junelor. Copiii, înțeleși de mai nainte, se adună la cel mai bătrân dintre ei, aducând cu sine oue, din cari se fac jumeri (căigană). Merg mai întâi în grădină sub un pom, și fiind fiecare cu mâna de pom, se învîrtesc de trei ori în jurul lui, dîcînd: »Mătcălu, lau, tot tizu (vărul, ortacu, frate) să ne dîcem; iar fetele: »Mătcălu, lau, tot mătcuță, tiză, soră, etc., să ne dîcem». După aceea mama copilului, la care au fost adunați, le aduce jumerile sub pom, unde după ce le-au mîncat, copiii se sărută, iar de aci înainte nu se mai striga unii pe alții după numo, ci tizu, tiza, frate, soră, mătcuță, ortace, etc., până la moarte, și se consideră înruđiți.

Mateescu, 1) *M.*, *Mihail*, artist comic român, n. 1866 în București, † 1888. A trecut conservatorul și a jucat, la început prin teatre de a doua mână; a fost apoi angajat, în vîrstă de 20 ani, la Teatrul Național din București și mai târziu admis ca societar. Piesele în cari s'a di-

stins au fost: *Scrisoarea pierdută*, *Noaptea furtunoasa*, etc., în cari a jucat cu un talent neuitat rolurile »cetățeanului turmentat, al lui Rică Venturiano, etc.

2) *Mateescu*, *maiorul*, comandantul batalionului 1 din regimentul 1 de dorobanți, a luat parte la atacul Rahovei, care a avut loc la 7/19 Nov. 1877; în capul coloanei de asalt el a fost grav rănit, în momentul când sosise aproape de șanțul redutei.

Mateiu, apostol și evangelist (v. ac.), s'a numit mai nainte *Levi*, și era vameș în Capernaum. În evanghelia scrisă de dînsul a avut de scop sa arete Iudeilor, că Isus Christos e Mesia, cel promis în legea veche. Și-a scris evanghelia mai curînd decât ceilalți trei evangeliști, anume între anii 42—45. M. a suferit martiriul în Etiopia.

Mateiu din Pogoniana, mitropolit de Myra, se afla pe la 1617—18 în Tirgoviște, unde a scris o istorie a Munteniei, în forma de poema versificată, dela Radu Șerban până la Gavriil Movilă (1601—20). El e părintor pentru Greci, dar nu lipsește să adauge niște consilii lungi către Alexandru Iliș, cum să se poarte în domnie, arătînd printr'insele starea jalnică, în care se afla atunci țeara. (Șăineanu, *Istoria filol. rom.* Bucur., 1892, p. 91—2; P. Ilarian, *Tesaurul de monum. ist. Bucur.*, 1862, unde, poema greacă a lui M. e publicată și tradusă, I, 327—84; cf. și II, 6).

Mateiu Basarab voevod, v. Basaraba.

Mateiu I Corvinul, regele Ungariei, 1458—90, a fost fiul al doilea al eroului Ioan de Hunyad, (v. Hunyadi), după a carui moarte, întemplată după strălucita victorie dela Belgradul sêrbesc în contra Turcilor, primul său fiu, Ladislau, fu decapitat în Buda, iar al doilea fiu, Mateiu, dus mai întâi la Viena, apoi la Praga, unde fu deținut până ce tinêrul rege Ladislau Posthumus muri în etate de 18 ani. Atunci se sculară ca pretendenți la tronul Ungariei, între alții și împăratul Germaniei Frideric IV. Însă Mihail Szilagy, cumnatul eroului Ioan de Hunyad, voind a resbuna omorul fiului acestuia, Ladislau, se sculă din Ardeal cu o armată impozanta, și așezându-se pe câmpul Racoșului, lângă Budapesta, forță alegerea nepotului său Mateiu de rege al Ungariei 1458. Adus dela Praga, unde se căsătorî cu Catharina, fca regelui boem Podiebrad, se așeză pe scaunul regal în Buda, de unde domni glorios 32 ani. El organiză o miliție permanentă, care era simburele armatelor sale, avu mai multe resboai, mai mult sau mai puțin norocoase cu Turcii, cu Nemții, cu Boemii, cu Polonii, și chiar și cu Stefan cel Mare al Moldovei, și oprinând mai multe revolte, excelă și în privința reformelor interne administrative și justițiare, apoi a științelor, artelor, etc. El fundă universitatea, vestita bibliotecă corviniană, și înțreținea scriitorii permanenți pentru decopierea operelor clasice. După moartea lui a ramas proverbul: a murit Mateiu, a pierit și dreptatea. Deși a fost a doua oară căsătorit cu Beatrice de Neapol, n'a lăsat copii legitimi, ci numai un fiu natural, pe Ioan Corvinul, a cărui descendența se stinse cu fiul său Christof 1506. O mătușă a lui M., cu numele Maria, sora eroului Ioan de Hunyad, a fost maritată după Manoilă (nu Manzila) de Argeș, fiul refugiatului Dan Voda,

al carui fiu, Stoian, a fost primar în Oraștie, și tată vestitului prinț al Ungariei, Nicolaus Olahus, care descriind istoria familiei sale și viața regelui M., recunoaște, că se trag din familia Basarabilor. v. Hunyadi. (Cf. Familiile nobile române de I. cav. de Pușcariu.) [I. c. d. P.]

Mateiu II de Habsburg, rege al Ungariei, n. 24 Febr. 1557 în Viena, † 20 Martie 1619; al treilea fiu al împ. Maximilian. 1593 loțuitor al Austriei inf. A contribuit mult la încheierea păcii de Viena în reșcoala lui Bocskay. Conform acesteia M. devine guvernator al Ungariei, în locul fratelui său împ. și rege Rudolf. În acelaș an (1606) sef al casei de Habsburg în locul debilitatului Rudolf. 1608 constrânge pe Rudolf să renunțe la tronul Ungariei și la provinciile austriace, fiind M. 19 Nov. încoronat la Pojón rege al Ungariei. 1611 constrânge pe Rudolf să renunțe și la Boemia. Protector al lui *Mihaiu Viteazul*. Neavând copii, i-a urmat la tron arhiducele Ferdinand (II).

Matejko, Ioan, pictor polon, n. 1838 în Cracovia. 1873 director al academiiei din Cracovia, unde † 1893. Tablourile sale înfașeaza mai mult scene din istoria Polonilor. Mai cunoscute sînt: Deputatul Reyten în parlamentul din Varșovia la anul 1773; Sobieski înaintea Vienei; Kosciuszko în lupta dela Maciejowice. M. a edat și un album: »Ubiory w Polsce», 1860, cuprînd costume polone dintre anii 1222—1795.

Matelot, marinarul care n'are nici un grad și nici o funcțiune specială; el concură la toate serviciile de punte sau de mașină; după vechimea și aptitudinea lor M. se împart în diferite clase cu solde diferite progresive.

[Constant B.]

Matematica, știința care are de obiect rapoartele marimilor, adică proprietățile marimilor în punctul de vedere al măsurii și calculului. Se întrebuintează mai mult la plural: M., căci diversele părți ale acestei științe au luat fiecare o astfel de extensiune, ca formează fiecare o secțiune în parte bine demarcata și cu totul vasta, o știința. M.-le pot fi pure și aplicate. M.-le *pure* se aplică la aflarea rapoartelor abstracte ale marimilor considerate ele înșile în abstract; natura intimă, fizică a mărimii și circumstanțele diverse de această natura neintervenind prin nimic. M.-le *aplicate* țin cont și de aceste și deduc rapoarte și din aceste chiar.

Mater, (mama), la Romani un predicat de onoare pentru unele ține, precum pater (tată) pentru unii ței. Predicatul M. l-a avut Mania, mania larilor, apoi Magna Mater Ideea, și în fine Mater Matuta, țina luminei de dimineța, adică a zorilor, și Mater Terra (pământul).

[Atnr.]

Mater dolorosa, (*lat.*) nume dat reprezentațiunilor artistice ale fec. Maria, cari o înfașeaza plîngînd asupra suferințelor și morții lui Isus Christos.

Materia, în sens filosofic, este tot ceea ce se manifestează într'o formă (v. ac.). Ea constituie fondul lucrurilor, întrucât luăm cunoștință de ele prin ajutorul simțurilor. În actul de cunoștință trebuie să deosebim pe de o parte cauza ce provoacă cunoștința, excitantul, cum ar țice psycho-fiziologia; această cauză e M. Pe de alta parte trebuie să deosebim forma în care îm-

brăcăm această M. pentru a lua cunoștința de dînsa: această formă sînt datele simțurilor, adică proprietățile lucrurilor nu întrucât fac parte din lucruri, ci întrucât sînt cunoscute. M. constituie lumea, despre care luăm cunoștință; forma, cunoștința cu care luăm cunoștința de lume. În acest înțeles și fenomenele de conștiință, fenomenele interne, sînt o M., întrucât luăm cunoștința de ele.

M., în sens științific, este totalitatea proprietăților comune tuturor corpurilor ce constituie universul. Proprietățile caracteristice ale M.-ei sînt întinderea și rezistența. La aceste proprietăți se mai adaugă: elasticitatea, compresibilitatea, greutatea, dilatarea prin caldură, transformarea în deosebite stări, etc. Esența M.-ei este divisibilitatea în atomi. Atomii se unesc în molecule, moleculele se unesc, mai strins sau mai puțin strins, în deosebite agregate ce se reunesc pentru a da naștere la ne-numeratele corpuri din natură.

M. mai are și alte înțelesuri derivate și figurate: Astfel se vorbește de M. unui discurs = totalitatea ideilor ce constituie acel discurs, subiectul; de M. de imprimat = manuscrise, copie de imprimat, etc. [Dragomirescu.]

Material, în înțeles adiectival și în opoziție cu »spiritual» și »moral» denotă, că ceva este format din o materie (v. ac.) oarecare. În înțeles substantival, se numește M. suma de lucruri de ori și ce natură întrebuintează la o întreprindere oarecare, ori la vr'o exploatare, s. e. M. de clădire, etc. În gramatică se numesc substantive materiale acele, cari designează lucruri, din cari cea mai nica parte poartă numele întregului, s. e. lapte. În stilistici: suma de idei trebuincioase la o compozițiune oarecare și care îi constituie conținutul. În arte: tot ce serve la compunerea și producerea unei opere. În înțeles figurat se țice și despre oamenii, la cari predomină poțtele trupului și cari tind la satisfacția lor imediată; oameni lipsiți de avînt cațra un ideal mai înalt și mai departat de interesele momentului. [Pl.]

Materialism, doctrina filosofică, care caută să explice toate manifestările, atît cele fizice cît și cele sufletești, cu ajutorul materiei în înțeles științific (v. Materia). După această doctrină toate manifestările sufletești, simțire, gîndire, voința, sînt rezultatul materiei întinse și rezistente, ca și ori ce lucru din lumea fizică. Numai extrema lor fineța și modalitatea, în care luăm cunoștință de ele, ne oprește de a recunoaște fară șovaire aceasta. Spirit nu exista, căci ceea ce n'are un loc în spațiu și în timp, nu poate exista: ceea ce numim spirit nu e decît o materie foarte subtilă.

M. a fost întemeiat în secl. V a. Chr. de filosoful grec Democrit și sistematizat ceva mai tîrțiu de Epicur. Poetul roman Lucretiu l-a cîntat în versuri admirabile. Cu venirea creștinismului doctrina M. este lasata secolii îndelungați în parasire. Ea începe sa reapara odată cu lucrările lui Bruno, Bacon, Descartes, dar nu se afirmă cu sinceritate decît cu filosofia lui Hobbes. În secl. XVII M. își gasește o forna sistematică în scrierile lui Lamettrie, d'Holbach și Helvetius. Impiedecat de a se desvolta de filosofia kantiană și hegeliană, el reapare cu putere,

deși lipsit de profunzime, în scrierile lui Büchner, Moleschott și Carl Vogt. M. este o doctrină tot așa de exclusivă ca și spiritualismul (v. ac.) [Dragomirescu.]

Materialitate, însușirea și caracterul lucrurilor ori ființelor de a fi compuse din materii (v. ac.) [Pl.]

Materia primă, (brută), produsele pe cari agricultura sau industriile extractive le dau industriei manufacturiere, ca de pildă lăna, bumbacul, cânepa, inul, pieile, huila, fierul, etc. În multe țări M.-le pr. sînt grevate de drepturi în interior, însă spre a nu stănjenii exportarea, totalul acestor drepturi se rambursează fabricanților cu prilejul ieșirii din țeară a obiectelor fabricate cu M.-le pr. Acesta e un calcul adesea foarte greu de stabilit, iar impositele asupra M.-lor pr. au fost obiectul criticelor celor mai aprinse din partea partizanilor liberului schimb.

Matern, ce privește o mamă. *Materna*, (lat.) ereditatea după mamă *Maternitate*, calitatea de mamă. *Principiul maternității*, principiul de drept, după care susținerea copiilor nelegiuși cade în sarcina mamei.

Materna, *Amalia*. cântărească de operă, n. 1847 în St. Georg (Stiria); dela 1869 e angajată la opera curții din Viena. S'a distins cu deosebire în operele lui Wagner.

Maternitatea, *institut de nascere*, se numește un spital special sau despărțirea unui spital general, în care se primesc și se caută femeile la nascere și în lăuzie. Eliminarea fetului din corpul femeii însărcinate este însoțită de perturbațiuni, cari, pentru ca să fie trecătoare, reclamă o cautare specială. Curățenia, tratamentul aseptice și antiseptic al lăuziei înlătură febra puerperala, el nu este însă suficient pentru a preveni boalele cronice consecutive ale lăuziei, mai ales deviațiunile uterului dela poziția normală, catarele cronice ale uterului și sterilitatea consecutivă. Aceste boale sînt mai frecvente la femeile sarace, cari au fost silite de împrejurări a părăsi patul lăuziei puține zile după facere și a munci în casa sau chiar afara din acasă. M.-le oferă femeilor însărcinate adăpost și îngrijire în timpul facerii și al lăuziei, fără deosebire dacă ele sînt măritate sau nemăritate, ele mai înlesnesc celor din urmă ocaziune a naște în secret, a sustrage ochilor lumii consecințele unor greșeli ale tinereței, și servă totodată ca școale de artă naștitului. Aplicarea corectă a asepției în institutele de nascere ne permite, ca să renunțăm la izolarea sistematică a tuturor femeilor, cari au nascut în M., și să izolăm numai acele femei, cari au intrat deja ca lanze după ce au nascut afară din institut, cari se pot dar afla deja în stadiul de incubățiune a febrei puerperale. M.-le se compun din un pavilion sau din mai multe pavilone cu canere deosebite cu 2—6 paturi pentru femeile însărcinate, cari așteaptă facerea, pentru parturientele (aflate în periodul născerii), pentru lanzele și copiii lor; de un mic pavilion de izolare cu camere individuale pentru casurile suspecte și pentru cele de febră puerperala, de o camera pentru operațiunile mai mari, de locale pentru administrație, cu magazii, bucatărie, spălătorie, camera mortuară, ș. a., ca la alte spitale. În M. trebuie să se înlăture cu îngrijirea cea mai scrupuloasă ori ce ocaziune pentru infecțiunea par-

doselei, a păreților, a mobilierului, ventilațiunea trebuie să fie dar activă, diferitele sale și canere trebuie să se golească, când una, când alta, pentru a se curăți și desinfecata radical; pânzăturile necurate se vor pune chiar în camera lăuzei într'un vas umplut cu o soluțiune desinfecanta, personalul întreg al institutului va observa cu minuțiozitate regulile asepției în toate amănunțele ei, mai cu deosebire încăț privește desinfecata necontenită a mânilor și a brațelor. Pentru acest scop se vor afla în fiecare camera și sală lighiene cu apă, săpun, vase cu soluțiuni desinfecante, perii de unghii, ștergare, și se vor pune la dispoziția medicilor, moașelor, internelor și infirmierelor bluse și șorțuri curate. Este necesar, ca chiar un spital mic să aibă cel puțin o cameră izolată pentru femei lanze. Timpul șederii femeilor lanze în M. variază pentru casurile ordinare între 9 și 14 zile; acest timp nu este suficient, pentru ca organele genitale sa redobândească starea lor normală, pentru aceasta trebuie cel puțin o lună, adeseori însă mai mult, din aceasta cauză este util, ca timpul șederii în M. să se prelungească, sau 14 zile după facere lăuza să fie transportată într'un ospiciu de convalescență.

(Lit.: N. Kiriakopol, Douăspredece învățaturi pentru femeile cele îngrețate pentru cazul născerii și pentru leluzie. Iași, 1827; Postelnicul G. Cuciuranu, Descrierea celor mai însemnate spitale din Germania, Anglia și Franca. Iași, 1842; F. Ritter von Gruber, Neuere Krankenhäuser. Wien, 1879; I. Rochard, Rapport sur la construction des hôpitaux. Paris, 1883; A. Lutaud et W. Douglas Hogg, Étude sur les hôpitaux d'isolement en Angleterre. Paris, 1886; K. Böhm, I. Felix et S. F. Sörensen, Sur les hôpitaux d'isolement, Rapport au VI-me Congrès internationale d'Hygiène. Vienne, 1887; P. Fürbringer, Untersuchungen und Vorschriften über die Desinfection der Hände des Arztes. Wiessbaden, 1888.) [I. Felix.]

Mașes, pască ovreiască, compusă ca un fel de azimă în foi subțirele.

Mathema, (*grec.*) știință. *Mathematica*, v. Matematica.

Mathia, v. Mateiu.

Matica, (pron. — țal), la popoarele slave din monarchia austro-ungară se numesc astfel reuniuni literare și culturale. S. e. *M. srpska*, întemeiată la 1826; *Matica ceská*, întemeiată 1830; *M. slovenska*, întemeiată 1862 și disolvată 1875 prin o ordinațiune a guvernului din Budapesta.

Măties, pasere, v. Gaica.

Matilda, 1) *M. Sfânta*, fca lui Thiederich, conte de Vestfalia. 913 căsăt. cu reg. germ. Henric I. A întemeiat mai multe manastiri. † 14 Martie 968. 2) *M., marchisă de Tuscia*, n. 1046, † 1115 în Bondeno. Căs. cu Gottfried Ghibosul, rămâne veduvă 1076 și aliata a papei Grigorie VII în luptele contra împ. Henric IV, îl ajută cu bani și ostași, iar la moarte îi lasă toate moșiile, chiar și cele capătate ca feud dela imperiul german. 200 ani a durat cearta între împ. germani și între papi pentru moștenirea M. 3) *M.*, fca reg. engl. Henric I., n. 1102, † 1167. Cas. dela la etate de 12 ani cu împ. germ. Henric V. După moartea acestuia (1125) reîntoarsă în Anglia, tatal ei o declară moște-

nitoare și o fidanțază cu Gottfried (Anjou) Plantagenet. Tronul ajunge însă la Stefan Blois, și numai după moartea acestuia ajunge pe tronul ei Henric (II), întemeietorul dinastiei Plantagenet. În luptele contra lui S. Blois, M. prin crudelitățile ei își înstrăinează chiar și pe cetățenii Londrei, cari o alungă din oraș. Restul vieții și l-a trăit în Normandia.

Matinata, (fr. matinée, ital. mattinata), o reprezentațiune musicală, teatrală, etc., ce se dă în timpul zilei. Opusul e: serată.

Matifa, 1) *M., lac* în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, având întindere de 300 ha. 2) *Matifa*, cătun în Rom., însemnat prin puțurile sale de păcură (petroleum). Ține de com. Păcureți, j. Prahova, și are 1 biserică și 1 școală. v. și Matica.

Matiekovits, Alexandru, om politic magh. și scriitor economist, n. 12 Oct. 1842 în Pesta. 1873 ales membru coresp. al Academiei magh.; 1880 secretar de stat; în mai multe rânduri deputat dietal; 1889 consilier intim reg.; 1896 president la comisiunea regnicolară pentru instrucțiunea industrială. A scris mai multe opere din sfera economiei naționale; mai însemnate: *Nemzetgazdaságtan* (ed. 2, 1874); *A kereskedelem története* (1873); *Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája 1850-től napjainkig* (1876) ș. a.

Matlockita, mineral, cloroxid de plumb, se găsește rar la Matlock în Derbyshire.

Mato Grosso, (*Pădure deasă), stat în vestul Braziliei (America de sud), 1.379,651 km², cu 92,827 loc. (1890); mai înainte avea mine însemnate de aur și diamante. Capitala Cuyabá.

Matostat, varietate roșie a calcedonei. Se întrebuințează mai ales ca piatră de inele și cercei.

Matra, grup de munți ai Carpaților centrali, situat în partea de nord a cott. Heves (v. ac.). Cel mai înalt pisc este *Kékes* (1010 m.). În munții M. se găsește argint, aramă, plumb, petrol, lignită și diverse ape minerale. Pe coastele dealurilor se produce un vin excelent.

Mătrăguna, numele popular al plantei *Atropa Belladonna* L. (v. ac.).

Matralia, (din mater, mamă), la Romani serbătoarea mamelor, ținută în 11 Iunie.

Matre, *parochie* ori comunitate bisericască mama, centrală, de care se țin mai multe ori mai puține alte comune, ca filii, preste cari preotul din parochia matre (de mamă) exerciază jurisdicțiune.

Mătreța, pielea ce se descuamează în cap.

Matriarhat, o fasă de dezvoltare a instituțiunii familiare, în care tatăl nu juca decât un rol cu totul secundar: mama era șeful familiei, și numai înrădirea de sânge după mamă era ținută în samă. M. a fost înlocuit prin familia *patriarhală* (al cărei tip se găsea la Romanii primitivi), din care a derivat familia modernă.

Matricaria L., (botan.) gen din vasta familie a Compositelor, trib. Anthemideae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, odorante sau inodore. M. are vr'o 20 specii, răspândite mai cu samă în Europa și Africa, cresc însă și în Asia boreală și în America de nord. În părțile noastre cresc pe locuri cultivate și inculte *M. Chamomilla* L., cunoscută de poporul nostru sub numirile de *Romonita*, *Mușețel*, etc., și *M. inodora* L., etc. Capitulele de *M. Chamomilla* L. sânt între-

buintate în medicină sub formă de infuziune (Ceaiu de mușețel). [Z. C. P.]

Mătrice, termen poporal pentru dureri acute și violente de stomac, cărcei, nevralgii în regiunea superioară a pântecului. [Dr. V.]

Matricule se numesc în unele țeri registrele stării civile, în cari se înscriu căsătoriile, nașterile, decesele și divorțurile, cari înregistrări în mai multe state mai sânt încredințate autorităților bisericesci, în altele primarilor și ofierilor stării civile, însărcinați cu această lucrare de administrațiune comunală. Actele stării civile au mare importanță judiciară și administrativă, ele constituie proba legală în numeroase chestiuni de drept și formează în demografie instrumentul cel mai important al statisticei dinamice, care constată reînnoirile neincetate ale populațiunii, produse prin nașteri și prin decese.

Matricule bisericesti, registre în cari după disciplina veche bisericască (Sinodul Tridentin, Sess. XXIV, C. 1 și 2) se introduc casurile de botez (nașteri), de căsătorii și de moarte. Datele matriculare înregistrate în Ung. până în 30 Sept. 1895, după legile țerii formează documente publice, începând însă dela timpul introducerii legilor politico-bisericesci (art. de lege XXXIII din 1894), M. purtate de către biserică nu mai au caracter de document public.

Matrimoniu, căsătorie. *Matrimonial*, ceea ce ține de căsătorie. Contract matrimonial: contract de căsătorie (v. ac. și art. Maritagiu).

Matrona, la Romani titlul femeilor căsătorite și cinștite. M. se bucurau de cea mai mare venerațiune și atingerea lor era aspru oprită. Costumul lor era Stola albă și lungă, și mantauna numită *Palla*.

Matronalia, la Romani serbătoarea matroanelor (mamelor) de origine romană, ținută la calendele lunei lui Martie în onoarea țineii Iuno. Numai fecioarele și nuierile de moralitate recunoscută aveau drept să ia parte la solemnitatea din templul țineii Iuno Lucina și să atingă cu mâna altarul țineii, iar nuierile cu nume rău încă prin legile lui Numa erau excluse dela solemnitate. [Atm.]

Matroz, matelot (v. ac.).

Matta, materie întrebuințată la falsificarea art. de coloniale, e compusă din mixtură de făină de cucuruz, orz și hrișcă, aromată cu coloniale veritabile. Vênđarea de M. e interđisă prin lege.

Matterhorn, v. Cervin.

Matthiola R. Br., (botan.) gen din familia Cruciferelor, tribul Arabideae, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, stelat-tomentoase și ramificate; frunzele oblongi sau lineare, întregi sau sinuate, florile mari adesea purpurii sânt dispuse în raceme. M. are vr'o 30 specii, răspândite prin Europa occidentală și australă, prin Asia occidentală și prin Africa australă. Speciile acestui gen sânt plante ornamentale, din care cauză se cultivă foarte mult. În părțile noastre crește cultivată prin grădini și apartamente *M. incana* R. Br., cunoscută de poporul nostru sub numirile de *Micșunele*, *Micsandre*, *Viorea roșie*, etc. [Z. C. P.]

Matthioli, *Pierandrea*, botanist, n. 1500 în Siena, † 1577 în Trient; a lărgit considerabil cunoștințele despre plante. Comentariile sale asupra lui Dioscoride, publicate latinesc, cari au fost traduse de el italienesc, de atții în limba franceză,

germană, boemă, era o carte din cele mai răspândite și acreditate pe acele timpuri. [A. Pr.]

Matthiſſon, Friedr., (1761—1831), poet liric german, foarte iubit și apreciat pe timpul său. (Cf. recensiuinea poeziilor sale de Schiller). Trăi mult timp ca profesor particular, până când fu chemat la curtea regelui din Württemberg, care îi dete diplomă de nobletă.

Mattia, (botan.) sinonim cu Rindera (v. ac.).

Mattra, (*Muttra*), oraș în prov. nord-vestice ale Indobritaniei, lângă Geamna, 61,195 loc. (1891). Locul natal al lui Crișna și renumit loc de pelerinaj.

Matur, (*lat.*) copt; în vîrstă, copt la minte.

Maturitate, vîrsta omenească după tinerete; bărbăție; desăvîrșita dezvoltare a corpului sau a spiritului. În botanică fructele ajung la M. când se coc.

Examen de M., bacalaureat (v. ac.).

Matusalem, (*Methusalah*), fiul lui Enoch, a ajuns, după biblie, vîrsta de 969 ani, prin ce a devenit proverbial.

Matutinium, (*lat.*) de dimineață, matinal.

Matveievici, v. Apraxin.

Mauch, Carol, călător african, n. 7 Maiu 1837 în Stetten. În 1863 a mers în Africa sudică, străbătînd districtele dintre Limpopo și Zambezi. În 1867 a descoperit câmpurile de aur din Mașona. În 1868 trece preste Limpopo, străbate mai departe spre nord și înființează stațiunea misionară Inyati în Matabele. † 4 Apr. 1875 în Stuttgart.

Maule, provincie în Chile, 7591 km², cu 131,570 loc. (1895). Capitala Cauquenes.

Mauna-Kea, (»Muntele alb«), vulcan stîns pe ins. Havaï, 4210 m.; spre sud dela el se află vulcanul activ *Mauna Loa* (»Muntele mare«), 4170 m. înalt.

Maud, *Mahnd*, *Mau* sau *Mun*, pond comercial în Estindia; un M. de factură = 33·868 kg.; un M. de bazar = 37·324 kg.; un M. de Bombay = 12·70 kg.; un M. de Madras = 11·34 kg.; în Estindia franceză un M. (*Mand*, *Tolam*) = 11·748 kg.; în Persia (*Man*, *Batman*) = 2937·6 gr.

Maupassant, Guy de, scriitor franc., n. 1850 în castelul Miromesnil (Seine-Inférieure); a scris nuvele și romane în direcțiunea naturalistă, dovedindu-se ca un mare măiestru al stilului și cunosător al vieții psihice. 1892 a nebunit; † 1893 în Passy, lângă Paris. Scrieri: *La maison Tellier*, 1881; *Une vie*, 1883; *Bel ami*, 1885; *Fort comme la mort*, 1889, etc.

Mauptertius, Pierre Luis Moreau de, geometru și filosof franc., n. 1698 în Saint-Malo, † 1759 în Bâle; fu în Franția unul din primii promotori ai ideilor lui Newton contra alor lui Descartes.

Maurer, Georgiu Lud. cav. de, jurisprudent și om de stat bavarez, n. 1790 în Erpolsheim; a studiat dreptul în Heidelberg și Paris. 1814 a intrat în serviciul statului; 1826 prof. la univ. din München; 1832—34 membru al regenței în Grecia; 1847 ministru de externe și de justiție al Bavariei. † 1872. Scrieri: *Geschichte des altgerm. und namentlich altbair. öffentlich-mündlichen Gerichtsverfahrens*, 1824; *Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland*, 4 vol., 1862—63; *Geschichte der Städteverfassung in Deutschland*, 4 vol., 1869—71.

Mauretania, partea nord-vestică a Africei, cunoscută din antichitate. Incepînd cu resboalele iugurtice, principii și popoarele din M. au intrat în contact politic cu Roma. La 42 d. Chr. împ. Claudiu prefaze M. în provincie romană. M. se împarte în 2 provincii, *M. tingitana*, cu capitala *Tingis* (Tanger), și *M. caesariensis*, cu capitala *Caesarea*, (acum *Cherchek* în provincia franceză Oran), despărțite ambele de riul Muluja, care e granița de aqi între Algeria și Marocco.

Mauri, popor african, în antichitate locuitorii din Berber, mai tîrziu locuitorii țărmurilor din Africa nordică (Mauretania). Fiind-că Arabii, cari au cucerit Spania, în parte au venit din Mauritania și erau în parte și mestecați cu M., în istorie numirea de M. și Saraceni e sinonima. Dela ei se derivă seminția *Morisicos* sau M., cari au fost convertiți la creștinism la finea secl. XV, și cari la 1609 au fost alungați din Spania. Preste 1¹/₂ milion de M. au părăsit atunci Spania și s'au așezat pe coastele Africei de nord.

Mauriciu, (*Mauritius*), împărat bizantin, de origine din Capadochia, 579 ajuns comandant suprem al trupelor din prov. asiatice, 582 genere al împ. Tiberius II, căruia îi urmă pe tron în acelaș an. În Orient asigură pacea imperiului prin așezarea lui Khosrev II pe tronul Persiei, mai grele lupte avu cu Avarii și aliații lor slavi; M. trecu Dunarea de repeșite ori glorios, până ce 602 se revoltară trupele, cari detronară pe M. și-l uciseră dimpreună cu copiii și frații lui, 27 Nov. 602. M. a lăsat o scriere asupra tacticei.

Maurilia L., (botan.) gen de plante din fam. Palmierilor, trib. Lepidocaryeae. Cuprinde 6 sau 7 specii din Brasilia nordică, Guiana și Antile; din *M. flexuosa* L. se prepară »sago«, tot din ea, dar mai ales din *M. vinifera* Mart. »vinul de palmier«.

Mauritius, (Ile de France), insula engl. în Oceanul Indic, aparține grupei Mascarenelor, 1914 km², cu 378,041 loc. (1895); muntoasă cu văi adânci și roditoare; se produc toate plantele tropice și europene. M. a fost descoperita de Portughezi la 1507, 1598 ocupată de Olandezi, dela 1715 a Francezilor, cari au numit-o Ile de France, 1810 cucerită de Englezi, 1814 cedată lor.

Mauro, (propr. *Arcano*), (1490—1536), poet ital. satirio în felul lui Berni. Satirele sale, numite Capitoli, se publică de obicei după Rime burlesche ale lui Berni.

Mauser, Wilhelm, tehnic, n. 2 Maiu 1834 în Oberndorf l. Neckar, mai tîrziu fu fabricant de arme în locul său natal; la 1865 construi, împreună cu fratele său, o pușcă nouă, care la 1871 fu introdusă în armata germană. M. † 13 Ian. 1882 în Oberndorf.

Mausoleus, rege al Cariei (377—353 a. Chr.), cunoscut prin mormîntul său, ridicat la Halicarnas de soția sa Artemisia, monument care era numărat printre cele 7 minuni ale lumii; dela zidirea acestui monument se dete numele de *Mausoleu* tuturor monumentelor funerare de acest fel. Monumentul lui M. a fost distrus de cătră cavalerii din Rodos. Printre mausoleele celebre avem de menționat al Caeciliei Metella, situat pe via Appiana, și al lui Hadrian. [Caion.]

Mavrocordat, familie princiară de origine fanariotă, care a dat mai mulți Domni țerilor rom. în secolul trecut. *Alexandru M.*, dis *Ecaporitul*,

e trunchiul familiei, † 1706. Ca mare interpret al curții otomane, negocia tratatul dela Carlowitz (v. Karlowitz). Cu aceea ocazie primi titlul de principe al Sf. Imperiu. Cei trei fii ai săi au fost: 1) *Ion*, Domnul Valachiei 1717, care cedă Banatul Olteniei Austriei, și fu otrăvit în 1718 de fratele său Nicolae. 2) *Scariat*, mare paharnic, ginerele lui Brâncoveanu, și 3) *Nicolae Vodă M.*, Domn al Moldovei și Munteniei 1710—30, alternativ. Cu toate defectele cari le avea și cari au fost exagerate de unii istorici, a fost un bun guvernator și administrator. La 1716 se întâmplă faimoasa rescoală a boierilor Oltenii, ale căror oști erau conduse de Brăiloiu, Bengescu și Obedeanu. Prins, Domnul stete la Sibiiu 2 ani, în care timp guvernă fratele său Ion. El a fost și un distins scriitor. Murind, fu îngropat la mănăstirea Văcăresci.

Constantin Vodă, fiul său, domnesce alter-nând, de 5 ori în Valachia și de 4 ori în Moldova 1730—69. Reforma ce publică, făcu mult șgomot, și într'adevăr era o lege înțeleaptă și bună. Era un pas mai mult spre civilizație, și arată că cel ce a făcut-o era un principe inteligent și distins. În domnia lui, mulți locuitori emigrară din țeară, din cauza întinsei sărăcii.

Princ. Ion M., fratele lui Constantin, domnesce în Moldova 1743—47. Fiul său *Alexandru* domni de asemenea în Moldova (1785—86).

Constantin Vv. avu un fiu *Alexandru II M.*, Domn al Moldovei (1782—85) și apoi al Valachiei dupa Caragea. Din fratele acestuia, anume *Dumitru M.*, se trage o ramură a familiei. Iar cealaltă derivă din princ. *Alexandru*, al 3-lea fiu al lui Nicolae Vodă, (1719—90) și din soția sa Smaranda Cantacuzino, dând mai mulți mari boieri ai țării.

[O. L.]

Mavrofori, ostași heteriști, formând batalionul sacru în armata lui Ipsilanti (1821). Erau toți tineri greci și aveau uniformă neagră.

Mavrogheni, 1) *M.*, *Nicolae*, grec din insule, dragoman al marinei turcesci, apoi Domn (1786 până 1788) în Muntenia, numit prin staruința admiralului Hasan pașa. Fire de despot oriental, confunda caprițile lui cu intențiuni bune, și a trecut în ochii contimporanilor drept un nebun curat: ordonă tuturor să lase ușile descuiate, ca tâlharii sa facă tâlhării iar el să aibă plăcerea de a-i prinde și spânzura. Mergea prin prăvălii necunoscut și când prindea vr'o înșelătorie, pedepsia pe vinovați cu spânzuratoarea. Ordonase scioților să stea în biserică toată ziua ca să scie oamenii unde să-i găsească, iar credincioșii erau obligați să meargă regulat la biserică. În resboiul austro-ruso-turc el fu numit seraschier și cu armată din țeară cun și cu armată turcească respinse în câteva rânduri pe Austriaci, mai pe urmă învins în Muntenia, fu nevoit a se retrage preste Dunăre, unde fu ucis de marele vizir. M. a făcut în București biserica de lângă șosea și are meritul de a fi îndreptat întinderea orașului spre acea parte de loc. (Cf. A. D. Xenopol, V. 271 sequ.; Gion, Istoria Fanarioților.)

2) *Mavrogheni, Petru*, însemnat bărbat politic, mai ales financiar, al României, n. 1819, † 1887. își face educația la Paris și începe apoi cariera sa administrativă în țeară, mai întâi în Moldova sub Mihalache Sturdza-Vodă. În curând ajunge a fi numit ministru, și ocupă adeseori

sub diferite domnii ministerele de finanțe și de externe. În vremea Divanurilor ad-hoc (1857 până 1858) este membru al partidului național-unionist din Moldova. Cele mai însemnate servicii financiare le aduce statului român ca ministru de finanțe în cabinetul Lascar Catargiu dela 11 Martie 1871, când introduce monopolul tutunurilor, impozitul timbrelor și renta statului. Dela 1881 până la încetarea sa din viață este ministru plenipotențiar al României la Constantinopole și la Viena. (Cf. Jouvenel, Trois années de la question d'Orient, Paris 1897, și T. Maiorescu, Disc. parlam., vol. II, pag. 2). Soția sa, *Olga M.*, n. Catargiu, este marea doamnă de onoare a Reginei Elisabeta.

Mavromichalis, George, numit și *beiu Petru*, luptător eterist în resb. de eliberare al Grecilor (v. Greci); n. 1775, † 1848. President al congresului dela Astros (1822), șef al puterii executive (1824). În camera luptând contra lui Kolokotronis și Kapo d'Istrias, a fost întemnițat (1831) în Nauplia. Eliberat de noul cabinet, reg. Otto îl numesce (1836) vice-president al consiliului de stat.

Mavros, Nicolae, general, grec de origine, n. 1782 în România, † 1868 în București. 1819 secretar al lui Alexandru Suțu-vodă; plecat apoi în Rusia, revine deodată cu Kisselev și e numit inspector al carantinelor (1829—1851). A lasat Muzeului Național din București o bogată colecțiune de antichități. (Cf. »Dicț. Contimp.« pe anii 1800—1898.)

Maxentius, imperator roman, fiul lui Maximianus Herculius. Investit cu titlul »augustus« de către Galerius și Constantius Chlorus, domnesce ca conregent (306), dar în 307 trebuie să împartă domnia cu tatăl său. Impresurat în Roma de oștirile lui Constantin, s'a înecat în Tibru.

Maxile, părechea a doua de fălci la insecte (v. ac.).

Maxilar, os, sup. și inf., falca. Falca e formata de două oase: osul M. superior și inferior. *Osul M. superior* (stâng și drept) e un os de forma unei piramide triunghiulare neregulate, situat la partea mijlocie a obrazului, dedesubtul ochilor, deasupra gurii și în afară de cavitățile nasale. El are mai multe fețe: nasală, orbitală, bucală, facială și zigomatică, cari corespund interiorului cavităților nasale, orbitale și bucale și regiunilor feței și zigomatice. În bordul său inferior (*alveolar*) sunt implântați cei 16 dinți superiori. Fiecare os M. superior are în interiorul său o cavitate triunghiulară numită sinus M. și care comunică cu cavitatea nasală.

M. inferior e un os unic, median, compus din un corp, care are forma unei potcoavei și două ramuri, cari pleacă din extremitățile potcoavei și se îndreaptă în sus; fiecare din ramuri se împarte în două apofize, din cari una se articulează cu cavitatea glenoidală a osului temporal spre a forma articulațiunea temporo-maxilară. M. inf. are o față externă facială și alta internă bucală, precum și două borduri: superior și inferior. În bordul superior (alveolar) sunt implântați cei 16 dinți inferiori. Gîngea acopere bordurile alveolare ale ambilor M.

De M. superior se inserază mușchii feței, în mare parte mimici, iar de cel inferior mușchii masticatori și suprahioidieni. [V. I.]

Maxim, Mitropolitul, fiul despotului sârb Stefan și al Angelinei, fiica principelui albanez Aranit, s'a născut la Belgrad (?) în Friul. Crescut la curtea împăratului Austriei și apoi la regele Ungariei, își însuși o cultură însemnată, mai virtuos teologică, și se întoarse în Serbia. Acolo se retrase într-o mănăstire zidită de el, și după ce respinse tronul strămoșesc, fu silit să fugă în Muntenia, unde Radu IV îl primi cu mare bucurie. Un episod frumos în viața lui este acela, când întâmpină pe Bogdan III al Moldovei, care pornise cu resboin în Muntenia, și-l conjură să înceteze ostilitățile, fiind și el (Bogdan) și Radu creștini de aceeași semănță. Cu drept cuvânt a fost deci ridicat pe scaunul mitropolitan al Munteniei, când s'a depus Nifon. Nimert însă o situațiune destul de dificilă, căci murind Radu, îi urmă în 1507 fratele său Mihnea cel rău, pe care temându-l M., nelti să fie trimis în Ungaria pentru complanarea oarecărui diferend. Acolo el negocia afacerea foarte bine, dar nu se mai întoarse în țeară, ci merse în Serbia. Clădindu-și încă o mănăstire, și strângând în jurul său o mulțime de călugări, petrecu în liniște restul anilor săi, murind în 18 Ian. unui an necunoscut. (Archiva ist. a Rom. II, 65—68; Xenopol, Ist. Rom. II, 469, 506; Ureche, Lepotiseț, ed. Cogălniceanu. Bucur., 1872, I, 181.)

M., v. și Massim.

Maxim, Hiram, inginer, n. 5 Febr. 1840 în Sangersville (America de nord, statul Maine), la început rotar, apoi mașinist, se perfecțiună ca autodidact; 1867 luă patente în New-York pe mașini de preparat gaz, inventate de dînsul, a mai inventat diferite mașini electrice, s'a mutat apoi la Londra, unde construi la 1883 mitrailleusa automată, care fu încercată în toate țerile și introdusă la unele armate. M. a mai inventat un praf de pușcă fără fum, un tun pneumatic cu dinamită. M. se ocupă și cu perfecțiunea baloanelor dirigibile.

Maxima e o propoziție sau o frază formulată astfel, încât ea poate fi privită ca o regulă generală. În filosofia lui Kant M. e o formulă, a carei aplicare în viață e actual. »Condu-te în viață în așa fel, încât M. acțiunii tale să poată fi ridicată la rangul de principiu de legislație morală universală.« Această propoziție a lui Kant e însăși ea o M. [Nig.]

Maximal, ce e mai mare. Când o funcțiune variabilă crescând în mod continuu ajunge la o limită dela care începe a descresce, acea limită se dice o *maximum* sau maximal al funcțiunii, iar că funcțiunea a trecut printr'o *maximă*. Când, invers, funcțiunea descrescând în mod continuu ajunge la o limită dela care începe să crească, acea limită se dice un *minimum* sau minimal sau că funcțiunea a trecut printr'o *minimă*. O funcțiune poate ave mai multe maxime și mai multe minime, și se poate chiar ca o maximă să fie mai mică decât o minimă, căci caracterizarea lor e numai în trecerea dela creștere la descrescere sau vice-versa.

Maximian, Marcus Aurelius Galerius, împ. roman, de origine ilirica. În tinerete era păstor, n. în Serdicca (Sofia de azi). Ridicat la tron (293 d. Chr.) de împ. Diocletian, apoi adoptat și căs. cu Valeria, fiica lui Diocletian, conțepându-i apărarea limitei dunărene (limes) și guvernarea

întregei prov. balcanice. A purtat resb. victorioase contra Perșilor (296—97), cucerind Mezopotamia și alte cinci provincii în valea Ti-grului. După retragerea lui Diocletian (305) ia titlul »augustus« și stăpânesce întreg imperiul estic, timp ce în cel apusean cinci împ. își disputau domnia. Sub el au fost ultimele persecuțiuni contra creștinilor. † 311 în Serdicca.

Maximilian, împ. regi și principii.

M. împ. germani-romani, 1) **M. I**, fiul lui Frideric III, n. 1459 în Wiener-Neustadt, † 1519 în Wels. Căsătorit 1477 cu Maria, fiica și moștenitoarea ducelui Carol Temerarul, a căpătat zestre Burgundia, pe care însă după moartea Mariei (1482) a trebuit să o cedeze regelui franco. Ludovic. 1486 proclamat rege roman. 1493 după moartea lui Frideric, moștenese tronul german. 1508 în Trident ia titlul »împ. roman ales. Condus de planuri mari, spre a extinde dominațiunea Habsburgilor asupra Europei vestice și deosebi asupra Italiei, poartă numeroase resboaie contra reg. franc. Carol VIII (pacea dela Senlis, 23 Maiu 1493), Milano 1496, Burgundia și Champagne 1498, Elveția 1499, reg. franc. Ludovic XII 1500, în ajutorul papei Iuliu II 1508, contra ligei sfinte 1511, apoi, ca membru în aceasta ligă, contra Franciei, etc. După moartea reg. Mateiu a candidat și el la tronul Ungariei, dar fiind ales Vladislau II, M. și-a resbunat prădând teritoriul Ungariei până la Alba regala; 1491 încheie pace cu Vladislau în Pojon. A cassat dreptul pumnului, a regulat judicatura, s'a interesat mult de direcția humanistă, s'a îngrijit mult de universități și a colectat multe manuscrisuri vechi. Scriitor și el, a scris »Theuerdank«, »Der weisen Könige Stammbaum« (despre casa de Habsburg), etc. Bun diletant și în musică, pictură și poesie. Din căs. primă a avut copii pe Filip Frumosul și pe Margareta; din a doua, cu Bianca Storza n'a avut copii. Istoria scie însă de 14 copii naturali ai lui M.

2) **M. II**, ca rege al Ungariei M. I, fiul împ. Ferdinand I și Anei, sora reg. ung. Ludovic II, n. 31 Iulie 1527 în Viena, † 12 Oct. 1576. Crescut în Spania sub supraveghierea unchiului său Carol V și-a însușit înaltă cultură. 1552 loctiitor în Ungaria, 1562 împ. rom.-german. 8 Sept. 1563 încoronat rege al Ungariei. Sub el s'a întimplat căderea cetății Szegedvár (v. ac.) apărată de Zrinyi, o conspirație maghiară în favorul lui Ioan Sigismund, care îi disputa dreptul la tronul Ungariei, o revoltă țeranească în Croația (1572), suprimată cu multă crudelitate, și numeroase resb. cu Turcii (v. și Ioan II Sigismund).

Maximilian, principii electori, regi și duci de Bavaria, 1) **M. I**, n. 1573 în München, † 1651 în Ingolstadt. Elev al iesuiților, era mare dușman al protestanților. 2) **M. (II) Emanuel**, principe elector, nepotul lui M. I, n. 1662, † 1726. 1683 el e primul care aleargă cu oaste în ajutorul Vienei împresurate de Turci, 1684 ia parte la asediul cetății Buda, 1686 unul dintre comandantii supremi ai oștirilor cari au recucerit Buda dela Turci, 1687 luptă sub comanda supremă a lui Carol de Lotaringia și ia parte la lupta victorioasă dela Mohács. 1688 comandant suprem al oștirilor împărătesci, între alte lupte victorioase ocupă dela Turci Belgradul (6 Sept. 1688). 3) **M. (III) Iosif**, fiul împ. Carol VII,

n. 1727, † 1777. Sprijinitor și al artelor și științelor, a reorganizat univ. din Ingolstadt și (1759) a înființat academia din München. A cassat ordul iesuitorilor și a dat protestanților libertate religioasă. Ultimul din ramura mai tineră a casei Wittelsbach. 4) *M. (I) Iosif, primul rege al Bavariei*, n. 1756 în Schwetzingen, † 1825 în Nymphenburg. 1795 urmează fratelui său Carol II, 1799, după stingerea ramurei de Sulzbach, moștenesc și Bavaria. 5) *M. (II) Iosif*, fiul reg. Ludovic I, n. 1811, † 1864. A fost mare mecenat al științelor și artelor. Monumente: în München, Lindau și Beireuth. 6) *M. Iosif*, duce de Bavaria, n. 1808, † 15 Nov. 1888. A făcut călătorii în Athena, Constantinopole, Egipt, Nubia și Palestina, despre cari a scris: »Wanderung nach dem Orient« (ed. II München 1840), iar sub pseudonimul »Phantasus« a scris mai multe drame și narațiuni. Căs. 1838 cu Ludovica, fiica reg. Maximilian Iosif I, a avut 8 copii, dintre cari: *Elena* († 1890) căs. 1858 cu prințul Thurn-Taxis, *Elisabeta* (asasinată 10 Sept. 1898), căs. 24 Apr. 1854 cu *Imp. Francisc Iosif I, Maria* (véd. dela 1804), căs. 1859 cu Francisc moștenitorul regatului de Neapol, *Matilda* (véd. dela 1886), căs. Trani conte de Neapol, *Sofia* († 4 Maiu 1897 la arderea bazarului filantropic din Paris de pe Rue Jean Goujon), căs. 1868 cu ducele de Aleançon (fiul ducelui Nemours).

Maximilian Xaver Iosif Francisc, archiepiscop și ultimul principe elector de Köln, fiul împărătesei Maria Teresia, n. 1756, † 1801.

Maximilian Iosif Ferdinand, imp. în Mexico, fratele imp. Francisc Iosif I, n. 6 Iulie 1832 în Viena, împușcat 19 Iunie 1867 în Queretaro. Crescut pentru marina, 1854 șef al flotei austro-ungare, 1857 guvernator al regatului lombard-venețian, 1859 neconsimțind cu regimul absolutistic înăugat după resb. italian, abdică și se retrage în castelul său Miramar de lângă Triest. Cas. 27 Iulie 1857 cu princessa belgiană Charlotte. 1863, la recomandarea lui Napoleon III, primesce ofertul deputației mexicane și însoțit de trupe franceze sub comanda lui Bazaine 1864 pleacă în America. Partidul republican însă sub comanda lui Juarez nu voiesc să scie de imperiu și după lupte de trei ani M., abandonat de Napoleon, și tratat de colonelul său Lopez, e învins și facut prizonier, în orașelul Queretaro (15 Maiu 1867). În timp ce soția sa implora zădarnic intervenție la curțile europene, tribunalul marțial în 14 Iunie l-a condamnat la moarte împreună cu generalii săi Miramon și Meja. A fost împușcat în 19 Iunie. Soția sa a nebunit. Trăiesc și acum.

Maximilian, ordin. 1) Ord. militar *Maximilian Josef*, creat la 1806 în Bavaria. Membrii capetă nobleța personală, și sunt de 3 clase. Panglica neagra cu o dungă albă și una albastră pe margini.

2) *Ordinul Maximilian*, creat la 1853 în Bavaria, de regele Maximilian, pentru distinse merite în științe și arte. Sunt 100 de cavaleri. Panglică albastră cu dungi albe. [O. L.]

Maximiliana Mart., (botan.) gen de plante din familia Palmierilor, tribul Coccoineae. Cuprinde 3 specii indigene pe riul Maranon și pe insulele St. Kitts și Trinidad, dintre cari *M. regia* Mart. se distinge prin un port deosebit de imponent și de aceea se cultivă la noi în florării. [A. Pr.]

Maximin, (Maximian), Iulius Verus, supranumit »Thrac« după originea lui thracică, imperator roman (235—238), proclamat imp. de către ostași după asasinarea lui Alexandru Sever. Biruitor în resboaie, dar crud și selbatec. 238 asasinat de ostași împreună cu tatăl său, la asediul Veneției de ași.

Maximum, legea M.-lui. Comunelor pentru a-și acoperi cheltuielile, li-s'a acordat dreptul de a percepe oarecari taxe asupra tuturor obiectelor (marfuri, beuturi, etc.) la întrarea lor în comună, precum și asupra unor obiecte produse, fabricate, preparate sau recoltate în interiorul comunei, și pentru că legea prin care se acordă acest drept, fixează un maximum de taxe, ce se pot percepe, s'a numit legea M.-lui.

Măxineni, com. rur. în Rom., j. R.-Sărăt, pe malul drept al Siretului, cu 1393 loc. (Dicț. geogr. 1896), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor.

Maxwell, James Clerk, fizician engl., n. 1831 în Edinburgh, † 5 Nov. 1879 în Cambridge. La 1856 ajunse profesor de fizică în Aberdeen, la 1860 profesor de fizică și astronomie în King's College-ul din Londra. Dela 1865—71 a trăit la moșia sa în Scoția, de unde la 1871 a fost chemat ca profesor de fizica experimentală la univ. din Cambridge. M. a contribuit la dezvoltarea teoriei mecanice a căldurei, și a cercat sa stabilească relațiunea dintre electricitate și lumină.

Mayenne, departament în nord-vestul Franciei, numit după riul M.; 5146 km², cu 321,187 loc. (1896); 3 arondismente; capitala Laval. *Orașul M.*, lângă riul M., are 9183 loc. (1896).

Mayer, 1) *M., Iul. Robert de*, naturalist, n. 1814 în Heilbronn; a studiat medicina. A făcut studii asupra influenței cimei asupra organismului omenesic și a descoperit echivalentul mecanic al căldurei. † 1878. Scrieri: Die Mechanik der Wärme, 1867; Die Toricellische Leere, 1876.

2) *Mayer, Adolf Eduard*, chimist, n. 1843 în Oldenburg; 1868 profesor de chimia agricola în Heidelberg, iar dela 1876 în Wageningen (Olanda). Scrieri: Lehrbuch der Agrikulturchemie, 1873; Lehre von den chemischen Fermenten, 1882.

Mayo, comitat în prov. irlandeză Connaught, lângă Oceanul Atlantic, 5506 km², cu 219,034 loc. (1891). Capitala Castlebar.

Măzănăesci, com. rur., parochia Dumcărenă cu catunul Stejăroaia și cu comuna Lucăcescii, moșie boierească și mănăstirească (Lucăcescii) în căp. și j. Gurei Homorului în Bucovina, are ca parochie 1224 loc. (1050 ort.-or., 129 rom.-cat., 47 mos.), câte o școală primară în M. și L., posta.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Măzăreanu, Vartolomeiu, archimandrit, n. pe la 1720; a scris vro 40 opere în limba română, pe când grecismul fanariotic era în apogeul său. Cele mai însemnate, îndeosebi din punct de vedere istoric, sunt: 5 cindaci ale scrierilor măn. Putna, Bisericiani, Solca, Homor și Precista din Roman; letopisețul dela zidirea măn. Bisericiani; letopisețul Moldovei, un fel de compilație a cronicelor lui Urechiă, Costin și Neulcea, la finea căruia se află nisece tabele originale. Despre viața lui M. scim puțin. La 1757, fiind egumen la Putna, a fost trimis la Kiev ca să cerșească milostenie, iar în 1769 călători

iarăși în Rusia, dar astădată ca membru al soliei moldovene condusă de Inocenție (v. ac.) episc. Husilor, spre a închina țeara împărătesei Cătărina II la Petersburg. Acestei înrîuriri se datorește rusofilismul său pronunțat. În fine, dela egumen al măn. Solca, ce fusese în 1769, îl găsim ca inspector al școalelor domnesci, episcopesci și mănăstirești ale Moldovei, iar la Putna chiar ca profesor, predând acolo cursuri destul de desvoltate pentru timpurile acelea. A murit pe la 1780. (Urechă, Archim. M. V., ed. Acad. Rom. Buc., 1889.)

Măzărel, în poveștile române e numele unui împărat.

Mazarin, (*Mazarini*), *Jules*, om de stat fr., n. 14 Iul. 1602 în Pescina (Abruzzi), fiu al unui nobil sicilian, 1632 preot, 1642 cardinal. Richelieu îl recomandă drept urmaș al său, după moartea lui Ludovic XIII M. f. consilierul reginei-mame Ana, în Febr. 1651 trebui să fugă din Paris, fiind exilat de parlament din cauza mișcărilor Frondei, se întoarse la 3 Febr. 1653 și ridică în afară puterea Franței prin pacea de Westfalia și prin cea pireneică, iar în lăuntru apăsa țeara cu dări mari. † 9 Martie 1661 în Vincennes.

Mazas, numele unui mare penitenciar lângă Asia.

Mazdeism, (*pers.*) religieune dualistă, care pe lângă o deitate bună cunoaște și o putere dumeșcească a răului, ca s. e. Ahriman (v. ac.) și Ormuzd în relig. persană. v. art. Medo-Persi.

Mazeppa, *Ioan*, hatman al Cazacilor din Ucraina; învins împreună cu Carol XII, rege al Svediei, la Pultava, fugi la Bender, unde † 1709. Poetul englez Byron l-a glorificat ca erou al celei mai frumoase poeme a lui, »Mazeppa«.

Măzăr, (*Bruchus pisi*), un insect din ordinul Coleoptelor. Lungimea 3-5 mm. Este foarte răspândit. Larva lui trăiește în fructele pastăioaselor. Este foarte stricăcios.

Mazere, numele româneșc al plantei cultivate Pism sativum L. (v. ac.).

Mazere, *Măzerică*, (*Linți*, *Lințișoare*), se numește în limbajul poporan și cisticercul, scolicele (embrionul pangliciei (teniei), aflat adeseori în carne de porc. (v. Cysticercus.)

Măzêriche, numele vulgar al plantei Vicia sativa L. (v. ac.).

Măzga, (botan.) numire populară pentru sucii (seva) ce iese, mai cu samă primăvara, când se taie ori se cojesc tulpini sau ramuri tinere de plante, s. e. de Salcie, Plop, ș. a.

Mazgava, vîrf de munte în culmea Coziei în Rom., j. Argeș, înalt de 2156 m.

Mazil, (*turc.*) degradat, cădut. În Rom. M. înseamnă Domnul, Principele sau boierul destituit din demnitatea lui (prin firman imperial dela Constantinopole, trimis printr'un agă turc); ori boierii din funcțiunea sau demnitatea ce ocupau în divan (prin voința principelui).

Mazili, se numia și o clasă de mici boieri, cari țineau locul între boieri și moșnenii sau răzeșii. Se cheamau așa pentru că odinioară căduseră din starea de boier mare, în aceea de mazil, boierinaș de țeară, uitat și sărăcit în urma vr'unei disgrății domnesci. Printre țărani existau și există încă urmași ai acestora. [O. L.]

Mazovia, v. Masovia.

Mazurachi, v. Masuri.

Mazurca, (*Masurek*), dans național polon, tact $\frac{3}{4}$.

Mazzini, *Giuseppe*, revoluționar italian, conducătorul mișcării pentru unitatea Italiei ca republică, n. 1805 în Genua. 1830 s'a asociat Carbonarilor, dar a fost apoi exilat; M. a emigrat la Marsilia, unde a întemeiat clubul »la Giovine Italia«, 1833 și 1834 a cercat să provoace revoluție în Italia, dar fără succes. A petrecut câțiva ani în Helveția; de aici a mers la Londra, unde a înființat ȋiarul »L'Apostolato popolare«. Erumpend revoluția din 1848, M. s'a reîntors în Italia; 1849 a fost ales membru al Triumviratului republican din Roma. După căderea Romei s'a reîntors la Londra, de unde a condus diversele rescoale italiene (1852, 1853, 1857) ca șef al comitetului național. Ultima încercare revoluționară a lui M. a fost 1870 în Palermo, tot fără succes. 1872 s'a întors pe ascuns în patrie, dar muri deja în 10 Martie ale aceluiaș an în Pisa. M. era un aderent entusiast al instituțiilor republicane; a contribuit mult la unitatea Italiei, 1882 i-s'a ridicat o statuă în Genua. Scrierile sale: »Scritti editi ed inediti«, au aparut 1861—86.

Meandru, (*Mæander*, acum *Menderes*), rîu în Asia mică între Caria și Lidia, renumit în antichitate pentru cursul său șerpuitor. De aci în arhitectură se numește M. un ornament șerpuitor sau și cu îndoturi dreptunghiulare (à la grecque).

Mecca, capitala provinciei arabe Hedsas, locul sfânt al tuturor credincioșilor mohamedani și orașul natal al lui Mohamed. M. este situată în o vale îngustă, între dealuri pleșuve, 100 km. dela orașul Djidda, pe ȋerțul Marii Roșii. În mijlocul orașului se află biserica *Caaba*, ce servește ca loc pentru serviciul religios și procesiunile credincioșilor mohamedani. M. este fortificată cu câteva forturi și o citadelă cu multe turnuri, și are strade regulate și late, însă nepavate. Loc. sînt 40—50,000. M. este nu numai centrul tuturor sciințelor religioase mohamedane, ci și locul, unde credincioșii mohamedani cu miile călătoresc din toate părțile. Cu ocaziunea procesiunilor se adună preste 100,000 în fiecare an, încât nu incap în oraș și sînt necesitați a locui în colibi în jurul orașului.

În timpul lui Mohamed, ba chiar și astăzi, cea mai puternică familie în M. a fost faim. Hassan. Membrii acestei familii au domnit timp de secolii preste M. și celelalte orașe sfinte, purtând numele de mari sorifi. În secl. XIV sultanii Turcilor au ocupat orașul, dar deși oficioșii este administrat de guvernul turcesc din Hedsas, totuși serfii vechi exercită și astăzi puterea supremă. Creștinilor nu le este permis a intra în oraș. [M. Bodiu.]

Mecet, mică moschee (v. ac.).

Mechanica, partea fizice care se ocupă cu legile de echilibru și de mișcare a corpurilor. Se imparte în *statică* și *dinamică*, prima se ocupă cu legile de echilibru, a doua cu legile de mișcare.

Mechanism, în opoziție cu animism se numește în genere structura sau întocmirea internă a unei existențe, astfel încât fără conștiință de motiv și scop și numai prin puteri mecanice cum e s. e. presiune, împingere, greutate, etc.,

poate să producă un efect. Ca teorie M. consideră de principiu al fenomenelor numai nexul necesar dintre cauză și efect, determinat de acțiunea forței inconștiente a unora asupra altora. În M. ori ce nex, ori ce causalitate, în fond nu e decât o mișcare provocată anume prin combinarea mijloacelor destinate a funcționa împreună, s. e. M. unui orologiu, al corpului omenesc, etc., ori prin combinarea factorilor destinați a produce un efect, s. e. M. unei limbi, al unui guvern, etc. În psihologia realismului filosofic (Herbart) se numește M.: totalitatea proceselor psico-fiziologice pentru conceperea stărilor psihice elementare în marginile percepțiunii sensibile. [Pl.]

Mechanoterapia, tratament medical cu aparate mecanice puse în mișcare printr'un motor, obținut prin vapori de apă, în stabilimente speciale de M. și de gimnastica suedeză.

Mecheln, (franc. *Malines*), oraș în prov. belg. Auvers, centrul sistemului de căi ferate belgiene, 54,185 loc. (1896); arhiepiscopie, catedrală gotică din secl. XIII—XV și alte biserici cu picturi de Rubens; țesători de in, fabricație de dantele și covoare.

Mechitaristi, congregațiune religioasă armenocatolică, după regula Sf. Antoniu, fondată de Mechitar (n. 1675, † 1749) la 1701. Prima mănăstire s'a ridicat în Modon din Morea, pe atunci supusă Venețienilor. În 1715 ocupând Turcii Morea, M. s'au refugiat în Veneția, unde pe insula S. Lazzaro și-au înființat mănăstire nouă. Mai târziu și-au fondat M. mănăstiri în Triest, Viena și pe airea. Scopul congregațiunii este a lumina poporul armean în privința religioasă și intelectuală, a-i crește tinerimea și a-l aduce în sinul bisericii catolice. M. din Veneția au meritul de a fi edat opere clasice armenesci și de a fi publicat la 800 opere de cuprins religios, științific, literar, etc., în limba armenescă și cam 200 în limbi străine. (Cf. Le Vaillaut de Florival, *Les Mechitaristes des St. Lazare*. Venise, 1841; P. A. Heinemann, *Das Kloster der arm. Mönche auf der Insel S. Lazzaro*. Venedig, 1864.) [i—m.]

Meckel, I. *Frid.*, anatom german, n. 1781 în Halle. 1806 prof. de chirurgie, iar în curând după aceea prof. de anatomie și fiziologie în Halle. † 1833. Scrieri: *System der vergl. Anatomie*, 1821—33; *Handbuch der path. Anatomie*, 1812—18; *Handbuch der menschlichen Anatomie*, 1815—20.

Mecklenburg, ținutul între Marea Baltică, Pomerania, Brandenburg, Hannovera, Schleswig-Holstein și Lübeck, cu întindere de 16,091 km². Se împarte în marele ducat: M.-Schwerin și M.-Strelitz.

I. *M.-Schwerin*, se ține astăzi de imp. german, cu areal de 13,161 km², 578,342 loc. M. în mare parte este șesos, și are vr'o 300 lacuri, între cari mai mari sânt: Müritz (133 km².) și Schwerin (61 km².). Rîuri mai însemnate sânt: Warnow, Elde, Stepenitz, Recknitz și Peene cu Trebel. Clima este umedă. Pământul cam $\frac{3}{4}$ este cultivat. Se produce grâu, orez, ovės, secara, cartofi, fân, ș. a. Instituțiuni culturale: universitatea din Rostock, 7 gimnasii, 6 școli reale, ș. a. Forul judiciar de apel al ambelor ducate este în Rostock. Administrațiunea se exercitează prin ministrii,

cu rezidența în Schwerin. Trimite 6 deputați la adunarea imperială.

II. *M.-Strelitz*, constă din 2 părți: domeniul *Stargard* și ducatul *Ratzeburg*. Ambe au un areal de 2929 km², 97,978 loc. Stargard zace între Pomerania și Brandenburg, cu areal de 2547 km². Dintre lacuri, cel mai mare este Tollense. Ducatul Ratzeburg este situat între M.-Schwerin, Lübeck și Lauenburg, cu areal de 382 km². Tot ducatul este șesos. Cel mai mare rîu este Stepenitz. Dintre lacuri, cel mai mare este Ratzeburg. Clima este asemenea umedă. La adunarea imperială trimite 2 deputați. [M. Bodiu.]

Meconiu, o masă brună închisă sau ueagră, ce se găsește în intestinul gros al fătului, începând dela a 6-a lună. M. se compune din celule epiteliale, mucină, grăsime, cholestearină și haematoidin. M. se evacuează pe cale naturală îndată după naștere.

Medalia, (franc. *Médaille*), monedă comemorativă, destinată a reaminti un eveniment sau o faptă celebră. Originea M.-lor se găsește în antichitate. M. mai însemnă și distincțiunile onorifice sau decorațiunile, cari se deosebesc de ordine atât prin importanța lor mai mică cât și prin destinația specială ce au adesea, spre a recompensa anume servicii. Sînt M. de război, comemorative; apoi: M. pentru științe, literă și arte, pentru servicii agricole, industriale, pentru salvare, pentru ani de funcțiune, etc. În afară de cele de război, din cari există de obicei una militară perpetuă, pe lînga cele comemorative date la o singură ocazie, și cari sînt de o altă importanță, celelalte variază după țeară, ramuri de activitate, etc. Multe M. au și clase, de ordinul două.

Medaliile române sînt:

1) *Virtutea militară*, decorațiune-cruce de război, pentru fapte de vitejie și devotament. Creată de principele Carol în 1872, se conferă în timp de campanie. Are întăietate chiar asupra ordinelor. Are 2 clase: de aur pentru ofițeri, de argint pentru trupă. Cruce încungurată de o coroană de lauri; panglica roșie, cu dungi subțiri albastre pe margine. 2) *Bene-merentă*, M. pentru științe și arte, creată de princ. Carol în 1876. Cuprinde două clase: 1-a de aur cu roșetă, a 2-a de argint. 3) *Serviciul credincios*, cu două clase, fondat în 1878, spre a respăți serviciul funcționarilor. 4) *Resplata muncii*, fondată 1899, pentru recompensarea profesorilor. 5) *M. serviciului de 25 ani*, de aur, și de 18 ani de argint, pentru militarii (ofițeri), cari au servit acest timp în armata română. Creată înaintea războiului de princ. Carol. În fine două M. comemorative din timpul campaniei 1877—78:

1) *Crucea trecerea Dunării*, de fier, pentru militarii ce au trecut în Bulgaria cu ocazia războiului. Panglica cu dungi negre și roșii. Și 2) *M. apărătorilor independenței*, pentru toți cei ce au luat parte la acea campanie. (Cf. N. Krupenski, »Medaliile rom.<«, Buc. 1895.) [O. L.]

Medalion, (frc. *Médailon*), bijuterie de formă obicinuic circulară sau ovală, în care se închide un portret, o reliquie, pîr, ca aducere aminte dela o ființă scumpa. Tot prin M. se înțeleg și basoreliefurile de ordinul rotunde, reprezentând un cap, etc. [L.]

Medan, Andreiu, n. 30 Nov. 1824 în Măgureni (cott. Solnoc-Dobâca), a studiat la gimnasiul din Baia mare, dreptul în Cluj, 1846—48 a fost judecător la tribunalul parțial și filial în locul său natal, 1852—54 a practicat la judecătoria din Lăpușul ung., 1861 protonotar în districtul Cetății de Piatră, 1867 fu ales deputat la dietă, în care calitate s'a distins. Trăiește ca avocat în Șomcuta mare.

Medea (sau *Medeia*), în mitol. grec. fata lui Aetes, rege din Kolchis, născută de oceanida Idyia. M. după mitul Argonauților a fost o fermecătoare renumită. [Atm.]

Medelnicer, titlu de boierie din vechime în țările române. Cuvânt derivat dela maghiarul *medencze* = lighian, după atribuțiunea ce avea cel cu această funcțiune, de a vărsa domnului apă pentru spălat; un fel de camerier intim. N'a fost nici odată boierie căutată, ori de vr'o importantă. [L.]

Medesimo tempo, (*ital.*) expresiuni ce se întrebuințează în musică, indicând aceeași mișcare, subînțelegându-se de mai înainte.

Media, partea muntoasă nord-vestică din Iranul de ași (Asia), locuită de *Medii* (v. Medo-Persi) de rassa ariană, cari se eliberară de sub Assirieni la 620 a. Chr. sub conducerea lui Kyaxares, întemeiară un regat propriu, care ajunse la marea putere, până ce la 559 ultimul lor rege Astyages fù învins de Cyrus și M. fù încorporată Persiei; 152 a. Chr. Mithridates o uni cu Partia.

Media, (*lat.*) v. Mediu. **Medial**, ce e la mijloc. **Median**, mijlociu; așezat la mijloc.

Medianta, nume dat în musică gradului al treilea din gamă.

Mediaș, (magh. *Medgyes*, germ. *Mediasch*), orașel săsesc-românesc, pe malul stâng al Târnavei mari, cottul Târnava mare; loc. 6766, dintre cari Români 2283, Sași 3508, restul Maghiari și alte naționalități. Aici se afla judecătoria cerc., oficiu de dare, notariat publ. reg., școale popor. române, liceu evang. săsesc, preparandie și școala agronomică, susținută de »Universitatea sasească», mai multe reuniuni săsesci, o reuniune a femeilor române și residența a două protopopiate române. Dintre edificiile e de însemnat biserica evangelică, încungiuată cu ziduri (castel), înlauntrul cărora sunt școalele săsesci și primăria. M. a fost încungiuată cu ziduri și bastioane, din cari mai sustau unele resturi. În istoria Transilvaniei a avut în mai multe rânduri rol însemnat; între altele aici s'au ținut mai multe diete ardelene. M. are industrie însemnată și mare comerciu cu vinuri, fiind unul din centrele vieritului ardelean. Lângă oraș, pe o mică înălțime, se afla monumentul preotului săsesc Stefan Lud. Roth, împușcat de unguri la 1848. [Silv. Mold.]

M. protopopiat român gr.-or. se compune din 29 parochii cu 11,694 credincioși (1899).

M. protopopiat român gr.-cat. are 24 parochii și câteva filii, cu 8377 credincioși.

Mediatisați, *principi și conți*, se numesc seniorii germani, sustrasi dela autoritatea imediată a imperiului. Adecă *mediatisarea* e un act prin care un stat german, bucurându-se de suveranitatea teritorială, e subordonat unui altul. Principii și alți seniori germani, cari au fost deposedați de stăpânirea lor prin actele și trata-

tele din 1803 și 1806, fură cualificați de M. Actul de mediatizare s'ă întindea și asupra orașelor libere, din cari n'au ramas decât 3. Numai prin confederația dela Rhin din 1806, se mediatisară bunurile cavalerilor, a două orașe (Nürnberg și Frankfurt), ale ordinului teutonic al Sf. Ioan, și posesiunile a 72 de principii și conți ai sfântului imperiu, cari se împărțiră între membrii confederațiunii. În limba oficială a Germaniei, descendenții seniorilor, principii și conți, cari aveau scaun în dieta imperială, sânt numiți: »Standesherren». [O. L.]

Mediațiune, mijlocire.

Mediator, mijlocitor, cel ce mijlocește ceva.

Medic se numește acela, care posedând cunoștințele necesare și dreptul a exercita medicina, îngrijesce de bolnavi. Deși nici o lege pozitivă nu-l obligă, ca să dea ajutorul său ori cărui bolnav care îl cere, morala și conștiința îi impun această datorie. Dreptul a exercita medicina se dobândește prin diploma universitară de M., recunoscută ca valabilă de autoritatea administrativă (ministrul de interne). În mai multe state diplomele de doctor în medicină, liberate de universități străine, devin valabile numai în urma unui examen de stat, examen de liberă practică depus în țeara. În unele state se acordă străinilor numai într'un mod cu totul excepțional dreptul a exercita medicina. Până deunași în mai multe state s'au format două grade de M., doctori în medicină și ofițieri de sanătate, licențiați în medicina, magistri și patroni în chirurgie; astași se admit la exercițiul medicinei numai M. cu cunoștința medicinei întregi, în care întră și chirurgia și arta moștitului. În virtutea dreptului comun, M. este responsabil pentru vătămarea ce produce vr'unei persoane prin faptele sale, sau prin neglijența, imprudența, nesciința, neobservarea regulamentelor. Morala și legea opresc pe M. a divulga secretele, pe cari le află în exercițiul artei medicale. M. poate fi M. privat, care se ocupă cu clientela privată, ori M. funcționar, platit de stat, de județ, de comună, de o administrațiune spitalicească, pentru servicii publice împlinite în administrațiune sanitară, în învățământul medical, la asistența publică, ca expert în medicina legală, în polițiia sanitară și igiena publică. Mai distingem M. civili și M. militari, cari aparțin armatei, M. ai marinei militare și comerciale.

Medicago L., (botan.) gen din vasta familie a Leguminoaselor-Papilionaceae, tribul Trifolieae, cuprinde vr'o 40 specii de plante erbacee, rar frutescente, răspândite prin Europa, Asia mai cu samă occidentală și prin Africa boreală. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționam: *M. falcata L.*, numită de popor Cobelcească, Cubelcească, Ghisdeiu, etc.; *M. lupulina L.*, *M. orbicularis All.* vulgar Virtejul pământului; *M. minima Desv.*, etc. Unele specii se cultivă ca plantă de nutreț, precum este *M. sativa L.*, cultivată si cunoscuta de poporul nostru sub numele de Luțernă. [Z. C. P.]

Medicament, leac, doctorie, este ori ce substanță întrebuințată pentru a vindeca. Sânt externe și interne; primele se aplică pe piele sau se injectează pe sub piele, iar secundele prin gură, prin șeuț, prin inhalafie. Intern se dau

cele mai multe *M.* înainte de mâncare, când în stomacul gol se absorb mai bir; unele, ca feruginoasele, untura de pește, se dau la mâncare. Unele *M.* nu sînt tolerate de ori ce organism, iar altele nu sînt între sine compatibile, încât nu pot fi date împreună. *M. interne* sînt: contra vermiilor intestinali și contra paraziților pielei, antiseptice (ca și extern), anestetice (de amorțire și adormire), contra cărcoilor, contra colicelor, vasoconstrictoare, modificatoare ale nutrițiunii, vomitive, purgative, diuretice, sudorifere și contra sudorii. *M. externe* sînt: adstringente, emoliente, vesicante, caustice. Mai avem apoi: balneoterapia, electroterapia și metaloterapia. Mai de mult erau plantele mai mult folosite, acum extrasele lor și produse din regnul zoologic și mineralogic. E foarte important a se ști exact doza *M.-lor* toxice (otrăvitoare).

Medicastro, cărpaciu, tiron, șarlatan, vîntura țeara.

Medici, familie celebră în Florența, care în urma marilor averi, cîștigate prin comerț și afaceri de bancă, a ajuns să joace un rol însemnat în secl. XIV, XV și XVI; a dat Franței două regine (Catarina și Maria de *M.*) și bisericii catolice câțiva papi. *Cosimo de M.*, n. 1389, conducătorul partidului popular, ajunsse 1434 în fruntea republicei; prin munificența sa a înzestrat Florența cu zidiri monumentale, a promovat artele și știința, prin politica sa înțeleaptă a ridicat Florența la loc de frunte între orașele Italiei; 1444 a întemeiat cunoscuta Biblioteca Laurentiana. † 1464. După moartea acestuia a fost pus în fruntea republicei *Piero de M.*, n. 1414 și † 1496, care a avut mult să lupte cu familiile Pitti, Soderini, Acciajuoli și Neroni. Lui P. de *M.* i-a urmat în fruntea republicei *Lorenzo de M.*, numit „Il Magnifico”, n. 1448 și † 1492; cîtva timp a împărțit puterea cu fratele său *Giuliano*. Prin politica sa a știut să facă pace și să restabilească echilibrul între statele Italiei. L. de *M.* a fost un distins poet; a protejat artele și științele. A domnit, sub forme republicane, ca un autocrat, dispunînd de averile statului ca de ale sale. Fiul acestuia, *Piero (II) de M.*, a purtat o politică puțin înțeleaptă; de aceea *M.* au fost alungați din Florența, unde s’au putut reîntoarce abia în 1512. *Lorenzo (II) de M.*, fiul celui de mai înainte, n. 1492 și † 1519, a fost numit duce de Urbino de cătră unchiul său, papa Leo X; ficea sa Catarina de *M.* s’a căsătorit cu regele francez Enric II. În fruntea Florenței i-a urmat *Alessandro de M.*; 1527 a fost alungat din oraș, dar împ. Carol V îl restituie în domnie cu drept ereditar; fii ucis 1537 de cătră verul său Lorenzino de *M.* Prin moartea lui A. de *M.* s’a stins ramul mai vechiu al familiei; locul acestuia l-a ocupat ramul mai tîner, ce se trage dela un frate al lui *Cosimo de M.* După asasinarea lui A. de *M.*, senatul Florenței a proclamat duce pe *Cosimo I de M.*, n. 1519; papa Pius V îl numește 1569 și duce de Toscana. Prin construirea de șosele, canale și porturi a promovat bunăstarea țării; protector al universității din Pisa și al academiilor din Florența. † 1574. Urmasii acestuia au fost: *Francesco*, n. 1541 și † 1587; *Ferdinand I*, † 1608; *Cosimo II*, n. 1590 și † 1620, care a ridicat Toscana la o stare cul-

turală și economică înfloritoare; *Cosimo III*, n. 1640 și † 1723, cunoscut pentru certele sale familiare; *Giovanni Gaston*, n. 1671 și † 1737, prin moartea acestuia s’a stins familia *M.-lor*. (Cf. Famiglie celebri italiane, 2 vol.; Perrons, Histoire de Florence depuis la domination des Médicis jusqu’à la chute de la république, 3 vol., 1888—90.)

Medicina, știința și arta care se ocupă cu conservarea sănătății și cu vindecarea boalelor. Ca artă *M.* caută un rezultat practic și se bazează pe științele biologice și medicale, pe cunoștințele complexe ale mediului în care trăiește omul, ale vieții microorganismilor și ale paraziților macroscopice, ale influențelor fizice și psihice, cari modifică sănătatea, ale structurii și funcționării corpului sănătos și a celui bolnav, ale cauzelor și manifestărilor boalelor, ale mersului lor, ale terapiei subordonate cunoștinței istoriei naturale, fizice, chimice, ale chirurgiei și obstetriciei. *M.* este foarte veche; deși Hippocrate, care a trăit în secl. V înainte erei creștine, este obicinuț considerat ca tatăl *M.*, originea ei se pierde în primele timpuri istorice. Hippocrate în cartea despre aer, apă și locuri, a descris bine influența mediului în care omul trăiește, i-a lipsit însă cunoștințele de anatomie, fiziologie și patologie. Anatomicii școlii din Alexandria au făcut multe diseccțiuni și au găsit nervii. Galien (131—200 al erei creștine) a dat cunoștințelor medicale o formă mai rațională, a avut deja oarecari cunoștințe de anatomie, fiziologie și patologie. În evul mediu numai terapia a făcut câteva progrese slabe, patologiei tot îi mai lipsia baza: cunoștința mai solidă a anatomiei și fiziologiei. După ce în 1619 Harvey a descoperit mecanismul circulațiunii sîngelui, anatomicii Morgagni (1682—1771) și Bichat (1771—1802) au îndrăznit anatomia spre o cale mai științifică, și Broussais a stabilit în patologie, că boala nu este altceva decît o perturbațiune a funcționării organismului. Pe la jumătatea secl. XIX școala vieneză a pus fundamentul *M.* moderne. Scoda prin descoperirea auscultațiunii și percusiunii a introdus în *M.* o metodă sigură de diagnostic, Rokitsky la Viena și Virchow la Berlin au fundat anatomia patologică, și în ultimul patrar al secolului trecut s’a născut bacteriologia; L. Pasteur a găsit metode pentru cultivarea microorganismilor, a studiat acțiunea lor, R. Koch a perfecționat tehnica bacteriologiei, și discipolii lor au dat o direcțiune nouă *M.* întregi. Cunoștința infecțiunii chirurgicale și obstetricale și a combaterii lor, permite astăzi chirurgilor ca să întreprindă operațiuni în regiunile profunde ale corpului și înlătura una din boalele cele mai omorîtoare, febra puerperală. Prevențiunea boalelor infecțioase, basată pe cunoștințe pozitive, este fructul cel mai prețios al *M.* de astăzi. [I. F.]

Medicina legală este medicina aplicată la rezolvarea unor chestiuni de drept civil și de drept penal, la constatarea stării fizice și mentale a unei persoane, a responsabilității ei, a modului pducerii unor leziuni, a cauzei unor boale și decese, a existenței sarcinei ori lauziei și a perioadului în care se află, a urmelor unor crime. Lucrările de poliția sanitară, de înlăturarea cauzelor producătoare de boale, nu intră în cadrul

M. legale. Sub numele de *Medicina forensă* s'au înțeles amândouă aplicațiuni ale medicinei, **M. legala** și poliția sanitară. Medicul expert, chemat a savârși o lucrare medico-legală, depune mai întâi jurământul legiuit, și după terminarea examenului obiectului cu care este însărcinat, scrie un raport medico-legal (Visum et repertum), care constituie proba înaintea judecătorilor. În cazurile de otrăvire încercata sau savârșită, lucrarea medico-legală se completează prin expertiza chimico-legală, facută de un chimist însărcinat cu examinarea materiei toxice sau a unor părți ale cadavrului persoanei otrăvite sau presupuse a fi otrăvita. Chimistul singur nu poate constata otrăvire ci numai împreună cu medicul-legist, căci diagnosa intoxicațiunilor se bazează și pe patologia și anatomia patologică.

M. chirurgicală, v. Chirurgia.

M. preventivă, v. Igiena.

Medicinale, animale, toate animalele cari dau produse întrebuințate în terapeutica, ca: Spongiari (v. *Bureți*), Cantarida, Coșenila, Lipitoarea (v. *Apode*), *Castorul*, etc.

Medieval, aparținător veacului de mijloc, adică timpulul dintre anii 476—1453.

Medimnus, măsură pentru mărfuri la Greci = 52'53 l., la Romani *modius*.

Medina, (*Medinet-Rassul-Allah*), oraș în provincia Hedzas, 200 km. dela portul de lângă Maria Roșie: lanbo; situat pe șes, de trei părți încungiuurat cu dealuri. Are 30—40,000 loc. Centrul este încungiuurat cu ziduri de 11'4 m. înalți, pe cari sânt 30 turnuri și patru porți. În geamia El-Haram sau Mesdsid el Nebavi, se afla mormântul și sicriul lui Mohamed. **M.** avu rol însemnat, de când Mohamed a fugit dela Mecca la **M.** și a devenit capitala imperiului său. **M.** în tot anul este cercetată de credincioșii mohamedani, cari cu miile se adună aci din toată lumea mohamedana. În 1812 Turcii au ocupat definitiv orașul și de atunci până astăzi se ține de imperiul otoman. [M. Bodiu.]

Medinet Habu, sat în Egiptul de sus, deastanga Nilului cu admirabilele ruini ale Thebei vechi. În apropierea colosului Memnon se află un palat de templu, una din zidurile monumentale ale Egiptului, zidit de Ramses III în secl. XIII a. Chr. În apropiere stă un templu mic, și lângă el templul cel mai mare și mai frumos al lui Ramses cu numeroase sculpturi pe pereți și cu desemnuri pe stâlpi. Nu departe se află un loc închis cu zid, 2432 m. lungime, 1000 m. lațime, numit Birket Habu, probabil reșășițele unui basin de apă, sau ale unui hipodrom vechiu.

Meding, *I. Ferd. Mart. Oskar*, romancier german; a scris sub pseudonimul *Gregor Samarow*; n. 1829 în Königsberg i. Pr. 1859 a intrat în serviciu de stat în Hanovera, unde a devenit intimul regelui George. 1870 s'a retras din viața politică. **M.** este autorul mai multor romane, în cari au rol persoane contemporane. Astfel: *Um Scepter und Kronen*, 4 vol. 1872; *Zwei Kaiserkrone*, 4 vol. 1874—75; *Der Todessgrub der Legionen*, 3 vol. 1874; *Im Banne der Irredenta*, 1890; *An den Ufern des Ganges*, 3 vol. 1893.

Medio, (*lat.*) la mijloc (la mijlocul lunei).

Mediocritate, (*lat.*) ce e între mare și mic, între bun și reu. Fig. **M.** înseamnă starea min-

tală insuficientă; puținătate de spirit; lipsă de ptrundere intelectuală.

Mediolanum, numirea lat. a Milanului.

Meditațiune, cugetare în liniște și izolare; rugăciune în gând, reverie pioasă. În Psihologia clasică, **M.** sau *introspecțiunea*, e considerată ca unul din cele mai puternice mijloace de cercetare științifică. Validitatea ei însă, fiind variabilă dela individ la individ și chiar dela un moment la altul în viața aceluiaș individ, trebuie coroborată cu observațiunea externă. [Nig.]

Meditațiunea piă, numită și *rugăciune mentală*, în sens mai larg este considerarea deosebită a cutărui adevăr religios cu intențiunea de a-l aprofunda și a-și conforma viața după el, iară în sens mai strins **M.** e considerațiunea adevărurilor religioase, instituită spre scopul de mai sus, după un anumit metod. [i—m.]

Mediterana, *Marea*, cea mai importantă din toate marile interioare; prin numeroasele ei porturi și prin varietatea țărilor ce scaldă, această mare se poate considera ca centrul comerțiului maritim al globului: prin Gibraltar ea comunică cu cele două Americi, cu Africa occidentală și cu Europa de Apus și de Nord, iar prin canalul de Suez ea leagă Europa cu Asia și Oceania. Climatul dulce al regiunilor mediteranee a dat naștere la o mulțime de stațiuni climatice desfășurate în Franța, Italia, Algeria, Egipt, etc. **Marea M.** are o suprafață de 3.000,000 km².

[Const B.]

Meditrinalia, la Romani o serbătoare ținută în 11 Oct. în onoarea lui Iupiter și a ăineii Meditrina, care a fost ăina plantațiunii viilor și a producțiunii de vin. [Atm.]

Mediu, mijlociu. În Aritmetică: într-o proporțiune termenul al doilea și al treilea se ăic termenii Medii sau Međi, iar ceilalți 2 extremi. *Media numerică* sau aritmetică a 2 ori mai multor numere este suma lor divisa prin numărul lor. *Media proporțională* sau geometrică a 2 numere este rădăcina pătrată a produsului acelor numere. Se numesc *medii* și termenii introduși între doi termeni consecutivi ai unei progresiuni, sau termenii introduși între 2 numere oarecari, așa ca acele numere și mediile întroduse sa formeze o progresiune. Astfel, sânt medii prin diferența sau aritmetice și medii prin căt sau geometrice, după cum e și progresiunea ce formăm.

Mediu, (biologie) 1) *M. exterior*, totalitatea factorilor cu cari omul și celelalte ființe viețuitoare vin în contact, ca: flora, faună, lumină, caldură, umiditate, electricitate, natura solului, a apei, a aerului, a alimentelor, etc. Acest **M.** diferă dela o regiune la alta. 2) *M. interior*, totalitatea elementelor anatomice cari constituie corpul unui animal, ca: constituțiunea fizică și chimică a acestor elemente, densitatea lor, temperatura și hidratațiunea lor. Acest **M.** diferă după rasă, individ, vîrsta și sex. [Dr. N. Leon.]

Medium, (*lat.*) mijloc; ceea ce mijlocește; în limba elina o forma a verbului, mijlocie între forma activă și cea pasivă. În spiritism **M.** se numește persoana, ce stă în raport cu magnetisatorul.

Medjidia, con. urb. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, cu 1805 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; în

oam. este o biserică ort. și 6 geamii, apoi câte o școală de băieți și de fete întreținute de stat, oam și 6 școlae musulmane. M. e reședința plășii ou aoeiaș nume și e străbătută de calea ferată Cernavoda-Constanța. Aici se fac două bălăuiri anuale, oari încep dela 15 Iunie și 15 Octobree și țin câte 10 zile.

Medjidie, ordin imperial turcesc, creat 1852. Cuprinde 5 clase: M. oruo, M. ofioier, comandor, ofioier, cavaler. Din ordinele turcesoi e al 4-lea oa importantă. Panglioă roșie ou dungi verđi.

[O. L.]

Mēdoc, ținut în departam. franco. Gironde; renumit vin roșu (de Bordeaux).

Medopa, fiua regelui get Cotelas, luată în oă-sătorie de Filip II al Macedoniei (359—336 a. Chr.), pentru a avē un sprijin în lupta sa ou tribul Odrisilor. Pe atunoi puterea Geților se întindea și pe lângă gurile Dunării.

Medo-Perșii, oel mai însemnat popor ario oriental din antiohitate; au întemeiat un puternic și vast imperiu în jumătatea occidentală a Așiei, preste veohile stăpâniri semite, și au înlesnit ouerirea greco-macedoneauă și respândirea elenismului. Erau două ramuri de aoeeaș origine arioă, împărțite fieoare în triburi, *Medii* și *Perșii*, și au emigrat de pe lângă Oxus și Jaxarte în platoul Iran, oam prin secl. IX a. Chr. Medii s'au așezat în partea de nord a aoeștei regiuni, iar Perșii la sud, pe lângă Golful persio. La Medii se pomenesoe de primul rege *Deiokes* (708), apoi de *Phraortes* (655) și mai ales de fiul aoeștia marelui *Kyaxare*, (Kashtaritu), adevăratul întemeietor al statului med (633). La Perși, *Achemenes* (Akhamanish) oează un stat deosebit, oare însa, sub urmașii aohemeniđi, e faout de Kyaxare vasal Međilor. De aoum înainte soartea Medo-Perșilor e comună. Sub viteazul Kyaxare ei atoaă pe Asirieni, sfarmă năvalirea barbară a Soților și Kimerienilor (627), apoi aliați ou rebelii Chaldei distrug Ninive și împart Asiria (608), întinđându-și stăpânirea spre vest până la Lidia. Fiul și urmașul (584) lui Kyaxare, *Astyage* (Ishtuvegu), fiind slab, Perșii proprii ăși oaută să înloouiască dinastia medă ou a lor națională. Regele pers, *Kyros II* se revoltă oontra suzeranului său, îl detronează și aduce astfel pe Aohemeniđi în fruntea poporului medopers (549). Sub Kyros sau *Cyr cel Mare* Medo-Perșii ouerese Lidia ou toate țerile supuse ei (546), se întind până la stepele Siberiei și până în India, ouprind în fine Chaldea și Babilonul (538). *Kambyse* (Kambuzia) II (529), fiul aoeștia, încorporează și Egiptul stăpânirii sale (525). *Daryos* (Daryavus) întreprinde (519) organizarea imperiului după un sistem centralist. După aoeștea se fac oueriri în India, se întreprinde o expedițieone împotriva Soților dela Dunăree (513), se stabileso stăpânire în Traoia, și se încep apoi ou Greoi memorabilele *resboai persice* (500). *Xerxe* (Kshshayarsha), fiul lui Daryos (485), fū nenorocit în luptele ou Greoi și oădu victima unui oomplot dinastio (465). De aoum în oculo Medo-Perșii dau înapoi. *Artaxerxe* fū silit de Greoi la o rușinoasă pace (449). Expediția greco-macedoneană a lui Alexandru oel Mare pune oapăt și lui Daryos și imperiului său, oare se încorporează oueririi elenice (330). (Cf. Maspéro: Hist. de l'Orient). Medo-Perșii au desvoltat o

însemnată oivilisațieone, oaracterisată mai ales prin sublime ideii filosofioo-religioase și prin admirabile noțiuni de administrare și organizare politicoo-sooială. Dootrina religioasă a Medo-Perșilor, derivată din veohiul cult ario, poartă numele de *mazdeism* și are un oaracter dualistio, puuënd față în față două principii dușmane: binele și reul. Stabilirea aoeștui sistem filosofioo-religios, tradiția o pune în saroina profetului Zarathustra (Zoroastru), oare ar fi trait într'o antiohitate fabuloasă, și e ouprinsă în Avesta sau Zend-Avesta (fînd sorisă în limba zenda). Cu observarea striotă a aoeștei învățaturi erau însăroinați magii, la origine un trib med, oari au oăpțet printr'aoeasta o mare autoritate. (Cf. J. Darmsteter, Ormuzd și Ahriman). Sub raportul organizării administrative, politice și sooiale, încă de pe vremea lui Kyros datau dispozițieone de așa fel: se lasa deplina libertate fieoarii stat ouerit. Dela Daryos s'a întrodus oareoare centralism: popoarele au fost divisoate în satrapii (dela 23 până la 31), în oari era o autoritate regală, unioă și superioară. Pe terenul artistico Medo-Perșii s'au manifestat mai ales în arhiteotură și în gliptioă. Cele mai principale monumente sînt: patatele neispravite ale lui Kyros dela Pasargade, ale lui Daryos și Xerxe dela Persepolis și ale lui Artaxerxe dela Susa. Sculptura înfloresoe în timpul Aohemeniđilor și e mai mult ofioială. Piotura constă din smălțuiala poliohromă a cărămășilor de deoorațieone. Gliptioă în deosebi propășeseo mult și original. Se oultiva și musioa pentru oeremoniile divine. [Aguletti.]

Medula, (botan.) *mēduva*, țesătura oelulară parenohimatosă din înijloou unei rădăcinoi, tulpinoi sau al altui organ ou simetrie axial. Uneori lipseseo, oând organul e găunos, fistulos (v. ao.); altădată e foarte bine desvoltată, oa la Soc, Floarea soarelui, etc. Intre M. centrală și sooarta periferioă sînt legături, dispuse radial între fasioioarele oonduoetoare, forinate tot din țesătura parenohimatoasă și ăise *raze medulare primare*, spre deosebire de *razele medulare secundare*, oe se găseso împreuna ou precedentele în tulpinoe, rădăoioe, etc. oari oreso în grosime, oari au țesături secundare. M. oa și razele medulare, au rolul de a oonduoe gazele ori lichidele dela parțile oentrale spre oele periferioe, sau invers; mai exaot sînt intermediare între țesaturile periferioe și fasioioarele oonduoetoare oentrale. [S. Șt. R.]

Medusa, în mitol. grec., una din oele trei Gorgoane (v. ao.).

Meduse, animale oelenterate marine. Corpul moale, gelatinos, transparent, de diferite ooluri, afectând forma unei ouperoi, a unui disco sau a unui oon; acoerite la suprațaa corpului ou organe urzioatoare (*nematocyste*).

Mēduva oaselor, substauța oare umple cavitățile oaselor, atât oanul diafisar al oaselor lungi, unde formeaza o substanță oontinuuă, cât și mioile oavități ale substanței osoase disoioase. M. e de o consistență pulpoasă sau difluentă, de ooloare rosa sau galbenă; rosă e în oasele foetusului și în oasele spongioase ale adultului, galbenă e în diafisele oaselor lungi. M. e oompusă din o rețea ooujunctivală, oelele adipoase, o substanță amorfa, vase sanguine, fibre nervoase și oelele proprii mēduvei: *medulocele* și *myeloplaxele*.

M. plantelor, v. Medula.

Măduva spinării, acea parte a centrului nervos cerebro-spinal, care e continuată în canalul rahidian. Ea se întinde dela prima vertebră cervicală până la vertebră a doua lombară, unde ea se termină, subțindu-se, în *flum terminal*, care e situat în mijlocul rădăcinilor nervoase, cari formează *coada de cal*. M. s. are o formă neregulată cilindrică și presintă două umflături: *umflătura cervicală* sau *brachială*, situată în segmentul cervical, și *umfl. lombară*, situată în segmentul dorsal inferior. Suprafața externă a măduvei presintă două *șanțuri mediane*: *anterior* și *posterior*, și patru șanțuri laterale (2 de fiecare parte): *șanțurile colaterale anterioare* și *posterioare*. Șanțurile colaterale sunt abia vizibile și sunt determinate prin seria punctelor de emergențe ale rădăcinilor anterioare și posterioare ale nervilor rahidieni. Aceste 6 șanțuri permit a se distinge pe fiecare jumătate de măduvă 3 cordoane: *cordoanele anterioare, laterale* și *posterioare*. Pe o secțiune a măduvei spinării, cordoanele au o formă prismatică și sunt compuse din substanța nervoasă albă, ele încungiu *substanța cenușie* a măduvei, din care își iau originea nervii rahidieni sau spinali. Subst. cenușie are forma unei semilune, pentru fiecare jumătate a măduvei, unita prin o comisura centrală. Substanța albă a măduvei e compusa din fibre nervoase albe cu o direcțiune longitudinală, iar cea cenușie din nevrogie și *celule nervoase*. M. s. e învălita de meningele rahidiene. Din punct de vedere funcțional, măduva are rolul de substanță *conducătoare* și de *centru*. Ca substanță conducătoare fibrele ei transmit impulsunile motrice dela creier la periferie prin cordoanele anterioare și laterale, iar prin cordoanele posterioare excitațiunile sensitive se transmit dela periferie la encefal. Funcțiunea de centru o îndeplinește în măduvă substanța cenușie, care e un centru principal de acte reflexe, adică are proprietatea de a transforma excitațiunile sensitive în reacțiuni motrice. [Imerwol.]

Medziș-il-Ulema, v. Hoge.

Meeting, (engl., pron. miting), în Anglia și America de nord adunări ținute în scopul de a se consulta asupra afacerilor publice.

Mefisto, (*Mephistopheles*), numele diavolului în Faust al lui Goethe; real personificat sub forma unui om civilizat, schiop ca Byron sau Talleyrand, foarte deosebit de diavolul monstruos al tradițiilor medievale, pururea vesel, cu un rîs amar și ironic pentru tot ce e bun și frumos, bucurându-se de durerea și nefericirea omenescă, sfatuindu-l totdeauna rătăcirea, vițiul și crima, însă fara de a-și ajunge scopul, căci fără voia sa contribuie la binele omenesc.

Mefitis, în mitol. romană o dină, venerată la locuri mociroase, cari au cauzat miasme și morburile rele. De aici *mefitic*, cu miros neplacut, nesănătos.

Megaceros, (*Cervus curyceros*, *Megaceros hibemicus*), un cerb fosil antediluvian, urias, foarte puternic, cu coarne colosale. Distanța între vîrfurile coarnelor era de 4 m. Era răspândit peste întreaga Europa, mai ales s'au găsit schelete întregi în turbariile Irlandei. v. și Cerb.

Megalesia, (*grec.*) serbatoare (10 Apr.) întru venerarea dînei Magna Mater (v. ac.).

Megalitice, Monumente, monumente de piatră de marine uriașe, cari se află risipite în Europa, în nordul Africei și în unele părți ale Asiei. Ele au forme felurite, dar mai toate se reduc la două tipuri mai însemnate și anume: menhire și dolmene. *Menhire* sînt steieri mari de piatră înfipte în pămînt, a căror destinație poate fi sau un mormînt sau un simplu semn de amintire. Unele dintre aceste menhire au mărimi extraordinare, precum este cel din Locmariaker în Bretagne—(Francia), care măsoară aproape 22 m. lungime. Forma lor se aseamănă cu forma obeliscului egiptean, cu care au comun și destinația. Mai caracteristice și mai răspândite sînt *dolmenele*, adică lespezi mari de piatră, cari alcătuiesc o cameră cu o lespede mare drept acoperiș. Uneori sînt acoperite cu pămînt, alții și niai des sînt așezate pe vîrfurile unei măguri înalte, și atunci au corcui de piatră împrejur. Aceste monumente au servit odinioară drept morminte, fara ca să putem precisa căror anume popoare. Când s'au descoperit și în Europa, ca și în Caucaș și Indii, asemenea zidiri de piatră, atunci s'a presupus, că ele trebuie să fie semnele de cultură ale unui popor călător, pornit din Indii spre apusul Europei. (Cf. Al. Bertrand, Memoire sur les monuments dits celtiques. Paris, 1862; G. von Bonstetten, Sur les dolmens.)

[Teohari Antonescu.]

Megalokastron, v. Candia.

Megalophtalmus, ochiu mare, v. Buphtalmus.

Megalopolis, capitala alianței arcadiene, oraș fundat 370 a. Chr. de Epaminondas, distrus 222 de către regele spartan Cleomenes. Ruinele-i se ved la satul Sinano.

Megalopsia, vedere mare, v. Macropsiă.

Megalosaur, un saurian fosil urias, răpitor, care umbla pe picioarele dinapoi. Se găsesc în formațiunile jurasice. Schelete întregi nu s'au putut gasi.

Megalosplenla, hypertrophia cronică a splinei; era cunoscută și de vechi autori romani. În țeri ca România, plină de friguri baltoase, splina mare este la ordinea ăilei; se combate ca frigurile palustre cu chinină, arsenic, iar poporul, care îi dăce r a s t, o tratează tot cu amărăciuni, ca pelin, etc.

Megara, capitala ținutului grecesc Megaris, între Attica și Corint, sediul școlii filosofice a lui Euclides (v. ac.); până la 450 a. Chr. a fost oraș mare și puternic; acum are 6249 loc. (1889).

Megăra, în mitol. grc. una din Erinii (v. ac.). În limbajul comun înseamnă o femeie furioasă.

Megarici, s'au numit în antichitate elevii lui Socrate, cari dupăuciderea magistrului s'au retras sub conducerea lui Euclid în orașul Megara, patria acestuia. Școala megarică numită și *eristică* și *dialectică*, se caracterizează prin faptul că în mod exclusiv cultivă dialectica. În această școala fundată de Euclid se combină principiul etic al lui Socrate cu teoriile școlii eleatice despre unitate ca adevărată realitate. La această școala aparțin pe lângă fondatorul ei Euclid încă Eubolid din Milet, Alexin din Elida, Diodor din Iasos, Filon dialecticul, Stilpo, Bryso, Zeno, ș. a. (Cf. Teodorescu, Ist. filos. 173 seq.; Überweg, Ist. filos. I, 108.) [Pl.]

Megarovo sau *Măgarovo*, comună arămânească cu cam 3000 loc., în apropiere de Monastir în

Macedonia, are o situație frumoasă pe poalele nordice ale muntelui Peristeri.

Megascop, (*grec.*) un aparat de proiecțiune cu imagini neștrăvești, adică un fel de lanternă magică, la care imaginile în loc de a fi facute spre sticlă, sînt pe hârtie, va să zică sînt neștrăvești.

Megaspilăon, (»Pestera mare«), mănăstire grecească în Achaia, aproape de golful Corintului, la o poziție romantică; loc de pelerinagiu la icoana Mariei, care se țice a fi ramas dela apostolul Luca.

Megatheriu, un animal fosil antediluvian uriaș, care se aseamănă cu actualul bradip. Era de marimea unui elefant, capul însă mic în raport cu trunchiul. Avea 5 măsele în falca de sus, patru în cea de jos.

Megieș, vecin; *megieșie*, vecinătate.

Meglina. E cunoscut de mult faptul, că în Macedonia sudică este o regiune numită Meglena sau *Moglina* = țeară neguroasă, care e locuită în cea mai mare parte de Bulgari mohametani (Pomaci) iar în preste 30 sate și de Români mohametani; așa de pildă von Hahn, Barth (care trece în 1865 prin M.), Gopčević (în cartea sa »Macedonien u. Altserbien« 1889, marchează destul de bine teritoriul locuit de »Țintari mohametani«, p. 159), Weigand (în *Olympo-Walachen* 1888, p. 5, țice că sînt 4 sate arămănesci la Caragiova), etc. toți menționează pe Români din M., dar cu toate aceste Weigand e acela care a descoperit în ziua de 8 Iunie 1889 la Nonte sau Notie în Vlaho-Meglina, că dialectul Românilor de acolo e cu totul deosebit de celelalte trei dialecte romănesci, că-i de sine stătător, că nu-i un dialect arămănesc, care se aseamăna cu cel daco-romănesc (cum s'a crezut după von Hahn, care însă nu ne dă nici o singură pildă a acestui dialect). Atunci Weigand s'a convins, că acest dialect e atât de important pentru filologia română, încât trebuie studiat mai cu deamănuntul și în 1890, când iarăși a venit în Macedonia, s'a oprit în Liumnița trei săptămâni și a adunat tot materialul filologic și etnografic ce l-a publicat în cartea sa: *Vlaho-Meglen*, Leipzig 1892 cu patru tablouri și o schiță topografică.

Cu totul sînt 11 sate, patru situate în M. propriu zisă, Nonte sau Notie, Oșin, Borislaști, Lugunsi, din cari numai unul, adică Nonte, are loc. Mohametani, trecuți la islamism în secolul trecut pentru a se feri de șicanele Mohametanelor din Bulgaro-Meglina. Amestec cu Inruci, cari s'au așezat în Bulgaro-Meglina în secl. XVI. (Cf. Iireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 477), n'a putut avea loc de fel. Celelalte șapte sate (Liumnița, Huma, Cupa, Coinsco, Sirminina, Țernareka, Barovița), sînt situate nu în Vlaho-Meglina, ci pe poalele resaritene ale muntelui Caragiova, și se țin de Ghevgheli și de Ghimenge. Spre a ave o denumire lămurită pentru Români aceștia, Weigand i-a numit Megleniți după câmpul M., cu toate că numai partea cea mai mică merita denumirea asta. Ei înșiși se numesc »Vlasi«, și limba lor »vlaşcă« după limba bulgară, și cmi se vede, denumirea asta nu-i potrivită pentru un dialect deosebit, fiind prea generală. Numărul lor e ca. 14.000 suflete. Tipul mongolic, care se afla foarte des în tre ei, se explica după Iireček (în *Archiv für slav. Phil.* t. 15, p. 91—102 scrie un articol foarte instructiv despre cartea lui

Weigand) prin colonizarea Pecenegilor în 1091 în M. (ib. p. 97). Este posibil, dar în ori ce cas trebuie să fi fost pe acolo și mulți Români, altmintrelea Pecenegii nu s'ar fi romanizat. Pe de altă parte Liumnița, unde tipul mongolic e mai batător la ochi și mai des, nu-i situată în M. (v. mai sus), ceea ce e în contra aserțiunii lui Iireček.

În Oșin s'a înființat o școală românească, și discursul care s'a rostit la acest prilej de către învățător, s'a publicat în *Gazeta Macedoniei* 29 Iunie 1897, și fiindcă textul acesta e singurul care s'a publicat în limba meglină afară de acela din cartea lui Weigand, acesta l-a publicat, tradus și adnotat, în al 5-lea *Jahresbericht d. Inst. f. rum. Sprache*.

Particularitățile cele mai însemnate ale limbii megl.: *ă* și *â* tonic din a se prefac în *o* (a unguresc) s. e. *gron* = grâu, *coini* = căne, *măncom* = mîncăm, etc., a neaccentuat la început cade: *vom* = avem, *lantu* = ălalalt, *alant*, *ut* = aud, *țista* = acesta. La pronume se pune un a epitetiv: *la* = lu, *lia* = îi, *na* = ne, etc., e și i după labială se păstrează ca și arămănesc: *spel* = spăl, *vet* = vîd, *vină* = vină, etc., e tonic după *ț*, *z*, *ș* se prefac în *o* din *ă*, *i*, cari sunete se află și în dialecte pe la noi: *șot* = șed, *șăd*; *vițol* = vițel, *țital*, de asemenea i originar și secundar: *zoli* = țile, *rot* = rid, *uzoi* = aușii, *aușii*, *țon* = țin, *țin*. în neaccentuat la început se prefac în an-: *aghiit* = inghiț, *antrep* = întreb, *amplut* = umplut din împlut. Labialele *p*, *b*, nu s'au conservat afară de *chiępt* = piept, *chiaptine* = pieptene și *prochi* = apropi, dar *pert* = pierd, etc. *vi* se prefac în *ghî*: *ghîarmi* = vierme. *fi* dispare la început, după ce s'a prefăcut în *h* palatal: *ih* = fiu, *ierp* = fierb; și *h* gutural cade: *uor* = horă, *streaud* din *streaah* = streășina. *li* s'a conservat: *gălină*, *bucurile* = bucurie, *frățiile* = frație, etc. *p* secundar a cădut în câteva cuvinte: *ștet* = aștept (*diștet*), *fat* = fapt = facut. Prin aceste particularități, și prin altele din flexiune și sintaxa, prin port, prin tip, prin trai, prin obiceiuri Megleniții se deosebesc în așa grad de toți coialați Români (cu toate că în mijlocul lor e un sat arămănesc Livadhi, nu se amestecă cu aceștia), încât parerea lui Weigand, adică că sînt patru ramuri ale poporului român și patru dialecte principale, e pe deplin justificată.

[G. W.]

Mehadia, comună mare în Banat, cott. Caraș-Severin, 2480 loc. (1891) Români; mine de lignit, ferestrău. La M. se află ruinele unei cetăți romane *Ad Mediam*, iar pe un deal ruinele castelului *Myhald* de pe timpul Arpadianilor. În M. se află stațiune de cale ferată și oficiu telegrafo-postal. Greșit se țice M. și la Baile Herkulane (v. ac.) din apropiere.

Mehadia, keneziat, care și după invadarea maghiară se pare, că a ramas multă vreme în contact cu părțile romane. Numai pe la 1428 regele ung. Sigismund hărțuindu-se cu Turcii, a venit în contact cu districtualii, când a și convocat universitatea nobililor în M. Aci exmite diplome, regulează afaceri de domenii, stipulează și recunoaște drepturile din adânci betrănețe și se consultă în afaceri de apărare. La 1439 reg. Albert tot aci face donațiuni considerabile pe sama lui Mihaiu Ciornea, și la 1443 reg. Vla-

dislav tot la adresa acestuia pentru merite militare prestate la hotare, îi lasă în posesiune alte domenii și predii în distr. Mehadia. Acest district din cauza deselor calcări dușmane nu a putut să se susțină, ci prin secl. XV—XVI s'a contopit cu Caransebeșul, unde s'a stabilit în permanență și mare parte nobilimea. [V. Grozescu.]

Mehadica, comună rurală în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2032 loc. Români. M. a fost des amintită în timpul mai nou pentru un conflict sângeros, ivit între poporația și autoritățile publice.

Mehala, comună rurală în Banat, cott. Timiș, cu 4965 loc. Români (1972), Nemiți și Sârbi. Românele din M. sunt cunoscute pentru frumuseța lor deosebită.

Mehedinteanu, familie boierească din Oltenia, ași stinsă, cunoscută din secl. XVI. Din ea s'a distins celebrul boier *Lupu M.*, mare paharnic (1617), un aspru adversar al Grecilor, contra caror făcu o reșcoală a boierilor, în capul căreia se puse. El voia să devină domn al țerii și aproape ajuns, când fu prins de Gabriel Movilă și predat pașei de Silistra, care îl omorî. [O. L.]

Mehedinți, județ în Rom., situat în partea cea mai occidentală a țerii, având o întindere de 4949-40 km². și 247,223 loc. (1899), între cari 239,127 Rom., 7751 supuși străini și 345 ne-supuși nici unei protecțiuni; după confesiune 241,877 ort., 4459 cat. și protestanți, iar restul de alte confes.; din populațiunea totală sciu ceti și scrie numai 34,550. Marca j.-lui este o albină. Județul M. se niărginesce la nord cu Trans., la est cu j. Gorj și Dolj, la sud-vest cu Serbia și întru câțva și cu Bulgaria, și la vest cu Banatul Timișan. În privința reliefului pământului j.-ul M. se împarte în 3 regiuni: a munților, dealurilor și șesului; munții aparțin sistemului de munți mijlocii, căci cea mai mare înălțime a lor nu trece preste 2000 m. Piscuri principale: Toțoaia (1993 nr.), Vêrful Dobrei (1923 m.), Cracu lui Mihoc, Pietrile Albe, Olanul mare, ș. a. Apele mai însemnate, cari udă acest județ sunt: Dunărea, Cerna, Motru, Băhna, Jidoștita, Topolnița, Drincea, Șușița. ș. a. În Dunare sunt mai multe insule, ca: insula Golului numită și a Banului, Șimianu, Ostrovu Corbului, Țigănașii, Ostrovu niare, ș. a. În privința administrativă j.-ul M. se împarte în 5 plăși: Blahnița-Câmpu, Cloșani, Dunibrava-Motru de jos, Motru de sus și Ocolu, cuprinzând 2 com. urb.: Turnu Severin, capitala j.-lui, și Baia de aramă, și 200 com. rur. Alte localități mai însemnate sunt: Vêrciorova, Bahna, Ploștina și Gruia. În privința politică j. M. dă 4 senatori și 7 deputați, iar în ordinea eclesiastică face parte din eparchia Râmnicului-Noul-Severin, numărând 4 parochii urb. și 121 rur. cu 332 biserici. Instrucțiunea publ. se face într'un liceu, 4 școale urb. de băieți și 4 de fete și în 152 școale rur.; mai sunt 6 școale private. **Producte**: Prin regiunea niunților și a dealurilor se află paduri și pașuni întinse; pe dealuri și câmpii se cultivă tot felul de cereale, legume, plante industriale și pomi; viile de pe dealul Orevița și valea Drincei dau un vin de o calitate mai superioară. Pe pașunile și fânețele j.-lui traiesc diferite animale domestice; peșcele scos din Dunare și din bălțile de pe lângă ea constituie un însemnat articol de comerț. Mine-

rale exploatate sunt: lignita la Bahna, piatra de construcțiuni și de var. Industria e mai mult domestică, iar comerțul e concentrat la Turnu Severin, portul principal al j.-lui. Căile de comunicație sunt: liniile ferate București-Vêrciorova și Vêrciorova-Bahna, calea fluvială pe Dunăre, șoseaua națională, ce merge paralel cu linia ferată București-Vêrciorova, mai multe căi județene și comunale. Cf. N. D. Spinean, Dicț. geogr. al j.-lui M. București, 1894. [nt.]

Mehemed Ali, vicerege în Egipt, n. 1769 în Kavala (Macedonia). 1805 fû numit pașa al Egiptului; 1811 nimici puterea Mamelucilor. Prin introducerea civilizației europene, prin zidirea de șosele și canale ridică forța economică a țerii, iar prin înființarea de monopoli și regalii spori venitele proprii. În două rânduri M. A. a purtat reboiu victorios contra Turciei, care 1841 îl recunoscu de vice-rege al Egiptului și Nubiei cu drept ereditar, supunându-se altfel legilor imperiului otoman. Cătră finea vieții sale a devenit stupid; † 1849.

Mehemed Ali Pașa, cu numele original *Carol Detroit*, general turc, n. 1827 în Brandenburg. Ca matelot ajuns în Constantinople; aici fugi de pe corabie și mai târziu deveni favoritul marului vizir Aali Pașa, care 1846 îl trimise în școala militară. M. A. a trecut la mohamedanism; 1853 fû numit ofier în armata turcească. Distingându-se în diferite reșboaie, M. A. fû numit 1877 comandant suprem al armatei, ce opera în estul Bulgariei. 1878 a luat parte la congresul din Berlin ca al doilea reprezentant al Turciei. A fost ucis de Albanezi în 7 Sept. 1878.

Mehemet Beiu, v. Mohamet Bey.

Meheterhanea, corp de musică militară turcească, format din diferite marimi de oboie (zurna), trompete și mai cu samă instrumente de percusiune, ansamblu instrumental, a căreia sonoritate corespundea naturalminte caracterului selbateg cavaleresc al trupelor ce înșoțea. După modelul acestora au fost înființate bande analoage și în celelalte țeri sub numele de *musică de tenceri*, în Polonia, în Rusia, în Prusia. Chiar în Rom., unde acest gen de musică a reșunat de sigur dela cele dintâi năvalii ale Turcilor, bande de M. au fost înființate prin domni fanarioți, și n'au dispărut decât cu înființarea așa dișei musici a *străjii pământesci*. Cronicarii vorbesc de o *M. turcească* și de o *M. moldovenească*, cari probabil nu se deosebeau decât prin naționalitatea indivișilor ce le formau, sau chiar numai prin aceea a corpului de armată la care erau alipite, ambele constând din zurnale, trompete, dobe și dărabăni de diferite niărmi, tombelihuri și zimbalare. Un alt corp instrumental era numit *tabulhanea*, care probabil nu era decât un corp de toboșeri, tabul însemnând tobă. Șeful ce conducea o M. se numea *Meh-terbașa*, iar bucățile ce se executau înafară de marșurile și semnale militare, se numea *Nobet* sau *Nubet*, *Pestref*, ș. a. [T. Ţ.]

Méhul, *Etienne Nicolas*, compositor franc., n. 1763 în Givet, † 1817 în Paris. A scris un niare număr de opere și opere comice, obținând variate succese (1807). Capodopera sa e *Joseph*, reșesintată încă și ași cu succes atât în Francia cât și în Germania. Afară de opere a scris încă simfonii, sonate, ș. a. și mai multe cântece pa-

triotice (Chant du depart, Chant de victoire, ș. a.). A fost profesor la conservatorul din Paris și membru al academiei. [T. C.]

Meilhac, Henri, autor dramatic franc., n. 1831 în Paris, † 1897. La început și-a încercat talentul în caricatură. În 1855 debută la teatru cu piesele Garde-toi și Satarica, fără mare succes. Apoi publică La Saralande du cardinal, L'Autographe, ș. a., cari avură un succes real. Mai târziu se asociază cu Halévy cu care a colaborat până la sfârșit. În piesele lor spirituale, picante, se găsesc adesea cuvinte de observațiune, cari fac pe moralist să reflecteze. M. a fost unul din colaboratorii revistei »La Vie Parisienne».

Meiningen, 1) *M.*, capitala ducatului saxon *M.*, 50 km. departe de Gotha, 12,500 loc.; este însemnat castelul ridicat 1682 de ducele Bernard, numit după soția sa: Elisabethburg. În 1682 Bernard, ducele saxon de Meiningen îl alege de rezidența sa. În 1874 a fost nimicit de un foc mare.

2) *M. Hildburghausen*, (*Sachsen Meiningen*), ducat saxon aparținător imperiului german, situat în Turingia, constă din ducatele: *M.* și Hildburghausen, principatul: Saalfeld; ducatul: Camburg și domeniul: Kranichfeld. Are un areal de 2486 km²., 234,005 loc. Este acoperit de păduri mari, udat de râurile: Werra, Saale, Steinach și Iltz. Ducatul mai cu samă în văi este fructifer. Teritoriul 41-9% este acoperit cu păduri. Industria și comerțul este viu. Are mai multe fabrici, dintre cari mai însemnate sunt: 197 fabrici de bere, 14 de tutun, 18 de țesutul materiilor textile, ș. a. În fruntea ducatului stă ducele și camera deputaților constituați din 24 membri; Venitele: 7.483,980, cheltuielile: 6.622,440, datoria: 9.485,558 marce. [M. Bodiu.]

Meionita, mineral din grupul verneritelor. În blocurile de silicate dela Soma (Vesuv) și Laachersee.

Meissen, capitala districtului cu acelaș nume în căpitanatul saxon Dresda, lângă împreunarea râurilor Elbe și Triebisch, are 18,000 loc. Este însemnată fabrica de porțelan, mutată aci în 1710; mai are turnatoare de fier și fabrici de mașini, bere, ș. a. Orașul *M.* s'a dezvoltat în jurul fortăreței ridicate de Henric I., 930. În 1447 a ars total, în 1637 l-au ocupat Svezicii, cari mare parte l-au darîmat. [M. Bodiu.]

Meissner, Constantin, profesor. n. 1854 la Iași; și-a făcut studiile universitare la Viena și Berlin. La 1878 ocupă catedra de limba germană dela școala militară, iar la 1881 și catedra de pedagogie dela școala normală de învățatori din Iași, la care școala este numit director în 1886. Tot atunci fû însărcinat de D. Sturdza, ministrul de instrucțiune de pe atunci, să studieze organizarea școlărilor normale și primare din Germania, mai cu samă a celor din Turingia. La 1892 este numit inspector școlar, după aceea (1894), pentru scurtă vreme, secretar general al ministeriului de instrucțiune, apoi inspector general al învățământului primar și normal-primar, post pe care îl ocupă și în prezent. În această calitate *M.* a avut o înrîurire directă și continuă asupra dezvoltării din timpii din urmă a instrucțiunii publice primare din România. În special, e autorul regulamentelor relative la învățământul primar și normal și unul din colaboratorii de căpetenie la alcătuirea programelor

școlare. A scris, pe lângă numeroasele sale rapoarte, dintre cari unele s'au publicat în Bulletinul oficial al ministeriului, diverse articole apărute în reviste, precum și cărți didactice, dintre cari cităm: Prima carte pentru studiul limbii germane, lucrată în colaborare cu I. Paul.

Meissonier, Ernest, pictor francez, n. 1815 în Lyon și † 1891 în Paris. A devenit mai cunoscut 1841 cu tabloul său »Partida de șah». Sînt minunate tablourile sale, cari reprezintă musicanți, cetitori de cărți, fumători, beutori de bere, jucători de șah, artiști în atelierul lor; dar nu mai puțin celebre sînt tablourile sale, cari reprezintă scene resboinice, s. e.: Napoleon I cu statul său major în campania din iarna anului 1814; Lupta dela Friedland; Napoleon III în lupta dela Solferino. Tablourile lui *M.* s'au vîndut cu prețuri foarte mari.

Meiszner, Alfred, poet german, n. 1822 în Teplitz; a studiat în Praga, Lipsca, Dresda și Paris. 1850—69 a trăit în Praga, apoi în Bregenz, unde † 1885. *M.* a scris »Poesii» revoluționare, eposul liric »Ziska», mai multe tragedii și o serie întreagă de romane și nuvele, dintre cari mai cunoscute: Sansara, 4 vol., 1861; Neuer Adel, 3 vol., 1861; Schwarzgelb, 1862—64; Die Kinder Roms, 1870; Feindliche Pole, 1878. Autobiografia lui *M.* a apărut 1884 în 2 volume.

Meltani, G. G., fost senator. Publicații: Cânturi intime, 1860; Studii constituționale, 1878; Studii asupra constituțiunii Românilor, 1880—81, 14 fascicole; Principiul de naționalitate și secolul viitor, 1895.

Meiu, numele vulgar al plantelor: Panicum miliaceum L. (v. ac.) și Milium effusum L. (v. ac.) v. și art. Mălaiu.

Mejebrode, cătun la comuna rurală Berhomet pe Sirete, atențunță parochială, moșie boierească în căp. și j. Vijiței în Bucovina, are 250 loc., fabrici, școală primară, stațiune de cale ferată. [Dr. I. G. Sbiara.]

Mekhong, (*Mekiang, Cambogea*), mare fluviu în India posteroară. isvorește în Tibet din coastele sudice ale munților Kuenlün; în cursul superior are diverse numiri, în cursul inferior e navigabil, se varsa în Marea Chineză de sud, formând o deltă mare; lung de 4500 km.

Mela Pomponius, geograf roman, n. în Spania, făcî parte din familia lui Seneca, compuse în timpul domniei lui Claudius prima geografie latină intitulată »De situ orbis sive De Chorographia». *Mela* era un savant în adevăratul înțeles al cuvîntului și operii sale, pe lângă caracterul pur științific, i-a mai dat și o nuanță de poezie, fiind scrisă într'o limbă admirabilă. [Caion.]

Melafir, după Rosenbusch rocă paleovulcanică de revărsare (efusivă), constituită din plagioclas, augit, olivin, adesea cu masă compactă. Acest nume s'a dat mai înainte la diferite roce, adesea foarte străine unele de altele. În Rom. se găsesc în masivul dela Broșteni (Suceava).

Melaleuca L., (botan.) gen de plante lignoase senpervirente din fam. Myrtaceelor, trib. Leptospermeae. Cuprinde vr'o 100 specii australiene și tropical-asiatice. Din *M. Lecodendron* L. și *M. minor* L. se extrage esența de căjeput, ce se folosește în medicină ca anticeolică. [A. Pr.]

Melampus, (picior negru), în mitol. grec. fiul lui Anythaon cu Eidomene, profet și medio re-

numit. El a crescut doi șerpi, și aceștia, până ce M. a dormit, i-au lins urechile și prin aceasta M. a priceput sonorile animalelor, cari i-au spus toate cele viitoare.

Melampyrum L., (botan.) gen de plante parassite anuale din fam. Scrophulariaceelor, trib. Euphrasieae. Cuprinde 6 specii europene și occidentalasiatice, dintre cari numai una ajunge până în America boreala. Dintre cele mai frecvente la noi relevăm: *M. cristatum* L. și *M. arvense* L., numite »cior moiag« și »grâuul prepeliței« și *M. bihariense* Kern., aceasta cu bracteele colorate, de unde poartă numirea populară »fratele cu sora.« [A. Pr.]

Melanaemia, o alterațiune a sângelui și a țesăturilor, caracterisată prin conținere de pigment negru sau brun. Acest pigment se acumulează în splină, ficat, creier, plămâni, ganglioni limfatici și da loc la diferite leziuni și tulburări. M. se observă în decursul diferitelor maladii, cu deosebire însă a febrei palustre. [V. I.]

Melancthon, Filíp, (numele de familie *Schwarz-erd*), reformator german, n. 10 Febr. 1497 în Bretten (Pfalz). Dela 1510 a studiat la univ. din Heidelberg și apoi a continuat studiile la Tübingen, unde în 1517 fu promovat »magister«, și a început a fi în cursuri din filosofia lui Aristotel și din clasicii greci și latini. În 1520 a fost chemat la Wittenberg, unde intră în relațiuni de strânsă amiciție cu Luther. M. a fost întemeietorul teologiei protestante și autorul confesiunii augustane. În 1546 a mers ca profesor la Jena și în anii următori a luat parte la mai multe »convente«. † 19 Apr. 1560 în Wittenberg, unde se retrăsese. A scris mai multe opere teologice protestante, și pentru erudițiunea lui a fost numit: Praeceptor Germaniae. Cea mai bună edițiune a operelor sale se afla în: Corpus Reformatorum. Lipsca, 1844, tom. XXVII.

Melancolia, (*grec.*) înseamnă fiere neagră, apoi starea ori dispoziția ce provine din cauza ei. Ca stare psihică, melancolia este dispoziția omului de a se lasa prada ideilor și sentimentelor triste. Ca *temperament*, M. se caracterizează prin puțină impresionabilitate, dar printr'o acțiune proprie mare. Oamenii cu temperament traiesc pentru sine și sunt statornici în acțiunile lor, sunt indiferenți față de multe impresiuni externe, chiar și fața de viață, pentru aceea sunt dispuși spre contemplațiuni profunde și spre meditațiuni religioase. Cf. Pletosu, psihol. 72 și 101. [Pl.]

Melancolia, lipemania, psychosa, care se prezintă sub forma de accese unice uneori, recidivând adesea, susceptibile de a se vindeca complet sau de a trece la stare cronică. Fenomenul primitiv sau constant este turburarea emotivă sau afectivă. M. este o afecțiune a sensibilității morale și nu devine decât în mod secundar și episodic o boala a inteligenței. M. poate începe în mod brusc, dar în majoritatea casurilor se constată simptome antemergătoare: bolnavul devine mai impresionabil, suferă de dureri de cap, insomnii tenace, nu digerează bine și slabesc. Simptomul fundamental este întristarea și incapacitatea bolnavului, el este cuprins de desgust și indiferență pentru cei cari îl încungiuură. În acelaș timp se pronunță incapacitatea de a voi și de a executa voința sa, nefiind stimulat în activitatea sa. Ideile se asociază cu mai pu-

țină ușurință, memoria, deși conservată, este mai puțin vieoae încât evocațiunea senzațiunilor anterioare, imagazinată în suvenirul lui, nu se face cu aceeaș repedițiune. Sub aceste influențe fisionomia bolnavului prezintă o expresiune tipică: trasurile feței, cari trădează durerea internă, sânt fixe și imobile; capul plecat înainte, ochii acoperiți de pleopetele superioare. Bolnavii vorbesc puțin, rar, încet, cu o monotonie pronunțată, răspund cu greutate la întrebările puse, ba câte odată nu pronunță nici o vorba; alții sânt agitați, se plâng în mod continuu, fac gesturi desperate. Mișcărilor se fac încet, încât când melancolicul umblă, picioarele se ridică cu greutate de pe pământ. În cele mai multe casuri bolnavii prezintă delir, care poate fi: hipocondriac, delir de ruină sau delir de culpabilitate. Astfel unii își fac reproșuri de a neglija averea familiei, se acusa singuri a fi comis sacrilegii, crime odioase; alții își închipuiesc că sânt ruinați, că nu pot înghiți, stomacul fiind plin nu poate digera, că au diferite boale, cari nu se pot vindeca, în fine își închipuiesc că sânt condamnați să moară. Ideile de persecuțiune se întâlnesc în unele casuri, dar particularitatea lor este, că bolnavul se acusa singur pe sine însuși, înainte de a acusa pe alții. Delirul este totdeauna secundar, urmând turburarilor emotive. Sensibilitatea este adeseori turburată, există analgesii, hiperestessii. Ilusiiuni, sau chiar halucinațiuni se ivesc la melancolici: vorbe auzite sânt insulte la adresa lor, tot ce mănâncă are gust de substanțe otrăvitoare, miroasă a pucioasă, pretutindeni vöd animale selbaticae. M. refuză mâncarea, fie din cauza indifferenței, fie din cauza ideilor, cari îi predomină: n'au bani să plătească mâncarea, nu sânt demni de a se hram. Tendința spre sinucidere este aproape regula în M. Bolnavii încearcă să se arunce pe fereastră, sau se spânzura, mai rar se otrăvesc sau se rănesc cu vr'o armă de foc sau cuțit. Funcțiunile digestive sânt turburate: buzele și gingiile sânt uneori uscate, limba albă, încărcată, saliva este viscoasă. M. sânt constipați aproape totdeauna, urinele sânt rare.

Deși melancolicii prezintă simptome, cari le sânt comune la toți, totuși după starea de depresiune, natura ideilor delirante, distingem mai multe feluri de M. și anume: 1) M. simplă cu fenomene de intristare și depresiune, fără delir. 2) M. depresivă cu idei delirante. 3) M. cu stupoare. Această formă este consecutivă celor precedente. 4) M. anxioasă.

M. se vindecă cu atât mai sigur, cu cât cineva este mai tânăr. Această vindecare poate să se producă după câteva luni, un an și chiar după mai mult timp. Recidivele se întâlnesc destul de des. Dacă M. nu se vindecă, trece la starea cronică. M. se observă mai des la femei, decât la bărbați. Vîrsta de predilecțiune este între 30 și 40 de ani, totuși e destul de frecuentă la pubertate. Deși ereditatea nervoasă este o cauza predisposanta, totuși găsim totdeauna la începutul M.-ei o supărare mare, depresiuni morale de diferită natură.

În primul rând, ca tratament, trebuie să precisăm mediul și regimul, care convin bolnavilor. Melancolicul trebuie să fie la adăpostul sgomotului, al preocupățiunilor, trebuie depărtat de persoanele, cari îl încungiuură. M. trebuie bine

supraveghiați, din cauza ideilor de sinucidere, cari îi predomină, chiar atunci când starea lor pare ameliorată. M. trebuie să se ocupe cu gradinaria, gimnastica, să facă plimbări, fără însă a se osteni. Alimentația trebuie să fie abundentă și hrănitore; dacă bolnavul refuză hrana, trebuie să recurgem la alimentația forțată cu sonda. Hidroterapia nu trebuie întreprinsă decât cu precauțiune. Printre substanțele medicamentoase: Bromurul de potasiu și morfina întreprinsă în mod metodic dau rezultate satisfăcătoare.

[E. F.]

Melandryum Roehl., (botan.) după unii botaniști gen, iar după alții numai secțiune din genul *Lychnis* L. (v. ac.).

Melanesia, cercul interior de insule ce încungură Australia, locuit de Papuani. (v. ac. și Oceania).

Melanhlenii, (cei cu haina neagră), unul din cele 4 popoare pomenite de Herodot, ca locuind la limitele nordice ale Scitiei (Agatirși, Neuri, Androfagi și Melanhleni). Poziția lor geografică se determină a fi fost pe la izvoarele Niprului.

Melanippe, în mitol. grec., o fata frumoasă și înțeleaptă, care dela Poseidon, zeul mărilor, a născut geiniei Aeolos și Boeotos.

Melanit, granat feraliccol galben (Topazolit, Zermatt, Mussa alp), verde (Aplom: Schwarzenberg Saxonia, Lena Siberia), brun (Arendal, Vesuv), negru (Frascati Roma, Kaiserstuhl, etc.).

Melanoma, tumoare formată în mare parte de granulațiuni pigmentare. Chirurgii extirpează aceste tumori. La animale se produce mai des la cai și câinii albi. v. *Melanosa*.

Melanosa, boală neagra, în care țesuturile sunt impregnate de o materie colorantă neagră, cu sau fara tumori (melanoma). Această materie neagra se poate produce din sânge sau că se introduce în organism din afara. Se vindecă anevoie.

Melanoscop, v. *Erythrosop*.

Melanterit, mineral sulfat de fier, provine ca produs de alterare al sulfurelor de fier. Se întreprinde în scopuri tehnice la văpsirea stofelor, în imprimerie, etc.

Melas, *Mihail*, baron, general austr., n. 12 Maiu 1729 lângă Sighișoara, a luat parte la reșoul de 7 ani, la reșoaiile cu Turcii, și a excelat 1795 în bătăliile dela Mainz și Mannheim. 1797 M. ocupă Tortona, iar în 1799 câștigă împreună cu Suwarow luptele de lângă Trebia și Novi; lupta cu noroc în contra lui Championet și 1800 în contra lui Massena. La Marengo (v. ac.) câștigă bătălia în contra lui Napoleon, dar fiind ranit se retrage din lupta și urmașul lui pierde bătălia. 1803 s'a retras în pensie. † 31 Maiu 1806 în Elbeteinitz [H—y.]

Melassa, produsul ultim al fabricațiunii zaharului (v. ac.).

Melastomacee, (botan.) familie de plante lemnoase dicotyle polypetale, cu foi oposite fără stipule și flori ermafrodite regulate. Cuprinde vr'o 1800 specii tropicale, preponderant americane, distribuite după caracterul fructului, lungimea staminelor, etc., în mai multe triburi. Ca genuri remarcabile relevăm numai *Melastoma*, *Rhexia* și *Bertolonia*.

[A. Pr.]

Melbourne, oraș în Australia, capitala coloniei engl. Victoria, 447,565 loc. (1895); episcop anglican, arhiep. rom.-catolic; universitate dela

1854; numeroase bănci, bazar minunat (Queen's Arcade), cale ferată la portul maritim *Port M.* și Williamstown; comerțu însemnat; export de aur și lână. M. a fost fundat la 1837.

Melbourne, *William Lamb*, viscount, om de stat englez, n. 1779, 1828 peer, 1830—34 ministru de interne, 1835—41 prim-ministru, † 24 Nov. 1848.

Melc, *Melci*, molușce, v. *Gasteropoda*.

M. de ogor (*Limax agrestis* L.), gen de molușce gasteropod, din familia limacidelor, devo-rează cu aviditate cerealele, livețile artificiale și plantele potagere, mai cu samă în anii ploioși.

M. de vie, v. *Helix*.

Melchisedec, regele Salimului și preot pe timpul patriarhului Avram (Gen. 14, 18). [1—m.]

Melchisedec, una din faleza episcopatului românesc, s'a născut la 12 Febr. 1822 din preotul P. Ștefănescu la Gărcina, jud. Neamțu, botezându-se cu numele de Mihaiu. Întrând în seminariul din Socola în 1834, îl termină în 1841, se făcû învățator de școală rurală, apoi iar se întoarse în seminar, unde se și numi în 1843 profesor și se călugări sub numele de M. În 1848 plecă la Kiev să-și completeze studiile teologice, și acolo se consacră preot în 1851; puțin în urmă reveni ca profesor la Socola, iar cu 5 ani mai târziu fû numit director al seminarului din Huși. Acum demnitățile urmară pe rând. În calitate de archimandrit fû însărcinat cu administrarea episcopiei vacante de Huși în 1861, funcțiune ce putû îndeplini cu atât mai bine, când se hirotoni archiereu un an mai în urmă; la 1864 i-se încredință administrarea și apoi păstorirea titulară a dificilei episcopii a Dunării de jos, înființată atunci; în fine, la 1879, se alege episcop de Roman, în care scaun și muri în 1892.

Parcă sfera activității în propriile sale eparchii i-ar fi fost prea restrînsă, îl vedem luând o parte adesea decisivă în toate evenimentele politice și bisericesti ale timpului său, imprimându-le numele său nemuritor chiar și preste hotarele României. Fiind încă director al seminarului din Huși, Cuza îl numi în 1860 ministru sub Călgăniceanu, spre a pune la cale secularizarea averilor mănăstirești, o chestiune foarte complicată din cauza mănăstirilor închinată. Incurcaturile diplomatice rezultate prin secularizare durară timp îndelungat și ocupară pe M. încă în 1868 cu ocazia unei misiuni politice la Petersburg. Atitudinea sa liberală, arătată în afacerea secularizării, o păstră și în 1865, când se hotărise numirea episcopilor de catra Domn după prezentarea ministrului; mai mulți din contrafrații săi se opuseră din resputeri, mai ales protectorul său de odinioară, Filaret Scriban; M. însă se învrăjbi mai bucuros cu dînsul, decât să reziste guvernului. O întemplantare curioasă amestecă pe M. într'o afacere privitoare la toate bisericile ortodoxe. Ca preludiu al »Kulturkampf«-ului se formase în Germania și în Elveția o secta sub numele de »vechi catolici«, cari respingeau nu numai conciliul vatican, dar și alte dogme după plac. Ca să dea o lovitură sensibilă bisericii catolice, ei încercara o fuziune sau »unire« cu protestanții și ortodoxii. Astfel se realisă în 1875 congresul dela Bonn, la care luară parte și delegați din Constanstantinopole, Rusia,

Grecia, Serbia și România, această din urmă țară fiind reprezentată de Ghenadie de Argeș și M., trimiși acolo de sf. sinod. M. făcând un raport favorabil acestei »uniri», lucru cu atât mai ciudat, cu cât spiritul lui sagace nu putea să nu observe, că vechiul catolicism e un copil născut mort; sorgința raportului trebuie mai virtos căutată în aversiunea lui M. pentru biserica catolică, aversiune ce a dobândit-o în Rusia și a manifestat-o și în urmă, în deosebi cu scrierea »Papismul și starea actuală a bis. ort. în România.» În fine M. ni-se năi înfățișează ca apărătorul autocefaliei bis. române cu ocazia sfințirii mirului la mitropolia din Bucur. în 1882. Patriarhul constantinopolitan protestă energic în contra acestei pretinse usurpări, dar fu redus la tăcere prin adresa sinodului, redactată în mod magistral de M. În acest răspuns se arată, că Româniilor au fost creștinați chiar înainte de a fi existat Constantinopolul, și că prin urmare nu-i sânt supuși bisericesce.

Aureola gloriei o formează însă pentru M. fenomenala lui activitate literară. Ar trece peste cadrul articolului a înșira aici toate operele sale, a căror listă completă se află în Kalinderu, Episcopul M. (Buc., 1894). E destul a cita aici pe unele istorice, prin cari și-a asigurat pe vecie un loc între istoriografii români, mai ales referitor la biserica: Cronica Hușilor și a episcopiei. (Bucur., 1869); Cronica Romanului și a episcopiei. (Buc., 1875); Notiță ist. și archeol. as. 48 măn. și bis.; Viața mitrop. Antim Ivireanul, ca prefață la predicele lui. (București, 1886); Viața și moaștele Sf. Paraschive. Academia română a editat o mulțime de memorii de M., cari de cari mai interesante: Relațiuni ist. as. României, extrase din Melyșevsky; Teatravangelul lui Stefan cel Mare; Viața lui Dionisie Romano; Viața lui Grigorie Țablac; Viața mitr. Filaret II; Biserica ortodoxă și protestantismul, ș. a. Ca opere teologice merită mențiune particulară: Introducere în sf. biblie, 2 vol. (Iași, 1860); Teologia pastorală. (Buc., 1862); Cinstirea icoanelor în România; Lipovenismul, ș. a. (Kalinderu, Episcopul M. Buc., 1894).

Melchiți, (adecă regesci, aderenți ai curții domnitoare), s'au numit de cătră Monofisiți (v. ac.) în batjocură acei creștini din Orient, cari s'au plecat deciziunilor conciliului ecumenic din Calcedon, cari deciziuni le-a pârținit curtea din Bizanț, îndeosebi împărății Marcian și Iustin II. Mai târziu s'a dat numirea de M. sau Greco-M. creștinilor de rital grecesc uniți cu biserica Romei, anume cari în număr cam de 120,000 locuiesc în Siria, Mesopotamia, Caramania și Egipt. M. s'au unit cu Roma în secl. XVII, au un patriarh (patriarhul antiochian al M.) cu rezidența în Damasc, sub care stau 12 diecese cu rezidența în Aleppo, Emesa și Tir (archiepiscopii) Beirut, Bosra, Heliopol, Farzul, Ierusalim, Hauran, Sidon, Ptolemaida și Tripolis. Liturgia, rital și posturile le țin ca și noi. (Cf. Le Quien Or. Chr. III, 786.) [i—m.]

Meleagrina, gen de molusc lamelibranhiat-asifonat, din familia aviculidelor, caracterisată prin o cochilă oblică sifidee pe fața internă. Acest gen cuprinde între altele specia *M. margaritifera* L. sau *scoica de mîrgăritar*, care trăiește în mările Chinei, Japoniei până în golful

persic. Afară de sifedul, care constituie masa cea mai principală a cochilei și care este obiectul unui comerț important, această specie mai produce *perlele fine, boabele de mîrgăritar*, excrescențe sifedii accidentale, cari sânt o secretefiune a niantalei.

Meleagris, paseri, bibilica (v. ac.) și ciurca (v. ac.).

Meleagros, în mitol. gre. fiul lui Oeneos, rege în Kalydon, n. de Althaea; părtaş cu Argonauții și prin aceea, că a omorît mistrețul din Kalydon, a devenit vînător renumit.

Melchbel, deu în Palmyra, în templul soarelui a fost capul trinității, de care s'a ținut Aglibol și Iurhibol. Simbolica lui M. a fost raze de soare. (v. Malagbel).

Meloda, insulă stancoasă la litoralul Dalmației, cerc. Ragusa. 99 km², 1623 loc. Vin și oleu.

Melenze, stațiune balneară în comitatul Torontal (Banat) abia 1 km. depărtare de orașel la o înălțime de 80 m. Stabilimentul poartă numele *Rusanda* și e proprietatea comunei bisericesci sârbe din M. Un lac de 6 km². avînd nămol negru, gras, clicos foarte concentrat în săruri de sodiu, după analiza profesorului Schneider din 1866 cel mai concentrat din Europa. Abia de câteva decenii cunoscut, acest lac a început a fi mult vizitat de pacienții cu pretenții mai modeste. În timp de secetă apa lacului scade cu desăvîrșire. Pentru asemenea cas este îngrijit de un rezervoriu, în care se aduna apa trebuincioasă pentru băi, cari se iau parte încălđite, parte se amesteacă cu nămol. Scrofuloși de tot soiul, reumaticii, podagroșii și cei cu boale de piele sânt vizitatorii acestui lac. (Cf. Bolmann, »Magyarfűrdők és ásványosvizek», Budapest 1896.)

[Dr. Vuia.]

Meléndez Valdez, *Don Juan*, (1754—1817), unul din cei mai însemnați poeți lirici spanioli ai erei nouă, dela care datează reînțoarcerea la modelele naționale clasice. Funcționă întâi ca profesor universitar la Salamanca, apoi ca magistrat și în alte funcțiuni publice.

Meles, v. Bursuc.

Meletemata, (grec.) studii, tratate, disertățuni.

Meletie, episcop, v. Kovács M.

Meletin, riu în Rom., afluent pe dreapta al Jiției, își vorește din j. Botoșani, trece în j. Iași și din jos de satul Vlădeni se varsă în Jiția.

Melia L., (botan.) gen din familia Meliaceelor, tribul Melieae, cuprinde vr'o 2 sau 3 specii de arbori, ce cresc în Asia tropicală și în Australia. *M. Azederach* L. crește cultivată în sudul Franței. Scoarța sa este insecticidă și antihelmintică. *M. Azadirachta* L. din India orientală are proprietăți amare și febrifuge. [Z. C. P.]

Meliaceae Endl., (botan.) familie de plante dicotiledonate-polipetale, ce cuprinde vr'o 37 de genuri cu vr'o 270 de specii, răspândite prin regiunile calde din Asia, America și din Africa. *Meliaceele* sânt plante arborescente și frutescente numai foarte rar subherbacee. M. se divid în următoarele 4 triburi: I. tribul *Melieae*, din care menționăm genul *Melia* L. II. tribul *Trichiliae*, din care menționăm genurile: *Cabralea* A. Juss și *Trichilia* L. III. tribul *Svietemieae*, din care însemnăm genul *Svietenia* L. și în fine IV. tribul *Cedreleae*, din care menționăm genul *Cedrela* L. [Z. C. P.]

Melica L., (botan.) gen de plante perene din fam. Gramineelor, trib. Festuceae. Cuprinde ca. 30 de specii preponderant boreale, dintre cari *M. ciliata* L. și *M. uniflora* Retz. »mărgica« și *M. nutans* L. cresc mai adese în părțile noastre.

[A. Pr.]

Melidon, George, profesor, n. 31 Maiu 1831 la Roman, † 11 Maiu 1897; a fost colaborator la ziarul »Zimbrul«, profesor în Iași, director al școlii pedagogice din Bucur., inspector școlar, etc. Publicații: Relațiune statistică de starea școlilor în Moldova, 1862; Școala normală Carol I, anuar 1867—70; Manualul învățătorului sau elemente de pedagogie practică, 1874; Istoria națională pentru popor, sau neamul, sapa, arma, casa și mintea Românilor prin toate timpurile și locurile, 1876; Învățământul poporului trad. după Léon Lebon, 1871; Irod național, 1895.

Melififer, (lat.) ce produce miere.

Meligethes, insect coleopter din familia nitulidelor. Traiesce pe flori, cuprinde mai mult de 100 specii. *M. aeneus*, *M. viridescens*, *M. coracinus*, etc.

Melikertes, în mitol. gre., fiul lui Athamas cu Ino, care persecutată de bărbatul său turbat, a sarit în mare cu M., de unde ea a ieșit ca Leukothea (v. ac.) iar M. ca Palămon (v. ac.), șteitai ale mării. M. e de origine feniciană și numele purcede din Melkart (v. ac.).

Mellita, mineral din grupa verneșitelor.

Melilla, (*Mila*) vechiul Rusadir, oraș spaniol la țărmuri-nordici ai Marocului, cu 2000 loc., cucerit de catră Spanoli 1426.

Mellilotus Juss., (botan.) gen de plante anuale sau bine din familia Leguminoaselor, tribul Trifolieae, înrudit cu Trifolium, de care diferă prin inflorescența în racemi laxi. Cuprinde vr'o 10 specii boreal-temperate și subtropicale din emisfera estică, dintre cari *M. alba* Lam. »sulcina albă« și *M. officinalis* Desr. »sulcina galbena« sunt cele mai frequente la noi. Ele au aplicațiuni medicinale, »herba Meliloti«, ca emoliente și carminative.

[A. Pr.]

Méline, Felix Jules, om politic fr., n. 1838 în Remiremont; a studiat drepturile. 1872 membru republican al adunării naționale; 1883—85 ministru de agricultura, conducător al protecțiونیștilor. 1885—89 presid. al camerei deputaților; 1896—98 prim-ministru.

Melinesci, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusa din 7 cat. cu 1527 loc. (Dicț. geogr. 1896). 4 biserici și 1 școală.

Melinita, o argilă feruginoasă gălbuie; materie explosivă întrebuințată la obuze, acid picric (v. ac.).

Meliorațiune, (lat.) îmbunătățire.

Meliorațiuni fonciare sau ameliorațiuni agricole sunt operațiuni de durată, la cari prin investiții de capital și muncă se produce o îmbunătățire esențială în constituția fizică și chimică a pământului, și ale căror efecte se resimt multă vreme după aceea. Ací se numeră drenajul, irigațiunile, canalisări și corecțiuni de ruri, secari de mlaștine, fixări de terenuri mobile, etc.

Melisma, (grec.) cântare dulce; se întrebuințează în muzică în același sens cu *coloratură* sau *ornamente*.

[T. C.]

Melissa L., (botan.) gen din familia Labiatelor, tribul Satureiineae, cuprinde ierburi și are vr'o

3 sau 4 specii, răspândite prin Europa și Asia occidentală și medie. În părțile noastre crește prin păduri și uneori cultivată *M. officinalis* L., numită de poporul nostru Mătăciune, iar ba stupului, Roiniță. Frunzele acestei plante posed proprietăți stimulante, carminative, digestive, antispasmodice, din care cauză se și întrebuințează în medicină. Cu frunzele de *M. officinalis* L., se prepară de călugării nostri Apa de melisă.

[Z. C. P.]

Melissos, filosof grec din școala eleatică, n. în Samos și trăind în secl. V a. Chr., a încercat pe cât scim despre dînsul din o scriere a lui Aristoteles »de Melisso« și din opera sa »despre ființă și natură«, a confirma doctrina școlii eleatice, că ceea ce există într'adevăr, este unitatea, care este infinită, nelimitată, nemiscată, unică și neschimbătoare. El mai învêță că pe dei nu-i putem cunoaște și că lumea este condusă de necesitate. (Cf. Teodorescu, Ist. filos., 96; Überweg, Ist. filos. I, 70.)

[Pl.]

Melita, mineral de constituție organică, galben ca ceara sau ca mierea, luciu gras; arde. Se găsește în Artern (Turingia), Luschtitz (Boemia), Tula (Rusia).

Melița, Melițare, v. Linum.

Melittis L., (botan.) gen monotipic din familia Labiatelor, tribul Stachydeae. Unica specie *M. Melissophyllum* L., care crește în Europa medie și australă, este o plantă erbacee perenă, erectă cu frunzele membranoase, rugoase și crenate; florile mari frumose albe roșii sau vîrgate, dispuse în verticile de 6 flori. *M. Melissophyllum* L., cunoscut de poporul nostru sub numirile de Dunbravnic, Dobrovnic, etc., crește prin tufșuri și păduri.

[Z. C. P.]

Melk, v. Molk.

Melkart, a fost Baalul din Tyros, zeul național al Phenicienilor, un zeu al soarelui, în care s'a împreunat puterea binefăcătoare și stricătoare a ceriului, adecă reprezentând și pe Baal (v. ac.) și pe Moloch (v. ac.).

Melnik, oraș în Boemia lângă Elba și în fața gurei riului Moldva, 2336 loc. (1890), vin renumit.

Melnikov, Pavel Ivanovici, scriitor rus, n. 1819 și † 1883 în Nișni-Novgorod. Mai cunoscute sunt două romane ale sale: În păduri, 1872—73; În munți, 1875—80.

Melo, (*Mello*), *Don Francisco Manuel de*, poet și istoriograf portughez, n. 1611 și † 1666 în Lissabon. Scrieri: Historia de los movimientos, separacion y guerra de Cataluna en tiempo de Felipe IV; Apologos dialogaes; Obras metricas: las tres musas de Melodino.

Melocactus Lk. et Otto., (botan.) gen de plante din fam. Cacteelor, trib. Echinocacteeae, cu tulpina scurt-conoidă sau globoasă. Cuprinde ca. 30 specii din Mexico, Brasilia și Antile, puține din Granada nouă, dintre cari unele se cultivă ca plante de apartament și florărie. [A. Pr.]

Melodia, în studiul muziceii ori ce serie de sunete, destinate a fi auzite succesiv și produse de o aceeași voce sau un același instrument. Mai multe de aceste serii melodice, întocmite astfel ca să poată fi auzite simultan, constituie o *armonie*, un *contrapunct*. Când între acestea este una pentru care compositorul a pus mai multă îngrijire în conducerea ei, evitând inter-

valele defectuoase sau grele de întonat, ornând mai mult sau mai puțin notele reale ce o compun cu diferite melisme, și facându-o astfel să iese în evidență, aceasta ia numele de *M. principală* sau în limbajul ordinar *M.* propriu zisă a acelei compoziții. În cele mai multe cazuri această *M.* principală ocupă partea superioară a armoniei, vocea de sopran în corurile mixte, tenor în corurile bărbătesci, violina în quartet, ș. a., plutind oarecum deasupra ansamblului. Nimic nu împiedecă însă a da o *M.* principală astfel construită unei voci sau instrument intermediar și chiar basului. Studiarea legilor și condițiilor estetice ale *M.*-ei formează obiectul unei părți speciale în studiul compoziției, tratând mai întâi despre constituțiunea intimă a *M.*-lor, *Periodologie*, și apoi despre combinațiunile lor pentru a da diferitele *forme musicale*. [T. C.]

Melodion sau *Melodeon*, a fost numit de J. C. Dietz în 1805 un instrument cu claviatură, în care sunetul era produs prin vibrațiunea unor vergi metalice, provocată de rotațiunea unui cilindru de cositor. În timpurile mai noue acest nume a fost dat la diferite instrumente: la o varietate de armoniu, construit în America, la o specie de acordeon german și la o țiteră cu arcuș cu lada de rezonanță, afectând forma violei, instr. a facturei franceze. [T. C.]

Melodrama, nume dat mai întâi reprezentațiilor teatrale însoțite de muzică, drame musicale, opere. Apoi s'a rezervat acest nume la acțiuni teatrale în prosă, de un caracter dramatic, cărora li-se adăuga intermediile musicale și diferite bucați executate de orchestră a mezza voce, în timp ce pe scenă se petrec momentele capitale ale acțiunii. Tot *M.* se mai numesc o specie de tragedie populară. În fine în timpii mai noi s'a dat numele de *M.* unor poeme declamate cu acompaniament de piano sau de orchestră. [T. C.]

Meloe, *Mamornici* (jud. Prahova), *gândaci puturoși*, *gândaci negri* (Mihăileni), gen de insect coleopter vesicant, din familia meloidelor. Corpul lungareț moale; capul triangular; ochii reniformi; elitrele mai scurte decât abdomenul, imbricate la basă; aripile membranoase lipsesc. Trăiesc în iarba, ei lasă dela încheieturile picioarelor un fel de zamă galbenă sau albă oleoasă și puturoasă, cu care poporul se unge când suferă de *pecingeni*. Cuprinde 70 de specii răspândite în toate părțile lumii afară de Australia. [Leon.]

Melofon, (*grec.*) specie de acordeon dezvoltat, având forma unei chitare. A fost construit de ceasornicarul parisian Leclerc (1837) și s'a bucurat la aparițiunea de o mare faoare. [T. C.]

Melograf, nume dat în general aparatelor construite în scopul de a nota muzica împovisată pe un instr. cu claviatură, sub care se așează, muzica ieșind notată pe o bandă de hârtie. De pe la începutul secl. XVIII mecanicii amatori de muzică au încercat construirea unor astfel de aparate, pe cari succesiv le vedem aparând în diferite țeri, sub nume deosebite: *Eidomusicon*, *Phantaster-Improvisier*-sau *Extensportier-Maschine*, *Pianograf*, *Erregistreur*, ș. a., fără însă a se pute ajunge la rezultate absolut satisfăcătoare. [T. C.]

Melolontha, v. Cărăbuș.

Melopee se numia la Greci arta compozițiunii musicale, raportându-se la combinațiunile sunețelor independent de ritm.

Melophagus vulgar *Chicheriță*, gen de insect dipter din grupa Pupiparelor, familia Hipoboscidelor; conține o singură specie *M. ovinus* L., care trăiesc pe oi.

Meloplastica, (*grec.*) fornarea artificială a bucelor.

Melos, v. Milo.

Melpomene, (cântătoarea), în mitol. *grec.* una din cele 9 muse, anume a tragediei.

Melusina, în mitol. celto-franceză o țină a mării, jumătate femeie, jumătate pește.

Melville, 1) *M.*, insula la termul nordic al Australiei. 2) *M.*, peninsula la nordul Americii între canalul Fox și golful Boothia. 3) *M.*, insulă în grupa Parry, la nord-vestul Americii arctice, 75° lat. nord, nelocuită, descoperită 1819 de Parry.

Membrana, piele, piele. *Membrana seroasă*, *M.*, ce acoperă cavitățile corpului, cari nu comunică înafară. Se compune din un strat de fibre elastice, abundent în vase limfatice și acoperit de un rând de epitel.

Membrana mucoasă, *M.*, ce acoperă suprafața cavităților sau canalelor corpului, cari comunică cu atmosfera, fie direct, fie prin orificii. Sânt provădute cu *M. m.*: canalul digestiunii, canalele respirațiunii, beșica și uretra, conjunctivele, urechia mijlocie și trompa lui Eustach. Structura: Basa *M.*-lor *m.* o formează un strat de fibre elastice, în care se găesc vasele sângelui, vasele limfatice și nervii; deasupra acestui strat se afla unul sau mai multe straturi de celule epiteliale. Din epitel la unele organe (s. e. stomac și intestine) s'au format anumite glandule, cari secrețiunează mucină sau sucrici speciale. Cei mai obicinuiți morbi ai *M.*-lor *m.* sânt inflamațiia catarală, apoi diferita și ulcere tuberculoase. [—]

Membrana, (botan.) învelișul și limita celulei; nneori și căva timp lipsesc, și pe urmă se diferențiază. *M.* e produsă de cytoplasmă, anume de *dermatoplasmă*, și tot prin activitatea acesteia crește. Creșterea se face în suprafața, celula măindu-și volumul, și în grosime. Dacă crește uniform în suprafață, celula își păstrează forma primitivă, de obicei rotundă; dacă crește neuniform, mai mult în unele puncte ca în altele, celula își schimbă forma, devenind tabulară, cilindrică, fibroasă, etc. Asemenea pentru creșterea în grosime, putând fi mică, când *M.* rămâne subțire (parenchinarile), ori mare, *M.* devenind groasă (fibrele, tracheidele); sau creșterea în grosime să fie uniformă (cas mai rar), ori neuniformă, când *M.* se și presintă divers ornamentată, sculptată pe fața ei externă sau pe cea internă. Ornamentele sânt foarte diferite: puncte, țepi, linii, rețele, inele, spire, areole, ș. a. În compozițiia *M.* întră celuloza și compuși pectici; poate să suferă însă ulterior alte modificări chimice: cutinisare, gelificare, lignificare, subericificare, mineralizare. Ca proprietăți fizice *M.* e: rezistentă, puțin elastică, mult ductilă, hygroscopică, imbibabilă cu apa, difuzibilă pentru gaze, anisotropă, dielectrică și diamagnetică. Are o structură stratificată; în grosime e formată din mai multe lame, acestea având o anumită structură și compoziție chimică. Lamele ar fi compuse, sau din mai multe cristale paralelipedice, in-

visibile, numite *micle* de cătră Năgeli, sau din foarte mici sfere, dișe *dermatosomi* de cătră Wiesner, reunite în fibrile, iar acestea alăturate și superpuse ar forma lamele. [S. Șt. R.]

Membru, parte a unui întreg, a unui corp; în anat. se înțelege sub M. mai ales întreaga extremitate a brațului (braț, antebrăț și mâna). întreaga extremitate a piciorului (coapsă, gamba și picior). Fig. care face parte din o societate sau corporațiune.

Memel, riu, v. Niemen.

Memento, (*lat.*) adu-ți aminte, îngrijesce-te, nu uita; mai adeseori în forma proverbială: *memento mori*, adu-ți aminte de moarte; ține minte că ești muritor.

Memnon, în mitol. grec. fiul dișnei Eos cu Tithonos, regele Etiopiei; a plecat la Troia întru ajutorul lui Priamos, unchiul său, și a omorât pe Antilochos, dar a fost ucis de Achilleus.

Memorand, (*Memorial*, *Memoriu*), notiță sau însemnare pentru atragerea atențiunii, pentru reamintire; notă diplomatică, care cuprinde expunerea sumara a unei chestiuni. Sub *memoriu* se înțelege mai ales relațiunea evenimentelor la cari a luat cineva parte, precum și un studiu asupra vr'unei chestiuni științifice, iar sub *Memorial* sau *Promemoria* o scriere adresată unui superior, prin care i-se atrage atențiunea la ceva, i-se cere sau recomandă spre aprețiere o chestiune sau situațiune.

Memorandul Românilor din Transilvania și Ungaria. În conferințele naționale din 1887 și 1890, delegații alegătorilor români din diferitele cercuri electorale ale țerii au decis prezentarea la tron a unui M., care sa expună situațiunea politică a Românilor de sub coroana Sf. Stefan. Comitetul naț. ales la 1890 a elaborat acest M., dar majoritatea lui a fost pentru amânarea prezentării până la timp oportun. În jurul acestei chestiuni s'a desvoltat apoi o luptă foarte agitată în sinul partidului naț. român, până când conferința națională din 1892 a decis prezentarea »fără amânare» a M.-lui. Pentru executarea acestui conclud a fost ales un comitet nou omogen, și acest comitet, presidat de Dr. Ioan Rațiu, în fruntea unei mari deputațiuni a plecat în Maiu 1893 la Viena în scopul prezentării M.-lui. Regele însă n'a primit deputațiunea și M. predat sub plic în cancelaria cabinetului regal, a fost restituit comitelui național în picul nedesfacut. Pentru publicarea M.-lui guvernul ungar a intentat proces membrilor comitetului național, cari după o pertractarea de 3 săptămâni au fost condamnați în 25 Maiu 1894 de curtea cu jurați din Cluj la închisoare de stat (dela 2 luni până la 5 ani) și întemnițați parte în Seghedin parte în Vaș, unde au stat până la 16 Sept. 1895, când Regele i-a grațiat. Anume au fost condamnați: Dr. I. Rațiu la 2 ani, G. Pop de Basesci la 1 an, Dr. V. Lucaciu la 5 ani, D. Conișa la 3 ani, Dr. D. P. Barcian la 2½ ani, N. Cristea la 8 luni, I. Coroian la 2 ani 8 luni, Dr. T. Mihályi la 2½ ani, Aur. Suciua la 1½ ani, M. Veliciu la 2 ani, R. Patia la 2½ ani, G. Domide la 2½ ani, D. Roman la 8 luni, P. Barbu la 2 luni. (Cf. »Tribuna», 1894, nr. 101.)

Memoria, fenomenul psihic cunoscut sub numirea de M. este puterea sufletului de a conserva și de a reproduce în formă neschimbată

stările de conștiință dimpreună cu semnele lor, precum și de a le recunoasce. M. se presintă în diferite forme. Mai întâi din punctul de vedere al felului de reprezentări, pe cari le reține mai bine, avem M. de nume, de numeri, de persoane, localități, etc. Apoi, din punctul de vedere al calității de reproducere a reprezentarilor, avem M. ușoară, greoaie, unilaterală, vie. În ce privește pe indiviđi M. variază după vîrstă și după împrejurările vieții. Dela M. cerem să fie *perfectă*. Iar perfecțiunea ei depinde de următoarele calități: de ușurătatea câștigării și a reproducerii starilor de conștiință; de fidelitatea în reproducere; de tenacitatea și extensiunea ce are, și în fine de serviciul ce face inteligenței. Arta de a cultiva M. se numesce *mnemotehnică*. Contrarul M. este uitarea. Dispozițiua spre uitare se dișe uitucie (v. ac.). M. este supusă și la îmbolnăviri, cari se află în legătură cu alterări în materia cerebrală. Cf. I. Popescu, *Psychol.*; D. Pipoș, *Psychol.*; Pletosu, *Psychol.*, pag. 36. [Pl.]

Memorial, colecțiune de memorii, operă în care se află adunate amintirile cuiva. (v. *Memorand*.)

Memorisare. Fiecare om nisuesce a-și câștiga cât mai multe stări sufletesce, iar pe cele câștigate a le păstra cât se poate de bine, spre a le avé la îndemână în fiecare moment. În scopul acesta fiecare trebuie să caute a și-le imprima cât se poate mai adânc în suflet. Această imprimare intenționată se numesce *memorisare*. Tot M. este și așa numita »învețare pe de rost». M. se poate face în trei moduri deosebindu-se astfel trei forme de M.: a) *mechanică*, care se întemeiază pe asociațiunea întâmplătoare a reprezentărilor și independent de conținutul lor; b) *judițioasă*, care se bazează pe înțelegere sau pe combinarea reprezentărilor după conținutul lor calitativ; c) *artificială* sau *ingenioasă*, care se bazează pe așerimea sufletului de a afla chiar și între obiectele, reprezentariile ori stările, ce de altcum stau numai într'un nex contingent, legături intime și necesare. Cf. Pletosu, *Psychol.*, 38. [Pl.]

Memphis, (*Mennefer*), vechea capitală a Egiptului de jos, ale carei ruine se vedé încă lângă comuna Mitrahineh, câțiva km. spre sud dela Cairo, spre temeruii vesticii ai riului Nil. Cetatea a fost zidită de primul rege al Egiptului, Menes, care a destinat-o de residență. Cei mai renumiți Faraoni au emulat în tendența de a ridica nimbul orașului prin zidiri colosale, mai ales prin largirea templului principal, a cărui basă a pus-o primul rege Menes, și care a consacrat-o deului local Ptah sau Hephastos. Ađi numai unele ruine au mai ramas din vestita cetate. Ca monumente memorabile ale pompei de odinioară s'ersesc Piramidele descoperite în 1851 în pustiiile Libiei la Abu-Roasch, în fața orașului Cairo, și la Fayun.

Mena la Slavi dișna lunei. Laiwa, ca dișna a lunei se numia *Menula*.

Menabrea, *Federigo Luigi*, conte, om de stat ital., n. 1809, † 1896. 1861 ministru de marină, 1867—69 ministru-president, 1876 ambasador în Londra, 1882—92 în Paris.

Menaccanit, minereu de fier și titan.

Menade, bacchante, thyiade, bassaride, bistonide, etc. se numiau femeile cari serbau pe deul Dionysos (Bacchus) în orgii și procesiuni nebunesce.

Menageria, colecțiune de animale, întreținute pentru studiu sau curiozitate. v. art. Grădini zoologice.

Menagiu, (franc. *Ménage*), economia de casă. **Menageră**, femeia care îngrijește de economia de casă. În limbajul militar se înțelege sub M. și proviziunea de alimente.

Menageare, a administra cu economie; a se modera.

Menam, (siames. »Mama apelor«), riu în India posteroară, se varsă în golful Siamului din jos de Bangkok prin o deltă mare; 1500 km. lung.

Menandru, (Menander), poet comic grec, imitatorul lui Euripide, discipolul lui Teofrast și adictul lui Epicur. A scris peste 100 de comedii, dintre oari numai 75 sînt cunoscute și dintre aceste unele numai după titlu, altele din câteva fragmente. M. e creatorul comediei de caracter. Mai toate comediiile lui Plaut și ale lui Terențiu sînt imitațiuni după M. (342—290 a. Chr.).

Mencikoff, 1) *M., Alex. Danilovici*, principe și bărbat de stat rus. E cel dintăi guvernator al Petersburgului (1703); ia parte la lupta dela Pultava (1709); joacă un rol important pe vremea domniei Catherinei I (1725) și la 1727 prin moartea Catherinei devine regentul și tuturul minorului Petru II; lucru ce-i aduce exilarea în Siberia. † 1729.

2) *M., Alex. Sergewici*, principe, admiral și bărbat de stat rus. Intre 1812—15 ia parte la resboinl împotriva Persiei, și între 1828—29 la cel între Rusia și Turcia. Trimis la Constantinople ca ambasador extraordinar pentru a forța poarta să recunoască protectoratul rusesc asupra popoarelor creștine, prepară resboiul oriental, întorcându-se în Odessa. Comandant-șef al armatei rusești din Crimea nu poate împiedeca debarcarea armatei franceze-engleze și la 20 și 21 Sept. 1854 e bătut. După lupta dela Inkerman 5 Nov. 1854 M. se îmbolnăvesce și în Mart. 1855 se retrage din postul de comandant-șef. În 1856 numit comandant-șef în Cronstadt, † 2 Maiu 1869 în Petersburg.

Mencius, (*Meng-tzeu*), filosof și legist chinez, care a comentat și a dat mai mare întindere învețăturilor lui Confucius. N. pe la 371 a. Chr., trăind la curtea principelui Seven în Tse ca consilier, a încercat a forma o școală și a pune în sistem doctrinele sale filosofice, cari au avut de obiect două mari chestiuni, anume: Raportul regentului sau domnitorului față de supuși, și despre natura morală a omului. [Pl.]

Mende, capitala departam. franc. Lozère, lângă rîul Lot, 6140 loc. (1896); episcopie; industrie de lănării.

Mendel, *Hermann*, musicograf germ., n. 1834 în Halle, † 1876 în Berlin. A publicat biografiile lui O. Nicolai și Meyerbeer, a colaborat la diferite reviste musicale (*Echo*, *Tonhalle*, *Deutsche Musikerzeitung*). Lucrarea sa de căpetenie e însă marele op *Musikalisches Konversations-Lexicon*, în 12 volume, dintre cari însă, din cauza morții sale premature, numai 7 le putu imprimă, restul fiind continuat de A. Reinmann. [T. C.]

Mendelelev, *Dimitriu Ivanovici*, chimist rus, n. 1834 în Tobolsk, Siberia; a studiat sciințele naturale în instit. pedagogic din Petersburg. 1854 prof. gimnasial în Odessa, 1856 docent și 1866 prof. la univ. din Petersburg. M. a devenit

celebru prin stabilirea sistemului periodic al elementelor chimice și prin prețicerea pe basa acestuia a existenței unor elemente chimice necunoscute; acest sistem a fost în curînd justificat prin descoperirea Galliiului și Germaniului.

Mendelssohn, *Moise*, filosof de origine judaică, n. 1729 la Dessau, † 1786. Lipsit de mijloace în copilărie a fost salvat de un manufacturier bogat Bernhard, care, după ce îi dadu pe copiii săi pentru a-i instrui, îl făcu tovarăș al său. La Berlin se puse în legătură cu Lessing, cu ajutorul căruia învăță grecesce, studiind pe Platon. Reputația sa de filosof și-a stabilit-o prin Scrisori asupra sentimentelor, și mai ales prin: *Phedon* sau *Asupra nemuririi sufletelor*. Un rol social important a jucat M. prin sarcina ce și-o luase de a apropia pe Ovrei de creștini în raporturile lor sociale. Doctrina sa filosofică era un eclecticism (v. ac.) spiritualist, care procedea dela Wolf, Leibniz și Baumgarten. El a fost un mare apărător al libertății gândirii. [Nigrim.]

Mendelssohn-Bartholdy, *Felix*, pianist și celebru compozitor german, n. 3 Febr. 1809 în Hamburg, † 4 Nov. 1847 în Lipsca. Fiu al unui bancher ovreu, arată de timpuriu dispozițiuni pentru musică și deja la vârsta de 9 ani debută într'un concert. E ceea ce explică numărul mare de compozițiuni ce lasă (121), între cari: oratoriile Paulus și Elias (1847); uverturile de concert: *Sommernachtstraum*, *Hebriden*, *Fingalshöhle*, ș. a.; coruri și musică pentru *Antigone*, *Walpurgisnacht*, *Sommernachtstraum*, *Athalie*, *Oedipus*; 5 simfonii; concerte pentru violină (op 64) și pentru piano (op 25 și op 40), renumite în repertoriul acestor instrumente; musică de camera pentru instrumente de coarde sau cu piano; renumitele *Lieder ohne Worte* și alte compozițiuni pentru piano; 83 de *Lieder* și 13 duete vocale; 49 de coruri mixte sau bîrbătesci; mai mulți psalmi și alte bucați corale religioase, ș. a. [T. C.]

Mendés, *Catulle*, scriitor francez, n. 1841 în Bordeaux. A scris poesii, romane și nuvele, caracterisate unele prin o friivolitate grațioasă. Mai cunoscute: *Grande-Maguet*, 1888; *La vie et la mort d'un clown*, 1879; *Monstres parisiens*, 1882—85; *Histoires d'amour*, 1868; *Contes épiques*, 1872; poesii.

Mendicanți, ordini religioase, ai căror membri au sa traiască din cerșitorit; atari sînt franciscanii (minorii) și capucinii, dominicanii, carmeliții, augustinianii eremiți, serviții și paulianii.

Mendipita, mineral, oxicolorură de plumb, galbiu sau roșu, la Mendiphügel în Somersetsshire, Brilon, etc.

Mendoza, provincie în republica Argentina (America de sud), 146,378 km². cu 116,136 loc. (1895). *Capitala M.*, la poalele Anșilor, are 28,602 loc.; episcopie.

Mendoza, *Don Diego Hurtado, de* (1503—1575). scriitor clasic spaniol și renumit om de stat, n. la Granada; admirator al clasicilor italieni, dede prime modele de epistole poetice; prin istoria sa, *Guera de Granada*, merită epitetul de *Salustiu spaniol*.

Menechm, (*grec.*) titlul unei comedii a lui Plautus, în care figurau doi frați gemeni, cari semănau mult unul cu altul; de aici M. = alter ego.

Menedem (*Menedemos*), numele a trei filosofi greci: unul din Lampsacos de secta cinicilor susținea, că a trăi conform naturii înseamnă a trăi conform virtuții, și se apropia mult de cinismul filosofilor stoici; un alt M. filosof din Eretria a fost conducătorul sectei eretice; al treilea a fost elevul lui Platon.

Menelaos, în mitol. grec. fiul lui Atreus, fratele lui Agamenon. S'a căsătorit cu Helena (v. ac.) și prin aceasta a moștenit tronul din Sparta. Când Paris a răpit pe Helena, M. s'a dus la Troia, ca să-și ceară muierea, dar fiindcă nu a căpătat-o, s'a aliat cu mai mulți principii greci și a început războiul în contra Troiei (v. ac.).

Menelik, (*Menilek*), regele (negus) Abissiniei, n. 1842. Sub regele Abissiniei Ioan și-a început cariera ca guvernorul provinciei Soa. După moartea acestuia în 1889 delaturând pe următorul acestuia Mangasa, devine el regele Abissiniei. Cuceririle Italienilor în Eritrea l-au împins la război contra acestora. În Martie 1896 a nimicit total armata italiană sub comandantul Baratieri. 12,000 de Italieni au rămas pe câmpul de luptă în valea Adua.

Menenius Agrippa, consul roman în anul 503 a. Chr. Se face celebru prin faimoasa fabulă cunoscută sub numele de *Membrele corpului și stomacul*, fabulă povestită plebeilor retrași în 494 a. Chr. pe Muntele Sacru. [Caion.]

Menes, (*Mena*), cel mai vechiu rege din Egipt, cam pe la 5000 a. Chr. edifică orașul Memfis.

Menestrel, (*franc.*) (din lat. Ministerialis = om în serviciu), nume dat în evul mediu mai întâi la o specie de servitori artistici ai nobililor trubaduri, având ca misiune de a-i acompania și de a scrie melodiile poemelor lor. Mai târziu M. sunt poezi-cântăreți, compozitori, umblând prin castele și orașe, și nedeosebindu-se de adeverații trubaduri decât prin originea lor. Unii din ei sunt atașați pe lângă curțile regale, unde exercitează adesea o mare influență. Astfel e Blondel de Nesle, la curtea lui Ricard inimă de leu. Prin secl. XIII numărul acestor ce poartă numele de M. e foarte mare, confundându-se sub acest nume muzicanți în general, atât cântăreți cât și instrumentiști, și în 1321 ei formează în Franția o mare corporațiune, sub numele de *Menestrândrie*, guvernată de un șef puternic, *regele M.-lor*, care mult timp dădu direcțiunea mișcării musicale. Această corporațiune fundează școlile și procură totdeauna personalul musical necesar serbărilor publice și private. Moralul majorității membrilor corporațiunii însă decădând continuu, și pe de altă parte pretențiunile exorbitante ale așa numiților regi, revoltând pe adeverații artiști, aduce cu revoluțiunea dela 1789 completa dizolvare a corporațiunii. Denumirea de M. se transformase în *Menetrier*, servind a denumi cu dispreț membrii celei mai joase clase a ierarhiei musicale: instrumentiști ambulanti, cele mai de multe ori adevărați cerșitori. [T. C.]

Mene, Tekel, Phares, cuvinte misterioase scrise pe perete de o mână fără corp, pe când regele babilonian Valtazar își petrecea cu boierii săi. La vederea mâinei și a scrisoarei pe toți oaspeții i-a cuprins groaza, neputând nime să explice lucrul. Mai pe urmă a chemat pe tinărul ovreu Daniil (profetul, v. ac.), care cuvintele mene, tekel, phares = numeratu-s'a, ponderatu-s'a,

împărțitu-s'a, le-a interpretat despre regele Valtazar astfel: numerat-a Dzeu zilele împărăției tale și i-a pus capăt; măsurat ai fost tu pe cumpăna dreptății și ai fost aflat cu scădere; împărțitu-s'a împărăția ta și s'a dat Meșilor și Persilor (Dan. 5, 25—30). Încă în aceeași noapte Valtazar a fost ucis; în curând Meșii și Persii, sub conducerea lui Cir, au ocupat Babilonul și au pus capăt domniei babilonice (536 a. Chr.). Sub M. t. ph. în sens figurat se înțelege vindicta, resbunarea divină. [i—m.]

Menhire, monumente. v. Megalitic.

Meninge, trei membrane, ce învâlesc creierul și măduva spinării. Aceste trei membrane sunt: 1) *pia mater*, membrana vasculară, care e în contact intim cu creierul; 2) *arahnoida*, care adherează de dura mater; între arahnoida și pia mater e spațiul arahnoidic, în care se găsește lichidul encefalo-rahidian și 3) *dura mater*, membrana fibroasă, care adherează de pereții osoși ai craniului și ai canalului rahidian. [V. I.]

Meningita, inflamațiunea meningelor encefalului și a măduvei spinării (meningita cerebrală și spinală).

Meningita cerebrală acută se observă în urma insolitației, în decursul maladiilor infecțioase, în urma unei supurațiuni a urechei, etc. Ea începe subit cu febră ridicată, cefalalgie, vărsături, fața congestionată, apoi pupile contractate, hiperestezie, delir, convulsii, puls lent și neregulat, paralisia mușchilor pleoapei, a altor mușchi, precum și a sfincterilor coma, se finesece cele mai adeseori prin moarte. Causa M.-ei acute sunt diferiți microbi: ca pneumococi, streptococi, stafilococi, etc.

M. chronică e determinată de sifilis, alcoolism, etc., și prezintă câte odată simptome identice cu acele ale paralizei generale (meningo-encefalită); e incurabilă, cu excepția unor cazuri, determinate de sifilis și cari se pot vindeca cu un tratament antisifilitic.

M. tuberculoasă e cu deosebire o afecțiune a copilăriei și e totdeauna mortală.

Meningita cerebro-spinală epidemică, inflamațiune a meningelor creierului și a măduvei spinării, e contagioasă și epidemică. Epidemii s'au observat cu deosebire în armată și la copii. La autopsie se constată o iperemie intensă a meningelor și o exsudațiune purulentă pe convexitatea și baza creierului și pe partea posterioară a măduvei. Simptomele sunt: febră, constipație, cefalalgie, dureri de ceafă și spinare, contracturi a mușchilor celei și spinării, apoi agitație, delir, paralisii a membrilor, stupore și adeseori moarte. Contagiositatea maladii necesită izolarea bolnavilor. Causa ei sunt microbi: meningococul lui Weichselbaum-Jäger, mai rar pneumococul.

Meningita spinală, se observă în urma frigului și mai adeseori în urma unui absces învecinat, a cariei vertebrale. Simptomele ei sunt: rahialgie intensă, hiperestezie, slăbire musculară cu contracturi și convulsii, apoi paraplegie și anestezie cutanată, incontinența sfincterilor, etc. Ea e adesea complicată cu myelită. [V. I.]

Menip, (*Menippos*), poet satiric și filosof grec din secta cinicilor, de origine fenician, fost sclav, apoi discipol al lui Diogene; a devenit cunoscut prin 12 vol. de scrieri glumețe, în cari satirisa

unele doctrine de ale filosofiei practice, credințele religioase și viiile epocii în care a trait (secl. IV a. Chr.).

Menipee, (*Menippea*), nume dat de scriitorul roman M. Terențiu Varro a celor satire ale sale, cari le-a scris imitând pe postul satiric grec *Menippos*. »*Satire Menippée*«, un celebru pamflet franc. din secl. XVI, contra Ligei.

Menippe, în mitol. grec., fata lui Orion.

Menisc, lentila concav convexă și convex concavă. (v. și Capilaritate).

Menispermaceae, (botan.) familie de plante perenale adese volubile și lemnoase dicotile polipetale. Cuprinde vr'o 300, după alții numai preste 80, specii preponderant tropicale, distribuite în următoarele triburi: I *Tinosporeae* (cu genuri remarcabile *Tinospora*, *Jateorhiza* și *Anamirta*), II *Cocculeae* (cu genul important *Menispermum*), III *Cissampelideae* (dintre ale cărui genuri cităm *Cissampelos*) și IV *Pachygoneae* (de mai puțină importanță). Unele specii se cultivă ca plante decorative, altele au aplicațiuni medicinale. [A. Pr.]

Menispermum L., (botan.) gen de plante cățărătoare cu foi peltate palmat-lobate din fam. Menispermaceelor, tribul *Cocculeae*. Cuprinde numai două specii numite după patria lor: *M. canadense* L. și *M. Dahuricum* DC., ambele cultivate ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Mennoniti, sectari ai eresii Anabaptiștilor (v. ac.). Capul lor a fost *Menno Simonis*, (n. 1492, † 1559) din Frisia (Friesland). El învăța că bozezul se administrează numai adulților pocăiți, că în cuminecătura nu se primesc trupul și sângele lui Chr., ci pâinea și vinul numai simbolizează bunurile, cari le așteptăm dela Dumnezeu; creștinii nu le este iertat a purta arme nici a primi oficiu de stat. Aderenții lui M. s'au înmulțit curând în Germania, Belgia, Anglia și în alte țeri europene. Mai mulți M. se află ađi în Țerile de jos și în Statele Unite din America nordică (caun 175,000). (Cf. Hunziger, *Das Religions-, Kirchen- u. Schulwesen der Mennoniten*, Speier 1830.) [1—m.]

Menologion, (*grec.*) calendar bisericesc; o carte rituală în care în ordine lunară se cuprinde biografia sfinților. (Cf. Martirologiu). Cel mai vestit M. este cel compus în secl. IV la mandatul împ. Vasilie Macedoneanul.

Menopausa, (*grec.*) încetarea menstruațiunii în vîrsta climaterică.

Menorca, insula mai mică dintre Baleare, 760 km², cu 39,041 loc. (1887); capitala Mahon.

Menorrhoea, (*Menorrhagia*), curgerea menstruală mai abundentă decât cum de regulă sînt aceste curățiri periodice la femei. Pierderea sîngelui poate fi intensivă sau extensivă. Fiindcă în multe casuri M. se petrece fără dureri, femeile mai puțin inteigente nu-i dau mare importanță, ceea ce poate ave urmări păgubitoare sănătății. [Dr. V.]

Menostasis, împiedecarea curgerii menstruale.

Mens, (mintea), la Romani o țină, care a produs mintea în creerii copiilor, și mai târziu a ținut în trezire spiritul oamienilor. [Atm.]

Mensa academica, (*lat.*) masa studenților, restaurant în care studenții dela școale superioare primesc masa gratuită ori ieftina.

Mensdorff-Pouilly, *Alexandru*, conte de, ge-

neral și om de stat austr., n. 1813 în Coburg. A luat parte la reșoiul din Ungaria (1848—49); 1851—52 comisar în Holstein; 1852—53 ministru plenipotențiar austr. la curtea rusească; 1859 a participat la reșoiul din Italia; 1861 guvernor în Galiția; 1864—66 ministru de externe. 1868 a moștenit titlul și proprietățile familiei prințiare Dietrichstein, din care se trăgea soția sa. † 1871 în Praga.

Menstruațiunea, (curațenia lunară, periodul, regula, sorocul, florile), este curgerea sîngelui din organele genitale femeiești, ce apare în fiecare lună la ȳile anumite. În întreg regnul animalic e necunoscută M. Genul omenesc este singurul care presintă acest fenomen fiziologic. Ivirea primei M. este semnul maturității sexuale a femeii. Eteata la care începe femeia a menstrua depinde de climă, rassă, modul de viață, de muncă, împrejurări sociale. În zonele tropice M. începe la epoca de 10 ani, în zonele moderate între 12 și 15 ani. La nord cevași mai târziu. Un autor a găsit că Românele încep M. la vîrsta de 13 ani, tot așa și Armencele, Ovricele și Țigancele, pe când Germanele, Maghiarele și Secuicele abia la vîrsta de 15 ani. În genere la orașe M. apare mai curând decât la sate. Durata unei M. este de regulă 4—5 ȳile, dar poate să varieze între 1—8 ȳile. Ea încețea cam la etatea de 43—45 ani. Excepțiile nu sînt tocmai rare așa că de regula cu cât mai curând a început a se ivi M. cu atât mai curând va și înceta. M. vicariantă se numește când în locul și la timpul M.-ei normale se ivesc curgere de sînge din alte organe, din plămîni, stomac, șeuț, țife, etc. [Dr. Vuia.]

Mensura, (*lat.*) cava măsurat; vas cu scala pentru măsurarea lichidelor. M. se numește și distanța dintre doi duelanți, când se luptă cu sabia. În limbajul studentesc M. este duelul cu sabia.

Mensurabil, ce poate fi măsurat, marginit.

Menta, v. *Mentha* L.

Mentagra, (*med.*) v. *Sycosis*.

Mental sau *Mintal*, (*lat.*) ceea ce se rapoarta la minte, la inteligentă.

Mentana, localitate în Italia, nu departe dela Roma; aci au fost batuți Garibaldianii la 3 Nov. 1867 de către Francezi și papali.

Menter, *Sofia*, pianista, n. 29 Iulie 1848 în München, la 1872 casătorită cu celistul Popper, 1886 divorțată; câțiva ani fű profesoara la conservatorul din Petersburg; traiesce în castelul Itter lângă Innsbruck.

Mentha L., (botan.) gen din familia Labiatelor, tribul Satureineae, cuprinde plante erbacee odorante, cu frunzele opuse, florile cu 4 stamine aproape egale. M. are vr'o 25 de specii, răspândite pe întreaga suprafața globului, mai cu sama însă în regiunile temperate. În părțile noastre cresc mai multe specii, cunoscute în general sub numirile de Ismă, Mintă sau Mentă, dintre acestea menționam: *M. silvestris* L., vulgar Ismă selbatecă, Mintă selbatecă, Mintă calului, Voestnița. *M. crispa* L., Mintă creață, Ismă creața. *M. arvensis* L., *M. Pulegium* L. cunoscută de popor sub numirea de Busuioac cerbilor, *M. aquatica* L., vulgar Isma broascei, Mintă broascei, etc. Toate aceste plante sînt odorante foarte aromatice, stimulante, bogate în

esențe, din care cauză se întrebuițează în medicină. *M. piperita* L. foarte mult cultivată mai cu samă în Engiltera și în Statele unite, pentru a se extrage esența de mentă, întrebuițată în medicină spre a combate catarele mucoaselor, dispneea și diverse afecțiuni nervoase. [Z. C. P.]

Menthol, C₁₀ H₁₈ OH principul odorant al pipermentului, al uleiului de piperment, oleu *Menthae piperitae*. Se obține de ordină din oleul japonez prin extracția și recristalisarea masei ce rămâne după destilarea acestor principii, ce aparțin seriei terpenelor. Cristale prismatice, incolore, P. F. 43° și fierbe la 212°. Insolubil în apă, ușor însă în alcool și eter. Polarizează lumina în stânga. Ca funcțiune chimică e un alcool secundar. Se întrebuițează în medicina ca antinigrină și ca antiseptic.

Mentholin, praf, amestec de zahăr lactic, cafea arsa și Menthol. Se folosește ca medicament la guturai.

Mențiune, (*lat.*) pomenire, amintire.

Mentone, oraș în departam. franc. Alpii maritimi, lângă golful Genovei, 8108 loc. (1896); loc de cura climatică (temperatura medie 16°).

Mentor, în mitol. gr., fiul lui Alkimos din Ithaka, amicul lui Odysseus, care pornind la reboiul cu Troia, lasa pe M. îngrijitor de binele său și crescătorul lui Telemach, fiul său.

Menu, în mitol. indică o colecțiune de 12 cărți din legile lui Menu, respective Manu (v. ac).

Menu, (*franc.*) mărunt; se întrebuițează ca subst. în sens de lista de mâncări, ce se servesc la o masă.

Menuet, dans și arie, de origine franc., de un caracter nobil, grav, maestos, în măsura ternara (în general $\frac{3}{4}$) și mișcare moderată (timpul = 92). Numele îi vine pare dela pașii săi mărunței (fr. *menuets*). Foarte în favoare la curtea lui Ludovic XIV. Bach și Händel îl introduc în așa numita Suită, unde ia loc între Sarabanda și Gigă. Haydn îi da loc în simfonie și în sonata, înainte de final. Mozart revine la caracterul primitiv, dar Beethoven, reluând M.-ul lui Haydn, îl desvoltă și îl transformă în *scherzo*, de o mișcare mult mai repede. Mendelssohn în simfonia în do minor scrie un M. în $\frac{3}{8}$. [T. C.]

Menumorut, numit în cea mai veche cronica a Ungariei (v. Anonymus) ca duce al țării dintre Tisa, Mureș și Munții apuseni, cu cetatea *Bihor*, pe timpul venirii Ungurilor. În luptă cu Ungurii, M. pierde partea de nează-noapte a ducatului său până la Criș, păstrând numai partea dintre Criș și Mureș cu cetatea Bihor, ca vasal unguresc. Pe timpul lui Stefan cel Sfânt, această parte meridională a ducatului Bihorean se găsesce unită cu ducatul Banațean sub *Achtum*, care stăpânea țeara dintre Dunăre, Tisa, Criș și munți, când fu învins de Stefan și ducatul lui încorporat în Ungaria (după 1003). Teritoriile ducatelor cucerite de Unguri, locuite de Români și Slavi (cari se contopesc în urmă cu Românii), păstrează oarecare autonomie națională, sub conducători proprii. numiți *cznei* și *voevođi*, și cu drept propriu românesc (*ius valachicum*), până la desființarea regatului ungar (1526). Voevodatul Românilor de Maramureș, care apune după emigrarea română în Moldova la întemeierea principatului moldovenesc, pare să fie un asemenea rest de teritor autonom din

un ducat existent la venirea Ungurilor. După tradiția cunoscută lui Anonymus, ducatul lui M. se întindea până în aceasta parte. (Pič, Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht. Leipzig, 1882; Rohonyi, A honfoglalás története. Budapest, 1895; Oncinl, Originile principatelor române, București 1899). [D. On.]

Menura australică, (*Maenura superba*), o pasere din ordinul paserilor strigătoare (clamatoare) de mărimea unui fasan. Barbătuși! au o coadă de pene foarte frumoase de forma unei lire. Traiesce în Australia.

Menyanthes L., (botan.) gen de plante perene palustre din fam. Gentianeelor, trib. Menyantheae, cu foi trifoliolate și corola infundibuliformă. Cuprinde două specii, una din America boreală-occidentală, alta răspândit-boreală. Aceasta: *M. trifoliata* L. »trifoiul de lac», ale cărei foi conțin menyantină, se folosește în medicină ca tonică, febrifugă și emenagogă. [A. Pr.]

Menzel, *Adolf*, pictor, n. 8 Dec. 1815 în Breslau, dela 1853 profesor și academic în Berlin; s'a distins ca desenator și ilustrator al vieții lui Frideric cel Mare; mai are numeroase pânze, aquarele, etc. Cf. Jordan u. Dohme, Das Werk Adolf M.'s (1890 în 3 vol.).

Mephisto, (și *Mephistopheles*). v. Mefisto.

Măr, numele popular al arborelui cultivat *Pirus Malus* L. (sin. *Malus communis* Lam.) (v. ac.). Fructele acestui arbore se numesc mere.

Mărul lupului, numele vulgar al plantei *Aristolochia Clematidis* L. (v. ac.).

Merele de aur, v. Heracles și Hesperide.

Mera, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 5 cat., cu 3116 loc. (Dicț. geogr. 1897). În această com. se află fosta mănăstire *M. sau Mira*, încungiuată cu zid, construită 1686 din lemn, iar la 1706 de Antioch Cantemir reconstruită din piatră; ați în stare decașută.

Meran, *Obermais*, *Untermals* și *Gratsch*, patru comune în Tirol (Austria), cari formează împreună complexul teritoriului climatic, cunoscut sub numele de M. Sitnat la o înălțime de 300 până 500 m. deasupra mării și încungiuată de un șir de munți de 2000—3000 metri înălțime, poziția acestui loc de cura climatică este atât de norocoasă, că fără a ave o climă, ce se numește sudică, prezintă toate avantajele acesteia. Clima din M. se distinge prin uscaciune, caldură solară, o toamnă caldă senină, o iarnă scurtă, puțin geroasă, cu mult soare și puține vânturi, căreia urmează o primăvară scurtă și frumoasă. Amésurat acestor factori climatici, bolnavii cari au trebuință de aer liber în tot timpul anului se simt în M. bine. Aceștia sânt în primul loc bolnavii slabiți de cataruri cronice ale organelor respiratoare cu expectorații abundente, apoi cei cu exsudate pleuritice cu astma, tuberculosă cronică, cu afecții ale cordului și pentru cei reconvașcenți după v'r'o boală îndelungată. Pe lângă factorul principal, aerul, M. mai dispune de o mulțime de mijloace curative, precum este cura de struguri, tratamentul pneumatic, sale de inhalații, gimnastica svedică, bai de toate categoriile, calde și reci, aranjament pentru cura de teren Oertel. O mulțime de hoteluri și vile particulare și publice elegante și cu confort aranjate stau la dispoziția vizitatorilor, cari din an în an mereu se înmulțesc. Literatură în toate limbile. [Dr. Vuia.]

Mercadante, Saverio, compositor italian, n. 1797 în Altamura (Neapole) și † 1870 ca director al conservatorului din Neapole. A compus vr'o 50 de opere, dintre cari mai cunoscute: *Elisa e Claudio*; *Il giuramento*; *Il Bravo*.

Mercantîl, ce privesce comerțul; comercial. *Mercantilism* sau *sistemă mercantîlă*, se numește în economia politică, ceea ce s'ar putea numi sistem protector exagerat. El consistă în a favoriza dezvoltarea industriei naționale în punga industriei străine, prohibind sau lovind cu drepturi exorbitante intrarea produselor manufacturate în străinătate, prohibind ieșirea materiilor proprii manufacturilor străine. Anglia și Spania sînt primele țeri, cari au aplicat această sistemă, iar Colbert nu făcu decât să urmeze exemplul lor, fără a căde totuși în excesele la cari mai târziu a condus mercantilismul. Programul său era astfel formulat: »Trebuiesc respinse, prin urcarea drepturilor de vamă, produsele manufacturilor străine.« El n'a mers însă până la prohibițiune. (Cf. P. S. Aurelian, »Cum se poate funda indust. în Rom.«, 1881; N. E. Idieru, »Studii de econ. pol. și finanțe«, vol. I. Buc., 1895).

Mercaptan, sulfidat etilic, identic cu *tioalcool*, compuși organici, cari conțin sulf analogi alcoolilor, cu deosebire că oxigenul acestora e înlocuit prin sulf, sau se mai pot considera ca hidrocarbure, în cari un hidrogen e înlocuit cu radicalul sulfidric (SH); C_2H_5OH , C_2H_5SH . Ei se obțin prin acțiunea unei soluțiuni alcoolice de sulfidat de potasiu asupra iodurilor și bromurilor alcoolice, sau dela destilația directă a unei soluțiuni apoase concentrate de sulfidat de potasiu cu săruri de ale acidului etil-sulfuric. M. sînt foarte puțin solubili în apă, miros infect, de obicei ca al usturoiului, au proprietate de acid, unindu-se cu metale și în special de Mercur, de unde și numele lor dela Mercurio-aptum. [S. M.]

Mercator, Gerhard, geo- și hartograf, n. 1512 în Rupelmonde (Flandria) și † 1594 în Duisburg. E cunoscut îndeosebi pentru metoda lui de proiecțiune întrebunțată la hartele maritime. Lucrarile sale principale sînt: *Tabulae geographicae ad mentem Ptolemaei restituae*, 1578—84; *Atlas, sive cosmographicae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura*, 1595.

Mercedonius, în mitol. romană numele unei luni, introdusă de Numa Pompilius; tot la doi ani era vîrită după 23 Febr., avînd 22—23 zile.

Mercenar, cel ce lucrează pentru bani, cel ce caută numai câștig; fig. condus de interesul propriu, coruptibil.

Mercenari se numia și oștirea marilor domni români. Mircea, Tepeș, Stefan și Ioan Voda cel cumpîlit, aveau armata din proprietarii mici ai pămîntului, numiți *moșneni*. Dela începutul secl. XVII însă, țeranii moșneni devenind servi pe moșile boieresci, armatele principatelor începura a fi formate din soldați plătiți, adică *lefegii* sau M., aceștia erau în mare parte străini, Unguri, Poloni, Greci, etc.

Merceologia, studiul originii, producțiunii, proprietăților esențiale fizice și chimice, indicilor de veritabilitate și bunătate ale mărfurilor, precum și a mijloacelor de a stabili aceste calități și a descoperi alterațiunile și falsificațiunile marfurilor.

Mercerie, (*franc.*) negoț cu mărfuri mărunte de metal, lemn, porcelan, sticlă, etc., (Kurzwaren, Quincaillerie) și cu măruntășuri pentru îmbrăcat și gătit.

Mercia, imperiu anglo-saxon în Britania, între Marea Nordului și Wales, 829 regele Egbert îl uni cu Englitera.

Mercina, comună mică în Banat, cott. Caraș-Severin, ca. 1779 loc. (1891) Români.

Merck, I. Enric, scriitor german, n. 1741 în Darmstadt; 1768 fu numit cassier militar și 1774 membru al consiliului de reșboiu. Nenorociri familiare și speculațiuni greșite l-au făcut de s'a sinucis în 1791. M. a fost centrul unui cerc de savanți, între cari Goethe, Herder și alții, pe cari nu puțin i-a influențat prin criticele sale.

Mercur, cea mai mică din planetele principale și cea mai apropiată de soare. De $2\frac{1}{2}$ ori mai aproape de soare ca pămîntul și diametrul său tot de atâtea ori mai mic ca al pămîntului, volumul de 19 ori mai mic. Dîu cauza apropierii lui de soare el foarte greu se poate vedea și anunie numai la răsărit puțin înainte de răsăritul soarelui sau la apus puțin după apusul soarelui și aproape de orizont în timpul când se vede mai depărtat de soare.

v. și art. Mercurius.

Mercorea, magh. *Szerdahely*, germ. *Reussmarkt*, comună mare în Trs., cott Sibiului; loc. 1820 Români și Sași; judecatorie cerc., carte funduară, pretură, residența unui protopopiat român gr.-or. Mai înainte M. era locul central al scaunului săsesc de asemenea numire. Aici s'a ținut memorabila conferență națională română, la 1869, în care s'a proclamat pasivitatea politică a poporului român față de alegerile de deputați la dieta din Budapesta.

Mercorea, protopopiat român gr.-or. se compune din 24 parochii cu 26,405 (1899) credincioși.

Mercuri, o ți a săptămînei (din dies Mercurii la Sabini). După așezămintele bisericei M. este dedicată întru pomenirea și onoarea sf. cruci, deoarece în ți de M. s'au sfătuit Iudeii ca să-l prindă pe Christos. M. în poveștile române s'a personificat în *Sf. Mercuri*. Feții frumoși ori fetele frumoase cautînd unul după altul, ajung și pe la Sf. Mercuri, iar aceasta le dă îndreptare în cale și sfaturi, apoi și daruri, și anume fetelor: o furcă de aur care singura toarce; o cănașe de tort de paine, etc., până ce pe feți frumoși îi dăruiesce cu frâu de aramă, ce scuturându-se venia un cal de aramă; sau cu un măr de aur, etc. În împărăția Sf. M. e frig groaznic; apoi are la poarta iadului un căne, numit Vede bine. După superstițiune M. e o ți rea, în care nu-i iertat a semena, a coase cu acul ori a tăia cu foarfecile. [A. M.]

Mercurialia, (med.) medicamente, ce conțin idrargir; se folosesc cu deosebire contra sifilisului și se aplică intern, pe piele și subcutan.

Mercurialis L., (botan.) gen de plante de conțin dioice, din fam. Euphorbiaceelor, trib. Crotonaeae, cu foi opposite, fără cyathium. Cuprinde 6 specii europene și vest-mediterane, dintre cari numai una e est-asiatică. *M. perennis L.* »breiul de pădure« și *M. annua L.* »breiul de câmp« sînt cele mai frecvente la noi. [A. Pr.]

Mercurialism, Hydrargyriasis (v. ac.).

Mercuriu, (*Argent viu*), identic cu *Hydrargyrum*, (germ. Quecksilber). Corp simplu. Simbol Hg., Gr. at. 200, bivalent. Singurul metal care la temp. ordinară se prezintă lichid. Cunoscut din cele mai vechi timpuri. Theofrast descrie prepararea lui (300 a. Chr.) din cinabru. Deși întrebuintă în evul mediu foarte mult în preparatele farmaceutice cât și la izolarea metalelor prețioase, totuși natura chimică a lui a fost studiată pe la începutul secl. XIX. El se găsește în natură în mici cantități, răspândit parte ca atare parte în combinațiuni cu alte elemente de deosebire cu sulful ca în cinabru, cucloru, iodu (coccinit), și în unire cu argintul și aurul ca amalgame. Localitățile sunt Idria în Kraina și Almaden (Spania). În comerciu se scoate din cinabru din Idria, prin calcinarea acestuia în cuptoare și apoi primirea vaporilor de M. în nisce vase, ce se găseșc în legătură cu cuptoarele și în care se condensează. M. de comerciu conține adesea impurități, ca plumbu, cupru, staniu, zink și bismut. Proprietăți: luciu argințiu, greut. spec. 13-573. Se solidifică la $-39^{\circ}4'$, cristalizează în această stare în octaetri regulăți. Fierbe la $357^{\circ}25'$. Cu toate acestea emană vapori chiar și la temp. ordinară, de unde poate provoca intoxicațiuni în manipulațiuni îndelungate. Nu se oxidează la aer uscat, din contră ușor la cel umed și la încălzire. Amestecat cu diferite substanțe solide ca grafit, creta, zahar, grășini, ele se lasă a se divisa cât de fin. În asemenea condițiuni intervine în preparatele farmaceutice și adesea sub numele de Aethiops. Insolubil în acid clorhidric și sulfuric la rece, la cald însă în acest din urmă se disolvă degajându-se bioxidul de sulf. Solubil în acid azotic, formând nitrați, iar în apă regală formând clorurul mercuric (sublimat). Formează 2 oxizi: mercurus Hg₂O și mercuric HgO, de unde două feluri de saruri. Insemnate saruri ale lui sânt calomelul HgCl și sublimatul HgCl₂, foarte utilizate în medicină. E otrăvicios mai ales când se găseșc în stare de vapori. Asemenea mai toate sarurile respective sânt din cele mai otrăvitoare, ca s. e. sublimatul. Toți compușii M.-lui calcinați cu carbonați alcalini într'un tub de sticlă liberează cu ușurință metalul, care se depune pe pereții reci ai sticlei. Acesta e unul din mijloacele de recunoaștere a M.-lui. Asemenea el e depus din sarurile lui prin clorurul stanos. [S. M.]

Mercurius, la Romani zeul comerciului, identic cu *Hermes* la Greci. Mania lui a fost Maia (v. ac.), iar tatal său Iupiter. Templul lui M. s'a fundat la a. R. 259, serbatoarea lui cu la mamei sale s'a ținut la idolul lui Maiu, și în cultul lui s'au aflat urme de cultul grec. Atributele lui M. au fost bățul *Caduceus* (v. ac.) și saculețul, și el a fost zeul apărător al neguțătorilor și colegiilor (cetelor) lor, adeseori și scutitorul lotrilor. [Atm.]

Mercy, 1) *M., Francisc*, baron, general imp., n. în Longwy la sfârșitul secl. XVI, 1643 învinge pe Svedezi la Tuttlingen, 1644 ocupă Freiburgul, 1645 bate pe Turenne la Mergentheim, iar în 3 Aug. acelaș an cade în lupta dela Allerheim. 2) *M., Claudiu Florimund*, conte, mareșal de câmp, nepotul celui precedent, n. 1666, 1683 până 1690 luptă în contra Turcilor în Ungaria, 1701 e trimis în Italia sup. în contra Francezilor, 1704 se distinge ca maior înaintea Strass-

burgului, 1709 operează din nou în Italia și apoi în ținutul Rinului, în resoiul dela 1716 contra Turcilor luptă alături cu Eugen de Savoya la Petruvaradin, Timișoara și Belgrad. după a oăror recucerire Eugen de Savoya îl însărcinează să asedieze Panciova, Palanca nouă și Orșova. Incepând dela 1717 guvernator al Bănatului timișan, eliberat de sub jugul turcesc, în care calitate își câștigă merite neperitoare pentru ridicarea acestei provincie selbătăcită sub stăpânirea turcească; colonizarea Bănatului mai ales cu Șvabi din Bavaria, apoi cu Francezi, Italiani și chiar și cu Spanioli, este opera lui M., precum și scurgerea mocirlelor, regularea Timișului și Begeiului, introducerea cultului plantelor industriale, a viermilor de nătașă, ridicarea industriei și mineritului. Colonia italiană *Mercyfalva* (cott. Timiș) s'a numit după numele lui M. 1733 M. e trimis din nou în Italia, și 1734 moare moarte eroică la asaltul asupra castelului Crocetta, aproape de Parma. **Mer de Glace**, ghețar pe partea nordică a grupeii Mont-Blanc.

Merel, com. rur. în Rom., j. Buzău, compusă din 3 căt., cu 1300 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici, 3 școale și 1 fabrică de petrol. Vinuri de o calitate superioară.

Meretrix, (*lat.*) curtisană, femeie publică.

Merghindeal, (magh. *Morgonda*, germ. *Mergeteln*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mare, cu 1163 loc. Sași și Români (442).

Merhei-Velchi, lac în Rom. (Dobrogea), jud. Tulcea, având o întindere de 400 ha. Produce pește bun și în abundență.

Mericarp, (botan.) fruct cu o singură semință și indehiscent, rezultat dintr'un ovar plurilocular, care s'a divizat longitudinal (la Umbelifere, Malvacee, Labiate, Boraginee), sau transversal (legumele de Hedysarum, silicele de Raphanus) (v. și Juga, Diachena).

Mérida, 1) *M.*, oraș în prov. span. Badajoz (Estremadura), lângă Guadiana, 10,063 loc.; vechea colonie romană »Augusta Emerita«; antichități romane: anfiteatru, apaduct, pod minunat. 2) *M.*, capitala statului mexican Yucatan, 36,720 loc. (1895). 3) *M.*, capitala statului Los Andes în Venezuela, la poalele Sierra Nevadaei, 12,018 loc. (1889); universitate, episcopie.

Meridian, un cerc mare al sferei ceresci sau pământesci, trecând prin cei doi poli. M. ceresci, M. pământesci. În geometrie: dacă tăiem o suprafață de revoluțiune cu un plan, ce trece prin axa de revoluțiune a suprafeței, secțiunea se numeșc M. al suprafeței. M.-le unei suprafețe de revoluțiune sânt toate egale și fiecare prin revoluțiunea lui în jurul axei nase suprafața.

Meridianul locului, planul ce trece prin verticala locului și axa lunei. Intersecțiunea acestui plan cu orizontul locului se numeșc *meridianul*. În vorbirea ordinară acestei linii i-se dicesc M. La cele 2 extremități ale meridianei sânt nordul și sudul sau mează-noapte și mează-zi. O perpendiculară ducând la meridiană în planul orizontului ne da linia numita *perpendiculara*, la extremitățile careia sânt estul și vestul sau răsăritul și apusul. Aceste 4 puncte sânt punctele cardinale ale orizontului.

Meridian magnetic, un cerc mare al sferei pământului, trecând prin poli magnetici ai lui. (v. Magnetismul pământului.)

Meridian (*adjectiv*), ce are loc când soarele trece la M. locului, care este în planul M.-lui.

Meridies, (*lat.*) miază-zi, sud.

Meridional, ce e situat spre miază-zi, ce locuiesc în ținuturile meridionale. Ceea ce e propriu ținuturilor sau popoarelor meridionale.

Cadran meridional, cadran al cărui plan e perpendicular pe meridian.

Distanță meridională, diferența de longitudine între 2 astre.

Archipelagul meridional, sau al mării rele, o grupă de insule din Polinesia, făcând parte din archipelagul *Pomotu*.

Mérimée, *Prosper*, scriitor franc., n. 1803 în Paris, † 1870 în Cannes. A fost inspector al vechilor monumente istorice, academician și senator. A scris mai multe romane, precum: *Colomba*, *Carmen* și *La Jacquerie*; apoi mai multe scrieri istorice și arheologice, precum: *Hist. de don Pedro I-er*; *Etudes sur l'histoire romaine*; *Hist. sur la guerre sociale*; *Hist. des villes de France*. A mai publicat »*La Guzla*«, colecțiune de cântece iliriene, etc.

Merino, (*span.*) pribeag, călător, bajenar; nume dat turmelor călătoare din Spania, și îndeosebi oilor cu lâna scurtă, creată, subțirică și foarte moale. Oile M. au fost introduse și acclimatate aproape în toate țările Europei pe la finea secl. XVIII iar în a doua jumătate a secl. XIX în continentele noi: Laplata, Australia, etc.

Merişanu, familie din Valachia, care la origine se numia și Bucşanu, diviziându-se cu timpul în două ramuri deosebite. Un *Bărcan Stolnicul Bucşanul* dela Merişani, conduse la 1611 resoala boierilor contra lui Radu Mihnea, și pieri decapitat. Un alt urmaş al acestui vechiu neam de boieri, aşi stins, era: *Staicu Merişanul*, marele paharnic, personaj bine cunoscut în istoria țării. La 1693, împreună cu Preda Prococeanul mare capitan, și alți boieri, se ridică ca pretendent al domniei, usurpând la Poartă pe Brâncoveanu. Prins, fû adus în Bucureşti unde i-se făcû un proces celebru, și apoi spânzurat cu Prococeanul. Nepotul său *Barbu M.*, mare pitar și vornic, fugi la Nemți în 1718 pe timpul lui Mavrocordat, tot din cauza »fumurilor deșertaciunii ce-i întrase în cap« pentru domnie; dar apoi se întoarse fiind iertat de principe.

[O. L.]

Merişor, *Merişor de munte*, numiri vulgare ale plantei *Vaccinium Vitis idaea* L. (v. ac.). Fructele comestibile ale acestei plante se numesc *merişoare*.

Merişor, numele vulgar al plantelor: Vinca herbacea W. K., Vinca minor L. (v. ac.).

Merişor turcesc, numele popular al plantei *Buxus sempervirens* L. (v. ac.).

Meristem, (botan.) nume dat de Năgeli țesăturii compuse din celule în stare de diviziune, cu conținut protoplasmic abundant, nucleu mare, strins unite între ele, fără spații intercelulare și cu păteții subțiri; se dice și țesătură embrionară, formatoare. Se află la vîrfurile vegetative terminale ale tulpinelor, radacinelor, etc., unde provine din segmentarea unei ori mai multor celule inițiale (v. ac.). Multe organe tinere, frunze, fructe, ș. a. sînt formate numai din M., care mai târziu se diferențiază și da țesăturile permanente. *M. primar* e cel din vîrfurile vege-

tative și din care se diferențiază țesăturile permanente; *M. secundar*, cel ce se află între țesăturile durabile sau se diferențiază ulterior din ele cum e cambiul (v. ac.) și phelogenul.

[S. Șt. R.]

Merit, *demerit*, sînt termeni etici și juridici. Ca M. în genere se consideră tot ceea ce poate să ne facă demni de stimă, de laudă și de recompensă. Contrarul este demerit. Sub raport etic, meritul și demeritul se întemeiază pe imputațiunea morală a omului sau pe responsabilitatea, ce are pentru faptele sale. Ori ce faptă este sau bună sau rea. Ca bune se consideră acele fapte, cari rezultă din libera voință, sînt însoțite și de o curată și bună intențiune, concordă adecă cu ordinea morală și cu legea. Contrar faptele sînt rele. Faptele bune sînt meritonii și au dreptul la o recompensă, cele rele sînt culpabile și trag după sine pedeapsă. Principiul etic cu privire la merit și demerit este: tot ceea ce făptuitorul a putut să prevadă în faptă ca urmare a lucrării sale, este imputabil, și ce a putut să prevadă i-se scotesece ca merit ori demerit (vină), de cumva a trebuit să prevadă.

[Pl.]

Merlin, una din figurile de frunte în mitol. celtica, resp. celto-britică, la Walesi numit *Merddin* și *Myrdhin*. M. s'a născut fără tată în Caer-marthen în Wales, și încă ca copil avea darul profeției. (v. Uthyr, Pen, Arthur.) [Atm.]

Merlin de Douai, *Philippe Antoine*, conte, jurisdicent francez, n. 30 Oct. 1754 în Arleux, 1789 membru al adunării naționale, 1793 al conventului, 1797—1799 membru al directoriului, † 26 Dec. 1838 în Paris. M. a redactat. noul cod penal dela 3 Brumaire al anului IV, care a fost în vigoare până la 1811; colaboratorul principal și în urmă editorul lui »*Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*«.

Merlin de Thionville, *Antoine Christophe*, om politic franc., n. 1762 în Diedenhofen, † 14 Sept. 1833 în Paris. 1791 membru radical al legislativei, 1792 al conventului, al carui president ajunse după căderea lui Robespierre.

Merlifon, colorant vegetal extras din planta *Calendula*, întrebuințat pentru a colora untul în galben.

Merluccius, gen de pesci din familia Gadidelor (v. ac.), cu trei specii, dintre cari două traiesc în apele zonei reci și moderate și a treia pe la termurul Chilei.

Meroblastice se numesc *celulele ou*, cari din cauza multului deutolecit ce conțin, și din cauza repartisării lui în mod neegal în conținutul oului, segmentațiunea oului în celule fiice e *parțială* și nu interesează decât vitelusul de formațiune. (v. Segmentațiunea, Vitelus și Holoblastice.)

Merodach, zeu în Babylonia, domnul planetei Iupiter; după inscripțiuni se numia domnul ceriului și al pământului. Sanherib i-a ridicat templu în Ninive.

Meroe, capitala imperiului etiopic, pe care Herodot o numesce orașul mamă al tuturor Etiopilor. După Strabo M. era și oraș, dar și o insulă, și se crede, că era în locul unde riul Atbara se varsă în Nil, unde și ași se află ruinele unui oraș și mai multe piramide. Metropola a Aethiopiei a ajuns M. numai după ce Cambyses s'a sculat în contra Aethiopiei. În M.

preoții în vechime erau în mare vază, dintre ei se alegeau și regii. La dorința lor regii trebuiau să-și ia viața. Datina aceasta s'a delăturat numai pe timpul lui Ptolemeu Philadelful prin regele Ergamenes (Ark-Amen).

Merope, în mitol. grec. 1) Fata lui Atlas, una din Pleiade, soția lui Sisyphos, mama lui Glaukos. 2) Fata lui Kypselos, soția lui Kresphontes, rege în Messenia.

Meroveu, (*Meroveus*, *Merovech*), rege legendar al Francilor, 448—457, după acest M. s'a numit dinastia *Merovingilor*, care a domnit în imperiul Francilor 481—751. Merovingii au slăbit în urma certelor familiare, și-au pierdut pe încetul puterea până ce majordomul Pipin cel Mic detronă pe ultimul rege meroving, Childerich III, și se puse însuși rege.

Meroxen, v. Biotit.

Merseburg, guvernament prus., 10,209 km²., cu 1.129,259 loc. (1895). *Capitala M.*, lângă Saale, are 18,827 loc. (1895); biserică gotică cu organe renumite; industrie de mașini și hârtie, fabrică de bere; gimnasiu. *Episcopia de M.*, fondată 968 de Otto I, 1657—1738 ducată, dela 1815 aparține Prusiei.

Mersey, riu în Anglia, isvorește în High-Peak, se varsă în Marea Irică la Liverpool; 137 km. lung; fluxul mării se simte pe el până la Warrington. Tunel între Liverpool și Birkenhead; canal navigabil spre Manchester.

Măr și Păr, în pov. românesce doi frați geameni, identici cu Busuicoc și Seminoc; reprezintă pe cei doi luceafăr.

Mersul, *umbletul*, locomoțiunea obicinuită la om și la o parte a animalelor. M. se întâmplă astfel: În timpul când corpul se razină pe un picior, celalalt îl împinge înainte; în momentul când s. e. piciorul drept se pune pe pământ, se ridică piciorul stâng și deodată împinge înainte și corpul, iar când piciorul stâng se așează pe pământ, se ridică piciorul drept și așa mai departe. La fiecare pas se pot deosebi două perioade: una mai lungă, când corpul se razină numai pe un picior, și alta mai scurtă, când corpul se razină pe amândouă picioarele. Cu cât perioada a doua e mai scurtă, cu atât e și M. mai repede; când perioada a doua lipsește, adică când nici într'un moment nu ating pământul ambele picioare deodată, M. se numește *fugă*. M. animalelor patrupede se bazează pe aceleași principii. Unele patrupede pășesc astfel, că deodată mișcă s. e. piciorul stâng anterior și piciorul drept posterior, altele (camila, girafa) mișcă deodată ambele picioare stânga și apoi deodată pe cele drepte.

Merța, măsură veche de capacitate în Moldova = 10 banițe.

Mertic, baniță mică = 20 oca.

Merthyr-Tydfil, oraș în principatul englez Wales, 58,080 loc. (1891); mine de cărbuni, mari uzine de fier și oțel.

Meru, în mitol. indică muntele țeilor în mijlocul pământului; acolo a locuit țeul Indra (v. ac.). M. după învătătura Brahmanilor și Buddhiștilor a avut 4 laturi, de aur, de cristal, de argint și de safir și 4 caturi sau ridicături. În cel mai deasupra tronează Indra cu 33 de ței și deasupra de M. se ridică mai multe caturi de ceriuri. (v. Albirdzi și Olimp). [Atm.]

Merullus Hall., (botan.) gen de Ciuperci, familia Polyporacee, cu mai multe specii saprofitice lignicole, s. e. *M. tremellosus* Schrad. pe Sălcii și Plopi bătrâni, *M. molluscus* Fr., *M. lacrymans* Fr. Această din urmă crește rar pe arbori, mai des pe lemne umede, piloți, pe sub dușumele în camerele umede și întunecoase, unde formează masse mari, albe, moi ca și cum ar fi de vata, la suprafață și pe margini cu multe picături de apă, ce picură ca lacrimile (de aci numele speciei); după oarecare timp substratul pe care a trăit abundanț M. l. e transformat în lichid, e lichefăcut. Lemnele expuse atacului acestei specii trebuiesc unse cu gudron, creșosot, sau bine aerisite. [S. Șt. R.]

Merv, (*Merv*), oază în Asia centrala la marginea sud-estica a stepelor turcomane, dela 1883 aparține provinciei rusești transcaspiice, 200,000 loc. Turcomani. *Orașul M.* are 8727 loc. (1897).

Merveilleuses, (franc., »Minunate«), în epoca directoratului se numiau astfel femeile, cari purtau tunică grecească, provedută cu talie, și pălării și frizuri excentrice. Cf. și art. Incroyable.

Mesa, rege al Moabiților; în timpul mai nou s'a aflat lângă Dhiban o columnă triumfală ridicată lui M. pe la 850 a. Chr., cu o inscripție importantă, cel mai vechiu monument de scriere semitică; explicat de Socin la 1886.

Mesager, (franc.) sol, curier, trimis. *Mesageria*, un fel de postă de persoane și trăsura acesteia; întreprindere de transport.

Mesagiu, solie, comunicat, însărcinare.

Mesagiu politic. În țerile cu monarhie constituțională, suveranul coresponde cu parlamentul, la deschiderea acestuia, prin *mesagiu*, la care adunarea legislativă răspunde prin *adresă*. La deschiderea sesiunii parlamentare, »discursul tronului«, cere de obicei prezența suveranului, care îl pronunță, și e cel mai important mesagiu. Obiceiul acesta vine din Anglia. În coloniile engleze din America, comunicațiunile guvernului central către camerele coloniale se cheamau astfel.

[O. L.]

Mesalianța, (franc. *mésalliance*), se dice vorbind de o căsătorie nepotrivită cu rangul sau pozițiunea socială pe care o are cineva.

Mescerskii, *Vladimir Petrovici*, scriitor rus, editorul revistei »Goshdanin« (Cetățeanul), n. 1839. A scris mai mult romane cu subiecte din societatea înaltă rusească; s. e. Femeile societății din Petersburg, 1885—87; Unul dintre Bismarkii nostri, 1886; Secretele Petersburgului, 1889.

Meschia și Meschiane, în mitol. persică prima păreche de oameni. [Atm.]

Meschin, (franc.) sărăcăcios, sgârțit.

Meșed, capitala provinciei pers. Chorasana, cu 70,000 loc.; moschea admirabilă, renumit loc de pelerinaj al šiitilor; industrie de matasă, covoare, arme; comerțu viu.

Mesembryanthemum L., (botan.) gen din familia Ficoidae, tribul Mesembryeae, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, și are vr'o 300 de specii, răspândite mai cu samă prin Africa sudică. Numeroase specii din genul M. se cultivă ca plante ornamentale din cauza frumseții florilor și a frunzelor așa este: *M. crystallinum* L., cunoscut de popor sub numirea de Gheața. *M. cordifolium* L. este cultivat mai cu samă pentru mosaicuri, etc. [Z. C. P.]

Mesencephalon, (anat.) acea parte a creierului, care formează legătura între creierul mare și cerebel și între creier și măduva spinării. Este format de măduva prelungită, Pons Varolii și Corpora quadrigemina. Cf. și art. Creier.

Mesenteriu, e pediculul membranos, pe care peritoneul îl dă intestinului subțire și care are rolul de ligament al acestui intestin. M. se inserază prin bordul său posterior de părțile posterior al abdomenului dela a 2-a vertebră lombară în jos, iar prin bordul său anterior, care e foarte lung, de intestinul subțire. [V. I.]

Meseria, profesiune; industria manufacturieră. (v. ac.)

„**Meseriașul român**“, asociațiune de credit și de depuneri în Brașov, înființată la 1887 de Bart. Baiulescu, cu scopul de a se ajutara meseriașii români, în cazuri de nevoie. Această bancă a încetat în 1894, fiind desființată.

„**Meseriașul român**“, primul jurnal relativ la meserie și industrie, scris în limba română. A apărut la Brașov, 1886—89 de două ori pe lună, sub conducerea protop. Bart. Baiulescu, președintele societății pentru sprijinirea meseriașilor români. »M. R.« urmarea scopul de a cultiva la Români iubirea de meserii, a-i îndemna să se aplice la meserii, a apăra interesele și a strânge rândurile meseriașilor români, a contribui la instruirea lor, a deștepta simțul de economie și de bună rânduială, și în același timp a deștepta iubirea lor de neam. Foaia a trebuit să-și înceteze apariția la sfârșitul an. 1889, din cauză că, după cum ține redactorul în ultimul număr: »n'am găsit la publicul românesc sprijin îndeajuns.«

Meserișii Valah, numit de Cehi *Valasske Meserici*, capitala Valahiei din Moravia, are 3482 loc. E centrul politic și cultural al Valahiei din Moravia. În M. se află un liceu ceh, o școală nențătească, o școală națională cu 5 clase și o școală de fete, o școală specială de strugărie și alta pentru fabricarea de panere, o tipografie și o biserică zidită în 1653. Tot acolo se afla mai multe societăți de gimnastică și culturale.

[T. T. Burada.]

Meseș-Munți, o grupă de munți la marginea estică a Selagiului; sunt o parte a munților Bihariei și se extind între Crișul repede și Someș, în direcție dela sud-vest spre nord-est, în lungime de 40 km. Înălțime mijlocie 700 m.; piscul cel mai înalt e Magura (988 m.). M. e acoperit cu păduri bogate și n'are vai mai mari. Între Zelău și Agriș se află o curmătură, prin care se așterne calea de comunicație între Selagiu și Ungaria proprie. Aceasta e o veche cale de comunicație între Ardeal și Ungaria numită și Poarta M.-lui; pe aici au intrat Maghiarii sub conducerea lui Tuhutum în Ardeal la 896.

[Silv. Mold.]

Mesia, (ovr. *Mașiaș*, grec. *Christos*), »unsul«, în Test. vechiu Mântuitorul cel așteptat să vină din seminția lui David, care să restituie vechea glorie a lui Israil, al carei ideal a fost domnirea lui David.

Mesmer, *Frederic Antoniu*, medic german, n. 1734 în Itznang (Svabia), † 1815 în Meersburg. A studiat medicina la Viena. Deși om de știință, a fost totuși influențat de vechea astrologie. În teza sa »De planetarum influxu« pretinde existența unui fluid subtil al astrelor, care

ar influența asupra corpurilor însușite. Credința în influențele misterioase ale magnetilor, mai ales asupra oamenilor, era foarte răspândită pe vremea aceea. M. însă prețindea că mai toate corpurile: hârtia, lăna, pielea, sticla, apa, diferite metale, lemnul, (»tot ceea ce eu ating«), pot fi magnetizate și utilizate în vindecarea boalelor. Această putere o numia el *magnetism animal*, niijlocul unei influențe mutuale între corpurile ceresci, pamântul și corpurile însușite. Practica doctrinei lui a fost declarată de șarlatanie de către învățați, ca: Jugenhouz, Klinkorsch, Stork, etc. Din această cauză M. a părăsit Viena, călătorind în Europa, mai ales prin Elveția, și stabilindu-se la Paris. Aci imagină faimosul *baquet* (hârdău) și bagheta magică, cu ajutorul căreia cerca să liniștească lumea agitată. Stabilindu-și un renume strălucit, el vându secretul artei sale unei societăți de subscriitori pe prețul de 340,000 livre (un milion lei). Mesmerianismul se întinse atât de mult în Franța, încât pentru susținerea lui se fundară 24 societăți, numite »Sociétés de l'harmonie«. Printre membri se găsea și celebrul chimist Berthollet, care mai la urmă a declarat, că arta lui M. e o șarlatanie curată. De aceea M. a plecat din Franța în Anglia, iar apoi se reîntoarse în Germania, unde muri uitat și obscur. M. a scris multe cărți în cari își expune sistemul său: *Memoriu asupra descoperirii magnetismului animal*; *Scrisoare* către un medic strain asupra curei magnetice, etc. [Nigrim.]

Mesocarp, (botan.) stratul mijlociu al pericarpului; corespunde mesofilului carpelar; când e gros, cărnos ori zămos, se ține *sarcocarp*.

Mesocephal, *craniu M.*, acea formă a craniului onenes, la care cel mai mare diametru de lațime face numai 75—79% a lungimii celui mai mare diametru sagital. v. *Brachycephal* și *Dolichocephal*.

Mesophyl, (botan.) *mezofil*, se numește carnea frunzei, adică țesătura parenchimatosa cuprinsa între cele două epiderme ale ei. E mai dezvoltat la frunzele aeriane decât la cele ce trăiesc în apă; e *omogen* la frunzele groase, carnoase, sau *eterogen* la cele mai multe frunze. În acest din urma cas, spre fața superioară a frunzei, M. e compus din *parenchim palisadic*, format din celule cilindrice pe 1—3 rânduri, lăsând puține spații aerifere între ele, iar spre fața inferioară, din *parenchim lacunos*, *spongios*, format din celule ramificate, lăsând multe spații aerifere între ele. Dacă după acest parenchim mai urmează iar celule palisadice până la epiderma inferioară, atunci M. este *eterogen simetric*; în cazul contrar, când parenchimul spongios se razimă direct pe epiderma inferioară, M. este *eterogen asimetric*. În celulele M. sunt numeroase chloroplastide (v. ac.), în ele își are loc asimilațiunea clorofiliană. Printre M. sunt așezate nervurile frunzei. [S. Șt. R.]

Mesophyt, (botan.) se numește regiunea limită dintre radacină și tulpină; se mai ține și *colet*; e mai ușor de recunoscut pe o plantă tină, cu mult mai greu pe una bătrână.

Mesopotamia, (grec. = teritoriu situat între riuri) provincie din evul vechiu, în Asia anterioară, marginită la nord cu Taurus și Armenia, spre est Tigris și Asiria, la vest Eufratul, Siria și

Arabia, spre sud Babilonia și murlul medic. Este cunoscută sub numele de *M. nordică* sau *Asiria* și *M. sudică* sau *Babilonia*, (astăzi: Irak Arabi). Locuitorii sînt: Turci, Turcomani, Arabi, Sirieni și Armeni. Dintre orașe mai însemnate în *M. de nord* amintim: *Diarbekir*; în *M. sudică*: *Bagdad*. *M.* odinioară a fost foarte fructiferă și avută în păduri, ale căror lemne se întrebuintau la clădire de năi. În istorie a avut rol însemnat ținutul vestic al *M.-ei*: Osroene, la sud Migdonia. În *M.* s'au format cele dintâi state ale Asiei anterioare. Aci a fost rezidența imperiului lui Nimrod, etc. Sub Arabi aici a fost rezidența Chalifilor și din nou a înflorit. Fîind devastată de Mongoli, Tătari și în urmă ajungend în mîinile Turcilor, și-a pierdut de tot însemnatatea de odinioară și astăzi seamănă cu un deșert fără locuitori. [M. Bodiu.]

Mesosclerometru, (*grec.*) instrument pentru statorirea durității medie a mineralelor.

Mesostylon, (*grec.*) distanța dintre două columne, în stilul grec și roman.

Meșotă, *Ioan, Dr.*, fost profesor și director la gimnasiul român din Brașov, n. 1837 în Dârstele Brașovului, † Ian. 1878 în Brașov. *M.* și-a făcut studiile în Brașov, Viena și Bonn, și apoi s'a așezat în toamna 1861 ca profesor la gimn. român din Brașov, al cărui director fu ales *M.* 1870. *M.* a fost unul din cei mai distinși profesori români din Brașov și totodată autorul cărto-va Incrări didactice și istorice de valoare. Lucrările lui principale sînt: *Manual de istoria universală pentru școalele medii*, prelucrat după W. Pütz (vol. I, tip. Iași, 1867; vol. II, Iași, 1869; vol. III, București, 1880); diferite tratate istorice, pedagogice și filosofice, publicate în Programele gimnasiunii române din Brașov (Idei inițiative despre epigrafia română, 1862; Dacii și resboaiile lui Traian în Dacia, 1863; Expunerea câtorva fenomene sufletesci cu privire la expresiunile psihologice în limba românească, 1866; Școalele reale în paralelă cu gimnasiul, 1873, etc.); diferiți articoli publicați prin foi și câteva vorbiri ocazionale (Femeia și emanciparea ei, publ. în „Albina Carpaților”, 1877; Discurs ținut cu ocaziunea inaugurării limbii franceze la școalele rom. din Brașov, publ. în „Conv. Literare”, etc.). *M.* a fost în mai multe rânduri membru al sinodului și al congresului bisericesc român gr.-or. Aproape de moartea sa el a fost numit membru corespondent al Academ. române. Biografia lui *M.* scrisă de prof. I. Popea în Progr. gimn. rom. din Brașov pe 1888/9.

Mesothorax se numește al doilea inel toracic la insecte; pe el se inseră parechea a doua de picioare și de aripi. (v. Insecte).

Mesotip, mineral, un zeolit acicular. Se topește ușor; se găsește în rocele amigdaloidale, neovulcanice și la unele metasomatose.

Mesozoică, grupa v. Secundara.

Mespilus *L.*, subgen dela *Pirus* (v. ac.).

Messa di voce, (*ital.*) portament (v. ac.).

Messala Corvinus, una din figurile cele mai distinse din vremea lui August; era socotit ca cel mai cinstit bărbat politic; numit prefect în Roma, după 10 zile de funcționare demisionează și se retrage în viața privată, ocupându-se numai de literatură. În adunările sale literare și-au cetit operele lor poeți ca Tibul, Emilius Macer, Cornelius Severus, etc. [Caion.]

Messalina, soția împăratului Claudius, femeie degenerată și istorică. *M.* era renumită prin frumseța ei și reușise să conducă dînsa de fapt întreaga politică a Romei. Ea era așa de imorală, încât mergea până și în cele mai murdare lupanare. În 48 d. Chr. este otrăvită în urma intrigilor făcute de Agripina, văduva lui Domitius Aenobarbus, care voia să devină soția lui Claudius. *M.* a murit când era în deplina maturitate a frumseții, dela dînsa au ramas doi copii: Britanicus și Octavia. [Caion.]

Messana, oraș, v. Messina.

Messenhauser, *Caesar, Wenzel*, oficier austr., n. 4 Ian. 1813 în Moravia. 1848 e numit comandant al gardei naționale din Viena, dar capitulează în 30 Oct. înaintea lui Windischgrätz. Acusat că nu s'ar fi ținut de capitulațiune, a fost judecat la moarte și împușcat 16 Nov. 1848.

Messenia, (neogrec. *Messinia*), prov. (nomos) grec. în partea sud-vestică a Moreei, 3341 km², cu 205,798 loc. (1896); capitala e Kalamata. Vechea țară *M.*, un stat dorian, fu cucerită de Spartani în urma sângeroaselor trei resboai meseniene (743—724, 645—628, 464—455 a. Chr.); 370 își recăpeta independența prin Epaminondas, 146 a. Chr. fu cucerită de Romani.

Messlada, epopee religioasă de Klopstock (v. ac.).

Messidor, numele uneia dintre cele 10 luni ale calendarului republican, întrodus pe timpul revoluțiunii franceze. Corespundea la timpul dintre 19 Iunie până în 18 Iulie. [t.]

Messina, prov. ital. în Sicilia, 3227 km², cu 527,277 loc. (1896). *Capitala M.*, situată admirabil la poalele munților Peloritai și lângă strîmtoarea de *M.*, are 78,438 loc. (1896); citadelă tare cu 8 forturi; port bun; strade frumoase; catedrală de pe timpul Normanilor; reședința unui arhiepiscop; universitate, academie de științe. Industrie de mătăsă, coralii, esențe, etc.; pescuit. Se exportează fructe sudice, oleu, esențe de portocale, nuci, etc. 1896 au intrat în port 4029 vase de 1.718,230 tone. *M.* în timpurile vechi se numia Zancle; 628 a. Chr. împopolat de Messenieni refugiați, dela cari și-a primit numele Messana; 264 a. Chr. fu cucerită de Romani. 1282 d. Chr. vecernia siciliană.

Mesta, fluviu în Macedonia, v. Kara-Su.

Mesteacăn, numele popular al arborelui *Betula alba L.* (v. ac.).

Mesteacăn, comună mică în cott. Hunedoara (Trans.) în nemijlocită apropiere de orașul Brad, cercul Baia de Criș, cu 605 loc. (1891), Rom. gr.-or. Aici și-a luat începutul revoluția lui Horia (v. ac.).

v. și Măstacăn.

Mestecare, acțiunea săvîrșită asupra a două sau mai multe substanțe, în scop de a le pune în contact cât mai intim, fără însă ca ele să-și piardă proprietățile lor individuale, cu alte cuvinte, fără a intra în reacțiuni, ceea ce ar da naștere atunci unei așa dîse combinațiuni. Exemplu: aerul e un amestec de azot și oxigen, apa o combinație de hidrogen și oxigen. v. Combinațiune, Amestec și Masticățiune.

Mestiți, (franc. *Métis*), în America numirea populațiunii mestecate, nascută din părinți albi și mame indiane și vice versa. (v. și art. *Metis*.)

Mesto, (*ital.*) trist; în muzică, a. termen de expresiune.

Mestom, (botan.) numire pentru fasciculele (v. ac.) conducătoare, vasculare.

Măsura, unitate folosită pentru a compara marimi diverse; ea poate fi stabilită în mod arbitrar, ori poate fi basată pe un raport natural invariabil. Basa măsurilor decimale (metrice) o formează metrul (v. ac.), adevăc a $\frac{1}{10.000.000}$ parte din quadrantul meridianului, stabilit după măsurările franceze dela 1791. Conferența metrului, ținută 1875 la Paris, avu drept urmare o convențiune cu privire la statorirea măsurii metrului, precum și instituirea unui birou internațional, care furnisează metrul original. După natura raporturilor de marimi, M. sânt de diferite feluri: M. de lungime, de greutate, de capacitate. Monețele sânt măsuri de valori. [p.]

Măsura în musică, raportarea unui tot la o unitate de timp. M. în musică comporta pe lângă raportarea totului la o unitate, și întrunirea a două sau mai multe de aceste unitați în grupe, în cari convențional unele sa fie mai accentuate decât altele. Un astfel de grup ia numele de *tact*. Cel mai simplu grup, ce se poate forma prin împărecherea timpilor, e cel format din 2 timpi, unul tare și altul slab, corespunzând trobeului poetic (—). Un alt grup simplu e cel format din 3 timpi, unul tare și doi slabi, corespunzând dactilului poetic (—). Aceste sânt măsurile primordiale, *simple*. Cu aceste singure M. se poate căpeta un număr nesfârșit de combinațiuni de accente, prin întrunirea sau subdivizarea timpilor lor. Diferite circumstanțe însă au concurat la adoptarea și menținerea pe lângă acestea a unui mare număr de M. așa și se *compuse* și *mixte*, ale căror tacte sânt formate din combinațiunea de tacte în M. simple. Ele sânt compuse când sânt forinate prin împărecherea de tacte de acelaș fel, și mixte când sânt formate din tacte eterogene. M. se indica la începutul compozițiunii, punând pe portativ, lângă cheie, o cifră, un senin convențional sau o fracțiune, numitorul indicând valoarea timpului, iar numerătorul căți de acești timpi sânt grupați pentru a forma un tact. Astfel putem avé măsuri simple: $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$ și chiar $\frac{2}{16}$, dintre cari acele cu numitor 2 sau 4 sânt cele mai întrebuintate. Grupând câte două tacte dintre cele cu numerătorul 2, putem avea tacte în măsuri compuse de câte 4 timpi: $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{8}$, dintre cari $\frac{4}{4}$ e cea mai usitata. Grupând câte 2, 3 sau 4 tacte din cele cu numerătorul 3, putem avea tacte în măsuri compuse de câte 6, 9 sau 12 timpi, dintre cari cele mai usitate sânt: $\frac{6}{4}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{4}$, $\frac{9}{8}$, $\frac{12}{4}$, $\frac{12}{8}$. [T. C.]

Măsuri electrice și magnetice, măsurile electrice de potențial se obțin cu electrometrele și cu voltmetrele; cele de intensitate se obțin cu voltmetrele și cu amperometrele, măsurile puterii electrice se obțin cu wathmetrele și cele de rezistență cu ohmetrele. Măsurile de intensitate magnetică de declinațiune și de inclinațiune se fac cu busolele (v. ac.).

Meta, affluent pe stânga al riului Ohio (America de nord), 1110 km. lung. în parte navigabil.

Metabasa, (grec.) o eroare logică în contra corecțiunii demonstrațiunii. M. se nasce când în decursul demonstrațiii cautăm a parasi chestiunea în discuție și a trece pe alt teren. Ea se mai numesce și *metatio* sau *ignoratio elenchi*. [Pl.]

Metabola, cu metamorfosă completă. v. *Metamorfosa*.

Metacarp, scheletul părții centrale a pumnului, format din 5 oase metacarpiene. Are o regiune palmară sau anterioară și alta dorsală sau posterioară

Metacentru, (marină). Un bastiment care pluteste într-o pozițiune dată, se află supus la acțiunea a două puteri: una este greutatea vasului, concentrată în centrul lui de gravitate și acțiunează vasul pe o verticală dirigeată în jos; a doua este presiunea apei, concentrată în centrul geometric al volumului cufundat în apă și acțiunează vasul pe o verticala dirigeată în sus; aceste forțe formează cuplu și vasul nu găsece o pozițiune definitivă decât când amândoué forțele se egalisează și se exercită pe aceeași vorticală, cu alte cuvinte, când forțele se echilibrează și vasul își găsece pozițiunea lui de echilibru. Dacă acum înclinăm vasul de un mic unghiu, direcțiunea noii forțe de presiune, care e mereu verticala, va face un unghiu cu prima direcțiune; punctul unde aceste două direcțiuni se întâlnesc se numesce M., și pozițiunea M.-lui în raport cu pozițiunea centrului de greutate determina gradul de stabilitate în echilibrul vasului: dacă M. este deasupra centrului de greutate, pozițiunea vasului este în echilibru stabil. Acest punct se determina prin calcul și se verifica prin experiența pentru toate vasele. Chestiunea M.-lui aparține arhitecturii navale în teoria vasului. [Const. B.]

Metachlamydee, (botan.) v. *Ganopetalae*.

Metachlorit, un chlorit teros.

Metachronismus, (grec.) un fel de anacronism; punerea unui eveniment într'un timp, în care nu s'a putut întâmpla.

Metacritica, (grec.) critica unei critici.

Metadioxybenzol, identic cu Resorcina (v. ac.).

Metafisica este o ramură a cunoscinței omnescei despre acele lucruri, a caror existență nu se poate verifica în spațiu sau în timp cu ajutorul simțurilor. Ea se ocupă, precum arata chiar numele ei, cu ceea ce se petrece *dincolo de datele simțurilor*. Știința se ocupă cu fenomenele ce se petrec în lumea externă și în lumea internă: Astronomie, Fizică, Chimie, Biologie, Psihologie, Sociologie, și cu forma lor: Matematica, Logica, Morala. Dar atât fenomenele cât și forma lor cad sub simțurile noastre, fie ele interne sau externe. M. se ocupă cu cauzele acestor fenomene și forme, cari cause nu cad sub simțuri, ci sânt mai pe sus de ele. Care e cauza fenomenelor sufletesci? Sufletul. Ce este sufletul? Care e cauza fenomenelor vitale? Viața. Ce este viața? Care e cauza fenomenelor externe? Natura. Ce este natura? Care e cauza formelor de timp și de spațiu, cauza formelor gândirii sau conduitei noastre? Care e cauza tuturor fenomenelor și formelor? Dumnezeu. Ce este Dumnezeu? Acestea sânt chestiunile cu cari se ocupă M., Respusurile nu se pot întemeia pe datele experienței, ci pe ipoteze și concepțiuni personale, fără caracter universal, și prin urmare sânt deosebite de cunoscințele pe cari le dă știința. Cugetarea M. e totuși nedespărțită de cugetarea științifică, pentrucă știința constând din cercetarea relațiunii de cauză și de efect dintre fenomene, prin

chiar aceste sîntem îndreptați și îndreptățiți să ne întrebăm de cauzele ultime ale lor.

M. e forma filosofică a religiei. Ori ce sistem filosofic are M. [Dragomirescu.]

Metafora, (*grec.*) trecerea unei numiri dela o idee la alta sau dela un lucru la altul pe temeiul unei asemănări între ele. M. a jucat un mare rol la formarea limbilor. Dint'r'un mic număr de rădăcini, cari însemnau lucruri sau fenomene materiale, s'au format pe această cale toate cuvintele, chiar și cele mai abstracte. Din acest punct de vedere filologii deosebesc două feluri de M.: radicale și poetice. *M. radicale* sînt născute din lipsa cuvintelor proprii pentru a exprima o idee, s. e. județ, pedeapsă, ânger, lucru, cari la început însemnau tribunal, procopseală, sol, (*ἄγγελος*), câștig (lat. *lucrum*); și toate omonimele, ca broască, leu, somn, ban, cari au câte două sau mai multe însemnări. *M. poetice* se fac pentru înfrunșetare; s. e. a umbrelor făclie domnesce în dulce taină, în loc de luna lucesce. Tot figuri M. sau subspecii ale M. propriu zise sînt: prosopeia, alegoria, alusiunea, simbolul, emblema, mitul, proverbiul, fabula, parabola, paramitul, cimiliturile sau enigmele. *Catachresis* e o M. greșită, s. e. dintele timpului, care usucă lacrimile. (Cf. Principii de literatură de M. Străjan.)

Metafrast, autor de scrieri hagiografice, după un oarecare *Simeon Metafrastul*, care a compus o colecție de legende bisericesti (secl. X sau mai târziu).

Metagenesis, mod de reproducțiune caracterizată prin alternața regulată a unei *generațiuni sexuate* cu una sau mai multe *generațiuni asexuate*. Acest mod de reproducțiune se mai numește *digenesă*, *geneagenesă* și *generațiune alternantă*, și se observă la: Celenterate, Viermi și Tunicieri.

Metal, o clasă de elemente caracterizate prin o structură diferită de a metaloidelor, prin o greutate specifică mare, prin un luciu particular, precum și prin conductibilitatea lor mare de căldură și electricitate. Ele dau naștere la oxizi sau baze. Se mai numesc și elemente electropozitive.

Metal de organe, identic cu compuși organo-metalici, cari nasc dela unirea metalelor cu radicali alcoolici. Se prepară din acțiunea metalelor asupra iodurilor alcoolice, s. e. Zincetil din $2\text{Zn} + 2\text{C}_2\text{H}_5\text{I} = \text{ZnI}_2 + \text{Zn}(\text{C}_2\text{H}_5)_2$.

Metale iodate, identic cu ioduri metalice. Combinațiuni ale iodului cu diversele metale. Iodurile metalelor alcaline sînt solubile în apă, cele ale metalelor grele insolubile, cele dintâi incolore, cele de al doilea mai toate colorate.

Metale prețioase, un grup de elemente, cari se disting de o parte prin aceea, că se găsesc foarte rar în natură, iar de alta prin greutatea lor specifică foarte mare și mica lor afinitate pentru oxigen. De aceea la temp. ordinară ele nu-și schimbă luciul lor metalic, nu se oxidează ci numai la temp. înalte și atunci în contact direct cu oxigenul. Sărurile lor sînt puțin stabile. Numeram ca metale prețioase: argintul, aurul, mercurul, platina, iridiu, paladiu, rhodium, osmium, etc. [S. M.]

Perioada metalelor, perioadă a timpului preistoric, când oamenii folosiau deja arme și unelte de metal; se subdivide în *perioada aramei* (v. ac.),

a *bronzului* și a *fierului*, în cea din urmă se începe timpul istoric.

Metallifer, se dice de roca, de sisturi ori de obiecte bogate în metali.

Metalline, corpuri cu aspectul și luciul metalic.

Metalloscopia, v. art. Metallotherapia.

Metallotherapia, tratarea părților paralizate ale corpului prin aplicarea de placi metalice; metod despre care se găsesc urme și la vechii medici egipteni, greci și arabi. Dacă pe pielea părții paralizate se aplică placi de aur, argint, cupru, fier, plumb sau zinc, bolnavul simțese o furnicăre și un curent de căldură și în curând se poate și obiectiv constata o urcare a temperaturii și o sporire a forței musculare; dar în câteva oare aceste simptome favorabile iarăși dispar. Cevași rezultate se pot obține numai la paralizii isterice. Numai prin cercare (*Metalloscopia*) se poate sci, care metal este cel potrivit în cazul dat. Efectul M.-ei se pare a-și afla explicarea în curente electrice, ce se nasc prin atingerea pielii cu placa metalică.

Metaloid, una din cele două clase în cari se grupează elementele. Elementele acestei clase se deosebesc de acelea ale clasei metalelor prin aceea, că nu posedă starea de agregatiune a acestora, nici luciul lor, au o greutate specifică mică, sînt rele conducătoare de căldură și electricitate, dau naștere la acizi, pe când metalele la baze. Cu toate aceste deosebiri însă totuși nu există o linie de demarcațiune între unele și altele bine definită. Așa câteva elemente ca antimon, bismut, staniu posedă proprietăți și de ale metaloidelor și de ale metalelor. Alăturatul tablou indică metaloidele așa după cum se obișnuiesc astăzi în mai toate tratatele de chimie.

Hidrogen	Oxigen	Azot	Bismut
Cloru	Sulfu	Fosfor	Bor
Brom	Selen	Arsen	Carbon
Iod	Telur	Antimon	Siliciu
Fluor			[S. M.]

Metaloxide, combinațiunile diverselor metale cu oxigenul.

Metalurgia, știința care are de obiect studiul metoadelor chimiei și mecanice pentru extracțiunea metalelor utile ca argint, antimon, zinc, cupru, etc. din minereurile, în cari acestea se găsesc parte înglobate sau legate în diferite combinațiuni cum mai ales cu sulfuri, carbonați, etc. Isolarea metalelor prin ajutorul curentului galvanic ia numele de *electro-metalurgia*, astăzi foarte întrebuintată cu deosebire la extragerea aluminiului. [S. M.]

Metamer, un cas de isomerie. (v. ac.)

Metamere, sin. *Zoonite* (Moquin-Tandon) se numesc părțile constituante ale unui animal, când ele se repetă în lungul axei longitudinale în opoziție cu *antimere*, cari se dispun simetric față cu un plan median (Haeckel). Când M. au aceeași structură și aceleași funcțiuni se numesc *homonome*, când se diferențiază se numesc *heteronome*.

Metamorfice, sisturi cristaline, ce provin prin metamorfism din roca detritice sau eruptive.

Metamorfosa, (*grec.*) schimbare, strămutare; prefăcerea adecă străformarea unei ființe în alta.

În *mitologia grec.*, străformarea oamenilor în animale, arbori, isvoare, etc. În poveștile popoarelor, M. sînt fără de număr. În *pov. române*

se află M., s. e. din animale în oameni, armăsar în fciior, iapă în femeie, capră în fată, cerb în om; din animale în ține, broască, bufniță, porumbiță în ține; din animale în drac, căne, cocoș, pește în drac; din oameni în animale, băiat în porumbel, fată în vulpe, călugăr în cal; fecioare în găscă, păuniță, rândunică; din ține în broască, cerboaică, ciută, turturică; din plante, arbori în oameni; arbore în fată, brați în copii, grăunte în om; din lucruri neinsufletețe în ființe; din altar, basma, fată, etc. [Atm.]

Metamorfosa în zoologie se numesc totalitatea stărilor succesive, prin cari trec unele animale până ating forma adultă. Exemple tipice de M. ne oferă insectele și batracienii. La insecte sunt patru stări: ou, larvă, nimfă și insect complet (v. Larvă și Insecte). Insectele cari trec prin aceste patru stări se numesc *Insecta metabola*, adică cu M. completă; când însă larva la ieșirea ei din ou se aseamănă cu părinții și nu se deosebește decât prin aripi, ca la ortoptere și hemiptere, atunci acestea se numesc *Insecta hemimetabola*, sau cu M. necompletă. Insectele, cari sunt cu desăvârșire lipsite de M., ca pediculidele, lepismele și malofagi, se numesc *Insecta ametabola*. (Cf. John Lubbock, *Metamorphoses des Insectes*. Paris, C. Reinwald et C-ie.)

[Dr. L.]

Metamorfosa frunzelor, modificarea încercată de frunze în raport cu condițiile de traiu în cari se află și cu funcțiunile ce le vor îndeplini; astfel pot deveni frunze reproducătoare (stamine, carpel), frunze protectoare (solzi, bractee, sepale), organe susținătoare (cârcei), derme de apărare (spini), etc. Indicată în mod vag de Linné și predecesorii săi, doctrina M. a fost precis formulată în 1759 de G. F. Wolff, care ține, că organele plantelor cât de variate să fie sunt de natură identică. Mai ales pentru părțile floarei se stabilise de atunci, că sunt, frunze mai mult sau mai puțin modificate. Aceasta a arătat-o mai clar genialul Goethe în o scriere a sa din 1790 (*Versuch, die Metamorphosen der Pflanzen zu erklären*). În această scriere și în altele din 1820, 1831, Goethe a dezvoltat teoria M. fr. și din punct de vedere științific, dar mai mult din punct de vedere filosofic și poetic. Teoria sa nu s'a mărginit numai la M. fr.; ea cuprinde și pe aceea cu mult mai vastă despre M. ființelor. Al. Braun la 1851 și apoi la 1872 a pus bazele științifice ale M. fr., dovedită ași experimental (după cum e dovedită și M. tulpinilor și rădăcinilor). În M. fr. se distinge *M. ascendentă, regulată, progresivă*, s. e. transformarea frunzelor verzi în frunze florale, și *M. descendentă, neregulată, regresivă*, s. e. modificarea frunzelor florale și revenirea lor la frunze verzi.

[S. Șt. R.]

Metamorfismul rocilor, fenomenul de schimbare a structurii, a compozițiunii mineralogice, chiar a compozițiunii chimice a unei roce. O roca poate deveni în urma unei acțiuni metamorfice, din rocă detritică o rocă cristalină, dintr-una eruptivă compactă o rocă sistoasă. M. poate fi de două feluri: 1) *Dinamic (dinamometamorfism)*, când transformarea e datorită acțiunilor mecanice, la cari au fost supuse rocele în timpul mișcărilor scoarței pământului. Presiunea ce născă în asemenea mișcări colosale, temperatura

înaltă ce se poate desvolta, aduc mineralisatorii conținută în rocă în stare de acțiunea asupra materiei rocilor, transformându-le în parte sau în totalitate. Prin dinamometamorfism un calcar devine o marmoră, o margă devine un șist pironenic amfibol, clorit, etc., un granit devine un gneiss sau un șist micaceu sericitos, un diorit devine amfibolic, un gabro, un diabraz, o porfirită, devin șisturi cloritoase, amfibolice, epidotice, etc., un conglomerat, o gresie, devine un gneiss, etc. 2) *M. de contact*, datorit contactului unei roce sedimentare cu una cristalină; transformarea e datorită mineralisatorilor, ce acompaniază magma, și temperaturii și presiunii născute prin ivirea acesteia. M. în acest caz poate fi *endormorf*, când roca eruptivă suferă în interior o transformare prin asimilare din roca sedimentară. Un granit devine un diorit sau gabro chiar un peridotit. Un gabro devine un diorit sau un piroxenit basic. Tot un M. endormorf e faciesul șistos ce ni-l prezintă rocele de profunzime la periferie, granite, diorite (v. Piezocristalisațiune și Piezometamorfism); și *M. exomorf*, M. efectuat la exterior: un calcar se încarcă sau se transformă în totalitate în rocă cu grenat, idocras, epidot, diopsid, volastonit, etc. O margă dă șisturi micacee, epidotice, cloritoase, eclogite, amfibolite, piroxenite, etc. Argile cărbu-noase dau șisturi grafitoase; gneissuri cu grenat, staurotit, disten, etc., sunt de asemenea datorite unui M. exomorf. [Murgoci.]

Metamorphopsia, vedere diformată, fragmentată, când liniile drepte apar curbe sau în zigzag; mai des se arată la deslipirea retinei.

Metan, identic cu gazul bălților, hidrogen proticarbonat. CH₄, gaz incolor aproape insolubil în apă, arde cu o flamă abia vizibilă; greut. spec. 0,559. Cu oxigenul amestecat și aprins explodează cu cea mai mare violență, asemenea și cu clorul la lumina razelor solare. În natură se găsește în abundență, emanând din straturile pamântului, ca în America, Italia, Persia, China și pe coastele Mării Caspice, unde prin arderea lui constituia în vechime așa țesele focuri sfinte. În aceste locuri el iese amestecat și cu alte gaze, ca azot, anhidrida carbonică, etc., după cum poate ieși și din unele bălți ca rezultat din putrefacția substanțelor organice, cu deosebire de natura celulică, și însoțit și de alte gaze, cum e hidrogenul sulfurat. Se mai găsește în unele izvoare minerale, în Fumerole, în depositele saline și de cărbuni, unde provoacă adesea exploziuni mari.

Metanie, (*grec.*) în genere penitență sau ori ce act de penitență. Deoarece în vechime, cei puși în statul penitenței, stând la ușa bisericii cu capete și genunchi plecați se rugau de credincioșii, cari intrau în biserică, ca să ceară pentru dîșii iertarea păcatelor: astfel s'a făcut, ca ori ce închinăciune și îngenunchiare pentru a descoperi s. e. venerarea sf. icoane ori adorarea lui Dumnezeu, să se numească M.

Metaplasia, (*grec.*) transformarea unui țesut organic în altul, s. e. țesut de legatură în grăsimă, țesut cartilaginios în os.

Metasomatosa, transformări în roce și minerale, ce se fac în urma consolidării sau născerii lor.

Metasperme, v. Angiosperme și Archisperme.

Metastasa, (med.) fenomen în medicină, conform căruia un proces morbid după un timp oarecare se ivesce și la un loc îndepărtat de cel primar. De regulă M. se întâmplă prin circulațiune. M. pot forma abscese, neoplasme, etc.

Metastasio, *Pietro Ant. Dom. Bonaventura*, cu numele adevărat *Trapassi*, poet ital., n. 1698 în Roma și † 1782 în Viena. M. a devenit celebru prin operele și cantatele sale; prima sa operă mai mare a fost »*Didone abbandonata*«, pentru care musica a compus-o Sardi. Operele lui M. au apărut în preste 100 ediții.

Metatars, partea scheletului piciorului (v. ac.) dintre tars și degete, format de 5 oase metatarsiene. Are o regiune superioară sau dorsală și alta inferioară sau plantară.

Metathorax se numește al treilea inel toracic la insecte; ventral poartă părechea a treia de picioare, iar dorsal părechea a doua de aripi. (v. art. Insecte.)

Metauro, (vechiul *Metaurus*), riu în Italia de mijloc, se varsă în Marea Adriatică la Fano, 110 km. lung; aci a cădut Hasdrubal, fratele lui Hannibal, în lupta cu Romanii la 207 a. Chr.

Métaux forgés, v. Mokumé.

Metaxas, *Andreiu conte*, om de stat grec, n. 1786 în Kephallinia; a participat la reșoulul pentru independență; 1825 a apărut Nauplia; 1828—40 a fost ministru de reșou, 1843—44 prim-ministru. † 1860 în Atena.

Metazoari, (*Metazoa*), se numește totalitatea animalelor, al caror corp este constituit din celule diferențiate în țesături (*Histone plasmo-phagi*), și anume din cel puțin două straturi epiteliiale: *Exoderm* și *Entoderm*. Numire dată în opoziție cu *Protozoarii* (*Protozoa*), al căror corp este constituit numai din o singură celulă: *Monobion*; sau din o grupă de celule, însă nediferențiată în țesături: *coenobion*. [Dr. N. Leon.]

Meteahna, defect fisic, cusur.

Meteci, *Metoici*, (*grec.*) sau străini, formau majoritatea populației la Atena. Recensământul făcut în 309 a. Chr. arată, că numărul acestor străini se urca la 10,000; dar acest număr este fără îndoială al șefilor de familie, lucru care ne face să credem că numărul lor se ridica la 45,000. Majoritatea M.-lor se ocupa cu neguștoria, ei erau înscrși într'un registru special și fiecare trebuia să plătească o taxă anuală de 12 draohme. M. nu aveau voie să ia parte la viața politică și nici să poseadă pământuri în Atica, cu toate acestea li-se cerea serviciul militar. Fiecare metec trebuia să-și aibă un cetățean care sa-i serve de patron, datoriile acestui patron față de metecul său, sunt puțin cunoscute. Când metecul aducea serviciul statului, el era ridicat la treapta de isotel, adică era în privința impostelor asimilat cu ceilalți cetățeni. [Caion.]

Meteleu, com. rur. în Rom., j. Buzău, compusă din 3 căt. cu 1250 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală.

Metellus, fam. ilustră în Roma, însemnată prin ajutorarea talenților literare și prin rolul jucat în politica Romei. Principalii ei membri sunt:

Metellus, consul roman în 251 și învingător al Cartaginezilor în Sicilia.

Metellus Macedonicus, nepot al lui M. consulul, a fost pretor, consul și a cucerit în 148 a. Chr. Macedonia.

Metellus Numidicul, consul roman, protector al lui Marius și învingător al lui Jugurta, în 109 e înlocuit cu Marius și exilat; † 91 a. Chr.

Metellus Pius, pretor roman și unul din conducătorii reșoului social, † 63.

Metellus Scipion, nepot al lui Scipio Nasica și fiu adoptiv al lui M. Pius, dînsul este partizan înfocat al lui Pompeiu, după lupta dela Tapsus, vîedîndu-se învins, se sinucide la 46. Familia M. a ocupat un șir îndelungat de ani consulatul și din cauza aceasta a avut chiar și un conflict cu poetul Quintus Naevius, care în versuri mușcătoare calomniase această familie.

[Caion.]

Metempsychosa, (*grec.*) credința despre migrațiunea sufletului, conform căreia sufletul înainte de a fi ajuns în corp, a mai locuit și în alte corpuri și după moarte va trece iarăși în alt corp. Sufletul pribegia mai mult sau mai puțin timp, după care trebuia să ajungă în sinul deitășii, acolo unde este isvorul a tot ce viețuesce. M. se găsește în toate religiunile indice (Brahmanism, Buddhism, Jainism), la vechii Egipteni, la unii filosofi greci (Pythagoras, Pherekydes, Platon, Empedokles, etc.); astași mai cred în migrațiunea sufletului unele popoare indice și africane. O urmare a M.-ei e și cultul unor animale.

Meteori, fenomene atmosferice sau cari se petrec în atmosfera pământului. După causele cari le produc, M. pot fi *calorici*, proveniți din cauza căldurei, *electrici* din a electricității, și *optici* din a luminei. După manifestările lor M. se deosebesc în a) *M. focosi*, M. calorici ori electrici, cari se manifestă prin o combustione de materii sau sunt însoțiți de o combustione s. e. aerolite. fulgerul, etc.; b) *M. luminoși*, M. optici ori electrici, cari se manifestă prin o lumină mai mult sau mai puțin intensă sau prin fenomene luminoase de refracțiune, dispersiune, etc., s. e. curcubeul, halo, aurora boreală, etc.; c) *M. apoși*, M. calorici proveniți din vaporii de apă din atmosfera, s. e. norii, ploaia, zapada, etc.; d) *M. aerieni*, M. calorici, cari se manifestă prin mișcarea aerului, s. e. vînturile, trombele, etc.

Meteorit, roce și masse de fier, ce cad pe pământ din spațiul cereșc. Se împart în *Aerolite*, cele pietroase, și *Siderolite* cele feruginoase. În căderea lor ele devin luminoase, se topecsc la suprafață și nasu un sunet ca tunetul. După viteza cu care ele întră în atmosfera pământului (4 mile pe secundă), egală cu a planetelor din sistemul solar, se deduce că ele sunt sfărîmături de planete, ce se mișcă tot după elipse în jurul soarelui. Compoziția lor e foarte variată: fier, nikel, grafit, oromit, bronzit, plagioklas. Fierul lor atacat de acidul clorhidric ne dă un desemn, numit figurile lui Widmanstätten. Mărima lor variază și se cunosc până acum deja foarte multe. Piatra neagră dela Meka e un M.

Meteorograf, savant care se ocupă în mod special cu studiul meteorilor. Instrument oare înregistrează în mod automatic observațiunile meteorologice.

Meteorologia, știința, care se ocupă cu cunoșterea schimbărilor atmosferice cu privire la presiunea aerului, temperatura, gradul de umiditate al atmosferei, electricitatea atmosferică,

precum și cu urmările acestora, ca: vânturile, precipitațiunile, etc. Astfel M. stă în legătură cu climatologia (v. ac.). În timpul mai nou observațiunile meteorologice se fac pe o scară întinsă și cu ajutorul rapoartelor telegrafice trimise la o stațiune centrală se pot construi harte, cari dau la fiecare moment situațiunea atmosferei precum și pozițiunea depresiunilor barometrice, cari produc în general schimbările în starea condițiunilor actuale ale atmosferei. Din aceste date precise și sigure se deduce în mod logic umblarea timpului cu 2—3 zile înainte (prognosă). Observațiuni meteorologice și regulile privitoare la umblarea timpului se află și la scriitorii vechi, ca Aristotel, Teofrast, Plinius, Seneca. În evul mediu M. era o ramură a astrologiei. După inventarea barometrului și termometrului, M. devine știință și e promovată de Saussure, ș. a., cu deosebire însă de Humboldt, care insistă să se facă stațiuni meteorologice. Pentru comunicarea datelor în serviciul meteorologic național și internațional s'au stabilit *semne internaționale*, cari se folosesc în tabele și rapoarte meteorologice. Astfel: cele patru regiuni: *N S E W*. Direcția vântului se indică prin o săgeată. Formele norilor se indică prin prescurtarea numelui lor latin, ca: *cir.* = cirrus; *cir-str.* = cirrostratus, etc. Gradul de înouare se indică prin cifre: 0 = senin, 1—10; un exponent lângă cifră arată grosimea stratului de nori. Pentru diferitele precipitațiuni și fenomene atmosferice sînt semne speciale. (Cf. St. C. Hepites, Serviciul meteorologic în Europa. Bucuresci, 1884.)

Meteoroscop, instrument cu care se fac observațiunile meteorologice. Vechiul nume al astralului.

Metes, com. mică pe Ampoiu în cott. Alba-inf., cu 829 loc. Rom. gr.-or.

Methan, v. Metan.

Methusalah, v. Matusalem.

Methylacetanlid, v. Exalgin.

Methylal, identic cu methylendimethyleter. $C_3 H_8 O_2$, se obține dela destilația alcoolului metilic cu acid sulfuric și bioxid de mangan. Lichid cu un miros aromatic de cloroform și acetat de etil. Intrebuințat în medicină ca anesthetic și antidot al strichninei.

Methylalcohol, identic cu alcool methylicus, alcool ligni, spiritus ligni, methanol, carbinol $CH_3 OH$. Se extrage din lichidele ce provin dela destilațiunea seacă a lemnului la o temper. de 500° , care e însoțită și de gaze, ca metan, etan, etilenă, alătura de așa dișul oțet de surcele, cari conțin alcoolul $M.$, acid acetic, acetona, gudroane fenolice și hidrocarburi benzenici. Prin tratarea cu apă de calce se reține acidul acetic și prin mai multe verificări se obține prin destilație alcoolul. E un lichid incolor, mobil, fierbând la 66° , arde cu flamă incoloră, are o odoare caracteristică și o savoare arțetoare. Densitatea 0,797. E un excelent disolvant de oleuri și grăsimi. Cel impur e usitat mult în industria materiilor colorante, la fabricarea vinurilor, precum și la denaturarea alcoolului ordinar.

Methylamin, $M. = NH_3 CH_3$ amină primară. Se găsește în stare liberă în gudronul mineral, animal și vegetal. Ca sare se găsește în oleul de pește precum și în foile de mercurialis annua și perennis (mercurialin). Mai ia naștere și la

destilația uscată a diferiților alcaloizi și compuși organici, ca morfină, codeină, narcotină, cafeină, etc. În laborator se prepară din acetamidă față de brom și potasă. Gaz incolor, inflamabil, cu mirosul untului de pește. Punctul de fierbere -6° . [S. M.]

Methylbenzol, v. Toluol.

Methylbenzoylgonin, = $C_{16} H_{16} NO_4 + 4 H_2 O$, se găsește alătura de cocaină în foile de coca. Se obține din fierberea îndelungată a cocainei cu apă sau dela ecgonin, apă și anhidrida benzoică. Cristale prismatice, cari fuzionează la 86° când conțiu apă și la 195° când sînt anhidre; greu solubile în apă rece, ușor în alcool și insolubile în eter. [S. M.]

Methylchlorid, identic cu *clormetil*, *clorul de metil*, metan monoclorat, $CH_3 Cl$. Se obține dela încălzirea a 1 parte metalcool cu 2 părți clorur de sodiu și 3 părți acid sulfuric de Nordhausen. În cantități mari se prepară în antoclave din metalcool și acid clorhidric fumant. Gaz la temperatura ordinară incolor, miros eteric, gust dulceag, arzînd cu flamă verzie. Servă la preparația artificială a gheței și ca anesthetic. [S. M.]

Methylenchlorid, identic cu diclor metan, metilenum-biclorat $CH_2 Cl_2$. Se obține din acțiunea clorului asupra metanului sau asupra metilenului-iodid. Lichid incolor, miros de cloroform, arde cu flama verzie, și fierbe la 40° . Greut. sp. 1:351. [S. M.]

Methylendimethyleter, v. Methylal.

Methylether, = $CH_3 O CH_3$, se obține dela destilațiunea unui amestec de alcool metilic și acid sulfuric concentrat. Gaz incolor, miros eteric ce se liqueface la -21° , greut. sp. 1:617.

Methylethylether, = $CH_3 O C_2 H_5$, lichid, fierbe la + 11, servă ca anesthetic.

Methyloxyd, identic cu methylether. (v. ac.)

Methyloxydhydrat, identic cu alcoolul methylic.

Methylviolet, identic cu: *Metilamină violet*, *Violetul de Paris*, se obține dela oxidația dimethylanilinei cu nitrat de cupru și clorur de sodiu. $C_{24} H_{27} N_3$, HCl. Solubil ușor în apa și alcool colorând pe acestea în violet. Acizi minerali, trec această culoare în albastru, verde și în fine galben-brun. Violetul de comerț poartă numele de Ploctaninum coeruleum și se întrebuințează ca antiseptic. [S. M.]

Methymna, (acum *Molivo*), în vechime însemnat oraș cu port și producție de vin, situat pe insula Lesbos.

Mețianu, Ioan, *archiepiscopul și mitropolitul bisericii greco-orientale române din Transilvania și Ungaria*, n. 1828 în Zărnesci, cott. Făgărașului. Studiile gimnasiale le-a făcut în Brașov, cele filosofice în Cluj, iar cele teologice în Sibiu. Funcționă timp scurt ca protonotar în Bran, iar după aceea fu înstituit paroch în Râșnov, cott. Brașov, și 1858 numit administrator protopopes al Branului. La 1860 fu ales și chirotesit întru protopresbiter pentru acel tract. Dotat cu o rară agerime a minții, și înmulțindu-și cunoștințele prin studiu neîntrerupt, M. desvoltă ca protopresbiter o activitate neobosită întru promovarea intereselor bisericii și întru înaintarea clerului și poporului, iar ca cetățean devine conducătorul Românilor din cott. Făgărașului, și participă la toate acțiunile politice din acel timp, întreținînd cele mai întinse re-

lațuni cu frunțașii și bărbaiții români de valoare, cu cari lucrează mână în mână ca deputat la conferența națională din 1861, la congresul național din 1863, apoi la dieta din Cluj din 1865, și votul său e considerat în toate. Principele Schwarzenberg, principele Montenuovo și alți dignitari de stat din acele timpuri, îi dau o deosebită atențiune; și prin vaza și trecerea, de care se bucura, contribuî mult și la ridicarea autorității bisericeii. Exoperează dela comunele politice porțiuni canonice pentru preoți, salare și îmbunătățiri pentru învățători, și înființează în toate comunelo din tractul său școale și fonduri pentru dotarea preoției și învățătorilor. În lupta pentru reînființarea mitropoliei și activarea constituțiunii bisericeii, precum și în toate acțiunile mari ale bisericeii, poporul M. a fost adesea consultat de fericitul Șaguna, iar după reactivarea vieții constituționale bisericeii, este un membru activ și valoros în toate corporațiunile bisericeii. Dînsul a funcționat dela început ca membru în consistoriul și sinodul arhidieceșan, ca membru al consistoriului mitropolitan și al congresului național-bisericeii. După moartea lui Șaguna (1873), M. conduse, din încredințarea consistoriului mitropolitan și a congresului național bisericesc, prima alegere de mitropolit, iar la 1874 fu ales vicar episcopesc și președinte al consistoriului din Oradea mare. La 1875 a fost instituit episcop al Aradului. La intrarea sa în funcțiune episcopul M. află eparchia în o situațiune, în care se resimțiau în toată puterea lor greutățile și necazurile unui trecut de tristă aducere aminte, dar lucrând cu multă prevedere și cu o energie neîntrecută, a realizat fapte, cari constituiesc baza fundamentală pentru viața și dezvoltarea ulterioară a eparchiei Aradului.

Ca arhierou, în cele spirituale M. este în neîntrecut contact cu clerul și poporul său, și aume prin vizițiunile canonice întreprinse în fiecare an în diferite părți ale dieceșei, și prin pastoralele ce în tot timpul, cât a funcționat ca episcop, le-a dat regulat clerului și poporului eparchiei sale în fiecare an la serbătorile nasterii Domnului, a anului nou și a ianvierii.

În administrațiunea bisericească s'au realizat sub M. însemnate îmbunătățiri. S'a activat întreg organismul bisericesc într'o formă corespunzătoare instituțiilor bisericeii ortodoxe. Grijă cea mai însemnată i-a fost purerea a ridica și întări învățământul confesional. Inceputul l-a făcut cu organizarea institutului pedagogic-teologic. La intrarea sa în eparchie, vechia preparandie din Arad era în o stare, care nu mai corespundea cerințelor timpului. Avea numai două cursuri cu trei profesori rău dotați, și era adăpostită în un edificiu absolut necorespunzător, din care cauză fusese deja admoniată din partea organelor statului, iar institutul teologic cu trei cursuri avea numai doi profesori, și era adăpostit într'un local închiriat, care nu corespundea scopului. În fața acestei situațiuni episc. M. încă în 1876 zidi prin colectă și din alte mijloace băneșci ale dieceșei un edificiu, în care plasă ambele institute, înmulți numărul profesorilor, cursurile preparandiale le ridică mai întai la trei, după aceea la patru, augmentându-le și cu un curs de pregătire; și ca să înlesnească tinerilor săraci pregătirea pentru cariera învăță-

torească, înființă două alumnee diecesane, în cari se adăpostesc și provéd cu cele trebuincioase preste 100 de tineri, partea cea mai mare gratuit; iar pentru crescerea numărului trebuincios de profesori pentru aceste institute, a creat mai multe stipendii pentru candidații de profesură.

Pentru crescerea tinerimei episc. M. activă cu mari greutăți la 1877 fundațiunea »Elena Ghiba-Birta«, care la finea 1899 a încheiat cu active de 62,722 florini, și din care cu începere dela 1877 s'au împărțit la câte 12 tineri stipendii de câte 200 fl. anual. Tot sub guvernul bisericesc al episc. M. s'au mai activat fundațiunile de stipendii: »Teodor Papp din Checheș«, cu active la finea 1899 de 67,573 fl. 78 cr. și »Ana Popovici Ebsfalvai« cu active de 6909 fl. Îmbunătățirilor întroduse la institutele centrale de episc. M. este a se mulțami, că în eparchia Aradului s'a susținut în mod după împrejurări destul de satisfăcător caracterul confesional al școalelor profesionale din eparchie; și pe teritoriul aparținător la jurisdicțiunea consistoriului din Arad toate comunele bisericeii au susținut școalele lor proprii, cari la stăruința lui s'au înmulțit cu 160 de școale nou înființate. La stăruința dînsului s'au întrodus și școale pentru fetețe; iar pentru crescerea învățătoarelor s'a înființat școala superioară de fetețe cu internat în Arad. Pentru mai buna crescere a tinerimii preparandiale și clericale a întervenit la 1882 la fericita baronesă Ifigenia Sina din Viena, care donă dieceșei o parte din un intravilan al ei din Arad. Pe acest intravilan se zidi frumosul palat seminarial cu bani întrași din o colectă întreprinsă de episc. M. în 1883, în care au incurs 55,000 fl., și din alte mijloace ale dieceșei, iar pentru înființarea unui gimnasiu românesc în Arad a pus basă unui fond, care la 1899 a reprezentat suma de 9037 fl. La 1877 înființă din mijloacele proprii tipografia diecesană din Arad și o donă dieceșei cu mențiuni a de servi la respândirea literaturii în popor. Din venitele realizate de tipografie, și din o sumă de zece mii florini, donată de dînsul, înființă fondul pentru ajutorarea parohiilor sărace la zidirea de biserici, care fond astăzi atinge suma de aproape 50,000 fl.

Pentru ajutorarea preoților deficienți, a vèduvelor și orfanilor de preoți, și pentru ajutorarea preoților dela parohiile cu dotațiune mai puțină, înființă la 1877 fondul preoției gr.-or. din diecesa Aradului, din care s'au distribuit de atunci încoace multe ajutoare, și care la 1899 a avut active de 373,671 fl. Fondul acesta și sporirea lui este pusă pe astfel de baze, ca după timp să devină fond de ajutorare pentru întreaga preoțiunea din eparchie. Pentru a veni în ajutor comunelor bisericeii întru acoperirea trebuințelor culturale, s'a înființat prin episc. M. la 1887 fondul diecesan pentru asigurarea clădirilor bisericeii și școlare contra focului, care la 1899 a fost de 50,227 fl.

O deosebită activitate a dezvoltat episc. M. și întru finalizarea despărțirii ierarhice de către Sërbi a comunelor cu populațiune română, cari la realizarea despărțirii remășeseră sub ierarhia sërbească. Sub conducerea dînsului ca vicepreședinte al delegațiunii congresuale, s'a eșep-tuit prin proces despărțirea mai multor astorfel

de comune cu o populație de preste douăzeci de mii de credincioși, cari s'au încorporat la jurisdicțiunea ierarhiei bisericești române, și cu o avere de preste 200,000 fl. câștigată dela colreționarii Sârbi. Sub conducerea lui M. eparchia a cumpărat, pe sama sa și a unor biserici, vr'o 5000 jugere de pământ. În această direcțiune și anume: ca și comunele bisericesci să-și asigure averile lor prin investire în pământuri, a stăruit cu succes, atât prin vorbirile sale, cât și prin circularele emise în această direcțiune. Și multe comune bisericesci din diecesă, urmând glasului arhiepiscopului lor, au cumpărat și ele însele pământuri din al căror venit după timp vor pute contribui la dotațiunea preoților și învățătorilor, și vor pute satisface și alte trebuințe culturale. Ca membru al casei magnaților episc. M. și-a ridicat glasul în toate chestiunile, cari s'au raportat la biserica și poporul român. Preste tot activitatea episc. M., dezvoltată în timp de 24 ani, precum și rezultatele obținute de dînsul formează o frumoasă epocă în istoria dezvoltării eparchiei gr.-or. a Aradului.

După moartea mitrop. Miron Romanul, M. fu ales prin congresul electoral, întrunit la 19/31 Dec. 1898, arhiepiscop și mitropolit; și după ce această alegere prin prealalta rezoluțiune din 18 Febr. 1899 a fost sancționată, episc. M. în ședința congresului ținută la 28 Febr. (12 Martie) 1899, a fost introdus în scaunul mitropolitan.

Ca mitropolit M. a regulat încasarea taxelor sidoxiale, creând fondul gen. admin. al arhiepiscopiei sale un izvor de venit anual de circa 40,000 coroane, a regulat dotațiunea protopresbiterilor, asigurându-le o remunerațiune anuală de 1000 cor., a conclucrat la finalizarea afacerii cu renta școlaelor din Brașov, și a stăruit la guvern, ca întregirea dela stat a dotațiunii preoției să se distribuie prin autoritățile bisericesci.

M. a fost decorat la 1879 cu ordinul »Coroana de fier« cl. II și la 1896 cu ordinul »Francisc Iosif I« cl. I.

Metis, în mitol. gr., prima soție a lui Zeus, fiind grea cu dîna Athene, Zeus a înghițit-o, și apoi din capul său s'a născut Athene.

Metis, în zoologie și botanică: un product a două specii diferite. M. se numesc și cei născuți din tată europeană și mamă indiană, sau vice versa. (v. Mestiți.)

Metoc, (*grec.*) se numesc o căsuță clădită lângă o mănăstire de cătra un monach, care dispune de banii necesari, pentru a duce o viață particulară ca pensionar. M. sînt în ziua de astăzi foarte multe pe lângă mănăstirile mai însemnate, astfel încât complexul total prezintă vederea unui sat compact. Derivatul *metocan* înseamnă însă numai pe un locuitor de suburbie, și este sinonim cu turcescul mahalagiu.

Metoda, (*grec.*) verbal: cale de urmat. În genere sub M. se înțelege: modul de a savîrși intenționat o lucrare după un plan bine chibzuit și în vederea unui scop determinat. În acest înțeles M. se impune ori și cărei lucrări omenesci, fie teoretică ori practică. Cu deosebire însă se impune M. la lucrările științifice, astfel încât *metodic* și *științific* înseamnă tot aceea. După cum lucrarea se referă la câștigarea de noue cunoștințe, ori la ordinarea și sistemizarea celor deja câștigate, ori în fine la împărțirea

celor câștigate și sistematizate într'un mod convingător și altora, se deosebesc trei feluri de M.: *euristice*, *sistematice* și *didactice*. Ca M. euristice se consideră: analiza și sinteza, abstracțiunea și determinatiunea, inducțiunea și deducțiunea. M.-le sistematice se îndeplinesc prin definițiune, divisiune și clasificatiune și prin demonstrațiune. Cele pedagogice (didactice) au în vedere parte educațiunea (crescerea) prin disciplină și direcțiune, parte instrucțiunea. (Cf. Wundt, *Logica II*; I. Popescu, *Pedag.* pag. 54 seq.; Pletosu, *Logica*, cap. V.) [Pl.]

Metoda didactică se divide în *forma de învățământ*, *proces de învățământ* și *ton de învățământ*. Ca formă de învățământ M. e *acroamatică*, când profesorul vorbește într'una și elevul ascultă. și *erotică* sau *catehetică*, învățământ mijlocit prin întrebări și răspunsuri. Cea din urmă se numesc *socratică*, când ia forma liberă a conversațiunii. Ca proces de învățământ, M. didactică e aceeași cu M. cercetării științifice. Ea poate să fie *analitică*, când procedem dela întreg la părți, și *sintetică*, când cercetarea ia calea inversă. Mai deosebim *M. inductivă*, când cercetarea pleacă dela cazuri concrete și speciale și termină în abstracțiuni și generalități; M. e *deductivă*, când cercetarea urmează calea inversă.

Metodie, episcop de Buzéu (1740—1749), se ocupă mult cu restaurarea bisericilor din eparchia sa, mai cu samă cu catedrala și măn. Vintilă. A mai cumpărat episcopiei diferite proprietăți, și a obținut dela Const. Mavrocordat moșia Ungurii. (B. Iorgulescu, *Dict.* jud. Buzéu, București 1892, p. 128.)

Metodiști, sectă eretică în Anglia și coloniile engleze din America; se numesc M., fiindcă ei afirmă a vieții după metoda statorită în Biblie. Fundatorul sectei, care în cele de credințe mai nu difere de anglicanism, e *Ioan Wesley*, n. 1703, † 1791. M. cred că lucrarea imediată a spiritului sfânt în om se poate apercepe prin simțiri; nu recunosc deosebire între episcopat și presbiterat; adunările lor religioase constau mai mult din predicări. M. sînt constituiți în societăți, clase și districte, preste acestea, ca cea mai înaltă corporațiune, e conferența anuală, constătătoare din predicatori și laici. M. sînt divisați în mai multe secte. [i—m.]

Metodiu, v. Ciril și Metodiu.

Metodologia, (*grec.*) este partea logiceii, care tractează despre metode în genere ca proceduri științifice, în deosebire de partea elementară, care are de obiect teoria noțiunilor, a judecăților și a raționamentului. Sînt metode generale și speciale. Cele dintăiu normează actele gândirei preste tot, iar celelalte privesc mersul gândirei la rezolvirea problemelor ce constituie o știință particulară. De aici și M. e sau generală sau specială. [Pl.]

Metolci, v. Meteci.

Meton, astronom în Atena, în 433 a. Chr. a desfășurat ciclul ce poartă numele său și cuprinde 125 luni complete câte de 30 zile și 110 necomplete de 29 zile, care de altcum e egal cu 12 ani câte de 12 luni și 7 ani viseți de 13 luni.

Metonimia, (*grec.*) figură de stil prin schimbare de cuvinte, s. e. Musele în loc de: artele frumoase. v. Hipallagia. [*]

Metonomasia, (*grec.*) schimbarea unui nume propriu prin traducere, s. e. Samuel Micu în loc de Samuel Klein.

Metopa, un membru arhitectonic în frisa templelor doric din vechea Helladă; și anume: spațiul cuprins între două triglyphe. La început acest spațiu era gol. Mai târziu a fost acoperit cu o placă de marmoră, nezugrăvită și nesculptată, la urmă însă, mai ales în timpurile clasice ale arhitecturii, zugrăvită cărămiziu sau roș închis și având și reliefe sculptate pe dînsa. (Cf. J. Durm, *Die Baukunst der Griechen*, Berlin, 1881).

Mețovo, *Mezzovo* sau arămănește *Minciu*, un oraș aramănesc cu 3500 loc. la Pind în Epir, aproape de granița grecească. Aici s'au născut milionarii Averof, Șturnara și Toșița, cari au cheltuit pentru grecism mai multe milioane și și pentru locul lor natal, unde au ridicat institute de binefacere: un asil pentru bătrâni, un spital cu spișerie (gratis pentru săraci) și școli grecesci.

Metretes, cea mai mare măsură de fluiditate la Greci = 39·39 l.

Metrica, (*grec.*) știința regulilor versificațiunii. *M. modernă* se întemeiază pe accent; pentru aceea numărul silabelor în versurile regulate e determinat, ca și locul accentului.

M. antică se întemeie pe cantitate; și fiind-că o silabă lungă putea ține loc de două scurte, și vice-versa, numărul silabelor nu era determinat. În versificațiunea modernă încă se întrebuițează cu succes metrul elegiac, eric sau alte metre analoge celor antice, în cari adesea se numeră picioarele versurilor, iar nu silabele; însă picioarele, iambi, dactili, etc. se formează tot pe temeiul accentului. (Cf. *Poetica* de M. Străjan).

Metritis, (*grec.*) inflamația mitrei (v. *Endocardita*).

Metrocarcinoma, (*grec.*) cancerul sau racul mitrei, o boala nu tocmai rară la femei, care numai prin operații se vindecă, fără garanție că nu va apare de nou. Pericolul este cu atât mai mare, căci *M.* se naște pe nesimțite așa că adeseori când se face diagnosa deja e târzie operația. Causile acestei boale, care seceră multe victime între femei, sunt până astăzi neoscute. [Dr. V.]

Metrologia, învățătura despre măsurii.

Metromania, excitație genitală uterină.

Metromon, aparat întrebuițat în muzică pentru a regula mișcarea unei compozițiuni sau mai bine zis a determina gradul de repegiune, cu care trebuie să se urmeze diferiți timpi ai măsurii în execuțiunea unei compozițiuni musicale. De pe la începutul secl. XVIII (Et. Loulié din Paris, 1701) s'au făcut încercări de a se construi astfel de aparate, (numite: *Chronometre*, *Echometre*, *Metrometre*, *Rythmometre*, *Flexichronometre*, ș. a.). De asemenea în Germania apar diferite *Taktmesser*, *Zeitmesser*, ș. a. Aparatul întrebuițat generalminte astăzi este *M.-ul* lui Mältzel. [T. C.]

Metropola, oraș mare; capitală; oraș cu reședință episcopoească; centru.

Metropolia, *Metropolit*, v. *Mitropolia*, *Mitropolit*.

Metrorrhœe, *Metrorrhagie*, se numește ori ce

curgere de sânge din mitră, care nu se ivesce în timpul și în cantitatea normală a menstruației. Causile cari pot provoca o *M.* sunt multe și deosebite: excese în timpul menstruației, s. e. înfierbântare, recire, muncă obositoare, dans, călărit, bicicleta, abuz alcoolic, excitații spirituale și sexuale. Afară de aceste cauze direct înriuritoare asupra funcțiunii mitrei, sînt o mulțime de alte afecții organice în și afară de sfera sexuală a femeii, cari pot porni și întrețină o *M.* mult-puțin abondentă. Continuă sau întreruptă, cu sau fără dureri, *M.* este totdeauna un simptom ce are a fi luat în serioasă considerare. Un examen amănunțit medical se impune. [Dr. Vuia.]

Metroscop, ori ce instrument medical, cu care se examinează cavitatea internă a mitrei. [Dr. V.]

Metrosideros Banks., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Myrtaceelor, trib. *Leptospermeae*. Cuprinde până la 18 specii pacifice, dintre cari una tropical-australiană, alta din arhipelagul indic și o a treia austral-africană. *M. vera* Rumph. ne dă lemnul de fier de pe Molucee. [A. Pr.]

Metrotomia, operațiunea chirurgicală ce se face la mitră. Etimologicesce: tăierea mitrei. În înțeles mai restrîns *M.* este marea operațiune numită *secția cesareă*, prin care se scoate fătul, tăind pantecele unei femei, care pe căile normale nu poate naște. [Dr. V.]

Metroxylon Rottb., (botan.) gen din fam. Palmierilor, tribul *Lepidocarpyeae*, cuprinde arbori drepți cu tulpina robustă, adesea cespitoasă. Acest gen are vr'o 6 specii, răspândite prin arhipelagul Malaiian, în Guinee și în insulele Figi. *M. Rumphii* Mart., *M. Sagu* Rottb., *M. laeve* Mart. sînt specii cunoscute de Germani sub numirea de *Sagopalmen*, iar de Francezi sub numirea de *Sagoutier*. Măduva acestor arbori este foarte avută în feculă, care se extrage, se prepară și constituie o substanță alimentară cunoscută sub numirea de *Sago*. Fecula extrasă din măduva arborelui *M. Sagu* Rottb. pe lângă că este alimentară, este în același timp și analptică. [Z. C. P.]

Metru, măsură de lungime, a zece milioane parte din cuadrantul meridianului terestru (dela pol la equator); *M.* e unitatea sistemului de măsurii metriche (sistem decimal). 1 *M.* = 10 decimetri = 100 centimetri = 1000 milimetri; compoziții *M.-lui* sînt: 10 *M.* = 1 Dekametru; 100 *M.* = 1 Hektometru; 1000 *M.* = 1 Kilometru. Conținutul unui decimetru cubic se numește *litru* și servește drept unitate a măsurilor de capacitate; greutatea unui centilitru de apă la 4° C. se numește *gram* și servește drept unitate a măsurilor de greutate. v. și *Ar* și *Măsura*.

Metternich, *Clemens Wenzel Nepomuk Lothar*, om de stat austr., n. 1773 în Koblenz; 1795 s'a căsătorit cu nepoata ministrului Kaunitz, princesa Maria Eleonora (murind aceasta în 1825, *M.* a mai avut încă două soții). 1797—99 a participat la congresul de pace din Rastatt ca trimis al colegiului conților din Vestfalia. 1801 a fost numit ministru plenip. austr. în Dresda, 1803 în Berlin, 1806—9 în Paris; 1809 a fost numit ministru de externe, 1821 oancelar al Austriei și 1826 president al conferențelor ministeriale

pentru afacerile interne. A ocupat aceste posturi până la 13 Martie 1848, în care timp a fost motorul principal al politicii externe și interne în Austria. M. a jucat rol însemnat în epoca luptelor contra lui Napoleon; a fost aderent al politicii reacționare și mare contrar al naționalismului și liberalismului; în acest sens a știut să influențeze conclusele congreselor dela Viena (1814—15), Aachen (1818), Carlsbad (1819), Troppau și Laibach (1821) și Verona (1822). Erumpând revoluția dela 1848, a fost silit să se retragă și refugieze în Anglia. După sufocarea mișcărilor revoluționare s'a răntors la Viena, unde † în 11 Iunie 1859. De mare valoare istorică este scrierea: *Aus M.-s nachgelassenen Papieren*, editată de fiul său Richard M. și A. de Klinkowström, în 8 vol. 1880—84.

Metteur en pages, (*franc.*) paginator, culegătorul-tipograf însărcinat cu arangiarea culegerii tipografice în pagine (cu »preruperea«).

Mettray, sistemul M., sistem de case pentru câte o familie, aplicat la orfanotrofii, după modelul institutului de corecțiune pentru copii din M. lângă Tours.

Metusalem, *Methusalah*, v. Matusalem.

Metz, cetate fortificată în Lotaringia, până la 1870 capitala depart. fr. Moselle, lângă Mosel, cu 60,186 loc. (1890); episcopie, catedrală gotică, liceu, școală reală, seminar, institut de surdo-muși. Cetatea e una din cele mai tari în Europa, are 12 forturi; arsenal, școală de artilerie; fabrici de piei, ace, arme, postav, pălării, flori artificiale; filiala bancii imper., cameră de comerț. În apropiere se află ruinele unui apeduct roman și ale unui amfiteatru. În vechime M. (numit și Mediomatrica) a fost capitala Austriei, după împărțirea imperiului franc deveni oraș imp. german. În pacea de Westfalia fù dat Franciei. În 1870 aci fù închis Bazaine, care capitulă la 27 Oct.; în pacea din Frankfurt M. fù dat Germaniei.

Metzgeria Raddi, (botan.) gen de Hepatice, familia Jungermanniaceae anakrogyne, caracterizat prin fronde (thal) fără frunze, ramificate de mai multe ori în dichotomie, mai rar pinate, de culoare mai des verde; frondele înguste și tăritoare au pe fața ventrală rhizoizi, alteori și pe cea dorsală, în lungul lor și la mijloc sunt străbătute de o nervură mediană. Are vr'o 64 specii, 2 sùnt cosmopolite, 1 în regiunile arctice, 15 în cele antarctice, restul prin Asia, Africa și America tropicală. Toate trăiesc pe scoarța arborilor, mai rar pe stânci, pe frunze. În Europa se află *M. hamata* Lindb., *M. pubescens* Raddi, *M. furcata* Lindb. și *M. conjugata* Lindb.; ultimele trei sùnt și în România. [S. Șt. R.]

Meum Jacq., (botan.) gen de plante perene glabre din fam. *Umbeliferelor*, trib. *Seselineae*. Cuprinde o singură specie central-europeană: *M. Mutellina* Gaertn., »briolac« sau »chiminul ursului«, ce crește pe cele mai bune pașuni alpine. [A. Pr.]

Meurthe, afluent pe dreapta al râului Mosel, isvorește în Vogesi, 170 km. lung. După el e numit *departamentul* francez *M.-et-Moselle*, 5275 km². cu 466,417 loc. (1896); 4 arondismente, capitala Nancy.

Meuse, (germ. *Maas*) rîu, isvorește în depart. franc. Marne super., la Troussey devine navi-

gabil, strătaie Ardennii între Mézières și Lüttich, trece prin Belgia și Olanda și se varsă în Marea Nordului. Lungimea e de 925 km., din cari pe 574 e navigabil. M. are mai multe legături de canale. *Departam. franc. M.*, 6239 km². cu 290,384 loc. (1896); 4 arondism., capitala Barle-Duc.

Mevlevi, ordul dervișilor (v. ac.) dansatori.

Mexico, (*Republica Mexicana, Estados Unidos de Mejico*), republică în America, mărginită la nord de Statele unite, spre est de Golful M., spre sud de Guatemala, Honduras englez, spre vest de Oceanul Pacific; 1.946,523 km². cu 12.100,000 loc., între cari 20% sùnt Albi, 42% Mulați și Mestiți, 38% Indiani. Majoritatea este de religieune rom.-cat. *Orografia*. În direcțiunea țărmului Oceanului Pacific se întinde o catenă de munți, cari se ridică până la o înălțime de 2500—3000 m.; spre est de acestea se întinde Anahuac, un platou gigantic, în partea sudică a lui se află o mulțime de vulcani, dintre cari mulți activi ca: Popocatepetl, (5420 m.), Citlaltepelt (s. Orisaba) (5582 m.), Cofre de Perote (4090 m.). În munți se află aur, argint, porfir, fier, plumb, aramă, petrolu, cărbuni de piatră, ș. a. *Idrografia*. Cel mai mare rîu ce formează totodată limita spre nord-est este: Rio Grande del Norte, se varsă în Golful M.; San Fernando, Santander, Tampico, Panuco, San Pablo, Tabasco, ș. a. În Oceanul Pacific se varsă rîul Verde, Mexcala, Rio de la Armeria, Rio Grande de Santiago, Rio San Pedro, ș. a. Dintre lacuri amintim: Texcoco, cel mai mare; Chapalo, Patz cuaro și Cuitzeo. *Clîma*. În M. în general distingem două anotimpuri: unul ploios (tiempo de aguas) și altul secetos (tiempo de secas). De altcum presintă multe variațiuni, spre țărmuri căldură abia suferibilă, pe platou moderată, pe virful munților aspră. Mexicani deosebesc: Tierras Calientes, Temp-ladas și Frias. Pămîntul este foarte fructifer. Se produce în abundență trestie de zahăr, cafea, cacao, indigo, tutun; aici este patria străbună a porumbului; grâu, orez, fasole, seacă, ovės, ș. a. Din cauza că M. are puțini locuitori, cultivarea pămîntului nu este destul de dezvoltată. M. este foarte avut în tot soiul de minerale. În 1893 produsul minelor de aur a fost: 1.326,564 dolari, minele de argint au produs: 55.467,431 dolari. Industria și comerțul este destul de viu și dezvoltat. În 1893—94 exportul a fost: 79.343,288; importul: 30.287,489 dolari. *Administrațiunea și cultul*. M. în înțelesul tratatului din 5 Febr. 1887, deveni republică federativă constătoare din 27 state, 2 teritorii și un district. În frunte stă președintele ales pe 4 ani; congresul constă din camera deputaților și senatul. Fiecare stat trimite la senat câte un membru, ales pe 2 ani. Deputații sùnt aleși asemenea pe 2 ani și tot 40,000 locuitori aleg un deputat. Fiecare stat, cu privire la chestiunile sale interne, are administrațiunea sa proprie. Lungimea căilor ferate în 1894 a fost: 12,000 km., a liniilor telegrafice 61,000 km. Cele 27 state și teritorii sùnt: Tamanlipas, Vera-Cruz, Tabasco, Campêche, Yucatan, Chihuahua, Coahuila, Nuevo-Leon, Durango, Zocatecas, San Luis Potosi, Aguascalientes, Guanajuato, Quere-taro, Hidalgo, Mexico, Morelos, Tlaxcala, Puebla, Baia-California, Sonora, Sinaloa, Tepic, Jalisco,

Colima, Michoacan, Guerrero, Oaxaca, Chiapas, un ter. și un district. Venitele: 43.600,000, cheltuielile: 45.610,300 dolari; datoria: 181.610,243 dolari. *Armata*. 24,000 pedestrii, 12,000 călărași, 2310 artileriști, 3000 ofițeri. Limba oficială a statului este cea spaniolă. Numărul școlilor populare în 1892 a fost 7200, cu 432,000 elevi, are universități, licee, gimnasii, academii de tot ramul de științe în număr de 70, cu 22,000 ascultători. Cu toate acestea starea culturală, deși instrucțiunea este obligatorie și gratuită, nu corespunde recerșințelor. Numărul analfabeților este destul de mare. Este însemnată biblioteca națională cu 150,000 vol. și alte 16 biblioteci, fiecare cu 12,000 vol., 22 muzee, ș. a.

Istoria. Spaniolii Pinzon și Solis descoperind în 1508 Yucatanul, aduc vestea M.-lui de prima dată în Europa. În 1519—21 ofițierul spaniol Cortez (v. ac.), cucerese întreg M. dându-i numele de *Spania nouă*. M. devenind provincie spaniolă, până în 1810 este administrată de Spania. În 1810 locuitorii, în frunte cu preotul Hidalgo și Costilla, se reșcoala. Reșcoala însă a fost sufocată, Hidalgo prins și decapitat; reșcoala în 1811 a izbucnit din nou, când Iturbide se proclamă împărat. A fost însă detronat și adunarea națională din 1823 declară M. republică. Priniul președinte a fost generalul Victoria, care a sîstat negoțul cu sclavii și a ocupat toate forturile spaniole. După mai multe lupte de partid în 1833 este ales președinte Santa-Anna. Izbucnind din nou reșcoala, Santa-Anna ca președinte și dictator sufoacă reșcoala și declară M. de republică centralistă. Reșcoala din nou erumpe, acum între centraliști și federaliști. Santa-Anna cade victimă revoltei. Este deșus și exilat de Paredes și Herrera. Pe timpul lui Herrera (1846), Statele-Unite atacă Texas; în pacea dela Guadalupe-Hidalgo 1848, M. este silit a ceda Statelor-Unite întreg teritoriul de preste Rio Grande del Norte, cu un areal de 1.650,000 km². Cu toate acestea pierderi mari, cetele interne n'au încetat, partidele nu s'au împăcat. Santa-Anna din nou este ales președinte, dar vîndînd Statelor-Unite partea sudică a teritoriului Arizona cu 10.000,000 dolari și apropiindu-se de partidul clerical, în 1855 Alvarez se reșcoala și îl depune. Alvarez abdice și locul său îl ocupă Comonfort, care a fost deșus și înlocuit cu Juarez, care deșfințează mănăștirile și bunurile bisericilor le confiscă în favoarea statului, solvirea datoriei statului pe 2 ani o sistează. Aceste circumștări dau ocaziune la întrevinerea puterilor europene. Napoleon III întreprinde expedițiunea mexicană. Armata spaniolă, franceză și engleză debarcă în M. Generalul din M., Almonte, se nisua, ca Maximilian, arhiducele austriac, să fie ales împărat al M.-lui. Anglia și Spania, în conșelegere cu Juarez, rechiemă trupele în patrie. Franca însă proclamă pe Almonte de dictator în M., generalii francezi Bazaine și Florey remă învingători. Intrând în capitala M., chiamă pe Maximilian să ocupe tronul. Acesta primeseșe chieamarea, și în 1864 intră în capitală. Juarez fuge, adună armată și din nou erumpe reșboiul. Juarez, deși a fost bătut în mai multe rînduri, totuși din nou atacă pe Francezi; Napoleon a rechiemat armata în patrie. Juarez prinde pe Maximilian și generalul Miramon și îi execută. După aceasta

M. este din nou proclamat republică și în 1867 și 1871 Juarez fū ales de președinte. Locul său îl ocupă Lerdo de Tejada, care a fost întărit și de congres. Iglesias și Diaz Porfirio, nefind îndestulîți cu alegerea, prind arma. Diaz Porfirio, remănînd învingător, în 1877 ocupă presiidiul. În 1880 Manuel Gonzales deveni președinte; în 1884, 1888, 1892 și 1900 din nou fū ales Diaz Porfirio, sub care, pe lângă un guvern înșelept, M. se bucură de pace și pe încetul începe a vindeca ranele și calamitățile cauzate de multele reșboai civile. Starea financiară încă s'a îmbunătățit. [M. Bodiu.]

Mexico, 1) *stat* în republica Mexico, cu suprafață de 19,812 km², 830,000 loc. Pe teritoriul său se ridică Popocatepetl (5420 m.). Parte mare se ține de Tierras Calientes, pămîntul este foarte fructifer. M. este avut în minerale: aur, argint, plumb, fier, marmoră, cărbuni de piatră, antimon, ș. a. Capitala este Toluca, cu 17,000 loc.

2) *M., capitala* republicei M., are 330,000 loc. Atât comercial cît și industria sînt însemnate. Dintre instituțiunile culturale amintim: Escuela de Medicina, Mineră, 4 teatre, dintre cari cel mai însemnat este Teatro Nacional. M. este oraș frumos, cu strade, piețe, parcuri, palate frumoase și moderne. Piața cea mai frumoasă este Plaza Mayors de la Constitucion, cu parcul foarte frumos El Zocalo, lângă care este catedrala și biserica Sagrario Metropolitan, palatul național (205 m.), Palacio del Ayuntamiento și Portales. Palatul național, cel mai mare edificiu de pe rotogolul pămîntului, cu areal de 1 km², edificat în secl. XVII; în el se află muzeul național, cu colecțiuni de antichități însemnate din timpul Aztechilor; observatoriu, ș. a. Palatul Monte Pio, cel mai vechiu palat. Casa de Moneda; bisericile Santissima Sto Domingo, San Fernando, ș. a. Dintre stradele mai frumoase amintim: Cineo de Mayo, Avenida Oriente, Calzada de la Reforma, cu o multime de monumente: Carol IV, Guatemocin, Columbus, ș. a. Este renumită biserica Virgen de Guadalupe, închinată patronului sfînt al capitalei M. M. de astăzi este edificat pe locul orașului vechiu Tenochtitlan, capitala de odinioară a regelui Motecuhzoma, ale cărei ruine și astăzi se vîd.

Mexico, golful, parte din Oceanul Atlantic, între Statele unite, Mexico, peninsula Yucatan și Florida. Stă deșchis cu gura spre insula Cuba. Diametrul cel mai lung este 1760 km., cel mai scurt 1125 km. Spre Cuba este mai afund, 3900 m. Dintre porturi amintim: New-Orleans în Louisiana, Pensacola în Florida, Habana în Cuba.

[M. Bodiu.]

Meyer, 1) *M., Iosif*, librar, publicist și industriaș, n. 9 Maiu 1796 în Gotha, unde mai tîrziu fundă »Institutul bibliografic», cu care 1828 s'a mutat la Hildburghausen; urmînd devisei »prin cultură la libertate» a întreprins editarea multor opere menite a lăți ideile liberale (M.-s Universum, diverse biblioteci ale autorilor germani, marele lexicon de conversațiune, biblioteci populare din diferiți rami ai științelor și economiei, etc.), † 27 Iunie 1856. 2) *M., Hermann Julius*, fiul celui precedent, n. 4 Apr. 1826 în Gotha, a continuat opera tatălui său prin amplificarea lexiconului la 15 vol., a editat »M.-s Volksbücher», 1874 mută institutul la Lipsca.

Fiii acestuia, Hans și Arndt, sînt șefii actuali ai firmei. 3) *Meyer, Paul*, literat francez, n. 17 Ian. 1840 în Paris, dela 1876 profesor la »Collège de France», director la »École des chartes», și-a câștigat merite prin numeroase scrieri și edițiuni de texte (»Bibliothèque française du moyen-âge», 1882—90, 7 vol.) privitoare la studiul limbii și poeziei franceze meridionale. E unul din întemeietorii revistelor »Revue critique» și »Romania». 4) *Meyer, Gustav*, limbist, n. 25 Nov. 1850 în Gross-Strelitz, dela 1877 prof. în Graz; a scris o gramatică elină (ed. III, 1896); »Albanesische Studien», (1883—97); »Albanesische Grammatik», (1888); »Etymolog. Wörterbuch der alban. Sprache», (1890). 5) *Meyer, Georg Hermann von*, n. 16 Aug. 1815 în Frankfurt p. M., 1844—89 prof. în Zürich, † 21 Iul. 1892; întemeietorul direcțiunii fiziologice în anatomie. 6) *M., Lothar*, chimist, n. 19 Aug. 1830 în Varel, † 12 Apr. 1895 în Tübingen, unde era profesor; calculă din nou greutatea atomică a elementelor, etc. Scr.: »Moderne Theorien der Chemie» (ed. VI, 1896); »Grundzüge der theoretischen Chemie» (ed. II, 1893), etc. 7) *Meyer, Oskar Emil*, fisician german, n. 15 Oct. 1834 în Varel (principatul Oldenburg). A studiat medicina, după aceea fizica. La 1864 a ajuns profesor de fiziică la universitatea din Breslau. A scris mai multe opuri și disertațiuni fizicale, așa între altele despre teoria chinetică a gazurilor, ș. a. 8) *Meyer, Adolf Bernhard*, zoolog, n. 11 Oct. 1840 în Hamburg, 1870—73 a călătorit prin Celebes, Filipine, Guinea nouă, 1874 director al muzeului de istoria naturală din Dresda. Opere: »Mitteilungen aus dem zoolog. Museum in Dresden» (1875—78, 3 vol.); »Publikationen des ethnographischen Museums in Dresden» (1881—93, 9 vol.), etc. 9) *M., Viktor*, chimist, n. 8 Sept. 1848 în Berlin, † 7 Aug. 1897 în Heidelberg; și-a câștigat merite pe terenul chimiei organice și teoretice; a scris numeroase opere. 10) *Meyer, Konrad Ferdinand*, poet, n. 11 Oct. 1825 în Zürich, a scris numeroase poezii și povești, cari se disting prin bogăția colorilor și spiritul ce transpiră din ele. 11) *M., Ioan Heinrich*, pictor, n. 1760, † 14 Oct. 1832; amic și colaborator al lui Goethe; scr.: »Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen», 1824.

Meyerbeer, Jacob, celebru compositor de opere, n. 5 Sept. 1791 în Berlin, † 2 Maiu 1864 în Paris. Tipul eclectismului musical, ovreu de origină, fiu de bancher. M. aparține școlii germane prin primele sale studii musicale (F. Lauska, Clementi, Zelter și abatele Vogler, la care avu ca colegi pe C. M. de Weber și pe Gänsbacher), și prin perioada sa de debut: cantata Gott und die Natur și operele Jephthas Gelübde (1813), Abimelek (1813) și Wirt und Gast (1814). Consiliat de Salieri, pe care îl vedu în Viena, merge în Italia, unde pentru a-și exercita stilul în direcțiunea melodiei, scrie o serie de opere italiene: Romilda e Constanza (1818), Semiramide riconosciuta (1819), Emma di Resburgo (1819), Margherita d'Angiu (1820), l'Esule di Granata (1822) și il Crociato (1824). După această perioadă italiană, M. se duce în Franția, studiază stilul expresiv al vechilor măiestri ai scenei franceze, și din aceasta rezultă ultima fasă a stilului său, în puterea căreia e reclamat de școala franceză.

La această perioadă aparțin operele sale reprezentate în Paris: Robert le Diable (1831), les Huguenots (1836), le Prophete (1844), l'Etoile du Nord (1854), Dinorah (1859), și l'Africaine (1865), toate obținând succese enorme și menținându-se încă în repertoriul nu numai al teatrelor francezo, dar și germane, italiene, engleze, ș. a. În afară de opere M. a scris puțin; între altele muzică pentru tragedia Struensee de fratele său, Marches aux flambeaux, câteva imne, cantate, psalmi, ș. a. [T. C.]

Meyer-Lübke, Wilhelm, romanist, n. 1861 în Dübendorf (Svizzera); 1887 a fost numit prof. în Jena, 1890 în Viena. A scris: Gramatica limbilor romanice, 2 vol., 1890—94; Gramatica italiană, 1890.

Meynert, Theodor Hermann, medic german, n. 1833 în Dresda și † 1892 în Klosterneuburg. Dela 1870 prof. de psihiatrie la univ. din Viena. Și-a câștigat mari merite pentru anatomia și biologia creierului. Scrieri: Klinische Vorlesungen über Psychiatrie, 1890; Anatomie der Hirnrinde und ihrer Verbindungsbahnen, 1865.

Mezat, licitație (v. ac.), vîndare publică.

Mezei, Ioan, (Câmpean), jude la curie, n. 20 Oct. 1841 în Turda. În 1861 a făcut exam. de matur. în Cluj; drepturile le-a studiat în Sibiu; 1865 fu numit vice-notar la trib., 1867 a făcut examenul de jude, apoi a fost ales judecator la sedria com., în 1871 fu numit jude reg. de trib., în 1883 jude suplent la tabla reg., în 1886 jude ordinar; în 1895 jude auxiliar la curie, apoi jude supernumerar; iar în 1896 jude ordinar la curia din Budapesta. Este membru în directoriul fund. Șulufiane. [I. S. Ș.]

Meziad, com. mică în Ung., cott. Bihor. Are 312 case cu 1535 loc. Români gr.-or. Teritoriul e 6193 jug. cat., muntos puțin productiv. Pe teritoriul comunei se află peștera renumită dela M., împodobită cu stalactite și stalagmite.

Mézières, oraș întărit, capit. departam. franc. Ardennes, lângă Meuse, 7283 loc. (1896).

Mézières, Alfred, scriitor franc., n. 1826 la Rehon. Fost elev al școlii normale, a ocupat mai târziu catedra de literatură străină la facultatea din Nancy, profesând mai târziu aceeași materie la facultatea de litere din Paris. A publicat: Shakespear, ses oeuvres et ses critiques; Dante et l'Italie nouvelle; Pétrarque; Recits de l'invasion; Alsace et Lorraine.

Mezo—, v. Meso—.

Mezonoptica, serviciul divin de mează-noapte, constator din psalmi, rugăciuni și cântări. Acest serviciu este remașita datinei vechi creștinesci, când creștinii se adunau noaptea la celebrarea cultului divin.

Mezostichon, v. Acrostichon. [*]

Mező-Berény, comună mare în Ungaria, cott. Bichis, cu 12,469 loc., Maghiari, Nemți și Slovaci. În M. se află o casă de păstrare, 4 mori cu vapor și o școală industrială inferioară.

Mező-Cikud, rom. *Cicud*, comună rurală în Trans., cott. Turda Arieș, cu 1842 loc. Români.

Mező-Erked, Szász-E., rom. *Archud*, com. rurală în Trans., cott. Cluj, cu 1115 loc. Rom. (818) și Maghiari.

Mező-Gerebenes, rom. *Grebenișul de câmpie*, comună rurală în Trans., cott. Turda Arieș, cu 1020 loc. Români (913) și Maghiari.

Mezőhegyes, celebră herghelie a statului ungar, înființată la 1784 pe un domeniu al statului de 37,000 jugere, situată în cott. Cenad, mai întâi ca deposit de remonți pentru arnata și apoi ca ferma model și herghelie, care are să se ocupe exclusiv cu crescerea de buni reproducători. Actualmente ferma dela M. este una din fermele model cele mai grandioase, pe care totul este pus în practică ce știința și tehnica agricolă a putut imagina. Principalul scop este herghelia cu vr'o 3000 cai, apoi vite cornute, oi, porci și o fabrică de zahăr, 8 fabrici de spirit, o fabrică de prelucrat cânepa, apoi drenagiuri, irigațiuni, etc. În cultura cailor se cresc buni cai de muncă și strapați și mai puțin cai de lux sau de cursă. Căii hergheliei M. se împart după cele 4 mari familii: Gidran, Nonius mare, Nonius mic și $\frac{1}{2}$, sânge englez. Pe terenul culturii vitelor bovine se cultivă atât rassa de Siementhal cât și rassa de câmpie transilvană pentru a produce buni boi de muncă.

Mező-Keménytelke, românește *Chimitehnicul de câmpie*, com. rur. în Trans., cott. Turda Arieș, cu 1109 loc. Români.

Mező-Keresztes, (rom. *Cresteș*), numirea veche Keresthus, Fancsal, com. mare în Ung., cott. Bihor. Are 591 case cu 2950 loo. Magh., Rom. gr.-or. sânt 151. Teritoriul împreună cu mai multe puste e 8525 jug. cat., foarte productiv. Pe acest teritor s'ântemplat prima bătălie a lui Traian cu poporul dac. Stațiunea căii ferate.

[+]

Mezzanin, (*ital.*) frc. *entresol*, etagiu (v. ac.) de o înălțime mai mică, situat între alte două etaje.

Mezzo sau **Mezza**, (*ital.*) = jumătate, mediu, se întâlnește în diferite expresiuni musicale. *Mezzamanica*, la instrumentele de arcuș pozițiunea a doua. *Mezza-orchestra*, indicând într'o compozițiune orchestrală că numai o parte din instrumentele de arcuș trebuie să ia parte la execuțiune, pentru a se obține o sonoritate moderată. *Mezza-voce* = cu jumătate de voce, termin de nuanțare = piano. *Mezzo-forte*, ca termin de nuanțare, o sonoritate moderată, nici prea tare, nici prea slabă. *Mezzo-soprano* = sopran mijlociu, voce intermediară între sopranul acut și contralt (v. Sopran). [T. C.]

Mezzofanti, *Giuseppe*, (1774—1849), celebru cunosător de limbi; n. din popor la Bologna, urcă treptele ierarhiei dela preot și profesor, până la cardinal. Vestit mai mult prin memoria sa extra-ordinară decât prin lucrări literare. Cunoscea și vorbea 58 de limbi.

Mezzotinto, (*ital.*) în pictură se numesc astfel colorile, cari se nasc din trecerea unei colorii în alta.

Mezzovo, v. Mešovo.

Mi, a treia silabă din seria aretină, gradul al treilea al gamei majore tip și al cincilea al ozei minore. Poate fi luat ca punct de plecare atât pentru o gamă majoră, *mi major*, cu 4 diezi la cheie, cât și pentru una minoră, *mi minor*, cu un diez la cheie, și cu sensibilă *re diez*, în gama melodioasă suitoare alterându-se și gradul al șaselea, *do diez*. Nota *mi*, alterată pogrîtor ne dă pe *mi bemol*, care asemenea poate servi ca tonică pentru 2 game: *mi bemol major*, cu 3 bemoli la cheie, și *mi bemol minor*, ou 6 bemoli la cheie, cu sensibilă *re* becar și în gama me-

lodică suitoare având și pe *do* becar. Alterată suitor ne dă pe *mi diez*, care nu se poate presinta decât ca grad al unei alte game și mai cu samă ca sensibilă a lui *fa diez*; gamele formate pe *mi diez* ca tonică fiind avantajos înlocuite prin cele formate pe *fa* ca tonică. [T. C.]

Miaceo, popor independent în munții din sudul Chinei.

Miargirit, mineral, sulfoantimoniura de argint. Se gasesce cu mineralele de argint la Hiendelencina în Spania.

Miascit, un sienit micaceu dela Miask.

Miasma, materia emanată dela bolnavi, dela cadavre, dela substanțe organice aflate în descompozițiune, solută ori suspendată în aerul unei localități și capabilă a vătămă sănătatea. Se numesc M. emanațiunile gazoase ale unei latrine, unui canal, unei sale rău întreținute de disecții anatomice, materiile odorante dintr'un local ocupat de un număr mare de oameni, în care local atmosfera este coruptă prin aerul expirat și prin perspirațiunea cutană. În patologia veche, înainte de descoperirea bacteriilor, a germilor diferitelor boale infecțioase, s'au numit *boale miasmatiche* cele provocate prin emanațiunile unor bolnavi. Cuvintele vechi efluviu, miasma, cu cari s'au desemnat cauzele specifice ale boalelor transmissibile dela un individ la altul, nu mai corespund cu cunoștințele actuale ale cauzelor unor boale virulente și nu sânt identice cu ceea ce numim astăzi infecțiune, contagiune, materie infecțioasă și contagioasă.

Miaulis, *Andr. Vokos*, admiral grec, n. 1768 pe insula Negroponte; a reputat în fruntea flotei grecesci învingeri: 1822 la Patras și Spezzia, 1825 la Modon, 1826 la Cap Papas. 1831 a dat foc flotei grecesci, ca să nu ajungă în mâna Rușilor. Regele Otto l-a numit 1833 contraadmiraș și 1835 vice-admiraș. † 1835 în Atena.

Miază-ql, v. Meridianul locului.

Miază-noapte, v. Meridianul locului.

Miază-noapte în poveștile române. 1) Luceafărul de miazănoapte, identic cu *Mediă*. O vîduvă nascu seara un ficior și-l boteză: Decuseară; la miezul nopții pe al doilea și-l numi Mn., iar în zori pe al treilea și îl chieamă: Zorilă. 2) *Mn.* e identic cu Mama pădurii (v. ac.), cu baba din copaciu, care pe un făt frumos (luceafărul de seara) îl înghite, dar vine alt făt frumos (luceafărul de dimineața), omoară pe Mn. (întunerecul) și reinvie pe primul făt frumos (poveștile Buisuoc și Seminoc, Măr și Păr, etc.). [Atm.]

Mica, minerale, silicați complexi, ce se clivează ușor, reducându-se în foște foarte subțiri. Ele sânt de mai multe feluri: *magnesiene* (v. Biotit) și *potasice* (v. Moscovit); apoi *litifere* cu litiu și fluor (v. Lepidolita), *calcice*, etc., (v. Mărgărita). Ele sânt minerale primare ale rocilor sau de metamorfism.

Micaceu, ce e de natura mioei.

Micagraphia, imitațiunea picturii pe sticlă prin tipar chromolithographio pe plăci subțiri de mica, ce se lipeșc pe sticlă.

Micălaca, com. mare în Ung., cott. Arad. În actele publice apare la 1135. Are 414 case cu 2493 loc. gr.-or. Români. Teritoriul e 3432 jug. cat. pământ foarte productiv. [T.]

Micalc, munte și cap la înălțime de 1265 m., în Asia mică, între orașele Efes și Miletos.

Approape de acest munte flota greacă (Leoty-chides și Xantippos) a nimicit în 479 a. Chr. pe cea persană. Ați Samsun Dagh.

Micaș, Florian, n. în Jucul de jos (diua naserii nu se scie), a studiat dreptul în Cluj, unde s'a așezat ca avocat și a funcționat până la 1848. M. a fost pentru tinerimea, care studia în liceul din Cluj, ceea ce a fost Aron Pumnul pentru tinerimea din Bucovina. Adunările ce le făcea tinerimea sub conducerea lui M., au avut de urmare arestarea dînsului. El a fost ridicat în noaptea de 9 Maiu din așternut și transportat în temnița din Tîrgul Murășului, unde a stat până în 20 Sept., când a treia adunare de popor, ținută în Blaj, de astădată înarmat, a trimis o deputațiune la guvern pentru eliberarea lui M. Ajuns în Blaj sub escortă militară, cerută de el însuși, pentru că altcum viața nu-i era sigură, poporul român, care era încă adunat în Blaj, l-a primit cu însuflețire. În 15 Maiu 1848 poporul din Câmpul libertății l-a ales membru în comitetul național, deși dînsul în acel timp era în temniță. Într'aceea Ungurii au nimicit toată averea părinților săi, cari s'au refugiat în munți. După ce armata împ. a fost alungată preste graniță, s'a refugiat și M. în Bucovina. Intors acasă, după sugrumarea revoluțiunii, s'a susținut în mare sărăcie ca instructor. Prin anii 1860 fu ales fiscal în districtul Năsăudului, și a rescumpărat apoi moșia părințească, din care a făcut o fundațiune, dându-o în administrarea capitolului din Blaj, ca să înființeze la timpul său o școală agronomică pentru Români. † 16 Mart. 1876 în Bistrița. [I. St. Ș.]

Micăsasa, (magh. *Mikeszása*, germ. *Eigendorf*), com. mică în Trans., cott. Tîrnava mică, cu 1484 loc. (1891) Români (1187) și Maghiari (291); stațiune de cale ferată, postă și telegraf.

Micaslet, rocă șistoașă cristalină, constituită principal din mică, apoi quart, feldspat; accesoriu sfen, grenat, epidot, cordierit, disten, turmalină, etc. Intră în constituția munților vechi (terenurilor primitive), unde a născut prin metamorfism. În Rom. se găsește în Platoul Mehedințului, în munții Lotrului și Făgărașului, etc.

Micena, (*Mykenă*), oraș străvechiu în Argolis (Grecia), reședința lui Agamemnon; distrus 463 a. Chr.

Micescl, com. rur. în Rom., j. Muscel, compusă din 3 căt. cu 1064 loc. (Dicț. geogr. 1893); deasupra dealurilor dela M., în partea sud-vestică a com., se ved ruine dintr'o veche cetate a lui Mircea Basarab.

Michalescu, *M. A.*, învățător rom., n. 1863 în Ploiești; a publicat un curs complet de »Istoria țerii românesce« pentru școlile primare, și în colaborare cu alții un curs de »Probleme și exerciții de aritmetică«. A fost distins cu med. »Serviciul credincios« cl. I și cu ord. bulg. »Meritul civil«. A fost fondator al secțiunii ligei din Predeal și al societății culturale »George Lazar«.

Michailovca, sat în j. Akerman din Basarabia, colonisat la 1824 cu soldați veterani ruși. Se află așezat în valea Saratei, la poalele unui deal. Altă dată pe acest loc a existat un sat tătăresc numit *Habil-Celibe*. Acum satul e locuit de Români și Bulgari, (100 de familii). Lângă sat se afla cariera de piatră calcară, din care se face bun var.

Micheea, (*Micha*), unul din cei 12 proci

mici, ca. 730 a. Chr., n. în Moreșet din seminția lui Iuda. Prevestesce fundarea unei împărății fericite sub un rege născut în Vitleem din dinastia veche împărătească a lui David.

Michel, 1) *M. Francisque*, scriitor franc., n. 1809 în Lyon și † 1887 în Paris; a fost prof. în Bordeaux. A îngrijit editarea de poezii vechi: *Chroniques anglo-normandes*, 3 vol.; *La chanson de Roland*; a scris: *Histoire des races maudites de la France et de l'Espagne*, 1847. 2) *M. Louise*, anarchistă franceză, n. 1836 în Vroucourt; a început să agiteze în 1871. A scris: *Mémoires*, 1886; *La Commune*, 1890.

Michelangelo, *Buonarotti*, celebru pictor, sculptor și arhitect ital., n. 6 Martie 1475 în Caprese (Toscana), a fost elev al lui Ghirlandajo în Florența, rival al lui Leonardo da Vinci. Chiamat 1505 de papa Iuliu II la Roma, unde † 1564. A dominat timp îndelungat întreaga direcțiune a artei italiene. Lucrările sale în toate trei ramurile de artă, ce le-a cultivat, se disting nu numai prin originalitate și puterea concepțiunii, ci și prin numărul lor mare. Toate sînt de un caracter grandios și sublim. Operele sale mai celebre sînt în arhitectură: cupola bis. Sf. Petru și palatul Farnese în Roma; în sculptură: monumentul morm. al lui Iuliu II (cu celebra statuă a lui Moise), monumentele Mediceilor (cu cele 4 anotimpuri), etc.; în pictură: plafondul și părății capelei Sixtiniane, între cari frescul »Judecata cea din urmă«, etc. M. a scris și poezii în spiritul lui Dante. Biogr. de Condivi, Grimm, Gotti, Symonds.

Michélet, *Jul.*, istoric franc., n. 1798 în Paris. Fu profesor la liceul St. Barbe și mai târziu la Ecole normale (1827), unde și-a început marea operă: »Histoire romaine«. Apoi publică »Histoire de France«. Fiind numit suplinitorul lui Guizot la Sorbonne, se ocupă mai ales cu Renașterea și Reforma. După evenimentele din 1851 fu destituit și termină »Histoire de la Révolution«. Rînd pe rînd scoate la lumină »La Pologne et la Russie«; »Les Principautés danubiennes« (1853). Pe la finea carierei sale M. se consacră studiului naturii (l'Oseau; l'Insecte; la Mer, etc.) și se revelează sub un nou aspect nu mai puțin atrăgător. M. e un mare stilist și după V. Hugo e singurul scriitor, care a avut într'un grad înalt darul colorarei și imaginii bogate.

Micherechiu, magh. *Méhkerék*, comună rurală în Ungaria, cott. Bihor, cu 1521 loc. Români.

Michigan, stat în Uniunea nord-americană, 152,585 km². cu 2,093,889 loc. (1890); se compune din 2 peninsule: M. inferior între lacul M. și Huron, M. superior între lacul M. și Superior, cea din urmă muntoasă, bogată în cărbuni, fier și aramă. Loc. se ocupă cu agricultura, minieritul și comerțul; se produce multă făină, lână și sare. Port principal Detroit. Flotila comercială numeră 1157 năi de 319,789 tone (1890). M. trimite în congres 2 senatori și 12 reprezentanți. Capitala Lansing.

Michigan, *lacul*, unul din lacurile canadiene în America de nord, lung de 540 km., lat până la 135 km, suprafața 61,906 km², stă în legătură cu lacul Huron prin canalul Mackinaw.

Michoacan, stat în vestul Mexicului, 59,261 km². cu 889,795 loc. (1895); platou înalt până la 2000 m., capitala Morelia.

Micipsa, un rege al Numidiei (149—118), fiul mai mare al lui Massinisa, căruia îi urmă împreună cu alți doi frați, exercitând împreună puterea supremă. După moartea celorlalți doi, rămânând singur suveran, domni cu multă slăbiciune, ocupându-se mai mult cu studiul filozofiei. Înainte de moarte, lăsa ca urmași pe doi fii proprii și pe nepotul său Iugurtha, care a purtat resboaie cu Romanii.

Mickiewitz, *Adam*, cel mai mare poet polonez, n. 1798 la Nevogrodeck în Litvania. Profesor în Polonia și Rusia; după revoluțiunea poloneză din 1830, în exil; profesor de latină în Lausana, de limbile și literatura slavă la Colegiul de Francia în Paris (1840—42) și dela 1852 subbibliotecar al bibliotecii Arsenalului. Opere principale: *Pan Tadeusz*, epopee în 2 volume, oglindesc viața poporului polonez și frumsețea țării Litvaniei; *Serbătoarea morților* (*Dziady*), 2 vol.; *Conrad Valenrod*, roman istoric; *Poesii*, 3 vol.; *Poporul și emigranții polonezi*, proza în stil biblic; *Leccióni asupra istoriei și statelor slave*, 5 vol. † în Constantinopol, 1855, trimis fiind pentru organizarea unei legiuni poloneze în contra Rușilor.

Miclăușeni, com. rur. în Rom., j. Roman, compusa din 4 căt. cu 3203 loc. (Dicț. geogr. 1891), între cari 1472 Magh., 1 biserică cat., 2 ort. și 2 școle.

Micle, 1) *M. Stefan*, profesor rom., n. 1820 în comuna Feleac în apropierea Clujului, din părinți sermani, † 1879 în Iași; a început să învețe carte în Cluj, dar fiind lipsit de mijloace e nevoit să intre ca ucenic la un ferar, în atelierul caruia timp de 4 ani se ocupă cu lucrătoria, ceasornicaria și turnătoria metalelor. În același timp e pus să lucreze și la obiecte de lemn, astfel că se perfecționează și în stolerie și strungărie. Cu toată aceasta grea muncă de ucenic mic și chinuit, M. găsesce mijlocul să treacă în gimnasiul rom.-cat. examenul de clasa VI-a cu succes; în urmă M. trece la Bistrița, unde termină clasa VII-a și la 1839 îl găsim la Blaj, unde termină în mod eminent cursul de filosofie al lui Bărnăușiu, după care a studiat la Sibiu în timp de 4 ani dreptul; ia parte activă la mișcările din 1848, susținând în Oct. aceluiași an cu cei de sub comanda sa o luptă crâncenă cu Maghiarii între Cluj și Someșfăleu; mai târziu obținând o bursă își continuă studiile la politehnicul din Viena. 1856 profesor de fizică la liceul din Iași, iar la 1858 și la școala militară, în sfârșit la 1860 profesor de fizică și chimie la facultatea de științe din Iași, post care îl ocupa până la moartea sa. M. deși nu a publicat nimic, a lăsat numeroase manuscrise, între cari: *Mechanica agricolă*, *Curs de astronomie*, *Zoologia*, *Botanica*, *Chimia analitică*, *Chimia organică*, *anorganică și experimentală*, *Fizica*, etc.

2) *M., Veronica*, poetă, soția lui Stefan M., n. 1850 în Năsăud; părinții săi la 1852 se mutară la Iași, unde V. făcând cursul școalelor primare și apoi termină școala centrală de fete, 1864 se mărită după profesorul Stefan M.; după moartea soțului său (1879), la câțiva ani se mută la București. † 4/16 Aug. 1889 la mănăstirea Varaticul. *Veronica M.* a publicat poezii lirice în *Convorbiri literare* și în *Familia*, iar 1887 scoase un mic volum. (Cf. Buletinul Societății

de științe fizice din București, an. IV. 1895, pag. 4, și *Familia* din 1889, Nr. 34.)

Miclescu, familie boierească din Moldova, dovedită încă dela 1430, și din care s'au perpetuat numeroși descendenți. Printre membrii ei cari s'au ilustrat în istorie sânt: *Vel Logofătul, Gavril M.*, 1727, 1701, 1716, printre boierii lui Grigore Ghika Vodă. Mitropolitul *Sofronie* (v. ac.) al Moldovei și Sucevei, fiul marelui vornic *Constantin M.* (1760—1830). Marele Logofăt *Scarlat M.*, fratele mitrop. Sofronie, fost candidat la domnia țării, e tatăl lui *Calinic* (v. ac.) *M.* (1822—88), distins prelat, mitropolit al Moldovei, apoi primat al Ūngro-Vlahiei, jucând un rol însemnat în politică, etc. [L.]

Microb, cuvânt sinonim cu bacteriă, cu care se desemnează o grupă de ființe organice de natură vegetală, infimamente mici, constituite dintr'o singură celulă. (v. art. Bacteriacee).

Microbarometru, (*grec.*) un barometru, ce arată numai presiunea barometrică mai mici; țeava îi este mai scurtă ca la barometrul comun. Tot M. se numește și aparatul, care arată schimbările barometrice mărite, ca mai ușor să se poată observa și schimbările mai mici.

Microblepharia, micime congenitală a aripului pleoapelor.

Microcephalia, (*grec.*, cap mic), viciu de conformațiune înăscut, luându-și începutul încă din starea embrionară a omului. Capul microcephalilor e mic, diform, și din cauza micului volum al creierului ei mai totdeauna sânt și idioti. În expresia figurii acești microcephali uneori seamănă a maimuță.

Microchimia, studiul corpurilor și reacțiunilor lor prin ajutorul microscopului. M. găsesce aplicație cu deosebire în cercetările chimico-și medico-legale.

Microclin, mineral, feldspat triclinic (cu unghiu foarte mic aproape de monoclin) potasic. Ia parte la constituția granitelor și rocilor cristaline acide. Constă din lamele microscopice macle adesea cruciș. În Rom. se întâlnește în diferite granite, gneisuri, etc. în Carpați, și în cristale mari rose în pegmatitele din nord-vestul Dobrogei. Cel colorat verde din Miask, Pikes Peak, etc. se numește *piatra amazonei*.

Micrococci, una din cele 3 grupe mari în care se împart bacteriile: Coci sau Micrococi, bacterii cu forma sferică; bacili cu forma de bețișoare și spirali cu forma de șurup sau spirală. Din grupul micrococ fac parte: Micrococul tetragenus, Diplococul pneumoniei, Gonococul uretritei virulente, Streptococul erisipelului (al brancei), Micrococii piogeni: Stafilococii purulului, ai furunculelor și carbunculelor, ai panarițului, ai flegmoanelor pielei, ai absceselor tonsilare, parotitice, mamare, ai Pleuritei, Piemiei puerperale, Endocarditei acute, Artritei, ș. a.

Microcosm, v. Macrocosm.

Microcristalin, (în opoziție cu *macrocristalin*), structura ori cărei roce cristaline, ale cărei elemente mineralogice constitutive sânt foarte mici, așa că numai sub microscop se disting.

Microcyt, globul de sânge abnorm de mic, sbârcit. *Microcythaemia*, stare a sângelui, în care globulii sânt abnorm de mici și sbârciți.

Microfarad, se numește a 1.000.000-a parte din Farad. Faradul este unitatea de capacitate

electromotrică sau capacitatea unui conductor electric încărcat cu o cantitate de electricitate de 1 Coulomb, având tensiune de 1 Volt. Faradul e 10^{-9} cm. g. sec., iar microfaradul 10^{-12} cm. g. sec.

Microfelsit, masa sticloasă a unei roci porfirice ce presintă deja un început de individualizare (cristalisare), fără a da însă indiviși definiți.

Microfon, (*grec.*) un aparat auxiliar al telefonului, aparat ce ușurează reproducerea tonurilor mai debile. M. e invențiunea americanului *Hughes*. Curentul unei baterii electrice e condus la două bucăți de cărbune, împreunate între sine prin un bețișag mic tot de cărbune. Bețișagul așa e așezat, încât și mișcările mai neînsemnate ale aerului încă îl mișcă, schimbându-i contactul cu bucățile de cari se razimă și cu aceasta deodată și rezistența, ce o opune curentului electric. Schimbările de intensitate ale curentului electric, la rândul lor, produc schimbări în magnetul telefonului, iar schimbările magnetului se manifestă în forină de sunete.

Micrografon, v. Grafon.

Micrografia, descrierea obiectelor cari numai cu ajutorul microscopului se pot observa, de altcun scriere măruntă.

Microgranit, rocă, varietate de porfir cuarțos sau liparit, a căror masă compactă constă dintr'un amestec holocristalin de feldspat alcalin și cuarț; sin.: liparite sau porfire cuarțoase granofrice.

Microlepidoptere, v. Macrolepidoptere.

Microlit, ori ce mineral acicular microscopic, cum sînt cele ce constituiesc masele compacte ale rocilor porfirice.

Microlog, cel ce se ocupă cu lucruri mici, de nimica; pedant.

Micromeria Benth., (botan.) gon din familia Labiatelor, tribul Satureiineae, cuprinde plante subfrutescente sau erbacee cu foile mici, de tot întregi, sau cele mediocre dentate, florile mai adesea mici, sînt dispuse în verticile pauciflore, multiflore sau grămădite în spice. Acest gen are vr'o 60 specii, răspândite prin regiunea mediteraneană, Asia occidentală, Africa tropicală, insulele canarice, America australă și boreal-occidentală. [Z. C. P.]

Micrometru, instrument servind a măsura lungimi sau distanțe de tot mici.

În astronomie: instrument servind a măsura diametrul aparent al astrilor și în genere distanțe foarte mici pe sfera cerească.

Micromilimetru, măsură folosită în microscopie = 0.001 mm.; seimul μ .

Micronesia, numele colectiv al insulelor nord-vestice ale Australiei, precum: Ladrones, Caroline, insulele Palau și Marshall. [M. B.]

Microorganismele, plantele și animalele unicelulare sau multiceulare, al căror corp e așa mic, încât trebuie mărit cu instrumente speciale, ca microscopul, spre a pute fi vădute (v. Microb). [I. P. V.]

Microphotographia, v. art. Photographia.

Microphthalmia, ochiu mic din nascere, dela bobul de linte până la normal, probabil cauzat de întârzierea sau insuficiența închiderii deschișturii primordiale a pleopelor în viața intrauterină a fătului sau embrionului. În Săbăcani (jud. Roman) am observat într'o familie ungurească cu 6 copii tot al 2-lea dintre ei cu

microftalm cât aluna de mic, iar ceilalți, ca și părinții, cu ochi sănătoși și buni. [Dr. C.]

Micropil, (botan.) deschiștură, orificiu dela extremitatea învelișului ovulului (v. ac.).

Micropsia sau *micropia*, vedere în aparență mai apropiată și mai mică ca a ochiului sănătos, fenomen ce se observă când pupila este mult dilatată (midriasis).

Microscop, un aparat optic, cu ajutorul căruia examinăm obiectele sau corpurile mici, pe cari cu ochii liberi nu le putem vedea, ori cel puțin nu destul de bine. Primul M. a fost construit de Zacharias Jansen la 1590. M. constă din cel puțin două lentile așezate într'o țevă de alamă la anumită depărtare una de alta. Lentila, înaintea căreia se așează obiectul, pe care îl examinăm, se numește *obiectivă*, cealaltă, adică lentila prin care privim, *oculară*. Obiectiva dă imagine reală, în poziție inversă și mărită, oculara imagine virtuală încă și mai mare. Stativul, pe care se află M., are în partea din jos o oglindă, care concentrează razele solare asupra obiectului ce-l examinăm, ca să se vadă mai bine.

Microscopice, *Preparate*, animale sau plante mici, ori părți mici din corpul lor, pregătite, după cum se arată în tehnica microscopică, ca să poată fi examinate și studiate la microscop. *Preparatele* M. de scurtă durată, ori destinate să se păstreze mult timp, se fac pe lame dreptunghiulare (76/40 mm. de obicei) de sticlă; obiectul se pune pe lamă, într'o picătură de apă, glicerină, etc., și se acopere cu o lamelă pătrată (16/16 mm., 18/18 mm.) foarte subțire, de sticlă. Dacă preparatul M. e ca să se păstreze, se folosește un anumit mediu conservator (glicerina gelatinată, balsamul de Cauada, ș. a.), iar lamela se acopere la margini de jur împrejur cu o substanță (gomă, lac, etc.), ce oprește întrarea sub ea a impurităților din atmosferă. Se fac preparate M. și de minerale, roca, fosile; se obțin mai anevoie și prin mijloace tehnice speciale, pe lângă cele date de tehnica microscopică.

Microsomi, numire dată la 1880 de Hanstein corpusculilor foarte mici, microscopice, din protoplasmă.

Microsomia, corp mic, de pitic.

Microspori, (botan.) sporii mici dela plantele heterosporee (v. ac.); prin germinare dau protale mascule cu anteridii, în cari se produc anterozoizi; M. se formează numeroși în *microsporangii*. Polenul dela Fanerogame e homolog cu M.

Microsporidii, protozoare din ordinul sporozoarilor, numite și *Psorospermile articulatelor*.

Microsporon Gruby, (botan.) sinonim pentru *Sporotrichum* Link., gen de Mucedinee (v. Sporotrichum).

Microsporon furfur Rob., ciupercă microscopică, care parasitează în piele și produce morbul numit Pityriasis (v. ac.).

Microtom, v. Histotom.

Microzoare, animale microscopice, corespund Protozoarilor (v. ac.).

Micsandra, numele popular al plantelor cultivate: *Matthiola incana* R. Br. (v. ac.) și *Cheiranthus Cheiri* L. (v. ac.).

Micșune, în Moldova numele popular al plantei *Matthiola incana* R. Br., iar în Muntenia numele popular al plantei *Viola odorata* L. (v. ac.). *Micșunile-ruginite*, *Cheiranthus Cheiri* L. (v. ac.).

Micu, 1) *M. Simeon*, preot rom., n. 1841 în Șermășel (Trs., cott. Cluj). A studiat gimnasiul în Blaj, teologia în Viena. Din 1870—1886 prof. de teologie în Blaj. Dela 1886 încoace paroh și protopop unit în Alba-Iulia. A scris: Teologia fundamentală. Blaj, 1876; Teologia dogmatică specială. Blaj, 1881; Catechism pentru gimnasiul inferior. Blaj, 1884.

2) *M. Alexandru*, n. 1830 în Șermășel. A studiat gimnasiul în Cluj, M.-Osorheiu și Blaj; teologia în Blaj și Viena. Din 1855—1872 profesor în Blaj. Din 1872—1888 vicariu foraneu arhiepiscopesc în Făgăraș, unde a luat parte la toate mișcările culturale și sociale ale Românilor. Din 1888—1895 canonic în Blaj. A întemeiat o fundațiune de 4000 fl. v. a. pentru studenții români gr.-catolici. [Dr. A. Bunea.]

M. Inocențiu și M. Samuilă, v. Klein.

Miculescu, *Grigorie*, v. Grigorie IV., mitropolit Ungro-Vlachiei.

Miculeț, Ioan, v. Gestian.

Micuș, magh. *Mikes*, comună rur. în Trs., cott. Turda-Arieș, cu 1215 loc. Români.

Midas, în mitol. grc. rege în Phrygia, fiul lui Gordios cu Kybele. După un mit, Apollon s'a întrecut în fluer cu Marsyas (v. ac.) și a chiebat pe M. de judecător, dar fiind-că acesta a judecat, că Marsyas suflă mai bine în fluer, Apollon a făcut urechi de asin lui M. După alt mit, M. a spus lui Dionysos dorința sa ca toate ce atinge, să se prefacă în aur. D. i-a împlinit cererea și atunci și mâncarea lui M. s'a prefăcut în aur, încât era să moară de foame. M. numai așa a putut scăpa de răul acesta, că s'a scaldat în riul Paktolos, care de atunci e purtător de aur. [Atm.]

Middeldorpf, *Albr. Theodor*, medic german, n. 1824 în Breslau și † 1868. Dela 1854 prof. de chirurgie în Breslau. M. a introdus galvanocaustica în chirurgie. Serieri: Beiträge zur Lehre von den Knochenbrüchen, 1852; Die Galvano-kautik, 1854.

Middlesbrough, oraș și municipiu în Anglia, 75,532 loc. (1891); numeroase fonderii de fier și fabrici de mașine; șantier; comerț însemnat. M. a fost fundat la 1830.

Middlesex, comitat englez, 734 km². cu 3.251,671 loc. (1891).

Middoline, caractere tipografice cu forme rotunjite.

Midgard (și *Mannheim*), în mitol. nordică a fost lumea de mijloc, adică lumea oamenilor, care a fost impresurată de șerpele M. (marea).

Midhat Pașa, om de stat turc, n. 1822. Fuad Pașa îl numi 1864 guvernor al provinciei dunărene (Bulgaria), pe care a administrat-o în mod exemplar; 1867 a fost ohienat la Constantinopole și numit ministru al lucrărilor publice; 1868 guvernor al provinciei Irak Arabi (Bagdad); 1872 mare vizir pe timp de două luni. 1876 ministru fără portofoliu, luând parte însemnată la detronarea sultanului Abd-ul-Aziz. Sultanul Abd-ul-Hamid l-a numit 1876, 10 Dec. mare vizir, în care calitate a proclamat o constituțiune; dar M. cădând jertfă unei intrigi de palat, a fost exilat. 1878 a fost grațiat și numit guvernor în Syria; 1881 acusat, că ar fi luat parte la asasiuarea sultanului Abd-ul-Aziz, și condamnat la moarte; a fost însă grațiat și exilat

la Taif în Arabia sudică, unde † 1884. A scris: La Turquie, son passé, son avenir, 1878.

Midia bună de mâncat (v. și *Mytilus edulis*), o scoică de mare din clasa Lamellibranchiatelor, ord. Monomyaria. Are ghioci netede și violete, animalul e galben. Lung. 6—8 cm. Trăiesce pe lângă țărmurii mărilor europene în mari cantități; se fixează de obiecte ca: lemne, pietrii, corăbii și alte scoici. Se mănâncă fiartă, friptă sau marinată. Unor persoane produce mâncarea ei friguri, altora otrăviri.

Midian, ținut la nord-vestul Arabiei dela sinul Akaba până la orașul cu port El Vedj; bogat în pucioasă, sare, argint.

Midianți, seminție arabă, odinioară dușmani ai Israelitenilor, bătuți de Gedeon.

Midii, v. Mytilus și Midia bună de mâncat.

Mied, beutură preparată din miere, apă și diferite dresuri: scortșoară, nucșoară, himeiu, flori de soc, coajă de portocală și lămâie, ș. a. M. este dintre cele mai vechi beuturi artificiale ale omenimei. Dela folosirea în comerțu a alcoolului, M. a devenit beutură alcoolică. [E. C.]

Mieg, *Armand*, maior bavarez, n. 1834 în Ulm; a devenit celebru prin teoriile și cercetările sale asupra armei infanteriei. 1880 a repășit din armată, dedicându-se numai cercetărilor sale. Scrieri: Die Verwendung des Infanteriegewehrs M/71 nebst einer Anleitung zum Distanzschätzen, 1877; Theoretische äussere Ballistik, nebst Anleitung zur praktischen Ermittlung der Flugbahnelemente, 1884.

Miel, v. Oaia.

Mielarea, numele vulgar al arbustului cultivat Vitex Agnus castus L. (v. ac.).

Mielărița, sinonim căpușă, cărcel, cărcioabă v. Capușa.

„**Mielul**“, cassă de împrumut și păstrare în Poiana (Trs., cott. Sibiu), fundată la 1891 cu capital social de cor. 50,000.

Mielul lui Dgeu, se numește Isus Chr. pentru că dînsul, deși nevinovat, de bună voie și din iubire a suferit moartea crucii (Evr. 7, 26; I, Ioan 3, 4—5; I, Petru I, 19), în același timp când în biserica din Ierusalim s'a jertfit „mielul pascilor“.

Mielul Pascilor. Inainte de ieșirea poporului israelitean din pământul și din robia Egiptenilor, Moise și Aaron au poruncit ca fiecare familie jidovească, în 14 luna Nisan, să taie un miel de un an și fără maculă, cu sângele aceluia să stropească pragul și stîlpușor, ca în noaptea când va veni ângerul Domnului să omoară pe cei dintâiu născuți ai Egiptului, să cruțe pe aceia unde va fi pragul ușei stropit cu sângele mielului. Diua scăpării Israelitenilor de uciderea la poporul jidovesc a ramas serbătoare și se comemorează în diua pascilor. În multe locuri se observă ca datină, că la serbătorea sf. Pasci creștinii aduc carne de miel la biserică spre a fi binecuvîntată.

Mierea, produsul albinelor lucrătoare. din sucule dulce, nectarul, al florilor, zahărul poamelor și din exsudatul frunzelor unor arbori, precum și din secrețiunea dulce a unor insecte de pe crângile unor arbori, adunate de către albine și prelucrate în organismul lor și depuse în celule de ceară, faguri, sub numele de M. Compoziția

chimică a M. constă din apă, zahăr de poame, struguri, lactic (C₁₂, H₂₄, O₁₂), oleiuri aromatice, ceară și materii colorante, cari o fac să fie un aliment nutritiv însemnat, ușor absorbeabil. Greutatea specifică a M. e de 1.415—1.440. În comerț vine M. în faguri sau scursă, după metoda primitivă presată ori încălțită, iar în timpul mai nou, scoasă din faguri cu anumite mașinării în mod rațional. M. scursă e fluidă sau cristalizată, culoare albă, gălbie ori mai întunecată. M. a fost cunoscută și folosită din cea mai depărtată vechime, fiind privită ca nutre-mentul cel mai ales, care nutrește dar nu îngreună. Grecii și Romanii au considerat-o ca nutre-ment divin. M. în urma experienței și a cercetărilor științifice s'a adevărat a fi folositoare și în medicină, mai cu samă la copii, bătrâni și reconvalescenți, în mai multe morburii: de ficat, bronchită, anemie, rheumă și contra insomniei. Până la fabricarea zahărului, a format artichii însemnat de comerț mai cu samă în țările orientale, precum și ca obiect de a plăți dări la stat, și comunități bisericești. Din M. se fabrică și beuturi plăcute și căutate ca miedul (v. ac.) și vinuri prețioase. M. se numește și după regiunile și localitățile unde se produce, precum și după florile din cari o adună albinele s. e. M. de rose, salcâm, acat, melissă, rosetă-ressedă, teiu, baltacim, rapiță, brad, ș. a. S'a constatat că în comerț se află și M. falsă: *meltose*, din zahăr și năspreală, dextrin, oleomargarin, glicerin și alte materii minerale. Din plante veninoase s. e. ericaceae, *Rhododendron ponticum*, *Calmia latifolia* și *angustifolia*, *Digitalis purpurea*, *Heleborus alba*, albinele au adunat chiar și M. veninoasă, mai cu samă în orient și ținuturile tropicale. [E. C.]

Mierea ursului, una din numirile populare ale plantei *Pulmonaria officinalis* L. (v. ac.).

Mierla, (*Turdus merula*), pasere din ordin. *Coracornithel*, fam. *Sylviid*elor (cântărețelor), are pene negre, ciocul și marginea ochilor galbenă. Femeișele și puii au pene negre-castanii. Picioarele brune. Lungimea corpului 25 cm., a coții 12 cm. Trăiește în ținuturile muntoase ale Europei. Se nutrește cu semințe, bobîțe și insecte. Cântarea ei este frumoasă, sonoră și plăcută. Se ține și prin colivii.

V. și art. Câmpul Mierlei.

Mierlișoara, *mierliță*, *mierloiu*, *mierluță*, v. Mierla.

Miesrob, (*Mesrop*) din *Chasecos*, în provincia Tarap, aflatorul alfabetului armenic și traducătorul sfinteii Scripturi în limba armeană după textul grecesc, cu ajutorul înveșcăilor săi: Iosif și Etnac, al patriarhului armean Isaac și al istoriografului Moise din Chorene (secl. V).

Miezila, în povestile rom. luceaferul miezii-noptii. (v. Miază-noapte.) [Atm.]

Migdal, numele vulgar al plantei *Amygdalus communis* L. (v. ac.), (sin. *Prunus Amygdalus* H. B.). Fructele comestibile ale acestui arbore se numesc *Migdale*.

Miglio, (pron. milio), mila veche italiană, = 1.5—2.5 km.

Mignet, *François Auguste Marie*, istoriograf frc., n. 1796 la Aix în Provence, studiă dreptul în orașul său natal, 1830—48 archivar în ministerul de externe, 1836 membru al Academiei

franc., † 24 Martie 1884 în Paris. Scr.: »Histoire de la Révolution française« (ed. 13, 1880, 2 vol.), etc.

Migrațiunea popoarelor sau *invasiunea Barbarilor*, se chiamă așezarea popoarelor germanice în lăuntru granițelor imperiului roman (secl. III până VI). Popoarele nordice totdeauna au căutat să se coboare în regiunile sudice, mai calde și mai productive. Până în secl. III au fost ținute în respect de puterea cea mare a Romanilor, dela acea dată au început însă a pătrunde în imperiu, fie ca jefuitori (Goții în Asia mică și Peninsula Balcanilor, Francii la Rin), fie ca sclavi, ca lucrători agricoli, ca mercenari. În secl. IV, acest proces de pătrundere pare a promite civilizarea barbarilor (creștinarea lor) și conservarea puterii romane întinerită prin sângele german. Cât mai frumoasă ar fi fost istoria lumii, dacă imperiul roman ar fi civilizat restul Europei barbare și el ar fi ramas în putere! În 375 năvăli însă asupra Europei poporul finic al Hunilor cu o cavalerie înfricoșată. Romanii și Germanii, cari se luptau mai mult pe jos, se îngroziră de furia noilor năvălitori, Germanii năvăliră în imperiul roman căutând ajutor (Visigoții în Tracia, apoi în Italia, în fine în Galia și Spania), sau jafuri (Vandalii în Spania, apoi în Africa, Burgundii în Galia, Suevii în Spania, Francii în Galia, Anglii și Saxonii în Britania). Aceste popoare n'au putut da caracterul lor (Britania exceptată) țărilor romane, căci năvălitorii erau puțini și inferiori în cultură. Din contră, ele au perit și numai prin cuvinte remase în limba populațiunilor romanice și prin întunecarea luminații civilizațiunii romane au lăsat urme de influență lor. Acele popoare au înființat state (regatul Herulilor, Ostrogoților și Longobardilor în Italia, al Visigoților în Spania și Galia, al Vandalilor în Africa, eparchia anglo-saxonă în Britania, regatul Burgundilor și Francilor în Galia), cari erau însă numai copii barbare ale puternicului imperiu resturnat, fără caracter propriu și fără viitor. Unul singur din acele state s'a păstrat, căci a știut să-și aproprie un element din vechia cultură, propagarea creștinismului catolic, și asimilându-se cu popoarele romanice, a reluat misiunea romană de a stavil venirea altor barbari și de a-i civilisa. Regatul Francilor a luptat cu popoarele germanice, le-a organizat și le-a creștinat, a împiedecat înaintarea Arabilor, a reînființat imperiul roman din apus în persoana lui Carol cel Mare (800).

În resărit tradițiunea romană a păstrat-o imperiul din Constantinopole, care a înscris pagini glorioase în luptele pentru apărarea credinței și pentru respândirea ei. Perșii, Arabii, Avarii, Bulgarii și alte nesfârșite triburi finice au simțit puterea armelor și a civilizațiunii greco-romane. Lumea slavă îmbrățișă credința creștină și se închină orașului împărătesc. Dela crearea imperiului de apus începe însă lupta dintre cele două împărății creștine. Cruciatele, ultimele triburi turcesci, dau lovitura cea din urmă imperiului din resărit.

Rezultatele migrațiunii popoarelor nu reprezintă o victorie a popoarelor germanice contra celor romanice, căci la sfârșit acestea au absorbit pe acelea, iar care dintre acelea și-au păstrat individualitatea și-au schimbat intelectua-

litatea, primind civilizațiunea, organizațiunea și creștinismul roman.

Migrena, v. Hemicrania.

Miguel, *Dom Maria Evarist*, usurpator portughez, al 3-lea fiu al regelui Ioan VI al Portugaliei, n. 1802 în Lissabona, crescû în Brasilia, logodit cu nepoata sa, Dona Maria da Gloria, fiica lui Dom Pedro, care renunțase la tronul Portugaliei; în Febr. 1828 ia regenta, 30 Iunie e proclamat rege; domnitor crudel, 1832 e alungat, iar 1834 e silit să renunțe la tron și e expulsat din țeară, 1851 se căsătorește cu principesa Adelhaida de Löwenstein-Wertheim-Rosenberg, † 14 Nov. 1866. Fiul său principele *Miguel*, n. 1853, colonel austriac, e capul dinastiei Braganza.

Mihăesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, situata pe valea Oltului, se compune din 8 căt., cu 1804 loc. (Dicț. geogr. 1893), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; 3 biserici și 1 școală.

Mihăescii de sus și Mihăescii de jos, două com. rur. în Rom., j. Olt, ăntăia compusă din 2 cat., cu 1428 loc., iar a doua având 1300 loc. (Dicț. geogr. 1895).

Mihăescu, 1) *M., N. Gr. (Nigrim)*, n. 21 Mart. 1871 în Gura-Sărăței, j. Buzeu (Rom.); absolvând facultatea de filos. din București, a trecut doctoratul cum laude la Bruxela în 1896. Înstituindu-se acolo în acelaș an actualul »Cercle Polyglotte», M. a fundat cursul de l. română, predându-l până la reîntoarcerea sa în țeară. A publicat poesii, romane, articole filosofice și politice. Autorul unei concepțiuni originale de sociologie: »Teoria supremației». Membre al Societații de sociologie din Paris. Dela el: Unde duce socialismul, trad. după Eug. Richter; Filos. socialismului, lucrare proprie, și Astrale, poesii. [A. S. C.]

2) **Mihăescu, Alexandrina, Gr.**, n. 20 Aug. 1876 în Gura-Sărăței, j. Buzeu; talent poetic firesc, a lăsat două opere poetice: Flori de zapadă, poesii și prosă, și Culegeri din popor. † 21 Iun. 1895.

Mihal-Bravul, com. rur. în Rom., j. Brăila, cu 1138 loc. (Dicț. geogr. 1894) înființată la 1879.

Mihal-Viteazu, com. rur. în Rom., j. Ialomița, pe câmpia Barăganului, compusă din sat. M.-V. și 3 cat., cu 2118 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; com. are 1 biserică și 1 școală. Numele i-s-a dat după numele moșiei, pe care e situat satul M.-V.; mai nainte a purtat numele de Bărăgan.

Mihal-Vodă, biserică în București, cu hramul Sf. Nicolae, a fost zidită pe semne de Vlad Dracul la mijlocul secl. XV, împreună cu o mănăstire. Mihal-Viteazul, în urma unui vot pentru mirabila sa grafiare, restaură biserica din temelie, îi dăruiește multe moșii și înmulțește numărul călugărilor. De aceea s'a numit în urmă biserica M.-V. Mănăstirea nu prea are renume bun în documentele ei, caci de repețite ori găsim pe egumeni fraudând pe vecinii lor, până și mitropolia; acum servește pentru archiva statului. Și biserica e întreținută de stat, care cheltuiește cu ea vr'o 12,000 lei pe an. (C. Alexandrescu, Dicț. jud. Ilfov. Bucur., 1892, p. 63; Ionescu-Gion, Ist. Bucurescilor. Bucur., 1899, p. 200—3.)

Mihal, Radu, n. 1840, † 1894, a fost sub lungul

ministeriu I. Brătianu prefect de poliție la București, mai ales în vremea resboiului rusoromâno-turc, apoi la 1885 ministru al lucrărilor publice și 1886 până 1 Martie 1888 ministru de interne.

Mihail, Inger, v. Archangeli. *M., patriarcul*, v. Cerulariu. *M., episc. de Milcovia* (v. ac.).

Mihail Asan, v. Asanescii.

Mihail Archangelul, mânăstire din Maramureș (Archimandritura dela Peri), înființată și dotată 1391 prin Balce-Vodă și Drag meșter, voievozi români și comiți supremi. Din acest timp se trage începutul episcopilor, și în Peri au residat mult timp episcopii români din Maramureș. S'a dotat cu venitele a 7 cetăți, adică 7 ținuturi sau comitate, cari au fost în posesiunea lui Balce și Drag. Avea mânăstiri a fost o moară, 182 jugere pământ arător și 3572 jug. pădure cu lazuri și locuri de pășunat. Avea s'a confiscat sub Iosif II și posesiunea a trecut în mâna erariului. Ruinele mânăstirii se vîd și acum. Comuna *Peri (Körwélyes, rusesce Hrusova)* acum e parohie rusească, dar odinioară era acolo popor român. În deceniile trecute au mai existat cărțile române bis. dela mânăstirea din Peri. Deoarece episcopii români din M. s'au numit episcopi ai Maramureșului și nu episcopi dela Peri, se poate că și locul mânăstirii cândva s'a numit Maramureș. [T. Bud.]

Mihail, numele mai multor prinți români.

In Muntenia: 1) **Mihail I** (1418—20), fiul lui Mircea cel Mare, care și-l asociase la domnie încă din 1392. Contra lui vine verul său Dan II, fiul lui Dan I, cu armată strinsă la Cetatea albă, și M., deși ajutat de Unguri, este bătut și ucis după 19 luni de domnie.

2) **Mihail II, M. Viteazul** (1593—1601), cea mai întreprinzătoare figură românească, omul care pentru câte-va luni a ținut sceptrul Munteniei, Transilvaniei și Moldovei, învingătorul lui Sinan-Pașa la Calugareni, eroul poporului român. Fire de calitate lui Napoleon, nemulțămît cu posibilul, M. a vrut să realizeze mai mult decât se putea, și dacă ar fi realizat planul în care a cădut, ar fi proiectat altul și mai imposibil, în cât soarta lui finală ar fi avut același desnodământ tragic, sucombarea eroului în lupta sa cu mersul fatal al naturii. A fost fiul nelegitim al lui Patrașcu Vodă cel Bun și al unei Cantacuzinense, fiica vestitului Șaitan-Oglu (v. Cantacuzinense). Născut în 1558, s'a ridicat în treptele boierescii, până la cea mai mare de Mare Ban al Craiovei (1590). Unchiul său Iani Cantacuzino, agentul țerii la Constantinopole, unde avea mare putere la schimbarea domnilor, îl cheamă la Constantinopole pentru a-i da scaunul, dar domnul de atunci, Alexandru Bogdan, îl prinse și-l trimise la moarte, de care fu mântuit, după o tradiție, prin frica ce a simțit gădele a omori un astfel de om. Alexandru se linișți, când 12 boieri jurară »că Banul merită credință când asigură că nu e fiu de domn« (1592). Din nou prigonit, M. trecu în Transilvania, la Sigismund Báthory, dela care luând scrisori de recomandație, se duse la Constantinopole, unde, prin staruințele rudelor sale, ale ambasadorului englez și prin bani (400,000 taleri) dați lui Sinan-pașa și celorlalți demnitari, isbuti să cumpere tronul Munteniei. Fratele poetului Petru Cercel (v. ac.) moștenia

dela tată o imaginație nețermurită, care ajută prin continue succese (din boier domn, apoi învingător al Turcilor, apoi cuceritor al Transilvaniei), tinea până în albastrul imposibilului: cucerirea Moldovei, a Poloniei, a Ungariei turcesci, a țerilor de pe malul drept al Dunării. Urmașul Cantacuzinescoilor moștenia iubirea de lux, orgoliul, amintirile vechilor strămoși, cari dispuseră de soarta imperiului de resărit. Un astfel de caracter găsi împrejurări favorabile, spre a ridica spada lui Mircea cel Mare și a lupta contra colosului turcesc. În urma luptei dela Lepante, creștinătatea concepe credințe mari despre sine și dispreț mare pentru Turci: se credea că a sosit sfârșitul puterii musulmane și se spera, că înainte de a se sfârși secl. XVI, se va reînălța crucea pe bolta sfinte Sofii. Indemnul pleca dela papa și dela împărat și găsise în Transilvania un copil de 20 ani, Sigismund Băthory, care crescut de iesuiți, lingusit și îndoctrinat, hrănia »planuri nebune«. Domnii români intrară în curentul creștin, Aron de frică să nu fie detronat de Turci, iar M. din pricina dorului de fapte mari și a jafului țerii sale. Aliat cu creștinii și în strinsă dependență de Sigismund, M. îndată ce primi ajutor dela Sigismund (15 Nov. 1594), chemă garda turcească și pe creditorii constantinopolitani, cari stau în țeară spre a-și scoate singuri banii imprumutați lui M. și domnilor anteriori, »pentru a li-se plăti«, le dete foc și-i impușcă cu tunurile (23 Nov.). La 25 Nov. atacă Giurgiu, pe care nu-l putu lua, la 20 Dec. căpitanii ardeleni ard Orașul de Floci. Cădură apoi în puterea lui M. cele mai multe cetăți din dreapta Dunării. Tătarii fură bătuți de frații Buzesci (14 și 24 Ian. 1595), iar M. risipi 6000 de Turci, pătrunse în Ruscuc, unde perî Aga ienicerilor, și dete foc orașului (4 Febr.). Manta și Király luară Brăila și dărimară cetatea. Turcii începură a face pregătiri mari contra țerilor rom., hotărâri de astădată a le supune la beglerbei turci. Pe căud M. era ocupat cu paza Dunării, Sigismund obține dela deputațiunea trimisă de M. la el, așa condițiuni de supunere, încât domnul muntean remănea la rolul simplu de guvernator în numele lui Sigismund, care decidea ca iobăgia să fie recunoscută și țeranii să nu mai aibă dreptul a părăsi pământul ce locuiau. Marea expediție întreprinsă de Turci (aproape 100,000) găsi un Termopile românesc (v. Călugăreni), și marele erou, mai fericit decât Leonida, putu vedea pe Sinan trecând Dunărea, ca fugar, fără marea armată prefăcută în fum. Acum M. putea sta de vorbă cu Sigismund, care »dacă vedu pe Mihai-Vodă cu atâta vitejie și cu atâta înțelepciune, slobođit-a Țeara-Românească cu tot venitul ei, ca să fie iar pe seama lui Mihai-Vodă.« Deși expedițiuni mai mici se făcură necentenit în Turcia (21 Oct. 1596 atacă Nicopole cu 12,000), însă imaginația lui M. se juca acum pe alte câmpuri de acțiune. Deși fusese primit cu mare pompă de Sigismund (1597), deși primise steag de domnie dela sultan și fusese dăruit de el cu un cal împodobit, cu sabie și buzdugan, scia că Turcii nu-i vor uita nici odată stingerea atâtor vieți turcesci, exemplul de rescoală și puterea de a birui. Ori ce încercări de pace între creștini și Turci erau ca o sabie asupra capului său, sciind bine, că Turcii vor cădea din nou asupra

sa. Sigismund dăruia Transilvania împăratului cu mai multe condițiuni și M. cu mulțumire primi protecțiunea habsburgică în schimbul unui dar »cuvios și potrivit«. Sigismund nemulțămît cu situația cea nouă veni din nou în Transilvania, dar din nou o părăsi, de astădată în folosul vărului său, Andreiu Băthory, cardinal polonez. Polonii erau amicii Turcilor, pusese în Moldova domn pe Ieremia Movilă și așteptau numai momentul de a lovi pe M. Acesta vădându-se încungiuat de inimici, căci Andreiu negocia cu Turcii, indemnat și de imperiali, cari voiau să smulgă Transilvania dela Andreiu, trecu munții cu armata (preste 30,000) și lângă Sibiu bătă armata cardinalului, care fu ucis de un păstor, pe când fugia prin munții Ciucului. M., căruia i-se înfățișă capul sângerat al învinsului, puse să se aducă și trupul părăsit, și îngropă cu cinste pe cardinal în capitala princiară a Albei-Lulii: »frosol soldat fu văduț petrecând cu lumînarea în mână trupul lui Andreiu Băthory« (Iorga). M. primi jurământul armatei și al dietei, dete jurământul său pentru respectarea privilegiilor Ardealului, și anunță supunerea sa împăratului, sperând să fie recunoscut de el ca stăpânitor al țerii cucerite. Acest punct nu plăcea politicei habsburgice, care însă nu se da pe față. În Moldova Ieremia cu Polonii și cu Sigismund se pregătiau să vină asupra lui, de aceea, fără să aștepte încuviințarea împăratului își trecu armata (20,000) în Moldova și Ieremia bătut fugi la Hotin (18 Maiu 1600). În absența lui, starea lucrurilor din Transilvania devenia mai rea: Ungurii îl urau, imperialii nu se încredeau în el, Românii erau nesocotiți ca o cantitate negligeabilă. Nobilii adunați în Cluj se uniră cu generalul imperial Basta și înaintară contra lui M., care, șovăind între a lupta și între a pastra credința imperiului, fu învins de inimici și se retrase spre Muntenia, nu fără încercări de împăciuire cu Basta și cu nobilii. În acelaș timp Polonii conduși de Zamoisky, mare general și om politic, pătrunseseră în Moldova, unde restabiliseră pe Ieremia Movilă și inaintau spre Muntenia, ca să facă domn pe fratele lui Ieremia, Simeon. La 12 Oct. 1600 se începu lupta și ținu mai multe zile, până în fine se termină cu înfrângerea lui M. la Teleajen și cu risipirea armatei sale. O nouă batalie se dete la Argeș, unde M. cu 9000 de ostași fu învins de Simeon. Atunci plecă din țeară, urmat de puțini credincioși, și în ziua de 2 Ian. 1601 se afla gazduit la »Cerbul de aur« în Viena. Fău primit de împărat cu atât mai bine, cu cât nobilii depărtaseră pe Basta și rechemaseră pe Sigismund, fău pus în capul unei armate, ca împreună cu Basta să cucerască Ardealul, i-se dete speranțe, încât steaua lui părea că se înalță din nou. Impreuna cu Basta bătă la Goroslan armata lui Sigismund, care fugia de pe câmpul de luptă până în Moldova. După luptă M. și Basta se ceartă la împărțirea steagurilor și tunurilor luate dela inamic, se ceartă pentru distribuirea oștilor, M. voind să meargă spre hotarul Munteniei, iar Basta voind să așeze armata prin cetăți. M. nu voi să ia parte la un consiliu de resboiu și a doua zi, 19 Aug., o ceată de Germani și de Valoni, comandată de Beauri și Mortagne, primi ordin să aresteze pe Valah. Pe când M. trase spada voind să se apere, călăii

săi îl loviră cu toporul în pânțele, apoi îi tăiară capul. Nimeni n'a tras la răspundere pe omorâtori, iar Basta acuză pe M. de trădare și aducea ca dovezi nise scrisori, de sigur false. Inferior lui Mircea cel Mare și lui Ștefan cel Mare în talente politice, M. Viteazul li-a fost inferior și în talente militare. Neputând să-și facă armată națională, a fost silit să se sprijine pe cineva, în timp ce aceia au luptat singuri cu state mari. Însă mai mult ca aceia, M. a avut îndrazneala, poezia acțiunii, și a calcat pe unde ei n'ar fi putut. El a lăsat numele său ca o spaimă Turcilor, a intrat cu triumf în Tîrgoviște, în Alba-Iulia și în Suceava. Sfirșitul lui tragic îl scoate din rândul muritorilor fericiți și-l ridică în rândul acelor rari nefericiți, cari pentru o clipă opresc roata lumii, ca la sfîrșit să fie aruncați în vultoare. Pentru acestea el este eroul Românilor.

Bibl.: M. Viteazul, de Iorga. București, 1900; A. D. Xenopol, vol. III; Bălcescu, Tocilescu; Iorga, Basta și M. Viteazul, 1895; Două conferințe, 1898. [I. S. F.]

3) *Mihail Racoviță*, v. Racoviță.

4) *Mihail Șuțu*, v. Șuțu.

In Moldova: 1) *Mihail Racoviță*, v. Racoviță.

2) *Mihail Șuțu*, v. Șuțu.

3) *Mihail Sturza*, v. Sturza.

☞ **Mihail**, numele mai multor împărați bizantini: *M. I Rhangabe*, 811 fû proclamat împărat, 813 detronat, † 843. *M. II*, 820—829. *M. III*, nepotul celui precedent, 842—867. *M. IV Paflogonul*, 1034 soțul Zoi și împărat, † 1041. *M. V Kalaphates*, nepotul celui precedent, 1041 până 1042. *M. VI Stratiotikos*, 1056—1057. *M. VII Dukas I arapinakes*, 1071—78. *M. VIII* și *M. IX* v. Paleologul.

Mihail logofătul, cel mai însemnat boier moldovean, pe vremea domniei nenorocite a lui Petru Aron III (1455—57). Acesta e trimis de Vodă și de divan, a închina țeara Turcilor, plătindu-le tributul cerut de 2000 galbeni (1456).

Mihail Nicolaevici, mare duce rusesc, al 4-lea fiu al împ. Nicolae, n. 1832 în Petersburg; 1857 s'a căsătorit cu princesa Olga Feodorovna (Caecilia) de Baden († 1891). 1863 a fost numit guvernor al Caucasului; 1877 a comandat armata. ce a operat în Armenia. 1881 a fost rechemat și numit president al consiliului de stat și director general al artileriei.

Mihail Obrenovici, principe al Sârbiei, n. 1823 în Kraguievat, cel mai tânăr fiu al principelui Miloș. S'a suit pe tron la 1839, dar luptele de partide l-au silit 1842 să părăsească țeara. S'a reîntors abia la 1858, când ajunsese pe tron din nou principele Miloș; după moartea acestuia, M. O. iarăși a ajuns la domnie. A fost asasinat la 10 Iunie 1868. M. O. a fost cel mai popular principe al Sârbiei.

Mihailache Raliță, una din cele 5 fete, cari erau în școala fondată de societatea filarmonică din București (1834), dimpreună cu 25 băieți pentru învățarea artei dramatice și a muzicii, și care, deși începând dela slovenire, cum făcea directorul acelei școale, Heliade, totuși după 7 luni de cursuri ajunsese, ca și ceilalți elevi și eleve, să joace însemnate piese.

Mihăileanu, Ștefan, profesor și publicist din București, n. 1859 la Ochrida în Macedonia. În colaborare cu Bagav a înființat revista »Mace-

donia«, iar acum în timpurile din urmă redacta gazeta »Peninsula Balcanică«, în care apăra drepturile Românilor din Peninsula Balcanică și în special ale celor din Macedonia. Articolele pe cari le publica în această gazetă l-au costat viața, căci în noaptea de 22 Iulie 1900 a fost împușcat pe stradă de un agent al unui comitet de asasini din Sofia, numit comitetul Macedonean și protejat de guvernul bulgar. Afară de revista și gazeta amintită, M. a mai publicat: Studiu asupra dialectului Românilor din Macedonia, 1889, și Mitologia greacă și romană după E. Economopol vol. I, 1897.

Mihăileni com. urb. în România, j. Dorohoiu, situată în pl. Berhomet, cu 6000 loc., 1 școală primară de băieți și 1 de fete. S'a numit astfel dela Domnul Mihail Sturza, sub a cărui domnie a fost capitala j.-lui Dorohoiu.

Mihăilescii, com. rur. în Rom., j. Buzău, compusă din 3 căt. cu 1400 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală.

Mihăilescu, 1) *M., Ștefan C.*, (1846—1898) pedagog rom., n. în București unde a făcut toate studiile sale, primare, de liceu și la facultatea de științe a universității (matematicile și științele fisico-naturale). Intrat în corpul didactic a funcționat ca profesor, și în mai multe rânduri ca secretar general al ministerului instrucțiunii și ca inspector general al învățământului primar și secundar până înaintea morții sale, desfașurând o energică activitate întru înaintarea învățământului, îndeosebi a celui primar. Dintre publicațiunile sale amintim: Colaborația sa la revistele »Tracșiuni literare și științifice«, »Columna lui Traian« și »Revista contimporană«, căreia se datorează mai multe scrieri filosofice, didactice, științifice și sociologice. Apoi scrierile: »Introducere în Psicho-fisică«. »Elemente de mineralogie«. »Convorbiri asupra științelor naturale«. »Vîrtej cu abur, nou motor rotativ«. »Leccióni de Aritmetică« și »Carte de citire a învățătorilor asociați«. Aceste două din urmă sînt pentru învăț. primar. »Incerări critice asupra învățământului primar«, etc.

2) *Mihăilescu George*, profesor din Galați, a publicat: Regenerarea morală a Românilor, 1866; Femeia, 1867; Cugetări istorico-literare, 1869; Armele și calitățile Românilor apreciate de străini, 1869; Elemente de retorică, 1874; Geografia României, 1878; Globul și geografia României și a Dobrogei, 1879; Chestiunea porturilor franceze, discurs în Parlament, 1875; Elemente de geografie intuitivă și geografia județului Covurlui, 1888; Note geografice, economice și statistice, 1893; Din țeara soarelui în țeara dolarului, 1894.

Mihailovici Constantin de Ostrovița, un sîrb, fost ianicer turc, fugit, creștinat și ajuns în slujba regelui Mateiu Corvin al Ungariei, povestesc între altele și expediția lui Mohamed împotriva lui Vlad Tepeș al Munteniei (1462). Aceasta povestire a fost culeasă de un contimporan, și traducându-se curînd în l. polonă și boemă, s'a păstrat până azi. Pe vremea expediției din Muntenia, M. era oștean turc.

Mihaiu, v. Mihail.

Mihalcea Banul, unul din fruntașii boieri ai lui Mihaiu Viteazul; a jucat un foarte însemnat rol în politica eroului voevod, privitor mai ales la Ardeal. Când era vorba ca Sigismund Báthory

al Ardealului, să meargă la Praga, ca să se înțeleagă cu împăratul Rudolf asupra trecerii Ardealului către acesta, banul M. îl întovărește, ca din partea aliatului Mihaiu, spre a transmite stăpânului său cele mai positive sciri în chestie (1597). Când în cele din urmă, cesiunea Ardealului efectuată, Mihaiu încheie tractat cu comisarilor imperiali, banul M. e intermediatorul și iscălește printre cei dintâi tractatul (Iunie 1598). În urma surprinzătoarelor schimbări din Ardeal, prin venirea cardinalului Andreiu Báthory, M. sfătuiește pe domnitor, pe deoparte să încheie un tractat prefăcut cu cardinalul (Iunie 1599), iar pe de alta să facă toate chipurile a cuceri Ardealul. Pentru aceasta din urma idee, M. a avut de luptat cu o mulțime de boieri, chiar cu Buzescii, cari o socoteau nerațională, și cu familia domnitorului. Și după ce Mihaiu, ascultând și de ban, cuceri Ardealul, și apoi plecă să cucerească și Moldova, M. fu lăsat ca locțiitor în Ardeal (Maiu—Iulie 1600). Ca guvernator-suplinitor al Ardealului, M. a fost cam slab, și n'a putut împiedeca uneltrile ce se țeseau de Unguri și imperiali, prin venirea lui Pezzen, împotriva lui Mihaiu. După Mirislău și Teleajen, M. însoți pe Mihaiu la Viena (Dec. 1600), iar după Turda (Aug. 1601), M. încercă să rescoale tabăra lui Mihaiu pentru a resbuna omorirea acestuia, fu prins de Basta, căsnit și sugrumat în închisoare (1601), împreună cu alte sute de boieri partizani ai săi. [Aguletti.]

Mihalcea, comună rurală dimpreună cu cătunele: Dubova, Perliva, Spasca, Târnauca și La Voloca, parohie, moșie boierească în căp. și j. Cernăuț în Bucovina, are 3018 loc. (2760 ort.-or., 160 rom.-cat. și uniști, 98 som.) o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mihale Oglu, numele turcesc al lui Mihaiu Viteazul, pomenit de rapoartele turcesci, ca geniu rău al Turcilor, însoțindu-l totdeauna de epitete de afurisenie și blăstem.

Mihălesci, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusă din 5 căt. cu 1892 loc. (Dicț. geogr. 1890), 3 biserici și 1 școală.

Mihali, 1) *M. Grigorie*, canonic în Blaj, n. 1803 în Husmezeu, cott. Soloocului dinlăuntru, dintr'o familie nobilă emigrată din Maramureș (Jood) înainte de 1700. A început a studia la 1811 în școala dela mănăstirea »Strêmba», de unde a trecut la școala normală rom.-cat. din Dej. Două clase gimnasionale le-a parcurs în 1817 și 1818 în Cluj, de unde ajutat de guvern a trecut la gimnasiul din M.-Oșorhei. Cursul filosofic l-a absolvat în Cluj la 1823 ca alumn al seminarului »Sf. Iosif». Dela 1824—1827 a studiat teologia în Blaj și Viena. În 1828 fu profesor la școala normală din Blaj. În 24 Sept. 1828 fu sfințit preot și numit cooperator parohial în Zlatna, lângă socrul său George Angel. În 1829 funcționă și ca profesor în prima clasă gimnasională la gimnasiul montano-cameral din Zlatna, când preoților gr.-cat. s'a interzis a mai funcționa la acel gimnasiu, numindu-se în locul lor Sécui romano-catolici. M. însă continuă a propune la acel gimnasiu religiunea gr.-cat. și limba română. În 1836 fu numit protopop al districtului Bistrei. În 26 Maiu 1862 fu numit canonic la unul dintre cele 3 staluri noue înființate de împ. Francisc Iosif I., în capitulul din Blaj. În

1863 și 1864 a propus teologia la teologii externi. În 22 Aug. 1864 numit rector seminariului în Blaj. † 26 Iunie 1872. (Cf. Protocolul inedit al capitolului din Blaj). [Dr. Aug. Bunea.]

V. și Mihălți.

2) *M. Teodor Dr.*, avocat în Dej, întemeietorul și directorul executiv al inst. de credit »Someșanaș», factor important al vieții publice și culturale românești, n. 15 Mart. 1855 în comuna Prislop (Kisbunyn) din fostul district al Chierului. Studiile elementare și 6 clase gimnasionale le-a terminat în Baia mare; clasa VII și VIII gimnasională le-a absolvat în Cluj în liceul rom.-cat., unde a făcut 1876 și maturitatea. Studiile juridice la univ. din Cluj, terminându-le în 1880, promovat de Dr. juris la aceasta universitate în 1883. Censura de avocat a depus-o la 1884 în Murăș-Oșorhei. S'a stabilit și își continuă praxa de avocat în Dej. M. a fost membru al comitetului național rom. și ca atare a fost condamnat în procesul memorandumului și a stat în închisoare la Vaț preste un an de zile.

Mihalț, (*Lota vulgaris*, ord. Anacanthinilor, familia Gadidelor), pește lung până la 0-60 m. și greu până la 8 kgr., are capul puțin latăreț și turtit, corp rotund și cenușiu închis. Coadă are 2 înotoătoare lungi, una dealungul dosului și alta pe partea inferioară a sa, terminându-se cu o înotoătoare nebirfurată. Este singurul gen din familia Gadidelor, care trăiește în apele dulci. Foarte răspândit în apele din România mai ales în Gorj, Vâlcea și Mehedinți. În j. Vâlcea țeranii prepară din ficatul său o doctorie pentru vindecarea boalelor de ochi. [I. P. V.]

Mihalț, com. mică în Trs., cott. Albei infer., cu 2105 loc. (1891), Români. 2 Iunie 1848 au fost ucși aci 12 Români de către soldații secui aduși de N. Bánffy, iar 9 inși au fost răniți. »Acesta fu baptilismul de sânge al uniunii». (Barișiu, Ist. Trns. II, p. 157.)

Mihălți, *de Appa*, familie străveche din Maramureș, se trage dela Iuga Voivod al Maramureșului. În 1835 se face amintire de membrii familiei *Mihălți* ca de nepoții voivodului Iuga. Din această familie sub decursul secolilor mulți descendenți au fost oficiali, ostași, preoți, protopopi de frunte. *Ioan M.*, paroch-protopop în Voivod dela 1816—61. Fiul său *Gavril*, comisar reg. al Maramureșului, apoi septemvir. A avut mai mulți prunci, din cari trăiesc: *Petru*, deputat dietal, *Dr. Ioan*, protofisc comitatens al Maramureșului, autorul »Diplomelor din Maramureș», *Victor*, arhiep. și mitrop. de Alba-Iulia și Făgăraș (v. mai jos). *Petru M.*, ca president al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș luptă mai bine de trei decenii pentru binele poporului și subsistența convictului român din Sighet. *Ioan M.*, viața sa întreagă a jertfît-o pentru adunarea diplomelor maramureșene, pe cari le-a publicat; se ocupă și cu numismatică. Are o colecțiune de monete și unelte vechi, toate aflate în Maramureș, cari documentează existența Romanilor în Maramureș. Sub îngrijirile lui s'a zidit convictul român din Sighet, un edificiu în valoare de 50 mii floreni. Despre familia M. și Man, înrudită cu dînsa, scrie Barișiu: »că pe lângă virtuțile adevăraților patrioți eminenți în acelaș timp au sciut să fie și buni români apărători im-

parțiali și valoroși totodată și ai intereselor naționale române.* [T. Bud.]

Mihályi, de Apșa, Victor, arhiepiscop și mitropolit român gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, s'a născut 19 Maiu 1841 în Iood, comitatul Maramurășului. Studiile primare și-le-a făcut în școlălele pariaștilor din Sighet, iar gimnasiul superior l-a parcurs în Oradea mare, Tîrnavia și Cașovia, unde a depus examenul de maturitate în 1857. Episcopul Gherlei l-a trimis apoi pe cheltuiala sa la Roma, unde mai întâi ca convictor, iar mai târziu ca alumn în fundațiunea făcută de Papa Piu IX pentru diccesele mitropoliei române de Alba-Iulia în colegiul grecesc dela Sf. Atanasie, a ascultat doi ani filosofia și 4 ani teologia în colegiul Urban de Propaganda Fide, și a luat laura de doctor în teologie la 1863. În 8 Nov. 1863 fû sfințit preot în biserica grecească a Sf. Atanasie din Roma prin arhiepiscopul grecesc Stefan Missir, titular al Irenopolii. Întorcându-se în diecesa Gherlei, de care se ținea, în 9 Apr. 1864 fû numit prefect de studii, apoi în 1 Oct. aceluiaș an și profesor de istoria bisericească și de dreptul canonic în seminariul teologic din Gherla. Aci funcționa până în 6 Apr. 1869, când mitropolitul Vancea, care atunci se despărți de scaunul episcopesc al Gherlei, îl aduse cu sine la Blaj, numindu-l secretar mitropolitan și referent consistorial, iar în 15 Iunie 1869 asesor la tribunalul matrimonial mitropolitan de a doua instanță și notar la exactoratul arhiepiscopesc. În Nov. 1869 însoți pe mitropolitul Vancea la conciliul vatican din Roma. În 1872 traduse pe ungurește memorandumul conferenței naționale convocate la Blaj de mitropolitul Vancea la indemnul ministrului-president Lonyai. În 1873 fû numit protopop onorar. În 25 Nov. 1874 fû numit episcop român al Lugoșului. Papa Piu IX aprobă această numire în 21 Dec. 1874, mitropolitul Vancea îl consacră episcop în 14 Febr. 1875 în biserica catedrală din Blaj. În 7 Martie 1875 M. oupă scaunul episcopesc al diecesei Lugoșului și lucră cu zel neobosit pentru consolidarea și organizarea internă a acestei diecese tinere. În scopul acesta a vizitat 110 parochii și a ținut două sinoade diecesane, în 1882 și 1883. Sub păstoria lui s'au zidit din nou, ori s'au procurat, în diecesa Lugoșului 30 și s'au restaurat 24 biserici și case de rugăciune; case parochiale s'au zidit din nou, ori s'au procurat în 26 comune; școale s'au clădit din nou, ori s'au procurat 33 și s'au restaurat 7, iar prin deciziunea curiei reg. din 13 Apr. 1882, nr. 8512 s'a hotărît, ca neînțelegerile dintre biserica gr.-cat. și cea gr.-orientală relative la dreptul de proprietate asupra porțiunilor (sesiunilor) parochiale să se judece de forurile administrative. În 1886 și 1887 a însoțit împreună cu ceilalți episcopi sufragani pe mitropolitul Vancea la Roma, iar în 1893 a condus primul peregrinaj român la această cetate. În 17 Apr. 1888 Papa Leon XIII îl numi prelat domestic, asistent la tronul pontificiu și conte roman. Pentru convictul român gr.-cat. din Lugoș, care va adăposti tinerimea dela școalele de acolo, a inițiat o fundațiune și pentru cazul său de moarte a asigurat în favorul convictului 5250 fl. v. a. În 1894 fû ales membru onorar al Academiei române. După moartea mi-

ropolitului Vancea (31 Iulie 1892) arhiepescă de Alba-Iulia și Făgăraș fu guvernată de vicariul capitular Ioan M. Moldovan, sub a cărui conducere se termină olădirea seminariului Vancean de băieți, amplificarea convictului Vancean de fetețe și clădirea asilului infantil (grădina de copii) întemeiat tot de mitropolitul Vancea, și cu bani din fondurile arhiepiscopice și din colectă publică se zidi un nou edificiu gimnasial în Blaj. În sinodul electoral ținut în Blaj la 16 Apr. 1893 în prezența comisarilor regesci Mihail Pavel, episcopul Orăzii mari și Br. Samoilă Josika, secretar de stat în ministerul de interne, clerul candidă cu 82 voturi în locul prim la scaunul mitropolitan pe episcopul Lugoșului V. Mihályi, pe care regele apostolic îl numi în 9 Nov. 1894, iar Papa Leon XIII îl preconisă în 18 Martie 1895. În 26 Maiu 1895 se săvârși instalarea noului mitropolit cu mare pompă și între manifestațiuni grandioase de bucurie ale clerului și poporului adunat în număr extraordinar la Blaj. Ca arhiepiscop țină două sinoade arhiepiscopice în 1896 și 1899. În 23 Iunie adună la Blaj pe toți episcopii săi sufragani în memorabila conferență, care hotărî, că provincia mitropolitană gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș nu trimitte deputați la congresul autonomic al bisericii catolice latine ungare și ceru dela regele apostolic, să conceadă întrunirea unui congres compus numai din Români gr.-cat., care să organizeze autonomia bisericii române unite separat și independent de autonomia bisericii catolice latine din Ungaria. În 14 Febr. 1900 toată provincia mitropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș serbă aniversarea a 25-a dela consacarea de episcop a mitropolitului Mihályi, aducându-i tribut de recunoștință pentru ținuta sa bărbătească și corectă în chestiunile mari ale bisericii și neamului său. [Dr. Augustin Bunea.]

Mihneșul de cămpe, magh. *Mező-Méhes*, comună rurală în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 1050 loc. Români.

Mihnea, numele mai multor domni români.

1) *Mihnea I cel Râu*, fiul lui Vlad-Vodă Călugărul și fratele lui Radu-Vodă cel Mare, domn al Munteniei (1507—11). Cu mare greutate a reușit să ocupe tronul la moartea fratelui său, contra unei alte partide, a Basarabescilor. Ajuns la putere persecută cumplit pe aceștia, chinându-i și omorându-i fără cruțare. În cele din urmă se face și papistaș, întinșând persecuțiile și cruzimile sale și asupra clerului ortodox al țării, ca preț pentru ajutorul dat de Unguri la ocuparea scaunului. Basarabescii, în frunte cu Barbu Craiovescul și Neagoe Basarab, pribegesc în Turcia, de unde întorși cu oaste, gonesc pe M. la Sibiu (1511), unde în curând e ucis de un sârb D. Iaxyh (v. ac.) după uneltirile acestora. Asupra acestui voevod Al. I. Odobescu a scris o frumoasă novelă istorică.

2) *Mihnea II*, nepot, după Alexandru II Vodă, doamnei Kiajna, voevodul în două rânduri al Munteniei (Aug. 1577 până Iul. 1583, Apr. 1585 până Febr. 1591). Era în vîrstă numai de 11 ani, când remase moștenitor la moartea tatălui său și sub energica epitropie a doamnei Kiajna. Dintru întâi, medicul lombard Rosso era aproape să ia cu bani domnia, dacă acțiunea Kiajnei n'ar fi făcut să fie închis. Totuși n'a avut traiu li-

niștit. O parte din boieri se jeluesc la Poartă și ridică un alt pretendent (1580). Doamna Kiajna face însă, ca sa nu se dea ascultare jalbei, iar »pohtitorul« de domnie să fie aruncat în închisoare. În urma boierii olteni se rescoală. Măcelul ordonat de stapânire provoacă o nouă jeliure la Poartă. Intervinând și curtea franceză pentru Petru Cercel, care promisese marea cu sarea regelui Henric III, M. e în fine mazilit. Revine a doua oară (Apr. 1585), după ce luptase continuu la Poarta contra lui Cercel. Din cauza apucaturilor sale și a luptei ce trebuia să susțină în Constantinople contra uneltirilor lui Cercel, și această domnie fu jefuitoare. Stors însă de bani, deși isbutise a face să se începe rivalul său, e totuși înlăturat și înlocuit cu o rudenie a sa, fiul lui Iancu Sas-Voda, Stefan Bogdan Surdul (Febr. 1591). După maziire M. se duce la Constantinople, unde, după ce încearcă în zadar să ia scaunul Moldovei, trece la mahomedanism dimpreună cu fiul său mai mare, sperând astfel într-o eventuală bunăvoință a sultanului.

3) *Mihnea III*, *ghis* și *Gioan-Bey*, domn al Munteniei (Ian. 1658 până Dec. 1659). Pretins fiu al lui Radu-Vodă Mihnea (1611—16, 1620—23), în realitate nu era decât un grec țarigrădean, cămatar, care cu bani și daruri isbutese a lua scaunul Terii Românesci după maziirea lui Const. Șerban Cârnuț, cu toată împotrivirea boierilor frunțași (Ian. 1658). Intimpină mari greutați pentru a-și întemeia și menține stapânirea, și în launtru și în afară (alianța fostului domn cu Rákoczy al Ardealului și Gh. Stefan al Moldovei, și aceștia înlocuiți de Turci). Se mai întemplă, că-și pierde sarita: încoronându-se archiduce, reclamând alipirea Transilvaniei, Moldovei și Sislirei la coroana sa, întrând în rele relațiuni cu noul principe al Ardealului pus de Turci, zindind câteva moschee în țeară, iar în cele din urmă întrând în alianța celor 3 (prin eliminarea lui Gh. Stefan). Se straduesce a provoca în boieri o rescoală contra Turcilor, și nefind ascultat, face două groaznice măceluri. În cele din urmă devenind pe față contrar Porții și cautând a executa planul aliaților săi, fu silit să fugă în Ardeal, caci și Rákoczy e batut la Deva și C. Șerban în Moldova. Puțin timp după aceea moare. [Aguletti.]

Mihnire, (*grec.*) întristare adâncă, durere sufletească, parere de rău.

Mihova, comună rur. cu cătunele: Băbiciova, Bahna, Leucova, Usolea și Vilescul, parochie dimpreună cu comuna Mega (592 loc.), moșie boierească în cap. și j. Vijniței în Bucovina, are 1938 loc. (1508 ort.-or., 51 rom.-cat. și uniași, 379 mos.), câte o școală primară în M. și M. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mihovenii, comună rurală, atenată la parochia Buniți (757 loc.), moșie manăstirească în cap. și j. Sucevei în Bucovina, are 1253 loc. (1119 ort.-or., 98 rom.-cat., 36 mos.), o școală primară.

Mihragan, în mitol. persană serbatoarea lui Mithra (v. ac.) ȝeu al soarelui, s'a ținut pe timpul ȝilei celei mai scurte, și anume se începea la apunerea soarelui din 24 Dec. și ȝinea 7 ȝile cu o pompa deosebită, și se ȝine și aȝi. M. e identic cu Natalis solis invicti la Romani, cu craciunul la creștini, cu koleda la Slavi. [Atm.]

Mihucenii, comună rurală, parochie dimpreună

cu comunele rurale Dimca și Chicera, moșie boierească în cap. și j. Cernăuțului, Chicera în al Siretului, în Bucovina, au ca parochie 2404 loc. (2189 ort.-or., 123 rom.-cat. și uniași, 92 mos.), câte o școală primară în M., D. și Ch.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Mihuțlu, *Ioan*, pedagog rom., n. în Siciău, din părinți economi. El a fost între primii profesori ai pedagogiului aradan, până la 1816, când a fost numit director regesc al școalelor naționale din districtul Caransebeș-Lugoș. Stabiliindu-se în Lugoș, a desvoltat o activitate rodnică pentru ridicarea învățământului poporal. † 1835.

Miiatovici, *Cedomil*, scriitor și bărbat de stat sêrb, n. 1840. A fost ministru de finanțe în 1875 și 1880—83 și 1894, iar 1883—87 și 1895 ministru plenipotențiar în Londra. A scris studii economice și financiare.

Mijloace de comunicațiune, totalitatea mijloacelor întrebuințate pentru transportul de persoane, bunuri sau scrii. M. de com. au menire economică, culturală sau politică. Cele mai importante sunt: drumurile, căile ferate, bastimentele, apoi alte instituțiuni de comunicație, ca posta, telegrafal, telefonul, etc. (v. toate ac.)

Mika—, v. și *Mica*—.

Mikania Willd., (botan.) gen de plante din fam. Compositelor, trib. Eupatoriaceelor, înrudit cu Eupatorium (v. ac.), de care se distinge prin involuclul cu 4 bractee. Cuprinde v'ro 60 specii din America tropicală și subtropicală, numai una creșce și în părțile calde ale Africei și Asei. Sucul dela *M. guaco* H. B. se folosește ca un celebru antidot contra mușcăturei șerpilor veninoși. [A. Pr.]

Mikes, *Clemente*, scriitor maghiar, n. 1690 în Zăgon, cottul. Treiscaune, † 1762 în Rodosto (Turcia). Mai întâi ca aprod, apoi ca canerier al lui Francisc Rákoczy II însoți pe domnul său pribeaș în Polonia, Franția și Turcia, unde muri ca ultimul dintre emigrați lui Rákoczy. Are scrieri religioase și narative; opera sa principală sunt memoriile sale scrise în formă epistolară și cunoscute sub titlul *Törökországi Levelek*.

Miklosich, *Franz von*, celebru slavist, n. 20 Nov. 1813 la Luttenberg în Stiria, † 7 Martie 1891. A fost profesor de limbile slavice la universitatea din Viena, membru al academiei din Viena, etc. Lucrările lui M. sunt nenumărate. Cităm întâi pe cele cari se ocupă direct sau indirect cu Românii: *Die slavischen Elemente im Rumunischen*. Wien, 1862; *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen*, 1867; *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas*, 1872—78; *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen*, 1880; *Rumunische Untersuchungen: Istro- und Macedo-Rumunische Denkmäler*, 1881—82; *Beiträge zur rumunischen Lautlehre*, 1881—83; *Die türkischen Elemente in den süd-ost u. ost-europäischen Sprachen*, 1884—90; *Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze*, 1889. Cele mai celebre însă din lucrările lui M. sunt cele relative la filologia slavă: *Radices linguae palaeoslovenicae*. Leipzig, 1845; *Lexicon linguae palaeoslovenicae*. Wien 1850 și 1865; *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, 1852—56, etc. Afară

de aceste lucrări, M. a mai publicat o sumă de ediții și de colecțiuni: *Vitae Sanctorum*, 1884; *Monumenta serbica*, 1858; *Acta et diplomata graeca mediae aevi* 1869—70, etc.

Mikra-Dili, insulă, v. Delos.

Mikro—, v. *Micro*—.

Mikszáth Coloman, scriitor beletristic maghiar, n. 1849 în Szklabonya. Mai întâi jurat la ocmintat, apoi ziarist în Pesta și mai târziu deputat dietal, ca atare însă fără oarecare rol mai deosebit; în urma activității sale literare membru la mai multe societăți literare și științifice. A scris foarte mult cu succes gradat. Are romane și romane frumoase, ce se disting prin umor neîntrecut, prin limbajul natural și prin tipuri originale împrumutate parte din viața idilioasă dela sate, parte din viața ocmintatensă. Novelele sale mare parte au fost traduse în mai multe limbi. Sor. princ.: A jó palócok, A tekinetes várnegyze, Űrak és paraszok, ș. a. După Jókai, M. este cel mai de frunte novelist și umorist al Maghiarilor.

Mil, măsură de lungime pentru distanțe mari. M. germ. = 7 $\frac{1}{2}$ km. sau 7500 m., mil. austr. = 758666 m., etc.

Mila, v. *Elemosina și Milostenia*.

Milan I, Obrenovici, rege al Sârbiei, n. 1854 în Manasia (România); a fost educat în Paris. După asasinarea principelui Mihail, nohiul său, M. a fost proclamat principe de oătră adunarea națională în 2 Iulie 1868, conducând domnia o regentă. La 22 Aug. 1872 a fost declarat major, iar în 17 Oct. 1875 s'a casatorit cu Natalia (v. ac.), din care casatorie a avut pe Alexandru, actualul rege al Sârbiei. Două resboaie (1876—78) a purtat M. contra Turciei, amândouă însă fără noroc pentru armata sârbă; cu toate acestea congresul dela Berlin a recunoscut independența Sârbiei și i-a mărit teritoriul. Incurajată de aceste succese în 6 Martie 1882 a luat titlul de rege, exoperând învoirea marilor puteri. 1885 a pornit resboiu contra Bulgariei, dar și de data aceasta Sârbii au suferit înfrângere; numai intervenției diplomatice a Austro-Ungariei este a se mulțumi, oă armata bulgară s'a oprit în mersul ei victorios. Resboiul acesta, enormele datorii publice, procedura volnică față de mitropolitul Mihail, pe care îl destituî, ceterle cu regina Natalia (de care a fost divorțat în 24 Oct. 1888 prin mitropolitul Teodosie, urmașul lui Mihail) și în fine violentele lupte dintre partide, l-au făcut sa abdice în 6 Martie 1889 în favorul fiului său Alexandru (v. ac.), după ce mai întâi la 2 Ian. 1889 a dat Sârbiei o nouă și mai liberală constituție. 1891 a renunțat a mai fi oățașean al Sârbiei (soupona l-a fost provocat să pară-seasoa Sârbia oătră regele Alexandru va fi minor), iar 1892 și de drepturile sale la tronul Sârbiei, numindu-se în viitor conte de Tacova și trăind mai cu samă în Paris. 1893 s'a împăocat cu regina Natalia, 1894 sinodul biseroiei sârbe a anulat decisiul de divorț; dar ei ou toate acestea nu au mai trait în viață conjugală. 1898 regele Alexandru îl numi comandant suprem al armatei sârbe. Aocest post îl ocupă M. până în 1900, oând, în timp ce absentă din țeara, regele Alexandru se casatori cu Draga Mașina, oăsătorie neagreată de M., care din aceasta causă abdice dela postul său, iar regele îi interdișe a se mai reîntoarce

în țeară. M. † 11 Febr. 1901 în Viena; a fost înmormântat în mănăstirea Cruședol (Slavonia), lângă Liubița († 1847), soția principelui Miloș Obrenovici. M. a fost un bărbat energic, ou puțin scorupli în urmărirea planurilor sale.

Milano, (lat. *Mediolanum*, germ. *Mailand*), capitala prov. ital. (3169 km². ou 1.295.085 loc.) de aceeaș numire și orașul principal al Lombardiei, 295.543 loc. (1896) ou comuna 456.698 loc.; residența unui arhiepiscop; dintre porțile orașului merită amintire frumoasa Poarta Păcii, Porta Venezia și Porta Ticinese, dintre strade Corso Vittorio Emanuele; biseroii: domul (început la 1386, terminat 1806—13), San Lorenzo (secl. IV), San Ambrogio (secl. IX), Santa Maria delle Grazie (ou »Cina« lui Leonardo da Vinci), etc.; Brera e palatul soințelor și artelor ou pinaootea renuniată, muzeu archeologic, bibliotecă, cabinet de numi și observatoriu astronomic; grădină botanică; spital ou 2500 paturi, arena ou loc pentru 30.000 privitori, renumitul teatru della Scala; castelul, acou casarmă, odimocară a fost residența fam. Visconti și Sforza; numeroase instituțiuni culturale și artistice; academia artelor frumoase ou pinaootea, academie soințifică-literară, institut tehnico, șocală de veterinari, seminar teol., conservator de musică, bibliotecă Ambrosiană (146.000 vol., 15.000 manuscrite). Fabrici de mătăsă și bumbăcării, de mașine, vagoane, stiolă, etc.; comeroii ou mătăsării, bumbăcării, brânză Parmesan, orez, etc. M. e centrul oăilor ferate din nordul Italiei. M. a fost fundat de Celți pe la 400 a. Chr., 222 oraș provincial roman, 569 d. Chr. fû ocerit de Longobardi, 1162 fû dărîmat de împ. Frideric I, 1167 rezidit, 1395 fû capitala duocăului M., înființat de împ. Venzel, și aparținû fam. Visconti, apoi Sforza, după stingerea acestei familii (1535) M. trecû la Spania, 1714 la Austria, 1797 la republica Cisalpină, 1805 la regatul Italia, 1814 împărțit între Sardinia și Austria, 1859 unit ou regatul Italiei. (Cf. Cusani, 1862—67, 7 vol.; Bonfadini, 1883—86, 3 vol.; Beltrami, 1891—92, 2 vol.).

Milazzo, oraș ou port în Sicilia, prov. Messina, 7971 loc.; comeroiu maritim, export de fructe sudice, oleu, vin. În antichitate se numia *Mylae*. Lângă acest oraș au bătut Romanii pe Cartageneni în luptă navală la 260 a. Chr.; 36 a. Chr. a bătut aoi Agrippa pe Sextus Pompeius; 1860 Garibaldi pe neapolitani.

Milcovia, *episcopie catolică*, este de origine foarte veche, se dișe chiar fundată de Sf. Nioceta în secl. V. Ea n'a avut în todeuna o circumscripție fixă, dar se soie pozitiv, oă la 1518 cuprindea, pe lângă diverse ținuturi în Transilvania, din România părțile Milcovului, ale Siretului, ale Vrancei și altele numite »Moldvabansenem și Nesteralbensem« (Cetate albă?). Reședința a fost de sigur în Moldova, pe riul Milcov, lângă care se pretinde a fi existat un oraș Milcov. La început episcopiea avû de principală îndeletnicire conversiunea barbarilor din acol teritoriu, mai ales a Hunilor și a Seoulor. Ungurii și Pece-negii o devastară, și de abia Ladislau I al Ungariei o restaură, supunându-o primatelui din Gran și numind de episcop pe un *Mihail*. Lucrarile însă nu erau terminate nici pe timpul păstoririi lui Laurențiu (v. ac.) în 1096. Pri-

matele ungurese Robert schimbă în 1228 numele de M. în *episcopia Cumanilor*, și găsi în episcopul Teodoric un instrument devotat planurilor sale, cu toată nemulțămirea eparhiilor. Se vede, că lucrurile au ramas astfel și sub urmașii lui Teodoric, dintre cari cunoaștem pe *Toma* (1247), *Jobelin* și pe *Antoniu*. Dar *Nicolae*, între 1371 până 1375, protestă în contra acestei usurpațiuni și cere restituirea titlului primitiv. Papa îi recunoșcă dreptul, de care însă nu avu să se bucure timp îndelungat, căci Tatarii nimiciră cu foc țeara împreună cu M. Impăratul-rege Sigismund o restabilă în 1435, dar iarăși fû devastată cu ocazia cruntului resboiu cu Ioan Hunyadi în 1441, astădată de Turci și pentru totdeauna. Particularii ocupară locurile și M. dispărû fără a lăsa vr'o urmă. E adevărat, că mai găsim încă episcopi de M., dar ei purtau acest nume în mod titular, servind aiurea în funcțiuni episcopale. Astfel se amintesc un *Gregorie* între anii 1436—62, care va fi fost martorul ocular al ruinei cumplite, apoi un *Ioan* (1466), un *Ladislau de Ondola* (1469), un *Mihail* (1471—84), un *Petru* (1484), un *Paul de Ilva* (1504), un *Ladislau* (1510) și un *Demetriu* (1511). Sub acesta din urmă se operă încorporarea canonică a episcopiei M. în arhiepiscopia de Gran (Strigon) prin decretul papale din 1512 și 1513. Domnul Moldovei însă nu era de loc mulțamit cu jurisdicția unui episcop strain preste un teritoriu românesc, și astfel sprijinesce pe ultimul episcop de M., *Mihail* (între 1518—21), numit după cererea lui, ca să provoace o reacțiune. Se știe numai, că Mihail convocase o adunare la Tatros, foarte aproape de Milcovia, ca să se sfătuiască de reînființarea episcopiei, dar că nu avu nici un succes, fiind-că dela 1525 încolo nu se mai pomenesc nici măcar titlul de M. (Benkô, Milcovia. Vienna, 1781, vol. I, pag. 31—33, 38, 48, 72, 85, 136—37, 226—27, II, 1—3; Xenopol, Ist. Rom. I, 555.)

Milcovul, riu mic, dar de tristă însemnătate în istoria principatelor române; isvorește din muntele Munteorului, servă de hotar între j. Putna și R.-Sărat, dela izvorul lui până la Focșani, de unde intră în j. R.-Sarat și se varsă în Putna din jos de Mândresci, la Răstoacă. Timp de 380 ani M. a servit ca linie de demarcare între cele două țeri surori până la unirea principatelor (1859). La rîul M. s'au petrecut în decursul timpurilor mai multe fapte istorice. 1473, aproape de M., Stefan cel Mare învinge pe Radu cel Frumos, domnul Munteniei. 1475 acelaș domn, după ce învinge din nou pe Radu cel Frumos, trage din M. un canal, care să serve de hotar între Moldova și Muntenia. 1564 Stefan Tomșa al Moldovei învinge la M. pe Petru Schiopul al Munteniei. 1600 s'a întemplat la M. lupta dintre Mihaii Viteazul și Simion Movilă. (Cf. Dicț. Geogr. al j.-lui Putna. București, 1897).

Milde, *Iulius*, n. 1824 în Breslau, † 1871 în Meran, botanist remarcabil ca distins cunoscător de cryptogame vasculare. Scrieri mai importante: *Monographia Equisetorum*. Dresda, 1865, *Filices Europae et Atlantidis, Asiae minoris et Sibiriae*. Lipsca, 1867. [A. Pr.]

Milenarism, doctrina așa dișilor *milenariști* sau *milenari*, adecă a dișșilor sectari, ovrei sau creștini, cari credeau că Messia va avé pe pă-

mânt o domnie de o mie de ani. Credința în *milenium*, foarte răspândită în secl. II și III, a fost combătută cu înverșunare de cătră școala din Alexandria în secl. III, mai ales de Origen. În Occident ea a dăinuit mai mult timp, și nu a fost definitiv osândită decăt de papa Gelasiu și al patrulea conciliu dela Lateran. Ea a mai reapărut și în timpurile moderne, la anabaptiști secl. XVI; în Anglia, unde milenariștii complotară mai de multe ori contra lui Cromwell, pe urmă în secl. XVIII și XIX. Aceste visuri au avut partisans chiar în Germania și Francia, și se sprijiniră pe nisece tălmăciri mai mult sau mai puțin excentrice ale misteriosului Apocalips.

Adecea M. este numele doctrinei profesate de alți sectari, cari pretindeau că lumea trebuia să se sfirșească în anul 1000.

Mileniu, *Milenar*, interval de o mie de ani; *an milenar*, anul în care se împlinesc o mie de ani dela un eveniment oarecare.

Milepore, un gen din clasa celenteratelor, cu suprafața corpului cojoasă-pietroasă, provădută cu o mulțime de pori. Trăiesc pe fundul și țărmurii mărilor, formând masse considerabile și dând adeseori nascere la insule. (v. și Madrepora.)

Milescu, *Nicolae*, Spătar, v. Cărnul.

Miletici, *Svetozar*, om politic sêrb, n. 1826 în Mosorin din Bacica, a studiat la gimnasiul din Neoplanta și Pojon, pe timpul turburărilor din 1848 a luptat în contra Maghiarilor, 1854, cu ajutorul unui stipendiu, ce i-l acordat principele Sêrbiei Miloș Obrenovici, a terminat dreptul la universitatea din Viena, după 2 ani își deschide cancelarie advocațială în Neoplanta, 1861 e ales primar al acestui oraș, 1865 e ales deputat, 1866 fundă diarul politic național »Zastava.« Ca deputat desfășură o activitate neobosită în favorul naționalităților, și îndeosebi în interesul Slaviilor de sud, combătû basa din 1867, uniunea Ardealului și legea naționalităților, ca una care nu asigură drepturile de limbă și interesele culturale naționale ale nemaghiarilor; prin ce își atrase ura și dușmănia Maghiarilor; la 1882 propuse în dietă, ca Austro-Ungaria să iese din Bosnia; în congresul național-bisericesc al Sêrbilor conducea opoziția. Pentru ideile sale politice, răspândite prin diarul »Zastava« stete de mai multe ori în fața procurorilor maghiari; 1876 fû arestat al ordinul guvernului în Neoplanta, bănuit fiind, că ar fi voit să organizeze o trupă de voluntari Sêrbi în Ungaria; 1878 fû condamnat, după un arest preventiv îndelungat, la 5 ani închisoare de stat, din care a eșit sdrobotit trucesc și sufletesc; ultimii ani ai vieții și i-a trăit retras, † 4 Febr. 1901 în Vêrșet.

Miletos, în antichitate oraș maritim și comercial în Caria (Asia mică), colonie ioniană și sediu celor mai vechi filosofi greci; 494 a. Chr. fû dărîmat de Persi. *Istoria milesiene*, vechiu soiu de novele erotice, începutul romanului la Greci.

Milia sau aramănesce *Ameru*, sat aramănesc cu 750 loc., sit. la Pind în Macedonia sudică, aproape de granița grecească.

Miliar, de mărimea unui grăunte de meu (miliun); *tuberculoasă miliară*, ivirea de tubercule foarte mici, de mărimea grăuntelui de meu (cf. art. Tuberculoasă).

Miliard, = 1000 milioane = 1,000.000.000.

Miliare, unul din cele 4 rîuri (Marisia, Miliare, Gilpil și Grissia), pe lângă cari, după Iordanes, locuiau Gepiții.

Miliaria, (med.) *spuzeală*, morb de piele, caracterizat prin ivirea de besicute mici pe piele, în cari se găsește un lichid incolor, transparent sau de culoarea laptelui. M. se ivesce de obicei în decursul altor morbi, provocat de o asudare profusă. Tratament special nu e de lipsă.

Mile, comună rurală cu cătunele: Bereznița și Țarina, parohie, moșie boierească în căp. și j. Vijniței în Bucovina, are 2538 loc. (2048 ort.-or., 105 rom.-cat. și uniți, 385 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Millino, v. Muselina.

Millon, 1000 mii = 1.000.000.

Milișăuțul de sus, comună rurală parohie dimpreună cu comuna Badeuțul, moșie mănăstirească în căp. și j. Rădăuțului în Bucovina, are ca comună politică 2523 loc. (2429 ort.-or., 42 rom.-cat., 52 mos.), o școală primară, postă, telegraf, stațiune de cale ferată.

Milișăuțul de jos sau *Slobozia lui Pruncu*, comună rurală, atenență la parochia Romănesci, moșie boierească în căp. și j. Sucevii în Bucovina, are 551 loc. (484 ort.-or., 32 rom.-cat., 35 mos.). [Dr. I. G. Sbiera.]

Milița, (*Despina*), soția lui Neagoe-Vodă Basarab, a fost fiica lui Lazăr Brancovici, despotul Serbiei. Tradiția raportează că pentru sfîrșirea bisericeii Ceretea de Argeș M. și-a vîndut sculele de aur și pietrii scumpe. A murit după 1538.

Militant, care combate; care luptă; politică militantă.

Militar, se numește acela care face parte din cadrele constitutive ale armatei și poartă o uniformă militară.

Casa militară a M. S. Regelui, (României), se compune din 6 ofițeri adjutanți efectivi și 13 ofițeri adjutanți onorifici.

Militară, convențiune, înțelegerea ce se ia între state pentru a se regula diferite chestiuni militare. Aceste convențiuni se pot încheia atât în timp de pace cât și în timp de războiu. Ele au de scop a regula de exemplu trecerea trupelor pe teritoriul lor, când aceasta se simte de trebuință spre a ajunge mai lesne pe teatrul de operațiune; de a-și da reciproc ajutor în cas de nevoie, precum și de a-și asigura aprovizionările trebuincioase și transportul materialelor, aprovizionamentelor, trupele, pe căile ordinare și cu calea ferată, etc.

Militarism. Când diferitele instituțiuni ale unei țări, precum și diferitele clase sociale sînt conduse după anume idei și reguli militare, se ăice că predomină mai mult puterea militară, adică că totul este basat pe militarism.

Milița, un element al puterii armatei; în România ea formează armata de a treia linie, și se compune din oamenii cari au făcut parte din armata activă dela etatea de 30—46 ani. M. ca și armata activă este organizată tot pe regimente a câte 2 batalioane. Regiunea regimentelor de miliții corespunde cu aceea a regimentelor de infanterie. Milițienii sînt concentrați toamna pentru reînprospătarea instrucției precum și pentru tragere.

Milium, *Miliegociu*, *Ulcior*, degenerescența glandelor sebacee ale pleoapelor, cari se transfor-

mează într'un corp dur, alb, globulos, de mărimea bobului de mei. Aplicăm cataplasme fierbinți ca să coacă și să spargă sau să se risipească, dacă e la început. Altfel se depărtează prin operațiune.

Milium L., (botan.) nic gen din vasta familie a Gramineelor, tribul *Agrostideae*, cuprinde vr'o 5 sau 6 specii de ierburii anuale sau perene, răspândite prin Europa, Asia temperată și America de nord. În părțile noastre cresc prin păduri umbroase *M. effusum L.*, vulgar Mei u, Meișor, etc. și *M. vernale M. Bieb.*, care crește pe coaste pietroase și prin tufișuri.

[Z. C. P.]

Miljutin, Dumitru, conte, ministru de războiu rus, n. 1816 în Moscva, reformă radical armată (1862), reorganizație care își arată lipsurile în războiul româno-ruso-turc (1877—78), mai cu sama în serviciul asistenței publice. Neîmpărțășind vederile absolutiste ale împăratului Alexandru III, fû concediat. E autorul unui mare număr de scrieri milităresci cu cuprins științific și istoric.

Mill, 1) *M. James*, filosof și istoric englez, fondatorul în politică al »radicalismului filosofic», se născu dintr'o familie modestă, făcu splendide studii clasice la Edinburgh, studiă filosofia mai întai ca elev al lui Dugald Stewart, și apoi al lui Bentham, ale cărui teorii morale le adoptă definitiv. Scrise multe articole politice și economice la »Edinburgh Revue». În 1818 Istoria Indiilor, care avu mare succes. Dete apoi la lumină în 1829 Analisa fenomenelor spiritului uman, în care dezvoltănd direcția lui David Hartley, reduce cele trei legi ale asociației ideilor, stabilite de Hume, la una singură: legea de contiguitate. El fundă Revista de Westminster, mai scrise Elemente de economie politică și Fragment asupra lui Makintosh (1835), † 1836. El se distine prin educațiunea extraordinară ce dete fiului său John Stuart Mill, la care căută să desvoalte de timpuriu numai puterile minții.

2) *John Stuart M.*, n. 20 Maiu 1806 la Londra, dela trei ani, grație sistemului de educație al tatălui său, începă să învețe elinesce, cătră șapte ani compuse o »Încercare de Istoria Romană», iar până la 13 ani cetă mai toți autorii greci și latini. Visită de timpuriu Parisul, iar la 1822 începă să publice, mai întai articole în Traveller apoi în Revista de Westminster, Revista de Edinburgh, Examiner. La 1843 publică monumentală sa *Logică*, în care cauta să dea altă temelie științei întemeiate de Aristoteles. El arată că silogismul e o petiție principii, dacă premisa majoră nu e întemeiată pe inducție, și că prin urmare proba adevărului o face tocmai întemeierea acestei premise prin inducțiune. Deducțiunea n'are nici o valoare de adevăr, dacă nu-i premerge o inducțiune solidă. El stabilește cari sînt metodele prin cari putem să stabilim propoziții generale cu ajutorul inducției: metoda concordanței, diferenței, variațiilor concomitante și residuilor. Partea din urmă a logiceii e mult influențată de filosoful francez Auguste Comte, cu care e în corespondență asiduă. În 1848 publică »Economia Politică», în care susține teoria lui Maltus și cauza celor asupriți în organizarea actuală a societății. În 1856 fû pus în capul companiei Indiilor »India House», dar în curând această companie fû disolvată în folosul coroanei.

În acest timp el publică scrierile: *Reforma parlamentară și Libertatea* (1854), apoi *Guvernul reprezentativ* (1860). În aceste scrieri își expune ideile sale politice sociale. Susține individualismul, dar în același timp cere intervenția statului în privința instrucțiunii, în privința regulamentării muncii minerilor, în privința marilor lucrări de cultivare și explorare pe cari particularii nu le pot face, dar cari sunt folositoare corpului social. În 1861 publică *Utilitarismul*, unde reia și susține cu toată puterea argumentării doctrinele morale ale lui Epicur, Hobbes, Hume, Bentham. El stabilește că bunul e ceea ce e folositor egoismului omului. Dela dragostea de sine însuși, omul însă trece la dragostea aproapelui, iar scopul ultim al moralei e ajuns când omul lucrând spre folosul său lucrează și spre folosul celorlalți și vice-versa. În 1865 face să apară *Examenul filosofiei lui Hamilton*, unde criticând sistemul intuiționist al acestui filosof, caută să stabilească o teorie generală a lumii. Tot ceea ce cunoaștem sunt numai senzațiile noastre, iar lumea nu e decât o asociațiune indisolubilă de senzații, întru cât venim direct în contact cu ea, de posibilități de senzații, întru cât ne-o începim ca existență independentă de noi. Dar toată credința noastră despre lume nu implică nici o cunoștință a priori, tot ceea ce cunoaștem despre lume ne vine din experiență și prin urmare din senzațiile pe cari le avem venind în contact cu lumea externă. În același an intra în camera comunelor și se distinge ca orator. În viața lui M. joacă un mare rol o femeie, D-na Taylor, pe care o cunoaște maritată în 1831 și pe care o ia în casătorie 20 ani mai târziu. El mărturisește în *Autobiografia* sa enorma influența ce a avut soția sa asupra dezvoltării ideilor sale. Poate de aceea și susține cu caldura în ultima sa publicație, »*Subjugarea femeii*«, să se acorde drepturi politice femeilor. El muri în 1873. [M. D.]

Mille, Const., n. 21 Dec. 1861 în Iași, dintr'o veche familie de boiernași moldoveni. Și-a făcut studiile la institutul academic din Iași. Expulsat în 1881 dela univ. din Iași, secția literară, ca socialist, a plecat în Belgia, unde a studiat dreptul. Întorcându-se în țeara cu titlul de doctor în drept s'a stabilit ca avocat în București. A luat parte la propagarea ideilor socialiste chiar dela începutul mișcării. A fundat în Iași cu frații Nadejde revista *Contemporanul*; în Paris și în Bruxelles Dacia Viitoare, iar în București *Drepturile Omului, Desrobirea, Munca*, etc. La 1895, devenind proprietarul ziarului »*Adevărul*«, s'a despartit de partidul social-democrat, rămânând independent. La 1898, murind Alex. V. Beldiman, fondatorul ziarului »*Adevărul*«, M. deveni directorul acestui ziar. Temperament mai mult intelectual decât de acțiune, M. n'a făcut politică militanta propriu zisa. Apărător al doctrinei marxiste. În literatura a scris: *Versuri*, *Dinu Milian, Feciorul Popel, Scrisori catra Lubita și O viață*. [Nig.]

Milleflori, (franc. *Mille-fleurs*), un fel de stofă țesută sau imprimată cu felurite flori mărunte, în colorii vii; un fel de rozolie compusă din foarte multe esențe de flori.

Millefolium, Achillea M., Coadă șoricelului, v. *Achillea*.

Mille-raies, (franc., pron. mil-re), o țesătură cu vargi foarte dese.

Milli, a mia parte; milligram, millimetru, mililitru, $\frac{1}{1000}$ dintr'un gran, metru, litru = mgr., mm., ml.

Millo, familie de origină franc., printre boierii Moldovei din secolul trecut. *Enache Millo*, 1762, fost spatar al Moldovei și staroste de Cernăuț, etc., e trunchiul actualei familii, din cari sunt două ramure. [L.]

Millo, Mateiu, artist și autor dramatic român, n. 1813 în Moldova, † 1894 în București. Coboritor dintr'o familie boierească din Moldova, a cărei origină se crede a fi fost franceză, nepot de fiu al poetului satiric moldovean cu același nume, Matei M., după ce-și făcuse studiile elementare și trecu prin cancelaria unui ministru la vârsta de 17 ani, fii atras cu o putere extraordinară către teatru. Trimis, se știe, de Mihai Sturdza în Franța ca să studieze economia politică, el se dadu cu totul teatrului, studiind, timp de mai mulți ani, jocul artiștilor francezi de pe atunci. Întors în țeara, cu toate împiedecările ce i-le făcea familia, el cauta pururea prilej a-și manifesta talentul. Între anii 1840 până 1846, începutul carierii sale, compunea și localisa piese de teatru; inventa reprezentații de societate și de binefaceri, în cari el ținea primul rol; profesă un curs de declamație. În 1846 făcându-se deschiderea teatrului național din Iași, M. e numit director-gerant al acestui teatru, în care calitate activitatea lui artistică se marginesce la interpretarea rolurilor în reprezentații extraordnare, cu scop de binefaceri. Pentru prima oară vedem pe M. jucând pe scena teatrului nou în piesa scrisă de el, *Zavistia*, vodevil feeric într'un act, reprezentat în seara de 2 Febr. 1847; ceva mai în urmă și tot în acest an el interpretează rolurile de căpetenie din piesele Spiridon și Samson și Creditorii, date în beneficiul lui Flechtenmacher. În anii urmatori jucă Michel și Cristina, vodevil de Scribe, O nuntă țeranească, de Alexandri și scrise renumita piesa *Baba Hârca*, reprezentată pentru întâia oară în Iași, în seara de Joi, 27 Ian. 1849 și care a fost în tot lungul carierii lui M. unul din succesele sale de capetenie, jucând el rolul Babei Hârca. Mai târziu M. veni în București și jucă tot repertoriul său din Iași cu un succes imens. În mai toate piesele el a făcut creațiuni admirabile. Talentul lui M., deși imbrățișa toate rolurile, fii însă neîntrecut în ceea ce se numește comical de salon, gen în care era ajutat de o inteligență firească extraordinară. El e până astăzi figura cea mai mare a scenei românești. În 1868 Camera i-a votat o pensiuie viageră de 600 lei pe lună. M. muri în vîrstă de 83 ani, lăsând o amintire nestearșă generațiilor cari l-au vădut. [N. Petrașcu.]

Millöcker, Carol, componist germ., n. 1842 în Viena, unde și-a făcut studiile musicale. A compus o mulțime de operete, dintre cari câteva sînt foarte iubite de publicul musical. Mai cunoscute sînt: *Apajune, der Wassermann* (1880), *Der Bettelstudent* (1881), *Gasparone* (1884), *Der Viceadmiral* (1886), *Der arme Jonathan* (1890).

Milne-Edwards, Enric, naturalist francez, n. 23 Oct. 1800 la Brügge, studiă la Paris medicina. La 1841 numit profesor de științe nat. la

colegiul Henri IV și mai apoi la Museum. La 1864 fû director al museului. Dela 1838 e membru al academiei franceze. Lucrările sale științifice se rapoartă la anatomia comparativă și la zoologie.

Milo, *Mateiu*, boier moldovean din secl. XVIII, † 1801, dela care ne-au ramas câteva poezii lirice, în felul celor ale lui Conache, dar foarte slabe. (Cf. în Analele Acad. Rom. XX un studiu de Tanoviceanu, urmat de toate poeziile câte s'au găsit.) v. Millo.

Milo, (vechiul *Melos*), insulă grec., cea mai vestica dintre Ciclade, 162 km², cu 4959 loc. (1889); insulă vulcanică cu izvoare sulfuroase. Oraș principal *Plaka*, la ȧermul nordic, cu port și 1007 loc. Ruinele vechiului oraș M. (Afrodita din Melos [v. ilustr. tom. I, p. 217] se află în Louvre din Paris).

Milón, 1) *M.*, tribun roman, ginere al lui Sylla, acusat în 52 de uciderea lui Claudius, este dat în judecată și apărat foarte slab de cătră Cicero. Condamnat se exileaza la Marsilia, după exilarea lui M., Cicero scrisse faimoasa pledoarie intitulată »Pro Milone« și care este una din cele mai magistrale opere ale lui Cicero. M. † 48 a. Chr.

2) *Milon*, celebru atlet din secl. VI a. Chr., de mai multe ori învingător la jocurile olimpice; îmbetrând, este devorat de un lup sau de un leu. M. era tot atât de lacom pe cât era și de puternic, și legenda povesteste, ca a mâncat singur un bon întreg, după ce îl purtase 120 de pași în spinare și îl ucisese cu o lovitură de pumn. M. s'a nascut în Cratona. Sculptorul francez Puget, în grupul »Milon de Cratone«, a immortalizat în marmoră pe vestitul atlet; acest grup se află la museul »Louvre« din Paris. [Caion.]

Miloș Obrenovici, principe al Serbiei, de origine țeran, n. 1780 în Dobrima; a luat parte la luptele de eliberare contra Turcilor; a ramas în țeară și după ce Karageorghie s'a refugiat în Ungaria. 1815 a început din nou resboiul de eliberare, care s'a terminat cu recunoașterea unei autonomii pentru Serbia. Adunarea națională l-a ales 1827 principe cu drept ereditar; dar 1839 a fost silit sa abdice. În restimp au domnit Mihail și Alexandru Karageorghевичi; 1858 M. O. și-a recuparat tronul. † 1860. M. O. nu a sciut nici scrie nici ceti; soția sa Liubița încă a fost țerancă. El este întemeietorul dinastiei, care domnește actual în Serbia.

Milostenia, îndurare, ajutorul ce-l prestează cineva celui lipsit, elemosină (v. ac.).

Milostiva, numele popular al plantei *Gratiola officinalis* L. (v. ac.).

Milreis, (presc. Milr.), à 1000 Reis, monetă portugheză și brasiliană. Piese de aur à 1 Coroa d'ouro (cor. de aur), fineța 916²/₃, pondul 1773 gr. = circa cor. 5:50; 5, 2 și 1 Milr.

Miltiade, general și archon în Atena, învingătorul Persilor la Maraton (490). În resboiul purtat contra Persilor, câteva insule manifestând o conduită dubioasă, M. a fost trimis să le resbune, și nesuccedându-i întreprinderea, și fiind acusat de Xantip, fû dat în judecată și pedepsit să platească 50 talanți, dar neputând plăti fû aruncat în temniță, unde a murit.

Milton, *John*, (1608—74), mare poet englez, n. și † în Londra. Primi o educațiune solidă. După terminarea studiilor la Cambridge, petrecu 5 ani la moșia sa părintească, studiând și cântând

în poezii, devenite clasice, frumșetele câmpenesce. Călători în Franția, Elveția și Italia. Retintors în patrie, luă parte activă la luptele parlamentului în contra regelui. În timpul republicei lui Cromwell fû secretar de stat. După restaurarea regatului trăi retras, ocupat numai cu poezia. Orb deja la 50 de ani, scrisse (1635—65) celebra epopoe Paradisul pierdut, sublimă prin ideile și zugrăvirea caracterelor, prin austeritatea moralei și prin frumșetea antică a formei; trad. în germ. de Bodmer (1769), de Böttger (1873) și de Schuhmann (1877), în franc. de Chateaubriand în prosă și de Delille în versuri, după care G. Sion a tradus și în rom. un fragment. Paradisul recăștigat (1671) și tragedia Samson agonist, mai puțin însemnate, păstrează tonul și caracterul clasic; asemenea scrierile în prosă.

Milu, boier grec de origine francez, în slujba lui Grigore Ghica voevod al Moldovei, care salută în numele domnului său (Aug. 1747) pe trimisul lui Ludovic XV la Constantinopole, tinnărul marchis Dessalleurs, trecător prin țeara Moldovei.

Milutin, *Stefan*, rege al Serbiei, care a domnit 1281—1381; a purtat resboai victorioase contra Grecilor și Tatarilor. Cf. și art. Serbia.

Milvus, pasere, v. Gaia.

Milwaukee, cel mai însemnat oraș în statul nordamerican Wisconsin, situat la gura *riului M.*, lângă lacul Michigan, 204,468 loc. (1890); port, numeroase berarii, industrie de morarit, comerțiu cu bucate, export de carne de porc.

Mim, 1) o specie de comedii la Romani, care adeseori avea subiect liber până la obscenitate; 2) actor care juca aceste piese.

Mimesie, maclare fină de lamele microscopice, cari prin aranjamentul lor dau mineralului o simetrie superioară.

Mimetesa, mineral, chloroarseniat de plumb, brun sau galben. Se găsește împreuna cu Pirromorfitul.

Mimetism sin. *mimikry*, tendința ce au unele animale de a imita forma exterioară și coloarea altor animale, de cari se deosebesc cu totul în ceea ce privește organizațiunea internă, în scop de a se sustrage dela oarecari pericole. Exemplu: *Sesia*, fluturi inofensivi, iau forma și coloarea viespilor, beneficiând de spaima ce aceste himenoptere inspiră paserilor insectivore din cauza acului lor veninos.

Mimica, arta de a exprima stări sufletesci și sentimente prin miină și gesticulațiune. De M. se servesc mai ales oratorii și actorii dramatici.

Mimnermos, (din Colofon), poet liric grec, primul între poeții erotici; a scris elegii frumoase, din cari abia câteva fragmente au ramas.

Mimosa L., (botan.) gen de plante din fam. Leguminoaselor, trib. Eunimoseae, cu foi bipinate și flori mici în capitele globoase sau spice cilindrice. Cuprinde ca. 230 specii preponderant din America tropicală și subtropicală, puține africane și asiatiche. Dintre acestea *M. pudica* L., din America de sud, »sensitivă«, se cultivă la noi adesea în florării și e renumită prin particularitatea de a pleca foliolele și pețiolul la atingerea sau sguđuirea lor. Acesta e un fenomen mecanic datorit turgescenței celulelor ce formează perinuța dela basa pețiolului și a pețiolulelor. [A. Pr.]

Mimoseae, subfamilie de Leguminoase.

Mimulus L., (botan.) gen de plante din fam. Scrophularineelor, tribul Gratiolaeae. Cuprinde vr'o 40 specii extratropicale și montane, preponderant americane, puține în emisfera estică; dintre aceste mai ales *M. cardinalis* Dougl. și *M. luteus* L., se cultivă în grădini ca plante decorative. [A. Pr.]

Mimusops L., (botan.) gen din familia Sapotaceelor, ce cuprinde vr'o 30 specii de arbori sau arbuști lactescenți (cari conțin în interiorul lor un suc lăptos), răspândiți prin regiunile tropicale ale globului. Dintre speciile acestui gen menționam pe *M. Balata* Gaertn. din Guiana, care produce Guttapercha. [Z. C. P.]

Min, țeu din Egipt, venerat mai ales în Theba; e identic cu Ammon (v. ac.).

Mina, *exploatarea de mine*, lucrările pentru câștigarea mineralelor utile. Acestea se caută prin facere de tranșee, sondaže, galerii sau puțuri de explorațiune. La executarea acestor lucrari se folosesc mașini și expozibili, iar în timpurile vechi se întrebuintă și focul. Exploatarea se poate face sub ceriu deschis, cu galerii (aproape horizontale) sau cu puțuri (verticale sau înclinate). Metodele de exploatare diferă după natura zăcămintelor. Acolo unde roca este puțin rezistentă, câmpurile de lucru se susțin prin cadre de lemn, ziduri și bolți, sau apoi locurile exploatare se umplu cu material mort. La o exploatare bună trebuie să se aibă în vedere siguranța lucrătorilor, aerajul, extracția, desecarea minei, etc.

Exploatare cu etaje, când zăcămintul se atacă prin galerii mănate în diferite niveluri. Aceste galerii sunt suprapuse una alteia. De regulă se aplică acolo unde zăcămintul are o înclinațiune preste 5°. Se mai numesc E. c. e. și atunci, când zăcămintul este exploatat cu mai multe rânduri din cauza grosimei lui însemnate (preste 5-0 m., de regula la cărbuni).

Exploatare cu pârgeți mari și lungi, sistem de exploatare minieră, cu umplere de material mort (mit Bergeversatz). Afla aplicare de regulă la filoane și zăcămintele cu înclinațiune mica.

Exploatare subterană, ori ce lucrare executată sub galerii. De regulă sub aceasta se înțelege exploatarea cu puțuri (Tiefbau).

Minaret, la geamiile turcesci turnul, din care hogoza chiamă pe credincioși la rugăciune.

Minargent, aliagiu format din 100 p. cupru, 70 nikel, 5 volfram și 1 aluminiu, asemănător argintului.

Minas-Geraës, stat în interiorul Braziliei, 574,855 km². cu 3.184,096 loc. (1890); teren muntos; produse: aur, diamant, fier. Capitala Ouro Preto.

Minătârci, v. Mănatârci.

Mincio, afluent pe stânga al Padului, isvorește în Monte Adamello sub numele de Sarca, trece prin lacul Garda; 150 km. lung; are importanță strategică.

Minciu, numele arămănesc pentru Mețovo (v. ac.).

Minciuna, se opune adevărului și consistă în genere întru a vorbi ori a lucra altmintrelea de cum ne sânt gândirile și intențiunile. In special se nasce minciuna totdeauna când cineva, serios, cu știința, cu voia, și cu gândul rezervat de a induce în eroare, susține și afirmă ceva ce în

sine nu e adevărat, dar este prezentat astfel încât să fie luat drept adevăr. Basa M.-ii este totdeauna un sentiment personal egoistic rău înțeles și în sfera sa intra nu numai vorbe dar și fapte, apoi ori ce ambiguitate, rezervă, prefăcătorie, înșelăciune, ipocrisie, etc. După scopurile și intențiunile pe cari le urmăresce M., se deosebesc mai multe feluri de M. Așa s. e. a) *M. din răutate* prin care vrem să aducem deaproapelui vr'un rău material sau moral; b) *M. de nevoie* prin care căutăm a scăpa de pedeapsă ori alt rău pe noi înșine sau pe alții; c) apoi *M. de ajutor*, din complesanță (complimenta sunt quasi completa mendacia); *M. prudentă*, *M. din glumă*, *M. diplomatică* și M. de seducere. Ori cum ar fi, din punct de vedere etic, M. e condamnabilă pentru cuvântul că tot omul are drept la adevăr și că prin M. se slăbesc bazele societății. [Pl.]

Minciuni, o prajitură fragedă din oue, zahăr și făină, se taie în diferite figuri.

Mincu, 1) *M.*, *Mihail*, artist dram. rom., n. 1815 în Craiova, † 1887 în București, om de caracter glumeț și de un deosebit talent comic, și-a petrecut tinerețele umblând cu trupele de teatru prin diferitele orașe ale țerii, atașat îndeosebi la trupele de sub direcțiunea lui M. Millo. Ultimii ani ai vieții și i-a trait ca controlor al Teatrului Național din București.

2) *Mincu*, *Ioan*, arhitect român, n. 1852 în Focșani. Studiile umanitare le-a facut în Liceul Matei Basarab din București, unde a absolvat și școala de poduri și șosele. La 1877 plecă la Paris și intră în școala de Arte frumoase, secțiunea arhitecturii, făcând studii distinse și obținând pe lângă întâile medalii, premiul societății centrale de arhitectură din Franca. In 1883 căpătă diploma de arhitect și întreprinde o călătorie prin Spania, Italia și Grecia. Întors în țeară, cu talentul și cu gustul său ales, M. fû cel întâi arhitect român contemporan, care aprecia vechile principii de construcție și de ornamentare românească și începù sa le studieze cu dragoste și staruintă. După o jumătate de veac de clădiri ibride, facute de arhitecți străini, nemți, polonezi și francezi, pripășiți în țeară, cari introduseră la noi banalitatea construcțiilor curente, încercate de ornamente fără gust, onoarea de a fi încercat o reacțiune cătră arhitectura noastră veche, revine lui M. In urma încercărilor sale, astași e un curent din ce în ce mai puternic spre desvoltarea unui stil propriu și național. Cele mai de căpetenie lucrări ale sale sânt: construirea Palatului de justiție din București, Școala centrala de fete, Cârciuna dela șoseaua Kisseleff, Casa Vernescu, Casa Monteoru, decorația interioară a Catedralei din Constanța, Biserica de la Valea Calugărească, Mausoleele Ghica, Stătescu și Gheorghief, Palatul ministeriului de resboiu, iar pentru moment e consacrat Marelui ospel al capitalei, ale cărui prime schițe se vîd deja în atelierul său.

Mindanao, cea mai sudica insulă dintre Filipine, 97,968 km². cu 600,000 loc. mai ales Malaezi. Interiorul e muntos (vulcanul Apo 2686 m. înalt), sol roditor, cu multe păduri; se află sulfur și ceva aur.

Minden, guvernământ în prov. prus. Vestfalia, 5258 km², cu 586,130 loc. (1895). Capitala e

vechiul oraș *M.*, odinioară fortăreață, situat lângă Weser, 22,289 loc. (1895); biserică din secl. XIII; cameră de comerț, filiala băncii imper.; gimnasiu; industrie, comerț.

Mindir, (saltea, matraț), așternut de pat, compus dintr'o pânză tare umplută cu lână, cu călți sau cu pěr de cal.

Mindoro, insulă în Filipine, spre sud dela Luzon, 10,073 km², cu 120,000 loc.

Mine, à 1500 Drachme à 10 obole à 10 gran, măsură de greutate în Grecia = circa 1 1/2 kgr.; 100 mine = 1 Talent.

Cf. și art. Mina.

Mineiu, (*grec.*) carte rituală, care conține în ordine lunară oficial divin prescripți în onoarea sfinților, pomenirea cărora tot în una și aceeași zi a luni se celebrează. *M.* de regulă este împărțit în douăsprezece tomuri sau luni ale anului bisericesc.

Mineral, corp natural. neorganizat, omogen, și care într'un oarecare grad ia parte la constituția scoarței pământului. *M.* constatate în România sânt foarte numeroase, aproape toate cele cunoscute. Unele s'au găsit pentru prima dată pe terenul Terii Românești sau locuit de Români. și anume: Ozocheritul (Moldovitul, Pietricichitul) sau ceara de pământ, descoperită de Mayer la Slănic; Rumanitul, varietate de Chihlimbar, numit de Helm; Broștenitul și Badenitul, descoperiți de P. Poni în jud. Suceava; Lotritul, descoperit de Murgoci la izvoarele Lotrului; Silvanitul, descoperit de Müller v. Reichenstein în Transilvania la Offenbaia. [Mur.]

Minerală, *apa*, v. Apa minerală.

Mineralisator, gaze și vapori (vapori de apă, fluor, clor, acid boric, etc.), conținuți în magmele eruptive (lave) și cari joacă un rol foarte mare în timpul cristalizațiunii lavei, dând naștere la diferite minerale și stabilind condițiuni, în virtutea cărora nasc anumite structuri. Ele se manifestă după solidificarea roci prin fenomenele numite fumerole, sulfatare. etc. Acțiunea lor în profunzime dă naștere la fenomene pneumatolitice. Petrograful francezi recunosc *M.* și o acțiune de transformare chimică a constituțiunii rocilor de contact cu roca eruptivă, fixându-se pe roca modificată. [Murgoci.]

Mineralalkali, identic cu natriumhidroxid și chiar cu bicarbonatul de sodiu.

Mineralogia, știința care se ocupă cu studiul mineralelor. Capitolele ei sânt: Cristalografia, *M.* descriptivă sau sistematică, Genetica și Petrografia, Technica mineralogică și *M.* chimică. Mineralogii elementare române sânt de: P. Stroescu. V. Buțoreanu, D. Negreanu, A. Berget, S. Stefanescu, Niculescu-Brailețeanu, etc. Ca lucrări științifice avem: Studiu asupra mineralelor române de P. Poni (An. Acad. 1900). Mai multe studii mineralogice de: Mrazec, Istrati, Buțoreanu, Murgoci, etc.

Minereu se numesc mineralele ce se găsesc în mari depozite în scoarța pământului și servesc la extracțiunea metalelor.

Minerva și **Menerva**, la Romani dîna minții, a cugetării cu înțeles, a invențiunii; ea a fost inteligința personificată. Identică cu Pallas Athene la Greci și Nerio la Sabinii. *M.* în Roma era îndoșebi dîna științei, a artelor, a invențiunii și

industriei, și fiindcă toate aceste deșteaptă mintea și înaltă inteligința oamenilor, templele ori sacralitățile dînei *M.* toate erau zidite pe înălțimi de dealuri, așa în Roma pe Capitol, Aventin și Caelius, și dîna s'a înșirat între zei mai mari ai statului roman. Pe Capitol era un templu cu trei celule, în cea din mijloc ședea Iupiter pe tron, în cea deadreapta era Minerva și în cea de-a stînga Iuno, și ca cei trei zei cu autoritatea mai mare, formau *trias-ul*, adecă *treimea* în religiunea romană. *M.* de pe dealul Aventin a fost primită ca patroana apărătoare a tuturor învățătorilor, artiștilor și industriașilor. Diua sfințirii templului de pe Aventin, a fost diua de serbătoare a dînei, ținută în 12 Martie, dar ea a avut și alte serbători. Intre predicătele ei era *M. Memoria* (de aducere aminte), și *Victoria* (ou referință la minte și spirit). [Atm.]

Mineta, rocă filoniană, măruntă la bob sau compactă, adesea porfiritică; urmează rocilor de profunzime granitoidice și e caracterisată prin combinațiunea minerală ortoclas-biotit.

Mingrelia, ținut în Transcaucasia, lângă Marea Neagră, unde era vechiul Colchis, 4625 km², cu 215,000 loc.; mai înainte principat independent, la 1804 ajunse sub Rusia și face parte din guvernul Kutais. *Mingrelienii*, cari se numesc pe sine Kadsarieh, sânt o ramură a Georgienilor. (v. Tipuri asiatice, vol. I, p. 288.)

Minho, (*Entre Douro e M.*), provincie la nord-vestul Portugaliei, 7273 km², cu 1.071,936 loc. (1890). Capitala Porto.

Miniatura, pictură foarte fină, ce se întrebunța pentru decorarea manuscriselor, fie ca litere inițiale fie ca ilustrațiuni independente. *M.* se găsește și în manuscrisele grece și latine, dar o dezvoltare mai întinsă a ajuns prin secl. VII și VIII d. Chr. în manuscrisele făcute de călugări; astfel de manuscrise celebre sânt: evangheliul lui Carol cel Mare (în bibliot. din Paris), Codex aureus din St. Emmeran lângă Regensburg (în bibl. din München), biblia din San Callisto (în bibl. din Roma). Cu introducerea tiparului a început să dispară *M.* din manuscrise; în secl. XVII însă s'a ivit un nou gen de *M.*, aprețiat ca deosebire în secl. XVIII. Mici tablouri sau figuri se pictau pe hârtie cleită, pe lemn, smalt, porțelan, fildes și pergament. Cunoscuți pictori de *M.* sânt: van Blaerenberghe, Rosalba Carriera și I. B. Isabey. O prețioasă colecțiune de miniaturi se află în pinacoteca din Dresda. *M.* se mai numesc și mici obiecte lucrate fin, delicat.

Minimum, *Minimal*, v. Maximal.

Miniș, (magh. *Ménes*), com. mică în Ung., cott. Arad. Apare în anele publice la 1332 ca parohie. Are 295 case cu 1246 loc. gr-or. Români. Teritoriul e 1711 jug. cat. arător, o parte aparține la promontoriul Aradului. Se cultivă mai ales vieritul, pomărutul și agricultura, industria de casă. Statul susține aici o școală de model pentru vierit. Vinul roșu dela *M.* e renumit. [†]

Minister, oficiu public, (ministratio, administratio), administrațiunea centrală și politică a unui stat, guvernul, la un moment dat, al unei țări, menit a dirige, conform legilor, usanțelor și împrejurărilor, complicata mișcare a mașinei statului.

Cu toate că nu poate exista societate fără un guvern oarecare, totuși organizarea politică și administrativă am moștenit-o de la Romani, transmisă statelor moderne, mai ales celor din occident, prin organizația puterii și ingenioasă a bisericii catolice. Oamenii de stat francezi, adăpați la sciința clerului catolic, introduseră de timpuriu în țeara lor organizarea politică, religioasă și administrativă romană, care își primi cea mai mare dezvoltare sub monarchia absolută a lui Ludovic XIV, în care statul se personifica: l'Etat c'est moi. Această organizare politică, afară poate de Englitera, servi de model mai tuturor monarchiilor din Europa.

Adunarea constituantă din 1791, care puse bazele fundamentale ale organizațiunii politice în Franția, și care separă puterea legislativă de cea executivă, se adoperă să organizeze pe această din urma, ramificându-o în mai multe ramuri sau departamente și căutând în acelaș timp, prin instituirea primului ministru, să armonizeze și să păstreze unitatea guvernului, fără care ori ce putere este defectuoasă sau paralisată în binefăcătoarea sa acțiune.

O atare distribuțiune a rolurilor și atribuțiunilor ministeriale se impune în mod logic și natural, după cum divisiunea muncii se impune în baza legilor economiei politice. De aceea vedem că încă de pe timpul republicii romane avem un *Praefectus urbis sive Romae*, care corespunde aproape cu ministeriul nostru de interne, avem *Edilitatea*, care se ocupa cu supravegherea și conducerea lucrărilor publice, *Pretura* sau ministeriul de justiție, *Consulii* cari se ocupau în special de resboaie și care constituia cea mai importantă însărcinare a afacerilor publice la Roma, etc.

Distribuțiunea afacerilor publice și numărul deosebitelor ministere depinde de întinderea țerii și mai ales de importanța politică, economică și comercială a statului. (v. și art. Ministru.)

Minister public este sinonim cu *acusatorul public*. La Romani fiecare cetățean putea exercita acțiunea publică, pe care astăzi n'o mai poate exercita decât procurorul, considerat ca reprezentant și apărător al societății. În această calitate el este dator a lua parte la toate judecățile, în cari se debat interesele minorilor și ale femeilor măritate, ale interdișilor și absenților, acelea ale statului, ale comunelor și ale stabilimentelor de binefacere și de utilitate publică. El este dator să supravegheze și să urmărească prin oficiu, în casurile prevădute de lege, respectarea și executarea legilor, a decisiunilor și d tot ce interesează ordinea publică și bunele moravuri; așa că sub acest raport procurorii au o atribuțiune analogă cu aceea a censorsorului din timpul republicii romane. Ca însărcinat sau mandatar al ministrului de justiție *procurorul* este în drept și dator să supravegheze și să mențină disciplina între magistrații cercului din care face parte și să admonesteze pe toți acei funcționari subalterni, cari sunt puși la ordinele sale, ori de câte ori ei s'ar abate dela îndatoririle impuse lor de legi, usanțe și regulamente.

Dacă M. p. poate fi cu drept cuvânt considerat ca reprezentant și apărător al societății, ori de câte ori intervine să dea sprijinul său

legal celor slabi sau nedreptățiți, și să proteagă pe toți aceia cari nu sânt în stare a se apera îndeajuns; dacă el este ținut să mențină și să garanteze, cu ajutorul forței publice, liniștea socială și ordinea publică, prin amenințarea și înfrânarea celor răi și violenți, prin descoperirea crimelor și susținerea acușațiunii înaintea instanțelor judecătorești competente, contra criminalilor ordinari, nu este tot așa când ei susțin acușațiunea contra delincuenților politici. Aci se întâmplă adeseori ca rolurile să se schimbe; apărătorii acusatului apărând faptele și intențiunea acestuia să lupte și să pledeze pentru drepturile și libertățile publice ale societății, iar acusatul public, procurorul, să lupte și să pledeze pentru vederile și interesele politice ale partidului și ale guvernului, din care ministrul de justiție, al cărui subordonat și mandatar de încredere este, face parte.

Reflectând la imensa importanță a intereselor și drepturilor, ce legea pune în mâna ministeriului public, pe deoparte legiuitorul trebuie să caute a concilia, pe cât e posibil, independența acestui magister cu precauțiunile ce trebuiesc luate pentru ca această instituțiune să nu degeneze în tiranie și să nu devie un pericol public, iar pe de alta ministerii de justiție să-și recruteze personalul destinat parchetului din oameni serioși și experimentați, și să nu pună încrederea lor decât în bărbați capabili, integri și talentați.

[V. Urșianu.]

Ministerii comune în Austro-Ungaria sânt trei: M. de externe, de finanțe și de resboiu. Aceste M. sânt oficiile supreme de administrațiune pentru afacerile comune ale statului ungar și ale țerilor reprezentate în Reichsrath-ul din Viena. Ministerii comuni sânt responsabili delegațiunilor dietei ung. și ale Reichsrath-ului. (Cf. art. de lege ung. XII din 1867.)

Ministeriall, clasă socială germană în evul mediu, care cuprindea la început pe servitorii suveranilor, ai marilor seniori și chiar ai tuturor marilor demnitari. Cu timpul ajunseră la mari funcțiuni și chiar la cele ereditare. Cu organizarea cavalerismului mulți fură încorporați printre cavaleri, așa încât în secl. XIV nu se mai scia de originea lor.

[L.]

Ministru. În sensul larg (lato sensu) acest cuvânt însemnează servitor, într'un sens restrîns însă și tehnic se înțeleg servitorii unei instituțiuni sau ai unei persoane înalte și speciale.

Din timpurile cele mai vechi principii sau căpeteniile popoarelor au avut necesitate de consilieri sau ajutoare, cari să-i lumineze, sfetnicii domnului, în conducerea grea a treburilor statului, de unde și până astăzi li-se păstrează numirea de consilieri sau ministri ai suveranului. Ei fiind așadar sfătuitoarii și conlucrătorii monarchului, sânt răspunzători, abstracție făcând de regimul constituțional, de urmările și rezultatul sfaturilor lor. Și cu toate că în monarchiile absolute, în regula generală, totul înclină și depinde de voința prințului, »quid quid principis placuit legem habet vigorem«, și că ministrii sânt presupuși, că nu fac decât să execute ordinele stăpânului lor, care singur ar trebui să fie răspunzător, totuși s'a întâmplat din când în când, ca monarchii cei mai aprigi și mai trufași să fie siliți, pentru a-și salva viața și situațiunea lor, să sa-

crifice și să arunce pradă în ghiarele poporului înfuriat, când suferința și nedreptatea îl scoate din matca răbdărilor sale, pe cei mai favoriți dintre M. lor, ca un fel de expiațiune publică pentru o vindictă publică. Bine ar fi, ca aceste teribile lecții istorice să profite celor ce cred, că totul le este permis contra poporului pe care îl guvernează.

În urma consacării principiului suveranității naționale de cătră revoluțiunea franceză dela 1790 și introducerea sistemului reprezentativ, care de secolii exista în Englitera, în mai toate statele din Europa și din America, M., cari astăzi sunt mai mult servitori ai statului decât ai monarhului, care are dreptul să-i numească conform legilor și usașnelor constituționale, sînt direct răspunzători, după legea responsabilității ministeriale, catră suveran: țeara legală sau capul statului. Din nenorocire însă, această responsabilitate a devenit aproape ilusorie prin aceea, ca ea este acoperită de votul majorităților parlamentare neresponsabile. [Val. Ursianu.]

Ministru plenipotențiar, agentul care reprezintă pe un suveran pe lângă suveranul și guvernul țării unde e trimis. Agenții diplomatici sînt: ambasadorul (între marile puteri), ministrul plenipotențiar (și trimis extraordinar), ministrul resident, etc., apoi agenți consulari. (v. și art. Diplomația, Minister și Agent diplom.) [L.]

Minium, identic cu Plumbum oxidatum rubrum. Pulbere roșie cărămizie, a cărei compoziție chimică nu e constantă, dar conține în mare parte compusul Pb₃O₄. Se prepară în industrie dela încălzirea oxidului de plumb galben (masicotul) la temp. de 300—400°. Cu acid azotic se descompune în plumb peroxid PbO₂ și în oxidul PbO cu acesta trecînd în nitrat. Servă în pictură sub numele de roșu de Paris, precum ia parte și în compoziția glasurelor și a substanțelor de încheiat.

Minnesänger, (*cîntăreți ai iubirii*) se numiau poeții lirici din secl. XII și XIII în Germania. Erau preoți, nobili și chiar principii. Mult contribuira la dezvoltarea acestei poezii cîntecelor tru-verilor francezi. Ea era de 3 categorii: Cîntece în onoarea damelor, Laude pentru mărirea lui Dzeu, cîntate adeseori și la serviciul religios, și Proverbe și maxime pentru principii, poezie didactică, ilustrată uneori cu parabole și fabule. La acestea se adăugeau Cîntecele de Maiu și de seceriș pentru serbatorirea frumsețelor și darurilor naturii. Poeții le cîntau pe arii (Wise, dône sau doene), inventate de ei și acompaniîndu-se cu vioara sau cu ghitara. Dela ei le învețau și cîntăreții ratăcitori, cari umblau cîntînd pe la curțile celor mari. Înmulțindu-se asemenea cîntece prin secl. XIII, cîntăreții, ca sa poată ține minte, își făceau colecțiuni scrise; pe cînd mai înainte unii din cei mai poeți, ca Wolfran de Eschenbach, nici nu sciau scrie. Dupa aceste manuscrite a publicat Von der Hagen colecțiunea sa »M.«, 4 vol. Leipzig, 1838. Traduse în l. actuală se află de Tieck, Minne-lieder, 1803; de Simrock și de Stork, Buch der Lieder aus der Minnezeit, 1857.

Minnesota, stat al Uniunii nordamericane la dreapta rîului Mississippi, 215,910 km²., cu 1.301,826 loc. (1890); țînut de prairii și păduri, numeroase lacuri. Indianii din M. au încercat o reșcoală în 1898, care însă a fost suprimată.

M. trimite în congres 2 senatori și 7 reprezentanți. În șirul statelor Uniunii a înțrat la 1858.

Minologhion, v. Menologion.

Minor, acela, care încă n'a ajuns etatea de majoritate (v. Major). Vîrsta la care cineva încetează de a fi M., variază după state. (În România, Franca, Germania și Englitera 21, în Ung. 24 ani.) Regele e M. numai pînă la 18 ani. Dela această dată e major. (Art. 87 Const. Rom.) Cât trăiesc părinții, domiciliul M.-lui e la părinții săi; în lipsa lor la tutor, căci M. e sub tutelă.

În privința adopțiunii, în România minoritatea ține pînă la 25 ani, pentru căsătorie, băieții sînt M. pînă la 25 ani, fetele pînă la 21 ani. Pentru adopțiunea sau căsătoria M.-lor, e nevoie, dar, de consimțământul părinților sau tutorilor. M. sînt: *emancipați* și *neemancipați*. Ei nu pot contracta, nu pot fi tutori, dar pot fi mandatar, dacă sînt emancipați. M. de 18 ani, emancipat și avînd autorisația înscrisă a tatălui, în lipsă de tată a mamei, iar în lipsă de părinți a tutorului cu avusul consiliului de familie omologat de tribunalul civil. poate face comerciu și e considerat ca major în toate obligațiunile contractate ca comerciant și în acest scop poate ipoteca și înstrăina imobilele sale, fără să aibă nevoie de o nouă autorisație (Art. 10 și urm. c. com. rom.). M. mai mic de 16 ani deplin, nu poate dispune cu titlu gratuit. Cel mai mare de 16 ani, poate dispune prin testament de $\frac{1}{3}$ averii de care ar avé drept, de ar fi major; dar nu poate dispune prin donațiuni, prin acte între vii. Părinții răspund de prejudiciul adus de copiii lor M., cari locuiesc cu dînșii.

(Cf. art. 342 sq., 806, 1000 cod. civ. rom.).

Minor în musică, v. Major.

Minorca, v. Menorca.

Minoritate, 1) stare în care se află un minor (v. ac.), în ce privește capacitatea sa legală. În timpul M.-ii, minorii se află sub autoritatea puterii părintești ori a tutorului. Emanciparea scoate pe minor de sub o asemenea autoritate. În timpul emancipațiunii, minorul are un curator, numit de consiliul de familie. Emancipatul lucrează, contractează cu asistența curatorului, care semnează alătura în act. Emancipatul poate însă să facă singur acte de pură administrațiune, cum sînt închirierile, arendările pe termen maxim de 5 ani, încassarile de venituri, etc.; dar nu poate face acte de dispozițiune, adică a ridica capitaluri, nici a intenta procese pentru imobile, fără intervenirea curatorului. În penal majoritatea e la 20 ani. (cf. art. 421 sq., cod. civ. rom.).

2) M., în opozițiune cu Majoritate (v. ac.), partea mai mica, număr mai mic.

Minorități, (*Conventuali*), un ram al ordului Franciscanilor (v. ac.). Numele de conventuali l-au luat în 1250 pentru că locuiau în mănăstiri sub regulă comună în deosebire de *minorii observanți*, cari trăiau în singurătate și observau cu strictețta regulile stabile de fundatorul Sf. Francisc de Assisi (v. ac.).

Minos, în mitol. gre. un rege pe insula Creta, fiul lui Zeus cu Europa. M. persecutănd pe Dădalos pînă la Sicilia, s'a prăpădit, dar după moarte, Zeus l-a pus judecător în lumea de jos.

Minotauros, (taurul lui Minos), fiul Pasiphei, soției lui Minos, cu un taur și de aci M. a fost

om cu cap de taur. Minos l-a băgat în labirintul zidit de Dădalos, l-a nutrit cu păcătoșii judecați și cu junii și fecioarele date de cetatea Athena lui Minos ca tribut tot la 9 ani. Theseus din Athena cu ajutorul Ariadnei, fetei lui Minos, a intrat în labirint și a omorât pe M. [Atm.]

Minovici, 1) M. S. Mina, n. 30 Iulie 1858 în Brăila. Doctor în medicină dela univ. din Paris 1888, licențiat în farmacie 1884 dela n. univ. din București. Profesor de medicină legală la această universitate (1898). Medic-legist al Capitalei (1890). Directorul instit. Medico-Legal (Morga) și al serviciului Antropometric. Organizatorul acestor două servicii în România. Autor al numeroaselor scrieri de medicină legală și antropologia criminală.

2) **Minovici, S. Stefan**, n. 23 Iulie 1867 în R.-Sărat. Licențiat în științele fizice dela univ. din București (1887). Doctor în chimie dela univ. din Berlin (1897). Fost elev și asistent al lui Emil Fischer din Berlin. Numit 1896 chimist expert al ministeriului de interne și apoi în 1900 chimist-legist al ministeriului de justiție în locul doctorului Bernard Landvay. Profesor de chimie analitică la univ. din București (1897). Numeroase publicații cu privire la chimie, printre care cu deosebire asupra organizării serviciului chimico-legal și a învățământului farmaceutic din România.

3) **Minovici, S. Nicolai**, frate cu cei doi de mai sus, n. Oct. 1868. Doctor în medicină dela univ. din București (1898). Medic legist pe lângă tribunalul Ilfov. A scris despre Tatuagiurile în România.

4) **Minovici, D. Mina**, ziarist, văr cu cei de mai sus. Fundatorul și proprietarul ziarului «Curierul Financiar».

Minsk, guvernământ. în vestul Rusiei, 91,408 km². cu 2.156,123 loc. (1897), din cari 19% Ovrei. **Capitala M.** are 91,494 loc. (1897).

Minta, se numește în Moldova diverse specii din genul *Mentha* L. **Minta broascei**, *Mentha aquatica* L. **Mintă creastă**, *Mentha crispa* L. (v. ac.).

Minte, (lat.) în genere complexul facultăților superioare ale sufletului. Sub raport **teoretic** M. se descoperă în puterea sufletească de a cugeta. de a cuprinde în mod corect lumea, de a cunoaște realitatea, de a înțelege adevărul și de a judeca. Sub raport **practic** M. se descoperă în darul și agerimea spirituală, în virtutea căroră omul scie a se afla și a se orienta cu ușurătate în împrejurările date, se scie acomoda acelora și scie să lucreze în conformitate cu mersul cel firesc al lucrurilor și al întâmplărilor. În acest înțeles apoi se numește om cu M. mai cu samă acela, care în lucrările sale este condus de inteligență (v. ac.) și rațiune, în asemănare cu omul de inimă, care e condus în prevalență de sentimente. În alt înțeles M. se mai ia și pentru dreapta judecată. A pierde M. înseamnă a înnebuni; a învăța M. înseamnă a muștra; a se învăța M. înseamnă a se înțelepți, a scoate din M. este a amăgi, a momi. (v. și Inteligență, Rațiune, Spirit). [Pl.]

Minteul Gherlei, magh. *Szamos-Ujvár-Németi*, comună rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1265 loc. Români.

Minucius Felix, Marcus, primul apologet latin, care în o limbă clasică a apărut religionea cre-

ștină față de atacurile păgânilor. Biografia lui M. e puțin cunoscută; se crede a fi născut în Italia. A scris dialogul intitulat «*Octavius*», în care cu erudițiune combate doctrinele politeiste ale păgânilor cu deosebire ale filosofilor stoici. M. a scris pe la finea secl. II ori începutul secl. III. (Cf. Hieronymus, De viris illustr. 58; H. Hurter, în «Sanctorum patrum opuscula selecta, Oeniponte, 1871; B. Dombart (latinesce și germ.), ed. II Erlangen, 1881.) [Dr. Is. Marcu.]

Minuend, v. Substracțiune.

Minune, miracul, lucru extraordinar, ce cauzează mirare. În sens teologic M. se definește: un efect care trece preste ordinea și puterile întregii naturi și nu se poate produce decât prin o intervenire specială a lui Dumnezeu; sau: un efect sensibil care trece preste puterile naturii și care în împrejurările în cari se prezintă dovedește o intervenire imediată și extraordinară a atotputerniciei lui Dumnezeu. Posibilitatea minunilor a fost în tot timpul negată de către aței și necredincioși, nici când însă minunile nu au avut dușmani mai mari decât pe raționaliștii moderni. (Cf. Mazella, De religione et Ecclesia, Disp. I art. IX. Roma, 1880; Devivier: Corso di Apologetica cristiana cap. III, art. II. Venezia, 1891; Bergier, Dictionnaire theologique art. Miracle.) [—.]

Cele șapte minuni ale lumii erau: 1) Piramidele din Egipt; 2) Grădinile suspendate ale Semiramidei; 3) Zidurile din Babilon; 4) Statua lui Iupiter Olympianul; 5) Colosul din Rhodos; 6) Templul Dianei în Ephes; 7) Mormântul regelui Mausol. [Nig.]

Minus, mai puțin, a se scăde cu... În matem. semnul substracțiunii sau scaderii, reprezentat prin o liniuță orizontală (—). Cantitățile negative sânt precese de semnul Minus.

Minuscule, v. Majuscule.

Minuta, măsură de timp și de arc și unghin, fiind ca timp a 60-a parte din o oră, și ca arc și unghiu a 60-a parte din grad.

Minii, (*Miny*), popor pelasgo-grec, ce locuia în Tessalia și Beoția; navigatori îndrăzneți.

Mio—, v. *Myo*—; Miologia, v. *Myologia*; Miopia, v. *Myopia*.

Miocenic, **sistemul M.**, subdiviziunea de mijloc a grupeii geologice terțiare. E caracterizat prin o mare acțiune dinamică și prin o climă caldă (palmierii cresceau în aer liber în Europa centrală); în această perioadă mamiferelor (Elefanți, Rinoceroși, etc.) ating maximum lor de dezvoltare.

Miquel, Ioan, om politic germ., n. 1829, studii dreptul 1846—50 în Heidelberg și Göttingen, apoi avocat în locul din urma, 1865 primar în Osnabrück, 1867—77 deputat, 1879 primar în Frankfurt p. M. și membru în casa seniorilor, 1890 ministru de finanțe prus., 1897 vice-preșident al ministeriului de stat.

Mir, chrisma (v. ac.) materia sacramentului confirmării (v. ac.). M. se pregătește în septemână patimilor, din amestecura a 35 ingrediente de aromate, și se sfințește de către arhiepiscopul liturgia din Joia cea mare. v. și art. Mirean.

Mira (*lungimea de M.*) se numește, la armele infanteriei, distanța care unesce căutarea în pozițiunea ei cea mai joasă, cu virful țelului armei. În topografie, M. este un aparat necesar pentru

determinarea diferenței de nivel dintre 2 puncte. Ea se compune dintr'o tăbliță dreptunghiulară, care poate aluneca dealungul unui jalon vertical.

Mira sau **Mira cei** (astron.): steaua omicron din balena, stea periodică remarcabilă prin variațiunea sa foarte mare de lumină într'o perioadă de 11 luni. Variază dela a doua la a 9—10-a mărime; foarte luminoasă în perioada ei de maximum, care însă nu durează decât vr'o 15 zile; decresce așa, că după 3 luni devine invisibilă cu ochii liberi timp de 5 luni, redevine apoi iar vizibilă, și după o creștere de 3 luni ajunge din nou la maximum.

Mirabeau, Gabriel Honoré de Riquete, conte de, scriitor și cel mai mare orator al revoluțiunii franceze (1749—91). Duse o viață foarte sbuciumată, atât din pricina relor relații cu părintele său, cât și din pricina necorectei vieți conjugale, fû închis de mai multe ori și chiar condamnat la moarte. În 1789 fû ales deputat din partea stării a treia (tiers état) în statele generale și reprezintă interesele poporului cu o tenacitate, en o verva, cu un avânt extraordinar, dar multele datorii ce avea și pe cari nu le putea plăti, îl facura să incline în secret pentru cauza regelui. Mult îl banuiră, totuși când muri tocmai când revoluțiunea începuse să-și ia avântul ei periculos, Adunarea națională îi dădu onoruri extraordinare. Hârțile remase dela el, deteră pe fața conduita lui, și toate onorurile (întro cari înmormântarea în Pantheon) îi fură retrase. M., până a nu se ilustra ca orator, scrisese foarte multe lucrări politico-economice, panifete politice și istorice. Cea mai însemnată este *De la monarchie prussienne sous Frederic le grand*. [D.]

Mirabilis L., (botan.) gen de plante din fam. Nyctagineelor, trib. Mirabillaeae, cu involucre caliciform, periant, cu tub elongat și limb explanat, și foi oposite. Cuprinde vr'o 10 specii din America caldă, dintre cari două mexicane: *M. Jalapa L.* și *M. longiflora L.*, numite vulgar »barba împăratului«, se cultivă la noi ca plante decorative rustice. Florile lor au particularitatea de a se deschide noaptea, când exală un odor puternic, spre a învita fluturii la nectarul lor. [A. Pr.]

Mirabilit, (sin. *sarea lui Glauber*), sulfat de sodiu hidratat, incolor, gust alcalin. Provine în sarea gemă dela Aussee, Hallstatt, Berchtesgaden, alternă cu straturile de sare la Logrono pe Ebru, singură în Bompensieri, Sicilia, Muchrewan în Caucaș, etc.

Miracul, (*lat.*) ceea ce se pare a fi în afară de legile naturii. Un M. e considerat ca atare din două cauze psihologice: a) pentru-că nu ne dam sama în mod pozitiv sau științific de cauzele naturale, cari au produs acel M.; b) pentru-că, pe lângă aceasta, mai sîntem și înclinați a crede în intervenția unor forțe supranaturale, în producerea fenomenului ce ia numele de M. Ați numai teologia poate admite existența reală a M.-lor, considerându-le ca produse ale supranaturalului, ale lui Dșeu. În evul mediu *Curtea M.-lor* erau acele locuri, unde întrând cerșitorii își lăpedau infirmitățile pe cari le simulaseră în lume pentru a atrage mila. (v. și *Minune*.)

Miraculos, ceea ce pare a fi produs în mod supranatural. M. în artă e ceea ce ține de

domeniul *imaginarului* sau *fantasticului*, în care faptele M. sînt făptuite de zei, de smei sau de ființe nesdravane, ca în basme, în epopeele mitice, etc. În credința popoarelor aceste ființe au existat în adevăr, iar faptele lor M., deși fantastice, sînt totuși considerate ca reale. [Fig.]

Miragiu sau *ogîndirea*, un fenomen optic, ce se observă în locurile năsipoașe în ferbințelea verii, și consistă în aceea, că arborii și celelalte obiecte se vîd întoarse ca în apă. M. se explică din refracțiunea razelor de lumină și reflexiunea totală, ce o sufer ele în apropierea solului.

Miramar, castel, v. Trieste.

Miramón, Miguel, general mexican, n. 1832 în Mexico, 1847 s'a distins în resboiul cu Statele unite, 1858 ajunge general și restoarnă pe președintele Comonfort, 1859, cu ajutorul clericilor, ajunge președinte, dar e bătut de Juarez și se refugiază în străinătate. Mai târziu s'a reintors și a intrat în serviciul lui Maximilian, cu care împreună a fost pușcat în Queretaro la 19 Iun. 1867.

Miranda, stat în Venezuela (America de sud), formată la 1881 din 3 state anterioare, cu 506,736 loc. (1894). *Capitala Cura*, lângă lacul Valencia, are 12,198 loc.

Mirandola, oraș în provincia ital. Modena, cu 3029 loc. Dela 1619 ducată, 1710 s'a unit cu Modena.

Mirandola, F., Pico della, v. Pico.

Mirare, (*lat.*) e o stare sufletească produsă de ceva neobicinuit, extraordinar. M. e consecința unui contrast sufletesc între credințele sau convingerile noastre anterioare și între unele evenimente, cari se rapoarta la ele și cari apar pe neașteptate și în așa fel încât ne isbesc în mod straniu. [—]

Miratul însărcinatelor, după credința poporului și mai de mult chiar și a învățaților, are o influență asupra fătului atât de decizitoare, că lasă urme la formațiunea lui exterioară. Până la sfîrșitul secl. XVIII ori ce semn neobicinuit în fața copilului sau ori ce formațiune abnormă-monstruoasă (v. *Monstruositate*) se explica din M. Cu toate că nici oamenii științei nu trag la indoială influența spameii sau a altor afecte sguđuitoare asupra embrionului, M. nu mai este considerat de cauză a unor efecte atât de pronunțate cum sînt explicate de poporul de rînd. [Dr. Vuia.]

Mirat, (*Meerut*), una din prov. nord-vestice ale Indobritaniei, între Ganges și Djamna, 29,315 km², cu 5.141,204 loc. *Capitala M.*, cu garnisoană mare engl., are 119,390 loc. (1891).

Mirbeau, Ed., publicist franc., a dat la lumină »Un nouveau Royaume, la Roumanie«, Paris 1881.

Mirbel, Charles François Frisseau, n. 1776 în Paris, † tot acolo 1854; botanist distins ca anatom și fiziolog. Opuri importante: *Traité d'anatomie et de physiologie végétale*, Paris 1802, *Eléments de physiologie végétale et de botanique*, Paris 1815. [A. Pr.]

Mircea, 1) *M. cel Mare, Domnul Munteniei* (1386—1418), fiul lui Radu I, urmează fratelui său Dan I, † în lupta cu Șişman, regele Bulgariei, pentru cucerirea Silistrei; este cel mai mare domn al Românilor alături cu Ștefan cel Mare. El stăpînia preste Dunăre Dobrogea cu o

parte din Bulgaria, ocupa Cetatea Albă cu partea de jos a Basarabiei, iar preste munți era »herțeg« preste Amlaș și Făgăraș. A fost un factor determinant în politica timpului, a îndrumat statele române pe o cale, care le-a permis conservarea puterii naționale și-le-a ferit de soarta Serbiei, Bulgariei și Ungariei. Inimic constant al Turcilor, a luat parte la toate luptele purtate de creștinii contra lor (Plocinic, Câmpul Mierlei, Nicopole) și chiar singur nu s'a înfricoșat a provoca pe grozavul Baiazid Jilderim, pe care l-a invins la Rovine în 10 Oct. 1394, apoi iarăși în 1397, deși cruciata creștină fusese strivită la Nicopole. Succesele lui M. se explică prin pozițiunile grele ce scia să aleagă, prin virtutea și curajul păstorilor Români, cari își apărău contra Turcilor »sărăcia și nevoile și neamul«, precum le apăraseră contra puternicilor Carol Robert și Ludovic cel Mare. Cine era omul, se vede chiar din condițiile, ce i-le pune Sigismund, dela care venise să ceară ajutor spre a ocupa tronul, căci după 1394, deși învinsese pe Baiazid, boierii și sultanul așezaseră domn pe un boier Vlad Voevod, condiții, cari nu seamănă cu ale unui vasal: dacă regele va merge în persoană contra Turcilor, să meargă și el tot în persoană; dacă regele va trimite numai oaste, să trimită și el numai oastea; armata creștină să fie înlesnită cu cele necesare, însă pe plată. Tractatul lui cu Polonia (1391), prin care obținea, ca Polonii să nu pornească în resboiu contra Ungurilor înainte de a se învoi cu M. și că Polonia să respecte învoiala, pe care el ar face-o cu Ungurii, ne presintă pe acest om într'o lumină incomparabilă. Și după prinderea lui Baiazid, refugiul lui Musa »în Țeara Românească preste Marea Neagră sau Pontul Euxin« la »Mirkes Iflak, bărbat foarte puternic și ager«, prin al cărui ajutor se sui pe tronul sultanilor, crează lui M. o situațiune excepțională între Domnii români. În fine tratatul încheiat cu Turcii, prin care păstra autonomia țării, asigura religia ei și obținea dela Turci să nu-și poată face geamii nici a se așeza în țeară, a fost de cea mai prevădătoare politică românească.

(Cf. Nicolae Iorga, Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe. București, 1900; Eudoxiu de Hurmuzaki, Fragmente din Istoria Românilor I. București, 1879; A. D. Xenopol, vol. II.)

[I. S. F.]

2) *Mircea II Ciobanul*, fiul lui Mihnea cel Rău, Domn de 2 ori al Munteniei (1546 până Martie 1554, 1558—59). Trăise multă vreme la Țarigrad, câștigase cu bani pe Turci, și provocase o rescoală în țeară împotriva vărului său, Radu-Vodă Paisie (1534, 1536—46), ocupând apoi scaunul. Domnul detronat și cu boierii Basarabesci ai Olteniei întreprind luptă contra noului yoevod. Aceasta ucide pe mulți din ei, ba încă preste 2 ani, cu tot ajutorul din țeara ungurească, Basarabescii sunt biruiți lângă Periș. Reînoind lupta, M. e învins de pribegi la sat la Moinesci și fuge la Giurgiu. După puțin timp însă revine cu ajutor turcesc pentru a isgoni pe Paisie (1553). Nu mai domni mult, caci cu toate obiceiurile lui turcesci, fiind câștigat de intrigile germane, în afacerea protivnicului turcesc din Ardeal, episcopul Martinuzzi, e mazilit (Martie 1554), și înlocuit cu Patrașcu cel Bun, fratele lui Paisie.

În primele zile din 1558, Patrașcu fiind otrăvit de vornicul Socol spre a-i lua tronul, M. e numit a 2-a oară Domn. Socol și Oltenii fug în Ardeal; de aci primul merge la Constantinopole a obține tronul, însă e ucis prin întrigile lui M., ceilalți basarabesci sunt atrași de Domn și măcelăriți. Pușini scăpără preste munți. În 1559 însă și M. își dete obștescul sfârșit, fără a lăsa încurcate afacerile familiei sale, căci ele rămăseseră pe mâinile energicei doamne Kiajna. De ce soarte s'a bucurat țeara în această vreme ușor se poate înțelege.

[Aguletti.]

Mircesci, com. rur. în Rom., j. Roman, spre nord de orașul Roman în departare de 20 km.; și așezată în cea mai mare parte pe platoul, ce separă basenul Moldovei de al Siretului. Com. este formată din sat. Iugani (Cosmesci), M. și Tețcani (Stețcani), având 1429 loc. (Dicț. geogr. 1891), 1 biserică ort., 2 biserici cat. și 1 școală. Reședința com. e satul M., devenit celebru prin aceea, că era proprietatea marei poet Vasile Alexandri.

Mircovaț, comună mică în Bănat, oott. Caraș-Severin, cu 1210 loc. Români.

Mirea, *George D.*, pictor rom., n. 1852 în Câmpulung, și-a făcut studiile în școala de bele-arte din București și la școala de bele-arte din Paris. Dela 1 Nov. 1892 profesor la școala de bele-arte în București. 1889 a obținut medalia de argint la expoziția din Paris, la 1894 medalia de aur la expoziția din București. Tablouri principale: Capul lui Andreiu Băthory înaintea lui Mihaiu Vodă. Vêrful cu dor. Prometeu, furând focul din cer. Mercur, recompensând agricultura și industria. Dansul și musica. Decorațiunea catedralei din Constanța. Portrete. (Cf. Dicț. contimp. din România, 1800—98).

Mirean sau *de mir* (lumesc), se numesce clerul, care nu este legat de nici un vot relativ la cele trei sfaturi evanghelice ale paupertății, castității și ascultării, precum sînt calugarii, ci datoresce numai episcopului lui sau o supuare conforma dreptului canonic, întru cele ce privesc funcțiunea lui bisericească. Clerul însă M. sau *secolar* de rit latin se obligă deja cu ocazia hirotonirii de subdiacon la celibat pe viață, obligație ce are rațiune de vot (Gury, Theol. mor. Romae 1888, vol. II, nr. 41). În România, clerul ortodox este mai în totalitate M. și nici un tânăr nu este admis la diaconat, dacă nu s'a însurat mai nainte; celibatul deoii nu este facultativ, ca la biserica unită, ci exclus în principiu. În schimb, până mai deunăzi, nu se ridicau decât preoții calugari (ieromonachii) la ordinul episcopal; în ultimele timpuri însă clerul M. a făcut o cucerire importantă prin aceea, că s'au hirotonit de arhieri și episcopi mai mulți din membrii lui veduvi. Despre organizația lui generală, v. art. Orientală, bis. ort. în România. Cât pentru biserica catolică în România, arhidieceasa de București aparține clerului M., iar diecesa de Iași e împărțită între cler M. și Franciscani conventuali.

Mireasma, miros plăcut, parfum.

Mirediți, seminție albaneză puternică, ce stă sub căpitani proprii dela începutul secl. XVIII. Locuiesc în ținutul *Miredita*, cu o întindere de 1440 km²; sînt 30.000 suflete, în preponderanță de religiuena romano-catolică, numai 3000 sînt Mohamedani. Sînt resboinici, fanatici, res-

bunători. Se ocupă cu agricultura și economia de vite. (Cf. Albania și Albanezi).

Mireșul-mare, protopopiat gr.-cat. în diecesă Gherlei, cott. Satmarului, compus din 9 parohii cu 7732 suflete gr.-cat.

Mirl, v. Logodună și Insurăței.

Miria —, v. *Myria*.

Mirișescu, (*Merișescu*), *Smaranda*, actriță română, n. 1823 în Iași; la vârsta de 30 ani, ea se devotă carierei teatrale, atrasă de pasiunea artei dramatice și jucă cu cel mai mare succes roluri de mame comice, nicocherale, provinciale, etc. A excelat mai cu samă, în câteva creațiuni proprii, ca: *Cucoana Chirița în Iași*, *Chirița în Provincie*, *Chirița în Balon*, (toate aceste piese din repertoriul lui Vasile Alexandri); *Musa dela Burdujeni* (de Costachi Negruzzi), *Cucoana Zamfrița din Piatra din casă* (de V. Alexandri), etc. Dar cea mai hazlie creațiune ce a făcut-o în timpul din urmă pe scena teatrului din Iași, a fost aceea din parodia *Nabădăile dramatice* (*Les folies dramatiques*), piesă tradusa în românește de Teodor Aslan, și în care M., care avè un corp colos, juca în travestire rolul unui militar roman. M. a fost unica actriță în genul ei în teatrul românesc, atât ca înfașurare scenică, cât și ca expresie caracteristică a rolurilor sale. La 1878 M. s'a sevîrșit din viață în Turnu-Măgurele.

Mirișlău, al șeselea fiu al boierului român maramureșan Ghyula, pomenit într'un document din 1349, în chestiunea daruirii unor moșii pentru credința lor cătră regele Ungariei. Pare a fi fost nepot de fiu lui Dragoș-Vodă al tradițiunei.

Mirișlău (magh. *Miriszló*), sat în Ardeal, pe Mureș, cott. Alba inf., (adi cu 760 loc.), unde se dede în 18 Sept. 1600 o memorabilă luptă între Mihai-Vodă Viteazul și Basta. Tradat de cei mai de valoare (Moise Székely, de Sibrik, de Secui, de Curteni), fără să aștepte sosirea întregii sale armate, Mihai se întărise pe drumul îngust dintre dealuri. Basta se prefăcù a fugi, Mihaiu ieși la loc larg, cădù în cursă și pierdù cea mai mare parte din armată, care fù ucisă sau se înecă în Mureș (18 Sept. 1600). De atunci au început nenorocirile lui Mihaiu.

Mirmidoni, popor din Ftiotis în Tesalia, din tribul Achailor, tovarășii lui Achile la asediul Troiei, unde s'au arètat luptători viteji.

Mirodenie, numire vulgară a plantei *Hesperis matronalis* L. (v. ac.).

Miron, 1) M., domn al Moldovei v. Barnovski. 2) M., mitropolit v. Romanul.

Mironescu, *Constantin M.*, inginer, n. 22 Martie 1850. A studiat în București și Paris, de unde s'a reîntors cu titlul de licențiat în drept, inginer de poduri și șosele. Profesor la școala națională de poduri și șosele dela 1882 până în present. Dela 1879—81 inginer-șef de secție la construcția liniei ferate Mărășesci-Buzëu. Dela 1881—90 inginer la serviciul hidraulic și apoi șef al acestui serviciu. Dela 1890 până în present inspector general, membru în consiliul tehnic al ministeriului lucrărilor publice. (Conf. Dict. Contimp. din România 1800—98.)

Mironoșite, femei purtătoare de mir, anume acele femei pie, cari au alergat la mormântul lui Is. Chr., ca în semn de pietate să-i ungă

trupul luat de pe cruce și așezat în mormânt, cărora însă îngerul le-a vestit învierea Domnului (Mat. 28; Marcu 16, 1; Ioan 20, 11).

(i—m.)

Miros, impresiuni produse de anumite corpuri asupra aparatului olfactiv, adecă înfriurirea evaporațiunilor dela obiecte asupra terminațiunilor nervului mirosului, cari se află în mucoasa foselor nasale. Sînt mirosuri plăcute și neplăcute; iar după Linnè: *aromatice* (garoafă, laur), *fetide* (valeriana, asa foetida sau aere), *fragrante*, adecă odoare dulce (crin, șofran), *ambrosiace* (mosc, ambra), *aliacee* (usturoiu), *nauseoase* sau grețoase (castravetele). Cănele are miros foarte desvoltat. Există și oameni orbi, cari cunosc pe alții după miros. [—]

Miroslava, com. rur. în Rom., j. Iași, pe podișele din dreapta și din stînga rîului Bahlui și pe șesul acestui rîu; e formată din 12 căt. cu 2455 loc. (Dict. geogr. 1888), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; comuna are 9 biserici și 3 școale.

Miroslăvesci, com. rur. în Rom., j. Suceava, compusă din sat. M.-Năvrăpesci, Soci, Ciohoreni, Verșeni și Mitesci, cu 4228 loc. (Dict. geogr. 1894), 4 biserici și 2 școale.

Mirt—, v. *Myrth*—.

Mirza, în Persia se adaugă ca titlu după numele membrilor dinastiei. Înaintea numelui sinonim cu Domn.

Mirzapur, oraș în prov. indo-brit. Benares, situat lângă Ganges, 84,000 loc., mare comerț cu bumbac.

Mirza Schaffy, v. Bodenstedt.

Mirza Constantin cav. de, fost mare proprietar în Stroesci, Bucovina, † 1894 (?) a testat Societății doamnelor române din Bucovina suma de 1000 fl. cu scopul de a se susține din procentele acestor bani o copilă săracă în internatul numitei societăți, iar Școalei române i-a testat 5000 fl.

Misael, episcop de Buzëu (1732—40).

Misandria, scârba, ura față de bărbați, o stare patologică.

Misantropia, (*grec.*) ura de oameni, felul de a fi, a-l onora de a nu pute suferi pe oameni, cu deosebire în relațiunile sociale, și de a trai singuratic. M. poate deveni sistem și atunci se traduce printr'un complex de idei, care tinde să probeze că nimic bun nu e în om și în omenire.

Misantropi, oameni resociabili. [D.]

Mișca, (magh. *Miske*), com. mare în Ung., cott. Arad. În actele publice apare la 1332 ca parohie. Are 320 case cu 1633 loc. gr.-or. Rom. și Magh. Teritoriul împreună cu mai multe puste e 8087 jug. cat., foarte productiv. [+]

Mișcarea, este forma de manifestare a unei forțe vii sau a unei evoluții ale unei energii potențiale. Intreaga activitate, dela forma minerală cea mai rudimentală până la vibrația cea mai delicată și mai intensă, este datorită mișcării. Trăim grație unei manifestări de mișcări asociate și transformate într'un anumit scop sub influența unor condițiuni, a căror origine ne scapă în cea mai mare parte și murim când acele mișcări încetează de a lucra în corelația funcțională adoptată. Moartea nu este încetarea mișcării, e numai istovirea sau sfarimarea unei corelații de mișcări. Minteă nu poate pricepe

nimic, în afară de mișcare și starea statică e mai mult, filosoficesc vorbind, un echilibru între mișcări cunoscute. Ori ce act de cunoștință este perceperea unui raport energetic, deci al unei mișcări și lumea cerebrală, ca și macrocosmul invisibil nu isbesc părțile minții decât sub formă de vibrațiuni și mișcări. Dela acestea ne vine lumina grație unei lungi vibrații, după cum »euforia«, bucuria noastră de a ne plăcea să trăim, dragostea de viață reiasă dintr'o prealabilă și subconștientă gimnastică a unor forțe vii agitate după anumite ritmuri și legi. Originea noțiunii de »mișcare« se confundă cu aceea a »forței« și constituie problema cea mai capitală a minții noastre și a existenței individualității noastre și vieții în general în timp și spațiu. Problema se atacă continuu dar progresul se reduce în mare parte la schimbarea naturii cercurilor vicioase.

[N. Vaschide.]

În fizică M. se numește *uniformă*, când corpul în timpuri egale percurge căi egale; *uniform accelerată*, când celeritatea în timpuri egale îi crește cu cantități egale; *neuniformă*, când creșterile sau scăderile celerității nu sunt egale. Mișcare uniform accelerată fac corpurile în căderea lor spre pământ.

Mișcarea electrică a mercuriului, fenomen special care se observă la suprafața mercuriului când e în contact cu apa acidulată și un curent electric trece prin el. Aceste fenomene sunt datorite forței electromotrice de polarizațiune.

Miscella, (*lat.*) amestecat, care cuprinde multe feluri; *Miscellanea*, miscelane, bucăți literare, științifice, etc., amestecate la un loc; adunare de cărți deosebite prin cuprinsul lor.

Mischli, com. rur. în Rom., j. Dolj, pe ambele maluri ale râului Tesluin, compusă din 3 căt., cu 1680 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și o școală.

Mise, (franc. pron. miz), ce se pune în joc; capital vărsat sau investit într'o afacere; la afaceri de asigurare prima ce se plătește deodată pentru asigurarea unei rente. *M. en pages* (pron. miz an paj), preruperea columnelor de tipar în pagini. *M. en scène*, înscenare.

Misena, (în marina română se întrebuințează de preferință cuvântul »trinchet«), înseamnă catargul din prova al unui vas — arborele trinchet; »trınca« (franc. »misaine«) se numește pânza cea mare dela arborele trinchet, care este învergată pe »verga trincă«. [Const. B.]

Miserabil, (*lat.*) cuvânt care în franțuzesce are sensul de sărac lipit pământului, nenorocit, demn de milă; pe când în românesce înseamnă: rău, ticălos, mișel.

Mişere, (*franc.*) miserie, lipsă mare. În jocuri de cărți înseamnă: nul.

Miserere, (*lat.* îndură-te), compozițiune de musică bisericească, al cărei text este psalmul 57. Se cântă în bis. catolică Mercuri și Vineri în postul mare.

Miserere, (*med.*) v. *Ileus*.

Misericordia, (*lat.*) îndurare, milostivire.

Misericordia Domini, (îndurarea, mila lui Dumnezeu), umirea Duminecei a doua după Paști; se numește în biserica latină M. D., fiind-că cu aceste cuvinte se începe liturgia; ea corespunde dela Dumineca mironosițelor (v. ac.) din biserica greacă.

Misericordiani, ord religios fundat de cătră spaniolul Ioan de Deo (v. ac.) în a doua jumătate a secl. XVI, cu destinațiune de a deprinde fapte de îndurare (milostenie, misericordia) față de cei lipsiți, de aici membrii ordului și-au primit numele de *fratres misericordiae* s. M. Ei pe lângă cele trei voturi monastice, mai iau asupra-și și obligațiunea de a cura gratuit pe cei morboși. Partea cea mai mare dintre M. sunt frați laici, și deprind arta chirurgicală respective cea medicală; pe lângă mănăstirile lor de comun țin spitale bine aranjate și grijite, unde pe morboșii miseri îi primesc și curează gratuit. [i—m.]

Misia, (*Mysia*), în antichitate o țeară pe coastele nord-vestice ale Asiei mici, cu muntele Ida, riurile Granicus și Scamandros, orașele Lamp-sacus, Ilion și Pergamon.

Misil, după Strabon popor amestecat, venit din Asia, în urma reșoiului Troiei și întins, ca păstori, până în Macedonia, iar după Dio Cassius între Dunăre și Hemus.

Misionar, v. Misiune.

Misioner, teritoriu în Argentina între Parana și Uruguay, 53,954 km², cu 33,005 loc. (1895); sol foarte roditor; oraș principal Posadas. M. e o parte din țeara întemeiată de iesuiți dela 1631 încoace, care a decăzut după alungarea iesuiților (1765).

Misir, numele turcesc al Egiptului.

Misiune se numește o diecesă, ai cărei episcopii sunt minoritatea locuitorilor, și care în deobște nu dispune de mijloace suficiente pentru întreținerea sa. Sub acest nume se cuprind însă și toate diecesele de rituri orientale. Deservirea M.-lor este cercul principal de activitate al ordinilor și congregațiilor religioase, cari într-adevăr au un personal numeros, mai ales între popoarele păgâne; se găsește însă și multe M. cu hierarchie constituită, cari atunci se administreează de un cler secular (mirean). În ambele casuri, preoții se numesc *misionari*. Ei se recrutează parte în seminare locale, parte în 32 colegii speciale dela Roma, Genua, Paris, Lyon, Louvain, Londra și aiurea. În fruntea unei M. sta un archiepiscop sau episcop, adesea chiar un simplu prefect sau administrator apostolic, cu sau fără caracter episcopal. El se alege din sinul ordinului sau al congregațiunii, caruia eparchia este încredințată, sau, dacă aceasta este pe deplin organizată, se numește, în genere fără amestecul clerului local, de cătră patriarhul, care a înființat M. Aceasta este teoria și chestiunea de drept; în fapt însă lucrurile se petrec altfel. Căci unicul patriarh real și residențial de rit latin fiind cel dela Ierusallem, și acesta nedispunând decât de 46 preoți, fundarea de M. a ramas exclusiv în sarcina patriarhului de Occident, a papei dela Roma. Iată cauza, pentru care puterea papei este atât de mare în M. Ministeriul, prin care le guvernează, este cel de Propaganda Fide. El se compune din două secții, una pentru diecesele latine, alta pentru riturile orientale. Fiecare este condusă de un consistod de cardinali și consultori, iar oficialitatea de funcționari, administratori și interpreți stă sub direcția unui secretar general. Preste ambele secții însă este pus un cardinal prefect, căruia poporul roman cel glumeț îi dăce *papa cel roșu*, în considerația jurisdicțiunii sale considerabile.

În adevăr el ocârmuesce (1890) pentru ritual latin : 22.326,867 de suflete, sub 337 de episcopi, 24,988 de preoți și cu 27,460 de biserici subînțelese și cele 2 diocese catolice din România; iar pentru riturile orientale : 5.103,350 de suflete, sub 71 de episcopi, 6942 de preoți și 6197 de biserici. (În aceste din urmă sunt cuprinși și Românii uniți și cele cinci patriarhii de rituri speciale : armean, maronit ș. a. cu o populație de 556.000 suflete). Dacă se reflectează la dispersiunea enoriașilor într'o M., se vede ușor, că inconvenientul principal este numărul prea restrâns al misionarilor și al stațiunilor; de aceea s'a desfășurat o activitate deosebită în această privință, și deja în 1895, adică în 5 ani, s'a obținut un spor de aproape 3000 de preoți și peste 1000 de biserici. Pe lângă acestea mai depind de M. și o mulțime foarte mare de școli confesionale, colegii, seminare, spitale și orfelinate. Pentru întreținerea tuturor acestor așezăminte, mijloacele locale sînt în genere insuficiente, și chiar subvențiunile centrale și ale guvernelor interesate sînt departe de a fi îndestulătoare; de aceea s'au format felurite societăți de M., cari adună sume respectabile și le repartizează unde cred că sînt mai de lipsă. Asemenea asociațiuni există mai în toate țările; cea mai importantă însă este cea din Lyon, care strînge și distribuie vr'o 8 milioane de franci pe an. Literatura M.-lor este foarte bogată, căci misionarii s'au îndeletnicit în toate timpurile și locurile cu explorări și studii limbice, iar rolul lor fundamental pentru civilizația lumii, a atras asupra lor atențiunea nu numai a statelor, dar și a autorilor de tot soiul (Missiones catholicae. Romae, 1890 și 1895; Dr. Hahn, Gesch. der kath. Missionen. Köln, 1857—65, 5 vol.; Periodicul săptămînal «Les Missions cath.» Paris).

Protestanții, aproape numai Englezii și Americani, se ocupă și ei de pe la începutul secolului cu M. O mulțime de societăți, larg subvenționate de guvern, dispun de mijloace colosale și sînt în stare a plăti pe un misionar cu cel puțin 10,000 de franci pe an. Proseliții lor se numeră la trei milioane, dar de abia un milion este botezat. Față cu acest succes slab, datorit încă în mare parte unor mijloace nimic mai puțin decît spirituale, chiar și protestanții se plîng de sterilitatea eforturilor lor și au pierdut mult din zelul primitiv (Gundert, Die evang. Missionen. Stuttgart, 1886).

În biserica ortodoxă M.-le lipsesc cu totul. Singurii Rușii fac din când în când botezuri prin Siberia cu Cazaci și ruble; tot ei înființaseră și în Japonia o stațiune cu un episcop Nicolai. Dar acesta a și plecat de acolo, fără a-și fi terminat biserica, iar conversiunile între numeroșii păgâni din Rusia e înverdat că lipsesc de orice trăinicie. (Cf. sorgintele rusesci în tractatul interesant din Kath. Missionen. Freiburg, p. 136 uu.)

Misivria, (*Mesembria*), oraș în Rumelia or., cercul Burgas, cu ca. 2000 loc.; arhiepiscop grec.

Miskolcz, oraș, capitala cott. Borsod, situat în valea pârului Sinva. Centrul orașului are un aspect modern, e regulat zidit; suburbiile însă sînt simple, cu aspect de sate. În M. se află prefectură, pretură, tribunal, judecătoria cercuală, direcțiune financiară, gimnasiu superior reformat, gimnasiu inferior catolic, școală su-

perioară de fete, școală industrială de fete și mai multe alte școli inferioare; mai multe institute financiare. În M. își are rezidența episcopul diocesei reformate de dincoace de Tisa. Industria și comerțul e dezvoltat; mai însemnate stabilimente sînt: atelierul de reparație al căilor ferate ungare (cu 400 lucrători), două fabrici de mașini, fabrică de porțelan și maiolică, berărie, ș. a. Numărul locuitorilor e 30,408, între cari 27,700 Maghiari (inclusive 5874 Övrei), 1223 Germani și 1105 Slovaci. Majoritatea locuitorilor se ocupă cu viticultura. Orașul M. trimite doi deputați în parlamentul țerii.

Mislea, 1) cătun ce ține de com. Scorțeni, pl. Filipesci, j. Prahova. Are aproape 1000 loc. proprietari de terenuri petrolifere în exploatare. 2) *M.*, penitenciari de minori în același cătun. Înainte a fost mănăstire zidită la 1583, iar la 1883 a ars și apoi statul i-a dat destinația de penitenciari, ce are și o școală.

Mișna, primul titlu al Talmudului (v. ac.).

Misogamia, scârba, groaza de căsătorie.

Misogynia, scârba, ura față de femei, o stare patologică.

Misopădia, scârba, ura față de copii, chiar și față de ai săi, o stare patologică.

Mispickel, mineral, arseniură de fier, luciu metalic alb ca cositor, uneori conține argint sau aur. Insoțesce zăcămintele de cupru la Mitterberg (Salzburg), la Freiberg, Arzberg, de asemenea cu minereuri de cositor la Cornwall și în munții metalici.

Misrata, v. Masrata.

Miss, (*engl.*) domnișoară; în Englitera predicatul damelor nemăritate, cari nu au drept la titlul *Lady* (v. ac.).

Missail, *G.*, n. 1835 în Trifești, j. Roman; unul dintre primii elevi ai facultății juridice din Iași, pe care a frecventat-o între anii 1857—62. A ocupat diferite funcțiuni în magistratură; a fost director de serviciu la ministerul justiției (1859—62); prim-grefier al înaltei curți de casație (1862—70); secretar general al ministeriului de justiție și al ministeriului de domenii în diferite rânduri. A fost ales deputat de orașul Tecuci (1876—80).

Ca scriitor și publicist a scris despre diferite chestiuni economice și politico-sociale, dar scrierile lui nu sînt reproduse în volume aparte. Este membru fondator al Ateneului român, al societății pentru învățătura poporului român, al societății Macedo-române. La 1867 a conlucrat la fundarea societății «Transilvania», al cărei președinte a și fost în vremea din urmă.

Missale, (*lat.*) în biserica rom.-cat. o carte liturgică, în care se cuprind misele, pericopele, etc. prescise pentru Duminică și serbători, aranjate de Grigore cel Mare și Pius V. Unele M. dinainte de inventarea tiparului sînt foarte frumos scrise, de aci *litere M.*, caractere tipografice mai mari.

Missi Dominici, (și: *Missi a latere regis*; *Missi a palatio*; *legati domini regis*), erau, după cum reiese din diplomele carolingiene, din capitulare, etc., acei seniori sau persoane înalte, trimiși dela puterea centrală a imperiului, spre a supraveghea administrația provinciilor.

M. începură a funcționa de pe timpul lui Carol Martel și a lui Pepin scurtul, ale caror

ordini le transmiteau în provincii (missi discurrentes). În 802, Carol cel Mare regulă definitiv instituția lor. Acești comisari regesci, după anul 800 avură o mare importanță, și se numiau dintre episcopi și conții cei mai cu vază. În funcțiunea lor, M. erau totdeauna câte 2, un episcop și un conte, reprezentând îndoită putere suverană. Provinciile imperiului cuprindeau un număr schimbat de *legationes* sau *missatica*, cuprindând de obicei mai multe comitate. În atribuțiunile principale ale trimișilor intrau: 1) De a impune respectul drepturilor suverane în general. 2) De a proteje pe supuși, luând în samă plângerile pe care ori cine putea să le adreseze, de a face dreptatea în apel sau în prima și ultima instanță, etc. 3) De a controla administrarea conților și agenților regali, a supraveghia pe episcopi și egumeni, a primi jurământul de credință, etc. în fine 4) Ca în adunarea generală (Conventus missorum) să amintească administratorilor laici și bisericesci de datoriile lor, exortând poporul prin »admonitiones» la datoriile morale și religioase.

Afară de M. ordinari, erau cei *extraordinari*, cari reprezentau anume pe împărat pentru o afacere oarecare, în imperiu sau în afară. Instituția M.-lor se schimbă sub urmașii lui Carol. Chiar pe la 850 ei deveniră »constituiți» adevăc stabili, în loc de discurrentes. Puterea lor, ambițiunea și drepturile ce aveau crescură mult. În Franția la începutul secl. X nu mai existau, odată cu începerea mării puteri feudale, în Italia trăiră încă până pe la 950. Mai târziu regii Franției sub diferite titluri, aveau demnitari cu aceleași atribuții ca și M. [O. G. L.]

Missir, *Petre*, om politic și juriconsult român, n. 8 Oct. 1856 la Roman, își face studiile gimnasiale la Iași și cele juridice la Berlin, de unde se întoarce 1879 cu diploma de doctor în drept. Dela 1884 este prof. de dreptul ginților la univ. din Iași, și (1900) ales senator de colegiul acelei universități. Ca om politic este junimist și s'a distins mai întâi prin articolele sale publicate în »Era Nouă», foaie săptămânală, redactată de el. Ca reprezentant al Statului român a luat parte la congresele de drept internațional privat. Dela el între altele: Dreptul de succesiune al străinilor la imobilele rurale din România. (Bucur., 1886); Raport relativ la rezoluțiunile conferinței de drept internațional privat dela Haga din 1894.

Mississippi, 1) *M.*, *stat* în Uniunea nordamericană, între golful Mexico, Alabama, Tennessee, Arcansas, Louisiana, 121,230 km², 1.300,000 loc. Pământul, ce se poate cultiva, este abia 16,000 km², celalalt este acoperit cu păduri și mocirle. Rîuri: Mississippi, Yasoon, Big Black, Tombigbee, Pascagoula ș. a. Produce. Se produce în mare cantitate bumbac, în care privință ocupă locul prim în Statele-Unite; porumb, oves, tutun ș. a. Prăsierea de animale este neînsemnată. Industria și comerțul este însemnat. Administrațiunea. Corpul legislativ constă din 45 senatori și 133 deputați, aleși pe doi ani. La congres trimite 7 deputați; la alegerea de președinte al Uniunii are 9 voturi. Reședința guvernului este *Jackson*; orașul cel mai mare este *Vicksburg*; M. este împărțit în 74 county (comitate). *Istorie*. Fernando de Ioto și soții săi spanioli au fost cei dintâi cari au descoperit acest teritoriu. 1682 La Salle în numele lui Ludovic XIV îl cuprinse și îl anexă

la Louisiana. 1763 Francezii îl cedează Englezilor; 1817 s'a anexat Uniunii. În reșeolul cu sclavii a jucat rol însemnat. După reșeolul acesta, 1867—69 a stat sub administrația unui guvern militar; 1870 s'a anexat din nou Uniunii. 2) *M.*, 2 *county* în Statele-Unite, unul în Arcansas, 1700 km², 10,000 loc., cu reședința Osceola; altul în Missouri, 1040 km², 11,000 loc., cu reședința Charlestown. 3) *M.*, *riu* în America de nord, isvorînd din lacul Itasca, curge spre nord, până ce ajunge în Traverse-Lako; în cursul său spre est strătăind mai multe lacuri și formând mai multe cotituri, pe șesul gigantic curge spre sud, în urmă formând o delta mare terminată în 5 brațuri (dintre cari cel mai mare este South-Paas), se varsă în golful Mexico. Rîuri laterale mai mari: Missouri, Ohio, Arcansas și Red; mai mici: Minnseta, Iowa, Des Moines, Wisconsin și Illinois. Lungimea M.-Missouri este 7200 km., deci cel mai lung rîu de pe rotogolul pământului; basinel 3·1 mil. km². În lungime 3130 km. este navigabil. [M. Bodiu.]

Missolonghi, (*Mesolongion*), oraș odinioară întărit în Grecia, lângă golful dela Patras, cu 9476 loc. (1889); arhiepiscopie. În reșeolul de independență la 1825 și 1826 a fost apărât eroiceste de Notis Botaris. Mausoleu cu inima lui Byron, care a murit aci 19 Apr. 1824, precum și o statuă a lui Byron.

Missouri, 1) *M.*, cel mai mare afluent al rîului Mississippi în America de nord, isvorea în Munții Stăncoși din 3 isvoare, își taie drum prin munți, trecând printre pârreți stăncioși înalți de 350 m. și formează 3 cataracte grandioase. M. e mai lung și mai bogat în apa decât rîul principal, lungimea 4712 km., basinel 1.341,600 km²; afluenți: Yellowstone, Nebraska, Kansas. 2) *M.*, *stat* al Uniunii nordamericane, situat pe ambele laturi ale rîului M., 179,780 km², cu 2.679,184 loc. (1890), dintre cari 150,726 Indiani (v. tipuri americane, tom. I, p. 143); la sud teren deluroase, bogat în metale, la nord prairii onduloase, în parte pământ roditor; se cultivă porumb, grâu, orz, tutun; comerțul însemnat cu centrul în St.-Louis. La congres M. trimite 2 senatori și 15 reprezentanți. M. a intrat în Uniune la 1821.

Missus, v. *Missi*.

Mister (*engl.*) domn, (prescurtat *Mr.*) predicatul dat unui gentleman, care n'are titlu.

Misterios, (*lat.*) ceva care parcă ascunde în sine un secret nepătruns; neînțeles, ascuns, pe tăcute.

Misteriu, (*grec.*) taină (v. ac.); în genere se dice un lucru ascuns, orcan, secret ori ce trece peste priceperea oamenilor (ev. Mat. 13, 2; Marcu 4, 2; Luca 8; Efes. 1, 9); apoi doctrina creștină revelată încă se amintește sub numele M. (I Cor. 2, 7). M. înseamnă și sacrament (v. ac.) și adevărurile descoperite de Dșeu, cari trec cu totul peste mintea omenească sau dogme (v. ac.).

Misteriile (*Mysteria*) la *Greci*, *Romani* și la alte popoare vechi erau tainele în înțelesul religiunii respective. M. erau culturi de taină, servicii divine de specii deosebite, la cari puteau străbate numai cei dedicați și sfințiți pentru aceste culte. Astfel de M. existau în cultul dinelor Isis, Demeter, etc. și al deilor Bacchus sau Dionysos, Mithras, etc. M. mai renumite sînt cele samotractice, eleusinicе, bachice și corfeice.

Misteriile medievale erau drame religioase, cu subiecte din Sf. Scriptură, mai ales despre patimile, învierea, înălțarea la cer și a doua venire a lui Isus. Facute la început de profeți, în limba latină, se jucau în biserică. Mai târziu, amestecate cu elemente profane și comice, se jucau pe strade sau pe piețele publice, de laici, sau de societăți anume, cum era la confrérie de la passion, în secl. XIV, la Paris. În unele localități catolice datina M.-lor se păstrează până azi și se joacă la Paști și la Rusalii. Cântecelile de stea, Vifleimul, Iroșii sau Trei crai dela re-sărit, la noi sînt răsășițe ale M.-lor medievale, introduse parte din apus prin Germani, parte din Orient prin Greci. Ele erau în mare onoare pînă pe la începutul secl. XIX, cînd se jucau încă de fiii boierilor prin casele de frunte, începînd dela curtea domnească. Azi sînt cădute în dispreț.

Mistic, ceea ce este ascuns, tainic, necuprins cu mintea, ceea ce poate fi cunoscut și știut numai de cei aleși anume și inițiați; ceva identic cu misteriu și misterios.

Mistici s'au numit o grupă de filosofi și teologi, cari învățau, că Dumnezeu, ființa absolută și principul universului, se poate cunoaște în mod perfect printr'un act de intuițiune și contemplațiune intelectuală, care trece peste ori și ce cugetare și că perfecta fericire consistă în această extatică contemplațiune și identificațiune cu Dumnezeu, care se poate ajunge și pe pămînt. Desvoltată și expusa în sistem această doctrină și aplicată în viață se numește *misticism*. M. se bazează pe vederile dogmatice cuprinse în scrierile atribuite lui Dionisiu Ariopagita; cuprinde vederi platonice și neoplatonice; la cea mai mare desvoltare a ajuns în veacul de mijloc din cauza teologiei școlastice. [Pl.]

Misti, *El*, vulcan în Peru (America de sud) lînga Arequipa, 5850 m.; aci se află cea mai sus situată stațiune meteorologică de pe pămînt.

Mistificațiune, înșelatorie dibace, pacăleală șireata, tragerile pe sfoara. Multa vreme M. a fost cultivată ca o artă de distrațiune. [Nig.]

Mistral, 1) M., mare vînt de nord-nord-vest, care bate în valea Ronului și pe marginile Mediteranei învecinate.

2) *Mistral*, riu în Provence (Francia).

Mistral, *Frideric*, poet provençal, n. 1830 în Maillane; epopea sa »Mirèò« (1859), a avut mare succes și în urmă a dus la fundarea cercului literar al Felibrul (v. ac.). Academia frc. a premiat acest op al lui M., iar Gounod a pus-o în musică sub titlul Mireille. 1890 M. a câștigat marele premiu dela »Académie des inscriptions et belles lettres«. Alte scrieri: Calendou (1867), Lis Isele d'or (1876), Nerto (1884), La reine Jeanne (1890).

Mistress, (engl. pron. Misis), prescurtat *Mrs.*, doamna, doamna casei; predicatul damelor măritate, cari nu au drept la titlul *Lady*.

Mistreț, *porcul selbatic* (*Sus scrofa*), mamifer din familia suidelor, ord. artiodactylelor, are un cap mai lung ca porcul domestic. Coloarea părului surie-brună pînă la neagră. Lungimea corpului 1-8 m., a coșii 25 cm., greutatea 150—200 kgr. Trăiesce în pădurile baltoase din Europa sudică și centrală, în Africa nordică și în Asia vestică și centrală, câte 10—30 indiviși.

Își caută hrana seara. Se nutrește cu rădăcini, fructe (ghindă, jir, cartofi, napi); precum și cu animale mici. Face adese mari pagube agricultorilor, de aceea se vînează precum și pentru carnea lui. Pielea și perii lui se întrebuintează. (V. și Gligan.)

Mistuire, v. Digestiune.

Mit, (din grecul *mythos*), în genere o tradițiune diu timpul preistoric, în specie o povestire, în care se arată faptele unei deități. Originea miturilor precede de acolo, că oamenii dela început credeau, că fenomenele și puterile naturii (soarele cu ziua, noaptea cu întunerecul; căldura, frigul, etc.) sînt manifestările deităților, cari, după rezultatul acelor manifestațiuni, erau bune (soarele și căldura) ori rele (întunerecul, frigul). Oamenii dela început, neavînd idea clară despre deități, și-le-au închipuit asemenea oamenilor, dar nemuritoare și cu puteri extraordinare divine; deități mai puternice și le-au închipuit ca bărbați, iar cele mai blînde ca femei. Miturile purcese din efectele naturii, le putem numi: *fisice*, originale. Cu progresul culturii omenești, M. fisice s'au transformat tot mai mult în *etice*. Din M. fisice s'a desvoltat basmul (v. ac.) sau povestea. [Atm.]

Mița, v. Mituire.

Mitau, capitala Curlandei, 35,011 loc. (1897); castel cu inormintele fostilor duci de Curlanda.

Mitcăul, comună rurală, atenență la parochia Brodoc, moșie boierească în căp. Coțmanului și j. Zastavnei în Bucovina, are 986 loc. (904 ortor., 23 rom.-cat., 59 mos.), o școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mițe, v. Lână.

Mitena, mănăușă scurtă de dame, ce nu acopere degetele.

Mithra, la Ariei mai vechi probabil deul cel mai mare, iar la Perși (înainte de fundarea cultului lui Ormuzd, v. ac.) deul soarelui și luminii. După introducerea cultului lui Ormuzd, M. a devenit mijlocitor între Ormuzd și Ahriman. Serbătoarea născerii lui M. s'a numit *Mihragan* (v. ac.) și s'a ținut în 25 Dec. Cultul lui M., pe timpul lui Alexandru cel Mare era lătit în tot Orientul, de unde a ajuns și în Grecia, iar pe la 70 a. Chr. și în Italia. În secolul prim după Chr. a fost încuibat în Roma, pe timpul lui Adrian († 139 d. Chr.) și al Antoninilor († 181 d. Chr.) mai în toate provinciile romane, anume și în Dacia, iar sub împăratul Septimius Severus († 212 d. Chr.) cultul lui M. a fost religiunea curții împărătesci (domus Augusta). Mitologiștii l-au asemănat pe M. cu Serapis din Egipt, cu Baal din Siria și Babilonia și cu Apollon din Grecia. [Atm.]

Mithridat, (*Mithridatium*), medicament vechiu de consistență licitarului; se folosia ca antidot și se pregătia din 54 substanțe diverse. Se șice, că ar fi fost descoperit de regele Mithridates Eupator.

Mithridates, regi din Pontos. *Mitridat I*, aliatul lui Cyrus. *Mitridat IV cel Mare* și *Eupator* (120—63). Acesta era unul dintre cei mai mari generali ai vremii, urcat de tînăr pe tron, a știut să înfrine printr'o energie fără de seaman, toate intrigile cari se urzeau în jurul său. Dînsul era dușman neîmpăcat al Romei, resboaiile sale cu statul roman țin din anul 90 pîna la 63 a. Chr.

Pe lângă un bun talent militar, mai poseda și o frumoasă cultură; vorbea 22 de limbi și era un bun orator. O revoltă condusă de fiul său Pharnacius îl împiedecă să meargă în Italia; părăsit de noroo se ucide. M. s'a luptat cu Sylla, Marius și cu alți generali romani mai puțin importanți. [Caion.]

„Mithridates“, este numele a două opere de erudiție, care sintetizează cunoștințele de filologie comparată ale timpului lor și dau specimene dintr'un mare număr de limbi și dialecte. Aceste două opere sânt: M., de differentiis linguarum tum veterum, tum quae hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt, observations, Zürich 1555 scrisă de Conrad Gessner și a doua, mult mai însemnată: M., oder allgem. Sprachenkunde, 1806—1817 a cărui autor este Johann Christoph Adelung. In amândouă aceste opere se vorbește și despre limba română.

Mitiganti, (med.) remedii ce ușurează, liniștesc, potolesc.

Mitilene, (*Mytilene*, *Mytilini*, *Lesbos*, turc. *Midilli*), insulă în Marea Egeică, lângă țărmul asiatic, în posesiunea Turcilor; 1750 km², cu 112,000 loc. mai ales Greci. Pe insulă se produce oleu, vin, fructe sudice, gogoși de ristic. Capitala Kastros. 476—428 a. Chr. M. aparține alianței dela Delos. Lesbienii erau oameni culți, dar dedați plăcerii nenaturale (amor lesbian). In secl. XIV M. fû cedată de Bizanț familiei genoveze Gataluzzio, dela care o luă Mohamed II la 1462. Pe insulă se găsesc resturi de antichități.

Mitileneu, *Mihail*, diplomat român, n. 1836 în București, și-a făcut cariera în ministerul de externe, începând ca scriitor și ajungând 1871 până 1879 secretar general al ministeriului de externe, apoi ministru plenipotențiar în străinătate, între 1889 și 1896 la Constantinopole, de unde demisionează. Dela el: Colecțiune de tractatele și convențiunile României (1874).

Mitiis, v. Aliagiu de M.

Mititel, se numesc în Rom. nisce cărnați mici umpluți cu carne tocată.

Mito, fratele lui Ivancu (ucigașul lui Asan), căpetenie în timpul domniei lui Ioniță, împăratul româno-bulgar. Revine la compatrioții săi dela Bizantini unde fugise cu Ivancu, și împreună cu acesta, și mai ales sub conducerea acestuia, poartă numeroase lupte cu Grecii. Numai prin trădare, mijlocul obicinuit al Bizanțului, Mito și Ivancu sânt răpuși: primul surghiunit, iar Ivancu ucis (între 1197 și 1200).

Mitoc, v. *Metoc*.

Mitocul Armenesc sau Hacıgadan, suburbiu al orașului Suceava. **Mitocul Dragomirnei** sau **Dragomirescii**, com. rur. cu cătunul Mitocul Nou, parohie, moșie mănăstireasă în căp. și j. Sucevei în Bucovina, are 3429 loc. (2507 ort.-or., 452 rom.-cat. și uniți, 295 protest., 175 mos.), o școală primară, un cabinet de lectură mitropolitul Silvestru.

Mitologia, (grec. *Mythologia*), învătura despre mituri (v. Mit); cuprinde toate miturile (poveștirile) despre țăitățile și eroii unui popor păgân, deosebi din antichitate (Indi, Perși, Egipteni, Greci, Romani, Celți, Germani, Slavi, etc.). M. științifică caută stabilirea unei sisteme de religione la popoarele singurate, și a ajuns la mare dezvoltare prin *M. comparativă*, care e asemănarea unei sisteme de religione a unui popor,

cu M. altui popor, sau și asemănarea mai multor sisteme de religione; mai departe cercetează închipuirile originale și comune despre țăitățile speciale ale unui popor de aceeași origine și despre țăitățile identice ale mai multor popoare, și astfel asemenea izvoarele originale comune ale religiunilor genului omenesc.

Mitologia celtică la Celții din Armorică (Bretagne în Franția) și la Celții din Britania (Anglia), anume în Irlanda, Wales, Scoția și pe unele insule, s'a dezvoltat ca religione și s'a susținut până în timpul creștinătății. Fundamentul acestei M. este țăul *Hu* (v. ac.), care reprezintă soarele, și în natură principiul bărbătesco, și dina *Cerriduen* (v. ac.), care reprezintă luna, și în natură principiul femeiesco. Mai toate M.-le se bazează pe ceriul cu stelele, dar cea celtică, indeosebi pe zodiac, pe ursa mare (carul) și pe dracon (șerpele). (v. Arthur, Graal). Preții cultului s'au numit Druidi (v. ac. și art. Barđi.)

Mitologia daco-română. După cum dovedesc inscripțiunile romane aflate pe monumentele din Dacia, aci au fost venerate toate țăitățile romane din Roma, Italia și alte țeri cu populațiune romană, ce arată, că Romanii din Dacia aveau religione comună cu ceilalți Romani, dar ei aveau și ceva special în religionea lor, întrucât unor țăi romani li-au dat predicate noue sau au introdus și țăități noue. Ței cu predicate noue sânt: Iupiter având predicatele: Cernenus Comagenus, Dolichenus, Erusinus (ori Prusinus), Heliopolitanus și Tavianus. Iuno cu predicatul Dea Patria, Diana cu predicatul Leta, Nemesis cu predicatul Rhamnusia, iar Hercules cu predicatul Tibiscanus, Praianus și conservator domus Ulpiorum. Ca țăități noue apar: Azizus, Bonus Puer, Pherphoros, toți trei reprezentând luceaferii; Acuinus, Cautis, Glicon, Lux Nehelania, Prieopus Pantheus (Liber Pater), Sol Hierobolus, Dea Syria, Sirona, Sulevia, Quadrivae și Zeus Sardendenos. De interes sânt: Dacia, Terra Dacia, Dei și Deae Daciarum. Dintre țăitățile Dacilor au primit pe Zamolxis, și de acele se cred a fi și Sarmandus, Turmasgada, apoi de prin Asia apar: Benefal, Bebellahamon, Malagbel și Manarat. (Cf. Dr. At. Marienescu, Cultul păgân și creștin; Gr. G. Tocilescu, Dacia înainte de Romani; M. J. Achner, Die römischen Alterthümer; Karol Torma, Inschriften).

Mitologia egipteană. Ței Egiptului au dinastiile și istoria lor. Orașele Memphis și Thebea au format două teritorii de M. După sistema preoților din Memphis dinastia primă a țăilor a stat din următorii: Ptah (Phta) și apoi Ra, Seb cu muierea Nut, Osiris cu muierea Isis, Horos și Schu, Sos și Tefnut ca țăi buni, iar Seth (Satan, Smi Typhon) și femeia Nephtis ca țăi răi. După sistema din Thebea sânt două dinastii de țăi. De prima se țin: Seb și Nut, Osiris și Isis Horos, Schu și Tefnut, apoi Seth și Nephtis; adăugându-se Ammon, Mut (Mouth), Mentha și Thenenet, Tum și Anit; iar în a doua dinastie s'au mai înșirat Tot, Mat și Anubis, dar pe lângă toți țăii aceștia se mai cunoscseau și țăii speciali, mai ales pentru orașe. Cultul principal a fost cult de soare, adecă de lumină. In M. eg. e caracteristică credința, că țăii se întrupează în animale, fiecare în animalul său sacru, precum și că sufletele oamenilor trec în

animale, pentru ceuciderea unor animale sacre era pedepsită cu moarte.

Mitologia gallică sau a Celților din Gallia cisalpină (Italia de sus) și din Gallia transalpină (deosebi Franța). Scriitorii romani au însemnat puțin despre deitățile Gallilor. Adolf Bacmeister (Keltische Briefe. Strassburg, 1874, pag. 88), înșiră deități gallice, pe baza autorilor și inscripțiilor romane, deasemenea Tocilescu (în Dacia înainte de Romani, pag. 711) înșiră 95 de deități celtice, între aceste și unele gallice.

Mitologia germană în sensul strîns e mitologia popoarelor germane, anume: Teutoni (Deutsch), Saxoni, Thuringi, Franci, Allemani, etc., dar deoarece această M., în parte mare e identică cu cea nordică (norvegiană și svedeză), ambele laolaltă se numesc: M. nord-germană. M. g. a înflorit până în secl. VIII, când Germanii s'au încreștinat. S'a constatat asemănare între deii germani și nordici, și anume între: Wodan și Odin, Donar și Thor, etc. De această M. se știu Elbele (v. ac.) și piticoșii. Această M. n'are nimic despre facerea lumii și a zeilor (v. M. nordică).

Mitologia greacă. După Homer Okeanos (v. ac.), adică apa, e începutul tuturor creațiilor și cerul și pământul a purces din apă. Dar theogonia (știința despre crearea zeilor) la Hesiod (850 a. Chr.) spune, că la început a fost Chaosul (v. ac.). Theogonia institue un dualism de ziua și noapte, de lumină și întunec, de viață și de moarte. Zeii de frunte la Greci au fost dece: Zeus, Hera, Hephestos, Athena, Apollon, Artemis, Ares, Aphrodite, Hermes și Hestia, apoi s'a mai înșirat Poseidon și Pluto și astfel a existat sistema de 12 zei. Nu numai miturile despre zei, ci și acele despre Herves, s'au susținut în poveștile popoarelor grecesci și vecine și de aci au trecut la alte popoare.

Mitologia indiană. La Indi unica deitate a fost Brahma, dar poporul nu s'a îndestulit cu o deitate, ci în Bengală și în ținuturile râului Ganges a venerat pe Wischnu (v. ac.), iar în țările nordice ale Indiei pe Schiwa (v. ac.). Brahmanii (preoții lui Brahma), ca nu cumva Indii să se împartă în mai multe religii, a facut din Schiwa, Brahma și Wischnu pe Trimurti (trinitate, treime), respective pe Brahma în trei fețe. Siddhâtha un fiu de rege, n. 623 a. Chr., a pășit ca reformator; declarându-se întruparea lui Wischnu pe pământ, sub numele Buddha (v. ac.) a negat existența zeilor Trimurti, și a fundat buddhismul.

Mitologia nordică. La început Odin, Wili și We au format trinitatea. Odin a fost cel mai mare și s'a numit Alfadur (nemț. All-vater). Asii (v. ac.) erau 12 și se cheamau: Odin, Frigg, Thor, Baldur, Hödr, Bragi, Tyr, Herivodtur, Heimdal, Freyr, Freya, Oegir, Lolis și Hel.

Mitologia persană purede dela popoarele zendice, descendențele Arilor (Iranii) așezate în nordul muntelui Hindu-Khu și între râurile Indus și Amu Darja. Zoroaster pe timpul lui Darius Histaspis 521—485 a. Chr. a pășit ca profetul lui Ormuzd (v. ac.) și reformatorul religiei persane, având biblia sa, numită Zend-avesta (v. ac.). După acesta, a stat în fruntea religiei Zarvana Akarana (v. ac.), care a fost deitate primitivă a lumii, domnind în imperiul luminei. Din sinul ei s'au născut două ființe, Ormuzd,

spirit divin al luminii și Ahriman (v. ac.) spirit rău al întunerecului. Ormuzd și-a împoporat imperiul luminii cu Ferucri (v. ac.) un fel de îngeri, după cari mai târziu avea să facă pe oameni. În fruntea acestora a pus șapte Amșaspandi (v. ac.), ca nisce archangheli, chie-mați să guverneze lumea și apoi a creat 28 de Izidi (v. ac.). Ahriman încă și-a creat luptători, pe Devii (v. ac.). [Ătm.]

Mitologia romană. În M. rom. lipsesc miturile despre crearea lumii, a zeilor și a oamenilor; ea a ținut la o religie națională, dar polytheistă (cu mulți zei), și și-a creat mai mulți zei decât aveau și Grecii și Etruscii. Religionea Romanilor a fost de origine italică, adică națională, influențată însă de cultura Grecilor și a Etruscilor. Divinitățile romane au stat: 1) din zei, ce și-au închipuit ca persoane, s. e. Iupiter, Iuno; 2) din demoni, cari se credeau spirite, precum sînt: Genii, Larii, Manii, Penații; 3) din Semoni și Indigeți, identificați cu Herves ai Grecilor; 4) din deii servitori ai celor mai mari, s. e. Faunii, Silvanii, Lymphele, etc. Sistema era de 12 zei mari, bărbătești și femeiesci, anume: Iupiter, Apollo, Neptunus, Vulcanus, Mars, Mercurius, Iuno, Minerva, Vesta, Ceres, Diana și Venus.

Mitologia slaveană e una din cele mai vechi, și s'a plămădit când Slavii erau încă în Asia sup. și de mijloc, pentru ce în unele seamănă celei indice și persane. Dela venirea Slavilor în Europa au început a se forma mituri și deități nouă, dar susținând multe și din cele vechi. La Lithavi zeul primitiv e Pramžimas (= la Indi Parabrahma), care a creat toate și reprezintă universul și unitatea. Acest zeu mai târziu se împarte în trei zei, în Perkunas (zeu al ceriului), în Potrimpos (zeu al celor de pe pământ) și în Poklus (zeu al lunei de jos); iar acești trei laolaltă s'au numit Triopa (trei forme, trei figuri), și la Slavii cei vechi a fost un zeu cu trei capete. Zeul primitiv la Slovaci e Praboh (= Brahma), la Slaveni Swarog (stralucitori), la Poloni Piorun, iar la Ruși Perun. Cultul general a fost cult al luminei. [Ătm.]

Mitosa, numire dată la 1882 de Flemming procesului de divisiune indirectă a nucleului; e tot una cu Karyokinesă (v. ac.), bipartițiune mitotică. M. cuprinde ca fase principale: formarea fusului, a asterilor și a cromosomilor.

Mitra, în mitol. Inșilor unul din Aditja (v. ac.), zeu al luminii; e identic cu Mithras (v. ac.) la Perși. [Ătm.]

Mitra, (grec.) învelitoare de cap. Este ornăt distinctiv archieresc în formă de coroană, înfrumusețat cu icoanele evangeliștilor și deasupra cu cruce. Symbolizează puterea și autoritatea spirituală a arhierului.

Mitra, (anat.) v. Uterus.

Mitrailleuse, armă de foc cu mai multe țevi, capabilă de a trage într'un minut un număr foarte mare de proiectile. Calibrul țevelor poate fi ca a pușcilor de infanterie și atunci numărul țevelor poate trece de 12. Mitrailleusele de infanterie pot trage până la 1500 gloanțe pe minut, iar cele de artilerie până la 400 proiectile. Ele se întrebuintează în fortificație, pe câmpul de bătaie și în marina de resboiu. Astăzi două tipuri își dispută întâietatea: Nordenfeld și Hotchkiss.

Mitrofan, episcop, a fost mai întâi tipograf, apoi călugărindu-se, deveni în onrând ieromonach, și în această calitate tipări la Iași în 1680 în grecește cartea patriarhului de Ierusalim, Dositei, despre sf. mormint. Intre 1681—83 îl găsim ca episcop de Huși (Mitrofan III), ocupat și acum cu editare de cărți grecești. Pe la 1686 a abdicat, pe semne compromis prin politică polonofilă, și s'a dus în Muntenia, unde a continuat activitatea sa obicinuită. A tradus biblia din 1688 și a edat enchiridiul lui Dositei de Ierusalim în contra luteranilor. La 10 Iunie 1690 fu ales episcop de Buzău, unde a păstorit până la moartea sa din 1702. Acolo a înființat o tipografie, tipărend Pravoslavnica mărturisire (1692), Triodul (1697), Mineul slavo-român (1698 și 1700), Molitvelnicul gr.-rom. (1690), cele 7 taine (1702), ș. a. A lucrat și mult pentru ridicarea școlilor. (Iorgulescu, Dioț. j. Buzău. Buc. 1892, p. 126—27; Melchisedec, Cronica Hușilor. București 1869, p. 145—48.)

Mitrofanovicu, Vasile Dr., profesor univ., scriit., n. 1831 în Crasna, Bucovina, a studiat licen și teologia în Cernăuț, de unde fu trimis la univ. din Viena; în 1855 se preoți și fu numit profesor supl. de teologie pastorală la institutul teologic din Cernăuț, iar 1858 și spiritual seminarial. În 1862 ocupă catedra ca profesor definitiv. Dela 1875 profesor de teologia practică la univ. Francisco-Iosefină; funcționă 1875/1876 și 1882/1883 ca decan al facultății teologice și în 1877/1878 ca rector. În 1880—85 a reprezentat în camera deputaților a consiliului imperial din Viena colegii întâi al marilor proprietari. † 9/21 August 1888 în Marienbad. M. a publicat: Omelicia bisericii dreptcredincioase resăritene, Cernăuț 1875, și avea preparate pentru tipar un manual de liturgică și altul de teologia pastorală. A fost distins 1874 cu titlul de protopresbiter, 1879 cu titlul de Doctor Theologiae ad honores și în 1880 cu dreptul de a purta Crucea de aur (staurofor). (Cf. Revista politică III pro 1880, nr. 18; Candela pro 1888, pag. 553; Morariu C., Părți din Istoria Rom. buc. 1893, pag. 236.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Mitrofan, titlu de onoare, pe care îl conferesc arhiepiscopul și mitropolitul, mai ales al Bucovinei, acelor călugări archimandriți și acelor archipresbiteri păstori de suflete sau consilieri consistoriali, cari s'au distins prin o deosebită activitate preoțească, și este împreunat cu dreptul de a purta coroană (mitră) pe cap la funcțiuni rituale bisericesti. [Dr. I. G. Sbiera.]

Mitropolie, scaunul, reședința unui mitropolit; provincie bisericască în fruntea căreia stă mitropolitul ai cărui episcopi subalterni se numesc sufragani. (v. Archidieceasă.)

Mitropolit, se numiau în vechime episcopii orașelor mai de frunte (metropolis) cărora apoi li-s'au spus ca sufragani alți episcopi din orașele provinciei. M. au în general următoarele drepturi: 1) De a convoca pe episcopi în Sinod provincial și a presida în acela. 2) A consacra pe episcopii diecesani. 3) Se primească apelațiuni dela forurile episcopesci în toate cauzele bis. 4) Ca capi ai provinciei bis. an drept a priveghia preste integritatea credinței, curăția moravurilor și observarea sf. canoane. Și pentru delaturarea abuzurilor constatate în această pri-

vință la cas de lipsă pot întreprinde și visitațiuni canonice. Pe lângă aceste mitropolii rom. și gr.-cat. au dreptul de a purta paliul ce îl primesc dela Pontifcele roman.

Români din Ungaria și Transilvania an 2 mitropolii. Gr.-oatolicii la Blaj cu diecesele sufragane Oradea mare, Gherla și Lușoș (v. Alba-Iulia și Făgăraș). M. gr.-cat. se denumesc dintre 3 candidați aleși de delegații clerului (v. Alegere) de către M. S. Regele și se preconisează de către pontifcele roman. Gr.-orientalii au un mitropolit cu reședința în Sibiu, care se alege prin congres (v. Alegere) și se denumesc de către M. S. Regele. În România sunt 2 mitropolii: în București (M. primat) și în Iași. Români din Bucovina au un M. cu reședința în Cernăuț. (Cf. S. Papp, Szilagyi Euchiridion Juris Eccl. or. cath.; Conciliul provincial I al provinciei bis. gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaj, 1882; A. Br. Șaguna, Dreptul bis.)

Mitscherlich, Eilhard, chimist germ., n. 7 Ian. 1794 în Neuende, † 28 Aug. 1863 în Schöneberg. A fost profesor de chimie la univ. din Berlin. Atențiunea generală a fost atras-o asupra sa în etate de 25 ani prin descoperirea isomorfismului. În laboratorul său de chimie a făcut o mulțime de descoperiri, așa s. e. a descoperit acidul sebnic și acidul hiperanganic, apoi benzolul, nitrobenzolul, azobenzolul. M. s'a ocupat și cu studii geologice.

Mittel, litere, v. Caractere tipografice.

Mittweida, oraș industrial în Saxonia, cercul Lipsca, 13,458 loc. (1895); școală tehnică și reală; țesătorii de bumbac, lână și in.

Mituire, faptul de a da sau promite daruri unui funcționar, pentru ca acesta să facă sau nu un act, fie chiar drept, privitor la funcțiunea sa și considerat gratnit după lege. Ceea ce se dă sau promite, e *mita*. Condamnății pentru M. nu pot fi funcționari publici, pierd dreptul la pensie și sunt pasibili de închisoare până la trei ani. Aceași pedeapsă se aplică arbitrilor și experților mituiți. Se pedepsește și particularul, care, în numele său ori al unui funcționar, va cere, lua sau face să i-se promită daruri sau avantajii, pentru a interveni pe lângă un funcționar în scopul amintit mai sus. Cel ce a dat M., pentru ca funcționarul să facă sau nu actul, nu se pedepsește. (Cf. Art. 144—146 c. p. rom., și Leg. pen. ung., § 465—470.)

Mixed-pickles, (engl. mixed pickls), un fel de conserva, compusă dintr'un amestec de felurite legume păstrate pentru iarnă.

Mixelyse, anumită metodă de combinat culorile, pentru a ieși cât mai clare și mai frumoase.

Mixtum, (lat.) amestecat, din mai multe feluri; *mixtum-compositum*, amestecătură, miș-maș, talmeș-balmeș.

Mixtura, operațiune farmaceutică, constând din amestecul mai multor droguri în soluțiune și administrată organismului în picături. În chimie se înțelege un amestec de două sau mai multe săruri, s. e. M. de magneziu, amestecul de sulfat de magneziu, sulfat de amoniu și amoniac, întrebnițat la precipitarea acidului fosforic ori arsenic.

Mizil, com. urb. în Rom., j. Buzău, formată din orașul M. și cat. Cireșianu, Fefelei și Mă-răcini, cu o populațiune de 5200 suf. (Dioț.

geogr. 1892), 3 biserici și 2 școli primare, una de băieți și alta de fete, gară, farmacie, spital, o fabrică de faină. Loc. se ocupă cu agricultura, industria manuală și comerțul. Afara de târgul săptămânal, mai are târgurile: Dumineca Florilor, Dumineca Toamii și târgul Drăgaicei (29 Iun.). Com. e străbătută de calea ferată și șoseaua națională Ploiesci-Focșani.

Mjösen, lac în sudul Norvegiei, 364 km².

Miăciu, v. Imblăciul.

Mlada, *Mladiță*, se numesc ramuri sau rămurele detașate de pe o plantă lemnoasă, cari servesc ca butași sau la altoire.

Mlăjețu, com. rur. în Rom., j. Buzău, situată pe ambele maluri ale râului Buzău și compusă din 11 cât., cu 3150 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 1 școală. Teren bogat în minerale și mai cu samă în ape sulfuroase și feruginoase.

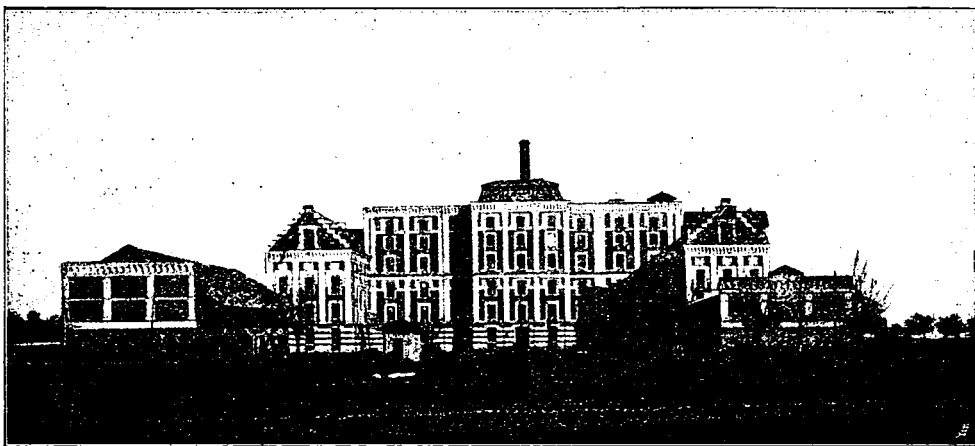
Mlaștina, teren îmbibat de apă, ce mare parte din an conține mai multa apă decât este prinicioasă și folositoare plantelor. Originea M.-ei

cu deosebire apoi a fost cultivată în veacul de mijloc și a produs memoriile prodigioase de cari istoria ne face amintire, ca *Mirandola*, *Leibnitz*, *Grotius*, etc. [Pl.]

Mnemosyne, la Greci o titană, țină memoriei; prin Zeus, mama muselor.

Mnium L., (botan.) gen de mușchi acrocarpi, familia Bryaceae; speciile sale, vr'o 67 de obicei robuste, cresc pe pământ, putregaiu, stânci; frunzele lor sunt mari, nerviate; capsula mare cu gât scurt are periston dublu cu cili neperpendiculați; florile barbătesci discoide. Din țeara până acum se cunosc următoarele specii: *M. cuspidatum* Hedw., *M. rostratum* Schw., *M. affine* Bland., *M. undulatum* Hedw., *M. hornum* L., *M. punctatum* Hedw., *M. spinosum* Schw. [S. Șt. R.]

Moă, (la noiseelandezii *maori*), o pasere fosilă, ajungând până la 4 m., cu oase foarte puternice. Sunt cunoscute o mulțime de specii. Ele au trait în Noua Seelanda și probabil au disparut cu

Un stabiliment de morărie în București (A. Popovici). La art. Moara.

provine sau din revărsarea apelor curgătoare ori stătătoare pe un loc jos, de unde apa nu se mai poate retrage, sau din vine de apă subterane, cari nu pot să răspundă direct la suprafață și fac terenul dimprejur mlăștinos sau mocirlos. Pământul lor, deși este compus mare parte din vegetale și foarte bogat în humus, dar este acid și bituminos din cauză că apa umplând toate golurile și capilarele din pământ, împiedecă aerul și gazurile de a pătrunde și circula în pământ ca să-l încăldească și oxideze humusul și silicatele pentru formarea de săruri pentru nutrirea plantelor. Plantele acvatice, ce cresc în M., sunt acide, puțin substanțioase și nenutritoare. Ele poartă numirea generică de rogoz. Prin secarea, canalizarea și insanătoșarea M.-ei pământul se ameliorează foarte mult, rogozul și plantele de baltă dispar și se poate face plugarie pe ele și cu timpul devin terenuri de o fertilitate extraordinară.

Mnemonică sau *mnemotechnica*, (grec.) se numește arta de a cultiva și desvolta memoria prin mijloace meșteșugite. Ca artă a fost inventată mai întâi de grecul *Simonides*, a fost apoi cultivată de stoici în scopul dialecticeii oratorice;

total în secl. XVIII. Există în această insulă multe povești și poezii despre uriașele Moă. Carnea ei se mânca.

Moab, fiul lui Lot (v. ac.).

Moabiți, popor semitic, spre sud-est dela Marea Moartă, descendenții lui Moab, subjuțați de David, eliberat de Mesa (v. ac.), la 600 de nou supus de Nabuhodonosor, pe urma se contopi cu Arabii.

Moar, stofă sau matase pe care se produce prin o anumită procedură, aparențele ondulate ale apei.

Moara, mașină pentru sfărîmarea sau pulverizarea corpurilor solide, mânăată de regulă de apă, vânt sau abur. Din timpurile cele mai vechi omul a cautat să-și apropie prin mijloacele cele mai lesnicioase și în mod placut alimentele. Astfel a procedat și cu diferitele boabe a unor plante; grâul, porumbul, meul, etc., a căutat să fie sfărîmat, pulverizat și apoi preparat pentru mănăcare. Această sfărîmare a condus la macinare, și sistemele omului primitiv au fost înlocuite prin aranjamentele omului civilizat, care a creat morile. Avem remașițe de mori încă din timpul Romanilor; gasite în desgroparile Pompeii și Herculanului.

Industriații români au făcut deja mult în privința morării, ei s'au pregătit, s'au instalat cu tot ce partea tehnică și practică a produs mai bun; în scurt timp România posedă aproape o sută de mori sistematice. Morile cele vechi dispar, aburul înlocuiește apa, sisteme perfecționate cele primitive.

Dăm în următoarele descripțiunea unui mare stabiliment de morărit din București (v. ilustr.)

În dreapta și stânga se găsesc magazinele morii pentru grâul care se descarcă și care nu se depozitează în silosuri; aceste magazine conțin o cantitate de aproape 400 vagoane. În fund, corpul principal al morii având două aripi; în dreapta silosurile pentru grâu, în stânga silosurile-magazii pentru făina. Grâul se aduce la silosurile de grâu și se descarcă prin una din cele cinci deschizături, de aci se ridică de elevator în etajul suprapus, aci trece prin prima curățitoare care scoate praful, cojile, pământul, pietrele, și apoi prin mijlocul vizelor este depositat într'unul din cele 56 compartimente din care se compune întregul complex de silos; capacitatea fiecărui compartiment este de 6 vagoane grâu. Astfel grâul stă în deposit până când sosese momentul de a fi măcinat; silosurile sunt controlate și pentru ori ce eventualitate, dacă împrejurările cer, grâul se poate scoate prin ajutorul vizelor din etajul de jos, se urcă iarăși sus, se curăță și ventură din nou și se depozitează în alt compartiment. Grâul depositat în silosuri, nu se poate încălzi sau încinge nici odată, nici nu este trebuință pentru aceasta ca o mână omenească să-l dea la lopată, funcționarea este automată. Pentru a ajunge la măcinat grâul, trebuie să treacă prin curățitoare. Se știe de toți morarii căt este de periculoasă curățitoarea, un pericol continuu de foc în edificiul unei mori. Pentru a evita acest pericol toate cele șese etaje sunt boltite în ciment și fier, formând podeala de despărțire a etajelor; apoi curățitoarea mai este despărțită printr'un zid puternic de corpul morii, iar ușile cari conduc la ea sunt toate de fier dublate și umplute cu cenușă sigure în contra focului; luminatul este electric și o mare rezervă de apă cu conducte în toate etajele o asigură cât se poate de complet. Aci în curățitoare grâul cădând din etaj în etaj se curăță; astfel în etajul de sus sunt tararele superpuse și aparatele de eliminare a corpurilor mari, apoi cântarul automat care arată grâul necurățit cu greutatea sa, apoi trece prin aparatele de scos praful, de scos neghina, de scos măzărimea, de despărțit secara de grâu, prin perii, prin pietrele și mașinile cari curățesc barba grâului și colțurile galbene, prin aparatul de spalat și uscat grâul, prin aparatele de magnet pentru a elimina bucățile de fel, prin ultimul cântar automat care arată greutatea grâului curățit, prin aparatul automat de udat și de aci în silosurile imediate înainte de măcinare. Din aceste silosuri trecând prin aparatele distribuitoare, elevatorul conduce grâul în corpul morii unde se macină. Pentru a evita un mare inconvenient al morilor vechi, tot praful care se produce prin curățirea grâului este condus într'un turn de zid anume construit, care se numește turnul de praf, aci se adună tot la un loc și se scoate, ne mai având nimic comun cu moara.

Cum scopul unei mori bune este a produce cât se poate de multă făină albă și frumoasă, negreșit că curățirea grâului este de o importanță capitală și că nu s'au cruțat nimic ca aceasta parte tehnică a morii să fie cât de perfectă și completă.

Grâul bine curățit ajunge de aci la partea principală, la transformarea sa în făină.

Mai înainte, fără a se ține samă de structura bobului, el era întreg și deodată măcinat și cun ieșea dela pietri, făina era cernută, asortată și pusă în comerț. Tărița, germentul grâului, barba, diferitele epiderme se măcinau la un loc și deodată cu partea făinoasă amidonică și conținătoare de gluten, adecă frumșeța și bunătatea hrănitoare cu substanțele necurate, nehrănitore, urite și chiar vătămătoare.

După o curățire perfectă a grâului el trebuie măcinat treptat, și astfel scos numai ce este bun din el, mijlocul, grisurile. La acest rezultat s'a ajuns prin introducerea cilindrelor de oțel călit la măcinat.

Trecând același grâu prin șese diferite operațiuni de sfărâmare s'a obținut marele progres al morării moderne. Cilindrele dințate din oțel călit dau acest rezultat, ele scot mijlocul grâului, neamestecând cojile, țărița și celelalte părți ale bobului, ele dau grisurile.

Măcinatul grisurilor se face tot de cilindre de oțel călit, însă nedințate; din ele se scoate așa numitele dunsturi, cari iarăși se macină fie la cilindre, fie la pietri, și din aceste operațiuni se scoate făina; țărițele se mai macină la pietri.

Fiecare dată ce produsul a trecut prin aceste cilindre sau pietri, un sistem întreg de curățit și cernut măcinșul obținut le aparține; fiecare cilindru, fiecare piatră are sistemul seu separat de asortat. Mașinile necesare sunt instalate în diferitele etaje ale morii.

Așa începând cu etajul de jos care este rezervat cazanelor, mașinelor, una de 180 cai, alta de 400 cai putere, transmisiunilor cari pun totul în mișcare cum și luminei electrice, la al doilea etaj avem 15 scaune duble cu cilindrele de oțel călit sistem Ganz și frații Seck cum și cinci pietri mari franțuzesci din La Ferté, toate pentru sfărîmat și măcinat grâul; la al treilea etaj avem curățitoarele de grisuri și dunsturi, 7 sistem Hagenmacher, 6 sistem Seck-Reform; la al 4-lea etaj o parte din cilindrele de cernut făina și la al 5-lea cilindrele de cernut făina și sichterile. Toate etajele sunt boltite cu ciment și fier, toate aparatele au ventilatoare speciale și totul este luminat cu lumină electrică.

Întreaga moară este aranjată automat, poate produce ori ce calitate de făină, și se macină o cantitate de 10 vagoane de grâu pe ci.

În aripa din stânga morii sunt amestecătoarele, silosurile și magazinele de făină.

Astfel grâul pornind automat din aripa dreaptă trece prin curățitoare, moară, și ajunge făina în aripa stângă unde se cântărește și depozitează. Valoarea acestei mori este de un milion și jumătate lei.

Pe lângă această moară, mai sunt mori perfecționate în București dintre cari: a Fraților Assan cu sistem de Plan-sichtere a Fraților Olmazu, apoi Știrbey Bufta, Violatos, Millas, Ga-

liatzatos Brăila, Morile din Botoșani, Dorohoin, Galați, Peatra, ș. a.

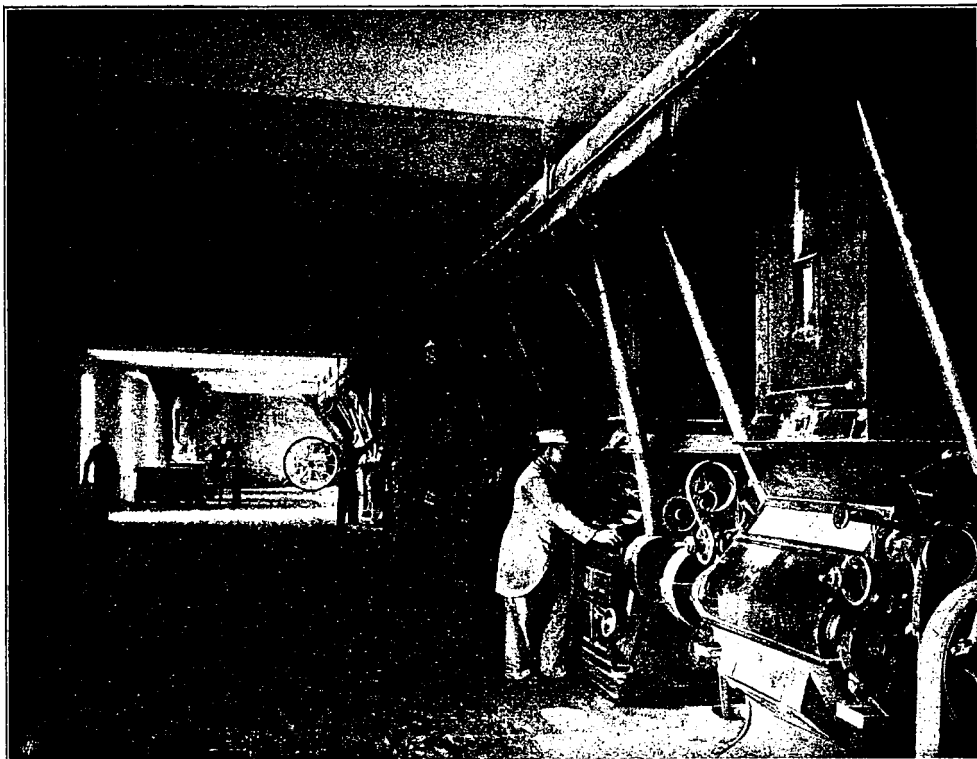
O lucrare foarte interesantă despre »Industria morării în România» e datorită dlui inginer B. G. Assan, care evaluează valoarea morilor perfecționate din țeară la suma de 23—25 milioane.

Pe lângă morile sistematice perfecționate România posedă nenumerate mori țerănesci; ele servesc populațiunea rurală și sunt mai cu seamă mori de porumb. Toate râurile și râulețele țerii sunt presărate cu mori de apă, din distanță în distanță apa este oprită de zăgazul unei mori; aceste mori represintau odinioară o adevărată avere. Mai sunt morile de vânt din Câmpul Ba-

se întind multe mocirle; în unghiul sud-vestic se vede masa de sare: Dșebel Usdum. În apropierea țărmurilor sunt multe izvoare calde cu apă sulfurică, ca Calirr-hoș, în bibliie amintit sub numele: Lahsa. Proporțiunea sărăturii față de apă sărată a altor mări este: 26 $\frac{1}{4}$ % și 4%. Apa este de regulă verdejie, pe unele locuri întunecată, pe altele albastră-întunecată. În M. se varsă: Iordanul, Nahr-Zerca, Main, Uadi-el-Modsib s. Arnon, Uadi-Kerak, Uadi-Subarah, ș. a.

[M. Bodiu.]

Moarte se numesc încetarea vieții a unei ființe organizate. La om obicinuît nu încetează toate actele vitale deodată în mod subit, oi

Interiorul morii. (v. Moara.)

rganului cari însă nu presintă nici o însemnatate.

[Andrei Popovici.]

Moarea, (Mură), sau zeamă de varză este saramura în care se așază varza, ce se înăcesce pentru iarnă. Această saramură prinde după câțva timp un gust acru și sărat, și se întrebunțează adese pentru beut și pentru prepararea unor bucate.

Moartă, Marea, (Jam-ha-Melah, Bahr Lut), lac mare sărat, în Palestina, suprafața: 926 km². Lacul de formă lungăreață, ce se întinde dela nord spre sud, prin peninsula de est Lisau, este împărțit în o parte mai mare estică și alta mai mică sudică. Lungimea lacului: 76 km., lațimea: 16—17 km., 4—5 km. lăț., unde este mai îngust. Afundimea spre nord: 365 m., spre sud: 5—6 m. Apa este foarte sărată, de aceea animale nu pot viețui în ea. În colțul nord-vestic

moartea este precedată de turburări ale funcțiunilor celor mai importante, mai ales ale activității sistemului nervos, ale circulațiunii și respirațiunii, turburări cari constituie boale și în gradul mai înaintat agonia. Dacă încetarea unora dintre funcțiunile vitale nu este definitivă, dacă organismul n'a pierdut facultatea de a se întoarce la activitatea normală, această stare constituie moartea aparentă. După cauza care aduce terminarea vieții distingem M. naturală, M. accidentală și M. violentă. Prin M. omul și animalele trec în starea de cadavru; după încetarea circulațiunii sângelui coagulează, țesăturile corpului devin tari, membrele inflexibile, ceea ce constituie rigiditatea cadaverică care precede putrefacțiunea corpului. Semnele morții reale, prin care o distingem dela M. aparentă, sunt: încetarea bătăilor cordului, scăderea temperaturii

cu aproape 10° C și mai mult, rigiditatea cada-verică, lipsa contracțiunii musculare, opacitatea pupilei cobului, începutul putrefacțiunii. Verificarea decesului, constatarea M.-ii reale și a cauzei ei, constituie o atribuțiune importantă a poliției sanitare (a medicinei administr., medicinei publice), constatarea morții violente și a împrejurărilor în care a fost produsă este competența medicinei legale (medicinii judiciare). [—].

Moartea în poveștile române e personificată prin o femeie înaltă și uscată, cu o coasă pe umăr; e obiceiă, nu vede bine pe cine să ia, și pentru aceasta e fără de îndurare. Făt frumos revenind la palatele dărmate ale părinților, se scoberă în pivniță și acolo M. ieșind dintr'un tron hodocrogit, îi trase o palmă și făt frumos oădu și se făcu țerînă. Florian e trimis de mama sa, ca să aducă apă viă și moartă din fântâna de pe virful muntelui negru de lângă laoul alb. Fântâna e păzită de însă-și moartea, și când Florian vră să ia apă, o furtună îl sfărîmă în buoști.

[Atin.]

Moarte civilă. Pedepsele criminale *perpetue*, adecă pe viață, atrăgeau, altădată, M. civilă, a cărei consecință era că, persoana deși trăia, totuși era socotită ca moartă în ochii societății, cu privire la unele drepturi de cari era desbrăcată. M. civ. este dar o ficțiune: un viu e presupus mort. M. civ. avea ca efect: 1) deschiderea succesiunii condamnatului; 2) pierderea dreptului de a primi o moștenire și de a face testament, de a primi donațiuni; 3) nu poți fi numit tutor, fi martor, reclama sau sta ca pîrît într'un proces, decât fiind reprezentat prin un curator; 4) nu te poți căsători și căsătoria contractată anterior, e nimică, în ce priveșce efectele ei civile. Toate acestea decurg din art. 25 Cod. civ. francez. Astăzi M. civ., după care condamnatul pierde proprietatea tuturor bunurilor sale, e desființată prin legea franceză din 31 Maiu 1854. România n'a cunoscut M. civilă nici odată.

Moașă, o femeie care a primit o instrucțiune și diplomă la cutare școală de meșit, de regulă acolo unde e și facultate de medicină, pe temeiul căreia este îndreptățită a da ajutor la femeii născătoare. Practica M.-lor este atât de importantă, încât până în secol. XVII era M. femeie singură îndreptățită a asista la faceri. Fiecare stat are datorința a se îngriji de M. în număr de ajuns, ca și în satele cele mai îndepărtate să fie la îndemână la cas de trebuință M. Spro acest scop guvernele afară de cursurile ce se predau M.-lor la facultăți de medicină, mai înființează după trebuință școlile de meșit la deosebite centre ale țerii. În Ungaria afară de Budapesta și Cluj, mai sînt școlile de meșit în Sibiu, Seghedin și Oradea mare, unde în 6 luni se pregătesc femeile cu o cunoștințele necesare pentru a pute asista femeile cari nasc. M.-lor diplomate li-se impun toate acele reguli igienice, instrumente necesare, îndatoriri statistice, etc., cari se recer pentru corotirea sănătății mamei și a noul-născutului, precum și la respectarea legilor de ordine juridică și religioasă. La poporul nostru dela țeară încă n'a străbătut simțul de imperioasă necesitate a M.-lor instruite. Încă prea multe nasceri obvin fără asistența unei femei instruite în ale meșitului. Este c nenorocire asta,

oăci prea ușor femeia născătoare este lăsată la voia întâmplării de cătră baba ignorantă, care este chemată la patul bolnavei. Aceasta este una din cauzele marei mortalități a copiilor și a vesteșirii prea de vreme a tinerelor neveste la țeară.

[Dr. Vuia.]

Moaște sau *reliquii* se numesc în limbajul cultului biser. rămășițele trupesci ale sfinților, precum și toate acele obiecte, pe cari le-au folosit în viața lor sau acele cari au fost în atingere cu ei, s. e. instrumentele de tortură. Este dogmă de credință, că reliquiilor trebuie să li-se prestea cult, pentru că trupurile sfinților sînt medularele lui Ius Christus, bisericoa Spiritului sf., cari după înviere vor fi glorificate, iar obiectele cari le-au aparținut, fiind-oă sînt foarte accommodate ca aducându-ne aminte de perscanele, faptele, virtuțile și patimile lor, să ne îndemne a le urma exemplul. Cultul reliquiilor e numai relativ întrucât nu se prestează rel. în sine private, ci perscanelor cărora au aparținut, adecă sfinților cărora le prestăm cultul *»dulice»*.

Moavia, al cincilea calif, întemeietorul dinastiei Omeiașilor. Fiul lui Abu-Sofian, marele iniuc al lui Mohamed, n. pe la 600 d. Chr. M. fu numit guvernator al Siriei (644) de califul Othman, după a cărui moarte se declară ca resbunător contra lui Ali și câștigă în partea sa pe Amru. După bătălia dela Siffin nedecisă, fu proclamat calif și recunoscut într'o parte a imperiului până la moartea lui Ali (651), când rămase singur calif. A fost blând, a restabilit pacea și ordinea, a făcut califatul ereditar. † 679.

Mobile, subdiviziune a *bunurilor* (v. ao.), adeoă tot ce poate fi susceptibil de posesiune sau proprietate. Unele bunuri sînt mobile prin natura lor, iar altele pentru oă legea le consideră ca atari. Prin natura lor sînt acele, cari se pot transporta fie singure, cum sînt animalele, fie prin o putere străină, cum sînt lucrurile neinsuflețite. Cele prin determinațiunea legii sînt: obligațiunile și acțiunile, cari au de obiect sume exigibile sau efecte mobiliare, acțiunile sau interesele în campanii de finance, de comeroiu ori industrie, etc. Animalele afectate la cultura pământului încetează de a fi mobile și devin imobile. Asemenea iepurii de casă, stupii cu roiuri, psocele din iazuri, porumbii din porumbării, deși toți aceștia se mișcă dela sine. Acțiunea prin care se revendică atari bunuri e și ea mobilă, după obiectul la care se referă. Importanța distincției între mobile și imobile: numai imob. pot fi ipotecate; urmărirea mobililor e mai ușoară; acțiunea pentru imobile se intentă la tribunalul locului imobilului; pentru M. la domiciliul datornicului, etc. (Cf. Art. 461, 468, 472, 473, 474, 1909 C. civ., 406 sq. Pr. Civ. Rom.)

Mobilizare, operațiune prin care o armată și toate instituțiunile ei trece dela stare de pace la stare de reșbioiu, chemându-se sub arme toate elementele, cari în timp de pace din lipsa de mijloace sau alte cauze nu mai sînt în serviciu activ. Trupele trec pe picior de reșbioiu prin chemarea camenilor din concediu și rezervă și încorporarea lor, pe cât se poate, în corpurile unde au primit instrucțiunea militară. M. face obiectul unei îngrijiri deosebite în armată. În timp de pace, în fiecare an, se reîmproșpețează

măsurile luate, așa ca la un moment dat, trecerea de pe picior de reboiu să se facă cu regularitate și precizie. Această operație este unul din factorii cei mai importanți la începutul unei campanii. M. se face prin decret regal.

Mocan, sinonim cu *Muntean* = locuitorii la munte în regiunea subalpină; cari locuiesc în case și case reslețe pe cele plaiuri și văi ale munților. Ocupațiunea principală a M.-lor este păstoria, crescerea vitelor și prea puțină plugărie fac dinșii după sistema moinelor și tinăroagelor. Ceva grâu și secară de primăvară, alac tenchin, orz, oves, cartofi și porumb scorumnic, verze mici pietroase și mere, prune de toamnă, este tot ceea ce dinșii pot produce în acele regiuni înalte și reci. De obicei pâinea și leguma o cumpără din altă parte dela câmp. De ordinar sub M. se înțeleg însă marii economi de oi din Săcele și alte câteva comune mari dela poalele Carpaților, Covasna, Brețcu, etc., din Transilvania, cari își țineau de secolii vitele lor mari și măruntă în România (Principatele dunărene) la pășune sub scutul Austriei și prin tractate între Turcia și Austria le era lor garantată migrațiunea turmelor și pășunatul pe domeniile statului și ale mânăstirilor pentru o taxă tare modestă. M. erau proprietarii turmelor de oi călătoare, și altu avea până la 20,000 capete de oi, cirești de vite cornute și herghelii de sute de capete. M. sunt așii în deplină decadență dela resboiul vama 1876 încoace, și cei mai mulți au parăsit păstoria nomadă, luând moșii în arândă ori cumpărând proprietăți dela stat, s'au stabilit pentru todeauna în Dobrogea și au devenit agricultori.

Mocanu, insulă în Dunăre, Rom., j. Vlașca, având o suprafață de 300 ha.

Mocca, (*Mocha*), oraș cu port în Arabia, prov. turc. Iemen, lângă Marea Roșie, 5000 loc.; comerțului cu cafea de M. a decăzut.

Moceanu, *George*, profesor de gimnastică la liceul Sf. Sava din București și la școala de ofițeri, n. 1838 în Orman (Transilvania), a venit în România în 1860. În 1863 a fost numit profesor de gimnastică la Mateiu Basarab și mai târziu la școala de ofițeri. El este întemeietorul introducerii gimnastice în școalele statului și în toate instituturile particulare. A introdus danțurile naționale românești în toate școlile publice, voiajând cu elevii săi în Europa, America, etc., făcând cunoscut străinătății danțurile noastre.

Moceriș, comună rur. în Ungaria, cott. Caraș-Severin, cu 1124 loc. Români.

Mocirla, Mlaștina, (v. ac.).

Mociu, comună rur. în Trans., cott. Cluj, cu 1737 loc. Români (1171) și Maghiari. Ținutul M.-lui e foarte fructifer.

Mocke, un calcar de apă dulce.

Mocre, (magh. Apatelek), com. mare în Ung., cott. Arad. În actele publice apare deja la 1214. Are 221 case cu 1148 loc. Slovaci, puțin Magh. și 800 Români gr.-cat. Teritoriul e 4373 jug. cat. Vinul alb din acest promontor are foarte bun nume. Stațiune de cale ferată.

Mocsary, *Ludovic*, om politic magh., n. 1826 în Kurtány, cott. Nógrád. Indata ce a fost restaurată constituția Ungariei, M. a fost ales (1861) deputat, aparținând partidului lui Deák; mai târziu (1865) însă a trecut în partidul din stânga

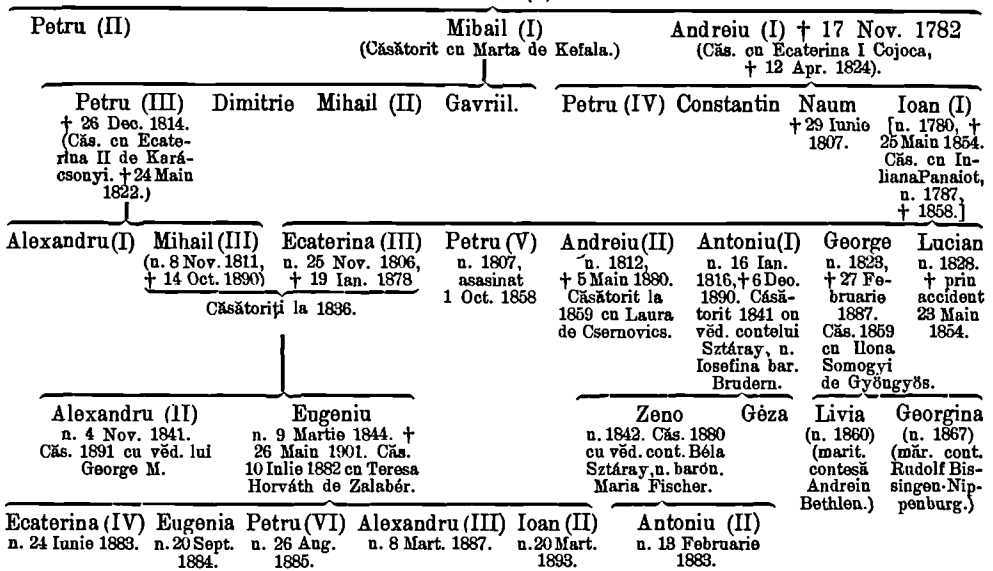
(al lui Kossuth), al cărui president a fost ani de-a rândul. Părerile sale conciliante în chestinnea naționalităților l-au adus în conflict cu partidul kossuthist, din care a trebuit să se retragă. În semn de recunoștință pentru apărarea drepturilor naționalităților nemaghiare, Românii din Ung. și Trs. au oferit lui M. la 1885 un splendid album cu 2000 subscrieri. La proximele alegeri nu s'a mai găsit cerc electoral maghiar, care să fi oferit mandat lui M.; anulându-se însă mandatul generalului Doda (v. ac.), alegătorii cercului electoral Caransebeș au ales pe M. A publicat numeroase scrieri de valoare și de interes deosebit pentru noi, între cari: *Viața socială maghiară*, 1855; *Naționalitate*, 1858; *Despre vechiul nobil maghiar*, 1888; *Administrația de stat 1891*, etc.

Mocsonyi, (pron. Mocioni) orig. *Mucioni*, familia macedo-română, imigrată în Ungaria și Bănat pe la finea secl. XVII din Moscopole (Macedonia), unde avea case și curți mari și biserică proprie, la al cărei altar servia todeauna unul dintre membrii familiei. În urma persecuțiunilor ce îndurau creștinii de sub domnia Turcilor după învingerile lui Eugeniu de Savoia, se pornise o emigrațiune a familiilor fruntașe creștine spre Dunare; astfel și doi frați M., între cari cel mai mare, *Petru*, a fost preot căsătorit, și-au încercat toată averea mobilă pe catiri, și au trecut Dunărea în Valahia, iar de acolo au străbătut în sus până în capitala Ungariei. Frații M., oferindu-și serviciile patriarhului Iliricului Arsen III de Ipeç, care chiar pe atunci se așezase cu o colonie mare între Comarom și Buda, au participat cu Ilirii în luptele prințului Eugeniu. Fratele mai mic și-a pierdut viața în bătălia dela Zenta (1697), iar preotul Petru a ramas în tabără ca spiritual pâna la luarea Timișorii și scoaterea Turcului din Bănat. Această tovrășie cu Sârbii i-a adus lui Petru M. supranumele »*Popovich*«, care a fost susceput și în diplomele nobiliare ale succesorilor săi, numiți acolo »*Popovich alias Mocsonyi*«.

După Petru M. au ramas trei fii: *Petru*, *Mihail* și *Andrei*. Dintre numiții trei fii ai lui Petru, cel dintâi, Petru II, a murit fără descendenți, iar Mihail și Andrei sunt întemeietorii celor două linii, fiecare separat nobilitata, în cari e ramificată familia M. pâna astăzi, adeca: linia primă, arnălistă, descendența lui Mihail, și linia a doua, donatarie, descendența lui Andrei. *Andrei*, seniorul liniei M. de Foen, la 1780 a cerut și primit dela împăratul Iosif II dominiul *Foen* ca donațiune mixtă, dată pentru recunoșterea meritelor și sacrificiilor familiei sale. La 1782 Andrei M. a fost împușcat în casa administratorului său domeniul prin fereastă, fără a se ști prin cine, nici cui a fost destinat gloțul. (Pe piatra lui mormentală din catedrala sârb. din Timișoara s'a aflat următoarea inscripțiune: »Hic iacet in pace nobilis ac perillustris Dominus Andreas M. alias Popovich, edilis de Foen, subit et quidem scolpeto per fenestram traiectus die 9-bris 17 anni MDCCLXXXI!«.) După moartea lui Andrei, diploma nobiliară cu stema familiară a fost liberată veduvei sale (n. Ecaterina Cojoca, † 12 Apr. 1824) și filor săi, cu data 28 Febr. 1783 (înregistrată la capitolul de Cenad în 19 Aug. și publicata în comitatul Pesta la

Genealogia familiei de Mocsosnyí.

Petru (I)

11 Sept. 1783). Această diplomă, din cauză că împ. Iosif II nu s'a încoronat ca rege al Ungariei, a fost întărită ulterior prin o nouă diplomă liberată de împ. Francisc la 10 Maiu 1805, și publicată în cott. Torontal la 6 Aug. 1827, iar în cott. Caras la 21 Apr. 1828. Al doilea fiu al lui Petru (I) M., cu numele *Mihail*, s'a așezat la Tokaj și la Budapesta. Prin o diplomă din 1 Iunie 1798 a împ. Francisc I (publ. în com. Pestei în 12 Sept. 1798), au fost nobilitați fiii lui Mihail, tot pe baza meritelor familiare, ca nobil-armașiști, va să zică fără donașine și predicat. Unul dintre nepoții lui *Mihail*, cu același nume (n. 8 Nov. 1811, † 14 Oct. 1890), fiind cel din urmă descendent din linia primă și căsătorindu-se la 1836 cu o nepoată a lui Andrei, *Ecaterina* (n. 25 Nov. 1806. † 19 Ian. 1878), a reîmpreunat ambele linii familiare. Din această căsătorie s'au născut frații *Alexandru* și *Eugeniu de M.* (Cf. Genealogia familiei M.)

Dintre fiii lui Andrei M. de Foen, trei anume: *Petru*, *Constantin* și *Naum* († 29 Iunie 1807), care figurează în un document din 1790 ca unul dintre fondatorii bisericii mac-rom. din Budapesta, au murit fără succesori, iar al patrulea fiu *Ioan*, (n. 1780, † 25 Maiu 1854), căsătorit la 1804 cu albanesa Iuliana Panaiot (n. 1787, † 1858), a lăsat după sine, din 18 copii ce avuseră, afară de Ecaterina deja amintită, pe frații *Petru*, *Andrei*, *Antoni* și *George*, cari au ilustrat aceasta nobilă familie și au ridicat-o la o importanță istorică pentru întreaga dezvoltare politică și culturală a Românilor din Ungaria.

Dela 1848 până în timpurile mai nouă, membrii familiei M. au stat în fruntea tuturor mișcărilor poporului român din această țeară, și toate rezultatele reale ale luptelor acestuia în primul rând sunt a se mulțami stăruințelor neobosite și generosității lor. Dinși au condus și au făcut

posibile glorioasele lupte ale Românilor din parlamentul Ungariei; prin ajutoarele lor aproape 100 de tineri români și-au putut termina studiile și și-au creat o existență de oameni culți, înzestrând astfel societatea română cu un valoros strat de conducători; al lor este meritul principal la restaurarea mitropoliei ort. rom. din Transilvania, Bănat și Ungaria; din jertfele lor s'au putut susține decenii întregi organele presei naționale române, au fost sprijinite toate societățile și întreprinderile culturale românești, și chiar și începuturile organizării Românilor pe teren economic-financiar, prin înființarea primelor bănci românești, tot lor sunt a se mulțami.

Prin toate aceste familia M. a ajuns la un rol providențial în istoria Românilor din Ungaria și la o importanță, după cum n'a avut-o până astăzi nici o altă familie română din această țeară.

Petru (V) Mocsosnyí de Foen, fiul lui Ioan (I) M., n. 1807 în Budapesta, a studiat în Sárospatak și (dreptul) în Budapesta. 1847 prim reprezentant al comitatului Torontal în dieta dela Pojon, unde pentru înțuta sa energică se vedu încurcat în duela. În această dietă venind vorba despre congresul bisericii ortodoxe din Carloveș, deputatul Bihorului Beöthy, inspirat de M., și secundat de deput. Gav. Mihályi, a făcut propunerea, ca acel congres să fie convocat nu numai pentru Sârbi, ci pe base egale pentru toți ortodoxii, și din această inițiativă s'a născut art. de lege XX: 1847, după care congresul naț. bis. s'a compus din 100 deputați aleși cu privire la limba poporului. Prin această lege, care a snguidat supremația bis. a Sârbilor, s'a făcut primul început al despărțirii ierarhice. După suirea pe tron a Imp. Francisc Iosif I, M. fu chemat în Dec. 1848 prin ministrul Stadion la curtea din Viena ca bărbat de încredere al Românilor, pentru a formula postulatele acestora

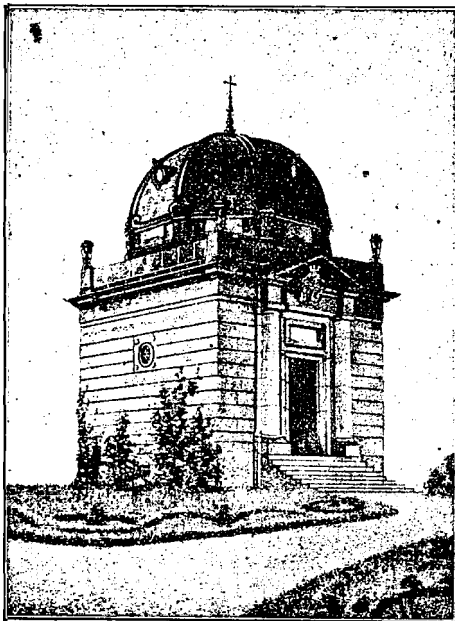
la noua constituire a monarhiei. Aici a lucrat și luptat împreună cu ceilalți bărbați de încredere ai Românilor din Bucovina, Bănat, Ungaria și Transilvania, până la Maiu 1852, când în fruntea unei deputațiuni a rostit în fața ministrului imp. princ. Schwarzenberg memorabilele cuvinte, că »representanții Românilor au fost chemați și ascultați, ca guvernul să cunoască bine dorințele și trebuințele lor, pentru a nu împlini nici una, ci a dispune tot contrarul.« În 1853 fù numit referendar la suprema curte de justiție și casațiune în Viena, unde continua a-și valida întreaga influență în interesul poporului român. Vădând însă că toate staruiriile sale au fost zadărnice, și că reacțiunea nu putea fi împiedecată a-și face cursul, s'a retras la 1856 definitiv din serviciul statului, și după

ce părintele său murise la 1854, s'a apucat, împreună cu fratele său Andreiu, de administrarea considerabilei lor averi familiare. La 1 Oct. 1858 Petru M. fù asasinat în mod perfid în Budapesta. Dînsul a fost adevăratul suflet al familiei și a dezvoltat în sinul acesteia spiritul național. Avea o minte ageră și o erudițiune clasică, și era un bărbat foarte serios, care întrunia toate condițiunile unui adevărat om politic. Supremul scop al activității sale era conservarea și nobilitarea elementului național al Românilor.

Andreiu (II) Mocsomyi de Foen, frate cu Petru M., n. 1812, a studiat în Budapesta, unde la 1832 a făcut examenele în drept. La 1836 fù chemat de vice-notar al comitatului Torontal, și devotându-se cu tot zelul administrațiunii municipale, a fost ales la 1843 protopretor distric-tual, și se avântă la rolul de conducător politic în comitat. După sufocarea revoluțiunii, Andreiu M. în Sept. 1849 fù pus în capul părților banatice cu titlul și funcțiunea de comisar suprem distric-tual, în care calitate lucrând la reorganizarea acestei provincii, a fost totodată și conducătorul Românilor. La 1852, după eșecul reprezentanților poporului rom. în Viena, conduși de frate-său Petru, Andreiu M. și-a dat demisiunea din însemnatul post ce ocupa, dar în anul următor a fost înduplecat a primi presițiunea unei comisii centrale, instituită în Timișoara cu chiemarea de a introduce cadastrul în Banat. La 1856 se retrase însă, împreună cu Petru M., definitiv din serviciul statului. Căsătorindu-se 1859 s'a așezat la dominiul familiar în Foen. După nefericitele batalii dela Magenta și Solferino, M. fù chemat la Viena, pentru a reprezenta pe Români din Banat și Ungaria în senatul imperial

amplificat («Verstärkter Reichsrath»), convocat pe Maiu 1860 la Viena. Aici M. în ședința XVII din 24 Sept. 1860 a dezvoltat o sistemă politică proprie pentru reconstruirea monarhiei austro-ungare pe basa naționalităților. Expunea așume, că »sistemă politică-administrativă de până acum a monarhiei trebuie să fie înlocuită cu alta, basata pe dreptul egal al tuturor popoarelor, cu instituțiuni populare autonome, astfel încât: 1) În-treaga operă de reorganizare, adevă toate institu-tuțiunile, ce se așintesc a fi introduse, să fie întemeiate pe principiul egalei îndreptățiri na-ționale, în acel înțeles ca: în comună să fie exact reprezentate naționalitățile din comună; în comitat, district, ținut, naționalitățile din acelea, în provincii, resp. țerile de coroană, tot asemenea naționalitățile în măsură, precum sînt compuse

acele țeri; la urmă, în centru, în senatul imperial, tot asemenea naționalitățile părților, fie-care parte reprezentativă cu propriul său caracter național, va să dică Germanul ca German, Sêrbul ca Sêrb, Românul ca Român și așa mai departe. 2) Jus-tiția să se simplifice, înlesnească și facă mai ieftină prin introducerea sistemei orale și a publicității, ca controlă. 3) Învețămîntul de sus până jos să fie mijlocit prin institute în limba poporului. 4) Li-bertatea confesională și sprijinirea deopotrivă a tuturor bisericilor din partea statului să se pronunțe în principiu și să se traducă în fapte.« Energica pășire a lui Andr. M., pentru ca »și în Austria să se codifice dreptul de al meu și al tîu național«, a provocat

Mausoleul familiei Mocsomyi.

o adevărată furtună în sinul aristocrației maghiare și al feudalilor austriaci, astfel că M. se vădă îndemnat a-și retrage memorandumul și a-l prezenta monarhului în persoană. După publi-carea diplomei din 20 Oct. 1860, M. a prezentat monarhului o petițiune cu preste 12,000 sub-scrieri din partea Românilor, prin care se cerea, că dacă Banatul nu s'ar pute constitui ca pro-vincie de sine, el să se încorporeze Transilvaniei, precum a mai fost și în trecut. Vădând însă noul trafic între curtea din Viena și aristocrația maghiară, care a avut de urmăre convocarea dietei pe Maiu 1861 la Budapesta, M. proclamă pasivitatea Românilor din Banat, dar în urma unei conferențe a fruntașilor români din Martie 1861, se învoi cu participarea la alegeri. La aceste au fost aleși 15 deputați rom. din Banat și Ungaria (între aceștia și M. în cercul Lugoș, dar n'a primit mandatul), cari prin tact și energie au eluptat Românilor un loo distins în parla-mentul Ungariei. După disolvarea dietei în Aug.

1861, M. se așază din nou la Viena, și îndemna pe Români, ca prin bărbați de încredere să stăruiască la guvernul central din Viena pentru convocarea unui congres naț. general, prin care să se formuleze postulatele națiunii române. Între aceste M. numera »constituirea tuturor Românilor într'un unic corp politic, o țeară coronală cu tip și caracter român.» Ministrul Schmerling insistă ca M. să se mulțamească cu autonomia Transilvaniei, și-i promitea postul de guvernator. În vederea acestor promisiuni reprezentanții rom. ardeleni au scris o petițiune separată și au ținut în Febr. 1863, tot separat, congresul naț. din Sibiu, unde încă în acel an s'a întrunit și dieta Transilvaniei. Murind la finea 1861 patriarhul Raiacici, M. începând o grandioasă și perseverentă acțiune pentru emanciparea bisericii rom. ortodoxe. În Maiu 1862 o deputațiune condusă de ep. Șaguna prezintă monarhului un memorandum în această cauză, iar în 20 Iul. 1864 M. ținând cu deputații români, aleși pentru congresul electoral bisericesc din Carloveș, o conferință în Timișoara, în care s'au stabilit modalitățile unei pășiri solide față cu acest congres. Acțiunea începută pe această basă și condusă de M., după multe lupte avu de rezultat rezoluțiunea imp. din 24 Dec. 1864, prin care s'a încuviințat mitropolia română. La 1865 M. în vederea situațiunii schimbate și a ținutei cercurilor din Viena, recunoscând necesitatea unei înțelegeri cu Maghiarii, a condus lupta electorală pentru dieta convocată la Budapesta pe 10 Nov. 1865, și mulțămită stăruințelor sale au fost aleși 23 deputați rom. în părțile bănățene și ungurene. După evenimentele din 1866 și încoronarea din 1867, M. văzând zădărnicia luptelor parlamentare, sfătuia pe Români la o politică de abstenență, și la 1869 se retrase la Foen, unde a reposedat la 5 Maiu 1880. Andr. M. a fost un bărbat de înaltă cultură socială, care se distingea prin agerimea spiritului, prin energie și un exterior foarte atrăgător. Toată viața lui a fost o luptă plină de abnegațiune pentru recunoașterea drepturilor naționale ale poporului român. Academia rom. îl numera între membrii săi dela prima ei constituire, nu pentru scrieri erudite și opere literare, ci pentru faptele și sacrificiile sale, prin care a contribuit la cultura științei, literaturii și artei în sinul poporului român, al căruia mare mecenat a fost.

Antoniu Mocsonyi de Foen, frate cu cei de mai nainte, n. 16 Ian. 1816, a studiat la universitatea din Budapesta și a intrat apoi în armată, servind ca locotent în regimentul de husari »Imp. Ferdinand». Căsătorindu-se la 1841, a petrecut mai mult la moșile sale Prisaca, Verpelét și apoi Bulci, purtând o economie de model și acuirând familiei un nou dominiu mare: Puszta Szt. Pál în cott. Arad. Dela 1865—75 a fost deputat dietal al cercurilor Világos și Sasca, și în această calitate a fost ales președinte al clubului parlamentar al naționalităților, și a avut un rol distins în luptele deputaților români de pe acel timp. Un deosebit merit și-a câștigat și pe terenul organizării economice a Românilor, încât atât prin mari subscripțiuni de acții, cât și mai ales prin autoritatea și influența sa la guvern a făcut posibilă înființarea bancii »Albina» (v. ac.). Ant. M. a fost deputat la toate con-

gresele bisericesci și la sinoadele diecesane dela restaurarea mitropoliei ort. rom. † 6 Dec. 1890. Ant. M. a inițiat zidirea unui nausoleu familiar în Foen, ridicat apoi de fiul său și de nepoții săi (v. ilustr. p. 305). Aici au fost așezate spre vecinică odihnă osemintele membrilor familiei, înmormențați păuș aci în vechea biserică din Foen și în catedrala sêrb. din Timișoara.

George Mocsonyi de Foen, frate cu cei trei de mai nainte, n. 25 Maiu 1823 în Budapesta, unde a studiat dreptul. S'a ocupat mai ales cu administrarea domeniilor sale din Vlaicovêș și Birchiș în Banat. 1865—75 a fost deputat al cercului Moravița (cott. Timiș) în dieta Ungariei. George M. s'a distins prin o deosebită generositate pentru tinerimea rom. universitară, împărțind numeroase stipendii. † 27 Febr. 1887.

Alexandru de Mocsonyi, fiul lui Mihail de M. și al Ecaterinei M. de Foen, (v. mai sus). Aceasta din urmă s'a distins prin un exemplar spirit familiar și prin o generoasă însușețire națională, și a condus cu deosebită îngrijire educațiunea lui Alexandru și a fratelui său Eugeniu, având cea mai buna influență asupra caracterului lor. N. 4 Nov. 1841, Alex. M. a făcut studiile liceale în Budapesta; studiile juridice la universitățile din Budapesta și Viena, iar în primăvara 1865 a fost promovat Dr. iuris utriusque la univ. din Graz. Tot în acel an, toamna, M. a fost ales deputat dietal în cercul Rittberg (cott. Timiș), și fiind reales 1869 în Lugos, și 1872 în Radna, a fost neîntreput membru al camerei deputaților până la 1874, când și-a depus mandatul. Aici Al. M. a fost cel mai distins și până astăzi neîntreput reprezentant al cauzei naționalităților, o somitate parlamentară admirată și respectată și de adversari, care în multe rânduri a secerat succese extraordinare, necontestate nici de cei mai neîmpăcați contrari ai Românilor. Primul său discurs parlamentar a fost o improvisațiune reușită, provocată la a doua dezbateră de adresă (1866) prin un deputat slovac renegat în chestiunea folosirii în adresă a termenului »magyar nemzet» (națiunea maghiară). Dintre discursurile parlamentare ale lui M. au avut un succes deosebit discursurile rostite la dezbateră legii pentru egală îndreptărire a naționalităților, când M., în numele clubului naționalităților, a prezentat votul minorității; apoi cuvântările în cauza reformei comitatelor (1870) și a legii electorale (1872), când deputații opoșionali maghiari au înscenat obstrucțiune parlamentară. În vederea zădărnicii luptelor parlamentare, M. a renunțat 1874 la mandatul său. Era ca și ceilalți deputați români să se retragă, dar s'a decis apoi a nu ceda terenul fără luptă. La 1881, când i-s'a oferit din nou din partea alegătorilor români din cercul Lugoj un mandat de deputat, M. a refuzat, și s'a declarat pentru pasivitate generală, însă conferința naț. ținută în același an în Sibiu, a proclamat pasivitatea numai pentru Români din părțile Transilvaniei. De atunci M. a mai participat numai la conferințele naționale din 1892 și din 1893, făcând la 1892, fără succes, încercarea de a împiedeca eșecul cu prezentarea Memorandului (v. ac.), și numai pe cale publicistica își mai validează în momente decisive influența sa asupra ținutei politice a Românilor din regatul Ungariei. Pe teren economic

Al. M. și-a câștigat merite deosebite cu ocaziunea înființării băncii »Albina« (v. ac.), al cărei prim-președinte a fost. În viața bisericească a Românilor ortodocși Al. M. de asemenea a avut un rol distinct. Dela restaurarea mitropoliei a participat la toate congresele, precum și la sinoadele diecesei Caransebeș, ilustrând aceste corporațiuni în momente mai însemnate prin discursurile sale splendide, și înaintând activitatea lor prin valoroasa lui conlucrare. Introducerea sufragiului universal în constituțiunea bisericească, este a se atribui stăruințelor sale cu ocaziunea stabilirii »statutului organic«. Dintre scrierile lui literare amintim: »Conștiința națională«, publ. în Almanahul soc. ac. »România Jună« (1883) și Libertatea Presei, publ. în »Rom. Revue« (1888). M. s'a încercat și pe terenul compozițiunii musicale. Dela 1901 președinte al »Asociațiunii p. lit. rom. și cult. pop. rom.«

Eugeniu de Mocsonyi, frate cu Alexandru, n. 9 Martie 1844, a studiat la gimnasiul din Budapesta și din Timișoara, la facultatea de drept din Viena, și a fost promovat doctor în drept la univ. din Graz. 1869—72 deputat dietal al ceroului Săn-Miclăușul mare, în care calitate cu ocaziunea reformei legii electorale, a militat pentru sufragiul universal. A fost membru activ al mai multor congrese și sinoadle bisericești. Eug. M., un însuflețit naționalist, a dedicat o mare parte a activității sale creșterii fiilor săi, cultivând cu deosebire îngrijire spiritual național în sinul noii generațiuni. † 26 Maiu 1901 în Budapesta.

Zeno Mocsonyi de Foer, fiul lui Antoniu M., n. Sept. 1842 în Prisaca, și-a făcut studiile liceale în Teresianul și cele juridice la universitatea din Viena, unde a depus și examenele de stat. Distins, ca și ceilalți membri ai familiei, prin deosebită însuflețire și generositate pentru cauza națională a Românilor din țeară, a conlucrat aproape la toate acțiunile acestora și le-a dat sprijinul său. În viața bisericească a participat aproape la toate congresele și la sinoadle diecesane. Agronom pasionat, s'a ocupat cu administrarea domeniilor sale, și a dat o deosebită îngrijire creșterii fiului său în spiritul tradițional al familiei.

Mod, în genere forma particulară și felul de a fi și la luora al unei existențe. În unele sisteme filosofice înseamnă formele particulare ale substanței ce constituie existența (Spinoza: *modi sive affectiones*); iar în limbajul curent filosofic de astăzi înțio: notă, stare, aflare, etc. În muzică M. înseamnă dispoziția particulară a tonurilor și tipul, în care trebuiesc cântate. (v. Gama.)

Mod, (gram.) acea formă a verbului, prin care se arată felul lucrării exprimate prin cutare verb. În limba rom. se deosebesc:

I. *M. personale*, fiind-că prin ele se exprimă și persoana lucrării; sânt următoarele: 1) *indicativul*, când verbul arată lucrarea hotărâtă, sigură (s. e. astăzi cetes); 2) *conjunctivul*, (*condiționalul*), când verbul arată lucrarea ca atir-natoare de alta sau posibilă (s. e. astăzi am să vetes); 3) *optativul*, când verbul arată lucrarea ca o dorința (s. e. aș oeti); 4) *imperativul*, când verbul arată lucrarea ca poruncă (s. e. cetesoe!); 5) *presumptivul*, când verbul arată lucrarea ca înțioiala (s. e. el va fi oetind).

II. *M. impersonale*, cari nu exprimă și persoana lucrării; sânt următoarele: 1) *infinitivul*,

când verbul arată lucrarea în mod general, nehotărât (s. e. a oeti). Infinitivul are două forme, una scurtă (a ceti), alta întregă (oetire), cea din urmă însă are funcțiune de substantiv; 2) *participiul*, când verbul are înțeles adiectival (s. e. oetitor, present, oetit, trecut); 3) *gerundiul*, când verbul arată lucrarea în formă de adverb (s. e. el petrece timpul oetind).

M. silogistice se numesc în logioă deosebitele forme ale figurilor silogistice după calitatea și cantitatea judecăților ce constituiesc premisele. Nu toate formele obținute prin vorbirea cantității și calității judecăților duc la o concludie logioă întemeiată. În figura I, pentru ca concludia să fie valabilă, premisa maioră trebuie să fie universală, iar cea minoră afirmativă; în figura II premisa maioră trebuie să fie universală și una din premise negativă; în figura III premisa minoră trebuie să fie afirmativă, concludia fiind totdeauna particulă. (Cf. Maiorescu, Logioa 82—100.)

Moda, (lat. *modus*), fel de a fi, fel de a face. Este un us vremelnic, o afacere de gust, de capriciu, care regulează forma obiectelor materiale și, cu deosebire forma mobilierului, a vestimintelor și a obiectelor de găteală. Totuși M. diferă de us ca specia de gen. M. este un us transitor, vremelnic, de scurtă durată; usul este o modă îndelungată, permanentă, durabilă. Ambele însă își întind puterea lor asupra tuturor manifestărilor activității omenești.

Modalitate, exprimă modul și forma oum oeva există și se întemplă, și modul oum poate fi ougetat. În terminologia filosofică M. înseamnă felul de a fi al judecăților după gradul de oertitudine în exprimarea realității. Astfel avem după M. judecăți a) *asertorice*, când afirmă pur și simplu oeva fără necesitate stringentă; b) *apodictice*, când afirmă oeva cu necesitate stringentă, și c) *problematică*, când afirmarea este numai posibilă, însoțită de îndioială. (Cf. Maiorescu, Logioa p. 60—61.)

Model, oeva de imitat. Obiect destinat a fi reproducus prin imitație. Persoana care posează în fața unui artist pentru a-i reproduce sau imita formele. În sens figurat artistic: o persoană care are forme regulate, frumoase, perfecte. Figura ce se face de pământ sau de oeară pentru a fi reproducă întocmai și cu aceleași dimensiuni, ori în mai mare, sau în mai mic, într'o sculptură carecare. În turnătoriile metalice pentru a se turna un obiect carecare, se face un M. de lemn al obiectului, după care M. se face tiparul din pământ.

Modena, prov. ital. (Emilia), 2558 km². cu 290,446 loc. (1896). *Capitala M.*, (vechea *Mutina*) are 31,053 loc.; arhiepiscopie, castel frumos, bibliotecă cu 123,000 vol., catedrală din seol. XII; universitate fondată la 1683, academie de arte, institut tehnico, gradină botanică.

Moderados, (*span.*) moderații, nume dat partidului conservator în Spania, în opozițiune cu *Exaltados* (v. ac.).

Moderantismul, vederi moderate, mai ales în politica.

Moderatiune, oumpătare. (v. Cumpăt.)

Moderato, (*ital.*) termen de expresiune în muzica, moderat, oumpătat.

Modern, ce corespunde modei (v. ac.), în contrast cu antic (v. ac.).

Modestia, virtutea particulară a omului care făcând ceva, ori cât de bine, nu se gândește să se compare în această privință cu ceilalți oameni, și deci nu caută să exagereze prin vorbe sau fapte importanța persoanei sale. În puterea acestei virtuți omul își regulează cu bunăcuviință nu numai tot exteriorul său, ținuta trupului, dar și gândirile, vorbirile, demersurile și toate lucrările sale, și este nepretensiv și cumpătat în toate ale sale. [Pl.]

Modica, oraș în Sicilia, provincia Siracusa, 41,231 loc.; se cultivă fructe sudice.

Modificare, schimbare (de regulă în mai bine).

Modius, măsură de capacitate pentru corpuri solide mărunte. = 8.754 Litr.

Mödling, oraș în Austria infer., cercul Baden, nu departe de Viena, 10,596 loc. (1890); izvoare sulfuroase; fabrică de gheta.

Modrus-Flume, comitat în Croația-Slavonia, cu un teritor de 4879.09 km². Terenul e foarte muntos; în nord e Snežnik (1506 m.) și Rišniak (1528 m.), în sud-est Bitorai (1383 m.) și Biela Lazița (1533 m.). Cel mai însemnat râu e Kulpa, în care se varsă Dobra, Mreznita și Korana. Clima în părțile deluroase e domoală, în părțile muntoase aspră. Producte: foarte puțin cărbune de piatră și fier; porumb, cartofi, pușin grâu; în litoral cresc smochine, lămâi și se produce vin. Economia de vite e neînsemnată; mai răspândite sânt caprele și oile. Numărul locuitorilor e de 220,629; dintre aceștia 66.1% sânt Croați, 32.4% Sârbi, restul Nemți, Maghiari și alte naționalități. Locuitorii în preponderanță se ocupă cu agricultura și economia de vite, mai puțin cu industria și comerțul; în litoral bun izvor de câștig e pescăritul. Instrucția: în cott. M. se află numai 136 școli populare și 2 școli industriale. Administrația: din punct de vedere administrativ M. se împarte în 8 cercuri pretoriale. Capitala e orașul Ogulin.

Modulațiune, (mus.) trecerea dintr'o tonalitate în alta.

Modus, (lat.) *M. essendi* felul (modul) de a exista și de a fi al unei ființe; *M. agendi*, modul sau felul ei de acțiune în raport cu un obiect oarecare. [Pl.]

Modus ponens și *modus tollens* sânt două moduri de a arăta dependența unei judecăți de o alta, în a cărei afirmare sau negare consistă judecata așa numită ipotetică. *Modus ponens* arată, că fiind judecata dintâi (antecedens) adevărată, este adevărată și judecata dependentă de ea (consequens); *Modus tollens* arată că fiind falsă judecata dependentă (consequens), este falsă și judecata dintâi (antecedens) (Maiorescu, Logica § 20).

Moe, *Jörgen*, poet norvegian, n. 1815 în Holm, † 1882, ca episcop al mănăst. Christiansund. A publicat colecțiuni de basme și legende populare, și poezii.

Moeciu, 1) *Moeciu inferior*, comună rurală în Trans., cott. Făgăraș, cu 1495 loc. Români. 2) *M. superior*, comună rur. în Trans., cott. Făgăraș, cu 531 loc. Români.

Moehringia L., (botan.) după unii botaniști gen, iar după alții numai subgen sau secțiune din

genul *Arenaria* L., din familia *Caryophylleae*, tribul *Alsineae*.

Moenchia, subgen dela *Cerastium* (v. ac.).

Moenus, râu, v. Maina.

Moere, mitol., v. Moire.

Moero, lac prin care trece riul Congo sub numirea de Luapula, la 9° 30' lat. sud. cu 914 m. peste nivelul mării. Spre est se întinde imperiul Casembe. Lacul a fost descoperit de Livingstone în 8 Nov. 1867.

Moesia, țeară dintre Balcani și Dunăre, numită astfel de Romani după poporul Mysii (la Romani Moesi). A fost cucerită de Romani în urma luptei dela Actium prin generalul Marcus Licinius Crassus, nepotul triumvirului, la anul 29 a. Chr. La început a fost împărțită în clientelă între mai mulți prinți, dar în anul 6 d. Chr. apare un guvernator imperial al Moesiei. Popoarele cari o locuiau erau de origine traciă, și anume Bessii pe cursul superior al riului Marița, Dentheletii pe unde așii e Sofia, Dardanii în partea de sud a Serbiei, Tribalii în partea Plevnei, dela ei pe amândouă malurile Dunării până la Mare erau Geții, cari în dreapta Dunării se numiau și *Mysi* sau *Moesi*. M. se împărțea în superioară sau vechie (Belgrad, Costolaci) și inferioară (Troesmis). De M. inferioara ținea și partea de miază-zi a Basarabiei.

Mofeta, exalațiunile de gaze sau vapoare ce se produc sub forma unor nori la suprafața lavelor vulcanice, încă pe când sânt lichide. Emanatiunea acestora constă din acid sulfuros, amoniac și este foarte periculoasă organismului viețuitoarelor. Principalele localități unde se găsesc M. e provincia Neapole.

Moff, lucru de nimic, fără importanță, fleac, copilărie.

»*Moftul Român*«, o revistă umoristică, care a apărut scurta vreme în București în 1893. *Moftangiu*, care spune mofturi, care toacă verși și uscate.

Moga, *Dumitru de Felsőbóher*, n. 1812 în Frata, studiile gimnasiale și juridice le-a absolvat în Cluj. În 1834 s'a înscris la tabla reg. din Tîrgul-Murșului, la care în 1837 a făcut cenzura de avocat; ca atare a practicat până la 1841; în acest an fû numit controlor la spanatul cameral reg. în Câmpeni. În 1851 fû numit consilier c. r. la tribunalul din Alba-Iulia, 1861 secretar la guvern; în 1862 jude la tabla reg.; în 1869 tot acolo president de senat, în care calitate † în 7 Sept. 1873. În 1863/4 a luat parte ca deputat la dieta din Sibiu și la senatul imperial. Fratele său *Iosif*, n. 1827 a studiat gimnasiul în Blaj și Cluj, a fost notar comunal până la 1848, atunci fû numit tribun în Ofenbaia. Ca atare a luat parte împreună cu Iancu la mai multe expedițiuni. A fost arestat în Sept. 1848 împreună cu popa Balinth în Abrud. În 1854 fû numit cancelist la pretura din Medias; iar în 1861 fû ales pretor, mai târziu pensionat. † 1879 la moșia sa în Cocul de Câmpie. [I. St. Ș.]

Moga, *Vasile*, primul episcop român în eparhia gr.-or. a Ardealului după reîntregirea ei în urma vacanței îndelungate; n. la 1774 în orașul Sebeșul sășesc, unde a funcționat mai mulți ani ca preot necăsătorit. La alegerea de episcop săvârșită în Turda la 19 Sept. 1810, intrând și el în țernar între cei aleși după numărul voturilor

în rândul al doilea, fû numit episcop; iar în 21 Apr. 1811, după ce primi în mănăstirea Cruședol cinul monahal, fû hirotonit de episcop în Carlovêț de către mitropolitul sêrbesc Stefan Stratimirović. M. a păstorit ca episcop 35 ani, adecă până la 1845, când a reposat. În timpul relativ îndelungat al păstoriei episc. M. biserica gr.-or. din Transilvania a fost restrinsă în libertatea sa prin o instrucțiune cuprinzând 19 puncte, ce s'a dat numitului episcop deodată cu numirea sa; de aceea și rezultatele activității lui M. sânt pentru eparchie mai mult negative decât pozitive. Sub el a facut mare spor propaganda de unire, trecând la unire o mulțime de comune bisericesti. El a fost un barbat popular și un prototip al bisericei ortodoxe din Transilvania de pe acel timp. M. a donat prin testament bisericei mai multe obligațiuni private, cari după moartea lui prin purtarea de procese îndelungate realizându-se în parte mare, s'a creat fundațiunea ce poartă numele lui. [—]

Fundațiunea M., înființată din donațiunea de 29,622 fl. facută de episcopul Vasile Moga. Din această fundațiune se dau stipendii la tineri Români gr.-or., cari studiază științele filosofice și juridice; se salariseaza fiscalul consistorial și se ameliorează salariile asesorilor consistoriali. Starea fundațiunii la 31 Dec. 1899 a fost 83,654 fl. 55 cr.

[Dr. E. R.]

Mogadar, oraș cu port în Maroc (Africa) lângă Oceanul Atlantic, 15,000 loc.; comerțiu spre Sudan.

Mogândeașa, fantomă monstruoasă.

Mogârzea, în pov. române un ficior de împărat (fêt frumos), caruia ielele (v. ac.) i-au luat inima. M. se prefăce în păstor de oi, cânta în fluier, mâinele dela lac, respective ielele, joacă, apoi M. le pacălesce și-și recapătă inima.

Mogigraphia, (med.) Cheirospasmus (v. ac.).

Moglena, a treia capitală (Preslav, Sofia, Moglena) a patriarhatului bulgar întemeiat de Simeon, țarul Bulgarilor (893—927).

Mogoșanii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusa din 4 căt. cu 1400 loc. (Dicț. geogr. 1890), 3 biserici și 1 școală. Com. e strabatută de calea ferată București-Pitești.

Mogoșesci, 1) *M.*, com. rur. în Rom., j. Olt, cu 1014 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală. Loc. se ocupă cu agricultura; se cultivă și gândacii de matasă. 2) *M.*, com. rur. în Rom., j. Iași, compusă din 5 căt. cu 1947 loc. (Dicț. geogr. 1888), 5 biserici și 2 școli. 3) *M.*, com. rur. în Rom., j. Roman, compusă din 2 sate, cu 1797 loc. (Dicț. geogr. 1891), 4 biserici, 2 ort. și 2 cat., și 1 școală.

Mogoșoala, unul din cele 18 forturi ale cetății București, la nord-vestul capitalei, între forturile Chitila și Otopeni și la 13 km. de centrul orașului. Fortul e flancat și prin 2 baterii ce ocupa mijlocul intervalului spre Chitila și Otopeni și ține împreună cu forturile Chitila și Otopeni sectorul cel mai delicat pentru apărarea cetății București; de aceea dezvoltarea și armarea lui ca și a celorlalte două sânt în raport cu situațiunea.

Moguli, Marii M., Baber, sultan mongol, descendent al princ. mongol Djagatai, cuceri Induștanul la 1505, plecând din Bukaria. Toți descendenții săi, suverani din rassa mongolă, domniră

în India și sânt cunoscuți sub numele de »marii moguli«; familie care s'a stins în 1858. [O. L.]

Moguntia, (*Moguntiacum*), numele latin al orașului Mainz (v. ac.).

Moha, 1) *M.*, com. mică în Trs., cott. Têrnava mare, cu 1206 loc. (1891), Maghiari (812) și Rom. (340).

2) *M.*, com. mare, cott. Fehér (Ung.), 630 loc. Magh. (1891), stațiune de cale ferată, posedă două izvoare de apă minerală, dintre cari unul »Agnes« renumit prin apa sa alcalină-gazoasă.

Mohács, (Mohaci), com. mare în Ungaria, cott. Baranya, situată lângă Dunăre, cu 14,403 loc. (1891), 2 mori cu vapor, fabrici de cărâmiți și mașini, stațiune de vapoare și de cale ferată. Localitate vestită în istoria Ungariei mai ales prin desastrul suferit aici în August 1526 de ostirea regelui Ludovic II al Ungariei, nimicată de ostirea sultanului Suleiman II, care avu drept urmare căderea Ung. sub stăpânirea turcească. Cu aceasta ocaziune a perit însuși regele Ludovic II, înecându-se în pârăul Csele. O altă luptă s'a dat aici tot în Aug. 1687 proprie la Siklos, între oștirile unite, comandate de ducele Carol de Lotaringia, principele Bavariei Maximilian și ducele de Baden Ludovic, și între oștirea marelui vizir Suleiman, sfîrșindu-se cu nimicirea celei din urmă.

Mohagir, nume dat Mahomedanilor fugiți din Bosnia în urma ocupațiunii austriace.

Mohair, stofa de lână țesută cu adausul părului de capră din Angora. Aceste stofe sânt përoase și lucii ca mătasa. — *Dantele M.*, dantele din lână neagră.

Mohamed, fundatorul religiunii mohamedane (islam), n. pe la 570 în Mecca (Arabia) din vița Koreișifilor, din o familie araba de frunte, dar sărăcită. Remânând de mic orfan, fû luat de un unchiu al său, care era neguțator, și l-a dus cu el prin călătoriile sale. Apoi întră ca factor la o vëduvă cu numele Khadișsa, pe care o și luă de soție și se făcu neguțator. Ca atare a întreprins și el călătorii, și venind în atingere cu Iudeii și cu creștinii, mai ales Nestorianii (v. ac.), se deșteptă în el înstrăinarea de către idololatrie și cugetul de a înființa o nouă religiune, întemeiată pe credința în un singur Dșeu (Allah). Cam în etate de 40 ani se nascu în el cugetul, că e ales de Dșeu de profet ca să propage credința cea adevărată, și aceasta mai ales după ce pe la 609—611 se retrăsese într'o peșteră de lângă Mecca, unde dicese că i-s'a arătat arhanghelul Gavriil, care i-a spus că el e ales profet al lui Dșeu și îi descoperi învëțăturile religiunii ce avea să o întemeieze, pe cari apoi le cuprinse într'o carte numită Coran (v. a.). În curând primiră mulți învëțături fanaticului M.; au fost însă alții mulți, mai ales din cei mai bogați, cari nu le-au primit și au început a persecuta pe M., așa încât acesta a fost silit să fugă în 622 la Medina (Jathneb), ai cărei locuitori simpatisau cu învëțătura lui. Această fuga (hidsra, hegira, v. ac.) a fost apoi pusa de către Musulmani ca începutul erei lor. Inmulțindu-se sectarii, a început a-și lăși religiunea cu ajutorul armelor și dorul de pradă de o parte, iar de alta fanaticismul credincioșilor săi i-au condus la multe isbânđi, așa încât în curând i-s'au supus multe triburi din apropiere, parte de sila armelor, parte

de frică. Îmbărbătat prin aceste succese, M. în a. 7 al hegirei a provocat pe regii Persiei și Etiopiei, pe împăratul din Constantinopol Heracliu și pe mai mulți șefi de triburi din Arabia și Egipt, ca să primească legea lui. În 630 M. a cuprins Mecca și Kaaba (v. ac.), care apoi deveni centrul religiunii mohamedane, care s'a lăsat tot mai tare, amenințând cu pustiire tot ce îi sta în cale. M. † în 632 și a fost îngropat în Medina.

Mohamedană, religia întemeiată de către Mohamed (v. ac.). Principiul fundamental al rel. M. este: Un singur Dumnezeu și M. e profetul lui. Pe Moise și pe Isus îi recunoaște de profeti inspirați de Dumnezeu, dar M. e mai înare, și legea lor, deși e dată de Dumnezeu, e stricată, coruptă. Raiul promis de M. urmașilor rel. sale constă în plăceri sensuale. Admite poligamia și opresce beuturile spirituoase și anumite mâncări. Impune adorarea unui singur Dumnezeu (Allah), rugăciunea de mai multe ori pe zi; supunere necondiționată poruncilor profetului; ajutorarea săracilor; curajul până la moarte în luptă pentru legea profetului și deplină rezignațiune și supunere sorții. Aceste învățături principale se cuprind în cartea numită *Coran*. (v. ac.) Pe lângă aceste mai sunt și alte legi și prescrieri alcătuite după exemplul lui Mohamed. Aceste se cuprind în cartea numită *Sunna* care însă nu e primită de toți mohamedanii, și cei ce o primesc se numesc *sumniți*. Religia lui M. se împarte în nenumărate secte, cari se urcă de moarte, dar ura cea mai turbată contra *necredincioșilor* (celor de altă lege), cu deosebire a creștinilor, le este tuturor comună.

Mohamed, nume a patru sultani turci. *M. I*, fiul lui Baiazid I, n. 1374, † 1421. *M. II*, *Bujuk* (cel mare), fiul și urmașul lui Murad II (1451), n. 1430 în Adrianopole, cucerii 29 Maiu 1453 Constantinopolul, subjuga 1473 Crimeea și insulele Ionice. † 1481. *M. III*, fiul și urmașul lui Murad III (1595), n. 1566, † 1603. Foarte crud. *M. IV*, fiul sultanului Ibrahim, detronat de Ieniceri. Luă domnia 1648 în etate de 7 ani. Detronat în urma dezastrului dinaintea Vienei (1683) și la Mohács (1687). † 1692 în temniță.

Mohamed-bey, român din seminția Basarabilor, dar turcit și ajuns pașă. El e trimis cu oaste turcă să sprijinească pe Teodosie-Vodă împotriva atacurilor lui Radu Călugărul (1521). Ajungând târziu, și Teodosie alungat preste Dunăre murind, M. își pune în gând a ocupa el scaunul domnesc, ceea ce nu dispăcea Porții. Radu Călugărul e învins și ucis, iar turcitul pretins domn, introduce ocărnuirea turcească. Inceputul de pašalicisare al Munteniei, împacă pe boieri, cari ridică la domnie pe Radu dela Afumați (1522), ginerile lui Neagoe-Vodă. M. în vr'o 20 de locuri se bate cu Radu, cu victoriile împărțite, până ce în cele din urmă M. e alungat preste Dunare. E memorabilă această stăruitoare luptă dintre M. și Radu dela Afumați, apărătorul naționalității române, în acel timp. [Aguletti.]

Mohatra, (numit așa de Spanioli, ital. stocco, germ. Scheinvertrag), contract fraudulos, ce se face atunci, când cineva vinde altuia un lucru pe credit sub condițiunea (tacită ori expresă), ca același lucru să îl revândă îndată pe bani gata cu un preț mai redus. [i—m.]

Mohel, (ovr.) cel ce execută circumcisiunea (tăierea împrejur).

Mohikani, seminție indiană dispărută, în America nord., spre est dela Hudson, aparțineea statului Delaware (v. ac.), renumită prin romanul lui Cooper.

Mohilew, (rus. *Mogilew*), guvernământ în Rusia vestică, 48,047 km², cu 1.708,041 loc. (1897). *Capitala* M., lângă Nipru, are 43,106 loc. (1897), din cari $\frac{2}{3}$ Ovrei; arhiepiscopie; pielării, comerț.

Mohl, 1) *M. Robert*, om politic și prof. de sc. politice, n. 1799 în Stuttgart, † 1875 în Berlin. Dela 1824 prof. de sc. politice la univ. din Tübingen, dela 1847 la Heidelberg. 1848 ministru de justiție, apoi mai de multe ori deputat. Scrieri: *Encyclopaedie der Staatswissenschaften*, (edit. nouă 1881), etc.

2) *Mohl, Hugo von*, n. 1805, † 1872 ca profesor la universitatea din Tübingen. Botanist distins, remarcabil prin scrierile sale fiziologice și anatomice: așa asupra protoplasmei, a țesăturilor, pentru cari dovedește originea lor celulară, etc. Dintre multiplele lui scrieri relevăm: »Beiträge zur Anatomie und Physiologie der Gewächse«, Bern 1834 și »Über die Vermehrung der Pflanzenzellen durch Theilung«. El a păstrat obiectivitatea, basat pe stricta observare în un timp, când speculațiuni filosofice erau la ordinea zilei. [A. Fr.]

Mohor, numele popular al plantelor: *Setaria glauca* P. Beauv., *Setaria viridis* P. Beauv. și *Setaria verticillata* P. Beauv. (v. ac.) — Mohor gros. *Panicum Crusgalli* L. (v. ac.) — Mohor roșu, *Digilaria sanguinalis* Scop.

Mohorul ca planta de nutreț are avantajul că resistă bine la secetă și cu vegetațiunea lui scurtă ne dă nutreț și după recoltele compromise și întoarse. Meiuri și mohoare se cultivă multe cu deosebire în câmpia aridă a României, Bărăgan, unde alte nutrefuri nu prea reușesc din cauza secetelor îndelungate. După calitate cositura de mohor este aproape tot așa de bună ca și cea de meiu.

Mohur, à 15 rupii de argint, monetă de aur din India est. = circa cor. 33.

Moinescl, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusă din 4 căt. cu 3777 loc. (Dicț. geogr. 1895), 2 biserici ort. și 1 cat., 1 școală prim. de băieți și 1 de fete, cum și 1 școală israelită; pe teritoriul comunei se găsește izvoare de ape minerale, și păcură în mare cantitate; sunt mai multe fabrici de petrolu, 1 fabrică de luminări de stearină și 1 fabrică pentru lemne de construcție.

Moire (Moere), la Greci, fetele lui Zeus cu Themis, identice cu Parcae (urzitoare) la Romani. *Clotho*, torcătoarea firului de viață a oamenilor, *Lachesis*, împărțitoarea de soarte și *Atropos*, hotărâtoarea de soartea neevitabilă, adică oara morții. Ele se numesc și numai *Clothe*, adică torcătoarele, precum și cântătoarele, și atunci prima cântă despre prezent, a doua despre trecut și a treia despre viitor.

Moise, eliberatorul și legislatorul poporului israelitean, cam pe la mijlocul mileniului al II a. Chr., după tradiție a fost fiul unei femei israelitene din neamul lui Levi. Fiind expus ca prunc de trei luni și aflat de fica regelui Faraon, M. fii crescut la curtea regească, primind o educație

de frunte, și instruit în arta și știința egipteană. Pentru că omorise pe un egiptean, M. fugi în Arabia, de unde la chemarea lui Iehova, după o absență îndelungată, se reîntoarce la Egipt; constrinse pe Faraon să demită poporul lui Israel, pe care-l conduce 40 ani prin pustie, dându-i pe muntele Sinai cele 10 porunci primite dela Iehova. M. muri pe muntele Nebo în etate de 120 (84) ani. *Cărțile lui M.*, v. Pentateuch.

Moiseiu, (ung. Mojszény), comună mică în Maramureș cu 2500 loc. Români, (1000 Ovrei). Biserică și școala română. Aproape de comuna mânăstirea Moiseiului.

Moisil, familie rom. nobiliară, de origine din Maramureș (*Mois* sau *Moys de Fehérháza*) cu diplomă dela regele Matia Corvinul, 1471 și dela împ. Leopold I, 21 Martie 1702.

1) *M. Grigore*, n. 1814 în Rocna nouă (Șaaf, Transilvania). Studiile le-a făcut în Blaj. La 1859 fu numit vicar episcopesc foraneu al Rocnei, cu reședința în Naseud. Aici fu ales totodată și president al fondurilor școlastice grănițarești. Înființarea districtului românesc al Naseudului precum și a gimnasiunii super. rom. din Năsăud la 1863, pe care-l conduse ca director până la 1868, sunt operele sale. † 1891.

2) *M. Iuliu*, n. 1859 în Năsăud, studiază poli-tehnica și universitatea în Viena. Profesor de științele fizico-naturale dela 1886 în Slatina (România), iar dela 1894 în Tirgu-Jiu, dela 1895 director al gimnasiunii »Tudor Vladimirescu« din Tirgu-Jiu. A publicat: a) Herbariu pentru școlile secund.; b) Corpul omenesc; c) Higiena omului, pentru școlile secundare; d) »Amicul tinerimii«, revista pentru nobilitatea tinerimii române (1895/96); e) Scopul și metoda științelor naturale în școlile secundare; f) Baile alcalino-muriatice dela Sângeorgiul-român (Transilvania). Colaborator pentru zoologie în »Encicl. română«. Dela 1897 cavalier al »Coroanei României«. În 1900 inițiază și înființază, împreună cu Aurel Diaconovici, inginer-șef al județului Gorjiu, școala ceramica din Tirgu-Jiu. În 1894 înființază, împreună cu Al. Ștefulescu, Aurel Diaconovici și V. Rola Piekarski, »Museul Gorjului« în Tirgu-Jiu.

Moisi-Vodă, din neamul Drăculescilor, fiul lui Vladislav-Voda (1524—26), fu câta-va vreme domn al Munteniei (Ian. 1529 până Iunie 1530). Trai în dușmanie cu propriul său neam, uci-gând pe onoritorii lui Radu-Voda dela Afumați, și stând în alianță cu Basarabescii, de sub conducerea lui Barbu Craiovescu. În 15 Iunie 1530 fiind fugărit din țeara de Drăculesci cu domnul ridicat de ei, fratele lui Moisi, Vlad, revine în 28 Aug. cu ajutorul generalului ungar Mailat, și cu al lui Petru Rareș al Moldovei. E însă biruit de noul domnitor și ucis dimpreună cu șeful basarabesc, Barbu Craiovescu. Și aceasta învederează ca lupta dintre Basarabesci și Drăculesci se prefacuse în acest timp în lupte personale, ca partidele boieresci pentru domnie se îm-bucătășiseră în grupe de clientelă personală.

[Aguletti.]

Mojdrean, numele românesc al arborelui *Fra-xinus Ormus* L. (v. ac.) [sinonim *Ormus eu-ropaea* Pers.].

Mokumé, un aliajiu format din aur, argint, cupru, fier, și alte metale, care e foarte apt spre a pute fi lucrat cu înlesnire pentru fa-

bricarea diverselor obiecte de artă și a cărui aspect aduce cu al lemnului lucrat.

Mol, (Molo), zid puternic de piatră și beton, destinat a forma adăpost pentru vase în radele de mare, cari n'au adăpost natural, suficient pentru a constitui un port. Un M. poate să fie și înlăuntrul unui port și atunci servește a se construi pe el magazii, depozite, cai ferate, etc. destinate marfurilor ce se îmbarcă pe vasele cari vin să acosteze la M. În proiectul portului Constanța și prevădută un M. interior destinat vaselor și stabilimentelor marinei militare.

[Const. B.]

Mola, produs iregular dezvoltat sau degenerat al oului fecundat; e format din o masa, până la mărimea unui pumn, compusă din beșici, ce conțin apă, din sânge, bucați de carne, grăsime, concremente osoase și piele. M. cauzează metrorrhagii primejdioase.

Mola, judecător mohamedan în cetațile principale.

Mola di Bari, oraș cu port la Marea Adriatică, în prov. ital. Bari (Apulia), 12,070 loc.; comerțiu maritim.

Molares, *dinți molari*, = măselele. Omul adult posedă în fiecare jumătate a fiecărui maxilar cinci M., cu totul 20. Din acești 5 M., 2 sunt *M. mici* (vecini cu caninii) și 3 *M. mari*; ultimul M. mare, e numit dintele înțelepciunii. M. mici au o coroană, provădută cu 2 tubercule, și o rădăcină, cele mai adeseori simpla sau bifida numai la vârful, iar M. mari au o coroană cubica, groasă, cu 4 tubercule și o rădăcină dubla sau tripla și câte odata curbată. (v. Dentițiune.)

[Imerwol.]

Molaș, pesce, mihalț (v. ac.).

Molasa, conglomerate ale formațiunii terțiare în Elveția.

Molay, (pron. molle), *Iacob Bernhardt de*, cel din urmă mare măiestru al ordinului templarilor dela 1298; 1307 dimpreună cu toți templarii locuitori în Franția întemnițat de Filip cel Frumos, și după crude torturi ars de viu în Paris la 18 Mart. 1313.

Molda, riu. v. Moldova.

Moldawit, obsidian ce se găsește în aluviunile din zona serpentinelor din Bohemia. Unii le cred de origina eruptivă.

Moldova, riu, isvorește în satul Moldova sau Sulița în munții miază-șiiului resariteni ai Bucovinei, curge spre resărit până la Cornul Luncii, unde trece în România moldovenească, apucând spre miază-șii-resărit și se revarsă în Sirete lângă orașul Roman.

Moldova sau Sulița, sat, expositura parochială dimpreună cu căt.: Aluniciul, Brodina, Cruța, Găina, Hreabănil, Hrubă, Izvorul Bobeicii, Lucina, Meșul, Sulița, Spîndioara și Stirbul, moșie mânăstirească în capitanatul Radauțului și în j-ul Seletinului în Bucovina, are 1114 loc. (1011 ort.-or., 21 rom.-cat., 92 mos.), o școală primară în Moldova. [Dr. I. G. Sbierea.]

Moldova, partea de miază-noapte a României (v. ac.), între Carpați și Prut, unită cu Țeara-Românească (Valachia) în 24 Ianuarie 1859, prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca Domn al *Principatelor Unite*, contopite dela 24 Ianuarie 1862 într'un singur stat *România*. Postul principat M., întemeiat pe la 1349 de Bogdan, voe-

vodul Românilor din Maramureș, cuprindea și Bucovina (1775 anexată de Austria) și Basarabia (țeara dintre Prut și Nistru, 1812 anexată de Rusia). În Bucovina era vechea capitală a principatului, cetatea *Suceava*, până în a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564—68), care mută capitala la *Iași*; dar încă până la sfârșitul secol. XVII Suceava mai era considerată ca a doua capitală a țării. În partea nord-vestică a țării, adată de apa Moldovei (afluentul principal al Siretelui în această parte), sunt și începuturile principatului moldovenesc sau al *țării Moldovei*, sub voevodii Dragoș și Sas, predecesorii lui Bogdan. Numele «țeara Moldovei», dat mai întâiu numai părții nord-vestice, s'a întins apoi asupra întregului principat întemeiat de Bogdan, până la Nistru și Marea Neagră. Ca nume de țeară, el este oonstatat înainte de întemeierea principatului, pe timpul stăpânirii tatarilor, când se află numit, în documente halicene (din 1334 și 1335), un Alexandru Moldaovici (= Moldoveanu) ca martor, după nume, originar din M. După întemeierea principatului, țeara se află sub diferite numiri: țeara Moldovei (numele obicinuit în documentele interne), Moldavia, Maurovlachia (= Vlachia neagră), Moldovlachia, Vlachia san Valachia mică (spre deosebire de Valachia mare = Țeara-Românească), Bogdania (după numele întemeietorului Bogdan) sau Karabogdan (turcesce = Bogdania neagra), până când, în cele din urmă, s'a generalizat numele M. Legenda formată în jurul tradiției descălecatului pune originea numelui M. în legătură cu descălecatul lui Dragoș, zicând: «Și au pus nume apei de-i dîșeră Moldova pe numele unei cațele ce îi dîcea Molda, care atunci, gonind zimbrul (vînat de Dragoș), s'a înecat în acea apă, și după numele apei se dîce acum și țării Moldova.» (Cronica lui Ureche.) Originea numelui este germană, derivând din got. *molda* (a.-germ. *molta*) = pulbere (analog Frahova din slav. *prach* = pulbere), ca și la rîurile Moldava în Boemia și Mulde în Saxonia. El ne-a ramas probabil din timpul Goților. [D. On.]

Istoria. Încă din secl. XII se pomenește în Moldova Români, cari o locuiau împreună cu Slavi și cu resturi de Pecenegi sub stăpînirea Cumanilor, apoi sub stăpînirea Tătarilor. Regele Ludovic cel Mare al Ungariei (1342—82) alungă pe Tataři și sub suzeranitatea sa un duce român, *Dragoș*, urzesc pe primele începuturi ale Moldovei, când la 1349 *Bogdan*, voevodul Românilor maramureșeni, vîdînd importanța ei, o luă în stăpînire considerîndu-o ca parte a voevodatului său. Urmașii lui Dragoș, sprijiniți de Ludovic, se luptă cu Bogdan, care îi învinge și întemeiază un stat independent, părăsind posesiunile sale din Maramureș, pe cari regele le dăruiesc urmașilor lui Dragoș. Fiul său *Lațcu* (1365—73) lasă o fată Anastasia. Familia *Mușat* cu *Costea M.* (1373—74) ocupă scaunul, deși turburați de lupta cu prințul *Iuga Koriatovici* (1374—79), care fu alungat cu ajutor dela Munteni și înlocuit cu *Petru*, fiul lui Costea, dela 1379—91. Lui Petru îi urmează fratele său *Roman* (1391—93), bărbatul Anastasiei. Roman este resturnat de fratele său *Stefan* (1393—96), care pierde într'o rescoală și-i urmează *Roman* (1399—400) domn a doua oară, și prins într'o luptă

de Swidrigil, ducele Lituaniei, care pune în Moldova pe Iuga II Koriatovici (1400) alungat de Mircea și înlocuit cu *Alexandru cel Bun* (1400 până 1432) fiul lui Roman. Dela 1433—47 fiii lui Alexandru, Iliăș și Stefan, se luptă pentru scaun, pe care îl ocupă sau împrenna împăcați, sau separat; iar în următorii 9 ani au fost 13 schimbări de domnie între urmașii lui Alexandru: Petru de 5 ori, Alexandru de 3 ori, *Roman* ocupând tronul numai 2 luni, un venetic ungar *Ciupor* ocupându-l câteva zile. Crimele cele mai fioroase, fratricid (*Bogdan* ucis de Petru) și matricid (Stefan îneaca pe Ringala, mama sa vitregă), păteaza numele urmașilor bunului domn. *Stefan cel Mare* (1457—1504), fiul lui Bogdan și nepotul lui Alexandru alungă pe Petru și se face domn cu ajutorul lui Vlad Țepeș din Muntenia. După Stefan cel Mare urmează *Bogdan III* (1504—17), apoi fiul său *Stefan cel Tânăr* (1517 până 1527) și după el *Petru Rareș* (1527—38 și 1540—46), fiu natural al lui Stefan cel Mare. În 1538 sultanul Soliman vine asupra Moldovei și Petru fuge în Transilvania, iar sultanul dă domnia lui Stefan numit *Lăcustă* (1538—40), omorît de boieri și înlocuit cu *Cornea*, dar după 2 luni Petru Rareș luă domnia dela Constantinopole și o țînă până la moartea sa. Lui îi urmă *Iliăș*, fiul seu crud (1541—51), care la sfârșit se făcu mohamedan și se duse la Constantinopole. Fratele său *Stefan Rareș* (1551—1552) ridică asupra-și pe boieri, cari îl omorîră și aleseră o parte pe un *Joldea*, logodnicul Ruxandei, fica lui Petru, altă parte pe *Petrea Stănicul Lăpușneanul*, care ucise pe Joldea după 3 zile de domnie, se căsătorî el cu Ruxanda și domni de două ori cu numele de Alexandru (1552—61 și 1564—68) cu mare crușdine. În prima domnie a fost resturnat de un aventurier *Iacob Eraclide Despotul* (1561—63), care veni cu ajutor căzăcesc și resturnă pe Alexandru, dar fu resturnat și ucis de boieri în cap cu *Stefan Tomșa*. Acesta este alungat apoi de Alexandru, la moartea căruia îi urmă fiul său *Bogdan* (1568—72), pe care îl alungă *Ioan Vodă cel Cumpilît* (1572—74), care începă luptele cu Turcii, carora se predete. *Petru Schiopul* (1574—91) a domnit întrerupt, căci a fost resturnat de *Ioan Potcoavă* (1577) și de frații acestuia, apoi de *Iancu Sasu* (1579 până 1582) și în cele din urmă a părăsit țeara. Tronul apoi a fost cumpărat de *Aron*, care luă parte în luptele lui Mihaiu cu Turcii, dar fu resturnat de Sigismund Batori prin intrigile hatmanului *Stefan Răsvan*, care este făcut domn de Sigismund (1595). Polonii puseră însă domn pe *Ieremia Movilă* (1595—1606), pe când Răsvan lupta alături cu Mihaiu, Răsvan este prins și pus în țeaapă. Ieremia intră în toate intrigile contra lui Mihaiu Viteazul, care îl alunga din Moldova (1600), însă Ieremia cu Polonii vine din nou. La moartea lui Ieremia fratele său *Simeon* ocupă tronul câteva luni (1607), apoi *Constantin*, fiul lui Ieremia (1608—11) este schimbat de Turci cu *Stefan Tomșa* (1611—15), resturnat de *Alexandru Movilă* (1615—16), fiul lui Ieremia, resturnat și el de *Radu Mihnea* (1616—19), care fusese strămutat de Turci din Muntenia. Averile lui Radu Mihnea provocară pofta Turcilor, cari fiind plătiți și de italianul *Gaspar Gratiani* (1619—20), maziliră pe Radu și numiră

pe italian, ucis de boieri pe când fugea la Poloni, căci Turcii voiau să-i ia capul. Turcii trimis pe *Alexandru Ilișă*, nepotul lui Petru Rareș dela 1620—22, mazilul de Turci, caci nu îndestulase armata turcească în luptele cu Polonii. Se numește *Stefan Tomșa* a doua oară (1622—23), apoi *Radu Mihnea* a doua oară (1623—26), care moare domn și recomandă pe generalul său *Miron Barnowski* (1626—1629). *Alexandru Cocosul* (1629—30), fiul lui Radu Mihnea, *Moise Movilă* (1630—31), fiul lui Simeon, *Alexandru Ilișă* a doua oară (1631—32) și *Moise Movilă* (1633 până 1634) a doua oară trece numai pe scaunul țării. *Vasile Lupu* isbuti a ține domnia dela 1634—53. *Gheorghe Ștefan* (1653—58) este înlocuit cu *Gheorghe Ghica* (1658—59), apoi cu *Ștefăniță* (1659—61), fiul lui Vasile Lupu. *Eustatie Dabița* (1661—66) cumpără tronul, apoi ginerele său *Gheorghe Duca* (1666) șese luni și *Ilișă* (1666—69), fiul lui Alexandru Ilișă și *Gheorghe Duca* (1669—72) a doua oară. *Ștefan Petriceicu* (1672—74), lovit cu buzduganul în cap de un pașă la asediul Hotinului trece la Poloni. *Dumitrașcu Cantacuzin* (1674—1676), *Antonie Russet* (1676—78) și *Duca Vodă* (1678 până 1684) a treia oară și *Dumitrașcu Cantacuzin* a doua oară (1684—85), termină acest nou convoiu de domni. *Constantin Cantemir* (1685—93), *Constantin Duca* (1693—96), *Antioh* (1696—1701), fiul lui Constantin Cantemir, *Constantin Duca* (1701—1703), *Mihaiu Racoviță* (1703—1705), *Antioh* a doua oară (1705 până 1707), *Racoviță* a doua oară (1707—1709) au fost adeseori schimbați prin intrigile lui Brâncoveanu din Muntenia. *Nicolae Mavrocordat* (1709—10), apoi *Dimitrie Cantemir* (1710 până 1711) erau creduți oameni de încredere ai Turcilor contra Rușilor și contra bănuțului Brâncoveanu.

După retragerea lui Dimitrie Cantemir în Rusia, Turcii numesc pe omul lor de încredere *Nicolae Mavrocordat* (1711—16), apoi pe *Mihaiu Racoviță* a treia oară (1716—27), pe *Grigore Ghica* (1727—33), *Constantin Mavrocordat*, fiul lui Nicolae dela 1733—35, *Grigore Ghica* (1735—41) a doua oară, *Constantin Mavrocordat* (1741—44) a doua oară, *Ioan Mavrocordat* (1744 până 1747), *Grigore Ghica* (1747—48) a treia oară, *Constantin Mavrocordat* (1748—49) a treia oară, *Constantin Racoviță* (1749—53), *Mateiu Ghica* (1753—56), *Constantin Racoviță* (1756—57) a doua oară, *Șcarlat Ghica* (1757—58), *Ioan Calimah* (1758—61), *Grigore Calimah* (1761—64), *Grigore A. Ghica* (1764—67), *Grigore Calimah* (1767—69) a doua oară, *Constantin Mavrocordat* (1769). Dela 1769—74 țările au fost ocupate de Ruși. *Grigore A. Ghica* (1774—77) a doua oară, *Constantin Moruzi* (1777—82), *Alexandru Mavrocordat* (1782—85) fiul lui Constantin, *Alexandru Mavrocordat II* (1785—86), *Alexandru Ipsilante* (1786—88), *Alexandru Moruzi* (1792—93), *Mihail Șuțu* (1793—95), *Alexandru Calimah* (1795—99), *Constantin Ipsilante* (1799—1801), *Alexandru Șuțu* (1801), *Alexandru Șuțu* domn preste amândouă țările în 1802, *Alexandru Moruzi* (1802 până 1806). Dela 1806—12 țările au fost ocupate de Ruși, iar din 1812—19 Moldova a avut domn pe *Șcarlat Calimah*, apoi pe *Mihaiu Șuțu*

(1819—21). Revoluția grecească (eteria) și cea românească aduseră domniile pământene. *Ioan Sandu Sturza* (1822—28) fu arestat de Ruși, la izbucnirea resboiului cu Turcii și ocupațiunea rusească ținu până în 1834. *Mihaiu Sturza* (1834—49) pierdă domnia în urma convenției dela Balta-Liman. *Grigore Ghica* (1849—56), numit pe 7 ani, s'a retras în 1856, iar ca locotenent de domn s'a numit Teodor Balș, apoi Neculaiu Vogoride, mari inimici ai unirii țerilor, contra cărora a triumfat însă patriotismul partidului național. Locotenenții (caimacamii) s'au retras apoi, conform convențiunii din Paris, și în locul lui Vogoride s'a instituit în Moldova guvernul interimar sau *Căimăcămia de trei*. Din cei trei, numele lui *Vasile Sturza* și al lui *Anastasia Panu*, cari au susținut drepturile țării în afară și au pregătit alegerile de domnie în launtru, vor straluci totdeauna în istoria Românilor. În ziua de 24 Ian., când Alexandru Cuza, domnul Moldovei, fu ales domn și de adunarea Munteniei, Moldova politică încetă, precum încetă și Muntenia, atunci a început România modernă.

Mitropolia Moldovei și a Sucevei este și dînsa cu mult posterioară descălăcării, fiindcă întimpinăm mai întăi nisce arhierici fără scaun cunoscut. La 1375 Iuga Koriatovici, cu blagoslovenie dela Ohrida, pune mitropolit pe Teoctist. Aceasta însă supăra preste măsură pe patriarhia din Constantinople, cari pusera deja mâna pe mitropolia Munteniei, și se încinsă acum la o luptă înversunată pentru a impune și Moldovei episcopi greci. La 1394 ei trimis ca mitropolit un grec Ieremia, care însă nici nu e primit în țeară; atunci patriarhul Anton, după ce căutase în zădar a împăca lucrurile prin câteva solii, rostese anatema asupra Moldovei. Cu toate acestea, Moldovenii își sfințesc doi episcopi la Halici, și în urmă patriarhul, la 1401, e nevoit a recunoasce pe Iosif, unul dintre ei, ca mitropolit al Moldovei. Antăia reședință a fost la Cetatea albă; Alexandru cel Bun o mută la Suceava, capitala țării; iar la 1564 se va fi mutat, împreună cu capitala, la Iași, păstrându-și însă titlul Sucevii. Nu mai puține schimbări a suferit și catedrala din Iași; la început era Biserica Albă la Sf. Ioan Botez.; Antonie Ruset, în 1677, repară biserica Sf. Nicolae, zidită de Ștefan cel Mare, și o declară de mitropolie; Anastasia, doamna lui Ioan Duca, zidesce la 1682 o catedrală nouă pe locul bisericii Albe, dotându-o cu case și moșii; arđend aceasta la 1766, mitropolitul a trebuit să oficieze în biserica Sf. George, zidită de mitrop. Gavril Calimah. În fine, la 1833, surprîndu-se și biserica doamnei Anastasia, mitrop. Veniamim clădi tot pe acel loc catedrala de acum, care fiind restaurată până a deveni un monument de fală a țării (v. art. Iași), a fost inaugurată de abia în 1887. (Șincai, Cron. Rom. Buc., 1886 I, 589, 591—592. Xenopol, Ist. Rom. II, 139 și 236 până 240. Enăceanu, Creștinismul în Dacia, Buc. 1878, 231—40. Erbiceanu, Ist. mitr. Mold. Buc. 1888, p. XXXIX—L). Seria mitropoliților e următoarea după Enăceanu, l. c. p. LV—LVII: Ioasaf, Calistrat, Macarie; Macarie, Varlaam, Mitrofan, Eutimie Munteanu, Ștefan Munteanu, Teoctist I (1375—99), Iosif I (1399—1435), Grigorie I (1435—1439), Damian (1439), Calist,

Teoctist II (1454), Filotei, Teofan I, George I, Teodosie I, Ghedeon I, Pahomie, Varlaam I, David, Teoctist III (1509), Neofit, Mitrofan, George II, George III, Anastasie I (1541—51), Grigorie II (1551—1552), George (1552—1558), Grigorie II a doua oară (1558—61), Teofan (1561—62), Macarie cel Milostiv (1562—64), Teofan a doua oară (1564—70), George IV (1570—72), Anastasie II (1572—75), Teofil (1575 până 1577), Anastasie II, a doua oară (1577—78), Eftimie Munteanul (1578—80), Grigorie III (1580 până 1581), George V Movilă (1581—82), Nicanor (1582—84), George V a doua oară (1584 până 1590), Anastasie III (1590—1605), Teodosie II Barbovski (1605—1609), Anastasie IV Crimca (1609—17), Teofan III (1617—20), Anastasie IV a doua oară (1620—31), Atanasie (1631—32), Varlaam II (1632—55), Ghedeon II (1655—60), Sava I (1660—71), Dositei (1671—73 v. Dosoftei), Teodosie III (1674—75), Dositei a doua oară (1675—86), Ioan, Teofan IV, Sava II (1691—1702), Misail (1702—1708), Ghedeon III (1708—23), George VI (1723—29), Nechifor (1729—30), Antonie (1730—40), Nechifor a doua oară (1740—50), Iacob I Putneanul (1750—58), Gavril I Calimah (1760—86), Leon (1786—88), Ambrosie (1788—92), Gavril II (1792), Iacob II Stamate (1792—1803), Veniamin Costache (1803 până 1808), Gavril II a doua oară (1808—12), Veniamin Costache a doua oară (1812—44), Meletie (1844—51), Sofronie Miclescu (1851—60), Calinic Miclescu (1863—75), Iosif II Naniescu dela 1875. v. și Episcop.

Moldo-Valachia numele vechiu al Principatelor Unite.

Moldova veche (*Muldava* și *Midava*), comună rurală în Banat, cott. Caraș-Severin, 3 $\frac{1}{2}$ km. dela Boșneag (v. ac.), lângă Dunăre, 1500 loc. dintre cari $\frac{1}{3}$ sunt Sârbi $\frac{1}{3}$ Români, cari însă nu sînt despărțiți ierarhicește și-s aproape sêrbisași.

M. nouă, v. Boșneag.

Moldovan, 1) *M. Dimitrie*, consilier la cancelaria curții imp. trans., n. 16 Oct. 1811 în Deva, unde tatal sêu a fost comerciant. Școalele normale le-a absolvat în Zlagna, cele gimnasiale în Sibiu; a fost 4 ani la politechnica din Viena, montanistica a absolvat-o în Schennnitz; până la 1848 a condus exploatarea minelor de aur familiare. În acest an a fost ales jude primar dirig. în comit. Hunedoara, în care calitate și-a câștigat mari merite. Din adunarea de pe »Câmpul libertații« a fost delegat ca să ducă Memorandul la Impêratul. În anul următor a fost silit să se refugieze împreună cu prefectul Solomon, în România. În 1850 a fost numit adjunct la comanda distr. în Alba-Iulia, în 1853 comisar ol. I la Oraștie, ca atare a funcționat la de-sărcinarea pamântului urb. în Sibiu. În a. 1861 fû numit secretar la cancelaria aulică în Viena, iar la 1863 consilier, tot acolo. În anul 1863—4 a fost deputat la dieta din Sibiu, ca atare a fost ales în consiliul imperial în Viena. În 1867 a fost pensionat. În tot locul a desvoltat o activitate binefacetoare în interesul națiunii și s'a bucurat de stima generala. † în Sibiu 10 Iunie 1889. Fiica lui M., *Ioana* măr. *Bădilă*, în acord cu intențiunea părintelui sêu, i-a eternizat numele prin o generoasa fundațiune făcută în

favorul universitarilor români din Cluj, dăruind spre scopul acesta o avere de 35 mii florini.

[I. St. Ș.]

2) *Moldovan, Stefan*, preposit capitar în Lugos, n. la 1 August 1813 în Cicud (cott. Turda-Aries). Școalele elem. și gimnasiul le-a studiat în Cluj, iar liceul și teologia în Blaj unde a fost apoi profesor gimnasial 2 ani. În 1838—1847 paroch în Ghiriș și adm. protop. al tractului Beului; iar dela 1847—1852 paroch și protopop al Mediașului și ca atare în 1848 scurt timp a fost și adlatusul comitetului scaunului de acelaș nume. În 1852 fû înaintat vicar foraneu în Hațeg, iar în 1857 numit canonic lector în nou înființatul capitu al dieceșii Lugosului, în fruntea căruia ajunse apoi în 1859, fiind numit și în-tărit preposit capitar. În același timp episcopul Alex. Dobra îl numi vicar general, în care calitate remase până în 1884. În 1871 fû distins prin numirea de prelat domestic papal. Ca paroch, protopop și vicar for. a desvoltat un zel neobosit pentru înflorirea bisericilor, susținerea și prosperarea școalelor gr.-cat. române, iar ca canonic și preposit aproape $\frac{1}{3}$ veac a conlucrat cu zel și înțelepciune la întărirea și organizarea tinerii dieceșe a Lugosului. De prin arhivele și bibliotecile diferitelor curți domnesci din Ardeal a cules mai multe documente importante privitoare la istoria Românilor, pe cari apoi le-a publicat în »Transilvania« din a. 1868—77. Ca părtinitor și iubitor al literaturii române și-a format o bibliotecă frumoasă de 1500 vol., care cuprinde aproape tot ce literatura rom. din patria noastră a produs în veacul acesta și pe care în 1898 a donat-o dieceșei. Spre încununarea meritelor sale, a făcut spre scopuri culturale și filantropice mai multe legate. † 4 Nov. 1900.

[Dr. I. Radu.]

3) *Moldovan, M. Vasile*, prefect de legiune, n. 1824 în St. Paul, Trs. (cott. Têrn. mică), a studiat la gimnasiul și în seminariul teologic din Blaj. Evenimentele anului 1848 l-au apucat ca cleric de cursul al treilea. În 8 Apr. 1848, dupa ce a plecat din Blaj, a cutrierat nu mai puțin ca 50 de comune locuite de Români, chiemând poporul la cele două adunari dela Dumineca Tomii în 3/15 Maiu, la care însuși luă parte activa. După adunarea dela 3/15 Maiu, a organizat prin Sept. legiunea III, al cărei prefect a fost sub întreaga durată a resboiului civil. În Oct. a participat la luptele dela St. Ioana și Reghinul sasesc cu Urban. Aici fû și ranit ușor. În Febr. 1849 s'a retras și el în Munții apuseni, unde alaturi cu Iancu, Buteanu, Balint, Andreica ș. a. a luptat vitejește. Când Hatvani cuprinsé Abrudul, M. fû arestat, dar liberat când Iancu navăli în Abrud cu oștile sale și scoase pe Hatvani. În 19 Maiu lua parte la luptele contra armatelor lui Hatvani, care se reintorsese pentru a doua oară asupra Românilor. M. se afla în fruntea aripei dela Cernața, de unde Românii au respins pe comandantul maghiar, silindu-l a se refugia în oraș. În Iunie s'a distins în luptele cu Komény Farkas.

Îndată după revoluție a fost numit inspector. În 1851 adjunct la comisariat în Dicio-Sân-Martin. În 1862 vice-notar. În 1867 vice-comite. În 1872 președinte al scaunului orfanal. În 1892 fû pensionat. »Memoriile« lui M. din 1848—49, s'au

publicat îndată după moartea lui întâmplată la 1 Ian. 1895 în Buziaș. [I. St. S.]

4) *Moldovan, M. Ioan*, canonic și scriitor rom., n. 13 Iunie 1833 în Varfalău, scaunul Arieșului (Trs.). A început a învăța în școala din locul nașterii. În 1842 intră în clasa a 2-a a școlii primare din Blaj. Aci și-a continuat studiile până la 1848, terminând retorica. În Ian. 1851 deschișându-se iarăși gimnasiul din Blaj, cu organizațiunea impusă de guvernul din Viena, M. fu primit în clasa VI. În 1853 depuse examenul de maturitate și fu trimis la teologie în seminarul central din Pesta. Pe anul II al cursului teologic a fost trimis la seminarul gr.-cat. din Viena, unde cu începutul anului 1855 se bolnăvi greu, și astfel fu silit a se întoarce acasă. După cură fericită și-a continuat studiile teologice în seminarul din Blaj, unde le-a terminat în 1857. În acest an fu numit profesor de limbile orientale și studiul biblic în seminarul teologic din Blaj, și de religione în gimnasiul inferior. În anul 1858 trecu la profesura în gimnasiu, unde a propus istoria și geografia, limba română, filosofia, geografia fizică, dar mai virtos limba latină. În 1859 fusese chirotonit preot. În 8 Iulie 1879 fu ales canonic teolog, și întru aceeași zi s'a făcut propunerea, sa fie promovat la statul de canonic cancelar. Promoțiunea s'a aprobat în 22 Oct. 1879 și instalarea s'a întâmplat în 16 Nov. 1879. În capitol a înaintat până la demnitatea cea mai înaltă de preposit în 1896. Mai mulți ani pe lângă canonicat a purtat și oficiul de director gimnasial în Blaj. Dela 1893—1901 a fost președintele Asociațiunii pentru liter. rom. și cult. popor. român. Dela 1894 este membru ordinar al Academiei române din București. După moartea mitropolitului Vancea (1892) până la instalarea noului mitropolit Victor Mihályi (1895) a condus arhidieceasa unită de Alba-Iulia și Făgăraș în calitate de vicar capitular, în care timp s'a clădit un nou edificiu gimnasial în Blaj din fondurile arhidieceșane și din colectă publică. 1901 fu numit prelat domestic. A scris și publicat: 1) Acte sinodale ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj t. I, 1869, t. II, 1872. 2) Spicuire în istoria bisericească a Românilor, Blaj 1873. 3) Lecționar latin cu un dicționar. 4) Numeroase studii, critice și documente în Archiv pentru filologie și istorie de Cipariu.

[Dr. Augustin Bunea.]

5) *Moldovan, Silvestru*, publicist, membru activ al Societ. geogr. rom. din Bucur., n. 1861 în Agârbicui (lângă Turda). A terminat liceul în Brașov; studiile universitare în Cluj și Viena. Fost profesor la liceul rom. din Brașov (1885—87); a edat și redactat foaia liter. »Rândunica» în Sibiiu (1894—95). De prezent redactor la »Tribuna» și »Foaia Poporului» și director al »Tipografiei inst. tipogr. în Sibiiu. Lucrări principale în specialitatea geogr.: »Țeara noastră» descr. Transilvaniei sudice, (Sibiiu 1894); »Zarandul și Munții apuseni» (Sibiiu 1898), și mai multe studii în »Transilvania», foaia »Asociațiunii», Bulet. Soc. geogr. rom. din București, »Tribuna», »Gazeta Trans.» etc. A mai scos în tipar câteva cărți școlare și bucăți din lit. popor. (Cf. Gesch. des rum. Schrifttums, de Dr. W. Rudow. 1892, pag. 205.)

6) *Moldovan, Margareta*, novelistă, soția lui Silvestru Moldovan, n. 1872 în Turda. A publicat povești și schițe în diferite diare și reviste de ale noastre; a scos în tipar un volum de povești, cu titlul »Din tainele vieții» (Sibiiu 1899).

Moldoveni, com. rur. în Rom., j. Ialomița, situată pe partea stângă a râului Ialomița, formată din 3 sate cu 2168, loc. (Dict. geogr. 1897), 2 biserici și 2 școli.

Moldovița, 1) *M., riuleț*, isvoresce din munții mieșuali resăriteni ai Bucovinei și se revarsă în stânga Moldovei din jos de tirgul Vama. 2) *M., mândăstire*, fundată în 1401 de Alexandru cel Bun, cam la mijlocul lungimii riulețului. Năruită de o spărtura de nori, ea fu rezidită ceva mai la vale în anul 1531 de către Petru Rareș, Domnul Moldovei; desființată ca mănăstire în 1785, a ramas până astăzi ca biserică parochială în satul format pe lângă dînsa sub numele de Vatra-Moldoviței (v. ac.). [Dr. I. G. Sbiera.]

Moldva, riu, v. Moldova.

Molecula, cea mai mică părțică în care se poate divisa un corp, așa încât sa nu-și schimbe însă proprietățile lui chimice. M. la rândul ei e formată din *atomi*. La elemente M. este constituită de ordinul din 2 atomi identici, la compușii lor, atomii sînt diferiți și în număr variabil. M. unui corp prezintă între ele spațieri, fapt ce permite a se explica dilatația și contractia copurilor. Forța care le menține strîns unele de altele se numește *coesiune*. Volumul unei M. se determină împărțind greutatea moleculară prin greutatea specifică a vaporului acelu corp. După Clausius, diametrul M. unui gaz, ar fi a cincisutamilioana parte dintr'un centimetru, și numărul M.-lor conținute într'un cm.³ de gaz s'ar uroa la cifra 6×10^{21} .

Moleschott, Jacob, fiziolog, n. 9 Aug. 1822 în Herzogenbusch, 1845 medic în Utrecht, 1847 docent privat în Heidelberg, din cauza vederilor sale materialiste fu silit a demisiona, 1856 profesor în Zürich, 1861 în Turin, 1878 în Roma, † 20 Maiu 1893 acolo. Adept al teoriei despre neșeparabilitatea puterii de materie. A scris mai multe opere în cari se ocupa mai mult cu nutrițiunea omului.

Moleskin, (*engl.*) plisă, un fel de postav tuns, de sorta mai bună, întrebuițat pentru vestimente de iarnă.

Molia, numele vulgar al genului *Tinea L.*, insect lepidopter, din diviziunea Microlepidopterilor, grupa Tineidelor. *Tinea* sînt mici fluturași, ale căror larve rod blanurile, covoarele, stofele de lână și de pîr; penele și animalele împăiate. Larvele au 14 picioare și falci puternice, ele își construiesc un fel de toc din materiile cu cari se nutresc, pe care îl poartă în spate ca melcul conchilia sa. Genul *T.* cuprinde mai multe specii: *T. tapazzella L.*, *T. pellionella L.*, *T. sarcitella L.*, *T. crinella Treits.*

Cel mai bun mijloc de a ne feri de M., este cel preservativ, adică de a împedece fluturașii să-și depună oușele lor; pentru aceasta trebuie să lucrurile bine *aerisite*, *scuturate* și *periate*, cel puțin odată pe săptămîna, în timpul verii cînd își depun oușele. Se mai întrebuițează încă substanțe cu miros tare ca: naftalina, benzina, camforul, tutunul și praful de pîretru.

[Dr. N. Leon.]

Molibdenit, mineral, sulfură de molibden, neagra-cenușie, luciu ca grafitul și lasă urmă neagra-verde pe hârtie. Acompaniază minele de cupru în Norvegia de sud, la Miask, etc.

Molid, *Molift*, numiri vulgare ale frumosului arbore *Picea excelsa* Link (v. ac.) [sinonim *Abies excelsa* Poir (v. ac.)].

Molière, *Jean Baptiste Poquelin*, cel mai mare poet comic, n. 1622 la Paris, fiul unui servitor al palatului și tapețier al curții regale, primi o cultură clasică în colegiul Clermont, astăzi Louis le Grand, luă doctoratul în drept la Orleans și fu avocat în Paris. Dar pornirea firească și relațiunea sa cu actrița M. Bejars îl făcu să îmbrățișeze cariera teatrului. Actor și director de teatru, petrecu vi-o 12 ani prin orașele din provincie, compunându-și singur piesele ce juca. Recomandat de fostul său conșcolar, principele Conti, dobândi favorul de a juca înaintea lui Ludovic XIV, care îl reținu în Paris, și teatrul lui deveni teatrul curții regale. Comediile sale sînt multe imitate, ca și dramele lui Shakespeare, mai ales după *Comédia dell' arte*, teatrul popular al Italianilor, după maxima sa, »eu iau bunul meu unde îl găsesc.« Ele sînt: *Les précieuses ridicules*, *Le cocu imaginaire*, *Le festin de pierre*, *L'école des maris*, *L'école des femmes*, *Le Tartufe*, *Le misanthrope*, *Les femmes savantes*, *L'avare*, *George Dandin*, *Le bourgeois gentilhomme* (trad. de I. Văcărescu sub titlul *Bădăranul boierit*), *Les fourberis de Scapin*, *Le malade imaginaire* ș. a. Când juca această ultimă piesă, în care avea rolul principal, fu cuprins de isbucnirea unei convulsii, care o ascunse maiestrit sub un hohot de rîs. Dus la locuința sa, strada Richelieu, unde se află ași statua lui, preste câteva oare muri de vîrsare de sânge, în a. 1673. Din comediiile lui M. sînt traduse rom.: *Tartuful de Șt. Virgolicii*, *Misanthropul de G. Sion*, *Medicul în contra voiei sale*, ș. a.

Molinia Schrank., (botan.) gen monotipic din familia *Gramineelor*, tribul *Festuceae*. Unica specie *M. caerulea* Moench. este o plantă perena cespitoasă cu frunzele înguste plane. Ea este cunoscută de poporul nostru sub numirea de *Iarba albastră* și în parțile noastre crește prin păduri și fînațe umede. [Z. C. P.]

Molipsire, v. art. Contagiu și Infecțiune.

Molitvelnic, (*slav.*), *Euchologiu* (*grec.*), carte rituală în care se cuprind rînduielele și rugăciunile prescrite pentru conferirea sf. taine, și a altor funcțiuni bisericesci, de sfințire și de binecuvîntare.

Milk, (*Melk*), oraș (dela 1898) în Austria inf. lângă Dunare, cu 1953 loc.; renumită abație a benedictinilor, fondată la 1089, cu biserica frumoasă, în care sînt îngropați Babenbergii; colecțiuni științifice.

Moll, (mus.), unul din cele două game principale, în care terța tonului inițial este minoră (moale).

Moll, (mull), o țesătură foarte subțire de bumbac, alba și moale.

Molla, (arab. domn), titlul preoților mohamedani la Turci și la Perși.

Mollientia, (med.) remedii ce alină, ce înmoaie.

Mollusca, v. Molusce.

Molna sau *Molnița*, pariu care desparte, pe

scurtă distanță, Bucovina de Moldova; se revărsa în stînga Siretelui mult mai în jos de orașul Sirete. *Gura Molniței* e un cătun la comuna Ragojești. [Dr. I. G. Sbiera.]

Molnar, *Ioan de Müllersheim*, renumit medic-oculist în Transilvania și literat român, n. 1749 în com. Sadu lângă Sibiu; sub influența lojei francmasonice din Sibiu, desființată la 1790, al cărei membru era, făcu prima încercare de a scoate un țiar pentru poporul român, care însă din lipsa de fonduri nu izbuti; mai târziu (1793) ca profesor de ocularistică la Academia reg. din Cluj, în care calitate fu ridicat la rangul de nobil, M. făcu și a doua încercare în această direcție, dar și aceasta fu zădărnicită, acum însă prin puterea reacțiunii și a urei de rasă, deșteptată prin »*Supplex libellus Valachorum*«, la a cărui compunere contribuise și el. La 1788 M. publică în Viena o gramatică română pentru Germani, sub titlul »*Deutsch-walachische Sprachlehre*« (8° 445 pag. și un registru; ed. III Sibiu, 1823), la 1798 o retorică, iar la 1800 »*Istoria universală*« în Buda. În revoluția lui Horia, M. primesce misiunea importantă de intermediator între guvern și Români reșolauți. (Cf. Il. Chendi, *Inceputurile țiaristicele noastre*. Oraștie, 1900.)

Molo, (marină) v. Mol.

Moloch, o deitate a Canaanitilor; original a reprezentat fierbința soarelui din capul verii, preste tot puterea stricătoare dar și curățitoare a focului; a fost și zeu al războiului. M. se închipuia cu cap de taur (v. *Minotauros*) sau ca taur; i-s-au sacrificat oameni, mai ales prunci, iar în pericol mare feciorul mai bătrîn al regelui.

Mologhlea sau *Molodiea*, comună rurală din preua cu cătunele: Cozminul, Derehluul, La Bainschi și Valea lui Francisc sau Frantzthal, parochie, moșie manastirească în cap. și j.-ul Cernăuțului în Bucovina, are 5383 loc. (3645 ort.-or., 1488 rom.-cat. și uniți, 15 protest., 235 mos.), trei școli primare în M. D. și V. I. F., poșta, stațiune de cale ferată în D. [Dr. I. G. Sbiera.]

Moloși, popor elin din vechiul Epir, aveau ca oraș principal Ambracia. În antichitate câinii acestui popor erau vestiți prin ferocitatea lor. [Caion.]

Molotru, numele românesc al speciilor genului *Melilotus* Tourn. — Molotru alb, *Melilotus alba* Desr. — Molotru galben, *Melilotus officinalis* Desr. (v. ac.)

Moltke, familie nobiliară din Meklenburg.
1) *Adam Wilhelm de*, ministru danez, n. 25 Aug. 1785, 1848 prim-ministru, apoi până 1850 ministru de finanțe. 1854 preș. al dieței. † 15 Febr. 1864 în Copenhaga.

2) *Helmut Carol Bernhardt conte de*, general-mareșal de câmp al Prusiei, n. 26 Oct. 1800, trecu 1822 din serviciul danez în cel prusiac, 1835 instructor al armatei turcești, asista 1839 în campania turcească în Siria, 1848 șef de secțiune în marele stat major, 1849—55 șeful statului major al corpului 4 de armată, 1856 adjutant al prințului Frederic Wilhelm, 1858 șeful statului major al armatei, 1864 șeful statului major al armatelor unite în Schleswig, 1866 și 1870/71 șef al statului major pe lângă regele Wilhelm I, inițiator principal în planurile de campanie; 1870 conte, 1871 mareșal de câmp, dela 1867 membru al camerei seniorilor al Germaniei de nord, apoi

al camerei germane, demisionează 1888 din postul de șef al statului major și este numit președinte al comisiunii pentru apărarea țării, † 24 Apr. 1891 în Berlin. M. a fost un strateg abil, conducând campania din 1866 contra Austriei și 1870 contra Franței.

Molton, (*Molleton*), barchentul moale și përos întrebunțat pentru îmbrăcăminte de dame.

Molucee, (*Insule de condimente*, *Goote Oost*), grup de insule în partea sud-estică a Asiei, între Celebes și Guinea Nouă, 52,900 km², aproximativ 375,000 loc., Haraforași și Malaiezi. M.-le se împart în 3 grupe. Odinioară mai toate vulcanice, pe cari și astăzi sînt vulcani activi. M.-le sînt patria cuișoarelor. Vegetațiunea este foarte abundentă. Se produce în cantitate mare palmierul de sago, nutremântul principal al locuitorilor. M.-le sînt în posesiunea Olandezilor.

[M. Bodiu.]

Molura, numele popular al plantei *Foeniculum vulgare* Mill. *Foeniculum* Adans., gen de plante biene sau perenale din familia Umbeliferelor, tribul Seselinae, foarte înrudit cu *Seseli*, de care se distinge numai prin dinții calicului obsoleți și petale galbene. Cuprinde 3 sau 4 specii probabil de origine mediterana, dintre care *F. officinale* All. se cultivă ca legumă, cunoscută sub numirea vulgară de *M.* sau »anison dulce.«

[A. Pr.]

Molusce, un tip de animale nevertebrate, cu corp moale, simetric sau nesimetric, acoperit cu o peliță (manta) de forma unui sac. Mantaua secretează o materie vâroasă, care dă naștere unei ghioci simple sau duble. Sistemul nutriției este complet. Au organe de mișcare, cari constau în brațe sau un picior lat și muschulos, sau dintr-o membrană ce seamănă cu o înotătoare. Aceste însă pot lipsi. Sistemul circulator prezintă deosebite grade de dezvoltare, o inimă cu vase au în totdeauna. Respirația se întimplă prin branchii sau plămâni. Sistemul nervos consta din un ganglion superior (creerii), unit ou altele din picioare și dela măruntăi. Aproape toate au ochi, foarte mici, asemenea organe de pipăit în formă de fire (tentacule) și organe de auz. Inmulțirea lor se întimplă prin oue. Cele mai multe trăiesc în ape, sînt foarte numeroase și răspândite în toate zonele. Un mare număr de specii nu mai exista aăzi; resturile lor se găsesc în epoca prozoică și sînt de mare însemnătate pentru studiul paleontologiei. Tipul moluscelor se împarte în I. clasa Cephalopodelor, cu ordinul 1) *dibranchiata* (argonautul, caracatița, sepie); 2) ord. *tetrabranchiata* (nautilul). Clasa II *Gastropodele* cu ord. 1) *Pteropoda*, (hyalea, limacea, clio); ord. 2) *opisthobranchia*, (brillacee, pleurobranchee, doridide, acolide, pontolimaeide); ord. 3) *Pulmonata* (melcii, limacea, auriculacea, limnacea); ord. 4) *Heteropoda* (paludinacea, cyclostomide, helicina, aciculide, capulide, vermetus, turritellacee, marseniide, volutacee, oliva, briccinide, coroidae, cypraese, tritonium, strombus, neritee, turbo). Clasa III. *Scapopoda* cu familia: dentalium. Clasa IV. *Lamelli branchiata* cu ord. 1) *Monomyaria* (ostrea, lima, pecten, margian, mytilus, pinna, tridacna); ord. 2) *Dimyaria*, (unionacee, margaritana, anodonta, tellinacee, saticava, mya, pholadele, teredo, cardium).

Moluscoide, nume sub care Milne Edwards a reunit clasa Tunicierilor, creată de Lamareth în 1816, și aceea a Bryozoarilor în un singur subanbransament.

Momeală, *nomire*, atragere în cursă, ademnire, amagire, înșelare, convertire.

Moment, în fond mișcare (movimentum). M. denota cea mai mică cantitate de timp posibilă, de unde adecă ori și ce succesiune este exclusă. Se mai numesce și *clipă*, *clipită*. În es t e t i c ă: acel punct în acțiune pe care artele reprezentative trebuie să-l fixeze pentru ca să poată impresiona. În actele voinței se numesce M. rațiunea (motivul) care determină sensul unei mișcări: *momentul hotărîtor*. [Pl.]

Mômiers, se numesc aderenții unei secte protestante din Geneva, fundată pe la începutul secolului de cătră mai mulți pastori. După ce cu timpul se subîmpărțise în sumă de disidente, își recapătă unitatea la 1848 sub titlul de »Biserica liberă«, drept care fiintează încă și astăzi. (Gelpke, Kirchengesch. d. Schweiz, Bern 1856 până 1861, vol. II, p. 215.)

Mommsen, *Theodor*, istoric german, n. 1817 în Schleswig. Primele cunoștințe le dobândește la gimnasiul din Altona (1834—38), de unde apoi trece la universitatea din Kiel (1843). După o călătorie științifică făcută în Italia și Franța, se întoarce în Berlin (1847), înfăcărât de ideile liberale, cari frământau tinerimea din acel timp. Rătăcit o vreme în mișcarea revoluționară dela 1848—49 din Germania, din care cauza pierde catedra de drept dela universitatea din Leipzig, își revine îndată la studiile sale asupra lumii romane. Chiemat pe temeiul lucrărilor sale la universitatea din Zürich (1852), nu întârzie a reintra în Germania, ca profesor la universitatea din Breslau și mai târziu (1858) la cea din Berlin, unde, cu mici absențe, a rămas până în timpurile din urmă. Timp de 10 ani, dela 1850—60, scoate la lumină opere de valoare neprețuită, cari prin metoda cercetarilor și prin importanța rezultatelor dobândite, au rămas și astăzi încă neîntrecute. La 1850 apare: »Die unteritalischen Dialekte«, prin care el pune bazele studiului dialectelor italice; la 1852 »Inscriptiones regni Neapolitani«, unde el își dă nu numai mesura capacității sale epigrafice, dar și metoda de publicare a inscripțiilor romane, metodă urmată de cătră editorii corpului inscripțiilor latine; la 1854 »Römische Geschichte« și în fine la 1860 »Geschichte des röm. Münzwesens«, care este un monument de erudiție. Epigrafist, cunosător al instituțiilor romane, mai ales cele de drept politic, linguist, numismat, M. era fără îndoială pregătit, ca să scrie istoria poporului roman. În adevăr, istoria sa romană a stîrnit dela început o admirație generală și a fost tradusa în mai toate limbile popoarelor culte ale Europei. Lipsit în parte de simț poetic, find om de lege mai presus de toate, M. desprățesce spusele tradițiilor și ale miturilor, pe cari el le socotesce drept »nisce foi uscate și risipite de vânt, și prin aceasta se deosebesce de școala lui Niebuhr, care caută să explice formarea legendelor și să desfacă din ele simburul de adevăr, care l-ar conține. M., în locul istoriei tradiționale a regalității romane, ne zugrăvesce o alta icona alcatuită din datele, pe cari analiza materialului

linguistic și a religiei puteau să i-le dea. Pentru ca sa-și facă idee despre instituțiile religioase și politice străvechi ale neamului roman, el studiază timpurile mai cunoscute, cari sunt și mai apropiate de noi, înlăturând tot ceea ce i-se pare lui adaus cu vremea, de ceea ce a fost păstrat neatins din timpurile primitive. Din această lucrare au apărut numai volumele I, II, III și V; cel de al IV, care trebuie să cuprindă istoria împăraților romani, este încă în așteptare. Toate celelalte lucrări ale sale sunt făcute în vederea limpezirii unora din problemele, cari se rapcărtă tot la istoria romană. M. reprezintă de sigur cea mai înaltă autoritate științifică pe terenul istoriei în Germania și bine înțeles în Europa.

Sor. mai însemnate: Tesa inaugurală: Ad legem de scribis et viatoribus et de auctoritate (1843); De collegiis et sodaliciis Romanorum (1843); Die röm. Tribus in administrativer Beziehung (1844); Epigraphische Analekten (1849); Die unteritalischen Dialekte (1850); Über den Chronographen vom Jahre 354 (1850); Römische Urkunden (1850); Das Edit. Diocletian (1851); Inscriptiones regni Neapolitani (1852); Die röm. Feldmesser (1852); Römische Geschichte (1854); Inscriptiones Confederationis helveticae (1854); Die Stadtrechte der lateinischen Gemeinden Salpensa und Malaca (1855); Die Rechtsfrage zwischen Cæsar und dem Senat (1857); Die röm. Chronologie bis auf Cæsar (1858); Geschichte des röm. Münzwesens (1860); Juris antejustiniani fragmenta (1861); Verzeichniss der röm. Provinzen, aufgesetzt um 297 (1862); Corpus insor. lat. (t. I, 1863); Röm. Forschungen (1863); Res Gestæ Divi Augusti (1865); Digesta Justiniani Augusti (1868); Plinii epistolæ et panegyricus (1870); Röm. Staatsrecht (1871); Corp. insor. lat. (t. V, 1872); Observationes epigraphicæ (in Ephem. epigr. 1872); Corp. insor. lat. (t. III, 1873); Das militär. System Cæsars (1877); Corp. insor. lat. (t. VIII, 1881); Jordanis Romana et Getica (1882); Corp. insor. lat. (t. IX, X, 1883); Die Conscriptionserdnung der röm. Kaiserzeit (1884); Röm. Geschichte (t. V, 1885); Das röm. Militärwesen seit Diocletian (1889); Chronica minora sæculi IV, V, VI, VII (1891).

Cf. M. Zangemeister (Theodor Mommsen als Schriftsteller. Heidelberg, 1887).

[Teohari Antonescu.]

Momordica L., (botan.) gen de plante din fam. Cucurbitaceelor, trib. Cucurmineae. Cuprinde ca. 26 specii tropicale, preponderant africane, dintre cari *M. Balsamina* L. și *M. Charantia* L. se cultivă ca plante decorative. [A. Pr.]

Momuleanu, (Mumuleanu), *Paris Barbu*, poet, n. 1794 în Slatina (Rom.). † 1837 în Bucuresci; a publicat: Versuri (1817), Plângerea Patriei și Caracterele (1825), Ultimele Poesii, 1837.

Momus (Momos), (*grec.*) zeul batjocurii și al oarii.

Mon, v. Sen.

Monach, *Călugăr*, cel ce s'a lăpădat de lume și s'a obligat prin vot la observarea consiliilor evanghelice a castității sau fecioriei, a obedienței și a sarăciei, și trăiesce în mănăstire, observând regulile ordului al cărui membru este. Originea călugărilor se poate reduce la primele timpuri ale bisericeii, în cari se pot considera ca prima formă a călugărilor *ascheti* (v. Ascesă). Pe timpul

persecuțiunii lui Deciu, cam pe la mijlocul secl. III, o mulțime de creștini au fugit în deșerturi, unde duceau o viață solitară, năsuindu-se spre a ajunge la perfecțiunea creștinească. Aceștia sau numit *eremiți*, și mulți dintre ei au urmat a duce acel mod de viață și după încetarea persecuțiunilor. Sf. Antoniu (v. ac.) pe la 270 adună în jurul său mai mulți solitari de aceeași și le dădu o regulă comună, de aceea el e considerat ca părintele monachismului în Orient. Învățăceii săi se numiau *anachoreți* și locuiau în cele sau colibi deosebite numite *laure*. Pe la 325 Sf. Pachomiu întruni pe insula Nilului, Pebana, mai mulți anachoreți într-o singură locuință și le prescrie altă regulă. Aceștia fură numiți *cenobiți*. Ceva mai târziu Sf. Basiliu cel Mare (v. Basiliți) reorganiză cu totul viața călugărească, le zidi mănăstiri în apropierea orașelor și prescrie o regulă, care în curând fū adoptată mai de toți călugării din Orient, și e observată, cu puține modificări, până astăzi.

În Occident monachismul a fost introdus de către Sf. Atanasiu pe la 340, care fugind de persecuțiunea arianilor la Roma, a dus cu sine doi călugări și viața Sf. Antoniu scrisă de el. La îndemnul lui mulți se făcură călugări și în curând se lăți monachismul în tot Occidentul. Nu aveau însă toți călugării aceeași regulă până la Sf. Benedict (v. Benedictin), care pe dreptul e considerat ca părintele monachismului în occident. Pe urmele lui mai mulți bărbați sfinți și evlavioși au întemeiat o mulțime de orduri călugăresci, ai căror membrii se ocupau cu cultivarea științelor, artelor și a industriei; unii se resboiau pentru apărarea creștinismului în contra păgânilor (v. Orduri militare), alții îngrijau bolnavii în spitale și rănii pe câmpul de luptă, sau rescumpărau pe solavi și captivi (v. Trinitari). Astăzi sunt numeroase orduri și congregațiuni religioase, ai căror membrii împrăștiați pe toată suprafața pământului, se ocupă cu predicarea credinței creștine, instruirea tinerimei, crescerea orfanilor, îngrijirea bolnavilor și a neputincioșilor și adăpostirea saracilor. Călugării sunt parte preoți parte frați laici, ba în Occident sunt unele orduri ai căror membrii toți sunt laici. Călugării occidentali se împart în mai multe specii. Așa s. e. în privința voturilor sunt *ordurile religioase* propriu zise, ai căror membrii fac voturi solemne; *congregațiunile*, în cari se fac voturi simple, dar perpetue și congr. impropriu zise, în cari sau se fac numai unele voturi sau toate trei, dar nu perpetue ci s. e. pe un an. Cu privire la modul de viață sau la ocupațiune iară sunt: monaahi sau contemplativi, canonici regulari, mendicanți (cerșitori), clerici regulari, orduri militare, ospitalieri și redempțiști. Călugării orientali stau sub jurisdicțiunea episcopilor diecesani, iar cei occidentali sunt exemți, afară de cei din congregațiunile cu voturi simple, nu pot însă îndeplini în diecesa lor funcțiuni saore fără permisiunea episcopilor.

Călugărită, fecioară sau veduță consacrată lui Dumnezeu prin voturile castității, sarăciei și al obedienței și obligată să trăiască într-o mănăstire sub o anumită regulă. Încă în veacurile cele dintâi ale creștinismului erau veriguri consacrate lui Dău, cari pentru a se deosebi de femeile laice purtau o haină deosebită și

un vël pe cap, pe care îl impunea episcopul în sărbătorile cele mai mari ale anului. Acestor fecioare nu le era iertat să se mai mărite. La început ele trăiau în casele părințesci, dar încă din vechime au început a duce viață comună în *laure* și *mănăstiri*, de cari în Orient existau mai multe pe timpul Sf. Antoniu și Pachomiu (sed. III). Iar din viața Sf. Basiliu scim că de odată cu fundarea ordului său pentru bărbați, sora sa Sf. Macrina a fundat un ord de călugărițe pentru care tot Sf. Basiliu a prescris regule analoge cu ale basiliților. În Occident primele mănăstiri de călugărițe s'au fundat, ca și cele de bărbați, după mergerea Sf. Atanasiu în Roma (v. art. preced.). Mai târziu părintele monachismului în Occident, Sf. Benedict, ca și Sf. Basiliu, a prescris regule pentru ordul călugărițelor benedictine, fundat de sora sa Sf. Scolastica. În timpurile cele vechi călugărițele făceau votul pe toată viața și nu le era permis să părăsească mănăstirea nici când (v. Clausura). Atari călugărițe mai sânt și acum. Acelea pe lângă post și rugaciune se mai ocupau numai cu lucrul manual, și acesta este și astăzi toată ocupațiunea călugărițelor din Orient. În Occident încă prin evul mediu au început a se înființa unele congregațiuni de femei cari trăiau în comun, nu făceau însă voturile solemne nici pentru toată viață și nu erau obligate la clausură. Aceste se pot deci numi călugărițe numai în sens mai larg. Congregațiuni de felul acesta acum sânt foarte multe în Occident, și membrele lor se ocupă mai ales cu crescerea și instrucțiunea fetițelor și a orfanilor, cu îngrijirea bolnavilor în spitale și a betrânilor neputincioși în asilele lor, cu ajutoarea săracilor, ba unele merg chiar și pe câmpul de bataie pentru a îngriji pe cei răniți. Călugărițele mai vechi erau astfel organizate încât, cu puține excepțiuni, fiecare mănăstire cu privire la disciplina internă și la cele timpurale atârna numai dela *abatisa* sau *starița* proprie, iar în cele spirituale atârnau dela episcopii diocesani. Congregațiunile mai noue sânt astfel organizate, încât toate mănăstirile de acelaș fel sânt supuse unei superioare generale. (v. art. Congregațiuni religioase, Mănăstire.) [Dr. I. Radu.]

Monachismul oferă stadiul cel mai pronunțat de decadentă în biserica orientală. Mulți chiar dintre cler, i-au declarat un războiu pe moarte. Menit cum este, a presenta în modul cel mai desăvârșit viața evanghelică, conform cuvântului Mântuitorului: »Fiți perfecți, cum este perfect și Tatăl vostru în ceruri« (Mat. 5, 48), a fost deviat din scopul său, și prea adevărat spune episcopul Melchisedec (Papismul și starea actuala a bis. ort., Buc. 1883, p. 104). »In societatea actuală română«, adevă după ideile răspândite într'însa, »mănăstirile nu pot avé alt rol, decât de asiluri pentru bētrâni, cari, după ce și-au isprăvit rolul în societate, doresc a-și sfârși viața în liniștea mănăstirească.« Se mai adaugă și miseria cumplită, în care s'au lasat mănăstirile după secularisare. De aceea numărul călugărilor în România a decrescut într'una și o mulțime de mănăstiri au fost părăsite, sau prefacute în penitențiarie, spitaturi și magazine ale statului. Din 10.000 chinoviți în 1857, nu mai găsim în 1867 decât 4851, iar în 1893 de abia 2654.

Atât călugării cât și călugărițele din Rom. sânt exclusiv Basiliți (v. ac.), dar regula primitivă a Sf. Vasile a făcut loc unor regulamente moderne. Prima încercare de acest fel a fost a lui Cuza, prin decretul organic din 6 Dec. 1864, care însă nu s'a aplicat întocmai, fiind prea draconic. Astfel se cerea pentru călugărirea bărbaților o vîrstă minimă de 60 de ani, pentru femei 50, afară de cazul unei invalidități incurabile; numai dacă o femeie vrea să se devoteze la serviciul spitalelor sau al institutelor filantropice ale statului, ea se poate călugări și la vîrstă de 30 de ani. Pe lângă aceea se recerea autorisația sinodului și a ministrului. Acest decret a fost slăbit prin regulamentul sf. sinod din 29 Mai 1873, care este încă în vigoare, și hotărăsece cu deamănuntul cele referitoare la disciplina monachală. După acest regulament, cel ce vrea să se călugărească, trebuie să facă suplică episcopului său, arătând motivele și dovedind că nu mai are daraveri în lume față de nimeni, și că s'a despărțit eventual de soful său cu consintire. Episcopul îl trimite la egumenul mănăstirii alese, să-și facă ispitirea (novițiatul) pe timp de 6 luni până la 3 ani. Apoi egumenul cere dela sf. sinod autorisarea de a-l tunde în monachism. Astfel se evită și chestiunea vîrstei și amestecul ministrului. Disciplina mănăstirească după acest regulament, este cea ordinară a vieții monachale; se permite însă reținerea unei averi proprii, ceea ce nu se vede cum s'ar potrive cu dîsa Domnului: »Dacă vrei să fii prefect, vinde ce ai și dă-o săracilor și vino de mē urmează« (Mat. 19, 21); după noțiunile bisericii rom.-cat., paupertatea individuală perfectă este un caracter esențial al monachului. Superiorul se alege de cătră monachii chinovului după o lista alcătuită de episcop, presidând alegerea un delegat al său. Alesul trebuie aprobat de guvern. Fiecare mănăstire are unul, sau mai mulți duhovnici (spirituali), confirmați de episcop. Aceștia cu egumenul, formează consiliul spiritual, care ține o condică de conduită a monachilor, din care se trimite copie anuală și episcopului eparchiot. Oficialii de administrație sânt economul, casierul (în acelaș timp și secretar), eclesiarchul (paracliser) și archondarul; acesta din urmă este provăcut cu o sumă de bani destinată la primirea și îngrijirea oaspeților, cari pot sta în mănăstire până la 3 zile. Regulamentul impune monachilor și lucru manual, ca fabricațiune de postav, de luminări, de haine bisericesci și altele. În fine se institue câte o bibliotecă, un registru (sinodic) pentru însemnarea binefăcătorilor și o cronică mănăstirească. (Boerescu, Codicele române, Buc. 1873, supl. I, p. 141; Alman. Cult. 1868 și 1893; Șaguna, Ist. bis., Sibiu 1860, II. pag. 245—8).

Monaco, mic principat independent, între Marea Tirhenică și departamentul francez Alpes-Maritimes, 216 km², 13,500 loc. *M.*, oraș și residență episcopescă aproape de Nizza, 3300 loc., are castel pompos, bis. catedrala, promenade frumoase, mic port, stațiune balneară maritimă; clima este sănatoasă. [M. Bodiu.]

Monada, (*grec.*) înseamnă în fond unitate. Ca termin filosofic, i-s'a atribuit și un înțeles metafisic, luându-se ca principiu al existenței, așa s. e. la Pythagora și Plato. Cu înțelesul de principiu se întâlnește în filosofia mai nouă mai

înfăiu la Giordano Bruno († 1600) și cu deosebire la Leibnitz (1646—1716) (v. ac.). După Leib. M. sînt substanțe absolut simple, dotate cu forță și putere reprezentativă. Deși imutabile și eterne, totuși ele sînt efulgurațiuni ale unei M. primordiale, care este Dzeu. Această vedere despre M. o regăsim apoi și la Herbart (1776 până 1841), numai căt H. le numește *realii*. În asemănare cu M. lui Leib., realele lui Herb. sînt fără conținut și stau în raport de influențare unele cu altele, din care raport se nasc conceptele. O doctrină analogă împărtășește și Lotze (1817 până 1881). Doctrina despre M., luată ca teorie și expusă în sistem, se numește *monadologie*.

[Pl.]

Monaghan, comitat în prov. irlandeză Ulster, 1294 km², cu 86,206 loc. (1891). *Capitala* M. are 2938 loc.

Monarchia, termen general, care cuprinde toate guvernamele, unde un singur om exercită autoritatea supremă, și se aplică atât la un stat despotic cât și la unul, unde puterea suveranului e limitată. De aci două feluri de M.: *absolută* și *constituțională*.

[O. L.]

Monarda L., (botan.) mic gen din familia Labiatelor, tribul Monardeae, cuprinde plante erbacee, cu frunzele mai adesea dentate. Acest gen are vr'o 6 sau 7 specii, ce cresc în America de nord, dintre cari menționăm: *M. didyma* L., *M. citriodora* Corv. și *M. fistulosa* L.

[Z. C. P.]

Monas, gen de protozoar din grupa flagelatelor, familia Monadinelor. Corpul nud lipsit de pseudopode, provăduț cu un singur flagel. Cuprinde speciile *M. vivipara*, care trăiește liber în ape, *M. caviae*, parasit în intestinul gros la cobay, *M. anatis*, în coecum la rațe, etc.

Monastir sau *Bitola*, capitala vilaietului M. în Turcia, care cuprinde partea apuseană a Macedoniei. Autoritățile turcești, mai mulți consuli (Rusia, Anglia, Austria, Grecia, cu intervale și Serbia și România), episcopul grecesc are reședința acolo. Garnisoana e mare, populația e foarte mixtă, cu totul vor fi 50—60,000 loc. (20,000 Bulg., 8000 Arămâni, 4000 Spanioli, ceilalți Mohamedani: Turci, Albanezi, Mahagiri). Partidul grecesc, cu toate ca sînt numai câteva fam. grec. acolo, e mare, fiind-că mulți dintre Bulg. și Aram. țin la Greci. În vremea din urmă și românismul a făcut progres, dar e de regretat, că Arămâni înșiși se despărțesc în partide. România întreține un gimnasiu (a fost încă unul al eforiilor), o școală de băieți și una de fete. Școlălele grecesci au case splendide, în parte ridicate cu bani arămănesci, și sînt bine cercetate. Comerțul, mai cu samă cu cereale, e mare, și a crescut după ce s'a isprăvit calea ferată la Salonichi.

[G. W.]

Monaxonia, (zool.) v. Centraxonia.

Monazit, (*Mengit*), mineral de Thoriu, Ceriu, Lanthau, galben, roșu, roșu violet, verde. La Miask în Ural, Norwich în Massachusetts, în Schreiberbau în Riesengebirge, etc. Ca năsip de monazit provine din Carolinele de nord, Brasilia și Australia. Servă la extragerea Thoriumului și Ceriumului, ce se întrebunțează la facerea pânzelor dela lămpile Auer.

[Mrg.]

Monbuttu, (*Mangbattu*), popor în partea de nord-est a statului Congo, în regiunea de mijloc a riului Ubangi (Uelle), afluent al fluviului Congo,

ca. 1 milion suflete, corpul svelt, pielea de culoare deschisă, aparțin grupei de popoare numită Nuba; fierari excelenți.

Moncastron, al doilea nume al Cetății-Albe dela gurile Nistrului.

Moncey, (pron. Mongse), *Bon Andrien, Jeannot de, duce de Conegliano*, mareșal fr., n. 31 Iulie 1754 în Moncey lângă Besançon, 1804 mareșal și 1805 duce, comandant în Spania, numit de Ludovic XVIII. Pair, comandant al corpului 4 de armată în răsboiul contra Spaniei din 1823, 1833 guvernor al casei invalizilor, † 20 Apr. 1842.

Monck, (*Monk*) *George, duce de Albemarle*, general engl., n. 6 Dec. 1608 în Potheridge (Devonshire), sub Cromwell locotenent-general, 1654 guvernor în Scoția, 8 Mai 1660 făcū a se proclama ca Rege Carol II, † 3 Ian. 1670.

Moninchoș, v. Madrigala.

Monesaa, (magh. *Menyháza*), ostațiune balneară până în anii din urmă de puțină importanță, a început grație munificenței noului proprietar a lua un avēnt îmbucurător. M. este o comună mică în Ungaria, comitatul Arad. Loc romantic, munți cu vegetație bogată cu straturi feruginoase. Izvoarele apar într'o vale atât de strîmtă, încat ca să poată fi întrebunțate la băi, trebuiau conduse la loc mai deschis, unde s'a zidit stabilimentul nou balnear. Apa acum vine în abundență dintr'un puț artesian cu o căldură de 35° C. Caracterul ei este: termală indiferentă. O întrebunțează cu succes bolnavii de nervi, debilitate și afecții femeiesci. Preste vară are medic. Ca loc de cură olimatică încă e foarte recomandabilă M.

Lit. Bolemann: »Magyar furdők és ásványosvizek.« Budapest, 1896.

[Dr. Voza.]

Monere sau *Monerieni*, clasă de protozoari (sau de protiste, Haeckel), lipsite de membrana și nucleu. Se nutresc prin intiseptiune și înglobare; se înmulțesc prin spori, sciorparitale sau gemiparitale și se mișcă prin pseudopode. Se deosebesc în *Rhizomonere* și *Lobomonere*, după cum pseudopodele sînt filamentoase și adesea anastomosabile sau sînt lobate și nu se pot anastomosa.

Moneta, plăci rotunde din aliagiu de aur și argint, aramă și aliagiu de aramă cu nickel, coșitor, zinc (v. Aliagiu monetar) și apoi presate (batute) cu anumite stampilii. Valoarea M.-tei este de 3 feluri: a) *V. nominală*, care este indicată pe ea; b) *V. intrinsecă*, care reprezintă conținutul ei în metal nobil (aur, argint) și *Cursul* sau *V. de circulațiune*, care se determină prin o anumită tarifară (*valvațiuni*, cu deosebire pentru M. străine) sau prin circulațiune. V. nominală și cea intrinsecă este stabilită în toate statele prin legi speciale (convențiuni monetare). Partea din față a M. se numește *avers*, cea din dos *revers*, inscripțiunea circulară de pe ele, *legendă*, singuraticile litere sub figura aversului, arată localitatea unde a fost confecționată. *M. curantă* este după etalonul fiecărui stat de aur sau argint (v. ac.), iar *M. mēruntă*, adecă divizionară de nickel, arama, eventual argint. *Fabricațiunea*: barele sau plăcile de metal trec prin nise suluri spre a se da grosimea cuvenită, apoi se taie în fășii din cari se scot discurile rotunde, acestea se cāntăresc și cu ajutorul unei tocle anume se regulează greutatea lor exactă,

se înfierbântă pentru a se muia, pentru a le lustrui se spală cu acid sulfuric, apoi se freacă într'un butoiu cu praf de cărbune, târițe de lemn, se mai cântăresc odată, apoi vin în presă între 2 stampile plane și una circulară. Bateria sau fabricațiunea M.-lor este dreptul exclusiv al statelor respective, căci numai ele sînt în stare a garanta valoarea lor intrinsecă, adecă reală.

Monetăria, etablimentul unde se confecționează moneta.

Monge, Gaspard, geometru francez, creatorul geometriei descriptive prin care a dat arhitecturii o adevărată basă științifică pentru partea ei geometrică. Principalul fondator și organizator al șc. politehnice din Paris și al șc. normale superioare din Paris, n. 1746 la Beaune. 1780 membru al academiei de științe și tot în acel an fu chemat la Paris la catedra de hidraulică.

Marea revoluțiune franceză venind, M. inventă modul practic pentru fabricarea salpetrului și a bronzului de tun, fără de cari Franța, în care se declarase înarmarea întregii națiuni, nu ar fi avut nici iarbă de pușcă, nici tunuri. Fu ministru de marină 1792—1793. † 1818 la Paris.

Mongibello, vulcan, v. Aetna.

Mongoli, popor formând marea majoritate a populațiunii din Mongolia; aparțin rasei tipice mongola, grupa mongolic-altaică, se împart în M. de est sau adeverații M. și M. de vest sau *Calmucii* și *Buracșii*, aproape toți adepți ai Buddhismului, odinioară cuceritori războinici, astăzi nomazi pacinici, deosebit de creșterea vitelor (cămile, cai, vite) se ocupă și cu vânătoare și pescuit, și stau sub stăpânirea a mai mult de 200 principii ereditari, cari platesc împăr. Chinei tribut în schimbul unor daruri primite dela el. Reședința capului spiritual (Bogdo-Lama) este Urga în regiunea Chalcha, relațiunile comerciale cu Rusia se fac preste orașul chin. Maimacin la Kiachia (rus.); caravane rusesci trec prin Gobi până la Peking. Istoria M.-lor prezintă interes numai cu chanul Djengis († 1227), care i-a dus ca birători în țeri străine. Stăpânirea lor o întinseră în cîndră preste China, Asia anterioară, Rusia până în Germania (lupta dela Wahlstatt 9 Apr. 1241), fură însă igoșiți 1363 din China și în secl. XV din Rusia, pe când în Asia anterioară și medie se formă sub Timur 1380 o nouă împărăție M.-lică, care dură până 1468. Un urmaș al dinastiei Timur, anume Baber, înființă în India 1519 împărăția Mogulului mare. În secl. XVI se stinge însemnatatea istorică a M.-lor.

Mongolia, provincie chineză, care ocupă marea parte de nord a împărăției, dimpreuna cu ținuturile apusene Kobdo și Tarbagatai, 3.543.000 km², cu ca. 3 mil. locuitori; formează un înalt platou încungînat de munți, la sud stepă (deșertul Gobi), la nord regiunea deluroasă Altai. Locuitorii sînt *Mongoli*, puțini Mohamedani și Chinezii. Minerale: țeara este avută în sare, cărbuni de piatră, fier, ș. a. Chinezii însă opresc exploatarea, numai în puține locuri o conced. Industria și comercial sunt foarte primitive. (v. *Mongoli*).

Monilia Pers., (botan.) gen de Ciuperci Mucedinee; speciile sale trăiesc pe putregaiu, lemne, fructe sau parasite pe mucoasele omului; specie mai comună e *M. candida* Bon. Toate se prezintă ca tufe dense de filamente puțîn ramifi-

cate, purtând la vîrfurile lor spori în șiraguri. După unii acest gen ar trebui apropiat de cimperca *Saccharomyces albicans* Rees., care provoacă la copiii de țită boala numită de Francezi *Muguet*, iar de poporul nostru »caș la gură». [S. Șt. R.]

Monism, (*grec.*) sistemul filosofic ori teologic, care pentru înțelegerea și explicarea lumii precum și a ființelor și fenomenelor dintr'însa, nu admite decăt un singur principiu. După cum, calitativ, acest principiu este considerat ca materie, ca spirit ori ca ceva al treilea, absolut, care poate să devină în manifestările sale atît materie cît și spirit, în sfera M.-lui se deosebesc mai multe forme: materialism, spiritualism, identism (v. ac.). [Pl.]

Monițiune, avertisment ce precede excomunicarea (în bis. cat.).

Monitor, titlu a mai multor diare. *M. oficial al Rom.*, foaia cotidiană oficială a României.

Monitor, prototipul vaselor de luptă moderne. În timpul războiului de secesiune (America) fu construit primul vas de acest tip; »*Monitor*» era un bastiment de fier prea puțîn ridicat deasupra apei, cuirasat cu fier atît pe flancuri cît și pe punte; artileria era cuprinsă într'o turela cuirasată mobilă împrejurul unui ax. Din acest tip au derivat direct actualele cuirasate »păzitoare de coastă», iar dispozițiunea artileriei mari dela »*Monitor*» e mai mult sau mai puțîn adoptată pe toate vasele moderne de luptă (cuirasate). Sînt M. mici de rîu (Austriacii au 4 pe Dunăre), cari formează adevărata flotă de luptă pe apele interioare. M. în genere sînt puțîn apte a naviga pe marea largă (cel dintăiu s'a și înecat într'o furtună), dar sînt excelente pentru gurile fluviilor și pentru coaste. [Const. B.]

Monitor (*Varanus niloticus*), o șopărlă din fam. Varanidelor, ord. Squamatoror, este de culoare verde-gălbînă, cu inele verții și gălbînii pe coadă. Lungimea 1.7 m., din care coada e de 1 m. Trăiesc în rîurile Africii. Se nutresc cu animale mici (paseri, broasce), cu ouă de paseri și de crocodil, vizitează chiar și cotețele paserilor. În vechime se venera ca un animal sfânt, deoarece mănăcă ouăle de crocodil.

Monmouth, comitat în vestul Angliei, 1383 km², cu 252.416 loc. (1891); mine de cărbuni, industrie de fier. *Capitala* M. are 5470 loc.

Monnier, (pron. monie) Marc, scriitor franc., n. 7 Dec. 1829 în Florenza, † 18 Apr. 1885 ca prof. în Geneva; a scris drame, poezii, romane și numeroase opere literare și istorico-lit. (cu deosebire asupra stărilor itale.).

Monadelph, (botan.) Androcon (v. ac.), gamostemon format din rennirea tuturor filamentelor staminelor într'un singur mănunchiu, s. e. ca la Nalbă. După acest caracter a instituit Linné în sistemul lui de clasificare clasa 16, *monadelphia*.

Monobionte sau *Monobion*, v. Metazoari.

Monocarpie, (botan.) plantele cari înfloresc și fructifica o singură dată în viața lor, cum sînt toate cele anuale, ori biene și unele din cele perene, ca Agave, Bambusul, Corypha, Echium vulgare, ș. a., se mai numesc și *hapacantice*. În opoziție cu plantele monocarpice sînt cele *polycarpice*, cari înfloresc și fructifică de mai multe ori în cursul vieții, cum sînt cele mai multe plante perene, arbuștii, arborii, etc.

Monochasiu, (botan.) sinonim cu Cima (v. ac.) unipară (v. Inflorescența).

Monochlamydee, (botan.) sinonim cu Apetal (v. ac.).

Monochromatice se numesc corpurile, cari reflectează sau transmit numai o singură culoare. Aname după teoria absorpțiunii corpurile colorate rețin în sine razele tuturor colorilor din lumina incidentă, afară de razele de aceeași culoare cu culoarea lor; pe aceste le reflectează și întru cât corpurile sunt străvedeicioase, le și transmit. Unele corpuri reflectează două colorii, aceste se numesc dichromice sau dichromatice.

Monoclin, sistem cristalografic, din care fac parte cristale cu un ax, un centru și un plan de simetrie.

Monoclinic, (botan.) tot una cu hermaphrodit (v. ac.); în opoziție cu *M. e. dichlinic* (v. ac.).

Monoclu, o sticlă măritoare făcută numai pentru un ochiu, s. e. ochilari cu o singură sticlă.

Monocord, instrument antic de musică cu o singura coardă.

Monocotyledonat, plantă al cărei embrion are un singur cotyledon (v. ac.). Acest caracter s'a folosit de botaniști spre a deosebi între plantele Angiosperme prima clasă a *M.-elor* sau *Monocotyleelor*. Ele mai au și următoarele caractere: mai adesea sunt ierburii cu frunze izolate ce au nervațiune paralelă; rădăcina principală e de scurtă durată; tulpina nu se îngroașe prin țesături secundare provenite din activitatea cambiumului intrafascicular; florile sunt regulate și tipic formate din 5 verticile de câte 3 părți (trimer): 2 verticile compun periantul homo- sau heteroclamydeu; androceul are 2 verticile de stamine, iar gynecceul un singur verticil de carpele; semênța are endosperm abundant. Clasa *M.-lor* se divide în 11 serii sau ordine, mai principale fiind: Pandanale, Helobiee, Glumiflore (v. ac.), Princes (Palmieri), Spatiflore, Farinoase (v. ac.), Liliiflore (v. ac.), Scitainiee și Microsperme. [S. Șt. R.]

Monocratia, sinonim cu Monarhia (v. ac.).

Monod, (franc. pron. mōnō), 1) *Adolf*, teolog fr., n. 1802 în Copenhaga, 1836 prof. de teologie reformate în Montauban, 1847 predicator în Paris, † 6 Apr. 1856 acolo. 2) *M. Frederic*, fratele acestuia, n. 1794 în Monnaz (Cantonul Waadt), coîntemeietorul bisericii libere reform. în Franța. † 30 Dec. 1863. 3) *M. Gabriel*, istor. fr., nepotul celor precedenți, n. 7 Martie 1844 în Le Havre, 1880 prof. la școala norm. super. (pedagogică) în Paris, redactor la «*Revue historique*»; a scris mai multe lucrări istorice.

Monodelphieni, nume dat de Blainville mamiferelor lipsite de osul marsupial, și cari compun astăzi mamiferele placentare.

Monodia, (*grec.*) cântec numai cu un singur glas; în contrast cu musica polyfonă. Din acest fel de musică s'a format cu încetul stilul musical dramatic și în urmă opera noastră.

Monodistichon, poezie ce se compune dintr'un singur distichon.

Monodon, (zool.) narval (v. ac.).

Monodrama, v. Melodrama.

Monoecus, (*lat.*) *monoicus*, *monoic*, v. Monoicie.

Monofagla, (*grec.*) unica mâncare sau săturare în Ți la oră anumită, este o specie a postului, mai virtos în Sf. paresemi, afară de Sâmbătă și Duminecă, când nu este rânduită *M.*

Monofiletic, (*grec.*) cu un singur trunchiu.

După *teoria descendenței M.* toate grupele de organisme își au originea dintr'un singur organism, iar după *teoria polifiletic* din mai multe.

Monofisiți, eretici din secl. V cari Țiceau că în Isus e numai o natură (cea divină) deoarece după Incarnațiune natura omenească a fost contopită în cea divină. Corifeul acestor eresii a fost un călugăr cu numele Eutiche. Contra lui, Sf. Flavian convoacă în a. 448 un sinod la Constantinopole, care fû întărit de cătră papa Leo I. În acel sinod Eutiche a fost osândit, dar nu s'a liniștit și mijloci dela împ. Teodosiu convocarea unui alt sinod la Efes, așa numitul latrociniu dela E., în care, cu înlăturarea legațiilor papei, a presidat Dioscor, patr. Alexandriei, un om depravat și impiu. Aici E. fû reabilitat, iar Sf. Flavian depus și bătut de cătră călugarii lui E. încât în scurt muri. Pentru stîrpirea eresiei, care cauza mari turburări în Orient, s'a convocat în a. 451 sinodul dela Calcedon în care Eutiche și Dioscor au fost excomunicați.

Prin aceasta însă eresia nu s'a stins, ci a mai ramas până aȚi în Asia și în Egipt. M. și-au ales în Alexandria un patriarh și se numesc aȚi Copti, au trecut însă în urmă mai toți la catolicism. În Asia M. se numesc *Laqobiți*, dela organizatorul lor Iacob Borada. [Dr. I. Radu.]

Monoftalmia, (*grec.*) stare caracterisată prin aceea, ca numai în o orbită se gasește bulb, pe când în cealaltă bulbul lipsește de tot sau e rudimentar.

Monogamia, căsătoria bărbatului cu o singura femeie în contrast cu *poligamia* (v. ac.). Legile creștine și israelite prescriu *M.*, mohamedanii admit poligamia. În *bot. M.* e sinonim cu *Diclinic*.

Monogenesa, se Țice de animalele cari nu prezintă decât un singur mod de reproducțiune, acela de ou sau ovul în opoziție cu *metagenesa*.

Monogonie, reproducțiune extrasexuală.

Monografia, (*grec.*) scriere sau memoriu asupra unui subiect special științific (istorie, biogr., etc.).

Monografiu istorice. Cele mai bune monografii istorice în limba română sunt: Studiul istoriei la Români, de G. Panu, publicată în Convorbiri Literare anul VI și VII; Teoria lui Roesler de A. D. Xenopol, Iași 1884; Dare de sama critică despre «Teoria lui Roesler» a lui A. D. Xenopol, de Dimitrie Onciul, publicată în Conv. Lit. anul XIX; Studiile: Dragoș și Bogdan, fundatorii principatului Moldovei, Conv. Lit. XVII; Chestiunea lui Iuga Vodă ibid. XX; Radu Negru și Originea Principatului Țerii-Românești, ibid. XXIV și XXV, ale lui Dimitrie Onciul cum și Originile Principatelor Române, București 1899 de acelaș. Studiile lui Ioan Bogdan: O încercare de critică diplomatică slavo-română, Anal. Acad. Seria II, vol. XI; Vlad Țepeș, București 1896 de acelaș. Numeroasele și serioasele studii ale lui Nicolae Iorga (v. ac.), dintre cari relevam: Basta și Mihaiu Viteazul 1895 Buc.; Istoria Chilieii și Cetații-Albe, opera premiată de Academia Română 1900. Studiul lui Ștefan Orașanu; Cronicarii Moldoveni din secl. XVII, extras din Conv. Lit. XXXIII, Buc. 1899.

Monogram, o figură din două sau mai multe litere cari exprimă numele sau titlul unei persoane.

Monogynia, (*grec. botan.*), flori cu un singur pistil. *Monogynia*, a numit Linné primul ordin al claselor I—XII.

Monoice, (*grec.*) plante cu flori unisexuale sau dicline, cari se află însă pe același individ. În clasificărea lui Linné, cl. 21, care cuprinde toate fanerogamele monoice. (v. *Androgynie*).

Monolith, (*grec.*) obiect de artă sculptat dintr'o singură bucată de piatră, s. e. un obelisc, columna, statuă, etc.

Monolog, vorbirea unei persoane singure, e partea cea mai însemnată a unei drame. Se dă mai ales persoanelor principale, în situațiuni extreme. Exprimă simțeminte și pasiuni puternice (*M. de pasiune*), sau reflexiuni asupra situațiunii (*M. de reflexiune*). M. e oglinda, prin care privim în sufletul eroului dramatic, ca să-i cunoaștem simțemintele și cugetările cele mai ascunse, cari fără acest mijloc artificial ne-ar rămâne necunoscute. Asemenea M.-lui sînt și vorbele *in parte*, când se află două sau mai multe persoane pe scenă.

Monom, expresiune algebrică în care e un singur termen (v. *ac.*).

Monomania, (*grec.*) furia. Se vorbește de monomanie atât când predomină o singură idee delirantă, precum și atunci, când există impulsii morbide. După cum afectul este trist sau vesel, M. face parte din stările depresive sau din stările de exaltare.

Monomeria, (*grec.*) proprietatea unui obiect de a fi compus din tot același fel de părți.

Monometalism, unul din cele două tipuri de căpetenie, cari alcătuiesc sistemele monetare așă la ordinea țilei și cari preocupă și desbină atât pe economiști cât și pe oamenii de stat și pe financiari. M. numit încă în limba vulgară etalonul monetar unic, stabilește cursul legal numai în favoarea unei singure monete de aur sau de argint. *Bimetalismul*, care se mai numește etalonul monetar dublu, și care formează asemenea o sistemă, stabilește cursul legal și pentru moneda de aur și pentru cea de argint. Uniunea monetară latină a adoptat sistemă bimetalistă în 1865, sistemă recunoscută și în România, care însă mai târziu a renunțat la ea, introducînd etalonul unic de aur. (Cf. N. E. Idieru, »Studii de econ. pol. și fin.« Buc. 1895, vol. I p. 405—458). [N. E. Idieru.]

Monometru, v. *Dimetru*.

Monomorfe, numire propusă de Laporte de Castelnan și în urmă de Jacquelin-Duval, să se deie insectelor *aptere*, considerându-le ca intermediare între myriapode și celelalte hexapode.

Monomorfia, faptură după același tip, uniformitate.

Monoplegia, (*med.*) apoplexie împreună cu paralisia numai a unei extremități.

Monopol, (dela lat. *monopolium*, *grec. monopolion*), un privilegiu exclusiv de a vinde una sau mai multe lucruri. În economia socială însă acest cuvînt are o accepțiune mai largă decât aceea ce i-o indică etimologia sa. El se aplică nu numai la cazul în care dreptul de a vinde este în mâinile unui singur, dar încă tuturor casurilor, în cari nise cause naturale sau artificiale restring concurența și pun producțiunea și vînzarea în mâinile unui oarecare număr de indiviți cu exclusiunea altora. M.-le pot fi *naturale* sau *legale*. Cele dintăi sînt nise avantajii fericite conferite de natură chiar, atât lucrurilor cât și indiviților. Așă, situația excepțională

a unor podgorii, a unei stațiuni balneare, vocea unei cantatrice, etc., sînt atâtea M. naturale. Cele de al doilea sînt exercitate de către stat sau concesionate de el în profitul indiviților. Astfel, statul are s. e. M. fabricațiunii și a vînzării tutunurilor, a cărților de joc, a sării, a ierbiilor de pușcă, a chibriturilor, etc. Acestea sînt nise imposite; el mai are M. transportului scrisorilor și a fabricațiunii monetelor; acesta e un serviciu public. În *Ungaria* avem M. asupra tutunului, sării și pulberii de pușcă. În *România*: M. asupra tutunului (înființat 1864), sării, pulberii de pușcă (înființat 1888), chibriturilor și cărților de joc (înființat 1886) și hîrtiei de țigaretă (1899). Iată veniturile, în lei, a celor mai principale M. În 1897/8, tutun: 37.389,304, sare 7.586,841, chibrituri 2.795,431, lubrerea de pușcă ca. 600,000. Total: lei 50.739,314.

Monopter, (*grec. zool.*), pesci cu o singură aripă. M. în arhit. = care are un singur rînd de colonne: rotunda M.-ă.

Monopteros, (*grec.*) un edificiu rotund, mai ales templu, înconjurat de un singur șir de colonne.

Monoptoton, (*grec.*) cuvînt cu aceeași formă pentru toate casurile.

Monor, com. mare în Trs., cott. Bistrița-Năsăud, cu 1279 loc. (1891) Români.

Monosacharide, o grupă de hidrați de carbon cari corespund formulei $C_6 O_6 H_{12}$, numite și hexoze, și printre cari menționăm glucoza. Ele fermentează transformându-se în alcool etilic și bioxid de carbon.

Monosilabe, (*grec.*) în gramatică cuvintele compuse din o singură silabă.

Monospermic, (*botan.*) fructul care are o singură semîntă, s. e. achena, caryopsa ș. a.

Monosteliie, (*botan.*) se țice de tulpina plantelor ca e *monostelică*, sau presintă M., când are un singur cilindru central (*stel*).

Monostomide, familie de viermi trematozi din subordnul Distomeninelor (v. *ac.*), nu au decât o singură ventusă situată în partea anterioară a corpului, cuprinde genurile: *Monostomum* cu speciile *M. flavum*, care trăiesc la paserile aquatice și provine din *cercoria ephemera* din planorbe; *M. mutabile*, trăiesc în fosile nasale și cavitatea viscerală a palmipedelor și alergătoarelor; *M. lentis*, a fost observat în cristalini la om. Genul *Hemistomum* și *Holostomum*.

Monoteism, credința într'un singur Dzeu, în opoziție cu *politeismul* sau credința în mai mulți dumnezei, cu *ateismul* (v. *ac.*) și cu *pan-teismul*, care nu admite un Dzeu personal și-l confundă cu universul. Argumentele confirmă existența lui Dzeu și unitatea lui. (v. art. *Dumnezeu*.)

Monoteleți, eretici din seol. VII cari admiteau în Isus Christos două naturi, însă numai o singură voință. Principalii autori ai acestei erezii au fost Sergiu, patr. Constantinoplei și Cir, al Alexandriei. M. au fost osândiți în conciliul al VI ecumenic ținut la Constantinople în 680, după care și eresia în curînd s'a stins.

Monoton, (*grec.*) totdeauna pe același ton; fără variație. *M.-te*, caracterul celui M.

Monotremate, un ordin de animale mamifere (cele mai inferioare), au fălcile transformate în cioc. Cavitatea creierilor este mică, ochii mici, claviculele duble, ca la paseri, posed și oase

marsupiale și o oloacă comună pentru oavitatea anală și urinară, picioare sourte ou 5 degete. Masculii au pinteii găuriși la picioarele dinderët, se nutreso ou insecte și vermi, traieso în Australia sudioă și estioă și în Vandiemensland. În epoca mesozoioă erau în mare număr pe pământ, însă s'au găsit prea puține resturi fosile. Ordinul *M.* are două familii: *echidnidele* și *ornithorhynchidele*. De întâia se țin speoiole: *Echidna aculeata* (aroiul furnioar) (v. ac.) și *Proechidna bruijii*; (a doua: *Ornithorhynchus paradoxus* (oioariul, v. ac.).

Monotropa L., (botan.) gen din familia Monotropeae, ouprinde plante erbacee, lipsite de ohlorophyl. Aoeest mio gen are vr'o 2 sau 3 speoii, respândite prin Europa, prin America boreală și în munții Himalaia. În părțile noastre oresoe prin pădurile umbroase din regiunea montană și subalpină. *M. Hypopitys L.*, parasită pe rădăcinile fağılor și pinilor. Aoeastă plantă ourioasă este ounosoută de poporul nostru sub numirea de Sugëtoare. [Z. C. P.]

Monotropeae Lindl., (botan.) mioă familie de plante dioctyledonate-gamopetale, ouprinde ierburile aphyte, parasite pe rădăoinile arborilor. Aoeastă familie are vr'o 8 genuri ou vr'o 10 speoii, respândite prin regiunile temperate ale emisferelor boreale. Dintre genuri menționăm numai: *Pterospora Nutt* și *Monotropa L.* [Z. C. P.]

Monreale, oraș în Sicilia, prov. Palermo, ou 13,898 loc.; reședință archiepiscopeasoă, biserioă frumoasă, din seol. XII. Posta mânăstire a Benedictinilor.

Monroe, (oit. moenrö), *James*, președinte al Statelor Unite ale Americiei de nord, n. 28 Apr. 1758 în Virginia, 1811 seoretar de stat, 1817 până 1825 președinte; 2 Dec. 1823 expune doctrina sa (*doctrina lui M.*), să nu se permită nioi un amestec al statelor europene în afacerile Statelor Unite, nioi să fie imitate. Principial conduoător în politica uniunii.

Monrovia, capitala republicei Liberia în Africa vestioă, la stânga de gurile riului Messurado (St. Paul), ou port la cap Messurado, ou un liceu și bibliotecă, are 3000 loc., cari fac negoț ou cafea, unt de lemn și os de elefant. Clima din oausa moirlelor este pentru europeni nesănătoasă.

Monseigneur, titlu franco. al oăruii sens restrîns nu represintă deoăt persoana Dauphinului (moștenitorului) Francoiei. Cu timpul se respândi termenul de *M.* la persoane înalte, prinoipi sau mare demnitar ocareore. Eticheta a stabilit aoeest titlu, în timpul modern, pentru duoi și pari, pentru cardinali, consilieri de stat, mareșalii Francoiei și ohiar episcopii și ministrii de stat. Revoluția îl desființă, dar reapără sub Napoleon. Ași se dă încă prinoipilor de sânge și înalților prelați. [O. L.]

Monselet, Charles, literator franco., n. 1825 la Nantes. *M.*, care poseda un talent de versificăoțiune, se credea poet și publică o mioă poemă *Marie et Ferdinand* (1844). 1846 veni la Paris și soria lungi romane, foiletoane la dif. diare. A mai publicat și articole de critică. *M.* avă mai mult neroc în studiile sale literare asupra seol. XVIII. În fond *M.* e un scriitor spiritual fără pretenție de erudițiune mai serioasă.

Mons Pyrenaëus, v. Brenner.

Monstera Adans., (botan.) gen de plante frutescente, oățaratoare din fam. Arcoideelor, trib. Calleea ou foi pertuse sau pinatifice. Cuprinde 12 speoii tropicale din America, dintre cari *M. deliciosa Lib.* (Philodendron pertusum hort), e o plantă decorativă respândită. Fructele aromatice au gustul delicios al mierii. [A. Pr.]

Monstranța, (lat. monstrantia, ostensorium), vas de metal nobil, care servesce spre a așeza în el reliqui (moaște, v. ac.) saore sau euoharistia, oa să le poata vedea, resp. adora poporul oredinoiois. [i—m.]

Monstruositate sau *Monstru* se numesoe ori oe abnormitate a organismului, care la prima vedere *demonstră* o abatere pronunțată dela forma normală a corpului. Dooă *M.* este de un grad mai mio, așa oă viețuirea nu este faoută imposibilă, ba nioi funcțiunea organismului nu este prea mult împiedeoată, atunoi e vorba numai de o *anomalie* sau de *jocul naturei*. *M.* poate fi *simplă* sau *dublă*, dooă formațiunea vițioasă se mărginesoe la un individ sau ouprinde doi indiviți mult-puțin desvolțați oum au fost s. e. renumiții gemeni siamezi. Foarte rari sânt oasurile de *M. triplă*. Deosebim încă *M. prin exces*, s. e. ou șese degete, *M. prin defect*, unde lipseo s. e. ocreerii, picioarele, brațele; *M. prin poziție transversă*, s. e. oând inima e la dreapta, floatul la stânga. Mai de multă vreme se oredea oă *M.* e caoată prin miratul însăroinatelor, acum se consideră oa oausa mai mult alterarea patologică a germenelor generațiunii, boala generală sau locală a mamei, insulte externe meohanice, loviturii, oăderii oe isbeso asupra pântecelui însăroinatei. În unele oasuri s'a constatat, oă moștenirea are un mare rol în urzirea *M.*, s. e. buza de iepure, hypospadi (v. ac.) s'a gasit moștenită din generație în generație la anumite familii. [Dr. Vuiu.]

Monsune, (franco. Moussons), vânturi periodice, v. Musoni.

Montagnards, (franc.) se numiau membrii Convențiunei de pe timpul revoluțiunei francoeze, fiindoă oupau în adunare loourile cele mai ridicote (la montagne). Ei sânt ounosoufi în istorie prin măsurile extrem de violente oe le propuneau.

Montaigne, Michel Eyquem de, soriitor franco., n. 1533, † 1592. Fă consilier la »Cour des aides» în Perigeoare, apoi primar la Bordeaux. Gloria neperitoare a lui *M.* constitue cartea sa »Essais» (inoeroari) apărută în 1580. E o scriere fără plan preconoept, în care autorul își expune vederile sale asupra diferitelor ohestiuni de viață, morală, etc., presărăndu-le ou anecdote plaoute. În fond *M.* e un sceptic oare nu dă o importanță exoesivă *rațiunei*. Ca prosator *M.* e un mare soriitor și a exeroitat o imensă influență asupra timpului său. Marele Shakespeare în mai multe rânduri s'a inspirat de soriierile lui.

Montan, (montanistică), referitor la mine.

Montan, dreptul, ouprinde legile cari regulează diferite ohestiuni privitoare la exploatarea minelor.

Montana, stat în Uniunea nord-amerioană, 378,330 km². ou 132,159 loc. (1890); teren muntos (Rocky Mountains) bogat în aur și argint, aramă, fier. La congres trimite 2 senatori și 1 reprezentant. Capitala Helena.

Montana Valachia, numele dat de soriitorul ungur Bonfiniu (1427—1502.) Munteniei.

Montanist, minier, adică persoană, care se ocupă cu studiul și exploatarea minelor.

Montaniști, ereții din seol. II—V, numiți după eresiariholul Montan din Ardaba în Mysia, care pe la 157 d. Chr. a început a predica, oă biserica nu are putere de a reprimi în sinul său pe cei cađuți pe timpul persecuțiilor, precum nici pe alți păcătoși mari, deși ar face penitență. Ei condamnă a 2-a căsătorie, și învăța, oă și legătura matrimoniala se poate desface. Primiau în oler și femei, și cuprinși de un anumit extas (pe care unii soriitori îl atribue spiritului neourat) afirmau, oă sânt organe ale spiritului sfânt. M. după ținutul, în care s'au constituit mai întâiu, s'au numit și Phrygi, Cataphrygi, iară dela opidul Pepuza, unde își aveau patriaroh, Pepuziani. M s'au lătit nu numai în Asia ci și în Europa și Africa. În seol. V. s'au stins.

[Dr. Is. Marou.]

Montare, (după franco. monter), se întrebuințează ca termen tehnic în sens de a ajusta o mașină, etc.. punând la loc părțile sale constitutive. (Contrarul e: *a demonta* = a desface părțile unei mașini). Lucratorul ce execută M. se numește *montor* (fro. monteur).

Montauban, capitala departam. franco. Tarn-et-Garonne, 21,872 loc. (1896); castel cu museu; episopie; facltate teol. evang.

Mont-Beuvray, v. Beuvray.

Mont-Blanc, (pron. monblan), cel mai înalt munte și pisc în Europa (4810 m.), în Francoa, la marginea departamentului francez Haute-Savoie și provincia italiană Torino. Solul este format parte mare din protogin. Catena principală, ce se întinde între Arve și Dora Baltea este acoperită de masse întregi de ghețari; ramificațiuni spre sud-vest: Aiguille de Trelatete (3932 m.) și Dôme de Miage (3688 m.); spre nord-est: Mont-Maudit (4771 m.), Aiguille du Géant (4019 m.), Aiguilles de Taléfre (3750 m.), Triplet (3879 m.), Mont Dolent (3830 m.); spre nord-vest: Dome du Gouter (4331 m.) și Aiguille Verte (4127 m.). Dintre cei 30 ghețari mai mari amintim: Mer de Glace (v. ac.), Bossens, Trient, de Miage ș. a. Cel întâiu care a ajuns pe piscul M. a fost Jacques Balmat (1786), după el Saussure (v. ac.) (1787). De regulă se uroa dinspre Chamonix. De pe vârful M. poți vedea un teritoriu de 200,000 km². După planul astronomului Janssen s'a edificat pe M. un observatoriu (1893).

[M. Bodiu.]

Mont-Cenis, (pron. mōnseni), Moncoenisio, 2091m., pas în Alpii vestioi, la marginea Francoiei și Italiei, între piscurile Punta Roncioia (3620 m.) și Pointe Clairi (3165 m.). Probabil deja Romanii îl cunoșeau sub numele Mons Germinus. Drumul de 60 km., construit de Napoleon I 1803—10, ce duce dela Modena până la Susa, prin construirea oăii ferate este neglijat. Dela pas spre sud-vest la 23 km., sub Col de Fréjus (2528 m.), conduce grandiosul *tunnel*: (Grand tunnel des Alpes, Traforo delle Alpi), constr. 1857—70 sub conducerea inginerilor: Grattoni, Grandis și Sommeiller; 8 m. lat, 6 m. înalt și 12.2km. lung. Intrarea la Modena: 1159 m.; ieșirea la Bardonecchia: 1292 m. preste supr. mării. Construirea a costat 75 mil. fro.

[M. Bodiu.]

Mont-Cervin, v. Cervin.

Mont-Colon, v. Colon.

Montebello, sat în Italia, spre sud de Pavia, 1219 loc.; renumit prin învingerile repurtate de Francozi asupra Austriacilor la 9 Jun. 1800 și Maiu 1859.

Monte-Carlo, localitate mică în principatul Monaco, aproape de orașul Monaco, cu jur foarte frumos, lângă mare. Renumit prin jocurile de noroc la ruletă.

[M. Bodiu.]

Monte-Cassino, munte în prov. ital. Caserta, 519 m. alt., deasupra orașului Cassino, pe care în evul vechiu a stat templul lui Apollo. Pe el se află mănăstirea întemeiată de Benedict (529), cu teologie, internat, gimn. și bibliotecă. [M. Bodiu.]

Monte-Cavo, v. Albano.

Montecuccoli, *Raimund*, conte de, general austriac de buñ renume, n. 21 Febr. 1609 lângă Modena, a luat parte la luptele dela Lützen și Nördlingen în Germania. În 1645 se luptă împreună cu arhiducele Leopold contra lui Rákóczy, asemenea în 1657 și îl conștrînge, împreună cu regele polon Ioan Kasimir, a lega pace cu acesta. În 1658 luptă cu noroc în contra Suedezilor, în 1660 primesce omdanda contra Turcoilor, cari au intrat în Ardeal, conștrîngându-i a părăsi țeara; în 1664 câștigă o victorie strălucită la St. Gotthard, față de numeroasa armată turcoasă. M. a scris mai multe opere de însemnătate militară. † 16 Oct. 1681 în Linz. [Herbay.]

Monte-Felice, v. Ciruello.

Montejus, mecanism industrial basat pe presiunea vaporilor sau aerului pentru a ridica lichidele în rezervoare sus puse.

Monteoru, 1) M., munte în Rom., j. Buzéu, înalt de 1388 m. 2) M., oom. rur. în acoala județ, compus din 3 cat. ou 1770 loc. (Dioc. geogr. 1892), 1 biserică și 2 școale, gară. Teren foarte bogat în substanțe minerale și mai eu samă în paoură, sare și ape minerale. 2 fabrici de petroleu.

Monte-Rosa, după Mont-Blanc cel mai mare munte al Alpilor (4638 m.), între cantonul elvețian Wallis și provincoile italiene Torino și Novara. Piscouri mai înalte: Breithorn (4171 m.), Lyskamm (4538 m.), Balmenhorn (4324 m.), Zumsteinspitz (4573 m.), Dufour, în care culminează. Cei mai mari ghețari (gleocer): Lys, Sesia, Macugnaga, Findelen, Gornier. Apele sale oug în Po și Rin. Solul este format din gnais și serpentin.

[M. Bodiu.]

Montenegro, v. Muntenegru.

Monte-Santo, Muntele sfânt, v. Athos.

Montesquieu, *Charles de Secondat*, baron de, magistat, literat și istoric francez (1689—1755). Neputând suferi magistratura, la care era destinat prin însăși drepturile familiei sale, se ocupa mult cu sciințele fisice și naturale și sfârși prin a sorie literatură. Lettres persanes din 1721 și Temple de Gnide din 1725 avură mare succes și Academia îi deschise porțile sale. Dar puterea sa de muncă și de ougetare se concentra în sinteza filosofică-istorică ce poarta numele L'Esprit des lois, (1784) preoedat ou 14 ani mai nainte de Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains. În operele literare M. este humorist și satiric și oâte odată chiar prea liber, în cele filosofice se vede seriositatea omului de

gândire, care caută să explice viața istorică a popoarelor și să găsească principiile explicative ale legislațiilor deosebite ale popoare. Opera lui este una din primele opere ale filosofiei istoriei. [D.]

Monteverde, Claudio, compozitor ital. n. 1567 în Cremona, măiestru de capelă în bis. St. Marcu din Veneția, † acolo 29 Nov. 1643. Primul maiestru genial al operei, de mare influență în dezvoltarea instrumentației, etc. Opere: »Orfeo«, »Arianna«, »Ulisse«, etc.

Montevideo, cap. republ. Uruguay în America de sud, la gura fluviului La Plata, 261,182 loc. (1896); fundat la 1726; port însemnat; în 1896 au intrat 1262 nave cu 1.991,654 tone, au eșit 1153 nave cu 1.942,361 tone.

Monte Viso, munte izolat în Alpii cotieni, la granița dintre Franța și Italia, 3845 m.

Montezuma, cel din urină domitor al împărației mexicane Anahuac. † 1520.

Montezuma, Șapă, (*Cassicus Cristatus* Daud.), pasăre, 45 cm. lung, America de sud, adesea vătămător.

Montfaucon, Don Bernard de, învățat benedictin francez; scrise asupra patrologiei și paleografiei.

Montferrat, vechiu margraviat (dela 1574 ducat) în Italia super. Capitala Casale.

Montfort, Simon, conte de Leicester, al patrulea fiu al lui Simon conte de M., memorabil prin cruciștile sale contra Albigenșilor. Moșteni dela mama sa comitatul Leicester; regele Henric III îi dete în căsătorie pe sora sa. Autoritatea cea mare a regelui și mândria nobililor pregătiau o luptă decisivă pentru dezvoltarea Angliei. M. în capul nobililor, constrânse pe rege să convoace un comitet de 24 membri pentru reformarea statului, elaborând Provisiunile dela Oxford (Iulie 1258). În bătălia dela Lewes în Sussex 1264 făcu prizonier pe rege și pe fiul său, Eduard; făcu pe mulți să-l părăsească, fû bătut în urmă la Evesham 1265 și omorât în luptă împreună cu fiul său, exclamând »Fie voia Domnului!«

Montgolfier, Josef, Michel, n. 1740 în Vidalonlès-Annonay, fabricant de hârtie, inventă aerostatele cu aer încălzit (Montgolfiere, 1783), umbrela de coborât (1784), berbecul de apă și o mașină de evaporare. † 26 Iun. 1810 în Balarnuc-lès-Bains. Fratele său *Jaques Etienne*, colaborator la invențiunile acestuia, n. 7 Ian. 1745, † 2 Aug. 1799 în Servières.

Montgomery, comitat în principatul englez Wales, 2064 km², cu 58,003 loc. (1891). Capitala Welshpool.

Montgomery, James, poet engl. (1771—1854), n. la Irvine în Scoția; veni la Londra ca ajutor și apoi ca părtaș al unei librării și ca jurnalist. A publicat: *Călătoria în Elveția*; poemele: *India apusană*, *Lumea înainte de potop*, *Grönlanda ș. a.*

Monti, Vincenzo, poet ital., n. 19 Febr. 1754 în Alfonsine lângă Ravenna, † 13 Oct. 1828 în Milano. A scris poeme formal bine reușite contra revoluțiunii franc., mai multe tragedii, etc.

Montmartre, înălțime spre nord dela Paris cu cariere de piatră și satul M., care aparține astăzi la Paris. 30 Martie 1814 luat cu asalt de Blücher.

Montmirail, oraș în depart. Marn, Franța, 2075 loc. (1896). Luptă biruitoare a lui Napo-

leon I contra aliaților comandanți de Blücher și Sacken.

Montmorency, oraș în depart. franc. Seine-et-Oise, 4859 loc. (1896); mult cercetat de lumea parisană; lângă M. e »Eremitage«, unde locuise Rousseau.

Montmorency, familie veche franco., ai cărei membri celebri sînt: *Mathieu 1-er*, conetabil al Franciei sub Ludovic VII; *Mathieu II*, mare conetabil al Franciei, luă parte la bătălia dela *Bouvines*, † 1230; *Anne 1-er*, mareșal al Franciei, fû rănit de moarte la St. Denis într'o luptă contra Calvinilor; *Henri 1-er*, conetabil al Franciei; *Henri II*, fû decapitat 1632 în urma unei revolte.

Montpellier, (lat. *Mons Puellarum*), capitala depart. Hérault, 69,790 loc. (1896), la 753 km. dela Paris și 8 km. dela Marea Mediterană, la confluența riurilor Lese și Merdanson. Posedă o celebră universitate (1289), care astăzi numeră 3 facultăți: medicina, litere, științe. Tot aici sînt: muzeul »Fabre«, o grădină botanica, fabrici de mătăsă, pânzării, produse chimice, etc., un frumos apeduct, arcul de triumf al lui Ludovic XIV. Pentru noi Români M. e memorabil prin faptul, că marele nostru poet V. Alexandri a obținut aici marele premiu la concursul pentru cel mai bun cântec al »Gintei latine.«

Montpensier, Antoine Marie Philippe Louis de Orleans, duce de, al cincilea fiu al regelui Ludovic Filip, n. 31 Iul. 1824, căsătorit 10 Oct. 1846 cu infanta span. Luisa († 2 Febr. 1897), a trăit 1848—70 în Spania, participă în secret la revoluțiunea din 1868, fară însă a dobândi coroana dorită. † 4 Febr. 1890 în Sevilla.

Mont-Perdu, pisc în Pireneii span., 3352 m., spre vest de el pasul lui Roland (2804 m.).

Mont Real, oraș în prov. anglo-americană Quebec, situat pe o insulă din râul San-Lorenzo, 216,650 loc. (1891); catedrală, episcopie; universitate (dela 1814), 2 muzee, monumentul lui Nelson. M. e cel mai însemnat oraș comercial din America britanică; se exportează mai ales lemne, cereale și blane.

Montreuil-sur-Mer, capitala unui arondism. în depart. franc. Pas-de-Calais, 3565 loc. (1891), în evul mediu aparținea hansei.

Montreux, complex de sate (Clarens, Vernex, Glion, Territet, Veytaux, etc.) împrăștiate în cantonul elvețian Waadt, la marginea nord-estică a lacului de Geneva, 10,696 loc. (1888); renumit loc de cură pe timp de iarnă, mai ales pentru bolnavi de piept.

Mont-Saint-Jean, sat situat spre sud dela Bruxella; după acest sat numesc Francezii lupta dela Waterloo; monument.

Montserrat, munți stîncoși în prov. span. Barcelona, 1237 m. înalți; aci e renumita mănăstire benedictină de M., cu 13 chilii situate pe virfuri de stînci.

Mont-Valérien, deal în vestul Parisului, cu fort; 19 Ian. 1871 aci a încercat Trochus o erumpere nesuceasă.

Monument, (lat.) lucrare de artă (sculptură, arhitectură, etc.) ridicată în memoria unui om distins, sau a unui eveniment însemnat. *Monumental*, care are proporțiunile unui M.

Monumenta Germaniae historica, publicațiunea izvoarelor istoriei germane din evul mediu. În

1819 baronul de Stein fundă o societate istorică, care stabilește principiile publicațiunii, și încredință conducerea ei lui George Henric Pertz. Primul volum a fost publicat în 1826. Publicațiunea se urmează în subdiviziunile: »Scriptores», »Leges», »Diplomata», »Epistolae», »Antiquitates» și »Chronicele germ.

Monumenta Hungariae historica, colecțiune mare de isvoare privitoare la istoria Ungariei. Sub acest titlu începe Ladislau Szalay o colecțiune la 1856 și publică cinci volume; și alta secțiunea istorică a Academiei magh. la 1857, în patru secțiuni: »magazin de documente», »scruturi», »monumente detaliate», și »monumente diplomatice», publicate până acum în mai multe volume de valoare.

Monumenta Vaticana, Historiam regni Hungariae illustrantia este titlul unei colecțiuni de documente, care cuprinde toate documentele aflate în arhivele Vaticanului, ce privesc istoria Ungariei. Inițiatorul acestei valoroase publicațiuni a fost Arnold Polpy. M. V. se publică pe cheltuielile prelaților rom.-cat. din Ungaria. Au apărut până acum sub diverse titluri 7 volume.

Monza, oraș în prov. ital. Milano, la sud de lacul Como, 17,000 loc., odinioară reședința regilor lombarzi, catedrală straveche, castel cu parc mare; fabrici de pălării, industrie de mătase. Aici a fost asasinat 1900 regele Humberto al Italiei.

Moore Thomas, renumit poet engl. (1779—1852), n. la Dublin în Irlanda, fiul unui neguțator catolic, înveță dreptul la Londra, unde în 1800 publică o bună traducere a lui Anakreon, și 1803 o colecțiune de poezii erotice. Numit secretar la tribunalul admiralității, în insula Bermuda, lasă un suplinitor și se întoarce prin Statele Unite acasă. Scrieri mai însemnate: Melodii irlandeze, din cari o parte sunt traduse și rom., în prosa, de C. Negruzzi. Melodii naționale, Cântece sacre; și cea mai mare poemă orientală Lalla Rookh, ș. a. Inșușirile stilului său sunt grația și plasticitatea.

Moorva, v. Saneveiera.

Mopla, locuitorii mohamedani din Malabar în India est.

Mops (*Canis familiaris molossus fricator*), căne mic, cu botul tâmpit, coada spirala, corp scurt puternic; neîncreșător, supăracios și capricios.

Mopsos, numele a doi profeți mitici la Greci: unul din Tesalia a luat parte în expediția argonauților, † în Libia; al doilea, care în emulație a ucis pe Calchas, a fundat orașul Molos din Cilicia.

Mora, (*lat.*) întârziere. În sens jur.: întârzierea, constatată legal, a debitorului în executarea obligațiunilor sale. v. Moratoriu.

Moracee sau *Moraceae*, (botan.) după unii botaniști familie, iar după alții numai trib din vasta familie a Urticaceelor (v. ac.).

Morală, (din lat. mos), numită și *Ethică* (*grec.*) știința, care are de obiect condițiunile pe cari omul are să le împlinească când e vorba de gândirile, voința și actele sale libere să aibă caracterul moralității. M. ca știință filosofică și teologică se împarte de obicei în două părți: una generală sau fundamentală și alta specială. În partea generală are să constate mai întâi,

care este adevăratul princip al moralității, iar apoi are să ne arate condițiile fundamentale în virtutea carora omul poate intra în legătură și în raport real cu ordinea morală; ea ne spune în scurt, cum trebuie să fie conduita morală în genere, fără privire la cazuri speciale. Partea specială ne pune în vedere felurile datoriei morale ale omului specificate după deosebitelile sale raporturi reale. Cu alte cuvinte, această parte ne învață cum avem să ne purtam în anumite cazuri și împrejurări ale vieții. În vederea acestor raporturi, M. specială arată și expune: a) datorile sau obligațiunile morale ale omului către Dumnezeu, cu aratarea modului cum se pot împlini; b) datorile ce avem de împlinit către noi înșine, *morală individuală*; c) datorile, ce avem de împlinit către semenii noștri sau către deapropapele în genere, apoi acele cari resultă din deosebitele raporturi sociale, *morală socială*. Aceasta iarăși la rândul său ne arată datorile, ce are omul ca membru a unei familii, *morală domestică*, apoi datorile *private* ce avem către semenii noștri, către alți oameni; în urmă datorile publice: ca membri ai unei biserici și confesiuni, ai unei națiuni, ca membri ai statului, ori ai unei societăți particulare. Cf. Morariu Andrievici, *Morală*; Mironesc, *Teologia morală*; Dulf, *Etica*; Paulsen, *System der Ethik*. [Pl.]

Moral insanity (nebunie morală), absența sau perversiunea sentimentelor morale, cari constituiesc nebunia morală; incapacitatea de a deosebi binele de rău și de a simți mustrarea de conștiință pentru faptele rele. Se disting mai multe grade de M. I., după cum inteligența este mai mult sau mai puțin dezvoltată.

Moralitate, calitatea aceluia ce se conformă, cu știința sau fără știință, preceptelor moralei. (Cf. și *Morală*, *Act uman*, *Imoralitate*).

Morar, gândacul (carabușul) de faună (*Tenebrio molitor*), insect din fam. Melanosomata, ord. Coleopteleror, are corpul lat întins, ochii rinichiformi, aripile (elitrele) lungi, negre sau brune, lucitoare, fine și punctate, partea de jos și picioarele roșii, lung. 13—15 mm. Traiește în faună și prin resturile de pâine, în grânare, mori și brutării. Larvele, cunoscute sub numele de »vermi de faună» se folosesc ca nutreț pentru paseri.

Morariu, 1) *Andrieviciu Constantin*, prof. și scriitor didactic, n. 14/26 Iun. 1835 în Mitocul Dragomirnei. A studiat teologia în Cernăuț; în 1860 numit profesor de religione și de limba rom. la nou înființatul gimnasiu gr.-or. din Suceava; 1869 profesor extraordinar la catedra de morală la Institutul de studii teologice din Cernăuț, când își relua numele familiar de M. cu învoirea guvernului. A tipărit în Viena în 1866 trei manuale didactice: 1) *Manuarius* pentru învățătura religioasă a bisericeii drept-credincioase a resăritului, pentru întâia clasă gimn.; 2) *Manuarius* pentru învățătura istoriei testamentului vechiu, pentru a doua cl. gimn. și 3) *Manuarius* pentru învățătura istoriei vieții lui Isus Christos. A mai scris pentru învățăceii săi dela Institutul de studii teologice o carte: *Teologia morală*, dar aceasta n'a ajuns a fi tipărită. În anul 1869 fû distins cu titlul de protopresbiter. † 29 Martie 1875. (Cf. Morariu C., »Parti din istoria Românilor bucovineni»).

2) *M. Constantin*, preot, scriitor, n. 20 Apr. 1854 la Mitocul Dragomirnei, și-a finit studiile teologice la univ. din Cernăuț, în 1878 s'a proeșit îndată și a funcționat ca păstor sufleteasc, mai întâiu în Toporouț până în 1886, apoi în Cernăuț până 1897, apoi s'a strămutat ca paroch la Pătrăuț pe Suceava. Încă ca gimnasiast a început a fi activ pe terenul literar, publicând diverse poesii originale și traduceri în Familia 1876, Aurora Română din Cernăuț, 1883 și în Steluța de acolo nr. 25, Despre cultura națională la femei în Călimdarul Bucovinei 1883, a publicat Hermann și Dorothea de Goethe, traducere, Gherla 1884, Despre predicământul din Bucovina, în Preotul Român din Gherla 1886—87, Despre Dr. Silvestru Morariu-Andrieviciu în Amicul Familiei 1887, O rugăciune de Carmen Sylva, traducere, Cernăuț 1887, Omiliile lui Ioan Gură de aur la epistolele lui Paul: a) către Tit și Filemon, Gherla, 1888; b) către Romani în colaborare cu Dr. St. Saghin, Cernăuț 1899 și c) către Timoteiu, în Candela 1892; Kulturhistorische und ethnogr. Skizzen über die Romänen der Bucovina, în Romänische Revue, Resicza und Wien 1888—91, și separat; Despre limba română, către săteni, în Revista Politică 1889, și separat; Istorioul școlii reale gr.-or. din Cernăuț în Revista politică 1899, și separat; Biografia lui Constantin Morariu Andrieviciu în Amicul Familiei 1899, și separat; Despre pedagogia română în Bucovina, și despre școala de meserii din Cernăuț, în Revista politică 1890; Poesii germane, traduse, Gherla, 1890; Parți din istoria Românilor bucovineni, Cernăuț 1893: Istoria lumii de Dr. Th. B. Welter, traducere, publicată în Desteptarea, și separat, p. 1 Cernăuț 1896, p. 2, în 1899; August Hermann Francke, Cernăuț 1899. Ca membru al Soc. pentru cult. și lit. rom. în Bucov. a ținut la ea două prelegeri în 1890, și este unul dintre urzitorii foii populare Desteptarea în 1893, la care colaborează și astăzi, 1901, și a compus broșurele 3—5 din biblioteca ei.

3) *M. Vasile*, jurist, politician, fiul mitropolitului Dr. Silvestru Andrieviciu (v. ac.) Morariu, n. 7/19 Martie 1850 în Ceahor, a studiat dreptul în Viena, unde a contribuit mult la contopirea societăților studentesci rom. într'una singură, numită România Jună. Intorcându-se în patrie a îmbrățișat ramura judecatorească, în care a ajuns până la rangul de consilier de tribunal 1894 și din 1899 până astăzi, 1901, se află ca consilier la curtea de apel din Leina (Lemberg). Având din copilărie predilecțiune pentru muzică, a înființat în 1881, cu alți amatori, societatea filarmonică din Cernăuț »Armonia«, care a contribuit mult la învioșarea gustului estetic la Românii bucovineni. Dela 1884 până la 1890 a reprezentat în camera legislativă a Bucovinei un colegiu electoral rural, staruind mult pentru ușurarea țăranilor de plaga cămătariei. Ca membru în societatea politica Concordia și ca secretar al ei din 1890 a contribuit mult pentru înființarea unui organ al ei »Gazeta Bucovinei«, 1891—97. Căsătorindu-se în 1887 cu o fică a poetului basarabean Constantin Stamati-Ciurea, s'a decis a tipări și românescce cel puțin unele din producțiunile sale literare. V. și Andrieviciu-Morariu. [Dr. I. G. Sbierea.]

Moratoriu, suspendarea efectelor sentinței declaratoare în stare de faliment a unui comerțiant. Falitul poate obține un moratoriu, dacă dovedește, că încetarea plăților a fost consecuența unor împrejurări extraordinare și neprevăzute, sau în alt mod scusabile, și stabilind, cu documente ori cu dare de garanții suficiente, că activul patrimoniului său întrece pasivul. M. îl admite tribunalul, fixându-i un termen de maximum șese luni. În acest interval, comerciantul e dator să dovedească că a achitat pe creditori sau că a obținut dela ei amânarea plății. Tribunalul poate revoca M. în cas de fraudă. M. poate fi cerut chiar înainte de a se da sentința declaratoare în stare de faliment, dacă comerciantul indeplinește condițiunile sus expuse. (Cf. C. com. Rom., art. 834 sq.).

Morătul, probabil numele Mureșului. E pomnit de cronica anonimă a țerei românesce, când raportează tradiția despre cucerirea Daciei, dîcînd că Românii ce s'au despărțit de Romani au descălecat unii în țeara Ungurească și pe apa Oltului și pe apa *Morătului* și pe apa Tisei.

Morav, *moravuri*, - (lat. mos, suetus, consuetudo), se consideră în genere: totalitatea deprinderilor naturale sau dobândite, cari în modul de traiu și de lucrare a unui individ, a unui anumit cerc de oameni, în sfera unei societăți sau la un popor întreg, s'au introdus pe nesimțite, în mod spontan și fără oarecare impunere autoritară, și cari, prin obstească recunoaștere și practicare, au ajuns a fi considerate ca regula de conduită în anumite casuri ale vieții practice. Sînt M. bune și rele. M. nu este a se confunda cu obicinuința, care are caracter mai mult individual, cu moda, care alterează M.-ul și obiceiurile, nici cu datina, care are caracter mai cu samă local și specific. Se deosebesc M.-uri individuale sau deprinderi, M.-uri familiare și M.-uri naționale. M.-rile, mai cu samă cele ale unui popor, stau în strînsă legătură cu originea și istoria lui, cu referințele sale naturale și alătura cu limba, cu credințele, etc.; ele determină caracterul genetic și-i susțin naționalitatea. [Pl.]

Morava, mănăstire în Bănat, numită și m-rea dela Gâmluc, situată între comunele Butiniu și Gâmluc sau Morava. Din vechime a stat o bisericuță asemenea celei din Varadia, numita de popor mănăstire. Fundarea ei după tradițiune cade odată cu celelalte mănăstiri din Bănat. Fiind ruinată s'a reparat la 1721. Mai târziu cam după 50 ani a pierdut moșile, trecându-se la mănăstirea Săn-Giorgiului. Călugării au mai stat aci, trăind din slujbe și cerșit, până la imperatul Iosif, când au fost opriți. Poporul și după aceasta a venerat acest loc sfînt, adunându-se la zile mari acolo, ținînd slujbele sf. cu preoți de mir din vecinatate.

Morava, 1) *M.*, rîul principal al Moraviei, isv. în munții de Glatz, trece prin Olmütz și Göding (de aci în jos e navigabil) spre sud și se varsă în Dunăre, formînd pe un parcurs granița între Moravia și Ungaria; 345 km. lung. 2) *M.*, riu navigabil în Serbia, se compune din *M. bulgară* și *M. sârbească*, se varsă în Dunăre din jos de Smederevo; rîul M. are lungime de 420 km.

Moravi, frații bohemi, remășițele ereticilor

husiți, cari mai târziu s'au unit cu luteranii. (v. Hus). (Cf. Gindely, Geschichte d. böhm. Brüder (1457—1671), Prag. 1857, 2 vol.)

Moravia, provincie în Austria, germ. *Mähren*, boh. *Morava*, se mărginește la vest cu Boemia, la sud cu Austria de jos, la nord cu Silesia, iar la est cu Ungaria; ea e despărțită de Silesia prin munții Sudeți, de Boemia prin munții M., și de Ungaria prin munții Carpați, suprafața 26,080 km²., populațiunea 2.151,619 loc., din cari 300,000 Germ., 50,000 Ovrși, 150,000 Valachi (Români), iar restul Slavi, împărțiți în mai multe neamuri: *Hanaci*, *Horaci*, *Slovaci* și *Horvați*. Cel mai mare riu e *Morava* (v. ac.), dela care a luat numele M., apoi *Bectva*. Capit. M. e *Brno* (*Brün*), orașe mai principale: *Olmütz* (*Olmütze*), *Eradiste* (*Eradsch*), *Prerov* (*Prerau*), *Znojmo* (*Znaim*), *Zühlava* (*Iglau*), *Roznov* (*Rosnau*), *Weslin*, *Clabuc*, *Valassco Mezerici* (*Walachisch-Mezeritsch*), ș. a. Pământul e productiv în grâne; se cultivă mai mult inul, cânepa, hemeiul, vița de vie, arbori fructiferi, mai ales nuci; mine însemnate de fier; industrie mare de postavuri, pânzării, lânării, unelte de fier, ș. a. *Istoria*: M. în timpul Romanilor era locuită de Marcomani, de Ruzieni și apoi de Heruli. La 548 d. Chr. un număr însemnat de Slavi vin și se așează pe malurile râului Morava întemeiând regatul M., care cădă sub stăpânirea Avarilor. 805, Slavii devenind liberi, se pun sub stăpânirea lui Carol cel Mare. În 870 M. cuprindea pe lângă M. actuala și Boemia, Voigtlandul, Misnia, Luzația, Brandenburgul, Pomerania, Silezia, o parte din Panonia și Dalmația, și se numea *M. mare*, care în 908 fû nimicită de Unguri; 1056 M. propriu zisă fû încorporată Boemiei, și când aceasta fû proclamată de regat, M. primi titlul de Margraviat (1086). De atunci M. n'a mai fost despărțită de Boemia, și ambele țeri trecură 1526 sub stăpânirea Austriei. În M. este un mare ținut numit *Valasca* (*Valachia*), în partea despre munții Carpați, cari o despart de Ungaria, și e arătată pe hărțile austriece cu numele de *Walachei*. (Cf. Stieler, Hand-Atlas. Fila nr. 23, Gotha 1851. Richard Andree, Allgemeiner Handatlas. Bielefeld und Leipzig 1887.) [T. B. B.]

Moravița, (*Fieru*, magh. *Vaskö*, germ. *Eisenstein*), sat în cott. Caraș-Severin (Bănat), 1167 loc. Rom. și Germ., bogat în mine de fier și aur a »Soc. căilor ferate ale statului ung.« și a soc. engl.: »Árpád, Gold Syndicate Limited.« M. zace la poalele munt. Danila, bogat în roce de fier și aurifere.

Morb, *boală*, se numește ori care modificare a compozițiunii ori structurai unui organ, ori a mai multor organe ale corpului, cari provoacă neregularități în funcționarea lui. Boala se termină prin vindecare sau prin moarte. Causelor cari produc boale sunt foarte variate, cele mai frecvente provin dela mediul fizic și moral în care trăiesce omul; dela influențe sociale (boale mentale), fizice, meteorologice, chimice (otrăvuri), organice (infecțiuni, contagium), mecanice; dela părinți prin moștenire; dela exagerarea activității unui organ; dela neîndeplinire sau dela îndeplinirea insuficientă a unor trebuințe fiziologice (alimentație, somn și repaus), ș. a. Împărțirea veche în boalele medicale și chirurgicale

nu se mai poate astăzi totdeauna menține, căci chirurgia intervine adeseori și pentru vindecarea unor boale care afectă organele interne profunde. După durată împărțim boalele în acute, subacute și cronice; după numărul persoanelor bolnave în *boale sporadice* (casuri singuratice) și *epidemice* ori *endemice* (provenite dela cause locale).

M. de copii. Afară de boalele de cari sunt atinse și persoanele adulte, există o serie de afecțiuni, cari se întâlnesc mai ales, dacă nu exclusiv la copii. Cele mai însemnate din aceste boale sunt: spasmul glotei, corea, paralizia infantilă spinală și cerebrală, hidrocefalul, meningita tuberculoasă, tusea convulsivă, crupul și pseudocrupul, gastroenteritale, scarlatina, pojarul, difteria și rachitismul.

M.-i infecțioși se numesc îmbolnăvirile produse prin introducerea în corpul omenesc ori animal a unui parazit virulent foarte mic, a unui microorganism patogen viu, și prin înmulțirea acestui microorganism în corp. Boalele infecțioase ale omului sunt: Ciuma, Cholera, Febra galbenă, Febra tifoidă, Tifosul exantomatic, Varsatul, Scarlatina, Pojarul, Difteria, Lepra, Sifilisul, Blenorea organelor sexuale, Turbarea, Malaria, Tuberculoza, Conjunctivita granuloasă, unele Pneumonii, Influența, Parotita epidemică, ș. a. Boalele infecțioase cari apar la animalele domestice sunt: Turbarea, Pesta bovină, Pleuropneumonia infecțioasă, Febra aftoasă, Emoglobinuria, Tuberculoza, Varsatul oilor, Dălăcul, Răpciuga, Branca infecțioasă a rimatorilor, Pesta porcina și Pneumoenterita porcilor, Cholera paserilor, ș. a. v. Infecțiune.

M.-i profesionali, boalele cauzate de unele ocupațiuni și de mediul în care traiesc unii lucratori. Boalele profesionale pot afecta organe diferite: scheletul (piciorul plat, turtit, al brutarilor și chelnerilor), articulațiunile, musculatura, pielea (spălatoresce, coșari), sistemul nervos (spasmul scriitorilor), organele vederii, ale auzului (telegrafisti, telefonisti, fierari, lucratorii din fabrici de tors), organele respiratorii (pulverile pe cari le inspiră pietrarii, olarii, lucratorii din fabrici de sticla, de porcelan, de obiecte de fier, de tutun, din mori, din mine de carbuni, din țesătorii), organismul întreg prin intoxicațiuni (tipografi și olarii prin plumb, lucratorii de chibrituri prin fosfor, lucratorii de oglinzi prin argint viu, lucratorii fabricilor chimice prin gaze delectere), prin caldura prea mare a atmosferei, prin curenți forți de aer, prin diferite lețiuni mecanice, ș. a. Prevenim boalele profesionale prin povățuirea lucratorilor și prin păzirea regulilor de Igiene industrială. v. Igiene.

Morbi susțetesci, alterațiuni ale sistemului nervos, cari se manifestează prin senzațiuni greșite și astfel dau loc la o degenerare a memoriei și la acțiuni involuntare și neresponsabile. Din acest punct de vedere, M. s. sînt de domeniul medicinei (v. art. Boale mentale și Alienațiune mentală, unde se tractează și pozițiunea juridică a unor asemenea bolnavi) și chiar exclusiv al medicinei. Căci sufletul, ca un ce spiritual, nu poate fi supus la nici un fel de morb, și se afla numai în neputință de a lucra normal, când s'a deteriorat organismul, de care se servese drept instrument. Pe de altă parte este și adevărat,

că din cauza legăturii intime între corp și suflet se ivesc adesea M. s. în urma unor afecțiuni curat psihice, ca s. e. jale, ambiție, spaimă; apoi ori ce boală mentală prezintă și momente intelectuale. Dar fiindcă psihiatria presupune cu drept cuvânt, că nu se poate M. s. fără boală corporală, de aceea atât mijloacele medicinale cât și cele psihice rămân numai la aprecierea medicului. Preotul nu poate interveni, chiar pentru nevoile religioase ale sufletului, decât în intervalele lucide (Dr. A. Stöckl, Lehrb. d. Philosophie, Mainz 1892, vol. II, p. 404 uu.).

Morbid, bolnăvicios, *M.-iditate*, în statistica sanitară raportul numeric dintre bolnavi și populațiunea sănătoasă.

Morbidezza, (*ital.*) fragețime; moliciune, gingășie cu deosebire referitor la întrupari în pictură.

Morbili, (med.) *pojar*, morb excusit infecțios, de o contagiositate intensivă. Contagiul pojarului nu e cunoscut. Se ivesc cu predilecțiune primăvara; epidemiile arată oarecare periodicitate. Atacă mai cu samă copiii dela 2 ani în sus, pe oamenii în vîrstă mai rar, dar mai grav. După un stadiu de incubațiune de 8—14 zile urmează: o conjunctivită, faringită, laringită (răgușeală), tracheobronchită (tusă și respirație dureroasă) și febră. În curând se desvoată și exantemul caracteristic (pete roșii, cari ici-colea confuează), mai întâiu pe obraz, apoi pe întregul corp. Dar deja la câteva zile exantemul începe a se pierde; în locul eflorescențelor se mai ved numai pete brune, acoperite cu mici solzi, ca semn că pielea se juipoaie. Dacă decursul morbului e normal, după aceasta urmează reconvalescența. El poate fi însă complicat cu deosebire prin o pneumonie sau o laringită împreună cu oedema. M. dispun copiii spre scrofulosă. Mortalitatea de M. e la copii de 3—10 ani de circa 6%, la copii de 11—15 ani de circa 50%. Tratamentul este expectativ, igienic, dietetic; îndeosebi trebuie îngrijite organele respirațiunii.

Morbus Basedowii, *Cachexia exophthalmica*, morb caracterizat prin palpațiunii cardiace, struma (gușă) și exoftalm (ochi scoși); se desvoala pe încetul, ivindu-se simptomele în ordinea expusă. M. B. se crede a fi o afecțiune a nervului simpatic. Tratament: dietă și medicație roborantă, combaterea simptomelor. Decurge încet și numai rar se sfîrșesc bine.

Morbus sacer, *M. comitialis*, v. Epilepsia.

Morchella Dill., (botan.) gen. de Ciuperici Discomycete, familia Helvellacee; vr'o 26 specii; sînt caracterizate printr'un fruct (peritheciu) spongios purtat de un picior; hymeniul captușește camerele neregulate ale peritheciului. Cresc pe pământ gras prin paduri, poeni. Printre speciile sale comestibile, unele foarte gustoase, cităm: *M. conica* Pers., până la 15 cm. înalț, cu pălăria (peritheciu) conică, brună-negricioasă; *M. esculenta* Pers., până la 12 cm. înalț, cu pălăria ovala sau rotunda, galbenă-cafenie, cunoscută popular sub numele de *Ciuciulete*, *Sbirciog*; *M. deliciosa* Fr., ș. a. [S. St. R.]

Morcov, num. pop. al plantei cultivate *Daucus Carota* L. var. *sativa* DC. (v. ac.) *Morcov selbatic*, *Daucus Carota* L. (v. ac.)

Mordant, substanțele în cari se înmoaie diferitele țesături pentru a pute fixa culorile. Nu toate culorile au nevoie de mordanți. M. are une-

ori acțiunea nu numai de a face culoarea insolubilă, dar chiar a produce și o schimbare în nuanța acesteia. M.-i cei mai mulți sînt luați dintre baze și oxizi metalici, precum: oxidul de aluminiu, staniu, fier, cupru și aceștia; printre cei organici menționăm taninul și oleiurile.

Mordacitate, acțiunea fixării unei ouchi prin intermediul mordanților.

Mordent, (*lat.*) în musică trill forte invers.

Mordvani, popoare de origine finică (800,000 capete), absolut asimilați cu Rușii, și-au uitat propria limbă. Particular e la dînsii, că femeile rar se mărită înainte de 30 de ani.

Morea, din secl. XIII încoace, numele peninsulei Peloponeze. În timpul fundării imperiului roman de resărit (1204), M. era împărțită în părți mai mici vasale, dar 1263 Michael Paleologul VIII ocupă Achaia și M. o transformă în despotat. 1453 M. deveni tributară Turcilor, 1460 însă provincie a lor. [M. Bodiu.]

Moreau, *Jean Victor*, general fro., n. 11 Aug. 1761 în Morlaix (Finistère), 1796 comandant suprem al armatei de Rin și Mosel. Era urit de Napoleon pentru vederile sale republicane și gloria sa reboinică, 1804 acusat pentru înțelegerea sa cu Pichegru și exilat la America, 1813 se duce la Praga la împăratul Alexandru, 27 Aug. un glonț de tun îi rupe ambele picioare. † 2 Sept. 1813 în Laun (Boemia). Biograf. de Beauchamp (1814).

Morelia, (*Valadolid*), capitala statului mexican Michoacan, (1895), 32,287 loc.; arhiepiscop.

Morelos, stat mexican, între Mexico și Puebla, 5253 km², cu 141,565 loc. (1890). Capitala Cuernavaca.

Morena, (*Sierra M.*), munți în Spania, între Castilia și Andalusia, în Despenaperros ajung înălțime de 1000 m., iar la vest în Cumbres de Araceua 1600 m.

Morena, depunerile de roce mai mult sau mai puțin mari pe cari le face un ghețar în cursul seu, fie la capătul său (*M. frontală* sau *terminală*), fie pe părțile lui laterale (*M. laterală*) fie în fine, prin reunirea mai multor ghețari secundari, pe partea mediană (*M. mediană*).

Morendo, (*ital. mus.*), murind, stingându-se.

Moreni, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 5 căt. cu 1350 loc. (Dict. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală. Loc. pe lângă agricultură se ocupa și cu industria. Isoare de apă minerală. M. a fost ocupat 1853/4 (resb. Crimeic) pe rând de Ruși, Turci, Neați.

Moresca, (arch.), v. Arabesc.

Morf, *Enric*, pedagog, n. 6 Sept. 1818 în Breite (cantonul Zürich), dela 1861 director al orfelinatului civil din Winterthur. A scris: *Asupra biografiei lui Pestalozzi* (1868—89, 4 vol.), despre Milton, Chamisso, Fröbel, Wehrli, ș. a. Autobiografia: *Din viața unui părinte al orfanilor* 1895.

Morfeu, (*grec.*) în mitol. grec. fiul somnului și aducătorul de visuri. Se închipuia ca un bătrân cu aripi, în mână cu cornul plinirii, pe cap cu cunună de mac (simbolul adormirii).

Morfil, (span. *Marfil*), fildeș brut, nelucrat.

Morfina, alcaloid al opiumului, formează cristale incolore și fără miros, amare, solubile în apă și alcool, nu însă și în eter. M. este un remediu narcotic și ipnotic. Incalzind M. cu acid mu-

riatic se produce *Apomorphina*, care se folosește ca remediu emetric și expectorant. Consumul abuziv de M. produce pe lângă un tremor pronunțat simptome morbide psihice și face pe om sclav al M.-ei (Morfism, Morfinomanie).

Morfologia, v. Morfologia.

Morfolita, concrețiune minerală bulboasă (tuberculoasă).

Morfologia, partea științelor biologice, care tratează în mod general conformațiunea exterioră, interioră și structura animalelor și a plantelor. (v. art. Biologia.)

Morfologia vegetală, *M. plantelor*, una din ramurile botanice. Obiectul său este studierea plantelor din punct de vedere al formei lor externe, al părților, organelor din cari sunt formate, al raporturilor dintre aceste organe. Când M. v. se mărginește a considera plantele numai din aceste puncte de vedere atunci se dice *M. externă*; ca o divisiune a sa este *organografia vegetală*. Însă M. v. mai studiază plantele și din punct de vedere al elementelor ce le constituie, al structurii organelor și dispoziției elementelor în ele, al originii și desvoltării elementelor anatomice și organelor; de aci și diverse ramuri ale M. v. corespunzătoare punctelor de vedere precedente: *istologia*, *anatomia*, *istogenia*, *organogenia* (aceste două la un loc formează *morfogenia vegetală*) și *embriologia*. Partea M. care cuprinde toate aceste subdiviziuni se dice *M. internă*. Termenul de M. a fost introdus de Goethe; astăzi mulți îi substituie pe acela de *Organografia*. Până prin secl. XVI s'a desvoltat mai mult M. externă a plantelor. Dela Malpighi înainte s'a întemeiat și M. internă. Însă până pe la începutul secolului XIX M. v. a fost o știință aproape exclusiv de constatare și înregistrare de fapte. Dela începutul secolului XIX și până azi M. v. a tins și tinde să dea explicația causală a faptelor constatate, ținând samă de observațiunile directe și de experiențele făcute într'un anumit sens. [S. Șt. R.]

Morfologia, știința formelor, împreună cu *Fonetica* constituite partea etimologică a gramaticii (v. ac.).

Morfotropia, fenomenul de variațiunea constantelor cristalografice într'un anumit fel; la cristale fenomen produs prin înlocuirea isomorfă în constituția chimică a unui element sau radical prin altul similar.

Morga, local destinat pentru păstrarea temporală a cadavrelor omenești până la înmormântare și pentru facerea autopsiilor medico-legale, în cas de moarte violentă ori bănuită. La M. se conservă cadavrele persoanelor necunoscute până la constatarea identității, și pentru acest scop M. are un aparat frigorifer. Comunele cari n'au M. sistematică trebuie să posedă la cimiter o cameră mortuară.

Morgagni, *Giovanni Battista*, medic ital., întemeietorul anatomiei patologice; n. 1682 în Forli și † 1771. 1711 deveni prof. de anatomie în Padua. Pe lângă medicina s'a ocupat și cu filologia și arheologia. Scrieri: *De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis*, 1761; *Adversaria anatomica*, 1706—19.

Morganatică, *căsătorie*, căsătoria contractată de un suveran sau un principe de casă suverana, cu o femeie de un rang inferior, dându-i la

ceremonia nupțială, mâna stângă în loc de cea dreaptă. Copiii ce nasc din o astfel de căsătorie nu moștenesc puterea nici demnitatea tatălui.

[O. L.]

Moria, un fel de idioție, manifestându-se prin nebulii, risuri, joc, etc.

Mōri Arinori, om de stat japonez, n. 1846 în Satsuma, 1870 ambasador în Washington, 1875 Peking, 1879 în Londra, 1885 ministru al instrucțiunii. 11 Febr. 1889 asasinat din cauza predilecțiunii sale pentru străinatate.

Mōrike, *Eduard*, (1804—75), unul din cei mai însemnați poeți germ. din școala șvabă. Preot și profesor. Romanele, novelele și poeziile sale se distig prin adâncimea cugetării, prin limpezimea și perfecțiunea formei.

Morin, $C_{12}H_2O_6$, acid organic găsit în planta *Maclura aurantiaca*.

Morinda citrifolia L., plantă lignoasă din fam. Rubiaceelor, trib. Morindeae. Se folosește în medicină mai ales ca purgativ violent. [A. Pr.]

Moringa Juss., (botan.) unicul gen din familia *Moringeelor*, cuprinde vr'o 3 specii de arbori sau arbuști, răspândiți prin Africa boreală, Asia tropicală occidentală și India orientală. Speciile acestui gen sunt *M. aptera* Gaertn., *M. pterygosperma* Gaertn. și *M. concanensis* Nim. Din semințele acestor arbori se extrage ulei de Ben. [Z. C. P.]

Moringeae Endl., (botan.) mică familie de plante *dicotyledonate-polypetale* cu un singur gen, care cuprinde arbori sau arbuști. Fructul e o capsulă siliquae-formă cu numeroase semințe triaripate sau aptere, cunoscute sub numele de nuci de Ben. Ele au sub tegumentele lor un embrion cărnos oleaginos cu o radiculă scurtă și superă. *Moringeaele* au un singur gen *Moringa* Juss. (v. ac.). [Z. C. P.]

Morion, quarz fumuriu închis, chiar negru, culoare datorită probabil titanului cu care e amestecat. Se găsește în formațiunile cu titan (pegmatite) și în cele cu cassiterita.

Mōris, (egipt. mr-uér = lac mare) lac continental în Egiptul vechiu, pe partea apuseană a Nilului, întocmit pentru regularea revarsărilor acestuia de regele Amenemhēt III numit și Suten n Meri (regele lacului) la 2400 a. Chr.

Moriscos, Mauri, cari după caderea Granadei s'au supus Spaniolilor și la aparență au trecut la creștinism, în secl. XVI foarte persecutați. 1609 partea cea mai mare alungați, restul de vr'o 60,000 se mai găsește prin Alpujarras și prov. Valencia.

Morlaca, (magh. Marótlaka), com. rur. în Trs., cott. Cluj, 1252 loc. Rom., *M., protopopiat* gr.-cat., cu 13 parohii și 14,244 suflete.

Morlaci, popor de origine croato-sârbă în Dalmația de nord și Istria (80,000 suflete, în majoritate rom.-cat.).

Morley, 1) *M. Henry*, scriitor englez, n. 1822 în Londra. Profesă medicina, dar se ocupă mai mult cu literatura, 1865 profesor de limba și literatura engleză la colegiul universității în Londra. Numeroase scrieri.

2) *M., George*, (1597—1684), prelat englez, partisan al regilor Iacob I și Carol II. A scris: *Epistole* și memorii.

Mormânt, groapa în care se așează corpul unui om mort și se acoperă cu pământ pentru ca să se transforme în țerina. Obicinuit M. se

afă într'un oimitir, adânc de 2 m., lung 2 m., lat 0.75 m. depărtat din toate părțile de M.-ele vecine cu cel puțin 0.60 m. și nu se re deschide pentru a adăposti un alt cadavru decât după timpul de 7 până la 14 ani, necesar pentru descompunerea completă a părților moi ale cadavrului și care depinde de natura terenului. În timpuri normale se admit numai morminte individuale, pentru o singură persoană, în timp de epidemii întinse și în resboiu se fac și morminte colective, gropi mai mari, mai adânci, pentru un număr mai mare de morți. M.-ul să fie departat de fântâni cu 20 m., la această depărtare el nu poate influența calitatea apei. (V. În mormântare.) — **M.**, monumentul ridicat în onoarea unui mort, chiar pe locul unde a fost înmormântat. **M. sfânt**, locul unde a fost înmormântat Isus Christos.

Mormoloci, *moace*, *linguruși* sau *vițelar*, v. Broasce și Amphibii.

Mormon, mandril, v. Pavian.

Mormoni, sectă religioasă răspândită în America de nord, Anglia și Scandinavia; întemeiată de Joe Smith (n. 1805, † 1844) și organizată de către succesorul său Brigham Young. M. nu admit deosebirea între superioritatea lumescă și bisericăscă, ci teocrația, neaga personalitatea divină a spiritului sf., profesază pantheismul și practică poligamia.

Mormyrus, (ord. Physostomilor, fam. Mormyridelor), pește ce trăiește în apele Africei și în special ale Egiptului. Cap scurt cu falca de jos alungită în forma de cioc întors în jos. Poseda proprietatea de a produce electricitate, dar nu e periculos. La vechii egipteni era mult venerat, fiindcă era considerat ca unul din cei 3 pești cari au mâncat o parte din corpul zeului Osiris, împiedecând astfel pe deița Isis de a pute aduna toate remașitele barbatului său. Ca specie cunoscută e **M. Petersii**. [I. P. V.]

Moroda, comună mică în cott. Aradului, cu 1352 loc. (1891) Români.

Moroeni, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, strabătută de râul Ialomița; se compune din 3 cat. cu 1132 loc. (Dict. geogr. 1890), 1 biserică și 1 școală. În muzei, mai sus de com., se afla schitul Peștera și Obârșia.

Moroi, (*Muroi*). Poporul crede că în oamenii și muierile rele, după înmormântare la 3 zile, întra diavolul și îi aduce pe la casele lor și ale fostilor lor prieteni și-i înspăimântă, ceea ce se țice Moroniu; și ține un an, iar după alți șapte ani M. nu mai au putere a face rău cuiva, afara de frică. În unele sate există datina, de a desgropa la miețul nopții pe cel facul M., bătându-i-se prin inimă un cuiu de sânger, și atunci se crede că nu se mai face M.

Moroianu, 1) **M.**, **Dumitru**, **Nicolae**, șeful cunoscutei case de bancă din Bucuresei și unul din fruntașii partidului liberal, n. 1849 în Bucuresei, dintr'o familie originară din Brașov, deputat și chestor al camerei în toate legislațiile liberale dela 1884 încoace, 1881 a făcut parte fara întrerupere din consiliul de administrație al casei de depuneri și conseninațiuni.

2) **M.**, **Oprea**, (ca student la universitate cunoscut și sub numele de Aprianu Maroneanu), n. 1827 Sacele, † 1855 în Viena; tribun în revoluția din 1848.

3) **M.**, **Radu**, fruntaș săcelean, n. 1786, † 1852, unul din delegații adunării naționale de pe Câmpul libertății, cari sub conducerea episcopului Lemény au fost în sarcina să să prezinte dietei din Cluj protestul Românilor ardeleni contra »Uniunii«. M. R. a devenit legendar în Săcele pentru hărnicia și rara lui energie, pentru care Românii de acolo l-au supranumit Radu Fier. Fiica lui M., **Maria** măritată **Circa**, n. 1824, † 1865, femeie de o inteligență aleasă și de o energie rară, a fost prima româncă din Ardeal, care s'a dus cu copiii în țeri străine spre a le da o instrucție superioară, întra pe la începutul anilor 1850 cu ficele ei **Elisa Circa Pipos** (v. ac.) și **Elena** măr. Densușianu (v. ac.) în mănăstirea Ursulinelor din Sibiu, 1859 se duse cu ele la Viena unde rămase până la 1863. Aici se puseră cu toatele pe studiul muzicei, al picturii și al literaturilor străine. Elisa, care avea un deosebit talent pentru vioară, deveni o artistă celebră în cercurile rom. (Cf. Al. Odobescu, »Asociațiunea transilvană«.)

Moroiu, **Constantin**, profesor la Sf. Sava (Bucuresei) pe la 1826; făcuse studiile în Apus împreună cu Euphrosin Poteca și Simion Marcovici, ca stipendiști.

Morph —, v. Morf —.

Morpion, păduche lat, v. Phthirus.

Mors, **Morta**, (moartea), la Romani a fost diina morții, care mai târziu s'a numerat între Parcae (v. ac.).

Morse, (pron. mors), **Samuel Finley Breese**, electrician american, inventatorul telegrafului electromagnetic, n. 27 Apr. 1791 în Charlestown (Massachusetts), † 2 Apr. 1872 în New-York. La început a studiat pictura, dar progresele electromagnetismului au deșteptat în dînsul dorința de a face cu puțință comunicarea în departare cu ajutorul curentului electric. Planul său deja îl realiză la 1835, dar nu păși în public până la 1837. Prima linie telegrafică a făcut-o la 1844 între Washington și Baltimore. La 1849 invențiunea sa a trecut și în Europa, iar în ziua de astăzi telegraful său e răspândit pe întregul rotogolul pamântului.

Mort, individul în care a încetat cu desăvîrșire ori ce funcțiune vitală. Semnele mai principale sînt: încetarea bataii inimii, a respirațiunii, a simțirii, cele mai sigure însă: ivirea după 8—12 ore pe spate și picioare a unor pete roșii-vinete, înțepenirea mușchilor de regulă între 6—12 ore, care dispăre dacă trece în putrefacțiune.

Mortăciune, cadavrul vitelor, sucumbate în urma unei boale ori molime oarecare.

Mortalitatea se numește proporțiunea deceselor a unei populațiuni, numărul anual mediu al morților în raport cu numărul celor vii, număr care variază după diferite împrejurări, după mediul social în care trăim, după mediul moral și fisic, după prosperitate, cultura, localitate, climă, ocupație (profesiune), etate, după numărul născerilor, căci acolo unde se nasc mulți copii, unde populația întreagă este compusa și de un număr mare de copii, este și mortalitatea mai mare. Etatea este dar factorul cel mai important care influențează cifra M.-ei. În primul an după nascere, M. copiilor este în regatul Român de 20 la 100, în primii 5 ani, adevă dela nascere până la 5 ani împliniți de 36 la 100.

Din 100 morți sînt 27 în etate pînă la 1 an, 19 în etate dela 1—5 ani; mortalitatea bătrînilor este iar aceeaș ca în prima copilărie. M. generală, fără deosebire de vîrstă, este în Suedia și Norvegia de 18 la 1000, în Marea Britaniă și Danemarca de 19, în Belgia, Olanda, Elveția de 20, în Franția de 22, în Germania de 24, în Italia de 26, în Austria de 28·5 (în Bucovina în parte de 30), în România de 29, în Ungaria de 31, în Rusia de 34 la 1000 pe an. La 100 copii născuți vii, vin în România 1·5 născeri de copii morți.

Mortara, orașel în prov. ital. Pavia, 5058 loc. Aci a batut arhiducele Albrecht pe Piemontezii, 21 Martie 1849.

Mortenii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 4 căt. cu 1842 loc. (Dicț. geogr. 1890), 3 biserici și 1 școală.

Mortier, *Eduard Adolf Casimir Josef*, mareșal francez, n. 13 Febr. 1768 în Câteau-Cambrésis, a luat parte în toate campaniile lui Napoleon I. Partea glorioasă ce a luat în campaniile din 1805, 1806, 1807 îi aduce ca recompensă titlul de duce de Treviso și o avere enormă, 1814 a apărut cu îndărătnicie teritoriul Franției contra coalițiilor, și cu toate că inclina cătră guvernul restaurării nu putu să refuze spada sa încă odată lui Napoleon în 1815. Caderea lui Napoleon îi aduce disgrațierea, tocmăi în 1830 fu reintegrat și primi ministerul de resboiu. † 1835, victima mașinei infernale a lui Fieschi, când însoția pe Ludovic Filip la o revistă.

Mortiera, (piuă), gură de foc cu țevă scurtă, întrebuintată în tragerea aproape verticală pentru a bate cu proiectilele părțile nevăzute ale terenului și pentru a dărîma boltele cazematelor în fortificație. Proiectilele M. au o iuțea mică, batae relativ mică, putere de distrugere însa mare. Variațiunea bătaii se obține varînd greutatea încărcăturii. M. poate trage sub o înclinare pînă la 65° deasupra orizontului; calibrul variază dela 120 mm. pînă la 278 mm.

Mortificația, gangrenă (v. ac.).

Morus, *Béluga*, pește din genul *Acipenser*, ord. Ganoîdilor, fam. Acipenseridelor, cu botul ascuțit și cu 4 muștați, corpul armat cu placi osoase, în număr de 11—15 pe spate, 26—31 pe laturi și 11—13 pe pînțe, lung între 8 și 15 m. și greu pînă la 1600 kgr., carnea lui se consumă proaspătă sau afumată, icerele sînt negre, gustoase, se consumă în mari cantități. Genul *Acipenser* are mai multe specii ca: *A. sturio*, care traiesce în Marea Mediterană și coastele de vest și nord ale Europei; *A. huso* și *A. beluga*, cari traiesc în apele Mării Negre și Caspice și riurile cari se varsă în ele; *A. ruthenus*, *A. stellatus*, etc. [I. P. V.]

Morus L., (botan.) gen de plante lemnoase monoice sau dioice din fam. Urticaceelor, trib. Moreae, cu foi întregi trinervate sau trilobe și cu inflorescența feminină în spice, al căror periant devine la maturitate cărnos. Cuprinde vr'o 5 specii boreal-temperate, dintre cari *M. nigra* L. »agudul sau dudul negru» și *M. alba* L. »agudul sau dudul alb», numite poporal astfel după colora fructelor comestibile, se cultivă adese în grădini. Foile lor servesc ca aliment vermilor de mătășă. [A. Pr.]

Morus, *Thomas*, scriitor și om de stat englez, n. 1478, † 1535. Unul din cei mai învățați

oameni ai timpului său, recunoscut ca adevăratul șef al mișcării intelectuale de pe atunci. Regele Enric VIII avea o mare stimă și admirație pentru acest om, căruia el îi încredință importante misiuni diplomatice și îl ridică la cele mai înalte demnități în stat. Astfel M. îi trimis în Flandra (1515) și în Franția (1517). Câțiva ani în urmă (1523) fu numit președinte (speaker) al camerei comunelor, apoi cancelar al ducelui de Lancaster (1525) și în fine mare cancelar al Angliei (1529), în care calitate aduse importante reforme în administrație și justiție, pe cari le-ar fi continuat, dacă n'ar fi venit chestia divorțului regelui spre a se însura cu amanta lui, Ana Boleyn. M. n'a voit să recunoască legalitatea divorțului pe care regele îl pronunțase în contra hotărîrii papei. Înprejurarea aceasta a deslătuit toată mânia regelui în contra lui M., care fu închis în turnul Londrei și decapitat la 1535. M. a ramas în istorie un exemplu înălțător de constanță în credințele sale politice și religioase. Dintr'o întreagă serie de scrieri de ale sale de ordin teologic, istoric și filosofic cea mai celebră este »Utopia».

Moruzi, familie din nobeța fanariotă, cunoscută dela 1204, când era în imperiul Trebizundeii în suita lui Alexe Comnenul. *Adam M.* 1671, avu fiu pe *Dumitru M.*, mare postelnic, tatal lui *Const. Vodă M.* (1777—82) al Moldovei. Din această familie, stabilită în Moldova, a mai domnit: *Alexandru M. Vodă*, fiul preced. 1792—96, în ambele țeri; apoi domn din nou 1799—1806. E interesant faptul, că cinci membri din această familie au pierit decapitați de Turci: 1) Marele dragoman *George M.*, fiul lui *Const. Voda*, la 1796. 2) *Dumitru M.*, mare dragoman, fratele său, omorît în afacerea cu cesiunea Basarabiei Rușilor la 1812. 3) *Constantin* dragomanul, decapitat la 1821. 4) *Panaît*, fratele lui *George* și *Dumitru*, de asemenea la 1821; în fine 5) *Nicolae M.*, mare dragoman al Porței, tot la 1821. Marele dragoman *Constantin*, avu fiu pe *Panaît M.*, șef de voluntari greci în resboiul Crimeei, † 1859, al carui fiu este *Dumitru M.*, prefect, fost militar, etc. [O. L.]

M. Constantin, domn al Moldovei (Nov. 1777 pînă Oct. 1782), introduce o nouă odraslă grecească între familiile fanariote domitoare în țerile române. Fusese dragoman la Poartă, în care calitate contribuise la uciderea lui Gr. Ghica (Oct. 1777), pentru a-i lua locul, și Poarta îl numește în scaun, intenționând a rupe pacea sdrobitoare de Kuciuk-Kainardgi. Om de încredere al Turcilor, M. pe de o parte pune un deosebit zel pentru aprovizionarea oștilor turcesci, aprovizionare care era tot una cu o pradare a țerii, iar pe de alta trimite un emisar la Viena pentru spionarea Austriei și lucreaza, conform inspirațiunii lui Frideric II cel Mare, la o apropiere între Prusia, Turcia și Rusia, contra Habsburgilor, ceea ce îi garanta și lui tronul. În ce privește ocărmuirea-i din launtru, ea pare a fi fost îngrijită de starea economică a Moldovei. Cu prilejul aprovizionării Turcilor, el protestase contra abuzurilor facute de aceștia; iar în chestiunea importului rachiului din Polonia, cu toate protestările acesteia și cu toată pierderea vistieriei domnesci în vâmi, el închide granițele, favorisând facerea de velnițe în

țeară și oprind înstrăinarea unei mari sume de bani. Acestea îi dau un loc mai deosebit între oșilăți mulți netrebuiți fanarioți, fără însă a-i îndreptați ridicarea de osanale, oa nioi unui domn din această dureroasă epocă. Cu toată această conducere bună, M. nu e sigur de scaun. Rusia nu-l cam suferă și s'a și plăns la Poartă de chipul cum fusese primit în Moldova consulul rus din Buouresci de atunci, iar Poarta nu voia să respecte tractatul de Cainargi, lăsându-se de obiceiul deselor schimbări ale domnilor. În consecință M. e mazilit (Oct. 1782) și înlocuit cu Alex. Const. Mavroordat. Totuși familia lui a continuat a juca rol politic, el însuși fiind delegat la pacea de Șistov (Aug. 1791).

M. C. Dimitrie, fiul lui Const. M. vovod, și frate cu Alexandru, Gheorghe și Panait, însemnat membru al fam. M., dragoman al Porței și delegat turoesc la încheierea păcii de Buouresci (1812). Pe timpul domniei a doua (1802—1806) a fratelui său Alex. Const. M. în Moldova, Dimitraki M. luptă din reputeri a faoe din M. filofrancozi, partisanii devotați Rușilor, și a înșela buna credință a Porței. În Febr. 1806 el adresează un memoriu Porței, după ce în Apr. 1805 contribuise la înlocuirea însărcinării de afaceri al Turoiei din Viena cu un grec devotat familiei M., căutând a o convinge de necesitatea reinovării alianței cu Anglia, amica Rusiei, și îndepărtarea de Francozi. Tot el juoă rol de frunte în reînnoirea dorită de Ruși a alianței ruso-turoă: colosale daruri scumpe și meșesugite soiri neliniștitoare despre Francozi, împărțind și răspândind printre marii dirigatori turoi. În Apr. 1806 mai adresă un memoriu relativ la un pretins atao al Francozilor contra Porței. Și cu toate aceste uneltiri nu încetău de a sorie și Francozilor și a protesta în contra afirmării, oă ei ar fi dușmani lui Napoleon. Iu cele din urmă însă Francoia a isbutit a demasoa rolul lui M. și al fratelui său, și a faoe să fie schingiuți. Ba încă pe a veraea lui M. se aplică sequestru. »Dar creditul, bogățiile lor, considerația de care se buourasera de mult timp, le-au înapoiat favoraea (1809), și Dimitrie M. e însărcinat cu tratarile de pace dela Buouresci (1812). În aoeastă din urmă oalitate, acțiunea rusofilă a lui M. și a tuturor M.-lor atinse oulnea și produse țerilor române o sângerocă rănă: pierderea Basarabiei. Cumpărat de Ruși, și el și fratele său dragomanul Panaiotakes, nu pune pe Turoi în cunosoința de resboiul ce Napoleon declarase Rusiei, grabind încheierea pacii (Maiu 1812) și rașluirea frumoasei Moldove resăritene. Aflat, este decapitat cu fratele său Panoiatak (Nov. 1812). [Aguletti.]

Morva, v. Răpoiuga.

Morvina, numesce A. Babeș, o substanță extrasa din culturi puse de *Morvă* (răpoiugă), care înjeotată la animale atinse de rapoiugă chiar în primele fase ale boalei provooca o febră caracteristică, permițând astfel diagnosticul boalei în o epoca foarte puțin avansata. M. se prepară în un laborator special creat de guvernul român și pus sub direcțiunea inventatorului.

Mosaic, conform legii lui Moise.

Mosaic, obiecte compuse din bucațele de pietri, lemn, smalțuri, etc., de diferite colori astfel așezate oă sa presinte figuri, arabescouri, ș. a.

Mosalm, complexul principiilor religioase și morale ale riturilor și legilor pe cari religia iudaică le derivă dela Moise (v. ac.).

Moschee, adeocă ceea ce ar fi la creștini biserică. În Dobrogea sânt oăte una de comune urbane Constanța, Hârșova, Mangalia, Megidia, Cernavodă, Tulcea, Sulina, Babadag, Măcin, Isaocoea și Mahmudia. Ele se deservesc de oătră un imam (preot ordinar), asistat alcouria de un hatip (preot, oare oficioează numai Vineria) sau un nuezin (diacon), și un îngrijitor, toți retribuți de stat. Pe lângă M. se mai află în Dobrogea o mulțime case de rugăciuni ou sau fără minarete (turn), numite geamii (v. ac.). (Cf. Almanachul Cult. 1893. Buc., p. 29—30.)

Moschitos, (*portug.*) țințari din Brasilia. M. dimpreună ou o alta specie janoudos sânt pericole pentru locuitori, trebuind a părăsi ținuturile unde apar.

Moschos, poet bucolio grec din Syracusa, a trăit în seol. II a. Chr., dela dînsul sânt păstrate 4 poeme mai mari și alte patru mai mioi. Un alt M. sau *Moschus* a fost discipolul filosofului Fedon. el însuși discipol al lui Soorate, și important prin faptul, oă dă numele său unuia din cele mai însemnate dialoage ale lui Plato, oare tracteaza despre nemurirea sufletului. [Pl.]

Moscopole, mai corect *Muscopolie*, adeocă câmp de moso = moscous, e ađi numai un sat mio ou 120 de case arămănesoi și 100 albaneze, situat 18 km. dela Coroea în Albania spre apus. Preste 20 de biserioi și grămeđi mari de pietri ne arată oă de mare a fost odată. În seol. XVIII numărera preste 60,000 loc.; o școală renumită și oăiar o tipografie, era reședința de vară a episcopului de Berat, oomeroiul era înfloritor. Avuția locuitorilor a atras pe barbarii Turoi și Albanezi, cari au jefuit orașul mai întâi în 1769, apoi în 1788, iar locuitorii s'au împrăștiat. (Cf. Weigand, Aromunen I, p. 96—106.)

Moscovit, mineral, specie de *mădă*, în care domină potasa, se desface în foi foarte subțiri transparente incolore sau fumurii, se găsesce în table frumoase, în filcanele de pegnatite granitice și ia parte ou mineral primar la constituția unor granite. Se găsesce de asemenea în roce cristaline oă gneiss, amfibolite, sisturi oloritoase, etc., uneori M. predomină și dă nasocere mioasisturilor. El provine și ou produs de descompunere a altor minerale (v. Serioita). În Rom. se întâlneoc în toate mioasisturile, granitele, pegmatitele, etc. În lamele hexagonale se gasesc din pegmatitele din miasivul Parîngu, munții Lotrului și Dobrogea. Serva la faocera ferestrelor dela vapoare, la astuparea ușilor de sobă, în loc de geamuri la felinare, oă isolatori în electrotehnică, etc. Se extrage în Statele unite, Canada, Ural, etc., și se vinde pe prețul de 50 până 100 lei kgr. [Mrg.]

Moscul, *Moscarul*, (*Moschus moschiferus*), mamifer din fam. Moschidelor, ord. Artiodactylelor, este acoperit ou păr des, de ocolore gălbini, roșie sau brună, pe burtă mai desohis. Lungimea corpului 1.15 m., înălțimea la număr 40 cm. Bărbatușul are în falca de sus doi dinți canini lungi și ieșiți din gură, de 5—7 cm. La burtă are o beșică ou o materie grasă miro-sitoare, numită *mosc*, întrebuintată în parfumarie. Coarne n'are. Trăiesce în munții Chinei

și ai Tibetului. Fuge și se acată foarte bine. Este fricos. Se vânează pentru mosc.

Moscuoșor, numele vulgar al plantei *Adoxa Moschatellina* L. (v. ac.).

Mosova, vechea capitală a imperiului rus, a doua reședință împărătească, situată în guvernământul M., lângă riul cu acelaș nume, unde se varsă afluentul Iansa. Constă din patru părți principale: *Kreml*, care e pentru M., ceea ce era capitolul pentru Roma, în el se păstrează toate reminiscențele trecutului; *Kitai Gorod* (orașul chinezesc); *Bjeloi Gorod* (orașul alb) și *Semljanoi Gorod* (orașul pământului), are (1897) 983,610 loc.; dupa confesiune 92% ortodoxi. Industria orașului e cea dintâi din imperiu, după aceea din St. Petersburg, mai ales e piața principală a Rusiei pentru comerțul de miere. Așezăminte culturale are: universitate (cu facultățile de istorie, filologie, drept, fisico-matematice și medicină), un seminarium pentru limbile orientale, o academie de agricultură și silvicultură, 8 gimnasii și 5 școli reale pentru băieți, 12 gimnasii pentru fete, 500 școli primare, 5 școli normale de institutori, 2 școli comerciale, un conservator. Dată celebră e în istorie incendiarea M.-ei (1812) de propriul ei guvernator, pentru a face imposibilă adăpostirea lui Napoleon I, sub zidurile ei.

Mosel, (franc. *Moselle*), afluent pe stânga Rinului, izvorește în Vogesi, curge pe la Toul și Metz, se revarsă la Koblenz. 505 km. lung, din cari pe 344 km. e navigabil (dela Frouard în jos). *Vinuri de M.*, sînt ușoare, albe, cu buchet bogat, ce se produc pe țărmurile M.-ei, mai ales între Trier și Koblenz.

Moser, Johann, Jacob, bărbat de stat și scriitor, adversar al dreptului natural, n. 18 Ian. 1701 în Stuttgart, 1751 consultant regional acolo, pentru credințele lui liberale întemnițat (1759—64) în fortareața Hohentwiel, † 30 Sept. 1785. Din scrierile sale (preste 500 vol.) de mare interes este autobiografia sa (1777—83, 4 vol.).

Moși, Țirgul, se ține în București odată pe an (Maiu—Iunie), cu veselie lui exuberantă, cu șgomotoasa lui *Joie*, cu petrecerile și apoi cu pomenele ce se fac pentru cei reșoși; nu se scie cu siguranță când s'a înființat, totuși sînt câteva versiuni cu privire la stabilirea acestui us. Înainte de toate este demn de notat, că *Țirgul M.-lor* a făcut să se uite numele de *Țirgul de afară*, sub care era cunoscută odinioară strînsura de oameni, de marfuri și de vite, precum *Calea M.-lor* a făcut să se uite numele strădeii stravechi: *Podul Țirgului de afară*. Iată versiunile: 1) Mircea cel Bătrîn, după ce se bătuse odată în marginea Dunării unde muriră mulți din oștenii lui, hotari spre pomeneirea sufletelor celor morți, serbarea aceasta cu împărțeli de pomeni (Cf. A. Pelimon, Bucur. »Istoria fundării orașului București.« Buc., 1858, pag. 242.) 2) M. a fost înființat după bătălia de lângă colina lui Radu Vodă, colină care pe atunci nu avea nume, și deveni în urmă colina Sfintei Troițe, iar în secl. XVII colina lui Radu Vodă, de cătră Alexandru Vodă Mircea, în urma luptei victorioase ce purtase cu Vintilă Vodă, prietenul lui Ioan Vodă cel Cumplit, domnul Moldovei (Cf. B. P. Hașdeu, »Ioan Vodă.« Buc., 1894, ed. II, pag. 174.) 3) Au fost înființati de Mateiu Basarab la 1632,

după bătălia de lângă Obor (Cf. G. Ionescu-Gion, »Istoria Bucureștilor.« Bucur., 1899, la capit. istoria militară a Bucureștilor). 4) Că sînt M., pentru pomeneirea celor reșoși și pomenele de făcut sufletelor lor, cum se face la *Sămbăta morților* și în religiunea ortodoxă și în religiunea catolică.

Moșie, proprietatea rurală transmisă de obicei prin ereditate, și care cuprinde în sine tot felul de terenuri și producțiuni variate; ea se pre-sintă totdeauna ca un tot și chiar și subdivisiunile ei în natura poartă numirea de fracțiuni de M., jumătăți de M., pătrime, o sfoara de M., dar proprietatea formată din bucăți și loturi isolate, chiar și dacă se alipesc mai multe laolaltă, încă tot nu formează o totalitate, o M., ci poartă numirea de pământuri, locuri, delnițe, etc. Moș în limbajul vechiu juridic se numia nu numai bun sau bunic, ci și o cățătime din moșia ce se împărția între ereji.

Moșile statului în Rom. au două origini relativ recente, fiscal a intrat în posesiunea vas-telor M. a garnizoanelor turcesci, numite *vaiiale* de pe malul stîng al Dunării la 1829, după alun-garea Turcilor din țeară, în urma tractatului dela Adrianopole: domeniul Brăilei cu vr'o 250 mii pogoane și alte 55 sate, dom. Giurgiului cu vr'o 100 mii de pogoane și 35 sate și dom. (Raiaua) Turnului cu vr'o 3 sate. Mai obîșnîu statul domenii vaste la 1864 în urma secularizării averilor manăstirilor închinăte și neînchinăte, preste 3000 de bunuri mari și mici. Aceste M. ale statului au fost vîndute parte în loturi și trupuri în-tregi pe vecie, parte parcelate și vîndute în loturi mici și mijlocii de câte 5, 10 și 25 ha. exclusiv la populațiunea rurală cultivătoare de pămînt.

Moșit, meșteșugul de a da ajutor în cas de fa-cere la nascerea copilului, a griji de femeia leușă și de copilul nou nascut pîna la intramarea mamei. v. Accouchement și Moașa. [Dr. V.]

Moslîmi, (Moslemin), identic cu musulman sau mohamedan, partisans ai religiei Islamului (v. ac.).

Moșmol, (*Moșmon*), numele popular al arborelui *Mespilus germanica* L., (v. ac.).

Moșna, com. rur. în Rom., j. Fălciu, 1510 loc. (Dicț. geogr. 1893), 2 biserici, o școală. Loc. se ocupă cu agricult.

Moșna, (magh. *Műszna*), com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mare, 1803 (1891) loc. Sași și Rom., oficiu postal.

Moșneni și Răzeși, clasa cea mai importantă a populațiunii rom. Constituirea lor se pierde în întunecimea evului mediu. Cele mai mari și glorioase fapte sînt legate de proserarea M.-lor dincoace și dincolo de munți, epoca lui Stefan cel Mare și Iancu Huniade, Pavel Chinez și Stefan Mailat. Și iarăși decadența materială și morală a poporului și ferilor era în strînsa legătură și rezultatul fatal al decadenței și ruinei M.-lor. Racoșescii și M. Apași, prinții Ardealului, boieria și nobilitau cu decimile de mii dintre M. români, dar tot sub ei Transilvaia nu mai putuse pune nici 8000 de oameni pe picior de resboiu, pe cînd din incidentul desastrului dela Mohaciu, Zapolia aștepta cu 40,000 trupe transilvane la Seghedin decidera sorții resboiului. M. au fost totdeauna oameni liberi, cu proprie-tate și stare materială frumusică. Dupa sute de ani ei și ați trec între proprietarii mijlocași de

pământ. Moșioarele lor se cifrează în mediu între 30—200 pogoane. Ei singuri sînt în Rom. dintre micii proprietari, cari au avut totdeauna și au pînă astăzi paduri, cele mai multe vii, podgorii și livezi cu pomi. Pe alocurea aveau și unele industrii dezvoltate, cu sate întregi de meseriași cu industrie de casă. Cultura vitelor încă era la dînsii în floare.

Moșneni, sat în Rom., v. Bolintin.

Moșnicza, (*Băseni*), com. mică în Banat, cott. Timiș, cu 1175 loc. Români.

Moșoaia, com. rur. în Rom., j. Argeș, compusă din 8 cat., cu 1859 loc. (Dicț. geogr. 1888), 3 biserici și 2 școli.

Moșon, cott. în vestul Ungariei, situat la dreapta Dunării, între aceasta, Laita, lacul Fertő și Rabța, 2041-34 km². aproape tot șes, afară de nisce ramuri din munții Laitei, bogăți în piatră de construcțiune. Loc. 85,050 (1891) Maghiari, Germani, Slovaci și Croați, se ocupă cu agricultura; industria neînsemnată (fabrica de mașini agric. a lui Kühne în M., fabrică de bere în M.-Ovár, 2 fabrici de spirit și câteva mori cu vapor). Comunicația e servită de 113 km. cai ferate, 70 km. șosele și 256 km. drumuri comitatense. În privința administrativă comitatul M. e împărțit în 3 cercuri. Capitala Magyar-Ovár.

Moșon, (*Wieselburg*), comună mare în cott. cu același nume în Ung., 4815 loc. (1891) Germani și Maghiari; școală industrială inf.; stațiune de cale ferată, posta și telegraf. De M. se ține și pusta Bordacs, de unde se exportează la Viena 700,000 litri lapte pe an.

Mosoriuca, com. rur., expositură parochială, moșie boierească în căpitanatul Coțmanului, jud. Zastavei, Bucovina, are 702 loc., (593 ort.-or., 31 rom.-cat., 78 mos.), școală primară.

Mosquitia, litoral în America, lângă Marea Caribica, aparține republicei Nicaragua, ca. 130,000 km², cu 15,000 loc., locuita de *Mosco* (Mosquito), urmași de ai aventurierilor albi de toate națiunile, Indiani și Negri, cari 1845—60 aveau un rege cu reședința în Bluefields.

Mosso, (ital. mus.) duos, *piu m.* și mai duos.

Mosso, *Angelo*, fiziolog italian, n. 1846 în Turin; dela 1879 prof. de fiziologie în orașul natal. Scrieri: Circulațiunea sîngelui în creierul omului, 1881; Temperatura creierului, 1894; Frica, 1889; Oboseala, 1892.

Mostar, capitala Herțegovinei (v. ac.) lângă fluv. Narentași încungurat de munți înalți, 15,000 loc., din cari aproape 6000 sînt mohani; are preste 1000 case de piatră, 38 moschee, 2 biserici gr.-or., 1 rom.-cat. și 1 claustru. Podul massiv de piatră, cladit sub împăratul Traian, are o lungime de 80 pași și se ridică 20 metri preste Narenta. Poporațiunea se ocupă cu industria de arme și de piele, se produce vin bun, tutun mult și foarte bun, are legături comerciale cu aproape toate porturile dalmatine. M. este încungurat cu o mulțime de forturi bine armate și e sediul comăndei de divisia c. și r. nr. XVIII, sediul episcopului rom.-cat. și gr.-or. 2 Aug. 1878 a fost în M. o rescoala sângeroasă, în urma căreia Ali pașa părăsesce cu 3000 soldați orașul, a cărui populațiunea se pregătesce a se opune trupelor austro-ungare, dar generalul baron Ioanovič înaintează preste Citluk și ocupă orașul în 5 Aug. 1878, fără multe greutăți. [Herbay.]

Moștean, moșnean v. Moșneni.

Moștenire, v. Ereditate.

Moștenitorul tronului. În vederea succesiunii la tron și vacanței, ce s'ar ivi la moartea suveranului, se institue, în viață fiind încă monarhul, ca M. fiul său, sau în lipsă fratele, nepotul, sau ori ce rudă, etc. La moartea împ. sau regelui, M. ia de dreptul conducerea statului până la încoronare. Ei poartă deosebite titluri, după țeară, și se dic »Principi de coroană« (Kronprinz, etc.). În Franca se chiama »Dauphin«, în Rusia »Tarevici«, M. Angliei are titlul de »Prince of Wales«, al Portugaliei »Duce de Braganza«, al Belgiei »Comte de Flandre«, al Italiei »Principe de Neapol«, al României »Principe de România«, al Svediei »Duce de Vermeland«, al casei Bonaparte »Prince împ. francais«, etc. toți purtând, ca distincție de ceilalți principii de sânge, pe lângă calificativul de »Alteța« r. sau imp., pe acel de »Principe regal sau imperial«. [O. G. L.]

Mostiștea, lac în Rom., j. Ialomița, pl. Borcea; produce pește mult.

Mosul, (*Mossul*), vialeturco-asiatic, de ambele laturi ale riului Tigris, 84,000 km², cu 60,000 loc. Capitala M., lângă Tigris, în fața ruinelor vechi cetăți Ninive, 57,000 loc. Industrie de bumbac (de aci musselinne).

Moșul-codrului, după pov. române în Bucovina înlocuiesce pe Mama pădurii din alte părți.

Moszkowski, *Mauriciu*, compozist, virtuos de pian, n. 23 Aug. 1854 în Breslau, elev al conservatorului de sub direcțiunea lui Stern și Kullak. A scris mai multe opere musicale.

Moțăenii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, pe malul drept al Ialomiței, 4 cat. cu 2000 loc. (Dicț. geogr. 1890), 2 biserici și 2 școli.

Moțăței, com. rur. în Rom., j. Dolj, 3799 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 2 școli. Aici se țin trei bălcuri pe an.

Motenebbi, v. Mutanabbi.

Motetta, (*ital.*) piesă mai scurtă de cânt religios, de regulă fără acompaniame instr.

Moți, în genere locuitorii din Munții apuseni ai Trans.; adevărații M. sînt însă numai cei din satele: Vidra de jos, Vidra de sus, Albac, Neagra, Scarișoara, Ponorel și Sécătură, unde bărbații în vechime purtau pèrul împletit »chică« și legat în vârful capului »moț«. Până la a. 1848 au fost iobagii Coroanei (fiscului), renumiți ca bârdași (lemnari) și ciubărași, singurul câștig al lor. Ați o duc mult mai reu, ca pe timpul iobăgiei, fiind strimțorați în folosirea pădurilor. Astfel s'a născut dicētoarea: »Munții noștri aur poartă, noi cerșim din poartă în poartă.« M. sînt cunoscuți pentru procesul secular, ce l-au purtat spre a-și recăștiga libertatea avută a b antiquo (v. Abrud), pentru rescoala din 1784, și mai ales pentru bravura dovedită în luptele avute cu armatele maghiare la 1848/9. M.-ii sînt pacinici, buni lucratori, onești și serioși, iubitori de libertate și curagioși, ca în genere Români din Munții apuseni; scurți la vorbă și neîncreșători în straini, se deosebeau în vechime de alți Români prin rotacismul în vorbire, și fiind oameni foarte evlavioși, blăstēmul la ei era necunoscut. Căpitaniii revoluțiunii din 1784 și 1848, Horia și Iancu (v. ac.) au fost M. [I. S. Ș.]

Moțiune, (*lat.*) propunere făcută de vr'un membru al unei întruniri publice, constituite sau nu.

Motiv, a) cauza parțială, care ne îndeamnă ca să vom un lucru sau nu, să urmărim un scop sau nu; obiectul M. este voința, iar lucrarea de determinare a acesteia se numește *motivare*. După natura lor M. pot fi: fizice și psihice. Cele psihice apoi iarăși sunt teoretice și practice, cogniționale, afective și raționale; b) In artă se numesc M. însușirile caracteristice ale productelor de artă, s. e. în muzică. [Pl.]

Moțoc, vornic moldovean, boier cu multă trecere în timpul certurilor dintre succesorii lui Petru Rareș, cap al partidei dușmane lui Ștefan-Vodă Rareș (1551—52), pribegi în Polonia cu alții, de unde, aflând despre uciderea domnului de ceilalți boieri remași în țeară, vine cu ajutor polon și cu nou ridicatul la domnie Alexandru Lăpușneanul (Petrea Stolnicul). La Șipote se isbi cu comisul Joldea, ales domn de o samă din boerii conspiratori, pe care prințându-l, îl închise într'o manastire. Cât domni Lăpușneanul (1552—61) M. fù atotputernic și credincios tronului. Numai catră sfârșit, Lăpușneanu fiind atacat de Iacob Eraclide Despot, M. este corupt și adus a trăda în luptă pe domnitorul său, care învins fuge în josul țerii (10 Nov. 1561). Sub noul domn deși ajunge mare vornic, dar nu e mulțămît de purtarea acestui voevod aventurier, care ridicase mai toată țeara în potrivă-i. În curând M. este câștigat de un complot condus de Ștefan Tomșa, care bate și ucide pe Despot (Nov. 1563), pentru a-i lua locul. Alex. Lăpușneanul voină a lna a doua oara scaunul domnesc, cu ajutor turcesc, se încinge luptă între el și Tomșa cu ai săi, luptă ce se sfârșe cu triumful lui Lăpușneanul. Atunci pieri și M., cu Tomșa și ceilalți partizani ai acestuia (1564). [Agulet.]

Motor, în mecanică tot ceea ce produce mișcare, precum: 1) mașini puse în mișcare prin forța omului și animalelor: curba (crivac), manegiu, etc.; 2) puterea căderii apelor: roți de apa, turbine, etc.; 3) puterea curenților de aer: mori de vânt; 4) puterea gazelor comprimate: mașinile de vapor, motori cu aer și alte gaze comprimate, benzină, gaz aerian, etc.; 5) puterea electromagnetica: electromotorii.

Motru, riu în Rom., j. Mehedinți; izvorește din Carpați (munții Frumosu, Turcineasa și Bou), primește mai multe pârâe și se varsă în Jiu la com. rur. Gura Motrului.

Motru-Rădulescu, C., n. 1868 în Butoesci, Oltenia, a studiat psihologia la Berlin, Leipzig și Paris, pretutindeni distingându-se, studiând în acele timp și dreptul. Venit în țeară întră în magistratură, apoi conducător al »Fundațiunii universitare Carol I« și apoi numit prin concurs profesor agregat de psihologia experimentală și estetică la universitatea din București; este mult apreciat în țeară și în străinătate pentru lucrările sale științifice, actualmente conduce »Noua revistă română«. Din scrierile sale putem cita: »Viața și filosofia lui Nietzsche«, »Valoarea silogismului«, »Problemele psihologiei«, »Rolul social al filosofiei«, »Zur Entwicklung von Kant's Theorie der Naturcausalität«, ș. a. [Caion.]

Motto, (*ital.*) cuvinte caracteristice scoase din opera unui autor și puse în capul unei scrieri

sau a unui capitol, spre a arăta cuprinsul și tendința lui.

Motu proprio, (*lat.*) din propriul îndemn; formulă pentru decisiunile papale luate din liberul său îndemn, contra cărora nu se poate obiecta.

Moulinage, (span. Mulinaj), depănarea și resucirea firului brut de mătasa așa numit borangic. Prin M. se obține din mai multe fire de borangic, transformarea în fir de *ibrișin*, întrebuintându-se la țesut, împletit și brodat.

Moulins, capit. depart. franc. Allier, 22,219 loc. (1891), reședință episcopescă.

Mounds, numire engleză dată unor mături din America de nord, mături cari în majoritate slujiau drept morminte. Forma și mărimile lor variază cu localitatea. Unele au forma unor căpâini de zahar turtite la vîrf, iar altele a unor piramide trunchiate cu terase în etage, ca și templele chaldee, cu cari de altmintreii se asemănă și în alte privințe; acestea din urmă de sigur nu sînt morminte. Elo sînt respândite preste o mare parte din basinelul fluviului Mississippi. Tot sub această numire mai intră și curioasele întărituri de piatră, pe cari le găsim mai ales în valea fluviului Ohio. În mături mai ales, s'au descoperit foarte multe obiecte de cremene, topoare, săgeți, ace de os, vase de lut și uneori chiar obiecte de cupru, dar acestea nu sînt de ajuns ca să determine originea și vechimea lor.

Mousaios, numele dac al riului Buzău, v. Museos.

Mousquetaires, v. Muschetar.

Mousqueton, v. Muscheton.

Movila, mușuroiu mai mare de pămînt cu care se delimitează și hotărnicesc moșiile și sînt totdeauna făcute de oameni, în opoziție cu măgurile cari sînt naturale.

Movilă, *Ieremia*, facut domn (1595) în Moldova de Polonia, cărora le jură să fie »famulum a subditum Majestatis Suae« după învingerea lui Răsvan. A fost mereu în calea lui Mihaiu Vițeazul, în locul căruia voia să pună cu ajutor polon pe fratele său. În zilele lui, Moldova a suferit mult de jafurile soldaților poloni, cari stăteau în țeară. † 1606. *Alex.*, (1615—16), fiul lui Ieremia, făcut domn în Moldova de mama sa Elisabeta, care îl aduse cu armata poloneză, nu ținu domnia mult, fù bătut de Radu Mihnea cu oști turcesci și luat prizonier împreună cu mama sa. *M.*, *Constantin*, fiul lui Ieremia, domn în Moldova (1608—11). *M.*, *Elisabeta*, soția lui Ieremia, femeie energica, inteligentă și ambițioasă, a purtat o luptă puternică spre a păstra domnia pentru fiii și nepoții săi contra urmașilor lui Simeon, cunnatul ei. În cele din urmă a fost prinsă în luptă de Turci și dusă la Constantinopole, unde a trecut la religieuna mohamedană, deși fusese foarte religioasă (1616). *M.*, *Gavriil*, fiul lui Simeon, domnitorul Munteniei (1618—20).

Movilă, *George*, mitrop. Moldovei, v. George V Movila.

Movilă, *Moisi*, fiul lui Simion Movilă și frate cu Gavrilaş și Mihăiaș Movilă, domn de două ori al Moldovei (Apr. 1630 până Maiu 1631, Aug. 1633 până Maiu 1634). Și în primul rînd, și a doua oară, a căpătat tronul cheltuind o »însemnătoare cătine de aur«. Nu s'a distins prin nimic, decât doar prin perpetua grijă de a se menține pe

tron. Alexandru Iliasi, în locul cărui venise, face să fie mazilit în Maiu 1631. Profitând apoi de rescoala națională condusă de Vasile Lupu împotriva Grecilor, de moartea lui Alexandru la Constantinopole și deuciderea lui Miron Barovski tot la Constantinopole, prin ordinile Sultanului, M. reapucă domnia. Vasile Lupu, protejat de Abaza Pașa din Silistra, ca și Mateiu Basarab, e bănuț de domn, și fuge. În anul urmator fiind resboiu între Turci și Leși, și domnii Români fiind auxiliari Turcilor, M. înșală pe Turci, dându-le sfaturi și informațiuni false. Aceasta și intrigile lui Lupu, îi grabesc mazilirea (Maiu 1634), și el fuge în Polonia încercat de averi. [Aguletti.]

Movilă, Petru, se trage din renumita familie a Movileștilor, din care în secl. XVI și al XVII a ieșit mai mulți domnitori pe tronul Moldovei. Petru M. a fost fiul lui Simion M., și s'a nascut la a. 1597. Învățaturile cele dintâi le-a capetat în Moldova, iar în urma certelor de succesiune în domnire preste Moldova, trebuind se părăsească țeara, a mers la studiile teologice în Sorbona; întră după aceea în armată, distingându-se în bătălia cea mare dela Hotin la 1621, purtată între Poloni și Sultanul Osman al II-lea. La 1625 a mers la Kiew și s'a făcut monach în mănăstirea Pecevska, unde la 1628 ajunse arhiinandrul mănăstirii. Patriarchul Ciril Lucaris din Constantinopole cunoscând erudițiunea și meritele lui Petru Movilă, câștigate prin ridicarea unei școale în mănăstire, l-a numit de exarch al sêu asupra bisericei ortodoxe din regatul Poloniei, unde familia M.-lor era bine vețută și înrudita cu magnații cei mai de frunte poloni. Luând parte în Varșovia la alegerea lui Vladislav IV de rege al Poloniei ca trimis al mitropolitului din Kiew în 1632, prin conexiunile sale de prietenie, reuși a fi numit mitropolit al Kiewului, fiind sfințit în Lemberg de cătră Varlaam, mitropolitul Moldovei, în biserica românească cu hramul Născătoarei de Dumeșeu. Ca mitropolit s'a distins prin virtuțile sale arhieresci și prin activitatea sa pe terenul cultural. El a întemeiat o școală, pe care mai târziu o ridică la rangul unei academii teologice și filosofice; înființă o tipografie, unde se tipăriră o mulțime de cărți bisericesci și sciințifice, jertfind spre acest scop averea sa proprie. La cel mai mare renume s'a ridicat Petru M. pentru întreaga biserică ortodoxă a resăritului atunci, când ortodoxia fiind amenințată prin învățaturile calvinesci propagate de însuși patriarchul Constantinopolei Ciril Lucaris, el a compus »mărturisirea ortodoxă a bisericei de resărite», care a devenit carte simbolică normativă pentru întreaga biserică a Orientului. La întervenirea lui Vasile Lupul, domnul Moldovei (1634—63), înteresat a preveni pericolului, ce amenința doctrinele cele noi reformatorice și în țerile rom., se ținu la 1642 sinod în Iași, unde participară mai mulți episcopi ai resăritului, din Rusia, Moldova, ș. a. În acest sinod prezentându-se confesiunea compusă de Petru M., și după censurare aflându-se de bună, s'a primit ca confesiune adevărată a bisericei ortodoxă. Aceeași confesiune s'a primit în anul urmator în sinodul din Constantinopole de toți patru patriarhi și resăritului. Petru M. primii astfel renumele

de primul prelat al bisericei orientale. Prin scrierile sale a dat impulsul cel mai puternic la desvoltarea literaturii și a culturii slavice. Tot el a contribuit la întemeierea unei școale în mănăstirea sfinților Trei ierarchi din Iași, care a devenit resadnița celorlalte școale din Moldova, trimițând la aceea școală, pe care Domnul Moldovei, Vasile Lupul, a înzestrat-o cu mai multe moșii, profesori din Kiew, dimpreună cu o tipografie pentru edarea de cărți. † în virsta de 50 ani la 1647 și înmormântat în biserica Sf. Lavre din Kiew. Clerul rusesc dimpreună cu profesorii academiei din Kiew înființate de Petru M. serbează în tot anul numele acestui mare arhieru mergând în procesiune la mormântul lui. [Dr. Il. P.]

Movilă, Simion, fratele lui Ieremia-Voda al Moldovei, domn al Munteniei (Oct. 1600 până Iulie 1602) și al Moldovei (Iulie 1606 până Nov. 1607). Fû pus în scaunul Munteniei de generalul polon Zamoiski, după învingerea lui Mihaiu Viteazul la Teleajen (20 Oct. 1600). Armata de sprizii (4000 Poloni și Moldoveni), lăsată dupa retragerea lui Zamoiski, prăda țeara în chip nespus de cumplit, mai ales după respingerea unui nou atac al lui Mihaiu (21 Nov. 1600). În scurta-i domnie Simion strică toate actele făcute de predecesorul sêu, din dorința de resbunare și setea de bani. În curând el nemulțimesce pe cei mai de frunte boieri, cari după Teleajen parasise pe Mihaiu, pe Buzesci, cari venind cu oaste de preste Olt gonesc pe M. din țeară, și ridică în locu-i pe Radu Șerban Basarab. Detronarea lui M. fusese determinată și deuciderea lui Mihaiu în Ardeal: Nemții ajunsesera stapâni în aceea țeară și puteau deveni periculoși pentru ocărmuirea munteană plocata Turcilor și Polonilor. Noul domn ridicat de boieri era chiar protejatul împăratului german și se ciocnise de mai multe ori cu M., ajutorat fiind de oștile lui Basta (1602). Cu toate sforțările ce și el și boierii partizani lui, pribegiați în Moldova, le fao, Simion nu poate scoate pe Radu. În cele din urma murind fratele sêu, Domnul Moldovei, el îi ia locul în scaunul acelei țeri (Iulie 1606), facend prin bogate daruri a fi recunoscut de sultan. Cât fû domn moldovean trăi în dușmanie cu Polonii, cari încercând zădarnic a-l scoate prin Turci, pun de îl otrăvesc (Nov. 1607). Dupa el Moldova ajunge teatrul luptelor oivile dintre fiii sêi și ai fratelui sêu Ieremia. [Aguletti.]

Movila-Ruptă, com. rur. în Rom., j. Botoșani, în dreapta Prutului, compusă din 8 cat. ou 2733 loc. (Dict. geogr. 1895), 4 biserici și 2 școale.

Movilele lui Attila, v. Attila.

Movileni, com. rur. în Rom., j. Iași, situată pe dealurile dintre riul Jijiea și Bahluiu; se compune din 4 cât. ou 1900 loc. (Dict. geogr. 1888), 4 biserici și 2 școale.

Movilău, oraș vechiu în Basarabia.

Movilița, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 4 cât. ou 2008 loc. (Dict. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală.

Moxa, (span., pron. mocha), con sau cilindru format din materii combustibile. Se aprind pe piele con intențiunea de a conduce la suprafață un morb s. e. reumatismul. Ađi nu se mai folosesc.

Moxa, Mihail, calugăr muntean de pe la sfirsitul secl. XVI și începutul celui XVII, dela

care ne-a ramas o cronică, purlând titlul »De'n-
ceputul lumiei de'ntiu», un fel de istorie uni-
versală, care începe cu facerea lumii, vorbește
despre Asirieni, Egipteni, Perși, Romani, Traian,
fară a pomeni ceva despre luptele acestuia cu
Dacii sau despre colonizarea Daciei, și isprăvesce
cu luptele Turcilor cu Românii la 1489. Această
lucrare, compilație după mai mulți scriitori și
mai ales după o traducere bulgărească a bizan-
tinului Constantin Manasses, se păstrează într'un
manuscris din muzeul Rumianțov din Moscva și
a fost scrisa la 1620. E publicată de Hașdeu în
»Cuvente den Bătrâni». Acest M. trebuie să fie
identic cu Mihail Moxalie, traducătorul din sla-
vonesece al Pravilei, tipărită la Govora în 1640.

Mozambique, provincie portugheză pe țărmurii
Africei sudice, în fața insulei Madagascar, de
care e despărțita prin canalul Mozambik (400
până 888 km. lățime), suprafața 991,150 km²,
cu 166,550 loc., între cari 2000 albi; indigenii
se țin de familia Kafirilor. Capit. e Mozambique,
7000 loc., aproape de țărmurii mării pe insula
M., întemeiată la 1508; aici este sediul guver-
nului și centrul comerțului, mai ales cu India.

Mozart, Wolfgang Amadeus, compositor ce-
lebru, n. 27 Ian. 1756 în Salzburg, fiul lui *Leo-
pold M.* (1719—87), cunoscut ca un eminent
violinist și vice-capelnăiestru arhiepiscopal. M.
âncă în etate de 6 ani stărnii admirațiunea lumii
prin concertele sale până și în Londra, cu 12 ani
conduce cântările unei liturgii, propria sa com-
poziție în Viena, iar cu 14 ani repurtă în Milano
un mare și primul succes ca compositor de opere
(»Mitridate re di Ponto»). M. n'a ajuns nici odata
a-și crea o pozițiune buna pecuniară; cu mici
întreruperi, din cauza călătoriilor sale, ocupă până
1781 postul de maiestru de concerte la Salzburg,
se muta apoi fară serviciu la Viena, se însoară
la 1782 cu cântareața *Constanța Weber*, și abia
1789 fū numit componist cameral. † 5 Dec.
1791. Ca compositor în musica instrumentală
ocupă în grupa clasicilor Haydn-M.-Beethoven
un loc particular, distingându-se prin arile și
melodiile sale naturale și neseceate în variațiune,
îmbrăcate într'o formă ireproșabilă. Ca com-
positor de opere reprezinta contopirea ființei
germane cu cea italiana (»Idomeneo, Entführung,
Figaro, Don Juan, Così fan tutte, Zauberflöte
și Titus»). Alte opere capitale: Requiem, Sim-
fonii (30), Concerte pentru pian (55), serenade,
quintete, quartete, numeroase cântece, etc.

Moznopol, unul din discipolii lui Metodiu și
Ciril, care se încercase ânce de prin secl. IX sa
propoveduiască creștinismul slavon în munții
Românilor, fară a-i fi in sa sfortările încununa-
te de mare isbândă.

M. P., (*engl.*) prescurtare pentru »Member of
Parliament».

M. pr., presc. pentru *Manu propria* (*lat.*).

Mpwapwa, (Mpápua), stațiune militară insem-
nata în Africa germ. de est, lângă drumul de
caravane, ce duce la lacul Tanganjika.

Mr., prescurtare pentru *mister, monsieur*;
Mrs., pentru *Mistress*.

Mramorac, com. rur. în Ungaria, cott. Timiș,
cu 4328 loc. Nemți, Români (1259) și Sârbi.

Mrazec, Ludovic, n. 7 Iun. 1867 în Craiova,
doctor în științe dela univ. din Geneva, membru
coresp. al Acad. Rom. (1901), profesor de mi-

neralogie și petrografie la univ. din Bucuresci
(1894). Lucrări asupra petrografiei Alpilor occid.
(Mont-Blanc.) și Carpaților.

Mreaja, unealtă de pescuit, împletită din sfoară
cu ochiuri mari.

Mreana, (Petromyzon fluviatilis), un pește din
ord. Cyclostomator, fam. Pietromyzontidelor,
corp lungit cilindric, de culoare verzie-negri-
cioasă, deasupra argintie, foarte gustoasa la
mâncare, traiesce în apele Europei, Americii
de nord și Japoniei.

MS., prescurtare pentru *manuscript* (*v. ac.*).

Msalata, stațiune misionară anglicană în Africa
estica, aici s'au retras misionarii creștini sub
Makay, după ce au fost alungați din Makolo.

Msrgr., presc. pentru Monsignore sau Mon-
seigneur.

Msta, afluent navigabil al lacului Ilmen în
Rusia, 576 km. lung; prin canalul Vișni-Volo-
cioc (3 km. lung) e legat cu Twertza, ce curge
în Volga.

Mtesa, rege puternic în Uganda, între anii
1870—90, pe timpul când s'au facut marile des-
coperiri în Africa centrală.

Muanga, rege în Uganda, care a alungat din
țeara misionarii creștini, pe unii i-a masacrat,
și astfel a zadarnicit mult opera civilizatorică
în Africa centrală.

Muawi, arbore, crește în Mozambic, cu coaje
foarte otrăvitoare, se folosese în Africa de est
la farmece și condamnări pretinse divine.

Mucareru, dare veche, ce se platia pe timpul
când țerile române erau sub suzeranitatea Porții,
ea era un supliment de tribut, ce se încassa sub
forma următoare: Domnilor instalați în scaun, în
fiecare an li-se facea câte o noua investire, și
din trei în trei ani o investire cu mai multă
solemnitate, numita M., care ii costa mulți bani,
și ei la rândul lor au pus acest bir pe țoară sub
aceiași numire.

Mucava, *v. Carton*.

Muceșală, Muceșală, Muceșea, Muceșică,
numiri populare ale plantelor: *Filago arvensis* L.
și *Filago germanica* L. (*v. ac.*).

Mucegaiu, nume rom. al coloniilor de urmă-
toarele cuperci microscopice: *Mucor Mucedo* L.,
Penicillium glaucum Link., *Penicillium can-
didum* Link., etc. (*v. ac.*).

Mucenic, *v. Martiri*.

Muchie, (culme, zare), vârful unui deal ori
munte, este totdeauna ascuțita, în opozițiune cu
plaiul ori poiana, care este teșită.

Muchtâr, (*ture.*) primar al comunei.

Muchtâr Pașa, (*Achmed M.*), general turc,
n. 1832 în Brussa, 1875 guvernor gen. al Bosniei,
fū bătut la pasul Duga de cătră resculați, 1877
generalcomandant în Armenia, bătū 25 Iun. pe
Ruși la Köpriok și 25 Aug. la Başkadiklar, pentru
care a primit titlul de onoare ghazi (gloriosul),
pierdū in sa 15 Oct. batalia dela Alada și 4 Nov.
la Deweboyun, 1878 restabili liniștea în Creta,
1888 comisar suprem turc. în Egipt.

Muci, (Malleus), *v. Rapciuga*.

Mucilagiū, (botan.) substanța având mare ana-
logie cu gumele, se gasește în interiorul celu-
lelor din bulbii de Ceapa și alte Liliacee, tu-
berculii de Orchidee sau se află pe exteriorul
multor semințe de Crucifere, gutni, in, nalbă ș. a.,
abundă âncă în frunzele plantelor suolente.

M. are proprietatea să absoarbă multă apă, când se și umflă. M. provine din gelificarea membranei celulelor, fie că se face în afară sau în lăuntru, ori se formează în interiorul celulelor; mai multe celule în șir se pot transforma și deveni M. (Canalele mucilaginoase din thalul Hepaticelor). [S. Șt. R.]

Mucius, Gajus M. Scaevola, tinăr roman, care în timpul asediului Romei de către Etrusci a pătruns în tabăra dușmană, și creștând că ucide pe Porsena, a ucis pe secretarul acestuia; condus înaintea regelui Porsena își bagă mâna dreaptă în foc, spre a se pedepsi de greșeala ce făcuse, de atunci dinșul purtă porecla de Scaevola, adică stângaciul. [Caion.]

Mucker, au fost numiți sectarii predicătorilor Ebel și Dister din Königsberg, cari în urma unui proces au fost destituiți, 1842.

Mucov Mich., (botan.) gen de ciuperci Siphomycete-Zygomycete, familia Mucoraceae, cu numeroase specii saprofite pe substraturi diverse: bălegar, plante descompuse, pâine; myceliul lor foarte ramificat formează o păuză deasă, alburie, se înmulțesc prin spori endogeni, formați în lăuntru sporangilor ce se ridică ca niște mici ace cu gămălie, vertical de pe myceliu. Printre speciile mai comune, cunoscute în genere de popor sub numele de mucegăiuri, sânt: *M. Mucedo* L., *M. racemosus* Fres., etc. Unele specii, ca *M. circinelloides* V. Tiegh., provoacă fermentația alcoolică a sucurilor dulci (ce conțin glucoasă sau zahăr intervertit), când se desvoaltă în aceste sucuri și în lipsă de aer. [S. Șt. R.]

Mucuna Adans., (botan.) gen de plante voluminoase din fam. Leguminoaselor, tribul Phaseoleae, cuprinde vr'o 22 specii tropicale și subtropicale, dintre cari *M. ureus* DC. și *M. pruriens* DC., se aplică în medicină ca anthelmintice. [A. Pr.]

Mud, numire olandeză a măsurii pentru cereale = 111,26 l., apoi = 1 hl.

Mud, (engl. pron. mödd), deposite de substanțe vegetale descompuse ce se formează în mări sau la gurile unor fluvii mai mari.

Mudir, (*arab.*) ofician turc, mai marele unui canton, supus Caimacamului (v. ac.). În Egipt guvernorul provinciilor (Mudiriehs).

Muereasca de jos și *M. de sus*, două com. rur. în Rom., j. Vâlcea, întâia cu 600 loc., iar a doua formată din 3 căt. cu 1458 loc. (Dicț. geogr. 1893), ambele cu izvoare de apă minerală; în M. de sus se află schitul Frâsineiu cu 9 monachi.

Muerișu, sat în Rom., j. Dolj, pendinte de com. rur. Goesci, cu 370 loc. (Dicț. geogr. 1896); urme de ruine dintr'o veche cetate romana, numită de țărani »Cetatea Mueriic.

Muezin, (*arab.*) v. Hoge.

Muffel, vase semicilindrice de pământ sau fier cu fund lat închis la un capăt; servesc ca în ele să se înfierbinte vase de porcelan spre a le contopi cu pictura făcută pe ele.

Muffling, Carol, cavaler de, (numele de familie *Weiss*, mareșal prus., n. 12 Iunie 1775 în Halle, 1815 guvernor al Parisului, 1820 șeful statului major al armatei, mijloci 1829 pacea între Ruși și Turci, 1832 general comandant al corp. 7, 1837 guvernor al Berlinului, 1841 președinte al consiliului de stat, trecu 1847 ca general-mareșal în pensie, † 16 Ian. 1851 în Erfurt. A scris mai multe lucrări militare.

Muftiu, (*arab.*) cel ce decide chestiuni juridico-religioase la Mohamedani; v. și Hoge.

Muggendorf, oraș în Bavaria, 400 loc.; cură de apă rece și de lapte; în împrejurime se află 24 peșteri de stalactiți.

Mugil, pește, v. Chefal.

Mugure, (botan.) *boboc* (v. ac.), *ochiu* (lat. *gemma*), corp în genere de formă rotundă, ovală, conică, sferică, format dintr'o axă, care e o tulpina foarte scurtă cu întrenodurile apropiate, și din frunze tinere foarte mici, cari se acoper unele pe altele de obicei cu solzii pe un pește. Fiecare frunză în parte este diferit dispusă în interiorul M., această dispoziție a lor numindu-se *prefoliație*. Frunzele cele mai din afară ale M. sânt mai groase, cleioase, ori pėjoase și slujesc sa aperi pe cele mai din lăuntru subțiri, fragede. După poziția M. pe tulpină se deosebesc: *M. terminali* la vârful tulpinei și ramurilor; *M. axilari* la subțioara frunzelor; și *M. laterali* la diverse ordine de pe tulpină și ei pot să fie *colaterali*, așezați mai mulți pe un șir orizontal (Prun, multe Graminee), sau *superpuși*, așezați mai mulți pe un șir vertical (Carpen, Nuc, Salcâm); mai pot fi *M. extraaxilari*, laterali fața de inserția frunzelor; pot fi și sub frunze (la Muscinee); se dic *adventivi* toți M. cari apar fara nici o ordine pe ori ce parte a plantei. M. de obicei sânt exogeni; pot fi și endogeni, ca cei ce se desvoaltă pe rădăcini. Artificial se poate provoca formarea de M., cum se întâmplă la arborii tunși cu scop de a-și îndesa ramurile. (v. și Butășire.) [S. Șt. R.]

Mühlfeld, Eugen, Megerle de, politician austriac, n. 1810 în Viena, 1848/9 membru al adunării naționale din Frankfurt, 1861 al dietei austr., a luptat pentru libertatea religiunii. † 24 Maiu 1868 în Viena.

Mühlhausen, oraș în guvern. prusian Erfurt, 30,115 loc. (1895); gimnasiu; cameră de comerț; fabrici de postav.

Muhuadar, odinioară păstrătorul sigilului domnesc în România, secretarul curții.

Mukden, (*Șin-Iang*), oraș în Mangiuria, într'un ținut roditor, mai înainte capitala Mangiuriei, 180,000 loc.

Mulatru, (span.-arab.), descendenți dintre albi și negri.

Mulde, afluent pe dreapta al Elbei, în care se varsă din jos de Dessau, 252 km. lung.

Mulder, Gerard Ioan, chimist olandez, 1802 până 1880, a studiat în Utrecht medicina, științele naturale și matematica, a fost numit profesor de fizică în Rotterdam și apoi de chimie la Utrecht. Lucrările sale cele mai importante se refer la chimia biologică și fiziologia plantelor.

Mulge capre, *Mulgdătorul de capre*, v. Caprimulg.

Mulgedium Cass., (botan.) unii botaniști îl consideră ca un gen, iar alții numai ca secțiune din genul *Lactuca* L. (v. ac.).

Mulgrave, Archipelagul M., fost nume colectiv pentru insulele Mareșal și Gilbert în Oceanul Pacific.

Mülhausen, (franc. *Mulhouse*), oraș în Alsacia super. între Ill și canalul Rhône-Rin, 82,986 loc. (1895); filiala bancii imperiale, cameră de comerț; gimnasiu, școala industrială, seminariu

de învătătoare, centru pentru industria de bumbac, mașine de țesut și împletit, locomotive. Lângă M. este o colonie de lucratori cu 1200 case, 1798—1871 franc.

Mülheim, (Mühlheim), 1) *M. (pe Rin)*, oraș în guvern. prus. Colonia, lângă Rin, 36,001 loc. (1895), camera de comerț, fabrici de mătăsării și sirmă. 2) *M. (pe Ruhr)*, oraș în guvern. prus. Düsseldorf, 31,429 loc. (1895), cameră de comerț, industrie de fier și pielării, șantier; mine de cărbuni.

Mull, una dintre ins. Hebridelor, 909 km², și 4691 loc., capitala Tobermory.

Müllenhof, Carol Victor, germanist, n. 8 Sept. 1818 în Marne (Holstein), 1846—58 prof. în Kiel, de atunci în Berlin, † 19 Febr. 1884. A scris mai multe studii despre antichitate.

Müller, 1) *M., Andreas*, a publicat: »Oratio orationum S. sau Orationis dominicae versiones praeter authenticam fere centum, eaque longe emendatius quam antehac, et a probatissimis auctoribus potius quam prioribus collectionibus, jamque singula genuinis lingua sua caracteribus.« Berlin, 1680. Printre speciemenle de *Tatăl nostru*, da și unul *romănesc*, scris cu caractere latine. (Cf. Istoria filologiei rom. de L. Șăineanu, pag. 12, 24.)

2) *M., Carl August Friedrich Wilhelm*, n. 1815 în Allstedt, a trait în Halle, botanist ce s'a ocupat cu deosebire cu bryologia. Scrieri mai importante: »Deutschlands Moose« (Halle 1853), »Synopsis muscorum frondosorum« (Berlin 1849 până 1851). † 1900.

3) *M., Friedrich*, filolog austriac, n. 5 Mart. 1834 la Jemnick (Boemia), bibliotecar, apoi profesor de filologia comparată și membru al academiei de științe din Viena. A publicat un mare număr de memorii și de studii asupra limbilor iranice în *Analele academiei din Viena*; apoi: »Linguistischer Teil der Reise der österreichischen Fregatte Novara«, (Viena 1867); »Anthropologischer Teil der ö. F. N.«, (Viena 1873); »Allgem. Ethnographie«, (1873); »Grundriss der Sprachwissenschaft« (1876—88), lucrare capitală, care conține pe lângă o introducere generală, expunerea radacinilor tuturor limbilor cunoscute.

4) *M., Frederic Max*, celebru orientalist, fiul poetului Wilhelm M., n. 6 Dec. 1823 la Dessau, și-a făcut studiile superioare la Leipzig și Berlin, 1854—76 profesor de istoria literară și de gramatica comparată în Oxford, membru al mai multor academii și membru on. al Acad. rom. Publicații: »Rig-Veda«, (1849—72); »Hitopadesa«, (trad. în germ. Leipzig 1844); Despre filologia comparată a limbilor indo-europene în raport cu influența lor asupra civilizațiunii primitive, (engl. Londra 1849); *Moghaduta* lui Kalidasa, (traducere germ. Königsberg 1848); *Rig-Veda-Sanhitā*, (Londra 1869); *Surcele* dela un atelier germ., (engl. Londra 1869—76, 4 vol.); între cari mai însemnate: *Incerări asupra istoriei religiunilor* și *Incerări asupra mitologiei comparate*; apoi *Schillers Briefwechsel mit Friedrich Christian Fürst von Schleswig*, (Berlin 1875); »J. B. Basedow«, (von seinem Urenkel, biografie, Leipzig 1877); *Incerări biografice*, (engl. 1884); *Știința gândirii*, (englez. 1887); *Religiunea naturală*, (engl. 1889); *Religiunea fizică*, (engl. 1891); *Leccióni și noi leccióni asupra științei limbii*

(engl.), etc. Multe din aceste opere sunt traduse și în alte limbi. Toate se disting printr'un stil admirabil; în ceea ce privește fondul însă, autoritatea lui M. nu este așa de necontestată în domeniul istoriei religiunilor și a mitologiei comparate ca în cel al științei indianiste. † 28 Oct. 1900.

5) *M., Johannes, de*, istoriograf, n. 3 Ian. 1752 în Schaffhausen, 1781 prof. în Kassel, 1786 consilier de curte și bibliotecar în Maenza, 1791 ridicat în rangul de nobilime, 1792 consilier de curte în Viena, 1800 prim-custos al bibliotecii imp. de acolo, trece 1804 în serviciul prusiac ca consilier de resboiu și istoriograf, iar 1807 în serv. westfalic ca secretar de stat, apoi director general al învățământului. † 29 Maiu 1809 în Kassel. Scrieri principale: »Schweizer-geschichte« (5 vol.), »Vierundzwanzig Bücher allgemeiner Geschichte« (1810, 4 vol.), »Sämtliche Werke« (40 vol.).

6) *M., Ioan*, fiziolog, n. 14 Iulie 1801 în Coblenz, 1826 prof. în Bonn, 1833 în Berlin. † 28 Apr. 1858 acolo. Intemeietorul școlii fiziocchimice. A scris: *Fisiologia omului* (1841—44, ed. 4), care a pus baza fiziologiei moderne; tot el a dat și primul impuls pentru cercetările microscopice în anatomia patologică prin lucrarea sa *Despre construcția fină a umflăturilor bolnavicioase*, edită începând dela 1834: *Archiva pentru anatomie, fiziologie și medicina științifică*.

7) *M., Ioan Gottwerth*, scriitor, n. 1743 în Hamburg, † 1828 în Itzehoe. A scris romanul odinioara mult cetit: »Siegfried von Lindenberg« (1779, ediț. nouă 1867) și »Komische Romane aus den Papieren des braunen Mannes«, (1784 până 1791, 8 vol.).

8) *M., Ioan, de*, filolog, n. 20 Maiu 1830 în Wunsiedel, 1864 prof. în Erlangen, dela 1893 în Munich, cunoscut cu deosebire ca editor al: »Handbuch der klassischen Alterthumswissenschaft«, în care a elaborat el însuși: »Griechische Privatalterthümer« (1893, ediț. 2), apoi al scrierilor fundate de Bursian: »Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Alterthumswissenschaft« (1883—95).

9) *M., Lucian*, filolog, n. 17 Mart. 1836 în Merseburg, dela 1870 profesor în Petersburg, † 24 Apr. 1898 acolo. A scris: »De re metrica poetarum lat.« (ediț. 2, 1894), afară de aceasta mai multe ediții ale autorilor lat. (Lucilius, Horatius, Ovid, elegicii, Phaedrus, Nonius, etc.).

Müller-Guttenbrunn, Adam, scriitor, n. 22 Oct. 1852 în Guttenbrunn (Banat), traiesce în Viena, 1893—96 directorul teatrului Raimund. A scris o multime de romane, romane, biografii, monografii (și despre Români), etc.

Muls, operațiunea prin care se extrage laptele din mamelele vacii și în parte ajută și secrețiunea laptelui, deoarece o parte din lapte se formează la și prin muls; este mai preferabil cu mâna decât cu mașina, fiindcă se vatemă prea ușor mamelele.

Mulțămire, afecțiunea inimii în virtutea căreia binefacerile primite le recunoaștem, ne aducem aminte de ele și după puțină cautam a le resplăti în faptă având conștiința obligațiunii față de binefacător. M. este un act liber și ca atare un act moral; a fost totdeauna ținută între cele mai nobile virtuți și da dovada despre o îngrijită cultură. [Pl.]

Multan, oraș în Pangiab (India), 75.000 loc. (1891), citadelă, loc comercial cercetat, 1849 a fost cucerit de Englezi.

Multiplicand sau *de înmulțit*, v. Multiplicațiune.

Multiplicațiune, *Inmulțire*, a treia operațiune fundamentală a aritmeticii. Prin ea se face o adăuine de mai multe numere egale, anume: se ia un număr dat, numit *multiplicand* sau de înmulțit, de atâtea ori ca adend sau sumand, câte unități sunt cuprinse în alt număr, dat numit *multiplicator* sau înmulțitor. Semnul acestei operațiuni e \times sau un punct pus între *multiplicand* și *multiplicator*, și când nu se poate da naștere la nici o confușiune, chiar nu se pune nici un semn, s. e. $3a = 3 \cdot a$. Resultatul *M.* se numește produs, iar *multiplicandul* și *multiplicatorul* se dic împreună *factorii* produsului. Definițiune teoretică ce se dă în matematică *M.-ei* e: *M.* e operațiunea prin care facem asupra *multiplicandului* aceeași operațiune ce trebuie făcută asupra unității spre a ne da pe *multiplicator*.

Multiplicator sau *înmulțitor*, v. Multiplicațiune.

Multiplicator electric, v. Galvanometru.

Multungule, (v. și *Pachidermatele*), ord. Mamiferelor cu mai multe capite, cum sânt: porcul, iepotamul, tapirul, elefantul și rinocerul.

Mulul, v. *Catir*.

Mumbașir, (*turc.*) inspectori ce se rânduiau pe vremea fanariților preste slujbașii pentru strângerea darilor. De regula se recrutau dintre Arnauți, Turci, Greci și alte neamuri straine, cari ca nise «lupi flămânzi» sau ca nise «câni leșinați» tăbărau pe bieții locuitori pentru împlinirea banilor.

Mumie, corp mort ferit de descompunere prin îmbalsamare (*M. artificiale*), afară de acestea se găsesc și *M. naturale*, anume cadavre expuse unui vânt aspru și rece cari nu se descompun, ci se uscă pe încetul, tot astfel se formează și *M.-le* albe sau arabice, cari nu sânt alta decât corpuri omenesci, cari zăcând un timp îndelungat în năsip se uscă de arșița scareului. (v. *Îmbalsamare*.)

[—]

M. artificiale (îmbalsamate) le gasim cu decesebire în Chaldea și Egipt, în care cadavrul după un obicei aproape identic, era îmbalsamat cu diferite substanțe și arme. Scopul acestei îmbalsamări era ca sa dea trupului celui îngropat o putere de rezistență mai mare contra elementelor distrugătoare, cari sânt în pamânt. Pentru Egiptean și Chaldeu, credința că sufletul omenesc după o lungă călătorie ajunge să traiscă în raiul cereș, era așa de puternică, încât toate prefacerile politice și sociale întâmplare n'a putut să o desrădăcineze. Egipteanul credea însă, că din când în când sufletul se ocboară pe pamânt pentru ca să-și vadă locurile pe unde a petrecut pe lume, precum și trupul în care a trait o viață întreagă, și ar fi fost o nenecroire grozavă ca el sa nu-și găsească învelișul trupesc parșit, în grapa. De aci nevoia de a da cadavrului această întărire contra elementelor de nimicire.

În Egipt aceste *M.* s'au păstrat foarte bine, și astăzi putem recunoaște trăsăturile feței unui Ramses sau unui Tutmes în toată caracteristica lor personală. Vechimea acestui obicei în Egipt o putem conștata până în timpurile primului

imperiu memfitic. Ba chiar dacă luăm în considerare asemănările ce există între felul de îmbalsamare chaldeu și cel egiptean sântem îndreptățiți să pretindem, că obiceiul și prin urmare concepția chiar a nemuririi sufletelor fuseseră un bun comun al familiei chaldeu-egiptene pe vremea când aceste popoare trăiau încă nedespărțite prin câmpiile Mesopotamiei.

[Tchhari Antonescu.]

Mumificație, gangrena uscată, v. Gangrena.

Mummius, *Lucius*, vestit general și consul roman, 146 (a. Chr.), înabușe rescala acheică și cucerește și pustiește Corintul, care era foarte bogat în colecțiuni artistice.

Munca, în genere acțiunea facultăților omenesci aplicate la producțiune, una din noțiunile cele mai importante din știința economică. *M.* este pentru toate viețuitorarele o necesitate ce se impune, este o lege comună, naturală, dela care nimeni nu se poate sustrage nepedepsit; ea fiind aplicațiunea forțelor fizice și intelectuale ale omului la producțiune, este sau *intelectuală* sau *corporală* (manuală), după cum omul o săvârșește cu ajutorul inteligenței sau cu ajutorul puterii sale musculare. Mai întodeuna însă aceste două forțe se găsesc combinate în o proporție carecare, astfel că se poate dice, ca în economia politică *M.* este un element mixt. Prin *divisiunea M.-ei* înțelegem fie despartirea ocupațiilor, ce își împart omenii în o societate, fie subdivisiunea operațiunilor din una și aceeași industrie, adică subîmpărțirea lucrărilor unei industrii între mai mulți lucratori, așa ca fiecare să execute întodeuna aceeași lucrare. Împărțirea lucrului ascunde în sine un principiu fundamental: asociațiunea forțelor, ocupațiunea cătră unul și același scop. Celebru Adam Smith a fost cel dintâi economist, care a analizat folcasele divisiunei muncii. (Cf. N. E. Idieru, »Studii de econ. pol. și finanțe.« Buc., 1895, vol. I, p. 126 și urm., p. 192 și urm.)

Muncaciul, (*Munkács*), oraș cu magistrat în nordul Ungariei, cett. Bereg. lângă riul Latorca, 10,531 loc. (1891) Maghiari, Germani și Ruteni, episcop. gr.-cat., gimnasiu, școala industrială; sucursala bancii austro-ungare; stațiune de cale ferată, posta și telegraf. La 2 km. spre vest dela oraș se afla cetatea *M.*, zidita pe un deal islat de 188 m. înalt; în privința administrativă cetatea aparține comunei Várpalota, situată la poalele dealului. Acum cetatea servește ca închisare de stat, având 385 loc. *M.* e indicat de »Anonymus« ca primul loc de descălecare al Maghiarilor, mai târziu figurează ca cetate reg. Regele Carol I, la 1339, o dănea lui Koriatovici, care împopulează orașul cu Rutenii săi, mai târziu iarăși e posesiunea regilor; 1445—93 e a Cervinescul, apoi a Iagelcnilor. În timpul ce urmează după Mhács, *M.* are un rol de frunte în luptele de partid dintre regii ungari și principii ardeleni. E renunția apărarea eroică a cetății de către soția lui Em. Thököly, Elena Zrinyi. În pacea dela Satmar *M.* fu confiscat pentru fisco.

Munca silnică, pedeapsă criminală, subdivisată în *M. s. pe viață* și pe timp marginit, dela 5—20 ani, ea se execută în minele statului sau în penitenciare, condamnații sânt puși în fiare, cei pe viață se țin separat de cei pe timp

mărginit, ea atrage incapacitatea de a administra averea și de a o dăruî în timpul vieții, pot însă face testament. Unor atari condamnați, justiția le numește un curator, pentru a le administra averea și a da samă de ea. Cei în etate de 60 ani împliniți nu pot fi condamnați la M. s., ci la *reclusiune*, pedeapsă tot criminală, dar mai puțin aspră, pe același timp pe care ar fi trebuit condamnați la M. s. Pe timpul osândeii sunt *degradați civic*, adică nu pot vota, fie eligibili, experți, jurați, martori, tutori, militari, etc. (Cf. art. 1 și 2, 10—14 și 22 Cod. pen. rom.)

Muncel, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusă din 5 căt. cu 3328 loc. (Dicț. geogr. 1897), 4 biserici și 2 școli.

Muncelul de sus, sat în Rom., j. Roman, pendinte de com. rur. Mogoșesci, cu 1226 loc. (Dicț. geogr. 1891), 1 biserică ort., și alta cat., și 1 școală. Aici se fac două iarmaroc în August.

Munch, 1) *M., Petru Andreiu*, istoriograf norvegian, n. 15 Dec. 1810 în Cristiania, 1841 profesor acolo, † 23 Maiu 1863 în Roma. A scris mai multe opuri despre istoria popoarelor nordului. 2) *M., Andreiu*, poet norvegian, n. 19 Oct. 1811 în Cristiania, 1860 prof. de literatura norv. acolo, † 27 Iun. 1884. A scris numeroase poezii, romane și drame.

Münch-Bellinghausen, 1) *M. Ioachim, conte de*, barbat de stat austriac, n. 1786 în Viena, 1823 până 1848 delegat presidial în Frankfurt, † 1866.

2) *M., Eligius Francisc Iosif, cavalier de*, (pseudonim *Frideric Halm*), poet, n. 1806 în Cracovia. 1845 custos la biblioteca curții în Viena, 1867 intendant general al teatrului curții imperiale, † 1871.

München, capitala Bavariei, pe ambele maluri ale Isarului, (1895) 407,307 loc., industria și comerțul foarte dezvoltat, 42 fabrici de bere, multe alte de piele, manuși, mașini, turnătorii de fier, spirt, sticlă, ș. a. Artiștii principali de comerț: cereale, faina, hemeiu, carbuni de piatră, lemne, ș. a. Orașul este legat preste Isar cu 7 poduri, dintre cari cele mai frumoase sînt: Maximiliansbrücke și Luitpold; piețe mai frumoase: piața Maria cu statua de marmoră roșie, Maria, 6 m. înalță; Max Josephsplatz cu statua colosală a lui Josef Maximilian I; piața Odeon cu statua lui Ludovic; piața Wittelsbach cu statua equestre a lui Maximilian I, principe electoral; piața Maximilian, Carolinen, ș. a. Biserici mai frumoase: Maria, în stil gotic; basilica Sf. Bonifacius; bis. Sf. Michael (1597); bis. Spiritului sfânt, din secl. XIV; bis. Tuturor sfinților, în stil bizantin și roman, (1826—37); bis. Ludovic, în stil italian-roman (1824—44), ș. a. Edificii mai frumoase: palatul regal, consta din 3 părți: Königsbau, Festsaalbau (1832—42) și reședința veche, Alter Hof din secl. XIII, locuința cea mai veche a ducilor bavarezi; Maxburg, din secl. XVI; Odeon, localitate pentru concerte și școală de muzică; teatru național cu portic, razimat pe 8 colonne; Maximilianeum, din timpul lui Maximilian I, cu odati ornate frumos cu fresco; casa orașului, în stil gotic; vechea Pinacotecă (152 m. lungă) 1826—36; 24 statue, cari reprezintă pictori renumiți; Pinacoteca nouă (107 m. lungă, 28 m. lată, 26 m. înalță) 1846—53, are exterior format de frescuri frumoase; Glyptotheca (1816—30), cu exterior în stil ionic, portic, razimat pe 8 co-

lunne; palatul de sticlă, localitate pentru expozițiuni și festivități, universitatea, academia, teatrul, ș. a. *Instituțiuni culturale*. Locul prim îl ocupă academia de științe reg. bavareză, academia de arte, universitatea cu 5 facultăți, muzeul universității cu 370,000 vol., 50,000 fascicole, 2022 manuscrise, 700 harte, 3200 decorațiuni; Collegium Georgianum, Maximilianeum, mai multe seminare și alte școli de tot ramul de știință. M. dispune de o mulțime de colecțiuni prețioase, în aceasta privityna ocupă locul prim în toată Germania. Mai însemnate: vechia Pinacoteca, fondată de Maximilian I, cu colecțiuni de o mulțime de tablouri, portrete, cabinetul de desemn (22,000 deseme); în 23 cabinete sînt așezate preste 1400 tablouri, ș. a.; Pinacoteca nouă, cu tablouri de porțelan și alte colecțiuni de portrete, cari reprezintă pictori renumiți. În Glyptotheca sînt opuri vechi adunate de Ludovic I, 1805—16. Biblioteca regala (900,000 vol.), între cari 13,000 incunabulum și 40,000 manuscrise. Academia științifică cu colecțiuni paleontologice, ș. a.; muzeul etnografic, academia de muzică, o mulțime de societăți științifice, ș. a. Jurul orașului este frumos, acomodat pentru excursiuni în Alpi, departe numai 40 km. Pe ambele maluri ale râului Isar sînt promenade și grădini frumoase, pe ambele laturi ale Maximilianeumului parcuri și alec. *Istorie*. M. începe 1158 sub domnia lui Henric Leul, care pe locul M. a edificat un magazin de sare. Sub domnia Wittelsbachilor a început a înflori repede. Otto alege M. de rezidență; fiul său Ludovic edifică încă Alter Hof. Ducele Albert pune baza colecțiilor artistice, care chieamă la curtea sa pe Orlando di Lasso și alți artiști. 1806 ridicându-se Bavaria la rangul de regat, M. înflori din nou. Sub domnia lui Ludovic I (1825—48), M. devine centrul artelor științifice și universitatea fii aci transferată.

Münchengrätz, oraș la nordul Boemiei, lângă Iser, 3601 loc. (1890); castel cu mormântul lui Wallenstein.

Münchhausen, Karl Fr. Hieron., baron de, (1720—97), n. la Bodenwerder în Hanovera. În juneța sa fusese oficer de cavalerie în armata rusească, trai pe urmă toată viața la moșia sa. Se făcu vestit prin povestirile ce-i placea se facă despre calatoriile sale închipuite și despre aventuri extraordinare. R. C. Raspe, profesor de mineralogie și archeologie în Kassel, apoi scriitor în Londra, publică în limba engleză Povestirea minunatelor calatorii și aventuri ale baronului Münchhausen (1794); Trad. în germ. și adausă de poetul Bürger. *Münchhausiade*, aventuri ca ale lui M.

Munci, (dupa nascere), durerile ce le simte femeia dupa ce a nascut și cari provin din contractiunea pareților musculari ai mitrei. Observând regulile igienice, nu presintă nici un pericol.

Muncitori agricoli, cari traiesc numai din plata sau simbria muncii lor cu brațele, fara de a ave vite și proprietate. Dupa modul lor de angajare ei se impart în M. stabili sau argați și M. cu brațele, apoi în liberi și cu angajamente, contract, și în M. cu ziua: țileri, și M. cu ruptul: ruptași, sau în acord, și în M. locali și ambulanti. M. liberi pot dispune în ori ce moment de brațele și de munca lor, dar nu și de capi-

talul necesar și de posibilitatea de a găsi muncă când timpul este nefavorabil sau în sezonul mort, când nu găsește de lucru și consumă ce au câștigat în sezonul de muncă, trăiesc din mână în gură, și astfel arareori își pot forma capital. Munca cu ziua este cea mai nedreaptă și pentru M. ca și pentru patron; pentru patron fiindcă ea produce puțin, iar pentru M. ea este nedreaptă, căci se plăt看 egal și pe bun și rău. Mai justă este munca în acord cu ruptul, ea produce mai mult și muncitorul câștiga în raport cu siliința și iscusința depusă. M. ambulanți sau străini sânt cei mai răi între toți, nu sânt conștiențioși și cinștiți, muncesc deci prost și mai puțin decât M. stabili.

Munda, în vechime oraș în Hispania Baetică, aci a învins Gneus Scipio pe Puni la 216 și Cesar pe Pompeiani la 45 a. Chr.

Mundare, (*lat.*) a scrie în curat, a purisa un concept.

Mundrucu, remășițele unui trib indigen în Brasilia (America).

Mundt, *Teodor*, (1808—62), scriitor din școala »Junei Germanie«, n. la Potsdam, studiă filologia și filosofia la Berlin. Suferi mult din cauza asprelor dispozițiuni ale guvernelor germane în contra scriitorilor »Junei Germanie«, societate literară, filosofică și politică, acusată de ireligiozitate, de idei și tendințe sociale subversive. Dela 1842 docent privat la univers. din Berlin și bibliotecar. A scris romane: Thomas Münzer, Carmola, Mendoza, Matidra, ș. a. Istoria literaturii contemporane (1842), Estetica, Parisul și Ludovic Napoleon. Schițe italiene, ș. a.

Mundus, la Romani în limba comună a însemnat lumea, după mitologie o groapă ce s'a săpat în piața când s'a început a se zidi un oraș. Groapa a fost afundă și în fund sapată ca o bolta, contrarie celei ceresci. Partea de din jos a groapei a fost sfințita diis manibus (v. Manes) și deilor lumii de jos, anume: lui Orcus, Ceres și Tellus, și mai deasupra s'a pus o piatră numită lapis manalis (v. ac.) carea s'a privit de poarta lumii de jos și a închis groapa.

Municipiu, (*lat.*) la Romani orașele dependente de Roma, ai căror locuitori se bucurau de dreptul civilor romani cu sau fără drepturile politice depline. Dela Caracalla (212 d. Chr.) se înțelegeau sub M. toate comunele romane afara de Roma.

În Ung., conform art. de lege XXI din 1886, se numesc municipii: comitatele (v. ac.) și orașele (v. ac.) învestite cu drept municipal. (Cât pentru cercul de activitate și competența a M.-lor v. art. Comitat.)

Munificență, (*lat.*) dărnicie mare.

Muniment, (*lat.*) fortificație, întarire, bastion, meterez.

Munițiune, aprovizionamentul de tot felul necesar unei armate pentru tragerea cu armele de foc (pulbere, cartușe, obuze, etc.). M. unei armate se transporta în trasnuri speciale, cari variază cu unitatea pe lângă care merg, astfel: la companii, M. se transportă în așa dișe *samare* de companie; la un batalion într'un *cheson* diș de batalion; la divizii și corpuri de armata, trăsurile de M. se reunesc formând *coloanele de M.* de infanterie sau de artilerie, după materialul ce conțin.

Munk, 1) *M., Hermann*, fiziolog, n. 1839 în Posen, 1869 prof. în Berlin, meritat pentru studiile sale asupra coajei creerului mare. A scris: Cercetări asupra naturii iritabilității nervilor (1868), Funcțiunile coajei creerului mare (ediț. II 1890). 2) *M., Emanuel*, fiziolog, n. 1852 în Posen, 1883 prof. în Berlin, a lucrat despre nutrițiune. A scris: Fiziologia omului și a sugătoarelor (ediț. IV, 1897), Nutrirea omului sănătos și bolnav (cu Uffelmann, ediț. III, 1895), etc.

Munkácsy, *Mihaiu*, pictor, n. 10 Oct. 1846 în Munkács (Ung.), studiile le-a făcut în Viena, München și Düsseldorf, 1872—97 a trăit în Paris. Tablourile sale sânt renumite prin marea energie a caracteristicii și coloritul cel viu. De remarcat sânt: Ultima di a condamnatului, Vagabunzi, Milton și ficele sale, Cele două familii, Christos înaintea lui Pilat, dealul Calvariilor, Christos restignit (Dresda), cele din urmă momente ale lui Mozart, triumful artelor (Viena), Ecce homo, diferite portrete, etc. † 1 Maiu 1900.

Münnich, *Burkhard*, general rus sub Petru cel Mare, Petru II, Anna, n. 1683, prim-ministru în timpul regenței lui Iwan, demisionă (1741) fiindca regența înclina spre Austria și Saxonia. La suirea pe tron a Elisabetei fiu condamnat la moarte, apoi grațiat și exilat în Siberia. Petru III (în 1762) îl puse din nou în posesiunea bunurilor și demnității. La caderea acestuia, Cătărina II îl numi director general preste porturile de pe Marea Baltică. † 1767 în Petersburg. Din luptele lui însemnată e cea cu Turcii (1739), pe cari îi bată la Stawutschau, când ocupă fortăreața Hotin și Moldova, lucru ce provoacă pacea dela Belgrad 1739, care din fericire iese în favorul Turcilor și deci și al Românilor și M. trebui se iasă cu oastea sa din țara.

Munoz, (pron. munjods) *Don Fernando*, duce de Rianzares, n. 4 Maiu 1808 în Tarrancon (Cuenca), 1833 ca gardist de corp spaniol căsătorit în secret cu regina Cristina, 1844 general și ridicat la rangul de duce, † 12 Sept. 1873.

Munro, *Hugh Andrew Johnstone*, filolog, n. 1819 în Elgin (Scoția), 1869—71 prof. în Cambridge, † 1885 în Roma. Unul dintre latinisții noii cei mai însemnați din Anglia. A scris: »Lukrez« (ediț. IV 1886, 3 vol.).

Munster, provincie în sud-vestul Irlandei, 24,554 km². cu 1.172,402 loc. (1891); se divide în 8 comitate.

Münster, capitala guvernăm. prus. M. (7252 km², cu 594,501 loc.), oraș vechiu cu zidiri medievale, 57,135 loc. (1895); dom din secl. XIII, biserica Lambertus mai înainte avea pe turn coliviile de fier, cunoscute din timpul anabaptilștilor, în casa orașului din M. s'a încheiat pacea vestfalică (24 Oct. 1648); castel, reședința episcopoească, academie cu facult. filos. și teol., camera de comerciu, filiala bancii imper., gimnasiu clasic și real, seminar de învețatori și de învețatoare; industrie de țesut, colorit și de hâtie, comerciu cu cereale, lânării și pânzării.

Münster, 1) *M., Sebastian*, n. 1489 în Ingelheim, † 1552 în Basel. A scris un manual foarte răspândit de geografie (»Cosmografia«, 1544; germ. 1629). 2) *M., Ernest Frederic Herbert*, comite imperial de, barbat de stat hanoveran, n. 1766 în Osnabrück, 1804—31 ministru de cabinet al regelui engl. George III, sprijini res-

coala poporului german contra lui Napoleon și mijloci în congresul din Viena ridicarea Hanovrei la ragat, † 1839. 3) *M. George Herbert, comite de*, n. 1820 în Londra, fiul celui precedent, 1857—64 ambasador hanovran la Petersburg, 1867—73 deputat guvernamental și membru ereditar al camerei seniorilor, 1873 ambasador al Germaniei la Londra, 1885 în Paris.

Munte, ridicăruși locale ale uscatului cari trec preste 300 m. v. și Munții lunei.

Muntean, 1) *M., Gavril*, fost director și profesor la gimnasiul rom. din Brașov, n. Febr. 1812 în Vîngard, cott. Albei de jos, Transilv., studiile le făcû la Alba-Iulia și Cluj, unde absolvă între a. 1831—34 cursurile filosofice și juridice. Trecend în România, 1836—48 profesor la seminariile preotesci din Buzeu și Rîmnic, 1849 se intoarce în Ardeal și în a. urmator, la stăruința lui G. Barițiu, fû chiebat ca primul și singurul profesor la noul gimn. rom. din Brașov. 1853 M. este ales director al noului gimn., în care funcțiune remase până la moartea sa, 17 Dec. 1869. A scris și a dat la iveală felurite lucrari, parte didactice, parte filologice și teologice. Pe când se afla încă ca profesor la seminariile din Buzeu și Rîmnic, a publicat: »Meditații religioase« (2 vol., 1838—42), »Suferințele junelui Werther« (trad. din Goethe), »Urmarea lui Christ« (trad. din l. latină); ca prof. în Brașov a scris: »Manual de Geografie« (după Bellinger), »Geografia biblică«, »Dicționar germân-român« (în colaborare cu G. Barițiu), »Carte de lectură rom.« (2 vol.), »Gramatica română« p. gimnasilor (2 părți), »Gramatica latină« (2 vol.), a tradus și comentat următorii autori latini: Tacitus, »Agricultura«, Suetonius, »Viața celor 12 împărați« (trad. preînaltă de contele Sc. Rosetti); Tacitus, »Germania, Historiae și Annales«; »Odele și epodele lui Horatius« cu adnotări, afară de acestea un număr însemnat de articole de cuprins bisericesc, școlar și literar în foile: »Vestitorul bisericesc« (Buzeu), »Foaia pentru minte, inimă și lit.«, »Gazeta de Transilvania« și »Telegr. român«, precum și mai multe tractate pedagogice și filologice în programele gimn. rom. din Brașov: »Încercare spre a stabili un princip pentru ortografia rom.«, 1860; »Purismul în l. rom.«, 1862; »Gimnasiul, scopul final și mediile sale«, 1864; »Studiul limbei materne în gimnasiu«, 1865; »Care să fie geniul sau îngerul conducător al educațiunii junimei noastre acasă și în școală?«, 1866. În chestiunea ortografiei române M. era etimologist moderat. Stilul în lucrarile sale mai vechi este curat românesc, de multe ori de o putere și frumseța deosebită. 1867 M. a fost numit ca membru al Soc. române academice (astăzi Acad. rom.). Biografia lui Gavr. M. a scris-o G. Barițiu în 1870 și a publicat-o în fruntea traducerii: »Opurile lui C. C. Tacit« (Sibiu, 1871) și Stefan Iosif în »A deca progr. a gimn. rom. din Brașov« (1870), din care s'au reproduș unele părți în »A XXXII progr.«, care conține și portretul lui M.

2) *Muntean, George*, n. 1840 în Henig, cott. Albei inferioare, Trans., a percurs școalele primare, gimnasilor și seminarul teologic în Blaj. După terminarea studiilor teologice la 1866, a ascultat pedagogia în institutul pedagogic din Praga până în 1868, când fû numit prof. la institutul normal-preparandial din Blaj. 1881 asesor

consistorial, 1887 director la inst. preparandial, la școala primară de băieți și la școala superioară de feteți din Blaj. A scris și publicat: 1) Abecedar după metoda scriptologiei, care a contribuit la eliminarea alfabetului cirilic din școalele populare. 2) Manual de comput mental și cu cifre. 3) Manual de didactică și pedagogie generală, toate tipărite în Blaj.

3) *Muntean, Ioan*, paroch gr.-cat. român, n. 3 Ian. 1808 în Bobda, cott. Torontal, Ung., † 25 Dec. 1860 în Sarcău, cott. Bihor. A studiat în Timișoara, teologia în Vârșet, hirotonindu-se de preot la 20 Iunie 1828, a lucrat cu mare zel pentru unirea bisericii gr.-or. cu cea rom.-cat. 1856—1857 prof. la gimnasiul român din Beiuș. 1848 fû trimis de capelan castrans în tabăra lui Bem, când devastându-se bibliotecile barbaților mai însemnați din Blaj, Sibiu, M. a salvat o parte însemnată din aceste biblioteci, cari prin donațiunea lui devenise în proprietatea gimnasiului român din Beiuș. A publicat în »Foaia pentru minte« mai multe biografii din istoria Romanilor, apoi »Biografiile celor mai vestiți romani și române«. Oradea mare, 1856.

4) *Muntean, Mihail*, n. 1777, a studiat teologia în Viena, a fost preot în diecesa Făgărașului, 1813 fû numit canonic în diecesa Oradei mari, rector în seminarul domestic și vicar episcopesc. A scris teologia morală și o scurtă istorie a diecsei Oradei mari. † 1833.

»,Munteana«, institut de credit și păstrare, societate pe acțiuni în Ofenbaia (cott. Turda-Arieș), fondată la 1889 cu capital social de cor. 40.000.

Munte de pietate, (dela italieneșcul *monte de pieta*, = *bancă de caritate*), stabiliment unde se împrumută sume de bani pe amanet. Ele există prin toate capitalele Europei occidentale încă de prin secl. XVII, și mai pretudindeni au fost înființate de către diferite state, spre a preveni abuzurile cametei. De aceea nu putem considera instituțiunea în sine decât ca fiind eminamente filantropică.

Muntele Agrisului, v. Agrisul-munte.

Muntenegru, (Montenegro, Crnagora, Caradagh), principat independent în partea nord-vestică a peninsulei balcanice, între Hertegovina, Novi-bazar, Albania superioară, Dalmația și Marea Adriatică, 9085 km², 240.000 loc. Slavi de sud. Munți: spre vest se întinde Crnagora (1000 m.), spre est Brda (1200—1500 m.) cu piscul cel mai înalt Durmitor (2528 m.), Comm (2488 m.), vai și surduci, cari au aspectul Alpilor. Șesul cel mai mare este Podgorița, puține riuri cu ape statornice. Lacurile sînt mai toate mocirle, cari acoper 20 km². Orașe inai însemnate: Cetinje (capitala), Podgorița, Antivari. Industria, comerțul și agricultura, din cauza pământului stîncos, sînt neînsemnate; populațiunea se ocupă mai cu samă cu crescerea vitelor. M. este principat, în frunte cu principele, în a cărui mîna sta puterea principală executivă, și ministrii sei. Corpul legislativ consta din 8 membri, 4 aleși de principe și 4 de supuși apti de a purta arme. În realitate și puterea legislativă o exerciază principele. Principatul este împărțit în 80 districte, în frunte cu câte un cnez, care în resboiu este conducător, în pace administrator. Armata stablă nu are, dar fiecare apt de a purta arme este soldat obligat, numărul acestora se

urcă: 35,870 pedestri, 856 artileriști, 40,000 arme, 30 tunuri; are 70 școale populare, o teologie, un gimnasiu în Cătinje. Muntenegrii sînt de origine slavi din raniura sârbă de relig. gr.-or. (numai 13,000 sînt catolici și 14,000 mohamedani), foarte resboinici și puțin civilizați. M. în istorie apare prima dată în timpul țarului sârbesc Stefan Dușan († 1356), sub domnia familiei Balșici, sub numele de Zeta, stînd sub protectoratul Serbiei. După lupta de pe Cîmpul Mierlei (1389) protectoratul acesta încetă și familia Balșici își apără independența atît în contra Turcilor cît și a Venetiei. 1421 familia Balșici stingîndu-se, Stefan Crnoievici fundă o dinastie nouă, care s'a luptat eroicesc contra Turcilor. 1516 Georgiu II abdice și preda guvernul mitropolitului Basilus, astfel M. deveni stat teocratic și a ramas pîna 1855. Turcii în zadar s'au nisuit a supune acest mic stat, al cărui popor brav în nenunierate lupte i-a batut. 1697 vladica Dauilo Petrovici-Niegus ajungînd la tron, pune basa dinastiei de astăzi. Acesta 1702 a lăsat să se ucida toți creștinii deveniți mohamedani. Domnind plin de glorie 33 ani, apără independența sa. Sub succesorul său nepunticios Sava, un aventurier cu numele Stiepan Mali, susținea că este țarul dis asasinat al Rusiei Petru III; credîndu-se aceasta, a domnit pe lângă vladică mai pîna la moartea sa. Sub conducerea acestui aventurier energetic, M.-ii resping atacul teribil al Turcilor (1768), (120,000 Turci, 20,000 Venetieni). Sub vladica Petru 1782 bat pe pașa Albaniei, Cara Mahmud, și nimicesc 30,000 ostași. 1805 încep resboiu contra Francezilor, ocupînd întreaga Bocche di Cattaro, înaintează pîna la Raguză; acest teritor însă, la cererea Rusiei, au fost constrînși a-l reda iar Francezilor. 1813 ocupa din nou teritorul Bocche, la pretensiunea Rusiei îl lasa Austriei. Sub succesorul său Petru II asemenea au resboiaie cu Turcii. 1852 ajunge la tron Danilo, care 1855 s'a căsătorit, și cu aceasta a pus capet teocrației; nu mai folosi titlul de vladică, ci de «principele și domnul liberei Crnagora și Brda», 13 Aug. 1860 a fost asasinat. Succesorul său, Nicolau I (v. Nichita), 1861 începe resboiu contra Turcilor. 1876 din nou declară resboiu Turcilor, la Vulcidol îi învinge, după care urmă armistițiu pe timp scurt; în a doua expedițiune contra Turcilor învinge din nou; cuprinde Antivari, Dulcigno și înaintează pîna la Scutari. 1878 pacea pune capet resboiului. Prin pacea dela San-Stefano M. se mări cu 10,000 km². și 200,000 loc. [M. Bodiu.]

Munteni, sat în Rom., j. Tecuciu, face parte din com. rur. Țigănesci (v. ac.), avînd 1620 loc. (Dict. geogr. 1897.)

Munteni, gramaticii, cei mai vechi și mai însemnați sînt: Ienachița Vacarescu, a cărui lucrare, publicată 1787 la Rimnicul Vâlcei, poartă titlul: «Observații sau Bagări de samă asupra regulilor și orînduvelor Gramaticiei Romănesci»; al doilea este I. Eliad Radulescu, a carui gramatică a aparut la 1828 și în fine Iordache Gulescu, vornicul, cu ale sale «Bagări de samă asupra canoanelor gramaticesci», București 1840. Tustrele aceste lucrari pleacă dela observația obiectivă a limbii reale, vorbite de popor. și se deosebesc de gramaticile erudiților ardeleni, cari avînd în vedere mai mult originea limbii

noastre, din exagerație în exagerație ajunseră la o limbă care n'a existat nici odată. Din nenorocire însă, Eliad n'a renias multă vreme credincios acestei direcții sănătoase, iar Gulescu nn era destul de talentat, ca să poată avé o înriurire mai simțită asupra cărțurilor nostri.

Muntenia, (Țeara-Muntenescă), nume dat de Moldoveni fostului principat al Țerii-Romănesci, ați partea meridională a *României* (v. ac.), între Carpați și Dunare. Nmele este tradus după lat. *Transalpina* (= țeara de preste munți), cum Ungurii numiau Țeara-Romănescă în limba oficială. În texte slavone moldovenesci (cronica lui Macarie), Transalpina se traduce *Zemlja Zagorskaia* (= țeara de preste munți), nume tradus rom. *Țeara-Muntenescă*. Din M. derivă și numele polon *Multany*. Români indigeni (Muntenii) au numit țeara lor totdeauna *Țeara-Romănescă*, nume întrebunțat regulat și în documentele interne romănesci și în cronicile țerii. În documentele interne slavonesci se întrebunță de regulă numele *Ungrovlachia*, păstrat încă pîna astăzi în titlul mitropolitului. Acest nume se află mai întăi în acte grecesci, relative la mitropolia Ungrovlachiei (1359), și la scriitori bizantini. El este negreșit de origine grecească. Bizanții deosebind astfel Vlachia din nordul Dunării, ca țeară dependentă de Ungaria, de Vlachiile din imperiul bizantin (în Tessalia și Epir). De altmintrea, străinii (uneori și Români) întrebunțază mai ales numele *Valachia* (în diferitele forme din limbile respective) sau odinioară *Valachia mare*, numită astfel ca Țeară-Romănescă prin excelență. Întrebunțarea numelui Valachia mare cu restricțiune la partea din resarit de Olt a țerii, pe lângă Valachia mică pentru partea din apus (Oltenia), numiri adoptate și de unii scriitori români, cum și în cărți didactice romănesci, în forma de M. sau România mare și mica, este de data mai nouă și istoricesc nejustificată. Ea datează din timpul ocupațiunii austriace a Olteniei (1718—1739), numită atunci, ca parte mai mica a țerii, Valachia mica, restringându-se numele Valachia mare la partea din resarit de Olt. Mai înainte, prin Valachia mare se înțelegea toată Țeara-Romănescă, iar prin Valachia mică numai Moldova (v. ac.). În mod invers, numele *Valachia neagră*, dat mai întăi numai părții din resarit de Olt (*Kara-Ulag* pe timpul invasiunii Tatarilor 1241) și Moldovei (*Maurovlachia* în secl. XIV) după numele anterior *Cumania neagră* (= Moldova și partea resăriteană a Țerii-Romănesci), a fost extins de Turci asupra întregii Țerii-Romănesci (turcesce *Kara-İflak*, la Bulgari și Serbi *Karavlaška*). De asemenea și Ungurii par a fi numit *Transalpina* (nume întrebunțat în urmă pentru toată Țeara-Romănescă) mai întăi (în secl. XIII) numai partea din resarit de Olt cu Moldova, în loo de Cumania, pe cînd Oltenia se numia *țeara Severinului*. Un alt nume vechiu al Țerii-Romănesci este *Basarabia*, numita astfel în secl. XIV și XV, după dinastia Basarabilor. Acest nume (probabil mai întăi numele Olteniei, patria Basarabilor) a ramas, în urmă, numai părții de lângă gurile Dunării, între Prut și Marea Neagră, stăpînită odinioară de Basarabi și anexată apoi la Moldova. După

anexarea părții Moldovei dintre Prut și Nistru la Rusia (1812), numele Basarabia a fost extins asupra acestei părți întregi. Din diferitele numiri ale Țerii-Românești, numai *Valachia* s'a mai păstrat cu înțelesul de Țeara-Românească propriu zisă. Numele național *Țeara-Românească* se întrebuințează acum, în limba obișnuită, mai general pentru toată România; iar M. mai ales pentru partea din răsărit de Olt a vechii Țerii-Românești, deosebită astfel de partea din apus, numită Oltenia. În acest înțeles pare a se menținea mai departe numele moldovenesc al principatului Țerii-Românești. [D. On.]

Istoria. Principatul Munteniei s'a întemeiat încet din mai multe stătuțele mici, în cari Românii apar constituiți chiar de la venirea Ungurilor. De asemenea statutele se vorbesce în diploma lui Bela IV din a. 1247 și un prinț, *Bezerebam*, (Basarab ban) a întâmpinat pe Tătari în țeara *d'Ilaoute*, în 1241. Voevodul din Oltenia, pomenit de Bela se cheama *Lytvon* sau *Lython*, care, după retragerea Tatarilor, a supus și partea Munteniei din stânga Oltului (unde Bela vorbesce în 1247 de Semeșlav sau Szesneaus), pe la 1272, apoi îl găsim în luptă cu Ungurii la 1279 și cade în luptă. El a fost primul domn preste cea mai mare parte a Munteniei. Lui Lython îi urmează frate său, *Barbat* (1279—90), care fusese făcut prizonier de Unguri și apoi se rescumpăra cu o mare sumă de bani. Acestuia îi urmă *Tugomir*, probabil între anii 1290 și 1310 și domnesce recunoscând supremația ungurească. Fiul lui Tugomir, *Basaraba*, probabil dela 1310 și până la 1338, avea reședința la Curtea de Argeș și se liberă de Unguri în urma unei lupte sângeroase cu Carol Robert. Fiul său *Nicolae Alexandru* (1338—1364), »continua a domni ca domn independent și ocupă, după retragerea Tatarilor din Moldova (pe la 1343—45), părțile tătaresti de lângă gurile Dunării. A întemeiat mitropolia din Argeș (1559) și a construit o biserică în Câmpulung, unde este înmormântat. Fiul său *Vladislav I* (1364—72) recunoaște suzeranitatea Ungurilor pentru banatul Severin, pentru *Amlaș* și *Făgăraș*, fundează mănăstirea *Vodița* și mitropolia *Severinului* (1370). Frate-său *Radu I* lapăda suzeranitatea ungurească și *ducatele de Amlaș și Făgăraș*, de unde iese legenda descalecatului din ducatele de Amlaș și Făgăraș. Fundează manastiri, este înmormântat la Argeș. *Dan I*, fiul său (1384 până 1386), recăștiga ducatele și moare în luptă cu Șisman, farul Bulgarilor, dela care Românii iau Silistra și alte puncte în dreapta Dunării. *Mircea I cel Bătrân* (1386—1418), una din cele mai mari figuri românești, are urmași nedemni de el, *Mihail I* (1418—20), cade în luptă cu fiul lui Dan I, *Dan II* (1420—25), pus de Turci și tot de ei schimbat cu *Radu Praznaglava* (1425—27), resturnat de *Dan II* a doua oară (1427—31), venit cu Ungurii. După el urmează *Alexandru* (1431—33), un fiu nelegitim al lui Mircea, batut și ucis însă de alt fiu nelegitim al lui Mircea, de *Vlad Dracu* (1433—1446), ucis de *Danciu* (1446—52), fiul lui Dan II. Lui Danciu îi urmă frate-său *Vladislav* (1452—55). Domniile aceștia erau în strînsă dependență de Unguri, cărora le dau ajutoare contra Turcilor (Varna 1444, Kossovo 1448) și de Turci, cărora le pla-

tiau tribut. *Vlad Tepeș* taie pe Vladislav și se face domn (1455—62), până ce este înlocuit cu frate-său *Radu cel Frumos* (1462—74), pe care îl restoarnă Ștefan și-l ucide *Laiot Basarab* (1474—76), care este departat de Ștefan și înlocuit cu *Vlad Tepeș* a doua oară (1476), ucis de *Laiot* a doua oară (1476—78), după care vine *Basarab cel tinăr, Tepeș* (1478—83), apoi *Vlad Vodă Călugărul* (1483—96). Fiul său *Radu cel Mare* (1496—1508). Frate-său *Michnea cel Rău* (1508—11), care fuge la Sibiu, unde este ucis de un sârb și înmormântat în biserica ași evang. lut. de acolo. *Vlăduț* (1511—12), fû taiat de Mehemet Bey și-i urmă *Neagoie Basarab* (1512 până 1521), constructorul bisericii Curtea de Argeș. Boierii pun pe *Radu Călugărul*, dar Mehemet Bey ucide pe Radu și cere el domnia, boierii aleg însă pe *Radu dela Afumați* (1521), care se bate cu Mehemet (din familia Basarabilor, turcit) și-l bate în cele din urmă. Se duce la Constantinopole, fû însă pus la închisoare și în looul lui numit *Vladislav* (1524—26). Boierii revoltându-se, alungă pe *Vladislav* și *Radu* fû numit (1526—29), în cele din urmă ucis de boieri, în biserica la Rîmnicul Vălcii. Urmara *Moisi* (1529—30), *Vlad IX* (1530—32), *Vintilă* (1532—34), *Radu Paisie* (1534), *Petru din Argeș* (1534—36), *Radu Paisie* a doua oară (1536—46), *Mircea II Ciobanul* (1546—54), *Pătrașcu cel Bun* (1554—57), *Mircea Ciobanul* a doua oară (1558—59), care moare în domnie. Fiul lui Mircea, *Petru Schiopul* (1559—67), frate-său *Alexandru* (1567—77) și fiul acestuia *Mihnea* (1577—83), au domnii mai stabile, datorite stăruințelor *Kiajnei*, soția lui Mircea și fata lui Petru Rareș. Cu mare greutate și cu stăruința lui Henric III al Franciei, isbutesc *Petru Cercel*, fiul lui Patrașcu (1583—85), dar în cele din urmă, nepotul *Kiajnei*, *Mihnea* revine a doua oară (1585—91). *Ștefan Surdul* (1591—92) și *Alexandru Bogdan* (1592—93), nepotul lui Alexandru Lapușneanul, ocupara tronul înainte de *Mihailu Viteazul* (1593—1601). În anul 1600 Polonezii puseseră domn pe *Simion Movilă*, învinsă apoi pe Mihailu la Teleajen și domnia remase lui Simion (1600—1602). Boierii aleseră pe *Radu Șerban* (1602—11), care alungă pe Simion și se luptă în Transilvania. *Radu Mihnea* (1611—16), *Alexandru Iiaș* (1616—18), *Radu Mihnea* a doua oară (1618—23), *Alexandru Coconel* (1623—27), fiul său, *Alexandru Iiași* a doua oară (1627—29), *Leon Tomșa* numit și *Stridie* (1629—1632), *Mateiu Vodă Basarab* (1632—54), domn viteaz și înțelept se susține pe tron până la moarte. *Constantin Șerban Basarab* (1654—58), *Mihnea* (1658—59), care se pretindea fiu al lui Radu Mihnea, *Gheorghe Ghica* (1659—60), *Grigorașcu Ghica* (1660—64) fiul său, *Radu Leon* (1664—69), *Antonie din Popesci* (1669—72), *Grigorașcu Ghica* a doua oară (1672—74), *Duca Vodă* (1674—78). Cei din urmă dintre acești domni au fost turburați și resturnați prin certele mari dintre două partide boieresti, una în cap cu Cantacuzinescii, cari isbutira în cele din urmă să aduca la tron pe unul dintre ei, pe *Șerban Cantacuzin* (1679 până 1688). După el, *Constantin Brâncoveanu* ființu domnia dela 1688 până la 1714, când fû dus la Constantinopole și ucis cu familia sa. *Ștefan*

Cantacuzin (1714—16), contribuise la căderea lui Brâncoveanu, avu și el însă aceeași soartă.

În epoca Fanarioților domniile se schimbă ca și în Moldova. *Nicolae Mavrocordat* chiar în anul, în care fu numit, fu prins (1716) și dus prizonier la Sibiu, unde remase, până la încheierea păcii din 1718. În acești ani și până la 1719 fusese numit locotenent (caimacam) fratele-său *Ioan Mavrocordat*. Murind Ioan, *Nicolae Mavrocordat* luă domnia a doua oară (1719—30). Fiul său *Constantin Mavrocordat* (1730) doniși câteva septemăni, *Mihail Racoviță* (1730—31), *Constantin Mav.* a doua oară (1731—33), *Grigore Ghica* (1733—35), *Constantin Mav.* a treia oară (1735—41), *Mihail Racoviță* a doua oară (1741 până 1744), *Constantin Mav.* a patra oară (1744 până 1748), *Grigore Ghica* a doua oară (1748 până 1752), *Mateiu Ghica* (1752—53), *Constantin Racoviță* (1753—56), *Constantin Mav.* a cincia oară (1756—58), *Scarlat Ghica* (1758—61), *Constantin Mav.* a șesă oară (1761—63), *Constantin Racoviță* a doua oară (1763—64), *Stefan Racoviță* (1764—61), *Scarlat Ghica* a doua oară (1765—66) *Alexandru Ghica* (1766—68), *Grigore Ghica* (1768—69). Dela 1769—74 în timpul ocupațiunii rusești încetează domniile. *Alexandru Ipsilante* (1774—82), *Nicolae Caragea* (1782 până 1783), *Mihail Șuțu* (1783—86), *Nicolae Mavrogheni* (1786—88). Dela 1787—92 ocupație rusească. *Mihail Șuțu* a doua oară (1791 până 1793), *Alexandru Moruzi* (1793—1796), *Alexandru Ipsilante* a doua oară (1796—97), *Constantin Hangerliu* (1797—99), *Alexandru Moruzi* a doua oară (1799—1801), *Mihail Șuțu* a treia oară (1801—1802), *Alexandru Șuțu* în 1802 domn preste amândouă țările. *Constantin Ipsilante* (1802—1806). Dela 1806—1812 ocupație rusească. *Ioan Caragea* (1812—18), *Alexandru Șuțu* a doua oară (1818—21). Urmează apoi revoluția grecească (eteria) cu Alexandru Ipsilante și cea românească a lui *Tudor Vladimirescu*, apoi domniile naționale. *Grigore Ghica* (1822—28). Dela 1828—34, ocupație rusească. *Alexandru Ghica* (1834—42), *Gheorghe Bibescu* (1842—48). Revoluțiunea dela 1848 instituește un guvern provisoriu compus din: *Ion Eliade Rădulescu*, maior *Christache Tell*, preotul *Radu Șapcă*, *Stefan Goleșcu*, capitanul *Nicolae Pleșoianu*, care nu ține decât până toamna. Se stabilește caimacania lui *Constantin Cantacuzin*, care conduse statul până la încheierea convenției dela Balta Liman (19 Apr. 1849), apoi se numi domn pe 7 ani *Barbu Știrbeiu*. În 1853 Rușii ocupară principatele și Știrbeiu fugi la Viena, dar după retragerea Rușilor reveni în țeara, care fu ocupată de oști austriace și domii până la 1856. Se numi caimacam *Alexandru Ghica*, fostul domn, până ce se retrase conform convenției din Paris (1858). Se institui apoi o caimacamie de 3, care conduse țeara până la alegerea ca domn al Munteniei a domnului Moldovei *Alexandru Ioan I Cuza* (24 Ian. 1859). În aceeași încetă Muntenia de a exista politicesce și începu România contemporana.

Muntenii de jos și *M. de sus*, două com. rur. în Rom., j. Vaslui, cea dintâiu formată din 6 cat., cu 1281 loc., iar a doua din 2 cat., cu 1465 loc. (Dict. geogr. 1889).

Muntenime, partea lașilor mai înaltă, pe dealul

Copoului, se numește în Ioan Neoulcea (p. 449 apud Xenop. V, 82) M.

Munții de piatră, (Crannoges, Holzinsel), coloniile preistorice în Irlanda, asemănătoare locuințelor lacustre, în cari s'au găsit unelte de piatră, bronz și fier; au fost locuite încă în secl. XVI.

Munții ghițoși, (M. de ghiță), masse enorme de ghiță, cari se găesc mai ales în oceanele și mările polare.

Munții metalici, v. Erzgebirge.

Munții lunel. Popoarele vechi și Arabii numiau astfel munții Africeii orientale Kenia, Kilimandsaro, etc., din regiunea marilor lacuri. Aceștia sânt cei mai înalți munți ai Africeii, ajungând până la 6000 m. înălțime deasupra nivelului Oceanului Indian.

Luna deși mai mică decât pământul (diametrul ei fiind cam un sfert din al pământului) are munții tot așa de înalți cât al pământului, s. e. Leibnitz 7610 m., Dorfel 7603 m., etc. Aceste înălțimi se cunosc foarte precis (aproximația fiind de câțiva metri), cum nu se poate dice și despre ai pământului. Intre M. l. și ai pământului există o mare deosebire ca configurațiune. M. l. nu formează lanțuri ca ai pământului, ci sânt toți munți vulcanici, ale căror cratere formează vaste circuri.

Munții rusești, v. Câmpulung, district, și Câmpulung rusec.

Munți sedimentari, la a căror constituire au parte numai rocele sedimentare, adică rocele depuse de apă.

Munțjac, manifer, v. Cerb.

Müntz, *Eugen*, scriitor franc., n. 1845 în Sulz (Alsacia), dela 1876 prof. la școala de bele arte în Paris. A scris preste 50 vol. asupra diferitelor ramuri ale artelor frumoase.

Münzer, *Thoma*, revoluționar fanatic în secolul XVI, n. 1490 în Stolzberg, din preot catolic s'a făcut, ca învâțacel de al lui Luther, predicator al libertății evanghelice, atacând cu vehemență nobilimea, autoritatea bisericăască și viața monastică. Ales fiind predicator de către anabapțiștii din Mühlhausen, a predicat mai de parte egalitatea tuturor oamenilor, comuniunea bunurilor, abrogarea autorității ecleziastice și politice și fundarea unei împărății, care să constea numai din drepti. M. cu colegul său Pfeiffer și alți reformatori fanatici au provocat poporul german la revoluție, nimicind și pradând la 300 manăstiri și castele nobiliare. Revoluțiunea a fost sufocată de armata aliată a principilor germani, iar M. cădând prins, a fost decapitat împreună cu alți 24 rebeli la 1525. (Cf. Merx, Th. Münzer nnd Heinrich Pfeiffer. Göttingen, 1889.) [i—m.]

Munzinger, *Werner*, explorator african, n. 1832 în Olten (Elveția), caletori din 1854 Abesinia de nord, 1861 întovărăși pe Heuglin în expedițiunea sa în Africa centrală, 1865 consul engl. și 1868 franc. în Massaua, 1871 guvernor egiptean acolo, și 1872 guvernor general al Sudanului de est. † 16 Nov. 1875 în urma unei răni primite într'o expedițiune spre Șoa.

Muonio, afluent pe stânga al râului Torneă, formează granița între Rusia și Svedia.

Mur, v. Dud.

Mura, (Mur), afluent al Dravei pe partea stângă, isvorește în Alpii Stiriei, curge prin Stiria, prin Graz, dela Judonburg navigabil, 438 km. lung.

Murabba sau *Murab*, à 25 paras, o măsură turcească pentru orez în Bombay = 391.79 kgr.

Murad, nume al mai multor Sultani turci: *M. I*, al doilea fiu al lui Urchan, n. 1319, a domnit 1359—99, a cucerit Tracia, Bulgaria și Asia mică, 15 Iunie 1389 învinge pe Serbi la Kossovopolje (Câmpul Mierlei), esto însă ucis pe câmpul de bătălie. *M. II*, fiul lui Mohamed I, a domnit 1421—51, supuse Valachia, Serbia și Peloponezul, bătut creștinii 10 Nov. 1444 la Varna și 18—20 Oct. 1448 la Kossovopolje. *M. III*, fiul lui Selim II, n. 1546, a domnit 1574—95. *M. IV*, fiul lui Achmed, n. 1609, a domnit 1623—40, crud și desfrânat. *M. V*, fiul lui Abd-ul Medjid, n. 21 Sept. 1840, 30 Maiu 1876 ridicat pe tron în urma detronării lui Abd-ul Asis, la 3 Aug. însă detronat din cauza idioției sale.

Murahaz, plenipotențiar turc, ambasador turc.

Mura-Indian, tip de indian în Brasilia (v. Tipuri americane tom. I, pag. 143).

Muran, (magh. *Murány*), numirea veche Moran, comună mare în Ung., cott. Timiș. 282 case cu 1500 loc. gr.-or. Români. — *M. sau Murányalja*, com. mică în Ung., cott. Gömör, 178 case cu 1170 loc. Pe teritoriul comunal se află ruinele cetății »Murány« despre care se face amintire la 1271. Aci fu centrul conjurațiunii Wesselényi.

Murano, oraș situat pe o insulă în lagunele Veneției, 3629 loc.; biserică renumită; mari fabrici de sticlă și margaritare de sticlă.

Murat, *Ioachim*, rege de Neapole, n. 25 Mart. 1771 în La Bastide lângă Cahors, 1796 adjutantul lui Bonaparte, însoțindul 1798 în Egipt, împreună 18 Brumaire 1799 consiliul celor cinci sute, se căsătoriește 1800 cu Carolina, sora lui Bonaparte, 1804 guvernor al Parisului, marșal și mare admiral, comandă cavaleria la Austerlitz, apoi în luptele contra Prusiei 1806 și contra Spaniei 1808, 1806 mare duce de Berg, 1 Aug. 1808 ocupă tronul de Neapole sub numele Ioachim I Napoleon, 1812 și 13 iarăși comandant suprem al întregii cavalerii, după lupta dela Lipsa se întoarce iarăși la Neapole, 11 Ian. 1814 încheie cu Austriacii o convențiune prin care abdică de domnie; după reîntoarcerea lui Napoleon atacă pe Austriaci, însă fiind bătut la Tolentino 2 și 3 Maiu, fuge în Corsica, de aci se îmbarcă cu 250 adepți ca să redobândească tronul, debarcând 8 Oct. la Pizzo în Calabria fu prins și 13 Oct. 1815 împușcat. Despre veduva lui *Maria Anunciata Carolina* v. Bonaparte.

Muratori, *Ludovic Antoniu*, erudit preot ital., n. 1672, 1694 superior al vestitului: »Collegium Ambrosianum« din Milano, apoi bibliotecar al ducelui de Modena. † 1750. Intre scrierile sale mai însemnate sânt: *Rerum italicarum scriptores* (Milano 1723—51, 25 vol.), *Antiquitates Italicae*, 6 vol. (Milano 1738—42), *Annali d'Italia*, 12 vol. (Mil. 1744—49), etc.

Murătura, (saramură, sărătură), compozițiune de apă sărată cu adaus de felurite condimente, în care se înăcesc diferite legume, precum varza, castraveții, ș. a. menite pentru conservare. *M.* se poate face și cu oțet.

Murawjew, veche familie de nobleță rusească originară din Moscva. 1) *M., Nicolai Nicolajevici*,

general rus, n. 1794, 1828 se distinse în lupta dela Cars și Achalzych, 1854 guvernor în Caucasasia, cuceri 28 Nov. 1855 Carsul, † 4 Nov. 1866. 2) *M., Mihaiu Nicolajevici*, conte de, bărbat de stat rus, n. 19 Apr. 1845, 1873 ambasador la Copenhaga, 1896 ministru de externe. 3) *M., Nicola Valerianovici*, ministru rus, n. 1850, 1892 procurator suprem la curtea de casație, 1894 ministru de justiție.

Murchisan-Bay, sin de mare în lacul Victoria Nyansa (Africa), în partea vestică, unde se varsă puternic riu Katonga.

Murcia, odinioară regat maur în Spania lângă Mediterana; cuprindea în sine provincia actuală *M.* (11,537 km², cu 491,436 loc.) și prov. Albacete; *capitala* prov. *M.* are 98,538 loc. (1887); reședința episcopoească, catedrală.

Mure, numele popular al plantelor *Rubus fruticosus* L. (v. ac.) și *Rubus caesius* L. (v. ac.).

Murena, (*Muraena helena*), pește din fam. Murenidelor (tiparilor), ord. Physostomilor, n'are înotătoare pectorale, dinții ascuțiți și lungi, culoarea galbenă cu pete brune, lungimea 1.5 m., greutatea până 5 kgr., trăiește în Marea Mediterană, în Oceanul Indic și Atlantic, precum și în Australia, se nutrește cu raci, sepi. Sânt periculoși și pentru oameni. Carnea e foarte gustoasă. Romanii îi țineau anume în lacuri.

Murș, (magh. Maros, în Herodot Maris, mai târziu în antichitate Marisos sau Marisia), afluent al Tisei, isvorește în cott. Ciuc lângă Nagy-Hagymas în Transilvania de est și după ce prinsece deadreapta riul Arieș (magh. Aranyos), deasfinga ambele Târnave, Sebeșul, Straiul, trece pe la Zam în Ungaria vârsându-se din sus de Seghedin în Tisa; dela Alba-Iulia (Bélgrad) devine navigabil. *M.* este 876 km. lung și la Seghedin 200 m. lat.

Murș, protopopiat în archidieceasa gr.-cat. română de Alba-Iulia și Fagăraș, compus din 28 parochii și 58 filii cu 14,224 suflete; sediul *M.-Oșorheiu*.

Murășan, 1) *M., Andreiu*, poet laureat, n. 16 Nov. 1816 în Bistrița (Trans.) din părinți țerani, originari din Marfața, † 24 Oct. 1863 în Brașov. În lipsa unei școale românesce, primi prima instrucțiune în limba maternă dela grănicerul Danilă Dobaș din Valea-Rocnei, apoi a urmat cu distincțiune normele și gimnasiul în Bistrița (182^{5/6}—183^{1/2}), iar filosofia și teologia în Blaj (183^{2/3}—183^{7/8}), unde între alții avu profesori pe Barnuțiu și Cipariu, ale căror principii influințară adânc asupra lui, stîrnind în el sentimentul național, care ca un fir roșu îi caracterizează întreagă viața și activitatea. Terminând studiile devine mai înțaiu învățător la școala rom. dela capela Sf. Adormiri din Brașov (1838—40), iar mai târziu tot acolo profesor la gimnasiul rom.-cat. (1840—50), publicând ca atare Icoana creșterii rele, lucrată după Krebsbüchlein al lui Salzmänn. În tot timpul acesta colaborează zelos la Gazeta Transilvaniei și Foaia pentru minte, inimă și literatură, redactate ambele de G. Barițiu; 1850 concipist și translator la guvernul din Sibiu, unde suferi multe șicane din partea superiorilor dela guvern, interdicându-i de a mai publica ceva prin foile românesce; 1861 pus în disponibilitate, se strămuta iarăși la Brașov. Aici restul vieții și-l petrece cu tra-

ducerea »Noptilor lui Young« (din care însă numai după moarte s'au publicat câteva fragmente) și cu adunarea și aranjarea poeziilor sale, cari la 1862 le scoate în volum sub titlul: »Din poeziile lui A. M.« (Ed. II. Sibiu, 1881), iar Asociațiunea transilvană în același an le premiază cu 50 galbini. După aceasta bucurie, viața sa turburată în timpul din urma prin o melancolie trecută în misantropism și în urmă în o totală confuziune sufletească, provenită parte din suspecțiunile și persecuțiunile străinilor, parte din pierderea iluziunilor sale formate asupra viitorului Românilor, se încheie la 1863. A. M. e înmormântat în cimiterul dela biserica gr.-or. Sf. Adormiri. Români din Brașov i-au ridicat, în semn de recunoștință, o frumoasă cruce mormentală. În 1842 M. se căsătorise cu fida preotului din Brașov, Susana Grecean; diu 8 copii ce-i avuseră, nici unul nu trăiesc. Veduva dînsului e presidentă de onoare a »Reuniunii femeilor rom. pentru ajutorarea veduvelor sărace din Brașov-Sacele«. Activitatea sa literară începe la 1839 cu poesia Fetița și paseruca, după care ani deardândul au urmat multe altele până la 1857. În poesia sa, combătută de către unii (Măiorescu, Bogdan-Duica) și apărută cu mare însuflețire de către alții (Densușan, I. Rațiu), putem deosebi trei perioade: desvoltarea (1839—47), culmea (1848—49) și declinul (1850—57). În perioada I poetul se desvoltă tot treptat până pe la 1847; pe la început e nesigur și nu știe ce este mai acomodat pentru lira sa, și se lupta cu limba, tehnica și cu aflarea ideilor; primele sale poezii sînt lincede și puțin succese, dar când începe a cânta obiecte patriotice, atunci talentul său se manifesta în toată frumșeta poetică, e plin de energie, însuflețire și spirit național, ca în următoarele: »Glasul unui Român«, »O privire de pe Carpați«, »Un suspine, ș. a. În perioada II scrie puțin, dar acel puțin are o valoare înaltă. Aici aparțin: »15 Maiu 1848«, »Deșteaptă-te Române«, »Omul frumos«, »Cătra martirii români« și »Oda la familia Hurmuzachi«. Creațiunea sa de forță din această epocă și în general din întreaga poezia sa este *Deșteaptă-te Române*, imnul nostru național. În perioada III valoarea creațiunilor sale poetice scade tot mai mult. Pas de pas vedem depriarea poetului și înmormântarea iluziunilor sale. Poetul e desamăgit, nemulțămît, desperat, filosofează, meditează, uneori e plin de ironie și sarcasm, dar nu mai are tăria și inspirațiunea de mai înainte, lira sa devine timidă și lingușitoare, se vede că e forțată și ca accentele sale sînt dictate de datorința; dar pentru aceea și în perioada aceasta încă are creațiuni admirabile, ca următoarele: »Dorul meu«, »O dimineața pe muntele Surul«, »Eremitul din Carpați«, »Locul fericirei«, »Mîntea« și »Morții dela Oltenița«. M. nu este poetul unei provincii, el este poetul națiunii întregi, el exprimă aspirațiunile și idealurile tuturor Românilor, el vrea unirea în cutegete și simțiri a tuturor Românilor din toate unghiurile. La M. aflăm poezii de amor, satirice, filosofice și narrative, dar el nu prin acestea se distinge, ci prin cele patriotice, prin oda națională, al cărei creator este în literatura română. M. nu are o mare varietate de idei, dar aceasta vine de acolo, că nici subiectele poeziei sale încă nu sînt prea varii, el cânta patria,

libertatea, unirea și virtutea. Limba sa nu este așa de înflorită, ca a lui Alexandru sau Bolintinean, dar este cu mult mai curată și mai puțin influențată de limbile străine. Stilul său e plin și corect, iar versificațiunea ușoară și moale. (Cf. Ar. Densușan, Cercetări literare. Iași, 1887, vol. I, II; G. Bogdan-Duică, Revistă literară; Tribuna 1888, nr. 179; Ios. Vulcan, Panteonul român. Budapesta, 1868; T. Măiorescu, Critice. Bucuresci, 1892, vol. II; Val. Branisce, Muresianu András. Budapesta, 1891; I. Rațiu, Viața și operele lui Andreiu Murășan. Blaj, 1900.) [I. Rațiu.]

2) *Murășan, Iacob*, publicist și prof. rom., n. 28 Nov. 1812 în Rebrîșoara. Instrucțiunea elementară a primit-o în școala grănițerească din Năsăud. Cursul gimn., filosof. și teolog. l-a făcut în Blaj. Abatele rom.-cat. din Brașov, Kovács, a cărui mamă era română, se adresase la episcopul din Blaj, ca să-i recomande pe un tânăr ca profesor la gimnasiul rom.-cat. ce voia să-l înființeze în Brașov. Cel ales a fost I. M., care și-a ocupat postul în 1837, și timp de 19 ani ca profesor, iar 20 ani ca director, a desvoltat o activitate extraordinară, mai ales întrn crescerea tinerilor români, pentru cari acest gimnasiu, în lipsa unui românesc, devenise un centru de adăpostire, și era frecventat de numeroși elevi români. Important rol avuse I. M. și pe terenul politic: împreună cu Barițiu a călătorit în 1837 la Viena, când au câștigat concesiunea pentru aparițiunea »Gazeta Transilvaniei« (v. ac.), al carei colaborator a fost dela început până în Martie 1850, când Barițiu fû oprit dela redacție, iar țiarul sistat. În Sept. 1850 I. M. exoperă din nou concesiunea, și a redijiat însuși »Gaz.« și »Foaia«, dar numai pe lângă un reversal impus de legea marțială. A condus acele foi până în 1878. În acest period »Gaz.« și-a mărit formatul și a întrodus literile latine. Din 1860—75 a luptat cu mult zel și curaj, ca Români să-și susțină postulatele naționale, și să nu cedeze nimic. În 1868 a fost tras în cercetare criminala pentru publicarea »Pronunțamentului« din Blaj în contra »uniunii«, cercetarea însă s'a sistat. În 1877 i-se facuse proces de presă pentru mai mulți art. pol., dar a fost achitat. Sub domnia Nemților (1850—60) i-se cerea, ca articolele mai însemnate, înainte de publicare, sa le prezente la poliție în traducere nemțescă. Meritele lui I. M. pe terenul social sînt asemenea foarte mari. Reuniunea femeilor române din Brașov, cea dintâiu în Ardeal, își datorește, în mare parte, existența lui I. M. Toate instituțiunile române de pe acel timp, la înființarea lor, au fost puterice sprijinite și recomandate de dînsul; astfel »Asociațiunea«, »Albina«, ș. a. La inițiativa dînsului s'a înființat fondul pentru ridicarea unei acad. de drept, din care fond s'a zidit școala civilă de fete cu internat în Sibiu. La înființarea gimn. gr.-or. din Brașov I. M. a contribuit asemenea în grad însemnat, cu graiul și cu condeiu; iar numele dînsului se găsesc între cei dintâiu contribuitori pentru acest institut, care e, ca și școala civilă de fete din Sibiu, un margăritar al neamului românesc. Și ca să nu rămână un singur teren neîmbrățat de acest credincios țiler al neamului românesc, a făcut și pe Choreograful, a compus însuși frumosul,

chiar de străini admiratul contra-dans »Romana«, care s'a dansat prima dată în casa dînsului în iarna anului 1850. A fost membru onorabil la Academiei române. Pe lângă alte lucrări literare, a publicat mulțime de poezii, pline de învățătură și entuziasm național. S'a căsătorit în 1840 cu Sevastia, fca frunțașului comerciant Dimitrie Nicolau din Brașov. Din 10 copii, ați mai trăiesc 3 fii și 2 fete. † 29 Sept. 1887. Fiii săi:

3) *Murșan Aurel, Dr.*, publicist, n. 1847 în Brașov, aici a primit instrucțiunea primară și secundară, clasele ultime gimn. le-a absolvat în Blaj, sub conducerea lui Cipariu. Încă de tiner, tatăl său l-a inițiat în mersul luptelor naționale. În 1863 făcea serviciu de raportor la »Gaz. Tr.« despre desbaterile dietei. În 1865 s'a dus la Viena, unde a făcut cursul filosofic, apoi cel juridic. În 1868 a scris un șir de articoli în revista politică »Die Reform«, redactată de celebrul publicist Schuselka, apărând autonomia Ardealului și drepturile națiunii române, articoli, cari au făcut senzație între Români, dovada e adresa tinerimei univ. din Viena, predată lui Schuselka pentru publicarea acelor articoli, apoi darul ce i-l-a prezentat 121 femei rom. din Ardeal »Luptătorului pentru drept și libertate«. A. M. a ramas un lung șir de ani colaborator al revistei »Reform«. În 1868—77 a scris articoli întru apărarea cauzei naționale, în mai multe țiare din Austria și străinătate. Ca președinte al societății tin. univ. a contribuit mult la restabilirea solidarității între tinerime, care se împărțise în două societăți; societatea reunită, la propunerea sa a primit numele ce-l poartă: »România Jună«. În 1872 făcî doctoratul în drept în Viena și praxa pentru advocatură; și-a întrerupt-o însă în 1877 pentru a se întoarce în patrie, unde avea să înlocuiască pe tatăl său îmbolnăvit. În 1877 a lucrat împreună cu Barișiu la »Gaz. Tr.«, iar din 1878 începînd până în ziua de azi (1901), e directorul și proprietarul »Gaz. Tr.« În acest timp »Gaz. Tr.« a luat o dezvoltare puternică, și 1884 a devenit primul ziar cotidian la noi. În 1888 a înființat o tipografie proprie rom.; în ziua deschiderii tipografiei »Gaz. Tr.« și-a serbat aniv. de 50 ani dela întemeierea ei. În 1889 scoasă numărul de Duminecă, care a contribuit în mod puternic la deșteptarea poporului, pentru de a-și cunoaște drepturile și datorințele, ce le are ca cetățean și român. Aceasta a fost prima foaie polit. liter. redactată la priceperea țeranului, care a deșteptat gustul și dorul de a ceti. Dela 1885 a fost de repetite ori ales în comit. part. națion. 1892 a refuzat mandatul, precum a declarat, pentru că nu consimția cu curentul ce domnia în sinul partidului în afacerea »Memorandului.« Cu toate acestea a apărut cu căldură interesele solidarității în sinul partidului; mai ales în procesul »Memorandului«, ca apărător, avînd un rol de frunte, a contribuit în mod deosebit la succesul moral obținut. M. a stărut pentru a căuta legături cu popoarele din patrie, cari au asemenea soarte și interese cu Români. În acest scop a călătorit în 1891 la Praga, când cu ocaziunea expozițiunii naționale a Cehilor, unde în fruntea celor 30 Români a fost primit cu multă simpatie. Această vizită a contribuit mult la apropierea Slavilor din Ungaria cătră Români și a

deșteptat interesul lor pentru luptele Românilor. M. și-a jertfit toată viața sa cauzei poporului român, pentru focul și entuziasmul cu care a pășit pe arena a fost adese persecutat. Avuse și două procese de presă în 1888 și 1890, în ambele casuri s'a purtat cu bărbăție apărînd dreptul limbii materne cu succes moral, care a produs un puternic echo în presa din patrie și străinătate. În al doilea proces a fost condamnat la închisoare de 6 septemăni. Tot pentru articoli în cauze naționale, a fost admoniat, ba și pedepsit din partea poliției cu arest de 8 zile.

[Iosif Sterca Șuluțu.]

4) *Murșan, Iacob*, compositor și profesor de musică, n. 29 Iunie 1857 în Brașov; a studiat gimnasiul în Brașov, tehnica în Viena și a frecventat conservatorul în Lipsca. A fost profesor de musică în Năsăud și Brașov, iar actualmente în Blaj. A redactat foaia musicală: *Muza Română* (1888, 1894, 1895). Compositor de musică populară, a sciut să îmbrace musica populară în vestimente artistice, ca la alte popoare culte. Forța sa e în lucrările sale originale, în cari se resimte simțemîntul național. Intre multele sale compozițiuni, cari trec preste 200, prevaleaza cântările liturgice și »Manăstirea Argesului«, care este unică în literatura noastră artistică.

[I. Rațiu.]

»Murășana«, institut de credit și economii în Reghinul sasesc (cott. Murș-Turda), fundată la 1886. Capital social de prezent cor. 170,000.

»Murșanul«, institut român de economii și credit, soc. pe acțiuni în Radna (cott. Arad), fundat 1897 cu capital social de C. 80,000 împărțit în 400 acțiuni à C. 200. Profit curat (1899) C. 6678.24.

Murș-Oșorheiu, (Tîrgul-Murșului, magh. *Maros-Vásárhely*, germ. Neudorf), oraș cu municipiu și capitala cott. Murș-Turda, pe malul stîng al Murșului, reședința unei curți de apel (tabla regească) pentru Transilvania, tribunal și judecătoria cercuală, camera de comerț, 14,212 loc. (1890), partea cea mai mare Maghiari, un castel în care se află o casarmă și biserica reform. cea mare în stil gotic. Liceu reform., gimnasiu inf. cat., școală tehnică pentru industria ceramică, a lemnului și metalelor, bibliotecă publică (a lui Teleky) cu codex-ul de Vășárhely, un manuscris al lui Tacit și 60,000 vol. și o colecțiune de obiecte de ist. nat., muzeu industrial al țerii sêcuiesci, monumentul generalului magh. Bem (1880) și al execuțiilor (1854) Török, Spaly și Horváth; fabrici de zahăr, de jucării, spirt, bere, scânduri, cărămidarii și rafinării de petrol. În jur cultură de pomi fructiferi, vii, tutun, etc.

Murș-Oșorheiu, protopresbiterat în archidieceza ort.-or. română a Transilvaniei, format din 23 parochii, cu 10,780 suflete, cu reședința în Murș-Oșorheiu.

Murș-Turda, (Maros-Torda), cott. în Transilvania, se marginesce la nord cu cott. Bistrița-Năsăud, la vest cu Turda-Arieș și Cluj, la sud cu Odorheiu și Tîrnava mică, iar la est cu Ciuc, suprafața 4324 km². și (1890) 177,860 loc., din cari afară de Magh. sînt 62,179 Rom., 6438 Germ. și 3735 israeliți; terenul este muntos mai ales spre nord și est. În partea vestică, iutretaiata de riul Mureș, se află așa numita »Câmpie

(v. ac.) lipsită de arbori. Clima este excelentă. Produse principale sînt: porumb (cucuruz), grâu, secară, oves, orz, poame, chiaz și vița de vie și pepeni reușesc. Creșterea vitelor este foarte prosperă; minele furnizează cu deosebire sare gema. Industria este neînsemnată. Comerțului se face cu deosebire cu lemne, vite și produse brute. Capitala acestui cott. este Murș-Ușorheiu (v. ac.); de însemnat mai este Reghinul sasesc (v. ac.).

Murș-Uioara, (Ocna Murșului, magh. Maros-Ujvár-Akna), oraș în cott. Alba de jos în Transilvania, pe malul stîng al Murșului, reședința cercuală. 3418 loc. (1890) Rom. și Magh. Castel și herghelie a contesei Miko. Ocele de sare cele mai mari din Ungaria (50,000 tone anual).

Murș-Uioara, protopopiat în archidiec. gr-cat. română de Alba-Lulia și Făgăraș, compus din 21 parohii și 7 filii, cu 11,090 suflete; sediul M.-Uioara.

Murex, moluscă gasteropodă, apare prima dată în era terțiară, în Miocen, și trăiește și astăzi, caracterizînd fauna marină litorală. [I. P. V.]

Murexid, dis și *purpuratul de amoniu* (NH₄) C₈H₄N₂O₆ sarea acidului purpuric, care nu exista în stare liberă. M. se prepara din acidul uric prin acidul azotic și neutralizarea cu amoniac. Cristale verzi, luciul metalic, dizolvându-se în apă caldă și colorându-o pe aceasta roșu purpuriu. Usitat înainte de a se descoperi colorile de anilină ca materie colorantă.

Murg, afluent pe dreapta Rinului, isvorește în Pădurea Neagră, 96 km. lung; valea M. e una din cele mai romantice văi din Pădurea Neagră.

Murgescu, Ioan, contra-amiral în marina Rom., n. 1846, 1864 intrat în școala navala din Brest (Francia), după studii stralucite 1866 înaintat sublocotenent în flotilă. În reșoiul din 1877 fiind atașat la marina rusă cu șalupa »Rându-nica», maiorul M., împreună cu capit. Dubasof din marina imperială, a condus faimosul atac de torpile din noaptea de 12 Maru 1877 în contra escadreii cuirasate turcesce, ce staționa în canalul Macinului și care se prepara a bombarda a doua zi orașul Braila și a distruge podul strategic dela Barboși; grație dibăciei profesionale și prezenței sale de spirit, monitorul turcesc Seife e aruncat în aer de o torpilă, și remășițele vasului se duc la fund împreună cu tot echipajul, iar expedițiunea se întoarce teafără la Braila. Mulțumită acestui stralucit fapt de arme, escadra inimică se retrage înspăimîntată la gurile Dunării, și trecerea armatelor rusesci în Dobrogea se face de aci înainte cu înlesnire și în deplină siguranță. Pentru acest act de bravură, de o importanță strategică capitală pentru operațiunile ulterioare de invasiune, maiorul M. este decorat cu ordinul Sf. Vladimir cu spade și roseta. În Iulie, acelaș an, flota turcă fiind definitiv alungată, M. e chemat la cuartierul general din Poiana, de unde e trimis să asigure trecerea armatei române preste Dunare la Corabia; apoi a mutat acest pod dela Corabia la Turnu-Magurele, unde a ramas cîtva timp însărcinat cu apărarea lui. În Oct. a blocat două monitoare turcesci, cari se aflau la Vidin, prin mijlocul a două barace de torpile ce le instală la Nedeia, și pentru a căror apărare construi un fort cu cinci tunuri. Din acest fort M.

a bombardat un bivuat turcesc, care se instalase pe înalțimile dela Codoșlui pentru a da ajutor trupelor din Rahova și l-a silit a se retrage spre Vidin, asigurînd astfel căderea Rahovei în mâinele armatei române. În urma acestei operațiuni M. a condus transportul trupelor române, cari au ocupat cetatea Rahova, și a luat în primire portul Rahova; atunci fu înaintat locot.-colonel și decorat cu Steaua României în gradul de oficier. După reșoiu și-a continuat activitatea de instructor și organizator în diferite servicii până în a. 1888, când e numit comandant al flotilei. În acest an s'a sporit materialul plutitor al flotilei cu importante vase de mare, și cîmpul de activitate al noului șef se largesc. În 1893 e înaintat general de brigadă, ceea ce dă un nou prestigiu flotilei, întroducîndu-o după sine în toate serviciile mari ale apărării naționale. În 1898 prin noua lege de organizare flotila este recunoscută definitiv ca factor principal în sistemul nostru de apărare, și ia numele de marina militară, iar șeful ei, luînd titlul de contra-amiral, își transportă reședința la București și ia de aci înainte direcțiunea superioară centrală a marinei, ca inspector general al marinei militare și director superior al marinei în ministeriul de reșoiu, păstrînd în acelaș timp comandamentul executiv.

[Constant. B.]

Murgilă, după pov. rom. e lucaferul de seara, identic cu Serila. Voinicul omorî balaurul și sângele acestuia stinse focul. Voinicul se sui în copac, ca să vadă, că unde este foc, și luîndu-se dupa zare, în padure întălni pe M. și îl opri, ca sa mai întărdie noaptea; așa făcî cu Miază-noapte (Mezilă) și cu Zorilă și mai tîrziu reîntorcîndu-se îi desleagă pe toți. [Atm.]

Murgu, pomenit de Kaguzanul Lucari (1605), că a fost ambasadorul domnului muntean Dan »probabil la curtea regelui Serbiei» și ca scrisese nisece memorii. Cf. Xenop. II, 24, 25.

Murgu, Eftimie Dr., juriconsult, profesor de filosofie, n. în Caransebeș (Banat), fiu al unui oficier grănițeresc în Banat, a primit o creștere aleasă, studiile de drept și filosofie le-a făcut în Pesta. Naționalist infocat, vîdînd că nu poate lucra cu succes în patria sa pentru cauza română, trecu 1834 la Iași ca prof. de filosofie la școala basiliană și apoi la academia Mihaileană (v. ac.), 1836 a trecut la București, dînd lecțiuni private de filosofie; 1839 neconvenind Rusiei apostolatul lui M., a fost arestat și condus la Sibiiu, unde a fost pus în libertate. 1840 s'a stabilit în Lugoj (Banat) ca avocat și a lucrat foarte mult pentru liberarea bisericii rom. de acolo de sub erarchia sîrbească, 1843 arestat ca agitator rom., însa încreșîndu-se în promisiunile Maghiarilor a trecut în rîndurile lor, fu eliberat, dar trebuî să treacă în România. Cu începerea erei constituționale se reîntoarce în patrie, fu însă rîu primit de Români, mai ales de lugoieni, se așază în Budapesta, fiind ales și deputat dietal. † 30 Apr. 1870 în Buda.

Muriacit, identic cu anhidrită, mineral din ordinul sulfurilor, format din sulfat de calciu anhidru; se gasește prin depozitele saline alătura de ghips.

Muriat, *Muriatic* (dela lat. muria), soluție sărata; nume dat acidului clorhidric, precum și

apelor cari conțin în abundență clorur de sodiu (sare de bucătărie).

Murillo, Bartolomei Esteban, pictor, prim-măiestru al școlii span. de Sevilla, botezat în Sevilla 1 Ian. 1618, † acolo 3 Apr. 1682. Distins în tablourile sale atât prin grație și gingășie, cât și prin pronunțată puternică, subtilitate și foc pasionat în coloritul său bogat. Multele sale tablouri răspândite în toată Europa sunt parte istorice (religioase), parte de gen și portrete. Cele mai însemnate sunt: Concepțiunea imaculată a Mariei, Nascerea Preacuratei, Madona, Visiunea Sf. Antoniu, etc.

Murner, Toma, poet satiric, n. 1475 în Oberehnheim (Alsacia), franciscan, 1506 încoronat poet de către împ. Maximilian, † 1537 după o viață puțin statornică.

Murnu, George, poet, prof. la seminarul teologic din Iași, este macedonean de origine. Publicații: Studiu asupra elementului grec antefanariotic în limba română. București, 1894; Gânduri și vise, Iași, 1898, un volum de poezii dragalăse. A început în Convorbiri literare 1900 publicarea unei traduceri a Iliadei în metru antic.

Muroniu, Moroniu, credință deșartă, că oamenii cari au fost răi în viață ar veni noaptea din morminte spre a face frică celor cu cari au trăit bine în viață.

Murray, (pron. Mörre, *Gulba*), cel mai mare riu al Australiei, isvorește în coastele vestice ale munților Warragong, curge prin Victoria și Australia sudică și se varsă în lacul Alexandrina, care se scurge în baia Encounter; lungimea râului 1680 km., din cari pe 1260 km. navigabil; basinel 781,850 km²; afluenți principali Darling și Murrumbidgei.

Murray, 1) *M. Alexand.*, (1775—1813), linguist englez, n. din popor, în Scoția, după ce primi instrucțiunea în școala sătească, învăță singur mai multe limbi vechi și moderne, fû preot, apoi profesor de limbile orientale la univers. din Edimburg. A scris: Istoria limbilor europene sau cercetări despre afinitatea lor; Viața și scrierile lui J. Bruce; Călătoriile lui Bruce.

2) *Murray, E. C. Greenvile*, a publicat o traducere din colecția de poezii populare ale lui Alexandri sub titlul: The national songs and legends of Roumania. London, 1859; Turcii la ei acasă, tr. în fr. 1878.

Murrumbidgei, (Morumbidși), afluent pe dreapta râului Murray în Australia, 2160 km. lung.

Mursa, (Musca), mici bucațele de blastru negru ce își puneau mai înainte femeile pe față, ca pelița lor să apară mai albă.

Murșidabad, oraș în Bengală (India), lângă un braț al Gangelui, 39,231 loc., 1704—71 capitala Bengaliei.

Mursuk, capitala oazei Fezzan (Tripolitania), 6500 loc.; stațiune a caravanelor.

Murta, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusă din 3 cat., cu 1590 loc. (Dict. geogr. 1896).

Murten, (franc. *Morat*), oraș în cantonul elvețian Freiburg, 2360 loc. (1888). Un obelisce amintesc ingingerea confederaților asupra lui Carol Indrăzneț din Burgundia, întâmplată aci la 22 Iunie 1476.

Mus, (*lat.*) șoarece (v. ac.).

Musa L., (botan.) gen de plante cunoscut sub numirea vulgară de Bananier (v. ac.).

Musaca, mâncare preparată din patlagele vi-nete, amestecate cu carne tocată și prăjită.

Musaceae sau *Museae*, (botan.) după unii botaniști familie, iar după alții numai trib din familia Scitamineae (v. ac.).

Musachie, câmpie întinsă pe lângă Marea Adriatică în Albania de mijloc. Locul principal e Fieri, orașel aramănesc; sunt și alte com. aramănesce, cu 7—10,000 de Alămâni, majoritatea locuitorilor sunt Albanezi. (Cf. »Rumänische Revue«, 1892, p. 19 și 109.)

Musaeos, după mitol. grec. fiul lui Orpheos cu Silene; un cântăret, profet și preot.

Musagetes, predicatul lui Apollon, amicul și conducătorul muselor.

Muşama, pâzna pe care se aplică un strat de ceară sau cauciuc, făcându-o astfel impermeabilă pentru apă.

Muşănița, com. rur., atenență la parochia Văscăuț pe Sirete, moșie razească în căpitanatul și județul Siretului în Bucovina, 419 locuitori, (400 ort.-or., 14 rom.-cat., 5 mos.).

„*Musa română*“, foaie musicală și literară, a apărut în Blaj pentru prima oară 1888; proprietar și redactor Iacob Mureșan (v. ac.); scopul ei principal a fost răspândirea cântecelor populare naționale, cât și prelucrarea lor în piese de salon și concerte. Cele mai însemnate piese din M. sunt: Cimpoiul, Olteanca, Ardeleana, patru putpuriuri, etc., mai multe piese corale lumesci și bisericesci. Din lipsă de sprijin cu finea anului 1888 a încetat; 1894 a reapărut iarăși într'un stil mai ușor și s'a editat până în Iulie 1895, când tot din lipsă de sprijin a trebuit să înceteze cu totul. M. r. apărea odată pe lună, și pe lângă partea musicală avea și parte literară, publicând biografii de ale musicilor români și străini, articole, notițe, cronice, poezii, etc.

Muşat, (Mușătescii), însemnată familie domnitoare în Moldova, din care se trage Alexandru cel Bun și Stefan cel Mare. Originea ei este nuntenească, după cum o arată și numele foarte obicinuit în Muntenia și aproape necunoscut în Moldova. M. erau înrudiți cu Basarabii, ceea ce probează între altele marca familiei asemănătoare cu a acelora, relațiile strînse dintre ambele neamuri domnitoare și înrudirea lor cu mândra familie polonă regească a Jagelonilor. Din sinul ei pentru Moldova, ca din acel al familiei Basarab pentru Muntenia, au ieșit cele mai glorioase figuri de voievozi naționali.

1) *M., Costea*, sau Mușatin, întemeietorul familiei domnitoare moldovenesci a M.-lor, originar din Muntenia și rudă dreaptă cu Basarabii. Fiii săi, Petru, Roman și Stefan ajunseră pe scaunul domnesc al Moldovei, aducând prin aceasta și bătrânului Costea epitetul de voevod și inaugurându-se astfel quasi-dinastia mușateasca (finea secl. XIV).

2) *M., Petru*, primul domn dintre Mușătesci, fû ridicat în scaun după Koriatovici, ca fiind din viață domnească înrudit cu Basarabii (1375). În timpul domniei lui de 16 ani, trăi în bune relațiuni cu vecinii și îndeosebi cu Polonia. Apoi când pe tronul Munteniei ajunse Mircea cel Bătrân (1386), Petru urma o politică întru toate conformă intereselor acestuia. Diplomației lui se datorează, deși nu pe față, însemnat de favorabilele tractate dintre Mircea și Vladislav al

Poloniei (1389 și 1390), tractate prin cari craiul leșese e într-o poziție de inferioritate față de domniii români și mai ales de Mircea. Tot în interesul păcii țerei el se căsătorii cu sora regelui Vladislav Jagelon, împrumutându-l și cu 3000 ruble, pentru cari i-s-a amanetat ținutul Haliciului. † în scaun cătră 1391.

3) *M., Roman Costea*, fratele lui Petru M., domn al Moldovei (1391—94) după moartea fratelui său și pe timpul minorității copiilor aceleia, Roman și Ivașcu. El căută să naturalizeze oarecum și să legitimeze familia sa, înrudindu-o cu cea stinsă a Bogdanescilor, deoarece se căsătorii cu Anastasia, fica fostului Lațcu Vodă. Din această căsătorie se nascu și al 6-lea fiu, Alexandru cel Bun. Roman descalecă orașul, care poartă numele său, și trăii în bune relațiuni cu Polonii. În curând însă intrigile polone viră zizania între Mușătesci: Roman e detronat de fratele său Stefan.

4) *M., Stefan Costea*, al doilea frate al lui Petru M., domn al Moldovei (1394—99), care detronă pe fratele său Roman cu sprijin polon. Deși plecat celor cari îl ajutaseră la tron, umilindu-se prin tractate de închinare, dar intrigile leșesci, cari căutau să atragă tot mai mult Moldova sub influența lor, îl făcură să iese din domnie, și aprinseră o luptă pentru tron între fiii săi Stefan și Petru. În timpul domniei lui luă parte în lupta cruciadă dela Nicopoli (1396), ca trimis de Poloni, și tot în o așa calitate într'o expedițiune contra Tătarilor (1399); ambele ne-succese.

5) *M., Roman Petru*, fiul lui Petru M. și nepot domnilor precedenți, Roman și Stefan, isburi să ia tronul, înlăturând dela domnie pe fiii lui Stefan, cari însângerau țeara cu luptele lor, înjosindu-o tot mai mult Polonilor (1399). Deși și el ținea să se umilească cătră Poloni, pentru a-și păstra scaunul, totuși politica leșească, ca un adevărat nioloch, cerea tot mai multe victime și schimbări în Moldova. Swidrygello, fratele regelui polon, îl alungă și-l înlocuesce cu Iuga Roman Costea (v. Iuga), vărul său, care îl și ucide (1400). [Aguletti.]

Mușată, larve de muscă, v. Larva.

Musca, (*Musca domestica*), insect din ordinul diptereleor, de culoare cenușie, cu patru dungi negre pe piept (torace), jos gălbinie, lungimea 6—8 mm., ochii mari, antenele peroase, două aripi lipite de piept, transparente și rețeloase, 6 picioare provădute cu nisce beșici cleioase, cu cari se poate urca și pe obiecte netede; trăiesce prin locuințe în tot cursul anului. Se înmulțesce foarte tare și e supărăcioasă pentru om și animale. Se nutrește cu materii lichide. Se înmulțesce prin ouă, pe cari le depune prin gunoaie. Larvele lor seamănă cu nisce mici viermișori.

Musca de cal, v. *Gastrophylus equi*.

Musca de carne, v. *Calliphora vomitoria*.

Musca Columbaci, v. *Simulia columbacensis*.

Musca blastru, v. *Mursa*.

Musca de Hessa, (*Cecidomyia tritici* și *Cecidomyia devastatrix*), unele din musculițele cele mai periculoase; se numesc *M. de H.* fiindcă au fost importate de cătră trupele de Hessa din Statele-Unite ale Americii de nord; sânt foarte periculoase având două generațiuni într'o vară,

una priu Maiu și alta prin Sept., și atacă atât semenaturile de primăvară cât și cele de toamnă: grâu, secară, orz, ovės. Femela își depune după copulațiune ouăle ei pe foile cerealelor și după 10 zile ies omidele cele mici, cari se mișcă printre foi și vagină în sus până unde dau de un nod și se stabilesc acolo definitiv. Omidele mănăcă apoi paiul unde șed ascunse, încât acesta nu mai poate suporta spicul, care se apleacă în jos ca și când ar fi fost frânt de grindină. Contra lor ne putem feri prin pârjolirea miriștilor atacate de ele și arderea paielor. Cele de toamna dacă au distrus odată semenăturile, putem semena pentru a doua oară, caci ele au intrat deja în pământ, prefăcându-se în chrisalide.

Musca, (magh. *Muszka*), numirea veche Mezt, Mezth, Nest, Gest, com. mică în Ung., cott. Arad, cercul Șiria, apare în actele publice la 1334 ca parochie, la 1444 ca opid provădut cu fortăreață, ale căreia ruini se vėd și ađi. 1011 loc. Rom. gr.-or.

Muscal, (*Naiu*), 1) fluer de trestie cu 7 găuri; 2) instrument compus din mai multe fluere împreunate, v. *Naiu*.

Muscardina, v. *Botrytis Bassiana*.

Muscardinus avellanarius, șoarece din fam. Myoxidelor, ord. Rođetoarelor, de culoare galbinie închisă, gatul și pieptul alb, regiunea ochilor și urechilor roșu-vădșchis, picioarele roși, urechile $\frac{1}{2}$ din mărimea capului, lungimea corpului 7.5 cm., a cođii 7 cm. Trăiesce în Europa centrală, prin iarbă și tușuri, se hrănesce cu alune, nuci, ghindă.

Muscari Mill., (botan.) gen de plante din fam. Liliaceelor, trib. Scilleae cu flori în racem terminal cu periant globos sau cilindric la gât construct. Cuprinde ca. 40 specii din Europa și regi. mediterană, dintre cari *M. tenuiflorum* Tsch., *M. racemosum* Mill. și *M. botryoides* Mill., ce cresc și la noi, cunoscute sub numirile vulgare »ciapa cioareic«, »cocoșei«, »porumbei«, ș. a. înrudite se cultivă ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Muscarina, 1) $C_{18}H_{15}N_3O_5$ o materie colorantă, care ca basă se prezintă roșu-violet, iar ca sare albastră; nasce dela Nitrosodimetitanilină și Dioxinaftalină; 2) $C_6H_{15}NO_3$ alt compus, se găsesc alături de Cholina în *Agaricus muscarius* (ciupercă), lichid incolor, fără miros și gust, dar foarte otrăvitor.

Muscariu, v. *Agaricus*.

Mușcat, *Mușcată*, numiri populare ale plantelor cultivate: *Pelargonium odoratissimum* Ait. *Pelargonium roseum* Ait. și *Pelargonium bellulium* Sweet. (v. ac.).

Mușcatul dracului, numele popular al plantelor: *Knautia arvensis* Coult., *Knautia longifolia* Koch. (v. ac.), *Scabiosa Columbaria* L. *Scabiosa lucida* Vill. (v. ac.).

Mușcătură, rană produsă prin mușcare.

Muscel, județ de munte în Rom., avėnd o întindere de 2954 km², cu 113,458 loc. (1899), aproape toți români și ortodoxi. Marca j.-lui este un vultur stănd pe o ramură de arbore. Se mărginesce la nord cu Transilvania, la est cu j. Dâmbovița, la vest și sud cu j. Argeș. J. M. se împarte în 3 regiuni: regiunea muntoasă la nord, regiunea colinelor în centru și regiunea câmpiilor la sud. Din culmea Carpaților se coboară ranuri de munți spre sud, pierđendu-se

încetul cu încetul în centrul j.-lui. Ramificațiunile principale sînt: Munții Dâmboviței cu vîrfurile: Prislopul, Roșu, Algăiu, Runcu și Priseaca; șirul de înalțimi, ce formează linia de despărțire între riul Dâmbovița și Argeșul, ca muntele Păpușa, Draxinul, Mera, Țefelega, Preajma, Munteșoru, Capitanu, Plaișoru, Pravațul, Altănușul și Mateiașul; munții Gainațu mare și mic, Piscu-Calului, Moșoroaie mari și mici, Dobriașul mare și mic, Strămtu, Clăbucetu, Chiciora, Dealul Șelariilor, Cucului, Mațaul, etc.; munții Ōticu, Ezerul, Zanoaga, Boldu, Măgura, în fine Moldoveanul, care pornește chiar din șirul cel mare al Carpaților. Apele principale, cari udă j. dela nord spre sud sînt: Dâmbovița (v. ac.), Argeșul (v. ac.), riul Doamna (v. ac.) și riul Țîrgului, riul Argeș (v. ac.) udă partea de sud a j.-lui. În privința administrativă j. M. se împarte în 6 plăși: Argeșelu, Dâmbovița, Nucșoara, Podgoria, Rîurile și Rîu-Doamnei, cuprîndînd în total 1 com. urb. și 81 com. rur. Capitala j.-lui e orașul Cămpulung (v. ac.). În privința politică j. M. dă 3 senatori și 4 deputați; în privința ecleziastică j. M. face parte din eparchia mitropoliei a Ungro-Vlachiei, numerînd 6 parochii urb. și 83 parochii rurale, cu 166 biserici și 2 schituri: Ciocan (v. ac.) și Namaesci (v. ac.). Învățămîntul public numeră 15 școli de băieți, 2 de fete și 66 mixte. Din punct de vedere militar, j. M. face parte din corpul II de armată. Personalul sanitar se compune din 1 medic primar, 2 medici de plăși și 2 vaccinatori. *Produce*: Principalele produse ale j.-lui M. sînt cele cari se fac în toate j.-le de munte, mai ales brînză bună, lemne de construcții, scînduri, poame gustoase și de remarcă sînt piersecile și strugurii de pe Valea-Ștefanescilor și Valea-Mare. Se cultivă porumb, orz, ovēs, grâu, în și cînepa. Ocupația principală a locuitorilor e agricultura și prăsierea vitelor. Industria e mai mult de casa. Comerțul e concentrat mai ales în capitala j.-lui. Partea de sud a j.-lui e străbătută de linia ferată București-Vîrciorova; din linia aceasta o linie laterală de 71 km. duce la Cămpulung. Mai e străbatut j. de calea națională: București-Pitești, Pitești-Cămpulung-Frontieră și de alte multe șosele județene și comunale. (Cf. C. Alexandrescu, Dicț. geogr. al j.-lui M. București, 1893.)

Muscheta, arma scurtă de foc, care își are numirea dela cocoșul cărn; s'a folosit prima oară la începutul secl. XVI în Spania, iar Carol V a introdus-o și în Germania. Primele batalioane ale fiecărui regiment de infanterie în Prusia s'au numit pînă la 1889 »batalioane de muschetari«.

Muscheton, (franc. mousqueton), tun mic de calibru 4-5 cm., cu care erau înarmați dragonii la începutul secl. XVII; în Franția se numia astfel și arma de foc a artileriei. [H.]

Mușchi, (botan.) *Musci frondosi* (fr. *Mousses*, germ. *Laubmoose*), a doua clasă de Muscinee. Se deosebesc de Hepatice (v. ac.) prin aparatul lor vegetativ, care e o tulpină cu simetrie de obicei axială, purtînd pe ea frunzele, mai dese ori dispuse spiral, mai rar numai pe două serii; tulpina în general are dimensiuni mici 1—5 mm., sau 2—20 cm., rar ajunge la câțiva dm. (la *Sphagnum*, *Fontinalis*, ș. a.); în interior tulpina nu are vase adevărate, ci elemente specializate

unele pentru conducerea apei, altele pentru conducerea substanțelor plastice; la baza tulpinei sau și mai sus pe ea se afla rhizoizi; frunzele n'au pețiol, în genere au o nervură mediană, formată din mai multe strate de celule divers specializate, iar restul limbului de obicei e format numai dintr'un plan de celule bogate în grăunțe de clorofil. Pe aparatul vegetativ se formează anteridii și archegoane; oosfera produsă în archegon după ce e fecundată de un anterozoid (formați în anteridii), devine ou, care se desvoltă pe planta mamă în sporogon; de timpuriu acesta rupe paretile archegonului în interiorul căruia se desvoltă, îl ridică în sus constituînd *scufia*, care se află deci la vîrfurile sporogonului. Sporogonul desvoltat complet are un suport (pedicel, seta), la vîrf cu o capsulă; înlăuntrul acesteia se diferențiază de regulă o columelă, și se formează spori, nu și elatere; capsula matură mai adeseori se deschide la vîrf prin caderea unui opercul. Sporii germinînd dau întîi o protonemă abundentă, uneori de lungă durată, pe care se produce apoi aparatul vegetativ descris. M. se înmulțesc abundent în mod vegetativ din propagule, sau din ori și ce parte a corpului lor (frunză, tulpină, etc.), care poate da noi indiviți, dacă se află pusă în condiții favorabile. M. sînt plante cari traiesc pretutindeni la ecuator ca și la poli, în câmpii ca și în munți pînă la limita zăpezilor persistente; iubesc mult umezeala, de aceea ei abundă în paduri la umbra copacilor, prin vaile munților, pe lîngă sau chiar în izvoare, lacuri; traiesc însă și în locuri uscate, pe stînci, coperișuri de case, pămînt arabil, dar atunci sînt conformați ca să rețină multă apă în ei, și sa reziste în cas de secetă, și de regulă M. sînt vivaci (trăiesc mult timp), pot să-și suspende viața lor și s'o reia cînd condiții bune le permit. Terenul pe care traiesc onora le este indiferent, alții însă se află totdeauna pe un același fel de teren, humus, nasipos, argilos, calcaros, ș. a. M. se divid în 4 subclase: *Sphagnacee*, *Andreaeacee*, *Archidiacee* și *Bryinee*, ultima fiind cea mai numeroasă în genuri și specii. [S. Șt. R.]

Muschiu, (pecie), partea carnoasă dealungul șirei spinării la animale, carnea cea mai bună și mai aleasă pentru fragețimea ei la prepararea fripturilor; se întrebuițează cu deosebire pentru »beafteak«.

Muscicapa, (*Apocynum androsaemifolium* L.), plantă de ornament din America de nord.

Muscide, familie din ordinul dipterilor, clasa insectelor, cuprinde toate muscele ale căror antere au articolul al treilea lenticular și prevădut la basă de un fir dorsal, trompa terminată prin o umflătură carnoasă; larvele traiesc în general în materii organice în descompunere, cadavre, etc.; mai cu samă femelele atacă animalele, pentru ale suga sîngele sau humorile excretate. Cuprinde: *Musca domestica* sau comună (*Musca domestica* L.), trăiesc în locuințe, bine cunoscută prin oportunitatea sa; larvele sale traiesc în gunoii; *Musca albastra* sau *muscoiul* (*Calliphora vomitoria* L.) depune larvele sale pe rani, cadavre și carne. *Musca verde* (*Lucilia Caesar*), depune ouă pe cadavre. [Leon.]

Muscinee, (botan.) Bryophyte, Cryptogame ce-

lulare; în întreg ciclul lor de dezvoltare au următoarele forme: spori de un singur fel, sunt isosporee; din germinarea sporului iese protonema mult sau puțin dezvoltată; pe protonema se desvoltă aparatul vegetativ, care e un tal sau o tulpină frunzoasă; aparatul vegetativ produce pe el organele sexuale, anteridii cu anterozoidi și archegoane cu oosfera; având archegoane M. intră între plantele Archegoniate (v. ac.). Protonema împreună cu aparatul vegetativ sexuat constituie prima generațiune, cea sexuată sau proembrională, deoarece din ea se desvoltă embrionul. În adevăr, după fecundarea oosferă de un anterozoid se produce oul, ce se desvoltă într'un embrion chiar pe planta mamă, rămânând în strînsă legătură cu ea până la completa lui dezvoltare. Embrionul produce spori, de unde el se mai numește și sporogon, și reprezintă a doua generațiune, cea asexuată sau embrională. Cele două generațiuni sunt în strînsă legătură, se succed în mod nereglat și au existență neegală: generația proembrională e de mai lungă durată și e mai aparentă, decât generația embrională. M. se subdivid în 2 clase: Hepatice și Mușchi (v. ac.). (Lit.: K. Goebel, Die Muscineen in Handbuch der Botanik von Dr. A. Schenk, II. Bd. 1882; idem, Bryophyten in Organographie der Pflanzen, II. Teil I. u. 2. Heft 1898, 1900; Engler Prantl, Natürliche Pflanzenfamilien, Teil I, 3. Abt. Lief. 91, 92, 112, 169, 198; în aceste opuri sunt și alte numeroase indicațiuni de literatură).

M. din România au fost publicate până în prezent de U. Hoffmann (cf. Monitorul medical al României, 1864, și Vegetațiunea României de Dr. D. Brandza, 1880); de Dr. D. Grecescu (cf. Monitorul oficial nr. 50, 1869; Revista contemporană literară și științifică, anul IV, V, 1876; Enumerația plantelor din România, 1880); de Dr. D. Brandza (cf. Buletinul Societății geografice române, anul I, 1876). Toate datele autorilor precedenți despre M. au fost însumate, dar necomplet și pe alcuarea eronat, de A. Kautz în Plantas Romaniae hucusque cognitae, 1879—81. În urmă M. din România au fost publicate de prof. K. Loitlesberger (cf. Annalen des k. k. Naturhistorischen Hofmuseums, Bd. XIII, 1898 și Bd. XV, 1900). În total până acun se cunosc din țeară cam 183 specii de M. (73 de Hepatice, 110 de Mușchi) referitoare la 84 genuri (30 de Hepatice, 54 de Mușchi). [S. Șt. R.]

Muscoiul, v. Muscoid și Catir.

Muscopolie, v. Moscopole.

Muscovit, v. Moscovit.

Musul, muschiu, organul care prin contracțiunile sale produce toate mișcările animalelor, în special și ale omului, se compune dintr'o mulțime de celule, cari împreună formează carnea corpului; în urma unui anumit impuls din partea sistemului nervos M. se contractează, producându-se astfel mișcarea punctelor sale de inserțiune, adică oasele, precum și alte organe. Din punct de vedere al structurii deosebit: M. neteți și M. striati (în sens transversal). În general acești din urmă, prin forța lor mai mare, produc mișcările corpului, cari sunt supuse voinței, pe când M. neteți produc mișcările organelor interne (tubul digestiv, organele genitale, etc.), cari nu sunt supuse voinței noastre.

Muscular, *simțul*, cuprinde o categorie de senzațiuni nu destul de bine definite, cari ne încunoscim înțelegem într'un mod particular asupra naturii, stărei și contracțiunii muschilor nostri. În acest grup de senzațiuni intră și acelea cari contribuiesc la cunoștința poziției membrului noastre în spațiu, cât și acelea ale echilibrului dinamic general. Expresia de S. m. este recentă în știință și cu totul departe de a fi admisă, ca corespunzătoare unui grup așa bine definit, cum un simț special le-ar implica. Muschii, deși sunt inervați de nervi de origine sensitivă, nu s'a demonstrat nici existența lor nici natura reală a terminației lor în mușchi. O bună parte din senzațiile ce ar alcătui S. m. sunt atribuite după mulți autori tactului, iar unele din ele sensibilității generale. Chestiunea e încă în discuție și se așteaptă încă lucrarea originală, care va rându după date experimentale precise natura și existența specifică a acestei categorii de senzațiuni. Experiențe sistematice par însă a demonstra, că originea senzațiilor musculare este periferică, necum centrală (Wundt); Claude Bernard a lămurit de mult problema cu experiențele lui limpede, precisate de atunci de nenumărate cercetări. De altă parte din punct de vedere histo-fisiologic fascicolul neuro-muscular e pe cale de a fi anatomicesc delimitat, iar fenomene de ordin psihologic și psicho-fisiologic par a fixa domeniul și specificitatea distinctă a acestui nou simț, al șeselea în ordinea aceluia, despre cari suntem pe deplin conștienți și al căror domeniu nu este cunoscut. Punctul delicat al existenței sensibilității musculare specifice este hotarul senzațiilor ce aparține tactului (pielei), țesuturilor subjacente (senzațiunii aponevrotice, articulare, etc.) și mușchiului; o veche experiență, un prim pas în lămurirea problemei, a lui Claude Bernard a demonstrat o diferențiere tipică între funcțiunea fiziologică a mușchiului și cea a pielei. O broască jupuită, continuă încă să înoate și să sară în condițiuni de locomoțiune cu totul normale, deci numai grație aparatului muscular și în afară de ori ce sensibilitate tactică. Patologia continuă a înmulți casurile clinice, deși încă după vremurile lui Londry, Gerdy, Bell și Vousseau se începuse a se formula problemele specificității senzațiilor musculare, ce ne preocupă în zilele noastre. Contracțiunea musculară pare a corespunde deci unei senzații distincte și concordantă cu activitatea musculară și pe lângă analiza psihologică, precisată cu cercetări experimentale, sensibilitatea musculară, ce o însoțește și provoacă, se presintă ca un fapt din ce în ce mai dovedit, ținând samă de diferențierea prețioasă pe care patologia experimentală ni-o pune întâmplător la dispoziție. În siringomieli, tabes, paralisis, amiotrofii, cât și mai ales în *histerie*, disocierea e doveditoare. Rămâne a se determina condițiile normale precise de inervare ale acestei sensibilități specifice, spre a înmulți numărul simțurilor noastre încă cu unul. [N. Vaschide.]

Musculatura, partea cărnosă a corpului omnesc, compusă din peste 450 mușchi lungi, scurți sau lați. De omul cărnos se dice că are M. dezvoltată.

Musculus biceps, v. Biceps.

Musele, la Greci și la Romani Ținele artelor și sciințelor, 9 fete ale lui Zeus cu Mnemosyne,

anume: Erato, Euterpe, Kalliope, Klio, Melpomene, Polyhymnia, Terpsichore, Thalia și Urania.

Muselina, pânză de bumbac foarte străveștitoare și fină. Numele acestei țesături provine dela orașul Mossul; M. se aducea mai înainte din Orient, unde se prepară și azi de o finetă foarte rară.

Museos, numele dac al râului Buzeu, întâlnit în viața Sf. Sava martirul, care cu prilejul persecuției lui Atanaric contra adeptilor lui Ulfilă (355) fû aruncat în această apă. Această numire e găsită cu litere grecesci, ceea ce își explică redarea sunetului primitiv *b* prin *m*, căci *b* în grecesc nu există. Probabil că și la Daci va fi sunat ceva mai aproape de numele actual.

Mușeșel, numele românesc al plantei *Matricaria Chamomilla* L. (v. ac.).

Mușeșesci, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusă din 4 căt., cu 1170 loc. (Dict. geogr. 1892).

Museum, instituțiune publică, destinată scopurilor științifice sau artistice și în special colecțiuni referitoare la ele. Ele se împart în: 1) *M.-ee ale artelor*, galerii de tablouri, pinacoteci, colecțiuni de antichități, sculpturi (gliptoteci) și industriilor artistice, și 2) *M.-ee ale științelor naturale* (colecțiuni zoologice, botanice, minerologice, geologice, paleontologice, etnografice, etc.). Afară de aceste M.-ee mai sunt de remarcat așa numitele *M.-ee comerciale*, cari sunt nisece expozițiuni permanente de produse indigene și străine în scopul de a promova exportul. Despre M.-le rom. v. București, Iași.

Musica, (*grec.*) în general nume colectiv al artelor și științelor (muselor), iar în special al *artei musicale*, adică arta, care prin combinațiunea sonorilor caută a întrupa idea frumosului. Elementele esențiale ale ei sînt: melodia, armonia și ritmul. Studiul M.-ei se împarte: a) în *teoria M.-ei* (acustica, canonică, gramatică și estetică) și *practica M.-ei* (compozițiunea și execuțiunea); b) în ceea ce privește mijloacele de a o pune în executare: în *M. vocală și instrumentală*; c) avînd în vedere scopul: în *M. bisericască, teatrală, camerală, concertală, militară*, etc. *Istoria*. Avem documente, că M. a fost mult cultivată la Egipteni, Indi, Chinezi, Ovrei și cu deosebire la Grecii antici. Numeroase instrumente M.-le de diferite forme au fost în us, cari mai mult sau mai puțin se pot reduce la fluer, citeră și flautul de astăzi. În antichitate M. multisonă era cunoscută numai în forma de a duplica unisonul sau octavul aceleia. Cel mai vechiu sistem usitat a fost cel diatonic (v. ac.), desvoltându-se cu timpul la Grecii și cel chromatic. În evul mediu, M. nu a prea propășit în Orient, excepțiune făcînd la Arabi și Persi. În Occident s'au format din teoria grec. sonurile bisericesci mult sprijinite de către papii și episcopii catolici, precum și de Carol cel mare. Primele semne M.-le (neumie) se introduc. Abia prin secl. IX începe M. multisonă, și mai ales în cea bisericască se introduce și melodii în quinta majoră și quarta minoră (orga, diafonia). Scrierea notelor se face prin linii, apoi combinându-se cu neumele (v. ac.) se pune baza scrierii de astăzi. Cu începutul secl. XII, terțele și sextele sînt tot mai mult folosite; desvoltarea crescînda a ritmicei discantului introduce, a adus cu sine inventarea notelor men-

surale; polyfonia își ia avînt (până la 4 voci). Afară de M. bisericască se cultivă și cea laică (Troubadurii la Francezi, Spanioli, etc., și Minnesänger la Germ.). M. compusă (contrapunctul) se ivesce în cîntece originale populare. Într-un secl. XIV și XVI era înfloritoare M. compusă. Pe cînd până acum tactul (măsura) era numai în $\frac{1}{2}$, prin musica mensurală se suspendă acest șablon pentru a da loc la o mulțime de combinațiuni și variațiuni. Acum apare »Canonul», »Choralele» în biserica protestantă. Instrumentele M.-le de asemenea se înmulțesc, între cari și pianele (clavirele). Ca măiestri mai însemnați din această epocă notăm pe *Francezii* și cei din *Țerile de jos*: Dufay, Okegem, Josquin de Près, Willaert, Goudimel, Orlando Lasso, etc.; *Germanii*: Heinrich Isaak, Ludwig Senfl, etc.; *Spaniolul* Morales, etc.; *Englezii*: Morley, Tallis, etc.; *Italienii*: Andr. și Giov. Gabrielli, Palestrini, Donati, etc. În era nouă, cam pe la a. 1600, începe a se reveni asupra compozițiilor M.-le prea măiestrite și se cultivă mai mult forma M.-ei în »stil reprezentativ» din care s'au format: opera și oratoriul, cîntul multison cu acompaniare de M. instrumentală (concerte, duette, cantate, etc.), în fine M. instrumentală propriu zisă (ouverturi, sonate, simfonii, suite). Contrabasul câștigă tot mai mult teren, cu deosebire în musica bisericască. În timpul acestor reforme (1600—1700) notăm măiestrii ilustri pentru opere: Peri, Caccini, Monteverde, Cavalli, Scarlati, Schütz, Lulli, Purcell, etc.; M. bisericască: Allegri, Cavallieri, A. Hammerschmidt, etc.; orgă: I. M. Bach, Merulo, Reinken, etc.; oratorii: Cavallieri, Carissimi, H. Schütz, etc.; cantate și concerte: Carissimi, Stefani, etc.; M. instrumentală: I. H. Schein, Gabrieli, S. Rossi, Legrenzi, etc. În perioada clasicilor (1700—1827) arta M.-ei culminează; toate formele pregătite de secolul ajung la desăvîrșire; forme noi de M. instrumentală se ivesc. În opere excelează: Bellini, Cherubini, Spontini, Rossini, Donizetti, Keiser, Händel, Gluck, Mozart, Beethoven, etc.; în oratorii: Händel, Haydn și aproape toți ceilalți compoziști italieni; cantate bisericesci: Bach Sebastian, etc.; requieme și liturghii, etc.: Sebastian Bach, Mozart, Beethoven, Cherubini, etc. În perioada romanticismului (secl. XIX) începe să predomine subiectivitatea și o tendință de a desvolta coloritul în sonuri (M. de programă). Notăm măiestri în opere pe: K. M. de Weber, Marschner, Wagner, Adam, Meyerbeer, Gounod, Verdi, Offenbach, etc.; în cîntece: Fr. Schubert, Mendelssohn, Schumann, Jensen, Rubinstein, Brahms, etc.; M. corală (cu acomp. de orchestră): Schubert, Mendelssohn, Schumann, Gade, Brahms, etc.; M. instrumentală: Schubert, Lachner, Mendelssohn, Schumann, Liszt, Gade, Beuett, R. Volkmann, Brahms, R. Strauss, etc.; M. bisericască: Mendelssohn, Berlioz, Liszt, Kiel, Brahms, etc.; M. de pian (clavir): Schubert, Mendelssohn, Schumann, Liszt, Chopin, Rubinstein, Th. Kirchner, Ad. Jensen, Saint Saëns, Tschaiakowsky, etc. Purificația stilului musical dramatic a fost făcută în timpul mai recent de genialul și energicul R. Wagner. Toate felurile de M. ne mai avînd nici o piedecă în preocupățiuni, se desvolta repede, acomodându-se fantaziei fiecărui autor. (v. Egipt, Arta.)

Muşir, paşă cu trei tuiuri, generalisim.

Muşişă, (*Muşaşă*), v. Larva.

Musiv, aur, un amestec obținut prin încălzirea amalgamului de zink (4 p. Zink și 2 p. Mercur) cu $2\frac{1}{2}$ sulfu și 1 p. salmiac. Servește pentru aurirea neveritabilă pe hârtie, carton, etc. și pentru lucrări M.-e la mosaicuri.

Musiv, argint, acelaș de mai sus amestecat cu albumină sau oleuri sicative și întrebuițat în pictură.

Musomanie, entuziasmare pentru artele muselor, cu deosebire pentru muzică.

Musonl, vânturi periodice în apropierea mărilor și pe mări în apropierea țărmurilor, cari bat vara dela mare la uscat și iarna invers, dela uscat la mare. În special se numesc astfel cele din sudul Asiei și Oceanul Indian. Celelalte vânturi musonice au multe și numiri speciale, s. e. vânturile etesiene (v. ac.). Causa M.-lor e deosebirea de temperatură ce se stabilește între mare și continentul vecin. Vara continentul e mai cald și vântul bate spre el, iarna e invers, marea mai caldă, și deci și vântul bate invers.

Muspelheim, după mitol. nordică, în primitiva golecuine și aflușime la polul de ameași s'a format un teren luminos și cu flacări fierbinți, dela Muspel (focul de lume). Cu M. în opozițiune stă Nifheim (v. ac.).

Mussafia, *Adolph*, filolog austriac, n. 15 Febr. 1834 la Spalato, din părinți ovrei, trecu la catolicism și deveni profesor de limbile romanice la universitatea din Viena, 1860. Printre numeroasele sale lucrări cităm: *Zur rumänischen Vokalisation*, 1868; *Zur rumänischen Formenlehre*, 1869; apoi *Zur Geschichte der romanischen Sprachen*, 1862; *Zusätze zur altfranzösischen metrischen Übersetzung des Psalters*, 1862; *Über die Quelle des altfranz. »Dolopathos«*, 1867; *Altfranz. Gedichte*, 1864. M. a colaborat la mai multe reviste germane și italiene și face parte din comisiunea din Bologna pentru publicarea monumentelor istorice italiene.

Musset, *Alfred*, poet franc., n. 1810, † 1857. La etatea de 18 ani își publică primul volum de versuri (*Premières Poésies*). Prin o activitate extraordinară la etatea de 30 ani fu complet epuizat și numai produse decât câteva opere rare, 1852 fu ales membru al academiei franc. Intre scrierile sale mai însemnate vom cita: *»Poésies nouvelles«*, *»Contes d'Espagne et d'Italie«* pline de culoare locală și efecte pitoresci. În *»Comédiés et Proverbes«*, a compus un teatru de o specie particulară, unde mai ales analiza morală excelează. Calitățile lui M. sunt eleganța, ușurința, spiritul, însă îi lipsește elevațiunea lui Lamartine și varietatea lui V. Hugo.

Musumba, capitala provinciei Lunda (v. ac.) în Africa de sud.

Must, ori ce suc stors din fructe până ce nu a fermentat, în special M.-ul de struguri.

Musta, *Filaret*, arhimandrit gr.-or. în Caransebeș, n. 20 Martie 1839 din familie preotească; după absolvarea studiilor gimnasiale în Beiuș a ascultat studiile iuridice la Dobrița, apoi teologia în Caransebeș, continuându-și studiile la facult. teolog. din Lipsca. Sosit în patrie, fericitul episcop Popasu l-a aplicat ca profesor de teol., iar în urmă prof. diriginte până la 1888. Curând după întrarea sa în tigma mo-

nachală a fost promovat protosincol și referent la senatul bisericesc. După o activitate îndelungată a fost înaintat (1892), la binemeritata demnitate de arhimandrit. În toate afacerile bisericesci a avut rol însemnat în urma ouoscințelor sale și a caracterului său hotărât și onest.

Mustafa, numele a patru sultani turci.

1) **Mustafa, Cara**, mare vizir al sultanului Mohamed IV dela 1676, a sprijinit reșcoala Ungurilor sub Tököly contra țerilor austriace; întră cu 200,000 ostași în Austria jefuind și începe (14 Iulie 1683) asediul Vienei, care fu scăpată de armatele auxiliare germane și polone, nimicind armata turcă. M. fu decapitat, 25 Dec. 1683. 2) **M., Bairaktar**, mare vizir ture., n. 1755, a insistat în reșezarea în domnie a sultanului Selim III. detronat de eniceri, dispunând omorirea tuturor complicilor acestei detronări și gonind pe sultanul M. IV; 28 Iulie 1808 proclamă pe Mahmud II (fratele lui M. IV) de sultan și ucide cu ocaziunea unei reșcoale a enicierilor (15 Nov. 1808) pe M. IV, iar el însuși pere în flacările palatului său.

Mus-tag, munți, v. Caracorum.

Mustang, cal semiselbatic în preiile Americii.

Muștar, numele popular al plantelor: *Brassica nigra* Koch, (sinonim *Sinapis nigra* L.) și *Brassica alba* Boiss. (sinonim *Sinapis alba* L.), (v. ac.) Muștar alb sau Muștar bun, *Brassica alba* Boiss. (v. ac.).

Muștar, condiment, v. Brassica.

Mustața, *Nicolau, baron*, jurist și politician. Numele familiei îl întâmpinăm în istoria Moldovei de pe la 1615 înceace cu un Alexea, pârcaș de Hotin. Această familie este originară din Cepelevo de lângă Ianina în Albania, și s'a chieamt Cusu înainte de emigrarea sa în Moldova. Atât în patria originară cât și în Moldova, membrii ei se cultivau în limba grecească, fiindca pe atunci ea era și acolo graiu cultural. Un Dumitru Mustața era consăngean cu familia Petrino, cu care împreună posedea pe la mijlocul secolului XVIII moșia Vășcauț pe Ceremuș, în Bucovina. Curând însă își vëndu Dumitru M. familiei Petrino partea sa de moșie și își cumpără altele în Bucovina și în Moldova de sus. În 1776 se recunoscu familiei M. de către autoritățile Austriei titlul de nobleță, acordându-i-se în 1821 și titlul de baron. Fiul lui Dumitru M., Toader, se stabili pe moșia Rohozna în Bucovina. Aici i-se născură feciorii Ion, Nicolau, Xenofon și Alexea, pe cari îi crescă și-i educă în noua limba culturală, în cea nemțească, ne mai cultivând pe cea grecească și foarte puțin pe cea românească. Dintre acești fiu, Nicolau, s'a născut în 1 Ian. 1839, și-a făcut studiile primare în Cernăuț, cele secundare în Cernăuț și în Viena în Theresianum, absolvându-le în 1856; se înscrie apoi la facultatea juridică la universitatea din Leina (Lemberg), dar în anul 1859 trecu la cea din Viena, unde fu introdus în mișcarile politice de pe atunci de către frate-său vitreg, baronul Nicolau Petrino, și anume ca secretar la clubul format în 1860 de contele Enric Clam-Martinet, fostul președinte al Cracoviei, club care apără în consiliul imperial întărit din Viena existența istorică și politică a țerilor din imperiul Austriei. Principiile acestei direcțiuni politice își găsiră

expresiunea în diploma împărătească din 20 Oct. 1860. Tendințele ei fură, pe scurt timp, fatale pentru autonomia Bucovinei. Numai întrevinerea energică a frunțașilor țerii delatură pericolul, și autonomia Bucovinei fù salvată prin constituțiunea imperială din 21 Febr. 1861. Indrumat pe calea politică, M. nu o mai părăsi; în 1863 fù ales membru în consiliul comunal al Cernăuțului și în 1869 deputat în dieta Bucovinei, unde desvâli o activitate mănoasă, mai ales în chestiunea impozitelor directe, așa încât fù ales de ea ca membru atât în comisiunea țerii pentru stabilirea impozitelor directe, cât și în comisiunea pentru introducerea cărților funduare comunale. Credincios principiilor direcțiunii politice federaliste, ieși în 1872 din dieta Bucovinei, dar activitatea sa energică și inteligență ca membru în comisiunile numite, și cu deosebire, compunerea unui memoriu timpărit, care vedea ingerințele oficiale nelegale și care fù confiscat până la unele exemplare scăpate, îi câștigă autoritate printre partizanii săi politici, cari din 1878 încoace, îl aleseră neîncetat ca reprezentant în dieta țerii, și din 1884 și în comitetul ei reprezentativ. În chestiunile profesionale a apărut totdeauna principiul autonomist cu un congres bisericesc ca organ reprezentativ, iar în chestiunile naționale românești s'a ținut de curentul așa numit bătrânist, moderat, dar când se formă, în 1891, prin stăruința guvernatorului de atunci, a contelui Pace, o coalițiune în contra Românilor bucovineni, baronul N. M. își sacrifică pozițiunea sa de consilier la direcțiunea administrativă a bunurilor fondului religionar gr.-or. bucovinean, provoacă pe guvernator și făcù prin aceasta ca să fie strămutat din țeară. Și în 1899, când se apără preoțimea română de gratuită suspițiune de ne-loyalitate. N. M. fù printre primii patroni bisericesci cari o luară sub scutul lor prin manifestari legale. [Dr. I. G. Șbiera.]

Mustea, Nicolae, cronicar moldovean, necunoscut de altminteră, afară de rangul ce-l avea: »diac stari de divan«. I-se atribuie cronica evenimentelor dintre 1662—1729 păstrată în două variante, una publicată de Kogalniceanu în *Le-topisețe* și a doua în *Magazinul istoric*. În bună parte această cronică este prescurtată după Neculce și pe ici colo după N. Costin. În părțile ei originale, cronică este scrisă într'un spirit anti-grecesc, favorabil mai ales lui Mihail Racoviță, și cu deosebire în primele sale două domnii, când cărnăua prin pământeni. (Cf. N. Iorga, *Cronicele muntene I*, 1899.)

Mustela, (*lat.*) v. Dihor.

Musteșar, (*arab.*) cel mai înalt consilier în ministerele turc., secretar de stat.

Mustie, fica unui alb și unei mulatte.

Muștră, exercițiul militar.

Musulman, nume ce-și dau Mohametanii = arab. *moslem* (*supus*, adecă adorator al lui Alah și al profetului).

Mușuroit, operațiunea prin care adunăm țerina la baza plantelor în formă de con, mușuroiu, pentru a da plantelor mai multă rezistență și a favoriza dezvoltarea rădăcinilor adventive la porumb, la cartofi formarea tuberculului.

Mușuroitorul, sapă mecanică care pe lângă sapalgiei sau brazdare mici mai are și nisce mici

cormane cari adună țerina formată în jurul plantelor ce voim să mușuroim.

Musurus, savant grec, n. 1470 la Retomo în Creta, delă dînsul ne-au ramas prețioase lucrări de filologie clasică, dînsul a publicat între altele și: *Etymologicum magnum*, edițiuni din Platon, Aristophan, și ca opere de imaginație avem o serie de epigrame și un omagiu lui Platon. [Caion.]

Musurus pașa, diplomat turc de origine greacă, ambasador turcesc la Londra și om politic însemnat în istoria contimporană a Turciei; M. a ocupat cele mai înalte demnități în imperiul otoman; a fost părintele principesei Raluca, soția lui Grigore Brancovan. [Caion.]

Mutanabbi, (Motenebbi), poet arab (915—965), n. la Cufa; considerând entuziasmul ca o inspirațiune profetică, luă misiunea de apostol religios, pentru care fù persecutat; trăi în Egipt, la Alep și la Chiraz, fù ucis de bandiți aproape de Bagdad, reîntorcându-se din Persia. O colecțiune de poesii foarte prețuite de Arabi. Reiske a tradus în l. germ. (Leipzig, 1765); în l. franc. a tradus Grangeret de Lagrange și Silvestre de Sacy, bucăți.

Muta Nsige, (Mouta Nsige) sau Albert Nyansa. v. Nil.

Mutatis mutandis, (*lat.*) cu schimbarea celor ce sînt de a se schimba; dupa schimbările recerute.

Mutațiune, transmitere, schimbare, cu deosebire schimbarea vocii la începutul pubertății.

Mutătoare, numele popular al plantelor: *Bryonia alba* L. și *Bryonia dioica* Jacq. (v. ac.)

Muțenie, neputința de a vorbi, ce se observă la unii copii atinși de vicii de conformațiune sau de o pedecă de dezvoltare; se mai observă în unele boale cerebrale, la hysterie, nebunie, dar mai des la surdo-muți.

Mutessarrif, guvernor turc. cl. II.

Muth, în Egiptul de sus a fost țină cu înțeleș de »mamă«, care la nascere a ajutat femeilor, și e principiul femeiesc de concepțiune. S'a asemănat cu Juno și s'a venerat lângă Ammon (v. ac.) M. pe cap purta o căciulă înaltă, juvaerul regesc de cap în Egiptul de sus; și fiind-că vulturul i-a fost paserea sacră, M. apăsă câte odată cu cap de vultur, și uneori în toată figura ca vultur. [Atm.]

Mutilare, pedeapsă criminală care consta în extropierea, ciuntirea unui organ. Astfel am avut tăierea mânei, crestarea nasului etc., măsură care servia de a pedepsi membrul cu care s'a comis crima. Astăzi această pedeapsă a dispărut din codicele penale ale tuturor statelor civilisate.

Mutina, numele vechiu al orașului de astăzi Modena. (v. Modena.)

Mutră, în mod ironic folosit pentru obraz.

Mutria, numele dac al râului Motru. Preste Mutria [A(d)mutria(m)] trecù Traian în al doilea al său resboiu cu Dacii, venind dela Drubetis (Severin) și îndreptându-se spre Pons Aluti (la Olt), de unde apoi a luat-o spre nord. Împăratul roman a făcut chiar un popas aci pe M., cam aproape de confluența Motrului cu Jiul, popas cunoscut sub numele romanisat *Amutria*.

[Aguletti.]

Mutsuhito, împărat (Tennô sau Micado) al Japoniei, n. 1852 în Kioto, fiul lui Micado Osa-

hito, căruia îi urmă 1867, 1868 detronă pe domnitorul lulesc Shōgunat (Taiku), introduce cultura europeană și 1889 dă țerii sale o constituțiune.

Mutual, învățământ, sistemă de învățământ prin care elevii, sub conducerea profesorului, se instruesc unii pe alții, mai ales prin mijlocul monitorilor. Din timpuri imemorabile se căutase mijloacele de a întruni într'un acelaș local și de a supune aceleiași direcții un mare număr de elevi.

Câteva urme de învăț. m. se găsesc la vechii Indi, la Romani și în timpuri mai puțin îndepărtate la pensionul domnișoarelor dela Saint-Cyr și prin mai multe școli mănăstiresci de fete.

În Anglia doi înstătuitori Bell și Lancaster se ocupară cu mai mult succes de organizarea învăț. m. Metoda lui Lancaster se răspândi mai ales în țeara sa, în Rusia, în Elveția, în America, pe urmă în Franța, la începutul restaurațiunii. În Franța însă propagatori învăț. m. împinșii o opozițiune violentă din partea regalștilor și a clericalilor, cari vedeau în metoda lancașteriană apropiată ruină a tronului și a altarului. În aceeași proporție însă liberalii se arătau favorabili ei, și numai dela 1830 încease să renoscut cu imparțialitate și foloasele și neajunsurile acestui învăț.

Ceea ce e sigur este, că în această metodă găsim o cheștiune de economie și de disciplină, că din unele puncte de vedere ea provoacă emulațiunea între școlari, totdeuna ocupați, totdeuna în acțiune. Însă monitorii școlari însărcinați să dirijeze și să instruiască un număr dintre colegii lor, nu pot avea nici autoritatea, nici calitațiie esenșiale, și ei înșiși nu pot pași spre gradul superior de instruire de care au nevoie. Pe urmă influența profesorului, a inștitutorului asupra spiritului școlarilor este necesarmente slabă, când nu este completamente nulă. De aceea mai pretutindeni ađi se fac încercări de a se împrumuta învăț. m. și celui simultaneu, ceea ce ele conțin ca utilități reale și practice spre a crea învățământul mixt.

Mutuale, societăți de ajutor, sânt acelea ai căror membri se asigură reciproc în vederea unor anumite eventualități; ele au de scop să formeze un capital, care rămâne proprietatea indivisă a tuturor asociaților și care servește a înlesni pe membrii lor în cas de nevoie. Ele sânt susceptibile a lua formele cele mai diverse; așa unele sânt generale, adecă admit indiviđi de ori ce profesione, sau profesionale, altele sânt compuse exclusiv din bărbați sau exclusiv din femei; altele iarăși sânt mixte și admit chiar și pe copii. (Cf. N. Idieru, »Studii de econ. pol.«, t. I, p. 233 și urm.)

Mutualștil, acționarii unei societăți de asigurare mutuală.

Mutualitate, reciprocitate de servicii, solidaritate și sprijin dela unul la altul. În *economia socială* M. e o societate de asigurare, basată pe economiile depuse în comun, cu scop de a se trage beneficii în casuri eventuale. Bunăoară în cas de: 1) lipsă de muncă; 2) boală; 3) nepuțința de a munci, înfirmitate; 4) bătrânețe; 5) nepuțința susținerii cheltuelilor unei înmormântări; 6) când copiii unui mutualist mort de timpuriu nu se pot hrăni singuri, li-se acordă

o rentă. Necesitatea fundării unor asemenea societăți de M. s'a simțit în omenire din cele mai vechi timpuri. Astfel le găsim în Grecia veche sub numele de *sinedrii*, *heterii* sau *eranos*; în Asia, în Roma, în Scandinavia, în Danemarca, în țerile germanice (*ghilde*) și în mai toate țerile de ađi, în cari munca, mai ales industrială, e în dezvoltare crescândă. [Nigram.]

Mutuus consensus, (lat.) învoire reciprocă.

Muzaffer-edin, șah al Persiei, n. 1852, al doilea fiu al lui Nasreddin, urmă aosteuia I Maiu 1896.

Muzila de Buczacș, nobil polon, castelanul Cameniței, fű trimis de regele său să întovărășească și să sprijinească pe solu lui Stefan cel Mare, logofetul Mihail, care vine 1461 în Muntenia la Vlad Ţepeș, pentru a lua ultimele înțelegeri cu voevodul muntean, privitoare la Chilia cea rîvnită de Stefan.

Muzio, jucător de șah ital. al secl. XVII, numit după dînsul cel mai cutezător gambit de rege.

Mvanga, (M'anga), v. Muanga.

Mvutana, lac, (Albert Nyansa), v. Nil.

My —, v. și Mi —.

Myagrum L., (botan.) gen monotipic din familia *Cruciferelor*, tribul *Isatideae*. Única specie *M. perforiatum L.*, care crește și în părțile noastre, este o plantă erbacee, anuală glabră cu flori mici galbene, dispuse în raceme elongate. [Z. C. P.]

Myalgia, termin medical pentru dureri în musculatură.

Myasthenia, slăbire musculară.

Mycelium, (botan.) aparatul vegetativ al Ciupercilor. E format din tuburi sau filamente myceliacee, ăise în genere *hyphae* (v. ac.). M. poate fi superficial pe un substrat și numai unele filamente să fie întroduse în acesta, sau se poate desvolta complet într'un substrat; mai poate fi puțin desvoltat, ca la multe Ciuperci parasite, sau mult desvoltat și divers specializat. Ca variații ale M. sânt scleroții și rhizomorpha, cari nu sânt altceva decăt M. întărit, resistent, devenit durabil, ca să poată suporta condiții externe nefavorabile desvoltării lui normale, și cari prin ereditate pot deveni forme permanente, nu numai întemplatoare. [S. Șt. R.]

Mycetes, gen de maimuțe urlătoare din fam. Platyrrhinelor, ord. Pithecilor. Cele mai însemnate specii sânt: *M. seniculus*, maimuța urlătoare roșă, *M. niger*, *M. urlătoare neagra*. Trăiesc în America de sud, prin paduri, în familii. Dimineața și seara se aud sbierând foarte tare.

Mycetoma, (picior de Madura, Perical), (med.), inflamațiunea piciorului sau mânei cu sfirșit mortal produsă probabil de ciuperca *Chionophye Carteri Berk.*, se ivesce cu deosebire în India de est.

Mycetozoa, v. *Myxomycete*.

Mycoderma aceti, (Pasteur), tot una (sinonim) cu *Bacterium aceti* (Kütz.) Lanzi, e o bacteriacee, un microb, format din foarte mici celule cilindrice, imobile; e agentul activ sau fermentul figurat al înacrirei, oțșirii vinului și altor lichide alcoolice, pe cari le transformă în acid acetic, apă, anhidrid carbonic, ș. a. Se înmulțesce foarte mult, s. e. la suprafața vinului pus să se oțșească și formează un fel de vël sau cămașe netedă, lucitoare. Împreună cu *M. a.* trăiesce neori și *M. vini* Desmaz. (sin. dela

Saccharomyces Mycoderma Rees.), care arde alcoolul complet, transformându-l în apă și anhidrid carbonic; *M. v.* e agentul care strică vinurile puțin alcoolice făcându-le apătoase. [S. Șt. R.]

Mycorrhiza, (botan.) se numesc filamentele myceliale fine, ramificate, aparținând probabil la Ciuperci Ascomycete (din genul *Nectria*, sau dintre Tuberaee) și cari trăiesc în simbioză cu rădăcinile plantelor fanerogame. *M.* se întâlnește: pe rădăcinile ori rhizomele tuturor fanerogamelor saprofite, fie holosaprofite (lipsite complet de clorofilă), fie hemisaprofite; pe rădăcinile mai tuturor Orchideelor; la unele epifite; pe rădăcinile arborilor din locuri mlăștinoase, din turbării sau ericeturi, (s. e. Brași, Arini, Salcii, Fagi, Tei, multe Ericacee). *M.* se prezintă în două feluri: ca o păslă deasă la suprafața rădăcinii numai, când se dice *M. ectotrofă*; sau în interiorul celulelor epidermei și scoarței rădăcinii, când se dice *M. endotrofă*. Primul cas se întâlnește mai ales la rădăcinile arborilor amintiți; al doilea la Saprofite și Orchidee; în ambele casuri organele cu *M.* se prezintă deformat, hipertrofiat, noduroase, (s. o. rădăcinile de Arin, Fag). Beneficiile acestei asociațiuni simbiotice uneori sânt ușor de constatată și egale: ciuperca găsește sprijin și umezeală pe rădăcina, ia unele alimente din ea; îi dă în schimb principiul organice, humice, săruri minerale. Alteori beneficiile nu sânt egale: sau *M.* e consumată de celulele rădăcinii; sau invers, conținutul acestor celule dispare fiind consumat de *M.* [S. Șt. R.]

Mycosis, (grc. *mykos*, ciuparcă, burete), termin medical, se înțelegea mai înainte, un grup de boale, cari au fost cauzate de anumitei paraziți, cari prin desvoltarea lor dau nascere la anumite leziuni locale ale pielii, a membranelor mucoase, etc., mai în urmă cu progresele bacteriologiei, s'a întins această denumire și asupra celorlalte boale infecțioase a căror cauză sânt bacteriile.

Mydriasis, dilatarea pupilei ochiului prin mydriatic (v. ac.) sau prin lovituri și alte boale ale ochiului și creierului. Se combate prin eserină sau pilocarpină. Contrarul ei este *myosis*.

Mydriatică, (med.) remedii, cari picurate în ochiu produc o dilatare a pupilei. *M.* sânt: Atropina, Hyoscyamina, Duboisina, Cocaina. Cf. și art. Myotica.

Myelitis, (med.) inflamația măduvei spinale, care poate fi acută și cronică. *M.* se ivesc în decursul morbilor infecțioși acuti (tifus, variola, etc.), după răceli sau leziuni, sau ea e numai continuarea unei inflamații învecinate. Simptome: la început fenomene de iritațiune sensibilă și motorică, iar mai târziu simptome paralizice.

Myeloma, tumoare în măduva osului și pe os, conținând de multe ori celule gigantice polinucleare.

Myelomalacia, ramolirea măduvei spinării, produsă prin tromboză sau embolia vaselor acestei măduvi. Tratament: tonice și iodure.

Myelomeningita, inflamațiunea învelișului măduvei spinării.

Myeloplaxă, celule gigante cu nucleu mare, lobat, divizat sau polinuclear în măduva oaselor, cari aparțin seriei formelor leucocite.

Mygala, nume sub care se designează unele arahnide din ordinul araneidelor și subordnul

theraphosidelor, caracterizat prin direcțiunea orizontală a chelicierilor și prezența a patru saci traheeni. *M.* trăiesc în regiunile calde ale globului, unele din ele sânt voluminoase, ca *Ancularia*, *Eurypelma*, *Sasiodora*, răspândite în America.

Myiodopsie, (Myodesopsie, »Mouches volantes»), vedere de muște pe dinaintea ochilor, stare a ochiului în care corpuscule fine flotează în corpul vitros și produce numitul fenomen, adesea foarte neplăcut și în grad mai mare la miopi.

Mykocephalon, prolaps al irisului prin cornea perforată de ulceratiune.

Mykologia, ramură a botanicii; are de obiect studiul Ciupercilor (v. ac.).

Mykonos, una din insulele Ciclade, 89-7 km², cu 4525 loc. (1889), buni marinari.

My lady, Mylord, (engl.) doamnă, domnișoară, domn.

Myli-achary, = kilometrul în Turcia.

Myller, Teodor A., publicist, n. 1848 în Botoșani, studiile le-a făcut în Iași, 1866 funcționar în ministerul de finance, unde a servit aproape 30 ani, ajungând la gradul de insp. fin. Pe lângă câteva lucrări financiare a mai publicat: »In Iași», roman (1871); »Un vis de biurocrat», novelă; »Zoe», novela (1871); »Calendarul telegrafului» (1875); »Socrul unui ginere», comedie; »Fata lui Chir Troancă», comedie (1874); »Răpirea Bucovinei», dramă, în colaborare cu V. A. Urechii, Țincu și Scorțescu; »Un ginere de elită», comedie, în colab. cu P. Grădișteanu.

Mynherr, (oland.) = domnul meu; în glumă se numesc ori ce olandez.

Myocarditis, (med.) inflamațiunea țesutului muscular al inimii, consecutivă inflamațiunei țesutului conjunctiv. *M. acută* poate da loc la supurațiune, mai adeseori însă ea se manifestă prin o degenerescență a fibrei musculare, care devine moale, friabilă, palid galben (culoare de frunză moarta), de structură granulo-gresoasă, cavitățile inimii se dilata, vetele cordului și bătaile lui devin neregulate, puterea inimii slăbește și asistolia cu sincope urmează. *M. acută* e aproape totdeauna secundară și consecutivă maladiilor infecțioase. *M. chronică* se observă în decursul alcoolismului, sifilisului și a maladiilor infecțioase.

Myodynamometru, instrument pentru măsurarea puterii musculare a unui individ.

Myodynina, (med.) durere musculară.

Myographion, (med.) aparat pentru a înregistra și analiza contractiunile musculare. Sânt două tipuri de *M.*: unele cari înregistrează scurtarea și altele îngroșarea, produsă de muschiul în contractiune. Cel mai întrebuițat *M.* e cel construit de Marey.

Myologia, partea anatomiei descriptive, care se ocupa cu studiul muschilor.

Myoma, (med.) tumoare constituită de fibre musculare, în uter și în alți muschi, apoi în inimă, viscere și membre, adesea se asociază cu *myxome* și cu *sarcome*; trebuie ridicată prin operațiune.

Myopathia, (med.) boală de muschi.

Myopia, (μῦεν = a clipi, ὄψ = ochiu), starea ochiului în care razele ce vin paralel dela un obiect îndepărtat formează focarul lor dinaintea retinei, zădecă ochiu cu o axa mai lungă decât la cel normal (emetrop); se cunoaște pe aceea,

că omul *M.* nu vede bine de departe, iar de aproape vede foarte bine, dacă ochiul nu e și bolnav, căci gradele mari de *M.*-e se pot considera de adevărată boală. Miopia de grad mai ușor nici nu prea ajung de a fi diagnosticați de doctori. *M.* de grad mijlociu nu vede bine de departe, dar cetese foarte bine la distanță de 30—40 cm., pe când *M.* excesivi cetese și mai aproape de 10 cm. La punerea ochelarilor se va consulta oculistul. *M.* au favorul la o vîrstă înaintată de a nu mai avea trebuință de ochelari de cetit, cum le trebuiesc presbiților. Vederea scurtă predispozează ochii la *strabism divergent*, iar cea lungă la cel *convergent*. (Cf. Dr. Manolescu, Studiu asupra *M.*-ei. București, 1883.)

Myorrhëxis, (med.) ruptură de mușchi.

Myosin, substanță albuminoidă extrasă de Kühne din plasma suctului muscular viu și din coagulul mușchiului atins de rigiditate.

Myosis, (med.) contracțiune exagerată a pupilei ochiului, la presbiți, sau produsă de eserină, pilocarpină, opiu sau de meningită, nevralgii, tumori cerebrale. Contrariul ei este *mydriasis*.

Myosotis L., (botan.) gen de plante erbacee pubescente sau vilozose din fam. Boragineelor, trib. Borageae, cuprinde peste 40 specii temperate, dintre cari în părțile noastre cresc mai adese *M. palustris* With., Ochiul șerpelui pe locuri umede, *M. silvatica* Hoffm., în păduri și *M. alpestris* Schm., în poeni alpine, aceasta se cultivă adesea ca plantă ornamentală. [A. Pr.]

Myosurus L., (botan.) gen din familia *Ranunculaceelor*, tribul *Anemoneae*, cuprinde vr'o 2 specii de mici plante erbacee, anuale, răspândite prin Europa, Asia, America, Australia și Noua Zelandă. Frunzele lor sunt întregi, toate radicale. Scapii uniflori nuși; florile mici gălbui. Fructele sunt numeroase achene, așezate pe un lung receptacul. În părțile noastre crește prin locuri umede năsipose și argiloase *M. minimus* L. [Z. C. P.]

Myotalgia, (med.) dureri în musculatură, ca: cărcei la pulpe, reumatism muscular, la influență, etc.

Myotica, (med.) remedii, cari picurate în ochi produc o îngustare a pupilei, ca: Eserina sau Physostigmina, Pilocarpina, Morfina.

Myotomia, (med.) operațiune chirurgicală, care se practică asupra unor mușchi contractați (prin tăieturi subcutane) cu scop de a combate efectele contracțiunii.

Myoxus, (*M. glis*), chițcan (gusgan, cloțan, șobolan de munte), mamifer, din fam. Myoxidelor, ord. Roșătoarelor. Pe spate e cenușiu-brun, pe burtă alb, coada cu păr mai mare, urechile $\frac{1}{3}$ cât capul, lungimea corpului 16 cm., a coșii 13 cm. Trăiește în Europa sudică și centrală, mai ales în padurile de stejar și fag, se nutrește cu fructe și de aceea strică grădiniilor. La Romani se considera carnea lui cea gustoasă ca o mâncare delicată, de aceea se ținea și îngrășă în anumite colivii (glirarii).

Myriapode, clasă din tipul arthropodarelor, compusa din animale terestre, traheate, prevăzute cu o păreche de antene și numeroase părechi de picioare. Corpul divizat în două regiuni: cap și trunchiu; capul poartă ochi simpli mai rareori compuși, gura cu trei părechi de gnatile din care o păreche de mandibule ne-

palpigieri. Trăiesc în regiunile umede; se subimpart în următoarele 2 clase: a) *Chilopode* cu câte 1 păreche de picioare pentru fiecare inel; b) *Chilognathe* cu câte 2 părechi de picioare pentru fiecare inel.

Myrica L., (botan.) gen de plante din fam. *Myricaceelor* (v. ac.), cuprinde vr'o 35 specii răspândite (cu excepția Australiei) pretutindenea în regiunea caldă și temperată a globului; fructele de *M. cerifera* L., din America boreală ne dau ceară vegetală. [A. Pr.]

Myricaceae, (botan.) familie anormală de plante lemnoase, dicotyle, monoclamideae cu inflorescența amenthaceae, însă cu fructul o drupă. Cuprinde un singur gen: *Myrica* (v. ac.). [A. Pr.]

Myricaria Desv., (botan.) mic gen din familia *Tamariscineelor*, tribul *Tamarisceae*, cuprinde vr'o 4 specii de plante subfrutescente sau erbacee, răspândite prin Europa și Asia. Frunzele mici înguste și îngrămadite; florile roșee sau albe sunt dispuse în lungi raceme spiciforme și terminale. În părțile noastre crește pe malurile și prundișurile torentelor și a râurilor dela poalele munților *M. germanica* Desv., cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Cățină mică, Cățină roșie, Tamariscă. [Z. C. P.]

Myringa, (anat.) timpanul urechei, e o membrană, care desparte cavitatea timpanului de conductul auditiv extern.

Myringita acută, inflamațiunea timpanului, care e consecutivă unei răceli sau a contactului timpanului cu apa (la baie). Simptomele ei sunt: durere în fundul urechei, vîjiituri, surditate trecătoare, febră. *M.* se poate termina prin resoluție, supurație sau ulceratiunea membranei timpanului. *M. cronică*, e consecutivă celei acute, la copiii scrofuloși însă ea poate apăre deodată, ca cronică. [V. I.]

Myriophyllum L., (botan.) gen de plantă, cu foi în decornun opoșite sau verticilate din fam. Halorageelor. Cuprinde vr'o 15 specii cu flori tetramere răspândite pe întreaga suprafață a globului, dintre cari *M. verticillatum* L. și *M. spicatum* L. poartă numirea populară *Prisnel* sau *Penită*. [A. Pr.]

Myriorama, un fel de panoramă, adecă o instalațiune prin care desennuri câmpenesce se pot alcătui în diferite noi chipuri.

Myristica L., (botan.) unicul gen din familia *Myristiceelor*, cuprinde vr'o 80 specii, răspândite mai cu samă în Asia și America tropicală, foarte puține specii cresc în Africa, una în Madagascar și una în Australia. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm pe *M. fragrans* Houtt. din insulele Moluce, ale cărui semințe aromatice, cunoscute de poporul nostru sub numirea de *Nucșoară* sau *Nucșoară*, precum și arilul cărnos al semințelor (*macisul*), cunoscut sub numirea populară de *Frunzișoară* sunt mult întrebuințate ca aromatice și constituiesc un important articol de comerț. *M. sebifera* Sw. din America produce o materie grasă. [Z. C. P.]

Myristiceae sau *Myristicaceae*, (botan.) mică familie de plante dicotyledonate monoclamydeae cu un singur gen, care cuprinde arbori sau arbusci, adesea aromatici cu frunzele alterne de tot întregi, uneori prevăzute cu punctuațiuni pellucide. Florile mici unisexuale sunt dioice și

regulate. Unicul gen din această mică, dar importantă familie este genul *Myristica* L. (v. ac.).

Myrmecophyte, (botan.) plante de prin ținuturile tropicale, cari trăiesc în simbiosă cu furnicile; așa sunt, s. e. specii de *Myrmecodia* Jack. și *Hydnophytum* Jack., Rubiacee epifite din arhipelagul indomalaic; specii de *Cecropia* L. (v. ac.), ca *C. palmata* Willd. din Brasilia, *C. adenopus* Mart., *C. peltata* L., ambele din America tropicală; *Acacia sphaerocephala* Cham. et Schlecht. din Mexic, ș. a. Asociația acestor plante cu furnicile e făcută contra altor furnici cari le sunt foarte vătămătoare, căci le distruge în scurt timp toate frunzele. Furnicile cari locuiesc plantele *M.* sunt foarte resboinice și de îndată ce planta e invadată de furnicile »tăietoare de frunze«, ele sunt fugărite de furnicile protectoare. În schimb acestea găesc pe planta *M.* hrană (substanțe grase și albuminoide produse în umflături speciale la baza frunzelor). Așa s. e. tulpinile scorburoase de *Cecropia adenopus* sunt locuite de furnici protectoare din genul *Atteca*, iar furnicile vătămătoare sunt specii din genul *Atta* sau *Eciton*. [S. Șt. R.]

Myrmeleon, insect neuropter din fam. Myrmeleoneinelor, interesant din cauza larvei care vânează furnicile. Larva are gura măruntă cu mandibule mari perforate și proprii la supt, ea sapă în năsip o mică galerie în fundul căreia prinde furnicile.

Myrmicimus, furnicătură prin piele, senzațiune ca când ar umbla furnicile prin corp.

Myron, sculptor și turnător în bronz grec din Eleutheræ, a lucrat pe la 450 a. Chr. în Atena. Vestit pentru atleții și figurile de animale ale lui.

Myrosin, acid $C_{10}H_{10}NS_2O_{10}$ se găsește în semănta muștarului negru, se presintă ca un sirop, cu gustul acid și amar; în semănte se găsește ca sare de potasiu, aceasta subinfluența unui product albuminos, Mirosina, se descompune în esența de muștar, și sulfat acid de potasiu. Pe aceasta se bazează și acțiunea ce o are asupra pielii faina sau platurile de muștar.

Myroxylon L., (botan.) gen de arbori din familia Leguminoaselor, trib. Sapporeae. Cuprinde 6 specii sud-americane; din *M. Pereirae* Kl. se extrage »balsamul de Peru«, iar din *M. Toluifera* H. B. K., cel »de Tolu«, ambele usitate în medicină. [A. Pr.]

Myrrhis Scop., (botan.) mic gen din fam. *Umbelliferelor*, tribul *Anmineae*, cuprinde 2 specii de plante erbacee, vivace, foarte aromatice violoase, dintre cari una răspândită prin Europa, în regiunile Caucasice și în America australă extratropicală, iar alta crește în America boreală. Frunzele penate cu segmentele pinatidifide și dentate; florile albe polygame sunt dispuse în umbelae compuse multiradiate. *M. odorata* Scop., se cultivă uneori ca planta aromatică. [Z. C. P.]

Myrsinacee sau *Myrsineae*, (botan.) familie de plante *dicotyledonate gamopetale*, cuprinde vr'o 23 de genuri cu vr'o 500 de specii, răspândite prin regiunile tropicale ale globului. *M.* sunt arbori sau arbusci cu frunzele alterne, sparse sau mai rar opuse; florile nici sunt regulate hermafrodite sau polygame dioice. Această familie se divide în următoarele trei triburi:

I tribul *Maesae* cu genul *Maesa* Forsk. II tribul *Eumyrsineae* din care menționăm genul *Myrsine* L. și în fine III tribul *Theophrasteae* din care menționăm genul *Theophrasta* Juss. [Z. C. P.]

Myrtaceae, (botan.) familie de plante de regulă lemnoase, dicotyle polypetale cu foi sempervirente și adesea pelucid punctate. Cuprinde vr'o 1800 specii tropicale și subtropicale. Dintre cele mai remarcabile genuri citam: *Myrtus*, *Eugenia*, *Psidium*, *Metrosideros*, *Melaleuca* și *Bertholetia*.

Myrtus L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Myrtaceelor, trib. Myrteae. Cuprinde vr'o 100 specii din America și Australia, una mediterană. Aceasta, *M. communis* L. »mirtil«, se cultivă adesea ca plantă decorativă de florărie și apartament. [A. Pr.]

Mystagog, (grec.) preot inițiator în mistere. Om misterios.

Mytacticism, (grec.) repețirea deasă a consonantei *m* într-un vers sau text.

Mytilene, (Lesbos) v. Mitilene.

Mytilus edulis, v. Midia bună de mâncat.

Myxoedem, (med.) boală caracterizată prin: un edem dur al tegumentelor, pielea galbenă, anemie profundă, căderea părului și slăbirea puterilor; la copii se observă și oprirea în dezvoltare și adesea idiote. Causa e atrofia sau lipsa glandei tiroide, și tratamentul constă în administrare de glandă tiroidă dela animale sau tiroidină.

Myxoma, (med.) tumoare de consistență viscoasă (gelatinoasă), pe care taindu-o iese un lichid cleios amestecat cu sânge, și seamănă cu șerbetul de coacăză. Se observă în regiunea umbilicală a nouilor născuți, în mușchi, glande, nervi, în fosele nasale, etc.

Myxomycete, (botan.) *Mycetozoare* (*mycetozoa*), Ciuperci-animale, Ciuperci mucilaginoase; sunt organisme vegetale foarte inferioare, foarte simple, lipsite de clorofil. Unele din ele, *Acrasieele* și *Myxogasterelle*, trăiesc saprofit pe dejecțiuni de erbivore, pe putregaiul umed din păduri, pe coaja arborilor întrebuintată la tăbăcări; altele, *Monadineele*, sunt parasite pe plantele acuatiche, mai ales pe Alge, iar *Plasmodiophoreele* sunt parasite pe rădăcinile de varză, producând boala șișă hernia verzei. Se înmulțesc prin spori externi sau interni (formați în sporangi); sporii germinând dau amibe (v. ac.) sau zoospori amiboizi cu 1 cil (*myxomonade*), cari devin apoi amibe (*myxamibe*); amibelesc unesc formând și aparate vegetative de lungă durată, adeseori vizibile și chiar voluminoase, mobile, șișe *plasmodii*; diu plasmodiu se formează organele de multiplicare cu spori. *M.* se divid în: *Monadinee*, unde intră și *Plasmodiophoreele*, și în *Myxogasterelle*, la cari se alătură *Acrasieele*. Prin *Monadinee* se leagă *M.* cu animalele Protozoare; *M.* deci par a reprezenta urmele primelor organisme din cari s'au diferențiat în decursul timpului pe de o parte animalele, pe de alta plantele. (Literat: W. Zopf, *Mycetozoa* în Dr. Schenk, Handbuch der Botanik, III Bd., 2. Hälfte; Engler u. Prantl, *Natürliche Pflanzenfam. Teil I, Abt. 1.*) [S. Șt. R.]

Myxorrhoea, (med.) curgere de salivă (bale).

Myxosporidii, aparate sporifere la ciupercile Myxomycete.

N

N, a 12 literă a alfabetului latin, se derivă din fenicianul Nun (pesce). În antichitate se scria prin o linie în zic-zac cu trei cotituri din sus în jos, din care s'a format mai târziu N. Ca *sunet* e *nasal*. Ca abreviațiune indică: N. în grec. = 50. N. în lat. = nomen, non, numerus, neutrum, nominativus; iar ca număr = 900. N. în chimie = Nitrogenium. N. sau N. N. = un necunoscut, sau care nu se numește (din care se explică: nomen nescio ori nomen notetur). NB. sau N. B. = nota bene (bine îți notează). N. în geografie = nord. NE. = nord-est, NV. = nord-vest.

Nabatei, popor arab, între sînul atlant. și Marea Moartă. Imperiul lor a fost nimicit de Traian (105 d. Chr.).

Nabob, dela arab. Nawwâb, porecla ce se dă aceloră, cari au câștigat averi în India estică; astăzi se numește nabob bogatanul, care duce o viață luxoasă.

Nabonassar, babilon. Nabûnasir; un rege din Babilon 747—733 a. Ch.

Naboned, rege în Babilon (555—538 a. Chr.), tatăl lui Belșazar, după moartea căruia împărăția babilonică căzu în mâna Persilor. Se presupune, că Belșazar ar fi domnit alături de tatăl său N.

Nabopolasar, rege în Babilon, la început guvernator asiriac; 625 a. Chr. se eliberă de Asiria, risipi împreună cu Kyaxares din Media 606 orașul Ninive, † 604.

Naḅu, deḅu în Babilonia, numele lui se regăsește în numele domnitorilor, s. e. Nabopolasar, Nebucadnezar.

Nabuhodonosor (Nabucadnezar), rege în Babilon 604—561 a. Ch., fiul lui Nabopolasar (v. ac.), bătut pe reg egipt. Necho (Neco) la Carchemis lângă Eufrat (605), risipi Ierusalimul (586) și duse pe urmatorul lui Ioachim, dimpreună cu armata sa și mulți locuitori din împărăția lui Iuda, în exil la Babilon; N. înfrunșetă Babilonul prin palaturi pompoase.

Nabulus, (vechiul *Sichem*), oraș în Siria, 13.000 loc.

Nacealnic, 1) odinioară în Rom. șeful unui birou din serviciul public. 2) Superiorul unei manastiri.

Nacela, luntriță sau coșul ce atîrnă în partea din jos a balonului, și în care iau loc aeronanții.

Nachtigal, *Gustav*, renumit calator african, n. 23 Febr. 1834 în Eichstedt, a studiat medicina în Berlin, Halle, Würzburg și Greifswald, dela 1858 medic militar în Colonia Un morb de piept l-a silit sa caute climă mai caldă, 1863 trece la Tunis ca medic voluntar în resboaietele contra indigenilor, 1868 însărcinat cu misiunea de a duce daruri sultanului Omar din Bornu, pleaca dela Tripolis și străbate locuri necunos-

cute până atunci de Europeni (Tibesti), 1873 călătorește prin Wadai, țeară, care dela omorîrea călătorului Dr. Eduard Vogel prin regele de acolo, nu a mai fost călcată de Europeni, ajunge la Dar-Fur, de unde trecînd prin Cordofan ajunge la Chartum. 1884 primesce misiunea de a conduce oștirea Germaniei în Africa vestică, ocupă cetatea Camerun și contractează cu principii indigeni în jurul golfului Biafra. La 20 Apr. 1885, cuprins de friguri, moare. (Cf. »Sahara und Sudan«. Berlin, 1879.)

Na-cot-barba și *Na-palmă-om*, în pov. rom. nume de piticoți.

Nacrita, mineral, varietate de caolin, se pre-sintă în lamele mici micacee, albe, gălbuie în șisturi clastice și mai ales în unele filoane de ininereuri, s. e. Freiberg în Saxonia.

Nacu, *Constantin*, jurist român, profesor la Univ. din Bucur., n. 1844 în Bucuresci, și-a făcut studiile de drept la Paris, apoi a intrat în magistratura țerii și 1876 la universitate ca profesor de drept civil. Ales deputat 1881, devine în ministeriul I. Brătianu ministru al justiției și al finanțelor 1885—88. În camera liberală 1896—99 a figurat ca vice-președinte.

Nădab, (magh. Nadab), com. mare în Ung., cott. Arad. Apare în actele publice la 1241, când mulți dintre locuitorii căuseră victima hoardelor tătare. La 1332 avu cetate, aici s'au ținut adunările comitatense în mai multe rânduri, cum și »sedria», comitetul ce administra justiția; mult timp a fost loc de vamă. Are 319 case, cu 2105 loc. Români gr.-or.

Nadăș, (magh. Nádas), com. mică în Ung., cott. Arad. În actele publice apare la 1437 ca pustă. Are 467 case cu 2440 loc. Români gr.-or.

Nădasdy, *familie*, nobilă magh. foarte veche; membrii ei, începînd de pe vremea lui Carol Robert, au avut roluri însemnate în istoria Ungariei, ocupînd oficii înalte, parte pe cariera bisericească, parte pe cea administrativă, politică și militară; pentru meritele sale fam. N. primesce la 1553 titlul de baron, iar la 1625 titlul de conte. Dintre toți membrii ei cei mai renumiți au fost N. Francisc și N. Toma. *N. Francisc*, om de stat magh., n. 1625, † 1671. 1633 comite suprem al cott. Zala, 1646 marșalul curții regesci, 1664 judele țerii și consilier intim secret; pentru averile sale cele multe îl numeau Croesus al Maghiarilor; amestecându-se în așa numita conjurațiune alui Vesselényi, fû decapitat în Viena la 30 Apr. 1671. *N. Toma*, palatin, n. 1498. † 1562; a studiat în străinătate; reintors, deveni o persoană marcantă în viața politică; ca om de încredere al regelui Ludovic II, 1526 este trimis la adunarea imperială din Speyer spre a exopera dela statele germane ajutor contra

Turcilor; după lupta dela Mohaciul el ofere lui Ferdinand I coroana Ungariei, care după încoronare îl face căpitan al Budei. 1529 cade în prinoșoarea lui Zăpolya; acum devine aderent acestuia și primesce dela el cetatea Făgărașului; în urmă, persecutat de Gritti, părăsește curtea lui Zăpolya și trece iar pe partea lui Ferdinand, al cărui aderent rămâne apoi până la moarte; ca atare din bunăvoința lui Ferdinand se ridică la cele mai înalte demnități, devine ban al Croației și Slavoniei, jude al țerii și palatin; s'a mai distins și în luptele cu Turcii, dela cari a reocupat mai multe cetăți; este cunoscut și ca un mare sprijinitor al reformațiunii și părtinitor al sciințelor. [I. R.]

Nădejde, *Ioan*, publicist român, socialist, n. 1854 la Tecuci, și-a făcut studiile în țeară și a fost 1874—81 prof. gimn. în Iași, 1881 destituit prin o judecată universitară din cauza răspândirii socialismului printre școlari. 1889 deputat; a redactat diferite gazete socialiste. Dela el avem între altele: »Gramatica limbii române», »Istoria limbii și literaturii române.»

Nadeș, (Szász-Nádos), com. în cott. Târnava mica Trans., 1198 loc. (1891) Rom., Germ. și Maghiari.

Nadir, (astr.) punctul cerului, care este direct sub picioarele noastre; cfr. *Zenit*.

Nadir, șah al Persiei, n. 1688 în Chorasani, detronă (1732) pe șahul Thamasp II, și luă domnia în numele minorului Abbas III, 1736 se proclamă definitiv șah, întinzându-și domnia până la Ind, Marea Caspică și Eufrat; despot crudel, fú asasinat la 20 Iunie 1747.

Nadișa, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusa din 5 căt. cu 2039 loc. (Dicț. geogr. 1895); 4 biserici ort., 2 cat. și 1 școală.

Nădlac, (magh. Nagylak), com. mare în Ung., cott. Cianad; apare în actele publice la 1332 ca opid cu fîrguri regulate; are 2168 case cu 12,800 loc. Slovaci, Rom., Magh., Germ., Sërbi și Ruteni; Români gr.-cat. 1095, gr.-or. 4269. Toate profesiunile au școale elementare bine organizate. Sediul băncii rom. »Nadlacana». [+]

Nădrag, com. în cott. Caraș-Severin, Ban., 1726 loc. (1891) Rom., Germ. și Slovaci; însemnată prin minele sale de fier și fabricile pentru turnarea și prelucrarea lui (765 lucrători); ele produc anual ca la 24,000 măji metr. fier brut, 13,000 măji metr. fier turnat (fonta), 8000 măji metr. fier vâlțuit, etc.

Naegell, *Carol*, n. 1817, prof. la univ. din München, botanist distins în anatomie și fiziologie, prin descoperirile sale despre formarea libera a celulelor, despre structura și dezvoltarea membranei, a amidonului, etc., în sistematică prin monografiile, dintre cari cităm ca cea mai importantă, în colaborare cu Peters, »Die Hieracien Mitteleuropas». [A. P.]

Naenia, la Romani dîna plîngerii și vîrtării după mort cu ocaziunea petrecerii mortului, care se facea prin rudeniile mortului sau prin muieri plătite (praeſticae).

Năenii-Proșca, (sau simplu *Năeni*), com. rur. în Rom., j. Buzău, compusă din 3 căt., cu 1340 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală.

Naevus, (med.) colorare circumscriptă abnormă a pielii, fie prin o dilatație a vaselor (N. vasculosus), fie prin o așezare de pigment în stra-

turle pielii; pe aceste din urmă crește cu timpul și păr; ele sînt și de o colorare mai întunecată.

Nafora, v. *Anaphora*.

Naft, produsele ușor volatile, ce se obțin dela destilarea petrolului brut (păcurei); numire dată odinioară și lichidelor cari se aprind ușor, cum s. e. eter. v. și Petrol.

Naftalina, o hidrocarbură solidă, a cărei formulă e $C_{10}H_8$. Se găsește în mici cantități în păcura din Bacu; se obține la destilațiunea diferitelor substanțe organice, când acestea în stare de vapori sînt trecute prin tuburi înroșite; se găsește prin urmare în gazul de iluminat, în cărbuni de piatră, precum și în păcură; sintetic se obține dela fenilbutilenbromid $C_6H_5.C_4H_7.Br.$, trecut prin un tub încălzit. Ea se presintă în foi sau fluturi cu un aspect lucitor și incolor, fusionează la 79°, are un gust și miros particular, se sublimează ușor și destilă prin vapori de apă, aprinsă arde cu lumină vie, răspîndind fum gros, insolubil în apă, ușor însă în alcool, eter la căldură; se întrebunțează la iluminat, carbonisând gazul de iluminat pentru a arde cu o lumină mai vie, la preparația diferitelor substanțe colorante. [S. M.]

Naftholi, compuși analogi fenolilor și proveniți din Naftalină, prin înlocuirea unui hidrogen prin un oxidril $C_{10}H_7.OH$; ei iau naștere dela Nafthylamine tratate cu acidul azotos; sînt doi isomeri: unul α Nafthol cu punctul de fusione 95° cu mirosul de fenol, și β Nafthol cu punct de f. 123°, dar care n'are nici un miros; ambii serva la prepararea colorilor dișe azoice cât și în medicină, mai ales cel din urmă ca antiseptic.

Nafthylamine $C_{10}H_7.NH_2$, compuși derivați dela Naftalina după nitrificarea acesteia mai întăiu, și apoi prin reducere; sînt doi isomeri α și β corespunzători celor doi Naftholi; ambii servă la producerea de materii colorante.

Năgara, numele popular al plantei *Stipa pennata* L.

Nagasaki, (*Nangasaki*), oraș cu port pe insula japoneza Kiusiu, cu 55,063 loc. (1890), cel mai vechiu port deschis strainilor.

Nagăț, (*Vanellus cristatus*), pasere de baltă din ord. Grallatores, subord. Limicolae (sitarilor). Are un moț negru alungit și întors spre frunte, capul, pieptul, aripile și vîrfurile coșii negre; spațele verđiu-auriu stralucitor, laturile gâtului și pîntecile sînt albe; ciocul e mai scurt decît capul și drept. N. trăiește vara prin câmpiile mlăștinoase ale Europei, unde se recunoaște repede prin vioiciunea lui și prin strigătul țuitor ce scoate. Femeiușca depune ouăle sale mari și mîslînii în iarbă și sînt cautate pentru gustul lor placut. [I. P. Voitești.]

Nagel, *Albrecht Eduard*, medic germ., n. 1833 în Danzig, † 1895 în Tübingen, unde a fost prof. de oftalmologie începînd dela 1867. Scr.: »Das Sehen mit zwei Augen», 1861; »Die Refraktions- u. Accomodationsanomalien d. Auges», 1866; 1871—78 a redigiât »Jahresbericht über die Leistungen und Fortschritte im Gebiete der Ophthalmologie.»

Nagiagit, mineral, sulfo-telurur de plumb și aur, conținînd mai în totdeauna antimoniou; e rar, însoțesc silvanit la Nagayă, Offenbánya și Colorado.

Nagoia, oraș pe insula japoneză Honșiu, cu 170,453 loc. (1890); castel, temple și palate fru-

moase; centru de căi ferate; industrie mai ales de porțelan, evantauri și lucrări în email.

Nagpur, (*Nagpore*), provincie în centrul Indiei brit., 62,261 km²., cu 2.758,056 loc. *Capitala N.*, are 117,970 loc. (1891); industrie de bumbac.

Na-greul-pământului în poveștile rom. numele ursului.

Nagy, *Mihailu*, canonic gr.-cat rom., n. 1818 în comuna Dornahida, cott. Sătmarului; tatal său a fost paroch rom. gr.-cat. în Dornahida; școalele elementare și gimnasia le-a absolvat în Careiul mare și Sătmar; 1835—39 a studiat teologia în seminarul clerical rom.-cat. din Oradea mare, 1840 chirotonit preot, 1839—47 profesor de limba magh. și germ. la gimn. episcopesc din Beiuș, 1847 paroch la Mező-Terem până la 1853, când din nou a fost numit prof. la Beiuș, până la 1856; cu ocasiunea înființării episcopiei gr.-cat. de Lugos (1856), primul episcop Dr. Alexandru Dobra l-a luat lângă sine ca secretar, și ca atare la 1857, când s'a înființat capitulul de Lugos, a fost numit canonic lector, și în aceasta calitate a funcționat și ca inspector școl. diecesan. La 1862 fu numit prelat pontificiu, iar după moartea episcopului Dobra la 1870, și mai apoi după transferarea episcopului I. Oltean dela Lugos la Oradea mare, a fost ales 1873, de către capitulul catedral din Lugos, vicar capitar, iar 1874 Maj. Sa Regele Apost. al Ungariei l-a numit abate (archimandrit) titular la Abația Sf. Marie de Almad. † 8 Iunie 1879, lăsând averea sa pentru fondul preoților și înveteratorilor mai rău salarisați. Pentru calitățile și cunoscințele sale eminente, cu ocasiunea vacanțelor episcopiei gr.-cat. a Lugosului atât la 1870 cât și la 1873 a fost candidată la episcopie; ca canonic în Lugos în mod special a conlucrat la înființarea »Societății de lectură rom. din Lugos« și până 1872 a luat parte activă la viața socială și politică rom. N. a editat la 1868 și 1873 în 2 vol. »Cuvântări bisericesti« pe Duminecile postului mare și pe alte Dumineci și serbători ale anului.

Nagyág, v. Sécărămb.

Nagybánya, (*Baia mare*), Civitas de Rivulo Dominarum, cetate libera reg., cottul Satmar, 9838 loc. (1890), dintre cari 3601 Rom. gr.-cat., 3796 rom.-cat. Magh. și Germ., 125 Slovaci augustiniani, 1601 h. reformați Magh. și 701 Ovrei; pe un platou frumos, ce se marginesce la nord cu munții Terii-Oaşului, lângă valea Ferneziului; reședința unei direcțiuni montanistice, minele de aici fiind unele dintre cele mai bogate din țeară, ele produc pe an în termin de mijloc: 100 kgr. aur. 2—500 kgr. argint și 1400 kgr. plumb în valoare de 250,000 fl., iar în minele private lucră la 500 lucrători; totodată ele sunt și dintre cele mai vechi precum se vede din un document din 1347 care dă locuitorilor mari privilegii pentru exploatarea minelor; cetatea a fost impopulată cu Sași de regele Géza II în 1142 și mai înainte era locuită probabil numai de Români. Ioan Homolyák scrie, că Maria, fiica lui Ludovic cel Mare a locuit în B. m. până ce Ludovic pornise contra Sașilor (Pray, cart. 4, pag. 3, 8). 1141 ca schimb pentru Belgrad, ajunse în posesiunea lui Georgiu Brankovits; 1459 avea cetate și era proprietatea mamei lui Mateiu Corvin;

1624 ajunse în mâna lui Gavril Bethlen, iar prin pacea dela Linz se dădu principelui Georgiu Rákoczi; 1703 a fost ocupată de Francisc Rákoczi II. B. m. mult timp a fost în posesiunea principilor Transilvaniei. În mijlocul orașului și acum stă un turn singuratic, reamășiță din o biserică în stil gotic, despre care se susține, că ar fi zidită de marele erou Ioan Huniade. Acea biserică a fost nimicită prin foc în 26 August 1769, rămânând din ea numai turnul. Precum se află în anelele din archiva orășenească, în 1703 orașul a fost atăcat de Pinteaz Viteazul, care și-a aflat aci moartea. În anele orașului Pinteaz se numesce »Hollómezei« (Mogója) Pintye Gregor. (Cf. Szatmár Vármegye története, de Szirmay Antal. Buda, 1809. Nagybánya és környéke; Palmer K., Die Erzlagertstätte von N. B. (Szellemlü); Foaia »Gutinuk«, nr. 32 din 1889. [G. Sz.]

Nagy-Becskerek, (*Becicherecul mare*.) v. Becskerek.

Nagy-Cserged (*Cergău*), com. în cott. Albei de jos, 1032 loc. (1891) Rom.

Nagy-Demeter (*Dumitreza mare*, Mettersdorf), com. în cott. Bistrița-Nasăud, 1635 loc. (1891) Rom. și Germ.

Nagy-Enyed, v. Aiud.

Nagy-Ernye, com. în cott. Murăș-Turda, Trans., 1434 loc. (1891) Rom. și Magh., 5 biserici.

Nagyfalu, (*Szilágy-N.*), com. în cott. Selagiu, Ung., 1922 loc. (1891) Rom. și Magh.

Nagy-Iklod, v. Iclodul mare.

Nagy-Kállo, oraș în cott. Sabolciu, Ung., 5632 loc. (1891) Magh. și Slovaci. Castelul vechiu, ale carui urme abia mai sânt vizibile, a jucat un rol însemnat în luptele de pe timpul Racoteșcilor.

Nagy-Kanizsa, oraș în cott. Zala, Ung., pe ambele maluri ale paraului Kanizsa, 20,619 loc. (1891) în maj. Magh.

Nagy-Károly, v. Careii mari.

Nagy-Keresztes (*Nagy-Krisztolc*, Cristolțul mare), com. în cott. Solnoc-Dobăca, Ung., 1259 loc. (1891) Rom.

Nagy-Kikinda, v. Kikinda.

Nagy-Körös, v. Körös.

Nagylak, v. Nadlac și Nojlac.

Nagy-Margita, com. în cott. Torontal, Ung., 1819 loc. (1891) Rom. și Serbi; stațiune de cale ferată.

Nagy Sándor, *Iosif*, general de honveđi la 1848—49, n. 1804, † 1849; cariera a început-o în armata austriacă, în care a servit până 1844, când se retrage în calitate de capitan de husari, 1848 intră în armata honveđilor ca vice-colonel, apoi ca general a luptat în multe rânduri cu succes contra Austriacilor, la Szolnok, Vác, Nagysarló și Komárom; însă în a doua jumătate a a. 1849 fu bătut de către Austriaci la Sempte și Rimaszombat, și de către Ruși la Dobrițin. În urmă fu prins și executat la Arad 6 Oct. 1849.

Nagy-Sikárló, com. în cott. Sătmar, Ung., 1234 loc. (1891) Rom.; pe teritoriul ei se afla mine de aramă.

Nagy-Szalonta, v. Salonta.

Nagy-Szombat, (*Tyrnau*, *Trnavia*), oraș în cott. Pojón, Ung., foarte frumos clădit; odinioară încungiuat cu ziduri de piatră; foarte multe și frumoase biserici catolice, din care

causă s'a și numit Roma mică; sediul unui capitol rom.-cat. cu seminariu și liceu-internat. Din industrii de remarcă sunt fabricile de zahăr și chibrituri. Centrul cultural al Slovacilor din Ung., 11,500 loc. (1891), din cari: 6564 Slovaci, 3154 Germ., 1625 Magh.; dupa rel.: 9324 rom.-cat., 593 evang. și 1558 isr.

Naia, v. Bastiment, Corabia.

Naia bisericii, (archt.) v. Naos.

Naia de linie, vasul de luptă din vechea marină cu vele; avea artileria așezată în două sau trei baterii suprapuse, de unde numele de: vas cu două punți, cu trei punți. [Const. B.]

Naia de resboiu, v. Bastiment.

Naiadaceae, (botan.) fam. de plante aquatice monocotyle, înrudită cu Alismaceele, de care se distinge prin flori mici și în inflorescențe spicate, spicat-racemoase sau spadicee (nu mari și în inflorescențe verticilate sau umbelate). Cuprinde vr'o 120 specii răspândite pe întreagă suprafața globului și grupate în următoarele triburi, la cari citam în parantese genurile mai importante: I. trib. *Juncagineae* (Triglochin, Scheuchzeria); II. *Aponogetoneae* (Aponogeton); III. *Potameae* (Potamogeton, Ruppia); IV. *Potamogetoneae*; V. *Zannichellieae* (Zannichellia); VI. *Zostereae* (Zostera); VII. *Naiadeae* (Naias); VIII. *Cynrododeae*; această familie cuprinde relativ multe specii de plante ce populează oceanul atât de sărac în faunogame. Cu *Zostera maritima* L. iarba de mare se umplu saltele. Cele mai comune specii de apă dulce dela noi aparțin genul *Potamogeton*. [A. Pr.]

Naiade, după mit. greacă au fost nimfe de apă; între N. cele mai renumite se numiau Danaide (v. ac.).

Naias L., (botan.) gen de plante anuale submerse cu foi lineare oposite și flori monoice glomerate sau dioice solitare, cuprinde vr'o 10 specii tropicale și temperate de apă dulce, dintre cari cea mai răspândită în Europa e *N. major* All. [A. Pr.]

Nain, localitate în Galilea, la poalele nordice ale muntelui Hermon; aici a înviat Christos pe tinerul veduvei (Luca 7, 11).

Nairn, comitat în nordul Scoției, 556 km²., cu 10,019 loc. (1891). **Capitala** N. are 4651 loc.; port, băi de mare.

Naissus, (astăzi Niș), oraș înfloritor în Moesia superioară, mai târziu în »Dacia mediterraneană«, înfrumusețat cu deosebire de Constantin cel Mare, care s'a și născut aci.

Naiu, instrument musical compus din mai multe țevi de trestie de diferite lungimi, așezate unele lângă altele, deschise sus și închise la partea lor inferioară; el se numia la Romani *fiștula* și *syrtax*; N. se mai numește și *muscal*, dela *musical*, fiind-că pe acest instrument se poate produce o musică mai completă. În timpurile vechi avea până la 8 țevi, astăzi are 18—23 țevi și chiar mai multe; din Moldova și Basarabia a disparut cu totul, astăzi se mai află la lăutarii din Muntenia.

Naiv, (lat. *nativus*, lat. medieval *naiuus*), înăscut, ceva simplu și natural, însă contrar obiceiului. Cele ce se vorbesc și se lucrează în mod N. ne deșteaptă surisul, însă prin simplitatea și naturala lor sunt mai placute decât

lucrurile banale. N. e propriu copiilor, iar în artă, operelor geniale și în special poesiei populare.

Naja, gen de vipere. *N. tripudians*, (șerpele cu ochelari). veninos, lung. 160 cm., e foarte periculos și când atacă se ridică cu a treia parte a corpului și își lărgese gâtul în formă de disc, pe acest disc apar de o parte și alta două pete mari negre unite în formă de ochelari, de unde îi vine și numele. Traiesce mai ales în India orientală, unde indigenii cu ajutorul musicei o ademenesc, o prind, îi scot dinții veninoși și o drează. În Egipt se află specia *N. Haje*, (ara, aspis, șerpele Cleopatrei), 2 m. lung, apăsător pe ceafă, înțepenește ca un baston (Faraon); servea pentru executarea criminalilor și chiar pentru sinucideri (Cleopatra).

Najades (*Unionacea*), fam. de molusce lamelibranchiate din ord. *Dimyaria*. Genurile mai însemnate ale acestei fam.: *Umio*, *Margaritina* și *Anodonta* (scoica obicinuită). [I. P. Voitești].

Najdas, com. în cott. Caraș-Severin, Ban., 2610 loc. (1891) Rom.

Năjit, inflamația urechii, durere crâncenă de urechi, contra careia se recomandă cataplasme și injecții cu fierțură de nalbă. v. Otita.

Nalbă, numele românesc al plantei *Malva silvestris* L. (v. ac.). — *N. albă* sau *N. mare* *Althaea officinalis* L. — *N. de grădina*, *Althaea rosea* Cav. (v. ac.). — *N. mică* sau *N. măruntă*, *Malva rotundifolia* L. (v. ac.).

Nălbire, (inălbire), acțiunea chimică de decolora sau a albi diferite stoffe mai ales prin ajutorul unor compuși chimici cum s. e. a hipochloritului, ori a apei țigă de javelle.

Nalifka, (*rus.*) rachiul de poame, cu deosebire cel preparat din mure, coacăză, sorbe.

Năluacă, apariție, halucinație, umbră, stație, fantomă. În psihologie o apariție exterioră datorită unei excitațiuni nervoase particulare a văzului. N. deci, nu are o cauză externă, și cu atât mai puțin e o realitate, cum o consideră superstiția populară. [Nig.]

Nălucire, manifestarea unei năluce; în sens figurat N. e ceva trecător, fără durată.

Nămăesci, 1) N., com. rur. în Rom., j. Muscel, situata la nord-est de Câmpulung în depărtare de 8 km. de acest oraș; com. e formata din 2 căt: N. și Valea-Românescoilor, cu 887 loc.

(Dicț. geogr 1893). 2) N., mănăstire de călugărițe, așezată pe o frumoasă colină, lângă cat. cu același nume; mănăstirea numeră 20 calugărițe, cari se îndeletnicesc cu diferite lucruri de mâna.

Namaqua, o seminție a Hotentotilor.

Namaz, o rugaciune, pe care o recitează mohamedanii de cinci ori pe zi.

Namila, arătare uriașe, colos, o ființă a cărei mărime întrece proporțiile obicinuite: o N. de om, o N. de cal.

Nămolire, (*colmațiune*), operațiune de ameliorare a pământurilor unde pe locurile joase și mlăștinoase cu multe găuri și hirtoaie introducem un curs de apă, mai cu sama toamna și primăvara când vine și se duce zapada și ghița și totdeauna când apele sunt crescute și tulburi, pentru ca sa-și depună și lase acolo potmoalele și nămolul lor adus în suspensiune și disoluțiune și să niveleze și însănătoșeze pământurile joase și rovinose. Daca apa nu este destul

de turbure și încărcată cu potmoale, o putem turbura și noi artificial prin punerea în mișcare a nasipului și petrișului din fundul albiei cu furcoale și sape, ori prin taierea malurilor și aruncarea țărinei în apă. Cu această metodă cu sacrificii mici putem să ameliorăm cu timpul suprafețe considerabile de teren și să le svintăm.

Námoloasa, 1) *N.*, com. rur. în Rom., j. Putna, situată pe malul Siretului; se compune din 3 căt., cu 1481 loc. 2) *N.*, *Tîrgul*, com. rur., despărțită de cea precedentă prin întinderea imasului, având 883 loc., o bis. parochială și alta filială și 2 școli. Tîrgul *N.* a fost înființat în 1818 de logofetul Costache Konachi. (Dicț. geogr. 1897.)

Namur, provincie în Belgia, 3660 km²., cu 335,471 loc. (1891); mine de cărbuni și de fier, cariere de piatră; cap. *N.* (Namen), lângă Maas, 30,087 loc. (1891); episcopie, catedrala cu mormântul lui Don Juan d'Anstria; industrie însemnată de metal și piei.

Nan-din-Gavan, după pov. rom. un piticot atât de mic, încât s'a adaptat sub o ciupercă.

Nana Sahib, u. 1825, conducătorul rebelilor din India est. contra Englezilor 1857; † în Nepal.

Nancy, capit. depart. franc. Meurthe-et-Moselle, odinioară capit. Lotaringiei; rezidența episcopicească 93,290 loc. (1896), industria și comerțul sînt foarte însemnate, are 40 fabrici de broderii renumite, 10 de postav, 23 de ghetete și multe altele; *instituțiuni culturale*: universitatea cu 4 facultăți, academie de agronomie, conservator de musică, institut de surdo-muți, biblioteca universității cu 50,000 vol., biblioteca publică (100,000 vol.), mai multe licee, muzee. *Istorie*. *N.* în 1153 a fost ridicată de ducele de Lotaringia Mathieu, din comună la rangul de capitală, de când s'a dezvoltat repede. 1766 s'a anexat la Franța; 1777 deveni reședință episcopicească. (Lit.: Lallemand, Les maisons historiques de *N.*, 1883; Courbe, Les rues de *N.* (3 vol., 1885—86); Lepage, Les archives de *N.*, 1886.)

[*M. Bodin.*]

Nănesci (Nănfalu), com. în Maramureș, cu 600 loc. Români, 60 Ovrei, aparține diecesei Gherlei, cu biserică și școală.

Naniescu, *Iosif*, mitrop. Moldovei, v. *Io-îf II.*

Nanking (*Kiangning*), capitala provinciei chineze Kiangsu, situat lângă râul Jangcekiang, cu 130,000 loc. Odinioară capitala Chinei; renumitul turn de porțelan (165 m. înalt) a fost darîmat cu ocaziunea cuceririi orașului de către Taiping (1853). Bibliotecă mari, renumita industrie de bumbac.

Nanking, țesătură de bumbac de culoare galbenie, deasă și tare în foi; în comerț se vinde și sub numele *anghină*, și se întrebuintează mai cu seamă pentru fețe de perină, în cari se așează penele.

Nanna, după mit. nord-germană muierea lui Baldur, una din cele patru ține de frunte.

Nanocephalia, (*grec.*) o desvoltare abnorm de mică a capului și creierului.

Nansen, *Fridtjof*, mare explorator norvegian; u. 1861, a făcut doné mari călătorii de explorare în Groenlanda și apoi celebra expedițiune a regiunilor polare, care a durat trei ani (Iunie 1893 până August 1896); expedițiunea a plecat pe vaporul *Fram*, construit anume, ca să poată rezista la strînsimea ghețurilor; *N.* era însoțit de 12 to-

varéși, și an luat provisinni pentru cinci ani. Ajunși la lat. 84° nordică, vaporul n'a mai putut înainta; atunci *N.* împreună cu un tinér tovaréș Johansen părăsesc vasul și pleacă amândoi în imensitatea deșertului glacial, cu câțiva câni și provisinni pentru 110 zile; în mijlocul unor greutăți extraordinare, a lipsurilor și a suferințelor de tot felul, ei călătoresc un an și jumătate până când întălesc expedițiunea Jackson, care explora pămîntul Frauz-Josef; punctul culminant de lat. ce an atins a fost 86° 15', unde nu ajunsese nimeni până la ei; sosit în Europa a dona și chiar după sosirea vaporului »Fram«, a fost obiectul ovațiunilor unversale. El însuși a descris voiajul sên într'o admirabilă broșura întitulată »Cătră Pol.«

Nante, v. Nonte.

Nantes, capitala și rezidența episcopicească a departam. francez Loire-Inférieure, 123,902 loc. (1896); industria și comerțul sînt foarte însemnate; are o mulțime de fabrici de fier, aramă și căldări, bere, hârtie, ș. a.; articoli mai însemnați de comerț: vin, zahăr, sare; ca port ocupă locul al 6-lea în Franța; spre usuraarea comunicațiunii de comerț s'a construit canalul Loire, lung. 14 km.; portul este aranjat pentru încăperea a 200 năi; importul a fost: 1.261,338 tone (1892); exportul: 199,376 tone; are 5 snurbii, dintre cari cele mai frumoase sînt cele cladite pe insulele Feydean și Gloriette. Instituțiuni culturale: școala de hidrografie, observator astronomic, conservator de musică, bibliotecă publică (90,000 vol.), musen de arte (1000 tablouri și 300 sculpturi), colecțiunii archeologice, de științele naturale, ș. a. În evul vechiu *N.* a fost capitala Nameșilor, Condivicuum s. Portus Namnetum, mai târziu s'a numit *Nanneta*; în evul mediu rezidența principilor de Bretagne. Acı a subscris 1598, Enric IV, *edictul de N.*, revocat 1685 de Ludovic XIV. (Cf. Mellier, Essai sur l'histoire de la ville et du comté de *N.* (*N.*, 1872.)

[*M. Bodin.*]

Nantes, *edictul de*, v. Edict.

Nantsang, capitala prov. chineze Kiangsi, cu 100,000 loc.; fabrici de porțelan.

Nanu, *Stefan*, n. 1863 la Bod (Brendorf) în Traus., crescut în Bucuresci, a studiat filologia modernă în Berlin și în Lipsca, unde a obținut doctoratul în filosofie cu tesa: »Der Wortschatz des Istrischeu«, din care a aparut numai litera A; de present e directorul școalei comerciale în Turnu-Severin.

Naos, (*grec.*) *naia bisericii*, partea internă de mijloc mai aprofundată a edificiului bisericesc, situată între tribunal (presbiteriu) și tinda bisericii. După disciplina veche bisericesca, în *N.* bisericii numai celor credințioși era permis a petrece și a fi de față la celebrarea oficiului divin. *Naia bisericii* în vechime ca și aci este împărțită în trei părți: *N. de mijloc*, nude se înalță amvonul, cea *de mează-zi* pentru bărbați și cea *de mează-noapte* pentru femei.

Nap, (*sfecla*, *broasba*, *Brassica* [v. ac.] *napus rapifer*), plante rădăcinoase din familia Cruciferelor, cari se cultiva pentru rădăcina îngroșată a lor și servește la hrana oamenilor și a vitelor. Sînt toate plante bienale. *N. de nutreț* mai poartă numirea engl. de turnip; cultura lor este foarte lațită în Anglia și sînt variați

timpurii și târzii, din cari unele ajung până la 5—10 kgr. greutate. *N. de miriște* deși rămân mai mici, dar au avantajul că ei semănași prin Iulie și Aug. tot se fac încă până toamna. Încolo cultura *N.*-lui se aseamănă cu aceea a verdetelor. Se recoltează toamna târziu și se dau îndată verși la vite. Englezii mână toamna și iarna vitele și oile în culturile de napi și le pasc pe loc. Mai mult de preste Bobotează nu-i putem păstra, căci nu se țin. Un ger de 3—4° C. îl supoartă ușor fără să degere.

Napi, numele românesc al plantelor cultivate: *Brassica Napus L.* var. *esculenta DC.* (v. ac.) și *Helianthus tuberosus L.* (v. ac.).

Napi de nutreț și de zahăr, v. Sfeclă și Zahăr.

Na-palmă-om, v. Na-cot-barbă.

Năpârca (*Coluber*), în Bucovina și Transilvania, gen de șerpi din clasa reptilelor, ord. serpentes (șerpilor), neveninoși. Corpul lung 130 cm., pe spate cenușiu puțin albastrui, pe pantece solzii sunt mai mari ca pe spate și colorați pistriț, jumătate alb jumătate negru; pe creștet solzi mari șiși scuturi, iar pe gât în partea dorsală și imediat lângă cap are 2 sau 4 pete mari galbene-alburi. N. încaută bine, e nevătămatoare, și se nutrește cu broasce, șoareci, șopârle, etc. Puii lor nasc din ouele cu coaje subțire ce femeușile le depun în August sub pământ moale în număr dela 20—30. În România, jud. Gorj, se țice *N.* la *Anguis fragilis*, clasa reptilelor, ord. saurienuelor (șopârle), numit în Transilvania și Bucovina Orvetul, Cicilizul și Sfărâmăciosul. În Biblie se dă numele de *N.*: Viperei.

Naparis, vechiu nume dac al riului Ialomița. (Cf. Xenopol I. 34.)

Năpârliire, desbinarea țesăturilor și celulelor învechite în scop de a se forma altele noi pentru întinerirea corpului animal; schimbarea penelor la paseri, schimbarea părului la animale sugătoare, reînnoirea epidermei la larvele unor insecte, etc.

Năpasta, Pleașca (Oltenia), Postovol, Prostovol (jud. Vlașca), instrument de pescuit, format din o rețea de fire de cânepă, în forma unui con lung până la 2 m. și pe marginile dinspre baza conului, care e foarte mare, sunt prinse alice de plumb. [I. P. Voitești.]

Năpaste, dare veche, foarte asupritoare, înființata de Mihnea Vodă. Astăzi prin *N.* se înțelege calamitate, nenorocire neașteptată, acuzare falsă, belea.

Napier (pron. Neper), *John*, matematician englez, n. 1550 în Merchiston lângă Edinbourgh, † 1617. Și-a câștigat renumele prin invențiunea logaritmilor și calcularea logaritmilor naturali, precum și prin formulele sale referitoare la trigonometria sferică.

Napița, identic cu nap (v. ac.).

Napoca, vechiu nume dac al cetății Cluj în Trs. (Cf. Xenopol I. 182.)

Napoleon I, împăratul Francezilor, n. în 15 Aug. 1769 la Ajaccio (după unii în 7 Ian. 1768 la Corte); era al doilea sau întâiul fiu al lui Carol Bonaparte și al Letiției Ramolino. Se subscria *Nabulione de Buonaparte*, *Napoleone de Buonaparte* și *Napoliune Buonaparte*. Se crede, că tatăl lui l-a făcut mai mic cu un an, dându-i locul al doilea între fii săi, spre a-l pute cresce gra-

tuit în școala militară. 23 Aprilie 1779 intră în școala militară din Brienne, unde avu ca supraveghitor și repetitor pe Pichegru și de unde ieși în 17 Oct. 1784, trecând la 23 Oct. la școala militară din Paris; după un an dete examen pentru artilerie și ieși al 42-lea. La 1 Sept. 1785 fu numit sublocotenent și trecu prin garnisoanele Valence, Lyon, Douai (1785—87); cere concedii în mai multe rânduri de câte patru și șese luni, în care timp se încearcă în literatură și se îngrijese de starea Corsicei cu un particularism remarcabil. Deși oficier în activitate, obținū în 1791 gradul de locotenent-colonel al unuia din cele patru batalioane ale gardei naționale corsicane. Încercase să cuprindă Ajaccio și era amenințat a fi dat în judecată pentru rebeliune cu armele; din armată fusese destituit 1792, pentru absențe nelegale. Admis iarăși cu gradul de căpitan, se întoarse din nou în Corsica și reia comanda batalionului său de voluntari. Luă parte la înăbușirea rescoalei provocată de Paoli și obținū titlul de inspector general al artileriei din Corsica. Învinș, fugi în Franța sudică, unde atrase atențiunea lui Robespierre, iar după cuprinderea Toulonului fu numit (22 Sept. 1793) general de brigadă în artilerie și preste patru zile general inspector al coastelor Mediteranei. În 1794 fu trimis în misiune secretă în Italia de Robespierre cel mic și se întoarse cu succes, dar Robespierre fu resturnat, Bonaparte destituit și arestat ca partisan al lui Robespierre. Lăpădându-se de «tirans», fu reîntegrat în gradul său și fu însărcinat să cuprindă Corsica dela Englezi, dar fu bătut (11 Martie 1795). Refuzând să meargă la armata din Est, fu destituit (15 Sept.). La 4 Oct. Barras îl luă ca ajutor spre a apăra Convenția contra regalștilor și *N.* întrebuiță tunul fără cruțare (13 Vendemiaire). Preste 15 zile fu numit general de divizie, preste șese luni general șef al armatei din Italia. 26 Martie 1796 luă comanda armatei (37,000) și promise soldaților într-o proclamație strălucită glorie și bogății. La Millesimo (13 Apr.) și Dego (14 Apr.) bate pe Austriaci și Piemontesi, la Ceva și Mondovii bate pe Piemontesi și îi constringe a cere pace. La Fombio bate pe Austriaci, ia podul dela Lodi (10 Maiu), respinge pe Austriaci, asediază Mantua, respinge pe Wurniser la Castiglione (5 Aug.) și la Bassano (8 Sept.), îl încheie în Mantua, respinge la Arcole și Rivoli încercările de despresurare și cuprinde Mantua (2 Febr. 1797). Obligă pe Papa a cere pace, înaintează prin Friaul, Carintia și Carniola spre Viena și obligă pe Austria a încheia pacea preliminară dela Leoben și apoi dela *Campo Formio* (17 Oct. 1797).

În Paris *N.* se arată modest ca să nu atragă bănueli asupra sa, apoi propuse Directoratului să facă expedițiunea din Egipt. Directorii primiră, voinđ să se scape de el. 19 Maiu 1798 părăsi Toulon, cuprinse Malta, debarcă (30 Iunie) în Alexandria, bătū (6 Iulie) pe Mameluci la Piramide și intră în Cairo. Nimicirea flotei franceze la Abukir (1 Aug.) și pregătirile Turcilor îl deciseră a lua înainte. Năvăli în Siria (Febr. 1799), înainte până la Acca, pe care o încunjură și o atacă de 14 ori fără succes. Isbucnind ciurma printre soldații săi, se întoarse în Egipt și bătū o armată turcească la Abukir, dar aflând înfrin-

gerile suferite de Francezi în Europa, părăsi armata, se imbarcă în două fregate cu câțiva generali, se strecură printre corăbiile engleze și debarcă la Fréjus (9 Oct. 1799). Prin Franța fu primit ca un rege. În Paris câștigă în partea sa pe generali și pe mulți oameni politici (Barras, Sieyès, Talleyrand, Fouché, frații săi Iosif și Lucian), depărtează din adunarea legislativă pe cei opuși lui și proclamă o nouă formă de guvern: *Consulatul* (10 Nov. 1799).

Constituținea anului VIII dădea *primului Consul* atribuțiunile unui rege constituțional. Statul fu centralizat și cârmuit cu o mare înțelegeră a trebuințelor practice, dar cu o mare strășnicie. Presa era încetățuită și ori ce inițiativă individuală înăbușită. Resboiul fu terminat cu victoriile dela Marengo (14 Iunie) a lui N. și dela Hohenlinden a lui Moreau prin pacea dela Lunéville cu Austria și prin pacea dela Amiens (27 Martie 1802) cu Anglia. În timp de pace dezvoltă o mare activitate. Crea o nouă decorafțiune (*legiunea de onoare*), împacă statul cu biserica (Concordatul), făcând construcții și luă titlul de *consul pe viață*. Corpurile legiuitoare fură curățite de oșoșanți, dintre cari mulți fură executați sau alungați, apoi profitând de un complot făcut contră-i, luă (20 Maiu 1804) titlul de *împărat al Francezilor*, titlu aprobat de 3.572,329 voturi. La 2 Dec. papa Pius VII veni la Paris spre a-l încorona. El îl făcând să aștepte o oră, iar la încoronare luă singur coroana și și-o puse pe cap. În interior făcea ce voia, în afară nu respecta dreptul nimenui. Anglia rupse pacea și Pitt formă o coalițiune contra lui compusă din Anglia, Austria, Rusia și Svedia. N. înaintă în Germania sudică, strivi armata lui Mack, pe care-l obligă să capituleze la Ulm (17 Oct. 1805), întră în Viena și ro-purtă la *Austerlitz* o stralucită victorie asupra Rușilor și Austriacilor. Austria încheiă pacea dela Presburg. N. dă Italia fiului său vitreg Eugeniu Beauharnais, fratelui său Iosif îi dă regatul Neapolei, altui frate Ludovic Olanda, lui Murat, cumanat, îi da marile ducate de Berg și tuturor surorilor posesiuni întinse în Italia. În Germania înființă (17 Iunie 1806) *Confederația de pe Rin*, al cărui protector se declară. Nemulțămînt de șovăirea Prusiei, merse în contra ei și învinse la *Jena* (14 Oct. 1806) armata prusiană, întră în Berlin (27 Oct.), de unde dă *Blocul Continental* (v. Continental, blocul). Înaintează contra Rușilor uniți cu Prusienii și dă lupta nedecisă dela Eylau (7 și 8 Febr. 1807), stă cîtva timp neactiv, apoi învinge hotărîtor pe Ruși la Friedland (14 Iunie) și încheie *pacea dela Tilsit*, prin care Prusia era redusă la jumătatea teritoriului și îndatorată a plăti mari sume de bani. N. ajunsă a se crede împăratul Occidentului și a considera ca nejustă ori ce rezistență făcută puterii sale. Ocupă Portugalia, căci nu voia să renunțe la comerțul cu Anglia (1807), decise pe regele Spaniei și pe fiul lui a renunța la coroana spaniolă, pe care o dete lui Iosif, pe cînd Murat primia Neapole. Spaniolii se opuseră însă cu hotărîre și luptară desperați, constrîngînd la predare o întreagă armată franceză (Baylen 21 Iulie 1808). Spaniolii primiră ajutoare din Anglia, care în urma victoriei dela Trafalgar (1805) pe apă, putea lupta și pe con-

tinent contra lui N. Generalul englez Wellington rezista cu tenacitate armatelor franceze. N. reînoui alianța sa cu țarul Alexandru la Erfurt (27 Sept. până la 14 Oct. 1808), apoi merse în Spania, introduse pe Iosif în Madrid, respinse pe Englezi, dar fu rechemat în Germania, unde Austria se prepara din nou. Respinge pe Austriaci, întră a doua orară în Viena, suferă o înfrîngere la *Aspern* (21 și 22 Maiu 1809), câștigă însă victoria decisivă dela *Wagram* (5 și 6 Iulie), în urma căreia se încheie *pacea din Viena* (14 Oct. 1809).

N. devenia din zi în zi mai desprețuit de oameni. Nimic nu i-se mai părea imposibil, nimic drept contra voinței lui, era tiranic chiar cu cei dimprejurul său și ori ce rezistență îl excita. Caprițiul său dispunea de soarta țărilor și popoarelor. Statul papal fu alipit la imperiu, papa fu adus prisionier în Franția. Olanda fu încorporată imperiului, ca și coastele Germaniei, încât imperiul francez cu statele vasale număra peste 100 mil. loc. Spre a avé un fiu se despărți de împărăteasa Eugenia și se căsătorî cu archiducesa Maria Luisa, fîca împăratului Francisc I. În 20 Martie 1811 i-se născu un fiu, așa că dinastia lui părea asigurată.

Nerespectarea blocului continental de către Rusia determină pe N. să-i declare resboiul. Statele vasale, Prusia și Austria, trebuiră să-i dea armate, și cu aproape 600,000 soldați trecu Niemenul (24 Iunie 1812). Rușii se retraseră adeseori învinși (Smolensk 17 Aug.), dar lipsa și boalele îi inspirau grije. Creștînd că va decide pe Alexandru să ceară pace prin ocuparea Moscovei, se îndreptă spre acel oraș. Câștigă sârgeroasa bătălie dela *Borodino* (7 Sept.) și întră în *Moscu* (14 Sept.). Orașul fu aprins însă din ordinul guvernatorului, și făcî imposibil iernatul armatelor. După o lună se decise a se retrage. De lipsă, de frig, de atacul Rușilor (*frecerea peste riul Berezina*, 25—28 Nov.) peri armata cea mare (la *Vilna* ajunseră 15,000). De aci N. părăsi armata și se întoarce într-o sanie țărănească prin Varșovia și Dresda la Paris.

Ridicarea Prusiei impuse armatei să se retragă necontentî până în Saxonia. Aci însă N., care recrutase 500,000 soldați, îi întîmpină și-i opuse aliaților. Câștigă victoria la *Grossgörschen* și *Bautzen* (21 Maiu 1813), însă Austria se uni la coalițiune. Câștigă din nou victoria dela *Dresda* (26 și 27 Aug.); aliații însă luară decisiunea de a se feri de lupte cu el și a ataca pe generalii lui, cari fură învinși la *Grossbeeren* (23), la *Katzbach* (26), la *Kulm* (30 Aug.) și la *Dennewitz* (6 Sept.). N. se retrase la *Leipzig*. Acolo se dete marea luptă (16, 17, 18 Oct.), unde nevoind a se retrage, față de numărul covîrșitor al inamicilor, susținî lupta cu hotărîre, însă în cele din urmă fu învins și nu putu retrage decît 100,000 soldați, cu cari învinse la *Hanau* (30 și 31 Oct.) o armată austro-bavareză, și își deschise drumul în Franția. Urmărit de armate cu mult mai superioare și nedispunînd decît de 70,000 soldați, tot geniu și toate succesele lui N. remân fără efect. Franția îl părăsi, inimizii îl urmau pas cu pas. Învinș la *La Rothière*, el învinge pe *Blücher* la *Champaubert*, *Montmirail*, *Etoges* și *Vauchamps*, pe prințul de Württemberg la *Montereau*. După luptele

dela Laon și dela Arois-sur-Aube (20 și 21 Martie 1814) voia să treacă Rinul și să mure lupta în țeară inițioară, dar află oă aliații s'au îndreptat asupra Parisului. Se îndreaptă grabnic spre Paris, oând află oă capitala a capitulat în 30 Martie. Abdioă la Fontainebleau și merge în insula Elba, lăsată lui de aliați împreună ou titlul de împărat și ou 2 mil. francoi.

În insula Elba se ocupa ou îngrijire de administrația insulei și era ceroetat de numeroși visitatori. Nemulțămirea Francoezilor ou Ludovic XVIII îl decise a întreprinde o năvală în Francoa. Imbarcă garda sa, treou printre oărbăile engleze și debaroă în Francoa (1 Martie), unde țeranii îl primiră ou indiferență la început. Un batalion regal trecu în partea lui, trecerea lui Ney îi asigură triumful. Mergea spre Paris inoet, oă să dea timp de fugă regelui. În 20 Martie 1815 întră în Paris. Căută să împace Francoa priuri'o constituție liberală, iar Europa prin asigurarea iubirei sale de pace. Puterile ordonaseră însă armatelor să înainteze. N. înainte în Belgia și învinse pe Prusieni la *Ligny* (16 Iunie), atacă apoi pe *Wellington* la *Waterloo* (18 Iunie) ou tarie, dar sosirea lui *Blücher* în aripa dreaptă transformă victoria în înfrângere decisivă. În Paris camerele refuseră a-l mai secunda și abdioă a doua oară. Apoi se duse (15 Iulie) pe un vas englez, *Bellerophon*, ou intenția de a trece în Anglia. Puterile europene îl considerară însă oă un prisoner de resboiu și îl trimiseră în insula St. Elena, unde ajunse în 16 Oct. 1815.

I-se dete oă locuință o căsuță *Longwood*. Păzitorul său, Sir Hudson Lowe, luă contra lui măsurile cele mai severe, din ordinul marilor puteri; amioii lui făcură neocentenite planuri de fugă, până fură depărtați toți, afară de doi. Când se hotări, oă nu poate ieși oiăiri fără supraveghietor militar, N. nu mai părăsi oăsuța. Se ocupă a sorie »*Mémoires de Ste-Hélène*», în care idealisează faptele și intențiile sale. În urma lipsei de mișoare și a unedelei oiinei fū atins de un oanoer de stoimao, în urma oăruia *muri la 5 Maiu 1821*. Corpul lui fū adus în Paris la 1840 de prințul Joinville, fiul regelui Ludovic Filip.

N. era sound (1'63 m.), ou capul mare, pērul oastaniu, oohii albastru, fruntea înaltă și lată, bărbia proeminentă, slab în tinerețe, gras la maturitate. Suporta greutățile resboiului ou indiferență. N. a fost oel mai mare geniu militar al popoarelor noi. El avea plastica înaintea ochilor săi ou intensitatea unei haluoiațiuni, atât oă privesoe situația geografioă a țerei, cât și așezarea și mișoarea trupelor. Mai puțin ferioit, oă om de stat, îi lipsia justa apreciere a oamenilor săi și lua totul pe sama sa. Statul trebuia să fie o mașină ou un singur mașinist, *el*. Valoarea morală îi lipsia ou totul. Egoist la măsura geniului său, a luat oăteva idei ale revoluțiunei și a exploatat iubirea de glorie a Francoezilor în scopul ridicării sale. În Europa a îndeplinit rolul unui darimător al resturilor feudale, dar în Francoa a oprit desvoltarea instituțiunilor libere. Scartea lui fără seamēn, sfirșitul lui tragic, i-au atras în prima jumătate a seol. XIX un adevărat cult din partea Francoezilor și străinilor; în anii din urmă a început a fi apreciat ou mai multă criticoă. Sorierile lui

au fost publicate în mai multe edițiuni. Una din cele din urmă a fost publicată de Martel. Paris, 1887. De mare valoare oărespondența lui: »*Correspondance de N. I. Paris, 1858—70.*» Memorii multime: ale lui Las Cases, O'Meara, Montholon, etc. Biografii de asemenea, amintim: Jomini. Paris, 1827; Walter Scott, 1827; Thiers; Schlosser; Laufrey și Taine.

Napoleon II, fiul lui Napoleon I, n. 20 Martie 1811, primi la nasoeer titlul de regele Romei, apoi pe oel de *duce de Reichstadt*. Numit de Napoleon III în decretul dia 7 Nov. 1852 *N. II*. † 1832.

Napoleon III, împăratul Francoezilor. Al treilea fiu a lui Ludovic Bonaparte, regele Olandei, și al Hortensiei Beauharnais, fioa vitregă a lui N. I; n. 20 Apr. 1808 și se numia *Carol Ludovic N*. După oăderea lui N. I. urmă pe mama sa la Geneva apoi la Augsburg, unde urmă la gimnasiu, luă parte în 1831 la o înoceroare de revoluțiune în Romagna, soăpă ou greu de Austriaci și trăi în Elveția, ajungēnd oăpitan de artilerie în miliția elvețiană. A publicat atunci mai multe oărși, iar după moartea duquelui de Reichstadt (1832) deveni oapul dinastiei napoleoniene și își desvoltă ideile în »*Rêveries politiques*». În 1836 înoceroă o resooală la Strassburg, fū însă arestat și gonit în America. În 1837 se întoarse în Elveția, dar după oererea guvernului franco. fū gonit și se stabili în Anglia. Înourajat prin entusiasmul produs la aduocerea oorpului lui N. I. veni la Boulogne (1840) și încercă o nouă resooală, dar fū prins, judeoat și închis la inohisoare grea oinci ani, până putu soăpa travestit ou Maur (25 Maiu 1846) și se așeză în Anglia.

1848 fū ales deputat și luă parte la adunare, arētându-se foarte modest. Poporul era însă agitat de partisanii săi și îl alese *Presidentul republicei* ou 5½ milioane de voturi (10 Deo. 1848). Partidele adunării se luptau între ele, pe cānd N. umplea armata și administrația ou partisanii săi; oăștigă pe papă prin ajutorul dat în 1849 contra revoluțiunei și burgheziimea prin promisiunea de pace. În noaptea de 1 spre 2 Deo. 1851 arestă pe oapii adunării, înbăuși o mișoare republicoană în Paris și în alte orașe, făoū apel la popor, oare ou 7½ milioane voturi îl alese president pe deoe ani. Desfăoară o mare pompă, face o călătorie prin Franța, în oare promite pace (*«L'Empire c'est la paix»*) și posează oă apărătorul ordinei contra partidelor revoluționare. Senatul îi dete titlul de *Împărat*, pe oare poporul îl reconsoū (22 Nov. 1852) ou 7.800.000 voturi. Fū reconsoout de toate statele, dar nu se putu căsători ou o principesă și își alese oă împărăteasă o frumooasă spaniolă, *Eugenia*, oătesă de Teba, oare-i năsoū un fiu (16 Martie 1856).

N. oredea oă greșeala lui N. I. a fost de a fi luptat contra naționalităților și contra Angliei, de aoeea a oăutat să se fereasoă de greșelele lui și să trăiascoū în pace ou Anglia. Aoeastă țeară avea interes a apēra Turoia contra Rusiei, și N. în alianță ou ea poartă *resboiul Crimeei* contra Rușilor. După resboiu se arētă generos ou Rusia în paguba aliaților săi. Ca să sprijine popoarele apăsate, a luat el oausa Românilor și a Italianilor. Inoepe ou Anstria resboiul pentru Italia și obține (1860) Nizza și Savoia. N. era în

culmea puterii prin umilirea celor două mai mari puteri. Voia să sprijine rassa latină și în America, de aceea întreprinse expediția în Mexic (1862—67), unde cheltui mari sume de bani și în urmă părăsi pe împăratul Maximilian; tot de aceea n'a putut decide pe Rusia să primească intervenția sa în chestiunea polonă, nici pe Prusia să-i cedeze vr'un ținut la Rin după victoria dela Sadova. Aceste greșeli îi nișorau popularitatea și se decise a da mai multe libertați, totuși în 8 Maiu 1870 avu 1 $\frac{1}{2}$ mil. voturi contra. Spre a recăștiga popularitatea și fiind condus de împărăteasa, N. declară resboiul franco-german, deși era nesigur de isbândă și bolnav. La 1 Sept. 1870 se predă la Sedan fără să aibă curajul a face sacrificiile pacii. După încheierea pacii (Martie 1871) fû liberat și se duse în Anglia unde a murit 9 Ian. 1873 în urma unei operații. N. era blând, visător, învêțat. Noi Românii îi datorim recunoștință pentru sprijinul și grija ce arăta țerilor noastre. Intre scrierile lui cea mai însemnată este »Histoire de Jules César«. Fiul său, prințul N. a perit în 1879 într'un resboiu cu Zulușii în Africa sudică. [I. S. F.]

Napoleond'or, monetă fr. de aur = 20 franci.

Napoleonizi, urmașii colaterali ai rudelor lui Napoleon I. (v. Bonaparte.)

Napoli, v. Neapole.

Napradea, protopopiat gr.-catolic din diecesa Gherlei, în cott. Selagiu, Transilv., constă din 9 comune cu 7747 sufli.

Napradl, (Náprághi), **Demetriu**, episc. al Transilvaniei cu reședința la Alba-Iulia, numit de Sigismund Báthori; acest scaun rămăsese vacant de mai bine de un secol, căci episcopii titulari au trebuit să se refugieze în Ungaria de furia »reformatorilor«, iar dela 1580 încetase chiar seria episcopilor; numirea făcută de Báthori cu ocazia nunții sale în 1596 a fost deci destul de îndrăzneată, și dacă s'a putut menține câțiva ani, aceasta se datorează numai domniei cardinalului Andrei Báthori; de altmintelea N. era un păstor zelos, care a știut să disputeze cu înverșunare terenul sectelor protestante în Trs., era însă și un bărbat drept: înștiința pe împăratul asupra uneltirilor neleale, ce se petreceau în țeară pe timpul lui; indignat de donațiunile risipitoare făcute de Sigismund și de Mihaiu-Vodă după cucerirea Ardealului să le casseze; în fine, când schimbăciosul Sigismund puse iar mâna pe domnia țerii, N. se ținu de acei magnați, cari nu găsiră de cuviință a călca jurământul depus în favorul împăratului; toate acestea așfără ura lui Sigismund și a partizanilor lui în contra sa. Indată după întoarcerea lui Sigismund, N. abdică dela ori ce demnitate politică și se retrase la Gilău; iar în dieta din Cluj dela 21 Ian. 1601 i-se confiscară averile și se desființă episcopatul Transilv. (Cf. W. de Bethlen, Hist. de rebus Transilv., Cibini 1789, V, 8—9, III, 578—80; Veszély K., Erdélyi egyháztört. adatok. Kolozsvárt, 1860, I, 16 și 234; Kirchenlexikon, art. Kalocsa. Freiburg i. B. 1891, VII, 939—41.)

Nărăclia, mâncari, ornat preotesc, ce se îmbracă pe brațe.

Naramza sau **Portocala**, fructul comestibil al arborelui *Citrus Aurantium* L. (v. ac.)

Năramza, după pov. rom., o femeie, care în-

ghițind o semănță de năramză a remas grea și născând o fată a botezat-o Năramza.

Naramziu, culoare galbenă-portocalie.

Naras, v. *Acanthosicyos horrida*.

Narațiunea, e povestirea unei fapte sau întâmplări. N. e *adeverată*, când ceea ce spune s'a întâmplat aievea, *istorică*, când faptul sau întâmplarea povestită e de interes general, și *poetică* sau *ficțivă*, când spune ceva închipuit sau modificat prin fantasia povestitorului; însușirile ori cărei bune N. sunt: unitatea, adevărul, sau în cea poetică verosimilitatea, și plasticitatea sau frumșeța stilului. În retorică N. se țice partea principală a discursului, după care urmează confirmarea prin argumente a ideilor expuse și combaterea ideilor contrare.

Nărav, obiceiul, vîțiu, defect, întrebuintat mai ales în popor cu sens de obiceiul urit, rău. Se țice sub formă proverbială: N.-ul din fire, n'are lecuire.

Narbada, (*Nerbudda, Narmada*), rîu în India anterioară, 1280 km. lung.

Narbonne, (vechiul *Narbo*), capit. unui arondisment în depart. franc. Aude, aproape de Mediterana, lângă canalul N. (ce duce în Canal du Midi), cu 27,150 loc. (1891). În vechime era înfloritor oraș roman, după care s'a numit și Gallia Narbonensis.

Narcissus, o ființă din mitol. greacă. Echo, nimfa dealurilor a iubit pe N. cel frumos, și de această iubire a pătimit atât de mult, încât numai glasul i-a mai remas. N. e icoana unei flori de primăvară la părau, în care se oglindează, și după înflorire scurtă, se vesteșese; pentru ce tinerilor morți primăvara li-se puneau flori de narcis.

Narcissus L., (botan.) gen de plante din fam. Amarylleideelor, trib. Amarylleae cu bulbi tunicați și periantul cu paracorola. Cuprinde ca. 20 specii central-europene și mediterane, dintre cari una își extinde arealul până în Japonia și China; multe din ele sînt răspândite ca plante decorative rustice cunoscute sub numirea de coprine și »zarnacadele«, așa *N. poeticus* L., *N. biflorus* Curt., *N. tazetta* L., *N. pseudonarcissus* L., ș. a. [A. Pr.]

Narcosa, efectul produs de substanțele narcotice (v. Narcotica); se numește și anestesia chirurgicală, produsă de substanțe anestetice, dintre cari cele mai întrebuintate sînt: clorofomul, eterul sulfuric și bromurul de etil; în prima fasă a anesteziei generale, numai funcțiunile creerului sînt suspendate, acesta este somnul; într'o a doua fasă anestesia este completă, prin faptul că funcțiunile de conducțiune de sensibilitate, ale mедуvei sînt eliminate; în fine în a treia fasă rezoluția musculară se produce prin suspendarea mobilității; chirurgul trebuie să menție bolnavul în această perioadă a anesteziei.

Narcotica, (*hypnotica, somnifera, soporifera*), substanțe medicamentoase, cari au proprietatea, când acțiunea lor este destul de intensă, a produce narcosa cerebrală, adecă a suspenda, mai mult sau mai puțin complet, activitatea creerului. Germain Sée le clasifică în: 1) Depresori ai iritabilității directe sau reflexe a diferiților centri nervoși: antipirina, morfina, cloralul. 2) Somnifere propriu țise: uretanul, sulfonalul, cloralimidul. 3) Sedative, precum sînt bromurele.

Narcotin, (chim.) un alcaloid, principiu ce se găsește în opiu; se extrage din această substanță alături de morfina; se găsește în procente dela 4—8; e fără miros, gust și culoare, are reacțiunea alcalină și în contact cu apa trece în acid meconic; e mai puțin otrăvitoare ca morfina. N. este cel mai puțin toxic din bazele opiului; descoperit în 1803 de Derosne, purta mult timp numele de sarea lui Derosne. După Claude Bernard este mai puțin toxic decât morfina, nu este somnifer, ci posedă proprietăți convulsivante.

Narda, oraș, v. Arta.

Nardus L., (botan.) gen monotipic din vasta familie a Gramineelor, tribul Hordeae. Unică specie *N. stricta L.*, cuprinde mici ierburi vivace, cespitoase; acest gen este răspândit prin Europa occidentală, în regiunea mediteraneană și în Asia temperată. *N. stricta L.*, cunoscut de poporul nostru sub numirile de: Iarbă aspră, Păișiță sau Teșoșică, crește și în părțile noastre prin pășunile din regiunea alpină și subalpină. [Z. C. P.]

Narea, fiecare din cele 2 orificii prin care nasul (v. ac.) comunică cu exteriorul, anatomicesce »fosă nasală.« [I. Popescu-Voitești.]

Narenta, riu în Dalmația, isvorește în Herțegovina și se varsă prin o deltă în Adriatică; 180 km. lung.

Nares, *Sir George Strong*, navigator engl. și explorator al Polului nordic, n. 1831, a condus (1872—74) expedițiunea »Chalenger« pentru cercetările fundului mării, iar 1875—76 expedițiunea polară în care s'a ajuns pe mare în Baia Smith până la 82 $\frac{1}{3}$ °, iar pe sâniul până la 83 $\frac{1}{3}$ ° latid. nord.

Narev, afluent pe dreapta al râului Bug în Polonia, isvorește în Lituania; e lung de 425 km. și e navigabil.

Narghelea, (nerghelea), lulea (pipă) orientală cu țeava lungă, în care fumul de tutun trece printr'un vas cu apă parfumată.

Nariot de Toucy, vestit cavaler franc. și rudă cu Ludovic cel Sfânt, unul din căpitani expediției franceze, venit pe la 1239 în ajutorul împăratului latin Baudouin de Courtenay, atacat de Bizantini. Pentru a determina la o cooperare și pe Cumanii din Muntenia, șefii expediției intrând în relațiuni de căsătorie cu regii acestora, N. ia pe fica celui mai mare craiu cuman, Ionas. O dovadă că Cumanii nu mai erau așa barbari, și că începuseră a adopta creștinismul, toate aceste fice căsătorite după Francezi fiind catolice.

Narrata refero, (*lat.*) spun numai, ce am auzit.

Narses, general bizantin, n. în Persia; a fost eunucul, șambelanul și în urmă vistierul lui Iustinian I; bun diplomat, a adus imperiului bizantin o mulțime de servicii; lui i-se datorește victoria repurtată de imperiul bizantin la Tagina (552) asupra lui Totila. † 568 la Roma.

Narses, rege sassanid al Persiei (294—303) și învingător al lui Maximian Galerius. [Caion.]

Nartheclium Moehr. (botan.) gen de plante din fam. Liliaceelor, tribul Nartheclieae, cuprinde vr'o 4 specii din regiunea boreală temperată, dintre cari *N. ossifragum* Huds. e o plantă veninoasă caracteristică turbăriilor vesteuropene. [A. Fr.]

Nartica, (grec. nartex), tinda, așla, pridvorul

(pronaos, vestibulum) bisericeii, adică partea anterioară extremă spre apus a edificiului bisericeii, din care era intrare în naia bisericeii, cum ar fi ași locul de sub turn cu tinda muierilor. După disciplina veche a bisericeii tinda-N. era locul destinat pentru cei ce prin deosebite graduri se pregăteau la Sf. botez, ori a resusciperii în numărul credincioșilor prin penitență.

Narval, (*Monodon monoceros*), mamifer din ordinul Cetaceelor, familia Monodontidelor, are forma corpului cam ca a unui pește, bărbătușul are la cap un dinte foarte lung, de forma unui șurub, care iese din falca de sus; capul mic, corpul butucănos, o aripioară dorsală în forma unei mici ridicături de grăsimă, aripioara codală mare; culoarea pielei albicioasă cu pete brune; lungimea 5—6 m., a dintelui cam 2 m.; trăiește în oceanele dintre al 70°—80° lat. nordică. Se vânează pentru carnea și grăsimea lui.

Narwa, oraș cu port și fortăreață în guvern. St.-Petersburg la vărsarea râului Narowa în Golful finic, (1897) 16,577 loc. Import în 1897 au fost 4·3 mil., exportul 1·1 mil. ruble, în apropiere țesătorii însemnate. 21 Nov. 1700 învingerea lui Carol XII asupra Rușilor.

Nas, aparat olfactiv, destinat a primi impresiunile odorante și a le transmite creierului. Părțile de jos ale N.-lui se numesc *aripile* lui, între ele se află *dosul* N.-lui, care merge până sus la *răddcina* N.-lui; *baza* N.-lui, jos presintă două gauri eliptice: *nările*, cari înăuntrul au păr, cu scop de a opri corpuțele ce zboară în aerul inhalat. Ori ce mâncare ce primesce gura e mai întâiu explorată de organismul mirositor; N. are o porțiune sus osoasă și alta jos cartilagineasă, căptușite pe dinăuntru cu o membrană mucoasă cu mulți nervi, iar pe dinafară acoperite cu piele și cu un strat musculo-fibros. Boalele pielei N.-lui mai dese sunt: lupusul și roșăța (nas arămiu, Acne rosacea), iar între cele interne: guturaiul cronic, ulcerul puturos (ozaena) și polipi, cari cer tratament medical special; v. și Epistaxis și Rhinoplastie. După forma exterioară, deosebim: N. *proeminent* cum e cel acvilin, adică convex, mic, lungăreț, ascuțit și cel drept sau grec, ce se continuă în frunte fără linie de demarcațiune; apoi N. *radicat*, cărn, cu vârful în sus; în fine N. *turtit*, cu dosul apăsat și cu nările foarte largi. După rassă se deosebesce N. *roman*, care după noi este cel mai frumos și regulat; N. *turtit* la negri și mongoli; N. *ascuns* la care se ved numai nările, și care este al calmucilor; N. de *vultur* sau ovreiesc; N. de *berbec*, etc. [—]

Nasul, însemnarea lui la Români. În vechime, era obiceiul tradițional ca rivalii la tron să se taie la nas, spre a nu mai pute domni; aceasta din cauza legendei după care un om cu o cicatrice pe obraz nu putea să domnească. Sunt numeroase exemple în trecutul Moldo-Valachiei, în care претенденții au suferit această ciudată operațiune. [L.]

Naș, nănaș, persoana, care ține copilul în timpul cât preotul săvârșește actul și rugăciunile botezului; N. își ia asupra, prin această acțiune, a deveni sprijinitorul și părintele sufletesc al noului încreștinat.

Nași sau *nuni* se numesc de asemenea și cele două persoane, cari asistă în calitate de martori

la cununia religioasă a unei părechi, primind totodată însărcinarea a fi sfântitorii tinerilor în noua cale a vieții lor. [M. B.]

Nasale, sunetele, ce se pronunță din *nas*: vocale N. *ă, î*, consonante N. *m, n*.

Năsălie, pedestal pe care se așează sicriul.

Nasocere, (med.) *lat. partus*, eliminarea fătului și a adnexelor sale din mîtră. Când N. se întîmplă înainte de finea gravidității (280 zile), ea e prematură, iar după acest termen se ȳice tardivă. Actul N.-ii este executat de contracțiunile involutare ale musculaturii mîtrei, ce se ivesc tot numai la intervale și sînt ajutate de contracțiunile voluntare ale musculaturii abdomenului; el se ȳparte în două perioade. În primul period se lărgesc căile, ȳndeosebi cervicele uterului, prin cari fătul are să treacă; ȳn periodul al doilea se eliminează fătul și după acesta placenta. Intreg actul este ȳmpreunat cu mari dureri. N. poate ȳntimpina piedeci cȳnd basinal e de o construcție neregulată sau cȳnd forma fătului și situația lui ȳn mîtră e abnormă.

Institut de N., v. Maternitatea.

Nascerea la Romȳni a produs mulțime de datini și după țeri ori prejuri, adeseori felurite. Femeile ȳngreunate, cȳnd se apropie ziua de nascere, se duc la biserică și se roaga pentru o nascere ușoară. Din acest timp, femeia nu se ȳndepărtează dela casa ei, ci face pregătirile trebuincioase pentru patul de nascere și așezarea pruncului nȳscut ȳn leagȳn ori ȳntr'o troacȳ. Cȳnd ȳncep durerile nacerii, moașa vine și pune toate ȳn ordine, ca sa fie la ȳndemȳn. Durerile de nascere se numesc curmȳturi ori strinsuri, și dacȳ nascerea e grea, femeiei i-se dȳ apȳ de pe icoana Sf. Mariei, sau ȳn casȳ se afumȳ cu smirnȳ ori tȳmie din cȳdelnița preotului care s'a folosit la serbȳtori mari. Nascerea ȳn ziua de Crȳciun, Paști și alte serbȳtori mari și Duminecȳ, se ȳice norocoasȳ pentru bȳiat și mai ales dupȳ miezul nopții, cȳnd ȳncep dorile, pentru cȳ s'a nȳscut deodatȳ cu dorile; iar nascerea ȳntr'o Sȳmbȳtȳ, e nenorocoasȳ. ȳn ziua, ȳn care s'a nȳscut pruncul se chiamȳ preutul, ca sȳ facȳ sfințirea cea micȳ a apei, sȳ ȳicȳ rugȳciuni pentru reinsȳnȳtoșarea mamei și pȳzirea și fericirea pruncului de toate relele; cu apa sfințitȳ preutul stropesce pe mamȳ, pe prunc și pe toți din casȳ, și casa, și prin aceasta s'a fȳcut slobodȳrea casei. Dupȳ slobodȳrea casei vin neamurile și vecinele, cari aduc daruri felurite mamei și pruncului și le poftesc sȳnȳtate și viațȳ. ȳn tot locul e datina, ca romȳncele ȳnsȳ-și sȳ lȳpteze pruncul. Botezul pruncului se face a doua și pȳnȳ ȳn a optȳ țȳ; amȳnarea atȳrnȳ dela sȳnȳtatea pruncului și dorința mamei, ca la botez sȳ fie sclȳtȳ din pat. Mama, ȳn unele locuri 40 de zile, ȳn altele pȳnȳ a șeseta Duminecȳ dupȳ nascere, nu ȳiesȳ din casa și din curtea ei, iar ȳn Dumineca a șeseta se duce la bisericȳ cu pruncul pe brațe, cere sȳ se facȳ rugȳciune ori liturgie pentru prunc, pe care acum ȳl ȳchinȳ lui Dumneșeu, ca sȳ-l primeascȳ sub scutul sȳu. (Cf. Nascerea la Romȳni, de S. Fl. Marian. Bucuresci, 1892.) [Atm.]

Nascerea Domnului Isus Christos, v. Isus Christos.

Nascerea lui Ioan Botezȳtorul, v. Ioan Botezȳtorul.

Nascerea Mariei Nȳscȳtoarei de Dumneșeu. Dupȳ tradiȳiunea veche, pȳrinții Sf. Maria au fost Ioachim din familia lui David, și din semȳnȳta lui Levi, și Ana. Se serbeazȳ anual la 8 Sept.

Nȳscȳtoarea de Dumneșeu, v. Maria.

Nȳsdravȳn, ȳn pov. rom. mȳiestru, cu puteri supranaturale; se amintesc berbece, bou, cal, cȳne, cȳțel, cocoș, juncan, leu, mȳnz, porc, șerpe, șoarece, taur, vițel, vultur N.; mai departe caprȳ, cȳțelușȳ, iapȳ, mȳrșoagȳ, oițȳ, pasere, vacȳ N.; ȳn fire arcaș, bȳiat, ficior, fȳt frumos, ȳmpȳrat, uriaș N. La Poloni zdrowy, la Sȳrbi zdrawa ȳnseamnȳ: sȳnȳtos, ȳntreg, tare, iar na propoziȳiune cu ȳnțeles: deasupra, preste, și astfel N. ar trebȳi sȳ ȳnsemne: preste fire tare, supra-natural tare. [Atm.]

Naseby, sat ȳn cott. Northampton, din Anglia; renumit pentru victoria repurtatȳ de Cromwell ȳmpotriva lui Carol I, la 14 Iunie 1645.

Nȳseud, opid cu 2697 loc. (1891) ȳn maj. Romȳni; pȳnȳ la desființarea regim. II romȳn de grȳniți din Ardeal 1851, a fost centrul administrativ al acestui regiment, iar dupȳ aceea centrul cott. N. Gimnasiul superior rom. gr.-cat., ȳnființat 1863, pȳnȳ la 1871 s'a deschis ȳn fiecare an cȳte o clasȳ; ȳn 30 Sept. 1870 i-s'a dat dreptul de a lua examen de maturitate și dreptul de publicitate 23 Martie 1871. ȳn N. este sediul administrației fondurilor școlare grȳnțieresci și anume a fondului școlastic central și a fondului de stipendii. Tot venitul acestui fond este menit pentru: »literaturȳ și cultura poporului romȳn ȳn toate ramurile de sciințȳ, arte și meserii», ȳn special pentru susținerea unui gimnasiu, a unor școale normale, școale elementare de fete, etc., ȳn N. și ȳn alte centre ale fostului district. Al doilea fond: »fondul de stipendii», este destinat sȳ se dea din dȳnsul ajutoare și stipendii pentru fiii foștilor grȳnțieri, cari studiazȳ la școalele mai ȳnalte. Tot ȳn N. este o școalȳ elementarȳ de bȳieți și de fete, susținute de fondul central, o școalȳ elementarȳ confesionalȳ, de stat, etc.

Nashville, capitala statului Tennessee (U. n.-amer.), lȳngȳ rȳul Cumberland, cu 76,168 loc. (1890); episcopie cat.; universitate; acad. de fete; comerțu cu produse. Acȳ au bȳtut unio-niștii pe confederați la 16 și 17 Dec. 1864.

Nasicorn (*Oryctes nasicornis*), insect din ord. Coleoptereleor, fam. Lamellicornia, de culoare neagrȳ strȳlucitoare, pe picioare are perișori roșcați; bȳrbȳtușul are la cap un corn curbat ȳnderȳt; lungimea 22—36 mm., foarte comun. Larvele lui trȳiesc mai mulți ani prin pȳmȳntul format din putreșirea frunzelor, lemnelor și a gunoaielor.

Nȳsip, v. Nisip.

Nasreddin, șah al Persiei, fiul lui Mehemed-Șah, n. 1831, urmȳ acestuia 1848, fȳcȳ la 1873, 1878 și 1889 cȳlȳtorii prin Europa; 1 Maiu 1896 ucis. (Cf. Morgan și Burger) v. și Nastratin.

Nassau, 1) pȳnȳ 1866 ducat, apoi anexat la Prusia. 4708 km², cu 468,311 loc. ȳn timpul Romanilor N. a fost locuit de Matiaci, mai tȳrziu de Alamanii; pe acești din urmȳ Chlodvig ȳn 496 i-a supus. 843 provincia a devenit posesiunea Germanilor; mai tȳrziu conții de Laurenburg au primit-o ca domeniu feudal; primul domn feudal a fost contele de Walram. Dupȳ moartea

sa familia s'a desbinat în 2 ramuri. Walram II a luat titlul duce de N., iar succesorii săi au domnit în N. până la 1866. În 1890 au ereșit Luxemburgul. 2) N., oraș în districtul prusian Wiesbaden lângă Lahn, 1824 loc. (1890), are ape minerale renumite. [M. Bodiu.]

Nastasachi, băi situate în marginea orașului T.-Ocna, Rom., j. Bacău. Isovoarele acestor băi aparțin clasei apelor alcaline-muriatice-sulfuroase și au mare asemănare cu isovoarele din Slănic. Intocmiri primitive.

Năstrăpă, v. Chivot.

Nastratin Hogeae, titlul unei colecțiuni de anecdote hazlii, adunate de A. Pann dela deosebite popoare și puse în versuri sub acest nume, schimbat din Nasreddin, un erudit de pe timpul lui Tamerlan.

Năsturel, una din numirile vulgare ale plantei *Nasturtium officinale* R. Br. (v. ac.).

Năsturel-Herescu, una din cele mai vechi și însemnate familii ale Valachiei, din care s'au ilustrat mai multe persoane în istoria țerii; ea e cunoscută printre boierii de frunte ai țerii încă din secl. XV. Pe-mormântul celui din urmă N., generalul Constantin N.-H., † 1879, în biserica Sf. Vineri din Bucuresci, se cetesce o genealogie a neamului lor; după moșie, boierii N. se mai diceau și »Herescu«. Unul din cei mai vestiți membri ai acestui neam a fost *Udriște N.* mare logofet, savant boier, contemporanul lui Mateiu Basarab, cumnatul seu. *Elena Doamna*, soția lui Vodă Mateiu era o Herească, sora lui Udriște. În timpul celebrilor turburări din 1673 și 1674 e cunoscut marele ban *Radu N.*, fiul lui Udriște. Mai mulți alți distinși boieri, patrioți și resboinici au ieșit din această familie, care în vechime a avut titlul comtal al sfântului imperiu. Armele Năstureilor: un leu pe un tun, cu o cruce în labe, care bate un șerpe ridicat împotriva lui; scutul susținut de 2 Români și vulturul cu 2 capete. Devisa: »Honor et Patria«, (v. și Herescu, Const. Năst.) [O. G. L.]

Năsturel-Udriște, învățatul cumnat al lui Mateiu Vodă Basarab, care a contribuit și el prin statul lui la introducerea l. rom. în biserică, și la care mitropolitul Moldovei Varlaam găsi în 1644 catechismul calvinesc în rom., carte care a determinat definitiv tipărirea de cărți ortodoxe în l. rom. (v. Năsturel-Herescu.)

Nasturtium R. Br., (botan.) gen din familia Cruciferelor, tribul Arabideae, cuprinde plante erbacee, ramificate, glabre sau pubescente, terestre sau aquatice. Acest gen are vr'o 20 de specii, distribuite pe aproape întreaga suprafață a globului. În părțile noastre cresc pe locuri umede și mlăștinoase *N. austriacum* Crantz., *N. amphibium* R. Br., *N. silvestre* R. Br., *N. officinale* R. Br., cunoscut de poporul nostru sub numirile de: Năsturel, Năsturea, Bobilnic, Brânctuță, Hreniță, etc. *N. officinale* R. Br. se cultivă ca plantă alimentară sub numirea de Creson și se întrebuințează la bucătărie ca salată. Cresonul din cauza proprietăților sale diuretice, stomachice și anti-scorbutice află multiple aplicațiuni în medicină. [Z. C. P.]

Natal (*Natalia*), colonie engl. pe țărmurile sud-estice ai Africei, numită așa prin descoperitorul ei Vasco da Gama în ziua de Crăciun

(dies natalis Domini) în 1497. După ce colonia din Capland vine în posesiunea Angliei, țeranii olandezi (boers, Bu rii) părăsesc provincia și trece în Natal, fundând orașul D'Urban; străbătând mai departe, zidesc capitala Pieter-Maritzburg (numită după conducătorii lor Pieter Rief și Geerth Maritz). În anul 1840 Anglia face pretensiune de supremație asupra N.-lui sub cuvânt, că toate coloniile olandeze în Africa sudică i-a recunoscut supremația, și în 1856 o supune. Locuitorii trec în provinciile vecine Oranje și Transvaal, formând aici republice independente. Teritoriul are extensiune de 48,565 km², cu 402,687 loc. Clima este ca cea din Europa meridională. Din cele 23 de riuri nici unul nu e navigabil.

Natales Deorum, adevă dăile de nascere ale țăelilor. Dacă vr'un beliduce în resboiu, sau senatul între unele împrejurări, s. e. foamete, a făcut vot (făgăduință), că unui țăeu anumit îi vor ridica un templu, acesta s'a dedicat țăelui anumit și s'a consacrat. Ziua consacării a fost ziua naserii țăelui anumit și totodată ziua de serbătoare anuală a țăelui.

Natalia, regina Serbiei, soția regelui Milan (v. ao.), n. 14 Maiu 1859 în Rom., flica colonelului rus Keșco; 17 Oct. 1875 s'a căsătorit cu Milan I, regele Serbiei; 1888 s'a divorțat; 1891 fū expulșată din Serbia, iar în 1893 s'a împecat iarăș cu Milan. A scris »Memorii« (germ. 1892).

Natalis solis invicti, (ziua de nascere a soarelui neînvins) la Romani era o țăi de serbătoare. O credință generală a timpului acelaia era, că există o putere mai înaltă și divină a ordinii naturale, spirituale și morale, care se presintă prin arătarea soarelui. De aci, mai toate națiunile de atunci, fiindă acelei țăitai au interpretat-o prin un țăeu al soarelui, Adonis, Attis, Apollon, Serapis, Zeus din Syria și Mithras din Persia erau venerați ca țăei ai soarelui. Sol invictus s'a numit, pentru că soarele neîncetat învinge asupra nopții și a iernei, și la Fenicienii și Persii s'a serbătorit în ziua mai scurtă, adevă în ziua naserii soarelui, 25 Dec. [Atm.]

Natalitate. Prin naseri se înlocuiesc pierderile pe cari le suferă o poporațiune prin decese; studiul N.-ii, al numărului anual al naserilor, constituie dar o parte importantă a demografiei. Numărul celor vii depinde de raportul între numărul născuților și acela al morților; dacă aceste numere în termin mediu, luate după înregistrările făcute într'un period de cel puțin 10 ani, sunt egale, populațiunea rămâne staționară, dacă numărul mediu al celor născuți întrece pe acela al morților, populația crește, dacă numărul morților este mai mare decât acela al naserilor, poporația scade. În toate țerile române se nasce un număr destul de mare de copii, dar în timpurile trecute în România N. era mai însemnată decât astăzi. După Andr. Wolf pe la finele secl. XVII femeile din Moldova născneau adeseori 12, 15 până la 20 copii; cu toate acestea poporațiunea s'a înmulțit numai încet, din cauza mortalității mari provenite din rele condițiuni economice, din asupririle suferite de locuitori. După datele statistice despre populația principatelor române culesse de Anadol de Demidoff pe anii 1832—37 și de Nic. Suțu pe 1832—40, creșterea populațiunii prin naseri după scăderea

deceselor era aproape de 10 la 100 suflete. Astăzi în regatul României N. este pe an de 40-50 la câte 1000 locuitori și creșterea anuală a populației prin născeri după scăderea deceselor este de 12-0 la câte 1000 suflete. N. din România de 40-50‰ este întrecută numai de cea din Rusia de 48‰, din Ungaria de 44-8‰ și din Serbia de 44-4‰, toate celelalte state ale Europei au N. mai mică: Austria și Germania de 38 (Bucovina în parte de 45), Italia de 37, Olanda de 33, Belgia de 31, Marea Britania de 30, Elveția de 29, Franța de 23 la câte 1000 loc. Aceste date se refer numai la copii născuți vii, în România numărul celor declarați și înregistrați ca născuți morți este de 16 din câte 1000 născeri, din cari 54% în comunele rurale și 46% în orașe, comunele urbane dau dar un contingent relativ mai mare la numărul celor născuți morți decât cele rurale, căci din toți locuitorii regatului 18% aparțin comunelor urbane și 82% celor rurale. — Poporațiunea rurală participă în raport cu numărul ei într-o proporțiune mai largă decât cea urbană, atât la numărul total al căsătoriilor precum și la acela al născerilor. Populațiunea orașelor din România, amestecată cu elemente străine, crește prin născeri în proporțiuni slabe și presintă pe alocurea chiar un deficit al născerilor la Români, astfel progresul numeric al națiunii se datorează sătenilor. — În România din copii nou născuți sînt 6-2% copii naturali; aceasta proporțiune este mai mică decât în cele mai multe alte state ale Europei; un număr mai mic de copii naturali au numai Irlanda cu 2-3, Anglia cu 4-5, Elveția cu 4-6 din câte 100 născeri, iar în Italia aceasta proporțiune este de 7, în Franța de 8-4, în Ungaria și în Belgia de 8-6, în Danemarca de 9-4, în Germania de 9-5, în Suedia de 10, în Austria de 14-6%. În cea ce privesc sexul sînt la noi din 100 copii născuți 52 băieți și 48 fete. N. nu depinde numai de cauze economice și de numărul căsătoriilor, ci și de moravuri. Unele populațiuni își inipun un număr foarte mic de copii (Francezi, Sași din Transilvania, ș. a.) și în multe orașe române găsim sterilitatea voluntară a femeilor; țeranca nu cunoaște diferitele mijloace întrebunțate de femeile din toate stratele populațiunii urbane menite a micșora fecunditatea. Mijlocia fecundității este în România de cinci copii din câte o căsătorie. N. mare singură nu determină prosperarea unei națiuni, ci numai conservarea, menținerea în viață a copiilor născuți, micșorarea mortalității copiilor prin creșterea lor igienică, mai ales prin alăptarea lor naturală, prin nutrirea lor corectă. (Literatură: Andreas Wolf, Beiträge zu einer statistisch-histor. Beschreibung des Fürstenthums Moldau. Hermannstadt, 1805; Nicolas Soutzo, Notions statistiques sur la Moldavie. Iassy, 1849; Anatole de Demidoff, Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie. Paris, 1854; D. P. Marțianu, Analele statistice și economice. București, 1860—65; V. Agapi, Cercetări demografice asupra populațiunii României. București, 1876; Mișcarea populațiunii României, publicația Ministeriului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor. București, 1880—1900; I. Felix, Despre mișcarea populațiunii României. Bucu-

resci, 1880; C. Istrate, O pagină din istoria contemporană a României. București, 1880; P. S. Aurelian, Țeara noastră. București, 1880; I. Bibicescu, Mișcarea populațiunii în România. București, 1880; I. Felix, Geografia medicală a României, I. București, 1897; I. Felix, Raport general asupra Igienii publice și asupra serviciului sanitar al Regatului României pe anii 1896 și 1897. București, 1899.) [I. Felix.]

Natan, profet ovreu, educatorul lui Solomon.

Natatores, (paseri), v. Innotătoare.

Nathusius, Hermann de, (N.-Hundisburg), zootehnist celebru, n. 9 Dec. 1809 în Magdeburg, † 29 Iunie 1879 în Berlin. A scris: »Shorthorn-rindvieh« (ed. II, 1861); »Vorstudien für Geschichte und Zucht der Haustiere, zunächst am Schweineschädel«, (1864); »Vorträge über Viehzucht und Rassenkenntnis«, (3 vol. 1872—80); »Über die sogen. Leporiden«, (1876); »Landwirtschaftliche Jahrbücher« revistă, în colaborare cu Thiel.

„**Națională**“, *bancă de asigurare* în București (v. ac., vol. I, pag. 617 b).

Naționale, (*neolat.*) consemnare care cuprinde numele, etatea, religiunea, profesiunea și eventual alte stări și relațiuni ale unei persoane.

Naționalitate, v. art. Națiune și Naturalizare.

Național-liberal, este numele ce și l-a luat partidul liberal din România de pe la 1884 încoace, adecă de când liberalii sub Ioan Brătianu s'au îndepărtat de conducerea lui C. A. Rosetti. Pentru prima oară apare »Voința națională« la 10 Iulie 1884 ca organ N.-l., în deosebire de vechiul organ liberal »Românul«.

Națiune, (*lat.*) în sens genetic un grup de oameni în cari, în urma descendenței comune, a influințelor comune ale pământului și climatei, precum și în urma vieții comune, s'a dezvoltat și stabilit o omogenitate oarecare a dispozițiilor și înclinațiunilor fizice și psihice și un tezaur comun de tradițiuni, idei și aspirațiuni. Cuvântul N. se întrebunțează (mai ales în usul limbei franc. și engl., în cari N. genetică se numesc *peuple*, resp. *people*) și în înțeles politic, designând totalitatea persoanelor aparținătoare unui anumit stat. Tot astfel și cuvântul *Naționalitate* este întrebunțat în două înțelesuri diferite, anume în înțeles mai larg, designând naționalitatea *naturală*, adecă aparținerea la o N. (genetică), și în sens strict legal, juridic, însemnând naționalitatea *politică*, adecă legătura care unesc pe individ de stat. În timpul mai nou s'a obicinuit, mai ales în Austro-Ungaria, a se întrebunța cuvântul N. pentru denumirea naționalității politice, în opozițiune cu cuvântul Naționalitate, întrebunțat pentru designarea naționalității naturale, dar acest obicei nu este decât un joc de cuvinte, o losincă politică; căci nu există N. austriacă, nici N. ungară, ci numai N. germană, cehă, etc. în Austria, și N. maghiară, română, etc. în Ungaria.

Proprietățile fizice ale unei N. se cuprind sub noțiunea *tip național*, iar cele psihice sub noțiunea *caracter național*; acesta se manifestă în temperamentul național și modul de cugutare, se exprimă în limba națională, în moravurile naționale și prin oarecare direcțiune națională a intereselor mari și constante ale vieții. Descendența, locuința și viața comună

sunt condițiunile naturale pentru gena una N.; tipul și caracterul național sunt elementele reale și constitutive ale N.-ii. (Cf. Al. Moosonyi, Conștiința naț., în Almanachul II al sec. ac. »România Jună. Viena, 1888; Alf. v. Kremer, Die Nationalitätsidee und der Staat. Viena, 1885; C. G. Dissescu, Cursul de Drept publ. rom. București, 1890, ed. Socecu.)

Nativ, (din verb. lat. nasci), starea naturală, neprefăcută a unui obiect, s. e. a unui metal care se află aproape curat în interiorul pământului: aurul N., fierul N.

Nativism, (neol. lat.), în genere denotă tot ce se consideră a înăscut și propriu naturii omenești; apoi modul natural de gândire și lucrare al omului întru cât nu se vede modificat de influențe educative. În special și în materii filosofice N.-ul cuprinde în sine toate acele sisteme, cari admit, susțin și învață că omul se naște în suflet cu anumite idei. Aceste idei se șic pentru aceasta înăscute sau apriori. Cu deosebire se considera de unii ca apriori idea de Dumnezeu, de nemurire; daruri ca: limba, puterea de a cugeta, etc. Kant a învățat, că și ideile de timp și spaț sunt apriori, și anume ca forme ale intuițiunii. Cei ce învață astfel de doctrine, se numesc nativiști. Sin: apriorism și intuiționism. v. Empirism și Evoluțiune. [Pl.]

Nativitate, v. Natalitate.

Natrium, v. Sodiu.

Natrolit, identic cu mesotip (v. ac.).

Natron, mineral, carbonat de sodiu hidratat, în cristale monocline incolore sau cenușii, uneori deposit farinos. Se găsește pe malurile lacurilor nătrone din Egipt, America, Armenia, în eflorescențe pe scurlele scodifere în Ungaria (Debrețin, Segedin), pe lăvele Vesuvului, Etnei, etc. Se întrebunța mai înainte, astăzi însă e înlocuit prin produsele industriei sodiei. Sinonim cu *Soda*. N. *leșie* identic cu hidroxid, și chiar cu leșia preparată din cenușa care conține hidroxid și carbonați de sodiu. N. *Mesotip*, același cu Natrolit, mineral din ordinul silcaților. Na₂ Al₂ Si₂ O₁₀ + 2 H₂ O. N. *Plumbat*, combinația oxidului de plumb cu hidroxidul de sodiu. N. *Salpetru*, identic cu Nitratul de sodiu. N. *Săruri*, același cu sărurile de sodiu.

Natronvase, 10 lacuri cu natron în Egiptul de jos, în pustile Libiei în direcțiune nord-vestică dela Cairo.

Natura, 1) totalitatea caracterelor (v. ac.) esențiale și originale ale unui lucru; 2) totalitatea lucrurilor cari au o existență independentă de activitatea omenească; 3) totalitatea lucrurilor materiale, în opoziție cu cele morale; 4) universalul întru cât e conceput ca având o existență independentă de cauza primordială (Dumnezeu); 5) principiul existențelor creatoare (natura naturata); 6) (în Alchimie) N. = substanțe; 7) (în Artă) model pe care îl cferă artiștilor lucrurile N.-le sau artificiale, iar nu lucrările altor măiestri; N. *moartă* = tablouri de obiecte sau ființe inanimate.

[M. D.]

Natural, este tot ceea ce se conformă cu natura și cu ordinea din ea; ceea ce este dat deodată cu nascerea, în opoziție cu ceea ce se câștigă prin cultură; ceea ce e conform cu mintea, cu rațiunea și cu usul; N. mai înseamnă: simplu,

neafectat, nemăiestrit; modul de a fi, modul de a gândi fără multă sfortare. *Religiune N.*, în opoziție cu relig. pozitivă (revelată) este care se întemeiază numai pe rațiune. *Selecțiune N.* a numit Darwin principiul susținerii și al desvătării speciilor în lupta pentru existență. [Pl.]

Naturalia non sunt turpia, (*lat.*) = lucrurile naturii nu sunt rușincase; de lucrurile din natură nu avem să ne rușinăm, nu trebuie să ne fie greu; principiul școlii cinice.

Naturalisarea, calitatea, ce se dă unui străin de a beneficia de drepturile de cetățean al unei țări carecare. În Rcm. N. se dă de ocprurile legiuitorare, iar în alte state se dă după ce străinul a stat într'insul un timp carecare după prescripțiile legilor. (v. și Impănăntenirea.) [I. P. Voitești.]

Naturalisația, (zoel. și bot.) identic cu acimatisația (v. ac.).

Naturalism, doctrină literară și artistică care susține că ținta literaturii și artei este să aibă de vecinic model existența reală, fără să dea prea mult precădere, precum face clasicismul, părții sufletesci a omului. N. mai poartă numele de *Realism* și a existat în toate timpurile, fiind pus în practică, cu sau fără conștiință, de cea mai mare parte dintre artiștii și poeții secolilor. În vremile din urmă însă, și ca o reacțiune în contra falsului clasicism care da precădere părții morale din om, fiind prea mult să imiteze capod'operele mai vechi, sub numele de N. a început să se dea la iveală opere, în cari se reproduce cu o predilecție deosebită tocmăi partea animalică, fiziologică și jescnică din om. Din N. în acest sens fac parte multe din romanele celebrului Zola. Întru cât N. censtă în imitarea directă a naturii, în general sau omenești, N. este o doctrină sănătoasă; întru cât însă caută să dea precădere descrierii instinctelor brutale, N. este de condamnat. [Dragmirescu.]

Naturalist, cel ce se ocupă cu studiul naturii.

Natura naturans, principiu al filosofiei școlastice spre a arăta puterea creatoare ca principiu primar al tuturor lucrurilor și în opoziție cu *natura naturata* ca complexul tuturor lucrurilor create. [Pl.]

Natura non facit saltus (Natura nu face săritură), este un principiu în filosofia naturii, prin care se recunoaște stabilitatea desvătării în natură după aceleași legi constante. [Pl.]

Naturel, firea cuiva. În psihologie ia numele de temperament fiziologic, și ca o formă superioară a acestuia, — caracter moral. N.-ul e suma tendințelor, apucăturilor și a calităților psihofiziologice moștenite.

Năucie, stupiditate, stare de slăbiciune generală psihică; rare ori primitivă, precum la bătrâni în urma înveluțiunii senile a creierului și în boalele acestuia. În cele mai multe cazuri demența (v. ac.) sau năucia este secundară, ca termen final al melancoliei și al maniei nevindecate.

Naufragiu, pierderea unui vas în plină mare sau la coastă pe stânci. În general N.-le au loc: din cauza cețurilor, din cauza tempestii, din greșeli de drum, din ciconiri (v. A bordagi), din incendiu, din exploziuni, din avarii primite în luptă (pentru vasele de resboiu), etc. [C B.]

Naum, prorec evreu de pe timpul regelui Ezechia. Scrierea lui se distinge prin frumuseța poetică.

Naum, ucenic al lui Kiril și Metodiu în Moravia, se retrase după moartea lor în Bulgaria, unde deveni episcop. (Xenopol, Ist. Rom. I, 448.)

Naum, *Anton*, poet, n. în Ian. 1829 la Iași; și-a făcut studiile în țeară și la Paris; a ocupat deosebite posturi în învățământ și dela 1898 este profesor de limba și literatura franceză la universitatea din Iași. În 1882 la »Jocurile florale din Provența» ținute în Forcalquier, N. a fost premiat pentru mai multe traduceri din limba provençală și în special din poema Mireio a lui Mistral, iar la 1893 a fost ales membru al Acad. Rom. Poesiile lui N., publicate mai toate în Convorbiri literare, au fost adunate într'un volum de Versuri și unul de Traduceri, Iași 1890. În ultimii ani ai Convorbirilor literare N. a publicat un poem eroi-comic: Povestea Vulpii. (Cf. T. Maiorescu, Poesiile dlui Naum în Convorbiri literare, I Maiu 1894.)

Naum, *Râmniceanul*, originar din strămoș ardelean de lângă Sibiiu, care venise în România ca să scape de unire, n. 27 Nov. 1764 din protopopul Bucur, la Corbi, jud. Muscel. Adus la București în vîrstă de 6 ani, N. începî să învețe grecesce și românește, iar cu 15 ani se hirotoni diacon. În 1784 se tunse monach la man. Horez, fû însă turburat în liniștea mănăstirească de rusoiul anstro-turc, care îl sili să fuga, împreună cu alții, pe la 1788 în Transilvania, unde își agonisi viața prin dascalie de limba grecească. De abia la 1795 se întoarse în țeară, continuînd aci profesia de învățător privat, pîna cînd se hirotoni preot la Buzeu, numindu-se la 1802 chiar protosincl. Fără îndoială, că N. ar fi ajuns la înalte diregătorii bisericești, dacă n'ar fi prins dragoste de viața rătăcitoare, care și de acum încolo o duse pînă aproape de mormînt. Au fost însă și alte pricini, cari îl departau dela treptele episcopale: mai întîiu, cum ȳice însuși, că n'avea bani; apoi, că spunea adevêrul fără multă cruțare; dar mai presus de toate, că era un înfocat patriot. Aprinđîndu-și amorul țerii sale din scrierile lui Petru Maior, el transportă în Muntenia lupta de preste munți în contra asupritorilor neamului românesc. Aceasta atitudine era de o importanță colosală în timpurile acelea, în ajunul insurecțiunii grecesci, și în aurora avîntului național condus de Tudor Vladimirescu. Cu o viața atît de agitată, N. ajunsese la vîrstă de 68 ani, și simți în fine dorul odichnei. Retras la mîn. Cernica, el mai traduse acolo istoria bis. universală a lui Meletie. † pe la 1839. Fala lui N. este activitatea sa literară. Afară de scrieri didactice și religioase, presărate cu reflexiuni patriotice, merită atențiune specială operele sale istorice: Epifonematele, două scrisori între un Moldovean și un Muntean, cronica (1768—1812 și 1812—27) și mai întîiu de toate prețioasa istorie a zaverii. N. s'a încercat și în poezie, în care a reușit destul de bine. Operele lui, parte grecesci, parte române, sînt încă manuscrise și proprietatea Academiei Române, afară de câteva, publicate în »Biserica ortodoxă». (Cf. C. Erbiceanu, Protos. Naum Râmniceanul. București, 1900.)

Naumachie, lupta între două nave de resboiu sau între două grupuri de nave. Luptele navale moderne încep cam la distanța de 3000 ni. cu artileria mijlocie cu tragere repede și pe la

2000 m. începe artileria cea mare; lupta continuă cam la distanța mijlocie de 1000—1500 m. Cînd două vase vrăjmașe se apropie mai mult de 500 m. ele aruncă torpile automobile; în fine cînd ocaziunea favorabilă se presintă, un vas se aruncă cu ciocul (pintenele) asupra vrăjmașului și îl dă la fund prin abordagiu. [Const. B.]

Naumanit, mineral, seleniura de argint, rar. Se întălesce la Tilkeroda (Harz), etc.

Naumann, 1) *N. Johann Friedrich*, ornitolog, n. 1780 în Ziebigk lângă Köthen, agricultor, mai târđiu prof. în Köthen. † 1857 în Ziebigk. A scris: »Naturgeschichte der Vögel Deutschlands» (1822—44, ediț. 2, 12 vol.); »Taxidermia» (1848), etc. 2) *N. Emil*, compositor mus., n. 1827 în Berlin, dela 1874 prof. la conservatorul din Dresda, † 23 Iunie 1888. A scris: »Die Tonkunst in der Kulturgeschichte» (1869—70); »Deutsche Tondichter» (ed. 6, 1895); »Italienische Tondichter» (ed. 2, 1883); »Illustrierte Musikgeschichte» (1880—85), etc. Compoziții (oratori, liturghi, psalmi, etc.)

Naumburg an der Saale, oraș în guvernamental prus. Merseburg, cu 21,202 loc. (1895); castel, dom din secl. XIII; fabricație de marfuri de fildeș, cărți de joc, vin spumant. Episcopia din N. a fost secularizată la 1648.

Naupaktos, oraș, v. Epakto.

Nauplia (*Napoli di Romania*), capit. nomarchiei grecesi Argolis și Corint, 5459 loc. (1889), archiepiscop; citadelă cu 2 forturi; port; pescuit de spongii. 1829—34 N. a fost capitala Greciei.

Nausea, (*lat.*) greață, scîrbă și boală de mare.

Nauseosa, (*med.*) remediu, ce provoacă o iritațiune mai îndelungată spre vomare, dar nu și vomarea.

Nausikaa, fata lui Alkinoos, regele Phăacilor, salvatoarea naufragiatului Odysseus. Dupa o tradițiune N. a devenit muierea lui Telemach.

Na-șorul-vîntului, în pov. rom. numele iepurelui.

Năut, numirea populară a plantei cultivate Cicer arstinum L. (v. ac.)

Nautica, sciința relativă la navigațiune.

Nautice, *Instrumente*, (marina), instrumente întrebuintate pe bord pentru diferite scopuri în navigațiune. Deosebim: I.-le pentru determinat pozițiunea (sextantul, cronometrele, compasul sau busola, lochlul mechanic sau electric, sonda și nisiparul); I.-le metereologice (barometrul simplu și regulator, termometrul, psychrometrul, anemonimetrul); I.-le pentru măsurați mîșcările vasului la rului și tangagiu; apoi diferite lunete, binocluri, etc. [Constant. B.]

Nautilus, gen din fam. Cephalopodelor, ord. Tetrabranchiatelor, clasa Moluscolor; animal marin, are corpul învêlit cu o scoică învîrtită ca un melc și împărțită în căsuțe; animalul locuiesce ultima căsuța, iar prin celelalte trimite o prelungire a părții sale posterioare, numită »sifon», ce le străbate în lung pe toate, gaurind părății lor despărțitori. E singurul animal, care a trăit toate erele geologice, cam 1600 fosile; iar ađi ca reprezentant al genului N., avem în Marea Indiei *N. Pompilius*, a cărui scoică se întrebuintează ca obiect de ornament.

[I. P. Voitești.]

Nava, v. Bastiment. *Naval*, ce se rapoartă la marină. [Const. B.]

Năvalnic, numirea românească a plantei *Sopendrium officinarum* Sw. (v. ac.).

Navarino (*Neokastro*, acum *Pylos*), oraș cu port în nomarchia grec. Messenia, 2128 loc. (1889); în sinul dela N. a învins flota anglo-franc. asupra celei turco-egiptene la 20 Oct. 1827.

Navarra, fost regat spaniol pe ambele coaste ale Pireneilor; 1285 se alipi prin alianță de Franția, iar 1441 posesiunea lui Ioan de Aragonia; dela 1512 N. superioară devine spaniolă și actualmente provincie de 10,506 km². cu 304,122 loc. (1887); capit. *Pamplona*. Partea de nord a Pireneilor aparține dela 1589 Franciei (depart. Pireneii de jos).

Navigabil, apa (mare, riu, lac, canal) pe care poate trece un vas. Sînt ape N.-le dela natură, dar multe s'au făcut N.-le prin lucrări idraulice artificiale. Astfel Dunărea la gura Sulinei permite acum să între vase foarte mari (24' de pescagiu), pe când înainte de lucrările executate de »Comisiunea Europeană Danubiană« nu puteau intra decît vase mici cu 10'—12'. Lucrările principale de executat pentru a face o apă N. sînt: adîncirea, sfîrîmarea stîncilor, construirea de diguri, ecluse, așezarea geamandurilor (cari indică bancurile), faruri, semnale de ceață, etc. [Const. B.]

Navigațiunea, comunicațiunea pe apă prin ajutorul bastimentelor. Avem de deosebit: N. maritimă, N. fluvială și N. interioară (prin canale); fiecare întrebuițează tipuri speciale de vase. N. în general și în special cea maritimă, a luat în ultimii ani o extensiune colosală; fiecare națiune caută a favorisa N. națională pentru a asigura deuseuri industriilor sale. România are actualmente un serviciu de N. maritimă, de pasageri și mărfuri, Constanța (și Dunare), Constantinopol, Rotterdam și altul pe Dunăre dela Sulina la Regensburg; vasele aparțin statului și serviciul se face cu personal tehnic detașat dela marina militară.

Actele de N. (hârțiile de bord) sînt actele ce fiecare vas de comerț trebuie să poseadă pentru a stabili identitatea sa. Principalele acte sînt: actul de naționalitate, permisul de plecare, rolul de echipagiu, certificatul de navigabilitate, manifestul mărfurilor îmbarcate, conesmentele de îmbarcare, jurnalul de bord, etc. și în fine patenta de sănătate, care este cel mai important pentru navigațiunea curentă.

Școala de N., de marină sau navală, este destinată a forma navigatori. Fiecare stat are o școala navală pentru formarea ofierilor marinei de resboiu; apoi una sau mai multe școale speciale pentru formarea subofierilor; în fine diferite școli pentru marina de comerț. România are: o »școală de aplicațiune« pentru sublocotenenții din marina militară, o școală de m. pentru subofierii marinei militare și ofierii marinei de comerț; mai multe școale speciale pentru subofierii combatanți din marina militară. [Const. B.]

Navigator, ori ce persoană care are de profesiune marina militară sau comercială.

Năvius, *Gnaeus*, 269—199 a. Chr. poet roman, n. în o cetate latină din Campania. A luat parte în primul resboiu punic; iar la 235 îl gasim în Roma ca poet dramatic. A scris tragedii și comedii, după modele grecesci. A făcut încercare însă și cu piese originale, tractând sub-

iecte din istoria romană. El a soris în versuri saturnice poemul epic »De bello Punico«. În comediiile sale de multe ori a pișcat fără cruțare căpeteniile romane, din care cauză a trebuit să stee în închisoare și să meargă în exil. † în Utica la 199 a. Chr. Specimene de drame găsım la Ribbeck »Scaenicae Romanorum poesis fragmenta«.

Navlu, chiria ce se plătesce pentru transportul mărfurilor pe corăbii.

Năvod, instrument de prins pește, format din o rețea de ață de cânepă, lung dela 3—4 m. și lat până la 2 m., avînd la capete câte un lemn ce ține rețeaua întinsă, de care prind pescarii cînd pescuiesc. [I. P. Voitești.]

Naxos, (acum *Naxia*), cea mai mare între insulele Ciclade, 449 km², cu 20,591 loc. (1889); insula e muntoasă, bogată în apa și în minerale, sol foarte roditor (vin, fructe sudice). În antichitate N. era consacrată lui Dionysos (tradiția despre Ariadne). *Capitala N.*, cu 1869 loc., are 20 biserici; citadela, port.

Nazareni (*Nazaricușii*), se numiau de cătră Ovrei la început creștinii ca urmași ai lui Isus Nazarineanul. În secl. IV și V tot așa se numia o sectă, care ținea a fi de lipsă a se observa de cătră creștinii și legea mosaică a V. T. De present N. se numesc adeptii unei secte lățite, mai ales în Elveția, Germania și Ungaria. N. admit mai întreg simbolul apostolic; dintre sacramentele recunosc numai botezul, pe care însă îl administreaază numai celor adulți și țin cina Domnului ca protestanții. Nu recunosc nici o autoritate; le este oprit a jura și să poarte arme. În Ungaria secta a fost adusă din Elveția prin 1839; ea e lățită mai ales printre calvinii de pe puste Ungariei și printre Românii gr.-or. din cott. Arad, Timiș și Torontal.

Nazaret (*Nasra*), oraș în Galilea, odinioară locuința părintilor lui Isus; 7500 loc. (1891), $\frac{3}{4}$ creștini; cu o mănăstire a Franciscanilor, fundată la a. 1620.

Nazîr, vătav de Țigani domnesci; odinioară comandantul unui oraș.

Nazirei, (ovr. sfinți) se numiau la Ovrei oamnenii, cari făceau legămînt, că în anumit timp ori în toată viața nu-și vor tunde părul, nu vor bea beutură spirituoasă, nici nu se vor contamina prin atingerea de vr'un mort. (4 Mos. 6.) Atare N. a fost și judecătorul Samson din T. V. [i—m.]

Neagh, cea mai lungă niare a Irlandei, la Ulster. Ea este lată de 19 km. și lungă de 30 km. Această mare comunică prin canale cu Belfast, Nevorj și Lough Erne.

Neagoe Basarab voevod, v. Basaraba.

Neagră, *Marea*, (lat. Pontus Euxinus) golf al Mării Mediterane cu care se leagă prin strîmtorearea Dardanele și Bosfor, se întinde între 25° și 39° long. est. (Paris) și între 40° și 46° lat. boreală cu o suprafață de 423,939 km². Coastele sînt împarțite între Rusia, Turcia, România și Bulgaria. M. N. se presintă ca un vast lighian mărginit de falesele calcare ale Caucasului și munții Asiei mici bătuți de valurile mării; cam acelaș caracter îl are și pe coasta vestică; la nord coastele sînt așezate și fluviile Donului, Niprului, Bugului, Nistrului și Dunării formează lagune sau *limane* prin aluviunile lor, barate

prin cordoane litorale. Adâncimea M. N. merge decrescând dela maluri spre mijloc 70—1950 m. Pe coastele Asiei mici și Caucasiiei fluviile Zaccaria, Kizil și Iekil Irmaç, Ciurucul și Cubanul, și mai ales Donul, Niprul, Bugul, Nistrul, Dunărea pe coasta nordică, în fine Camicul pe coasta apuseană aduc (mai ales cei mai mari din aceștia) după topirea zăpezilor un mare volum de apă dulce, ceea ce pe de o parte schimbă nivelul apelor M. N., iar pe de alta contribuie la desărarea apelor sale. Coastele Dobrogei, Bulgariei și Crimeei sunt bătute de vânturile de sud-vest, sud și sud-est, care fac navigațiunea foarte periculoasă la epoca ecuinocțiilor; în Bosfor suflă dinspre nord-est *boreasul* de asemenea periculos. De aceea numărul furtunilor M. N. este în termin mediu 37 pe an. Deși comunică ou Marea Mediterană, temperatura M. N. este inferioară Mediteranei din cauza micii adâncimi a Bosforului, ceea ce face ca comunicațiunea să fie aproape de suprafață. Gradul de salinitate (1·90%) slab la suprafață, unde și densitatea e mai mică (1·0145), crește cu adâncimea din cauza contra-curentului de apă sărată venind prin Bosfor. M. N. e lipsită de curenți mari; abia se deosebesc un curent de apă dulce la gurile Dunării și un puternic curent (2¹/₂, noduri iuțeață) în Bosfor format prin precipitarea apelor dulci dela suprafață către Mediterana; sub acesta un contra curent (1¹/₂, noduri iuțeață), aduce apa sărată a Mediteranei în M. N. *Fauna* vechiului lac al M. N. era mai mult de apă dulce; iar după ruperea Bosforului invasiunea apei sărate ucide această faună, silind o parte a căuta refugiu în limanele fluviilor dela nord și în Marea de Azov. Speciile sunt rari în M. N., însă numărul indivizilor e considerabil. Din antichitate pescuitul lacherdei atrăgea numeroase colonii grecesci pe țărmurile M. N., unde morunul și nisetrul circula și ași în cete strinse. Fenicienii, Grecii și Romanii străbăteau cu corăbiile lor M. N. pentru a aduna grânele Sciiiei, sclavi și obiecte de manufactură din Caucas. Comerțul pe M. N. era foarte activ în timpul imperiului bizantin, apoi în secl. XIII în timpul Venețienilor și Genovezilor. Tatarii ocupă Crimeea, și în curând Turcii devenind stăpâni M. N., comerțul său este anihilat până în timpul Catarinei II și al lui Petru cel Mare, când porturile rusesci ale M. N. încep a comerția cu Europa. Tratatul dela Paris (1856) impuse Rusiei a nu ține flota de resboiu pe M. N.; însă Rusia profitând de evenimentele din 1870 și 1877 reușese a-și redobândi facultatea de a-și crea o flotă pe M. N., a cărei valoare crescândă tinde a face din această mare un lac rusesc.

Neagră, Pădurea, (lat. *Silvamarciiana, Abnoba*, germ. *Schwarzwald*), munți la sudvestul Germaniei; se întind dela cotitura spre nord a Rinului în direcție nordică, devenind din ce în ce mai înguști și mai scunzi: pe la mijloc au înălțime de 1000 m.; piscuri mai înalte: Belchen 1415, Feldberg 1494 m., etc. Munții sunt acoperiți cu păduri dese; numeroase izvoare de apă minerală, multe lacuri mici dar afunde; însemnată industrie de lemn, mai ales orologe.

Neagu, preotul, unul din deputații țerani din 1848. (v. Eni Cojocarul.)

Neagus, munți în Macedonia sudică înspre

apus dela Salonichi, cu populațiune arămânească. (Cf. Weigand, Armonen, tom. I, p. 287).

Neajlov, 1) *N. plasă* în j. Vlașca, Rom., cu 29 com. cu 55 cătune. Terenul undulat. 2) *N. riu*, isv. în j. Argeș, trece prin j. Dâmbovița și Vlașca, vârsându-se în riul Calniștea.

Neamț, cetatea, cetate mare sau castelul lui Stefan cel Mare, spre sud-vest în marginea orașului Neamț, clădită pe coasta unui munte înalt. Ruinele existente ne arată și astăzi măreția acestei fortărețe. Despre originea acestei cetăți ne comunică vechile hrisoave, că pe la 1200 regele ung. Andreiu II chiamă în părțile acestea pe cavalerii teutoni spre a pune stavilă năvălirilor Tătarilor prin pasul Tulgheș în Ardeal și de aci în Ungaria. Ei se stabiliră mai întâiu în nordul Moldovei, apoi se retrag mai înspre munți, ridicând această cetate în mijlocul Cumanilor. Cam pe la 1220 Teutonii sunt alungați de către Bela IV, reg. ung., fiul lui Andreiu II, și cetatea rămâne în posesiunea Cumanilor, cari mai în urmă s'au contopit cu Românii, purtând însă până pe la 1500 tot numele de Tătarii dela N. Această cetate a fost martoră la mai multe bătălii ce au avut Românii cu Polonii, Tătarii, Turcii, etc. În timpul resboiului între Stefan cel Mare și Turci la Resboeni, Stefan a fost bătut, însă cetatea N. nu a putut fi luată. (Cf. Bolintineanu, legenda »Pe o stâncă neagră«); la 1598 cet. N. se închină lui Mihai Eroul Vodă; la 1691 cuprinde Sobieski cetatea. (Legenda celor 19 plăeși); 1693 a fost prădată de Tătari; 1698 se dă din nou Moldovenilor. De aci înainte cet. N. este martoră la o mulțime de resboiri între străini și băștinași, până ce încă de pe timpul domniei lui Mih. Sturza a început a se ruina. (Cf. Dicționar geogr. al j. Neamț; Xenopol, Ist. rom. I, 559, 563; II, 244, 352²; III, 600.)

Neamț, județ, în nord-vestul României (Moldova), numit astfel dela cetatea cu același nume. Se mărginesce la vest cu Transilvania, la sud cu j.-ul Bacău, la est cu j.-ul Roman și Suceava, iar la nord cu j.-ul Suceava. Suprafața 3508 km². **Munții** j. N. fac parte din marele masiv Carpați cu vârful cel mai înalt: Pionul (Ceahlăul). Dintre *riuri* și părae cari brădează în mare număr acest j. notăm: riul Moldova cu afluenții Neamț și Rișca, riul Bistrița cel mai torențial în masivul oriental al Carpaților fiind și plutitor, riul Tazlău, etc. Ca *minerale* de preț se găsec fier (fier limoneux, Raseneisenstein) la piciorul muntelui Răchitiș; cărbuni de piatră în apropierea satului Largu pe moșia Hangu; sare gemă la sat. Calu, Săvinești de jos, Sărata, Gărcina, Bălțătesci (v. ac.), N. (cu ocne parșite); piatră acră (alaun) în valea Tarcăului din sus de gura pârăului Bolovănosul, apoi din jos de mânăst. Bisericiani; Micaște (Glimmerschiefer) în apropierea com. Galu; păcură în izvoare pe moșia Doamna. Surse de *ape minerale* sunt foarte numeroase astfel: apa alcalină-muriatică (borviz, borkut), mai cu samă la Terjoasa și lângă com. Măstacănul până în apele Bistriței, alte ape min. mai mult saline găsim la Cozla, Bălțătești (v. ac.), mânăst. Neamț, Vinătorii, Oglinzi (lângă Tirgul-Neamț), Taslău, Hangu, Ciungi, mânăst. Horaița, Darmanesci, Iapa, Pângărați, Streja, Gărcina, Tarcău, Bistrița, Prisă-

cani, etc. *Producțiunea solului* constă în partea cea mai mare în exploatarea pădurilor seculare. Agricultură propriu zisă se face prea puțină din cauza lipsei de teren propriu ei. După pășuni și cosituri cultura porumbului (cucuruzului) ocupă primul loc. *Animalele domestice* sunt reprezentate în prima linie prin numeroase turme de oi, vite mari cornute de munte, capre și cai, odinioară renunțați, deși de talie mică însă foarte vâjosi, durabili și iuți. Dintre numeroasele herghelii astăzi nu mai avem decât cele dela Budesci-Ghicăi, Mărgineni și la mănăst. Neamț. *Animalele selvatică* sunt încă bine reprezentate prin urși, lupi, vulpi, pisici selvatică, riși, cerbi, căprioară, etc. *Industria*, din cauza lipsei de alte mijloace de trai și procurarea forței motrice prin numeroasele căderi de apă, fiind foarte ieftină, ea este foarte dezvoltată; în prima linie torcătoarele și țesăturile de postav de lână sunt foarte bine reprezentate prin 3 fabrici sistematice, moderne, din care cea mai însemnată cea dela Buhuș (v. ac.), și vr'o 200 mai mici, fabrica de scrobeală albă, de făină fină și gris, bețe de chibrituri, cuie pentru încălțăminte, de tricotație, o mulțime de fabrici de cherestee (150) dela cele mai sistematice până la cele mai primitive, 3 fabrici de săpun, turnătorie de fier și alamă, fabrici de spirt și oleu; olăria mai ordinară și cărntăria încă este bine reprezentată. Deosebit de acestea mai avem: vărării, cariere de piatră, expl. de petrol, etc. *Locuitori*: 132,000 din cari ca. 15,000 străini, cu deosebire Ovrei. *Cultul*: 219 biserici, 11 mănăstiri și 17 schituri. *Instrucțiunea*: școlaele primare urbane și rurale 89 cu 110,000 elevi, 1 gimnasiu real cu 120 elevi. *Impărțirea admin. N.*, se împarte în 3 plăși anume: Bistrița, Piatra-Muntele și Sus-Mijlocul, în total cu 52 com., 5 țirguri (2 urbane) și 327 sate. *Căi de comunicație* pe uscat și ape, avem: calea ferată Bacău-Neamțu (40 km.); șosele naționale, județene, vicinale și comunale în circulație aproape 1000 km. pe apă avem riurile plutoare Bistrița (v. ac.), Bistricioara (v. ac.) și parte din Bicaz (v. ac.). *Ca locuri istorice* înregistram: mănăstirile, respective schiturile Agapia, Almași, Bisericani, Bistrița, Hangu, Neamț, Pângărați, Secu și Taslău (v. la art. resp.); apoi localitățile: Bodesci, Precesci cu biserică zidită de fam. Racoviță la 1650, Buciuilești cu ruinele castelului lui Gg. Stefan, Domnul Mold., Grumăzesci și Măscătesci cu biser. zidite de Stefan cel Mare, Petro-Dava cu urmele ruinelor unui oraș zidit probabil de Romani pe timpul lui Traian (110), în fine Băta-Doamnei, Neamț (cetatea), Oglinzi, Palanca, Piatra și Resboeni. (v. la art. resp.). *Capitala j. N.* este Piatra (Neamț) (v. ac.).

Neamțu, mănăstire, în j. Neamțu, Rom., a fost înființată la 1392 de nise călugări, cărora Stefan cel Mare le zidi o biserică de piatră, din care ați nu mai există decât clopotnița. Biserica cea mare de astăzi o clădi tot Stefan, dar ceva mai în urmă, iar în locul celei vechi s'a zidit pe la 1725 paraclisul Sf. George. Imposantul turn a conținut timp îndelungat o bibliotecă însemnată, dar manuscrisele vechi fuseseră distruse de Poloni la sfârșitul secl. XVII. Măn. N. joacă un rol însemnat în mișcarea literară a României; avea o tipografie bogată și o școală

vestită, din care au ieșit mulți bărbați promotori ai culturii naționale. Pe lângă aceea a dat pururea exemplul unei activități rare între mănăstirile țerii: afară de diferite fabrici și manufacture mai întreținea două institute de invalizi și de alienați. După secularizare toate acestea, afară de ospiciul alienaților, au dispărut, și măn. N. a intrat în stadiul decadenței, ca și celelalte mănăstiri. La 1868 mai numera 500 de monachi, la 1893, împreună cu schitul Secu, de abia 268. (Cf. C. Gheorghiu, Dicț. j. Neamțu, p. 269—72; Alman. Cult. pe 1868 și 1893, p. 11 și 22; Musceleanu, Calendar pe 1863. Buc., p. 76—87.)

Neamțu, oraș în j. Neamțu, Rom. (Mold.), situat lângă păreul cu același nume; 6690 loo. (1890); spital mare întemeiat de măn. Neamțu pe vremea lui Greg. Alex. Ghica Voevod; 3 școlae prim., 8 bis. ort., mai multe sinagoge; reședința subprefecturii pl. Sus-Mijlocul; fabrici de oleu, tăbăcării, ceramică bine dezvoltată, brânzături renumite, fabrică de făină, mare comerț cu sumane. Odinioară capitala județului. Spre sud ruinele cetății Neamțu (v. ac.).

Neamțului, Cetatea, la Dâmbovița. Regele Andreiu II, după cum se vede din diplomele sale din 1211, 1212 și 1223 (publ. în col. Hurmuzaki I), a dăruit cavalerilor teutoni țeara Bârsei cu îndatorirea să ridice acolo fortărețe de apărare în contra invasiunilor cumanice și eventual se cuprindă de aci Cumania până la Dunăre. Însă după ce acești cavaleri se abătură dela condițiunile stipulate, regele pe la 1225 i-a scos de aci cu putere armată. În intervalul posesiunii lor de 14 ani dela 1211—25, cavalerii teutoni zidiseră în țeara Bârsei cinci fortărețe: la Brașov, Rêșnov, Codela, Feldioara și Prejmer, apoi spre frontiera castelul Bran. Castelul acesta al Branului e ridicat pe o stâncă înaltă tocmai unde péraele torențiale dintre Buceci și Piatra Craiului se împreună sub numele apa Turcului, care spărgând lanțul munților iese la larg spre Bârsa. Din scrisoarea papei Grigorie IX din 1231 (Cf. Hurmuzaki I, pag. 117) se vede, că teutonii aceștia ar fi mai zidit un »Castrum munitissimum» și preste Carpați spre Cumania. Contelex Alex. Bethlen (Gesch. des deutschen Ordens) crede, că acest castru ar fi fost acolo, unde se ved ruine pe muntele Tatarkó la pasul Buzăului. De altă parte se susține însă, că castrul acesta al Teutonilor preste Carpați spre Cumania nu poate fi altul, decât așa numita Cetatea Neamțului la podul Dâmboviței între Bran și Rucăr. Această părere se confirmă nu numai prin nomenclatura tradițională păstrată la poporul român până în ziua de astăzi, dar și prin argumentele auxiliare, că C. N. e depărtată dela frontiera țerii spre România întocmai ca și Branul spre Ungaria circa 15 km.; că ea e zidită întocmai ca și cetatea Branului pe o stâncă înaltă la întâlnirea Dâmboviței și Dâmbovicioarei cu valea Oreții sau Rudariții; că punctul acesta tocmai așa dominează terenul strategio spre România, după cum dominează Branul pe cel înspre Ungaria, și în fine, că cavalerii teutoni vrând a prinde pozițiune spre Cumania (astăzi România), nu aveau puncte mai potrivite pentru operațiunile lor decât aceste două fortărețe surori. Astăzi pe urma C. N. se ved numai ruinele ce se pot încă bine distinge (Cf. J. K. Schuller,

Gesch. Siebenb.; I. cav. de Pușcariu, Date istorice: Bran-Törözvar. [I. c. d. P.]

Neander *Michail*, pedagog german (1525—95), elev al lui Luther și Melancton, a condus celebra școală evanghelică din Ilfeld și a scris mai multe manuale pentru învățământul în limbi, istorie, geografie și fizică.

Neapole (*Napoli*), 1) *N.*, provincie ital., între Caserta, Avellino, Salerno și Marea Tirrhenică, 906 km². și 1.156,375 loc.; spre vest de Vesuv (v. ac.). *Produce principale*: oleu, vin, grâu, cânepă, bumbac, ș. a. *Comerțul* este foarte viu. *Articii* mai însemnați de industrie sînt: mătăsă, bumbac, broderii, ș. a. *Articii* de comerț: fier, mașini, mănuși, ghete, instrumente musicale, ș. a. Are o mulțime de fabrici pentru ori ce ram de comerț. Între acestea mai însemnate sînt fabricile de ciocolata, 70 la număr. 2) *N.*, capitala provinciei cu același nume, odinioară capitala regatului ambelor Sicilii. Clădit în forma unui amfiteatru lângă sînul Neapole; 529,446 loc. (1896). Ramii mai însemnați de industrie sînt: șantiere, fabrici de mașini, turnatorii de fier, țesătorii de materii textile, fabrici de piele, mănuși, ghete, palării de paie, macaroni, ș. a. *Comerțul* este însemnat, fiind piața principală a întregii Italiei de sud. Spre ușurarea circulațiunii, porturile și cu deosebire portul Molo di San Vincenzo și Molo orientale (11—30 m. adînd) s'a mărit în mod însemnat. *Istorie*. N. a fost fondată de o colonie greacă, din Cumae, care a numitu-o Parthenope, mai târziu Palaepolis (oraș vechiu). Dela 326 a. Chr., ocupat fiind de Qu. Publilius Philo, pe timpul reșebouului al II samnitic, a decăzut. Ajungînd însă stabil sub domnia Romanilor a înflorit și mai departe ca oraș grec. Goții orientali au ocupat orașul, dar Belisar în 536 l-a reocupat. Din timpul acesta a făcut parte din Exarchat, până ce Roger II l-a ocupat, și s'a încoronat de rege al N.-ei și Siciliei. (1130).

[M. Bodiu.]

Nearchos, admiral al lui Alexandru cel Mare, a condus flota macedoniană de la îmbucătura fluviului Indus la golful Persic, spre a explora oceanul Indian. Descrierea acestei călătorii a existat pîna pe vremea lui Arian care a re-sumat-o.

Nearthrosa, (med.) formarea unei articulațiuni noue 1) în locul unei articulațiuni delaturate prin resecțiune, 2) între capetele unui os fracturat sau 3) în fine între un os luxat și altul învecinat.

Nearticulat, (gram.) fără articol, v. Articol.

Nearticulate, (zool.) v. Animale și Articulate.

Neatîrnare, termen popular pentru independență. v. Libertate.

Neaua, (*Zăpadă*), se formează din vaporii de apă ai atmosferei, dacă temperatura scade sub punctul de înghețare. Fulgii de N., ce cad la pămînt, sînt formați din o mulțime de particule mici lipite deolaltă, de unde se deduce că norii de N. sînt asemenea norilor de ploaie, cu deosebirea, că în locul beșicuțelor sau globulelelor de apă conțin globurile de N., cari lipindu-se deolaltă se îngreunează și cad la pămînt. În decursul căderii fulgii, încă nîtitei, dau de globurile mai puțin reci, cari lipindu-se se alătură la ei. Când timpul e moale se ală-

tură multe globurile, și fulgii sînt mai mari, pe cînd dacă temperatura e sub 0°, fulgii sînt mai mici.

Neausta, (Niausta sau Niagusti), oraș în Macedonia, vilaietul Salonichi, la piciorul munților Neaguș, are preste 3000 loc. (Greci, Bulgari, Turci și vr'o sută de Arămăni). Vinul de N. e cel mai renumit din Macedonia.

Nebigav, semînție indiană, v. Cree.

Ne bis in idem, (*lat.*) nu de două ori contra aceeași; seutilnță, ce se aplică ca principiu în procednra penală.

Nebo, piscul munților Abarim în Palestina, de unde a arătat Dumnezeu lui Moise pămîntul promisiunii și unde Moise a și murit.

Nebraska, stat în Uniunea nord-americană, spre vest dela Iowa, 200,774 km², cu 1.058,910 loc. (1890); preii minunate, potrivite pentru agricultură; în congres trimite 2 senatori și 6 reprezentanți; constituția dela 1867. Cap. Lincoln.

Nebukadnezar, (Nabacudurrusur, Nabuhodonosor), v. Nabukodonosor.

Nebuloase, (astron.) grămădiri de materie cosmică, constituind sori sau sisteme de sori în formațiune; grupă de stele. N. se observă noaptea în formă de norișori albicioși de diferite forme.

Nebunarița, v. Măslărița.

Nebunia, *Moria*, o formă a demenței, care provine din delirul furios incomplet desvoltat sau din Amonomanie; caracterul vesel al acestei din urmă, se manifestează în N. prin diferite jocuri copilaresci, risete, etc.

Necesar, în genere se dice de lucrurile de care cineva nu se poate lipsi; tot ceea ce este indispensabil unei ființe sau lucru pentru ca să se poată susține în întregimea sa organică ori individuală. N. mai este tot ceea ce este indispensabil ființelor organice pentru traiu. În filosofie (logicesce) se dice că e N. tot ceea ce nu poate a nu fi. Sin. trebuincios. [Pl.]

Necesitatea, în mitologia grec. este deita puterii ineluctabile care hotăresce, cu prețul ori cărei dureri sau nenorociri, fie a țăilor, fie a oamenilor, îndeplinirea faptelor în lume. Este o plămuire mai mult a imaginațiunii filosofilor, cari și-au dat sama din vreme, că lucrurile se desfășură în lume independent de voința și de dorința omului, și în desfășurarea lor se supun legilor ce guvernează ființa lor și strivesc cu nepăsare ori ce forță mai mică ce li-s'ar pune în cale. Ideea de N. se întalnesce în logică la acele principii, a căror negare ar distruge cu desăvîrșire puterea de a judeca a minții noastre. E imposibil să judecăm, dacă nu admitem s. e. absoluta N.-a principului de identitate, după care un lucru este absolut identic cu el însuși: A = A. Tot în logică mai găsim ideea de N. la împărțirea judecăților din punctul de vedere al modalității (v. ac.). Din acest punct de vedere judecățile sînt posibile, contingente, imposibile și necesare. Sînt necesare, cînd legătura dintre subiect și predicat nu se poate cu nici un preț închipui ca neexistentă. Ideea de N. se mai întalnesce în metafizică, și condiționează legătura ce se conține între cauză și efect sau între scop și mijloacele lui de realizare; cu alte cuvinte N. întemeiază conceptul de lege. [M. D.]

Nechit, *schit*, părăsit în j. Neamțu, com. Măstacan.

Neco, (Necu), rege egiptean 610—595 a. Chr., fiul lui Psammetich I, supuse 609—606 Siria, la 605 e bătut de Nabuhodonosor la Karchenis, încercă construirea canalului de Suez și dispuse ca marinarii fenicieni să încunguiere Africa.

Neckar, (Nicarus, Nicerus), riu lateral pe malul drept al râului Rin, 397 km. lung; isvoresce în apropierea hotarului de Württemberg-Baden, se varsă sub Mannheim în Rin. Afluenții de-a dreapta sînt: Fils, Rems, Murr, Kocher și Iagst; de-a stînga: Enz și Elsenz. În jurul său se produce vin bun. [M. Bodiu.]

Necker, *Jacques*, bărbat politic francez, n. 30 Sept. 1732 la Geneva, fiul unui profesor brandenburghez. Bancher în Paris, reprezentant al orașului său în Paris (1768). Se distinge prin mai multe scrieri, încât Ludovic XVI îl ia ca director general al tesaurului (1777). Prin creditul său isbuti să facă împrumuturi cu condiții ușoare, însă prin publicarea »Compte rendu au roi« (Paris 1781) dete pe față cheltuielile mari ale curții și fu concediat. 26 Aug. 1788 opiniunea publică îl aduse din nou în capul ministeriului și stăruî să se chienne statele generale. În 5 Maiu 1789 deschise statele generale, ascundînd adevărata stare a finanțelor. În 11 Iulie 1789 fû din nou concediat, ceea ce produse rezoala din Paris și dărîmarea Bastiliei. Rechemat, cădî repede în discredit prin ideile sale moderate și în 1790 se retrase batjocorit și amenințat de popor. † 1804. Opere principale: *De la Révolution française*; *Sur l'importance des opinions religieuses*; *Cours de morale religieuse*; *Les dernières vues de politique et des finances*.

Neckera Hedw., (botan.) gen de mușchi pleurocarpi cu vr'o 158 specii, numeroase tropicale, 7—8 europene. Sînt potrivit de mari, au frunzele stralucitoare, netede sau cutate transversal. În România s'au gasit pîna acum următoarele 3 specii: *N. complanata* Hüb., pe copaci și stînci (indicată și de Hoffmann la 1864 din munții Vâlcei și Gorjului sub *Hypnum complanatum* L.), *N. crispa* Hedw., pe copaci și stînci, și *N. pennata* Hedw. mai ales pe trunchiuri de fagi. [S. Șt. R.]

Necondiționat, v. Absolut.

Neconformiști, acei protestanți în Anglia, cari nu s'au conformat celor 39 articoli ai bisericii de stat din 1662. În Scoția cazul este tocmai invers.

Nec (non) plus ultra, (*lat.*) neîntrecut; care nu poate fi facut mai bine.

Necrobiosa, (med.) eliminarea unor părțicele mici de țesut necrotic din organismul viu (Virchow).

Necrolatrie, cultul exagerat al morților; dorul nemarginit de un mort.

Necrolog, (*-ia*) se numia în primele timpuri ale creștinismului cartea pastrată în biserici și pe la mănastiri, în care se scriau numele și viața capilor, a membrilor mai însemnați ai comunității și a binefacătorilor ei. Mai târziu s'au numit N. colecțiunile de notițe biografice despre ori ce oameni însemnați, din o epoca, un an, sau de o profesiune. Ați N. e o scurta notiță sau mai desvoltată despre viața și moartea cuiva.

Necromantia, (*grec.*) o specie de divinațiune (v. ac.), prin care se chiamă morții, ca să desvèlească celor vii viitorul.

Necropola, (Nekropolis), numele cimiterelor din apropierea orașelor vechi; mai renumite sînt cele egiptene dela Memphis și Theba, apoi cele etrusce.

Necrosa, starea unui os sau a unei părți de os lipsit de viață, cum ar fi gangrena pentru părțile moi. Partea N.-tă a osului se numesce *sequestru*, pe care natura sau chirurgia caută a-l îndeparta cât mai curând, spre a se obține însănătoșarea. Causa N.-ei poate zace într'un proces inflamatoriu acut ori odată cu un absces rece în organism se necrozează și osul: *caries necrotica*. Ca la ori ce mortifiere a unei părți din corp, așa și la N., cauza imediata este încetarea circulațiunii sîngelui, dar nici odată, ori prea rar, suspensiunea funcțiunii nervilor. Vedem aparînd după traume (lovituri), după periostite și ostite acute și după osteonielite, după periostite și ostite cronice. Diagnoza este ușoară, când osul necrosat se vede, că e mai alb ori negricios, dar în profunzime e mai grea. Când se scurge meduva putredă din oasele mari necrosate, aceasta dă un miros foarte neplăcut. În multe casuri se poate face diagnosa cu ajutorul unei sonde, sau la nevoe prin deschiderea explorativă a părților moi. Operațiunea pentru departarea osului necrosat se numesce *sequestrotomie*.

Necrosa fosforică, (med.) necrosă, ce se observă la lucrători în fabrici de fosfor; atacă oasele maxilare în decursul unei intoxicații cronice cu fosfor. (v. și Chibrituri.)

Necroscopia, (cuvînt mai potrivit decît acela de *Necropsie* sau *Autopsie*), examinarea unui cadavru, făcută în interesul medicinei legale, al poliției sanitare ori al studiului clinic și anatomo-patologic.

Necrotomia, (*Sequestrotomie*), operațiunea, care are de scop depărtarea unui sequestru (v. Necrosa) osos.

Nectandra Roland., (botan.) gen din familia Lauracee, tribul Cinnamomee, cu vr'o 70 specii de arbori, rar arbuști, din America tropicală, subtropicală și India vestică. *N. Puchury* Nees et Mart. din Brasilia da produsul țis: Fabae Pichurim, semen P., nuca de Sassafras, care reprezintă cotiledoanele seminței și s'a folosit altă dată ca medicament aromatic. *N. Rodioei* Hook. din Guiana da scoarța țisă Bebeeru, Bibiru, tonică, amară, dar neputînd înlocui coaja de quinquina, după cum s'a încercat a se face. [S. Șt. R.]

Nectar, (botan.) suc dulce secretat de glande externe țise *nectare*. Ele pot fi dependente ale floarei, când se țic *N. nupțiale* s. e. pe frunzele periantului (la *Fritillaria*, *Aconitum*, *Ranunculus*), pe stamine ori staminode (*Rheum*, *Ranunculacee*), pe carpele sau ovar (*Umbelifere*, *Liliacee*), pe receptacul când formează *discul* (v. ac.). *N.-le* alteori se produc pe frunze (la *Prunus laurocerasus*), pețioluri (*Pteris aquilina*), stipuli (*Vicia sativa*), când se țic *N. extra-nupțiale*. Sucul secretat de N. (N.-ul), conține zahar, gumă, dextrină, manită, apă dela 60—85%. *N.-le* secretă întăiu zaharul și celelalte substanțe dulci, și apoi, fiindca aceste produse sînt foarte osmotice, avide de apă, aceasta este atrasă în mare cantitate, secretata de glanda nectarică. N.-ul produs de N.-le nupțiale e mai ales un mijloc

de atracție pentru insectele cari înlesnesc fecundarea floareii; în special fluturii și mai cu samă albinele îl caută și îl adună cu mare sîrguință. Alteori N.-ul servă ca mijloc de atracție pentru furnicile protectoare pentru plantă (v. Myrmecophyte). Studiul rolului biologic al N.-lui pentru plante este unul dintre capitolele cele mai interesante ale biologiei. [S. Șt. R.]

Nectar, (mitol.) în mitol. grec., o beură a zeilor, ce le dădea nemurire. (v. și Ambrosia.)

Necu, rege, v. Necho.

Neculae, v. Nicolae.

Neculce, Ioan, cronicar moldovean, n. pe la 1672, † pe la 1744. A ocupat însemnate boierii, între altele cea de spătar și cea de hatman. 1711 a emigrat cu domnul său Dumitru Cantemir în Rusia, de unde trecu apoi în Polonia și se întoarse în țeară abia în 1719. În 1741 era vornic. Dela el ne-a ramas Letopisetul Țerii-Moldovei dela 1662—1743 cu o prefață și o colecție de 42 tradițiuni sub titlul »O samă de cuvinte«. Deși lipsit de o deosebită cultură, N. este unul din cei mai însemnați scriitori ai nostri, și prin inteligența sa naturală, judecata sa limpede și dreaptă se poate pune alături cu Miron Costin, prin stil și limbă însă îi întrece pe toți cronicarii nostri. N. mai mult decât ceilalți cronicari contemporani sau posteriori, uria pe Grecii Fanarioți, cari deveniseră stăpâni țărilor noastre, și nu scăpa nici o ocazie de a-i înflora.

Necultivabil, pământ steril, neproductiv, cum sînt armale, curți, drumuri, prunduri, vâgăuni și erosiuni de ape, etc., cari nu dau nici o producție pe ele. Unele se pot folosi însă în alt chip și să dea foloase și venituri destul de mari, ca magazii, deposite ori deschidînd cariere, etc.

Necupetare, v. Intemperanță.

Necunoscuta (matem.), cantitatea căutată în rezolvarea unei probleme. În ecuațiuni se însemnează de regulă cu x, y și z.

Necuratul, nume eufemistic dat diavolului, v. Drac.

Necuvîința, actul de nesocotire sau încălcare, prin cuvînt ori prin faptă, a bunelor moravuri.

Nedee, (*Rugă*), datină de origine romană, ce astăzi se serbează de către popor în ziua hramului bisericii. După serviciul divin se face petrecere populară împreună în multe localități și cu tîrg (bălcu).

Nedelcu, *Alexandru*, fost proprietar în Buda-pesta (n. în Lugoș) și soția sa Ana (născ. Hauptmann), prin testament comun din 28 Febr. 1883 au lăsat toată averea lor de aproape 110,000 cor. comunei bisericesti gr.-or. din Lugoș pentru scopuri de binefacere. Scopul fundațiunii este, ca din venitul curat să se întrebuițeze: 5% pentru acoperirea speselor de administrare; 50% să se împartă la înșurăței; 15% pentru săracii gr.-or.; 5% să se împartă cerșitorilor în ziua morții; 5% să se capitalizeze în scopul de a crea »Fundațiunea orfanală a lui Alexandru și a Anei Nedelcu« pînă se va pute rădica și susține în Lugoș un institut de orfani, și 20% să se capitalizeze 100 ani ca fond de rezervă neatacabil. Repoșând ambii fondatori, fundațiunea a intrat în viață.

Nedelcu, *Dimătrie*, n. la 1811 în Lugoș (Ung.); studiă la Pesta medicina, unde fû promovat doctor în medicină la 1839, iar la 1845 deveni

profesor de dentistică la aceeași universitate. † 27 Apr. 1882.

Nedelea, com. rur. în Rom., jud. Prahova, pe rîul Prahova, la 17 km. spre nord de Ploiesci; are un singur sat cu 2000 loc., toți agricultori și economi de vite, o școală și o biserică. Primii ei locuitori (1785) au fost mai multe familii transilvănene. Toată partea de nord și est a comunei este cîmpie pe care se află 21 movili.

[A. M. M.]

Nedînțate, animale, v. Edentate.

Nedrepte luări, ori ce sume percepute în plus de către un funcționar sau agent public, însărcinat cu perceperea de taxe sau imposit, preste sumele fixate prin legi, regulamente, contracte, etc., profitînd de neciința contribuabililor și apropiindu-și-le. Când un funcționar public primesce oarecare sume de bani sau daruri spre a face sau nu face un act privitor la funcțiunea sa, fie chiar drept actul, dar prin lege neprevădîndu-se vr'o plată, în cazul acesta, aceste sume ce se încasează de funcționar pentru servicii ia numele de *mită* (v. ac.). Nedrepte luări, sub ori ce formă s'ar presenta, sînt pedepsite de lege cu închisoare, amendă și pierderea dreptului de pensie. (Art. 141—42, 144—46 C. p.)

Nedșd (*Nidșd*), ținut în interiorul Arabiei cu imperiul Wahabiilor; 400,000 loc.

Nedumerirea, stare sufletească de nesiguranță, nehotărîre, neliniște, nelămurire.

Neef, *roata lui* —, aparat pentru intreruperea instantanee a curentului electric.

Neemia (*Nehemia*), ovreu distins, păharnicul reg. pers. Artaxerxes Longimanus, 445—430 a. Chr. Intervine la curtea persană pentru întoarcerea poporului ovreesc din Persia la Palestina. Emeritat prin reedificarea și fortificarea cetății și a templului din Ierusalim, precum și pentru colecțiunea legilor mosaice. Despre activitatea lui tractează »Cartea lui N.« a test. vechiu, scrisă de N. însuși.

Neerlanda, v. Olanda.

Neerwinden, sat în prov. belg. Liège, 523 loc. Aci s'au dat două lupte: 29 Iulie 1693 Francezii bat pe Olandezi și Englezi (Wilhelm III); 18 Martie 1793 Austriacii bat pe Francezi.

Nef —, v. și *Neph* —.

Nefas, (*lat.*) fărădelege, nepermis, neiertat, ori ce violare a legii divine.

Nefasti dies, (*lat.*) zile oprite de legea divină; blăstămate.

Negațiunea, (*lat.*) în genere actul minții prin care se constată raportul de neconcordanță și de opozițiune dintre elementele gîndirii. Sub raport logic și gramatical, N. privescă calitatea noțiunilor și mai cu samă a judecăților. Negativă este judecata, care arată, că noțiunea predicatului nu concordă cu noțiunea subiectului. N. nu este cuprinsă în vr'unul din elementele materiale (în subiectul sau predicatul) ale judecății, ci în felul de combinare al noțiunilor ca elemente materiale, va să dică în copulă. (Cf. Logica de G. Pletosu, p. 22.)

Negativ, *fotografia* ce se obține pe sticla sensibilă, în care părțile luminoase ale obiectului apar întunecoase și cele întunecoase luminoase; copia obținută după această sticlă pe hîrtia sensibilă ia numele de pozitiv și reprezintă fotografia identică a originalului.

Negativ, număr, v. Număr.

Negativ, pol. (electr.) v. Electricitate.

Negatoria Actio, una din acțiunile reale în dreptul civil roman, prin care proprietarul vrea să stabilească, că fondul său nu este grevat de servitutea sau usufructul ce se pretinde.

Negel, excreșcență pe piele, virtuoasă cu rădăcină adâncă, provenită din ipertrofia papilelor vasculare ale dermului (pielei), fără ulcerafie. Când predomină ipertrofia epidermului, atunci N. e ca cornul de tare. Nu se scie adevărata cauză, care le face să se producă, și adesea dispar fără vr'o cauză; mai des însă trebuiesc distruse prin rețezare și ardere cu piatra iadului sau prin ardere cu fier roșu.

Negelarifa, una din numirile românesce ale plantei *Chelidonium majus* L. (v. ac.)

Neghina, numele popular al plantei *Agrostemma Githago* L. (v. ac.). Se găsește adesea printre holde, grâu și secară. Semënța ei este neagră și cu buruze, aspră, se poate curăți prin vânturare și la trior.

Neghinaș, în pov. rom. un piticot, mare cât o semënța de neghină.

Neghiobia, primul grad al idioșiei. (v. Imbecilitate, Idioșia).

Neghigent, cel care nu poartă grije de ceva, care nu-și îngrijosește de afaceri, lasându-le în uitare.

Neglijența, acțiunea de a fi neghigent. v. Dolus.

Negociabil, tot ce se poate da în comerț, pune în circulație prin vânzare, schimb, donațiune, testament, etc.

Negociațiune, acțiunea de a negocia afaceri publice; afacere ce se negociază.

Negoesci, mai multe com. în Rom. 1) *N.*, com. rur. în j. Dolj, cu 4 căt., 1250 loc. 2) *N.*, com. rur. în j. Ilfov, cu căt. Aprod; reședința subprefecturii. 3) *N.*, com. rur. în j. Mehedinți, cu 3 cat. și 1450 loc. 4) *N.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, pl. Câmp-Tirgșor, la 9 km. spre sud-vest de Ploiesci. Are 5 sate cu 1000 loc. agricultori, 1 școală și 1 biserică.

Negoesci, manastire cu 20 călugărițe în j. Ilfov, lângă com. cu același nume.

Negoescu, Christu, prof. și publicist, n. 26 Aug. 1858 în București; și-a făcut studiile în țeară și la Bruxelles. Rând pe rând profesor, șef al diviziunii școalelor 1888, inspector școlar 1892, director al învățământului primar și normal 1892—95, administrator al casei școalelor 1899 până 1901; N. este în prezent profesor titular la un liceu în București. A publicat poesii și diverse articole prin ziare și reviste: Jurnalul, Resboiul, Renascerea, Alarma, apoi Retică 1883 (manual didactic). Dela 1888—91 deputat.

Negoiu, com. rur. în j. Dolj, cu 800 loc. În apropiere ruine antice.

Negoiu, vîrf de munte în j. Argeș, Rom., în apropiere de frontieră. Din acest munte porcede culmea Comarnicului; înălțimea 2547 m., din el isvorește riul Argeș.

Negomir, com. rur. în j. Mehedinți, Rom., cu 14 cat. și 1300 loc. Insemnata prin cultura și industria inului și a cânepii. Pe teritoriul ei se află gismente de cărbuni de piatră; exploatațiunea lor însă lipsesc.

Negoștina, odin. *Negrișeni*, com. rur., cu căt.: Ratuș și Odaia, parohie, moșie boierească în

căpit. și j. Siretului în Bucovina, are 1435 loc., (1340 ort.-or., 52 rom.-cat. și uniști, 43 mos.), 1 școală primară.

Negoș, v. Comerțiu.

Negotin, oraș în Serbia, în depărtare de 7 km. dela Dunăre, aproape de granița bulgară, 5386 loc. (1890); cultură de vii; centrul comerțului de export pentru Serbia orientală.

Negrași, (mai nainte *Piscu*), com. rur. în j. Argeș, Rom., cu 2 căt. și 1080 loc.

Negreala, v. Cerneala. N. de argint, soluție de nitrat de argint, usitată la însemnarea lîngeriei.

Negreanu, Dumitru, prof. de fizică la univ. din București, membru coresp. al Acad. rom., n. 25 Oct. 1858 în Botoșani. Publicații: »Recherches sur le pouvoir inducteur spécifique des liquides», Paris 1887; »Mesure de la vitesse d'éthérisation à l'aide des conductibilités électriques», Paris 1888; mai multe cercetari asupra forței magnetice terestre în România, în mai multe broșuri; »Introducere în științele naturale și mineralogice», 2 cărți didactice în colab. cu Berget, 1892; mai multe memorii prezentate la Acad. rom., etc.

Negreni, com. rur. în j. Olt, Rom., cu 2 căt. și 1600 loc., 3 bis. și 1 școală prim.

Negresci, (*Avas-Felsöfalv*), comuna cea mai mare în *Țeara-Oașului*, cott. Satmar, Ung., așezată pe un platou sub poalele muntelui Petroasa (3000 m. înalt), din care isvorește apa Turului, ce curge prin sat. Are 2600 loc. dintre cari 2200 sînt Rom., 311 Ovrei, etc.; biserică frumoasă; tîrg de săptămîna și de țeară; locuitorii se ocupă cu economia, cărăușia și neguțătoria, mai ales de porci. Hotarul N.-lor se extinde până la hotarul Maramureșului, partea locuita de Români.

Negri, 1) *N.*, *Constantin*, caimacam al Munteniei (1821—22). Acusat de Turci că propagă spiritul revoluționar în poporul de jos contra boierilor și în legătură cu fratele său Tudor ameniută siguranța statului Otoman, fû arestat de Turci și trimis la Constantinople unde a fost decapitat 2 Nov. 1822.

2) *N.*, *Constantin* (*Costache*), patriot rom., n. 1812 din o familie de mari boieri din Moldova. Studiile și-le-a făcut în țeară și Franția. A lucrat din prima tinerețe în sensul ideilor naționale. A contribuit mult la Secularizarea mănăstirilor închinat, de asemenea la Unirea Principatelor, fiind membru al Comitetului naț. union. din Iași și deși unul din candidații la domnie (în iarna 1858—59), el devine după alegerea și sub domnia lui Cuza (1859—66) cel mai credincios partisan al acestuia și aduce cele mai mari servicii țerii ca reprezentant la Constantinople. După detronarea lui Cuza se retrage din activitatea politică la moșia sa din Tîrgu-Oena unde Ț 1876. A scris: *Noptile venețiane*, *Strigoind*, *Călugăria* și a tradus: *Mazepa* de Byron. Ca lucrari politice pe lângă discursul său epocal în Paris cătră emigrații Rom. 27 Dec. 1848, a mai scris importantul op. relativ la mănăstirile închinat: *Mémoire avec pièces justificatives présentées à la commission internationale pour les couvents dédiés* (1865) și *Supplément au mémoire* (1865).

Negrii, popor în Africa, care stă pe gradul cel mai inferior al culturai. Patria N.-lor este

Africa centrală dela Sahara spre sud până către râul Oranje. Structura oaselor e puternică și masivă, craniul e greu, gros și tare; creierul mai mic ca la Europeni, și e mai puțin dezvoltat. Caracteristica tipului N.-lor este: gură mare, nasul turfit, buze groase, bărbie mică, puțin scoasă, barbă rară, ceafă puternică, coloana vertebrală puțin încovoiată, pielea neagră, moale ca cafeaua, totdeauna umedă, și cu un miros particular; părul creț și nu e mai lung de 8 cm. Acest tip se află numai în locurile cele mai calde, și este puțin dezvoltat sufletesce. v. Africa.

Negrileasa, com. rur. dimpreună cu cât.: Arșița Gingei, Clădița mică și Secătura, expositură parochială dimpreună cu comuna *N. Nemfească* (Schwarzthal), moșie mănăstirească în capăt. și j. Câmpulung în Bucovina, are ca expositură parochială 1209 loc. (551 ort.-or., 515 rom.-cat., 35 protestanți, 108 mos.), cu câte o școală primară; fabrică de scânduri.

Negrilesci, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusă din 4 cât., cu 2206 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 2 școli.

Negrito, popor, v. Papuan și Oceania.

Negroponte, insulă, v. Eubea.

Negru, este corpul, care absoarbe toate culorile din razele de lumină albă, ce cade asupra lui. În înțeles fisic N. nici nu e oculoare, ci lipsa a ori ce colore.

N. de chrom, pigment, produs din infuziunea lemnului de stejar cu cromat de potasiu, la care se mai adaugă acid sulfuric și cremotartar.

N. de Frankfurt, culoare a cărei basă constă din cărbune vegetal.

N. mineral, culoare constând din pulberea mineralului Țis argilita, uu silicat de aluminiu.

N. de oleiu, produs din fungingina rezultată de la arderea oleiurilor de lampă.

Negrușcă, numirea populară a plantelor: *Nigella arvensis* L. și *Nigella sativa* L. (v. ac.).

Negruț-Fekete, Ioan, v. Fekete-Negruțiu, t. II, p. 397.

N.-F., Nicolae, n. 1846 în Sucutard. A studiat la Cluj, Blaj și Gherla. A fost archivar, vice-notar în cancelaria episc. de acolo, apoi profesor la preparandie și protopop la Dej. A redactat »Predicatorul« apoi »Preotul român«, foaie biser. liter. în decurs de 14 ani, asemenea și »Anicul Familiei«, foaie beletristică, tot 14 ani, și a tradus și publicat mai multe scrieri literare mai mărunte. Om activ și mare filantrop; † 11 Nov. 1890 în Abazia.

N.-F., Ioan jun., frate cu cel de mai nainte, n. 1855 în Sucutard, a studiat la Gherla și Blaj. 1880 a fost numit profesor la gimnasiu și la 1882 la preparandia din Blaj. A publicat »Manualul de stilistică« pentru cl. IV și a V gimn., preparandii, școala reală și școlile super. de fete, ediț. II; »Exerciții practice pentru învățarea limbii maghiare în usul școlilor populare«, ediț. IV; »Stilistica practică«, apoi disertații populare despre: cultura cucuruzului, grădina de legumi, cultura grâului, ș. a. și mulți articlii pedagogici prin foile de specialitate. De prezent e redactor la »Foaia școlastică«, care apare în Blaj, ca organ al reuniunii învăț. gr.-cat. din arhidieceasă.

Negru Vodă, legendarul descălecător al Țerii-Românesci, căruia tradiția populară îi atribuie

cele mai vechi construcțiuni (biserici, cetăți și curți domnesci) în partea din resărit de Olt, și întemeierea statului. Cronicarii îi numesc *Radul Negru Voevod*, care a fost »mare herțeg pe Amlaș și pe Făgăraș« și a descălecat Țeara-Românească în a. 1290; ei spun, că la descălecarea a făcut întâiu orașul Câmpulung și biserica (mănăstirea) de acolo, apoi orașul Argeș, unde »și-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră și case domnesci și biserici mare și frumoasă«. Lui s'au închinat și Basarabescii, cari domniau mai de mult în Oltenia, și așa el s'a făcut domn a *toată Țeara-Românească*; »și au domnit până la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeș, domnind ani 24.«

În tradiția cronicelor, *Radul Negru* pare să fie un personaj combinat din unul istoric, *Radul I*, domn pe la 1374—84, și altul legendar, *Negru Vodă*. *Radul*, venind la domnie după fratele său Vladislav I (1364—74) și nevoind să recunoască suzeranitatea coroanei ungurești, părăsesse ducatele de Amlaș și Făgăraș, pe cari predecesorul său le dobândise ca feude ungurești în schimbul recunoașterii suzeranității. Această defacere de Ungaria pare să fi dat motivul pentru tradiția despre descălecatul lui *Radul* din Amlaș și Făgăraș. *Radul* fiind și un zelos fondator de mănăstiri și biserici, această împrejurare, pe lângă faptul defacerii de Ungaria și al retrocedării ducatelor transilvane, a făcut ca fondatorul celor mai vechi mănăstiri (după Vodița, fundațiunea lui Vladislav) să fie considerat, mai ales în tradiția monastică, și ca fondator al statului. Așa s'a făcut confundarea lui *Radul* cu fondatorul N. V. al tradiției populare. Descălecatul din Amlaș și Făgăraș se raporta numai la *Radul*, nu și la N. V. Tradiția despre acest descălecat ca întemeiere a statului nu este cunoscută celui mai vechiu cronicar al Țerii-Românesci, Mihail Moxa (1620), care însă are scire despre descălecatul Moldovei după cronicele moldovenesci. Ea este formată după analogia descălecatului Moldovei din Maramureș și sub influența titlului de »duce de Amlaș și Făgăraș« al domnilor Țerii-Românesci, într'un timp când amintirea despre originea acestui titlu era ștearsă. În acest înțeles, tradiția despre descălecatul Țerii-Românesci este adevărită pentru prima oară în inscripția dela mănăstirea din Câmpulung, pusă de Mateiu Basarab (1636), unde întemeietorul Țerii-Românesci »dintru Ungurie descălecată« este numit *Radul Negru Voevod*. Tradiția populară, ca și cele mai vechi mențiuni istoriografice (Luccari, 1605), cunosc pe întemeietorul statului numai cu numele de N. V. Confundarea fondatorului legendar N. V. cu *Radul* dela 1374—84, adevărită prin mai multe documente posteriore, se constată deja în a. 1569, când, într'un chirov al lui Alexandru Vodă, fondatorul manastirei Tismana, (*Radul*) este numit »Negrul Voevod«.

N. V. ca fondator al statului Țerii-Românesci nu este un personaj istoric, ci o personificare mitică a originelor statului în partea resariteană a țerii, numită *Vlachia Neagră* (= *Kara-Ulag* pe timpul invasiunii Tatarilor 1241, *Kara-Ifak* la Turci, *Kara-Vlaška* la Bulgari și Sârbi). Înainte de a se numi *Vlachia Neagră*, partea resariteană a Țerii-Românesci și Moldova se numia, ca țeară supusă Cumanilor, *Cumania Neagră*. Epitetul

negru s'a dat apoi și Românilor din această parte, iar țeara lor a fost numită *Vlachia Neagră*. Astfel N. V., pe care tradiția populară îl cunoaște numai în partea din răsărit de Olt, este personificarea originelor la Români Negri din Vlachia Neagră. El reprezintă probabil epoca începuturilor politice în partea răsăriteană a Țării-Românești pe timpul imperiului româno-bulgar al Asanescilor, care se compunea din »Bulgaria și Vlachia» (Vlachia = Țeara-Românească). În Oltenia exista o organizațiune politică mai veche sub conducerea Basarabilor, despre cari tradiția spune, că s'au închinat lui N. V. Această închinare pare să indice suzeranitatea Asanescilor asupra Olteniei Basarabilor. Pe timpul invasiunii Tătarilor (1241), Țeara-Românească era încă împărțită în două voevodate românești, ambele în oarecare legătură cu imperiul Asanescilor: unul în dreapta Oltului sub un *Ban Basarab*, altul în stânga Oltului sub un voevod român, numit în cronică tătară a lui Rashid, *Mișlav* (probabil forma coruptă a numelui *Semeslav*), voevodate identice cu »terra Lytuon Woivode» în Oltenia și cu »terra Szeneslai Woivode Olacorum» în stânga Oltului, numite în diploma regelui ungar Bela IV din 1247. Aceste voevodate devin apoi dependente de Ungaria și se unesc în un singur principat sub dinastia Basarabilor. N. V. ca personificare a originelor statului în partea din răsărit de Olt, cărui se închină Basarabii din Oltenia, reprezintă perioada înainte de unirea ambelor voevodate sub Basarabi. (Cf. D. Onciul, *Originele Principatelor Române*. Bucur., 1899; B. P. Hașdău, *Negru Vodă*. București, 1898.) [D. On.]

Negru-Vodă, 1) *Cetatea lui*, dela Stoenești, situată pe malul Dâmboviței (com. Bădeni, j. Muscel. Rom.), pe un pisc de munte greu accesibil. Astăzi e în ruină. A fost ridicată probabil pe ruinele unei citadele vechi romane sau dace. Această localitate mai este însemnată și printr'o bătălie ce câștigă la 1342 Dragonir, comandantul oștirilor lui Ladislav Vodă asupra oștii regelui ungar Ludovic I. *Cetatea lui N.-V.*, so mai numesc și ruinele de cetate pe dealul Gruiu din com. Șarânga j. Buzău, Rom., pe cari legenda le atribuie tot lui Radu-N.-V., deși par a fi mai vechi. În apropierea ei se află o suterană. 2) *Pisc de munte* spre vest de Răpila Turnului (com. Berevoești-Pământeni, j. Muscel, Rom.). Pe lângă alte legenda spune ca acolo stătea N.-V. când se lupta cu Tatarii. 3) *Schit*, șiș *Radu-Vodă*, scobit în piatră, (com. Bădeni-Pământeni j. Muscel, Rom.), într'o pozițiune pitorească pe creasta unui munte de piatră. El datează din timpul lui Radu-Vodă. Cf. Dicț. geogr. Rom., j. Muscel.

Negruzzi, familia boierească din Moldova, cunoscută istoricesc din secl. XVII. Pe atunci trăia marele Logofăt Neniul, sub Vodă Vasile Lupul, la 1651. Urmașii săi se numără Negruii. Din aceasta familie sunt în secolul nostru:

1) *N., Constantin*, celebru scriitor rom., n. 1809, † 1868 la Iași. În Rusia, unde i-se refugiază familia din cauza mișcărilor heteriei dela 1821, face cunoștința cu poetul Pușkin și primesc probabil dela acesta o puternică îndemnare spre literatură. Reîntors în Moldova, ocupă sub domnia lui Mihail Sturdza diferite funcțiuni administrative. În unire cu V. Alexandri și M.

Kogălniceanu, C. N. devine pentru timpul său poate cel mai important inițiator al literaturii române moderne. (Cf. întroducerea la scrierile lui, publicată de V. Alexandri, vol. I, 1873.) Nu atât poeziile, traducerea (din Victor Hugo, etc.) și comediile lui »Cărlanți» și »Musa dela Burdujeni», cât »Fragmentele istorice» (mai ales *Aprudul Purice*, Alexandru Lăpușeanu) și »Amintirile» cu »Scrierile», împreunate de el sub titlul »Pecatele tinerețelor», îi constituiesc însemnătatea literară. O nouă ediție a scrierilor lui în 3 vol. a apărut 1873 în editura Socec din București.

2) *N., Iacob*, autor român, membru al Acad. rom., n. 31 Dec. 1842 la Iași, fiul lui Constantin N., și-a făcut studiile gimnasiale și cele juridice la Berlin, apoi a fost avocat și prof. de dreptul comercial la univ. din Iași și București. În politică e conservator-junimist și a fost adeseori ales deputat al Iașilor. Însemnătatea lui consistă în activitatea literară, prin care a scutit să grupeze în jurul revistei »Convorbiri literare» (redactată de el fără preget dela înființarea ei, Martie 1867, timp de 28 ani, până la 1 Ian. 1895, când a cedat o unor adepți mai tineri), pe mai toți autorii de valoare dintre Români contemporani. În acea revistă a publicat I. N. și numeroasele sale scrieri, poezii, idile, comedii, romanul »Mihai Vereanu», traducerea dramelor lui Schiller și schițele »Copii de pe natură», dintre cari mai ales cele din urmă au avut la apariția lor un mare resunet. Scrierile lui complete sunt publicate în 6 vol., Bucur., Soceo 1893—97.

3) *N., Leon*, (1840—90), frate cu N. Iacob, fost prefect și primar în Iași, cunoscut în literatură prin 6 romane bine scrise, publicate în »Convorbiri literare». (Cf. Maiorescu, *Critice*, vol. II.)

Neguiț, v. Nagăț.

Negulici, *Ioan D.*, pictor și scriitor rom., n. 1812 în Câmpulung, Rom., a făcut studii de pictură la Paris, și întors în țeară s'a ocupat câtuva timp cu această artă, mai ales cu pictura de portrete: D. Brătianu, C. A. Rosetti, în uniformă, Cesar Boliac, etc. Dela 1845 însă se apucă de literatură și de politică, se asociază cu Eliad la revista »Curierul de ambe sexe», începe publicarea unei »Mică bibliotecă enciclopedică-religioasă-morală-literară-pretrecătoare-scientifică», etc., în care apar mai multe traduceri bune: Aimé Martin, Educațiunea manelor de familie; Calătoriile lui Gulliver de Swift, cu frumoase ilustrațiuni, 1848, etc. La 1848 este numit prefect al Prahovei. După potolirea revoluțiunii, N. fuge la Brașov și apoi la Constantinople unde † Apr. 1851.

Negura, constă din beșicuțe mici de apă ce se formează din vaporii de apă ridicați din riuri, lacuri, bălți, etc. Anume când aerul e mai rece decât apa, vaporii, ce se ridică din ape, se condensează, adică se prefac în beșicuțe de apă, deoarece aerul, pe lângă o temperatură anumită, nu poate ține în sine decât o anumită cantitate de vaporii de apă. Tot din beșicuțe de apă constau și norii, încât între N. și nori nici nu este deosebire esențială, decât că N. e aproape de pământ, iar norii la înălțime de sute sau mii de metri.

Negus, (Nagast, Negesti = »Regele regilor»), titlul domnitorului din Abessinia.

Nehalennia, numele unei dîne la Celi. Mitologia o aseamănă dînei Isis (v. ac.), alții dînei Nertha (v. ac.). [Atm.]

Nehemia, v. Neemia.

Nehoiășu, com. rur. în j. Buzău, Rom., cu 19 căt. și 3030 loc., 4 biser. și 1 școală; pe teritoriul ei se găsește fier, aur și mai multe ape minerale (Poiana-Berbecului cu ape termale, Gura-Iadului, Stubeiul-Burlacului, etc.); 58 ferăstrae, moară pe apă, 16 făcașe (morișci pentru măcinat), 4 pîue pentru dimie, o cășărie, fabricațiune de doņite, site, etc.; vînat foarte mult. Com. e veche, fiind menționată încă din secl. XVII. În vecinătate ruinele *schitului Arsele*.

Neilreich, *August*, n. 1803, † 1871 în Viena, botanist ce s'a distins în sistematică. Opuri importante: *Flora von Niederösterreich* 1859 (suplement 1866), apoi *Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen* 1866 (pîna acum unica floră a Ungariei), și *Diagnosen der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen, welche in Koch Synopsis nicht enthalten sind*, 1867. [A. Pr.]

Neipperg, familie de conți șvăbesci. 1) *N., Adam Albert* conte, general austr., n. 1775; 1814 prefectul grajdurilor împărătesei Maria-Luisa, 1822 soțul aceleia. † 1829 în Parma. Fiul acestora a fost principele Wilhelm de Montenuovo, n. 1821, † 1895. 2) *N., Ervin*, conte de N., fiul celui de sus din prima căsătorie, n. 1813; general austr. † 1897.

Neisse, oraș și fortăreață în guvern. prus. Oppeln, 22,444 loc. (1890); biserică gotică; castel, gimnasiu clasic și real, școală de resboiu. Aci s'a întălnit Frideric cel Mare cu Iosif II la 25 Aug. 1769. *Principatul N.* 1201 dat episcopiei Breslau, 1742 partea cea mai mare trecu la Prusia.

Neith, în mitol. egipt. o dîină venerată în Sais. Ea a reprezentat principiul femeiesc în natură (v. Iuno).

Nelu, instrument din specia fluerilor. El e făcut din trăsție, avînd șapte găuri de ordin; lungimea lui e cam de 77 cm.; sunetele lui sînt dulci și simpatice. Originea N.-lui e din Arabia, și acolo putem dice ca e instrumentul poporului, e foarte răspîdit în Persia și în Turcia. În timpurile vechi N. era unul din instrumentele cele mai favorite ale boierilor noștri. În Moldova unicul cîntător din N. a fost paharnicul Andricu Vizanti Terzi-bașa. În Valahia erau mai mulți: Caminarul Vlasto, Serdarul Hristu, Serdarul Ilie și alții. Astăzi acest instrument a dispărut cu totul din România. [T. T. Burada.]

Nelidov, *Alexandru Ivanovici*, diplomat rus, 1855 a intrat în ministerul de externe, 1877/8 directorul cancelariei din cartierul general, 1879 ambasador în Dresda, 1883 în Constantinopol și 1897 în Roma.

Nelson, *Horatio*, (1758—1805), celebru admiral engl. și cel mai mare admiral al timpului. Principalele sale victorii sînt: bătălia dela Saint-Vincent, apoi la Abukir, unde distruse flota franceză, care debarcase armata lui Napoleon, luarea Copenhagei și distrugerea flotei daneze, și în fine distrugerea flotei franceze la Trafalgar, unde și-a gasit și moartea. [Const. B.]

Nelumbium Juss., (botan.) gen de plante aquatice tropicale din fam. Nymphaeaceae. Cele două

specii, una *N. luteum* Willd. din emisfera vestică, alta *N. speciosum* Willd. plantă adorată în vechiul Egipt și India, din cea estică, se cultivă ca plante decorative. Semințele ambelor specii sînt comestibile. [A. Pr.]

Nemathelminții (*Nematoda*), în zoologie denumirea clasei viermilor lungi și rotunzi, trăind de regulă ca paraziți în animale și plante (limbrici, calbeaza, etc.).

Nematociste, organe urzicătoare, de cari se servesc pe apărare unele animale inferioare de apă când sînt atacate.

Nematoda, v. Nemathelminții.

Němcová, *Božena*, (Nyěmťová Bőjena), scriitoare cehă, 1820—62, una dintre cele dintăiu în Boemia care studiă poporul (și ca folklore) și întemeiă novela țerănească cehică prin nisce lucrări de distinsă valoare literară. Simț viu, gîndire nobilă, cultură serioasă (autodidactă), femeie aleasă (o asemănu cu G. Sand). Români cunosc a sa populară »Bunica« în traducerea lui I. U. Jarnik (cu schiță biogr.; Bibl. popor. a Tribunei 1883).

Nemea, localitate în ținutul grec Argolis, cu templul lui Zeus, cunoscută prin *leul din N.*, pe care l-a învins Heracles; în onoarea acestuia s'au început 567 a. Chr. *jocurile nemeice*, de două ori în o olimpiadă. Acum N. e loc părăsit, acoperit cu ruine.

Nemere, pisc în munții Ciucului la marginea nordică a cottului Treiscaune, Trans. Tot N. se numește și un *vînt* furtunos, ce suflă în Treiscaune, venind din spre piscul N.

Nemertina, denumire ce se dă unui subordin al viermilor din clasa Plathelminților (viermi turtiți).

Nemeș, 1) *N., Ioan*, fost învățător la școala gr.-cat. din Abrud; în etate de vr'o 26 ani, împreună cu Chendi Alexandru din Clampeii, ascultător de drepturi la academia din Cluj, de 24 ani, după erumperea revoluțiunii din 1848 au intrat ca tribuni în oastea prefectului Butean, dar au fost prinși de insurgenții maghiari și spînzurați fără sentință. [I. S. Ș.]

2) *N. Vasile*, archidiaconul din St. Margita, din 1 Dec. 1797 pîna la 1807 a fost director al școlilor naționale gr.-cat. din Transilvania, ca succesor lui George Tatu. Lui i-a urmat ca director Benedict.

Nemesianus, *Aurelius Olympius*, poet latin din secl. III, n. în Cartagina. Operele sale principale sînt »Cinegeticele«, versuri banale asupra vînătoarei; »Halieuticele«, operă în care vorbește despre pescuit, și »Nauticele«, interesant tratat asupra navigațiunii.

Nemesis, după mitol. greacă s'a născut pe insula Cypros și a fost amoroasa lui Zeus. Ea a fost dîna cîntariului și a păzit, ca să nu se conturbe echilibrul ordinii morale, ci fiecarui om, după vrednicia sa, să i-se împartă noroc ori nenoroc; dîna se credea resbunătoarea și pedepșitoarea tuturor păcatelor. Se închipuia cu aripi stînd în car tras de sgripciori și în mîna cu un biciu ori spadă, grabind să pedepsească pe cei răi. [Atm.]

Nemesius, episcop din Nemesa în Siria, în secl. XV d. Chr., filosof patristic; a scris »Despre natura omului« (*περὶ φύσεως ἀνθρώπου*).

Nemi, lac în apropierea Romei, are formă de pânline, închis între munți păduroși, 2-8 km.², la 325 m. deasupra nivelului mării.

Nemours, oraș în departam. Seine-et-Marne, 4507 loc. (1891); dela 1404 ducat dat la 1689 familiei Orléans.

Nemrūd Dagh, munți în Kurdistan, spre vest dela Diarbekr; resturile unui grandios mormânt regal din epoca elinistă. având inscripții din secl. I a. Chr.

Nemișori, una din numirile populare ale plantei cultivate Tropaeolum majus L. — *N. de câmp*, Delphinium Consolida L. (v. ac.).

Nemfoaice se numesc în Trans. planta cultivată Tropaeolum majus L.

Nemurirea, special N. sufletului, consistă în faptul că sufletul omenesc după despartirea sa de trup prin moarte, există și mai departe și, ca o substanță spirituală și imaterială, nu este supusă perirei și nu moare nici odată. Sub raport religios, nemurirea este obiect al credinței, care variaza după felul credinței religioase. La popoarele naturii, credința în nemurire se prezintă ca credința în spirite și fantome. La popoarele culturii se pot deosebi trei vederi: a) vechia credință pe care o aflăm la Homer și în testamentul vechiu la Ovrei, că adeca sufletele petrec în Hades, infern, Șeol; b) credința Indiilor și a Egiptenilor în metempsyhosă (v. ac.) sau trecerea sufletului diu o ființă în alte; c) credința creștină care sta în strânsă legatură cu învierea. — Din punct de vedere filosofic încă se aduc argumente în favorul acestei credințe. Ele se razimă deoparte pe imaterialitatea ființei sufletului, iar de alta pe identitatea conștiinței individuale. Anume: argumentul metafisic sau ontologic deduce nemurirea sufletului din imaterialitatea, simplitatea și indivizibilitatea lui; argumentul teleologic din considerarea destinațiunii omului; argumentul scos din analogie concludă dela faptul că în natura nimic nu se pierde; iar cel istoric porcede din credința tuturor popoarelor în N. (Cf. Pletosu. *Psychol.* pag. 89 seq; *Idem Dogmatice*, p. 150.)

Nenia, (Naenia), cântec funebru, elegie. v. Bocet.

Nenișori, numire veche a satului Armășesci, în Rom., j. Ialomița. Localitate însemnată prin lupta dela 1639 între Vasile Lupu, domn al Moldovei și Mateiu Basarab al Munteniei, care se termină cu învingerea celui din urma. În amintirea isbândeii câștigate la N., Mateiu Basarab zidi la 1641 o biserică în satul Gheorghita, j. Prahova.

Nenișescu, Ioan, n. la 1854 în Galați. Studiile secundare le-a făcut în Iași. În reșoiul de independență (1877—78) s'a luptat ca sublocotenent în regimentul XIII de dorobanți la asaltul Griviței, unde a căzut rănit. După reșoiu a plecat în Germania pentru terminarea studiilor sale filosofice și pedagogice; mai târziu a ocupat funcțiunea de profesor la școala normală de învățatori Carol I (în București), apoi fu numit inspector al învățământului primar și normal-primar, dezvoltând o intensă activitate pedagogică întru organizarea învățământului. Chietat în serviciul administrației politice ca prefect al j. Tulcea, activitatea lui N. a fost caracterisată printr'un înalt și luminat patno-

tism, protegând colonisarea deltei Dunării. Din scrieri amintim poezii: Flori de primăvară, Șoimii dela Resboeni și Pui de lei. Revista: »Teara nouă« cu publicații despre Români din Macedonia. etc. Toate scrierile sale sunt inspirate de un adânc și curat sentiment național. † Martie 1901.

Neo-caticicism, doctrina ce tinde a apropia caticicismul de societatea modernă.

Neocinici s'a uimit o sectă de filosofi greci, cari prin secl. II d. Chr. au încercat a reîmprospeta doctrinele Cincicilor vechi, aducându-le în legatură cu doctrine de ale altor sisteme. Ca N. se consideră: Demonax din Cipru, Cresceus din Megalopolis, Peregrinus din Parium. Secta N.-lor a renas aproape neînsemnată. Cf. Teodorescu, *Ist. fil.* a. 408. [Pl.]

Neocom, (geol.) este primul etaj din seria cretacului inferior. El se subdivide în Valanginian și Hauterivian. În faciesul mediteranean tranșiția dela Jurasicul superior la N. se face prin stratele de Berrias. [Dr. Popovici-Hatzeg.]

Neocorii, (grec. »măturătorii templului«), la Greci, funcționarii cărora le era încredințată întreținerea curățeniei în templu.

Neo-criticismul, este numele dat școalei filosofice franceze contimporane, care inspirată de doctrina Kantiană, a cercat să o restabilească conform datelor speculațiilor științifice moderne, punând însă în evidență înțelesul și valoarea nesdruncinată a criticeii rațiunii pure, ca starea psihică cea mai fundamentală și unica, în al cărui cadru și perspective se poate desfășura și evolua fenomenalitatea sufletească. N.-c. s'a nascut dintr'o reacție a metafisicei și logiceii transcendente franceze din prima jum. a secl. XIX, inspirate de o spiritualism nețermurit aproape de ori ce dată sufletească precisă, și s'a accentuat și sistemizat ca doctrină aproape numai în Franția, unde a fost și formulat. Renouvier, autorul unor celebre critice filosofice științifice, a fost promotorul și fondatorul acestui sistem filosofic și primul, care a ținut sama de dictonul epocii, mai mult dictat de reacția filosofică a vremurilor decât formulat, »sa ne reîntoarcem la Kant«. Filosoful francez, reîmprospetând doctrina raționistă a lui Kant, a cercat să dea argumentarii logice un sprijin cât mai temeinic în faptele științifice, subordonându-le totuși analizei și dogmelor filosofice și amestecându-le cu o nuanță foarte accentuată de un idealism particular. S'ar puté spune cu drept cuvânt, că metafisica neo-criticistă e înainte de toate o speculație logică. N.-c. e puțin cunoscut și a fost departe de a provoca o mișcare filosofică accentuată; în afară de Renouvier, nu s'ar puté cita în Franția decât Pilon, L. Dauriac, etc., printre cele mai de samă elemente. În Germania N.-c., deși resărit din împrejurări identice, s'a îndreptat de timpuriu spre un kantism științific și spre logica științelor fără a constitui o doctrină așa omogenă ca în Franția. Revista franceză »Critique Philosophique«, ce a apărut aproape 15 ani sub direcția lui Renouvier, este archiva N.-c., care poate și trebeue să fie consultată de ori cine vrea să priceapă filosofia modernă și evoluția ei. Actualmente singura publicație ce continuă a apăre în acelaș spirit de idei, este »L'année Philosophique«, redijat de Pilon. Se

pare, că metafisica și filosofia clasică franceză, cu toată tendința clasicismului separatist, tinde din ce în ce mai mult la o precizare mai științifică a N.-c. și la plinirea sistemului de înlănțuirea așa de strânsă dar slabă a metafisicei cu logica științelor, de elementele curat intelectuale și înlocuirea lor prin aspecte științifice.

[Vaschide.]

Neodamod, (*grec.*) în Sparta, Heloți eliberați. **Neo-darwinism**, ultimele transformări la cari a fost supus darwinismul pentru a se pute răspunde la obiecțiunile adversarilor acestei teorii.

Neo-epicurei sunt numiți în istoria filosofiei acei filosofi greci și romani, cari în perioada de decadență a filosofiei antice încercară a introduce la Romani doctrina materialistă a lui Epicur, amestecată și premenită cu doctrinele altor filosofi. Ca N. sunt considerați: a) dintre Greci: Phaedrus, învățătorul lui Cicero la Roma și Atena; Zenon sidonianul; Philodemus, etc.; b) dintre Romani: Rabiriu, Catius Lucretius Carus, Manlius Torquatus, Plinius Coecilius Secundus, poetul Q. Horatius Flaccus, etc. Cf. Teodorescu, *Ist. fil. ant.* 397 seq. [Pl.]

Neo-evoluționism, direcția mai nouă a teoriei evoluționismului mai ales în biologie. v. Evoluțiune.

Neofit, (*grec.*) = de curând botezat. N.-ii după disciplina veche bisericească au fost excluși dela primirea unei trepte ierarhice mai înalte, ca episcopia, sub cuvânt ca să nu se trufească, și se considera a nu fi cu cale ca acela să învețe pe altul, care însuși avea lipsă de învățatură.

Neofit, 1) *N. I.*, mitrop. Ungro-Vlachiei (1738 până 1754), este originar din Creta, dar avea inima curat românească. Ingrijat, ca și antecesorii săi, de prosperarea tipografiei, el o mută la București și se însăroînă în persoană cu cenzura imprimatelor. Meritul lui principal consistă însă în stăruința lui pentru desființarea iobăgiei, impusă țeranului de Mihail Viteazul, și ridicată în 1747 de N. Mavrocordat. Succesorul lui a fost Filaret I. (Cf. Enăceanu, *Album mitr. Ungro-Vlachiei*, Buc. 1880.)

2) *N. II.*, mitrop. Ungro-Vlachiei (1840—49), a fost un bărbat erudit. El fusese profesorul prințului Al. Mavrocordat până ce s'a ales la 1824 episcop de Rîmnice, în locul demisionatului Galaction. Deja pe atunci fu tras în vâlmașeala politică, care trebuia să-i devină atât de fatală; căci Rușii se serviră de dînsul spre a gera afacerile mitropolitice în locul lui Grigorie IV, pe care îl exilasera în Basarabia la 1829. Patru ani mai în urmă mitropolitul reveni, dar muri deja în anul viitor, și atunci geranța s'a incredințat iarăși lui N. În această stare provizorie el remase timp de șese ani, când în fine se alese mitropolit cu confirmarea patriarhului, în 1840. Din nenorocire, N. se amestecă acum și mai mult în politică și luă o atitudine ostilă față cu domnitorul G. Bibescu. Există numeroase scrisori ale lui către miniștrii rusești, în cari atacă cu violență pe acest domn, lucru care i-a atras chiar o muștrare severă din partea contelui Kisseleff. Causa acestor uneltiri, cari adesea vătămău adevărul și dreptatea, este o enigmă; dar caracterul lui fu jignit adănc de atâta excitațiune. În această stare îl întâmpină revoluția din 1848. Acum N. își pierduse cum-

pătul cu desăvîrșire. Președinte al guvernului provisoriu, după fuga lui Bibescu, el taxează membrii acestui guvern de »resvrătitori», îndată ce fuseseră alungați de partida rusească; iar a doua zi își revocă proclamația injurioasă. La 6 Sept. afurisește chiar în ornat sacru regulamentul organic, făcându-se astfel imposibil față cu Rușii, singuri ieșiți biruitori la suprafața cazanului clocotind al revoluției române. Amărit de atâtea peripeții și setos de repaus după o vreme atât de încordată, el demisionează la 27 Iulie 1849, avînd de succesori pe Nifon. (Cf. Enăceanu, *Album mitr. Ungro-Vlachiei*. Buc., 1880; Xenopol, *Ist. Rom.* VI, 389, 395, 408. Docum. Hurmuzaki, Buc. 1891, supl. I, vol. IV, p. 492 uu.; G. Bibescu, *Neofite jugé par ses écrits*. Genève 1894.)

Neofit, *Scriban*, episcop, v. Scriban.

Neogenul, este unul din cele două sisteme în cari sunt împărțite terenurile terțiare. El cuprinde terenurile cari s'au depus în timpul miocenului și pliocenului, pe când al doilea sistem, mai vechiu, numite eogen, cuprinde terenurile seriei eocene și oligocene. [Dr. Popovici-Hatzeg.]

Neograd, (*Nograd*), cott. în Ung., pe malul stîng al Dunării, 4355 km². și 215,405 loc. (1890), terenul deluros. Capitala Balassa-Gyarmat.

Neo-greaca, *limba și literatura*. v. Greaca.

Neo-greci, v. Greci și Greaca.

Neo-kantiani, cugetatorii și filosofi moderni, cari filosofează în spiritul și în înțelesul vederilor desvoltate și propuse de filosoful Kant în opera sa »Critica rațiunii pure», cum sînt, s. e. O. Liebmann, A. Lange, Helmholtz, Cohen, Volkelt, W. Windelband, etc. [Pl.]

Neokastro, oraș, v. Navarino.

Neo-latine, se țin popoarele romanice de ași, și limbile lor, derivate din latina vulgară: italiană, franceză, spaniolă, portugheză, română, reto-romană.

Neolitica, una dintre cele două perioade în care se subîmparte epoca de piatră. Perioada N. cea mai recentă se caracterizează prin faptul, că toate utensiliile lucrate în timpul acestei perioade erau poleite, lucrate cu mai multă precizie decît cele din prima perioadă, adevăra *perioada paleolitică*. [Dr. Popovici-Hatzeg.]

Neologia, reînnoire a limbii, de vorbe sau de frase; mai ales în înțeles rîu.

Neologism, vorbă sau ținere nouă. *N.-ele* sînt bune, cînd sînt necesare pentru exprimarea ideilor noue și nuanțelor de idei, pentru cari nu se află cuvinte în graiul poporului, așa sînt toți termenii tehnici de științe, arte și meserii; și sînt rele sau barbarisme, cînd sînt de prisos, sau contrare firei și legilor limbii române. (Cf. Maiorescu, »Critice» vol. I, Neologisme, și vol. II In contra neologismelor; resumate în »Principie de literatură de M. Strajanu, la Puritatea limbii.)

Neo-peripatetici, s'au numit acei filosofi, cari în timpul de reînnoire a vechilor sisteme filosofice, încercară a filsofa în modul de vedere și de gîndire al lui Aristoteles, întroducînd elemente potrivite și din alte sisteme. Ca N. se consideră mai întăiu comentatorii lui Aristoteles, apoi din epoca de decadență a filosofiei grecesci: Andronicus din Rodos, Sosigenes, Cratippus din Mitilene, Nicolaus Damascenus, Xenarchus din Seleucia; tot ca N. mai trebuiesc con-

siderați și acei școlastici, cari în speculațiunile lor filosofice și teologice, s'au raportat la principiile cuprinse în filosofia lui Aristoteles. [Pl.]

Neoplasma (med.), formațiune morbidă a unei țesături, de regulă în formă de tumori. v. Tumore.

Neo-platonici s'au numit acei filosofi ai școlăi alexandrine, cari dând teoriilor religioase și morale ale lui Plato o interpretare alegorică, se încercară a le propaga sub forme populare și didactice, aducându-le în relațiune cu vechile mistere religioase, și în mod eclectic, cu doctrine din alte sisteme anterioare. La această sectă aparțin: Trasil din Mendes, Plutarch din Cheronea, Claudiu Ptolomeu, Claudiu Galenus, ș. a. (v. art. resp.). Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant.

Neo-platonism, ca cea din urmă formă a filosofiei eline antice, acel sistem, care s'a născut din combinarea și contopirea doctrinelor lui Plato cu doctrine pitagoreice, aristotelice, stoice, cu doctrine de ale creștinismului și cu vederi religioase-mistice orientale. Acest sistem de filosofare și-a luat începutul prin secl. II d. Chr. și a avut de fundator pe Ammoniu Saccas (175—250 d. Chr.; v. ac.). Cel ce i-a dat însă formă și sistem a fost Plotin (254—270 d. Chr.; v. ac.). Doctrinile fundamentale ale N. se resumă în următoarele: Filosofia urmărește scopul de a cunoaște unitatea (pe D-țeu) și de a aduce pe filosof în imediată unire cu ființa divină. Causa primară a tot ce există este D-țeu, pe care Plotin îl numește *Unitate*. D-țeu ca principiu al tuturor este perfecțiunea absolută, este simplu, nu are nici cantitate nici calitate, nici suflet nici rațiune, nu e nici în mișcare nici în repaus, nici în timp nici în spaț, ci este existență pură fără nici un accident. Din D-țeu ca principiu primar emană mai întâi inteligența (rațiunea, nous-Logos), iar din inteligență sufletul cu principiu de vivificare a universului. Aceste trei principii formează treimea sau cele trei ipostaze ale lui Plotin. Natura, creațiunea, este o forță intuitivă motoră, care impune formă materiei și îi da viața. Fericirea se poate ajunge prin cea mai perfectă unire cu D-țeu și prin contemplarea unității supreme. În sfera *neoplat.* se numera: a) școala alexandrină romană a lui Amoniu și Plotin (Origenes, Erenius, Origenes Adamantius cel creștin, Longinus); b) școala siriaca a lui Iamblichus (Sopatros, Eustatius, Dexipos); c) cea ateniană a lui Plutarch cel tinăr, Syrian, Proclus. Cel din urmă în Atena a fost Damaschius, sub care la 529 Iustinian a închis școala N. Cf. Uiberweg, *Gesch. der Phil.* I, 281 seq.; Teodorescu, *Ist. fil. ant.* 353 seq.

Neoptolemos, 1) *N.*, fiul lui Achile și al Deidamiei, supranumit și *Pyrrhus*; a fost crescut la anul său Lycomede în Skyros, în al 10-lea an al războiului Troian, ia parte la asediarea Troiei, a fost ucis de Oreste. 2) *N. I.*, regele Epirului, (361 a. Chr.) și părintele Olimpiei, mama lui Alexandru cel mare al Macedoniei. 3) *N. II.*, numele detronatorului lui Pyrrhus II.

Neo-sceptici, filosofi din ultima perioadă a filosofiei grecești, cari ca adepți ai scepticismului, se mărginiră într-o desvolta și a perfecțiunea teoriile acestuia, combinându-le cu teorii de ale altor școale, dar fără a inventa ceva nou. Ei se mai numesc încă sceptici posteriori și empirici. Ca neosceptici se consideră: Ene-

sidem din Gnosus, Herodot din Tars, Agripa de pe timpul lui Domițian; cei mai însemnați au fost însă Sext Empiricul și Lucian din Samosata. Această sectă de filosofi a fost prin secl. I—II al erei creștine. Cf. Teodorescu, *Ist. fil. ant.* 419 seq. [Pl.]

Neo-stoici, *Neostoicism*, filosofii, cari în timpul de reînnoire a vechilor sisteme, se încercară a introduce la Romani învățăturile școlăi stoice și morala-i severă ca pe unele cari se potriveau mai bine cu firea și cu modul de gândire și de traiu al Romanilor din timpul republicei. Începută această sectă de Diogene Babiloniul pe la 153 a. Chr. s'a susținut până pe la finea secl. II d. Chr. Ea numeră în sinul său pe M. Iunio Brut, P. Corneliu Scipio Africanul, Caius Laelius, Diodotus profesorul lui Cicero, pe Euius Anaeus Seneca și pe Epictet, pe Flavius Arianus și pe imperatorul roman Marcus Aurelius Antoninus. Cf. Teodorescu, *Ist. fil. ant.* 401 seq.

Neoterism, (*grec.*) termen introdus pentru a arăta prin dînsul rîvna și nisuița de a face și a introduce inovațiuni. Mai cu samă se întrebuițează când e vorba de inovațiunile introduse în materiile politice, limbistice și în științe.

Neottia L. (botan.) gen de plante din fam. Orchideelor, trib. Neottieae; cuprinde vr'o 3 specii din Europa și Asia boreală, dintre cari la noi crește numai *N. Nidus avis* Rich. »cuibul pămîntului«, o plantă de padure palidbrună cu tulpina acoperită cu squame. [A. Pr.]

Neo-vulcanice s'au numit roce eruptive efusive postterțiare. Unii petrografi pun însă aici erupțiunile dela finitul mesozoicului și cele terțiare.

Nepal (*Nipal*), imperiu independent în India anterioară, situat în munții Himalaia, 154,000 km², cu vr'o 3,000,000 loc.; bogat în minerale, ca: fier, aramă, argint, aur. Populațiunea se compune din Inđi brahmani, Nevar buddhiști, apoi Magar și Gurung. E stăpînit de un maharagea despotic. Capitala Cathmandu.

Nepalin, *Nepallina*, (chim.) alcaloid amorf, solubil; se extrage din Aconitum Napellus. Cf. art. Aconitina și Aconitum.

Nepăsare, v. Indiferentism.

Nepenthacee, (botan.) familie de Dicotiledonate Archichlamydeae, avînd asemănări cu Sarraceniaceele și Droseraceele. Cuprinde un singur gen *Nepenthes* L. cu vr'o 40 specii tropicale, mai ales indo-malaeice, toate arbuști cățărători. Cu flori unisexuate dioice. Frunzele lor sînt caracteristice; cele superioare sînt modificate în cărcei; celelalte au pețiol dilatat la basă, apoi subțiat și funcționînd ca un cărcel, iar la vîrf e umflat în formă de urnă (ascidiu) la o margine a căreia se insera un capac, ce reprezintă limbul frunzei. În lăuntru al urnelor se află un suc slab acid secretat de ele, dar în mare parte provenit din apa ploilor; în acest suc se găsesce și cadavre de insecte, cari ajung aci astfel: marginile urnei sînt glandulare, secretă un suo dulce ce atrage insectele; acestea luncă ușor pe păriți interni neteți ai urnei și cad în fundul ei. Dacă aceste insecte servă ca hrană plantei, dacă aceasta este adevărat o plantă cu adevărat insectivoră (v. ac.), nu se știe cu siguranță, căci unii cercetători (R. Dubois în 1890, E. Couvreur 1900) au arătat, că digestiunea insectelor cădute în lichidul ur-

nelor de N. se datorează microbilor ce se află în acest lichid; alții dic, că s'ar datori unui ferment digestiv secretat chiar de plantă. [S. Șt. R.]

Nepeta L., (botan.) gen din vasta fam. a Labiatelor, tribul Nepeteae, cuprinde vr'o 120 de specii, răspândite prin emisfera boreală în regiunile extratropicale ale vechiului continent, puține de tot cresc și între tropice, o specie trăiește adesea în America boreală și în Africa australă. Unii autori divid genul N. în următoarele 3 secțiuni: *Glechoma* L., *Oxynepea* Bunge și *Micronepea*. În părțile noastre cresc mai multe specii dintre cari menționăm pe: *N. Cataracta* L., numită popular Cătușnică, iar ba vântului, iar ba mîței, etc., *N. pannonica* Jacq. vulgar Poala Sf. Marii, etc. *N. Glechoma* Benth. sin. *Glechoma hederacea* L. vulgar Rotunjoară, Pelungoasă, Silnic. [Z. C. P.]

Nephalia, la Grecii vechi un sacrificiu de beutură, ce consta din apă, miere, lapte și sânge, mai ales întru venerarea muselor, nimfelor și erinyelor.

Nephele, după mit. greacă țină norilor, soția lui Athamas, fiul domnitorului Aeolus din Thessalia, dela care a născut pe Phryxos și Helle. N. parăsesce pe Athamas pentru legătura lui cu Ino (v. ac.).

Nephralgia, (med.) dureri la rinichi.

Nephrectomia, (med.) delaturarea unui rinichiu prin operațiune chirurgicală.

Nephelein, mineral silicat de aluminiu și sodiu, în cristale albe, hexagonale; se găsește numai în roce eruptive și anume în fonolite, nefelinite, etc. Varietatea cenuse-albăstruie, cu luciu gras se numește eleolit, un mineral principal al sienitelor eololitice din Norvegia, Ditrö, etc.

Nepheleină, rocă eruptivă mai mult sau mai puțin vitrosă, compusa din augit și nefelin.

Nephrita, (med.) inflamația rinichilor. 1) N. împreună cu albuminurie (prezența de albumen în urină) și oedeme e cunoscută sub numirea *Morbus Brightii*. La acest morb este inflamătat epiteliul și țesutul de legătură; el se ivesce acut sau cronic. Simptomele sînt: indispoziție generală; o micșorare a cantității urinei, care conține albumen, câte odată și sânge, uneori e turbure; oedeme (de obicei la pleoape întăinu). Dacă aceste simptome nu dispar, atunci urina se împuținează și mai mult, oedemele se extind și bolnavul pierde de uraemie sau oedemă pulmonară. N. se ivesce după morbi infecțioși (s. e. scarlatina), după intoxicațiuni (s. e. cu clorat de potasiu), la alcoolisti, etc. Terapie: odihnă, dietă ce nu irită, remedii purgative, remedii diaphoretice (Pilocarpină, băi calde). 2) *N. supurativa* se ivesce în decursul proceselor septicopyaemice (s. e. endocardita ulcerosă acută, procese puerperale) prin embolie sau inflamație ce s'a întins dela basinel rinichilor (Pyelonephrita). Simptomele sînt acele ale morbului primar, numai dureri în regiunea rinichilor și prezența de albumen și puroiu în urină tradează existența N.-ei supurative. Terapie se orientează după morbul primar.

Nephrolithiasis, (med.), calculi, concremente în rinichi.

Nephtys, țină din Egipt, sora lui Osiris și Isis. Osiris în întunec, din rățacire, creștînd că îmbrățișează pe Isis a îmbrățișat pe N., și aceasta i-a născut pe Anubis. N. se numește și soția

lui Seth (Typhon) și atunci e principiul rău. Ea (Nebtha, doamna casei) e pămîntul și cu milă primesce pe morți în sinul său, pentru ce se numește și țină de moarte.

Nepomuț, v. Ioan Nepomuceanul.

Nepos, *Cornelius*, istoric roman, n. 94, † 24 a. Chr., amic al lui Cicero, Atticus și Catullus. Scrierile sale: *Chronica*, resumat de istoria universală, *Exemplorum libri* și 16 cărți *De viris illustribus*, au dispărut. Din ultima s'a păstrat numai cartea *De excellentibus ducibus exterarum gentium*, și din alta, *De latinis historicis*, biografiile lui Cato și Atticus, în total 25 de biografii. Deși defectuoasă în multe privințe, valoarea lor stă în cunoștințele ce nu se găsește aiurea. Scrise într'o limbă simplă și corectă, sînt mult cetite în școală. Altădată Aemilius Probus, din timpul imperiului, se credea la început autorul, mai târziu numai extragatorul acestor biografii din manuscrisele lui C. N. Ađi Unger, în al său *Der sog. Cornelius Nepos* (München 1881), crede că ele au fost compuse de Hyginus, un contemporan al lui C. N. Înre edițiunile mai vechi, Lemaire, 1820, e cea mai bună, resumând toate edițiunile anterioare.

Nepot, copilul fratelui sau al sorei; al fiului sau al ficei.

Nepotism, favoarea acordată de papii dela Roma unor persoane în administrația afacerilor publice. Papii, neputîndu-se căsători, nu puteau acorda această favoare decît nepoților sau rudelor mai de aproape. În evul mediu s'a făcut mult abus de N. Secl. XV și începutul secl. XVI sînt caracterisate printr'un N. fără frîu. Ađi prin N. se înțelege ori ce favoare acordată de catră cei ce au puterea în mîna. [Nigr.]

Nepricepere, incapacitatea intelectuală a unui individ de a pute cuprinde și înțelege adevărurile, ce i-se presintă, ori de a pute judeca asupra mersului evenimentelor și a cauzelor din cari provin. Se mai ăice încă și despre vîrsta tineră neajunsă la maturitate intelectuală. [Pl.]

Nepricepat, subiectiv, denota însușirea celui lipsit de pricepere; obiectiv: lucrul, faptul sau adevărul pe care mintea nu-l poate pătrunde.

Neprihănit, fără stricaciune, nemeaculat.

Neptun, (astron.) cel mai îndepărtat plauet al soarelui nostru, descoperit teoreticesce de Leverrier în 1846. Diametrul equatorial 48,000 km. și în termen mediu 4501 mil. km. îndepărtat de soare; densitatea sa este $\frac{1}{7}$ din cea a pămîntului. Revoluțiunea sa în jurul soarelui este 164 ani și 280 zile. Are o lună de care este ocilit în 5 zile și 21 ore.

Neptunism, (geol.) ipotesă emisă de unii geologi dupa cari rocele ce alcătuiesc scoarța globului terestru s'ar fi format grație acțiunii apei.

[Dr. Popovici-Hatzeg].

Neptunus la Romani (*Nethuns* și *Nethunus* la Etrusci, *Poseidon* la Greci), fratele lui Iupiter, ăeul apelor sau a cărui dominațiune au stat ființele și monstrii de mare. Sceptrul lui a fost un furceriu (furcă) cu trei coarne (tridens), ce i-l-au făcut Ciclopul (v. ac.). [Atm.]

Nepulocăuț, com. rur., parohie, moșie boierească în capitanatul și județul Coțmanului în Bucovina, are 1301 loc. (757 ort.-or., 58 rom.-cat., 23 protest., 463 mos.), o școală primară, postă, telegraf, stațiune de cale ferată.

Neputința, (Impotența), (med.) imposibilitatea de a îndeplini actul generic. (v. Impotența.) N. nu este identică cu sterilitatea, căci cineva poate fi steril, fără să fie impotent.

Nera, afluent pe dreapta al Tibrului, izvoresce în Monti Sibillini, 135 km. lung.

Nera, riu în Bănat, cott. Caraș-Severin (v. ac. pag. 721, a.).

»**Nera**«, inst. rom. de credit în Bozovici (v. ac.), fundat 1897, capital soc. C. 90,000.

Neregulate, corpuri (Poliedre nereg.), (geom.) se numesc acelea, ale căror elemente omogene, din cari se compun, nu sînt egale între ele.

Nereidele, după mitol. greacă fetele lui Nereos (v. ac.); nimfele marii, ale rîurilor, oamenilor binefacătoare; ele locuiesc în fundul marii, dar înaintea navigatorilor se arată pe fața mării și le ajută. Dintre N. Amphitrite a fost soția lui Poseidon, zeul mării. Thetis, cea mai frumoasă din ele a fost mama lui Achilleos.

Nereos, după mitol. greacă fiul cel mai bătrîn al lui Pontos cu Găa, zeu de mare, barbatul zeiței Doris, fata zeului Okeanos. Doris i-a născut 50 fete, numite Nereide (v. ac.). Herakles l-a silit să-i spuna, că unde se află merele Hesperidelor (v. ac.).

Nerio, dină sabină, care la Romani se credea a fi când Minerva, când Venus. N. în limba sabină înseamnă: tare (fortis), și după înfăptuirea vechei identică cu Virtus. N. a fost soția lui Mars și s'a numit și Neria Martis. (v. Hersilia).

Neris, stațiune balneară renumită în depart. franc. Allier, 1432 loc. (1896). Isoare alcalino-saline (49—53°).

Nerita sau **Neverita**, la Romani o țeitate a apei, venerată împreună cu Neptun; femeia lui Nereos.

Nerium L., (botan.) gen de plante lemnoase cu foile pururea verzi din fam. Apocynceelor. Cuprinde 2 sau 3 specii răspândite din Mediterana până în Japonia, dintre cari cea mai cunoscută e *N. Oleander L.* »leandru«, o plantă decorativă de oranjerie foarte răspândită. Laptele galben conține două substanțe toxice (veninoase): oleandrina și neriina sau pseudocurarina. [A. Pr.]

Nero, Lucius Domitius, (54—66), fiu adoptiv al lui Claudius și fiu legitim al Agripinei și al senatorului Domitius Ahenobarbus. N. se suie pe tronul Romei, care dela început a fost patat de crime, printr'o nouă crimă, ucidînd pe Claudiu. El făcea parte din vestita »gens Claudia« și s'a nascut 37 d. Chr. la Antium, a primit o educațiune aleasă, avînd ca profesori pe Seneca și pe Burhus. Casătorit cu Octavia, fiica lui Claudiu, o gonesce și se casătorește cu Poppea, pe care după puțina vreme o ucide. Încă din copilărie dînsul se arăta aplecat spre crime, la vîrsta de 11 ani ucise un actor de circ, el făcea mare cas de talentul său; se credea musicant, poet și gladiator neîntrecut, și vai de acela care îi era superior. Călcă religia și merse cu profanarea ei până acolo, încât a violat pe vestala Ruleria; ucide rînd pe rînd, pe Agripina, cu care voise să se căsătorească, dar a fost împiedecat de a savîrși acest incest, printr'o înșelătorie a curtesanilor săi; apoi pe Seneca, pe Lucan și pe Britanicus, cumnatul său și moștenitorul legitim al lui Claudius. Incendiază Roma și au loc te-

ribile persecuții contra creștinilor. La finele domniei sale înscenează faimosul complot ȃis al lui Pisou. În a. 66 este ucis, în urma unui complot, de către secretarul său Epaphroditus. [Caion.]

Nĕrod, Nĕrođie, v. Prostia.

Nerodire, (botan.) (neroditor, steril) se ȃice de flori, cînd ovarul lor nu dă fruct, sau de fructul care nu produce semințe, de staminele în cari nu se produce polen ș. a. (v. Fertil.)

Neroditor, pămĕnt (agric.), v. Pămĕnt necultivabil, steril.

Neronia, la Romani ludi (jocuri) instituite de împĕratul Nero pentru îndelunga durată a domniei sale.

Nertha (și Nerthus), după mit. nord-germană e ȃina »mama-pămĕntul«, care popoarelor veneratoare le-a dat rd și pace. Numele ei e și Hertha (aȃi Erde = pămĕntul).

Neruda, Ioan, scriitor ceh, 1834—91. Alătura cu V. Hálĕk, conducător și în special critic al școalei »cosmopolite« din anii 1860. După ce în periodul dintău al activității sale deschise poesiei cehice orizonte noue, prinse rădăcini cu desăvirgire pe pămĕntul național, creând atăt în prosă (poveste, genre, foiaș) căt și în versuri (lirica reflex., balade și romanșe) nise lucrări de prima ordine. Adănc ca găndire și ca simț, cu toate înrîuririle străine el a ramas original, cehic. În »Universbibliothek«: Genrebilder Nrii 1759, 1893; Kleinseitner Geschichten Nrii 1976—78.

Nerv, un cordon sau filament, care leagă diferite organe cu centrul sistemului nervos (creerul, mĕduva spinării, nervul simpatic). Elementul său este: fibra nervoasă și celula nervoasă. Mai multe fibre nervoase reunite la un loc constituiesc nervii, cari sînt învĕliți cu o teacă (a lui Henle). Fibra nervoasă are rolul de conducătoare a diferitelor impresiuni, pe cînd celula nervoasă are pe al mișcării voluntare și reflexe, încăt senzațiunile, găndirea, voința, etc., depinde de celule. Aceste manifestațiuni sînt modificate prin lipsa de sînge (anemie cerebrală), prin beuturi alcoolice, cloroform, opiu, etc. Cînd aceste celule au obosit, somnul vine; iar după cîteva oare de repaus celulele își reiau activitatea lor întreruptă. Și în nevrose vedem manifestațiuni intermitente. (Lit.: Boicescu, Centrii nervoși. Bucuresci, 1882; Petriņi-Galați, Tratat elementar de histologia umană. Bucuresci, 1881, p. 348; Kretzulescu, Anatomia descriptivă. Buc., 1878—87, vol. III, p. 254.)

Nervii servesc de conductori ai simțului, ai mișcării, ai acțiunilor viscerale, circulatorii, etc. Un capĕt (central) al N.-lor pornesce din creeri sau din mĕduva spinării și celalalt, după ce s'a mai ramificat, se termină în organe (periferice). Anatomiiții împărțesc N. în ai vieții organice, vegetative (de nutrițiune) și în ai vieții de relațiune sau ai vieții animale. N. din creeri și din mĕduva spinării constituiesc sistemul nervos al vieții animale; iar marele simpatic singur, sistemul nervos al vieții organice, alcătuit din o serie de ganglioane legate între dînese prin cordoane nervoase, numite N. ganglionari, cari de asemenea au un capĕt central și altul periferic. N. sînt ca firele telegrafice numai conducători și nici odată inițiatori ai im-

presiunilor. Acestea se transmit cu o iuțeală mare, ori dela organele centrale la cele periferice, centrifugal, prin N. motori, ori invers, centripetal, prin N. sensitivi. Medicamentele narcotice fac să diminueze iritabilitatea N.-lor; iar excitarea lor se poate face pe cale mecanică, chimică sau dinamică. N. în botan. v. Nervuri.

Nervi vasomotori, au chiemarea de a constringe sau a dilata musculatura vaselor sanguine, ceea ce se poate constata și experimental cu ajutorul electricității, s. e. asupra urechii unui iepuraș de casă, la care circulațiunea sângelui se vede foarte bine.

Nerva, Marcus Coccejus, împărat roman, n. în a. 25 d. Chr. la Narnia în Umbria, nepotul lui Coccejus-Nerva, acel curios personajiu din timpul lui Tiberiu care s'a ucis prin foame. În 96 este proclamat împărat și după o domnie de doi ani, † 98, lăsând tronul fiului său adoptiv Traian. [Caion.]

Nervațiune, (botan.) modul de așezare al nervurilor înlauntrul limbului frunzelor. Se deosebesc: *N. paralelă*, striată sau retinervă, când dela baza limbului pâna la vârful lui merg numeroase nervuri, cam egal de groase și ca linii sau arcuri paralele convergente la vârful limbului; se întâlnesc de regula la majoritatea Monocotiledonatelor și presintă multe variații; nervurile paralele sunt sau nu legate între ele prin nervuri transversale; *N. reticulată*, când dintr'una sau mai multe nervuri groase, principale, ies altele ce se ramifică și ele, ramurile anastomozându-se dând o rețea cu ochiuri mai mari sau mai mici; înlauntrul ochiurilor se termină liber nervurile foarte subțiri. Ca variații la aceasta N. e *N. penată*, când dintr'o singură nervura mediană groasă ies lateral, la aceeași înălțime și în tot lungul ei, câte două nervuri secundare ce și ele se ramifică formând o rețea; nervurile secundare se sfârșesc la marginea limbului liber ori se anastomozează între ele (s. e. la Cireș, Fag, Carpen); *N. reticulată* se ȳice *palmată*, când dintr'o nervură mediană scurtă și aproape dela baza limbului ies 4—5 nervuri secundare ce se îndreaptă divergent spre marginile limbului; nervurile secundare se ramifică și ramurile formează rețeaua (la Nalbă, Toporași, Alchemilla). *N. reticulată* se află la majoritatea Dicotiledonatelor. Intre forma limbului și N. lui e o strânsă legătură: *N. paralelă* având limburile lungi și înguste ca nisce panglici; cea penată, mai cu sama limburile ovale, eliptice, lanceolate; cea palmată, limburile orbiculare, rotunde, reniforme. [S. Șt. R.]

Nervi, (geogr.) orașel în apropiere de Genova în Riviera de Levante, 3745 loc. (1881); cercetat foarte mult ca stațiune de cură.

Nervieni, popoare cari locuiau Galia și Belgia la nord între Menopii și Atrebați; țeara locuită de ei corespunde cu partea estică a departamentelor nordice ale Franciei și cu o parte din provinciile Flandrei, Hainaut și Brabant. Cesar arată pe N. ca locuitori ai Galiei și ca foarte ostili civilizațiunii romane; mai târziu se supun Romei și primesc toate privilegiile unui popor liber. [Caion.]

Nervina, (med.) numirea generală a medicamentelor, al căror efect este îndreptat asupra sistemului nervos. v. Excitantia și Hypnotica.

Nervositate, (med.) v. Neurasthenia.

Nervură, în zoologie dungile ce străbat în diferite direcțiuni aripele insectelor și după modul cum ele se presintă, servesc ca criteriu pentru clasificarea lor.

Nervuri, (botan.) fire sau cordoane așezate înlauntrul diverselor soiuri de frunze, printre mesophylul limbului. N. presintă fasciculele conductoare din limb; se compun din lemn, liber, parenchim (numit în total *peridism* și reprezentând pericliul și mēduva), totul de cele mai multe ori fiind limitat de un endoderm propriu. O nervură cu astfel de structură se ȳice și *meristel*. Sânt frunze lipsite de N.: mai toate Hepaticele frunzoase, mulți Mușchi, frunzele florale dela unele Angiosperme, au astfel de frunze *enerve*. Frunzele grase, cărnoase de Aloë, Crassulacee sânt numai aparent enerve, au N., dar nu sânt vizibile în exterior, căci sânt acoperite de mezofilul foarte dezvoltat. Alte frunze au o singură nervură, sânt *uninerve*; ea merge prin mijlocul limbului, e mediană și mult sau puțin proeminentă ca o dungă sau coastă pe fața inferioară a limbului; s. e. la mulți Mușchi, Lycopodiacee, Brad și alte Conifere. Alte frunze au mai multe N. neramificate, sau ramificate dichotomic ori monopodic; felul cum sânt dispuse în limb se ȳice *nervațiune* (v. ac.). N. formează scheletul limbului; ele se leagă cu fasciculele din tulpină; servesc la conducerea substanțelor în și din limb; ele mai sânt dispuse în limb astfel, ca el să poată rezista acțiunilor mecanice ale vântului și ploaiei. [S. Șt. R.]

Nervus vagus, (*rădăcit* sau *pneumogastric*), a ȳecia păreche a nervilor cerebrali și se numesc astfel fiind foarte întins în corp, caci merge la întregul tub digestiv, la rărunchi, la aparatul respirator și la inimă.

Nesăturarea, v. Insațiabilitate.

Nesciința sau ignoranța, lipsa de cunoștințe. **Ignoranți** se numiau, în Franția frații școalelor creștine și gratuite, cari pentru a întemeia mai cu succes învățământul în limba maternă, simulară nesciința limbelor clasice, îndeosebi a celei latine.

Nesfea, monetă veche turcească de argint în val. de 4 lei.

Neslea sau *Neslia* Desv., (botan.) gen monotipic din vasta familie a Cruciferelor, tribul Isatideae. Unica specie *N. paniculata* Desv. cuprinde plante erbacee anuale; frunzele întregi, caulinare, sagitate; florile mici galbene, pedicelate sânt dispuse în raceme; crește în Europa și Asia orientală; în părțile noastre se află prin semănături și este cunoscută sub numirea vulgară de Drob. [Z. C. P.]

Nesolvabilitate, v. Deconfitura.

Nesselrode, Carol Robert, conte de, barbat de stat rus, n. 1780 în Lissabona. 1816—56 ministru de externe. A jucat mare rol în congresul din Viena, apoi la cele din Aachen, Troppau, Laibach și Verona. † 23 Mart. 1862 în Petersburg.

Nessos, în mitol. grec. un centaur, pe care Heracles l-a ucis la râul Euenos.

Nestor, fiul lui Neleus, devenind principe în Pylos a luat parte în lupta Lapithilor contra Centaurilor, asemenea în calatoria Argonauților, iar ca bătrân a condus pe Pylieni și alte po-

poare în 90 de năi la Troia, unde a excelat ca erou și sfătuitor înțelept.

Nestor, călugăr în mănăstirea Peșterii din Kiev și cronicar rus, n. 1056, † 1114. A scris: »Povestire despre Sf. Boris și Glêb« și »Viața Sf. Teodosie« (egumenul mănăstirii Peșterii și întemeietorul instituției monastice la Ruși). Lui se atribuie și cea mai veche cronică rusească, cunoscută sub numele »Cronica lui N.« În realitate, această cronică conține vechile anale de Kiev cu istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri, scrise de autori necunoscuți, și cu unele sciri din cronicari bizantini, pe care probabil N. le-a unit într'un corp și continuat până în timpul său (1110). Cel mai vechiu manuscris al acestei cronice este de monachul *Laurentie* din 1337; un alt manuscris mai posterior este din mănăstirea Sf. *Ipatie* în Kostroma (*cronica Ipatiană*). Cronica lui N. conține cea mai veche mărturie directă despre România din Dacia pe timpul venirii Ungurilor. Ea ține: »Ungurii, venind din spre resărit, au năvălit prin munții cei mari și au început a face resboiu Vlăchilor și Slovenilor ce trăiau acolo.« Aceasta scire din vechile anale de Kiev concorda perfect și cu mărturiile ungueresci, mai ales cu cronica lui »Anonymus« (v. ac.). Încercările de a infirma această mărturie de incontestabilă autenticitate, făcute de adversarii vechinii Românilor în Dacia (mai ales Sulzer și Roesler), cad fața cu critica obiectivă. După Miklosich, carui datorim cea mai bună ediție a cronicei lui N., Vlăchii lui N. sunt fără îndoială Români. (Ediție: Fr. Miklosich, *Chronica Nestoris*, Viena 1860. Traducere franceză de Louis Léger.) [D. On.]

Nestor, logofetul, unul din stetnicii lui Grigore Ghica-Vodă al Munteniei (1822—28) cu privire la trebile interne.

Nestor, Silvestru, profesor și scriitor rom., n. 1848 în Intregalde, a studiat teologia la Blaj; la 1871 numit profesor, la 1873 chirotonit preot și la 1895 numit viceprotopop onorar. E unul dintre cei mai distinși profesori ai gimnasiului din Blaj; specialitatea sa e l. română și germana. A publicat: »Compendiu de l. română, după Tim. Cipariu«, ediț. V—VII; »Gramatica germana« (în colab. cu Nic. Popescu), ed. III; »Geografia fizică«, după Dr. Schmidt, ediț. II; »Geografia topică«.

Nestoriani, aderenți ai învățăturilor lui Nestor (v. ac.). După conciliul Efesin, N. persecutați în imperiul roman, s'au reslațit și căștigat numeroși aderenți în Persia, Siria, Media, Chaldea, Arabia, Egipt, India și China. Regii persani părtiniau pe N. Mai în floare au fost N. în secl. XI—XV, când patriarchul lor (catholikos) avea sub sine 25 mitropolii; în secl. XVI o parte s'a unit cu biserica Romei. Ați se mai afla câteva deși de mii în Kurdistan. (Cf. Assemani, *Bibl. Orientalis*; J. Silbernagl, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients*. Landshut 1865, cap. IX.)

Nestoriu, arhiep. în Constantinopole (428 până 451), bărbat elocuent și erudit și inimic neîmpăcat al ereticilor ariani și macedoniani, contra cărora a apărât divinitatea Fiului și a Spiritului N. înveța că Preacurata Fecioară Maria să nu se numească »Maica lui Dumnezeu«, ci »Maica lui Christos«, pentru că ea a născut

numai pe Christos omul, în care s'a așezat Fiul lui Dumnezeu ca în un templu; de aici urina, că în Christos sânt două persoane, una divină, alta umană. Pe N. l-a combătut cu deosebire Sf. Ciril din Alexandria; iar sinodul ecumenic dela Efes (431) a osândit doctrina lui N. ca eretică, și pe el l-a depus din dignitatea arhiepiscopoească și l-a trimis la o mănăstire din Antiochia. (Cf. Dr. A. Grama, *Istorie bisericească*. Blaj 1881, § 50).

Nestoroviți, Stefan Uros, consilier reg. ung., 1810 numit inspector general al școalelor gr.-or. din Ungaria, în care calitate a funcționat până la moartea sa 8 Aug. 1825. N. a publicat la 1822 »Viața mântuitorului nostru Isus Christos«. El a propus înființarea a trei institute pedagogice pentru Români, Sârbii și Grecii din Ungaria, cari s'au și înființat, și astnod s'a deschis pentru Rom. institutul pedagogic arădan.

Nesupunerea, ori ce fapt al omului prin care se contravine prescripțiunilor formale ale legii. Din punct de vedere al legilor militare, N. se pedepsește foarte aspru.

Netam-nesam (*nitam-nisam, nisam-nitam*), cu totul fără temeiu.

Netoții, com. rur. în Rom., j. Prahova, la 16 km. spre sud-est de Ploiesci. Are 3 cat. cu 1300 loc. agricultori, o școală și o biserică.

Netto, greutatea unei marfe după ce s'a scăduț greutatea ambalagiului (tara). *Profiți net*, profitul curat, ce rămâne scăduț cheltuielile din profitul brut.

Neuburg, oraș în guvernam. bavarez Schwaben, lângă Dunare, 7507 loc. (1891); dela 1503 capitala principatului N.-Pfalz (2753 km²), unit apoi (1685) cu Pfalzul renan și în urmă (1777) cu Bavaria.

Neuchâtel, (Neufchatel, Neuenburg), 1) *N*, canton în Elveția, între Bern, Fribourg, Waadt și departam. frauc. Doubs; 807·8 km², 110,000 loc., între cari 85,000 Francezi, 23,000 Germani, 1600 Italiani. Munți: Jura cu catenele sale de est, cari se întind între lacurile Bienne și N., în munții Boudry (1388 m.) și Creux du Van (1465 m.) ajung cea mai mare înălțime. În lacul N. se varse Reuse și Seyon. Locuitorii se ocupă cu agricultura și prasirea de animale. *Comerciu* și *industria* sânt însemnate. În 1888 a avut 70 fabrici, cu 3200 lucrători. Articii mai însemnați industriali: orologe, ciocolată, ciment, ș. a. Cu orologeria se ocupa preste 16,000 persoane. *Guvernul* și *administrațiunea*. Pe baza legii din 1858 are guvern democratic; puterea legislativă este în mâna senatului, ai cărui membri se aleg pe 3 ani. Dacă 3000 cetățeni pretind, legile cad sub sufragiul poporului. Puterea executivă se exerciază prin consiliul de stat (Conseil d'état) care stă din 5 membri, aleși de senat pe 3 ani. Forul suprem judiciar este curtea de apel. Capitala este N. *Instrucțiunea*. În 1893 a avut 406 școale populare, 68 asile de copii, 5 școale medii de industrie, (școale secundare industriale), un gimnasiu superior, o școală superioară de fete, 3 preparandii, ș. a. 2) *N*, capitala districtului cantonului cu acelaș nume, lângă lacul N., fluviul Seyon, la poalele muntelui Jura; 19,000 loc. Are mai multe fabrici de orologe, de palării de paie, ciocolată, ș. a. *Instituțiuni*. Academia cu 4 facultăți, (teologie,

drept, istorie, filosofie și științe naturale), cu 40 profesori și 134 ascultători; muzeul Leopold Robert, cu câteva tablouri însemnate de Gleyre și Calame; muzeu arheologic, foarte însemnat din punct de vedere preistoric, muzeu etnografic, bibliotecă cu 100,000 vol., colecțiuni de istoria naturală; dintre cele mai frumoase monumente amintim: statua reformatorului Farel și David Pyry. 3) *N.*, lac în partea vestică a Elveției, între cantoanele Waadt, Fribourg și Bern, la înălțime de 428—435 m., lung 39, lat 3—8 km. Suprafața: 230 km². Afundimea cea mai mare este 153 m. În vechime a fost mai extins decât astăzi. Conține pesci mulți, iarna rar îngheață.

Neuenburg, v. Neuchâtel.

Neuhäusel, oraș în Ung., v. Érsekújvár.

Neuilly, oraș în depart. franc. Seine, la 4 km. dela Paris, lângă Seina, preste care este un renumit pod de piatră; 29,444 loc. (1891); numeroase vile.

Neumann, 1) *N.*, *Francisc Ernst*, fisician, n. 1798 în Joachimsthal, 1829 prof. în Königsberg, † acolo 23 Maiu 1895. Emeritat în studiul electricității și optice. Prelegerile sale mai însemnate: »Theorie des Magnetismus« (1881); »Einleitung in die theoretische Physik« (1883); »Elektrische Ströme« (1884); »Theoretische Optik« (1885); »Theorie der Elastizität« (1885); »Theorie des Potentials« (1887); »Kapillarität« (1895). 2) *N.*, *Carol*, istoriograf, n. 1823 în Königsberg, 1863 prof. în Breslau, † 29 Iunie 1880; a scris: »Geschichte Roms während des Verfalls der Republik« (1881—84, 2 vol.); »Zeitalter der Punischen Kriege« (1883), etc. 3) *N.*, *Carol Gottfried*, matematician, n. 1832 în Königsberg, 1869 prof. în Lipsca. A scris: »Riemans Theorie der Abelschen Integrale« (1884, ed. II); »Hydrodynamische Untersuchungen« (1883); »Untersuchungen über das Newtonsche Prinzip der Fernwirkungen« (1896), etc. 4) *N.*, *Frideric Iuliu*, economist, n. 1835 în Königsberg; 1871 prof. în Basel, 1873 în Freiburg și 1876 în Tübingen. A scris cu competență despre legislația fabricilor și impositorilor.

Neumayer, *George*, hidrograf, n. 1826 în Kirchheimbolanden (Pfalz), a explorat Australia, 1857—64 director la Flagstaff Observatory în Melbourne; 1872 hidrograful admiralității germane; 1876 directorul observatorului marin din Hamburg. Foarte apreciat în geografia fizică și meteorologie.

Neume, nume dat în cântul plan unei figuri melodice întonată fără text, pe o singură vocală la sfârșitul unui psalm, imn, ș. a., făcând prin aceasta o cadență hotărâtă în tonul în care s'a cântat. Cuvântul derivă dela grec. *νεῦμα* = suflu. În evul mediu s'a dat numele de *N.* unor semne întrebuințate pentru orientarea melodică a muzicii bisericii occidentale, specie de notațiune, care trecu și la muzica profana, adevărată scriere ieroglică usitată deja anterior secl. VIII și până după secl. XIII. Aceste semne, reprezentând de sigur într'un mod incomplet intonațiunea, accentul, legătura și aproximativ chiar durata sunetelor, se raportau unele la sunete unele, altele la grupări de sunete. Numărul lor se urcă până la 55, dintre cari mai principale sunt încă 17, celelalte nefiind decât sau sinonime ale acestora, sau combinațiuni ale lor. Aceste semne iau forma

de puncte, virgule, mici linii curbe, cârlige ș. a. În prima perioadă a acestei notațiuni, numită de unii autori notațiunea *N.*-lor lombarde, semnele sânt scrise deasupra textului, la înălțimi deosebite, și intonațiunea depinde dela depărtarea acestor semne de linia textului. După indicațiunile vechilor autori pare că *N.*-le primitive erau mai de grabă un ajutor pentru memorisarea melodiilor cunoscut, mai mult sau mai puțin tradiționale, decât o notațiune hotărâtă, după care ar fi putut cineva intona o melodie, pe care n'ar fi audît-o nici odată. Cu secl. X începe o a doua perioadă, *N.*-le cu puncte suprapuse, cari încă din cauza neregularității scrierei prezintă aceleași inconveniente ca și *N.*-le lombarde; pentru a înlătura pe cât e posibil aceasta, s'a imaginat a se raporta înălțimea relativă a *N.*-lor, nu la linia textului, ci la o anumită linie trasă în pergament, fie simplu cu unghia sau cu un instrument ascuțit, fie cu cerneala, roșu sau neagră. Această linie, ce servea ca punct de sprijin și de rectificare a intonațiunii e originea portativului modern. Cea dintâiu linie trasă în acest scop a fost pentru a fixa locul sunetului fa₂, căreia i-se adaugă în acelaș secol chiar o a doua linie, fixând locul sunetului do₂, una trăgându-se de obicei cu roșu, alta cu galben. Cu timpul portativul își înmulțesce liniile, nesiguranța în privința înălțimei sunetelor dispare, dar greutatea cetirei provine tocmai din excesul contrar, abundența prea mare a liniilor. Ori cum însă, introducerea liniilor portativului face, că adevăratele *N.* nu mai au rațiune de a fi, și ele sânt înlocuite prin simple puncte, sau mai bine dis prin mici pătrate, reprezentând fiecare un sunet isolat. Cauțându-se a se aduce ameliorațiuni și în privința duratei sunetelor, s'a parvenit la așa numita notațiune proporțională (nota quadrata sau quadrigarta). Autorii moderni, cari s'au ocupat mai special cu studiul *N.*-lor, au fost: Lambillote, Coussemacker, Schubiger, H. Riemann ș. a., dar mai cu samă Benedictiuni din Solesmes în frunte cu D. J. Pothier, cari sânt principalii campioni ai paleografeii muzicale moderne. [T. C.]

Neuralgia, (durere de nervi, nevralgia), exaltarea sensibilității în mod neplăcut, dureros a nervilor sensitivi. *N.*-le sânt dureri bine determinate s. e. *N.* dentară, *N.* facială, *N.* intercostală (junghiu simplu), *N.* sciatică, etc. Ele sânt nu se confundu cu durerile ce le produc alte leziuni, ca lovirea, frântura, inflamația țesutelor, etc. La *N.* durerea e numai pe traiectul nervului. Unele sânt foarte rebele. Tratamentul: antipirina, sau în *N.*-le palustre: chinina, massagiul, băile calde, opiaceele, belladonna, ciutina și alte calmante; în casuri extreme: neurectomia.

Neurasthenia, (Nervositate, slăbirea forței nervoase, sleirea nervoasă, sin.: Maladia lui Beard), este o maladie a sistemului nervos central cu manifestațiuni variate, începând dela o stare de iritabilitate nervoasă, până la cele mai grave forme de sleirea nervoasă (Epuisement nerveux, Nervenschwäche). Charcot considera ca *stigmatetele* *N.*-ei: durerea de cap, rachialgia, dispepsia, atonia gastro-intestinală, depresiunea cerebrală, o oarecare stare mentală, slăbirea (asthenie)

neuro-musculară, insomnia, alteori somnolența. Galien confunda N. cu hypochondria; limpedirea acestei boale din chaosul »nevrosismului« începe la 1767 la Robert Whytt, lămurirea o dă însă Beard la 1868.

Causele N.-ei: 1) ereditatea neuro-artritică, 2) surmenajul cerebral (sfortărea; muncei intelectuale și 3) pasiunile depressive; se mai dau ca cauze: frica intensă, spaima, abuzul de alcool, cafea, boalele infecțioase ca febra tifoidă, gripa, sifilisul, febra puerperală, etc. **Formele clinice ale N.-ei:** N. cerebro-spinală, forma cea mai comună cu turburări cerebro-spinale și viscerele. Semi-N., modalitate rară, dar existentă cu fenomene N.-ce numai a unei jumătăți stânga sau dreapta corpului. N. cerebrală sau cerebraștenie cu fenomene predominante: cefalalgia constrictivă, insomnie, depresione psihică, slăbirea memoriei, frica, preocupări hypochondrice; este efectul surmenajului intelectual. N. spinală sau myelasthenia cu fenom. predominante: rachialgie, hypersthesia coloanei vertebrale, dureri thoracice și abdominale. Uneori dureri fulgerătoare în membrele infer., strânsură de cerc la baza toracelui, semnele periodului preataxic al tabesului, așa că acești N.-ci se cred a fi atinși de o boală a măduvei spinării. Alteori N. spinală se traduce prin nise dureri periarticulare, sau dureri fixe (topoalgie), *limbă dureroasă* (glossodynîe), *coccysalgie*, *obsesiuni dentare*, etc. N. dispeptică, în care predomină turburări gastrice sau intestinale. N. cardiacă, în care turburările inimii stigmatizează boala. N. genitală este produsă la bărbați de excese și perversități generice, de boalele organelor genito-urinare; N. genitală duce până la spermatooree (pierderi de semănță), care face pe bolnav a crede în boală de măduva spinării; de aici tristețe, abateri profundă. La femei fenomenele N.-ei genitale nu se ridică asupra altor fenomene din complexul nevropatic.

Tratamentul: a) suprimarea cauzei ocazionale care a provocat nevrosă; b) supunerea pacientului la oarecare regulă de igienă; c) exerciții fizice ca gimnastică, massage, electricitate, hidroterapie, băi de mare; d) ridicarea moralului bolnavului, puterea sugestivă a medicului are mare valoare; e) preparatele farmaceutice pot folosi în combaterea unor simptome ca durerea, constipația, insomnia, etc. [Dr. Talășescu.]

Neurectomia, (resecțiunea nervului), operațiune chirurgicală consistând în tăierea unui nerv cu scop de a provoca o intrupere mai îndelungată în cursul aceluși nerv, deosebindu-se de *neurotomia simplă*, prin excizarea unei mici porțiuni de nerv, având ca urmare finală regenerarea nervoasă și vindecarea părții bolnave excizate. N. se practică la nervii prea sensibili, în nevralgii rebele, neuritide, trismus, cicatrice vicioase a nervilor motori și senzitivi. Varietăți: N. ramurilor Trigeminului, N. alveolar, N. lingual.

Neuri, popor amintit de Herodot, ce a mărginit Sciția spre apus dela Istru în sus. Cf. Xenopol, Ist. rom. I, 29.

Neurilem, partea anatomică a nervului numită și teaca lui Schwann, descoperită la 1839; este o membrană elastică, transparentă a nervului,

care încungioară membrana substanței medulare a myelinei. Se observă numai la microscop și pe lângă tehnică specială.

Neurita, (inflamația nervului), se dă această numire numai alterațiilorlor țesutului nervilor periferici cerebro-spinali, așa că degenerările nervoase în urma leziunilor centrale nu intră între N.-te. Causele: a) răniurile nervilor prin lovire, tăiere, amputarea regiunii inervate; b) alterațiune chimică prin injecții subcutane de aether; c) compresione mare asupra nervului ca în tumori, anevrisme, ș. a.; d) forme profesionale în cari anumite părți ale corpului sunt puse prea mult în joc.

I *N. interstițială* are sediul inflamațiunii în țesutul conjunctiv interstițial al trunchiului nervos; poate ajunge la supurațiune sau indurație (N. nodoasă). *Kaké (Beri-beri)* pare a fi o N. multiplă microbienă și epidemică, *lepra* determină nodul: fusiformia trunchilor nervoși.

II *N. Parenchimatoasă*, interesează fibra nervoasă și ea este degenerativă. Se observă în intoxicațiile saturnine (otrăvire cu plumb), boale infecțioase.

III *Degenerescență Walleriand*, sunt leziunile cari survin în cordoanele nervoase separate de centrii lor trofici.

Neuroglia, țesutul conjunctiv cimentos al nervului, care leagă între ele fibrele nervoase spre a forma fășii și ștreanguri nervoase.

Neurologia, știința care tratează despre studiile și descoperirile făcute asupra nervilor și a boalelor nervoase. Cel mai celebru neurolog a fost Charcot, al cărui elev distins este neurologul român prof. G. Marinescu din București.

Neuroma, (sin.: gliom dur, sarco-gliome a lui Virchow, nevrom ganglionar), o tumoră la a cărei formațiune neuroglia ia parte importantă, iar celulele nervoase iau tip caracteristic, formând cuiburi de celule inegale, stelarite închise în rețele (traversele) de neuroglie. Aceste tumori, mici cât fasolea până la mărirea unei nucii, sunt greu de distins de hipertrofiile și sclerozele locale.

Neuroparalysis, (paralisia nervului), caracterisată prin slăbirea sau ridicarea completă a inervațiunii (activității nervoase), unei regiuni oarecare din corp, în urma cărei reacțiuni nervoase, mișcarea respectivă e mărginită sau suprimată.

Neuropathia, (suferință de nervi), boală nervoasă nemanifestă, și confundată mai nainte cu Neurastenia și Hysteria (v. ac).

Neuropathologia, întreaga știință care tratează despre boalele nervoase atât clinicesce cât și experimentale prin cercetari în laboratoare.

Neuroptera, ordin din clasa Insectelor, caracterisate prin două perechi aripi fără solzi și membranoase și aparatul bucal întocmit pentru sfărîmat și foarte rar pentru supt. Metamorfosa completă.

Neurosa, o turburare nervoasă centrală specifică, la care până acum nu este bine cunoscut sediul și natura leziunii, adecă leziunile sunt foarte întinse și fine, este o boală »funcțională«. Grupul N.-lor este compus din: hysteria (catalepsia, somnambulismul), epilepsia, neurasthenia, chorea; unele forme de psychose ca: melancholia, paranoia, mania idiopathica, cari uneori

depind chiar de N.-ele susnumite, altele aparțin unor leziuni cerebrale pronunțate (v. Psychosa) și atunci sunt simptomatice.

Neurosa articulară, o stare de predispoziție pentru neurasthenie și nu o boală de sine stătoare. v. Neurasthenia spinală.

Neurosa profesională, tipul de nevrosă (neurasthenia, isteria, v. ac.), provocat de ocupațiunea obicinuită, ca ocupațiunea intelectuală excesivă pentru cerebraștenie și accese de istero-epilepsie, catalepsie la prostituate, cusătorese cari coase la mașină cu piciorul.

Neurosa traumatică, Prin cufundare de os, presându-se creierul, provoacă accese epileptice. Tratatment: trepanațiunea craniului și eliberarea creierului de sub presiune. v. Epilepsia traumatică.

Neurosism, (Neuricale), v. Neurasthenia.

Neurotomia, v. Neuroectomia.

Neusatz, oraș, v. Ujvidék.

Neuschotz, *Iacob*, bancher evreu, n. 1809 la Herța (Doroboiu), † 1889. A zidit la Iași un templu israelit și a fundat tot acolo o casă de orfani israeliți, care posedă preste 200,000 lei proveniți din donațiile lui N. A mai lăsat Acad. române 20,000 lei, al căror venit este afectat în premiul bial N. de câte 1500 lei.

Neustadt, numele al mai multor orașe în Germania, dintre cari amintim următoarele: 1) *N. lângă Hardt* în Bavaria, 13,735 loc., cu școală reală și alte institute de învățământ; comerciu însemnat cu vin și lemne; 2) *N.*, capitala cercului Oppeln în Prusia, 17,577 loc.; țesături însemnate de damast; gimnasiu.

Neustrelitz, capitala marelui ducat Mecklenburg-Strelitz, 9481 loc. (1890), zidit în forma unei stele cu opt raze. În castelul de aci se află o colecțiune de antichități oboitricie.

Neustria, partea vestică din vechiul imperiu al Francilor, în contrast cu Austrasia (v. ac.).

Neutra, (*Nyitra*), 1) *N.*, comitat ung. în stânga Dunării, situat între Moravia și între comit. ung. Pojon, Trencin, Turoț, Barș și Strigon. Are o suprafață de 5723-59 km². cu 396,599 loc. (1891). Pământul e mai mult muntos și numai în partea sudică șesos. Înspre nordul cottului se întind văi roditoare, și e bogat în ape curgătoare. Are și ape minerale, îndeosebi de pucioasă. Clima în general moderată. Dintre minerale se găsec: piatră de var, pământ de porcelan, cretă și cărbuni de piatră. Dintre produsele agricole cel mai însemnat este orzul. Ocupațiunea principală a loc. este agricultura și crescerea vitelor. De remarcat este însemnătatea ce se dă industriei de casă în acest cott. Industria se desvoaltă încet. În ce privește comerțul, numai cel de bucate e mai viu. Cottul constă din 12 cercuri pretoriale. 2) *N.*, oraș în cottul N., 13,538 loc. (1891), reședința unui episcop rom.-cat., mai multe biserici și claustre, gimnasiu, seminar, casa comitatului, tribunal reg., dir. financiară și celelalte oficii cottense. 3) *N.*, riu lateral în stânga Dunării, isvorește în partea nord-estică a cott. N.

Neutral, (*lat.*) care nu aparține la nici un partid (v. Neutralitate); care are caracterul Neutritului (v. ac.).

Neutrale, *săruri* (chim.), se numesc acelea cari în soluțiune nu au nici o reacțiune asupra

hârției de turnesol, adică nici nu o albăstresc, nici nu o roșește cum fac de ordinar sărurile țise acide ori basice. Se mai țice N. și sărurile provenite dela aciți în care tot hidrogenul acestora e înlocuit prin metal s. e. (SO₄ K₂) sulfatul neutru de potasiu, spre deosebire de (SO₄ HK) sulfatul acid de potasiu.

Neutralizare, (chim.) transformarea unei soluțiuni, care e acidă ori alcalină într'una neutră, adică într'una care nu mai are nici o acțiune asupra tincturei de turnesol. N. unei soluții acide se face prin adăugarea unei baze s. e. potasiu, amoniac, și invers a unei soluțiuni alcaline prin adăunarea unui acid. (v. și Neutralitate.)

Neutralitate, în dreptul publ. internațional neparticiparea unui stat într'un resoiu dintre alte state, renunțarea la sprijinirea uneia dintre părțile ce stau în luptă. N. trebuie să fie condiționată și deplină, și poate fi voluntară ori contractuală. La cea din urmă aparține *neutralizarea* unor anumite state sau teritorii prin contracte internaționale, spre a eschide folosirea lor ca basă de atac ori spre a asigura integritatea lor în mod durabil și în interesul totalității statelor (s. e. N. Elveției prin actul de Paris din 20 Nov. 1815, a Belgiei prin conv. de Londra din 15 Nov. 1831). Cf. Hautefeuille, Des droits et des devoirs des nations neutres (ediț. 3, Paris. 1869, 3 vol.).

Neutr, (chim.) sare care nu este nici acid, nici alcalin. În *gram.* se țice verbul care nu are o complinire directă; în unele limbi substantivul care nu se ține nici de gen masculin nici de cel feminin.

Neuwied, oraș în guvernământ prus. Koblenz, lângă Rin, capitala comitatului mediatizat de Wied, 11,062 loc. (1890); castelul principilor de Wied cu o colecțiune de antichități romane aflate în apropierea orașului; gimnasiu, școală reală, seminar de învățători și de învățătoare, institut de surdo-muți; usine de fier, fabrici de tutun, stearină, săpun, etc. Spre nord-est dela N. se află castelul *Monrepos*, în care s'a născut *Elisabeta*, Regina României, apoi castelul *Segenhau*s.

Nev —, și Neu — și New —.

Neva, scurgerea lacului Ladoga în Golful Finic, curge prin Petersburg. E întreagă navigabilă și 7 luni desghețată.

Nevada, republică a Uniunii nordamericane, despărțita de California prin munții Sierra Nevada; 286,700 km², cu 45,761 loc. (1890); teritoriu muntos între Sierra Nevada și Rocky Mountains, bogat în mercuriu și plumb, apoi argint, aur. N. trimite în congres 2 senatori și 1 reprezentant. Capitala: Carson-City; s'a constituit ca stat la 1864.

Nevăstuica, (*Putorius vulgaris*), mamifer din ord. Carnivorelor, fam. Mustelidelor, acoperit cu păr roșcat, rareori iarna alb, pe grumazi, piept și burtă alb. Lungimea corpului 17 cm., a coții 4 cm. Traiesce în Europa și Asia nordică prin păduri.

Neveasta, v. Nevesca.

Nevers, (vechiul *Noviodunum*), capitala depart. franc. Nièvre, 25,062 loc. (1891); episcopie; catedrală, castel; fabrici de fayence, email, fierării; fabrică de tunuri pentru marină; comerț cu vin, cereale și manufacturi. *Comitatul N.* (*Ni-*

vernais) la 1538 deveni ducat; ultimul duce de N., Mancini-Mazarin † 1798.

Nevertebrate animale, după Lamark, care la clasificarea animalelor a ținut samă de prezența sau absența scheletului osos și coloanei vertebrale, acest grup a înrunit toate acele animale, cărora le lipsește aceste însușiri caracteristice. v. Animale.

Nevesca, (*Neveasta*), sat curat arămănesc în Macedonia, vilaietul Monastir, dela Vlahoclisura spre nord, cu 2000 loc.; are o situație minunată la poalele muntelui Viciu.

Nevoia, termen poporal al Apoplexiei (v. ac.).

New Albany, oraș în statul Indiana (America de nord), lângă Ohio, 21,059 loc. (1890); șantier, comerț însemnat.

Newark, 1) oraș important în New-Jersey, din Statele Unite, cel dintâi oraș din cott. Essex, însemnat prin fabricile și docurile cele întinse; locuința lui Edison, precum și fabricile sale; 2) *capitala* cott. Licking în Ohio; 3) oraș în New-York.

New Bedford, oraș cu port în Massachusetts (America de nord), lângă Oceanul Atlantic, 40,733 loc. (1890); industrie de bumbac, pescuit de balene.

New Brunswick, 1) *N. B.*, oraș în statul New-Jersey, cu 18,603 loc. (1890), semin. reform. 2) *N. B.*, *colonie* engl. în America de nord, la gura râului San Lorenzo, 72,413 km², cu 321,294 loc. (1890); bogată în lacuri și râuri, cu păduri dese. Capitala Fredericton; la 1867 a fost unită cu Dominion of Canada.

Newbury, oraș în Anglia, lângă Kent, 23,087 loc. (1890); 20 Sept. 1643 și 27 Oct. 1644 lupte între trupele parlamentului și ale lui Carol I.

Newcastle, oraș în comitatul cu același nume în nordul Angliei; 186,300 loc. (1891). Însemnat prin comerțul de cărbuni, ce se găsesc în mare cantitate în împrejurimile lui; fabrici de nașe, sticlă, etc.

Newfoundlanda, insulă, v. Fundlanda nouă.

Newgate, cea mai veche închisoare din Londra.

New Hampshire, stat în Uniunea nordamericană, 24,100 km², cu 376,530 loc. (1890); țeară deluroasă, dată de Merrimack, numită și »Elveția Americii« (Mount Washington 1917 m., pitorescul laș Winnipiseogee); clima sănătoasă, dar aspră; industrie (bumbac, lână, fier), creșterea vitelor. Capitala Concord.

Newhaven, oraș în cott. Sussex, din Anglia, 4955 loc. (1891). Are o biserică din epoca normandă. Port de mare.

New Jersey, stat al Uniunii nordamericane, 20,240 km², cu 1,444,933 loc. (1890); la nord teren deluros, la sud șes și litoral năsișos. Loc. se ocupă cu agricultura, grădinăritul și creșterea vitelor; industria încă e însemnată. Capitala e Trenton, ca. 58,000 loc.

Newmann, *Ioan Henric*, cardinal și distins scriitor bis. engl., n. 1801 în Londra, † 11 Aug. 1890 1828 ajunsese pastor în Oxford. 1845 s'a întors la catolicism și a intrat în congregațiunea călugărilor oratoriani din Roma, unde apoi a fost sfințit de preot în 1847. În 1851 ajunsese rector al univ. catolice din Dublin, de unde se retrase la Birmingham, înființând un institut pentru creșterea tinerimei înaltei nobilimi. 1889 papa Leo XIII îl numi cardinal.

New Mexico, teritor în Statele Unite ale Americii de nord, la cursul sup. al râului Rio Grande del Norte, 317,470 km², cu 182,392 loc. (1890), din cari aproape 29,000 Indiani; teren muntos, puțin potrivit pentru agricultură, dar bun pentru economia de vite; bogat în minerale (argint, aur). Capitala Santa Fé.

New Orleans, oraș cu port în Louisiana (America de nord) lângă Mississippi, 242,039 loc. (1890); orașul e înconjurat de bălți, dar e apărut în contra exundării râului; universitate (dela 1849); arhiepiscop. N. O. e primul port la Golful Mexicului și al doilea în Statele Unite, stând prin vapoare în legătură cu porturile Americii de nord și cu Europa. Se exportează bumbac, orez, păpușoi, grâu, carne de porc în valoare de ca. 80 mil. dolari pe an. N. O. a fost fundat de Francezi la 1718, 1862 a fost ocupat de trupele și flota Uniunii.

Newport, 1) oraș și cott. cu același nume în sud-vestul Angliei, are o biserică din epoca normandă și un castel ruinat. 54,707 loc. (1891); docuri însemnate. 2) capitala insulei Wight cu 10,216 locuitori; castelul numit Carisbroke, unde Carol I a fost ținut prizonier în 1648.

New South Wales, colonie engl. la sud-estul Australiei, 799,139 km². cu 1.134,207 loc. (1891), cari se ocupă mai ales cu agricultura, creșterea vitelor, înineritul (aramă, aur, cărbuni). Colonia are 3623 km. căi ferate, 17,204 km. linii telegrafice. Capitala Sydney.

Newstead Abbey, a fost mănăstire a ord. Augustin, în cott. Nottingham, Anglia; întemeiată la 1170 și desființată 1540. Această localitate a fost multă vreme proprietatea lui Byron, astăzi aparține lui Webb, ginerile lui Livingston, exploratorul african.

Newton, (pron. niu't'n) *Isac*, fizician și matematician englez, n. 5 Ian. 1643 în Woolsthorpe, † 31 Martie 1727. În 1669 numit prof. de matem. la univ. din Cambridge; 1672 ales membru, dela 1703 president al acad. de științe »Royal Society«, 1701 membru extern al acad. de științe din Paris. N. a aflat lărgirea formulei binomice numită după numele lui, mai departe calculul infinitesimal. Meritul principal a lui N. e descoperirea legii de atracțiune a corpurilor, așa numita legea gravitațiunii. N. cu multă predilecțiune se ocupa cu optica. Intre altele a explicat fenomenul dispersiunii, inelele colorate ale lamelelor subțiri, și a stabilit și apărut ipoteza emanațiunii, carea abia la începutul secl. XIX a fost resturnată de Fresnel. Oul principal a lui N. e: *Philosophiae naturalis principia mathematica* (London 1687, ed. II în 1713).

New-York, 1) *stat* al Uniunii nordamericane situat lângă Oceanul Atlantic, 127,350 km². cu 5.997,853 loc. (1890); acoperit cu ramuri din munții Alleghanilor, udat de râul Hudson, lacul Champlain, etc.; lângă ținerele e insula Long-Island; N. e cel mai populat, cel mai bogat și influent stat al Uniunii; agricultura e însemnată; industria admirabilă; comerțul e cel mai însemnat în Uniune; flota comercială foarte numeroasă. Capitala oficială: Albany. 2) *Orașul N.*, cel mai mare și principalul emporiu comercial al Uniunii nordamericane, situat la gura râului Hudson, 1.515,301 loc. (1890), împreună cu suburbiile Brooklyn, Jersey City și Hoboken nu-

meră preste 2¹/₂ milioane loc.; numeroase piețe și promenădi; la nordul orașului un mare și frumos parc, admirabile strade în centru, ca Broadway (artera principală a comerțului), South Street, Wall Street, Fifth Avenue, etc.; edificii: City Hall (casa orașului), bursa, casa vânilor, posta, biserica Treimeii în stil gotic (436 biserici), arsenalul, hoteluri grandioase, etc.; institute de învățământ: universitate, Columbia College, 25 seminarii teologice, 10 școli de medicină, școală de arte, de industrii, 3 conservatorii de muzică, bibliotecă însemnată. Industria la 1890 numera 25,403 stabilimente cu 354,291 lucrători și producție anuală de 777 milioane dolari (mașine, lucrări de măsură, pianuri, năi, etc.). În privința comerțului N. urmează după Londra; în portul din N. se află totdeauna 600—800 năi sub toate pavilioanele; flota comercială are 3955 năi de ocean, întreținând comunicația directă cu toate porturile mari ale lumii. Imprejurimea orașului e admirabilă și plină cu vile frumoașe.

Nex, (*lat.*) înseamnă în fond legătură, înno-dare, combinare, și denoată legătura în care se aduc în mintea noastră două obiecte ale gândirii, cari stau într'un raport analog cu acela în care se află cauza cu efectul. [Pl.]

Ney, *Michel*, duce de Elchingen, Prinț de Moscva, general francez, n. 10 Ian. 1769; la început scriitor la un notar, 1788 soldat, 1794 capitan, 1796 general de brigadă, 1799 ocupă Mannheim-ul și ajunge general de divizie. La întemeierea imperiului primesce bastonul de naresal. 1805 bate pe arhiducele Ferdinand și contribuie la capitulațiunea dela Uhm, de aceea făcut duce de Elchingen. După Jena urmărește pe Prusiaci, contribuie la victoria dela Eylau și Friedland (le brave des braves). Se luptă în Spania, mai ales în Rusia la Smolensc și Borodino, unde câștigă titlul de Prinț de Moscva. La retragere salvează resturile armatei la Beresina. Comandă în luptele următoare, este învins însă la Dennewitz, de Bliow. Indeamnă pe Napoleon I să abdice. Ludovic XVI îl face pair. Trimis cu 4000 contra lui Napoleon, după ce asigurase pe rege de fidelitate, trece în partea lui Napoleon. Se luptă desperat la Waterloo. După a doua cădere a lui Napoleon voia să fugă, fû însă prins și adus la Paris (19 Aug.). Fû judecat de camera pairilor și condamnat. Înpușcat în 17 Dec. 1815.

Ngami, lac în Africa sudică, în prov. Baman-guato, spre nord dela pustia Kalahari, 774 km².; descoperit 1849 prin Livingstone și Murray.

Nganhuei, (*Nganhwei*), provincie a Chinei la cursul infer. al râului Iangcekiang, 142,000 km²., cu 21 milioane loc. Capitala Nanking.

Niagara, (pron. najeggere), riu lângă hotarul Brit-Canada și New-York, care leaga lacurile Erie și Ontario; după un curs dela lacul Erie ca. 10 km., se împarte în 2 ramuri, îmbrățișând insula Grand Island și încungiu-rând după un curs de 15 km. și insula Navy, se împreună din nou. Mai în jos, ca la 7 km., formează *cata-ractele* renumite, cel estic 322 m. lat și 50 m. înalt, cel de vest (numit după forma sa de pot-coavă Horseshoe) este 372 m. lat și 48 m. înalt. Puterea motorică a cataractelor se constată a fi egală cu puterea a 17 mil. cai, din care 120,000 se folosesc prin turbine. [M. Bodiu.]

. **Niagustî**, oraș, v. Neausta. *

Niam-Niam, seminție de popor în Africa cen-trală; se deosebesc de Negri sau Arabi prin o construcție mai puternică a corpului, nas lung, gură mică, barbă deasă și păr lung, pe care îl peptenă și împietesc cu multă maiestrie; sel-batici, anthropofagi, de aici și numirea N.-N., în limba indiano-arabică însemnează canibal; foarte urgiști de celelalte seminții indigene. Au locuințe de paie zidite în forma rotundă, băr-bații locuiesc separat de femei. Sânt foarte di-baci în lucrările din pământ și de fier, mai ales se disting în fabricarea de arme. (v. ilustr. la art. Africa).

Nibelungenlied, (cântecul Nibelungilor) sau *Ni-belungennôt* (agonia Nibelungilor), e cea mai însemnată epoea populară germ.; are ca obiect catastrofa eroiceii familii a Burgunđilor, numiți *Nibelungi*, ucisi de aliații lor, Goții și Hunii, cu ocaziunea unei serbători la curtea lui Attila, unde fură invitați. (Kriemhild, sora lui Günther, regele Burgunđilor și veduva lui Siegfried, ucis prin intriga de Hagen, omul său de încredere, devenind soția lui Etzel (Attila) și voind să resbune moartea lui Siegfried, mijloci cumplitul măcel.) Germanii au o literatură mare despre acest cântec, care și pentru Români e de in-teres istoric, deoarece în el se amintesc de Attila, regele Hunilor, și în suita acestuia de Ramung (Roman), principele Valachilor.

Nibelungii, erau în tradițiunea germană un neam legendar de pitici eroi ai nordului, numiți astfel după regele lor *Nibelung*. (Fiul negurei). Ei aveau o mare bogăție, numită comoara N.-lor, cucerită de Siegfried și trecută împreuna cu numele lor la Burgunđi. (v. și Germană lite-ratură.)

Nica, *Teodor*, financiar român, n. 26 Febr. 1846 la Brașov, și-a făcut studiile gimnasiale în Brașov și cele juridico-politice la univ. din Viena. Trecând în România, a început profesiunea de avocat, a intrat însă curând în politică, și fiind conservator-junimist a fost în cabinetul L. Ca-targi, sub ministrul cultelor T. Maiorescu di-rector al acestui ministeriu 1874—76 și dela 1884 încoace de două ori ales deputat. Astăzi e de mai mulți ani unul din directorii Băncii naționale a Rouâniei. Dela el: Agiul și politica noastră mo-netară. (București, 1886.)

Nicander, medic și poet grec, n. în Colofon, a trăit cam pe la 140 a. Chr. A petrecut mai mult la curtea din Pergam, unde și-a scris cele mai multe din lucrările sale poetice. În special merită atențiune poeziile sale didactice, comen-tate de filologii și poeții romani de mai târziu. Lucrările sale de căpetenie »Heterouimena«, în 5 tomuri de care s'a folosit și Ovid, »Georgica« folosit de Virgil, s'au pierdut. Au ramas două poeme din domeniul istoriei naturale: »The-riaka«, și »Alexipharmaka«.

Nicaragua, republică în America centrală, 123,950 km²., cu 312,845 loc. (1888), între cari vr'o 30,000 Indiani selbatici; la nord teren așezat, cu lacurile Managua și N. (care se scurge în Atlantic prin râul San Juan), încolo deluros; climă caldă, temperatura între 25—30° C.; pro-ducte: trestie de zahăr, cacao, bumbac, tot felul de plante tropicale; se află și aur și argint. Con-stituția dela 1858. President ales pe 4 ani, senat

și cameră de deputați. Căi ferate 153 km., linii telegrafice 1696 km. Armata numeră 1200 oameni. Țeara e împărțită în 8 departam.

Nicasus, riu, v. Neckar.

Nicea, în antichitate oraș înfloritor în Bitinia (Asia mică), 1097 fù cucerit de cruciați, 1206—61 capitala imperiului grecesc întemeiat de Th. Laskaris, dela 1330 e al Turcilor, cari îl numesc *Ismik*. În N. s'au ținut două sinoade: la 325 în contra Arianilor (simbolul nicean), iar la 787 în contra iconoclaștilor.

Niceta, (*Nichita*) *Sfântul*, episcop, discipolul Besilor, Goților, Sciților și Dacilor, fiind-că le-a predicat evangelia prin părțile Munteniei și Moldovei. Despre el se dice că ar fi înființat episcopii Argeșului și a Milcovului. N. a fost ars de viu pe la a. 372 la porunca lui Athanarich, regele Goților. Ziua comemorativă 15 Sept.

[Dr. I. Radu.]

Nicetas, *Acominatus*, numit și *Choniates*, n. la Chonae, în Frigia, (1150—1216), mare demnitar al curții din Constantinopol și însemnat istoric bizantin. Scrierea sa principală: Istoria împăraților grecesci, dela 1118—1206, până la înființarea imperiului latin, e publicată cu traducere latina de I. Wolf, 1557 la Basel, și tradusă în limba franc. de Cousin în a sa «Histoire de Constantinople», Paris 1672.

Nichel, metal, simbol. Ni., greut. at. 58.7. Se găsește în natură ca arseniură și sulfura de N. Ni As₂, Ni S₂. Principalul minereu din care se extrage, și care e foarte răspândit prin America de nord și Norvegia, e silicatul și magnetita și mai ales garnierita. N. e de culoare argintie, cu luciu metallic, cu proprietăți magnetice și foarte rezistent la aer. Se întrebuițează din cauza durității lui la batera monetelor în procent de 25% și 75% cupru. Apoi la aliaje ca argenta care conține 2 p. cupru, 1 N. și 1 zink. Se mai usitează foarte întins la acoperirea instrumentelor de fier, operație disă nichelare.

[S. M.]

Nichelina, minereu (arseniura de nichel) cristalizează în sistemul hexagonal, dar se presintă mai ales în masse cristaline de culoare aramie-cenușie, care cu alte minereuri de nichel însoțesc mai ales minereuri de cobalt și argint la Freyberg, Schneeberg (Saxonia), la Rioja (Argentina), etc. v. Nichel.

Nichifor, (Nicefor, «aducător de victorie»), împărați bizantini. 1) *N. I* din Seleucia, capul tesaurului sub împărăteasa Irena. Alungă pe împărăteasa și ia coroana imperială (31 Oct. 802). Pune dari grele și ține biserica în ascultare. Nenorocit în lupta cu Arabii, este învins de Harun-al-Rasid, care îi impune o pace rușinoasă. Moare 811 într-o luptă nenorocoasă cu Bulgarii.

2) *N. Phocas*, din Capadochia, general mai norocos, cucerese Creta dela Sarasini (961) și o parte din Siria; este proclamat (963) împărat după Romanos II. Mări puterea imperiului, luă dela Sarasini Cilicia și Siria, luptă cu succes contra Bulgarilor și contra împăratului Otto I. Era econom și mărgini darurile către biserică. A fost ucis 969.

Nichifor, mitropolitul Moldovei (1740—50), era grec și unicul strain, care a ocupat un scaun episcopal în Moldova. Aceasta se întâmplase

dintr'un motiv politic. Anume atunci rusofilismul ajunsese la culme în țeară, astfel încât mitropolitul Antonie își parasi chiar scaunul și se duse cu oștirile muscălești în Rnsia. Spre a evita o altă deserțiune de acest fel, se creșu mai bine de a numi pentru moment un grec de mitropolit, însă cu reserva expresă, ca succesorul lui să fie iarăși un pamentean. De altminterlea N. era un bărbat demn; el fusese învățătorul lui Gr. Ghica, și în funcțiunea lui înaltă a purtat multă grijă de instrucțiunea școlară și religioasă. Un act sinodal din 1 Ian. 1752 îl acusa însă, că ar fi căutat să vândă dreptul de succesiune unui alt grec, lucru care ridică o atare furtună în contra bătrânului N., încât a fost paretisit și înlocuit prin Iacob Putneanu, român de obârșie, la 1750. (Cf. Erbiceanu, Ist. mitr. Mold. LVIII, 15—26. Xenopol, Ist. Rom. V, 501).

Nichita, *Romanul*, v. Neceta.

Nichita, cunoscut sub numele de »Badea Nichita»; a fost vânătorul principelui Austro-Ung. de coroană Rudolf, în revirul Gurghiu în Trs. Dînsul aranja toate goalele la urși; el însuși pușcase 30 de urși. A fost omorît de un taur și înmormântat pe speșele principelui de coroană cu mare pompă; i-s'a ridicat un monument.

[I. St. Ș.]

Nichita, principele Montenegrului, v. Nicolae I.

Nichitici, *Gedeon*. La rugării Românilor ortodocși din Transilvania și la întreprinerea mitropolitului sârbesc din Carlovăț, s'a conces din partea regimului împărătesc, ca eparchia ortodoxă din Transilvania să-și capete episcopul său propriu, și la 6 Dec. 1783 s'a numit episcop al acelei eparchii cu sediul în Sibiu G. N., arhimandrit sârbesc în manăstirea Șisatovaț. El a păstorit sub grele împrejurari până la 1788, câștigându-și merite pentru ridicarea școalelor la Românii ortodocși din Trans., încât se sistemează 25 posturi învățătoresci, se instiue cel dintâiu director școlar preste acele școale în persoana lui Dimitrie Eustatieviciu. Pe timpul pastoririi lui N. cade revoluțiunea lui Horea, în care, prin pozițiunea sa, a conlucrat pentru pacificarea spiritelor revoltate. Episc. N. a întreprins și o visitațiune generală în eparchia sa, luând notițe protocolare în fiecare comună despre rezultatul visitațiunii. Acest protocol se păstrează în original și este instructiv cu privire la starea culturală a clerului și a populațiunii. Acest arhieru zelos și activ reposă după pastorire de 5 ani și fù înmormântat în comuna Reșinariu, Trans.

Nicoară, *Moise*, n. 1785 în Giula magh., cott. Bichiș (Ung.); studiile gimnas. și le-a facut la Sarvas și Oradea mare, iar cele filosofice la Viena. Ca absolvent de filosofie a fost chemat ca instructor al arhiducelui Ferdinand, împăratul de mai târziu Ferdinand V. Terminând cu succes această misiune, a intrat în armata și a fost înaintat la treapta de căpitan în garda imperială din Viena. În aceasta calitate a fost trimis în Ung., ca sa adune voluntari pentru resboiul în contra lui Napoleon I; aci s'au înrolat o mulțime de Români ca voluntari din cott.-le: Bichiș, Arad și cele învecinate. Vaza și trecerea de care s'a bucurat la curtea împ.-regala din Viena a folosit-o și în interesul bisericeii și neamului său; la stăruința dînsului, împ. și reg.

Francisc I a conces a se înființa cea dintâi școală românească pentru creșterea de învățători, vechia preparandie românească din Arad. După congresul național sârbesc, ținut în Timișoara la 1790 a luptat din toate puterile pentru despărțirea ierarhică de Sârbi și pentru reînțemeierea mitropoliei rom. În urma stăruințelor sale neobosite, curtea din Viena a dispus, ca pe viitor în eparhia Aradului să se instituie numai episcopi născuți Rom., ceea ce se realiză numai la 1829, când fu instituit de episcop în Arad, Nestor Ioanovici. Până la data aceasta, dela moartea episcopului Pavel Avacumovici, întâmplată la 1815, episcopia Aradului s'a administrat prin episcopii sârbesci din Timișoara și Verșeț. După multe lupte cu Sârbii, în decursul cărora a fost arestat în două rânduri, dar după scurt timp eliberat la ordiunul curții împ. din Viena, N. a trecut în România, unde a funcționat ca profesor la Buncresci până la moartea sa întâmplată la 1862. N. într'un timp de grea încercare a contribuit cu mult succes la redeschiderea simțului bisericesc național în poporul român din părțile ungaro-banatiche.

Nicobare, grupă de insule în partea sud-estică a Golfului bengalic (Asia), compusă din 8 insule mai mărișoare și 12 mai mici, 1772 km². cu 6000 loc. malaiezi; sol foarte roditor, climă nesănătoasă; până la 1848 au fost sub suzeranitatea Olandei, de atunci încolo sunt sub a Englezei.

Nicodim, *Sfântul*, de origină slavă și rudă cu cneazul sârbesc Lazar. Avu deci privilegiul de a căpăta o educație îngrăjită, dar firea lui îl trase către viața monachală, ce o și îmbrățișă pe muntele Atos; se hirotoni repede preot și fu ales chiar stareț. În această calitate el mijloci împăcarea lui Lazar cu patriarhul din Constantinopol, care rostise anatema pe toată țeara sârbească, pe semne din aceleași motive interesate, ca mai târziu în Moldova în 1394. Drept respălat, cneazul nămla cu gândul, să numească pe N. de mitropolit al Sârbiei; dar acesta priuđind veste, și desprețuind onorurile, fugi în taină și își fundă o mică mănăstire lângă *Cladova*, față cu Severin. Astfel el se apropia de România, în care și trecu puțin mai în urmă, după ce fusese făcut archimandrit de către patriarh. Antăia mănăst. ce o fundă în țeară, era *Vodița*. Destinul său de ctitor de mănăstiri însă nu-i lasă mult repaus, căci punuđ în locul lui alt egumen la Vodița, el înființa o mănăstire nouă la confluența râurilor *Jiu* și *Motru*. Nemulțămindu-se nici cu aceasta, el dete în fine de un loc admirabil în munții Gorjului, și îl alese pentru vestita mănăstire *Tismana*. Cu ajutorul voivodului mntenesc Radu Basarab, el întemeiă această mănăst. la 1372, care se impoporă repede cu foarte mulți călugări. Acolo N. muri în 26 Dec., iar moaștele lui nu se scie cu siguranță, unde sânt; se crede însă că ar fi acele ce se conserva până azi în biserica cea mare. Din cauza vieții sale perfecte și a minunilor, ce i-se atribuie, s'a numărat între sfinții bisericii ort. române. Avem despre N. o biografie amănunțită, înscrisă de ieromonahul Stefan din Tismana pe la 1839 după cea tipărită la 1763; din nefericire, această din urmă a dispărut împreună cu multe hrisoave domnesci reproduse de Stefan, astfel încât acea

biografie e lipsită de un control critic (Biografia publicată de ep. I. Bobulescu, Buc. 1882; Al. Stefulescu, măn. Tismana. T.-Jiu 1896, p. 11—15).

Nicolae, *Sfânt* mult venerat de biserica ortodoxă, n. probabil în cetatea Patara a Lyciei, pe la sfârșitul secl. II. Aleguđ dînsul statul preoțesc, a fost ales episcop în Myra Lyciei. Fu întemnițat pe timpul persecutării creștinilor sub domnia împ. Dioclețian. Fiind eliberat de împ. Constantin cel Mare, a luat parte la sinodul I dela Nicea (325), combatănd pe Arianii. Întrun memoria lui biserica a așezat o serbătoare legată, ce se celebrează în 6 Dec.

Nicolae, *biserica sf. N. domnesc din Iași*, a fost zidită de Stefan cel Mare în 1491. La 1676 Antonie-Vodă Ruset a rezidit turnul și a reparat biserica, făcendu-o în același timp catedrala mitropolitului Moldovei. Ea păstră însă numai scurt timp această onoare, căci deja cu 5 ani mai în urmă doamna Anastasia, soția lui Dnca-Vodă, recladi din temelie o biserică veche a Sf. Ioan Botezătorul, și dedicăndu-o Intimpinării Domnului (Stretenia) o declară de mitropolie. De atunci biserica Sf. N. a ramas simpla parohială. (Er-biceanu, Ist. mitr. Mold. Buc. 1888, LXXXVII și 3; Melchisedec, Notițe an. 48 man. și bis. Buc. 1885, p. 250—6.) (v. și art. Brașov.)

Nicolae, mai mulți papi: 1) *N. I* (Sfânt) 858 până 867, n. în Roma din o familie patriciană. El a excomunicat pe Fotie, pentru că a alungat pe Sf. Ignatie și s'a introdus în scanul patriarhal al Constantinopolului. Pe timpul său s'an încreștinat Bulgaria. 2) *N. II* (1058—61) a osăndit doctrina lui Berengar despre Sf. Encharistie și a regulamentat alegerea papilor, dănd dreptul alegerei numai cardinalilor. 3) *N. III* (1277—80) din vestita familie Orsini. A împăcat pe Rudolf de Habsburg cu Carol de Anjou și a recăștigat teritoriul pierdut al statului papal. 4) *N. IV* (1288 până 1292). 5) *N.*, antipapă contra lui Ioan XXII, carnia însă i-s'a supus. 6) *N. V* (1447—55) prin recunoașterea lui de către antipapa Felix V a încetat schisma occidentală. A ajutat cu bani pe Greci în contra Turcilor și s'a ostenit mult, dar în zadar, pentru înfrângerea Osmanilor. A fost un mare mecenat și întemeietorul vestitei biblioteci din Vatican.

Nicolae, împărați și mare duci ruși: 1) *N. I Pavlovici*. Al treilea fiu din căsătoria a dona a împ. Pavel I, n. 6 Iulie 1796 în castelul Gacina lângă Petersburg. Fratele său Constantin renunță la tron, urmă la 1 Dec. 1825 lui Alexandru I, înăbușind conjurațiunea militară a Decabriștilor, isbucnită cu această ocaziune, și sciu să susțină de aci înainte cu multă consecvență autoritatea sa de domnitor; largi teritoriul țării sale la 1828 prin pacea dela Turcmanciu cu Persia și prin cea dela Adrianopole cu Turcia; Polonia o declară provincie rus. și impune rusificarea celorlalte naționalități, precum și convertirea catolicilor și protestanților la ortodoxism; intervine în Europa ca apărător al legalității contra revoluțiunei și întră Iunie 1849 în Ungaria în favorul Austriei; 1853 începe un reșoin de cucerire (resb. de Crimeea) contra Turciei. † 2 Martie 1855. 2) *N. II Alexandrovici*, n. 18 Maiu 1868, fiul cel mai mare al lui Alexandru III, a călătorit 1891 prin India și Asia resăriteană, fiind rănit în Japonia de către

un fanatic. 1 Nov. 1894 urmă tatălui său pe tron. Incheie alianța cu Franția și în 1898 provoacă puterile la o desarmare generală. 3) *N. Nicolaevici*, mare duce rus., al treilea fiu al lui N. I., n. 8 Aug. 1831, 1855 inspector gen. al corpului de geniu, 1865 inspector gen. al cavaleriei și comandor al gardei, 1876 comandant supr. al armatei rusești dunărene, exporează în Iunie 1877 trecerea preste Dunăre și a dovedit o mare nepricepere înaintea Plevnei. Memorabilă va rămâne telegrama ce a adresat de pe câmpul de luptă regelui Rom. ca să-i vină în ajutor, cauza creștină fiind pierdută. Dela suirea pe tron a lui Alexandru III fără influință, 1882 din cauza stării sale mintale pus sub curatelă. † 25 Apr. 1891 în Alupca (Crimeea). 4) *N. Nicolaevici*, mare duce rus., n. 18 Nov. 1856, fiul celui precedent; în reșoiul cu Turcii din 1877—78 oficier în statul maior, 1890 comandor unei divizii de cavalerie, 1895 inspector general al cavaleriei.

Nicolae I, prințul Muntenegrului, numit și *Nichita* Petrovici Niegoș, n. 7 Oct. 1841. În 14 Aug. 1860 începe a domni și intră în reșoiul (1862) cu Turcii, cari ocupă Cetinie, și numai prin intervenirea marilor puteri obține condițiuni mai favorabile. S'a alipit de Rusia, dela care primesce o rentă. În reșoiul din 1876 ia parte, și prin pacea din Berlin obține independența și largirea teritoriului (v. Muntenegru). În anii din urmă a devenit mai însemnat prin căsătoria ficei sale Elena cu actualul rege al Italiei și prin protecțiunea Rusiei. E și poet.

Nicolae, Ioan, major rom., n. 2 Dec. 1827, † 7 Nov. 1877; intrat în armată la 1850, a fost avansat la gradul de major în 1868. În reș. independenței a comandat batalionul 2 din reg. nr. 15 de dorobanți, care s'a distins la asaltul dela Grivița. A cădut mort în șanțurile redutei. (Dicț. Cont.)

Nicolae, oraș în guvernamentul Cherson din Rusia sudică, la gura râului Bug, 67,249 loc., port de reșoiu, reședința admiralității pentru Marea Neagră; port comercial; export însemnat de bucate (622,000 tone în 1890); importul e de puțină însemnătate.

Nicolaevici, mare-duci ai Rusiei, 1) *Alexandru N.*, v. Alexandru II (vol. I, pag. 103); 2) *Mihail N.*, v. Mihail N., 3) *Nicolae N.*, v. Nicolae.

Nicolae-Voevod, fiul lui Mihailu-Vodă Viteazul, care e lasat câtva timp domn al Munteniei, pe când tatal său cucerea Ardealul (Nov. 1599), și dela care au ramas mai multe documente.

Nicolau, Dobre, întreprinzător de lucrări de architectura, n. 1821, † 6 Iulie 1894. Fără instrucțiune specială, s'a distins prin numeroase zidiri importante, între cari: Biserica Doamna Balasa, Ateneul român, Ministeriul Domeniilor, Hotelurile Boulevard și Imperial, etc., toate în Bucuresci. (Dicț. Cont.)

Nicole, Pierre, unul din cei mai însemnați conducători ai Jansenismului din Port-Royal, cari au fost însărcinați, pe la mijlocul secolului XVII, cu combaterea ereșiei calvinistului Claude cu privire la prezența reală a corpului și sângelui lui Christos în taina împărtașaniei, și pentru care combatere a fost ajutat și de învătălat spătar N. Milescu.

Nicolleanu, Nicolae, poet, n. 1833 în Săcele (Trans.), venit de mic în Buzău și apoi la Cra-

iova. A fost pe rând redactor la ziarul »Românul», director al liceului din Iași, secretar la archiva statului și șef de birou la miuisteriul instrucțiunii. † 1870. A colaborat la ziarul umoristic »Satirul» și a publicat un vol. de poezii 1865, pline de simțire poetică reală, de melancolie și pesimism, dar cam obscure și nu de ajuns de artistice. (Biogr. de St. Velescu în Rev. Nouă I, p. 441. Cf. și Noua Rev. Rom. nr. 5 din 1901.)

Nicolesci, com. rur. în Rom., j. R.-Sărat, compusă din 2 căt., cu 1428 loc. (Dicț. geogr. 1896), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor, 2 biserici și 1 școală.

Nicolini, Giambattista, (1782—1861), critic literar ital. și poet tragic de școala clasică, semnalat prin liberalismul ideilor literare și politice, desvoltate, primele, în studiile sale (»Discorsi sulla tragedia greca», »Sul sublime e Michelangelo», »Lezioni sulla Mitologia», ș. a.) și cele politice în tragediile sale, mai ales în »Arnoldo da Brescia».

Nicolinț, comună mică în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 1312 loc. Rom. (1891).

Nicolitșel, com. rur. în Rom., j. Tulcea (Dobrogea), cu 1167 loc. (Dicț. geogr. 1896), loc. se ocupă cu agricultura, prasirea vitelor și cu cultura viilor, cari produc vin ușor de bună calitate; com. are 2 biserici și 1 școală cu 2 învățători. Urme de ruine vechi.

Nicomedia, capitala Bitiniei (Asia mică), acum *Ismid*.

Nicon, Sfântul, Armeanul, supranumit *Pocătul*, pentru exerciarea și vestirea cu zel a virtuților de pocăință. A trait pe la finea secl. IX.

Nicopoli, cetate în Bulgaria, la revărsarea râului Oșem în Dunăre, în față cu portul român Turnu-Măgurele, 4652 loc.; episcopie; comerț pe Dunare. Această cetate a fost ridicată de marele împărat Traian, în amintirea victoriei raportate contra Dacilor. Aci se dede în 1396 faimoasa luptă între Turci și aliații creștini, dimpreună cu Mircea, care se sfârși atât de rău pentru aceștia, grație nerabdării Francezilor. În reșoiul ruso-rom.-turc a fost ocupată de Ruși, 16 Iulie 1877.

Nicopoli, Episcopia, erau foarte multe în Europa, Asia și Africa. Unica ce stă în relațiune cu istoria română e cea de pe Dunăre în Bulgaria, față cu Turnu-Măgurele. Acolo era o episcopie străveche, ocupată de Români, după cum judecă Petru Maior, având în vedere numele și subscrierile latinesci, dar nu grecești, ale mai multor episcopi de acolo. Cu timpul scaunul încetase de a fi, și episcopii titulari aveau reședința aiurea. Chiar administratorii apostolici ai Munteniei purtau dela începutul veacului acest titlu. După ce însă fû înființată arhiepiscopia latină de Bucuresci, episcopii titulari ai N.-ei stau la Ruscuc. (Cf. Erbiceauu, Ist. mitr. Mold. Buc., 1888, XXIV; A. Abt, Die kath. Kirche in Rumänien. Würzburg 1879, p. 19.)

Nicoresci, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusă din tirgul N. și încă 6 căt. cu 3869 loc. (Dicț. geogr. 1897), dintre cari preste 300 Ovrei; 9 biserici și 3 școale. Loc. se ocupă cu agricultura și vieritul; podgoriile dela căt. Piscu-Corbului și Coasta-Lupeii produc vin negru de calitate superioară. Com. N. e reședința plășii cu același nume; oficiu postal, farmacie, spital.

Nicorețe, numirea populară a ciupercei comestibile *Lentinus cochleatus* Fr. (sin. *Agaricus cochleatus* Fr.)

Nicot, *Jean*, ambasador franc. la curtea portugheză, n. 1530, † 1600. Se presupune că el a introdus tutunul (nicotiana) în Franța.

Nicotiana L., (botan.) gen de plante din fam. Solanaceelor, cu speciile *N. tabacum* L., *N. macrophylla* Spreng. și *N. rustica*, numite rom. tutun, tabac, baconiță, duhan, plante anuale cu foi mari, cultivate în o mulțime de varietăți. Se cultivă până la 50° lat. nord., cele mai fine varietăți reușesc însă mai bine între 15 și 35° lat. nord.; recolta 900—2000 kg. pe hectar. Conține materia foarte veninoasă *Nicotina* (0.68 până 4.5%), *nicotianina*, corpuri rezinoase, acide organice, etc. Pentru fabricațiunea tutunului foile uscate la aer se pun în grămeți pentru a fermenta, cu care ocaziune prin influența unor bacterii se produce o schimbare a aromei, apoi se usucă repede, și se moaie într'un amestec de sirop, extract de stafide și diferite săruri și materii aromatice, apoi sunt iarăși uscate și resucite în suluri pentru a fi tăiate în fire pentru țigarete, sau se folosesc pentru țigări de foi. Tabacul de prisat se prepară din foile mai grase și grele, uscându-le și tratându-le cu diferite materii și apoi fermentate lung timp în așa-numite papusi bine legate. În fine se usucă și se macină. *Băgădul* sau tutunul de mestecat (*Kautaback*) se fabrică din foi subțiri de tutun resucite. *Producțiunea* anuală a tutunului în 1000 tone este în termen mediu în țările europene 795. În Europa 239, din care: Austro-Ung. 63, Rusia 52.6, Turcia 36.4, Germania 33, Franța 22.8, Grecia 8, Belgia 4.5, România 3.8, Bulgaria 3.4, Bosnia 3.2, Țările de jos 2.9, Italia 1.9, Elveția 1.4, Sârbia 1.4, Suedia 1. *Consumațiunea* tutunului de persoană și an în kg.: Țările de jos 3.311, Belgia 2.150, Elveția 2.100, Grecia 1.790, Austro-Ung. 1.732, Danemarca 1.704, Germania 1.500, Franța 1.076, Sârbia 1.000, Bulgaria 0.950, Suedia 0.949, Norvegia 0.846, România 0.800, Italia 0.690, Anglia 0.670, Rusia 0.565, Portugalia 0.455. *Istoric*. Fumatul era în us în America încă mult înainte de descoperirea ei. În 1558 se aduse în Europa pentru prima oară semănță de tutun și fu semănată în Portugalia, unde tutunul fu întrebuințat la început numai pentru prisat și ca medicament. Jean Nicot (v. ac.) l-a introdus în Franța și numirea tutunului s'a luat după numele său (cuvântul tabac aparține limbii vechi din Haïti sau San-Domingo). Olandezii au cultivat tutunul în Europa pentru prima oară la 1615, Saxonia 1631. Toate legile riguroase de a opri fumatul au fost zadarnice.

Nicotianina, materia aromatică în foile de tutun.

Nicotianism, mania de a fuma mult; otrăvire prin tutun.

Nicotina, (C₁₀ H₁₄ N₂) alcaloid, basă puternică, principiu organic găsit în tutun în proporț. de 0.68—4.5. E un lichid incolor uleios, înbrunându-se în contact cu aer, miros neplăcut, iute, amețitor, gust ardețor. Solubilă în apă, alcool și eter, mai greu în cloroform și sulfurd de carbon. E unul din toxicele cele mai violente. Se întrebuințează în medicină în doze de 0.001 până 0.003 gr. contra palpitațiunii.

Nicovala, *slău*, unealtă a lucrătorilor de metal; servește ca suport la ciocănirea pieselor de lucrat; de regulă de fier bătut, arareori de fontă, montată pe deasupra cu o placă de oțel. După mezinere are diferite forme și marimi.

Nichteroy, (*Nitheroy*), capitala statului brăsilian Rio de Janeiro, la intrarea în sinul Rio 20,000 loc., numeroase vile, fabrică de iarbă de pușcă.

Niculescu Ioan, actor comic, societar al teatrului naț. din București. Născ. 20 Aug. 1863, a urmat mai întâi cursurile școlii de comerț, apoi la conservatorul de mus. și declam. din Buc. Prin jocul său firesc, a isbutit sa capete un loc printre fruntașii teatrului naț. și s'a distins cu deosebire în rolurile din repertoriul lui Molière, precum și în rolurile de mahalagii, babalici, etc.

Nicusia, *Panaite*, primul dragoman al Porții, care deschise prin această drum de marire Grecilor din Fanar († 1683).

Nidhöggr, în mitol. nord-germ. șerpele, care roade la rădăcina arborelui lumii, numit Yggdrasil, și pentru aceasta partea roasă putrezește.

Niebuhr, *Barthold G.*, (1776—1831), istoric german, de origine danez, n. în Copenhaga; reformatorul istoriei romane. Opera sa principală: *Istoria romană*, 1811, refăcută în a II-a edițiune, revarsă o nouă lumină asupra primelor veacuri ale Romei. Are încă: *Lecțiuni de istorie și filologie*, 6 vol.; *Mici scrieri istorice și filologice*, 2 vol., *Istoria eroilor greci*, s. a.

Niederwald, partea vestică din Taunus, cu monument național în amintirea resboiului din 1870/71.

Niello, (*ital.*) gravuri pe aur, argint, arama, bronz, cositor și desaturile umplute cu un email negru. Artă foarte veche practicată cu deosebire în evul mediu în Italia (Florența), astăzi mai ales în Rusia (argint rusec).

Niemen, riu în Rusia vest., isvorește spre sud de Minsk, trece sub numirea *Memel*, nu departe de Schmalleningken, în Prusia; 788 km. lung (din cari 112 km. în Prusia); basinul 90,548 km². Pe N. se face comerțu insemnat.

Niemeyer, *Aug. Hermann*, (1754—1828), rector perpetuu al universității din Halle și director al seminar. pedag. și al institutelor Franke-ane. Distins teolog și pedagog. Scrieri: *Principii de educație și instrucție*, *Manual pentru cateheții creștini*. Poesii religioase.

Niepc, (pron. nieps), *Joseph Nicéphore*, fisician franc., n. 1765 în Châlon sur Saône, † 1833 în Gras lângă Châlon. 1789 a intrat în armată, mai târziu însă s'a retras în viața privată, dedicându-se științelor. Dela 1811 se ocupă cu litografia, dela 1814 cu fotografia. La 1824 îi succede să fixeze imaginile camerei obscure pe plăci de aramă. La 1829 s'a însoțit cu Daguerre ca să lucreze împreună la perfecționarea fotografiei, dar moare înainte de a putea afla o procedură mai practică.

Nietzsche, *Friedrich Wilhelm*, filosof și poet german, de origine polonă, n. 1844 la Röcken, 1869—79 profesor de filologie clasică la univ. din Basel, docënd o viață singularică în prietenia lui Richard Wagner și Burckhardt. Imbolnăvindu-se, se duce în sudul Franței și în Engadinul de sus (satul Sils-Maria), unde, renunțând cu desăvârșire la prietenia adâncă ce-

legase de Wagner, sorie operele lui mai însemnate, în cari filosofia lui luă o formă definitivă (1881—88). În 1889 fû atins de nebulie, în care stare își trăi ultimii ani ai vieții, îngrijit de mama și de sora sa, în Weimar, unde muri în 1901.

N. nu este un filosof sistematic. Poet și muzicant, el nu se poate astringe la disciplina unei compozițiuni sistematice. El judecă cu inima, afirmările lui sînt aforisme și imnuri, iar demonstrațiile și polemicele lui sînt poeme și satire. Toate scrierile lui sînt în prosă, dar stilul său este atât de strălucitor și impetuos și în același timp atât de original, încât necontestat este cel mai mare scriitor german dela sfîrșitul secl. XIX. Desvoltarea cugetării lui N. presintă mai multe perioade. În prima perioadă (1869—76) se află sub influența lui Richard Wagner și Schopenhauer. Operele sale se referă cu deosebire la materia cursului său, ceea ce nu împiedică, ca ideile sale filosofice, în prima lor schițare, să iese la lumină. Astfel în »Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen«, »Die Geburt der Tragödie oder Griechenthum und Pessimismus« și în »Unzeitgemäße Betrachtungen« (în cari se cuprind și studii asupra lui David Strauss, Richard Wagner și Schopenhauer), N. adoptă pesimismul lui Schopenhauer, susține ca și el, că lumea nu e decât o forță oarbă care, desfășurându-se, isbesce în om și-l face să ducă o viață de suferință; însă, în loc să îndemne la suicid ca măiestrul său, el din contră propoveduesce lupta înverșunată și entuziasă în contra forței oarbe și redutabile a lumii. Nu toți însă pot lupta, ci numai cei aleși. Aceștia se pun mai pe sus și de legile naturii și de legile oamenilor, se luptă, fără muștrare de cuget în contra tuturor, și înving. Nu resemnarea creștinească, nu renunțarea buddhistă, ci îndrăzneala plină de viață a Elenului de dinaintea epocii socratice sau a barbarului blond, care a pus stăpînire pe Europa, este legea lor. Pentru ca ei să isbutească, trebuie toți ceilalți să lucreze pentru dînșii. Sclăvia este una din condițiile esențiale ale înaltei culturi, cătră care trebuie să tindă omenirea. Artistul, care i-se pare că realizează tipul omului ales și pe care mai târziu îl va numi supra-om (Übermensch), este Richard Wagner în tragediile sale musicale.

În a doua perioadă (1876—81) scrie aforisme și bucăți fără legătură, în care predomină analiza psihologică și critica sinceră și fără miilă. În »Menschliches Allzumenschliches, ein Buch für freie Geister«, în »Vermischte Meinungen und Sprüche«, în »Der Wanderer und sein Schatten« și în »Morgenröte« el accentuează deosebirile dintre ideile sale și ale măestrilor săi. Condamnă cu violență resemnarea creștină a lui Wagner, care se manifestă cu deosebire în Parsifal, condamnă resemnarea Schopenhauriană. El pune fînta vieții în acțiunea eroică și în triumful forțelor noastre pentru satisfacerea plăcerii. Critica religiunii, care îndeamnă la resemnare, metafisica și pe toți filosofi, cari vor să raționalizeze lumea și să o reducă la o »apariție ilusorie«, critică morală, care încătușează activitatea printr'un ideal, strain de om și de propriile sale tendențe. A crede în cele ce spun religia, metafisica, morală, este a fi sclav. Dar omul trebuie să fie liber, și

de aceea trebuie să le desprețuiască pe toate, desvoltând forța firească în afară de ele și deasupra lor. Aceasta este partea de anarchism în filosofia lui N.

În a treia perioadă N. își întemeiază definitiv teoria supraomului, schițată în scrierile anterioare, și anume prin analiza istorică și printr'o teorie asupra conștiinței și a evoluțiunii. Ceea ce face originalitatea lui N. nu sînt totuși aceste teorii (căci acestea se găsesc cu deosebire în Spencer și Darwin; astfel de pildă în loc de selecțiunea prin lupta pentru existență, ne vorbesce de selecțiunea prin lupta pentru dominațiune), ci concluziile la care ajunge și pe care le vedurăm, analizînd scrierile-l anterioare. Scrierile din această perioadă sînt: »Wiederkunft des Gleichen«, »Die fröhliche Wissenschaft«, »Jenseits von Böse und Gut«, »Zur Genealogie der Moral«, »Der Fall Wagner«, »Götzendämmerung oder wie man mit dem Hammer philosophiert«, »Der Wille zur Macht«, »Versuch einer Umwertung aller Werte«, »Der Antichrist« și cu deosebire poema în prosă »Also sprach Zarathustra«, capod'operă a prosei germane.

[Dragomirescu.]

Nieuport, (*Nieuwpoort*), oraș în prov. belg. Flandria vestică, 3300 loc (1891). 2 Iulie 1600 învingerea Olandezilor asupra Spaniolilor.

Nièvre, departament frc. (Nivernais), 6887 km²., cu 343,581 loc. (1891); capitala Nevers.

Niewiasta, în mit. slav. ciuima în chip de femeie. Ea apare înaltă, învelită în pânzării.

Nifheim, în mit. nord-germană, țeara norilor. La facerea lumii în ambii poli ai chaosului s'au format două imperii; în nord a fost N. un teren întunecos, ghețos și rece, iar în sud a fost Muspelheim (v. ac.).

Nifon, *patriarch de Constantinople, mitrop. Ungro-Vlachiei*. Sub Baiazet, pe la 1500, găsim pe N. ca patriarch, din care demnitare însă a fost destituit chiar de cătră sultanul, fiindcă uneltise să-și aproprie averea decedatului patriarch Simeon, cu care se pretindea rudă prin mărturii mincinoase. Radu IV cel Mare cunoscut însă pe N. de mai înainte, și din compătimire îl chemă în țeară, după ce obținuse dela sultan eliberarea lui din Adrianopole, unde fusese exilat. Radu îl numi îndată mitropolit, și adunându-se un sobor mare, se hotărî prefacerea mitropoliei Severinului într'o episcopie sufragană la Râmnicu-Vâlcea (de aceea se dice a noului Severin) și înființarea unei alte episcopii sufragane la Buzău. Chiar N. hirotoni pe cei doi titulari. În curând însă se ivi o adăncă neînțelegere între dînsul și Radu-Vodă. Anume acesta voia să-și mărite sora după Bogdan, logofetul său cel mare, și deoarece Bogdan era însurat, trebuia mai întăiu să se pronunțe divorțul. N. nu se înțelese la una ca aceea, și atunci a trebuit să părăsească țeara. El se retrase la muntele Atos, unde † 1508. Neagoe-Vodă însă, celebrul ctitor al bisericii dela curtea de Argeș, voind să satisfacă oarecum pentru purtarea lui Radu, aduse cu cheltuieli colosale moaștele lui N., care într'aceea căpătase epitetul de sfânt. Capul și o mână a lui fură depuse în catedrala de Argeș, iar amintirea i-se serbătorește la 11 Aug. Avem o biografie a lui N., scrisă de Gavril Protul, egumenul măn. Atosului. Cineva

a intercalat alocuirea notițe asupra domnilor contemporani, și astfel a ajuns până la noi sub titlul de cronică anonimă publicată în *Mag. ist. p. Dacia*, IV, 234—67, Buc. 1847. (Cf. Xenopol, *Ist. Rom.* II, 466—69, 477—82; III, 451; IV, 623 până 624; *Lesviodax*, *Ist. bis.*, Buc. 1845, p. 397; *Șincal*, *Cron. Rom.*, Buc. 1886, I, 146.)

Nifon, *mitropolitul Ungro-Vlachiei* (1850 până 1875), administră de la 1843 ca simplu arhiepiscop episcopia Râmnicului, de la care mitropolitul Neofit nu abdicase. După demisiunea acestuia, întreg episcopatul Munteniei fu reînnoit, și cu această ocazie se alege și N. de mitropolit. Păstorirea lui cade în timpurile recente, cari au schimbat fața României, ca nici o altă epocă antecedentă. Influența lui însă ca mitropolit deveni neînsemnată față cu reprezentarea națională și răspândirea ideilor liberale. A luat și dînsul parte la Unirea Principatelor și la regenerarea tronului printr-o dinastie străină, dar avu și durerea să-și vadă opozițiunea neputincioasă în afacerea secularizării averilor mănăstirești, cu care nu s'a putut împăca nici odată. † 5 Mai 1875, dar amintirea lui va rămâne vecinică prin fundarea marelui seminar »Nifon«, căruia lăsa mai toată averea lui foarte însemnată. (Cf. Enăceanu, *Album mitrop. Ungro-Vlachiei*, Buc. 1880.)

Nifon, schit de călugări în com. Măgura, j. Buzău, Rom., fundat la 1811 de ierodiaconul N. Alături de *băile N.* cu apă sulfuroasă, cu iod și sare. Astăzi în părăsire.

Nigella L., (botan.) gen din fam. Ranunculaceelor, cu mai multe specii cunoscute sub numele rom.: Nigeluța, Negrușca, Chimion negru, Barba boierului, Boarza, etc. *N. damascena L.*, *N. sativa L.*, se cultivă ca plante de ornament.

Niger, după rîurile Nil și Congo cel mai mare riu din Africa, izv. din trei ramuri: Tamincono, Falico și Tembi, ieșind din reg. muntoasă Mandingo și Bambara, dă de șesurile Sudanului, unde devine navig. la Marabu. La început ia direcțiune nord-estică, apoi ia spre nord, atingînd marginile Saharei, ia direcțiune estică, apoi est-sudică, până unde primesce rîul Binue; străbate munții Congo, ia direcțiune sud-vestică și se varsă în sinul dela Guinea în mai multe brațe formînd delte estinse. Lung. 3940 km. Până 1796 nici un european nu a avut cunoștință de acest riu. La 1832 i-a fost descoperită vărsarea lui în sinul dela Guinea și atunci au plecat primele corăbii cu abur pentru cercetarea lui.

Niger, *teritoriul*, locurile, prin cari trece rîul N. Francezii și Englezii au exploatat mai mult teritoriul rîului N. și fabricile de tot soiul de pe țărmurile rîului până unde e navigabil au devenit un bogat izvor de venit pentru aceste țeri.

Nigidius Figulus, Publius, erudit roman, amic al lui Cicerone, † 45 a. Chr. în exil; a scris tratate despre animale, zei, vînturi, auguri, gramatică. Au ramas numai fragmente, colectate de Rutgersius »*Variae lectiones*«.

Nigrim, pseudonimul lui Mihaescu N. G. (v. ac.).
Nigrosin, materia colorantă din grupul indulinilor, preparată sintetic din Nitrobenzol, anilină, acid chlorhidric și răzătură de fier. Se întrebuințează la fabricarea cernelei și la vopsirea stofelor în negru.

Nihil (*nîl*, lat.) e tot una cu *nîmic* și denotă negațiunea ori și cărei existențe.

Nihilismul (*lat.*) sub raport filosofic este teoria care neagă: a) existența reală a existențelor din natură: *N. metafisic*; b) valoarea obligatoare a ori și cărei legi morale: *N. etic*; c) ori ce posibilitate de a pute cunoaște lucrurile din lume și de a ajunge la adevăr: *N. logic*; d) bazele istorice ale societății și ale statului și care într'un mod pesimist pune la îndoială realitatea binelui public și a ordinii sociale: *N. politic*. Doctrina aceasta a luat naștere printre studenții universităților rusești și fu descoperită în 1869 la Moscova. Ea fu încălțită de ideile anarhistului Bakunin (v. ac.). Ați ea e foarte răspândită în Rusia chiar în rîndurile armatei. Adepții acestei doctrine se numesc *Nihilisti*.

Nihilum album, acelaș cu oxid de zinc.

Nijni-Novgorod v. Novgorod și Nișni-Novgorod.

Nijopolie, sat curat arămănesc cu 2000 loc., în apropiere de Monastir în Macedonia, cu școli romănesi.

N. I. K. A. (grec. Invingător.) După tradițiune, împăratului Constantin cel Mare i-s'a arătat pe ceriu semnele crucei pe cari era scris: *Isus, Xtos, Nika*. De atunci inscripțiunea aceasta s'a început a se aplica pe cruci.

Nika, reșcoala din Constantinopol (13—19 Ian. 532) contra lui Iustinian. Măsurile luate contra turburătorilor din circ, unesc pe cele două partide, Verđi și Albaștri la o mișcare comuna contra împăratului. Cu strigătul »N.« (victorie) dau foc orașului, vor să depue pe Iustinian și atacă palatul. Armata fu învinsă, dar Belisar isbuti a atrage pe Albaștri, închise pe Verđi în hipodrom și măcelări la 30,000 din ei.

Nikaria, (*Ikaria*), insulă turc. la țărmul nord-estic al Asiei mici, 140 km²., muntoasă (Melissa 1033 m.), capitala Kothelo.

Nike, în mitol. greacă đina învingerii, identică cu Victoria la Romani. N. a fost fata lui Pallas gigantul, născută de Styx, și fiind-că în lupta Titanilor a ajutat zeului Zeus, acesta a dus-o în Olimp.

Nikephoros Phokas, împărat roman de est, v. Nichifor 2).

Nikias, general atenian, care a luat parte la reșboiul peloponesiac, numele s'au dat păcei dela 425 a. Chr. El era unul din puținii bărbați cinstiți ai decadentei eline. [Caion.]

Nikolsburg, oraș în Moravia, 8210 loc. (1890); posesiunea principilor Dietrichstein, cu castel zidit pe o stîncă; vii multe. Aci a încheiat pace Gavrilă Bethlen cu Ferdinand II la 1621; 26 Iulie 1866 Austria încheie aci armistițiul și pace preliminară cu Prusia.

Nikel, v. Nichel.

Nikon, patriarh în Rusia 1652—66, n. 1605, † 1681 în Iaroslav; prin îmbunătățirea cărților bisericesci N. dădu ansă la apostasia Rescolnicilor (v. ac.).

Nil, (mitol.) zeul rîului Nil. Grecii l-au făcut fiul lui Okeanos, zeul mării, și al đinei Tethys. O statuă colosală îl presintă ca pe un bărbat puternic, zăcînd dealungul, și încungurată de 16 copii mici. Aceștia represintă cele 16 isvoare ale Nilului. Statua de marmoră se află în Vatican (Roma).

Nil, cel mai mare fluviu al Africeii, întrecut ca lungime numai de fluviul Mississippi-Missouri, el se formează la orașul Chartum în Nubia din două brațe puternice: 1) *Fluviul alb* (Bahr el Abiad), care își are originea din lacul Alexandra (Akenjaru) și se varsă sub numirea de *N. Alexandra* (Kagera) în lacul Victoria (Ukerewe), pe care îl părăsește îndreptându-se spre nord sub numele de *N. Somerset*, trece cataractele Ripon, apoi prin Ghita-nsige (nsige = lac) și lacul Kodja (Kioga), apoi preste cataractele Murchison și în fine prin lacul Albert (Moutan), din a căru parte nordică iese sub numele de *Bahr el Djebel* (Bahr = fluviu); bifurcându-se mai înspre nord ramura estică, ia numirea de *Bahr el Seraf*. Primind de partea stângă riul Bahr el Gazal (riul Gazelilor) și de dreapta riul Sobat, ia numirea de Fluviul alb (Bahr el Abiad). 2) *Fluviul albastru* (vênêt) (Bahr el Azrak) sau *N. abesinian* (Abai), ivorește în munții Godșam, trece prin lacul Tana și într'un arc mare se îndreptează spre nord, unde se împreună la Chartum cu *N. alb*. De aci înainte ia numirea proprie de *N*. În tot parcursul său de aci înainte primește nenumai un singur afluent, Ațbara (în dreapta), trece preste 6 cataracte și ajunge la Assuan în Egipt, se împarte din jos de Cairo în două brațe, versându-se în Marea Mediterană la Damiette în est și Rosette în vest, formând o deltă roditoare, întreținută de o mulțime de brațe secundare și canale. De însemnătate mare sânt exundările anuale ale *N*-lui pentru Egipt, aducând solului umezeala necesară pentru cursul anului întreg. *N*. este aproximativ 5920 km. lung, din cari pe 5200 km. navigabil. Problema pentru descoperirea izvoarelor *N*-lui datează de aproape două mii de ani și abia în ultimii ani a fost rezolvată prin Speke și Grant (1860—63) și Baker (1863—65). Izvoarele lui Kagera au fost descoperite de Baumann 1893.

Nil, lacurile, situate pe ambele părți ale ecuatorului, din cari se credea că își are originea fluviul *N*., și anume: Victoria Nianza, Albert Nianza și lacul Albert-Eduard. v. *N*. fluviu.

Nil admirari, (*lat.*) a nu admira nimic; sentință de Pitagoras, comentată de Horaț în Epist. I, 6, 1.

Nilles, Nicolaus Enric, iesuit, profesor la Innsbruck, erudit, n. 1828 în Rupweilerben (Tirol). A publicat: *Kalendarium manuale utriusque ecclesiae, orientalis et occidentalis*, Academiis clericorum accommodatum, Oeniponte 1879. *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae Sancti Stephani, Oeniponte 1885*. De principe Ioanne Stephano Moldaviae et nomine Voivoda ritus graeci, 1885. *Calendrier de l'Eglise copte d'Alexandrie*, Paris 1898.

Nimb, coroană de lumină zugrăvită în jurul capetelor sfinților și ale țeilor. În iconografia creștină sânt mai multe feluri de *N*-uri: triunghiular (pentru Dzeu), cruciform, circular, etc.

Nimfa, (*Crisalida*), se numește un stadiu în dezvoltarea metanorfosei insectelor și anume: din oul de insectă nasce *larva* (omida), după câțva timp larva se transformă în *N*. (*Crisalida*, gogoasă, păpușă, pupă), iar *N*. după ce suferă încă câteva schimbări ne dă animalul adult sau insectul deplin dezvoltat. [I. Popescu-Voitesti.]

Nimfe, (*Nymphae*), la Greci ține, cari personificau puterile naturii și se arătau pe tot terenul ei, când de sine stătătoare, când în suita altor zei, mai ales în a lui Dionysos, Artemis și Aphrodite; *N*. erau considerate ca spirite binefăcătoare și erau de multe feluri: *Oreade* (ale dealurilor), *Drade Hamadriade* (ale arborilor și pădurilor), *Leimoniade* (ale livezilor), *Napăe* (ale văilor), *Limnade* și *Navade* (ale lacurilor și apei), *Nereide* (ale râurilor), *Oceanide* (ale mărilor). *N*-le se numeau și dela locurile, pe unde se credea că locuiau, astfel: *Peliade* (de pe muntele Pelion), *Ideice* (de pe muntele Ida). *N*. se închipuiau ca nise fete tinere și frumoase, cu păr des și lung, împodobit cu flori de primăvară. (v. Ține.) [Atn.]

Nîmes, (*Nismes*), vechiul *Nemausus*, capitala departam. franc. Gard, 68,735 loc. (1891); catedrală; citadelă, folosită acum ca închisoare; episcopie; fabrici de mătăasă și ciorapi, covoare, articli de metal, etc.; comerț cu vin de Languedoc, cocos și mătăasă. Numeroase anticități romane: amfiteatru pentru 24,000 persoane, templu corintic, templul Dianei, apeduct.

Nimigean, *Ite*, prof. și scriitor, n. 1841 în Tereblecea în Bucovina; studiile univ. filosofice le-a făcut în Viena, calificându-se pentru istorie și geografie în 1869; fû numit prof. la școala reală din Cernăuț, unde a ramas până la moartea sa Sept. 1893. A publicat în programul școlii reale în 1875: *Ist Wallenstein ein Verräter gewesen?* în 1879: *Über die Herkunft der Rumänen*, și în 1883: *Die Festeier der gr.-or. Oberrealschule anlässlich des 600-jährigen Gedenktages der Begründung der glorreichen habsb. Dynastie*, și în 1888 un op separat: *Impăratul Francisc Iosif I. Viața unui domitor nobil*. (Cf. Morariu C., *Părți din istor. Românilor bucov.*, Cernăuț, 1893, p. 251.) [Dr. I. G. Sbierra.]

Nimirov, localitate, unde se deschise, după stăruința Austriei, un congres (Apr. 1737), cu scopul real de a se dărapăna Turcia în favorul Rusiei și Austriei. Tratarile neisbutind, s'a început războiul sfârșit prin pacea dela Belgrad (1739), folositoare Turciei.

Nimrod, descendent din seminția lui Ham (v. Noe), fiul lui Cuș, vênător dibaci, după tradiția biblică fondatorul împărăției babilonice. (I Moise, 8—10).

Nimrud, ruine în apropiere de Ninive.

Nimwegen, (oland. *Nijmegen*), oraș în prov. oland. Gelderland, 32,101 loc. (1890); casa orașului cu anticități romane; port, numeroase fabrici; comerț cu bucate și de transit. Aci s'a încheiat pace la 12 Aug. și 13 Dec. 1678 între Franția, Spania și Țerile de jos; la 5 Febr. 1679 între Franția, Germania și Svedia.

Ningpo, oraș comercial în prov. chineză Ceking, 250,000 loc.; port bun; centrul industriei chineze de mătăasă.

Ninive, oraș pe malul stâng al Tigrului, la întâlnirea lui cu afluentul Coser, este unul din cele mai vechi centre culturale, cu toate că asupra originilor sale nu se cunoaște nimic. Era celebru însă pe timpul regelui Samsi-Ramman (1821 a. Chr.), pentru templul străvechiu al zeiței Iștar. Cu regele Sinacherib, *N*. ajunge la finea secl. VIII a. Chr. capitala imperiului; atunci orașul s'a reclădit după un plan cu totul nou,

întărit cu şanţuri largi şi cu ziduri puternice şi înfrumuşat cu palate şi cu temple, a căror strălucire n'a fost întrecută decât numai de cele cladite mai în urmă de către Assurbanipal. La 606 oraşul este luat cu asalt de către armatele Mezorilor şi Babilonienilor şi prefăcut în ruine. De atunci încoace nici urme vechi, nici amintiri nu mai remaseră despre această cetate. Tocmai la jumătatea veacului trecut englezul Layard (Austen Henry) întreprinse săpături prin partea locului şi reuşi să desgroape întreg palatul lui Sinacherib, ale cărui ruine formau colina din Kuyungik. Mai târziu Hormuzd-Rassam, tovarăşul lui Layard, scoase la lumină rămăşiţele palatului lui Assurbanipal. Aici descoperi el biblioteca acestui rege cultivat, bibliotecă alcătuită din tăbliţe de lut ars cu scriere cuneiformă şi cari conţineau o întreagă comoară de cunoştinţe omenesci. Oraşul avea forma unui patruleter cu feţe neregulate, dintre cari cea de răsărit cu şanţuri cu mult mai adânci şi ziduri cu mult mai puternice decât ale celorlalte feţe. Porţile de sud-est şi de nord-vest erau cele mai monumentale şi aveau la intrare de o parte şi de alta câte un taur înaripat, cari sprijineau capetele unei bolti uriaşe. Uliţele largi şi case înalte, unele de trei şi patru etaje, lipite unele de altele, temple numeroase în forma de piramide cu trepte colorate, palate cu colonne de piatră şi cupole aurite, iată care trebuie să fi fost înfaşişarea mândrei cetăţi, înainte de a fi prefăcută în cenuşă de mânia popoarelor dimprejur. (Cf. Layard, Discoveries in the ruins of Niniveh and Babylon. London, 1853; şi The Monuments of Niniveh; prima şi a doua serie, London, 1853; Monument de Ninive, découvert et décrit par M. Botta, mesuré et dessiné par M. Flaudin. Paris, 5 vols. în 2°, 1849—51; V. Place, Ninive et Assyrie, avec des essais de restauration par Felix Thomas. Paris, 1867, 3 tomes.)

[Teochari Antonescu.]

Ninos, întemeietorul legendar al împărăţiei asiriene, soţul Semiramidei, ca. 2000 a. Chr.; N. se presupune a fi fost întemeietorul oraşului Ninive.

Ninsoare, identic cu neaua (v. ac.) şi cu cădereea oi.

Niobe, în mitol. greacă fata lui Tantalos, sora lui Pelops, soţia lui Amphion, rege în Theba, caruia i-a născut 50 fete şi ficiori. Faloasă cu atâtia prunci se ţinea mai presus de Leto (lat. Latona), care avea numai doi prunci, pe Apollon şi Artemis. Aceştia au pedepsit pe N. şi cu săgeţile i-au omorât toţi pruncii. Atunci Amphion s'a sinucis, iar deii au prefăcut-o pe N. într'o stâncă, care pentru durerea după prunci nici atunci nu a încetat de a vărsa lacrimi. N. a fost şi numele unui izvor în Argos şi după alt mit., N. ca dină de isvor a fost prima amoroasă a lui Zeus şi cu el a născut pe Argos. Pruncii ei se dic a fi fost riurile, cari vara (Apollon cu săgeţile) sacă. [Atm.]

Niobiu, metal, simb. Nb., gr. at. 94·2, se găseşte prin minerale şi columbită şi tantalita de prin Norvegia şi America de nord; culoarea oţelului, greu. spec. 7·06. Element foarte rar.

Niort, capitala departam. franc. Deux-Sèvres, 22,313 loc. (1891), biserică gotică; industrie de pielării şi mănăşii; grădinărit.

Nipa fruticans Wurm., (botan.) palmierul N. cu fructe comestibile din care se prepară vin de palmier, creşte în Archipelagul Malaic şi India posteroară; din frunze se confecţionează rogojini.

Nipon, insula principală şi cea mai mare în Japonia (v. ac.).

Nippes, (merc.) mici obiecte şi figuri de decoraţie, ce se aşează pe masă, dulapuri, etc.

Niprala, planta *Lupinus luteus* L. (v. ac.).

Nipru, vechiul Borysthene, riu în Rusia sudică, isvoreşte în pădurea Volchonskij; din guvernământ. Smolensk devine navigabil şi se varsă în Marea Neagră, după ce a făcut un parcurs de 2036 km. Afluenţi de-a dreapta: Berezina, Pripet şi Ingulez; în stânga: Desna şi Samara. Canalul *Nipru-Bug* leagă Marea Neagră cu Marea Estică.

Nirdu, în mitol. germ. pământul sau ţina pământului, ce stă în opoziţiune cu cerul. De o parte de Germani se numea *Nertha* (Erde = pământ), şi a fost ţina păcii.

Nirwâna, în sfera buddhismului, înseamnă ţinta supremă a tuturor năsuştelor religioase şi morale ale omului, care însă nu se poate ajunge decât prin cea mai înaltă cunoştinţă şi prin practicarea tuturor virtuţilor. N. după explicarea celor mai competenţi filologi sanscriţi şi misionari denotă nimicirea persoanei umane şi transpunerea ei în stare de un absolut quietism în cerul ultim, unde nu există nici conştiinţa nici neconştiinţa şi extasul devine leşin. [Pl.]

Niş, oraş şi fortăreaţă în Serbia, lângă râul Nişava, 19,970 loc. (1890); reşedinţa unui episcop; centru de căi ferate. În antichitate *Naisus*, a fost patria lui Constantin cel Mare.

Nisam, (ind.) 1) titlul lui Radşa din Haidarabad. 2) în Turcia: armata regulată, contrar celei neregulate: Başibozuci.

Nisami, poet, v. Nizami.

Nisan, a 7 lună a anului civil şi cea dintâi a anului bisericesc evreesc (Martie—Aprile).

Nişan, (ordine), 1) *N.-İfîkar* (ordinul gloriei), turc., fond. de Mahmud II în 1831. O singură clasă. În 1852 a fost înlocuit cu *Medjidie*. 2) *N.-İmtiaz*, turc., fond. în 1879 de Abdul-Hamid. Are trei categorii. 3) *N.-i-Shefkîat*, turc., fond. în 1878 de Abdul-Hamid pentru doamne şi fapte caritabile. 4) *N.-İfîkar* din Tunis. Fond. 1837 de Beyul de Tunis, Ahmed, spre a se conferi la străini. Reorganizat în 1844, 1855 şi 1857. Are cinci clase. [O. L.]

Nişapur, oraş în prov. pers. Chorasana, 11,000 loc. Odinioara oraş înfloritor şi capitala Selgiucilor.

Nisard, *Désiré*, istoric franc., n. 1806 în Châtillon-sur-Seine, 1844 prof. în Paris, 1850 membru al Academiei, 1867 senator; † 1888. Scrieri princ.: »Études de moeurs et de critique sur les poètes latins de la décadence« (5 ed. 1888, 2 vol.); »Histoire de la littérature française« (8 ed. 1881, 4 vol.), etc. — Fratele său *Charles*, n. 1808, † 1889, membru al Academiei, de asemenea a fost un scriitor cu renume.

Nişcovu, afluent pe dreapta al râului Buzău (Rom., j. Buzău); îşi ia naştere în com. Lapoş şi se varsă în Buzău în com. Vernesci. Valea ce o străbate N., din punct de vedere istoric şi arheologic prezintă un deosebit interes; aici se găseşte ruine de cetăţi, urme de fortificaţii, mă-

năstirile: Grăjdana, Barbu, Isvoranu, Ciolanu, Bradu, din cari unele înconjurate de ziduri tari.

Nișcovului, Gura, com. rur. în Rom., j. Buzău, situată pe ambele maluri ale râului Nișcovu; teren accidentat de numeroase dealuri, din cari Săsenii și Cărlomănescii sînt renumite prin viile ce le acoper și calitatea vinului ce produc. Com. e formată din 8 căt. cu 2100 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 1 școală. Intre anii 1823—34 com. Gura Nișcovului era centru de cultură, cu renumita școală a lui Codru.

Nisotru, pește, v. Acipenser.

Nishne Tagilsk, localitate cu băi și usine în guv. rus. Perm, în apropiere de Tagil, 30,000 loc.; cele mai însemnate mine din Ural (aur, platină și aramă).

Nisib, sat în vilaietul turco-asiatic Aleppo, lângă riul Eufrat; aci au bătut Egiptenii sub Ibrahim pașa pe Turci sub Hafis pașa, la 24 Iun. 1839.

Nisip, rocă, deposit elastic necimentat, format de graunțe mici, izolate, aparținînd în majoritate cuarțului. Mărimea gr. e variabilă, forma lor rotundă, uneri colorată. Pe lângă cuarț se găsesc mai întotdeauna lamele de moscovit și gr. de feldspath, apoi minerale rezistente ca zircon, grenatați, turmalină, rutil, epidot, etc. Uneori N. conține afară de mineralele citate și pietri scumpe și minereuri, ce pot fi chiar exploatare. N.-uri cu pietri scumpe (diamant, diferitele varietăți nobile de corindon și spinel, beril, etc.) se cunosc din Brasilia, India, Ceylon, Ural, Africa de sud, etc.; N. aurifer în Klondyke, Africa de sud, California, Australia, etc., cu platină mai ales în Ural, cu casiterit la Cornwall, Malaka, Sumatra, etc. În Rom. și Trans. aurul se găsește în N. pliocenic, pleistocen și în cel modern al riurilor actuale. Cantitățile sînt de obicei prea mici pentru o exploatare. N. e un deposit fluviatil, marin sau aeolian. *N. mobil* sau *sburdător* este format de graunțe mici, rotunđite și cari pot fi ușor transportate de vînt. *N. vulcanic* este format de capili foarte mici. Prin cimentarea graunțelor N.-ul se transformă în *grestie*. N.-uri se găsesc mai ales în depozitele actuale ale riurilor, pe bordul mărilor, în stepe și deșerturi; e foarte răspîndit în terțiar (România pliocen, chiar oligocen), mai rar în cretac și jurasic; dar se cunosc N.-uri și în permo-carbon, în cambriu și silur inferior. În *agrolgie* se numesc *terenuri* N.-oase acelea, cari conțin preste 60% N.; ele în genere tînjesc de secetă, fiind-că nu au o putere de absorbțiune deosebită pentru apă și disoluțiuni, nici consistență, prin urmare nu formează bulgări și nu țin umeđeala. Ele preste tot sînt terenuri sărace, și puține plante reușesc pe ele; reușesc bine numai secara, lupinul, cartofii și cîteva ierburi de o calitate inferioară; dintre copaci reușesc în N.-uri meșteacănul, pinul silvestru, viia și cu deosebire salcămul (acațul), care se și plantează anume pentru a *lega N.-urile* sburdătoare.

Nisipurii, com. rur. în Rom., j. R.-Sarat, situată pe malul drept al râului Buzău și compusă din 3 căt., cu 1302 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 2 școale.

Nisipi Novgorod, guvern. în Rusia, 51,274 km²., cu 1.600,304 loc. (1897). *Capitala N.* (Nishegorod) la confluența râului Oka cu Volga, 95,124 loc.

Emporiul comercial între Europa și Asia; articoli principali: bumbac, lână, mătăasă, blănării, fier, aramă din Rusia, apoi: articole de modă, mașinerii, cereale și spețerii din Europa, teă din China; 1895 a fost schimbul de 155.5 mil. ruble. 1896 expoziție. În apropiere se află o mănăstire renumită.

Nistoiul, (geogr.) lac în Rom., j. Dolj, pl. Amara, com. Tălpașiu, cu o suprafață de 800 m²., e 10 m. adînc.

Nistru, fluviu (la cei vechi *Tyras*, *Danaster*, *Danastris*, turc. *Turla*), isvorește din Carpații galițieni, curge spre resărit, desparte Bucovina de Galiția dela satul Babin pînă la satul Onut, trece la orașul Hotin pe teritoriul rusesc, desparte și aici guvernamentul Podoliei și al Chersonului de al Basarabiei, și se varsă între Ceteata Albă și Ovidiopolia în Marea Neagră, făcînd acolo un liman de 28 km. lung și 7 km. lat. Cu cotituri cu tot are o lungime de 1040 km. și este navigabil în partea lui mijlocie și inferioară; curge repede și are o mulțime de stînci în albie; ici colo e foarte adînc și plin de pesci felurii. Ca riuri laterale mai mari are în stînga sa din Podolia pe Podhona, Racica, Irva și Smotrița, și din Cherson pe Iaurlicul și Curciuganul, iar în dreapta, din Basarabia, pe Reutul și Botna. [Dr. I. G. Sbierea.]

Nisuițe sau **năsuințe** devin fenomenele voliționale cînd, îndreptate fiind asupra unui efect, sînt împiedecate în acțiunea lor. N.-le sînt stări psihice subiective, dar cu pornire obiectivă; sînt stări active a căror acțiune se afirmă totdeauna în tendența de a înlătura cauza împiedecătoare întru ajungerea efectului. Efectul, ce N.-le tind a ajunge, se numește obiectul lor. N.-le sînt de două feluri, pozitive și negative. Cele pozitive tind a procura o stare de plăcere, ce nu era, și astfel, mulțămînd trebuințe fizice ori morale, promovează interesele vieții. Cele negative tind a depărta dela sine și a se scăpa de tot, ce se pare stricăcios. (Cf. Pletosu, Psihol. pag. 74.)

Nitraria Schoberi L., plantă din fam. Zephyllacee, crește prin deșerturile Rusiei de sud, ale Asiei, Australiei, unde aduce mari foloase oamenilor și animalelor priu fructele sale zămoase.

Nitrate, (*Nitrite*), se numesc sărurile acizilor azotic ori nitric, respective a acidului azotos sau nitros. N.-i se obțin direct dela tratarea metalelor ori a oxidilor lor cu acidul nitric. Ei toți sînt solubili în apă. Unii au reacțiunea acidă, ca N.-ul de plumb și de cupru, alții neutraiă, ca N.-ul de potasiu. Cei mai întrebuițați în industrie și laboratoare sînt cel de potasiu numit salpetru, apoi de sodiu și de plumb. Sînt corpi oxidanți. N.-i se obțin dela calcinarea azotaților. Ei sînt asemenea fără excepție solubili în apă.

Nitratul de Chili (pron. Șili) (salpetru sau salitră de Chili), îngrășămint chimic în formă de sare, ce se impoartă în cantități mari din America de sud, unde se găsește în pămînt sub numirea de Caliche. El conține 14—16% azot în formă ușor solubilă și se dă la toate plantele fără deosebire. Avantajele lui sînt solubilitatea ușoară, și efectele momentane ce le obținem în urma lui. Dat însă în măsura prea mare, plantele se desvoaltă prea mult în foi și cerealele cad. Pe

terenurile năsiptoase se discolvă prea repede și se strecoară cu apa în subsol ori în tuburile de drenaj.

Nitroacetoneitril, acid care cu metalele formează săruri explosibile numite fulminați s. e. de argint, de mercur, etc. $C_2Ag_2(NO_2)_2-CN$.

Nitrobenzol ($C_6H_5NO_2$), oleu de mirbana sau de migdale amare artificial. Se obține dela Benzol, tratându-l cu acid nitric fumant. Lichid galbeu, miros caracteristic de migdale amare, insolubil în apă dar ușor în alcool, eter, cloroform, etc. E usitat mult în parfumerie și în fabricarea săpunurilor.

Nitroceluloză, v. Celuloză.

Nitrofosfat, un amestec de superfosfat de calciu și salpetru întrebuințat ca îngrășământ în agricultură.

Nitrogelatina, (Abelită), un amestec de piroxilina (fulminat) cu nitroglicerina.

Nitrogen, v. Azot.

Nitroglicerina, un eter al glicerinei cu acidul azotic, ȳis și trinitroglicerina ($NO_2)_3C_3H_5$. Se prepară cu mare precauțiune după o anumite prescripțiune dintr'un amestec de acid azotic (10%), acid sulfuric (25%) și glicerina (4%). E un lichid oleos, inodor, gălbui, se solidifică la -20° , solubil ușor în eter și alcool, insolubil în apă. Prin ciocniri ori încălzire produce o mare explozie. Amestecată cu năsip formează dinamita (v. ac.), care explodează numai prin aprindere și servă cu deosebire la spargerea stâncelor. Ea a fost descoperită de Nobel, inginer suedez.

Nitroleum, identic cu Nitroglicerina (v. ac.).

Nitrolignose, amestecul de nitroglicerina cu nitrați alcalini pentru prepararea capselor dela arme.

Nitromannit, un derivat nitric dela manita, $C_6H_8[O\ NO_2]_6$.

Nitroprusiđi, derivați obținuți dela compozi cianhidrici și în special dela tratarea Ferocianurei de potasiu cu acidul azotic fumant. Cel mai important e Nitroprusiatic de sodiu $Na_2Fe(CN)_6NO + 2H_2O$, care cristalizează în roșu rubin; solubil în apă și care e un reactiv special pentru sulfuri, colorând soluția acestora în purpurii.

Nitrum, identic cu salpetru, nitratul de potasiu.

Nitzulescu, *Nicolae*, teolog, n. 19 Sept. 1837 în com. Burdușeni, j. Ialomița, Rom.; doctor în filosofie și licențiat în teol., prof. de limba ebraică, de exegesă și de archeologie bibl., numit la facult. de teol. din Buc., a fost decan al acestei facultăți. Scrieri: Compendiu de ist. bisericești (1875), Contra pseudo-ortodoxiei (1876), Elemente de gramatica ebraică (1877), Noul așezământ (1897).

Niučiuang, oraș în prov. chineză Sinking, lângă sinul Liatong, 60,000 loc., port convențional.

Nivel, instrument, ce servește a fixa o linie sau un plan într'o stare orizontală. Cel mai primitiv este așa numita »cumpăna zidarului«, un triunghi isocel de lemn sau metal în al cărui crescet este aplicat un fir cu plumb. Mai exacte sînt N.-le cu »bulă de aer«, (libela): un tub de sticlă umplut nu deplin cu apă sau alcool, etc., lăsând un gol mic pentru aer, se închide ermetic și se fixează pe o placă de alamă în sens orizontal. Bula va fi totdeauna la mijlocul tubului cînd N. stă pe un plan orizontal. Pentru

lucrări geodesice mai însemnate se aplică la o lunetă (dioptr). N. »cu apă« se bazează pe principiul vaselor comunicante. A *nivela* se mai folosește ca termen inpropriu pentru neteđirea terasamentelor între două puncte, cari însă nu trebuie să fie în același plan orizontal.

Nivernais, cîndva provincie franc., actualul departament Nièvre și părți din Loiret și Cher.

Nixe, în mitol. germ. spirite bărbătești și femeiesci ale apei, de origine spirite ale apelor ceresti (nori cu ploaie). (v. Nimfe, Ȳine.)

Nizam, v. Nisam.

Nizami, (1100—1180), celebru poet persan, cel mai popular între scriitorii orientali, considerat ca creatorul epopeei romantice. Opera sa principală: Cele cinci comori, e o reunire de cinci mari poeme.

Nizza, (franc. Nice), capitala depart. franc. Alpes-Maritimes, pe marginea Golfului Genua. 76,263 loc. (1896); se împarte în orașul nou și vechiu dimpreună cu mai multe suburbii lângă mare; stațiune climaterică de primul rang, cu deosebire de iarnă pentru bolnavii de piept (temp. med. an. 15.6° , ȳile de ploaie în sezonul de iarnă (Nov.—Aprile) 36, înourate 42, iar cele cu soare 103); băi de mare, terase ca apărătoare contra furtunelor de mare, cu promenăđi splendide. Fabricațiuni de esențe, conserve de fructe. Export de unt de lemn, parfumării, flori naturale, mai ales pentru Europa nordică, pesce (anchovis și thun). Până 1860 capitala provinciei sardinice N. (4179 km²).

Njam-Njam, popor, v. Niam-Niam.

Njegaș, numele familiei domnitoare Petrovici în Montenegro din neamul N. Străbunul lor *Danilo Petrovici N.* în 1711 ales vlădică al țerii; N. cumulară atât puterea bisericească cât și cea lumească (dela 1516).

Njeshin, oraș în guvern. Tșernigow, Rusia, 32,108 loc. (1897). Catedrală, cultură de tutun, comerț.

Njordr, în mitol. nord-germ. tata ȳinei Freyr sau Freyja, ȳeu din viața Wanilor, până ce ceilalți ȳei erau din gîntea Asilor.

Noac-Moise-Soramul, v. Sora-Noac-Moise.

Noapte, restîmpul între un apus de soare până la un reșarit imediat.

N. polară, în regiunile polare restîmpul ce trece preste 24 ore fără a se ivi soarele preste orizont.

Noaptea Sf. Bartolomeu, v. Bartolomeu.

Nobel, 1) *N., Ludwig*, mare industriaș, n. 1831 în Stockholm. Organizator al mai multor fabrici de vapoare și de alte vase de marină, cu deosebire de resboiu, pe lângă și a numeroase fabrici de petrol atât în Europa la Bacu cât și în America. 2) *N., Alfred*, inventatorul nitroglicerinei și al dinamitei. Avereea acestuia constând în mai multe milioane, a lăsat-o ca premii pentru descoperiri științifice.

Nobil, *Nobilime*, v. Nobleța.

Nobili, *Inelele lui*, (chim.) fenomene de interferență analoage inelor lui Newton, obținute pe cale electrolitică într'o soluție de acetat de plumb, care în prezența curentului electric se oxidează față de oxigenul aerului și peroxidul format se depune în straturi foarte fine colorate în sensul curcubeului.

Noble, (Nobel), moneta engl. de aur, 1343—1550 echivalent »galbinului«.

Noble Leçon des Vaudois, parafraza de maxime evanghelice, unul din cele mai vechi monumente de limbă română, cam de pe la 1100. Mai vechi sînt numai Jurămîntul lui Ludovic Germanicul și nisce glurse și fragmente.

Nobletea, calitatea nobililor. N. e reprezentată în istorie prin casta celor privilegiați, cari aveau de drept puterea și averile. Aceștia acaparaseră armata, preoția și magistratura. La Greci N. era reprezentată prin aristocrați; la Roma prin patricieni. La Roma N. a fost distrusă de cătră plebe în timpul celor două secole după retragerea poporului pe Muntele Sacru. În Galia N. exista chiar înaintea cuceririi romane. N. a început în Francia ca și în întreaga Europă prin *ingenuitate* (v. Ingeniu). N. a devenit ierarhică îndată ce s'a organizat regimul feudal, transformându-se într'o instituție armată. N. și-a pierdut ori ce importanță militară, când regalitatea a reunit sub un sceptru marile domenii feudale (fiefuri) ale monarhiei. Richelieu o îngenuche la picioarele lui Ludovic XIV, iar revoluția din 1790, prin decretul din 17 Iunie, o suprimă cu totul. N. fû mai apoi creată de cătră Napoleon I. Titlurile nobilare au fost șterse de republică în 1848 și restabilite de cătră Louis-Napoleon la 24 Ian. 1852. Ađi în Francia ca și în România N. nu mai e decăt posedarea unui simplu titlu ereditar fără nici un privilegiu. [Nigrim.]

Nobleta română, v. Boieri.

Noerichiu, (magh. *Ujegyház*, germ. *Leschkirch*), com. mare în Trs., cott. Sibiu, 1061 loc. (1891) Rom. și Sași, cu pretură, judec. cerc., postă și telegraf. N. a fost sediul *scaunului* cu același nume, cu un teritor de 287 km²., care în urma art. de lege XXXIII ex 1876 a fost împărțit parte la cott. Sibiu, parte la cott. Tërnavă mare.

Noctambulism, este o formă particulară de îmbolnăvire psihofisică și care se manifesta prin faptul că cel cuprins de el, nu numai se mișcă și umblă noaptea și dormind, ci și savîrșește lucruri, pe cari omni numai în stare deșteaptă, în deplină cunoștință ar puté să le facă, ba încă și mai cutezatoare. Lucrările savîrșite în N. se caracterizează prin faptul, că fiind lipsite cu totul de conștiință, ele totuși se prezintă ca voluntare și intenționate; chiar și vorbirea nu e lipsită de legătura logică. Noctambulismul se ia identic cu somnambulismul (v. ac.), cu lunatismul (v. ac.), deși prin anumite particularități se deosebesce de acestea, deoarece noctamb. nu împiedecă dezvoltarea organică și nu are sfîrșit letal. [P.]

Nocturna, compozițiune musicală, vocală sau instrumentală destinată a fi executată seara sau noaptea, și astfel e același lucru cu *Serenada*. Cum scopul acestor bucăți nu poate fi altul decăt a mări farmecul unei frumoase nopți, ele trebuie să fie de un caracter liniștit, dulce, de o factură melodiosă. S'a dat încă numele de N. unor mici compozițiuni scrise în acest caracter, uneori chiar triste, destinate pianului (Field, Chopin, ș. a.); nu au o formă hotărîtă, dar constau cele mai de multe ori din dezvoltarea a două teme contrastante. [T. C.]

Nocturna, e numirea ce să dă fluturilor de noapte, ca fluturile gândacului de mătasă, Striga, etc.

Nocturnus, la Romanii vechi steaua de noapte, adecă luceafărul de seară, identic cu steaua Vesper sau Vesperugo (Hesperos la Greci).

Nod, în marină, este unitatea de măsură pentru a determina iuțea navelor; un N. are lungimea de 14'52 m. și corespunde la o distanță parcursă de una milă = 1852 m.; astfel când Țicem că un vas filează 10, 20, 30 de N. înseamnă, că el percurge într'o oră 10, 20, 30 mile marine. Cea mai mare iuțea actuală e de 36 N. [Const. B.]

Nodul Gordian, v. Gordios.

Nod vital, un punct la începutul mēduvei spinării, la originea pārechii a 7-a a nervilor cranieni, a cărui leziune omoară numai decăt omul sau viețuitoarea rānită. Acest punct guvernează toate mișcările respiratoare, și o simplă tăietură în el nimicesce numitele mișcări.

Nodier, Charles, (1780—1844), scriitor franc., crescut în ideile revoluțiunii din 1791, deveni pe urmă regalist. Cunoscător al literaturii germ. și engl., contribuî mult la respāndirea acestora și la întroducerea romantismului în Francia. Operele sale, în 12 vol., cuprind romane, studii estetice, filologice și de zoologie, memorii și suveniruri istorice.

Nodule de minereuri, sînt nisce concrețiuni ce se găsesc în diferite strate geologice și cari sînt alcătuite din diferite minereuri, ca fierul, pirită, etc.

Noe, după tradiția evreică al doilea protopărinte al omenimei; N. a scăpat cu ai săi de potop în corabia făcută de el la porunca lui Dumnezeu; el a descoperit vița de vie; tatăl lui Sem, Ham și Iafet, protopărintii popoarelor semitice, africane și indo-germane.

Noëls, cântece sau idile religioase pentru crăciun, în limba franceză.

Noema, (*grec.*) știință, rațiune, noțiune.

Noemin, (*ist. bibl.*), v. Rut.

Noetica, (*lat.*) sau *Arseologia*, (*grec.*) disciplina filosofică care are de obiect condițiunile, principiile și legile după cari se produce cunoștința și după cari se întemeiază certitudinea și adevărul (teoria cunoștinței). Cf. Wundt., Log. I, Absch. V—VI. [P.]

Nogaiani, seminție tătară în guv. rus. Tauria și Caucasia, 57,000 capete. *Stepele N.-ne* șesuri secetoase însă fertile la partea de jos a Niprului.

Nogiorid, (magh. *Nagy-Űrögđ*), numirea veche Irugđ, com. mică în Ung., cott. Bihar, cercul Orăđii mari. Apare în actele publice la 1273. Are 870 loc. Rom. gr.-cat. Lângă comună se află ruinele unei biserici vechi zidită în secl. XIII.

Nögrád, comitat ung. în partea stāngă a Dunărei, se mărginesce cu cott. Zölyom, Gómör, Heves, Pest-Pilis-Solt-Kiskun și Hont. Suprafața de 4355'18 km²., este muntoasă și deluroasă. Rîuri mai însemnate Dunărea și Ipolui. Dintre minerale se află în măsură mai mare cărbuni de piatră; dintre cereale se cultivă: grâu, secară, orz, ovés și cucuruz, apoi cartofi, napi de zahăr, in, cânepă, rapiță, păstăioase, tutun și vița de vie. Loc. 214,444 (1891) Maghiari, Slovaci și Germani. Ocupațiunea principală a locuitorilor e agricultura. Cott. N. se împarte în 7 cercuri. Capitala *Balassa-Gyarmat*.

Nögrád, comună mică în cott. Nögrád, 1507 loc. (1891). Magh.

Nohl, C. Fr. Ludwig, musicograf german, n. 1831 în Iserlohn, † 1885 în Heidelberg. A studiat dreptul și muzica, și a scris mai multe volume, biografii, ș. a., ale diferiților compozitori ai școlii germane, mai cu samă consacrandu-se lui Mozart și Beethoven. [T. C.]

Noiré, Ludwig, filosof germ., n. 1829 în Alzey (Hessa renană), † 1889 la Mayence, unde a fost profesor de gimnasiu. Sprijinindu-se pe filosofia lui Spinoza, Schopenhauer și pe teoriile naturaliştilor moderni, N. a căutat să stabilească o concepțiune monistică a lumii. A publicat: *Lumea ca dezvoltare a spiritului*, Bazele unei filosofii moderne, *Idea monistică*, *Dubla cauză a causalității*, *Fundamentul unei teorii moniste a conștiinței*, etc.

Noirmoutier, insulă la coasta Franței, dep. Vendée, 58 km², 4 m. sub nivelul mării, apărată prin zăgazuri; loc. se ocupă cu pescuitul de stridii.

Noisseville, sat spre nord-est dela Metz; în timpul asediului cetății Metz, s'au dat la N. lupte între Francezii (Bazaine) și Germanii (Manteuffel), 31 Aug. și 1 Sept. 1870.

Nojlac, (Nagylak), comună mică în cott. Alba de jos, cerc. Mureș-Uioara, cu 1048 loc. (1891), 617 Rom., 373 Magh., 58 de alte naț.

Nola, oraș în prov. ital. Caserta, 7496 loc.; unul din cele mai vechi orașe ale Campaniei; aci a murit împăratul August (14 d. Chr.). În N. s'au folosit prima dată clopotele la biserică.

Nolens volens, (lat.) vrând nevrând.

Noli me tangere, (lat.) nu te atinge de mine; lasă-mă că te las, lasă-mă în pace.

Nollendorf, sat în cercul boem Aussig; 30 Aug. 1813 învingerea Prusienilor sub Kleist (de aci numit »de N.» asupra Francezilor sub Vandamme.

Noma, (med.) proces gangrenos, care se ivesce după morbi gravi (pojar, scarlatină, tifus, etc.) de preferință pe mucoasa gurei, și nimicesce rapid toate țesuturile învecinate, chiar și osul. N. se observă cu deosebire la copiii mai mărișori. Terapia: cauterisări, remedii antiseptice, nutreământ și aer bun; defectele ulterioare se pot delătura prin operațiune plastică.

Nomad, (grec., popor de păstori), popor care se ocupă în prima linie cu crescerea vitelor și trece cu ele dela o pășune la alta. Ce privește starea culturală a N.-lor, ea este superioară pop. ce trăiesc numai din vânat și pescuit, însă este inferioară pop. agricole și industriale. În Europa îi mai găsim prin stepele din jurul Mării Negre și în nordul extrem (Laponi).

Nomada, (Nomada Roberjeotiana), albină din ord. Hymenopterelor, clasa Insectelor.

Nomarchie, Nomos, (grec.) numele unui cerc de administrație în Egiptul vechiu și în Grecia de aci.

Nomenclator, (lat.) la Romani sclavul care însoțea pe stăpânul său la plimbare având să-i spună numele celor cu cari se întâlnea. Astăzi N. este titlul cărții, care înșiră cu numele pe toți bărbații, cari s'au distins într'un ținut oarecare.

Nomenclatura, totalitatea numirilor întrebuințate în vr'o specialitate a științei, industriei sau artelor. (N. geografică, [v. Toponomastica], chimică, agricolă, musicală, ș. a.)

Nomen et omēn, (lat.) nume și cobire; cițat din »Persa« (IV, 4, 74), a lui Plautus,

Nominalism, (neolat.) teoria filosofică, care susține că noțiunile generice, ca produse ale abstracțiunii, nu au realitate obiectivă, ci sânt numai pure numiri (nomina rerum, flatus vocis); realitate au numai indivizii. Intemeietorul N.-lui a fost Ioan Roscellin (v. ac.). Formula N.-lui sună: universalialia post rem. [Pl.]

Nomina sunt odiosa, (lat.) »numele sânt odioase« (urite); va să țină: când e vorba de o faptă slabă, numele făptuitorului cauzează neplăcere.

Nominația, figură oratorică, când în locul unui nume de persoană sau de localitate, se pune o caracteristică a aceluia. [*]

Nominatio auctoris, (lat.) instituțiune de drept, în sensul căreia posesorul unui lucru este îndreptățit ca apărător în contra pretenșiunilor altora să o cedeze acelei persoane, dela care a primit posesiunea lucrului.

Nominativ, v. Casuri.

Nomocanon, colecțiune de legi, cari pe lângă legile bisericesti cuprinde și legile civile date de către împărați în cauzele bisericesti la cari se referesc canoanele. N. este compilat din: »Concordia canonum«, o colecțiune a lui Ioan Scolasticul, preot în Antiochia apoi patriarh în Constantinopole (564), și dintr'o altă colecțiune a aceluiași, care pe scurt, în 87 capete, cuprinde cele tractate în »10 novele ale lui Iustinian«. N. se numește și partea II a Pravelei (v. ac.). (Cf. Dr. I. Rațiu, *Dreptul biser. Blaj* 1877, p. 33.) [Dr. Iacob Radu.]

Nomocrație, (grec. domnia legii), forma de domnie, în care se ține samă de legi și toate se execută numai în cadrul lor.

Nomol, v. Nămolire.

Nomos, (grec.) lege; ordine, origine; în Grecia de aci provincie (v. Nomarchie).

Nona, la Romani parca (urzițoarea) care s'a îngrijit, ca pruncul să se nască în a noua lună.

None, la Romani a cincia ori a șeptea zi a fiecărei luni, totdeauna era a noua zi în lună, numerându-se dela Idus (v. ac.) înderăt.

Nonet, (ital. Nonetto), nume dat unor compozițiuni musicale scrise pentru 9 voci sau 9 instrumente concertante. [T. C.]

Nonius, instrument cu care se pot măsura exact dimensiuni mai mici decât un milimetru sau părți de arc mai mici decât un grad ori chiar decât o minută. Numit după inventatorul instrumentului, prof. portughez Nonius.

Nonius, Marcellus, gramatic latin, a scris în secl. III d. Chr. »Compendiosa doctrina per litteras, ad filium«, un fel de lexicon enciclopedic, cu puține cunoștințe, însă foarte însemnat pentru resturile din operele de literatură latină dispărute. Ultimele edițiuni sânt de Gerlach și Roth, Basel 1842, Quicherat, Paris 1861 și L. Müller, Leipzig 1898.

Nonnus, poet grec din secl. V d. Chr., a scris o epopee, »Dionysiaca«, în 48 de cărți, fără simțământ poetic, nici religios, despre expedițiunea lui Bachus în India; »Parafraza evangeliului dela Ioan« (Μεταβολή), în hexametro, după bibliă, tradusă în franc. de contele Marcellus.

Nonpareille, litere, v. Caractere tipografice.

Non plus ultra, (lat.) neîntrecut; care nu poate fi făcut mai bine; nu poate fi întrecut.

Non possumus, (lat.) nu putem, nu se poate. Formula de care se servește curia romană, când nu încuviințează pretenșiunile vre-unei puteri lumesci.

Non scholae, sed vitae discimus, (lat.) »nu învățăm pentru școală, ci pentru viață», citat din Seneca junior.

Non sens, (lat.) fără înțeles; prostie; neghiobie.

Nonte, (Nănte, turc. Notie), com. rur. cu 3900 loc. Români mohamedani, în Vlaho-Meglen în Macedonia. N. e singura com. română, ai cărei loc. sânt Români mohamedani. Se crede, că N. e aceeași localitate cu *Ἐρώτια*, menționată de Kedrenos, (ed. Bonn. II 462), dar aceasta nu e probabil. (v. Meglena.)

Noologia, (grec.) direcția filosofică, care susține, că cunoscințele noastre își au originea numai în rațiune și în afară de ori și ce experiență. Ca teorie, această direcție se numește *Noologism*. **Noologist,** care împărtășește vederile noologismului și profesază în acel înțeles. N. însemnați au fost: Plato, Leibnitz, Berkley, Fichte. [Pl.]

Noosulița, v. Novoselița.

Nopal, plantă, v. Opuntia, Coccus și Coșenila.

Nor, aglomerări de picături mărunt de apă sau firicele de gheață suspendate în aer; se deosebesc de negură prin înălțimea la care stau. Dacă condensarea vaporilor înaintază, atunci se formează picături mai mari și cad la pământ sub formă de ploaie. După clasificățiunea internațională deosebim următoarele forme principale ale N.-lor: 1) *Cirrus*, N. singuratici, rari, asemenea unei pene de pasere și de culoare albă; 2) *Cumulus*, grămeți mari de N., întunecați, cu basa orizontală, acoperind adese întregul cer, mai ales iarna; 3) *Nimbus*, N. de ploaie, strat gros de culoare închisă, diformă cu marginile sdrențuite; 4) *Stratus*, cu stratificare orizontală, observăm adeseori spre vest la apunerea soarelui.

Nord, (miază noapte), partea orizontului, în cătro cade umbra la amiază; unul din cele patru puncte cardinale.

Nord, (Départament du Nord), depart. franc. în Flandria, 5773 km², cu 1.736,341 loc. (1891), 7 arond., capitala Lille.

Nord, Marea de, (Oceanus Germanicus, Nord-See), sin al Oceanului Atlantic între Franca, Belgia, Olanda, Germania, Norvegia și Anglia, din care Skager Rak conduce în Marea Baltică, Pas de Calais însă în Canalul La Manche. Ca linită spre nord se privesce cercul de lățime 61° dintre Unst și Sognefjord, unde lățimea este 300 km. **Termurii de est,** sânt sfirticați de fjorduri (sinuri mici) în o mulțime de insule și peninsule. Fjorduri mai mari: Hardanger, Bukke, Lyse, Lister, ș. a. **Insule:** Uthland și grupul Halligen. Dela acest grup spre sud sânt peninsulele: Eiderstedt și Dithmarschen. Dealungul **țermurilor de sud,** sânt insule mai mari: Wangerooge, Spiekeroog, Langeoog, Baltrum, Norderney, Juist, Memmer, Borkum și Helgoland, ș. a. În țăermuri Olandei străbat 2 sinuri: Zuidersee și delta Rinului. Zuidersee este mărginit de un grup de 7 insule mici; insulele deltelor Rin, Maas și Schelde, Rosenberg, Ysselmonde, Pulten Schouwen, ș. a. Spre Belgia și Franca țăermuri descriu o linie aproape dreaptă. **Termurii de vest.** În sud-estul Angliei peninsula Kent, unde se varsă Stour în mare;

spre nord Chatam și Gravesend, împreună cu insula de odinioară Thanet, cuprind jurul deltei Tamisa. De aci spre nord țăermuri Angliei descriu formă de semicerc până la sinul Wash. Dela Wash până la delta Humber, țăermuri sânt formați din piatră de var. Până la delta Tees sânt mai multe golfuri mai mici, cu mici insule. Golfurile țăermurilor scoțieni: Firth of Forth, Moray Firth, Aberdour, ș. a. **Porturi.** Pe țăermii M. de Nord se află ca. 400 porturi, dintre cari cel mai însemnat și totodată cel mai mare de pe rotogolul pământului este portul orașului Londra, apoi New-Castle-Upon, Tyne, Hamburg, Anvers, Lübeck, Bremen, Amsterdam, Rotterdam, ș. a. și cu vr'o 92 fare.

Nord, Resboiul de N., resboiul dela 1700—21 între Svedia de o parte, Polonia, Rusia, Danemarca, Prusia și Hanovra de altă parte, și în urma căruia Svedia a pierdut preponderanța în nordul Europei. În Svedia era rege Carol XII, care merge în contra Danemarcei și o constringe a încheia pace (18 Aug. 1700) la Travendal. Bate pe Ruși la Narva (30 Nov.); întră apoi în Polonia și după mai multe victorii face dieta să alunge pe August și să dea coroana lui Stanislas Leczinski. Se îndreptează apoi prea târziu contra lui Petru cel Mare, apucă greșit spre Ucraina și pierde totul la Pultava (8 Iulie 1709). Se refugiază în țerile române, unde provoacă un resboiu între Ruși și Turci și întârziază până în 1714. Când se întoarce în țeară, posesiunile fuseseră pierdute, el creșu a se despăgubi ocupând Norvegia, dar peri la asediul cetății Frederichshald, 11 Dec. 1718. Lupta se urmă nenorocoasă pentru Svedezi, cari lăsară Hanovrei Brema și Verden, primind 1 mil. taleri (pacea din Stockholm 20 Nov. 1719), Prusiei Pomerania anterioară până la Peen, primind 2 mil. taleri (pacea din Stockholm 1 Febr. 1720), Rusiei Livonia, Estonia, Ingria cu finaturile Kexholm și Viborg (pacea din Nystad 10 Sept. 1721).

Nordamerica, America de nord, v. America.

Literatura Nordamericană, are 3 perioade: timpul colonisării (1620—1775), timpul de tranșiune (1775—1820) și secl. XIX. Prima epocă nu cuprinde decât scrieri religioase, cronice și monografii istorice, și prea puține de alt gen. În epoca a doua se publică mai mult scrieri politice, cari vulgarizează ideile lui Rousseau și ale enciclopediștilor francezi și contribuiesc mult la întemeierea republicei. Foarte populare sânt din acest timp operele lui Franklin (v. ac.), traduse în toate limbile culte europene; la noi de I. Răureanu, »Opere alese». Adevărata literatură națională, independentă, în care se oglindește spiritul și caracterul poporului american, deosebită prin urmare de literatura engleza, deși scrisă în aceeași limbă, începe cu independența Americii, și mai ales dela 1820. Notele ei caracteristice sânt originalitatea, francheța, umorul vesel și viciuinea simțențului; iar din punctul de vedere moral, altruismul sau iubirea de aproapei în mai mare măsură decât în literatura europeană. Dintre scriitorii mai însemnați amintim aici pe următorii: în istorie: G. Bancroft, W. H. Prescott, J. L. Motley și Francis Parkman; în roman și novelă: Washington Irving (1783 până 1859), cu care începe epoca actuală, I. F. Cooper, Harriet Beecher Stowe, al cărui

»Uncle Tom's cabin« a contribuit la desființarea sclăviei Negrilor, ș. a. Cei mai renumiți poeți lirici sînt: Longfellow, W. C. Bryant, R. H. Dana, distins prin intimitatea și adâncimea simțemîntului, I. G. Percival, pesimist, Edgar Poe, liric și novelist fantastic, F. Greene Halleck, unul din cei mai populari și mai realiști, quackerul I. G. Whittier, care pentru puterea și adâncimea simțemîntelor morale, e privit de unii, poate cu mai mult teameu decît Longfellow, ca primul poet american. Epopeia și drama sînt puțin cultivate. Bine reprezentate sînt încă jurisprudența, diaristica, filosofia, științele și mai ales pedagogia și economia politică (Carey, Horace Man, ș. a.). Americanii se disting însă mai mult prin inițiativă și spiritul practic decît prin teoria științei.

Nordau, Max, scriitor, n. 29 Iulie 1849 în Pesta, fiul unui ovreu erudit; studii acolo medicina. După mai multe călătorii, stabilindu-se oa medic în Pesta, se făcî cunoscut ca foiletonist al ziarelor »Pester Lloyd«, »Frankfurter Zeitung«, »Vossische Z.« A scris în limba germ.: Din adevărată țeară a milioanelor, 2 vol. 1878; Beșici de săpun, 1879; Parisul sub a treia republică, 1880; Minciunile convenționale ale civilizațiunii, 1883; Paradoxe psihologice și sociologice, 1885; Degenerarea, ș. a., cele din urmă publicate și în românesce.

Nord-canal, (Nordholländischer Kanal), unul din cele mai importante canale ale Olandei, dela Helder pînă la Buiksloot pe Y; 52 km. lung, 38 m. lat.

Nord-cap, promontoriu pe insula norv. Magerô, cel mai nordic punct al Europei; situat sub 71° 12' lat. nord.

Nord-carolina, v. Carolina.

Nord-Dakota, v. Dakota.

Nordenskjöld, *Adolf Eric de*, explorator polar svedez, n. 1832 în Helsingfors, a studiat geologia; în expedițiunile sale între 1858—1876 a explorat ins. Spitzberg, coasta vestică a Grönlandei, Marea Carică și gura fluviului Jenisei, prin cari s'au dovedit posibilitatea comunicațiunii pe apă între Europa și Siberia; 1878—80 a rezolvat, prin încungiuorul Asiei, vechea chestiune a așa numitei: »trecători de nord-est« (trecatoarea Behring); 1883 explorează interiorul Grönlandei dinspre coasta vestică a ei. A scris: Ocolirea Europei și Asiei pe (nava) Vega. Grönlanda (1886).

Nordhausen, oraș în guvern. prus. Erfurt, 26,847 loc. (1890); gimnasiu clasic și real; filiala băncii imperiale, canieră de comerț; vinarsărie grandioasă, etc.

Nordholland, (Olanda nordică), prov. oland., 2770 km², cu 829,489 loc. (1890); capitala Haarlem; oraș comercial: Amsterdam.

Nordica, *literatura și limba*. Sub nume de limba N., în opozițiune cu limba gotică, din care se trag limbile germanice sudice și apusene, se cuprind limbile daneză, svedeză, norvegiană și islandeză. Ele erau la început dialectele unei singure limbe, numită N., normană, norrenă, scandinavă sau islandeză, pentru că în Islanda s'a păstrat mai bine limba vechilor monumente literare ale popoarelor scandinave, deși aci ele s'au introdus după compunerea lor. Asemănarea limbilor N. cu gotica se vede în tulpine și în-

semnarea lor. Ele se deosebesc de limbile germanice de sud și vest prin bogăția vocalelor, care le face mai puțin aspre, prin postpunerea articolului care se contopesc cu numele, prin o declinare mai simplă, prin forma simplă a conjugării pasive și deponente, ca și cea latină și elină; ba în norvegiana poporană s'au păstrat multe forme nemodificate din sanscrita. Ele se despărțiră pe încetul de când începură a avé o literatură scrisă, prin influența literaturii germ. încă de prin secl. XIII, și mai ales prin reforma religioasă din secl. XVI, și prin influența liter. franc. Monumentele vechi ale liter. și limbei scandinave sînt Edda (v. ac.), colecțiune de cântece mitologice și eroice ale Scaldilor Scandinaviei, reunite în Islanda în secl. XI, și Saga, colecțiuni în prosă de tradițiuni istorice, legende și basme poporane. Afară de acestea sînt unele cronici, omilii, cărți religioase, cărți de legi și documente, din cari cea mai veche Gragas (Grane Gars), și o interesantă carte filosofică-morală de prin secl. XII, Speculum regale.

Nordica, *mitologia*, germană, scandinavă. Trei sînt zeii principali ai acestor popoare: Odin sau Wotan, identificat de Tacit cu Mercur, Tyr, Tiwas sau Zio, identic cu Zeus sau vedicul Dyaus, după Tacit același cu Marte și în fine Thor sau Donar, la Tacit Hercule. După cei mai noi și mai autorizați mitografi, Tyr este părintele celorlalți zei, dar a fost curînd depozat de Odin, ca și Chronos de Zeus. În ce privește atribuțiunile, Odin este zeul furtunii, al resboiului, al înțelepciunii și al bogăției. Tyr al resboiului și Thor al trăsnetului și al furtunii. Afară de aceștia, Germanii mai adorau pe zețele Nerthus = Terra mater, Freia = Venus și Holda, pe zeii Freyr, Beowulf, Aegir, Loki, Heimdallr. Mai cunoscute sînt Walkürele, fceele și tovarășele lui Odin, cari ajută pe eroi în lupte și duc în Walhalla pe cei cazuți. Principalele isvoare pentru mitologia N. sînt Eddela și Nibelungenlied. Intemeietorul acestor studii este Iacob Grimm; lucrări mai noue sînt cele ale lui Bang, Bugge, Hoffory, H. Meyer.

Nordkyn, cel mai nordic punct al continentului Europei, sub 71° 6' lat. nord.

Nordland, comitat în Norvegia, 40,724 km², cu 132,588 loc. (1891); capitala Bodö; bogat în stînci, fjorduri și insule.

Nordmann, *Joh.*, (*Rumpelmeier*), scriitor austr., n. 1820 în Landesdorf lângă Kröms. În 1848 membru al legiunii academice, apoi redactor al ziarelor »Der Salon«, »Der Wanderer« (1859—69), »Neue freie Presse« dela 1869, »Die Illustrierte Zeitung«. Autorul mai multor romane.

Nordvest Provinci, nume dat de Englezi unui district administrativ în Estindia, cuprîndînd partea de mijloc a Hindostanului, 274,816 km², cu 46,922,690 loc. (1891); la N. mai aparțin state tributare de 13,273 km², cu 799,160 loc. Capitala Allahabad.

Nordvestică, *trecătoarea*, calea maritimă, care duce din Oceanul Atlantic pe la nordul Americii la Pacific, căutată de prin secl. XVI, dar descoperită abia la 1850 de McClure; acum sînt cunoscute două astfel de trecători, dar ambele nepracticabile din cauza maselor de gheață.

Norfolk, 1) *N.*, comitat engl., 5488 km², cu 456,474 loc. (1891). 2) *N.*, oraș în Virginia

(America de nord), 34,871 loc. (1890), una din stațiunile principale ale flotei Uniunii; comerțului însemnat.

Norfolk, *Toma Howard, duce de*, n. ca. 1474, sub Henric VIII om cu mare influență, catolic zelos, a stat 8 ani în Tower, † 1554. Nepotul său cu acelaș nume fû executat 1572 pentru conjurare cu Maria Stuart. Casa ducilor de N. și acum e sprijinul principal al bisericii catolice în Anglia; capul ei e *Henry Fitz-Alan-Howard*, al XV-lea *duce de N.*, n. 27 Dec. 1847.

Noria, (*span.*) un aparat destinat a urca apa; el e format dintr'un lanț continuu (interminabil), pe care sînt fixate nisce găleți, cari se urcă încărcate cu apă și coboară goale.

Noric, (geol.) sau *Norianul* împreună cu *Carmanul*, sînt două subdivisiuni ale etajului *Tyrolian* din Tryasul alpin.

Norici, Alpi, v. Alpi.

Noricum, în antichitate ținutul Alpilor estici (Salzburg, Carintia și Stiria de ași); capitala Noreia, acum Neumarkt.

Norita, rocă eruptivă formată de plagioclași și piroceni rombici; căte odată conține și olivin.

Norma, în Ung. nume dat cursurilor de învățământ de 6 săptămâni ținute în vacanțe, pe la începutul secl. XIX, cu învățătorii școlilor populare, sub conducerea inspectorilor districtuali școlari și în cari li-se propunea: Doctrina religioasă, Interpretarea Sf. Scripturi, Istoria biblică, Aritmetica și Metodica. Cu ocaziunea acestor cursuri se conferiau și posturile învățătoresci.

Normal, (lat. norma, model, regulă, măsură), tot ceea ce e făcut după regulă și măsură; N. ca subst. măsură normală, contr. anormal.

Normala, *școală*, organizată astfel ca să poată servi de model altor școle, îndeosebi pentru prepararea personalului didactic (preparandie, seminar pedagogic). În Austro-Ungaria numele acesta s'a păstrat pentru școale primare urbane, cu o programă mai dezvoltată. În Franția și România se deosebesc Ș. N. primară și superioară, cari țin locul unor institute sau seminarii pedagogice, pentru pregătirea corpului didactic primar și secundar.

Normalii, o colecțiune de acte relative la desvoltarea bisericii bucovinene. v. Calinescu.

Normandia, veche prov. franc., cuprînd ținutul dela gura Seinei, acun împărțită în departamentele Seine infer., Eure, Orne, Calvados și Manche, 29,545 km². Capitala Rouen. Ducii de N. dela 1066 încoace (Wilhelm Cuceritorul) au fost și regi ai Angliei până ce Henric III la 1529 abdică de N. în favorul lui Ludovic cel Sfânt.

Normani, popor de origine germană, care în secl. IX și X plecând din patria lor străbună, peninsula Scandinavia, fac invasiuni în Europa vestică și sudică, mai târziu chiar până la mijlocul Mării Mediterane. N., constrînși de lipsa mare, în secl. IX pleacă din țeara lor spre țărmurile Franciei. Conducătorul lor a fost contemporanul lui Carol cel Mare, Ragnar Lodbrok. După moartea lui Carol, care și-a apărât țeara contra lor prin forturi, intrară în Franția, o devastară și duseră cu sine mulți locuitori ca sclavi sau îi uciseră. Sub domnia neputincioșilor Carolingi se întăriră în Franția, cu deosebire pe insula Oissel, în Noir-Montier, de unde plecară în di-

recțiuni deosebite spre adevasta și prăda Franția. Ocupară de trei ori Parisul (845, 857, 861), înaintară spre Garonne în sus până la Toulouse, 859 străbătură și preste Rhône. Carol Pleșuvul numai cu sume mari de bani fû în stare a-i îndupleca la retragere. Sub Carol Grosul au atacat și Germania, cu deosebire orașele Aachen, Köln, Trier, Metz, Bingen, Worms. Acesta încă numai prin bani și prin cedarea unui teritor a scăpat de ei. Imperatul Arnulf (891) i-a înfrînt însă și a scăpat imperiul de invasiunile lor. Acun năvălira din nou în Franția, Carol Simplul (912) a scăpat numai așa de dînșii, că și-a măritat fiica sa Gisela după ducele lor Rollo, căruia, după ce s'a creștinat și depus jurământul de vasal, i-a cedat un teritor (Normandia, v. ac.) spre a se stabili cu oamenii săi. De aci incolo N. serviră spre apărarea Franciei și în scurt timp însușind limba franceză, se amalgamisară. Anglia a fost de N. prădată și mai des. După moartea regelui Egbert se așezară în Northumberland și Murcia. Alfred cel Mare i-a reținut dela devastarea țerii, dar după moartea lui cu atăt mai des devastară Englitera. După moartea lui Eduard Confesorul, se urcă pe tronul Angliei un urmaș al lui Rollo din Normandia (1066). Deci Vilhelm, principele Normandiei anexă Englitera la Normandia. În urmă N. se contopiră și aci, dispărându-le numele de N. În secl. IX străbătură până la peninsula iberică, Baleare, țărmii Africei, Italiei, Asiei mici, devastând pe tot locul. În Italia s'au întărit mai stabil (secl. XI), când principele de Neapole, Sergius, din recunoștință pentru ajutorul dat contra rivalilor săi, li-a dat un teritor, unde au fundat un ducat cu orașul Aversa. Când Grecii le-au refuzat partea de pradă câștigată cu ocaziunea ocupării Siciliei, ocupară Apulia și o împărțiră între ei. După aceasta, în legătură strînsă cu papii, se extind tot mai tare, primind vasalitate față de curtea papală. Robert Guiscard (1056—85) ocupă toată peninsula, fratele său Roger I, Sicilia. Roger II unesce toate posesiunile normane sub sceptrul său și 1130 fû încoronat rege al Neapolei și Siciliei de pontificele Anacleț II; stingându-se seminția Normanilor, toate acestea trec în posesiunea Hohenstaufilor. Sub ducele Rhos, au atacat N. și țărmurile mării estice, subjugând popoarele din jurul Mării Baltice, cunoscuți sub numele *Varegi* (Wareger). Rușii se supun lor. De aci au făcut invasiuni dese și în imperiul roman de est, primii mai târziu în armată sub numele *βαρβάρους*. În jurul Oceanului Atlantic ocupară insulele Orkney și Shetland, descoper insulele Farøer și Islanda. De aci străbat spre Grönlanda, ba chiar până la țărmii Americii, prin Scoția nouă, ș. a. Prin secl. XIV și XV aceste colonii, atacate de Indiani și Eschimoși, au dispărut. [M. Bodiu.]

Normanice, *insule*, ins. engl. în La Manche, la țărmul vestic al Normandiei, 195 km². cu 92,272 loc. (1891); importante puncte strategice.

Norne, în mitol. nordică ținele timpului și sorții, în număr de trei: *Urd* (trecutul), *Verdandi* (prezentul) și *Skuld* (viitorul), cari petrec la fântâna sfântă a țineii Urd, sub arborile Yggdrasil în Asgard, și spun soarta oamenilor, ba și a țărilor; ele sînt și genii apărătoare ale oamenilor.

Noroc, în înțeles obiectiv mersul independent de voința omului a întâmplărilor externe, încât rezultatele lor sînt în consonanță cu dorințele și speranțele unui anumit om. În înțeles subiectiv N. înseamnă auză fericirea (v. ac.).

Norocosul, eroul unei povești, v. Fortunatus.

Noroiul, (agric.) ca și praful de pe drumuri și șosele și nămolul de prin bălți încă da un amendament bun pentru diferite terenuri, deoarece el conține atât săruri minerale provenite din sfărîmarea rocilor, cât și resturi organice (humus), provenite din fecaliile vitelor și resturile plantelor ce au ajuns în el. Unde însă N. a stat mult timp sub apă, poate să conțină și corpi toxici, vătămătorii plantelor. De aceea nămolul și N. scos de sub apă nu se întrebunțează numai decît, ci se pune grămadă și se lasă mai mult timp să stea la soare și aer, ca să se usce și oxideze și să se reducă corpii toxici din el. Pentru a grăbi uscarea și oxidarea lui, se sapă și amestecă de 2—3 ori, înainte de a-l căra pe arături. Praful de pe șosele se poate îndată căra pe terenurile arabile, fiind deja uscat.

Norrbotten, cel mai nordic și mai puțin populat comitat (Län) sued., 106,818 km², cu 104,783 loc. (1891); bogat în fier. Capitala Luleå.

Norrige, (sued.) Norvegia (v. ac.).

Norrköping, oraș în Svedia, 32,826 loc. (1891); însemnata industrie de postav, hârtie, zahăr, tabac, bumbac; șantier; comerț maritim.

Norters, vînt de nord de iarnă, dela Missouri pîna în Golful de Mexic.

Northampton, 1) *N.*, oraș în Auglia cu 61,016 loc. (1891); locul principal al fabricației engl. de încălțăminte. Aci a învins Richard de York pe regele Henric VI la 10 Iulie 1460. 2) *N.*, oraș în statul Massachusetts (America de nord), lângă Connecticut, 19,990 loc. (1890).

Northamptonshire, comitat engl., 2549 km², cu 202,238 loc. (1891).

Northumberland, comitat în nordul Angliei, cu 506,030 loc. Mare parte compus din coline neroditoare; nutrește numeroase turme de oi; industria de mașini foarte dezvoltată.

Nortia, la Etrusci și la Romani țina sortii; în templul ei în tot anul se batea câte un cuiu. Cuiule numerau anii dela consacrarea templului.

Norvegia, (sued. Norrige, dan. Norge), regat situat în partea nordică și vestică a peninsulei Scandinavia, între Marea ghețoasă de Nord, Marea Norvegică, Marea de Nord, Skager-Rak, Svedia, Finlanda și Rusia, cu o suprafață de 322,304 km² și 1.988,674 loc. (1891), (6 pe 1 km²). *Relief și Hidrografia*, v. Scandinavia. *Produce*: Solul stîncos, câmpii de gheață, situația înaltă fac N. mare parte o țeară nefrutiferă, adecă 75%, 22% păduri și numai 3% este pământ cultivat și pașuni. Marile din vecinătate fiind abundante în pește (hering, ostrigă, raci de mare, foca, chit, ș. a.), pescarul aduce venit anual de 41 mil. (1896). În minerale N. este saraca, se exploatează: argint, aramă, fier, piatră de var, pirit, etc. *Industria* este primitivă; *comerțul* însă, fiind loc. navigatori buni pe mare, este înflorit. Centrul comerțului este capitala N.-ei: Christiania, apoi Bergen și Frondhjem. Importul în 1896, 240¹/₆ mil. cor., Exportul 147³/₄ mil. cor. *Instrucțiunea* este dezvoltată, analfabeți sînt foarte puțini, universitate în

Christiania, cu 1300 ascultători. *Administrațiunea*. N. este regat independent, stînd cu Svedia în *uniune personală*. Puterea legislativă o exerciază membrii din camera deputaților (storting); Regele are dreptul de veto. N. este împărțită în 20 comitate (amt) și 56 districte (fogderier), acestea în 39 orașe și 511 comune. *Serviciul militar* este obligator și durează 13 ani; în timp de resboiu cel apt de a purta arma, este îndatorat dela 18—50 ani a lupta pentru patrie. În timp de pace armata constă din 180.000 militari.

Istorie. N. joacă rol în secl. IX (năvălirea Vikingilor). Loc. erau popor de mare, în care calitate au înființat ducate mici în Irlanda și Scoția. Imperiul N. fu înființat de Harald Hårfagr, care în lupta dela Hafsrfjord (872) a supus toate voevodatele mai mici. Fiul său, H. Hakan Bunul (936—960), a împărțit țeara în 4 districte legislative. O lege uniformă pentru întreagă N. s'a introdus numai sub Magnus Lagabôte (1263 până 1280). Cu finea secl. X străbate în N. creștinismul sub regele danez Harald Blaatan. În 1000, sub Olaf Tryggfason și Olaf Haraldsson, der Digre, (der Dicke) Grosul, păgânismul s'a stîns cu totul, astfel ca sub Olaf Kyrre, N. are primat și creștinismul se organizează pe baza independentă națională. În urma constituțiunii, ca și fiul legitim să aibă drept la tron, începutul evului mediu al N. este plin de lupte pentru tron, ceea ce slăbise autoritatea regelui și dă uascere partidelor aristocratice și hierarhice. Luptele acestea se curmă numai sub domnia lui Sverre, care a supus aristocrația, a șters feudalismul și a organizat țeara din nou. 1319 s'a stîns familia lui H. Hårfagr și tronul trece în mîna regelui de origine svedez, Magnus Eriksson. În secl. XIV N. prin luptele sale interne săngeroase cade în letargie, aristocrația, odinioară atât de puternică, se nimicesce. Cu ea se nimicesce și simțul național și astfel N. devine în urmă dependentă de Danemarca. Eriksson (1319—43) abdică de coroană în favorul fiului său Håkan. Acesta (1343—80) ia de soție pe Margareta, fca regelui din Danemarca, Waldemar Atterdag. Margareta, ca unica fiică, umece N. și Svedia cu Danemarca, prin faptul, că câștigă tronul Dauemarcei fiului ei Olaf. Uniunea aceasta a produs supremația Danemarcei, de care Svedia scapă, N. însă nu. Cu acestea se începe în N. epoca daneză. 1450 N. pierdînd lupta de eliberare din uniune, este constrînsă se recunoască de rege al său (în contractul de Bergen) pe Christian, regele Danemarcei. La început pare a avea oare care independență, dar dela 1536 devine o simplă provincie daneză. Supremația daneză a amenințat nu numai independența N.-ei, dar era să suprime și limba, cultura ei. În secl. XVI biserica devine daneză prin influența reformată; în secl. XVII prin legislațiunea daneză, limba daneză devine chiar limbă a aristocrației. 1813, când Napoleon pierde lupta la Lipsca, regele Svediei, Ioan Carol, asigurându-și sprijinul Rusiei, Austriei și Englierei, spre a ocupa N. dela regele Danemarcei, Frideric VI, aliatul lui Napoleon, atacă pe acesta și prin convențiunea dela Kiel (1814) îl constrînge să predea N. Svediei. Astfel N. intră în o nouă epocă. După o luptă de independență cu Svedia, condusă de administratorul Danemarcei, Christian, 1814 se re-

înosece pactul dela Kiel, N. se unese cu Svedia, obține dreptul de independență în cele interne, având numai rege comun și un storting (parlament) comun cu Svedia. Relațiunile dintre N. și Svedia nefiind clar stipulate, în N. s'au ivit des curente contra uniunii. Acestea n'au încetat nici când regele Oscar I (1844—59) a înființat un ord norvegian, stindard și pajură separată pentru N. 1859 stortingul N.-ei respinge dreptul regelui de a numi pontru N. administrator, tot atunci respinge proiectul, care ținea la consolidarea uniunii. Luptele acestea au avut rezultatul, că N. a pretins reviziunea actualui de uniune. Aceasta după multe încercări zădarnice, s'a rezolvat în 1872, când regele Oscar II a obținut de dreptul de a numi administrator în N.

Norvegiană, literatură. Până la înființarea universității din Cristiania, în 1811, și până la despărțirea Norvegiei de Danemarca și unirea ei cu Svedia, în 1814. scriitorii de origine norvegiană, ca Arreboe, Holberg, Tulliu, Wessel ș. a., scriau în limba daneză. Lucrările filologului I. A. Aasen și tradițiunile și cântecele populare, culese de I. Moe, sânt primele produse, cari arată tendința de a forma o literatură națională, în care s'au distins apoi poeții H. Wergeland, I. Welhafen, Andr. Munch. Aceștia avură mai mulți imitatori. Astăzi Björnson și Ibsen (v. ac.) fac epocă în literatura dramatică. Camilla Collet și Magd. Thoresen sânt bune romaniere. Asemenea istoria și geografia N., filosofia, teologia, jurisprudența, științele exacte, toate au reprezentanții lor. Dar limba literară N. se deosebește puțin de cea daneză, mult mai puțin decât limba vorbită, foarte asemenea celei islandeze.

Norwich, oraș și comitat în estul Angliei. N. posedă un castel normand, o primărie zidită la 1453 și vr'o 34 biserici, dintre cari cea mai renumită este catedrala construită 1096—1510, și palatul episcopal, zidit 1318, o școală întemeiată 1325, un muzeu și o bibliotecă. N. are 100,970 loc. (1891).

Nosce te ipsum, (*lat.*) (cunoaște-te pe tine însuși), era inscripțiunea pusă la înțrarea în templul lui Apollo din Delphi; se considera ca cel mai bun îndemn pentru începutul înțelepciunii. [Pl.]

Nosean, mineral, silicat aluminos și sulfat de sodiu, în cristale cubice, cenușii până negre. Se găsește în roce eruptive, însoțind mai ales leucită și nefelinul.

Nosema bombycis Næg., ciupercă saprophytă parazita în sângele și tubul digestiv al gândacilor (viermilor) de nătasă, producând boala Febrina (v. ac.) sau Gattina.

Nosieviciu, Stefan, prof. giunn. și componist, n. 1833 în Sadagura, Bucovina; a studiat teologia în Cernăuț, apoi filosofia în Viena, calificându-se ca profesor pentru studiile matematice și științifice. 1864 numit prof. la gimn. gr.-or. din Suceava, unde † 1869. Avea un rar talent musical; a înființat în Suceava o societate musicală, a compus o mulțime de cântece după melodii naționale rom. A publicat în Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucuresci în 1868 un comentariu asupra poeziei »Tatarul« de V. Alexandri și o melodie pentru cântarea ei, și în 1869 altă melodie pentru poezia

»Drum bun, doba bate«. (Cf. Foaia Societății pro 1869, p. 215.) [Dr. I. G. Sbera.]

Nosocomiu, (*grec.*) ospital, spital; **Gangrena nosocomială**, G. ospitală.

Nosogenesis, (*grec.*) originea morbilor.

Nosogeografia, (*grec.*) expunerea răspândirii geografice și climatice a morbilor.

Nosografia, (*grec.*) descrierea unui morb.

Nosologia, (*grec.*) știința, care se ocupă cu dezvoltarea morbilor.

Nosophtoria, (*med.*) extirparea morbilor prin o igiena și profilaxie consequentă, energică.

Nossairi, sectă mohamedană între Libanon și Antiochia, care se pare înrudită cu Druzii. Aderenții sei (ca. 80.000) se numesc *Mu'mixum* (credincioși). Constă altcum din șitismul mohamedan și gnosticismul creștin și din alte elemente necunoscute. (Cf. Niebuhr, Reisebeschreibungen nach Arabien; De Sacy, La religion des Druzes. Paris, 1838.) [M. Bodiu.]

Nossi-Bé, (*Nosti-Varin*), insulă mare, 136 km², 9000 loc. în părțile nordice din Madagascar; din 1840 în posesiunea Francezilor; foarte fructiferă, se cultivă orez și cafea.

Nostalgia, (*grec.*) tristețea produsă prin plecarea de pe pământul natal, însoțită de dorința imperioasă de a se întoarce acasă. Sufer de preferință adolescenții, indiviți blânzi, sensibili și de un temperament nervos; țărani, soldați și oameni puțin instruiți sânt mai predispuși. N. e considerată de unii drept o monomanie, de alții drept o nevrosă a imaginațiunei; în realitate ea este o tulburare psihică, care în formele grele poate fi originea unei depresii considerabile morale și fizice, și să fie însoțită de astfel de disordine grave ale nutrițiunei, încât să se termine prin moarte. Suferințele morale duc pe nostalgici la sinucidere. Mulțămăta progreselor civilizațiunei, a răspândirii culturai și a tratamentului mai blând în casarme, formele grave ale N.-ei sânt foarte rari. Tratatamentul rațional constă în întoarcerea la cămin și dacă aceasta nu e posibil, în susținerea moralului, distracțiuni, exerciții musculare, tonice și hidroterapie. [V. Imerwol.]

Nostoc commune Vauch., algă din fam. Cyanophyceelor, se ivesce în toată Europa pe pământ umed, mai ales după ploaie, ca o massă gelatinoasă de culoare verde.

Nostocacee, (botan.) familie de Alge Schizophyceae (Cyanophyceae, v. ac.), cu mai multe genuri, *Nostoc* (v. ac.), *Anabaena* Bory, *Cylindrospermum* Kützling, ș. a. Traiesc prin locuri umede, malurile mlaștinilor, băltoace, ape dulci ori puțin sarate și liu curgătoare, asociate cu Lichenii sau cu alte plante (*Azola*, *Cycas*, *Gunnera*, *Sphagnum*). [Ș. Șt. R.]

Nostradamus, (*Michel de Notredame*), vestit astrolog franc. (1503—1566), n. la Saint-Remy, în Provence, din o fam. ebreă, creștinată. Medic și astrolog, publică primul almanach cu predicerea vremii, după care se făcură apoi alte calendare asemenea. N. însă se facu celebru prin »Profețiile« sale despre faptele și întâmplările omenesci, publicate în 1555, în strofe de câte 4 versuri rimate, împărțite în 7 »Centurii«, pe urmă 10. Ediț. cele mai bune sânt cea dela Lyon, 1568, și cea dela Amsterdam, 1668. Urmatorea epigramă din acel timp arată, că nici atunci nu

credeau toți în asemeni profeții: »Nostra damus, cum falsa damus, nam fallere nostrum est.« — Fratele acestuia, *I. de Noireدام*, magistrat, a scris: Viețile celor mai renumiți și mai vechi poeți provenșali. Un fiu al său, *Cesar de N.*, a scris între altele: Istoria și cronicile Provanșei. Un alt fiu, *Michel de N.*, un tratat de astrologie.

Nostrificare, procedura de îndeplinit pentru a se recunoaște valoarea legală unui document liberat de un alt stat sau instituție străină. N.-a diplomașilor cari dau dreptul la practicarea unei profesii liberale e condiționată adeseori și de supunerea candidatului la un nou examen.

Notă, în genere este semnul distinctiv (în-sușirea), prin care un obiect se poate deosebi de altul. La fiecare obiect de gândire se pot deosebi două grupe de note: a) esențiala și accidentală, b) comune și proprii. Esențiale sînt acele, cari fac pe obiectul care le are să fie ceea ce este și dela cari atîrnă existența, valoarea și însemnătatea lui. Accidentale se numesc acele, cari pentru esența obiectului și pentru cugetarea lui, ce e drept, nu sînt absolut necesare, servesc însă la caracterizarea lui, deosebindu-l în mod individual de cătră altul. N. esențiale luate laolaltă constituie esența sau substanța obiectului. Dintre aceste pe unele le are îndecomun cu alte obiecte de acelaș fel. Aceste se numesc N. com un e. Sînt apoi unele pe cari le are numai pentru sine; aceste se dic proprii. (Cf. Maiorescu, Logica; Pletosu, Logica, pag. 9.)

Notă mai însemnează încă: a) explicațiune sumară a unui pasagiu scris sau tipărit; b) gradul de clasificațiune ce se dă unei prestațiuni intelectuale și însemnarea gradului de merit în școală; c) comunicațiune scrisă cu caracter oficial, s. e. N. diplomatică; d) memoriul comerțianților și a profesiioniștilor; nume dat biletelor de bancă (v. Banca de emisiune). [Pl.]

Notă diplomatică. În diplomație N.-le sînt modul de corespondență cel mai întrebuițat, în deosebite împrejurări, atât pentru afacerile curente cât și pentru a trata pe cele mai importante. N.-le confidențiale sînt eele nesemnate, sau N.-e verbale, ce se usitează pentru afacerile lăsate în uitare, sau afaceri a căror importanță presintă vreme să o relevăm. Totuși în acest cas nu i-se dă un caracter oficial sau imperios, nici urgent. [O. L.]

Notă, (mus.) nume dat în notațiunea musicală în special semnelor prin cari se reprezintă grafic sunetele musicale; N.-le în musică sînt prin urmare ceea ce sînt literile în scrierea ordinară. Cuvântul latin *Nota* (= semn) a fost întrebuițat în acest sens pentru pima oară de scriitorul Fab. Quintilianus (secl. II). Mai târziu Boetius (secl. VI) numește astfel literile grece întrebuițate ca notațiune musicală. La aparițiunea numelor (v. Neuma), între altele li-se dă acestora și numele de *N. romana* și tot numele de N. se dă semnelor mici pătrate, ce înlocuiesc neumele (*N. quadrata* sau *quadrivarta*). Aceasta ne arată că în cursul secl. numele de N. a fost dat la semne foarte deosebite între ele, până ce a ajuns a fi dat la semnele de ađi. Acestea sînt în general rotunde sau puțin ovale, pline sau deșarte (●) și mai

totdenna avënd lângă ele o liniuță verticală numită coadă (♩ sau ♪). Numai în musica veche a bisericeii occidentale (cânt plan) s'a păstrat forma pătrată a N.-lor și la figura excepțional întrebuițată, valorând două întregi. N.-le au dublul rol de a reprezenta, prin pozițiunea relativă ce li-se dă pe portativ, înălțimea sunetelor, și prin figura lor durata acestora. Acestor figuri de durată li-se dă numele de *intreagă* (○), *jumătate* (◐), *pătrime* (◑), *optime* (◒), ș. a., nume cari arată și relațiunile de valoare între aceste note.

În tratatele vechi găsim adese cuvântul N. împărechiat cu diferite calificative, astađi eșite din us. Asemenea în studiul compozițiunii găsim întrebuițat cuvântul de N., însoțit de diferite epitete, după rolul armonice ce îndeplinesc sau după casul particular în care se presintă sunetul reprezentat de această N. [T. C.]

Nota bene, (lat., scurtat NB., nb.) înseamnă-i-o bine, grijeșce.

Notabil, (lat.) frunțăș.

Notalgia, (med.) dureri în spinare.

Nota notae est etiam nota rei, înseamnă că nota P a notei M, care aparține subiectului S este totodată și notă a subiectului S. Acest principiu logic este o altă formulare a principiului dictum de omni et nullo, a carui formulă este »quidquid de omnibus valet, valet etiam de quibusdam et singulis.« Ceea ce are valoare față de gen, are valoare și față de speciile cuprinse în el, precum și față de indiviđii cuprinși în specii. [Pl.]

Notar, 1) persoana însărcinată cu redigiarea procesului verbal al unei ședințe; 2) funcționar public, care primeșce spre păstrare și redigează acte (v. ac.) despre afaceri de drept sau relațiuni de drept privat, pentru a le da un caracter de autenticitate.

Notar comună, în Rom. secretarul primăriilor rurale, ales de consiliul comună și confirmat de prefect, este capul cancelariei și contrasemnează toate actele și lucrările primăriei; în Ung. alegerea notarului se face (pe viață) prin consiliul comună, avënd pretorele a nomina cel puțin trei candidađi dintre concurenții calificați conform cerințelor legii.

Notar public, în Ung. persoană încredințată din partea autorităților statului cu redigiarea și autenticarea actelor. Această instituțiune a fost creată prin art. de lege XXXV: 1874 (modif. prin art. de lege VII: 1886). N. publ. este numit de ministrul de justiție și are să primeșca dela părți anumite taxe pentru intervențiune și lucrările sale. În anumite afaceri de drept intervențiunea N.-lui publ. este obligatoare, s. e. la acte între fidanțași, căsătoriși, la ale orbilor, surđilor, mușilor, etc.

Notara, Hrisant, arhimandrit al sf. normént, care a intrat în cercul istoriei române din cauza relațiunilor sale cu eruditul spătar Nicolae Mileșcu, ambasador ruseș la Peking. După indicațiunile acestuia (1693), N. a scris o carte asupra cuceririi Chinei de cătră Tătari. (Xenopol, Ist. Rom. IV, 617.)

Nothnagel, Herm., medic germ., n. 1841 în Alt-Lietzegörice (Brandenburg). 1872 prof. de

medicina internă în Freiburg, 1874 în Jena, iar dela 1882 în Viena. Scrieri: *Diagnostik der Gehirnkrankeiten*, 1879; *Beiträge zur Physiologie und Pathologie des Darmes*, 1884; în colaborare cu alți clinicieni a publicat, începând dela 1894, »*Spezielle Pathologie und Therapie*«.

Nothocordul, v. *Chorda dorsală*.

Notificațiune, *notificare*, (*lat.*) înscuținare, aducerea unui lucru la cunoștința cuiva, sau: aducerea la cunoștință a unui lucru. (v. *Nota*.)

Notig, (*Nagy-Szeg*), protopopiat gr.-cat., aparținător diecesei de Gherla, compus din 12 parohii și 8 filii, cu 9438 suflete gr.-cat.

Noțiunea. Asupra unui obiect de gândire se pot exprima mai multe judecăți. Prin aceasta este posibil, ca să se constate tot ceea ce se ține de substanța lui. Și de substanța unui obiect se țin și o formează acele note, cari îl fac să fie aceea ce este atât în sine și pentru sine, cât și în raport cu altceva. Și aceste sunt notele sale esențiale. Ca atari se consideră mai întâi notele pe cari le are comune cu alte obiecte de felul său, apoi notele sale proprii și specifice. Toate aceste se pot afla izolând cu mintea mai întâi prin abstracțiune notele comune de toate celelalte, iar apoi prin un act de reflexiune combinându-le într-o unitate noțională. Resultatul acestor operațiuni, ca product, este și se numește *N*. Deci a) sub raport psihologic *N*. nu e decât »o reprezentare, ce conține partea comună mai multor reprezentări relative la o anumită clasă de obiecte.« De comun se ștece că avem *N*. despre vr'un obiect atunci, când, fie pe calea experienței, fie prin cugetare și cercetări științifice, am ajuns ca să-i cunoaștem și să-i înțelegem ființa, substanța și însușirile. Deci b) sub raport logic numim *N*. »acel conținut al conștiinței, câștigat prin cugetare, în care cunoaștem realitatea substanțială a unui obiect după notele sale esențiale.« În procesul de formare al *N*.-lor, cugetarea aplică urmatoarele operațiuni particulare: a) comparațiunea, în virtutea căreia multe și variele obiecte de gândire, fie că sunt date prin experiență ori sunt câștigate prin cugetare sau sunt produse ale fantasiei, se pun în raport unele cu altele în scopul de a constata momentele de asemănare și diferență dintre dınsele, adecă notele comune și cele proprii; b) abstracțiunea, prin care notele comune ale mai multor obiecte asemănate se isolează și se consideră în parte; c) combinațiunea, prin care notele comune, câștigate prin abstracțiune dela mai multe obiecte asemănate se combină într-o unitate noțională, care va conține numai partea comună acelor obiecte și va reprezenta ideea despre ființa sau substanța lor.

La fiecare *N*. se deosebesce conținutul și sfera. Conținutul îl formează totalitatea notelor, pe cari le are și prin cari devine obiect de gândire. Sfera unei *N*. însă o formează totalitatea obiectelor, cari au pe acea *N*. ca o notă în conținutul lor. Semnul exterior al *N*.-lor sau echi-valentul limbistic sânt cuvintele după deosebitel lor categorii. (v. *Art. Nota*; apoi cf. *Maiorescu*, *Logica*; *Pletosu*, *Logica* 7.) [Pl.]

Notochlaena R. Br., (botan.) gen de *Ferige* din fam. *Polypodiaceae*, cu peste 25 specii xerofile, adecă de locuri uscate și stâncoase expuse la soare; cele mai multe cresc în America vestică

și Africa sudică. În regiunea mediterană și în orientul Europei crește *N. Marantae* (L.) R. Br.; ea se află și în România la Vêrciorova și în munții dela Greci (Puțuiatu, Consul) din Dobrogea. În Europa, tot în regiunea mediterană, se mai află și *N. vellea* (Ait.) R. Br. [S. Șt. R.]

Notorhize, (botan) unul din cele cinci triburi în care împărțea De Candolle Cruciferele, acelea la cari radicaula embrionului e îndoită și se aplică pe spinarea tnuia din cotiledoane, cari se ștece atunci *incumbente* (v. ac.).

Notoric, cunoscut de toți; învederat; public.

Notos, la Greci vântul de ameași, la Romani Auster.

Notre-Dame, (pron. notr-dam), la Francezi numirea Sf. Vergure Maria.

Nottara, 1) *N.*, *Constantin*, artist dram., societar al teatrului național din Bucur., n. 5 Iunie 1859 în Buc.; a urmat la liceu până la clasa V. 1877 a intrat în conservatorul de mus. și declam. din Buc., unde și-a terminat studiile luând premiul I în clasa prof. Vellescu. A fost trimis apoi de direcția teatr. naț. din Bucur. la Paris, unde a urmărit cu multă rivnă reprezentațiile dela comedia franceză Odeon și alte teatre însemnate. *N*. e un stilp puternic al teatrului nostru, el a contribuit mult ca să ridice nivelul artistic al scenei rom. Posedă o dicțiune clară; gesturile, mișcările figurii sale, întregul joc al scenei dela cel mai simplu până la cel mai complicat, sânt lămurite și analizate. El a făcut o sumă de creațiuni: Pe Radu din Fata dela Cozia; Horațiu din Fântâna Blandusiei; *Pygmalion*; *Don Juan*; *Tartuffe*; *Petru cel Mare* din *Țarina*; *Hamlet*, ș. a. În fine putem ștece că astăzi din toți artiștii dramatici ce posedă *Teara-Român.*, *N*. este cel mai de samă.

2) *Nottara*, *Elena*, n. Bogdan, artistă dramatică, soția lui Const. Nottara, este o actriță de merit, jucând ingenuități și amoresc.

Nottingham, capitala cottului Nottinghamshire în centrul Angliei. 229,775 loc. (1896); multe biserici vechi și frumoase, cum e bis. Sf. Maria; universitate, bibliotecă, muzeu; multe fabrici de dantelă renumită, ciorapi, velocipede, mașini.

Nottinghamshire, comitat în centrul Angliei, 2184 km², cu 445,823 loc. (1891). Capitala Nottingham.

Notturmo, (*ital.*) v. *Nocturna*.

„**Noua Revistă Română**“ pentru politică, literatură, știință și artă; publicațiune periodică bimensuală, apare în București cu începere dela 1 Ian. 1900. Fundatorul și directorul său este C. Rădulescu-Motru, prof. la facultatea de litere și filosofie din Buc. „*N. R. R.*“, este o publicațiune care ține în curent pe cetitori cu toate chestiunile de actualitate. Păstrează o direcțiune independentă atât în politică cât și în literatură. Publică cu preferință studii referitoare la originea și caracteristica poporului român.

Noumenal, (*grec.*) termin filos. introdus și întrebuițat de cătră Kant pentru a arăta, că substanța lucrurilor nu este ceva dat prin experiență, și prin urmare nu este obiect al intuițiunii (fenomen), ci este product al rațiunii, dedus prin cugetare. Drept-aceea se și face deosebire între realitatea *fenomenală*, în care cunoaștem obiectele după a lor înfașurare externă, și între realitatea noumenală sau substanțială, în care cu-

noasceam substanța, adică aceea ce într'un obiect, cu toate schimbările calitaților sensibile, rămâne neschimbat. [Pl.]

Noumenon, (*grec.*) termen nou întrebunțat de Kant pentru a designa existența în sine (*Das Ding an sich*) și a o deosebi de existența fenomenală (*Phenomenon*), care cade sub simțuri. v. Kant. [Pl.]

Novac, *brada lui*, numită și *Troianul* sau *Valea lui Traian*, urmele unui val de pământ cu șant, începe în j. Olt și Romanai și trecând Oltul continuă în j. Teleorman spre nordul orașului Alexandria și intră în j. Vlașca. Lățimea lui variaza între 14 și 16 m. Proveniența lui încă nu este bine definită, dacă a fost destinat pentru cale de comunicație sau ca apărător contra inamicilor. Legenda spune că un uriaș cu numele Novac ar fi tras aceasta cu un plug tras de doi bivoli albi.

Novac Baba, v. Baba Novac.

Novaci, com. rur. în Rom., j. Gorj, situată pe ambele uraluri ale Gilortului și compusă din 4 căt. cu 1484 loc. (Dicț. geogr. 1892), 5 biserici și 2 școli.

Novac Moise Sora, v. Sora Noac Moise.

Novacovicu, *Dionisie*, episcop sârb. în Buda și primul administrator episc. al eparchiei ort. rom. a Transilvaniei, remasa vacantă dela unirea unei părți a Românilor la 1700 sub mitropolitul Atanasie. El a fost numit adm. al acelei episcopii în 1759, dar și-a început funcțiunea numai în 1762. Odată cu numirea sa de adm. caută mai mult a promova interesele unirei, ordonând în scris preoștii, sub urmare de pedepse grele, a nu se împotrivi unirei, producând mare desamăgire în poporul român. Mitropolitul sârbesc Nenadović, nemulțumit cu purtarea necorespunzătoare și ambiguă alui N., a întreprins la curtea împ. pentru delaturarea lui din eparchia Ardealului. Episcopul N., ca să-și salveze pozițiunea sa, s'a aruncat în brațele episcopului latin din Ardeal, Baitay, care a staruit ca în interesul unirei N. să nu se delature din eparchia Ardealului. Cu toate acestea N. vădînd pozițiunea sa nenaturală, în care ajunsese, a renunțat a mai administra eparchia Ardealului și s'a marginit a fi numai episcop în Buda, unde retrăgându-se, a murit nu după mult timp. [Dr. I. P.]

Novaja-Semlja, (*Nova Zembla*, »țeara nouă»), insulă în Marea ghețoasă de Nord, aparținînd guvernamentului rus Archangel, 91,070 km².; este împărțită în două prin strîmtoarea Matoșkin; populată cu reni, urși de ghiață, vulpi, etc. Stațiune meteorologică. Colonii de Samojeđi.

Novalis, v. Hardenberg.

Novara, prov. ital. în Piemont, 6614 km². cu 732,359 loc. (1890). *Capitala N.* are 19,577 loc.; reședința unui episcop; castel, catedrală din secl. XI. Aci a reputat Radetzky învingerea decisivă asupra Sardinienilor la 23 Martie 1849.

Nova Scotia, colonie engl. în America de nord, aparține la Dominion of Canada, 54,146 km². cu 450,523 loc. (1891). *Capitala Halifax*.

Novățione, (*drept.*) unul din modurile prin care se stinge o obligațiune, și consta în a stinge o obligațiune prin crearea alteia. N. are loc în trei moduri: sau se schimbă obiectul datoriei, o datorie nouă înlocuind pe alta veche, creditorul și debitorul rămînînd aceiași; sau se

schimbă debitorul, sau în fine creditorul, prin substituire. Condițiunile principale ca o N. să fie valabilă sînt: ca părțile să fie capabile a se obliga, ca obligațiunea ce se stinge să fie valabilă și voința părților de a face N. să resulte evident din act.

Nova Zagora, orașel în Bulgaria numit turc. *Jeni-Zagra*. 17 Iulie 1877 învingerea Rușilor (*Gurko*) asupra Turcilor.

Novela, e o povestire poetică în prosă. Se deosebesce de roman numai prin scurțimea și simplitatea sa. Pe cînd romanul ne da tabloul unei vieți întregi, N. ne da numai un episod, numai o întâmplare din viața eroului său. Ca și romanul, N.-le pot fi *istorice* (Asachi, C. Negruzzi, Odobescu); *de moravuri* (N. Filemon); *psichologice* (Slavici, Vlahuța); *filosofice* (Voltaire); *morale* (Fr. Soave); *satirice* (»Copii de pe natură», de I. Negruzzi), ș. a. Maiestru novelistici e Boccaccio (v. ac.). Intre noveliștii rom. mai amintim pe N. Ganea, Delavrancea, Leon Negruzzi, V. A. Urechie, ș. a. N.-le își au originea în basme și în narațiunile versificate ale trubadurilor.

Novele, legi, v. Corpus juris civilis.

Novelor, (*Novae, ad Novas, Episcopia* în Moesia, era ocupată de Români, după cum permite a se judeca numele mai multor episcopi și un pasagiu din Teofan (*Chronographia*). (Erbiceanu, *Ist. mitr. Mold. Buc.*, 1888, XXIII—XXIV).

Novembre, (*lat.*) a unsprezecea luna în an. La Romani a noua, de aci numele. v. Calendar.

Novgorod, guvernament rus., 122,339 km². cu 1.392,933 loc. (1897); cuprinde platoul waldaic și lacul Ilmen. *Capit. N.* (N. Weliki) la ieșirea râului Wolchow din lacul Ilmen cu 20,095 loc. (1897).

Novibazar, (*Novipasar*) fost sangeac în vialetul turc. Bosnia, acum ocupat militaresce de Austro-Ungaria, 7350 km². cu 153,000 loc. *Capitala N.* cu 12,000 loc., loc strategic important.

Novietunensis, oraș vechiu în Dacia, dela care, după istoricul got Jordanes, spre est și nord până la Nistru și Vistula se întindeau Selavini.

Novi Ligure, oraș în prov. ital. Alessandria, 9917 loc. Aci a învins Suworow pe Joubert la 15 Aug. 1799.

Noviodunum, numele roman al orașelor Isaccea și Nevers. (v. ac.)

Novițiat, gradul prim de pregătire pentru statul calugăresc, iar cel ce în acest grad îndeplinește actul de pregătire spirituală se numește *Novițiu*.

Novius, *Marcellus*, poet comic lat., contemporan cu Sulla, unul din cei mai renumiți autori de Atellane. Fragmentele pastrate de N. M. se afla în »Fragmenta poet. scenic. latinorum».

Novo Cercaso, un orașel în țeara Cazacilor de Don, însemnat prin reamăștele de arta antică, descoperite prin movilele din preajma locului. În una din aceste movile, cea numita Hohłaci, s'a aflat pe la 1863 o sumă de podoabe și uelțe de aur de o importanță archeologică extraordinară. Învețatul Al. Odobesci, studiînd »Cununa de aur» din acest tesaur, ajunge la conclusia, că în sudul Rusiei a luat naștere în primele veacuri ale erei noastre o întreagă școală artistică cu un sistem de decorațiune a giuvaerelor, cu pietri de diverse colori încastrate și alipite în foițe de aur, școală născută din elemente locale sci-

țice, preschimbate sub influențe persane și eline. În sudul Rusiei, Goții au făcut cunoștință cu aceasta artă dîsă a aurfaurării îngrădite, și adoptând procedurile și elementele formale descoperite aici, au purtat-o cu dinșii pretutindeni prin călătoriile lor departate în Europa. (Cf. Al. I. Odobescu, Cunună mare din tesaurul dela N. C. în Analele Academ. rom. t. XI, secț. II, pag. 197 urm.)

Novogeorgievsk, (mai înainte *Modlin*), fortăreața puternică în gv. Varșovia, Rus., la vîrsarea rîului Bug în Vistula. 1830 ocupată de Polonii revoluțai, 7 Oct. 1831 cucerită de generalul rus Golovin.

Novoselița, (*Noosulița*), odinioară *Stroiești de jos*, con. rur., atenuță la parochia Gogolina, moșie boierească în căpit. Cernauf, jud. Sadagura în Bucov.; 719 loc. (507 ort.-or., 60 rom.-cat. și uniăți. 152 mos.); școală prim., postă, telegraf, staț. de cale fer., vama.

Novoselo, (*Noselo*, slov. *Novavas*, ital. *Villanova*), sat cu 37 fam. rom., pe lînga lacul Cepici în Istria.

Novum organon, numele uneia dintre principalele scrieri ale filosofului englez Bacon de Verulam (v. ac.), întemeietorul empirismului filosofic. În aceasta scriere, aparuta 1620 la Londra, Bacon dezvoltă vederile sale metodologice cu privire la cunoașterea naturii și a lucrurilor din ea. După aceste vederi, omul pentru a pute studia și înțelege natura, trebuie să se desbrace mai întai de toate falsele reprezentări, idei și închipuiri, cari un-și au isvorul în realitatea obiectivă. Aceste reprezentari Bacon le numește »idolă». Și anume: acele cari provin din natura omească se dic *idola tribus*; cele ce provin din natura individuală a omului, *idola specus*; cele ce îi viu omului din comercial și prin limbă, *idola fori*; iar cele ce provin din tradiții, *idola theatri*. Tot în această scriere se cuprind și vederile lui Bacon cu privire la inducțiune ca metod euristic. [Pl.]

Nowairi, celebru istoric și jurisconsult arab (1281—1331), n. la Atawaireh, în Egipt. A scris o enciclopedie istorică. »Nihayat», însemnata mai ales pentru antichitățile arabe; resumată de Reiske în »Prodidagmata ad Hadgi Calefae tabulas», tipărite după »Abulfedae tabulae Syriae», de Köhler. Leipzig, 1766. Canonul Gr. Rosario a publicat în a sa »Collezione di cose arabe», în l. araba și lat., partea relativă la domnia arabă în Sicilia, trad. ital. de Caussiu de Perceval, în »Voyage en Sicile» a baronului Riedesel. Paris, 1802.

Noyade se numian executările în masă prin înecare a acușaiilor politici în timpul revoluțiunii prime franc., s. e. în 1793 în Nantes.

Noyon, oraș în departamentul franc. Oise, cu 5812 loc. (1891); locul natal al lui Calvin.

Nuanța, diferitele grade ale unei colorii; deosebire foarte mică ce abia se observă.

Nubia, un teritoriu de 864,500 km². dela caractele Assuan până în Sudaun nordic, va să dîca paralel dela Chartum și dela Marea Roșie până în Abessinia nord-vestică, apoi prin pustia libica dela Nil spre oaze. Rîul Nil percurge acest teritoriu în forma unui S dela sud spre nord, care în sud atinge deșerturile Baidua, în nord pustia nubice. Prin pustia din urmă trece drumul caravelor dela Koroko spre Abu-

Hammed. Intreg teritoriul este pustiu, numai termurii Nilului, afară de provincia Dar-Dongola, formează o fașie de pămînt roditor, nude se întinde un șes fertil în lungime de 220 km. Dintre popoarele indigene cel mai puternic este pop. Barabra, celelalte sînt parte Hamiți, parte Arabi. În secl. VI popoarele N.-ei s'au încreștinat și până în secl. XIV a înflorit bis. creștină, de atunci a început preponderanța arabă. Ați N. aparține Sudaunului.

Nubil, cel care a ajuns vîrsta de a pute fi înșurat.

Nuc, (*Juglans regia* L.), arbore din ordinul Amentaceelor, fam. Juglandeeilor. Frunzele peuate-compuse; florile monoice, cele masculine în amente (mățișoare), cele femeie cu ovarii subpuse și 2 stigmatate. Se cultivă mult în Europa de mijloc și sud și în Asia. Miezul fructelor lui (numite nuci) se mănîncă și sînt folosite și pentru extragerea untului (oleului) de unca (35—50%), întrebuițat ca comestibil și în pictură. Lemnul N.-ului este foarte prețios pentru mobile. Frunzele verzi sau uscate sînt întrebuițate ca medicament cu deosebire în bai.

Nucariu, (*Nucifraga caryocatactes*), pasere din fam. Corvidelor, ord. Cîntătoarelor. Penele brune cu pete albe; coada neagră, la capăt albă; ciocul și picioarele negre. Lung. corpului 36 cm., a aripelor 19 cm., a coadei 12 cm. Trăiește în padurile de brați din Europa, Asia și Africa.

Nucel, (botan.) o parte a ovulului (v. ac.); înlantru N. se formează sacul embrionar nude se produce oosfera, apoi oul, embrionul și albumenul sau endospermul permanent sau trausitoriu.

Nucet, fostă mînaștire în j. Dâmbovița, Rom., apoi o herghelie a statului, ați în urma ivirii rapciugei între cai, desființată. Acum o școală inferioară de meserii și agricultură. Stațiune de cale ferată.

Nuci de Tahiti, (N. de Tagna, Corosos, Corusco), sînt nucile mari cât un ou de gaiua ale plantei sudamericane *Phytelephas macrocarpa*, precum și ale palmierului brasilian *Manicaria saccifera* Gärtner., și ale unor palmieri de Sago de pe malul Marii de Sud (*Sagus amicarum* Weudl.). N.-le de T. ne dau așa numitul fîldeș vegetal, o masă albă asemenea osului, ce se folosește cu deosebire la confecționarea nasturilor.

Nucel complicati, nomenclatura lor, în general se înțeleg în chimie aceia cari se deosebesc de ai Beuzenului, fie prin faptul nirei acestuia cu un altul, fie prin introducerea chiar în nucleu a altor elemente în afară de carbon; așa avem N. Piridinei, Chinoleinei, Purinei, etc.

Nucleina, substanță albuminoidă ce conține și fosfor, amorfa, incoloră, insolubilă în apă și aciți minerali diluți. În contact cu alcaliile se descompune în albumină și în aciți diși nucleici. Ea ia parte constitutivă la formarea celulelor animale și vegetale. (v. Chromatina.)

Nucleu, (botan.) parte fundamentală din corpul tuturor plantelor. Înpreună cu protoplasma constitue cea mai simplă unitate morfologică și fiziologică, dîsă de Sachs *Energiddă*. Când, în afară, energida își formează o membrană limitantă, învîlitoare, ce cuprinde înlantru protoplasma și N., atunci devine o *celulă* (v. ac.). Exista plante sau părți din plante cari conțin mai mulți N.

(s. ex. tuburile cu latex dela Euphorbiacee, Urică; Algele Siphonee; thalul mucegaiurilor, ș. a.). Atunci elementele multinucleate se chiamă plasmodii, sifobii sau articule, după cum se prezintă cu anumite caractere. Rare sânt plantele (unele Bacterii, Alge albastre) la cari până aji nu s'a dovedit cu siguranță existența N. Rolul N. este mare, în nutriția, creșterea și reproducerea celulei sau energidei, și acest rol nu și-l poate îndeplini în absența protoplasmei, după cum nici ea nu poate viețui în lipsa N., încât ambele aceste părți, N. și protoplasma, apar aji absolut specializate și intim asociate pentru îndeplinirea fenomenelor caracteristice viețuitoarelor. (V. și celula animală, bipartițiune, amitosă, chromosome, mitosă, diaster.) [S. Șt. R.]

Nucleus, (lat.) simbur, miez.

Nucșoara, (botan.) v. Myristica. — *N.*, (zool.) v. Codoros.

Nud, **Nuditate**, gol, desbrăcat, golicione.

• **Nuevo-Leon**, stat în Mexico, 62,381 km². cu 236,074 loc. (1890); sol roditor, bogat în metale. Capitala Monterey.

Nufăr, (plumână galbenă), este planta *Nuphar luteum* Smith., face parte din Nymphaeae. Crește în Europa pe locuri mlăștinoase; rădăcina lui se întrebuințează la argăsit și la îngrășarea porcilor.

Nuiaua, bătea, vergea; sinonim cu răchita de împletit dela *Salix viminalis*, S. purpurea, etc.

Nuits, oraș în departam. franc. Côte d'Or, cu 3552 loc. (1891); renumit vin de Burgund.

Nul, **nula**, **zero**, în aritmetică atâta cât: nimica; diferența între două mărimi egale.

Nulficare, nimicire, scoatere din valoare.

Nulitate, nimic; fără valoare.

Numantia, în antichitate oraș al Celtiberilor în Spania, lângă riul Durius (Duro), lângă Soria de aji; N. a fost dăruită de Scipio cel Tânăr la 133 a. Chr. (resboiul N.-ei).

Numa Pompilius, al doilea rege legendar al Romei de origine Sabin; la 714 a. Chr., se suie pe tron la vârsta de 40 ani; N. este un rege liniștit; în timpul domniei sale se construiesc o mulțime de temple și se întemeiază multe asociațiuni religioase. Legenda ne arată pe acest rege primind sfaturi dela nimfa Egeria într'o pădure vecină cu Roma. Critica modernă crede că acest rege n'a existat și că personifică numai o epocă rodnică cu legi, și după această teorie numele lui N., se derivă dela grecescul *nomos*, care înseamnă lege. Pentru prima oară această teorie a fost emisă de cătră Niebuhr și Beaufort.

Nume, vorba prin care se fixează o persoană sau un lucru. În gramat. cuvânt, ce exprimă noțiunea de ființe sau de calități. N. de botez, de familie (poreclă). [*]

Numelt, mineral, v. Garnierit.

Numen, la Romani se credea a fi arătarea puterii unui deu în natura. Pe timpul împărățiilor, aceștia aveau numenul lor, s. e. N. Augusti. Mai îndatînat era înțelesul cuvântului, ca o activitate nevădută a zeilor. Inscriptiunile de pe monumentele romane din Dacia uneori arată dedicarea: Diis et numinibus. [Atm.]

Numenius, filosof grec. din secl. II d. Chr., n. la Apameia, în Siria; unul din primii, cari încearcă a împăca creștinismul cu filosofia elină,

pe care o credea împrumutată din biblia. Eclectic, predecesor al neoplatonicilor. Fragmente din scrierile sale s'au păstrat la Origene și Eusebiu, editate în urmă de Thedinga. Bonn, 1875.

Numenius arquatus, pasere, v. Culicium.

Număr, este o adunare de mai multe unități, părți de unitate sau chiar unitatea singură. N-i sânt de mai multe specii: a) *N. concreți*, când exprimă specia de cantitate care reprezintă; b) *N. abstracti*, când nu exprimă specia de cantitate; c) *N. întregi*, când exprimă un număr exact de unități; d) *N. fracționari*, când exprimă unități și părți de unități sau numai părți de unități; e) *N. raționali* sau *comensurabili*, când au o măsură comună cu unitatea; f) *N. iraționali* sau *incomensurabili*, când nu au o măsură comună cu unitatea; g) *N. părechi* sau *nepărechi*, după cum sânt sau nu divisibili cu 2; h) *N. primi* sau *simpli*, când nu sânt divisibili decât prin ei însuși sau prin unitate; i) *N. neprimi* sau *compusi*, când sânt produsul mai multor numere; j) *N. complexi*, când cuprind mai multe specii de unități, cari depind unele de altele, și cari pot fi reduse la aceeași specie de unitate; k) *N. pozitivi*, în calcul obicinuit și algebră, reprezintă cățimi de felul celor ce avem în vedere să aflăm, iar cele *negative*, de felul opus sau de sens opus cu cele dintăiu. N. negativ se mai poate considera: mai mic decât zero (nula), însă nu prin mărimea ci prin felul lui; l) *N. reali*, în algebră sânt expresiunile, cari reprezintă numeri pozitivi sau negativi iar cei *imaginari*, cari nu posed această însușire, cum este rădăcina pătrată a unui N. negativ (s. e. $\sqrt{-a^2}$), care nu poate exista, deoarece fiecare N., fie pos. sau neg., are pătratul său totdeauna pos.; m) *N. figurat*, v. Figurate numere (vol. II, pg. 414); n) *N. ludolfic*, v. Cerc.

Numerale, în gramat. vorbele, cari arată numărul sau șirul ființelor ori lucrurilor.

Numerafța, (matem.) este de două feluri: vorbită și scrisă. *N. vorbită* se ocupă cu nomenclatura numerilor, adecă cu metoda după care se poate da numire la toți numerii posibili cu cât se poate mai puține cuvinte. În N. decimală, cu care sântem obicinuiți, se admit mai multe ordini de unități astfel, că zece unități dintr'un ordin formează o unitate de un ordin imediat superior. Prin acest mod lista numerilor este nemărginită, adecă numerii nu au sfârșit și ori cât de mare ar fi un număr i-se poate da numire. *N. scrisă* are de scop de a se scrie toți numerii cu cât se poate mai puține semne sau caractere numite *cifre*. (v. ac.)

Numărător, v. Frațiune.

Numerii, (ist. bibl.), v. Arithmi.

Nu mă uita, plantă, v. Myosotis palustris With.

Numida, pasere, v. Bibilica.

Numidia, în vechime o împărăție în Africa. Spre nord se mărginea cu Marea Mediterană, în est cu riul Tusca (aji Wadi el Berber), care o despărția de Carthago, în vest cu riul Muluchat (aji Muluya), spre sud munții Atlas și Libia. Popoarele N.-ei ca și cele ale Mauritaniei s'au susținut în Berberii de aji. Regele Masinissa a întrunit deosebitele rase nomade într'un stat puternic, ai cărui regi între alții au fost Jugurtha și Juba I, 46 a. Chr. Cesar învinse pe Juba I și

N. devine provincie romană. Orașele principale erau Hippo lângă riul Ubus (ați Lebuz), Lambese și Cirta, care după Constantin a primit numirea Constantiniana.

Numismatica, dela cuvântul numisma, este știința, care studiază monetele fie în ele însăși, valoarea, greutatea și raporturile lor metrice, fie în raport cu societatea și cultura în sinul carora au apărut. Prin mijlocul ei, multe probleme de mitologie, iconografie, politică, artă și cronologie sunt rezolvate și limpede. N. deci este o ajutoare minunată a istoriei. De aci și importanța și interesul ce se pune astăzi în formarea colecțiilor de monete și medalii. Se cere multă agerime de minte pentru descifrarea și clasarea tipurilor monetare, remase din vremile trecute și pentru întrebuițarea lor la deslușirea raporturilor interne și externe ale statelor. Mai ales asupra lunei antice N. ne dă sciri sigure, cari sunt cu atât mai prețioase, cu cât celelalte sciri ajunse până la noi sunt neîndestulătoare. De altminteri și din punctul de vedere al frumseții artistice, N. antică este făcută să ne atragă. Uneori tipurile săpate pe monete sânt de o perfecțiune desăvârșită, și nu rareori se întâmplă ca lacune simțitoare în dezvoltarea sculpturii să fie împlinite prin modelurile gravurilor de medalii și chiar de monete. Nu tot acelaș lucru putem spune însă despre N. medievală și modernă. Pentru aceste timpuri documentele sânt foarte bogate, încât monetele nu împlinesc nici un gol în cunoștințele noastre; iar pe de altă parte tipurile monetare imobilisându-se sânt uniforme și fără interes pentru dezvoltarea artistică.

Asupra N.-ei s'a scris foarte mult, începând cu arheologii din timpul Imperiului roman și sfîrșind cu cei din timpurile noastre. După publicațiile extravagante și pline de fantasie ale învățaților moderni din secl. XV, XVI, XVII și chiar al XVIII, apare în fine opera capitală a lui P. Joseph Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, Viena, 1792—98, 8 volume în 4°, care și astăzi este socotită cu drept cuvânt ca o lucrare de prima ordine. În N. greacă și romană mai ales, avem operele lui Brandis, *Das Münz-, Mass- und Gewichtswesen in Vorderasien*. Berlin, 1866; Th. Mommsen, *Histoire de la monnaie romaine*, trad. par Blacas et de Witte, 1866—75; Fr. Lenormant, *La monnaie dans l'Antiquité*. Paris, 1879, în 3 vol., cari împreună cu *Description de medailles antiques*, de T. Mionnet (1806—37, 15 vol. cu supplement), cu *Description des monnaies de l'Empire romain* de H. Cohen (1880—92, 2 ed. în 8 vol.) și cu *Monnaies grecques și Griechische Münzen*, de Imhoof-Blumer (1883 și 1890, în 4°), formează călăuză cea mai sigură pentru studiul monetelor antice. Academia din Berlin de altminteri este pe punctul de a întreprinde un *Corpus numorum*.

Atât în ce privește studiul monetelor antice, cât și al celor medievale și moderne, avem astăzi aproape mai în fiecare țeară mai civilisată a Europei reviste de N. și cataloage ale colecțiilor mai bogate din Berlin, Paris, Viena, Londra și Petersburg, cari îmbogățesc pe fiecare și cunoștințele noastre asupra acestei ramuri de studiu.

Numismatica română. Vorbind în rândurile următoare asupra N.-ei rom., se înțelege dela

sine, că vom lăsa de o parte toată perioada cea veche a formării naționalității noastre. Prin urmare nu va fi vorba aici nici despre minunatele giurele de aur din comora dela Turnu-Măgurele, nici despre ori ce alt obiect din timpurile preistorice sau pre-romane, cari au avut odată o valoare oarecare monetară și asupra căroră înveștatul numismat M. Sutz u a publicat mai acum 15 ani așa frumoase studii. (Sutz u M. C., *Tesaurul dela Turnu-Măgurele*; *Lanțul de aur dela Grădiștioara și Tesaurul din Maramureș*, în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie*, de Gr. G. Tocilescu, anul I, vol. I, fasc. I și II. București, 1883). De asemeni vom lăsa de o parte și perioada vieții poporului nostru, care stă cuprinsă între colonizarea Daciei de către Romani și fundarea Principatelor românești. Toată atenția noastră va fi îndreptată numai asupra monetelor cu adevărat românești, cele cari apar deodată cu primii fondatori.

Faptul cel mai curios, care ne isbesce studiind N. noastră, este existența unei bănării foarte active la noi încă din primele timpuri ale statului nostru, ceea ce dovedește încă de pe atunci, precum spune D. Sturdza, o stare de lucruri înaintată. Tot această știință a N.-ei rom. ne arată, că din punctul de vedere artistic, monetele noastre formează un grup a parte, cu totul deosebit de acela al popoarelor resăritene, cari ne înconjoară, precum s. e. pe alt teren de activitate arhitectura bisericească medievală română are un caracter de frumsețe propriu sie-și și cu desăvârșire superior arhitecturii contemporane a popoarelor dimprejur. Acestei superiorități, precum și faptului raporturilor întinse comerciale cu statele din orientul și sudul Europei, se datorează respândirea cea mare a monetelor noastre pe la popoarele dimprejur; așa se explică pentru ce monetele noastre încă pe timpul lui Mircea cel Bătrân aveau curs în Polonia, Ungaria și chiar și în Italia.

Pe de altă parte această activitate a vistieriei statului nostru n'a durat numai în timpurile de independență, ci s'a urmat și până târziu sub stăpânirea turcească. Așa de pildă, Neculai Mutea, ne spune lămurit, vorbind despre domnia lui Iliș-Vodă (1667—69), feciorul lui Alexandru Vodă Iliș, că »era banărie în cetatea Sucevei, care era dela Dabița-Vodă și facea șialai de aramă, cari numai aici în țeară umblau, patru șialai la un ban bun.» Numai cu domnia străini fanarioși încetează pentru multă vreme această activitate, pentru ca să reînceapă în timpurile noastre cu mai multă viață. Cu toată această durată lungă de viață a vistieriei noastre, și cu toate scirile rămase dela cronicarii nostri asupra monetelor bătute de domnii români, nimeni totuși n'avea până în timpurile din urmă vr'o scire exactă asupra acestor rămășițe prețioase ale trecutului nostru. E drept că Melchisedec, fostul episcop al Dunării de jos, în *Cronica Hușilor*, întemeiându-se pe documente, pe Lepitisețe, etc., găsește denumirea multora dintre aceste monete, cari umblau prin Moldova, dar asupra tipurilor lor și asupra legăturilor lor cu domnii nostri nu spusese nimic precis. Auđiam vorbindu-se despre ort, ugru, jolt, taler de argint, florint, costanta, patronic, leu bătut, leu prost, zlot, zlot tătărăsc, zlot bătut, rublă, aspru, tult,

copeică, dută, simf, șialău, ban, etc. fără deslușire asupra legendelor și tipurilor de pe monete.

Dintre învățați străini au fost totuși trei mai de seamă, cari și-au dat osteneala să introducă o ordine în N. română, și anume acești învățați sunt: Köhne, directorul muzeului Numismatic din Petersburg, care publică un memoriu intitulat: *Die Münzen der Moldau und Walachei*, unde descrie un număr destul de mare de monete atât moldovenesci cât și muntenesci. Apoi F. de Timoni, un fost consul general al Austriei în București, care nu numai a scris o monografie, încă netipărită, asupra monetelor românesce, dar chiar și-a alcătuit o colecție frumoasă de monete, astăzi proprietatea ginasiului Schottenstift din Viena. În fine Ouvaroff (Comte Alexis), președintele soc. archeologice din Petersburg, care face descrierea amănunțită a multor monete românesce. Totuși sistemizarea numismaticeii noastre era greu de făcut, și aceasta din pricina lipsei de material studiat. Colecții bogate nu apar decât tocmai în timpurile din urmă, și anume avem: Colecțiile Academiei române, ale muzeelor din Berlin, București, Iași, Londra, Pesta, Petersburg, Viena, ale lui Dobczky la Pesta, Montenuovo și Schottenstift la Viena, și Sturdza Skeicanu la Skeie.

În urma formării acestor colecții a putut întreprinde D. A. Sturdza studiile sale asupra N.-ei rom., studii cari, prin valoarea lor, lasă cu desăvârșire în umbră tot ceea ce s'a scris mai înainte atât la noi cât și în străinătate asupra acestui subiect. Pe temeiul acestor studii ne rezimăm și noi în expunerea noastră.

Metalul întrebuițat de către domnii țerilor noastre la baterea monetelor, era de preferință argintul, ceva mai rar arama și din când în când aurul pentru medalii comemorative. Totuși să nu uităm că monetele de aramă, pe cari le cunoaștem sunt mai ales dela Bogdan I, Ionășcu-Vodă, Alexandru cel Bun și Ștefan Locustă, toți domni moldoveni, pe când în Muntenia exemplarele în acest metal sunt printre cele mai rare. Să fie aceasta un semn de stare economică inferioară la Moldoveni, precum și de raporturi comerciale externe mai restrinse, decât la frații lor din Muntenia? Nimic pozitiv nu putem spune în această privință. E drept că Rușii, pătrunzând în principate la 1771—74, în raporturile lor cu locuitorii au întrebuițat monetele de aramă, cari fuseseră batute la Sadagura din tunuri turcesci, precum ne spun notițele cronicarilor noștri; un semn că în vremuri grele oamenii se mulțimesc și cu metal mai ordinar.

Mai instructive sunt legende șapate pe monete. Acestea, cu cât monetele sunt din timpii mai apropiați de fundarea principatelor noastre, au legende latinesce, cari fără a fi cu totul înlocuite cu cele slavone, pierd totuși mult din importanța lor. Pe de altă parte, sântem isbiți și de faptul, că domnii Moldoveni, fiind mai apropiați de cultura apuseană prin atingerea lor cu regi poloni, sau din alte motive necunoscute nouă, se folosesc mai des de inscripțiile latine decât domnii din Muntenia. Totuși numărul monetelor cu legendă latinească a trebuit să fie și în Muntenia cu mult mai mare decât ni-l arată colecțiile existente, deși astăzi nu cunoaștem monete muntene cu legende latine decât dela Vlad I

(1360—74), Radu I Negru (1374—83), Dan I (1383—86), Mihail Radu (1418), Mihai Viteazul și Brâncoveanu; restul sunt numai cu inscripții slavone. Iar literile de cari se folosesc gravorii sânt mai întâi literile monachale, descoperite și întrebuițate de calugari pentru inscripții, și mai în urmă cele lapidară. De altminteri în această privința nu gasim nici o deosebire între inscripțiile monetelor noastre și acelea de pe monetele popoarelor contemporane, săsesci, unguresci și germane.

Cu totul altfel stă lucrul, îndată ce considerăm tipurile monetelor românesce, cari sânt așa de caracteristice țerilor noastre, încât cu toată influența străină ungară, totuși ele formează o grupă a parte în N. popoarelor din Orientul Europei.

Tipul monetelor moldovene constă dintr'un cap de bour cu o stea între coarne; cele mai multe însă mai adaugă de o parte a capului o stea, iar de cealaltă patrarul lunei. Cele cari poartă urmele influenței maghiare, anume cele mai vechi dela Bogdan I până la Alexandru cel Bun, au pe revers și scutul casei de Anjou, adică un scut împărțit în două: de o parte cu trei grinzi, de altă parte cu două sau mai multe flori de crin. Pe cele dela Bogdan II, tatal lui Ștefan cel Mare, încoace gasim crucea patriarhală, adică crucea cu două bare.

Tipul monetelor muntene constă din: aquila pe un coif de cavaler mai mult sau mai puțin ornat și scutul casei de Anjou fara flori de crin.

În urma cercetărilor lui D. A. Sturdza cunoaștem cu totul 65 tipuri diferite de monete și medalii și anume; 38 dela domnii din Moldova și 27 dela domnii din Muntenia. Iată descrierea acelor câteva mai însemnate dintr'însele:

PETRU MUȘAT (1374—90).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. * SI M PETRI WOIWODI, între două cercuri de perle; tipul monetelor moldovene descris mai sus.

Rev. * SI MOLDAVIENSIS, între două cercuri de perle; în mijloc un scut despartit în două, în dreapta grinzi, în stânga flori de crin.

ALEXANDRU CEL BUN (1401—33).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. † MONE (TA) ALEXANDRI, același tip ca și mai sus.

Rev. † WD: MOLDAVIENSIS, identic cu reversul monetei lui Mușat; se adaugă deasupra scutului un cap de bou.

ELIAȘ I (1433—34).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. † ELIAS WOIWODA, tipul identic cu aversul monetei lui Mușat.

Rev. † ELIAS WOIWODA, între două cercuri de perle; în mijloc un scut, în care un semn în formă de U deasupra căreia o cruce. Un A deasupra scutului și în dreapta scutului o cruce.

BOGDAN II (1454—55).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. † IO БОГДАН БОЕВОДА ГОГ, tipul identic cu aversul monetei lui Mușat.

Rev. † ПОДАРЪМАН МОДАРГОКІ,

între două cercuri lineare: **AP** și **AR** unite în monograme; în mijloc un scut cu crucea patriarhală.

STEFAN OEL MARE (1456—1504).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. * **MONETA MOLDAV**, tipul ca la Mușat.
Rev. * **STEPANUS VOIEV**, tipul identic cu reversul monetei lui Bogdan II.

STEFAN LOCUSTĂ (1538—40).

Av.† **IOГТѢФАНЪ РОВРОДЪ ГОСПО**, tipul monetei lui Mușat.

Rev.† **ДАРЪ ЗЕМЛИ МОЛДАВЪ ГКОИ**, tipul monetei lui Bogdan II.

IOAN ERACLIDE DESPOT (1561—63).

Monetă de aur a colecțiunii Doboczky din Pesta.

Av. * **HERACLIDIS * DESPOTE PATRIS * PATRIAE** * 1563, în mijloc capul barbos și încoronat al lui Despot, spre stânga, la gât și pe umeri cu lorica de fier, în dreapta 6, în stânga 3, adecă anul 1563.

Rev. **VINDEX ET DEFENSOR LIBERTAT PATR**, între două cercuri de perle, în mijloc un scut împărțit în 4 și având și el în centru un scutișor cu un cap de bour, în dreapta sus un turn, jos un leu pășind spre dreapta, în stânga sus un arbore cu un șerpe împrejur, jos un pește spre stânga cu un inel în gura. Preste scutul principal o aquila cu două capete și cu aripile întinse, preste care o coroană deschisă.

IONAȘCU-VODĂ (IVONIA) (1572—74).

Monetă de aramă a colecțiunii soc. Academice rom.

Av. **ОТЕЦЪ МОЛДОВЕИ**, cercuri perle în mijloc capul barbos al lui Ionașcu cu căciula de blana spre stânga, împrejurul gâtului lorica.

Rev. **АКЧЕ • ГХЕРЕГИЕ • МОЛДОВЕИ**, cercuri de perle, în mijloc un cap de bour, între coarne o stea, în dreapta **Б**, în stânga **ПД**, adecă 7081 sau 1573. Oteț Moldovei înseamnă »tatal Moldovei«, iar acce ghereghie Moldovei, se traduce prin »ban cu marca Moldovei«.

Monete muntenești:

VLAD V (1479—92).

Monetă de argint a colecțiunii soc. Academice rom.

Av.† **IO ВЛАДЪ НГЛА ВОНДЪ**, în mijloc un coif pe care sta o aquila spre dreapta cu capul spre stânga.

Rev.† **IO ВЛАДНГЛА ВОНВОД ГНР**, tipul monetelor muntene de...cris mai sus.

MIHAI VITEAZUL (1593—1601).

Medalie de aur în cabinetul imperial din Viena.

Av. **MICHAEL** : VAL(achiae) : TRANS(alpinae) : WAIW(oda) : S(acrae) : C(aesareae) : RE(giae) : M(ajestatis) : CONS(iliarius) : PER, în mijloc bustul principelui, manta cu guler de blană pe umere, pe cap căciula de blană cu surguciu cu pietre scumpe.

Rev. **3 TRANSYL(vaniam) : LOCVM(Tenens) : CIS : TRAN(sylvaniam) : PAR(tesque) : EI(usdem) : SVP(remus) : EXER(citus) : GE(neralis) : CAP(ita-**

neus); iar în mijloc, A(nno) D(omini) : **VIGILANTIA** : **VIRTUTE** : **ET** : **ARMIS** : **VICTORIAM** : **NACT** ζ **VS** ζ **1600**.

MIHAI-RADU sau **MIHNEA CRL RĚU** (1658—59).

Av.† **IO MICHAEL • RAD • D • G • VL • TR • PR •** = Ioannes Michael Radul Dei Gratia Valachiae Transalpiniae Priuceps, bustul principelui, capul încoronat, fiind sceptrul cu dreapta, sabia cu stânga; în câmp la dreapta 16, în stânga 58.

Rev.† **SI DEVS (nobisc) VM • QVIS CON(tra) NO(s)**, în mijloc aquila cu două capete, deasupra o coroană deschisă.

CONSTANTIN BRANCOVEANU (1688—1714).

Medalie de aur din colecțiunea soc. Academice rom.

Av. **CONSTANTINVS • BASSARABA • DE • BRANKOWAN**, în mijloc bustul prințului spre stânga, căciula de blana cu surguciu pe cap, de umere manta cu guler de blană, încheiată la gât cu agrafă.

Rev. **D • G • VOIVODA • ET • PRINCEPS • VALACHIAE • TRANS • ALPINAЕ**, în mijloc un scut oval, decorat cu flori și cu doi balauri, în mijloc o aquilă cu o cruce în cioc, în dreapta are soarele, în stânga luna, iar jos în dreapta 17, în stânga 13. Sub scut în dreapta C, în stânga H, deasupra scutului coroana princiară.

Din această expunere scurtă a N.-ei românești, reiese pentru ori ce minte importanța și interesul cel mare pentru trecutul nostru național.

Bibliografia: Köhne (Dr. B.), Münzen der Moldau und Walachei, in Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde. Berlin, 1841—42; F. de Timoni, Essai d'une monographie sur les monnaies des Voïvodes de Moldavie et de Valachie, manuscrit din 1847; Ouviaroff (Comte Alexis), Recherches sur les côtes de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Paris 1860, 2 vol.; Sturdza, Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstentums Rumänien. Wien, 1874; Id., Memoriu asupra Numismaticeii române. Bucuresci, 1878; Numismatica română, în Convorbiri literare. 1878, p. 101 și 117; Bibliografia Numismaticeii rom., în Analele Academiei rom., t. XI, p. 105 sq.

[Teohari Antonescu.]

Numitor, după legendă despre fundarea Romei părintele Rheeii Silviei și moș al lui Romulus și Remus.

Numitor, (mat.) în fracțiunile ordinare numărul ce arata în câte părți egale s'a împărțit unitatea; se scrie dedesubtul număratorului, despartindu-i printr'o linioară orizontală. v. și **Fracțiune**.

Numuliți, sânt foraminifere lenticiforme sau în forma de monetă, de unde numele lor. Cochilia lor, a carei mărime variază între 2 mm. și 6 cm., are interiorul împărțit într'o mulțime de mici camere dispuse pe mai multe tururi de spirală. Cei mai vechi N. se cunosc din epoca carbonifera. Desvoltarea lor mai mare a avut loc însă în timpul eocenului, când aceste foraminifere formau numai ele aproape în totalitate roca, cum e s. e. calcarul numulitic dela Albesci (România), din care s'a construit mânăstirea Curtea de Argeș. Astăzi mai traiesce o singură specie. Ei se subdivid în două grupuri: Assilina și Numuliții propriu diși. [D. Popovici-Hatzeg.]

Numus bigatus, v. Bigatus.

Nun, v. Nas.

Nun, unul dintre ramurile râului Niger, la vârsarea lui în mare.

Nun, *Wad-Nun*, oraș în Marocco de sud la 40 km. de Oceanul Atlantic. Locul de plecare al caravelor spre Timbuktū. *N.*, promontoriu în vestul Africei, în fața cu insulele Canare.

Nunciu, (*Nonce*), se chiamă ambasadorii papei în strainatate. Până în 1870 rolul lor era analog cu al trimișilor diplomatici ai unei puteri, dar de când papa nu mai comtează ca un suveran temporal, misiunea lor e simplu eclesiastică, reprezentând pe papă ca șef al bisericii catolice. Misiunea *N.*-lor se chiamă *nunciatură*. (v. și Inter-nunțiu.) Nunciaturile din Paris, Madrid, Lisabona și Viena se țin *cardinalice*, pentru ca titularul lor e desemnat a fi creat cardinal. [O. L.]

Nundina, la Romani a fost ziua care se venera după nascere a noua zi, când pruncul căpeta numele. *N.* înseamnă a noua zi.

Nundinae, la Romani septemăna. care cătră finea secl. II dela fund. Romei, era de nouă zile. Romanii lucrau șapte zile, a opta zi era serbătoare, îndeosebi la patricii, iar în a noua zi mergeau la Roma sau și la alte cetăți, ca să vândă și să cumpere, și astfel *N.* (a noua zi) era zi de târg. Și însuși târgul s'a numit *N.* v. Calendar.

Numquam retrorsum, (*lat.*) »nici odată înderet», devisa casei de Welf și a ordului George din Hanovera.

Nunta, serbătorirea solemnă a actului religios al căsătoriei.

Nunta, la Români. Una din cele mai însemnate tradițiuni, prin care se poate dovedi originea și latinitatea poporului românesc, este *N.* și obiceiurile ce se fac la această ocaziune. Pentru ca să se înșghebe o căsătorie, de obicei se trimite de cătră feciori sau parinți la casa fetei așa numiții *pețitori* (*lat. petitores*), cari se duc sa ispitească și sa propună căsătoria. În cas favorabil cel mai frunțas dintre ei propune căsătoria. Dacă se face învoiala în mod definitiv, se stabilește și ziua logodnei (la Romani *Sponsalia*), serbare ce preceda nunții. Această solemnitate avea tot caracterul unui contract, ca și la noi Români. Atunci se alcătuiesc toate condițiunile zestreii, ce o va primi fata, tot atunci se săvârșește și la noi ca și la Romani, schimbarea inelelor. Pentru serbarea cununiei se trimite așa numiții *chierători* sau *colăceri* pentru învătări și pentru preparațiunile nunții. În ziua cununiei ambele familii atât din partea mirelui, cât și din partea miresei se întrunesc la biserică, unde se săvârșește de cătră preot actul cununiei cu asistența nunilor sau nașilor (v. ac.). Principele Cantemir în descrierea Moldovei amintesc, că la punerea cununilor nuntași aruncă în jurul lui nucii, alune, parale mărunte, spre a areta timpuri roditoare. Intoarcerea dela biserică se face cu alaiu, cu chioțe și cu împuscături. Luminările de cununie se poartă aprinse până la casa miresei, tocmai cum se ducea la Romani făclia de nuntă ca emblema consacrațiunii himenului, ce întovărășea pe soți, după cum spune Virgil. Orașiu și Ovidiu. La masa cea mare, unde se așază mirii alături cu nanașii și socrii, se rostesc apoi cuvântările așa numite *orății*. În multe părți se aduce până astăzi un cocoș fript

la masă. Tot în ziua aceasta se face așa numita îmbrobodire a miresei de cătră nașe. La această ceremonie mireasa se împotrivesce și numai cu greu promite să fie acoperită cu *gimbir* sau cu *ștergar* la cap. La Romani cei vechi se înfășura mireasa cu o pânză numită flameum. În România se numesc și hobot sau vâl. Rudele și toți asistenții dau daruri tinerei părechi. A doua zi se face transportul zestreii mai totdeauna într'un car încărcat cu așa numita ladă; tot atunci pleacă și mireasa însoțită de rudeniile la casa noului ei tovarăș. [M. B.]

Nunta de argint, împlinind soții aniversarea a 25-a dela ziua căsătoriei, serbează această zi solemnă în mod intim, încungiuări de familie, sub numirea de *N. de argint*. Ospelul se precede mai totdeauna prin mergerea la biserică unde se săvârșesc anumite rugăciuni.

Nunta de sânge, v. Bartolomeu.

Nunta din Cana, v. Cana.

Nuovina, (*Zina*) pseudonimul artistic al primadonei Margareta *Iamandă*, n. 1865 în Iași. A fost crescută la Sacré-coeur din Lemberg, de unde s'a rentors la Iași; studiile musicale și le-a făcut la Paris, după care a debutat patru ani în Bruxelles, creând rolurile principale de primadonă în *Lohengrin*, *Cavalleria Rusticana*, *Armide*, *L'attaque du moulin*, apoi a trecut la opera comică din Paris; 1889 a cântat pe scena teatrului național din București.

Nuphar, v. Nufăr.

Nupțial, (*lat.*) ce se ține de nuntă, de căsătorie.

Nupțialitate, se numesc numărul casatoriilor contractate într'un timp determinat în raport cu numărul total al locuitorilor; în regatul României acest număr este de 8 căsătorii (de 16 casatorii) pe an la câte 1000 locuitori, mai mare decât *N.* populațiunii a Mării Britanii de 7, a Italiei de 7'45, a Belgiei de 7'60, a Germaniei și Austriei de 6'90 căsătorii la 1000 locuitori; egal cu al Franței de 8 la 1000; mai mic decât al Ungariei cu 9'50 și al Serbiei cu 11 căsătorii la 1000 locuitori. Proporțiunea casatoriilor nu determină singură creșterea populațiunii prin nasceri, căci fecunditatea familiilor variază foarte mult după rasă, condițiunile economice, obiceiuri, și ea depinde și de voința femeilor. Nu posedăm statistica concubinatelor, ele sânt însă numeroase în multe com. rur. și urb. La noi în com. urb. proporțiunea căsatoriilor este mai mică, și ele sânt mai puțin roditoare decât în com. rur. Din numărul total al căsatoriilor din com. urb. numai 73% se celebrează în legea ort.

Nureddin Mahmud, sultan din dinastia Seldșuc, n. 1116, 1146 sultan de Mosul, 1154 cucerește Damascul, 1169 Egiptul, † 1174.

Nürnberg, oraș în distr. bavarez Franconia medie, lângă Pegnitz; 162,336 loc. (1895). *Industria* și *comerciu* este însemnat. Articiii principali de industrie: lemnării, jucării, renumitele mărfuri de *N.*), instrumente mecanice și optice, ultramarin, margarin, ghete, bronz, brocate, ș. a. Articoli principali de comerț: hemei (40—80 mil. mărci), cereale, fier, petroleu, ș. a. *Instituțiuni culturale*. Afară de diferitele școli medii și populare amintim: muzeul național german, biblioteca orașului, cu 80,000 vol., muzeul industrial, cu o mulțime de colecțiuni. *Istoria*. Documentele istorice fac

amintire de N. numai la 1050. Frideric II, 1219 investese orașul cu privilegiu foarte însemnat. În secl. XV și XVI N. ajunge culmea dezvoltării sale. În reșoaiul de 30 ani a fost de mai multe ori silit a solvi tribut, ceea ce a fost cauza decadenței sale. 1806 a fost anexat Bavariei și de atunci a început a înflori de nou, devenind astfel orașul cel mai însemnat industrial al Bavariei. [M. Bodiu.]

Nus, (*grec.*) rațiune. (v. ac.) Cf. și Intellect.
Nut, o țină la Egipteni (terêmul), soția lui Seb (pământul), mama lui Osiris și Isis. N. e personificațiunea boltei ceresii.

Nutațiune, (*lat.*) oscilațiunea periodică a axei pământului; este a se atribui influenței luni asupra suprafeței turtite a pământului.

Nutațiune, (botan.) curbură de creștere a membrilor dela plante; rezultă dintr'o creștere neegală a diferitelor axe longitudinale ale lor. N. poate fi revolutivă (v. Circumnutațiune) sau plană (v. Epinastie, Hyponastie).

Nutrefuri, produse cari servesc la hrana animalelor domestice. Ași avem și întrebuințăm la vite N. verđi (trifoiu, lucernă, porumb verde de nutref), N. uscate (fân și costuri diverse, uscate la soare, apoi paie și coceni), în fine N. murate și îndulcite (v. Ensilađiu). N. verđi se cososș dîlnic, se taie mărunt și se dau verđi la vite, pure ori amestecate cu paie și fân uscat. Fânul și costurile se dau la vite vara și iarna și ele se fac prin cosirea și uscarea plantelor la soare și vânt.

Nutria, (*Coipu*), piele de Bibru (Castor), v. ac.

Nutrimenț, cuvânt astađi sin. cu aliment; în trecut acest din urmă cuvânt era întrebuințat numai pentru materiile hrănitore cari sînt digerate în stomach, iar cu cuvântul N. s'au însemnat corpurile capabile a fi asimilate fără ca să treacă prin tubul digestiv, s. e. peptonele înjectate direct într'o vênă. (v. Alimente.)

Nutrițiunea, (*Nutritiea*), are un sens îndoit, pe de o parte se întrebuințează ca sinonim cu hrănirea unui vegetal sau animal, cu ingerarea sau cu absorbirea de alimente; pe de alta se înțelege sub N. numai procesul de endosmosă și exosmosă a elementelor anatomice, a celei organice, prin care proces ea absoarbă și asimilează materiile ce îi sînt necesare pentru viață, se combină cu substanța celei corpuri care pătrund într'însa și se elimină din cele materiale, devenite netrebuincioase în urma compozițiunii și descompozițiunii chimice petrecute în celula vie. N., act vital al celei, constă dar în absorțiune și secrețiune.

Nutrițiunea plantelor. Din punct de vedere al N. lor, plantele se pot deosebi în mai multe categorii. 1) Cele mai multe au în corpul lor chlorophylă (v. ac.). Acestea pot, în anumite condițiuni (v. Asimilatorie), să sintetisese, în frunze mai ales, corpurile organice ternare sau cuaternare dintre cele mai complexe (s. e. albumina), avînd la dispoziție numai elemente minerale, (carbon, oxigen, hidrogen, săruri minerale dizolvate în apă). Aceste plante sînt deci capabile, mai bine đis adaptate, ca să organizeze prin sintesă materiile minerale. Ele nu depind de alte organisme; dimpotrivă, animalele herbivore și indirect cele carnivore, depind și datoresc existența lor acestor plante, đise *autotrofe*,

autophyte (v. ac. și Alimente la plante), sau cu mod de nutriție adevărat vegetal, *holophytic*. Din această primă categorie fac parte arborii, ierburile, cele mai multe plante din ape dulci și din mări. 2) Alte plante sînt lipsite de chlorophylă, nu pot sintetisa compuși organici, ca cele din prima grupă. Ele traiesc pe corpurile moarte de animale sau de plante, sînt adaptate să ia compușii organici gătiți deja, parte să-i folosească la creșterea lor, parte să-i reducă în compuși mai simpli, apă, anhidrid carbonic, ș. a. Acestea sînt đise plante *saprotrofe*, *saprophyte* (v. ac.). 3) Alte plante trăiesc pe socoteala animalelor sau altor vegetale vii, sînt *parasite* (v. ac.). 4) În fine, sînt alte categorii de plante cari sînt mai special adaptate pentru a viețui și prin urmare pentru a se nutri. Așa sînt cele cari trăiesc în *syndiosă* (v. ac. și Licheni), cele *hemisaprophyte* (v. ac.), *insectivore* (v. ac.), *myrmecophyte* (v. ac.), cu *mycorhiza* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Nyangve, odinioară cea mai expusă colonie arabică spre vest, pe malul drept al rîului Congo în țeara Manjema. De aici plecau caravanele cu negoț spre Carema la termuri lacului Tanganyica. Ași aparține statului Congo. (Cf. »Durch den dunklen Weltteil« de H. M. Stanley.)

Nyanza, (Nyansa = lac), numirea a trei lacuri mari în Africa ecuatorială. 1) *Albert Edward N.*, la ecuator între gradurile 1 lat. nord. și 1 lat. sud. și 29—31 long. estică, 1008 m. altitudine. O mulțime de rîulețe, cari vin din partea sud-vestică a munților Ruvenzori nutresc acest lac. Numirea indigenă e Muta-Nsigê. Din partea nord-vestică a lacului A. E. N. iesse rîul Semliki, care după un curs de 240 km. se varsă în lacul: 2) *Albert N.*, (Mwuta-Nsigê), între 30—32° long. est. și 1—3° lat. nord., 829 m. altitudine. În partea sud-vestică primese rîul Semliki, și în cea nord-estică rîul Nil, care vine din lacul: 3) *Victoria N.*, descoperit de Baker, la 14 Martie 1864, (numirea indigenă Ukerêve), între 0°50' lat. nord. și 2°14' lat. sud. și 31¹/₂—35 long. est., descoperit prin căpitanul Speke la 30 Iulie 1858. Ocolit jur împrejur prin calatoriul H. M. Stanley în 1875. Cel mai mare din cele trei lacuri, prin cari trece rîul Nil. Suprafața este 215,000 mile engl. pătr., altitudinea 4168 urme. Granițele acestui lac sînt: în sud Usukuma și Usinsa, în vest Carage și Uddu, în nord Uganda și Ugana în est Ugejeja și Ururi. Rîuri cari se varsă în acest lac sînt: dela sud-vest Kagera sau Katingula (Nilul Alexandru), despre vest Katonga, care isvoreșce din munții Ruvenzori.

Nyassa, lac în Africa de sud, între 14° 25 și 9° 30 lat. sud. și 51° 55' și 53° 20' long. est., lățimea lui de 96 km., lungimea de 355 km.; fû descoperit la 1859 de cătră Livingstone, care i-a parcurs termurii spre est; în 1875 a fost explorat jur împrejur de oficierul engl. C. D. Young. Din lacul acesta spre sud isvoreșce rîul Schire, care se varsă în Zambesi. (Cf. »Durch den dunklen Weltteil« de H. M. Stanley.)

Nyborg, oraș cu port, întărit, pe insula daneza Fünen, lângă Beltul Mare, 6049 loc. (1890); 20 Nov. 1659 învingerea Olandezilor, Danezilor, etc. asupra Svezedilor.

Nyctaginaeae, (botan.) fam. de plante dicoiledonate, din ord. Centrospermelor, herbacee,

se găsească cu deosebire în America tropicală. Plante de ornament.

Nyctalis Fr., (botan.) cinperca din fam. Agaricinelor; are vr'o 10 specii, cari traiesc pe alte Agaricinec vii, fara să le vătăm, mai ales pe speciile de *Agaricus* și *Russula*. Așa *N. parasitica* (Bull.) Fr., traiesc pe *Russula adusta*, *N. microphylla* Cda. pe *Russula nigricans* ș. a. [S. Șt. R.]

Nyctalopia, (med.) contrarul dela Hemiropia (v. ac.); morb la care suferindul vede mai bine la întunec decât la lumină. De obicei se observă la albinism, nydriază, afecțiuni ale retinei și nervului optic, la cataracte.

Nycteos, (Noptatecul), în mitol. grec., fiul lui Poseidon, deul marii, cu Kelaene (întunecoasa), și fratele lui Lykos (luminos). Numele N. din Nyx (noapte).

Nyctitropice, (botan.) mișcări parțiale executate de frunze sau de flori și provocate de succesiunea dintre zi și noapte ori de alternanța între lumina și întunec; variația de lumină trebuie însoțită și de o variație de temperatură. Un exemplu de mișcări N. e la frunzele tinere de Salcâm: dina șed întinse față de petiolul principal, an poziție dinră, de veghe; seara se lasă în jos, își apropie fețele lor inferioare, ian poziție de somn, nocturnă. Aceste două poziții se obțin și dina, dacă dncem planta la întunec și răceala. Se mai observă la frunzele de Trifoi, Lufternă, Mimosa, Macriș ș. a.; la florile de Șofran, Lalea, etc. Aceste mișcări se datoresc variației de turgescența (v. ac.) din lanțul organului ce se mișcă, iar rostul lor e sa mișcoreze pierderea de apă și de caldura din frunze, flori, în timpul nopții. [S. Șt. R.]

Nyên, com. mică, v. Telin.

Nyerges, munte în Secuime (1128 m.) preste care duce o cale serpentina din Cason în Ciucul inf. Pe terasa din coasta resariteană a acestui munte a fost așezată artileria insurgenților maghiari, comandați de Gál Sándor (Iulie 1849) spre a opri înaintarea armatei conduse de Clam Gallas. Istoricii maghiari (Orbán B., A székelyföld leirása II, 1869), susțin ca nise pastori români, (în adevăr însa corporalul Timă, a carni familie exista și aji în Cason-Împăr), a condus armata austriacă la spatele insurgenților, cari apoi au fost alungați. (Cf. Barițin, Pați alese II, 596.)

Nyerő, (Dngoselo), com. mare în Banat, cott. Torontal, cu 1511 loc. Rom. (886) și Germ.

Nyk —, v. Nyc —.

Nyregyháza, oraș cu magistrat regulat, dela 1876 capitala cott. Sabolcin (Ung.), cu 27,014 loc. (1891), afara de miliție; loc. se ocupă mai ales cu agricultura și prasierea vitelor, dar industria și comerțul încă e destul de dezvoltat; gimnasiu ev.-aug. subvenționat de stat, școală comercială, orfelinat, mai multe reșniuni și institute de credit. N. e unul din cele mai frumoșele și dezvoltate orașe pe Alföld.

Nyitra, v. Nentra.

Nyland, guvernământ finland. la litoralul Golfului finland., 11,872 km². cu 264,243 loc. (1896), teritoriul cel mai impop. al Finlandei. Cap. Helsingfors.

Nylander, William, botanist, n. 1822 în Fin-

landa, † în Martie 1899 la Paris. Fost profesor de botanică la Helsingfors. Dela 1863 își părăsise patria și se stabilise la Paris. A fost cel mai profund cunosctor al Lichenilor, din punct de vedere sistematic, și dncșmanul cel mai crâncen al teoriei lui Schwendener, teorie susținută de acesta și școala sa, după care Lichenii (v. ac.) sânt plante rezultate din asociația, pentru un train comun și în baza mutualismului, a unei Cinperci cu o Algă. În operele sale lichenologice N. a descris nu foarte mare număr de specii. Opere mai principale: Synopsis methodica Lichenum (vol. I 1858—60, vol. II necompl. 1888), Lichenes Scandinaviae (1861), Lichenes des environs de Paris (1896 supl. 1897), Addenda nova ad Lichenographiam europaeam (1865—88), Lichenes exotici (1888) ș. a. [S. Șt. R.]

Nymphaeaceae, (botan.) familie de plante dicotiledonate din ord. Renalelor; plante aqnatice, răspândite în zonele temperate, mai puțin în cele tropicale. De remarcat este genul *Nymphaea* L. cu speciile *N. alba* L. (Plumăna albă, Plumiera albă, Nnfarnul alb, Pluta, Titva de apă), crește în Europa; rădăcinile ei se mănâncă și se folosesc și la argasit și văpsit, semința prajită ca sruogat pentru cafea și ca afrodisiac. *N. Lotus* L. și *N. coerulea* Sav., cu rădăcini și semințe comestibile, cea dintâi consacrată lui Isis, iar cea a dona lui Osiris.

Nymphomania, inclinație irresistibleă și nesățioasă catra savîrșirea actului veneric. la femei. Simptom comun mai multor boale, foarte diferite prin sediul și natura lor. N. se desvoalta în cursul boalelor, care ocupa mitra, organele vecine de aceasta, precum și nnele regiunii ale axului cerebro-spinal.

Nyrop, *Christofor*, romanist danez, n. 11 Ian. 1858 în Copenhaga. Publicații: Istoria epopeei franceze în evul mediu. Copenhaga, 1885, trad. și în ital.; Gramatica istorica a limbii franceze, 1899 trad. și în franc.; Studii asupra adjectivelor din limbile romanice, 1886; Mai multe studii istorice și literare asupra României și Provenței moderne, 1885. Mai multe studii de etimologie populară și de folklore.

Nystad, oraș cu port în guvern. finland. Abo-Björneborg, situat la Golful botnic, cu 3984 loc. 10 Sept. 1721 s'a încheiat aici pacea între Svedia și Rusia, prin care s'a terminat resboiul nordic.

Nystagmus, (med.) mișcări trennurateare involuntare, asociate, ale ochilor. Mișcările pot fi dela dreapta la stânga, din sus în jos (N. oscilatorin), sau rotatoare (N. rotatorin). Cauzele N.-lui sânt anomalii de inervație. Se observă des la mineri. Terapia e fără succes.

Nyx, la Greci, (*Nox* la Romani), o dină care personifică noaptea, carea cuceresc pe zei, precum și pe oameni prin somn. N. e fata lui Chaos (v. ac.) și soția lui Erebos (v. ac.), cărnia i-a nascut pe Aether (aer) și Hemera (dina), iar din sine a nascut zinele sorții (v. Moerile, Parcele, Urđitoarele), pe Thanatos (moartea) și somnul și visul. N. dina locuiesc în palatul sên din Tartarus (iad), ce e încungiurat de nori întunecoși, iar noaptea se arata pe pământ.

O, vocală deschisă în limba rom., a 13 literă în alfabetul latin, de origine feniciană. La Grecii antici s'a diferențiat mai târziu în *o* scurt (omicron) și *ω* lung (omega). Ca număr la Greci: $o = 70$, $\omega = 800$. Ca prescurtare în chimie: $O = \text{Oxygen}$. [*]

O în logică este simbolul judecăților particular-negative după formula SoP sau $\frac{1}{s} < -P$, adică unii S nu sânt P., s. e. unii oameni nu sânt crudeli.

Oaia, (*Ovis L.*), gen mamifer, fam. Ruminantelor. Speciile selbatice mai însemnate sânt: *Mufłoni* (O. Vignei Blyth, în Tibet și Persia, și O. musimon Schreb. în Sardinia și Corsica) produc bastarđi (corciturii) cu O. domestică și ne dau carne, lână și corn, tot asemenea și *Argali* cele de talie mare (O. Ammon L., Asia de nord și medie; O. nivicola Eschsch. în Kamciatca; O. montana Geoffr., Bighorn în America de nord). Din aceste și alte specii se crede a avé originea *O. domestică* (O. aries L.) cu o mulțime de rase, dintre cari notăm: oi cu deposit de grăsime până la 20 kg. cu coada scurtă în Asia și Africa de nord; bucălae, cu coada lată și grasă în Asia anter., Africa de nord, în col. Cap și Europa de sud; cu coada lungă în Siria, Egipt, Abisinia; cu coada scurtă în Islanda, Scandinavia, Germania de nord-vest (Heidschnucke, etc.), Olanda; O. furcană în întreg sud-estul Europei cu varietățile: bărsane, ung.-serbească, rusească; O. bleagă (de Bergamasc) în Italia de nord; O. de Frisia, foarte prolifică; O. merinos (spaniolă, spancă), cu lână creată, originară din Spania, se împart în trei grupe: *Electoral* (0.7—1.2 kg. lână și 25—30 kg. carne); *Negretti* (Infantado 1—2.5 kg. lână și 30—40 kg. carne) și *Rambouillet* (2—3.5 kg. lână, numită în Germania Kammwolle); O. țigae, proprie teritoriului locuit de Români, (2—3.5 kg. lână de fineță mijlocie); O. *Leicester* (6 kg. lână și 60—70 kg. carne); O. *Southdowns* (2 kg. lână și până 150 kg. carne). Masculul se numește: berbece; cel castrat: berbece batut (batal); femela: oaie. Feții până la un an: miel; în al doilea: mior, mioară și cârlan, cârlană; oile bătrâne: babane; iar cele ce nu au fatat: sterpe. O. se crede să fi fost primul animal domesticit pentru lână, carnea și laptele ce ne dă. (Cf. Dr. G. Maior, Zootechnia. Buc., 1899.)

Oaie seacă, bir scos de Alexandru-Vodă III, fiul lui Mircea Ciobanul și domnul Munteniei (1568—77).

Oajaca, (*Oaxaca*), stat în sudul Mexicului, lângă Oceanul Pacific, 91,664 km², cu 882,529 loc. (1895); *capitala O.* are 32,641 loc.

Oale de pământ, *oale de lut* (higienea). Vasele de cari ne servim pentru gătirea și păstrarea mâncărilor și beuturilor pot deveni vătămătoare, dacă sânt fabricate din materii otrăvitoare, ca-

pabile a fi soluto în acidele conținute în alimente și beuturi. Tocmai O.-le de p., pe cari le întrebuințează oamenii mai săraci, produc câte odată intoxicațiuni. Aceste O., după ce au fost formate, se usucă, se presară cu pulvere fină de oxid de plumb ori de carbonat de plumb, sau se toarnă preste ele oxid de plumb diluat cu apă, apoi ele se așează în cuptor și se ard. La ardere plumbul se combină cu lutul (cu argila) și O. se îmbracă cu așa numitul smalt, cu un strat subțire de sticlă construită din silicat de plumb și de aluminiu, insolubilă în acidele alimentelor și beuturilor. Acest smalt, această îmbrăcămintă sticloasă este indispensabilă, căci oala de lut nesmălțuită este poroasă și nu se poate ține curată, porii ei se îmbibă cu părțile din bucate cari fermentează. O.-le nu se fabrică totdeauna în mod corect: din cauza de economie de combustibil ori din cauza calității rele a lutului, care nu supoartă temperaturi înalte, olarul nu produce totdeauna în cuptor căldura suficientă, pentru ca tot plumbul cu care a presărat O. să se combine cu lutul și să formeze sticla, și partea din plumb nevitrificată, netransformată în sticlă se poate disolva în acidele alimentelor și beuturilor și poate produce intoxicațiuni. Plumbul reînas liber pe suprafața internă a O.-ei se poate depărta, dacă se fierbe într'insa timp de $\frac{1}{2}$ oră oțet tare (de 4—5% acid acetic). Lucrătorii ocupați cu pulverisarea și cu alte manipulări cu preparate de plumb, trebuie să ia precauțiuni speciale, să observe curățenia scrupuloasă, pentru ca sa nu se otrăvească prin pulverea de plumb inspirată ori depusă pe corpul lor. O.-le de p. mai rezistente, numite O. de piatră (Steingut, Steinzeug), sânt totdeauna nevătămătoare, fiind arse la temperatură mai înaltă și smălțuite obișnuit cu silicat de sodiu produs prin presărarea O.-ei crude cu sare de bucate (chlorur de sodiu). v. Vasele de bucătărie. (Cf. I. Felix, Rapoarte generale; Buletinul direcțiunei generale a serviciului sanitar a. V; N. Manolescu, Igienea țeranului român. București, 1895; G. Crainiceanu, Igienea țeranului român. București, 1895; D. I. Buzău, Igienea și arta medică. București, 1897; S. Argeșianu, Noțiuni de igienă și de medicină populară. București, 1898.) [I. Felix.]

Oancea, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, situată pe malul Prutului și compusa din 2 sate: O. și Slobozia Oancea sau Onesci, cu 2231 loc. (Dict. geogr. 1892), cari se ocupă cu agricultura, prasirea vitelor și pntin cu comerțul; femeile cultivă pe o scară întinsă viernii de mătasa; com. are 2 biserici și 2 școale. Satul O. are înfașurarea unui orașel și servește ca mic port pe Prut și ca trecătoare în Basarabia.

Oannes, (*Oan*), în mitol. babilonică o ființă jumătate pește, jumătate om, care ieșind din

mare a învățat pe Babilonieni limbă și scrioare, știință, artă și agricultură. [Atm.]

Oara, (*Ceas*), este a 24 parte a unei zile (v. ac.). Cele mai multe popoare civilizate încep a număra oarele cu cea dintâi după miezul nopții numai până la 12, și la amiazi încep dela început; astfel ziua cuprinde de două ori câte 12 oare. O. se împarte în 60 minute și minuta în 60 secunde. Sunt unele popoare cari încă nu cunosc împărțirea zilei în O.-e. Astronomi ca și Ptolomeu încep a număra O.-ele dela amiazi. Împărțirea zilei în 24 oare o găsim deja în antichitate la Ovrei și Babilonieni. Vechii Greci și Romani împărțeau ziua propriu zisă în 12 și noaptea deasemenea în 12 oare, astfel că în diferite anotimpuri și O. era de diferită durată.

Oare de rugăciuni (*Ceasuri*). După norma împărțirii zilei în anumite părți sau secțiuni la Romani și Israeliteni, creștinii dintâi urmând și mărturisirei psalmistului, că »De șapte ori pe zi te-am laudat Doamne« (Ps. 118, 164), s'au îndatnat ca rugăciunile publice și private să le săvârșească în anumite oare ale zilei. În cele două secole dintâi ale creștinătății pentru rugăciuni publice erau destinate oara III-a, VI și IX-a a zilei. La aceste, în secl. III, s'a mai adaus rugăciunile de seara, de noapte, de miez-noapte și de dimineața (utrenia) cu oara I. Oara I de rugăciune corespunde la 6 oare dim., oara III la 9 oare, oara VI la 12, oara IX la 3 p. m.

Oarda de sus, (*Felsb-Maros-Váradsja*), com. mică în cott. Albei de jos, Trans., cu 1350 loc. Români.

Oaș, *Țeara Oașului*, (*Avas*, magh. = vechiu, bêtrân), se numește teritorul din nord-est al cott. Satmar, un platou de 204 m. înalt, de peste cinci mile patr., încungiuat de munți împăduriti, rămânând deschis numai de câtră sud. Aici locuiesc peste 17,000 Români, despărțiti de secolii de ceilalți frați de sânge ai lor, susținându-și totuși legea, graiul, portul și dătinile lor strămoșesci și caracterul național românesc. Când s'a așezat aici acest popor, nu se știe; dar că acest popor a trebuit să aibă mare și grea parte în susținerea și apărarea patriei și a tronului, cu tot dreptul se poate deduce din mulțimea familiilor nobile, ce locuiesc aici, între cari s. e. fam. Kecskés alias Berese își are diploma nobilitară din 1500 de sub Vladislau II. Familiile Finta, Tătar, Danu s'au distins în luptele cu Tatarii. Apoi: Berende, Fanea, Pop, Stetz, etc. Graiul, portul oșanului sunt toate originale românesci. Accentuarea graiului rom. neamestecat cu »gy« ori »ty« maghiar. Prima numire oficioasă a Țerii Oașului se află în o diplomă donațională a lui Leopold din anul 1668, în care dăruiește contelui Ștefan Csáky »*Districtus Avasságh*«, adică acele 16 comune, cari formează și ađi Oașul și cari pe atunci se țineau de cetatea Zothmár (Satmar). Ocupațiunea principală a loc. e economia de câmp, având hotare întinse, prăsirea vitelor, pomăritul, lucratul viilor. Poporul e religios, deștept, vînjos, sănătos, dar trecut peste foarte multe experiențe triste, are puțină încredere în inteligență. Bărbați de valoare națională n'a avut. Tot teritoriul e plin de isvoare și râuri precum: apa Turul și Talna, etc., apoi ape minerele la Bicsad, Tur, Vama, Certere și Ujváros. Comune cu locuitori de peste 1000 sunt: Ne-

gresci, Cămerđana, Bicsad, Tivsołt, Călinesci, Rața și Certeze. Sunt și două sate unguresci: Ujváros și Remetea. [G. Szabó.]

Oastea, reunirea tuturor cetățenilor validi, educați și instruiți în vederea resboiului și întocmiți pe arme și serviciu. Intr'un sens mai restrins se ăice O. la un corp de trupă de toate armele, dirijat prin voința unui șef unic. În Rom. tot cetățeanul valid la etatea de 21 ani, este dator să facă parte din O. Serviciul militar în O. permanentă durează șapte ani, din cari trei în activitate și patru în rezervă. La trupele cu schimbul, serviciul militar durează cinci ani la infanterie și patru la călărași (cavalerie). După rezervă trec în gloate. În Ung. militarii servesc trei ani în activitate, apoi șapte în rezervă, doi în teritorială și în fine trec în gloate până la vârsta de 40 ani. v. și art. Armata, Militar.

»**Oastea în dobândă**« sau **gloatele**, unul din elementele cari compuneau oștirile române în primii timpi ai Principatelor. Se forma la vreme de nevoie din tot felul de oameni, cari n'aveau ca respaltă de cât prada făcută de la dușman.

»**Oastea de țeară**«, denumirea dată oștirii române de baștină, spre deosebire de legegii, adică străinii plătiți cu leafă, încă din cel dintău timp al întemeierii Principatelor.

Oaxaca, stat, v. Oajaca

Oaze, locuri fructifere și locuite, situate în mijlocul deșertului (cu deosebire în nordul Africei) ca nisce însule în marea de năsip.

Ob, (*Obi*), riul principal al Siberiei, isvorește în Altai, se varsă în *sinul O.*; în mare parte e navigabil, dar numai 146 zile pe an e liber de ghiață; lung. 5200 km., basinel 2.980,650 km²; afluent principal Irțic.

Obada, bucățile curbate ale colacului roților de car. Se fac de regulă din lemn de fag.

Obadja, profet ovreu, pe timpul dărimării Ierusalimului de Nabucadnezar.

Oban, (*Obang*, *Oboban*), cea mai mare monetă de aur în Japonia, un aliagiu de aur cu argint. Kiho-O. = 329,88, Șin-O. = 122,45, Tempo-Gori-O. = 80,60 marce germ.

Obârșia, 1) O., munte în Rom., j. Dâmbovița, aproape de graniță, al căruu virf îl formează piscul Omul. 2) O., com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Câmpu, cu 1400 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; trei bălciuri anuale. La 1854 Rușii au fost bătuți aici de Turci.

Obducțiunea, în medicina legală disecarea unui cadavru pentru determinarea cauzei morții; în farmacie îmbrăcarea pilulelor cu foi de aur sau de argint, cu un balsam, un gumu sau cu o altă substanță care să înlesnească conservarea lor și sa le dea un aspect mai plăcut.

Obedeauu, veche familie boierească din Oltenia, unde își avea reședința din secl. XVII. Armașul *Părvu O.* trăia pe la 1650, și 1668 *Petru O.* se distins ca căpitan mare pe timpul lui Vodă Brâncoveanu, și apoi la 1716 ca mare serdar în capul trupelor oltene, împreună cu Bengescu și Brăiloiu, fū unul din promotorii acelei celebre revoluții, care avu de rezultat detronarea lui Nicolae Mavrocordat. Tot el a rezidit celebra biserică Sf. Dumitru din Craiova și a fundat măn. Cioclovina din Gorj.

Nicolae O., fratele său, fû Ban al Craiovei la 1716. **Constantin O.**, fiul lui Petru, a fost consilier imperial în timpul cesaricescei administrații a Bănătuului Olteniei de Austria (1732). La 1740 era caimacam al Craiovei. El zidi cu soția sa Stanca Brăiloi, măn. Stănesci, și la 1748 biserica Obedeanu din Craiova, pe lângă care se alipi la 1774 de cătră Vodă Ipsilante, o școală care poartă tot numele de Obedeanu. Ambele fură înzestrate cu 9 moșii din cele 100 ce poseda fundatorul. Din această familie se trage: Colonețul **Vasile O.**, militar și om politic. S'a distins în reboiul Crimeei în armata turcă, și apoi la 1878; fiul acestuia **Oscar Obedeanu** pictor, n. 1868 în București. Talentul lui se pronunță deja în frageda copilărie. În 1878 a pus pentru prima dată mâna pe penel în atelierul lui Predelean-Sincai din Botoșani. Pe când se afla în clasa III liceală Bêrlad, i-s'a acordat dela expoziția coop. ținută în Iași medalia de bronz pentru portretul în oleiu a M. S. Regelui Carol I. În 1886 a intrat în școala de arte frumoase din București, pe care o absolvă 1889 cu recompensa: medalia de argint. În acelaș an a expus vr'o 20 tablouri în Atena, aproape toate subiecte militare, dintre cari două fură alese de juriu pentru expoziția universală din Paris. În acelaș an, Regele Regina României au luat pe O. sub protecțiunea lor, trimițându-l la studiu în München, acordându-i o bursă. Academia regala din München a absolvat-o cu succes, dobândind 1893 pentru operele sale medalia de argint pentru arta de a compune și executa. De present atelierul său se află în München și este acelaș care era odinioară al renumitului Kaulbach. Lucrările principale: Regele Carol I în fața Griviței, (prop. Stat. rom.), Muma Raniților (Carmen Sylva, prop. M. S. Reginei), Portretele principilor: Dimitrie Ghica, George Cantacuzino, Mihaiu Bravul (orientat după o miniatură de Franken, Praga 1600). Triptic: În tranșeu, la atac, etc. În lucrare: Stefan cel Mare la Rahova (tablou istoric, 8 m. lung, 5 m. înalt), supunerea lui Soliman după bătălia dela Racova.

Obedenaru, 1) O., Georgiade Mihail, medic, publicist și diplomat rom., n. 5 Nov. 1839 în București, † 9 Iulie 1885 la Atena. Și-a făcut studiile în țeară și la Paris, unde ajunse intern al spitalelor în urma unui concurs strălucit. Dela 1866—74 practică medicina la București, și fû medic primar al spitalului de copii și prof. la școala de medicină. Dela 1874 intră în diplomație, ocupând pe rând posturile de prim-secretar de legație la Roma, la Constantinopole, iarăși la Roma și în fine ministru la Atena. O. a fost și membru al Acad. rom., căreia i-a lasat întreaga sa avere de aproape 500,000 de lei, precum și o bogată colecțiune de manuscrite, una de vr'o 200 de arii românesce și alta de documente istorice. O. a tradus pentru teatru Amorul doctor, al lui Molière și a publicat o sumă de articole prin reviste sciințifice franceze, cum și mai multe broșuri: Région du Bas-Danube: la Roumanie, la Serbie et la Bulgarie, Paris. Cercetări asupra intoxicațiilor palustre, București 1873. Despre friguri: Mic tractat potrivit pe înțelegerea poporului român pentru a servi în localitățile unde nu sânt medici, 1873. La Roumanie économique d'après les données

les plus récentes: Géographie, état économique, anthropologie, avec une carte de la Roumanie, 1876. La religion chez les peuples latins: la religiosité des Roumains, Montpellier 1878. L'article dans la langue roumaine, Montpellier 1884. Necrologul lui Al. Parisotti, Roma 1885. Le cinq Mai, ode sur la mort de Napoléon par A. Manzoni, traduction littérale en roumain, 1885. Texte Macedo-Române, basme și poesii populare dela Crușova, publicate de I. Bianu, 1891. (Cf. St. Orășanu, Al. Obedenaru, 1891.)

2) **O., Alexandru**, publicist, n. 13 Iulie 1865 în București. A colaborat la Convorbiri literare, Revista nouă, Literatorul. A publicat: Spleen (1891), Rondele (1892), Poesii; a scris satire politice în câteva ziare cotidiene (1884—88).

Obedenii sau Obedeanca, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusă din 5 căt., cu 1279 loc. (Dicț. geogr. 1890), subprefectură, judecătoria de ocol și serviciu telegraf-postal.

Obediënța, ascultare, supunere, subordinațiune la voința și mandatul altuia; ascultare de superiorii legitimi și de legile și preceptele emenate dela autoritatea legitimă. *O. canonică*, este recunoascerea faptică a legitimității cutărei persoane eclesiastice în oficiul ce-l ocupă; *O. monachală*, este votul prin care monahul se obligă înaintea lui Dumnezeu de a asculta de mai marii ordului religios, în care e primit. [i.—m.]

Obelisc, columnă înaltă de regulă dintr'un singur bloc de piatră în formă de piramidă trunchiată, o specie a monumentelor antice egiptene.

Obelos, (*Obelskos*), semnele critice ale gramaticilor greci, reprezentate printr'o liniară orizontală.

Oberammergau, com. în Bavaria super., lângă Ammer, 1340 loc. (1895); renumită pentru reprezentațiunile teatrale (*Passionsspiel*) cu subiectul patimilor lui Chr., cari se dau tot la 10 ani (mai în urmă la 1900) și cari datează de prin secl. XVII; teatru nou; monument uriaș (Christos pe cruce).

Oberhausen, oraș în guvern. prus. Düsseldorf, 30,154 loc. (1895); progimnasiu real; industrie de fier, oțel și zidoc; mine de cărbuni.

Oberon, în mitol. celtică, regele Elfelor (v. ac.), barbatul Titaniei; se amintese mai întâiu în poesia franc. »Hun de Bordeaux«, după care a compus Wieland poema sa »Oberon«; e identic cu Alberich la Germani.

Oberzell, fostă mănăstire în guvern. bavarez Unterfranken, lângă satul Zell; renumită fabrică de prese tipografice.

Obesitate, atâtă căt corpulență (v. ac.).

Obiceiu, v. Obicinuința.

Obiceuri morale, sânt un complex de calități sau de viții sufletesci, prin cari se maifestează individualitatea omenească. Când în acel mănunchiu de calități sufletesci, cari formează fondul caracterului distinctiv al omului, intră mai ales spiritul de ordine, prevederea și cumpătarea, atunci ne aflăm față de așa numitele O. m. bune; când din contră, sânt vițiile și îndeosebi neprevederea, desordinea, laconia și risipa, în acest cas, avem a face cu O. m. rele, cari duc pe om în prăpastie. (Cf. N. E. Ideru, »Studii de econ. pol. și fin.« Buc., 1895.)

Obicinuința, devine în genere dispoziția, carea născută din repețița încercare și deprindere în

aceiași mod a unei lucrări, ne pune în poziție ca tot aceeași lucrare să o putem de nou începe cu plăcere și să o isprăvim fără greutate. O. se extinde atât asupra lucrărilor trupesci cât și asupra celor spirituale, și ea devine un fel de a doua natură prin faptul că introduce în lucrări un fel de mechanism. Se poate extinde asupra lucrărilor bune ori rele, morale ori abjecte, etc. Când O. se extinde asupra unei grupe mai mari de indiviși și asupra unor generațiuni următoare, atunci devine *datină* sau *obicei*, *us* sau *consuetudine*; și dacă ea, pe lângă acestea, mai cuprinde și anumite norme întemeiate în mod nemijlocit în conștiința unui întreg popor și prin cari se regulează și anumite referințe de drept, atunci devine și se numește *drept consuetudinal* (obiceiul pământului). Puterea O.-ei se descopere aproape în toate lucrările omenești și aproape în toate domeniile de activitate, fie fizica, fie spirituală. [Pl.]

Obiect, (*lat.*) 1) în genere înseamnă tot ce are și se pare că are existență de sine afară de noi; tot ce stă în fața acțiunii unui subiect, se oferă sensurilor și poate fi perceput; apoi înseamnă încă ori ce lucru, în genere nedeterminat. 2) Introdus în cercetările științifice »obiectum«, se pare a fi traducerea grec. ἄντικείμενον, ceea ce înseamnă opoziție, pe când după înțelesul de ași ar corespunde la ἀποκείμενον ἀποστροφή, adică ce este substract al percepțiunii sensibile. Studiul filosoficesc și anume: a) sub raport »psihologic« se numește O. cea cauză permanentă dintr'un anumit loc al spațiului, care provoacă deosebitele noastre stări psihice (senzațiuni, intuițiuni), iar »empiric« luat O.-ul nu e decât conglomeratul compus din deosebitele sale însușiri; b) în sens logic se consideră și este O. tot ce cugetarea recunoaște ca de sine statator, fie aceea ființă ori lucru, fie acțiune, stare ori însușire, fie O. al creziței ori al speculațiunii, indiferent dacă are nu echivalent real în lumea reală externă; c) în sens »ontologic« O.-ul este însăși realitatea substanțială, adică ceea ce O.-le (ființele și lucrurile) sînt ele în sine, independent de voința noastră, ba chiar să fie percepute, simțite, reprezentate sau cugetate; d) O. se mai numește și ființa finală spre care tind toate lucrările omenești. 3) În gramat. O. se numește partea propozițiunii, care designează ființa sau lucrul asupra caruia este îndreptată și trece acțiunea unui verb activ transitiv. 4) În înțeles pedagogic și noetic, O. se numește tot ceea ce poate provoca o cercetare științifică, ori ce O. de studiu sau material de predat dintr'o disciplină științifică, în fine tot ce servă ca substract al unei conversațiuni ori al unei compozițiuni stilistice. [Pl.]

Obiectiv, este și se numește mai întâi tot ce se raporta la un obiect, tot ce îi aparține; apoi tot ce există în afară de subiectul cugetător și observator, în opoziție cu subiectiv (v. ac.). *Mod* O. de a vedea și judeca lucrurile și faptele este acela, care e liber de ori și ce dispoziție subiectivă. O. se mai dice și despre tot ceea ce are valoare pentru toate ființele raționale.

Obiective, sentimente, sînt acelea, cari constau în anumite și determinate stări de conștiință și se pot reduce la anumite reprezentări sau idei. Ele se mai numesc și calitative, particulare și

fixe. La grupa acestor sentimente, cari sînt deosebite de grupa sentimentelor subiective, numite și formale, universale și vagi, aparțin următoarele specii: Sentimentele sensuale, cele intelectuale; sent. estetice, religioase și morale; apoi sent. egoiste și altruiste; sent. de onoare; sent. dreptului și al echității. (Cf. I. Popescu, *Psichol.*; Pletosu, *Psichol.*, pag. 63 seq.) [Pl.]

Obiectivă, (optică), se numește lentila cea mică dela microscop, asemenea și lentila cea mare dela telescop, sau preste tot lentila așezată ca tră obiectul fixat.

Obiectivitate înseamnă mai întâi calitatea lucrurilor obiective, ce preste tot există afară de noi. În sens *ontologic*, O. este complexul existențelor ce au realitate afară de noi și independent de voința noastră. În sens *etic* se numește *obiectivitate* expunerea, care corespunde pe deplin realității. În sens *etic* se numește *obiectivitate* ființa și conduita omului în gândiri, vorbe și fapte într'u cât se arată liberă de ori și ce dispoziție subiectivă, de ori ce pre-ocupatiune fără de nici un interes și lipsită de părtinire fie aceasta vădită ori ascunsă. [Pl.]

Obilești, com. rur. în România, j. R.-Sărat, compusă din 2 căt., cu 1600 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 1 școală.

Obilești-Vechi, com. rur. în Rom., j. Ilfov, cu 941 loc. (Dicț. geogr. 1892); la 1807 s'a dat aici o luptă între Turci, Ruși și Români. Pe dealul Becului de pe teritoriul com. a avut pe la 1712 Const. Brâncoveanu un palat, din care și ași se mai ved urme.

Obitus, (*lat.*) serviciul divin în biserica catolică înainte de înmormântare.

Oblânc, partea dinaintea dela o șea, avînd o formă rotundă și convexă în exterior; el acoperă greabauul calului, când șeana este așezată pe el. O. formează corp comun cu șeana, este de lemn și îmbracat cu piele.

Oblațiuni, (jertfe, daruri), se dice lucruri, pe cari poporul credincios le oferă pentru cultul divin, pentru susținerea clerului, ajutorarea saracilor și pentru alte lipsuri ale bisericii creștine. [I—ni.]

Oblic, pozițiunea unei linii față de altă linie sau a unei linii sau plan față de alt plan în așa mod, ca punctul sau linia lor de întretaiere să nu formeze un unghi drept sau egal cu zero.

Obligat, (*lat.*) neapărat de trebuința. În muzica acompaniamentul vocii cu instrumente.

Obligatar, posesor de titluri sau obligațiuni.

Obligațiune. a) În genere înseamnă ori ce îndatorire, pe care și-o impune cineva de bunăvoie și pentru a carei împlinire se leagă spontan; înseamnă apoi expresiunea raportului de îndatorire impusă prin vr'o necesitate naturală ori morală; în fine ori ce îndatoriri impuse prin legi, fie naturale ori pozitive, dumnezeiesci ori omenești. b) Sub raport etic, O. reiese din îndatorirea de a asculta de legea morală. Caci legea morală, naturală ori pozitivă, ca norma, ce regulează faptele libere, impune omului necesitatea absolută de a-și împlini cele ce se rostesc prin lege, și nu sta în bunul său plac a se sustrage dela împlinirea aceluia, deși, în vir-

tutea libertății sale, poate să le calce, dar în ori ce cas rămânând răspunzător. Această necesitate se numește O., iar acele lucrări, spre a căror săvârșire omul este obligat prin lege, se dic *O.-i morale*. O.-i morale, după natura lor sunt sau stricte sau numai sfătuitoare; sunt O.-i ale dreptății, cari pe temeiul unui drept se cer dela noi și le cerem noi dela alții, și sunt apoi O.-i ale dragostei creștinesci (frațesci). c) O. mai înseamnă încă și ori ce îndatorire de plată, titlu de rentă emis de o persoană ori societate și platibil la un termen, și îndeosebi: un titlu la purtator, producând un interes fix, garantat, în general, prin bunuri imobile ale unei societăți sau ale statului, care pune în circulațiune asemenea O.-i.

Obligativitatea învățământului, este dispoziția legală, prin care statul impune îngrijirea de instrucția și educația copiilor. El prescrie, până la care vîrstă și în cari materii copiii au să primească instrucție. Spre acest sfîrșit statul aduce legi școlare, îngrijesce de pregătirea și examinarea corpului didactic, subvenționează sau întreține însuși școlile, cari servesc instrucției de interes public și general. Obligat. privește numai învățământul primar. În România ea e pronunțată prin art. 1 al legii actuale despre învățământul primar și normal-primar, votată în 1893 și modificată în 1896 și 1898.

Obligator, ce este cineva silit să facă.

Obligeană, (*Calm, calmeana, speribana, spe-teaza pestriță, trestia mirositoare, răddcina de papură*), nume românesc al plantei *Acorus calamus* L. (v. ac.).

Obligo, (*ital.*) obligămînt, garanție; termen usitat în limbajul comercial. *Fără obligo*, v. Gir.

Obliterațiune, astuparea unui conduct sau canal prin adunare de substanțe solide, sau prin aderențe între părțile canalului; stergerea cu înțetel a manuscriselor; anularea vre-unui timbru.

Oblujeala, cataplasma; învelirea unei părți inflamate a corpului cu o materie caldă, lichidă sau grosioară ca aluatul sau cu buruieni opărite, calde. În Banat se dice acestei operațiuni și »*pdlituri*«, ceea ce în Moldova ar însemna lovituri.

Oblomovism, numirea naturii ruse, caracterizat prin o lene visătoare și nehotărîtă; numire dată după romanul »Oblomov« de Gondsarov.

Oblon, se numește o fereastră la grajd, astupată cu o scîndură, pe care se dă hrana vitelor din fața șurei (arie), care servă totodată de cameră de nutreț.

Oblong, în planimetrie un patruunghiu dreptunghiular (paralelogram), în care două laturi sînt mai lungi ca celelalte două.

Oboare, munte în Rom., j. Dâmbovița, numit și Pietroșita, al cărui vîrf îl formează piscul Vîrful cu dor.

Oboi, instrument musical, de suflare, cu tub conic și ancie dublă. Timbrul său caracteristic, cămpenesc oarecum, ceva cam nasal, cere ca partia ce îi e încredințată să aibă un caracter hotărît, excludându-se banalitățile cari nu-i convin de loc. Aceasta e cauza pentru care O.-ul prim joacă un rol așa de important în muzica așa dîșă descriptivă, și în același timp cel secund e in-

strumentul care numără mai multe pauze. În muzica religioasă O.-ul a fost totdeauna preferat clarnetei.

În afară de O.-ul ordinar, instr. sopran, s'au mai întrebuițat în diferite timpuri altele mai mici, sunând quinta sau chiar octava notei scrise. Altele mai mari, ca:

O.-ul de amor, instrument mezzo-sopran, în la, sunând o terță mai jos.

O.-ul de vîndtoare, sunând o quintă mai jos, instrument care transformat a dat instrumentul numit *corn englez*.

Instrumentul favorit al multor virtuosi, mulți compozitori i-au dedicat concerte și compozițiuni speciale, începînd dela marele Händel și până în zilele noastre. Metode celebre de O. sînt acele de Sellner, Barret, Garnier, ș. a.

În orgă se numește O. un joc cu tuburi cilindrice, de ancie și pavilion; e continuat în grav prin jocul numit *fagot*. În armoniu asemenea se da acest nume unui semi-joc amintind mai mult sau mai puțin timbrul O.-ului.

Oboist e ori ce instrumentist ce cântă din O. În Germania într'un timp se dădea acest nume oricărui instrumentist făcînd parte dintr'o bandă musicală militară. [T. C.]

Obolos, monetă grecească antică, bătută în aur, argint sau aramă, avînd o greutate de 0.72; cât despre valoarea ei în raport cu monetele de astăzi, se poate dice că prețuia 16 centime. Moneta numită halhus avea valoarea unei optimi dintr'un obol, și era de aramă.

Obongo, (Abongo, Mbongo), locuitori pitici în provincia africană Congo francez, în paduri din sudul rîului Ogove.

Obor, (de vite), se numește un loc mic închis cu gard ori cu stobor, lemne lungi puse orizontal, pentru repausul și închiderea vitelor.

Oboseala, v. Fatiga.

Obradovici, Grigorie, pe la 1806 director al școlilor naționale din districtul Caransebeș, iar mai apoi în al Timișoarei. El are cele mai frumoase merite pentru înaintarea școlilor rom., nișuind a le înmulți, organiza și sistemisa. Dela el avem: 1) Carte de mîna pentru bine orînduita economie, lucrarea cîmpului și pentru plămădirea și păstrarea vitelor și a paserilor celor casnice, spre mare treabă a plugarilor celor Romănesti tradusă de pre limba cea serbească prin Grigorie Obradovici a școlilor director la an 1805 La Buda 1807. 2) Indrumare cătra învățatura tinerimei cei romănesci, ca un dar de anul nou prin Grigorie Obradovici crăescul al școlilor de legea res. în banat director daruită în Timișoara 31 Decembrie 1810 Buda 1811. 3) Aritmetica, Buda, 1805. 4) Ortografie sau scrisoarea dreaptă pentru folosul școlilor nemcești. Sau tipărit în Impărăteasca cetate Viena prin boerul Iosif Curtăbek Tipograful cărților Iliricesti anul 1784. [Iul. Vuia.]

Obrațe, (Obrățuri), se numesc liveștile cu pomi roditori, cari servesc la producțiunea de fîn și iarbă și de fructe.

Obrăzar, v. Masca.

Obraznic, acel care își permite prea mult, depășind respectul și bunacuvința. Sin. insolent.

Obregia, Alexandru, medic rom., n. 26 Iulie 1860 în Iași, fiu al lui Alexandru O., fost sub-director al divanului Moldovei înainte de 1859.

și apoi avocat în Iași. Studiile medicale le-a făcut la facultatea de medicină din București, și institutul de fiziologie (prof. Vitzu). 1888 obține diploma de doctor prin o lucrare asupra »Localizarilor cerebrale«, care a fost premiată de universitate. Pentru studii de specializare frecventă univers. din Berlin, și apoi clinicele și spitalele, mai ales Magnan și Charcot din Paris. Întors în țeară, obține prin concurs catedra de istologie și embriologie a facultății de medicină în Apr. 1893, și în Dec. 1895, tot prin concurs, postul de medic primar al ospiciului »Mărcuța«. În 1897 e numit medic-primar-director al aceleiaș ospiciu și în 27 Apr. 1899 director gen. al serv. sanitar. Membru al societății științelor medicale, a fost ales secretar general în 1895 și vicepreședinte în 1897. Membru al Ateneului rom. Scrieri: 1) Contribuție la studiul experimental al centrilor cerebro-corticali, motori și visuali. București 1888; 2) Über Augenbewegungen auf Sehsphärenreizung, în asociație cu prof. Munk, Berlin 1890. Du Bois Raymond, Archiv; 3) Serienschnitte mit Photoxylin (oder Celloidin), Neurologisches Zentralbl. Berlin 1890; 4) Fixierungsmethode der Golgischen Präparate, (Virchows Arch. 1890); 5) Nervenendigungen in den glatten Muskelfasern des Hundedarmes. (Berliner Kongres 1890, Mitteilungen); 6) Toxicitatea urinară în Psychose, comunic. societ. sc. med. 1894; 7) Studiu chimic și isto-patologic asupra paralisiilor generale, a) Fenomenul Cubital, b) Leziuni corticale față cu teoria neuronelor; 8) Influența excitațiilor electrice asupra celulei nervoase, în asociație cu Dr. Besnea. Spitalul 1897; 9) Asupra așa dîsului pigment al celulelor nervoase; în asociație cu Dr. Tatușescu. Spitalul 1898; 10) Iperchromatosă în Paranoia; în asociație cu Dr. Sunda, 1899.

Obreja, comună rurală în Ungaria, cott. Caraș-Severin, cu 1808 loc. Rom.

Obrenovici. Familia regală serbă actuală, își trage originea din Techo Michailovici din Dobrinie (1780), care se casatori cu Vișnia, soția văduvă a lui Obren. Urmașii lui Techo și ai Vișniei luară numele de Obren-ovici. (Vișnia și Obren nu avuseră decât un fiu Milan, † fără urmași). Ceilalți copii ai Vișniei și ai lui Techo au fost: 1) *Ioan*, O. 2) *Miloș I O.*, (1780—1860), principe al Serbiei 1817—39; ai cărui doi fii domniră asemenea: *Milan* în 1839, și *Mihail* (1823 † 1868), principe dela 1839—42 și apoi 1860—68. 3) *Efrem O. Kneajul*, (1790—1856), e trunchiul actualilor Obrenovici, regi ai Serbiei. Fiul său: *Miloș II O.*, (1830—61), se casatori cu *Maria* din familia rom. Catargi; avură de fiu pe: *Milan I O.*, (v. ac.); abdică pentru fiul său *Alexandru I O.*, rege al Serbiei, actual (v. ac.). [L.]

Obreptiune, (*lat.*) ca eroare contra corectei argumentari este o formă de paralogism ori sofismă, care se naște atunci când se retace ceea ce de altcum am fi îndatorați a împărtași. [Pl.]

Obretin, baltă însemnată în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, avînd o întindere de 6 km².; produce pește bun și în mare cantitate.

Obrinteala, inflamația unei rane sau a unei bube, fie prin receală, ori că a umblat suferindul cu partea rănită prin apă sau s'a lovit preste rană, etc. Poporului îi e frică a bea vin, când are vr'o rană pe corp, pe când ceva rachie crede

că nu strică. Știința spune, că toate benturile, cari înfăbentă sângele, pot obrinti o rană.

Obrutcev, *Nicolae*, general rus., n. la 1829, întrat în serviciul armatei la 1848. În 1852 absolvă școala de stat maior, unde în 1857 deveni prof. General-maior în 1866, și numit președinte al comitetului științific de resboiu. În 1881 deveni șeful marelui stat maior al armatei ruse. Este un panslavist înfocat și partisan convins al alianței franco-ruse.

Obscen, (*lat.*) fără rușine, măscăricios, murdar, necuviincios.

Obscene, *publicațiuni*, acele publicațiuni, cari ating bunele moravuri. Legea opresce asemenea publicațiuni, și contravenienții sînt pedepsiți.

Obscur, întunecat, încălțit, necunoscut, nelămurit, de rând.

Obscurantism, sistemul obscuranțiștilor de pe timpul Restaurației (v. ac.), cari își propuseseră regenerarea moravurilor și a instituțiilor în folosul bisericii și al regalității, urmărind ca ultim scop absorbirea puterii de guvernament sub cea clericală. O.-ții erau contra răspîndirii culturai în masse și contra întinderii libertății individuale.

Obscrațiune, figură retorică prin care se cere ajutorul țeilor sau a unei persoane.

Observația, obiceiul, datină (juss consultudinarium), conformarea cu legea. O. e și virtutea morală, care ne înduplecă a da onoarea cuvenită persoanelor așezate în dignități, ori distinse prin științe, pietate, înțelepciune și alte calități alese. *O. deșartă*, o specie de superstițiune, care consistă în aplicarea de mijloace neproporționate spre a afla viitorul, spre a descoperi lucrurile ascunse, sau spre a se scapa de cutare morb. La O. deșartă se reduce magia, descăntecele, cercarea în pascălie și alte mijloace superstițioase, de a da de noroc și a descoperi lucruri ascunse și cele viitoare. [i—m.]

Observațiunea, în genere este o lucrare psihofiziologica, pe care o îndeplinim de câte ori, intenționat și cu încordare, ne îndreptăm atențiunea asupra unui obiect cu gândul hotărît de a-i afla și cunoaște ființa, natura și însușirile ce are. De aceasta O., care servește numai scopurile comune ale vieții, se deosebesce O. metodică sau științifică, care se întempla după anumite și determinate principii și reguli și în vederea scopurilor de studiu ale științei. O. și experimentul sînt mijloacele principale și factorii cercetărilor empirice și exacte. În psihologia empirică O. este mijlocul și calea, pe care putem ajunge, ca să aflăm și să cunoaștem în mod nemijlocit stările de conștiință; ea deci se consideră ca izvorul psihologiei. Este observare proprie și străină, subiectivă și obiectivă. Proprie e, pe care o facem, subiectiv asupra noastră, obiectiv asupra altora; străina e, pe care o face altul, subiectiv asupra sa, obiectiv asupra altuia. Terenul de aplicare a O.-ei preste tot sînt științele naturii. [Pl.]

Observator, (*neolat.*) instituțiune cu scop de a observa și înregistra toate fenomenele fizicale ivite în univers sau numai pe pămîntul nostru. Astfel avem O. astronomice, meteorologice, magnetice, etc.

„**Observatoriulu**“, diar politic național-economic și literar, înființat de George Barițiu (v. ac.) în

Sibiui cu începutul anului 1878 cu următorul program: »O.« va tracta chestiuni politice, național-economice și literare. Va insista pentru egalitatea de drepturi și egala îndreptățire între toate împrejurările, fără distincțiune de clase sociale, de naționalități, confesiuni și provincii, prin urmare va lucra pentru păciuita conviețuire a tuturor cetățenilor statului. Chestiunile național-economice le va discuta în sensul și la înălțimea științei moderne. Pentru înaintarea învățământului și a culturii genuine la conaționalii și compatrioții săi va conlucra cu diligența atât mai mare, cu cât lipsa lui se simte mai tare preste tot în patria noastră. Evenimentele zilei le va înregistra după informațiuni cât se poate mai sigure, și le va comenta în mod obiectiv. »O.« a apărut 8 ani (1878—85), de două ori pe săptămână, având în acel timp pentru ținuta sa 3 procese de presă, în cari însă juriul sibiian a achitat cu vot unanim pe editorul și redactorul său. [nt.]

Obses, îndrăcit, cuprins, împresurat de spiritul necurat, când demonul numai din afară înfestează pe energumen. (v. ac.).

Obsesi *Daemoniaci*, termen latin pentru acei bolnavi, cari suferiau de epilepsie, atacuri maniace, melancolie, crampi și alte alterațiuni, și despre cari până în secl. XIX se credea, că sînt cuprinși de diavolul.

Obsidian, o rocă eruptivă acidă, sticloasă, conține câte odată și ceva fenocristale; O. e liber de apă. v. și Lava.

Obsiga, numele popular al plantelor: *Bromus scaberrimus* L. și *Bromus sterilis* L. (v. ac.).

Obsignațiune, (*lat.*) sigilarea judecătorească a unui lasamēt (moșteniri).

Obstacol, piedecă; ce stă în cale; fig. greutate.

Obstetrica, arta de asistare la născeri, atât la faceri normale, precum și intervenirea la faceri anormale prin ajutarea acțiunii naturii sau prin operațiuni chirurgicale, cu scopul de a apăra mama și copilul în contra accidentelor periculoase cari pot însoți facerile. O. se exercită în casurile obicinuite de moașe, în casuri grave de medici-obstetrici, mamoși. O. a făcut în cei din urmă 25 ani progrese însemnate, datorite mai cu deosebire asepsiei și antisepsiei. v. Lăuzia.

Obstinat, (*lat.*) încăpăținat, cerbicos, îndărătnic.

Obstipația, (*Constipația*), raritatea evacuațiilor intestinale și învîrtoșarea lor, din cauza retențiunii în partea inferioară a intestinului gros, și care cauzează o sumă de tulburări ca: balonarea pântecelui prin gazuri, colici, enterite muco-membranoase, vorcisațiți, hemoroide, prolapsul rectului, inapetență, vărsături, amețeală, durere de cap, congestii cerebrale, melancolie, etc. Causele O.-ei sînt diferite: inerția musculaturii intestinale, diminuarea secrețiunii intestinale și a bilei, mai rar compresiunea intestinului prin o tumoare intraabdominală, spasmul sfîcterului anal (hemoroide, fisura anală, etc.). Ori ce O. trebuie îngrijita. Mijloacele la început sînt simple: provocarea unei evacuațiuni alvine prin mergerea ȕilnică și la aceeaș oară la privată, regularea alimentațiunii, mișcare pentru cei cu o viață sedentara, luarea unui păhar cu apă zahărită de dimineață; apoi tratamentul medical prin medicamente purgative saline (sulfat sau citrat de

magneziu, prafuri Seidliz, apă de Buda); laxative (tamarinde, rhabarbara, grăunțe de muștar); drastice (aloes, scamoniu, jalapa, gumiguta). Ca medicament evacuant se poate administra și oleul de ricină, podofilina, cascara sagrada; și în fine clismele intestinale sînt adese de efect, când celelalte nu reușesc, precum și aplicarea electricității. Trebuie menționat, că abusul purgativelor poate fi dăunător, căci poate agrava O. [V. I.]

Obstruantia, (*med.*) remedii obstipante.

Obstrucțiune, obstipațiune (v. ac.), împiedecare. O. se numește și atitudinea partidelor opoziționale în parlament, care abuzând în mod sistematic de dispozițiunile regulamentului dezbaterilor, caută a împiedeca lucrările corpurilor legiuitoare, și îndeosebi votarea bugetului și a contingentului de recruți (1879 în parl. Angliei, înscenată de Irlandezi, apoi în casa deputaților din Ungaria și Austria).

Obstrucționisti, sînt partizanii obstrucțiunii, membrii minorității cari usează de acest mijloc.

Obturațiune, astupare. Starea unei cavități sau canal astupat prin o substanță oarecare. O astfel de O. este plombagiul dinților. v. și Plombagiul. [V. Im.]

Obtus, în geometrie se numește unghiul mai mare decăt unul drept (90°) sau un multiplu al acestuia.

Obuz, proiectil de fontă întărită sau de oțel, de o formă cilindro-ogivală, încărcat cu pulbere ordinară sau cu altă materie explozibilă. O are la vîrf un ochiu sau lumină în care se însurubează un dispozitiv numit »fococ«, prin care se comunică foc încărcăturii interioare. Pe corpul O.-ului sînt unul sau două brăuri de aramă, cari se împreună în ghinturile tunului pentru a lua o mișcare de rotație. O. se sparge sau când a lovit pămîntul cu vîrful și atunci se ȕice »O. cu fococ percutant«, sau în timpul mersului său în aer și atunci se ȕice »O. cu fococ cu timpi.« Unele O. au părății căptușiți în interior cu o serie de inele stelate, cari se împrăstie în momentul spargerei, altele sînt încărcate cu gloanțe sferice; acestea au focoase cu timpi și când se sparg în aer, gloanțele se împrăstie, formând un snop sau con de împrăștiere; aceste O.-e se numesc »rapnele«. Deosebit de aceste O.-e se întrebuintează în contra cuiraselor metalice O.-e de oțel turnat, forjat și călit, cu vîrful de oțel; acestea se numește O.-e de ruptură.

Oca, în Rom. veche măsură de capacitate și greutate, care diferea însă în Muntenia de cea din Moldova. Astfel 1 O. de Muntenia era egală cu 1288 litri, respective 1272 kg. și 1 O. de Moldova egală cu 1520 l., respective 1291 kg. O.-ua cuprinde 4 litre sau 400 dramuri. Greut. = 1282.05 gr.

Ocana, oraș în prov. span. Toledo, 6046 loc. Aci au batut Francezii pe Spanioli la 19 Nov. 1809.

Ocara, cuvînt insultător, batjocuritor, rușine. A face de O. sau de rușine, a insulta pe cineva în fața lumii.

Ocarina, (*ital.*) instrument musical inventat în timpurile moderne de o oarecare Donati din Budrio; e de ordinar de o formă ovaloidală, făcut din teracotă și aerul e introdus printr'un plisc analog cu acel al fluietului. E de sigur o imitațiune a instrumentului chinez numit *Hiven*,

căruia i-se atribuie o antichitate fabuloasă. În timpurile mai noi s'au adaptat chiar chei, s'au scris metode și s'au scris musică specială până la potpuriuri pentru 8, 9 și 10 O.-e. [T. C.]

Ocasionalism, (*Systema causarum occasionalium*), acea teorie metafisică, care față de raportul dintre trup și suflet susține și învață, că concepțiunile în suflet și mișcărilor în trup, deși deodată, dar se produc independent unele de altele și numai ocașional prin o nemijlocită asistență divină. Această doctrină a ieșit din școala lui Cartesiu, fiind susținută cu deosebire de către Geulincx († 1669) și de către Malebranche ș. a.

Ocașionalisți, susținătorii și propagatorii ocașionalismului cu sistema cauzelor ocașionale. Cele dintâi urme se afla la arabicii Motu Kallimûn, apoi la Duns Scotus, dar mai cu samă în școala lui Cartesiu. Aceste învățături le-au cultivat apoi filosofi ca Clauberg, Luis de la Forge și le-au așezat în sistem Geulincx și Malebranche (v. ac.). (Cf. Uiberweg, Gesch. der Phil. III; Eisler, Wörterbuch.)

Occam, *Wilhelm*, călugăr franciscan și renumit teolog și filoz. școl., n. 1270 în Occam, în Anglia, † 1347. Numit de către școlastici *doctor invincibilis* și *singularis*, O. a fost acela, care a câștigat nominalismului victoria asupra realismului. Dintre scrierile sale, cari au caracter politic-bisericesc, mai însemnată este »Summa totius logices» sau »Tractatus logices in tres partes divisus» (1488). [Pl.]

Occident, apus, îndeosebi apusul Europei. v. Apus.

Occipital, ce se referă la partea posterioară a capului (ceafă); osul craniului ce formează ceafa.

Occitana, limba, v. Provensala.

Ocean s'a numit în antichitate »marea lumii» ce se credea că încungiură uscatul pe atunci cunoscut. Astăzi se recunosc numai trei O.-e și anume: cel Atlantic, Pacific și Indic (v. ac.) ca de sine stătătoare, iar celelalte mări se consideră ca appendice ale acestora. (v. și Mare.)

Oceania, (cu hartă), numirea colectivă a grupelor de insule situate în Oceanul Pacific între Australia și America, între gradele 134½, long. est. și 109 long. vest. (Greenwich), 32° 46' lat. nord., 55° 15' lat. sud. Teritoriul ocupat de aceste insule e de ca. 66 milioane km², cu toate acestea suprafața lor abia face 1.255,240 km². După mărimea și situația lor, aceste insule din O. se grupează astfel: 1) *Melanesia*, sau cercul intern (față de continentul Australiei), cuprinde Guinea nouă, Archipelagul Bismarck, Insulele Salomon, Nouele Hebride, Noua Caledonia, Noua Seelanda, etc.; 2) *Micronesia*, sau cercul extern, cuprinde Marianele sau Ladronel, Ins. Caroline, Mareșal, Gilbert, Lagune, Figi, etc.; 3) *Polinesia* cuprinzând restul insulelor O.-ei respirate prin Oceanul Pacific, ca: Hawaii, Samoa, Tonga, Ins. Amiciției, Societății, Tuamotu, etc. Insulele Melanesiei sunt aproape toate de proveniență vulcanică, de aceea sunt mai înalte, muntoase, bogate în ape și vegetație, pe când insulele Micronesiei și Polinesiei în cea mai mare parte sunt scunde, plane și sărace în apă (Hawaii e vulcanică), fiind ele de proveniență animală (insule de corale, atoli). Hawaii are și aji doi vulcani activi: Mauna Loa și Mauna Kea. Clima și prezintă mari variațiuni din cauza influenței

apelor împrejmuitoare, care moderează căldura tropică a soarelui. Vegetațiunea insulelor de corale e săracăcioasă, constând din puține soiuri de plante (mai ales palmieri de cocus), a căror semântă a fost dusă acolo de apă sau de paseri. Cu atât mai bogată și frumoasă e flora insulelor vulcanice, unde se află și numeroase specii proprii; plante nutritoare sunt palmierii de cocus, arborul pâneli, taro, batata, banane, etc.; plantă industrială importantă e inul de Seelanda Nouă. Fauna O. încă prezintă specialități; mai bogată e în Guinea Nouă (marsupiale, paserea paradisului); paserile caracteristice ale Noului Seelanda sunt Kivi și papagalii; pe insulele mai mărunte și mai îndepărtate, dintre sugătoare abia se află câteva roșetoare și lilieci. Insulele vulcanice au și bogății minerale; în Seelanda Nouă sunt grandioase mine de cărbuni; aci se află și aur; admirabile sunt gaisirele acestor insule. Populațiunea indigenă se compune din: a) Papuanii, cu culoarea pielii închisă, aproape neagră, buze cărnoase, nas lat, încovoiat, părul negru, creț; oameni vioi, isteți, viteji și făloși, buni marinari. Ei locuiesc pe Guinea Nouă, Archipelagul Bismarck, Hebridele Noue, Caledonia Nouă, Figi, etc. b) Maori, cu piele de culoare brună ruginie, părul negru, moale și neted, nas scurt, lat, buze groase, ochi stralucitori și dinți frumoși; oameni docili, blânzi, buni de inimă, marinari excelenți. Ei locuiesc pe Seelanda Nouă și pe insulele situate dela aceasta spre est-nord-est. c) Micronesienii, asemănători Malaiezilor, cu culoarea pielii mai deschisă; ei locuiesc pe insulele din apropierea ecuatorului. Numărul total al populațiunii indigene este ca. 2-5 milioane. Europeanii expansivi au ocupat aproape toate insulele O.-ei, Americanii îi imitează, așa că aji numai ins. Hebridele Noue și Tonga mai au oarecare independență față de suzeranitatea ce și-o arogă Olandezii asupra lor. Olandezii stăpânesc teritoriul de 397,204 km². cu 238,000 loc., Germanii 251,420 km². cu 403,000 loc., Englezii 612,225 km². cu 1.521,000 loc., Franc. 24,193 km². cu 94,700 loc., etc.

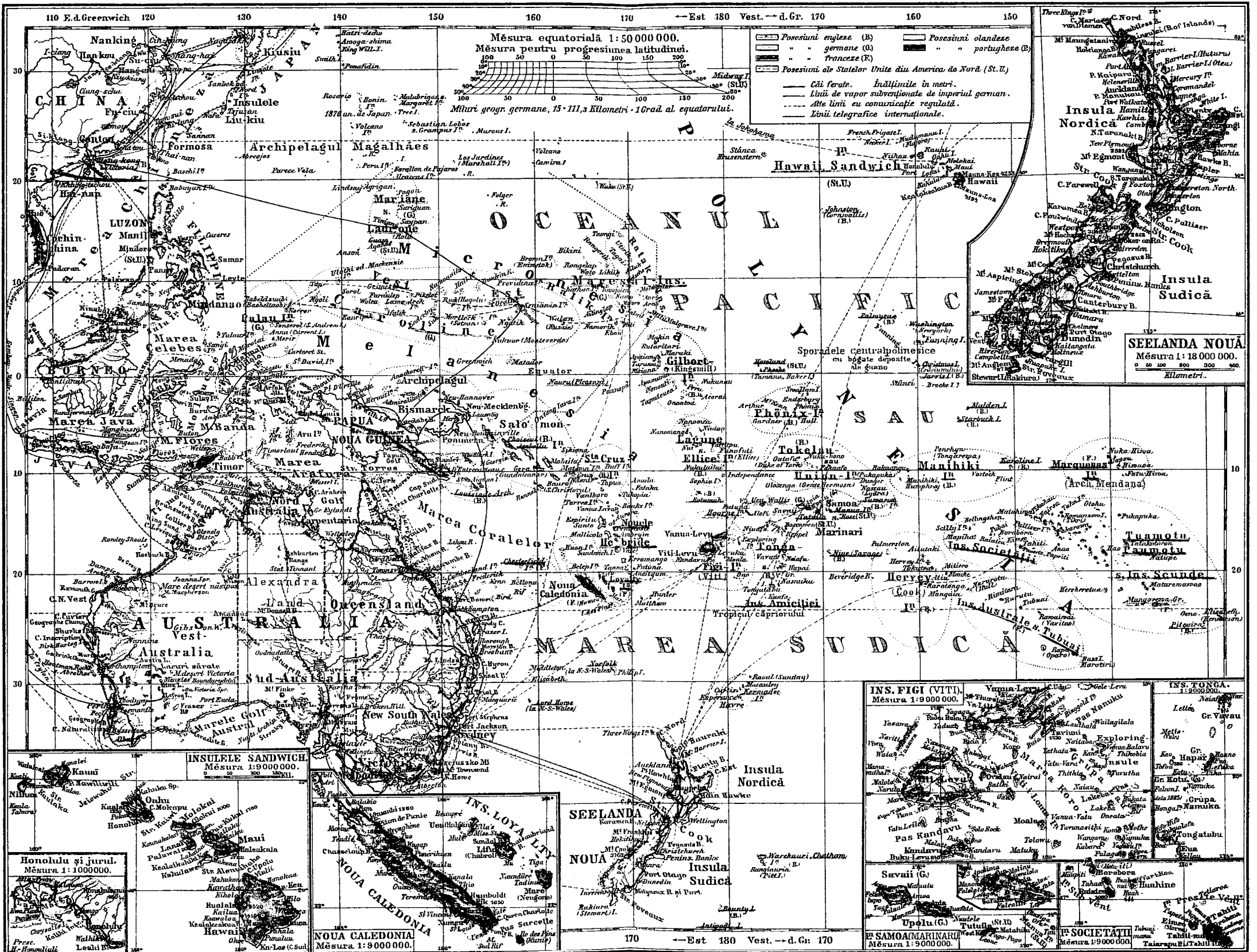
Istoria descoperirii. E interesant, că deși Australia e legată de Asia prin o punte de insule, totuși descoperirea ei și a insulelor O.-ei s'a început din altă parte, nu dinspre Asia. Prima descoperire în O. a făcut-o portughezul Magelhaens, care la 1521 descoperi Marianele; Guinea Nouă a fost descoperită la 1527 de către Menezes, a urmat apoi descoperirile lui Saavedra (Carolinele), Mendana (ins. Salomon, Marquesas), apoi la 1601 Eredia descoperi țărmul nord-vestic al continentului austral; de aci încolo descoperirile urmară în șir una după alta (Quiros, Torres, Hartog, Nuyts, Tasman); cel mai însemnat explorator și descoperitor a fost englezul Cook, care primul a statoric conturile continentului. În secl. XIX s'a explorat interiorul Australiei. (Cf. Descoperiri geografice mai însemnate vol. II, pag. 140.) [I. P.]

Oceanide sau Oceanine, (mitol. grec.) cele 3000 fete ale lui Oceanos cu Tethys, sora lui; ele au reprezentat toate țăcățile apei de sub pământ.

Ochelarița, numele românesc al plantei *Biscutella laevigata* L. (v. ac.).

Ochi de găină, v. Bătătură.

OCEANIA.

Ochi de rac, v. Lapidese.

Ochian, lunetă, telescop, perspectivă, instrument compus din două sau mai multe sticle, cari măresc și apropiie obiectele. v. și Telescop.

Ochila, în basmele rom. un tovarăș al lui Harap Alb. Acesta întâlnește un om cu un singur ochiu mare, cu care și dacă îl închidea, vedea până și în măruntăiele pământului, acesta era O. Fata împăratului într-o noapte s'a prefăcut în păsărică. O. a văcut-o. [Atm.]

Ochilari, constau din lentile și au menirea să vină întru ajutor celor ce nu văd decât de aproape sau numai de departe, adică miopilor și presbiopilor. La miopi lentila ochiului e prea bulbutată și razele trecute prin ea se concentrează înaintea retinei, la presbiopi lentila e turtită și razele se concentrează după retina. Cei dintâi folosesc lentile concave, ca să împrăstie razele și astfel să se împreune pe retina, cei din urmă lentile convexe, ca să adune razele asupra retinei.

Ochlu, organul vederii la om și la animalele mai superioare. Partea lui principală este *globulul* sau *bulbul* ocular. Acesta este ca și camera obscură a fotografului, în fundul căreia (pe retina = *R*) se formează imaginile obiectelor exterioare, cari prin mijlocirea nervilor optici se comunică creierilor. Nedescriind părțile lui protectoare, ca: orbită, pleoapele, genele și sprâncenele, vom enumera dela partea sa anterioară spre cea posterioară: *C* = cornea sau sticlucă ochiului, cu totul transparentă, din ale cărei margini pornește sclerotica = *S*, și albul (albușul) ochiului, care este foarte rezistentă și formează învelișul protector al globului, și a cărei parte vizibilă, ca și fața internă a pleoapelor, este învelită de conjunctiva = *Ci*. Sub sclerotică se găsește o a doua membrană, choroidea = *Ch*, și sub aceasta o treia retina = *R*; acestea sunt așezate în forma foilor de ceapă. Choroidea sau membrana vaselor se continuă în iris = *I*, cam la locul unde sclerotică se continuă în cornea, și tot la acest loc se află așezat, pe dinlăuntrul sclerotică, corpul și mușchii ciliar = *Cc*. Retina se continuă înspre creeri în nervul optic = *O*, iar înainte ea merge până aproape de corpul ciliar, unde marginea ei se numește ora serrata = *Os*. În apoaia corneei se află umoarea apoasă a oamerei anterioare = *A*; vine apoi irisul cu gaură la mijloc, *pupila* sau *omușor*, apoi camera posterioară = *B*, tot cu umoare apoasă, apoi lintea cristalină sau cristalinul = *L*, în forma bobului de linte, având împrejurul său ligamentul suspensor. Acest din urmă împreună cu mușchii ciliar poate îngroșa și subția cristalinul (v. Acomodare). În fine în golul mare al bulbului este corpul vitros sau sticlos = *v*. Toate aceste medii, dela cornea până la retina, trebuie să fie absolut transparente pentru ca vederea să fie perfectă. Imaginea ce se desemează pe retina este resturnată (inversă), dar creerul o transformează în dreapta. Fovea centrală = *Fc* sau macula lutea este aceea parte a retinei, cu care vedem mai distinct obiectele și cu care de obicei le fixăm. (Cf. Helmholz, Physiologische Optik 1867 (ediț. II, 1896); »Lumina pentru toți», an. I. Colecție de proverbe despre ochi; »Convorbiri literare» 1889, p. 929; Din imperiul ochilor de

Dr. Crainicianu; »Ochiul», de Dr. Urdăreanu, Buc. 1900, 55 pagini.) [Dr. C.]

Ochiu de mare, v. Iezer.

Ochiul bouului, (botan.) numele popular al plantelor: *Aster alpinus* L., *Aster Amellus* L. și *Leucanthemum vulgare* Lam. (sin. *Chrysanthemum Leucanthemum* L.) (v. ac.)

Ochiul bouului, pasere, v. Bourel.

Ochiul păunului, (*Saturnia Pyri*), un fluture mare din fam. Saturnidelor, are aripile cenușii-brune cu margine albă și cu câte un punct (ochiu) albastru-negru, încungurat de un cerc roșu. Lungimea 4-9 până la 6-8 cm. Omida este verde cu globurile albastre provădute cu perișori. Omida trăiește pe meri, pruni, ș. a., în Iulie și August. Se găsește prin România, Transilvania, Ungaria, Austria.

Ochiul șerpelui, numele românesc al plantei *Myosotis palustris* Roth. (v. ac.)

Ochlocrație, se numește domnia plebei; de generațiunea statului democratic.

Ochrea, (botan.) mănecută, manșon mic ce acopere pe o oarecare distanță baza întrenurilor tulpinei dela plantele Polygonaceae, cari din cauza existenței acestui organ constant la ele s'au numit și

Ochreate. O. e constituită din stipuli concreșcuți între ei și în jurul bazei întrenodului. Se mai întâlnește la Platan.

Ochrida, oraș în Macedonia, v. Ohrida.

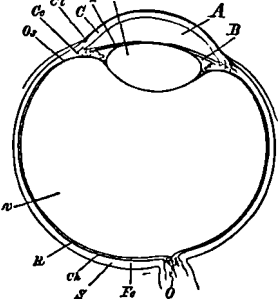
Ochroma Lagopus Swartz, arbore din fam. Malvaceelor, în India de vest și America mijl., produce plută și lână vegetală (Edrédon vegetal, Patte de lièvre).

Ociakof, oraș din guvern. Herson, malul limanului Bug-Ingul, unde se revarsă în Marea Neagră. Altădată a fost o fortăreață turco-tatară, dar sub Ecaterina II a fost cucerită de Rusia și desființată; 6984 loc. Despre O. sunt multe amănunte istorice în letopiseștele noastre naționale.

Oclimum, (botan.) v. Ocymum.

Ocina, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 3 căt., cu 1342 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă mai ales cu dogăria; 2 biserici și 1 școală. În com. se găsește un izvor cu apă de pucioasă.

Oclusiune intestinală, (vulg. Incurcătura de mațe), se numesc accidentele morbide produse prin un obstacol pe traiectul tubului digestiv, care opresc complet cursul maseilor fecale. Aceste obstacole pot fi cauzate: prin torșiunea intestinului în jurul său, prin compresiunea exercitată de o ansă intestinală sau o tumoră, prin o bridă cicatricială, prin introducerea intestinului în un orificiu, prin invaginațiunea unei porțiuni de intestin în o porțiune învecinată (valvulus). Porțiunea de intestin asupra căreia obstacolul are acțiune, se inflamează și apoi se gangrenează, dând loc la peritonită. Masele fecale și gazurile sunt oprite în cursul lor și se adună deasupra obstacolului, destindând această parte

Ochiu.

de intestin. Simptomele O.-ei int. sînt: constipație rebelă, lipsa de flaturi, balonarea pîntecelui și dureri mari. Prognosticul e grav și terminațiunea adesea mortală. Tratamentul: clisme mari, clisme electrice, laparotomia (deschiderea abdomenului) pentru a înlătura obstacolul. [V. In.]

Ocna, mină (v. ac), mai ales de sare; loc unde se închid făcătorii de rele, osândiții la muncă silnică. *O. părăsită*, neexploată, servea mai înainte ca închisoare tâlharilor celor mai cumpliți.

Ocna, com. rur. în căpit. Coțmanului, j. Zastavnei în Bucovina, are 2071 loc. (1717 gr.-or., 138 rom.-cat. și gr.-cat., 216 mos.), 1 școală primară, postă.

Ocna de fier, (Fieru), v. Moravița.

Ocna Dejului, v. Dej.

Ocna-Sibiului, (*Vizakna, Salzburg*), oraș în cott. Albei infer., Trans., cu 3772 loc., din cari 2414 Rom. Saline cu producțiunea anuală 32,000 kgr. sare; ocnele vechi, deschise încă de Romani, părăsite, și acum pline cu apă, servesc ca băi de apă sărată. În jurul acestor lacuri, generalul magh. Bem a fost bătut la 4 Febr. 1849 de armata austriacă, cu care ocaziune 300 honveți (soldați magh.) au fost uciși și apoi aruncați în salinele părăsite, dintre cari (1890) 7 inși au fost ridicați din profunzime prin isbucnirea apei.

Ocna-Slatina, salină în Maramurș, numită de popor și *Handal*, în apropierea Sighetului, se exploatează dela 1789. Salinele părăsite și acum pline cu apă, au fost exploatate și în timpurile Romanilor; producțiunea anuală de sare în valoare de 12—14 mil. cor., lucrând cam 900 băieși (șogăi), toți Români. O.-S. aparține com. Sat-Slatina, cu 2174 loc.

Ocna-Șugatag, salină în Maramurș, exploatată dela 1777. Urme de expl. veche romană. 470 băieși rom. Producțiunea de sare anuală în valoare de 8—10 mil. cor. Comuna O.-Ș., cu 1842 loc. gr.-cat. și rom.-cat.

Ocnaș, (ocnar, băieș, șogău sau șovagău = tăietor de sare [*magh.*]), numirea lucrătorilor în ocne (mine); criminal osândit de a tăia sare din ocna.

Ocnele, unul din veniturile domnesci, vîndărea sărei fiind un monopol al domnului, în vechile timpuri ale țerilor române.

Ocnele Mari, (*Salinele Mari, Ocna, Tîrgu Ocna*), com. urb. în Rom., j. Vâlcea, numită astfel dela ocnele, ce sînt în localitate; e situată între două lanțuri de dealuri, unul la nord numit Licura și altul la sud numit Dealul Ocnei. Com. numeră 4059 loc. (Dict. geogr. 1893); reședința unei subprefecturi, școle primare, 13 biserică, penitențiar, băi cu apă sărată.

Ocnîța, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, situată la 10 km. spre nord-est de Tîrgoviște; com. se compune din căt. O. și Gorgota, avînd în total 3946 loc. (Dict. geogr. 1890). Teren bogat în sare și păcură.

Ocol, (în Rom.), împărțire de teritoriu din punct de vedere administrativ, judecătoresc, militar sau religios. Autoritățile unui O. (circumscripțiune), în general, au limitată competența lor numai pe întinderea O.-lui unde funcționează, și numai în mod excepțional pot întinde puterea lor în cuprinsul altor O.-le.

Ocollre, (militar.) schimbarea de direcție a unei trupe, fără să părăsească formația primitivă; O. se face în jurul unuia din flancuri care servă ca pivot de învîrtire.

O'Connell, Daniel, celebru om politic irlandez, n. 1775. Membru al camerei comunelor la 1828, el a luptat din resputeri pentru ștergerea legii din 1801, care unia Irlanda la Marea Britanie. În 1835 alegerile generale aducînd în parlament un număr aproape egal de liberali și conservatori, O. cu Irlandezii săi, deveniră arbitri camerei comunelor, împrejurare de care a profitat el făcînd să se voteze mai multe billuri în favoarea Irlandei. La 1840 O. începî marea agitație contra uniunii Irlandei cu Anglia, prin meetinguri monstre, în urma cărora guvernul emoționat îl trase înaintea justiției sub cuvînt de »conspirație contra constituțiunii». El fî condamnat la 1844 la un an închisoare și la o mare amendă, dar camera Lorșilor la care apelă, îl achită. În urma aceluia proces popularitatea, și mai ales autoritatea lui O. asupra Irlandezilor se micșorară; iar meetingurile monstre încetară de atunci de a mai fi un obiect de teroare pentru Anglia. † 1847 la Genua în Italia; O. poate fi privit ca unul din cei mai mari oratori politici ai Angliei. (Bibl.: Discursurile lui politice au fost publicate în 2 vol. (Dublin, 1846). Asupra vieții și activității lui avem între altele: Percival, »Tribute to O'Connell.» Dublin, 1844; Ludwig Schipper, »O'Connell. Sein Leben u. Wirken, 1844; Francheville, O'Connell. Paris, 1848; Gladstone, Daniel O'Connell, etc.)

Ocra, (*Ocru*), mineral; de obicei se înțelege un oxid de fier mai mult sau mai puțin impurificat cu materii argiloase; *O. galbenă* conține limonit, *O. roșu* oligist. O. e foarte răspîdit, se întălnesc în toate rocile feruginoase și în toate gîsemintele de fier alterate. Variet. fine argiloase sînt întrebunțate ca colorii. O. fine se găsesc în Dobrogea la Defcea, unde însoțesc depozite argiloase. Numele de O. se dă și unor minerale cari prin culoare sau structură aduc aminte O. de fier. Așa e O. de antimôn, O. de bismut, O. de telur, etc.

Ocrotire, patronagiu, protecțiune, părtinire. **Octactinia**, ordin de animale inferioare (polipi), reunite mai multe laolaltă în colouii. Specii mai însemnate sînt: corala roșie, corala nobilă sau mărgeanul, peana roșie de mare. Trăiesc în mări.

Octaedru, (geom.) corp geometric mărginit de 8 triunghiuri echilaterale, iar *O. piramidă*, cînd aceste triunghiuri sînt isocelul cu basa mai mică decăt celelalte două laturi.

Octametru, v. Dimetru.

Octant, (geom.) a opta parte din periferia unui cerc; instrument pentru măsurarea unghiurilor.

Octav, (în *O.*), format de tipăritură care cuprinde 8 file sau 16 pagini de coală.

Octava (și *Ottava*), în *versificație* ital. formă usitată pentru gruparea versurilor în strofe, de câte 8 versuri, dintre cari primele 6 versuri rimează variat, de obicei rima încrucișată, iar cele 2 din urmă cu rima împărechiată, s. e. Epopea lui Tasso.

Octava în musică, interval pe 8 grade, relațiune dintre fundamentală și prima armonică, cuprinzînd 6 tonuri (diatonic 5 tonuri și 2 semi-

tenuri) și cu raport numeric $\frac{3}{1}$, calculat pentru prima dată de Pitagora. E intervalul cel mai consonant, calificat de perfect, singurul interval pur întrebunțat în sistemul temperat modern (v. Temperament). Câte odată notele ce formează O. se prezintă una ca naturală și alta alterată, dând ceea ce se numește o O. crescută sau c O. micșorată, intervale disonante.

Tot numele de O. se dă uneori seriei diatonice naturale cuprinsă în limitele a 8 grade; de aici diferitele specii de O. după locurile ce ocupă semitonurile în ele: O. majoră, O. minoră, O. dorică, O. frigiană, ș. a. (v. Mod). [T. C.]

Octavia, 1) O., scralui Octavianus (în urmă imp. August), mai întâiu soția lui Claudius Marcellus și apoi a triumvirului Marcus Antonius. Femeie frumoasă și de c cinstă extraordinară în societatea coruptă cu care trăia. † 11 a. Chr. 2) O., fiica lui Claudius, împărat roman și a Messalinei, soția lui Nerone, care o ucise la a. 62.

Octavianus, împărat roman, v. Augustus.

Octet (germ. Oktet, ital. ottetto, fro. Octuor), compozițiune vocolă sau instrumentală pentru 8 voci sau instrumente, tratate însă ca un grup compact și nu ca un dublu cor sau ca un dublu quartet. [T. C.]

Octobre, din lat. October, luna a cpta a anului roman, începutu cu luna lui Martie. [Atm.]

Octobre, *diploma din 20 O. 1860*. Calamitățile monarhiei austriace, ce au urmat după nefericitul război cu Italia în 1859, siliră pe guvernul centralist la concesiunile ce le reclamau diferitele popoare ale monarhiei Austriei. Spre constatarea acestora se convocă senatul imperial înmulțit, la care se cheamă bărbați de încredere din toate provinciile, și între aceștia și dintre Români episcopul Șaguna din Ardeal, Andrei Mocsonyi din Banat și baron Petrinc din Bucovina. Din dezbaterile acestui senat imperial a rezultat Diploma din 20 Octobrie 1860, în sensul căreia toate afacerile comune imperiului întreg se ținau de competența senatului imperial, iar cele de interes special, de activitatea dietelor respective, ce se vor convoca în țările aparținătoare de coroana Ungariei, în sensul constituțiilor sale de mai înainte, iară în celelalte provincii în sensul statutelor sale speciale. Partida germană voind a da acestei diplome c direcțiune centralistă, exporă Patenta din 26 Februarie 1861, în sensul căreia aveau a trimite în Reichsratul din Viena, Ungaria 85, Creația și Slavonia 9 și Ardealul 26 reprezentanți. Pe baza acestor acte de stat, Ardeleni ținură dieta din Sibiu 1863—65, din carea trimisără și în Reichsrat contingentul lor de reprezentanți. Ungaria însă și Creația denegară aceasta, până ce — după dezastrul războiului pruso-italian din 1866, se inaugură în 1867 sistemul dualist de astăzi, prin care diploma din 20 Oct. 1860, cu toate consecințele ei, deveni cbscletă. [I. c. d. P.]

Octalieri, identic cu Octactinia (v. ac.).

Octofor, purtător de litieră.

Octogon, (Octagon, Octanglu), (geom.) figura închisă de 8 laturi.

Octoich, (grec. = opt tenuri), carte rituală în care se cuprind cântările sacre întocmite după 8 glasuri și pe 8 săptămâni după claltă; a festompus de I. Damascen în secl. VII.

Octuplire, (dela latinul octuplex), de opt ori. **Ocular**, ce se ține de ochiu; în optică este sticla sau lentila prin care privesce ochiul la microscop sau la ochian. (v. și Ochilar.)

Oculare, v. Altoire.

Oculi cancri astaci, v. Lapides.

Oculist, (oftalmolog, doctor de cohi), la Romani »medici oculari», cari se ocupă numai cu tratarea boalelor de cohi. Aceștia erau într'un timp vraici, șarlatani, vântură țeara, iar în secolul din urmă și-au luat demnitatea științei adevărate. În Transilvania trăia la finele secl. XVIII și începutul celui trecut oculistul Dr. Ioan Melnar. În Craiova practica ca oculist Dr. Iosif Fabricius dela 1859 până la moartea sa 1888.

Oculistica, (*Ophthalmologia*), știința despre boalele de cohi, care aci s'a alipit și aci s'a separat de chirurgie. Facultățile de medicină abia cu începerea secolului trecut au primit catedre de O., cea din București la venirea actualului domnitor, cea din Paris abia la 1881, cea din Iași e tot numai suplinită. O.-i rămâni sânt la București: Miclescu, Petrescu și Crăinicianu.

Ocult, (lat.) secret, tainic.

Ocultism, (lat.) în fond ceva ascuns. Ca teorie înseamna doctrina despre cele ascunse, necunoscute și tainice și se denotă cu acest nume toate acele cercetări, cari, pe temeiul puterilor naturale cunoscute, se ocupă cu fenomene în aparență neexplicabile, cum e s. e. hipnotismul, somnambulismul, telepatia. O.-ul se descebesce de spiritism prin aceea, că pe când acesta în amintitele fenomene vede carecare manifestare a lumii spirituale, O.-ul caută explicația faptelor și a fenomenelor în însăși firea ascunsă și tainică a individului. Reprezentantul principal al O.-ului modern și care vicesce, ca pe cale experimentală să cerceteze lucrurile suprasensuale și subtrase dela experiență, este Du Prel. [Pl.]

Ocultațiune, (astron.) trecerea unui corp ceresc dinaintea altuia, pe care îl ascunde cu totul.

Ocupant, care ocupă, care se află în posesiune.

Ocupațiuni laterale, se numesc, în învățământul școlar, toate lucrările ce ocupă pe școlari sau pe învățători în cre libere, și cari nu sânt impuse de planul de învățământ, de programa sau de crarul școlale. Ele au în vedere perfecționarea învățătorului sau a școlarului în științele ori artele ce corespond de preferință înclinațiunilor lor personale, după liberă alegere. În unele locuri, înființarea de bibliotecă ori ateliere, pe lângă școlale, au scopul, nu de a reglementa, ci a înlesni mijloacele pentru O.-le l., îndecsebi ale școlarilor.

Ocymum Rivin., (botan.) gen din fam. Labiatelor. *O. Basilicum* L. (busuicoul, mălăcina), crește selbatic în India estică și Africa, la noi cultivată prin grădini ca plantă aromatică. *O. sanctum* L. (Tulsi), cea mai însemnată plantă medicinală în India.

Oda, (grec. ode, lat. carmen), cântec, numele ce se dădea de cei vechi tuturor pociilor lirice, cu excepția celor scrise în distich elegiac. Modernii înțeleg prin O. pociile cari exprimă sentimente de laudă, admirație și entuziasm pentru Ddeu (O. sacră, peasnă, imn), pentru frumșețile naturii, pentru faptele mari ale unui popor sau bărbat (O. eroică). Vestii autori de ode: Pindar la Greci, Horațiu la Romani, Victor Hugo la

Francezi, Al. Manzoni la Italiani, la Români se poate cita Alexandri. v. și Peasna.

Oda-bași, (*turc.*) intendant al ospătărilor sau caravanserilor turcesci.

Odagaci sau *Odogaci*, numiri populare ale plantei Saponaria officinalis L. (v. ac.).

Odaia, com. rur. în Rom., j. Teleorman, lângă T.-Măgurele, cu 1346 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică și 2 școale.

Odăjdii, (ornate sacre), vestmintele bis. cu cari se îmbracă preotul, când îndeplinește cultul dumnezeiesc. (v. Paramente.)

Odalisca, numele servitoarelor din haremul, îndeosebi al sultanului; dintre acestea își alege sultanul șapte cadine.

Odănanathus Septimius, regele Palmyrei, la 261 dobândi independența, 267 fû ucis. I-a urmat soția sa Zenobia.

Odd Fellows, numele societății filantropice, întemeiată la Liverpool în 1780, după modelul ordinului francmason. Dela 1870 încoace și în Germania.

Ödenburg, numirea germană a orașului și cott. Șopron (v. ac.).

Odense, capit. insulei daneze Fünen, 30,268 loc. (1890); episcopie, dom (cu morminte regesci); castel, topitorii de fier, port.

Odera, rîu în Germania, 905 km. lung, isviresce în Moravia. Sub Oderberg, părăsind Austria, trece în Prusia, parcurge Silesia, Brandenburgul și Pomerania, în 3 brațe se varsă în Marea Baltică. Lângă Fiddichow se împarte în 2 brațe, dintre cari brațul estic: Reglitzul mare, în apropierea orașului Stettin, se varsă în lacul Damm; brațul vestic, care poartă numele de O., se împarte din nou în 2 brațe: Parnitz și Dunzig, cari asemenea se varsă în lacul Damm; brațul principal, care se numește Papenwasser, în partea nordică a lacului Damm, întrunindu-se cu brațele sale laterale, după un curs de 8 km., ajunge în Hafful Pomeraniei. Din acesta, în 3 brațe: Dievenow, Swine și Peene, se varsă în Marea Baltică. Afluenți pe malul stîng: Oppa, Zinna, Hotzenplotz, Neisse de Silesia și Glatz, Ohlau, Loh, Weistritz, Katzbach, Bober ș. a.; pe malul drept: Olsa, Buda, Birawca, Clodnitz, Malapane, Stober, Weida, Bartsch, Warthe; afluentul cel mai mare: Mietzel, Ihna ș. a. Navigarea se începe în Silesia superioară, lângă Ratibor, pentru năi mai mari lângă Breslau. Este legat cu Havel prin canalul Finow, cu Spree, prin canalul Frideric-Vilhelm și *O.-Spreekanal*, numit și canalul Fürstenberg, leagă O. cu Berlinul și Hamburgul, ca și canalul Frideric-Vilhelm. [M. Bodiu.]

Odessa, oraș din guvern. Herson în sudul Rusiei, așezat pe malul Mării Negre, avînd un port deschis vînturilor și furtunelor, și din această cauză incomod pentru adăpostirea unei flote. Cu toate acestea foarte important pentru comerțul Rusiei. 405,041 loc. (1897); reședința unui episcop, universitate, muzeu istoric și de anticități, grădina botanică. Malurile întărite cu baterii; stațiune balneară.

Odeum, (*lat.*, grec. Odeion), la Greci clădire rotundă destinată concursurilor musicale. Ca cele mai renumite se citează cele zidite de Pericles și Herod Atticus la Atena, de Apolodor și Domitian la Roma, ș. a. În timpurile moderne încă s'a dat numele de Odeon unor edificii

nederferind în nimica de teatrele ordinare. Astfel este O. din Paris, construit la 1781, ș. a.

Odgon, (marină) cuvînt popular întrebuițat de plutași și însemnând frînghie (v. Parâme).

Odihna, starea de nelucrare fie a corpului întreg fie a unui organ singuratic.

Odin, cel mai mare zeu în mitologia scandinavă, considerat în special ca zeu al resboiului. Toate virtuțile și calitățile omenești superioare derivă dela el, care e principiul revelator al tuturor lucrurilor. În mitologia scandinavă lui O. i-se atribuie o mulțime de aventuri.

Odiseu, v. Odysseos.

Odisea, v. Homer și Odysseos.

Odīs, (*Odessus*), oraș vechiu al Moesiei infer., situat cam în locul orașului bulgăresc de adî Varna. În O. era în vechime o episcopie română, supusă patriarhului Romei celei vechi, după cum se vede și din o epistolă adresată de către episcopii Moesiei împ. Leon (474—491), în cauza uciderii Sf. Proterie Alexandrinul. Acea epistolă, între alții, este subscrisă, în limba latină, și de către: Dittas sau Dizzas, (grec.) episcopus Odysae Moesie. (Cf. Petru Maior, Istoria biser. a Rom., p. 177.)

Odiu, (*odios*), demn de ură și scîrbă, respingător.

Odoker, fiul lui Edecon, ministrul lui Attila, devenind șeful Herulilor, cucerese Italia în anul 476, după ce detronează pe Romulus Augustulus. O. guvernează Roma cu titlul de patrician, în 489 Theodorik năvălind cu Ostrogoții, dînsul se apără doi ani închis în Ravena. În 493 se predă, rugînd pe Theodorik să-i cruțe viața, acesta îi promite și învîtîndu-l la un banchet, îl ucide. Mormîntul lui O. s'a descoperit la Ravena în 1854.

Odoadre bisericesci, sînt vestmintele ornate și requisitele sacre liturgice, destinate și întrebuițate exclusiv la serviciul divin.

Odobasca, com. rur. în România, j. R.-Sărat, compusă din 4 căt. cu 1425 loc. (Dicț. geogr. 1896), 3 biserici și 1 școală.

Odobesci, com. urb. în Rom., j. Putna, situată pe malul stîng al Milcovului și încungiu-rată de vile, ce formează vestita podgorie O., renumită încă pe timpul lui D. Cantemir prin calitatea și cantitatea vinurilor, ce produce. Com. se compune din Tîrgul-O. și căt. Grozesci și Vineșci, avînd în total 3594 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici paroch. și 5 filiale ort. și 2 școale primare, spital comunal, farmacie, baie cu aburi, judecătoria de ocol, gară, birou telegrafo-postal. Tîrg septemănal se face Marția. Vilele dela O. au o întindere de 896 ha., iar producțiunea medie la hectar este de 30 hl. vin.

Odobesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița cu 1500 loc. (Dicț. geogr. 1890), cari se ocupa cu agricultura.

Odobescu, 1) *O. Ioan*, general, n. 1793 în Craiova, † 1857 în Bucuresci. Cariera sa militară a început-o prin a aduna cete de panduri, cu cari a participat în resboaiele din 1812 în Rusia. Apoi a intrat în armata rus., facînd campaniile din 1828—29. Odată Rușii intrați în țeară, se reîntoarce și O. și fû numit adjutant al lui Vodă Alexandru Ghica, dela 1834—42. La 1848, cu ocasiunea mișcării revoluționare, arestează (19 Iunie) pe Eliade Rădulescu și pe tovarășii lui, cărora le succede a scăpa și fugi la

Tîrgoviște. Tot în acest an a fost ministru al cultelor câteva luni.

2) *O. Alexandru*, primul prosator român, distins prin armonia, dulceața și farmecul poetic al stilului, prin românitatea, bogăția și frumseța limbii, și în același timp prin o întinsă și variată erudițiune clasică. Nascut la 1834 în Bucuresci, fiul generalului I. Odobescu, și-a făcut studiile liceale în colegiul Sf. Sava din Bucuresci; la 1851 a trecut la Paris, unde a luat bacalaureatul și a urmat cursurile facultății de litere. Ca student încă publică în »România literară» a lui Alexandri studii literare ca »Satira latină», și după întoarcerea în țeară două novele istorice »Mihnea cel Râu» și »Doamna Chiajna». Ca adevăr istoric, ca formă poetică și ca limbă poporană și arhaică, aceste două novele, făcute după modelul celebrei novele »Alexandru Lăpușneanu», a lui C. Negruzii, sunt nisce mărgăritare în literatura noastră. Intors dela studii, O. fu, scurt timp, procuror al curții de apel în Buc.; apoi membru al comisunii documentale, post mai potrivit cu vocațiunea sa. Atunci, în excursiuni pe la deosebite mănăstiri, făcu cercetări și studii despre felurite documente și antichități ale țerii. Dela 1861—63 publică, în asociațiune cu mai mulți literați »Revista română», în care scrisse »Despre poesia poporană», »Poezii Văcăresci», despre »Psaltirea lui Coresi», din care el găsi singurul exemplar ce mai există, și despre alte cărți tipărite și manuscrise. După unirea ministerelor celor două principate, la 1861, fiind numit director al ministeriului cultelor, iar la 1862 ministru al acestui departament, se ocupă în special cu studiul mănăstirilor închinete, și cu revendicarea lor pe seama statului. Inșă, neprimindu-i-se propunerea de a se destina venitul acestor mănăstiri numai pentru scopuri de cultură și binefacere, conform dorinței donatorilor, demisionă din minister. Atunci, pentru convingerea colegilor săi, publică, sub pseudonimul de »Agaton Otmenedec», interesanta scriere »Etudes sur les droits et les obligations des monastères roumains dédiés aux Saints Lieux.» La 1867, numit comisar general al României la expozițiunea din Paris, obțină dela guvernul francez dreptul României de a figura la această expozițiune alături cu statele independente și, împreună cu P. Aurelian scrisse »Notice sur la Roumanie», în care se arată pentru întâia dată pe larg starea agricolă și economică a României și se dau primele noțiuni lămurite despre antichitățile ei, mai ales despre frumoasa mănăstire dela Curtea de Argeș și despre tesaurul dela Pietroasa. Despre acest subiect începă a publica mai târziu (1882—85), ca secretar al legațiunii din Paris, monumentală scriere: »Le tresor de Petroasa», care însă a rămas neterminată. La 1870 ales membru al Academiei române, când curentul direcțiunii latiniste, sub Laurian și Maxim, era în vigoarea sa, propuse revisuirea dicționarului și glosarului Academiei, și provocă un curent contrar celui latinist, din care ieși ideea unui dicționar, propus de M. S. Regele, în care să între limbă poporană, și care-l începuse P. Hașdeu sub titlu de »Magnum Etymologicum Romaniae». Intre lucrările sale ca academician, menționăm discursul despre »Petre Poenaru» cu ocaziunea aniversării a 25-a a Academiei și in-

structivul raport despre modul cum trebuiesc făcute traducerile. În 1874, pe temelii studiilor sale arheologice, comunicate în conferințe la Ateneu și în articole prin ziare și reviste, T. Maiorescu, ca ministru al instrucțiunii publice, înființă pentru dînsul catedra de arheologie la universitate. Atunci publică: »Istoria arheologiei», antichitatea și renascerea, până la jumătatea secl. XVIII, operă premiată de Academie cu marele premiu Năsturel-Herescu de 12,000 lei. Intre 1876 și 1878 publică deosebite articole politice, relative la resboiul de atunci, și două frumoase conferințe »Moții și Curcanii» (cu G. Borogovan), și »Carte de cetire» (cu I. Slavici). Apoi funcționă câțva timp ca director al școlii normale superioare. La 1874 un amic al său, C. Cornescu, cerându-i o prefață pentru un manual de vânătoare, în loc de o prefață scrisă o carte întreagă, publicată sub titlu de »Pseudokynegetikos» (Fals tratat de vânătoare), istoria vânătoarei, într'un șir de tablouri și anecdote amestecate cu vorbe de spirit, cu alusiuni la deosebite întemplări politice și literare, cu notițe despre artiști, cu descrieri de opere de pictură și arhitectură, cu minunate fragmente de literatură poporană; un admirabil mosaic literar, plin de erudițiune și scris într'o limbă poporană plină de farmec. Scrierile sale sînt publicate în ultima edițiune de Socec, 3 vol. † 8 Nov. 1895.

Odogaciu, plantă, v. Saponaria.

Odolean, plantă, v. Valeriana.

Odometru, instrument pentru măsurarea distanțelor parcurse.

O'Donnel, *Leopoldo*, conte de Lucena, bărbat de stat spaniol, de origine dintr'o familie celebră irlandeză, n. 1809. † 1867. Președinta al consiliului de miniștri dela 1856—58. În 1859 a fost însărcinat cu conducerea unei expediții în contra Marocului, pe care sfîrșindu-o norocos, primi titlu de duce de Tetuan. O'D. deveni din nou președinte de consiliu din Ian. 1863 până în Febr. acelaș an și din Iunie 1865 până în Iulie 1866.

Odontalgia, (durere de dinți), se nasce la copii din eșirea grea a dinților, care se pare că e mai mult o mâncărime decât durere. Se dau copiilor lucruri tari de ținut între gîngei ca să ajute eșirea dinților. O. la un dinte sau măsea găunoasă (cariete) provine ori din inflamația mēduvei (pulpei) dintelui, ori din lovitura cu alimente, corp străin, apă, etc. a numitei pulpe. O. există și la inflamațiunea rădăcinei dintelui și a împrejurimii sale (periostită alveolo-dentară). Se aplică contra durerii medicamente amolțitoare, iar când s'a format materie, i-se dă drumul prin înțepare. În casuri cronice se plombează. Mai este și o odontalgie nervoasă fără carie.

Odontine, medicament ori preparat contra durerilor de dinți ori pentru curățirea lor. În acest din urmă cas se prepară din pulbere de piatră ponce, ori din cochile de stridii amestecate cu sapun și extract de violete, esența de piperment (isnia) și colorate cu carmin.

Odontograf, (mechanică), aparat pentru desemnarea dinților pe roatele dîntate la confecționarea acestora.

Odontologie, (*grec.*) tratat despre dinți (Dentistica).

Odonthornite, (Ichthyornite), grupă de paseri cu mandibule dințate, perite. Rămășițele lor se găsesc în form. Cretacee din America de nord.

Odontotecnica, arta dentistului de a conserva dinții (plombându-i), de a-i confecționa și pune artificiali în locul celor stricați cari se scot.

Odontoterapia, tratarea dinților.

Odor, (odoratus), lucru scump, juvaier, ființă inbită; miros, cu miros plăcut.

Odorant, (botan.) care respând. miros, parfum plăcut. Parfumul florilor, fructelor sau frunzelor se datorează de obicei unor uleiuri esențiale (v. Esența), volatile, produse în anumite organe glandulare ale plantelor mirositoare.

Odorheiu, (magh. *Udvarhely*), cott. în Trans. (Ung.), 3417 km². și 110,132 loc. (1891); din cari 93-70% Sécui, iar restul ca. 6000 Rom., 3000 Germ. și 1000 Ovrei; se mărginește la est de cottul Ciucului, la nord Mureș-Turda și Ciuc, la sud Treiscaune și Târnava mare și la vest Târnava mică și Mureș-Turda. Se împarte în 3 cercuri adm. și un oraș cu magistrat regulat: cercul Homorodului, al Cristurului sécuesc, Odorheiului și orașul Odorheiu sécuesc (v. ac.), reșed. cottului. Suprafața O. e deluroasă-muntoasă cu păduri extinse de stejar și brădet, cu piscuri de înălțimi dela 835—1798 m. Aici iso-vorec râurile mai însemnate Târnava mare, care strătaie cott. O. dela est spre sud; la nord Târnava mică, la est Homorodul mare și mio, Vargyas, Kormoš și Baraoltul. O. e bogat în ape minerale: sărate, feruginoase, cu acid carb., bicarb., de natriu, magnesiu, calciu și hidrate de sulf; băile și isoarele de cură mai însemnate la: O. sécuesc, Korond, Homorod, Prăjd, Szejke și Székely-Füred. Mine de sare la Prăjd, de fier la Lövete și Szentkeresztbánya. Lacuri: Rák, ochiu de mare de lângă com. Nagygámbfalva și lacul sărat (sostó) de lângă orașul O. Peșteri la: Homorod-Almăș și Prăjd. Poporațiunea se ocupă cu agricultura și în mare parte și cu industria, mai cu samă cu industria de casă, și comerciu de export în toată țeara și chiar și în România. Centrele mai însemnate în cott. sunt O. sécuesc (v. ac.) și Cristurul sécuesc (Székely-Keresztur). (Cf. Geografia Ardealului. Blaj 1866, de I. M. Moldovan; Țeara noastră. Sibiu 1894, de Silv. Moldovan; Székelyföld 1879, de Koszma Ferencz; Orbán Balázs: Székelyföld leírása 1869; Hankó Székelyföld 1896.) [E. C.]

Odorheiu *Sécuesc*, (magh. Székely-Udvarhely), oraș cu magistrat propriu pe țărmul stâng al Târnavei mari în cott. Odorheiu. Cel mai însemnat loc al Sécuiilor dela așezarea lor în Trans., ceea ce arată numele magh., tradițiunile și documentele istorice. Fiind sediul cott. O. și ultima stațiune de cale ferată în aceste părți, e totodată și centrul cultural, industrial și comercial al Sécuiimii. Biserică pompoasă rom.-cat., seminar, școală de fete rom.-cat., gimnasiu complet rom.-cat. și ev. ref. (colegiu) din 1672, cu bibliotecă vestită, claustru franciscan cu biserică frumoasă, școală civilă de fete, școală inf. și sup. comercială-industrială. Băi sărate, alc. feruginoase renumite. Sediul protopop. rom. gr.-cat. Loc. 5476 (1896) aproape toți Sécui, între cari și mulți Români maghiarisați, 191 Germani, 71 Români, 81 Ovrei. Fabrici de spirt, cherestele, țesătorii, cărămidării. [E. C.]

Odos, (botan.) v. *Avena fatua* L.

Odrasliă, germen, mlădiță, urmaș, progenitură.

Odrisii, populația indigenă a Traciei, a cărei rescoală Sabina Romanilor, fiind înăbușită prin conșul Cn. Sabinus în 26 d. Chr., aduce prefăcerea și a Traciei în provincie romană.

Odvoș, com. rur. în Ungaria, cott. Arad, cu 1087 loc. Români.

Odysseos, la Romani *Ulises*, după mit. grc., rege în Ithaka, fiul lui Laertes cu Antikleia, fata lui Autolykos, bărbatul Penelopei, tata lui Telemach. Când Agamemnon, Menelaos și Palamedes au venit la Ithaka, ca să-l roage pe O. să participe la reșoia cu la Troia, pentru de a scăpa pe Helena cea frumoasă, O. s'a prefăcut nebun, dar descoperindu-i-se prefăcătura, a plecat la reșoia conducând 12 lunturi, și în timpul asaltului a excelat prin faptele sale eroice. (v. și Homer.)

Oe —, v. și E —.

Oecologia, v. Biologia.

Oeconomu, *Ciru*, jurisconsult, publicist, n. 1848 în com. Lunguleți, Rom.; studiile și le-a făcut în Bucuresci și Paris. 1873—75 procuror la tribunalul Ilfov, 1876 procuror la curtea de apel din Buc., 1878 consilier la aceeași curte, 1879 secretar general la ministerul justiției, 1882—84 procuror general pe lângă curtea de apel și dela 1884 procuror de secție la curtea de casație, post care îl ocupă și în prezent. Scrierile sale: Istoria dreptului român; Penalitățile în condica lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu; Legislațiunea lui Lycurg; Vechile așezăminte judecătorești; Apele de domen public; apoi: Cronici și Legende; Resbunarea lui Anastase, roman istoric. O. a mai colaborat și la „Revista Contemporană”.

Oedema, infiltrație de serositate în țesutul celulelor, limitat la o porțiune a corpului; serositatea poate umplea atât țesutul celulelor subcutanat cât și cel profund, precum și acel al viscerelor (plumâni, creeri, etc.). O. generalisată la toată suprafața corpului ia numirea de *anasarca*. În cas de O., apăsarea pielii cu degetul lasă o impresiune în ea; pielea este moale, palidă și pastoasă. Serositatea din țesutul celular vine din sânge sau vasele limfatice. Causelor patogenice ale O.-ei sînt: 1) tulburări în circulațiunea sanguină prin hiperemie arterială sau stasă venoasă (O. stenică și astenică); 2) tulburări în circulațiunea limfatică; 3) alterațiunea discrișică a sîngelui, determinată prin o hydremie (stare apoasă a sîngelui), care niăresce exosmosa serului din capilare în țesutul subcutanat. O. se observă la maladiile rărunchiului, a nimei, unde poate fi generalisat la tot corpul; apoi la inflamațiuni din profunđitatea țesuturilor (oaselor, etc.), în pielea corespunđătoare acelor inflamațiuni (O. colaterală) sau în cas de obstacol în vasele sanguine (thrombosă, embolie). Tratatamentul variază după cauza, care a determinat O.

Oedem pulmonar, colecțiune de serositate în alveolele pulmonare, transudate din sânge. Expectoratiunea e roșie spunoasă, dispnea e adese foarte pronunțată și la auscultatiune se aud raluri crepitante. Se observă în decursul boalelor de inimă și de rărunchi, și e adese de un prognostic foarte grav. [V. Im.]

Oedogonium Link., (botan.) gen de Alge chlorophycee, familia Oedogoniaceae. Corpul șseu e

format din filamente celulare simple. Se înmulțesc prin zoospori, de formă ovală, la capul mai subțiat având o coroană de cili vibrațili. Reproducerea se face la O. prin ouă rezultate din fusiunea unui anterozoid mobil cu oosfera imobilă; oul germinând dă 4 zoospori din care ies câte un nou aparat vegetativ. Cele 138 specii trăiesc pretutindeni în ape dulci sau slab sărate; s. e. *O. curvum* Pringsh., *O. capilare* (L.) Kütz. ș. a. [S. Șt. R.]

Oegir, v. Egir.

Oeland, 1) O., insulă svedeză în Baltica, 1320 km², cu 38,300 loc. 2) O., insulă daneză în Limfjord, 24·7 km².

Oenanth-ether, numire dată eterilor, acizilor capricinici și caprilici, și cari se găseesc în vin.

Oenanthol, identic cu aldehido hiptilică CH₃·(CH₂)₅·CO H; se găseesc în uleiul de ricin.

Oenanthe Phellandrium Lam., (botan.) plantă din fam. Umbelliferelor, crește prin Europa și Asia nordică. Semințele se folosesc în medicină. Cotoarele și foile sunt veninoase pentru cai. Numirile rom.: inate, mărăraș, mărărul bălților, chimion de apă.

Oeneos, (Eneus), în mitol. grec. regele din Pleuron și Kalydon în Aetolia, renumit, pentru că el a fost cel dintâiu, care a plantat via. O. întârziând a face sacrificiu zănei Artemis, aceasta a trimis un gigan asupra țerii lui, dar Herakles (v. ac.) l-a omorât. [Atm.]

Oenomaus, (mitol.) v. Hippodamia.

Oenothera biennis L., (botan.) plantă dicotyledonee din fam. Oenotheracee, originară din Virginia, la noi selbătăcită. Se cultivă pe alocarea pentru rădăcinile sale comestibile (Rapontica). Numirea rom.: luminița, luminița nopții, iarba asinului. Alte specii se cultivă și ca plante de ornament.

Oersted, *Joan Christian*, fizician danez, n. 1777 în Rudkjöbing, † 1851 în Copenhaga. A fost profesor la univ. din Copenhaga, mai târziu director al politehnicului de acolo. La 1808 a ajuns membru al acad. de științe din Copenhaga, la 1842 al acad. de științe din Paris. Meritul său principal e descoperirea (la 1820) legăturii dintre electricitate și magnetism. O. a mai făcut studii amănunțite și relative la compressibilitatea lichidelor.

Oesophag, v. Esofag.

Oesophagotomia, operațiune, care constă în a deschide prin o incisiune oesophagul în porțiunea sa cervicală. Ea se execută sau pentru a extrage un corp străin fixat în oesophag, sau pentru a trata o strictură (îngustare) oesophagiană care resistă tratamentului prin sonde, sau pentru a crea o deschidere destinată alimentațiunii în cas de strictură a porțiunii superioare a oesophagului. [V. Im.]

Oesophagoscopia, examinarea oesophagului cu un instrument (oesophagoscopul), care conține o sorginte luminoasă și care se introduce în oesophag spre a-l lumina.

Oeta, sir de munți în Grecia, continuarea Pindului până la sinul malic (Zituni), unde formează pasul Thermopilelor; acum Katavothra, 2158 m.

Of —, v. și *Oph* —.

Ofanto (anticul *Aufidus*), riu în Apulia, se varsa în Adriatică, 100 km. lung.

Ofenbaia, (Offenbánya, Offenburg), com. mică

în Trans., cottul Turda-Arieș, cu 961 loc. Rom. și Magh.; odinoroară băi renumite de aur, argint, plumb și telur.

Ofensa, injurie, insultă (v. ac.) adusă cuiva prin vorbe sau fapte.

Ofensiva, una din cele două atitudine ale luptătorului. Atitudinea generală a aceluia ce atacă. Tacticesce în lupta O. se caută a se scoate inamicul din pozițiunea ce ocupă, contrar luptei defensive (v. ac.). O. dă atacatorului cu inițiativă posibilitatea de a-și determina mult mai bine scopul și mijloacele de acțiune; ea înalță forța morală a acestuia. O. caută a strica coeziunea adversarului, a distruge figura tactică adoptată de armata inamică înainte de luptă. O. cuprinde de obicei patru faze: recunoașterea inamicului, preparațiunea atacului, executarea atacului, urmărirea sau retragerea.

Oferta și Cererea, fac obiectul unei legi economice în virtutea căreia atât mărfurile cât și munca — care este și ea un soi de marfă — sunt cu atât mai ieftine cu cât se găseesc oferite în mai mari căități, și cu atât mai scumpe cu cât se cer mai mult. Richard Cobden a dat acestui princip — cu privire însă la salarul muncitorului — formula că: »salarul se coboară când doi muncitori aleargă după un stăpân și că salarul se urcă, când doi stăpâni aleargă după un muncitor.« (Cf. N. E. Idieru, »Studii de econ. polit. și fin.« București, 2 vol., 1895 și 1896).

Offenbach, oraș în prov. hess. Starkenburg, aproape de Frankfurt pe Main, 39,408 loc. (1895); castelul Isenburg; cameră de comerț, gimnasiu, școală reală, școală comercială; industrie înfloritoare de portofolii, pungi, utensilii de călătorie, etc., apoi de chimicării și mașine.

Offenbach, *Jaques*, compositor franc., n. 1819 în Colonia, † 5 Oct. 1880 în Paris; elev al conservatorului din Paris, cunoscut prin operele sale burlesce (ca la 100): Orfeu în infern, Frumoasa Elena, Viața de Paris, Genevea, Marea Ducesă de Gerolstein, Poveștile lui Hoffmann, etc. (Cf. Biografia de Martinet, 1892.)

Offenburg, oraș în Baden, 9727 loc. (1895); cameră de comerț, gimnasiu; industrie de bumbac și pânzării; mai nainte oraș liber imper.

Offertorium, ofertoriu, aducerea darurilor la Liturgie, sau partea primă a Liturgiei credincioșilor, în care după ritul bisericei noastre Sf. daruri, adică pâinea și vinul, destinate spre a se consacra, se iau de pe masa de proscomidia (v. ac.) și cu mare ceremonie se duc pe altar, anume în decursul acestei încungurări solemne, corul cântă »cheruvicul«, iară preotul pomenește pe episcopul său, pe donitorul țerii și pe credincioșii vii ori morți pentru cari se servese Liturgia (v. ac.) (Cf. I. Borș, Ritualul bisericei gr.-cat. Lugos, 1881, § 98.) [i—m.]

Officium, (*lat.*) obligant, îndatorire, slujbă, funcțiune. *O. divinum*, slujbă D-șeiască în bis. cat.

»*De officiis*« este numele unei scrieri a lui M. T. Cicero, în trei cărți. Ea are conținut filosofic-didactic și tractează despre datoriile etice ale omului. Scrierea a fost adresată de autor fiului său Marcu pe când studia la Atena și are însemnătatea de a fi determinat limita la care se oprește morala înainte de creștinism.

Oficalciță, rocă, un calcar compact cristalin conținând vine și cuișuri de serpentin, culoarea

e un alb cenușiu cu pete verzi sau un verde deschis. O. e piatră de ornament cunoscută sub numele de »verde antic».

Oficier, (milit.) conducătorii sau șefii diferitelor unități tactice. Sînt trei categorii de O.: a) O. inferiori, dela gradul de sublocotenent pînă la căpitan inclusiv; b) O. superiori, dela gradul de maior pînă la colonel inclusiv și c) O. generali. Șefii diferitelor servicii auxiliare ale armatei, sînt cunoscuți sub denumirea de O. asimilați sau ne-combatanți.

Oficial, tot ceea ce emană dela o autoritate legal constituită: act oficial. Cel ce reprezintă pe o autoritate: delegat oficial.

Oficina, loc unde se lucrează; laboratoriu de farmacie.

Oficial, produse naturale sau artificiale, cari se usitează în medicină și, conform dispozițiilor legale, trebuie să se găsească în fiecare farmacie.

Oficios, îndatoritor, servitor; și iar oficios, și iar susținut și inspirat de guvern însă nu pe față, nu în mod oficial.

Oficiu, (*lat.*) quantul de activitate, pe care cineva, în virtutea vocațiunii sale, a pregătirii anume și a aplicării, o îndeplinește în vederea ajungerii unor scopuri de interes public. În fiecare oficiu se poate deosebi o latură »subiectivă» și alta »obiectivă». În sens subiectiv se înțelege sub O. însăși obligațiunea celui angajat la împlinirea lucrărilor în conformitate cu chemarea sa; iar în sens obiectiv se înțelege cercul de activitate pentru care s'a angajat în mod obligatoriu. Sînt O. publice, în serviciul statului ori al corporațiilor, și O. private, O. în serviciul justiției ori al administrațiunii; sînt apoi O. civile și bisericesci. De regulă cu O. publ. este împreună și o plată oarecare. Acele O., cu cari nu este împreună nici plată nici remunerațiune, se dic *O. de onoare* sau *onorifice*. Cel ce ia asupra-și un O. se numește *oficiant*.

În înțeles etic se numesc O. toate obligațiunile și actele, pe cari omul, ca ființă rațională și subiect al moralității, este ținut a le îndeplini în conformitate cu legea morală și cu referințele sale sociale.

Oficiu bisericesc se numește câte odată cancelaria vicarului general sau capitular, dar în zilele noastre s'a restrins la tribunalul conțentios bisericesc. Președintele are titlul de oficial și judecă singur sau cu asesori, după natura proceselor și constituțiunile locale. O. se mai numește și partea dînică din ceaslovul (orologierul) latin, *dis breviarum* (v. ac.).

Oficleid, (Ophicleide), instrument musical, de suflare, cu chei, derivat din vechiul instr. numit Serpentone, foarte întrebunțat în bisericile occidentale, cari nu dispuneau de o orgă pentru a-și susține cîntul plan. În prima jumătate a secl. XIX O. era principalul instr. grav al musicilor militare franc. și germ., și a fost întrebunțat și în orchestra de teatru. 1848 a fost înlăturat prin aparițiunea instrum. din fam. saxhorn-ilor. [T. C.]

Ofidien, ord. de animale din clasa Reptilelor, cuprîndînd toți șerpii.

Ofincus, (*Serpentarius*), constelațiune pe emisfera nordică a globului ceresc.

Ofolatria sau cultul șerpilor, isvorește parte

din cultul principiului rău, care este adorat de multe popoare păgâne, ca să nu-i vateme, parte ca personificație a forțelor misterioase ale naturii, simbolisate așa de bine de firea și efectele șerpilor. Antăia acceptațiune e fundată probabil pe tradițiunea genului omenesc despre chipul șerpelui, ce a luat diavolul în paradis și în alte împrejurări; din această cauză găsim mai la toate popoarele spiritele sau divinitățile rele în trup de șerpe. Astăzi O. se cultivă mai ales în India, de unde vin și în Europa fermecătorii de șerpi ca să dea representațiuni. Este curios, că întîmpinăm și o sectă gnostică creștină, cari se numiau *Ofiți* și se închinau la șerpe. Această aberațiune se datorește dualismului, pe care mulți creștini din Orient căutau să-l amalgameze cu doctrina evangheliei. (Cf. Fr. Schulze, *Der Fetischismus*. Leipzig, 1881; *Kirchenlexikon*, Freiburg i. B. 1895, vol. IX, art. Ophiten.)

Ofir, (Supara), țeară bogată în aur, de care se vorbește în biblie. Probabil Arabia de sud sau India anterioară.

Ofis, decret domnesc, regesc.

Ofita, rocă, numele ce a fost dat diabelilor din Pirenei; astăzi neîntrebunțat.

Ofranda, dar în onoarea lui Ddieu (v. Oblațiune), donațiuni pioase.

Ofтал —, v. și *Ophthal* —.

Oftat, respirațiune puternică, adâncă și prolongită, provocată în mod reflectoric de un sentiment dureros.

Oftica, v. *Tuberculoza*.

Og, după tradițiia israelită un rege al Basanului, învins la orașul Edrei de Israeliti năvălitori sub conducerea lui Moise în Palestina (Moise IV, 21, 33).

Ogar, rasă de căne pentru vînătoare, cu trup lung și subțire, picioare lungi și vînjoase, ca cel mai iute în fugă. Deosebit mai multe varietăți cu părul scurt și lung mățos puțin buclat, și în fine cei cu păr aspru. Pe la noi vînătoare cu O.-i fiind interzisă, se ține mai mult ca căne de lux.

Oger la Celți, (*Ogre* la Francezi), un urias mîncător de oameni; fem. *Ogresse*.

Ogiac, odinioară corp militar în Rom.; prin unele ținuturi numirea coșului (hornului) dela sobă (cuptor).

Oginski-canal, legătură între Nipru și Niemen.

Oglinda, o tablă de sticlă poleită și cositorită pe deoparte astfel, că resfrînge imaginile obiectelor dinaintea ei. În acest scop turnăm pe o foaie de cositor întinsă și netedă mercuriu, pe care îl lățim în toate părțile, apoi așezăm tabla de sticlă și prin ponduri o apăsăm bine de cositor; în urmă oglinda astfel pregătită o așezăm în poziție plecată, ca mercuriul de prisos să se scurgă în jos. În locul foitei de cositor ca față reflectătoare, se folosește cu succes și o pătură de argint depus pe sticlă pe cale chimică, vîrșându-se pe sticlă o soluțiune de nitrat de argint. De regulă O.-ile se fac pe sticlă cu suprafața plană; când ea este convexă atunci imaginea reflectată devine mai mică decât obiectul de dinaintea sa și invers, dacă este concavă, atunci ne dau așa numitele O. măritoare, O. concave, cari între anumite împrejurări dau imagini mai mari decât corpul luminător. În special la O. sferice concave imaginea e mai mare decât corpul

luminător, în cazul când corpul luminător se află între centrul geometric și între oglindă.

Oglinzile lui Fresnel, aparat optic pentru arătarea interferinței luminoase. Numirea și-au căpătat-o dela fizicianul francez Fresnel, inventatorul aparatului. Doue oglinzi negre, una fixă cealaltă mobilă, sunt puse lângă oaltă să formeze unghi aproape de 180°. Dacă asupra oglinzilor lăsam lumina trecută prin o linie, lumina reflectată de ele în locurile de întâlnire suferă interferință, adecă lumina albă arată fașe colorate, lumina colorată fașe negre.

Oglinzi, ape minerale în Rom., j. Neamț, com. Răucești (v. ac.), situate aproape de Țirgul Neamț, într'o pozițiune foarte frumoasă, având mai multe isvoare. Aceste ape se recomandă tuturor afecțiunilor, în cari se recomandă apele de Bălțațesci (v. ac.).

Oglio, afluent pe stânga al Padului, isvoresce în Alpii Ortler, formează lacul Iseo, 280 km. lung.

Oglu, v. Mihale Oglu.

Ogor, (*O. negru*, *O. sterp*, *tolocă*), se numește lăsatul unui pământ slăbit în forța lui de produțiune un an întreg *nesemănat*, în scop de a-l putea ara de mai multe ori în decursul verei, pentru a-l curăți bine de buruieni și insecte, și de a-l readuce în starea de fertilitatea de mai înainte. O.-le însă servă des și ca loc de pășune pentru vite. Prima arătură a lui se numește *ogorire* sau făcutul O.-lui, a doua întorsul O.-lui. O.-ul negru obligător tot al treilea an, la sistema trienală sau de trei câmpuri, este irațional și necompatibil cu progresul timpului, fiindcă este numai o sarcină pentru plugar, căci el îl frustează de $\frac{1}{3}$ parte din moșia sa, care lui nu-i produce dar el trebuie să platească fonciera și toate impozitele cătră stat, județ și comună. O. deci să urmeze cât mai rar, la 6—10 ani odată. Semi-ogorul este mai de folos, când în O. semănăm o plantă de nutreț oarecare: trifoiu, mazărice, porumb de nutreț, meu, etc., pe care le cosim de timpuriu și ne dau mari cantități de nutreț verde și uscat pentru vite, și putem face și O. la timpul convenit pentru semănăturile de toamnă.

Ogowé, riu în Africa vestică, în Congo franc., isvoresce dinspre sud-vest de Franceville și se varsă în Oceanul Atlantic prin mai multe ramuri, formând o deltă cu o suprafață de 4800 km². În cursul său trece prin lacurile Eliva-Jonanga, Eliva-Anenge și Asingo. Delta râului o au ocupat în 1873 Francezii. Ținuturile râului sînt exploatate, cu deosebire se expoartă cauciuc în cantități însemnate.

Ogretin, com. rur. în Rom., j. Prahova. Are un singur sat cu 900 loc., cari se ocupă cu destilarea țuicii; o școală și o biserică. [A. M. M.]

Ogulini, capitala cott. Modrus-Fiume în Croația-Slavonia, lângă riu Dobra; 4870 loc. (1890).

Ogyges, în mitol. grec. un rege autohton în Bœotia. Pe timpul lui a fost un potop numit *Ogygie*.

Ohaba, comună rur. în Trans., cott. Alba Inferioară, cu 1468 loc. Români. Alte comune cu acelaș nume se găsesc în cott. Caraș-Severin, Făgăraș și Hunedoara.

Ohaba-Forgaci, comună rur. în Ung., cott. Timiș, cu 1790 loc. Rom.

Ohabnici, (*Ohăbeni*), în Rom. o categorie intermediară de mici agricultori între fostii moș-

neni și fostii clăcași (iobagi). Ei aveau pământuri cu drepturi de proprietate și facultatea de liberă dispoziție asupra lor (*pământuri ohabnice* și *hawnice*); aveau însă să dea unele daturi și angarale cătră stăpânii moșilor. Amintim aci vr'o 26 sate cu numele de *Ohaba* în Transilvania, Bănat și în jud. Gorj, Rom., apoi țerani ohavnici pe malul Borcei, Ialomitei, și proprietați ohavnice la locuitorii din Ferstele Broștului.

Ohio, 1) O., afluent al fluviului Mississippi în care se varsă la Cairo. Este format din râurile: Alleghany și Monongahela, împreunate lângă Pittsburgh. E navigabil pe toată lungimea lui și e legat cu lacurile Canadei și cu Oceanul Atlantic prin canale; din punct de vedere comercial este foarte însemnat. 2) O., stat în Uniunea Americii de nord, între Indiana, lacurile Erie și Michigan, Pennsylvania, Virginia de vest și Kentucky, 106,340 km², 3,672,316 loc. (1890). Rîurile se varsă parte în lacul Erie, parte în O. Cel mai mare este Maumee, în O. se varsă Scioto și Miami. Clima este sănătoasă; pământul este fructifer. Se produce porumb, grâu, ovės, cartofi, tutun, vin ș. a. Prasirea de animale încă este însemnată. O. este abundant și în minerale. Are 700 mine cu 20,000 lucrători; se exploatează cărbuni de piatră, fier, petrolu, sare ș. a. Industria și comerțul este însemnat; calea ferată de o parte, de alta canalul O.-Erie și Miami-Erie contribuie mult la prosperarea lor. Corpul legislativ este format din un guvernator, 36 senatori și camera deputaților din 114 membri, toți aleși pe 2 ani. La congres trimite 2 senatori și 21 deputați. La alegerea de president are 23 voturi. Este împărțit în 88 county, cu capitala Columbus. Orașe mai mari: Cincinnati și Cleveland. 1803 O. a fost anexat ca stat la Uniune.

Ohlenschläger, *Adam Gottlob*, (1779—1850), celebru poet danez, n. la Fredericksberg, lângă Copenhaga, fiul intendantului unui castel. Studia limbile și istoria popoarelor nordice, în ale căror legende (Saga) căută subiecte de poezie. Prima publicațiune (1805), care întemeia reputațiunea sa literară, cuprinde poema sa »Aladin», însemnată prin bogăția și coloritul său oriental, apoi: O mie și una de nopți și Poemele nordului. 1810 fu numit prof. de estetică la Copenhaga, și mai târziu consilier de stat. Mai scrise opere dramatice, comedii, cari sînt adunate sub numele de Tragedii în 10 vol. (1835); celelalte opere poetice: romane, nuvele, legende, călătorii, poezii diverse, etc., formează alte 10 vol., afară de Autobiografia sa, de Suveniri din viața sa și de traducerea germană a operelor lui Holberg.

Ohlocrația, v. Ohlocrația.

Ohm, *George Simon*, fizician și matematician german, n. 16 Martie 1787 în Erlangen, † 7 Iulie 1854 în München. La 1817 prof. de fizică și matematică în Köln, 1828—32 prof. la școala militară din Berlin, 1833 director al politehnicului din Nürnberg, iar la 1849 a trecut la univ. din München ca prof. de fizică. După O. intensitatea curentului electric într'un conductor închis e drept-proportională cu puterea electromotorică a elementului sau bateriei și invers-proportională cu rezistența. Aceasta e renumita *lege a lui O.*

Ohnet, *George*, romancier franc., n. 1848 în Paris; se facu cunoscut ca colaborator la deo-

sebite jurnale, apoi la 1875, prin o dramă în 5 acte, Regina Sarpi și prin o comedie, Marthe, (1877). Apoi urmară, sub titlul general »Batailles de la vie», o serie de romane, între cari: »Serge Panine» (1881), premiata de Acad. franc.; »Le maître de forges» (1882) în preste 200 ediț., etc. O. e cel mai cetit din toți scriitorii contemporani, mai ales de clasa mijlocie a burghezimei, care nu și-a putut forma prin cultură superioară un gust mai rafinat, și pe care O. vrea s'o arete moralicesce superioară clasei aristocratice. Puțin original, stil și concepțiune vulgară, opus curentului naturalist și fără idei mai înalte și psihologicesce mai adânci, O. pe cât e desconsiderat de critici și scriitori, pe atât era iubit mai nainte de publicul pentru care scria.

Ohrida, (grec. *Achrida*, odinioară *Lychmidus*), oraș în vilaietul Monastir în Macedonia, aproape de granița Albaniei, pe malul nord-estic al lacului O., cu 12,000 loc., în cea mai mare parte Bulgari, în al doilea rând Albanezi moh. și ca. 700 de Arămani, cari locuiesc în două mahalale cu două biserici (slujba se face în l. română) și o școală rom. bine cercetată, fundată în 1868 de Tomara. Elementul turcesc afara de funcționari și militari e foarte puțin, și cel grecesc lipsește aproape cu desăvârșire. În vechime O. era cunoscută sub numele de »*Lychnidus*» și prin situația sa lângă »Via Egnatia» era de mare importanță militară și comercială. Multe și frumoase amintiri de imperiul Romanilor s'au găsit acolo și împrejur. (Cf. von Hahn, Reise, Drin u. Wardar.) În secl. X era în mâna Bulgarilor, cari au ramas acolo, apoi veni sub domnia Bizantinilor, Bulgarilor, Epiroților, Sârbilor și a Turcilor dela 1374 încoace. [G. W.]

Patriarhatul Ohrida. La început Lychnidul era o simplă episcopie, și atâtul titular cunoscut este Zosim pe la 344. Din întâmplare, împăratul Iustinian se născu nu departe de acolo, la Tauresium, și voind să onoreze satul lui natal, îl prefacă în oraș sub numele de Prima Iustiniana, mută acolo pe episcopul Castelian al Lychnidului, declarându-l în același timp de mitropolit și supunând jurisdicțiunii sale, pe lângă alte țeri, și toate Daciile locuite de Romani. Li obținū chiar dela papa Vigiliu drepturi patriarcale, dar numai în limitele dieceiei. Decât că noua patriarhie nu avū traiu lung. Urmașii lui Castelian, Benenat (550) și Ioan I (592) vădură țeara cotropita de Avari și Bulgari, astfel încât Prima Iustiniana a dispărut fără urme și cu dînsa episcopia ei împreună cu cea a Lychnidului. De abia după 300 de ani năvălitorii Bulgari se creștinara, și principele lor Mihaiu Bogoris obținū dela papa misionari, episcopi și un mitropolit. Deodata însă acest principe, mai deunăđi vrășmaș înversunat al Grecilor, deveni prietenul lor cel mai devotat, și merse așa de departe în condescendența lui, încât goni din țeară pe mitropolitul numit de Roma împreună cu colegii și cu tot clerul lui, punēnd Greci în locul lor. Politica lui Bogoris, în aparență neînsemnată, avū de fapt nisce consecințe uriașe nu numai pentru Bulgari, dar și pentru Români. În adevēr, acest eveniment întēmplându-se în ajutorul schismei lui Fotie, este foarte natural că Bulgarii să fie fost trași și dînsii de clerul grecesc pe partea bisericeii orientale. Cât pentru

Români, ei cu întreaga lor țeară erau supuși Bulgarilor, și aceștia nu dau înapoi de nici un mijloc, fie cât de draconic, pentru a-i slavisa și a le contopi soartea cu a lor proprie. Astfel o tradiție comună ambelor popoare, tradiție cu fond istoric adevērat, după cum arată Xenopol, ne ăice că un rege bulgar, pe semne Bogoris sau fiul și urmașul său Simeon (893—927), a nimicit toate cărțile latinesci la Români, impunēnd cu forță limba slavonească. Mai mult încă. Pentru ca nu cuniva să se ivească vr'o împotrivire serioasă, Bulgarii lăsară pe Români timp de secolii fără episcopi proprii și supuși de dreptul mitropolitului bulgăresc. Iată în ce mod Români au fost despărțiți dela Roma, ai cărei fii erau ca nație și ca religie. În acest restimp reședința mitropolitană era în capitala regatului, la Prēslav, vechia Marcianopolis (v. ac.) în Bulgaria resăriteană. Spiritul cuceritor al Bulgarilor înviasc în curând vrăjmășia cu Bizanțiui, și astfel Simeon cere dela papa coroana imperială, care i-se și acordă, bine înțeles cu condițiunea reunirii bisericesci. În ambiția sa, Simeon merse mai departe, decât pare a-i fi permis concordatul. Deoarece, după ideile de atunci, un împērat trebuia să aibă lângă sine și un patriarh, el se folosi de împrejurarea, că mitropolia bulgară se putea considera ca succedēnd celei din Prima Iustiniana, careia papa îi acordase oarecari privilegii patriarcale, și declară deci mitropolia sa de patriarhat. Nu se scie, dacă papa a contestat acest fapt; în ori ce cas era mai mult o chestie de vorbă decât de fapt, căci în curând isbucni un resboiu crâncen cu împērații bizanțiui, și aceștia cucerind provincie după provincie, țarul bulgăresc își muta reședința ferii sale tot mai restrinse după rând la Sofia, Moglena, Voden și Prispă, ducēnd după sine și pe patriarhul său. În cele din urmă împēratul grec Tzimisces ocupă chiar Bulgaria dunăreana, și atunci țarul Samuil se retrase în muntoasa Macedonia, și își făcu capitală din vechiul Lychnid, schimbându-i numele în O. Astfel găsim pe patriarhi intitulându-se din nou după Lychnid și ocăruiind de acolo și biserica română după sistemul șovinist înaugurat de întemeietorilor lor. Se amintesc doi patriarhi din acel timp: Filip pe la 1010 și David între 1015 și 1018. În acest din urmă an, împēratul bizantin Vasile II Bulgaroctonul își supuse și restul Bulgariei. Acest eveniment, în contra ori cărei așteptari, nu produse mai nici o modificare pe teren religios. Se recunoscū chiar autocefalia patriarhului din O., numai că se puse în scaun un grec, Ioan de Dibra. În special pentru »Valachi» nu se schimbă absolut nimic, căci ei fură lăsați sub dependența acestei patriarhii, fără episcopi și cu liturgie bulgărescă. Schisma însă prinse rădăcini tot mai adânci. Patriarhiul Leone I luă parte activă la desbinarea definitivă a lui Mihail Cereularie, și dintre urmașii săi au scris de asemenea mai mulți în contra Latinilor. Astfel al XIV-lea și cel mai vestit dintre patriarhi din O., exegetul Teoflact (pe la 1078), urmașul lui Ioan II; apoi, pe la mijlocul secl. XIV, Antim, care a publicat o disertațiune »De processione Spiritus Sancti» Constantinopolul însuși a avut puțin folos din această conivență, căci nu a reușit nici odată să-și întindă jurisdicțiunea preste ri-

valul său, cu toate că din splendoarea acestuia nu mai rămăsese decât o umbră. Există numai între ambele patriarhii un antagonism tot mai pronunțat, de care vom vedea biserica română trăgând folos cu multă dexteritate. Până atunci Românii înființaseră două state înfloritoare la nordul Dunării și aveau de mult episcopii lor. Muntenia încapă fără rezistență în mâinile patriarhilor din Bizanț, cari nu lipsiră să inunde țeara de Greci. Nu era însă tot astfel cu Moldova. Acolo nu voia nimeni să știe ceva despre cler strain, și cu toată afurisenia din Constantinopole, Moldovenii își chirotoniau episcopii când la Halici, când aiurea. Era însă evident, că dependența dela patriarhia din O. avea un fundament istoric și deci mai solid, și de aceea o găsim în adevăr consfințită de domnitorul Iuga Coriatovici pe la 1374. Această măsură a fost decisivă pentru patriarhul bizantin; el se grăbi de a recunoaște dreptul unei națiuni de a avea episcopii pământeni, și atunci, deja după un sfert de secol, Iuga II, nu mai vedu nici un obstacol de a supune în mod oficial biserica Moldovei patriarhului constantinopolitan. Astfel încetă ori ce relațiune cu O., și numai spectrul ei obligă pe Greci să se țină de cuvântul dat.

Cât pentru patriarhia din O., ea de acum încolo trăgea o existență precară. Încercările de unire cu Roma sub Porfiriu, urmașul lui Antin, apoi sub Atanasie (1659), Abraham și unul necunoscut, nu avură nici ele traicnie. În cele de pe urmă, patriarhul bizantin obțină succesul stăruințelor secolare ale scaunului său, și un ordin al sultanului Mustafa desfință pe la 1767 autocefalia bisericii bulgare, al cărei ultim patriarh a fost Arsenie. Mai este de adaus, ca dela secl. XIV se aflau la O. și arhiepiscopi de rit latin, ca s. e. Nicolae pe la 1320. Seria acestor prelați a fost întreruptă și în secl. XVII a încetat cu totul, rămânând până azi numai titlul de «O. in partibus», conferit de sf. Scaun. (Xenopol, Ist. Rom. Iași 1888, I, p. 449—59; II, 236; Le Quien, Oriens christ. Paris 1740, II, 282—300; Farlati, Illyricum sacrum, Venetiis 1751, vol. VIII, 18 și 158 uu.; Moroni, Dizion. storico-ecll. Venezia 1849, vol. 48, art. Ohrida.)

[—]

Ohrida, balta, suprafața 269 km²., lungimea de 20 km. dela O. până la Sveti Naum, cu mănăstire veche și renumită. Acolo este și izvorul râului Drin, care trece prin balta de O. și iese la orașelul Struga. Balta aceasta abundă în pesci mai cu samă în fișar, dar cel mai bun e letnița.

[G. W.]

Ohrwalder, Iosif, misionar, n. 1856 în Lana lângă Meran, conducătorul stațiunii misionare austr. în Delen, provincia Kordofan; după ocuparea Sudanului prin mahdiști a ajuns (1882) în captivitatea acestora, scăpând la 1890. 1892 s'a stabilit ca misionar în Kairo. (Cf. Feuer und Schwert im Sudan de Slatin Pascha.)

Oidium Link., gen de Cryptogame, al căror miceliu produce hyphę purtătoare de conidii (v. ac.) oviforme ca cele ale Perisporiaceelor (v. Pyrenomycete) și sunt înșirate în formă de lanț. Specii mai însemnate sunt: *O. albicans* Rob., care produce la copiii mici așa numiții bureți (afte) în gură și cari dispar prin întreținerea curățeniei în gura copilului; *O. lactis* Frei, se ivesce

în forma unui mucigaiu pe lapte, vin și bere acrită, și care greșit s'a crezut mai nainte, că ar pricinui fermentațiunea acidă a laptelui; *O. Tuckeri* Beck, care produce boala viței de viie numita: mana viilor; ea atacă foile și boabele neocapte încăt cad de pe viță. Ca mijloc în contra ei se folosește prafuirea foilor și boabelor cu praf de pucioasă sau chiar și praf de pe drumuri; acestea însă s'au constatat că lucrează mai mult mecanicesce. În timpuri mai noi se usează cu succes stropirea părților atacate cu o soluțiune de sulfat de cupru și var ars.

Oiem, taxă, de regulă în natură, pentru măcinat (decuiaia).

Oieritul, era taxa, care se plătia înainte în Rom. pentru pășunatul oilor, în special mocanii și țuțuienii ardeleni pentru turmele de oi ce le țineau în Principatele rom.

Oieșea, una din numirile populare ale plantei *Urtica urens* L. (v. ac.).

Oinone, soția lui Paris (v. ac.).

Oise, *riu*, afluent pe partea dreaptă a Senei în Franția; izvorește din Ardennii estici, la Chauny devine navigabil și se revarsă din jos de Pontoise; 305 km. lung. 2) *O., departament* în Franția, 5885 km². și 404,511 loc. (1896). 4 arond.; capit. Beauvais.

Oiță, oaie tinără; nouaș aducător de ploaie; botan. unul din numele plantelor: *Anemone nemorosa* L. și *silyvatica*; zool. numele paserei: scatiul.

Oituz, 1) *O.*, afluent pe dreapta al Trotușului, izvorește din muntele Mușat, cott. Treiscaune (Trans.), trece prin pasul O.-lui în Rom., j. Bacau, și la Onesci se varsă în Trotuș. Valea O.-lui în general strîmtă și încungiurată de înălțimi păduroase și foarte puțin accesibile, până la satul Grozesci, e străbătută de calea națională Onesci-Poiana sărată (Trans.) 2) *O.*, punct vamal și trecătoare din Trans. în Rom. 3) *O.*, masiv muntos între riurile Uz, Trotuș, Oituz și Paraul Negru. 4) *O.*, culme de munți între riurile Slănic și O., desparțind basiniurile lor. 5) Pasul O.-lui (din punct de vedere militar), toata partea regiunii în care șoseaua ce unesc Onesci (T. Ocna) cu Brețcu se află strînsă în defileul format de Valea O.-lui, începând chiar dela seaua Măgherușului, deasupra Brețcanilor. O.-ul, Poiana sarata, Grozesci sunt puncte de interceptare ale defileului, unde există urme de întărituri (Turnul Racoți lângă satul O.; lucrările dela Poiana sarata construite în 1877 de Austriaci; bateria din satul Grozesci în Moldova construită de Ruși pentru închiderea gurii defileului). Pasul O.-lui e una din trecătorile seculare și cele mai înlesnicioase ce au legat Transilvania și Moldova.

Ojogeni, sat pe apa Prahovei, unde în Dec. 1639 Vasile-Vodă Lupul al Moldovei fu cumplit bătut, după cinci zile de hărțuie, de Mateiu-Vodă Basarab al Munteniei, cu tot ajutorul căpătat dela Tătari și Turci. După această luptă se începe o perioadă de liniște între cei doi voievozi rivali (1640—52).

Oka, afluent pe dreapta al Volgei, izvorește în guvernământul Orel, la Kaluga devine navigabil, la Nișni-Novgorod se varsă în Volga; 1495 km. lung, având afluent pe stânga pe Moscva.

O-Kanizsa, v. Kanizsa.

Okeanos la Greci, (*Oceanus* la Latini), unul din Titani; prin sora sa Tetyș a fost protopă-

rintele a 3000 de Oceanide (deitățile vânelor de ape de sub pământ). O. în lupta fraților lui în contra lui Uranos, tatăl lor, ca feciorul cel mai mare, nu a luat parte. După Homer și Hesiod, O. e riul mare al lumii, care încunginără pământul și marea și din sine curge în sine, și e începutul tuturor zeilor de apă. [Atm.]

Oklahoma, teritoriul al Uniunii nord-americane, 101,080 km². cu 61,834 loc. (1890).

Okrös, rom. *Ucuriş*, com. rur. în Ungaria, cu 1063 loc. Români.

Oktastylös, (*grec.*) clădire cu opt columne în frontispiciu.

Oktülalcool, identic cu alcoolul caprilic, se găsește ca eter în planta *Heracleum spodylium*.

Oláh, (*magh.*) = Român, românesc. Se găsește în multe nume de localități din Ungaria:

Oláh-Bogát, v. Bogata.

Oláh-Csaholy, (*Ceahalul rom.*), com. mică în cott. Selagin, Ung., cu 1010 loc. Rom. gr.-cat.

Oláh-Girbo, com. mică în cott. Albei infer., 1191 loc. Rom. gr.-cat.

Oláh-Homorog, v. Homorog.

Oláh-Ketzel, (*Căteul rom.*), com. mică în cott. Selagin, Ung., cu 1382 loc. Rom. gr.-cat.

Oláh-Kocsárd, (*Cucerdea rom.*), com. mică în cott. Terna mică, Ung., cu 1024 loc. Rom. gr.-or. și gr.-cat.

Oláh-Láposbánya, (Băiuf), com. mică în cott. Solnoc-Dobăca, Ung., cu 1186 loc. Rom. gr.-cat.

Oláh-Szt.-Miklós, v. Sănmiclaus.

Olanda, regatul Țerilor de jos în Europa de nord-vest, între Hanovra Prusiei, Vestfalia, Provincia renană, Belgia și Marea Nordului, compusă din O. de nord, 2770 km². 933,692 loc. (1896), cu capitala Amsterdam și O. de sud, 3022 km². 1.082,987 loc. cu capitala Haag. *Idrografia*. O. este o continuare a șesului german de nord, pentru că mai toată țeara este șesoasă. Spre nord este încunginurată de mare cu golfulurile: Zuider-zee, Dollart și Lauver-zee. Râuri: Rinul, Maas și Schelde. O parte a O.-ei fiind mai joasă ca nivelul mării, este des expusă exundărilor mării. Bâncile de nisip înșă, ce se întind dealungul țărmurilor și întăririle artificiale, ridicate pe unde bancile de nisip sunt întrerupte, împiedecă exundările dese. *Clima* în părțile mai superioare este sănătoasă, în părțile mai inferioare, mociroase, este nesănătoasă. *Flora* este asemenea cu a Germaniei. *Produce*. Relieful, precum și pământul O.-ei este acomodat mai mult pentru industrie, decât pentru agricultură. Cu toate acestea, sîrguința mare a poporului, partea cea mai mare o prefacă într'o țeară productivă. Se produce grân, secară, ovės, orez, ovės, in, cartofi, tutun, ș. a. Toțiș locitorii sînt avisați a importa cereale din alte țeri. Prăsierea de animale încă este însemnată. *Pescăritul* asemenea aduce un venit însemnat. În Marea Nordului prind multe scumbrii (hariugi), stridii, ș. a. *Industria și comerțul*. Fiind puținii cărbuni de piatră, industria nu este așa dezvoltată ca în Belgia vecină. Ací găsim țășătorii de postav, odinioară renumite, fabrici de săpun, porțelan, vinars, tutun, cacao, zahăr, bere, oțet, ș. a. *Comerțul* deja în evul mediu a jucat rol însemnat, mai cu samă pe mare, spre a cărui înflorire, în deosebire cu India, 1824 O. a fundat societatea de comerț: Maatschappij,

cu scopul de a aduce pe piețele Europei toate produsele coloniilor din India estică. Piețele mai însemnate de comerț: Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, ș. a. Importul este mai mare cu deosebire în cereale și cărbuni de piatră. *Colonii*. În Asia: India estică olandeză, cuprinde în sine: Sumatra cu ins. mici din jur; Bîngtang sau Riau, grupul Liugga, Carinon, Tambelan, Ananba, Natuna; grupul: Banca și Billiton, o parte din Borneo, Iava cu Madura și insulele mici din jur, Celebes, Sundele mici, afară de partea estică a insulei Timor; Molucele, partea vestică a ins. Guinea nonă; Aru, Kei și Tenimber cu areal 1.873,061 km². 33,000 loc.; în America de sud: Guayana olandeză sau Surianam și Curaçao. *Administrațiune*. Pe baza legii din 1815, modificată 1848 și 1887, O. este regat. Pretendenții de coroană sînt descendenții în linie bărbatească de primogenitură din familia regească Wilhelm I, stingându-se aceasta, dreptul îl are linia femeiască. Stingându-se ambele linii, corpul legislativ are dreptul de a designa rege. Corpul legislativ constă din camera superioară cu 50 membri, aleși pe 9 ani, și camera inferioară cu 100 membri, aleși pe 4 ani. Puterea supremă o exerciază regele prin ministrii săi. Administrațiunea țeara este împărțită în 11 provincii: Brabantul estic, Geldern, Olanda sudică, Olanda nordică, Zeeland, Utrecht, Frizland, Overysse, Groningen, Drente și Limburg. *Instituțiuni culturale*: preste 4320 școale populare, aproape 1000 școale pentru începători, 60 șc. industriale, 62 element., 12 șc. sup. de fete ș. a.; 29 gimn., 4 univ. (în Leyda, Utrecht, Groningen, Amsterdam), dela 1880 o univ. privată, 3 academii de agronomie, musică și arte; mai multe seminarii, șc. militară ș. a. Cu toate acestea cultura nu stă pe un grad înalt, numărul analfabeților între recruți (1892) 5·4%; copii dela 6—12 ani 10%. V. și Țerile de jos. [M. Bodin.]

Istoria. Olanda se cheama la început Hólland (Holzland), din pricina zăvoaelor din insulele dela gura Moselei. La început făcea parte din Lotaringia, apoi din Lotaringia inferioară și apare în istorie în secl. X. Până atunci țeara fusese împărțită într'o mulțime de seniorii (abații, episcopate, comitate, dncate) și comunități (rurale și urbane). Comitele Dietrich I primii în a. 922 dela Carol cel Simplu mănăstirea dela Egmond cu bunurile ei și aduse sub ascultarea sa pe locitorii hoțomani dintre Zuiderzee și Escant. Succesorii lui au purtat lupte crâncene contra Frisonilor din nordul O.-ei. Dietrich III (1004—39) se întinse spre sud și întemeia cetătuia Dordrecht, apoi bătut cumplit armata ducelui Lorenei inf. Dietrich IV fu nenorocit în lupta contra împ. Heuric III. Dietrich V se susțină cu multă greutate contra atacurilor episcopului din Utrecht. Sub Florens II (1091 până 1122) O. s'a bucurat de o pace binefacătoare. Dietrich VI (1122—57) începe luptele contra Frisonilor și moare la o întoarcere din cruciadă. Fiul și succesorul sên Florens III poartă un reșboiu nenorocos cu Flandria, cade prizonier și se obliga a ceda o parte din posesiunile sale. Apoi plecă în cruciadă și ț la Antiochia 1190. Fiul sên Dietrich VII ț 1203 după reșboaie nefericite contra fratelui sên Wilhelm, care-i urmă, și aliat cu Ioan-fără-Țeară atacă pe Filip August,

regele Franciei. Invs la Bouvines, se aliă cu Filip August contra Angliei, plecă apoi în cruciadă, iar la întoarcere † 1228. Fiul său Florens IV luă parte la o cruciadă și muri într'un turneu (1234). Fiul său Wilhelm II îi urmă, minor, apoi în 1247 fu ales de partidul papal rege german și se înecă într'o baltă, pe când purta resboiu cu Frisonii (1256). Fiul său Florens V, rămas minor de doi ani, la majoritate conduce statul cu succes. Supune Frisia vestică, ajută la prosperitatea comunelor prin acordarea de libertăți. O parte din nobili, nemulțamiți de el, îl omorîră (1296), apoi fiul său minor † 1299, iar O. trecu la Ioan de Avesnes, comite de Hennegau, care uni, astfel, O. cu Hennegau. Fiul acestuia, Wilhelm III supuse episcopatul Utrecht și ridică orașele, pe ai căror delegați îi chieamă la conducerea statului. După el urmă fiul său Wilhelm IV (1337—45), care poartă lupte cu Frisonii. Stîngîndu-se familia de Hennegau, O. trecu la Margareta, soția împăratului Ludovic de Bavaria. Îscăndu-se lupte între Margareta și fiul ei Wilhelm V, O. a suferit mult de resboiul intern, pe care le înăspri moartea Margaretei și boala (nebulie) lui Wilhelm († 1389). Sub Albert (1389—1404) se continuă resboiul civil (Hoeks și Kabeljaus). Wilhelm VI (1404—17) lasa o fată Iakoba, a cărei succesiune fu disputată de unchiul său, Ioan, duce de Bavaria. Aceste neînțelegeri fură folosite de Filip cel Bun, ducele Burgundiei, care isbutise prin căsătorii și negocieri să ocupe toată Belgia și o parte din O., și căruia Iakoba îi dăruî O. și Zeelanda, pastrând pentru ea numai Hennegau. La moartea ei (1436) Filip luă și Hennegau. O. împartășese acum soarta Burgundiei. Intre cele 11 provincii neerlandeze cea mai însemnată era Brabantul, și ducele Apusului ținea în Bruxel curtea sa strălucită. După moartea lui Carol cel Indrasneț (1467—77), O. trecu la Maximilian de Austria cu Maria de Burgundia. Urmară dese rescoale contra lui Maximilian. După moartea lui Filip, fiul Mariei (1506), O. fu administrată de sora lui Margareta în numele lui Carol, mai târziu împărat. În timpul lui Carol, O. și provinciile neerlandeze s'au bucurat de o mare prosperitate. Anvers devenise un centru comercial al Europei; artele, agricultura și sciințele erau cultivate cu ardoare. Dar reforma a fost persecutată cu asprime. Filip II ațîță O. contra sa prin călcarea privilegiilor provinciilor și prin asprime persecuții contra reformei. Filip numi guvernatoare pe sora sa Margareta, careia îi dete consilier pe cardinalul Granvella. Nobilii și fruntașii țerii înaintară regentei o plângere contra inquisițiunii. Plângerea nu fu luată în samă și isbucni resboiul. Filip trimise pe ducele de Alba cu 10,000 de soldați. Acesta institui un tribunal. care trimise la moarte mulțime de inocenți (Egmond). În Germania fugise Wilhelm de Orania și mulțime din popor. Acestia ocupa orașul Brielle (1 April 1572) și apoi treptat cele mai bune porturi ale O. La 18 Iulie 1572 deputații a 12 orașe din O. recunoscără pe Wilhelm ca guvernator al O. și proclamară liberarea de cătră Spania. Pe uscat Olandezii cuceriră pas de pas teritoriul lor din mâinile Spaniolilor, iar pe mare flota spaniolă fu bătută pe Zuiderzee la 12 Oct. 1573. Ducele de Alba fu

rechiemat, Requesens nu isbuti mai mult ca el, la provinciile din nord se adăogară cele de sud (1576). Don Juan D'Austria nu isbuti să atragă în partea Spaniei provinciile catolice, însă isbuti Alexandru Farnese. Contra ligei catolice Olandezii facură (1579) uniunea din Utrecht, aleseră rege pe Francisc d'Anjou, care, arătându-se incapabil, părăsi țeara. Wilhelm fu omorît (1584), Olandezii cerură ajutorul Elisabetei din Anglia, care le trimise 6000 de soldați. Norocul resboiului fu însă contra Englezilor, cari se întoarseră în Anglia. Moritz de Orania, fiul lui Wilhelm, fu recunoscut guvernator, și prin talentele sale militare recăstigă cetate cu cetate, pe când Spania începea resboiu deodată cu Anglia și cu Francia. În 1609 se încheie un armistițiu pe 12 ani. Republica olandeză era o republică oligarchică, condusă de bărbați distinși. La începerea resboiului, care se confundă cu cel de 30 de ani, Spania fu învinsă și prin pacea vestfalică (1648) O. fu recunoscută ca stat independent.

În prima jumătate a secl. XVII O. este cea mai bogată și cea mai comercială țeară din Europa. Avea 35,000 de corăbii comerciale în 1635. Se găsiu bani cu procent de 2 și 3 pe an, scințele și artele erau cultivate cu ardoare. La moartea lui Wilhelm II, partidul aristocratic, în cap cu Ioan de Witt, voi să înlătore familia de Orania și desființă statuderat-ul. De Witt susținu contra Angliei două resboiae (1652—54 și 1664—67), provocate de actul de navigație, care lovia în comercial olandez și recunoscă actul. În alianță cu Anglia și Svedia impuse apoi pace lui Ludovic XIV. Acesta se pregați, căstigă de partea sa pe cele două puteri și năvăli în Olanda cu 100,000 de ostași (1672). Partidul aristocrat ceru pace oferind multe cetăți, însă Ludovic în mândria sa nu primi și Olandezii inundară țeara și cerură ajutor la statele europene. Ioan de Witt fu omorît cu crudime și Wilhelm de Orania fu ridicat «statuder». La încheierea păcii nu pierdură nimic. Wilhelm ajungând (1688) apoi rege și în Anglia, Olanda urmă politica lui de a lupta contra Franciei. Însă fructele înfrângerii le-acules Anglia, care s'a ridicat în paguba comercialului și navigațiunii olandeze. Cu moartea lui Wilhelm III (1702), iar se desființează statuderat-ul. Spiritul resboinic slăbesce, flota se micșorează, armata de uscat era inferioară, ceea ce se vădu în resboiul pentru succesiunea Austriei (1741—48), când Francezii cuceriră o parte din țeară. Poporul se revolta din nou, alungă pe aristocrați și ridică pe Wilhelm IV din casa Nassau-Dietz, ca statuder (1748—51). Wilhelm V, care fusese mult timp minor, fu nevoit să susție un resboiu contra Angliei (1780). La sfîrșitul resboiului (1784) O. lăsă Angliei o parte din India. Această pierdere și altele cătră Austria provoacă o rescoală populară, care ia lui Wilhelm demnitatea de guvernator (1786). Cumnatul său, regele Prusiei, Frederic Wilhelm II, interveni cu armele, ocupă Olanda și-l ridică la statuder-at (1788).

În timpul revoluțiunei, Wilhelm V se aliă cu statele europene contra revoluțiunei, însă înfrângerile dela Hondschote (1793), Fleurus (1794), deteră O. Francezilor. Pichegru și patrioții olandezi declarară statuderat-ul desființat și republica

Batavă înființată (1795). O. dete Angliei insula Ceylon în 1802. În 1806 Napoleon o făcu regat și o dete fratelui său Ludovic, care abdică în 1810, din pricina pagubelor ce aducea comerțului olandez blocul continental. Napoleon alipi atunci O. la Franția. În acel timp s'a desființat multe abusuri, s'a înlesnit egalitatea provinciilor și s'a desavârșit unitatea națională, totuși O. a primit cu bucurie scirea despre căderea lui Napoleon. Fiul lui Wilhelm V, Wilhelm I (ca rege), întră în O., fû primit de locuitorii și recunoscut rege de congresul din Viena (1814) al O. și Belgiei unite. Olandezii perdeau însă Africa sudică, pe care o luă Anglia (1815). Noul stat primi o constituție cu două camere, buna stare se ridică, însă deosebirile de interese și de religione aduseră în 1830 o revoluție a Belgiei contra O. Belgienii fură bătuți, dar intervenind Franția cu învoirea puterilor europene, Olandezii fură respinși, Anvers fû ocupat, coastele blocate și O. trebui să respecte noul stat, pe care însă nu-l recunosc decât în 1838. Wilhelm I abdică 1840 în folosul fiului său Wilhelm II (1840—49). În timpul lui Wilhelm III, fiul lui W. II, se produsă mari mișcări din pricina progreselor catolicismului, apoi din cheltuelile mari reclamate de colonii și din lipsa unui moștenitor bărbătesc. Se regulă succesiunea în folosul ficei regelui, Wilhelmina, actuala regină. v. și Terile de jos.

Olanda nouă, numele de odinioară al Australiei, dat de Tasman (1644) pe basa descoperirilor olandeze, făcute deja la finea secl. XVI.

Olănesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusă din 4 căt., cu 1459 loc. (Dicț. geogr. 1893), 3 biserici și 1 școală. Loc. se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor. În depărtare de 5 km. de com. se află stabilimentul balnear O., așezat pe un platou încungiuat jur împrejur de dealuri înalte și acoperite de o avută vegetație. Isovoarele minerale dela O. se clasifică între apele saline cu iod, brom și sulfo-metalice. Stabilimentul balnear actual se compune dintr'un mare hotel cu două etaje și alt hotel mai mic.

Olănescu, familie veche originară din j. Vâlcea unde se află satul Olănesci. Boieri din acest neam sunt cunoscuți încă dela 1500, dintre cari de unii se vorbește în cronici. (Cf. Lecca, Fam. boieresci rom.) Genealogia lor se continuă până în zilele noastre.

Olănescu, Constantin, om politic rom., n. 1845 în Bucuresci, a studiat la Paris științele exacte, deosebi ingineria; întors în România, a lucrat în serviciul cailor fer. 1891—95 a fost ministru al lucrărilor publice în ministerul Cătagi-Carp, 1899 president al Adunării deputaților, apoi ministru de interne în cabinetul P. Carp dela 7 Iulie 1900 până în primăvara anului următor. (v. și Ollanescu.)

Olanu, com. rur. în Rom., j. Argeș, compusă din 5 căt., cu 1309 loc. (Dicț. geogr. 1888), 4 biserici și 1 școală. Loc. se ocupă mult cu plătirea lemnelor pe Olt.

Olărit, (Ceramica), arta de a fabrica, arde, smalțui și picta oale și obiecte de lut (pământ), terracotta, faianțe, majolica și porțelan pentru scopuri practice, având forme estetice și importanță artistică. O.-ul este foarte vechiu. În vechiul Egipt, Asiria, Etruria, Grecia (la Corint și Atena), Italia, O.-ul ajunge la mare perfecțiune.

În evul mediu la Arabi, Indieni, în Persia și în Spania (Alhambra, Brussa, Damasc, Ierusalim, Ispahan), apoi în Valencia și insula Majorca (de unde numirea majolica). Palissy vestit ceramic, în Franția (Fayence), apoi în Germania (Nürnberg), Elveția, Rodos, Persia. În China și Japonia O. ajunse la mare importanță încă înainte de Chr. Cele mai vestite localități ași sunt: Sèvres (lângă Paris), Meissen (Saxonia), Delft (Olanda), Berlin, Bunzlau, Znaim, ș. a. În România O. începe să ia o desvoltare sistematică la Tîrgu-Jiu prin crearea »școlai ceramică», (Oct. 1900), subvenționată de minister. instr. publice, a orașului Tîrgu-Jiu și j. Gorju. Inițiatorii acestei școlae au fost ing. A. Diaconovici și I. Moisil (v. ac.). [I. M.]

Olariu, Iuliu, Dr. în științele teologice, n. 5 Febr. 1859 în com. Maidan, cott. Caraș-Severin. Doctoratul în științele teologice l-a dobândit la facultatea teologică din Cernăuț. După ce a ascultat un an și la alte univ. în Germ. cursuri, a fost numit prof. și apoi director la institutul teol. din Caransebeș. Scrierile sale sunt: Introducere în cărțile Test. Vechiu și Nou; Scrierile părinților apostolesci; Evangel. după Mateiu, Marcu și Luca; Manualul de tipicul bisericesc. O. este membru ord. al sect. școlare a »Asociațiunii» din Sibiu.

Olbertin, sat în Pocuția, unde în 22 Aug. 1531 Petru-Vodă Rareș al Moldovei fû învins de Poloni, pierdend toate trofeele câștigate în lupta cu Nemții, dela Feldioara (1529). Această victorie polonă a fost celebrată și cântata prin o sună de scrieri, alegorii și poesii.

Oldenburg, 1) O., mare ducat aparținător imp. germ., constă din ducatul O. cu principatele Lübeck și Birkenfeld. Areal 6427 km². și 373,739 loc. (1895). Marea ducat O. zace între Marea Nordică (golful Iade), Hanovra și Brema. *Riurile* se varsă parte în Weser, parte în Ems. În Weser: Hunte; în Ems: Haase, Soeste și Marka. *Lacuri* mai mari: Zwischenahner Meer, ș. a. Parte mare a locuitorilor se ocupă cu agricultura și prăsierea de animale. Pământul este mare parte nefructifer (42-46%). Se produce cu deosebire: secara, ovės, orez, fasole, ș. a. *Industria* și *comerțul* este primitiv. *Administrațiune, instrucțiune*. Descendenții la tron sunt succesorii de primogenitură în linia bărbătească din familia ducelui Petru Ludovic Frideric († 1829). Corpul legislativ constă din camera deputaților, în care O. alege 26, Lübeck 3 și Birkenfeld 4 deputați. Tot la 3 ani convoacă o adunare provincială. Puterea principală o exerciază marea duce cu ministrii săi. Are 301 școale evang. și 124 cat. 2) O., *capitala* marelui ducat cu acelaș nume, lângă riul Hunte; 25,472 loc. (1895); turnatorie de fier, fabrici de tutun, piei, săpun ș. a. Edificii mai însemnate: biserica evang. Lambert, din secl. XIII; castelul marelui duce din secl. XVII și XVIII, biblioteca marelui duce cu 55,000 vol. și colecțiuni de decorațiuni, museu cu colecțiuni arheologice, de științele naturale, ș. a. Monumente: statua lui Herbart, statua de bronz-a lui Petru Ludovic Frideric, ș. a. 3) O., reședința districtului cu acelaș nume, în Holstein, în departamentul prusian Schieswig, 2485 loc. (1895).

Oldham, oraș în Anglia, 143,442 loc. (1896), industrie de bumbac și mașine.

Olea L., (botan.) gen din fam. Oleaceae, tribul Oleineae, cuprinde arbori sar tufe cu frunzele opuse de tot întregi, mai rar dentate. Florile mici în general albe hermafrodite dioice sau poligame. Fructul este o drupă ovoidă, oblongă sau globuloasă. Acest gen are vr'o 35 specii, răspândite prin Asia tropicală și medie, în regiunea mediteraneană, în Africa tropicală și australă, în insulele Mascarene și în Noua-Zelandia. Dintre speciile acestui gen menționăm ca pe cea mai importantă:

Olea europaea L., cunoscută sub numirea populară de Maslin. Acest arbore, originar din regiunea mediteraneană, se cultivă în o mulțime de varietăți pentru lemnul său prețios cât și pentru fructele sale comestibile numite masline, din cari se extrage așa numitul unt-de-lemn.

Oleaceae, (botan.) familie de plante Dicotyledonate, cuprinde arbori și arbuști foarte prețioși pentru produsele lor în lemn, fructe, materii medicinale, etc., cum este s. e. maslinul, iasminul, frasinul, etc. Oleaceele se divid în următoarele 4 triburi: I. tribul *Jasmineae*, menționăm genul *Jasminum* L. II. tribul *Syringaeae*, menționăm gen.: *Forstythia* Vahl și *Syringa* L. III. tribul *Fracineae*, cuprinde numai genurile: *Fracinus* L. și *Fontanesia* Labill. și în fine IV. tribul *Oleineae*, dintre cari menționăm genurile: *Olea* L. și *Ligustrum* L.

Oleandru, (botan.) leandru. v. Nerium.

Oleina, product obținut dela fabricarea stearinei și **acid oleic brut** și care e format din acid palmitic și stearic, precum și din alții mai grași. E un lichid brun oleos, cu miros rănced și se întrebunțează la facerea plasturilor în farmacie cât și la curățirea metalelor.

Oleiu, în genere sunt grăsimi naturale de consistență fluidă și unsuroasă la pipăit și lăsând pete pe hârtie. După proveniența lor O.-le pot fi împărțite în minerale, animale și vegetale. Cele dintăiu sunt constituite în majoritate din hidrocarbure superioare ca oleiul de parafină, vaselină, etc., cele animale sunt combinațiuni ale glicerinei cu acizi grași, precum sunt oleiul de pește, de ouă, etc., și ultimele sunt constituite în mare parte din săruri de ale acizilor grași, în special O. cu glicerină, și se pot deosebi în două clase: O. vegetale grase și O. veget. volatili sau esențe.

Oleiu de ambră, product extras din Liquidambar Styraciflua, ce crește prin Mexico și Guatamala.

Oleiu de anacardium, extras din fructul Anacardium occidentale.

Oleiu de anilind, un amestec de anilină și de orto- și paratoluidina, care servă la prepararea substanțelor colorante și roseanilina.

Oleiu de Ben (Moringa), extras din nucile de Moringia, e fără miros, fără gust și format din diverse Gliceride.

Oleiu de Bergamotte, extras prin presarea cojilor proaspete de Citrus Bergamia. Se întrebunțează de obicei în parfumerie și la săpunuri.

Oleiu de brad (moldă), și **Oleum Abietis pini**, cu mirosul mai plăcut ca cel de terebentină.

Oleiu de cânepă, și **cannabis**, extras din presarea semințelor de cânepă; are gustul și mirosul neplăcut.

Oleiu de calamind, v. Calamina.

Oleiu de cadru, extras din lemnul de Juniperus virginiana.

Oleiu de citronellă, extras din iarba Andropogon nardus, originară din Ceylon; mirosul plăcut și conține ca principii chimice Camphora, și Limonese.

Oleiu de cocos sau de **cocois**, extras din nucelile de Cocos nucifera. El conține acizi grași cu palmitic, myristinic și lauro-stearinic.

Oleiu de cognac, extras din oleiul de cocos. **Oleiu de cohesiune**, compus din O. de rapită și O. de reșină, întrebunțat la lipirea plăcilor de sticle, fără a le lua ceva din transparența acestora.

Oleiu de coji de portocale, și **Oleum aurantiorum corticum**, obținut din destilațiunea cojilor de portocale. El e galbui și se mai numește și **O. de Lambiccato**. Cel obținut prin presare e galben-verșui.

Oleiu de copite și mēduvd din oase, și **oleum animale**, extras prin destilațiunea acestor organe, precum și a altor ca: pēr, piei, lână, etc. El se presintă însoțit de amoniac și carbonat de amoniac, cu un lichid sirupuos, de natura păcurei, cu miros infect, și e întrebunțat de obicei în practica medicinei veterinare. Acest O. conține numeroși și variați principii ca: amine, acizi grași, hidrocarbure superioare și alte baze piridinice și chinoleice.

Oleiu de cuișoare, și **Oleum Caryophylorum**, se obține prin destilațiunea Cariophili aromatici. El se recomandă contra durerilor de dinți.

Oleiu de iarbă, identic cu cel de citronellă.

Oleiu eterice, nume dat în general corpurilor de natură oleioasă, insolubile în apă, ce se găsesc în plante. Aceste O. se mai numesc și eterice, deoarece sunt ușor volatile, deosebindu-se prin aceasta de O.-le grase. Ele se extrag în genere prin destilațiune cu vapori de apă; sunt ca și cele grase insolubile în apă și lasă pete pe hârtie, dar cari dispar în curând din cauza volatilisării lor ușoare. Cele mai bogate plante în O. eterice sunt cele din familiile Umbeliferelor, Labiatelor, Compositelor, Aurantiaceelor, etc. Ca funcțiuni chimice O. sunt aldehide, alcoolii, fenoli, eteri, etc. Cele mai multe sunt lichide la temp. ordinară, la răcire depun însă niște corpuri solide, și se stearoptene ori canfore. La aer ele se înbrunează, se oxidează, devin groase și se transformă în reșină. Greutatea lor spec. e mai mică ca a apei. Ele se disoalvă cu preferință în eter, clorofom, alcool metilic, etc. și se păstrează în vase închise și la adăpost de razele solare. O. et. se împart în O. et. oxigenate și neoxigenate. Printre cele dintăiu notăm: O. de anason, foenicul, cinamoni, amidalanum, etc. Printre cele de al doilea avem O. de terebentină de jenuper, citric de portocale, de lavendulă, etc.

Oleiu de ficat de morun, e un oleiu gras și **O. pecor asseli**, **Oleum morrhuae**, extras în Anglia și Norvegia din ficatul proaspēt al peșcilor Gadus morrhua, iar în Franca din specia numită Lotus molva. În comerț se presintă pur alb, și crudum emphyreumaticum. Cel oficial e de o culoare alb-galbuie și cu mirosul caracteristic de pește. Principiul predominant e Trioleina și Iod 0.03%, Brom 0.004%. Densitatea acestui oficial trebuie să fie de 0.93, să aibă o reacțiune acidă și un gust puțin iute și

amar. El se întrebuițează în medicină în dose de 1—3 linguri de masă pe zi contra scrofulor, rachitismului și tuberculozei pulmonare.

Oleiu de flori de portocal, (*Oleum aurantiorum florum*, *Ol. Neroli*), obținut din destilațiunea florilor de portocale; se întrebuițează la parfumuri și la balsamul vitae Hoffmani.

Oleiu de fosfor, format din fosfor dizolvat în 80 părți de oleiu de migdale și servă în medicină.

Oleiu de gudron, obținut din destilațiunea seacă a cărbunilor de piatră, care acesta la rândul său, supus unei destilațiuni fracționare, se obțin două alte produse cu greutateți specifice diferite. Din cel mai ușor se scoate benzina.

Oleiu de in, *dis* și *Oleum lini*, scos din semințele de in, *Linum usitatissimum*; e un O. sicativ. E foarte usitat în medicină, la clisme, și amestecat cu apă de calce la arsuri.

Oleiu de juniper, extras din boabele de juniper, când acestea sunt încă verzi și proaspete; mirosul său caracteristic e cel de brad. Se întrebuițează în dose de 3—6 picături pe zi contra hidropsiei, maladiilor de beșica urinară, gută, etc., și la prepararea unguentului de juniper.

Oleiu de Kajaput, extras din foile Mealeuca Leucodendron și M. Cajaputi, plante aparținând fam. Mirtaceelor; are un miros de camforă și la gust e iute. E puțin usitat în medicină.

Oleiu de lămâie, extras din cojile de lămâie (*Citrus Limonum*), cari cresc cu deosebire în Messina, Palermo și Nizza. El se obține prin descamarea țesutului celular și apoi presarea acestuia și destilarea cu vaporii de apă. E un amestec de mai multe terpene, ca citral, aldehida, citronel și citronelal.

Oleiu de lemn, v. Unt-de-lemn.

Oleiu de mac, *dis* și *Oleum papaveris*, se obține din presarea semințelor de Papaver somniferum, care îl conține în proporție de 50%.

Oleiu de mandarine, extras din cojile fructelor de Citrus Bigaradia sinensis și care se aseamănă cu cel de portocale.

Oleiu (săpun) de migdale, *dis* și *oleum amidalarum dulcium*, extras din migdalele dulci, care îl conține în aproape 40%. Migdalele se zdrobesc și se supun la presat. E de o culoare galbuie fără miros, la gust plăcut și conține ca principiu predominant oleina. Mai avem și *O. de M. amare*. Acesta conține și urme de acid cianhidric și se întrebuițează numai la usul extern, pe când cel dintâiu se usează și ca medicament intern. Se mai întrebuițează la săpunuri, unguente, etc.

Oleiu (apă) de migdale amare, v. Oleiu de migdale. *Aqua amidalarum amararum*, se prepară din migdale amare, cari după zdrobirea lor, presarea și scoaterea O.-lui, pasta remasă se usucă și apoi cu apă, alcool și acid sulfuric se distilă, și destilatul se diluează, așa ca să conțină cel mult 0.1% acid prusic.

Oleiuri minerale, sânt acele ce se extrag din regnul mineral, în special din destilațiunea cărbunilor de piatră și din păcură (țifeiuri). La destilațiunea acestora se obține mai întâiu un O. brut, care tratat cu sodă se separă de fenoli, și prin destilațiune se obțin diverse calități mai ușoare sau mai grele, după temperatura la care destilăm. Unele, cele ușoare, servă la iluminat, iar cele mai grele la usul mașinilor.

Oleiu de muștar, extras din semințele de muștar negru (*Sinapis nigra*). Acestea se presează și la rece se storc, iar O. devine liber și se obține după 12 ore de ședere prin destilațiune. La 100 părți muștar se extrage 1 parte O. Procesul chimic explică că planta conține un glucosid, acidul myronic combinat cu potasiu, care în prezența apei se descompune prin fermentul Myrosina, conținut de asemenea în muștar, în sulfat de potasiu, Glycosa și O. de m., care singurul e cauza iritației ce produce muștarul când e aplicat pe piele. El se întrebuițează în medicină nu ca atare, ci în soluțiuni alcoolice. *Hârtia de muștar* se obține, dacă pe o hârtie netedă bine cleită se pune o soluție de 5 părți cauciuc, una de colofoniu în 100 părți benzină și preste care se așterne un strat de praf de muștar.

Oleiu de nucșoară, extras din fructele *Nucleia myristica moschata* prin presiune la căldură, are un miros aromatic plăcut și e de culoare galbenă-brună.

Oleiu de oase, v. Oleiu animal.

Oleiu (unt) de palmier, *dis* *Oleum palmae*, se obține din fierberea și presarea fructelor carnoase ale arborelui *Palmae oleica africana*, *Elais guianensis*. El e de consistența untului, de o culoare galbenă-roșietică și cu miros de micșunele; conține palmintină și oleină. Fusionează la 27—37°C.

Oleiu de parafină, produse oleioase ce se obțin ca accesorii la extragerea parafinei din ierburi de piatră și sânt identice cu O.-rile minerale.

Oleiu de pește, se obține din grăsimea animalelor marine ca balena misticetus.

Oleiu de petiț grain sau *esența de petiț grain* scos din foile și fructele necoapte ale plantei *Citrus vulgaris* și C. Bigaradia.

Oleiu de piele, v. O. animal.

Oleiu de rapiță, *dis* *Oleum Rapae*, conținut în semințele speciilor de Brassica și se extrage din specia *Napus* și *Rapa*. E clar, galben, dens și miros neplăcut. Se întrebuițează ca combustibil.

Oleiu de rășină, obținut dela destilațiunea colofoniului sau a rășinei dela terebentină. E un amestec de terpene grele.

Oleiu de ricin *dis* *Oleum ricini*, *Palmae christi* sau *castoris*, obținut din presarea semințelor de *Ricinus communis*. Aceste semințe conțin 45 până 50% O. E incolor, semifluid, fără miros și grețos; conține ca principiu glicerida acidului oleo-ricinic. Se întrebuițează în medicină ca purgativ în dose de 15—30 gr.

Oleiu de rose, obținut din destilațiunea florilor de rose sau trandafiri. Preparațiua lui are loc de ordin în Bulgaria, Turcia și Persia, e de o culoare galbenă deschisă cu miros tare de rose, la gust dulci; din 100 kg. flori se obține 10 gr. O.

Oleiu de Ruta, extras din Ruta graveolens. *Oleiu de schist*, extras din așa dișele schisturi bituminoase, Boghead, Turfă sau Turba, etc.; e un O. cu proprietățile celui mineral.

Oleiu de scorțșoară, *dis* și *Oleum Cinnamomi* sau *Cinnamomi casiae*, se obține din destilațiua coajei arborelui de scorțșoară. Acesta dă 1% O. Ca principiu conține aldehida cinamică și la parte la prepararea balsamului Hoffmani.

Oleiu de semințe de bumbac, extras din semințele bumbacului *dis* *Gossypium herbaceum*.

Ca principii chimice conține gliceride ale acizilor palmic și oleic și îndeosebi ale acidului linolic. Se întrebuițează la ars, la săpunuri, cât și la falsificarea unt-de-lemnului și a grăsimii de porc.

Oleiu solar, extras din destilațiunea cărbunilor de piatră; are o densitate 0.825 și e întrebuițat ca un petrolu la iluminat.

Oleiu de terebentină, extras din destilația terebentinei. Din cauza că sînt mai multe feluri de terebentine și O. extras e de asemenea de mai multe calități, unele terebentine conținînd numai 5, altele pînă la 34% O. Menționăm: O. de t. de Austria din *Pinus Austriaca*, cu punctul de fierbere 155° C., O. de t. francez din *Pinus maritima*, O. de t. englez din *Pinus Palustris*, O. de t. venețian din Larix europae DC., O. de t. polonez din *Pinus Silvestris*. În general O. de t. consta dintr'un lichid incolor transparent, foarte mobil și care refractă foarte mult lumina, cu un miros caracteristic și gust arțător. Acesta e O. rectificat. E insolubil în apă și ușor în alcool, eter, cloroform, etc. Cu acid clorhidric gazos se obține canfora artificială. El se întrebuițează intern dela 5—15 picături contra limbricilor, durerii de rinichi, apoi în industrie la prepararea lacurilor, colorilor, etc.

Oleiu de vitriol, v. Acid sulfuric.

Oléron, ins. franc. în Golful Viscaya, 172 km². cu 16,656 loc. (1896); dreptul de O. (*Lois d'Oléron*), e o colecțiune veche de norme privitoare la dreptul maritim.

Oleum, (*lat.*) Oleiu, uleiu. v. și Grăsimi.

Olfactic, identic cu mirositor. **Sensațiuni olfactice** se numesc acele, cari se produc prin percepțiunea stimulilor ce provin dela corpuri odorante sau mirositoare. Organul de percepțiune este sensul mirosului, iar conductor este nervul O. Conceperea acestor senzațiuni se bazează pe o reacțiune chimică, căci stimulii sau impresiunile vin în formă de vapori sau gazuri dela materiile odorante. Mirosul este sensul adulnecării și pazitorul plămînilor, și este la animale mai dezvoltat de cât la om. [Pl.]

Olfactor(-ius), nervul O. sau nervul mirosului.

Olfactus, termin latin pentru miros.

Olga, Sfânta, țerancă rusă, soția marelui duce Igor de Kiev, care după moartea sofului ei a introdus (945) creștinismul în Rusia. † 969.

Oliban, reșină, v. *Boswellia*.

Oligaemia, diminuarea cantității totale a sîngelui. (v. *Anemia*).

Oligarchia, sistem de guvernament, în care autoritatea este în mîna unor familii puternice, a clasei aristocratice. (v. *Aristocrația*.)

Oligist, oxid de fier, Fe₂ O₃, mineral de culoare roșie închisă sau cenușie ca a oțelului, în pulbere însă totdeauna roșiu; cristalizează în romboedri și prisme hexagonale; ca varietăți are pe hematita roșie cu structura concreționată, și pe ocru roșu, varietate amestecată cu argilă.

Oligocen, (*geol.*) v. *Terțiară* formațiune.

Oligochaeta, v. *Chaetopoda*.

Oligoclas, mineral, feldspat calco-sodic. (v. *Feldspați* și *Plagioclas*.) O. e foarte respândit mai ales în roce eruptive (Graniți, Syenite, Andesite, Trahite, etc.), e mai rar în sisturi cristaline. Var. piatra soarelui sau feldspat-avanturiu e un O. roșietic cu incl. de oligist.

Oligomerie, (*botan.*) se ștece despre un verticil de frunze florale, când are un număr de părți mai mic decăt în celelalte verticile; așa gynecul de obicei are un numer de carpele mai mic decăt numărul de petale din corolă. Dacă într'un verticil floral sînt mai multe părți decăt în celelalte, atunci e *pleiomerie*.

Olim —, v. și *Olym* —.

Olimpianul, v. *Iordache*.

Olineschi (*Olinescu*), *Dionisiu*, archeol., n. 8 Apr. 1852 în Hliboca (Bucov.), a făcut studii iuridice în Viena, Innsbruck și Cernăuț; întră 1878 în serviciul statului în Cernăuț, unde după nouă ani așune la gradul de concipist și neavînd auspicii de înaintare, emigră 1893 în România, unde funcționă scurt timp la biroul statistic din Bucuresci, apoi la Fundațiunea universitară Carol I, după aceasta ca prof. de limba germ. la gimn. din Vaslui, din Focșani și din Slatina; se încetațeni acolo, făcū la universitatea din Iași examenul de liberă praxă iuridică și se înscrie în baroul advocaților din Slatina, unde se află și astăzi, 1902. Încă ca student se ocupă la îndemnul profesorului său I. G. Sbera, cu culegerea și studiarea antichitaților din Bucovina și înființă în 1886 în Cernăuț o societate archeologică, din care causă fū numit în acest an membru coresp. al Soc. geografice din Bucuresci, iar în 1891 de cătra guvernul austriac membru în comis. imp. și reg. pentru conservarea monumentelor artistice și istorice. A publicat articole archeol. în foile: *Familia din Oradea mare*, 1884 și 1889; *Amicul familiei din Gherla*, 1884; în *Buletinul soc. geogr. din Bucuresci*, 1885 și 1890; *Tribuna din Sibiu*, 1885; *Voința Națională din Bucuresci*, 1886; iar în broșuri: *Tesaurul dela Pietroasa, Gherla*, 1884; *Acțiunea Pauliciană în dreptul roman și român, Iași*, 1899; *Mormîntul lui Stefan cel Mare, Slatina*, 1899, etc. [Dr. I. G. Sbera.]

Oliphant, 1) O., *Laurențiu*, călător engl., n. 1829 la Capul Bunei-speranțe, a călătorit prin Nepal, Rusia, America de Nord, China, Japonia, † 23 Dec. 1888 în Twickenham. Numeroase descrieri de călătorii. 2) O., *Margareta*, celebră romancieră engl., n. 1818 la Liverpool. Debută cu mare succes prin: *Preumbări în viața Margaretei de Maitland* 1849, cărui îi urmară o lungă serie de alte romane. Are și scrieri istorice și biografice ca: *Francisc d'Assisi*, *Memoria contelui Montalambert*, etc.

Oliv, maslin, v. *Olea*.

Olivette, (*franc.*) corale sau mărgăritare de sticla de forma olivelor, se întrebuițează îndeosebi în negoțul cu schimb din Africa.

Olivie, C₁₄ H₁₈ O₆ + H₂ O, substanța ce se găsece în reșina maslinului. Prin oxidație în soluție alcalină trece în Vanilină.

Olivin, mineral rombic, silicat de fier și magneziu, culoare verde. Var. transp. Crisolit oriental e întreb. în bijuterie și vine din Orient; O. bogat în fier se numește *faialit*. O. întră în compozițiunea multor roce basice s. e. basalt, gabro, peridotite, etc. El se transformă ușor în *Serpentin*.

Olivina, v. sub Art. *Emulsina*.

Olivinite, v. *Peridotite*.

Ollănescu, *Dumitru C.*, poet, publicist, diplomat, n. 21 Martie 1849 în Focșani. Și-a făcut studiile

în Rom., Franța, Germania și Belgia. Intors în țeară la 1873, intră în magistratură, este apoi ales primar al orașului Tecuci, după aceea întră în diplomație, ca primsecretar la Legațiunea din Constantinople, secretar general al ministeriului de externe și în fine ministru plenipotențiar la Atena; în timpul din urmă a fost comisar general al guvernului român la expoziția din Paris, 1900. O. este membru al Acad. rom. și pentru a doua oară membru în comitetul teatrelor. A publicat: *Odele, Epodele, Carmen seculare, Artă poetică*, trad. din Horațiu, premiata de Acad. rom., de asemenea și câteva satire ale aceluiaș poet în revista »Convorbiri Literare«. Teatru (6 piese), 1893. »V. Alecsandri«, discurs de recepțiune la Acad. rom. 1894. În colaborație cu T. Șerbănescu a tradus după Fr. Damé: *Le rêve de Dochia*, poemă dramatică, 1894. Satire, *Pe malul gârlei*, comedie într'un act, 1896. Teatrul la Români, partea I Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice, 1897. Sub pseudonimul Ascanio mai multe studii în »Convorbiri Literare«, apoi mai multe povești și poezii. O. mai dirigează de câțiva ani și revista »Literatura și arta română«.

Ollivier, Emile, om de stat franc. și publicist, n. 1825. Fiul unui înfocat parlamentar. Advocat și parlamentar distins la rândul său; 1870 president al consiliului, și în aceasta calitate luptă pentru realizarea imperiului liberal al lui Napoleon III. Evenimentele resboiului din 1870 îl făcuseră să se retragă. În 1870 fù ales membru al Academiei. El a dat la lumină scrieri iuridice și broșuri politice de un vădit interes. [L.]

Olmütz, oraș în Moravia, lângă riul Morava, 19,761 loc. (1890); reședința unui arhiepiscop, biserici frumoase; facultate teol. cat. (mai de mult universitate); comerț cu cereale, vite, etc. La 28 și 29 Nov. 1850 s'au ținut aci conferențele ministrilor Prusiei, Austriei și Rusiei pentru delăturarea pacinică a încurcăturilor din Germania.

Olocaust, sacrificiu la Ovrei.

Olofern, v. Holoferne.

Ologii, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1537 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală.

Olograf, se dice de un testament scris pe d'a întregul de mâna testatorului.

Oloisa, (botan.) v. Sedum.

Olonet, guvernament în Rusia, 148,764 km². cu 366,715 loc. (1897), ținutul lacului Onega, cu imense păduri. Capitala Petrosavodsk.

Olovăț, localitate în Bucovina, unde se dice că Dragoș-Vodă, primul domn moldovean, ar fi ridicat o biserică de lemn în care apoi ar fi fost îngropat.

Olpret, (*Alparét*), com. mică în Trans., cottul Solnoc-Dobăca, cu 1146 loc. Români. O. a fost centrul unei revoluții țărânesci dela începutul secl. XV (1434). (Cf. Monogr. cott. Soln. Dobăca.)

Olsavsky, Emanuil, episcop titular de Rhosos (în Cilicia) și vicar apostolic al diecesei gr.-cat. rutene de Muncaciu (1743—67). O. a fost sfințit episcop de către episcopul român Ioan In. Clain la 1743 în bis. mânăstirei dela Maria Pociu. În 1745 din ordinul împ. Maria Teresia a vizitat diecesa Făgărașului, care era turburată după depărtarea episcopului Clain (v. ac.). Misiunea și-a împlinit-o în iarna a 1745/6. La boboteaza a. 1746 a sfințit apa în Cluș-Mânăstur, ținând

apoi un sinod cu vr'o 50 preoți rom., propunând Curții imperiale, ca mijloc spre a liniști spiritele, reîntoarcerea lui Clain în diecesă. 1740 fù numit comisar împ. la sinodul convocat în Sibiu pe 15 Maiu 1748. În 1751 s'a făcut presiune din partea regimului asupra clerului rom. ca să-l aleagă pe O. de episcop, însă fără succes. † 1767. (Cf. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Horiathovits, Cassoviae*, 1799. Pars. III; Nilles *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis, Oeniponte*, 1835. Vol. II. Dr. Aug. Bunea, *Inocențiu M. Clain. Blaj*, 1900). [i—m.]

Olt, riu, nasce în Transilvania în munții Gurghiuului, unde izvoarele sale sânt cuprinse între ale Mureșului, Bicazului și Putnei, afluentul Bistrițioarei; curge mai ântâi în sensul Carpaților orientali și dela nord la sud culegând apele basiniului de prabușire, numit Ciucul superior și Ciucul inferior, străbate pitorescul defileu dintre basiniul Ciucului și al Bârsei, apoi încadrează cu cursul său capetul munților Barotului, ale căror pante expira spre sud în câmpia Bârsei. Din câmpia Bârsei până la Turnul roșu urmează direcțiunea generală nord-est—sud-vest, în care parcurs descrie între Feldioara și Heviz o curbă simetrică cu cea ce a desemnat dela ieșirea defileului Tușnad la Feldioara. Între Feldioara și Heviz curmă munții, cari închid la vest din masivul Calimănesci până în creasta munților Făgărașului, șesurile înalte, basiniurile de prabușire ale Mureșului, al Ciucului, al Bârsei și al Sécuiilor (Treiscaune). Dela Halmăgiu la Turnul roșu aluvioanele munților înalți ai Făgărașului îl silesc a curge la picioarele colinelor ce acoper interiorul Transilvaniei. Între Turnul roșu și Calimănesci O. strabate munții șișii Alpii Transilvaniei, prin cunoscutul defileu al Turnului roșu, urmând aproape direcțiunea meridiană; iar la R.-Vâlcei se poate socoti cu totul ieșit diu munți. Între R.-Vâlcei și Islaz (T.-Măgurele) O. percurge o regiune colinară, apoi în partea lui de jos șesul României din stânga Dunarei, în care parcurs descrie un arc deschis spre resărit, cu capetele lui pe munți și Dunăre, și cu o ușoară deviațiune dela meridiană către sud-est. O. strabate regiuni geologice diferite: depresiunile Ciucului superior și inferior sânt basiniuri de prabușire cu fundul acoperit de deposite lacustre din epoca terțiară, încungiurate la vest de rocele vulcanice ale munților Arghita (v. ac.); la nord-est de rocele eruptive ale masivului arhaic bucovinean; la est de formațiunile cretacee, cari acoper basiniul O.-ui de altmintrenea și spre sud și vest până la ieșire din defileul Feldioara-Heviz. De aci O. curge în terenurile terțiare ale interiorului Transilvaniei până aproape de întreairea sa în defileul Turnului roșu, unde străbate un masiv de terenuuri cristaline, între cari se ține până la ieșirea din șișele »Cărligele O.-ui« la Cozia; aci începe a strabate formațiunile terțiare cari constituiesc dealurile cele mai înalte ale României; dela gura Pesceanei până în Dunăre O. strabate formațiunile cuaternare ale terasei aluvionare a Dunărei. Dela Cozia la Dunăre valea O.-ui e constituită din terenuri aluvionare. Șesurile înalte prin cari curge, ale Ciucurilor, al Bârsei și celor Treiscaune, al Făgărașului sânt toate fundurile basiniurilor de prabușire; ele constituiesc trep-

tele unei imense scări pe cari le scoboară O., căzând dela altitudinea de aproape 800 m., ce are în șesul superior al Ciucului, la altitudinea de 355 m. în șesul Făgărașului, la Boița, pe distanța de 300 km. Intre Boița și R.-Vâlcei, pe mai puțin de 65 km., O. cade cu 118 m.; iar de aci la Dunăre cu aproape 90 m. pe distanța de 160 km. Nivelul apelor la creșteri ale O.-lui se ridică uneori până la 3 m. deasupra etajului. Resultă de aci o mare fugă a apelor sale, cari împinse cu precipitare ruinează când un mal când altul în percursul său prin mijlocul terasei dunărene. În strîntorile dintre Lotru și Cozia, la Armăsarul, Clopotul și Cozia, împetușitatea apelor O.-ui este atât de mare, încât el devine mai de temut plutașilor decât furioasa Bistrița a Moldovei. O., după ce a adunat apele basinelor înalte ale Ciucului, mai este alimentat în Transilvania de Parăul negru (r. s.), Tarlunga (r. s.), Bârșa (r. s.), cari culeg apele basinelui Bârsei și al Treiscaunelor, de Varghiaș, Homoroade (r. d.), Șinca (r. s.), Pêrul (r. d.) și Cibinul (r. d.), cari string în depresiunea câmpiei Făgărașului apele colinelor interioare ale munților Făgărașului, Barotului, Arhitei și ale colinelor din sudul Têrnevei mari. În România culege apele basinelor Brezoiului, Titeșcilor prin canalele Vaii Titeșcilor (r. s.) și al Lotrului (r. d.) închise în inima regiunii muntoase; iar în regiunea deluroasă și în a șesului dau succesiv în O.: Govora (r. d.), Otașaul (r. d.), Topologul (r. s.), Luncavêșul (r. d.), Peșceana (r. d.), Beica, Olteșul, Taslului și O. mic. Lungimea O.-ui în Transilvania, fără a ține samă de coturi, este 270 km.: 65 în regiunea Ciucului, 30 ai defileului Tușnad, 45 defileul Feldioara-Heviz, 100 în Teara O.-ui. (Făgăraș), 30 în câmpia Bârsei. Intre Boița și Dunare O. măsoara 230 km. împărțiți: 55 km. pentru O. de sus dela Boița (Turnul roșu) la Gura Vaii (spre nord de Râmnic), 80 km. partea mijlocie până catra Slatina, cât timp el strabate regiunea dealurilor, 85 km. partea de jos până la Dunăre. Pe marginea O.-ui sau în basinelor ce el dronează se afla localitățile Domocușul, Sepvizul, Ciuc-Sereda, Cozmașul, Tușnad, St.-Ana, Sângheorgiul (r. d.), Tîrgul Sécuiilor, Brașovul, Feldioara, Heviz, Făgărașul (r. s.), Sibiiu, Boița (r. d.); la întrea defileului: Căneni, Titești, Călimanesci (r. d.), R.-Vâlcei, Dragașani, Slatina, Caracal, Islaz, T.-Magurele, cari intrupate în sfera geografică de influența O.-ui rechiamă, unele prin situațiunea lor, altele și prin situațiune și prin populațiunea lor, principalele centruri, cari resună legaturile vaii O.-ui cu ținuturile vecine. Panta O.-ui la R.-Vâlcei, unde râul a ieșit din defileu, este aproximativ de $\frac{1}{1000}$; iușeala de 0'888 m. pe 1''; debitul 99,480 m³; mai la vale panta crește la 1'20 m. pe kilometru și cu ea și iușeala curentului. În nunte curentul e foarte repede; dela Râmnic în jos O. se împarte adese în mai multe brațe și își micșorează iușeala, iar în apropiere de gura sa O. formează lacuri întinse. În regiunea muntoasa a României largimea mijlocie a albiei se scotesece la 70 m. cu o adâncime dela 3—5 m. și o iușeală dela 2—3 m. pe 1''. În regiunea dealurilor și șesului albia O.-ui se largesce: podul dela R.-Vâlcea are 180 m. lungime; podul dela Slatina pe cele două brațe ale O.-ui măsoară 170 m. respective 250 m.; podul

drumului de fier 375 m.; podul umblător la Stoenești are cabul de 105 m.; iar podul pe vase dintre Turnu-Măgurele și Islaz are 145 m. lungime. În defileu, mai ales dela confluența Lotrului, O. servă pentru transportul plutelor la vale. În timpul creșterii apelor O. devine impetuș și apele sale trec adesea peste maluri inundând valea, mai cu samă în apropierea Dunărei; în timp de secetă îndelungată apa O.-ui devine așa de mică încât se poate trece prin vad cu carele.

În diferite timpuri O. a servit ca cale de transport în josul său pentru proviziuni și materiale de reșoiu. Romanii treceau O. cu burdufuri prin plutașii lor (utriculari). Carol VI, împ. Austriei, a organizat un serviciu de navigațiune pe O. și a restabilit drumul lui Traian în defileu pentru folosul transportului armatei; cât timp Oltenia a fost sub Austriaci (1718—36), defileul O.-ui servia ca cale de transport. În 1877 Rușii aveau ateliere la Slatina pentru confecționarea pontoanelor pe cari le trimiteau pe O. la vale catră Dunăre. Valea O.-ui atât în Transilvania cât și în România posedă numeroase urme de fortificațiuni din toate timpurile: Făgărașul, Landskron la gura defileului cu redutele dinspre malul Sibiului și Turnul în zidarie dela gura defileului, Cănenii cu citadela de deasupra satului, urmele de fortificațiuni romane dela Racovița și dela Bivolari, etc.

Hașdêu pretinde, că numele O.-ui este scitic (alt = aur, dela grăunțele de aur aflate în albia râului); Tocilescu crede, ca mai de grabă s'ar pute deduce numele O.-ui din latinul *lutum* (plantă galbenă, culoarea aurului), deci de proveniența latină.

»O. este un fetiș pentru populațiunea de pe rîpele sale. Poporul nu s'a putut pătrunde, că O. e numai un riu; el vede în violența sa »mania« și a recunoscut un monstru în furia undelor sale. În parțile muntoase, strecurându-se printre stânci, face șgomot mare, care se aude departe în timpul nopții liniștite. O. ca și Rinul a dat nascere la o sumă de balade și căutece eroice. El a inspirat pe cei mai mari poeți ai neamului rom., mai ales pe acei poeți fără nume, cari formează geniul națiunii. . . . (Cf. Bibl. Dicț. soc. geogr. rom.; Iannescu, Geografia militara.)

Olt, *rudef* în Rom., numit astfel după râul cu acest nume, care îl uda de-a lungul său; are o întindere de 2825-10 km². și 142,496 loc. (1899), aproape toți Români ort. Marca j.-lui este un turn. J.-ul O. este situat cam în centrul Munteniei, fără să atingă nici munții, nici Dunărea. Se mărginesce la nord cu j. Argeș, la est cu j. Argeș și Teleorman, la sud cu j. Teleorman și la vest cu j. Vâlcea și Romanași. Teritoriul j.-lui O. este cuprins între basinel Oltului la vest și al Vedei la est și presintă două zone, a dealurilor spre nord, unde se întind ultimele ramificațiuni ale Carpaților, și a șesului spre sud, unde se află câmpii întinse. Regiunea dealurilor ocupă mai uult decât a treia parte din suprafața j.-lui. Aici pământul este foarte accidentat, brăzdat de multe văi, și în cea mai mare parte acoperit cu paduri și livezi de pruni; celelalte două părți le ocupă regiunea șesurilor. Apele principale ale j.-lui sînt: Oltul în partea de vest, Vede, care udă partea de est a j.-lui, și Căl-

mătuil, care udă partea de sud a aceleia. În privința administrativă j.-ul O. se împarte în 8 plăși: Mijlocul, Oltul de jos, Oltul de sus, Șerbănesci, Siul de sus, Siul de jos, Vedea de jos și Vedea de sus, numerând în total 102 com. Capitala j.-lui este Slatina. În privința bisericească j. O. aparține eparchiei Curtea de Argeș și numeră în total la 233 biserici. Instrucțiunea publică se face într'un gimnasiu real în Slatina, în 4 școli primare urbane și în 70 școli rurale. În privința politică acest județ dă 3 senatori și 4 deputați pentru corpurile legislative. În ordinea județiară are un tribunal județean, o curte cu jurați, 3 judecătorii de ocol (Drăgănesci, Slatina și Spineni), și în fiecare com. câte o judecătorie comunală. În privința militară j. O. face parte din întâiul corp de armată cu reședința în Craiova. Bogația principală a j.-lui o formează produsele vegetale. Pădurile ocupă aproximativ o suprafață de 18,941 ha. Dintre pomii roditori se cultivă în părțile de nord mai ales prunul. Via se cultivă în părțile de vest și sud. Pământul j.-lui O. produce tot soiul de cereale. Industria e puțin dezvoltată, iar comerțul este concentrat mai ales în capitala j.-lui. Căile de comunicație sunt: linia ferată București-Verciorova, care străbate j. pe o întindere de 45 km., având în acest j. 3 gări: Corbu, Potcoava și Slatina; calea națională Craiova-București, străbătând j.-ul pe o distanță de 42 km., apoi mai multe șosele județene și vicinale. (Cf. C. Alexandrescu și I. G. Sfințescu, Dicț. geogr. al j.-lui O. București, 1895.)

Oltean, Ioan, episcop român gr.-cat., membru fondator al Asoc. transilvaneș, n. 25 Dec. 1839. Studiile gimnas. și le-a făcut în Lugos, cele teologice în Viena. Abia absolvă teologia, episcopul Lugosului Al. Dobra i l'aplică secretar și notar consistorial. La 1870 fu numit episcop la Lugos, apoi preste trei ani la Oradea mare. Aici serbează O. aniversarea de 100 ani a înființării diecesei, redeclăsește castelul dominal din Beiuș, apoi mărește reședința episcop. diu Oradea mare. † 29 Nov. 1877.

Olteni, com. rur. în Rom., jud. Prahova. Are 3 cât. cu 1200 loc., a căror ocupație e cultivarea livezilor de pruni și destilarea țuicei. 1 școală și 1 biserică.

Oltenia, (*Valachia mică*, *România mică*), se numește astăzi partea Rom. mărginită la nord de Carpați, la sud de Dunăre, la est de Olt și la vest de Carpați și Dunăre, cuprindând azi j.-le: Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Dolj și Romanai.

Oltenia, *vechia Dacia Malvensis*, plină de cetăți și stațiuni romane, a rămas după părăsirea Daciei simburele elementului romanic în Dacia. Ea este leagănul familiei Basarabilor, în ea trebuie să fi fost ducele Ramune, pomenit în Nibelungenlied, și existența ducatului O.-ei (Banatul Basarabilor, după tradiția noastră), trebuie să fi fost anterioară venirii Ungurilor și similară ducatelor găsite de Unguri în părțile transcarpatice, și ca și acestea vasele regatului bulgăresc. După desființarea regatului bulgar de împărat Vasile II (1018), O. rămâne independentă, și prin seol. XIII se arată în ea mai mulți prinți. Unul din acei prinți, Bezereban, poartă o luptă cu Tătarii în 1241. Bela IV în diploma sa

din 1247 pomenesc mai mulți prinți români. Unul din acei prinți, probabil Lytuon (v. ac.), a reunit toată O. sub sine și a întemeiat principatul Munteniei. După întemeierea Munteniei, O. a rămas ca un ținut privilegiat. Banul O.-ei era în capul tuturor demnitarilor civili ai țării și nu rareori considera bania ca ultima treaptă spre a ajunge la domnie.

Oltenia sub Germani. Prin pacea dela Passarowitz (1718) Turcia dăte Austriei, între alte țări și O., care rămase sub Austriaci până la pacea din Belgrad (1739), când fu din nou unită cu restul Munteniei. Românii în scurt timp văzură la ce se pot aștepta din partea Germanilor creștini: contribuțiile se strîngeau cu exactitate și cu severitate, administrațiunea era riguroasă, credința ortodoxă era desprețuită, se făcua încercări de colonizare cu străini. Românii speraseră să aibă capii lor și Germanii îi considerau ca pe nisece supuși. De aceea mulți Români emigrău, considerând tot mai bună supremația Turcului barbar.

Oltenița, com. urb. în Rom., j. Ilfov, situată la gura riului Argeș, aproape de Dunăre în fața orașului bulgăresc Turtucaia, cu 5801 loc. (1899), cari se ocupă cu agricultura, industria și comerțul; 2 biserici și 2 școli primare, spital, reședința unei subprefecturi și unei judecătorii de ocol, oficiu teleg.-postal, farmacie, singurul port al j.-lui Ilfov la Dunăre, unde se face comerț mare cu grâne. Orașul O. s'a ridicat pe rînele vechiei cetăți Constanța, zidită de imper. Constantin cel Mare la confluența Argeșului cu Dunărea. Aici a fost cea dintâiu episcopie a Daciei sub numirea de Dafnes. 1855 Rușii fură batuți aici de Turci. O. e legată cu București prin șosele bune. (Cf. C. Alessandrescu, Dicț. geogr. al j.-lui Ilfov. București, 1892.)

Oltenița rurală, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată pe țărmul stîng al Argeșului, cu 1804 loc. (Dicț. geogr. 1892), 1 biserică și 1 școală.

Oltina, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, compusă din 2 cât. cu 1238 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor și pescuitul; are 2 biserici și 1 școală. Pe teritoriul acestei com. și al com. Satul nou și Lipnița se găsește lacul O., care comunică cu Dunărea prin două mici brațe; acest lac produce pește mult și bun, aducând statului un venit de 80,000 lei la an.

Oltuire, v. Altoire.

Oltului, *Teara*, înseamnă la istorici regiunea din Transilvania, udată de Olt, și mai ales partea din stînga riului, în deosebire de Oltenia, care este regiunea Munteniei (Rom.) din dreapta Oltului.

Olvîopol, mic orașel din guvernamentul Kerson, din sudul Rusiei, posedă o populațiune de 5700 suflete, mare parte Ovrei. În apropierea orașelului sînt nisece ruine, cari se presupun a fi rămășițele vechiului oraș genovez *Olvra*.

Olymp, (*Olympos* astăzi *Elymbos*), munte în nordul Greciei, între Macedonia și Thessalia și despărțit de muntele Ossa prin valea Tempe, 2973 m. înalt. Grecii antici credeau, că ajunge până la nori și că pe el au locuit zeii lor, cari se adunau la consultare și ospetere în palatul lui Zeus. La împărțirea lumii între zei, numai O. a rămas comun tuturor; din jos de locuința zeilor, e regiunea norilor, pe cari Zeus,

după plăcere, îi adună ori respiră, iar culmea O.-lui e totdeauna și cerul în care locuiau zeii; mai sus Zeus, iar locuințele celorlalți, pe coastele muntelui (v. și Alfordzi și Meru). Munte cu numele O. mai există și în Mysia, Lykia și Elis.

Olympia, oraș în Pelopones (Grecia), consacrat zeului Jupiter, unde se celebrău în vechime jocurile olimpice. Ați e renumit pentru ruinele templului vechiu dedicat zeului Jupiter, între cari ruine, arheologii germani în a. 1877 au aflat statua lui Hermes, cioplită de vestitul sculptor antic Praxiteles.

Olympiada, la Grecii antici un timp de patru ani, socotindu-se dela ținerea ludilor (jocuri) olimpice, până la terminul ludilor olimpice viitoare, adică tot în anul al patrulea. Timpul cu O. a început a se socoti din Iulie 776 a. Chr. și s'a încheiat la a 293 d. Chr., resp. 394 d. Chr., când a ieșit din us.

Olympias, soția regelui Macedoniei Filip, mama lui Alexandru cel Mare. Mult timp a trăit despărțită de bărbat; a fost bănuită de conspirațiune cu ucideții lui Filip. Dupa moartea lui Alexandru a ucis pe fratele regelui Filip și soția lui. În 316 a. Chr. a fost prinsă și ucisă de către Kassandros.

Olimpice, jocurile, cele mai renumite din cele patru jocuri de frunte la Grecii antici. Numele l-au primit dela valea Olympia în Elis, unde se ținău; au fost jocuri de luptă, întroduse în onoarea lui Zeus, și se ținău tot în al patrulea an, adică: la Olympiadă (v. ac.). Timpul întroduserii lor ar căde pe timpul lui Lykurgos (pe la 880 a. Chr.) și al lui Iphytos; s'au executat și pe timpul, când Grecia fu cucerită de Romani, cari de asemenea le-au întrodus; unii împărați, mai ales Nero a năisut să capete cununa olimpică. O. s'au serbat cinci zile în timpul unei pline după solstițiul de vară (21 Iunie) și constau din mai multe jocuri speciale.

Olynthos, în antichitate oraș grecesc în Macedonia (peninsula Chalkidike), 432 a. Chr. a fost capitala alianței de Chalkidike, 348 distrus de către Filip al Macedoniei; la acest eveniment se refer cele trei vorbiri olintice ale lui Demostene.

Om —, v. și *Hom* —.

Om, Homo sapiens. 1) Determinarea ființei O.-lui și prin urmare noțiunea »om« ni-se prezintă diferită după cum diferit este și punctul de vedere, din care el este considerat. Pentru un zoolog, și preste tot din punctul de vedere al științelor naturale, O. este un animal și anume cel mai dezvoltat din clasa mamiferelor. În fața științelor teologice O. este cea mai perfectă creatură a lui Dzeu, compus din trup material și muritor și din suflet nematerial, nemuritor și rațional, creat după tipul și asemănarea lui Dzeu. Din punct de vedere filosofic, O. este organism psicho-fisic rațional. Și într'adevăr observația nepreocupată află la O. o dublă formă de viață: fizică și psihică, pe care apoi o și reduce la două diferite cauze, trup și suflet, suptse fiecare legilor, ce stăpânesc categoria formelor de existență, la care aparțin, trupul legilor fizice, iar sufletul celor psihice.

2) Ca organism, O. este cel mai perfect în sfera organismelor; se deosebește în mod specific chiar și de cele mai perfecte animale, și prin

urmare el formează o unitate specifică pentru sine, regn deosebit, sub numirea de genul omelesc. (Quatrefages, l'espèce humaine, trad. și în germ. 1878.) Notele caracteristice, prin cari O. în mod specific se deosebește chiar și de cele mai perfecte animale, de moine, se reduc la caractere fizice și psihice. Sub raport fizic, O. are cea mai perfectă organizațiune, cea mai dezvoltată nervatură, cel mai dezvoltat creier; membrele sale, ordinate simetric, condiționează mersul oblu și îi garantează cel mai extins us de ele. Sub raport psihic, O. este singur care are inteligență și rațiune, care cugetă și volesce spontan; el este singur care poate să facă combinațiuni logice. Singur O. are capabilitatea de a articula sunetele, a le face cu însemnătate, el singur vorbesce, are graiu sau limbă. O. are conștiința binelui și a răului, de drept și echitate, se determina liber, are conștiința despre responsabilitatea pentru faptele sale. El are conștiința faptelor trecute și poate face deducții pentru viitor, el singur având conștiința de sine, este persoană și are istorie. El are credința în ființe supreme, credința în Dzeu și în nemurire. El este capabil de cea mai înaltă perfecționare, și în aceasta recunoaște finala sa destinațiune. El poate să întemeieze cele mai extinse raporturi sociale.

3) O. ca organism psicho-fisic rațional și ca obiect al experienței este obiectul unei științe particulare, a antropologiei (v. ac.) care are să-l studieze în toată aparțiunea sa reală atât ca individ cât și ca gen. După problemele, ce resoalvă, antr. este fizică, psihică și istorică. Antr. fizică are să ne arete structura anatomică a O. (Anatomia, v. ac.), apoi condițiunile fenomenelor vitale (Fiziologie), este deci știința despre corpul omelesc ca obiect al experienței și al observațiunii externe. Antr. psihica condece cu psihologia, luată aceasta în cel mai larg înțeles al său. Antr. istorică are să rezolveze întrebarea despre originea O.-lui pe pământ; întrebarea dacă oamenii se trag dela o singură păreche (monogenism) ori dela mai multe (poligenism); unde s'a ivit cel dintâiu om pe pământ și cum s'au lăpt apoi oamenii preste tot pământul; întrebarea dacă în sfera genului omelesc se pot admite rase (v. ac.) umane diferite, cari sunt condițiunile sub cari acele au putut să se formeze, care este numărul lor ca tipuri caracteristice și cari sunt caracterele prin cari s'ar deosebi unele de altele? (Lit.: Quatrefages, L'espèce humaine, trad. și în germ. 1878; Ranke, Der Mensch; Fr. Müller, Allg. Ethnografie; Haeckel, Die organ. Entwicklung des Menschen 1871; Haeckel, Schöpfungsgeschichte; Waitz, Anthrop. der Naturvölker, t. I.) [Pl.]

Om, Anatomia. La studiarea corpului omelesc din punct de vedere anatomic, trebuie a-l trata după funcțiunile ce îndeplinesc fiecare aparat, țesătură sau organ, ce-l compune. Ca la toate animalele deosebim și la om trei categorii de funcțiuni: I. de nutrițiune cu aparatele: a) digestiv, b) circulator, c) respirator, d) urinar și e) pielea; II. de relațiune cu a) aparatele de locomoțiune, b) nervațiune, cu organele de simțire, adică al tactului, gustului, mirosului, văzului și auzului, și III. de reproducțiune cu aparatul reproductor.

I. a) *Aparatul digestiv* se compune din tubul digestiv și glandele (ghindurile) digestive. *Tubul digestiv* este un tub în unele locuri mai larg iar în altele mai îngust, el comunică cu exteriorul prin două deschizături, unul bucal marginit cu două buze (v. ac.) și celalalt anal (v. Aeus). Între aceste două orificii deosebim următoarele părți: Cavitataea bucala (Gura, v. ac.) cu cerul gurei, limba (v. ac.), obrații, vëlul palatului (pâlatusul) și diuții (v. Deutițiunea omului); înderëtul vëlului palatului fariugele (v. ac. și Gât), care comunică lateral cu urechile prin trompele lui Eustach, în sus cu orificiile posterioare ale nasului (v. ac.), iar în jos cu gâtëjul (v. ac.) și esofagul (v. ac.) care se scoboară prin diafragma (v. ac.) și dă în stomac (v. ac.) prin orificiul cardia (v. ac.). Diu stomac se prelungește tubul digestiv prin pilora (v. ac.) în intestinalul subțire (7—8 m. lung) apoi în cel gros (1.65 m. lung) și în fine în colon și rectum, care se termină cu orificiul anal (v. Intestiuie). Intestiuiele grămădite la un loc în cavitatea abdominală sînt în vëlite într'o membrana numita peritoniu (v. ac.). *Glandele* sau *ghindurile digestive* (v. Glanda) sînt nisce organe, cari produc diferite sucrici ce servesc la disolvarea alimentelor. În cavitatea bucală avem șese la număr și anume: glandele parotide, în partea posterioară a falci diinderëtul urechilor, glandele submaxilare așezate sub maxilarele (falciile) de jos și glandele sublinguale sub limba. Secretul acestor glandele se unimesce salivă (v. ac.), și conține o materie particulară numită ptyalină. În pereții stomacului gasim glandele gastrice (v. ac.), cari secretaaza sucn gastric. Intestiuiele deasemeua presinta mai multe glande, între cari sînt de remarcac glandele lui Brunner și ale lui Lieberkühn (v. ac.), secretând sucn intestinal. În intestiu se mai scurg canalele a două ghinduri așezate în afară de pereții lui anume: ficatul (v. ac.) care secretaază fierea și glycogenul (v. ac.), și glandula pancreasul (v. ac.), care secretaază sucn pancreatic. Afara de aceste glande mai gasim în camera abdominală splina (v. ac.), al cărei secret se varsă direct în vasele sanguine. Ce privește funcțiunea aparatului digestiv, v. Digestiuie.

b) *Aparatul circulator* este acela, prin care alimentele absorbite de sânge (v. ac.) sînt repede purtate în toate părțile corpului; el se compune din patru părți: inima (v. ac.), arterele (v. ac.), vinele (v. ac.) și capilarele (v. ac.). Funcțiunea acestui aparat se unimesce circulațiunea sângelui (v. ac.).

c) *Aparatul respirator* este acela, prin ajutorul caruia sângele se încarcă cu oxigen din aer și se descarca de acidul carbonic ce l-a luat din diferitele părți ale corpului. El se compune din 1) trachea artera, care este un tub prin care aerul intră și iese din plămâni. Partea de sus a ei se unimesce lariuge (v. ac.) și comunică cu fariugele prin așa numita glota, și este organul vocii, apoi urmează trachea (v. ac.) și în fine brouchiile (v. ac.); 2) plămâni (v. ac.), doi la număr, deasupra diafragmei sînt așezați în cavitatea toracica (v. Torace). Funcțiunea acestui aparat v. Inspirațiune (Respirațiune) și Caldura animală.

d) *Aparatul urinar* servește pentru a filtra necouteuit sângele, spre a-l menține în stare

pnră și a elimina din el materiile descompuse ale țesăturilor din corp. El se compune din rărunchi (v. ac.), uretre (v. ac.) și beșica udului (v. ac.). v. și Ūrina.

e) *Pielea* (v. ac.) încă contribuie la purificarea sângelui ca și plămâni și rărunchii; ea este constituită din epidermă (v. ac.) și dermă (v. ac.); pe suprafața ei gasim multime de pori cu glandele sudorifere (v. Asudare).

II. a) *Aparatul de locomoțiune* servește pentru locomoțiunea (mișcarea) omului sau numai a unei părți din corpul sên. Deosebim două părți ale acestui aparat: organele de mișcare pasivă, adeca oasele (v. ac.), a căror totalitate se numesce schelet (v. ac.), și organele de mișcare active, adeca mușchii (v. Muscul, Muscular simțul).

b) *Aparatul de nervațiune* (sistemul nervos) reunesce între ele diferitele organe ale corpului și reguleaza funcțiunile lor. El se compune din sistemul nervos central și periferic. Cel central cuprinde encefalul (creeri, v. ac.) și mēduva spinării (v. ac.); cel periferic se compune de nervi (v. ac.), cari iau numirea de nervi cranieni cād pleaca din encefal; ei sînt în număr de 12 perechi, dintre care notăm: nervi olfativi (al mirosului) în nas (v. ac.), optici în ochi (v. ac.), acustici în urechi (v. ac.), etc., iar nervi rachidieni sînt aceia, cari pleacă din mēduva spinării în număr de 31 perechi prin două radăcini, una anterioară și alta posterioară; cele anterioare (centrifuge sau motrice) conduc voiața dela centru la periferie, iar cele posterioare (centripete sau sensibile) conduc senzațiunile dela periferie la centru, (v. și Pipaitul, Simțul). Tot mēduva spinării mai dă nascere și la o gramada de nervi numiți ai marelui simpatic (v. ac.), cari regulează mișcările involuntare în corpul omenesc.

III. *Funcțiunile de reproducțiune* se îndeplinesc de organele reproducătoare ale omului (v. ac.).

Omag, plantă, v. Aconitum.

Omagiu de vasalitate, v. Feudalitate.

Omagra, (*grec.*) termiu medical pentru reumatism în regiunea umărului.

Omaha, oraș în statul Nebraska (America de nord), lângă Missouri, 140,452 loc. (1890); fundat la 1854. Topitoare de aur, argint și plumb.

Oman, singurul stat mai însemnat al Arabiei, situat în partea sud-estică a peninsulei, 194,200 km², cu ca. 1 milion loc. Principele (imam) stapănesce de fapt numai litoralul. Capitala Mascat (v. ac.).

Omanul, plantă, v. Iunla.

Omar, numele a doi chalifi. 1) *O. I* (634—641), a purtat reșbioa victorioase, respândind legea lui Mohamed pâuă și în Persia. Pe timpul domniei sale a capitulat și Ierusalimul. 2) *O. II* (717—720), a fost un domnitor drept și blând. A murit de otrăvă. v. Chalifi.

Ombaii, una din insulele Sundelor mici, lângă Timor, 2500 km², muntoasă; locitorii sînt un amestec de Malaiezi și Papuanii.

Ombrometru sau *Pluviometru*, este un aparat destinat sa măsoare înălțimea ploii, adeca înălțimea ce ar fi avut-o apa de ploaie deasupra pământului, dacă locul asupra căruia a căuț ploaia ar fi plan orizontal și din apă nici un picur nu s'ar fi sbeut în pământ. O. costă din

o pânză cu diametru cam de 0.5 metri, îndreptată cu gura în sus, și dintr'un vas cilindric, în care se varsă apa de ploaie adunată în pânză. Afară de părțile aceste făcute din tichiea, mai este un vas cilindric de sticlă, în care măsurăm apa de ploaie din O. Cilindrul de sticlă e providut cu scară, ce arată totdeauna înălțimea ce ar fi avut-o apa pe lângă condițiunile sus numite. O. se întărește pe niște stâlpi de lemn sau de metal, și se pune în curte sau grădina într'un loc liber, departe de câțiva metri dela arbori sau edificii, ca să-l ajungă ploaia, iar buza cilindrului să fie cel puțin 1.5 m. deasupra nivelului pământului.

Ombru, un fel de joc în cărți.

Omdurman, înaintea cu 20 ani era numele unui sat neînsemnat pe malul stâng al Nilului, în fața orașului Chartum; dela 1884 începând, deodată cu ivirea Mahdismului, s'a pus temelă orașului O., care acum are o extensiune extraordinară. După moartea Mahdului, următorul acestuia Califa Abdullahi, a făcut din acest oraș capitala imperiului Mahdismului. Aici s'a ridicat o capela impositantă, în care s'au așezat osemintele profetului Mahdi. După recucerirea Sudanului (2 Sept. 1898), lordul Kitchener a demolat mausoleul și osemintele profetului le-a aruncat în Nil. (Cf. Feuer und Schwert im Sudan, de Rudolph Slatin Pascha. Leipzig, 1896.)

Omega, (grec. Ω, ω), v. O.

Omen, aretare, presemn, care prevestește viitorul fericit ori nefericit; de comun O. e un presemn rău (malum omen); *ominos*, lucru care poate aduce ceva rău, ori nefericire.

Omenbonum, *Paul*, solul republicei venețiene către Șahul Persiei Uzun Hassan (1474). Fusese trimis, ca sa se înțeleagă cu Perșii spre a da o comuna lovitura dușmanului tuturor, adică Turcilor. La reîntoarcere a trecut pe la Stefan-Vodă cel Mare al Moldovei, tot în chestia alianței creștine.

Omentum, (med.) epiplou. v. Peritoneu.

Omer-Pașa, (*Mih. Lattas*), (1806—71), general turc. De origine din Croația; fû mai întâiu în armata austriacă. Fugi apoi în Bosnia unde se făcu musulman. După numeroase aventuri, intrând în armata turcă, el făcu campaniile din Siria, Albania, Kurdistan; fu comandant al trupelor rezidente în Valachia la 1848; și pacifică Bosnia. La 1853 ca Seraskier, fû comandant al armatei de operație a Dunării, contra Rușilor. El îi bătû în acei an (Octobre) la Oltenița; și apoi apără Silistra de asediul lor. În resboiul Crimeii, el comanda trupele turce și raportă victoria dela Eupatoria. [L.]

Omfacit, mineral, piroxen monoclinic, culoare verde; se găsește cristalin în eclogite.

Omida, v. Larva.

O mie și una de nopți, v. Halima.

Omiletica, (*Homiletica*), este disciplina teologică, care expune principiile și regulile, după cari are să se îndrepte oratorul sacru (omiletul) în cuvântările publice. O. este retorica elocinței sacre.

Omilia, (grec. *Homilia*), e cuvântare sau predică populară. Anume în secolii primi ai creștinismului la cultul divin public se cetea o pericopă din Sf. Scriptură, care apoi se interpreta și explica la înțelesul poporului și se aplica la

lipsele lui spirituale. Cuvântările acestea la început erau ținute în un ton confidențial și familiar, cu timpul însă s'au îndreptat predicatorii în ținerea lor după toate regulile retorice.

Omladina, (**Tinerimea**), 1) Asociațiune pentru unirea și neatrănarea națiunii sârbe. La început (1848) asociațiune fundată la Pojon (Ung.) de studenți sârbi, 1866—78 activă politicesc în Sârbia și Banat; astăzi fără importanță. 2) Asociațiune secretă ceha cu tendințe socialiste-radicală.

Omlaș, v. Amlaș.

Omletă, (jumări), mâncare preparată din ouă bătute și coapte în tigaie.

Omne nimum nocet, proverb latin, ce-i prea mult e nesanasos.

Omnia mea mecum porto, (*lat.*) = tot ce am pört cu mine; respunsul filosofului grec Bias.

Omnia vincit Amor, (*lat.*) = Amor toate le învinge; citat din Virgil »Eclogae» 10, 69.

Omnibus, (*lat.*) (**pentru toți**), trăsura pentru mulți inși, pentru ori și cine.

Omnigraf, mașină inventată de Becker în Londra la 1841, cu care se poate grava pe piatră.

Omnipotent, (*lat.*) atotputernic.

Omnium, (*lat.*, genetivul dela omnes, *toți*), în Anglia totalul obligațiunilor ce le primesc un subscriber pe baza subscripțiunii făcute.

Omnivor, (*lat.*) termin de zoologie pentru animale cari mănâncă atât nutrienț animal cât și vegetal.

Omodynia, (*grec.*) termin medical pentru dureri în umer.

Omorfor, ornat sacru archieresc, folosit numai la funcțiuni sacre, cu deosebire la liturgie. O. are formatul patrachilului și se îmbracă de archiereu pe amândoi umerii. Vechimea folosirii acestui ornat se reduce la timpii dintâi ai creștinătății.

Omoplat, spată; os lat, triunghiular, care ocupă partea superioară și externă a spatelui; împreună cu clavicula formează umerul.

Omor, (*lat. homicidium*), omucidere săvârșită cu voință. O.-ul comis cu premeditațiune se numește *asasinat* (în limb. frans. *ucidere*, v. ac.).

După dreptul penal rom. O.-ul se clasifică: 1) *O. pur*, cel săvârșit cu voință, care constituie o crimă, se judecă de curtea cu jurați și se pedepsește cu munca silnică pe timp mărginit. 2) *O. fără voie*, acel în care lipsesc intenția de a omori, constituie un delict, se judecă de tribunalele corecționale și se pedepsește cu închisoare dela trei luni până la un an și jumătate și cu amendă. O.-ul cu voință se poate agrava atunci, când este comis cu precugetare sau pândire (asasinat), când este comis de părinte asupra fiului său (pruncucidere), de fiu asupra părintelui (parintucidere) sau prin otrăvire. În toate aceste casuri pedeapsa e munca silnică pe viață. (Art. 225 și urm. c. pen. rom.)

După legea penală ungară O. se clasifică: 1) *ucidere* (asasinat), dacă a fost săvârșit cu premeditațiune. 2) *O.*, dacă a fost săvârșit cu voință de a omori, însă într'un moment de iritațiune gravă. Omuciderea neintenționată, săvârșită cu intențiune de a vătămă, dar nu cu voință de a omori, este calificată ca vătămă corporală (*rănire*) cu sfârșit mortal. O. se pedepsește cu 10—15 ani robie (muncă silnică). Dacă O. s'a

săvârșit între ascendenți și descendenți, între soți sau dacă au fost omorite mai multe persoane, cu robie pe viață. *O. culpos* (v. *Culpa*) este calificat ca *delict* și se pedepsește cu închisoare până la 3 ani. (Cf. leg. pen. ung. §§ 278—292.)

Omortag, (*Mortagon*, *Critagon*), chan bulgar (820—836); după suirea sa pe tron încheiă cu împăratul bizantin Leo un armistițiu de 30 ani, ceea ce îi permise a da mai multă atenție Orientului. 827 ocupă Banatul care rămâne sub stăpânirea Bulgarilor până la venirea Maghiarilor. O. a persecutat foarte mult pe propagatorii creștinismului; într-o singură zi lăsa a fi uciși arhiepiscopul Drinei dimpreună cu alți trei episcopi și 374 prizonieri creștini.

Omonsion, (*grec.*) de o fința, consubstanțial. Biserica în urma eresului vestit prin Arie a statorit în sinodul ecum. dela Nicea (325) ca încheietură a credinței adevărate, că *Christos* este Dșeu adevărat din Dșeu adevărat, născut iară nu făcut, și de o fința cu Tatăl (omousion).

Omphale, în Assyria dină a lunii, de aceeași fința cu Astarte și Aphrodite Urania, stând în față cu Sandes, șeul soarelui.

Omphalitis, inflam. umbilicului (buricului).

Omphalocela, hernia umbilicală. Se combate cu legatura.

Omphalos, partea dela mijlocul pântecelui, buricul. După tradițiunea religiunii Grecilor antici numele acesta îl purta o stâncă sacră din apropierea orașului Delfi, care se considera de buricul țepței pământului.

Ompoiu, rîu, v. Ampoiul.

Omsk, oraș în guvern. Akmolinsk din Siberia, este așezat la 54° 59' lat. nord. și 91° 2' long. estică. 37,470 loc. (1897); centru administrativ și sediul guvernatorului; orașul posedă o temnița mare pentru condamnații exilați în Siberia.

Omul, cel mai înalt vîrf de munte din ramura Bucegilor, în Carpații României. E situat în vecinătatea cătunului Busteni, (j. Prah.), de unde vara e vizitat de vilegiatori și turiști. E proprietatea particulară a Regelui Carol I. Poalele lui spre nord-vest fac hotar între Roni. și Ung. Vîrful e format din o grupa de trei stânci (piscuri) așezate cu direcția dela nord spre sud. Cea mai mică e spre sud, de pe ea se vîd munții Rucărului, Piatra Craiului și Strunga (j. Muscel); alta cea mai mare, la mijloc, 2508 m., de pe ea se vîd Bucurescii, și a treia mai mică spre nord, dela care se vede Predealul, Timișul și Brașovul. Din Predeal acest vîrf se vede ca un om urias, culcat pe spate cu picioarele spre nord și capul spre sud, de unde i-s'a dat numele, foarte vechiu, de O. Asupra acestui munte, Carmen Sylva, poetă-regină, a scris în »Povestile Peleşului« o minunată legenda. (Cf. I. G. Babeș, »Din plaiul Peleşului«. Buc., 1893.) [A. M. M.]

Omul bolnav, poreclă dată Turciei întâia oară de Țarul Nicolae în 1853, când propunea Angliei împărțirea statului otoman între Rusia, Austria și Anglia. Este o expresie figurată spre a arăta starea de decădere, aproape de ruină, a Turciei.

Omuțel, v. Homunculus.

Onaci, *Alexandru*, jude la curie (curtea de cassatie în Ung.), n. 30 Martie 1844 în Recea-Cristur, Trans.; studiile gimnas. și cele iuridice

le-a făcut în Cluj; 1862 vîcenotar com.; 1871 notar la tribunal și în același an a depus examenul de jude și avocat; 1872 jude la trib.; 1889 jude la curtea de apel, iar în 1898 înaintat jude suplent la curie în Budapesta. Âncă ca tîner a publicat în »Familia« mai multe povele, dintre cari una »Marți seara« a fost premiată. Ca jude a publicat în ziarul »A jog« mai mulți articli refer. la chestiuni juridice. [I. S. Ș.]

Onagracee, (bot. *Oenotheracee*), plante dicotiledonate, în cea mai mare parte ierboase, din fam. Mirtiflorelor, cresc mai cu samă în zonele temperate. Multe din ele se cultivă ca plante de ornament.

Onagru, (*Asinus onager*), *gorcur* (în India), *gaur* (în Persia); mamifer din ord. Perisodactyloror, fam. Equidelor. Un asin mai mare decît cel comun. Dela el avem pielea numită chagrin. (v. și *Asinul*.)

Onania, (sin. *masturbație*, la femei *tribodism* și *clitoridism*), vîțiu, care consistă în a-și procura artificial plăceri sexuale. O. e mai frecuentă în penitențiere, la marinari, soldați în campanie și alienați; ea se constată însă și la copii, oameni tineri și adulți de ambele sexe; cele mai adese ori însă cu vîrsta acest obicei dispăre. La acei indiviți la cari acest vîțiu persistă, el este sau expresia unei aberațiuni psihice, sau simptomul unei alienațiuni mentale (paralsia gener.). Accidentele determinate de O. sînt numeroase și grave (neurastenie, hysterie, anemie, etc.), din cauza sgduirii nervoase și a ușurinței, cu care excitațiile sexuale se pot repeta. O. e cu deosebire periculoasă la copii și la femei. Tratatul e și în prima linie preventiv; copiii sa fie supraveghiați și sa se evite a-i interna într'un pension; apoi o igienă morală, și dacă e posibil casatoria timpurie. Tratatul general prin tonice, hydrotherapie, electricitate, etc. Exista de asemenea o suna de aparate orthopedice, pentru a împiedeca O. [V. Im.]

Oncesci, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusa din 10 cat. cu 663 oapi de fam. (Dicț. geogr. 1897), 4 biserici și 3 școale.

Oncicesci, (magh. *Váncsfalva*), com. rur. în Ung., cottul Maramurș, cu 1238 loc. Români. În apropiere se găsesc izvoare de petrolu.

Onciul, 1) *O.*, *Isidor*, *cavaler de*, prof. univ. și scriitor bisericesc, descendent dintr'o veche familie boierească moldoveană, n. 1834 în Frătăuțul Nou în Bucovina; studiile liceale și cele teologice le-a făcut în Cernăuți; în 1858 a fost trimis la univ. din Viena spre a-și continua studiile biblice ale Testam. vechiu și limbile orientale; a intrat apoi ca prefect în semin. dieo. din Cernăuți; s'a căsătorit și preoțit în 1862, a păstorit parochia Vicovul de sus până în 1867, când fù chemat ca prof. pentru studiul biblic al Testam. vechiu la institutul de studii teologice din Cernăuți, funcționând din 1874 înainte și ca consilier onor. în consist. archid. În 1875 prof. univ. pentru studiul biblic al Testam. vechiu și pentru limba evreiască la facult. teol. dela univ. Francisco-Iosefina din Cernăuți; în 1876 fù însărcinat și cu suplinirea catedrei pentru limbile orientale; fù ales în cinci rânduri, pe câte un an, decan al facult. teol., declină însă o alegere ca rector magnificus; în 1889 fù numit membru în consiliul școlar al țerii. † 2 Martie

1897. A publicat în 1868 și 1878 două opuri rămase dela unchiul său Vasile Ianoviciu: *Ermeneutica biblică și Critica verbală a textului cărților Testamentului nou*; apoi din lucrările sale: *Legea veche ca pedagog spre Christos* (în foaia Candela. 1882); *Ceva despre mersul și desvoltământul culturii teol. și clericale în Bucovina* (Candela, 1883); *Manual de arheologia biblică*. Cernăuți, 1884; *Manual de introducere în sfințele cărți ale Testam. vechiu*. Cernăuți, 1889; *Fondul religios gr.-or. al Bucovinei* (Candela, 1889—91 și separat în 1891); *Biserica Mirauților din Suceava* (Candela și separat, 1892); *Cartea Psalmilor, traducere și explicare*. Cernăuți, 1898; *Volintirii, o episodă din istoria Bucovinei* (Candela 1899). Pentru meritele sale fu distins în 1874 cu titlul de protopresbiter, iar în 1880 cu acela de archipresbiter staurofor. (Cf. Candela 1897, pag. 118; *Gazeta Bucovinei* 1897, Nr. 16; *Czernowitzer Zeitung* 1897, Nr. 53).

[Dr. I. G. Sbiera.]

2) *Onciul, Dimitrie*, Dr. phil., prof. de istoria Românilor la Univ. din București și director al arhivelor statului, membru coresp. al Acad. rom., născut 26 Oct. (7 Nov.) 1856, la Straja în Bucovina. (Tatăl Dimitrie O. [† 1892], fost protopresbiter al decanatului Vicovilor și autor de predici [Din predicile protopresbiterului Dimitrie Onciul, Cernăuți 1894], n. în Cernăuți [1831], din o vechie familie rom. din acest oraș, unde în secl. XVI și XVII se găsesc mai mulți O. în funcțiuni publice, precum staroste de Cernăuți, șoltz de Cernăuți ș. a.). O. D. a făcut studiile la liceul și la univ. din Cernăuți, apoi la univ. din Viena (în »Institut für öster. Geschichtsforschung« și Berlin. După trecerea examenelor de doctorat și de capacitate (pentru istorie și geografie, apoi și pentru limba română), a intrat în învățământ (1885) ca suplinitor la liceul din Cernăuț, apoi fu numit profesor la școala de învățatori și învățătoare și docent de istoria de cursul superior pentru învățatori de școale civile, în Cernăuți. Primind apoi propunerea de a ocupa noua catedră de istoria veche a Românilor la Univ. din București, a fost numit, fiind recomandat pe baza publicațiilor sale, la această catedră, (1895). Dela 1 Apr. 1900 ocupă și postul de director al arhivelor statului. Serieri: Studii istorice în revista »Convorbiri Literare« (Iuga Vodă. 1884; Dragoș și Bogdan, 1884; Teoria lui Roesler, 1885; La chestiunea lui Iuga Vodă, 1886; Radul Negru și originea Principatului Terii-Românesci, 1891—92; Populațiunea Ungariei și Ardealului în 1720—21, 1897); Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui, 1901—1902); *Zur Gesch. der Bukowina* (Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz, 1887); *Zur rumänischen Streitfrage* (Mittellungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 1887); *Zur Gesch. der Rumänen in Marmarosch* (Romän. Revue, 1890); *Indreptar pentru ortografia română în usul școalelor din Bucovina*, Viena 1893; *Acte și documente* (în revista »Candela«, Cernăuți 1890; în »Revista pentru istorie, arch și filol.«, 1894; »Conv. literare«, 1901); *Gesch. der Bukowina vor der Vereinigung mit Österreich* (în »Die öster.-ungar. Monarchie in Wort und Bild«, Band Bukowina), Viena 1899; *Originile Princip. Române*, Buc., 1899; *Papa For-*

mosus în tradiția noastră istorică (în »Lui Titu Maiorescu, Omagiu, 15 Febr. 1900«, Buc. 1900.

3) *Onciul, Aureliu*, cavalier de, iurist și scriitor, fiul lui Is. cav. de O., n. 29 Febr. 1864 în Vicovul de sus în Bucovina; a studiat liceul la Institutul Teresian din Viena și dreptul parte în Cernăuți, parte în Viena. 1885 a intrat în serviciul statului la procuratura de finanțe din Viena; în 1886 fu promovat ca doctor în drepturi; în 1887 trecu ca funcționar la minist. de culte și învățământ, iar 1889 fu numit translator pentru textul românesc la Foaia legilor imperiale dela minist. de interne, unde deveni secretar ministerial în 1893, în 1896 se strămută ca căpitan districtual în Moravia, stabilindu-se ca docent pentru dreptul de asigurare și administrativ la școala tehnică superioară din Brünn, unde funcționează și ca referent la guvernul local. A publicat: *Dictionar juridic-politic germano-român împreună cu Dr. Fl. Lupul*, în Viena; *Studiu asupra reformei administrațiunii în România*; *Sistemul dreptului administrativ român*, partea generală, 1899; *Zur Geschichte, Organisation und Statistik der gewerblichen Fortbildungsschulen*; *Kommentar des Krankenversicherungsgesetzes*; *Der Versicherungsvertrag nach österr. Rechte*, și *Die Invalidität- u. Altersversicherung der Arbeiter*. [Dr. I. G. Sbiera.]

Oncologia, (*grec.*) știința despre tumorile morbide. v. *Tumore*.

Onega, 1) *O., lac* în guvern. rus. Olonez, 9752 km², 180—400 m. afund; bogat în pește; în O. se scurge riul Wytegra. 2) *O. riul* în nordul Rusiei, 425 km. lung, se varsă în Marea Albă. 3) *O., ținut* în guvern. Archanghelsk dela nordul Rusiei. Oraș principal al ținutului este Onega, cu 2758 loc.; ținutul e ocupat de o populațiune rară de pescari, economi de vite și exilați; clima aspră, nu se samănă decât secară.

Oneiromantia, (*grec.*) explic. visurilor, precum și încrederea ce se pune în ele. Oneiromantia își are originea în Egipt.

[Pl.]

Oneiros, la Grecii antici deul visurilor. *Oneirii*, pruncii Noptii (Nyx) ca personificațiuni.

Onesci, com. rur. în Rom., j. Bacău, situată în valea de pe dreapta Trotușului și a celor doi afluenți ai săi: Oituzul și Cașinul; se compune din cătun.: O., Filipesci, Racăuți și Buciumii, având 3468 loc. (Dicț. geogr. 1895), 5 biserici ort., 1 cat. și 3 școale, gară (linia ferată Ajud-Ocna). În cătunul de reședință O., care singur numără 1560 loc., se fac pe an 5 iarmaroace.

Onest, (*lat.*) este atributul, ce se poate da omului, care în gândirile sale, în intențiuni, în vorbe și în fapte, precum și în ținuta și în conduita sa externă urmează strict și constant legile probității, ale onoarei și ale bunei cuviințe sociale. (Sinonim *constit.*) *Onestitate* se numește dispoziția constantă a omului O. Și fiindcă omul O. este totdeauna deschis, are fruntea senină și inima sincera, de aceea factorii, cari constituiesc O.-itatea sunt sinceritatea, probitatea și onorabilitatea.

[Pl.]

Onglu, (*Olgos*), numirea bizantină a regiunii unghulare dintre Nistru, Dunare și Marea Neagră. Mai târziu Turcii numiră această regiune *Bugialk*, ce înseamnă tot regiune unghulară. Coincide cu Basarabia actuală. Aci fu patria Bulgarilor lui Asparuch, de unde trecură în Moesia (678 d. Chr.).

Oniscus murarius, animal din tipul Artropodelor, clasa Crustaceelor, ord. Isopodelor, fam. Oniscidaeelor. Acest animal lung de 1 cm., lat $\frac{1}{2}$ cm., cu corp oval alungit, de culoare cenușie închisă, având la oap o păreche de antene; pe partea inferioară și laterală are 7 păr. picioare; iar pe partea dorsală, pe fiecare din cele 7 segmente principale se formează corpul, se găsesco câte 2 pete mai deschise. O. trăiesco în locurile umede, pe sub pietri, lemne, sub vasele ou flori, e animal nocturn, nestricăcios, se nutresco ou materii vegetale. Unele specii trăiesco în apele râurilor și mărilor și se pot face ghem. Alte trăiesco ou parasite pe pesci și pe chiți. In popor se num.: Cănela babei, măța popei, oloportul, etc. Caspecii mai cîtăm: O. Scaber. [I. P. Voitești.]

Onițiu, Virgil, prof. și soritor rom., n. 1864 în Trans.; a studiat teologia în Sibiu și filosofia în Budapesta și Viena; dela 1890 prof. și dela 1894 director la gimnasiul român din Brașov. 1900 ales membru ord. al secol. literare a »Asociațiunii« din Sibiu, și 1901 membru coresp. al Academiei rom. Sor.: »De toate« și »Clipe de repaos», schițe orig.; »Stratari in poesia noastră popor.« (Vatra, 1893); Carte de oetire pentru cl. III (1893) și alta pentru cl. IV gimn. (1895); Manual de limba rom. pentru gimn. (1894 Brașov).

Onix, a) mineral, varietate striată de oaloeon, întrebunțat în bijuteria și ou piatră de ornament. b) rocă, marmoră sau mai ales formată de aragonit, culoare albă, roșie, gălbuie sau verduie, transparent sau ou vîșoare. Piatră foarte oăutată de ornament. O. alb și gălbuie vine mai ales din Africa (Oran), cel verdui din Brasilia și Mexicoo.

Onlik, monetă de aur turcească = 4.46 oor. = 4.65 lei, moneda de argint = 2.16 oor. = 2.25 lei.

Onobrychis sativa Lam., (*Sparceta*, *Esparseta*), Papilionacee, plantă de nutref cultivată și alcoolera selbătăoită în Europa medie și de sud și Asia anter. Foarte apreciată de agricultori; recere un pămént mai uscat și pietros bogat în calcar. Durează 3—6 ani și se poate cosi și de două ori pe an, dând un fên bun și nutritor asemenea lucernei.

Onolatria, cultul asinului, de care erau acușai creștinii de oătră Romani.

Onologia, (*grec.*) învățătura despre cultivarea viței de vie, și manuarea vinurilor.

Onolzbach, v. Ansbach.

Onomasia, una dintre figurile de cuvinte, când poetul sau oratorul în loc de pronumele personal »eu« sau »tu«, folosesco numele seü propriu, sau numele persoanei agrăite.

Onomastica, (*grec.*) diua numelui.

Onomasticon, (*grec.*) o colecție de nume; un fel de dicționar, în care vorbele nu sînt înșirate după ordinea alfabetică oi după neam sau familie.

Onomatologia, (*grec.*) studiul numelor, în special a numelor de persoane.

Onomatopea, imitațiunea sunetului natural, figura poeticoă, foarte deasă în limba română, s. e. tunul tună, bomba sbocară.

Onon, unul din isvoarele rîului Șilka în Transbaicalia (Asia); 800 km. lung.

Ononin, $C_{20}H_{34}O_{18}$, principiu extras din rădăcina Ononis spinosa. E un gluosid descompunându-se ou acizi în glucoosa și într'un alt corp formonetin.

Ononis spinosa L., (*Asudul calului*, *Dermotin*, *Sălbășitoare*), plantă din fam. Papilionaceelor.

Cresco prin Europa. Rădăcina se folosesco în medicină.

Onopordon Acanthium L., (*Scaiu*, *Scădiete*, *Spin măgăresco*), plantă din fam. Compositelor; frunzele tinere se folosesco ou sălată. O. este floarea din emblema Scoției.

Onoare și **Onor**, (*lat.*) sînt cuvinte cari se întrebunțează, cel dintăi din ce în ce mai rar, spre a designa un fenom psihic și situație ideală, care își află explicația în tendința de a oăuta întregirea sentimentului personal și in ceroul reprezentativ și cel de găndire al altora, precum și în înălțarea preste nivelul normal al consoiței sociale. Și acoastă tendință este pe oăt de naturală pe atăt și de îndreptățită, numai oăt ea ne impune apoi și îndatorirea de a viețui și de a luora ou adevărată demnitate morală, oăutând O. nu atăt din partea celor mulți, oăt mai virtos din partea celor buni. Se face deosebire între O. în sens subiectiv, O. internă, și în sens obiectiv, O. externă. a) În înțeles subiectiv O. se basează în dreapta judecătă a omului despre sine și despre valoarea sa personală, în consoița ce avem despre faptul, oăt sentimentul nostru personal are existența și în ceroul reprezentativ al altora nu numai într'al nostru. Formele de manifestare ale O.-ei în acoest înțeles sînt: sentimentul de O., acoă consoița ce avem oănd soim oă și alții toomai așa țin și judecă despre noi precum ne ținem, ne credem, ne judecăm și ne prețuim noi înșine, precum și plăoerea ce simțim vędându-ne obiect al atențiunei și considerățiunei altora; iubire de O., oarea se nasoc oănd sîntem în posesiunea oăștiului dorit și vedem oăt acoela exeroită o înfririre ferioită asupra vieții și dispoșițiunei noastre sufetesoi. Preste acoeste forme morale trec apoi altele, oum e poftă de O., ambițiunea și orgoliul. În fața acoestora stau ou forme vîșoase: rușinea, indiferentismul, servilismul, omismul și demagogismul. b) În înțeles obiectiv, O. se întemeiază în dreapta judecătă, ce au alții despre noi și în recunoasocerea valoarei personale din partea acoelora, ocea ce se întemplă când găndirile și faptele noastre sînt găndite și urmate și diu partea altora. Acoeste găndiri, fapte ori preferințe, cari pot să ne asigure un loc în atențiunea socială, sînt obiectul O.-ei. c) Onor devine O.-ea ce ni-se oferă din partea societăței, când e însoțită de toate acoele semne exterioare, cari simbolisează dovada vędută despre atențiunea, considerățiunea și respectul ce moraliesco ne datoresco pentru conduita, faptele ori obiar posiția noastră. d) Se mai face apoi deosebire și este O. politicoă, O. socială și anume O. familiară, națională, O. de oastă (aristocrație), de stare (studentesoa), de posiție și branșe, esprit de corps, etc.; O. bărbatului, O. femeii. e) *Onoruri* sînt funcțiuni onorabile arătate unei demnitați. f) *Onoruri funebre*: oeromnii de înmormântare. (Cf. Lazarus, Das Leben der Seele, I, 127 seq.) [Pl.]

Onorabilitate, caracterul unei persoane onorabile. v. Onoare.

Onorar, 1) titlul persoanei, care conservă titlul și prerogativele onorifice ale unei funcțiuni, ce a încetat a o exeroita: profesor O.; 2) care poartă un titlu onorific fără funcțiune: membru O. al unei societăți; 3) retribuțiunea profesiunilor liberale; O. unui medio, avocat, profesor.

Ontario, 1) *O.*, cel mai mio dintre cele 5 lacuri canadiene, la 76 m. preste nivelul mării, 19,823 km², are adâncime până la 225 m., plin de insule; în el se varsă Niagara, se scurge prin riul St. Lorenzo. 2) *O.*, prov. în Dominion of Canada, numit după lacul *O.*, 577,550 km². cu 2.112,989 loc. (1891). Capitala Toronto.

Ontogenesa, (*Ontogenia*), (biolg.) este studiul dezvoltării organismelor din ou (embrion), pe când Phylogenia se ocupă cu formarea speciei, genului, etc. (v. și Biologia).

Ontogenie, cunoștințele relative la dezvoltarea viețuitoarelor dela stadiile cele mai simple, primordiale, până la complecta constituire a corpului lor matur; e tot una cu Embryologia (v. ac. și Embrion).

Ontologia, (*grec.*) disciplină filosofică, care făcând parte din metafizică și ca partea primă a ei, are de obiect existența reală și însușirile. O. deci are să răspundă mai întâiu la întrebarea dacă există ceva cu realitate obiectivă; apoi la întrebarea că ceea ce există, ce este în sine, substanță ori accidentă? Pe lângă acestea mai are să ne arete și nodul cum trebuie să cugetăm realitatea, precum și nexul causal dintre existențele reale. În sistemul filosofic al lui Aristoteles O. a fost numită »philosophia prima.« [Pl.]

Onuris, (uneori *Anhur*), den la Egiptenii vechi, o aretare a lui Schu, reprezentând o putere cosmogonică adecă de creatoare a lumii.

Onus, (*lat.*) povară, sarcină, greutate.

Onuț, com. rur. cu cât.: Dibina, Fusteica și Mânăstirea, parohie dimpreună cu com. rur. Sămășeni, moșie boier. în capit. Coțmanului și j. Zastavnei în Bucovina, are 1080 loc. (860 ort.-or., 30 uniți, 190 mos.). 1 școala primară.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Onychia, (med.) și *Onyxis*, inflamația feșutului de sub unghie.

Onyx, mineral, varietate a calcedonului. (v. ac.)

Oogon, *Oogonium*, (botan.) celula mumă în care se formează una sau mai multe celule reproductoare femeiesci, *oosfera*. Se întâlnește O. la Fucus, Vaucheria, Oedogonium și alte Alge; dintre Ciuperci la Peronosporae, Saprolegniee, etc.

Oolit, roca, formată de graunțe mici rotunde concreționate, cu structură radială sau concentrică. Există calcaruri O.-tice, fier O.-tic (Limonit), etc. Calcarele ca și fierul pot fi depuse din izvoare mineralizate.

Oomycete, (botan.) ciuperci cari se reproduc prin oue rezultate din fusiunea a doi gameți (v. ac.) neidentici, imobili, sau cel barbătesc mobil; Peronosporaele, Saprolegniee, Monoblepharideele, toate ciupercile parasite sau saprofite, sânt O.

Oophorectomia, (*grec.*) v. Ovariotomia.

Oophoritis, (med.) inflamația ovarului, care poate fi acută și cronică. O. se ivesce în decursul proceselor puerperale și multor morbi infecțioși. Totdeauna este combinată cu o Perioforită, care poate cauza dislocațiuni și fixațiuni abnorme ale ovarioilor. Simptomul principal al O.-ei sânt durerile intensive. Terapia: la început liniște, cataplasme reci, lipitori sau scarificații; mai târziu, când O. a devenit cronică: injecții vaginale calde, bai calde, medicamente resorbante, masagiu, în casuri extreme extirpația ovarului bolnav.

Oosfera, *Oosphera*, (botan.) gamet (v. ac.) sau celula reproducătoare femeiască, care întrunindu-se cu cea bărbătescă va da oul. O. se formează în oogon (v. ac.), ori în archegon (v. ac.), sau în sacul embrionar din lăuntru ovulului (v. și Heterogamie, Isogamie).

Op, (*lat.*) operă, lucrare literară, carte.

Opac, se dice corpul, când nu este transparent sau translucid nici în secțiuni subțiri, adecă când nu pernite razelor luminoase să treacă prin el.

Opaiț, legătură de lemne uscate și subțiri, aprinse (sau o făclie de resină aprinsă); se folosește noaptea la prinderea pescilor; ciob cu seu și festilă, servind de lampă.

Opal, mineral, amestec de anhidridă silicică și oxid de siliciu hidratat, amorf, incolor, alb, galbului, etc. Mineral concreționar, care se întâlnește de obicei în regiuni vulcanice, fiind un produs al acțiunilor post-vulcanice (geiseri, etc.). Var. numeroase: *Geiserit*, depositul izvoarelor termale (geiseri) în Islanda, Yellowstonepark în America de nord, N.-Zelanda, etc.; *Hyalit*, incolor, transparent în agregate mici rărunchioase; *O. nobil*, caracterizat prin un joc de colori splendide, datorite unor fenomene de reflexiune și refracțiune, căci miner. e de obicei incolor; rar sânt O. nobil galbului, roșii în diferite nuanțe și foarte rar albaștri, verși sau negri. O. nobil e o piatră scumpa foarte cautată și al cărei preț depinde de colorarea sa și apoi de jocul de colori. Se disting multe varietăți în bijuterii, ca s. e. O. auriu, girasol, opalonix, etc. Gisemintele cele mai importante sânt la Cervența (Vörösvágás) în com. Sáros, Ungaria, și cele din New South Wales și Queensland în Australia. Pietri mai puțin frumoase vin din Mexico, Statele Unite, Honduras, Uruguay, N.-Zelanda; *O. de foc*, O. de soare, varietate de O., caracterisată prin o colorare roșie de foc foarte strălucită. Piatră scumpă, rară. Se găsește la Zimapan în Mexico, Honduras, Telkibánya, etc.; *O. ordinar*, diferit colorat; giseminte la Tokaj, Telkibánya, Islanda, Faroer, Hanau, în regiunile vulcanice din America de nord, Amer. centrală, în unele serpentine, etc.; *Hydrophan*, var. de O. poroasă netransparentă, care pusă în apă, absoarbă aceasta și devine transparentă; atunci poate lua jocuri de colori ca O. nobil. Cu O. ord. în Ungaria, Islanda, Saxonia, etc.; *Caolong* (Kachelong) galbuie-roșietic, puțin poros, luci sidefos, întreb. ca piatră de ornament și în bijuterie, vine dela Faroer, Islanda, etc.; *O. lignitos*, e un lemn opalizat, *Menelit*, o varietate care se întâlnește în marge, șisturi argiloase la Menilmout lângă Paris, în Moravia, etc.; *Tripoli* (Kieselguhr) format de fete de Diatomee, e nisipos. Se întrebunțează pentru curățit metale și unele variet. fine pentru fabricarea diamitei. Se întâlnește în Hanovra, etc.

Opăreala, (med.) termin poporal pentru schimbările ce se observă la pielea preste care se aruncat apă fierbinte. Aceste schimbări sânt, tocmai ca la arsuri, de trei grade. La gradul prim se arată numai o roșăț a pielii, la gradul al doilea se formează beșici, iar la gradul al treilea se desvoaltă gangrena. v. Combustiune.

Opăriții, com. rur. în Rom., j. Prahova. Are 3 cat., cu 1500 loc.; cultivatori de livezi de pruni, economi de vite și exploataori de petrolen. 1 școală și 2 biserică.

Opera musicală, însemnând în general ori ce lucrare, dar consacrat pentru a denumi genul de reprezentațiune teatrală însoțite de musică. Astfel O. e o acțiune dramatică destinată a fi interpretată pe scena unui teatru, cu decorațiuni, costume și alte accesorii, și acompaniată în total sau cel puțin în cea în mare parte de musică; este prin urmare o *dramă musicală*, nume ce s'a și dat chiar la început acestui gen de reprezentațiuni scenice, neadoptându-se acel de O. decât mai târziu, când s'a început a se deosebi diferite specii după caracterul subiectului tratat, calificându-se O. de *seria*, *buffa* ș. a.

Forma artistică s'a dezvoltat în timpurile moderne; dar abstracțiune făcând de gradul de dezvoltare al muzicii acompanioare, O. își are adânc împlântate în antichitate rădăcinile sale. Teatrul indian, cel anamit, ne prezintă speci-mene de adevărate drame musicale; dar lăsând la o parte aceste producțiuni exotice, cărora în fond nu li-se poate fixa o dată sigură, tragediile lui Eschil, Sofocle, Euripide, erau recitate musical, și așa numitele coruri, dacă erau cântate omofon, nu erau mai puțin cântate. Dramele și comediile latinilor încă erau acompaniate de musică. Din ultimii secolii ai evului mediu se citează un mare număr de piese, în cari diferite personaje aveau a întona cântece în genul popular, la cari se alipea corul cu diferite marșuri. Mai cu samă în a doua jumătate a secl. XVI numărul pieselor cu cântece și intermedii musicale devine mare. Dela aceste producțiuni antemergătoare, ori cât de monstruoase ar păre ele, și până la drama musicală propriu zisă, nu era decât un singur pas, și acest pas se face prin adoptarea stilului monodic, care introduce prin recitativ și arie puterea de expresiune dramatică atât de lipsită stilului madrigalesc usitat pentru musica pieselor anterioare. Această reformă se realizează prin minunata școală florentină către începutul secl. XVII și O. tot luând un mare avânt în Italia, nu întârzie a trece și a se aclimatiza în celelalte țeri, așa că deja în a doua jumătate a secl. XVII vedem încercări de O. națională în Franția, Anglia, Germania.

Creatorii operei căutără a da prin musică dramei moderne puterea de expresiune a tragediei antice; e ținta ce-și propun și drumul ce urmează măiestrii școlii florentine (Caccini, Cavalieri, Peri, Monteverde ș. a.) Dezvoltarea însă a artei așa numitului bel canto și succesul nemărginit ce obține în public virtuosismul vocal al castraților, nu întârziară a transforma stilul O.-ei, care deja în a doua jumătate a secl. XVII devine prin școala napolitană o serie de arii de concert în care totul se reduce la trilirile și rulatele cântăreților, nimenea ne mai făcând nici o atențiune la rest, care în curând nu mai valorează osteneala unei atențiuni. Această perioadă funestă a așa zisei O. seria, avă o consecință salutară, compositorii creară un gen secundar, O. buffa, cu subiecte comice, cari realizând o reacțiune în favoarea textului, prezintă un stil plin de viață și de expresiune. Dela aceste două direcțiuni se nască o luptă continuă, care latentă în Italia, avă perioade cu adevărat revoluționare mai cu samă în Franția.

Dezvoltarea ce ia musica instrumentală către începutul secl. XIX își are ecoul în musica dramatică. Prin Beethoven (Fidelio, 1803), simfonia ia în drama musicală un rol de o importanță necunoscută până atunci și influența lui se simte la toți măiestrii școlii moderne, începând dela Weber. Prin acesta își face aparițiunea în musica de O. un nou element musical, acel al motivelor populare, care în urmă formă baza stilului școlii noue. Tot prin Weber se inaugură în O. era romantismului, care avă în R. Wagner cea mai înaltă expresiune, și din care rezultă o nouă reacțiune în contra supremației melodiei, în acelaș sens cu ideile florentinilor și ale lui Gluck, reacțiune, care nu-și mărginesce efectele numai la școala germană.

Cu privire la stilul musical întrebuințat, la observarea riguroasă a formelor clasice, sau la neconsiderarea lor, la caracterul subiectului ce tractează ș. a., s'au deosebit diferite specii de O. Astfel: *O. mare*, cu subiect nobil, serios, tragic, în care toate situațiunile sunt acompaniate de musică, în recitative, arii, duete, bucăți de ansamblu, finale ș. a., fără nici o întrerupere în tot timpul cât durează un act. Poate fi eroică, romantică, fantastică, istorică, legendară ș. a. *O. buffa* asemenea are tot textul cântat, numai subiectul ce tractează e de un caracter vesel, comic. *O. comică* franc. avea la început aceeași semnificațiune ca și O. buffa italiană; mai târziu însă s'a dat acest nume la piese cu tot felul de subiecte, chiar și tragice, numai deosebindu-se de O. mare prin faptul, că între diferitele părți musicale sunt scene dialogate în prosă, neacompaniate de musică. Un gen intermediar între acestea e *O. semi-seria*, care având în ansamblu un caracter dramatic, conține totuși situațiuni mai mult sau mai puțin comice.

Pentru părțile constitutive ale O.-ei, v. art. Arie, Duet, Ensemble, Final, ș. a. [T. C.]

Opera supererogationis, adică opere bune prisositoare, se numesc în teologie meritele infinite ale lui Christos și meritele rezultate la observarea sfaturilor evanghelice de către sfinți, cari toate împreună formează tesaurul bisericii, de unde se scot indulgențe (v. ac.).

Operat, (*lat.*) lucrare literară; operat scripturistic.

Operatism, nisuița de a dobândi mulțămirea dumnezeiască prin așanumitele opera operata. V. Opus operatum.

Operațiunea, 1) acțiunea unei puteri, a unei facultăți, ce produce un efect (O.-a simțurilor); 2) totalitatea mijloacelor întrebuințate în vederea unui rezultat (O. financiară, electorală); 3) mijloace întrebuințate spre a cunoaște proprietățile și natura corpurilor (O. chimică, fizică); 4) lucrare normală a chirurgului; 5) mișcarea unei armate în campanie; 6) șir de calcule în matematică.

Operativ, (*lat.*) termin în chirurgie, ce privește operațiunea; cu înfluiță; cu efect.

Opercul, (botan.) capacul ce se desface la maturitate dela virful capsulei (v. ac.) Mușchilor.

Opereta, (franc. operette, dimin. dela opera), titlu dat la început la opere de dimensiuni mici, cu textul de un caracter comic, și cu musica de un stil mai liber, mai ușor. Offenbach, Lecocq, Strauss, Suppé ș. a. au fost principalii represen-

taunți ai acestui gen, care însă degeneră. V. și Opera. [T. C.]

Ophidia, v. Ofidieni.

Ophikleide, v. Oficleid.

Ophiodonți, diuți de șerpi fosili.

Ophioglossacee, (botan.) familie de Filicicee isosporee, cu protal subteran, tuberculos, fără clorofilă. Sînt plante vivace cu rhizom; frunze cu vagină desvoaltă și limb întreg, linear, cordiform, sau divizat, împărțite în o parte sterilă, asimilatoare și una fertilă cu sporangi; aceștia sînt ensporangiați și n'an inel. Cuprind trei genuri: *Ophioglossum* L., *Botrychium* Sw. și *Helminthostachys* Kaulf. [S. Șt. R.]

Ophioglossum L., (botan.) gen de Filicicee din fam. Ophioglossacee (v. ac.), cu vr'o 30 specii de plante ierboase, terestre sau epifite; sporangii se deschid prin o crepătură transversală. În Europa cresc: *O. vulgatum* L. aflat și în România la Comana, j. Vlașca, de Dr. D. Brandza; în Bucegi în dreptul Pietrei Craînului, de Dr. M. Vlădescu; la mănăstirea Durău, j. Neamț și la Azuga, j. Prahova, de D. Panțu și Procopianu. [S. Șt. R.]

Ophiolatrie, v. Ofiolatriă.

Ophiolit, rocă, nume astași neîntrebunțat, ce s'a dat serpentinelor, enofidelor, etc.

Ophiomorfa, (zool., *Cecilienii*), ordin din clasa Amfibiilor (v. ac.), serpentiforme, neavînd picioare. De remarcat este genul *Cecilia*, care trăiește în regiunile trop. din America și India.

Ophiophagus, numirea unui șerpe veninos din India, lung de 3'40—4'25 m. Face parte din genul *Naja*, fam. Colubridelor, ord. Squamator.

Ophiuchus, (*Serpentarius*), constelațiune a emisferei nordice a cerului.

Ophiuræ, (zool.) ordin de animale de forma stelei, din clasa Ophiuridelor. Cele mai însemnate specii sînt: *Ophiura laevis*, de culoare verzie sau brună; mărimea 20 cm., în Marea Mediterană; *Ophioglypha albida*, roșie, după moarte albă, diametrul corpului 1'4 cm., lungimea brațelor 5 cm., în mările nordice europene; *Ophiotrix fragilis*, de diverse colori, diam. corp. 1'6 cm., lung. brațelor 8 cm. în mările europene; *Gorgonocephalus arborescens*, diam. corp. 2'5 cm., în Marea Mediterană.

Ophrys L., (botan.) gen de plante terestre din familia Orchideelor, înrudit cu *Orchis* de care se distinge prin labelul fără calcar și polinii separate, fiecare inclusă în bursicula sa. Cuprind vr'o 30 specii preponderant mediterane, puține și centraleuropene, cu flori deosebit de frumoase în forme vari, astfel între altele imitînd forma albinelor (*O. apifera*), muscelor (*O. muscifera*), a paiangenilor (*O. Arachnites*), etc., de aceea multe din ele tocmai în timpul recent încep a se cultiva cu predilecțiune ca plante ornamentale rustice. [A. Pr.]

Ophthalmia, inflamațiunea ochilor, care cuprinde și pleoape și ochin, pe cînd conjunctivita e mai mult pe pleoape. Cea relativ mai ușoară O. este cea catarală, acută, care trece cu ape adstringente (de plumb, colir galben, etc.), în câteva zile sau septemăni. O. nou născuților este mai adeseori așa de grea ca cea blenoragică la adulți, cauza fiind cam aceeași (infecțiunea cu secrețiune de sculament). Grea este și O. difterică; dar tenace este cea egipteană, care poate

dura luni și ani întregi. În veterinărie, la cai și alte solipede, O. periodică este o inflamațiune internă a ochiului, care aci trece, aci iar se ivesce, până ce ochiul orbesce. Chiuchinala interior, fricții mercuriale împrejurul ochiului n'au rezultat.

Ophthalmologia, (oculistică), partea de anatomie, fisiologie și patologie care tratează despre ochi.

Ophthalmometru, instrument pentru a măsura partea anterioară a globului ocular, ca cornea, cameră și cristalin. Astfel de instrumente au construit Petit, Helmholz, Coccuis, Javal, etc.

Ophthalmoplegia, paralizia muschilor ochiului.

Ophthalmoscop, ogliudă pentru a vedea în fundul ochiului, inventată de Helmholz la 1851.

Ophthalmotonometru, v. Tonometru.

Opiate, medicamente, cari conțin opiu, sub forma de extract, tinctură sau pulbere de opiu sau alcaloidele opiumului (morfină, codeină, narceină).

Opilioniide, (zool.) ordin de paiangeni, cari un fac pînza de prius prada lor. Cele mai multe specii trăiesc în America.

Opimius, *Lucius*, în calitatea sa de consul a condus (121 a. Chr.) cu mult succes reșboiul nobilimii contra lui Gaius Grachus. 115 a. Chr. fu trimis în capul unei deputațiuni în Africa pentru a face împărțirea Numidiei între Iugurtha și Adherbal, însă lăsându-se a fi mituit fu exilat la 110 a. Chr.

Opinca, încălțăminte lucrată din o bucată de piele, care se leagă pe picior cu curele subțiri, numite nojițe. O. este portal țeranului român și a fost cea mai veche încălțăminte (v. ac.) la Romani.

Opiniunea publică, părerea generală formată de majoritatea populațiunii conștiente asupra unor ordine de lucruri. În țările civilizate și în orașele mari O. p. e reprezentată prin presa. O. p. e adesea un factor important în evoluția socială, căci în actele lor guvernele, mai ales cele democratice, țin seamă de ea.

Opintici, v. Agaricus.

Opisthobranchia, un ordin al moluscelor; nielci marini, cari au branchiile mai mult sau mai puțin libere așezate dînderet de inimă.

Opisthocomus cristatus, *Hoazin*, *Sasa*, o pasere din ord. Alektoridornithelor, fam. Opisthocomidelor, formează un singur gen; pene brune, lungă 62 cm., coada 29 cm. Trăiește pe lângă riurile din pădurile Americii sudice. Are un miros rău. Pniul cînd iese din ou, are 4 picioare, dintre cari 2 diuante se transformă în aripi. Înouă foarte bine.

Opisthotonus, (*grec.*) termin medical; întinderea cranponată a corpului înapoi; astfel culcat nu se mai razimă de cît pe ceafă și călcăie.

Opitz, *Martin*, de *Roberfeld*, întemeietorul primei școale poetice silesiane, numit »părintele și restauratorul poeziei germane»; n. 1597 la Bunzlau în Silesia, după terminarea studiilor la Frankfurt lângă Odera și la Heidelberg, petrecu doi ani în Țările de jos; la 1622 fu chemat de Bethlen Gábor, principele Transilvaniei, la gimnasiul înființat atunci în Alba-Inlia; la 1623 a fost numit consilier al ducelui de Liegnitz și încoronat poet în Viena, prima cunună de laur dată pentru poezia germană. În 1628 primi dela împăratul Ferdinand titlul de nobleț. Ca secretar al burggrafului Dohna fu trimis în misiune politică la Paris, nude deveni amicul lui Hugo Grotius.

† 1639 la Danzig în timpul unei epidemii. Operele sale, scrise în limba curată germ. a lui Luther, și în metru prosodie clasică, cu o rară corectitudine și eleganță, sînt: »Mîngăiere în nefericirile resboiului« (1621), cea mai bună scriere a sa; »Zlatna, sau despre liniștea sufletului«, în care vorbește cu multă căldură despre Români și descrie hora românească (1622); »Vielguet sau despre adevăratea fericitate« (1623); »Lauda zeului resboiului« (1627); »Vesuviul«, poemă plină de erudițiune; o colecțiune de poezii lirice (»Poetische Wälder«) mai puțin reșuite; traducerea în limba germ. a poemei amicului său H. Grotius; »Despre adevăratul cult al lui Dumnezeu«; prima »Poetică germană« (»Von der deutschen Poeterey«); încercări dramatice și traduceri. O alege din operele sale publică W. Müller în »Bibliothek deutscher Dichter des 17. Jahrh.«, tom. I. Leipzig, 1822, și alta I. Tittman. Leipzig, 1869.

Opium, (*Laudanum*, *Meconium*, *AŃon*), sucu lăptos și uscat, extras din planta *Papaver somniferum*. El conține alături de doi compuși organici indiferenți ca *Meconoisin* și *Meconină*, un foarte mare număr de alcaloizi legați de acidul meconic și sulfuric. Acești corpi numiți în bazele O.-lui sînt următoarele mai principale: *Morfina*, *Codeina*, *Thebaina*, *Laudanina*, *Papaverina*, *Narcotina*, *Narceina*, etc. Dintre aceștia aceia cari se găsesc în mai mare cantitate e *morfina* în proporție de 10—14%. Pe lângă aceste principii active, O. mai conține reșină, grăsime, un colorant, zahăr și albumină vegetală. Cele mai mari cantități de O. ne vin din Asia mică, Turcia și Egipt precum și din India, Persia și Indochina, unde se și consumă în mari cantități la fumat. În terapeutică se utilizează aproape 500,000 kgr. pe an. El e o otrăvă puternică, introdus ca atare în organism.

Opium extract, (*Extractum opii*, *Extract tebaic*), format din 1000 gr. opium oficial și 12 kgr. apă destilată rece.

Opium linctura, (*Tinctura opii simplex*, *Tinctura tebaica*), constă din un gram extract de opium și 12 gr. alcool de 60°.

Oplii, militar pedestru greu înarmat la Grecii cei vechi. După imigrarea Dorilor în Grecia O. erau fruntea militarilor, căci călărima (*Hippeis*) numai mai târziu s'a desvoltat.

Opodeldoc, (med.) liniment (v. ac.) solid, volatil la căldură; e compus din camfor, săpun, amoniac, spirit și oleiuri eterice.

Oponent, (*Oposant*), care se opune, face opoziție; care combate o opiniune.

Opongo, popor african în Așango.

Oporto, oraș, v. Porto.

Oportunism, denotă vederea, ținuta și conduita mai cu samă politică a omului, care, neavînd un sistem formulat pentru gândiri și lucrări, în toate rezoluțiunile și acțiunile sale se conformează cu împrejurările. Omul care împărtășește astfel de vederi, se numește *oportunist*.

Opozițiune, în genere înseamnă predeca sau greutatea ce se pune în fața unei intențiuni sau a unei lucrări. 1) În *log.*: raportul de O. are loc între actele gândirii și se întemeiază pe principiul (sau axioma) cuetării numit al contradicțiunii combinat cu acela al exclusivității, în virtutea căroră acest raport exprimă că a) unul și același obiect de gândire nu poate în unul

și același timp și să fie, și să nu fie; b) un act de gândire odată săvîrșit nu poate fi considerat ca nesăvîrșit; c) două judecăți, dintre cari una afirmă despre un subiect un predicat, pe care cealaltă îl neagă, nu pot fi amîndouă adevărate. O. logică este contradictorie și contrară: a și non a, alb și nealb, înțelept și neînțelept stau în raport de O. contradictorie; alb și negru, roșu și galben în O. contrară. 2) În *jur.*: O. iuseană piedeca legală ce se opune la executarea unui act sau proceduri. 3) În *politică*: partidul celor ce combat politica guvernului. 4) În *etică*: deosebire însemnată în modul de a fi, de a gândi, de a voi și de a lucra a două persoane. 5) În *retor.*: figura în care se împreună două idei ce par a se contradice. [Pl.]

Opozițiune la căsătorie, actul prin care o persoană, în baza dreptului ce-i dă legea, oprește pe oficiul stărei civile (primarul) de a celebra o căsătorie (v. ac.). Au dreptul de a face O. la căsătorie:

1) Soțul unuia dintre viitorii soți, când căsătoria anterioară n'a fost desființată.

2) Ascendenții: tatăl, în lipsă mama și în lipsă de părinți, bunul și buna. O. nu se poate face de ascendenți decât numai în aceasta ordine și o pot face chiar și în cazul când viitorii soți au vârsta legiuată (25 ani barbatul, 21 fata).

3) Colateralii: frate, soră, unchiu, matușe, văr și vară primară, fiind majori și numai în lipsă de ascendenți, pot face O. pentru lipsa de consimțământ la căsătorie al consiliului de familie și în cazul când O. e basată pe starea de smintire (nebunie) a viitorului soț.

În aceste două cazuri au dreptul de a face O. la căsătorie și tuturul sau curatorul, în timpul tutelei sau curatelei, cu autorizația consiliului de familie.

Cel ce face O. trebuie să arete calitatea ce-i dă acest drept, alegerea de domiciliu la locul unde căsătoria urmează a se celebra, locul unde căsătoria urmează a se celebra și motivele O.-ei. Ascendenții sînt scutiți de a arăta motivele.

În cas de O., oficiul stării civile nu va putea celebra căsătoria pînă ce nu i-se va face cunoscut formal, că O. s'a retras de cel ce a făcut-o, sau că s'a anulat de către tribunal. (Art. 153 și urm. cod. civ. rom.)

Opossum, v. *Didelphis*.

Oppeln, guvernament în prov. prus. Silesia, 13,217 km²., cu 1,577,731 loc. (1890); *capitala* O., lângă Odera, are 19,206 loc., vechiu castel; gimnasiu.

Oppenheim, oraș în Hessa renană, lângă Rin, 3594 loc. (1895); renumită biserică în stil gotic, zidită în secl. XIII—XIV; școală reală; vierit; navigație; ruinele *Landskron*.

Oppert, *Iulius*, orientalist, n. 1825 în Hamburg. După terminarea studiilor universitare a trecut în Franța, unde la început a fost prof. de limba germ. 1851 a fost trimis, împreună cu Fresnel și Thomas să cerceteze și studieze ruinele din Mesopotamia. Dela 1854 s'a ocupat de descifrarea scrierii cuneiforme. 1857 prof. de limba sanscrită, 1869 profesor de assyriologie. Scrieri: *Expedition scientifique en Mesopotamie*, 2 vol., 1857—64; *Études assyriennes*, 1857; *Grande inscription du Palais de Khorsabad*, 2 vol., 1863; *Documents juridiques de l'Assyrie et de la Chaldée*, 1877.

Opranu, Petre, bărbat politic, n. 1815, † Iunie 1885 în Ișalnița, j. Dolj, Rom. După terminarea studiilor la Pesta, a făcut o călătorie mai lungă în Italia și reîntors în Craiova fû numit procuror la tribunalul de acolo, post pe care l-a ocupat până 1848, când a demisionat. De aci înainte se ocupă în special cu chestiunile sociale și cu deosebire cu cea a împroprietăririi satenilor. A reprezentat în mai multe rânduri colegiul II de Craiova în cameră și senat. El a scris: *Chestia proprietății în România* (1859); *Patriotismul* (1857); *Chestiunea navigațiunii Jiului* (1871); *Agronomul din țeara noastră* (1874); *Viitorul României* (1881).

Oprea-Cârțișoara, com. mică în cott. Făgărașului, Trans., 920 loc. Români.

Opriș, Ioan, vânătorul baronului Wesselényi Miklós, a fost omorât de un urs în muntele Tibleș în 1798. Stapânul său i-a ridicat un monument de marmură și i-a făcut un părastas cu 10 proeți. (Cf. »Bp. Hirlap» din 20 Sept. 1889.)

Oprișeni, (Panțirii), com. rur., parohie din preună cu mica com. rur. Sloboșica-Berlinț sau Sloboșica lui Goian, moșie mânăstirească în câmp. și j-nl Siretului în Bucovina, are ca parohie 2103 loc. (1822 ort.-or., 186 rom.-cat., 95 mos.), 1 școala primară. [Dr. I. G. Sbierea.]

Opritura, termin silvic folosit pentru a indica locurile, unde nu este permis a pasce sau a cosi iarba. Drept semne se folosesc table, folomoace de paie sau adeseori cruci de șindile fixate de tulpinile arborilor.

Ops, la Romani soția lui Saturnus, țină fructuosității și apăratoarea semănăturilor; identică cu Bona Dea, Fauna, Fatua și Maia la Romani, cu Rhea, Demeter la Greci, cu Kybele la Phrigi. În onoarea ei se ținea serbatoarea *Opalia*. Predicatul ei de frunte era *Consivia* (Semănatoarea).

Optare, alegere între două sau mai multe lucruri; exprimarea dorinței.

Optași, com. rur. în Rom., j. Olt, situată pe ambele maluri ale râului Vedea și compusa din 3 cat. cu 1500 loc. (Dicț. geogr. 1895), 4 biserici și 1 școala.

Optașiunea, figură oratorică, ce exprimă o dorință pentru dobândirea unui lucru de preț.

Optativ, v. Mod.

Optic, nunire atributivă însemnând tot ce se refera la lumină și vedere.

Optica, e partea fizicii, care tractează fenomenele luminoase și legile lor (reflexiunea, refracțiunea, dispersiunea și celelalte însușiri ale luminii) și despre aparatele și instrumentele binate pe ele și aplicările lor practice.

Optician, (opticar), fabricant de instrumente optice, ca ochelari, ochene, etc.

Optima fide, (*lat.*) în cea mai bună credință.

Optima forma (*lat.*) în cea mai bună formă.

Optimates, aristocrații sau partidul senatului (nobilimea) în Roma, în opozițiune cu partidul poporal (Populares); luptele între aceste două partide (133—31 a. Chr.) au făcut să cadă republica.

Optimism, (*lat.*) se numește teoria, care se întemeiază în dispoziția omului de a vedea lumea, lucrurile din lume și mersul întâmplărilor numai în lumina favorabilă. Se face deosebire între O. teoretic și practic. Din punct de vedere teoretic O. susține, că lumea așa după cum e, pe lângă

toate neperfectiunile ce ar avea, este cea mai perfectă, cea mai bună și care poate garanta fericirea ființelor viețuitoare. Această vedere se reduce tocmai la stoici, a fost susținută de Plotin și Scotus Erigena și a fost formulată în sistem de către Leibnitz († 1716) în a sa »Theodicee«. Sub raport practic se numește optimist acel om, a cărui dispoziție psihică este astfel, încât el toate întâmplările le vede numai din latreua lor bună și luminoasă, are speranță și curaj, fiind-că toate sunt bune așa după cum ie da Dumnezeu. v. și Pesimism. [Pl.]

Optimus Maximus, supranumele lui Jupiter.

Opțiune, dreptul de alegee între două lucruri. În anumite casuri legea dă dreptul de O.: moștenitorul are facultatea de a opta (de a alege) între acceptațiunea și renunțarea moștenirii.

Optometru, aparat optic, cu ajutorul căruia se determina facultatea de acomoda a ochiului, va să țină distanța cea mai mică și cea mai mare, între cari putem vedea obiectele. Distanțele aceste la diferiți indiviși sunt diferite.

Opulent, bogat, îmbelsugat.

Opuntia Tourn et Haw., (botan.) gen din fam. Cacteelor. *O. vulgaris* Mill. se cultivă în Africa de nord, America de sud și Europa de sud pentru fructele sale gustoase (smochiue de Spania) și ca gard viu. *O. Ficus indica* Mill. (smochinul de India), cultivat în Europa de sud pentru fructele sale. *O. coccinellifera* L. (Cactus opuntia, nopal), de origine din Mexico, se cultivă acolo, în Spania, Algeria, pe Canare, lava și India de vest pentru prăsierea insectei coșe nila (v. ac.). Multe alte specii de O. se mai cultivă ca plante de ornament.

Opus, v. Op.

Opuscul, operă mică de literatură sau științe.

Opus operatum, termin teol., care exprimă acea acțiune sacramentală, ce produce în sufletul omului grația divină supranaturală, în virtutea instituirii ei prin Christos, independent de bunătatea ori pietatea persoanei, care îndeplinește respectiva acțiune, în opoziție cu *O. operantis*, când adevca grația divină se varsă în sufletul nostru din partea lui Dzeu pentru pietatea noastră ori bunătatea morală a ministrantului, care îndeplinește cutare acțiune sacră.

Ora, (*lat.*) roaga-te.

Ora pro nobis, un fel de ectenie în biserica cat.: roagă-te pentru noi.

Oracol, (*lat.*) respunsul dat de nisce divinități cari ghideau viitorul; epitetul ce-l purtau ele. O.-ele se dedeau în anumite locuri. Cele mai celebre erau: Meroe, Teba, la Egipteni; Dodona, Delfi, în Grecia; Cume, în Italia. Muți zei, Apollon, Bacchus, Hercule, aveau fiecare locurile lor anunite pentru O. Persoanele cari dedeau O. erau nisce preotese. La Delfi ele purtau numele de Pythie, Pythomse sau Sibylc. Acestea, înainte de a pređice, trebuiau să postească trei zile; apoi mestecau frunze de laur al caror suc, probabil, le exalta imaginația. După aceea, suite pe un tripod, în prada convulsiunilor dedeau respunsuri. În alte locuri O.-ele erau date de catră nisce porumbițe, sau de sgomotul produs de vânt. Adesea, respunsurile erau în versuri, în ori ce cas în așa fel încât puteau avea mai multe interpretări. O.-ele deveniseră cu vremea instrumente de government. Aci ele au disparut

sau mai bine s'au transformat în vraci, ghicitoare, carturărese, etc. [Nig.]

Oradea mare, (magh. *Nagy-Várad*, germ. *Grosswardein*), capitala cottului Bihor, Ung., situată pe ambele țărmuri ale râului Crișul repede, cu 38,557 loc. (1890), din cari 4500 Rom. O. e centrul vieții politice, culturale și economice a cottului. E sediul episcopatelor și capitulelor rom. și gr.-cat., vicariatului gr.-or. rom.; tribunal, tablă regească, procuratură, juriu de presă, ș. a., cameră de notari publici și advocațională, de comerț și industrie, direcțiune financiară, poștală și telegrafică. Comandament militar și jandarmăresc, etc.; academie de drepturi, teol. rom.-cat., gimn. sup. premonstratens, liceu real, preparandie rom. și gr.-cat. pentru tineri de ambe sexele, școală sup. și inf. comercială, și școală industrială, șc. de moșit, mai multe șc. primare, între cari 2 rom., gr.-cat. și gr.-or.; seminarul gr.-cat. Leopold II; »fundațiunea Zsigaijană» gr.-or. rom. cu internat; 7 institute de credit și economii, între cari institutul român »Bihoreana» ocupă loc de frunte. Industria: fabrici de spirt, oleiu, oțet, cărămiși și chibrite, 2 mori de vapor renumite. Dintre edificiile mai pompoase amintim: bisericile episc. romano- și gr.-cat., bis. gr.-or., ref. și sinagoga isr.; edificiul monumental reședința episcopoească rom.-cat. cu 365 ferestre la stradă. În O. se concentrează 6 linii ferate. Locuitorii se ocupă cu comerțul, industria și agricultura, cultivă viile și prasesc vite. Tirgurile O. sînt vestite. În apropierea O. se află termele episcopului latin »Püspökfürdő» și ale ordului premonstratens »Felix», cari sînt recomandate contra reumatismului.

Istoricul. O. s'a fundat după părerea unor istoriografi prin Sf. Stefan sau Sf. Ladislau și a fost un loc de plăcere pentru unii regi din casa arpadinilor, dintre cari mai mulți s'au și îngropat aici (Sf. Ladislau, Stefan II, Andreiu II, Ladislau IV, Beatrix soția reg. Carol I, Maria soția reg. Sigismund și soțul ei.). Sf. Ladislau a întemeiat episcopia și capitulul rom.-cat. Orașul avea un caracter preoțesc, avînd pe timpul lui Sigismund 73 biserici fondate și zidite de mai multe orduri religioase de ambe sexele, dintre cari ași se mai susțin ordul premonstratensilor, al franciscanilor și misericordianilor; iar pentru femei al ursulinelor și misericordianelor. O. a fost nimicită de invasiunea Tatarilor și a suferit prin jaful Cumanilor. Abia s'a ridicat din ruine și a început a mai înflori sub regele Matia, la 1474 iar fû ruinată de Turci. La 4 Febr. 1538 în O. s'a legat pace între regele Ferdinand și Zapolya Ioan, recunoscîndu-se ambii de regi. La 1556 fû asediată de Turci, însă fără rezultat; la 1557 ajunse în posesiunea principilor din Transilvania, cari des locuiau aici. În 1558 ajungînd calvinismul și în O., a fundat școale sup. și tipografii, cari înfloriseră până la 1660, când pașa Ali ocupînd orașul, tineretul trecu la Dobrițin unde fundară colegiul reformat, care a dat atîția bărbați renumiți poporului maghiar. În 1836 O. cădû jertfă unui incendiu înflorator, iar 1848 a fost refugiu guvernului maghiar scăpat din Dobrițin; astfel ajunse O. unul dintre cele mai însemnate orașe ale Ungariei.

Oradea mare, diecesă română gr.-cat., înființată de către împ. Maria Teresia în 1776 și

canonisată de către papa Piu VI prin bulla »Indefessum» în 16 Iunie 1777. E formată din parochiile rom. gr.-cat. din cottul. Bihor, cari mai înainte erau supuse episc. cat. de ritul lat. din O. m. S'a mărit prin lățirea unirii și prin bulla memorabila din 1823 a lui Piu VII, »Imposita humilitati Vestrae», prin care 72 parochii rom. din cottul. Satu mare s'au dismembrat de diecesa ruteană de Muncaciu și s'au unit cu diecesa O. m. Ași diecesa rom. gr.-cat. de O. m. constă din 169 parochii și 571 filii; are preste 200 preoți și 132,000 credincioși. Se extinde preste cotele: Bihor, Arad, Bichioș, Cianad, Ciongrad, Hajdu, Heves, Sabolciu, Sătmar și Selagiu. Diecesa O. m. a avut pînă acum urmatorii episcopi: 1) *Moise Dragosy*, (1776—87); 2) *Ignățiu Darabanth*, (1788—1805); 3) *Samuil Vulcan*, (1806—39); 4) *Vasilii Baron Erdélyi*, (1842 până 1862); 5) *Iosif Papp-Szilágyi*, (1862—73); 6) *Ioan Oltean*, (1873—77); 7) *Mihail Pavel*, (dela 1879) (v. ac.). E supusă mitropoliei gr.-cat. rom. de Alba-Iulia și Fagaras. Reședința episcopului este în O. m. unde are și un capital constător din 6 canonic.

Oral, din gură, prin viu graiu; examen oral, probă orală.

Orale, (lat.) odajde bisericească la catolici, corespunde felonului din biserica resăriteană.

Oran, capitala provinciei cu acest nume în Algeria franc. lângă Marea Mediterană, pe țărmului riului El-Kahhi, ou 80,941 loc. (1896). Are legătură cu Alger prin drum de fier, oraș regulat, reședința unui episcop; port, comerțiu însemnat. O. (arab. Wehran, Wahran) s'a întemeiat la 903 prin Mauri, aparținînd dinastiei Fatimișilor; 1082 fû ocupat de Almoravișii; 1146 cade în mâinile Almohașilor; 1512 este ocupat de Spanioli. La 1708 cade în mâinile Turcilor, se pustiesce, și după ce Francezii au ocupat provincia (1831), începe din nou a se ridica.

Oran, provincie în Algeria, are extensiune de 115,585 km², cu 1.028,248 loc. (1896), este împărțită în 5 cercuri.

Orange, (*Orense*, vechiul *Arausio*), capitala unui aroudism. în dep. franc. Vaucluse, 6768 loc. (1896); țesătorii de mătasa; antichități romane. Fostul *principat* O. (Orania) 1530 a trecut la linia otonică, prin pacea dela Utrecht trecu la Franția.

Orangiști, (*Orangemen*, *Orangelogi*), numele dat partidului politic, care în 1689 remase fidel cauzei lui Iacob II. El era compus din protestanții din Irlanda, cari recunoscuse pe Guilom de Oranje. O. erau numiți și torii, cari se opuneau în parlament la concesiunile în favorul catolicilor irlandezi. [L.]

Orangutan, (*Pithecus Satyrus*), mamifer din ord. Pitheciilor, fam. Catarrhinilor. Aceasta maimuța e acoperită cu păr brun-roșcat sau brun-negru, pe laturi des și lung, pe spate și piept mai rar. Fața este cenușie-albăstrie. Capul cam conic, nasul turtit, botul ieșit, buze groase, urechile mici, brațele ajung pînă la glesne. Înalt de 1.35 m. Trăiesce singuratic prin codrii mlăștinoși din Sumatra și Borneo. Se acată cu ușurință pe copaci. Este fricos și pacinic. Când este atacat se apără cu dinții săi cei puternici (32 la număr) și cu brațele sale cele lungi. Se nutrește cu fructe și părțile mai delicate ale

arborilor. Își face cuibul pe vârful copacilor, din craci și frunze. (v. și Maimuța.)

Orania, casă princiară, care ocupă tronul Olandei. Numele îi vine dela principatul Orange, în sudul Franței, unit cu Franția la începutul secl. XVIII. Primul comite de O. a fost Gerald Adhemar (1086—96), ai cărui descendenți bărbați se sting în 1174 și o fată, Tiburge, fu căsătorită cu Bertrand de Baux, întemeietorul liniei a doua a casei de O. Cu Raimond V (1340—73) lăasă iar numai o fată, Maria, care se căsătorii cu Ioan de Châlons, întemeietorul liniei a treia a casei de O. Când ultimul descendent al acestuia, Philibert (1502—30), se stinse, principatul trecu la fiul sorei sale, Renatus de Nassau-Dillenburg, întemeietorul liniei a patra. Renatus, neavând copii, designă ca succesor pe vărul său Wilhelm I de Nassau-Dillenburg, primul statuder al provinciilor neerlandeze. Wilhelm fu omorât (1584) și-i urmă fiul său Moritz († 1625), apoi alt fiu, Frideric Henric († 1647). Fiul acestuia fu Wilhelm II († 1650) și fiul său Wilhelm III (1702) ridică familia de O. la cea mai mare însemnătate. Wilhelm III murind fără copii, lasă prin testament ca moștenitor al familiei O. pe nepotul lui Frideric Henric prin fata lui Albertina Agnes, pe Ioan Wilhelm Friso de Nassau-Dietz. Urmașii acestuia ajunseră din nou la statuderat dela 1747—95, apoi dela 1815 regi în Țerile de jos, și după separarea Belgiei (1830) regi în Olanda.

Oranienbaum, oraș în guv. rusesc St. Petersburg, lângă sinul finnic, în fața cn Kronstadt, 5333 loc. (1897); castel imperial.

Oranje, (oland. *Oranje Rivier*, hotent. *Kai Garib*, riu mare), unul dintre cele mai lungi râuri ale Africei (2018 km.); isvorece din două ramuri, unul sudic Nu Garib (riul negru), sub care nunire se înțelege riul principal în cursul superior, și unul nordic Hai Garib (riul galben, Vaal-Rivier). Ramul Hai Garib desparte republica Oranje de republica Transvaal. Deși este unul dintre cele mai lungi râuri ale Africei, totuși, afară de timpul ploilor, are apă puțină și nu e navigabil.

Oranje, republică în Africa de sud, întemeiată de coloniști olandezi (Buri). În nord se mărginește cu republica Transvaal (v. ac.), de care o desparte riul Vaal (Likva), în est prin munții Kahlamba se desparte de provincia Natal, în sud-est se marginește cu provincia Vasuto, în sud cu colonia Kap, are o suprafață de 131,070 km². cu 207,503 loc. (1890), din cari 77,716 albi. Are clima sănătoasă, vegetațiune bogată, comerț însemnat cu lână și piei. Provincia se împarte în 16 districte. Constituțiunea ei s'a proclamat 1854 și revisuită la 1879. Capitala este Blöfontainu, presidentul se alege pe cinci ani. Legislativa se compune din 54 deputați. Nu are armata permanentă, ci fiecare bărbat e dator a purta arme. O. s'a fundat (1842) de către buri emigrați din provincia Cap. În 1854 recunoscută de Britania ca independentă.

Orar, (lat. *Orarium*), ornat sacru propriu diaconesc. Are forma îngustă și lungă, se îmbracă pe umărul stâng al diaconului.

Oraș, comunitate pusă sub conducerea unei autorități comunale proprii (magistrat) și a unui consiliu orășănesc. Numirea O. e de însemnă-

tate mai mult istorică, care în timpuri vechi avé și înțeles administrativ și autonom; astăzi însă drepturile de autonomie comunală nu mai sânt legate de numirea O. În România se deosebesc numai comune (v. ac.) *urbane* și rurale, iar în Ungaria comunele urbane pot fi O. cu drepturi municipale (v. Municipiu și Comitat) ori O. cu magistrat (v. ac.).

Orășanu, *Nicolae T.*, poet satiric, n. 1833 în Craiova, † 1890. încă dela 1854 a început să publice prin diverse gazete satire politice și personale, și mai ales, după venirea domnitorului Carol, satire antidinastice (1871—1876). A ocupat pentru scurtă vreme o funcțiune la regia monopolurilor statului 1878, și postul de director al »Monitorului oficial, 1880. Publicații: Țirgul cu idei sau buletinul Cișmigiuului, 1857; Floricele de primăvară, 1854; Botetul lui Fil-Fil-Son în balta Cișmigiuului, 1857; Trei feți logofeți sau povestea lui Fil-Fil-Son, 1857; Căința lui Fil-Fil-Son, 1857; Istoria Moldovei și a României, trad. după Carra, 1857; Misterele mahalalelor sau cronica scandaluoasă a orașului, 1857, 1858; O fată de maritat, 1858; Instrucțiunea procesului întâmplat la 28 Sept. în sala lui Bossel, 1859; Panorama sau mineele lui Nichipercea, 1860; Calendarul lui Nichipercea, 1860, 1861; Intemnițările mele politice, 1861; Ilustrii contemporani, satire și epigrame politice, 1861; O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 Ian. 1859; Talmes-Balmes dela nașul meu Nichipercea, 1861—63; Colecțiune de versificări umoristice, publicate în 1869 și 1870; Opere satirice I, II, III, 1875; Poesii dedicate armatelor române, 1877. Toate satirele lui O. sânt din genul celor numite pasquade.

Orășeni, sat în Rom., j. Botoșani cu 1014 loc. (Dict. geogr. 1895), 1 biserică și 1 școală. Loc. se ocupă cu agricultura și prășirea vitelor.

Orășenii, com. rur. cu catunul Hazura, parochie, moșie boierească în căpit. și jud. Coțmanului în Bucovina, are 3082 loc. (2757 ort.-or., 83 romano-catolici și uniști, 242 mos.), 1 școală primară.

Orăstică, una din numirile populare ale plantelor Orobus.

Orăștie, (germ. *Broos*, magh. *Szászváros*), oraș în cott. Hunedoarei, Trans., cu 5650 loc. (1891), majoritatea Rom., liceu ev. ref., școală super. de stat pentru fete, școală inf. de meserii, 3 bănci de credit și economii din cari 2 rom. (Ardeleana și Dacia), societate rom. agronomică, fabrici de spirt și ghips (ipsos); comerțu întins cu vite; stațiune de cale fer. O. a fost odată și reședința cercului O., 435 km². și 22,479 loc. (1891). În 1861 comunele acestui cerc au înființat un fond, depus la mitropolia din Blaj, ca din interesele lui să se dea stipendiu unui tânăr român de religiunea gr.-cat. O. este sediul unui *protopopiat român gr.-or.* cu 62 comune și 39,285 credincioși.

Orăștile, vale prapăstioasă, pe drumul ce duce dela Comarnic spre Sinaia, în Rom., j. Prahova. Valea e udată de un păreu ce isvorește din muntele Doannele și se varsă în Prahova în lața gării de drum de fier Valea Largă. Posițiuni pitoresci, frumoase dar selbatice.

Oratio, (lat.) vorbire; *O. pro domo*, vorbire pentru interesul propriu; *O. dominica*, rugă-

ciunea Domnului, Tatăl nostru; *O. recta*, vorbire directă; *O. obliqua*, vorbire indirectă.

Oratoric, ce se ține de oratorie sau eloquență: genul *O. Oratoria*, v. Eloquență și Retorica.

Oratoriu, (lat. *Oratorium*), în muzică e o lucrare poetică musicală cu un text tratând un subiect biblic, religios. Numele e modern dar originea e fără îndoială în vechile Mistere ale evului mediu. Un timp acest fel de producțiuni nu erau altceva decât o acțiune dramatică, cu personaje biblice, sau cu idei simbolice personificate; ca muzică, ariile și duetele cu acompaniament instrumental, condițiunea inevitabilă a noului stil, alternau cu corurile a capella sau acompaniate. Astfel au fost primele oratorii de Cavalieri, Landi, Kapsberger, ș. a. Numai mai târziu, prin Carissimi apare rolul recitantului (historicus), care narează acțiunea și astfel face să dispară execuțiunea scenică. Dela Carissimi începe o frumoasă perioadă pentru *O.*, care ocupă atât sfârșitul secl. XVII cât și prima jumătate a secl. XVIII, și în care compozitori ca A. Scarlatti, Stradella, Legrenzi, Durante, Leo, Pergolesi cautând a uni artificii savante ale contrapunctului cu grația melodiei și puterea de expresiune crează adeverate capodopere în acest gen. De pe la mijlocul secl. XVIII însă stilul teatral năvăleşce în *O.* cu genul său de arii de bravură, așa că perioada de glorie a *O.*-lui a trecut. Această însă pentru Italia, căci tocmai în acest timp *O.* ia în Anglia un superb avânt prin marele Händel care crează o serie de capodopere dintre cari unele și azi provoacă un adevărat entuziasm în lumea musicală engleză, mai ales pentru Messiah este un adevărat cult. Școala germană presintă încă alți maeștri autori a nemuritoare capodopere în acest gen: Bach (Pasiunea), Graun (Tod Jesu), Haydn (Schöpfung, Jahreszeiten, Sieben Worte), Beethoven (Christus am Ölberge), Mendelssohn (Paulus, Elias), ș. a. [T. C.]

Oravița, 1) *O. montană*, magh. *Oravicabánya* sau *Német-Oravicza*, com. mare în Ung., cottul Caraș-Severin, cu 4115 loc. Germani și Români (1409). În *O.* își are sediul: pretura, judecătorie cercuala, perceptoratul de dare, protopopiatul gr.-or. și gr.-cat., mai multe institute de bani, între cari cel rom. »Oraviciana«. *O.* este centrul minier al Ungariei de sud și al marelui domeniu al Societății cailor ferate austro-ungare. 2) *O. română*, magh. *Román-Oravicza*, com. rur. învecinată cu cea de sus; are 2237 loc. Rom. și Germ. (1664). Aici se găsesc șteamp, rafinarie de petrol, moară de ciment, fabrică de sape. În apropiere e *Marilla*, stabiliment climateric. 3) *O.*, *protopopiat gr.-or. rom.* cu 23 comune și 30,445 suflete. 4) *O.*, *protopopiat gr.-cat. rom.* cu 9 comune și 6776 suflete.

Orb, v. Orbire.

Orbalț, (*erisipel, orbant, foc viu, brâncă*), aprinderea pielii rănite, cu roșăță vie, umflătură și adesea vi beșici, de unde și *brâncă beșicată*. Causa este o infecțiune microbiana, căci suferindul are în același timp și călduri mari. Adeseori *O.* este ambulant, ivindu-se pe tot corpul. De obicei ține câte 10—15 zile.

Orbeasca, 1) *O. de jos*, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1600 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor; 1 biserică și 1 școală. 2) *O. de sus*, com. rur.

în Rom., j. Teleorman, cu 1825 loc. (Dicț. geogr. 1897) agricultori, 1 biserică și 1 școală.

Orbeni, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 2 cătune cu 1560 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală.

Orbigny, *Alcide Dessalines d'*, paleontolog, n. 1802 în Coueren (Loire-Inférieure); 1853 prof. de paleontologie la Jardin des Plantes în Paris. † 1857 în Pierrefitte lângă St. Denis. Scrieri: Voyage dans l'Amérique méridionale, 7 vol. 1835 până 1839; Paléontologie française, 6 vol. 1840 până 1860.

Orbilius Pupillus, gramatic lat. din secl. I a. Chr., n. la Benevent, unde profesă. La etatea de 50 ani deschise o școală în Roma și fu învățătorul lui Horațiu, care pentru asprimea lui îl numește plagogus (batăușul).

Orbire, pierderea vederii, sau luarea ei pentru un moment (eblouissement, Blendung). Causele pot fi diferite: ori că piedeci se opun la întrarea razelor în ochi, ori că nervul optic nu mai poate conduce aceste raze la creeri și astfel omul devine orb. [—]

Orbii sunt obiectul asistenței publice și private ca și alte persoane incapabile a se hrani prin munca proprie. Nu există motive pentru ca *O.* adulți să fie internați în institute speciale deosebit de alți neputincioși și astați în toate țerile numărul asilelor speciale pentru *O.* adulți este mic, caritatea publică și privată îngrijesce de ei de o potrivă cu alți infirmi. De instrucția *O.*-lor tineri și de învățătura lor profesionala îngrijesce în unele țeri administrația publica. *Școalele de O. tineri*, sunt internate și externate, mai există ici colea școale pentru *O.* adulți și ateliere pentru *O.* cari nu sunt mult frecventate și în general este mic numărul școalelor speciale pentru *O.* și al elevilor lor. Creatorul instrucțiunii metodice a *O.*-lor a fost institutorul Valentin Haug 1746—1822, care în 1785 a deschis la Paris cu ajutorul societăților filantropice prima școală de *O.* Materialul didactic îl constituie cărți plastice cu litere ridicate; Haug s'a mai servit de pânza cu diferite obiecte brodate. Metodica și tehnica acestui învățământ au fost perfecționate de Zeune, care în 1806 a deschis o școală de *O.* la Berlin, și de Klein, care în 1808 a înființat o școală de *O.* la Viena. Astăzi se întrebunțează pe lângă cărți cu caractere în relief, harte geografice plastice. Meseriile pe cari le învața *O.* sunt: toarcere, tricotare, fabricarea de covoare și de pantofi din pețece de postav, de obiecte de paie, de perii, coșuri, mături, de panglici și de obiecte de ciapraserie, de funii, de obiecte din sirma împletită, strugărie, lem-nărie, acordarea de piano. Dela 1873 se aduna la câte 2 ani un congres internațional al institutorilor de *O.* În regatul român se afla 2700 *O.*; până astăzi România nu posedă nici școala nici asil special pentru *O.*, ei sunt însă primiți în număr mic în asilele de infirmi. Ungaria are 18,000 *O.* și posedă un institut al statului pentru educațiunea *O.*-lor cu 100 elevi. Austria are 16,000 *O.* și 12 institute pentru învățătura *O.*-lor cu 850 elevi; Bucovina în parte a avut în 1896 422 *O.* Prusia are preste 20,000 *O.*, din cari 1150 în institute. [I. F.]

Orbis, (*lat.*) cerc; *O. terrarum*, rotogolul pământului.

Orbita, găunoșitura (cavitatea) în care este așezat ochiul. În astron.: drumul ce descrie o planetă prin mișcarea sa.

Orbona, la Romani țină, care stingea lumina ochilor, adică orbita.

Orbul găinii, v. Hemeralopia.

Orcan, (Uragan), v. Vânt.

Orcheiu, v. Orheiu.

Orchestra, în teatrul grec se numia o porțiune de teren situată între scenă și locul rezervat spectatorilor, porțiune în care stăteau muzicanții, în care se executau dansurile și pantomimele și în care se făceau evoluțiunile corului. Teatrul roman era construit în același mod ca și cel grec, și părțile lui purtau același nume; la Romani încă în O. se puneau câteva rânduri de scaune rezervate personajelor marcante, nobilimei, de unde numele de foteluri de O. date primelor rânduri de staluri în teatrele moderne. Când apoi în Italia s'au făcut primele încercări de o renascere a tragediei antice, care dadă ca rezultat genul Opera (v. ac.), muzicanții acompaniatori erau așezați în deretul decorurilor, astfel ca erau nevăzuți de public, împrejurare care trebuia să marească farmecul muzicii. Cum însă prin aceasta dispozițiune sonoritatea instrumentelor era din cale afară înădușită, în primul teatru pentru operă, deschis publicului la Veneția (1637) se rezervă în fața scenei, între aceasta și spectatori, un loc pentru muzicanți, care loc ia naturalmente numele de O. *Orchestra* se da încă numele grupului instrumentelor ce ocupă acest loc, și în general ori carui complex numeros de instrumentiști cu instrumente de coarde, de suflare, de percusiune, ce execută fie o muzică de acompaniament a unei opere sau a unei alte lucrări poetică-musicală, fie muzică pur instrumentală scrisă sau dispusă pentru un astfel de complex. După speciile instrumentelor ce o formează putem avea: O. de coarde, formată numai din instrumente de coarde; O. de armonie, instrumente de suflare și percusiune; O. de alama sau fanfară; după destinațiune putem avea: O. de teatru, de operă sau de acompaniament, O. militară, O. simfonică sau de simfonie ș. a.

[T. C.]

Orchestron, nume dat la sfârșitul secl. XVII unor instrumente de forma orgăi sau a pianului, cu două sau mai multe claviaturi și putând da timbre variate și o sonoritate puternică (Rackwitz, 1789, T. A. Kunz, 1795 ș. a.). Mai târziu s'a dat acest nume unor mari instrumente mecanice cu suluri dințate, cu puternice jocuri de ancie și cu tuburi de metal, amintind mai mult sau mai puțin timbrele instrumentelor orchestrei, pe care tind a o înlocui. Instrumente de acest gen au fost încă numite Apolonicon, Pansinfonicon, Sinfonicon, ș. a. Un instrument cu mult mai redus, cu manivelă, executând muzică notată pe bande de carton perforate încă a fost numit O.-Kaliston sau Orchestrionette. [T. C.]

Orchidee, (botan.) fam. de plante dicotiledonate din ord. Microspermelor, perene cu foi simple și flori marețe de cele mai diferite forme și culori; există cam 5000 specii, dintre cari majoritatea cresc în America tropicală, archipelagul indic și Australia, ca. 100 specii în Europa.

Orchita, (med.) inflamația testiculilor, cauzată de contusiuni, infecțiune blenoragică, sifilitică

sau tuberculoasă. Tratament: odihnă, cataplasme reci sau calde, unguente resorbante (iod), pansament compresiv, avându-se totdeauna în vedere cauza O.-ei.

Orchomenos, oraș străvechiu în Boioția, dinioara centrul Minyilor pelasgi, cu renumitele comori ale lui Minyas. Thebanii au dărâmat orașul la 367 a. Chr., 85 a. Chr. a bătut aci Sulla oastea lui Mitridates. Alături de ruinele orașului O. se află acum satul Skripu.

Orcina, C₈ H₈. CH₂ (OH)₂, Dioxitoluol, un fenol ce se găsește ca atare în plantele Rocela și Lecanora. Chimic se poate obține din cresolul sau toluol bromat tratat cu hidratul de potasiu. Corp cristalin, cu gustul dulceag, fusionează la 107°; cu amoniac dă o materie colorantă.

Orcus, la Romani a) lumea de jos, adică iadul, imperiul lui Pluto; b) numele zeului lumii de jos, adică însuși Pluto.

Ord călugăresc se numesc o comunitate recunoscută de biserică, ai cărei membri emit pe viață voturile solemne ale paupertății, castității și ascultării. De aci se vede deosebirea între O. și Congregațiune (v. ac.), în care voturile leagă numai pe cât timp cineva stă într'însa, iar paupertatea este simplă sau imperfectă, deoarece congregațiunii renunță numai la usufructul averii lor, pastrându-și domeniul ei direct. O.-le se împartesc: 1) în Monachi (v. ac.) ca Basiliiții (v. ac.) și Benedictinii (v. ac.), cari au de scop serviciul divin contemplativ. Dar mai ales aceștia din urmă au început de timpuriu să se ocupe de cultura științelor și a artelor, și numai unele ramuri ale lor au rămas curat contemplative, ca s. e. Cartusiani, Trapiști și puține călugărițe cu clausură perpetuă; 2) în O. militare, ca Ioaniții, Templarii, Teutonii; 3) în Mendicanți, ca Franciscanii, Dominicinii și Carmeliții (v. toate ac. art.); se numesc astfel, fiind-că trăiau din cerșire, ceea ce însă astăzi s'a restrâns la Franciscanii observați și la Capucini, ale căror mănăstiri nu pot poseda bunuri imobile; 4) în Clerici regulari, cari se ocupă cu tot felul de funcțiuni pastorale, ca Iesuiții și Barnabiții (v. ac.). Disciplina modernă nu permite profesul solemn, decât după un noviciat de cel puțin un an, și premiterea pe trei ani a voturilor simple (ca la Congregațiuni); în special la Iesuiți se admit foarte puțini la profes solemn, și anume la vîrstă înaintată și după un examen teologic riguros. Organisația O.-lor c. prevede în-deobște un general la Roma; dar unele O. sînt constituite după mănăstiri mai mult ori mai puțin independente de olaltă. (Kirchenlexicon, Freiburg i. Br. 1895, vol. IX, art. Orden.)

Orda, căpetenia Tătarilor, care din nordul Transilvaniei apucă spre țeara Făgărașului și de aci în Oltenia, bătând pe Basarab Ban, care îi întimpinase cu oștire.

Ordalie, (angl.-sav. *Ordāl*), probă judiciară întrebuițată în evl. mediu sub numele de »judecatâ Ddească».

Ordessus, veche numire a râului Argeș (v. ac.).
Ordin, (*sacrament*), este ritul, prin care cu chirotonire (v. ac.) se sfințesc membrii ierarhiei bisericești, singurii depositari ai legii lui Christos. În ritul latin se deosebesc 7 ordini: cele 4 inferioare după tonsura, și anume osti-

ariatul, lectoratul, exorcistatul și acolitatul, și cele 3 superioare, subdiaconatul, diaconatul și preoția. Ritul grecesc recent a pastrat numai lectoratul, subdiaconatul, diaconatul și preoția. După ambele rituri însă plenitudinea ordinului consistă în episcopat, care singur conferă caracterul de urmaș al apostolilor, calitatea de membru al bisericii învățătoare și puterea de a chirotoni. Ori ce ordin, care nu derivă dela un episcop, este nul, și de aceea protestanții n'au nici preoți, nici episcopi. Aceasta este tradițiunea apostolică, după mărturia celor mai vechi părinți bisericesci, și chiar opiniunea cea mai probabilă admite, că O. episcopal să fi fost anterior O. preotesc. Ritul conferirii O.-lor are de materie și formă esențială chirotonirea, uneori și atingerea instrumentelor corespunzătoare, și cuvintele rostite de episcop în același timp. Restul sânt numai nise ceremonii amplificative. Nu poate fi admis la un O. oarecare cel ce n'a primit pe cel imediat inferior, și anume după un interval de timp (intersticia). Pe lângă aceea se recere o instrucțiune împărțita astfel, încât candidatul la preoție să fie terminat un gimnasiu (liceu) și un curs universitar de cel puțin trei ani de teologie. Minimum absolut al vârstei pentru subdiaconat este de 21 ani împliniți, iar pentru preoție, fără dispensa, 24 ani; pentru episcopie se recer cel puțin 30 ani. (Kirchenlexicon, Freiburg i. Br. 1895, vol. IX, art. Ordo).

Ordin de cavaleri. Originea vechilor O.-e de c. din evul mediu se leagă de cruciade, când creștinii ajunși la pământul sfânt se ocupară de organizația militară de cavaleri pentru paza sfințelor locașuri și mănăstiri. Astfel se născură succesiv, ordinul sfântului mormânt, al Sf. Ioan de Ierusalim, al Sf. Lazăr, al Templului. O.-le acestea deveniră independente, nerecunoscând altă autoritate decât a bisericii. În ele nu puteau intra decât cei din noblețea cea dintâi. O.-le ajung cu timpul la o mare putere și bogăție; marii magistri ai lor sânt egali cu suverani. Regulele și »les vœux« facute de membrii O.-lor diferiau dela unul la altul și sânt în general cunoscute. Filip cel Frumos, regele Franciei, ordonă în secl. XIV judecata și condamnarea lui Jacques de Molay, mare magistrul al Templierilor, cari fură arși pe rug și bunurile lor confiscate. Aceasta fu o mare și neașteptată lovitură pentru celelalte O. Cu timpul puterea și importanța lor scafdu, și deși cele mai multe există și aăzi, sânt reduse la rolul de simple asociațiuni aristocratice. O.-ul Sf. Ioan de Ierusalim, are încă titlul de O. »suveran«. Încă din evul mediu, unii suverani, spre a forma grupe de cavaleri devotați și uniți lor, instituiră ordine de cavaleri pentru a distinge pe nobilii lor. Astfel se formară în Spania ordinele de Alcantara, de Avis, Notre-Dame de Montesa, etc. În Franția, Jean II institui O.-ul Stelei la 1351, care cădu în părăsire și fu înlocuit de Louis XI prin al Sf. Michel. În Anglia, Eduard III, fondă O.-ul Jartierei, etc. Henri IV, institui în Franția O.-ul Sf. Spirit, pe care-l confundă cu al Sf. Michel. O.-ul de St. Louis fu cel dintâiu care se conferi nobililor, roturierilor. Obiceiul se observă și în ziua de astăzi; din marele număr de O.-e existente în diverse state, sânt foarte puține cari se conferă la anume persoane și cer probe de noblețe.

Ordinele adevărate de cavaleri nu trebuiesc confundate cu *decorațiunile* sau O.-le pe cari fiecare stat le concede particularilor. O.-le, cari se dau numai la suverani, sau unele la persoane ilustre și pentru merite înalte, sânt: O.-ul Elefantului al Danemarcei, O.-ul Anonciadei al Italiei, Jartierei al Angliei, Lână de aur al Spaniei și Austriei, Serafinilor al Svediei, Vulturul negru al Prusiei, Sf. Andreiu al Rusiei, Sf. George bavarez. Tot printre O.-ele de cavaleri vom nota pe acelea cari se conferă persoanelor de rang și din nobilime, pentru cari se cer anume probe; unele ca Sf. Ioan de Ierusalim, altele conferite de suveran, sau religioase. Țările în cari asemenea O.-e de c. mai există sânt: statele Germaniei, Spania, Austria, Danemarca, Anglia, etc. Unele O.-e conferă noblețea ereditară, altele pe cea personală. Acestea ar pute fi clasate ca intermediare între cele de mai sus și ordinele obicinuite, deși în fond fac parte din acestea. Unele au numai un număr fix și restrins de membri. O.-e obicinuite cu care fiecare stat sau suveran recompensează meritele diferitelor persoane, sânt foarte numeroase. Fiecare stat din lume posedă mai multe.

[O. G. L.]

Conferirea O.-lor și medaliilor este rezervată exclusiv capului statului, în statele constituționale însă, ea are lipsă de contrasemnatura unui ministru. Organizarea O.-lor este regulată prin statute speciale, cari preved condițiunile conferirii și retragerii decorațiunilor și privilegiile împreunate cu decorațiunea. Conferirea este sau de tot liberă sau restrinsă numai la unele categorii de persoane, s. e. la savanți, la militari. Retragera O.-lor are loc de rând în cazul unei condamnări difamante. La cele mai multe ordini, decorațiunea după moartea decoratului are să se înapoieze cancelariei ordinului. Privilegiile împreunate cu conferirea unui ordin cuprind dreptul de a purta decorațiunea cutare, de a fi primit la palat, de a asista la unele festivități, de a obține nobilirea și câte odata de a percepe și o rentă oarecare. Mai toate O.-le cuprind mai multe graduri. Gradurile cele mai usitate sânt cele de mare cruce, de comandor, de oficier și de cavaler. Decorațiunea gradului întâiu constă dintr'un colan de aur cu însemnele ordinului, ce se poarta la festivități mari, iar de alta dintr'o cordea pusa preste piept și dintr'o distincțiune mai bogată, de rând în forma de stea cu rațe, aplicată pe piept. Decorațiunea de comandor se poarta atrnata de gât, iar decorațiunile de oficier și cavaler, cari se disting prin mărime și ornament, se pun pe partea stângă a pieptului. Pe piept decorațiunile se rânduesc după rangul ce li-se acorda. Toate statele civilizate au O.-e de diferite feluri. În Austro-Ungaria există: O.-ul mielului de aur, al Sf. Stefan, Leopoldin, al coroanei de fier, Francisc Iosif, caruia ii sânt afiliate decorațiunile crucilor de merit, cu sau fara coroana, mai departe pentru militari O.-ul Maria Teresia, iar pentru dame O.-ul crucii stelate și cel Elisabetin. România conferă O.-le »Steauna României« și »Coroana României«. Pe lângă O.-e există ca decorațiuni un șir de medalii, acordate pentru merite, sau pe basa unui serviciu special, de catra capul statului sau de corporațiuni privilegiate. Astfel de medalii sânt în Austria signum laudis,

medaliile de reșoiu, de iubileul împăratesc, etc. ce se conferă de împăratul-rege și medalia Sf. Salvator ce o acordă comuna Vienei pentru merite deosebite. În România există medalia »Bene merenti» și »Virtutea militara».

Ordin, în istoria nat. se numește reunirea mai multor familii de animale, plante sau minerale cari se aseamănă, adică au caractere comune. (v. și Familia.)

Ordinar, (*lat.*) obicinuit, vulgar, comun.

Ordinarial, oficiul compus din clerici (eventual și din unii laici), de care se servește episcopul diecesan (Ordinariul) în administrarea diecesei. În fruntea O.-ului stă însuși episcopul diecesan sau vicarul său general. În unele diecese sub O. se înțelege consistoriul (v. ac.).

Ordinate, (*matem.*) linii drepte paralele, cari ne indica distanțele perpendiculare sau oblice ale unui punct dela o linie dreaptă fixă numită axa absciselor.

Ordin de ți, (*milit.*) în principiu conține seria hotărârilor dictate la ora raportului zilnic pentru a se comunica trupelor sau serviciilor cea ce le poate interesa. De aci citațiunile pe O. de ți ale corp. de armată, divisei, brigădei, etc. pentru acte de reșoiu, de curaj, etc., ca și numele de O. de ți dat proclamațiunilor făcute de către comandanții de căpetenie în circumstanțe solenne. De obicei comunicările nu se fac prin O. de ți decât pentru chestiuni în raport cu serviciul curent și pentru executarea strictă a regulamentelor sau a ordinelor superioare. La corpurile de trupă se deosebesc O. de ți de comandament cu referință la ținuta, instrucțiunea și disciplina trupei, și O. de ți administrative cu referință la întreținerea trupei sau serviciilor.

Ordine, 1) dispozițiunea lucrurilor după rang sau locul convenit; 2) funcționarea regulată a unui stat sau administrațiunii; 3) lege, regulă stabilită de natura, de autoritate; 4) rang ce ocupă între ele spiritele, talentele; 5) dispozițiunea unei trupei; 6) regularitate, exactitate, economie. Ctr. anarhie, confusiune, disordine. **O. țilei**, lucrarea cu care o adunare trebuie să se ocupe în ședința prezentă.

Ordonanța, actul prin care un magistrat sau tribunalul dispune o măsură oarecare. Astfel, în Rom. presidential ordonă înscierea unei persoane ca apărător pe lângă judecătorii de pace (art. 123, legea jud. de pace); ipotecele se înscriu în virtutea unei O. presidențiale (art. 1782 civ.). Tribunalul poate da O., cum e în cazul art. 66 bis pr. civ., în procedura numită referé. Ori ce mesu.ă a judeului-instructor se ia numai în virtutea unei O. Așa, prin O. dispune citarea martorilor, emiterea unui mandat de aducere, înfațișare, depunere sau arestare. O. se mai numește și actul final prin care judele instructor, terminând cercetările, găsește că este sau nu cas de urmarire, pentru un fapt penal, ce se împuță cuiva. O. de adjudecare se numește actul ce se dă părții care a cumpărat un imobil la o vândare publică, la licitațiune. [Scriban.]

Ordonanță, (*milit.*) soldatul dat oficierului pentru serviciu. În timp de reșoiu se numește O. gradele și oficierii atașați pe lângă marile comandamente, cartiere generale, etc., având ca rol principal transmiterea ordinelor.

Ordonator, cel ce dă ordin ca comptabilul (casierul) să facă o plată. Ordinul e totdeauna scris, se emite după anumite reguli și poartă numele de **ordonanță de plată**, când se emite direct în profitul creditorilor statului și **ordonanță de delegațiune** când O.-ul primar (ministri) autorisă pe o persoană (director de serviciu, prefect, etc.) de a dispune de un credit sau de o porțiune din credit pentru plata creditorilor. Aceste două feluri de ordonanțe prin cari ministri dispun de creditele bugetare, se numesc **ordonanțe ministeriale**. O.-i sânt: ministri pentru stat, primarul pentru comună, prefectul pentru județ, etc. **O.-i primari** sânt acei ce dispun direct de credite prin ordonanțe de plată sau de delegațiune: ministrii, primarii, etc. **O.-i secundari** sânt aceia cari dispun de un credit numai pe baza unei ordonanțe de delegațiune, și actele (ordinele) ce ei le emit în profitul creditorilor, în limitele creditului prevădut în această ordonanță de delegațiune, poartă numele de mandate de plată. Funcțiunea de O. e incompatibilă cu funcțiunea de contabil (casier) mănăitor de bani publici, (Cf. art. 10, 85 și urm. legea compt. publice rom.).

Ordongös-Fizes, rom. *Fizeș*, comună rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobâca, cu 1502 loc. Maghiari și Români (607).

Or doublé, (*franc.*) aramă suflată cu aur. **Or moulu**, bronz aurit în foc. Servesce la fabricațiunea de juvaeruri.

Ordie, (*archaic.*) tabăra

Oreade, la Greci nimfele dealurilor; numele lor are înțeles de: deloasele, muntoasele.

Oregon, unul dintre Statele Unite ale Americii de nord, între Idaho, Washington, Nevada, California și Oceanul Mare, 248,710 km², cu 313,767 loc. (1890). Munți: Coast Range (750 m.), Diamond Peak (2950 m.), Thielsen (2828 m.), ș. a. Spre nord-est: Blue Mountains. Rîuri: Columbia, Rogue și Umpqua. Locuitorii mare parte se ocupă cu agricultura. Clima este umeda, moderată, spre est continentală. Solul este fructifer. Se produce în abundență mare grâu și alte cereale. Centrul industriei și al comerțului este Portland (v. ac.). Constituția dela 1857.

Oreithya, la Greci țina negurei de dinmineața de pe dealuri și rîuri. Boreas (șeul vântului rece, nordic) a răpit-o și a dus-o în Thracia, făcându-o regină preste toate vânturile.

Orel, guvernăm. în Rusia, 46,727 km², cu 2,050,749 loc. (1897). **Capitala O.**, lângă Oka, are 69,858 loc. (1897); centrul comerțului de cereale în interiorul imperiului.

Orelie, *Antoine I*, rege, v. Arauco.

Orelli, *I. Gaspar*, filolog, n. 1787 în Zürich, unul din primii filologi ai secl. XIX, preot și profesor întâiu de elocuența la colegiul Carolinum în Zürich, apoi de literatura antică la univ. de acolo, † 1849. Opuri mai alese a editat ale lui Horațiu, Cicero și Tacit. O. a scris: »Inscriptionum latinarum amplissima collectio ad illustrandam romanæ antiquitatis disciplinam accomodata» (Zürich, 1828, 2 vol.), completată prin »Inscriptiones helveticæ», 1844; Poesii filosofice de Campanella, Ierusalimul liberat al lui Tasso, Satirele lui Ariosto, etc.

Oremus, (*lat.*) Domnului să ne ngăm.

Orenburg, guvernăm. în Rusia resariteană, 191,179 km², cu 1,609,388 loc. (1897), din cari

300,000 Mohamed.; mine de aramă, aur, magnetită, argint, sare. *Capitala* O., lângă Ural, cu 72,740 loc. (1897); locul principal al comerciului între Rusia și Asia centrală.

Oreodaphne Nees., (botan.) sin. *Ocotea* Aubl., gen din fam. Laurineae, tribul Perseaceae, cuprinde vr'o 200 specii arbori sau arbusci, răspândiți cea mai mare parte prin America tropicală și subtropicală, puține cresc în Insulele Canarice, în Africa australă și în Insulele Mascarene. Semințele acestor arbori au un embrion gros și cărnos, adesea avut în materii grase. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm: *O. guianensis* Aubl., etc. [Z. C. P.]

Orăscu, Alexandru, n. 1817 la București, † 1894, profesor și arhitect, a început cariera profesorală prin a preda un curs de inginerie și la înființarea universității din București (1864) a devenit prof. de geometria descript. la facultatea de științe. Dela 1885—94 a fost rector al universității, pe care a reprezentat-o și mai înainte în senat. În Apr. 1876 a fost pe 3 săptămâni ministru al cultelor. Ca arhitect a construit edificiul universității din București, hotelul Carol din Constanța, și a restaurat mitropolia din Iași. A scris: *Geometria descriptivă*.

Oreste, pseudonimul sub care *Strou D. Brătianu* (fiul lui Dumitru Brătianu), iscălea faimoasele sale articole adresate Doamnei Adam dela »*Revue des Revues*« din Paris și cari au hotărât pe această fanatică maghiarofilă să ia apărarea Românilor subjugăți din Ungaria. S. D. B., n. 25 Nov. 1872 în București, studii dreptul la Paris. Ajuns aici își consacră tot timpul său liber pentru apărarea drepturilor Românilor din Transilvania. Reorganiză cu totul Liga culturală română din Paris, a cărui suflet devenise el. B. reuși să câștige presa franceză pentru chestiunea română din Ungaria și publică o întreagă serie de articole în această chestiune. † 14 Aug. 1892. [Dr. Popovici-Hatzeg.]

Orestes, după mitol. greacă fiul lui Agamemnon cu Klytämnestra, fratele Iphigeniei. Aegistos seducând pe mama lui, O. i-a omorât pe amândoi. Acest fapt, spus de Omer în *Odisea*, fu dezvoltat în deosebite moduri de poezii Aeschil, Sofocle, Euripide, la Romani de Seneca, la moderni de Voltaire, Alfieri, Goethe, A. Dumas, Leconte de Lisle, ș. a., cari au luat pe O. ca erou principal al tragediilor lor, sub titlul de O., *Electra*, *Eumenidele*, *Choephorii*, etc.

Orevița, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, compusă din 3 căt., cu 1800 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor și îndeosebi cu cultura viei, care dă vinul renumit de O. Ruine vechi, numite de locuitori »*Cetatea Latinilor*«.

Orexina, C₁₄H₁₃N, un derivat dela Chinazolina, întrebuințat ca medicament al stomacului. Pulbere amorfă abia solubilă în apă.

Orez, (*Oria*, *Urez*), numiri populare ale plantei exotice *Oryza sativa* L. (v. ac.).

Orezu, manastire, v. Horezu.

Orfan, cel ramas pe urma unuia sau ambilor părinți. Acest termen se aplică numai minorilor.

Orfanal, tot ce e privitor la protecțiunea orfanului, legiferat în toate statele civilizate.

Orfelinat, (*Orfanotrofie*), institut pentru creșterea de copii orfani și găsiți, lăpădați. Admi-

nistrațiunea în general și serviciile carității publice în parte, îngrijesc de asemenea copii în diferite state în mod diferit. În România legea comunală și legea consiliilor județene obligă pe comuna și județul ca să îngrijească de acei copii; pe de alta există institute publice pentru orfani și copii găsiți, întreținute de stat, despre care am vorbit în articolul: *Copii găsiți*.

Orfeu, (*Orpheon*), nume dat în Franția atât societăților corale populare, executând muzică fără acompaniament, a capella, cât și corporațiunei generale formată din totalitatea acestor societăți. [T. C.]

Orfeu, (grec. *Orpheus*), cel mai renumit din poezii legendarii ai Greciei, presupus a fi existat în secl. XIII sau XIV a. Chr. Necunoscut lui Hesiod și Homer, e pomenit mai întâiu de Ibycus, secl. V a. Chr. Fiul musei Calliope și al lui Apollo, care îi dete lira, după alții al tracului Oeagros. Prin cântecele sale imblânzina fiarele selbatice, mișca pietrele, arborii și riurile, și civilisă Tracia. Când muri soția sa Eurydice, mușcată de un șerpe, O. se cobori în infern și prin glasul și lira sa, înduioșă atât de mult pe Pluton și Proserpina, încât îi îngăduiră să readucă în lume pe Eurydice. Inșă neputând rezista dorinței de a o privi înainte de a ieși la lumină și calcând astfel ordinul zeului, o pierdă iarăși pentru vecie. După reîntorcerea din expedițiunea argonautică, la care luă parte, voină a se opune cultului dionisiac, fû sfâșiat de Menade sau bacantele traciene, pe cari le desprețuia. Capul și lira sa fură duse de undele mării până la insula Lesbos, mai târziu patria celei mai bune poezii lirice. Pentru mulți O. e numai un mit, sau mai bine o alegorie, care simbolisează începutul și dezvoltarea progresivă a poeziei și culturai. Un alt O. se crede a fi fost întemeietorul »misterelor orfice«, instituțiune religioasă, secretă, care avu influență asupra literaturii și religiunii eline. Scrierile atribuite lui O. sânt: a) »*Orficele*«, scrieri religioase, despre originea zeilor, începutul lumii, curățirea sufletelor; parte de prin secl. VI și V a. Chr., parte de prin secl. I, II și III d. Chr., remase numai fragmente, al caror cuprins e resumat de Goethe în »*Orphisches*«; b) »*Argonautica*«, poemă despre expedițiunea în Colchide; c) »*Imnuri*«; d) »*Lithica*«, cea mai bună didactică despre pietrele prețioase, arătând puterea lor tainica. Publicate mai întâiu la Florența, 1500, fură tipărite întâiu de Alde, Veneția, 1517; apoi editate de H. Etienne în »*Poëtae graeci principes heroici carminis*« de Gessner și Hamburger, Leipzig, 1764, și ameliorată de G. Hermann, cu o traducere în versuri latine de Gribelli.

Orfevererie, (*franc.*) aurărie, argintărie.

Orga, (lat. *Organum*, franc. *Orgue*, germ. *Orgel*), instrument musical cu claviatura, în care suetul e produs prin acțiunea unui curent aerian asupra unei serii de tuburi. Dimensiunile variază dela un instrument la altul, dela mici instrumente portative până la monumentale instrumente ale catedralelor occidentale. O. ca și celelalte instrumente cu claviatură poate da simultan un mare număr de sunete, dar în acelaș timp poate da și acelaș sunet într'o mare varietate de timbre, astfel că cu drept cuvânt poate fi considerată ca o aglomerațiune de in-

strumente și comparată orchestrei. În O. sunt trei părți principale: 1) Mecanismul de însuflățiune, foile, rezervoriile de aer și canalele conducătoare. 2) Mecanismul de mânuire, claviaturele și registrele și 3) aparatul sonor format dintr'o nenumărată mulțime de tuburi, de diferite forme, și cu diferite mijloace de provocațiune a vibrațiunei sonore. Principiul formațiunei sunetului în O. e foarte simplu. Deasupra unui rezervoriu plin cu aer comprimat prin foi, e o serie de tuburi sonore, în care intrarea curentului e împiedecată prin o serie de supape; dacă prin intermediariile tastelor claviaturei, deschidem supapele corespunzătoare, nimic nu mai împiedecă curentul îngramădit în rezervoriu, de a străbate în tuburile deschise și a le face să sune. [T. C.]

Organ, (*grec.*) înseamnă instrument și are ca sinonime cuvintele membru și mēdular. O. este aceea parte din un întreg natural, care avându-și existența prin funcțiunea celorlalte O., singur, ca parte, este și scop dar și mijloc spre ajungerea scopului. Fiecare O. își are rațiunea existenței numai prin întregul, caruia aparține, având singur destinațiunea de a împlini anumite funcțiuni. Combinarea organelor într'un întreg încât să corespundă raporturilor și funcțiunilor vieții, se numește *organisațiune*. O. se mai numește vocea, mai cu samă la cântăreți. O. se numește și o persoană prin mijlocirea careia se declara o voință ori se face ceva. O. se ăice la foile periodice de publicitate menite a fi mijlocul de manifestare a unor vederi. O. de simțire. O. sânt și părțile unei mașini.

Organic, este atributul ființelor provădate cu organe. În chimie se numesc substanțe O.-ce ce nu se pot extrage decât din ființe O.-ce (plante, animale), însași știința ca atare se numește: chimie organică. [Pl.]

Organisațiune, modul cum este organizat un corp, starea lui și totalitatea părților ce-l constituiesc; constituirea unui stat, unui așezământ public sau particular. v. Organ, Organism.

Organism se numește un întreg natural cu complexul unui număr de organe, unde combinațiunea este astfel încât fiecare parte servească atât ca scop cât și ca mijloc spre ajungerea scopului comun. Precum fiecare organ al unui O. își are rațiunea existenței numai prin funcțiunea întregului, tot așa funcțiunea lor, a tuturor, garantează O.-lui existența. Ca O.-e se consideră și sânt dintre ființele existente: plantele și animalele. În asemănare cu mecanismele și industriile, O.-ele se desvoalta din intern prin intususcepciune, cresc și se susțin prin schimbarea și premenirea materiilor, până când își ajung scopul sau sânt nimicite prin forță. Pe lângă aceasta toate O.-ele mai au și o anumită spontaneitate. Caracteristica principală a O.-lor este puterea de viață. [Pl.]

Organist, instrumentist ce cântă din orgă. În secl. trecuți se dădea numele de O. în general compozitorilor, atât din faptul că orga era instr. favorit al acestora, cât și cu privire la specia de armonie primitivă numită organum (v. ac.).

Organogenia, *Organografia*, v. Morfologia.

Organolite, se numesc roce de origine organică, s. e. chihlibar, petrolu, etc.

Organon, (*grec.*) în fond înseamnă instrument. Aristoteles a numit mâna organul (instrumentul)

organelor, iar Plutarch sufletul instrument în mâna lui Dăeu. O. au numit ordinatorii operelor lui Aristoteles scrierile lui logice pentru cuvântul, că logica ar avea valoarea unui organ sau instrument pentru dreapta cugetare - Acest O. cuprindea scrierile: despre categorii, asupra interpretării, analitica priora și posteriora, apoi topica. »Novum O.« a numit Baço de Verulam studiile sale asupra gnoșeologiei, de asemenea Lamberi. Kant numește O. complexul de îndrumări, cari ne arată calea cum putem ajunge la cunoștință, iar Fries complexul de reguli, după cari trebuie să construim o știință. [Pl.]

Organoterapia, (*grec., med.*) tratarea medicală a morbilor unor organe prin introducerea în corpul omenesc a substanței organelor corespunzătoare dela animale. O. se bazează pe experiența, că îmbolnăvirea sau lipsa unor organe, în special a glandulei tyroide, provoacă conturbațiuni în organism, ceea ce se poate evita, până la un grad oarecare, prin consumarea organelor corespunzătoare dela animale.

Organozoare, (*grec.*) parași ce trăiesc în interiorul organelor animalelor.

Organsin, firele de mătase cele mai bune, cari se folosesc ca urzeală la țesutul mătăsii.

Organ tin, stofa de bumbac rar țesută și apretată tare, servind mai cu sană la captușirea rochiilor de dane.

„**Organulu Luminarel**. *Gezeta Besericesca, Politica, e literaria*, înființată în Blaj de Timoteiu Cipariu cu începutul anului 1847 cu dovisa: »pacea, unirea miștilor și a inimilor, bunul înțeles între frații de un sânge și o limbă.« În anul I a apărut în fiecare Sâmbătă, în anul II (1848) în fiecare Mercuri. După memorabila adunare națională din 3/15 Maiu 1848, foaia își schimbă titlul în »*Organu Natiunale*«, iar cu erumperea revoluțiunii din acel an își sistează apariția. În această foaie se găsește descrisă mai fidel adunarea din 3/15 Maiu 1848 de însuși T. Cipariu. [nt.]

Organum, (*lat.*) *organon*, (*grec.*) nume dat mai întâiu în general ori căru instrument musical, și apoi pe la începutul creștinismului în special instrumentului numit *orga* (v. ac.).

Tot numele de O. s'a dat celei mai vechi și mai primitive forme a polifoniei. Acest O. consta în acompaniarea unui cânt dat executat de o voce, prin alte voci mergând în quartă inferioara, în quintă superioară sau în combinațiuni de ale acestora. Când O. era numai în două voci, se numia în special diafonie, rezervându-se expresiunea de O. propriu ăis pentru cel în trei sau patru voci (triplum sau quadruplum). În această stare O. se menține până în secl. XI. Un pas mai departe se face prin așa numitul *falso bordone*, care se basa pe mișcarea paralelă în terțe și sexte, și apoi prin parășirea paralelismului și amestecul intervalelor. Aceasta se face mai întâiu la O. în două voci, *diafonia* se transformă în *discantus*, și apoi catra secl. XIII și la cel în trei sau patru voci. Deși principiul vechiului O., mișcarea paralelă în quinte, quarte și octave e radical transformat prin aceste inovațiuni, totuși numirea de O. persistă încă pentru aceste specii de polifonii primitive, și titlul de *organist* echivalează pe acele timpuri cu acel de compozitor. [T. C.]

Orgasmus, (grec.) aflux mare de sucuri către nn organ; iritație sensuală.

Orgii, (grec.) petreceri destrăbălate și serbări sgomotoase date în onoarea lui Bacchus. Ați ori ce chef sau chiulhan facut fără măsură și rușine.

Orheiu, (Orcheiu), oraș, capitala jud. O., Basarabia, așezat pe malul stâng al râului Prut. Actualul O. e un orașel trist, murdar și plin de Ovrei habatnici. Orașul este zidit în apropiere de antica cetate dacă *Petrovada*, ale cărei ruine se numesc »vechiul oraș«. În secl. XIII și XIV O. a fost reședința sârdarilor Basarabi. La începutul secl. XIX O. era un orașel deja neînsemnat, încungiuțat de păduri și livezi. La 1835 Rusia îl făcu centrul județului. O.-ul are 7340 loc., parte Români, parte Ovrei. Are 2 biserici ort., 1 biserică arm. și 1 sinagogă. Biserica catedrală a orașului cu hramul Sf. Dumitru a fost zidită de către Vasile Lupu, domnul Moldovei, pe la 1632. Deasupra ușei, la intrarea în biserică, s'a pastrat până acum o inscripție în limba slavă, pe care Zamfir C. Arbore, autorul cărței »Basarabia în secl. XIX«, o traduce în următorul mod: »Cu voia Tatălui, ajutorul Fiului și savârșirea Sf. Duch a început și a zidit această biserică în numele sfântului slăvit și marele martir Dumitru, făcător de minuni, Io Vasile Voevoda, cu mila lui Dumeșeu Domn al Moldovei și Domnița sa Todosis și fiul său Ioan Voevod«. Marca orașului, precum și a județului O. este următoarea: pe câmp albastru un arbore. — *Jud. O.* din Basarabia are o întindere teritorială de 10,10² mîle patr., cu o poporaț. de peste 242,000 loc., majoritatea covârșitoare Români, iar restul Ovrei, Ruși, Rusneaci.

Oribasius, n. 326 d. Chr. în Pergamos, medicul împăratului Iulian; după moartea acestuia a fost exilat, dar în curând a fost rechemat la Constantinopole; pe la anul 403 d. Chr. avea mare trecere. La încredințarea lui Iulian a publicat un vast extras din toate operele medicale, ce erau cunoscute.

Orient, partea de unde resare soarele, resărit, est, în opos. cu Occident. Pentru noi de regulă: țeară în Asia; extremul O.: China, Japonia, etc. — *Oriental,* care e spre O., ce ține de O.

Oriental, stofă deasă, v. Satin.

Oriental imperiu —, v. Roman imperiu —.

Orientală biserică, v. Ortodoxă biserică.

Oriental, resboiul. (Resboiul româno-ruso-turc 1877—78.) Români își aveau independența națională în prima perioadă dela aparițiune: Muntenia până la 1460, Moldova până la 1516. În a doua perioadă capitulează suzeranității Turciei. Suveranitatea internă însă și-o pastrează până la 1716, țerșoarele avînd dreptul a-și alege domnii lor, a-și crea armate, legi, etc. Suzeranitatea consta în plata unui tribut, în schimbul căreia se bucurau de ocrotirea Turciei când erau atacate, astfel că țerile române n'au fost nici odată sub administrațiunea sau încorporate Turciei ca: Grecia, Serbia, Bulgaria. Turcii nu se țin de acest angajament și cautând chiar a le încorpora, Români cu armele în mână își susțin cauza, colaburând chiar la menținerea ordinii în Peninsula Balcanică și opresc pe Turci a-și mai întinde dominațiunea. La 1716 Turcia trimite în țerile române, contra tractatelor, domni fanarioți. La

1821 rescoala lui Tudor Vladimirescu pune capăt acestei usurpațiuni, și țerile își aleg iar domnii lor. Resboiul din 1853—56 (al Crimei v. ac.), aduce tratatul dela Paris 1856, în care puterile Europei, deși lasă legăturile anterioare turco-române, le garantează integritatea teritoriului și administrațiunea internă, cunoscînd deci importanța țerilor române ca pozițiune geografică în Orient, le iau sub protecțiunea lor. La 1858 aceleași puteri convin la Paris organizarea definitivă a acestor două principate și ele ca urmare își aleg un singur domn pe I. Cuza, făcînd o singură țeară. Cuza abdică; Români pentru a-și garanta mai mult existența, la 1866 aleg domn pe principele Carol I de H.-Sigmaringen. Acestui eveniment, urmează progresul României în interior și crearea de armate bine organizate. Tratatul din 1856 prescrie îmbunătățirea sorții întregului creștinism din imperiul Otoman. Turcii nu respectă aceste condițiuni și nemulțămirea se manifestă în Peninsula Balcanică, prin rescoala Hertegovinei în 1875, careia urmează acelea din Muntenegru și Serbia. Puterile Europei nu ajută rescoalele, însă în 1876 trimit Porții un memorandum prin contele Andrásy. Resculații nu se mulțimesc numai cu promisiunile Porții și în 1876 încep mai cu furie atacurile, la care se mai alipesc și Bulgarii. Turcii răspund cu acte de crușimi și barbarii. Anglia se alarmează, apoi Germania, Francia prin omorîrea consulilor lor dela Constantinopole, în urmă și Italia vîdînd continuarea crușimilor, fac un memorandum Turciei în Maiu 1876 spre restabilirea ordinii. Sultanul Abdul-Azis însă moare, urmatul Murad V voiesce împăciuirea, dar e contrariat de guvernul său. Suferințele creștinilor ocontinuând, Serbia (Milan) în Iulie 1876 declară resboiu Turciei, Muntenegru o imitează. România primesce îndemnuri a ajuta pe creștini, totuși ea rămîne neutră ca și în trecut avînd legături cu Turcia, drept care trimite în Iulie un corp de observațiune la frontiera Serbiei, evitînd intrarea și formarea bandelor pe teritoriul român și cere puterilor garanțe și chiar Porții neutralitatea Dunarii. Poarta acceptă. Când operațiunile Serbo-Turce ajung la Vidin, România măresce corpul de observațiune întinđînd rețeaua până la Calafat. Turcii protestează ca Români învoiesc forinarea de bande bulgare pe teritoriul lor și înlesnesc trecerea munițiunilor în Serbia. Apoi insultă, relativ la suveran, pe România prin o notă; totuși Români își mențin linia de conduita începută. Puterile Europei la finea anului 1876 impun Turciei armistițiu pentru înțelegeri pacifice, cari încep în conferințe la Constantinopole în 31 Dec. 1876. Această pace dorindu-o și Rusia, a fost anunțată Turciei prin consului respectiv.

România protestează contra umilirei aduse suveranului prin notă, cum și că o consideră ca provincie turcească, iar puterile Europei recunosc de bun protestul. Negocierile în conferința nu sînt permise de Poarta și conferința se încheie. Tratatul din 1774 dela Kuciuc-Kainargi îndreptătea pe Rusia a proteje creștinismul în Balcani și astfel spre a intimida pe Turcia să cedeze cererii puterilor, se armează din vreme. Serbii sînt batuți și prin protecția Rușilor reușesc încheierea unei păci serbo-turcă. Rusia ob-

fine pe lângă puterile Europei a impune Turciei, prin protocolul din Martie 1877, să-și pună armata pe picior de pace. Turcii refușă. Iată dar conflictul ruso-turc de care Români îngrrijindu-se, mobilizează la 1 Aprilie 1877. Scopul Românilor era de a împiedeca teatrul resboiului pe teritoriul lor și deci cu armata compusă din 4 divizii (47,000 oameni și 180 tunuri) ocupă mai multe puncte pe Dunăre. Rușii declară resboiul Turcilor la 12 Apr. 1877 cu 6 corpuri de armată concentrate în Basarabia efectiv de 140,000 oameni și cu 4 corpuri de armată concentrate în Caucaz cu efectiv de 60,000 oameni. Turcii fac față pe teatrul de resboi din Europa cu 3 grupuri de armată la Ruscicuc, Varna și Vidin și cu puncte de observațiune pe întreaga dreapta a Dunării, cu efectivul de 400,000 oameni și 684 tunuri, iar pe cel din Asia cu 150,000 oameni, 600 tunuri de cetate și 252 de câmp. Armamentul rusesc era: arma Krinca și carabina Berdan, tunuri de bronz încărcate pe la fund și puține de oțel Krupp. Armamentul turcesc: arma și carabina Henry-Martiny, tunuri oțel Krupp. Armamentul românesc: arma Krinca și Piabody, carabina Dreys, tunuri Krupp și de bronz încărcate pe la gura. România prin nota dela 11 Apr. 1877 e învitată de Poartă a lupta contra Rusiei.

România refușă și vădându-se abandonată și de sprijinul puterilor Europei, încheie cu Rușii o convențiune pentru trecerea armatelor lor prin țeară. Rușii la 11 Apr. trec Prutul chiar înaintea încheierii convențiunii și ocupă Bărboșii, iar trupele române pe măsură ce Rușii înaintau, se retrăgeau spre a evita conflictele, spre Bucuresci. În 60 de zile trupele rusesci se găseau desfașurate în interiorul României cu puncte de observațiune în lungul Dunării până la Turnu-Magurele, iar de aci la Turnu-Severin se găseau trupele române. Malul drept al Dunării era ocupat de Turci cu trupe de observațiune. Români fortifică malul stâng cu deosebire Calafatului aflător în fața cetății Vidin ocupată cu 50,000 Turci. La 11 Apr. încep bombardamentele Turcilor pe malul stâng. Români răspund. Turcii se decid pentru defensivă, iar Rușii pentru ofensivă și la 10 Iulie trec cu un corp de armată Dunărea pe un pod construit la Brăila. Turcii se retrag și acest corp rusesc Zimmerman la 17 ajunge la linia Cernavoda-Constanța. În susul Dunării Rușii demonstrează trecerea la Flămânda și o fac la Zimnicea în 16, 17 și 18 Iulie. Împărțitul Rusiei trece și el în Bulgaria pe la Șiștov. Rușii împărțindu-se în trei corpuri de aci operează în contra Ruscicucului, Nicopolului și spre trecătorile Balcanilor. Corpul lui Gurco la centru ocupă până la 25 Iulie Biela, Tărnova, Gabrova și Drenova, iar Turcii se retrag. Krudner cu Scobelef înaintă la Nicopole, și întăririle dela Turnu-Magurele se ocupa de divizia 4 română. Gurco cu mare energie trece Balcanii la 30 Iulie prin trecătoarea Hani-Bogaz, și voiesce a ataca pasul Șipca pe la sud odată cu corpul Stoiletol la nord. Ambele atacuri nu au avut loc în aceeași zi, dar Turcii neputând rezista, predau Șipca la 7 Iulie. În 16 zile Rușii străbat ambele linii de rezistență ale Turcilor, cari desmetecindu-se dau ordin de concentrarea trupelor spre a face față operațiunilor ruse. Turcii se adună la Eschi-Zagra și Eni-Zagra și Gurco, fără a mai fi ajutat,

este respins, retrăgându-se prin pasul Hani-Kioi la 27 Iulie fără a fi urmărit de Turci. Abia la 9 Aug. Suliman atacă Șipca ocupat de puțini Ruși și neisbutind rămâne în pozițiune. Corpul II Marele duce Nicolae se îndreaptă în August cu două coloane la Ruscicuc și Rasgrad, ajutat și de corpul XI ce trecuse Dunărea la Pîrgos. M. duce căuta a impresura Ruscicucul și neprimind ajutor, atacat de Turci, se retrage. Corpul lui Krudner, ajutat de bateriile române de pe stânga Dunării, ocupă Nicopole la 4 Iulie. Trupele rom. observă malul Dunării și chiar fac recunoaștere asupra Vidinului. Guvernul român cere Rusiei participarea armatei rom. contra Turcilor, însă sunt refușati, Rușii considerând acceptarea ca o înjosire pentru armata lor. Krudner după luarea Nicopolului primesce ordin a merge la Plevna unde se stabilise Osman-Pașa, neputând ajunge la timp în ajutorul Nicopolului. La 9 Iulie corpul IX Șilder-Șuldner atacă Plevna succesiv, întră chiar în ea, însă neprimind ajutoare se retrage neurmărit de Turci. Tot acest corp atacă din nou Plevna la 18 Iulie, însă sunt înfrânți de Turci și a doua oară. Suferind acest mare eșec, Rușii mobilizează nouă corpuri aducând și garda imperială, și fiind înspăimântați de avântul Turcilor, cari de astă dată încep urmaririle, cer ajutorul Românilor prin următoarea notă a M. duce Nicolae adresată Principelui Carol I »Vino în ajutorul nostru, treci Dunărea ori unde vei voi, cum vei voi, sub ori ce condițiuni vei voi, dar vino grabnic în ajutorul nostru. Turcii ne prapădesc. Causa creștină e pierdută.« La 16 Iulie o brigadă română trece Dunărea și ia Nicopolul în primire. La 20 Iulie trece și restul armatei cu domnitorul, care merge la Gorni Studena și prezentându-se Țarului, este primit afectuos și numit comandant. Mehmed-Ali, noul comandant al Turcilor din estul Bulgariei, trimite un corp la nord apărând Valul lui Traian și două corpuri contra M. duce Nicolae, îl atacă, îl respinge și la 21 Sept. noul comandant al acestor trupe Soliman-Pașa estînd urmarirea, M. duce ia din nou ofensivă. Soliman care fusese în Muntenegru vine cu 50,000 și atacă Șipca la 9 Sept., după două atacuri nu pot respinge pe Rușii ce erau întăriți la Șipca.

Principele Carol ia comanda armatei de Plevna la 18 Aug. și la 29 și 30 Aug. bombardează pozițiunile. Români iau Grivița și o păstrează, Rușii cu Scobelef iau trei redute, pe cari le pierd din nou. În aceste atacuri Rușii pierd 12,000 oameni și 300 ofițeri, iar Români 2500 cu 56 ofițeri. Atacurile forțate nereușind, într'un consiliu de resboi presidat de Principele Carol se hotarește impresurarea Plevnei. Preparațiunile încep, generalul Tottleben este chemat a conduce lucrările. Români impresor la nord și nord-vest spre Vid, după ce colonelul Slaniceanu și generalul Meendorf luară Rahova, iar Rușii restul, avînd pe Gurco la sud, care ocupa Lovățul, Dubnicul și Telis. Astfel blocarea e terminată, în timpul căreia Turcii se apărară cu bărbăție. Sachir-pașa cu un corp de armată pe la sud-vest încearcă deblocarea, însă fără succes. La 27 Nov. dimineața Osman cu 20,000 oameni încearcă ieșirea spre vest, lăsînd ordin, ca după 2 oare să iasă și restul de 40,000. Turcii reușesc a respinge pe Ruși, le iau câteva baterii, însă

asteptând să iașă restul din Plevna, rezervele ruse aleargă și resping pe Osman în Plevna. Turcii decimați de artileria investirii depun armele, capitulând 40,000 oameni cu Osman în frunte, 200 ofițeri și 77 tunuri. După căderea Plevnei, sultanul trimite pe Soliman-pașa cu toată armata la sud de Balcani spre a închide drumul spre Constantinopole. Gurko, cu tot frigul, trece la 19 Dec. din nou Balcanii. La 4 Dec. Serbii declară războiul Turciei. La 22 Dec. Gurko atacă trupele turcesci la Sofia în front și Sârbii în spate și astfel ocupă Sofia. Rușii cu Radetzky nu mai așteaptă reluarea pasului Șipca și-l atacă pe la nord la 28 Dec., face 25,000 prizonieri cu 81 tunuri. Gurko și Radetzky uniți (150,000) înaintează spre Adrianopole, după ce Gurko bătă la Filipopole pe Soliman-pașa, unde ajung la 8 Ian. După luarea Plevnei, Românii ne mai având ce cauta la Constantinopole, și fiind provocați de prădăciunile Turcilor la Dunăre, se despart din armata de Plevna, iau o nouă ordine de bataie și îndreptându-se spre Dunăre cu ceresc succesiv: Cibru-Palanca, Lom-Palanca, Arcer-Palanca. Turcii respinși se concentrează la Vidin cu 20,000 oameni și o artilerie numeroasă. Turcii respinși se închid în Vidin, iar Românii îl investesc, string cerul de investire și încep un bombardament puternic în 12 Ian. La 22 Ian. încetează bombardamentul, anunțați fiind de încheierea armistițiului de o lună între Turci și Ruși. Urmează apoi pacea dela San-Stefano (v. ac.), unde marele duce Nicolae se duse cu toată armata, impunând prin amenințarea Constantinopolului, condițiunile de pace. Pacea e întărită de congresul dela Berlin. În urma acestui războiu, România capătă independența, ne mai fiind tributară Turciei și pe nedrept și contra promisiunilor Rusiei, i-se ia Basarabia, dându-i în schimb Dobrogea. Serbia și Muntenegru capătă iarăși independența, Bulgaria se formează în stat tributar Turciei, Bosnia și Herțegovina trec la Austria, iar Rusia ia o despăgubire de războiu de 1410 milioane ruble. Războiul se caracterizează prin lipsa unui plan de campanie bine stabilit din partea Rușilor, nesocierea la vreme a trupelor de ajutor, etc. Pentru Turci, o moleciune extraordinară în comandamente, inactivitatea și lipsa de inițiativă a comandanților de armate, esitarea în urmăriri. Pentru Români reiese necesitatea a da armatei o nouă organizare pentru a fi mai bine pregătită de războiu. Ordinea de bataie, dispozițiunea, metodică în conformitate cu organizațiunea unei armate, prescriind compunerea și constituirea marilor comandamente, după cari o armată este aranjată a merge într'un războiu sau pentru a da diferite lupte.

Orientală, chestiunea. Turcia a fost comparată cu un om bolnav, al carei sfârșit se așteapta în fiecare zi și ai cărei moștenitori sunt mulți și neînțeleși între ei. Moștenitori de drept ar trebui să fie popoarele supuse de Turci, însă ele nu se înțeleg între ele și puterile mari creștine nu le lasă sa se înțeleagă, în speranța de a lua ele moștenirea. Intre puteri Rusia se consideră cea mai îndreptățită în pretențiunile ei. Ea se privește ca moștenitorul imperiului bizantin și vede în Constantinopole viitoarea sa capitală. Relațiunile ei de origine și de religie cu popoarele

supuse Turcilor îi permit să provoace în Turcia furtună sau liniște, după plăcere. Austria și Germania vor a păstra status quo, și mai ales cea din urmă sprijinesce dezvoltarea Turciei spre a o introduce între statele europene. Anglia și Franța se străduiesc a-și mări influența lor comercială în Turcia și a lua bucați din ea, deși nu vor desființarea ei. Prima îngrijire pentru moștenirea Turciei s'a ivit din partea Austriei. În primul războiu al Caterinei II cu Turcii, Austria începă să trateze cu Poarta și Rusia încheie pacea dela Kucuc-Kainargi (1774). Apoi Anglia îi dete ajutor contra lui Bonaparte în expediția Egiptului (1798). Intervenirea Europei apusene se simți mai mult în războiul de independență al Grecilor, în atacurile lui Mehemet-Ali contra Turciei și atinse culmea în războiul Crimeei, când, spre a păstra integritatea Turciei, Anglia și Franța purtară împreună războiu cu Rusia. C. o. se puse din nou cu războiul din 1877—78, când tratatul din San-Stefano desființă aproape cu totul Turcia europeană. Congresul din Berlin (1878) modifică dispozițiunile Rusiei, mări puterea Austriei în Balcani, dar chestiunea Egiptului (1881) ocupat de Anglia, chestiunea Rumeliei orientale alipită la Bulgaria (1885), chestiunea Cretei și războiul Greciei (1897) au fost aproape de a provoca noue războaie mari. În zilele din urma turburările din Macedonia întreținute de excitatori bulgari, cari vor alipirea provinciei, inspira mari îngrijiri. Românii au în C. o. mari interese, caci nu numai soartea fraților lor, a Românilor macedoneni (Aramâni), se joacă acolo, ci chiar viitorul României va fi atins prin creșterea și unificarea Slavilor, cari formează majoritatea populațiunei din peninsula. De aceea Românii doresc pastrarea Turciei și civilizarea ei.

Orientale limbă, se numesc limbile popoarelor Asiei și celor mahomedane din Africa și Europa. Arabica și ebraica începură a fi studiate de Europeni încă din evul mediu, atât din motive religioase pentru răspândirea creștinismului și dela reformațiune pentru esegesa bibliei, cât și pentru studiul operelor literare și științifice ale Arabilor și a filozofiei lui Aristoteles tradusa în limba arabă. Începând din secl. XIII și XIV erau catedre pentru aceste două limbi la Paris, Bologna, Roma, Salamanca și Oxford. Papa Urban VIII fundă la 1627 în Roma institutul de »Propaganda fide», în care se învățau limbile O. pentru misionarii catolici. Misionarii iesuși din China și Japonia facură cunoscute Europei și aceste limbi. O direcțiune mai științifică primă studiul limbii O. din secl. XVIII, dela descoperirea literaturii indiene. Englezul William Jones întemeia la 1784 în Calcuta »Societatea asiatică» pentru studiul limbii și literaturii sanscrite și al derivatelor ei. Ați aceste studii ajunseră la o mare însemnătate pentru cultura și filologie. Francezii Galland, Anquetil du Perron (secl. XVIII), Silvestre de Sacy, St. Julien, Quatremère de Tassy, Burnouf, Langlois (secl. XIX); Englezii W. Jones, Wilkins, Colebrooke, M. Müller; Germanii Bopp, Grimm, Kuhn Ad., Hammer, W. Humboldt, Benfey; Itali de Gubernatis A., ș. a., sunt cei mai renumiți orientaliști. (Cf. Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft und oriental. Philologie, 1869; Zenker,

Bibliotheca orientalis, 2 vol., 1846—61; Oriental Literary Record dela 1865 încoace.)

Orientalism, ocupația științifică cu tot ce privește popoarele din Orient (Asia) vechi și noue: limbă, literatură, artă, istorie, religie, etnografie, etc.

Orientalist, cel ce cunoaște și se ocupă științificește cu popoarele orientale (Asia) vechi și noue.

Orientare, determinarea, recunoașterea punctelor cardinale; cercetarea cu deamănuntul spre a ști cum să apuce lucrul.

„**Orientalul Latin**“, diar politic, literar, social și economic, întemeiat de Aron Densusianu în colaborare cu Nic. Densusianu, Teofil Frâncu și Ioan Al. Lăpădatu. A apărut în Brașov doi ani: 1874 (23 Febr. v.) și 1875 de două ori pe săptămână: Mercuria și Sâmbata. [nt.]

Origanum L., (botan.) gen din vasta familie a Labiatelor, trib. Satureiueae, cuprinde plante subfrutescente sau ierburi perene cu frunzele mici întregime sau dentate, cele florale toate reduse la bractee erbacee sau colorate. Acest gen are vr'o 25 specii, răspândite mai cu samă în regiunea mediteraneană, una crește în Insulele Canarice, două sau trei sunt împrăștiate prin Europa sau Asia extratropicală. În părțile noastre crește *O. vulgare* L. var. *Barcense* Simk., plantă aromatică, cunoscută de poporul nostru sub numirile populare de: *Sovîrî*, *Sovîrc*, *Solovîrv*, etc., *O. Majorana* L., cunoscută de poporul românesc sub numirea de *Magheran*, cultivat mai cu samă din cauza mrosului său plăcut. [Z. C. P.]

Origene, 1) *O. scriitor bisericesc*, n. pe la 185 în Alexandria, din părinți creștini și avuți. Tatal lui Leonida îi dăte prima instrucțiune, dar muri ca martir în 202, după ce i-se confiscaseră toate averile. O matronă nobilă se îndură de văduva și de cei șapte copii ai ei, iar O. își continuă studiile în casa ei. În vîrstă de 18 ani el renunță la cariera lui literară și deveni profesor la vestita școală catehetică din Alexandria. Acum încep activitatea lui fenomenală de scriitor. Multămită dărniceii unui prietin, el ocupa șapte stenografi, tot atâți copisti și mai multe caligrafe. Studiul lui de predilecție era biblia, pe care o aprofunda prin compararea diferitelor codice, și o interpreta cu mult aparat științific. Din nefericire s'au strecurat în lucrările sale mai multe erori în contra credinței, din care cauză a fost excomunicat de episcopul Alexandriei și atacat cu înverșunare pentru că se hirotonise preot de cătră un episcop din altă diecesă. O. se apără de ortodoxia lui și se excusă cătră papa Sabian prin aceea, că multe scrieri ale lui fuseseră publicate fără scirea sa. În 249 isbucni o nouă persecuțiune, a cărei victimă deveni și O.; după o lungă încarcerare și felurite chinuri, muri probabil din cauza acestor maltratări. După istoricul Epifaniu, O. scrisese pe la 6000 tractate și opere. Puținul, cât ni-s'a conservat dintrînsele, a fost publicat între alții, de Migre, în Patrol. gr. vol. XI—XVII. Operele lui de căpetenie sînt: *Hexapla*, cod biblic comparativ; *De principiis*, tractat mare dogmatic; *Contra Celsum*, o polemică; 3 vol. fragmente de comentare biblice (*Kirchenlexicon*, Freiburg în Br. 1895. vol. IX, art. Origenes). [—]

2) *O. filosoful*, contemporan cu O. de sub 1) cu care unii îl și confundă. A făcut parte din filosofia neoplatonică și după mărturisirea lui Porphyrius să fi scris două scrieri asupra demonilor. [Pl.]

Originalitatea, în arte și liter., e ceea ce are farmecul noutății, opus imitațiunii sau copiei; în viața practică cea ce se abate dela datinele și convențiunile sociale. Inșă O. în liter. nu stă atît în invențiune sau în noutatea subiectului, cât în concepțiunea și forma ce i-se dă. Toate creațiunile liter. sau artistice sînt, mai mult sau mai puțin, imitațiuni după alte modele, și arta este în întregul ei imitațiune a naturii, modelul ei etern și pururea nou. Epopeile homerice sînt făcute din cântecele populare; poeziile greci și-au luat subiectele deardînd din Iliada și Odisea, și s'au imitat unii pe alții, ceea ce dă liter. eline caracterul său național, care lipsesce liter. latine, imitată în mare parte după cea greacă. La moderni nimeni n'a imitat mai mult decît Shakespeare, Lafontaine, Molière, care spunea sincer: eu iau bunul meu unde-l gădesc. Faust, cea mai mare operă a lui Goethe și a secl. său, este imitată după o legendă națională și după o altă dramă cu același subiect; asemenea Don Juan, Infernul și alte opere clasice. Superioritatea acestor glorioase monumente ale geniului omenesc stă în noul mod de vedere al autorilor, în adăncimea cugetării, în nobleța și înălțimea simțimentelor, în puterea pasiunilor, și în eleganță, frumseță și perfecțiunea modului de expresiune sau a stilului. Acestea constituiesc O. lor. Imitațiunea pierde din valoarea sa și rămîne simplă imitațiune, când fie ca fond, fie ca formă, este inferioară modelului său. [M. Strajan.]

Orinoco, rîu în America de sud, izvorește în Sierra Parime, în înălțime aproape 1600 m. Scoborîndu-se dintre munți, pîna la Esmeralda, în depărtare de 230 km., ia direcțiunea spre nord-vest; de aici ca la 40 km., în înălțime de 280 m. se începe bifurcațiunea sa renumită, (v. Bifurcarea rîurilor); mai la vale ia în sine lateralul Ventuari și se întoarce spre vest, sub delta lateralului Guaviare, înșă face o cotitură mare spre nord. În cursul său mai ia în sine lateralul cel mai mare: Rio Meta, apoi Arauca și Apure (v. ac.), sau a cărui deltă începe cursul său de jos, în care luând direcțiunea spre est, mai ia în sine lateralele: Caura și Caroni și se varsă în Oceanul Atlantic. Lungimea sa întregă: 2225 km.; O. se varsă prin șapte brațe și canale, dintre cari cel mai însemnat este cel de sud: Imataca. Dela delta sa în lungime de 1500 km. este navigabil. [M. Bodiu.]

Orion, în mitol. grec. un uriaș și vînatîr frumos, fiul regelui Hyrieos și Hyria din Bötia; alții îl țin de fiul lui Poseidon. Eos (Aurora, zorile) se amorează de el, de aceea ȳei s'au mîniat pe el și Artemis (dină de lună) l-a săgetat, înșă mai tîrziu Zeus la rugarea ei a pus pe O. între stele. De aci O. se numesce constelațiunea cea mai mare și frumoasă cu steaua α numită Beteigeuze. Lîngă el e constelațiunea cănelui (cu steaua Sirius) simbolul vînatîrului. [Atm.]

Orissa, prov. în prezidenția indobritică Bengală, 23,446 km², cu 4.047,352 loc. Capitala Kattak.

Oriz, v. *Oryza sativa*.

Orizaba, oraș în statul Mexican Veracruz, 20,000 loc.; lângă el se află *vulcanul dela O.* (Citlaltepētli), 5450 m., stins dela 1566.

Orizont, (*Cerc visual*), cercul aparent în care se întâlnește pământul cu cerul, în realitate însă intersecțiunea planului orizontal, ce trece prin stațiunea observatorului, cu bolta cerească.

Orizantal, linie sau plan ce sînt paralele cu suprafața unui lichid liniștit, sau mai exact: linia care formează cu verticala un unghi drept.

Orkhan, (*Urchan*), al doilea sultan turc, fiul și urmașul lui Osman I (1326—59); cuceritor însemnat, el luă pe rând Semendra, Nicomedia; distruse pe Greci în luptele Pelecanon, și luă Nicea (1330). În 1337 amenința Constantinopolul, și una din ficele împ. Cantacuzen deveni soția lui în 1347. El a fost supranumit »Numa al Orientului». Fratele său, *Ala-Edin*, care nu voise să împartă domnia cu O., se mulțămii a fi vizir. El se distinsese ca un mare reformator al imperiului otoman, al armatei, etc.; împreună cu fratele său creară renumele domniei acestuia.

Orkneys, (*Orcade*), grupă de insule la colțul nordic al Scoției, 67 insule, din cari 28 locuite, 1004 km². cu 30,453 loc. (1891).

Orlando furioso, (*ital.*) eroul epopeii cu același titlu a lui Ariosto, care întoarce în ridicul acest ideal al cavalerismului medieval, trimițînd pe cavalerii lui să-i cânte mintea în lună; *O. innamorato*, epopee de Bojardo.

Orlat, com. rom. în Trans., cott. Sibiuului. 1701 loc. (1890), din cari 1583 Rom. Locuitorii se ocupa cu lucrarea pământului, cu crescerea vitelor și îndeosebi cu lemnaritul. O. are 2 biserici, are școală cu bun renume dela înființarea regim. rom. I de granița (1763), al cărui centru a fost O. Până pe la 1878 în O. a fost o vestita berărie, este fabrică de hârtie și de căldări, fabrici de tors și scarmănat lână, mai multe mori, piuē de postav și de oleiu, și farestraie (joagere). La O. sînt cariere de piatră de var. este un institut de credit și econ. cu numele »Brădetul», stațiune de cale ferată. (Cf. Monografia com. Orlat de Romul Simu.)

Orlea, com. rur. în Rom., j. Romanai, situată lângă balta Potelu și în apropiere de Dunare; se compune din satele O. și Orlița, avînd în total 1701 loc. (Dict. geogr. 1889), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor, 1 biserică și 1 școală.

Orlean, (*Attallo*), o substanță colorantă din regnul vegetal și anume extras din planta *Bixa Orellana* (v. ac.). Ea se disolvă în alcool și eter cu o culoare portocalie; în alcalii se solva cu o culoare roșie; servește la coloratul lănei, mătăsii, hârtiei, brânzei, untului, etc.

Orléaniști, partid politic francez devotat soartei familiei de Orléans. Dateaza din timpul revoluțiunii, avînd de scop substituirea ramurei cadetă la cea antăiu născută a Bourbonilor, ce se realisă la 1830. După 1848 O. persistară ca partid politic alături cu cel republican, bonapartist și legitimist. Astăzi însă, după moartea contelui de Chambord (1883), partidul e confundat în cel regalist. [L.]

Orléans, stofă ușoară țesută din lână amestecată cu bumbac, unicoloră, imprimată, etc.

Orléans, (vechiul *Cenabum*), oraș în Franția, residența districtului cu același nume, a depart. Loiret, a episcopiei cat. și consist. protest., pe malul drept al râului Loire, lângă canalul O. și calea fer.; 64,492 loc. (1896); comerț foarte viu, cu artici princip.: cărbuni de piatră, bere, lână, cereale, vin, fructe ș. a. Din orașul vechiu preste Loire conduce un pod frumos spre suburbiul sudic St. Marceau, spre nord dela pod, Rue Royale conduce spre piața Du Martroi, în centrul orașului, unde se vede statua ecuestra din bronz a Jeannei d'Arc, pe al carei pedestal sînt 16 reliefe din bronz. Strada Bannier conduce spre piața cu același nume, unde se află biserica St. Paterne, în stil gotic, dela care spre est și vest până la Loire se întind bulevardele frumoase. Din Rue Royale se ramifică spre est strada Jeanne d'Arc, ce conduce spre piața St. Croix, pe care se vede catedrala imposanta St. Croix, în stil gotic. Tot aici este casa orașului din 1530. În strada Jeanne d'Arc este statua republicei, Hôtel Cabut cu muzeul istoric ș. a. În apropierea Loirei este Notre Dame de Recouvrance, în aducere aminte a eliberării prin Jeanne d'Arc, biserica St. Aignan, prefectura, palatul de justiție, Hôtel de Dieu, aproape cel mai frumos spital al Franței; biblioteca are 60,000 vol., grădina botanică, multe societăți științifice ș. a. O. deja înainte de Iuliu Cesar a fost capitala unei seminții gallice, Carnutes; prin adunarea aici a Druizilor deveni totodată locul sfânt al Galilor celtici. 52 a. Chr. a isbucnit reșcoala contra lui Cesar. Împăratul Aurelian i-a dat numele de Curitas Aureliani. În resb. cu Englezii 1429 aici au bătut Francezii în frunte cu Jeanne d'Arc pe Englezi și au eliberat fortăreața de asediul acestora. În resb. cu Hugenoții O. a fost apărătorul principal al reformaților. În resboiul 1870—71 în jurul O. asemenea a fost lupte sângeroase. [M. Bodiu.]

Orléans, numele mai multor ramuri ale familiei regale franceze, din cari două au ocupat tronul Franței. Numele vine dela ducatul O., care dela 1344 fu daruit de rege ca apanaș fiului mai tiner. Primul duce a fost Filip, al patrulea fiu al lui Filip VI (1344—75). Alți duce a fost Ludovic I, fratele lui Carol VI și întemeietorul familiei *O.-Valois*, omorît în Paris (1407). Carol, fiul lui, fu capul partidului Armagnac și făcu pe ducele Burgundiei să se alieze cu Anglia în resboiul de 100 ani. A fost poet. Fiul acestuia, Ludovic, s'a suit pe tron cu numele Ludovic XII și a unit O. cu coroana. Francisc I l-a dat fiului său Henric, care mai pe urmă fu rege și tot astfel s'a dat viitorilor regi francezi, până ce Ludovic XIII îl dete fratelui său Jean Baptiste Gaston (1626), amestecat în intrigile contra lui Richelieu și Mazarin și care a murit fără a avê un fiu. Ludovic XIV dete O. fratelui său Filip, întemeietorul familiei de O. existenta și azi. Fiul său Filip s'a distins în resboaiile lui Ludovic XIV și a fost regentul lui Ludovic XV. Fiul său Ludovic muri la 1752 și lasă ca fiu pe Ludovic Filip († 1785), iar acesta pe Ludovic Filip Iosif Egalutê, cunoscut prin opozițiunea sa contra lui Ludovic XVI, a cărui moarte a votat-o. A murit pe eșafod, pentru intriga de a se face rege (1793). Fiul seu cel mai mare, Ludovic Filip, a fost regele Francezilor (1830—48). Fiul

sên cel mai mare, † 1842, a lăsat un fiu, Ludovic Filip, comite de Paris, în folosul căruia a abdicat reg. Lud. Filip. El a lăsat un fiu, Ludovic Filip Robert, n. 1869 și actualul pretendent al regalității francezi.

Orleanu, A. G., căpitan, a publicat: *Patru chestiuni militare*. Focșani, 1886; *Suprimarea articolului ca parte de cvânt și a lui n. mut.* Craiova, 1895.

Orlesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, situată pe valea Țitului și formată din 3 căt. cu 2064 loc. (Dicț. geogr. 1893), 3 biserici și 1 școală.

Orlov, veche familie aristocrată în Rusia. 1) *Grigoriu O.*, general, n. 1734; a cooperat la detronarea țarului Petru III și a ajutat Caterinei II să ocupe tronul; favorit al acesteia, până ce un a fost înlocuit prin Potemkin. Din relațiile lui G. O. cu Caterina II s'a născut familia conților Bobrinskii. † 1783. 2) *Alexei O.*, fratele celui de mai înainte, n. 1737; el a suferit pe țarul Petru IV. Ca admiral al flotei rus. a nimicit 1770 la Cesme flota turcească, după care a fost numit Cesmenskii. † 1808. 3) *Fedor O.*, fratele celor de mai înainte, general, n. 1741; s'a distins în reșoind contra Turcilor. † 1796. 4) *Alexei Fedorovici O.*, fiul ilegitim al lui Fedor O., n. 1787; ca colonel al gardei a contribuit mult la domolirea revoltei acesteia; și a avut mai multe misiuni diplomatice în Constantinopol, Londra și Paris (congresul de pace dela 1856); ca intim al țarului Nicolae I-a petrecut în toate călătoriile sale. 1856 a fost ridicat la rangul de prinț. † 1861. 5) *Nicolai Alexeievici O.*, unicul fiu al celui de mai înainte, n. 1820; a participat la asediarea Silistriei (1854), unde și-a pierdut un braț și un ochiu; a fost apoi ministru plenipotențiar în Bruxel, Paris și Berlin. † 1885 în Fontainebleau. Scrieri: *Campania din 1806 (1856)*; *Memorii asupra ștergerii pedepselor corporale*, (1858).

Orme, Filibert de V., v. Delorme.

Ormenis, ung. *Mező-Orményes*, com. rur. în Trans., cott. Cluj, cu 1067 loc. Români (783) și Maghiari; sediu de pretură, posta, cassă de păstrare postala.

Orményeszekes, rom. *Armeni*, com. rur. în Trans., cott. Alba inferioară, cu 1449 loc. Români.

Ormindea, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1087 loc. Români; pe teritoriul acestei comune sânt mine de aur și pesteri.

Ormuz, insulă, v. Hormuz.

Ormuzd, (*Ormazd*), în mitol. Persilor și a Arilor deul cel mai mare și mai puternic. Cultul lui a avut influența asupra religiunilor din Orient. O. în zendavesta (biblia Persilor) s'a numit *Aura-mazda* (înaltă înțelepciune), la Greci *Ormazdes*; s'a născut din sîmul lui Zarvana Akarana (înfinutul) ca geniu de lumină divină, reprezentând lumina primitivă spirituală, din care s'a împărțit și nunte oamenilor; pe ângerii luminei i-a făcut creatori de puteri ale naturii. O. se credea a fi creatorul lumii și al tuturor lucrurilor celor bune, iară în inscripțiunile lui Darius se numește cel mai mare al zeilor. O. e inimicul mincișoșilor, resbuătorul păcătoșilor, inimicul lui Auromenys, mai târziu Abriman (v. ac.), spiritual rên și al întunerecului, și a dat omului voință ca să-și aleagă de părtinitor pe unul dintre ei. [Atm.]

Ornamente, împodobiri, înfrumșetări. În arhitectură se numesc O. piesele adăose la clădiri, cari prin frumșea, plastica și coloratura lor sînt menite a le împodobi sau a arăta meninținea lor. *Ornamentica* este arta ce ne învață în-trebuințarea rațională a O.-lor. Fiecare popor își are O.-ca sa caracteristică în diferitele epoe ale vieții lui. La noi Români este de remarcat cea bisericească în clădiri și cusăturile de pe odoarele sfinte.

Ornat, podoabă, costum, îmbrăcămînt serbătoresc.

Ornate bisericesci, îmbrăcămîntea mai aleasă și mai scumpă ce îmbracă slujitorii lui Dumnezeu cu ocaziunea sfințirii slujbe. Liturgiștii susțin, că la începutul creștinătății, nici apostolii și succesorii lor, nici preoții n'au avut O. sacre proprii, destinate numai la serviciul divin, sau deosebite de cele din uzul comun, ci acelea după formă eran asemenea celor din viața publică, numai căt eran mai frumoase și mai alese. Ca un motiv al acestei afirmări se face provocare la împrejurarea, că ornatele sacre biser. de ađi, în fond au forma vestimintelor purtate de vechii Romani. În constituțiunile apost. (Lib. VIII, c. 12) numai atăta se ăice, că arhierul a stat la sf. altar în vestiminte «splendide». Se deosebesc ornate arhieresci. preoțesci, diaconale și ale altor trepte ierarhice mai inferioare. Coloarea fundamentală a O.-lor este albă, roșie sau neagră.

Orne, rîu în nordul Franței, se varsă în Canal, dela Caen în jos e navigabil, 158 km. lung. *Departamentul O.* în Normandia, 6143 km². cu 339,162 loc. (1896), 4 arondismente, capitala Alençon.

Ornis, (*grec.*) fauna paserilor unei țeri.

Ornithogallum umbellatum L., (botan.) plantă perenala monocotiledonată din fam. Liliaceelor. Se cultivă ca plantă de ornament. În multe părți ale Europei centrale se bătăcită pe livezi și câmpuri. Se cunoaște sub numirile române: Lușca, Laptele paserii, Bălușcă, Gai-niță, Plisc pășăresc.

Ornitholite, nume ce se dă resturilor fosile ale paserilor. Aceste resturi se găsesc nu numai în epocile mai noi, dar și în epoci destul de departate. Astfel cele mai vechi paseri fosile cunoscute până astăzi, datează din timpul Inrasicului și Cretacienului. În perioada eocenică fauna ornitologică este deja mai bogată. Gipsul parisian și fosphatele dela Quercy ne-au dat o faună care este de aproape înrudită cu aceea care trăiesce astăzi. În timpul Miocenului această faună devine mult mai bogată, iar în timpul Pliocenului apar paserile din ord. Ratitae, ordin care presintă forme noi (Dinornis, Apteryx și Aepyornis) în timpul Quaternarului, forme cari au disparut însă astăzi. [Dr. Popovici-Hatzeg.]

Ornithologia, știința care se ocupă cu studiul paserilor.

Ornithophil, plante la cari fecundația e îlesnita și îndeplinită prin ajutorul paserilor, și anume paserile transportă polenul dela o plantă la alta. Așa Colibri din America sîndică ajută polinizarea multor specii de Abutilon, dela Marcgravia nepenthoides, ș. a., vizitând florile lor ca să sugă nectarul ce-l produc.

Ornithopus sativus Bros., (botan., *Serradella*), papilionacee din Europa de sud. Se cultivă ca plantă de nutreț de puțină însemnătate.

Ornitorinc, v. Ciocariul.

Ornus Pers., (botan.) secțiune din genul *Fraxinus* L. (v. ac.), de care se deosebește prin florile sale hermafrodite cu 2—4 petale.

Orobanch Beck., (botan.) gen din fam. dicotiledonată al Orobanchaceelor, ord. Tubiflorelor. Plante parasite foarte stricăcioase și lipsite de clorofilă, pe rădăcinile papilionaceelor, etc. Numele rom.: Verigel, Crăilici, Iarba untului, Floarea untului, Săgeata lui Dumnezeu. *O. speciosa* Dec. pe mazăre, *O. ramosa* Coss. pe tutun și cânepă, *O. minor* Sutt. pe trifoiu, cu deosebire prin țerile mediterane.

Orobis L., (botan.) gen după unii botaniști, iar după alții, între cari și Bentham et Hooker, numai secțiune din genul *Lathyrus* L. (v. ac.) de care se deosebește prin frunzele sale fără cărcei.

[Z. C. P.]

Orodol, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 2396 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 2 școli.

Orografia, (grec.) descrierea munților. *Hărți O-ce* sunt acelea, în cari sunt în special tratate munți și șirurile lor. *Orometria*, știința de a măsura munții după înălțimea virfurilor, coamelor și pasurilor.

Orologier, (*Orologion*), carte liturgică, în care se cuprind rugăciunile și psalmii, cu cari au să laude creștinii și îndeosebi preoții și călugării pe Dău. Fiind-că aceste rugăciuni e prescris a se recita la anumite ore din zi, ele se numesc *oare* și *oare canonice*; de aici cartea a primit numele de *O.* sau *Ceaslov*.

Orologiu, (*Ceas*, *ceasornic*), e un aparat pentru împărțirea și măsurarea timpului. În timpurile vechi nu erau decât *O. de năsip* și *O. de apă* (v. Klepsydra), în cari o anumită cantitate de năsip sau de apă se scurgea dintr'un vas într'altul. *O. cu roate*, (v. *Ceas*). *Orologiu de soare*, aparat pentru a determina adevărata oră solară. Constă dintr'un baston (gnomon) paralel cu axa universală și înfip într'un plan pe care își aruncă umbra. La *O.*-le equinoctiale planul acesta este paralel cu equatorul, și unghiurile cari indică oarele, sunt egale între sine.

Orolus, rege al Geșilor, a purtat multe reșboaie cu Bastarni. v. Geși. (Cf. Xenopol, Istoria rom. I, 59, 105.)

Oroma, popor în Africa estică, numit și Galla.

Oros, *Ioan*, alias *Rusu*, n. 4 Martie 1824 în Vidrasău, studiile medii le-a făcut în M.-Oșorheiu, filosofia și științele fizice în Cluj, iar dreptul în M.-Oșorheiu, unde a practisat ca cancelist la tabla reg. în a. 1848. *O.* a luat parte împreună cu Iancu și ceilalți tineri rom., la toate întreprinderile pentru emanciparea pop. rom., luă parte activă la adunarea de pe Câmpul libertății, și fû ales între cei 100 trimiși cu »Memorandum» la dietă. În 16 Sept. 1848 a fost ales prefect pentru cott. Cetatea de Băltă. În timpul revoluțiunii a luat parte la mai multe lupte sângeroase, alătura cu armata lui Urban, cu care s'a retras în Bucovina, unde lovit de o grea boală a fost adăpostit de familia Hurmuzachi. După sugrumarea revoluțiunii, întors acasă, a fost numit inspector (szolgabiréu) fără salariu. 1850 fû numit adj. de subcomisar, apoi actuar,

1862 fû numit jude, 1863/4 a fost deputat în dieta din Sibiu. 1868 fû pensionat; 1871 fû din nou numit subjude, iar ca atare a fost transferat prin deosebire parți ale Ungariei, în urmă pensionat. Ați trăiesce pe moșia sa în locul natal. [I. S. S.]

Oroscop, predicere după întocmirea stelelor. Astrologii pretindeau, că puteau ghici soarta cuiva după felul cum erau orânduite stelele la nascerea lui. Toată *O.*-ia veche n'a ramas aji decât ca o curiositate intelectuală istorică.

Oroszáza, com. mare (mai înainte a fost oraș cu magistrat) în Ungaria, cott. Bichiș, cu 19,956 loc. (1890) Maghiari (19,395), Germani și Slovaci; sediu de pretură, judec. cerc., perceptorat; are patru institute de bani, școală industrială, 5 mori cu vapor. *O.* e o comună bogată, populația e foarte sîrguincioasă.

Orosius, *Paulus*, istoric creștin, n. în Catalogna, la finea secl. IV, discipol al Sf. Augustin, se arătă fervent partisan al lui Christos, și publică: »Apologeticus de arbitrii libertate», opera sa capitală este însă: »Historiarum adversus paganos libri VII» (pe la 417), prin aceasta operă *O.* voia să arete, că imperiul roman nu decade din cauza creștinismului, care nu poate fi cauza calamităților, cari bântuiau statul roman.

Orpheos, v. Orfeu.

Oropiment, v. Auripigment.

Orsatsch, *aparatur*, servește la analiza gazurilor de combustione, mai cu sama la încălzirea cazanelor de abur.

Orseille, o substanță colorantă a cărui principiu eorceina. Ea se mai numește și purpurul francez, și se prepară din Algele țise Rocella și Lecanora. Ea se poate presinta și sub alte colori ca de carmin, albastru, etc.

Orsini, familie princiară ital. din statele romagne, și una din cele mai ilustre ale peninsulei. Rivală cu Colonna (v. ac.), ca putere teritorială și politică. În evul mediu era susținătoare causei papale, în capul partidei Guelfe. Cel dintâiu membru cunoscut în istorie din această familie e *Iordano O.*, care aduse ca general mari servicii Romei. La 1147 fû creat cardinal, și în 1152 era *legat* papal pe lângă împăratul Conrad. *Mateiu O.*, nepotul său, a fost prefect al Romei în 1153. La 1277, *Gaetano O.*, deveni papă sub numele de Nicolae III. Papa *Benedict XIII*, din 1724, a fost tot din familia *O.* [O. L.]

Orsini, *Felice*, *conte de*, n. 1819 la Meldola în Italia. 1844 ca membru unei societăți secrete osândit pe viață la galere, 1848 guvernor în Ancona; după înăbușirea revoluțiunii refugiat în Anglia. În tovărășie cu Rudio și Pieri încercă la 14 Ian. 1858 atentatul contra lui Napoleon III cu o bombă specială (bomba *O.*), însă nu reuși. 13 Martie executat dimpreună cu Pieri.

Orșova, (*Rușava*), oraș în cott. Caraș-Severin Ung., (Banat), cu 3564 loc. (1891), din cari preste 1000 Rom., stațiune de cale ferată și port dunărean. Situat pe marginea Dunării în susul gurei Cernei pe marginea șesului ce însoțește ambele rîpe ale riului Cerna. Regiunea *O.* a presintat întotdeauna mult interes militar prin așezarea ei la împreunarea căii navigabile a Dunării cu calea, astăzi și ferată a Porții orientale, ce conduce la Timișoara prin Caransebeș și Lușoș. Pe muntele Alion, din stînga Cernei, se gasesc urmele bateriilor gener. Laudon din 1789. În

josul gurei Cernei, insula Adakaleh, poartă încă uvragele vechei cetăți a Rușavei, care ținea de- bușoarea defileurilor Bănatului, conștând în 2 ba- stioane casematate unite printr'o curtină servind de casarmă defensivă și stăpânită de un turn maximilian cu 4 etaje. Pe dreapta Dunării fortul Elisabeta, ași în ruine, fù construit de Austriaci în 1736 pentru a completa acțiunea cetății Ru- șavei. O. veche, corespunde pare-se vechei ce- tăți romane Tierna ale cărei ruine se vèd și ași. În timpul voivodatelor, O. era o cetate tare, șișă Urșeia, pe care o rad Mongolii, însă o restabi- lesce regele Bela IV. O. fù disputată în urmă rând pe rând de Români, Turci și Austriaci, până în zilele noastre. Tratatul dela Berlin dà Austriei insula Adakaleh cu cetatea Rușavei.

Örsted, *Hans, Christian*, fisician, n. 1777 în Rudkjöbing pe Langeland, 1806 prof. și 1829 di- rector al institutului politehnic în Copenhaga, † acolo 1851. Descoperitorul electro-magnetis- mului (1820).

Ort, măsură monetară veche în Rom., a patra parte dintr'un leu vechiu.

Orta, (*turc.*) ceată de soldați, de slujitori; re- giment de ieniceri.

Ortel, *Max Joseph*, medic germ., n. 1835 în Dillingen și † 1897 în München; 1867 docent, 1876 prof. de laryngologie la universitatea din München. Și-a căștigat merite prin cercetările sale asupra difteritei și prin stabilirea unui metod de tratament a morbilor de inimă, care constă în mișcare (îndeosebi urcare) metodică. Scrieri: Die epidemische Diphtherie; Über Terrainkur- orte zur Behandlung von Kranken mit Kreis- laufstörungen, 1886.

Orth, Ioan, v. Ioan Salvator Nepomuk. (II, 860.)

Orthita, mineral din grup. epidotului, conține âncă Cerin, Didim, Lantan, Erbiu, Yttriu și Toriu. Foarte răspândit, însa în cantități mici, asociat mai întotdeauna cu epidot, în pegmatizi și granit.

Ortho —, (*grec.*) în cuvintele compuse însem- nează: întocmai, exact, corect.

Orthobiotică, (*grec.*) arta de a trăi corect. v. Igiena și Macrobiotica.

Orthocephali, oamenii cari au formațiunea ca- pului astfel, ca raportul între diametrul de lun- gime a capului (linia dinainte înderet) stă în raport fața de diametrul de lățime (linia dela stânga la dreapta) ca 100 la 72 până la 81. La dolichocephali (v. ac.) raportul e ca 100 la 73; la brachycephali (v. ac.) ca 100 la 81.

Orthoceratite, cefalopode fosile caracteristice sistemului geologic siluric din grupa paleozoică.

Orthoclas, mineral identic cu ortosa (v. ac.)

Orthopedia, partea medicinei, care are de scop prevenirea sau corectarea diferitelor deforma- țuni ale oaselor, articulațiunilor și a muschilor, fie ca aceste deformațiuni sânt congenitale sau căpătate în urma unei boale. Corectarea se poate face prin intervenții manuale, prin aparate orthopedice sau prin operațiuni chirurgicale (osteotomie, osteoclasie). Deformațiunile cele mai frecvente, cari necesitează intervenții orthope- dice, sânt: morbul lui Pott, scoliosa, cyphosa, lordosa, piciorul strîmb, torticollis, coxalgia, etc.

[V. Im.]

Orthopnea, respirație îngreuiată, exagerată, în timpul carei bolnavul nu poate respira decât în poziție șezîndă.

Orthoptere, (zool.) ordin din clasa insectelor, cu aripi drepte, organele gurii puternice, inelul ântâi al toraxului mișcător, aripile dinainte sub- țiri ca pergamentul sau pielea, aripile dinapoi mai subțiri; metamorfosa necompletă. Ord. or- thopterelor are următoarele familii: 1) *Cursoria* cu speciile urechelnița, libarca (*Blatta orientalis*); 2) *Saltatoria*, cu speciile lacustele verți, caluții, lăcusta căletoare, greerul de câmp și greerul de casă, conopișterea; 3) *Libellulidae* cu speciile calul dracului. libelula mare, efemera; 4) *Ter- miitidae* cu speciile ternitele.

Orthosiphon Benth., (botan.) gen de Labiate, cu vr'o 30 specii, ierburi vivace, subarbuști, arbuști din India orientală, Archipelagul Malaic, Australia. Frunzele uscate de *O. stamineus* Benth., arbust originar din Java, se folosesc în contra boalelor de rinichi.

Orthotonus, (*grec.*) termin medical; cramp te- tantic, ce produce o întindere oablă a corpului.

Orthotrichum Hedw., (botan.) gen de Muschi- Acrocarpi, caracterizat prin capsula sesilă sau scurt pedicelată, scufia conică, cutată longitu- dinal și pe ea mai adesea cu peri drepti. Nu- meroasele sale specii cresc mai ales pe copaci, mai rar pe stânci. Din România se cunosc: *O. pallescens* Bruch., *O. stramineum* Hornsch., *O. fastigiatum* Bruch., *O. affine* Schrad., ș. a. [S. St. R.]

Orthotrop, (botan.) organ (tulpină, frunză, ovul), care se desvoolă și crește vertical, per- pendicular în raport cu suprafața solului, iar *plagiotrop* se chiamă când crește în direcție paralelă cu suprafața solului.

Orthrina, v. Utriena.

Ortler, *Alpi*, grupa sudică a Alpilor Tirolului, între Oglio, Etsch și lacul Garda, *piscul O.* 3905 m., Königsspitze 3854 m. și pasul Stilft, cei mai înalt situat drum în Europa.

Orto —, v. și Ortho —.

Ortodoxă, *biserica*, (*orientală, a resdritului*). La început biserica era una, precum și întemeietorul ei unul este. Numirile biserică de resarit și biserică de apus erau numai nisce no- țuni geografice. Mai târziu însă aceste numiri au însemnat desbinarea bisericii în două părți, în partea de resarit și în partea de apus. Această desbinare s'a produs în urma desfacerei politice a imperiului roman în partea de apus și de re- sarit și s'a nutrit prin tendințele de centralizare și supremație ale papilor.

La stăruințele papilor de a li-se recunoasce supremația preste întreaga biserică s'au împo- trivit dela început patriarhii de resarit cu toată tăria, susținînd paritate și egalitate în drepturi și jurisdicțiune între cei 5 patriarhi ecumenici: din Roma, Constantinopole, Alexandria, Antiochia și Ierusalim. Lupta pentru apărarea bisericii re- săritene fața de pretensiunile papilor s'a purtat prin patriarhul Fotie din Constantinopole, care a combatut tendințele absolutistice ale papilor și novațiunile din biserica apuseană. Polemia susținută cu vehemență și din partea papilor, în urma intrării în legătură cu biserica apuseană a lui Boris, regele Bulgarilor, cari fură aduși la creștinism prin preoți grecesci, a degenerat în cearta și a tras după sine desbinarea bisericii de apus și resărit. Încercările repețite de împacare au ramas fără succes. O atare încercare

s'a făcut pe când era patriarh în Constantinople Michail Cerulariul, iar la Roma Leo IX. Aceste încercări au ramas fără succes, din cauză că papa a insistat cu tărie, ca și biserica din părțile resăritului să primească învățăturile cele noue introduse în biserica apuseană, precum era purcederea Duchului sfânt și dela Fiul, asima în cuminecătura, primatul papei ș. a. Fiind-că patriarhul din Constantinople nu numai n'a primit aceste învățături, dar le-a și combătut cu argumente din sf. Scriptură, încercarea aceasta de împăciuire s'a terminat cu enunțarea anatemei de ambele părți (a. 1054).

Încercările ulterioare de împăciuire au mărit desbinarea tot mai tare. Purtarea Cruciăților în Orient și întemeierea imperiului latin în Constantinople au produs ură națională între Greci și Latini. Aroganța Cruciăților, cari au umilit și au apăsă biserica grecească, au făcut imposibilă ori ce apropiere. Numai împărații bizantini, strîmtoși de Turci, recurgînd după ajutor la apus, încercară mai târziu a supune biserica din Orient supremației papale; însă și încercările de felul acesta, făcute la Lyon (1274), în Florența (1439), au ramas fără rezultat. Cea din urmă încercare se făcu în a. 1452, când armata turcească se apropiase de zidurile Constantinoplei. Ca semn al împăciuirii între biserica de resărit și apus slujiră legații papali liturgia în biserica Sf. Sofii; însă poporul grecesc scandalisându-se de aceasta a provocat o revoltă formală. În 29 Maiu 1453 cădu Constantinople în mâinile Turcilor și pompoasa biserică a Sf. Sofii fû prefăcută în moschee turcească. Mulți învățați și artiști din cetate se refugiară în Italia, unde duseră cu sine știința și arta.

Pe când biserica de resărit se afla în stare apăsată și disolată prin jugul turcesc, își cercară și protestanții norocul a câștiga biserica orientala pentru reformațiune, însă fără succes, pentru că patriarhul Ieremia II din Constantinople primind dela teologii din Tübingen o traducere a confesiunii protestante cu rugarea a se declara asupra ei, a răspuns în mod evasiv, susținînd ca adevărate învățăturile bisericii ortodoxe (a. 1581). Când Ciril Lucaris, patriarhul din Constantinople, ademenit de corifeii reformați ai timpului său, sub cuvînt a regenera biserica orientală, edase în Genf o confesiune a credinței sale în spiritul reformațiunii, nu numai că a fost stigmatizat ca tradator al ortodoxiei, dar a dat și ansă, ca învățatul mitropolit din Kiev, Petru Movilă (v. ac.), român din familie domnitoare din Moldova, să compună confesiunea credinței bisericii orientale, care în sinodul din Iași dela a. 1642, apoi în anul următor în sinodul din Constantinople, a fost primită ca carte simbolică a bisericii orientale.

Biserica orientală cuprinde în general popoarele creștine din Orient, și e reprezentată prin patru patriarhi ecumenici, adică al Constantinoplei, Alexandriei, al Antiochiei și al Ierusalimului. Dela ea a emanat creștinarea popoarelor slavice: a Rușilor, Serbilor, Bulgarilor, ba chiar și a Cehilor, cari în secl. X au intrat în legătura ierarhică cu biserica apuseană.

Biserica orientală se numește și biserică grecească, fiindcă limba grecească cultă a fost folosită mai mult la dezvoltarea învățăturilor lui

Christos; în această limbă s'a scris sf. Scriptură a noului Testament; în limba grecească s'a tradus Testamentul vechiu de 70 bărbați învățați din Alexandria sub Polemu Filadelful la 270 a. Chr. Bărbații cei mai însemnați ai bisericii au fost cei mai mulți din sinul națiunii grecești și au scris învățăturile bisericesti în limba elină. În primii secolii, și cu deosebire în secl. IV până în al VI-lea, știința teologică și literatura bisericăască s'a dezvoltat la resărit mai mult ca la apus. Între scriitorii clasici ai bisericii orientale se numeră Teodoret și Dionisie Ariopagitul pentru literatura dogmatică; Eusebie și Epifanie în istoria bisericăască; Vasile cel Mare, Grigorie din Nissa și Grigorie de Nasians, Ioan Gură de aur, ș. a. cari au strălucit cu omiliile, cuvîntările bisericesti și scrieri liturgice; mai târziu Ioan Damaschin cu scrierile sale dogmatice-liturgice cu cari se termină literatura clasică bisericăască.

Resăritul a fost leagănul creștinismului, unde s'au dezvoltat instituțiunile fundamentale pentru întreaga biserică. Biserica în resărit a strălucit cu frumuseța ritului ei, care s'a conservat până astăzi în toată curățenia sa. Spiritul liberal al bisericii orientale concede fiecărui popor a folosi limba sa în biserică, ceea ce a adus cu sine, ca bisericile particulare ale orientului se aibă caracterului unor biserici naționale.

De biserica orientală se țin: 1) Românii din regatul României cu două mitropolii, în Bucuresci (cu un mitropolit primat) și în Iași, cu 8 eparchii, cu atâți episcopi și tot atâți arhierii titulari, cari compun sf. sinod al României; 2) Românii din Ungaria cu părțile Transilvaniei și ale Bănătuului cu un mitropolit în frunte, care are reședința în Sibiu și 3 eparchii: a Transilvaniei (archidieceasa), a Aradului și a Caransebeșului, cari sînt organizate pe baza canoanelor prin un statut organic. Se observează, ca o parte a Românilor din Ungaria sînt uniți cu biserica apuseană; 3) biserica rusească, care deși se distinge prin bunăstarea ei din afară și se impune numerice față de celelalte biserici de resărit, totuși este aservită în mare măsură scopurilor politice ale statului; 4) biserica din regatul grecesc, emancipându-se deodată cu căștigarea independenței politice a noului regat grecesc de sub despotismul turcesc, în urma revoluțiunii dela 1821, se constituî la 1833 în sinodul din Nauplia ca biserică independentă de patriarchia din Constantinople, ceea ce se recunoscu în 1850 de însuși patriarhul, susținîndu-se numai o legătură dogmatică; 5) biserica sârbească a avut în Ipec din vechime patriarchia sa, care după căderea regatului sârbesc sub stăpînirea Turcilor încetă a exista (1767), emigrând un număr însemnat de familii sârbesci cu patriarhul lor în frunte în Ungaria, unde biserica s'a constituit ca mitropolie națională cu reședința în Carlovăț, bucurându-se de însemnate privilegii. După emanciparea politica a Serbiei de sub Turci din vechia biserică sârbească sustau astăzi mitropoliiile din Belgrad în regatul sârbesc, din Serajevo în Bosnia, din Mostar în Hertegovina, în Cetinje în Montenegro; 6) biserica Bulgarilor și-a căștigat în 1873 independența de patriarchia din Constantinople; iar după resboiul ruso-turc în urma tractatului din Berlin (1878), liberân-

du-se poporul Bulgar de stăpânirea turcească s'a constituit ca biserică independentă națională. Afară de aceste se mai află astăzi în imperiul musulman mulți creștini ortodoksi, Greci macedo-români, Bulgari, ș. a. cari deși în urma tractatului din Berlin din 1878 ar trebui să se bucure de o egală îndreptățire confesională, totuși cu dor așteaptă deplina lor emancipare politică și bisericească.

Numărul creștinilor greco-orientali în Europa se urcă la 85 milioane. Afară din Europa sa află creștini ortodoksi în Asia mică, Armenia, Palestina, Siria, Egipt, Persia, ș. a.

Împrejurările nefavorabile în care a ajuns biserica orientului după caderea ei sub stăpânirea turcească, a împiedecat ori ce dezvoltare și progres, neputând susține singuraticile biserici naționale între sine unitatea din afară și legătura canonică. Cu toate acestea bisericile orientale din diferitele state țin cu tărie la unitatea internă, care o fac dogmele comune neschiimbate și ritul uniform. Biserica orientală bazează învățăturile sale pe sf. Scriptură și tradițiune; iar aceste învățături se cuprind în o formă sistematică în cartea Confesiunea ortodoxă, compusa de mitropolitul din Kiev Petru Movila. Aceea confesiune s'a primit în sinodul din Iași la 1642 de normativă pentru întreagă biserica orientala, iar dogmele bisericești orientale se cuprind în o formă prescurtata în simbolul credinței Niceo-Constantinopolitan. Biserica gr.-ort. în materie de drept canonic ține la canoanele apostolesci (80), la canoanele celor 7 sinoade ecumenice și ale celor locale (9 + 3), la învățăturile sf. parinți și preste tot la tradițiunea bisericească. Bis. ort. a resăritului se deosebeste de biserica apuseana în punctele dogmatice despre purcederea Duchului sf. și dela Fiul, pregătirea euharistiei cu azină, purgatorul, primatul papei, născerea imaculata a fecioarei Maria, infalibilitatea papei, cari nu sânt acceptate în biserica orientala. De o însemnată secundară sânt diferențele ce se refer la cult și rit, între cari se numeră forma botezului, care în biserica orientala se face prin cufundarea de trei ori în apă, iar în biserica apuseană e de ajuns stropirea; ungerea cu mir în biserica orientală se săvârșește la prunci îndată după botez, asemenea se cumineca pruncii îndată după botez; în biserica de apus se împartășesc aceste taine la o anumită etate; la liturgie se admite în biserica orientala la cuminecare poporul, iar la apuseni se comunică numai preotul; la apus e introdus celibatul pentru preoți, în biserica orientală se cere numai dela episcop să fie monach, iar dela preot să se căsătorească numai odată cu o fecioară; în ornamentica bisericească statuile sculptate sânt acceptate în biserica apuseană, iar în cea de resărit sânt exchise și acceptată pictura. Liturgia se face în biserica de resărit numai odata în 4 și în o anumită biserică, iar în bisericile apusene se face și mai de multe ori; mica instrumentală e acceptată în biserica de apus, nu însă și în aceea de resărit; în aceasta formeaza cântarea o parte însemnată a serviciului divin. Edificiul bisericești orientale îl fac cu altarul spre resărit, iar apuseni cu altarul spre apus; la resăriteni altarul e separat prin o timplă de naia bisericești, la apuseni altarul nu este separat.

Despre biserica orientală se află scrieri de Pițipios, editate în limba germană de Schiel, Viena 1857; de Pichler, »Orientalische Kirchenfrage«. München, 1862; tot de acesta »Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient u. dem Occident.« München, 1864 și 1865, 2 tom., (carte oprită prin index prohibitorum librorum); Gass, Symbolik der gr.-ort. Kirche. Berlin, 1872; Șaguna, Istorica bis. Sibiu, 1860; Pușcariu, Istorica bis. Sibiu, 1893. [Dr. Il. P.]

Biserica ortodoxă din Bucovina, v. Bucovina.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN ROMÂNIA.

Organizațiunea actuală a primit-o prin legea din 14 Dec. 1872 (publ. în Alman. Cult. Buc., 1893). Printr'nsa bis. se declară din nou autocefală, se înființează sf. sinod, ca ultimă instanță spirituală, se precisează modul alegerii episcopilor, și se delimită atribuțiunile eparchioților. Art. 8 declară, că »sf. sinod al bis. autocefale ort.-rom., fiind membru al sf. bis. ecumenice și apostolice a resăritului, al carei cap este Domnul nostru Isus Christos, păstrează și va păstra unitatea în privința dogmelor și canoanelor ecumenice cu bis. dela Constantinople și cu toate bisericile ortodoxe.« Membrii acestui sinod sânt cei doi mitropoliți, cei șese episcopi eparchioți și toți arhierii români. Sinodul se aduna de două ori pe an, primăvara și toamna, conf. can. 37 apostolic. Ministrul cultelor asistă la deliberările sinodului, dar numai cu vot consultativ; iar dacă el nu e ortodox, atunci se înlocuiește printr'un coleg ortodox. Atribuțiunile sinodului sânt »afacerile spirituale, disciplinare și judiciare, curat bisericesci; în asemenea materii sinodul judecă și pe membrii săi în ultimă instanță, dar nu se poate pronunța în lipsă, decât după ce se vor fi făcut inculpatului chierările prescise prin can. 74 apostolic. În cas ca decisiunile sinodului ar comporta și efecte vremelnice, se recere spre executare sancțiunea regala.

Guvernul superior al bis. se alcătuiește dintr'un mitropolit primat cu reședința în Bucuresci, având titlul de »Archiepiscop și mitropolit al Ungro-Vlachiei, exarch al plaurilor și primat al României; și la Iași, de »Archiepiscopul și mitropolitul Moldovei și al Suceavei, și exarch al plaurilor.« Sufraganii mitropoliei Ungro-Vlachiei sânt: episcopul »Râmnicului și nouli Severin« (cu reședința la R.-Vâlcea), episcopul Buzéului și episcopul Argeșului (cu reședința la Curtea de Argeș); iar sufraganii mitropoliei Moldovei sânt: episcopul Hușilor, episcopul Romanului și episcopul Dunării de jos (pe atunci cu reședința la Ismail). Fiecare mitropolit și episcop are câte un arhieru loțitor. Titlurile lor sânt: Ploiesceanul, Craioveanul. Râmniceanul (dela R.-Sărat), Pitesceanul, Botoșeanul, Bacăoanul (Bacău), Bărladeanul și Galățeanul. Pe lângă aceea, fiecare eparchie mai are un consistoriu judiciar de cel puțin trei preoți diecesani, pentru afaceri curat bisericesci, cu apel la sf. sinod. Ca organe subalterne funcționează preste fiecare județ câte un protoereu sau protopop; ajutorat de un subprotoereu, iar diferitele biserici, afara de catedrale și mănăstiri, se administrează de câte un paroch din clerul mirean, asistat de doi cântăreți, și după împrejurări, de un diacon, de

un paracliser și de alți preoți. Pozițiunea acestuia s'a fixat în definitiv prin legea din 29 Maiu 1893 (publ. în Alm. Cult., 1893). După această lege se fixează 297 parochii urbane și 2734 rurale în toată România; pentru cele dintâiu s'a luat ca normă unitară numărul aproximativ de 400 familii, iar pentru cele rurale, comuna. Pe lângă bisericile parohiale s'au alipit, fără personal propriu, bisericile existente filiale. Un diacon se admite numai în biserică principală din capitală de județ, dacă nu e deja acolo o catedrală. La mitropolii deservesc patru preoți și patru diaconi; la episcopii trei preoți și doi diaconi. În fiecare parohie se instituie, pentru administrarea bisericii, o epitropie, compusă din paroch, un membru numit de prefect, sau, în orașe, de primar, și un al treilea membru ales de enoriași pe cinci ani.

Cu încetul s'a putut preciza mai apriat însușirile ce trebuie se le poseadă candidații la diferitele ranguri clericale, precum și modul lor de alege. Mitropolii se aleg dintre episcopii eparchioți, iar aceștia dintre arhieriei, fii de parinți români, născuți în România, în vârstă de preste 40 ani; dela 1892 încoace se recere titlul de licențiat sau doctor dela v'ro facultate de teologie ortodoxă. Alegerea lor se face de colegiul reunit al mitropoliiilor, episcopilor, arhierieilor, deputaților și senatorilor ortodoxi. Regele confirmă alegerea și dă investitura (legea cit. din 1872). Arhieriei se aleg dintre monachi sau veduvi (cari mai ântâiu trebuie să se călugarească), în vârstă de 40 ani împliniți, Români sau naturalizați; el trebuie sa se hirotoneasca în țeară. Pentru alegerea lor, sinodul stabilește o lista din candidații propuși de mitropolii și episcopi; din acea listă se propun guvernului trei persoane, rămânând ca acesta sa aleagă în definitiv pe noul arhierie, și să-l supuna sancțiunii regale. (Regulament ad-hoc al sf. sinod din 23 Nov. 1874 și 13 Iunie 1875, publ. în Alm. Cult., 1893). Legea citată din 1893 cere dela un paroch sau diacon urban să fie Român și licențiat sau doctor în teologie; la parohie rurală se admit deja absolvenții unui seminar cu opt clase. Numirea se face de către episcop în înțelegere cu ministrul cultelor. Monachii sânt cu desăvârșire excluși dela parochii. Situațiunea materială a clerului este încă foarte deplorabilă, cu toată secularizarea averilor enorme mânăstiresci. »Îmbunătățirea sorții clerului mirean» a ramas timp îndelungat țeara fagaduiniții; de abia legea din 1893 are menirea sa resoalve chestiunea într'un mod definitiv. Prin măsuri trecătoare. ea caută să reduca mai ântâiu de toate numărul preoților și diaconilor mireni, care pe la 1857 era numai în Muntenia de 6984 (Saguna, Ist. bis., Sibiu 1860, II 246), iar în 1893 scăduse în toată țeara la 6571 (Alm. Cult. 1893, p. 89), la cel strict necesar de 4475, împărțind apoi salariile în proporție mai largă. Astfel un paroch sau diacon urban, cu titlul universitar, e retribuit cu 200 lei lunar; dacă are numai seminar de opt clase, cu 100 lei; iar cu studii inferioare numai cu 60 lei. Un paroch rural cu seminar complet are 80 lei, altfel numai 50. Cu înaintarea vârstei, se face și un spor de leafă; iar dela 70 ani încolo, sau în urma unei invalidități incurabile, se acordă o pensiuene, fă-

cându-se reținerile de leafă conf. legii pensiunilor. Afară de aceste retribuțiuni, preoții au și venituri stolare.

Organizațiunea dată bisericii prin legislațiunea nouă are de caracter fundamental o preponderanță a statului.

Scoatele bisericii, adecă seminarele și facultatea de teologie. Seminarele, cari au fost mai nainte câte unul de fiecare eparhie, s'au redus prin legea dela 1893 numai la patru și anume două inferioare la Curtea de Argeș și Roman și două superioare, la București și Iași. Pe lângă ele mai ființează la București și seminarul Nifon, susținut din fondurile particulare, legate de reosatul mitropolit, al carui nume îl poartă. Causa acestei reduceri era numărul mereu decrescând al elevilor. Seminarele inferioare au trei clase, iar cele superioare continuă cursurile pe alți cinci ani. Programa învățământului consistă în obiectele usuale din liceele clasice, cu diferite restrîngerii, la cari se mai adaugă agronomia, horticultura, viticultura și pedagogia, iar ca obiecte specifice, teologia dogmatică, morală și pastorală, ist. bis., confes. ort., dreptul canonic, omiletica, liturgica, exegesa și patrologia. Elevii sânt toți interni, bursieri sau solvenți și se recrutează pe cale de concurs dintre absolvenții școalelor primare. Directorul trebuie să fie cleric și cu începere dela 1898, cu grad academic. El, ca și profesorii, se numesc direct de către ministeriu: episcopul eparchiot are numai dreptul de vizitare. Seminaristii de ori ce confesiune sânt scuții de serviciu militar, dacă sânt hirotoniți la 25 ani.

Facultatea teologică s'a înființat la Iași în 1861, apoi în 1890 a fost mutată la universitatea din București, prin legea din 25 Ian. 1890. În 1895 până 1896 funcționau 9 profesori pentru 106 studenți, dintre cari au primit licența 16. Studiile sânt repartitate pe trei ani și cuprind următoarele obiecte: limbile latină, elina și ebraica; ist. bis., română, a dogmelor și a filosofiei; teol. dogm., simbolica, morală și pastorală; exegesa și archeologia biblică; logica, drept canonic, liturgica, apologetica, patrologia, omiletica, catechetica, enciclopedia, metodică și ermeneutica. Pe lângă facultate e anexat un internat cu 40 burse, pentru care s'a clădit de curând un local nou.

Instituțiunile bis. sânt bisericile și manastirile. Domnitorii și boierii țerii au căutat pururea să-și câștige un merit înaintea lui Dumnezeu și a posterității, clădind câte o biserică, astfel încât numărul lor, afară de catedrale și mânăstiri, numai în Muntenia la 1857 a fost de 4517 (Saguna, l. c. II, 246), iar cu ocazia legii din 1893 scăduse în toată țeara la 6761, dintre cari 596 în orașe, un număr destul de bine proporționat cu populația României, care numeră 983,214 familii cu 4.327,761 suflete ortodoxe. Aceste biserici erau deservite în 1893, în orașe de 297 parochii, 309 preoți ajutori, 123 diaconi. 981 cântăreți și 588 paracliseri; iar la sate de 2734 parochii, 1343 preoți ajutori și 9605 cântăreți (Alm. Cult. 1893, p. 89). După ultima lege, multe din bisericile actuale se vor lăsa în parăsiere, însă cele de importanță istorică sânt restaurate; așa s. e. s'a restaurat catedrala din Iași, catedrala cea vestită din Curtea de Argeș, biserica Trei Erarchi din Iași, Sf. Du-

mitru din Craiova, catedrala din Târgoviște, mitropolia și biserica Stavropoleos din București. (Cf. Restaurarea monument. istorice 1865—90, Gabrielescu, Privire asupra monument. istorice Iași, 1889.)

Istoricul bisericei române din România. Toți autorii, afară de cei slavi, admit că creștinarea Daciei s'a întâmplat deja în primii secolii ai erei creștine. Probabil, că Sf. apostoli Andrei și Pavel să fi predicat evangelia chiar în Moesia, adică dincolo de Dunăre. (Cf. Grama, Ist. bis. rom. Blaj, 1884, p. 19—20), de unde apoi creștinismul se propagă negreșit și între Daci, cari adeseori năvăliau în Moesia. Viața sfinților amintesc la 20 Iunie pe Sf. Inu, Pinu și Rimnu, tustrei Daci, cari trecând Dunărea, să fi fost creștinați de către Sf. Andrei, și întorcându-se în patria lor, sa fi propagat aici evangelia, murind mai târziu moarte de martiri. (Cf. Petrescu, Martirii Crucii. Buc., 1856, p. 43—45). Ori și cum ar fi, atâta se poate deduce cu siguranță, că pe timpul lui Traian creștinismul era foarte răspândit în tot imperiul roman. Astfel deci, atât între soldații, cât și între coloniștii din Dacia, vor fi fost mulți creștini. Intre alții se amintesc comandantul roman Eustatie Placidia, care a servit în Dacia sub Traian. De aceea întimpinam de timpuriu și episcopi în Dacia Traiană, ca s. e. Teofil, cel iscălit în soborul din Nicea, vestitul predicator Sf. Niceta, ș. a. (Șaguna, l. c. II, 56). Viața religioasă însă a înflorit cu mult mai îmbelsugat dincolo de Dunăre, mai ales după retragerea oștilor romane de dincoace sub Aurelian (275); căci pe câtă vreme Dacia Traiană remase expusă năvăliilor barbare, și fără nici o comunicațiune cu celelalte țeri, Dacia Aureliană era la adăpostul Dunării, pe care anevoie o puteau trece barbarii, și contactul cu imperiul roman se putea conserva cu mai mare înlesnire. De aceea întimpinăm acolo preste 20 episcopate, cari au luat mai mult ori mai puțin parte la afacerile creștinătății în perioada aceea. (Gramă, l. c. p. 27—29.) Din România de aici nu s'a conservat alt nume de reședință episcopală, decât Tomis (Constanța), unde a ocărmit biserica, între alții Sf. Britannio, un apărător aprig al religiei în contra împăratului arian Valente (Martyrol. rom. ad 25 Ian.). Dintre sfinții țerei să mai pomenim pe mult celebratul martir Sf. Sava, un Got, aruncat în riul Mueșu, pe care toți autorii îl identifică cu riul Buzău (Xenopol, Ist. Rom. Iași, 1888, I 301—302).

La început ambele Dacii depindeau de patriarhatul Romei, după cum o demonstrează archim. Gh. Enăceanu în cartea sa intitulată »Creștinismul în Dacia«. Buc., 1878, p. 36 uu. (cf. și p. 26 nota 2, și p. 30 nota 1), și imediat mai târziu de mitropolitul Sirmiuului, apoi de cel din Tesalonica. Prin faimosul canon 28 al soborului ecumenic din Calcedon (451), episcopii Bizanțului reușiră a li-se recunoaște rang patriarchal, față și cu Dacia; iar împăratul Iustinian, prin novela XI (publ. în Magazin ist. p. Dacia. Buc., 1846, p. 103—108), fundând un scaun mitropolitan la locul născerii sale, Prima Iustiniana (probabil Ohrida), îi supuse imediat toate Daciile. Astfel țeara se desfăcu și în mod oficial de Occident și fu lipită de Orient. De acum încolo, soarta ei a fost legată de cea a Orientului.

Drepturile primațiale ale papilor, față cu cele patriarchale, mai concrete și directe, ale episcopilor de Bizanț, trecură în umbră și apoi dispărură. Și când Fotie, și mai târziu Cerularie (1054) se despartiră de biserica romană, atunci se gasi și România în partea Orientului. Xenopol (l. c. I, 452 uu.) arată că învedereare, că până pe la înființarea imperiului bulgar se întrebuinta în cultul divin limba latină; de abia în timpurile acelea, pe la începutul secl. X, s'a introdus cu forța limba slavonă în biserica și oficialitatea României. Acest fapt a fost funest pentru țeară. Pe câtă vreme în Occident »limba latină fu o școală pentru limbile populare, la noi slavismul, timpit, orb și lipsit de ori ce ideie, ... înăduși gândirea românească«. (Xenopol, l. c. I, 459.) Mai greu este a se fixa, dacă la început, în biserica română, exista ritul roman sau ritul grecesc. Având însă în vedere, că părțile principale din liturgie și din orologier sunt în fond comune ambelor rituri, se poate admite, că ritul primitiv, tare simplu, a fost cu începutul completat după reforma Sf. Ioan Crisostom și Vasile, și apoi stabilit definitiv prin introducerea cârților slavone.

Bis. întră în perioada a doua prin descălecare principatelor Muuteniei și al Moldovei. Mitropolii pentru ambele țeri nu întârziară a se funda. (V. istoria întemeierii la art. mitropolia Ungro-Vlachiei și mitropolia Moldovei, unde se amintesc și înființarea celorlalte episcopii sufragane.) Alexandru cel Bun fundase o episcopie și la Radăuți (Gr. Ureche, în Cogălniceanu, Letopis. Mold. Buc., 1872, I, 137); dar această episcopie fu anexată cu Bucovina de Austria în 1777, se desfacă de mitropolia Moldovei și își mută reședința la Cernăuți în 1789. La 1592 se mai adause o episcopie sufragana la Huși. Se amintesc, pe la jum. secl. XV, încă o mitropolie a Proilaviei (Brailei), înființată de patriarch pentru ținuturile de lângă mare și Dunăre, ce se aflau, împreună cu Brăila, în mâna Turcilor. Acest mitropolit reședea câte odată și la Galați sau la Reni, și era supus nemijlocit scaunului patriarchal; la 1713 căpătă și o episcopie sufragana la Hotin. Pare că domnii români nu recunoscneau pe acest mitropolit, cel puțin pe cât timp puteau dinșii să ocupe Braila, caci se pomenesc un decret domnesc din 1544, care conferă jurisdicțiune preste creștinii Brăilei episcopului de Buzău (N. Blaremburg, Essai sur les instit. de la Roumanie. Buc., 1835, p. 388). In fine mitropolia Proilaviei a încetat deodată cu alungarea Turcilor din Brăila de catra Ruși (1828), iar episcopie Hotinului o luase Rusia la 1812 împreună cu Basarabia și o transformă într'o arhiepiscopie a Chișineului și a Hotinului, cu reședința la Chișineu, și supusă nemijlocit »sf. sinod dirigent« din Petersburg. Când apoi Basarabia, prin tractatul din Paris (1856) se redete Moldovei, atunci se înființă pentru ținuturile dela gurile Dunării o episcopie nouă (1864), numita a »Dunării de jos, cu reședința la Ismail; și cu toate că Rusia reluă, prin congresul din Berlin (1878) Basarabia, totuși episcopie cu acest titlu remase și în urmă, și anume pentru județele Covurlui, Brăila și Dobrogea, mutându-și reședința la Galați (C. Coca, Ist. bis. Cernăuți, 1891, p. 245—46).

Aceasta este deci istoria fundării eparhiilor actuale. Scaunele mitropolitane au fost ocupate de următorii mitropoliți mai vestiți: 1) al Ungro-Vlachiei: de Nifon, expatriarh din Constantinopole (1487—99); de Stefan, reformatorul bisericii (1649—69), și succesorul său Teodosiu (1669—1705); de Antim Ivireanul (1709—16); de Grigorie IV (1823—34). 2) al Moldovei: de Varlaam (1632—1655); de învățatul Dositieiu (1671—86); de Iacob I Putneanul (1750—58); de Iacob II Stamati (1792—1803); în fine de urmașul său Veniamin Costaki (1803—42) (Coca, l. c. 250—53). Biografia acestor prelați să se vadă la numele lor.

Supunerea bisericii moldovene sub patriarhie suferi o aguduire carecarea după conciliul din Florența (1539), unde subscrise unirea cu biserica occidentală și patriarhul constantinopolitan. Acest sobor a fost o încercare solemnă pentru a uni și biserica română cu cea romană. Deja în 1371, Lațou-Vodă cu o parte din Moldoveni abjurase schisma, se desfașo de mitropolia din Haliți și înființă o episcopie proprie la Seret. În același an se convertise în Mutenia Clara, veduva lui Alexandru Basarab, și promise papei Urban V să lucreze pentru unire. Mai mulți misionari dominicani și franciscani predicau în același sens. (Hurmuzaki, *Fragm. zur Gesch. d. Rumänen*. Buc., 1878, I 207, 284—45). Toate acestea însă nu avură succes stabil, precum nu l-a avut nici conciliul din Florența, la care a subscriși și Damian, mitropolitul Moldovei; căci la 1454 îi urmă sərbul Teoctist, un discipul al lui Marcu Efeseanul, adversarul principal al unirii, și noul mitropolit își luă blagoslovenie, nu dela Constantinopole, ci dela scaunul din Ohrida (v. ac.), care nu luase parte la conciliu.

Fatală pentru țeară a fost obiemarea ca mitropolit a expatriarhului Nifon, depus de sultan în urma unei acusări de neonestitate; el trase după sine o droaie de Greci, și nu din cei învățați, cari merseră în apus, ci »drojdia societății bizantine, care aduseră la noi puterile cele înrătățite și stricote ale acelei mtravre societăți, fără nici un avânt de cultură.« Fă aceasta primul pas, prin care »predominarea grecească în țerile române fu asigurată, și deveni numai o chestie de timp.« Cu toate că Nifon trebuie să părăsească țeara, totuși influența lui remase și pe viitor, căci i-se aduseră moaștele ca o satisfacție și o recunoscere a meritelor sale, declarându-se și de sfânt. (Xenop., l. c. II, 161—63.)

O epocă importantă pentru bis. este cea a lui Mateiu Basarab și Vasile Lupul, din cauza introducerii limbii române în oficiul divin. Xenopol (l. c. IV, 66 uu.) combate fără replică posibilă opiniunea emisă de unii, că propaganda calvină, prin răspândire de cărți române, ar fi provocat o reacțiune analogă în principate; el expune cu învedere, că cauza acestui fenomen important a fost nevoia momentană, și nici decum patriotismul celor doi voievozi. În timpurile acelea oălgării greoi isbutiseră în fine a înlătura cu desăvârșire pe cei Bulgari nu numai în România, dar și în Bulgaria, astfel încă, la un moment dat, nu mai exista cine să propage limba slavonă. Pe de altă parte, greoisul încă nu putuse prinde rădăcini așa de adânci, încât să introducă limba sa în liturgia țerii întregi. Trebuia așa

dar a se servi de limba română, în care existau deja manuscrise rituale, ce era ușor a le respândi prin tipografia cultivată încă de mai înainte în țeara. Ce e drept, avântul acesta național, ori cât de incoșcient s'ar doice, a fost sprijinit și de ambii mitropoliți Stefan și Varlaam. Acesta tipări vestitele »Respunsuri la catechismul calvineso tipărit la Belgrad în 1642«, o cazanie intitulată »Carte românească de învățatura Duminicilor preste an« și scrierea dogmatica »Șapte taine.« Iar acela a contribuit mult la traducerea și tipărirea codicelui de legi numit »Pravila mare« (Adamescu, *Ist. liter. rom.* Buc. 1894, p. 139 până 143). Un merit mare și-a câștigat și man. Govora în eparhia Râmnicului, caci acolo se înfiinșase prima tipografie. Avântul luat a fost și în uruia secundat de unele căpetenii ale bis., ca de Dositieiu și Antim Ivireanul. Dar mai ale operele lui S. Micu, P. Maior și G. Șincai, crescutii la Roma, înfișeră în mintea Românilor idea originii și a naționalității lor, și preparară nația îndeajuns, pentru a nu se înađuși de potopul grecesc, ce avea să vie asupra ei prin domnia Fanarioților.

Domnia aceasta a fost fatala și pentru bis. Astfel, Români în tot timpul închinara o mulțime de mănăstiri, adecă veniturile lor, locurile sfinte din Orient (Xenopol, l. c. III, 453 uu.); dar sub Fanarioți, aceasta înstrainare a averii bisericesci ajunse la o instituție fixa și se puneau numai egumeni greci, ca nu cunva oei pământeni să scurteze »locurile sfinte« de banii lor. Și cum se întemplă la ori ce exces, un extrem aduse pe celalalt: se secularisară nu numai averile închinatate, ci toate bunurile mauastiresci în genere. În zadar se opuse chiar ministrul de atunci al cultelor, Odobescu, print' o broșură publicată sub pseudonimul Otmenedec, Bucur. 1863, cerând cel puțin destinarea banilor pentru scopuri bisericesci și culturale ale țerii: averile mănăstiresci fură pur și simplu confiscate. Aceste averi erau și prea batatoare la ochi; ele constituiau a treia parte din teritoriul României. Din această cauză chestia pară destul de importanta pentru a suscita o polemica însemnata, având ca rezultat final legea secularisării din 17 Dec. 1863 (publ. în Boerescu, l. c. supl., p. 44). În vîrteua ei, statul afecta locurile sfinte un capital de 50.000,000 lei vechi, cam 20.000,000 fr., și le condonă o datorie contractata înainte de 31.000,000 lei vechi. Natural, oă părțile înteresate încercară toate căile pentru a scoate o sumă mai mare; dar afacerea fū în fine aplanată în mod definitiv spre marele folos al țerii. Chestiunea autocefaliei nu se desvelta nici dînsa în mod paucino. Până la 1882 patriarhia ignora bis., iar la ocaziune dată nu lipsea să-și arete viua sa nemulțămire cu starea cea noua a lucrurilor. În acest an diferendul se înașpri la culme, când episcopatul român se puse a sfinți mirul. Patriarhul Ioachim adresă mitropolitului primat o protestare energioă, la care sf. sinod respunse în mod analog, cautând chiar a demonstra, că România n'a fost nici odată sub patriarhia Constantinopolului. (Cf. *periodicul »Bis. ort. rom.»* Buc. 1882, nr. 12.) În fine în 1885 se regulă cu desăvârșire și relațiunea aceasta, astfel cum este astăzi.

Literatura bis. Cum s'a amintit deja mai sus, întâia tipografie română se înfiinșase la înce-

putul secl. XVII în mână. Govora, tipărindu-se acolo de egumenul Melesie »Pravila mică« (1640) și Cazania (1642). Mitropoliții Varlaam și Stefan deteră apoi literaturii un avânt mai mare, până când domnia Fanarioților înaduși toată viața românească în pricipate. Noroc, că tocmăi în acest timp neferice se iviră în Transilvania bărbății aceia, cari conservară firul literaturii române, prin care provocară rescoala națională din 1821 și 1848, de când datează epoca înfloririi literaturii până în zilele noastre. Pe terenul teologic se prezintă ca prima lucrare »Responsurile« sus menționate ale lui Varlaam și cele »șapte taine«. Tractate generale au apărut de abia în secolul nostru. Astfel avem Teol. dogm. a bis. ort. de Melchisedec (1855); mai cautată e opera lui Macarie în 3 vol., tradusă din rusește de G. Timuș, Buc. 1885; s'a tradus și »tractatul asupra tuturor dogm. ort.« ale Sf. Simeon arhiep. Tesalonicului, Buc. 1866; mitropolitul Iosif a scris »Expunerea doct. bis. ort.«, Buc. 1887; de curând, în Buc. 1894, s'a publicat de D. G. Boroianu și ist. dogmelor. Tractate particulare exista foarte puține; se poate cita Teol. pastorală de G. I. Gibescu, Buc. 1894 și una mai veche de Melchisedec, Huși 1878. Ist. bisericească este mai mult cultivată. Astfel, afară de cărți școlare, ca cea a lui Nițulescu (până la 1453), Buc. 1875 și a lui E. Benescu, Buc. 1858, se prețuiesc mai vârtos operele episcopului Melchisedec, ca cronică episcopiei de Roman, Buc. 1875, cronică Hușilor, Buc. 1869, și multe disertațiuni publicate parte în »Analele Academiei române«, ca viața lui Filaret II, a lui Gr. Țanblac, luptele bis. ort. cu protestantismul, ș. a., parte în periodicul »Bis. ort. rom.« Istorii bis. mai vechi sunt de Lesviodax, Buc. 1845, și de F. Scriban, Iași 1874, care a scris o istorie mică a bisericii române de puțină valoare, Iași 1875. Se mai poate cita G. Enaceanu, Creștinismul în Dacia, Buc. 1878, Ist. mitrop. Mold. de C. Erbiceanu, Buc. 1888, și câteva monografii despre unele mănăstiri și persoane marcante ale bis. Literatura o miletică e compusă din opere originale și din traduceri. Astfel avem predicile lui A. Ivireanul, Buc. 1886, predicile lui I. Moisiu, Huși 1872, cazaniile lui Varlaam, Buc. 1895, predicile de Dr. Em. Elefterescu, tiparite la Gherla 1894, și diferite cuvântări în periodice bisericesci, ca citata »Bis. ort. rom.«, »Ortodoxul«, »Predicatorul«, »Lumina« (Dr. Em. Elefterescu), ș. a. O traducere nimerită este cea făcută de Melchisedec a 60 predicale ale Sf. Ioan Chrisostom, Buc. 1883. Cărți școlare, ca ist. biblică, catechisme, ș. a. exista un număr foarte mare. Un catalog complet al scrierilor relative la bis. lipsește. »Bibliografia cronol. română« de D. Iarcu uerge numai până la 1873, iar »Bibliografia română« de A. Degenmann apară numai dela 1879—87 și nu este completă. [—]

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA.

Despre existența bisericii în Dacia încă din primii secolii ai erei creștine atestă numele mai multor martiri romani în Dacia și existența unei ierarhii, ai cărei reprezentanți, ca episcopi și mitropoliți s'au păstrat în istorie cu numele lor. (v. Ortodoxa Bis. rom. Istoricul). Dacă este ne-

contestabil adevărul acesta despre vechea origine a bisericii rom. preste tot, urmează de sine, că acest adevăr are valoare și în privința vechimei bisericii rom. ort. din Ung. și Trans. Aceasta, precum întreaga biserică rom. și din celelalte state, cu puține întreruperi din vechime s'a aflat în legătură ierarhică cu patriarhia din Constantinopole. Legătura aceasta, încât pentru biserică din Ung. și Trans. se exprimă în aceea, că mitropoliții rom. din Alba-Iulia (Bégrad) primeau sfințirea lor dela mitropoliții din București, cari în calitatea de exarchi ai patriarhului din Constantinopole îndeplineau această funcțiune. Legătura bisericii ort. rom. cu patriarhia din Constantinopole a devenit în timpul din urmă numai spirituală și formală.

În fruntea bis. ort. diu Ung. și Trans. a stat din vechime un mitropolit cu reședința în Alba-Iulia. De ea se țineau mai multe episcopii rom., cu reședințe în deosebite locuri și cuprindea pe toți Românii din Ung., părțile Trans. și ale Banatului. Deși existența mitropoliei rom. din Alba-Iulia derivă din timpurile cele mai vechi, totuși o serie mai completa a numelor mitropoliților, cari au stat pe scaunul ei, ni-s'a păstrat abia cu începutul secl. XVI până la finea secl. XVII, când, în urma unirii a unei părți a Românilor cu biserica apuseană, mitropolia ort. rom. din Alba-Iulia a fost suprimată pe un timp de 166 ani, adecă până la 1864, la care an de nou a fost restaurată.

Trecând preste istoria poporului rom. dela începutul existenței lui până la finea secl. X, în care timp, afara de continuitatea existenței lui, puține urme istorice au ramas, mai corespunzător se poate împărți istoria bisericii rom. din Ung. și Trans. dela anul 1000 încoaci în patru perioade de timp și adecă:

a) *Dela Sf. Stefan, primul rege al Ungariei, până la bătăia dela Mohács (1002—1526.)* Bis. rom. din Ung. și Trans. a fost în acest period asuprita de biserica latină din apus și la stăruințele acesteia și pe calea legislațiunei țerii.

A fost lucru natural, ca după nefericita desbinare între patriarhul diu Roma și ceilalți patriarhi dela resarit, începuta sub patriarhul Photie din Constantinopole (867, v. Photie) și îndeplinita sub patriarhul Michail Cerulariul (1054, v. Cerulariul), ura papilor din Roma asupra bisericii de resărit să se descare cu toată puterea, de care dispuneau papii și asupra bis. rom. orient. Deși poporul maghiar ocupând în secl. IX țările unde locuiesc astăzi, primiră creștinismul dupa ritual orient. și la început au stat în legătură ierarhică cu patriarhia din Constantinopole, cu toate acestea încă sub Stefan, primul rege al Ung., intrând ei în legătura ierarhică cu biserica apuseană, regii Ung., la insistența papilor, persecutara biserica orient., caudând a o extermina cu totul de pe teritorul Ung. Urme despre atari persecuțiuni au ramas cu deosebire de sub regele Bela IV, pe care papa Gregor IX (1234) cu provocare la jurământul depus, îl admoniază să aducă pe Românii din regatul Ungariei la supunere și ascultare de episcopul latin; apoi regele Ludovic cel Mare a cerat cu puterea armelor a extirpi biserica ortodoxă a Românilor, cari erau stigmatizați de șismatici șieretici. Mai tare însă a fost apăsata

biserica ort. în Ung. pe calea legislației țerii, constrângându-se Românii gr.-or. a plăti impozite grele, decime, ș. a. la episcopii și preoții latini. Aceste persecuțiuni religioase au tras după sine și decadența politică a poporului român.

Starile de nenulțămire provocate prin netoleranța religioasă, rescoalele țeranilor, certele interne au avut de urmare pierderea luptei dela Mohács față de Turci (1526), ceea ce a cauzat schimbări mari politice și religioase în patrie.

b) *In al doilea period de timp (dela 1526 până 1700)* cade introducerea reformațiunii în Ung. și Trans. Sub tinerul rege Sigismund o parte din Maghiari a primit calvinismul, alții unitarismul, iar Sașii din Ardeal luteranismul.

Partea cea mai mare a pop. magh. a ramas catolică. În a. 1557 s'a inarticulat în dieta Trans. confesiunea luterană, în a. 1564 cea calvină și în a. 1571 cea unitară. Poporul român însă a ramas credincios în religiunea sa stramoșească, care era greco-orientală, deși aceasta prin lege nu a fost recunoscută de religiune receptă. Biserica reformată ajungând la putere în Trans. și câștigând preponderanța chiar și preste biserica rom.-cat., apăsă în modul cel mai simțit biserica gr.-or., căutând pe calea legislației și prin asuprirea de tot felul a sili pe Rom. să-și părăsească religiunea și să treacă la reformațiune. Îndesebi sub principii magh. calvini ai Ardealului s'au adus legi umilitoare pentru bis. rom. din patrie. Astfel sub Stefan Báthory s'a adus lege că: »cei de secta Românilor sau Grecilor numai temporal să se suferă în patrie. până va plăce principilor și regnicolarilor«. În legea numită »Constituțiunii aprobate« art. 1, t. 8 se dice: »Deși națiunea rom. nu s'a numerat nici între staturi, nici religiunea lor între religiunile recepte, totuși pentru folosul țerei, până vor fi suferiți, oficiile bis. să ceară dela principele astfel de episcop, pe care îl vor afla preoții rom. de apt după placul lor și pe acela, pe care principele îl va afla bun să-l întărească, sub condiția a fi credincios domnitorului, ș. a.« Sub principele Christofor Báthory (1597) dieta țerei a decis a se da Românilor episcopul lor, dacă își vor lăsa religiunea grecească și vor primi dogmele calvinesci în limba lor rom., cu aceea însă, ca episcopul rom. sa fie subordonat superintendentului calvin. Acest mitropolii ort. din Alba-Iulia fură puși sub tutoratul superintendentului calvin; sinoade și alte lucruri mai însemnate nu puteau face fără numai sub controla aceluși superintendent.

În biserica gr.-or. introduseră catechisme cu învățături calvinesci. Pe acei mitropolii, cari apărau biserica de atata umilire și țineau cu tarie la dogmele bisericești ort., nu numai îi delaturară calvinii din scaunul mitropolitan, dar îi persecutară până la moarte, precum s'a întâmplat sub principele George Rákoczy I (1643) cu Ioreste (v. ac.) și sub Apaffi I (1680) cu Sava Brancovicu (v. ac.). În urma acestor persecuțiuni aristocrația rom. părăsi biserica și naționalitatea sa; poporul rom. însă a ramas credincios bisericești sale; dar politicește decădu tot mai tare, părăsit fiind de aristocrația sa, care trecu la calvinism, ca să poată ajunge la onoruri și deregătorii de stat. Țeranului îi era interzis a-și trimite copiii la școală; preoțiimea rom. era

constrinsă a solvi dări, decime și alte taxe principilor și domnilor feudali; țeranul român era iobagiu și în rând cu țeranul se socotia și preotul român. A urmat și unele scutițe ale preoțiimei din partea unor principii, însă și acelea numai ca sa nu se respecte.

Pe lângă toate asupririle și umilirea ce a suferit biserica ort. rom. din Trans. în decurs de 150 ani din partea principilor domnitori calvini, ea totuși nici când nu și-a pierdut individualitatea ca biserică ort. cu mitropolii ei în frunte. Ea a fost degradată prin punerea sub tutoratul superintendentului calvin, ea a fost silită să învețe după cărți calvinesci, dar nici când n'a rupt legăturile cu bis. ort. a resăritului; mitropolii ei se chirotoniau de mitropolitul țerei rom., dogmele credinței s'au păstrat în curățenia lor și pentru ele au suferit martiriu mai mulți mitropolii, iar dacă vr'un mitropolit, precum a fost Stefan Simeon, a și cedat în urma presiunilor calvinesci, învățăturile calvine au ramas departe de inima poporului rom. și nici odată nu au fost primite de biserica rom.

c) *Periodul al treilea (1700—1848)*. Schimbările noue politice din Trans., produse prin ajungerea acestei țeri sub casa domnitoare habsburgică au provocat schimbări și în privința religioasă. Delaturându-se din domnire preste Trans. regimul netolerant al principilor calvini și ajungând la domnirea țerii dinastia humana habsburgică, Românii erau în drept a spera o îmbunătățire a sortii lor politice și bisericești; în loc însă de o mângaiere, pe bis. ort. rom. o aștepta o noua lovitura; în locul propagandei calvine își ridică capul din nou propaganda rom.-cat. S'a creșut a fi în interesul consolidării bisericești rom.-cat. în țeară și prin ea și în interesul consolidării partidei dinastice, dacă Românii se vor îndupleca să se unească cu bis. apuseană (v. și Greco-catolică, Biserica rom.). Mai întâiu mitropolitul Teofil (1697) și după moartea lui mitropolitul Atanasiu (1698) cu o parte a clerului rom. ademeniți prin promisiuni a li-se ameliora soarta au declarat, că primesc unirea cu biserica apuseană. În poporul rom. s'a produs prin aceasta nemulțămire și tulburare. Actului de unire se împotriva și nobilimea țerii, care fiind calvină nu vedea cu ochi buni că religiunea rom.-cat. se întărește în Trans., prin tragerea Românilor pe partea ei, și de altă parte cea nobilime prin scutirea Românilor de impozite, ce li-se promisese din partea stăpânirii, dacă se vor uni, se vedea scurtată și păgubită în privilegiile și venitele sale. În fața acestor greutăți sciură cu multă dibacie se conducă ideea unirii materiale Ungariei, archiepiscopul al Strigonului, cardinalul Leopold de Colonits, un bărbat cu mare vază și influență, sprijinit în sus de însuși împăratul Leopold I, iar jos de instrumentele sale, iesuții Hevenesh și Baranyi, cari cu promisiuni făcute mitropoliiilor și între preoțiimea rom. setoasă după o soarte mai bună, preparară terenul la realizarea unirii. Primul sinod în cauza unirii s'a ținut cu preoțiimea, sub mitropolitul Teofil, la 21 Mart. 1697, luându-se de basă la unire patru puncte, adecă: recunoascerea papei de cap al întregii bisericești, pânea nedospită (azimă) în cuminecatură, focul curățitoriu (purgatorul) și purcederea Duchului sfânt și dela Fiul.

Introducerea unirii s'a continuat în decursul timpului prin mijloace silnice, continuându-se acte de violență prin luarea bisericilor dela Români gr.-or. și darea lor în posesiunea Românilor unți, prin bătaii și întemnițarea acelora, cari se împotriveau unirii. Aceste fapte se întemplară sub scutul stăpânirii politice, căreia pentru propagarea unirii îi sta întru ajutor armata imperială. Ca actul unirii să se îndeplinească mai cu înlesnire, puterea statului nu a conces a se mai întregi scaunul mitropoliei gr.-or.; ba nici episcopi nu s'au mai dat Românilor neuniți, cu toate că aceștia nu erau puțini la număr. Mănăstirile cele multe rom. așezate pe la poalele munților au fost dărâmate, averile confiscate, și calugării, cari se socoteau inpiecedători ai unirii, expulsați preste granița.

Români gr.-or lasați astfel fără de păstor sufletec, în timp de 83 ani se ajutorau în lipsele lor sufletești, prin preoți, cari se chirotoneau de episcopii sârbesci și de cei din țerile rom. și cari cu multe greutăți și sub aspre persecuțiuni se susțineau printre Români și îi îmbărbatau la statornicie în credința stramoșoasă. Intre preoții, cari sub astfel de împrejurări grele s'au distins prin zelul lor cătră ortodoxie se numeră: Popa Mailat din Șona lângă Făgăraș pe la 1728, pustnicul Visarion pe la 1744, ieromonahul Sofronie pe la 1759, Ioan Molnar din Sadu, numit și popa Tunsu, care fû prins și dus la Blaj la episcopul unit Aron și spre batjocură i-s'a tuns pèrul, apoi protopopul Nicolae Balomiri, ș. a.

Pe lângă toate că pentru propagarea unirii se foloseau mijloace silnice, totuși aceia la început nu au făcut progres mare. După o statistica oficială din 1762 între Români din Trans. se aflau 128,653 familii gr.-or cu 1365 preoți și 25,223 familii unite cu 2250 preoți. Numărarea aceasta a populațiunii rom. din Trans. s'a făcut în acel timp, când la energicele întreprineri ale mitropolitului sârbesc în favorul Românilor ort. s'a decretat prin împărăteasa Maria Theresia (1758) a se pune eparchia Trans.-ei veduvita de atâta timp sub administrarea episcopului sârbesc din Buda cu numele Dionisie Novacovicu (v. ac.), care abia în 1762 începând funcțiunea sa în eparchia Trans.-ei, a pastorit aici până la 1768, nu mult spre mulțămirea Românilor ort., ci mai mult spre mulțămirea stăpânirii politice, care prin instrucțiuni secrete cerea dela el, ca să nu împiedece propagarea unirii. După Novacovicu a fost numit de administrator preste eparchia ort. rom. a Trans.-ei (1768) episcopul din Vêrșet, Ioan Georgevicu, care însă se pare, că n'a început funcțiunea sa în eparchia Trans.-ei, căci n'a lăsat nici o urmă după sine; iară în 1770 e numit de administrator, episcopul sârbesc din Buda, Sofronie Chirilovicu (v. ac.).

În 1783 a căpetat eparchia Trans. episcopul său propriu în persoana archimandritului Gedeon Nichiticu (v. ac.) dela mănăstirea Sisatovaț, de naționalitate sârb, care în revoluțiunea lui Horea (1784) a avut o pozițiune dintre cele mai grele.

După moartea lui Nichiticu (1788), urmă ca episcop Gerasim Adamovicu (v. ac.), archimandritul Bezdinului, care în conțelegere cu episcopul unit din Blaj, Ioan Bobu, a intervenit cu

o suplică la dieta țerii pentru câștigarea unor drepturi politice pentru Rom. din Trans. Congresul sârbesc din 1790 la întreprunerea lui Adamovicu, a îndreptat o rugare cătră împăratul pentru scoaterea bisericeii ort. rom. din Trans., din pozițiunea ei umilită, iară episcopul Adamovicu însuși a dat la dieta țerii din 1791 o cerere de același cuprins, în urma căreia dieta a adus art. de lege 60, prin care biserica gr.-or. se scoate din starea ei tolerată și i-se garantează exercițiul liber. Episc. Adamovicu reposedând în 1796, s'a îngropat în comuna Reșinar lângă antecesorul său, episcopul Nichiticu.

În decursul vacanței de 14 ani a scaunului episcopesc, în care timp a administrat eparchia ca vicari, protopopii Ioan Popovici și Nicolau Hutovici dela Hunedoara, Români ort. n'au încetat a se ruga de Împăratul, ca să le dea dreptul a-și alege episcop din sinul lor, după usul vechiu al bisericeii.

La 13 Aug. 1810 urmând preainalta încuviințare, la 19 Sept. același an s'a ales în Turda, prin protopopii adunați, de episcop, preotul necăsătorit, Vasile Moga din Sebeșul sasesc, care chirotonit în 1811 de episcop la Carlovêț, păstori până la moartea sa (1845) pe credincioșii rom., cu puțin sporiu pentru biserica ort., restrîns fiind în libertatea funcțiunilor sale prin o instrucțiune de 19 puncte, în care se cuprinde cea mai mare umilire și degradare a bisericeii rom. ort. din Trans.

d) *In periodul al patrulea dela 1848 până astăzi* s'a deschis pentru biserica ort. rom. din Ung. și Trans. o eră nouă mai favorabilă. Curând după încetarea revoluțiunii anilor 1848 și 1849, anumit în 1850, s'a întrunit sinodul diecesan pentru întâia oară după 150 ani dela suprimarea mitropoliei ort. rom. și a făcut cei dintâi pași pentru recăștigarea drepturilor bisericești, pentru emanciparea bisericeii din starea umilită de până atunci și pentru restaurarea vechei mitropolii rom. Provedința dumnezeiască a trimis în 1846 în fruntea diecesei ort. rom. din Trans. pe un bărbat inzeștriat cu eminente însușiri în persoana nemuritorului Andreiu Șaguna (v. ac.), care prin rara sa inteligența și activitate deobosită a scos biserica Românilor ort. din Ung. și Trans. din starea anormală și unilită în care ajunsese, și i-a asigurat drepturile autonome ce-i compet.

În acest period de timp s'au înființat pentru Români ort. multe instituțiuni culturale, școale, tipografie pentru edarea de cărți bisericești și de școale, s'a dat bisericeii o constituțiune canonică prin introducerea sinodalității, s'a restaurat vechea mitropoche a Trans., aducându-se episcopiiile ei istorice, a Aradului și Caransebeșului în legătură organică și canonică cu mitropolia, se ridică semeniariul teologic și pedagogic, se crează fonduri pentru scopuri culturale, s'a lucrat la îmbunătățirea dotațiunii clerului, ș. a. În acest period de timp s'a succedat în scaunul mitropolitan trei mitropoliți, și adevă Andreiu baron de Șaguna dela a. 1848—64 ca episcop, iar dela 1864 până la moartea sa (1873) ca mitropolit; apoi Procopiu Ivacovicu, care abia trei patrare de an a stat în fruntea mitropoliei rom., stramutându-se la Carlovêț ca mitropolit al Serbilor cu titlul de patriarh; dela 1874—98 a codus ca mitropolit ales prin congresul na-

țional-bisericesc Miron Romanul, iar dela 1898 până astăzi Ioan Mețianu, provincia mitropolitana a Românilor ortodoci. (Cf. Șaguna, Istoria bisericească. Sibiu, 1860; Endoxie Hurmuzachi, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, tom. II, ed. Academiei Române din București; Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, 3 tom.; Dr. Pușcariu, Istoria bisericească. Sibiu, 1893.)

Mitropolia Românilor ort. din Ung. și Trans. cuprinde astăzi trei eparchii cu episcopii lor diecesani și adică: a) arhiepescia Transilvaniei cu un arhiepiscop în frunte, care este totodată și mitropolit cu reședința în Sibiu; are la 708 mii suflete, 967 comune bisericesci matere, 264 filii, 1064 biserici; b) diecesa Aradului cu districtul Orașii mari; are la 520 mii suflete, 544 comune bisericesci matere, 221 filii, 628 biserici; c) diecesa Caransebeșului, are la 369 mii suflete, 311 comune bisericesci matere, 29 filii, 327 biserici (după datele stat. din 1890). Ea cuprinde episcopii istorice din Ungaria și din părțile transilvane, cari s'au ținut cândva de mitropolia veche din Alba-Iulia. Titlatura istorică a mitropoliților din Alba-Iulia, cari în secl. XVII se chirotoanean de mitropoliți (Ungro-Vlachiei) din București, ca exarchii ai patriarhiei din Constantinopol, era cu puține variațiuni următoarea: arhiepiscop și mitropolit al sfintei mitropolii al Belgradului, al Vadului, al Silvașului, al Făgărașului și al episcopiiilor din țeara Ungurească. (Cf. Preocupările Molitvelnicului tipărit în zilele principelui Ardealului Mihail Apafi la 1689.)

Mitropolia restaurată în 1864 s'a constituit ca întreg și în părțile ei în congresul național bisericesc din 1868 pe baza canoanelor bisericești gr.-orientale și s'a înartenculat în legile țării prin articolul dietal 9 din 1868. Reprezentanța cea mai înaltă în mitropolie este congresul național bisericesc, care constă afară de arhieriei, din 90 deputați aleși din cele trei eparchii, în număr egal de câte 30 și adică o terțialitate preoți și done terțialități mireni.

Congresul național bisericesc se întrunește în mod ordinar tot la trei ani și afară de regularea afacerilor bisericesci pentru întreaga mitropolie are dreptul în cas de vacanța a alege pe mitropolit. Administrațiunea afacerilor bisericesci, școlare și fundamentale o poartă consistoriul mitropolitan, care constă din trei senate: strius bisericesc (numai preoți), școlar și epitropesc. În lucrurile dogmatice și de rit decide sinodul arhieresc, care constă din episcopii diecesani.

Prin restaurarea vechei mitropolii, Româniilor gr.-or. din Ungaria și părțile Bănățene s'au subtras de sub jurisdicțiunea bisericească a mitropoliei sârbesci din Carlové și s'au adus sub mitropolia lor proprie națională; iar prin noua organizație a mitropoliei cuprinsă în »Statutul organic« al ei, s'a asigurat bisericeii ort. rom. din Ungaria și părțile Transilvane autonomia cei cupete după canoane. [Dr. Il. P.]

Mitropolia gr.-or. rom. din Trans. și Ung. are următoarele *fonduri*:

1) Fondul a 2 eparchii, creat prin legatul de 50,000 fl. al marelui arhiepiscop și mitropolit Andreiu baron de Șaguna pentru două episcopii, ce se are în vedere a se mai înființa în mitropolie. La 31 Decembrie 1901 starea fondului a fost 539,885.49 cor.

2) Fondul general mitropolitan înființat încă în congresul din 1868, dar s'a înființat numai prin conculsul congresual Nr. 238/878, având mențiunea a prevedea trebuințele pentru susținerea organismului mitropolitan. Se alimentează din contribuiri dela eparchii, din venitul discului ce se poartă în toate bisericile din mitropolie la »Arătarea Domnului«, apoi din taxele pentru cauze apelate și din darniri benevole. La 31 Dec. 1901 starea fondului a fost 96,342.24 cor.

3) Fondul congresual înființat prin conculsul congresual Nr. 167/881 pentru acoperirea trebuințelor congresului. Se alimentează din contribuiri de 5% din competențele de diurne și viatic ale deputaților congresuali. La 31 Dec. 1901 starea fondului a fost 8465.14 cor.

Ortodoxia, (grec.) cugetare dreaptă în materie de credință, adică credință dreaptă, adevărată. Ea este nota caracteristică a bisericeii creștine pe restimpul dela începutul ei până la 783, adică până la ultimul (VII) sinod ecumenic; de atunci încoace ea este denumirea ce și-a păstrat-o biserica orientală, numita și grecească, sub cuvânt că nici n'a adăns ceva la învețăturile lui Isus Christos, nici n'a omis ceva din ele, ci le-a interpretat și explicat tot așa cum le-au interpretat și explicat biserica antică în sinoadele sale ecumenice. (Cf. Introducere în Teologia ortodoxă de Macarie, trad. de G. Timuș, București, 1885.)

Oortoepie, v. Ortologia.

Ortogen, (grec.) dreptunghin; *O-al*, dreptunghiular.

Ortografia română, este până acum cea mai arbitrară și mai puțin stabilită dintre toate ortografiile limbilor cunoscută, cu pretenții de limbi literare. Causa acestui fapt destul de trist nu poate fi gasită decât în împrejurarea ca toate începuturile de scriere românească s'au făcut în alfabetul cirilic, nu alfabet cu 47 de semne din care aproape jumătate erau de prisos pentru sunetele limbii noastre, și care cu toate acestea tot era lipsit de unele semne indispensabile nonē. De aceea în timp de sute de ani, scriitorii noștri s'au deprins a întrebuința nenumăratele semne, ce le stăteau la dispoziție, cu totul arbitrar, și chiar în cele mai îngrijite tipărituri se găsesc unul și același cuvânt ortografiat în două, trei feluri pe aceeași pagină. Introducerea alfabetului latin s'a făcut de catra deosebiți filologi, cari își aveau și ei fiecare ideile sale proprii, și fiind-că acest alfabet era și mai insuficient decât cel cirilic, fiecare filolog a nascotit câte un sistem personal de notare a sunetelor pentru cari nu se găsseau semne în alfabetul latin și astfel s'au născut două mari sisteme: cel al etimologiștilor din Transilvania, al caror principal reprezentant era T. Cipariu, și cel al fonetiștilor cu Aron Pumnul din Bucovina. Între aceste două sisteme principale și numeroasele lor variante, s'a ivit un sistem intermediar, întemeiat de Titu Maiorescu în opera sa: Scrierea limbii române, cea mai serioasă, mai științifică și mai de bun simț lucrare ce s'a produs în această chestiune la noi. Sistemul lui Maiorescu a fost urmat de revista Convorbiri Literare și a dat naștere, cu neînsemnate modificări în rēn, sistemului ortografic al Acad. rom. dela 1881. Însă din această neînțelegere între Maiorescu și Acad., cum și din exagerațiile fonetiștilor, din care cel mai

cu autoritate după Lambrior, era H. Tiktin (lucrarea sa este publicată în Archiva din Iași an. I), au rezultat neînțelegeri noue, și acum ne aflăm cu câte o ortografie deosebită aproape pentru fiecare revistă, gazetă sau carte, ba chiar cu mai multe ortografii pentru unul și același scriitor. Asupra diferitelor sisteme ortografice cf. Romulus Ionașcu, Sisteme ortografice cu litere latine, 1889; G. Adamescu, Istoria limbii și literaturii românești, 1899.

Ortografia Academiei române. Acad. română a avut două sisteme ortografice: cel al lui Laurian, sistem care n'a avut nici cel mai mic re-sunet în țeară, și cel aproape fonetic dela 1881, derivat direct din sistemul lui Maiorescu și al Convorbirilor literare. Acest al doilea sistem se deosebește de cel fonetic numai în următoarele puncte: sunetele ä și î se notează nu cu un singur semn, ci cu una din vocalele a, e, i și un semn diacritic, și anume cu vocala care apare nemodificată în flexiune și derivare; sunetul z se notează cu Ț, atunci când se descoperă un d în familia cuvântului, iar ea și oa cu é și ó când sunt derivate din e și o. Aceste ultime trei puncte deosebesc O. Acad. rom. și de ceea a lui Maiorescu. Afară de acestea, în timp de câțiva ani Acad. rom. a mai păstrat și pe u mut, isgonit (dela 1895) definitiv din scriere.

Ortologia, (grec. *ortologia*), este partea gramaticii (a părții analitice), care ne învață corecta rostire a sunetelor și deci și corecta exprimare a cuvintelor. O. întru cât se extinde și asupra corectei rostiri a cuvintelor, atinge stilistica, statorind regulile despre corecta dicțiune stilistică. [Pl.]

Ortosa, (*Orthoclas*), mineral, feldspat potasic, silicat aluminos de potasiu, e monoclin, se presintă în macle caracteristice: macula de Karlsbad și macula de Bavorio. Durit. 6. Incolor, alb până roșietic. Variet. A. d. u. l. a. r. incolor, în cristale libere în șisturi cristaline ale Alpiilor centrali și occidentali (Gotthard), Pegmatolit, O. comună albă-roșietică, care în cristale mari se întâlnește în graniți, Saoidin variet. sticloasă din trahite, Piatra lunii, cu reflecte albastrii. O. prin descomp. se transformă în Caolina, alcaliile sunt în acest caz disolvate și eliminate, ce dă o mare valoare O.-ei în agricultură; altfel se întreb. în ceramică. Exploat. mari sunt în Scandinavia și Canada.

Ortyx, un gen de paseri, prepelițe americane.
Orvet, (*Ciciliz*, șerpele sfârmăcios, *Anguis fragilis*), un reptil din ord. Squamatorilor (Saurienilor), fam. Anguidelor, are corp cilindric ca al șerpelui, fără membre. Pe spate brun cu deosebite dungii, pe burta negricios. O. tiner este pe spate alburiu, pe de laturi și pe burta negru. Lung. corpului 32 cm. rar până la 50 cm.; coada de lungimea corpului. Trăiesce în Europa, Africa nordică și Asia vestică prin tușe. În Alpi se găsește până la înălțimea de 1000 m. Iasă seara din ascunșul lui și caută după rîme și melci. Iarna se adăncese în pământ, adese câte 20—30 împun. Nasce vara câte 8—26 pui vii. Este neveninos.

Oryza L., (botan.) gen de plante palustre preponderant anuale din fam. Gramineelor, trib. Oryzae, caracterizat prin spicule ermafrodite. Cuprinde specii de origine est-indică, dintre cari

O. sativa L. (urezul, orizul, orezul) e de cea mai mare importanță ca aliment în țările tropicale și subtropicale (cu deosebire în India și China). Cultura acestei plante reușește și în țări mai nordice, așa în America de nord până în sudul Statelor Unite, la noi în Europa încă, în Italia boreală și Bănat. Făina de urez foarte fin măcinată se folosește ca pudră inofensivă »pudră de urez«. Orezul se seamănă în noroiu și apă bălțuită, foile lui plutesc pe luciul apei și numai spicul se ridică deasupra apei. Delta Dunărei și diferitele ostroave ale ei s'ar potrivii de minune pentru cultura orezului, numai lipsa de brațe și frigiditățile palustre au împiedecat introducerea culturii lui în România.

Orz, (*Hordeum vulgare* L. v. ac.), cereală din familia Gramineelor. cu o singură floare într'un spicușor, dar cu șese spiculețe la același nivel, însă nu toate florile fecundează, de unde îl împărțim în O. cu șese rânduri, cu patru rânduri și cu două rânduri. La O. cu două rânduri îi mai ȳice în Moldova și orzoaica sau orz de slad, pe când în Trans. sub numirea de orzoaică se înțelege O. cu șese rânduri, ca mai productiv. O. are mai totdeauna bobul îmbrăcat, dar sunt și varietăți golase.

Orzeszko, *Elisa Pawlowska*, scriitoare polonă, n. 1842 în Grodno. căsătorită cu un bogat proprietar litvan O., care a fost deportat în Siberia după 1863. O. fundă 1880 la Vilna o tipografie și o librărie, dar după ce publică tratatul: Patriotism și cosmopolitism, stabilimentul i-a fost închis și ea însăși internată. A publicat numeroase romane și romane politico-sociale, în cari descrie cu un deosebit talent viața țărănilor, Ovreurilor și a nicei noblețe din Litvania; printre romanele sale se disting: Eli Makower, 1875; Istoria unui Ovreu, 1887; Soartea unei femei, 1886, etc.; multe din ele sunt traduse și în alte limbi.

Orzoaica, v. Orz.

Os, *oase*, părțile compacte ale corpului vertebratelor; ele servă ca raziun al corpului și ca organe pasive de comoiune. După forma lor se împart în O. tubulare (lungi) și late, cu diferitele forme de tranziție. O.-le tubulare sunt traversate de canalul medular; capetele lor sunt provădute cu fațete articulare, acoperite cu un strat de substanță cartilaginooasă. O.-le se compun din două straturi de substanță osoasă compactă, între cari se găsește un strat de substanță sponghioasă. Toate O.-le unui corp sunt legate între sine, formând laolaltă scheletul. Legătura dintre O. este sau mobilă (prin articulațiuni) sau imobilă (prin suturi sau ligamente scurte). Baza O.-lor o formează o substanță elastică, împregnată cu fosfat de calciu, care condiționează tăria și greutatea lor. Toate O.-le sunt învăluite în o membrană fibroasă, numită *periost*; această membrană îngrijese de nutrirea și creșterea în volum a O.-lor. Creșterea în lungime a O.-lor tubulare se întâmplă dela capetele lor. O.-le nou-născuților se compun în preponderanță din țesut cartilaginoo, care se transformă în O. prin împregnarea fosfatului de calciu. În canalul medular al O.-lor tubulare, aniuit mai sus, precum și în substanța sponghioasă a O.-lor late se găsește mēduva, o substanță moale, grasă, de culoare roșietică sau galbuie, care joacă un rol

important la toate inflamațiunile O.-lor; în mēduvā se formează globuli albi. Structura microscopică a O.-lor e caracterisată prin straturi concentrice de o substanță intercelulară, traversată în toate direcțiunile de așa numitele canale ale lui Havers, și prin mici cavități numite celule, împreunate între sine prin ramificațiuni fine. v. și Articulațiune, Cartilagiu, Periost, Schelet.

Os mort, v. Necrosa.

Osagi, seminție de Indiani în America de nord, 1509 suflete la 1890.

Osana, (*grec.*) exclamare de bucurie și de preamărire. În legea veche la serbatoarea corturilor, Israeliții, spre închipuirea preamăririi lui Mesia, pe care îl așteptau cu entusiasm, cântau cuvintele psalmului mesian (112—117) »Osana întru cei de sus«. Cu această aclamare de bucurie și de preamărire a fost întinpinat Is. Chr. cu ocaziunea intrării sale în Ierusalim (Mat. 21, 9; Marcu 11, 10; Luca 19, 38; Ioan 12, 13). Tot această cântare o cântă și poporul creștinesc al sf. noastre biserici la partea aceea a sf. liturgii, unde în consacrarea sf. daruri se așteaptă scoborîrea Domnului pe altarele sf. biserici.

Osborne, castel regal în Anglia pe insula Wight, lângă Cowes. 11 Aug. 1857 întrederea lui Napoleon III cu regina Victoria a Angliei în cauza unirei principatelor române. Aci a murit regina Victoria în 22 Ian. 1901.

Oscar, 1) *O. I.*, rege al Svediei și Norvegiei (1799—1859), fiul lui Carol XIV Bernadotte, căruia îi urină la 1844, se distinsese prin mai multe reforme înțelepte. 2) *O. II.*, regele actual al Svediei, n. în 1829, succesor al fratelui său Carol XV, în 1872. [L.]

Oscil, popor vechiu în Campania, formând cu Auruncii și Opicii trunchiul populațiunii primitive a Italiei și amestecați pe la 425 a. Chr. cu Samniții veniți dela nord. Limba lor, foarte asemănătoare celei latine, era unul din dialectele principale ale vechei Italie. O. aveau o literatură și cultivau artele. Atellanele (v. ac.) jucate până sub imperiu în Roma și scrise în parte în dialectul osc, erau de origine oscică. Limba oscică, se vorbea încă pe timpul lui Varro; ea se poate vedea în »Tabla bantina«, aflată în 1793 la Bantia, în Apulia, (cuprinzând nisce legi agrare), și în câteva inscripțiuni de pe medalii și monumente.

Oscilațiune, se numesce calea pendulei dela un punct extrem până la celalalt și înapoi; sub O. de multe ori se înțelege încă și mișcarea pendulei.

Oscillatoria Vaucher, (botan.) gen de Alge Cyanophyceae, cu corpul format din filamente de celule puse în șir, de culoare albastră; formează suprafețe membranoase pe pământ și prin ape stătătoare dulci sau sărate. Filamentele de O. execută prin capetele lor mișcări de oscilare eliptice sau helicoidale sub influența luminii. Specii comune pretutindeni: *O. limosa* Agardh., *O. tenuis* Agardh., ș. a. [S. Șt. R.]

Oscinis frit, (zool.) (*Musca frit*), este de culoare neagră, lucitoare și 2—3 mm. lungime. Ea are trei generațiuni pe an. Cea dintâiu o întâlnim prin Aprilie și depune ouăle sale pe ierburi tinere; larvele se sfredelesc în inima acestora și o nimicesc. La începutul lui Iunie trece în stare de chrisalidă și preste opt zile se ivesce a

doua generațiune, care își depune ouăle pe spițele grânelor, etc. Larva se nutrește cu conținutul încă moale al grâunțelor, cari devin la coacere ușoare de tot (sved. »Frit«). A treia generație din Sept. își depune ouăle pe semănăturile de toamnă, iernează ca chrisalidă pentru a se ivi în formă de musculiță în Apr. viitor. Această muscă a cauzat adeseori mari pagube în Svedia și Austria.

Osculațiune, (*lat.*) în geometrie atingerea unei curbe plane cu o circonferență, sau a unei curbe de două ori îndoită cu un plan așa, ca ambele să aiba trei puncte de atingere comune.

Oșehlib, com. rur., parochie, moșie boierească în căpitanatul și jud. Coțmanului în Bucovina, are 1980 locuitori (1795 ort.-or., 69 rom.-cat. și Țuniți, 115 mos.), o școală primară.

Ūsel, insulă la intrarea în sinul de Riga, 2618 km². cu 61,212 loc. (1897); dela 1721 aparține Rusiei; navigație, economie de vite, pescuit.

Osia, se numesce linia dreaptă, în jurul căreia sânt simetric așezate toate părțile unei figuri sau unui corp geometric. În mecanică O. e linia dreaptă, în jurul căreia se mișcă toate punctele unui corp rotitor, pe când ea rămâne nemiscată, iar în optică e direcțiunea în care razele de lumină trec nedeviate prin lentile, sau se întorc pe aceeași cale dela oglinzi.

Osias, profet ovreu din secl. VIII a. Chr., primul din micii profeti. Stilul său e viu și colorat, însă laconic, și prin multele alegorii prea obscur.

Oșiris, (mitol.) la Egipteni era Țeu de frunte. Țeu Seb cu femeia Nuth a născut pe O., Țeu de geniu bun și pe Seth (Satana, Typhon), Țeu de geniu reu. O. se însoară cu sora sa Isis și guvernează ca binefacător, însă Seth omoara pe O. și trupul îl baga într'o ladă, ce o arunca pe riul Nil. Isis îl caută și a treia Ți îl afla în Byblis, pe trup cu tamariscă crescută, și îl îngroapa în Philă; dar până ce Isis a cautat pe fiul său Horos, Seth tăia trupul lui O. în 14 părți și le arunca prin țeara. O. însă nu a murit, pentru că s'a scoborit în lumea de jos și a domnit acolo. Horos ca să-și resbune moartea tatalui său, omoara pe Seth, și rămâne domn în lumea de sus, dar e neîncetat în lupta cu Seth și acūși învinge unul, acūși altul. O. e soarele când a trecut din zori și luminează, Seth e spiritul întunerecului, e noaptea care omoară pe O., iară Horos fiul e soarele Ținei, care iese din întunerec. Astfel O. e învins sau omorît de Seth, când soarele apune, și Seth e învins când Horos se arată, în toată dimineața. O. se numesce Apis (taurul) când soarele e în zodia taurului, și se Țice, că atunci sufletul lui O. e în Apis. O., Isis și Horos la Egiptieni au format o treime. Mormântul lui O. s'a arătat în mai multe orașe. Cultul lui O. a străbatut și la Romani. [Atn.]

Oșluca, una din gloabele sau amենđile la care erau supuși locuitorii Principatelor române, înainte de Fanarioți. Era o pedeapsa bănească pentru acei ce nu ascultau de poruncile ocărnuirii.

Osman, (*Othman*), sultani turci. 1) *O. I.*, numit *Al Ghazi* (cuceritorul), primul sultan al Turcilor, fiul lui Ertogrul, urmădupa tatăl său în capul hordei turcesci nomade din Frigia, care luă numele său, Osmani. În 1299 se declară independent, luă numele de sultan și cuceri vestul Asiei

mici. † 1326. 2) *O. II*, fiul lui Ahmed I, se urcă pe tron în 1618, fû nefericit în resboiul cu Polonia și omorât într-o revoluțiune a lenicerilor în Maiu 1622. 3) *O. III*, sultan dela 1754—57.

Osman Digna, (*Digma*), neguțator de sclavi din Suakin. Pe timpul revoluțiunii lui Mahdi (v. ac.) lui i-a fost dată misiunea să lățească rescoala în părțile estice ale Sudanului. În resboiul sudanic, până la recucerirea Sudanului sub Lordul Kitchener, joacă un rol important. Caderea Char-tumului (sub Gordon) este a se atribui lui O.

Osmanfacă, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, compusă din 3 căt. cu 1407 loc. (Dicț. geogr. 1897) în majoritate mohamedani, 1 biserică ort., 7 geamii și 1 școală.

Osmani, (*Osmanli*), numirea oficială a Turcilor, după Osman I.

Osmania, ordin sau decorație imperială turc., creat de Sultanul Abdul Asis la 1862. Cuprinde 5 clase obicinuite. E considerat ca superior celui al Megidiei. [L.]

Osman, Imperiul, v. Turcia.

Osman Nuri Pașa Ghazi, general turc., n. 1837 în Amasia (Asia mica), învinse 1876 pe Sârbi la Saitșar, comandă 1877 armata bulgară de vest, respinse 20 și 30 Iulie și 12 Septembrie atacurile ruso-rom. asupra pozițiunilor sale dela Plevna și primi titlul de Ghazi (învingătorul), cu toate acestea trebuî să se predea la 10 Dec.; 1878—88 ministru de resboiu. † 4 Aprile 1900.

Osmanu, (*Osman-Aga*), com. rur. în Rom., j. Braila, cu 1400 loc. (Dicț. geogr. 1894), 1 biserică și 1 școală.

Osmerus eperlanus L., un pește din fam. Salmonidelor, ord. Physostomilor, de culoare verde-albastrie pe partea de sus a corpului, pe de laturi alb-gălbiniu. Lungimea 8—30 cm. Trăiește în mările nordice ale Europei, în râurile Elba, Odera și Weser, și pe lângă țărmurii estici ai Americii de nord. Se mănâncă.

Osmiu, metal tetravalent, simbolul Os. Greut. at. 190.0. Se cunoaște sub forma unei pulberi. E un metal rar. Din cauza mirosului particular i-s-a dat acest nume. Cu iridii formează un aliaj cu se întrebuințează la facerea vîrfurilor de condeiu. Din principalele sale combinațiuni avem pe acidul osmic (Os O₄). Acest corp servă ca reactiv în preparatele microscopice pentru îngrirea acestora.

Osmologia, (*grec.*) știința ce se ocupă cu studiul mirosului și al materiilor mirositoare.

Osmosa, (*Diosmosa*) se numește amestecarea fluidelor despărțite prin o membrana poroasă sau un pârte poros, s. e. amestecarea apei și a alcoolului, a apei și a sulfatului de aramă, ș. a. Fluidele nu trec în aceeași măsură prin membranele poroase sau prin pârțile poroși, astfel volumul unui fluid scade, al celui alt crește. Intrarea fluidului din vasul din afara în vasul din lăuntru se numește endosmosă, ieșirea celui din vasul din lăuntru exosmosă.

Osmosa la plante, v. Diosmosa și Endosmosa.

Osmunda L., (botan.) gen de plante perene din fam. Osmundaceelor, cu sporangii numeroase, formând panicle din foi metamorfosate. La *O. regalis*, cea mai răspândită specie ocupă sporangiiile porțiunea supremă a foilor; planta în-trece adesea înălțimea de un metru și se cultivă uneori ca plantă decorativă rustică. [A. Pr.]

Osmundaceae, (botan.) fam. de Pteridophyte (Cryptogame vasculare) cu sporangii longitudinal-dehiscente, fără inel propriu, în locul acestuia o grupă particulară de celule cu pârți îngroșați (inel rudimentar). Cuprinde plante răspândite pe întreagă suprafața globului. Genuri importante *Osmunda* (v. ac.) și *Todea*. [A. Pr.]

Osnabrück, 1) O., departam. în provincia prus. Hanovra, între Oldenburg și Olanda, 6205 km², 312,322 loc. (1895). Format din episcopia de odinioară O., ducatele Lingen și Bentheim. 2) O., capitala districtului cu același nume și residență episcopescă, 45,137 loc. (1895), cu comerț viu. În orașul vechiu sînt strade strîmte și edificii vechi puțin frumoase. Edificii mai însemnate: catedrala, clădită de Carol cel Mare; bis. evang. în stil gotic; casa orașului în stil gotic, cu front ornat, cu statuete împăraților germani; statua ministrului C. Stüve și a lui Iustus Mösler; muzeul de științele naturale, colecțiuni de antichități, ș. a.

Oșorhelu, v. Mureș-Oșorheiu.

Ospel, ospătărie; casa și reședința unei autorități, *O. comunal*, primăria comunei.

Ospêț, v. Banchet.

Ospromenus, pește, v. Gurani.

Ospiciu, (*Asil*), instituțiune pentru îngrijirea de copii găsiți, infirmi, bătrâni, alienați, alcoolici; difere de spital, destinat numai pentru adăpostirea de durată mai scurtă a bolnavilor până la vindecare, și are o organizațiune specială după scopul special. O.-le sînt întreținute de stat, de comună, de administrațiuni spitalicesci cu venituri proprii. v. Asil.

Ospitalitate, găzduire. La toate popoarele se observă mai mult sau mai puțin obiceiul O.-ii, dar mai ales la cele orientale din cauza marelui necesități de nouă raporturi sociale, ce se stabileau prin mijlocul O.-ii. La unele popoare chiar, O. era legiferată, cum s. e. la vechii Germani, la Visigoți, etc.

Ossa, 1) O., (acuin *Kissabos*), munte în Tesalia, între Olympos și Pelion, 1953 m. înalt.

2) O., riu, afluent pe dreapta Vistulei, 120 km. lung.

Ossarium, (*lat.*) loc de păstrat oasele în cimiteru.

Ossii, (*Osefi*), popor de rassă arică în Caucas. Ei se întindeau asupra stepelor până la Don și Volga, dar Batuchan i-a împins în munții Caucas, unde se află pe la pasul Dariel în număr ceva mai mare de 100,000. Prin limbă se aseamănă mai mult de Perși, originea le este nesigură. Unii cred că sînt resturi de Alani. Sînt în urma celorlalte popoare caucasice, și deși ocupă cele mai însemnate trecători ale Caucasului, n'au opus nici o rezistență cuceririi rusesci. Religiuinea lor e un amestec de creștinism, mohamedism și păgânism. N'au temple.

Ossian, (*Ossin*), bard legendar celtic, de prin secl. III d. Chr., fiul lui Fingal, regelui din Morven, și rege al însuși. După lupte îndelungate cu Romanii și alți inimiți, pierdend pe tatăl și frații săi și pe fiul său Oscar, remas la bătrânețe singur, numai cu Malvina, credincioasa soție a fiului său, și lipsit de vedere, ca un alt Homer, cântă pe eroii neamului său, începend dela străbunul său Trenmor până la Oscar. O. deveni celebru după ce scoțianul J. Macpherson publică, în 1760—65,

poemele Fingal și Temora, atribuite lui O., și alte poesii gaelice. Resultatul discuțiunilor de până acum asupra acestor poeme e, că sînt scrise în limba modernă a locuitorilor din Wales (Weils), cu puține archaisme, că publicațiunile lui Macpherson nu sînt traduceri adevărate, ci mai mult prelucrări după textele primitive, ale căror originale nu mai exista. Poemele lui O. avură un mare efect în toată Europa, și fură traduse în toate limbile literare. La noi Eliade R., sub titlul de »Osianice«, a scris o frumoasă imitațiune după »Fingal«, (în cursul de poesii), din nenorocire în o limbă prea latinisată. Lit.: Windisch, »Die altrirische Sage und die Osianischen Gedichte«, 1878. [M. Strajanu.]

Ossib Schubin, pseudonim, v. Kirschner Lola.

Ossificațiune, împregnarea țesuturilor animale cu fosfat de calce. Se întîmplă în mod normal la țesuturile cartilaginease, iar abnormal la cartilajele laringelui, a coastelor, la Dura mater din canalul coloanei vertebrale, la rac, sarcome, fibroide, etc.

Ost, v. Est.

Ostaș, (germ. Soldat, ung. katona), se numește tot cetățeanul apt de a face serviciu sub arme, și este înrolat în armata țării. (v. Militar.)

Ostatic, persoană lăsată în puterea alteia pentru a garanta executarea unui angajament sau unei promisiuni. În antichitate, când se făcea pacea între două națiuni vrăjmașe, se făcea un schimb de un număr oarecare de O.-i, ca garanție de bună credință reciprocă. În cas de neexecutarea angajamentelor luate, O.-i erau considerate ca prizonieri de război și supuși pedepsei cu moartea.

Ostealgia, (*grec.*) termen medical pentru dureri la os.

Osteitis, (*med.*) inflamația substanței proprii a osului. v. Periostitis.

Ostende, capitala unui arond. în provincia belgiană Westflandra, pe nialul Mării de nord, punct de transbordare spre Anglia, 30,730 loc. (1896); dig grandios, port excelent; fabric. de drill, tutun; comerț viu; șantiere; stațiune balneară renumită (20,000 oaspeți).

Osteneala, v. Oboseala.

Ostensorium, v. Monstranța.

Ostentațiune, fală, laudăroșenie, îngăuifare, mândrie prea mare, fudulie.

Osteoblast, (*grec.*) termen anatomic pentru celulele, din cari se formează țesutul osos.

Osteocarcinom, carcinom (rac) al oaselor.

Osteoclasia, operațiunea chirurgicală, care constă în fracturarea oaselor cu scopul de a corecta deformațiuni osoase sau articulare sau de a îndrepta o fractură vicios consolidată. Instrumentul, ce servește este *osteoclastul*. O. se poate executa și cu mâinile (O. manuală). O. făcută, membrul se pune într'un bandaj de gips, unde se ține 1 sau 2 luni, pentru ca oasele să se consolideze în noua poziție. O. se practică mai adeseori la copii și adolescenți pentru a îndrepta deformațiuni osoase rachitice. [V. Im.]

Osteogangrena, identică cu Necroza (v. ac.).

Osteogenesă, studiul dezvoltării oaselor; ea studiază atât formațiunea țesutului osos în general, cât și modul aparițiunii punctelor de osificație, epoca contopirii acestor puncte de osificație.

Osteola, (botan.), deschiderea, gura, dintre celulele stomatice, dela intrarea unei cripte sau conceptacul, etc.

Osteolithe, v. Coprolit.

Osteologie, partea anatomiei descriptive, care studiază oasele (scheletul).

Osteoma, tumoare osoasă, în afară de locul unde sînt de obicei oase. Astfel s'au găsit O. în piele, în ganglioni limfatici, în ochi, în mamele, etc. (v. Enostosa, Exostosa, Hyperostosis.)

Osteomalacia, muierea oaselor, mai cu samă a celor lungi, din cauza lipsei de săruri (fosfate de calce, etc.), încât nu-și mai pot îndeplini funcțiunea lor. Suferințul trebuie să stea întins orizontal. Această suferință se vede rar și stă în legătură cu nutriție rea, traiu miser, etc. și cu constituția unor localități, s. e. în țările de jos, unde se ivesce mai des. Medicamentele nu folosesc. A nu se confunda cu rachitis.

Osteomyelitis, inflamațiunea măduvei oaselor. Poate fi acută și cronică. Cea acută se ivesce după rănirea oaselor când microbi de ai puroiului pîtrund până la măduvă. Cea cronică însoțește boale vechi ale oaselor sau sifilisul terțiar; tratamentul acesteia nu prea reușește, iar la cea acută se cere liniște, comprese cu gheață și morfină pentru amortirea durerilor. Când sînt calduri mari trebuie să intervină chirurgia.

Osteophyt, prelungirea osoasă ce reare câteodată din lamele profunde ale periostului, în apropierea porțiunii de os cariat.

Osteoporosis, mărirea porosiției oaselor, rărirea țesutului lor, lărgirea conductelor lor vasculare.

Osteosclerosis, indurațiunea osului la fel cu osul de elefant (eburnațiune) sau creșterea lui în launtru, încât cuprinde toată cavitatea măduvei.

Osteotomia, tăierea osului, s. e. când e strîmb, spre a-l face, ca după tăiere să se fiarbă drept. O. parțială, a unui clin, se numește în chirurgie resecție. O. se face și în anatomie.

Ostermann, *Enr. I. Frid.*, (rus. *Andrei Ivanovici*), diplomat rus, n. 1686 în Bochum (Vestfalia); 1704 a intrat în serviciu maritim rus; împ. Catarina I l-a numit vice-cancelar și membru al regenței pe timpul minorității țarului Petru II; împ. Ana Ivanovna l-a făcut conte. Urcându-se pe tron împ. Elisabeta, a cașut în disgrație, fu condamnat la moarte, apoi grațiat și exilat în Siberia; † 1747 în Beresov. Anibii fii ai săi nu au avut urmași; ei au adoptat un nepot de sora, pe *Alexandru Ivanovici Ostermann-Tolstoi*, conte, care s'a distins în războaiele cu Turcii, Polonii și Francezii, îndeosebi la Kulm (1813). † 1857.

Ostgotland, (*Östergöiland*), comitat (Län) la sudul Svediei, 10,977 km², cu 272,949 loc. (1896); cel mai bogat și mai productiv ținut al Svediei; mine de aramă și fier. Capitala Linköping.

Ostia, jertfă, v. Hostia.

Ostia, în antichitate oraș cu port în Latinm, la gura Tibrului, fundat de Ancus Marcius; ruinele lui se afla acum la 1 km. depărtare dela mare. O. de ași, cu 640 loc., e reședința unui episcop.

Ostiar, (*Ostiarus*, *Uperiu*), cleric, care are gradul ierarhic al ostiariatului. O.-rii aveau chiemarea de a păzi ușile bisericeii, precum și de a griji, ca să nu se contureze cultul divin. (Cf. I. Boros, Ierarhia bisericească. Gherla, 1894.

Ostie, e un instrument de prins pește, format din fier, având la un capăt 4 sau 5 dinți ascuțiți, iar la capătul opus un mâner găurit, în care se pune o coadă de lemn. Este ca o furculiță lungă, și în unele localități se ține chiar furculiță. Pescarul cu O. merge prin apă când e limpede și când vede peșcele îl împunge cu dinții O.-ei. [I. Popescu-Voitesti.]

Ostilitate, actul dușmănos, pe care un stat îl exercită față de altul. În război, populațiunea țerei inimice este ostilă armatei, actele de O. se produc în toate împrejurările în cari populațiunea vine în contact cu armata.

Ostinato, (*ital.*) = obstinat, îndărătnic, se ține pentru a indica persistența unui motiv melodic la o voce, pe când celelalte au contrapuncturi variate. Frumoase exemple de compozițiuni cu acest artificiu artistic lucrate se pot vedea în operele lui Bach și Händel. [T. C.]

Ostium, (*lat.*) poartă, ușă, intrare, deschizătură; vestibul la casa romană.

Ostra, com. rur. cu căt. Băieșescul, Muncelul, Poiana Flocii și Prădigariul, atenență la parochia Gemenea, moșie manast. în căpit. și jud. Câmpulungului în Bucovina, are 727 loc. (487 ort.-or., 206 rom.-cat. și uniți, 34 mos.), o școală primară, o biserică filială.

Ostra pe Prut, com. rur., atenență la parochia Zeleneu, moșie boier. în căpit. Storojinețului și jud. Stăneștilor pe Ceremnuș în Bucovina, are 219 loc. (210 ort.-or., 9 mos.), o biserică filială. [Dr. I. G. Sbiera.]

Ostracism, judecata prin care Grecii antici exilau pe 10 ani pe cetățenii al căror renume, popularitate ori opoziție în unele afaceri publice puteau deveni un pericol pentru libertate ori pentru dezvoltarea pacinică a statului. Voturile se scrieau pe o tăbliță de argilă (*ostrakon*), de unde și numirea. Exilarea se făcea cu păstrarea în întregitate a onoarei și averii exilatului. (V. și Heliada).

Ostrea, v. Stridia.

Ostrița, odin. *Clisădușii*, com. rur., parochie, moșie mănast. în căpit. și jud. Cernăuțului în Bucovina, are 2065 loc. (1951 ort.-or., 22 rom.-cat. și uniți, 92 mos.), o școală prim., un cabinet de lectură »Sentinelă». [Dr. I. G. Sbiera.]

Ostrogoți, v. Goți.

Ostrolenka, oraș în guvern. ruso-polon Lomsha, lângă Narew, 8679 loc. (1897). 26 Mai 1831 învingerea Rușilor asupra Polonilor.

Ostropel, un fel de tocană de puu sau miel cu usturoiu.

Ostrov, insulă, cu deosebire în fluvii.

Ostrov, 1) O. (*Silistra nouă*), com. urb. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, situată pe malul Dunării, cu 2802 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor, industria și cu comerțul; 1 biserică și 2 școli; reședința plășii Silistra nouă. 2) O., com. rur. în același j., se compune din 2 căt. cu 1359 loc. (Dicț. geogr. 1897), cari se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor, pescuitul și comerțul; 2 biserici ort., 1 geamie și 2 școli.

Ostrovul Corbului, insulă în Dunăre cu o suprafață de 2400 pogoane, locuită de 60 fam.; aparține com. rur. Batoșii, j. Mehedinți (Rom.).

Ostrovul mare, cea mai mare insulă a României pe Dunăre, având o suprafață de 4400 pog.

și fiind locuită de 120 familii; aparține com. rur. Gogoșu, j. Mehedinți. Teritoriul său este acoperit cu vii, pădure, agrii și bălți cu pește. Aici se află și 1 biserică și 1 școală. S'au găsit și anticități din timpul Romanilor.

Ostrovul mării, în povestile rom. e un loc renumit, pentru că acolo e locuința unor babe, cari au iepele feților frumoși, uneori și ale smeilor. Baba Relea cu iapa din O. m. avea un gard în jurul casei și în fiecare par se afla câte un cap de voinic, care n'a putut să afle iapa ascunsă de babă. În povestile române se mai amintesc: O. ținelor, O. fermecat, și uneori cu nume: O. Buian, O. Rupangea (v. Aea, Ciru și Baia de lapte). [Atm.]

Ostrya Scop., (botan.) mic gen din vasta familie a Cupuliferelor, trib. Coryleae, cuprinde frumoși arbori cu frunzele alterne; flori monoice, bracteele secundare închise în forma de sac conic. Acest gen foarte înrudit cu genul *Carpinus* L., are numai două specii, ce abia se deosebesc între ele și trăiesc în regiunea temperată a emisferei boreale. *O. carpiniifolia* Scop., crește spontan în Europa sudică, uneori cultivată prin parcuri ca plantă decorativă. [Z. C. P.]

O-Szent Anna, com. mare în cott. Arad, (Ung.); 4458 loc. în majoritate Rom.

Otagra, (*grec.*) v. Otalgia.

Otalgia, (*Otagra*), durere de urechi, cu vuet, urlet, fuituri, cauzată de răceală sau vr'o inflamațiune în ureche. Se dă morfina sau cloral pe dinlăuntru spre amonțirea durerilor, iar în ureche picături de cocaină.

Otașină, în Rom. dare pe vin; terminul perceperei dării pe vin.

Otava, se numește producțiunea a doua și a treia a fânațelor și pășunilor, care dă înspre toamnă. O. este mai fragedă și mai substanțială decât fânul.

Otcup, antreprisa acciselor dela orașe, termin folosit încă prin Moldova.

Otecnic, colecțiune cu descrierea vieții sfinților parinți.

Oțel, se obține sau prin decarbonizarea fierului crud, sau prin carbonizarea celui bastonat. Primul procedeu este al lui *Bessemer*. O. este de culoarea albă-gris, fractura cristalină. Este cu mult mai dur ca fierul. Dacă este încălzit la roșu și apoi aruncat într'un vas cu apă rece, capetă o astfel de duritate, încât sgarie sticla și se numește călit. Încălzit la diverse temperaturi ia felurite colori, galbenă, brună, purpurie, albastră, neagră albastră.

O tempora, o mores, (*lat.*) »O timpuri, o moravuri!« exclamație din vorbirile lui Cicero (s. e. »In Catilinam & I, i.).

Oțet, condiment și medicament constituit din acid acetic și puțin eter acetic, solvite în apă; O. mai conține alte materii accesorii, diferite după originea lui: săruri, substanțe colorante, acid malic și alte acide de fructe. O. se produce prin oxidațiunea alcoolului etilic (al spiritului) sub influența fermentului acetic, a bacteriei numite *Micrococcus aceti*. Toate lichidele alcoolice dau la oxidațiune O.; O.-ile mai fine se produc din vin, bere, must de fructe, prin simplul contact cu aerul atmosferic. O. de vin este caracterizat prin prezența tartratului de potasă și de

calce. O-ile ordinare se fabrică din alcool de cereale și de cartofi, care se toarnă foarte încet peste surcele de lemn sau preste paie, așezate într'un butoiu, ale cărui doage au găuri mici pentru a înlesni accesul aerului. Acest O. se colorează câte odată cu caramela (zahăr ars), culoare nevătămatoare. La destilarea uscată a lemnului se naște acid acetic pirogignos, adecă amestecat cu materii empireumatice. La fabricarea metodică de cărbuni de lemn, s. e. în Bucovina în pădurile fondului bisericesc, se culege acest O. pirogignos, se purifică, depărtându-se materiile empireumatice cu ajutorul de calce și de sodă și se produce esența de O. (acid acetic concentrat) și O. Un asemenea O. nu este admisibil pentru consumație dacă nu este perfect rectificat. O. din comerciu trebuie să conție 4%—5% acid acetic. Esența de O. este caustică și nu se poate vinde decât cu oarecare precauțiuni. Falsificarea cea mai importantă a O.-lui constă în adaugere de acid sulfuric, care se poate lesne recunoaște. O.-ul se întrebuițează și în unele industrii. (Cf. Regulamentul pentru priveghierea sanitară a alimentelor și beuturilor, București, Imprimăria statului 1895; A. Poltzer, Analisa alimentelor și beuturilor. București, 1900.) [I. Felix.]

Oțetar, numele rom. al plantei cultivate *Rhus typhina* L. (v. ac.).

Oțetelișanu, veche familie boierească din Oltenia. Pretinde a descinde dintr'o familie comtală venită odată cu descălecarea. În secl. XVI, pe la 1550 trăia postelnicul *Radu dela Oțeteliș*. Vornicul *Preda O.*, † 1730, boier distins în secl. XVII. Era însoțit cu fiica lui Dumitrasco Penarou. Vornicul *Barbu O.*, consilier în v. administr. austriace (1720), fiul lui Radu, e acel din cari derivau actualii prin trei brânse: Fratele său vornicul *Ilie O.* † 1733, e fondatorul bisericii Sf. Ilie din Craiova, pe care a înzestrat-o cu averi însemnate. În secolul actual au trăit, între alții: frații *Iordache* și *Gregore O.* Marele clucer *Iordache O.*, însoțit cu o Socoteancă, avea pe la 1830 la Craiova, împreună cu nepotul său Const. Lecca o tipografie particulară, în care s'au imprimat mai multe cărți, între cari publicații și traduceri ale fratelui său: *Aga Gregore O.* și ale nepotului lor C. Lecca. Dela Gregore O. au ramas mai multe piese și culegeri filosofice traduse din grecesce. Din ramura aceasta au ramas descendenți bărbătești.

Dintr'o altă ramură a Oțetelișenilor avem pe: *Ioan O.*, n. 1795, † la București 1876, îmbogățit între altele prin contractul de exploatare a ocnelor statului (1838—41); a fost ministru de finanțe în ultimele 12 zile înaintea resturnării lui Cuza-Vodă dela 11 Febr. 1866. Prin testament *I. O.* și soția sa Elena au înființat marele pensionat dela Măgurele (lângă București) pentru creșterea fetelor române, punând de executor testamentar pe Ion Kalinderu sub îngrijirea Academiei române. Dintre actuali: colonelul *Petru Oțetelișan*, comandant de brigadă, s'a distins ca oficier de geniu în campania din 1877 până 1878, în diferite ocațiuni.

Othman, (*Osman*), al treilea Calif (644—656).

Otho, *Marcus Savius*, împ. roman, n. 32, favorit al lui Nero, a cumpărat domnia cu prețul umilirei sale; lingușea mulțimea și armata; reșnul său fû socotit ca o reînviere a domniei nero-

niane; după o domnie de 98 de zile, este detronat și în locul său e proclamat împ. rat Vitellius, legat al Germaniei inferioare; O. se ucide de supărare la 14 Apr. 69.

Otiatrica, (med.) știința ce se ocupă cu morbiilor urechii.

Otița, (*grec.*) 1) *O. extrema*, inflamația circumscriptă sau difusă a canalului aușului. O. circumscriptă provoacă dureri intensive; obvine la indiviții anemici și clorotici, în formă acută și cronică; se tratează cu cataplasme calde și unguente narcotice și antiseptice. O. difusă, caracterisată prin producțiunea unui ser mucos sau purulent, este de obicei o urmare a răcelii, se observă însă des la indiviții scrofuloși. Se tratează cu remedii antiseptice și adstringente. 2) *O. media*, inflamația urechii mijlocii, în formă acută și cronică, cu secrețiune mucoasă sau purulentă, dureri mari și alterațiunea aușului. Causale O. m. sânt varii: răceala, catarari de nas sau faringe, scrofuloasă, tuberculoasă și sifilis. O. m. poate trece asupra meningelor și creierului, cauzând moarte. Tratatment: lipitori, perforația artificială a membranei tympanice, irigațiuni cu lichide desinfectante, apoi adstringente.

Otlaca, (numirea veche *Athlaka*), com. mare în cott. Arad. Apare în actele publ. la 1438. Are 688 case cu 3769 loc. gr.-or. Români, puțini Maghiari. Teritorul foarte productiv. Loc. se ocupă cu industria de casă, agricultura, prăsesc vite, porci și cai foarte frumoși. Staț. de cale ferată.

Oto, v. Otto.

Otolit, *otoliți*, concremente ce se găsesc în besicile aușului multor pesci și la animale avertebrate.

Otomacul, popor indian în Venezuela, lângă Orinoco; au obiceiul să mănânce pământ.

Otomykosa, (*grec.*) termin medical pentru ivirea de bureți (mușgaiu) în canalul extern al urechii.

Otopeni, fort al cetăței București, situat pe marginea estică a șoselei București-Ploiesci, la 13 km. de centrul capitalei, între forturile Mogoșoaia și Tunari.

Otophon, tub pe care îl folosesc oamenii cu auș greu.

Otorrhea, scurgerea din ureche, este seroasă și purulentă, când de obicei și timpana este perforată. După o spălătură cu apă caldă din un injector cu balon de gumă, materia din ureche se curăță, încaț astupându-și suferindul nările și gura și umflându-și bucele obrazului, aerul iese țiușind prin urechea cu timpana spartă, care spărtură se poate constata și cu otoscopul.

Otoscop, oglindă de examinat urechea. În acest scop se cere un reflector mare cu o găurice în mijloc și 1—3 pâlpii de diferite calibre pentru a se introduce în conductul auditiv.

Otpust, *ecfonis*, *ecfonesis*, demisiune. Rugăciune țisă cu voce înaltă, cu care se termină un anumit serviciu divin ori funcțiune bisericască.

Otranto, oraș în prov. ital. Lecce (Apulia), 1893 loc., arhiepiscop. *Strâmtoarea O.* leagă Marea Ionică cu Adriatică.

Otrava, venin, substanță toxică. v. Intoxicațiune.

Ottava, (*ital.*) v. Octava.

Ottlienberg, pisc în Vogesi, 820 m. înalt; pe vârful lui e mănăstirea Ottiliei, zidită 680 în onoarea Sf. Ottilia, patroana Alsaciei.

Otto I cel Mare, împărat romano-german, fiul lui Eric I, n. 912, încoronat la 936 în Aachen, 951 învinge în Italia pe usurpatorul Berengar II, se cunună cu Adelheid, veduva regelui Lothar și se încoronează de rege al Italiei, bate în 10 Aug. 955 pe Unguri la Lechfeld lângă Augsburg, la 2 Febr. 962 se lasă a fi încoronat la Roma împărat al Italiei și înființează imperiul roman al națiunii germane. † 7 Maiu 973 în Memleben, îngropat în Magdeburg.

Otto I, Wilhelm Luitpold, Adalbert Waldemar, rege al Bavariei, al doilea fiu al lui Maximilian II, n. 1848. dela 1873 alienat, rege dela moartea fratelui său Ludovic II (13 Iunie 1886), trăiesce în castelul Fürstenried.

Otto I, Frederic Ludovic, rege al Greciei, fiul lui Ludovic I de Bavaria, n. 1815, † 1867. Prin protocolul din Londra dela 1832 fû chiebat la tronul Greciei cu o regență de bavarezi. La 20 ani luă autoritatea în mână. După revolta din 1843 trebuî să acorde o constituție Greciei. Caderea sa dela tron se întâmplă în 1862. [L.]

Ottokar, numele mai multor regi ai Boemiei: **O. I Przemysl**, duce al Boemiei la 1192, iar la 1198 numit rege de împăratul Filip de Șvabia. † la 1230.

Ottokar II Victoriosul, urmașul lui Venceslas I. În 1253 reuni Austria și Stiria la Boemia; în 1262 cucerii o parte din Prusia; în 1270 obținî prin moștenire Carintia și Carniolia: dela 1275, când se aliă contra împăratului Rudolf de Habsburg, până la moartea lui în 1278, avu perioada de nenorociri în care pierdû multe din posesiunile câștigate. El peri în bătălia dela Marchfeld. [L.]

Ötz, Alpii, partea Alpilor dintre Inn, Brenner, Eisack și Etsch. în Wildspitze ajung înălțime de 3776 m. — **Ötztal** (valea Ötz), valea riului Ötz în Tirol, în partea ei superioară se află cele mai sus situate sate din Europa, ca Gurgl (1910 m.) cu 127 loc. și Vent (1892 m.) cu 51 loc.

Ou, (zool.) celulă feminină animală, care conține în sine materialul trebuincios pentru formarea unui nou individ. O. tiner este o celulă a carei protoplasmă se numesce vitel, nucleul: vesicula germinativă, nucleolul: macula germinativa, iar învelișul membranos: vitelină. Prin segmentațiune O. se transformă într'un număr mai mare de celule cari, toate se întrunesc la un loc, formând o massă mică numită: morula. Celulele din morula se lipesc apoi între ele, formând o sferă desarta în interior, numită blastula. Blastula începe într'un punct oare care pe suprafață a se prăbuși din ce în ce mai tare până ce se transformă într'un sac cu pereți dubli, unul extern (ectoderm) și altul intern (entoderm); acest sac se numesce gastrula. Pereții lui dau nascere embrionului și atât celulele ectodermului cât și cele a entodermului se despart apoi în grupuri, având fiecare rolul lor determinat.

La om și la toate mamiferele O. rămâne în interiorul mamei până se desvoaltă fătul. La alte animale, ca la paseri. etc., O.-le nu au nevoie să se desvoalte în interiorul mamei din cauză că conțin o cantitate considerabilă de vitel nu-

tritor (albuș și gălbuiș) care e suficient pentru hrănirea embrionului, fără ca să fie nevoite să stee în comunicație cu mama. (Ovipare.)

Ou, (botan.) celula rezultată din unirea a două celule polarisate, de sex diferit, (ise gameți (v. ac.). Are o membrană celulosică externă ce limitează nucleul, protoplasma și rezervele nutritive interne. O. se produce sau prin isogamie (v. ac.), sau prin heterogamie (v. ac.). O. este germeul, celula inițială a unei noi plante, de unde i-se mai dice și *oospor*. Plantele cari fac oue, se țic cu reproducere sexuată prin *oogamie*; așa sînt multe Ciuperci și Alge, Muscineele, Criptogamele vasculare și Fanerogamele. [S. St. R.]

Oudinot, Nicolas Charles, duce de Reggio, mareșal frc., n. 1767 în Bar-le-Duc, dep. Meuse; 1783 a intrat în armata franceză. A luat parte glorioasă la luptele dela Zürich, Austerlitz, Ostrolenka și Wagram; după lupta dela Leipzig a comandat ariergarda franceză. După abdicățiunea lui Napoleon, O. a intrat în serviciile lui Ludovic XVIII, care l-a numit guvernor al Metzului. În timpul celor o sută de zile, O. a trăit retras. În resboiul din Spania (1823) a comandat corpul prim de armată, în fruntea căruia a intrat în Madrid. † 1847. Fiul cel mai mare al acestuia, purtând același nume, n. 1791 în Bar-le-Duc și † 1863, cu începere dela 1809 a luat parte la toate resboaiile lui Napoleon, 1835 a intrat în armata din Algeria, luând parte la luptele dela Makta și Maskara. 1849 a comandat trupele franceze, cari au ocupat Roma, ce era apărată de Garibaldi. După lovitura de stat a lui Napoleon III (1851), parlamentul l-a numit comandant al trupelor și gardei naționale; fû arestat, dar Napoleon îi redete în curând libertatea.

Ouro-Preto, (mai nainte *Villarica*), capit. stat. brasilian Minas Geraês, centrul unor băi de aur mai nainte bogate; acuma numai cu 8000 loc.

Oușorul, munte în Bucovina, 1642 m. înalt, în ramura munților dintre riul Bistriței și al Dornei, lângă satul Candreni. [Dr. I. G. Șbiera.]

Ovariectomia, (med.) operațiune, care se execută prin laparotomie (v. ac.) în scop de a îndepărta ovariele sau cisturile din ele.

Ovar, v. Carpel, Gineceu și Uterus.

Ovațiune, (*lat.*) un triumf mai mic la Romani. În limbajul de astăzi O. e primirea cu onoruri, ce îi se fac cuiva.

Ovês, (*Avena sativa*, v. ac.), servește aproape exclusiv la nutrițiunea animalelor. Numai în ținutri de tot sărace și cu climă aspră de munte se întrebuințează și consumă pâne de ovês. O. are panicula sau resfirată în toate părțile, sau într'o singură parte, de unde aceasta din urmă se mai numesce și O. drapel (*Avena orientalis*).

Ovidiopol, orașul așezat pe malul drept al limanului Nistrului, tocmai în fața vechei cetăți a lui Stefan cel Mare, Cetatea Albă (Akjerman), posedă o poporație de 6452 suflete, parte Ruteni, parte Ovrei. Numele lui se datorește greșitei presupunerii, că Ovidiu Nasone ar fi fost exilat pe malurile Nistrului.

Ovidius Naso, Publius, poet clasic, cel mai sincer și mai spiritual, însă superficial și nestatornic. O. fû poetul de predilecțiune al Romei. N. 43 a. Chr. în Sulmo din o familie equestră, studiă la Roma, apoi la Atena, călători în Asia și Grecia; ocupă treptat funcțiunile de triumvir,

centumvir și decemvir în Roma, și apoi s'a retras în viața privată, devotat ca totul muselor. O. la etatea de 42 ani fu silit, prin ordinul lui August, să plece îndată în exil la Tomi. În ultima noapte (a cărei elegie e frumos tradusă rom. de St. Vărgolici), O. în desperare arse toate operele sale, ale căror copii din fericire erau răspândite în Roma. Causa exilului era o simplă greșeală, probabil divulgarea prin imprudență a unei scene între August, Livia și Tiberiu, adoptat ca fiu și moștenitor al tronului. Cogălniceanu spune, că țeranii rom. din părțile Moldovei povestesc până astăzi despre un om extraordinar, care a venit odinioară dela malurile Tibrului pe aceste locuri și care avea blândeța unui copil și bunătatea unui părinte. Acest om suspina fără încetare și vorbea singur, iar când vorbea cu cineva, vorbele curgeau ca mierea de pe buzele lui. Aproape 8 ani trăi O. între Geți, a căror limbă o învățase și cari îl onorau, încoronându-l de poet. Intristarea și clima îi ruinară sănătatea. La a. 18 d. Chr. muri. Principalele scrieri ale lui O. sânt: *Metamorfosele*, numite altădată biblia poezilor, o colecțiune de tradițiuni mitologice, înșirate cu măiestrie într'un tot, comoară de imaginațiune și frumsețe poetice; *Fasti* sau *Calendarul roman*, scriere plină de erudițiune arhaică asupra originii serbătorilor, tradițiunilor, datinelor și așezămintelor religioase, de mare însemnătate pentru înțelegerea anticității clasice; *Amorurile*, *Arta iubirei*, *Medicamentele feței*, pe lângă toate defectele lor, afară de frumseța poetică, ne dau o icoană credincioasă a moravurilor timpului; *Remediul amorului*, pe lângă valoarea literară și istorică, are și un interes psihologic prin observațiunile fine asupra inimii omenesci; *Tristele și Ponticile*, scrise în exil, deși arată decadența poetului, sânt frumoase (ca s. e. minunatul tablou tradus de Hașdeu, sub titlul *Ovidiu la gurile Dunărei*) și de un interes special pentru istoria noastră națională.

Oviedo, prov. în nordvestul Spaniei, mai nainte principatul Asturia, 10,595 km², cu 595,420 loc. (1887). *Capitala O.*, lângă Nora, cu 42,716 loc., are universitate fondată la 1574; episcopie.

Ovipara, numire ce se dă tuturor animalelor, cari nasc puii din ou, în opoziție cu *Vivipara*, numire ce se dă animalelor ce nasc puii vii.

Ovreii, (*Ebrei*, *Israeliți*, *Jidovi*, *Iudei*), numiți astfel fiind-că erau »de dincolo», de preste Euftrat (Ibrim), se numiau și se numesc Israeliți după numele lui Iacob Israel (»cel ce se luptă cu Dumnezeu»), cum și Iudei mai ales după captivitatea babilonică, din care s'au întors numai membrii regatului lui Iuda, așa că Israeliții au dispărut cu totul.

Probabil că O. în primele timpuri n'au stat deloc în relațiune cu Egiptenii, ci se numerau printre triburile nomade din nordul Arabiei (Sinai locuința lui Iahveh, ca Olimp a lui Zeus), de unde pătund încet și nebăgați în samă ca păstori și ca tâlhari în țeara Canaan, unde ab-sorb poporul mai vechiu; adoptă obiceiuri și cultură și leagă originea lor cu religiunea celor învinși, adoptând pe deii acestora (Avram, Isac, Iacob) ca părinți ai lor. Pastori nedepărși cu viața de stat, ei nu ascultau de un conducător și de aceea au suferit multe umiliri și înfrângeri din partea vecinilor mai puternici și mai de-

prinși cu resboiul. Din timp în timp însă apărea câte un erou local, care în capul unui clan susținea lupta cu inimicii fără să aibă însă vr'o influență asupra celorlalte clanuri. Pericolul extern deștepta conștiința de unitate și *Ierubbaal*, primul rege ovreu unesce toate clanurile. Fiul său *Abimelee* susține autoritatea sa, dar urmașii o pierd; anarchia reîncepe și cu ea și pericolul extern, mai ales din partea Filistenilor, cari îi tin sub stăpânirea lor cam o jumătate de secol, când se simți necesitatea unui rege. Un șeic, *Saul*, prin lupte mici ajunse la reputație mare în poporul său, fû recunoscut rege și salvă țeara. Un alt șeic însă din tribul lui Iuda, care remăsese străin de aspirațiunile naționale și era mai amestecat cu străinii, întră în negocieri cu Filistenii, cari încep din nou resboiul și Saul moare în resboiu, pe când David se declară rege și după un resboiu îndelungat nimicesce toată familia lui Saul. *David* a fost cel mai glorios rege al O.-lor, victorios prin talentul generalului Ioab, a înființat un regat mai puternic decât micile regate siriene, într'un timp când Egiptul decăduse, iar Asiria nu se ridicase. Asirienii și O.-ii au fost cele mai crude popoare în istorie, căci credeau că jertfa necredincioșilor este plăcută deilor lor, astfel David pe Amoniți »i-a omorît cu ferăstraie și cu grape de fier și cu securi de fier și i-a bagat în cuptoare, în cari se arde cărămida.» *Solomon* fiul său (1000 a. Chr.) a dat splendoare cuceririlor tatălui său, a cheltuit mai mult decât trebuia și a intrat în relațiuni cu Fenicienii. Cheltuielile lui aduseră însă slăbirea țerii, căci cea mai mare parte a poporului, cea care scăpase țeara de Filisteni, recunoscû un alt rege și își alese alta capitală, iar pe *Roboam* îl ascultau numai puțini. Încep apoi luptele dintre cele două regate Israel și Iuda și cu micile regate vecine, apoi vin Asirienii și distrug regatul lui Israel, dărimă Samaria (722), risipes pe Israeliți în mulțimea popoarelor lor supuse, iar regatul Iuda umilindu-se și platind tribut, mai dănuiesce până la 586, când Nabuhodonosor distruge Ierusalimul, duce pe Iudei în »captivitatea babilonică», din care Cyrus le-a permis să se întoarcă. Desvoltarea ulterioară a O.-lor nu mai are nici o însemnătate politică, are însă însemnătate religioasă. Sub influența preoților se compune și se arangiază o literatură religioasă admirabilă, care prin creștinism a ajuns patrimoniul omenirii, căci cărțile micului și înjositului popor cuprind rugăciunea a 500 milioane oameni, cei mai superiori ai omenirii. Supuși de Macedoneni, apoi de Ptolemei, de Seleucizi și de Romani, O.-ii au fost vânduți sclavi de Hadrian în imperiul roman sau singuri s'au risipit printre popoarele străine, păstrând cu tărie ideea de unitate. Persecuțați dese ori, urii totdeauna au contribuit la cultura materială și mai apoi morală a popoarelor moderne, iar dela jumătatea secolului trecut, trecând preste prejudecățile religioase, au început a se asimila cu popoarele europene și au devenit un însemnat factor cultural și economic.

În România se pomenesce despre un ovreu pe timpul lui Stefan cel Mare, mai apoi în repetate rânduri se vorbesce de ei că s'au înmulțit în orașe, mulți au venit însă din pri-

cina persecuțiilor din Rusia în secolul nostru. O. nostri și cei ruși sînt cu totul departe însă de nivelul cultural al fraților lor din apusul Europei.

[—]

Limba ebraică, vorbită de O. pe timpul ne-
atârării lor politice, face parte din familia lim-
bilor semitice. Cărțile vechiului testament (v. Biblia), precum și unele inscripțiuni și monede
sînt singurele documente remase din acea epocă.
Ca limba serviciului divin O.-esc și a cărta-
rilor O., ea se propagă însă pînă în prezent.
Ebraica se scrie dela dreapta la stînga. Alfabetul
ebraic se compune din 22 litere, toate consoane,
la cari dela secl. VII se adaugă și semne voca-
lice. Scrierea veche, păstrată în inscripțiuni
și monede și care diferea numai puțin de cea
feniciană, e curînd înlocuită prin cea țisă asi-
riana sau pătrată, usitată în tipărituri și în ma-
nuscrisurile rituale ale O.-lor, din care au ieșit
apoi varietățile scrierii rabinice și curente. Sînt
două feluri de pronunțare a ebraicei: cea por-
tugheză, primită și de filologi, și cea polonă, în
us la O. germani și cu puține modificări, la cei
din Europa răsăriteană. (Gramatici de Ewald,
Gesenius și Nægelsbach, dicționare de Gesenius
și Fürst.)

Literatura. Epoca cea mai strălucită a lite-
raturii O.-lor este aceea care a vîdeut născîndu-se
diferitele scrieri ale vechiului testament și care
se întinde cam pînă la secl. II a. Chr. Cărțile
poetice ale acestei culegeri aparțin toate poesiei
licee și se compun din innuri religioase (Psalmii,
margăritarul literaturii ovreesci), elegii (Plân-
gerile lui Ieremia), poesii erotice (Cîntarea Cîn-
tarilor), didactice și filosofice (Proverbele lui
Solomon și ale lui Sirah, cele din urmă pastrate
numai în traducere grecească, Iov, Eclesiastul).
Cărțile profesilor, dintre cari se disting mai cu
sama Isaia și Ieremia, cuprind cuvîntări poli-
tice, exhortațiuni morale și prorociri asupra
viitorului poporului evreesc. Dintre diferitele
scrieri biblice cari tratează istoria O.-lor, cea
mai importantă este Pentateucul, în care se
află înșirată legislația mosaică, fundamentul re-
ligiunii Israelitilor. Poesia veche O.-ască nu cu-
noasce nici ritmul nici rima. În secl. II a. Chr.
pîna în secl. IX d. Chr., producțiunea literară
a O.-lor e mai exclusiv consacrată exegesei
biblice (Midrasch), teologiei (Talmud) și liturgiei
(Siddur, Piyutim). Secl. X—XV și mai ales
secl. XI și XII reprezintă o a doua epocă de
stralucire a literaturii O.-sci. Familiarisându-se
în Spania, prin mijlocirea Arabilor, cu cultura
apuseană, O. cultivă, pe lângă teologia și disci-
plinele înrudite, și poesia (Solomon Gabirol,
lahuda Halevi), astronomia, geografia (Benjamin
de Tudela, care visita și țările dunărene), filo-
sofia (Maimonide), etc. În secl. XVI și urm.,
O. se dedau comentarii biblicei și a talmudului,
codificării dreptului talmudic și desvoltării doc-
trinei mistice a cabalei. Ultimii secolii în fine
se deosebesc prin lucrări remarcabile în difere-
tele domenii ale literaturii estetice (mai ales
poesia lirică și romanul), care se razimă de mo-
deluri apusene. Pe lângă acestea, numeroase
scrieri didactice tind a face accesibile O.-lor re-
sultatele științei moderne. [Ti.]

Musică. O.-ii atribuiau invențiunea instrumen-
telor musicale la doi meseriași, fii ai lui Lameh,

și anume lui Jubal cele de coarde și lui Tubal-
cain cele de suflare. Diferitele pasage în cari
se face mențiune despre musică în Biblie ne
arată această artă mult întrebuintată la O., în
cult, în resboiu, și la ori ce fel de serbări pro-
fane sau religioase. Biblia însăși era cantată pe
o specie de recitativ. În mare onoare pe timpul
judecătorilor, acompaniînd totdeauna inspirați-
unile profesilor, musica ia o mare desvoltare prin
Solomon. După Solomon însă începî o deca-
dență care merse tot crescînd pînă se com-
pletă prin împrăștierea O.-lor în lume. S'a sta-
bilit o bogată listă de instrumentele musicale
usitate la O., dintre cari cele mai caracteristice
sînt: harpa trigonă (Kinor), trompeta dreaptă
(Șafoțerah), cornul întrebuintat și ađi în templu
(Keren sau Șofar) ș. a. întrebuintate și de ce-
lelalte popoare ale antichității.

Musica întrebuintată ađi în templurile israe-
lite e foarte variată. Alăturarea de repertoriu tra-
dițional, format pe de o parte din melodii de un
caracter antic, și pe de altă parte de alte me-
lodii a căror bogăție în ornament indică netă-
găduit influența arabă, și unele și altele adese
armonizate în 4 sau 5 voci, se vîd compozi-
țiuni datorite măiestrilor moderni. [T. C.]

Ovul, (botan.) aparatul în care se formează
oul, mai pe urmă embrionul și care va deveni
în fine semînța la majoritatea Fanerogamelor.
Se desvoltă pe carpel, unde e purtat de pla-
centa, și e închis în ovar (la Angiosperme)
sau nu e protejat într'o asemenea cameră (la
Gimnosperme). O. complet are un nucel, două
tegumente, cari lasă la vîrfur lor deschiderea
țisă micropil (v. ac.), un funicul (v. ac.), iar ca
regiuni speciale are hilul (v. ac.) și chalaza (v. ac.).
Unele Fanerogame (Santalaceae, Loranthaceae, ș. a.)
au O. mai simple sau prea puțin diferențiate;
altele au O. numai cu un tegument, etc. Ca
forme de O. sînt: *orthotrop* sau drept, cu
nucelul în prelungirea funiculului și micropilul
opus hilului (la Hrișcă, v. Gimnosperme); *anotrop*
(v. ac.); *campylotrop* (v. ac.); *epinast* (v. ac.);
hyponast (v. ac.). În ovar sînt O. puține, unul
singur sau numeroase (Orchidee, Cactee). Nu-
celul conține o celulă specială, sacul embrionar,
în care se formează endospermul (v. ac.) și din
acesta oosfera. O. e homolog cu macrosporangi,
sacul embrionar cu macrospori (v. ac.) dela Crip-
togamele vasculare; la Fanerogame O. e homolog,
cu antera, nucelul, cu sacul polinic. [S. Șt. R.]

Ovul, (anat.) v. Uterus.

Ovulum Nabothi, (med.) v. Uterus.

Owen, (pron. oen.) 1) *O., Sir Richard*, na-
turalist engl., n. 1804 în Lancaster; s'a ocupat
cu științele naturale și cu studii anatomice și
paleontologice; a fost și prof. de anatomie și
fiziologie. † 1892 în Londra. Scrieri: *Lectures
on the comparative anatomy*, 1843—46; *On the
anatomy of vertebrates*, 1866—68; *On the fossil
manuals of Australia*, 1877. 2) *O., Robert*, so-
cialist englez, n. 1771 în Newtown (Montgomery)
și † 1858. De profesie un fost comerciant. 1800
a primit conducerea unei mari bumbăcării în
Newlanark; a desvoltat nu numai fabrica, ci s'a
îngrijit și de propășirea materială și morală a
lucrătorilor. Succesul dobîndit în Newlanark i-a
sugerat ideea de a păși ca reformator al mise-
riilor sociale. În curînd însă a ajuns în conflict

cu preoțimea și burghezimea engleză, de aceea a trecut în America, unde a întemeiat o colonie comunistă. Atât cu acest plan cât și cu întreprinderea de a coloniza Texas a făcut fașco. 1827 s'a reîntors în Anglia. Prin cuvântări și broșuri a știut să-și câștige un cerc de aderenți (*Oweniști*), cari l-a ajutat a pune basă asociațiilor cooperative. Ideile sale le-a desvoltat cu deosebire în scrierea: *Revolution in the mind and practice of the human race*, 1849.

Oxalate, sărurile acidului oxalic. Ele pot fi acide și neutre.

Oxalideae, (*Oxalidaceae*), (botan.) după unii botaniști familie, iar după alții, între cari și Bentham și Hocker, numai trib din familia Geraniaceae (v. ac.).

Oxalis L., (botan.) gen din fam. Geraniaceae, tribul Oxalideae, cuprinde plante erbacee vivace sau mai rar subfrutescente. Acest gen are vr'o 220 specii, împrăștiate pe mai toată suprafața globului. În părțile noastre crește prin pădurile umbroase și umede din regiunea montană și subalpină. *O. acetosella* L., cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Macrișul caprei, Macrișul iepurelui, Macriș păsăresc, etc. [Z. C. P.]

Oxalit, mineral, oxalat de fier hidratat, rar însoțescă lignit. Sin. Humboldtin.

Oxalium, oxalat acid de potasiu.

Oxalurie, expresiune urologică prin care se denotă o eliminare abundentă de oxalate.

Oxford, capitala ducatului englez Oxfordshire, residența episcopiei anglicane, lângă împreunarea riuurilor Cherwell și Temse 45,742 loc. (1891); multe colegii și biserici vechi în stil gotic, catedrală, cea mai renumită universitate a Angliei, în care deja în secl. XII au propus învățați renumiți.

Oxford, *Robert Harley*, conte de, om de stat engl. (1661—1724). Șeful partidului tory în camera comunelor. El surpă influența lui Marlborough și în 1710 fû numit primcancelar. La 1713 era printre negociatorii tratatului de Utrecht. În 1714 cădû în disgrăție, iar anul următor acusat de trădare și închis în turnul Londrei, de unde fû scos și declarat nevinovat. Bogatele colecțiuni de manuscrise și cărți ale lui Harley se găsec la »British Museum« pe numele de »Colecția harleiană«. [L.]

Oxfordshire, comitat în Anglia, 1957 km². cu 185,938 loc. (1891); capitala Oxford.

Oxichloride, combinațiuni în cari intră oxigenul, clorul și un metal oarecare.

Oxid, (chim.) se numesc combinațiunea unui corp simplu sau compus cu oxigenul. Combinațiunea aceasta însuși se numesc *oxidare* sau *oxidațiune*. Când aceste oxidațiuni se fac cu desvoltare de căldură și lumină (foc, flacăără), în mod violent, se numesc oxidațiuni iuți, *combustiune* sau *ardere*.

Oxid de calciu sau **varul ars** (Ca O). Supunând piatra de var la o temperatură înaltă, pierde bioxidul de carbon și rămâne O. de c. Calcinarea se face în cuptoare speciale numite cuptoare de var, unele intermitente, altele continue. Varul ars tratat cu apă se încălzește mult și se transformă în var stins, care servește în prepararea mortarurilor (tencueleur) în amestecare cu năsip.

Oxid de carbon, CO. Gaz toxic (veninos), care produce asfixia, rezultat din combustiuena incompletă a cărbunelui.

Oxid de cupru, 1) (*Cu₂O*); se găsecce în natură cristalisat în pătrate roșii sub numele de *Cuprit*. Artificial se obține în forma unui precipitat roșu sau cristalin, dacă o soluție alcalină de sulfat de cupru se fierbe cu o soluție de glucosă.

2) **Oxid de cupru** (Cu O), se găsecce în natură în formă de solți negri metal-lucitori sau în masse teroase sub numele de *cupru negru*. Insolubil în apă; cu acidii formează saruri corespundătoare.

Oxid metallic, obținem, dacă dintr'una sau mai multe molecule de Oxi-Base se extrage o moleculă de apă.

Oxidhidrate, hidrații corespundători oxizilor.

Oxidul, termin prin care se desemnează un grad inferior de oxidație al unui corp ce poate da nascere la două feluri de saruri, maxime și minime.

Oxigen, simb. O., gr. atom. 16, gaz incolor, întreține arderea, dar nu arde. Indispensabil respirațiunii, se găsecce în natură amestecat cu Azot în proporție de 21 procente și constituie aerul atmosferic. Se prepară în mai multe feluri, dar mai ușor prin încălțirea cloratului de potasă într'o retorta specială; gazul ce se degazează e primit printr'un tub lateral într'un sac de cauciuc. O. se combină cu toate corpurile cunoscute și compuși se poartă numele de *oxizi*. Cu fluorul însa nu s'a semnalat încă nici o combinațiune. Purificat, O. se întrebuințează în inhalafii cu succes în diverse maladii de cord și de plămâni.

Oximoron, (*grec.*) v. Antileas.

Oxitonon, (*grec.*) în gramatica greacă cuvintele, cari aveau accentul acut pe silaba ultima, s. e. βασιλεὺς = rege.

Oxus, nme antic pentru Amu-Darja. (v. ac.)

Oxycoccus Pers., (botan.) gen de plante glabre fructoase sempervirente, ce crește pe turbăriile emisferei boreale. Cuprinde două specii importante ca aliment pentru țerile arctice și subarctice. La noi crește pe turbării *O. palustris* Pers. »rechițeaua», care se recoltează dupa brumă când se murează (în unele părți s. e. la Dorna) împreună cu merișoarele (*Vaccinium Vitis Idaea*) și afinelc (*Vaccinium Myrtillus*), dându-le un gust picant acru. [A. Fr.]

Oxyd, v. Oxid.

Oxymel, (med.) preparat farmaceutic, ce se compune dintr'un amestec de oțet și miere.

Oxyneurin, v. Betain.

Oxyria Hill., (botan.) gen monotipic din fam. Polygonaceae, tribul Rumiaceae. Unica specie *O. digyna* Campdera, cuprinde mici ierburi perene cu frunzele radicale orbiculat-cordate sau reniforme, de tot întregi. *O. digyna*, singura specie din acest gen este răspândită prin țerile arctice și subarctice ale emisferei boreale, frecventă în munții mai înalți ai Europei și Asiei. În părțile noastre crește prin locurile stâncoase și umede din regiunea alpină. [Z. C. P.]

Oxytropis DC., (botan.) gen de plante perenale din fam. Leguminoaselor, trib. Galegeae, foarte înrudit cu *Astragalus* (v. ac.) de care se distinge prin carina acuminată sau acută.

Cuprinde vr'o 100 specii alpine din regiunea boreală, dintre cari cităm ca mai caracteristice Carpaților: *O. sericea* DC. și *O. carpatica* Uechtr.

[A. Fr.]

Oxyuris, animal parazit, din cl. vermilor Nematelminți, ord. Nematooșilor, fam. Limbricilor. Este un verme mic ce trăiește parazit în intestinele copiilor, provocându-le dureri. Specia mai obicinuită e *O. vermicularis*.

Oystermouth, baie de mare în Glamorganshire (Wales), lângă golful Swansea, cu 3675 locuitori.

Ozaena, bubă (ulcer) putredă, puturoasă a nasului, care exală un miros foarte greșos. Se tratează cu ioduri de potasă intern și spălături în nas cu hypermanganat de potasă.

Ozanam, *Antoine Frédéric*, (1813—53), scriitor franc., fost prof. de literatura străină la Sorbona, (univers. din Paris), în locul lui Fauriel. Talentul de expunere și coloarea poetică, ce da cursurilor sale, îi atrăgeau un public numeros și simpatice. Scrieri principale: Dante și filosofia catolică în secl. XIII; Bacon de Verulam și S. Tomas de Cantorbéry (1836); Etudes germaniques (1847—49), coronate de academie; opere complete, 8 vol. 1855, Paris.

Ozbeși, (*Uzbeki*), popor turc din Turchestan, originar din Altai. S'a amestecat mult cu Iranii,

se ridică la preste 1 milion, se ocupă cu crescerea vitelor (mai ales a oilor) și puțin cu agricultura. Se hrănesc mai mult cu carne de berbec și beau Kumis. Sînt Mohamedani.

Ozocherita, mineral hidrocarbur, seamănă cu ceara (ceara de pământ), col. galben-brună, structură compactă, ceva fibroasă, uneori solzoasă. Devine în general plastic la căldura mânei, se topește între 56 și 100°. O. rezultă prin o destilație parțială a unor petroleuri bogate în parafină și benzină. Ea se întâlnește în toate regiunile petrolifere, a căror păcură satisface condițiunea de mai sus.

O. a fost întăiu 1833 descoperită în Rom. de Dr. de Meyer în valea Tudorache aproape de Slănic în Moldova, apoi s'a mai găsit la Solonț, la Cămpina, Mosoare (pe Trotuș), pe Băscă mică, Grozesci, Predeal (Văleni de munte), Podeni (Prahova), etc. Se exploatează însă numai la Boryslaw în Galiția. Din O. se extrage parafina. Variet. Pietricikit, Moldovit. (Cf. Dr. C. Istrati, Bulet. soc. de științe 1897.)

Ozon, (O_3), oxigen condensat. Stare alotropică a oxigenului. Se formează când trecem un curent lent de electricitate printr'un tub plin cu oxigen. Gaz cu miros propriu, posedă o putere de oxidația superioară oxigenului.

P

P, a 14 literă în alfabetul latin și una dintre consonantele labiale ale limbii române.

Pă —, v. **Pae** — și **Pe** —.

Păan, (și **Păon**), în mitol. grec. medicul, vindecătorul Țeilor din Olimp; predicatul unor Ței, mai ales al lui Apollon.

Păcală, în poveștile rom. un om comic; are multe aventuri, face multe glume și snoave cu alții, pe cari îi păcălește.

Pacatianus, împărat roman în Panonia sau Reția, pe vremea lui Gallienus. O monetă de aur de pe vremea lui, aflată de curând, poartă inscripția următoare: Imp. T. C. C. Mar. Pacatianus Aug.; iar pe revers: Romae aetern. an. mill. (esimo) et primo (1001 dela fundarea Romei sau 248 d. Chr.).

Pacatianus, consul dimpreună cu Mechilius Hilarianus la a. 333 d. Chr. în timpul împărăției lui Constantin cel Mare.

Păcățian, 1) **P. V. Teodor**, publicist și scriitor rom., n. 28 Nov. 1852 în Ușuseu, în Bănat. Și-a făcut studiile la gimn. din Lugos și liceul din Arad. A redactat în Timișoara Țiarul »Timișana«, mai târziu »Gazeta Poporului«. A scris un studiu despre »Catastru și modul introducerii sale în România (1895)«, »Flori de toamnă«, poezii (1882); »Lupta pentru drept«, după Jhering (1898); »Scopul în drept«, după Jhering (1898); »Liber-tatea«, după John Stuart Mill (1899); »Principiile politice«, după Holtzendorff (1899); »Judecătoriiile cu jurați« (1900); »Istoria politice«, după Polock (1900); »Buna chiverniseală« (1900) și »Sâmbăta morților«, dramă din popor, după Raupach (1900). În manuscris: »Dogmele dreptului«, 1 vol., și »Cartea de aur«, 8 vol. A fost redactor și colaborator la mai multe foi rom., director la »Tribuna«, iar de present (1902) al Țiarului »Telegraful Român« în Sibiu. 2) **Păcățian**, **V. Dimitrie**, fratele celui precedent, droguist în Bucuresci, n. 1856 în Seliște, cott. Arad, Ung., † 30 Nov. 1900 în Bucuresci. A publicat: »De pe la noi«, povești în dialect banățenesc.

Paccanariști, ord călugăresc numit și Congregația du Sacré Coeur, înființat de un călugăr cu numele Paccanari în 1798, s'a contopit cu un altul, înființat la 1794 de cătră unii dintre ex-iesuiți și încetat la 1814.

Pace, (engl., pron. pes), pas; măsură de câmp = 152'4 cm.

Pace, în general contrariul războiului (v. ac.) sau al unei certe; de regulă îi premerge un armistițiu (v. ac.) și preliminar de P., adecă stabilirea condițiilor de P.

Pace eternă. În istoria ideilor omenesci pe două căi s'a încercat pacificarea lumii, pe calea războiului prin stabilirea unei singure monarhii universale, ca să rămână o singură turmă cu un păstor, și pe calea convingerii prin scrieri, prin

stabilire de societăți de pace, prin adunare de congrese de pace. Amândouă căile s'au dovedit nepracticabile. Monarhiile universale întemeiate cu sabia au trebuit să fie mereu ridicată sabia și starea de războiu a fost permanentă. Regatul persan a luptat necontenit, regatul lui Alexandru cel Mare s'a prăbușit în lupte sângeroase, imperiul roman reprezintă în toată mărirea ei ideea de monarhie și pace universală, totuși pacea n'a realizat-o nici în interior nici la granițele sale. Mai puțin au realizat pacea eterna imperiile creștine și califatele arabe din evul mediu, precum și imperiul lui Carol V, al lui Napoleon și Sfânta Alianță, care își propunea sa procure pace lumii creștine. Pe calea ideilor, cel mai cunoscut propagator al păcii eterne a fost Charles Irénée Castel, Abbé de Saint-Pierre, cu scrierea sa »Projet de paix perpétuelle entre les potentats de l'Europe« (1710), lucrare ce a provocat mare mișcare. După el scrierea lui Kant »Zum ewigen Frieden« procură principiul tuturor celor, cari luptă pentru P. e. Kant credea că introducerea sistemului reprezentativ, dând putere de a decide asupra războiului aceluia, cari îi suferă toate urmările, are sa faca imposibil ori ce războiu. Această idee a fost însă contrașida de mersul istoric în revoluția franceza, în imperiul lui Napoleon III, când mulțimea cerea războiu cu Prusia, în Anglia dela sfârșitul secl. XIX, când reînvierea ideilor de cucerire și de imperialism corespunde cu întinderea dreptului de vot la o mare parte a populațiunii engleze. Kant mai propune federalizarea statelor, desființarea armatelor, micșorarea datoriei publice, neîntervenirea unui stat în afacerile interne ale altui stat, adecă tocmai contrariu de ceea ce s'a petrecut în secl. XIX, căci lumea reală este altfel decât cea rațională, mai apropiată de pasiunile animalului decât de rațiunea filosofului. Înainte și după Kant s'au declarat pentru P. e. Hugo Grotius, Leibnitz, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Lessing, Herder, Bentham, Buckle.

Foloasele războiului au fost arătate de scriitorii însemnați și mai ales de generali. Tacit consideră războiul ca un corector al popoarelor, Hegel crede că prin pace îndelungată popoarele se confundă în mocirlă. Pe când Voltaire dăse »Războaiele nu sânt opera lui Dumnezeu ci a dracului«, Moltke scrie: »P. e. este un vis și nici chiar un vis frumos. Războiul este un element în tocmăla lumii așezată de Dumnezeu. În el so desfășură cele mai nobile virtuți ale omului«. În starea de ați a lumii războiul într'un cas este chiar o mare datorie morală, în acela când existența noastră ne este amenințată, când frați de ai noștri și pământ de al nostru vor să ni-l ia alții. Și fiind-că cei slabi nu-și pot apăra drepturile, de aceea toți se înarmează: si vis

pacem, para bellum. La finea lui Aug. 1898, împăratul Rusiei Nicolae II a făcut tuturor statelor propunerea unei desarmări generale. O conferința s'a adunat la Haga în anul următor, dar hotărârile ei au ramas literă moartă, Anglia a început contra Boerilor un războiu din cele mai neomenoase în întreaga istorie și statele civilizate se prepară de războiu mai mult ca totdeauna. Această stare de pregătire pentru războiu formează pacea armată, costisitoare și ruinatoare pentru toate statele. Cu toate pregătirile de războiu, el este însă mai greu de purtat acum, căci în urma înlesnirii comunicațiilor, relațiile dintre state sânt mai strânse azi decât erau altă dată relațiile dintre provinciile aceluiași stat. Comerțul, navigația, institutele de credit sânt atât de împletite dela stat la stat, încât ruperea lor ar cauza pierderi mai mari decât folosul ori carei cuceriri. Apoi sistemul obligator al armatelor de azi trimite în luptă atât de mulți tineri, fără a cruța pe descendenții celor mai înalte case, încât frica de moarte a lor procura lumii pacea armată. Pentru unanizarea războaielor s'au ținut congrese și s'au încheiat convenții, cari au fost recunoscute de statele civilizate (convenția dela Geneva). Pentru evitarea războaielor, deseori statele au făcut us de judecata arbitrilor aleși de ele (Anglia și Brasilia aleg în 1863 ca arbitru între ele pe Leopold I regele Belgiei, Germania și Spania aleg în 1886 ca arbitru pe papa în chestiunea insulelor Caroline).

Sociații și congrese pentru pace s'au făcut mulțime, dela prima întrunire provocată în Londra de William Allen și mai mulți Chuakeri. Elihu Burritt desvolta o mare propagandă în favoarea P. e. în America și Europa. Cobden și Duplețiaux au fost însemnați iarași în această direcțiune. Există azi multe sociații, dintre cari una compusă din membrii parlamentelor, se credea ca va contribui mult la pastrarea păcii. Fructele lor însă nu se ved. [I. S. F.]

Pacea augustană, v. Augustana pace.

Pacea damelor, v. Cambrai.

Convenția de pace este o convențiune solemnă, încheiată între state beligerante în scopul terminării ostilităților (v. ac.).

Pace religioasă, în istoria biser. pacea încheiată 23 Iulie 1532 la Nürnberg și 21 Sept. 1555 la Augsburg (v. Augustana pacea) între împ. Carol V și protestanți. Imp. Carol V, deși era ostil protestanților, voind totuși să audă și învățăturile lor, a convocat dieta la Augsburg în 1530, unde a fost discuție între protestanți și catolici în privința doctrinei lui Melancton, numită »Confessio Augustana« (v. Augustana conf.). Impăratul însă a oprit ori ce inovațiune religioasă și apoi a dat un edict contra protestanților, numit »Edictul dela Augsburg«. Ațigăți prin acel edict, protestanții au încheiat în 1531 alianța dela Schnalkalden pentru apărarea protestantismului, aceasta, apoi și împrejurarea, că Turcii amenințau imperiul, au înduplecat pe împăratul să încheie pace cu protestanții, ceea ce s'a și întâmplat în 23 Iulie 1532 la Nürnberg, prin care pace au fost revocate edictele dela Worms și Augsburg, și protestanții au dobândit libertate religioasă deplină. Pacea însă nu a durat mult, ci în curând s'a iscat noue turbu-

rări, iar în 1545 a erupt războiul, numit schmalcaldic, în care la început norocul a fost pe partea împăratului, care a învins pe aliați la Mühlberg în 24 Apr. 1547. După ce însă Maurițiu, ducele Saxoniei, și-a întors armele în contra împăratului, acesta a fost silit să încheie pacea dela Passau în 2 Aug. 1552, prin care s'a garantat libertatea religiunilor catolice și luterane, ceea ce s'a confirmat apoi trei ani mai târziu, adică în 21 Sept. 1555 prin renumita pace religioasă dela Augsburg. (Cf. Cesar Cantu, Istoria univ., c. 15, c. 18; Vascotti, Hiptmair, Histor. eccles. Viena, 1895, t. II, c. II).

[Dr. Iacob Radu.]

Pace tuturor, formulă liturgică de binecuvântare și de salutare, cu care, amăsurat exemplului dat de Christos (Ioan XX, 19, 26; Luca X, 5), persoanele ierarhice mai înalte binecuvântă și salută pe credincioși la administrarea sf. sacramente și la alte funcțiuni.

Pacfong, (*Pakfong*), v. Acioae.

Packetbot, vapor cu mers repede pentru transport de persoane și mesagerii.

Pacht sau *Past*, în mitol. egipteană personifica ardoreea patimei de iubire; e reprezentată cu cap de mătă și a fost venerată cu deosebire în Bubastis.

Pachyaemia, (*Pachaemia* (*grec.*), termen medical pentru îngroșarea sângelui.

Pachydermate, (zool.) identic cu Pachydermele și Multunguie (v. ac.).

Pachyderme, (zool.) ord. de animale manifiere cu pielea groasă (cum este rinocerul, elefantul, etc.).

Pachydermia, (med.) indurațiunea pielii, provocată de o proliferație a țesutului conjunctiv și o infiltrație celulară, cum se observă la Elephantiasis Arabum (v. ac.).

Pachymeningita, (med.) inflamația meningei dura mater. Se observă în legătură cu leziuni ale craniului, cu boale mentale, la alcoolici. (v. Meninge și Meningita.)

Pacient, (med.) morbos, bolnav, suferind (în România se dice mai des: client).

Pacific, *Oceanul*, este cuprins între Asia, Oceania și America. Cea mai mare lățime a lui este de 7400 km. aproape de ecuator; cea mai mare adâncime măsurată este de 9400 m. Partea de apus a țărmurilor sale (Asia, Oceania) este foarte accidentată de tăieturi, prezentând numeroase adăposturi pentru navigație, pe când coasta de resarit (America) este aproape întinsă, cu prea puține porturi; în schimb, partea asiatică e bătută de furtuni teribile (tifoane), iar partea americană este mult mai pacifică. Oceanul P. are vânturile regulate, alizee, ca și Oceanul Atlantic; în partea sa australă suflă iarași în mod statornic vânturi tari de vest. Curenții principali sânt: curentul ecuatorial de nord, curentul ecuatorial de sud, contra-curentul ecuatorial, curentul Japoniei, curentul Californiei, etc.

[Const. B.]

Pacinații, v. Pecenegii.

Păclă, caldură mare, înăbușitoare la aer liniștit; negura.

Păclele, com. rur. în Rom., j. Buzău, compusă din 3 cat. cu 1480 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 bis. și 1 școală în manastirea Berca (v. ac.). Teren bogat în sare și pacură.

Paco, (zool.), v. Lama.

Pacorus, 1) *P.*, principe part, fiu mai mare al lui Orodos. În anul 40 să alia cu Lobienus, gonit din Roma, și merse în Asia, unde înspăimântă pe Decidius, locotenentul lui Antonius. În 38 este asasinat.

2) **Pacorus**, rege al Parților, puțin cunoscut până la suirea pe tronul Daciei a lui Decebal. Prietin și aliat al suveranului dac; el a fost un dușman neîmpăcat al împăratului Traian.

Pacotille, (*franc.*) bagajiu liber de taxa de transport pe bastimente, cum este aceea a căpitanului, a marinarilor și chiar a pasagerilor.

Pact, se numea, în dreptul roman, ori ce unire a voințelor menite să producă un efect juridic. Contractul el însuși, e o specie de *P.*, însă, de ordinar, cuvântul *P.* e luat ca opusul termenului contract, căci, după vechiul drept civil, *P.*-ul nu producea o obligațiune înzestrată cu o acțiune proprie. Un pact e o convențiune, dar nu un contract, căci numai acesta e garantat cu o acțiune; totuși, simplul *P.* e garantat cu o excepțiune. În dreptul modern însă, contractul se confundă cu convențiunea, pentru că astași simplul consimțământ e suficient pentru a da naștere unei obligațiuni. Totuși legiuitorul înțelege, uneori, prin *P.* clauza adausă la un contract, cum e în art. 1372 cod. civ. rom. În dr. roman, *P.* e sinonim cu convențiune. [Scriban.]

Păcura, v. Păcura.

Păcurar, *fântâna lui*, localitate lângă Iași, unde Stefan Toșca-Vodă bătu la 1615 pe boierii resculași asupra sa. Dela fântâna lui *P.* se trage numele mahalalei *Păcurari* din Iași.

Păcurești, com. rur. în Rom., jud. Prahova. Are 2500 loc.; se compune din cât.: Păcurești și Matifa. În com. se află 1 școală și 2 biserici. Locuitorii se ocupă cu agricultura, cultivă via, fabrică țuică de prune și exploatează păcura din preste 30 puțuri ce se află pe teritoriul comunei.

Pacuvius, Marcus, dramaturg roman, (220 până 130 a. Chr.), n. la Brundisium, nepot de soră al lui Ennius, trăi mai mult în Roma, renumit ca pictor și primul poet tragic roman, mult apreciat de contemporani și de Varrone și Horațiu. Imită pe tragicii greci, mai ales pe Sofocle și Euripide. Din tragediile sale, între cari numai una era »Praetexta», adică cu subiect roman, au ramas numai fragmente, publicate în »Fragmenta veterum poetarum» a lui Estienne, (Paris 1564); »Tragicorum veterum fragmenta» a lui Scriverius, (1620); »Corpus poetarum» a lui Maittaire, (1713); »Tragicorum latinorum reliquia» a lui Ribbeck, (Leipzig 1871).

Padang, oraș olandez pe coasta vestică a Sumatrei, 12,000 loc.; reședința guvernului; port, export de cafea.

Paderborn, oraș în cercul prusian Minden, 19,980 loc. (1895); dom în stil gotic (terminat la 1163), capela lui Bartolomeu (secl. XI); reședința episcopescă. Comerțiu mare cu grâne.

Padina se numește un loc ceva cam jilav și umed; mai cu samă în regiunile muntoase sânt des pante dulci în cari transpiră vine de apă, cari poartă acest nume, fiind terenul tot umed și adesea învescut cu muschi.

Padina, comună rur. în Rom., j. Buzău cu 2820 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 bis. și 2 școli. Are 6 țirguri anuale.

Pădina mare și *P. mică*, două com. rur. în Rom., j. Mehedinți, cu câte 1000 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupă cu agricultura și prășirea vitelor; câte 1 biserică și câte 1 școală.

Padșah, titlu turcesc al Sultanului; șeful Musulmanilor.

Padovana, (*ital.*) dans vechiu asemenea polonezei.

Padua, (*ital. Padova*), provincie ital. (Veneția), 2133 km². cu 452,618 loc. (1896). Capitala *P.* lângă Bacchiaglione, 72,174 loc.; piazza Vittorio Emanuele (cu 82 statue); dom (zidit 1552), Biserica Sf. Antonio (Basilica, zid. 1256—1307); palazzo della Ragione (sală colosală, 87 m. lungă, 27 m. lată și 24 m. înaltă), lângă el primăria (secl. XVI); universitate (fond. 1222); reședința episcopescă; fabrici de mașini, țesătorii de mătase, comerțiu viu cu vite, vin, oleiu, etc. În antichitate *P.* se numia *Patavium*, orașul Veneților și locul natal alui Liviu; în secl. II a. Chr. municipiu roman; în secl. XIII stăpânit de ghibelinul Ezzelino; dela 1406 în stăpânirea Veneției, apoi 1797 al Austriei și 1866 al regelui lui Italiei.

Păducel, arbust (v. Crataegus), care se întrebuințează des în agricultura pentru a face gard viu cu el. Uneori servă și de suport pentru altoit măr și păr pe el, însă atunci trebuiește altoit jos de tot dela pământ, căci altfel el rămânând mai subțire decât mărul, îl rup vânturile și zăpada. Gardul viu de *P.* nu crește așa de iute ca cel de salcâm, dar este mult mai des și ușor de ținut în bună stare și cu spini săi nu lasă animalele mari și mărunte să treacă prin el.

Păduchi, (zool.) insecte din ord. Hemipterelor, parasiți nearipați cu gura transformată în tub propriu de a suga. Speciile mai însemnate: *P. de lemn*, *stelnița*, *ploșnița* (*Acanthia lectularia*) este castanie ruginie, se hrănește numai cu sânge de om; poate trai și un an fără a se hrăni. Ea stă ascunsă prin creptariile scândurilor și ale paturilor și noaptea iese după hrana. *P. de cap* (*Pediculus capitis*), 2 mm. lung, galbăncenușiu (ouăle: lădina); o femela poate avé în 8 septemăni o progenitură de 5000 exemplare. *P. de haine* (*P. vestimenti*) ceva mai îngust și mai lung decât cel de cap, trăiesce pe părțile lipsite de păr ale corpului omenesc și în vestiminte. *P. lași* (*Phthirus pubis*), 1 mm. lung, se ține între perii din jurul părților genitale, la subsuori, în sprâncene. Combaterea *P.-lor* se face prin curățenie scrupuloasă și expunerea îmbrăcămintei la o temperatură înaltă. *P. lași* îi stîrpin prin spălături cu petrolu sau cu alfaia numită: unguentum praecipitatum album. Deosebit de aceste specii de *P.* mai găsim și pe animalele noastre cu deosebire la porci, câni, apoi la paserile domestice. Mijloace contra lor: curățenie și spălarea părților atacate cu petrolu, decoct (zeama) de tutun, oleiu de terebentină subțiată cu oleiu ordinar, apoi ori ce oleiuri aromatice. *P.* parasiți pe plante v. Aphide și Phylloxera.

Pădure se numește un teritoriu mai mare învescut cu arbori; nesupusă încă culturii și rămasă în stare naturală se numește *P. virgină*. *P.*-ile din regiunile tropicale sânt compuse din multe și variate specii de arbori, și cu cât mergem mai spre poli, numărul speciilor scade; ele se presintă tot mai singuratic și speciile foioase

se despart de cele rășinoase. Prin cultură P.-ile s'au restrâns aproape numai pe acele terenuri, cari nu mai sînt proprii pentru agricultură. Statul însă are interes a menține în mare parte P.-ile, deoarece se știe, că ele servesc ca un regulator al cliimei locale și teritoriale, domolind excesivitatea ei atât ce privește temperatura, cât și umiditatea atmosferei; ele apără coastele de surpare și contra spălării păturei de pământ roditor prin torenții de apă proveniți din ploii și topirea zăpezii. Numai prin P.-i putem folosi terenuri, cari pentru alte culturi sînt improprie și putem lega năsipurile. Ce privește cultura și exploatarea lor v. Silvicultura și Împădurire.

Pădurea în poveștile rom. e un teren cu arbori miraculoși. Se vorbește despre P. cu frunze de aramă, argint, aur și de diamant, P. de fier, de căușe și sabii, P. legată cu funia, blăstemată, neagră, apoi cu numele: P. dela Mărul-roșu, P. a Miază-Noapții, a Porcului mistreț, a Scorpiei și a Samodivelor.

Pădurea Neagră, (germ. Schwarzwald; roman. Silva marciiana, Abnoba), munți în Germania sud-vestică, se întind dela Rin prin Baden și Württemberg spre nord, îngustându-se și scăzînd înălțimea până în valea Enz; în termen mediu 1000 m. înalți și acoperiți cu o padure deasă de brad; vîrfuri rotunzite, puțin înalte; coastele spre Rin repezi și stîncoase, întretaiate cu vai admirabile; numeroase izvoare de ape minerale; multe lacuri de munte (iezeroe), înșa puțin adânci. Două cai ferate trec preste P. N.: Offenburg-Singen și cea prin pasul Höllenthal. Cultura de vița de vie, industrie de lemn (mai ales cutii pentru ceasornice).

Pădureț, toți puietii și lăstarii de pomi ieșiți și prasiți din simburii, fie aceia proveniți dela soiuri nobile ori soiuri acre de padure, ca unii cari dau roade de mai puțină valoare decît au fost fructele (merele și perele, etc.) din cari au rezultat ei. Ei se pot ameliora și menține în aceeași calitate, gust și valoare, numai prin altoire (v. ac.).

Pădurețu-Ciesci, com. rur. în Rom., j. Argeș, compusa din 3 căt. cu 1236 loc. (Dicț. geogr. 1888), 3 biserici și 1 școală.

Padus, fluviu, v. Po.

Paе —, v. și Pe —.

Paedatrophia, (med.) sinonim cu Tabes meseraica (v. ac.).

Paediatria, specialitatea de medicină, care se ocupa cu boalele de copii.

Paegnia, (grec.) mici poezii lirice cu conținut glumeț.

Paenula, la Romani un fel de mantie fără mâneci, care se punea preste tunică. P. era mult purtată la Roma și era făcută din postav gros sau de piele; acest vestmînt se făcea totdeauna de culoare întunecoasă și se prindea cu o agrafa la piept.

Paeonia, (botan.) gen din familia Ranunculaceelor, *P. officinalis* L., Bujorul, Ruji de rusalii, Rușioare, de origine din Europa de sud, plantă de ornament cu semințe mari negre, cari înșirate pe o ața și de gât se credea, încă din antichitate, că înlesnesc dentițiunea.

Paflogonia, ținut în Asia mică lângă Marea Neagră, capăt. Sinope. *Paflogon*, proverbial: om netrebnic și palavragiu.

Pagament, (ital.) plată.

Paganafia, la Romani o serbătoare țerănească a lucrătorilor de pământ. Numa, organizînd teritorul țerii, l-a împărțit după pagus, adică sate, anume comunități țerănesce, împreunate prin serviciu divin și administrațiune comună. Locuitorii unui pagus se chiamau pagani. Aceste sate țineau serbatoarea P. în Ianuarie, îndată după ce s'a încheiat lucrul de semănat, și venerau deitățile agriculturii, mai ales pe Ceres, Tellus și Terra Mater. P. se țineau cu mare festivitate și veselie. (v. Cerealia, Saturnalia.)

[Atm.]

Paganini, *Nicolo*, cel mai mare violonist, virtuos neîntrecut și neegalat, n. 27 Oct. 1782 în Genua, † 27 Mai 1840 în Nizza. Studiile sale și-le-a început cu măiestrul Costa din Genua și a debutat în public la vîrsta de 13 ani. Toate calitățile ce concura la formarea unui violonist virtuos erau întrunite în el în cel mai înalt grad; cele mai mari greutăți erau o jucărie pentru mîna și arcușul lui, cari parveneau a realiza chiar imposibilități aparente, ușurate de altmîntrelea prin modificarea acordului. Un mare număr de compozițiuni au apărut sub numele lui P., dar multe din ele sînt apocrife. El a scris mai cu sîna capricii (24), sonate (12), 3 quartete, concerte și variațiuni, între cari sînt celebre: Le streghe, Carnavalul în Veneția, aria populară Barucaba ș. a.

[I. C.]

Păgânism, (*Enoteism*, *Feticișm*), complexul religiunilor cari, contrar religiunei creștine, iudaice și musulmane, se închină la mai mulți dumnezei; se mai numesc și idololatrie și politeism. Păgânismul își ia numele din faptul, că după ce Constantin cel Mare a dat libertate deplină religiunei creștine, idololatria a fost oprită în orașe și astfel închinătorii idolilor numai pe la sate (pagus) mai puteau deprinde cultul idolilor; de aceea apoi s'au numit păgâni, iar cultul lor P.

Păgâniștea, (huțănesc *Pohaneștie*), munte în Bucovina, 1153 m. înalt, în dreapta rîului Suceava, lângă satul Izvor. Numele îl are dela păgânii Tataři, înfrânți acolo de catră Români. Tot de aici și numele păraului *Păgâncioara* ce curge sub poalele P. și se revarsă în dreapta Sucevei între satele Șipot și Seletin. (Cf. Marian, S. Fl., Tradiții. București 1895, p. 224.)

[Dr. I. G. Sbierea.]

Pagasae, oraș cu port în Tesalia, lângă Golful P. (Volo).

Pagina, fața unei foi tipărite sau scrise.

Pagiu, v. Aprod.

Pagliasso, (ital. Pagliaccio, frc. Paillasse), paiat, comediant ambulat.

Pagoda, la Înți și alte popoare din Asia sud. templu, casă sfântă.

Pagode, monetă de aur în India est. = 9-90 cor.

Pagodit, (*Agalmatolit*), mineral, varietate compactă magnesiană de pirofilit; alb-verzui, foarte moale; se găsește în China, etc.

Paguba. E un principiu de drept că, ori cine aduce cuiva o P., o daună, trebuie să-l despăgubească. P. poate fi morală sau materială. În ambele casuri, prejudiciul se repară prin bani. P. mai poate fi și socială (cum ar fi când un primar ar falsifica un act de nascere). P. sau daune cuprind atît perderea suferită de partea

lăsată, cât și beneficiul de care ea a fost lipsită. Dauna poate fi cauzată de un fapt negativ — culpa în omittendo — (n'ai făcut ceea ce erai obligat să faci), de o simplă reticentă sau de un fapt — culpa în comittendo. Indeplinirea unei obligațiuni legale nu poate da naștere unei P., precum nici executarea ordinului unei autorități superioare. De asemenea, cine usează de dreptul său, nu aduce daună nimenui, cu condițiune însă, ca el să nu lucreze din răutate și să fie de bună credință.

Paguride, (zool.) *raci eremiți*, fac parte din clasa Crustaceelor decapode, grupa Anomura; au o particularitate că coada lor nu este învelită în crustă, ci rămâne moale, cu care apoi se vîra în scoici deșerte de melci, ca scut contra inimicilor lor. Traiesc prin apele marilor. Genul cel mai răspândit este *Pagurus*.

Paharnic, *Mare*, titlu de boier în țările române; derivă dela vechiul slav »Pacharnik«, cu însemnate atribuțiuni la curtea principelui, în vechime (fr. equiv. cu »grand Échanson«). Avea la început însărcinarea de a turna vinul principelui, pe care îl gusta el întâiu. Prin secl. XV până XVII era printre marii boieri de divan. Pe urmă importanța lui se reduce, fiind a doua demnitate din boierii de clasa II (secl. XVIII și XIX). Ca toate celelalte demnități boieresci, ajunse la urmă un simplu titlu onorific. [O. L.]

Pahomie, *Sfânt*, învățacelul Sf.-lui Antoniu (v. ac.), aduna mai mulți anachoreți pe insula Nilului Tabennă și îi dedă la viața comună sub regule foarte aspre. † 348 d. Chr.

Paia, boieri fără funcție. În vechea organizație boierească sub Fanarioți, se înțelegea sub numele de P. acei boieri cari ocupaseră o demnitate, dar cari pentru moment nu mai erau în funcțiune. Spre deosebirea de *halea* sau cei cu demnitate activă. [L.]

Paiangin, v. Arachnide. *Cămașa de P.*, (mitol.) v. Cămașa.

Paianța, construcțiune în lemn, compusă din talpa, stâlpi, contrafișe și grindă de sus, câmpurile umplute cu zădrie de cărămidă sau lut.

Păianu, familie boierească din Oltenia, cunoscută din secl. XVII în persoana lui *Vasile Căpitan P.*, care trăia sub Antonie Vodă la 1676.

Pale, cotoarele cerealelor după ce au fost treerate; servesc ca nutreț și așternut vitelor, la diferite împletituri (palarii, coșuri, etc.), ca material de umplut așternut și mobile, material de împachetat, combustibil, etc. Prin tratarea lor cu alcalii ne dau o celulosă întrebuințată la fabricarea hârtiei.

Păiănne, (*Păjane*), lac în Finlanda sudică, 1576 km², se scurge prin Kymmene-Elf în sinul finic.

Păinginel, (*Liliuță*), (botan.) numele românesc al plantei *Anthericum ramosum* L.

Pair, (*Pairs* fr., și *Peers*). Din secl. XII datează obiceiul regilor franc. de a alcătui curtea lor de înalta justiție, din marii seniori de cari erau încungiuirați. Când un senior puternic apărea înaintea curții, spre a fi judecat, trebuia conform vechiului principiu feudal germanic, să fie judecat de egalii lui în demnitate și rang. Se dedea în special prin aceasta, numele de P. celor mai puternici vasali ai regelui, majo res p ares. In curțile acestora la rândul lor, nu-

mele de P. se aplica principalilor vasali ai seniorilor, conform ierarhiei feudale. La curtea regală a Franciei, P. erau 12, din cari 6 seculari (séculiers) și 6 eclesiastici. Dela 1789 până la 1814, organizația aceasta fu desființată. Dela 1814—31 exista camera P.-lor ereditari, iar dela 1831—48 P. numiți de rege. Pentru P. în Anglia v. *Peers*. [O. G. L.]

Pais, (*franc.*) *peies*, perciunii ovreilor orientali.

Păișița, (botan.) v. *Nardus*.

Păiuș, (botan.) v. *Festuca*.

Paixhaus, *Henri Iosef*, inginer, n. 1783 în Metz, † 1854 ca general în Metz. El este inventatorul tunului cu bombe.

Pajura, (*Pajerea*), v. *Gripșor*.

Pajura, (herald., *L'aigle, aquila, vulturul cu două capete*), mare emblema heraldică, pe care o gasim la imperiul roman, remasă Bizanțului, conservată de Carol cel Mare și după el de imperiul german. (Ca semn al forței și maiestatei îl gasim în afara de Romani, la Persi și la Egipteni sub Ptolomei, însă vultur simplu cu un cap.) Astăzi aquila cu două capete e marca imp. a Austriei, imp. german (Prusia, cu un cap) și a Rusiei. Cumaquila cu două capete reprezintă vechiul imperiu roman, continuat prin sf. imperiu, și e un semn al puterii cesariene, se cuvine de drept Austriei, întru câtva și actualului imperiu german, pe când Rusiei, imperiu cu totul modern, i-a venit numai prin usurpație și prin egalarea titlului de »Țar«, cu cel de »Caesar« = împărat. [O. G. L.]

Pak —, v. *Pac* —.

Paia, sabie scurtă, lată și cu două tăișuri, întrebuințată de pedestrii în antichitate și evul mediu.

Palacky, *Francisc*, istoric ceh, n. 1798 în Hodoslavitz din Moravia; după absolvirea studiilor juridice în Pojon și Viena, fu numit arhivar și custos al muzeului naț. din Praga, unde a editat jurnalul acestui muzeu (1827—1838) în limba germ. și cehă; 1839 fu ales din partea staturilor boeme de istoriograf, în care calitate scrisese istoria Boemiei în 5 vol. în limba germ. și cehă (1836—1864). În 1848 fu trimis în parlamentul germ. din Frankfurt, dar el se declară în contra competenței acestuia în trebile Boemiei și deveni cap al grupului național slav. P. împreună cu ginerele său Rieger (v. ac.) s'au luptat pentru valditatea coroanei lui Wenzel și federalism. † 1876, lăsând în urma sa o mulțime de opuri istorice privitoare la națiunea, biserica reformată și literatura cehică. [I. c. d. P.]

Palade, v. *Pallade* și *Pallady*.

Paladin, nume ce se da în evul mediu, în romanele cavaleresci, tovarșilor legendari ai lui Carol cel Mare, și prin extindere la toți cavalerii răzăcitori, cari mergeau prin lume căutând aventuri eroice. Cuvânt P. e o alterație din palatin (palatinus, comite al palatului). [O. L.]

Paladiu, (chim.) Pd, gr. atomica, 106.5; metal alb lăcitor cu greut. spec. 11.8. Moale și foarte ductil; încălțit în contact cu aerul până la roșu devine albastru pe suprafață, însă ridicând temperatura își recapătă din nou culoarea. P. are o inare afinitate pentru Hidrogen, pe care îl primește și îl ține atât în stare compactă cât și în stare fin pulverisată. P. este tetraatomic (Pd IV).

Palaeo —, v. *Paleo* —.

Palagium Blanco, (botan.) gen de plante din familia Sapotaceae, cu mai bine de 50 specii indomalaice, toate sînt arbori. *P. Gutta* Burck (sinonim *Dichopsis Gutta* Benth. Hook) din Singapore, *P. borneense* Pierre, ș. a. dau Gutta-percha (v. ac.).

Palagonita, rocă, tuf basaltic dela Palagonia (Sicilia); se găsește și în Nassau, etc.

Palais royal, edificiu istoric la Paris, a fost clădit de cardinalul Richelieu, din care cauză mult timp se numia Palais Cardinal. Mai târziu, Richelieu îl dăruie regelui Ludovic XIII. Grădina care e încungiuată de acest palat servea de focar de agitațiune pe timpul marelui revoluțiuni. Astăzi e un loc de preumblare care, afară de câteva statui și hasinul dela mijloc, nu oferă interes.

Pălămar, (*paraclisier*, crîsnic, făt, creștenus), servitor bisericesc care se îngrijesc de curățenia, frumuseța și bună rînduiala internă a bisericei.

Palamedes, în mitol. grec. fiul lui Nauplios cu Klymene. S'a țin că P. a fost descoperitorul literelor, măsurilor și ponderilor.

Pălămida, numele vulgar al plantei *Cirsium arvense* Scop. (v. ac.).

Palămon, (mitol.) zeu al mării, venerat ou deosebire pe Istmul de Corint. Provenit din zeul Melikertes (v. ac.).

Palanca, (magh. Ghimeș), punct vamal lângă satul cu asemenea numire (Rom., j. Bacău) și aproape de strimtoarea, pe unde întra Troțușul în Rom. (Moldova).

Palanca, *Arțer* — fort bulgar pe Dunăre între Vidin și Lom-Palanka, însemnat din reboiul româno-ruso-ture.

Pălăria cucului, numele popular al plantei *Geranium phaeum* L. (v. ac.).

Palat, 1) clădire măreață, pompoasă, destinată locuinței vreunui suveran sau altei persoane însemnate, sau ca reședința unei autorități. 2) În anatomia vertebratelor partea superioară a interiorului gurei. v. Palatum.

Palatale, consonantele limbii române, ce se rostesc rîzimînd vîrfurile limbii de palatul (cerul) gurei, s. ex. l, n, r, ș, etc.

Palatin. Cu acest titlu avem mai multe feluri de demnitari nobili în țerile europene. Astfel: 1) *Comți palatini în Germania*. Erau înalți oficiali feudali, însărcinați cu jurisdicțiunea imperială în provincii și cu supravegherea veniturilor imperiale. Ei reprezentau drepturile Cesarului în fiecare ducat al Germaniei, față de ducii suverani. Demnitatea comților p. deveni, curînd după înființarea lor, un oficiu ereditar. Ei locuiau unul din palatele imperiale din provincia unde erau trimiși, și de unde le vine numele. Erau comți palatini în: Bavaria, Șvabia, Saxa, Lotaringia și în Bourgonia (Franche-Comté). Jurisdicțiunea celui din Lotaringia se întinse în Franconia, și el luă titlul de *P-ul de Rin*. Fiîndcă era elector, îi rămase numele de *electorul P.*, unul din cele mai înalte titluri ale Germaniei. Casa de Wittelsbach a P.-ilor elect. de Rin, domnește ași în Bavaria. 2) *Marele P. al Ungariei*, cel dintăi dintr-o magnați. El era reprezentantul regelui, comandant al armatei, șef suprem al justiției și regent în cas de boală, moarte sau minoritate. Din patru candidați propuși de rege, adunarea națională alegea pe ma-

rele P. În Ungaria mai erau comitate sau palatinat teritoriale, în capul cărora se afla un P. special. 3) *P.-ii Poloniei*, era titlul care se da guvernatorului general al unei provincii, (palatinat sau voievozii). P.-ii făceau parte de dreptul din senat, și se numiau de rege, printre cei mai însemnați nobili ai regatului. [O. G. L.]`

Palatina, vestmînt femeiesc în formă de șal lung, care cade de pe umeri cu căpătăiele înaintea. P. se face de blană pentru sezonul de iarnă, și din țesături fine pentru sezonul de vară.

Palatină, *biblioteca*, se numește biblioteca din Heidelberg, adunată de principele de Pfalz, care a fost transportată în 1623 la Roma și încorporată bibliotecii din Vatican. 1815 a fost restituită în parte.

Palatinus, *Muntele*, colina pe care a fost fondată Roma și unde s'au clădit în urmă palatele imperiale.

Palatoschisia, (med.) *Palatum fissum*, diformitate congenitală a cerului gurei, formată de o fisură (crepătură) a palatului. P. poate fi mărginită numai la palatul musculos, adese însă trece și asupra palatului osos, chiar și asupra buzei superioare. P. împiedecă mîncarea și vorbirea, se poate delătura numai prin operațiune plastică.

Palatum, (anat.) *Cerul gurei*, păretele orizontal ce desparte cavitatea gurei de cea a nasului, format în partea sa anterioară de oasele maxilare superioare și oasele palatine, iar în partea sa posterioară de un vîl musculos (velum palatinum), menit a închide faringele de cătră nas la vorbire și înghițire. Vîlul palatin se termină prin un apendice conic (uvula), iar de ambele laturi formează câte două indoituri (arcus palatini), între cari sînt așezate tonsilele.

Palavre, vorbe mincinoase, seci, lăudaroase, fleacuri. *Palavragiu*, flecar, fîlău, guraliv.

Palaz, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, formată din cît. P. mare, Canara, Horoslar, Anadolkoii, cu 1749 loc. (Dict. geogr. 1897), 3 geamii și 1 școala. Loc. în majoritate sînt Mohamedani.

Palencia, provincie spaniolă (Castilia veche), 8434 km², cu 188,845 loc., pamînt foarte fertil. *Capitala P.* cu 15,028 loc., reșed. uuui episcop, catedrală gotică, vinicultură, țesători de lână.

Palenqua, localitate în statul mexican Chiapas; ruine curioase ale unui oraș vechiu indian (Pompeiiul lumii noue, descoperit 1750).

Paleogenă, *formațiunea* (geol.), v. Tertiară, form.

Paleografia, știința scriptelor vechi. În înțeles larg P. cuprinde în sine și *epigraphia* (v. ac.), care se ocupă cu studiul inscripțiunilor și *diplomatica*, care se ocupă cu studiul documentelor și în special cu însușirile lăuntrice ale acestora, cum sînt: mai ales însușirile exterioare ale scrierilor vechi, datele și folul actelor, scrierea, stîlul, ortografia, nomenclatura, formulele, sigilele, ș. a. În înțeles restrîns, P. studiază mai ales însușirile exterioare ale scrierilor vechi, cum sînt: materialul scrierii, papir, pergament, hîrtie, cerneala, colorii, uneltele de scris, deosebitele caractere ale literilor, modul scrierii, punctuațiunea, prescurtările, ș. a. (Cf. P. arabica, de Marcel; P. indică, de Burnell; P. graeca, de Montfaucon; P. critica latina, de Kopp (1817); Le nouveau traité de diplomatique, al benedic-

tinilor (1750—65); Bibliothèque de l'École des chartes, revista societății acestui institut, fond. în Paris 1821, care începuse să apară dela 1839.

Paleolitică, perioada, este cea mai veche din cele două perioade: P. și Neolitică, în care se subîmparte epoca de piatră. Ea este caracterizată prin faptul, că obiectele ce ne-au rămas din această epocă nu sunt sfârșite, adică nu sunt poleite, ci cioplite în mod grosolan. Omul din această perioadă grava cu ajutorul unor sillexuri ascuțite și cu oarecare dibăcie diferite figuri, în special de animale, pe oase sau pe fragmente de fildes.

Paleologu, (Paläologos), numele unei familii bizantine vestite. Ca prim reprezentant al ei se amintesc *Nichefor* și *George P.*, sub domnia lui *Nichefor III*, de prin secl. XI. Familia P. a format ultima dinastie a imperiului bizantin. Intemeietorul ei a fost *Mihail VIII*, n. 1224, a ocupat tronul la 1261 și și-a apărut cu succes împărăția sa contra numeroșilor inimici, cari îl amenințau cu deosebire dinspre apus, cu Carol de Anjou, în frunte. Deosebit de acesta au mai domnit din această familie *Andronikos II, III și IV* (*Mihail IX* fiul lui *Andronikos III* a murit înainte de a se încorona), *Ioan V, VII și VIII*, precum și *Emanoil II și Constantin IX*. Găsim și în România boieri cu numele P. cari sunt probabil descendenți ai acestei fam. P., astfel:

Dimitraki P., mare postelnic sub Const. V, v. Movilă al Moldovei; la 1739 în Valachia un P. era mare armaș. Cert este că Iancu (Ioan II) Sasul (1579—82) se căsătorii cu Maria P., princesă de sânge împărătesc.

Paleologu, Ioan, pictor, desemnător cunoscut sub pseudonimul *Pal*. N. 1855 în București, după ce a urmat câteva timp cursurile școlii de belle arte sub direcțiunea pictorului Aman, a plecat la Paris și Londra, unde a terminat studiile sale. 1890 a intrat în atelierul tipografului Dupont dela Asnières (Franța) unde se găsește și astăzi, făcându-și renume prin afișele sale colorate, remarcabile prin coloritul lor ales și finețea execuțiilor.

Paleontologia, știința care se ocupă cu studiul animalelor și plantelor fosile, adică a acelor cari au trăit pe pământ la epoce anterioare epocii actuale. După cum aceste fosile aparțin de regnul vegetal sau animal, paleontologia se subdivide în *Paleophytologie* și *Paleozoologie*, la care s'a mai adăus de unii și *Paleoantropologie*.

Paleontologia vegetală, Paleophytologia, Phytotopaleontologia, Paleobotanica, știința care studiază vegetalele cari au populat suprafața globului în timpii geologici, arătând cum erau, când au apărut, cum s'au desvoltat, cum erau distribuite în latitudine, ce legături de înrudire (filogenetice) sunt între ele și plantele actuale. P. v. e de mult folos, cum se vede, pentru botanist, dar și pentru geolog, căci din studiul plantelor fosile se pot deduce aproape cu certitudine multe cunoștințe despre împrejurările climatice, despre distribuția continentelor și apelor în timpii geologici. (Literatura mai recentă: Potonié, *Lehrbuch der Pflanzenpaleontologie*, Berlin 1897—99; Zeiller, *Éléments de Paléobotanique*, Paris 1900; Scott D. H., *Studies in the fossil Botany*, 1900.)

Paleoteriu, mamifer fosil de forma unui tapir și a cărui mărime varia între aceea a unui rhi-

nocer și a unui porc. Resturile lui fosile s'au găsit în perioada terțiară (eocen).

Paleotypi, identic cu Incunabula. (v. ac.)

Paleovolcanice se numesc rocele eruptive mai vechi decât terțiarul. Împărțirea rocilor eruptive în P. și neovolcanice are o însemnătate pur geologică, deoarece petrograficesc nu există în general nici o deosebire între ele.

Paleozoică, formațiune, (geol.) numită și formațiune primară, cuprinde cele mai vechi strate sedimentare, în care s'a constatat primele urme de ființe organizate. Intre acestea Trilobiții cari iau o desvoltare foarte mare, împreună cu Cephalopodele din familia Goniatiților și Nautiloidelor au o importanță deosebită. Formațiunea paleozoică se subîmparte în cinci sisteme: *Pre-cambrianul, Siluricul, Devonul, Carbonicul și Permianul*.

Paleozoologia, v. Paleontologia.

Palermo, capitala insulei Sicilia și a provinciei P., cu 283,742 loc. (1896); străzi și piețe mărețe; catedrala Sf. Rosalia (clădită 1169—86), palat regal de origine saracenă, clădiri publice grandioase; port mare întărit; universitate, câteva academii, muzeu renumit; fabrici de mașini, esențe, chemicalii, mobile; mori cu vapor. Banca de Sicilia și B. națională. Comerțiu foarte viu.

Pales, la Romani o țeitate veche, închipuță când ca dină asemănată cu Vesta și cu Anna Perenna, când ca ȧul pășunii și al păstorilor. Serbătoarea lui s'a numit *Palilia* sau *Parilia*, și s'a ținut în 21 Apr., când păstorii treceau cu vitele lor preste un foc de paie, ca să le curețe de toate relele; ca sacrificiu aduceau malaiu și lapte. Tot în acea ȧi a fost și serbătoarea ȧilei fundării cetății Roma.

Palestina, (ovr. *Peleșet, țeara Filistenilor*, v. ac.) e situată spre est dela Marea Mediterană în Asia; suprafața 29,120 km². P. se mărginesce la nord cu munții Libanului, de cari se ține și Hermonul, în sud de pustia Arabiei pietroase, în vest de Marea Mediterană, iar în est de pustia siriacă; prin riul Iordan (care curge din nord spre sud și se varsă în Marea Moartă) se împarte în două părți; cea vestică, care se numia în vechime Canaan (după locuitorii săi), iar cea estică Galaad. P. se mai numesc și țeara promisiunei (făgăduinței), fiind-că Dumnezeu a promis poporului celui ales (Ovreilor), țeara sfântă, țeara Israelitilor. Pe timpul lui Christos partea de dincoace de Iordan a P.-ei se împărția în Iudea (partea sudică) cu cetățile Ierusalim, Viflaim, etc.; Samaria cu cetatea principală Sichem, Samaria; Galilea în nord, cu cetățile Nazaret, Betsaida, Cana, Capernaum, Tiberiada, Naim. Partea de preste Iordan se numia Perea. Clima P.-ei e temperată; solul e productiv. În vechime P. era locuită de mai multe popoare, precum de Cananei, Hetei, Iebusei, Amorei, Ferezei și Gergesei, dela cari au ocupat-o Ovreei. După resboiul iudaic (67—70) și dărîmarea Ierusalimului, Jidovii s'au împrăștiat și P. a devenit provincie romană. În secl. VII au ocupat-o Arabii. 1099—1187 a fost posesiunea Cruciaților; apoi iar au ocupat-o Arabii. Dela 1516 încoace P. e în posesiunea Turcilor. Poporațiunea P.-ei pe timpul ocupării de cătră Ovreei era cam de 2¹/₂ milioane, pe timpul regelui David de 4 mil., pe timpul lui Christos 2¹/₂—3 mil.; aȧi P. are cam 700,000 loc.,

între cari cam 50,000 creștini și 50,000 Iudei, iar restul Musulmani.

Palestrina, *Giov. Pierluigi da*, unul din cei mai mari compozitori italieni ai perioadei contrapunctului vocal, † 2 Febr. 1594 în Roma. Nu se știe nimic despre copilăria sa, și chiar data nasterii sale variază între 1514 și 1529. Organist și măiestru de capelă, mai întâiu în orașul său natal (Palestrina), dela 1551 se stabilește în Roma, unde devine în curând măiestru al celebrei capele sextine, loc ce-i dădu ocaziunea a scrie nepretuindu colecțiune de compozițiuni religioase, ce-i făcu numele nemuritor. Dar mai cu samă contribuă la aceasta așa numita *missa papae Marcelli*, pe care o scrise în fața alternativei amenințătoare pusă de conciliul tridentin (1545) compozitorilor de musică: sau de a-și schimba stilul sau de a vedea musica polifonică isgonită din biserică. Producțiunea lui P. avu un astfel de succes, că făcu să tacă toate amenințările, și musica polifonică renase bine stabilită în biserică. În afară de musica religioasă, P. a scris un mare număr de madrigale în 4 și 5 voci. Compozițiunile lui, parvenite până la noi parte în edițiuni primitive, parte în manuscrise, au fost parțial reeditate de diferiți editori; un frumos monument însă i-a făcut casa Breitkopf și Härtel din Leipzig, publicând operele complete în 34 volume. [T. C.]

Palestro, orașel în Italia de nord, lângă Verucelli; 31 Maiu 1859 biruința Francezilor și Piemontezilor sub comanda lui Cialdini asupra armatei austriace, comandată de Gyulay.

Paleta, (*franc.*) disc de lemn sau mai rar de porcelan, carevînt cu o gaură pentru degetul cel mare, care îl folosesc pictorii spre a-și vîrsa colorile din tuburi și spre a le amesteca.

Pálffy, Albert, novelist maghiar, n. 1820 în Gyula (cott. Békés), † 23 Dec. 1897 ca membru al societății Kiszaludy și al Academ. maghiare de științe. A scris: *Milionarul maghiar* (1845), *Cartea neagră* (1846), *Mama și contesa* (1886).

Pálffy, familie de principii și conți. v. Poth.

Páli, limba sfântă a Buddhaștilor din India sudică, unde Buddha în secl. VI a Chr. a propagat religiunea sa. În limba P., prin preoții și monachii buddhaști, s'a produs o literatură foarte lătită.

Palia, poporul numesc P. serbarea Sf. Maria Magdalena, care dimpreună cu amintirea Sf. martir Foca se ține în 22 Iulie v. V. Pales.

Pălia, se numesc de obicei planta parasită Erysiphe communis, care atacă diferite plante și se presintă sub o culoare albă făinoasă pe suprafața foilor și vrejilor. v. și Pălite.

Pallativ, (med.) medicamentul, care combate simptomele unei boale (ca febra, durerea), dar nu cauza ei. [V. I.]

Paliditate, împușinare de sânge, v. Anemia.

Palilogia, v. Anadiplosis.

Palimbachus, vers antic de trei tacte, cu următoarea succesiune a silabelor: — — —. V. și Antibachus.

Palimpsest, (grec., lat. Codex rescriptus). Manuscript pe pergament, care spalându-se se poate întrebuița pentru altă scriere. Obiceiul de a rade manuscrisele și întrebuița pergamentul sau papirul pentru altceva, cunoscut și de Romani, era foarte răspândit în evul mediu,

mai ales între secl. VII și XIII. Saracenii ocupând Egiptul, și Europa fiind lipsită de planta papirus, călugării, aproape singurii scriitori pe atunci, radeau prețioasele opere clasice și scriau pe ele viețile sfinților, cronici religioase, ș. a. După invențiunea hârtiei de bumbac în secl. IX, și mai mult încă a hârtiei de sdronțe în secl. XIII, acest funest obicei se rări și în fine încetă. Lui i-se datoresce pierderea a o mulțime de scrieri antice, din cari unele fură reafate în P. prin mijloace chimice, s. e.: De republica, a lui Cicero de cătră A. Mai, în P.-le benedictinilor din biblioteca Vaticanului.

Palindrom, cuvânt sau vers retrograd, care adevă este același, cetit drept sau înapoi. S. e.: Roma și amor; sau următorul vers latin: Signa te, Signa, temere me tangis et angis = fă-ți cruce, înzădar mă atingi și mă chinuiesci.

Palingenesa, (*grec.*) a) după însemnarea etimologică: renascere, regenerațiune; b) ca teorie filosofică, P. denotă vederile filosofilor stoici și a unora mai noi (Bonnet și Herder), cari cred că lumea și toate existențele, după o perioadă de viață pier, și apoi regenerate și perfectionate revin într'o nouă viață, împărțind întru toate soartea celor mai de nainte; c) în sens metafisic înseamnă reîmprospătarea și reînnoirea a tot ce a fost învechit, cum sînt s. e.: instituțiunile sociale dintr'un stat (P. socială); d) în sens moral: îndreptarea și reîntoarcerea omului din stadiul de corupțiune morală în cea al virtuții și moralității. [Pl.]

Palinodia, retractarea celor făse, în versuri sau în prosă.

Palinurus, în mitol. grec. căpetenia vîșlașilor pe luntrea lui Aeneas, când acesta a scăpat din Troia și a ajuns la Latium; P. durmind a cădut din luntre în mare.

Palinurus, (zool.) v. Salinurus.

Palisada, (milit.) pari de 3—4 m. înalți, ascuțiți la vîrf și bătuți unui lîngă alți în pămînt, pentru a servi ca scut contra inimicului năvalitor.

Palisandru, *lemn de*, provenit din arborele sud-american Jacaranda brasiliana Pers.; lemnul de P. este foarte virtos, de culoare violetă cu vine roșii și binemiroșitor. Se caută mult de masari (têmplari).

Pălite, se numesc cerealele și diferite alte plante de cultură, când în urma ivirii pe ele de ciuperce și alte plante parasite ca: Erysiphe communis, Puccinia graminis, Peronospora, etc. planta de cultură nu se mai poate desvolta în mod normal, de oarece parazitul îi detrage toată seva și bobul ei rămîne mic și sbărcit.

Paliu, ornat sacru, care în bis. orientală, încă din secl. primi se considera ca un simbol al dignității episcopesci. În bis. catol. P. e un insemn al dignității mitropolitane, și constă din o fașe țesuta din lână albă, proveșută cu 6 cruci de culoare neagră. P. îl ia mitropolitul în grumaz preste toate ornatele sacre (în bis. gr.-cat. și preste omofor). [Dr. Is. Marcu.]

Palk, strimtoare de mare între virful nord-vestic al insulei Ceylon și țermul sud-estic al Indiei anterioare.

Palia, vestmânt, v. Matrana.

Pallade, 1) *P. Teodor*, unul din discipolii lui George Lazar, a întrodus în școalele din Ro-

mânia, metoda în vechimătului mutual (Bell-Lancaster), prin scrierile: »O scriere câtră toți iubitorii de lumină compatrioți« (1824) și tablele de părete (1826), cuprindând: Abecedarul, Silabismul, Lectura, Aritmetica, Gramatica, Geografia, Istoria și alte ramuri de cunoștință.

2) *P. Gheorghe*, ministru rom., n. 1858 la Bêlad. Și-a făcut studiile atât secund. cât și cele univers. în țeară. Licențiat al facultății de drept din București. A intrat în politică în 1884, fiind ales deputat. Reales în ambele alegeri generale din 1888 și apoi în cele din 1891. În 1884, alături cu C. A. Rosetti, a susținut colegiul unic și libertatea absolută a presei. Fost colaborator la ziarul lui C. A. Rosetti, »Românul«. Prof. de economia politică la școală liberă de științe de stat, avocat, diarist. Fost membru al disidenței liberale (1888). În urma concilierii tuturor elementelor liberale (1891) a reîntrat în sinul partidului și a fost, în timpul regimului conservator, unul din cei mai energici campioni ai opoziției liberale. Director politic al organului liberal »Gazeta Poporului« (1895) până la intrarea sa în ministere. La venirea la guvern a partidului naț.-liberal, în Oct. 1895 a intrat ca ministru al agriculturii, comerțului, industriei și domeniilor, în cabinetul presădat de Din. A. Sturdza și a făcut parte și din cabinetul Sturdza dela 1901. Demisionat 9 Ian. 1902.

Palladium, în mitol. grec. a fost o statuă de trei metri înălțime a de zeiței Pallas Athene (v. ac.), căzută din ceriu în Troia, unde era considerată ca un sacrariu apărător al orașului. Odysseus și Diomedes a răpit-o, și îndepărtarea statuei a adus nenorocirea asupra Troiei.

Palladius, episcop din Helenopolis în Bitinia, n. 367 în Galatia, † 430. A trait în pustiul Nitriei (Egipt), prieten cu Sf. Ioan Chrisostom, a scris »Istoria pustnicilor«, dedicată unui prefect din Lausus.

Pallady, familie boierească din Moldova, unde se afla pe timpul lui Vasile Vodă Lupul. Letopiseșele țerii vorbesc de mai multe persoane istorice din această familie, începând din secl. XII. Astfel: *Teodor spătarul P.*, fost caimacam al Moldovei; fiul său *Teodor P. vel vistier*, nepotul lui Mihai Voda Racoviță, care a jucat un rol politic însemnat între 1725—40. Apoi: *Dumitrașcu P.*, mare clucer, și *marele spătar Ion P.*, cumnatul lui Mihai Voda Racoviță, în timpul domniei căruia s'a distins, și al carui fiu din Domnița Anița, fû *Constantin P.*, m. stolnic, 1765.

Pallanza, capitala provinciei ital. Novara, pe coasta lacului Maggiore. Cladiri și grădini frumoase. Ruine dela vechea cetate *Palantia*. Port. Stațiune climaterică. 3254 loc. (1881).

Pallas, *Petru Simon*, naturalist, n. 1741 în Berlin, a studiat medicina și științele nat., 1768 a fost chemat de Caterina II la Petersburg ca academician și asesor de colegiu și pus în capul comisunii și expedițiunii pentru a observa trecerea planetei Venus pe dinaintea soarelui, cu care ocaziune a făcut multe explorări în Rusia asiatică. A scris o mulțime de opuri de valoare zoologică, topogr. și etnogr. † 1811 în Berlin.

Pallas Athene, la Romani Minerva (v. Athene).

Pallavicini, familie de origine italiană, ai cărei membri au avut timp de o mie de ani rol important în istorie ca generali, oameni de stat,

diplomați, guvernatori, cardinali, scriitori, artiști, etc. Marchisul *P. di Priola, Emilio*, n. 1824 în Genua, general ital., a făcut prizoner pe Garibaldi la Aspromonte 28 Aug. 1862, comandantul corp. IX de armată din Roma, primul adjutant al regelui în 1890. În *Ung.* primiră descendenții P. la 1803 indigenatul. Capul acestei linii este *Alexandru*, margraf, n. 1853.

Pallium, mantie des îmbrăcată de cei vechi, și ornament ce papa îl trimite cardinalilor. În istoria bisericeii creștine, P. apare în viața Sf. Bonifaciu, care menționează triniterea unui P. de câtră papa.

Pall-Mall, (engl. pron. pel-mel), stradă în cea mai elegantă parte a Londrei, formată în mare parte de casele diferitelor cluburi.

Pallor și **Pavor**, la Romani un fel de demoni în luptă; se țineau de suita lui Mars, zeul războiului. Pallor înseamnă spaimă, iar Pavor îngălbenire de frică în luptă. Identici cu Demos și Phobos la Greci.

Palma, (anat. anim.) în anatomia omului suprafața anterioară a mâinei. La formarea ei iau parte cele 19 oase ale mâinei, precum și părțile ei moi (ligamente, muschi). Muschii P.-ei sânt aceia, cari pun în acțiune flexiunea mâinei.

Palma, (geogr.) insula cea mai spre vest a insulelor Canare. 726 km², cu 32,000 loc.

Palmae, »*Palmieri*«, (botan.) mare și importanta familie de plante monocotyle spadiciflore, cu tulpina lemnoasă, de regulă simplă și erectă. Foile palmate sau pinate în roseta terminală. Cuprinde numeroase (ca. 1000) specii, aproape toate tropicale și subtropicale, distribuite în următoarele triburi: 1) *Araceae* (cu genurile importante *Areca*, *Ceroxylon*, *Chamaedorea*, *Arenga*). 2) *Phoeniceae* (unic gen *Phoenix*). 3) *Corypheae* (*Corypha*, *Copernicia*). 4) *Lepidocaryeae* (*Calamus*, *Metroxylon*, *Raphia*, *Mauritia*). 5) *Borasseae* (*Borassus*). 6) *Coccineae* (*Elaeis*, *Coccus*). Imposante la port, numeroase specii se cultiva ca plante decorative de florării (așa s. e. *Chamaerops humilis*, palmierul de mediterana, adese) și au servit ca motiv arhitectonic la creațiunea columnelor. Folosul lor pentru țerile calde este imens: căci rădăcini, tulpini, foi, flori și fructe, toate ață întrebunțări varii, așa: ca nutriment, foile tinere ca legume, mедуva ca feculă (Sago), zaharul se extrage mai ales din sucul tulpinelor (și servește și la confecționarea de beuturi alcoolice) și fructe (este cunoscută importanța curmalilor pentru deserturi, cum e Zahara, Arabia, etc.). Oleiul și ceara de palmier sânt articole importante de comerț. Lemnul și foile servesc ca material de construcție și ca textile excelente. Mai cităm încă ivoriul vegetal, sângele de nouă frați, ca produse remarcabile ale acestei familii. [A. Pr.]

Palmarium, (*lat.*) prețul victoriei, premiu; onorari ce se da advocaților când câștigau vr'un proces.

Palmerston, (pron. pamerst'n) *Henry John Temple*, viscount, om de stat engl., n. 1784 în Broadlands (Hampshire), din vechea familie Temple, 1807 lord al admiralității și membru al parlamentului; 1809—28 secretar de război, la început Tory, apoi Whig, Nov. 1830—41 și 1846—51 ministru de externe, 1851 silit să se retragă, † 1865.

Palmetta, ornament în forma unei frunze de palmier, întrebunțată cu deosebire în stilul grec la înfrumșetarea clădirilor.

Palmieri, v. *Palmae*.

Palmipede, paseri înotătoare. Cele mai însemnate specii sînt: *flamingul* [v. ac.] (*Phonicopterus ruber*), trăiesce pe lângă Marea Mediterană, *lebedă* (v. ac.) *mută* (*Cygnus olor*) în țările nordice ale Europei și Asiei, *lebedă cu ciocul galbin* (cântătoare) (*C. musicus*) în Germania de nord, *gâsca* (v. ac.) *selbatică* (*Anser ferus*), *rața selbatică* (*Anas boschas*), *rața Eider* (*Somateria mollissima*) în țările nordice, ș. a. v. și *Lamelliostres*.

Palmoscopia, (*grec.*) observarea pulsării cu ajutorul stetoscopului.

Palmyra, cetate în Siria, fondată de regele Solomon, numită în vechime *Tadmor*. Sub domnia Romanilor ajunse la o stare foarte înfloritoare; sub Caracala fu declarată colonie romană și înzestrată cu »jus italicum«. Pe timpul lui Galien senatul roman a dăruit P. și titlul de rege senatorului Odenathus, în semn de recunoștință pentru serviciile prestate în reșoabiile cu Sapor I, regele Persilor. După moartea lui Odenathus soția lui Zenobia, care pe lângă dignitatea regală obține titlul de împărăteasă romană, concepe planul de a funda o împărăție palmiriană: ea cuprinde o mare parte a Orientului, opunându-se cu succes armelor romane. Sub Aurelian (273) Zenobia fu învinsă și P. dăruită de către Romani, iar locuitorii ei uciși. Ruinele ei și până astăzi vestesc splendoarea și măreția de odinioară.

[i—m.]

Palmitina, combinațiunea acidului Palmitic ($C_{16}H_{32}O_2$) cu Glycerina. Ia parte importantă la compoziția grăsimilor vegetale și animale.

Pălnia, (*turnar, leică*), aparat pentru trecerea unui lichid în vase cu gură strîmțată.

Palnotokî, erou danez în a doua jum. a secl. X; despre el s'au format mai multe tradițiuni, între cari una asemenea celei cu mărul lui Tell.

Palos, spadă lungă, dreaptă sau puțin curbată la vîrf, proprie pentru atac și lovit, cu coș și teacă de oțel.

Palpebra, (anat.) v. *Pleoape*.

Palpitațiune, (med.) *bătăie de inimă*, simptom, care constă în o frecvență exagerată, însoțită câte odată și de neregularitatea bătăilor inimii, cari devin sensibile și produc o stare displăcută, penibilă și cu totul specială. P.-le pot fi simptomul unei boale organice a inimii, sau de natura nervoasă. Când sînt simptomul unei boale organice a inimii (cum e miocardita, leziunile valvulare, degenerescența gresoașă, etc.), există pe lângă P. și alte simptome, proprii boalei organice a inimii. P. nervoase, numite și idiopatice, se observă la indiviđi nervoși, anemici, slăbiți, cu tulburări dispeptice, fumători. Ele sînt mărte sur influența unei spaima, a unei sforțări, abuzului de alcool și cafea. Medicul trebuie întotdeauna să examineze cu atenție pe un bolnav de P., pentru a ști cauza lor, căci P.-le datorite unei tulburări de inervație nu sînt grave, ca acele datorite unei boale organice a inimii. Tratatamentul P.-ei de inimă constă în medicamente cordiace (digitală, etc.), iar a celor idiopatice în tratamentul anemiei (preparate de fier), a tulburărilor dispeptice, medicamente antispasmodice (bromură), comprese reci pe inimă. [V. I.]

Paltar, la Germani un șteu înțelept și blând, care a dat legi și dreptate. P. după mitol. nordică se numia Baldur, fiu al tatălui tuturor și al șteței Frigga.

Paltin, numele românesc al arborelui Acer Pseudoplatanus L. (v. *Acer*).

Păltineni, com. rur. în Rom., j. Buzău, pe ambele maluri ale rîului Buzău, formată din 12 căt. cu 1920 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 biserici și 1 școală; se fac 4 tîrguri pe an. Teren avut în substanțe minerale.

Păltiniș, (germ. *Hohe Rinne*), loc de cură climatică, cu instalație de hidroterapie, în cott. Sibiu, pe hotarul comunei Cristian, la 1420 m. înălțime deasupra mării. Se recomandă pentru reconvașcenți, neurastenici și toți cei ce au lipsă de recreațiune. v. și *Cibin*.

Păltinoasa, com. rur., ateneță la parochia Capul Codrului, moșie mănăst. în căpit. și j. Gura Homorului în Bucovina, 1360 loc. (915 ort.-or., 364 rom.-cat., 28 protest., 53 mos.), 1 școală primară, 1 biserică filială, telegraf, stațiune de cale ferată.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Paltinu, com. rur. în Rom., j. Putna, formată din 4 căt. cu 1281 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală.

Paludamentum, mantie pe care generalul roman o purta preste armură, ea era de purpură sau de postav simplu și prins cu o agrafă la umărul stîng.

[Caion.]

Paludan-Müller, Frideric, poet danez, n. 1809 în Kjersteminde, † 1876 în Copenhaga. Scr.: »Adam Homo« (8 ed. 1893) poezii, dramele »Kalanus«, »Ahasverus« ș. a., romanul »Ivar Lykke's Historie« (1866—73, 3 vol.) ș. a.

Palude, v. *Apa stătătoare și Balta*.

Paluđi, mareacaj, miasminele locurilor bătoase ce provoacă febra palustră.

Paludism, Impaludațiune, Infecție palustră, v. *Malaria*.

Pămătuț, unealtă trebuincioasă pentru spoirea și văpsirea păreților și lemnărilor; este compus dintr'un mîner de lemn, la care se aplică un mînunchiu de peri deși sau o perie mai mare. P.-le sînt de diferite mărimi, se întrebunțează și pentru ștersul prafului și pot fi făcute și din pene.

Pămēntos, (mineralogie) structura și aspectul ce îl prezintă unele minerale amorf sau fin cristaline cu coherență foarte slabă și de obicei mate.

Pământul, corp ceresc, al treilea planet al soarelui, de formă aproape sferică, ceva turtit la poli. Axa polară (diametrul) 12,713 km. axa ecuatorială 12,756 km., periferia unui meridian 40,007 km., a celui ecuatorial 40,076 km.; suprafața P.-lui 510 milioane km², volumul 1:1 bilioane km³; densitatea mijlocie de 5:6 ori mai mare ca a apei. P. se învîrtesce în jurul axei sale dinspre vest la est în curs de 24 oare (rotațiune) și în 365 zile, 5 oare, 48 min. și 46 sec. în jurul soarelui (revoluțiune), descriind o cale eliptică; îndepărtarea mijlocie a P.-lui dela soare este 149:5 milioane km. P. parcurge pe secundă în termin mediu 30:4 km. Axa P.-lui este plecată pe planul căii sale, formând un unghiu de 66½ grade; de aceea ecuatorul și eliptica P.-lui formează un unghiu de 23½ grade. Din cauza rotațiunii P.-lui și a pozițiunii oblice a axei sale

față de eliptică, avem diferențele de zi și noapte și a anotimpurilor. Suprafața P.-lui o împărțim în cinci zone: 1) zona caldă, toridă sau ecuatorială, adecă între 23 $\frac{1}{2}$ ° lat. nordică și sudică (tropical cancerului și capricornului); cuprinde 40% din suprafața P.-lui; la acuator ziua și noaptea sînt totdeauna egale; temperatura foarte ridicată și anotimpuri numai două, adecă cel ploios și cel uscat. 2) zonele (2) temperate dela cele două tropice pînă la cercurile polare (dela 23 $\frac{1}{2}$ °—66° lat.) cuprind 52% din toată suprafața P.-lui; au ziua și noaptea de diferite lungimi și 4 anotimpuri. 3) zonele (2) reci sau glaciale (cea de nord arctică, cea dela sud antarctică), ocupă 8% din suprafața P.-lui și se află în cupriusul celor două cercuri polare, în cari într'un anotimp ziua este perpetuă (la 70°: 65 zile, la 80° 134 zile, la poli 186 zile), iar restul cu noapte perpetuă cu două anotimpuri: o iarnă lungă, geroasă, căreia urmează o vară scurtă de multe ori destul de călduroasă. Din suprafața P.-lui 73% sînt acoperite cu apă. Din uscat reviu asupra insulelor caui $\frac{1}{15}$ parte; suprafața continentelor este pentru Europa 9.730,576 km²., America 38.473,138 km²., Asia 44.580,850 km²., Australia 8.952,855 km²., Africa 29.823,253 km²., Regiunea polară 4.478,200 km². Pe emisfera estică aflăm de 2 $\frac{1}{2}$ ori atîta uscat ca pe cea vestică, pe cea nordică de trei ori mai mult ca pe cea sudică. Populațiunea P.-lui este aproximativ 1480 milioane suflete.

Pământul în petrografie înseamnă stratul cel mai superior al coajei globului terestru, produs prin metamorfosa mai mult sau mai puțin intensă a rocilor, prin acțiunii organice (animale, plante, mai ales bacterii).

Pământul din punct de vedere agricol este un corp complex, compus din sfîrîmături de roce (pietri), P. mernut (teriuă) compus din argilă și ușișip, apoi din substanțe organice trecute în putrefacțiune, numite humus, din săruri, gaze și apă. P.-le se deosebesc între sine după materia predominantă în ele și care este în stare să le imprime caracterelor sale: P. pietros, argilos, ușișipos, calcaros, humos, apoi după modul de cultură și plantele ce cresc pe el.

Pământul, (mitol. grec.). Când lumea s'a împărțit între Zeus, Poseidon și Aidoneus, P. a ramas comun tuturor zeilor, cari apoi au împărțit unele țeri și orașe între sine. Hera a capetat Argos, Athene cetatea Atena, Helios insula Rhodos, Apollon insula Delos, etc.

Pamflet, broșură satirică mai mult sau mai puțin violentă. P.-le au fost și sînt mai cu samă politice, și degeneratează foarte adesea în grosolane insulte personale și falsificări ale adevărului. Acesta este chiar înțelesul obișnuit al cuvîntului P. la noi.

Pamir, («Coperișul lumiei»), platou de munți la coastele vestice ale Asiei, 141,000 km²., cu ca. 500,000 loc., în mare parte aparținător Turkestanului rusec, împreună Tieușauul, Kuenlünul și Himalaia cu Hinduceș, munți cari se ridică preste acest platou, ajung o înălțime de 7000 m. Mai multe lacuri, ca Caracul mare, la o înălțime de 4190 m.

Pampas, șesurile, cu deosebire stepelor statelor La Plata din America sudică; sînt parte livești goale, parte mlaștine de sărătură și stepa de sare.

Pamperos, vînt echivalent cu Norters (v. ac.) în America de sud.

Pamphylia, ținut la țermurii sudici ai Asiei mici, spre est dela Lykia.

Pamplona, (*Pampeluna*), oraș cu port a prov. span. Navarra, la poalele Pyreueilor și lângă riul Arga, 26,663 loc.; episc.; fabrici de piele și postav; comerciu însemnat de viu.

Pan —, (grec.) folosit adeseori la compoziția cuvintelor; înseamnă: în total, totalitate.

Pan, în mitol. grec. a fost fiul lui Hermes, zeu de pădure și pășuni. P. s'a închinuit ca un om cu coarue și picioare de țap, a fost aperatorul turmelor și al păstorilor, dar în paduri a fost înspăimîntător. De aci spaima mare se țiee paucă.

Panacee, remediu, care ar fi capabil să viu-dece toate boalele.

Panaghia, piscul cel mai înalt al muntelui Ceahlau (Rom., j. Neanițu), unuit și *Fecioara*.

Panagia, (grec.) «De tot sfîntă», epitet, ce apostolii ar fi dat vergurei Maria după moartea ei. Numirea aceasta a trecut apoi la partea de pîne tăiată în forma treiunghiulară, care, mai ales în mănăstiri, ca o particică rezervata pentru Is. Chr. stă pusă pe o măsuță înaintea icoanei Mamei Domnului. Panagia se mai numesc și ornatul archierec înfrumșețat cu Pr. Sf. Maria, pus în locul «Eucolpionului». **Panagier**, tăier sau măsuță pe care este pusă partea de pîne a panagei.

Panakeia, la Greci ziua însauetoșării, fata lui Asklepios. Numele ei înseamnă a tot viu-decătoare.

Panama, (*Istmo*), depart. în republ. Columbia, 82,600 km². și 285,000 loc.; aproape întreg teritoriul e necultivat. **Capitala** cu același nume, lângă golful de P. a Oceanului Pacific, cu 25,000 loc., reuunită ca punctul de plecare a liniei ferate, 76 km. lung., ce duce preste Istmul de P. către Colou, și ca centrul de comunicațiune din Oceanul Pacific; port liber. Fundată de Spanioli 1518, 1670 dărimată de Flibustri. 1881 s'a început tăierea unui canal preste istmul P. dela orașul P. pînă la Colou. Canalul era să fie 75 km. lung, 8,5 m. afund. Planul l-a conceput Lesseps, care în acel scop a fundat o societate pe acții. Lucrările au fost sistate 1889 din lipsa de mijloace, după ce se cheltuiseră 1171 mil. fr. v. și Herz.

Panaritium, *după*, inflamația la deget, înprunată cu dureri mari și supurațiune; inflamația poate percede dela piele sau țesutul subcutan (P. cutaneum sau P. subcutaneum) și dela tendoane sau periost (P. tendinosum sau P. periostei). P. de regulă e localizat la o unghie și înprejurimea acesteia, dar adeseori trece asupra degetului întreg, ba poate trece și asupra brațului. P. poruesce dela mici lesiuni, (sgarieturi, împunseturi, etc.), prin cari au întrat bacterii (*Streptococcus* și *Staphylococcus pyogenes*) ce provoacă puroiare. Tratament: cataplasme reci, cât mai curând o incisiune pentru a deschide drum puroiului și a pute aplica remedii antiseptice.

Pănătău, com. rur. în Rom., j. Buzău, pe malul stîng al riului Buzău, compusă din 12 căt. cu 2140 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 2 școale

Panathenaia, serbări panegirice celebrate la Athena în evul vechiu în onoarea zeiței Pallas Athena. Dintre zilele festive cea din urmă era mai solemnă, când un conduct festiv mergea la

Akropolis, ca să ducă haina sfântă (peplos) ștei, a cărei statuă pompoasă era în Parthenon. De încheiere aduceau jertfă mare (Hekatomba).

Panățios, filosof grec din școala stoică, n. în Rhodos, a trăit dela 180—104 a. Chr. mai cu samă în Roma, unde a fost foarte activ întru răspândirea filosofiei stoice. Reintors în patrie, a condus școala stoică din Athena. Opera sa principală a fost »despre datorii», de care s'a folosit mai târziu Cicero la scrierile sale »de officiis». P. este considerat ca întemeietorul eclecticismului în filosofia romană. El învață în psihologie, că sufletul, esența încălzită a vieții, este muritor. În morală reprobă luxul și vanitatea. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant. 291.) [Pl.]

Panca, com. rur., parohie cu ateneța Zababna, moșie boierească în căpit. și jud. Storovișului în Bucovina, are 2329 loc. (1883 ort.-or., 331 rom.-cat. și uniți, 115 mos.), câte o școală primara, staț. de cale fer. [Dr. I. G. Sbierra.]

Pancatantra, *Panchatantra*, *Pantschatantra* (adeca cele cinci cărți sau secțiuni), celebră colecțiune de fabule indiane, prelucrată în limba sanscrită de Vișnu-Sarinan, mai cunoscut sub numele Pilpai sau Bidpai, după o colecțiune mai veche în pali, limba sacră a buddhiștilor. Din P. s'a extras Hitopadesa (v. ac.). Ed. în text sanscrit de Kosegarten, 2 vol., Bonn 1848—49; de Kielhorn și Bühler, Bombay 1868—69; tradusă în limba germ. cu o importantă introducere de Benfey (v. ac.), 2 vol. 1859 și de Fritze, Leipzig 1884.

Panceri, *Paul*, anatom și celebru zoolog italian, n. 1833 la Milano. † 12 Mart. 1877.

Păncesci, 1) P., com. rur. în Rom., j. Bacău, compusa din 6 căt. cu 1624 loc. (Dict. geogr. 1895), 2 biserici și 1 școală. 2) P., com. rur. în Rom., j. Putna, formată din 3 căt. cu 2069 loc. (Dict. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală.

Panchatantra, v. *Pancatantra*.

Panciova, oraș în Banat, cott. Torontal, pe țărmul stâng al Timișului, aproape de vărsarea lui în Dunare. Gimnasiu de stat, școală civilă, școală superioară de fete sârbească și de stat, școală pentru elevii de meserii, numeroase asociațiuni, institute finaciare, fabrici, mori de vapor și marea fabrică de tors mătăsă a statului. 17,948 loc. (1891), din cari 7713 Sârbi, 7284 Germ., 2055 Magh., 319 Rom., 242 Slov. și 159 Croați.

Panciu, com. urb. în Rom., j. Putna, pe malul stâng al Sușitei, reședința unei subprefecturi; 2190 loc. (Dict. geogr. 1897), 2 biserici și 2 școale, spital, farmacie, bălciu la 24 Iulie, iar țirg săptămânal în fiecare Duminecă.

Pancota, comuna mare în Ung., cott. Arad, 4896 loc. (1891), 1790 Români, 1711 Maghiari, 1213 Germ., etc.; școala infer. de meserii, corporațiune industrială, bancă populară, felurite asociațiuni, fabrică de spirt, mori de vapor, stațiune de cale ferată, oficiu de posta și telegraf, comerț viu de vite, producțiune excelenta de bucate.

Pancratiu, 1) *P. Martir*, n. în Frigia, a venit ca prunc cu un mnciu al său în Roma, unde la 12 Maiu 304, abia în etate de 14 ani, a suferit martiriu, făindu-i-se capul. 2) *P. sf., episcopul Tuaromeniei* (în Sicilia), unde trimis fiind de către Sf. Petru a predicat evanghelia și a suferit

martiriu. Biserica noastră serbează amintirea lui în 9 Iulie. (Cf. Nilles, Kalendarium manuale utriusque ecclesiae, Oeniponte 1879, tom. I.)

Pancreas, (anatom.) glandulă situată în abdomen în dosul stomacului, înaintea columnei vertebrale. P. produce un suc (Succus pancreaticus) cleios și alcalic, ce se revarsă în duoden prin un canal propriu (ductus pancreaticus sau Wirsungianus). Acest suc e de mare însemnătate pentru digestiune, întocmai ca și saliva, el transformează amidul în dextrină și zahăr, emulsiunează grăsimile și disoalvă albuminatele coagulate. **Pancreatita**, inflamația pancreasului.

Pancreatina, preparat chimic, ce se extrage din pancreasul de porc și de animale corute. El conține un ferment, ce digerează albuminate. Se întrebuițează pentru promovarea digestiunii.

Pânda se nunese locul, unde vânătorul pândese trecerea vânătorului, pentru a-l împușca. P. se alege la un loc, unde vânătorul a constatat, ca vânatul își are trăsura (trecătoarea). Se pândese sau de pe un copaciu, sau de jos, în apropierea urmelor descoperite. Vânatul mărunt se pândese după apusul soarelui, când iasă din pădure la câmp pentru nutremânt. Porcii selbatoci tot astfel, numai după înserate. Ursul înainte de zori de zi, când se întoarce dela excursiunea nocturnă. Cerbul dimineața și seara; când e »bătaia cerbilor», la ziua Crucei. Cocoșii de munte tot așa, pe la Sf. George. Lupii se pot mai ușor împușca din P. seara târziu, dacă vânătorul scie să-i cheme prin imitarea urletului. La moment respund din toate părțile și pornesc spre locul unde au aușit urletul. [I. St. Ș.]

Pandaemonion, locul unde se credea că se adunau toate ființele supranaturale, deosebi ființele rele sau demonii.

Pandanacee, (botan.) plante lemnoase monocotiledonate, din ord. Pandanaceelor; specii: *Pandanus odoratissimus* L., arbore pe insulele Marii sudice, se cultiva în Oștindia și China pentru fructele lor asemănătoare ananasului, cari se mănâncă. Tot asemenea este și *P. utilis* Bory.

Pandataria, insulă, v. Ventotene.

Pandecte, v. Corpus Juris civilis.

Pandemie, epidemie foarte întinsă, care cuprinde inai multe țeri, lumea întreagă. [V. I.]

Pandocrator, icoana principală de pe iconostas, ce reprezintă pe Isus Christos ca Dumneșeu și împărat.

Pandora, (»de toți dăruită»), în mitol. greo. o femeie creată de Hephestos după ordinul țăilor, mâniași pe Prometheus pentru că a răpit foc din ceru și a creat oameni. țăii au înzestrat-o cu toate plăcerile, dar i-au dat și o cutie, din care curgeau toate relele asupra pământului; de aci cutia P.-ei are înțeles de isvorul tuturor relelor.

Panduri, corp de trupe pedestre și neregulate din vechea organizație a oștirezii pământene românesce. P. (prob. din lat. banderium) se numiau orig. servitorii armați ai nobililor maghiari. (v. și Trenck.)

Pânea, aliment foarte vechiu, gătit din făină de cereale și din apă, este simbolul tuturor alimentelor, precum o indică rugăciunea prin care tot creștinul solicită »pânea noastră cea de toate țăile»; Egiptenii au cunoscut-o, în Testamentul vechiu se face deja deosebire între P. dospită

și cea preparată fără ferment. Artă panificației a trecut din Egipt în Grecia și la Roma, unde până în al doilea secol al erei creștine grâul nu se panifica, ci se ferbea dintr'insul un fel de mămăligă numită pulmentum, pulmentarium. După ce arta coacerii de P. s'a generalizat în Roma, împărații au îngrijit a da poporului »panem et circenses«. Cei cari au vizitat ruinele desvelite ale orașului Pompei, au putut vedea acolo brutării, cuptoare, P. carbonisate. Este probabil, că legiunile romane au adus artă panificației în toate coloniile pe cari le-au fundat (B. P. Hașdêu). Românii au copt P. de grâu în timpuri foarte vechi; în secl. XVI oștirile moldovene s'au hrănit cu brânză și P. albă, în secl. XVII se coace P. la Pitesci și la Câmpulung. Pe lângă P. de grâu s'a menținut însă mult timp, ca baza alimentației, mămăliga de meu, preferită deja de Daci, tuturor celorlalte mâncări, și Mihaiu Viteazul cu oștirile lui au mâncat și meu (mălaiu). (A. Xenopol, G. Crăiniceanu). Pe lângă mămăliga de meu s'a întrebuițat și cea de hrișcă și de orz, până la introducerea culturai de porumb în secl. XVII, când treptat meiu a fost înlocuit prin porumb. În țerile române predomină și astăzi la populațiunea rurală porumbul, ca baza alimentației, și afară de oraze se mănâncă puțină P. Prin sate se găsec foarte puține cuptoare și câte odată se coace P. în țest. P. este un aliment hrănitor, bogat în materii carbo-idrate, ea conține și substanțe albuminoide și săruri minerale, este însă sărac în materii grase. Valoarea nutritivă a P.-ei depinde de calitatea făinei și de metoda panificației. Ca material servă faina de grâu, de secară, rareori cea de orz, în unele regiuni nordice și cea de ovês. Faina de porumb nu se poate bine panifica singură și i-se adaugă făină de grâu ori de secară. În Transilvania se face P. din părți egale de făină de porumb și de grâu, în Italia superioară din făină de porumb, la care s'au adăugat 15% făină de secară, la Berlin s'au făcut în 1881 încercări cu fabricarea de P. din 50 părți secară, 25 părți grâu și 25 părți porumb. Causa panificației dificile a porumbului fiind marea cantitate de oleiu ce el conține, mulți morari din Statele Unite ale Americii depărtează la măcinarea porumbului cotiledoanele boabelor, foarte bogate în oleiu, și înlesnesc astfel fabricarea de P. de porumb; frații G. Assan din București, industriași învețați și întreprindători, își propun a introduce această procedare americană în frumoasa lor moară. Cu cât făina este mai albă, cu cât la măcinarea grânelor s'a depărtat o proporțiune mai mare de țărițe, cu atât ea conține mai multe carbo-idrate (amidon, dextrină, zahăr) și mai puține materii azotate (albumină, gluten). Faina mai conține celulosă, oleiu și săruri minerale, între cari cele de fosfor sunt mai importante. În regatul român Regulamentul de privegherea sanitară a alimentelor și beuturilor prescrie, ca făina destinată pentru gățirea de P. să nu conțină decât cel mult 1.70% celulosă. Pentru P. militară română se scoate din grâu cel puțin 8%, cel mult 15%, țărițe și se adaugă făinei de grâu 15—30% făină de secară. La prepararea P.-ei se adaugă la o parte din făină o cantitate de apă căldică spre a forma o cocă subțire, care

se amestecă bine cu un ferment alcoolic, cu drojzii de bere sau cu aluat deja fermentat (maia) și cu sare, se lasă câteva oare într'un local căldicel, pentru ca să fermenteze, apoi se adaugă treptat restul făinei și apa necesară, se frământă bine toată pasta, se formează dintr'insa P., cari se aduc în cuptorul încălțit la 200°—250° C. La fermentarea aluatului, parte din amidon s'a transformat în dextrină și glucoasă, zahărul făinei s'a descompus în alcool și acid carbonic, gaz care umflă coca, o face poroasă, astfel căldura din cuptor întră mai lesne în interiorul P.-ei. În cuptor se volatilizează alcoolul și acidul carbonic, născuți la fermentarea aluatului, și parte din apă evaporază, amidonul cu și glutenul ferbe, se lătesce și devine mai solubil, pe suprafața P.-ei se formează coaja bogată în glucoasă, dextrină și o substanță aromatică, osmazon. Luștrul coajei provine din dextrină. Dacă din cauza căldurii prea mari a cuptorului coaja s'a născut repede, atunci se opresce evaporarea apei și P., în loc să devină ușoară, poroasă, rămâne grea, apoasă, indigestă. Asemenea reține P. multă apă, când cuptorul n'a fost destul încălțit. P. de grâu după scoaterea din cuptor nu trebuie să conțină mai mult decât 35% apă. Dacă fermentul întrebuițat la fabricarea de P. a fost vechiu, aflat în fermentațiune înaintată, atunci se formează în P. acid acetic și acid lactic, P. devine acră, se digeră mai greu. P. de secară, precum și P. de porumb amestecat cu grâu ori de secară, rămâne mai multe zile gustoasă, nu se uscă așa curând ca P. de grâu. Pentru a se întârzia pierderea de apă și a se menține la P. de grâu mai multe zile gustul de P. proaspătă, se adaugă făinei de grâu o mică cantitate de cartofi ferți, cari opresc uscarea repede a P.-ei. Brutarii din București depărtează la măcinarea grâului a șesea parte a lui ca țărițe, și produc din 375 kgr. grâu, 460 kgr. P. albă (jimbă); cei din Paris scot din grâu a patra parte ca țărițe, și produc din 100 kgr. făină, 130 kgr. P. albă. P. de coloare mai închisă conține mai puțin amidon, mai mult gluten, oleiu și celulosă decât P. mai albă, care reprezintă un aliment mai puțin perfect, dar mai digestiv. Nu ne putem hrăni mai mult timp exclusiv cu P. albă, și pe lângă ea trebuie să mai ingerăm alte alimente albuminoide și grase: lapte, carne, pește, unt, brânză, ouă. În cei din urmă ani s'au făcut din nou încercări cu fabricarea de P. integrală, din grâu macinat fără depărtare de țărițe, astfel ca să rămână în P. tot glutenul, dar și toată celulosă; aceste încercări n'au dat rezultate satisfăcătoare. P. integrală nu se asimilează în totalitate, produce o cantitate mare de materii fecale, apoi țărița nu este pierdută pentru om, dacă o întrebuițează pentru hrana vitelor și o transformăm în carne. Este mai bine de 50 ani, de când Justus von Liebig și unii urmași ai lui au voit sa economisească o mică cantitate de zahăr din făină, care la panificație se pierde, transformându-se în alcool și în acid carbonic; ei au produs P. ușoară, poroasă, fără ferment, amestecând faina cu săruri carbonatate și acide, cari se descompun lesne și dau nascere acidului carbonic; alții la formarea cocei (a aluatului) au înlocuit apa ordinară prin apa gazoasă. Toate aceste procederi n'au valoare practică, n'au putut înlătura me-

toada veche de fermentare. Mai importantă este înlocuirea unora dintre manipulații ale fabricațiunii de P. prin mașini, frământarea cocei cu mașina este mai curată decât cea cu mâna. P. Grahami (Schrottbrot) este P. fabricată fără ferment și fără sare, din secară măcinată gros, fără separarea de tărițe, de această P., care nu se digeră bine, se servesc vegetarianii. Deosebirea între P. de grâu și cea de secară nu este mare; P. de grâu albă, fină, conține în termin mediu din 100 părți 35·50 părți apă, 7 albumină și gluten, 0·46 oleiu, 4·02 zahăr, 52·56 substanțe extractive libere de azot, 0·32 celuloză și 1·09 săruri minerale; P. de grâu ordinară 40·45 apă, 6—15 albumină și gluten, 0·44 oleiu, 2·08 zahăr, 49·04 substanțe extractive fără azot, 0·62 celuloză și 1·22 săruri minerale; P. de secară 42·27 apă, 6·11 albumină și gluten, 0·43 oleiu, 2·51 zahăr, 47 substanțe extractive libere de azot, 0·49 celuloză și 1·46 săruri minerale. Falsificațiunile intenționate ale P.-ei sunt foarte rari, nu sunt însă rari procedările greșite la panificare, coacerea insuficientă, producerea de P. acidă. În Anglia și Franța s'a observat, că unii brutari adaugă aluatului cantități mici de sulfat de cupru (piatră vânătoare) ori de alumen (piatră acră), pentru a-l face mai poros, pentru a înlesni umflarea cocei din făina săracă în gluten, de făină încinsă, mucedă. Astăzi nu se mai observă ca în timpurile trecute otrăvirea P.-ei prin secara cornută, parasit foarte toxic, care în anii ploioși crește pe boabele de secară și de grâu, și care a provocat epidemii teribile de Rafanie, de Ergotism; asemenea sunt astăzi foarte rari otrăvirile prin neghină și alte asemenea semințe amestecate cu grâu. P. cea mai bună se strică, dacă este păstrată într'un loc umed, într'o atmosferă murdară. P. se deosebesce de covrigi și de galeți, făcuți din cocă de făină nefermentată. Lăpia este P. turtită, puțin crescută. P. de gluten sau de Aleuronat se fabrică din făina din care s'a depărtat amidonul, ea servă pentru hrana bolnavilor de Diabet zaharat. (Cf.: I. Felix, Tractat de Igiene publică și de Poliția sanitară, t. I. Bucur., 1870; A. Bernad-Lendway, Analise de pâne și de făină, 1870—1900; Studii analitice asupra făinilor și derivatelor lor. Focșani, 1891; Ernani Caplescu, Noțiuni practice asupra fabricațiunii pânei. Roman, 1893; G. C. Ursachy, Studii asupra pânei de munițiune. Bucur., 1893; C. V. Minciu, Studii asupra hrănirii trupelor. Bucur., 1893; Regulamentul de privegherea sanitară a alimentelor și beuturilor. Bucur., imprimăria statului, 1895; G. Crăniceanu, Igiene Țeranului român. Buc., 1895; N. M. Frangulea, Hrana militară de rezervă. Bucur., 1897; S. G. Cerkez, Pânea și brutăriile din capitală. Bucur., 1898; A. Poltzer, Analisa alimentelor, Bucur., 1900; I. Felix, Povește despre hrana Țeranilor, Biblioteca populară a administrațiunii domeniului coroanei. Bucur., 1901.) [I. Felix.]

Panegiric, elogiu sau discurs serbătoare de laudă pentru cineva, ținut înaintea unei adunări.

Panem et circenses, »Pâne și petreceri (jocuri publice în circ), losinca poporului roman în timpul decădăntei.

Pângărați, com. rur. în Rom., j. Neamțu, situată pe ambele maluri ale râului Bistrița; se compune din 11 căt., cu 2191 loc. (Dicț. geogr.

1895), cari se ocupă cu agricultura și mai ales cu plutăria; com. numera 4 biserici și 1 școală. Pe teritoriul acestei com. se găsește mânăstirea cu același nume, ce datează de prin secl. XV, situată în mijloc de codrii pustii; aici se află un penitenciar. Tot pe teritoriul acestei com. se găsește și un izvor cu apă sulfuroasă.

Panglica, v. Cestoda.

Panglica de flor, crep, zăbranic, o fașie îngustă de crep negru, care se poartă în semn de doliu ca bandă în jurul pălăriei sau împrejurul brațului.

Pangolinul, (*Manis Teminkii*), inamifer din ord. Edentatelor (v. ac.), fam. Manididelor. Are solzi pe corp. Lungimea 1—1·30 m. Trăiește pe Țermurul vestic al Africii centrale, prin găuri în pământ. Este animal nocturn, se hrănește cu furnici și termiți.

Panica, spaimă, frică mare. (v. și Pan.)

Panicula, (botan.) un fel de inflorescență compusă, în total de formă piramidală sau ovală; e un racem ramificat, cu ramurile laxe; s. e. la Viță, Liliac, Ověz, ș. a.

Panicum, (botan.) gen din fam. Gramineelor, cu specia *P. miliaceum* L. Meiul, Mălaiul, de origine din Asia, se cultivă mult pe la noi pentru cotorul ei ce se folosește ca nutreț pentru vite, iar semințele necojite ca hrană la animale domestice, iar descojite ca nutreț oamenii. Meiul (v. ac.) a ținut locul porumbului până la introducerea lui în Europa.

Panidrosis, transpirație (sudoare) permanentă pe tot corpul, câte odată la boale de nervi și de șira spinării.

Panier, (*franc.*) steag, drapel.

Panini, cel mai însemnat gramatic indian, probabil din secl. III a. Chr., autorul unuia din cele mai interesante opere indiane, în 8 cărți, ed. Colebrooke, Calcuta 1810, de Böhlingk 1830 până 1840, și de Gooretilleke, cu traducere engleză, Bombay 1882.

Paniscii, în mitol. grec. pruncii Țelului Pau (v. ac.); ca și tatal lor, se închipuiau cu coarce, barbă, nas strâmb, codăți, cu picioare de Țap și treceau ca spirite de pădure. Ei trăiau în pesceri, cutrierau dealurile și văile, vânănd și jucându-se cu nimfele (v. ac.). Sunt identici cu Faunii (v. ac.) la Romani.

Pann, *Anton*, scriitor rom., n. 1794 în Bulgaria, trece după 1806 în Basarabia cu familia, servește ca musicant în armata rusească, mai târziu însă fuge de acolo și vine la București. După aceasta, P. a fost rând pe rând, paracliser la vr'o două biserici, elev în tipografia lui Petru Efesiu, director de tipografie, dascăl domnesc la seminarul din Râmnicul-Vâlcei, cântăreț la biserica Sf. Nicolae din Brașov, profesor de musica vocală la seminarul din București și psalt la biserica Lucaci. † 1854. Afară de activitatea sa ca profesor de musica bisericească și ca tipăritor de cărți religioase, P. a fost unul din cei mai merițoși bărbați ai noștri prin publicarea numeroaselor sale lucrări de literatură populară. Se poate Țice că lui P. i-se datorește mai mult decât ori carui altuia, că atâția și atâția băieți de pe la prăvălii, din toate orașele Țerii și-au dat silința să învețe a ceti, numai ca să poată ceti hazliile producții ale acestuia. Dar și afară de acestea, operele lui P. își au valoarea lor reală,

atât ca material folklorist, cât și ca lucrări de talent. Iată lista operelor lui P. (numai I ediție): Versuri muzicesci, 1830; Poezii deosebite sau cântece de lume, 1831; Indreptătorul bețivilor, 1832; Christoitie sau școala moralului, 1834; Noul Erotocrit, trad. din originalul grecesc al lui Dionisie Fotino, Sibiu 1837; Fabile și istorioare, 1839; Povestire arabică, 1839; Sfânta evanghelie ce se dice în sfânta și luminată și a Pavelin în opt limbi, Sibiu 1840; Noul Doxatar, I, II, 1841; Basul teoretic și practic al muzicei bisericesci sau gramatica melodică, 1845; Poezii populare, 1846; Irmologhion sau Catavasier, 1846; Epitaful sau slujba înmormântării Domnului și mântuitorului nostru Isus Christos, 1846; Memoria focului mare iutemplat în Bucuresci, 1847; Povestea vorbeii sau culegere de proverbur, 1847, opera sa principală. Proverbele sînt clasificate după materie și fiecare grupă este urmată de câte o anecdotă. Rânduiala sfintei liturghii, 1847; Prescurtare din basul muzicei bisericesci și din Anastasimatar, 1847; Paresimier, 1847; Heruvico-Chinonicar, 1847; Dialog în trei limbi, 1848; Priveghier, 1848; Pocăința omului desmierdat, 1849; Intelteful Archir, 1849; Spitalul Amorului, 1850; Cântătorul beției, 1851; Tipic bisericesc, 1851; O șezătoare la țeară, 1851—52; Proschinitarul sau închinătorul sfințelor locuri, 1852; Triumful beției sau dieta ce o lasă un bețiv pocăit fiului său, 1852; Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia, 1853; Culegere de povești și anecdote, 1854; La sfânta liturghie a marelui Vasile, 1854; Noul Anastasimatar, 1854; Calendar pe 1838, 1839, 1846—54. Multe din aceste publicații au ieșit în foarte multe ediții. (Cf. Teodorescu G. Dem., Viața și activitatea lui Anton Pann, 1893; același: Operele lui Anton Pann, recenziune bibliografică, 1891.)

Panniculus adiposus, (anat.) țesut compus din celule de grăsime și conjunctive; el formează legătura dintre piele și organele ce aceasta acoperă. P. a. este de o grosime varie, ce crește cu grăsimea corpului preste tot.

Pannonia, provincia romană dintre Dunărea de mijloc, Sava și Culpa, până la poalele resăriteue ale Alpilor, cuprîndînd așî partea Ungariei din dreapta Dunării, Slavonia, partea de miază-noapte a Croației, partea resăriteană a Carniolei, Stiriei și Austriei inferioare. Vechii ei locuitori, **Pannonii**, erau un popor de neam illyric, în parte amestecat cu Celți. P. a fost cucerită de Romani sub Augustus (9 a. Chr.) și anexată la provincia **Illyricum** (țeara Illyrilor din miază-și de Sava de-a lungul Marii Adriatice). Sub Vespasian, P. a fost întocmită ca provincie proprie; iar sub Traian, ea a fost împărțită în **P. superioară** (partea apuseană) și **P. inferioară** (partea resăriteană). Sub Dioclețian, P. superioară a fost împărțită în **P. prima** (la miază-noapte) și **Savia** (la miază-și), iar P. inferioară în **Valeria** (la miază-noapte) și **P. secunda** (la miază-și). Sub dominațiunea romană, P. s'a romanisat mai ales în partea din miază-și de Drava, iar în partea de miază-noapte mai puțin; ea a dat imperiului mai mulți împărați în epoca militarismului.

Din secl. II, P. începe a fi neliniștită de barbari: de Marcomanni dinspre miază-noapte, de Iazygi dinspre resărit. În secl. V, împăratul occidental Valentinian III o cedă împăratului oriental

Teodosiu II, iar acesta o pierdă cătră Huni. După moartea lui Attila (453), ea fu ocupată de Ostrogoți ca federați ai imperiului roman de resărit, cari o ținură și după mutarea lor în Italia, până când o luară în stăpânire Longobardii (527). După mutarea Longobardilor în Italia (568), P. fu ocupată de Avari, iar după risipirea acestora prin Carol cel Mare, ea fu unită cu imperiul Francilor (796). În timpul stăpînirii avară s'au așezat iu P. neamuri slave (Croați și Sloveni); în partea de miază-și de Drava se înființă apoi statul croat, iar în partea de miază-noapte un principat slovean în dependență de Franci, care parte mai pe urmă fu unită cu marele principat uorav al lui Svatopluk. În luptă cu Svatopluk, regele Est-Francilor, Arnulf, chiemă în ajutor pe Unguri (892), cari apoi ocupară P.; ei o cuceriră dela Franci, când aceștia, după moartea lui Svatopluk (894), abia o luase iarășî în stăpânire. (Cf. Jung, Römer und Romanen in den Donauländern, ediț. II, 1887; Die romanischen Landschaften des röm. Reiches, 1881; Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn, 1877.) [D. O.]

Pannus, inflamațiune a corneei, cu formațiunea unei rețele vasculare, care acoperă o parte din corneă. Se desvoaltă în urma unui traumatism, în decursul conjunctivitei granulose. Tratamentul constă în a combate cauza, care l-a produs, apoi în cauterizare, scarificare. [V. I.]

Panonianul, **Danul Andreiu**, a tradus și tipărit: Indreptarea legii; sf. Pravila cea inare a lui Mateiu Basarab 1652, cu ajutorul a doui dascăli greci din Chios, Patrizzi și Ligaridis.

Panophtalmita sau **flegmon al ochului**, este inflamațiunea supurativa, propagată de catră choroïdă sau de cătră retină, conținutului globului ocular, pe care îl perforează, atrofiindu-l. Este cea mai gravă boală de ochiu, și se nasce din lovituri și după diferite inflamațiuni ale ochiului. Ajutorul medical la timp poate scapa, uneori, ochiul de a se atrofia (scurge).

Panoptic, localitate, în care se pot vedea diferite lucruri, s. e. figurile de ceară ale unor bărbați vestiți, preparate anatomice, etc.

Panorama, mare tablou circular, care cuprinde icona tuturor obiectelor ce se pot vedea de la un punct fix. Primele astfel de tablouri sînt dela finea secl. XVIII. Cele mai multe reprezintă scene din resboaie.

Panormos, numele antic al orașului Palermo.

Panou, (franc. panneau, pron. pauō), o suprafață încadrată cu o bordură sau cadru profilat.

Pansa, prima despărțitură a stoinachului la rumegatoare.

Pansament, aplicațiunea metodică a unui topic (medicament extern) sau a unui aparat pe o parte de corp bolnavă. v. Bandagiu.

Panta, v. Plan închinat.

Pantalonari, v. Bonjuriști.

Pantazi, **Grigorie**, n. 1824 în Brașov. Studiile universitare le-a facut în Pesta, unde a depus doctoratul în filosofie, iar după aceea a absolvat teologia în Viena. Dela 1848 prof. seminarial și secretar episcopesc în Sibiu. Intrînd în tagma monachală, a înaintat până la rangul de proto-sincol. † 28 Nov. 1854. În memoria lui P. G. arhiepiscopul-mitropolit Andreiu baron de Șaguna a creat la 30 Ian. 1855 **Fondul Pantazian**, cu sumă de 2000 fl. m. cov. Tot acest archi-

episcop-mitropolit a testat pentru acest fond suma de 25,000 fl. prin testamentul său din 1 Aug. 1871. Acest fond al arhiepiscopiei gr.-or. române din Transilv. are mențiunea, ca după o capitalizare de o sută ani, adică începând din 30 Ian. 1955, interesele să se întrebuințeze pentru dotarea protopresbiterilor și preoților din arhiepiscopia gr.-or. rom. din Transilvania. Starea acestui fond la 31 Dec. 1900 a fost 307,603/35 cor.

Pântece, foale, v. Abdomen.

Pantelematism, (*grec.*) teoria filosofică care susține, ca substanța tuturor estimilor este voința. P. este caracteristica particulară a filosofiei lui Schoppenhauer (v. ac.). După dînsul lumea, ca fenomen, este reprezentare, iar considerată în sine, ca aceea ce este și după cum noi o aflăm, este voință. Afară de voință și de reprezentare noi altceva nu putem cunoaște, fiind-că altceva nu e ougetabil. Voința este principul activ pentru tot ce există și se întîmplă. V. și Voluntarism. [Pl.]

Pantelimon-Dobroesci, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată la est de București, între capitală și forturi; se compune din sat. Aleși-Pasărea, Dobroesci, Mărcuța și Pantelimon, cu 1355 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 2 școli. Reședința com. e sat. Pantelimon, tot aici e și reședința subprefecturii plășii Dâmbovița-Mostîște. Biserica »Pantelimon« pe apa Colintinei s'a zidit la 1736 de Grigore Ghica-Vodă care este înmormântat acolo. Tot în acest sat înființă Gr. Ghica și un spital de săraci și-l înzestră cu mai multe moșii. În 1865 Dr. Davila înființă aici o școală de surdo-muți.

Pantelimon se numește unul din cele 18 forturi ale cetății București, situat între forturile Afumați și Cernica în partea de nord-est a orașului București. Fortul P., depărtat 8500 m. de marginea orașului București, este construit înaintea pădurii P. și la 2000 m. de valea Paserei. El este flancat de bateriile nr. 6—7 și 7—8. Linia ferată București-Constanța trece pe la sudul fortului P.

Pantelleria, (vechia Kossyra), insulă ital. între Sicilia și Africa, prov. Trapani, 83 km². și 7315 loc.; terme calde vulcanice. *Capit. P.*, la țărmul nord-vest, 3167 loc.; port.

Panteon, templu consacrat celor 12 zei din Olimp; mai înseamnă și totalitatea zeilor unui popor păgân. Mai târziu se numia locul ori templul unde se așezau osămintele ori statuetele bărbăților binemeriți față de patrie; monument la Roma și la Paris.

Pantera, v. Leopard.

Panțeri, odinioară ostași îmbrăcați în zale, adeca în cămăși și cioareci de sîrmă cu plăci de metal; astăzi numele unui sat în Bucovina, numit și Oprîșeni.

Pantof, (dela ital. pantofola), încălțăminte ușoară la care pielea de deasupra acoperă numai jumătatea de dinainte a piciorului. *Pantofar*, fabricant de pantofi, în înțeles mai larg fabricant de încălțăminte în general.

Pantograf, (*grec.*) instrument de reproducere desemne și hărți în mări deosebite. Inventatorul P.-ului este iezuitul Christof Schreiner. La 1635 a publicat »Pantographia seu ars delineandi res quodlibet«. *Pantografie*, arta de a reproduce hărți și deseme în diferite mări.

Pantometru, instrument geodesic pentru măsurarea de lungimi și de unghiuri orizontale și verticale.

Pantomima, (*grec.*) dramă sau comedie mută, reprezentată numai prin gesturile mâinilor, atitudinea și mișcările corpului și ale feței. Actorii se dic pantomimi, piesele pantomime sau mimodrame. P.-le înfloriră la Roma sub August, prin tragicul Pyllades, și comicul Bathyllus, din cauza mărimii teatrelor, în cari glasul actorilor anevoie se aușia, și mai ales din cauza lipsei de libertate necesară poesiei dramatice. Persecuțați și adese ori alungați de autoritate, pantomimii erau foarte iubiți de popor și de patricii. Felurile roluri ale poesiei erau reprezentate, mai ales în Roma, de un singur actor, cu mască și costum potrivit rolului, și era acompaniat de musică (flaute, cimbale, psalterii, harfe, ș. a.). P. începea prin un cântec, executat de cor pe scenă, sau la Greci, de un corifeu în orchestră. Un enunțiator, explica cuprinsul P.-ei și cântecul dela început, când era în limba greacă. P.-le se întrebuințază și în timpurile moderne. Din ele s'au născut baletul. [M. S.]

Pantopode, (zool. *Pycnogonide*), animale articulate (insecte), de regula foarte mici și cu picioare foarte lungi. traiesc pe fundul mărilor; masculii poartă ouele cu sine (cu două din picioarele lor) până la desvoltarea acelor.

Panțu, 1) *P. Constantin*, n. 1824 în Turcheșul Săcelelor lângă Brașov, și-a făcut studiile la Brașov, Pesta și Cluj. Terminând studiile iuridice, a intrat în 1847 ca practicant cancelist la tabla reg. din M.-Oșorheiu împreună cu alți tineri Români. În 1848 a venit acasă, aducând la Brașov și în Țeara Bărsiei hotărârile luate de tinerime. În 19/7 Aprilie a intrat ca practicant la magistratul Brașovului împreună cu colegii săi C. Sécăreanu și Costi G. Ioan; aceștia sînt primii Români primiți în slujbă la magistratul din Brașov. La 15/3 Maiu a participat la adunarea dela Blaj. A intrat apoi în slujba statului și mai pe urmă a fost judecător în M.-Oșorheiu până la 1867, când s'a pensionat. A luat parte la viața culturală și politică a Românilor, ca membru al sinoadelor din Sibiu și ca deputat în dieta Ardealului la 1863—65. La 1868 s'a retras la Brașov ca avocat. † 1885. 2) *P. C. Ioan*, prof. la școala comercială super. din Brașov, fiul lui Constantin P., n. 1860 în Brașov, și-a făcut studiile în Brașov și Viena. A scris mai multe schițe și romane, pe cari le-a publicat în »Gaz. Trans.», în »Familia» și în »Convorbiri literare». Publicațiunile principale: »Logofătul Matein», Brașov 1887; »Schițe și Romane», Brașov 1893. Pe terenul științelor comerciale a publicat scrieri speciale, bine aprepțiate la noi, precum: »Corespondența comercială», Sibiu 1897; »Teoria conturilor curente», Sibiu 1898; »Un capitol din contabilitatea dublă», Sibiu 1898; »Al doilea capitol din contabilitatea dublă», Brașov 1900; »Contabilitatea în partida simplă», Brașov 1901. 3) *P. C. Zacharia*, conservator al colecțiunilor și bibliotecii institutului botanic din București, fiul lui Constantin P., n. 1866 în M.-Oșorheiu, și-a făcut studiile la Brașov și București, licențiat în științele naturale. Relativ la Flora României a publicat în nr. 1 și 2 din »Publicațiunile societății naturaliştilor din România»: Plante vasculare

dela Căldărușani și Pașerea; Plante vasculare dela Ciorgărla; Ophrys cornuta Stev. forma tanatica Rohb., monografia unei plante indigene, împreună cu A. Procopianu-Procopovici. În »Buletinul ierbariului institutului botanic din București»: Contribuțiuni la Flora Ceahlăului, regiunea alpină și subalpină, împreună cu A. Procopianu-Procopovici; Vocabular botanic, conținând numirile științifice și populare române ale plantelor.

Panu, 1) *P.*, *Anastasiu*, renumit bărbat politic român, n. 1810 la Iași, își face studiile, câte se puteau face pe acel timp, în țeară și apoi intră în magistratură, unde își arată caracter independent. Amestecat în mișcarea revoluționară Ieșană dela 1848, Anast. P. ajunge sub Ghica Vodă 1852 ministru al justiției. Membru în divanul ad-hoc al Moldovei (1857), înfocat partisan al unirei, P. este numit împreună cu Vasilie Sturdza și cu Stefan Catargiu caimacam al Moldovei (1858); în înțelegere cu cel dintâiu și în contra celui din urmă lucrează pentru realizarea școlului național, conform căruia se alege la 5 Ian. 1859 colonelul Alex. Cuza domn al Moldovei și la 24 Ian. al Munteniei. Sub noua domnie P. a fost președinte al camerei din Iași, însă puțin după aceasta a cădător în alienație mentală, și fără a se mai însănătoși, a încetat din viață la 1867.

2) *P.*, *George*, ȧiarist român, n. 1848 la Galați, își face studiile gimnasiale la Iași și cele juridice la Paris și la Bruxelles. Cătvă timp procuror la tribun. Iași, P. devine 1881 șef de cabinet al ministrului C. A. Rosetti și apoi avocat iarăși în Iași, de unde este ales în camera revisionistă 1883, și se arată ultraliberal și partisan al colegiului unic. Adversar al lui I. Brătianu, P. se încungură de un grup de »radicali» și redactează organul lor »Lupta», prin care, atacând pe regele Carol, își atrage (Maiu 1887) o condamnare la închisoare de 2 ani, dar se sustrage dela pe-deapsă fugind în străinătate. »Opoziția unită» îl alege deputat în Ian. 1888 și, fiind grațiat de rege, își ocupă locul în cameră. Pe la 1897 se apropie de vechii conservatori, în al căror partid intră cu desăvârșire, dar după 4 ani îi părăsesce și, ales la 1 Martie 1901 în noua cameră liberală, pare acum a se apropia mai mult de Dimitrie Sturdza. Dela 2 Nov. 1901 redactează singur revista »Septămăna». Dela el avem între altele: Portrete și tipuri parlamentare. (București, 1892).

Pănura, postav ordinar. v. art. Postav și Teșturi.

Pânza, țesătură sadea și deasă obținută din fire de urzeală și fire de bățătură, de bumbac sau de in, sau amestecate. P. se țese în mod simplu pe resboaiă de mână, iar în fabrici pe resboaiă mecanică. P. țesută pe resboai de mână se chiamă P. de casă, iar cea fabricată în industria mare P. de prăvălie. P. scoasă de pe resboai se pune la înalbit, întinându-se la soare; în fabrici înălbirea se face în mod artificial cu mijloace chimice. În sfârșit se mai dă P.-ei și apretura.

Pânză, (*Vâl*), ornat bisericesc, cu care se acoper sf. daruri, aședate pe sf. disc și potir. Numire de P. se dă și perdelei ce atâră la ușile împărătesci ale sf. altar. Apoi vëlului cu

care la cununie se acoper capetele mirelui și ale miresei.

Pânză de vele, (marină) pentru bastimente se face din cânepă și are diferite grosimi numerotate dela 0, cea mai groasă, la 5 cea mai subțire. Ea servă nu numai pentru vele ci și pentru feude de soare, corturi de ploaie, capoate pentru învălț diferite piese, etc. [Const. B.]

Paolo, monetă de argint în vechiul stat bisericesc. Un P. (= 10 Bajochi sau $\frac{1}{10}$ Scudo) = 1 cor.

Păon, (*grec.*) în versificațiunea inetrică (antică), patru tacte versificaționale, constătoare din câte patru silabe, una lungă și trei scurte, în urnătoarea succesiune: — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —.

Paos, pânea de grâu și coliva de grâu fiert, mestecat cu miere și înfrumșet cu zacharicale, precum și alte mâncări și beuturi prezentate spre binecuvântare bisericească în memoria și odichna sufletelor celor repausați. v. și Coliva.

Pap, (botan.) *Pappus*, egretă (v. ac.), coroană de peri fini, lungi, matăsoși, ce însoțesc florile și apoi fructele dela multă Composee (Păpădia, Scăieți, Barba caprii, Laptucă, ș. a.) și Valerianacee; reprezintă caliciul florilor persistent și la fruct.

Papa, titlul episcopului din Roma și după religia catolică capul vëlut al bisericei și vicariul lui Christos pe pământ. Numele de P. până în secl. VI îl purtau toți episcopii, de atunci nume s'a dat numai episcopului Romei vechi. P. se întitulează: »Summus Pontifex, Sanctissimus et Beatissimus Pater, Sanctitas Sua, Apostolica Majestas, Beatitudo»; iar în scrisorile oficiale: »Servus servorum Dei», dela Sf. Gregoriu I, care s'a numit așa din umilință și pentru a combate pe patriarchul din Constantinople Ioan Ajunătorul, care se numia pe sine Patriarch ecumenic. Insemnele distinctive ale P.-ei sânt: inelul (annulus piscatorius), tolag cu cruce și coroană triplă de aur, numită »tiara». P.-ii în vechime, înaintea lumii întregi se bucurau de un cult deosebit. Astfel împărății romani după ce erau aleși, trimiteau îndată legați la Papa, ca să-l încunosciteze despre alegerea lor; ei îi încoronau, dădeau principilor și domnitorilor titula și coroana și judecau în cauze internaționale. În timpurile cele mai vechi P. se alegea, ca toți episcopii, de cătră clerul și poporul din Roma și jur și se sfințea de cătră episcopul Ostiei. După ce însă o asemenea alegere adeseori degenera în turburări, mai ales din cauza ingerințelor demnitarilor lumesci, P.-ii au regulat modul de alegere, așa încât începând din secl. XIII numai cardinalii aleg pe P. (v. Conclave). P.-ii de vr'o 300 ani încoace au fost toți italieni. Până acuma au fost 258 P. (v. și Papat.)

[Dr. Iac. Radu.]

Papa, com. rur. în Rom., j. Teclorman, cu 1000 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biser. și 1 școală, gară la nord-vestul comunei pe linia ferată Costesci-Măgurele, care străbate teritoriul com.

Păpa, oraș cu magistrat în Ung., cott. Vesprim, sediul preturei cerc. cu același nume, are judecătorie cerc. reg., notar public reg., academie reform., gimnasiu infer., un pedagogiu pentru învățători și altul pentru educatoare, numeroase asociațiuni de binefacere, stațiune de cale fer., oficiu postal și telegraf, industrie bine dezvoltată.

Papabile, se numesc acei cardinali, cari au mai mare șansă de a fi aleși papa.

Păpădia, una din numirile populare ale plantei *Taraxacum officinale* Wigg. (v. ac.).

Papadopol, *Calimach, Alexandru*, fost ministru de externe (1865—66) și de culte (1868), a fost unul dintre marii bărbați ai Moldovei, cari au făcut Unirea. S'a ocupat mult cu studii istorice și a fost ales la 1876 membru al Academiei române. A scris: Despre expediția lui Igov Sveatoslavici; Despre Gheorghe Stefan Voievodul; Dunarea, în literatură și în tradițiuni; Generalul Pavel Kisselef în Moldova și în țeară; Sofia Paleolog. În manuscris: Istoria tipografiei în România. N. 1833 în Tecuci. † 1898.

Papagalul, face parte din fam. de paseri din ord. Acățatoarelor (scansores); mandibula de sus a ciocului e curbată în forma unui cârlig, limba grosă, carnoasă, picioarele scurte și puternice, cu 4 degete, 2 înainte, 2 înapoi; penele de diferite culori vii. Trăiesc în țările calde. Sunt paseri de pădure, deștepte și violente, cari se acăță cu dibăcie, ajutându-se de cioc la acățare. Se nutresc cu fructe, pe care le rup cu ciocul sau cu picioarele. Multe specii se pot îmblâni. Sunt o mulțime de specii. Mai însemnate: 1) *P. amazonic (Psittacus amazonicus)* de culoare verde, pe față galbin, aripile și coada roșie. Trăiesc în pădurile Braziliei. 2) *P. ara (Macrocercus macao)*, un P. mare, cu pene roșii, albastre și verzi. Lungimea 85 cm. Trăiesc în America de sud. 3) *Ararauna (Sittace coerulea)*, cu pene albastre deschis pe spate, galbine arii de desubt și grumazi; lungimea 97 cm. America sudică. 4) *Melopsittacus undulatus*, fruntea, partea de sus a capului galbine cu pete negrii, grumazii, umerii și aripile verzi cu dungi negre, spatele și burta verzi. Lung. 18 cm. În Australia. 5) *P. cenușiu* sau *Iaco (Psittacus erithacus)*, de culoare cenușie, coada roșie. Lung. 36 cm. În Africa centr. și vestică. 6) *P. cacadu (Cacatua sulphurea)*, cu pene albe și moț galbin. Ciocul negru, picioarele cenușii. Trăiesc în ins. Moluca. 7) *Inka-Cacadu* sau *Iacul (Ptiliophus leadbeateri)*, cu pene trandafirii, aripile albe, moțul alb cu pete roșii. Trăiesc în Australia. 8) *Eclectus* Wagl., P. nobil, cu pene frumos colorate și strălucitoare, ciocul mare; trăiesc în Guinea nouă.

Papahagi, *Pericle*, scriitor român din Macedonia, a publicat jocuri copilărești culese dela Români din Macedonia. Bucur., 1893; Români din Meglenia (texte și glosar), 1900; Din literatura populară a Aromânilor (materialuri folkloristice), 1900.

Papal, ce se ține de papa din Roma; *sistem P* e doctrina despre superioritatea ponteficului roman față cu toți episcopii bisericii creștine; în opoziție e *sistemul episcopal*, care susține, că papa e subordonat conciliului ecumenic, adică adunării întregului episcopat, prin urmare dela papa se poate apela la conciliul ecumenic.

Păpăluda, numele românesc al paserei Caprimulgul (v. ac.).

Păpărada, Jumări (v. ac.).

Paparrigopolus, Constantin, istoric grec, n. 1815 în Constantinopole. A fost profesor în Atena. Opera sa de căpetenie: »Istoria poporului grecesc« (5 tom.), † 26 Apr. 1891.

Păpăruța, (*Păpăruța, Păpăruța*). Dacă în capul vorei nu plouă și seceta amenință bucatele și fructele, se adună fete și ficiori de 8—12 ani, și de regulă pe o față o îmbracă P. cu lăstare și frunze de soc (boz) și o învășe de abia se cunoaște, apoi 2—3 inși o înșoțesc, și pornind dela casă la casă cântă un vers anumit și sălțează, iar muierile din casă varsă apă preste P. și ȳic: »Așa să plouă din ceriu«; apoi o dăruiesc cu ceva. Prin alte părți P. o face o femeie săracă, și colindă cu aite femei în ȳina de Ispas, recitând un vers. Obiceiul acesta este vechin. Se crede că a fost un solomonar cu aripi, anume Joie, și pe acesta îl făcuse Dȳeu stăpân preste ploii. (v. Pirperuna.) [Atm.]

Papă, demnitatea, oficiul de papă sau de cap al bisericii catolice.

Primatul papei. Biser. catolică crede, că P. derivă dela Isus Christos, care a pus pe Sf. Petru de cap nu numai al Apostolilor, ci și de fundament și de cap suprem al bisericii sale, ca să o guverneze cu putere și autoritate deplină. (Luca c. 22, v. 31; Ioan c. 21, v. 15 și 17). Următorul legal al Sf. Petru este episcopul Romei vechi, unde Sf. Petru și-a strămutat scaunul dela Antiochia și a murit martir. Autoritatea papei au recunoscut-o la început toate bisericile și papa dela Roma era recunoscut nu numai ca cel mai de frunte între cei 5 patriarhi, ci chiar ca autoritate supremă și jurisdicțională. S'au făcut în toate timpurile încercări de a se subtrage de sub autoritatea ponteficilor romani, între cari desbinarea lui Fotie (v. ac.) și reformațiunea (v. ac.) din secl. XVI.

Drepturile papei. Papa are asupra bisericii primatul jurisdicțiunii, în puterea căruia, după dreptul divin (jȳre divino), are putere sau jurisdicțiune ordinară nu numai asupra tuturor credincioșilor, ci este superior și episcopilor atât singuratici, cât și adunați în conciliu. În special drepturile papei sunt: 1) ca învȳetator, învȳă, decide și judecă infalibil (v. Infalibilitate) în cauzele credinței și ale moralei, înființează și supraveghează institutele întemeiate pentru propagarea credinței, etc.; 2) ca arhieru suprem conduce și regulează toate afacerile spirituale ale credincioșilor; 3) ca păstor și cărmuitor aduce legi, judecă și pedepsește în cauze bisericesti, convoacă concilii, le presidează și întăresce, dispune de averile bisericesti, numește pe demnitarii bisericii, etc.

Domeniul temporal al papilor. Papii până în 1870 au avut și domeniu temporal și astfel erau și domnitari civili. Domeniul temp. al papilor și-a luat începutul de pe timpul lui Constantin cel Mare, așa ȳicând pe nesimțite, căci după ce reședința imperiului s'a mutat la Constantinopole, împȳrații aveau tot mai puțină grijă de Italia, lăsându-o pradă barbarilor, și astfel popoarele numai în papi aflau scut și apȳrare. Așa s'a început suveranitatea papei asupra Romei și a jurului ei. Dom. temp. astfel început s'a mărit, cu deosebire prin donațiunile lui Pippin, regele Francilor (a. 755). În secl. următorii acel domeniu s'a întins tot mai tare prin donațiuni de ale domnitorilor, și culmea și-a ajuns-o pe la mijlocul secl. XVII; după aceea însă mai multe orașe s'au subtras pe încetul de sub domnia papei. Dom. temp. a fost suprimat și încorporat

Franciei de către Napoleon I în 1809, a fost însă restaurat în parte iarăși la 1814 și a durat până în 1870, când împreună cu Ronia a fost ocupat de către guvernul italian. (Cf. Dr. Rațiu, Drept bis. p. 223 ss.) [Dr Iacob Radu.]

Papaveracee, (botan.) familie de plante dicotiledonate din ord. Rhoeadaleelor, erbacee cu suc lăptos, comune în zona temperată a emisferei nordice. Genul *Papaver* cu specia *P. somniferum* L., Macul alb, M. de grădină, de origine din Asia mică, cu semințe albe și negre, se cultiva pentru câștigarea opiumului (v. ac.), capsulele de semințe întrebuițate în medicină și pentru oleiul extras din semințe (50%).

Papazoglu, Dimitrie, n. 28 Martie 1811 în Bucuresci, intrat în oștire 1830 ca iuncăr, a ajuns până la gradul de locot.-colonel. El a popularizat prin creionul său figurile domnilor și omenilor de stat ai României, și a lăsat mai multe scrieri, între cari Istoria Bucurescilor. † 1893.

Papeterie, comerț cu tot felul de hârtie; hârtie și carton; cutii elegante cu hârtie de scrisori și cverte, etc.

Papfalvi, Constantin, n. 1804 în Popfalău, cott. Cluj. Numele familiar i-a fost Păpuciu, dar i-l-au schimbat profesorii din Cluj, unde a studiat școalele primare și gimnasiale. Absolvând teologia la Blaj a fost numit profesor la gimnasiul și școalele normale, unde a funcționat și ca director substituit; 1827 chirotonit preot celibe; 1833 numit paroh în Hunedoara și ajutor de vicar al Hațegului, iar dela 1841—51 vicar. 1851 fu ales canonic la Blaj, înaintând până la dignitatea de preposit. † 1892 la Blaj, în vîrstă de 88 ani. Până ce a fost încă în viață a făcut o fundațiune frumoasă, care ați trece presta 40,000 cor. și ca mare adept al episcopului Leményi, a dispus, ca osemintele acestuia să se readuca din Viena, pe cheltuiala fundațiunii sale, ceea ce s'a și întemplat în 1901. P. a luat parte în mișcările din anii 1848—49, la dietele din Pesta și Dobrițin, și mai târziu la dieta de încoronare.

Paphlagonia, ținut în Asia mică lângă Marea Neagra, capit. Sinope.

Paphos, colonie feniciană pe țărmul vestic al insulei Cipru, cu renumitul templu al Aphroditei, care aici ar fi ieșit din mare.

Papias, Sfântul, episcopul Hierapoliei în Frigia și unul dintre învățaceii Sf. Ioan Evaghelistul. † ca martir pe la 163. A scris 5 cărți intitulat: »De explanatione oraculorum Dominicorum«. Despre P. susțin unii scriitori vechi, că în bona fide ar fi fost aderent al Chiliasmului. (Cf. Eusebiu, Hist. L. III, c. 39.)

Papiermaché, (*franc.*) cocă de hârtie amestecată cu argila, ghips, cleiu, creta, etc., presată în diferite forme, apoi uscată și lustruită; întrebuițată pentru cutii, figuri, etc.

Papila, papilla, (anat.) mici ridicături ale pielii (coriului) sau mucoasei limbei. Se mai numesc P. și discul nervului optic în bulbul ochiului. v. și Pielea, Limba, Ochiul.

Papilio, (zool.) insensenează flntire; se mai înțeleg sub numirea de P. și numai fluturii diurni.

Papillote, o bucăciocă de sîrmă înfășurată cu piele, destinată pentru a încreți perul.

Papin, Dionisiu, fisionic francez, n. 22 Aug. 1647 în Blois, † 1710 în Londra. A studiat me-

dicina la univ. din Angers, dar mai târziu a făcut cunoștință cu Huyghens, cu Leibnitz și cu Boyle și s'a dedicat fizicii. P. a construit prima pompă de aer cu 2 pistoane, a făcut mașină de vapori, la care vaporii se condensau prin apă rece și astfel pistonul se întorcea în urma presiunii aerului.

Papinianus, Aemilius, (150 sau 140—212 d. Chr.) cel mai mare jurisconsult roman. Ocupă mai multe funcțiuni înalte și, sub Septimiu Sever fu prefectul pretoriului. Acest împărat îi recomandă, la moartea sa, pe fiii săi Caracalla și Geta, între cari P. se sili să întreție unirea. Inșă Caracalla îl depărtă din funcțiune și după ce ucise pe Geta, pretinse dela P. să justifice această faptă. P. respunse, că e mai ușor a comite un omor de frate decât a-l apăra, caci ar fi al doilea omor a înegri memoria unui nevinovat. Aceasta fu cauza uciderii sale. În Pandecte (cf. Corpus juris civilis), se află 595 de fragmente din operele lui P., însemnate prin un stil lamurit, concis și elegant și prin o rară prudență și înaltă equitate. Cujas (v. Cujacius) a comentat într'un volum în folio fragmentele lui P., pe care îl numește neîntrecut și neegalat de nici un alt jurisconsult. »Moartea lui P.« e titlul unei tragedii a lui Gryphius (v. ac.). [M. S.]

Papiniu, Ioan, diplomat rom., n. 9 Nov. 1853 în Ploiesti. A făcut studiile liceale în țeara și facultatea de drept în Paris. 1879 a intrat în diplomație în calitate de cancelar al consulatului din Salonic, devine secretar de legațiune la Constantinopole, 1884 consul gener. la Salonic, 1885 șef al divisiiei consulare din minister. de externe, apoi secretar de legațiune cl. I, 1891 secret. gener. al ministerului, iar în Nov. consul gener. la Budapesta. 1893 agent diplomatic și consul general la Sofia, 1894 ministru plenipotențiar, în 1896 trimis în această calitate la Belgrad. [Dicț. Cont.]

Papirius, Cursor Lucius, magister equitum în 340, consul în 325, 319, 318, 314, 312, dictator în 323 și 308, învinge pe Samniți, Prenestini și Sabini. P. șterse rușinea înfrângerii dela Furcile-Caudine și este socotit în istoria Romei ca tipul soldatului disciplinat. Face parte din gens Papiria, renumită familie plebeiană.

Papiu, Alexandru Ilarian, fost ministru, renumit istoric și jurisconsult, cunoscut și iubit de poporul ardelean, ca unul din organizatorii și conducătorii revoluțiunii dela 1848, sub numele Alexandru dela Budiu, un sat pe Câmpie, unde tatal său era atunci preot. N. la 1828, făcu studiile secundare la Oșorheiu, Blaj și Cluj, unde la 1847 termină și studiile iuridice. Iar istoria națională și înflăcărata iubire de neam le învăță dela Petru Maior și dela părintele său, om cu studii superioare, care pentru patriotismul său fu ucis la 1848 de Unguri. Intre 1845 și 1847 redactă în Cluj, ca student »Zorilec, o foaie literară, care contribuie mult la deșteptarea spiritului național între tinerime și la pregătirea ei pentru evenimentele ce urmau. Cu începutul anului 1848 fu numit practicant sau »cancelist« la »Tabla regască« (Curtea de Apel) din Oșorheiu, unde se aflau pe atunci Iancu, V. L. Pop, Buteanu și alții, până la 30 Români. Entusiast tribun al poporului, la 15 Maiu 1848 fu ales în comitetul național, iar în Oct. 1848 fu ales se-

cretar al acestui comitet, numit acum comitet de pacificație cu reședința în Sibiiu. Dela 1850 până la 1854 continuă studiile iuridice în Viena și Padua. Reîntors din Italia, la 1855 se pregătea pentru advocatură, intrând în cancelaria unui avocat în Viena, când fu chemat de Gr. Ghica, domnul Moldovei, ca profesor în Iași, unde propuse dreptul penal și statistica, iar mai târziu dreptul roman la facultatea juridică, înființată la 1851. Apoi fu numit jurisconsult (avocat al statului) în Moldova, iar la 1861 procuror general al curții de casație în Bucuresci, și sub ministeriul Coghăniceanu ministru al justiției. La 1868 fu ales membru al Academiei române, cu care ocaziune scrisese »Viața și operele lui G. Șincai, ca discurs de recepție». Lui i-se datorează înființarea societății »Transilvania» (v. ac.), al cărei președinte și zelos conducător a fost până la 1873, când s'a îmbolnăvit de paralisie cerebrală, în urma unei încordate activități, închinată binelui public și idealului național, pentru care trăia. Dus de amicii săi la institutul din Döbling lângă Viena, iar în urmă în Sibiiu, se stinse la 1879. Un fragil monument de marmoră arată ați locul, unde zace țărina sa în cimitierul bisericii gr.-cat. din Sibiiu. Dar un monument mult mai prețios, mai durabil decât marmora și arama, și-a ridicat el însuși prin faptele și scrierile sale. Mare naționalist, caracter de o tărie antică și generos patron al tinerimii studioase, pe care o ajuta cu sfaturi înțelepte și adeseori cu bani, P. a lasat o suvenir scumpă tuturor căți l-au cunoscut, și un nume nemuritor în istoria noastră politică și literară. A scris: »Istoria Românilor din Dacia superioară», 2 vol. (1851—52), din cari al doilea cuprinde evenimentele din 1848 până la 15 Maiu; »Independența constituțională a Transilvaniei» (1861); »Tesaur de monumente istorice», 3 vol. (1862—65); »Responsabilitatea ministerială» (1866); »Viața și operele lui Șincai» (1870); Scrisoarea adresată lui Cuza despre »Idealul național al Românilor» ș. a. [M. Strajan.]

Papiu, P. Ioan, preposit, scriitor român, n. 24 Aug. 1836 în Sas-Uifalău (Noeni) Trans., cottul Doboca; a studiat în Năsăud, Cluj, absolvând gimnasiul în Blaj, iar teologia în Viena. 1865 ales profesor și apoi director gimn. în Năsăud, a propus limba rom. și greacă până la 1869. Activitatea literară și-a început-o în 1869 cu Cartea Sf. Ioan Chrisostomul despre preoție, tradusă de pe originalul grec. În 1870 a publicat: Viața după moarte sau nemurirea sufletului, în 1871 Abedarul și Legendarul pentru școalele conf. rom., cari au aparut până acum în IV ediț. La 1872 a început șirul predicilor sale cu tom. I de Cuvântări bis., apărute în II ediț. La 1874 a editat tom. II, la 1875 un tom de Predici funebreale. A scris apoi: Gramatica limbei române pentru Maghiari, Dreptul canonic în extensiune de 620 coale, cari au ramas însă în manuscris. La 1883 a lucrat Gramatica limbei române pentru școalele inf. după Cipariu, pe care la 1899 a întocmit-o în ediț. după sistemul fonetismului moderat. În 1885 a lucrat și tipărit opul »Oriens cath.» în limba rom. și latină. Tot atunci a editat și tom. III Cuvântări bis.; a tradus din italiană Resultatele filosofiei propuse în mod poporal de I. Fraporti. În 1888

a publicat tom. IV de Cuvântări bis. și narațiunea istorică »Preotul din Noeni». În 1895 a tipărit »Preotul ca ministru în sacramentul peninței»; la 1897 a scris Reflexiuni fugitive la cap. I din cartea lui Réthy L. »Az oláh nyelv és nemzet megalakulása» și în 1898 broșura »Cugete și considerațiuni, toate aceste patru sub pseudonimul »Arghirobarb». P. de present este director prep. și inspector școl. dioc., președinte al reun. învăț. gr.-cat. din jurul Gherlei, preș. onor. al reun. învăț. din cottul Satmariu-Ugocsa și membru onor. al reun. învăț. din cottul Bistrița-Năsăud și al celei din arhiepiscopia Blajului.

Papp, Popa Pavel de, n. 17 Dec. 1827 în Bezne, sat în cottul Bihor (Ungaria). În 1848, când a isbuonit revoluția, era elev în liceul din Oradea mare. Tatăl seu, Popa Mihaiu, care pe atunci era învățator în Bezne, voia să-l facă preot, el însă cu mai mulți tineri din Bezne și Borodul mare s'au înscris ca voluntari la batalionul 55 de »honveđi», compus mai tot din Români. 21 Ian. 1849, după lupta dela Sibiiu, fu numit oficier. După inabușirea resoalei și depunerea armelor la Világos, emigră în strainatate, luând parte în resboiul oriental contra Rusiei; mai târziu a luat parte în resboiul pentru unitatea și independența Italiei. Frânt de boală și bătrânețe s'a retras ca colonel în pensiune la Chiavari (Italia).

Pappenheim, Gottfried Henric, conte de, general imperial, n. 1594 în castelul P. în Mittel-franken, 1614 trecu la catolicism, 1623 șeful unui regiment de Cuirasieri așa numiți »Pappenheimer»; sub comanda lui Tilly în calitatea de general al cavaleriei imperiale, dadu asalt 1631 asupra Magdeburgului și-l ocupă. Prin vehemența atacurilor lui produse desastrul dela Breitenfeld (17 Sept.); † fiind rănit la Lützen, în Lipsca, 17 Nov. 1632.

Pappos, matematician grec din Alexandria, a trăit în secl. IV a. Chr. Din opera sa »Mathematicae Synagoga», s'au putut deduce metodele matematicianilor vechi.

Papp Szilágy de Illyésfalva, Iosif, Dr., numit episcop gr.-cat. al Oradei mari în 1 Nov. 1862, asistent la tronul pontificiu, consilier intim de stat, cavalier al ord. Francisca Iosif I. În 1869 și 1870 luă parte la conciliul ecumenic vatican. Partea cea mai mare a averii sale a lăsat-o spre scopuri diecesane. † 5 Aug. 1873 în a. 61 al etății sale.

• **Pappus**, (botan.) v. Pap.

Paprica, v. Ardeiu.

Papricaș, mâncare unguerească preparată din carne prăjită cu ceapa și cu puțin ardeiu roșu în unt sau în unsoare. La urmă se adaugă și smântână.

Papuanii, (*Papua, Negrito, Melanesieni*), popor aparținător rasei oceanice, ca. 800,000 capete, care ocupă interiorul insulelor ce înconjură Australia (Guinea nouă, insul. lui Solomon, Hebridele nouă și Caledonia nouă); culoarea pielii este bruna-văneț închis, capul e îngust și înalt, cu păr lung; P. au fost timp îndelungat cunoscuți ca canibali; aproape goli, dar nu cu totul lipsiți de oareși care cultura (economia de câmp, vânățul; credința în nemurire).

Papuc, încălțăminte ușoară de casă. (v. În-călțăminte.) *Papuziu*, șarlatan fleac și șiret.

Papura, numele popular al plantelor: *Typha latifolia* L. și *Typha angustifolia* L. (v. ac.).

Papură-Vodă, poreclă dată de popor doamnei-rului moldovean Ștefăniță-Vodă-Lupul (1659 până 1661), din pricina foametei cumplite ce băntuî țeara în timpul său, așa că oamenii mâncau papură uscată și măcinată.

Păpușa, pisc de munte pe culmea Ghezero, în Rom., j. Muscel, înalt de 2426 m.

Păpușa, mică figură de om făcută din lemn, porcelan, ceară, etc.; servă la jocul copiilor mai mici. *Păpușdrie*, șarlatanie, înșelătorie.

Păpușoiu sau *Popușoiu*, se numesc în Moldova planta cultivată Zea Mays L. (v. ac.), porumb în Muntenia, cucuruz în Transilvania și Ungaria.

Papyrin, identic cu hârtia de pergament; în mod greșit se dă acest nume și șirtingului de hârtie.

Papyrograph, aparat de a reproduce scrisori în 200—300 copii.

Papyrus Willd., (botan.) secțiune din genul *Cyperus* (v. ac.); *P. antiquorum* Willd. = *Cyperus Papyrus* L., e planta din care Egiptenii, Romanii și Grecii cei vechi confecționau papi-rusurile pe cari scriau.

Para, monotă turcească, $\frac{1}{40}$ parte dintr'un leu vechiu.

Pară, (*Grao P.*), stat în Brasilia nord-est., 1.149,712 km²., 328,455 loc. (1890). *Capitala* P. numită și »Belem«, lângă Rio P., 65,000 loc.; reșed episcop.; port de export pentru ținutul râului Amazon.

Para, *Ioan*, întâiul vicar episc. foraneu din ținutul Năsăudului, vicariatul Rodnei, regimentul II de graniță roniănesc, n. în Silvașul de sus, cott. Hunedoara, pe la finea secl. XVIII. Studiile le făcù în seminarul catolic Pasmaneum din Viena. Era un om cult, român zelos și înfocat. A luptat foarte mult în contra nedreptăților ce se făceau Roniănilor grănițeri din partea autorităților militare austriace. În urmă a fost vicar la Făgăraș, iar la 1807 numit canonic în Blaj. [M.]

Parabasa, (*grec.*) (digresiune s. transgresiune), o parte a comediei vechi, de obicei la început, în care autorul însuși sau corifeul corului, punând jos masca, se adresa publicului ca unor cetățeni, iar nu ca privitori, și făcea apologia comediei, combatea pe critici sau spunea vederile sale despre felurite afaceri publice, criticând pe oamenii politici; cum se vede în »Vespilii«, »Norii«, »Paserile« și alte comedii ale lui Aristofane. Prin P. comedia veche rivalisa în influență cu tribuna, până când 404 a. Chr., după introducerea celor 30 de tirani, P. fu oprită.

Parabola, (*grec.*) asemănare, pildă, figură metaforică, e povestirea unei întâmplări sau fapte omenesci închipuite. Scopul și însemnătatea P.-ei este de a face cunoscută oamenilor, sub icoana vie a vr'unui exemplu din viață, adevăruri și precepte morale cari, fiind prea abstracte, ei nu le-ar înțelege altfel. P.-le sunt foarte numeroase în învățăturile lui Christos și ale lui Buddha. În literatura modernă se află mai ales la scriitorii germani Lessing, Herder și Krummacher. Prin explicarea adevărilor, ce sunt destinate a ilustra și cari de multe ori se pun ca termeni de comparațiune, la sfârșit sau la început, P.-le for-

mează trecerea dela figurile metaforice la cele de cugetare, în special la comparațiune.

[M. Strajan.]

Parabola, (geometrie) linie curbă, ce rezultă din secțiunea unui con printr'un plan în sens paralel cu o latură a sa; ea seamănă cu o jumătate de elipsă ce se prelungește la infinit.

Paracelsus, *Philippus Aureolus Theophrastus de Hohenheim*, numit și *Bombastus*, medic și naturalist renumit, n. 17 Dec. 1493 în Maria-Einsiedeln (Elveția), a introdus chimia în farmacie, a îndemnat pe medici să se reîntoarcă la observațiuni și experimentări, și a cercetat după medicamente specifice. Scrierile sale au fost publicate la Basel 1589, 10 tom. Asupra lui au scris: M. B. Lessing, Marx, Mook, Hartmann, Schubert și Sudhoff. † 23 Sept. 1541 în Salzburg.

Paracentesis, operație, care constă în puncționarea unui organ sau a unei cavități seroase, pentru a scoate lichidul patologic ce-l conține. Cuvântul de P. se întrebuintează îndeosebi pentru puncționarea cavității abdominale, în casuri de oscită. P. se face cu un instrument numit trocart, care constă din un tub de metal, de lungimea și grosimea unui creion subțire, în care e introdus un ac, care umple complet tubul. Cu instrumentul astfel adaptat se înțeapă abdomenul și se scoate acul, astfel că prin tub poate curge lichidul din abdomen. [V. I.]

Parachronism, identic cu Anachronism (v. ac.).

Paraclaste, (geolog.) litoclaste însoțite de falii.

Paraclesia, (*grec.*) bisericuță, capela laterală, loc de închinăciune alipit de edificiul principal al bisericii.

Paraclet, atributul Spiritului sfânt, ca mângâitorul și patronul oamenilor și întrepunătorul lor la Dzeu Tatăl; aceste atribute se cuprind și în rugăciunea »Împărate ceresc«.

Paracletis, rugăciune de învoacare a Domnului și ajutorului ceresc pentru depărtarea calamităților, nefericirilor publice ori private.

Paracletisier, servitor și cântăreț la biserică.

Parada, convoiul sau reunire pompoasă, cu deosebire de trupe; desvoltarea de pompă. În scrimă se numesc P. apărarea corpului contra atacului sau loviturii adversarului.

Paradigma, exemplu (șablon) gramatical.

Paradis, loc de desfătare, grădina fericirii, în care a așezat Dzeu pe cei dintâii oameni; ea era spre răsărit, plantată cu tot felul de flori, și udată de apă ce se vărsa în patru râuri: Phison, Gehon, Tigris și Eufrat. De oarece prin diluviu fața pământului s'a schimbat, ați nu se mai poate statori locul unde a fost grădina P.-ului. (Cf. Dr. Lorenz Emil, Gratz, »Schauplatz der heiligen Schrift.«) În sens translăt P. se numesc și locul fericirii vecinice unde se duc sufletele celor adormiți în deplină curățenie.

Paradox, v. Antitesa.

Părăeanu, *Emanuel*, descendent al uneia din cele mai vechi familii din banii Olteniei, n. 1860 în Isovoarele, j. Gorj, Rom. A publicat: Nicu Ștefănuț, romanele; »Umbre și lumini«, un vol. de poezii sociale; Cartea săteanului, în fascicole pentru popor, pe urmă publicate într'un vol. Aprig luptător, ca și moșul său Dum. Pleșioeanu, continuă lupta pentru instrucțiunea țeranului român. Este căpitan în regim. de Gorj Nr. 18. (v. și Părăianu.)

Paraesthesia, senzațiuni abnorme în piele, ca mâncărime, furnicăături, amorțeală. [V. I.]

Parafa, trăsături adause la semnări de nume pentru a le deosebi de altele și pentru a îngreuiua imitarea lor.

Parafernal, se numește dreptul femeii măritate relativ la averea sa ce nu e dotală. Când femeia stipulează un regim dotal, bunurile ei le administrează soțul. Averea necupriusă în foaia de zestre, e parafernala sau extradotală și o administrează femeia. În vechile legiuri această avere se numea *exoprică*. Veniturile parafernei aparțin femeii și creditorii bărbatului nu le pot urmări. În Rom. dacă toată averea femeii e P., ea contribuie cu o treime din veniturile sale la sarcinile căsătoriei (art. 1284 cod. civ.). Soția nu poate să înstrăineze averea P., nici să se judece pentru dinsa, decât cu autorizațiunea bărbatului sau cu permisiunea justiției, dacă el nu consimte. În România, regimul matrimonial obicinuit e cel dotal; paraferna e o raritate. [Scriban.]

Parafina, substanță albă de consistența cearei, cu structură cristalină fusibilă între 30° și 65°. Conține seria hidrocarburelor saturate de ea C₁₇ H₃₆ până la C₃₈ H₇₈.

Parafraza, figura de stil, expresiune tendențioasă, ce tinde a întuneca adevărul.

Parafulger, *Paratoner*, apărător de trăsnet. P. e o vergea de fier de 2 m., ce se pune în vârful edificiului, ca să-l apere de trăsnet. Vergeaua în partea deasupra se termină într'un vîrf de aramă aurit sau platinat, ca să nu ruginească. Dela partea dinjos a vergelei duce o sîrmă de fier sau de aramă paralel cu coperișul și cu zidul până adînc în pămînt, unde se termină într'o tablă de aramă. Dacă edificiul e mare, trebuie să aplicăm mai multe P.-e, fiindcă P.-ul nu apără decât numai suprafața circumscrișă cu o rază egală la P., sau cel mult de două ori cât P. Prin P. electricitatea, ce se adună în edificiu, se scurge spre nori, de altă parte la cas dacă electricitatea din nori s'ar descărca spre edificiu, P.-ul o promese în sine și o conduce în pămînt. Inventatorul P.-lui e americanul Benjamin Franklin (1752). (Cf. Balcoglu: Anal. Acad. IX.)

Paragina, pămînt reinas necultivat.

Paragoga, accident gramatical, ce adaugă o silabă la finea cuvîntului.

Paragonit, mineral, mica sodică. Se găsește numai în șisturi cristaline.

Paragraf, mică secțiune a unui capitol, reprezentat cu semnul §.

Paragramm, (*grec*), adaus, suplement, schimbare de litere prin care ajungem la un joc de cuvinte cu înțeles glumeț.

Paraguay, 1) *P., riu*, afluent al râului Parana în America de sud; izvorește aproape de Diamantina, în statul brazilian Mato-Grosso. În lungime de 2600 km., se varsă în 3 brațe în Parana, 25 km. de Corrientes. Mare parte navigabil. 2) *P., republică* în America de sud, între Bolivia, Brasilia și Argentina; 253,100 km², 430,000 loc., 70.000 Indiani sălbatici, ceilalți Portughezi, Spanioli, Italieni, Francezi, ș. a. Clima este semitropicală, sănătoasă. Pădurile gigantice acoper mari teritoare.

Părălanu, (*Milescu*), veche familie boierească

din Oltenia, cunoscută din secl. XV, la 1430. Un banul *Hamza P.*, trăia pe la 1600. Din această familie, din care se trage și ilustrul savant moldovean *spătar Milescu* (v. Cărnul), s'au mai distins: *Marele postelnic Danciu*, în zilele lui Mateiu V. Basarab, fondatorul mănăst. Polovraici din Gorj (1650). Acesta fu omorît la 1659 de Mihnea III, împreună cu alți boieri, și împreună cu fiul său *Preda* logofătul.

Din ramura Milescilor: *Barbu Milescu*, mare ban, fiul lui Danciu de mai sus, numit așa după moșia Milesci. Era un inare boier celebru, de care vorbesc adesea cronicile muntene. Din neamul P.-ilor mai sînt vr'o doi descendenți, din cari căpitanul *Emanuil Părdeanu* (v. ac.). [O. L.]

Parajd, com. rur. în Trans., cott. Odorheiu, cu 2093 loc. Magh., fabrică de chibrite și ocnă de sare, din care se scot la an 40,000 q. Pe dealul numit *Söhegy* sarea iasă până la suprafața pămîntului; prin acest deal trece un pârâu, care mijlocit se revarsă în Têrnava mică, puștiind pescii din acest riu.

Paralaxa, unghiul format de două diferite linii vizuale în raport la același obiect, mai cu samă în astronomie. În oculistică *deplasarea paralactică*, servă la determinarea excavațiunii nervului optic (la glaucom).

Paraldehid, (C₂ H₄ O)₃ = 132. Se prepară amestecând aldehida etilică cu acid sulfuric, clorhidric, clorur de zinc, etc. La o temperatură joasă P. cristalizează. P. se topește la 10.5°, fierbe la 124°. Lichidă este incoloră, aromatică și cu un gust acru. Se solvă foarte ușor în alcool și eter, ceva mai greu în apă. P. e sedativă și hipnotică.

Paralel, se ȳice de două linii drepte sau două suprafețe plane egal îndepărtate una de alta în toată întinderea lor, astfel că ori cît le-am prelungi, ele nu s'ar întretăia nici odată.

Paralela, o specie de descriere, care expune alătura însușirile a două persoane, a două popoare, a două lucruri, arătând contrastul sau asemănarea lor. Celebre sînt ca opere: *Viețile paralele*, de Plutarch, *Paralela între antici și moderni*, de Perrault, și mai recentă: *Superioritatea artelor moderne asupra artelor antice*, de E. Veron (1862), *Paralele între Henriada și Lutria*, de Batteux, *Paralela între Romani și Francezi*, de Mably; iar ca P.-le unai scurte: P. între Corneille și Racine, de la Bruyères (în *Les Caractères*), între Buffon și Linnaeus, de Cuvier, ș. a.

Paralelipiped, (geom.) prisma formată din 6 paralelograme, din cari cîte două sînt egale și paralele între sine.

Paralelism, formă de stil și de ritm în poesia hebraică, arabă, chineză și a altor popoare orientale. P. e *sinonimic*, cînd alătură imagini asemenea, cu același înțeles; *antitetic*, cînd alătură idei opuse, și *sintetic*, cînd produce ritmul prin așezarea simetrică a ideilor.

Paralelogram, patrulater plan ale cărui laturi opuse sînt paralele, prin urmare și egale între sine: pătratul, dreptunghiul (oblongul), romboul și romboidul.

Paratipomena, (*grec*) cele trecute cu vederea, adaus la fine; în »Septuaginta« numele cărților cronice.

Paralipsa, (*grec*) figură retorică prin care se previne observarea adversarului, ca să fie respinsă mai înainte.

Paralisia, acea stare a corpului sau a unei părți a corpului, când activitatea musculaturii e nimicită; P. incompleta se numește *paresă*. P. poate fi provocată de afecțiuni cerebrale și spinale (P. centrală) sau de afecțiuni ale nervilor și musculaturii (P. periferă). v. Hemiplegia și Paraplegia.

Paralogia, (*grec.*) se numește în genere orice eroare formal-logică, care se opune postulatelor drepte cugetării și corectitudinii raționamentului. Dacă astfel de eroare n'a fost făcută cu intențiune de a seduce și a înșela prin dînsa, ci a urmat în mod concludiv din oarecari premise false, atunci ea se numește și *paralogism*, iar dacă a fost făcută intenționat cu scop de a induce în eroare și a înșela prin dînsa, se numește *softismă* (v. ac.). [Pl.]

Param, (*Parom* și *Baram* la Slovaci, *Perun* indeosebi la Boemi și Ruși, *Piorun* la Poloni, *Perkun* la Prusii vechi, *Perkunus* la Litvani), zeul fulgerului și singurul domn al universului. Slavii deduc numele dela Brahma, zeul Indiilor, și îl identifică cu Iupiter la Romani.

Parâma, (marină) frânghiile întrebuintate pe bordul vaselor, fie pentru manevra pânzelor, fie pentru legăturile vasului. P.-le sînt în general de cânepă și sînt mai totdeauna cătrănite. În timpurile din urmă s'au întrebuintat din ce în ce mai mult P.-le de *sîrmă de oțel* și P.-le ușoare de *manilă*. După grosimea lor P.-le întrebuintate în marina de războiu sînt: *garlinul*, cea mai groasă, *lanțaua*, *saula* și *merlinul*. P.-le albe (necătrănite) sînt mai tari, dar mai puțin trainice la umezeala. [Const. B.]

Paramagnetism, echivalent cu Magnetismul (v. ac.).

Paramente, identic cu ornate bisericesci (v. ac.).

Parametrifa, (med.) inflamația țesutului conjunctiv din jurul mitrei.

Paramithia, (*grec.*) mîngăiere, convingere, (macedo-rom. *părmit* = basm), e o specie de Parabola (v. ac.) introdusă de Herder, în care personaele și faptele sînt luate din mitologia veche.

Paramon, (*grec.*) priveghere petrecută în rugăciuni, cântări de serviciu divin.

Parana, fluviu în America de sud, isvorește în statul brasilian Minas-Geraes, după ce se împreună cu Paranyba formează granița între statele brasil. Sao Paulo și Mato Grosso, apoi între Paraguay, Brasilia și Argentina, primesc din sus de Corrientes fluviul Paraguay, îndreptându-se spre sud prin Argentina până din sus de Buenos Aires, unde se împreună cu Uruguay, luând numele de La Plata. Lungimea 3282 km.

Parănese, (*grec.*) scriere moralisătoare, care îndeamnă la virtute.

Parangina, una din numirile populare ale plantei Anthoxanthum odoratum L.

Parangon, (*Solitar*, *Nonpareils*), se numesc diamanții mari.

Paranoia, (med.) termenul medical pentru o boala mintală, al cărei simptom principal e o idee fixă (mania persecuțiunii, grandomanie, erotomanie, etc.) împreună cu halucinațiuni și iluziuni sau fără de acestea; poate decurge cronic sau acut.

Paranomă, călcare de lege.

Parapet, v. art. Fortificațiune.

Parapetale, (botan.) foițe accesorii ale petalelor dela flori.

Paraphasia, tulburare a graiului, care constă în pronunțarea unui cuvînt în locul altuia, din cauză, că cuvintele presintă oare care analogie de înțeles sau de pronunțare. [V. I.]

Paraphimosi, strangularea glandei (membrului viril) prin deschițtura prea mică a prepuțului. Se dice și numai *fimosa*.

Paraphrenitis, inflamația diafragmei, adecă a membranei, care desparte cavitătea toracică de abdomen (pânțece).

Paraphronesis, alienație mintală temporală, ieșire din minte.

Paraphyse, (botan.) peri simpli sau ramificați cari însoțesc organele sexuale din conceptaculele de la Ficus, basidele și ascele din fructul Ciupercilor și Lichenilor, sporangii de la Ferige, organele sexuale dela Mușchi, etc.

Paraplegia, sau paralisia părții inferioare a corpului, adecă a picioarelor, adesea și a rectului și a besiciei udului, încât suferințul nu poate umbla și scapă, fără voie, excrementele și udul. Causa zace în îmbolnavirea meduvei spinării. Prognoza în general e rea. Se recomandă băi sulfuroase, mai târziu electrisare, etc.

Paraschiva, *Sfânta*, (*Sf. Vinerea*), n. în Epiphate, aproape de Calieratia din Serbia. La 1221 moaștele ei au fost transportate la Tirnova Bulgariei, de aci la Constantinopole, de unde la 1641 voivodul Vasile Lupul al Moldovei le-a adus în Iași și le-a așezat în mănastirea Sfinților Trei Ierarchi, unde cu deosebită pietate se venerază. În onoarea ei e așezată serbatoarea pe ziua de 14 Oct. st. v.

Paraschivescu, *Ioan Alexandru*, pictor rom., cunoscut sub pseudonimul *Alpar* (v. ac.). † 24 Oct. 1901 în Bucuresci. Afara de operele sale de arta a lăsat după sine o frumoasă colecțiune de țesături și cusături românești, și o bogată colecțiune de fotografii luate după sculpturile în lemn de prin mănastiri și biserici vechi.

Parasin, (botan.) *Tremurătoarea*, *Iarba epurării*, *Driza*, nume românești al plantei *Briza media* L.; este o iarba scurtă însă foarte apreciată prin fînațele noastre.

Parasit se numește un vegetal ori animal care se nasce, crește și trăiesc pe corpul ori în corpul unui alt vegetal ori animal viu, se hrănesc din sucurile lui și vatemă adeseori sănătatea și viața lui prin producerea de boală parasitară, boală de invasiune. Nu considerăm ca fiind parasitare acei vegetali, cari, deși lipsiți de chlorofil și incapabili a trage hrana din materiale anorganice ale solului și ale atmosferei, se nutresc din substanțe organice aflate în putrefacțiune, din cadavre animale și vegetale. Parasitiții sînt foarte numeroși, botaniști, zoologii, patologiști i-au descris în cărți voluminoase, în tratate de P.-ologie. Dintre P.-ii vegetali cari trăiesc în corpul omeneș și animal sînt cele mai importante bacteriile. Unele bacterii trăiesc atît pe materii animale descompuse (Saprofiti), precum și în organismul animal viu. Cunoasem deja multe bacterii, cari constituie germii de boale infecțioase, precum bacili ciumei, cholerei, februi tifoide, tuberculozei, difteriei, răpociugei, dalacului, pneumoniei, leprei, septicemiei, ș. a. Unele boale ale pielii sînt produse de ciuperci parasitiți mi-

croscopici: diferite peciugini, tiueele, cari distrug p rul; asemenea este provocată de o ciupercă parasitară Stomatita albă, boala periculoasă a copiilor, manifestată prin pete albe pe buze, pe limbă, pe cerul gurii  i pe lughitoare. Mai toate animalele ca  i omul hrănesc pe corpul  i în corpul lor numeroși parasiți animal. După locul ude s nt azeza i se impart parasi ii în Ectoparasi i  i Eutoparasi i. Ectoparasi ii traiesc pe părțile exterue  i periferice ale corpului, precum uuele insecte: Pediculus capitis, Pediculus vestimenti, Pthirius inguinalis, dipterele cari se adapostesc pe pielea animalelor, Pulex al tuturor climatelor, Sarcopsitta peuetrans a țerilor mai calde; apoi Arthropodele cari produc diferitele feluri de r ie: Sarcopse scabiei, Demadex folliculorum; Ixo i, parasiți  impurari ai animalelor domestice. Entoparasi ii pretrec viața în interiorul corpului animalului în care au imigrat, ei se recrutează din toate clasele animalelor inferioare,  ncep nd dela cele mai primitive, ca Protozoarele  i Anibele cari trăiesc în intestine, în organele geuital , ca Coccidiile diu celulele epiteliale, din țesutul muscular  i coniuuictiv, ca Sporozoarele s ngelui: Haematophyllum Malariae, germele Paludismului, Ematococul al Emoglobiuriei vitelor bovine (al Febrei de Texas)  i al c rceagului oilor; dela Infusorii flagela i, ca Trichomonas vaginalis, Trichomonas hominis  i Lamblia intestinalis cari causeaz  diaree cronice, Infusorii ciliați, ca Balantidium coli care produce asemenea eutero-colite, p u  la vermii iustestuali, din cari uunii Tremato i s nt cuuoscu i de mull: Fasciola hepatica a fost descrisă deja 1758 de Liuu , Distomum de Retzius 1786; foarte numeroși s nt Trichocefalidele, diu cari face parte Trichiua spiralis a soarecelui, pisicei, rimatorului  i a omului, vermii cestoidi, variatele panglicii, vermii Nemato i: Auguilulide, Filaridee, Strouglide, din cari are o deosebită importan a Aukylostomum duodenale, descris deja în 1789 ca Uncinaria duodeuale, care trăiesce în materiile fecale ale omului, care produce Anemia peruicoas  a lucratorilor diu mine  i caramidarii, boala care se  iutide treptat diu Italia, Elveția, Germania spre Orientul Europei, a aparat deja în Uguria, Bauat, Transiluaia; ouele acestui parasit se  ntroduc în iustestuele omului cu apă de beut, cu alimente m njite de m na uesp lat  a lucratorului. Apoi viu Ascaridele, limbricite: Ascaris lumbric. Oxyuris vernice, bine cunoscută în toată lumea. Unii P.- i pretrec viața treptat în mai multe animale, f c nd migrațiunii active  i pasive, cele diu urmă caud animalul care adăpostesc pe parasit este m ncat de alt animal ori de om. (Cisticercii  i alți embrioni ai panglicelor, Trichinele  . a.) Uunii parasiți uu trăiesc uici odată în libertate, afară de corpul altui animal, ci se uasc, viețuesc  i mor în corpul diferitelor animale, în care trec priu diferitele fase ale evoluțiunii lor, precum s. e. ematozoare ale omului, vitelor, paserilor. (Cf. D. Grecescu, de l'Acheriou Schoenleiuui. Paris, 1868; I. Felix, Tractat de Igiena  i de Poliția s nitar , tom. I. Bucuresci, 1870; N. Ioaniu, Despre R ie. Iași, 1872; D. Br ndua, Trichiua  i Trichiua. Iași, 1874; St. H. Graudea, Trichiua  i Trichinosa, tesa de doct.  n med. Bucuresci, 1879; A. I. Proviauu, R ia demodectica.

Bucuresci, 1887; V. C. Budurescu, Cisticercosa la porc. Bucuresci, 1887; V. Babeș, Die Wauderung des Peutastomum deuteiculatum, Centralbl. für Bacter. und Parasitenkunde. Kassel, 1888; V. Babe , Studii asupra Hemoglobiuriei bacteriene a bouliu. Bucur., 1889; T. G. Starcovi, Hemoglobinuria bacterieu  a bouliu. Bucur., 1899; C. Starcovi, Bemerkungen  ber H moglobiurie des Riudes, Texasfieber und C rceag, Centralblatt für Bacter. Kassel, 1893; V. Babe , Bemerkungen  ber deu Parasiteu des C rceag der Schafe. Virchow's Archiv. Berlin, 1895; V. Babeș et D. Gheorghiu,  tude sur les différentes formes du parasite de la malaria. Archives de M dicine expérimentale. Paris, 1893; I. Felix, Paludismul în istoria higieuei. Aualele Academiei române. Bucuresci, 1901. [I. Felix.]

Parasitism, se numesc  modul de traiu al uuei fiin e organisate, care se hrănesc diu sucu altei fiin e vii.

Paraspadia, deschidătura canalului uriuar la o lature a membrului viril,  nascut .

Parastas, func iue sacr  azezat  întru pomuirea morților, în care biserica se roaga pentru odichua sufletelor celor adormi i. La P. de regulă se face: serviciul s n irii apei (sfe tauia cea mică), biueucuv ntarea p nei de grâu  i a colivei de grâu fert amestecat cu miere,  i ridicarea pausului. El se face a 3-a  i dupa moarte, a 9-a, a 40-a  i, apoi la an.

Para urama, în mitol. indică uumele  elului Wi uu în  truparea a  esea, ca om.

Paratoner, v. Parafolger.

P r u, *P riu*,  n Bucovia un riu et mic, cu uu genetiiv sau altul calificatiiv după el  us  arată un loc l nga acea apă: P. Barcului; P. Cailor, lângă satul Pojorita; P. Corla enilor; P. Lelei, lângă orașelul C mpulung; P. Mazerei, lângă satul Sadova; P. Morei, lângă C mpulung  i lângă Sadova; P. Rece. lângă satul Slatioara; P. Rusului, lângă satul Sadau; P. Zbrancei, lângă Sadova, etc. P. *Negru* s. Ciuripotoc, com. rur., paroclie. moșie boierească în capit. Co maulii  i jud. Zastavnei  n Bucovia, cu 1494 loc. (1361 ort.-or., 14 rom.-cat.  i unia i, 119 mos.) l școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Paravan, mobilă de casă, compusă diu uua sau mai multe table încheiate, cari formează un mic perete. P. se întrebuințează pentru a apăra de căldura sobei, la patul boluavilor, sau ca obiect de lux în saloane. P.-le se fac din lemu  i diu fier, adeseori s nt obiecte de artă lucrute cu broderii  i picturi pe mătasă. [M. B.]

Parcae, (la Romaii)  ei e de nascere. La început a fost uua, uunuita Parca, dela uascere, mai t r iu alta Nona (a uoua)  i alta Decima (a  ceea), cu considerare la luile în cari se uasc prunicii. Ele sînt trei surori, cari torc soartea nou scutului. Pe lângă P. au mai fost  i Fa ta (v. ac.) ca  ei e de soartea omului. La Greci Moire (v. ac.).

Parcalabi, (*Mari castelani*), uua diu cele mai însemnate demunit i boieresce, mai ales în Moldova. Ei corespondeau cu guvernorii din provincii  i mari castelani.  n Moldova erau următorii, după importan a: P. de Hotiu, Neamțu, Romau, Suceava, Radau i. După logof tul cel mare, P. de Hotin era boierul cel mai însemnat al  rei. Gasim aceasta demunitate din secl. XV.  n cele din urma puterea  i importan a lor decrescu,

confundându-se cu ispravnici (prefecți) din secl. actual. Găsim și în Valachia acest titlu, dar numai până în secl. XVI. Astfel P. sau castellanul de Poenari, etc. [O. L.]

Parcela, parte de sine stătătoare a unui teren.

Parcevicul, *Petru*, numit și *Pejacevicul*, episcopul catolic de Marcianopole, unul din principalele instrumente papale în Orientul balcanic prin a doua jumătate a secl. XVII și îndeosebi în țările române.

Parchet, (archit.) scândurile înguste din lemn de stejar, fag, etc., așezate simetric, formând planșeul (pardoseala) unei camere.

Parchet, (jur.) se numește instituțiunea socială însărcinată cu reprimarea faptelor penale. În România, P.-ul fiecărui tribunal cu o singură secțiune, se compune din un procuror și un substituit. Dacă tribunalul are mai mult de o secțiune, P.-ul se compune din un prim-procuror și atâția procurori câte secții are tribunalul. La curțile de apel avem un procuror general și unul sau doi procurori de secțiune. La curtea de oasație este un procuror general și un procuror de secțiune. Numai P.-ele tribunalelor au dreptul de a urmări crimele și delictele, sub privigherea P.-elor curților de apel. P.-ele formează ceea ce se numește ministeriul public (v. ac.). Capul suprem al ministeriului public e ministrul de justiție. În materie penală, procurorul pune, totdeauna, concluziuni; în civil, numai când sunt în cauză minori sau interdiși. Crimele se judecă de jurați. Oficiul ministeriului public îl ține aici un procuror de curte apelativă și, numai prin delegațiune, un procuror de tribunal. În cas de flagrant delict și de materie criminală, procurorii pot aresta. Toate P.-ele sunt amovibile. [Scriban.]

Parchwitz, oraș în districtul prusian Liegnitz, lângă Katzbach, 1240 loc. (1890). În 15 Aug. 1760 Friedrich cel Mare învinge aici pe Austriaci sub Laudon (Lupta dela Liegnitz).

Parcival, (*Parsifal*), erouii unei tradițiuni din evul mediu, care porcede probabil dela Celții din Wales sau din Armorica (Bretagne în Francia) și mai târziu s'a adus în legătură cu tradițiunea despre Graal (v. ac.). Wolfram de Eschenbach a folosit tradițiunea pentru o epopeă, iar Wagner pentru o operă dramatică.

Pardo-Bazan, *Emilia*, scriitoare spaniolă, n. 1857 în Coruna; a scris romane și chestiuni istorico-literare, editează revista lunară poetică »Nuevo Teatro critico«.

Pardon, (*franc.*) iertare, grațiare. P. cere cel învins în reșobiu sau cel ce a deranjat, moștlat pe cineva.

Pardubitz, capitală de județ în Boemia centrală, lângă vărsarea riului Chrudimka în Elba, 12,367 loc. (1890). În apropiere herghelia *Kladrub*.

Pareira, *rădăcina* de P., product farmaceutic (*radix Parairae braoae*), dat de Chondodendron tomentosum Ruiz et Pav., plantă lemnoasă urcătoare din familia Menispermacee; trăiește în Peru; rădăcina sa se folosește contra frigurilor, durerilor de rinichi, calculelor vesicale, mușcăturilor de șerpi; e foarte amară. Se falsifică înlocuind-o cu rădăcini de Cissampelos Pareira L. din Antile.

Parenchym, în zool. țesătură moale, apătoasă din diferite organe cum este din ficat, splină, rinichi, etc.

Parenchym, în botan., țesătură vegetală formată din celule tot atât de lungi ca late sau aproape așa, cu pereți subțiri și celulosici, înăluntru lor având apă (p. aquifer), amidon (p. amifer), oleiuri (p. oleifer), grăunți de clorofilă (p. clorofilian) ș. a. Celulele de P. pot avea forme diferite, cubice, rotunde, stelate, ramoase, etc. după aceste forme numindu-se și parenchymul; el mai poate fi omogen sau heterogen, dacă are celule de același fel sau de feluri diferite, etc.

Parenesa, exortațiune, agrăire, cuvântare sacră adresată poporului creștin ori persoanelor singuraticke, cu anumite ocațiuni mai solemne.

Parentalia, la Romanii vechi serbătoarea Țilelor morții părinților. Dilele morții se numiau Dies parentales, și atunci mormântul morților se încunună și Țeilor li-se aduceau sacrificii, serărilor daruri de milă. Pentru noarta părinților era și o serbătoare anuală, 7 Țile înainte de 21 Febr., un fel de serbătoare a tuturor sufletelor și Țiua de 21 Febr. se chiamă: Ferialia (v. ac.), apoi în 22 urnă Caristia.

Parentela, rudenie, ascendenți.

Parentesa, figură de stil, prin care se întreprinde sensul frazei prin altă frază intermediară. P. e și senin grafic (...) pentru cuvinte sau propoziții intercalate în text.

Parergon, (*grec.*) adausuri, accesorii; scriere mai mică.

Paresa, (med.) paralizie (v. ac.) incompletă, slăbiciune motorică.

Paresemi, *Patrudecime*, *Quadragesimae*, se Țice postul Pascilor.

Părete, construcțiune de zid sau lemn, servind la închiderea sau diviziunea unui spațiu.

Parfum. Acest cuvânt are două accepțiuni. Exprimă sau odorea aromatică plăcută care se exhală dintr'o substanță oarecare sau din flori, sau desenează corpul însuși care exhală odoarea. Grecii vechi priveau P.-urile nu numai ca un omagiu datorit Țeilor, dar încă ca un semn de prezența lor. P.-ul era foarte prețuit și la Romanii, dar de sigur că cei mai avidi după dînsul au fost și sînt Orientalii. Lucrul se și explică: În țările calde nervii sînt mai delicați, senzațiile mai vii și oamenii mai predispuși spre voluptate. P.-le Indiei și Arabiei au fost totdeauna cele mai stimate. În compoziția lor întră florile cele mai mirositoare și mai aromatice. Astfel sînt florile de portocale, de trandafir, de iasomie, de thym, lavendulă, etc. Preparația P.-ului este astăzi de domeniul industriei mari prin ajutorul alambicului. P.-urile se pot divide în P.-uri de Arabia, de India și de Europa. Unele și altele pot fi simple sau compuse, lichide sau solide. P.-urile au influență asupra organismului și produc o stare de senzație plăcută. S'au vȚut adeseori afecțiuni nervoase vindecate prin P.-uri, dar nu mai puțin s'au observat afecțiuni ale aparatului respirator și chiar asfixii avȚnd P.-ul de cauză.

Pârğa, *Primitivae*, produțele, cereale, poamele și strugurii, cari se cȚc mai întăiu; grăul se seceră în P., când e destul de copt spre a fi secerat, deși nu e tare grăunțul. În legea veche primele produse se oferiau ca sacrificiu. La poporul nostru încă e datina pe unele locuri de a duce ca jertfă la biserică primele produse din caș, poame și struguri (în 6 Aug. st. v. la serbătoarea schimbării la față). [i—m.]

Pârghia, este una din cele 6 mașini simple ale mecaniceii. Forma cea mai simplă a P.-ei e o rudită răzemată într'un punct și supusă acțiunii a două puteri, oari tind să o învîrtă în direcții contrare. Sînt P.-ii cu două brațe și P.-ii cu un braț, după cum punctul de răzămare e între punctele de operațiuni ale puterilor sau afară de ele.

Pârhauf, com. rur., parochie, moșie boierească în căpit. și j. Sucevei în Bucovina, are 1244 loc. (1169 ort.-or., 29 rom.-cat., 3 protest., 43 mos.), 1 școală primară, stațiune de cale ferată.

Parl, (ital.), în comerciu, egal cu prețul nominal fără adaus sau scădămînt; o hîrtie de valoare (notă de bancă, obligațiune) stă *al P.*, (v. ac.) cînd cursul, adecă prețul comercial, este egal cu prețul nominal.

Parias, popor în India sudică, cu deosebire în Madras (2'2 mil. loc. 1891); în mod greșit se numesc P. clasele de jos ale populațiunii Indiei.

Pariațiune, (lat.) plată în bani gata, răfuire de datorie; egalitate în moștenire pentru copii din diferite cununii.

Paricid, se numesc omorul comis asupra părinților legitimi, naturali sau adoptivi, ori asupra ori cărui ascendent legitim. P.-ul se pedepsece în Rom. cu munca silnică pe viață, cea mai grea pedeapsă din cod. pen. român, și nu e nici odată scusabil, adecă pedeapsa nu poate fi redusă, cînd faptul a fost provocat de loviri sau violențe mari; el însă poate fi justificat, în cas de legitimă apărare. În acest din urmă cas, omoritorul scapă de pedeapsă. Romanii înțelegeau prin P. ori ce omicid. După L. celor XII table, P. era numai omorul tatălui de cătră fiu. (v. și art. Omor.) [Scriban.]

Paridae, *Pitigoi*, *Pitiguși*, fam. de paseri din ord. pas. cântarețe. Sînt mici, vioaie, cu cioc lungăreț, vîrfur limbei crepat. Sboară repede, dar pe mici întinderi. Trăiesc pe arbori și în tușe în societăți, însă în timpul ciocirii singuratică. Se nutresc cu insecte și materii vegetale. Cele mai însemnate specii sînt: 1) *Pitigoiul (Parus major)*, galben-verdîu, capul și gîtul negru cu pete albe, burta galbenă, aripile și coada negre. Lung. 16 cm. Trăiesc în Europa și Asia mică. 2) *Pitigoiul albăstriu (P. coeruleus)*, cu pene verșii pe spate, capul, aripile și coada albastre, burta galbenă. Lung. 11 cm. În Europa. 3) *Pitigoiul moșat (P. cristatus)*, capul cu pete albe și negre, spatele brun, gusa neagră, burta albă. Lung. 13 cm. În Europa centrală, prin pădurile de conifere. 4) *Pitigoiul de bălți (P. palustris)*, spatele brun-ruginiu, cresoetul capului negru, grumazul alb cu pete negre, burta albă. Lung. 12 cm. În Europa pe lângă ape, în tușe, păduri, grădini.

Parietale, (botan.) serie de plante angiosperme, cu mai multe familii: Theaceae, Guttiferae, Cistaceae, Violaceae, ș. a., caracterizate prin carpele unite (sincarpice), într'un ovar cu o loje și cu placentele pe părății ovarului (placentafie parietala).

Parima, șir de munți în Venezuela de sud și Guyana britanică, între Orinoco și fluviul Amazonas; vîrfuri mai înalte Duida (2475 m.), Marahuaca (2508 m.).

Parimie, (grec.) excerpte din sf. Scriptură a testamentului vechiu ori din epistolele Sf.

Apostoli, ce se cetesc la înserat, la oficiul oarelor și la alte funcțiuni sacre.

Parini, *Giuseppe*, (1729—99), poet clasic ital. din secl. XVIII, n. în Bosisio, lângă Milan, din popor; preot, apoi prof. de liter. și elocuență în Milan și în Brera. Renumit prin poema sa satirică: »Il giorno», în care ridiculizează moravurile aristocrației italiene. A scris și deosebite poezii lirice și studii literare. Opere complete ed. Florența 1860, cu un discurs despre scrierile lui P. de G. Giusti; alta de Salveraglio 1882, Bologna.

Părinte, tată; titlu de onoare dat preților și călugărilor; *P.-le poporului*, cel ce a făcut mult bine pentru el și grijește de prosperarea lui; *P.-ii conscriși*, senatori în Roma antică; *P.-ii apostolici*.

Părinți sfinți, în sens mai larg se dic toți păstorii și învățătorii primi ai bisericeii (între cari și Sf. Apostoli). În sens mai strîns sf. P. numim pe acei scriitori bisericesci, cari se disting: a) prin vechime, b) sciință (ortodoxă), c) sfințenia vieții și d) cari au fost onorați de cătră biserica cu acest nume. Ceilalți scriitori din secolii primi, cum au fost Tertulian, Origine, Lactantiu, Eusebiu din Cesarea, Teodoret, etc., deși au fost bărbați foarte erudiți, totuși nu se numeră între sfinții P., ci numai între scriitorii bisericesci. Unii socotesc epoca P.-lor sf. de apus până la papa Gregoriu M. († 604), iar în Orient până la Sf. Ioan Damascen († 754), alții însă până în secl. XII, numerînd pe Sf. Bernard ca ultimul sf. P. Acelor sf. P., cari au excelat prin sciință și zel apostolic li-s'a dat numirea de doctori ai bisericeii. De doctori ai bisericeii sînt declarați: în biserica grecă Sf. Atanasiu, Vasiliu M., Gregoriu Naz., I. Christostom, Ciril Ales., și Sf. Ioan Damascenul; iar în biserica latină: Sf. Ambrosiu, Augustin, Ieronim, Leo I papa, Gregoriu M. papa. (Cf. Alzog, Grundriss der Patrologie, ed. 4, Freiburg 1883.) [Dr. Is. Marcu.]

Paris, (mitol.) numit și *Alexandros*, fiul lui Priamos (regele Troiei) și al Hekabei. Mama sa visase, că a născut un tăciune, ce a aprins Troia. Priamos avînd frică, că visul se va împlini, a dat pe P. unui păstor, ca să-l expună pe muntele Ida, o ursoaică a lăptat pruncu, din care cauză păstorul a numit pe pruncu P. și l-a crescut. Eris (sfada) cu ocaziunea unui ospet, unde erau de față Hera, Aphrodithe și Athene, a aruncat un măr de aur cu inscripțiunea »Celei mai frumoase». Dinele au rugat pe P. să facă judecată și P. a dat mărul de aur Aphrodithei (Venus), care apoi l-a ajutat să răpească pe Helena cea frumoasă, soția lui Menelaus. Aceasta răpire a datnasa la începerea resboiului în contra Troiei (v. ac.). Troia s'a aprins și a fost cucerită de cătră Elini, și astfel visul Hekabei s'a împlinit. [Atm.]

Paris L., (botan.) gen din fam. Liliaceae, trib. Medeoleae, cuprinde plante erbacee perene, are vr'o 3 sau 4 specii bine distincte, distribuite prin Europa și prin Asia temperată sau montană. În părțile noastre crește prin locurile umbroase din pădurile montane și subalpine Paris quadrifolia L. cunoscută poporului nostru sub numirile de: Bobița, Bobița lupului, Dalac, Răsfug, etc. [Z. C. P.]

Paris, (lat. *Lutetia Parisiorum*), capitala Franței, situată lângă Seina în forma unui cerc marcat prin un șir de coline (Montmartre 128 m., Belle-

ville 101 m.); periferia oraşului are 34·5 km., arealul 78 km²., diametrul cel mai mare, dela nord-est spre sud-vest, e de 11·8 km.; are 2.536,834 loc. (1896). P. e tăiat de Seina în două părţi, în centrul oraşului, pe o insulă a Seinei, e Cité, vechiul simbure al P.-lui, de aci se lărgeşte oraşul în 3 zone concentrice marcate prin: 1) bulevardele interioare, făcute 1670 de Ludovic XIV pe locul vechilor fortificaţiuni; 2) bulevardele exterioare (barriere) şi 3) bastioanele şi şanturile (Enceinte, care cuprinde multe oraşe şi sate de odinioară, ca Belleville, Batignolles-Monceaux, Passy, La Villette, La Chapelle, Montmartre, Gentilly, Bercy, Auteuil). Intinderea P.-lui până la Enceinte, şi cea mai mare dezvoltare şi înfrumşetare a lui s'a întâmplat sub Napoleon III. Oraşul e împărţit în 20 arrondissemente cu câte 4 quartiere; cu toate acestea se mai susţin în us unele numiri vechi ale suburbiilor, ca s. e. Faubourg St.-Germain, Quartier latin, Faubourg St.-Honoré (reşedinţa financiarilor şi diplomaţiei exter.), St.-Antoine (locuinţa lucrătorilor).

Stradele P.-lui au în total lungime de 964 km. Artera principală a oraşului o formează cele 73 bulevarde (lungi de 64 km., late de 28-34 km. cu alee duble şi triple, cu palate splendide, cafele, restaurante, vitrine oe îşi iau ochii), ca Boulevard Montmartre, Bonne Nouvelle, Poissonniere (cu comerul de lux), Boulevard des Italiens, B. des Capucins, B. du Temple, B. Sébastopol, B. Malesherbes, B. Péreire, etc. Alte strade mai însemnate: Avenue de Vincennes, Rue Montmartre, Rue Rivoli, A venue des Champs-Elysées, Rue St.-Honoré, Rue Richelieu, Avenue Victoria, Rue St.-Denis, Avenue de l'Opéra, Rue du 4 Septembre, Avenue de la République.

Pieţe, grădini publice sînt 136, între cari: Place de la Concorde înaintea grădinei Tuileries (locul de executare al lui Ludovic XVI, obeliscul dela Luxor de 23 m. înalt, 8 statue colosale ale oraşelor franc.), Piaţa Caroussell, Place Vendôme (cu columna lui Napoleon, de 44 m. înaltă), Place des Victoires (cu statua equestră a lui Ludovic XIV), Place des Vosges (cu statua equestră a lui Ludovic XII), piaţa Grève (mai nainte loc de execuţiune), piaţa Bastille (columna Iulie de 50 m. înaltă), Place du Châtelet, Pl. Sulpice, Pl. du Trône, Pl. du Palais-Royal, Pl. de l'Arc de l'Etoile (centrul a 12 bulevarde şi strade), câmpurile Elysee (v. ac.) (locul de preumblare al lumii elegante), pădurea Boulogne şi Vincennes, câmpul lui Marte (cu turnul lui Eiffel înalt de 300 m.), grădinile dela Palais-Royal şi Palais-Luxembourg, Jardin des Plantes (grădina botanică cu muzeu zoologic, parcul dela Monceaux, 46 cheuri.

Poduri sînt 28, între cari: Pont d'Austerlitz, Pont St.-Louis (dela 1862), Pont St.-Michel (rezidit 1857), Pont d'Arcole sau de l'Hôtel de Ville (dela 1855 de fier), Pont Neuf, cel mai renumit, 229 m. lung, 23 m. lat (zidit 1578—1604 pe 12 arcuri), Pont des Arts, Pont Royal, Pont de Solferino (zidit 1859), Pont de la Concorde (zidit 1787—90), Pont des Invalides (dela 1855 de piatră), Pont de l'Alma (dela 1855), Pont de Jéna (zidit 1806—13) ş. a.

Palate: Tuileriile pe piaţa Caroussell (zidire începută la 1564, 346 m. lungă cu 2 etaje, 5 pa-

vilioane, un arc triumfal ca poartă şi grădină frumoasă, 1871 ars de comunişti, 1883 demolat); Louvre, zidit de Francisc I. cu grandioase colecţiuni de artă şi antichităţi (10 sale sculpturi antice, între cari şi Venus din Milo, 12 sale lucrări de artă mai noue, apoi antichităţi egiptene, etrusce, assiriene, americane, pinacotecă, desemnuri, muzeu etnografic, etc.); Palais-Royal, zidit 1629, 1871 ars, în timpul mai nou restaurat, reşedinţa consiliului comunal; Palais de l'Elysee. zidit 1718, locuinţa preşedintelui republicei; Palais Luxembourg, zidit 1612—20, reşedinţa senatului, cu muzeu al artiştilor francezi în viaţă; Palais Bourbon sau Palais du corps legislatif, zidit 1722; Hôtel de Ville sau casa oraşului, zidit 1533—1628, 1871 ars, apoi rezidit şi terminat 1884; Palatul justiţiei; Palatul industriei, zidit pentru expoziţia dela 1855; Hôtel des Invalides, zidit 1671—74, cu 3600 locuitori, cu »domul Invaliţilor«, unde se află osemintele lui Napoleon I; Palatul legiunii de onoare; Palais de l'Observatoire: observatoriu astronomic zidit 1667—72; Palais de l'Institut; Archiva, monetăria, banca (zidită 1620), bursa (zidită 1808—27 în stil antic); palatul Trocadero, zidit pentru expoziţia dela 1878; bazarul cu 300 localuri de vânzare; halele centrale zidite 1851 până 1853 cu 3200 despărţeminte pentru legume, pesci, hoare, etc.; abatorii mari.

Biserici sînt în P. vr'o 115, între cari: catedrala Notre Dame pe insula Cité, în stil gotic, fundată la 1163, cu 5 năi, 2 turnuri de 68 m. înalte; Sainte-Chapelle, gotică dela 1242; St.-Germain des Prés din secl. XI—XII; Panthéon sau bis. Geneveva, zidită 1764, cu colonne corintice şi cupolă de 83 m. înaltă, în criptele ei zac osemintele bărbaţilor celebri; bis. St.-Sulpice, Madeleine, etc.

Teatre sînt 44 în P., între cari: noua Opera mare (1861—1875); Théâtre lyrique (1862), Théâtre-Français, Opera mică (arsă 1887), Opera italiană, Odéon; apoi: Vaudeville, Variétés, Gymnase dramatique, Théâtre de la Gaîté, Ambigu comique, Théâtre du Palais-Royal, Bouffes parisiennes, Folies Bergères, etc.; mai sînt 4 case mari de concert, 9 panorame, Théâtre Sêraphin (teatru de păpuşi), etc., 6 circuri, 45 casarme, 15 spitale mari publice (Hôtel-Dieu, Piéte, Charité, etc.), 8 spitale speciale şi 5 spitale de copii, casă de sănătate, asile, etc.

Instituţiuni culturale: Institutul de Francia, areopagul ştiinţelor în Francia, consistă din 5 academii independente cu 225 membri; facultăţile de teologie protestantă, de drept, medicina, matem. şi ştiinţele natur., de filos. şi istorie (ambele reunite în Sorbonne), dela 1896 poartă laolaltă numirea de Universitate, cu 11,755 studenţi; Collège de France (dela 1529); Collège des hautes études; École des chartes; École normale; universitate liberă catolică (dela 1875); şcoala militară St.-Cyr, fundată 1751; conservatorul de musică (concerte renumite); şcoala centrală de arte şi manufacturi; şcoala de arte frumoase şi cea de arte decorative; Conservatoire des arts et métiers (pentru industriaşi); politehnic, şcoala de montanistică, 3 şcoale comerciale superioare, institute de surdomuţi şi de orbi, etc.; 11 licee, 12 şcoale industriale, numeroase institute private pentru învăţămîntul

superior; 1239 școale populare, între cari 386 publice; biblioteca cea mare (3 milioane volume și 100,000 manuscrite), biblioteca Mazarin (200,000 volume), biblioteca arsenalului, St.-Geneviève, a Sorbonnei, etc.; numeroase muzee, între cari 17 în Louvre, colecțiunile din Palais Luxembourg, din Hôtel Cluny, din Hôtel Carnavalet, etc.

Industrie, comerț, comunicațiune, etc. În privința industriei și comerțului P. e primul oraș al Franței; specialități parisiene sînt așa-numiții articli de P., articli de modă, jucării, mărnușuri de tot felul, excelente obiecte de bronz și articli de lux. Reunite sînt mănuiile fine, mărgelile de aur, florile artificiale, instrumentele musicale, ghetele fine și pieile de lac fine de P.; P. ocupă primul loc în fabricațiunea de orologioare în Franța; industria P.-lui dă șaluri, covoare, gobelin, lăunării ușoare, bumbăcării. În 1894 s'a exportat din P. marfă în valoare de peste 350 mil. cor. și s'a importat (pene de lux, țesături, piei, hârtie, cărți, viu, etc.) în valoare de 250 mil. cor. În P. sînt 26 bănci pe acții, între cari banca de Franța (fundată 1803 cu capital de 185 milioane cor.). Navigația pe Seina și canale e foarte vie (se transportă anual 8 milioane tone marfă). P. e centrul rețelei căilor ferate franceze; mare rețea de omnibuse, tramcare, navigație pe Seina; cale ferată orășenească în construcție. Cimitirii renumite: Père Lachaise (pe Mont Louis la est), cel de pe Montmartre și Montparnasse. Apa de bent se câștigă prin 3 apeducte mari. Canalisație. În fruntea administrației stă prefectul departamentului Seina, consiliul communal are 8 membri, P. are 20 primari (maires) cu câte 2 ajutori, 6800 polițiști și 6000 oameni garda orașului. Budgetul la 1896 avea la venite ca și la cheltuieli suma de 336.75 mil. franci.

Fortificarea P.-lui la 1870 consta dintr'un val (Euciente) cu șanț afund de 6 m. și lat de 15 m. și 16 forturi detașate, cu 13 redute. Dela 1874 s'a mai făcut o a treia linie de apărare constând din 18 forturi și 27 redute; înlăuntrul acesteia sînt 3 tabere întarite (la St.-Denis, între Marne și Seine și la Versailles).

Istoria. Pe timpul lui Caesar P. purta numele Lutetia și era un oraș al poporului gallic al Parisiorilor, de aci Romanii i-au dat numele Lutetia Parisiorum. Ajuungînd sub Romani, aceștia au așezat aci un castru stabil, au ridicat un palat imperial și P. deveni un însemnat oraș comercial. Mai tîrziu P. fu reședința Merovingilor, în urmă a Capetingilor. Prin industria sa și prin influența universității sale, în secl. XIII P. devine unul din cele mai însemnate orașe ale Europei, avînd la 150,000 loc. Din secl. XVIII încoace P. jucă rolul principal în toate fazele prin cari a trecut Franța, mai ales începînd cu marea revoluțiune dela 1789, și ea opera parisiienilor, când populația P.-lui organizată și înarmată ca gardă națională în frunte cu consiliul municipal exercită o influență decisivă asupra adunării naționale și a conventului și prin asaltul Bastillei (14 Iulie 1789) și al Tuileriilor (10 Aug. 1792) pregătînd caderea regatului. 31 Martie 1814, după rezistența de două zile, prima capitulare a P.-lui, care avu de urmărire abdicarea lui Napoleon I și 30 Maiu 1814 prima pace dela P.; 7 Iulie 1815 a doua înțrare în P. a aliaților, căreia

urmă 20 Nov. 1815 a doua pace dela P. Revoluțiunea din Iulie 1830 și cea din Febr. 1848 se poru mai ales din partea muncitorilor locuitori în suburbiile resărite. Pacea de P. din 30 Martie 1856 puse capăt resoinului oriental; 28 Ian. 1871 după lupte desparate și îndelungate, silit prin lipsa de alimente, P.-ul capitulă în fața Germanilor; 18 Martie 1871 revoluțiunea comunistilor, suprimată abia la 29 Maiu aceluiaș an. În anii 1855, 1867, 1878, 1889 și 1900 s'au aranjat în P. expozițiuni univesale. Cf. Joaune, Paris, Geogr., administration, etc. (1898); Annuaire statistique de la ville de P.; Histoire générale de la ville de P. (1874—94, 31 vol. oficială), etc.

Tratatul de Paris se numește convențiunea încheiată la congresul european, înțrunit în P. la 30 Martie 1856 (v. Congres).

Paris, Gaston, distins romanist francez, dela 1872 prof. la »Collège de France» din Paris, 1876 inembru al Acad. franc.; u. 1839. P. e un cunoscător al limbii rom. și sub direcțiunea sa se publică »Romania» importanta revistă de filologie romanică.

Paritate, egalitate numerică între obiecte de acelaș fel.

Pariu, (franc.) rămășag, priusoare.

Parlament, în Anglia din secl. XIII adunarea baronilor țerei și a prelaților; dela 1343 înțregit cu reprezentanții orașelor și comitatelor și împărțit în două camere: house of peers și house of commons (seuat și cameră); la 1707 împreunat cu P. Scoției, iar 1808 cu al Irlandei, și numit de aci înucolo Imperial parliament. În Franța s'a dat înucurea P. curții părilor, transformată într'un tribunal superior (desființat la 1790). Astăzi se înțeleg sub P. corpurile legiuitoare ale unei țeri (v. Legislațiune).

Parlamentar, ce privește corpurile legiuitoare; ce corespunde demnității unei corporațiuni reprezentative sau nsurilor unui parlament.

Regim P. sau sistem P., sistem de guvernare reprezentativ (v. ac.), la care guvernează un monarhul sau presidentul, ci parlamentul, și astfel regentul își ia ministri din majoritatea reprezentanței naționale.

Parlamentarism, sistem de guvernare, la care parlamentul are influența preponderantă și se pot susține numai guverne sprijinite de majoritatea parlamentului.

Parlamentar, sol (de comu oficier) trimis inimicului în timp de resboiu cu comunicate sau propuneri de pace, armistițiu, etc. Semeal de recunoaștere al P.-lui este un drapel alb. După normele dreptului internațional P. este imnu.

Parlando sau Parlante, (ital.) vorbind, expresiune raportîndu-se în musică la o arie sau la un recitativ, cu intonațiuni ușoare, naturale, fiind oarecum ca o declarațiune notată. A fost unul din factorii cei mai reușiți ai operei bufete italiene. [T. C.]

Parma, un mic scut al Tracilor și Geto-Dacilor, cu care se apărău în toate părțile învîrtindu-l repede în jurul lor.

Parma, fost ducat în Italia până la 1860, compus din ducatele P. și Piacenza și din principatul Guastalla, 6158 km². P. actuală e provincie în Emilia, 3238 km², cu 274,210 loc. (1897); capitala P. are 53,421 loc. (1897); catedrală zidită 1059—74 în stil lombardo-roman,

citadelă, palat regal, Palazzo della Pilotta cu colecții de artă, bibliotecă și teatrul Farnese; tipografia Bodoni (cărți în preste 200 limbi); universitate întemeiată la 1512, academie de arte; residență episcopescă; industrie de mătăsă, usine de fier, fabrici de ghete, etc. P. e de origine celtică, 183 a. Chr. devine provincie romană sub numele Iulia Augusta. În secl. XVI ajunge la Milano dimpreună cu Piacenza, 1511 la statul papal, 1545 papa Paul III le facu ducate pentru fiul său natural Pietro Luigi Farnese, a cărui semănță se stinge la 1731, P. ajunge în posesiunea infantului Don Carlos, care o cedează lui Carol VI. În pacea dela Aachen (1648) P. fu dată infantului Don Filip, 1805 fu încorporată imperiului francez, 1815 toate trei ducatele ajunseră în posesiunea archiducesei Maria Luisa, soția lui Napoleon, 1847 în a lui Carol II, duce de Lucca, a cărui familie a domnit până la 1859, când a trebuit să fugă, și 18 Martie 1860 P. se uni cu regatul Italiei.

Parmelia Ach., (botan.) gen de Licheni, familia Parmeliacee, cu thal foliaceu și apotecii virite în thal. Specile sale trăiesc pe arbori (Polivacea L., P. caperata DC.) sau pe stânci, pietre (P. saxatilis Ach.).

Parmenides, filosof grec din școala veche eleatică, originar din Elea, n. pe la 518 a. Chr. Doctrina sa în care continuă și caută a pune în sistem învățăturile lui Xenofanes, o depuse în unica sa operă intitulată »Despre natură« compusă în versuri hexametrice și din care se află însemnate fragmente, adunate de Karsten, în »Philosophorum graecorum reliquiae«, 1835.

Parmenion, general macedonean în serviciul regelui Filip și al lui Alexandru cel Mare. Ajutorul său fu prețios pentru câștigarea luptelor dela Granic și Iisus, lui i-se datoresce cucerirea Damascului și Syriei. Parmenion este una dintre cele mai simpatice și însemnate figuri din istoria Macedoniei. El este asasinat din ordinul lui Alexandru, bănuindu-i-se credința cătră tron.

Parmesan, brânză italiană, fabricată din laptele vitelor ținute numai la pășuue. Depositul principal al acestei brânze a fost mai înainte Parma.

Parnahyba, rîu de 1040 km. lung în Brasilia (America), se varsă în Oceanul Atlantic.

Parnassiens, școală literară în Franța, care a urmat școalei romantice a lui V. Hugo. Parnassienii (astfel numiți după prima colecție de poezii: »Parnasse française«) profesau impersonalitatea în poezie, contrar poeziei subiective a predecesorilor lor. Capul acestei școale e Leconte de Lisle, care se distinge prin o perfecție de formă ne mai pomenită până atunci.

Parnassos, (*Parnas*), munte în Fokis (Grecia), în antichitate consacrat lui Apollon și muselor, 2459 m.; la poalele-i sudice se afla oracolul dela Delfi și isvoarele castaline.

Parnell, *Charles Stewart*, agitator irlandez, n. 1846, 1875 ca membru în parlament se alipi de partidul Homerulerilor deși era protestant, fundă în 1879 Liga țerii, 1880 conducătorul opozițiunii irlandeze în parlament, 1881—82 închis, 1890 fu părăsit de cea mai mare parte a partizanilor săi în urma procesului de divorț intentat de amanta lui soției sale d-na O'Shea. † 6 Oct. 1891 în Brighton. P. a lucrat din toate

puterile ca să facă pe opoziția irlandeză (compusă în bună parte de partizani de ai fenianismului) să între în legalitate, ceea ce i-a și reușit. Astfel prin luptele angajate în parlament pentru autonomia Irlandei, opoziția irlandeză a adus mult mai mari servicii acestei țeri decât partizanii fenianismului, cari reușiseră să ridice împotriva principilor pentru cari luptau până și pe cei mai moderați Englezi.

Parny, *Evariste Désiré Desforges*, *vicomte de*, (1753—1814), poet francez epicurian, mult apreciat altădată de cătră cei mai mari scriitori francezi; astăzi uitat. Les déguisements de Vénus și Poésies érotiques, sînt principalele sale scrieri.

Paroch, (*grec*.) preotul unei anumite comunități bis., unde cu dreptul primit dela arhiepiscop poate să săvîrșească toate funcțiunile sacre preoțesci și de guvernare. *Parochia*, comunitate creștinească, instituită și supusă păstoririi și jurisdicțiunii unui preot.

Parodia, o specie de poezie satirică. P. imitează o operă literară serioasă și o întoarce în ridicul, dându-i un ton eroi-comic sau burlesc (v. ac.). În primul cas se ăice P. în înțeles restrins, s. e. *Batrachomimachia* (v. ac.); în al doilea se ăice *Travestie*, s. e. *Eneida* lui Virgiliu, imitată în limba franc. de Scaron. Cele mai numeroase P. sînt de drame și opere.

Parodos, cele două intrări de frunte în teatrul antic, prin cari intra publicul și corul; de aici și-au luat mai tîrziu numele și cântările coriștilor teatrului.

Parola, lozincă, cuvînt de recunoaștere cu deosebire la sentinelele militare. *P. de onoare*, pe cuvîntul de onoare, o afirmațiune făcută cu tarie.

Paronim, vorbă ce seamănă cu alta după formă sau origine, dar nu și după înțeles, s. e. confuziune și confuziune.

Paronomasia, întrebuintare de vorbe, analoge după formă și diferite după sens, în aceeași ăicere.

Paronomasia, figură de cuvinte, ce adauge sau omite o literă, s. e. din Pavel-Avel, ș. a.

Paronychia, (med.) inflamație de unghii.

Paropamisos, nume vechiu al munților Hinducuz (v. ac.), în urmă al continuării spre vest a acelor munți.

Paros, insulă grec. în Marea Egeică, 165 km², cu 7928 loc. (1889), în antichitate renumită pentru marmora sa albă și fină; capitala actuală Parikia are 2338 loc.

Paroscop, sin. *baroscop*, (v. ac.) sau *barometru* (v. ac.). Sub P. se mai înțelege un țub de sticlă de 15 cm. lung și de 2 cm. larg, în care se află salpetru, salmiac și camfor, solvite în spirt. Dacă temperatura se recesece, înlăuntrul țubului se arată cristali, ca nise fulgi de neaună, iar dacă temperatura crește din nou, cristali se solvesc și dispar. Din arătarea sau disparițiunea cristalelor nu se poate face deducțiune la schimbarea timpului, după cum ar crede omul la prima privire.

Parotis, *Parotida*, (astfel numită din cauza vecinătății conductului auditiv extern), cea mai voluminoasă dintre glandele salivare, care se desvoaltă pe traectul țubului digestiv și varsă în cavitatea lui lichide speciale, destinate la elaborarea substanțelor alimentare. P. este așezată înăpoia ramurei ascendente a maxilarului infe-

rior, într-o excavație profundă, loja parotidiană. Fața externă este acoperită de pielea corpului, extremitatea superioară acoperă articulația maxilarului inferior și este așezată înaintea porțiunii inferioare cartilaginose și osoase a conductului auditiv extern. P. este tipul glandelor în formă de ciorchină, formând masse glandulare dispuse în jurul ramificațiilor canalului central.

Parotita, inflamația glandei parotide (parotitis). Se prezintă sub două forme: 1) P. epidemică, în care conductul excretor este inflamă, pe când țesutul glandei nu ia parte decât în mod secundar. Adeseori ea este însoțită de orchită sau mastită. 2) P. metastatică, probabil o localizație a virusului specific al boalei (scarlatina, febra tifoidă), care produce inflamația celulelor glandei și poate conduce la supurație, în opoziție cu epidemică, care nu supurează decât foarte rareori.

Paroxitonon, (*grec.*) cuvânt ce primește tonul (accentul) pe silaba penultimă.

Paroxysm, mersul crescând sub formă de accese al unor simptome unei boale: P. durerii; perioada cea mai acută a unei stări morbide: P. febrei, sau chiar al unei boale determinate, ținând cont de toate simptomele sale: P. pneumoniei.

Parrhasius, unul dintre cei mai de renume pictori ai Greciei antice, fiul lui Evenor din Efes; a trait în epoca lui Perikles și era mare rival al lui Zeuxis. Zugrăvia tablouri cu multă viață și arta.

Parry, *Sir William Edward*, explorator engl., n. 1790 în Bath, însoții mai întâi (1818) pe Ross în expedițiunea sa; întreprinse 1819—27 încă alte patru expedițiuni spre pol, descoperind în prima sa expedițiune calea Barrow și canalul Wellington, † 1855 în Bad Ems. Scr.: «Four voyages to the North Pole» (1833, 4 vol.); «Memoir» 1857.

Parry, grupa de insule în America arctică spre nord dela calea Banc și Golful Melville; cele mai mari sunt: Cornwallis, Bathurst, Melville și Prinz Patrick.

Pârșcov, com. rur. în România, j. Buzău, compusă din căt. Bădila, Lunca frumoasă și P. cu subdiviziile sale, având 3400 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 1 școală. Biserica frumoasă din căt. P. s'a rezidat de episcopul Chesarie la 1844.

Parsifal, v. Parcival.

Parsifal, aderenții religiunii lui Zoroastru (v. ac. și art. Parsism).

Parsimonia, cruțare, buna economisire, e o virtute, care ține mijlocul între risipirea de averi și avarie (v. ac.).

Parsism, înseamnă preste tot religiunea și cultura Persilor, iară îndeosebi religiunea popoarelor iranice, care religiunea își marturisește de fundator pe Zoroastru. P. admite două principii (dualismul), unul bun, care e ȕeul suprem Ahura-mazda (down înțelept) sau Ormuzd, care e ființa spirituală, locuiesce în cerul cel mai de sus, are toate însușirile bune, e creatorul și susținătorul lumii; al doilea e principul cel rău angro-maynin (spiritul distrugător, omorător) numit după Greci Ahriman, care se opune lui Ormuzd, deși îi este inferior cu respect la

sciință și putere, el locuiesce în infern și e cauzatorul păcatului, al morții și al tuturor relelor. Amândouă principiile au sub sine câte o ierarhie de spirite ajutătoare, cari se luptă între sine; lupta durează 3 perioade de câte 3000 de ani și se va termina cu caderea lui Ahriman.

Pars pro toto, un trop în stilistică numit *sine-crocă*, când întrebunțam partea pentru întreg.

Partant pour la Syrie, cântec frc., în favoare la aparițiunea sa (1810); devine imn național în timpul imperiului al doilea.

Părtaș, asociat la vr'o întreprindere sau acțiune, împărțind rezultatul material, respective purtând consecvențele morale dimpreună cu asociatul său.

Partea legitimă, se numesce acea porțiune din averea unei persoane ce nu poate fi înstrăinată, fiind-că au drept la dinsa descendenții în infinit și ascendenții numai din prima linie: tatăl și mama. Astfel art. 841 c. civ. român ȕice, că liberalitățile făcute prin acte între vii sau prin testament nu pot trece preste $\frac{1}{2}$ averii dispunătorului, dacă la moartea lui lasă un copil legitim; preste $\frac{1}{3}$, dacă lasă doi copii; preste $\frac{1}{4}$, dacă lasă trei sau mai mulți. De asemenea art. 843 spune, că liberalitățile prin acte între vii sau prin testament nu pot trece preste $\frac{1}{2}$ dacă, în lipsă de copii, defunctul lasă tată și mamă; iar dacă rămâne numai unul din părinți, porțiunea sa e o treime din succesiune (art. 673 civ.). Această parte din avere, pe care defunctul nu o poate înstrăina, se numesce P. l. sau *reservă*; iar cealaltă parte, *porțiunea disponibilă*. Dacă cu donațiunile și legatele sale defunctul a atacat și partea legitimă, moștenitorii rezervatari (tatăl, mama și descendenții defunctului) pot ataca, prin acțiunea în reducere, actele ce le ating reserva. (v. și Portio legitima.)

[Scriban.]

Parte civilă, se numesce persoana vătămăată de o crimă sau delict și care cere repararea prejudiciului suferit. Cel vătămăat poate cere daune sau chiar cu ocaziunea judecării procesului penal sau separat, prin o acțiune făcută înaintea instanței competente. În acest din urmă cas, procesul pentru daune nu se va judeca decât dacă s'a terminat cel penal. *A se constitui P. c.* înseamnă ca, cu ocaziunea judecării unui fapt penal, să se ceară a fi despăgubit de prejudiciul adus prin acel fapt.

[Scriban.]

Partenie, *episcop*, n. la 1847 în Clinceni, jud. Ilfov, Rom. La 1868, terminând seminariul superior, s'a căsătorit și apoi fū hirotonit diacon pentru biserica Mihaiu-Vodă din Bucuresci. Rivna lui de studiu însă nu l-a lasat mulțămuit cu succesele dobândite până acum. El se înscrie deja în 1870 la facultatea de teologie din Bucuresci, și dobândind prin concurs o bursă pentru continuarea studiilor la universitatea din Atena, se întoarse de acolo ca licențiat în teologie la 1877. După ce se călugări, plecă la Lipsca cu gradul de protosincol ca superiorul capelei române de acolo, dar tot cu scopul de a-și continua studiile. La 1880 fū transferat la capela din Paris. Astfel bine pregătit pentru cariera superioară, se alese arhierou cu titlul de Băcăoan la 1885 și deja cu un an mai târziu episcop al eparchiei dificile a Dunărei de jos. 8/21 Febr. ales mitropolit al Moldovei. (Alman. cultelor pe 1893, p. 17.)

Parter, 1) încăperile unei case, cari zac la nivelul solului; 2) partea grădinei plantată cu plante ornamentale scunde; 3) partea salei de teatru în spatele orchestrei și sub nivelul scenei.

Pârteștii, *Solonețul de jos*, com. rur. cu căt. Bucovăț și Strigoaia, parochie, are 2753 loc. (2628 ort.-or., 94 rom.-cat. și uniți, 6 protest., 25 mos.), 1 școală primară, stațiune de cale fer. *P. de sus*, com. rur. cu căt. Dealul Cojocului, parochie dimpreună cu Țirgul Căcica și cu Solonețul nou, are ca com. 1268 loc. (1194 ort.-or., 56 rom.-cat. și uniți, 18 mos.), 1 școală primară. Ambele sate sânt moșii mănăstiresci în căpit. Gurei Homorului și jud. Solcii în Bucovina.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Parthenogeneză, dezvoltarea unui ou fără de a fi fost fructificat. Se ivesce atât la unele plante cât și mai ales la unele animale mai inferior organizate, cu deosebire la unele insecte, crustacee inferioare, etc.

Parthenon, templul Minervei la Athena, ridicat de Perikles prin arhitecții Iktinos și Kallikrates și decorat prin sculptorul Phidias. E una dintre cele mai clasice clădiri ale arhitecturii antice, și până în prezent servește de cel mai pompos model de arhitectură în stilul doric.

Parthenope, vechiu nume poetic al Neapolei. *Republica Parthenopei*, stat făcut de republica franceză la 23 Ian. 1799 din regatul neapolitan, a susstat numai până la 21 Iunie aceluiaș an.

Parthia, ținut la nordul Iranului (Asia). *Parthii* (*Parții*) erau soldați viteji și arcași iscușiți, 256 a. Chr. au format sub Arsakiți (v. ac.) un stat propriu, care cuprindea în sine toate țerile situate între Indus și Eufrat și între Lacul Caspic și Marea Indică. P. era mărginită spre vest de Media, spre nord de Hyrcania, spre resărit de Ariana și Margiana, spre sud de pustile Carmaniei cu capitala *Hekatompylos*. Era pustie și fără riuri, producea cai vestiți, și Parții au fost cei mai vestiți călărești în antichitate. Ei erau de origine turanică, popor nomad. Adoptaseră limba popoarelor arice supuse, fusesera supuși Asirienilor, apoi Medilor și Persilor. După moartea lui Alexandru cel Mare supuși Seleucicilor, se despărțiră (256) de ei sub un rege *Arsakes I*, care întinse stăpânirea sa până la râul Indus și până la Caspica. Fratele său *Arsakes II*, apoi *Tiridates*, *Arsakes III*, *Artabanos I*, *Arsakes IV*, *Arsakes V*, *Phraates I*, *Arsakes VI* au susținut lupte cu regii Siriei și și-au păstrat independența. *Mithridates I* (175—136) ridică statul partic la mare însemnătate prin cucerirea mai a întreg Iranului. Fiul său *Arsakes VII*, apoi *Phraates II*, *Arsakes VIII*, *Artabanos II*, *Arsakes IX*, *Mithridates II* susțin lupte cu Sirienii și cu popoare barbare turcesci. Sub *Arsakes X* și *Arsakes XI* izbucnesc certe interne, cari permit ridicarea Armeniei și a Pontului. *Orodes I* luă tronul pe la 60 a. Chr. și distruse armata romană sub Crassus la *Carræ* (53). O nouă victorie câștigă Parții la 36 contra lui Antonius sub *Phraates IV*. Regii următori domină fără glorie, ridicați sau alungați de partide susținute de Romani. *Chosarës I* fu detronat de Traian. Avidius Cassius dărimă Seleucia și patrunse în Ctesiphon. Septimius Severus îi învinse din nou și cuceri Ctesiphon. În a. 217 d. Chr. Romanii susținură ultima luptă cu Parții,

căci statul lor fù desființat (226) de Perși, cari sub Artaxerxe I distruseră în 3 lupte puterea Parților și înființară statul neo-persan (226).

Parțial, părintor; numai o parte.

Particele, numite și mărgăritare, bucăți tăiate în forma de triunghiu din pânilor oferite sau aduse de cătră credincioși spre celebrarea sf. sacrificiu eucharistic.

Particula, părțile invariabile ale vorbirii.

Particular, înseamnă: a) în general tot aceea ce aparține numai unei părți din un întreg, ce este propriu, ce este separat, deosebit sau rezervat. b) În logică se numesc P.-e în asemănare cu cele universale, acele judecăți, în cari întreaga sfera predicatului se rapoartă numai la o parte din sfera subiectului, cum e s. e. judecata: unui oameni sânt învățați. c) P. se mai întrebuințează și pentru a denota o persoană privată și singulară. [Pl.]

Partide politice, grupări politice ce nasc din varietatea ideilor asupra organizațiunii sociale, asupra sistemelor de guvernament și asupra meritului acelor cari guvernează. În liniamente mari se deosebesc P. *conservatoare* (v. ac.), cari găesc că organizațiunea politică dintr'un moment dat este destul de nimerită, și P. *liberale* (v. ac.), cari vorbind în numele unui progres continuu, voiesc să schimbe situațiunea. P. cons. reprezintă rezistența, P. liberal mișcarea. Duse la extremă, P. cons. produc P. *absolutiste*, iar P. lib. pe cele *radicale*. P. politice, ca să merite acest nume, trebuie să aibă o organizațiune (șef, organ) și să reprezinte un principiu, să aibă un scop, iar pentru a pute lupta, au trebuință de disciplină. (Cf. C. G. Dissescu, Curs de drept public român, Bucuresci 1890).

Partisan, aderentul unui partid, al unei persoane sau doctrine.

Partit, (botan.) se numesc limbul frunzei când are marginile adânc incisate, incisiunile mergând până la mijlocul și basa lui, s. e. la frunza de cânepă.

Partițiune, a) în logică: operațiune metodică înrudită cu divisiunea. P. desface un întreg în părțile sale constitutive sau întregitoare în vederea scopului, ca prin aceasta să fie cunoscut în toate părțile sale. b) în retorică, P. are de scop a arăta gândirile particulare cuprinse într'o temă stilistică și cari apoi vin a fi dezvoltate, confirmate și argumentate după succesiunea legăturii logice. [Pl.]

Partitura, (*Partițiune*), în musică dispunerea pe o serie de portative suprapuse a diferitelor partide vocale sau instrumentale ce concură la formarea unei compozițiuni polifonice, astfel ca ochiul să poată cuprinde simultaneu toate sunetele cari formează diferitele acorduri ale acelei compozițiuni. Putem avé astfel o P. *de orchestră*, P. *corală*, ș. a. Tot numele de P. se dă încă reducțiunilor făcute pentru piano, de ordinul după P. mare de orchestră a unei opere, oratoriu sau altă compozițiune de mare durată. În fine nume de P. îl dau acordorii seriei de 12 quinte temperate, cu ajutorul cărei ei reușesc a acorda instrumentele de claviatură. [T. C.]

Partoș, este una din cele mai vechi mănăstiri în Timișana. Astăzi există numai ruinele acestui

monument creștinesc. Înființarea mănăstirii se presupune în secl. XIII sau XIV. Vrednic de amintit este mormântul unui mitropolit, Iosif din Timișoara, ce se află între remășițele mănăstirii. Acest mitropolit trăia înainte de timpul organizării ierarhiei sârbesci și după probabilitate înainte de pustiirea mănăstirilor prin Turci în jumătatea secl. XVI. Mănăstirea P. a fost părăsită către finea secl. XVIII, strămutându-se călugării la Sângeorgiu și Voilovița. Reducându-se mănăstirea, în schimbul bunurilor ei confiscate, prinia mănăstirea Mesici în tot anul 400 nieți de grâu dela câmara din Deta. De notat este, că în biserica nouă a P.-ului se află și mormântul familiei Mățul, din care înainte de 1747 Marcu Mățul a fost jude magistratual în Timișoara.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, (*lat.*) să screm munții, și nasc un soarece anărit, adică: multă vorbă și puțină ispravă. Citat din Horatius »Ars poetica«, 139.

Parulis, (*med.*) tumore ce se desvoaltă în urma unei inflamații cronice a periostului maxilar; inflamația de regulă e provocată de un dinte carios. V. și Epulis.

Parus, v. Paridae.

Parusia, (*grec.*) amintirea celor repausați la toate liturgiile de preste an.

Parvenit, (*franc.* parvenu), om de rând care prin noroc s'a ridicat și a ajuns la stare.

Parwati, în mitol. indică soția zeului Siwa; se chiema și Bhawani, mama de origine, care toate le nasce și produce, și va trăi și la nimicirea lumii, pentru-că e înzestrată cu puterea creatoare a lumii. P. sub numele Kali (v. ac.) are 8 ori 16 mâni, și fiindcă înaintea ei nimic nu e aseuns, e și resbunătoare asupra păcătoșilor, din care cauză i-s'au adus și sacrificii de om.

Pas, trecătoare îngustă printr'un lanț de munți sau mare. (v. Defileu.)

Pas, spațul ce se găsește, la mers, între ambele picioare, când acestea ating pământul, sau și mișcarea picioarelor la mers. Marimea și durata pasului este diferită și atîrnă dela lungimea picioarelor și a individului preste tot. **P. militar** în Germania are o lungime de 0.80 m., în România și Austro-Ung. 0.75 m. V. și art. Mersul.

Pașa, numele general în Turcia al înalților demnitari care guvernează un pašalic; pe lângă aceasta titlu militar și titlu onorific. Ei sînt de trei feluri: cu o coadă, cu două coți și cu trei coți sau tuiuri, cari sînt cele mai înalte insignii de demnitate la Turci, și se poartă înaintea cortegiului P.-lor. De obicei P. cu trei tuiuri e marele-vizir. P. care comandă un »livah« se chiamă Bey (Beg); cel ce guvernează un »elayet« se chiamă Beglerbeg (Bejul Beilor), etc. [O. L.]

Pașagiu, 1) în orașele mari, galerii acoperite cu sticlă, destinate numai pentru pietoni. 2) o bucată dintr'o scriere, care se citează sau se indică.

Pașalic, provincie turcească, guvernată cu autoritate civilă și militară de un pașă. [L.]

Pasaport, (*franc.* passeport), certificat de legitimitate pentru călători cu descrierea persoanei acestora. Astăzi frontierele celor mai multe țeri apusene pot fi trecute fără P. Autoritățile ungare însă pretind P. dela toți călătorii cari sosesc din România sau Sârbia, ori trec în aceste țeri.

Pasaport de marfă, e document public despre originea și proveniența mărfurilor, ca să poată

trece linia vamală fără plată ori să fie transportate în alte locuri fără pedeci.

Pasaport de vite, certificat liberat de autoritățile comunale în scopul de a dovedi proprietatea și sănătatea vitelor cornute, a cailor, asinilor, cătărilor, oilor, caprelor și a rimătorilor, când se transportă pe calea ferată, când se mână la tirg ori trec în proprietatea altuia.

Pasargadae, vechia capitală a Persiei, zidită 555 a. Chr. de Cyrus în ținutul Pasargadilor; aci e monumentul lui Cyrus; ruinele se ved lângă Murghab.

Păsat, v. Mălaiu.

Pasca, (*grec.*) înseamnă: trecere. Când îngerul a omorât pe toți cei întâiu născuți ai Egiptului, nu s'a atins de Israeliteni, ci a trecut înaintea caselor lor, stâlpii cărora erau stropiți cu sângele mielului jertfit după porunca Domnului. În semnul acestei scăpări s'a rânduit serbătoarea P. *Pascha*, altcum înseamnă și ospătarea sau cina paschală, la care după rânduiala legii vechi între anumite ceremonii se mânca mielul paschal tăiat în atriu sanctuarului la 14 luni Nisan. Numirea aceasta apoi a trecut la colacul ce în unele locuri în serbătoarea sf. Pasci (v. ac.) îl aduc credincioșii în biserică spre binecuvîntare, care apoi se împarte între casnici, înainte de ce s'ar atinge de alte mîncări.

Pașca, George, preot, scriitor bis., n. 1841 în Satuou de jos, cott. Satmar; a studiat la gimnas. din Beiuș, apoi teologia în Viena. 1878 prof. de teologie în semin. din Gherla. Pe terenul liter. a servit cu notițe referitoare la biserica gr.-cat. rom. lui Nic. Nilles, a tradus și tipărit o parte din tratatul Sf. Cyprian: De unitate Ecclesiae și la 1879 a lucrat și tipărit biografia Sf. Ioan Chrisostom. Dela 1890 transferat administrator în locul său natal.

Pascal, Blaise, matematician și filosof franc., n. 19 Iunie 1623 în Clermont, † 19 Aug. 1662 în Paris. P. a învățat matematica cu mai multe teoreme, iar fizica cu mai multe descoperiri. El a compus seria de numeri numita »*triunghiul lui P.*«, și tot el a descoperit legea propagării uniforme a presiunii exercitate asupra lichidelor, ș. a. În timpul din urmă s'a ocupat cu chestiuni religioase, a trait în atingere cu ianseniștii, și a scris contra iesușilor.

Pascal, Aristide, juriconsult rom., n. 1827 în Bucuresci. A studiat în țeară și în Paris, de unde s'a întors doctor în drept. Profesor de drept civil la facultatea din Bucuresci până în 1894, apoi profesor onorar, și la 1896 decan. Deputat sau senator aproape în toate corpurile legiuitoare dela unire până în prezent. 1867—69 a redactat ȕiarul »Ȓeara« împreună cu P. P. Carp, și N. Blaremburg.

Pascali, 1) *P., Mihail,* n. 1831 în Bucuresci, † 1882 acolo. Terminând clasele gimnasiale s'a dedicat artei dramatice, jucând pe scenele teatrelor din Bucuresci. Merse apoi la Paris, unde se perfecționă în arta dramatică, și întorcându-se în țeara, luă direcțiunea teatrului național și îl conduce până la 1877. Atunci se înființă societatea dramatică, al cărei societar fù priinit și P., de care însă se desfacu, și în fruntea unei trupe juca la »Dacia« și prin provincie. P. a jucat rolurile cele mai importante din repertoriul tea-

trului național. A tradus însuși o parte a comediiilor lui Sardou, iar pe altele le-a localizat.

2) *Pascali, Matilda*, n. 1840 în Bucuresci, † 1872, artistă dramatică, soția artistului Mihail P. A jucat pe scena teatrului național și pe diferitele scene din provincie rolurile principale de cochetă, prima amoreza, etc.

Păscălia, carte ce cuprinde indicațiuni astrologice, după oari se poate hotări data serbăto-riilor Pascilor pentru ori ce an. Se mai numește P. cartea din care se poate prezice viitorul.

Pașcan, Ioan, Dr., preot și scriitor, n. 7/19 Ian. 1861 în Ilieșci (Bucov.), a studiat în Suceava și Cernăuț, unde fu promovat doctor în teologie 1895; în 1899 deveni administr. parohial tot în Cernăuț. A publicat mai multe romane și povești în foaia »Familia« (1887, 1889, 1895 și 1896), în Foaia Săteanului din Cernăuț (1891), iar în Gazeta Bucovinei de acolo, pe 1896, o comedie intitulată Chiralina. [Dr. I. G. Sbiera.]

Pașcani, com. rur. în Rom., j. Suceava, pe Siret, compusă din târgușorul P. și satele: Gara P., Fântânele, Brătești, Sodomeni, Broșteni, Gâscesci, Topile, Valea Seacă, Coțesci, Blăgesci și Lunca, având în total 10,498 loc. (Dicț. geogr. 1894), 8 biserici ort. și 1 cat., și 7 școale primare. În târgușorul P. se află reședința comunei și a subprefecturii plășii Siretul de jos, judecătoria de ocol, 1 farmacie și 1 fabrică de săpun. Aici se face bălcu în fiecare Duminecă, iar iarmaroace se fac de 6 ori pe an. Deta gara P. pornesc linia ferată în trei direcțiuni, spre Roman-Bucuresci, spre Iași și spre Burdujeni-Suceava. La gară se află un atelier pentru repararea vagoanelor și mașinelor cu o turnătorie sistematică.

Pașcanu, Constantin, vistiernicul, unul din membrii, numiți de Kisseleff, în comisiunea moldoveana pentru întocmirea Regulamentului organic (1830), împreună cu vornicul Mihail Sturza și cu cei aleși de obșteasca adunare pentru acelaș scop: vornicul Costache Conache și vistiernicul Iordache Catargiu.

Pașcanul, munte în Bucovina de 1483 m. înalt, în ramura munților dintre riul Moldovei și al Sucevei, mai sus de satul Breaza, între riul Moldova și păraul Breaza. [Dr. I. G. Sbiera.]

Paschalis, doi papi, P. I (817—824) a întreținut raporturi amicale cu regele Ludovic. P. II (1099—1118) a domnit în timpul primei expedițiuni cruciate și a fundării regatului de Ierusalim, precum și al certelor dintre scaunul papal și împărații germani din cauza investiturii. 1102, fiind un sinod în Roma, a excomunicat pe împ. Henric IV. Asemenea a excomunicat și pe Filip I din Franța pentru căsătoria acestuia. P. III (1167—1168) a fost antipapă. [i—m.]

Pasci, (*grec.*) serbătoarea cea mai luminată și mărită în biserică, așezată dintru începutul creștinătăței întru memoria învierii din morți a lui Isus Chr. Este serbătoare mutabilă, amne: poate căde între 22 Martie până în 25 Apr., dar după hotărîrea sinodului nicean I, totdeauna este a se serba în Dumineca primă ce urmează după luna plină a equinoctiului de primăvară, ca așa să nu coincidă cu Pascele iudevesci. (v. Pasca.)

Pascu, Șerban, general rom., n. 15 Dec. 1844. 1861 elev al școlii militare, 1863 sublocotenent,

1875 oficier sup., 1884 colonel, 1896 general de brigadă.

Pascull, satiră adresată unei persoane singuratic.

Pas de Calais, (*engl. Strait of Dover*), strimtoare de mare, cea mai îngustă parte a canalului La Manche între Calais (Franța) și Dover (Anglia), 42 km. lat. După această strimtoare de mare s'a numit *departamentul* francez P., 6750 km². cu 906,249 loc. (1896), cu 6 arondism., capitala Arras.

Pas de quatre, (*franc.*) dans modern cu muzică în mișcare moderată, și măsură 4/4, având analogia cu aria gavotei.

Paserea, mănăstire de călugărițe în Rom., situată în depărtare de două oare de Bucuresci. S'a zidit la 1813 de arhimandritul Timotei dela mănăstirea Cernica. La 1848 dărîmându-se biserica din cauza unui cutremur, s'a ridicat din temelii actuala biserică de Calinic, arhimandritul mănăstirii Cernica. Mănăstirea numera 129 călugărițe, cari se ocupă cu facerea de mo-haire și alte diferite pânzeturi.

Pasere de Paradis, (*Paradisaea apoda*), din ord. paserilor cântătoare, fam. Corvidelor. Bărbătușul are pe cap, grumazi și pe de laturi pene de culoare galbenă închisă, fruntea, barbia verdeauriu, celelalte părți, aripile și coada brune și o mulțime de pene foarte lungi galbene-aurii, la vîrf albe. Femeiușă are pene brune-cenușii sus, galbenii jos. Lung. 45 cm., aripile 24 cm., coada 18 cm. Bărbătușii mai au 2 pene lungi de vr'o 63 cm. Trăiesce în Noua Guineea, în insulele învecinate și în Australia nordestică, prin păduri. Penele se folosesc ca podoaie.

Pasere măiastră, în poveștile românesce. Una era în muntele de sticlă, și când cânta, se clătina ceriul și pământul și apoi când vedea pe cineva, i-se pune pe cap și îl prefăcea în piatră; altă pasere era pe țernul celalalt, și nu se putea edifica o mănăstire, până nu i-s'a pus paserea în turn. Lumea se mira de frumuseța ei, pentru că penele ei erau în mii de colori și străluceau ca oglinda la soare.

Păseri, (*lat. Aves*), a doua clasă de animale vertebrate din regnul animal, cu sânge roșu și cald (inima formată din 2 auricule și 2 ventricule), respiră prin plămâni, se înmulțesc prin oue cu găoace tare, membrele dinainte sunt transformate în aripi, corpul le este acoperit cu puf și pene. Trunchiul oval stă pe 2 picioare. Capul stă pe un grumaz foarte mobil. Scheletul e compus din oase goale, ceea ce face corpul ușor. N'au dinți, ci numai creștături la cioc (plisc). Picioarele sînt întocmite pentru mers, acățat sau înțot. Ciocul sau pliscul e de diferite forme și mărimi și e format din materii cornoase, le servește la prinsul și ruperea hranei. Aparatul digestiv are la esofag o umflătură numită gușă, la capetul său esofagul e lărgit, ventriculul suscenturiat, apoi urmează rinza sau pipota. Intestinul gros și tuburile urinare dimpreună cu tuburile dela ovar se termină într'un buzunar comun, cloacă. Aparatul circulator e ca la mamifere, asemenea circulațiunea sîngelui. Aparatul respirator e mai simplu ca la mamifere. Plămâni comunică cu 9 saci arieni. Capetele bronhiilor comunică prin tuburi cu deosebite goluri ale trunchiului și ale oaselor. Respirația

se întemplă foarte repede. Temperatura sângelui este de 37—44° C. Nutrițiunea se întemplă ca și la om și mamifere. Unele se hrănesc cu alimente animale, altele cu vegetale, altele cu amândouă felurile. Sistemul nervos are organe centrale și periferice ca și la mamifere. Organele simțurilor sunt dezvoltate în moduri foarte felurite, mirosul și gustul adese lipsesc. P. n'au pavilionul (scoica) urechii, locul urechii e indicat la unele cu un noț de pene; și au auz foarte bun, unele arată multă plăcere pentru muzică, altele o memorie deosebită pentru melodii. Organul mirosului începe dela fosele (găurile) nasale. P. au multe facultăți spirituale: memorie, instinct de imitațiune, se pot dresa, își construiesc cuiburi, unele măiestrite, își apără și hrănesc puii. Unele pene le lapădă odată (primăvara) sau de două ori pe an (primăvara și toamna). Penele de vară au colori mai vii ca cele de iarnă. Colorile peurilor difer după etate și sex. Bărbătușii și paserile pe deplin dezvoltate au colori mai vii ca femeușele și puii. La coadă unele au o glandulă cu grăsimi, cu care își ung penele (gâsca). La picioare au 2—4 degete cu ghiare. Se înmulțesc prin ouă, depuse în cuiburi, clocite prin căldura corpului. Cele mai multe clocesc odată pe an. Puii, când ies din ouă, sânt sau goli și slabi, și părinții înșiși îi hrănesc (vulturii), sau sânt cu fulgi și mai puternici și se hrănesc ei singuri (găini). Oul e format din un învăliș tare văros (calcaros), din albuș, un spațiu cu aer și gălbinaș. Numărul ouălor e de 1—30, ovale-rotunđii. Clocirea o face femeușa sau împreună cu bărbătușul, rar se clocesc de soare (struți). Durata clocirii 12—45 zile. Prin o căldură constantă și o umezeală potrivită se pot cloci ouele și artificial. (v. Avicultura.) Multe P. ajung o etate înaintată (bufnițele 30 ani, papagalii 50—60, corbii și vulturii mai mult). P. se află în toate zonele; cele mai frumoase sânt în zona fierbinte. Unele călătoreasc (eniigrează) din clime mai reci în altele mai calde (toamna). Se cunosc vr'o 200 specii fosile, cari au trăit în epoca mezozoică, mai ales însă în cea kenozoică și diluvială. Foloasele P.-lor sânt foarte mari. Nimicesc cadavre și materii putrede, animale nocturne stricăcioase (șoareci, șobolani), insecte, reptile, scoici. Ne dau carne, ou, pene (pentru înfrumșetare, perini, desemn, îmbrăcăminte [la popoarele selbatice]), grăsimi, gunoii (guano), servesc ca postă (porumbei), la vânătoare (șoimi), la prinderea pescilor (pelicanii) și ca pază pentru găște, rațe, etc. (Chauna charvata de lângă riul La Plata). Clasa P.-lor se împarte în următoarele ordine și familii: 1) *Ord. alergătoarelor* (cursores) cu fam. a) struții (struțul african, struțul american [Rhea], casuarul); b) Apterygide (Kiwi, Dinornis: fosil). 2) *Ord. răpitoarelor* (Raptatores) cu fam. a) vulturide (vulturii, condorul); b) falconide (aquila, șoimii, uliul, eretele); c) strigide (bufnițele, ciuhurezul). 3) *Ord. acățătoarelor* (scansores) cu fam. a) psittacide (papagalii [v. ac.], ara (cacadul)); b) picide (gheunoaia sau ciocănitorea, vârdarea); c) rhamphastide (tucanii din America); d) cuculide (cucul). 4) *Ord. strigătoarelor* (clamatores) cu fam. a) coracide (dumbrăvanca sau corabatica); b) alcedide (pescărașul, v. ac.); c) buceride (bucurul din Iava și Sumatra); d) upupide (pupăza);

e) trochilide (colibrii); f) cypselide (dreptneava, salangana); g) caprimulgide (caprimulgul sau lipitoarea). 5) *Ord. cântărețelor* (oscines) cu fam. a) hirundinide (rândunelele); b) lanide (berbecelul sau lupul vrăbiilor); c) turtide (sturđii, mierla, pescărețul negru, paserea lira); d) Sturnide (graurii); e) corvide (corbul, cioara, coțofana [țarca], găita, stanca, paserea paradisiului); f) fringilide (vrabia, canarul, sticlețele, cintița, scațiu, forțeceaua, cireșarul, căldărașul, presura); g) paride (pițigoi); h) sylviide (privighitoarea, filomela, pitulicea, ochiul boului (împerațelul)); i) alaudide (ciocărlia). 6) *Ord. porumbilor* (columbae) cu fam. columbidelor (toate speciile de porumbi apoi turturea). 7) *Ord. rasores* (găinile) cu fam. a) tetraonide (cocoșul de munte [tătarul], cocoșul de pădure, pătrunchea, prepeția, gănușa); b) phasianide (cocoșul-găina, curcanul, bibilica [căța], pănul, fasanii). 8) *Ord. pas. de baltă* (grallatores) cu fam. a) alecitoride (dropia); b) ardeide (barza, cocostîrcul, cocorul, bătlanii, flamingo, lopătarul, ibis); c) charadride (nagățul); d) scolopacide (sitarii, becăținele); e) rallide (lișățele). 9) *Ord. pas. înolțitoare* (matatores) cu fam. a) laride (porumbeii de mare); b) procellaride (pas. furtunelor, albatrosul); c) anatide (gâsca, rața, lebăda, rața Eider); d) steganopode (pelicanul, pas. fregatelor); e) colymbide (cufundătorul); f) alcide (alcea mare sau pinguinul nordic); g) impenne (pinguinul patagonic).

Paserile stymphalice, (mitol.) numite după lacul dela Stymphalos. În antichitate s'au adunat aici mulțime de paseri selbatice, cu aripi de fier, iar penele în aripi cu vîrfuri ascuțite ca săgețile și mâncau și oameni. Heracles, după porunca a patra, omoară paserile, parte le sparte de sboară în alte părți; și după cum au povestit Argonauții, paserile s'au așezat pe insula Țeului Ares la Marea Pontică.

Pasici, *Nicola*, politician sârb, inginer, n. 1846, 1878 membru al scupceinei, conducătorul radicalilor moderați, 1891—92 ministru president, 1893—94 ambasador la Petersburg, după aceea primarul Belgradului, 1898 condamnat pentru înaltă trădare.

Pasigrafia, arta de a scrie prin anumite semne astfel, ca fiecare cunoscător al acestui sistem să poată ceti textul în limba sa. Pentru un mic număr de comunicațiuni, cum e s. e. în telegrafia navală, se poate introduce; este însă imposibil a-l generalisa.

Pasiphæa, (mitol.) fata lui Helios cu Perseis, soția lui Minos. Aphrodite ațînd pe P. la iubire cu un taur, P. a născut pe Minotaurus (v. ac.).

Pasiune, (*lat.*) acel fenomen psihic, care provenind din stări nedumerite deja existente în suflet, se manifestă ca o permanentă tendință, ce prin continuă deprindere s'a dezvoltat și a ajuns până la o astfel de forță, încât nu mai poate fi percepută, ci singură ca grupă apercepitoare predomnesce conștiința. P. deci poate deveni ori care dintre tendențe (nisuințe), cum sânt s. e. boldurile, poftele, aplicările, precum și celelalte fenomene voliționale. Baza psihologică și condițiunile de nascere ale pasiunilor sânt tot acelea ca și ale fenomenelor voliționale preste tot, adecă stările nedumerite deja existente în suflet și cari așteaptă să fie mulțămite; cauza mai apropiată însă a născerii lor este chiar felul

și modul mulțămirii, căci o pasiune se poate născă tot așa de bine dintr-o continuă mulțămire și din deprinderea în același fel de a pofti ca și din totală și consecventa denegare a mulțămirii; ba chiar și din mulțămirea întâmplată într-un mod nefiresc. Obiectul P. este diferit, după cum ea tinde la conservarea individului și a societății ori la distrugerea lor și la mulțămirea poftelor sensuale. Sub acest raport s'a făcut deosebire între pasiuni nobile și abjecte, deși epitetul de «nobil» nu prea convine P., căci ori care ar fi obiectul, P. prin faptul că predomină conștiința și întunecă lumina intelectului și a judecății, face pe om sclavul ei. Ori care P. se caracterizează prin aceea, că întunecând rațiunea, ia mijlocul drept scop, îl caută și susține chiar și când nu mai corespunde scopului natural, ba chiar când lucrează contra lui. Considerând însă felul tendinței de o parte, iar de alta obiectul pasiunilor, le putem reduce la următoarele grupe: a) individuale sau ideopatiche: lăcomia, beția, gelosia, nesățul, violența, hazardul, temeritatea, avariția, orgoliul, pofta de domnie, intrigă, pisma, reutatea. b) altruiste sau sociale: iubirea și ura excesivă și nechibzuită, nepotismul, șovinismul, etc. c) pasiuni numite ideale: pasiunea studiului, bibliomania, proselitismul, fanatismul, etc. P. nu sunt absolut rele, dacă mai pastrează în câțva și lumina conducătoare a intelectului. Când însă aceasta s'a pierdut de tot, P.-le devin *patimi*. Patima este absolut rea. Cf. I. Popescu, *Psich.*; G. Pietosu, *Psichol.* pag. 82. [Pl.]

Pasiv, care suferă acțiunea, care stă în neactivitate. În *gram.* formă gramaticală pentru verbe pasive, cari arată, că subiectul suferă lucrarea, ce se exprimă prin verb. Limba noastră nu are formă proprie pentru exprimarea pasivului, precum au alte limbi, s. e. limba latină, ș. a. P. se mai numesc în limbajul comercial totalitatea datorilor. (v. și Activ.)

Pasivitate, starea în nelucrare. În fizică starea fierului în care resistă influinței acizilor și alcalilor. În înțeles politic rezistența pasivă față cu actele guvernului sau legislațiunii. Acest sistem de luptă politică a fost adoptat față cu legislațiunea Ungariei de Românii din Transilvania în conferința dela Mercurea (1869), iar de cei din Ungaria în conf. din Sibiu dela 1890, și păstrat până în ziua de astăzi. În timpul mai nou vederile asupra foloaselor politice de P. sunt diferite.

Pasolini, *Giuseppe*, n. 8 Febr. 1815 în Ravena, † 4 Dec. 1876, 1848—49 ministru, 1862 până 1864 ministru de externe, 1876 president al senatului. A scris: «Memorii».

Passah, serbatoarea cea mai mare la Israeliți. La început a fost serbarea secerișului, apoi a fost serbatorită în memoria emigrării din Egipt. (v. Pasca).

Passaro, *Cap*, colțul sudestic al Siciliei.

Passarowitz, (*Pojarevâț* sau *Poșarevâț*), un mic orașel în Serbia, vestit prin pacea încheiată acolo la 21 Iulie 1718. Pacea dela Carlovăț (v. ac.) încheiată între Austria, Veneția și Polonia cu Turcii, unde la insistența Poloniei sprijinită de Franța era să se pună capăt Moldovei și Munteniei «înmomentând istoria poporului român încă din acele timpuri de neagră întunecime», a fost numai

de scurtă durată, pentru-că Turcii neastâmpărați și dornici de resboaiă, luând pretext refuzul Venețianilor de a extrada niște trupe montenegrine, cari se refugiase în Catara, atacă Morea, posesiunea Veneției. Marele vizir Ali, în butul reprezentațiunii trimise Porții de prințul Eugen de Savoia, pornesce cu o armată puternică spre Belgrad. Austria sub împăratul Carol VI (rege ung. III) în alianță ofensivă și defensivă cu signoria Veneției, și pregătită cât se poate de bine de bataie, sare în ajutorul aliatei sale, sub comanda prințului Eugen, lovesce cu isbândă armata turcească la Carlovăț și Petruvaradin; însuși marele vizir cade și cu el pier la 6000 Turci (5 Aug. 1716). Prințul Eugen pornesce apoi spre Timișoara și silesce, după 40 de zile asediu, pe pașa Mustafa la capitulare (13 Oct. 1716), dând voie Curuților, cari slujau în tabăra turcească, să meargă unde voiesc (*La canaglia può andare dove vuole*). În anul următor (15 și 16 Iulie) Eugen trece Dunarea pe la Panciova și ia Belgradul dela Turci în 18 Aug. 1717, iar Banatul îl preda în administrația contelui Mercy, oa provincie de coroană a Austriei, fiind dînsul de părere, ca Banatul nici acum nici în viitor să nu se încorporeze la Ungaria. După atâtea înfrângeri Poarta îmbie pace; prin uneltirile plenipotențaților turcesci, între cari era și Ioan Mavrocordat- caimacamul (locot.-administrator) Munteniei, care în Febr. 1717 încheiasă cu generalul Steinvillie un tractat prin care recunoaște stăpânirea împăratului asupra Olteniei și se îndatorase a plăti Nemților câte 100 pungi tribut anual, pertractările s'au trăgănat mai îndelung. Ca și la pacea dela Carlovăț posesia țărilor românesci, îndeosebi a Munteniei, pe care o reclama împăratul cu consensul unei părți însemnate a boierimii române, a format obiectul principal al negociațiunilor. Dar în fine pacea se încheie între Poartă de o parte și între Austria și republica venețiană de alta la Pojarevâț (Passarowitz) în 21 Iulie 1718. În urmarea acestui pact Austriei se cedează Belgradul cu partea nordică a Serbiei, teritoriul de dincoaci de Sava, Banatul și Oltenia. Și acum după 165 de ani se sfîrșesc pentru totdeauna dominațiunea turcească asupra provinciilor ungare.

Passați, vânturi cari bat în zona tropicală în mod constant, și anume în emisfera boreală (de nord) din direcțiunea nord-estică, și în emisfera australă (de sud) din direcțiunea sud-estică; ei sunt despărțiți prin calme, adică regiuni unde nu bate vântul deloc. P. se produc prin ridicarea atmosferei încălțite dela equator și înlocuirea ei prin aerul mai rece din regiunile mai recoroase. Aerul ce se ridică și curge spre poli se numește *antipassat*, și se scoboară cam pe la 30° lat. la pământ.

Passau, oraș în Niederbayern cu 17,516 loc. (1895), centru al caii ferate Viena-Regensburg, situat la revărsarea riurilor Inn și Ilz în Dunăre, preste care are un pod de 201 m. lung.; castel, episcopie; fosta fortareța Oberhaus acum e închisoare militară; gimnasiu, școală reală, camera de comerț și industrie; industrie de tabăcărit, porțelan și lemn, șantier, berărie; comerț și navigație. În Iulie 1552 s'a încheiat aici între împ. Carol V și aderenții conf. augsburgice *convențiunea dela P.*

Passementerie, v. Ceapraz.

Passe-partout, (*franc.*), cheie cu care se pot deschide diferite broaște. Se mai numește astfel un ornament de carton, care se adaptează în prejurul unui tablou, fotografie, etc.

Passépied, (*franc.* treci piciorul), vechiu dans de origină bretonă, în măsură ternară, de un caracter vesel, având analogie cu menuetul, dar de o mișcare mai vie, cea ce-l apropie de valsul vienez. Foarte în favoare la curtea lui Ludovic XIV. E introdus încă uneori în așa numita »Suite«, luând loc ca parte episodică între Sarabanda și Giga. [T. C.]

Passiflora L., (botan.) gen de plante din fam. Passifloraceelor, cuprinde ca. 120 specii preponderant tropical americane, importante pentru noi numai ca plante decorative de florărie, s. e. *P. coerulea L.*, *P. quadrangularis L.* ș. a. numite popular »ciasornic«. Florile specioase poartă în amintirea Mântuitorului numirea de »Ieșure la Passion«, »Passionsblume«, deoarece discul imitează o coroană de spini, iar staminele au forma unor ciocanășe și stigmatul a unor cuie. [A. Pr.]

Passifloraceae, (botan.) fam. de plante polypetale, răspândite pretutindene în tropici și subtropici. Cuprind ca. 250 specii de plante erbacee sau arbuști adese volubili cu foi simple lobate sau palmate și flori decomun mari. Ca genuri mai remarcabile cităm: *Pasiiflore*, *Barteria* și *Carica*. Dintre specii unele au importanță ca plante decorative, altele pentru fructele lor comestibile. [A. Pr.]

Passionale sau *Passionarius liber*, cartea liturgică, care conține actele înarțirilor.

Passionato, (*ital.*) cu pasiune, cu căldură, întrebuințat în muzică ca termen de expresiune.

Passus, (*lat.*) pas, măsură de lungime romană = 1.479 m.; 1000 P. = 1 milă romană; P. se mai numește și un loc într-o scriere.

Pasta, medicament preparat prin topirea de zahăr și gumă în apă sau în vr'un lichid medicamentos. Mai cunoscute sunt: P. de Altee (gumă arabică, zahăr și apa destilată câte 500 gr., 6 gălbuișe de ou și 64 gr. de apă de flori de portocale); P. de liquiriție (1 parte suc de liquiriție, 2 părți de gumă arabică și zahăr și 4 părți apă destilată).

Paste, (*ital.*) se mai numesc și copiile de pietri cioplite, monete și medalii; copiile făcute din diferite aluaturi, mai cu samă din aluat de ghips și pucioasă.

Pastă alimentară, (de Italia), constituie un aliment complet, prezentând sub o formă comodă de întrebuințat toate principiile nutritive ale făinilor de grâu. Ele se fabrică de altcun din gris de grâu dur sau semidur, și conțin în termene mediu 76—77% amidon și 9% gluten. Ca P. a. avem fideaoa, macaroanele, paste de supă, etc.

Paste de sticlă, sunt cele din cari se obțin diversele sticle. În genere ele sunt constituite din silicată duble; printre cele mai importante sunt cele din cari se obțin: sticla boemiană, franceză, de sodiu. *Prima* se prepară prin topirea nășipului (Si O₂) cu carbonat de calciu și de potasiu. Este incoloră, greu fusibilă și dură. *Secunda* prin topirea nășipului cu carbonat de calciu și de sodiu. Este mai puțin dură. Cea din urmă se prepară din materiale identice ca

cea dintâi, însă de o calitate inferioară. Sticla astfel obținută e colorată în verde și e cea mai ordinară.

Păstăie, (botan.) fruct (v. ac.) de plante, identic cu legună. *Păstăioase*, plantele ce au de fruct o păstăie, identic cu Leguminoasele (v. ac.)

Păstărnac, numele popular al plantei cultivate *Pastinaca sativa L.* var. *edulis DC.*

Pastel, în pictură desemnurile făcute pe hârtie, carton sau pânză cu ajutorul creioanelor făcute din colorii pulverisate. Acest gen de pictură era în floare cu deosebire în perioada rococoului mai ales pentru portrete.

Pastel, (botan.) numele francez al plantei din care se scotea altă dată indigo, *Isatis tinctoria L.* (v. ac.)

Pasteta, bucată aleasă preparată din aluat fin, în care se pot coace cărnuri, pește, raci sau alte tocături cu diferite ingrediente fine. *P. de ficat* se prepară din ficatul gășcelor îngrășate. Modul de preparare este destul de complicat și este o specialitate a orașului Strassburg.

Pasteur, *Louis*, mare chimist și biolog, experimentator ingenios, fondator al Bacteriologiei, s'a născut 27 Dec. 1822 la Dôle în Franța, a dobândit în 1847 titlul de doctor în științele fizice, a fost numit 1848 profesor de fizică la liceul din Dijon, 1849 profesor suplinitor de chimie la facultatea de științe din Strassburg, în 1854 decan și profesor de chimie la facultatea de științe în Lille, în 1856 a luat direcțiunea secțiunii de științe a școlii normale superioare din Paris, 1867 a devenit profesor de chimie și 1868 director al laboratoarelor de chimia fiziologică la școala studiilor înalte de la Sorbonna, P. a distrus teoria catalisei introdusă în chimie de Lavoisier, a dat o basă precisă teoriei germelor, a confirmat în mod exact ipoteza, că fermentațiunea și putrefacțiunea sunt provocate de organismi inferiori. Este adevărat că teoria germelor este mai veche decât bacteriologia modernă, Leeuwenhoek deja în 1680 a văzut celulele drojdiilor de vin, în 1765 Spalanzani a combătut ipoteza generațiunii spontanee acceptată de Buffon, în 1836 Cagniard Latour a descoperit germele fermentului pâinei (al aluatului), în 1837 a constatat Schwann, că substanțele organice nu pot intra în putrefacțiune, dacă sunt operare în contra contactului aerului atmosferic, în 1840 patologistul german I. Henle a vorbit pentru prima oară despre »Contagium vivum, Contagium anitum« și puțini ani în urmă A. Bouchardat a adoptat ipoteza parasitară pentru explicarea acțiunii virusului. Dar experiențele incomplete ale lui Schwann au fost confirmate prin experimentele importante executate de Helmont, L. P. și I. Tyndall, și după ce în 1857 P. a probat, că fermentațiunea berii depinde de viață și de dezvoltarea celulelor fermentului, teoria germelor a încetat a fi o simplă ipotesă, a devenit un fapt adevărat. În 1863 P. a constatat, că unii microorganismii se pot naște și desvolta în lipsă de aer (anaerobii), el a publicat în 1868 studiile asupra vinului și boalelor lui, în 1870 rezultatul studiilor asupra boalelor parasitare ale viermilor de mătase (la Pêbrine și Flacherie), în 1876 cercetările asupra berei, 1877 cele asupra bacteriilor carbonose (dălac), în 1878 în unire cu Tyndall cartea »Le Microbes«

și în unire cu Joubert și Chamberland »la théorie des germes et ses applications à la médecine et à la chirurgie«; tot în acel an, după ce găsisse deja mai înainte vibrionul septicemiei (al infecțiunii rânilor, al febrei puerperale), P. a constatat că acel vibrion este anaerobiu. Pentru a explica cauza pentru care unele boale infecțioase afectă pe om ori pe animal numai o singură dată, P. a admis teoria imunității prin sleirea în corp a elementelor necesarii pentru dezvoltarea acelor microorganismii, »théorie de l'épuisement«, care în urmă a fost înlăturată de alte ipoteze. În 1880 P. a descoperit bacilul cholerei paserilor, acela al furunculii omului, în 1882 acela al brânței infecțioase a porcilor. Descoperirea cea mai importantă a lui P. a fost aceea a metodei de slăbirea virulenței bacteriilor patogeni prin căldură, prin lumină, prin trecerea lor treptată prin corpul diferitelor animale, prin punerea lor în contact cu materii antiseptice, și a întrebunțării rasselor slăbite ale microorganismilor patogeni pentru inoculațiuni preventive, apărătoare; studiile cari au condus la această descoperire au fost începute de P. în 1882 mai întâiu la cholera paserilor, la dalac, la brânca rătăcitorilor, și continuate de el împreună cu Duclaux, Toussaint, Roux, Chamberland, Strauss, Galtier, ș. a. Tot pe principiul virusului slabit, »atenuat«, se bazează inoculațiunile Pasteuriane ale oamenilor mușcați de animale turbate, pentru a se preveni aparițiunea turbarei. După ce mai întâiu constatase că virusul rabic se află în sistemul nervos, P. a început inoculațiunile antibrice în 1882 la câni, în 1885 la oameni mușcați de câni turbați, în 1886 la oameni mușcați de lupi turbați, cu substanța nervoasă a animalelor turbate slăbită în virulența ei, și a îmbunătățit treptat metodele tratamentului antirabic. În 1888 s'a inaugurat la Paris institutul P., așezământ dotat cu numeroase laboratorii pentru studii de microbiologie, chimia biologică, pentru cercetarea cauzelor boalelor infecțioase și a prevențiunii lor, în care institut P. a mai lucrat până la 28 Sept. 1895. când a murit și când direcțiunea institutului a fost încredințată distinsului chimist E. Duclaux; în unele orașe principale ale Europei s'au creat institute auloge, în altele institute mai modeste, constituite numai din servicii pentru vaccinațiunea antirabică a celor mușcați de animale turbate. [I. F.]

Pasteurizare, se numește conservarea unor beuturi și alimente lichide după metoda inventată de L. Pasteur, apărarea lor prin încălzire în contra stricării prin numeroși microorganismii întrași în ele din atmosferă, cari microorganismii produc muceșirea, acrirea, fermentarea, putrezierea materilor organice. Vinul și berea se pasteurizează, se preservă de fermentarea ulterioară și de acrire, prin încălzirea repede la 50°C, după care se recesc repede. Laptele se pasteurizează prin încălzirea la 68°—69°C, menținerea lui la această temperatură timp de 20 minute, după care se recesc repede; această temperatură este suficientă pentru nimicirea fermentilor cari produc acrirea și coagularea laptelui, precum și a bacililor tuberculozei, difteriei, febrei tifoide ori cholerei, cari s'au puté afla în lapte. Efectul pasteurisării laptelui, care satisfăce cererile obicinuite ale igieniei, nu este

însă identic cu acela al sterilisării, adică al încălzirii la 110°—115°C, timp de cel puțin 15 minute. Laptele sterilizat se conservă mai mult timp decât cel pasteurizat, dar culoarea și gustul lui se modifică prin sterilizare, de vreme ce laptele pasteurizat își conservă culoarea și gustul și se mai poate întrebunța pentru fabricarea de unt.

Paști, v. Pasci și Pasca.

Pastile, bucățele de zahăr, ciocolată, etc., cari cuprind o anumită și exactă cantitate de oarecare medicament (worfina, santonina, săruri de isvoare minerale, etc.).

Pastinaca L., subgen dela Peucedanum (v. ac.), la care aparține specia cultivată ca legumă: *P. sativa L.*, Păstărnacul.

Pastăș, (ital. pasticcio, pastetă, plăcintă), e imitarea stilului altui scriitor, s. e. P.-le lui Lamennais în »Les paroles d'un croyant« și »La voix de prison«, în care imitează stilul bibliei. Însă, fiindcă stilul nu se poate imita, P. e o rea formă de scriere. În sens ironic P. e parodie.

Păstor, în exploatarea agricolă se numește omul care este însărcinat cu păzirea și îngrijirea vitelor la pășune. P. se subdivid după specia vitelor în: herghelie și stăvari, apoi în boari, văcari, vițelari, porcari, păcurari, etc.

Păstor, în biserică este persoana ierarhică, căreia este încredințată îngrijirea credincioșilor.

Pastorală, *poesia*, identic cu Idila (v. ac.).

Pastorale, (*baeculus pastoralis*), bēful, toiagul, ce-l folosește episcopul la serviciul divin, ca semn al puterii sale de a ocărmi pe credincioși.

Pastorale, *epistole*, se dic cele două epistole ale apostolului Paul către Timoteu și cea către Tit; numirea o au dela conținutul lor, cuprindând îndreptare pentru viața și purtarea păstorilor sufletesci. (v. și Teologia pastorală.)

Păstrama, este o conservă de carno de vacă, de oaie, de capra, produsă prin sustragere de apă și adăogire de sare. P. se fabrică obicinuit în lunile Sept. și Oct. în zalhanale, măcelării speciale, situate la marginea apelor curgetoare, unde vitele seucid, se jupoaie, carnea se taie în bucăți de grosime de 6 până la 10 cm., se presară cu cantități mari de sare, se așează într'un local recoros în teascuri, bucate preste bucate până la înălțime de un metru și jumătate, se acopere deasupra cu o scândură, preste care se pun pietri grele spre a exercita o presiune asupra cărnii și a înlesni scurgerea parților ei lichide. După câteva zile se scoate carnea din această sărămură, se întinde la aerul liber, pentru ca să se usuce și după uscare P. este gata. Seul animalelor se topește în cazane și se toarnă în burduse. În timpurile trecute și până la jumătatea secl. XIX, când în România agricultura încă nu ocupase cea mai mare parte a teritoriului, când pășunile erau foarte întinse, se fabrica multa P., și pe lângă ea seul de bună calitate constituia un articol de export însemnat. P. constituie un aliment hrănitor, ea are însă o valoare nutritivă mai mică decât carnea proaspătă; la fabricarea P.-ei pe de o parte se scurge din carne mare parte din materiile solubile în apă sărată, din albuină și din săruri minerale, pe de alta fibrele musculare nscate cer dinți buni și se digeră mai greu decât fibrina proaspătă. Pe suprafața și în interstițiile P.-ei se desvoaltă

obinuit paraziți vegetali, cari însă devin nevătămători prin frigerea P.-ei. Țeranul român mămăncă P. friptă pe cărbuni, la acest mod de gătire se mai scurge dintr'însa parte din zeamă. P. fiind foarte sărată provoacă multă sete, și din această cauză ea nu constituie o conservă militară bună. [I. Felix.]

Păstrav, (*Salmo fario*), pește din ord. Teleosteiilor, ajunge până la 60 cm. lungime, pe spate negru-măsliniu, pe laturi galben sau cenușiu cu pete negre încungiurate cu albastru. Coloarea nu este constantă, ea variază după culoarea albiei râurilor în care trăiesce. Se găesc numai în pârâe și râuri limpede și reci din munți. Au o carne foarte gustoasă și mult apreciată.

Păstrăveni, com. rur. în Rom., j. Neamțu, compusă din 7 căt. cu 4202 loc. (Dicț. geogr. 1895), cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor. În com. se află 4 biserici, 3 școli primare și 1 fabrică de spirt.

Păstruga, pește, v. Acipenser.

Păstum, (*Poseidonia*), oraș la malul vestic al Lucaniei, colonia Sybaridei; a fost distrus în secl. IX de Saraceni, în secl. XI de Normani; abia la 1730 au fost descoperite ruinele lui (Templul lui Poseidon, al lui Demeter, etc.).

Pășună, se numește un teren, care-i învescut totdeauna cu iarbă și are revenea continuă, care asigură producțiunea spontană de iarbă. menită să fie recoltată (Pescuta) de vite în stare fragedă și verde. Alte ori se mai lasă de P. și terenuri superficiale, accidentale, greu accesibile, ori în lunci terenurile ce sânt expuse revărsării temporale regulate și neregulate a apelor, cari din cauza nesiguranței lor și a puținei fertilități nu se pot folosi altfel, decât ca P. pentru ținerea vitelor pe ele.

Pășunarea vitelor, în toate țările unde există pășune comună în basa unor drepturi câștigate, este regulamentată prin legi. În Ung. este conținută în art. de lege XII din 1894. Ce privește legiferarea pășunatului în pădurile României, v. Silvicultura.

Pasvanliu, identic cu Cârjalii (v. ac.).

Pasvanoglu Osman, vestit bandit-pașă din Widin pe la finele secl. XVIII, originar din Bosnia. Descendent din o familie de bandiți turci, el fu iertat de pedeapsa cu moarte, ce o suferiseră predecesorii săi, pentru participarea-i inimoasă în reșoiul turco-austriac (1786—91), capetând și câteva sate pe lângă Widin. Nu mult în urmă, sub pretext că s'a schimbat tradiționalul mod turcesc de recrutare, își face o ceată de vagabunși, tâlhari, nemulțămîți, se revoltă contra Porței, ia Widinul (1794), și pradă banditese împărăția și îndeosebi Muntenia (1795). Sultanul trimite mai multe oștiri, sprijinite și de domnitorii Munteniei, mai ales în 1797, dar înzădar. P. biruie și i-se acorda titlul de pașă cu trei tuiuri. Incurajat, se revoaltă din nou și face planuri politice și diplomatice, intenți în început de Francezi și mai apoi de Ruși. De pe la 1801 apogeul său dă înapoi și pasvangii săi să mulțimesc numai cu prădăciuni. Domniul Munteniei îi plătesc bani și îi dau nutrimente, fără a înlătura prin aceasta cumplitele jafuri ale pasvangiilor. În 1802 se face un crud atac al Olteniei, arzând Craiova, și amenințând Bucureșciul, de unde lumea fuge. De când cu re-

volta Sârbilor (1804), Sultanul face pace cu P., care nu mult în urmă muri (1807). El a exercitat pe malul Dunării până la Rusciuc o autoritate independentă militărească, având și monedă proprie. Jafurile Olteniei din partea Pasvangiilor au ramas ca o groază în populațiune. [Aguletti.]

Pat, în sens mai larg ori ce loc destinat pentru odichnă în pozițiune culcată, și îndeosebi cel provăduț cu așternut și destinat pentru dormit. După cultura și obiceiul popoarelor, P.-urile diferă atât în privința materialului din care sânt construite, cât și înălțimea la care sânt așezate dela suprafața solului. Daoa P.-ul este destinat și pentru ședere, ia diferite numiri, după construcția și ajustarea lui, precum: bancă, chaiselongue, sofa sau canapea, etc. *Pat de pușcă*, se numește suportul de lemn al pușcii.

Pata albă, (*Syntomis phegea*), un fluture din ord. Lepidopterelor, fam. Syntomidelor. Aripile de culoare neagră-albăstrie cu pete albe. Lungimea 1.7—1.9 cm. Prin pădurile rari; zboară în Iunie și Iulie. Omida lui apare în Apr. și Maiu pe păpădie (*Leontodon taraxacum*).

Pata de sânge, (*Zygaena filipendulae*), un flutur din ord. Lepidopterelor, fam. Zygaenidelor. Aripile sânt de culoare neagră-albăstrie cu pete roșii. Lungimea 1.3—1.6 cm. Se găsește des prin iarbă. Omida lui trăiesce pe trifoi.

Pataca, (monetă), taler levantin, taler Maria Teresa.

Patagonia, partea cea mai sudică a Americii între 39 și 54° lat. sud., 793,980 km², cu 23,000 loc.; este traversată pe lângă coasta vestică de munții Anđi, spre est platouri înalte lipsite de păduri, întretăiate de văi cari se pierd în șesuri întinse. Termurii P.-ei sânt presărați cu numeroase insule. Partea cea mai mare a P.-ei aparține dela 1881 încoace republicii Argentine, iar teritoriul Magellanes, dimpreună cu republica Punta Arenas, Chilei. Colonii europene lipsesc aproape cu desăvîrsire. *Patagonii* (Tehuelchii), sânt Indiani împărțiți în mai multe triburi; înalți la corp, selbatici, viteji și prădători.

Pataki, Ioan, episcop, v. Giurgiu Ioan.

Pătărlași, com. rur. în Rom., j. Buzéu, situată pe malul drept al riului Buzéu; com. se compune din 9 căt. având în total 2020 loc. (Dicț. geogr. 1892), 6 biserici, 1 școală de băieți și alta de fete, judecătorie de ocol, stațiune telegrafo-postala. Aici o reședința subprefecturii plaiului Buzéu. Se fac 6 tirguri la an.

Patavissa, vechiu sat dac alături de cetatea Napoca (Cluj), cum o dă tabla Peutingeriană (sub Sever 222 d. Chr.). Se ridica pe locul actualului sat *Pată*.

Patavium, vechiu nume al orașului Padua (v. ac.).

Patelarie, *Atanasie*, patriarch de Constantinopole, n. pe insula Candia și acolo și-a însușit o erudițiune extraordinară, deoarece contimporanii săi îl numesc filosof, teolog, poet și orator de frunte. Chiamat la Constantinopole de către vestitul său compatriot Ciril Lucari, se făcu acolo cunoscut mai ales prin talentul său oratoric, și în curând fu consacrat mitropolit al Tesaloniciului. P. însă nu era destuiat să ducă o viață ticită, cum era cea din mitropolia lui. El trebuia să fie tras în vâlmășeala cea cumplită a scaunului patriarchal grecesc. La 1621 se alese patriarch protectorul său Lucari; dar deja după

un an fû isgonit. Atunci sinodul așeză în scaun pe P. pentru 28 de zile. În adevăr Lucari se întoarse mai de vreme decât se credea, și reluă tronul în posesie, pe câtă vreme P. se instală din nou la Tesalonic. Chiar aceeași scenă se petrecu după 12 ani, când P. deveni iarăși patriarh pentru o lună de zile, preces și urmat iar de Lucari. Și parcă atâta hal n'ar fi fost de ajuns, Lucari fû de a treia oară resturnat și înlocuit tot prin P. Adevărat, că P. remase acum în scaun un an de zile, dar în schimb, la expirarea acestui termen, nu i-se mai îngădui întoarcerea la mitropolia sa, ci vizirul îl exilă pe insula Rodos. Aici el se găsi cu exilatul Lucari, cu care se întoarse în 1637, Lucari la Constantinopole, P. la Tesalonic. Soarta rezervase lui P. pentru a patra oară scaunul patriarhal după 15 ani, la 1651; dar tocmai acest restimp este pentru noi mai interesant, deoarece P. a petrecut din el 12 ani în Moldova. Causa era, că mitropolia lui fiind foarte îndatorată și urmărirea datornicilor fiind la Turci cam aspră, expatriarhul a trebuit să caute mila, unde spera să o găsească; și o asemenea speranță avea tot röstul pe lângă Vasile Lupul, domnul Moldovei, care dăruise suma pe atunci enormă de 42,000 galbini numai pentru sfântul mormânt. În adevăr, P. fû bine primit de Vasile Lupul, care îi dăruî biserică cea nouă a Sf. Nicolae (ađi episcopie) din Galați, împreună cu casele dimprejur. Asemenea i-se puseră la dispoziție și încăperile biserice Sf. Vineri din Iași, de câte ori călătoria acolo. Nu scim câtă pomană va fi primit P. dela domnul Moldovei; dar că nu-i ajungeau acei bani pentru datorile sale vedem de acolo, că a întreținut din Galați o corespondență activă cu țarul rusec, cerându-i ajutor în toate chipurile posibile și cu un ingeniu fecund în combinație de motive. La 1651 fû de a patra oară înălțat pe scaunul patriarhal pentru 17 zile. Aceste ciudate și inexplicabile întronisări se terminară de astadată cu o demisie formală dela patriarhie și de fapt dela mitropolia Tesalonicului. Bătrânul P. veni atunci ca un simplu pribeg iarăși în Moldova. Pe semne avea acum mai multă nevoie de bani decât odinioară, căci deja în 1653 îl găsim chiar la Moscova, unde sciú să obțină dela familia împărătească, în diferite rânduri și moduri, sume considerabile și daruri prețioase. Din nefericire odoarele dăruite nu aveau să sosească pe solul Moldovei, căci P. a murit pe cale în mănăstirea Lubensk din Rusia mică. El a fost declarat sfânt de sinodul rusec în 1862, și moaștele lui se venerază încă și ađi în cea mănăstire.

Biografia lui a fost scrisă în rusece de Muraviev după documente contimporane și autentice, iar Papadopol-Calimah a publicat un extras din acea lucrare în Convorbiri literare, vol. 23 și 24, p. 1015—41 și 30—42, de unde sunt luate și notițele de sus Cf. Xenopol, Ist. Rom. IV, 15; Călătoriile patriarhului Macarie, trad. de Enilica Cioran. (Buc. 1900), p. 1—2.

Patella, (anat.) *rotula*, osul rotund așezat în dreptul articulațiunii dintre femur și tibia (la genuche).

Patella, (zool.) gen de molusce din clasa Lamellibranchiatelor, grupa Cyclobranchia, cu scoica întinsă adesea prevădută cu dungi. Unele specii

se mănâncă, trăiesc pe stâncile din apele mărilor și se nutresc cu alge.

Patena, vas sacru, v. Disc.

Patent, (*lat.*) document prin care se aduce la cunoștință publică un act al domnitorului țerii (lege, constituțiune, numire) sau anumite dispozițiuni ale unei autorități. Indeosebi se înțelege sub P. un document public, prin care se asigură dreptul exclusiv de exploatare al unei invențiuni (*brevet de invențiune*) sau un monopol industrial. Sistemul P. stimulează geniul inventiv al locuitorilor și s'a dovedit o instituțiune fericită. Cele dintâiu P. au fost acordate în Engli-tera la 1623. (v. și art. Brevet și Invențiuni.)

Patenta, se numesce în Rom. un impozit căruia sânt supuși toți comercianții, dar care atinge și unele profesiuni liberale, așa că poate cineva fi supus la plata impozitului patentei fără a fi comerciant. Impozitul de P. se divide în două părți: una fixă și regulată după felul negoțului, combinată, afară de unele excepții, cu populația orașului unde comerciantul își exercită industria sa; alta proporțională și calculată asupra chiriei caselor de locuit, uzinelor, atelierelor, magaziiilor sau prăvăliilor ocupate de *Patentabil*. Nimeni nu e obligat să plătească mai mult de o P., ori cari ar fi diversele ramuri de comerț sau de industrie ce ar fi exercitând în același timp. În acest cas, P. este datorită pentru comerțul sau industria care dă loc la dreptul cel mai ridicat.

Acest impozit datează din timpul marelui revoluțiuni franceze. În România, înființarea taxei de P. își are obârșia în regulamentul organic care, la art. 67, între veniturile statului enumeră și: »Darea pentru P., care se va împlini dela toți negustorii și meșterii sălășluitoari prin orașe și țirguri, împărțiți pe corporații și trebuind a avea negreșit ceruta P. ca să fie alăturată la o asemenea corporație și să aibă drept de a nelti negoțetorie sau meșteșug...» Art. 90 împarte pe meșteșugari în două clase: 90 și 50 lei P., iar pe negustorii în trei stări. Prima alcătuită din cei cari aveau dreptul să se negustorească cu aridicată (en gros) și cu amănuntul (en détail) în țeară și afară din țeară. Aceștia plăteau 240 lei P. pe an. Cei cari faceau comerțul numai în țeară, plăteau 120 lei; iar negustorii de detaliu 60 lei. Pentru înlesnirea plății contribuțiunii și urmării, regulam. organic conține dispozițiuni prin cari meseriașii formează corporațiuni, având fiecare o căpetenie însărcinată cu supraveghierea intereselor ei precum și cu încasarea P. Această căpetenie se numia *staroste*. Aceste corporațiuni, înșghebate de regul. organic nu trebuiesc confundate cu cele din Franția, cari aveau o ființă mai mult organică decât un scop fiscal. Această stare a regulamentului a durat până la 1863, când s'a votat legea care împărți pe P.-ri în 8 clase, lege care a fost modificată în 1877 și 1878. Astăđi, având în vedere dificultățile financiare ale țerii, este vorba de o modificare, dacă nu chiar de o refontă completă a acestei dări. (Cf. N. E. Idieru, »Studii de Ec. pol. și fin.« vol. II, p. 256—258.) [N. E. Idieru.]

Patenta de sănătate, (marină) actul prin care un bastiment certifică în mod oficial starea de sănătate a bordului și a portului de unde vine. Când pe P. se arată că portul de unde vine e

bântuit de boale contagioase sau epidemice (ciumă, holeră, friguri galbene, vărsat, etc.) se dice că vasul are *patenid brută*, și e supus la desinfectare sau la carantiuă. P. se liberează pentru mai multă vreme și se vizează în toate porturile atinse de căpitănia portului. (Serviciul sanitar.)

[Const. B.]

Pater, (*lat.*) tată; numire, ce să dă călugărilor ordinați (sfînțiți), *P. regens*, priorul unui colegiu de iesuiți; *P. familias*, la Romani stăpânul casei.

Patera, (*lat.*) vas sau cupă de lut sau bronz întrebuintată de Romani la beut și la sacrificii.

Paterița, (*grec.*) toiag arhieresc, ca semnul autorității și iubirei părintesci a arhierelui, are forma unei bē, deasupra reprezentând un șerpe cu două capete și coada lui este încorlăcită pe partea inferioară, iară cu cele două capete încungiură de ambe părți crucea atîrnată în virtul toiagului.

Paternitate, este legătura ce unesc pe tată cu copiii sei. E o presumpțiune că copilul născut în timpul căsătoriei e al soțului, ceea ce se exprima prin adagiul celebru: Pater is est quem iustae nuptiae demonstrant. Aceasta rezultă de acolo că maternitatea se manifestă prin semne materiale: mama e totdeauna cunoscută; pe când tatăl nu. Gestațiunea cea mai scurtă e de 180 zile; cea mai lungă de 300. Copilul născut în 180-a și delă căsătorie, fară a se numera ziua celebrării, e al soțului, fiind considerat ca conceput în timpul căsătoriei. Un atare copil va fi deci legitim. Când însă, copilul s'a născut în 179-a și după celebrarea căsătoriei, va fi nelegitim, ca și acel născut în a 301-a și după desfacerea căsătoriei, intru cât e presupus conceput în afară de căsătorie. [Scriban.]

Pater patriae, părintele patriei, epitet ce se da barbaților meritați pentru patrie; l-a introdus Cicero.

Pater peccavi, (*lat.*), Părinte, amî păcătuit; o formă de mărturisire.

Pățesi, com. rur. în Rom., j. Putna, situată pe malul stîng al Milcovului; se compune din 6 cătune cu 1592 loc. (Dicț. geogr. 1897); are 2 biserică parohiale, 3 filiale și 2 școale.

Paterson, oraș industrial în New-Jersey (America de nord) cu 78,347 loc. (1890).

Pâte sur pâte, (*franc.*), un fel de decorațiune pe porcelan și faianșă.

Patetic, (*mus.*) În musică se dice P. despre frazele ce tind a exprima momente pasionate și mai cu samă melancolie și durere. Notele cari concură a da acestor frase un astfel de caracter iau un accent particular, care poate să nu corespundă nici cu cel metric, nici cu cel ritmic, și care însuși ia numele de *accent P.* (v. și Patos.) [T. C.]

Patima, v. Pasiune.

Patimar, (slav., Strajnic), carte rituală ce conține ordul serviciului divin prescriș pe zilele săptămănei patimilor (săptămăna cea mare).

Patină, *măță*, încălțăminte prevădută pe dedesubt cu o lamă de oțel spre a se da pe gheață. Pentru sezonul de vară aceste P. pentru gheață s'au înlocuit prin cele cu rotite, cari peruit patinatul pe un teren tare și neted.

Pâtisserie, produsele cofetarului, în prima linie prăjiturile și în general aluaturile mai fine.

Patifa, *Rubin*, n. 21 Aug. 1841 în Cămpeni.

Școalele elementare le-a absolvit în Cămpeni și Neagra, a studiat dreptul în Sibiu. La 1866 s'a aplicat ca practicant la tabla reg. din Tirgul-Mureșului. În 1867 a fost ales notar la sedria comitatensă în Abrud, iar în 1871 asesor tot acolo. În 1872 a fost ales senator la magistratul din Alba-Iulia, în care calitate a funcționat până 1878. În acest an și-a deschis cancelaria de avocat. A luat parte activă, timp de 18 ani, ca deputat sinodal și congresual la afacerile bisericești gr.-or. Ca membru al comit. partid. național, a fost condamnat în procesul Memorandului (v. ao.) la închisoare pe 2½ ani. [I. St. Ș.]

Patlagete roșii, numele popular al plantei cultivate *Solanum Lycopersicum L.* (v. ac.)

Patlagete vinete, numele popular al plantei cultivate *Solanum Melongena L.* (v. ac.)

Patna, divisiune în presidenția indo-britică Bengală, 61,243 km²., cu 15.811,014 loc. (1891). **Capitala P.**, situată lângă Ganges, are 165,192 loc., export de opiu, oleiuri și sare.

Patogenia, partea patologiei care tratează despre modul cum se desvoalt boalele.

Patognomonie, diagnosticul boalei prin unul sau mai multe șimptome caracteristice. [V. I.]

Patognostic, semnele cari caracterizează oarecare boala.

Patologia, știința, care se ocupă de disordinele materiale sau funcționale ale organismului, considerate în toate modurile și sub toate formele. Deosebim o *P. internă*, *chirurgicală* sau *externă*, după cum sediul și manifestațiile boalelor sînt în interiorul corpului sau la suprafața lui; *P. generală*, când studiază boalele din un punct de vedere general și le clasează. [V. I.]

Patos, (*grec.*) a) în psihologie *P.-ul* se nasce din turburarea subită și emoțională a stării normale sufletesci sau a dispozițiilor inimei, provocată prin atingerea și conlucrarea unor cauze psihofiziologice; b) în retorică *P.-ul* sau *Pateticul* este complexul de mijloace oratorice, prin cari oratorul tînde a emoționa, adică a atinge și a mișca într'un mod intenționat dispozițiile inimei ascultătorilor în scopul de a provoca în dinșii stări sufletesci, cari să poată deveni motorii pentru lucrări viitoare. (Cf. Pleotosu, *Retorică*, pag. 76.)

Pătrar (sfert), a patra parte dintr'un întreg. **Patras**, (*Patră*), capitala nomarchiei grecesci Achaia și Elis, lângă *golful P.*, cu 37,958 loc. (1896), arhieriscop grec, cultură de vin (societatea pe acții Achaia), port, comerciu însemnat. În antichitate P. era un membru însemnat al alianței achaeice, 1205 capitala ducatului Achaia; 1822 a fost ars de Turci.

Pătrat, (*mat.*) paralelogram cu 4 laturi egale și 4 unghiuri drepte, servește ca unitate de măsură pentru suprafețe. Un metru pătrat este o suprafață a cărei lungime cât și lățime este de câte 1 metru. Semnul pentru măsură este □. Suprafața unui P. o aflăm înmulțind lungimea unei laturi cu ea însuși; de aceea în aritmetică P.-ul este puterea (potența) a doua a unui număr.

Patres, (*lat.*) pătura nobilă a poporului roman, din care se recrutau senatorii.

Patres apostolici, v. Apostolic.

Patria, țeara în care ne-am născut. (v. Patriot.) „**Patria**“, institut rom. de credit în Blaj (v. ac.), fondat la 1886. Capital social 220.000 cor.

în 1100 acții à 200 cor. Revirement (1900) 13.295,256'48 cor.

Patriarch, (*grec.*) cel dintâi și mai mare într-o familie, preste un neam ori națiune, sau un bătărin venerabil. Așa a avut poporul iudovesc pe P.-ii săi: Avram, Isac, Iacob și Iosif. În biserica creștină, cam până în secl. IV, mulți dintre episcopi s'au numit P.-ii. Din vechime adâncă cu numele, dignitate, jurisdicțiune și ăntăietate, ca P.-i s'au distins arhieriei din: Roma, Alexandria, Antiochia și Ierusalim; prin can. 3 al sinodului constantinopolitan I, episcopul cetăței împărătesei din Constantinople s'a ridicat la rangul de P.

Patriarch ecumenic, adevăc universal, este titlul pe care și l-au însușit patriarhii din Constantinople, cu începere dela Ioan II Capadochianul (518—19). Mai ales Ioan IV Postitorul (582) căuta să i-se recunoască cu atăta dărjie, încât continporanul său papa Grigorie cel Mare s'a numit: Servus servorum Dei. Patriarhii bizantini nu se mulțâniau cu simplul titlu, ei se nisuiau a-i da și o însemnare reală, cutropind tot mai mult drepturile, mai virtos ale patriarhilor orientali. Ei au reținut pomposul titlu și după schismă, cu toate că nu recunoșeau nici un cap vizibil al bisericii întregi. (Cf. Hergenröther, Kirchenlexicon, art. Constantinopel. Freiburg i. Br. 1884.)

Patriarchat, v. Matriarchat.

Patriarchia, provincia sau eparhia asupra căreia se extinde puterea și autoritatea patriarhilor și care cuprinde nu numai mai multe episcopii, ci și mitropolii. În vechime ori care episcop se numia patriarh. P.-ii adevărate însă, prin secl. III, erau numai trei, în Roma, Alexandria și Antiochia, la cari s'au adaus în secl. IV P. din Constantinople și în secl. V cea din Ierusalim. P.-le din Orient au încetat prin căderea teritoriului lor în mâinile Arabilor și ale Turcilor; au fost însă reînființate în secl. trecut, după ce s'a mai slăbit puterea și înblândit furoarea Turcilor, așa încât astăzi în Orient sânt mai multe P.-ii de diverse rituri atăt catolice cât și gr.-or. În Occident ăucă au avut și au și acum titlul de P. unele scaune mitropolitane, s. e. din Veneția și Lissabona. (Cf. Dr. I. Rațiu, Dreptul bis. p. 285 ss.) [Dr. I. Radu.]

Patrieni, la Romani nume pe care îl purtau șefii gentelor (patres), familiile aristocrate, pe cari tradiția spune că ar fi venit la Roma din Alba-Longa. P.-ii, părinții gentei (*gens*, adunare de persoane uniți prin legături de sânge sau de clientelă) îndeplineau în numele familiei diversele datorii, sacrificii, etc., și autoritatea lor era absolută. În primele timpuri ale regalității P.-ii au fost în luptă cu regii; căderea acestora la 510 se datoresce lor. Denumitățile romane erau apanagiul exclusiv al P.-lor: consulatul, magistraturile, dictatura. Cu încetul însă prerogativele începură să se dea și plebeilor, a căror putere începă a cresce, astfel că egalitatea cetățenească nu ăutârjdie a se stabili între ambele clase, mai ales că P.-ii erau foarte puțin numeroși spre a pute menține pretențiunile lor. Cătră sfârșitul republicei cele mai multe din familiile patrieniice dispăruseră, și astfel se înlocuiră cu altele. [O. L.]

Patriciu Sf., fiul diaconului Calpurnius din Picardia, n. 372, primi autorisațiune dela papa Ce-

lestin de a încreștina pe Iri. După ce a ajuns cu multe pericole în Irlanda a predicat evangelia cu atăta zel și succes, încât se întoarse partea cea mai mare a poporului la creștinism. P. a fundat episcopatul de Armagh, precum și mai multe școale, seminarii și mănăstiri, cu ajutorul cărora s'a săvîrșit încreștinarea Irlandei, numită »țeara sfinților». P. după o activitate apostolică de 33 ani, † 465 în etate de 92 ani. [i—m.]

Patriciu, Grigore, prof. la școala normală de învățatori din Bêrlad, fost inspector școlar, a făcut studii pedagogice în Germania și este autorul scrierilor: »Friedrich Eberhard von Rochow und dessen pädagogische Bedeutung» (Lipsca, 1892); »Didactica generală cu privire la învățământul primar» (București, 1895); »Didactica specială sau Metodica învățământului în școala primară» (Galați, 1894).

Patrimoniu, se numesce în drept, totalitatea bunurilor ce le posedă o persoană. Toți sânt presupuși că au un P. și de aceea, dacă vor să se judece gratuit, trebuie să producă un certificat de paupertate. Un P. se compune din bunuri active și pasive (datoriile). Așa fiind, când moștenesci pe o persoană în totalitatea P.-lui, ești dator să plătesci și datoriile ce le are defunctul. Pentru a scăpa de acest neajuns, poți primi moștenirea sub beneficiu de inventar, și atunci, plătesci datoriile numai până la concurența activului succesiunii. Soția, dacă își vede zestrea sa periclitată, poate cere dela justiție separațiunea de P. Același lucru îl pot face creditorii și legatarii defunctului, pentru ca să îndeplinească ca succesiunea să se amestece cu avera moștenitorului. În acest cas, ei sânt plătiți, cu preferință, din bunurile cuprinse în succesiune. Bunurile, drepturile cari compun P.-ul, se numesce *patrimoniale*. [Scriban.]

Patriot, om născut în țeară; cetățean care și iubesc țeara. În înțeles politic numirea P. a fost întrebunțată prima dată în Olanda (secl. XVIII) și apoi în revoluțiunea franc. pentru cele dintâiu batalioane trimise 1792 dela Paris la frontieră, pentru soldații republicei în luptele din Vendée și preste tot pentru aderenții ei. În Englitera se întrebunța la început în înțeles batjocoritor (pentru opozițiunea contra ministerului Walpole). În timpul mai nou au luat acest nume diferite partide politice. *Patriotism*, iubirea țerii. (v. și art. Liga patrioților.)

Patristica, v. Patrologia.

Patrița, stampilia de sus a unei stampilii duble, cum o găsim s. e. în mașini de bătut monede; instrument pentru a tăia suitora (germ. Gewindt) în matricea (mutelcă) unui șurub; originalul pe care se alipește metalul galvanoplastic.

Patrocinium, (*lat.*) protecțiune, patronare, patronat; apărare.

Patroklos, amicul și soțul de arme al lui Achilles; a fost omorât în resboiul în contra Troiei de Hektor, fiul lui Priamos.

Patrologia, (*Patristica*), sciința despre Sf. părinți și îndeosebi despre literatură eclesiastică mai veche. Istoria vechei literaturi bis. a primit numele de P. în secl. XVII. Scrieri de P. mai însemnate sânt: I. Fessler, Institutiones Patrologiae, Oeniponte 1850—51, 2 vol.; I. Allzog, Grundriss der Patrologie oder der ältern christlichen Literaturgeschichte, Freiburg 1866.

Patron, protector (v. și Client); proprietarul unui atelier. Se mai dă numele P. și cartușelor (v. ac.).

Patron, persoana fizică sau morală, căreia îi compete dreptul de patronat. **Patronagiu** sau **patronat** (jus patronatus), în bis. se numește acel privilegiu pe care îl dă biserica fondatorilor sau binefăcătorilor vr'unei biserici sau beneficiu bisericesc, și cu care privilegiu sunt împreunate unele drepturi, onoruri, foloase și obligațiuni. I *Istoria*. Biserica încă din timpurile cele mai vechi din recunoștință către fondatorii și binefăcătorii bisericilor și ai beneficiilor bisericesci, le-a dat lor și urmașilor lor unele drepturi și distincțiuni, s. e. dreptul să șază la locul de frunte în biserică, numele lor se pomenea la cultul divin, se scria pe biserică și în dicționalele sacre. etc. Mai târziu apoi, prin secl. V, mai întâiu în Galia s'a dat P.-ilor și dreptul de a prezenta pe clerici la beneficiile vacante; acest drept însă competea numai episcopilor. În Orient împăratul Iustinian, în secl. VI, prin două novele ale sale (Nov. Iust. LVII c. 2, a. 537; CXXIII, c. 18, a. 546), a dat dreptul de a prezenta și laicilor. Tot cam în același timp au primit laicii și în Occident acel drept, care mai târziu a devenit apoi ereditar și s'a lațit cu deosebire în Occident. În Ungaria regele, ca rege apostolic, pe baza unor drepturi străvechi, dobândite dela sf. scaun apostolic, este P. suprem al bisericii catolice și ca atare nu numai prezintă ci și denumește arhiepiscopii și episcopii rom.- și gr.-cat., apoi canonicii, abații reali și titulari atât seculari cât și regulari, cu excepțiunea celor ce sunt sub libera conferire a episcopilor ori sub P. privat. II *Speciile*. Dreptul de P. este: 1) bisericesc, care compete vr'unei biserici sau persoane bisericesci ca atare; 2) laical, care compete vr'unui laic cu drept propriu sau clericilor, însă nu pe baza pozițiunii lor bisericesci; 3) mixt, când și titula sub care compete este mixtă, adică când compete într-o formă unei persoane bisericesci și laice; 4) personal, care nu este legat de vr'un lucru sau obiect ci compete numai persoanei; 5) real, dacă este împreună cu posesiunea vr'unui dominiu sau fond, acesta iarăși este ereditar, care trece la toți eređii patronului, și familiar, care trece numai la acei eređi, cari sunt din familia fondatorului; 6) privat și regiu, după cum compete oamenilor privați ori domnitorilor; 7) activ și pasiv, după cum adică P.-ul este liber de a prezenta ori ce persoană bisericească, sau este obligat să prezinte numai dintr'o anumită familie. III *Acuisițiunea*. În biserica catolică dreptul de P. nu-l pot avé decât catolicii, aceștia însă fără deosebire de sex și etate. P.-atul se poate câștiga în mai multe moduri, precum: în mod primitiv și derivat, adică după cum se câștiga un drept care nu există sau se străpune unul care există deja. Modulile primitive sânt: 1) ordinar, sau fundațiune canonică, adică donarea locului pentru edificare, clădirea și dotarea (patronum faciunt: dos, aedificatio, fundus). 2) extraordinar: a) prescripțiunea sau dreptul de P. practicat din timp imemorabil; b) privilegiul papei. Modulile derivate sânt: a) succesiunea ereditară; b) contractul, adică donarea, cumpărarea, permiterea; c) prescripțiunea; d) confiscarea și in-

feudarea bunurilor. IV *Drepturile patronului*. P.-ii au mai multe drepturi, cari se resumă în aceste versuri:

Patrono debetur honor, onus, utilitasque
Praesentet, praesit, defendat, alatur egenus.

Așadar sânt drepturi onorifice: a) de a prezenta persoana vrednică și aptă la beneficiul vacant; b) de întâietate în biserică; c) de a fi pomenit la cultul divin, etc. Mai departe drepturi utile, adică când P.-atul se bazează pe fundare sau dotare, dacă ajunge în miserie și biserica dispune de averi, poate pretinde, ca aceea să-l susțină. V *Obligațiunile patronului* sânt: să apere averile și interesele bisericii, să reparaze biserica și casa parochială și să provadă biserica cu cele de lipsă. VI *Amisiunea sau pierderea dreptului de P.-at* se întâmplă iarăși în mai multe chipuri, s. e. prin renunțare sau cesiune voluntară, prin nefolosință, ruinarea bisericii, încetarea dotațiunii, stângerea familiei patroane, prin delict prevăzut în lege. Când se naște proces în privința dreptului de P.-at judecă biserica. În Ungaria dreptul de a judeca în asemenea cauze îl are regele, prin judecători anume designați. Biserica gr.-or. nu recunoaște dreptul de P.-at. (Cf. Dr. I. Rațiu, »Dreptul bis. p. 439; Dr. Szeredy I., Egyházjog v. II, p. 853.)

[Dr. Iacob Radu.]

Patron, (marină) șeful unui vas mic, al unui remorcher, al unei bărci de pescuit sau de transport prin porturi, în Marea Mediterană.

Patronagiu, protectorat.

Patronimic, (*lat.*) de familie, nume patronimic.

Patruceci de cruci sau **Petresci**, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusă din cât. P. d. c. și Moara din Groapă, cu 518 loc. (Dicț. geogr. 1890). În cât. P. d. c., numit astfel după cele 40 cruci ce erau puse la intrarea cătunului întru amințirea celor 40 de mucenici; s'au găsit obiecte din epoca preistorică.

Patrula, (milit.) mic detașament de soldați trimiși pentru recunoașteri (v. ac.), informațiuni și controla sentinelilor proprii.

Patrumane, v. Maimuțe.

Pătrungel, (botau.) numele popular al plantei *Petroselinum sativum Hoffm.* (v. ac.).

Patrupede, animalele mamifere cu patru picioare.

Patru-unghiu, (*Patrolater*), ori ce figură mărginită de patru linii drepte (paralelogram, trapez, trapezoid).

Pattaș, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1123 loc. (1891) Români.

Pattelin, o renumită farsă franc. din secl. XV, atribuită lui P. Blanchet, poet satiric și furnisorul trupei Les clercs de Basoche. Eroul ei e P., avocat cu rău nume, tipul înșelătoriei linguștoare.

Patti, *Adelina*, una din cele mai mari cântărețe de operă ale timpurilor moderne, n. 10 Febr. 1843 la Madrid, fca unui muscant, Salvatore P., tenor. Debută 1859 la New-York, în rolul Luciei, și uimi apoi Europa și America prin agilitatea supranaturală a vocii sale. Măritată și divorțată de mai multe ori, aqi trăiesc în Anglia, milionară, renunțând la scenă și neapărând decât arareori în concerte de binefacere. O soră mai mare a ei, *Carlotta*, (n. 1840 în Florența, † 1889 în Paris) încă a fost o cântăreață apretiată mult,

care însă din cauza unui defect în mers, se consacrase numai concertelor, renunțând la succesele scenice. A fost măritată cu violoncelistul Demunck. [T. C.]

Pătulele, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, cu 4050 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor; 2 biserici și 2 școli. Aici se fac 2 bălciuri pe an.

Păturница, Paturnichea, Pătriniche, Păturnea, Potârnichea, Fugău, Perdica (Perdix cinerea), pasere din ordin. Galinaceelor (rasores), are pe-nele pe deasupra corpului brune deschis cu pete mai închise și mai deschise, pe dedesubt cenușii cu dungă întunecată. Bărbătușii au pe burta cea albă o pată mare brună. Coadă ruginie. Coloarea penelor însă variază. Picioarele cenușii-roșietice sau brune. Lungimea corp. 26 cm., a aripilor 16 cm., a coții 8 cm. Trăiește în Europa, mai ales pe câmpii în cârduri. Se vânează pentru carnea ei cea gustoasă. Se nutrește cu insecte și diferite fructe, mai ales de cereale.

Pau, capit. depart. franc. Pireneii inferioari, 31,614 loc. (1896); castel, industrie însemnată, comerțului cu vin; loc de cură de iarnă; odinioară reședința regilor Navarrei inf. (Béarn), locul natal al lui Henric IV și Bernadotte.

Păuca, (magh. *Pökafalva*), com. rur. în Trans., cott. Alba infer., cu 1175 loc. (1890) Rom. și Sași.

Paul, apostol, v. Pavel.

Paul, numele a 5 papi. 1) *P. I* (757—767).

Pentru a-și asigura domnia asupra exarhatului, atât față de împărații bizantini, cât și față de Longobarzii, s'a aliat cu Pippin, regele Francilor. (Cf. Schnürer, Entstehung des Kirchenstaates, Köln 1894.) 2) *P. II* (1464—71), din fam. Farnese, a ajutat popoarele creștine în lupta lor contra Turcilor; încercarea sa de a câștiga Rusia la unire cu biserica catolică a ramas fără succes; a fost un mare părtinitor al artelor și al monumentelor clasice. 3) *P. III* (1534—49), un bărbat de o cultură înaltă, deja în etate de 25 ani ajunsese cardinal; ca papă a pregătit actele pentru conciliul ecumenic, pe care, după delăturarea multelor dificultăți puse de Francisc I, regele Franciei, și de împ. Carol V, l-a și convocat la Trident în 1545 spre a efectui reformele de lipsă în biserică. A luptat cu energie în contra protestantismului; pe Henric VIII, regele Angliei, l-a excomunicat. Papa P. III, a aprobat instituirea societății lui Isus, a înființat mai multe episcopate în America, a pășit în favorul nefeciciților Indiani și la 1537 a amenințat cu excomunicare pe toți aceia cari i-ar mai face sclavi. El a înfrumșetât Roma cu mai multe edificii pompoase, servindu-se de Michael Angelo ca arhitect al Vaticanului. 4) *P. IV*, (1555—59), ajungând de tânăr, în 1494, la curtea papală, Leo X l-a trimis ca nunțiu în Spania și Anglia spre a mijloci o alianță contra Turcilor. În 1524, în concludere cu Sf. Cajetan, a fundat ordul Teatinilor. Ajuns papă în etate de 79 ani, a lucrat cu foc tineresc, i-se impută însă nepotismul. Spre a împiedeca corumperea moravurilor a constrins pe Ovrei să locuiască în Roma în loc separat (Ghetto) de creștini și i-a oprit de a ține servitori creștini. El a editat întâia oară »Indicele» cărților oprite. 5) *P. V* (*Borghesius*), a avut conflicte acute cu republica venețiană, punând în 1606 întreagă republica sub interdicție. Con-

flictul s'a aplanat prin întervenirea Franciei. P. V fiind un mare aderent al dinastiei Habsburgice, a ajutat-o în reboiul de 30 ani și a îndemnat și pe alți principii catolici să o ajute. [Dr. Is. Marcu.]

Paul de Alep, arhidiacon din Antiochia, unul din scriitorii cei mai importanți pentru istoria noastră culturală din secl. XVII, e puțin cunoscut ca personalitate. El era fiul patriarhului Macarie (v. ac.), pe care l-a însoțit în călătoriile, ce ni-le-a descris. Intr'una din aceste călătorii în Iberia, P. a fost otrăvit, nu se știe din ce cauză, pe la 1670. Cartea lui »Călătoriile patriarhului Macarie» a scris-o în limba arabă, din care a fost mai întâiu tradusă, după un singur exemplar, în englezesce de Belfour. Traducerea română a Emiliei Cioran (Bucur. 1900, 269 pag.) conține totul, ce se referă la România. Acolo se descriu nu numai orașele țerii și așezămintele religioase, dar și fapte istorice petrecute sub ochii scriitorului, ca s. e. resturnarea lui Vasile Lupul »Grecul» de către partida națională, moartea lui Mateiu Basarab și alegerea lui Constantin Șerban, detronarea acestuia prin Mihnea, ș. a. Caracterul scrierii lui P. este o desăvârșită sinceritate, ca a unui străin cu totul neinteresat; de aceea constituie o sorginte autentică pentru câte a văcut el însuși. Este însă natural, că informațiunile sale și svonorile, ce înregistrează, trebuiesc supuse unui control critic. Adesea și memoria îl înșală, mai ales dacă ar fi adevărat, după cum susține Papadopol Calimah (Convorb. lit. XXIV, 38—40), că și-ar fi scris cartea după plecarea lui din țeară. Este însă regretabil, că numele proprii sânt schimonosite până la neînțelegere. Dar toate aceste defecte nu iau scrierii lui P. caracterul unei sorginți neprețuite pentru istoria română. (Cf. Analele Acad. rom. seria II, secția ist., tom. XX, p. 230—237, și tom. XXI, p. 209—210. Xenopol, Istoria Rom. IV, 13, 18, 57, 272.)

Pauler, Teodor, ministru ung., n. 9 Apr. 1816 în Buda (Ungaria), 1848 profesor de drept în Pesta, 1872—75 ministru de justiție, † 30 Apr. 1886. A scris în limba magh. mai multe opere iuridice.

Păulesci, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 3 căt. cu 1671 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică parohială, 2 filiale și 1 școală.

Pauliciani, (Pavliciani), secta gnost.-manicheică, formată pe la 660 în Armenia, începe a dispăre cu începutul secl. XI. (v. și art. Bogomili.)

Pauliș, comună rur. în Ung., cott. Arad, cu 2265 loc. (1890) Rom., Germ. și Magh.; stațiune de cale ferată. În P. se produce vin excelent; pepinieră a statului cu viță americană. Aici începe pasul Murășului.

Paullinia, (*Cupana* Kunth) L., (botan.) gen de plante frutescente căferătoare tropicale preponderant americane din fam. Sapindaceelor. Cuprinde vr'o 70 specii dintre cari citam numai *P. Cupana*, Kth., care precum și unele specii înrudite ne dau »Guarana» de importanță medicinală. [A. Pr.]

Paulownia S. et Z., (botan.) gen monotip din fam. Scrophularineelor, trib. Choloneae. Singura specie *P. imperialis* S. et Z., un imposant arbore decorativ rustic din Japonia, se aseamănă la port cu *Catalpa* (v. ac.). [A. Pr.]

Paulus Diaconus, (720), orig. Paul Warnefried, n. la Cividale, a fost secretar al regelui lombard Didier, a trăit la curtea lui Carol cel Mare și la ducele de Benevent. Spre bătrânețe se retrase la mănăstirea »Monte Cassio«, unde muri pe la începutul secl. IX. Scr.: »Historia miscella«, »Gesta episcoporum Mettensium«, »Historia Longobardorum«.

Păun, (zool.) *Păunaș*, *Păună*, *Păună*, *Păună*, *Păună*, *Păună* (*Pavo cristatus*), pasere din fam. Phasianidelor, ord. Rasores. Bărbătuș are capul, grumazul și burtă albăstre cu luciu auriu-verde, aripile alburii cu verigi negre, spatele albastru închis, coada lungă cu pene verde-aurii cu pete (ochiuri) albăstre-verzii. Ciocul și picioarele brune. Pe cap are un moț de pene. Femeiusele sunt de culoare brună, la pept și burtă albe. Lungimea corpului la bărbătuș 110—125 cm. (femeiușă 95 cm.), aripile 46 (40), coada 120 până 133 cm. Trăiește selvatic în pădurile din India orientală și Ceylon. Se cunoaște din timpul lui Alexandru cel Mare. La Romani era dedicat zeiței Iunona. Se ține prin grădini ca frunusețe. Sta bucuros pe case, arbori. Are o voce neplăcută. Este foarte simțitor la receală. În vechime și în evul mediu carnea lui, mai ales însă limba și creierii, se mâncau. Există și păuni albi.

Păun, *Vasile D.*, prof. și dir. al liceului »Lazăr« din București; n. 9 Febr. 1850 în București. Studiile superioare le-a făcut în București și Berlin. La 1883 P. a fost însărcinat să predea limba română principelui moștenitor al României, și în această calitate a ramas mai mulți ani în străinătate pe lângă elevul său. P. a publicat: Momente de misantropie, Fecioara adormită, Umbra lui Mihai și alte poezii prin revistele Albina Pindului, Traian, Columa lui Traian. Oda la resbelu, dedicată martirilor obscuroi ai Independenței, 1877; Ferdinand de Hohenzollern, principele României, schiță biografică, 1889; Catastrofa Nibelungilor (Analiză literară critică), Craiova, 1896; Ficțiune, imagine și comparațiune; Studiu comparativ de literatură poetică; Sihastrul, poveste poetică, 1896; Inrudirea poeziei cu celelalte arte frumoase (musica, pictura, plastica și arhitectura), 1898.

Păunesci, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 2 căt. cu 3662 loc. (Dicț. geogr. 1897); 2 biserici parohiale, 1 filială și 2 școli primare. P. e cea mai populată com. rur. din întreg jud.

Pauperism, sărăcirea unei țeri, sărăcirea poporului în masă. Causelor P.-ului sunt în ziua de astăzi multiple. Prin aplicarea vaporului și a electricității s'a luat mijlocul de câștig dela milioane de indiviți. Capitaliștii cu ajutorul varietelor mașine și întreprinderi lucrative își înmulțesc averea din zi în zi; concentrarea aceasta a averii în mâni puține (milionari) mărește numărul celor săraci sau P.-ul. P.-ul este un pericol, care amenință, mai ales în țările industriale, organizațiunea actuală a societății civile. [i—m.]

Pausa, suspendarea momentană a unei acțiuni.

Pausa, în musică e porțiunea mai mare sau mai mică de timp, în care una sau mai multe voci sau instrumente au a păstra tăcere. În crescendo și în nuanțele tari P. are mai multă importanță decât în diminuendo sau în

nuanțele slabe. În notațiunea modernă semnele pentru P. sunt: o linie grasă orizontală trasă sub linia a patra a portativului reprezentă o P. de durată unei note întregi; o linie analoagă trasă deasupra liniei a treia a portativului se rapoartă la duratăa notei jumătate. P. de $\frac{1}{4}$ e reprezentată prin λ , iar $\frac{1}{8}$ prin γ , semn care servește și pentru tăcerile mai mici, cu 2, 3 sau 4 cârlige sus după valoarea ce reprezintă: $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$, $\frac{1}{64}$. O linie

grasă verticală trasă pe portativ reprezintă o P. de atâtea ori câte două tacte, câte spații a traversat; în general încă pentru tăceri de o durată mai lungă se indică P. cu cifre puse deasupra portativului cu un semn convențional oarecare.

P. generală se numește în compozițiune momentul, când toate voicile tac simultan, întrerupând oarecum curentul sonor. E un efect întrebuițat mai cu samă în musica simfonică, în crescendo. [T. C.]

Paușal, sumă stabilită prin învoială pentru remunerarea unui anumit soi de servicii sau pentru acoperirea unui anumit fel de cheltuieli (s. e. P. de călătorie, de cancelarie, etc.).

Pausanias, 1) P., mare bărbat de stat și general spartan, învingătorul Persilor la Platea (497 a. Chr.), a murit de foame închis în templul Minervei. 2) P., istoric și geograf grec din secl. II d. Chr. Călătorind prin Grecia, Asia mică și Italia a scris opul »Periegesis« în 10 vol., un fel de itinerar, cel mai de frunte isvor pentru istoria antică și topografia Greciei.

Păușeci, com. rur. în Rom., j. Iași, compusă din 9 căt., cu 2497 loc. (Dicț. geogr. 1888), 5 biserici, 2 școli și o fabrică de teracotă.

Păușeci-Măglași, com. rur. în România, jud. Vâlcea, compusă din 5 căt. cu 1951 loc. (Dicț. geogr. 1893), 4 biserici și 1 școală. Pe valea Petroși se află carieri de piatră de prima calitate pentru construcții.

Păușeci-Otășeu, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusă din 4 căt. cu 1516 loc. (Dicț. geogr. 1893), 3 biserici și 1 școală. În raionul comunei sunt mai multe izvoare cu apă minerală.

Pausias, pictor grec de renume din timpul lui Alexandru cel Mare, aparținea școlii din Sikyon.

Pavagiu, acoperământul suprafeței drumurilor cu bucați de piatră sau lemn așezate una lângă alta, sau făcut din asfalt, ciment, etc.

Pavcernița, (slav. »după cină«), serviciu divin de seară, compus din psalmi, cântări și rugăciuni dela Sf. Vasile și Manase, în care se aduce aminte despre somnul vecinic ce așteaptă pe toți.

Pavel, *Paul*, apostol, n. în Tars din Cilicia (Asia mică) din părinți evrei, cari erau înzestrați cu dreptul de cetățean roman. Ca aderent înfocat al Fariseilor (v. ac.) a fost inițiu neîmpăcat al creștinilor. În a. 36—37 mergând spre Damasc, ca să prindă pe creștini, fù întors pe cale prin o minune, arătându-i-se Christos și chiamându-l la apostolie. Dus în Damasc s'a botezat, apoi s'a retras trei ani în Arabia, petrecând în singurătate. Reîntorcându-se în Damasc și de acolo în Ierusalim predică pretutindeni învățăturile lui Isus. Spre a converti pe păgâni, P. întreprinse trei călătorii. În călătoria primă, în insula Cipru, a convertit pe proconsulul

Sergiu Paul (de aici și el își luă numele de P., căci mai înainte se numia *Saul*). În 52 a luat parte la sinodul apostolilor în Ierusalim. Reîntors din a treia călătorie la a. 58 a fost acuzat de cătră sinedriul iudeesc ca revoluționar; P. a apelat la împăratul și fu dus în prisoare la Roma, unde a petrecut doi ani (61—63). Eliberat fiind, continuă predicarea până la 67, când din nou fu prins și condamnat la moarte, împreună cu ap. Petru, (fiind-că era cetățean roman, i-s'a tăiat capul cu sabia [în 29 Iunie], pentru aceea se înfațișează cu sabia în mână). Versat în învățăturile iudevesci, înzestrat cu cultură grecească și cu dreptul de cetățean roman a corespuns deplin misiunii sale de a predica evanghelia lumii greco-romane. Agerimea lui de spirit și cultura aleasă se vede și din cuvântările cuprinse în Faptele apostolilor, precum și din cele 14 epistole scrise cătră comunități creștinesci (10) și persoane singurate (4). Cuprinsul epistolelor pauline preste tot e o teologie înaltă. Stilul în care sunt scrise e avântat și energetic, care străbate ca fulgerul mintea și inima cetetului (Cf. Ieronim, ep. ad. Pamnoch.). Sf. Chrisostom (v. ac.) a scris comentarii la toate epistolele lui P., așa în cele 7 omilii despre laudele lui P. îi glorifică virtuțile. Despre viața și operele lui P. au apărut numeroase monografii, (Cf. Vidal, St. Paul, sa vie et ses ouvres, Paris 1863; G. Patin, Paulus in seinen apostolischen Tugenden dargestellt, 1881; Dr. Victor Szmigelski, Introducere în sf. Scriptură a N. T. Blaj 1888, pag. 50—105). *Țiua comemorativă* (Petru și Pavel) 29 Iunie. [Dr. Is. Marcu.]

Pavel, Mihail, de Peteritye, episcop gr.-cat. rom. de Oradea mare, n. în Recea (Lénárdfalva) din Sătmăr la 6 Sept. 1827, a studiat în Baia mare, Sătmăr și Cașovia. Primit în clerul diecesei Muncaciului, fu trimis la Viena în semin. »St. Barbara« spre a studia teologia, de unde, pentru turburările din 1848 fu silit a se reîntoarce în patrie și și continuă studiile teologice în Ungvar și Sătmăr. În 21 Martie 1852 fu sfințit preot celibe și apoi numit notar consistorial la Muncaciul pe seama Românilor din acea diecesă. După aceea funcționă și ca paroch în Apsa de jos, până când, după înființarea diecesei Gherlei, fu numit notar consistorial în Gherla la 1856. În 1860 fu numit paroch în Slatina și vicar foraneu al Maramureșului. În această calitate stăru pentru scoaterea Românilor din Siget de sub jurisdicțiunea episcopului rutean dela Muncaciul și așezarea lor sub jurisdicțiunea episcopului români din Gherla. În scopul acesta întreprinse în 1870 o călătorie la Viena și Roma tocmai pe timpul conciliului Vatican. În 1871 fu ales deputat dietal. În 11 Sept. 1872 numit episcop la Gherla, în 23 Dec. 1872 preconisat, în 26 Ian. 1873 consacrat în Blaj de mitrop. Vancea, și 23 Febr. 1873 instalat în scaunul episc. din Gherla, unde a lucrat pentru întocmirea învățământului poporal și pentru administrarea bună a averilor parohiale și diecesane. În 29 Ian. 1879 fu numit episcop al Oradei mari și în 8 Iunie același an instalat în scaunul acesta episc. Aici a înzestrat biserica catedrală cu lucruri de artă; canonicilor le-a clădit case, precum și o școală primară în Oradea. A întemeiat o fundațiune pentru pro-

curare de vestimente pe sama studenților din seminarul din Oradea. A restaurat și înfrumusețat biserica și zidit casa parochială din Beiuș. A ajutat pe profesorii din Beiuș ca să și poată face examenele de calificatiune. A îmbunătățit salariile acelor profesori și a pus basă la fondul lor de pensiune. A restaurat și în parte mare a clădit din nou gimnasiul din Beiuș și l-a provelcut cu toate cele de lipsă. Lângă acest gimnasiu a ridicat pomposul »internat Pavelian«, în care se întrețin 134 studenți, parte gratuit, parte pe lângă o taxă moderată. A înființat și clădit școala civilă de fete cu internat tot în Beiuș; a făcut în instit. Francisc-Iosif I din Budapesta fundațiune pentru crescerea unui tiner rom. gr.-cat. A împărțit numeroase ajutoare în bani la preoți și studenți. A înființat grandiosul »fond subsidiar Pavelian«. În Nov. 1882 a ținut sinod diecesan. (Cf. Schematismul arhidiecesei gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș pe a. 1900).

[Dr. A. Bunea.]

Pavelescu, Cincinat, poet, n. 20 Oct. 1873; a facut studiile la liceul Sf. Sava și la facult. de drept în București. A publicat versuri (1891) în revista »Biblioteca Familiei« sub pseudonimul *Dela Milcoș*, apoi în »Literaturul«; a colaborat la »Lumea nouă« și »Convorbiri literare« și a scris dimpreună cu Macedonschi tragedia biblică »Saul«, care a fost reprezentată pe scena teatrului național din București.

Pavia, provincie ital. în Lombardia, 3343 km²., 509,697 loc. (1897); *capitala P.*, situata lângă Ticino (cu pod așezat pe șapte arcuri de marmoră); reșed. episcop., dom în stil renaissance neterminat, basilica San-Michele; palatul Malaspina cu pinacoteca; univers. renumita întemeiată 1361, bibliotecă cu 130,000 vol.; fabrici de fier, mașine, instrumente, chemicalii, etc., comerț cu produse. În antichitate P. (Ticinum) era municipiu roman, 572—774 capitala Longobarților. În evul mediu fu stăpânită de familia Beccaria, apoi de Milano, 1736—1859 de Austria. 24 Febr. 1525 învingerea imperialilor asupra lui Francisc I, care fu prins.

Pavian, (Cynocephalus, mîmûța cu cap de căne), gen de mîmûțe cu nas îngust, (Cynopithecini) *Babuinul (C. Babuin)* lung de 1 m., foarte docil, traiesc în Africa de mijloc, Abesinia. *C. Hamadryas*, 70—80 cm. lung, Abesinia, Nubia, Arabia, devastează câmpurile; în vechiul Egipt adorat, îl găsim adese reprodus pe monumente. *Mandriul* (Necuratul padurii, Maimonul, *C. Mormon*), lung de 1 m., Guinea, scârbos, foarte temut.

Pavili, Andreiu Spiru, vestit banchier în Moldova pela începutul secl. XIX, dela care Alexandru Ipsilanti, capul zaverei grecesce din 1821 împrumutase 600 mii lei. Tot la acesta împrumut o mare sumă și domnitorul Ion Sandu Sturdza pentru îndreptarea vistieriei țerii, dându-i pentru aceasta titlul de căninar.

Pavilion, (marină), stindardul cu colorile naționale pe care îl arboreaza un bastiment pentru a și arăta naționalitatea. P.-ul da bastimentului dreptul de exterioritate și ori ce act de violență sau ofensă adusă bastimentului se resfringe direct și integral asupra națiunii al cărei P. îl poartă. În general P.-ul vaselor de resboiu difera de acela al vaselor de comerț; vasele de co-

merciu române poartă P.-ul tricolor național ca și cele de resboiu cu diferență că cele dintâi nu au marca țerii. Numele de P. se mai dă și la casele din grădini și la un fel de cort militar, etc.

Pavlovici, v. Alexandru I (vol. I, p. 102).

Pavogad, nume dat exercițiului de solfieri în muzica bis. orientală, care se face prin silabe pa, vu, ga, di, ke, zo, ni. Același lucru se numește și *Paralaghie*.

Pavonazetto, varietate de marmoră antică; *Marmo P.* sau *Pavonazzo* incolor, e o marmoră alba-lucitoare cu vîșioare fine roșe sau negricioase, *P. brecciato* cu părți violete și albe. Se exploata în Phrygia.

Pavor, (mitol.) v. Pallor.

Pawłowska, *Elisa*, v. Orzeszko.

Pax, (pacea), la Romani a fost venerată ca o divinitate. Prin P. s'a înțeles starea de indestulare și liniște a țerii, când agricultura și artele progresează și nu e resboiu. Împăratul August i-a ridicat altar pe câmpul lui Mars, unde în tot anul, în 30 Ian., 30 Mart. și 4 Iulie i-se aduceau sacrificii. (v. și Eirene.)

Paxos, insulă aparținătoare nomarchiei grec. Kerkyra, 19 km². cu 4025 loc. (1889); se cultiva vii și olivi, capitala Gaïon.

Paxton, *Sir Iosef*, horticultor și arhitect, n. 1803 în Milton-Bryant (Bedfordshire), a conceput (1850) planul parcului Hyde din Londra, mai târziu a administrat moșiile ducelui de Devonshyre. † 8 Iunie 1865 la Sydenham.

Payer, *Iulius de*, explorator al regiunilor polare, n. 1 Sept. 1842 la Teplitz, 1859—74 ofițier austriac, a explorat grupa Adamello-Presanello din alpii Ortler, 1869—70 a luat parte în a doua expedițiune germană la polul nordic, 1872—74 a condus dimpreună cu Weyprecht expedițiunea polara către Franz Josef-Land și a ajuns pe săniile până la 82° 5' lat. nord.; dela 1882 se ocupă cu pictura.

Payerne, (*Peterlingen*), oraș în cantonul elvețian Vaud, 3673 loc. (1888); în evul mediu adesea rezidența a regilor Burgundiei și loc de încoronare al mai multor împărați germani ca regi ai Burgundiei.

Pazardjic, (*Dobrici*), oraș în Bulgaria, cercul Varnei cu 11,087 loc. (1893).

Pazarli, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Constanța, compusa din 4 cat. cu 1350 loc. (Dicț. geogr. 1897); cultul ort. nu numeră nici o biserică, deși populația creștină este mai numeroasă, decât cea mohamedana, care are 4 geamii. Instrucția se face în 2 școlile rur.

Pearl River, riu în statul Mississippi (America nord), se varsă în golful Mexico, 480 km. lung.

Peary, *Robert*, explorator polar american, 1886 a întreprins o expedițiune a ghetarelor din interiorul Grönlandei de sud, iar 1893—95 la nordul ei, unde a descoperit la 81 $\frac{1}{2}$ ° sinul Independence. Alte călătorii la 1896 și 1897; la 1898 a plecat din nou într-o expedițiune spre polul nordic.

Peasna, (*Oda*), cântare, care formează parte constitutivă din seria cântărilor sacre adunate în așa numitul »Canon«.

Peatra, v. Piatra.

Pebrina, (*Gattina*), boală foarte frecventă la gândații (vermii) de matasă; se produce printr'o

bacterie numită *Nosema bombycis*. Boala este molipsitoare și ereditară.

Pecat, în genere ori ce defect sau scădere. În sens moral, cum se folosese mai des cuvântul P., este călcarea legii dumnezeiesci ori a altor legi, cari obligă în conștiință, cu știință și voința liberă. P. se împart în P. original și în P. personal, după cum ne nascem cu el, ori îl facem însine; P. actual este însăși lucrarea sau omisiunea contrară legii, și P. habitual sau statul vinovăției, în care se află omul, după ce a păcătuit, până se mântue de păcatul său; P. greu sau de moarte, care lipsește pe om de grația sanctificantă, principiul de viață supranaturală, și de care P. omul se poate elibera numai prin mărturisire, și P. ușor, care nu despoaie pe om de statul grației, și de care se poate curăți și afară de mărturisire prin părere de rău. (Cf. Dr. Is. Marcu, Catechismul religiei creștine. Blaj 1894, partea II, § 26—30.)

Pecatul strămoșesc sau *original* e P. comis de strămoșii nostri Adam și Eva în Paradis prin călcarea poruncei dumnezeiesci, mîncînd din pomul științei binelui și al rului, din care a mânca le-a fost oprit. Acest P. l-a comis Adam ca capul și părintele întregului neam omenesc, dela el, prin născerea naturală, trece ca și o moștenire la toți descendenții lui Adam, adeca la toți oamenii. De acest P. omul se mîntuie prin botez (v. ac.).

Peceneaga, numele unui pichet de graniță pe Dunare, lângă satul Tufeni, și a două paraie din Dobrogea, afluențe ale Dunărei, Now- și Star-P. Aceste numiri geografice sînt singurele urme remase în țerile noastre dela poporul Pecenegilor sau Pacinaților.

Pecenegi, popor nomad de neam turc, care în limba sa se numea *Kangar* sau *Kangli*; la Ruși *Pecenegi*; la Greci *Patzinaci*; la Unguri lat. *Bissent*, ung. *Besenyő*. P.-ii apar mai întîiu pe la începutul secl. IX, între Volga și fluv. Ural, de unde fac incursiuni în țeara Chazarilor de lângă Don. Atacați de Uzi (Cumani), vecinii lor resăriteni, ei se mută apoi între Don și Nipru, de unde scot pe Unguri (pe la 889), cari locuiau acolo în dependența de Chazari. Ungurii se așează atunci între Nipru și gurile Dunărei, în țeara numită Atelkuzu, unde P.-ii continuă a-i ataca. Pe la 892—894, când Ungurii erau în o expediție în afară (892 în contra Moravilor, 894 în Pannonia), P.-ii ocupă țeara Ungurilor din apus de Nipru și-i silesc a se muta în Ungaria de astăzi. Țeara dintre Nipru și Carpați, dealungul rîurilor Bug, Nistru, Prut și Siret, se afla apoi în stăpînirea P.-lor pînă în a doua jumătate a secl. XI, când ordele lor principale trec peste Dunare, unde parte sînt decimați în lupte cu Byzantinii, parte așezați mai ales în Bulgaria. Țeara P.-lor dintre Nipru și Carpați trece apoi în stăpînirea Cumanilor dintre Don și Nipru, cu cari se contopesc resturile P.-lor, ambele popoare fiind de același neam. Altă parte a P.-lor se muta (probabil retrăgîndu-se de cătra Cumani) în Ungaria, unde sînt așezați în diferite comitate. În partea meridională a Transilvaniei ei sînt numiți, pe la începutul secl. XIII, alături cu Românii, făcîndu-se mențiune de »pădurea Vlahilor și Bissenilor«. (Cf. Neumaun, Die Völker des südlichen Russland, ed. II, 1855; Go-

lubovskii, Pečenâgi, Torki i Polovci. Kiew, 1883; Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn, 1877; Pič, Zur rumän.-ungar. Streiffrage, 1886.) [D. On.]

Pecete, v. Sigil.

Pechea, com. rur. în Rom., jud. Covurluii, compusă din Tîrgul-P. și Satul-P., având în total 2295 loc. (Dicț. geogr. 1892), 1 biserică și 2 școli; reședința subprefecturii plășii Siret, judecătoria de ocol, infirmărie județeană și birou telegrafopostal.

Pecica, (magh. *Ó-Pécska*), com. mare în Ung., cott. Arad, lângă Murăș, are 1508 case cu 7743 loc. (1891) (5843 Rom., 1305 Magh., restul Germ., Croați și Sârbi); moară cu vapor.

Pecie, muschiul principal dela vită, vițel sau porc; este carnea cea mai fragedă din care se prepară beafsteak, filet, ș. a.

Pecill, prov. în nord-estul Chinei, 300,000 km², cu vr'o 29.400,000 loc.; capitala Peking. După această prov. s'a numit și golful P., parte a Mării Galbene.

Pecingine, termin poporal pentru morbul Lichen (v. ac.).

Pécs, (germ. *Fünfkirchen*), oraș liber reg. cu municipiu în Ung., cott. Baranya, unul dintre cele mai frumoase orașe din Ungaria, cu 34,067 loc. (1890); reșed. episc., direct. finanț. și de geniu, cameră de comerț și industrie; garnisoana batal. 1—3 a reg. ung. de infant. 52. Dom pompos bogat în altare de marmoră, sinagogă frumoasă; gimn. și seminarium, osariu din secl. III. Biserica orașului și a spitalului, cu minaret, au fost pe timpul Turcilor (1543—1686) moschee. P. are 5 mănăstiri, preparandie, academie de drept, gimn. și școală sup. reală, etc. Comerțul și industria e înaintată, cu deosebire în fabricațiunea hârtiei și de națolice. Vinul de P. excelent. Minele de lângă P. dau anual ca 610,000 tone cărbuni, ocupând la 6500 lucrători.

Pecsétszeg, com. în Trans., cott. Solnoc-Do-băca, cu 1948 loc. (1890) Rom.

Pectina, substanță amorfă, formând cu apa o soluțiune din care alcoolul o separă sub formă de filamente mucoilaginose. Se extrage din sucule de pere coapte. Sub influența alcalilor diluați și la frig P. se schimbă în acid pectic.

Pectinibranchiate sau *Ctenobranchiate*, sub-ordin din ord. Prosobranchia (v. ac.).

Pectorale, partea din armura destinată în antichitate a preserva pieptul, ca armă defensivă.

Pectoralia, (med.) identic cu expectorantia (v. ac.).

Pectus carinatum, (lat.) termiu tehnic pentru o deformitate a pieptului, caracterisată prin preminența sternului și a părții anterioare a coastelor. Este o urmare a rachitismului.

Peculat, (lat.) înstrăinarea averii publice (pecunia publica).

Peculiu, *Peculium*, cuvânt ce însemnă, în dreptul roman, patrimoniul, avere. Așa, *P. castrense* se compunea din bunurile ce fiul de familie le dobânda în calitate de militar. În privința acestui P., fiul are drepturile unui pater familias. În dreptul modern, cuvântul P. însemnă patrimoniul, averea ce se află sub libera dispozițiune a cuiva, bunurile ce le câștigăm prin munca sau industria noastră. [Scriban.]

Pecunia, (lat., dela: pecus = animal, vită), numirea dată averii și proprietății ce consta la

Romani mai ales în vite; astăzi avere în general, bani în special.

Pęcura, residiu alterat ce curge când se ard închis într'un furnal fără curent de aer diverse specii de lemne. *P. de huiță* (cărbuni de piatră, engl. coaltar), se găsece în pământ, unde formează adeverate basiniuri subterane la adâncimi mai mult sau mai puțin considerabile. Ea e de culoare neagră, respândesc un miros aromatic greoiu, este insolubilă în apă și e constituită din diverse carbure de hidrogen și posedă reacție alcalină. *P. medicinală* (*Lignor Picis Norvegiae*), este obținută prin destilația uscată în ceață și imperfectă a pinilor ce nu mai produc terebentină. Ea se presintă colorată în negru de consistența glicerinei. Se întrebuințează la prepararea Gudronului (v. ac.). (v. și Petrol).

Pedagog se numea în antichitate sclavul, care supraveghea pe fiul nobilului atenian sau roman, și-l însoțea preste tot locul, unde acesta mergea ca să primească instrucție. El supraveghea buna purtare a elevului, dar nu-l instrua. În institutele de educație moderne P.-ul mai are și însărcinarea de a da elevului ajutor la instrucție și supraveghează în același timp mai mulți elevi. P. în înțeles mai înalt se mai numesce cel ce profesază știința și arta pedagogică.

Pedagogia se numesce știința despre educația omului. În măsura în care destinațiunea și firea omului au fost obiectul unor cercetari mai aprofundate, P. a putut dobândi din etică și antropologie îndrumări din ce în ce mai științifice și mai prețioase pentru constituirea ei. Etica și antropologia cu părțile ei: somatologia și psihologia, se consideră dar ca științe auxiliare ale P.-ei, în vreme ce P. este o știință aplicativă, ce se servece de cunoscințele din etică pentru stabilirea scopului educației (teleologie), iar de cele din somatologie și psihologie pentru organizarea mijloacelor de educație trupească și sufletească (metodologie). Știința despre educația trupească se numesce dietetică. Ea se divide în igienă, știința despre educația corpului sănatos, și medicină, știința despre tratarea corpului bolnav. Cu privire la educația sufletească, metodologia pedagogică se divide: în didactică sau știința despre educația inteligenței și în știința despre disciplină. (v. Educațiune). Scrieri: »Pedagogia» de I. Popescu (Sibiu, 1892); »Compendiu de pedagogie» de Dr. L. Petroviciu (Arad, 1880); »Pedagogia» de Simeon Bărnăuțiu (Iasi, 1870); »Curs de pedagogie teoretică și practică» de G. Compayré, tradus de Mateiu Radulescu (Bucuresci).

Pedagogiu, institut de educație, îndeosebi institut de instrucție pentru fiii de familii mai înalte, împreunat cu internat, care nouă Românilor ne lipsesce aproape cu desăvîrșire. În Ung. și Trans. se cunosc sub acest nume, sau preparandie (în Rom. școală normală), institutele unde se instruiază și se pregătesc tineretul pentru cariera de învățători și sunt alipite de regulă pe lângă consistoarele eparchiilor bis. respective.

Pedagogiul rom. gr.-cat. din Blaj își are începutul seu pe la 1833, când sinodul bisericesc vedând totala lipsă de învățători pentru școlile populare a înființat pe lângă seminarium cursuri de 2—4—6 luni pentru pregătirea tinerilor meniți pentru cariera de învățători. Această stare de

lucruri a durat până la 1865, când sub mitrop. Alex. Sterca Șuluț se înființă inst. ped. de astăzi cu durata cursurilor de 2 ani până la 1880, adăugându-se încă un curs de un an; la 1899 s'a deschis și un curs privat pentru fete menite a deveni învățătoare. Dela 1897 are și un internat pentru 32 elevi.

Pedagogiul rom. gr.-or. din Arad, s'a înființat prin înaltele rezoluțiuni din 9 Febr. 1811, 13 Sept. 1811, Nr. 11,093, și din 19 Sept. 1812, Nr. 10,573. S'a inaugurat la 3 Nov. 1812 în casa donată de căpitanul orășenesc Sava de Arsici. Primii profesori au fost: Dim. Țichindeal, Ioan Tuțuți, Iosif Iorgovici și Const. Diaconoviciu Loga. Dela 1812—15 cursul a fost de 15 luni, dela 1815—76 incl. de 2 ani, 1877—84 de 3 ani, iar de atunci de 4 ani, având și un curs preparator. Institutul având caracter de institut rețegesc, profesorii își primeau retribuțiunea din foudurile gr.-or. din Pesta, până la 1875; desființându-se acele fonduri, profesorii își primeau retribuțiunea dela epitropia fondurilor comune, institutul trecând la 1869 sub jurisdicțiunea autorităților bisericesci, având caracter de institut confesional. Limba oficială a institutului a fost dela fundarea lui până la 1845 cea latină, până la 1850 cea maghiară, iar dela 1850 înceace limba română. La 1877 s'a fundat prin episcopul diecesan Ioan Mețian, și s'a înființat pe lângă institut și un alumneu, în care se întrețineau gratuit la început 30, iar mai în urmă 80 tineri. La 1876 s'a stramutat institutul în edificiul anume clădit din mijloacele diecesei, iar la 1885 în localul nou seminarial, ridicat la stăruințele episcopului Ioan Mețian. Acest institut, care a fost primul institut pedagogic român din întreaga monarhie, a dat nașionei, numai între anii 1814—86, 2589 absolvenți români. (v. Arad-Diecea. Cf. Fragmente din istoricul pedagogicului conf. gr.-or. din Arad, de Iuliu Vuia. 1887.)

Pedagogiul din Năsdud, înființat și deschis în Ian. 1859, la stăruințele episcopului Ioan Alessi, pentru diecesele gr.-cat. Gherla și archidiecea Blajului. La început cursul a fost de 6 luni, iar dela 1860 reorganizându-se, s'a ridicat la 2 ani. Institutul s'a susținut din fondul de montură al fostului regiment II român de graniță, conform rezoluțiunilor locotenenței ces. reg. din 23 Dec. 1859. La 1868 s'a stramutat la scaunul episcopal în Gherla, deoarece grănițerii au refusat a-l susține din fondul lor, care dela desființarea grăniței a fost menit, prin ordinul guvernial din 18 Febr. 1851 Nr. 3598, de fond stipendiar al tinerilor grănițeri. [Iuliu Vuia.]

Despre inst. pedagogic din archidiecea gr.-or. a Transilvaniei și din diecea Caransebeșului v. art. Sibiu și Caransebeș.

Pedala, nume dat în musică mai întâiu ori cărui mecanism pus în acțiune prin ajutorul picioarelor. Astfel P. este în orgă fiecare tastă a claviaturii speciale, destinate a fi pusă în acțiune de picioare, *pedalieră*, și jocurile corespunzătoare acestei claviaturi iau numele de jocuri de P. Tot în orgă se dă numele de P. de *combinațiune* unui mecanism care provoacă funcționarea simultanee a unei întregi grupe de jocuri. O altă categorie de P. avem la piano, a cărui sonoritate o modifică. P. *mare* sau *de forte* (dreapta), care ridicând înădușitoarele, dă coar-

delor deplina lor sonoritate; poate fi întrebuițată tot așa de bine în forte ca și în piano; P. *de surdindă* (stânga), care deplasând mecanismul ciocănașelor dă o mai mică sonoritate; P. *de prelungire* a sunetului, ș. a. O altă semnificațiune ia cuvântul P. în compozițiune, și anume aceea de notă prelungită în timpul duratei mai multor acorduri. În fine numele de P. se mai dă la o specie de clarinetă contrabas în si \flat , sunând două octave mai jos de clarinetă ordinară. [T. C.]

Pedant, om pedant, cel ce ține mai mult la formalități neesențiale. *Pedantism*, ținerea la forme riguroase sau păreri mărginite.

Pedeapsă, (drept penal). Ori ce fapt penal societatea îl reprimă pe cale materială sau morală. Infracțiunile se împart în crime, delictes și contravențiuni. Ele se disting unele de altele prin măsura pedepsei. Ideia de P. a evoluat. Ea nu mai cuprinde ideia de resbunare sau de reparare bănească a prejudiciului adus prin infracțiune, ci de amendare și exemplantare; de aceea aji societatea pedepsește urmărind pe infractori prin organul său numit minister public. În România, cea mai grea P. e munca silnică pe viață; cea mai ușoară, amenda de 5 lei. Când o persoană condamnată la amendă e insolubilă, amenda se transformă în închisoare, socotindu-se 10 lei drept o zi de arest. În legislațiunile moderne, P.-le nu se pot cumula, adică P. cea mai mare absoarbe pe cea mai mică. Când dar, o persoană a comis mai multe crime sau delictes, nu i-se aplică atâtea P. câte fapte a comis, ci pentru toate faptele la un loc, o siugură P. Contravențiunile reprimându-se cu P.-e mici, ele nu se cumulează, ci se execută separat fiecare pedeapsă în parte. [Scriban.]

După Cod. penal român se deosebesc următoarele pedepse pentru crime: 1) *Munca silnică* (v. ac.), minimal 5 ani, maximal pe viață; 2) *Recluziunea* (v. ac.), într-o casă de muncă 5—10 ani; 3) *Detențiunea* (v. ac.), 3—10 ani; 4) *Degradățiunea civică*, 3—10 ani, adică excluderea dela funcțiuni, pierderea dreptului de alege, de a purta o decorațiune sau arme, de a fi jurat, martor, etc. și de a servi în armata română (cf. și art. Moartea civilă); pentru delictes: 1) *Inchisoarea* (v. ac.), dela 15 zile până la 5 ani; 2) *Interdicțiunea* (v. ac.), dela 6 luni până la 6 ani a onora din drepturile politice, civile ori de familie; 3) *Amenda* (v. ac.), dela 25 lei în sus; pentru contravențiuni: 1) *Inchisoarea* (v. ac.), dela 1—15 zile și 2) *Amenda*, dela 5—25 lei.

Cod. penal ungar cunoaște următoarele pedepse pentru crime: 1) P. *cu moarte* (v. mai jos); 2) P. *de libertate*, și anume: *Robia*, *Inchisoarea de stat*, *Temnița* (despre aceste v. art. Inchisoare), și 3) *Amenda* ca P. secundară, (v. ac.); pentru delictes: *Inchisoarea de stat* (sub 5 ani), *Inchisoarea* (v. ac.) simplă, și *Amenda*; pentru contravențiuni: *Recluziunea* până la 2 luni și *Amenda* până la 600 cor.

Pedeapsă corecțională, v. Corecțiune.

Pedeapsă de moarte, până la mijlocul secl. XVIII trecea ca o P. legitimă și corespunzătoare scopului; cu Beccaria (v. ac.) se începe însă o luptă agitată în jurul acestei chestiuni, până astăzi neresolvată. Contrarii P. cu moarte susțin că e

rea, pentru că nu poate avea de urmare corecțiunea individului, nu e gradabilă și e iremediabilă, adevărat nu se poate reveni asupra ei. P. cu moarte este delăturată prin lege în România, Portugalia, Olanda și Italia. În celelalte țări ea se aplică aproape exclusiv numai pentru omor și încercarea de a omori pe capul statului, și se execută în Franța și Germania prin decapitare (v. ac. și art. Ghillotina), în Anglia și Austro-Ungaria prin spânzurare, în America prin electricitate, etc., iar în cas de crime militare de regulă prin împușcare. (În timpurile vechi se mai execută prin ardere, cu roata, etc.). Cf. Gruber, Der Stand der Todesstrafe in der Gesetzgebung u. in der Praxis, în »Gerichtssaal«, vol. 44, 1891. (Mai v. art. Beccaria, Inchisori, Penal dreptul, Penitenciar.) [—]

Pedepse bisericești se dic acelea, cari se dictează de către autoritatea bisericească creștinilor delincenți. Ele sînt sau spirituale, când adevărat lipsesc pe delincent de un drept ori bun de natură spirituală, sau temporale, când prin ele creștinii se lipsesc de un bun temporal (poena privativa) ori sînt constrinși a suferi un rău temporal (poena positiva). P. sînt vindicative, când întesca la resbunarea legii vătămăte și de odată la înfricarea celor ce ar voi a vătămăte legea. Ele încât molfică și torturează corpul, se dic pedepse corporale; mai însemnate sînt: carceralul, ajunul, denegarea înmormentării bisericești și amendele; în specie pentru clerici suspensiunea dela ord, oficiu și beneficiu, depunerea, și degradarea. Încât prin pedepse se întesca emendarea delincentului, ele se dic **medicinale** sau **censuri** (v. ac.). (Cf. Dr. Ioan Rațiu, Instituțiunile dreptului bis. Blaj 1877, p. 749 ur.) [i—m.]

Pedepse școlare ca și remunerațiunile școlare sînt mijloace extraordinare de care se servesce disciplina școlară pentru menținerea ordinei. Ele trebe să fie de preferință de natură morală și să nu se aplico decât în casuri de absolută necesitate. P. trupești find a fi eliminate, din ce în ce mai mult din sistema măsurilor disciplinare.

Pedel, se numia mai de mult portărelul sau solia autorităților judecătorești. Astăzi, P. se numesce de preferință servitorul autorităților școlare, îndeosebi al celor universitare.

Pederastia, (med.) relațiune sexuală, contrară naturii, între indiviți de sexul bărbătesc. P. era și este respândită în Orient, de unde a petruns la vechii Greci și la Romani. (v. Psychopathia sexualis.)

Pedestrimo, v. Infanterie.

Pediatria, (med.) sciința care se ocupă cu tratarea boalelor de copii. **Pediatru**, medic special pentru boale de copii.

Pedicularis L., (botan.) gen din familia Scrophularineae, tribul Euphrasieae, cuprinde plante erbacee perene, rar anuale cu frunzele alterne sau verticilate. Acest gen are vr'o 120 specii, respândite prin regiunea montană, alpină sau arctică din Europa, Asia medie și boreală, în America de nord; puține cresc între tropice în munții Americii australe sau în India orientală. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *P. exaltata* Bess., numită de poporul nostru Darie, și *P. verticillata* L., numită popular Păducheriu, Virtejul pământului. [Z. C. F.]

Pediculide și *Pediculus*, (lat.) v. Păduche.

Pedometru, (grec.) aparat pentru numărarea pașilor. P. din afară samănă cu un ceas de buzunar, iar din lăuntru are un ciocan mic, răzemat prin nisce arcuri subțirele de oțel. De câte ori pășesce omul în mers, ciocanul în urma scuturăturii provenite de aci, se mișcă și indicele înaintează cu un grad. Astfel numărul gradelor, cu cari a înaintat indicele, arată numărul pașilor făcuți.

Pedro, (portug. = Petru), împărați ai Brasiliei.

1) *P. I. d'Alcantara*, fiul regelui Portugaliei Ioan VI, n. 12 Oct. 1798 în Lissabona; în urma invasiunii lui Napoleon I se refugiază dimpreună cu părinții săi în Brasilia; după reîntoarcerea tatălui său la Lissabona rămâne în Brasilia ca regent (22 Aprilie 1811), 7 Sept. proclamă independența Brasiliei, 12 Oct. 1822 împărat. După moartea tatălui său (10 Martie 1826) cedează tronul Portugaliei ficei sale Maria da Gloria, abdică și în Brasilia (7 Aprilie 1831) în favorul fiului său Dom Pedro II. 1832 alungă pe fratele său Dom Miguel usurpatorul și reasează (23 Sept. 1833) pe ficia sa iarăși pe tronul Portugaliei; 23 Aug. 1834 ales regent de Cortes; † 24 Sept. 1834. 2) *P. II d'Alcantara*, n. 2 Dec. 1825 în Rio de Janeiro, fiul celui precedent, după abdicarea acestuia (7 Aprilie 1831) se urcă pe tronul Brasiliei; 23 Iulie 1840 deveni de sine stătător. 1843 se căsătore cu Teresa Christina Maria († 28 Dec. 1889), ficia regelui ambelor Sicilii Francisc I, 1865—70 purtă victoriosul resboiu contra Paraguay-ului, 15 Nov. 1889 detronat. † 5 Dec. 1891 în Paris.

Regi ai Portugaliei 3) *P. I.*, n. 1320, fiul lui Alfonso IV., 1357—67 resbuna asasinarea soției sale Ines de Castro. 4) *P. II.*, n. 26 Apr. 1648, al treilea fiu al lui Ioan IV., 1667 regent în urma abdicării fratelui său Alfonso VI., 1683 rege, † 1705. 5) *P. III.*, fiul lui Ioan V., soțul reginei Maria. † 1786. 6) *P. IV.*, identic cu P. I., împărat al Brasiliei. 7) *P. V d'Alcantara*, fiul reginei Maria II da Gloria din casatoria ei cu Ferdinand, ducele de Saxa-Koburg-Gotha-Kohary; n. 16 Sept. 1837 în Lissabona, se urcă pe tron ca minor 15 Nov. 1853, iar la 15 Sept. 1855 luă definitiv domnia; 1858, se căsătorește cu princessa Stefania Friderica Wilhelmina Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen († 1859); † 11 Nov. 1861.

Peduncul, (botan.) axa sau coada floarei, partea care vine sub floarea propriu dișă; poate fi lung sau puțin desvoltat și atunci floarea e sesilă; poate purta pe el prefrunze sau nu; se găsesce în vârful unei tulpini principale, ori este ca o ramură laterală.

Pedunculat, (botan.) care are un peduncul sau pedicel.

Peables, (*Twoëdale*), comitat în sudul Scoției, 922 km². cu 14,761 loc. (1891). *Capitala P.* are 4704 loc.

Peer, cuvânt englez care însemnă egal, pair (franc. »pair«). Peer of England (pairii Engliterii) sînt nobilii lordi, egali între dînșii, membri ai camerei lorților, cari poartă acest nume (v. Pair). [L]

Peganum L., (botan.) gen de plante din familia Rutaceelor, cuprinde vr'o 4 specii preponderant mediterane și asiatiche, dintre cari

cităm *P. Harmala* L. întrebuințată de turcoaise la colorarea unghiilor.

Pegasos, în mitol. grec. un cal cu aripi. Când Perseus (v. ac.) a tăiat capul gorgonei, numită Medusa (v. ac.), au ieșit din trupul ei Chrysaor (v. ac.) și Pegasos, care îndată a sburat la tronul lui Zeus. După alt mit P. se naște la izvoarele Oceanului și apoi cu copita sa deschide izvorul muselor de pe Helikon, de unde P. s'a ȳis și calul muselor, mai târziu și al poezilor.

Pegli, oraș în Italia, aproape de Genua, cu 7066 locuitori; are băi de mare căutate și vile foarte frumoase, între cari locul prim îl ocupă Villa Pallavicini.

Pegmatita, rocă eruptivă granitoidă, formată în penetrațiune caracteristică de cuarț și un feldspat potasic, numită structură grafică. Cuarțul se presintă cuneiform. De obicei se dă numirea de P. însă la graniți cu muscovit, ale căror elemente sânt foarte dezvoltate. P. se întâlnește mai ales în filoane. Ele conțin adeseori turmalin. În România se cunosc P. în munții Lotrului și Cernei, în platoul înalt al Mehedințului, în nordul Dobrogei, etc.

Pegmatolit, v. Ortosa.

Pegnitz, societate germană de poeți, înființată în secl. XVII în Nürnberg, numită astfel dela riul ce trece prin acest oraș; de puțină însemnatate. Există și aici.

Pehlevi, limba scrisă în Persia pe vremea Arzakiȳilor și Sassaniȳilor, cu deosebire în secl. III până VII d. Chr.; este o amestecătură de cuvinte pers. și semitice, numită și *Huzvareș*.

Peiho, riu în nordul Chinei, se varsă în Golful Pecili; prin el comunică Pekingul cu marea; la gura lui sânt forturi.

Peipus, lacul, (*Tschudokoje-Osero*), lac în nord-vestul Rusiei, în legătură cu lacul Pskow, având împreuna o suprafață de 3513 km²; bogat în pesci; se scurge prin riul Narova în sinul Finnic.

Peirithoos, regele mitic al Lapithilor, învingătorul Centaurilor și amicul lui Theseos. Când a voit să răpească din lumea de jos pe Persephone, a fost silit să rămână în iad.

Peitho, la Greci ȳina presfaturii, petrecătoarea deitei Aphrodite și alui Hermes. La Romani Suada.

Peking, capitala imperiului chinez, latitudine nord. 39° 36', longit. est. 116° 28', 150 km. dela mare, 900,000 loc. P. este împărțit în orașul tătar și chinez. Partea nord-vestică a orașului tătar este încungiuată cu un zid de 23-9 km. lung, 13 m. înalt și 11 m. lat.; deasupra celor 9 porți și în cele 4 unghiuri sânt mai multe turnuri de 30 m. înalte; porțile sânt apărate prin șanțuri și bastioane. Orașul tătar spre sud se împreună cu cel chinez, ale cărui 7 porți, ziduri și turnuri sânt cu ceva mai mici. În centrul orașului tătar sânt palatele și templul împăratului, unde își are reședința. Palate și temple mai însemnate: Cing-san cu 5 paviloane, templ. Iung-ho-kung, templ. Ti-vang-miao, templ. Lung-fu-sse; palatele consulatelor europene, biserică catolică, mai multe societăți de misionari, ș. a.; orașul chinez este mai murdar și neregulat. Este interesantă și universitatea Tung-ven-cvang, unde se propun și limbile și științele europene. În apropierea P.-lui asemenea sânt edificii însemnate, ca: pagoda cu 13 etaje, templ.

Jue-tan, templ. Ta-ciung-sse; palatele de vară ale împăratului: Van-ciou-san, Jü-cüan-san cu o pagoda foarte mare, ș. a. [M. Bodiu.]

Peklabog, la Slavi ȳeul iadului sau lumii de jos. Numele se află și în formele: Pekollo, Pikkolos, Pikal, Poklos, dedus din peklo, iad. Pokol la Maghiari înseamnă iad.

Pelagiani, eretici din secl. V. Autorul eresiei a fost *Pelagius*, un monah din Irlanda, venit la Roma pe la 384. P. nega, că păcatul strămoșului Adam ar trece și la noi. Eresia P. a fost osândită în sinodul ținut la 416 în Cartagena. Semipelagiani a fost o sectă mijlocie între P. și între doctrina ortodoxă. (Cf. Dr. Alexandru Grama, Istoria bis. univ. Blaj, 1881, p. 173—183.)

[i—m.]

Pelagius, numele a 2 papi. 1) *P. I* (555—560), la insistența împ. Iustinian fû ales papa, din care cauză Romanii nu-l priveau cu ochi buni; iar episcopii din nordul Italiei și cei din Galia amenințau cu schismă; i-a succes însă să îmblânzească pe contrari. 2) *P. II* (578—590), pe timpul lui, Italia era încălcată de Longobarȳi. În cele bisericesci a venit în diferențe cu patriarhul constantinopolitan, fiind-că acesta își luase titlul de patriarh ecumenic.

[i—m.]

Pelagosa, insulă în Adriatica, spre sud dela Lissa, aparține Dalmației; are un far.

Pelagra, (*Maisismul*), este o boală generală, cronică, cachectică, necontagioasă, de care suferă mai ales populațiunile rurale, boală care se maifestă la început printr'o afecțiune a pielii, urmată de perturbațiuni grave în tubul digestiv și în centrele sistemului nervos; ea se termină după câțiva ani prin marasin, smintire și moarte prematură. P. începe obicinuit pe la finele iernei cu slăbiciunea extremităților, greutate de stomac, lipsa de poftă de mâncare, durere de cap, amețeală, apoi apare în prinăvărare un eritem pe părțile neacoperite ale corpului: pe dosul mânilor, pe partea sternală a pieptului, pe obraz, la cei cari umblă desculți și în partea dorsală a picioarelor, câte odată se formează pe aceste părți beșici, după puține săptămâni epidermul se descuamează, simptomele cutane dispar, spre a reveni în primăvara viitoare, când după disparițiunea roșeții pielea rămâne atrofiată, pigmentată, câte odată îngroșată, scoarțoasă. Membrana mucoasă a întregului tub digestiv se bolnăvesce, bolnavul simte gust sărat în gură, are răgăeli, arsură în esofag și în stomacul lipsit de acid chlorhidric, colici, câte odată vărsături, obicinuit diaree cu sânge și fără sânge. Fenomenele principale ale boalei privesc sistemul nervos, pe lângă amețeală și tremuratură apar dureri și arsuri în toate părțile corpului, neregularități ale vederii și auȳului, convulsiiuni. Aceste simptome pot în parte înceta în timpul iernei, spre a reveni primăvara cu putere mai mare. După câțiva ani perturbațiunile psihice însoțite de spasmuri epileptice și tetanice devin mai pronunțate, iau diferite forme: întristare, mutism, halucinațiuni, mania de persecuțiune, mania religioasă, demența paralică. Bolnavul moare de cachexia pelagroasă, de scorbut, de o exacerbățiune febrila care durează câteva ȳile până la două săptămâni și care cu nedrept a fost descrisă ca tifus pelagros; mulți din bolnavi se sinucid. În primele stadii boala se poate vin-

deca prin regim potrivit, prin hrana substanțială, nu se vindecă însă acei bolnavi, la cari sistemul nervos a suferit prefaceri anatomice mai adânci, când fibrele centrelor nervoase sunt atrofiate, scleritate, când substanța cenușie a creierilor și a măduvei spinale a degenerat prin atrofie, prin strămutarea parțială în substanța albă, în care se află insulele cenușii descrise de V. Babeș și G. Marinescu. P. nu este o boală veche, ea a fost observată pentru prima oară în Spania în 1735 de Gaspar Casal, a cărui scriere despre P. a fost imprimată în 1762, după ce conținutul ei fusese deja publicat în Franța de Thiery în 1755. În Italia P. a fost descrisă în 1750 de Terzaghi, în 1771 de Fr. Frappoli, în 1784 de Gaetano Strambio senior, medicul primului asil de pelagroși, înființat la Legnano; în Franța P. a fost observată în 1818 de Hameau, 1842 de Th. Roussel; în România ea a apărut mai întâiu în mod sporadic pe la 1830, apoi în mod endemic dela 1850; tot la început numai în mod sporadic s'a observat P. în 1792 în litoralul Adriatic al Austriei, 1795 în Tirolul meridional, în 1858 în Algeria, 1867 în Corfu, apoi în Ungaria, Transilvania, Slavonia, Bucovina, Serbia, Bulgaria. În literatura română prima constatare a P.-ei din Moldova o găsim în »Rudimentum Physiographiae Moldaviae.« Tesa de doctorat în medicină a lui Const. Văruav, imprimată la Buda în 1836. În 1852, când P. luase deja în Moldova un caracter epidemic, guvernul a înființat la Darabani în j.-ul Dorohoi un spital temporal pentru pelagroși; în 1858 I. Theodori, în tesa de doctorat în medicină imprimată la Berlin, a descris P. observată în spitalul din Roman. Primul autor care a descris P. în Muntenia este St. V. Episcopescu, în »Practica doctorului de casă, Bucur. 1846.« În 1859 I. Felix a constatat în j.-ul Muscel aparițiunea endemică a P.-ei și a publicat observațiunile culese în acel județ în Monitorul medical din 1862. În 1862—64 s'a constatat că P. este endemică în mai multe județe ale României și că în ospiciile de alienați se găsesc bolnavi de mania pelagrosoasă; medicii au făcut cunoscința cu diferitele faze prin care trece P., numărul casurilor observate a crescut, s'au studiat treptat formele clinice ale P.-ei de I. Theodori, I. Felix, A. Sutz, I. Antoniu, D. Sergia, I. Neagoe, T. Luca, N. Kalenderu; anatomia patologică a P.-ei de V. Babeș, G. Marinescu, V. Sion; etiologia și prevenirea P.-ei de A. Fétu, I. Felix, M. G. Obedenaru, C. Istrati, D. Sergiu, I. Munteanu, N. Manolescu, G. Crainceanu, N. Kalenderu, I. Neagoe, V. Babeș, A. Urbeanu, A. Babeș; terapia P.-ei de C. Tălășescu, V. Babeș, Elena Manicaticide. Poporul a dat P.-ei diferite numiri, în Moldova buba trântărilor, rana trântărilor, leprică, pecingine rea; în Muntenia jupuială, părleala, buțareț; în Transilvania boala saracilor, boala saraciei. În tot regatul român s'au aflat în 1888 10,626, în 1892 16,488, în 1896 17,912, în 1897 19,796, în 1898 21,272, 1899 32,237 pelagroși. Italia are astăzi preste 100,000 pelagroși. P. bântue numai țările unde predomnesce porumbul ca baza alimentațiunii, ea n'a apărut nicăiri îndată după introducerea culturai porumbului, ci după răspândirea lui ca aliment a trecut un timp oare care până la ivirea boalei. În Muntenia porumbul

a fost introdus din Turcia sub domnia lui Șerban Cantacuzino 1678—88, în Transilvania tot pe la 1686, în Moldova la începutul secl. XVIII (A. Xenopol, Phillipides, N. Iorga, Teutsch, P. S. Aurelian, G. Crainceanu). Cam târziu a fost recunoscut de observatorii P.-ei raportul care există între mîncarea de porumb și între P. O excepțiune au făcut în această privință medicii din republica Venețiană, în 22 Nov. 1776 magistratul de sănătate din Veneția a interzis vîndarea, mîncarea și măucarea de porumb stricat. După ce raportul între porumb și P. nu s'a mai putut nega, pelagrologii s'au împărțit în două tabere, una care acusa porumbul în general, prin urmare și porumbul sănatos ca cauza boalei, fiindcă ar fi un aliment sarac în materii azotoase, cealaltă taberă a recunoscut, că P. este produsă numai de porumbul stricat. Dintre pelagrologii cari consideră porumbul în general ca cauza P., unii se bazează pe examinări chimice greșite ale porumbului, pe analize nu ale porumbului sănatos, ci ale celui alterat, descompus, alții pe împrejurarea, că porumbul nu s'ar asimila în corpul omului de o potrivă cu celelalte cereale, că glutenul porumbului n'ar fi identic cu acela al grăului, secărei, orzului, ovăselui. De fapt porumbul normal conține materiile nutritive într-o proporțiune care îi conferă calitatea unui bun aliment, numai porumbul stricat, fermentat, devine adeseori sarac în albumină, gluten și amidon. Majoritatea pelagrologilor consideră P. ca consecința mîncării de porumb rău conservat, stricat. Deja în prima jumătate a secl. XIX au fost acușați ca cauza P.-ei numeroși parasiți vegetali ai porumbului: Mucor, Uredo, Lycoperdon, Reticularia, Verderame, Sporisorium maidis, Oidium lactis, Eurotium, Bacterium mesentericum, Penicillium glaucum. Acești epifiți nu sînt otrăvitori, dar prezența lor pe suprafața porumbului indică o stare patologică, care a putut da nascere la prefaceri chimice și în miezul bobului. Este aproape sigur că, pe lângă materia toxică, dezvoltată în porumbul necopt, umed, rău conservat și fermentat, joacă în otiologia P.-ei un rol și terenul, starea fizică a omului expus la intoxicațiune, și aici inanițiunea, ca și paludismul și alcoolismul pot juca un rol predisponent, prin slăbirea reacțiunii fiziologice, prin mărirea receptivității pentru materia toxică. La cercetările bacteriologice ale porumbului stricat și ale bolnavilor de P. nu s'a putut descoperi un microorganism specific al P.-ei. Noi considerăm dar P. ca o intoxicațiune cronică prin porumb stricat, a oamenilor cari posed o predispozițiune moștenită ori dobândită, și basăm această opiniune deocamdată pe simptoamele clinice, cari corespund cu cele ale intoxicațiunilor sistemului nervos și pe datele anatomo-patologice, pe leziunile centrelor nervoase comune la intoxicațiunile cronice, cari leziuni au fost gasite în măduva spinală de Fr. Tuczek, P. Marie, G. Marinescu, V. Sion, V. Babeș, și așteptăm ca chimiștii sa izoleze materia toxică care se formează în porumbul umed, rău conservat, fermentat. Experimentele facute cu extracte ale porumbului stricat nu le putem considera ca soluțiunea chestiunii, și Lombroso, Husemann, V. Babeș recunosc, că și extractele altor cereale, ale grăului și secărei stricate, posedă calități toxice, simi-

lare cu acelea ale porumbului. C. Lombroso și V. Babeș mai afirmă, că porumbul cel mai bun conține o mică cantitate de substanță toxică, neîndestulătoare pentru a îmbolnăvi un organism rezistent, că în porumbul stricat se găsește o mai mare cantitate de acestor otrăvuri, dar ei n'au putut isola aceste substanțe toxice. Nu putem considera P. ca simplă inanițiune, fiindcă la populațiunile foarte rău hrănite din țările unde nu se mănâcă porumb nu se arată simptomele P.-ei. Prevenirea P.-ei constă în îmbunătățirea situațiunii economice și a traiului țeranului, în povățuirea lui asupra cauzelor cari produc P., cari înlesnesc stricarea porumbului, asupra necesității ca porumbul să se seamene de timpuriu pentru ca să aibă timpul necesar a se coace, să se culeagă numai după ce a fost coapt cu desăvîrșire și înainte de a începe ploile de toamnă și bruma, să se conserve la un loc aerat și uscat, ca asemenea să se păstreze făina de porumb într'un loc uscat, ca în localitățile unde porumbul nu se coace în toți anii, din cauza că acolo este prea mic numărul zilelor calde și senine, mai ales în văi înguste, în infundături lipsite de acțiune îndelungată a razelor solare, să se cultive în loc de porumb cartofi, orz, ovės. În regatul român în 1893 s'a înscris în legea sanitară interdicțiunea culegerii, măcinării și vëndării de porumb necopt; în 1888—89 și 1893 doctorul I. Neagoe a fost însărcinat ca să studieze în alte țeri bântuite de P. măsurile întrebunțate pentru combaterea ei. S'a recomandat uscarea porumbului înainte de așezarea lui în hambar, uscarea porumbului la soare este folositoare, dar cuptoarele și alte aparate de uscarea porumbului nu sînt practice. I. Neagoe a propus înființarea de brutării cooperative comunale, de bucătării economice, de locande sanitare, de asile de pelagroși. Idealul nostru ar fi largirea cantinelor școlare, întrunirea lor cu bucătării economice și cu brutării, care să servească de școale de bucătărie pentru fete, dar mai sîntem departe de realizarea acestui ideal. Dintre măsurile propuse de I. Neagoe s'a pus în lucrare înființarea unui asil de pelagroși de 40 paturi, alipit de școala de agricultură Păncescu-Dragomiresci în j.-ul Roman. În cei din urmă ani s'au făcut mai ales în Statele Unite ale Americii încercări pentru preservarea făinei de porumb contra fermentațiunii prin depărtarea oleului. Cotiledonul bobului de porumb conține mai tot oleul acestui cereal, la fermentarea oleiului acidele grase devin libere, atacă substanțele albuminoide și produc din ele toxine; depărtarea oleiului din porumb este dar indicată și ea se execută în două moduri: pe calea chimică și pe cea mecanică. Metoda chimică a fost încercată de frații G. Assan din București, cari au extras cu benzină tot oleul din porumb și au reușit perfect. Metoda mecanică întrebunțată în Statele Unite este cea următoare: îndată după recoltă porumbul se sterilizează prin vapori de apă fierbinți, se uscă prin curenți de aer uscat, printr'o mașină specială se taie cotiledonul și se depărtează, restul se macină și dă o făină care se conservă mult timp fără ca să fermenteze.

Literatură: C. Várnay, Rudimentum Physiographiae Moldaviae. Budaev, 1836; St. V. Episcopescu, Practica doctorului de casă. București,

1846; I. A. Theodori, Dissertatio inauguralis medica de Pellagra. Berolini, 1858; I. Felix, Observațiuni asupra pelagrei din districtul Muscel, în Monitorul medical. București, 1862; I. Fabricius, Raportul asupra spitalului de alienați din Craiova, Monitorul medical, 1864; Th. Roussel, Traité de la Pellagre. Paris, 1866 și 1878; A. Sutz, Relațiuni clinice și medico-legale din spitalul Mărcuța. Bucur., 1869; I. Felix, Tractat de Igiena publică și de Poliția sanitară. Bucur., 1870; A. Fétu, Manual de medicina practică. Iași, 1871; Chr. R. Ciobanoff, Despre pelagră, tesă pentru doct. în med. București, 1874; N. Anastasiad, Memoriu asupra pelagrei. Bucur., 1875; A. Sutz, Alienatul în fața societății și științei. Bucur., 1877; Gr. Christescu, Câteva considerațiuni asupra pelagrei, tesă. București, 1878; C. Istrati, O pagină din istoria contemporană a României. Bucur., 1880; C. Codrescu, Compendiu de igienă. Bêrlad, 1880; I. Felix, Rapport au IV. Congrès international d'Hygiène, sur la prophylaxie de la Pellagre. Genève, 1882; I. Felix, Profilaxia pelagrei. București, 1883; A. Hirsch, Handbuch der histor.-geograph. Pathologie, 2. Aufl. Stuttgart, 1883; E. Neusser, Die Pellagra in Österreich und Rumänien. Wien, 1887; I. Antoniu, Traité de la Pellagre. Bukarest, 1887; C. Constantinescu, Contribuțiuni la studiul pelagrei, tesă. Bucur., 1887; Philippovicz, Beobachtungen über das Vorkommen der Pellagra in der Bukowina, Wiener medicin. Blatt, 1888; D. Sergiu, Raport general asupra pelagrei. Bucur., 1888; Róna, Pelagra în Ungaria, Orvosi hetilap, 1889; I. Neagoe, Raport asupra misiunei sale în străinătate, pentru a studia mijloacele de combatere ale pelagrei. București, 1889; N. Popescu-Giurgiu, Pelagra în Vlașca. Bucur., 1891; I. Neagoe, Raport asupra instalării și funcționării asilelor de pelagroși și a cuptoarelor de pâne pentru combaterea pelagrei. Bucur., 1894; I. Neagoe, Estratto dal Rapporto ufficiale al Ministero dell' Interno della Rumania sulla Pellagra in Italia. Treviso, 1895; I. Felix, Rapoartele generale asupra serviciului sanitar și igienei publice a regatului român. București, 1893—99; I. Beu, Despre pelagră, în »Transilvania». Sibiu, 1899; V. Babeș și V. Sion, Lesiunile nervoase în pelagră, Rom. medic. VII. Bucur., 1899; I. Neagoe, Pelagra în Românie, conferență. București, 1899; I. Neagoe, Studiu asupra pelagrei. Bucur., 1900; V. Babeș, Patogenia pelagrei, Rom. medic. VIII. Bucur., 1900; V. Babeș et Hélène Manacitide, Sur certaines substances spécifiques produites par l'organisme des pellagreux, Compte rendu de l'Académie de sciences. Paris, 1900; A. Sutz (junior), Contribuțiuni la tratamentul medical al pelagrei, tesă. Bucur., 1900; Elena Manacitide, Contribuțiuni la studiul pelagrei, tesă. Bucur., 1900; V. Babeș und V. Sion, Die Pellagra, Handbuch der Pathologie und Therapie von H. Nothnagel. Wien, 1901; I. Felix, Pelagra în istoria igienei din secl. XIX, Anal. Acad. rom. Bucur., 1901.

[I. Felix.]

Pelargonium L'Hérit., (botan.) gen din fam. Geraniaceae, tribul Pelargonieae, cuprinde plante erbacee, subfrutescente sau frutescente, glabre sau pubescente, adesea viscoase-odorante și cărnoase. Acest important gen are vr'o 170 de

specii, dintre cari 3 cresc în Africa boreală și în Orient, 2 sau 3 specii cresc în Australia și Noua-Zelanda. Celelalte toate trăiesc în Africa australă. Multe specii de *Pelargonium* se cultivă ca plante decorative, dintre acestea menționăm: *P. odoratissimum* Ait., *P. roseum* Ait. și *P. bellulum* Sweet. Aceste 3 specii originare din Africa australă, sunt cultivate prin casele oamenilor și cunoscute poporului nostru sub numirile de: Indrușaim, Mușcat, Mușcată.

[Z. C. P.]

Pelasgi, cel mai vechiu popor al Greciei, de origine arică (e falsă părerea că ei ar fi fost semiți). P. constituiau poporul grecesc, înainte de venirea Ioniienilor și de stramutarea eolică și dorică. Grecii vechi îi socotiau ca pe un popor deosebit, dar de aceeași origine cu ei și multe familii ale lor le scoborau din P. P. erau statornici, se ocupau cu păstoria și agricultura. Au curățat pădurile, au secat bălți, au construit cetăți cu cetățui întărite, numite Larise. Cele mai vestite locuri ale lor au fost Dodona în Epir, Orchomenos în Beotia, Mycenae în Argolis, Sicyona. Adorau ca cel mai mare zeu pe Zeus, eterul, cerul luminos, fara temple și fără imagini, pe virful munților. Numele lor a dispărut înaintea numelui de Helleni, care designa pe cele patru triburi grecesci.

Pelea, v. Pielea.

Pelendava, ruine de cetate romană, v. Brădesci.

Peleos, bărbatul zeiței Thetis, tatăl lui Achilles, domnitorul Myrionilor în Thessalia.

Pelerina, (*franc.*) haina femeiască în formă de guler încheiat la gât, cădând mai lung peste umeri.

Pelerinagiu, vizitarea sau cautarea locurilor sfinte mai îndepărtate cu scopul de a dobândi foloase spirituale, a deștepta și cultiva simțmintele pie și religioase în suflet. Intre locurile la cari peregrinează creștinii locul dintău îl ocupa locurile sfinte din Palestina, unde încă de prin secl. II au început a peregrina creștinii. P. a fost una din principalele cauze care a dat naștere resboaielor cruciate. Afară de locurile sfinte din Palestina, creștinii încă din timpurile cele mai vechi au început a visita locurile unde au petrecut sfinții mai mari, ori se aflau moaștele lor. Locurile cele mai însemnate de peregrinagiu sunt: Compostella și Monserrat (Spania); Lourdes (Francia); Loretto și Pompei (Italia); Einsiedeln (Elveția); Maria Zell (Stiria); Kis-Zell și Maria-Radna (Ungaria). Românii, cu deosebire uniți, peregrineaza la Biksad, Virula și Prislop (Hațeg).

[Dr. Iacob Radu.]

Peleș, 1) *P.*, *pârâu* ce curge în partea de nord a orașului Sinaia (România), dela vest spre est. Obârșia lui se află la baza stâncilor ce formează coana muntelui Furnica (v. Bucegi) și se varsă în riul Prahova. P. a inspirat augustei poete, Carmen Sylva, o serie de povești și legende.

2) *Peleș*, *castelul* de vara al regelui Carol I al României, e situat în partea nord-vestică a orașului Sinaia pe un frumos platou marginit de paduri de brad și fag și strabutate prin fața castelului de apa Peleșului. Castelul e clădit în stilul renascerei. În acest castel au fost primiți și ospătați împăratul Francisc Iosif I, principele Ferdinand al Bulgariei, regele Alexandru al Serbiei

și tot aci s'au născut principii Carol II (1893) și Elisabeta (1894), fiii principelui Ferdinand, moștenitorul tronului României. Pe o placă de marmora alba, fixată în zid d'asupra intrării principale, se află inscripția fundării cu litere aurite:

»Eu Carol și al meu popor,
»Făcut-am într'un gând și dor
»În timp de lupte-al meu regat
»În timp de pace al meu palat.«

versuri datorite lui Alexandri. Și în urmă:

»Eu Carol I, cu Elisabeta Regina, după silință »neobosită de doui ani, în luptă cu un tărîm »nestatornic, strabătut de isvoare, isbutit-am a »pune la poalele Bucegiului temelgia acestei cla- »diri, în anul mântuirii 1875, iar al domniei »noastre al noulea. Zidirea s'a oprit pe timpul »resboiului pentru neatirnarea României. Intrat- »am în astă casă a noastre în anul mântuirii »1883, iar al domniei noastre al 17-lea. Datu-i-am »nume »Castelul Peleş.«

Cladirea e încălzită prin calorifere și ilumina-
nată cu electricitate. [A. M. Michaelescu.]

Peleus, în mitol. grec. fiul lui Aeakos, regele din Aegina, și al Endeisei, fratele lui Telamon. P. după multe aventuri ajunge pe muntele Pelion, aci se însoară cu Thetis (v. ac.), însă Eris (v. ac.), zeița de ceartă, aruncă un măr de aur între oaspeții. P., dela Thetis, a avut pe fiul Achilleus. [Atm.]

Pelias, (mitol.) fiul lui Poseidon, zeu al marii, cu Tyro, îndepărtând pe frații sei Neleos și Aeson de pe tron, a ajuns domnitor în Iolkos, și apoi ca sa scape de Iason, fiul lui Aeson, l'a trimis ca sa aducă lâna de aur, creșdend ca se va prapadi, dar Iason s'a reîntors și atunci P., la îndemnul Medeei, sub pretext ca sa întinereasca, a fost ucis de fetele sale.

Pelican, (*Babița*, *Pelecanus onocrotalus*), pasere din ord. Inotatoarelor, fam. Steganopodelor, are ciocul mult mai lung decât capul și încovoiat la vârful ca un cârlig, sub cioc un sac de piele galben-albăstriu. Penele albe trandafirii, cele dela aripi negre. Ciocul galben-cenușiu cu puncte roșii și galbene. Picioarele roș deschis. Degete 4, unite cu o pieluța. Lungimea corpului 1'40—1'50 m., a aripilor 55 cm., a coții 18 cm. Traiesce în Europa sudică (România, Ungaria de sud), Asia și Africa, pe lângă termuriile riu-
rilor și al marilor (Marea Neagra, Lacul Caspic). Sboară și înoată foarte bine. Își face cuibul în pământ. În sacul de sub cioc adună pesci pentru puii sei. E foarte mănăcioc. Se poate lesne îmblândi.

Pelimon, *Alexandru*, publicist, n. în Bucuresci 1820. Numeroase publicații fără vr'o deosebita valoare literară: Poesii fugitive, 1846. Poesii, 1847. Suliotu sau Grecia liberată, 1847. Batalia dela Calugăreni, 1848. Fiul mazilului (drama), 1851. Actrița din Moldova (drama), 1852. Curtea lui Vasile Voda (tragedie), 1852. Hoții și hagi, 1853. Tandalida, 1854. Crimeea și caderea Sevastopolului, 1855. Avutul și saracul, 1856. Faptele eroilor, 1857. Bucur sau istoria Bucurescilor, 1858. Impresiuni de călătorie în România, 1859. Traian în Dacia, 1860. Memoriu, descrierea sfințelor manăstiri, 1861. Jidovul cămătar, 1863. Flori de Moldo-România (poesii), 1864. Epoca glorioasă a lui Mihaiu-Viteazu, 1867. Revoluția din 1848, 1868. Mateiu-Vodă la mână-

stirea Sadova, 1871. Catastrofa întâmplată boerilor în muntele Gavanul la 1821, etc.

Pelin, Pelin alb, Pelin bun, numirile vulgare ale plantei *Artemisia Absinthium* L. (v. ac.).

Pelioma typhosum se numește exantemul tifoid, pete roșii de mărimea unui bob de linte, cari apar pe la a opta și a febrei tifoide pe pântece, câte odată pe partea inferioară a toracelui și pe coapsă.

Pelion, (*Plessidi Oron*), munți păduroși (1618 m. înalți) la țărmul estic al Tessaliei, pe peninsula Magnesia.

Peliosis, erupțiunea de pete livide cari apar pe corp în unele boale, în Eritemul nodos, în Purpura reumatismală, Purpura cacticică, în unele intoxicațiuni medicamentoase, ca cea de iod, acid salicilic, chinină, săcara cornută.

Pellissier, *Amable Jean Jacques*, duce de *Malakow*, mareșal de Franța, n. în 1794; † 1864. În 1846 gen. de brigada, în 1850 gen. de divizie, apoi guvernor general al Algeriei, unde organizează întâia expedițiune a Kabyliei, în Laghuatul și supune trib. Algeriei meridionale (1852). În 1855 înlocuiește pe generalul Canrobert la comanda primului corp de armată la Sevastopol, unde prin impetuositatea lui obișnuită ia Malakofful, în urma cărui act obținut titlul de mareșal de Franța și apoi de duce de Malakoff (1856) și o pensiuie ereditară de 100.000 lei. Vice-președinte al senatului, ambasador la Londra (1858), apoi comandant al unei armate de observațiune la Nancy. Cancelar al legiunei de onoare (1859), e numit din nou guvernor general al Algeriei și păstrează această funcțiune până la moarte.

Pelița, membrană (v. ac.).

Pella, capitala Macedoniei antice, locul natal al lui Alexandru cel Mare.

Pellerin, *Alfons Fr.*, inginer-constructor franc., n. 1833 în Laigle (Franța), absolvent al școlii de arte din Châlons, 1852 până 1878 inginer la societatea »des Batignolles« din Paris; ca reprezentant al acestei societăți în România (1872), a construit podurile liniei ferate Pitești-Craiova (1872). La 1885 se stabilește în București, construiază podurile peste Ialomița, Jiu, Bistrița, Siret, etc., tunelul dela Epureni (2000 m. lung) și linia ferată Comănesci-Palanca (1897).

Pellico, *Silvio*, poet și prosator italian, n. 1789 la Saluzzo, † 1854; celebru mai ales prin scr. intitulată: *Inchisorile mele*; profesor de limba franceză în Milan; redactă cu Manzoni, Monti, Foscolo, ș. a. foaia »Il Conciliatore«, în care sub forma de luptă în contra clasicismului, lupta în contra domniei austriace, pentru care, după un an, 1820, fu osândit la moarte, apoi la închisoare pe 15 ani, la Spielberg. Grațiat la 1830, scrise »Le mie prigioni« (*Inchisorile mele*); »*Idoveri degli uomini*« (*Datorințele oamenilor*) în prosă; iar în versuri tragedia »*Francesca da Rimini*«; apoi drame și poezii lirice și epice.

Pelopidas, bărbat de stat și general teban, amic bun cu Epaminonda, a scapat Teba de sub jugul Spartanilor (397 a. Chr.). † 364 în lupta dela Kynoskephale.

Pelopones, (*Peloponnesos*), marea peninsula sudică a Greciei, dela evul mediu incoace numită *Morea* (v. ac.), legată de Helada proprie numai prin istmul Corintului (acum tăiat); 22,200 km².

cuprindea Arcadia, Achaia, Elis, Messenia, Laconia, Argolis, Corint, Phlius și Sikion. Achaii, vechea populația P.-ului, a fost alungată ori supusă (1104 a. Chr.) prin imigranți doriei, cari formară mai multe state, între cari cel mai puternic era Sparta. 146 a. Chr. P. fu subjugat de Romani și dimpreună cu Grecia niilocie formă provincia Achaia.

Peleponeslac, *resboiul*, (431—404), luptă nenorocită între Sparta și Atena, pentru câștigarea hegemoniei elenice, resboiu care a isbucnit sub presiunea afacerilor din Corint, Potidea și Plateia. În fruntea Spartanilor și ligei din Pelopones, se afla Archidamos, iar generalisim al Athenei și ligei delice, marele Pericles. Locuitorii din Atica, fiind cu toții adunați în Athena, a fost destul ca să între în portul Pireu un vas pe care murise cineva de ciună, ca întreaga metropolă atică să fie pustiită de groaznicul flagel. Din cauza certurilor interne, Athena nu putu să realizeze visul lui Pericles: o niare Grecie. Resboiul acesta nenorocit finu 27 de ani, slăbind cu desăvârșire puterile Greciei și pregătindu-i moartea.

Pelops, (mitol.) fiul lui Tantalos, care l-a tăiat și l-a dat de mâncare țăilor, dar aceștia sciind toate, l-au înviat, și apoi P. pornind din Phrygia s'a așezat pe peninsula, care a luat numele său: Pelopones. Aci s'a căsătorit cu Hippodameia, care i-a născut pe Atreos și Thyestes.

Pelta, (*grec.*) scut în formă de semilună, pe care artiștii antichității îl pun printre armele Athazonelor.

Peluciditate, proprietatea mineralelor de a fi strabătute de lumină. V. Transparența.

Pelusium, vechiu oraș egiptean, la punctul nord-estic al deltei Nilului, pe un teren mocirlos, în apropierea portului Port-Said. După acest loc s'a numit *pelusic* brațul estic al riului Nil. Poziția orașului a fost de importanța deosebită, fiind el pentru Palestina și țerile vecine cheia Egiptului. Dintre bătăliile dela P. cea mai vestită este cea dela 525 a. Chr. în care Kambyzes a supus împărația Egiptului.

Pelvimetru, (med.) instrument medical pentru măsurarea diametrelor basinului (v. ac.).

Pelvis, (*lat.*) basin (v. ac.).

Pelvoux, (*Grand P.*, *Alpii Oisans*), munte în Alpii cotieni în Dauphiné, 4103 m. înalt; spre nord dela el e pasul preste Col de Lautaret (2075 m.) cu drum dela Grenoble la Briançon.

Pemba, insulă la țărmul estic al Africei, aparține sultanului de Zansibar, 964 km². cu 40,000 loc., stă sub protectorat englez.

Pembroke, 1) *P.*, comitat englez în Walesul de sud, 1599 km². cu 89.133 loc. (1891); capitala Haverfordwest. 2) *P.*, oraș în comitatul engl. *P.*, 14,978 loc., 12 forturi, arsenal de marină, șantier.

Pempflinger, *Marcus*, originar dintr'o fauillie șvabică naturalisată în Sibiu; 1521 ales primar al Sibiului și comite al națiunei săsesci. Sub el fu introdusă și sprijinită doctrina lui Luther, care după pașirea resolută a lui Honterus din Brașov, 1533, fu acceptata de întreagă națiunea Sașilor. După căderea Ungariei la Mohács, 1526, întrevinind lupta pentru coroana între Ferdinand și Zăpolya, și P. luând partida imperia-liștilor, se luptă în fruntea Sibiienilor contra lui

Zápolya șapte ani, până ce în 1536, predându-se Sibiului, cu acesta ajunge întreg Ardealul în stăpânirea lui Zápolya. În urma acestora P. retrăgându-se la Viena, curând după aceea moare, pierzându-i-se și urma. (Cf. G. Teutsch, Gesch. der siebenb. Sachsen; Heinrich Wittstock, Zur Biographie Marcus Pempflinger's, în Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde, neue Folge III, 124, IV 127.) [Icdp.]

Pemphigus, (med.) morb de piele, ce se manifestă în pete roșii, deasupra cărora se formează beșici, ce conțin un lichid apăsos. Aceste beșici creapă în 2—3 septemăni, apoi se uscă, rămânând în urma lor pete întunecate, cari pe încetul se înălbesc. Câte odată P. durează cu lunile, cu anii chiar. El este cauzat de o slăbiciune generală a corpului. *P. al noundscuților* (*P. neonatorum*), adeseori e un simptom al sifilisului ereditar. Tratament: întărirea organismului, aplicarea de pudre sau pansamente uscate.

Pen, în limba celtică înseamnă cap, căpetenia. După mitol. valisco-bretona Artus e fiul lui Uter, care după mitul despre Merlin devine căpetenia bălaurilor (dragon) și de aci Uter = Pen-dragon (v. ac.).

Penal, *dreptul*, este acea ramură a științei dreptului, care se ocupă cu organizarea pedepselor. Astăzi D. P. e în plină evoluție, căci teoriile filosofice îi sgude temelile. Codul P. presupune voința liberă, admițând liberul arbitru. Filosofia explică însă, că voința e totdeauna determinată, ceea ce a dat naștere teoriei determinismului, care nu trebuie să se confunde cu a fatalismului. În gradarea pedepsei, C. P. are în vedere faptul comis, nu pe individ. Școala italiană, cu Lambroso în frunte, susține, cu mici variante, că trebuie să se aibă în vedere nu faptul, ci autorul; că sunt diferite speșii de criminali: unii născuți incorigibili, alții de oasie, etc. O nouă școală, cea germană, consideră pedeapsa ca necesară din cauza utilității sociale. În scurt, D. P. se resimte de loviturile filosofilor, și în toate statele se vede necesitatea reformării lui. Codul P. român e tradus în 1865 după cel francez, cu împrumuturi din cel prusian. (v. și art. Drept și Pedeapsa.) [Scriban.]

Penates, la Romani deii apărători ai casei, în special îngrijau de penus (cămara cu bucate și beuturi) și deoarece bucatele se pregăteau pe vatră, ei erau și deii ai vetrei. Cultul lor se amintese laolaltă cu al Larilor (v. ac.) și al deșei Vesta (v. ac.). Se amintesc și P. ai statului și poporului roman. [Atm.]

Pencovici, *Eustașiu*, general român, n. 1836, a fost trei luni ministru de resboiu în cabinetul Ioan Ghica, demisionat la 11 Martie 1871; în resboiul independenței 1877—78 șef de stat major al corp. II de armată, P. funcționează 1879—1901 ca delegat al României în comisiunea europeană a Dunărei la Galați.

Pendente lite, (*lat.*) nefind terminat procesul, fiind procesul în decurgere, neisprăvit încă.

Pendentif, (*franc.*) bucata de boltă, plasată între arcurile mari, suportând o cupolă.

Pen-dragon, (căpetenia bălaurilor), după mitol. celtică Hu (v. ac.) și-a clădit o naie, a încărcat-o, cu bucate; ea era ținută deasupra apei de șerpi (dragoni, bălauri). Hu e totodată principele lumii de jos (Pluton) și în această calitate se

chiamă P.-d. El conduce sufletele în lumea de jos preste curcubeu, puntea sufletelor, și cele curățite le retrimite tot pe curcubeu în lumea de sus.

Pendul, ori ce corp, care se mișcă în jurul unui punct fix, numit punct de suspensiune, sau în jurul unei axe fixe orizontale, numită axă de suspensiune. De ordinar se reprezintă printr'o massă metalică sferică sau lenticulară atârnată de un fir inextensibil. El se folosește cu deosebire la ceasornice pentru regularea mersului lor. Un P. oscilator nu-și schimbă nici când direcțiunea oscilărei sale și acest fapt încă a servit, prin experiențele lui Foucault, pentru a demonstra rotațiunea pământului nostru în jurul axei sale.

Pendul electric, este cel mai simplu electroscop; se compune dintr'o bobită de mēdುವă de soc, atârnată printr'un fir de cânepă la un picior de sticlă, al carui cap de sus este adus, de regulă, în formă de cărlig. v. Electroscop.

Pene, îmbrăcămintea paserilor, compusă din P. mari, mici și puf. P. sânt compuse din o țevă și din fire mici subțiri numite steag. P. deosebitelor paseri au deosebite forme și colori. La unele paseri P.-le cad primăvara și toamna, crescând altele (năpăresc). P.-le sânt așezate în mod simetric, după anumite legi. Crescerea P.-lor se efectuează foarte repede. P. de vară sânt mai frumos colorate, ca cele de toamnă și iarnă. Coloratura P.-lor atârță și de vârsta paserilor. Bărbătușii și paserile bătrâne au colori mai vii ca femeușele și pas. tinere. P.-le apără paserile de frig în timpul iernii. Oamenii le folosesc în perini, plapome, saltele, la scris, ornament (podoabă); dela o găscă se poate lua pe an până la 14 dgr. de P.

Penelos, râul principal al Tesaliei, curge prin valea Tempe; acum *Salamoria*. Un alt P. era în Elis, acum *Gastuni*.

Penelope, (mitol.) fata lui Ikaros, soția lui Odysseos și mama lui Telemachos. Cât timp bărbatul ei a fost dus în resboiu contra Troiei, ea nu mai avea liniște de mulțimea pețitorilor îndrăzneți, dar le-a respuns, că nu se mărită până nu termină un vestmēt de înmormēntare pentru Laertes, socrul său; ea însă ca sa trăgăneze timpul, strica noaptea ce țiua țesea ori cosea și așa a amānat toate până ce Odysseos s'a re-întors din resboiu, tocmai când pețitorii îndrăzneți se ospētau în casa lui. Odysseos atunci a ucis câțiva din ei.

Penetrabil, (*lat.*) ce se poate pătrunde, străbate, trece.

Penetralia sacra, la Romani sacrificiile familiare în onoarea Penașilor (v. ac.).

Penia, (mitol. grec.), personificațiunea sărăciei și inventătoarea artelor și măestriilor.

Penibil, (*franc.*) neplăcut, duros.

Penicillium Link., (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete, fam. Aspergillacee, cu numeroase specii, cari trăiesc pe plante vii ori moarte, pe substanțe organice de natură animală sau vegetală, constituind ceea ce se țițe popular *Mucegaiuri*. Ca specii mai comune: *P. glaucum* Link., *P. candidum* Link., ș. a.

Penin, v. Chlorit.

Peninsula, (geogr.) uscat încungiurat de trei părți cu apă (mare).

Peninsular, resboiul, se numește cel purtat de Englezi pe teritoriul Spaniei și Portugaliei în contra Francezilor (1808—13).

Penis, (lat.) membru viril; e de formă cilindrică și compus din trei corpuri cavernoase, două numite Corpora cavernosa penis și unul numit Corpus cavernosum urethrae; acesta din urmă învêlue uretra; acestea se termină în *glans penitis*, ce este acoperită de pielea praeputium. v. art. Coit, Corpus cavernosum și Erectiune.

Penitenciar, (Inchisoare, Pușcărie, Gros), se numește locul unde cei condamnați pentru infracțiuni penale, își execută osândă. În această privință sînt diferite sisteme. Biserica, cea dintâi, ordonă închisoarea solitară, în cele separate, care fu admisă de Anglia în 1790. Ben. Franklin introduse sistemul celular în America. În sistemul P., a devenit celebră închisoarea din Auburn (v. ac.) din America. Aici condamnatul e închis în celulă noaptea, iar ziua lucrează în comun, dar fără a vorbi. Acesta e sistemul Auburnian sau din Filadelfia. Cod. pen. român prevede că femeile vor fi închise separat de bărbați; că cei condamnați la muncă silnică vor fi supuși la un regim aspru, avînd lanțuri; că acești condamnați noaptea vor dormi cu fiară la picioare. Pentru cei condamnați la munca silnică sau la reclusiune, munca e obligătoare. În România s'au construit câteva penitenciare sistem celular, după ultimele date ale științei. După legea închisorilor din 1874, în România sînt închisori preventive: a) pentru delict; b) pentru crime; închisori de osândă: a) pentru pedepse corecționale și polițienesci; b) pentru munca silnică; c) pentru reclusiune; d) detențiune. Această lege consacră sistemul celular, dar permite lucrul în comun, sub condițiunea tăcerii. Cei condamnați la muncă silnică, pot fi întrebuințați în saline. Actualmente, sistemul P., modul executării pedepsei, e în plină revoluțiune. La diferite congrese speciale și prin scrieri, idei nouă resar și îndrumază știința dreptului penal să găsească mijloace mai bune pentru corectarea condamnaților. [Scriban.]

Penitența, (lat. Poenitentia), durere internă și supărare, ce cuprinde pe om, fiind conșciu, că a făcut, resp. a omis cutare lucru bun ori rău. A face P. înseamnă a suferi pedeapsa meritată pentru păcate și deodată a medita asupra acelor și a concepe hotărîrea de a se îndrepta. În sens mai strîns P. e părerea de rău și muștrarea conștiinței (v. Căința), fiindcă am făcut o faptă ori am întrelăsat ceva contra legei. În sens și mai strîns P. sau pocăința e aceea virtute morală, care ne înclină să ne pară rău pentru păcatul făcut, să-l urim din inimă și să ne hotărîm a ne îndrepta viața. Ca sacrament P. însemnează Mărturisirea păcatelor (v. ac.).

Penitentiaria romana, oficiu adnexat curiei romane prin care se dau, în forul conștiinței, deslegări dela casurile (păcatele) rezervate papei, dela păcate și crime ascunse; dispensări dela irregularități, piedici de căsătorie și censuri ascunse. În fruntea penitentiarei stă Poenitentiarius major (v. ac. v. și Curia romană).

Penitentiarius, (lat.) confesariu, cel ce este îndreptățit să asculte mărturisirea păcatelor. Deosebit a) *P. major*, care este prefectul congreș. romane: Poenitentiaria romana și se alege dintre

cardinalii cei mai de frunte; b) *P. minores*, cari spovedesc pe credincioși în cele mai mari trei biserici din Roma (Sf. Petru, Sf. Ioan din Lateran și Sf. Maria Maggiore) și desleagă pe cei ce se spovedesc dela casurile rezervate papei. P. este și titula unora dintre canonici.

Penjabian, subdiviziunea mediă a sistemului Permian, corespunde la gresia roșie (Rothliegendes) a geologilor germani.

Penn, William, întemeiatorul coloniei engleze Pennsylvania, n. 1644 în Londra, fiul admiralului William P.; aderent al quakerilor. 1668 a fost arestat pentru scrierea sa »The sandy foundation shaken»; în Tower a scris »No cross, no crown» și »Innocency whit her open face». Dela tatăl său a moștenit o considerabilă avere. Ne mai putînd suporta asprimea cu care erau persecutați quakerii, s'a decis să întemeieze în America un stat liber; spre acest scop a cumpărat (1682), în schimbul unei pretențiuni moștenite, un teritoriu numit Sylvania, mai târziu Pennsylvania, unde au emigrat o mulțime de coloniști. Acestei colonii P. i-a dat o constituție în 24 articole (1683), care în 1776 a servit de basă la constituția Statelor Unite. P. a întemeiat orașul Philadelphia. Scăpătînd, 1712 a vîndut coroanei dreptul său de proprietate asupra Pennsylvaniai. † 1718. Scrierea sa ultima a fost »Fruits of solitude», 2 vol. 1718.

Pennini, Alpi, (Alpii Wallis), partea Alpilor centrali dintre Mont-Blanc și pasul Simplon, cu piscurile Matterhorn (4482 m.), Weisshorn (4512 m.), Mischabelhorn (4554 m.), Monte-Rosa (4638 m.), ș. a.; pasul principal duce dela Martigny preste marele St.-Bernard (2472 m.) la Aosta.

Pennini, munți în Anglia, culme de ape între Marea Nordului și cea Irică; un șir de munți calcaroși de ca. 600 m. înălțime, bogați în peșteri de stalactiti.

Pennisetum Pers., (botan.) gen de plante din familia Gramineelor, trib. Paniceae. Cuprinde vr'o 40 specii preponderant tropicale și subtropicale, puține mediterane. *P. Longistylum* Hochst., *P. latifolium* Spr. (*Gymnotrix latifolia* Schult.) ș. a. se cultivă ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Pennsylvania, stat al Uniunii nordamericane, situat lînga Oceanul Atlantic, colonizat 1681 prin W. Penn (v. ac.) și constituit ca stat al 1776, astfel P. e unul din cele mai vechi 13 state ale Uniunii; 117,000 km². cu 5,258,014 loc. (1890); munți are Alleghanii, ape Delaware, Susquehanna și Alleghany. Loc. se ocupă cu agricultura rațională, oieritul, mineritul (fier, cărbuni, sare), scoaterea de petrol, industrie de fier și bumbac; comerț viu: flota comercială la 1890 numera 1061 năi de 390,845 tone; canale în lungime totală de 1011 km. Datorie 4 milioane dolari; în congres trimite 2 senatori și 30 reprezentanți. Capitala Harrisburg, cel mai însemnat oraș însă e Philadelphia.

Penny, în plural *Pence*, monetă măruntă engleză din bronz; la început a fost din argint, apoi din aramă, 12 Pence = 1 Shilling (v. ac.).

Pensa, guvernament estic în Rusia, 38,841 km². și 1.491,215 (1817) loc., fructifer, cu paduri frumoase de stejar. Capitala P., lîngă Sura, 61,851 loc. (1897); episcopie; fabricațiune de postav, piele, sașun și hîrtie.

Pensionar, funcționar în retragere, trecut la pensie. Pe alocrea se ține și *pensionist*.

Pensionat, institut de educație și instrucție, împreună cu alumneii (v. ac.). În timpul mai nou instrucția se dă de preferință în școale publice, rămânând pensionatelor numai sarcina educației și a corepecțiunii. (v. și Internat.)

Pensiune, resplată acordată prin prestațiuni periodice, după încetarea funcțiunii, funcționarului, event. văduvei sau copiilor lui. Contra P.-lor se observă, că sînt nedrepte, pentru că nu fac deosebire între funcționarul bun și rău, și că prin urmare ar fi de preferit, ca funcționarii să se îngrijească înșiși de asigurarea viitorului lor, rămînând P. numai pentru cazuri excepționale (merite deosebite, nenorociri, etc.). (Pentru P. funcționarilor publici cf. C. G. Disescu, Curs de drept public rom. Bucur., 1891, pag. 1130.)

Penta, (*grec.*) cinci.

Pentada, (*grec.*) restimp de cinci (șile, luni, ani, etc.).

Pentaedru, (*grec.*) corp mărginit de cinci fețe plane.

Pentagon, (*grec.*) figură închisă de cinci linii.

Pentagonalodocaedru, (*grec.*) corp regulat închis de 12 pentagoni.

Pentametrul, formă de vers antic, compus din doi emistichuri, de câte doi dactili, urmați de câte o silabă lungă, la moderni accentuată. Dactilii primului emistich pot fi înlocuiți prin picior de câte două silabe. În versificațiunea modernă P. se ține un vers de cinci silabe. (v. și Dimetru.)

Pentastemum, *Pentstemum* sau *Penstemon* Mitch., (botan.) gen de plante perene boreal-americeane din fam. Scrophulariaceelor, trib. Cheloneae. Cuprinde vr'o 66 specii, ce se aseamănă la port cu *Digitalis* (v. ac.); multe din ele se cultivă ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Pentateuch, cele cinci cărți dela început ale sf. Scripturi a Test. vechiu, scrise de profetul Moise, anume: Cartea facerii (Genesis), Cartea ieșirii (Exodus), Leviticom, Numerii și A doua lege (Deuteronomion). P. conține istoria creațiunii, istoria cea mai veche a neamului omenesc și istoria poporului evreiesc până la ocuparea Palestinei; mai departe legile, cari regulează viața religioasă, politică, civilă și familiara a poporului israelit (Teocrația); de aici se numește P. și lege, cartea legii (Deut. 28, 61; Luca 24, 44). P. e cea mai veche carte dintre câte există. (Cf. Dr. Victor Szmigelski, Introducere în sf. Scriptură a Testam. vechiu, Blaj, 1889, p. 4—12).

Pentathlon, (*grec.*) are înțelesul de cinci jocuri sau emulații. La jocurile olimpice, cari constau din cinci emulații, P. se numea emulația decizătoare.

Pentecosta, (*grec.*) cincișecile sau serbătoarea pogoririi Spiritului sfânt peste apostoli, întimplată la 50 zile după învierea lui Isus Chr. (Rusalii).

Pentecostar, (*grec.*) carte rituală a bisericii resaritene, în care este cuprins ordinea săvîrșirii cultului divin pe restimpul dela serbătoarea Pas-cilor până la Dumineca tuturor sfinților sau Dumineca primă după serbătoarea Rusaliiilor.

Penteleu, munte în Rom., j. Buzău, comuna Goidesci, cel mai înalt al j.-lui (1753 m.) și unul

din cei mai frumoși ai țerei. Massivul său e cuprins între pâraiele Bâsca mare și Bâsca mică, prezentând cinoi ramificațiuni: Cernatu, Miclăușu, Piciorul Caprei, Viforita și Zănoaga, între cari se ridică vârful P.-lui, acoperit peste tot de iarbă, afară de partea nordică, unde e stîncos; la poale are vaste păduri de brați. Ceea ce îl face unic, sînt bogatele sale pășuni de o calitate superioară, din care cauză laptele oilor, ce pasc aici, produce cel mai bun cașcaval.

Pentefikon, (*Briessos*, acum *Mendeli*), munți în vechea Atica spre nord-est dela Athena, bogăți în marmoră.

Penthesilea, (mitol.) regina Amazoanelor, cari s'au luptat înaintea Troiei, unde P. fu omorîtă de Achilleus.

Pentheus, în mitol. grec. fiul lui Echion și Etrera, fica lui Kadmos. Soartea lui P. a servit de motiv mult usitat în drama elină.

Penumbra, marginea spălăcită a umbrei. Anume în dosul corpului opac, într'un anumit spațiu, nu ajunge nici o rază dela corpul luminător, apoi jur împrejur urmează un spațiu în care ajung, dar numai puține raze. Înțunerecul din spațiul prim se numește umbră plină, înțunerecul din spațiul din urmă, penumbră.

Pepelea sau *Pipelcuța*, nume folosit în unele povești românesce pentru Cenușăreasa ori Cenușoata (v. ac.).

Pepepe, *P. galben*, numiri populare ale fructelor comestibile de *Cucumis Melo* L. (v. ao.) *P. verde*, numele popular al fructului de *Citrullus vulgaris* Schrad. (v. ac.).

Peperino, rocă, tuf vulcanic cu cristale mari cenușii-roșetici de mica, augit, leucit. Munții Albani aproape de Roma. Se întreb. ca piatră de construcție, mai ales în vechime.

Pepliniera sau *școala*, se numește o extindere destinată pentru cultivarea exclusivă a plantelor lemnoase tinere până când ating etatea când le trecem la locul lor definitiv. Ele se așează de regula în straturi și șire pentru economie de timp și spațiu, fiind totodată supuse pentru întreg intervalul de timp celui mai rațional tratament (altuire, tundere, etc.). Locul unde se face semănatul formează »școala de semănat« (când nu se face în resadnițe sau propițe chiar pe locurile destinate); exemplarele de unu până la doi ani se resădesc în prina P. sau școală, după același interval de timp se resădesc în a doua, ș. a., mărind succesiv și distanța între indiviși. După felul de plante cultivate distingem: »pepliniera (școala) de arbori« și »p. (șc.) de pomi«. În cadrul celor dintăiu cad »pepliniera silvice«, în a celor din urmă »P. pentru viața de vies, ambele de cea mai mare importanță economică. [A. Pr.]

Peppita, grăunțele de aur de diferite dimensiuni, ce se găsesc în terenurile mobile.

Peppoli, *Joachim Napoleon, marchese*, om politic ital., n. 1825 în Bologna, unchiul lui Murat, soțul unei princese din fam. Hohenzollern-Sigmaringen, 1859 căpetenia regimului provisor în Romagna, din Martie până în Dec. 1862 ministru al agriculturii și comerțului, 1863 ambasador în Petersburg, 1868—70 ambasador în Viena, † 1881 în Roma.

Pepsina, ferment secretat de membrana mucoasă a stomacului, care în amestec cu acid

muriatic disolvă substanțe albuminoide și le transformă în peptone. Artificial se extrage din stomacul de porc, miel sau vițel. P. e o substanță amorfă, de culoare albă, fără miros și fără gust; se întrebuițează ca medicament meinit a ușura digestiunea.

Peptica, remedii ce promovează digestiunea.

Peptone. Dacă albumina se amestecă cu 1 până 2 părți de acid clorhidric sau sulfuric și tot pe atâtă pepsină, și apoi se expune la o temperatură de 30—40°, albumina se hidratează și trece mai întâiu în *proteosă* și apoi în *peptonă*.

Pepturaș, pasere, v. Codoroș.

Për, comună rur. în Trans., cott. Selagin, cu 1849 loc. Magh. și Rom. (381). Are pepinieră de viță americană.

Për, numele popular al arborelui *Firns* comunis P. (v. ac.).

Për, perii animalici sînt formațiuni epidermoidale, filiforme, elastice, ce se compun din celule de diverse forme, aproape lipsite de ori ce snc. Partea din mijloc a perilor o formează substanța medulară, compusă din celule pline cu snc sau aer și așezate lângă olalta fără o legătură mai strînsă; substanța medulară este acoperită de substanță fibroasă sau corticală, compusă din celule lungi, preste cari se află un strat de celule late și subțiri așezate ca țiglele pe case. În substanța corticală se află pigment ce dă colorarea (galben deschis, galben, roșu, brunet, negru) P.-lui. P. își are rădăcina sa în stratul de mijloc al pielii, în o adăncitură a coriului numita sacul P.-lui (folliculus pili). Capătul din jos al rădăcii stă în legatură organică cu o papilă, prin care P. primește nutrimentul necesar. În sacul P.-lui se varsă glandulele sebacee. P. crește prin formarea de celule noue în rădăcina sa; îndată ce ajunge la o lungime anumită, cade, rămîne însă papila din care se desvolta un non fir de P. P. variază un numai după colorarea sa, ci și după înarime și formă; îndeosebi pe corpul copiilor nounașcuți se găsește un P. (numit *Laungo*) de o fineță specială, care însă în curînd cade, făcînd loc altuia mai puțin fin. P. acopere aproape întreg corpul animalelor sugătoare, numai anumite regiuni sînt libere de P.; la om numai palma, talpa piciorului și dosul falangei medii și terminale a degetelor. Dela o vreme încolo, la unii indiviđi mai timpuriu la alții mai tîrđiu, P. își pierde colorarea sa naturală, își pierde pigmentul, înălbînd, surînd. Ca toate părțile corpului, astfel și P.-ii sînt expuși la boale. Acestea se manifestă prin aceea, ca P.-ii cad preste tot sau în parte ori se rup. Parasiți animalici se înouibă bucoro în părțile acoperite de P.-i.

v. și art. Peri (botan.).

Pera, suburbie a Constantinopolei, locuită mai ales de Europeni, situată spre est dela Cornul de aur.

Peraă, partea Palestinei (v. ac.) situată în stînga Iordannului.

Perahta, în mitol. Germanilor vechi o țină a lui. La P. locuiesc sufletele pruncilor, cari încă nu s'au născut (ident. cu Holda).

Perama, (mariună) vas mic marin, folosit cu deosebire în Marea Mediterană.

Perambulator, aparatul, care indică numărul învîrțurilor, ce le fac roatele sau osiile mașinilor.

Per aspera ad astra, (*lat.*) »pe cărări neumblate la stele», adică prin luptă la învingere; proverb din Seneca.

Percal, țesătură de bumbac, foarte fină și bătută.

Per cassa, v. Cassa.

Percent, v. Procent.

Percentuația, dare procentuală ce o încasează statul dela persoane juridice după averea lor mobilă și imobilă. (v. art. Equivalent de taxe și Măna moartă.)

Percepțiune, strângere, culegere: Impositele se percep (strâng, adună) de agenții fiscalului. Perceptor, funcționar prepus să încaseze impositele, contribuțiunile datorite fiscalului.

Percepțiune, (filos.) v. Apercepțiune.

Perceval, **Percival**, v. Percival.

Perch, măsură engleză de lungime = 5·029 m.

Perche, măsură veche franceză pentru câmp = 5·847, pentru păduri 7·146 m.

Perche, la, fostă prov. franceză în sudul Normandiei, cuoscută prin pînza sa și prin o rasă proprie de cai (percherons); acum depart. Orne și Eure-et-Loir.

Perchisițiune. Constituțiunile moderne susțin principul că domiciliul e inviolabil, și că nici o vizitare a domiciliului nu se poate face decît în casurile anume prevădute de lege și potrivit formelor de ea prescrise. Astfel, s. e. art. 35 Pr. pen. române dă drept procurorului să între în domiciliul persoanei bănuite de o crimă sau delict, pentru a face cercetari, căutări de natură a găsi proba faptului penal. Asomenea cercetari se numesc P. Procurorul poate lua obiectele cari ar constitui o probă de vinovăția sau inocența persoanei bănuite de o crimă sau delict. Acest drept îl are procurorul numai în cas de flagrant delict. Același drept de P. îl au și auxiliarii procurorului, dar tot în cas de flagrant delict. În special, judecătorii de instrucțiune au dreptul de a face P. Ei pot delega acest drept altor auxiliari ai ministeriului public. P.-le făcute înafară de casurile prevădute de lege, supun pe funcționar la pedeapsă. Pentru descoperirea unui crime sau delict, P.-le, în cas de flagrant delict, sînt permise chiar în timpul nopții. [Scriban.]

Perchloriți, (*Perchlorate*), clorații încălđiți preste 350° se descompun în P. și chloruri, degajînd în același timp și oxigen. Astfel Cl O₂, K = Cl₂, K + Cl K + 2 O.

Percier, **Charles**, arhitect franc., n. 1764 și † 1838 în Paris. P. a clădit împreună cu Fontaine (n. 1762, † 1853) arcul triumfal din cîmpurile Elysee, a lucrat la Louvre și la Tuilerii. De mare valoare sînt publicațiunile lor »Palais, maisons et autres édfices modernes, dessinés à Rome», 1798.

Perciuni, bucle de pîr, îndeosebi cele ce le poartă Ovreii ortodoxi la urechi.

Percusiune, (milit.) aprinderea unui preparat explosiv prin lovitură; la armele de foc și puterea străbătătoare a proiectilelor. [H.]

Perczel, 1) P., **Mauritiu**, general maghiar, n. 1811 în Bonyhád, 1840 conducătorul stîngei extreme în dietă, 1843 general, 1849 luptă cu noroc în Bănat; după revoluțiune se refugiază în Turcia și Anglia; 1867 deputat, general de houești și presidentul reannunilor de houești. † 1899. Biogr. de Kuppis (1868).

2) *Perczel, Béla*, ministru ung., n. 1819, † 1888; fost jude la tabla reg., apoi deputat, fu ales 1872 president al camerei deputaților și după fusiunea dela 1875 numit ministru de justiție; sub dînsul s'a creat Cod. pen. ung. Dela 1878 vicepresident al curții de casație.

3) *Perczel, Dezsb*, ministru ung., n. 1848, dela 1887 deputat, mai târziu vicepresident al camerei. 1895 numit ministru de interne; sub dînsul s'au introdus matriculele civile și s'a înființat judecătoria administr. Demisionat 1899, a fost ales president al camerei deputaților.

Perdica, v. Păturница.

Perdikkas, numele mai multor regi din Macedonia, dintre cari cel mai de renume era P., amicul și generalul lui Alexandru cel Mare. A fost ucis de cătră militarii săi în Egipt (321 a. Chr.).

Pereat! (*lat.*) să piară; contr. Vivat!

Pereceiu, (magh. *Perecsen*), com. rur. în cott. Selagiu, Ung., cu 2181 loc., Români și Maghiari. Se produce ceapă bună. *P. protopopiat* gr.-cat. cu 8348 suflete, 9 parochii și 6 filii. Sediul în Siciu.

Peregrinagiu, identic cu Pelerinagiu (v. ac.).

Peregrini, *străini*, se dic acei indiviți, cari călătoresc ori petrec în cutare loc, nu cu intențiunea de a rămâne acolo stabil (v. Domiciliu), ci numai pe un timp oarecare mai scurt, ori până ce împlinesc anumite afaceri; atari indiviți sînt călătorii, neguțătorii, cei ce cercetează locurile sfinte. [i—m.]

Peregrinus Proteus, filosof cinic de origine din Parion în Myssia, a trăit în secl. I și prima jumătate din secl. II d. Chr. După tradițiune, însuși și-a pus capăt vieței, aruncându-se în foc la 168 cu ocaziunea jocurilor olimpice. Eroul unei narațiuni de Lukianos.

Perekop, (tatar. *Orkapu*, »poarta de aur»), oraș în guvern. rus Tauria, pe strîmtoarea dela P., care leagă Crimeea cu uscatul; P. are 5285 (1897) loc.

Peremptions, (*Perimare*). Pentru ca judecățile să nu fie nesfîrșite, procedura civilă a organizat calea P.-i, prin mijlocul căreia un proces lăsat în nelucrare doi ani în materie civilă și un an în cea comercială, rămâne închis. Dacă, însă, însuși dreptul nu s'a prescris, se poate intenta o nouă acțiune.

Peremptoriu, se numesc un mijloc de apărare ce are de efect a împiedeca o lucrare sau o judecată. [Scriban.]

Perene, (botan.) *vivace*, se dic plantele cari durează mai mulți ani, trăiesc și după ce li-s'au copt fructele; așa sînt în general arborii, arbustii, plantele cu bulbi, tuberculi sau rhizome.

Pereskia Mill., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Cacteelor, trib. Opuntieae, foarte înrudit cu Opuntia (v. ac.) de care diferă prin foi bine dezvoltate, carnoase caduce. Cuprinde 13 specii tropicale americane dintre cari unele se cultivă ca plante decorative de florărie. [A. Pr.]

Peretu, com. rur. în România, j. Teleorman, cu 3520 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 2 școli, se ține tirg la ziua de Înălțare. E una din cele mai prospere și populate comune ale județului.

Perfall, *Carol, conte de*, componist, n. 1824 în München, elevul lui Hauptmann (Lipsca),

1867—93 intendantul teatrului de curte în München. Scr.: Cîntece, Povești dramatice (»Dornröschen» ș. a.), opere (»Sakuntala», »Raimondin», »Junker Heinz»), etc.

Perfect, formă gramaticală, ce exprimă lucrarea verbului în timpul trecut.

Perfecțiune, (*lat.*) se atribue unei estimi (fință sau lucru) atunci, când atât cantitativ cât și calitativ, întrunind în sine, în cea mai mare posibilă măsură, toate calitățile interne și externe, materiale și formale și pe deplin corespunzătoare firei și destinațiunii sale, prin acele a devenit ceea ce după firea și destinațiunea sa trebuia să devină. După felul estimilor este P. fizică, psihică sau spirituală și morală. Sub ori ce formă însă P.-ea creaturilor este numai relativă; singur Dzeu este perfect în mod absolut fiind el însași P.-ea. Sub raport etic P.-ea este complexul tuturor virtuților și ca atare principiul suprem și ținta finală a moralității. [Pl.]

Perfid, nota ce caracterizează pe omul care nu-și ține cuvîntul dat și care nu păzește credința, ci intenționat o calcă, vătămînd obligamentele ce i-se impun prin aceea. Sin. necredincios, infidel.

Perfidie, este lipsa de credință, tradarea intenționată și însoțită de viclenie. Perfidia își are baza în vătămarea și călcarea intenționată a unor obligamente morale și de drept și prin urmare în abuzul de încrederea primită. [Pi.]

Perforațiune, în medicină găurirea spontană (prin ulcere) sau artificială (prin instrumente) a pereților canalelor și cavităților corpului.

Pergament, piei de animale, cu deosebire de asini și miei, negărsite, puse în var, curățite de păr, întinse pe nisce pervazuri, uscate și în fine frecate cu piatră pumică, cretă, apă de cleiu, oleu, cerusă, etc.; servea pentru scris pe el. Prepararea lui se cunoștea deja pe timpul lui David; în Pergamon s'a aflat un procedeu mai bun la fabricațiunea P.-lui (de aci numele P.). Prin secl. III—IV a început să înlocuiască Papirusul ca material pentru scris.

Pergament vegetal (*Papirina*, *Hârtie de P.*) se prepară din hârtie necleită, tratându-o foarte scurt timp cu acid sulfuric concentrat; e translucidă, tenace, se moaie, însă nu putrezeșce în apă, nu este expus roaderei prin insecte și e impermeabil pentru apă. Înlocuiesc cu succes P.-ul animal și beșica, și servă cu deosebire la astuparea vaselor cu conserve, la împachetarea obiectelor ce nu sufer umezeala, în locul matelor în cârnăterie, în medicină, farmacie, la fabricarea de portofolii, la legarea cărților, etc.

Pergamon, (*Pergamus*), oraș în Mysia (Asia mică), capitala imperiului de P., înființat 282 a. Chr. de Philetáros; între urmașii acestuia au fost Eumenes I, Attalos I, care a luat titlul de rege, Eumenes II a înființat renumita bibliotecă de P. cu 200,000 manuscrite și a zidit renumitul altar, desgroptat în timpul mai nou; Attalos II și Attalos III au înfrumusețat orașul; cest din urmă la 313 a. Chr. a testat imperiul său Romanilor, sub a căror stăpînire P. multă vreme a fost capitala provinciei Asia. Acum se numesc Bergama.

Pergolesi, *Giov. Battista*, compositor, n. 4 Ian. 1710 în Neapole, † 17 Apr. 1736, autor al mai multor opere, cantate și compozițiuni de muzică

bisericească, între cari e celebru un »Stabat«. Opera sa bufă »La Serva padrona«, trecută în Franca, avu un astfel de succes, că provocă primul resboiu de diletanți, amatori ai operei italiene de o parte, cei ai operei naționale de alta.

[T. C.]

Perhorrescare, (lat.) a se înfiora de ceva; a respinge persoana, care e pusă să judece pe cineva.

Peri, (grec.) în cuvinte compuse = jur, împrejur. **Peri**, după mitol. persică sau zendică spirite rele, socotite între Dewi din serviciul lui Ahriman. La popor au avut rolul asemenea feielor (v. ac.) din Europa.

Peri, (botan.) *Pelt*, *Trichomi*, formațiuni și dependente ale epidermei tulpinilor și frunzelor; cei de pe rădăcini, șiși *P. absorbantii*, depind sau de epiderma sau de scoarța rădăcinii. După structură se deosebesc: *P. unicelulari* simpli (Urcică) sau ramificați (Hameiu, *Alyssum*); ei pot fi foarte scurți și îndesați, când se dic *papile*, suprafața organului fiind ca un pluș (petale de Măcșunele, Mixandre); sau P. sunt *articulați*, formați din un șir de celule, la vîrf ascuțiți sau umflați în măciucă (*capitați*) și glanduloși (Dovleac, Mucșata); sau P. sunt pluricelulari ramificați (*Verbascum*), ori ca nisce solzi, discuri (*P. masivi* dela *Pinguicula*, *Salscia* murositoare); ori pot fi ghimpoși, șiși *aculei* (v. ac.) și purtați pe emergențe (v. ac.). După densitatea P.-lor pe un organ și după structura lor, organul peros se dic: *pubescent* (s. e. petalele), *hirsut* (v. ac.), *hispid* (v. ac.), *scios*, *vilos*, *lanat*, *tomentos*, *sericeu*, etc. Rolul P.-lor e de a întări și ajuta epiderma în funcțiunile sale de apărare contra excesului de lumina, de temperatura rece sau caldă, de transpirațiune; alte ori servă spre absorbirea apei din pământ ori a vaporilor de apă din atmosferă.

[S. Șt. R.]

Periandros, tiran în Korint, unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei. † 585 a. Chr.

Periant, (botan.) învelișul floarei, format dintr'unul sau două verticile de frunze florale modificate puțin, șișe *anthofite*. P. poate fi simplu, floarea e *monoperiantată* sau *monochlamydee* (v. ac.); ori dublu, floarea e *diperiantată* sau *dichlamydee*, primul verticil extern dacă e verde numindu-se *caliciu* (v. ac.), cel d'al doilea cu altă culoare decât cea verde, numindu-se *corolă* (v. ac.); ori P. lipsesce, floarea e *nudă*, *achlamydee* sau *apetală* (v. ac.).

Periarterita, (med.) inflamațiunea arteriilor în general, sau mai precis, a păretelui exterior al arteriei.

Peribola, (grec.) figură oratorică, pentru exprimarea unei idei cât se poate mai împodobit.

Peribolos, un spațiu încungiuurat cu zid, unde la Grecii antici de multe ori se afla un templu încungiuurat cu foisor columnat și ornat cu intrări pompoase.

Peribronchita, inflamațiune a țesutului în jurul bronchiilor.

Pericardita, (med.) inflamațiune primitivă sau secundară a pericardului, care apare în decursul reumatismului articular, a febrilor infecțioase, a morbului lui Bright sau consecutivă unei pleurii, pneumonii, miocardite. Din punct de vedere anatomic se observă: o roșată a seroasei cu producerea unui exudat gelatinos sau de false

membrane (P. seacă), sau cu producerea unui exudat lichid seros, hemoragic sau purulent în cavitatea pericardului (P. exsudativă). Simptomele subiective, adese puțin pronunțate, sînt: junghiu și opresiune în regiunea precordială, palpitații, febră. P. e o maladie foarte serioasă și cea exsudativă poate determina, prin asfixie, moartea. Tratamentul: revulsive, digitale, tonicele, resorbientele, paracentesa pericardului. [V. I.]

Pericardium, (anat.) sac serofibros, în interiorul caruia e situată inima. P. e compus din o foaie fibroasă exterioară, care e în raport cu organele învecinate (plumâni) și o foaie seroasă interioară, care acopere suprafața internă a foaiei fibroase și care la nivelul bazei inimei se resfrînge asupra ei, captușind toată suprafața inimei. Între foaia fibroasă și inimă se găsește cavitatea P.-lui în care inima se mișcă. [V. I.]

Pericarp, (botan.) învelișul fructului (v. ac.); provine din păretele ovarului și are 3 zone: epi-, meso- și endocarp (v. ac.).

Periceiu, com. rur. v. Perecieu.

Perichondrium, (anatom.) membrană fibroasă care îmbracă cartilajele nearticulate, precum periostul îmbracă oasele.

Periclas, mineral, oxid de magneziu, cubic, rar, la Monte Somma și în unele dolomite.

Pericles, (494—429 a. Chr.), cobiloridin neamul Pisistraților, fiu al lui Xantippos, învingătorul dela Mycale, și al nepoatei lui Clistene; deși aristocrat prin naștere, devine șeful partidului democrat din Athena. Unit cu Ephialtes, repurtează multe succese politice, în dauna lui Kimon și a partidului oligarhic. P. nici odată n'a cădut în demagogie; pururea a fost politician cumpetat și cinștit. În timpul său, Athena devine cea mai civilisată putere din lume. Rând pe rând se ridică Parthenonul, Odeonul, se înalță statue mândre ca Athena Parthenos și zeișe ce cinștesc de cătră artă și poesie. Viața lui P. a fost sobră; despartit de prima sa soție, dînsul găsece în miliesiana Aspasia, o bună și inteligentă tovarășă. Era un orator plin de persuasiune și prin sfaturi luminate și reci, făcea să înțeleagă poporul, care este calea cea dreaptă. A fost acusat de partidele reacționare, radicale și religioase, ca inovator și ca ateu, a fost dat în judecată, acusat că a risipit banii publici și a mai vędut adusa la bara justiției și pe Aspasia, învinuită ca he-tairă și praxenetă. A mai avut nefericirea să-și vadă propriul său fiu, pe Xantippos, unindu-se cu dușmanii politici. Reformele sale politice au stăngenit puterea areopagului și au întărit puterea democrației. Sub dînsul s'a făcut expediția Samosului și s'a început mult nefericitul resboiu peloponesiac. Istovit de supărări muri, după o boala de nn an de zile, la vîrsta de 63 ani. Personalitatea politică a lui P. a făcut să se nască acea minunată perioadă de strălucită civilisatiune, care în istorie, poartă numele de epoca lui Pericles.

Periclin, mineral identic cu Albit (v. ac.).

Pericopa, (grec.) secțiunea sau bucata prescrisă a se ceti din sf. Scriptură (evangelie, apostol) la serviciul Dqeesc.

Pericystita, (med.) inflamația țesutului con-junctiv și a peritoneului ce acopere beșica urinară.

Periderm, (botan.) complex de țesături secundare din scoarța tulpinei plantelor vivace, mai

ales a celor lemnoase; se întâlnește și în scoarța rădăcinilor bătrâne. P. e alcătuit din *suber* (v. ac.) sau *plută* și din *feloderm* sau scoarță secundară; amândouă aceste țesături secundare nasc din activitatea unui meristem (v. ac.) secundar și *felogen*, care nu are un loc fix în scoarță, putându-se stabili în toate zonele acesteia, ba chiar și în epidermă sau și în periciclu. Din diviziunea celulelor felogenului nasc în mod centripet celule externe lui, cari se diferențiază în *suber*, și în mod centrifug, celule interne, cari se diferențiază în scoarță secundară.

Peridie, (botan.) învelișul de hiefte sterile al fructului dela Mucle Ciuperoci Basidiomycete (Lycopodaceae, Nidulariaceae) și Ascomycete (Pezizaceae, ș. a.).

Peridotite, (*Olivinite*), roce eruptive basice compuse principal din olivin cu piroxeni, amfiboli, mică. Un corilin feldspatic. După compoziția lor se împart în: *Wehrlite* comp. de olivin și dialagi, *Harzburgite* oliv. cu piroxen rombic, *Lherzolite* oliv. cu bronzit și dialagi, *Dimite* oliv. cu cromit; afară de aceste se mai disting *P. micace* și *amfibolice*. P. sunt de obicei mai mult sau mai puțin transformate în serpentin prin fenomene metamorfice. Ele sunt însoțite adeseori de minereuri de crom și de platină. În Rom. se cunosc P. în munții Lotrului.

Peridrom, (*grec.*) coridorul dintre columnele și zidul unui templu.

Périer, 1) P., *Casimir*, om de stat franc., n. 1777 în Grenoble, 1802 bancher în Paris, 1817 deputat liberal, 1828 ministru de finanțe, 1831 președintele consiliului, † 1832 de cholera. 2) P., *Casimir*, om de stat franc., fiul celui precedent, n. 1811, 1846 membru al camerei, 1849 până 1850 al adunării naționale, 1871 până în Febr. 1872 ministru de interne, † 6 Iulie 1876. Descendenții lui poartă numele de *Casimir P.* 3) *Casimir P.*, *Jean Paul Pierre*, politician franc., n. 8 Nov. 1847 în Paris, nepotul lui C. Périer, 1876 membru republican în cameră, 1893 președintele aceleia, Dec. 1893 până Maiu 1894 președintele ministeriului, Iunie 1894 până Ian. 1895 președintele republicii.

Perieți, 1) P., com. rur. în România, j. Olt, compusă din 3 căt. cu 1146 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală.

2) *Perieți*, com. rur. în România, j. Ialomița, situată pe partea stângă a râului Ialomița; se compune din 4 căt. cu 1898 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 4 școli.

Periferia, lungimea circumferinței cu deosebire a cercului sau a unei alte figuri curbe.

Perifrasa sau *circumscierea*, figură de stil, ce se exprimă prin mai multe cuvinte, deși s'ar pute prin mai puține, dar nu cu atâta grație și nobleță. Se întrebuițează de câte ori e consultat a se oculi terminii proprii, ce ar pute să deștepte idei nepotrivite.

Perigeu, punctul cel mai apropiat de pământ al căii lunii. (v. Apogeu.)

Perigon, (botan.) se dice periantului (v. ac.) dichlamydeu, când colorarea celor două verticile ce-l compun e identică, e adecă *homiochlamydeu* (v. ac.). [De corectat aci p. 717 Encicl. rom. vol. II, rândul 18, în loc de *sepale* (*sepala*) cetește *tepale* (*tepala*)]. (v. și *Heterochlamydeu*). P. se numește și învelișul de frunze din jurul

anteridilor dela Mușchi, iar dacă împreună cu anteridiile sunt și archegoane, atunci învelișul comun de frunze protectoare pentru ambele soiuri de organe sexuale se dice *perichez*.

Perigueux, capitala depart. franc. Dordogne, cu 30,577 loc. (1896); reședința episcopescă; anticthități romane (băi, amfiteatru, apaduct); catedrală în stil bizantin.

Perigynie, (botan.) separele, petalele, staminele prezintă P., când sunt inserate în jurul gineceului pe marginea unei cupe puțin adâncă, formată de axa florală (și adecă de receptacul); în acest cas ovarul e super sau semi-infer. S'a considerat cupa receptaculară ca formată de calice și atunci se dicea, că staminele sunt inserate pe marginea calicului, iar acele plante cu atare dispoziție se numeau *caliciflore* (v. ac. și *epigyn*, *hypogyn*).

Periheliu, punctul cel mai apropiat de soare în calea vr'unui planet sau comet. (v. Apheliu.)

Perihepatita, (med.) inflamația peritoneului ce acopere ficatul.

Perii, *mândăstirea dela P.*, (Körtvélyes, Hrușova) în Maramureș, din jos de Siget, s'a înființat prin Balc Vodă și Drag Meșter, domni români, în 1391 și s'a închinat Sf. Archangel Mihail, doțându-se cu venitele celor șapte cetăți posesiunea lui Balc Vodă. În mănăstire a locuit un arhimandrit, care era dator să țină un episcop, care să hirotonească preoți pentru Maramureș. De aci datează episcopia română din Maramureș, care a durat până la 1723. Episcopul român Iosif Stoica (1692—1711) pe un antimension se subscris ca episcop al celor șapte ținuturi. Mân. P. a avut avere: 1 moară cu două roți, 182 jug. arătură și 3573 jug. pădure. Ea s'a ruinat în bătăliile dintre regi Ungariei și principii Transilvaniei. Averile ei le-a secuestrat principele Mihail Apafi, iar în 1756 le-a cumpărat erariul. În P. a fost reședința multor episcopi români din Maramureș. Ruinele mănăstirii se ved și acum. [T. Bud.]

Perii, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, compusă din 5 căt. cu 1578 loc. (Dicț. geogr. 1894), 1 biserică și 1 școală.

Perim, insulă stâncoasă în strimtoarea Babel-Mandeb, la intrarea în Marea Roșie; fortificată de Englezi la 1857; 12 km², cu 151 loc.; far.

Periman, haină călugărească.

Perimare, (jur.) v. *Perempțiune*.

Perimetrita, (med.) inflamația peritoneului ce acopere mitra. Cf. art. *Parametrita*.

Perimetru, lungimea totală a liniilor ce mărginesc o figură.

Perimysium, teaca membranoasă care încungioară un muschiu întreg sau mai multe fibre musculare primitive.

Perina, parte din așternutul patului. Sac de pânză patrat sau lungăreț, umplut cu pene sau cu puf, îmbrăcat în fața de P.; P. se întrebuițează pentru culcat sau pentru rezămat. P. se poate umple și cu pîr de cal, făcându-se P. de canapea, care este mai totdeauna îmbrăcată în broderii.

Perinephrita, (med.) inflamația țesutului ce încungioară rinichii.

Perineu, (med.) în anatomie acea regiune a corpului, care se află între anus și genitalii, de mare importanță la nasceri.

Period, Perioadă, revenirea vreunui eveniment la restimpuri anumite și intervale regulate. Se mai numește P. și însuși acest interval de timp. În *cronologie* P. e sinonim cu ciclul (v. ac.); de regulă înțelegem sub numirea de P. numai acele cicluri cari cuprind un restimp mai îndelungat, cum este s. e. P. chaldeică ce se compune la Egipteni din 223 luni lunare, sau P. constelațiunii cânelui de 1461 ani; în fine mai multe cicluri combinate laolaltă, cum este P. Iuliană de 7980 ani. În *istoria universală* înțelegem sub cuvântul P. un spațiu de timp, a cărui început și sfârșit este determinat prin vr'un eveniment ce are influență hotărâtoare asupra dezvoltării istorice a omenirii (v. și art. Preistoria). În *gramatică* P. este o frază constatătoare din mai multe părți. În *matematică* încă avem P.-e la o specie de fracțiuni (v. ac.), numite perioadice. În *fiziologie*, P. înseamnă menstruațiunea (v. ac.) (Cf. și art. Era).

Periodenți, (Circuitoare, vizitatori), oficiali bisericesci, cari aveau misiunea de a visita diecesele în locul episcopilor. Acest oficiu s'a instituit în conciliul dela Laodicea. Balsamon îi numește pe P. exarchi.

Periodicitate, (lat.) întoarcere sau întâmplare din nou la timpuri hotărâte.

Periost, (anat.) membrană fibroasă ce acoperă oasele.

Periostita, (med.) inflamația periostului.

Paripatetic, în antichitate acei filosofi, cari aparțineau școlii filosofice fundată de către Aristoteles (v. ac.), numită și *paripatetică*, pentru cuvântul, că Arist. împărțea discipulilor cunoștințele sale filosofice nu ședând sau de pe catedră, ci vorbind în mijlocul lor sau preumblându-se cu dînșii prin umbroasa grădină a localului numit liceu. Se face deosebire între filosofi P. vechi și *Neo-Paripatetici* (v. ac.). Intre cei dintâi se numeră afara de fondatorul școlii încă: Teofrast, Eudem, Aristoxen, Eraclit Pontic, Straton, Licon, Ariston din Ceos, Demetriu Talereul, Ieronim din Rodos, Critolau din Tasselis și Diodor din Tir. [Pl.]

Peripeția, (grec.) o întâmplare sau un eveniment, care, în o dramă, roman sau epopee, schimbă situațiunea persoanelor și interesul poemei. P. decisivă e catastrofa (v. ac.).

Periplebita, (med.) inflamația stratului extern al membranei venelor.

Peripleurita, (med.) inflamația țesutului conjunctiv din dosul pleurei.

Periproctita, (med.) inflamația țesutului conjunctiv ce acoperă intestinul numit rectum.

Peripter, o clădire încungiuată jur împrejur de coloane isolate.

Periscopice se numesc lentilele convex-concave sau concav-convexe, deoarece prin ochelari cu lentile de aceste putem vedea bine atât obiectele ce sânt drept înaintea noastră, cât și cele ce sânt mai de laturi, pe când s. e. cu lentile biconvexe obiectele mai de laturi nu se pot vedea destul de bine, fiind-că imaginele nu se concentrează pe retina ochiului.

Perisperm, (botan.) țesătură de rezervă amidonată din semență; însoțește aci embrionul și rezultă din nucleu. Acesta de regulă la dezvoltarea ovulului în semență se resoarbe; numai arareori persistă și dă P., care are deci altă

origine decât albumenul. Semințele de *Cannă* au P.; cele de Piperacee, Nymphaeacee, Zingiberacee și albumen și P.

Perispomenon, în limba greacă antică se numia cuvântul, care avea circumflexul pe silaba penultimă.

Perissodactyle, (zool.) ordin de animale mamifere, cari au degete nepăreche (1, 3, 5), acoperite cu copite. Cuprinde fam. cailor, tapirilor, rinocerilor și a hyracidelor.

Peristaltica, (med.) mișcarea normală a canalului intestinal prin care se împing masele fecale către anus; este condiționată de contracțiunea fibrelor musculaturei intestinelor, care se urmează din sus în jos.

Peristeri, munte în Macedonia (2599 m.) în apropiere de Monastir. La poalele lui sânt așezate satele aramănesci: Tîrnovo, Megarovo, Malovișta, Nijopolie.

Peristil, (grec.) galeria în jurul unui edificiu formată de o colonada; coloanele ce împodobesc fațada unui edificiu.

Peristom, (botan.) aparat dela gura urnei multor Mușchi (v. ac.), vizibil după căderea operculului ce închide urna. E simplu sau dublu, format dintr'un număr variabil de dinți; părțile P.-lui intern se țin cili și lamele (procese) purtate de o lamă basilară. Grație proprietăților hygroscopice ale P.-lui, el ajută la imprăștierea sporilor. Prezența sau absența P.-lui, faptul că poate fi simplu sau dublu, numărul, structura dinților, și alte caractere ale lui sânt folosite în clasificarea Mușchilor pentru distingerea familiilor, genurilor și speciilor. [S. Șt. R.]

Periteașa mare și P. mică, 2 lacuri în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, pl. Babadag, având cel dintâi o întindere de 300 ha., iar al doilea de 180 ha.

Periteca, (botan.) fructul Ciupercilor Ascomycete-Carpoasce, ca Perisporiacee, Pyronomycetele, etc.; de formă rotundă sau de butelie, în afară mărginit de hife sterile învăltoare, în interior fiind hymeniul cu asce și parafile. Prin P. se mai înțelege numai învălișul extern al fructului dela Ciupercile Ascomycete, indiferent de forma fructului; în acest cas P. e tot una cu *peridia* (v. ac.), iar hifele interne cari supoartă hymeniul formează atunci *hypotecium*.

Peritiflita, (med.) v. Peritonita.

Peritoneu, este seroasa abdominală, care căpătușește pereții abdomenului (P. parietal) și învălește viscerele abdominale (P. visceral). P.-ul par. e format din o foaie fibroasă, acoperită de epitelium, pe când P. visc. e format aproape numai de epitelium. [V. I.]

Peritonita, inflamațiunea peritoneului. Ea poate fi acută sau cronică, generalisată la toată seroasa, sau parțială, ocupând numai o parte din el (perihepatită, perisplenită, perimetrită, pelvi-peritonită, peritiflita, etc.). *P. acută* e rar primitivă (din receală), cele mai adeseori e secundară și consecutivă unei perforații intestinale, unui absces al ficatului, inflamațiuni a mitrei, unei încarcerări intestinale, scarlatinei, unui proces puerperal, unei plagi a abdomenului (prin rănire sau în urma unei operații asupra abdomenului, etc.). Agenții patogeni ai P.-ei sânt microbii: pneumococul, colibacilul, streptococul, stafilococul. Simptoamele ei sânt: febra, varsături,

dureri îngrozitoare în abdomen, sughiț, balonarea abdomenului, constipație; apoi stare generală proastă, față descompusă, puls filiform, sudori reci. Simptoamele se ameliorează sau se agravează și se termină prin moarte. Prognosticul P.-ei generalizate e foarte grav, al celei parțiale mai benign. La autopsie se constata: peritoneul congestionat, îngroșat, infiltrat de puroi, acoperit de false membrane, cari lipesec intestinale între ele; în cavitatea peritoneală lichid tulbure sau puroi. Tratamentul constă în: gheață pe abdomen, hapuri de gheață, opiu, dietă foarte restrinsă, laparotomie. *P. cronică* e aproape totdeauna de natură tuberculoasă. *Peritifiția* e o P. localizată la peritoneul intestinului cecum și e cauzată din o infecțiune (cele mai adeseori alimentară) a cecului sau a apendicelui vermiform. Simptoamele sunt identice cu ale peritonitei, numai că durerile sunt localizate în partea dreaptă și inferioară a abdomenului, care regiune se și inpastează. [V. I.]

Perivoli, com. aramânească la Pind, cu 2000 loc., cari se ocupă în cea mai mare parte cu oieritul, de aceea numai vara trăiesc acolo, iarna petrec în Tesalia.

Perjanik, (pl. Perjanici), »purători de pene«, nume ce s'a dat de vladica Petru II, 1833, gardei călarețe a prințului de Muntenegru; în prezent 100 oameni.

Perjuratio, jurământ fals.

Perkunas, (mitol.) zeu slav; identificat cu zeul Perun sau Piorun (lupiter) la Lithavi.

Perl, litere, v. Caractere tipografice.

Perleş de éther, (*franc.*) capsule gelatinoase umplute cu eter; se întrebuințează ca medicament.

Perlita, rocă eruptivă acidă vitroasă, caracterizată prin o separațiune concentrică. Structură sferolitică frecventă.

Perlusiune, (*lat.*) glumă, joc, numai la aparțință.

Perlustrațiune, (*lat.*) pătrundere cu ochii, examinare exactă.

Perm, guvernământ în estul Rusiei, 332,061 km². cu 3,003,208 loc. (1897); mine de aur, platină, cărbuni și fier. *Capitala P.*, situată lângă râul Kama, are 45,403 loc. (1897), usine de fier, comerț spre Siberia.

Permanent, tot aceea ce durează într'una și fără întrerupere, ce rămâne statornic.

Permanentă, durată constantă și neîntreruptă. A se declara în P., s. e. o adunare reprezentativă, înseamnă că-și susține funcțiunea în continuitate și preste perioada constituțională de alegere. [Pl.]

Permanganate, săruri corespunzătoare acidului permanganic. Mn O₄ H derivat din acidul manganic Mn O₄ H₂. Cele mai importante sunt sururile de potasiu și calciu, ambele de culoare violetă, foarte întrebuințate în chirurgie ca desinfectante.

Permeabile, so numesc straturile de pământ, prin cari poate trece sau strabate apa. Ctr. *impermeabil* (v. ac.).

Permiană, formațiunea, (geol.) numită astfel de Murchison, din cauză că are o mare întindere în guvernământ Perm în Rusia. Formațiunea această prepară trecerea între epoca primară și epoca secundară. Fauna, flora și grosimea sedimentelor mai puțin importante ca în car-

boniferă. Clasa adevăratelor reptile face aparițiunea în această formațiune prin genuri de Rhyndchocephales și Theromosphes; amphiibiile sunt reprezentate prin Stegocephales; pesci prin Ganoidi; brachiopodele prin Productus. Flora are ca reprezentant: Walchia, Ullmania, Gingko, Collipteris, Schizopteris, etc. F. P. după modul cum se prezintă în Saxa se divide în două: Gresia roșie (Rothliegendes) și Zechstein.

Permisiiune, (*lat.*) învoire, îngăduință.

Permutațiune, în matematică schimbarea și-rului elementelor date.

Pernambuco, stat la ținutul estic al Braziliei (America de sud), 128,395 km². cu 1.030,224 loc. (1890). Capitala Recife, numită și P.

Pernio, (*lat.*) degerătură; inflamație cronică circumscriptă, îndeosebi la picioare, caracterizată prin paralyisia vaselor-sângelui. Degeraturile se agravează iarna. Se tratează cu remedii spirituoase, tinctură de cantaride și iod.

Pernicios, (*lat.*) primejdios, vătămător.

Peron, platforma, acoperită sau nu, între șine și gară, ceva mai înaltă ca nivelul șinelor.

Peroneu, (anat.) osul din afară dintre cele două, cari formează fluierul (gamba) piciorului.

Peronospora Cda., (botan.) gen de Ciuperci Sifomycete, parasite pe plante vii, din familia Peronosporaceelor. Speciile acestui gen sunt numeroase pe Crucifere (*P. parasitica* De By.), Leguminoase (*P. Trifoliorum* De By.), Chenopodiacee (*P. effusa* Rabb.), ș. a.

Peronosporacee, (botan.) familie de Ciuperci Sifomycete Oomycete. Myceliul lor e ramificat, tubulos. Se înmulțesc prin conidii și prin ouă; acestea sunt produse de un oogon cu oosferă, care se unesc cu conținutul unei anteridii; din germinarea oului ies zoospori, cari propagă Ciupercă; zoosporii ies și din germinarea conidiilor. Toate P. sunt parasite foarte păgubitoare. Printre genurile sale sunt: *Peronospora* (v. ac.), *Phytophthora* De By. (specia *Ph. infestans* îmbolnăvesc și distruge Cartofii), *Bremia* Regel (specia *B. Lactucæ* Regel parasită pe Compoșee), *Plasmopara* Schröt. (specia *P. viticola* Berl. et De Toni atacă frunzele de Viță de vie, dând boala cișă *mildeu*). [S. Șt. R.]

Perorațiune, partea din urmă a discursului, în care oratorul, după resumarea argumentelor, face apel la simțimentele auditorului.

Perowskita, mineral, titanat de calciu, pseudo-cubic, galben, roșu, brun, negru. În șisturi cloritoase și unele roce eruptive basaltice.

Per pedes, pe jos; *per pedes apostolorum*, a călători pe jos ca apostolii.

Perpendicular, (*plumbină*, *firul cu plumb*), un globulel sau un con mic de plumb sau alt metal, suspendat de un fir de ață. P. întinde firul de ață și arată direcțiunea verticală sau a liniei ce prelungită ar trece prin centrul pământului, adică o perpendiculară pe orizontală; îl folosește mai ales zidarii.

Perpendicular, P.-ă, se dice de o linie dreaptă sau plan, când formează cu o altă linie respective plan un unghi drept.

Perpetuu, (*franc.*) în continuu, neîntrerupt.

Perpetuum mobile se numește mașina ideală, care pornită odată s'ar mișca pentru totdeauna fără a avé lipsă să-i dăm energie din afară. S'au

făcut o mulțime de încercări de a construi o astfel de mașină, dar fîcosec fără rezultat.

Perpignan, capitala depart. franco. Fireneii estici, lângă Têt, oraș fortificat, 28,384 (ca comună 35,088 loc.) (1896); episcopie, catedrală; grădina botanică, însemnat comerț cu vinuri Roussillon, cu oleiu și lână.

Perplexitate, starea de încurcătură și nesiguranta cauzată prin o neașteptată surprindere.

Perrault, Charles, scriitor franc. (1628—1703), renumit ca unul din primii culegători de basme populare, prin colecțiunea sa »Contes de ma mère l'Oye«. Prin o poemă a sa mediocră, »Le siècle de Louis le Grand«, a dat naștere celebrei certe despre antăietatea celor moderni în arte și literatură față cu cei antici. A scris încă »Les hommes illustres en ce siècle (XVII)«, »Mémoires«, ș. a.

Perrone, Giovanni, teolog celebru, n. 1794 în Chieri (Piemont), profesor de dogmatică la colegiul roman și consultor la diferite congregațiuni din Roma. Scrierea teol. mai însemnată: »Praelectiones theologiae, quas in collegio romano S. J. habebat«, Romae 1833—1842, 9 vol. † 1876.

Perry, Matthew Calbraith, explorator american, n. 1794 în Newport, în resboiul mexican din 1837 comandă flota mexicană în sinul de Mexico, 1852—54 șeful expedițiunii americane spre Asia estică (Japan). Descrierea exped. în 3 vol.; † 1858 în New-York.

Persano, Carlo, conte Pellion, de, admiral ital., (n. 1806, † 1883 în Turin), deveni celebru prin pierderea bătăliei navale dela Lissa (1866), unde flota italiana comandată de dînsul fî complex batută de flota austriacă, comandată de Tegethoff, deși cu mult inferioară ca număr. Judecat în urmă de Senat, a fost condamnat pentru nedestoinicie și neglijență la pierderea gradului.

[Const. B.]

Persea Gaertn., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Laurineae. Cuprinde ca. 100 specii în Asia și America tropicală și subtropicală (o singură specie pe insulele Canare). Fructele dela *P. gratissima* Gaertn. din America tropicală sunt comestibile. [A. Pr.]

Persec, v. Piersec.

Persecuțiune, prigonire, asuprire pe nedreptul, împiedecarea nedreaptă și violentă a unui individ ori corp moral de a-și exercita drepturile, ce i-se cuvin.

Persephone, după mitol. grec. fata lui Zeus cu Demeter (Ceres la Romani). Pe câmpul dela Enna din Sicilia, jucându-se cu nimfele liveșilor și culegînd flori, a fost răpită de Pluton și dusă în lumea de jos, unde a făcut-o regină. Mama sa Demeter o căută cu faclia aprinsă și nu o află, dar Helios (deul soarelui) i-a spus cine a răpit-o. Mama se duce la Zeus și acesta judecă, că P. în $\frac{2}{3}$ de an să fie la mamă-sa și $\frac{1}{3}$ de an la barbat. Înțelesul e, că până semînța e în pămînt, P. e la Pluton, iar până planta se desvoaltă și dă roduri, P. e la mamă-sa. P. e simbolul vegetațiunii anuale și identică cu Proserpina la Romani. [Atm.]

Persepolis, odinioară splendidă capitală a Persiei, distrusă de Alexandru cel Mare. Ruinele palatului regal vestesc și ađi splendoarea de odinioară celor ce cercetează valea Araxes.

Perseus, (mitol.) un heros renumit din Argos, fiul lui Zeus cu Danae (v. ac.), fata regelui Akrisios (v. ac.). Cf. și art. Andromeda, Gorgoane și Pegasos. [Atm.]

Persia, țeară în partea vestică a platoului Iran în Asia, 1.645,000 km². cu vr'o 9 milioane loc.; la nord se înalță munții Elburs cu piscul Demavend, la nord-vest ținutul muntos dela Aserbeidșan, la vest munții Kurdistanului și Luristanului, iar la sud munții Farsistanului și Laristanului; pe platoul încadrat de acești munți solul în mare parte e argilos conținînd și sare, din care cauză e foarte sărac în privința vegetațiunii, dar văile longitudinale dintre șirurile paralele de munți nu arareori au fost asemenate cu paradisul din cauza frumșei și bogățiilor lor. Rîuri: Kercha, Karun (curs spre Șat-el-Arab), Araș, Sefid Rud (spre Caspic), numai primele două sînt navigabile; rîurile din interior se varsă în lacuri sau balți sărate (Urmia, Hamum) și vara seacă; multe din vechile canale ađi sînt neglijate. *Locuitorii* în preponderanță Tagik, urmașii vechilor Persi, Međi, Bactri, etc. amestecați cu alte popoare imigrate, se ocupă mai ales cu agricultura (orez, poame, opiu, tutun, etc.), minerit, comerou de caravane și cu industria (șaluri, covoaze, mătăsării, chindisituri de aur și argint, colorii, pielarie, arme, oleu de rose, esențe, etc.); e popor inteligent și cu spirit, de aceea Persii actuali au fost numiți și Francezii Orientului; oameni iubitori de arte și științe, de pompă și splendoare, dar și infideli și stricați; sînt mohamedani șiiți și dușmani de moarte ai vecinilor sunniți. Adevărații stăpînitori ai țării sînt Iliiăt (Cagiari, cărora aparține și dinastia actuală, apoi Curđi, Luri), seminiți nomade de origine turcomană și curdă, oameni resboinici și rapaci, vr'o 2.5 milioane capete, în preponderanță șiiți; cavaleria lor iregulară formează simburile armatei persane. Afara de aceștia mai sînt Parsi vr'o 8000, creștini armeni și nestoriani vr'o 66,000, la vest, și Ovrei vr'o 19,000. Comerțul e în mâinile Armenilor, Inđilor și Europeanilor; aci s'au întrodus mai întăiu bazarerele; se exportează mărğăritare și lănării; se importează bumbăcării, hărtie, fier, zahăr, ceaiu. Principalele piețe: Tebris, Bușir, Lingeh, Bender-Abbas. *Constituția* e despotică, cu toate acestea hanii și guvernatorii provinciilor se bucură de o poziție destul de independentă. Domnitorul poartă titlul de »șah în șah« = regele regilor, el e totodată și capul religios. Venituri ca. 30 mil. coroane; datorie 500,000 lire sterl.; dări grele și directe pe produse (20—25%_o). Armata 60,000, timpul de serviciu 12 ani. Căi ferate abia vr'o 60 km., acum se lucră la căi ferate noi între Caspic și Golful Persic, etc., linii telegrafice 6650 km. la 1892. Administrativ P. e împărțită în 26 guvernamente generale și 5 guvernamente. Mai nainte țeara era împărțită în 12 provincii. Colorile țării sînt: verde, galbin și alb. Capitala Teheran.

Istorie. Vechiul popor al Persilor de origine arică dimpreună cu Međii, înrudiți cu ei, au fost supuși Assirienilor de prin secl. VIII a. Chr., 606—558 au aparținut imperiului Međilor. Cyrus (Kyros, 558—529) ridică pe Persi la rolul conducător și fundă vechiul imperiu persan. Urmașul Kambyzes (529—522) cuceri Egiptul,

522—521 urmă răscălașul magilor și domnia lui Pseudo-Smerdis, Darius I Histaspes (521—485) restabilă imperiul și după expediția contra Scitilor (prin România de azi), cuceri Tracia și Macedonia. Încercările sale și ale urmașului său Xerxes (485—465) de a subjugă liberă Grecie se frânseseră de iubirea de patrie și libertate a Grecilor. Sub Artaxerxes I Longimanus (465—424), Darius II (423—404), Artaxerxes II Mnemon (404—362) și Artaxerxes III Ochus (362—338) imperiul fu sgduit de răscălașele continue ale satrapilor, iar sub Darius III Codomanus (336 până 330) P. fu cucerită de Alexandru cel Mare. (Despre istoria veche a P.-ei v. și art. Medo-Persi.)

După căderea imp. macedoniană domniră în P. mai întâiu Seleukiții (312—256), apoi fundară Orsakiții imp. Parților (256 a. Chr.—226 d. Chr.). 226 Argir-Babechan (Artaxerxes) întemeiă imperiul mediu al Persilor sub dinastia Sassanidilor. Imperiul înflori sub Sapores (Șapur) I (240—270), Sapores II (362—381), Sapores III (385—399), iar Chosru I Nușirvan (531—579) și Chosru II (591—628) lărgiră frontierele imperiului dela Mediterana până la Indus și dela Iaxartes până la Arabia, Egipt și Libia. Iesdegerd III fu 636 bătut de Arabi la Cadesia și de aci încolo P. deveni o parte a chalifatului, iar Persii primiră islamul. Loctiitorii însă își câștigă independența și principii persi și turci fundară state independente sub Tahiriți, Soffariți, Samaniți, Ghasnaviți și Ghoriți. În secl. XI cuceriră țeara Selgiucii, în al XIII Mongolii, cari o stăpâniră până în secl. XV. Ismail Safi reuni dela 1502 Aserbeidsân, Diarbekr, Irak, Fars, Chorasan și Kirman, luă titlul de șah și întroduse șitismul. Cu el se începe imperiul neopersan. Sub urmașii acestuia imperiul decade, e reorganizat însă de șah Abbas (1587—1628) și mai târziu de șah Nadir (1735—1747). După asasinarea acestuia, urmărară revoluții până ce cagiarul Aga Mohammed își supuse aproape întreaga parte vestică a Iranului și întemeiă dinastia cagiariilor, care domnesc și azi. La 1797 îi urmă nepotul său Fath Ali, care în același an pierdă Derbentul, în 1802 Georgia, 1813 Țerile Caucasului, la 1828 Armenia persană, cari toate fură cucerite de Ruși. Unul din urmașii acestuia, șahul Nassr ed din (1848—1896) a călătorit prin Europa în mai multe rânduri fără să fi făcut acasă vr'o reformă salutară. După asasinarea lui Nassr ed din (1896) urmă fiul său Musaffer ed din, actualul șah.

Persiana, obloane de ferestri compuse din scândurele dispuse oblic.

Persic, *golful*, parte a Mării Arabe, se vîră prin strîmtoarea Ormuz între Arabia și Persia.

Persice, *resboaiel*, (490—449), resboaiel Persiei contra Grecilor, cunoscute în istorie sub numele de medice. Primul resboiu P. se termină prin victoria dela Marathon (490), când toată suflarea greacă luptă contra dușmanului comun. Eroul luptei dela Marathon a fost Militade. Xerxes, urmașul lui Darius la tronul Persiei, vine să șteargă înfrîngerea dela Marathon, dar nenorocul îl urmăresce necontenit. După victoria dela Thermopyle, unde învinge 300 de Spartani, Grecia reperutează isbânda dela Salamina în 480 sub comanda lui Themistocles. Urmează apoi victoria dela Mycale

în 479 și în 449, sub comanda lui Kimon, Grecia pune capăt resboaiel persice.

Persigny, *Jean Gilbert Victor Fialin, duce de*, om de stat franc., n. 1808. 1836 luă parte la răscălașul lui Ludovic Napoleon din Strassburg; condamnat la 20 ani închisoare, fu eliberat în urma revoluției din Febr. 1848; din Ian. 1852 până Iunie 1854 ministru de interne, 1855—58 și 1859—60 ambasador în Londra, Nov. 1860 până Iunie 1863 de nou ministru de interne, 13 Sept. 1863 duce; † 1872 în Nizza. »Mémoires« (1896).

Persinaril, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 1053 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 biserică și 1 școală.

Persistența, (*lat.*) stăruință, neclintire.

Persius Flaccus, *Aulus*, (34—52), poet roman, n. la Volaterrae în Etruria. P. era un poet de geniu, sufletul său curat nu cunoscă viața și de aceea îl combată câte odată cu multa naivitate.

Persoana, (*lat.*) 1) P. acel individ omenesc, care, avînd conștiința de sine, în puterea rațiunii se poate determina liber și ca subiect al propriilor sale acțiuni, și pentru acestea poartă responsabilitatea și își poate da sama de ele. Fiecare P. poartă în sine țîta existenței sale și în asemănare cu alte estimi este capabilă precum de drepturi așa și de datorințe; prin urmare nu poate fi luată ca mijloc pentru alte scopuri străine. P. își ia începutul deodată cu omul; prin urmare P. nu se poate nică pierde nici abandona; ea este temelul drepturilor și datorințelor omenești, rațiunea de a fi om. 2) Noțiunea P. mai are încă și următoarele însemnări: a) în sens *logic*, P. înseamnă un subiect care nu se poate cugeta ca predicat al altuia; b) în sens *metafisc*, înseamnă o substanță perseverantă și avînd conștiința propriei sale identități; c) înseamnă un subiect, care independent de ori ce mecanism natural, își poate da șieși legi, își stabilește scopuri, le poate urma și poartă responsabilitatea pentru faptele savîrșite; d) P. *absolută*, este Dzeu ca singurul care nu este supus condițiilor psihofisice de dezvoltare.

P. în gramatică, se numește în conjugăția verbelor raportul, care determină și limitează subiectul vorbitor (activ) de către acela către care vorbește și de acela despre care este vorba.

[Pl.]

Persoană iuridică se numește o ființă abstractă, intelectuală, creată prin ficțiunea legii, într'un interes social și într'un scop de utilitate publică, avînd un patrimoniu deosebit, capabilă de a avea drepturi și datorii. P.-le iuridice se mai numesc civile sau morale, și numai legiuitorul are dreptul de a le crea, pentru că nici o ficțiune nu poate exista fără o anume lege. Așa fiind, cât timp o asociațiune n'a fost recunoscută, prin o lege, ca P. iuridică, ea nu există, și deci, nu poate sta în judecată, nu poate primi donațiuni sau legate. P.-le fizice însă există prin singurul fapt ca se nasc. Statul, județul, comuna sînt persoane morale. Un stat, prin simplul fapt că e recunoscut ca atare în dreptul internațional public, e privit ca persoană iuridică. P. iuridice lucrează prin reprezentanți. Când P.-le iuridice se sprijinesc pe însăși persoanele cari le formează, când substratul ideii sînt chiar persoanele fizice determinate, atunci avem o *corporatiune*. Dacă

însă substratul ideii nu mai sînt P.-le fizice, ci însuși scopul ce-l urmărește P. iuridică, atunci avem o *fundatiune* (Stiftung). Corporațiunea, dar, e o reuniune de P.-e (tres faciunt collegium) cari lucrează pentru un scop determinat; pe cînd fundatiunea e o cantitate de bunuri consacrate la un scop util și destinate la o operă. Așa Banca națională e o corporațiune; Eforia spitalelor Sf. Spiridon din Iași, o fundatiune. În România, odinioară, biserica fiind superioară statului, putea crea persoane morale: mănăstiri. Acestea erau fundatiuni, adecă un complex de bunuri dăruite lui Dzeu. Istoria dreptului român posedă documente cari dovedesc că fundatiunile nu puteau exista decît în urma autorizațiunii domnului. Locașurile religioase de rit creștin cu existență anterioară (Cod. civil din 1865), sînt considerate ca P. iuridice. P.-le iuridice însă, fiind o ficțiune, nu pot exista decît în țeara unde au fost create prin lege, afară numai dacă ele sînt recunoscute de statul străin. Art. 27 din constituțiunea româna ȳice că Românii au dreptul de a se asocia, conformându-se legilor cari regulează exercițiul acestui drept. De aici nu rezultă însă, că ori ce asociațiune permanentă e o persoană *morală*, iuridica sau *civilă*, termeni ce se întrebuintează unul în locul altuia. Particularii nu pot crea persoane morale, caci ele nu se pot înființa prin autoritate privată. Numai o lege poate da acest caracter unei asociațiuni de fapt. Unii autori însă, susțin că personalitatea morală e o consecvență naturală a dreptului de asociațiune, așa că, o asociațiune, prin faptul că exista, e considerată ca persoană morală. Alții cred că particularii pot crea persoane morale, cu condițiune numai ca să încunoscuinteze pe cei de al treilea, prin publicitate, prin o declarațiune făcută la tribunale sau la autoritățile administrative. În fine, ultimul sistem, e acel care admite că numai legiuitorul poate conferi personalitatea iuridică unei asociațiuni. Societățile comerciale, însă, constituiesc P. morale, fară a mai avé nevoie de o lege specială, caci Cod. comercial le recunoasce această calitate. Acest principiu e adevărat pentru societățile comerciale în nume colectiv, în comandită, fie simplă, fie pe acțiuni, și anonime. (Art. 78 Cod. com. rom.) P.-le morale cari sînt asociațiuni sau fundatiuni cu scopuri banesci, dacă sînt străine, nu pot dobândi imobile rurale în România. Societățile pe acțiuni, civile sau comerciale, constituite în țeară străină, de asemenea nu pot dobândi imobile rurale în România, chiar dacă și-ar avé acolo sediul și obiectul principal al întreprinderii. Societățile anonime constituite în țeară, au acest drept, caci ele fiind asociațiuni de capitaluri și acestea neavînd naționalitate, sînt presupuse române. [Scriban.]

Personal, (*lat.*) ce privesce o persoană; particular unei persoane; toate persoanele cari sînt în acelaș serviciu.

Personalism, modul de a vedé, de a judeca și a apreția lucrurile și întâmplările nu după valoarea lor obiectivă, ci pe temelii preocupăunilor ce are oarecine față de o anumită persoana. *Personalități* înseamnă alnsuni personale.

Personificare sau *Prosopopea*, figură de stil, prin care lucrurilor neînsufleite li-se atribuie însușiri personale.

Perspectiva, arta de a reprezenta obiectele în formele lor după aspectul ce-l au, prin depărtare și pozițiune, în raport cu ochiul.

Perspicasitate, (*lat.*) istețime, pîtrundere cu mintea.

Perspirațiune, respirațiunea cutanată (prin piele), astfel la batraciene un schimb considerabil de gazuri se face la nivelul pielei; la om această exhalatiune este insensibilă pe suprafața pielei sau a unei membrane seroase, însă tot așa de importanta ca și cea prin plămîni. [V. I.]

Persuasiune, (*lat.*) convingere.

Perth, comitat în Scoția medie, 6736 km². cu 126,199 loc. (1891), loc devenit clasic prin cîntecetele lui Ossian, castelul lui Macbeth și monumentele druide. *Capitala P.* în evul mediu era capitala Scoției, acum are 29,919 loc. (1891), port; țesătorii, șantier.

Perth, capitala Australiei vestice, lângă rîul Lebedelor, 19,533 loc. (1897), port.

Perthes, *Johann Georg Justus*, întemeiă la 1785 în Gotha o librărie, care se augmentă la 1793 prin o tipografie pentru harte geografice. În editura lui P. au apărut o mulțime de scrieri și harte bine lucrate. Dela 1889 ultima firmă »Friedrich Andreas P.« este trecută în mâinile unei societăți anonime.

Perthit, asociațiuni prin penetrațiune a feldspaților ortosa cu albit.

Pertinax, *Publius Helvius*, fiu de cărbunar, la vîrsta de 66 ani, silit, primesce imperiul (193). Voind să introducă în afacerile imper. rom. o bună administrație, suferé o vie opozițiune. Nevoind să plăteasca donativum, pe care îl promisese pretorienilor, după 87 zile de domnie fû asasinat.

Pertinenții, (*lat.*) lucruri de a doua mână, cari în dispozițiunile iuridice adeseori sînt hotărîtoare asupra lucrului de capetenie.

Per tot discrimina rerum, (*lat.*) prin atâtea greutăți, necazuri; adecă a ajunge la ceva cu multă trudă.

Pertractare, desbaterea, tratarea unei afaceri sau stari din partea mai multora și cu scopul de a găsi o înțelegere asupra vederilor și intereselor diferite. Lasând la o parte discuțiunile sciințifice, se deosebesc mai ales: *P. poliitice*, ce se referă la chestiuni de politică internă, cun sînt în primul rînd desbaterele parlamentare; apoi *P. internaționale*, negocieri diplomatice ce privesc relațiunile între două sau mai multe state și urmează de regulă prin note (v. ac.), procese verbale, ori conferințe și congrese (v. ac.), și în fine *P. judecătorești*, adecă tratarea afacerilor litigioase, a proceselor, înaintea judecătoriiilor; aceste P. sînt regulate prin diferitele proceduri (v. ac.).

Perturbațiune, emoțiune profundă, turburare mare; în cosmografie înțelegem prin P. deviarea drumului planetelor, sateliților și cometeilor din calea circulară în jurul corpurilor ceresci pe cari le ocolesc, din cauză că și alte corpuri ceresci influențează mersul lor.

Pertussis, (med.) v. Tusa convulsivă.

Perty, *Maximilian*, naturalist, n. 1804 în Ohrnbau, 1833—76 profesor în Bern, † 1884. Scrieri: »Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur« (2 vol.); »Seelenleben der Tiere« (2 ed. 1875); »Anthropologie« (2 vol.); »Der jetzige Spiritualismus« (1877), etc.

Pertz, Georg Heinrich, istoric, n. 1795 în Hanovera, 1842 bibliotecar la bibl. reg. și membru al Academiei din Berlin, 1823 începă publicațiunea: »Monumenta Germaniae historica« (v. ac.), † 1876 în München. Scr.: »Leben des Ministers Freih. von Stein« (1849—54, 6 vol.), etc.

Peru, republică în America sudică, lângă Oceanul Pacific, 1.137,000 km². și 2.980,000 loc., între cari 350,000 Indiani necivilizați. **Topografia**: trei regiuni 1) ținutul îngust și aproape deșert; 2) regiunea Cordilierilor (v. ac.); 3) Montana, coastele estice ale munților, acoperite cu păduri dese, cursul superior al râului Maranon și afluenții lui (Huallaga, Ucayali, Yavari, etc.). La granița sud-estică lacul Titicaca. **Produce**: aur, argint, aramă, mercuriu, cărbuni, petrol; arborii din cari se scoate chinina și terebentina (balsamul de P.), bumbac; în regiunile mai înalte: cereale, cartofi, legume (se cultivă până la înălțimi de 4000 m.); animale de casă europene, Lama, Vicuna și Alpaga (pășuni excelente până în apropierea regiunilor glaciare, 5800 m.); guano, etc. **Industria** neînsemnată. **Populațiunea**: Albi 12°/_o, corcirituri (Cholo și Sambo) 23°/_o, Indiani 57°/_o (Puri, Omagna, Magna, etc., cu deosebire în Montana, în mare parte independenți și păgâni), Chinezii 1°/₄^o/_o (lucrători la guano), Negri 2°/_o (la coaste). În Cordilierii locuiesc descendenții vechilor Peruani cu limba lor Quichua. Biserica dominantă e cea cat. **Archiep.** în Lima cu 7 episcopi. **Constituția** din 1856, revăcută 1860, **president** pe 4 ani (de prezent Nicolas de Pierola); **congres**, compus din senat (43) și cameră (108 membri). **Finanțele** 1897: intrate: 10.721,523 sol; ieșite: 11.308,243 sol. **Armata** 6307 ficiori inclusive gendarmeria, în cas de război 12,660 oameni, fără garda națională. **Marina**: 3 bastimente. **Export** 1894: 14·7 mil.; **import**: 11·7 mil. sol (Sol = 2·40 cor.). P. se împarte în 20 depart. **Capitala** Lima (v. ac.).

Istoria. Pe la a. 1100 Manco Capac, »fiul soarelui«, fundă statul poporului Inca cu capitala Cuzco, care cuprindea și Chile și Ecuador. 1531 descăleacă Pizarro și prinse pe Inca Atahualpa, care se război cu Huascar, îl ucide 1533 și cucerește P. întreg. Pizarro mai târziu venind în ceartă cu Almagro și partizanii săi, fu ucis, și 1546 țeara este ocupată de coroana Spaniei. 1810 încep a se manifesta tendințe de independență, care se și proclamă în 1821, și este susținută prin mai multe războaie victorioase contra Spaniolilor. 6 August 1825 se separă P. de sus ca republică independentă (Bolivia). Trecător au mai fost P. și Bolivia reunite de Santa Cruz, însă totdeauna s'au separat iarăși. Până 1864 s'a schimbat de opt ori constituția republicii, în care an a izbucnit și un război cu Spania, din cauză că aceasta a ocupat insula Chincha. Președintele Pezet încheie 27 Ian. 1865 cu Spania o pace nefavorabilă republicii, în urma careia fu resturnat de către Prado, care în coalițiune cu Chile, Ecuador și Bolivia reluă războiul. Bombardamentul flotei spaniole asupra orașului Callav (2 Maiu 1866) fu respins și Spaniolii întrerup războiul. 1867 Prado fu ales **president**, abdică însă în anul următor; lui îi urmează colonelul Balta, care amăneta casei Dreyfus din Paris depozitele de guano pentru un împrumut, începă clădiri grandioase de căi ferate, porturi, și astfel

aduse finanțele țării la ruină. Balta fu asasinat de frații Gutierrez (22 Iul. 1872), însă și ei fură sfâșiati în bucăți de către popor. Noul **president** Prado s'a încercat a îmbunătăți finanțele țării, însă în zadar. 1876 îi urmează Prado ca **president**. Ivindu-se nisece certe pentru depozitele de salpetru dela Antofagasta, P. în alianță cu Bolivia începe 1879 războiul contra statului Chile. Chilenii debarcă în P. de sud, bat pe Boliviani și Peruani la Dolores (19 Nov. 1879) și Tacna (27 Maiu 1880) și cuceresc Arica. Pierola restoară pe Prado și continuă războiul până ce Chilenii debarcă la Callao și bat pe Peruani la Chorillos (13 Ian. 1881) și Miraflores (15 Ian.). Pierola fuge, iar P. reinăne nearmată la voia învingătorilor. Prin pacea dela Ancon (20 Oct. 1833) P. pierde provincia Tarapaca pentru totdeauna, iar Tacna și Arica pentru 10 ani. Dictatorul Iglesias fiind sprijinit de Chileni, este (1886) alungat prin generalul Cáceres. Lui îi urmă ca **president** (1890) M. Bermudez, iar 1895 Pierola.

Peruca, imitație a părului natural, ca copere-mânt pentru chelie precum și ca împodobire; folosită deja în antichitate; P. cu plete lungi până preste umeri era la modă sub Ludovic XIII al Franciei; cu finea secl. XVIII a ieșit din uz.

Perugia, prov. ital. en Umbria, 9709 km². cu 609,692 loc. (1897). **Capitala** P., nu departe de Tibru, are 17,395 loc.; reședința episcopescă; bis. San-Lorenzo dela 1437; arcul triumfal al lui August; universitate liberă (dela 1276), bibliotecă, pinacotecă, muzeu de antichități și de istoria naturală. În antichitate **Perusia**, era unul din cele 12 orașe ale Etruriei, cucerit 40 a. Chr. de Octavian.

Părul porcului, (botan.) numirea rom. a plantei *Equisetum arvense* (v. ac.).

Peruvian, balsam, negru, este un lichid viscos cu odoare vie și agreabilă și de un gust amar-acru foarte pronunțat. Se extrage din plante *Myroxylon Peruifera*, din fam. Leguminoaselor. Se întrebuințează în parfumerie.

Pervers, pornit la rele, corupt, întors, sucit. **Perversiune, Perversitate**, agravare, deviere dela normal, întortochiare. P. sexuală, satisfacerea impulsului sexual în mod abnormal.

Pervigilium, (lat.) privighere îndelungată.

Pervova, com. rur. în Ung., cott. Caraș-Severin cu 1121 loc. (1891) Români.

Pes, (lat.) picior. 1) **Pes calcaneus**, diformitate congenitală sau acquirată a piciorului, în urma căreia piciorul nu calcă pe talpă, ci pe călcâiu. **Tratament** ortopedic sau operativ.

2) **Pes elephantiinus**, diformitate a gambei, provocată din morbul Elefantiasis (v. ac.); se manifestă în o îngroșare abnormă a pielii.

3) **Pes equinus**, diformitate a piciorului, în urma căreia piciorul calcă numai pe partea din jos a degetelor. **Tratament** ortopedic și operativ.

4) **Pes plantaris**, abnormitate a piciorului, care are o talpă prea arcuată, ridicată.

5) **Pes plamus** sau **valgus**, diformitate a piciorului, care are o talpă prea plană, astfel că calcă mai mult pe marginea internă a tălpii; cauzează obosire repede și dureri mari. E congenitală sau se desvoaltă la oameni cari poartă poveri (morari, covrigari etc.). **Tratament** ortopedic și operativ.

6) *Pes varus*, diformitate a piciorului, conform căreia piciorul calcă pe marginea externă, talpa și dosul piciorului au o poziție perpendiculară. Tratament ortopedic și operativ.

Pesac, (magh. *Pézsák*), com. rur. în Ungaria, cottul Torontal, cu 3139 loc. Rom. (2369) și Germ.

Pesante, (*ital.*) greoiu, apesat; întrebuițat în musică ca termen de expresiune.

Pesaro e Urbino, provincie în Italia de mijloc, 2895 km². cu 239,745 loc. (1897). Capitala *Pesaro* (vechiul *Pisaurum*), lagura Fogliei lângă Adriatică, 12,547 loc.; reșed. episcopescă; comori de artă și anticități romane; țesătorii de mătasă, rafinerie de pucioasă, fabrici de mașini. Locul natal al lui Rossini.

Pescagiu, (marină) distanță liniară verticală dela linia de plutire a unui vas până la linia cea mai de jos a fundului lui, în apă; cu alte cuvinte: adâncimea de apă, necesară vasului ca să nu atingă de uscat. P.-l vaselor mari ajunge până la 8:50—9 m. Pe brațul Sulinei, în urma lucrărilor executate de comisiunea europeană danubiană, pot intra acum vase cu 24' = 7:30 m., pe când înainte de a se face aceste lucrări, adâncimea era numai de 9' = 2:75 m. În noul port Constanța adâncimea este de 8:50 m., astfel că vasele cele mai niari vor pute încărea acolo. [Const. B.]

Pescărel negru, (*Cinclus aquaticus*), pasere din fam. Turdidelor, ord. pas. Cântărește, lung de vr'o 20 cm. Capul și grumazul sunt cenușii, penele celorlalte părți ale corpului cenușii, cu margini negre, gâtul jos alb, pieptul și burta brun închis. Trăiește în Europa.

Pescărie, se numește în prima linie stabilimentul unde peșcele este oferit spre vânzare; se mai înțelege sub acest nume (cherhana în delta Dunării, v. ac.) și locul unde se înmagazinează peșcele prins și apoi preparat pentru conserve prin sărat sau afumat; în fine se mai înțelege sub numele de P. totalitatea mărfii compusă din pesci și din preparatele lor.

Pescar rițetor, (*Porumbelul de mare*, *Larus ridibundus*), pasere din fam. Laridelor, ord. pas. Inotătoare, de mărimea unui porumbel, de culoare albă cenușie. Capul și gâtul sunt primăvara și vara roșii-brune. Ciocul roșu, curbat la virf. Degetele picioarelor sunt unite printr'o piele. Lungimea corpului 42 cm., aripile 31 cm., coada 13 cm. Trăiește pe lângă termuriile mărilor europene, precum și pe lângă lacurile din continent. Se hrănește cu viermi, insecte, peștișori. Are un strigăt care seamănă cu risul.

Pescăruș, (*Halkyon*, *Alcedo ispida*), pasere din ord. pas. Strigătoare, fam. Alcedide. Are ciocul mai lung decât capul, corpul scurt și gros, coada scurtă, penele de culoare albastră, pe dedesubt roșu-ruginiu, sub barbie albe, picioarele roșii, ciocul negru, la rădăcina roș. La picioare are trei degete înainte, unul înderet. Lungimea corpului 17 cm., aripile 7 cm., coada 4 cm. Trăiește în Europa, Asia centrală vestică, pe lângă riuri. Se hrănește cu pesci, insecte de apă. Cuiburile și-le face în fermuriile riurilor. Strică pescilor.

Pescenius Niger, general roman originar din Aquinum, guvernator al Siriei. După asasinarea lui Pertinax și urcarea pe tron a lui Didius Iulianus, pe când ocupa tronul roman Septimiu

Sever, este proclamat de legiunile Iliriei ca împărat. El însă e ucis în 194 la Cyzic.

Peșce sărat, o conservă alimentară care se mai fabrică în România într'un mod primitiv: se aruncă peșcele în coșuri și se toarnă peste el sare pisată, numai peșcele mai mare se taie, iar câteva anumite specii se sărează în saramură și se lasă să stea, nu la recoare, ci în cherhană unde adeseori se strică. P.-le sărat bine conservat constituie un aliment hrănitor, dar se găsește adeseori în comerț P. sărat descompus, putred, în care s'au format materii toxice din fermentarea albuminei și a grăsimii. Importanța P.-lui sărat constă în faptul, că la o parte însemnată a populațiunii rurale și într'o mare parte a anului P.-le sărat reprezintă singurul aliment animal, care se mănâcă făcut ciorbă ori fript și care însoțește mămăliga. (Lit.: Gr. Antipa, Studii asupra pescărilor din România. Bucur., 1895; N. Manolescu, Igiena țeranului român. Bucur., 1895; G. Crainiceanu, Igiena țeranului român. Bucur., 1895.) v. și art. Pesci.

Peșchel, *Oskar*, geograf, n. 1826 în Dresda, 1854—71 redactorul revist. »Ausland«, dela 1871 prof. în Lipsca; † 1875 acolo. Scr.: »Gesch. des Zeitalters der Entdeckungen«, (1858); »Gesch. der Erdkunde«, (1865); »Neue Probleme der vergleichenden Erdkunde«, (1870, 4 ediț., 1883); »Völkerkunde«, (7 ediț., 1897); »Abhandlungen zur Erd- u. Völkerkunde«, (1877—79, 3 vol.), etc.

Peșcheș, dar, v. Haraciul.

Pesci, (zool.) cea mai inferioară clasă a vertebratelor; au sânge rece; respiră prin branchii; cordul lor are două camere, o auriculă și o ventriculă, în loc de extremități au aripioare, sau acelea lipsesc cu totul; în majoritatea lor depun ouă; pielea în genere e acoperită cu solzi, dar poate fi și golașă. Nici un P. nu e fără schelet; acesta însă nu totdeauna e osos, ci poate fi și cartilagos. Prin beșici speciale, numite *beșici înotoătoare*, cari de regulă sunt pline cu un amestec de gazuri, P. își pot mări sau micșora greutatea specifică; beșicile înotoătoare însă nu sunt indispensabile, mulți P. nici nu le au. *Soleii* au diferite forme; unii sunt rotunzi (cicloizi) sau dențați pe margini (ctenoizi), alții sunt osoși cu spini deasupra lor (ganoizi) sau osoși cu tubercule deasupra lor (placoidi). *Branchiile* sunt nisele lamele bogate în vase sanguifere, așezate de ambele părți ale capului; aici sângele ajunge în atingere cu apa, ce conține aer, și de aici trece în Aorta, care îl împrăștie în corpul întreg. Când branchiile se uscă, circulațiunea încetează; din acest motiv pier P. scoși pe uscat. P. au în majoritate sexuri deosebite; femeile produc ouă (*icre*), cari în cele mai multe cazuri se fructifică în apă; bărbații au un fel de ghinduri albicioase numite *Iappi*. Productivitatea P.-lor este foarte mare; o singură femelă produce sute de mii de ouă. *Capul* P.-lor se compune din o mulțime de oscioare, cari nu sunt concrecute. În craniu se găsește un creier foarte mic; unora lipsesc cu totul. *Ochii* sunt relativ mari și structura lor are multe însușiri caracteristice; în unele rare cazuri lipsesc. *Urechile* sunt acuse în craniu, au o construcție simplă. P. aud foarte bine. Mirosul e bineșor dezvoltat, dar nu tot așa gustul. Forma P.-lor e foarte varie, asemenea și culoarea; unii P. își schimbă culoarea. Clasa

P.-lor se împarte în ordinele: *Teleostei*, cu branchii libere, acoperite de un capac, cu schelet osos, gura nu e de-a curmezișul. *Ganoidei*, scheletul acestora adese e cartilagos, au mai multe ventile în Aorta, gura nu e de-a curmezișul. *Dipnoi*, formează trecerea dela P. la amfibii, au și branchii și plumâni. *Selachii*, au branchii concreșcute fără capac, schelet cartilagos, gura de-a curmezișul. *Cyclostomata*, au gură rotundă și branchii concreșcute. *Leptocardia*, P. mici, fără craniu, fără creier și cord, cu branchiile în abdomen, sânge incolor. Aceste două ordini din urmă sunt considerate și ca clase separate. P. sunt cele mai vechi animale vertebrate. Urme de P. se găsesc deja în straturile silurice. Pentru om P. sunt, după animalele sugătoare, cele mai folositoare; pescuitul este pentru multe popoare un izvor de bogăție națională. În statele civilizate pescuitul e regulat prin legi speciale; legea asupra pescuitului în apele României a fost votată și promulgată în 1896. În țeri mai puțin populate se produc destui P. în riuri și lacuri, mai cu samă dacă pescuitul e regulat; unde însă populațiunea e deasă și se consumă mult P., producțiunea naturală nu mai e suficientă. De secolii s'au cultivat P. în lacuri; în timpul din urmă s'a introdus o adevărată cultură artificială a lor. Pe cale artificială se scot ouăle din femele, apoi se fructifică aducându-se în atingere cu laptele stors dela masculii și se clocesc în aparate speciale. Cultura artificială a P.-lor nu recere localități costisitoare, e suficient un spațiu ferit de frig, în care se poate introduce apă curgătoare.

Pescuitul, prinsul pescelui cu undița sau cu plasa (mreață). În toate statele civilizate P. este regulat prin legi, în prima linie pentru protejarea progenerării, oprindu-se prinderea pescilor în timpul ouatului, și stabilindu-se dimensiunile ochiurilor la plasele de prins pesci.

Peseta, unitatea sistemului monetar span. Centimos, egal cu francul francez.

Peșito sau **Peșita**, numele celei dintâi traducerii a Test. vechiu și nou în limba siriacă.

Pesmet, 1) P. cozonac preparat dintr'un aluat compus din făină, lapte, oua și unt, îndulcit cu zahăr mai mult, adaugându-se și pușin fincen. Cozonacul copt se taie în felii și se rumenesc a doua oară în cuptor. Se pot prepara și P. de post. 2) P., pâne rescoaptă în felii, servind ca proviziune de drum pentru militari și alți călători.

Peso, (*P. duro*, *P. fuerte*), în cele mai multe state spaniole din America, numele unității monetare a valutei de argint, corespunde piesei de 5 franci, trecută și în circulația estasiatică a Europeanilor, ca monetă comercială, Piastru (Dollar) = 4:367 marce germ.; monetă de aur 10 P. (în Guatemala.)

Pessarum, (*lat.*) instrument, de obicei de forma anulară menit a ține în poziție normală o beșică dislocată, un uter sau rectum dislocat.

Pesta, **Pestis**, v. Ciurma. **P.**, **oraș**, v. Buda-pesta. **Pesta Nouă**, oraș, v. Ujpest.

Pesta bovină, (*lat.* *Typhus contagiosus boum*), boală tifică, virulentă, epizootică, foarte molipsitoare, determinată de un agent microscopic special, caracterizată prin leziuni congestive, ulcerative și necrotice ale mucoaselor, prin virulența sângelui, a celorlalte țesături și a tuturor

productelor organismului atins de boală. P. bov. a urmat totdeauna populațiunile, cari au parcurs marginele Mării Caspice pentru a trece spre Occident, ea este originară din Asia centrală, unde are un caracter blând în mare parte și de unde s'a transportat în Europa, luând aci un caracter vehement. **Simptomele boalei**. În prima și a doua și vitele sunt triste, nu mănâncă, nu rumegă, pērul sbîrlit, stau sgribulite, nu mai dau lapte. pântecul umflat. În urmă starea de prostire mare, merg silite și se împletecesc; spinarea încovoată; tremurături; ochii lacrămează; curge nasul; curg bale din gură; balea moale cu mucosități cenușii, apoi apasă cu miros urît, verșuie, se întinde și amestecată mai în urmă cu sânge. Vita geme la bălegat, are dureri, se încovoiește, pântecul ajunge supt de tot. În gură pete roșietice și afte. În 4—8 zile vita moare. **Studiul microbiologic**. Semmer, și mulți alții, au semnalat microorganisme în sânge, în organe, în salivă, pe cari le-au izolat. Verificări ulterioare au dovedit, că toate acele forme microbiene nu puteau fi socotite ca factori ai pestei. Koch, meștind să obțină germele pestos, a ajuns la convingerea, că cu metodele actuale, de care dispune tehnica bacteriologică, nu se poate isola agentul special al P.-ei bov. Nu poate fi însă îndoiială, că este un element figurat, deoarece sângele defibrinat, dilecat $\frac{1}{10}$, trecut prin filtrul Chamberland sau Berkefeld, este lipsit de virulență. Virusul se gasește în sânge, limfă, bale, scurgere din nas, lacrimi, urina, lapte, serositatea cefalorachidiană, în balegă. Bila, după Koch, nu este virulentă. Virusul se stinge repede prin uscăciune; se păstrează 4—6 săptămâni în sânge, în urină, în lapte. Inghețat trăiesc preste șese luni; la căldură, la lumina soarelui (în 34°) pier în cel mult două oare. În cadavrele îngroapate virusul trăiesc până la 58 de zile. P. bov. atinge cornutele mari, mărunte, cerbi, antilope, gazele, căprioare, bivoli, porci, porcișelbateci, mistreți. Nu se bolnăvesc oamenii, caii, câinii, pisicile, iepurii, coboii, șoarecii, porumbii. Infecțiunea se face prin calea digestivă și prin cea respiratorie, o primă atingere stabilește imunitate pentru totdeauna. **Vaccinațiunea**, Vaccinațiunea contra P.-ei bov. s'a încercat mai întâi de Semmer prin atenuarea virusului la 50°; animalele capătă imunitate, dar metoda este inaplicabilă în practică. Seroterapia a fost utilizată de asemenea. Koch a dovedit, că un animal se imunizează, dacă se infectează cu un amestec de sânge virulent cu ser dela un animal vindecat de pestă. **Măsurile de poliție sanitară**. Din cauza insuficienței măsurilor preventive din Rusia, Turcia și Bulgaria, și din cauză că și în România măsurile de pază la frontieră nu erau îndestulitoare, P. bov. învada adeseori țeara până la 1886. Mulțămită însă măsurilor riguroase ce s'au luat în Rusia și în Bulgaria contra unor eventuale invasiuni și grație măsurilor preventive dela frontieră și din interiorul țerei românesce, nu mai poate fi teamă de năvălirea unei asemenea epizootii. Ultimele cazuri reslețe de P. bov. în România au fost în 1882, 1884 și 1886; ele s'au limitat și stins repede pe loc. Parlamentul român a votat în 1882 o lege de poliție veterinară, care cuprinde măsurile preventive și represive cele mai riguroase contra

boalelor epizootice și cu deosebire contra P.-ei bov. Prin acea lege este oprit importul și transportul din Rusia, din Bulgaria și din toate statele, unde se ivesce adesea P. bov., al cornutelor mari și al produselor brute în stare proaspătă; iar dealungul frontierei spre Rusia și Bulgaria s'a înființat în regatul român un serviciu veterinar special însărcinat, pe o lățime de 30 km., cu marcarea, cu castrarea vitalor albe indigene și cu visita lor sanitară în fiecare lună. P. bov. mai bântuie din timp în timp Turcia din Asia și din Europa și Rusia transcaucasiană.

[I. St. Furtuna.]

Pesta porcina, cholera porcilor, ciuma porcilor, pneumoenterita infecțioasă a porcilor. Originea acestei epizootii pare a fi în America de nord; ea a apărut în statul Ohio pentru prima oară în 1833, și extensiunea cea mai însemnată a avut-o între anii 1850—90. Pagubele, după calculele acelui departament al Americii de nord, se ridicau anual dela 60.000.000—150.000.000. Numai până la 1885 Statele Unite au suferit o pierdere de 1.130.000.000 lei. Raporturile strânse dintre America de nord și Anglia contribuind la importarea Hog-cholerei în Europa; în 1862 P. porc. se constată pentru prima oară într-o fermă vecină cu Windsor, în Anglia. Luă din ce în ce mai multă extensiune, cuprinse mai toată Anglia și în 1876 guvernul se vădu silit să o treacă în act sub numirea de Schweine-fever. În cursul anului 1882 P. porc. s'a transmis în mai multe state din Europa prin porcii amelioratori englezi. Mai întâiu se ivi în Svedia și Norvegia, constatată de Salander. Tot în acel an se ivi și în Germania, unde în mai curând de doi ani a invadat în 2000 de comune, bântuie de atunci continuu cu oscilațiuni. În Elveția s'a ivit în 1886, când a constat-o Zschokke. În 1887 s'a transmis în Olanda, Danemarca, Rusia, Italia, Spania, Franța și Austro-Ungaria. În această țeară P. porc. a avut și continuă de a avea extensiunea cea mai îngrijitoare și pagubele au fost imense. Aci cultura rîmătorilor se face pe o scară mare, largă și se înțelege de aci, că epizootia a avut și populațiune numeroasă și calitate superioară de animale. În România s'a ivit pentru prima oară în 1891 într-o comună din j. Tutova, în 1892 s'a semnalat în 14 comune din 4 județe, în 1893 o comună, în 1894 13, în 1895 45; cel mai mare număr de comune infectate a fost în 1899, când s'a ivit în 836, îmbolnăvindu-se 13.539 de rîmători, dintre cari 8606 au murit, 3893 s'au vindecat și 928 s'au ucis, restul au ramas bolnavi la finea anului. De atunci când și când se mai ivesc casuri isolate. *Etiologia.* Microbul P.-ei porc. se înfățișează sub formă de bastonașe, se mișcă, nu sporulează. Laptele servesece ca reactiv diagnostic; după șese zile baccilul P.-ei porc. face laptele mai lichid și cu reacție foarte alcalină; colibacilul face laptele foarte acid; suisepticul nu-l face nici alcalin, nici acid. Căldura umedă de 58° ucide după 20 minute microbul peștei; la căldura uscată chiar de 80° resistă preste 15 minute. La uscăciune trăiesce și două luni; înghețul nu ucide microbul și virulența lui. Se păstrează în apă până la 25 de zile, în apa de rîu și patru luni. Calea de infecțiune mai sigură pentru porci, la pestă, este cea digestivă. *Sîmptomele boalei.*

Rîmătorii nu se bolnăvesc și nu mor așa de repede ca de brîncă infecțioasă (rouget, Schweine-rotlauf); mersul peștei este ceva mai lent, cam dela 5—25 zile; pot muri și în două zile, și după 2—4 luni. Tristețe, somnolență, nemîncare, tremurături, tusă, respirație grea, ochii murdari, diaree; plăci negricioase pe corp și la urechi, etc. Rîmătorii mor dela 50—90% din câți se îmbolnăvesc. Cei cari se vindecă sînt multă vreme nisece focare permanente premejdioase și ambulatorii, cari dispensează virulența și asigură permanențisarea epizootiei. S'au întreprins multe încercări pentru aflarea vaccinului contra P.-ei porc.

[I. St. Furtuna.]

Pestalozzi, Ioan, celebru pedagog elvețian, n. în Zürich la 1746, a făcut studii de teologie și drept, apoi s'a dedicat cu totul instrucției și educației poporului. A înființat institute în Neu-hof, Stanz, Burgdorf, Münchenbuchsee, Yverdon, Clindj, apoi iar s'a retras la proprietatea sa din Neu-hof. A murit în Brugg la 1827. Scrieri: »Orele de seara ale unui pustnic« (1786). »Leonard și Gertruda« (1781). »Christoph și Elsa«. »Figurile la abecedarul meu« (1797). »Cercetări asupra mersului naturii« (1798). »Cum Gertruda învață pe copiii săi« (1801). În ultima scriere se găsec principiile metodei pestalozziane.

Peșteră, (geologie) o cavitate în coaja pămîntului. Ele se pot nasce: 1) din cauza gazelor ce se adunau în o bula colosală în lava topită ce curge din vulcani: *P. de lavă*. 2) Prin acțiunea mecanică și chimică a apei: *P. de eroziune*. 3) Fiind săpate de oameni: *P. artificiale*. P. din clasa a doua sînt cele mai numeroase: Din cauza mișcărilor, la cari e supusă coaja globului terestru, nasc în roci crepături, prin cari circulă ape; acestea rod și corod rocele formând: galerii, bolți, culoaruri, canale, precipișuri, puțuri, etc. foarte variate și bizare. P.-ile se pot forma în ori ce rocă, de obicei însă în cele solubile ca: calcar, gips, sare, gheață, etc. Sînt renumite peșterile: Mamutului (America de nord). Vau-cluse, St. Marcel, Bramabian, Padirac, de Mirremont (în Les Caunes, Franța), Adelsberg (Carniola), St. Canțian (Istria), Kapsia, Palocchori (Pelopones) și multe altele în Dalmația, Herțegovina, Serbia, etc. În România sînt de semnalat: P. Cloșani (Mehedinți), Polovraci, Baia de fier (Gorj), Bistrița, Stogu (Vâlcea), Schitu Ialomicioara, (Dâmbovița) Dâmbovicioara, etc. Iu timpul epocii quaternare P.-ile serviau de adapost animalelor, de aceea găsim în ele oase de: ursul peșterilor (Ursus spelaeus), hiena p. (hyaena spelaea), etc. și chiar omul a locuit pe atunci, și în timpul preistoric P.-ile, probă urmele de foc, și mai ales instrumentele de piatră cioplită ce se găsec în unele P.-i. Aci încă sînt oameni ce locuiesc în P.-i naturale (Troglođii) în America, Australia, etc., sau săpate artificial de obicei în Löss: China, Boemia, Platoul central al Franței, Grenada, etc. [Murgoci.]

Peștera, schit în Rom., j. Dâmbovița numit și *Isvorul Ialomitei*, sau *P. Obârșiei*, e situat la gura unei peșteri sub muntele Betrâna, în o lungime de 150 m., lățime de 15 m. și înălțime de 30 m.

Peștera sau *Caverna*, peșteră în România, j. Vâlcea, pe matca riului Bistrița, la o înălțime de 80 m. deasupra nivelului apei Bistrița. Peștera

are mai multe ramuri de subterane. În această peșteră se află 2 bisericiuțe, una săpată în piatră, iar cealaltă e situată la gura cea mare a peșterei. Aici se conservau în timpuri de nevoi reliquiile Sf. Grigorie Decapolitul și alte odoare.

Peștere, com. mică în Ung., cott. Bihor. Are 107 case, cu 473 loc. Români gr.-or. Teritoriul muntos, pe care se afla peștera Jgriți plină de oseminte de animale din timpul preistoric. Locuitorii se ocupă cu industria de casă, agricultura, pomăritul și prădesc vite frumoase.

Peșterea Bollil, v. Bolii.

Peșteaș, comună rur. în Ung., cott. Bihor, cu 1722 loc., Români (877) și Slovaci.

Pestilența, sinonim cu Pesta, Ciurma (v. ac.).

Pestis, (lat.) v. Ciurma.

Peștișani, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusă din 4 căt. cu 2230 loc. (Dicț. geogr. 1892), 6 biserici și 1 școală.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, comitat în Ung., între Tisa și Dunăre, cu o suprafață de 12,605.25 km²., în cea mai mare parte șes; în partea de nord a cott. se întind ultimele ramificațiuni ale Cserhát-ului, formate însă numai din dealuri mai mici dela 2—300 m. înălțime; aceste dealuri numai în partea nord-vestică a cott. iau forma unui șir de munți, ce deasupra Vașului în piscul Nagyszál ajunge înălțimea de 652 m. Pe malul drept al Dunării se înalță munții Piliș, atingând culmea princip. Dunărea între Visegrad și Leányfalu; piscul cel mai înalt, Piliș, e de 757 m. De aici se întind șiruri mai mici și mai mari de munți oătră Visegrád și Bogdány, unde cu munții Börzsöny din față formează frumoasa strimtoare a Dunării dela Visegrád. De cătră Piliș în direcțiune sud-est. se întinde grupul de munți Nagy-Kévély (537 m.). În imediata apropiere a capitalei se înalță munții pitoresci dela Buda cu piscurile Jánoshegy (529 m.), Hármashatárhegy (496 m.) Nagy-Kopaszhegy (558 m.) și Gellérthegy (235 m.). Apele principale ale cott. sânt Dunărea și Tisa. Insulele mai însemnate din Dunăre sânt: Sf. Andreiu, Margareta, insula dela Pesta nouă, dela Buda veche și marea insulă Csepel, pe care se gasec 10 comune. Izvoare cu ape minerale de renume universal se găseac în mare număr pe teritoriul capitalei. În privința administrativă cott. se împarte în 14 cercuri protopretoriale, numără 6 orașe cu magistrat regulat și 2 orașe municipale, 181 com. mari și 24 com. mici. Capitala cott. e Budapesta (v. ac.). Numărul total al loc. cottului împreună cu ai capitalei dă cifra de 1.224,724 (1891), plus 16,224 ostași. Comerțul și industria e concentrată în capitală. Cottul dispune de numeroase căi de comunicațiune, linii ferate plecând din Budapesta îl străbat în toate direcțiunile.

Petal, (botan.) frunzele modificate cari alcătuiesc corola (v. ac.).

Petalit, mineral, silicat albuminos de litiu, monoclin. incol. alb, roșietic. Rar. În granit de Elba, la Utő, etc.

Petalodie, (botan.) cas de metarmofosă la flori, când sepelele iau toate caracterele petalelor (metarmofosă progresiva), sau staminele și carpelele câștigă prin transformare toate caracterele petalelor (metarmofosă regresivă); acest ultim cas se observa la florile bătute sau învoalte: trandafiri, garoafe, ș. a.

Petarda, mortiere umplute cu praf (iarbă) de pușcă, întrebuințată în resboiu pentru dărîmarea porților și zidurilor fortărețelor. Se mai numesc P. și capsulele pocnitoare, folosite la jocuri.

Petasites Gaertn., (botan.) gen de plante perene din fam. Compositelor, trib. Senecioideae, foarte înrudit cu Tussilago (v. ac.), de care se distinge prin scapii pleiocephali și flori de culoare albă sau purpurie. Dintre cele 12 specii boreale cităm ca cea mai frecventă la noi pe *P. officinalis* Gaertn., Brusturele sau Căptălanul o plantă de primăvară, ce creșce adese pe locurile umede din păduri și lunci. [A. Pr.]

Petasos, un fel de pălărie la Elini, pentru călători, gătită din materie dură. Astfel de pălărie (petasus) purtau și Romanii în teatru și cu ocașiunea jocurilor publice.

Petavius, Diomisius, teolog, n. 1583 în Orleans. La 1605 a intrat în societatea iesuitorilor funcționând ca prof. de teologie. Filip IV l-a numit prof. la Madrid (1629), iar papa Urban VIII la Roma (1638 și 1639); 1644 s'a retras, ocupându-se cu editarea monumentalului său op »Opus de theologicis dogmatibus«, Paris 1644; a mai publicat clasicii și scriitorii bis. grec. cu adnotațiuni în limba latină, etc. † 1652 în Paris. [i—m.]

Petechii, (med.) mici extravasate de sânge, asemenea mușcăturilor de pucece; apăstate cu degetul ele nu dispar. Se observă după leșiuni, la marasmul senil, în decursul tifusului și scorbutului, și la Purpura (morbus maculosus Werlhofii).

Petelea, (magh. *Petele*), com. rur. în Trans., cottul Murăș-Turda, cu 1726 loc., Sași și Români (397).

Peterhof, oraș în guvern. rus St. Petersburg și reședința de vară a curții imperiale, la sînul dela Kronstadt, 11,300 loc. (1897); prin frumșeta grădinilor sale »Versailles al Rusiei«.

Petermann, Iulius Henric, orientalist, n. 1801 în Glauchau, 1837 prof. în Berlin, a făcut 1852 până 1855 întinse călătorii prin Asia; 1867—68 consul nordgerman în Ierusalim. † 10 Iun. 1876 în Mannheim. Celebru mai ales pentru chestiunile armene, scriind între altele și o gramatică a limbii armene.

Peters, 1) *P., Christian August F.*, astronom, n. 1806 în Hamburg, 1849 prof. în Königsberg, 1854 directorul observatorului în Altona și 1872 în Kiel, † aici 1880. A făcut cercetări asupra lui Sirius, etc.; a redigeat »Astronomische Nachrichten«. 2) *P., Christian Henrich F.*, astronom, n. 1813 în Koldenbüttel (Schleswig). 1858 directorul observatorului în Clinton (New-York), † 1890; descoperi 48 planete mici și lucră 20 harte astronomice. 3) *P., Carol*, călător african și politic colonial, n. 1856 în Neuhaus lângă Elba, colonisă Germani în Africa de est, întemeiă societatea germ.-est-africană, întreprinse (1889) o expedițiune în ajutorul lui Emin-Pașa. 1891—92 stabili grauiță între posesiunile germ.-engleze din Africa estică. Scrise: »Die deutsche Emin Pascha-Expedition« (1891); »Das deutsch-ostafrikanische Schutzgebiet« (1895), ș. a.

Petersburg, v. Sanct-Petersburg.

Petersen, Eugen, archeolog, n. 1836 în Heiligenhafen (Holstein), 1873 prof. în Dorpat, 1879 în Praga (membru al expedițiunei austriace în Grecia 1880 și Asia mică 1882, 1884 și 1885),

1886 secretarul institutului germ. de arheologie în Athena. 1887 de asemenea în Roma. Scrise: »Die Kunst des Pheidias« (1873) și »Vom alten Rom« (1898); cu F. v. Luschan: »Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis« (1889), cu Niemann și contele Lanckoronski: »Die Städte Pamphylens und Pisidiens (1890—92, 2 vol.); scoase împreună cu Domszewski și Calderini: »Die Marcussäule in Rom« (1896, 128 tabele).

Petrovaradin, (magh. *Pétervárad*, germ. *Peterwarden*), oraș în Slavonia, cott. Sirmiu, în față cu orașul Neoplanta; are 3777 loc., în majoritate Sârbi și Croați. P. se compune din o fortăreață și două suburbii (Ljudevitev dol și Rokov dol); în fortăreață pot ave loc până la 10,000 soldați. Pe timpul Romailor P. era cunoscut sub numirile Cusum și Acumincum. În timpul resboaielor cu Turcii P. a avut un rol destul de însemnat.

Petinet, resboiu de împletit anumite țesături, formând o bransă particulară industrială.

Pețiol, (botan.) coada, suportul limbului frunzei; de formă cilindrică, sau e convex pe fața inferioară și scobit în șghiab pe fața superioară. Când frunza e compusă, P. care se ramifică e și P. principal sau *rachis*, pe el sunt P. secundare, pe acestea terțiare, etc.

Pétion de Villeneuve, revoluționar franc., n. 1753 în Chartres, 1789 membru al adunării naționale și al clubului jacobin, 1791 presidentul tribunalului criminal în Paris, 18 Nov. Maire de Paris, provocă 20 Iunie 1792 rescoala plebei, trecu în convent pe partea girondistilor, 2 Iunie 1793 arestat, fugi, în Iulie 1794 P. a fost aflat mort lângă Bordeaux. (»Oeuvres de P.«, 1793, 4 vol.).

Petit, litere, v. Caractere tipografice.

Petit și Dulong, *legea lor*, importantă lege în chimie. Greutățile atomice a 2 corpuri sunt invers proporționale cu căldurile lor specifice, cu alte cuvinte produsul dintre greutatea atomică și căldura specifică e totdeauna constant. Această constantă e 6.4. Excepție dela această lege par a face numai 3 elemente anume: Carbonul, Borul și Siliciu, unde constanta e mai mică ca cea dată. Se crede însă că aceasta se datorează erorilor în operațiune în determinarea căldurii specifice cari nu pot fi evitate din cauza metoadelor. Această lege servă la determinarea greutăților atomice din momentul ee se cunoaște căldura specifică.

[E. M.]

Petitio principii, eroare împotriva corectității formale a demonstrațiunii logice, care se nasce când în actul argumentării se ia ca premisă, din care ar avé să resulte concluziunea, o judecată, ce pentru a puté fi admisă ca adevărată, singură are trebuință chiar de aceea concluziune.

[Pl.]

Petițiune, cerere, rugare, jalbă; îndeosebi cerere adresată în scris unei autorități publice. **Dreptul de P.** e facultatea ce o are ori ce persoană de a se adresa autorităților, pentru a le aduce la cunoștință cutare fapt și a le cere intervențiunea. Dreptul de P. este asigurat cetățenilor prin aproape toate constituțiunile mai moderne. În ordine judiciară, dreptul de P. se exercită sub forma acțiunilor. (v. ac.) Dreptul de P. de natură politică e un drept public, care a fost recunoscut în Englitera încă din secl. XII, în Francia din 1789, în Rom. prin

art. 28 și 50 din constituțiune. (Cf. Dissescu, *Curs de drept publ. rom.* Bucur., 1890.)

Petit mal, (*franc.*) amețea epileptică. v. Epilepsie.

Petneházi, Stefan, om de încredere al lui Mihaiu Viteazul, trimis de acesta împreună cu Petru Armanul în a doua solie la împér. Rudolf II cu scopul de a fixa terminul expediției pentru cucerirea Ardealului. P. cu soțul său însă înșelați de secretarul lui Mihaiu, care îi întovărășă și era cumpărat de Báthory, sunt aduși a se întâlni cu principele în drumul lor dela Praga spre Muntenia, pentru ca acesta (Báthory) să ia cunoștință de tratările lui Mihaiu cu Rudolf. P. surprins și neputând astfel nimici scrisorile, le înghite, iar soțul său Armanul isbutesce să le ascundă. (Cf. Xenopol, *Ist. Rom.* III, 259.)

Petnic, com. rur. în cott. Caraș-Severiu, Ung., cu 1059 (1890) loc. Rom.

Petőfi, Alexandru, poet maghiar, n 1822 în Kis-Körös, cottul Pesta, tatăl său a fost măcelarul Stefan *Petrovics*, de religiunea evangelică. P. a cercetat școalele din Félégháza, Kecskemét, Szabadzállás, St.-Lőrincz, Pesta, Ázód și Selmec, dar fără să termine nici studiile gimnasiale. 1839 a înțrat la miliție, de unde însă, din cauză de morb, a trebuit să fie concediat în 1841. După ieșirea sa dela miliție și-a cercat norocul la mai multe trupe teatrale. Cu toată viața sa aventuroasă, P. a căutat să-și înmulțească cunoștințele studiând literatura maghiară, mai cu samă scrierile lui Gvadányi, Csokonai și Vörösmarty, și pe cea universală, îndeosebi operele lui Schiller, Lenau și Heine. Deja în 1842 au apărut în ziarele maghiare poezii de P.; 1844 a publicat o colecțiune din ele în broșură, care a fost foarte bine primită. În anii următori a publicat un număr însemnat de poezii lirice, cari în curând au devenit adevărate poezii poporale, apoi un poem comic (»Ciocanul satului«), un epos-basm (»Ianoș viteazul«), romanul »Funiá gădelui«, drama »Tigru și hiena«, mai multe povești, ș. a. În 1848 s'a pus în fruntea tinerimii maghiare și prin poeziile sale revoluționare, cea mai cunoscută »Talpra, magyar!« (»Sus, Maghiare«), a devenit factor însemnat al mișcărilor aceluia an revoluționar. P. a luat parte activă, cu sabia, la luptele date în acel an; a luptat și în Trans. ca adjutant al lui Bem. A cădut în lupta dela Sighișoara (31 Iulie 1849), sigilând cu sângele său spiritul profetit prin miunatele sale poezii lirice și resboinice. Poeziile lui P. sunt și astăzi foarte iubite; ele sunt produsul unui om genial și exprimă în mod clasic sentimentele specifice maghiare. Multe din ele sunt traduse și în românece.

Petrarca, Francesco, n. 1304 în Arezzo, † 1374 la vila sa Argua, lângă Padova, celebru poet și erudit italian, întemeietorul umanismului prin descoperirea literaturii clasice antice, și al limbii italiene prin poeziile sale. P. e primul care începă iarăși a scrie în o latinească corectă și elegantă. Operele sale latine sunt: cea mai însemnată, »Africa«, epopee, în care glorifică pe Scipioni și pentru care a fost încoronat de poet în Roma, 1341; apoi »Poemata minora«, 3 vol., Milano 1824—34, cuprinzând: »De contemptu mundi, De vita solitaria, De vera sapientia, De remediis utriusque fortunae, De sui ipsius et aliorum ignorantia, De rebus memorandis, De

viris illustribus, ș. a. Insemnate sînt și epistolele sale, cea mai bună ed. de Fracassetti, Florența 1859—70, 7 vol. cu comentare. Popularitatea sa înșă o datorează P. poemilor sale italiene, Rime in vita e in morte di Laura (v. ac.), pentru care Schopenhauer îl numește cel mai mare poet liric. (Cf. Bibliografia Petrarchesca de Ferrazzi, Bassano 1877; Francesco P. de Bartoli, Flor. 1884; Die Wiederbelebung des klassischen Altertums, de Voigt 1880; și P.-s Leben und Werke, de Körting, Leipzig 1878. Le rime (poesiile ital.) comentate de mulți, ed. cea mai bună e cea comentată de Leopardi.) [M. S.]

Petrarii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 6 căt. cu 2287 loc. (Dicț. geogr. 1890), 2 biserici și 1 școală; cariere de pietri de moară; 2 târguri anuale.

Petrarii de jos și P. de sus, 2 com. rur. în Rom., j. Vâlcea, cea dintâiu cu 822 loc., 3 biserici și 1 școală, cea de a doua cu 1290 loc., 1 biserică și 1 școală. (Dicț. geogr. 1893.)

Petrașcu cel Bun sau Petru II, a fost domn în Muntenia (1554—58), fiul lui Radu Călugărul. El a fost trimis de Turci să sprijinească pe regina Isabela contra lui Ferdinand, și Ardelenii se supuseră reginei. A fost otrăvit de un boier, Socol, care a și luat domnia puțin, până a fost gonit de Turci. P. a fost un domn bun. El e tatăl lui P. Cercei și al lui Mihaiu Viteazul. Fiul acestuia încă a purtat numele de *Petrașcu*.

Petrașcu, Nicolae, scriitor român, n. 5 Dec. 1859 în orașul Tecuciu. Și-a făcut studiile liceale în Bêrlad și cursurile de drept în București. La 1885 a intrat în cariera diplomatică ca atașat la ministerul de externe; la 1888 e șef de cabinet al ministrului Carp; la 1889 secretar de legațiune la Paris și preste un an la Constantinopol. În 1892 s'a retras din cariera diplomatică. Ca scriitor a debutat în Convorbiri literare ca studii de istoria literară contemporană. A tipărit apoi treptat 4 vol. de critice intitulate: Scriitori români contemporani; Vasile Alexandri 1 vol.; Mihail Eminescu 1 vol.; T. Maiorescu, Delavrancea, D. Ollănescu, Th. Șerbanescu, Naum, C. Mille, G. Sion 1 vol.; B. P. Hașdeu, Ioan Ghica, Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Grigore Păuceșcu 1 vol. A scris în Constituționalul, revista Ateneul român, etc. Alte monografii artistice și politice ca: Pictorul Grigorescu, Th. Aman, C. A. Rosetti, D. Bratianu, etc. A fundat și dirige de cinci ani revista Literatura și arta română, în care scrie regulat articole atât sub numele său cât și sub diferite pseudonime. (v. Costin A.)

Petrășeni, com. rur. cu cătunul Tovarenca și Păraul alb (Biliipotok), atenență la parochia Măreniceni, moșie boierească în căpit. și jud. Vijnii în Bucovina, are 524 loc. (512 ort.-or., 4 rom.-cat., 8 mos.), 1 biserică filială.

Petrăuțul pe Sirete, de jos și de sus, o singură com. rur., dar două parochii, moșie boierească în căpit. și jud. Storojinețului în Bucovina, are ca com. 3554 loc. (3160 ort.-or., 167 rom.-cat. și uniști, 227 mos.), câte 1 școală primară, stațiune de cale ferată. *Petrăduțul pe Suceava*, com. rur. cu căt. Buniuțul, Cruceana, Florinta, Lipovenii, Mihovenii, Mitocul sau Prisaca și Racova, moșie mănăstirească în căpit. și jud. Sucevei în Bucovina, are 2638 loc. (2538 ort.-or., 52 rom.-cat.,

12 protest., 36 mos.), o școală prim., un cabinet de lectură Viitorul. Aici a fost o mănăstire de călugărițe, pentru cari Stefan cel Mare în 1487 zidi o biserică de piatră. Această se ruină pe urmă, dar fû restaurată de Calistru, episcop al Rădăuțului, între 1709 și 1724. Mănăstirea de călugărițe fû desființată în 1786, rămânând biserică ca biserică parochială. (Cf. Vickenhauser F. A., Geschichte der Klöster; St. Onofri, Horodnik und Petrouz. Cernăuț, 1881; Onciul I., Fondul religionar. Cernăuț, 1891.)

Petrofact, (geologie) animal sau plantă, ale cărui părți organice sînt înlocuite prin substanțe minerale (calciți, aragoniți, cuarț, opal, etc.).

Petrele Albe, munte în Rom., j. Mehedinți, pl. Cloșani, la graniță.

Petresci, comună rur. în Rom., v. Patruțeci de cruci.

Petrescu, Zaharia Dr., medio militar, inspector de brigadă, șeful spitalului militar central, profesor de terapeutică la facultatea de medicină din București, membru coresp. al Acad. rom., n. 25 Apr. 1841. Publicații: Elemente de farmacologie, 1870; Hydrotherapia contra infecțiunii tifice, 1878; Raport asupra expozițiunii internaționale de igienă din Berlin în 1883; Elemente de terapeutică și materie medicală, 1884; Raport asupra lucrărilor întâiului congres pentru studiul tuberculozei, 1888; Bryonia alba, ein neues Antihämorrhagicum und die Behandlung der Pneumonie mit Digitalis in grossen Dosen, 1888; Über die Methode um der Contagiosität der tuberculösen Sputa vorzubeugen, 1888; Recherches cliniques et experimentales sur l'antisepsie médicale, 1889; L'action hypercinétique de la digitale et son action antiphlogistique dans la pneumonie, 1889 și diferite rapoarte.

Petrescu, Vangelin, învățator la școala rom. din Crușevo în Macedonia, care s'a făcut cunoscut prin publicarea unui op în limba arămănească sub titlul: »Mostre de dialectul macedo-român«. Buc. 1880. Vol. I conține un basm. Vol. II 1881, conține 25 de cântece, și alte.

Petreștil de jos, com. rur. în Rom., j. Gorj, cu 1311 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală.

Petreștil de Vêrsături, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusa din 4 căt. cu 1101 loc. (Dicț. geogr. 1892), 3 biserici.

Petri, Vasile, organizatorul școalei moderne la Români în Trans. și Ung., n. în 2/14 Febr. 1833 în com. Mocod., Trans. Studiile pedagogice le-a făcut în Praga. Până la 1860 învățator al școalei capitale, iar dela 1860—69 prof. la pedagogiul din Nasêud, apoi prof. al pedagogiului de stat din Deva. Dela 1871—75 director al școalelor grănițarești din fostul reg. rom. I dela Orlat. Ca prof. în Deva și inspector al celor 41 școale rom. făcuse prin vasele sale cunoștințe pedagogice și prin tactul și rutina sa pedagogică din acel institut o adevărată academie pedagogică, la care alergau învățătorii spre a-și completa studiile. Dela el avem: 1) Elementar sau Abcdariu 1864. 2) Scriptologia, îndreptar la tractarea Abcdarului, 1872. 3) Instrucțiune privitoare la tractarea cărților școlastice, 1872. 4) Nou Abcdariu Românesc. 5) Legendar. 6) Sistemul metric. 7) Plan de lecțiuni. 8) Legea de pensiune. 9) A redactat patru ani cele mai bune foi pedagogice: »Școala română« și »Școala practică«.

Petricani, com. rur. în Rom., j. Neamțu, com-pusă din 16 căt. cu 3334 loc. (Dicț. geogr. 1895), 6 biserici și 2 școli.

Petricăicu, *Ștefan*, domnul Moldovei (vara 1672—iarna 1674), ales de boieri, cu învoirea Sultanului, după a doua mazilire a lui Duca-Vodă și după refuzul lui Ilie Sturza de a primi scaunul. Era tocmai vremea războiului turco-polon și după luarea Căminii (30 Aug. 1672). P. avea să isco-dească mișcările politice leșeci, să îngrijască aprovizionarea garnizoanei din Căminii și a ar-matei tăbărită la Hotin, și să întocmească po-durile necesare trupelor. Greutățile acestea și insultătoarea purtare a comandanților turci față de popor, boieri și domn, apropiu pe Vodă de Poloni. În Nov. 1673 aceștia vin la Hotin. În toila luptei P. părăsesce față pe Turci, cari pierd marea bătălie (10 Nov.) și se retrag în cea mai mare parte peste Dunăre. Polonii totuși nu profită îndeajuns de victorie, căci generalul So-bieski spera un ajutor bănesc dela Turci ca să ocupe tronul Poloniei. Din această pricină mulți boieri moldoveni, în frunte cu Miron Costin, părăsesc pe P. Acesta plănuia să intre în înțele-gere cu Moscova (Mart. 1674), când e mazilit, iar după lupta dela movila Răbăiei, gonit din Iași și țeară. Urmașul său fû Dimitrașcu Cantacuzin Grecul. [Aguletti.]

Petricăicu, v. și Hașdău.

Petritfalău, (germ. *Petersdorf*, magy. *Péter-falva*), com. mare în Trans., cott. Sibiiu, cu 1999 loc. (1891) Sași și Români. Loc. se ocupă cu agricultura, vieritul și împletitul paielor pentru palării. În P. se află o fabrică de hârtie, care ocupa la 300 lucrători, în mare parte și Români. În apropiere de P. se află urme de-ale Romanilor; P. este granița etnografică între Români și Sași.

Petrificațiune, înlocuirea materiilor organice ale unui animal sau ale unei plante prin substanțe minerale (v. petrifacț.). Structura organică, uneori și forma corpului în general, rămân neschimbate.

Petrila, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 3471 loc. Români (2688) și Maghiari, cari în majoritatea lor sânt mineri. Pe hotarul acestei com. sânt mine de cărbuni.

Petrini-Galatzl, *Mihail*, medic, n. 1846, a făcut studiile sale parte în România, parte în Franța. 1881 prof. de istologie la facult. de medicină în Bucuresci, 1891 prof. de clinică dermatologică și sifilitică la această facultate. A scris: *Tratat elementar de histologia umană* (1881), *Istoria anatomiei generale* (1881), *Le traitement de la syphilis* (1889), *Leccióni chimice asupra boalelor de piele* (1892), *Leccióni de clinică dermatologică* (1891), etc.

Petrinjel, Pătrunjel, Pătrungel, Pe-trinjei, numirile românesce ale plantei cultivate *Petroselinum sativum Hoffm.* (sin. *Carum Petroselinum Benth.* v. ac.).

Petrinjelul cănelui, numele popular al plantei *Aethusa Gynapium L.* (v. ac.).

Petrino, 1) *P. Alexandru*, *baron*, om politic, descendent dintr'o familie din Cepelevo de lângă Ianina în Albania, venită în Moldova între 1769 și 1774; n. 1824 în Vășcăuț pe Ceremuș în Bucovina, absolvă studiile gimnaziale și filosofice în Cernăuț, iar cele iuridice în Viena și Paris; 1848 se întoarce în patrie, petrecând câțva timp prin Iași și participă acolo la mișcările politice;

în 1855 își cumpără moșia Budinișul în Bucovina și intră în curentul autonomiștilor români bucovineni; în 1861 fû ales deputat în dieta Bucovinei și în camera deputaților a consiliului imp. din Viena, unde vorbi în favoarea Românilor din imperiul austro-ungar; participă apoi la toate mișcările autonomiste bisericesci pentru reorganizarea diecesei Bucovinei și pentru în-troducerea unui congres compus din preoți și lumeni. Sub ministerul Alfred Potocki (Apr. 1870—Febr. 1871), fû ministru al agriculturii, comerțului și al lucrărilor publice. După căderea ministe-riului Potocki, A. P. făcû obstrucțiune în noua dietă a Bucovinei; stăruie în 1872 pentru înființarea unei societăți politice, numite a autonomiștilor naționali și pentru editarea unui țiar germ. sub titlul de »Der Patriot, din care apărură numai 35 de numere, dar negăsind sprijinul dorit, părăsi terenul politic și remase activ numai pe cel economic, înființând pentru Bucovina un institut de credit fonciar, al cărui președinte fû până la moartea sa (Iul. 1898). A stăruit mult pentru aducerea căii ferate dela Leina (Lemberg) prin Bucovina la Iași și pentru desvoltarea unei rețele de căi fer. locale. Fratele său niai mare

2) *Petrino*, *Niculae*, n. 1817 în Vășcăuț pe C., † 1890, a studiat în Cernăuț și apoi din 1835 înainte a administrat moșia părintască, a lui Apostol P.; în 1860 fû chemat ca reprezentant al Bucovinei în consiliul imp. înmulțit, iar după promulgarea constituțiunii imp. din 21 Febr. 1861 fû ales deputat în dieta Bucovinei, în care remase până în 1866. De aci înainte trăie retras la moșia Vășcăuț. Al treilea frate

3) *Petrino P. Oto*, n. 13 Febr. 1834, a studiat în Cernăuț gimnasiul, în Württemberg agricul-tura, deveni din 1856 încoace administrator de moșii și în 1875 fû numit consilier domonial la direcțiunea bunurilor fondului bisericesc, în care calitate † 27 Ian. 1884. Dintru început era în curentul cultural al naționaliștilor români și publică în Foaia societății pentru cult. și lit. rom. în Bucov. în 1868 un articol: *Opt zile în Moldova*; dar pe urmă a scris numai în limba germană. A publicat în »*Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt*» 1) pro 1868, *Petrifacțen vom Dniester-Ufer bei Onuth*; 2) pro 1875, *Über die Stellung des Gypses in Ostgalizien und Bukowina*, și 3) în *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft*, Wien 1871, *Steingeräthe aus der Bukowina*. ș. a.

4) *Petrino*, *Dumitru*, poet, n. 1846 în Rujnița în Basarabia. În 1870 publică în Cernăuț un volum de poezii intitulat *Lumine și Umbre* și în 1875 un poem frumos, intitulat *Raul*. În același an trece în Moldova, unde fû primit cu brațele întinse de către junimea însuflețită pentru idea-luri naționale. În urmă mai publicase în Con-vorbiri literare din Iași pro 1875 câteva poezii și în 1876 în foaia Familia din Ungaria un poem în trei cânturi, intitulat *La gura sobii*, apoi i-se dete postul de director la biblioteca statului din Iași și mai pe urmă i-se încredință și suplatura catedrei vacante pentru istoria limbii și literaturii rom. dela universitatea de acolo. † 29 Apr. 1875 în Bucur. (Cf. Sion G. în Revista nouă de Hașdău pro 1891, pag. 46—54; Morar C., *Părți din istoria Românilor bucov. Cernăuț*, 1893.)

[Dr. I. G. Sbiera.]

Petriș, numirea veche *Petterche*, com. mică în Ung., cott. Arad. Apare în analele vechi la 1337 ca prediu, 1384 loc. Rom. gr.-or. Teritoriul muntos, puțin fructifer. E posesiunea contelui Kinszky Zdenko, care pentru exploatarea pădurilor seculare a instalat o cale ferată prin văile munților. Loc. se ocupă cu industria de casă și de lemne, agricultura, pomăritul, prăsesc vite frumoase.

Petriș, Ignat, dascăl, amintit de Daniil Panoaneanul, traducătorul Pravilei celei mari (tipărită la 1652 în *Trgoviste*), dîcînd că dela »P. I. și Pantelimon Ligaridis, dascali desăvîrșiți amîndoi din Hio, a învețat puținelă gramatică și sintaxicul.« (Cf. Xenopol, *Ist. Rom.* IV, 166).

Petroaia, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 7 căt. cu 2114 loc. (Dicț. geogr. 1890); 5 biserici și 1 școală. Tîrg la 29 Iunie.

Petroaia, (magh. *Petrosz*). 1) P., com. mică în Ungaria, cott. Bihor, situată într'un loc romantic sub poalele munților Bihor. 814 loc. Rom. gr.-or. În munții dela P. s'au exploatat minele de aramă și fier, cari erau posesiunea episcopului român gr.-cat. de Oradea mare, ași însă sînt ruinate. Teritoriul muntos. Loc. se ocupă cu industria de casă, pomăritul, agricultura, prăsesc vite, oi, porci, capre. [+]

2) **Petroaia**, com. mică în Ardeal, cott. Hunedoara, cu 980 loc. Români gr.-or. Teritoriul muntos, puțin arator. Loc. se ocupă cu industria de casă, lemnăritul, agricultura, pomăritul, prăsesc vite frumoase. Intre munții romantici se află uu cataract, cum și o peșteră de stalactite și stalagmite. În această peșteră se află oseminte de Ursus spelaeus Blumb. (Cf. Téglass Gábor, *Egy új csontbarlang a déli Kárpátok szegélyzetéből*). [+]

Petroaia, tesaurul dela, v. Pietroaia.

Petrogenesis, sciința care se ocupă cu originea și gena rocilor.

Petrografie, sciința care se ocupă cu studiul rocilor. *Tratate de P.*: Zirkel, *Lehrbuch der Petrographie*, 3 volume; Rosenbusch, *Physiographie der Gesteine*, Rosenbusch, *Elemente der Gesteinslehre*, Loewinson-Lessing, *Lexikon d. P.*, Jannetaz, *Les roches*, etc.

Petroiu, com. rur. în Rom., j. Ialomița, formată din un singur sat, situat pe țărmul stîng al brațului Borcea, cu 1277 loc. (Dicț. geogr. 1897) 1 biserică și 2 școli.

Petrol, (*Petroleum*, *Păcură*, *Păcură*, *Țifeiu*, *Oleiu mineral*, *Nafta*, *Unt de năft*, *Fotoghen*, *Oleum petrae*), este un hidrocarbur (carbur de idrogen) lichid, oleios, viscos, opac, de culoare galbenă, verduie, roșcată, brună, brună-neagră, inflamabil, care se află în pămînt și pe lângă care se găseșc și hidrocarbure solide, senilichide și gazoase. P.-ul isvoreșce pe alcurea singur din pămînt ori se extrage prin săparea de puțuri de adîncime diferită; el se gaseșce în Italia, Francia, România, Ungaria, Austria, Rusia, Persia, China, Iudia, Canada, în Statele Unite ale Americii. P.-ul are origine plutonica (eruptivă); prezența lui în scoarța globului terestru este datorită marilor dislocațiuni terestre, cu erupțiuni violente și prelungite prin seria unui mare număr de secolii, cu emanațiuni de felurite materii, ce n'au putut proveni decît din masa internă și topită a globului, și dintre cari unele

s'au consolidat în crepăturile solului sau în cavi-tățile sale (Daubree, Mendelejen, Abich, Herteau, Ringlay, Gr. Cobălcescu. C. R. Mincea, Gr. Filit). Pe lângă această ipotesă a originii inițiale interne a hidrocarburelor, mai există multe alte, din cari vom menționa numai două mai importante: ipotesa lui Berthelot a originii chimice a P.-lui, după care în interiorul globului terestru, din lucrarea simultană a metalelor alcaline, a apei și căldurei asupra acidului carbonic, care a pătuns dela suprafață, s'ar produce acetiluri alcaline, acestea în prezența vaporilor de apă și a idrogenului ar da nascere la hidrocarbure condensate: petrol, bitumen, catran; după a treia ipotesă hidrocarburi sînt de origine organică, ieșiți din descompunere de materii vegetale și animale, de numeroși pesci, cari au murit din cauza cantităților enorme de sare de mare ce s'a depus în unele mări închise (Engler, Dieu-lafait, Oxenius, Jacquard). P.-ul este întrebunțat din timpuri foarte vechi, Strabo și Dioscoride relatează, că el a intrat în compoziția materiilor de cari s'au servit Egiptenii pentru conservarea și mumifierea morților, Herodot vorbeșce de purificarea P.-lui usitată în insula Zacyantha, Dioscoride și Pliniu arată, că în Sicilia P.-ul se întrebuința la luminat, în Babilonia sîmoala minerală (bitumen) a servit la construcțiuni. În timpul modern Englezii au început cu destilarea și rafinarea P.-lui în 1847. În România P.-ul este cunoscut de mult, mai multe sate cu numele de Păcureții indica vechimea lui. Principele D. Cantemir, în 1716, în *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, vorbeșce de *păcura*, care isvoreșce amestecată cu apa în apropierea satului Moinesci, în ținutul Bacăului, și care serveșce pentru ungerea carelor; o mai menționează Anatol de Demidoff în descripțiunea calcetoriei facute în România în 1840. În satul Pacureții din distr. Prahova s'a extras P. în anii 1835—40. Industria P.-lui a început a se desvolta în România în 1856; pe la 1860 s'a facut primul export de P. brut și rafinat la Marsilia, dar producția primitivă din acele timpuri n'a putut concura cu cea americană; tocmai în cei din urma 15 ani industria P.-lui a luat în România o desvoltare nai mare; în unele exploatări se înlocuiesc treptat săpăturile de puțuri dupa metoda veche prin sonde moderne. În 1897 s'au produs în tot regatul român 1.795,447 hectolitri sau 12,000 vagoane de P. Densitatea P.-lui brut variaza între 0.770 și 0.968, el nu se întrebuințează în stare bruta, ci se supune la destilațiunea fracționată și se rafinează în fabrici speciale. În cari se separa diferitele grupe de hidrocarbure din cari el este compus și cari sînt constituite în termin mediu 88% carbon și 12% idrogen. Unele din aceste hidrocarbure se volatilizează și se aprind la temperatura ordinară a aerului. Hidrocarburele mai ușoare ale P.-lui, cari destilează între 0° și 150° C și cari au densitatea de 0.702—0.780, se numesc Benzine, li-se dau însă și alte numiri. după temperatura mai joasă la care destilează: Eter de P., Eșența de P., Cimogen, Rigolin, Gazolin, Nafta, Ligroin. Intre 150° și 300° destilează oleiul luminator, Korasenut, avînd densitate de 0.780 pîna 0.810. Oleiurile grele, cari destilează la temperatură nai înaltă decît de 300° C, constitue materialul pentru prepararea oleiului mi-

neral pentru unsul de mașine, de roate, pentru extragerea de Vaseline și Parafină. Cokul, care rămâne ca residuu destilației, este un bun combustibil compus din carbon curat. Destilatul destinat pentru iluminare se rafinează prin adăugire de acid sulfuric și neutralizare cu soda caustică; el trebuie să fie liber de constituentele cele mai volatile, cele mai expozibile ale P.-ului, să nu conțină decât cel mult 5% benzine, nici mai mult decât 10% oleiuri grele, parafinate, cari nu ard complet în lampa ordinara și strică atmosfera, producând un fum greu, bogat în oxid de carbon, din care se depune funingine pe orificiile căilor respiratorii și pe obiectele aflate în localul iluminat.

P.-ul luminator de bună calitate fierbe la 200°, are greutatea specifică de 0.81 și nu emite vapori expozibili la temperatură mai joasă de 21°—23° C. Pentru constatarea temperaturii, la care se inflamează P.-ul, ne servim de aparatul Abel-Pensky, în care se încălzește încet P.-ul în închis, până când o scântee, care trece 5—6 mm. deasupra suprafeței lui, produce o exploziune. P.-ul mai servește pentru fabricarea de gaz luminator, pentru punerea în mișcare de diferiți motori, ca combustibil pentru încălzirea de sobe și de cazane a mașinilor motrice, a diferitelor destilări. Rafinările de P. ale »Stelei Române« se servesc ca combustibil de reziduale destilației P.-ului amestecate cu benzină; unele vapoare române și multe locomotive ale căilor ferate române se încălzesc cu un amestec de lignita și de P., injectându-se P.-ul în picături fine în lignita aprinsă. Benzina se mai întrebuințează în industrie pentru extragerea oleiurilor din semințe grase și în parfumerie.

În medicina omenească și veterinară P.-ul servește din vechime ca medicament, în unele Farmacopee mai figurează și așași Oleium petrae rubrum, întrebuințat în contra unor boale ale căilor respiratorii, ale pielei; N. Kalinderu și alți medici îl prescriu contra Leprei; benzina omoară paraziții pielei și vindecă răia omului și a animalelor.

În regulatul român »Regulamentul asupra fabricației și vânzării produselor destilației P.-ului« din 1894 prescrie precauțiunile necesare pentru înlăturarea pericolelor sanitare și igienice ce se pot naște la destilarea, transportarea și depozitarea P.-ului, și precizează calitățile ce trebuie să însușească P.-ul luminator, iar »Regulamentul pentru măsurile de apărarea sanației publice față de exploatarile de P.« din 1899 prescrie precauțiunile necesarii la instalarea de sonde și de puțuri de P. pentru prevenirea de incendii, de explozii, de infectarea apelor.

Liter.: Coquand, Sur les gites de pétrole de la Valachie et de la Moldavie. Paris, 1867; Capellini, Giacimenti petroliferi di Valachia. Bologna, 1868; Foetterle, Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt. Wien, 1890; Fuchs und Sarasin, Das Erdöl von Kaminia, 1872; I. Felix, Hygienische Studien über Petroleum, in Deutsche Vierteljahrshchr. für d. Gesundheitspflege. Braunschweig, 1872; I. Felix, Studii igienice asupra P.-ului, în Revista sciinț. II. Bucuresci, 1872; C. D. Pilde, Über das Neogenbecken nördlich von Ploiesci, Jahresber. der k. k. geologischen Reichsanstalt. Wien, 1877; N. Cucu, P.-ul, de-

rivatele și aplicațiunile lui. Bucur., 1881; Gr. Cobălcescu, Menoriile școlii militare din Iași, 1883; Tietze, Notizen über die Gegend zwischen Plojeschti und Kaminia in der Walachei, Jahresbericht der k. k. geol. Reichsanstalt. Wien, 1883; Olszewski, Studien über die Verhältnisse der Petroleum-Industrie in Romänien, 1883; Gr. Cobălcescu, Despre originea și zăcămintele P.-ului în Carpați, Anal. Acad. rom. Bucuresci, 1887; C. Istrati, P.-ul impur ce se vinde în comerț, Anuarul Facult. de sciințe din Bucuresci, 1889; C. Burki, A. O. Saligny, N. Cucu și C. Istrati, Cercetări asupra păcurilor din România. Bucur., 1891; A. Bernad-Lendway, St. Cucu, I. Felix, C. Istrati și A. O. Saligny, Raport asupra măsurilor necesare pentru priveghiarea industriei și comerțului de P., cu un proiect de regulament. Bucur., 1892; C. Istrati, Sur les pétroles de Roumanie, Bulet. de la Soc. de Chimie de Paris, VII, 1892; V. Buțureanu, Raport asupra P.-urilor din comerț, 1896; C. I. Brătianu, Principii pentru căutarea și exploatarea șteiului, Bulet. soc. politechn. rom. Bucur., 1896; C. R. Mircea și Gr. Filiti, P.-ul, studiu sciințific și economic. Bucur., 1898; A. Bernad-Lendway, Analisele P.-urilor române și a derivatelor lor din comerț, 1890—99; A. O. Saligny, Analisele P.-urilor române și a derivatelor lor, 1885 până 1899; I. Felix, Rapoartele generale asupra Igienii publice și serviciului sautar a regat. rom. Bucuresci, 1893—99; C. Istrati, Câteva cuvinte asupra P.-ului ce se vinde în capitală, Bulet. soc. de sciințe fizice V, 1899; L. Edeleanu și G. A. Filiti, Contribuțiuni la studiul P.-ului. Bucur., 1899 și 1900; P. Poni, Cercetări asupra compozițiunii chimice a P.-urilor române, Anal. Acad. rom. Ser. II, t. XXIII. Bucur., 1890; C. Burki, Études sur les pétroles roumaines, Bulet. soc. de sciințe din Bucur. IX. Bucur., 1900; V. S. Gutzu, Rafinarea P.-ului crud în Statele Unite ale Americii. Bucur., 1898. [I. Felix.]

Petroman, com. rur. în Banat, Ung., cott. Timiș, cu 1818 loc. Români.

Petromyzon, *fluviatilis*, (zool.) v. Lamperto.

Petronius Arbitr, scriitor din secl. I d. Chr., foarte probabil acel *Gajus P.*, despre care scrie Tacit în anale, cartea 16, că a fost consul, proconsul în Bitinia, și apoi figură la curtea lui Nerone ca »arbitr elegantiae«, prima autoritate în aprecierea frumosului și plăcerilor estetice. În urmă, cădută în disgrație prin intrigile lui Tigellinus, se sinucise deschidându-și vinele. Sienkievics, în romanul său Quovadis, reprezintă pe P. ca tipul ideal al vieții antice, etice și estetice. P. în romanul său Satirae, povestind aventurile unui Encolpius în Italia de jos, zugrăvesce cu mult talent și spirit ironic corupțiunea moravurilor și a gustului estetic în societatea romana de atunci. Scris în prosă amestecată cu versuri, parte într-o latinească clasică corectă, parte în »lingua rustica« adeseori obscenă, acest roman e foarte important ca oglindă a societății romane cum și a limbei literare și poporane din acel timp. A rămas numai în fragmente. Cel mai însemnat fragment, Cina lui Trimalchion, tiparit și separat, s'a gasit de abia în 1650 la Trau, în Dalmația. Cea mai bună ed. a operei lui P. e de Bücheler 1862, a II ed. 1871; în trad. germ. 1874. [M. S.]

Petroșani, com. rur. în Rom., j. Vlașca, situată în marginea bălții cu același nume; are 1151 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 biserică și 2 școli. Loc. se află în stare bună.

Petroșeni, centrul unui basin situat între munții Vulcanului, ai Părăngului, ai Sebeșului și ai Hațegului, 610 m. altitudine. Basinul P, aflat cu totul în Transilvania, comunică cu România prin îngustul dar pitorescul defileu al Jiului, format de munții Vulcanului și ai Părăngului; defileul lung de aproape 80 km. ține din Livezeni până la Bumbesci. El mai comunică cu România și prin *pasul Vulcanului* (1624 m.), situat la 7 km. la vestul Jiului, pe unde trece o potecă ce duce dela Vulcan (Trans.) la Cartin (România). Cu Transilvania comunică basinul prin *pasul Merișorului* (800 m.) pe unde trece șoseaua și calea ferată ce unesc Petroșeni cu interiorul Transilvaniei. Basinul Petroșenilor posedă gismente de antracit în plină exploatare. El formează ca o cetate asvîrlită chiar pe granița română, din care se observă trecerile prin defileul Jiului și prin pasul Vulcanului, pe unde Austriacii construiseră o șosea, care le servi ca linie de operațiune cât timp ei au avut Oltenia în stăpânire (1718—1736). Valoarea lui strategică o denotă nu numai situațiunea sa pe o linie mare de comunicație preste munți, dar și urmele de fortificațiuni aflate în basin, la intrarea Jiului în defileu, ca și cele din țeară (Porceni), ori numele de »Cetatea Bolei« de lângă Merișor. P. însuși e o com. mică în cott. Hunedoara. Are un prediu Dilșa și 3774 loc. Rom., Germ., Magh. și alte naționalități. Stațiune de cale fer. și mai multe oficii. P. e centrul exploatării minelor de cărbuni din valea Jiurilor. La P. și împrejurime sunt bogate straturi de cărbuni. Exploatarea s'a început pe la 1840, iar din 1867 se exploatează în măsură mai mare. În acest an a deschis aici o baie societatea de mine și usine din Brașov; statul asemenea are băi. Producțiunea societății de mine este anual cam 2½ milioane măși metrice, în valoare de 2 milioane cor.

În P. se află sediul unui protopopiat gr.-cat. român, la care aparțin 16 parohii, cu 13.315 credincioși.

Petrosilex, rocă; mai înainte se desemnau ca P. roce fin cristaline eruptive și metamorfice, ca unii porfiri, hălesinta, etc. Astăzi petrogr. francezi numeso P. massa compactă a rocelor porfirice, cari presintă fenomene de devitrificațiune (microfelsit a autor. germani).

Petroșița, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 2 căt. cu 1900 loc. (Dicț. geogr. 1890), 3 biserici și 1 școală cu două puteri didactice. E străbătută de riul Ialomița.

Petrova, com. rur. în Ungaria, cott. Maramureș, cu 3061 loc. Români (1417), Ruteni și Germani.

Petrovici, *Lazar, Dr.*, n. 4/16 Nov. 1856 în Bocea rom., studiile filosofice le-a făcut în Pesta, unde obținū diploma de doctor în filosofie, în etate de 21 ani. Din Oct. 1877 profesor al seminarului pedagogic-teologic din Arad, până în 9 Iun. 1881, când a răposat în Sibiu. El a scris: Iubirea față de copii; Compendiu de pedagogie, ș. a.

Petrovoselo, com. rur. în Ung., cott. Torontal, cu 6018 loc., Români. În P. se află banca rom. »Steaua« (v. ac.).

Petru, *apostol, Sf.*, s'a numit *Simon*, Christos i-a schimbat numele în Petru sau Cefha (ce în limba siro-chaldaică înseamnă: piatra). P. de profesiune a fost pescar din Betsaida, ca și tatal său Iona, și fratele său Andreiu. Locuia în Capharnaun și era căsătorit. El a fost unul dintre cei dintâi chemați la apostolie și a ramas nedeslipit de Isus; a fost de un temperament sanguinic, și de aci se explică unele fapte pripite din viața lui, cum a fost folosirea armei, când trimișii sinedrului au prins pe Isus, și lăpedarea lui de Isus. P. a însoțit pe Isus când a înviat fata lui Iair, cu ocaziunea schimbării la față pe muntele Tabor și în grădina Getseniani, înainte de patimi; el e amintit între apostoli totdeauna în locul prim, și el s'a considerat pe sine totdeauna de principele lor. P. a propus să se aleagă alt apostol în locul lui Iuda; el a predicat mai întâiu după pogorirea spiritului sf.; și a primit și păgăni în biserică (pe centurionul Corneliu, Fapt. ap. 10, 1 ur.). P. în a. 42, alungat din Ierusalim, s'a dus în Antiochia, unde a fondat episcopatul; de acolo în Roma, întemeiând biserică de acolo. La 52 a condus sinodul apostolilor în Ierusalim; apoi a cercetat mai multe biserici; la 67 împreună cu ap. Pavel s'a reîntors la Roma, unde, sub Nero, a suferit martiriu, restignit fiind cu capul în jos, la 29 Iunie 67. P. a scris 2 epistole.

Petru, (*Calopetru*), domn al Bulgarilor și Românilor, v. Asanescii.

Petru, *Domni ai Moldovei*:

Petru I, *Mușat*, v. Mușat.

Petru II, (1448—49), fiu al lui Alexandru cel Bun (deosebit de P. III Aron). El luă domnia cu ajutorul cumnatului său Ioan Hunyadi, în luptă cu Roman II (fiul lui Ilias), care era ajutat de Poloni, și cedă Ungurilor Chilia, pe care Moldovenii o luaseră mai înainte dela Țeara-Românească. Deși ajutat de Unguri în contra Polonilor, P. recunoscu suzeranitatea Poloniei după obiceiul predecesorilor săi; părăsit apoi de Unguri, el fu resturnat de Alexandru II, fratele lui Roman II.

Petru III, (supranumit *Aron*), 1455—57, fiu natural al lui Alexandru cel Bun, (deosebit de P. II, pe care îl numesce ca predecesor și frate). Ca pretendent la domnie, P. are lupte mai întâiu cu Bogdan II, pe care îl ucide la Reuseni (Oct. 1451), apoi cu Alexandru II, pe care îl învinge la Movile (Martie 1455) și îl silescă a se retrage la Cetatea Albă. În Oct. 1455, P. trimite regelui Poloniei obicinuitul omagiu de fidelitate, pe care îl înoiesce în Iunie 1456, când confirmă și privilegiul comercial al tatălui său Alexandru pentru neguțătorii poloni. În 1456, P. se învoi sa plătească Turcilor un tribut de 2000 galbeni, spre a înlătura pericolul ce îl amenința din această parte. El fu resturnat de Stefan cel Mare, fiul lui Bogdan II, care îl învinse în două lupte, Apr. 1457. P. se refugiu în Polonia, apoi în Ungaria, unde provoacă ostilitățile lui Stefan cu Mateiu Corvin, până când, în cele din urmă, el cădū în mâinile lui Stefan și fu decapitat. [D. On.]

Petru IV Rareș, a fost fiul lui Stefan cel Mare cu Maria Rareș din Hârlău. A domnit în două rânduri (1527—38 și 1541—46). Profitând de turburările Ungariei după Mohaci, el trecu

de mai multe ori în Transilvania jefuind, iar în 1529 bătă la Feldioara armata arhiducelui Ferdinand, luându-i tunurile. Cuprinse mai multe orașe, apoi se întoarse în țeară. Începî apoi reboiu cu Polonii, însă la Obertin fu bătut din pricina prea marelui încrederi în numărul și în tunurile sale (1531). Pentru că intrase în negocierile cu Germanii și omorîse pe Ludovic Gritti, om de încredere al Turcilor, trimis spre a potoli reșcoala Ardelenilor, Soliman II veni asupra lui, pe când de celelalte părți îl atacau Tătarii, îl așteptau Polonii și Muntenii. Petru nu se luptă cu Turcii, căci boierii și poporul de jos îl părăsi. Atunci fugi singur prin codri și prin munți, trecu în Transilvania (fuga lui descrisă admirabil de cronicarul Ureche) și se închise în castelul Ciceu, de unde după un an și jumătate merse la Constantinople, dobîndi iertare și primi domnia a doua oară. Luă parte la potolirea reșcoalei lui Mailat, intră apoi în marea alianță creștină contra Turcilor, cu îndatorirea să dea creștinilor pe Soliman, dete 100,000 gabini lui Ioachim de Brandenburg, însă expediția nu s'a făcut, iar Petru a murit la 1546. A fost om viteaz, dar fără plan și fără consecvență.

Petru V, v. P. Schiopul.

Petru, domni ai Munteniei:

Petru I din Argeș, între anii 1534—36. A fost resturnat de Radu Paisie.

Petru II cel Bun, v. Pătrașcu cel Bun.

Petru III Schiopul, cu numele de Petru V domn și în Moldova, a domnit în Muntenia sub epitropia mamei sale, Kiajna (v. ac.); el trebui să lupte necontenit contra partidului persecutat de tatăl său, Mircea Ciobanul, cu toate acestea se ținu pe tron dela 1559—67, când Turcii îl înlocuira cu fratele său Alexandru, iar mai apoi îl numiră în Moldova în locul lui Ioan-Vodă cel Cumplit, cu care poartă lupte și este învins. După sfîrșitul trist al lui Ioan, P. S. ocupă domnia Moldovei dela 1574—91, în patru rînduri, fiind resturnat cu armele și recăstigînd tronul cu bani, până ce ne mai putînd plăti, părăsi domnia și trecu în Austria cu toate averile sale. În 1588 el a încheiat cu Elisabeta, regina Angliei, un tratat comercial, punînd asupra mărfurilor engleze vama de trei la sută.

Petru IV Cercel, v. Cercel.

Petru de Amiens sau *Eremitul*, predicatorul reșboaielor cruciate. Papa Urban II l-a îndemnat să predice cruciata, ceea ce P. a și făcut cu mare succes prin Italia și Franția și cu deosebire la sinodul din Clairmont, presidat de papa (1095). Fară să aștepte organizarea unei armate regulate, pleacă în fruntea unei mulțimi nedisciplinate și conduse de cătră aventurierul Walter von Habenichts cătră Constantinople; dar oastea lor, care pe drum s'a datat la excese și crușimi, a fost în parte nimicîată de cătră Maghiari, iar cei ajuși la Constantinople, trecînd Bosforul, au fost tăiați de cătră Turci. P. a stat în Constantinople, până ce a sosit oastea lui Gottfried de Bouillon, pe care l-a însoțit până la luarea Ierusalimului, apoi s'a întors în patria sa. † 1115 în mănăstirea din Guy, întemeiată de el. [Dr. Iacob Radu.]

Petru, Catolicul, preot și mai târziu episcop catolic al Moldovei pe vremea lui Stefan-Vodă cel Mare. Pe la începutul anului 1476, ca simplu

preot bacalaureat în decrete, fusese admis, din toleranță religioasă și dibăcie politică, în divanul țerii, dimpreună cu confratele său Cataneu Ianuensul. Tot atunci e trimis, cu acesta-și, să ceară ajutor bănesc dela papa și dela Veneția și să dobîndească recunoșterea de episcop. Atențiunea dată de Stefan-Vodă catolicismului, i-a atras laudele papei și acordarea cerelei, precum și cedarea veniturilor episcopiei catolice.

Petru I cel Mare, Alexievici, împărat al Rusiei, fiul împăratului Alexe și al Nataliei Kirilovna Narișkin, n. 30 Maiu 1672 în Cremlin la Moscva. După moartea fratelui său mai mare Feodor (1682), fu depărtat dela tron de sora sa Sofia, până ce făcîndu-se mare, o constrîse a se călugări (1689). Întreprinde în 1697, sub numele de P. Mihailov, o călătorie în Olanda și învătă ca simplu lucrător tîmplăria. Trecu în Anglia (1698), se întoarse prin Viena, și desființă armata strelîșilor, civilisînd poporul cu de-a sila. Schimbă înbrăcămintea, ordonă ca toți să se tundă, intră în reșboiul nordic contra lui Carol XII. Invin la Narva (1700) el nu se descurajă, cuprinse Ingria și puse temelile St.-Petersburgului. După Pultava (1709), trebui să poarte reșboiu cu Turcii ridicăți contra lui de Carol. Invin la Stănilești încheie pacea dela Huși (1711), prin care întorcea Turcilor cetatea Azov. Continuă lupta cu Svedia și prin pacea dela Nystad păstră Estonia, Livonia, Ingria, Carelia cu Wiborg și Kexholm (1721). În 1722 cu 100,000 luptători atacă Persia, și obțină Derbent, Bacu, Gilan, Masenderan și Astrabad (1723). Înăuntru întroduse reforme în administrație, în biserică (desființă patriarhia și dede conducerea unui sinod condus de el), în finanțe, în economie. Intemeiă școale, academia de științe. Era violent, bețiv, dar cu conștiință de datorie sa ca împărat. El este adevăratul întemeietor al statului rusesc. Pretinsul său testament este o lucrare posteroară, făcută sub influența lui Napoleon I.

Petru din Ravena, v. Chrysologus.

Petru Stolnicul, numele înainte de domnie al lui Alexandru Vodă Lăpușneanu (v. ac.).

Petrus Anglerius, istoriograf, n. 1459 în Arona lângă Lago Maggiore, capelan regesc și prior în Granada, † acolo 1525. Scr.: »De orbe novo« (1516, prima descriere despre descoperirea Americii); »Opus epistolarum« (1530); »De legatione babylonica libri III« (1516).

Petrus de Vineis, (corect *Pietro della Vigna*), jurisconsult, n. 1190 în Capua, marele judecător la curtea imp. Friedrich II, dela 1232 încredințat cu misiuni politice importante; 1247 protonotar al Siciliei. Încercînd a învenina pe împăratul, P. fu orbit și încarcerat; † 1249 prin sinucidere. Scr.: »Epistolarum libri VI«, sînt de mare valoare ca isvoare istorice.

Petrus Lombardus, teolog școlastic, numit și *Magister sententiarum*, n. în Lumelogo lângă Novara; dela 1159 a fost episcop de Paris până la moarte în 1164. Ca discipol a lui Abelard, și sub influența aceluia, a scris un op sistematic asupra problemelor teologice-dogmatice în patru cărți: »Libri sententiarum«, cercînd a susține dogmele bisericeii apusene cu sentințe din sfinții parinți. Scrierea aceasta a fost mult timp normativă în materia dogmatică. Edit. 1477, iar în patrologia lui Migne t. 192. [Pl.]

Petrus Mauritius, numit *Venerabilis*, abate în manastirea Cluny; din ostaș s'a facut călugăr și unul din scriitorii de frunte din secl. XII. A scris: tractate în contra Iudeilor și a Saraceniilor; și a tradus în limba latină mai multe părți din Coran. † 1157.

Petrușca, munte în Bucovina de 1145 m. de înalt, în ramura munților dintre riul Sucevii și al Siretului, mai în sus de satul Crasna.

Petruszevicz, A. S., canonic din Lemberg, m. on. al Acad. rom., a publicat în rusesc și leșese numeroase lucrări de erudiție.

Pettenkofer, Max de, farmacist și doctor în medicina și chimist distins. A contribuit la asanarea Berlinului și Münchenului; el a fost supranumit »Părintele igienei«. Asistent în laboratorul lui Liebig din Giessen, mai târziu (1865) profesor de igienă la univ. din München; P. a lucrat foarte mult în direcția chimiei. La 1850 el comunică tratatul său asupra echivalențelor, lucrare care conduse la emiterea sistemului periodic al elementelor. Tot lui se datorește, grație unui anume aparat inventat de dînsul, stabilirea proporțiilorilor de principii, de care unu are nevoie pentru a se hrani. Din cauza unui diabet, care îi supăra dîile, el s'a sinucis în vîrsta de 83 ani printr'un glonte de revolver (1900).

Petunia Juss., (botan.) gen din fam. Solanaceae, tribul Salpiglossidae, cuprinde plante erbacee mai adesea viscid-pubescente, ramificate; frunzele de tot întregi; florile violacee sau albe. Acest gen are vr'o 12 specii, răspândite prin America australă până în Mexico. În părțile noastre se cultivă ca plante decorative *P. nyc-taginiiflora* Juss. și *P. violacea* Lindl. ambele originare din Argentina. [Z. C. P.]

Peucedanum L., (botan.) gen de plante din fam. Umbelliferelor, trib. Peucedaneae. Cuprinde vr'o 80 specii preponderant boreale, la care după unii autori aparțin ca subgenuri și *Aethum* (v. ac.), *Imperatoria* (v. ac.) și *Pastinaca* (v. ac.) cu speciile: *Aethum graveolens* L. »mararul« și *Pastinaca sativa* L. »pastîrnacul«. Dintre speciile selbetece mai frecvente la noi citim pe *P. Cervaria* Cass. și *P. Oresselinum* Mnch. [A. Pr.]

Peucer, Gaspar, »prea înțeleptul între urmașii lui Asclepeide«, generele lui Melanchton, faimosul partisan al lui Luther și prietenul lui Despot-Vodă, n. 1525, † 1602. Fusese chemat de acesta ca profesor la școala protestanta dela Cotnari, menită a converti pe Moldovenii la luteranism, dar refuzase de a veni.

Pățescu, Grigore, avocat și fost ministru, n. 1842, † 1897; și-a facut studiile iuridice la Paris, a îndeplinit în țeară diferite funcții judecătorești, iar dela 1871 s'a ocupat de advocatura și de politică, multă vreme ca conservator, trecend spre sfîrșitul vieții sale la liberali. 1889 și 1890 a fost ministru al domeniilor în cabinetele L. Catargiu și general Manu. P. a fundat revista »Dreptul« (1873) și a colaborat mult la diarele conservatoare »Timpul« și »Epoca«. Dela el intre altele: »Tratatul obligațiunilor« (2 vol., 1878), »Despre partidele politice«, etc.

Peuerbach, (Peuerbach, Purbach), George de, matematician și astronom, n. 1423 în Peurbach (Austria), 1454 astronomul regelui Ungariei, apoi prof. în Viena, † acolo 1461. Reformatorul trigonometriei, compuse o noua tabela a planetelor

și consemnarea stelelor fixe. Scr.: »Theoricæ novae planetarum« (1481); »Sex priores libri systematis Almagesti« (1496); »Tractatus super Propositiones Ptolemaei de sinubis et Chordis« (1541). (Cf. Schubert, 1828.)

Peutinger, Conrad, savant jurisconsult și arheolog. fundat. arheologiei romane și germane, n. 1465 în Augsburg, † 1574. Scrieri principale: »Inscriptiones vetustae romanae«, Augsburg 1505, și »Sermones convivales de Germaniae antiquitatibus«; »Tabula itineraria Peutingeriana«, cuprinde drumurile militare din imperiul de jos (deci și din Dacia); ed. cea mai recenta e a lui Ern. Desjardins, 1875 »La table de P.«

Peyer, Glandele lui P., v. la art. Glanda și Intestin.

Peytral, Paul Louis, om politic fr., n. 1842 în Marseille, 1881 deputat radical, 1888—89 și 1898 ministru de finanțe.

Peziza, (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete, fam. Pezizacee; au fructul cărnos ca o cupa, ca un păhar larg la gură sau ca o urechie, de unde și numele popular al unor specii de Urechia babei. Ca specii mai comune cari traiesc pe pământ prin paduri, gradini sînt: *P. aurantia* Pers., *P. cochleata* L., ș. a.

Pezen, Bartholomeu, doctor, trimis extraordinar al împ. Rudolf în Ardeal, ca sa reguleze poziția lui Mihaiu Viteazul în aceasta țeara și să-i aduca banii necesari trupelor (1600), în aparență, iar în fond sa puna la cale o rescoala a nobililor unguri contra lui Mihaiu spre a-l gonii din Ardeal.

Pfäfers, com. rur. în Elveția, cant. St. Gallen, cu 1634 (1888) loc., trei km. departe de Ragatz. În apropiere se afla baia de P., ale carei izvoare calde (37° C) ies din vagauna Tamina. Aceste izvoare au fost descoperite la 1038, dar abia dela 1242 se întrebuintează ca bai la afecțiuni reumatice, nervoase și scrofuloase.

Pfalz, (Palatinat), două principate germane cari până la 1623 aparțineau laolalta: 1) *Oberpfalz*, ducat, 1758 km². cu ca. 280.000 loc.; capit. Amberg. 2) *Unterpfalz, Rheinpfalz*, (palatinatul renan), pe ambele laturi ale Rinului, 8260 km²., compus din Palatinatul propriu zis sau electoral, principatul Simmern, ducatul Zweibrücken, principatele Veldenz și Lautern, etc. Capit. Heidelberg. Cf. și art. Palatin, Palatinat.

Pfalz, (Rheinpfalz, Rheinbayern), guvernament bavarez la stînga Rinului, 5928 km². cu 765.991 loc. (1895). Capitala Speyer.

Pforzheim, oraș industrial în Baden, 33,345 loc. (1895); castel vechiu; camera de comerț, gimnasiu, școala reală și de industrie artistică; industrie de bijuterii, chimicalii, mașini, hîrtie, fier; comerțu cu vite și lemne.

Pfyffer, Ludovic, n. 1524 dintr'o familie nobilă din Luzern, a luptat contra Hughehoților în calitate de colonel al unui regiment elvețian, 1569 șeful lanskenetilor (Landsknecht) în Luzern, el a chemat iesuștii în țeara. † 1594.

Pha —, v. și Fa —.

Phaedon, filosof grec și discipul al lui Socrate, a fost fondatorul școalei eliace, numită așa după locul născerii sale, Elis. El a desvoltat învățăturile lui Socrate mai mult din punctul de vedere teoretic. Numele lui îl poartă faimosul dialog al

lui Plato, care tractează despre nemurirea sufletului. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant. 184.) [Pl.]

Phaedra, în mitol. grec. fata lui Minos cu Pasiphae, sora Ariadnei. Theseos a răpit pe amândouă surorile, dar Phaedra i-a rămas de soție și i-a născut pe Akamas și Demophon.

Phaedrus, fabulist latin, fost sclav din Macedonia, liberat de August, adeseori persecutat sub Tiberiu pentru fabulele sale; multe imitate după Aesop, altele originale, în versuri iambice senare, stil placut, limba nu totdeauna corectă. Cele mai bune edițiuni de Bentley 1726, Orelli 1832, Müller 1877; cea mai nouă de Riese 1885. Ed. școlare: Richter 1871; traducere germană de Siebelis, franc. de Parisot, și în ed. Nisard de Fleutelot.

Phaenakistoscop sau *Plantoscop*, un aparat optic, care produce în noi iluziunea ca și când imaginile de pe un disc ar fi vii și s'ar mișca. Anume pe un disc e reprezentată o figură în deosebite poziții de mișcare (în ordinea lor naturală), iar între figuri sunt aperturi. Dacă discul se învârtă repede și prin aperturi privim într-o oglindă opusa, vedem figura mișcându-se. Fenomenul se bazează pe aceea, că impresiunile repezi în ochi se contopesc și nu mai vedem singuraticile figuri în deosebitele lor poziții, ci figura în mișcare naturală.

Phaenologie, ramură a meteorologiei și a geografiei botanice; se ocupa cu durata perioadei vegetative la plante și arată cum variază în raport cu climatul. Așa, în Ph. se studiaza durata înfloririi, din acest punct de vedere fiind unele plante *euchrone*, toți indivizii unei specii înflorind cam în același timp, s. e. Margăritărelul; plante *achrone*, cari înfloresc mai tot anul, ca Papadia; plante *polychrone*, fac flori succesiv. Mai studiaza timpul, epoca înfloririi, unele plante înflorind primavara de vreme, ca ghiocelii, altele toamna, ca Brândușele de toamna, ș. a.; dacă florile apar înaintea frunzelor, în același timp, ori pe urma și data aparițiunii acestor două soiuri de organe; în fine notează dezvoltarea și procesul de maturaj al organelor de multiplicare (fructe, sporangi). [S. Șt. R.]

Phaeophyceae, (botan.) *Alge brune*, clasă de Alge caracterizate prin prezența în chromatoforii lor a unui pigment brun *phycopeina*, asociat cu chlorophylla. Majoritatea Ph. trăiesc în mari, puține în ape dulci; cele mai însemnate sunt Laminariaceele (v. ac.) și Fucaceele (v. ac.). Ph. au zoospori și anterozoizi monosimetrici; reproducerea prin heterogamie sau isogamie. Se divid în: *Phaeosporee*, la cari organele multiplicatoare se fac din părțile periferice ale corpului, și *Cyclosporee*, unde aceleași organe se fac în părțile profunde ale corpului. Alături de Ph. se află *Dictyotaceele*, alge tot de culoare brună, marine, dar cari n'au zoospori, ci spori imobili formați câte patru la un loc. [S. Șt. R.]

Phaeton, (mitol.) fiul lui Helios (zeu al soarelui) cu Klymene; mânănd și el odată caii soarelui, s'a apropiat prea tare de ceriu și de pământ și le-a aprins, din care cauză Zeus l-a aruncat în riu Eridanus (Padus, Po). Heliadele, surorile lui, l-au plăns și Zeus le-a prefacut în plopi. Când cineva se apucă să facă ce nu poate, se dice: »Magna petis Phaeton« (mari lucrul ceri P.).

Phagedaena, (grec.) se numește în medicină un ulcer ce se întinde și roade în împrejurime; un ulcer gangrenos.

Phagocyti, (med.) celule, leucociți (v. ac.), cari după Mecinicoi au un rol însemnat în lupta contra bacteriilor. P. apucă bacteriile și le fac imposibile. Această teorie este mult combătută.

Phakita, (med.) inflamația lentilei ochiului; *Phakomalacia*, reducerea consistenței lentilei; *Phakosclerosia*, învîrtosarea substanței lentilei, cataracta; *Phakoscotoma*, turburarea lentilei.

Phalacrocorax Carbo sau *Cormoran*, o pasere din fam. Steganopodelor, ord. paser. Înotătoare. Penele pe cap, grumazi, piept și burtă verzi-negre stralucitoare, pe spate și umeri brune. Ciocul și picioarele negre. Lung. 90 cm. Preste tot pământul. Strică pescilor. Se cufunda înotând. Se odichnesce și își face cuibul pe arbori.

Phalacrosoa, (med.) pleșuvia parții anterioare a capului. v. Pleșuvia.

Phalanges, (anat.) oscioarele din cari se compun degetele. v. Mână și Picioar.

Phalanx, *Falangă*, sir, șireag; șirul de bătaie la Greci și Macedoneni (v. Falangă.).

Phalaris L., (botan.) gen din fam. Gramineae, tribul Phalarideae, cuprinde vr'o 9 sau 10 specii de ierburi anuale sau perene cu frunzele plane, răspândite prin regiunea mediteraneană din insulele Canarice până în Afganistan precum și în America extratropicală atât boreală cât și australă. În părțile noastre crește *P. arundinacea* L., numită popular Ierba luța, și *P. canariensis* L., vulgar Iarba canarașului. Se cultiva ca plantă decorativă *P. arundinacea* L., var. *picta* Koch. sin. *P. picta* L. numita popular: Iarba albă, Ierbă luța, Panglicuța. [Z. C. P.]

Phalaris, tiran, originar din Creta, exilat nimeresce la Agrigent, unde în anul 566 a. Chr., ajunge tiran. P. era un distins mecanic și legenda îi atribuie invențiuni minunate. Crușimea lui era mare, supușii săi exasperați l-au ucis cu pietre.

Phaleron, cel mai vechiu port al Athenei, înainte de formarea portului Pireu.

Phallos, (grec.) la vechii Greci membrul viril, care ca simbol al puterii de procreațiune în natură a jucat mare rol în religiunile orientale; se purta în diferite reproduceri la serbarile și procesiunile publice. Mai mult s'a susținut acest simbol în cultul lui Dionysos.

Phallus impudicus L., (botan.) sau *Ithyphallus impudicus* Fr., Ciuperca Basidiomyceta. fam. Phallaceae; are un picior (receptacul) tubulos, la vîrf cu o palarie conică, sau campanulată. Se dezvoltă pe pământ, prin pășuni, ș. a. La început receptaculul și palaria se afla închise într-o peridie ovală, mare, care la maturitate se rupe prin alungirea receptaculului, care ridică astfel palaria în sus; de aci spori sunt diseminați. În aceste momente P. respandesce un miros cadavoric, infect. [S. Șt. R.]

Phanagoria, colonie pe malul asiatic al bosforului chimmeric (strintoarea Kerç), reședința regilor bosporani.

Phanerogame, (botan.) *Fanerogame*, tipul cel mai diferențiat, mai superior de plante. Mai în genere au o rădăcină, tulpina, frunze și totdeauna flori, ca organe de reproducere evidente, de unde li-se trage și numele de Ph. Ca alt

caracter special e că produc semințe, sînt *Spermaphyte*. În fine, ciclul lor evolutiv e complet, dar generația proembrională e intim unită cu cea embrională. Prima din aceste generații se dezvoltă înăuntrul microsporilor (aci șiși grăunți de polen) și în macrospor (aci sãe embrionar), tot aci dezvoltându-se și embrionul. A doua generație, cea embrională, e reprezentată prin aparatul vegetativ sexuat (cu tulpina, rădăcina, frunze și flori), și e mai de lungă durată; pe ea se produce cea dintâi și numai după ce s'a format semînța se rupe această legătură dintre cele 2 generații. Ph. din cauză că au embrion sînt *Embryophyte*; se divid în *Angiosperme* (v. ac.) și *Gymnosperme* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Phaneromer, se numește o rocă, ale cărei elemente constitutive se pot ușor distinge.

Phantasos, (mitol.) la Greci a fost zeul visului, fiul somnului.

Pharmacodynamica, (*grec.*) știința despre influența medicamentelor asupra organismului.

Pharmacognosia, (*med.*) știința care se ocupă cu examinarea plantelor și substanțelor vegetale care se întrebunțează ca medicamente.

Pharmacologia, v. Farmacologia.

Pharmacopaea, v. Farmacia.

Pharnaces, 1) *Ph. I*, rege al Pontului dela 190 și până 157, fiu al lui Mithridates IV și bunic al lui Mithridates cel Mare. Viteaz, își întinse regatul său preste Paflagonia și Sinope; isbucnind între el și Eumene, regele Pergamului, un resboiu, Roma intervine și îl silește să restituie toate cuceririle sale (197). 2) *Ph. II*, (97—47); rege al Bosforului-Kimerian, fiu al lui Mithridates cel Mare, trădând pe părintele său Romei, primesce ca recompensă regatul Bosforului-Kimerian. După resboaiile civile ale lui Caesar și Pompeiu se rescoală contra Romei. Caesar mergînd contra lui, la localitatea Zela, îl învinge în anul 47, cu această ocaziune Caesar scrie faimoasele sale cuvinte: Veni, vidi, vici.

Pharos, insulă în vest de Alexandria, în estul căreia Ptolomeu Philadelful a zidit prin Sastratos din Knides vestitul far, care era considerat ca operă de minune. Dela insula Ph. s'a dat în limbile romanice turului numirea de far (v. ac.).

Pharsalos, oraș în vechia Tessalia. Aci a batut Caesar pe Pompeius la 9 Aug. 48 a. Chr.; iar în 5 și 6 Maiu 1897 Turcii pe Greci. Acum Phersala.

Pharyngita, inflamațiunea mucoasei faringelui, numită și angina faringiară. (v. Angina.)

Pharyngologia, este știința care se ocupă cu studiul boalelor faringelui.

Pharyngoscopia, examinarea faringelui cu o sursă luminoasă; se practică cu coada unei lingure, cu care se apasă limba în jos, iar razele de lumină întră prin orificiul bucal deschis.

Pharyngotomia, operațiune, care constă în a încisa și deschide faringele dela partea anterioară a gâtului. [V. I.]

Pharynx, faringe (v. ac.).

Phaseolus L., (*botan.*) gen de plante volubile sau prostrate din familia Leguminoaselor, trib. Phaseoleae cu foi trifoliolate. Cuprinde ca. 60 specii răspândite în toate țările calde, dintre cari unele, *P. vulgaris L.* «fasolea» din Estindia mai adese, se cultivă ca plante alimentare. *P. multiflorus Lam.* din America de sud și alte specii înrudite ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Phaseomanit, substanță chimică, v. Inosit.

Phē —, v. și Fe —.

Phenacetin, (*chim.*) substanță chimică ce formează cristale incolore, fără miros și gust, solubile în alcool. Are efect antipiretic și liniștitor; se întrebunțează contra neuralgiilor, migrenii și altor afecțiuni nervoase.

Phenacodus primaevus, un animal antediluvian, de mărimea unei căprioare selbatice. În privința formațiunii picioarelor aparține la cai, și pare a fi punctul de plecare al dezvoltării lor.

Phenocol, amido-acet-para-planetidin clorhidrat. Cristale incolore aciforme. Antipiretic; doza 0.5—1 gr.

Phenologie, (*botan.*), v. Phänologie.

Phenylurethan, (*Euphorin*), cristale mici incolore, greu solubile în apă rece, mai ușor în cea caldă și foarte ușor în alcool și eter. Antipiretic; doza 0.4—0.5 gr.

Pherekyde, *Mihail*, bărbat politic român, n. 1842 în București, își făcu studiile iuridice la Paris și se ocupă în țeară de advocatură și de politică. Membru constant al partidului liberal, Ph. devine în Apr. 1876, pentru 3 luni, ministru al justiției, apoi (Nov. 1878 până în Iulie 1879) al lucrărilor publice, în 1881 pe 7 luni iar al justiției, Dec. 1885 până în Martie 1888 al afacerilor străine și în fine Martie 1897 până în Martie 1899 ministru de interne în cabinetul D. Sturdza. Ph. a fost (1881—84) și ministru plenipotențiar al României la Paris, iar acum (Ian. 1902) este president al camerei liberale.

Phersala, v. Pharsalos.

Phi —, v. și Fi —.

Phidias, cel mai renumit sculptor la Elini, autorul statuei lui Iupiter din Olympia, al Athenei Parthenos și A. Polias, precum și al sculpturilor Parthenonului din Athena (498—430 a. Chr.). (Cf. Baumeister, Denkmäler des klass. Altertums. München, 1889.)

Philadelphus L., (*botan.*) gen diu fam. Saxifragaceae, tribul Hydrangeae, cuprinde tufe cu florile albe sau gălbui, adeseori odorante. Acest gen are vr'o 12 specii, împrăștiate prin Europa medie, America boreală temperată, prin Japonia și prin munții Himalaya. În părțile noastre se cultivă ca plantă ornamentală *Ph. coronarius L.* cunoscută poporului nostru sub numirle de: Lămâiță sau Sirinderică. [Z. C. P.]

Philaë, insule în riul Nil, spre sud dela primul cataract, în timpurile mai noi formau granițele spre sud ale Egiptului. Numele vechiu era *Pilak*, și scriitorii arabi și aji îi dau numirea *Bilak*. Pe timpul domniei grec. se vede a fi avut acest nume mai multe insule, de aici pluralul Ph. Primele monumente, dela cari și aji mai aflăm ruine, sînt de pe timpul lui Nectanebus II (361—345 a. Chr.). Vestitul templu al zeiței Isis s'a ridicat sub Ptolomeu II. Mai vechi documente se află pe insula vecină Bighș și pe coastele Conosso, la cei vechi numite Abaton, unde se află îngropat Osiris. Astăzi e locuită insula de Arabi și se numește *Gesiret-el-birbe* (insula templelor).

Philemon și Baukis, (*mitol.*) un moș și o babă, cari au primit pe Zeus și Hermes în casa lor.

Philemon, scriitor grec din Syracusa, împreună cu rivalul său Menandros au cultivat comedia nouă antică. † în Atena la 262 a. Chr.

Philibert de Noailles, unul din fruntașii cavaleri francezi trimiși de regele Carol VI, la lupta dela Nicopole (1396), unde, sub conducerea lui Sigismund al Ungariei, lupta și Mircea cel Bătrân.

Philidor, familie franc., care în secl. XVII până XVIII numără mai mulți muzicanți, dintre cari cei mai renumiți au fost: *André Danican P.*, († 1730), compozitor de muzică instrumentală, și mai cu samă de marșuri și semnale militare, *François André Danican P.*, compozitor de opere (între multe altele: Tom Jones, Erneline) și incomparabil şahist. † 1795. [T. C.]

Philippi, oraș în estul Macedoniei cu renumite mine de aur; 42 a. Chr. aci a învins Antonius și Octavian pe republicani sub Brutus și Cassius. Sf. apostol Pavel a înființat aci 53 d. Chr. o comunitate creștină, careia mai în urmă îi adresează una din epistolele sale.

Philippide, *Alexandru*, profesor de filologia română la Universitatea din Iași, m. al Acad. rom. Afară de mai multe studii filologice și literare, publicate în Convorbiri literare și prin reviste germane, P. a mai publicat: »Introducere în istoria limbii și literaturii române», Iași 1888. »Istoria limbii române Ic.», »Principiul de istoria limbii», Iași 1894. »Incercare asupra stării sociale a poporului românesc în trecut», Iași, 1897. »Gramatică elementară a limbii române», Iași, 1897. În prezent, P. este însărcinat de Acad. rom. să lucreze »Dicționarul limbii române».

Philippovich, *Iosif de Philippsburg*, baron, general de artilerie austriac, n. 1818 în Gospich în Croația; a participat la luptele din 1848—49 sub Iellachich, a excelat în 1859 sub Benedek la San Martino, iar în 1866 la Blumenau. În 1878 a fost comandantul suprem al armatei austro-ungare, care a ocupat Bosnia. † 1889. [I. H.]

Philippson, *Ludovic*, savant israelit, n. 1811 în Dessau, 1833—61 rabin în Magdeburg, † 29 Dec. 1889 în Bonn. A scris mai multe opuri religioase. 1837 fundă revista: »Allgemeine Zeitung des Judentums».

Philippus Arabs, (244—249), fiu al unui șef de tâlhari, după ce revoltă armatele romane contra lui Gordian III și îl ucise, dînsul ocupă tronul făcînd pace cu Persia, cedându-i Mesopotamia. Sub dînsul, în 247, se celebrară mari serbări pentru împlinirea a 1000 de ani dela fundarea Romei. În 249 Decius este proclamat împărat de către legionarii din Mesia, Ph., mergînd contra acestuia, este ucis la Verona.

Philistos, istoric din Syracusa, a scris istoria Siciliei în 11 vol. Ciceró îl numește al doilea Thukidides; 356 ucis.

Philo, (*Philon*). Cu acest nume se cunosc mai mulți inși, cari s'au ocupat cu filosofia. 1) *Ph. dialecticul* din școala megarică, care a trăit pe timpul lui Zeno stoicul și era adversar al lui Diodor. 2) *Ph. din Bizanț*, care trăi și învătă în Alexandria pe timpul lui Ptolomeu Physkon. 3) *Ph. din Larissa*, trăi la Roma pe timpul lui Ciceró, pe care îl avu discipul. El se consideră ca fondatorul academiei a patra. 4) *Ph. din Thyana*, unul din ultimii neopitagorici. Dar cel mai renumit a fost 5) *Ph. Ebreul* sau *Alexandrinul*, teosof iudeo-grec, n. pe la 25 a. Chr., a trăit și învătă în Alexandria. Spre sfîrșitul vieții a fost trimis ca reprezentant al Ovreurilor din Alexandria la Ca-

ligula în Roma. † 54 d. Chr. Scrierile sale au fost editate în 8 tom. 1851—54. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant.; Überweg, I; M. Heinze, Die Logoslehre bei Philo.) [Pl.]

Philodemos, filosof grec din școala lui Epicur, originar din Gadara în Coelesiria, discipul al lui Zeno și contemporan cu Ciceró, a compus epigrame erotice și alte scrieri, cari complete s'au publicat în colecțiunea numită Herculaneum în 8 tom. 1793—1855. [Pl.]

Philodendron Schott., (botan.) gen de plante lennoase din fam. Aroideelor, trib. Philodendreae. Cuprinde ca. 120 specii tropicale americane, ce se aseamănă la port cu *Monstera* (v. ac.), dintre cari unele se cultivă la noi ca plante ornamentale de florării. [A. Pr.]

Philoctetes, (mitol.) fiul lui Pöas, a moștenit arcul și săgețile înveninate ale lui Herakles. Fiind-că Troia nu se putea cuceri fără de acele săgeți, în al 10-lea an al războiului, Ph. a fost chemat la luptă, a omorît pe Paris, fiul lui Priamos, și atunci Troia a fost cucerită.

Philomela, (mitol.) fata lui Pandion, rege în Athena. Ph. în limba grecească înseamnă privighitoare.

Philomène, fecioară și martiră creștină, al căru corp se găsi în 1802 la Roma, ași resturile sale pămîntesci se găsește la Mugnano, orașel italian. Asupra acestei fecioare nu se scie aproape nimic. Moaștele sale sînt socotite de catolici ca făcătoare de minuni.

Philopoimen, beliducele alianței achaice, învingînd Sparta ajutată de Romani, a silit-o ca să se alieze cu Achaia. A murit în vîrstă de 70 ani, fiind otrăvit de Mesenieni.

Philostrat, 1) *P., Flavius cel Bătrân*, retor și sofist renumit, care trăi pe la finea secl. II și începutul celui al treilea d. Chr. El învătă elocința la Roma și Athena. Scrise: Viața lui Apoloniu din Tyana, Viețile sofștilor, Heroica (narațiuni eroice), Descrierea pinacotecei din Neapole, etc. 2) *P. cel Tinér*, de asemenea retor și sofist, nepot al celui de sub 1). A trăit pe timpul lui Caracala, † 264 d. Chr. [Pl.]

Philotas, comandantul gardei equestre a lui Alexandru cel Mare, unicul, care era neîndestulit cu tractarea lui Alexandru față de popoarele subjgate. A fost ucis 329 a. Chr.

Phimosa, dicem când deschițetura prepuțului este așa îngustă că acesta nu poate fi tras înapoi preste glandă. Ea este mai des înăscută, sau provenită din diferite inflamațiuni, mai cu samă după boale lumesici.

Phineos, (mitol.) rege pe țărmul dela Salmydessos în Thracia, la gura Mării Negre, unde stîncile și virofele erau periculoase pentru navigațiune. P. s'a însurat cu fata lui Boreas (v. ac.), dar își lăpêda soția și a luat pe nimfa Idaeia, care orbesce pruncii dela prima soție și îi îngroapă de vii.

Phintias, v. Damon.

Phlebectasia, dilatațiunea unei vine sau a unei părți ale acesteia.

Phlebita, inflamațiunea membranei interne a vinelor; după răniri grave sau după operațiuni chirurgicale, Ph. este o complicațiune adese mortală.

Phlebotomia sau *venesectie* pentru a lua sânge. Astăzi medicii o practică foarte rar, iar poporul prea din cale afară des.

Phlegeton, (*> fletătorul*), în mitol. grec., un riu în lumea de jos, care se revărsa în riul Acheron.

Phlegmasia, sinonim cu inflamațiune (aprindere), v. ac.

Phlegmon, inflamațiunea țesutului celular. El poate fi *superficial*, când e sub piele sau *profund*, când e sub aponeuroasă; privit din punctul de vedere al extensiunii lui poate fi: *circumscris* sau *simplu*, când inflamațiunea e limitată, sau *difus*, când are tendința de a se întinde și a produce inortificațiuni. Ph. e cauzat de o infecțiune microbiană (streptococul, stafilococul, vibrio septic. la Ph. gangrenos, etc.) a pielii, provenită dela o plagă sau jilitură infectată, și are ca punct de plecare o inflamațiune a vaselor limfatice (lymphangita) sau a ganglionilor. Anatomico-pathologic se constată la Ph. congestie, și infiltrația țesutului conjunctiv cu un exsudat galben, gelatiniform, care se poate resorbi sau se transformă în puroiu, puroiul se colectează și formează un absces. La Ph. difus colecțiunea puroiului se face mai încet și e însoțită de mortificațiunea pielii, a tendoanelor și a aponeurose. Simptoamele Ph. superficial sînt: tumefiere, roșea și căldura la nivelul pielii, precum și durere, adese intensă. El se termină prin rezoluție și supurație, rareori prin indurație și gangrenă. Ph. superficial, cu puține excepții, nu e periculos. La Ph. profund se constată dela început: o înpăstare profundă și foarte dureroasă, un edem al pielii și fenomene generale ca febra, delir, etc., și colectarea puroiului se face mai încet. La Ph. difus sau gangrenos pe lângă perioada inflamatorie e urmată de o perioadă de mortificațiune și eliminare a escharelor de țesut, bucați de tendoane și aponeurose mortificate; fenomenele generale sînt mult mai grave și moartea, prin hemergie sau pyemie, e adese sfîrșitul. Tratatamentul: comprese reci, cu alcool pentru a facilita rezoluția, apoi comprese calde, cataplasme pentru a favoriza colectarea puroiului; îndată ce puroiul e colectat, incizie, drenaj și pansament antiseptic. La Ph. gangrenos, se fac mai multe incisiuni cu scalpelul sau termocanterul în piele, până la țesutul cutonat, dela început, înainte că puroiul să se fi colectat, se fac băi antiseptice și se aplică un pansament antiseptic; tratamentul general consta în tonice. [V. I.]

Phleum L., (botan.) gen din vasta familie a Gramineelor, tribul Agrostideae, cuprinde vr'o 10 specii de ierburi anuale sau perene cu frunzele plane, respândite prin Europa, Asia medie și boreală, Africa boreală, America boreală și australă. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *Ph. pratense* L., numit popular Iarba lui Timofti, Simofitică sau Timofitică, *Ph. alpinum* L., *Ph. Boehmeri* Wibel, etc. [Z. C. P.]

Phloëm, (botan.) v. Liber.

Phlogistic, adică inflamabil sau plin de materii ardeătoare, după teoria doctorului Stahl.

Phlogiston, (*Phlogisticum*), teorie emisă de Stahl (1660—1734), după care fiecare corp constă dintr'o substanță necombustibilă și una combustibilă numită Phlogiston. Corpul arzînd desvoaltă Ph., care se degajează, iar partea incombustibilă rămîne ca cenușe. Această teorie a fost înlăturată de Lavoisier.

Phlogosis, inflamațiune ușoară, locală, superficială.

Phlomis L., (botan.) gen de plante sufrutescente sau frutescente din fam. Labiatelor, trib. Stachydeae. Cuprinde preste 50 specii, cele mai multe caracteristice stepei și regiunii estmediterane. În părțile noastre cresc pe bărgane: *P. tuberosa* L. Solovîrfița și *P. pungens* Willd. Scorogoiul; ambele și specii înrudite se cultivă uneori ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Phloroglucin, isomer al Pyrogalolului, C₆H₃(OH)₃, obținut prin topirea Phloretinei cu hidratul de potasă.

Phlox L., (botan.) gen din fam. Polemoniaceae, cuprinde plante erbacee perene sau mai rar anuale; frunzele întregi; florile frumoase roșii, violacee sau albe sînt mai adesea mari. Acest gen are vr'o 27 specii, ce cresc prin America boreală și prin Asia rusească. Se cultivă ca plante decorative: *Ph. Drumondii* Hook. și *Ph. paniculata* L., cunoscută de poporul nostru sub numirea de: Brumărele. [Z. C. P.]

Phlyctaena, (med.) beșică cu serositățe, adunată sub epiderm, semănînd beșicilor produse de apă clocotită. În oculistică Ph.-le sînt ori pe cornă, ori pe conjunctiva din apropierea acesteia.

Phocaena communis, (zool.) v. Marsuin.

Phocas, gram. și poet latin, probabil din secl. IV d. Chr.; autorul a două opuscule în prosă: De aspiratione și Ars de nomine et verbo, în colecțiunea lui Putschius, Grammaticae latinae scriptores antiqui, și al unor fragmente poetice, Vita Virgilii, ș. a., în hexametre, în Anthologia latina a lui Burman.

Phoebe, (mitol.) 1) *Ph.*, fata lui Leukippos, pe care au răpit-o Dioscurii. 2) *Ph.*, fata lui Uranos cu Gaea, femeia lui Koios, mama Asteriei și Letonei, după Themis și Apollon a treia capetenie a oracolului din Delphi. 3) *Ph.*, (stralucitoarea), predicatul dînei Artemis, ca dină a lunei.

Phobos, (*> lumîndtoriu*, mitol.) un predicat al lui Apollon, ca deș al soarelui.

Phoenix, (mitol.) la Egipteni numită *Bennu*, o pasere mitologică, sacra lui Ra, deș soarelui. Tot la 500 de ani se ardea pe sine, ca din cenușa sa să întinerască. La Egipteni planeta Venus se chiamă asemenea *Bennu* (stea) a lui Osiris și unii cred, că periodul de 500 ani se referă la cursul de 500 ani al planetei Venus.

Phoenix L., (botan.) gen de plante din familia Palmierilor, tribul Phoeniceae, cu foile pinatisecte, florile dioice și fructul o bacă. Cuprinde vr'o 12 specii tropicale din Asia și Africa. Cea mai importantă este *P. dactylifera* L., »Curmalul« sau »Finicul«, ale cărui fructe »curmalele« un important articol comercial, formează baza alimentațiunei pentru populațiunea și animalele domestice din pustiurile Zaharei și Arabiei. Ea este totodată specia de palmieri mai proprie ca plantă decorativă de apartament, fiind cea mai puțin exigentă în privința umidității aerului; împreună cu câteva specii înrudite se numeră între cele mai frumoase plante ornamentale de florărie. [A. Pr.]

Phokäa, (acum *Phokia*), colonie atheniană în Ionia, pe malul Lydiei, nu departe de Smyrna. *Phokääni* erau navigatori îndrăzneți, ei au întemeiat numeroase colonii.

Phokion (402—317), om de stat și general athenian, elev al lui Platon și Xenoponte. El trăiește în vremea lui Demostene, și cu toate că nu este partisan al resboiului, predicat de marele orator, Demostene sciindu-l cinstit, nu cutează nici să-l bănuiască că ar fi cumpărat de Macedonia. Se distinge în resboiul social, face parte din deputația trimisă la Alexandru spre a cere menținerea păcii. P. este model pentru cinstea sa. În 317 concetațenii săi îl condamnă la moarte, mai târziu văzând că P. a fost nevinovat, îi înălțară o statuă.

Phokis, ținut în Grecia veche, cu munții Parnas (Oracolul dela Delfi) și riul Kephisos. După resboiele fokiene sau sacre (355—346 a. Chr.) părăsit total. Acum formează o nomarchie cu Phthiotis.

Phonautograf sau *Vitrograf*, aparat pentru reprezentarea vibrațiilor sonore ale unui corp, s. e. ale unui diapason. De diapason se lăpsește o fașie dintr'o peană de gâscă și în stare de vibrație o punem să se atingă de un disc sau de un cilindru de sticlă obdus cu funingine. Fiecărui ton îi corespunde o anumită linie undulatoare.

Phonograf, aparat pentru întipărirea și reproducerea sunetelor, s. e. ale unei vorbiri, cântări, ș. a. Anume din o placă de metal elastică iese un cuiu cu vîrf ascuțit, care conform vibrațiilor executate de lamelă, face puncte și linii pe un cilindru obdus cu o lamelă de staniol. Cilindrul e mînat de un mecanism și face mișcare rotoare și progresivă. La P.-le mai noue în loc de staniol se folosesc o masă de ceară. Dacă readucem cilindrul în poziția sa originală și îl punem să se învîrte, redă toate tonurile primite, va să dîcă vorbirea sau cântarea întreagă. P. a fost inventat de Edison la 1877.

Phorkys, (mitol.) la Greci Țeu al mării, frate cu Nereus și Keto, care i-a născut Graeele și Gorgonele, precum și pe drakonul Ladon.

Phormium Forst., (botan.) gen din fam. Liliaceelor, trib. Hemerocalleae, cuprinde 2 specii de plante erbacee perene cu frunzele radicale lungi, linear-ensiforme, coriacee și foarte solide; ambele specii ale acestui gen cresc în Noua Zeelandă. *Ph. tenax* Forst., este specia cea mai importantă, căci din frunzele ei se prepară fibrele textile, cunoscute sub numirea de Inul de Noua Zeelandă. [Z. C. P.]

Phosphene, imagine luminoasă ce se produce când comprimăm globul ochiului.

Phosphoros, »purtătorul luminei«, (mitol.) la Greci luceafărul de dimineață, fiul zeiței Eos (Aurora) cu Astraios ori Kephalos; ca fiul acestuia se numia Phaeton (v. ac.), pe care Aphrodite l-a răpit și făcut păzitorul de noapte al cerului. P. e planeta Venus. Luceafărul de seară e Hesperos (v. ac.).

Photisme, imaginațiuni colorate, produse prin senzațiuni sonore, la unii oameni susceptibili pentru aceasta.

Photoceramica, arta de a face chipuri fotografice pe porcelan, email, sticlă, metal, etc.

Photochimia, știința asupra acțiunii chimice a luminei.

Photochimigrafia, v. Zincografia.

Photogalvanografia sau *Heliografia*, metodă de a produce cliché-urile de aramă pe cale fotochimică și prin galvanoplastică.

Fotografia, arta de a obține imaginile obiectelor prin acțiunea luminei asupra unor substanțe chimice. Ph. cuprinde două serii de operațiuni deosebite. În prima serie se obține un *cliseu negativ*, adică un cliseu cu imaginea inversă, în care părțile albe ale obiectului de fotografiat sînt ieșite negre, iar cele negre sînt ieșite albe. În a doua serie de operațiuni se scoate după cliseul negativ, pe hîrtie *proba pozitivă*, care este imaginea identică cu obiectul. Pentru a putea executa o Ph., avem lipsă de o așa numită *cameră obscură*. Ea constă dintr'o cutie dreptunghiulară, formată din două părți, cari se pot introduce una într'alta. Fundul cutiei este o sticlă mată, care se poate ridica și lăsa în jos după voie. În fața acestui fund pe fața verticală dinainte are un obiectiv, compus din două lentile convergente. *Clizele* se obțin, în scurt, în următorul mod: se ia o sticlă bine netedită și se acoperă pe una din fețele sale cu colodiu (v. ac.), albumină sau gelatină. Prin această operațiune se formează pe sticlă o peliculă foarte subțire și transparentă, pe care se va fixa iodurul de argint. Sticla astfel preparată se introduce câteva minute în întunec într'o soluțiune de azotat de argint. În modul acesta se formează un iodur de argint care se fixează pe pelicula de colodiu. Acel iodur de argint este sensibil la lumină, adică se descompune: se înegresce la lumina solară. Placa de sticlă astfel preparată se expune în camera neagră la acțiunea luminei, care descompune iodurile de argint. După aceasta, placă se introduce într'o cameră întunecoasă. Dacă observăm placa nu vedem nici o urmă de imagine, deși lumina a descompus iodurile de argint. Pentru a face să apară imaginea, se toarnă pe sticlă o soluțiune de acid pirogalic, care continuă reducerea iodurului de argint în punctele unde au fost impresionate de lumină. Sub influența acidului pirogalic figura apare îndată și când se observă că este destul de clară, se opresce acțiunea acelei substanțe, spălându-se cliseul cu multă apă. Pentru a fixa imaginea trebuie să înlăturăm iodurile de argint nedescompuse, ce se află deasupra plăcii și care s'ar înegri la lumină. În acest scop spalăm cliseul cu hiposulfid de sodiu, care disolvă iodurile de argint nedescompuse de lumină. Pentru a se obține *proba pozitivă* pe hîrtie, așezăm cliseul negativ într'o presă de sticlă sub care este pusă o foaie de hîrtie îmbibată cu clorură de argint care, ca și iodurile de argint, se înegresce sub influența razelor solare. În acest mod foaia de hîrtie se înegresce în dreptul părților transparente de cliseu și rămâne albă în dreptul părților negre.

Cromofotografia sau *Heliocromia*, este o Ph. preparată cu clorure de argint, uran, bitumen, cromate, etc., care fiind expusă luminei, are proprietatea să primească și să reproducă colori.

Fotografia cu razele Röntgen, v. Röntgen, razele lui.

Fotografia astrală. Aplicațiunea fotografiei la astronomie este foarte importantă. Primele încercări datează abia de vr'o 40 ani și gradul de perfecțiune la care a ajuns în așa de scurt

timp e uimitor. Ph. a. a devenit ađi unul din cele mai prețioase mijloace de investigațiune de astronomie fizică; ea constituie nu numai un mijloc de a fixa anumite imagini ci și o adevărată metodă de descoperire. Stratul sensibil al aparatului fotografic se poate socoti ca o adevărată retină, însă în care imaginile ce se succed nu șterg pe cele precedente; o retină neperitoare care va trăi și după moartea astronomului și va da viitorului imaginea exactă de tot ce a văzut el, fără nici o alterare sau modificare. Grație ei, încatalogarea stelelor. fixarea pozițiilor lor actuale, intensitatea lor relativă și deci recunoașterea oricărei variațiuni în viitor devine un ce de o ultimă rigoare. De aceea astronomii s'au hotărît să facă o hartă fotografică a cerului. Optspredece observatoare astronomice situate în cele 2 emisfere și-au împărțit între ele această imensă lucrare. Fiecare din ele s'a angajat a face dela 1000 la 1500 clișee de o poză de 5 minute și un același număr de o poză de 1 oră. Fiecare clișee măsoară 2 grade; plăcile sânt de 16 cm., însă partea lor în adevăr utilă se reduce la 13 cm. Minuta de arc corespunde aproape la 1 mm. Toate clișeele reunite vor acoperi o sferă de o rază de 3'44 m. Trebuiesc pentru acoperirea cerului întreg 11,027 clișee. Prima serie de poze de 5 minute cuprinde stelele până la 11 mărime în număr aproape de 2.500,000. A doua serie va cuprinde aproape 30.000,000 de stele.

Photogravura, v. Heliogravura.

Photolitografia, este identică cu fotografia, care se face pe piatră litografică și de aci apoi se face tragerea imprimatelor prin metodele obișnuite ale litografiei. La Ph. se întrebunțează ca substanțe impresionabile cromale și gelatina.

Photometria, se numește partea acea a opticii, care se ocupă cu măsurarea intensității sau tăriei luminii.

Photometria stelelor. În astronomie în locul modului ordinar de Ph. se întrebunțează Ph. fotografică. În o fotografie, opacitatea mai mare sau mai mică a depositului metalic pe care-l provoacă pe stratul sensibil un obiect luminos sau luminat e un mijloc sigur și de altfel e singurul mijloc de a judeca intensitatea acelei luminii și timpul variabil necesar pentru a obține un deposit de aceeași opacitate, este o basă sigură și lesnicioasă pentru comparațiunile Ph.-ice. Cu privire la stele. cercurile stelare, sânt un mijloc perfect de Ph. În focarul lunetelor sau telescoapelor stelele formează pe plăcile fotografice puncte greu de comparat. În loc însă de a pune placa fotografică chiar în focar, J. Janssen, directorul observatorului din Meudon, a propus a se pune placa sensibilă nițel mai înainte, ceea ce dă pentru fiecare stea, în loc de un punct, un mic cerc uniform luminat și timpul pentru a obține dela 2 stele cercuri de aceeași intensitate, este invers proporțional cu intensitatea luminooasă a lor.

Photophobia, (fereală de lumină), aversiune contra luminii la diferite stări nervoase și mai cu samă la boale de ochi.

Photophon, aparat pentru transmiterea sunețului prin mijlocirea razelor de lumină. P. a fost inventat de Bell și Tainter.

Photosfera, atmosfera luminooasă a soarelui. Aceea ce vedem noi soare luminos. v. Soare.

Phototehnica, arta luminatului.

Phototropism, v. Heliotropism.

Phototypia, v. Heliotypia.

Photozincografia, v. Zincografia.

Phragmites Trin., (botan.) gen de plante perenale înalte din fam. Gramineelor, trib. Festaceae. Representat prin două specii răspândite pretutindene în regiunea temperată și subtropicală, dintre cari *Ph. communis* Trin. »strestia« formează la noi »stufăriile« uneori foarte extinse s. e. pe locurile umede dealungul Dunărei. [A. Pr.]

Phrenalgia, (med.) durere neuralgică în diafragma (v. ac.).

Phrenesia, cuvânt neîntrebuințat, care la medicii vechi însemna inflamațiunea tuturor organelor conținute în cavitatea craniană, cu delir violent ca caracter principal (Meningita de ađi). [V. I.]

Phrenita, diafragmită, inflamația diafragmului, se ivesce sau în mod secundar în urma parphrenitei (inflamația seroasei, care acoperă diafragma fie în torace, fie în cavitatea abdominală), adevă în casurile în cari există pleurită sau peritonită diafragmatică, sau în casurile în cari unele afecțiuni se transmit prin grosimea diafragmului.

Phrenosin, v. Cerebrin.

Phrixos, (mitol.) fiul lui Athamas. Ca să scape de Ino (v. ac.), măștihoia sa, a fugit cu sora sa Helle pe berbecule cu lâna de aur și trecând preste Marea Neagră a ajuns la Kolchis, unde, în padurița lui Ares, a acățat lâna de aur pe un arbore (v. Argonantii).

Phryne, o heteră în Athena, a devenit renumită prin aceea, că servia de model celor mai renumiți sculptori pentru statuele ștețelor.

Phthalic acid, v. Acid.

Phthiriasis, păduchioșire, betejiere, de care cineva se umple de păduchi, fie pe tot corpul, fie la organele genitale (păduchi lați) sau la ciliile (genele) ochilor, etc. Tratament cu alifie mercurială (neapolitană), atingere cu petrol, raderea părului, etc.

Phthirius, v. Păduchi.

Phthisia, în general topirea, consumțiunea v' unui organ, s. e. a laringelui (gâtlejului), a intestinelor, ficatului, etc. Ađi P. desemnă mai mult distrugerea plumănilor, tuberculoza sau oftica.

Phycologia, ramură a botanicii, studiază Algele sau Phyceele; termen neusitat ađi.

Phyle numiau Elinii acea parte de popor, care avea origine comună sau care atât politicesce cât și din punct de vedere geografic era în oareși care comunitate. În Sparta erau trei vițe: Itylleis, Dynames și Pamppylio.

Phyllanthus L., (botan.) gen vast de plante tropicale și subtropicale din familia Euphorbiaceelor, tribul Phyllanthaeae, caracterizat prin ramurile foliacee, iar foile reduse la squame, din care cauză dintre cele ca. 450 specii unele se cultivă la noi ca plante decorative de florarie. În patria lor multe din specii află aplicațiuni medicinale. [A. Pr.]

Phyllit, v. Filite.

Phyllocactus Link., (botan.) gen din familia Cacteelor, tribul Echinocacteeae, cuprinde plante frutescente cu tulpinele și ramurile comprimate

foliaceu-dilatate; florile axilare, adesea sînt mari, roșee, albe sau roșii. *Phyllocactus* are vr'o 13 specii, răspîndite prin America tropicală din Mexico pînă în Brasilia, dintre cari menționăm: *Ph. Ackermanni* Walpers., *Ph. Hookeri* Walpers., *Ph. guyanensis* Brong., etc. [Z. C. P.]

Phylloclade, tot una cu cladode (v. ac.); un exemplu de Ph. e la Sparanghel, *Ruscus aculeatus*, etc.

Phyllod, (botan.) lamă lătită în sens vertical, care ia locul limbului frunzei cînd el se desvoaltă puțin sau nu se mai desvoaltă; provine din pețiol; se observă la specii de *Oxalis*, *Acacia*. Pețiol lătit puțin în sens vertical, phyllodinată, se vede la frunza de Plop tremurător.

Phyllogenie, a numit E. Haeckel partea biologiei care studiază înrudirile probabile sau posibile ale viețuitoarelor actuale cu cele dispărute, cari au trăit în timpurile geologice. Se sprijină pe datele geologiei, paleontologiei și embriologiei. Concluziile Ph.-ei au adus mare sprijin teoriei lui Darwin și teoriei evoluțiunii în genere. v. și Ontogenesa.

Phyllotaxie, (botan.) dispoziția frunzelor pe tulpini și regulile cari președ la această așezare. Iată câteva: frunzele fie că sînt izolate, adecă câte una la fiecare nod, fie că sînt verticilate, câte două (cînd se șic opuse) sau mai multe la același nod, sînt alternă (v. ac.), așezate în șiruri longitudinale echidistante și în lungul tulpinei pe o linie spirală, *spirală foliară*, pe care se repetă între frunzele superpuse un anumit ciclu (v. ac.) de frunze; între două frunze vecine există un anumit unghi de divergență exprimat prin o fracțiune din circumferența tulpinei și caracterisînd mai multe serii fundamentale de divergență $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$. Dispoziția frunzelor se dă grafic în diagrame (v. ac.). [S. Șt. R.]

Phylloxera vastatrix, *Filoxera*, un păduche ce trăiesce pe vița de vie; a fost descoperită la 1854 în America de nord, iar 1868 pentru prima dată în Europa în depart. franc. Hérault lângă St. Remy. De atunci s'a răspîndit cu o rapiditate uimitoare, distrugînd milioane hectare de vie. Ph. e atât de mică, încât abia se poate distinge cu ochiul liber; are o lungime de 0.5—1.2 mm. Intregul corp seamănă cu al unui păduche de frunze. Ea este ovală cu abdomenul ceva turtit, conștător din 7 inele, are 6 picioare subțiri și scurte, capul mic retras în piept, provăcut cu o teacă din care ies trei peri aspri în formă de țevi. Coloarea ei este de regulă galbenă, câte odată roșietică sau verduce. Ca la toate speciile de paduchi, așa și la Ph., multiplicarea lor este foarte complicată, deoarece un șir întreg de generații urmează una după alta cu prea puține deosebiri în fapturn lor. Cele mai multe din acestea se nasc prin partenogenesă, adecă din ouă nefructificate, și constau din femele, cari au facultatea a se multiplica mai departe. Deosebim următoarele forme: 1) *Ph. de rădăcină* propriu dișe, cari nu sînt altceva decăt femele născute prin partenogenesă; ele trăiesc în anotimpurile mai călduroase pe rădăcinile viței de vie și depun câte 30—40 ouă, din cari ies tot Ph. de răd. și cari iarăși sînt apti a se reproduce, așa încât se succedază din ele 6—8 generațiuni pe an. 2) De prin Iunie se ivesc între acestea și Ph. aripate numite *Nimfe*, cari pă-

răsesc rădăcinile și vin la suprafața pămîntului și astfel molipsesc și alte vițe alături de cea infectată deja, depun pe dosul foilor câte 2—4 ouă, din cari ies 3) masculi și femele minuscule cu o trompă sugătoare degenerată, lipsindu-le aripile. Ei trec pe coaja viței, se împărechează și femela depune în o crepătură în coaja viței un singur ou, destinat pentru a ierna. Din oul de iarnă se ivesc în primăvara următoare 4) o femelă nearipată, care produce nodosități pe frunzele viței, depunînd ouă nefructificate, din cari iese prima generație a Ph. de rădăcină. De multe ori această formă a Ph.-ei lipsesce, și în cazul acesta oul de iarnă este însărcinat cu producerea Ph.-ei de răd. Multiplicarea Ph.-ei nu este însă restrînsă numai la generațiunea ieșită prin oul de iarnă, ci ea are de basă cu deosebire în 5) forma de iarnă a Ph.-ei; ea se compune din indiviți mărunti de culoare brună, cari cu scăderea temperaturii în cursul toamnei rămîn staționari în dezvoltarea lor, caută adăposturi prin crepăturile coajei de pe rădăcina vițelor și cad într'un somn de iarnă îndată ce temperatura pămîntului scade sub +10° C. Ei supoartă în această stare și un frig de 8—10° C fără a se prăpădi. Primăvara următoare, îndată ce temperatura începe a se ridica preste +10° C, se deșteaptă din somn, încep a se nutri și după ce năpăresc de trei ori se apucă de ouat. Din acest mod ciudat de a se reproduce se poate vedea căt de dificilă este stîrpirea Ph.-ei. Prezența Ph.-ei se observa abia după 2—3 ani pe viță. Vița însuși capetă un aspect bolnăvicios, foile îngălbinesc prea de vreme, boabele strugurilor se sbăresc; rădăcinile, mai ales cele subțiri (mustețile), presintă pe suprafața nodosități produse de împunsăturile Ph.-ei și cari sînt semnul cel mai sigur al prezenței Ph.-ei. În regiuni mai calde vița pierde după 3—4 ani, în regiuni mai reci mai tîrziu. După cum am amintit, Franca a fost mai întăiu infectată de Ph., adecă în 1868; după aceasta au urmat Portugalia 1870, Austria 1872, Germania și Elveția 1874, Ungaria 1875, Spania 1877, Italia 1879, Rusia 1880, Serbia 1882, România 1883, Bulgaria 1884, Turcia 1885, astfel că dintre țerile europene cultivatoare de vin numai Grecia se crede că a ramas scutită de Ph. Suprafața viilor distrușe de acest parasit se urcă la milioane hectare. Mijloc sigur pentru distrugerea acestui insect pînă astăzi nu s'a putut găsi. Intrucătva s'au afirmat următoarele mijloace: 1) submersiunea (punerea sub apă) viilor, cari însă numai în puține localități este posibilă; 2) întrebuintarea materiilor insecticide cu deosebire sulfura de carbon și sulfoarbonat de potasiu; 3) aplicarea îngrășemintelor concentrate, prin cari se fortifică vițele de vie. Toate aceste mijloace s'au găsit imposibile la întinderi mari. În schimb însă se replantează viile distrușe cu vițe americane, cari sînt mai rezistente contra Ph.-ei și cari se altoiesc cu viță indigenă. Cele mai rezistente sînt varietățile: *Vitis riparia*, *V. r. sau vage*, *V. Solonis*, etc. Singura posibilitate de a cultiva vițe indigene nealtoite este a se planta în nășipuri, chiar și nășipuri sburătoare. Aci Ph. nu pote să se misce pe rădăcini, fiind împiedecată de firele mărunte ale nășipului, cari se alipeșc de rădăcini. Incercările în acest sens

în Franția și Ungaria de sud au dat rezultate foarte favorabile. Pentru a împiedeca transportarea acestei flagel dintr'o localitate în alta, toate statele au legiferat măsurile necesare pentru a împiedeca dislocarea Ph.-ei din locurile infectate deja.

Physalis L., (botan.) gen din fam. Solanaceae, tribul Solaneae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene cu frunzele întregi sinuate sau mai rar pinnatifide; flori mai adesea inchi axilare, solitare, pedicelate, violacee, gălbui sau albe; fructele sânt bace globuloase, închise în caliciul umflat. Se cunosc vr'o 30 de specii dintre cari cele mai multe sânt americane, în Mexico sau în America boreală, puține cresc prin regiunile calde ale globului. În părțile noastre cresc prin păduri, prin locuri umbroase, pe lângă garduri, drumuri și prin vie *Ph. Alkekengi* L., numită popular: Cireașa ovreilor, Papele, Papalău, etc. [Z. C. P.]

Physeter macrocephalus, v. Cachalot.

Physiatru, (*grec.*) medic care toate boalele vrea să le vindece prin tratament dietetic și aplicarea metodică a apei.

Physicus, s'a numit și se numește pe alocurea și astăzi medicul aflat în funcțiune publică, însărcinat cu lucrări de Poliția sanitară, de Igiena publică și de Medicina legală.

Physiokrația, a fost totalitatea ideilor emise în secl. XVII de către Quesnay, (1694—1774), medicul lui Ludovic XV, idei publicate de el în »Encyclopedie« la 1756; grupate și coordonate apoi de către Dupont de Nemours, sub numele de Ph. Ph. sau sistemul agricol physiocratic, cum s'a mai numit, susținea că pământul și numai el (agricultura) poate fi considerat ca sursa avuției adevărată; acest sistem a fost o reacțiune științifică contra doctrinei mercantile, care susținea că aurul și argintul, fiind singurele bogății reale, agricultura, comerțul și artele nu însemnau nimic decât întru cât aceste ocupațiuni puteau procura posesiunea celor mai mari câștigații de numerar metallic. Ambele erau doctrine eronate, și economistul scoțian Adam Smith le-a spulberat arătând lumii mai târziu, cu mai multă dreptate, că bogăția consistând în valoarea de schimb a lucrurilor, munca este sorgintea ori cărei bogății. [N. E. Idieru.]

Physiologus, (cel ce se ocupă cu științele naturale). Titlul unei scrieri celebre din evul mediu, care tractează despre regnul animal, după cum se află expus în simbolica biblică, în miturile antichității și în fabulele evului mediu.

Physostigma Balf., (botan.) gen monotip de plante din familia Leguminoaselor, tribul Phaseoleae; cuprinde o singură specie volubilă tropicală africană: *Ph. venenosum* Balf., a cărei semințe toxice bobul de Calabar se folosește în medicină ca contractant al pupilei. [A. Pr.]

Phytelephas Ruiz. et Pav., (botan.) gen din fam. Palmae, tribul Arecaeae, cuprinde vr'o 3 specii de mici Palmieri, fără spini, cu frunzele terminale elongate, pinnatisect, cu florile dioice, dispuse în spadice interfoliacee, compacte. Speciile acestui gen cresc în America tropicală (Peru și Noua Grenada). Albumenul cornos al semințelor de *Ph. macrocarpa* Ruiz. et Pav. și *Ph. microcarpa* Ruiz. et Pav., constituie productul, cu-

noscut sub numele de Ivoriu vegetal, care este un prețios articol de comerț. [Z. C. P.]

Phyteuma L., (botan.) gen de plante perene din familia Campanulaceelor, foarte înrudit cu Campanula de care diferă prin corola 5 partită. Cuprinde ca. 50 specii europene, din reg. mediteraneană și central-asiatice. Dintre speciile mai frecvente la noi cităm din reg. alpină și subalpină: *P. orbiculare* L., bănică și *P. Vagneri* Kern., cărbunii, pe când *P. canescens* W. K., e o plantă de stepă. [A. Pr.]

Phytobiologia, tot una cu Biologia vegetală.

Phytochimia, tot una cu chimia vegetală; cuprinsă în chimia biologică.

Phytogeografia, geografia vegetală. (v. ac.)

Phytognosia, cunoașterea plantelor.

Phytografia, descrierea plantelor, botanica descriptivă.

Phytolacca L., (botan.) gen din fam. Phytolaccaceae, trib. Euphytolaccaceae, cuprinde plante frutescente, erbacee, rar arborescente. Acest gen are 10 specii tropicale sau subtropicale, mai adesea americane, puține cresc în Africa, Asia orientală în munții Himalaya și în Asia mică. În părțile noastre cresc cultivată și subspontană *Ph. decandra* L., numită popular Cârmaf; fructele (bacele) închis-roșii ale acestei plante sânt întrebunțate la colorat în roșu. [Z. C. P.]

Phytologia, tot una cu Botanica.

Phytomorfoza, morfologia plantelor.

Phytonismul, o specie de divinațiune ce constă în aceea, ca demonul ocupând corpul cutărui om, grăiesce prin el, descoperind lucruri ascunse.

Phytonomia, taxonomia, botanica sistematică sau clasificarea plantelor după asemănările și deosebirile lor, după gradul de înrudire și de perfecțiune al lor.

Phytopalaeontologia, paleontologia vegetală (v. ac.)

Phytopatologia, studiul boalelor la plante, boale provocate de parasite animale, de bacterii, de ciuperci sau de fanerogame parasite. E una din ramurile botanicii aplicate, de mare importanță, având în vedere numeroasele plante cultivate de om și multe boale de cari pot fi atacate; să cităm numai câteva: mana, mildew și filoxera viței de vie; rugina și tăciunile cerealelor; hernia verzei, ș. a.

Phytoteratologia, teratologia vegetală, studiul diformățiunilor dela plante și al cauzelor cari le provoacă, aceste cauze fiind mai de obicei externe: animale sau vegetale parasite ori epifite cari determină o formațiune monstruoasă, locală pe frunze, flori, tulpini sau rădăcini; așa sânt coecidiile, gogoșile sau gallae (v. ac.)

Phytotomia, anatomia vegetală, studiul structurii plantelor prin ajutorul disecțiunii, microscopului și tuturor mijloacelor tehnice date de istologie. Intemeiatorii Ph.-ei sânt englezul N. Grew și italianul M. Malpighi în secl. XVII (1671), iar însemnate descoperiri în acest domeniu au făcut în secl. XIX Brisseau-Mirbel (1808), Hartig, Hugo von Mohl, Unger, Naegeli, Strasburger și alții.

Piacenza, fost ducat în Italia super. împreună cu Parma; dela 1860 provincie ital. în Emilia, 2471 km². cu 229,830 loc. (1897). *Capitala* P. (vechia Placentia) e fortăreață cu 11 forturi lângă Padu, 34,987 loc.; reședință episcopescă;

castel; catedrală zidită 1122—1233 în stil lombardo-romanic; biserica bogată San Sisto, în care a fost madona sixtinică până la 1754; fabrici de mașine, mătășă, ciorapi, etc. În apropiere *câmpurile roncalice*.

Piaffe, (*franc.*) laudăroșie; mișcările pe loc și agitate ale unui cal cu mult temperament sau foarte iritat.

Pia mater, membrana internă, din cele trei ce învelesc creierul și măduva spinării. Ea este ca o rețea vasculară foarte subțire; într'însa se împart vasele arteriale până a nu pătrunde în creier și tot dintr'însa ies vinele.

Plan, 1) *P. de jos*, (magh. *Szász-P.*), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 1602 loc. (1891) Români și Sași. 2) *P. de sus* (magh. *Oldh-P.*), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 2022 loc. (1891) Români.

Pianino, v. Piano.

Piano, (*ital.*) în musică termin de nuanțare, echivalent cu încet, liniștit, prin opoziție cu *forte* (v. ac.) = tare. Superlativul e *pianissimo* sau presc. pp. Numele de P., *Piano-forte* sau *Forte-piano*, s'a dat încă instrumentelor poli-fone, în cari sunetul e produs de o serie de coarde metalice puse în vibrațiune printr'un sistem de ciocanase ce ascultă de degetele executantului prin intermediarul unei claviaturi. P. modern rezultă dintr'o modificare a vechiului *clavecin*, pe care cerințele expresiunii îl găsiu insuficient, neputând în de ajuns a-și varia sonoritatea. La începutul secl. XIX apare așa numitul *Pianino*, cu lada de rezonanță verticală. Necontenitele perfecționări aduse în factură fac că P. suplini cu totul vechiul clavecin; deja în 1767 apare în orchestră ca acompaniator, și favoarea lui crește necontenit. În timpurile mai noi P. ia o astfel de importanță, că e o adevărată excepție compozitorul care nu e pianist și mulți sunt aceia, cari au fost de primul rang; e de ajuns a cita nume ca Meyerbeer, Mendelssohn, Schumann, Rubinstein, Saint-Saëns, ș. a. E incontestabil, că P. a adus și aduce reale servicii compoziției și că a fost propagatorul prin excelență al partițiilorilor de operă și al muzicii simfonice. Marea popularitate de care se bucură P. a făcut pe factori a căuta neîncetat să-i aducă modificări, unele de o utilitate practică, altele remase în domeniul curiozității; numai într'un op special și-ar pute găsi loc detalierea lor. [T. C.]

Pianoforte, v. Piano.

Piaristi, ord călugăresc fundat 1621 de Sf. Iosif Calasantiu în Italia pentru instruirea și crescerea tinerimii (Congregatio Paulina clericorum regularium Pauperum Matris Dei scholarum piarum). Membrii acestei congr. s'au lătit curând în toată Italia, în Spania, Austria și Ungaria. Ați ordul P. este în stingere.

Piaști, fam. princiară polonă, a cărei protopărinte a fost *Piașt*, un țeran din Kruswitz în Kujavia, care să fi ajuns în secl. IX principe al Poloniei. Potestatea P.-lor a întemeiat-o Boleslaw Chrobry, care se numi pentru prima oară (1025) rege al Poloniei. P. se ramificară în mai multe fam.; se stinseră în Polonia cu Casimir III (1370), domniră în Moscovia ca principii suzerani până 1526, în Silesia până 1675.

Piastru, monetă span-mexicană, v. Peso; turc-egipteană, numită *Gerç*.

Piastru colonial, v. Gurd.

Piața. La națiunile moderne P. publică nu mai e decât centrul orașului; la popoarele vechi și mai ales în marile republici, P. era chiar și inima orașului sau a cetății. Pe P. publică poporul trăia, delibera asupra afacerilor comune, judeca procesele, delega pe împuterniciții săi, într'un cuvânt, pe P. publică poporul își exercita suveranitatea. La Athena, cele două P. publice, Agora și Pnyx, vasta incinta, învecinând Acropola, servia în același timp ca loc de întrunire pentru ținerea comițiilor, de cameră de chibzuire și de tribunal. Acolo, în fața tuturor cetățenilor adunați, se ceteau proiectele de decrete cari interesau afacerile publice și trebuiau ca ele să fie ratificate prin șese mii de voturi cel puțin. Tribuna era liberă pentru ori cine avea, sau credea că are, să dea o părere folositoare; dintr'o și într'alta un individ se putea revela ca orator. Forum (v. ac.) al Romanilor evoca nise amintiri identice. Acolo asemenea se concentra, timp de mai mulți secolii, toată viața publică a unui mare popor. Acel spațiu vast, acoperit de ruinele monumentelor dispărute, era pentru Romani obiectul unei venerațiuni superstițioase. Forum-ul, împersurat de edificii, de basilici, de temple, de tribunale, de portice, ca și Agora, avu și el tribuna sa nu mai puțin celebră pe care se ilustrară Grachii, cei doi Catoni, Cicerone, Hortensius; Demosteni și Isocrați ai Romanilor. Acolo, marii oratori pronunțau discursurile lor, în ajunul vr'unui resboiu sau tratat; acolo ridicau vocea tribunii în numele poporului; acolo se făceau și se desfășeau legile, în prezența poporului adunat. Civilizațiunile moderne nu le mai place acest complet exercițiu al suveranității populare în loc deschis; P. publică și-a schimbat caracterul și, dacă ea a mai fost pe ici-colea, în evul mediu, locul de întrunire al cetățenilor chieamați să delibereze asupra afacerilor comune, ea n'a întârziat însă să devie ceea ce a ramas, adică simplul loc de plimbare. Inrîurirea P.-ei publice asupra afacerilor dispără, necesarmente, în același timp când și puterea trecu din mâinile poporului în ale aristocrației sau ale suveranilor. Totuși, P. publică a ramas mult timp, și pe alocura chiar până azi, centrul orașului, a cetății, înfrumusețată cu edificiile cele mai remarcabile, în același timp: tîrg, loc de executare, teatru petrecerilor publice și al emoțiunilor populare. Cuvântul P. mai are și o altă accepțiune în limba română-vulgară și însemnează locul de adunare, incintă pătrată sau simplă stradă a unui oraș al precupeților, zarzavagiilor și în genere a tuturor vîndătorilor de merinde, obiecte și substanțe alimentare, etc.

Piatra, (mineralogie și geologie), corp neorganizat, solid, ce întră în constituțiunea coajei pământului.

Pietri artificiale, sînt diferite amestecuri, cari solidificându-se ca P.-le naturale, se folosesc ca surrogat în locul lor. Ca P. artificiale pentru clădiri este cea mai usitată *P. artif. năstipoasă*, compusă din un amestec de ciment, var ars, pietriș mărunt și năsip amestecat și bine frământat cu apă, așezate apoi în forme și ținută patru săptămâni tot umedă pe deasupra. *Cărd-miștile* și *figele* arse încă se pot numera între

P. artif. Alte P. artif. avem *P. Cendrin* din cenușe și var, *Marmoră artif.* din stărămături de marmoră și ciment, *Cajalitiul* din magnezia-ciment, *Xyloitiul* din magnezia-ciment și țărițe de lemn, *Lavă metalică* din var, năsip, păcură și ceva ceară, etc. Se mai fabrică în ziua de astăzi și o mulțime de P. artif. ca imitațiune ale P.-lor scumpe, (v. ac.).

Piatră de construcție, care servește pentru construcții diverse. Ori și ce piatră, care are un grad oarecare de rezistență, poate fi întrebuințată ca P. de c. Ca să fie bună trebuie pe lângă rezistență să fie greu alterabilă prin atmosferă (să nu conțină intercalații argiloase, vine carbunoase, minereuri, crepături), să aibă o structură cât de uniformă, cimentul la cele clastice să fie bun; absorbțiune de apă slabă. Apoi mai intervin frumșea și culoarea structurii, și dacă se poate lucra și exploata ușor. Pentru construcții de locuințe, acolo unde piatra înlocuiește cărămida, se întrebuințează P. de c. poroase. P. de c. se exploatează în cariere. P. de c. pot fi granite, sienite, diorite, diabase, trahite, basalturi și tufuri, gresii, calcare diverse, marmoră și uneori gneisuri.

În Rom. piatra cea mai bună și rezistentă de construcție e gresia dela Gura Văii (Vêrciorova), unele conglomerate și gresii din Dobrogea, gresia dela Albesci, Rucăr (Muscel), granit dela Turcoaia, Greci (Dobrogea), calcare la Tulcea, pe Valea Oitului, etc. Gresii terțiare prin conținutul lor argilos și prin pirită nu întrunesc condițiile unei bune P. de c.

Piatră de moară, o rocă dură cu suprafața aspră, care servă pentru măcinatul cerealelor, cimentului, colorilor, etc. În industria mare înlocuită în parte prin cilindre de metal. Varietăți numeroase, cari depind de scopul de întrebuințare. Ca P. de m. se întrebuințează mai ales quarțul de apă dulce (Hidroquarțite) în Franța și Ungaria. Gresii și conglomerate în România. (gresii quarțoase liasice în jud. Gorj), America de nord, Elveția, etc. Lave diverse (Trahite, Riolite, Porfire) în Ungaria, Germania, etc.

Piatră olardă, rocă cloritoasă uneori ceva talcoasă, verșuie, moale. Însoțesc roce calcaroase metamorfosate, unele roce eruptive basice și sisturi cristaline.

Pietri scumpe, minerale, cari prin duritatea, inatacabilitatea, frumșea și raritatea lor sunt întrebuințate în bijuterie. Afară de cele dintâu două calități, cari sunt indispensabile, mai intervin în apretierea P. s., după mineralul considerat, transparență, culoare, irisațiune, luciu, etc. Gisementele cele mai bogate în P. s. sunt aluviuni vechi și moderne. Țerile următoare produc cea mai mare cantitate de P. s. rari: India, Birma, Siam, Ceylon, Africa de sud, Brasilia, Columbia, Australia și Ural. Unele P. s. s'au produs artificial, cum s. e. e rubinul. Reproducerea însă e foarte anevoioasă, încât n'are nici o influență sensibilă asupra prețului. P. s. se falsifică foarte mult. Se întrebuințează mai ales o sticlă plumbiferă, numită »Strass», și care se poate colora. P. s. se taie și se șlefuiesc înainte de a fi puse în comerț. Formele cele mai obicnuite la cele transparente (s. e. Diamant) sunt: brilliant, rosetă, formă tabulară și briolietă, iar cele netransparente (s. e. turcoasa) se taie

în forme mai mult sau mai puțin rotunde (en cabachon). Valoarea unei P. s. depinde în general de mărimea sa, foarte bogat de calitatea sa, însă e tare influențată de bogăția gisementelor în exploatație, de modă și de condițiunile economice atât ale țărilor producătoare, cât și ale celor ce cumpără.

Piatră, cultul de, e venerarea unei pietri anume alese, așa cum se află în natură, sau cioplită. P. s'a venerat ori ca un obiect, în care a intrat atare spirit (v. Cultul de animanion sau fetișism), ori ca idolul deității anumite (v. Idol), ori ca piatră de sacrificiu, adecă de altar. Acest cult a fost cel mai lătit la popoarele selbatice în antichitate, ba se află și azi în Asia, Africa și America și e un material vast al cercetărilor.

Piatră, perioada de, v. Perioad.

Piatra, com. urb. în România, capitala j-lui Neamțu, situată pe valea riului Bistrița, între munții Cernegura, Cozla și Petricica, cu 17,361 loc. (1899), între cari 8365 Rom., 559 supuși străini și 8467 nesupuși nici unei protecțiuni (Ovrei). P. e reședința prefecturii j-lui, a subprefecturii plășii Piatra-Muntele, a comitetului permanent, a corpului tehnic, a revisorului școlar, a unui tribunal de I instanță și a unei judecătoria de ocol, a protoerului, a regimentului 15 de dorobanți și a 2 escadroane de călărași, etc. Instrucțiunea numără 3 școale primare de băieți și 3 de fete; 1 gimnasiu real, 3 pensionate private de fete și o școală de muzică bisericească. Biserici sunt 7, dintre cari biserica Sf. Ioan, qisă și Domnească, este zidită de Stefan cel Mare la 1497. Mai sunt 2 tipografii, 4 librării, 1 spital, 2 farmacii, fabrici de chibrituri și cuie de cioboate, fabrici de postav, de săpun și multe depozite de lemnării. Orașul P. este declarat de stațiune balneară și poate servi în același timp ca stațiune climaterică, aflându-se la o înălțime de 390 m. deasupra nivelului mării. Temperatura aerului în lunile de vară este în termen mediu de 20° C. Vegetațiunea orașului și a împrejurimilor e formată pe lângă mulțimea arborilor fructiferi și de brați, mulift și alte specii de arbori, ceea ce face, ca aerul să fie îmbalsamat și propriu pentru succesul unei stațiuni climaterice. (Cf. C. D. Gheorghiu, Dict. geogr. al j-lui Neamțu. Bucuresci, 1895).

Piatra, com. rur. în Rom., j. Romanai, compusă din sat. P. și Criva cu 1374 loc. (Dict. geogr. 1889), 2 biserici și 1 școală. Com. e strabătută de șosaua naț. Corabia-Riu-Vadului; la apus de P. se află stațiunea de cale ferată *Piatra-Olt*, unde se încrucișează calea fer. Corabia-Turnu-roșu cu linia Slatina-Craiova.

Piatra, com. rur. în Rom., j. Teleorman, situată pe valea Călmățuiului, cu 3251 loc. (Dict. geogr. 1897), 1 biserisă și 1 școală. Aici se țin 2 bălcuiri la an. La 1594 Mihaiu Viteazul bate pe Turci și la P. și-i respinge până la Nicopole.

Piatra, lithiasa, (med.) calculi, concremente. Se formează în cavitațiile, canalele sau parenchimul corpului, din sedimente, secrețiuni îngroșate, puroiu și alte produse patologice, precum și din corpi străini. Se pot compune și din produsele secrețiunii, precum se observă în rinichi și bilă. Calculii salivari se formează în glandele salivare, calculi renali, calculi vesicali (v. Pietri urinare), calculi pulmonari, calculi biliari iau naștere în rinichi, beșica udului, plumăni, fiere.

Rhinoliții sînt calculi nasali, cari de obicei se compun din depozite calcare formate în jurul corpurilor străine introduși în fosele nasale.

[E. F.]

Piatra Amazoanelor, mineral, v. Microlin.

Piatra-Arsă, munte din ramura Bucegilor, lângă com. Sinaia (România). Are 2334 m. înălțime și este proprietatea particulară a regelui Carol I. Are o peșteră de 40 m. lungime, 20 lățime și 15 m. înălțime cu stalactite și stalagmite; Distanța dela Sinaia la peșteră se poate percurge cu piciorul în 2—3 ore. La poalele muntelui sînt cariere de piatră, exploatări de lemne, fabrici de var, toate legate prin o linie funiculară cu calea ferată. (Cf. Carmen Sylva, »Poveștile Peleşului« (legendă) și I. G. Babeș, »Din plaiul Peleşului«.) [A. M. M.]

Piatra lui Aron, v. Aron, Piatra lui.

Piatra de cazan, este o crustă ce se formează pe pereții interiori ai unui vas, cu deosebire în cazanele dela mașinile cu vaporii când se fierbe și se vaporizează apă calcaroasă în ele. Ea constă în cea mai mare parte din carbonat sau sulfat de calce și poate produce exploziunea cazanelor. Se usită diferite mijloace chimice cât și mecanice pentru a împiedeca această depunere.

Piatra Cetii, una dintre cele mai însemnate înălțimi ale Transilvaniei, 1236 m., în apropierea com. rur. Cetea, cott. Alba infer.

Piatra Craiului, (germ. Königstein, magh. Királykö), un colos de munte, aparținător munților Terii Bârsei, dar despărțit de șirul lor prin pasul Branului. Este alcătuită din stânci în prevalența de calcar și are coaste prețipoșe, peșteri și abisuri. Piscurile mai înalte sînt: Piscul Baciului (2241 m.) și Piatra sau la Cruce (1814 m.) Între aceste două se afla prapastia romantică Crepatura. Pe Piscul Baciului este un ecou, care redă 15 silabe. (Cf. Teara noastră, de Silvestru Moldovan. Sibiu 1894, p. 213—217).

Piatra Craiului, 1083 m., în apropierea com. rur. Cricău, cott. Alba infer. Pe culmea ei se află o cetate, una dintre cele mai vechi din Ardeal. La începutul secl. XVI s'au încuibat în tre zidurile ei hoți, cari prădau și jefuiau satele dimprejur. Reg. ung. Ladislau II a poruncit dărîmarea ei (1512).

Piatra dinților, v. Leptothrix.

Piatra filosofală, v. sub art. Filosof.

Piatra iadului, sinonim dela azotatul de argint (Az O₃ Ag). Cristalizează în lamele romboidale incolore foarte solubile în apă. Coagulează albuminele, e toxic și caustic. v. și Lapis.

Piatra născătoare, (mitol.) (lat. *Petra Genitrix*), se ține de cultul persico-roman al lui Mithras (v. ac.) ȕeul soarelui. Acesta a avut sacrațiile (altare cu cele sfinte) într'o peșteră de stîncă, simbolul întunerecului, din care Mithras în toata ziua iese, ca să lumineze lumea. În Carnuntum s'a descoperit o peșteră cu 6 altare, 5 erau dedicate Deo Invicto Mithrae, iar unul: Petrae Genitrici. [Atm.]

Piatra Nilului, mineral, varitate brună de jasp, ce se întălesce în deserturi egiptene.

Piatra plutitoare, rocă, varietate de opal; concrețiuni silicioase de obicei poroase, ușoare în roce sedimentare, s. e. în pămînt cu diatome (tripoli), etc.

Piatra ponce, rocă eruptivă vitroasă, albă, foarte poroasă, constituită de un țesut de fibre

și pielite sticloase. P. p. e o varietate spumoasă a lavelor din erupțiuni submarine. Se întrebunțează uneori ca piatră de construcție, în industrie (ca izolator, p. slefuit), în labor. chimice, etc.

Piatra Tăiată, sursă de apă minerală, v. Carol Davila.

Piatra urinară, (med.) în casurile mai rare se formează în beșica udului (cystolithiasă), de obicei în sa sînt de origine din rinichi (nephrolithiasă, lithiasă renală). În rinichi constituiesc concremenete, ce se eliminează sub formă de năsip, sau sub formă de calculi și sînt formate din elemente normale sau abnorme ale urinei, desvoltându-se în țesutul rinichiului sau în bacinet. Prin iritațiune calculii pot da nascere la inflamațiunea bacinetului (pyelită), sau acesta poate fi atins în același timp cu rinichiul (pyelonephrită). Cât timp nu se eliminează cu urina decât năsip, nu se produce nici o turburare în organism, dar din momentul ce s'au format calculii, dureri foarte violente însoțite de turburări ale micțiunii (colici nefretice) precum și hematurii (urină amestecată cu sînge) fac aparițiunea lor. În beșică cele mai multe ori calculii sînt liberi și se deplasează cu mișcările bolnavului. Calculii se desvoaltă sub influența cistitei (inflamațiunea beșiceii) și al retenției urinei. Simptomele principale produse în aceste casuri sînt: hematurii provocate prin diferite mișcări; dureri, cari însoțesc sau preced hematurii și turburări în micțiune. Concremenetele se compun din urate, oxalat de calciu, cistină, xanteină, fibrină, fosfate, etc. P.-le vesicale se întălesc la copii mici și la bătrani. În lithiasa renală pe lângă regimul alimentar bine instituit (a nu face abus de carne, de beuturi alcoolice; a lăsa cu totul la o parte unele legume precum: sparanghelul, macrișul), se întrebunțează cure de ape minerale: Carlsbad, Vichy, Neuenahr, Vittel, Vals, Căciulata, precum și medicamente interne: bicarbonat și benzoat de sodă și carbonatul de lithină. Din beșica udului P.-le se extrag sau pe căile naturale, după ce au fost reduse în bucăți (lithotritia sau lithotripsia), sau printr'o deschidătură făcută în beșică (lithotomia). [E. F.]

Piatra de vin, v. Cremor.

Piatra vulturului, (*Aetite, Geode*), siderit argilos cu o structura lameloasă cu un simbur la mijloc. Bilin, Teplitz.

Piauhy, stat în Brasilia nord-amer., 301,797 km². și 267,609 loo. (1890) Capit. Therezina.

Piave, rîu în Italia super., isvorsece din Monte Paralba, în Alpii carnici, se varsă spre nord-est dela Veneția în Marea Adriatică; 215 km. lung.

Piazza, *Giuseppe*, astronom italian, n. 1746 în Ponte; 1779 profesor în Roma, 1781 în Palermo, 1817 director general al observatoriilor regatului ambelor Sicilii în Neapole; † 1826. A descoperit 1801 steaua Ceres. A scris: *Lezioni elementari di astronomia*, 2 vol., 1817.

Pic, (marină) o vergea care se așează cu un capăt pe catarg, iar capătul superior este în sus, vergeaua fiind înclinată pe catarg de 40°—50°; pe P. se așează vecele numite *raude*. [Const. B.]

Pič, *Iosif Ladislau*, erudit cech, profesor la universitatea din Praga. Publicații: *Über die Abstammung der Rumänen*. Leipzig, 1880; *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht, ein Beitrag zur Kritik der älteren*

ungarischen Geschichte. Leipzig, 1882; Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht, 1885; Die daoischen Slaven und Csergeder Bulgaren, 1888; Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage, 1886.

Pica, unul din numele Bibliciei (v. ac.).

Picadores, v. Lupta de tauri.

Picant, bucată cu gust original deosebit, acrișor, pipărat sau aromat, care deschide pofta de mâncare; ațîțător, înțepător, fin, spiritual, interesant. **Picanterie** ceva ce este P.

Picard, *Louis*, autor dramatic și romancier franc., n. 1769 în Paris, † 1828. Dotat cu spirit de observațiune și de un adevărat talent minic se decise pentru teatru. În același timp publică un mic roman »Eugène de Senneville« și piesa »Badinage dangereux«. Apoi »Masque«, comedie în două acte, »Le passé, le présent et l'avenir«, comedie în 3 acte, etc. Talentul dramatic al lui P. este incontestabil. El posedă mai ales cele două calități esențiale poetului comic: naturalul și veselia. A scris un mare număr de piese, și cu toate acestea, lucru de remarcat, n'a împrumutat nimic dela nimeni.

Picardia, în vechime ținut în nord-estul Franței, acum împărțit între departam. Pas-de-Calais, Somme, Oise, Aisne și Nord; capit. Amiens; forma un guvernament en Artois.

Picături de Batavia, v. Lacrimi de sticlă.

Piccini, *Niccolò*, compositor ital., n. 16 Ian. 1728 în Bari, † 7 Maiu 1800 în Paris, faimos nu numai prin fecunditatea lui (în 15 ani nu a produs mai puțin de 130 partițiuni de opere), dar și prin lupta cu Gluck, chemat fiind la Paris de tractorii acestuia (v. Gluck). P. raportă cu această ocașie un frumos succes cu opera sa »Roland« (1778), care făcu pe Gluck a renunța la partițiunea sa începută pe același text; Gluck însă își luă revanșa prin »Iphigenie en Tauride« (1779). Dnpă o viață atât de activă și de productivă, P. muri totuși în miserie. [T. C.]

Piccolo, (*ital.*) instrument musical, v. Piculina.

Piccolomini, *Octavio*, duce de Amalfi, beliduce în resboiul de 30 ani, n. 1599; își are originea din familia P. din Siena, din care se trăgea și papa Pius II. Mai întâin a fost în serviciu spaniol; a participat la luptele din Terile de jos și Italia; 1627 a intrat în armata lui Wallenstein. S'a distins foarte mult în lupta dela Lützen 1632. Deși era om de încredere al lui Wallenstein, totuși a contribuit mult la căderea acestuia. 1642 a fost părtaș la înfrângerea dela Leipzig. † 1656 în Viena. *Max P.*, amintit în tragedia »Wallenstein« de Schiller. este fiul unui frate al lui P., pe care l-a fost adoptat.

Picea Lk., (botan.) gen de plante arborescente din fam. Coniferelor, trib. Abietineae, cu foile sempervirente oncolore aciculare dispuse în spirală, florile monoice și conurile erecte sau orizontale. Cuprinde ca. 12 specii extratropicale din regiunea boreală. *P. excelsa* Lk., molidul, formează complexe mari de păduri în Europa nordică și centrală, aici în regiunea montană (mai ales subalpină). Lemnul se folosește ca material de construcție, catarguri, instrumente musicale (lemn de rezonanță), la prepararea de hârtie, etc. Reșina de molid se întrebnițează mai ales la confecția perilor, la calafatarea corăbiilor, etc. Molidul prin portul său a servit ca

motiv în arhitectura gotică. El se cultivă dimpreună cu specii înrudite ca arbor ornamental rustic. [A. Pr.]

Picenati, Piceni, v. Pecenegi.

Picenum, în antichitate ținut în Italia de mijloc, lângă Adriatică, cu orașele Ancona, Firmum, Asculun, etc.. Iouit de Picenții sabelli, 268 a. Chr. cucerit de Romani.

Pichegru, *Charles*, general francez, n. 1761, † 1804 în Paris. La 1783 intră în un regiment de artilerie; în 1791 se semnalează prin actele și discursurile lui revoluționare, din care cauză e ales president al clubului iacobin din Besançon. În anul următor e proclamat de voluntarii batalionului de gardă de șef al lor, apoi în fruntea acestora aduce reale servicii armatei de Rin (1793), din care cauză este numit general. El sciu să-și atribue meritul operațiunilor efectuate împreună cu Hoche, comandantul armatei de Mosela, și intrigează pe lângă comitetul de salut public pentru arestarea lui Hoche, și obține comanda celor două armate. În anul următor (1794), în capul armatei de nord el reia Valenciennes și Condé, luptă la Cassel, Courtrai, Menin, preparând astfel victoria dela Fleurus, datorită mai ales lui Jourdan și lui Moreau. La începutul anului 1795 în capul armatei franceze desparte pe Anglo-Olandezi de Austriaci prin ocuparea insulei Bomel, ia Amsterdamul și prinde flota olandeză, profitând de imobilitatea ei în Marea Inghețată, după care, pus în capul armatelor de Rin și Mosela, ia Mannheimul. Tîrît de o ambițiune neînfrînată, el devine instrumentul agenților regalști, a caror încredere o capătă compromițînd prin manevre militare, cari bănuiesc tradaerea, mersul înainte al colegului său Jourdan, lăsându-se să fie batut la Heidelberg și închis în Mannheim. El promiseese să înainteze cu un corp de elită asupra Parisului, unde era să proclame rege pe Ludovic XVIII, prinind în schimb guvernul Alsației, recompensă bănească, titluri și onoruri de tot felul. Planul cade prin înprejurari contrare; însă el rămâne bănuît și se retrage la Arbois; iar după un an este ales în consiliul celor cinci sute și ales președinte de majoritatea regalistă. Cu directoratul este deportat la Sinnamari, unde constituția atletică îi permite să reziste climatei și apoi să evadeze în Anglia. În 1799 intră în Prusia, de unde fî îndată expulsat, și revine la Londra, unde ia parte la conspirațiunea lui George Cadoudal și avî îndrăzneala sa vina la Paris pentru înțelegeri secrete. Aci este descoperit și aruncat în închisoare, unde fî găsit sugrumat pe timpul când i-se instrua procesul.

Pichere, *Pichiri*, identic cu Biblică (v. ac.).

Pichet, 1) mic detașament de soldați însărcinați de regulă cu paza granițelor unui stat; 2) un joc de cărți.

Picneaga, com. rur. în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea cu 1250 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 1 școală cu 2 învățatori.

Picloarca, una din numirile populare ale plantei *Helianthus tuberosus* L.

Picior, partea cea mai de jos a membrilor inferioare; la om partea piciorului dela glesne în jos. Piciorul articulează cu gamba. Are două fețe; cea din sus se numește dorsală, cea din jos plantară. Se compune din tars cu șapte oase,

metatars cu cinci oase și cinci degete, dintre cari degetul cel mare are două falange, iar celelalte patru câte trei falange. Cele șapte oase ale tarsului sunt astfel așezate, că formează un arc, concav către fața plantară a piciorului; acest arc garantează elasticitatea mersului. Partea posterioară a tarsului se numește calcâiu. Toate oasele piciorului sunt legate între sine prin articulațiuni.

Picior, măsură de lungime cu subdiviziuni decimale sau mai des duodecimale; în Prusia și Danemarca = 0.314 m., Anglia, Rusia și Statele Unite = 0.305 m., Austria = 0.316 m., Elveția = 0.283 m., P. vechiu de Paris = 0.325 m.

Picior de vers se numia în versificațiunea antică (metrică) o unitate ritmică din cuprinsul unui vers, ceea ce în versificațiunea modernă (ritmică) se numește: *tact* versificațional. Cea mai scurtă unitate ritmică sau *P. de vers* constă din o silabă lungă și una scurtă, s. e. trocheul: — —, etc. [*]

Piciorul caprei, (botan.) numele vulgar al plantei *Aegopodium Podagraria* L. (v. ac.). **Piciorul cocoșului**, (botan.) numele vulgar al mai multor specii de *Ranunculus* L., precum: *R. carpaticus* Herb., *R. mediterraneus* Gris., *R. pedatus* W. et Kit., *R. polyanthemos* L., etc. (v. ac.). **Piciorul vișelului** (botan.) v. Rodul pământului.

Picknick, (*engl.*) masă la care toți invitații contribuiesc cu partea lor, mai cu samă masa aranjată la petreceri și excursiuni, unde fiecare aduce felurite bucate de acasă.

Pico, insulă în grupa Azorelor, 455 km²., 28,921 loc. și un vulcan de 2320 m. înalt.

Picot, *Auguste Emile*, filolog și bibliograf franc., n. 23 Sept. 1844 în Paris, a fost secretarul principelui Carol al României (Sept. 1866 până Dec. 1867) și apoi consul al Franței la Timișoara (1869—72). Dela 1875 este profesor de limba română la Școala de limbi orientale din Paris. Publicații: *Les Serbes de Hongrie*, Paris, 1874—75 (anonim). *Alexandre le Bon*, prince de Moldavie. Viena, 1882 (în colabor. cu G. Bengescu). *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 1889. *La question des Israélites roumains au point de vue du droit*, 1868. *Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains*, 1873. *Les Roumains de la Macédoine*, 1875. *La chronique de Moldavie de Grégoire Urech*, text, traducere, note istorice, glosar, 1877—79. Afară de acestea, P. a mai publicat mai multe lucrări relative la bibliografia teatrului franc. P. este și membru onor. al Academiei rom.

Picot, 1) *P., François Edouard*, pictor franc., n. 1786 în Paris, † 1868 acolo. Lucrări princ.: *Amor și Psyche*, *Raffael și Fornarina*, *Orest*, ș. a. 2) *P., Georges*, istoric franc., n. 1838 în Paris, judecător tot aci, 1878 membru al institutului. Scr. princ.: *Histoire des États généraux 1355 à 1614* (edit. nouă 1888, 5 vol.).

Picquart, *George Maria*, locot.-colonel fre., n. 1854 în Strassburg, devenit celebru în procesul Dreyfuss (v. ac.). Dela început a susținut că borderoul pe baza căruia a fost acuzat și condamnat Dreyfuss, este un falsificat. Din această cauză a fost înproceșuat și el (pentru publicarea de documente secrete), dar în fine a fost reabilitat.

Picrați, sărurile corespunzătoare acidului picric (Trinitrophenolul). Toți P. sunt explozibili prin încălzire, cel de potasiu în special este foarte vătămător, cei de Barin și Strontiu sunt întrebuințați la fabricarea focurilor bengale.

Picric, acid, v. Acid.

Picromerita, mineral, sulfat de potasiu și magneziu hidratat; monoclin, rar. (Vesuv, Stassfurt.)

Picrotoxin, principiul activ al gogoșelor de pesci (*Cocnlius Levanti*). Alcaloid toxic.

Pictet, *Raoul Petru*, fisician elvețian, n. 1842 în Geneva; renumit pentru condensarea gazurilor așa numite permanente, a oxigenului și hidrogenului (1877).

Picți, (lat. *Picti* = pictați, tatuati), vechii locuitorii ai Caledoniei (v. ac.), probabil de neam celtic. În unire cu Scoții imigrați din Irlanda, ei fac incursiuni prădalnice în Britannia romană. După retragerea trupelor romane din Britannia, provincialii brito-romani chiamă în ajutor, în contra P.-lor și Scoților, pe Anglo-Saxoni (449), cari se fac apoi stăpâni pe Britannia. În secl. IX, P.-i devin supuși Scoților, între cari numele lor se pierde apoi.

Pictura, arta de a reprezenta pe suprafețe plane imagini de ființe, de scene ale vieții, de lucruri și fenomene ale naturii. Mișloacele ei sunt liniile, cari ne arată forma lucrurilor; lumina și umbra sau amestecul lor, numit *clar-obscur*, care ne dă aparența celor trei dimensiuni ale corpurilor solide; și colorile, cari exprimă vioiciunea și însuflețirea. Când arta întrebuințează numai liniile și clar-obscurul, se țice în special *desemn* (v. ac.); el e fundamentul P.-ei. Iar P. în înțeles propriu e înviorarea desenului prin colorii. Legea generală a P.-ei e armonia sau proporțiunea elementelor ei, ca să corespundă realității sau viziunii artistului. O parte esențială a ei e *perspectiva*, întemeiată pe regulile geometriei, prin care lucrurile apar la distanță, cum stau în natură. După subiectele ei se disting: P.-e de *natură moartă*, de *flori și fructe*, de *animale*, de *ținuturi* (peisage) și de *ființe omenești*, cea mai înaltă treaptă a P.-ei. Aceasta se împarte iar în *P. istorică*, de *portrete* (ale persoanelor particulare, existente), de *caractere* sau *ideale*, de *genre* (scene ale vieții de toate țiilele) și *alegorică*, care reprezintă idei morale, abstracte; dar alegoria e mai la locul ei în poezie decât în P. (v. Alegoria). P. se mai poate împărți, după locurile pentru cari e destinată, în P. de *tapete*, de *zidete*, de *cașd*, de *biserică*, de *teatru*, ș. a.; după materialul pe care se zugrăvesc, în P. pe pânză, pe carton, pe lemn (xilografică), pe piatră (litografică), pe aramă (chalcografică); după substanțele cu cari se amestecă colorile, deosebim P. în ceară, în fresc, în oleiu, aquarelă, pastel, ș. a. *Aquarela* (v. ac.) e genul cel mai nou de P., datează de abia din secl. XVIII. *Pastelul* (v. ac.) imitează mai credincios realitatea. Aquarela și P. în oleiu se disting prin fineța, transparența și vioiciunea colorilor; ele idealizează lucrurile. *Frescul* se întrebuința în timpul renascerii pentru tablouri mari și pentru înfrumusețarea operelor de arhitectură. Fondul pe care se zugrăvia, se pregătia prin o fină tencuială de var stins, de năsip și răsuri de țiglă sau de porțelan, repetată de trei ori; apol se zugrăvia cu colorii pe acest fin

ciment încă umed și proaspăt, și astfel văpselile se uscau deodată cu cimentul și deveniau durabile. Din cauza fragilității, care face ca asemenea capod'opere să se ștergă cu timpul, această P. monumentală se face astăzi în ceară, amestecată cu rășină, și în oleiu. Pentru portrete și opere mici, pentru P. disă miniatură, se întrebuintează de preferință aquarela și pastelul. *Mosaic* se dice P. în care colorile sunt suplinite prin puncte sau ținte mici de marmoră sau de sticlă, în felurite colori, aplicate pe smalt, pe fildeș, pe lemn sau pe sticlă, astfel ca trecerea dela o culoare la alta să fie nesimțită și să producă o perfectă iluziune optică. Dela mosaicul de sticlă, efectuit prin așezarea țintelor într'o compozițiune de plumb, arza a trecut încă din secl. XIV la P. pe sticlă, în care se imbibează colorile prin căldură ca și în *encaustica* din antichitate.

Istoricul picturii. În antichitate, în Egipt, India, China, P. avea un rol secundar pentru înfrumșetarea păreților și columnelor din temple și palate. P. adevărată s'a născut și a avut o epocă înfloritoare în Grecia, deși P. în oleiu nu era cunoscută. Despre frumseța ei se poate judeca numai după picturile de valoare inferioară de pe vasele antice și după cele murale, descoperite în Pompei și Herculenum. Romanii cultivară puțin P. În urma barbarismului din evul mediu P. începă a se desvolta în mod rudimentar, căci și unde se mai aflau modele antice, dacă nu erau sfărâmate, erau desprețuite ca păgâne. P. medievală luă un caracter religios-cristin, întâiu în catacombele Romei, apoi în Bizanț, cu forme tipice, fără viață și fără frumseță. De abia în timpul renascerii, prin studiul operelor antice, P. începă a fi mai naturală și mai adevărată, întâiu în Italia, unde în secl. XVI, veacul ei de aur, se înalță la cel mai înalt idealism, în școalele: florentină, romană, lombardă și venețiană. În țerile nordice P. a luat o direcțiune mai realistă, întâiu în Flandra către sfârșitul secl. XIV, unde întemeietorii ei sânt frații Eyck (v. ac.), apoi în secl. XV și XVI ajunse la cea mai mare desvoltare în Germania, în școalele: șvabă, franconă și saxonă. Pe când în Germania, în secl. XVII, prin resoiul de 30 ani căhă împreună cu știința și P., ea luă un nou avânt în școala olandeză și cea flamandă. În Spania P. ajunse la culmea desvoltării în secl. XVII în școala dela Sevilla. Caracterul ei distinctiv e expresiunea simțământului religios până la fanatism, (patria lui Loyola și a inquisițiunii). Tot în secl. XVII înflori P. în Franția prin mai mulți pictori. Anglia s'a distins în secl. XVIII prin P. de genre și cea satirică. În Germania, în secl. XVIII, P. luă un nou avânt cu începutul secl. XIX. În Franția, după marii pictori din secl. XVII, se desvoltă, ca și în literatură, mai întâiu clasicismul apoi romantismul, și după el naturalismul sau realismul. În aceeași direcțiune s'a cultivat P. și în alte țeri. (Cf. A. Woltman, Geschichte der Malerei von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart.) [M. S.]

Despre istoria și diferitele școale ale picturii și reprezentanții acestora, dăm următorul conspect:

I Timpurile antice. Egiptul: reprezentațiuni din viața deilor și domnitorilor, resboae, etc.,

pe păreții templelor și palatelor, pe columne, în camere mortuare, etc. *India:* P.-ri pe păreți în templele buddhistiche. Tot asemenea în *China*, unde P. a luat nascere încă înainte de era creștină, iar în *Japonia* abia prin secl. V d. Chr. În *Grecia* găsim începuturi ale P.-ei cam prin secl. VII a. Chr., de conținut religios, eroic și de animale, mai cu samă pe păreți și vase. Perspectiva și umbra necunoscută. *Școala attică* (P. în temple): Polygnotos (470—430), Apollodoros (pe la 420). *Școala Ionică* (P. după natură): Zeuxis, Parrhasios. *Școala dela Sikyon:* Eupompos, Pamphilos, Pausias (flori, pe la 360). *Apelles* († 308, Aphrodite), Protogenes, Antiphylos. *Mosaic* (podele): Sosos. *Etruria*, P.-ri pe morminte și vase. *Roma:* P. împrumutată dela Greci (P.-rile din Pompeji și Herculenum); P. originală ornamentală. Timomachus, Fabius Pictor, Ludius, etc.

II Evul mediu: Pictura creștină veche, (secl. III—VI). *Tablouri simbolice de părete* prin catacombe; cu, deosebire în Roma în secl. III și IV. *Mosaicul*, în secl. V și VI, cu deosebire în Roma (San Paolo, San Cosma și San Damiano) și Ravenna (San Giovanni în Fonte, San Vitale). *Era bizantină* (600—1200). *Stilul bizantin*, începând cu secl. VII (cea mai înaltă expresiune a magnificenței. P.-ri pe fond aurit, formele țeapene convenționale): *stilul romanic*, P.-ri de părete cu figuri serioase, înălțătoare; exemple: biserica din St.-Savin în Poiton (secl. XI), cea din Schwarzhendorf lângă Bonn (1152), domul din Braunschweig, etc. *Avântul P.-rei* (1200—1500). În Italia numeroase și splendide *mosaicuri*; se observă o direcțiune mai liberală în artă prin influența lui Giovanni Cimabue († pe la 1302); era înfloritoare a P.-rei pe sticlă în Franția (secl. XIII) și în Germania (secl. XIV și XV; domul din Colonia). *Școala de Praga* (sub Carol IV). Nicolae Wurinor. *Școala de Nürnberg* (dela 1350), icona altarului de Imhof (1380), altarul de Tucher (1385), etc., Wolgemuth († 1519). *Școala de Colonia*. Maestrul Wilhelm († 1378), Stefan Lochener (tabloul domului, pe la 1445). *Școala șvabă* (înfliuențată de școala flandra). Martin Schongauer († 1488), Bartolomei Zeitblom († pe la 1520), Martin Schaffner († pe la 1535), H. Holbein sen. († 1524). *Flandra*. Hubert van Eyck († 1426) și Jan van Eyck († 1440). Urmașii lor: Roger van der Weyden († 1464), Dirk Bouts, Hans Memling († 1495). *Școala de Florența* (înfliuențată de direcțiunea germană). Giotto († 1337) și Orcagna († 1376), Simone Martini († 1344), Angelo da Fiesole († 1455). *Școala toscană*. Masaccio († 1428; frescele în Santa Maria del Carinone), Filippino Lippi († 1504), Cosimo Rosselli, Benozzo Gozzoli († 1498), Ghirlandajo († 1494), Luca Signorelli († 1523), Pier degli Franceschi († 1492), etc. *Școala venețiană*. Giovanni Bellini († 1516). Conegliano († pe la 1509). *Școala paduană*. Mantegna († 1506). *Școala umbrică*. Perugino († 1524), Pinturicchio († 1513), Franția († 1517).

III Perioada de înflorire a P.-rei (1500—50). *Italia*. *Leonardo da Vinci* (1452—1519). Elevi și imitatori (școala lombardică): Bernardo Luini, Cesaro da Sesto, G. Ferrari († 1546), Andr. Solario, Sodoma († 1549). *Michelangelo* (1475—1564). Urmași și contemporani florentini: Seb. del Piombo

(† 1547), Dan. da Volterra, Marc. Venusti, Fra Bartolommeo († 1517), Andr. del Sarto († 1531). **Rafael** (1483—1520). Elevi: Giulio Romano († 1546), P. Caldara († 1543), Perino del Vaga († 1547), etc. Correggio (1494—1534). Urmăși: Parmegianino († 1540), Baroccio († 1612). **Venețianii**: Giorgione († 1511), Palma Vecchio († 1528), **Tizian** (1477—1576), Moretto († 1555), L. Lotto († 1555), Pordenone († 1539), Tintoretto († 1594), P. Veronese († 1588). Bassano († 1592, întemeietorul P.-rei Genre). **Terile de jos**. Gerh. David († 1523), Quentin Massys († 1530), Hier. Bosch, I. Mabuse († 1541), Lucas van Leiden († 1533), Ioachim Patenier († 1524, întemeietorul P.-rei nordice de peisage), P. Brueghel († 1569). **Germania. Școala sudvească**: Hans Burgkmair († 1531), Hans Holbein jun. (1497—1543), Nic. Manuel († 1530), H. Baldung Grien († 1545). **Școala franceză** (modelare pronunțată), Albrecht Dürer (1471—1528), Sebald și Barthel Beham, Altdorfer, Hans Schäuffelein, Kulmbach, M. Grünewald. **Școala saxontă**. Lucas Cranach († 1553). **Spania**. Direcțiune flandrică: Luis de Morales († 1586), Pedro Campana († 1580). Direcțiune italică: Alonso Berruguete († 1561), L. de Vargas († 1568), Vicente Ioanes († 1579), A. Coello, Fern. Navarrete, etc.

IV P. epocii baroce și rococo (1550—1800). Arta se cultiva cu multă ardoare și devine multilaterală. P. tablourilor istorice devine o secțiune aparte; pe lângă acestea se cultivă încă și genre, peisagele, animale și natura moartă ca secțiuni deosebite. Apogeul P.-rei în Terile de jos (prima jumătate a secl. XVII). **A) Tablouri istorice**. **Italia**. Două direcțiuni: **Eclectici** (studiul marilor maestri mai vechi). Lodov. Caracci († 1619, întemeietorul școlii dela Bologna, elevi: Agostino († 1602) și Anibale Caracci († 1609), Domenichino († 1641), Guido Reni († 1642), Guercino († 1666). Sassoferrato († 1685), Crist. Allori († 1621), Carlo Dolci († 1686). **Naturaliști**. (Caută a reproduce adevărul naturii în mod drastic). M. Caravaggio († 1609), Spagnoletto († 1656), Salv. Rosa († 1673), G. Honthorst (efecte luminoase); pictori de tablouri resnoibnice Cerquozzi și Bourguignon († 1676); L. Giordano († 1705). **Spania**. Epoca înfloritoare a P.-rei. **Școala dela Sevilla**. Juan de las Roelas († 1625), Fr. de Herrera († 1656), Fr. Zurbaran († 1662), măiestri de căpetenie: Diego Velazquez († 1660) și Murillo (1618—82). **Școala de Madrid**. Ant. Pereda († 1669) și I. Car. de Miranda († 1685), Claudio Coello († 1693). **Școala de Valencia**. Francisco de Ribalta († 1628). **Terile de jos**. Desfașurare bogată în artă. **Școala de Brabant**. (Contopirea stilului italian cu forme indigene.) Primi măiestri: P. P. Rubens (1577—1640) și elevul său van Dyk (1599—1641, și portrete), Iac. Iordaens, G. de Crayer, etc. **Școala olandeză** (reproducere fidelă a realității), Fr. Hals († 1666); prim măiestru: Rembrandt (1607—69, și portrete); Eechout, Ferd. Bol, G. Flink, I. Livensz, Sal. Koninck, van der Helst († 1670), etc. **Germania**. Eclecticismul dominează. Sandrart († 1688), Chr. Dietrich († 1774), Tischbein († 1789), Raph. Mengs († 1779), Angelica Kauffmann († 1807). Portrete: Kupetzky († 1740), B. Denner († 1747), Ant. Graff († 1813). **Francia**. Direcțiune academică combinată cu cea italică. Nic.

Poussin († 1665), Phil. de Champaigne (portrete), Le Sueur († 1655), Mignard Lebrun, Rigaud (portrete). **Anglia**. Jam. Thornhill († 1734). **Galeria Sheakespeare**. I. Reynolds († 1795), Benj. West († 1820). Portrete: Peter Lely († 1680) și G. Kneller († 1723). **B) P. Genre. Terile de jos**. Întemeierea și perfecțiunea P.-rei Genre. Genre inferior: Peter Brueghel jun. († 1638), Dav. Teniers jun. († 1690), Isaac și Adrian van Ostade († 1685), Adrian Brouwer († 1638), Jan Steen († 1679), Peter van Laar († 1674). Genre superior: Gerhard Terborch († 1681), Gerh. Dou († 1675), Gabr. Metsu (1667), Fr. v. Mieris († 1681), Netscher († 1684), G. Schalcken, Adr. van der Werff, Peter de Hooch († pe la 1681), van der Meer († 1675), etc. **C) Peisage. Italia**. Fr. Grimaldi († 1680, peisagist al școlii Bolognese), Paul Bril († 1626). Peisage eroice: Nic. Poussin († 1665), Caspar Dughet († 1675), Claude Lorrain († 1682), H. Swanevelt, Ioh. Both, Salv. Rosa († 1673). Ios. Vernet († 1789). Peisage arhitectonice: Ant. Canale și elevul său B. Belotto (numit Canaletto † 1780). **Terile de jos**. Inceputuri: H. de Bles, Jan Brueghel († 1625), R. Savery († 1639). Terminat: Rubens. **Școala olandeză** (representarea naturii indigene). Ioh. v. Goyen († 1656), Sal. Ruisdael, Rembrandt van der Neer († 1677), A. Waterloo († 1670). I. Ruisdael († 1682), Hobbema († 1709), A. van Everdingen († 1675). P. marină: I. van de Capelle, Ioh. și Bonaventura Peters, W. van de Velde († 1707), Lud. Bakhuizen († 1708). Arhitectură: Peter Neefs († pe la 1660), Steenwyk sen. și jun. Contopirea Genre-ului cu peisajul: Ph. Wouwerman († 1668). Idila: A. Cuypp, Nic. Berchem, A. van de Velde, H. și Ph. Roos. **Germania**. Ph. Hackert († 1807), Ferd. Kobell († 1799). E. Ridinger († 1767, piese de vânătoare). **Francia**. Jacq. Callot († 1635), Ant. Watteau († 1721), Boucher († 1770), Chardin († 1779), Greuze († 1805). **Anglia**. William Hogarth († 1764). **D) Animale și flori. Terile de jos**. Animale: Rubens, P. Potter († 1654), Fr. Snyders († 1657), Ioh. Fyt († 1661), Iohann Weenix (paseri domest.), M. Hondecoeter (găini). Flori și natură moartă: Jan Brueghel († 1625), I. D. de Heem († 1684), W. van Aelst († 1679), A. Adriaenssen, Rachel Ruysch († 1754), Jan van Huysum († 1749), van Os, etc.

V Secl. XIX. Germania. Direcțiunea antichizantă: A. Karstens († 1798), E. Wächter († 1852), H. Füssli († 1825), G. Schick († 1812), B. Genelli († 1868). **Direcțiunea romantică-religioasă**: Fr. Overbeck († 1869), Phil. Veit († 1877), Ed. Steinle († 1886), Führich († 1876), Kupelwieser († 1862), H. von Hess († 1863), Schraudolph († 1879), E. Deger († 1885), P. Cornelius (1783 până 1867), Iul. Schnorr von Carolsfeld († 1872), W. Kaulbach († 1874), M. von Schwind († 1871). **Direcțiunea istorico-realistă**. Școala din München: Piloty († 1886), Lindenschmit († 1895), Makart († 1884), G. Max; Genre și resboaie: A. Adam († 1862), P. Hess († 1871), F. Adam († 1886), Kirner († 1866), Bürkel († 1869), Hagn († 1898), Ramberg († 1875), Defregger, M. Schmid, Gabl († 1893), Grütznier, Raupp, W. Diez, Löffitz, Klaus Meyer, F. A. Kaulbach, I. Brandt. Portrete: Winterhalter († 1873), Stieler (1858), Lenbach. În timpii mai noi aparițiunea

naturalismului: F. von Uhde, F. Stuck. Școala de Düsseldorf: Schadow († 1862), Bendemann († 1889), Th. Hildebrandt († 1874), K. Sohn († 1867), I. Hübner (1882), Lessing († 1880), A. Rethel († 1859), Leutze († 1868), Ianssen; Genre: A. Schrödter († 1875), Jac. Becker († 1872), R. Jordan († 1887), Tidemand († 1876), Hasenclever († 1853), L. Knauts, Vautier († 1898), Bokelmann († 1894); pictorii de bălăii: Bleibtreu († 1892), Hüntten, Camphausen († 1885), etc. Genre naturalistică și istorice: A. Kampf. Berlin: A. von Kloeber († 1864), K. Begas († 1854), Wach († 1845), Fr. Krüger († 1857), Ed. Magnus († 1872), Ad. Menzel, I. Schrader, Ed. Meyerheim († 1879), Kretschmer († 1890), K. Becker, Hosemann († 1875), A. von Werner, Gust. Richter († 1884), P. Thumann, Gussow, Knille († 1898), v. Heyden († 1897), Geselschap († 1898), Vogel, Scheurenberg. Naturalismul: Liebermann, Skarbina, etc. Viena: P. Krafft († 1856), F. Waldmüller († 1865), I. Danhauser († 1845), K. Rahl († 1865), Matejko († 1893), Passini, Angeli (portrete), Munkácsi, Broicz. etc. *Peisage*: I. A. Koch († 1839), K. Rottmann († 1850), Fr. Preller († 1878), I. W. Schirmer († 1863), W. Schirner († 1866), Ch. Morgenstern († 1867), A. Weber († 1873), O. și A. Achenbach, Gude, E. Hildebrandt († 1868), E. Seiche († 1874), Lier († 1882), Baisch († 1894), Ludwig, Hertel, Ruths, Körner, Lutteroth, etc. *Franca. Classicismul*: I. L. David († 1825), Regnault († 1829), Gérard († 1837), Girodet († 1824), Gros († 1835), P. Guérin († 1833), Ingres († 1867), Flandrin († 1864). *Romantica*: Géricault († 1824), H. Vernet († 1863), Ary Scheffer († 1858), E. Delacroix († 1863), P. Delaroche († 1856), L. Robert († 1835), A. G. Decamps († 1860), R. Fleury († 1890), L. Cogniet († 1880), Couture († 1879). *Realismul*: Courbet († 1877), Millet († 1874). *Tablouri istorice și portrete mai noi*: Cabanel († 1889), Baudry († 1886), Bouguereau, Bonnat, Laurens, Carolus Duran, etc. Genre: Biard († 1882), Meissonier († 1891). *Peisage*: Daubigny († 1878), Th. Rousseau († 1867), Gudin († 1880). *Animale*: Troyon († 1865), Rosa Bonheur, etc. *Impresionism și naturalism*: Manet († 1883), Monet, Besnard, Carrière, etc. *Elveția*. *Peisage*: Calame († 1864) și Böcklin. *Animale*: Koller. Genre și istorice: Stückelberg. *Italia*. Milano: Appiani († 1817), Pagliano. Roma: Camuccini († 1844), Maccari. Veneția: Schiavoni († 1858), Liparini († 1856), Busi, Tancredi, etc. Genre: Vineca, Corelli, Michetti, Nono. *Peisage*: Brancaccio, Serra, Segantini, Boggiani, Carcano. *Belgia*. Direcțiune realistică pronunțată: L. Gallait († 1886), E. de Biéve († 1882), Wappers († 1874), N. de Keyser († 1887), Wiertz († 1865), etc. Leys († 1869, genre), B. C. Koekkoek († 1862, *peisage*), E. Verboekhoven († 1881), Schelfhout († 1870, animale). În timpuri mai noi direcțiune arhaică (I. de Vriend, van Hoven) și naturalistică (Courtens, Meunier). *Anglia și Scoția*. Tablouri istorice: Ch. Eastlake († 1865), Leighton († 1896), Poynter, Calderon. Genre: D. Wilkie († 1841), Millais († 1896), Boughton, Reid. *Idealisti*: Burne-Jones († 1898) și W. Crane. *Portrete*: Lawrence († 1830), Herkomer, Richmond. *Peisage*: Turner († 1852), Bonington († 1828).

Animale: Landseer († 1873). În timpuri mai recente școala de pictură în Glasgow cu tendința naturalistico-impresionistă (Lavery și Guthrie). *Olanda*. Alma-Tadema, Israelo, Bisschop, Ten Kate († 1891), Bosboom, H. W. Mesdag, Therese Schwartze. *Spania*. Goya († 1828), Fortuny († 1874), Pradilla, Benlliure y Gil, Villegas, Gallegos. *Rusia*. Bogoljubow (1896, *peisage*), Siemiradzki, Weresagin, Repin, W. Makowsky. *Dania*. Ierichau-Baumann († 1881), Bloch († 1890), Tuxen.

PICTURA LA ROMÂNI.

Ca la toate popoarele așa și la noi P., arta principală a timpurilor moderne, își are originea în icoanele bisericesti. Cele dintâi începători în această direcțiune le găsim în perioada slavonismului a bisericii noastre. P. bisericască până în ziua de astăzi a ramas aproape aceeași, reprezentând *figuri de sfinți* și sfințe lipsite de ori ce expresiune, afară poate de evlavia căutăturii. Celebre prin legendele lor populare sânt din acest timp cele 17 icoane în funția în mănăstirile și bisericile din România ale *Sfintei Fecioare* și amintite de ep. Melchisedec. Deosebit de acestea mai găsim și altele în legătură cu sculptura bisericască în o mulțime de localități din toate țerile locuite de Români. Ca artă ne presintă foarte puțin interes. Deosebit de icoane sfințe propriu dișe, mai găsim și P.-ri pe pereții bisericilor, cu sfinți și scene biblice, și mai târziu apar tot aci și reproducerea *portretelor* întemeietorilor de biserică și mănăstiri. De pe acestea s'au putut aduna în cea mai mare parte figurile diferiților domni și ale familiilor lor din România. Ca și figurile din icoane așa și acestea nu presintă nici o valoare artistică. Pe lângă reproducerea picturalei mai gasim în România multe *ornate bisericesti lucrate în cusături*, făcute în cele mai multe casuri de soțiile domnitorilor sau ale boierilor. Ca artă sânt și mai slabe decât P.-le bisericesti din timpurile vechi. P. profană a apărut la noi târziu de tot, abia prin a doua jumătate a secl. XIX, și a început să ființeze numai odată cu venirea în țeara a unor pictori formați prin școalele din străinătate. Producțiunea lor însă la început nu a avut caracterul național român, ci strain. Abia prin 1840 Mihaiu G. Sturdza Voevod decretează între altele, că: la academia din Iași să se urzească și o *școală de zugrăvitură*, și din documente aflăm, că: »la München și Roma se țin doi elevi pentru îndeplinirea în arta zugrăviturii». Până la 1860 nu s'a făcut însă mai nimic de samă pentru P., întocmai ca și pentru celelalte arte. Atunci pe lângă *școalele de bele-arte din Iași* (29 Aug. 1860) și *din Bucuresci* (6 Dec. 1864), s'a înființat și câte o *catedră de P.* Tot în 1860 s'a fundat la Iași, și probabil tot atunci și la Bucuresci, câte un *muzeu de P.* Prin aceste instituțiuni s'au ivit în urmă o serie de artiști-pictori, înzestrați cu calități eminente. Cel dintâiu pictor român pare a fi fost *Ioan D. Negulici* (v. ac.), apoi avem pe *Gheorghe Nastasianu*, n. în Iași, a studiat P. mai întâiu în țeară la școala de P., organizată de Gh. Asachi, fu apoi trimis de guvern la Roma, nnde ajungând tocmai în timpul revoluțiunii contra guvernului papal, fu rănit, și se duse la Paris. Reîntors în țeara în ultimii ani ce precedară unirea și până la

1861 s'a ocupat cu P. de portrete spre a putea trăi. Opera sa capitală e »Cavalerul evo-median«, care ați se află în muzeul naț. din Iași. Muri în Roma (probabil la 1864), unde fu trimis de guvern spre a-și completa studiile. *Constantin Lecca* (v. ac.), n. în Brașov. *Gheorghe Panaitescu-Bardasare* (1811—†?), a studiat gimnasiul, filosofia și cursul academic de P. și bele-arte din München, ca stipendist al statului. A practicat în atelierul pictorului regal din Berlin: genreul, portretul, litografia, fotografia și panoptia; a predat studiile academice la școala de bele-arte din Iași, unde a fost numit profesor și director chiar dela înființarea ei în 1860. *Gheorghe Tădrescu* (v. ac.), *Mihailu (Mișu) Popp* (v. ac.), *Theodor Aman* (v. ac.), *Sava Henția* (v. ac.), *Const. Stăncescu* (v. ac.). Urmează după aceștia un șir de pictori, parte deja cu renume stabilit, parte încă în formațiune, promițând mult pentru viitor. Astfel avem pe: *Nic. Grigorescu* (v. ac.) cel mai renumit pictor român. *G. Demetrescu-Mirea* (v. ac.), *Alpar (Paraschivescu)* (v. ac.), *Const. Artachino* (v. ac.), *Andrescu* (v. ac.), *Cost. Jiquidi* (v. ac.), *Oscar Obedeanu* (v. ac.), apoi *Titus Alexandrescu*, *Const. Aricescu*, *Radu Aurelian*, *Ioan Bărbulescu*, *Anton Dimitriu*, *Ed. Grant*, *Nic. Gropeanu*, *Stef. Lulician*, *Filip Marin*, *Const. Pascaly*, *G. Popovici*, *V. Ravici*, *M. Simonidy*, *I. Tincu*; în fine mai amintim pe: *D. Serafim*, *A. Vintilescu*, *I. Woinescu-Docușesci*, *Vermont*, *Eug. Voinescu*, etc.

Piculina sau *Piccolo*, nume dat în special flautelor mici (v. Flaut).

Picus, (mitol.) la Romani fiul lui Saturnus, tata lui Faunus; se venera ca zeu al agriculturii și padurilor. După un mit latin, a fost roge în Latium și fu prefacut în paserea P. (ciocănițoară, v. Circe).

Picus major, (zool.) pasere, v. Ciocănițoară.

Pidalion, colecție de canoane bis. apărută mai întâiu la 1800 în Lipsca. P. s'a retipărit în Athena la 1841. Autorii ei au fost ieromonahul Agapiu și Nicodin, Doroteu predicatorul bisericii patriarcale din Constantinopole și ierom. Teodorit din muntele Athenei. Această colecție cuprinde canoanele sinoadelor de după Fotie și Zonara și ale sf. Părinți, însoțite de comentarele lui Zonara, Balzamon și Aristenus; din dreptul civil conține numai acele părți, cari consună cu canoanele bis. P. a fost tradus și în limba română și este cunoscut sub numele de *P. românesc*. Traducerea a fost începută 1842 prin Beniamin, mitropolitul Moldovei și terminată de cătră protosinelul Neofit Scriban. S'a tipărit la 1844 în tipografia mănăstirii Neamț și a Secului.

Piedecăuțul, com. rur. cu căt. Izvorul și Topeni, parohie, moșie boierească în căpit. Coșmanului și județul Zastavnei în Bucovina, are 1295 loc. (979 ort.-or.), 87 rom.-cat. și uniți, 229 mos.), o școală primară.

Piedestal, picior, temelie pe care se ridică ceva.

Piekarski, *V. Rola*, n. 1857 în Smolensk, Rusia. Studii la academia de bele arte în Varșovia și la univ. în Zürich. Pe la 1889 veni la București. Cel mai bun caricaturist din România. Desemnă pentru foile: Ghiță Berbecu, Tocila și Ardeiu. 1890—1892 fu profesor de desen în Slatina, dela 1892—95 la gimnasiul din

Tirgu-Jiu. Intemeiă dimpreună cu Al. Ștefulescu, Aur. Diaconovici și I. Moisilu muzeul distr. al Gorjului. Actualmente este directorul școalei de jucării din Novaci (Gorj).

Pielea, la om se prezintă sub forma unei vaste membrane, care învelesc tot corpul și protejează organele contra leziunilor de diferită natură. Grosimea ei variază dela $\frac{1}{2}$ mm. până la 3—4 mm. Astfel ea este cea mai subțire la pleoape și devine foarte groasă la palma mâinii și la planta piciorului. Culoarea pielii variaza după vîrstă, regiune și rassă. P. este în contact cu organele pe care le acoperă, prin intermediul unui strat de grăsimi și țesut conjunctiv: paniculul adipos. Din punctul de vedere al structurii P. se compune din epidermul și dermul sau corionul. Dermul este format de țesut conjunctiv, fibre elastice, fibre musculare și este acoperit la suprafață de papilele dermice ale lui Malpighi. Epidermul, care formează stratul superficial al P.-i se compune din cinci pături suprapuse, cari sînt începînd de jos în sus: 1) Stratul basal sau generator; fiindcă aci este centrul generator, de unde derivă celelalte celule ale epidermului, el poartă acest nume din urmă. 2) Stratul lui Malpighi sau corpul mucos, conține între alte celule și unele cu pigmentul (materia colorantă), care determină culoarea pielii. 3) Stratul granulos. 4) Stratul lucid și în fine 5) Stratul cornos, cel mai superficial din toate. Ca anexe ale pielii se consideră: 1) *Glandele sudoripare*, cari secretează sudoarea. Ele au forma unui tub lung, care se deschide la suprafața pielii, pe când extremitatea inferioară închisă, formează un ghem, care se termină în părțile profunde ale dermului și se numește glomerul. 2) *Glandele sebacee*, cari secretează materia sebacee. Această din urmă se varsă sau direct la suprafața pielii sau într'un folicul al părului. 3) *Unghiile* sînt o producțiune epidermică, ele fac parte din sistemul defensiv, rudimentar la oameni, dar foarte dezvoltat la un mare număr de mamiferi. 4) *Perrii* sînt de asemenea o producțiune epidermică, cari se desvolță în mai mare sau mai mică cantitate la suprafața liberă a pielii.

Boalele de piele, se împărtesc în: 1) *Diformități cutanate*: a) circumscripse (naevi vasculari și nevasculari, limfangiome și cistadenome); b) difuze (ichtiosi, keratosă pilară, albinismul). 2) *Erupțiuni cutanate artificiale*: a) de origină externă (medicamente, electricitate, agenți atmosferici); b) de origină internă (medicamente ingerate și alimente). 3) *Dermatoze parasitare*: a) de origină animală (insecte diferite, riia, cisticercul țesutului celular, etc.); b) de origină vegetală (Trichofilia, favus, pelagra, pitiriazis versicolor, erithrasma). 4) *Dermatoze microbiene și neoplazii*: Tuberculosa cutanată, lupus, lepra, pustula malignă, impetigo, ectima, sicosis, psorospermosele, epiteloma, etc. 5) *Dermatoze inflamatorii*: Vesiculoase (eczema, herpes, zona), buloase (pemfigus), squamoase (psoriasis, pitiriazis), afecțiunile glandelor sebacee (acnes), eritenele. 6) *Dermatoze de origină nerecoasă*: pruriginoase (prurit, lichen, prurigo de Hebra, urticaria), dermatite herpetiforme, sclerodermia, atrofia cutanată, gangrena, vitiligo.

Piele preparată, pieile rumegatoarelor și altor animale, cari se prelucră și servesc ca material

pentru curelărie, cismărie, păpucărie, mănușerie. P. p. se obține prin argăsirea P.-lor brute, adecă prin tratarea lor cu diferite substanțe de argăsit sau cu grăsimi, prin cari fără a-și pierde flexibilitatea, devin tari și impermeabile la apă. După modul diferit de preparațiune se deosebesc diferite sorte de P., întrebuințate pentru diferite scopuri.

Pielea, comună rur. în Rom., j. Teleorinan, compusă din 4 căt. cu 1846 loc. (Dict. geogr. 1897), 4 biserici și 1 școală.

Pielesci, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe ambele maluri ale Tesluiului; se compune din 6 cătune cu 2767 loc. (Dict. geogr. 1896), 4 biserici și 3 școli. Comuna e străbătută de calea ferată București-Văcărova.

Pielită, membrană (pellicula).

Piemia, (med.) infecțiune generală a organismului, caracterizată prin supurațiuni multiple în viscere, cavitățile serose, țesutul conjunctiv. De asemenea microbii puroului pătrund în circulația generală, dar se localizează în urmă în diferite regiuni, producând focare de supurațiuni. P. nu există singură, aproape nici odată, ci asociată septicemiei propriu zise, în care microbii septici pătrund în organism prin circulația sângelui, producând moartea fără ca să se formeze focare infecțioase în unele organe, ca în P. Aceste tipuri constituiesc septică-piemia. Ca formele cele mai comune ale P.-ei, astăzi mult mai rare în urma antiseptiei, se cunosc: infecțiunea purulentă, febra traumatică, febra puerperală. Afară de tratamentul antiseptic și simptomatic se întrebuințează în infecțiunile produse de streptococi, un ser preparat pentru prima dată de Marmorek în 1895, la institutul Pasteur din Paris. [E. F.]

Piemont, fost principat în Italia super., acum parte integrantă a regatului Italia, 29,378 km², cu 3.362,288 loc. (1897); partea cea mai mare e șes la poalele Alpilor vestici și pennini, udat de Padu și afluenții săi: Dora Riparia, Dora Baltea și Sesia pe stânga, Maira și Tanaro pe dreapta. Producte: cerealele, porumb, orez, vin, măslină, castane, poame, etc.; productivitatea naturală a solului e potențată prin canalisări. Însemnată industrie de mătăsă. P. e împărțit în 4 provincii: Alessandria, Cuneo, Novara, Torino. Capitala Torino.

Piemontit, mineral, v. Epidot.

Pieno, (ital. mus.) = plin, complet. *Organo P.* = toate jocurile orgăi întrunite. *Coro P.* = cor complet prin opoziție cu un cor de voci egale sau numai de soliști.

Piept, *torace*, partea anterioară a trunchiului, de care sânt prinse, la cele mai multe animale vertebrate, membrele anterioare. La mamifere, P.-ul conține cavitatea pectorală cu organele ei, plămâni și inimă. E separată de cavitatea abdominală prin diafragma, iar suprafața-i interioară e captușită cu o membrană numită pleura. Scheletul P.-lui se compune din vertebrele spatelor, osul P.-lui și coastele. La om coșul P.-lui diferă după sex. La femeie P. e mai scurt, mai larg în partea de sus, iar în partea de jos mai îngust ca la bărbat.

Pieptălaca, sin. cu Prepețița (v. ac.).

Pierce, *Franclin*, al 14-lea president al Statelor Unite din America de nord, n. 1804; 1833

membru al casei reprezentanților, 1837—42 al senatului, democrat; 1847 general de brigadă în reșoiul cu Mexico, 4 Martie 1853—57 president, devotat statelor sudice. † 8 Oct. 1869 în Concord.

Pierdere, privațiune de un lucru de care ne folosim. În comptabilitate cuvântul P. ne arată un cont particular, care este corelativul unui alt cont, care se numește contul de *profit*. Aceste două cuvinte sânt mai totdeauna intrinsece, dând naștere contului așa numit al *profiturilor și P.-lor*, cont care se ține prin debit și credit în același mod ca ori ce alte conturi. Debitul reprezintă P. și creditul reprezintă profitul. [N. E. Idieru.]

Pieride, (mitol.) la Greci predicatul muselor, cari locuiau în Pieria, o țărișoară în Macedonia.

Pierron, *Alexis*, n. 1814, elenist franc. Are însemnate traduceri din grec.: *Metafisica* lui Aristotele; *Teatrul* lui Eschil, premiat de Academia franceză; *Cugetările* lui Marcu Aureliu; *Viața oamenilor iluștri* de Plutarch. Originale: *Istoria literaturii eline*, *Istoria literaturii latine*, *Voltaire și măiestrii săi*, ș. a.

Piersec, *Persec*, *Persic* sau *Chersic*, numirile rom. ale pomului cultivat *Prunus Persica* Stockes. sin. *Persica vulgaris* Mill. (v. ac.). Fructele comestibile ale acestui pom se numesc: *Piersece*, *Piersice*, *Persece* sau *Chersice*.

Pierson, *Henry Hugo*, compozitor engl., germanizat, n. 12 Aprilie 1815 în Oxford, † 28 Ian. 1873 în Leipzig, autor al mai multor partițiuni de operă și oratorii, ș. a. Adevăratul său nume era Pearson.

Piesa, bucată, parte singuratică dintr'o lucrare musicală sau teatrală; bucată de monetă; cameră ca parte a unei locuințe.

Pietas, (mitol.) la Romani dîna virtuții, evlaviei, cuvioșiei naturale față de datorința către zei, parinți, amici și toți oamenii. P. a avut templu lângă Circus flaminicus și aci i-se aduceau sacrificii la 1 Dec.

Pietate (*lat.*) sau *evlavie* se numește dispoziția sufletească în virtutea careia omul nu numai că se simte și crede în absoluta dependența de Dzeu, ci se și poartă cu o respectuoasă devoțiune atât față de toate așezămintele dumnezeiesci și bisericesti, cât și în împlinirea tuturor datoririilor sale morale: individuale, sociale și religioase. P.-ea adevărată nu e legată de o anumită formă de credință, ea totdeauna se afirmă însă prin fapte ale carității și moralei. [Pl.]

Pietști, o sectă protestantă, al cărei autor a fost Philip Iacob Spener (1635—1705), care a întemeiat așa numitele *collegia pietatis* cu scopul de a propaga bunele moravuri în popor. P. se adunau la început în case private, apoi în biserici, unde se explica sf. Scriptură și bărbății aveau drept să-și facă observațiile lor. În 1675 Spener a publicat o carte cu titlul: *Pia desideria*, în care expunea ideile și doctrina sa. Învțăturile sau reformațiunea lui Spener a produs între luterani îndelungate turburări, cunoscută sub numirea de: lites pietistice.

Pieton, pedestru, cel ce umblă pe jos.

Pietrile Doamnei, munte în Bucovina, 1648 m. înalt, cu stânci înalte și detunate pe vârful lui, spre sud-est delă Câmpulung; loc de excursiuni,

Numele îl are, după tradițiune, dela soția unui domnitor moldovenesc, care se adăpostise acolo mai mult timp la o năvălire de Tatai.

Pietrele Muierilor, munte în Bucovina, 943 m. înalt, mai în sus de tirgul Solca, numit așa dela adăpostirea acolo a muierilor și a copiilor, când năvăliau Tătarii prin secl. XIII—XIV. (Cf. S. Fl. Marian, Tradiții. Bucur., 1895, p. 255—259.)

Pietriș, rocă formată de elemente mari rotunjite prin apă, provenite prin desagregarea rocilor; compoziția P.-ului depinde de structura geologică a regiunii considerate. P.-ul nu este totdeauna de origine fluvială și formează conuri de dejecție, terațe, etc. Este întrebuințat pentru împietrirea șoselelor.

Pietroaia, comună rur. în România, j. Dolj, compusă din 2 cat. cu 2027 loc. (Dicț. geogr. 1896).

Pietroasa de jos, com. rur. în Rom., j. Buzău, situată pe coasta de sud-est a muntelui Istrița; e compusă din 2 cat. cu 860 loc. (Dicț. geogr. 1892), 1 biserică și 1 școală. Com. e însemnată prin urmele unei cetăți vechi, probabil ale cetății dacice Comidava și prin tesaurul găsit aici.

Tesaurul dela Pietroasa, numit în popor și »Cloșca cu pui», după figura unei paftale în forma de șoim, care se găsește printre obiectele sale de aur, a fost descoperit la 1837 sub un bolovan de piatră în apropiere de muntele Istrița (Buzău), lângă satul P. Tesaurul se alcătuiă din 20 bucăți de aur, toate ticșite cu pietri scumpe, granate și cristaluri roșii și a caror valoare trecea de 100,000 lei. Vânduta pe suma de 4000 lei vechi unui pietrar arnaut, Anastase Verusi, care sparse și topi aproape jumătate din giuvaerele aflate, comoara ajunse în fine, prin cercetările energice ale banului Mihalache Ghica, în muzeul din București. De aci pe la 1875 a furat-o faimosul Pantazescu, care a stricat-o și mai tare decât Verusi. Din fircire aceste giuvaere au fost regăsite și reconstituite după planșele colorate ale învățatului Al. I. Odobescu, care le studiase cu multă pricepere și sîrguința încă mai înainte de furtul lui Pantazescu. Astăzi aceasta comoara alcătuiască una din cele mai prețioase rămășițe ale trecutului nostru artistic, caci ea este manifestul poate cel mai reușit, dacă nu și cel mai vechiu, al unei bogate școale artistice, a cărei formulă a dominat în Europa întreagă după căderea imperiului roman.

T. dela P. conține următoarele giuvaere: O pafta sau chioțoare în formă de șoim, »cel numit Cloșca, ale cărui aripi sînt cu totul strînse de corp, iar întreaga lui față rotunjită stralucea odinioară de numeroase pietri nestimate: safiri, granați, smaragde, topazuri, mărgăritare, cristaluri și altele, ce stăteau toate îngrădite pe gusa, pe gătul, pe aripile, pe picioarele și pe atîrnăturile lui» (Al. Odobescu); alături de această fibulă avem alte două mai mici tot în forma de paseri cu gătul lung; o tavă mare cu ornamente geometrice pe margini și în rotogolul dela centru; o sinie cu un mâner la mijloc lucrat în formă de femeie, iar de jur împrejurul ei pe părății siniei sînt săpate în relief un șir de imagini, cari ar reprezenta divinități ale unui panteon eleno-barbar; ibrice în formă de fus cu mânuse, colane de găt, verigi grosicioare, adevărate brațare, una din ele poartă o inscripție cu caractere runice; în fine o căldărușe sau un paneraș fără picior și

cu două toarte croite din figuri de pantere sau de leoaice, poate chiar animale fantastice.

Partea cea mai curioasă a acestor giuvaere însă nu stă atât în forma, sub care sînt înfățișate figurile de animale, cât mai cu samă în procedeele tehnice, întrebuințate de acel artist necunoscut al tesaurului. Procedeele tehnice constă în incastrarea de pietri prețioase și sticle colorate în ochiuri sau alveole de felurite dessemne formate din fășioare de aur înguste și subțiri, așezate vertical pe placa de metal. Aceste alveole poartă numele în franțuzesc de cloison, îngrădeală, de unde și numirea acestui fel de lucrare de orfăverie cloisonnée, iar pe românesce de orfăurărie cu îngrădiri.

Această artă se regăsește pe obiecte felurite descoperite preste tot întinsul Europei, precum sînt: pieptarul regelui Odoacru la Ravena, ferecătura evangeliarului din Monza a reginei Theodelinda, cununa regilor Svintilla și Recesvintus la Guarazar (Spania), sau armatura regelui franc Childeric I, ș. a. Totuși T. dela P. este fără îndoiala unul din cele mai însemnate produse ale acestei orfăurării cu îngrădiri.

În general ori unde au pîtruns elementele gotice pe teritoriul roman, acolo apare și această artă, prin urmare și giuvaerele dela P. ar fi de origine gotică, după unii resturi din bogata comoara a lui Athanaric, regele Visigoților, stabiliți încă din secl. III în câmpiile mănoase ale României și Transilvaniei. Această presupunere ar avé în sprijinul său faptul, că atât Cloșca cu pui, cât și toata orfăurăria cu îngrădiri, conține în sine elemente, cari nu se pot găsi reunite decât numai în părțile dela Dunărea de jos sau din sudul Rusiei, unele moștenite direct din arta elină, altele născute din influențele orientale, și mai ales cele venite din Persia, și în fine o sumă de elemente produse în părțile nordului de spirital rasselor germanice. Reposatul archeolog Odobescu, a cărui operă postumă, *Le Trésor de Petrossa. Historique, description, Etude sur l'orfèverie antique*, Paris, Rotschild, 1900, este un monument de erudiție și de pîtrundere de spirit, susținute chiar întemeiat pe aceste motive eline, persane și gotice, la cari adăugase și pe cele uralo-altaice, că T. dela P. a fost un produs al popoarelor scitice stabilite lângă Don, de unde Goții luând primele îndemnuri și desvoltându-le au format această artă curioasă și interesantă, care s'a răspândit ca o formula nouă preste toată Europa din timpul secl. III—IX d. Chr. Și cu atât este mai adevărat aceasta, cu cât în ținuturile noastre, sau poate ceva mai spre resărit, în Crimeea, exista de secole o școală artistică înfloritoare. La această școală au fost educați Goții, al căror gust pentru obiectele de aur împiestrișate cu pietri nestimate sau în sticle colorate în diferite chipuri, s'a împărechiat minunat cu dragostea pentru formele sculpturale eline, moștenite din timpuri anteromane dela industria acelor popoare civilizate. Acestei școale artistice, la care au fost formați Goții, își datoresce existența sa faimoasă Cloșca cu pui, precum și o sumă de alte produse industriale, pe cari Goții, după fuga lor din Dacia în fața invasiei hunice, le-au răspândit preste Europa dela Don și până la Atlantica, dela Baltica și până la Gibraltar.

(Bibliografie: Al. I. Odobescu, Notice sur la Roumanie. Paris, 1868; idem, Tesaurul dela Novo-Cerkask. Bucuresci, 1879; idem, Pia desideria, in Scrieri literare și istorice, vol. III, p. 619 sq.; idem, Le Trésor de Pétrossa. Historique. Description. Etude sur l'orfèvrerie antique. Paris, 1900; Ferd. de Lasteyrie, Histoire de l'orfèvrerie. Paris, 1877.) [Teohari Antonescu.]

Pietroasa, v. și Bădenii de jos.

Pietroșani, com. rur. in Rom., j. Prahova, cu 1000 loc.; este întemeiată la 1713 de banul Iordache Cantacuzino. Locuitorii sunt agricultori; P. are 1 școală și 1 biserică.

Pietrosul, munte, spre nord dela Toplița (Trs.), 2083 m. înalt.

Piezocristalisațiune, formațiunea absolut primară a rocilor massive sub influența simultană a presiunilor profunde necesare genezei rocilor intratelurice și presiunilor accesorii datorite orogenezei, suferite în timpul consolidării. Caracterul rocilor formate în aceste condițiuni sunt diferite de ale celor formate în mod normal, și se manifestă mai ales în născerea și dezvoltarea silicațiilor hidratați.

Piezometamorfism sau *Piezocoactmetamorfism*, fenomene de contact produse de rocile granitice, cristalisate și consolidate sub mari presiuni.

Piezometru, aparat cu ajutorul căruia se arată și se măsoară compresibilitatea lichidelor.

Piftie, (*cotoroaie, aspic, răcitură, tremurici, aite*), bucată rece, preparată din picioare de vite sau de porc, fierte cu apă. Prin fierbere zeama aceasta se încheagă după ce se recește. P. se face clare prin strecuratul zeamei.

Pigment, principii colorante ce tapisează diverse țesuturi animale sau vegetale.

Pigmeu, pitic; fig. om fara însemnătate, fără merit; în mitol. oameni mărunți, înalți de un lat de palmă.

Pignerol, oraș, v. Pinerolo.

Pignotti, *Lorenzo*, toscan, (1739—1812), fiziician, naturalist, istoric; renumit mai ales ca fabulist italian. Opere: Poesie, Storia della Toscana.

Pigrum sophisma sau *Fallacia pigrityae* (sophisma trândaviei), sună astfel: Tot ceea ce e ca să isprăvesc eu prin activitatea mea, sau trebuie să se întâmple sau nu. Dacă trebuie să se întâmple, atunci n'am să mai fiu activ; nu are să se întâmple, atunci activitatea mea este de prisos. Deci n'am să fac nimic, ci am să aștept până se va întâmpla ceva de sine. Această sofismă duce la fatalism. [Pl.]

Pik, măsură, v. Dhra'a.

Pike's Peak, (pron. paics pic), pisc în Rocky Mountains in Colorado (America de nord), 4312 m. înalt; tren dințat, observatoriu.

Pikol, (*Pikul*), pond. in China = 100 Cattiees = 60 479 kgr., in Siam = 58 51 kgr., in Singapur, Pinaug = 64 713 kgr.

Pil, (magh. *Nagy-Pél*), numirea veche *Pyl, Pel, Pyrol, Pyli*, com. mare in Ung., cott. Arad. In analele vechi apare la 1280 ca com. cu drept de vamă, 1332 ca parohie. Are 302 case, cu 1697 loc. Rom. gr.-or. Are mai multe preдії, solul e foarte productiv. Locuitorii se ocupă cu industria de casă, agricultura, prăsesc vite frumoase.

Pila, 1) instrument pentru netezirea și lustruirea metalelor sau lemnului; este compus din

o bară de oțel de prima calitate și provăduț la suprafața cu creștături mai mult sau mai puțin adânci; 2) in fizică înțelegem sub P. reunirea mai multor elemente pentru producerea electricității.

Pilaf, (*turc.*), o mâncare gătită din carne cu urez.

Pilarino, *Iacob*, protomedicul lui Șerban-Vodă Cantacuzin (1678—88) și mai apoi la Brancoveanu-Vodă (1688—1714).

Pilastru, stilp cu secție oblongă, scos din planul unei zidării.

Pilat, *Ponțiu*, procuratorul Iudeei pe timpul lui Isus; cu toate că a fost convins despre nevinovăția lui Isus, de frică ca să nu piară grația Cesarului și instigat de către farisei și popii Iudovilor, l-a osândit la restignire. P. este descris de către Iosef Flaviu ca om tiran și viclean, care prin crăuimile lui a produs nemulțămire. Prefectul Syriei Vitelius l-a trimis la Roma, iar împăratul Tiberius l-a destituit. După Eusebiu, P. s'a retras in Galia și s'a sinucis.

Pilat, (*Vasilii*) *Constantin*, general de divizie român in retragere dela Apr. 1901, n. 1838 la Botoșani, fū insumat cadet in reg. 4 inf., unde obține gradul de sublocot. in 1858. In 1862 obține gradul de locot. in reg. 1 artilerie după ce termină studiile școlii de artilerie dela Metz; iar in 1863 este incorporat in bat. 2 geniu; in 1865, ca capitan, trece in statul major de geniu. 1866 e numit șef de cabinet in administrația centrală a roboiului, unde după câteva luni e numit șef de divizie. In 1868 obține gradul de maior, iar in 1868 trece in neactivitate prin retragerea funcțiunii. In 1870 inrolat in armata franceză, P. ia parte la roboiul contra Germaniei, de unde revine in țeară cu gradul de locot.-colonel. In Iulie 1877 reia serviciul in armata rom. cu gradul de locot.-colonel, comandant al reg. 1 dorobanți; iar in Dec. 1877 inaintează la gradul de colonel in corpul de stat major; in 1878 e numit comandantul reg. 16 dorobanți la Botoșani; iar in Martie 1883 fū inaintat la gradul de general de brigadă și numit comandant al div. 5 la Galați; gener. Pilat comandă succesiv divisia 7 (1883), divisia 6 (1888), div. 7 (1891) in fine corpul 3 al armatei ca general de div., grad ce il obține in Nov. 1895. P. a fost in mai multe rânduri senator și deputat. El a fost care imprennă cu alți doi oficieri au intrat in noaptea de 11 Febr. 1866 la Cuza-Vodă, silindu-l să subserie actul de abdicare. Comandor al ord. Steaua și Coroana României; cavalier al leg. de onoare franceze și oficer al leg. de onoare Sf. Ana cl. II.

Pilatus, masiv de munți in Elveția (Luzern), divizat in mai multe piscuri ca: Tomlishorn (2133 m.), Ekel (2123 m.) cu ospătărie; tren dințat, dela 1889; sus se află micul lac P., după legendă, mormântul lui Pilat.

Pilda, v. Exemplu.

Pileafii, numirea dată de scriitorii latini și deci de Romani clasei nobile geto-dace. Grecii îi numiau *pilofort*, iar in limba dacă se diceau *tarabostii*. Ei purtau capul acoperit cu un fel de fes fără ciucuri, iar rangurile mai inalte, rudele regelui, preoții cei mari, purtau tiare mai înalte. Contrar acestei clase era cea de rând *Comafii* (v. ac.).

Pili, (botan.) v. Peri.

Pilitura, pulvere sau bucăți mici de fier ră-mase după pilă.

Pillau, oraș și fortăreață în guvernământ prus. Königsberg, 3192 loc. (1895); progimnasiu real, școală de navigațiune; P. e avântport la Königsberg și Elbing; șantier, fabricațiune de pânze (vele), de caviar; pescuit; far; baie de mare.

Pillnitz, sat și castel regal spre sud-est dela Dresda (Saxonia), 796 loc. (1895); aci s'a încheiat la 27 Aug. 1791 *convențiunea dela P.* între împăratul Leopold II și regele Prusiei Frederic Wilhelm II pentru a lua în comun măsurii față de revoluțiunea franceză.

Pilocarpina, substanță chimică ce se extrage din *Pilocarpus pennatifolius*; ea este lichidă dextrogiră, solubilă în apă și cloroform, cu acid muriatic și nitric dă săruri bine cristalizate. P. produce transpirație abundentă și salivație, și contractează pupila.

Pilocarpus Vahl., (botan.) gen din fam. Rutaceae, tribul *Zanthoxyleae*, cuprinde vr'o 5 specii de arbuști cu frunzele petiolate, opuse sau alterne cu punctuațiuni străveșii (pellucid-punctate); florile verșii sau purpurii sunt glandulos-punctate și dispuse în raceme sau spice elongate. Speciile acestui gen cresc în America tropicală și în India occidentală. Frunzele de: *P. pennatifolius* Lem. și *P. Selloans* Engl. sunt întrebuințate în medicină sub numirea de: Folia *Jaborandi* mai cu samă ca sudorific. [Z. C. P.]

Pilofori, v. Pileaiți.

Pilora, (anat.), v. Pylorus.

Pilot, (marină) marinarul însărcinat cu manevra vasului la intrarea sau ieșirea din port și în interiorul portului. P.-ii formează o corporație oficială în fiecare port sau cel puțin recunoscută și controlată de autoritatea portului. În cele mai multe porturi *pilotajul* este obligator și se plătesce o taxă stabilită pentru fiecare manevră. În România la Constanța, Galați, Brăila, P.-ii sunt ai statului și serviciul lor este gratuit. [Const B.]

Pilsen, oraș în vestul Boemiei lângă riul Be-raun și calea ferată Viena-Eger; 50,221 loc. (1890) dimpreună cu suburbiile; fabricațiune de mașini, articole de metal și lut; renumite fabrici de bere (800,000 hl. pe an), comerțiu însemnat. În apropiere mine de cărbuni de piatră, minereu de fier și vitriol.

Pilule, *Hapuri*, (med.) forme farmaceutice de o consistență pastoasă, ce nu se lipește de degete, având o formă sferică și a căror greutate nu trece peste 40 centigrame.

Pilule de Blaud, v. Blaud.

Pilule de Morison, se întrebuințează pentru curățirea sângelui; se compun din: aloe, colocinta, guma-guta, jalapa și tart; sunt periculoase, de oarece purgează prea vehement.

Pilum, (*lat.*) armă de atac la Romani. Consta dintr'un mănunchiu de lemn, în care era infipt un fier ascuțit. Seamănă cu sulița.

Pimelosis, (*grec.*) sin. cu *Lipomatosis* (v. ac.).

Piment, termen de origine franceză pentru piper (v. ac.) și ardei (v. *Capsicum*).

Pimpinella L., (botan.) gen din fam. Umbelliferae, trib. *Annineeae*, cuprinde plante erbacee perene, rar anuale cu florile albe sau galbene. Acest gen are vr'o 70 specii distribuite pe mai toată suprafața globului. În părțile noastre crește

spontan: *P. magna* L. și *P. saxifraga* L., numită popular: Pêtrânjei de câmp; iar cultivată crește *P. Anisum* L., originară din Orient și cunoscută poporului nostru sub numirile: Anason, Anason românesc, Anis, Anison. Semintele aromatice ale acestei plante sunt întrebuințate ca condiment și în medicină mai cu samă contra dispepsiilor. [Z. C. P.]

Pin, (botan.) v. *Pinus*.

Pinacoteca, muzeu (galerie) de tablouri.

Pinang, (Penang), insulă la coasta vestică a peninsulei Malacca în India posteroară, 278 km². cu 235,618 loc. Capitala Georgetown.

Pinassa, (marină) tip din vechea marină cu vele, ași dispărut. Era un vas mic, lung și subțire, putând merge cu vele și cu rame. [Const. B.]

Pinaster, subgen dela *Pinus* (v. ac.), cuprinde toate speciile cu câte două foi în fascicol (ambele specii de *Pinus* citate din părțile noastre).

Pinchbeak, aliagiu din două părți cupru și o parte alamă, foarte maleabil, de culoare aurie, durabil.

Pincio, Monte, colină în partea nordică a Romei, cu vilele Medici și Borghese, promenadă.

Pinciu, Ioan, tribun la 1848, n. 16 Martie 1824 în Reșinar (Trans.), † 1882 ca președinte la tribunalul comitatens în D.-St.-Mărtin. Pentru faptele lui săvârșite la 1848/9 a fost decorat de cătră împăratul Austriei cu crucea de aur pentru merite. [I. S. Ș.]

Pinck coulor, culoare roșie ce se obține prin calmarea oxidului cu zinc, cretă, acid silicic și chromat de potasă, întrebuințată la colorarea porcelanelor și faianțelor.

Pindar, (521—441 a. Chr.), n. la Cynoskefale în Beoția, lângă Teba, cel mai mare poet al Eladei. Unchiul său Scopelinos, flautist, Lasos și Corinna, fură maestrilor săi în musică și arta poetică. Trai câțva timp la curtea lui Hierone I în Siracusa, vizită sanctuarele din Olimpia și Delphi; scris în toate speciile poeziei lirice. Intre edițiunile mai recente sunt: Didot, text grec și latin, Th. Mommsen, 1864; Bergk în *Poetae Lyrici graeci*, trad. germ. de Tycho Mommsen, 1846; M. Schmidt, 1869, ș. a.

Pindemonte, Ippolito, poet veronez (1753 până 1828), intrase în ordinul cavalerilor de Malta, din cauza sănătății înșă il părăsi și trăi retras; călători în Franția, Germania, Anglia. Cele mai însemnate opere, distinse prin adâncimea cugetării și nobleța simțimentelor, sunt: Prose e poesie campestri; Elogi di letterati; Epistole în versi; Sermoni, chestiuni de morală și literatură; *Odiseea*, tradusă în versuri albe. Opere complete 3 vol. Literatură: *Della vita e delle opere di I. P.*, de Montanari.

Pindos, munți în nordul Greciei între Tesalia și Epir, 2200 m. Acum numirea de P. se dă șirului de munți dintre lacul Ochrida și cap Kolonnäs, care formează culmea apelor în peninsula grecească.

Pinea, numire pentru *Pinus Pinea*. (v. *Pinus*.)

Pinerolo, (franc. *Pignerol*), oraș în prov. ital. Torino, la poalele Alpilor, 12,000 loc.; reședința unui episcop; până 1713 fortăreața însemnată și închisoare de stat; comerțiu cu mătasă, brânză, bucate; pas peste Mont Genève spre Briançon. În împrejurime sunt valdensi.

Pinet, termin ce se aplică la pepinierele (v. ac.) în care se cultivă numai Conifere.

Pinguicula, (med.) mici pete, tubercule, de culoare galbenă în conjunctivă; sunt formate din grăsimi și țesut de legătură.

Pinguicula L., (botan.) gen din fam. Lentibulariaceae, cuprinde plante erbacee terestre și insectivore. Se cunosc vr'o 30 de specii, ce cresc prin locurile umede din regiunile extratropicale ale emisferei boreale, câteva cresc și în America occidentală în Anzi până în regiunile antarctice. În părțile noastre cresc prin pașunile umede din regiunea alpină și subalpina *P. alpina* L., numită popular Foaie grasă și *P. vulgaris* L. [Z. C. P.]

Pinguin, (*Aptenodytes patagonica*), pasere din ord. pas. Inotatoare, fam. Impenelor, are aripi, însă fără pene de sburat. În general penele sunt scurte, dese, netede, pe burtă albe, pe gât și piept gălbenui, preste celelalte părți ale corpului cenuși. Lungimea corp. 1 m. Traiesce în marile polare sudice. Se nutrește cu pesci. Folositoare pentru penele și grăsimea ei.

Pini, consul rusesci în București în timpul lui Grigore Ghica-Vodă (1822). După eterie se retrăsese și el la Brașov, unde ațîța pe boierii pribegi să dușmănească pe domnitorul ales Gr. Ghica, sub cuvânt că s'ar fi calcaț, cu alegerea sa, tractatul dintre Turcia și Rusia. Staruințele sale n'au produs nici un efect. Acest P. însă în 1823 sfătuesce pe boierii moldoveni, cari conșuși de Mihaiu Sturdza păreau că vor să restorne starea de lucruri creată de tractate, să se împace cu Ion Sandu Sturdza.

Pinniped, (*Foce*), un ordin de animale mamifere cu picioarele transformate în înotătoare, cele dinderet îndreptate înapoi. La unele se deosebesc foarte bine degetele unite prin pielețe. Dinții ca la carnivore sunt: tăietori, canini și măsele. Pielea acoperită cu păr. La burtă au două părechi de țife. P. traiesc în niările și oceanele zonei temperate și friguroase. Se nutresc cu pesci, raci, molusce și unele plante marine. Ord. P.-lor cuprinde: 1) fam. *Focolor*, cu speciile: Cânele sau Vițelul de mare (*Phoca vitulina*), apoi Ph. caspica, Ph. groenlandica, *Cystophora cristata* și *Macrorhinus leoninus*; 2) fam. *Trichechidelor*, cu speciile: *Trichechus rosmarus* (calul de mare sau morsul) și 3) fam. *Otarüdelor*, cu speciile: *Otaria jubata*, *Ot. ursina* (ursul de mare) și *Ot. stelleri* (leul de mare). v. și Foca.

Pintăk, com. rur. în Trans. v. Pintic.

Pintea, *Viteazul*, vestit haiduc român, n. în com. Magoagea, cott. Solnoc-Dobăca, din fam. nobilă Bota resp. Cupșa. A luptat alături cu curuții lui Rákoczy pentru libertatea maghiară contra lobonților (Nemților), dându-i-se ocaziune și pentru jefuit. Tot așa a luptat și pentru apărarea bisericii ortodoxe contra unirii, iarăși alături cu curuții lui Rákoczy, cari și ei își apărău în același timp biserica lor reformată contra propagandei catolice. A murit împușcat la Baia mare în 1703, voin să ocupe acest oraș pe sarma lui Rákoczy. (Cf. Ioan Pop-Roteganul, *Pintea Viteazul* [dupa mai mulți autori]. Brașov, 1898; Gavriil Hango, *Âncea ceva despre Pintea Viteazul*, în «Telegr. Rom.» Sibiu, 1898; Samosch - u. Theiss-Dialekte, von G. Weigand, Prof. Leipzig, 1898.) [G. Hango.]

Pinten, instrument adaptat la călcăiul cismeii pentru împedirea cailor la mers accelerat sau și pentru pedepsirea lor. P. a fost cunoscut deja în antichitate; la început avea numai forma unui spin, în evul mediu s'a adaptat roțița dintată. *P. de aur* a devenit mai târziu un însemn al cavalerilor.

Pinten (în marină), bastimentele de reboiu poartă la prova sub apă o enormă piesă de fier masiv, solid legată de corpul vasului și destinată prin forma ei de cioo să spargă vasul inamic și să-l dea la fund: aceasta este P. Manevra tactică a P.-lui este foarte grea, foarte delicată și periculoasă, atât pentru vasele dimprejur, pe cari le poate lovi fără voie, cât și pentru vasul însuși, care dă lovitura, căci lovitura poate fi fatală pentru ambii luptători. [Const. B.]

Pintenaș, una din numirile populare ale plantei *Delphinium Consolida* L. (v. ac.).

Pintic, magh. *Pintăk*, com. rur. în Trans., cott. Bistrița-Năsăud, cu 686 loc. Sași și Români. În o vale apropiată se găsește un izvor de apă sărată, folositor la boale scrofuloase, cu o mică instalație balneară.

Pinus L., (botan.) gen de plante lemnoase semipervirente din fam. Coniferelor, trib. Abietineae, cu foi primare mici squameforme, cele secundare mari câte 2—5 în fascicol. Cuprinde vr'o 70 specii preponderant boreal extratropicale, dintre cari citam ca cele mai răspândite în părțile noastre pe *P. silvestris* L. »pinul« (în regiunea montana) și *P. Pumilio* Hcke »jepii« sau »caținii«, caracteristică pentru regiunea alpină. Fructele comestibile dela *P. Pinea* L. sunt un obiect de comerț »coconarii«. Terbenținul și colofoniul sau sacăzul se extrag mai ales din reprezentanți mediterani ai acestui gen. Multe din speciile de P. se cultivă la noi ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Pinxîț, (*lat.*) »a pictat« (pe portrete lângă numele picturului).

Pinzgau, (*Langenthal*), vale frumoasă în munții Salzburgului (Austr.), care se distinge prin cultura intensivă a vitelor cornute și a cailor, așa încât și-a format rasele proprii. Vitele cornute de rassa P. sunt introduse și la noi cu bun rezultat. Ele sunt de talie mijlocie de 1-35 m. înalte, 3-12 m. lungi. Coloarea lor este roșcată, roșie-brună, având uneori o pată mare albă pe spinare și foale. Greutatea vitală medie la vaci este de 400—500 kgr., la boi de 700—750 kgr. Producțiunea anuală de lapte este de 2400—3000 litri. Cail de P., supranumiți și cail norici, sunt de talie mare, având o înălțime de 1'65—1'73 m. și corpul lung ciolănos. Ei sunt mai mult cai de tracțiune decât de călărie.

Pioa-Petrei, com. rur. în Rom., j. Ialomița, situată pe malul stâng al Dunărei și al Ialomiței; se compune din 2 căt. cu 1578 loc. (Dicț. geogr. din 1897), 2 biserici și 2 școale.

Piombino, fost principat în prov. ital. Pisa, 360 km². cu 25,000 loc. *Capitala* P., oraș întărit lângă sinul P., 2763 loc. *Strimțoarea* P., despărțesce insula Elba de Toscana.

Pion, pisc de munte, v. Ceahlău.

Pion, figura cea mai mică în jocul de șah; piesele jocului de table.

Pionier, (milit.) trupe instruite și ajustate pentru executarea lucrărilor tehnice în reboiu.

În America nordică, cei dintâi coloniști ai teritoriilor nelocuite, de unde fig. P., însemnează: cel ce prepară calea spre progres.

Pipa, măsură de vin, în Porto = 534, în Malaga = 566·44, în Alicante = 485·1, în Barcelona = 482·304 litri.

Pipăit, acțiunea sau procesul și organul prin care dobândim senzațiunile de tact sau pipăit. Ca organ are energia specifică de a răspunde acelor stimuli, cari venind sub forma presiunii, afectează prin atingere și astfel cauzează sensibilitatea tactilă, extinsă preste suprafața trupului. Ca organ al acestui sens se consideră anumite glandule sau papile, ce se află în piele, numite corpuscule tactile. Nervul conductor este cel numit *trigemin*. Ca proces, simțul pipării se produce în urma schimbărilor moleculare provocate de atingerea cu corpurile externe și de reacțiunea pielii față de presiunea lor. Resultatul acestui proces sînt *senzațiunile tactile*, cari, ca să se poată produce, este condiție indispensabilă ca acțiunea stimulului să nu fie atât de mare, încît să cauzeze durere. Senzațiunile tactile ne dau scire despre însușirile corpurilor de neteșime și asperitate, de tare și moale, de cald, rece, fierbinte, de ascuțit și timpit, de virtos, moale, fluid și apoi în legătură cu sensul muscular ne dă cunoștința despre însușirea corpurilor de a fi grele ori ușoare, etc. În legătură cu sensul vederii și în spaț, tactul este care ne orientează și în spaț, pentru aceea s'a numit și sens local. Centralisațiunea activității acestui sens se întîmplă în aceea parte a creierului, care se numește *thalamoptici*. (Cf. Pipos, *Psych.* Plotou, *Psychol.* pag. 21 și 48.) [Pl.]

Pipalaca, *Pipdlac*, identică cu *Prepelița* (v. ac.).

Pipe, măsură engl. de fluiditate, à 2 Hogsheads = 126 Gallon (v. ac.). *Imperial-P.* (nouă) = 572·491, veche în America de nord = 476·949 lit.; în țeara Cap = 416·384 litri.

Pipelcuța, alt nume pentru *Cenușereasa* (v. ac.).

Piper, (botan.) numirea românească a semințelor de *Piper nigrum* L. (v. ac.). Aceste semințe constituiesc productul vegetal întrebuintat ca condiment.

Piper L., (botan.) gen de plante din familia *Piperaceelor*, tribul *Pipereae*. Cuprinde preste 600 specii tropicale, dintre cari cităm *P. nigrum* L., din Asia tropicală, care ne dă »piperul«. Tot ca condiment important se folosesc fructele dela *P. longum* L. Foile dela *P. Betle* L., »Betle«, se întrebuintează în Estindia împreuna cu fructele de *Areca catechu* ca mastică. [A. Pr.]

Piperacee, (botan.) familie de plante dicotyle monoclamydeae. Cuprinde de regulă plante erbacee cățărătoare cu foi simple în spirală și cu flori bracteate, fructul o baca. Cele ca. 1000 specii aproape toate tropicale și subtropicale sînt distribuite în două triburi 1) *Saurureae*, cu mai multe carpele pluriovulate (cu genul important *Saururus*) și 2) *Pipereae*, cu ovarul unilocular uniovulat (*Piper* și *Peperomia*) P. sînt importante din cauza fructelor lor, cari servesc ca condiment. [A. Pr.]

Piperazina, sin. hexo-hidropirazina $C_4H_{10}Az_2$. Cristale incolore solubile în apă. Medicament foarte reputat pentru combaterea reumatismului.

Piperin, *Piperina*, alcaloid slab, descoperit în 1829 în piperul negru. Cristalizează în prisme oblice incolore sticloase insolubile în apă. Formula de constituție $C_{17}H_{19}AzO_3$.

Pipéruș, în povestile rom. se țice P. un copil căt un bob de piper. În unele povești, P. are și numele P. Petru.

Pipirig, (botan.) numirea populară a plantelor: *Heleocharis palustris* L., *Scirpus lacustris* L. și *Scirpus silvaticus* L. (v. ac.).

Pipirig, com. rur. în Rom., j. Neamțu, com-pusă din 8 căt. cu 2582 loc. (Dict. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală.

Pipita, (Pepita), țesătură cadrilată în carouri mărunte cu linii negrii pe fond alb.

Pipos, familie română din Munții Apuseni ai Transilvaniei.

1) **Pipos, Ioan**, comite suprem, n. 7 Ian. 1822 în Hondol, a studiat dreptul la Cluj și montanistica la Schennitz. 1847 intră ca practicant la tribunalul montan din Zlatna, 1848 este mutat la tesaurariatul din Sibiu. La adunarea de pe »Câmpul libertății« dela 3/15 Maiu este ales membru în comitetul național. În 1849 se refugiază cu ceilalți membri ai comitetului în Țeara Românească. După revoluțiune P. a fost mai întîin comisar adjunct al districtului Deva, dela 1852 adjunct la tribunalul din Făgăraș, apoi secretar de consiliu la tribunalul din S.-S.-Georgiu. 1854 obține postul de prefect al distr. secuiesc Ciuc-Cozmaș 1861 P. este numit comite suprem al cott. Zarand. În 1865 a fost chieinat în casa magnaților. A pus multă silință pentru organizarea școalelor în Zarand. Giunasiul român din Brad este, în prima linie, opera sa. 1867 P. este pus în dispoibilitate. A luat parte aproape la toate mișcările politice și cult. ale Românilor. † 10 Oct. 1888 în Alba-Inlia.

2) **Pipos, Petru**, jude la tabla regească, n. 16 Maiu 1829 în Hondol. Distins legist și cunosctor al limbei diplomatice, P. în 1858 este aplicat la agenția și consulatul general austriac diu Bucuresci, unde în 1859 fù numit actuar, iar în 1863 înaintat la postul de vice-cancelar. În 1864 e numit president al tribunalului din Făgăraș; 1865 prim-secretar de consiliu și totodată secretar presidial la tribunalul suprem transilvan în Viena, de unde apoi în 1867 a fost numit jude la tabla regească din Tîrgul-Murășului. 1891 fù pensionat. Dela 1894 domiciliat în Sibiu. La 1867 s'a casătorit cu

Elisa Circa, artistă în vioară, n. 1844 în Săcele din părinții George Circa și Maria n. Moroianu (v. ac.). A studiat în Brașov la școalele ev. luth., unde a început a învăța și vioara. În 1859 a urmat cursurile do vioară în Viena la directorul conservatorului Jos. Hellmesberger timp de patru ani. După aceea a dat concerte în Bucuresci, în orașele principale din Transilvania locuite de Români, apoi în Budapesta și Karlstadt, deșteptând admirația tuturor. În 1866 principele Carol al României i-a acordat o bursa spre a se perfecționa în artă la Paris sub conducerea lui Vieuxtemps; dar nu s'a folosit de acea bură, căci în 1867 s'a cununat cu Petru P. S'a ocupat și cu studiul compozițiunii în scopul de a publica melodii naționale, dar în 1878 fù cuprinsă de alienațiune mentală. La concursul dela Montpeller pentru »Innul gîntej

latine a obținut mențiune pentru poesia sa. (Biografia cf. »Familia« ur. 4 din 1865.)

3) *Pipoș, Petru*, Dr. în filosofie, profesor, n. 29 Aug. 1859 în Alba-Iulia, a studiat la universitatea din Cluj. Dela 1881 este profesor la institutul pedagogic din Arad. Scr.: »Metodica«, »Didactica«, »Istoria pedagogică« și »Psihologia«.

4) *Pipoș, Pompiliu*, publicist, n. 1857 în Hondol, și-a făcut studiile juridice la univ. din Cluj, unde a fost și presidentul societății acad. rom. »Iulia«. 1884 intră în redacțiunea »Tribunei« din Sibiu și colaboră la acest jurnal șese ani, în care timp a fost și deputat la sinoadele și congresele bisericesti gr.-or. rouâne. În 1891, chemat de societatea polit. »Concordia«, se duse la Cernăuț, primind direcțiunea ziarului »Gazeta Bucovinei«. Prin zelul și isbânda cu care a condus acest ziar, P. a contribuit mult la consolidarea partidului național rom. din Bucovina. † 6 Febr. 1893 în Cernăuț.

Pippi, pictor și arhitect, v. Giulio Romano.

Pippin, 1) *P. de Landen*, majordom în Austria, † 639 în Landen. 2) *P. de Herstal*, nepotul celui premerg., majordom în Austria, câștigă prin victoria sa dela Testri (687) și demnitatea de majordom în Neustria, † 714. 3) *P. cel Mic*, n. ca. 715, fiul lui Carol Martell, urmă acestuia 741 ca majordom în Neustria, aduse, după ce fratele său Karlmann, majordom în Austria, se făcuse (747) călugăr în Monte Cassino, întreg imperiul Francilor sub sceptrul său, 751 ridicat la demnitatea de rege în Soissons; cu ajutorul lui Bonifacius i-a succes a introduce reforme și a subordona bis. francă papei, învinse pe Aistulf regele Longobarților (754 și 755) și dăruî exarchatul luat dela el scaunului papal, † 768 în Paris. 4) *P., regele Italiei*, al doilea fiu al lui Carol cel Mare și al Hildegard-ei, n. 778, bată pe Avari, 806 rege, † 810. 5) *P., regele Aquitaniei*, fiul lui Ludovic Piosul, 814 rege, 830 luă parte la resoala fraților sei contra împăratului, † 838. Fiul său P. a fost exchis dela tron, † 864 în carcer.

Piquee, stofă de bumbac deasă, cu deseme în relief; se întrebuințează pentru toalete, și rufărie de dame.

Piquette, (franc. *Piqueton*), vin de tescovină; vin acru, ordinar.

Pir sau *Chir*, numirile populare ale plantei *Agropyrum repens* P. Beauv. sin. *Triticum repens* L. (v. ac.).

Piræus, (*Peiræus*), portul vechei Athena, pe ruinele caruia s'a zidit dela 1835 încoace noul oraș cu port P., 42.160 loc. (1896); școală de marină, școală militară, bursă, mori cu vapor; industrie de bumbac, fabrici de mașini; comerț însemnat.

Piramida, 1) corp cu basă poligonă, laturile triunghiuri, cari se unesc într'un singur punct, numit creștetul P.-ei. 2) *Piramida*, monumente gigantice, construite în Egiptul vechiu de Faraoni, servind ca morminte regilor, cele mai celebre: ale lui Cheops, Chefren și Mykerinos. Cf. și art. Cheops, Gizeh și Egipt istoria (add. vol. II.).

Pirat, tâlhari de mare, cari cutrieră măriile isolate și atacă vasele de comerț, cu mâna armată, pentru a le jefui.

Piraterie, meseria de pirat, a fost foarte înținsă în vechiune, luând nascere dela începutul

navigației; putem cita ca piraiți celebri pe Argonaufii. În mările grecești, apoi în Mediterana P. a fost în floare până când fû distrusă de Pompeiu. Mai târziu prin secl. XI. P. luă iarăși mare avânt în Mediterana, având ca centru portul Alger; de aci plecau faimoșii piraiți *movesci* sau *barbanni*, cari au îngrozit țerile mediteraneane atâția secolii, până când Franția cuprinse Algerul. Acum se mai găsec piraiți numai prin China, pe coastele Marocului, prin Guinea, însă ca o excepție rară. Dreptul internațional consideră pe piraiți ca fără de națiune și prin urmare ori ce vas are dreptul de a-i prinde și preda autorităților. Un vas atacat, care învinge pe piraiți, și nu-i poate transporta, e în drept a le aplica legea marțială și a-i executa pe loo.

[Const. B.]

Resboiul contra P.-lor, în a. 67 a. Chr., tribunul Gabinius, ceru ca Pompeiu, timp de trei ani să aibă o autoritate nemărginită pe continentul italic și pe o rază de 70 km. departe de coastă. Având și dreptul să-și aleagă 25 de locotenenti, să înarmeze 500 de vase și 120.000 de soldați spre a nimici puterea P.-lor, feroși bandiți de mare. După trei luni, Pompeiu nimici piraeria de pe litoralul Mediteranei și nersse în Cilicia, distrugând cu desăvîrșire cuibul P.-lor. Legea care acorda lui Pompeiu drepturile de mai sus, e cunoscută sub numele de »lex Gabinia«.

Pirenei, munți și peninsula, v. Pyrenei.

Piretus, numire grecească, întălnită în Herodot, a fluviului scitic Porata, ași Prutul. Bizantinii îi mai diceau *Vrutos*, cum se și găsece în Constantin Porfirogenitul (952 d. Chr.). Sensul etimologic al cuvântului în întreaga familie arică e: »a trece«, »părau«, »pod«, »drum«, »mal«.

Pirgari, numirea dată odinioară, în ambele țeri române, consilierilor comunali orășenesci. Erau 6 sau 12, și aveau șefi, în Moldova pe *șultus*, iar în Muntenia pe *judet*. Instituțiunea și numirea a fost imprunată dela Sașii, cari aveau colonii dincoace preste munți chiar înainte de descălecare și cari numiau pe sfetnicii ocărmuirii municipale Burger (Bürger). Sfatul P.-lor avea să hotărăscă partea de constituție a fiecărui orășan după cislă, să adune banii și să-i înainteze visteriei domnesci; apoi să execute îndatoririle cetățenilor față de ocărmuire; să judece procesele mici și să înceseze amenzile și să legalizeze diferitele acte dintre orășeni.

Pirmasens, oraș în Rheinpfalzul bavarez, 24,548 loc. (1895); odinioară reședința conților de Hessen-Darmstadt; fabrici de încălțăminte. 14 Sept. 1793 Prusiicii bat aci pe Francezi.

Pirogov, *Nicolai Ivanovici*, vestit chirurg rus, n. 1810 în Moscva și † 1881 în Petersburg. 1837 prof. de chirurgie în Dorpat, 1841 în Petersburg. A luat parte ca medic la resoaiile din 1854 în Crimea. germano-francez 1870—71 și româno-ruso-turc 1877—78. A publicat mai multe scrieri, îndeosebi referitoare la serviciul sanitar în resoaiu. După numele lui P. se numesc un metod de amputație al piciorului.

Pirouette, (franc.) în arta dansului, învîrtitură pe vârful unui singur picior fără a-l schimba din loc; se fac chiar P. duble și triple.

Pirot, oraș în Serbia, lângă Nișava, 9930 loc. (1890); industrie de covoare. Aci au bătut Bulgarii pe Sërbi la 27 și 28 Nov. 1885.

Pirotechnia, v. Pyrotechnia.

Piroșanaș, *Milan*, ministru sârb, n. 7 Ian. 1837 în Iagodina, 1873 deputat, conducătorul partidului progresist, 1874—75 ministru de externe, 1880—83 prim-ministru, † 14 Martie 1897 în Belgrad.

Pirperuna, la Grecii de ași Pyrperouna, identică cu Păpâruga (v. ac.) la Sârbi Dodola. v. și Aquilicum.

Pirula, v. Gangur.

Pirus L. sau *Pyrus* L., (botan.) gen din fam. Rosaceae, trib. Pomeae, cuprinde arbori și arbuști, și are vr'o 35 specii distribuite prin regiunile temperate ale emisferei boreale. *Pirus* se divide în mai multe secțiuni, cari sunt considerate de unii botaniști ca tot atâtea genuri deosebite, astfel sunt: *Cydonia* Tourn., *Mespilus* L., *Malus* Tourn., *Sorbus* L., etc. Dintre speciile genului *Pirus* menționăm ca pe cele mai importante: *P. communis* L. vulgar. Pîr selbatic, din care prin cultură s'au obținut numeroase varietăți horticoale; *P. Malus* L. vulgar Măr, din care prin cultură derivă numeroasele varietăți de meri; *P. Aucuparia* Gaertn. vulgar Scoruș; *P. Cydonia* L. vulgar Gutni, Ală-măioare; *P. germanica* Hook sin. *Mespilus germanica* L. vulgar Moșmon, etc. [Z. C. P.]

Pisa, prov. italiană (Toscana), 3055 km². ou 313,621 loc. (1897). **Capitala** P., lângă Arno, în depărtare de 12 km. dela mare, 37,704 (ca comună 53,957) loc.; reședința unui arhiepiscop; dom admirabil (zidit 1063—1118, 5 năi cu 58 colume antice) cu baptisteriu renumit; lângă el e renumitul »turn pieziș« (zidit în formă cilindrică la 1174—1350, 54 m. înalt, cu 8 caturi, partea de sus trece preste verticală cu 4:3 m.); universitate, academie de arte cu pinacotecă; grădină botanică; industrie de bumbac; lucrări de alabastru. În antichitate *Pisae* era unul din cele 12 orașe ale Etruriei, dela 180 a. Chr. colonie romană. În evul mediu republica puternică.

Pise, vîrf mai ascuțit al unui munte.

Pișcănfiori, *Pișcănfloare*, v. Gangur.

Piscicultura, arta de a prăsi pesci. v. Pesce și Pescărie.

Pișcolț, com. mare în Ung., cott. Bihor. Apare în anele vechi ca vilă la 1329 în posesiunea prepositurii de St. Iob, 2330 loc., Rom. gr.-cat. 1350, ceilalți rom.-cat. și ref. Teritoriul foarte productiv. Loc. se ocupă cu industria de casă, agricultura și prăseac vite frumoase.

Piscu, 1) P., com. rur. în Roin., j. Covurlui, compusă din căt. P. și Vameș cu 1536 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2) biserici și 1 școală, gară de cale ferată. 2) P., com. rur., în Rom., j. Dolj, pl. Câmpu, cu 1564 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 1 școală.

Pisē, un metod de clădire, în care părății unui edificiu se ridică din argilă amestecată cu năsip și lapte de var și bătucită între două rânduri de scânduri, cari dau forma și direcțiunea zidurilor. În loc de aceste materiale se mai folosese cu mai mult succes un amestec de năsip grăunțos cu lapte de var.

Pisici, (*Mățe*, *Felidae*), familie din ord. Carnivorelor. Au câte 8 masele ascuțite în falca de sus și oâte 6 în cea de jos, 4 dinți incisivi și 2 canini în fiecare falcă. Gura mare și puternică, limba aspră, au 5 degete la picioarele

dinainte și 4 la cele dinapoi, cu ghiare retrac-tile. Ochiul sunt întocmiți spre a vedé și noaptea. Calcă pe degete (digitigrade). Sînt animale puternice și lacome de sînge, își caută hrana mai mult noaptea. Prada și-o prind sîrind asupra-i. Sînt respîndite pe aproape întreg pămîntul (afară de Noua Olandă). Cele din țerile tropice au pîr de colorii mai vii, în țerile mai friguroase sînt unicolore. Blana lor are mare preț. Cele mai însemnate specii sînt: *P. de casă* (*Felis domestica*), se trage din P. egipteană (*F. maniculata*) și *P. selbatică* (*F. catus*) din Europa. Aceasta trăiesce prin pădurile Europei. Alte specii sînt: *rsul* (*F. lynx*), trăiesce în pădurile munților din Europa centrală, Rusia și Scandinavia; *P. de Angora* (*F. maniculata domestica angorensis*); *tigrul* (*F. tigris*) din Asia; *leul de Berberia* (*F. leo barbarus*), *leul de Senegal* (*F. leo senegalensis*); *leul din țeara Cap* (*Felis leo capensis*); *leul din Persia* (*Felis leo persicus*); *leopardul* (*F. pardus*); *pantera* (*F. panthera*); *pantera de Sunda* (*F. variegata*); *pantera neagră* (*F. melas*); *P. piticid* (*F. bengalensis*); *puma* (*F. concolor*); *țaguarul* (*F. onca*); *ozelotul* (*F. pardalis*), s. a.

Pisistrat, nobil athenian; fiind bogat reuși să-și formeze un puternic partid, prin marea lui dărnicie. Grădinile și ogoarele sale erau deschise tuturor. Domnia lui P. nu se întemeia imediat în Atica, de multe ori fû silit să se exileze din cauza dușmanilor săi politici. Ca să desarmeze partidul Alcmeonizilor, se căsătorește cu fca lui Megakles, șeful acestui partid. Prin tot felul de violenții, reușesc să devie cel mai puternic cetățean din Athena. Sub dînsul Athena se înfrumuseță și se adunara la un loc rapso-diile homerice. Constituția lui Solon fû păstrată. † 527 a. Chr.

Piskitelep, (*magh.*) v. Simeria.

Pisma, aceea dispoziție vițoasă a inimei, care, ca afecțiune antipatică, se manifestă în nemulțămirea sufletească împreună cu necaz, pe care o simte cineva față de modul cum sînt împărțite altora și preste tot deaproapelui anumite bunuri. Baza psihologică a P.-ei sînt sentimentele numite antipatetice. P. poate deveni patimă și ca atare este caracteristica sufletelor mici și ordinare. În etică P. este numărată între păcatele capitale. (v. și art. Invidie.) [Pl.]

Pisoderi, sau arăm. *Pisudere*, sat arăinănesc cu 600 loc. la muntele Nerecica în Macedonia. Prin P. trece șoseaua dela Monastir la Castoria.

Pisolit, rocă identică cu Oolit (v. ac.).

Pisoski, *Nicolae*, locot.-colonel, om politic, n. în Moldova; 1834 revisor pe lângă minist. de interne în Moldova, 1840 casar de județ în Botoșani, 1849 prefect în Botoșani, 1854—56 prefect al județului Iași. El lucrează pentru unirea principatelor, și mai ales pentru alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei. După abdicarea lui Cuza, P. demisionează (1866) din armată. (Cf. A. D. Xenopol, Istoria Românilor, tom. VI, p. 635.)

Pistacia L., (botan.) gen din fam. Anacardiaceae, trib. Anacardieae, cuprinde vr'o 6 specii de arbori sau arbuști ce cresc în regiunea mediteraniană, în insulele Canarice, în Asia occidentală și în Mexico Ca specii mai importante menționăm: *P. Lentiscus* L., care exsudează reșina cunoscută sub numele de Mastic, cu

care se fabrică licherul *Mastica*, obicinuit mai cu samă în Grecia. *P. Terebinthus L.*, care produce gale avute în tanin, și în fine *P. vera L.*, ale cărui semințe comestibile sînt cunoscute și de poporul nostru sub numirea de *Fisticuri*. [Z. C. P.]

Pistazit, mineral, v. Epidot.

Pistia L., (botan.) gen monotip de plante din familia Aroideelor, tribul Arineae, cu o singură specie *P. stratiotes L.*, ce crește flotantă în apele dulci din tropi (cu excepția insulelor din Oceanul Pacific și Australia), ea se cultivă uneori în avarie florăriilor noastre. [A. Pr.]

Pistichii se chiamă nisce Arămăni, păstori din Acarnania în Grecia, probabil remășițe din Arămăni, cari în evul mediu au format »Valachia mică» în Etolia și Acarnania. A nu se confunda acești Arămăni cu cei cari astăzi locuiesc în districtul Maniana, tot în Acarnania. v. și Maniana.

Pistil, (botan.) tot una cu Gyneceu (v. ac.); *P. simplu*, *P. compus*, tot una cu Gyneceu apocarp (v. ac.) și Gyneceu syncarp.

Pistoia, (la Romani *Pistoria*), oraș în prov. ital. Firenze, 20,190 loc.; reședință episcopescă, catedrală bogată în comori de artă; fabrici de fier, mașini, sticlă, țesători de mătăsă. Aci a învins C. Antonius pe Catilina la 62 a. Chr.

Pistol, armă de foc, scurtă, cu pat recurbat, confecționat pentru prima dată în Pistoia, folosit mai des din secl. XVI incoace. Astăzi este mult înlocuit prin carabină și revolver.

Piston, (mechanică) cilindrul masiv pe care îl pun în mișcare vaporii unei mașini și dela care mișcarea trece în motor. Tot P. se numește și cilindrul masiv dela pompele de aer sau de apă.

Piston, (musică) nume dat la o specie de dop mobil ce se aplică unor instrumente de suflare și care sub acțiunea degetului executantului pune în comunicație tubul principal al instrumentului cu un alt tub mai mic, și modificând astfel lungimea colonei vibrante, îi schimbă instantaneu fundamentală și prin urmare toată seria armonică cu un semiton, un ton sau mai mult, mai sus sau mai jos, și transformă astfel instrumentul natural în instrument cromatic. Factura modernă construiesce instrumente (corni, cornete, trompete, tromboni, saxhorni, ș. a.) cu 1, 2, 3 și până la 6 P.-ni, reușind astfel a da instrumente de alamă capabile a rivalisa în agilitate și puritatea intonațiunii cu cele mai bune instrumente de lemn sau de coarde. [T. C.]

Pistorius, *aparatur lui*, aparat pentru destilațiunea spiritului, provădută și cu aparatul de rectificațiunea alcoolului. Aparatur constă din două cazane, cu câte o retortă, un aparat de recire, etc.; în cazane se află amestecătoarele; îndată ce vaporii părăsesc rectificatorul se și începe destilațiunea. Lichidul condensat se adună în cilindru cu aerometru și apoi curge în rezervorul de spirt.

Pisudere, v. Pisoderi.

Pisum L., (botan.) gen din fam. Leguminosae, trib. Viciaeae, cuprinde plante erbacee, glabre; frunze penate, terminate printr'o setă sau cărcel; florile mari, purpurii, roșii sau albe. Acest gen are vr'o 2 specii, dintre cari una deja de mult cultivată, crește spontan în regiunea mediteraneană și în Asia occidentală. În părțile noastre

crește *P. elatius* Stev. vulgar *Mazere sêl-batecă*; iar *P. sativum* L. se cultivă ca plantă alimentară sub numirea de *Mazere*. [Z. C. P.]

Pitac, ordin princiar. *P. de boieriu*, act sau diplomă prin care domnul (secl. XIX) numia sau înălța în rang de boieriu pe o persoană oarecare.

Pitar, titlu de boieriu; el era la început însărcinat cu inspectarea pânilor și a hranei principelui. Era și un »mare pitar» efectiv la curte. Din secl. XVIII titlul decădă cu totul și în al XIX era un mic și cel din urmă »titlu onorific» ce se da de domn. [L.]

Pitești, com. urb. în Rom., capit. j.-lui Argeș, pe malul drept al râului Argeș, cu 15,570 loc. (1899). Oraș comercial, servind de întrepisit producțiunilor j.-lor Muscel, parte din Vâlcea și Argeș. Reședința tuturor autorităților administrative ale j.-lui, precum: prefectura, comitetul permanent, tribunalul de I instanță, primăria, creditul agricol, posta, telegraful și stația principală a căii ferate București-Verciorova; reședința divisiiei a II-a a corpului I de armată. P. posedă un gimnasiu, 1 școală de meserii, 3 școale primare de băieți și 2 de fete și mai multe institute private; 11 biserici ort., 1 bis. cat., 2 bis. protestante, 1 armenească și 1 sinagogă; 1 grădină publică, 1 bulevard frumos plantat, care duce dela gară în centrul orașului; 1 fabrică de postav și una de produse chimice; 1 spital. Se țin mai multe bălciuri, din cari cele mai principale sînt la Sf. George, la Înălțarea Domnului, la Duniinea tuturor Sfinților și la Drăgaica (24 Iulie). (Cf. G. I. Lahovari, Dict. geogr. al j.-lui Argeș. Bucur., 1888.)

Pitici, oameni mici de statură (contr. *uriești*), ceva preste un metru înălțime. Unii au devenit celebri prin nicimea lor. Causele de au ramas înapoi în creștere se presupun a fi diferite morburi în copilărie. Se găsece însă triburi în Africa centrală, cari dela natură se caracterizează prin mica înălțime a corpului lor. [—]

P. în poveștile rom. P. de regulă sînt înțelepți și vicleni și uneori foarte tari; ei stau în opozițiune cu urieșii cei grozav de mari, dar de regulă proști și păcăliți de P. În povești nume de P. sînt: Ghemiș, Barbu-cot, Barbă de un cot, Nan din Gavan, Neghiniță, Nuculița, Nătii-cot, Piperuș, Piticot, Prihiduță, Salcoțea, Staticot, Statupalnă, Statpalnă, Sfredeluș, Tartacot și alte nume compuse.

P. primitivi în mitol. nordică, au fost viermii ieșiți din carnea lui Ymir, uriașul primitiv. Ei se chiamau Austri (resărit), Westri (apus), Nordri (miază-noapte), Sudri (miază-zi) și apoi au căpătat dela Ței figură de oameni mici, dar înțelepți și vicleni și au fost puși în cele patru unghiuri sau coarne ale pământului, ca să-l țină sus în aer; înmulțindu-se foarte mult au fost puși cu locuința sub pământ, în stânci și în dealuri și li-s-a încredințat grija asupra acestora. [Atm.]

Pitici, *pomi*, (horticult.) se numește aceia, a căror talie prin tratament acomodat (tuns) se ține în miniatură. Scopul ce îl avem în vedere, folosindu-ne de un spațiu limitat, este să producem fructe (poame) cât mai curând, deja dela 3—4 ani după altuire începând, și aceste de frumșețe deosebite. De aceea cultura P. p. fiind intensivă se recomandă în apropierea centrelor mari de consum (orașe importante, capitale).

Formele ce li-se dau de comun sînt: *cordonul* cu unul sau două brațe orizontale (după numărul ramurilor principale); când poziția acestora este oblică avem *evantaiul*. *Palmeta* e formată din o ramură principală și părechi inserate la distanță. Toate aceste forme sînt plane, dar cultura P. p. se face de regulă pe sirme. Alte forme sînt *piramida* (de formă conică), *globul*, etc.

Pițigoi, Pițigoi, v. Parus și Paridae.

Pitizita, mineral, arseniat și sulfat de fier, ca incrustațiuni la Freyberg.

Pitman, *Sir Isaak*, stenograf engl., n. 1813 în Trowbridge, † 1897 în Barth. Inventatorul (1837) unui sistem stenografic (Phonografie), basat pe scrierea vocalelor curate, și a unui sistem de scriere fonetică pentru scrierea comună.

Pitot, *țevile lui*, aparat cu ajutorul căruia se măsoară viteza de curgere a apei. Țeava lui P. e curbată în formă de unghi drept. Partea mai scurtă se așează în apă orizontal în direcțiune de unde curge apă, celalalt braț îl ținem în sus. Cu cât e mai mare celeritatea de curgere a apei, cu atîta se ridică ea mai sus în țeava verticală, și invers; dela înălțimea coloanei de apă conchidem la celeritatea ei.

Pitpălac, *Pitpălac*, v. Prepelita.

Pitré, *Gruseppe*, scriitor și etnolog italian, n. 1845 în Palermo. Scr. princip.: »Biblioteca delle tradizioni siciliane« (1870—97, 20 vol.); dela 1882 coeditor la »Archivio per lo studio delle tradizioni popolari«.

Pitt, 1) *P. William, senior*, *conte de Chatham*, om de stat engl., n. 1708 în Boconnock (Cornwall), nepotul lui *Toma P.* (1653—1726), care a adus Diamantul-Pitt în Europa, 1735 membru al casei de jos, 1756—61 secretar de stat, sprijini pe Frideric cel Mare în reboșul de 7 ani, răpi Franței Canada, 1761 ajunge în fruntea opozițiunii, 1766—1768 prin-ministru și totodată membru al casei de sus. † 11 Maiu 1778.

2) *Pitt, William, junior*, fiul celui de mai nainte, n. 1759; 1782 cancelar al tesaurului, 1783 prim-ministru; neîmpacat contrar al revoluțiunii franc., a luptat dela 1793 contra ei, devenind sufletul coalițiunii antirevoluțiunii. † 1806.

Pittakos (650—579), unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei, n. în Mytilene. Om politic, militar, filosof și poet, se distinge ca un suflet energic și iubitor de țeară. Parte din poeziile sale s'au păstrat în fragmente, cari sînt publicate în lucrarea lui Schneidewin: *Poezii lirice ai Greciei*, apărută la Göttingen în 1839.

Pittsburg, oraș în Pennsylvania (America de nord) lângă Ohio, 238,617 loc. (1890); unul din cele mai însemnate orașe industriale și comerciale din Uniune; mine vaste de cărbuni, fabrici de sticlă, industrie de fier și oțel; șantiere; navigațiune pe Ohio până în Mississippi; piață de petrol.

Pituitos, (*lat.*) = mucos.

Pitulice, (*lat. Sylvia*), gen de paseri cântărețe, cari seamănă cu privighitoarele. Sînt mai multe specii, precum: *P. surd* (*Sylvia hortensis*), *P. neagră* (*S. atricapilla*), etc.

Pityriasa, boală cronică de piele, mai totdeauna pe cap, unde se ved pete mici roșii, urmate de cojirea (desquamatiunea) pielii, în formă de tărițe (mătreață bolnăvicioasă). Provoacă mîncă-

rime, deci scărpinare. Se recomandă spălături antiseptice.

Pityuse, grupă de insule în Mediterana, 697 km², 24,544 loc. (1887); insule principale: Iviza și Formentera. Capitala Iviza. Aparțin provinciei span. a Balearelor.

Piu, (*ital.* = mai mult), se întrebunțează în muzică pe lângă un termen de mișcare sau de nuanțare, dându-le mai multă putere, ca *P. forte* = mai tare decât până acum, *P. allegro* = mai repede, ș. a. [T. C.]

Piua, vas întrebunțat la pisat; îndeosebi și instalațiune, unde țesăturile groase de lână sînt supuse la o bătaie cu nisce ciocane mari, fiind în continuu udate cu apă caldă; prin această procedură țesăturile devin de o structură păsloasă ca postavul.

Piud, *piud*, *treasc*, v. Mortiera.

Pium desiderium, v. Desideria.

Plus, numele a 9 pontifici romani. *P. I, sfânt*, (140—154); *P. II* (1458—1464), *Aeneas Sylvius*, din familia Piccolomini, n. 1405, scriitor bun, poet, orator, literat și diplomat; în contact continuu cu cei mai celebri bărbați ai timpului său; a luat parte la conciliul din Basel; mai târziu fu numit consilier reg. și prin prudența sa diplomatică i-a succes la 1445 să disolve pactul principilor electori îndreptat contra papei Eugeniu IV. În 1445 intră în cler și înaintea repede; în 1456 cardinal. A încercat să înduplece pe principii creștini la expedițiune în contra Turcilor, dar fără succes. Dintre operele sale mai memorabile sînt: »Commentarius de rebus Basileae gestis«; »Historia rerum Friderici III imperatoris«; »Descriptio Germaniae« apoi Descrierea Asiei și a Europei. *P. III* (1503), a domnit numai 4 septemăni. *P. IV* (1559—65), sub el s'au ținut ultimele ședințe și s'a terminat conciliul tridentin (1563); P. a început cu introducerea reformelor decretate de acest conciliu și a publicat formula de mărturisire a credinței numită »professio fidei tridentina«, care au să o facă persoanele, cari primesc oficii ecclesiastice în bis. latină. *P. V, sfânt*, (1566—72); a fost călugăr dominican, din ordinul lui s'a editat catechismul roman cătră parochi (tradus în limba română de Dr. Ioan Pop, Gherla, 1891). Pe regina Angliei Elisabeta a excomunicat-o pentru persecutarea bisericeii cat.; a ajutat pe Austriaci în contra Turcilor, cari (în 6 Oct. 1571) au fost bătuti la Lepanto. P. a dus o viață ascetică; Clemente XI (1712) l-a înscris în catalogul sfinților. *P. VI* (1775—99), n. 1717, a domnit în timpuri foarte critice. Spre a împiedeca pe imp. Iosif II în reformele sale contrare bisericeii, P. s'a dus 1782 la Viena, unde a petrecut o lună (22 Apr. până 22 Maiu 1782), însă fără rezultat. În 1793—97 Franzezii au ocupat cele mai multe provincii ale statului papal, formând din ele republica cispadana și cisalpina, iar în 1798 au ocupat Roma, declarându-o de republică. Cardinalii parte au fost expulsați, parte închiși, iar P. exortat la Siena, de aci la Cetosa (lângă Florența), apoi la Parma, Turin, Briançon, Grenoble și în urmă la Valence, de unde era să fie dus la Dijon, dar muri 29 Aug. 1799. Franzezii au dus din Roma și din Italia o mulțime de manuscrise și obiecte de artă. *P. VII* (1800—23), *Chiaromonti*, la alegerea lui s'au adunat 35 car-

dinali în Veneția; fiind Francezii constrânși de celelalte puteri să evacueze Italia, P. s'a dus la Roma în 3 Iulie 1800. Reîntorcându-se Napoleon din Egipt, Francezii au reocupat Italia nordică. La anul 1808 Napoleon a dat ordin să se ocupe Roma închișând pe P. în Quirinal; la 1809 prin un decret dat din Viena anexează la imperiul francez întreg statul papal, asigurând papei o renta anuală de 2 milioane franci. P. a fost excortat la Savona apoi la Fontainebleau, dar tot nu a voit să-și dea consimțământul la reformele lui Napoleon. În 1814 pierdând Francezii Italia, Napoleon dă voie lui P. a se reîntoarce în Roma, unde s'a ocupat cu reorganizarea statului papal; și-a trimis delegat la congresul din Viena. † 20 Aug. 1823 în etate de 81 ani. *P. VIII* (1829—30), a domnit numai 20 luni, fiind un bărbat moderat. *P. IX* (1846 până 1878), n. 1792. Când P. s'a înălțat la demnitatea de papă, întreagă Europa era în fierbere; la 14 Martie 1848 a dat statului papal o constituție mai liberală, dar spiritele ațitate de Mazzini nu s'au mulțămît cu aceasta; P. prevestit a fugit (24 Nov. 1848) la Gaeta, și Roma s'a declarat republică. P. ajutat de Austria, Spania și Neapole, după 17 luni s'a reîntors la residență; pace deplină însă n'a mai avut. Mișcarea începută pentru unificarea Italiei a provocat și în statul papal turburări, cari au avut de urmare pierderea domniei lumesci a papei, Italianii ocupând Roma la 1871. P. în 1854 a enunțat dogma despre immaculata concepțiune a Preacuratei Fecioare Maria. În 1869 a convocat conciliul vatican, în care s'a enunțat ca dogmă infalibilitatea papei. A lucrat mult pentru lățirea misiunilor catolice. El a canonizat provincia mitropolitană gr.-cat. română de Alba-Iulia, † 1878.

[Dr. Isidor Marcu.]

Pivotant, (botan.) în formă de fus, de pivot sau osie, cum e rădăcina pivotantă (palară) dela Pătrunjel, Păpădie, Stejar, Salcâm, ș. a., unde rădăcina principală (pivotul) e lungă, cilindronică, iar rădăcinile secundare, terțiare, etc., de pe ea cu mult mai subțiri, mai scurte. Pivotul poate fi mult umflat, tuberisat și alungit (Morcov, Sfeclă); ori rotund (Ridiche, Gulie, Brojbă), când se țice *napiiform*. [S. Șt. R.]

Pizarro, *Francisco*, descoperitorul și cuceritorul Perului, n. 1478 ca fiu ilegitim al unui căpitan. Porcar, apoi soldat, plecă în lumea nouă. Fără instrucțiune, dar îndrăzneț și stăruitor, însoți pe mai mulți descoperitori (Balboa). În 1524 se uni cu Hernando de Luque și cu Diego de Almagro spre a descoperi țeara aurului, dincolo de Cordillieri și descoperi 1524—25 și 1526—27 coastele Ecuadorului și Perului. Reîntors în Spania fu numit (1529) guvernator al Perului și în 1531 plecă să cucerească această țeară cu 200 soldați. 1532 se întări în valea Tangarara și întemeiă orașul San Miguel de Piura. Pătrunse în interior, profitând de cearta celor doi Incași, Atahualpa și Huascar, prinse pe cel dințaiu și, deși îi ceru și primi sume mari pentru rescumperare, îl sugrumă (1533). Puse temelie orașului Lima, învinse pe fostul său aliat Almagro și îl omori (1538), fu însuși omorât de amicii acestuia (1541).

Pizzicato, (*ital.* = pișcat), se întâlnește în muzica instrumentelor de coarde și arcuș, indicând

ca sunetele să se producă pișcând coardele cu vârful degetelor și imitând astfel instrumentele de coarde pișcate. Acest efect e întrebuițat mai cu samă în acompaniamente.

Placa, foaie de metal, furnir din lemn de stejar, nuc, etc., aplicat pe un lemn noale (mobilă placată); P. de marmoră servind la pardoseli sau căptușeli de ziduri, etc. *P. turnantă*, construcțiunea sub nivelul șinelor cu o platformă de scânduri și șine, servind pentru schimbarea direcțiunii materialului rulant al căilor ferate, etc.

Placat, v. Afșe.

Place, *Victor*, consul francez la Iași pe vremea alegerilor pentru divanurile ad-hoc, fu unul din cei mai mari sprijinitori ai Românilor în acel timp. Incunguiurat de unioniști, rugat de aceștia și lucrând în conformitate cu ideile împăratului Napoleon III, P. ajunse centrul partidei unioniste moldovene. El ademeni pe mitropolitul Sofronie Miclescu și determină atitudinea unionista a clerului; el dădu sfaturi administrației lui Grigore Ghica (1856) cum să asigure triumful unioniștilor; în fine luptă continuu să ocrotească și să realizeze idea unirei.

Placenta, (med.) sinonim vulgar *casa* (copilului în pântecul mamei), organ temporar intermediar între mamă și copil pentru nutrițiunea acestuia în timpul vieții intrauterine. P. este un organ extraembrionar, prezentând o porțiune foetală (*P. foetală*), care provine din transformarea chorionului cu vilositățile sale, și o alta porțiune maternă (*P. maternă*), care nu este altceva decât o transformare a mucoasei uterine, în locul unde P. foetală prin vilositățile sale se îmbucă în mucoasa hipertrofiată. Forma și adheșinea P.-ei variază după specia animalului.

Placenta, (botan.) marginea îngroșată a ovarului unui carpel; pe ea se află ovulele (P. marginală), rar și pe restul părțelului ovarului (P. difus, la Mac, Nufăr). Poziția P. în gyneceu, sau *placentația*, variază; dacă ovarul e unilocular, placentația e *parietală* (Prun, Rozeta, Coacăz. ș. a.), dacă e plurilocular, placentația e *axială* (Crin, Stânjenel, etc.); e placentație *centrală* primitivă (Primulacee) sau secundară (Garoaia, Neghină), când dela baza ovarului și înlauntru se ridică o coloană liberă mediană, pe care sunt ovulele. [S. Șt. R.]

Plăcere, ca fenomen psihic este starea afectivă a sufletului, care se nasce în om din confluența mai mare ori mai mică al sentimentelor plăcute. Iar plăcutele sunt și se numesc acele sentimente, cari se produc în noi când ceea ce se întâmplă corespunde cu dorințele și așteptările noastre, contribuind astfel la dezvoltarea vieții noastre sufletești sau trupești. P. este deci o stare, pe care omul mereu o caută și ținde a o avea, iar avându-o, caută a o pastra și mări. Ea poartă în sine și desvoaltă energia de activitate a organismului nostru psihofizic. Tot P. se numește și ori ce mulțămire sufletească ori trupească, desfătăriile vieții precum și distracțiile, ce omul își poate procura prin petreceri. [Pl.]

Placetum regium, (*Ius placeti regii*), acel drept al statului, în puterea căruia bulele și brevele papale se puteau publica și executa și aveau putere obligatorie pe teritoriul statului, numai după ce acesta le-a provădūt cu clausula de aprobare.

(»Placet«.) Introdus în Ung. sub reg. Sigismund la 1404 pentru bulele de dotațiune și procesuale, fără a privi cele dogmatice. Dela 1870 decisiunile și constituțiunile conciliului roman și ale papei se pot publica în Ungaria numai având concesiunea regelui. P. r. astăzi se observă numai în Rusia, Franca, Bavaria, Saxonia și Elveția.

Placidia Galla, fica lui Theodosius I și sora lui Arcadius și Honorius, n. 388 la Constantinopol, † 450. Iu asediul Romei de către Alaric, este luată prizonieră și devine soția principelui got Ataulf (414).

Plăcinta, prăjitură coaptă în tigae, compusă din foi de aluat între cari se așează fructe, carne, brânza sau alte feluri după plac.

Placitum, (lat.) opinie, părere; *P. imperii*, decisiune a dietei imperiului.

Plafon, *tavan*, suprafața de obicei dreaptă, garnisită uneori cu ornamente în ipsos, lemnărie geluită, etc., formând partea superioară a unei camere, sali, etc.

Plaga, rană; pedeapsă divină, calamitate; lucru vătămător.

Plagiât, (lat. *plagium* = vânzare de oameni, de sulete), furt literar, științific sau artistic. Nu trebuie confundat cu imitațiunea, cu asemănarea întâmplătoare sau împrunulul mărturisit al autorului. (v. Originalitatea). P.-ul se poate constata și urmări prin lege numai când și ideile și forma sînt identice cu ale autorului anterior; sau și când numai fondul este identic, dacă autorului posterior i-au lipsit condițiunile de a face aceeași invențiune sau descoperire și când ideia încă nu e trecută în domeniul comun al științei, sau când se dă ca originală. *Plagiator* sau *plagiari*, cel ce face P.

Plagioclas, minerale, v. Feldspat.

Plagiostomi, ord. de pesci, v. Chondropterygiei.

Plagiotrop, (botan.) v. Orthotrop.

Plagoscop, steag de vânt, adecă aparat ce arată direcțiunea, în care suflă vântul.

Plaid, (engl., pron. pled), un fel de manta scoțiană; se numesc însă P. și o bucată de panură, ce se poartă ca haină în vîltoare.

Plăieși, în Rom. păzitorii graniței în partea muntelui, grănițeri.

Plăinesci, com. rur. în România, j. R.-Sărat, compusă din 3 căt. cu 3040 loc. (Dicț. geogr. 1896), 3 biserici și 1 schit, 1 școală de băieți și 1 de fete, cu 3 învățători și 1 învățătoare; com. rur. cea mai populată din județ; e străbatută de linia ferată și de șoseaua națională R.-Sărat-Focșani.

Plaiu, (dela plan), cărare sau drum îngust peste creștelele munților sau deacurmezișul lor; subdiviziune administrativă a județelor de munte. Sinonim plasă, ocol (v. ac.).

Plaiul Tătarilor din munții Bucovinei este calea pe unde treceau Tătarii în Ardeal și Ungaria spre a prăda, cu deosebire partea dela Runcul Pojorîtei pe partea dreaptă a râului Moldovei până din sus de satul Breaza. (Cf. S. Fl. Marian. Tradiții. București, 1895, pag. 230—239.)

[Dr. I. G. Sbiera.]

Plămânare, una din numirile vulgare ale plantei *Pulmonaria officinalis* L. (v. ac.).

Plămâni, (anatom.) organul respirațiunii, e așezat în torace; se deosebesce o P. dreaptă și una stîngă, avînd fiecare forma unui semi-con,

a cărui basă concavă zace pe diafragmă (v. ac.). Tăieturi adânci împart P. stîngă în doi, P. dreaptă în trei lobi, cari iarăși se împart în o mulțime de lobuli. Substanța proprie a P.-lor se compune din ramificațiunile dichotomice ale bronhiilor, cari, după ce au ajuns la un diametru minimal, se lărgesc în forma unui cornet, ce se numesc infundibulum; în jurul fiecărui infundibulum se grupează 20—60 alveole, numite și beșici pulmonare. Alveolele sînt acoperite de o rețea de vase capilare. După Huschke P.-le omului au ca. 15 milioane de alveole. P.-nii sînt acoperiți la suprafața lor de o membrană seroasă cunoscută sub numele de pleură. v. art. Bronchi, Lob, Pleura și Respirațiune.

Plan, o suprafață plană; reprezentarea unui obiect în mic pe hârtie; descrierea unui teren pe hârtie; proiect; hotărîre.

Plan de incidință se numesc planul ce trece prin raza de incidință și normala de incidință.

Plan de ore sau orarii este tabloul numărului de ore destinate fiecărei materii de învățămînt. Orariul este general, când indică pentru fiecare materie numărul de ore pe săptămână; el e special, când arată pentru fiecare și materiile și orele în cari au să fie tratate.

Plan de polarisațiune se numesc planul în care vibroază eterul în raza de lumină polarisată.

Plan de situațiune, planul orthografic al proiecțiunii orizontale unui teritoriu de pe suprafața globului terestru, executat în scară redusă sub 1:100,000, avînd și indicațiuni asupra undulațiunii, culturile, etc., a lui.

Plan de studii sau program de studii se numesc expunerea, mai mult sau mai puțin analitică, a materiilor de învățămînt, alese și distribuite pe anii de studiu (clase).

Plan înclinat, plan ce formează un unghiu mai mare sau mai mic cu linia orizontală și a cărei inclinațiune se exprimă prin proporțiunea înălțimei (adecă distanța capetului ridicat până la orizontala) la lungimea ei și se exprimă de regulă în procente. Puterea ce trebuie să aplicăm pentru a mișca în sus o greutate oarecare este egală cu inclinațiunea împărțită la greutatea corpului. De aceea cu cât înclinarea (panta) va fi mai mică, cu atât va fi puterea de mișcare mai mică, și viceversa. Ca aplicațiuni practice ale P.-lui incl. avem drumurile ce merg la deal, șurubul, pana (icul), etc.

Planaria, un gen de vermi Plathelminți (v. ac.).

Planconcave se numesc lentilele, la cari o față e plană, cealaltă e concavă, adecă curbată în lăuntru.

Planconvexe se numesc lentilele, la cari o față e plană, cealaltă e convexă, adecă ieșită la mijloc.

Planete, corpuri ceresci, cari se învîrtesc aproape circular în jurul soarelui, dela care primesc lumina și căldura. Ele n apar cu lumină și nici decum schinteietoare. În ochian ni-se înfățișează ca discuri, al căror diametru se poate măsura. P. principale, aranjate după îndepărtarea lor de soare, sînt: Mercur, Venus, Pământul (cu 1 satelit, luna), Marte (cu 2 sateliți), Iupiter (cu 5 satel.), Saturn (cu 8 satel.), Uranus (cu 4 satel.), Neptun (cu 1 satel.). Intre calea lui Marte și Iupiter circulară o mulțime de P. mărunte, numite *Planetoide* sau *Asteroide*, din cari în 1896 se cunoseau deja 432. Ele sînt mult mai mici decăt luna noastră și numai unul singur (Vesta)

este vizibil cu ochiul liber. Cei din antichitate cunoscuseră numai 5 P. și socoteau între ele adesea și soarele și luna. Egiptenii și Chaldeii venerau P. ca deități de primul ordin și Romanii încă le puneau în legătură cu deitățile lor. Numirea ărilor din săptămână Romanii tot după P. o au alcătuit. [—]

P. observate de pe pământ, se constată că ele descriu niște curbe complicate compuse din zigzaguri ce nu urmează nici o lege; pentru un observator din soare însă ele descriu elipse, puțin turtite, în jurul soarelui a cărui centru ocupă unul din focarele elipsei. Orbitale acestea sunt conținute în plane puțin înclinate pe acel al eclipticei, sunt parcurse cu viteza constantă și și dela occident spre Orient. Distanța planetelor dela soare e cam ca numerile: 0·4, 0·7, 1, 1·6, (2·8), 5·2, 10·0, 19·6, 38·8, (regula lui Titius-Bode), 1 fiind distanța pământului la soare. Timpul de revoluție în jurul soarelui e dat de legea III a lui Kepler: pătratul timpului de revoluție e proporțional cu cubul axelor mari. P.-ele se învârtesc și în jurul lor; timpul de rotațiune în jurul axelor lor variază dela o planetă la alta. Se crede că Mercur și Venus stau totdeauna cu aceeași față spre soare (cum e luna spre pământ), adică timpul de rotațiune e egal cu cel de revoluțiune. P.-ele sunt corpuri cerești constituite din materie ca și pământul; la cele mai multe s'a observat o atmosferă probabil cam de aceeași natură cu a pământului; observațiunile au condus la admiterea existenței apei în stare lichidă și solidă pe Marte. Chestiunea dacă P.-ele sunt locuite de ființe asemenea cu oamenii e încă de domeniul romanului. Marte și Venus prezintă multă analogie cu pământul în privința condițiilor de dezvoltarea și întreținere a vieții. În vechime se credea a fi o relațiune între apariția planetelor și viața oamenilor, v. Astrologia. [Murgoci.]

Planetar, ceea ce se referă la planete; v. Sistem planetar.

Planetoide, v. Asteroide.

Plângere se numește actul prin care o persoană se tânguiesce unei autorități. În Rom., în penal, P.-le pot fi făcute la judele-instructor, la procuror sau direct la tribunal. Terminul P.-ei e special materiei penale. P.-le se pot face și prin procurator. În acest cas procurațiunea se va alătura la P. (Art. 30 c. pr. rom.). Dacă cel care a făcut o P. s'a constituit parte civilă, se poate lăpăda de această calitate în timp de 24 ore dela constituire, rămânând totuși răspunzător de daune sau pentru calomnie, dacă P.-ea e nefundată, temerară sau pornită cu intențiune de a calomnia. Cel care aduce o P., se poate constitui parte civilă până în momentul închiderii debaterilor; odată sentința pronunțată, desistarea nu mai e valabilă. Când P.-ea a fost dată judeului-instructor competent, acesta o înaintează procurorului respectiv pentru a da rechizițiunile necesare (a deschide acțiune publică), de va fi local, adică sa dea în judecată pe acel în contra căruia e îndreptată P.-ea, căci judele-instructor nu se poate sesisa singur, el având putere numai de a aduna probele crimei sau delictului. (Cf. art. 60—67 pr. pen. rom.). [Scriban.]

Planiglob, reprezentarea suprafeței globului nostru pe un plan.

Planimetria, partea geometriei, care se ocupă numai cu studiul punctului, liniilor și planului.

Planimetru, instrument pentru calcularea mecanică a suprafețelor plane; se întrebuințează la măsurări geodesice, cadastrale, geografice, etc.

Planogameți, v. Gameți.

Planorbis corneus, melc, v. Discos.

Plâns, secrețiune abondentă de lacrimi, provocată de dureri fizice sau diferite emoțiuni.

Plâns convulsiv, exagerarea plânsului sub formă de accese, mai ales în isterie.

Planșa, (*franc.*) desemn pe hârtie.

Planșeta, (*franc.*) măsura pentru arpentagiu (agrimensură); vergea de metal sau os de balenă din corsetele femeilor.

Planta, *Martin de*, pedagog, n. 1727, † 1772, inventatorul mașinei electrice cu disc.

Plantagenet, numele casei de Anjou, domnitoare în Anglia dela 1154—1435, provenit dela «planta geneta» care era pe coiful și scutul lor. Familia a dat 14 regi Angliei, dela întemeietorul ei Henric II (1154—89) și până la Richard III mort în lupta dela Bosworth cu Henric VII Tudor, care ridică la tronul Angliei familia Tudorilor. Cei mai însemnați regi, afară de Henric II, au fost Richard Inimă de leu, Ioan fără țeară, care a dat vestitul act Charta magna, Eduard III, care a început reșoaiul de 100 ani cu Franția, Henric IV și Henric V, învingătorul dela Azincourt (1415). Înfrângerile din reșoaiul de 100 ani provocara lupte între două ramuri ale casei (reșoaiul celor două rose). În urma caruia întreaga familie se stinse cu Richard III.

Plantagineae, (botan.) fam. de plante dicotyle gamopetale, caracterisată prin corola scarioasă și flori tetramere. Cuprinde vr'o 200 specii ale regiunilor temperate, cu două genuri remarcabile: *Plantago* (v. ac.) și *Littorella*.

Plantago L., (botan.) gen de plante din fam. Plantagineelor cu inflorescența în spic adese purtat de un scap. Dintre speciile mai frecvente la noi cităm: *P. major* L., *P. media* L. și *P. lanceolata* L., cunoscute sub numirile populare Platagine sau Patlagine. Semițele dela *P. Psyllium* L., se întrebuințează în medicina.

[A. Pr.]

Plantaje, termin ce se aplică la culturile din țările calde cu deosebire din tropici și subtropici. Așa distingem P. de trestie de zahăr, de cafea, de ceaiu, etc. Odiuicoră se întrebuințau sclavii pentru executarea acestor culturi.

Plantațiune, (silvic.) cel mai vechiu mod de a înmulți arborii, este înmulțirea prin semență; dar mai rațională este plantarea de arbori tineri crescuți în anumite pepiniere sau școale silvice. Deosebim: 1) P. în gropșoare, 2) P. în găuri, 3) P. în movile, 4) P. pe șanțuri. P. în gropșoare se face așa, că arborii tineri se sădesc în gropi făcute cu sapa, cu lopata ori și cu sfredelul; în cazul al doilea arborii se sădesc în găuri făcute cu ajutorul unui par sau fier ascuțit, precum e fierul lui Buttler; în cazul al treilea arborii se sădesc în movile făcute din pământ adus din alt loc; în cazul al patrulea arborii se sădesc în pământul, ce se scoate din șanțuri săpate paralel. Cele două moduri din urmă se aplică, când pământul e umed și rădăcinile arborilor sunt expuse pericolului de a suferi de apa subsolată.

Plantator, un bețișor de 30—50 cm. lungime și încovoiat pentru a putea apăsa pe el cu călcâiul mâinei și care servește la sădirea resadului a diferite plante: tutun, morcovii, chimen, verze, etc. Uneori drept oii ce P. ne servim de degetele mâinei.

Plante, vegetale, sunt ființe vii, organizate; au unele caractere proprii, altele comune cu ale animalelor. Totalitatea plantelor formează regnul vegetal. P. se definesc prin: a) *Structura* corpului lor, cu numeroase grade de complicație externă și internă, dar în definitiv redus ca părți esențiale la protoplasma, nucleul și o membrană limitantă celulosică, membrana care nu o au nici odată animalele, pe când celelalte două părți sînt și la ele; membrana corpului P.-lor fiind rigidă, puțin elastică, se explică pentru ce ele sînt inobile, ori au mișcări limitate, iar de deplasare numai atunci când încă nu s'a format la periferie membrana celulosică (așa e la Myxomycete, Bacteriacee, la Gameții mobili); din contra, animalele au mișcări mult dezvoltate tocmai din cauza absenței unei asemenea membrane. b) *Nutrițiunea* P.-lor (v. ac.), în mod general considerată e mult deosebită de aceea dela animale; în special P. verși organizează, transformă în substanța vie substanțele minerale, sînt deci ființe sintetizatoare; din contra animalele sînt ființe analizatoare, ele descompun alimentele, luate în definitiv dela P., pentru ca prin aceasta sa producă energie: mișcare, sensibilitate. Cu alți termeni: P. oferă animalelor energie potențială sau aliment, pe care animalele o transformă în energie actuală sau travaliu muscular, nervos; P. verși sintetizează alimentul folosind radiațiunile solare și elementele minerale ale solului; așa dar ele fixează o parte din energia solară. Nutrițiunea deosebită a P.-lor de acea dela animale, explică și mișcările și sensibilitatea mai reduse la primele, decât la cele de al doilea. (v. și articolii: Arbori, Botanica, Cereale, Cryptogame, Epiphyte, Humicole, Liane, Phanerogame, Colori, Alimentele P.-lor. Alpine P., Celula vegetală, Circulația P.-lor, Crescerea P.-lor.) [S. Șt. R.]

Plante comerciale, în sens larg sînt toate acelea, ale căror produse formează articole de negoț, fiind transportate preste țeri și continente. În sens strict, în antiesă a cu *P.-le industriale* (v. ac.), cuprind numai acelea, ale căror produse se transportă fără sau la cea mai simplă preparare anterioară s. e. presate, uscate, sărate, murate.

Plante industriale sau *de fabrică* sînt toate acelea, ce trebuiesc supuse unor proceduri complicate spre a ne oferi productul dorit, s. e. fabricarea ceaiului din foile arboreului de ceaiu, a zaharului din sfeclă, etc.

Plante insectivoare, v. la art. Insectivoare, plante.

Plantigrade, animale mamifere, cari calcă pe întreaga lor talpă.

Planton, (milit.) soldat așezat într'un anumit loc, pentru a exercita o supraveghere, a menține ordinea, a asigura execuțiunea unui ordin, a servi ca introdusător, etc.

Plantoscop, aparat optic, v. Phaenakistoscop.

Plapoma, parte din așternut, întrebunțată pentru a se coperi. P. este compusă dintr'o față

colorată, din stofă de lână sau de mătasă, cu căptușeală, în care se pune lână sau bumbac scărmenat. De obicei este cusută cu diferite modele de flori.

Plaques opalines, (*franc.*) pete albe, îndeosebi pe membrana mucoasă a gurei; se observă la Syphilis.

Plasa, (*geogr.*) subdiviziune administrată a județelor în România, cari zac în șes; în ținuturi muntoase se numesc *plaiu*. v. Plasa.

Plașca, rețea, plasă pentru prins pesci.

Plasceința, (*slav.*) *sf. aer*, icoana punerii în mormânt a lui Is. Chr. P. la oficiul înseratului din Vinerea patimilor se așează în mormântul Domnului și stă acolo până la solemnitatea învierii, când cu procesiune se reduce în sf. tribunal și se depune pe masa altarului, unde rămâne până la serbătoarea Înălțării.

Plasma se numește partea lichidă a sîngelui, când animalul e viu, în care înoată elementele figurate: globulele roșii și albe. Ea e compusă din fibrină și serum, cari se separă imediat ce vine sîngele în contact cu aerul, sau moare animalul, serumul rămânând singur, iar fibrina și globulele dând chiagul sîngelui. [I. P. Voitești.]

Plasma embrională, starea primordială a țesutului embrional în formațiune.

Plasma, mineral, v. Calcedon.

Plasmodiophora Wor., (botan.) gen de Ciuperci Myxomycete; are 3 specii, din cari *P. Brassicae* Wor. trăiesce parasita pe radacini de varză, pe cari le umflă și le distruge; boala se chiamă *hernia verzei*, vatămă culturile de aceste plante.

Plasmodium, (botan.) v. Myxomycete, Amiboidal.

Plasmogonia, generațiunea spontană organică în opoziție cu *Autogonia*, care întereza starea primordială anorganică. Generațiunea spontană poate există ea, dar nu se scie încă sub ce formă.

Plăsmuire, (*Falsificare, Fals*), alterarea adevărului într'un act ce poate aduce un prejudiciu. Această P. poate fi materială sau intelectuală, de unde și distincțiunea de fals material și fals intelectual. În primul cas, agentul șterge, rade, înlocuesce, etc., un cuvânt, o literă, o dată; în al doilea cas, constată un fapt inexistent, cum ar fi când un comisar ar constata că a vădut pe cineva lovind o persoană, sau când un primar ar certifica că a înmănat o citațiune, pe când, în realitate, aceste fapte nu s'ar fi întemplat. Pentru existența falsului, e suficientă numai posibilitatea de prejudiciu, și acest prejudiciu poate fi chiar moral ori social, nu numai decât material. Sînt diferite specii de P.-ri, după natura obiectului la care se aplică: fals în scripte private, comerciale, falsificare de bilete de bancă, de monetă, de pașapoarte, etc. Legea română pedepsește chiar pe acel care, cu bună știință, se servește de un act fals. Materia falsului e cea mai grea din tot dreptul penal. (Art. 112—139 Cod. pen. rom.) [Scriban.]

Plastic, ceea ce place prin armonia liniilor și formelor; se rapoartă deci mai mult la formă, la frumseța exterioară a corpului, pe când colorile exprimă mai mult viața subțelăscă. **Plastica**: în general se numesc astfel arhitectura, pictura și sculptura, cari exprimă ideile lor prin imagini materiale vizibile (v. Arta). În înțeles

mai restrins se ȳice P. numai sculptura, și în special arta de a plásmui tipuri de ființe vii și de lucruri din materii moi: lut, ceară sau ghips. Áncă din antichitate P. se întrebuințează ca artă decorativă în arhitectură. Efectul P.-ei stă în jocul luminei și umbrei. După gradul contrastului între acestea se disting trei feluri de relieuri: basso- mezzo- și alto-reliev. Áncă dela Egipteni și Greci s'a întrebuințat mai totdeauna și colorarea, în total, sau numai în unele părți ale figurii, în ochi, în față, ș. a. Prin aceasta P. se apropie de pictură, de care în arabescuri și grotescuri (v. ac.) e nedespărțită. Olariul grec, Dibutades, se crede a fi primul, care a făcut pe vasele sale figuri plastice; și Lisistratus, fratele sculptorului Lysippus, primul care a plásmuit figuri omenești din ghips. În epoca renascerii s'au distins în decorațiunea plastică a arhitecturii Lucca della Robbia și nepotul său Andrea, în Italia.

Plastica în *chirurgie*, este operațiunea, care are de scop a înlătura oarecare defect. s. e. al nasului (rhino-P.), al pleopelor (blepharo-P.), al buzelor (cheilo-P.), al vëlului palatin sau ceriului gureii (urano-P.).

Plastide sau *Organisme elementare*, numesce Haeckel celulele, împărțindu-le în Cytode, fără nucleu, și celule veritabile, cu nucleu.

Plastide, (botan.) tot una cu leucite (v. ac. și Leucoplaste, Chloroplastide și Chromatofori).

Plastilina, o materie cenusie, pregătită ca să rămăna totdeauna moale, pentru modelarea figurilor plastice.

Plastograf, falsificatorul scrisorii sau semnăturii vr'unei persoane. (v. Plásmuire.)

Plastron, îmbrăcăminte de piele groasă sau pânză căptușită cu lână, acoperind pieptul împotriva loviturilor. Se întrebuințează în exercițiile de scrimă pentru a îndulci atingerile violente ale floretelor sau spadelor.

Plata, cuvânt spaniol, ce însemnează argint, și dela care derivă numele metalului *Platina*; se numesce astfel din cauza asemenării ce o are cu argintul.

Plataă, (*Platea*), oraș în Beoția, la poalele nordice ale muntelui Kytharon, aliat al Athenei, dărîmat de Thebani la 479, 427 și 372 a. Chr. Aci au bătut Grecii la 479 a. Chr. sub Pausanias și Aristides pe Perșii conduși de Mardonius.

Platalea leucorodia, (zool.) rom. *Lopătarul*, pasere din fam. Ibidelor, ord. Pelargornithelor, are un cioc negru, lung, lat, turtit, ca o lopățea, penele albe, picioarele negre, în jurul ochilor și gâtul galben-verzic. Bărbătușii bătrâni au pe cap un moț de pene lungi galbene. Lungimea 80 cm.; aripile 44 cm.; coada 13 cm. Trăiesce în Europa sudică, Africa și Asia.

Platage, (mus.) v. Crotale.

Platan, numele popular al arborilor cultivați: *Platanus orientalis* L. și *Platanus occidentalis* L. (v. ac.).

Platanaceae Endl., (botan.) familie monotipică de plante dicotyledonate monoclamydeae cu un singur gen *Platanus* L. (v. ao.).

Plătangina sau *Pătlagina*, numirile populare ale plantelor: *Plantago major* L. și *Plantago media* L. (v. ac.).

Platanus L., (botan.) gen din fam. Platanaceae, cuprinde vr'o 5—6 specii de frumoși arbori, cari

se cojesc în fiecare an (se desface ritidomul); frunzele alterne, pețiolate. palmatinervate și lobate; flori monoice, dispuse în capitele globoase unisexuale. Speciile genului P. sînt distribuite prin regiunile temperate sau subtropicale ale emisferei boreale. În părțile noastre se cultivă ca arbori decorativi: *P. orientalis* L., originar din Europa sudică și Orient și *P. occidentalis* L., originar din America boreală, ambele specii cunosoute sub numirea populară de *Platan*.

[Z. C. P.]

Plateau, (*franc.*, pron. platon), șes, plan orizontal pe vârful dealurilor sau munților.

Platen-Hallermiunde, *August*, conte, n. 24 Oct. 1796 în Ansbach, † 5 Dec. 1837 în Siracusa. Renunțat poet liric și dramatic german. Crescú în școala de cadeți; luă parte la campania din 1818 în contra Franciei, ca locotenent. Trai mult în Italia. Unul din capii reacțiunii în contra școalei romantice, deși începuse a scrie sub influența ei. Odele, imnele, sonetele, gazelurile și baladele sale »Mormântul din Busento« și »Peregrinul din St. Just«, acestea traduse în românește de Miron Pompiliu, se disting prin simplitatea și armonia formei și prin energia cugetării. Între dramele sale cele mai reușite sînt comedile »Furculița fatală« și »Romanticul Oedipus«, îndreptate, prima în contra tragediilor fataliste, a doua în contra rătăcirilor romantismului. În genul epic a scris »A bassiđii«.

Platforma, o suprafață de teren, nivelat orizontal, situat mai înalt ca împrejurimile, o terasă, etc.

Plathelminți, o clasă a viermilor cu corp turtit, mai mult sau mai puțin lungit, fără vase sanguine, adeseori fără sistem respirator și fara intestine. Se reproduc prin ouă, rar prin divisiunea corpului. Din oue trec prin metamorfose complicate. Trăiesc mai mult ca paraziți prin corpul animalelor superioare, uneori în nămol sau în apă. Această clasă se împarte în trei ordine: a) *Cestođi* (cum este tenia sau panglica, hotriocefalul); b) *Trematođi* (cum este *Distomum hepaticum*, parazit din ficatul rumegatoarelor, porcilor, etc.); c) *Turbelarii*.

Plătica, un gen de pesci din fam. Cyprinidelor, ord. Physostomilor, lungi de 20—30 cm., greutatea până la 1 kgm. Pe spate este albastru-brun, pe burtă alb, aripioarele dela piept, burta sînt roșii la rădăcină. Trăiesce ca pesce ord. în apele noastre și în lacuri. Servește ca hrana pentru alți pesci, special pentru păstrăvi.

Platina, (chim.) simb. Pt, greut. atomică 197.4. Se gasește în stare nativă sau aliată cu alte metale. Este un metal gri-alb lucitor, gr. spec. 21.45, bucurându-se de o tenacitate și o ductilitate foarte mare. Insolubil în acizi, se disoalvă ușor în apă regală. Aerul nu o atacă la nici o temperatură. Obținută din tetrachlorurul respectiv prin ajutorul chlorurului de Amoniu, ea formează la încălzire o massă de culoare gri, poroasă, numită burete de P. P. este tetraatomică Pt IV. Din cauza inalterabilității sale servă la prepararea diverselor utensilii pentru laboratorii. Formează mai multe aliagiuri, prea puțin însă întrebuințate. *Cărbunele de P.* sau *P. neagră*, este obținut dela calcinarea chloroplatinatului de amoniu. Se întrebuințează la facerea vaselor, în care pot rezista diferitelor substanțe

chimice, precum și la aparate de precisiune. *Chlorul de P.*, corp cristalin de culoare galbenă-seră, întrebuințat la fotografie și ca reactiv în chimia analitică pentru recunoașterea și dosarea amoniului.

Platinarea, este operațiunea prin care învelim diverse obiecte cu un strat subțire de platină. P. se poate face pe trei căi. 1) Pe cale umedă-caldă se face astfel: Obiectul destinat P.-ei, de obicei cele de cupru și alamă, se cufundă într-o soluțiune ferbinte de tetrachlorur de platină și chlorur de amoniu. 2) Pe cale umedă-rece: Obiectele metalice perfect de curate se freacă cu o micțiune umidă de tetrachlorur de platină, chlorur de amoniu și tartarot de potasiu acid. 3) Pe cale galvanică: Obiectul se pune într'un aparat galvanic, în care se găsește o soluțiune apoasă de tetrachlorur de platină, chlorur de amoniu și amoniac.

Platinoid, aliajii compus din nichel, zinc, cupru și volfranz; posedă o mare rezistență electrică și servă la confecționarea aerostatelor.

Platinotypie, fotografie în care se face us de săruri de platină.

Platinsalmiac, e chlorură dublă de platină și de amoniu.

Platitudine, (*neolat.*) în fond înseamnă: lătare, turtit, trivial, vulgar. În genere P. denotă lipsa de varietate în sentimente, în producțiuni, în conversație, în purtare. În stil P. denotă întrebuințarea de termeni dialecticali și deveniți triviali. [Pl.]

Platnerit, mineral, bioxid de plumb, cristalizează în sistemul tetragonal; e foarte rar. Se găsește la Leadhill în Scoția, Idaho.

Plato, pe lângă Aristoteles, cel mai mare filosof al antichității și întemeietorul raționalismului, n. 429 a. Chr. în Athena. El s'a numit la început Aristocles, iar numirea de P. i-s'a dat din cauză că avea fruntea și pieptul foarte late. De tiner s'a ocupat cu muzica, poesia, pictura, etc. La etate de 20 ani făcând cunoștință cu Socrates, care-l numi lebedă academică, îl ascultă 8 ani. După moartea lui Socrate se retrase la filosof. Euclid în Megara. Făcând apoi călătorii științifice prin Sicilia, Egipt și până prin Persia; trecu și pe la Dionisiu, domnitorul Siracusei. La vîrstă de 40 ani se stabilă în Athena și începuse a învăța în așanumita academie, un fel de gimnas, afară de oraș. † 348 a. Chr. *Scrieri*. Operile ce poartă numele său, fiindcă se pare că nu toate sînt autentice, sînt 36 la număr în 56 cărți, și cea mai mare parte sînt scrise în dialog. După influența ce predomină în ele, se poate reduce la trei direcții: socratică, heraclito-eleatică și pitagoreică. Editio princeps lat. de Marsilius Ficinus (1483—84; grec. la 1513 în Veneția. Ediț. completă la 1781—87 bipontină).

Filosofia. După P., filosofia cuprindește principiile tuturor științelor, transmite cunoașterea a tot ce e necesar, universal și absolut. Deși P. n'a întreprins o subdiviziune a sistemului său filosof., totuși el se poate subdivide din punct de vedere teoretic în dialectica (logică), în fizică și psihologie, iar din punct de vedere practic în etică, politică și pedagogie. a) Dialectice. Centrul filosof. plat. îl formează doctrina despre *idei*. În suflet omul are anumite noțiuni, cari proprii fiind numai rațiunii, sînt înnăscute. Acestea

există anterior ori cărei percepțiuni; din punct de vedere estetic și etic se impun ca principii perfecte în sine, iar din punct de vedere logic și ontologic ca obiect real al noțiunilor și ca substanța lucrurilor. Ele se numesc *idei* și sînt perfecte în sine, independente, neschimbate și există pentru sine. În raport cu lucrurile particulare, *ideile* sînt tipurile originare și eterne ale lor, modeluri, iar lucrurile copii ale ideilor. Cea mai înaltă între *idei* este ideea bunului, pe care P. o identifică cu Dzeu. b) În fizică, P. învață că materia inertă și amorfă a fost modelată de către Dzeu după tipul *ideilor* eterne și immutabile. Mulțimii de *idei* corespunde mulțimea de obiecte în natură. c) Sufletul este o forță activă, se mișcă de sine și are sensibilitate. În unire cu corpul are două părți: una divină, rațională și neperitoare; alta nerațională, animală, pasionată, irascibilă. Sufletul este nemuritor. d) În etica, P. aprofundează chestiunea despre binele suprem, care constă într-o completă și armonică activitate, întru a lucra în deplină libertate și numai pentru iubirea binelui. Ținta omului este de a se apropia de idealul perfecțiunii, Dzeu. Din realizarea continuă a acțiunilor în conformitate cu rațiunea și *ideile* divine rezultă virtutea. Ea e una, dar se presintă sub patru forme corespunzător funcțiunilor sufletului: prudența, bărbăția (constanța), temperanța și justiția. Acestea se numesc virtuți cardinale. e) Educațiunea se îndeplinește în cultivarea spiritului și a inimei prin conducerea tinerimii ca să lucreze toate cele ce prescriu legile și să-și însușească acel mod de traiu, pe care cei mai luminați dintre oameni (filosofii) l-au recunoscut de cel mai bun. Mijloacele sînt: știința, cultura estetică, gimnastica. f) Politică este aplicarea legilor morale tuturor oamenilor. În scrierea s'a »despre legi« ne spune cum ar trebui să fie statul ideal. Organizarea statului trebuie să corespundă virtuților cardinale. El constă din cei buni și luminați, din luptători, din lucrători și din agricultori. Sînt cinci forme de guvernare: democratică, aristocratică, oligarhică, dinastică (electivă ori ereditară) și absolutistică sau tiranică. Poetii n'au loc în statul său pentru că sînt mincinoși. P. a întemeiat o școală filosofică a cărei influență s'a resimțit în toate timpurile posterioare. Insemnătatea sa consistă întru a fi stabilit el, cel dintâi, legile cugetării și regulele raționamentului; lui se datorează prima încercare de a crea o limbă filosofică, prima determinare a unui scop final pentru faptele morale, prin demonstrare a spiritualității și nemuririi sufletului. (Cf. Teodorescu, Istoria fil. ant. 187 seq.; Tenneman, System der plat. Philosophie; Überweg, Gesch. der Phil., t. I 118 seq.; Zeller, Gesch. der griech. Philos.) [Pl.]

Platode, (zool.) viermi turțiți, neinelaji sau inelaji superficiali (Cestođii), tub digestiv lipsesc sau de există nu are anus (Turbelariati și Trematođii) din cauza vieții parazitare; cu anus la cei liberi (Nemerțieni). P.-le cuprind patru clase: *Cestođii*, *Trematođii*, *Nemerțienii* și *Turbelariati*. v. Plathelminți. [I. P. Voitești.]

Platonie, denotă mai întai modul de a gândi și raționa după învățăturile lui Plato. *Dragoste platonie* se numește afecțiune către o altă persoană, mai cu samă de alt sex, care desina-

teresată și liberă de ori și ce pornire sensuală, se întemeiază numai pe cele mai înalte idei ale adevărului, bunului și frumosului. Își trage numele din faptul, că Plato considera dragostea sexuală ca ceva de rând, și porcea numai din motive materiale și sensuale. [Pl.]

Platonism, se numește modul și nisuița de a vedea lucrurile și fenomenele, de a cugeta asupra lor, a le înțelege și de a filosofa conform cu doctrinele cuprinse în sistemul filosofic al lui Plato; cu alte cuvinte: filosofare în modul lui Plato. [Pl.]

Platoșa, țesătură de metal în formă de cămașă, asigurând corpul împotriva loviturilor de armă albă (sabie, lance, săgeți, etc.).

Platow, *Matwei, Ioanovici, conte*, hatman de Cazaci, n. 1751 în Azov, 1801 hatman, 1812—14 a comandat o armată de cazaci contra lui Napoleon; † 15 Ian. 1818.

Platte, riu de 1450 km. lung, din cari pe 300 km. e navigabil; isvoresce în Rocky Mountains (America de nord) și se varsă în Missouri.

Platydictylus muralis sau *Gecko mauritanicus* sau *Tarentola mauritanica*, reptil din familia Geckonidelor, subord. Lacertiliilor, ord. Squamatelor, o șopărlă lungă de 12—16 cm., de culoare cenușie, brună sau neagră. Trăiește în țările mediterane, mai ales în Spania, insulele Italiei și Africa nordică. Familia Geckonilor are peste 270 specii, răspândite și în alte regiuni calde. Sînt singurele șopărlă cu voce (pronunțând »ieco« sau »toki«). Se urcă cu ușurință pe obiecte lucii și pe zidurile sau stîncile perpendiculare. Se nutresc cu paiangeni, țînțari și alte animale mici.

Platyrrhine, maimuțele cu nasul lat, cum sînt cele din America, în opoziție cu cele din lumea veche, cari se numesc și Catarrhine.

Plaudite, (*lat.*) aplaudați, bateți în palme; forma de încheiere a comediiilor romane.

Plauen, oraș în Vogtlandul saxon, 55,191 loc. (1895), cameră de comerț și industrie, gimnasiu, școală reală, seminarium de învățători; industrie de bumbăcărie, gardine, perdele.

Plausibil, (*lat.*) evident, care merită de a fi aprobat.

Plautus, *Titus Maccius*, 254—184 a. Chr. în Sarsina, un sat în Umbria, plebeu. Venind în Roma învătă a cunoaște literatura greacă și limba latină. Ântău fû actor și conducător al unei trupe de comedieni. Se faci apoi neguțator, dar pierdend banii cãștigați, intră în serviciul unui morar. Sărăcia îl silă a se face poet. Scrise comedii, pe cari edilii, îngrijitorii jocurilor publice și teatralii, i-le plătiău foarte bine, fiind mult plăcute poporului. Contemporan cu Liviu Andronic, Naeviu, Enniu, însă fără patroni ca aceștia, P. numai prin geniul său deveni cel dintău poet comic al Romei și cel mai însemnat întemeietor al limbei literare latine. Deși silă a imita pe poeții greci, neputend pune pe scenă cetățeni romani, P. sciău da comediiilor sale o culoare locală și o vie expresiune caracterului național roman. 40 de ani el fû stăpănul scenei și desfătarea poporului roman. Din 130 comedii, câte i-se atribuiau, gramaticul Varro a recunoscut ca autentice numai 21, păstrate toate, afară de »Vidularia«, însă unele știrbite, fără prolog sau fără unele scene. Ele se jucău în Roma până

târdu sub Dioclețian. Insă deja Horațiu și mai mult Quintilian desaproba grosietatea și obscenitatea glumelor lui P., foarte gustate pe timpul său. Ritschl a edat o edițiune a operelor lui P. în 1848—54, 3 volume, explicate de același în »Parerga Plautina«, 1 vol., 1845, și »Opuscula«, 1 vol. Un instructiv studiu a făcut încă Lessing în »Disertațiuni despre viața și operele lui P.« în scrierile sale.

Plavalar sau *Ruși* lui *Plavalar* sau *Rus-Plavalar*, com. rur. cu cât. Ruși (Ruși-Manăstioara sau Ruși Manăstioarei), atenața la parochia Ruși, moșie boierească în capit. și jud. Sucevei în Bucovina, are 1026 loc. (947 ort.-or., 17 rom.-cat., 62 mos.), 1 școală primară.

Pleban, paroch rom.-cat. rural.

Plebe, (*lat. Plebeji*) se numia poporul de jos la Romani în timpul regilor și la începutul republicei. P.-ii erau o clasă fără drepturi și separata de nobilii numiți patricieni. Se dicea, că ei au fost aduși de cătră regi ca prizonieri de resboiu, mai ales dintre Latini. Deosebirea lor de patricieni i-a făcut să poarte lupte pentru egalizare, și aceste lupte umplu primele secole ale republicei romane. Treptat au isbutit să cucerească drepturile politice, și luptele lor sînt un model de înțelepciune politica, deoarece fară sa verse sânge, stând totdeauna în legalitate, au dus o luptă continua până ce la 286 a. Chr. au isbutit să se faci egali cu patricienii. P. însemnează ađi popor de rând.

Plebiscit, la Romani decisiunile adunării numite *Comitia tributa*. În 449, prin lex Valeria Horatia, P. dobândește caracterul general de lege.

Plectognathi, un ordin de pesci. Au pielea goală sau provăduță cu plăci osoase sau ghimpi. N'au aripioare ventrale sau au numai ghimpi. Scheletul osos. Aproape toți trăiesc în mările mai calde. Acest ordin cuprinde două familii: 1) *Clerodermi*, cu genurile *Balistes* și *Ostracion*. 2) *Gymnodontes*, cu genurile *Diodon*, *Tetrodon*, *Orthogoriscus*.

Plectranthus L'Hérit., (*botan.*) gen din fam. Labiatae, trib. Ocimoideae, cuprinde plante erbacee, subfrutescente, mai rar frutescente cu florile de ordin mic și pedicelate. Acest gen are vr'o 70 specii împrăștiate prin Africa tropicală și australă, Asia tropicală și subtropicală până în Japonia, în archipelagul Malayan, în Australia și în insulele Oceanului Pacific. Dintre speciile genului acestuia menționăm *P. fruticosus* L'Hérit. [Z. C. P.]

Pledare, *pledoarie*, este cuvântarea ce o persoană o ține în susținerea unei cauze. Acest termen e sinonim cu apărare. Numai părțile litigante în persoană și advocații au dreptul de a pleda. Părțile au dreptul să ia cuvântul, să pledeze, de regulă de două ori: replica-duplica, dar judecătorii pot permite mai multe pledari în afacerile grele și cari reclamă desbateri întinse.

Plée, *Leon*, unul din însemnații francezi filoromani, care prin scrieri eminente susținuse idea unei principatelor române.

Pleșteev, *Mihail*, boier rus trimis de ducele Moscevi Iwan Wasilievici III cu o strălucită suită să logodească și să aducă în Rusia pe fca lui Stefan cel Mare, Elena, dată în căsătorie după fiul țarului (1481).

Pleiada, în mitol. cele 7 fice ale lui Atlas și Pleionei, fica Oceanului și a Tethydei, moarte de durere pentru soartea părintelui lor și preschimbate de Joe în stelele numite astfel, sau rom. Cloșca. În literatură nume dat unei grupe de scriitori însemnați din aceeași epocă, de obicei în număr tradițional de 7, un fel de constelațiune literară. În antichitate era vestită P. din Alexandria, în Egipt sub Ptolomeu Filadelful, în care străluciau Teocrit, Aratus, Apollonius din Rhodos, Lycophron; în evul mediu P. erudiților din jurul lui Carol cel Mare; în secl. XIV și XV P. celor 7 poeți din Tulusa; și cea mai renumită »P. franc.« a lui P. Ronsard din secl. XVI, cari aspirau să ridice limba și literatura franc. la strălucirea celor antice, elina și latina.

Pleiade (astron.) (*Găinușa, Cloșca cu pui*), o grupă de 7 stele foarte apropiate între ele, situată între constelațiunea Perseu și Taurul. Sunt ușor de recunoscut și sunt cunoscute de toată lumea. Poporul se servește de momentul resării P. sau al înălțimei deasupra orizontului pentru a scoti timpul, mai ales în nopțile de vară; în luna lui Iulie ele resar cam pe la 2 ore dimineața.

Pleiocen, geolog., v. Pliocen.

Pleiochasmus, v. Inflorescență.

Pleione, (mitol.) fata lui Okeanos și mama Pleiadelor (v. ac.).

Pleiophyllia, (botan.) *pleiophyllia*, arată că un verticil de frunze are mai multe frunze decât de regulă sau decât verticele vecine; se observă la florile bătute sau învoalte, etc.

Pleistocen și *Diluviu*, este cea mai veche din cele două grupări *Pleistocen* (Diluviu) și *Aluviu*, în cari se subîmparte Quaternarul.

Plektron, (*grec.*) un beționar drept ori încovoiat din lemn, din os de elefant sau din metal, cu care cântăreții cei vechi băteau cu mâna dreaptă coardele instrumentului musical.

Plen, *plénar*, (*lat.*) complet, întreg.

Plener, rocă, calcar sau margă, aparținând cretacului; de culoare deschisă, separat în placi relativ subțiri.

Plenipotență, puterea cu care se investesc un agent diplomatic, advocat, etc.

Plenipotențiat, cel investit cu plenipotență. v. Agenți diplomați, Ambasador, Consul, Diplomație și Ministru plenipotențiar.

Plenison, vocală rostită cu sunet deplin. Vocală P.-nă și semisonă (i-î, u-û).

Pleșița, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 6050 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 3 școli. Bâlcu la 16 Iulie.

Plenitudine, înseamnă în fond: abundență excesivă, totalitate. În sensul filosofiei gnostice P. (pleroma) denotă împărăția grației și a bunătăților divine, care singură are existență reală.

Pleoape, (anat.) *palpebrae*, sunt diplicaturi ale pielii și servă de scut bulbului; fiecare ochiu are o P. superioară și una inferioară; ambele sunt înzestrate la marginea lor inferioară, liberă, cu nise perii numiți *gene* (cilia). Deasupra P.-lor superioare, pe frunte încă, se găsește *sprâncenele*, două grupe de peri scurți. Din punct de vedere anatomic se compun din piele, țesut conjunctiv subcutan și o placă cartilagineasă semilunară cu diferite glandule. Pielea de pe partea internă, întoarsă către bulbi, ia caracterul unei mem-

brane mucoase, numită *conjunctiva*, care se continuă și asupra bulbului.

Pleocroism, proprietatea unor minerale birefringente de a absorbi într'un mod inegal lumina în diferitele direcțiuni, de unde rezultă că aceste minerale privesc în diferite direcțiuni apar diferit colorate. La unele minerale, s. e. Cordierit, Turmalin, Beril, P. e ușor vizibil, la altele se întrebuințează pentru a-l studia dicrosopul lui Haidinger, sau la secțiuni subțiri de minerale, microscopul.

Pleogamia, (botan.) tot una cu *Proterandria* și *Proterogynie*. (v. Dichogamie.)

Pleomorphia sau *Polimorfism*, (botan.) înseamnă că un același organ al plantei poate să se înfățișeze sub diferite aspecte; așa sunt florile în cazul când sunt unisexuate, cele masculine diferind de cele feminine, sau când sunt fertile și sterile; asemenea frunzele de pe aceeași plantă pot fi P. (v. *Heterophyllia*); aceeași plantă chiar se poate prezenta sub diferite forme, aparent cu totul deosebite, cum se observă în special la Ciuperci (exemple v. ac.).

Pleonasm, ca defect de stil, umplutură, vorbe sau fraze de prisos; ca figură retorică mijloc de înfrumșetare și de vio expresiune a simțimentelor și pasiunilor, în ori ce scriere, dar mai ales în poesia lirică și dramatică. (Cf. Principii de literatură de M. Strajan).

Pleonast, mineral, spinel negru, un feroaluminaț de fier, cubic, verde, brun sau negru; în roce eruptive, calcaruri de contact, la Vesuv, munții Albani; în năsipuri de pietri scumpe pe Ceylon, etc.

Pleophyllia, v. Pleiophyllia.

Pleospora Rabb., (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete, ordinul Sphaeriacee, cu foarte numeroase specii cari traiesc pe plante vii sau moarte; ca mai comune: *P. herbarum* Rabb., pe Sfeclă, Acacia, și alte numeroase Fanerogame; *P. vulgaris* Niessl., pe Carpene, Prun, etc.

Pleotaxia, (botan.) înseamnă, creșterea numărului de verticile frunzoase, ori din floare, mai mult decât e de obicei; se observă la flori învoalte, unde în loc de un rând (verticil) de petale se pot desvolta 2, 3, 4.

Pleroma, v. Gnosticism.

Pleromorphosa, v. Pseudomorfosa.

Pleşcol, com. rur. în Rom., j. Buzău, situată pe malul stâng al riului Buzău; se compune din 4 căt., cu 1710 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală. Reședința subprefecturii plaurilor Pârscov-Slânic și a unei judecătătorii de ocol. Stațiune telegrafo-postală.

Pleşescl, com. rur. în Rom., j. Suceava, cu 2268 loc. (Dicț. geogr. 1894), 6 bis. și 2 școli.

Pleşioeanu, *Dumitru*, n. 1811 în Cerneți, a servit în armată și a ieșit cu gradul de porucic (locotenent), ocupându-se în urmă cu ingineria. Prin îndemnul lui s'a înființat o școală normală de învățatori în Tîrgu-Jiu și s'a început șoseaua națională din pasul Vulcan. În urmă președinte al comitetului permanent al j.-lui Gorj. A publicat: »Privire asupra instrucțiunii publice române»; a tradus: »Studiu asupra civilizațiunii judeice«. † 1880,

Plesiopsia, (med.) un fel de miopie cauzată de privirea îndelungată a unor obiecte mici; se explică prin un cramp al acomodațiunii.

Plesiosaur, o specie de șopărlă fosilă cu grumaz foarte lung, trunchiul însă relativ scurt. Lungimea până la 6 m. S'a găsit în formațiunea jurasică și cretacică, în lias din Angliera.

Pleşoiu, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusă din 4 cat., cu 4300 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 2 școli.

Pless, principat mediatizat în guvernământ prusian Oppeln, 1100 km²., cu vr'o 100,000 loc. și cu orașul P., 4631 loc. (1895), gimnasiu.

Plessimetru, instrument ce servă la percusiune; e o mica placă, de diferite forme, din sticlă, cauciuc sau abanos. V. Percusiune.

Pleşuvi, *munții (Kahlengebirge)*, ramificația nord-estică a Alpilor orientali, care se întinde până la Dunare și în parte poartă numirea de Wiener Wald (tadurea Vienei); cel mai înalt pisc (542 m.) e Hermannskogel. Kahlenberg, de 438 m. înalt, situat lângă Viena, e cercetat pentru privilegiștea minunată ce se oferă de pe vârful său.

Pleşuvia, (*Phalacrosta*), *chelic, calviție*, lipsa totală sau parțială a părului capului, congenitală sau dobândită. P. senilă (la bețărani), P. provocată de mătreață (Alopecia pityrodes). P. circumscriptă, pelada (Alopecia areata, Area Celsi), căderea părului în regiuni mărginite ale capului fără leziuni anatomice cunoscute ale părului. P. sifilitică. Caderea părului se poate observa în urma inflamațiilor acute ale pielii capului precum și după boale infecțioase ca febra tifoidă.

[E. F.]

Pleşuvul, (*Vulturul cu capul alb, Vultur fulvus*), pasere răpitoare din fam. Falconidelor, ord. Pelargonithelor, are capul și grumazul acoperit cu pene albe scurte. În jurul gâtului penele formează un guler alb. Penele în general brune, cele de sburat negre. La picioare are 4 degete puternice cu ghiare tari. Lungimea 1-12 m., distanța între aripile întinse 2-56 m. Traiesce în Transilvania, Ungaria sudică, România, Peninsula Balcanică, Spania, Sardinia, Sicilia, apoi în Egipt, Africa nordică și Asia sudică. Se nutrește cu mortăciuni, din care cauză este folositor.

Plethomelia, *Polymelia*, (*grec.*) număr abnorm, prea mare al părților corpului, s. e. 6 degete, 3 țite, etc.

Plethora, *Polyemia*, *hyperemia generală*, creșterea masei totale a sângelui, după alții numai a globulelor roșii. P. propriu zisă produsă prin transfuziune, P. apocriptă în urma pierderii unor regiuni mai voluminoase ale corpului, P. seroasă dacă numai serul sângelui este în cantitate mai mare decât în stare normală, P. polycythemică dacă globulele roșii ale sângelui sunt înmulțite (hyperglobulie), P. hyperalbuminoasă, albumina sângelui rămânând mai multă în urma pierderilor de mari cantități de apă. P. abdominală, dilatarea vaselor sanguine din cavitatea abdominală, mai ales hyperemia sistemului Venei Portae, care parvine pe de o parte prin viața sedentară și alimentația prea abundentă, pe de alta prin scăderea tensiunii, pareții abdominali devenind mai laxi.

[E. F.]

Plethron, măsură de lungime la Grecii antici, lunga cam de 30-83 m., Romanii au numit P. Jugerum, care de 2½ ori era mai mare.

Pletosu, *Grigorie*, prof. și scriitor rom., n.

9 Iunie 1848 în Chintelnic, Trans.; a studiat gimnasiul în Năsăud, teologia în Sibiu și filozofia la univ. din Lipsca și Budapesta. Dela 1878, profesor la gimnasiul din Năsăud. La 1900 ales membru în secțiunea școlară a »Asociațiunii« din Sibiu. Ser.: »Dogmatica ortodoxă« Sibiu, 1899; »Educațiunea și instrucțiunea în gimnas« și »Concentrațiunea în învățăm. secundar«, în raportul gimn. din Năsăud; »Retorica și carte de ceteră«, 1896; »Propedeutica filozofică« pentru învățăm. secundar (Psihologia și Logica), 1899—1900.

Pleura, membrană seroasă dublă, ce acopere cu o foaie plumăna cu alta partea internă a părții toracelui; se deosebește de P. pulmonală și de P. costală. Ambele foi formează un sac, în care se află câteva picături ale unui lichid seros.

Pleurita, (med.) inflamațiunea pleurei. P. poate fi după natura ei: seacă și exudativă; iar exudatul poate fi: seros sau sero-fibrinos, purulent și hemorgic. După durată ei P. poate fi acută și cronică. P. seacă e caracterizată anatomic prin o congestie cu formațiune de membrane, și aderențe între pleura parietală și viscerală, iar P. exudativă pe lângă aceste cu producere de exudat în cavitatea pleurală. P. acută începe adese cu frisoane repetate, febră, junghiu dureros, tușă seacă, înădușeală; în alte cazuri aceste simptome subiective sunt mai puțin pronunțate și constau numai în tușă și înădușeală. Durata P.-ei e dela câteva săptămâni, până la câteva luni; cele mai adeseori vindecarea se poate face prin resorpțiunea exudatului sau puncțiunea toracelui; poate deveni cronică și se termină cu moarte (cu deosebire cea tuberc.). P. survine foarte adese în urma unei receli, sau însoțesc pneuonia (pleuro-pneumonie) sau apare în decursul unei alte maladii. Tratatamentul constă la început în: revulsive pe torace, diaforetice, resorbante, calmante; dacă resorpțiunea exudatului întârzie, se scoate lichidul prin toracocentesă (puncție). În P. purulentă însă toracocentesa nu e suficientă și trebuie recurs la pleurotonomie sau resecții costale. P. cronică urmează pe cea acută, când exudatul nu se resoarbe sau se tot reproduce.

[Imerwol.]

Pleurocarp, (botan.) cu fructificația laterală, cum sânt Mușchii Bryacei-Pleurocarpi, la cari arhegoanele și mai apoi sporogoeanele se află la subțioara frunzelor, pe tulpinile principale sau pe ramurile lor, lateral nu terminal, ca la Acrocarpi (v. ac.).

Pleurodynia, o durere a mușchilor toracelui, cauzată prin reumatism; presiunea acestor mușchi e foarte dureroasă, de asemenea și respirațiunea. Tratatamentul: salicilatul de sodiu, salipirină, etc., fricțiuni calmante, etc. [Im.]

Pleurogyne Eschsch., sin. *Lomatogonium* A. Braun, (botan.) gen din fam. Gentianeae, tribul Swertiaeae, cuprinde plante erbacee delicate anuale mai adesea ramificate; frunzele opuse, flori puține sau numeroase. Acest mic gen are abia vr'o trei specii, ce cresc prin munții Europei orientale și arctice și prin Asia și America boreală. În părțile noastre crește prin locurile pietroase și pe marginea torentelor din regiunea alpină P. carinthiaca Griseb. sin. Lomatogonium carinthiacum Al. Braun.

[Z. C. P.]

Pleuronectidae, sub-familie a pescilor osoși (Teleostei), ce cuprinde pescii așa numiți tur-

tiți. Ei trăiesc mai prin toate mările, târându-se pe fundul apei. Din cauza cărnei lor gustoase sunt foarte căutați. Ca gen principal avem: *Pleuronectes*.

Pleuropneumonia, (med.) inflamația pleurei și a plămâni deodată; inflamația primară e la plămână, care însă trece și asupra pleurei. v. l'nennumia.

Pleuropneumonia la vite, este o boală contagioasă ce se ivesce des la vitele bovine în mod diferit; uneori o capătă toate vitele dintr'un grajd, alte ori numai o parte din ele. Vitele atacate tușesc des în sec, au friguri, mai târziu le ies puroaie rău mirositoare din gură și din nas, respirația le este dificilă. Unele scapa de boală după 5—8 zile, altele stau în amorie până ce cad de nu se mai pot scula mai mult. Natura boalei încă nu este destul de bine studiată. Ca mijloc de combatere esteuciderea tuturor vitelor din grajdul unde s'a ivit ea. In genere pierderea în vite atinse de P. este considerabilă; 15—20% rămân neatinse, 50—60% cad ori sunt tăiate și restul scapă, dar și ele rămân cu defecte.

Pleurosigma W. Sm., (botan.) gen de Diatomee, cu multe specii prin ape dulci și mări; *Pl. balticum* Ehrenb. e cosmopolită; *Pl. angulatum* W. Sm., în microscopie servă spre a proba puterea măritoare a obiectivelor.

Plevna, 1) P., com. rur. în Rom., j. Ialomița, compusa din 2 cat. cu 331 fam. (Dict. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală. 2) P., orașel cu 11,100 loc. în Bulgaria, situat pe nisce coline spre stânga râului Vid. A jucat un rol decisiv în reșoiul ruso-româno-turc din 1877. (Cf. art. Grivița și Oriental, reșoiul).

Plexus solaris, (anat.) o rețea considerabilă de nervi formata de ramurile marelui simpatic și nervul pneumogastric (vagus) drept. El este situat în jurul trunchiului coeliac și al aortei abdominale super. Are mai mulți ganglioni.

Pliașă, sat arămănesc aproape de orașul albanez Corcia (Corița) cu 540 loc., cari se țin de tribul Fărșeroților. Celnicul lor este cunoscutul Balamace. P. are o școală românească și la biserică se slujesc românesc.

Plica polonica, (med.) numire pentru eczema squamosă a cupului. V. Eczema.

Plictiseală sau **urît**, se numesc starea de neplăcere, care ne cuprinde din cauza lipsei de ocupațiune spirituală. Această stare se poate nasce când cele noue, ce ni-se ofer sunt sau prea puține sau prea multe și prea grele în proporțiune ou fondul nostru intelectual și aparcepțional. P. se combate prin activitate sistematică sau prin distrației. (Cf. Pletosu, psihol. 64).

Plimbare. Exercițiul corporal în aer liber, produce o acțiune mai igienică dacă nu ne pre-unblăm numai pe loc șes, ci dacă ne suim și ne coborim pe un teren accidentat, dacă umbra alternează cu alergare. La P. punem în mișcare mai ales musculatura extremităților inferioare și în general foloasele plimbării sunt mai mici decât ale exercițiilor corporale la cari participă într'o măsură mai largă și partea superioară a corpului, ca jocurile ou ninge, cu popici, cu lopată (cu luntre), scrimă, natațiune. P. metodică constituie un exercițiu indispensabil pentru trupele pedestre, spre a le deprinde cu marșuri forțate și ou alergături prelungite.

Plinius, 1) P., *Gaius Secundus, senior*, 23—79 d. Chr., naturalist și soritor roman, n. la Comum (ași Como), luă parte la campaniile din Germania, a fost procurator al Hispaniei, în urmă comandant al flotei dela Misenum. † în isbucnirea Vesuvului din 79. Scrierile sale istorice și filologice periră; a ramas numai Istoria naturală, un fel de enciclopedie, în 37 cărți, compilată din o mulțime de scriitori, parte dispăruți, arătați în prima carte. Ediț. însemnate: Lemaire, Paris, text și note latine; Nisarol. Paris, text latin și traducere franceză de Littré; Strack, traducere germană. 2) P., *C. Caecilius Secundus, junior*, nepot de soră și fiu adoptiv al lui P. senior, n. 62 d. Chr. la Comum, fū introdus în studiul literaturii și filosofiei de unchiul său. A fost tribun militar în Syria, apoi questor, tribun, pretor în Roma; sub Traian consul și guvernator al Bithyniei și Pontului dela 111—113. † probabil 114. Scrieri: Panegiricul lui Traian, la început o simplă vorbire de mulțamită în senat, când fū numit consul, pe urnă adaus și înfrumșețat; Epistole, 10 cărți, instructive pentru oinoascerea năravurilor, obiecturilor și vieții particulare a timpului. Edițiuni însemnate: Lemaire, text și note latine. Paris; Panckoncke, trad. franc.; Keil. Leipzig. 1870; și Epistole Döring. Freiberg, 1843; Trad. germ., aube operele de Schott și Klussman. Stuttgart, 1827 și 1869. Studii: Gierig, »Despre viața, caracterul moral și valoarea literară a lui P. cel tinăr», 1798; Held, »Despre epistolele lui P.», 1833; Mommsen, »La biografia lui P.» în Hermes, 3 vol., 1869. [M. Strajan.]

Plinta, basa pătrată și netedă pe care este așezată o coloană.

Pliocen, (*Pleiocen*, *seria*, (geol.) este ultima din grupa terțiară. Ea este caracterisată în Europa prin o mare regresione a mării spre sud: Italia, Spania, Algeria, Grecia, etc., astfel că în nordul Europei ea nu ocupă decât Anglia de sud, Belgia și mici părți din Franția de nord. În resăritul Europei existau imense lacuri foarte puțin salmastre cu o faună ce se aseamăna cu aceea, care trăiesce astăzi în Marea Caspică. *Fauna* P.-ică terestră este caracterisată prin prezența unor mari Proboscidiani și în special a lui *Elephas meridionalis* și *Mastodon*; *Rhinoceroșii* și *Hippopotamii* sunt la apogeu, iar genul *Equus* își face apariția. Fauna moluscă marină, ca și cea de apă dulce, presintă puține diferențe de cea actuală. *Flora* P.-ică presintă raporturi strinse cu aceea care trăiesce astăzi în regiunea mediterana.

Depozitele P.-e în Europa se presintă sub faciesurile următoare: 1) *Faciesul marin* cu subdiviziunile sale în: Plaisantian, Astian și Sicilian; 2) *Faciesul lacustro-salmastru* oriental sau *Levantin*, caracterisat prin dezvoltarea enormă ce au luat Congeriile, Paludinele și Unionidele în imensele lacuri din România, Bulgaria, Dalmația, Croația, Slavonia, Grecia, etc.

Pliș, numirea catifelei de bumbac; întrebuintat mai cu samă de popor.

Plisc, v. Cioc.

Plivit, (agric.) smulgerea buruienilor și plantelor vătămate dintre cereale și plantele de gradină cultivate.

Ploaia, se produce prin condensarea vaporilor de apă din atmosfera. Anume din mări, riuri,

lacuri, bălți, etc., neîncetat se ridică vapori de apă în aer. Când temperatura scade, vaporii aceștia se prefac în beșicuțe mici de apă, și dau naștere la negură și nori. Dacă în straturile mai superioare ale aerului, unde se află norii, ajunge un curent rece, beșicuțele de apă se adună și formează picuri și cad în forma de P. Picurii de P. în calea lor spre pământ sbeau în sine beșicuțele sau vaporii de apă, ce îi înălțesc, și astfel cresc. Aceasta e cauza că vara, când în aer sunt mulți vapori de apă, picurii sunt mai mari, și ploaua, cum se țice în unele părți, cu bulbuci.

Ploaia de sânge, ploaie de apă înroșită prin prezența unor alge roșii, uneori pulbere feruginoasă, ridicate de vânturi.

Ploș equinoctiale, ploile ce cad în zonele calde pe timpul când soarele e în apropierea punctelor equinoctiale; ele se succed cu o mare regularitate, și sunt o consecință a variațiunii de temperatura evaporățiunii mari și schimbării direcțiunii vânturilor.

Ploceidae, familie de paseri din ord. Păsărelelor, ce trăiesc în regiunile calde ale Asiei, Africei și Oceaniei. Cuprinde 3 subfamilii: Ploceinae, Viduinae și Spermestinae. [I.P.V.]

Plod, termin popular pentru semênța sau spermatozoee, dela om și animale la partea bărbatească.

Ploesci, comuna urb. în Kom., așezată pe o câmpie între râurile Prahova și Teleajenul. Capitala j. Prahova cu 44,000 loc. Sediul autorităților județene, comunale, al unei brigădi. Poșede un tribunal cu două secții, 1 liceu complet cu secțiunile clasice, reală și modernă, 1 gimnasiu, 1 școală comercială, școală secundara de fete, 1 școală profesională de fete, 1 școală de arte și meserii, 9 școli elementare de băieți, 8 școli elementare de fete. Bulevardul ce conduce dela gară la centru orașului, de 1 km. lungime, e unul din cele mai frumoase diu țeară. Printre clădirile și monumentele demne de relevat sânt: imponenta clădire a liceului, cu amfiteatru, muzee, laboratorii, sali de desemn, de muzică, după ultimele sisteme, palatul «Cooperativa», gara, bisericile Sf. Vineri și Sf. Impărați, monumentul vânătorilor în amintirea eroicului batalion II de vânători cađuți la Grivița, statua libertății. P. e punctul de juncțiune a liniilor Bucuresci-Predeal-Galați-Iasi, mai de mult era un centru comercial foarte important, mai ales prin faptul pozițiunii sale apropiate de frontiera Transilvaniei.

Plomba, (med.) placă de metal, massă de cement sau guttapercha, cu care se umple (plumbesce) un dinte carios, după curățirea parților morbide, pentru a scuti nervul dintelui și a împiedeca stricarea dintelui mai departe.

Plombières les Bains, baie vestită în depart. franc. Vosges, arond. Remiremont, la 430 m. înălțime; are 2 izvoare reci (isvorul feruginos Bourdeille și Source savonneuse) și 27 izvoare calde (20—74° C), indiferente, cari se întrebuințează contra unor morbi gastrici, scrofulosei și reumatismului.

Plon-Plon, (franc.) v. Bonaparte (S).

Plop, numele popular al arborilor: Populus alba L., Populus canescens Smith, Populus tremula L. și *Populus nigra* L. (v. ac.). *P. alb*, numele popular al arborelui Populus alba L.

(v. ac.). *P. de munte*, numele popular al arborelui Populus tremula L. (v. ac.). *P. negru*, numele vulgar al arborelui Populus nigra L. (v. a.).

Plopar sau *Scricar* (*Saperda Carcharias*), insect din fam. Capricornia, ord. Coleopterelor, are antene fireoase, lungi cât corpul, culoare neagră. Lungime 24—30 mm. Trăiesce pe sălcii și plopi.

Ploșoru, com. rur. în România, j. Gorj, în partea stângă a râului Jiu, compusă din 2 căt. cu 1420 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 1 școală.

Plosca, com. rur. în România, j. Teleorman, cu 2429 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală.

Plosca, pe Putila, com. rur. cu căt.: Comarnica, Crasnodulul, Ialovicioasa și Vovcina, parohie, moșie boierească în căpit. Vijiței și j. Putilei în Bucovina, are 1184 loc. (934 ort.-or., 76 rom.-cat. și uniati, 9 protest., 165 mos.), 1 școală.

Ploșnițe (*Heteroptera*), un subordn al Hemipterelor, au arpile pieloase, au apendice bucale în formă de cioc cu care sug sângele și alte sucric animale cu cari se hrănesc. Răspândesc un miros neplăcut. Exista o mulțime de familii, genuri și specii, cari traiesc pe uscat (geocore) și pe ape (hidrocore). Câteva specii: *ploșnița legumelor* (Cimex oleraceus) trăiesc pe varză, lungă de vr'o 5 mm.; *P. de casă* sau paduchi de lemn, stelnița (*Acanthia lectularia*); *P. de arbori* (*Pentatoma grisea*); *P. de bălți* (*Hydrometra lacustris*) înoată pe suprafața apelor; *P. înotătoare* (*Notonecta glauca*), înoata pe spate; *scorpionul de apă* (*Nepa cinerea*) ș. a. v. Hemiptere și Paduchi.

Ploșnița de casă, stelnița, pōduchele de lemn (*Acanthia lectularia*) insect din fam. Acanthiadelor, ord. Hemipterelor, este de culoare roșie, lată, turtită, subțire. Lungă 6—7 mm. Are 2 ochi, antene filiforme, la gură are un cioc pe care îl infige în pielea omului. Trăiesc prin case, cuiburi de paseri. Se înmulțesc prin ouă, depunându-le în crăpături de mobile, prin ziduri. Diua stau ascunse. Noaptea își cauta hrana. Suge sângele oamenilor. Poate răbda foamea și frigul mult timp. Femeiușă depune cam câte 50 ouă albicioase de 3—4 ori pe an, în Martie, Maiu, Iulie și Septembrie. În 11 luni sânt pe deplin dezvoltate. Numai curățirea odăilor și mobilelor ne pot scăpa de ele. În Rusia există o specie: *Cimex ciliatus* de 3·37 mm.

Ploștina, com. rur. în România, j. Mehedinți; formează com. cu căt. Merișu și 2 mahalale, având 1200 loc. (Dicț. geogr. 1894), 3 biserici și 1 școală. Aici se fac două bălciuri anuale. La căt. Merișu se găsec cărbuni de piatră.

Plotin, cel mai însemnat dintre filosofii neoplatonici, n. în Lykopolis la 204 d. Chr. A studiat filoz. sub Amoniu Saccas, a învățat în Roma, † în Campania la 270. Scrierile sale consistă din mai multe tractate speculative, pe cari discipulul său Porphyrius le-a ordonat în șese Eneade (adecă în fiecare eneadă câte nouă tractate). Sistemul filosof. a lui P. este emanatistic. Principiul său este identitatea între subiectul și obiectul cunoștinței. (Cf. G. Tăușan, Filosofia lui P.; Teodorescu, Ist. filoz. ant. 366; Überweg, Gesch. der Phil. I.) [Pl.]

Plotonița, com. rur. cu căt. Doroteea și Țarina, atenența la parohia Bușoia, moșie mănăstiri-

rească în căpitanatul și j. Gnra Homorului în Bucovina, are 882 loc. (852 ort.-or. 15 rom.-cat., 15 mos.), 1 biserică filială și 1 școală primară în Doroteea.

Plozk, (*Plock*), guvern. ruso-polon, 9446 km²., cu 556,877 loc. (1897); *capitala P.*, lângă Vi-stula, are 27,073 loc., episcopie, comerț cu bucate și cu lemne.

Plug, instrumentul cel mai important în agricultura, căci pe el se bazează întreaga meserie și activitate a agriculturii, plugăria. P. este superior altor instrumente aratorii prin aceea, că la el tăiatul, învârtirea și resturnarea brasdei (pământului), se face instantaneu în unul și același moment și nu în 2—3 momente consecutive. Părțile P.-lui sunt: fierul lung sau cuțitul, fierul lat sau brasdarul, apoi cormana, plasul, birsa, grin-deiul, coarneau și potingul sau regulatorul și în fine roțile. După construcția lor sunt P.-uri obicinuite, grele și ușoare; de obicei cele mai multe P.-ri sunt cu roțile; iar P.-rile fără roțile se numesc rarițe. După material P.-rile sunt de lemn, de fier, de fontă și de oțel. Cele de fier și fontă au fierul lung și lat oțelit. Diferința între P.-rile de fier și de lemn ce a existat înainte, ați a cădută, căci până și ferarii de pe sate copiază și imităază P.-rile de fabrică până și cele din fabricile cele mai renumite. Apoi după numărul brasdarelor deosebim P.-rile în unibrasdale și polibrasdale, cele unibrasdale sunt fixe sau schimbătoare; polibrasdalele le subdividem în bi-, tri- și tetrabrasdale după numărul brasdarelor lor.

Plugova, comună mică în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 1057 loc. (1891) Români.

Plumâni, v. Plămâni.

Plumb, v. Plumbum.

Plumbagineae, (botan.) fam. de plante dicotyle gamopetale erbacee, caracterisată prin ovar 1 locular, 1 ovariat cu albumen făinos. Cuprinde vr'o 200 specii ce cresc mai ales pe locurile pietroase sau sărate din tropi până în regiunile temperate. Ea se împarte în două triburi: 1) *Staticae* cu genuri remarcabile: *Statice* (v. ac.) și *Armeria* (v. ac.) și 2) *Plumbageae* cu genul *Plumbago* (v. ac.).

Plumbago L., (botan.) gen de plante de regulă perene din fam. Plumbagineelor, trib. P.-eae, cu caliciul glandulos. Cuprinde vr'o 10 specii caracteristice regiunilor calde, dintre cari cităm: *P. Larpenrhæ* Ldl., o plantă decorativă rustică din China. *P. capensis* Thbg., *P. rosea* L., ș. a. se cultivă la noi în florării. [A. Pr.]

Plumbuita, sat în Rom., j. Ilfov, face parte din com. rur. Colintina-Fundeni; 288 loc. (Dicț. geogr. 1892). Între P. și Dudesci s'a dat la 26 Oct. 1632 lupta între Radu, fiul lui Alexandru Iliș, și între Mateiu Basarab. Biserica de aici a servit mai înainte ca mănăstire; are de jur împrejur ziduri mari și case cu două rânduri astați dă-răpănate, așa că pare a fi o cetățuie.

Plumbum, (*Plumb*), metal al cărui simbol este Pb, gr. atonică 206. Se găsește în înzoreuri numite Galena (Sulfur de P.), Cerusita (Carbonat de P.) și Cromat de P. Se extrage de ordină din Sulfurul de P., prin prăjirea sa. Curat posedă o culoare albă-albăstruie, e foarte moale și maleabil, la încălzire se oxidează, formând Pb O (Oxid de P.). La aer se acoperă cu un strat

subțire de oxid. Se întrebuințează la tuburile de apă. E ușor solubil în acid azotic, nu însă în acid Chlorhidric și Sulfuric. E bivalent și tervalent; formează doi acizi importanți *Litargia* și *Minial*. Sărurile lui mai principale sunt: Sulfatul și Chlorurul de P. Insolubile în apă. Chlorurul solubil în apă caldă. Tot insolubil e și Carbonatul de P. Săruri solubile ca Nitratul și Acetatul posedă un gust dulceag și sunt foarte toxice producând colici, mai cu samă lucrătorilor cari operează mult cu acest metal.

Plumosit, o varietate de Jamesonit.

Plumppudding, v. Budinca.

Plumula, v. Gemula, Embrion.

Plural, (*lat.*) termen gram. care denotă mulțimea, ctr. singular.

Plurale tantum, (*lat.*) nu cuvânt, care are numai numărul plural: Ploesci, București.

Pluralism, (*lat.*) din punct de vedere metafisic se numește teoria, care admite mai multe principii de existență, care susține că existența este compusă din mai multe substanțe independente. Din acest punct de vedere în sfera P. se cuprinde: atomismul, monadologia și realismul lui Herbart-Lotze. *P. cosmologic* admite mai multe lumi existente. Contr. monism, dualism.

Pluralitate, (*lat.*) mulțime.

Plus, în aritmetică «și cu». Semnul său este +, care se pune între cei doi sumanți (adenți). În algebră semnul mărimii pozitive.

Plusquamperfectum, în gramatica latină: timp ce arată o lucrare trecută, însoțită de alta de asemenea trecută. Corespunde perfectului anterior simplu din limba română.

Pluta, (marina) corp plutitor format din împreunarea mai multor piese mari de lemn, ghile, scânduri, și uneori completate cu un rând de butoaie goale și bine astupate. cari măresc forța de plutire a întregului sistem. P.-le se întrebuințează ca mijloace de salvare pentru echipajul unui vas naufragiat în largul mării. ocupă și pentru transport pe fluvii. [Const. B.]

Pluta, numirea populară a plantelor: Populus alba L. și Populus canescens Smith (v. ac.).

Plutarch, celebru biograf și moralist elin, n. 46 sau 50 la Cheronea, în Beotia, † între 120 și 130 d. Chr., ascultă lecțiunile filosofului Ammonios la Athena, a fost de două ori în Roma, unde a dat lecțiuni publice de filosofie și literatură în limba elină, și după mai multe călătorii se stabilă, la etatea de 44 ani, în Cheronea. Ocupă funcțiunea de arhon și preot al lui Apollo; Traian îi dete demnitatea de consul, Adrian cea de gestor al Achaiei. Numeroasele sale scrieri se împart în două grupe: Vitae parallelae și Moralia. Sub acest titlu se cuprind felurite scrieri istorice, literare, filosofice și morale, în formă de disertațiuni, dialoguri sau simple însemnări populare sau mai științifice. Scopul lor e, nu de a expune teorii sistematice de filosofie, ci de a predica o morală sănătoasă și de a întări simțământul religios și credința în deii vechi. Mult mai renumite sunt cele 44 Vieți paralele, numite de unii admiratori suna din cele mai frumoase opere din lume«, atrăgătoare prin plasticitatea imaginilor și vioiciunea simțământelor, prin zugrăvirea caracterelor și mulțimea anecdotelor istorice, în cari relevează cuvinte și fapte caracteristice și scene din viața particulară. Sha-

kespeare, Corneille, Racine, Voltaire și alți poeți au luat multe subiecte pentru operele lor din cartea lui P., și ea a avut o mare influență asupra educațiunii multor persoane istorice. Criticii află stilul adeseori prea căutat și bombastic. Cea mai nonă și mai bună edițiune e a lui Didot, de Dänker și Dübner, text grece și traducere latină, 5 vol. Paris, 1841—45. Cea mai bună traducere franceză e de Anjot 1559, 5 vol. Trad. germană de Klaiber, Fuchs și Kanpe, 19 vol. mici, 1827—29. Literatură. Volkman: *Leben, Schriften und Philosophie des P.*, 2 vol. Leipzig, 1869. Sub titlul de P. apărură în timpul mai nou colecțiuni de biografii franceze, engleze și germane. Una din cele mai noue și mai însemnate este »Der neue P.« al lui Gottschall, 11 vol., oameni politici, scriitori artiști. Leipzig, 1875—85.

P. e și numele unui renumit reprezentant al neoplatonismului în Athena, pe la capătul secl. IV și începutul secl. V d. Chr. [M. Strajan.]

Plutire, (fis.) se numește fenomenul ce are loc, când punem un corp solid într'unul lichid cu greutate specifică mai mare decât apa. Anume: corpul solid se cufundă numai în parte, iar cealaltă parte stă afară. S. e. lemnul plutesc în apă, pe când sticla, fierul, araina, ș. a. se cufundă, având greutate specifică mai mare decât apa. Dar se poate să plutească și corpurile cu greutate specifică mai mare decât apa, dacă nu sînt massive, ci goale pe din launtru, s. e. o butelie de sticlă, năile obduse cu pluce de fier, ș. a.

Plutire, din punct de vedere al dreptului, P.-ea pe rîurile naționale se face după regulile stabilite de statul căruia aparține rîul, iar pe rîurile internaționale, cari sînt acelea a caror parte navigabilă nu trece numai pe teritoriul unui stat, ci pe mai multe (fluviile), P. se face după regulile stabilite prin tractate sau convenții între națiuni. (v. Mare și Navigațiune.)

Plutocrația, (*grec.*) sistemul de guvernare în care cei așuți au preponderanță. Sinonim: *ar-girocrație*. [Pl.]

Pluton, (mitol.) la Romani, la Greci numit și *Hades*, fiul lui Kronos, la început zeul binecuvîntării pămîntului (de aci și zeul avuțiilor), mai târziu domnitor în lumea de jos, a răpit pe Persephone (la Romani Proserpina) și a făcut-o domnioare în lumea de jos. S'a identificat cu Orcus și Dis (v. ac.).

Piuton, (milit.) o subdiviziune a companiei sau escadronului, comandată de un oficer. Compania de infanterie are două plutoane, iar escadronul patru plutoane.

Plutonism, (geol.) teoria care explică formațiunea scoarței pămîntului prin acțiunea focului intern. Aderenții P.-lui se dic *Plutonisti*.

Plutonite, numire veche dată de Scheerer ro-celor eruptive și cristaline silicioase; astăzi se înțeleg roce eruptive de adâncimi.

Plutos, (mitol.) la Greci zeul avuțiilor; după ce avuțiile nu sînt împărțite după dreptate, zeul care le împarte se credea a fi orb.

Pluviale, ornat bisericesc al preoției bisericii apusene, avînd formatul unui palliu. Se poartă numai la funcțiuni sacre, ca la: înserat, procesiune, înmormîntări, binecuvîntări, nu însă și la liturgie.

Pluviometru, (*Hietometru*, *Umbrometru* sau *Udometru*) aparat cu care se determină cuantul de

apă cădnt în formă de ploaie sau ninsoare, ș. a., așa numita precipitațiune atmosferică. P. con-sistă dintr'un vas cilindric de tinichea, terminat într'un găt scurt, și dintr'o pîlnie de tinichea cu diametru de 5 decimetri. Apa de ploaie cădută în tinichea se scurge în vasul cilindric, de unde în fiecare zi (dimineața) se ia și se toarnă într'un alt vas (de sticlă) cilindric provăcut cu scară de măsurat. Ploaie sau preste tot precipitațiune atmosferică de 5 milimetri înseamnă că: dacă solum ar fi avut față plană, orizontală, și nu ar fi sebum nici un picur, apa cădută ar fi format pe el o pătură de 5 milimetri de groasă.

Plymouth, oraș maritim întărit și port militar la coasta sudică a Angliei, 90,276 loc.; episcopie cat.; loc principal pentru construirea și echiparea navelor de resboiu; mol de 1554 m. lung; două porturi, șantiere mari, școală de marină, arsenal maritim, dockuri, spital de marină.

P. M. sau *p. m.*, prescurtări pentru: Pontifex Maximus, pro memoria = întru aducerea aminte, pia memoria = de fericită memorie, pondus medicinale = măsură medicinală, pro mense = pe lună, pro mille = pentru o miie, post meridiem = după amiazi.

Pneuma, (*grec.*) aer, spiritul aerului, despre care Pneumatistii credeau că modifică corpurile solide și lichide, și cu cari explicau fenomenele organice. *Pneumatistii* au format o școală medicală, fundată de Ateneu din Cilicia în secl. I d. Chr., au atribuit spiritului aerului, P.-ei, cauza vieții și a boalelor.

Pneumathosa, (med.) ori ce aglomerație de aer, fie în intestine (meteorism), fie sub piele (emphysema), fie în sacul pleural (pneumothorax), etc.

Pneumatic se numește tot ce se rapoartă mai întăiu la aer, apoi ce se rapoartă la suflet, la inspirație și respirație. În *fisică* se numește P.-ă acea parte care tratează despre proprietățile fizice ale aerului și gazurilor. Mașina P.-ă e aceea cu care se scoate aerul dintr'un loc perfect închis. În *fiziologie* se numește organe P.-e organele de respirațiune.

Pneumatica, *aeromechanica*, adecă mecanica gazurilor.

Pneumatici, s'au numit a) prin secl. I d. Chr. cei din școala medicală, care admitea de cauză a sănătății și a boalelor un fel de spirit aerian. b) Tot P. s'au numit și aceia dintre gnostici, cari se credeau că ei stau numai sub influența și stăpânirea spiritului, iar nici decăt sub a materiei și a sufletului. [Pl.]

Pneumatocel, (med.) îngrămădire circumscrită de aer în cazul leziunii unei cavități a craniului, care conține aer, s. e. sinul frontal.

Pneumatograf, aparat care reprezintă grafice mersul respirațiunii. P. a fost construit de Marey.

Pneumatologia, a numit mai întăiu Crusius psihologia metafisică ca știință despre ființa, însușirile și facultățile spiritului, iar după el Hegel a numit P. acea parte din sistemul său filosofic, care tratează despre spirit, despre fenomenele vieții sufletesci și despre funcțiunile sufletului. Sin. *Psichologia* (v. a.). [Pl.]

Pneumatometru, aparat pentru determinarea presiunii sub care aerul se inspiră și expiră. Partea principală a acestui aparat o formează un manometru (v. aq.) cu mercur.

Pneumatothérapie, (med.) tratarea unor morbi (s. e. Bronchita cronică, Emphysema pulmonară) cu aer comprimat sau rărit pe cale artificială. Pentru un tratament general sînt aranjate cabinete sau camere speciale, iar pentru tratamentul local aparate transportabile.

Pneumobiomantica, (med.) experiment pentru a constata, dacă un copil nou-născut a respirat ori nu; când plămîna, în întregul ei sau numai în parte, și netrecută încă în puțredire, înoată în apă, atunci copilul a respirat, în cazul contrar însă nu.

Pneumococcus, agentul causal al pneumoniei lobare, a fost semnalat încă în 1881 de către Pasteur în saliva unui copil mort de turbare, dar în sputa pneumonicilor a fost descoperit de Talamon și descris în mod precis, dându-i numele de *coc lanceolat*. În 1884 Babeș îl găsește în 40 cazuri de pneumonii, iar Fraenkel confirmând cercetările lui Talamon, a descris modul de cultivare al acestui microb, numindu-l *pneumococ*. El are o formă ovală cu o extremitate mai ascuțită, semănînd cu o lance sau cu flacăra unei lămînări; e înconjurat de o capsulă. Rare se găsește izolați, ci câte doi, sau în lanțuri. P.-l se colorează bine prin procedeul Gram, pe când pneumobacilul lui Friedländer, care se credea a fi microbul specific al pneumoniei și care nu este, nu reține colorațiunea Gram. Se cultivă pe Agar-Agar, pe gelatină, în buion. În culturi după 4—5 zile moare, în spută însă traiesc multă vreme, chiar dacă sputa a fost uscată. El se găsește în nas și în gura omului sănătos. Pentru ca el să provoace boala, trebuie să intervie rețeaua sau traumatismul pulmonului, adică o cauză debilitantă a rezistenței organismului. Cilii vibrații ai celulelor de apărare din aparatul respirator sub influența rețelii se paralizază și microbii vor pătrunde liberi în plămîni, provocînd pneumonia. De altfel și aici ca în cele mai multe infecțiuni, asociațiunea microbiană a lui Babeș, Héricourt, joacă un mare rol. [Dr. A. Talășescu]

Pneumoconioză, (med.) morb cauzat prin ajungerea de pulbere (de cărbune, de diverse minerale) în plămîni; este așa dar în legătură cu diferitele ocupațiuni ale oamenilor. La început prevalează simptomele unui catar bronchial, care însă ușor se poate transforma în o pneumonie periculoasă ori în o tuberculoză pulmonară. v. și art. Anthracosis.

Pneumolith, (med.) *calculul pulmonal*, impregnarea unor mici particule din plămîni cu carbonat și fosfat de calciu.

Pneumon, (grec.) plămîna.

Pneumonia, inflamațiunea plămînei. Se deosebesc mai multe forme de P.-ii: 1) *P. acută fibrinoasă*, franceză sau *lobară*. Se observă cu deosebire la adulți în urma unei receli, câte odată însă și în decursul unei maladii generale (febră eruptivă, diabet, etc.). Ea e cauzată prin un microb: *pneumococcus*. P. începe prin un frison, urmat de febrințea de 39°—40°, junghiu, dispnea, tuse penibilă, expectorație viscoasă și sanguinolentă, roșie, mai târziu safranie. Aceste simptome se mențin sau se agravează timp de 7—9 zile, când P. face criza, adică febra dispare brusc, dispnea și junghiu slabesc și toate simptomele se ameliorează, bolnavul apoi intră în convalescență. Moartea poate să survie în de-

cursul P.-ei și e mai frecventă cu cât bolnavul e mai în vîrstă, slăbit prin o boală acută anterioară, e alcoolic sau bolnav de inimă, etc. Astfel mortalitatea P.-ei lobare la copii e foarte mică și la bătrîni foarte mare. Examenul pieptului ne indică la nivelul regiunii bolnave: submatitate și matitate la percusiune, raluri crepitante, suflu tubar și bronhofonie la auscultațiune, exagerarea vibrațiilor toracice la palpațiune. Din punct de vedere anatomic se disting următoarele stadii: a) *îngorjarea*, cauzată prin o congestie a plămînei bolnave; b) *hepatizația roșă*, în care plămîna bolnavă e transformată în un bloc fibrinos roșu, lipsit de aer, din care la secțiune curge sânge și c) *hepatizația cenușie*, când culoarea plămînei e cenușie și din secțiune curge puroiu; în această stare începe a se resorbi exudatul din plămîni (starea de rezoluție). Complicațiile pot fi: pleuresia, meningita, icterul, bronchita și congestia pulmonară. La bătrîni P. are adesea un decurs insidios și simptomele subiective sînt puțin pronunțate, adinamia (slăbiciunea) însă e mare. 2) *Pneumonia hipostatică* e o P. a lobilor inferiori, cari se observă la bolnavi, cari au stat mult culcați sau la cardiaci. Tratamentul constă în tonice, tonico-cardiace și expectorante ca: digitală, cafeină, alcool, preparate de chinină, de amoniac, polygală, ipeacuana, alimentațiune ușoară, etc., în contra junghiuului (revulsive) ca: muștar, etc., calmente. 3) *Pneum. chronică*, urmează P.-ei acute, când rezoluția exsudatului din alveolele plămînei nu se mai face și se poate termina prin *P. caseoasă* (tuberculoasă) sau scleroasă pulmonară. 4) *P. acută lobulară*, v. sub art. Bronchita.

[V. Imerwol.]

Pneumonometru, aparat pentru determinarea cantității de aer, ce se poate expira după o inspirație puternică. v. art. Spirometria.

Pneumonomycosa, (med.) dezvoltarea în plămîni a ciupercei numite *Aspergillus* (v. ac.).

Pneumorrhagia, (med.) emoragie în plămîni; obține mai cu samă în decursul ftisiei pulmonare.

Pneumosiderosa, pneumonie cronică, cauzată prin inhalarea de praf de fier sau oțel, ce se observă la lucrători din asemenea fabrici.

Pneumothorax, intrare și acumulare de aer sau gasuri în sacul pleural, e determinat de o perforațiune a pleurei pulmonare, unui traumatism exterior sau cel mai adeseori în urma unei tuberculoze, gangrene pulmonare sau a unui absces pulmonar, hepatic sau renal. [V. Im.]

Pneumotiphus, (med.) după școala germ. e o febra typhoidă, cu simptome morbide foarte pronunțate din partea plămînilor dela începutul boalei. [V. I.]

Pnompenj, (*Panompeng*), orașul principal al protectoratului francez Cambodgea, în India posterioară, lângă Mekong, 30,000 loc.

Po, (în antichitate *Eridanus* și *Padus*), cel mai mare rîu al Italiei. isvorește în Monte Viso, curge spre est prin șesul lombardo-venețian, rami-ficându-se mai de multe ori, și se varsă prin o deltă în Golful Veneției; lungimea rîului 650 km., basinul 74,907 km². Afluenți pe stînga: Dora Riparia, Dora Baltea, Ticino, Adda, Oglio, Mincio, pe dreapta: Tanaro, Trebbia, Panaro, etc. Lângă acest rîu s'au format orașe puternice, ca Turin, Piacenza, Cremona, Guastalla, Ferrara, etc. Dela

Turin în jos P. e navigabil, pentru vapoare însă numai dela Pavia în jos.

Poa L., (botan.) gen din fam. Gramineae, trib. Festuceae, cuprinde ierburii anuale sau perene cu frunzele plane sau convolute; spicule pauciflore, dispuse și ele la rândul lor în panicule laxe. Acest gen are vr'o 80 de specii, bine distinse, răspândite pe mai toată suprafața globului, în regiunile temperate ale emisferei boreale sunt foarte frecvente, între tropice sunt însă puține. În părțile noastre cresc mai multe specii dintre cari menționăm: *P. annua* L., numită popular: Firusor, Firicea, Hirușor, *P. nemoralis* L., *P. pratensis* L., vulgar: Firusor, etc. [Z. C. P.]

Poala albă, (med.) v. Fluor albus.

Poarta de fier, nume care se dă uneori strimtorilor în munți, de câte ori trecerea de pe o parte pe cea opusă a muntelui presintă greutatea neobișnuită. Alături de vorba *P. de fier*, se mai întrebuințează în Peninsula Balcanică încă cuvântul *clisură* sau cel turcesc de *Demir Capu*, care înseamnă mai același lucru. O *P. de fier* șișă și *Transilvand* se găsește pe drumul, care leagă Caransebeșul cu Hațegul în munții dintre Trans. și Bănat, între valea Bistrei și câmpia Hațegului, unde calea trece la altitudinea maximă de 656 m., altă *P. de fier*, *Demir Capu*, se află pe drumul de preste Balcani al Slivenului, între trecătorile Cazan (est) și a Elenei (vest); valea Vardarului, altă *P. de fier*, între gura Cernei și lacul Darian, etc.; cele mai cunoscute însă din această categorie de strimtori sînt: *P. de fier ale Dundrit*, cari se găsesc în mijlocul defileului de 150 km. dintre Baziaș și T.-Severin, prin care se scurg apele Dunării din basinul de mijloc în cel de jos al marelui fluviu, croindu-și trecerea de-a curmezișul baricadei ce îi opun între cele două basinuri munții Bănatului și ai Serbiei. Munții stîncoși, de preste 500 m. foarte apropiați de fluviu, se înalță pentru a forma maiestose țermuri; iar șoseaua din stînga fluviului, renumită în tot Orientul prin numeroasele și îndrăsetele sale poduri și viaducte, adesea trebeu să urce și scoboare stîncă. Calea de pe țermul drept (sêrbesc), este mai modestă și pe alocurea întreruptă pentru a urma comunicațiunea în teren natural. Dela Baziaș la Columbaria, (Golubaci) înălțimile dinspre Serbia ale defileului sînt mai mult nise coline fertile și cultivabile; iar acele din stînga fluviului, formate din munții Loovei, sînt înalte, stîncoase și acoperite pe alocurea de păduri. Dela Columbaria unde înălțimile opuse se apropie brusc, defileul pînă la Orșova presintă pareții aproape preste tot stîncoși; acești pareți în susul și în josul Paretiului (Porecica) capătă un caracter de asperitate excepțională, prin repediciunea și apropierea coastelor opuse în punctul de a se împreuna: aceasta este *Clisura superioară și Clisura inferioară*. În dreptul și la nord de Golubaci, Dunarea se desparte în două brațe pentru a încunjura insula Moldova. Lărgimea fluviului în acest defileu se micșorează simțitor; iar în clisuri ajunge pînă la 120 m. și adîncimea între 50—60 m. Fundul (patul fluviului) este accidentat mai ales în clisuri, la Greben, Tachtalia, Cazane, etc., unde apar adevărate arhipelaguri stîncoase pe timpul apelor mici. La

Golubaci, pe o stîncă ascuțită, se află un vechiu castel, din care ași n'au mai ramas decît nise ruine, cari fac admirațiunea călătorilor. În clisura superioară, Dunarea străbate trecătoarea periculoasă a Grebenului, presărată cu enorme bănci de quart. Acest loc poartă numele de *Mica poartă de fier* și canalele de navigațiune, se strîmtează aci pînă la 10 m. De aci pînă la clisura inferioară se formează o expansiune largă de 1400 m., basinul Milanovetului, după care apoi la o întorsătură bruscă cătră nord, Dunarea pîtrunde într'o strîmtoare, asemănătoare unei gigantice porți, cunoscută sub numele de *Poarta Cazan*. Aci fluviul se strînge la 150 m. între formidabile stînci verticale acoperite cu verdeață în părțile lor superioare. La Orșova defileul este întîlnit de o comunicație importantă, care vine dinspre Poarta Orientală (v. ac.). Aci odată cu lărgirea văii, Dunărea este spintecată de insula Adacale, și ceva mai în josul ei, patul fluviului este accidentat de un adevărat platou, ce se întinde sub apă dintr'unul în celalt țermure, reducînd la căpîva metri adîncimea fluviului; acestea sînt *gherdapurile* șișă și *Porțile de fier infer.*, în opoziție cu accidentele clisurilor, cari constitucesc *P. de fier superioare* ale Dunării. Șesul Orșovei cu insula Adacale și baricadele gherdapurilor, au avut în toate timpurile rol însemnat în apărarea intrării defileului. Pe insula Adacale fîr construită *Cetatea Rușavei*, cheia defileului spre România și Serbia. Pe țermul drept, în fața insulei Adacale, se mai ved și astăzi ruinele vechiului *fort Elisabeta*; iar pe munți între Bahna și Orșova se ved urme de baterii. Dela Orșova în jos spre Vêrciorova și T.-Severin defileul presintă același caracter general în privința constituțiunii și naturii sale; însă ceva mai jos de Vêrciorova, în dreptul satului sêrbesc Șib, începe *Marea poartă de fier*, de care s'a vorbit deja, care ține pînă în apropiere de Gura Vaii. Curentul apei este aci foarte repede; locul pe mal este restrins pînă la 200 m.; iar șoseaua și calea ferată au în general spațiul just necesar pentru lărgimea lor. Navigațiunea pe Dunăre în toate timpurile a fost grea în defileu din cauza stîncilor din clisuri și gherdapuri. Romanii aveau un canal pe dreapta pentru evitarea gherdapurilor; iar în susul Dunării, se ved și ași, în clisura inferioară, urmele drumului de halaj, care servea pentru trasul la edec al vaselor. Congresul dela Berlin, dă Austriei sarcina de a rectifica cursul Dunării; aceste lucrări se găsesc ași terminate și vasele trec ași fără pericol atît *P. superioare* (clisurile), cît și *P. inferioare* (gherdapuri) ale Dunării.

Poarta orientală, trecătoare în Banat din valea Mehadiiei în valea Timișului; pe aci trece șoseaua și cal. fer. ce unesc Austro-Ungaria cu România prin Orșova-Vêrciorova. P. O. corespunde just locului unde se leagă masivul Banatie cu munții Negrii. Drumul, urmînd spre nord, întră în strimtorile Armenișului cari string Timișul între Criva și Sadova; spre sud, din jos de confluența Mehadiiei cu Cerna, drumul e strîns în un defileu de 13 km. pînă aproape de Orșova, partea centrală e un platou larg, populat și încunjurat de munți. (De notat: Mehadia, Grușovețul, Domașna și Criva). Pe partea nordică a platoului și la intrare în valea Timi-

șului se află P. O. care dă numele ei întreg platoului. P. O. a format în totdeauna o mare linie de operațiune între Oltenia și Banat; ea pare a fi jucat rol chiar în timpul resoaboaielor lui Traian cu Dacii. Ungurii la așezarea lor în Panonia, apoi câteva secole mai târziu, Ion Corvin, întrebuintează această linie pentru a pătrunde în josul Dunării. În resoaboalele dintre Turci și Austriaci (1737, 1738, 1778) linia P. O. cu pozițiunile Rușavei, Mehădiei și platoul dintre strîmtoarele Cernei și Timișului au fost stăruitor disputate de beligeranți.

Poarta sublimă, în relațiunile diplomatice de tractate oficiale, se designează cu acest nume curtea și cabinetul imperial al sultanului.

Pocăința, v. Penitența.

Pocetu, com. mare în Ung., cott. Bihor. Apare în analele vechi pe la finea secl. XIII; iar la 1332 ca parohie. 2990 loc. Români gr.-cat. 1790, ceilalți ref. și rom.-cat. Teritoriul foarte productiv. În apropierea comunei se împreună fluviile Bercaul și Eriul; în acest loc a fost odinioară cetate (földvár), proprietatea familiei Rákoczy. Locuitorii se ocupa cu industria de casă, agricultura, prasesc vite frumoase și soiuri alese de porci.

Pociatski, *Sofronie*, ieromonach la Kiev, fu trimis de mitropolitul de acolo Petru Movila, după cererea lui Voda Lupu, ca profesor la școala de slavonie dela Trei-Erarchi (1640) în Moldova el devine egumen și e unul din cei mai învățați dascăli slavoni; fost bursier al lui Petru Movilă prin străinatate și fost rector al școlii din Kiev.

Poco, (*ital.*) = puțin, se întrebuintează în muzica pe lângă un termen de mișcare sau de nuanțare, slabindu-i puterea. *P. a P.* = puțin câte puțin, gradat. *P. meno* = ceva mai puțin; *P. più* = ceva mai mult.

Pocruia, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusă din 3 cat. cu 1864 loc. (Dicț. geogr. 1892), 4 biserici și 1 școală.

Pocsaj, v. Poceiu.

Pocsy Alexiu, episcop, n. 1753 în comuna Kokad (cott. Bihor), a studiat teologia în Viena, în 1789 hirotonit preot; a fost paroch în Arad, capelan militar (1790—1794), apoi paroch în Macău și în 1800 canonic la Oradea mare; în 1817 prin episcopul Sam. Vulcan fu consacrat episcop rutean al Muncaciului. În 1824 călătorind la Oradea mare, a resignat la 72 parochii din diecesa sa, cari s'au alipit diecesei oradane. † 1831.

Pocuția, provincie polonă în jurul cetății Halicliu, în nordul Moldovei. Ea fu amanetată de regele Vladislav al Poloniei cumnatului său Petru Mușat al Moldovei pentru suma de 3000 ruble de argint, împrumutată dela acesta (1391). Mai avu aceeași soartă, dimpreună cu alte cetăți, pe vremea lui Alexandru Vodă cel Bun, care împrumutase (1411) pe același Vladislav cu 1000 ruble de argint. Aceasta parte fu restituită Poloniei de Ilie, fiul lui Alexandru cel Bun (1436), drept recunoștința pentru sprijinul dat de Poloni într-o redobândirea unei părți din domnia Moldovei, pe vremea luptei aceluia cu frate-său Stefan. Faptul acesta a provocat totdeauna ceartă între Poloni și Moldoveni și a produs viitoare încurcături. Petru Rareș cel dintău reclamă P., lasând la o parte faptul că și domnii anteriori lui ridicaseră așa pretenții, de oarece datoria nu fusese

achitată, și această reclamațiune dădu naștere unor lupte, culminate prin cea dela Obertin (1531), nenorocită pentru Rareș. La renunțarea definitivă asupra P.-ei se obligă Ilie Rareș, fiul lui Petru Rareș, printr'un tratat încheiat cu Sigismund al Poloniei (1546). Această renunțare a fost invocată mai târziu de Austriaci, când cu ocuparea Bucovinei. Anume au pretins, că Bucovina facuse parte din P., și luându-se P. în 1772, trebuia să ia și Bucovina. Și au și luat-o 1775. [Aguletti].

Pod, 1) partea cea mai înaltă a unei clădiri, ce vine imediat sub acoperiș; 2) construcțiune de lemn, fier sau piatră preste vr'o apă sau vale în scop de a lega comunicațiunile drumurilor, a căilor ferate, apeductelor, etc.; P.-ul poate fi stătător, mișcător, umblător, etc.; 3) pardoseala din bucați de lemn.

Pod flotant, v. Ponton.

Podagra, localitate în nordul Moldovei, unde se dete lupta între Ilie, fiul lui Alexandru cel Bun, ajutat de Poloni și fratele său Stefan (1435).

Podagra, (med.) artrită localizată în articulațiunile picioarelor. v. Arthritis.

Podari, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1725 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 1 școală. Com. e strabatută de calea ferată Craiova-Calafat.

Podhal sau *Podbeal*, numirile populare ale plantei Tussilago Farfara L. (v. ac.). *P. de munte*, numele popular al plantei Arnica montana L. (v. ac.). *P. de apă*, una din numirile populare ale plantei Alisma Plantago L. (v. ac.).

Podeala, o serie de scânduri așezate pe grinzi, formând dușumelele camerelor și despărțind etajele caselor; pardoseli de ciment, mosaic, marmură, carămidă în lat, etc.

Podeni-Noui, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 9 căt. cu 3700 loc. (Dicț. geogr. 1897), 6 biserici și 1 școală. Tereu sărat, care conține și păcură. Isoave cu apă de pucioasă.

Podeni-Vechi, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 3 căt. cu 2185 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală. Reședința plășii Podgoria. Aici este o fabrica de gaz, o fântâna cu apă minerală și cariere de piatră.

Podesta se numiau în unele orașe ale Italiei, unii magistrați înveștiți cu autoritatea supremă. Frideric Barba roșie îi confirmă pentru prima oară în Lombardia, la 1158, delegându-le autoritatea judiciară pentru împărat, în fiecare diecesa. Putețile le erau foarte întinse. Milanul obțină în 1183 dela Frideric, privilegiul de a-și alege un P. P. fiind depositarul forței armate, cu timpul consuliile principalelor orașe fură înlocuiri prin ei. Florența nu avu decât în 1207. La început sarcina lor era anuală și atribuțiunile ca și puterile lor, variau după oraș. P.-ii erau în totdeauna nobili, militari și străini. În secl. XIII, în Provença, consuliile orașelor Arles, Avignon, Marseila fură înlocuiri de asemenea cu P. străini. [O. L.]

Podgoria, vie cultivată pe deal; regiune deluroasă acoperită cu vii și pomi fructiferi.

Podiebrad (*Poděbrady*), *Gheorghe*, regele Boemiei 1458—71, n. 1420. La 1444 a fost ales conducător al partidei luseite, mai târziu a devenit guvernatorul țerii în locul lui Ladislav, după a cărui moarte a fost ales rege. 1466 excomunicat de papa, 1469 iesece pe regele Ungariei Mateiu Corvin a încheia pace. † 25 Martie 1471.

Podina, sinonim cu podeala (v. ac.).

Podiu, (roman *Podium*), un zid mic, care încungiuă arena amfiteatrelor, o parte a cercului unde ședeau senatorii și principalii magistrați romani. Astăzi o mică construcțiune servind ca platformă pentru a plasa diferite obiecte.

Podoba, înfrumșetarea unei persoane prin haine scumpe, juveare, ș. a., sau a unui obiect prin ornamente, lucruri de artă, ș. a.

Podobie, melodie specială singulară, după care se cânta unele cântări bisericesci, ca s. e. »Irmosul« în sărbători mai mari.

Podocarpus L'Herit., (botan.) gen din familia Coniferae, tribul Podocarpeae, cuprinde arbori totdeauna verzi, mai rar tufe cu frunzele diverse în diferitele secțiuni ale genului; flori axilare monoice sau dioice; fructul globulos, ovoid este drupaceu sau nuceu. Acest gen are vr'o 40 specii bine distincte, răspândite prin America australă, Africa tropicală și australă, Asia tropicală montană, Australasia, Japonia. Dintre speciile acestui gen menționăm: *P. Mannii* Hook., *P. macrophylla* Don., etc. [Z. C. P.]

Podol, sat în cercul boem Turnau, lângă Iser, 268 loc. 26 Iunie 1866 ciocnire între Prusiaci și Austriaci.

Podolia, guvernământ în Rusia vestică, 42,018 km². cu 3.031,513 loc. (1897), între cari 13-3% Ovrei. Capitala Kamenez-Podolsk. Sol roditor.

Podophyllum L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. Berberideelor cu foi peltate. Cuprinde două specii: una din Himalaya, *P. Emodi* Wall., alta boreal-americană, *P. peltatum* L., ce se cultivă uneori ca plante decorative rustice. Rhi-zomul dela cea din urma se folosește în medicina. [A. Pr.]

Podu-Calului, munte în Rom., v. Calului, podu —.

Podul-Înoael, (tîrgușor), com. rur. în Rom., j. Iași, situată între Bahlueț și Bahluiu în depărtare de 22 km. de Iași, cu 2736 loc., din cari două părți sunt Ovrei, ocupându-se cu comerțul, iar o parte Români, cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor (Dict. geogr. 1888). Reședința subprefecturii plășii Bahluiu; aici se află 1 farmacie, spital, 1 biserică, 1 școală de băieți și alta de fete; se face tîrg săptămânal în fiecare Duminecă, iar iarmaroce se fac 4 pe an. Comuna e străbătută de calea ferată și de șoseaua națională.

Podul-Înalt sau *Podul lui Ștefan cel Mare*, zidit din piatră și foarte solid, preste peraul Racovățul, afluent al Bêrladului, în satul Canță-lăreasa (Vasluiu). Înalt de 6 m. deasupra gârlei, el era pe vechiul drum ce ducea dela Văsluiu la Iași, la o depărtare de 100 m. dela apa Bêrladului. Acî se dede în 10 Ian. 1475 memorabila luptă între Ștefan cel Mare și Turci. Aceștia, în număr de preste 100,000, și cu ajutorul muntenesc al lui Laiot Basarab și al Tatarilor, erau sub comanda lui Soliman Pașa. Ștefan avea 40,000 Moldoveni și vr'o câțiva lefegii Săcui și Poloni. Folosindu-se de locul clisos și îngust, neprielnic mării armate turcesci, și de o ceață deasă, întrebunțând și o stratagemă de a face pe Turci să apuce prin lunca mociroasă, unde după șgomote de buciume se părea a fi Moldovenii, Ștefan îi sdrobesc cu desăvîrșire. Soliman de abia putu scăpa din periculoasa pră-

pastie, iar Ștefan își atrase laudele papei și ale întregii creștinătăți. [Aguletti.]

Poduridele, familie de insecte din ord. Orthopterelor. Traiesc pe ape (Podura aquatica), pe frunze, pe coaja umedă a arborilor, prin zăpadă și gheață. Depun ouă microscopice. O specie interesantă este *Desoria glacialis* (purecele ghețarilor), găsit de naturalistul Desor pe Monte Rosa. Traiesc între temperaturile dela -11° până la +38° C. Pot sări foarte bine în sus și în laturi. Lungimea cam 4 mm.

Podurile, 1) *P.*, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusă din 5 căt., cu 2416 loc. (Dict. geogr. 1895), 7 biserici și 1 școală. 2) *P.*, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, v. Șerbănesci-Podurile.

Podu-Turcului, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusă din tîrgul cu același nume și din cat. Dămăcușa, cu 1973 loc. (Dict. geogr. 1897), în majoritate Ovrei, 1 biserică, 2 școli, oficiu telegrafic-postal. Aici se află reședința tuturor autorităților plășii Zeletin și a judecătorei de ocol. Tîrg în fiecare Luni.

Poema, în înțeles larg, ori ce operă poetică; mai restrins, o poezie epică mai mare decât balada și mai mică decât epopea. Obiectul ei poate fi istoric sau tradițional, ca »Dumbrava roșie« sau »Dan căpitan de plaiu« de Alexandri; filosofic, religios sau umanitar ca în »Jocelin« de Lamartine, »Clopotul« de Schiller; idilic ca în »Miron și Florica« de I. Negruzzi; didactic ca Georgicele lui Virgiliu; Arta poetica a lui Horatiu și Boileau, ș. a. (Cf. Poetica de M. Strajan.)

Poenari, sat în Rom., în j. și pe rîul Argeș, face parte din com. Ruc. Corbeni; aici se ved ruinele palatului domnesc, zidit de Tepeș-Voda.

Poenari-Burchi, com. rur. în România, j. Prahova, lângă rîul Ialomița, compusa din 2 cat. cu 1359 loc. (Dict. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală.

Poenaru, 1) *P.*, *Constantin*, general de divisie, n. 8 Apr. 1842 în Bucuresci, intra în 1856 în școala militara din Bucuresci din care iase în 1861 sublocotenent. Dela 1862—66 urmează cu succes cursurile școlii imp. de stat-major dela Paris. Reîntors în țeară, ocupa serviciu în stat-major până în 1872, când e numit maior în geniu, unde pune principiile organizării actuale ale armei geniuului. Locot-colonel în 1876, e trecut în statul-major (operațiuni); în timpul resboiului obține comanda reg. 8 linie și conduce, în 30 Aug. 1877, coloana de atac aruncată asupra redutei Grivița nr. 2, unde avu calul ranit. După căderea Plevnei, ia în capul regimentului parte la asediul Vidinului. În 1880 comandă reg. 21 infant., în 1882 comandă reg. 1 din geniu; în 1881, e numit profesor al cursului de artă militară la școala de artilerie și geniu de curând înființată, unde în curând devine directorul comun al acestei școli ca și al acelei de cavalerie, după care trece ca subșef de stat-major până în 1888, când este numit secretar general al ministeriului de resboiu. În 1889 se însărcinează cu cursul de tactica infanteriei la școala superioară de resboiu. În 1891 obține gradul de general de brigadă; iar în Iunie 1894 i-se încredințează portofoliul resboiului în cabinetul Catargiu; în 1895, după caderea cabinetului Catargiu, trece comandant al divisiiei active din Dobrogea; în 1897 ia comanda corpului 1 de

armată; în 1899 e chemat la funcțiune de șef al stat-majorului general al armatei, funcțiune pe care o părăsește în 1900 din cauză de boală.

2) *Poenaru, Petrache*, n. 1799 în Craiova, trecu școalele grecesi în locul său natal și în București sub Lazar. La 1816 fu chemat ca dascal la școala grec. din București, spre a urma lui E. Poteca, care fu trimis ca stipendist în străinătate. El împreună învătămintul limbei grecești cu al limbei române, o inovațiune ce făcu bună impresie. Întors din străinătate, unde și el fu trimis ca stipendist, fu numit profesor de matematică și director de școale, în care calitate, sub patrioțică domnie a lui Alexandru Ghica, avu ocașie a lucra la opera mare a înființării școalelor sătești. Ca profesor de matematică contribuă a pune baza facultății de științe din București. Împreună cu Aron și Hil, lucră »Prinul Dicționar francez-român»; în unire cu Aron și Marcovici publică »Museum național». El mai scrise Geometria, după Legendre (1837), Algebra de Alpentauer (1841), »Invătărituri pentru prasirea dușilor și crescerea gândacilor de mătasa» (1849). El deveni membru al Eforiei școalelor și la 1871, membru al societății acad. † 1875 în București.

Poeni, com. rur. în Rom., j. Iași, compusa din tîrșușorul P. și cat. Comana de jos și Comana de sus, cu 2891 loc. (Dicț. geogr. 1888), 2 biserică și 2 școale. Com. e strabatută de șoseaua națională Iași-Vaslui.

Poesia, în cel mai larg înțeles, întreagă creațiunea și mai ales frumetea naturii și partea placută a vieții; în înțeles mai restrîns, orice opera de artă și în special expresiunea frumosului prin cuvinte. După originea sa, P. e *populară* sau a poporului nesciutor de carte, *populară*, făcută de carturari în spiritul și limba poporului, și *artistică, literară* sau *cultă*, ai cărei autori sînt poeții literați. În acest înțeles P. cuprinde întreaga literatură estetică, iar după naturaliști numai operele versificate. După timp și curentele dominante în anumite epoce, P. se împarte în *clasică antică* și *clasică modernă* sau *clasicistă*, care adesea privesc ca modele operele clasice; *romantică medievală* și *romantică modernă*, în cari predomină miraculosul și imaginațiunea; *naturalistă* sau *realistă*, care pretinde nu numai a imita, ci a copia natura, însă care își ia subiectele mai mult din partea rea a naturii și vieții omenești; *idealistă*, care imită natura perfecționând-o; și *idealistă* în sens rău, care pretinde a-și lua modelele numai din imaginațiune și doctrinele religioase. După cuprins și formă se disting trei genuri de P.: *lirică*, *epică* și *dramatică*. Prima ne dă floarea vieții suletese, avînd ca obiect principal simfintele și cugetările; P. epică și dramatică ne dau icoana întregii vieți, ântăia prin povestirea poetului, a doua prin acțiunea și dialogul persoanelor dramei. Altă dată so cultivau ca genuri deosebite și P. *descriptivă*, al cărei obiect sînt imaginile vieții vegetale și animale și ale tuturor frumșetelor naturii; P. *idilică* sau *pastorală*, care cîntă viața câmpenească; P. *didactică*, tratînd idei de știință sub imagini placute; și chiar P. *elegiacă*. Însă toate aceste P.-ii pot ave formă lirică s. e. *Pastelurile* lui Alexandri, sau dramatică ca Aminte a lui Tasso, sau epică, s. e. Miron și Florica a lui I. Negruzzi; deci se

pot clasa la aceste trei genuri. (Cf. Poetica și Chestiuni literare de M. Strajanu).

Poet, cel ce are darul poesiei, care stă într'o fericită împreunare a unei simțiri și imaginațiuni bogate cu o judecată sănătoasă și cu bunul gust. El trebuie cultivat prin studiu și deprindere; trebuie a nu scrie decît în adevărată inspirațiune și a nu se grăbi cu publicarea produselor. Iar cînd nu trece cineva de nivelul mediocrității, să cultive alt gen de literatură; caci poet și poesie mediocră nu există.

Poetastru, poet rău sau pretins poet.

Poetica, tratat despre poesie cu feluritele ei genuri și specii, și despre regulile versificațiunii. V. Metrica, Estetica și Frumosul. Ca în toate științele, teoria poesiei și versificațiunii e posterioara practicei și formulată după modele existente înainte ea. Cele mai vechi teorii despre frumos și simțemîntul estetic le aflăm în dialogurile lui Plato: Phaedru sau despre frumos, Banchetul sau despre iubire, Ion sau despre Iliada lui Omer, Theaetet, Phileb, Hippias, ș. a.; în neoplatonicii Longin: Despre sublim, Plotin: Despre frumos. Între scriitorii și filosofi moderni, cari au scris despre artă și frumos, amintim aici pe Muratori: Della perfetta poesia; Baumgarten; Kant în Critica rațiunii practice; Schiller în Goethe; Lessing în Laokoon, Dramaturgie, ș. a.; Herder în Spiritul poesiei ebraice, Glasuri ale popoarelor, ș. a.; J. P. Richter în Die Vorschule der Aesthetik; Schlegel în Lecțiuni despre arta dramatică; Heine în Școala romantică; Schopenhauer în Metafisica artelor, în cartea III a Lumei ca voință; și în Parerga; la Francezi d-na de Staël în Corinna, sau Italia; Guyaut în Problèmes de l'Aesthétique contemporaine; Taine în Philosophie de l'art; la Englezi H. Spencer: Despre filosofia stilului, a muzicii, a grației, în Incercări. Cel mai vechiu tratat despre formele poesiei sau despre P. îl aflăm la Aristotele, părintele P.-ei; apoi la Horatiu în Ars poetica; la Italianii Vida în Poeticorum libri III și Scaliger în o P. în 7 cărți; la Francezi Boileau Art poétique; la Germ. Opitz, Breitinger, Gottsched; mai noui Gottschall, Kleinpaul, W. Scherer, ș. a. La Români Poetica de Cipariu, Poesia română de T. Maiorescu, Poporul român după cîntecetele sale naționale, în limba franceză, de Crăciunescu, Chestiuni literare și Poetica și Estetica de M. Strajanu, premiata de Academia română; alte manuale de Manliu, Gion, Anastasiu, etc. (v. a.)

Pofta se numește nisuița sau volițiunea conscientă, care tinde spre un obiect sau efect, ce ni-l reprezentăm ca plăcut. P. este însoțită de un sentiment de nedumerire, împreunată cu consciința mijloacelor prin care acest sentiment s'ar pute înlatura. Baza P.-lor sînt înclinările din care se nasc printr'o satisfacere anterioara. Astfel învătăm a cunoaște obiectul prin care înclinarea a fost mulțamită și i-a procurat sentimentul de plăcere și-l poftim din nou. De aici ȳicala: ignoti nulla cupido. P.-le sînt multe și varii. Se pot însă reduce la P. fizice sau sensuale și la P. spirituale. (Cf. Plotosu, Psich. 81.) [Pl.]

Poftoresce, repețirea unei cântări, cetiri sau ceremonii.

Pogăceaua, (magh. *Mező-Pagocsa*), com. rur. în cott. Mureș-Turda cu 1545 loc., sediul scaunului protopopesic gr.-cat.

P., *protopopiat* gr.-cat., se compune din 17 parochii și 3 filii, situate parte în cott. M.-Turda, parte în cott. Cluj și Turda-Arieș, cu 18 preoți și 13,560 credincioși.

Poggendorff, Ioan Christian, fisician germ., n. 29 Dec. 1796 în Hamburg, † 24 Ian. 1877 în Berlin. A studiat farmacia, apoi chimia și fizica în Berlin, unde la 1834 ajunge prof. la universitate. A scris mai multe disertațiuni și opuri, și cu deosebire și-a câștigat mari merite prin redactarea revistei »Annalen der Physik und Chemie« dela 1824—77.

Poggio Bracciolini, Gianovo Francesco, umanist ital.; 1380—1459; renumit prin căutarea și colectarea vechilor scrieri din literatura latină și ale scriitorilor clasici latini, pe cari le-a adunat de prin mănăstirile Elveției și ale Germaniei. Afară de aceasta a mai scris și lucrări de sine stătătoare, apoi traduceri, și sub titlul *Facetiae*, o colecțiune de istorioare glumețe. Operele sale au apărut în Strassburg 1510.

Pogoanele, (Țuguiatu-Pământeni), com. rur. în Rom., j. Buzău, cu 4200 loc. (Dicț. geogr. 1892), 2 biserici și 2 școli. Cea mai mare com. rur. a județului.

Pogon, suprafața de măsură usitată în Muntenia = 0.54 ha., aproximativ cu jugărul catastral ungar, care este de 0.57 ha. Hectarul se ia aproximativ ca egal cu două P., falcea de Moldova ca egală cu trei P. muntenesci = 1.43 ha. Apoi mai sînt și P. mari și mici la vii.

Pogonărit, dare veche în Rom. pusă asupra pogoanelor de vie și introdusă la 1662 în Moldova, iar în Muntenia la 1716. În Mold. a fost definitiv desființat la 1764, iar în Munt. la 1744. În Mold. proprietarii de vii trebuiau să plătească câte un leu de pogon, iar în Munt. câte doi lei și opt parale de pogon.

Pogor, Vasile, n. 1833 în Iași, fiul traducătorului Henriadei lui Voltaire, și-a făcut studiile juridice la Paris și a fost mult timp membru și president al curții de apel din Iași. Intrat 1871 ca junimist-conservator în politică, P. a fost adeseori deputat, vice-president al camerei, primar și prefect al Iașilor. Impreună cu Maiorescu, T. Rosetti, P. Carp și I. Negruzzi a fondat societatea literară »Junimea« la Iași și a participat la »Convorb. lit.« Dela el și o traducere a lui Faust de Goethe, în colaborare cu N. Schellett. (Iași, 1862.)

Pogorirea Duhului sf., serbătoare. În ziua a 50 după înviere, și la 10 zile după înălțarea lui Is. Chr. la ceriuri, fiind învetației adunați într'un loc, Spiritul sfânt s'a arătat în limbi de foc și s'a așezat pe fiecare dintre ei. (Fapt. apost. c. II). Amintirea acestei minuni biserica o celebrează ca serbătoare luminată, numită și Rusalii.

Pogostemon Desf., (botan.) gen din fam. Labiatae, trib. Satureineae, cuprinde ierburi cu frunzele opuse. P. are vr'o 30 specii, răspândite prin Archipelagul Malayan și prin China și Japonia. Menționăm ca pe cea mai importantă specie pe *P. Patchouly* Pell., originară din China, din care se extrage parfumul, cunoscut sub numele de *Patchouly*. [Z. C. P.]

Pogrebanie, (slav.) înmormântare.

Poho, oleiu de menta piperata, ce se obține din foile proaspete de *Herbae menthae piperitae*.

Pohorlouțul, com. rur., parohie, moșie boierească în cap. Coțmanului și j. Zastavnei în Bucovina, are 2168 loc. (1331 ort.-or., 714 rom.-cat. și uniati, 121 mos.), 1 parohie uniata, 1 școală primară.

Polan, (magh. *Kézdi-Polyán*), com. în Trans., cott. Treiscaune, cu 1761 loc., dintre cari 138 Rom., sediul scaunului protopopesc gr.-cat.

P., *protopopiat* gr.-cat., cu 11 parochii și 3744 suflete.

Poiană, loc fără arbori într'o pădure de pe vr'un munte sau de pe șes.

Poiana, numele mai multor comune în România: 1) *P.*, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Câmpul, cu 7734 loc. (Dicț. geogr. 1896), cea mai mare parte Bulgari și Sârbi, 2 biserici și 2 școli. Com. are și de țirg Vineria și 3 bălciuri anuale. Pe teritoriul com. se gasec multe balți, cari conțin apă minerală. 2) *P.*, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Jiul de sus, compusă din 4 cat., cu 1708 loc. (Dicț. geogr. 1896), 5 biserici și 1 școală. 3) *P.*, com. rur. în Rom., j. Ialomița, situata pe partea dreaptă a râului Ialomița; se compune din 2 sate, cu 1722 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 3 școli. Partea de sud a teritoriului com. este străbătută de calea ferată București-Feteci, având stația Ghimpați. 4) *P.*, com. rur. în Rom., j. Olt, compusa din 2 cat., cu 1700 loc. (Dicț. geogr. 1895), cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor; com. are 2 biserici. 5) *P.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, situată pe țărmul drept al râului Prahova; se compune din 4 cat., cu 1317 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală. În raionul com. sînt isvoare de apa sarată și renumite cariere de piatra. 6) *P.*, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, situata pe malul Siretului și compusă din 3 cat., cu 1884 loc. (Dicț. geogr. 1897), 3 biserici și 1 școală. 7) *P. Cârnușii*, com. rur. în Rom., j. Vaslui, compusa din 9 cat., cu 2439 loc. (Dicț. geogr. 1889), 4 biserici și 1 școală. 8) *P. Lungă*, com. rur. în Rom., j. Botoșani, compusă din 7 cat., cu 2411 loc. (Dicț. geogr. 1895), 5 biserici și 2 școli. Tot în această com. mai este mănăstirea de calugări Vorona și schitul Sehăstria. 9) *P. lungă de jos*, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 1070 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 bis. și 1 școală. 10) *P. lungă de sus*, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusa din 3 cat., cu 1208 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 biserică și 1 școală. 11) *P. Pleanița*, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1247 loc. (Dicț. geogr. 1896), 1 biserică și 1 școală.

Poiana, numele mai multor comune în Transilvania și Ungaria: 1) *P.* (magh. *Nyírmező*), com. mică rom. în cott. Alba inf. cu 732 loc.; 2) *P.* (magh. *Pojána*), com. mică rom. în cott. Caraș-Severin cu 1071 loc.; 3) *P.* (magh. *Pojána*), com. mare rom. în cott. Sibiu, cu 5274 loc., oficiu postal și telegraf, institut de credit și economii (»Mielul«) și două țirguri la an; 4) *P.* (magh. *Pojén*), com. mică rom. în cott. Turda-Arieș cu 1163 loc.; 5) *P. Arieșului* (magh. *Aranyos-Polyán*), com. mixtă rom.-magh. în cott. Turda-Arieș cu 924 loc. dintre cari 391 Rom., pe hotarele comunei P. în timpurile vechi se afla o altă comună, cu numele Lisa, care însă pe vremea Tatarilor a fost pustiită, punând câteva familii remase basă comunei de astăzi; 6) *P. Mărului* (magh. *Almás-Mező*), com. rom. în cott. Făgăraș cu 2168 loc.;

7) *P.-Sărată* (magh. *Sósmező*), com. mică rom. în cott. Treiscaune cu 1126 loc. și 4 țîrguri pe an.

Poiana-Rusca, grupă de munți în Banat, cott. Caraș-Severin; piscuri mai însemnate: Rusca (1359 m.), Băghesci (1380 m.), Vîrful-Lotrului (1260 m.), Chiciova (1159 m.), Fața-Țiganului (884 m.) și Prisaca (832 m.).

Poiana-Stampeii, com. rur. cu cât.: Gura Coșnii, La Runcu, Muncelul, Piluganii, Pralenii, Românescii, Tatarul sau Poiana Tatarului și Tesna, parohie, moșie manăst. în căpit. Câmpulungului și j. Vetra Dornii în Bucovina, are 1124 de loc. (1085 ort.-or., 73 rom.-cat. și uniști, 13 protest., 53 mos.), 1 școala primară, 1 cabinet de lectură »Vulturul«.

Poieni, nume de com. în Bucovina: 1) *P. pe Sirete*, com. rur. atenență la parohia Stanescii pe Sirete, cu 603 loc. (544 ort.-or., 18 rom.-cat., 41 mos.) 2) *P. lângă Solca*, com. rur., parohie, moșie manăst. în căpit. Gurei Homorului și j. Solcii în Bucov., are 1553 loc. (1538 ort.-or., 7 rom.-cat., 8 mos.) o școala primară. 3) *P.-Ruși, Ruși-Poieni*, com. rur., atenență la parohia Ruși-Manastioara, moșie boier. în căpit. și j. Sucevii, are 217 loc. (203 ort.-or., 14 mos.).

[Dr. I. G. Sbiera].

Poikilotherme, animale cu sânge avînd temperatura inconstantă, după cum este mediul ambiant în care trăiesc; precum sînt pescii, amfibii, șerpii, etc., așa și unele animale cu sânge rece.

Poitiers, (în antichitate *Lemonum*), căpit. depart. franc. Vienne, 36,712 loc. (1896); episcopie, catedrala, academie cu 3 facultăți; muzeu, grădina botanică; tabacarie, comerț cu vin. Intre P. și Tours a batut 732 Carol Martell pe Arabi; 19 Sept. 1536 învingerea Englezilor (la Maupeituis) asupra Francezilor. *Edictul dela P.* (17 Sept. 1577) puse capăt celui de al șeselea război hugenot.

Poitou, veche provincie (ducat) franc. lângă Atlantic, 20,049 km². cu 1.126,543 loc. (1896); cuprinde depart. actuale Vendée, Deux-Sèvres, Vienne; capitala *Poitiers*.

Pojar, (med.) termin poporal pentru Morbilli (v. ac.).

Pojarnița, se numește în Moldova planta *Hypericum perforatum* L. (v. ac.).

Pojan, (germ. *Pressburg*, magh. *Pozsony*). 1) *P., comitat* în nord-vestul Ungariei în vecinătatea imediată a Moraviei. Teritoriul 4216-17 km². Prin catena Carpaților mici se divide în două șesuri neegale: cel mic din vest aparține șesului Moraviei, iar cel mai mare din ost câmpiei celei mici ung. Cest din urma dela Dunarea mică spre nord către Tirnavia este cunoscut sub numele de »Mátyus föld«, iar spre sud către Dunarea mare se numește »Csalóköz«. Cel mai mare riu este Dunarea, care la P. se bifurcă în Dunarea mare și Dunarea mică; cea dintăiu formează o mulțime de insule mici, cari până acum au împiedecat foarte mult comunicația pe Dunare. În vest este cu mai mulți afluenți riul Morva, care desparte cott. de Moravia. În est P. este atins de riul Vág, cu care curge pe teritoriul cott. riul Dudvág, în care se varsă toate apele ce isvoresc din partea estică a Carpaților mici. Sînt renumite isvoarele sulfurice dela Szent-György și cele feruginoase dela Basiu și de lângă P. Clina, pe șes, vara este foarte caldă, iarna foarte rece; în părțile muntoase este mai uniformă.

Solul fructifer, dar ici-colo se află și năsip sburător; se produc articoli obicinuiți pe la noi, în regnul mineral se află aur, mangan, plumb, aramă, marmoră, graniț, etc. Locuitorii în majoritate sînt Slovaci, apoi urmează Maghiari, Germani, etc., laolaltă 331,370 și 5156 soldați. Locuitorii în cea mai mare parte se ocupă cu agricultura și cu prăsierea de vite. Industria și comerțul sînt promovate aproape de 70 fabrici de toată specia, și prin mai multe case de păstrare și reuniuni. În privința culturai dominează raporturi destul de bune, cu totul are 399 institute de învățămînt. Intreg cott. este împărțit în 7 cercuri pretoriale, 1 cetate lib. reg., 7 orașe cu magistrat, 35 comune mari și 258 comune mici. [Dr. I. Rațiu.]

2) *P., cetate* lib. reg. în cott. Pojan, cu 52,411 loc. în majoritate Germani, apoi Maghiari, Slovaci, etc. P. este situat pe un loc frumos de-a stînga Dunărei. P. este sediul cottului P., cu diferite oficiolate înalte, precum tabla regească, tribunalul, judecătoria, camera advocațială și a notarilor publici, camera industr. și comer., direcțiunea financiară, direcțiunea supremă de școale, inspectoratul de școale, ofic. arhit. de stat, silvanal, vamal, catastral, comandă militară și de gendarmi. Industria și comerțul sînt bine dezvoltate, are o mulțime de fabrici: de tutun, mașine, mobile de fier, cuie de potcoave, electronică, champagne, gaz, dinamit (în hotarul orașului), gloanțe, postav, pânzeturi, posoman, vată, petrolu, etc.; în special a luat avînt mare industria de lemne și de țesături, precum și exportul de vin; comerțul este sprijinit de mai multe bănci. Institute de învățămînt de toată bransa încă are multe: academie de drept, gimn. super. cat. și evang., seminariu teol. cat., acad. teol. evang., școală de cadeți, școală de fete super., preparandie de stat pentru învățătoare, 3 școale civ., 2 școale popor. super., 26 școale elem., școală de țesut, de vierit, 8 asile de copii și 3 orfelinate. Are un muzeu bine ajustat, mai multe reuniuni culturale și științifice, și apar mai multe foi. Importanța sa a fost mare și în trecut. Incepînd dela 846 d. Chr., P. figurează ca o cetate, în jurul căreia și în care se petrec multe și mari evenimente. Sigismund îi dă dreptul de cetate lib. reg. și ține aici în mai multe rînduri adunările țerei; Matia înființează prima academie (Acad. Istropolitana); tot acîstramută Ferdinand I, după lupta dela Mohaci, reședința sa, țînîndu-se de atunci și până la 1848 toate dietele țerei în P., și curtea regală cînd venia în Ung. de regulă aici petrecea. Sub Maria Teresia P. medieval se transformă într-un oraș frumos modern. Ați P. nu mai are rolul cel vechiu, dar fiind-că aici se întălnesc granițele limbei germane, slovece și maghiare, rămăne totuși un centru de importanță.

Pojorita, com. rur. cu cătunele: Frumosul, Fundul Pojoritei, Fundul Putnei, Giumalau, Gura Pojoritei, Hirna, Isvorul, Părăul Cailor, Peceștii, Podureul, Runcul, Spărtura, Valea Pojoritei și Valea Străjerilor, parohie, moșie mănăstirească în căpit. și jud. Câmpulung în Bucovina, are 2305 loc. (1495 ort.-or., 371 rom.-cat., 268 protest., 171 mos.), 2 școale primare, cabinet de lectură »Munteanul«.

Pol, (geografie), punctele unde închipuita axă a pamîntului străbate suprafața lui; P. nordic e

cel din emisfera boreală, P. sudic cel din cea australă. Regiunile polare n'au putut fi studiate în total din cauză că sînt acoperite cu gheață. Nansen (v. ac.) a înaintat cel mai departe spre P. nordic, până la $86^{\circ} 15'$; se crede că în jurul P. nordic e o mare lipsită de gheață. Regiunea australă e și mai puțin cunoscută; se crede că în jurul P. sudic e un continent acoperit de gheață.

[Murgoci.]

Pol, (cosmografie), punctul unde axa pământului prelungită întâlnește bolta cerească, și care în timpul rotației diurne a boltei cerești rămâne fix. Cel vizibil de locuitorii emisferei boreale e P. nord sau boreal, iar opusul e P. sud sau austral. P. nord e acum aproape de steaua polară la distanță numai de $1^{\circ} 28'$. Din cauză că axa pământului are o mișcare conică în jurul perpendicularei pe planul eclipticei, rezultă că P. se deplasează pe bolta cerească: pe timpul lui Hipparch P. nord era departe cu 12° de steaua polară; de atunci continuu P. s'a apropiat de această stea și se va apropia mereu timp încă de 700 ani, când nu va fi departe decât de $\frac{1}{2}$ grad; apoi va începe a se departa de steaua polară; peste 8000 ani va fi aproape de α ($\alpha\lambda\phi\alpha$) Lebedei; peste 11,500 ani, adică cam pe la 13,000 ani, P. va fi depărtat cu 47° de actuala stea polară și numai cu 5° departe de stralucitoarea stea Vega, care va servi atunci ca stea polară pământenilor; peste 26,000 ani P. nord va reveni iar ca acum în apropierea stelei polare.

Pol magnetic, regiunile opuse ale unui magnet în cari atracțiunea e mai pronunțată. Când magnetul are o formă lungită, P.-rile se află la extremitățile lui. P.-rile magn. sînt de două feluri. Acele cari se atrag se numesc de semn contrar, iar acele cari se resping se numesc de același semn. P. magn. este punctul prin care trece rezultanta puterilor magnetice de același nume. La magnetele lungite aceste P.-ri se afla în apropierea extremităților lor. P. nordic al unui magnet este acela care se dirigează spre P. nordic al pământului, de asemenea P. sudic este acela care se dirigează spre P. sudic al pământului. P. nordic al unui magnet se numește și *P. austral*, iar P. sudic se numește și *P. boreal*, și acesta pentru că numirile boreal și austral au fost rezervate pentru a indica natura magnetismului acului magnetic. E natural ca de oarece P. austral al acului are fluid de aceeași natură ca aceea a P.-lui austral sau sudic al pământului, deci îl respinge și se îndreaptă spre nord. P. nordic se numește și P. pozitiv și cel sudic P. negativ. P.-rile magn. sînt cele două puncte ale pământului așezate în apropierea P.-rilor lui, unde se întâlnesc toate liniile isogonice sau meridiane magnetice. P.-ri unei pile sînt extremitățile ei, și se deosebesc cu numirile de P. pozitiv și P. negativ. P. pozitiv în acest caz este acela în care potențialul e mai mare. Turmalina supusă unei temperaturi variabile se electrizează polar, adică jumătate din ea pozitiv și jumătate negativ. Electrizarea se produce în sens invers, când ea vine încălzită sau recită. Din cele două P.-ri se numește omolog acela care își ia semnul variațiunii de temperatură, iar celalalt se numește antilog.

Pola, (la Romani *Pietas Julia*), oraș în Istria, lângă Adriatică, 31,623 loc. (1890); cel mai mare

port militar al Austriei, întărit cu 28 forturi; arsenal de marină, șantier, docuri și magazine mari; la nord are și port comercial. Antichități romane ca amfiteatrul colosal, templul Romei și al lui Augustus, Porta aurea.

Polabi, o seminție slavă, ce locuia în Lauenburg și Mecklenburgul vestic; în sens mai larg toate semințiile slave ce locuiau în nordul Germaniei între Odera, Baltica, Havel, Sprea și până preste Elba și Ieetze. Cei mai cunoscuți P. au fost Bodrizii și Obotriții.

Polar, ceea ce se referese la pol, ce-i aparține sau e în apropierea lui; *cerc polar*, o paralela de pe suprafața pământului sau de pe bolta cerească, departe cu $23^{\circ} 27'$ de polul pământesc, respectiv cerc; cercul P. de nord sau boreal se mai numește și arctic, cel de sud sau austral se mai numește și antarctic. v. și Steaua polară.

Polard, *lumina* —, v. Lumina polară.

Polarisațiunea luminii se numește schimbarea ce o suferă raza de lumină, trecând prin mineralul numit spat de Islanda sau prin alte corpuri cu refracțiune dubla, și între anumite împrejurări și prin reflexiune și refracțiune. Anume într'un spat de Islanda raza de lumină se despica în două, afară de cazul că merge în direcțiunea axei optice. Dacă razele trecute prin un spat de Islanda ajung la un alt spat, nu se despica nici în direcțiunea osiei optice, dar nici atunci, când secțiunile principale ale celor două spatnri se află într'un plan sau planurile lor se încrucișează. Va să zică razele trecute prin un spat de Islanda se deosebesc de razele comune, și atât ele cât și altele asemenea lor se numesc *raze polarisate*, iar schimbarea din raze comune în raze polarisate se numește polarisațiune. După teorie în raza comună eterul vibrează perpendicular cu direcțiunea de propagare, dar în toate direcțiunile posibile, în raza polarisată tot perpendicular, dar nu în toate direcțiunile posibile, ci într'un singur plan, care se și numește *plan de polarisațiune*. Raza se poate polariza și prin *reflexiune* și prin *refracțiune simplă*. Dacă raza comună ajunge la o tabla de sticlă sub unghi de 57° , raza reflectată va fi polarisată. La alte corpuri se recer alte unghiuri. Aparatele cu ajutorul cărora polarisam lumina și o analizam se numesc *aparate de polarisațiune*.

Polarisațiune electrică (galvanică), este starea electrică a unui corp ren conducător al electricității, supus acțiunii unui corp electrisat. Moleculele corpului izolat prezintă electricități contrare în două puncte deosebite ale lor. Această stare electrică este identică cu starea magnetică în care se află fierul, când e supus acțiunii unui magnet.

Polarisațiune dielectrică, dezvoltarea electricității polare ce se produce în corpurile dielectrice. Această electricitate se produce evident în substanța izolantă, care, în cazul inducțiunii electrice, separă corpul inductor de cel indus. Acest corp izolat s'a creșut că are un rol pasiv, însă acum e demonstrat, că acest corp are un rol activ din cauza electricității polare, ce o ia sub influența corpurilor inductoare și induse.

Polaritate diamagnetică, proprietatea ce au corpurile diamagnetice de a prezenta o polaritate deosebită, când ele fiind de dimensiuni mici se află suspendate la diferite distanțe dela extre-

mitățile polare ale unui electromagnet. Așa de pildă un ac diamagnetic, care își ia direcțiunea equatorială între două fețe polare verticale ale unui electromagnet, va lua direcțiunea axială, când el se afla la o îndepărtare oarecare dela aceste poluri.

Polaritate moleculară. Se explică cu principiul polarizațiunii electrice (v. ac.). De pildă o lama de zinc în prezența apei pure, tinde cu moleculele sale a atrage moleculele apei, și deoarece moleculele apei sunt compuse din oxigen și hidrogen, moleculele de zinc, cari sunt electropozitive, atrag atomul de oxigen din moleculele apei, care este electronegativ, și resping atomurile de hidrogen, cari sunt electropozitive, deci toate moleculele de apă se dispun cu atomele de oxigen spre zinc și acele de hidrogen îndepărtate de el.

Polca sau *Polka*, dans modern, în doi, popular în Boemia, și pus în modă pe la 1830 prin I. Neruda din Vodolka. Succesul ce a obținut în saloanele parisiene a făcut sa i-se dea numele de P. franceză. Măsura e $\frac{3}{4}$ și mișcarea vioaie, dar mai moderată decât în galop. [T. C.]

Polcovnic, numirea gradului de colonel în armata rusa (pod polcovnic = locot.-colonel). Titlul acesta e de origină cazăcească și în vechime se da șefilor de cete cazacesci. Astfel a trecut în secolele trecute și în țerile române, mai ales în Moldova, dându-se comandanților diverselor trupe, dar cu o importanță mai mică, fața de Rusia. [L.]

Poleire, (*lustruire*), acoperirea diferitelor obiecte, ca lemn, piatra sau metale, cu un strat fin de un metal, care se distinge prin un luciu particular. Așa de pildă poleirea diferitelor obiecte prin foi de aur sau de argint fixat prin intermediul unui lac, sau prin ajutorul galvanoplastiei.

Poleiu, una din numirile populare ale plantei *Mentha Pulegium* L. (v. ac.).

Polek, *Ion Dr.*, istoriograf, n. 1843 în Bautah în Moravia, a studiat la univ. din Viena, custode la biblioteca univ. din Cernauf. Scr.: *Die Lippowaner Kolonien in der Bukowina*. Wien, 1885; *Statistik des Herzogtums Bukowina*. Wien, 1889; *Erwerbung der Bukowina durch Österreich*. Cernauf, 1889, etc.

Polel și Lel, după mitol. slaveană doi gemeni, baiat și fata, fiii deștei Lado; se identifică cu Castor și Pollux. După alt mit Lado a avut trei prunci, pe Lel (Eros), pe Did (Anteros) și Polel (Hymen).

Polemarchos, titlu ce îl avea al III-lea arhon în Athena, care totodată era și primul general.

Polemica, lupta de idei, în politică, știința sau în literatură. P. este un puternic îndemn pentru cautarea și scoaterea la lumină a adevărului. Scântea adevărului iase adeseori din conflictul ideilor; și în aceasta stă folosul P.-ei. Reul ei este, ca aprinde pasiunile și da nascere la felurile invective și persecuțări. Importanța P.-ei atârna dela valoarea chestiunilor ei. În istorie sunt renumite P.-ele religioase între creștini și filosofi neoplatonici, cari au contribuit mult la înteneierea creștinismului; P.-ele între resariteni și apuseni, cari aduseră desbinarea celor două biserici și pentru noi alungarea carților și literilor latine și influența slavona; în evul mediu, P.-flosifică între Realisti și Nominalisti; în timpul

renascerii P.-ele admiratorilor lui Platone în contra școlasticismului îmbetrănit, dominat de filosofia lui Aristotele; în secl. XVII P. literară între antici și moderni, provocată de Perrault; în secl. XIX P. romantismului în contra clasicismului, continuarea vechii P. între antici și moderni. La noi e demnă de însemnat P. provocată de Criticile lui T. Maiorescu între direcțiunea literară și culturală, dominantă până pe la 1866 și caracterizată prin lipsa de spirit critic și de obiectivitate științifică, și prin entuziasmul pentru idealul național, și între noua direcțiune inaugurată de societatea literară »Junimea«, prin organul său »Conv. literare«. [M. Strajan.]

Polemoniaceae, (botan.) fam. de plante dicotyle gamopetale cu flori mari 5 mere, trilobular superovariate, cuprinde vr'o 150 specii preponderant temperat boreal-american. Genurile *Phloa*, *Collomia*, *Gillia*, *Polemonium* și *Cobaea* sunt remarcabile, fiindcă cuprind numeroase plante decorative. [A. Pr.]

Polemonium L., (botan.) gen de plante perenale din fam. P.-eelor. Cuprinde 8 sau 9 specii răspândite în întreagă regiunea boreal-temperată, dintre cari *P. coeruleum* L., ce crește și la noi »scara domnului«, »scăricea«, *P. reptans* L., din Virginia, ș. a. se cultivă ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Polen, (botan.) grăunțe de P., sunt microporii (v. ac.) dela Phanerogame. Se presintă ca un praf galben, roșu sau brun, fiecare graunte fiind o celulă, cu dimensiune în diametru de 0.01 până 0.20 mm.; cu o membrană dublă, cea externă (exina) ornamentală variat cu țepi, cute, pori, cea internă, intina (v. ac.), subțire; cu un conținut protoplasmic și cu unul, doi sau mai mulți nuclei. P. se formează în antera staminei, în nisce saci polinici (microsporangii) din anumite celule mame de P. Prin deschiderea anterei P. e pus în libertate și prin diverși agenți (v. Polinisație) transportat până la stigmat. Aci germinează, dă un tub polinic ce merge prin stil până la ovul și prin acesta până la oosferă. În tubul polinic se găsesc celula fecundantă bărbătească sau anterozoidul, fără cili (la Angiosperme), ori ciliati (Gingkoacee, Cycadee), care se unesc cu oosfera, o fecundează, făcându-se astfel oul, apoi embrionul. La Angiosperme un al doilea anterozoid din tubul polinic se unesc cu un nucleu din sacul embrionar; din acest nucleu fecundat se desvoaltă apoi albumenul. [S. Șt. R.]

Polenta, (*ital.*) mămăligă, nutrementul principal al țeranului român și italian, preparată din făină de cucuruz (porumb) feartă în apă cu sare până la o anumită consistență. Se mănă cu lapte și cu brânză, înlocuind pânea. (v. Mămăliga și Malaiu.) [M. B.]

Poli —, v. și Poly —.

Polialit, mineral, sulfat de magneziu, de calciu și de potasiu hidratat, monoclin, formează regiunea P. a zăcaniinelor de săruri potasice dela Stassfurt; se mai găsește la Stebnik în Galiția, etc.

Polianthes L., (botan.) gen monotypic din fam. Amaryllideae, trib. Agaveae. Unica specie *P. tuberosa* L. este o planta erbacee perenă originară din Mexico, se cultivă deja de mult prin grădinile din America, Asia și Europa din cauza florilor sale frumoase și plăcut mirositoare. În

părțile noastre se cultivă această plantă și este cunoscută de poporul nostru sub numirile de Chiparoase, Tiparoase, etc. [Z. C. P.]

Policandru, v. Candelabru.

Policarp Sf., părinte apostolic, învățacelul Sf. Ioan evang. și episcop în Smirna, unde a suferit martiriul cam la 167. Amintirea lui P. o serbează biserica rom. în 23 Febr., iar cea latină în 26 Ian. Dela el au ramas câteva epistole de cuprins religios, cari se află publicate la Migne, Patr. gr. t. V, pp. 1005 seqq. [i—m.]

Polichinell, ital. *Pulcinella* (din pulcino = puișoi), *paiată*, persoană comică, introdusă în comedia populară italiană de neapolitanul Silvio Fiorello în secl. XVI; trecut la Francezi sub numele de P., la Englezi de *Punchinella* sau *Punch*, la Germani îi corespunde *Hanswurst*. În Italia are și alte numiri: *Meo Patacca*, *Marco Pape*, *Sitonio*, ș. a. Ca și Arlechin, P. își trage originea dela Bucco, Maccus și alți glumeți măscărici ai vechilor Atellane (v. ac.), și are loc numai în farsele populare.

Policiori, com. rur. în Roîn., j. Buzău, compusă din 6 căt. cu 1710 loc. (Dicț. geogr. 1892), 6 biserici și 1 școală.

Polieleu, (grec.) (*Psalmi aleși*), cântare bis., care se execută la serviciul Mănecărei în serbători împărătești și ale sfinților, precum și în anumite Dumineci, ca în Dumineca »Vameșului și a Fariseului«, a »Fiului răcăit«, a »Lăsăturii de carne« și »Dumineca Floriilor«.

Polinii, (botau.) două masse formate din toate grăunțele de polen dintr'o anteră a floarei de Orhidee sau Asclepiadee. La Orhidee cele două masse se continuă cu câte o prelungire, *caudicul* (v. ac.), până la o glandă de pe stil, *retinacul*, închisă și ea într'o pungă, *burricula* (v. ac.). Lichidul consistent produs de retinacul unesce capetele caudiculelor, și fiind și lipicios, P.-le se prind astfel de spinarea insectelor, cari le transportă la alte flori. [S. Șt. R.]

Polinisățiune, (botan.) unul din actele fecundățiunei; constă în transportul polenului dintr'o floare pâna la stigmatul aceleiași flori sau al alteia din aceeași specie; la gymnosperme polenul trebuie să ajungă la ovul în camera polinică. P. se îndeplinește de factori diverși, cari favorizează allogamia (v. ac.): vântul (v. Aneuphile), insectele (v. Entomophile), melcii (plante malacofile), păsările (plante ornitofile). [S. Șt. R.]

Poliiști, numele unui fel de călugari daci. Ei nu mâncau carne și trăiau în celibat. Pare că se dedeau și la nirvana lui Buddha, căci Pomponiu Mela ne dice, că unii Geți, firesce cei mai fanatici, cred că pier, dar că aceasta ar fi mai bine decât a trăi. Asta e totul ce șcim despre această curioasă instituțiune. Asemenea călugări erau însă în ființă la toate popoarele trace sub numirea de Ctiști. (Xenopol, Ist. Românilor. Iași, 1888, I, 101.)

Poliița, v. Cambia.

Politeța, modul de a observa atât în conversație cât și în purtare deprinderile persoanelor bine crescute și a se conforma lor. Când P. se conforma cu usul lumii, devine urbanitate.

Poliița, este partea puterii publice, executive, însărcinată cu apărarea persoanelor și lucrurilor, contra relelor ce prudența umană le poate împiedeca sau slăbi în efectele lor. P. e preven-

tivă și discreționară, întrucât caută să împiedice răul, nu să-l aștepte, și întrucât trebuie să aibă libertate de apreciere. *P. administrativă* veghează la menținerea ordinii publice; cea *judiciară* urmărește faptele penale ce P. adm. nu le-a putut împiedeca. Distincțiunea între aceste două P.-ii e modernă. *P. adm.* poate fi: *politică*, *sanitară* (v. Igiena), *comercială*, *municipală*, *rurală*, etc., după scopul ce-și propune. P. o exercită: fiecare ministru, prefectii de județe și orașe, comisarii de poliție, primarii, etc.

Politica, luată în înțelesul larg, care i-se dă ați acestui cuvânt, este totalitatea regulilor. cari trebuie să dirige purtarea guvernelor în raporturile lor cu cetățenii și cu celelalte state. După unii scriitori, P. este în același timp o putere, o știință și o artă. (v. Stat.)

Politura, lustruire, poleire (v. ac.).

Polizu, *Gheorghe A., Dr.*, membru onor. al Acad. rom., fost prof. la școala. apoi la facultatea de medicină, de anatomie, în urină decan. † 18 Oct. 1886. A tradus în rom.: *Fiziologia de Budge* (1861), a publicat apoi: *Carticica altoiului* (1859), *Prescurtare de anatomie descriptivă* (1859). *Mica chirurgie* (1859).

Polizu-Micșunesci, *Mihail*, autor dramatic, pictor, muzicant, n. 1846 în Bucuresci. Și-a făcut studiile în Germania și apoi a îmbrățișat cariera arnelor, pe care însă a părăsit-o în scurtă vreme pentru a se ocupa cu muzica și pictura. Ca pictor are tablourile: *Pe țărmul mării*, premiat la expoziția din 1874, și *Un militar din evul mediu*. Ca muzicant a compus ariile pentru poeziile lui Eminescu: »Somnoroase paserile« și »Lasa-ți lumea ta uitată«. Pentru teatru a scris: *Lacrămoare*; *Lizi*; *La 30 de ani*; *Judecata și osânda*. Cf. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*.

Pollinia Trin., (botan.) gen din fan. Gramineae, trib. Andropogoneae, cuprinde vr'o 25 specii de frumoase ierburii cu panicle terminale, distribuite prin Asia, Africa și Australia tropicală și subtropicală. Acest gen se divide în secțiunile: *Eulalia* și *Leptatherum*. Unele specii se cultivă ca plante decorative. [Z. C. P.]

Pollione, orator, poet și ist. roman, partisan al lui Cesar și, prin influența și averea sa, patron al scriitorilor. Virgiliu, caruia i-a măntuit patrimoniul, îl serbătorește în ecloga a 4. P. a înființat în Roma prima bibliotecă. A scris discursuri, tragedii și epigrame; Istoria resboaielor civile în 27 carti; însă n'au ramas decât fragmente.

Pollux la Romani, *Polydeukes* la Greci, v. Dioscurii și Castor.

Polluz, (cosmografie), o stea importantă din constelațiunea Gemenii, compusa din Castor și P., ca stele de mărimea întâiu și altele secundare. Coloarea lui P. e galbuie; lumina ne vine dela P. cam în 57 ani.

Polo, *Marco*, călător renumit, n. pe la 1254 în Veneția, se duse cu tatal seu Niccolo P. în 1271 la chanel tatar Cublai în China și se întoarse la 1295. † 1323 în Veneția.

Polog sau *Porlog*, se numește cositura de iarbă sau mănunchii de cereale secerate, lăsate întinse pentru uscare rapidă.

Polon, *popor* slav, (*Leși*, *Polacy*), cu aproape 15 mil. sufl., aparține grupului estic al Slavilor și locuiește în Rusia, Austria și Prusia.

Polonă, literatura, cea mai însemnată între literaturile slave, dar și cea mai puțin originală în veacurile trecute, pentru că Polonii fiind catolici și având o educațiune clasică, literatura lor s'a desvoltat sub influența limbii latine și literaturii antice clasice. Ostrowski o împarte în trei mari perioade: perioada călugărilor, dela Martin Gallus (1110) până la cronicarul Stanislas Orzechowski 1543. Scrierile acestei perioade, toate în l. latină, sunt imnuri religioase, cronice și lucrările calugărilor, prin cari au făcut cunoscut tot ce se putea să atunci din literatura latină, și cari au exercitat multă influență asupra literaturii posteroare. În această perioadă Casimir cel Mare a înființat universitatea dela Cracovia, cea mai veche în nordul Europei, și I. Dlugos a scris *Historia polonica*. A doua e perioada cavalerilor, epoca de aur a literaturii, dela I. Kochanowski (1550) până la Niemcewicz (1800). În această perioadă secl. XVI, sub domnia celor doi Sigismunđi, se aseamănă cu secl. XVII al literaturii franceze. Operele poezilor Kochanowski, Grochawki, Janitius, Saymonowicz, ale istoricilor Karnkowski, Cromer, Strikowski, Bielski, ale filosofilor și teologilor Gornicki, Skarga, Herbut, ș. a., servesc de modele literare clasice prin puritatea, eleganța și armonia limbii. În secl. XVII și XVIII, mai puțin însemnate, se disting poeți ca satiricul Opalinski, pedagogul Konarschi, istoricul și poetul liric Narusiewicz, dramaticul Bogulawki, ș. a., și în felurite genuri literare Stanislas Potocki, Czartoryski, d-na Kowalska și geniu universal Niemcewicz. Perioada a treia, nunită a poporului sau a renascerii, cuprinde secl. XIX până astăzi, și se distinge prin studii filologice, literare și istorice relative la Polonia, prin parăsirea imitațiunii clasicismului și prin reînvierea literaturii după geniu națiunii și al poesiei poporane poloneze și după modelul marilor scriitori moderni ai Europei. Această perioadă începe cu Woroniz și Brdzinski (1800—20) și e continuată în mod glorios prin Adam Michiewicz, Bogdan Zaleski (1824—50) și ađi prin Sienkiewicz, autorul celebrului roman *Quo vadis*. Afară de acestea sunt de însemnat poeți ca Bernatowicz, Karpinski, Slowacki, Ostrowski, Chodzko, Czaykowski, erudiți ca Czacki, Kollovay, Felinski, ș. a. (Limba P. v. Slavice, limbi.)

Poloneza, (franc. *Polonaise*, ital. *Polacca*), nume dat unui dans național polon, mai mult o specie de defilare în pareche, de un caracter nobil și măreț; originea acestui dans pare a fi chiar defilarea nobilimei poloneze la încoronarea regelui Enric de Anjou (1574). [T. C.]

Polonia, prov. rus. cu titlu de regat, 127,319 km². cu 9.455,943 loc. (1897); șes roditor udat de Vistula și afluenții săi Bug, Pilița, etc.; un pătrar din teritoriul e acoperit cu paduri, lacuri și balți. Loc. se ocupă cu agricultura, mineritul de carbuni, fier, calamina. Industrie de lână, bumbac, pânza, zahăr, fier, oleiu, stearina, piei. Comerțului e în mâinile Ovreilor. Populațiunea se compune din 70% Poloni, 5% Ruși. 13-5% Ovrei, 5-9% Germani, 5% Litvani. În P. sunt 19 gimnasii și o universitate (în Varșovia), cu toate acestea $\frac{4}{5}$ ale populațiunii nu știu nici ceti nici scrie. În fruntea țării stă guvernatorul general în Varșovia; țeara e împărțită în 10 guvernamente și 85 districte. Capit. Varșovia.

Istoria. Intemeietorul statului polon se ăice că ar fi fost un țeran Piast din Kruswiz, pe la 840 d. Chr.; în realitate statul P. s'a întemeiat prin preponderența tribului P.-ilor (Lechii) asupra celorlalte triburi. Micislav, al pătrulea Piast după legendă, se supuse împăratului german (963) și îi plăți tribut. El se boteză la 965 și episcopatul Posen fu întemeiat de proeți germani. Urmasul său Boleslav I cel Indrăzneț (992—1025) cucerí Danzig, Cracovia, Polonia mică și Silesia, iar după moartea lui Otto III năvăli în Germania, cucerí Lusacia (1002) și Boemia (1003). Henric II îi recunoscú independența, iar la sfârșitul vieții luă titlul de rege (1025). Fiul său Micislav II (1025—34) fu atacat de Ruși, de Danezi și de Unguri, pătrunse în Gerinania, dar trebui să recunoască supremația germană (1032). Casimir I, fiul seu (1034—58) avú necontenite resboaie și pierderi, dar fiul seu cel mai mare Boleslav II (1058—81) cucerí Kiev și se încoronă cu pompă ca rege. Fratele său Vladislav I (1081—1102) părăsi titlul de rege și purtă lupte cu fiii săi, cari la moarte împărțira statul fiilor lor. Aceștia încep lupte interne și Frederic I Barbarossa intervine în Polonia. De atunci s'a pierdut Silesia și a început înstrăinarea Pomeraniei. Atunci s'au stabilit pe coastele Balticei cavalerii teutoni, cari aveau să întemeieze Prusia rivală cu Polonia. În țeară se stabilară Germani, parți din ea fură luate de statele vecine, încat Polonia părea a avea soarta Silesiei, când un prinț, Vladislav Lokietek (1306—33), se întări în Cracovia și cucerí țeara bucata cu bucata. În 1320 își puse coroana de rege cu învoirea papei și o lasă fiului său Casimir cel Mare (1333—70). Lasă Boemiei Silesia și cavalerilor Pomerelia, cucerí însă dela Ruși Galiția și Lodomeria. Facú un codice de legi după obiceiurile provinciilor (1368), întemeia universitatea din Cracovia.

Cu Casimir se stinse familia Piast și coroana trecú la fiul fetei lui Casimir. Ludovic, regele Ungariei, care fusese recunoscut de Poloni în 1355. Ludovic (1370—82), neavând fii și voidn în 1355. Ludovic tronul Poloniei fetei sale Hedviga, acordă privilegiu nobililor (Szlachta): scutirea de contribuții aproape cu totul, guvernatorii provinciilor să fie aleși dintre cei născuți în ea. Hedviga se căsătorí cu Jagello, marele principe din Lituania, numit la botez Vladislav II (1386). Cu unirea Lituaniei P. luă un mare avânt. Rusia Roșie fu alipită în 1387, Podolia în 1431, ordinul german învins cu desăvirșire la Tannenberg (1410). În interior nobilii primiră mari privilegii, despăgubiri pentru resboaiele interne, plata pentru resboaiele din afara, încat puterea statului căđu în mâinile lor. În dieta orașele n'aveau reprezentanți, căci orașele erau pline de strani. Regele cauta sa resiste nobililor, dar când fú să recomande pe fiul său, nobilii sfașiara cu sabiile în dieta actul de recunoascere, și regele se supuse. Fiul său Vladislav III (1434 până 1444), ales rege și al Ungariei (1440) prin staruința papei, începú resboiu cu Turcii și-și gasí sfârșit la Varna (1444). Fratele său Casimir IV (1444—92), primí coroana cu marginiri și mai mari. El supuse Prusia vestica și impuse cavalerilor supremația sa asupra Prusiei estice. Fii săi Ioan I Albert (1492—1501), Alexandru

(1501—1506), Sigismund I (1506—48), pierdută o parte din domeniile regale și dreptul de a decide asupra războiului. Sigismund învinse pe Ruși la Orsza (1514), pe Tătari la Wisniowicz (1512) și respinse pe magistrul Albert, care încercă să recucerească Prusia vestică. Sigismund II August (1548—72), fiul și urmașul lui Sigismund I, a căutat să mărească puterea regală și să unească provinciile statului prin Uniunea de la Lublin (1569). Sub el P.-ia atinse culmea întinderii, pe o suprafață de 940,000 km². Însă puterea nobililor crescă atât de mult, încât P.-ia fu în urmă o republică oligarhică, iar la neînțelegerile politice se adăugară neînțelegerile religioase, căci reforma câștigă în P.-ia mulți partizani. La moartea lui Sigismund (1572) tronul deveni electiv și se stabiliră principi în »pacta conventa«, pe care trebuia să jure regele că le va respecta și cari sunau, că regele nu poate pune imposite fără învoierea dietei, nici declara războiu sau încheia pace. La alegerea regelui erau convocați toți nobilii poloni, cari începură a-și vinde votul pe bani sau pe foloase. Primul rege ales Henric de Anjou (1573—74) promise a construi o flotă cu bani francezi, să aducă în contra Rușilor 4000 soldați francezi, să primească din Franția o mare sumă de bani anual. Henric părăsi P.-ia după 4 luni dela încoronare. După mai multă întârziere dieta alese pe Stefan Batory (1575—86), principele Transilvaniei. El purtă lupte strălucite cu Prusia, învinse cu desăvârșire pe Ruși, cucerii Polozk și Livonia cu Riga, dar nu isbuti să unilească trufia nobililor. Nou rege fu ales Sigismund III (1587—1632), fiul regelui Ioan din Svedia. O altă partidă alese pe Maximilian de Austria și războiul civil începă. Sigismund persecută pe reformați și dete iesușilor conducerea statului. Voind să supună Svedia și să catolicizeze Moscovia, începă lupte nenorocite. Învinse de Gustav Adolf pierdă Livonia și o parte din Prusia. Fiul său Vladislav IV (1632—48), fu ales, dar neîncrederea nobililor era atât de mare încât îi impuseră să nu aiba alte trupe decât o garda de onoare de 1200 oameni. Lui îi urmă fratele său Ioan Casimir (1648—69), mai înainte iesuit și cardinal. Sub el se revoltară Cazacii (cu Hmelniski) și Tătarii, cari uniți cu Rușii pătrunseră în P.-ia până la Lemberg (1654). Atacat de Carol Gustav, pe care nu voia a-l recunoaște, el pierdă P.-ia mare și mică, precum și orașele Varșovia și Cracovia, fu învinse de Svedezii aliați cu Brandenburghezii la Varșovia (1656) și numai intervențiunea Austriei scapă P. de împărțire, deși prin pacea de la Wehlau (1657) renunță la supremația asupra Prusiei orientale, prin pacea de la Oliva (1660) părăsia Livonia, iar prin pacea de la Andrusov (1667) cedă Rusiei Smolensk, Siewierz și Cernigov. În interior situația era mai rea, *liberum veto* (v. ac.) permitea fiecărui nobil să anuleze hotărârile dietei, iar dreptul de »confederațiune«, prin care majoritatea sau minoritatea căuta să impună părerea sa adversarilor, ducea la războiul civil. Ioan Casimir se retrase într-o mănăstire în Franția și urmă războiul între partide până ce fu recunoscut Mihail Visniowiecki (1669—73). Atacat de Tatați și Turci, cu toata vitejia lui Ioan Sobieski, încheie cu Turcii o pace umiltoare, prin care pierde Camenița și Podolia. Ioan Sobieski (1679—96), re-

purta victorii strălucite asupra Turcilor la Lemberg (1675) și Viena (1683), dar fiul său Iacob nu pută fi ales, ci se alese rege electorul de Saxonia, Frederic August.

August II (1697—1733), câștigă Podolia prin pacea de la Carlovitz (1699), dar intrând în războiul nordic, fū bătut de Carol XII și nevoit a renunța la P.-ia prin pacea de la Altranstadt (1706). În urma înfrângerii dela Pultava însă, armatele rusesi și saxone alungară pe Stanislav Leczinski și aduseră din nou rege pe August. El plănuia să mărească puterea regală, și spre a fi lasat în liniște, dete ținuturi Rusiei, Prusiei și Austriei. Dar el muri în 1733 și partidele în favoarea lui Stanislav Liczinski și în favoarea fiului lui August căutară ajutor la străini. Franția susțină pe Stanislav, Rusia și Austria pe August. În urma războiului de succesiune, deși Franței învinseră pe Austriaci, August remase rege (1733—1763). El dete Curlanda Rusiei și în războiul de 7 ani se arătă cu totul neputincios a apăra neutralitatea P.-iei. La moartea lui se alese prin intrigile Rusiei Stanislav Poniatovski (1764—96), cel din urmă rege al P.-iei.

Rușii interveniră îndată cu armata și exilară în Siberia pe cei cari voiau să desființeze liberum veto și să propună măsuri contra disidenților. Cu sprijinul Franței și Austriei se făcă o confederațiune la Bar (1768) pentru apărarea catolicismului. Senatul P. ceru ajutor dela Ruși, cari intrară și risipiră pe confederați Turcii luără apărarea P.-iei, dar fura învinși. Rusia, Prusia și Austria se învoiră atunci la prima împărțire a P.-iei (1772). Rusia luă Lituania, Austria Galiția estică și Vladimir, Prusia luă Prusia vestică fără Danzig și Thorn. Dieta recunoscu aceste cesiuni. Această nenorocire deșteptă spiritele și le făcu accesibile la propuneri de reformă. În 1791 se primă o nouă constituție, prin care se desființă liberum veto și dreptul de confederațiune. Monarchia fū declarata ereditară. Însă câțiva nobili cerură ajutor dela Ruși. Deși Kosciusko repurtă la Dubienka o victorie renumită, Poniatovski se supuse, și atunci Prusia spre a nu lasa Rusiei întreaga P.-ie, ocupa P.-ia mare cu Danzig, pe când Rusia luă 250,000 km². (1793). Patrioții, în cap cu Kosciusko și alții, resculară poporul și începură lupta, dar neînțelegerile dintre radicali și aristocrați, cari nu voiau să audă de liberarea țeranilor, micșoră entuziasmul național în fața armatelor covârșitoare ale Rusiei, Prusiei, și de această dată și ale Austriei. La Maciejowice (10 Oct. 1794), cu pierderea luptei și cu căderea lui Kosciusko în mâinile Rusiei, încetă P.-ia de a mai fi un stat. În Ian. 1796 se făcă a treia împărțire a P.-iei. Prusia luă Varșovia (38,000 km²), Austria Cracovia (46,000 km².) și Rusia Lituania (120,000 km².).

Mulți Poloni se refugară în Franția, cu al cărui ajutor sperau să restabilească statul lor. Napoleon, în adevăr, după pacea de la Tilsit (1807) formă din Polonia prusiană marelui ducă Varșovia, pe care îl dete regelui Saxoniei și la care mai adăugă în 1809 Galiția vestică împreună cu Cracovia luată dela Austria. În 1812 o confederațiune decretă restabilirea P.-iei, pe care însă o zadărnici nimicirea mării armate și nenorocirea lui Napoleon. Congresul din Viena făcū o a patra împărțire a P.-iei (1815). Prusia primi

Prusia vestică și Poseu, Austria primii Galiția, iar restul cu numele de »regatul P.-iei« cădu Rusiei. Alexandru promise a da P.-iei o constituție. Acea constituție era imitată după cea franceză din 1814 și P.-ia se bucură de o semi-independentă în timpul lui Alexandru. La moartea lui (1825) se arătară nemulțămiri, cari în 1830 provocară o mare revoluțiune. Țarul Nicolae I trimise armate numeroase contra lor, Polonii se luptară însă cu desperare, învinsă pe Diebici în mai multe lupte, în cele din urmă fura învinși de Paskevici, care cuprinse Varșovia (1831). Constituția fu desființată și P.-ia alipită la restul Rusiei. În P.-ia prusiană, în Cracovia. s'au făcut necontenite reșcoale, dar n'au isbutit nici în 1836, nici în 1848. În Rusia cea din urmă reșcoala din 1863 a fost mai mult fapta unei societăți secrete, care ucidea în secret pe inimicii P.-iei, aduna cete mici prin păduri și ataca trupe rusești puțin numeroase, dar n'avu urmări serioase. O intervenire a Angliei, Franciei și Austriei fu respinsă de Rusia și Polonii lăsați în propriile lor forțe nu se putură susține. Guvernul rusec ca să separe clasele poloneze, exilă pe nobilii compromiși în Siberia, iar moșile lor confiscate fură împărțite la țerani. P.-ia fu împărțită în 10 guvernii, limba și legislația rusească impusă în școale și în administrație. Numai în Galiția Polonii au însemnată politică. Însemnate, care decide politica austriacă, însă cea mai mare însemnate numerică o au în Rusia și cea mai mare putere economică o au în Germania, unde nu numai nu se germanizează, ci polonizează pe Germanii cu toate ajutoarele date de imperiu colonizării germane. [I. S. F.]

Polovraci, com. rur. în Rom., j. Gorj, cu o mânăstire veche de calugări, fundata la 1633. În apropiere de mânăstire (vr'o 25 minute) pe valea Oltețului se găsește peștera (grotta) numită a lui Pahomie, în Peatra Oltețului sau Peatra Mânăstirei. Gura peșterii este de 8,5/6 m. Lungimea preste 400 m. Stalactiți și stalagmiți de câte 1—1,5 m., apoi coloane de 1 m. grosime. Pe virful Petrei Oltețului se află așa numitul »Oborul Jidovilor« cu cimitere preistorice în »Poiana lui Padeș«. [I. M.]

Polska, nume dat în țerile scandinave unui dans analog prin caracter cu poloneza (v. ac.). Un exemplu celebru de astfel de dans e așa numita *Neckens P.*, a carei melodie A. Thomas a introdus-o în opera sa »Hamlet«. [T. C.]

Poltava, (*Pultava*), guvernament în Rusia mică, 49,896 km². cu 2,794,727 loc. (1897); șes foarte roditor. *Capitala P.* are 53,060 loc.; aci a învins Petru cel Mare pe Carol XII al Svediei la 8 Iulie 1709. În amintirea acelei învingeri s'a ridicat un monument.

Poltron, neologism franțuzesc sinonim cu fricos. Deosebirea între P. și laș e, că cel dintăiu nu așteaptă atacul, fuge; acest din urmă nu se apără și se dă înapoi.

Polunoșniță, serviciul divin de miază-noapte.

Poluțiune, emisiune involuntară de sperma.

Poly, (*grec.*) = mult.

Polyaesthesia, (med.) simptom în decursul tabesului, care se manifestă prin aceea, că pacienții simțesc dublu sau și mai înmulțit chiar și numai o simplă atingere sau împunsătură.

Polyandria, (*grec.*) forma de convețuire a unei

femei cu mai mulți bărbați deodată. S'a aflat a fi în us la popoarele de pe insula Ceylon, apoi în Estindia, mai cu samă la grupurile Toda și Nair, apoi în Tibet, la Eschimoși și Aleuți; printr vechii locuitori lângă Orinoco și la vechii Briți. E un fel de comunism și la unele grupuri din Tibet și Ceylon, frații din aceeași familie au o singură nevastă. Dreptul de alegere îl are cel mai bătrân. v. și Polygamia. [Pl.]

Polyandrie, (botan.) v. Androceu.

Polyarchia, (*grec.*) donnia celor mai mulți într'un stat. contr. monarchia.

Polyartrita reumatică, v. Rheumatismul articular acut.

Polyaxonia, (zool.) v. Centrostigma.

Polybazit, mineral din grupa sulfului, format din sulfură de argint și antimoniu, care mai conține urme de fier, cupru și zinc.

Polybios, istoric de renume în timpul antic (204—122). A petrecut mult timp în Roma, unde a scris o istorie universală în 40 vol.; deși era elin, totuși și-a scris opul său în spiritul, că Roma e doamna lumii. L-a însoțit pe Scipio în Africa, unde a fost present la darimarea Cartaginei.

Polycarpia, (botan.) v. Monocarpia.

Polychaeta, (zool.) ordin din clasa viermilor inelați. v. Chaetopoda.

Polychroit, v. Crocus.

Polychromie, (*grec.*) pestrițitură; decorarea monumentelor arhitectonice și de sculptură cu colori pestrițe.

Polychromografia, (*grec.*) arta de a se pute tipari cu mai multe colori în același timp. Se poate obține și în tipografie ca și în litografie.

Polycotiledoane, v. Cotiledon, Cotiledonat.

Polycythaemia, (med.) înmulțirea globulilor roșii în sânge; contrarul dela *Oligocythaemia*.

Polydactylia, monstruositate simplă, heiniteria relativa la augmentațiunea numerică a degetelor (clasificațiunea lui Geoffroy Saint-Hilaire) în contradicere cu *ectrodactylia* (absență de degete). Rar este supradactylia mai mare de un deget; mai frecuent e policele, apoi auriculorul în dublu exemplar, în diferite stări de dezvoltare.

Polydeukes la Greci, *Pollux* la Romani, v. Dioscurii.

Polydipsia, e o sete exagerată, ce se observă atât la diabetul zaharat, cât și la diabetul insipid sau polyric. Cantitatea de apa beută se poate ridica până la 20—30 litri pe zi. [V. I.]

Polydium, larva viermilor Nemertina (v. ac.).

Polydoros, sculptor grec în evul antic. elevul școalei din Rhodos. Impreună cu Agesandros și Athenodoros au făcut grupa Laconilor (Laocoon), care s'a aflat în ternele lui Titus din Roma, aci e în muzeul vaticanului.

Polyedru, (geom.) corp geometric în colțuri, mărginit de fețe plane.

Polyembrionia, (botan.) v. Embriion.

Polyemia, (med.) v. Plethora.

Polygala, (botan.) planta numită rom. Iarba laptelui.

Polygame, (botan.) plante cari poartă în același timp flori hermafrodite și unisexuate (v. și Heterogam, Homogam).

Polygamia (*Polygynia*) faptul de a avea mai multe neveste legitime. Coranul permite acest lucru. Motive de ordin moral și științific au determinat

condamnarea acestei instituții, care degradă femeia și slăbește puterea omului. În Europa numai Turcii sînt poligami, dar și la ei P. tinde să dispară din motive economice. În statele moderne P. nu e permisă, codurile organizînd și apărînd numai monogamia. Biserica creștină e în acest sens. După legiuirile României acel care fiind căsătorit legitim, mai înainte de desfacerea primei căsătorii prin moarte sau divorț, contractează o nouă căsătorie, comite delictul de bigamie care, după codul penal român, se pedepsește cu cinci ani închisoare corecțională. Acest fapt, pînă la 1874, era considerat ca crima, și se judeca de curțile cu jurați. Se pedepsește, tot cu cinci ani, și acel care nefiind căsătorit, se căsătorește cu o persoană pe care o știa că e căsătorită (art 271 cod. pen. rom.). v. și Polyandria. [Scriban.]

Polyglot, (*grec.*) cunosător de mai multe limbi; cel ce vorbește sau scrie în mai multe limbi.

Polygotos, pictor grec, împreună cu Mikon și Panoinos a pictat Stoa Poikile din Athena, apoi templul din Delphi și templul Minervei din Platea. A fost în prietenie cu Kimon, bunaoară ca Phidias și Perikles.

Polygonaceae, (botan.) fam. de plante dicotyle monoclamydeae cu foile ochreate și seniiența erectă cu albumen făinos. Cuprinde vr'o 60 specii răspândite pe întreagă suprafața globului (preponderant temperate) și distribuite în următoarele triburi: I. *Erigoneae*, II. *Koenigiae*, III. *Coccolobae* și IV. *Triplariideae* (toate aceste frutescente sau sufrutescente americane), apoi V. *Eupolygonaceae* (cu genuri remarcabile *Polygonum* și *Fagopyrum*) și VI. *Rumiceae* (cu genurile *Rheum*, *Oxyria*, *Rumex*, *Emex*). Genul *Rheum* are importanță medicinală, *Fagopyrum* alimentară; unele specii de *Rumex* ca legume. [A. Pr.]

Polygonatum Adans., (botan.) gen din fam. Liliaceae, trib. Polygonateae, cuprinde plante erbacee perene cu rhizomul orizontal sau repent; frunzele alterne, opuse sau verticilate sînt ovale, lanceolate sau lineare; florile nutante sau pendule; fructele bace globuloase. Se cunosc vr'o 23 specii din acest gen, cari sînt răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *P. officinale* All., numit popular: Coada cocoșului, Cerceluși, Pecetea lui Solomon, etc. *P. latifolium* Desf., *P. verticillatum* All., etc. [Z. C. P.]

Polygonum L., (botan.) gen de plante perene sau anuale din fam. P-aceelor, trib. Eupolygonaceae cu nuci comprese sau 3-gone. Cuprinde vr'o 150 specii răspândite pe întreagă suprafața globului. Dintre speciile mai frecvente la noi remarcăm: *P. bistorta* L. »cârlițaș», »nodurar»; *P. aviculare* L. »troscotul», o plantă de pașuni; *P. persicaria* L. »iarba roșie» și *P. hydropiper* L. »piperul de baltă», ambele adese și în semănături umede; *P. comolvolulus* L. »volbură», o plantă volubilă de tufșuri și *P. viviparum* L. din reg. alpină. *P. orientale* L., *P. cuspidatum* Sieb., *P. sachalinense* Schm. se cultiva ca plante decorative rustice; ultima a fost recomandată ca plantă furajeră. [A. Pr.]

Polygynia, (botan.) floare cu mai multe carpele și stile. v. și Polygamia.

Polyhymnia sau *Polyhymnia*, după mitol. grec.

o musă cîntăreață; deita cîntărilor pentru ceremoniile divine.

Polykleitos, pictor grec, era magistrul școlii din Pelopones. A fost primul, care a cioplit statue de atleți. Productele mai remarcabile ale daltei lui P. au fost statuele Iunonei din aur și fildeș, atleții: Diadumenus și Doryphoros și alte multe statue. Statua din urmă s'a numit de »Kanon».

Polykrates, tiran în insula Samos, de unde alungînd pe Geomori și pe doi frați ai săi a renas singur domnitor. Pe timpul domniei lui P. insula Samos era una dintre cele mai puternice insule în Marea Egeică. A fost ucis de satrapul persian Oroetes în Magnesia (522 a. Chr.).

Polylemma, (*grec.*; lat.: *Syllogismus multicornis*), un silogism făcut din premise disjunctive în forma unei dileme, dar în care premisa majoră conține mai mult decît două disjuncțiuni.

Polymastia, număr abnorm de țife. v. Mamma.

Polymathie, (*grec.*) erudițiune vastă.

Polymelia, (*grec.*) v. Plethomelia.

Polymer, (*grec.*) v. Isomer și Heteromorfism.

Polymeria, însușirea corpurilor cari deși se deosebesc prin numărul atomilor elementelor ce intră în constituția lor, totuși compoziția procentică rămîne întotdeauna aceeași.

Polyminia, v. Polyhymnia.

Polymorphism, proprietatea ce o au unele corpuri de a cristalisa în mai multe sisteme.

Polyneikes, lat. *Polynices*, (mitol.) fiul lui Oedipus cu Iokaste, fratele lui Eteokles, care l-a alungat din Theba. Adrastos, ca sa readucă pe P. pe tron, a pornit resboiul celor 7 în contra cetății Theba, iar P. cade în luptă dimpreună cu fratele său.

Polynesia, totalitatea insulelor din Oceanul Pacific. v. Oceania.

Polynom, (matem.) mărime compusă din mai mulți membri împreunați prin semnul + sau —.

Polyopia, vedere multiplă; v. Diplopie, care e mai frecventă decît P.

Polyotia, (med.) numire pentru existența a două scoici ale urechii pe aceeași parte, una e de regulă rudimentară.

Polyphagia, stare care consistă în a mânca mult; ea e fiziologică, când e în raport cu necesitățile organice ale individului și e un simptom morbid în maladia numită pica sau buleniă. [V. I.]

Polyphemos, (*grec.* »cu multe glasuri«), în mitol. grec. un ciclop, fiul lui Poseidon; a mîncat 7 ostași de ai lui Odysseos și când a voit să mînce și pe acesta, Odysseos l-a înbîtat și cu un par aprins l-a orbit.

Polyphonia, (*grec.*) în general ori ce ansamblu armonic, în care două sau mai multe voci sau instrumente cîntă simultan producînd sunete deosebite, prin opoziție cu *Omofoonia*, cîntarea unei aceleiași melodii de mai multe voci în unison. Epitetul *polifon* sau *polifonic*, se dă ori carui instrument ce poate produce mai multe sunete în același timp, ca orga, piano, armoniu, ș. a., prin opoziție cu *omofon* care nu poate da decît sunete succesive. Asemenea se ștece și despre bucățile musicale scrise pentru mai multe voci sau instrumente. [T. C.]

Polypi, formele fixe ale Coelenteratelor (v. ac.) în opoziție cu formele libere, *Medusele* (v. ac.),

cari de multe ori nu sînt decît polipi modificali și desfăcuți de colouia fixă. [I. P. Voitești.]

Polyodiacee, (botan.) familie de Ferige, cu sporangi cu iuel vertical, uocomplet. Numeroasele sale specii, aproape 3000, sînt tropicale, subtropicale, sau temperate, rar arborescente, mai des ierboase. Ca triburi și genuri principale sînt: *Gymnogramme* (g. *Gymnogramme* v. ac.), *Polypodie*, *Pteridee*, *Asplenie* (g. *Blechnum* v. ac.), *Asplenium* v. ac., *Athyrium* v. ac.), *Aspidie* (g. *Aspidium* v. ac., *Cystopteris* v. ac.).

[S. Șt. R.]

Polypodium L., (botan.) gen de Ferige, fam. Polyodiacee, tribul Polyodiacee; speciile sale, preste 500, sînt caracterisate priu sori fără iudusiu, așezați pe dosul frunzei și pe uervurile ei libere sau auastomosate. Iu Europa și iu țerile române crește priu regiunea muutoasă pe stînci. *P. vulgare* L., popular uumită la r b a dulce.

[S. Șt. R.]

Polyporacee, (botan.) fam. de ciuperci Basidiomycete, caracterisată prin fruct cîrnos sau lemuos, purtînd hymeuiul pe pîreții iuterni ai uuor tuburi, sau pe uisce adîncături, ori cute. Priucipale trib.: *Merulie* (geul *Merulius* v. ac.), *Polyporee* (v. ac.), *Fistulinee* (g. *Fistulina* v. ac.), *Boletee* (g. *Boletus* v. ac.).

[S. Șt. R.]

Polyporee, (botan.) trib diu fam. Polyporacee, caracterisat priu fruct cu hymeuofor format diu tuburi contigui. Ca genuri mai priucipale: *Fomes* Fr., diu speciile sale se prepară la sca (v. ac.); *Polyporus* (v. ac.), *Polystictus* Fr., *Trametes* Fr., *Daedalea* Pers., *Leuzites* Fr.

[S. Șt. R.]

Polyporus Mich., (botan.) gen de Ciuperci, fam. Polyporacee, trib. Polyporee, caracterisat priu fruct cîrnos și viscos. Priucipale specii, cari crește pe copaci iu păduri: *P. destructor* Fr., *P. squamosus* Fr., *P. frondosus* Fr., *P. oviuus* Fr., ș. a.

[S. Șt. R.]

Polyptychon, (*grec.*) iu vechime mai multe table de leniu acoperite cu ceara, pe cari se scria, și cari aveau forma unei carți. Sînt P. atice, cari consistă diu șapte table.

Polysarkia, desvoltare excesivă a țesutului grasos. Țesutul grasos se acumulează uu numai sub piele, dar și sub apoueuose, iu muschi, sub seroase, viscere, chiar sîngele conține o proporție mai mare de grăsimi. Sin. cu *obesitate* (v. ac.); priu P. se iuțelege iusa uu grad mai excesiv de obesitate.

[V. I.]

Polysilabe, iu gramatică cuvintele compuse diu mai multe silabe, de comuu preste trei silabe.

Polysindeton, *Asindeton*, figura de stil, cea diutîiu acumulează coniuucțiunile, cea diu urmă le omite sau reduce, pentru ca să produca viuacitatea iu stil.

Polysintetic, (*grec.*) sintesă (compunere) iumulțita.

Polystil, (*grec.*) gen de arhitectură cu mai multe serii de coloae.

Polystomum integerrimum, (zool.) vierme diu ord. Trematođilor, lung 8—10 mm., trăiesce iu corpul uuor scoici și iu vesicula urinară a broascelor.

Polytechnic, este calificativul obiciuuit pentru a nota suma de cunoscuțe și abilități necesare la practicarea feluritelor industriei și arte practice. P. sau P.-ă se uumesce și școala supe-

rioară cu meuirea de a da aceste cunoscuțe și abilități. Absolveuți cu diplomă ai acestor școale se numesc *ingineri* (v. ac.).

Polytheism, (*grec.*) crediuța iu existeuța mai multor Dumueđei și adorarea aceloră. P. este caracteristica particulară a religiuiilor naturale și preste tot a religiuiilor pîgăue. Op. *Monoteism* (v. ac.).

[Pl.]

Polytrichum Dill., (botan.) gen de muschi Acrocarpi, familia Polytrichacee, caracterisat priu fruze pe fața lor ueutrală cu numeroase lamele longitudinale verde; capsula prismatică cu 4 pîuă 6 iuchi, purtată de uu pedicel (seta) lung; caliptra pîroasă. Diure speciile sale, cari cresc priu păduri, la șesuri, mai des iusă priu muuți, cităm diu țeară: *P. commune* L., *P. juniperinum* Willd., *P. formosum* Hedw., etc.

[S. Șt. R.]

Polyuria, o emisiue exagerată de uriuă. Ea se observa la iuceputul nefritei interstițiale, la diabetul zaharat, la azoturie, phosphaturie, dar și ca maladie proprie (*P. esențială* sau *diabetul insipid*), și e caracterisat priu polydipsie și polyurie, cu o emisiue de uriuă pîuă la 20 și mai mulți litri pe ȓi. Causa acestei diu urma trebuie cautată iu o lesiue a sistemului ueros (comotie, hemoragie, inflamațiue sau tumoare cerebrală, histerie). Cl. Bernard a produs P. experimentală priu iuțeparea podisului ventriculului al IV cerebral, punîud astfel iu evidența influența sistemului ueros. Tratamentul P.-ei esențiale costă iu: dietă azotoasă ucată, hidroterapie, exerciții ginuastice și medicamente antispaumodice (valeriana, opiu).

[V. Im.]

Polyxena, fata lui Priamos, regele Troiei și a Hekabei; mireasa lui Achilleos; după caderea Troiei sacrificată la mormîntul mirelui.

Pom. Sub această uumire se iuțeleg, iu autitesa cu copaci, arborii fructiferi; fructele lor se numesc *poame*. Poamele se recoltează sau de pe pomii selbateci (ca smeura, afinele, coaruele) sau mai ales se cultivă iu grădiu speciale, uumite *de pomi* (iu autitesa aci grădiuile de ornament și de zarzavat sau legume). *Pomăritul* (*pomologia*) ue iuvața metodele cele mai raționale de cultură a pomilor, precum alegerea și pregătirea tereului, semenatul și altoitul (v. *Pepiueră*), resăditul (transplautarea) iu grădiua de pomi pitici (v. ac.) are iu vedere producția de poame deosebit de alese și cît mai curăud. Grădiua de poame pentru comerciu are iu vedere o cultură extensivă, ea caută a produce pe extinderi mari cautitați cît mai considerabile de uuul și acelaș soi de poame (calitate homoeuă) s. e. mere, prune, uuci, ș. a. Acesta e modul cel mai potrivit de producție pentru grădiuile dela țeară departe de ceure mari. [A. Pr.]

Pomaceae, (botan.) uumire siuouimă pentru *Rosaceae* (v. ac.).

Pomaci se chiamă Bulgarii, cari s'au făcut musulmaui, dar vorbesc aua limba lor. Cei mai mulți locuiesc iu districtul Meglen, iu Macedonia.

Pomana, (*slav.*) împărțirea de mâncări, de bani, vestminte și alte de asemenea la săraci, în amințirea celor repotași.

Pomărit, un ram al economiei rurale. (v. Pom.)

Pom de staniu, precipitat arborescent, ce se produce când în o soluție de chlorur stanos se introduc fire de zinc.

Pomeae, (botan.) trib, după alți autori familie înrudită cu Rosaceele (v. ac.).

Pomenire, (*slav.*) amintire, mai ales a celor repotași, la sf. liturgie, la oficiul parastasului, la îngropaciuni.

Pomerania, (*Pommern*), prov. prus. lângă Baltica, 30,112 km². cu 1.574,147 loc. (1895); la sud-est are ceva dealuri, încolo e șes ud de Odera și numeroase riuri litorale. Loc. se ocupă cu agricultura. economia de vite. navigația și pescuitul; în P. se află o universitate (Greifswald) și numeroase școale medii și populare. Capitala Stettin.

Pomerania nouă, v. Britania nouă.

Pomeranul, (*Canis familiaris domesticus pomeranus*), câne de casa din familia Canidelor, ordinul Carnivoarelor, de mărime mijlocie, puternic, are urechi mici și stau în sus, bot ascuțit, picioare scurte, coada lungă, perul des lung, alb, galben, roșu, cenușiu, rar negru. P. este vioiu, foarte ascultător, blând, privighetor. v. și Câne.

Pomăria, școală pentru învățătura copiilor de țărani, înființată pe moșia cu acest nume, de proprietarul Anastase Bașota (1838). Fău prima școală satească de sistem nou în Moldova.

Pomi, (magh. *Remetemező*), com. mica rom. în cott. Sătmar (Ung.) cu 1418 loc.

Pomi de metal, figuri metalice, ce se obțin prin depunerea unui metal în soluție asupra altuia solid. S. e. arborele lui Saturn, obținut din fire de zinc, puse în o soluție de azotat de plumb.

Pomologia, știința care se ocupa cu cultura pomilor (v. ac.) și arbuștilor fructiferi.

Pomona, (mitol.) la Romani deita poamelor, soția lui Vertumnus. (v. Ops.)

Pompa, mașina pentru ridicat apa cu ajutorul presiunii atmosferice și hidraulice. V. Tulumba.

Pompa, (*lat.*) însemna la început festivitățile întocmite cu splendoare și lux, pe cari Grecii și Romanii le aranjau la zile mari de serbătoare, s. e. la serbările țelilor, la jocurile publice, la conducerile în triumf, la înmormântări, etc. Acest înțeles l-a pastrat până astăzi. Sinonim ne-complet: alaiu.

Pompadour, *Jeanne Antoinette Poisson, marchisă de*, favorita lui Ludovic XV, regele Franței, n. 29 Dec. 1721, fiica unei M-me Poisson cu un Lenormand și căsătorita cu un funcționar. A stăpânit cu totul pe Ludovic, a numit miniștri și generali; i-s-a atribuit alianța dintre Franța și Austria contra lui Frederic cel Mare. † 1764 la Versailles.

Pompeii, oraș roman la poalele Vesuvului, îngropat împreună cu Herculanium sub cenușa acestui vulcan la 79 a. Chr. Sapaturile începute la 1748 și continuate au scos la lumină aproape întreg orașul P. care așa cum se află în prezent ne da dovadă despre civilizația puternicului popor roman. P. e un muzeu păstrat sub cenușa și lava Vesuvului. Intre multele cladiri scoase la lumină în P. e de remarcat: *Casa di Pansa*,

în care îndată la intrare dăm de încăperea numită *Atrium*, care odinioară era acoperită, și lumina o primia printr'o deschidătură pătrată în acoperiș numită *compluvium*, prin aceasta cădea ploaia într'un basen așezat la centru numit *impluvium*. În jurul atriumului erau 8 încăperi mai mici *cubicula*. În locuințele bogaților atriumul era mobilat cu mobile de natură decorativă, fântâni, candelabre, scaune, ș. a. Aici se aduna familia cu sclavii și libertii. Lângă Atrium era odaia acoperită numită *tablinum*; aici erau așezate imaginile strămoșilor și biblioteca. După tablinum urmează *peristylum*, o încăpere încungiuată cu columne de stil ionic, între aceste se află odăile destinate pentru membrii familiei, la mijloc un basen numit *piscina*, care odinioară era ornat jur împrejur cu diverse plantațiuni. v. și Herculanium.

Pompejus Gnăus, n. 106, orator popular foarte iubit la Roma, împreună cu părintele său, ia parte activă la reșoiul social. Se distinge în Africa, și în 76 este trimis ca proconsul în Espania. În cursul anului 71 împreună cu Crassus devine consul. Pe la 66 înlocuiește pe Luculus în reșoiul contra lui Mitridat. În 60 formează împreună cu Caesar și Crassus primul triumvirat. La sfârșitul vieții se ceartă cu Caesar, și în urma învingerii dela Pharsalia, fuge în Egipt unde este ucis (48).

Pompieri, indiviți de a căror chemare se ține totalitatea dispozițiilor necesare pentru localizarea și stingerea unui incendiu. Aceasta trebuie să se facă după anumite reguli, ca încât se poate ajutorul să fie grabnic și pagubele să se evite. De aceea P. sunt de regulă organizați, și anume se deosebesc: 1) P. privați, la fabrici, teatre, etc. 2) P. voluntari ori obligați (dela 18—40 ani) cari sunt constituiți în reuniuni și sunt cei mai răspândiți în toate țerile culte; 3) P. de profesiune, cari n'au alta ocupație și sunt salariați. În România, Franța sunt și P. aparținători miliției. Din aceștia P. de profesiune și militari sunt cei mai bine echipați și disciplinați. P. își au numele dela *pompă* (tulumbă), principalul lor instrument. Poporal prin Ardeal se numesc și *Focari*. Un fel de organizație de P. aflăm și în vechime la Egipteni, apoi la Romani (impër. August), organizația lor modernă însă are un trecut abia de doi secolii. Prima data au fost organizați P. în Paris la 1675, iar la 1846 s'a format reun. de P., voluntari și obligați, în Germania. În Ungaria s'au organizat P. între 1860 până 1870. Ați în Ungaria sunt la 4000 de reun. și trupe organizate, între cari și câteva române, s. e. în Seliste, Reșinar, Rodna veche, etc.

Pompieri, (*corpul*), în România grup de soldați instruiți în scopul de a lupta împotriva incendiului. În România în orașele principale serviciul de P. este făcut de trupele de artilerie, pentru acestea comunele plătesc ministeriului de reșoiu o anumită sumă cât costă întreținerea acestor trupe. În comunele mai mici serviciul se face de pompierii comunali.

Pompiliu, *Miron*, publicist, n. 1854 în Șteiu (Bihor). Și-a făcut studiile la Beiuș, Oradea mare, Pesta, Iași și București. Profesor la școala militară și apoi la liceul internat din Iași, unde † 1897. Publicații: *Balade populare*, 1870; *Antologia română pentru usul școalelor secundare*,

1877; Poeziile logofetului Konaki, 1888; Studii și critice; Doine populare și poezii proprii, apărute în revistele »Conv. literare«, »Albina Pindului«, »Familia«, »Traian«. (Cf. Rosetti, Dicționarul contimporanilor.)

Pomponne, Arnauld de, ambasadorul franc. la Stockholm pe vremea lui Ludovic XIV. Cu acesta făcând cunoștință Nicolae Milescu, care fusese trimis la curtea regelui svedez de fostul domn, Georghită Ștefan, ce traia în Pomerania, ca să-i protegească interesele. El însărcină pe Milescu să facă un memoriu asupra prezenței reale a corpului și sângelui lui Christos în taina împărtașeniei. la ortodoxi, ceea ce servia catolicilor dela Port-Royal în combaterea ereziei calvinistului Claude, care se bazase în susținerile lui pe ereticul patriarch al Constantinopolei, Ciril Lucari.

Pomum Adami, (*Mărul lui Adam*), partea superioară, proeminentă a laringelui, dezvoltată mai cu samă la bărbați.

Ponce de Leon, n. 1527—91 la Grenada, unul din cei mai renumiți poeți spanioli, admirat și numit de Cervantes geniu sublim. Calugar din ordinul Sf. Augustin și profesor de teologie la universitatea din Salamanca, fu închis de inquisițiune 5 ani pentru traducerea și explicarea »Cântecul cântecelor« de Solomon. Cea mai bună edițiune a operelor sale poetice, publicate de Quivado, 40 de ani dupa moartea sa, e cea dela Madrid 1804—16 în 6 vol.

Poncelet, Ioan Victor, matematician și fizician franc., n. 1 Iul. 1788 în Metz, † 22 Dec. 1867 în Paris. A studiat ingineria, a luat parte la expedițiunea din 1812 în Rusia, unde a stat prizonier timp de doi ani. Ajuns acasă a înaintat repede până la gradul de general. A scris despre proprietățile proiective ale figurilor, despre roatele hidraulice, etc.

Pond, se numește apășarea ce o exercită un corp asupra altui corp, ce îl împiedecă în căderea spre pământ. Ca unitate de P. se ia apășarea ce o exercită un centimetru cubic de apa destilată cu temperatură de 4° C. P.-ul acesta se numește gram.

Pond (Pondere) molecular, suma greutăților atomice a elementelor ce constituiesc un corp compus.

Pond monetar, greutatea brută a unei monete, precum și măsura care se folosește în monetarfi.

Ponderabil e tot ce poate fi cântărit, iar **Ponderabilități** se numesc acele dintre elementele și corpurile naturii, cari au însușirea de a pute fi măsurate și cântărite. [Pl.]

Pondicherry, capit. posesiunilor franceze în Estindia și a unui district de 291 km². cu 188,526 loc. (1895); orașul e situat pe coasta Coromandel și are 40,000 loc.; reședința guvernatorului general.

Pondoland, district al posesiunilor engl. în Africa de sud, cu 150,000 Cafferi încă necivilizați. Districtul fu ocupat de Englezi în de-cursul resb. din 1878 și căpetonia ținutului Umquikela a fost destituit, și cu ziua de 31 Aug. 1878 pe țărmurile stâng al riului Sant John-River fu așezată sentinela engleză.

Poni, Matilda, v. Cugler.

Poni, 1) *P.*, Ioan, artist, n. 1818 în Roman. Studiile le-a făcut în academia Mihăileană din Iași, de unde a ieșit cu titlul de avocat. In-

cercările făcute de Gh. Asaki pentru a introduce teatrul în Iași, l-a împins ca să îmbrățișeze cariera teatrală. A scris mai multe poezii, între cari se distinge »Monachul dela Slatina«, în care descrie pe mitropolitul Veniamin în exilul dela Slatina, unde fusese trimis de Mihail Sturza Voda. Poeziile lui au fost tipărite în diferite foi literare. El a tradus mai multe piese de teatru. Rolurile, în cari juca, erau tragedia și drama. S'a distins în dramele: Clopotarul dela Sf. Pavel, Egumenia di Castru, Cutremurul dela Martinica, Robert șeful bandiților, Familia de Moronval, ș. a. În timpul domniei lui Mihail Sturza s'a distins ca patriot și liberal, din care cauză a fost exilat la mănăstirea Soveja. Apoi i-s'a interzis dreptul de a mai sta în Iași. La 1848 a luat parte la mișcarea revoluționară din Iași, și neputând scăpa în Bucovina, împreună cu ceilalți conducători ai mișcării, a fost închis la criminal, de unde n'a scapat decât dupa căderea lui Mihail Sturza Vodă. † 1854 în Iași. [T. T. B.]

2) **Poni, Petru**, profesor și bărbat politic rom., n. 1841, și-a făcut studiile la Paris și a fost numit 1866 prof. de chimia minerală la univers. din Iași, apoi ales membru al Acad. rom., al cărei președinte fu în 1901—1902. Patru luni în 1891 în cabinetul generalului Florescu și dela 4 Oct. 1895 până la 21 Nov. 1896 în cabinetul Din. Sturza a fost ministru al cultelor. Sub ministeriul lui s'a întemplat judecata sinodului împotriva mitropolitului-primat Ghenadie. Dela el între altele: Curs de chimie (1887), Elemente de fizică (1891).

Poniatovski, 1) *P.*, Stanislaw, conte, rege al Poloniei, v. Stanislaw. 2) *P.*, Iosif Anton, principe, n. 7 Maiu 1762 în Varșovia, 1792 comandant suprem al armatei polone, 1807 ministru de resboiu al marelui ducat Varșovia, 1809—13 comandant suprem al trupelor polone, 16 Oct. 1813 Napoleon I îl numi mareșal, 19 Oct. se înecă în Elster lângă Lipsca. 3) *P.*, Iosif Mihail Xavier François, principe, fiul principelui Stanislaw (1754—1833), care a întemeiat în Viena o colecțiune de arta, n. 21 Febr. 1816 în Roma, † 3 Iulie 1873 în Londra; a compus mai multe opere.

Ponor sau **Ponoară**, terenurile (coastele) pleșuve, ale căror mase s'au pus în mișcare, se macină de ploaie și apă, în urma devastării pădurilor.

Ponor, numire a mai multor comune: 1) *P.*, comuna mica în Trans., cott. Albei inf., 1183 loc. Rom. 2) *P.*, comuna în Ung., cott. Bihor, 1118 loc. 3) *P.*, com. mică în Trans., cott. Hunedoarei, 521 loc.

Ponsard, François, autor dramatic franc. (1814—1867). A fost unul care a luptat cu succes contra exceselor dramei romantice care, precum se scie, a împins prea departe culoarea locală și a neglijat caractererele. Tragedia sa »Lucrèce« dată la teatrul »Odéon« din Paris (1843) a marcat o reîntoarcere la tragedia simplă și severă. A mai scris: »Charlotte Corday« (trag.); »Ulysse« (trag.), excelenta comedie »L'honneur et l'argent«.

Pont (Pontos), în vechime țeara în Asia mică, partea nordică a Capadochiei, la malul sudic al Marii Negre; timpul ei de glorie a fost sub Mitridate cel Mare († 63 a. Chr.); dupa aceea s'a divizat, și de prin secl. I d. Chr. a devenit provincie romană.

Pontbriant, Raoul, vechiu prof. de limba franc. A publicat: Noua gramatică română; Cheia autorilor latini; Prosodie; Abecedar; Dicționar româno-francez (1862). (Dict. Cont).

Pontes, castel roman pe Dunăre, lângă podul lui Traian între Zanes (Egeta) și Ad aquas; numire întâlnită în scriiturii Procopius (secl. VI).

Pontevedra, prov. span. în Galicia, 4391 km². cu 443,385 loc. (1889). *Capitala P.*, lângă *stinul P.*, 20,000 loc.; port.

Pontianul, ultimul termen al seriei Miocene. Marea pontică ocupa o întindere foarte mare în Orient. Ea se întindea de aci preste România până la Barcelona și era în afară de ori ce comuni-care cu Oceanul. Fauna, care nu traia decât în ape foarte puțin sărate, era caracterisată prin genurile: Prosodacna, Myocardia, Lymnocardiuni, Monodacna. Didacna, prin numeroase Congerii precum și prin genurile Dreissensgomya și Valenciennesia. În nordul Europei (Anvers) întâlnim depozite pontice caracterisate prin o faună rece, în parte boreala, cu: Cyprina islandica, Isocardia sulcata, Astarte mutabilis, etc. Intre namiferele cari traiau în timpul acestei epoci cităm: Machairoidus cultridens, Dinotherium giganteum, Rhinoceros Schleiernacheri, Hipparion gracile, Helladotherium Duvernoyi, Mesopithecus Pentelici, Mastodon longirostris, etc.

[Dr. Popovici-Hatzeg.]

Pontifices, (lat., sing. *Pontifex*), în Roma colegiul cel mai înalt al preoților, cari au avut inspectiunea suprenia asupra tuturor sacrelor. Primul dintre ei se numia *Pontifex maximus*; P. la început au fost 4, mai târziu 9, sub Sulla 15, apoi sub Caesar 16. Împăratul a purtat până la 383 d. Chr. titlul Pontifex maximus. Acum Papa (v. ac.).

Pontine, insule, grupă de insule în Marea Tyrhena cu 3828 loc.; insule vulcanice, stâncoase: Ponza, Palmarola, Zannone, Vantotiena (Pandataria), etc. Pe timpul imperiului roman aceste insule serviau drept loc de exil, cea din urmă în special pentru femeii imorale ori disgrățiate ale dinastiei Iulia.

Ponton, (Pod) vas plutitor servind de suport podurilor plutitoare de campanie. P.-ul poate fi de tabla de fier sau numai de lemn. Trupele însărcinate cu întinderea podurilor militare se numesc *pontonieri*; în România P.-ierii sunt alipiți la trupele de geniu și formează un batalion compus din 4 companii, fiecare companie are material pentru a întinde până 195 m. de pod.

Pontus Euxinus, numele dat în vechime Marii Negre (v. Neagra Marea).

Pontus Euxinus, chestunea, o parte a chestinii orientale. La 1856 puterile mari au tranșat-o decretând Marea Neagra de neutrăla. La 1871, la insistența Rusiei, s'a casat această deciziune și Rusia și-a echipat pe Marea Neagră o flotă și a fortificat mai multe porturi pe malurile ei.

Pony, specie de cai, având talia foarte mică; orig. din Scoția și Suedia.

Pop, 1) P. Basiliu, preot rom. de origine din cott. Satuniare, a fost vicar al Maramureșului și paroch în Sighet dela 1806—1808. Sub dînsul s'a zidit cu concursul Românilor biserica rom. din Sighet, care mai târziu a trecut cu parochia cu tot în posesiunea Rutenilor. P. Basiliu a fost canonic și rector seminarial la Ungvár.

2) **Pop, Beniamin**, prof. rom.. n. 1846 în M. Deșă (Trans.), a studiat teologia în Viena; 1868 profesor la gimn. din Blaj; 1873 protopop în Mureș Uioara. † 1897. Scr.: »Istoria Transilvaniei și a țărilor din jur pentru adulți și gimn. sup.«, Blaj 1872.

3) **Pop, Dumitru**, episcop al Maramureșului cu reședința în Moiseiu. Se află însemnări despre dînsul în protocoalele congregațiilor comitatense din 1637. P. cere să fie susținut în drepturile avitice episcopesci și să se pedepsească preotul din Borșa, care l-a difamat. P. a fost antecessorul episc. Serafim și Iosif Stoica.

4) **Pop, Gavril**, canonic, m. corespl. al Academiei române, n. 4 Nov. 1818 în Seliște, cott. Turda. A studiat gimnasiul în Cluj și teologia la Blaj, unde a fost numit 1843 prof. supl. de istoria universală. În 1862 fu numit canonic la Lugos. † 9 Maiu 1883. A publicat diferite lucrări contra teoriei lui Rössler. Dela el au ramas mai multe manuscrise istorice, cari se păstrează în biblioteca diecesană din Lugos. [Dr. I. Radu.]

5) **Pop, Gavril**, canonic și scriitor bis., n. 20 Nov. 1830 în Barei, cott. Cluj. A studiat gimn. în Cluj și teologia în Blaj și Viena. În 1858 fu numit prof. de teologie. De presert (1902) e canonic custode în Blaj. Scrieri: Istoria revelațiunii divine, 2 ton.; Istoria biblică pentru școalele elementare; Predici poporale 4 tom.; Dicționar mitologic 1 vol. 1902.

6) **Pop, George**, director de finanțe și consilier reg., n. 1842 în Vajdacuta (Trans.), a studiat dreptul în Sibiu și a intrat 1867 ca practicant la direcțiunea financiara din Sibiu. În 1870 fu numit concipist la direcțiunea din Cluj, iar 1875 secretar și șeful oficiului pentru mesurarea competențelor în Alba-Iulia. În 1889 fu numit consilier și director de finanțe în Aiud, iar în 1894 transferat la Nyiregháza și acolo în 1897 înaintat la gradul de consilier reg. A publicat mai multe scrieri referitoare la dreptul financiar în l. rom. și magh., între cari »Indreptar practic în toate afacerile financiare«, 1878; »Ecuivalentul«, 1880; În l. magh. a publicat cele mai bune compendii referitoare la darile directe »Egyenes adók« și la timbre și competențe »Bélyeg és jogilletékek«, cari au apărut în mai multe edițiuni.

7) **Pop, de Băsesci, George**, n. 1 Aug. 1835 în Băsesci, cott. Salagiu; a absolvat gimnasiul și academia de drept în Baia mare și Oradea mare în 1845—1855. Până la 1860 s'a ocupat cu economia, după publicarea diplomei din 20 Oct. 1860 a luat parte la afacerile constituționale în adunările municipale; a fost ales prim pretor, jude la forul orfanal, apoi la sedria comit. În 1872 a fost ales deputat dietal în cercul elect. Cehul Silvaniei, pe care l-a reprezentat până la 1881; ca atare a fost membru al clubului deputaților români. În 9 Aug. 1880 în conferința ținută în Turda, a propus unirea tuturor Românilor din Transilvania și Ungaria într'un singur partid național, în urma carei propuneri s'a convocat pe 17 Oct. 1880 o conferința de 30 frunțiși, când apoi s'a decis convocarea conferinței naț., ținută în Sibiu la 1881, în care s'a decretat solidaritatea tuturor Românilor de sub coroana Sf. Stefan. A luat parte activa la toate luptele naționale; în procesul »Memorandului« a fost condamnat la un an temnița de stat; această pedeapsă a suferit-o în

temnița din Vaț. A fost ales vicepresident în comit. partid. național. De present (1902) trăiește la moșia sa din Basesci. [Iosif Sterca Șuluțu.]

8) *Pop, George, Dr.*, prof. rom., n. 29 Dec. 1864 în Ludoșul mare (Trans.). Studiile și-le-a făcut la liceul și inst. teologic în Sibiiu, apoi la univ. din Budapesta. Numit profesor de limba rom. și germ. la liceul rom. din Brașov, cu ocaziunea unei serbări școlare a ținut o prelegere despre conștiința națională, pentru care guvernul ung. a cerut eliminarea lui din corpul profesoral. Trecând în România a obținut un ajutor pentru a se specializa în filologia germ. La 1895 luând doctoratul în filosofie, s'a reîntors în țeară și a fost numit prof. de limba germ. la liceul »Mihaiu Viteazul« și însărcinat cu ținerea unui curs liber de limba și liter. germ. la univ. din București. Decorat cu »Cor. României«, gradul de cavalier. A publicat mai multe scrieri estetice-literare în reviste rom. și germ. Apoi »Horia«, tragedie istorică în 5 acte și în versuri. Budapesta, 1891; Gramatica limbei germ. București, 1897; Limba germ. pentru primul an de studiu. Bucur., 1899; Povățuitorul la predarea limbei germ. Bucur., 1899; Limba germană pentru al doilea an de studiu. Bucur., 1901; Geografia Peninsulei Balcanice, pentru școalele române din Macedonia. Bucur., 1902.

9) *Pop, Ioan Reteganul*, n. 1853 în Reteag, (Trans.). Studiile gimn. (2 cl.) le facu în Naséud, preparandia în Gherla și Deva. A fost învățator. La 1892 se pensionă. A redigiat la 1886 »Cărțile sateanului român« și »Convorbiri pedagogice«, la 1898 »Revista ilustrată«. Serieri publicate: Trandafiri și viorele, poezii populare; Chiuituri; Starostele; Leonat cel tinăr; Inimioara și Buchetul (poezii naționale); Prietenul sateanului român; Opșaguri; Țigani; Povești ardelenești; Pomăritul practic; Cartea poporului; Povești din popor, (premiat și edate de »Astră«); Pinteza viteazul; Novele și Schițe; Pilde și sfaturi; Povestiri din viața țeranilor români (I și II premiate și edate de »Astră«); Novele.

10) *Pop, Iosif*, jude la curia reg. din Budapesta, n. în Șard (Trans.), a studiat dreptul în Sibiiu, 1861 practicant la direcția financiară, iar în 1862 vicefiscal; în 1863 asesor la trib. com.; în 1864 jude singular; în 1872 fù numit jude cerc. în Brașov; în 1883 jude la trib. de apel; în 1892 jude la curia reg. A scris mai multe opere de valoare: Instrucțiune pentru jud. coin. în limba rom. și magh.; Îndreptar pentru cărțile fund.; Manual de procedura în cauzele mer. procesuale, în limba rom. și germ.; Legea comunală (comentar).

10) *Pop, Macedon*, n. 1809 în Sângiorgiul Naséudului (Trans.). Facu gimnasiul în Bistrița, teologia în Blaj. La 1834 fù profesor, apoi capelan și profesor de religie și istorie la școala primară și la institutul militar din Naséud, în fine numit preot al Naséudului și administrator al vicariatului din Naséud, la 1847 vicar episcopesc foraneu până la 1858, când fù numit preposit la episcopia din Gherla. † la 1875. Activitatea lui s'a extins asupra organizării școalelor rom. din fostul regiment românesc al II de graniță, asupra organizării fondurilor, cari mai târziu s'au numit granițarești. A publicat un catechism mic, un catechism mare, Galeria icoanelor sfinte și Activi-

tatea vicarilor Naséudului, dela finea secl. XVIII până la 1859. [I. M.]

11) *Pop, Mateiu, de Grid*, n. 1820 în Grid, cott. Făgăraș. În 1848 fù ales deputat în dieta din Pesta, ca atare a luat parte și la dieta din Dobrițin, apoi a ocupat diferite funcțiuni, ajungând 1861 secretar la guvern, iar 1863 jude de apel în M. Oșorheiu. În 1865 a fost regalist în dieta din Cluj. În 1868 a reprezentat cercul Făgărașului în dieta din Pesta. De present president de onoare al camerei avocațiilor din M. Oșorheiu. [I. St. Ș.]

12) *Pop, Nicolae*, fost profesor și corector la gimn. român din Brașov, n. 1840 în Ghimbav, cott. Brașov, † 1888 în Brașov. N. Pop și-a făcut studiile medii la gimn. român și la cel evang. lut. din Brașov, iar cele superioare la univ. din Viena, unde a luat doctoratul în filosofie. Din 1866 până la moartea sa a funcționat ca profesor la gimn. numit (din 1878 corector gimn.). A lăsat după sine diferite lucrări didactice și istorice: Elemente de ist. și geogr. evului vechiu și mediu pentru școalele medii infer., Elemente de ist. generală pentru școalele populare, Geografia Ungariei și elem. de geogr. generală pentru școalele populare, Schiță din istoria Brașovului, etc.

13) *Pop, Petru*, preposit capitular și vicar general episc. la Lugos, prelat papal, n. 15 Dec. 1821 în Sânpetru de Câmpie. Școalele liceale le-a terminat în M.-Oșorheiu, iar filosofia și teologia în Blaj. 1850 fù numit profesor de limba greacă și germană, iar în 1852 constituit director al gimnasiului din Blaj. În 1854 fù dispus de paroch, iar 1859 numit profesor de limba rom. la gimn. din Lugos. În 1862 a fost numit vicar foraneu la Hațeg, în 1875 canonic și 1901 preposit. [Dr. I. Radu.]

14) *Pop, Stefan*, n. Ian. 1845 în Silvașul de Câmpie (Trans.), a făcut studii pedagogice și economice în Praga. Reîntors la Blaj a fost numit profesor preparandial; 1882 trecu în România. În România a fost numit profesor la seminariul central, după aceea la școala normală Carol I din București și în fine subdirector la școala agron. dela Herestrău. Scr.: »Metodul pertractării abedarului«, »Legendar pentru școalele populare...«, »Măsurile metrice« și »Economia rurală«, a redactat revistele »Foaia școlastică« (v. ac.) și »Economul« (v. ac.), »Învățământul agricol la țeară«. Decorat cu »Benemerenti cl. II.« † 26 Ian. 1890 în București.

15) *Pop, Teodor, de Ujfalu*, n. 1782 în Cutca (Trans.); a studiat teologia în Viena; 1804 profesor de studii biblice la seminariul din Blaj; 1809 canonic; † 10 Maiu 1835 ca preposit. A tradus »Psaltirea sau cartea psalmilor din limba ovreiască«. Blaj, 1835.

16) *Pop, Traian H.*, publicist rom., n. 1864 în Șard (Trans.). A studiat teologia în Blaj. Dela 1889 colaborator intern la »Gazeta Transilvaniei«. În vara anului 1890 a fost tras în judecată pentru doi articoli și în 14 Aug. osândit la un an închisoare de stat. De present redactor resp. la »Gazeta Transilvaniei«. A scris numeroase poezii, novele și schițe. [I. S. Ș.]

Pop, v. și Popp.

Popa, George, Dr., pedagog rom., n. 22 Iulie 1841 în Cămpanii de jos, † 4 Iulie 1897 în

Viena. A studiat dreptul în Budapesta și filozofia în Viena, unde redactase »Albina« (v. ac.); la 1870 fû ales referent școlar la consistoriul din Oradea mare, la 1872 trecu în aceeași calitate la Arad. În 1878 obținu diploma de doctor în drept. Prin normativul dat pentru administrațiunea învățământului, planul de învățământ și lucrările lit. pedagogice a produs reforma dorită pe terenul învățământului, și a lăsat un teren nivelat pentru toți aceia, cari vor fi chemați a crește și conduce învățătorimea. A avut rol însemnat și în viața bisericească, în congresele și sinoadele eparchiali. Lucrările literare mai marcante: Rev. »Lumina« (Arad, (1872—1874); »Robinson Crusoe« după Ioachim Enrich Campe, cu ilustrațiuni; Norme pentru administrațiunea învățământului, (1877); »Istoria universală aleasă, istoria națiunii românești și a regatului Ungaria«, 1879; »Merinde dela școală«.

Popanț, figură ce inspiră groază și spaimă.

Popasu, Ioan, episcop, n. 20 Dec. 1808 în Brașov. Gimnasiul l-a făcut în Blaj și facultatea teologică în Viena. La început a fost secretar episcopesc, la 1837 promovât de protopresbiter în Brașov, iar din 31 Oct. 1865—89 episcop al Caransebeșului. Școalele din Brașov sunt monumentul lui neperitor. În diecesa nou înființată a Caransebeșului a creat totul ce există aji. A luat parte la toate faptele mari naționale și bisericesci din epoca sa. Ridicarea statului preoțesc, a învățământului poporal și statului înv. în deosebi, precum și aproape a tuturor instituțiilor publice din diecesa Caransebeșului sunt legate de numele său. În reprezentarea bisericii s'a distins ca un înfocat apărător al drepturilor naționale și bisericesci. † 5 Febr. 1889.

Pope, (pron. pöp), **Alexandru**, poet englez, n. 1688 în Londra, † 1744 în Twickenham. Căpetenia școlii pseudo-clasice sau franceze în poesia engl., distins prin eleganță, claritate și umor; didactic însemnat. Scr. princ. poeziile didactice: »Essay on criticism« și »Essay on man«; eposul comic »Rape of the lock«, (1712); poesia comico-satirică »The Dunciade«, (1728). P. este traducătorul Iliadei. Ediț. nouă 1871—80, 10 vol.

Popea, 1) **P., Nicolae**, episcop, n. la 17/29 Febr. 1826 în Satulung. Clasele liceale le-a terminat în Brașov și Blaj, dreptul în Cluj, teologia în Viena. La începutul erei absolutiste a intrat în administrație. După moartea lui Pantazi, mitrop. Șaguna l-a angajat ca secretar cons. și profesor de teologie, a fost înaintat apoi protosincol, arhimandrit și în fine episcop al Caransebeș în 2/14 Iulie 1889. A lucrat foarte mult pentru ridicarea bisericii ortodoxe din Ungaria și a luat parte și la luptele politice și actele culturale române. La 1863 a fost deputat în dieta transilvană și în senatul imperial; iar la 1881 a presidat conferența națională și a fost presidentul comitetului național. La 1900 a fost ales membru al Acad. rom. Scrieri mai însemnate: »Vechea mitropolie a Românilor din Trans. și Ungaria«. »Biografia arhiepiscopului și mitrop. A. br. de Șaguna«. »Memorialul«, colecție de documente, etc.

2) **Popea, Ioan**, prof., n. 2 Iulie 1839; a studiat gimnasiul în Brașov; cursul teologic în Sibiu; filosofia la univ. din Lipsca. La 1865 profesor la gimnasiul rom. gr.-or. din Brașov, prestand

serviciile sale acestui institut timp de 35 ani, până în 1900, când se retrase în pensiuie. Scrieri: Carte de cetire pentru clasa I și II gimnazială și reală, 1885—97, 4 ediț. Religiuinea creștină, mai multe edițiuni. Influența binefăcătoare a casei părintești asupra caracterului indivișilor. Greșelile în creșterea copiilor. Cultura adevărată. Cum trebuie să fie creșterea copiilor în casa părintească, ca școala să-și ajungă mai cu înlesnire înaltul ei scop? Idealele studentului român, ș. a.

Popelins, (*franc.*) țesătură ușoară cu lustru puternic. *Popelines de laine*, țesături de lână pieptenată (Kammgarn).

Popesci, com. rur. în Rom., j. Iași, compusă din 8 căt., cu 2736 loc. (Dicț. geogr. 1888), 7 biserici și 3 școale.

Popesci-Palanga, com. rur. în Rom., j. Teleorman, compusă din 3 căt., cu 1318 loc. (Dicț. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală.

Popescu, 1) **P., Ana (Anicuța)**, actriță română, a debutat în București, în trupa lui Pascali, cam pe la 1873—74. A jucat roluri de ingenuitate, excelând mai cu samă în Scănteia de Paileron, Bucuria casei și alte piese. S'a căsătorit cu Grigore Manolescu, devenind împreună directori ai unei trupe, ce juca la teatrul Dacia din București. † în urma unei caderi dela al doilea rând al hotelului Dacia.

2) **Popescu, Eufrosina**, artistă dramatică, n. 1828 în Craiova, de present pensionară, dela 1891, a teatr. naț. din București. Ea a jucat la început (1845) pe mai multe scene din Europa (sub numele de E. Marcalini), apoi a intrat ca societară la teatrul naț. din București.

3) **Popescu, Ghenadie George**, teolog rom., n. 17 Apr. 1808 în Murani (Ban.), a facut studii iuridice în Budapesta și teologice în Arad. Dedicat statului monachal, a ajuns protosincol, după ce mai nainte funcționase 7 ani ca profesor de teologie în Arad. El a fost pe la 1849 administrator al mănăstirei Hodoș-Bodrog. La 1852 a fost internat într'o mănăstire din Sirmiu, fiind-că în calitate de reprezentant al diecesei aradane s'a expus pentru despărțirea ierarhica a Românilor și dobândirea unui episcop român în Arad. Scăpat din temniță, la 1853 devine parochul comunității grecesco-române din Budapesta, de unde, la chiemarea lui Grigorie Ghica, trece în România ca director al nou înființatului seminarium din mănăstirea Neamțu, de unde a trecut apoi la seminarium central din București. † aici la 27 Ian. 1876 ca archimandrit. [Iuliu Vuia.]

4) **Popescu, Ioan**, pedagog rom., n. 1832 în comuna Cața (Trans.), † 3 Martie 1892 în Sibiu. A studiat teologia în Sibiu și filosofia la Lipsca. La 1860 a fost numit profesor al seminariumului »Andreian«, unde a funcționat până la 1892. Activitatea sa literară a facut epocă în literatura pedagogică română. »Organul pedagogic«, »Compendiul de pedagogie«, »Antălia« și »A doua carte de lectură«, apoi »Psihologia empirică« și »Pedagogia«, sunt tot atâtea opere de adevărată valoare literară, cari i-au creat o frumoasa și meritată reputațiune literară. Afară de acestea a mai scris multe lucrări pedagog. în »Educativul«, în programul anual al seminariumului »Andreian« și în »Transilvania«, al cărei redactor a fost, ca prim secretar al »Asociațiunii«. În 1877 Acad.

rom. l-a ales membru coresp. A fost unul dintre cei mai valoroși membri în comitetul partidului național în 1881—84. A condus ca director școala civilă de fete a Asociațiunii trei ani, 1888—91, iar în comitetul Asociațiunii a lucrat cu mult zel până la moartea sa. [Iosif Sterca Șuluțiu.]

5) *Popescu, Nicolae D.*, publicist, n. 1843 în București. Studiile le-a făcut în Bucur. Funcționar în minist. de externe. Scrieri: Radu III cel Frumos, și multe alte romane, în *Calindarul pentru toți*, cu subiecte din Ist. naț.

6) *Popescu, Radu*, cronicar muntean, n. pe la 1670, † pe la 1728 la mănăstirea Radu-Vodă din București, unde se călugărise. El povestese evenimentele dela 1700—28, începând cu Brâncoveanu, continuând cu Ștefan Cantacuzino și cu cei doi Mavrocordași, dintre cari pe Nicolae îl aseamănă și-l înrudește cu Alexandru cel Bun.

7) *Popescu, Simeon*, n. 1848 în Rîpa de jos (Trans.). A făcut liceul în Blaj, teologia în Sibiu, studiile univ. în Lipsca. Prof. la sem. ortodox din Sibiu, la 1883 protop. al Sibiului. La 1888 a trecut în Rom., unde a fost numit prof. la facultatea teol. din București, apoi dir. al bibl. centrale, prof. la școala norm. de institutori, prof. la sem. central. Scrieri: *Genesa evangheliilor* (1880), *Catechism* (1880), *Desvoltarea primatului papal* (1882), etc.

8) *Popescu, Virgil*, prof. rom., n. 1860 în Lușoș. Studiile super. le-a făcut în Roma și Budapesta. La 1883 a fost numit prof. în Ploiești, la 1892 subdir. al învățământului primar, la 1894 prof. la liceul Sf. Sava. Scrieri: *Sgârțitul, Caiu Grach, Magda*, etc., piese teatrale trad., apoi *Curs practic de l. germ., Crestomația germ.*, etc.

Popescu-Candiano, Mihail, general de brigadă, n. 1841, † 1901. Ca capitan ia parte la mișcarea dela 11 Febr. 1866; în anul următor părăsește armata, se alege deputat și fondează două ziare: *Perseverența și Democrația*. La 1868 este arestat și închis în cetatea Arad ca agitator român în Transilvania. La 1870 este amestecat într'o mișcare antidinastică; arestat și trimis în judecată la Ploiești, dar apoi achitat. La 1877, redevine dinastic, ia parte la rebeliunii pentru independență, și la 30 Aug. se află în fruntea batalionului 2 de vânători pe care îl conduce în foc cu mare eroism. La 1880 este numit adjuțant regal, la 1894 general de cavalerie; în timpurile din urmă comanda corpul 3 de armată. Reinarcabil prin alocuțiunile sale, pline de energie și patriotism.

Popescul, Orest, Dr., n. 1853 în Horodnicul de jos (Bucov.), a făcut studii de teol. și filos. la univ. din Cernăuți și Viena, 1882—92 prefect de studii la seminariul clerical diecesan din Cernăuți și profesor de limba românească la școala cantorală. În 1895 fû distins ca titlul de exarch, iar în 1897 cu cel de protopresbiter. A publicat în Cernăuți: *Istoria catechumenatului bisericeii vechi*, 1889. Câteva documente moldovene în 1895 și mai multe predici în foaia bisericească *Candela*. [Dr. I. G. Sbierea.]

Popfii, Pappfy, Iustin, prof. și scriitor rom., camarar papal și protopop, n. 23 Oct. 1841 în Dișir, † 1892 în Lita mare, cott. Bihor. A studiat gimn. în Oradea; teologia în Viena. La 1864 fû numit prof. de limba română la gimn.

cat. din Orade. Aici a lucrat cu mare zel pentru deșteptarea sentimentului național în elevii săi, fiind și președinte al societății acad. de lectură din Orade. A funcționat și ca spiritual în seminarul gr.-cat. din Orade și prof. de teologie până la 1879, când s'a retras la parochia Lita mare. P. a desvoltat o activitate literară însemnată; a publicat mai multe scrieri prin ziare și a avut succese pe terenul oratoriei sacre. Lucrări mai însemnate: »Amvonul« foaie oratorică bisericească. Ceremoniile la înmormântarea creștinilor celor dintâiu. »Poesie și Prosă« (1870). »Emlékbeszéd« asupra bar. Vas. Pop (1875), etc. În manuscrisnt a ramas »Carte de rugăciune«, (neterminat). [†]

Pop Florentin, Ioan, prof., n. 1840 în Topa (Trans.). Studiile gimn. le-a făcut în Cluj, lipsa. în Viena. A fost prof. de liceu la Botoșani și Bêrlad, iar la 1870 numit prof. în Iași. Scrieri: *Cântece voinicesci* (1870). *Integritatea educației* (1871). *Romeo, roman* (1873). *Estetica* (1874). *Decebal, novelă ist.* (1882). *Jocuri froebeliane* (1884). *Avram Iancu* (1891), etc.

Popivnic sau *Pochivnic*, numiri populare ale plantei Asarum europaeum L. (v. ac.).

Poplaca, comună mare în Trans., cott. Sibiu, 2376 loc. Rom.; comerțiu însemnat cu vite, cãrnuri, etc.

Pop Liviu, Andreiu, canonic, n. 1816 în Bărei (Trans.), a studiat gimn. în Cluj, iar teologia în Blaj, unde după absolvarea studiilor teologice fû numit profesor la gimnasiu, 1848 prefect de studii în seminarul teologic, 1850 profesor la gimnasiul rom.-cat. din Șimleu și apoi la cel din Sibiu, mai târziu capelan castrens, în care calitate ascultă filosofia în Praga, apoi protopop în Săcărâmb de unde la 1857 fû numit canonic în Secăuș de Lugoș. În această calitate papa Piu IX îl numește prelat papal, iar regele îl decorează cu ordinul Coroanei de fier cl. III, pentru merite. A lăsat două fundațiuni pentru stipendii. † 26 Sept. 1898.

Popo, (Little-Popo), o mică localitate în Africa vestică, în Guinea de sus. Are stabilimente de industrie fondate de negustori din Hamburg și Brema.

Popocatepetl, vulcan în Mexico, pe platoul Anahuac, 5420 m.

Popoți, com. rur. în Rom., j. Botoșani, com-pusa din 5 căt., cu 1451 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici, 2 școale, 1 fabrică de bere și 1 de spodium.

Popor. Cicero în opera sa »De Republica« definește Poporul (populus) »coetus multitudinis juris consensu et utilitatis communione sociatus«. Dela această definițiune au plecat și s'au inspirat poate aceia, cari voiesc să dea statului ca fundament, după cum este J. J. Rousseau, un Contract social. În antichitate toți cetățenii formau cetatea, adică poporul, dar nu și orașul (urbs), în care se puteau găsi și locuitori, cari nu erau cetățeni. În timpurile medievale prin popor se mai înțelegeau clasele muncitoare, mai ales țeranii, în raport cu clasele nobile sau privilegiate. Aceasta stare de lucruri, nobleța sau boieria, a durat în țerile române până la 1858. Mai sânt țeri în Europa, unde sub deosebite forme se mai păstrează și până astăzi acest privilegiu. În timpurile moderne lărgindu-se cercul politic dela cetate la

stat și aplicându-se principiile de egalitate politică la toate clasele unui popor, înțelegem prin acest cuvânt pe toți locuitorii pământeni, cari locuiesc un teritoriu politicesc determinat. Astfel putem întrebuița ambele cuvinte: popor, națiune ca sinonime. Ar fi o eroare însă și s'ar face confuziune din punctul de vedere internațional, dacă am dice stat în loc de popor sau națiune, pentru că un stat poate să cuprindă în sinul său mai multe naționalități, după cum este Austro-Ungaria, Elveția, ș. a., și o națiune să dea nascere la mai multe state, după cum este națiunea germană. Statul are un caracter mai mult politic, iar poporul sau națiunea are un caracter și etnic și politic. [Val. Ursianu.]

Poporal, poporan, ceea ce se ține de popor, ș. e. cărți, datine, etc. (v. Literatura pop. și Poesia.)

Popota, masă luată în comun de un grup de ofițeri sau subofițeri în interiorul casarmei, în tabără sau alt local. De obicei P. se administrează de un ofițer sau subofițer.

Popovici, 1) P., Andreiu, n. 1856 în Brașov, și-a făcut studiile la academia comercială și în urmă la școala academică de comerț din Viena. P. a lucrat în laboratoriu chimic al academiei comerț. și a publicat mai multe lucrări în Analele cabinetului mineralogic imp. din Viena. Instalată în București s'a ocupat cu afaceri industriale. Este proprietarul unei mari fabrici de spirit și de borhot uscat, și-a clădit cea dintâi moară automatică în București. De două ori a fost ales deputat, apoi vice-președinte al camerei de comerț și industrie. A scris diferite broșuri despre Banca națională; Valuta de aur și chestiunea argintului; Valuta noastră; Reforma Băncii naționale; Politica noastră economică; Industria spiritului, cum și diferite articole economice.

2) **Popovici, Aurel C.**, publicist, n. 1863 în Lugos. A făcut liceul în Brașov și Beiuș, studiile univ. (medicina și științele polit.) în Viena și Graz. Este autorul *Replicei* (v. ac.) tiner. univ. rom. din Trans., o scriere polit. de mare valoare, care a fost trad. în 5 limbi. Fost membru în comitetul naț. din Trans. La 1893 a fost osândit de către trib. din Cluj pentru publicarea *Replicei*, la 4 ani temniță de stat. El s'a refugiat în Rom. Aici a fost director al revistei »Liga română«; unul dintre întemeietorii instit. tipogr. »Minerva« și al țiarului »România Jnnă«; de prezent prof. în Bucur. Scrieri (afară de *Replică*): Principiul de naționalitate (1894); Chestiunea de naționalitate și modurile soluțiunii sale în Ungaria (1895), etc. [—]

3) **Popovici, Constantin, senior**, profesor de teologie, n. 3 Iulie st. v. 1807 în Slobodia Comărescilor în Bucovina; a studiat în Cernăuț teologia și fù numit profesor de istoria bisericească la Institutul de studii teologice din Cernăuț și după un an și de dreptul bisericesc, în care calitate remase până în 1866, când se retrase. El suplini câteva timp și catedra de teologie pastorală. În 1861 fù deputat în dieta Bucovinei. Dela 1866—73 consilier consistorial on. și 1869—77 membru în consiliul școlar provincial; 1860 numit protopresbiter catedral; în 1866 decorat cu crucea de cavaler al ord. Francisc Iosif; † 19/31 Oct. 1890. Fiul său

4) **Popovici, Eusebiu**, profesor de teologie, n. 15 Febr. st. v. 1838 în Cernăuț, a studiat aici teologia și a ascultat 1861 la univ. din Viena prelegeri asupra istoriei bisericesci și a dreptului canonic. Fù numit 1862 profesor de studiu biblic al Testamentului vechiu și de limbile semitice la institutul de studii teologice din Cernăuț, apoi profesor de istoria bis. și de dreptul biser. din 1866—75, când trecu la facultatea teologică dela noua univ. Francisco-Iosefină ca profesor ord. de istoria bis., cu dreptul de a prelege și asupra dreptului canonic. Fù ales de patru ori decan al facultății teologice și de două ori rector al universității. Dela 1861—71 custode la biblioteca centrală a Bucovinei, pe care a organizat-o; în 1874 i-se conferi titlul de protopresbiter. A publicat: Despre purtarea corespondenței și a cărților oficiale în școala primară, 1874; Studiu pregătit pentru întâiul congres bisericesc, 1885; Das Schlusskapitel der Kirchengeschichte, 1898; mai multe disertațiuni teologice în difer. foi și Offener Brief an den Verfasser der Broschüre »Apologie der orthodoxen gr.-or. Kirche der Bukowina« Nr. 1 und 2. Cernăuț, 1891.

5) **Popovici, Constantin, junior**, fiul lui C. P. sen., prof. de teologie, n. 10/22 Sept. 1846 în Cernăuț, a studiat teologia; fù un prefect de studii la seminarul clerical din Cernăuț; în 1870 se duse la univ. din Viena, unde ascultă prelegeri asupra teologiei pastorale și a dreptului canonic; 1873 fù numit profesor suplent la institutul de studii teologice din Cernăuț la catedra de istoria bisericească și de dreptul canonic; în 1875 trecu ca prof. la facultatea teologică dela univers. Francisco-Iosefină pentru dreptul bisericesc; e director al seminarului pentru dreptul canonic. În 1880 i-se acordă demnitatea de protopresbiter. A publicat mai multe disertațiuni în Archiv für kath. Kirchenrecht și în rev. »Candela«.

6) **Popovici, George, Dr.**, iurist, politic, fiul lui E. P., n. 20 Nov. 1863 în Cernăuț; a făcut studiile iuridice în Cernăuț și Innsbruck, și se promovă doctor în drept în Cernăuț 1894. În 1897 fù ales reprezentant în camera deputaților a consiliului imp. din Viena și în 1898 și deputat în dieta Bucovinei. Aici a vorbit în contra abuzurilor electorale și în chestiunea școlară în 1899, iar în delegațiunea consiliului imperial din Maiu 1900 în chestiunea română-ungară și despre tripla alianță. În Aprilie 1898 fù numit redactor al »Foiile legilor imperiale« din Viena, dar iscându-se conflicte politice între deputații români și guvernatorul Bucovinei, P. demisionă în 1899 din acest post. A publicat în »Candela« din Cernăuț pro 1884—86: Index Zolkiewensis; Opt documente române privitoare la mănăstirea Putna; în Convorbiri Literare o scriere asupra vechilor așezăminte, a. XX, Nr. 8; Mihaiu-Vodă și moșnenii din Suharul, a. XX, Nr. 12; Cronica lui Ureche despre ocoalele iugane, a. XXIV, Nr. 12; Runc, glosa la o colecțiune de documente moldo-câmpulungene, a. XXV, Nr. 9 și a colaborat la țiarele politice din Bucovina: Revista Politică, Gazeta Bucovinei, Patria și la Tribuna din Sibiu; a pornit încă ca student univ. o acțiune pentru înființarea de cabinete de lectură și de bănci după sistemul Raiffeisen, și a luat parte vie la înființarea in-

ternatului de băieți români din Cernăuț. Ca deputat se ținu de curentul numit al tinerilor.

[Dr. I. G. Sbiera.]

7) *Popovici, George*, episcop la Timișoara dela 1745—59. El a purtat și titlul de mitropolit. De naționalitate a fost Român din Biserica Albă după cum atestă un liturgieriu-manuscript.

8) *Popovici, George, Dr.*, n. 25 Martie 1862 în Cliciiova. Studiile univers. le-a făcut la facultatea teologică din Cernăuț, unde a obținut și titlul de doctor în științele teologice, și le-a perfecționat la facultatea filosofică din Viena. În 1886—87 a funcționat ca profesor la institutul teologic din Caransebeș. În toamna anului 1887 a fost ales protopresbiter ort.-rom. al Lugojului. Este membru al tuturor corporațiilor bis. din mitropolie. A publicat mai multe scrieri literare în jurnale periodice și în volume separate. între cari: *Uniunea Românilor din Trans.*, etc. Caransebeș, 1901.

9) *Popovici-Hatzeg, Valeriu*, n. 11 Nov. 1868 în Hațeg (Transilvania). Licențiat și doctor în științele naturale dela universitatea din Paris. Director al nou înființatului laborator de geologie din ministeriul domeniilor (1898) în Bucuresci. Are mai multe lucrări de geologie și paleontologie asupra Carpaților.

10) *Popovici, Ioan (Băndăteanul)*, poet și novelist, n. 1869 la Lușoș ca fiu al unui meseriaș scapatat, și-a terminat liceul în orașul său natal și apoi a intrat în institutul de teologie și pedagogie din Caransebeș, pe care îl părăsește în 1892; † 29 Aug. 1893. P. promitea a fi unul din cei mai talentați scriitori ai noștri, dacă moartea nu l-ar fi secerat așa de timpuriu. A publicat în »Conv. liter.» novelele: *În lume și După un an de jale*, și a mai lăsat o schiță și câteva poesii, pline toate de o adâncă și sinceră melancolie, de o deosebită originalitate de fond și perfecție de formă. (Cf. T. Maiorescu în »Conv. literare» XXIX (1895) pag. 879.)

11) *Popovici, Ioan*, protopop în Hondol, a funcționat ca vicar episcopesc și președinte al consistoriului eparchial după moartea episc. Geodeon Nichitici (20 Nov. 1788) până la întregirea saannului episcopesc (10 Iunie 1789). În acest an a publicat în Sibiiu o carte sub titlul: »Preoția», care este o traducere în românește din limba slavonă de Radu Duma, dascălul și cântărețul bisericei Brașovului, după cartea lui Calinic, patriarhul Constantinopolului. După moartea episc. Adamovici (Apr. 1796) P. funcționă ca vicar până la moartea sa urmată în 1805. [Dr. I. P.]

12) *Popovici, Ioan*, avocat, director provisor la institutul pedagogic gr.-or. român din Arad; n. 12 Aug. 1819 în Beiuș, † 10 Oct. 1864 în Arad. Absolvând dreptul în Oradea, deveni avocat. La 7 Ian. 1852 fu numit dirigent provisor la pedagogia din Arad; sub conducerea lui energetică s'a organizat acest institut. La insistența și îndemnul lui s'a făcut fundațiunea Elena-Ghiba-Birta. [†]

13) *Popovici, Ioan*, prof. rom., n. 1861 în Boșorod (Trans.), 1886—91 prof. la școala civ. de fete a »Asociațiunii» în Sibiiu; apoi paroch în Gelmar. A publicat mai multe manuale didactice: *Elemente de constituția patriei*, 1894; *Istoria univ.*, apoi *Geografia pentru șc. civ. și super. de fete* (ambele după A. Márki), 1899;

Carte de cetire și gramatică magh., și *Manual pentru propunerea limbei magh.*, 1902; etc.

14) *Popovici, Stefan*, episcop la Vêrșet dela 1843—53, Român de origine. A fost foarte zelos ierarh, având a păstori diecesa sa în grele și furtunoase timpuri.

15) *Popovici, Vichentie*, episcop la Caransebeș, dela 1769—86, unde a strămutat el reședința dela Vêrșet; după tradițiune a fost de origine Român.

Popp, 1) P., Basiliu Ladislau, baron, n. 6 Ian. 1819. † 17 Febr. 1875. A studiat liceul și dreptul în Cluj, teologia în Viena. La 1842 numit prof. de matematică și geometrie la liceul din Blaj. El a fost cel dintâi, care a introdus în Blaj propunerea geometriei practice. În toamna a. 1845. a intrat practicant la tabla reg. din M. Oșorheiu, unde făcū la 1848 censura de adv. După revoluție a fost numit la 1849 comisar districtual pentru Reteag, apoi la 1850 consilier la judecătoria crim. din Bistrița și în toamna aceluiaș an membru la judecătoria apelatorie din Sibiiu. La 1852 numit consilier la tribunalul apelator prov. în Sibiiu apoi la 1854 definitiv; la 1859 consilier de secție în ministeriul de justiție; la 1860 consilier de curte la cancelaria aulică trans. La 1861 numit vicepres. al guvernului reg. trans. în Cluj, iar la 1865 president la tribunalul supr. pentru Trans. în Viena. La 1867 president al senatului trans. la curia din Pesta. La 1863 a fost numit de monarhul consilier intim și cav. al ord. »Coroana de fier» cl. II, iar la 1872 i-se conferi titlul de baron. P. a făcut mai multe servicii poporului rom. și patriei, a luptat pentru autonomia bis. rom. unite (1871). A fost president al »Asociațiunii» din Sibiiu (1867—1874) și pres. de onoare al societ. p. cult. pop. rom. din Bucovina. A scris mai multe tratate despre chestia ortografiei, a portului național, etc.

2) *Popp, Mihail*, (cunoscut sub numele *Mișu P.*), pictor român, n. 1827 în Brașov. Tatăl seu, Ioan Moldovan Popp de Galați, ăncă a fost pictor, sculptor și poleitor, stabilit în Brașov pe la 1818, M. P. frecuentă pe rând școala românească, grecească și catolică din Brașov și intră 1842 în școala militară din Kezdi-Oșorheiu, pe care o părăsi doi ani în urmă spre a se dedica cu totul picturii. Trimis 1845 la academia de bele arte Sf. Ana din Viena, fū elev al profesorului Gselhofer și realiză — în doi ani de studiu — progrese însemnate. Reîntors la Brașov, M. P. emigră în urma revoluțiunii din 1848 în România, unde în tovarășie cu pictorii Constantin Lecca și Barbu Stănescu zugrăvi mai multe biserici. La 1855 zugrăvi biserica Domnească și cea din Gârbov, în anii următori cea dela schitul Frăsinet, Radu Vodă din Bucuresci și Sf. Nicolae din Câmpulung. În 1864 întors în Transilvania, zugrăvi bisericile din Satulung și Cernat (Săcele), Toderița, Rîșnov, Țințari și Arpatao. † 1892 în Brașov, ca profesor de desen la gimnasiul român.

Popp, v. și Pop.

Poprad, 1) P., lac în Tatra mare, 1503 m. înălțime; 2) *P.*, riu, isvorește din lacul P., afluent al râului Dunaieț (v. ac.), cu care se împreună în Galiția. Lungimea 135 km.

Popricani, sat pe Jijia lângă Iași, unde se dădū lupta între Vasile Lupu, ajutat de genererele său Timuș, hatmanul Cazacilor și Gheorghită Ștefan,

ce se ridicase pretendent contra Lupului-Vodă (1653). Gheorghe Stefan fû bătut și fugi.

Popularizare, lucrarea de a face ușoare de înțeles și plăcute poporului ideile și operele de sciință, literatură și arte, sau idei politice, religioase ori morale, prin scrieri și conferințe sau lecțiuni publice. Astfel de întreprinderi s'au făcut la noi de librăriile Müller, Samitca, Șaraga și astăzi »Minerva« în București; iar peste munți de libr. »Aurora« A. Todoran, în Gherla; Institutul tipografic în Sibiu; »Biblioteca noastră«, sub direcț. lui Enea Hodoș, în Caransebeș; și societ. de lectură, de atenee și de bibliot. ambulante.

Popularitate, favor public, iubire din partea poporului.

Populația, totalitatea indivișilor cari locuiesc pe un teritor oarecare. Sciința care studiază numărul, împărțirea, mișcarea populației, nupțialitatea, natalitatea, mortalitatea, modificarea ei prin emigrațiuni și emigrațiuni, se numește Demografie. v. Demografia.

Populus L., (botan.) gen din fam. Salicineae, cuprinde mari arbori cu muguri squamoși mai adesea reșinoși; frunze alterne de ordinar late; florile sînt dispuse în amente laxe. Acest gen are vr'o 18 specii, răspândite prin Europa, Asia medie sau montană și boreală, în America boreală și în Mexico. În părțile noastre crește P. alba L. numit vulgar Plută, Plop, Plop alb, P. canescens Smith., P. nigra L. numit de popor Plop negru, P. tremula L. vulgar Plop pe munte, iar P. pyramidalis Rosc. crește numai cultivat. [Z. C. P.]

Poraniciu, *Poroinic* sau *Poroinică*, numiri populare ale plantelor: *Orchis fusca* Jacq. *Orchis Morio* L.

Porc, (lat. *Sus*), familie de animale Mamifere din ordinul Artiodactylelor. P. are pîr aspru, 4 degete, calcă numai pe 2 mijlocii. Capul ascuțit, botul lung șgârcos trunchiat. Ochiu mici. Urechile mari. Coada subțire adese de formă spirală. Are dinți puternici, 2 dinți cănesci ieșiți afară (colți), 12 dinți incisivi și 28 măsele; în total 44 dinți. P.-ul are o mulțime de genuri, specii, varietăți, rase.

P. domestic, (*Sus scrofa domestica*), mamifer din fam. Suidelor, ord. Artiodactylelor. Are capul mai scurt ca la mistreț. Urechile lungi și afîrătoare, rareori ridicate. P. d. se trage dela cel selbatic. Se selbătêcesce ușor. Rasele porcului se deosebesc prin coloare, mărime, înălțimea picioarelor, ș. a. Folosul lor este foarte mare. Se înmulțesc foarte tare. În părechiare P. se întemplă de 2 ori anual în Sept. și Apr. Sarcina durează 16—18 septemăni. Fată câte 6—15 chiar 24 purcei. Porcii sug vr'o 4 septemăni. După 8 luni porcul poate reproduce din nou.

P. mistreț, în poveștile românesci. Un vînător lăsa cu limbă de moarte pruncilor săi, ca sa nu vîneze în muntele P.-ului m. Ei plecară la vînat și pe cel mai mare era rîndul ca să pîndească; iată la miezul nopții vine P. m., se iau la luptă și mistrețul fû învins. Se amintesc și de pădurea P. m. Aceasta e remășiță din mitologia greacă, în care se află amintire de trei mistreți, unul în Calydon, ucis de Meleager, altul în Erymanthor, ucis de Hercule, și al treilea în Kromyon, ucis de Teseu. [Atm.]

P. selbatic, v. Mistreț.

P. spinos, (*Hystrix cristata*), mamifer din fam. Hystrichidelor, ordinul Roșetoarelor. Este mai mare ca viezurele. Lungimea corpului 65 cm., a coșii 11 cm., greutatea 15—20 kgr. Pe spate are pe lângă pîrul cel tare ghimpi elastici lungi de vr'o 40 cm., de coloare neagră, brună cu inele albe. La picioare are ghiare puternice pentru săpat. Coada scurta și cu ghimpi. Grohotesce ca porcii. Trăiesce în Europa sud-vestică (Italia și Grecia) apoi în Africa nordică (dela Marea Mediterană până în Sudan și Senegambia). Este animal nocturn. Iși face locuința în pămînt, se hrănește cu rădăcini și fructe. Carnea lui se mîncă. Ghimpii se întrebunțază pentru condeie.

Porcărit, dare indirectă în România și Moldova (secl. XVI și XVII), după numărul porșilor; era plătită de boieri, ca și de țerani; asemenea acesteia erau: oieritul, albinăritul, etc.

Porcelan, o argilă compactă ca deosebire de faianță, care e o argilă poroasă. La preparația lui se întrebunțază caolinul foarte fin pulverizat, la care i-se adaugă diferite substanțe, s. e. quartz, feldspat, cretă, gips.

Porcesci, com. rur. în Rom., j. Roman, cu 1545 loc. (Dicț. geogr. 1891), 2 bis. și 2 școale. Se fac 2 țîrguri anuale și țîrg septemănal în fiecare Luni.

Porcesci, com. mare, cott. Sibiu, 1444 loc. Români. Aici e stațiunea de vamă ung. pentru linia de cale ferată în pasul Turului roșu, în comunicație cu România, numită magh. *Vöröstorony*; gară, oficiu postal și telegr.

Porcia, fca lui Caton din Atica și soție a lui M. Junius Brutus; se siucide înghițînd cărbuni aprinși, după moartea eroică a lui Brutus, în lupta dela Philippi (42 a. Chr.).

Porcia, ginta latină, din care s'a născut și M. P. Cato.

Porcius, *Florian*, botanist român ardelean, n. 28 Aug. 1816 în orașelul Rodna veche, districtul Năsăudului. A studiat școala militară germană din Năsăud, gimnasiul în Blaj și Cluj. La 1844 fû trimis de comanda regimentului al II-lea român de graniță la Viena spre a studia școala superioară de pedagogie. În acelaș timp ascultă și la universitate cursurile de botanica și economia rurală. După întoarcere fû numit înveștor la școala primară sup. din com. Zagra, mai târziu la școala milit. din Năsăud. După revol. dela 1848 trecu în administrație. La 1861 (la înființarea districtului românesc al Năsăudului) fû ales jude cercual sau pretor (subprefect în România), la 1862 asesor (jude) la sedria generală (tribunal) din Năsăud, iar la 1867 vice-căpitan (vice-comite) al distr. Năsăud. La 1877 trecu la pensie. La 1871 fû decorat cu ordinul Coroanei de fier cl. III (titlu de cavaler), la 1882 ales membru al Acad. rom. din București. P. s'a ocupat cu mare rivnă cu botanica, descoperind specii și varietăți noue de plante. Stă în corespondență cu cei mai însemnați botaniști din Austro-Ungaria și străinătate. Numele lui P. îl poartă următoarele plante noue: *Draba carinthiaca* var. *Porciusi* Stur.; *Festuca Porcii*; *Hieracium Porcii*; *Thymus Porcii*. Herbariul său cel dintăiu a orșii în 1848. Herbariul actual e foarte bogat în plante nu numai din distr. Năsăudului și al Transilv., ci și din alte țeri europene. O parte însemnată din acest herbar este astăzi în

proprietatea institutului botanic din București. Publicațiunile principale: 1) Enumeratio plantarum phanerogamicarum districtus, quondam Nassodiensis (premiată de »Asociațiunea« din Sibiu la 1880). Aceasta este lucrată de D. P. și în limba română. 2) Diagnosticul plantelor fanerogame și cryptogame vasculare, edată de Acad. rom. București 1893. A colaborat la Flora Dobrogei a drului Brânză, etc. De prezent trăiește în Rodna veche.

Porfir, rocă eruptivă, acidă, efusivă cu două timpuri de consolidățiune. Cristale mari (feldspate, quartz, mică, eventual amfibol, pirozen) sînt așezate într-o masă fin cristalină (P. quarziferi); structura P. poate să fie sferolitică, când în masă există sferolite de quartz sau feldspat, globulară când quartzul masei ia o structură spongioasă, vitroasă, când o parte din masă e înlocuită prin sticlă. Echivalentul modern a P.-ului sînt riolitele. P. fără quartz al unor autori corespunde trachitelor, ortofirelor sau chiar porfiritelor. P. este foarte răspândit în regiuni vulcanice mai vechi; erupțiunile lor coincid mai mult cu paleozoicul superior sau mesozoicul inferior. În Rom. zăcămintele mari de porfir sînt în județul Tulcea, s. e. muntele Consul lângă Ortakioi, etc.

Porfirita, roce eruptive bazine vechi cu două timpuri de consolidățiune. Cristale mari sînt plagioclasi, amfiboluri, piroxeni, mica neagră; în masa e microlitica. Microliti sînt plagioclasi, și acestor pot fi biotit, piroxeni, amfiboluri. Se disting: P. andesitice ai căror microliti feldspat sînt princip. oligoclas-andesin; P. labradorice ai căror microl. feldspat. sînt labradori-bitownit și P. anortitice ai căror micr. feldsp. sînt un anortit. Echiv. modern a P. sînt andesitele și labradoritele. În România P. formează massive și filoane în jud. Tulcea (Niculișel, filoane la Macin, insula Popina, etc.) în Klippa orientală și meridională a Carpaților (s. e. la Dobrița, pe muntele Romanu-Gorju, în munții Făgărașului și Muscelului, etc.).

Porfiroid, rocă cristalină compactă cu structura aproape porfirică, însă ușor gneisică. P. e rezultatul metamorfismului regional sau dinamic a tufurilor porfirice.

Porl, spații mici, pline cu gaze sau lichide, ce întrerup masa unui corp. P. se găsește atât în corpurile anorganice (chiar și în aur) cât și în cele organice (s. e. în pereții vaselor sanguifere). Marimea lor e variată; unii P. se pot vedea cu ochiul liber, alții se pot constata numai cu microscopul.

Pornire, înseamnă în fond acțiunea de a se pune și de a pune în mișcare. În sens psihologic și etic pornire se ia ca un fel de aplicare firească dar pătimasă. În acest înțeles este identică pornirea ou patima (v. ac.). De aceea patimile se numesc și porniri rele. [P.]

Pornografie, (*grec.*) tratat despre prostituțiune, desenuri, tablouri și scrieri obscene. Era foarte răspândită în antichitate, când simțământul pudorii, introdus la popoarele moderne prin creștinism și prin tradițiunile germane, nu exista sau era puțin dezvoltat. Artiștii și scriitorii antici se distingeau în asemenea opere, cari erau foarte căutate și împodobeau pereții multor case particulare. Tiberiu, Heliogabal și însuși poetul Horațiu își împodobeau camerile și chiar cupele de băut

cu cele mai alese tablouri imorale. Ovidiu și Propertiu, poeți de altfel cu moravuri destul de libere în tinerețe, se plîngeau că femeile și fetele din timpul lor se demoralizează prin vederea obscenităților, cari acoperau zidurile caselor lor. Mitologia și însuși cultul religios al unor zei, erau pline de asemenea scene. (V. Bacchus și Bacchanalia) Aristotele, în »Politica« sa, sfătuiește pe guvernatori, să înlăture dela ochii și urechile tinerilor operele și scrierile imorale, însă face excepțiune pentru cultul unor zei, în care erau tradițiunile asemenea obscenități. »Anaideia« (Neruşinarea personificată) era divinată ca multe alte idei abstracte și avea un templu în Athena. Intre pictorii eliei se distinge prin asemenea tablouri Parhasius, ale cărui »Libidines«, »Atlantia«, »Archigallus«, ș. a. erau celebre. Dintre scriitorii multe pasagi pornografice se află în comediiile lui Aristofane, în scrierile lui Lukianos; în »Πορνεύματα« (Pastoralia) a lui Longos, roman, în care zugrăvesc amorul lui »Daphnis și Cloe«; la Latini, în epigramele lui Catullus și Martialis, în Satyrikon al lui Petroniu, în »De asino aureo« a lui Apuleius. Asemenea, în evul mediu și la moderni, în poveștile numite »fabliaux«, în novelele lui Boccaccio, în »Gargantua și Pantagruel« al lui Rabelais; ați în romanele și poveștile curentului realist sau naturalist; iar la noi, în literatura poporană în multe cântece, în chiuțuri și snoave, mai ales din ciclul lui Păcală; și în unele versuri și povești naturaliste. Intre scrierile în întregul lor pornografice făcute cu scop de a înțărta sensualitatea și desfrăul, amintim aci: »Parnasul satiric«, »Meursius«, »Theresa filosof«, »Iustina sau nefericirile virtuții«, »Julietta sau fericirea vițului«. Asemenea acestora erau în trecut cântecele și snoavele pline de măsări, spuse sau cântate la petrecerile boierilor noștri de indiviți întreținuți anume pentru aceasta, numiți măscarici, asemenea bufonilor dela curțile europene. Însă P. în arta și literatura modernă nu numai nu e prinită și chiar căutată cu acea lipsă de pudoare caracteristică antichității, dar e criticată, privită ca infamantă, și când nu e oprită de censură, e urmărită de legile penale. Iar în operele mari, de artă, făcute după modelul celor antice, nuditatea și scenele amoroase deșteaptă mai mult admirațiunea prin frumsețea și grația lor, decât sensualitatea. [M. Strajan.]

Poroia, două sate în Macedonia, P. de sus și P. de jos, cel dintăiu are o populație mixtă (2000 Bulgari, 800 Arămani, 500 Turci), oel din urmă e turcesc și bulgăresc.

Poroina mare, com. rur. în Rom., j. Mehedint, compusă din 4 căt. cu 3000 loc. (Dicț. geogr. 1894), 4 biserici și 1 școală.

Porolissensis Dacia, una din subîmpărțirile Daciei romane, începînd dela Marc Aurel; avea ca reședință Porolissum, din sus de Cluj. Această subîmpărțire era fiscală, în fruntea căreia era un procurator. Dacia Porolissensis, în care se aflau minele de aur, se mai numia și Auraria.

Porolissum, ați Mojgrad, stațiunea cea mai din nordul Ardealului și ultimul oraș al Daciei antice. Mai târziu capitala Daciei Porolissensis; P. era municipiu.

Poroschia, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1433 loc. (Dicț. geogr. 1897), 1 biserică și 1 școală. Se produce vin de calitate foarte bună.

Porositate, însușirea aceea a corpurilor, că materia în ele nu e continuă, ci între molecule lor se află spații mici. v. Pori.

Porotiple, procedeul de a copia efigiile în aramă.

Porphyrion, (foc cu flacăra), la Greci regele Giganților. Se considera de inamicul zeiței Hera, și în mânia sa arunca către ceru trunchiuri de arbori aprinși. Când tocmai voia să se apuce de Hera, Zeus și Heracles l-au învins. Se crede, că P. reprezintă focul vulcanilor.

Porphirios, unul dintre cei mai însemnați discipuli ai lui Plotin și ai școlii neoplatonice. În limba patriei sale s'a numit Malchos, n. 232 d. Chr. în Batanea, † la 305. Studiă în Athena, apoi în Roma filosofia lui Plotin, și deveni cel mai strălucit discipol al acestuia. El ordină scrierile măiestrului său în șese eneade; a mai scris: *Viața lui Pytagora*, *Viața lui Plotin*, *Despre misterele numerilor*, *Despre abținerea*, *Despre zei și spirite*, *Categoriile lui Aristoteles*. (Cf. Teodorescu, *Ist. fil. antice*, pag. 375; Überweg, *Gesch. der Phil. I.*) [Pl.]

Porphirogennetos, v. Constantin VI (recte VII).

Porrigo, (med.) numire obicinuită pentru eczema cronică a capului. *P. decalvans*, pierderea părului, formându-se locuri pleșuve circumscripse, cari cu timpul pot conflua.

Porsena, rege legendar etrusc, a voit să restabilească în domnie pe Tarquiniu Superbul, dar a fost împiedecat în realizarea planului său de către Horațiu Cocles.

Port, îmbrăcămintea popoarelor culte în diferite timpuri. Sub P. se înțelege nu numai culoarea, forma și croitura vestimentelor, ci și felul de purtare al părului și al barbei, cultura pielei, etc. P. a fost condiționat de raporturile climatice și de caracterul popoarelor. P. a fost la început național, arătând diferența popoarelor și în îmbrăcăminte. Românii au făcut începutul *modei* (v. ac.), în înțelesul de ați al cuvântului. A urmat apoi Bizanțul, cu mai multă varietate în costume. În evul mediu erau mari diferențe între P.-le diferitelor popoare din Europa, cari au mai încetat încâtva după expedițiile cruciate. Prin secl. XVI domina P.-ul spaniol, pe timpul lui Ludovic XIV al Franței s'a răspândit P.-ul francez, rămânând dominant timp îndelungat.

P.-ul național este P.-ul țeranilor, al minerilor, pescarilor, etc., din diferite țeri și ținuturi. În unele ținuturi P.-le naționale sunt foarte frumoase și pitorești. Între aceste sunt și P.-ri naționale române din cele mai multe ținuturi locuite de Români, cari sunt admirate și lăudate și de straini. (v. și *Costum*.)

Port, (Liman), adăpost natural în mare sau pe fluviu, îmbunătățit prin lucrări artificiale pentru a primi vase de comerț sau de război. Sunt P.-ri destinate special vaselor de război și atunci ele sunt înzestrate cu arsenale, casarme, deposite militare, etc., și sunt apărute contra unui atac. Pot fi trei feluri de P.-ri declarate de guverne: închise, deschise și francoe, după cum li-se permite sau nu accesul, sau dacă au anumite drepturi, etc. P.-le principale din România sunt: Braila, Galați, Sulina și Constanța; prin aceste patru puncte se face comerțul maritim cu celelalte state. P.-ul Constanța e încă în construc-

ție; când va fi complet terminat va fi unul din cele mai frumoase porturi din Marea Neagră. Deja acum poate primi 15—20 vase mari. [C. B.]

Căpitan de port, comandantul portului, având atribuțiuni militare, polițienesci și judecătorești. C. de p. e oficier din flotilă în activitate, numit provisor la comanda unui port. În România se regulează prin decret regal din 1896 atribuțiunile C.-lor de p. astfel: »Porturile, a căror importanță din punctul de vedere al apărării este recunoscută, vor avea organizată o apărare fixă și mobilă, cuprinzând torpilor și tunari cu materialul necesar de torpile, tunuri și vase pentru așezarea și apărarea baracelor. Căpitanul portului va fi în același timp și comandantul apărării portului. Căpitanii se administrează ca corp în parte.» Atribuțiunile polițienesci ale C. de p. sunt prevădute în Regulamentul relativ la poliția porturilor și malurilor dunărene ale României, decretat la 1879. C. de p. observă stricta respectare a Regulamentului relativ la poliția porturilor, și e în drept a aplica penalitățile și amendele prescrise într'însul contravenienților. Hotărîrea sa e susceptibilă de recurs numai înaintea înaltei curți de casațiune. Atribuțiuni judecătorești: C. de p. e însărcinat cu partea executivă a administrațiunii marinei de comerț; are calitate de oficier public pentru întocmirea actelor maritime; e arbitru în acțiunile maritime, cari nu trec de 300 lei; înscrie și clasifica echipagele și observă executarea dispozițiilor prescrise de codul de comerț, privitoare la comerțul maritim. În cas de crimă însă, sesizează parchetul.

Portal, intrarea principală și monumentală a unei biserici sau altei clădiri.

Portalis, 1) *P., Jean*, juriconsult franc., n. 1745 în Bausset, † 1807. Ministr. de culte 1804. Celebru prin faptul, că a fost unul din cei patru comisari însărcinați cu prepararea codului civil (Napoleon) și raportor al acestui cod.

2) *P., Iosif*, fiul celui dintâiu, n. 1778, † 1858, de asemenea a fost un juriconsult însemnat, ministrul de externe la 1828—29.

Portamento, mod de execuțiune, care consistă în lunecarea lina dela un sunet la altul, astfel că acest al doilea apare ca o continuare a celui dintâi. Special artei cântului, a fost adoptat și de instrumentele de coarde și arcuș, singurele cărora le este accesibil. Se deosebesce de *legato* prin faptul, că pogorirea sau ridicarea intonațiunii se face mai trăganat, trecând prin toate gradele de înălțime, fără însă să se poată deosebi vr'un sunet intermediar. În adevăratul P. trebuie ca lunecarea vocii dela un sunet la celalalt să dea același efect, pe care îl dă în violină lunecarea degetului pe coardă. Uneori P. e însemnat cu o notă mică, ca apogiatura lungă, alteori prin note reale, cu semnul legăturii și cu indicațiunea col P. Unii cântăreți abuzează de acest efect, care întrebunțat cu moderațiune e de o mare putere expresivă. Exagerarea acestui P. dă efectul numit de Italieni *trascinandolo la voce*. [T. C.]

Portar, păzitorul ușilor. Pentru ca la sf. liturgie a credincioșilor, cei necredincioși să nu poată fi de față, la începutul creștinătății, mai cu samă până a fost în vigoare disciplina așa numită a r c a n ă , cu pazirea ușilor bisericii erau

însărcinați diaconii, mai apoi subdiaconii, cari la exclamare »Ușile Ușile, cu înțelepciune să luăm aminte« se făceau atenți a grijii, ca pe timpul mărturisirii »Credeului« să nu între vr'un necredincios. Despre dirigătorii aceasta a pazirei ușilor se face amintire în rugăciunea chirotonirei subdiaconului.

Portar, una din boierile formate de Români; se da comandantului sau îngrijitorului porții cetăților.

Portar de Suceava, boierie împreună cu hătmania; în Moldova comandantul oștilor după domn.

Port-Arthur, oraș chinez cu port milit., aproape de capătul sudic al peninsulei Liautung, 24 Oct. 1894 bombardat de Japonezi, 1898 dat Rusiei în arândă.

Portate, (*ital.*) înregistrarea ținică a mărfurilor, ce se dau pe vapoare pentru transport, cu indicarea primitorului.

Portativ, (mus.) sistemul de linii orizontale paralele, pe cari se scriu notele. În musica modernă acest P. e format din 5 linii cari în vorbire se numeră de jos în sus, notele punându-se atât pe linii cât și pe spațiile dintre aceste linii. Semnificațiunea liniilor și a spațiilor, cu alte cuvinte numele notelor scrise pe P., e determinată de *cheie* (v. ac.). Originea P., e în nevoia ce s'a simțit pe timpul notațiunii neumatice (v. Neume) de a se avea un punct de plecare, și de control al intonațiunii. În manuscrisele musicale de prin secl. X apare prima linie trasă în pergament cu unghiul sau cu un virf asouțit, dela această linie scotându-se aproximativ înălțimea relativă a sunetelor reprezentate prin neume. Cel dintâiu, care pare a fi imaginat întrebuințarea acestei linii a fost calugarul Hucbald din St.-Amand. Procedul găsindu-se avantajos, pe lângă prima linie apare în curând o a doua, trasă cu cerneală, apoi o a treia și așa mai departe, deosebindu-se prin colorarea cernelei sau punându-se la capăt o literă, reprezentând sunetul a cărui notă corespunde la linie. Dela Guido d'Arezzo înoape semnificațiunea de ați a liniilor și spațiilor; în suprafața antifonarului său el explica sistemul liniar și dă exemple de P. cu 4 și 5 linii, colorate deosebit și combinate în diferite moduri. Numărul liniilor însă continuă a varia și a crește așa, că prin secl. XIII se ved P.-e cu 12 linii. Totuși din acest secol începe a predomina în manuscrisele antifonarelor P. de 4 linii, care s'a menținut pentru cântul bisericesc occidental; și pe când musica de orgă și cea de clavecin până la începutul secl. XVIII e scrisă pe un P. cu mai mult de 5 linii, musica vocală, și a celorlalte instrumente admite, odată cu stabilirea cheilor admise și P.-ul de 5 linii. [T. C.]

Port-au-Prince, capitala republicii de Negri Haïti, cel mai însemnat oraș ocomercial al țării, situat la coasta vestică a insulei; 61,000 loc.; reședința unui episcop.

Porta Westphalica, (*Weserscharte*), pas în Vestfalia din sus de Minden; prin el trece Weserul și o cale ferată.

Portcartușe, cutie de piele purtată de om la centuron (cingătoare), în oare se pun cartușe. Un soldat poate purta două sau trei P. Acestea se cunosc sub numele generic de Cartușiere.

Porțelan, v. Porcelan.

Port-Elisabeth, oraș cu port în colonia Cap (Africa de sud), lângă sinul Algoa, 23,266 loc. (1891).

Portețeu, ureche de piele, prin ajutorul căreia se prinde sabia de centuron; termin reglamentar: port-sabie, port-baionetă, port-pumnal.

Porter, bere engl., v. Ale.

Portic, (*Vestibulum*), *tinda bisericeii*. În vechime la biserici mai mari tinda (porticus) era un loc deschis, încungurat de foisoare, unde erau catechumenii și penitenții de deosebite clase. În mijlocul porticului era o fântână, unde cei ce intrau în naia bisericeii spre inchipuirea mânilor curate ridicate pentru rugăciune (I Trin. II, 8) își spălau mâinile. Tot în P. era și piscina sau crestelnița pentru botezare; după cum și până ați, crestelnița stă în tinda bisericeii.

Portic, galerie deschisă înaintea unei fațade, cu bolțile susținute de coloane sau arcade.

Porțile de fier, v. Poarta de fier.

Portio legitima, partea legitimă (v. ac.). În dreptul ung. e asigurată descendenților și în lipsa acestora părinților în viață, și face jumătate din partea ce li-se cuvine după lege în cas dacă nu există testament. Lipsirea ereșilor de P. l. se poate face numai în casurile de exchidere stabilite prin lege.

Portiuncula, mănăstire de franciscani lângă Assisi în prov. ital. Perugia, cu renumit loc de pelerinaj.

Porțiune, (*lat.*) parte, când e vorba de mâncări.

P. canonică sau **Congrua**, în general suma tuturor venitelor unui preot; în special pământul din roadele căruia se susțin preoții. În cele dintâi veacuri ale creștinismului toate cele de lipsă pentru susținerea preoților și a cultului divin, le presta credincioșii, ca daruri și jertfa bisericeii. După ce și-a dobândit biser. libertatea, a început a se câștiga, mai ales prin donațiuni, averi imobile (pământuri), cari s'au numit P. c.; aceste sunt proprietatea bis. și fără permisiunea superiorilor nu se pot înstraina. Preoțimea română din Ungaria și Transilvania, înainte de Unirea dela 1700 nu avea aproape de loc P. c. și preoții se susțineau sau din averile lor proprii (cei nobili) sau din pământuri arendate dela domni, pentru cari plăteau taxe ori făceau robotă ca și iobagii. Episcopul Inocențiu M. Klein mijloci dela împărăteasa Maria Teresia (decretul din 9 Sept. 1743), ca și preoților uniți să li-se dea porțiuni canonice; dar acel decret nu a fost executat pretutindeni. Episcopul Petru Pavel Aron însă a obținut un decret (15 Iunie 1759) în sensul căruia fiecare preot avea să capete agrii de 20 gălete și 15 care de fân; dar nici acest decret nu a fost executat în tot locul. Astfel dar numai pe încetul, și prin donațiuni de ale privaților ori prin cumpărări, s'au format porțiuni canonice pentru preoții români. Pentru părțile bănațene, cu ocaziunea introducerii urbariului în 1774, s'a asemnat pentru fiecare preot de rit grecesc, și așa și pentru cei români, câte o sesiune (36 jugere) pământ. (Cf. »Transilvania« Nr. IX, 1901 și Dr. A. Bunea, Episcopul In. M. Klein, Blaj 1900 p. 89). [I. R.]

Portland, 1) P., *peninsulă* la sudul Angliei în canal, 9443 loc. (1891), renumite cariere de piatră; 2) fare; Limanul P., între peninsulă și portul Weymouth, cu forturi. 2) P., oraș în Maine (America de Nord), 36,425 loc. (1890). 3) P., oraș

în Oregon (America de Nord), 46,385 loc., cu suburbiile 81,000 loc. (1890).

Portlandian, (Portland), *etagiul*, subdiviziunea cea mai superioară a Jurasicului superior. Se subdivide în Bouonian și Aquilonian. Un echivalent salmastru și lacustru al Aquilonianului este Purbechianul. Un facies particular al P., și care ocupă o întindere mare în regiunea mediteraneană, este cunoscut sub numele de *Tithon*. Acesta, reprezentat prin nisce calcaruri albe, ocupă o întindere mare și în România (jud. Prahova, Dâmbovița, Muscel și întreaga Oltenie). v. și Ciment.

[Dr. Popovici-Hatzeg].

Portmoneu, pungă cu despărținiinte pentru bani.

Port-Natal, v. Natal.

Porto, taxa ce se plătesc la birourile postale, în schimbul căreia se liberează o recipisă stampilată, pentru transportul la adresa indicată a unei scrisori sau a unui pachet postal.

Porto, (*Oporto*), oraș în Portugalia, prov. Minho, lângă Duero, 138,860 loc. (1890). P. e al doilea oraș al Portugaliei; politehnic, academie de arte, grădina botanică, bibliotecă; port bun, fiind orașul numai 5 km. în depărtare de gura râului și de ocean. Locul principal al industriei portugheze, cu deosebire industrie de bumbac, lână, mătăasă, pălării, săpun, etc.; comerț viu. În apropiere se produce vin renumit.

Portocal, numele popular al arborelui Citrus Aurantium L. (v. ac.). *Portocale*, fructele comestibile de Citrus Aurantium L.

Portoferraio, capitala insulei ital. Elba, situată la malul nordic al insulei, 3737 loc. Aci a residat Napoleon I după detronare (5 Maiu 1814 până 26 Febr. 1815).

Port of Spain, (pron. spen), capit. ins. britice Trinidad, 34,037 loc. (1891); port cu 3 forturi.

Portofoliu, (franc. *Portefeuille*) 1) carton îndoit pentru pastrea epistolelor, desenurilor, hârtiilor de valoare, etc.; 2) funcțiune de ministru: *portofoliul resbotului*; și-a depus P., adică: s'a retras dela funcțiunea de ministru. » *Ministru fără P.* se numesc miniștri, cari sunt membri în consiliul de miniștri, fără ca să aibă resort propriu; contrar: ministru de resort; 3) situațiunea pretensiunilor cambiale ale unei banci.

Porto Maurizio, prov. ital. în Liguria, 1179 km². cu 146,722 loc. (1897); *capitala P.*, lângă golful Genovei, 6309 loc.; port, băi de mare.

Porto-Ré, oraș cu port în Croația, comitatul Modrus-Fiume, lângă Quarnero, 1104 loc. (1890); șantier.

Portorico, v. Puerto Rico.

Portret, (franc. portrait), înfățișarea unei persoane prin pictură, desen, sculptură sau fotografie. În pictură și desen portretul de obicei nu se face în proporții mai mari decât persoana în realitate, în cele mai multe cazuri în proporții mai mici. În sculptura, s. e. statuetele, se face înfățișarea unei persoane în marine naturală sau în proporții mai mari. Portretul poate să ne înfățișeze numai capul unei persoane, sau bustul sau figura întreagă. După ținuta figurei, cu deosebire a capului, portretele sunt en face (în față), în profil și semiprofil. (v. și Fotografia).

Port-Royal des Champs, mănăstire de călugărițe cisterciene lângă Versailles, fund. 1204, în secl. XVII reședința unei școale jansenistice, 1709 desființată și derămată.

Port-Said, oraș cu port în Egipt, la capătul nordic al canalului Suez, 35,508 loc. (1897); fundat 1860; comerț viu prin canal.

Portsmouth, oraș maritim la sudul Angliei, situat pe insula Portsea lângă Canal, primul port militar al Angliei, putând adăposti 1000 năi de resboiu; fortăreață; 178,639 loc. (1896); cel mai mare șantier din lume, ocupând teren de 116 hectare și 5000 oameni; magazine, spital militar, școală de marină; comerțul e mai puțin important. În apropiere renumitele băi de mare Kingsrooms.

Portugalia, regat ocupând fâșia sud-vestică a peninsulei Pireneice, 88,954 km². cu 4.660,095 loc. (1890), împreună cu Madeira și Azorele, ce-i aparțin, are 92,157 km². cu 5.049,729 loc. Teara e o continuare a munților Spaniei (Serra da Estrella, 1993 m.), cu șesuri și văi roditoare, dar puțin cultivate, udate de cursul inferior al râurilor Guadiana, Tejo, Duero, Minho. Populația e un amestec de elemente suevo-romane, castiliene și franceze; afară de Portughezii propriu diși mai sunt Creoli, Negri, Țigani și puțini Ovrei; 4 clase sociale: nobilimea (înaltă » titulados » cu predicatul » dom «; de joasă » fidalgos «, clerul, cetățenii și țărani. Biserica dominantă e cea rom.-cat. cu 3 arhiepiscopi (Lissabona, Braga, Evora) și 11 episcopi; la 1834 s'au cassat toate manastirile de călugari, călugărițe mai sunt 1500. Instrucțiunea poporală număra 5464 școale, școale medii sunt 23 licee, institute super. de învățământ: universitate (în Coimbra), 3 școale de medicină (Lissabona, Porto, Funchal), curs științific superior (Lissabona), academie politehnică (Porto), școală politehnică (Lissabona), institut agronomic, academia reg. de științe (Lissabona), 2 academii de arte (Lissabona și Porto), conservatoriu de muzică, școală militară și de marină (Lissabona). Se produce anual în termen mediu 3-4 milioane hl. grâu, 2-5 mil. hl. secară, 1-2 mil. hl. orz și ovės, 7-8 mil. hl. cucuruz, 3-2 mil hl. cartofi, 1-5-4 mil. hl. vin; producție însemnată de oleu, castane, lămâi și mai ales portocale (în 1896 s'au exportat 47 mil. bucați). Economia de vite neînsemnată (multe capre, asini și rîmatori); se cultivă vierni de mătăasă; mine de arama, mangan, plumb, fier, cărbuni, sare. Industrie dezvoltată mai ales în ce privesc țeseturile de bumbac, lână, mătăasă, articli de aur și argint, fabricații de fier, mașine, pielării, porțelan, sticlă, hârtie, chimalii, comerț maritim extins. La 1897 au intrat în porturile P.-iei 10,406 năi de 9.237,048 tone, au ieșit 10,356 năi de 9.209,579 tone. Flotila comercială la 1895 număra 258 năi de 88,885 tone. În P. sunt 42 bănci, între cari mai importantă banca de P. Căi ferate 2358 km. la 1896, telegraf 7425 km. Calculul monetelor după reis: 100 reis = tostao, 1000 reis = 1 mil-reis (ca. 4 32 cor.), 1000 milreis = 1 conto. Măsuri cele metrice. P. e o monarchie constituțională cu drept de moștenire la ambele sexe; rege actual e Dom Carlos I dela 19 Oct. 1889. Legislativa (Cortes) consistă din 2 camere: a pairilor (paros) și a deputaților (deputados). Finanțele nu prea ordonate. Datorie 664 milioane milreis. Capitala Lissabona. P. posedă (afară de Madeira și Azore) în Africa 2.126,130 km². cu 13.332,000 loc.; în Asia 19,970 km². cu 881,000 loc.; trupele coloniale număra 9478 oameni.

Istoria. Cei mai vechi locuitori ai P. de aji au fost Lusitanii; țeara lor fu cucerită de Romanii la 139 a. Chr. și dela 27 a. Chr. prefăcută în provincia romană Lusitania. În secl. IV năvăliră Alanii și Suevii, apoi facu parte din imperiul Visigoților, dela 711 fu a Arabilor. Regele Castiliei Alfons VI dădu o parte a țării ca feud contelui Henric de Burgund. Acesta și-a luat titlul de conte și domn al P.-ei (dela Portus Cală = Porto). Fiul său Alfons I (1112—85) după învingerea dela Ourique asupra Arabilor 1139 fu proclamat rege. 1147 luă dela Arabi Lissabona. Unul din urmașii săi, Alfons III († 1279) cucerî 1253 regatul arab Algarve. 1383 se stinse linia bărbătească a casei de Burgund cu Ferdinand I. Acestuia îi urmă fiul natural al lui Pedro I (tatăl lui Ferd. I), Ioan I. Acesta cucerî 1415 Ceuta, apoi începî expedițiile de descoperiri pe la coasta vestica a Africii. Aceste întreprinderi fură mult sprijinite de către prințul Henric Marinarul și se continuară sub regii următori Eduard († 1438), Alfons V († 1481) și Ioan II († 1495). Bartolomeu Diaz încunjură la 1486 Capul Bunei speranțe, iar sub Emanuel I († 1521) descoperi Vasco da Gama calea maritimă la Estindia, unde vice-regii Almeida și Albuquerque întemeiază coloniile portugheze. 1500 Cabral luă în posesiune Brasilia. În urma politicii clericale a lui Ioan III († 1557) regatul decădu. 1580 se stinse și linia falsă de Burgund și regatul ajunse sub dominațiune spaniolă ca moștenire a lui Filip II după mama sa, sora lui Ioan III. Coloniile estindice, afara de orașele Goa și Diu le luară Olandezii. La 1640 poporul ridică pe tronul regal pe ducele Ioan de Braganza (Ioan IV, † 1656); însă abia la 13 Febr. 1668 fu recunoscută de Spania independența P.-ei. Sub Iosif I († 1777) încercă Pombal să ridice P. prin reforme liberale, restrinse puterea clerului și alungă pe iesuiți 1759. Sub Maria I, fca lui Iosif, măritată cu fratele tatălui său, Pombal fu dimis și domnia clericală restabilită. După ce Maria a nebulit, 1792, deveni regent fiul ei Ioan, care după moartea Mariei deveni rege 1816 ca Ioan VI. Când P. nu voi să între în blocul continental ordonat de Napoleon, acesta îi declară reșoiu, curtea fugi 27 Nov. 1807 la Brasilia, Francezii ocupară P. și declarară detronată casa de Braganza. În urma învingerilor lui Wellington și a capitulațiunii Cintrei (30 Aug. 1808), Francezii părăsiră P., pe care o guvernă generalul engl. Beresford. 23 Aug. 1820 erupse în Porto o reșcoală în contra lui Beresford, iar în Sept. se formă în Lissabona un guvern provisor. Abia acum (1821) se reîntoarse regele din Brasilia, pentru ca la 23 Sept. 1822 să joare pe o constituție nouă. În toamna aceluiaș an se desfăcu Brasilia de P. și proclamă împărat al său pe Pedro I. Dom Miguel, al doilea fiu al regelui, sili pe rege să suspende constituția și întroduse un regim terorist, care fu suprimat 1824 prin intervenție engleză; Ioan reluă cărma și restituî constituția după staturi. După moartea lui Ioan VI (10 Martie 1826), infanta Isabella deveni regentă în numele fratelui ei, al împăratului Brasilei Pedro I (ca rege portugh. Pedro IV). Acesta dete o nouă constituție »Carta de ley« la 26 Apr. 1826, iar 2 Maiu acelaș an abdică dela tron în favorul ficei sale Maria II da Gloria. Dom Miguel însă ajunse 1827 regent, 1828 proclamat rege

suspendă constituția dela 1826 și încercă să întrodacă regimul absolut. 1832 sosi Dom Pedro cu flotila sa, ocupă Porto, bătut pe Dom Miguel la Cap San Vincent 1833, Lissabona capitulă și Maria intră în capitală. Dom Miguel, batut 1834 la Thomar, trebui să fugă, constituția din 1826 fu restabilită și după moartea lui Dom Pedro (24 Sept. 1834) Maria luă regimul. Sub ea au fost continue lupte între partisanii constituției dela 1826 (conservativi) și ai celei dela 1822 (radicali). 4 Apr. 1838 Maria cu soțul ei Ferdinand de Coburg jură pe constituția dela 1822 revisuită. După Maria (1853) urmă fiul ei minor Pedro V († 1861), după acesta fratele său Ludovic I (Luiz), iar după el, 19 Oct. 1889 fiul său Carlos I. Guvernul fu cu deosebită atențiune la dezvoltarea coloniilor, în cari la 1869 se sterse sclăvia. Administrația necorectă și risipa cu averea țării înglodă țeara în datorii, așa că la 1892 P. trebui să declare, că nu mai poate plăti toate interesele după datoriile sale. (Cf. Minutoli, P. și coloniile sale (1855), Aldama-Ayala (1880), Vezelay (1891), Tavares de Medeiros (1892), Pinheiro Chagas (1867), Rebello da Silva (1860—71), etc.)

Portugheză, literatură e puțin cunoscută din cauza lipsei de critică și istorie proprie. Inșiși Portughezii caută să cunoască mai mult din scriitorii străini valoarea numeroaselor opere de l. P. Această nepăsare vine din puțină originalitate a acestei literaturi, care s'a dezvoltat sub o continuă influența străină, când italiană, când spaniolă sau franceză, dar mai ales latină. În l. P. se disting patru perioade. Cele mai vechi producțiuni, de prin secl. XIII și XIV, sânt cântece de amor după modelul trubadurilor provençali și adunate în colecțiuni numite *concioneros*, astași foarte rari. Secl. XV este al cronicarilor: Lopes, Garcia de Rezende, Azurara, Ruy de Pina. Secl. XVI este epoca de înflorire a l. P. Ea începe cu domnia lui dom Manuel și ține până la supunerea Portugaliei de către Spania, în urma luptei dela Alcacer Kebir, 1580. Atunci scriseră poeți lirici ca Bernardin Ribeiro, Christoval Falcam, Diego Bernardes, Andrade Caminha, Alvares de Oriente, Rodriguez Lobo, Manuel de Veiga; poeți epici ca celebrul Camoens, Corte-Real, Mauzinho Quebedo, Pereira de Castro, Francisco de Sa și Menezes, dona Lacerdo, Miguel de Sylveira; poeți dramatici ca Sá e Miranda, Antonio Ferreira, Gil Vicente; istorici și cronicari ca Osorio, J. de Barris, Diego do Couto, Albuquerque, Damian de Goes, Castanheda, L. A. de Resende; moralisti ca Heitor Pinto, Amador Arraiz; romancieri ca Francisco Morales ș. a. Timpul captivității (1580 până 1640), a fost un period de decadență, în care se disting numai câțiva istorici, ca Frey-Luiz de Souza, Bernardo de Brito, de Andrada, Antonio Boccara, Duarte Nunez de Lido, de Lucena, de Vasconcellos; câțiva poeți ca Mascarenhas, Barbosa Bacellar, Paiva de Andrada și monaca Violante. După revoluțiunea dela 1640, care liberă Portugalia de Spania, începe o nouă eră pentru l. P. Sub Ioan V se înființează o academie istorică, mai târziu (1756) academia Arcadilor și o academie de sciințe, care publică cronicile vechi, colecțiuni de memorii sciințifice și literare, și începuse publicarea unui mare dicționar al limbei, din care însă nu apară decât

primul volum. Intre scriitorii acestei epoci se disting poezii Antonio Garcao, Diniz de Cruz o Sylva, Domingo do Reis Quinta, contele de Eryceyra și enciclopediști don Francisco Lobo, Barbosa Maranhão; iar pe la începutul secl. XIX poezii Barbosa de Bocagio și Francisco Manuel de Nascimento. Literatură: Buterwek, Istoria poesiei și elocuenței la popoarele moderne în germ. 1801—19, 12 vol.; Sismondi, Des littératures du midi. Paris, 1813, 4 vol.; Ferdinand Denis, Résumé de l'histoire littéraire du Portugal. Paris, 1812—16, ș. a.

Portulaca L., (botan.) gen din fam. Portulacaceae, cuprinde plante erbacee carnoase și are vr'o 16 specii, ce cresc între tropice și în America, iar două din aceste specii sunt foarte răspândite prin locurile cultivate sau năipoase din regiunile temperate. În părțile noastre cresc *P. oleracea* L., cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Iarbă grasă, Porcină; iar *P. grandiflora* Lindl. crește numai cultivată.

Portulacaceae sau **Portulacaceae** Endl., (botan.) mica familie de plante dicotyledonate-polypetale, erbacee, subfrutescente sau fruticulă mai adesea glabrie și mai mult sau mai puțin succulente sau lung-pėjoase. Această familie are vr'o 15 genuri cu vr'o 125 specii, răspândite cele mai multe în America și în ambele emisfere, câteva austro-africane sau australiane, foarte puține cresc prin Asia, Africa boreala sau prin Europa. Dintre genurile acestei familii menționăm: *Portulaca* L., *Claytonia* L. și *Montia* L. [Z. C. P.]

Portunus, la Romani deul porturilor de mare; e predicatul zeului Ianus, ca zeul intrării și ieșirii din port. P. a avut templu la un port al râului Tibru, unde în 17 Aug. s'a ținut serbătorea *Portunalia*, fiind preot un Flamen portunalis.

Porumb, (zool.) *Porumbul*, *Hulub*, *Golomb*, pasere din ord. Peliornithelor, fam. Columbidae, genul *Columba*, cu 62 specii, răspândite aproape pe toată suprafața pământului, în stare selbatică și domestică. Varietatea colorareii penelor, cum și modul lor de dispoziție pe cap, corp și membre fac ca diferitele specii de porumb să presinte o mulțime de variații mai ales printre cei domestici, obținute cu deosebire prin împarechieri. P. se înmulțesc foarte repede, scoțând mai multe serii de pui preste an. Ei se nutresc cu semințe de graminee, ca grâu. Puii în primele zile sunt nutriți cu o subst. semilichida alburie ce e secretată de nisce glande din părțile gurei mamei, pe care porumbița o introduce în gura lor printr'un fel de vomitare, ținând ciocul într'al puilor. Când sunt mai mari îi nutrește tot așa, dar cu grăunțe de graminee, cari sunt deja muiate și umflate, prin faptul că au stat în gușe, ceea ce ușurează digestia puilor. Porumbii domestici se exercitează ași foarte mult, de cătra militari, pentru mici corespondențe, cu scop, ca în timp de resboiu sa-i poată întrebuința la comunicări de ordine, cari se pot lega cu fire subțiri de gâtul sau de subțioara porumbului. v. și *Columba*. [I. P. Voitești.]

Porumb, Păpușoiu, Cucurus, v. Zea Mays.

Porumbac, doue comune în țeara Oltului (Transilvania). 1) *P. infer.*, com. mica, 1422 loc. Rom., stațiune de cale ferată. 2) *P. super.*, comuna mica, 2046 loc. Rom., cu o sticlărie a statului.

Porumbar, una din numirile populare ale arbustului *Prunus spinosa* L. (v. ac.).

Porumbele, se numesc fructele comestibile de *Prunus spinosa* L. (v. ac.).

Porumbescu, 1) *P., Iraeliu*, preot și scriitor rom., n. 9 Martie 1823 în Sucevița (Bucovina), † Febr. 1896. Studiile gimn. le-a făcut în Cernăuț și Leina (Lemberg), teologia în Cernăuț. S'a preoțit în 1850 și fu trimis paroch la Șipot, în 1857 la Boian, apoi la Stupca. În 1881 își schimbă numele de familie *Golembiowski* în acela de P., sub care își publicase scrierile literare. În 1884 paroch în Frătăuțul nou, unde a înființat în 1889 un curs de industrie casnică. Fiind văduv, primi în 1895 alegerea de egumen al manastirii Putnei, dar muri înainte de a se călugari. În 1893 i-se conferi titlul de exarch. Dela el au ramas mai multe poesii și interesante scrieri în prosa, pe cari s'a apucat să le adune și să le publice profes. Leonida Bodnărescul, sub titlul de Scrierile lui Iraelie P., adunate și însoțite de o schiță biografică. Partea I, Cernăuț, 1898. (Cf. Morariu C., Părți din istoria Rom. bucovinene. Cernăuț 1893, pag. 217—220.)

2) *P., Ciprian*, compositor, fiul lui Ir. P., n. 2 Oct. 1854 în Șipot (Bucovina), † 24 Maiu 1883. A absolvat liceul în Suceava în 1873, când a intrat în seminarul clerical din Cernăuț spre a studia teologia; dupa înființarea univ. Francisco-Iosefine, în 1875 trecu la facultatea filosofică, unde remase până în 1878. Având talent deosebit pentru musica, se inscrie în 1879 la conservatorul din Viena, unde petrecu până în 1881. A fost profesor de musică la gimnasiul super. din Brașov și dirigent al corului dela biserica Sf. Nicolae. Capătând morb de piept, se duse în toamna anului 1882 la Italia, unde făcu cunoscința vestitului compositor Verdi. Agravându-i-se morbul, se întoarse în patrie la Stupca, unde repoză. Are preste două sute de compozițiuni, lunesci și bisericesci, între cari și renumita operă *Craiu nou*, ale căror melodii sunt naționale și armonioase, multe din ele sunt publicate. Puținele lui poesioare vedesc talent poetic. Cântecelile studentesci, tipărite în Viena în 1888, au devenit populare. (Cf. Morariu C., Părți din istoria Românilor bucovinene. Cernăuț 1893, pag. 254—267.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Porumbu mare, v. Galambfalva.

Porunca, ordin. Cele 10 porunci, v. Decalog.

Porunci bisericesci, în special se numesc așa cele 5 porunci propuse de cătră biserică credincioșilor spre observare. Biserica are drept de a crea lege și de a da credincioșilor sei porunci pe cari aceia sunt datori a le observa. P. b. la începutul creștinismului se observau pe baza tradițiunilor apostolice și numai mai târziu au fost formulate și propuse de cătră biserică în forma lor de ași. P. b. sunt 5 și anume: 1) Sa ții serbătorile cele alese și legate. 2) Să ascultți sf. liturgie în Dumineci și serbatori. 3) Să ții posturile și ajunurile anului. 4) Să te mărțurisesci și cumineci cel puțin odată pe an (la sf. Pasci). 5) Sa nu faci nuntă în unele timpuri oprite ale anului. Pe unele locuri s'a adaus și a 6 poruncă, adecă despre platirea decimelor sau contribuțiunilor rânduite pentru trebuințele bisericeii. P. b. în esența lor se pot considera ca explicări ale poruncilor dumnezeiesci și de

aceea în catechisme și tractatele teologice sînt puse imediat după cele 10 porunci. [Dr. I. R.]

Poruțiu, Ioan, n. 25 Ian. 1842 în Almașul mare (Trans.). Și-a făcut studiile la liceul rom.-cat. din Cluj (1854—62) și la facultatea de drept din Budapesta (1862—66). A fost colaborator și, în curs de un an, redactor resp. (1868—70) al ziarului »Federațiunea» (v. ac.). În acest interval i-s'au întentat mai multe procese de presă și a fost condamnat la zece luni închisoare de stat, și internat în Vác (1871). Dela 1873—80 a fost practicant de avocat în Turda, Blaj, etc. Dela 15 Febr. 1880 până 1 Apr. 1901 a funcționat ca secretar-interpret la consulatul general al României în Budapesta. [I. St. Ș.]

Posad, una din dările primitive ale principalilor rom., ce se percepea pentru întreținerea garnisoanelor de prin orașe.

Poșarevaț, (*Požarevac*, fals *Passaroviț*), oraș în Serbia, aproape de Morava, 11,450 loc. (1895); la 21 Iul. 1718 aci s'a încheiat pace între creștini și Turci. (v. *Passarovitz*.)

Posauna, denaturarea cuvîntului german *Possane*, v. *Trombon*.

Poseidon, la Greci zeul mării și al apelor curgătoare, fiul lui Kronos și Rhea, bărbatul Amphitritei, tatăl lui Triton. Se închipuia ținînd în mână o furcă cu trei coarne. Calătorește pe fața mării în un car tras de cai și e urmat de alți zei de mare. În fundul mării are un palat splendid și în mânia sa produce cutremur de pămînt. Când zeii și-au împărțit lumea, Zeus a căpătat cerul, P. marea și apele, iar Pluton infernul. P. e identic cu Neptun la Romani.

Posen, prov. prus., 28,962 km², cu 1.828,658 loc. (1895), 52% Poloni; șes udat de Warthe și Netze; pămînt roditor. *Gubernamentul P.*, 17,512 km², cu 1.173,211 loc. (1895). *Capitala P.* (polon. *Poznań*) dela 1827 e fortăreața de primul rang, 73,239 loc. (1895), ³/₇ Poloni; reședința unui arhiepiscop, catedrală în stil gotic (zidită 1775, capela de aur); biblioteca Raczyński; multe palate; 2 gimnasilor clasice, 1 real, seminarium preoțesc, seminarium de învățătoare, școala de arhitectură, institut de surdoinuși; cameră de comerț, filiala bancii imperiale; direcțiune de cai ferate. Industria e reprezentată prin mori, fabrici de spirt și licor, fabrici de bere. Comerțului însemnat cu cereale, spirt, lână, etc. 11 Dec. 1806 aci s'a încheiat pace între Napoleon I și Frideric August II al Saxoniei.

Posesoci, com. rur. în România, j. Prahova, compusă din 3 căt., cu 2030 loc. (Dicț. geogr. 1897), 4 biserici și 1 școală; isvoare cu apă minerală.

Posesiune, deținerea unui lucru. Cel ce deține un lucru, ca proprietar are o posesiune deplină. Ca P. să aibă efecte legale trebuie să întrunească următoarele două elemente: faptul material al deținerii lucrului pe față, unit cu intențiunea de a-l face al său (corpus et animus). Faptul simplei dețineri al unui lucru, fără intențiunea de a-l face al său, nu da nici un drept. Chiriașul s. e. deține lucrul în numele proprietarului, dar nu-l posedă, căci îi lipsește »animus», intențiunea de a face al său lucru deținut; în acest caz P. se numește precară. P. este apărută printr'o acțiune numită posesorie, cu condițiunea ca să fi posedat cel puțin un an. În-

semnătatea P. este că duce la prescripție (v. ac. și Detențiune, Depositate).

P. de pămînt, v. Proprietatea fonciară.

Posesiv, (gramat.) pronumele, care arată o posesiune, s. e. al meu, a mea, etc.

Poseșor, (*lat.*) detentorul unui lucru. (v. Posesiune.)

Posibilitate, (filos.) denotă caracterul logic al celor posibile, faptul că actele gândirii nu conțin contradicțiune. Judecățile, cari exprimă o posibilitate, se numesc problematice. [Pl.]

Posilipo, un deal situat spre nord-vest dela Neapolea, renumit prin *peștera dela P.*, 690 m. lungă, 6'5—10 m. largă și 7—25 m. înaltă, ce duce ca o cale la Pozzuoli. La intrarea în peșteră se află așanumitul mormînt al lui Virgil. Paralel cu aceasta e *grotta nuova di P.* pentru tramvaiul cu vapor.

Posiția, (mus.) în teoria elementară a muzicii e locul ce ocupă o notă, o cheie, un accident pe portativ. În studiul armoniei P. e modul de distribuire între diferitele voci a notelor ce formează un acord, abstracțiune făcînd de nota basului, a cărei schimbare nu mai aduce o nonă P. ci o resturnare. În jocul instrumentelor sensul cuvîntului P. variază după mecanismul lor.

Posițiune, (*lat.*) situațiune, stare, loc. În prosodie P. prelungea în ton a unei vocale scurte, când îi urmașea două sau mai multe consoanțe.

Positiv, 1) în gramat. primul grad al comparației la adiective și adv. (v. Comparativ.) 2) în filosofie un lucru, fapt sau fenomen atunci, când siguranța sa este stabilită; într'o formă peremptorie tot ce se razimă pe experiență. P. se ia și în loc de afirmativ. Opus: negativ. Dropt P. se numește acela care e scris, în opoziție cu dreptul natural, care nu e scris. [Pl.]

Positivism, (filos.) în genere acel punct de vedere în filosofare, care nu trece preste datele experienței. Metafisica este imposibilă după vederile pozitivismului. În acest înțeles pozitivismul a fost Epicureii și Hume (v. ac.). Adevăratul întemeietor însă al pozitivismului filosofic a fost August Comte (v. ac.) (1798—1857). El și-a numit sistemul său astfel pentru cuvîntul că, cu excluderea ori cărei metafisici și teologii, s'a mărginit numai la sistematizarea legilor, ce regulează fenomenele din natură pe baza datelor experienței. Pentru P. teoriile nu au alt obiect decît coordonarea faptelor observate. Într'un anumit înțeles ca pozitiviști se pot considera Renan și Littré, Stuart Mill și H. Spencer. Tot așa Dühring și Avenarius. [Pl.]

Poslujnicii, servitorii mănăstirilor și ai boierilor, în Rom., scutiți de dari cătră stat. P. erau bogăți, ca dările lor plătite boierului să-i facă venit bun.

Post, este abținere pe un timp anumit dela ori ce mîncări sau numai dela mîncări de carni, împreună cu abținere dela rîuțați sufletesci. În acest înțeles P.-ul este act de virtute al abnegării și penitenței, act de pietate. P.-ul este cunoscut și la popoarele străine de creștinism; în legea veche a iudaismului sînt urme clare despre instituirea și observarea P.-lui. Din primele secole ale creștinătății s'a desvoltat și s'a stabilit și P.-ul de 40 zile al sf. Paresimi, care formează o pregătire spirituală spre serbatoarea cea luminată a Învierii Domnului. Afară

de P.-ul Pascilor (40 zile), după rânduiala bisericească de rit oriental, sunt încă următoarele P.-uri: P.-ul Crăciunului de șese săptămâni, începând din 15 Nov. st. v. S'a introdus mai întâiu în biserica apusană, de unde în secl. IV a trecut și în biserica orientală; al Sf. Apostoli Petru și Pavel, ce se începe Luni după prima Duminecă dela serbătoarea Rusaliilor (Duminea tuturor sfinților), deci ține mai lung ori mai scurt; al Sf. Maria, ține două săptămâni, înainte de serbătoarea Adormirii maicei Domnului, din 1—15 Aug.; P.-ul Tăierei capului Sf. Ioan Botezătorul și P.-ul Crucii, ține câte o zi a serbătoarei. Pe lângă aceste nenumărând aci Ajunurile, în prejuria Crăciunului și a Botezului, sunt încă zile de P. Mercuri și Vineri în fiecare săptămână, cu excepțiunea acelor ce cad între Crăciun și Botez, în săptămâna Vameșului și a Fariseului, în săptămâna luminată și cea după Rusalii, și dacă pe acele zile cade vr'o serbătoare a Domnului Is. Chr. Mercuri, în memoria că în acea zi s'a făcut sfat de a prinde pe Is. Chr., iar Vineri în amințirea morții de pe cruce a Mântuitorului. (Cf. Sam. Klein, Dissert. de jejunii gr.-orient ecclesiae. Viennae, 1782; Dr. Fel. Brau, De jejunii eccl. Magnovaradini, 1889; Conciliul prov. I al prov. biser. gr.-cat. de A.-Iulia și Făgăraș, titl. VI, c. 8. Blaj, 1882.)

Postul deștei Ceres, la Romani s'a introdus la 191 a. Chr. la îndemnul cârșilor sibyllice (v. ac.), mai întâiu tot la 4 ani, mai târziu în tot anul. P. d. C. s'a numit: Ieiunium Cereris.

Post, loc destinat a fi ocupat de unul sau mai mulți oameni într'un scop determinat (s. e. P. telegrafic). În sens militar: grup de oameni armați, instalați într'un punct pentru a exercita o supraveghere sau o pază. P. mic, P. special, P. detașat, elemente deosebite făcând parte din un sistem de ante-posturi.

Post, Albert Hermann, iurist germ., n. 1839 în Brema, † 1895. Campion al științei de drept comparativ. Scrieri: »Das Samtgut« (ed. II, 1879); »Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Entstehung der Ehe« (1875), etc.

Posta, dela lat. *posta p. posita*, stațiune sau loc de oprire. Se înțelege, întâiu ceea ce Francezii numesc *relai*, adică diferitele localități, unde se găsec mijloace de transport, mai ales pentru persoane. În special înțelegem serviciul public de corespondență. În primul înțeles P. avea o foarte mare însemnătate în trecut, dar din zi în zi importanța ei a decăzut, și nu mai există, de când cu construirea căilor ferate, decât prin puține țeri. Altfel stau lucrurile cu privire la P. de coresp., a cărei importanță devine din zi în zi mai considerabilă. Dovadă este și convențiunea Uniunii postale universale, fundată la Berna în 1874, la care au aderat mai toate statele din lume. Serviciul P.-ei, ca serviciu de transport al persoanelor, e foarte vechiu și chiar Romanii îl practicau. Acest serviciu, firesc, a trebuit să se desorganizeze cu prilejul invasiunilor barbare dela finea secl. V d. Chr. Ca serviciu de corespondență, P. deși e cu totul modernă, totuși putem seinnala existența unor servicii de curieri încă în antichitate la cele mai multe popoare, ba chiar și selbatecii au mesagerii lor. Mai ales Grecii și Romanii avură nisee servicii destul de bine organizate. (Cf. C. G. Disescu,

Curs de drept public român, vol. III. Buc. 1891 și N. Idieru, Op. cit.) [N. I. Idieru.]

Postament, o basă sau piedestal pe care se așeza o statuă, bust, un vas de flori, etc.

Postav, în sens propriu este o stofă de lână, în diferite forme de țesătură, care nu se observă decât atunci, când P. după folosință se roade. P. e de mai multe soiuri, având diferite numiri. (v. Pănura.)

Post-data, înseamnă un document cu dată mai târzie, decât cum de fapt i-se compete.

Postelnic, (Marele P.), dela postelja slav., postelnik bulg., etc., una din înaltele demnități nobiliare în trecutul țerilor rom. La început atribuțiunile acestui demnitar erau acelea de șambelan intim, mare camerier al odăii de dormit a Domnului. Apoi deveni (secl. XV) un equivalent al marelui palatului, cum spune și Cantemir. Dintre boieri, numai el avea voe să intre în camera de dormit a Domnului, și neanunțat. Cu timpul, importanța lui crescă din ce în ce. Era unul din cei șese mari demnitari de divan.

Nu trebuie confundat Marele P., demnitatea efectivă, cu P.-ul simplu, cu care titlu găsim nenumărați boieri de țeară începând din al XVI secl. până la jumătatea celui trecut. Acesta era un simplu titlu onorific, fără atribuțiuni speciale și fără importanță, care se da boierilor de țeară, ca o distincțiune a calității lor de boier (sau boierinas). Era un titlu onorific și în același timp ereditar. Tot ca titlu onorific găsim și pe cel de »logofet«, care nu trebuie confundat cu »Marele logofet«, și mai rar pe cel de ban, spătar, paharnic, comis, cari de asemenea sunt deosebite de demnitățile de curte cu același nume, etc. [O. G. L.]

Poste restante, sânt cuvintele ce se scriu pe un plic cuprinzând o scrisoare, fie chiar sub numele destinatarului, pentru ca după o comună înțelegere, dintre cel ce scrie și cel ce va primi scrisoarea, aceasta să nu cadă în alte mâni, fie când pentru un timp nu se scie unde se găsec destinatarul, în scopul ca scrisoarea să rămână la biuroul locului unde e expedită, până va veni să o reclame el însuși. (v. Adresa.)

[N. E. Idieru.]

Posteri, (lat.) urmași, **Posteritate:** viitorime, **Posteriora,** lucrurile ce urmează, întâmplari mai târzie.

Posterior cambial, girant care în seria girurilor urmează după alt girant. (v. Anterior cambial.)

Post-glacială, (geolog.) *epoca* care urmează imediat epocii glaciare, condițiunile climatice însă erau mai favorabile decât în această diu urmă epocă. Omul avea craniul mesaticfal, aproape ca al nostru. Armele și instrumentele erau sculptate și lustruite, de unde și numirea de *epoca pietrei lustruite* sau *neolitică*.

Post hoc, ergo propter hoc = după aceasta, prin urmare pentru aceasta, este sofisma prin care cineva caută să stabilească o legătură necesară sau causală între două fapte sau fenomene, întemeindu-se pe simpla lor succesiune. Vulgular face, s. e. o astfel de sofismă când, dacă se întâmplă vr'un resboiu sau vr'o epidemie după ce s'a ivit o cometă, afirmă că cometa este cauza acelu resboiu sau epidemii.

Posthumus, v. Postum.

Postilla, se numia în evul mediu explicarea pericopei din sf. Scriptură sau homilia; numele și-l are de acolo, că predicatorul bis. de comunu începea cu cuvintele »Post illa verba textus«, colecțiunile de atari cuvântări se numesc »Postilare« și corespunde la homilia sau căzauie.

Postillon, (*franc.*) servitor sau călăreț de postă; conducătorul carului de postă.

Postilimum, (*lat.*) o ficțiune în virtutea căreia cetățeanul roman, întors din robie la Roma, redobândește sau e considerat că n'a pierdut drepturile sale pe cari, altminteri, le-ar fi desființat starea sa de captiv.

Postludium, (*lat.*) nume dat unor bucăți musicale pentru orgă ce se execută la sfârșitul serviciului religios, în timpul când publicul părăsește biserica. [T. C.]

Post nubila Phoebus, (*lat.*) după nori soare, după ploaie senin.

Postscenium, (*lat.*) la teatru spațiul din dosul scenei.

Postscript, (*lat.*) adaus la o scrisoare terminată.

Postulat, (filos.) se numește primirea unui fapt, a cărui valoare nu are nevoie de a fi discutată și probată. Kant numește P. și acel imperativ practic, care, dat a priori, nu are trebuință de aplicarea posibilității sale. Pentru cugetarea empirică el stabilește următoarele trei postulate: a) tot ce concordă cu condițiile formale ale experienței, este posibil; b) tot ce stă în legătură cu condițiile materiale ale experienței este real. c) tot ceea ce este determinat priu nex causal în conformitate cu condițiile universale ale experienței, este necesar. [Pl.]

Postum, (*lat.*) 1) cel mai tânăr frate sau cel născut după testamentul ori după moartea tatălui său. Copilul născut după moartea tatălui, dar în intervalul de cel mult 300 zile dela moarte, e considerat ca copil legitim și se bucură de drepturile acordate acestora. Legitimitatea copilului P., născut după 300 zile dela moartea tatălui, poate fi coutostată (art. 286 și urm. c. civ. rom.). 2) Op publicat după moartea autorului: operă postumă, scriere postumă.

Pöstyén, (slav. Pistyan), comună mare în cott. Neutra (Nyitra), lângă riul Vag, 4643 loc. Slovaci. Are pretură, judecătorie, ferceptorat, port, stațiune telegrafică și de cale ferată, etc. Băile sale sulfuroase și limoase, aranjate după comfورتul cercințelor moderne, aparțin celor mai renumite băi de cură din Ungaria. Pe au cam 2500 oașpeți. Folosesc la podagră, chiragră, reumă și diferite boale interne și de piele.

Pot, măsură de fluidități; în Elveția face 1·5 l. în Dauemarca 0·9661 l.

Potagere, *zarzavat* sau legume sânt plantele ce se cultivă pentru usul culinar. Se divid în plante P. proprii, precum varza, cartoful, morcovul, și în plante P. de condiment, adică acele care le întrebuințează numai spre a da gust bucatelor s. e. mărarul, pătrunjelul, etc.

Potaissa, (Potavissa), oraș roman în Dacia, la Turda de azi. P. se afla pe platoul dela nord-vestul Turzii, unde s'au găsit multe statue, vase, monete, etc. romane și se cunoșc și urmele unui apeduct. P. a fost oraș înfloritor. În apropiere Romanii aveau mine de sare. Locul unde a fost P. se numește azi: Cetate, magh. Oláh vár.

Potâng, laț scurt și gros dela plug, având un ochiu mare (belciug), priu care se trece capătul dela grindeinul plugului.

Potârnică, (zool.) v. Păturuica și Lagopus.

Potasa, identic cu hidroxidul de potasiu sau cu kalium causticum, și se obține în bucați și în bastoane de culoare albă, foarte avide de apă. Se obține în industrie dela tratarea carbonaților de potasiu în prezența apei.

Potasa de sfeclă, potasa sau carbonat de potasiu preparat din melasa sfeclelor, remase dela preparația zahărului. Pulpa vegetală se usucă și se calcinează, dând astfel 30—60% carbonat de potasiu, 10—50% carbonat de sodiu.

Potasiu, metal monovalent, face parte din grupa metalelor alcaline fixe. Descoperit în 1807 de către Davy priu electroliza hidratului de potasiu. Foarte răspândit în natură sub formă de săruri, ca: nitrat, chlorur și sulfat, în depozitele dela Stassfurt. Are culoare argintie, la temperatură ordinară se oxidează foarte ușor, transformându-se în hidroxid de potasiu, de consistența cerei, deci moale. Gr. spec. 0·865; p. t. + 62·5°. Sărurile sale se recunoșc priu aceea, că colorează flama în albastru-violet și dau precipitate cu chlorurul de platină și acidul tartric.

Potator, cel ce obișnuiesc să bea mult din beuturile spirtuoase.

Potbeal, (botan.) v. Podbeal.

Potcap, acoperământ de cap folosit de preoții și călugării orientali. Are forma unui cilindru, dar în partea superioară e mai larg ca în cea inferioară.

Potcoava, com. rur. în Rom., j. Olt, compusă din 6 căt., cu 2189 loc. (Dict. geogr. 1895), 4 biserică și 1 școală. Pe teritoriul com. se află gara P. a liniei ferate București-Vêrciorova.

Potcoava, ferul ce se aplică pe copitele cailor și nughiiile boilor de jug, ca să nu sufere de picioare, umblând pedrumuri așterunte cu pietriș, strade pardosite sau pe ghiță.

Potcoava, viu ușor ordinar.

Potcoavă sau *Serbega*, numele de familie al fraților după mamă ai lui Ioan Vodă cel Cumplit. Au fost 3: *Ioan*, *Alexandru* și *Constantin*. Alexandru avu un fiu *Petru*. Ei s'au ridicat pe rând ca pretendenți la tronul Moldovei, ocupat de Petru Schiopul. *Ioan* gouesce pe Petru în 10 Nov. 1577 cu ajutorul Cazacilor. Pașii dela Silistra, Nicopoli, Vidin și Bender, cu ajutor muutenesc, reasează pe Petru, uciđând pe Ioan P. *Alexandru* isbutesece și el cu ajutor căzacec și țerănesc să isgonească pe Petru († 1578), dar preste o lună e înțepat de Turci. În Aug. 1578 viue *Petru*, în Oct. acelaș an *Constantin*, cari sânt însă respuiși de Turci.

Poteca, *Eufrosin* (din botez *Dimitrie*), n. 1786 în Nucșoara (j. Prahova), † 1859. Iuvșta la școala greceasca din Bucuresci; la 1812 se calugari, primind numele de Eufrosin, și studiă literatura greacă, limba latină și teologia. George Lazăr îl faci ajutorul său, punându-l să predea geografia, în limba română, la Sf. Sava. La 1820 fii trimis ca stipendist în străinătate, studiă teologia, filosofia și istoria. La 1825 numit prof. la Sf. Sava, sub direcția lui Ioan Eliade Rădulescu. La 1829 înălțat la rangul de archimandrit și numit egumen la manastirea Motrul din Dolj. Scrieri principale: Curs de religiuue și de geografie; Filosofia cu-

vântului și năravurilor; Sfânta Scriptură într'o sută și patru istorii; Catechismul cel mare; Istoria mănăstirilor Valachiei, etc. (Cf. »Viața și operele lui Potecaș de G. Dem. Teodorescu; »Revista nouă«, a. I p. 421.)

Potecași, soldași și indiviși înarmați, organizați pentru urmărirea reușăcătorilor.

Potel, 1) *P.*, baltă mare în Rom., j. Romani, formată din vârsarea Dunării; se întinde dela com. Jauca până la Corabia și presintă 4 insule mai mari. Produce foarte mult pește. 2) *P.*, com. rur. nu departe de balta cu același nume, cu 872 loc. (Dicț. geogr. 1889.)

Potemkin, *Gregorie Alexandrovici*, principe mareșal rus, n. 1739 la Smolensk, † 1791 în Bessarabia. La început a fost oficier de gardă; la 1776 devine favoritul țarinei Catarina II. La 1783 a cucerit Crimeea. Visitând Țarina la 1787 provincia cucerită, *P.* a improvizat în calea ei localități false, ascunzând astfel miseria în care se afla Crimeea.

Potența sau *Putința*, (fil.) tot ce există numai în puterea de a fi în cauza sa, dar nu în fapt. *Potența* se utilizează mai cu samă în matematica spre a arăta productul din factori egali. În filosofie se numește în genere *Putință*: capacitatea unui corp de a acționa asupra altuia schimbându-l; înseamnă apoi: condițiunea pentru realizarea unei acțiuni, principiul intern al posibilității și realității unor anumite fenomene. În gramatică se numește *potențial* modul verbal, care prin forma sa exprimă posibilitatea lucrării exprimate prin verb. [Pl.]

Potentat, v. Podesta.

Potențial, (lat.) ceea ce exprimă o posibilitate. *Medicamente P-e*, medicamente cu efect indirect.

Potențial, termen de calculațiune, care facilitează deslegarea tuturor temelor referitoare la puteri ce scad indirect în proporțiune cu pătratul distanței. (P. electric și magnetic). Cf. Mathieu, Teoria P.-lui.

Potentilla L. (botan.) gen din fam. Rosaceae, tribul Potentilleae, cuprinde plante subfrutescente sau erbacee, rar anuale, glabre, péroase sau sericeo-tomentoase. Acest gen se divide în mai multe secțiuni, considerate de unii botaniști ca tot atâtea genuri distincte așa sînt: *Comarum L.*, *Fragariastrum Schur.*, *Sibbaldia L.*, *Tormentilla L.*, etc. *Potentilla* are vr'o 120 specii, răspândite mai cu samă prin regiunile temperate și arctice ale emisferei boreale. Dintre numeroasele specii, ce cresc în părțile noastre menționam: *P. alba L.*, *P. reptans L.*, vulgar Cinci degete, *Iarba degetelor*, *P. argentea L.*, vulgar Scrintitoare, *P. recta L.*, vulgar Buruiană de cinci degete, *P. Anserina L.*, vulgar Coadă racului, etc.

[Z. C. P.]

Potenza, (până la 1871 *Basilicata*), prov. în Italia infer., 9962 km², cu 549,771 loc. (1897), traversată de Apeninii neapolitani. *Capitala P.* are 16,968 loc.; reședința episcopoeasca.

Potera, ceata de Arnași în țările române; avea misiunea sa urmărească hoții de codru.

Poterium L. (botan.) gen de plante de comun erbacee din fam. Rosaceelor, trib. Poterieae, cu foi imparipenate și flori capitate sau spicate. Cuprinde și subgenul *Sanguisorba*, cu florile toate

hermafrodite, cu ca. 20 specii temperatboreale, dintre cari cităm ca frecvente în părțile noastre: *S. officinalis L.* »sângeric« »sorbistrea«, apoi *P. polygamum W. K.* și *P. Sanguisorba L.*, ambele cunoscute sub numirea populară »cebarea« și usitate odinioară și în medicină ca antihemoragice.

[A. Pr.]

Poterne, (franc.) comunicație subterană, ce pune în legătură interiorul unui fort cu caponieră; mai în general ori ce comunicație subterană în fortificație.

Potestate, putere fizică și mai în urmă putere legală; dreptul suveran de a impune și comanda; facultatea de a face ceva.

Potestate paternă, (puterea părintească), este dreptul ce îl au părinții de a conduce crescerea și educația copiilor lor. *P. p.* se exercită de tată și în lipsa tatălui de mamă. În vechii drept roman, *P. p.* făcea parte din drepturile politice și se exercita numai de cetățenii romani, cari aveau dreptul de viață și de moarte asupra copiilor lor și a celorlalți descendenți. În dreptul modern, *P. p.* constă în a pune pe copii sub autoritatea părinților pentru a-i crește și educa. În acest scop, legea obligă pe copil a locui la părinții săi, a-i onora și asculta și în cas de ne-supunere, părinții au dreptul de corecțiune, care constă în a cere tribunalului, ca să închidă pe copil pe un timp oarecare. Când copilul are avere sau exercită vr'o profesiune, chiar dacă e mai mic de 16 ani, nu poate fi arestat decât cu autorizația președintelui tribunalului. *P. p.* dă dreptul la usufructul legal (v. ac.). *P. p.* încetează prin emanciparea sau ajungerea la majorat a copilului și prin declararea părintelui ca nedemn. (Cf. art. 325 și urm. c. civ. rom.).

Pothenot, *axioma lui*, metoda fixată de *P.*, prin care se poate stabili la lucrări trigonometrice și topografice din trei puncte stabilite, dar neaccesibile, un al patrulea punct.

Pothos, în mit. grecească personificarea dorului de amor. În templul zeiței Aphrodite statua lui *P.* era pusă lângă statuetele lui Eros și Himeros.

Pothos L. (botan.) gen din fam. Aroideae, tribul Orontieae, cuprinde tufe înalte scandente, foarte ramificate; are vr'o 40 de specii, răspândite prin Asia continentală și insulară, în Australia, în insulele Oceanului Pacific și o specie crește și în Madagascar. Dintre speciile acestui gen menționăm *P. scandens L.* [Z. C. P.]

Potichomanie, (grec.) înfrumusețarea vaselor de sticlă cu chipuri lipite pe partea internă a pereților; spațiul dintre chipuri vine colorat.

Potienire la cai, se numește împiedecarea și căderea lor față de un obstacul neprevăzut. *P.* este un defect și cusur al cailor, care le depreciază valoarea și numai cu greu îl putem combate.

Potidaea, (ist.) colonie corintică în peninsula chalcidică Pallene; darîmată de catra Atenieni la 429 a. Chr. În locul ei pe timpul domniei macedonene se afla colonia Cassandrea.

Potio, numire dată unor beuturi medicamentose, s. e. *P. Riveri*, *P. Tood*.

Potir, (grec) păhar eucharistic, în care se consacră vinul respective sf. sânge al lui Isus Christos.

Potir, (lat. calyx), calicele la flori, cu care sînt acoperite părțile interne, gingașe ale florilor. *P.*-ul de obicei e verde, uneori e și în alte

colori; e format sau de o foaie sau de mai multe, cari uneori sînt concresecute.

Potoc, magh. *Potok*, com. rur. în Bănat, cott. Caraș-Severin, 1467 loc. Rom.

Potocki, 1) *P.*, *Stanislau Felix*, conte, n. 1745, † 1805, comandantul artil. polone; la 1792 a creat în interesul Rusiei confederația de Tar-govice. 2) *P.*, *Alfred*, conte, bărbat de stat austriac, n. 1817, † 1889 în Paris; fost inin. de agricult. și prim-ministru în Austria; 1875—83 guvernatorul Galiției. 3) *P.*, *Ioan*, conte, scriitor, n. 1761, † 1815. Scrieri: *Essai sur l'histoire universelle et recherches sur la Sarmatie* (1789, 4 vol.), etc.

Potomac, rîu în America nordică; isvorește în partea estică a Alleghanilor, formează frontiera între Maryland și Virginia, se varsă în sinul Chesapeake; 640 km. lung, pe 160 km. pot întra pe el și năi de ocean.

Potomania, (med.) mania de a bea multe beuturi spirituoase. v. și Beția.

Potop sau *Diluviu*, în popor de obicei *P. lui Noe*, este vîrsarea de ape, ce după sf. scrip-tura, a lasat-o Dumnezeu pe timpul lui Noe pentru pedepsirea oamenilor păcătoși și care e descrisă pe larg în biblie. *P.* a dat ansă la o mulțime de discuții, religioase și științifice, cu privire la originea tradiției din biblie și la întrebarea, cum s'a petrecut această vîrsare de apa. Intre altele se susține că tradiția are două izvoare: cel jehovist și cel elohist. Apoi, se mai presupune că scriitorii biblicii s'au inspirat din miturile babiloniene și indice. În epoea indică Mahābhārata se gasec povestiri asemănătoare, cum și în poemele Bhāgavata Purāna, și Matsya Purāna.

O explicare fizică a *P.*-lui, dacă cumva va fi fost o inundație totală a pămîntului, a dat-o astronom englez Halley, dela începutul secl. XVIII, prin ipoteza trecerii apropiate a unei comete, a cărei coadă ar fi înecat pămîntul. Unii savanți admit existența unui *P.* în trecutul departat, ca să poată explica prezența oaselor fosile și a crustelor pe virful celor mai înalți munți. În general în știința se admite posibilitatea *P.*-urilor și repetarea lor la anumite perioade de mai multe mii de ani. În timpul din urmă savantul geolog Suess a cautat, în prima parte a opului său *»Antlitz der Erde«*, să dea o explicare științifică. basată pe poemele babiloniene și biblice; el stabilesc ca *P.* biblic a avut loc, dar a fost prin inundarea mării spre uscat, nu numai prin ploii; a fost un val de mare și o tromba de apă. [Nigrim.]

Potop de sînge, în mitol. popoarelor nordice. Zeii Odin, Wili și We au ucis pe Ymir, uriașul primitiv, și din rînile lui a curs atîta sînge, încât toți uriașii de pe atunci s'au înecat.

Potoroanca, în povestile române numele unei fete de smeu.

Potosi, capitala unui departament în Bolivia (America sudică), situată la 3960 m. preste nivelul mării; 15,900 loc.; în muntele *Cerro de P.*, înalt de 4688 m., sînt mari mine de argint.

Potpourri, (*franc.*) titlu dat în muzică unor bucați formate din arii legate împreună și formând astfel un tot mai mult sau mai puțin împetritat. Acest titlu se dă mai cu samă la bucați instrumentale pentru piano sau alt instrument,

sau chiar pentru un ansamblu instrumental. Motivele întrebuițate pot fi luate fie din aceeași operă, fie din opere deosebite, fie chiar din romanțele sau melodii, ce se bucură de favoarea publicului. [T. C.]

Potroaca, una din numirile populare ale plantelor: *Erythraea Centaurium Pers.* și *Erythraea pulchella Fries.* (v. ac.)

Potroneucl, veche monedă romană de șese bani.

Potsdam, guvern. în prov. prus. Brandenburg, 20,641 km², cu 1.651,976 loc. (1895). *Capitala P.*, a doua reședință regală, situată lângă Havel, are 58,455 loc. (1895); castel regal (din secl. XVII), casa orașului cu un obelisc de marmoră; mare orfanotrofiu militar; biserica garnisoanei cu renunții joc de clopote, etc.; curtea de compturi a imperiului german; observatoriul astronomic și meteorologic, institut de geodesie; gimnasiu clasic și real, școală reală, 2 seminarii de învățătoare; școale militare de diferite grade; școală de grădinarit; industrie textilă și de chimicalii; grădinarie artistică. În apropiere e castelul Babelsberg, colonia rus. Alexandrovka; castelele regale Sanssouci, Noul Palat, Palatul de marmoră și Charlottenhof.

Pott, *August*, prof. și lingvist de renume, n. 1802 în Nettelrede (Hannovera), † 1887. Scrieri: *»Etymologische Forschungen«* (6 vol.); *»Die Zigeuner in Europa u. Asien«* (1844—45, 2 vol.); *»Die Personennamen«* (ed. II 1859); *»Die Ungleichheit der menschl. Rassen«* (1856), etc.

Potteries, revier industrial în Anglia, cott. Stafford, cu numeroase orașe și sate și ca. 243,000 loc. Centrul fabricației de porțelan; oraș principal Stoke-upon-Trent.

Pottii, malum, (med.) este o leziune a coloanei vertebrale, caracterisată prin o ghebositate (cooșă) provocată de o carie tuberculoasă a osului. După Lannelong este o tuberculoasă vertebrala. Alterațiunile sînt de trei ordine: 1) a rachisului; 2) a mîduvei și nervilor rachidieni; 3) a viscerilor în formă de complicațiuni la distanță. E o boală cu totul cronică, durând mai mulți ani, terminându-se cu moarte prin paraplegie sau alte leziuni viscerale tuberculoase. Vindecarea este posibilă, dar numai în mod relativ.

Pounxa, borax de Tibet.

Pouqueville, (1770—1838), istoriograf francez; a fost consul francez la Ianina (Epir) pe lângă renumitul Ali pașă. De aici a facut multe călătorii prin Albania, Grecia, Macedonia, publicate în *Voyage en Grèce*, Paris 1820, trad. nemșesce de Sickler, *Reise durch Griechenland*, Meiningen 1824.

Poussin, 1) *P.*, *Nicolau*, pictor, n. 1594 în Normandia, † 1665 în Roma. A pictat peisagiuri și scene istorice. 2) *P.*, *Gaspard* (Dughet), pictor, n. 1613, † 1675 în Roma; are peisagiuri excelente.

Poveste, narațiune, basm (v. ac.).

Povestea numerilor, un șir de cimilituri dela unul pîna la doisprezece, de cuprins moral, religios sau mitologic. S. e. *»Dascăle prea învețate, cel ce înveți pe școlari carte, spune-mi mie cine e unul? Unul, fiul Mariei«*, ș. a. E *»un fel de carte poporană, de origine persană, cunoscută Românilor din secl. XII și care, poate tot de pe atunci, s'a propagat din regiunea dunăreană preste mai întregă Europa«*, în felurite variante.

La noi se află în trei variante, din cari două ca părți ale altor basme. (Cf. Cărțile poporane ale Românilor, p. 567—608, de B. P. Hașdeu.)

Povești populare, împreună cu colindele și descântecurile, sunt cele mai vechi tradițiuni poporane. Ele sunt remășițele miturilor religioase naturale din copilăria popoarelor, și simbolizează puterile și fenomenele naturii în luptă unele cu altele; unele sunt sau se pot lua ca alegorii de idei morale. P.-le române sunt pline de cugeterii înțelepte și de simțeminte morale. Caracteristicile sunt în ele idea și simțământul dreptății, simpatia pentru întreaga natură, cu deosebire mila pentru ființele slabe și nedreptățite, și credința în triumful binelui în contra răului, ceea ce se vede din sfârșitul basmelor, totdeauna fericit pentru eroii lor și pentru toți cei buni. Nu mai puțin însemnate sunt P.-le din punctul de vedere literar, pentru limba lor cea frumoasă, plină de maiestate, de farmec poetic și de armonie musicală, uneori chiar versificată. Interesante sunt cu deosebire idiotismele din ele și formele tipice, tradiționale, cu cari încep și se termină P.-le, și se face trecerea dela o serie de idei la alta. Cele mai vechi colecțiuni de P. p. sunt ale lui Perrault la Francezi, Grimm la Germani; la noi ale lui Schrott (1847) în l. germ., apoi Ispirescu, Fundescu, N. D. Popescu, Hîntescu, I. Creangă, Pop Reteganul, D. Stăncescu, I. Sbiera, Elena Sevastos. Mai toate se găsesc resumate în »Basmele române« de L. Șăineanu. (v. Basm. Cf. »Poetica și chestiuni literare« de M. Strajanu, art. Basmele.)

Powell, John Wesley, geolog și etnolog, n. 1834 la Mount Morris (New-York), a îmbrățișat la început cariera militară. În urmă după ce își pierdă brațul drept în lupta dela Shiloh, fù numit profesor de geologie la Wesleyan University și mai târziu la școala normală dela Illinois. În urmă fù ales director al nou-înființatului birour geologic dela Washington. A publicat mai multe lucrări importante asupra geologiei și etnografiei Americii de nord.

Pozaharici sau **Zaharici**, com. rur. cu cătunele: Harovivul, Malineșni, Mezebrodea, Smuharul și Zolotna, parohie, moșie boierească în jud. Vîjniței (Bucov.), 1116 loc. (1053 ort.-or., 65 mos.), 1 școală primară.

Pozăn, riuleț în Bucovina, un afluent al Sucevei, isvorește de sub poalele munților din partea apuseană a Horodnicului de jos.

Pozna, faptă sau glumă proastă, rea.

Pozséga, (slav. Požega, l) P., cetate lib. reg. în cott. P. din Slavonia, pe țărmul drept al riulețului Orłjava, 4077 loc. Are 1 liceu, școală sup. de fete, școală agronom., orfelinat de băieți, mănăstire de călugări franciscani, e sediul cottului P. 2) P. comitat, în Slavonia, pe țărmul stâng al Savei. Teritoriul 4932 km². Suprafața în nord muntoasă, partea sudică și vestică șesoaasă. Munții mai însemnați în nord Papuk, dela aceștia spre sud grupa Pszunj sau Lujnik cu cel mai înalt pisc din întreg cottul (Brezovo), munții Babjegore și grupa Djel. Rîul principal Sava, în care se varsa, formând numeroase morăstine, toate celelalte riuri ale comitatului; pe lângă produsele îndatinate pe la noi, se cultivează și castane. Se află cărbuni de piatră, lignit și alte minerale; apele minerale

dela Lipik și Daruvár sunt renumite. Locuitorii Croați, Sërbi, Slavoni, Venđi, Germ., Magh., etc. 202,836, de diferite religii și ocupațiuni. Industrie inferioară, comerțul neînsemnat. Numărul analfabeților e mare, întreg cottul are 186 școale: 1 gimn. sup., 1 școală agron., 1 conservator, 7 școale industr. și comerc., 3 civile, celelalte elem. Pentru administrare P. se împarte în 6 cercuri pretoriale, are 1 cetate lib. reg. (Pojeđa), 1 autoana (Brod), 54 comune pol., 544 comune și 72 cătune. P. are un trecut interesant. Regiunea fructiferă a Orłjavei pe timpul Romanilor se numia Vale de aur (Vallis aurea). Numele de P., de origine slavica, s'a dat probabil, în urma pădurilor multe, ce se aflau împrejur. Pe timpul regelui magh. Ladislau cel Sfânt și Bela IV. P. figurează ca ducat; cottul s'a format pe la începutul secl. XIII, independent de Slavonia, fiind supus direct regelui Ungariei. Dela începutul secl. XVIII. P. se amintesc în documente ca parte adnexată Slavoniei. La 1708 dieta ung. enunță, că P. aparține Ungariei, și în art. de lege XCV 1715 se decretează adnexarea P.-ei la Ungaria, dar adnexarea nu s'a efectuit și P. s'a încorporat la Slavonia. [Dr. I. Rațiu.]

P. P. sau **P. p.**, prescurtare pentru: Professor publicus; Pastor primarius; Pater Prior, după numele pontificilor, Pastor pastorum (pastorul pastorilor); praemissis praemittendis; per procura, promisso passato, Poste payée (posta platită) pe telegrame, cari au să fie trimise cu posta la locul destinat.

P. P. O., pentru Professor publicus ordinarius (profesor public ordinar).

Prâcrit, (adecă inferioară, nedesăvîrșita), este o limbă poporală a Indiei, derivată din sanscrita, limba literaturii clasice a Bramanilor și devenită limba literară a religiei buddhaiste. Unii linguiști o consideră ca o răsășița a limbilor Indiei înainte de cucerirea Arilor, și o alatura limbilor drawidiene. (v. Drawiđa.) O gramatică specială a P.-ei e a lui Christ. Lassen, Institutiones linguae praepricae. Bonn, 1836; alta englezese a lui Ed. Byles Cowell, The prakrit grammar of Vararuchi. Hertford, 1854.

Practic, ca atribut exprimă că o lucrare trebuie să fie astfel întocmită, încât în mod simțit și veșt să poată servi unor scopuri hotărîte și potrivite cu interesele vieții. Onu practica este acela, care, fără multe cunoștințe teoretice, numai pe temeiul experiențelor făcute află la anumite cazuri calea și mijloacele, ce duc mai ușor la scop.

Practicant, (*lat.*) cel ce e aplicat ca ajutor ori ca să se deprindă în serviciul practic a vr'unei diregătorii.

Prada, este în general tot ce în resboiu se ia de cătră armată dela statul dușman sau dela privați, îndeosebi averea mișcătoare. Păna la finea resboiului de 30 ani P. se facea fara restricțiune, de atunci înceoace P. în resboiae s'a restrins prin un sistem regulat de rechișițiuni și contribuții, basat pe dreptul ginților. P. se numesc și ceea ce fiarele răpesc pentru hrană.

Pradier, James, (1790—1852), sculptor franc., n. la Geneva, veni de tinăr în Franția. În 1813 i-se dă marelă premiu pentru Roma. În 1827 este ales membru al institutului în locul lui Lemat.

Prae —, v. și **Pre** —.

Praebenda, v. Prebenda.

Praeficae, la Romani, erau femeile bocitoare după moarte. Deita Naenia a fost personificarea bocirii. Bocirea era cântare, ce pe timpul petrecerii mortului la mormânt se cânta ori de rudeniiile mai de aproape ale mortului, ori de P. (prefacute), muieri plătite ca să plângă după moarte. Bocetul avea sunori de durere, era văitate în numele Naeniei, de altă parte o descriere scurtă a meritelor mortului. După ce mortul era îngropat, urmau altfel de cântări și de plângeri, acompianate cu un fel de tube din partea Siticinilor

Praepostváry, *Valentin*, nobil ungar pe vremea lui Mihaiu Viteazul, călătorise prin țările române; în 25 Dec. 1593 el adresează o scrisoare lui Aron Vodă al Moldovei, raportându-i despre mersul resboiului turco-german din Ungaria și sfatuindu-l a se da pe partea împăratului Rudolf. Tot el atrage atențiunea împăratului asupra importanței, ce presintă pentru creștini alianța celor două principate, printr'o scrisoare către arhiducele Mateiu (3 Febr. 1594). Contribui la încheierea alianței celor trei țări, sub suzeranitatea Germaniei, contra Turcilor.

Praeputium, este partea pielii penisului (membrului viril), care acopere glandul (capul) în mod mai mult sau mai puțin complet. Un prepuț prea lung da naștere la inflamația mucoasei lui la »phimosa«; dacă însă inflamația prepuțului se face când e în stare de retragere, se numește »paraphimosa«. Când prepuțul nu e perforat (atresia praeputii), da naștere la imposibilitatea urinării și la intervenire chirurgicală. Inflamațiunea prepuțului și a glandei se chiamă Balanopostita.

Praetorium, locul de frunte în castrul roman; în provincie era sediul proconsulului.

Praetorius, *Mihail*, compositor și scriitor musical, n. 1571 în Eisenach, † 1621; a compus imnuri, liturgii, cântece bisericesti și scrieri asupra artei musicale.

Praf sau *Prav*, termin usitat în Trans. pentru pulbere (v. ac.).

Praf de Colonia, diferite pulbere metalice colorante.

Praf de pușcă, un explosiv, format cam din 75% salpetru, 11·5, sulf., 13·5 carbune; puterea explosiva a P. de p. e datorită formării unei mari cantități de gaze ce se nasc în momentul aprinderii, printre cari sânt: acid carbonic, oxid de carbon, de sulf și azot și alți compozi de sulf și carbon. Un gram praf dă 280 c³. gaze. Puterea absolută a gazelor P. de p. a statorit-o Rumford cu 29,177, Rodmann cu 13,300, iar Abel și Noble cu 6350 de atmosfere. Dela 1890 încoace se folosesc aproape la toate armatele europene P. de p. fără fun, care e compus deosebit din nitroceluloze. P. de p. se folosesc în armate de pe la mijlocul secl. XIV, aflând Berthold Schwarz la 1320 puterea lui explosiva, din care cauză mulți îl țineau inventatorul P. de p. Acum e constatat, ca Chinezii deja 600 ani a. Chr. au folosit P. de p. pentru scopuri tehnice, iar Indii și Arabii l-au cunoscut pe la anul 200 a. Chr.

Praf de Xanthos, acidul xantogenic C⁸ H⁸ OS². Se obține delat sulfurul de carbon, când i-se adaugă potasă alcoolică; cu salpetru și carbune da o pulbere explosibilă.

Praf de zinc, zinc pulverizat; amestec de zinc fin pulverizat cu oxid de zinc (ZnO).

Praga, (ceh. *Praha*), capitala Boemiei, vechea residență a regilor boemi, situată pe ambele laturi ale râului Moldva, preste care sânt 8 poduri, între cari podul Carol 502 m. lung, de piatră, cu statua lui Nepomuk; 180,530 loc. (1890); numeroase piețe și strade frumoase și edificii monumentale: biserica St. Veit (cu mausoleu regal din marmoră de Carrara, mormântul de argint al lui Nepomuk, capela lui Venzel); măn. premonstratensă Strahow; castelul regal zidit 1333, palatele Czernin, Waldstein, Schwarzenberg, Clam-Gallas, Morzin, Thun, Toscana, Lobkowitz, etc. Resedința autorităților super. ale țerii și a unui arhiepiscop-principe. În Clementinum (fost colegiu iesuit) și în Carolineum e universitatea Carol Ferdinand, fundată 1348, lângă care la 1882 s'a deschis și o universitate cehă, bibliotecă cu 215,000 vol.; museu național, academie de sciințe, acad. de arte, conservatoriu de musica, școală tehnică super. germană și cehă, academie de comerciu germană și cehă, teatru germ. și ceh, 11 gimnasii clasice și unul real, 4 școale reale super., școală de industrie artistica, 2 semin. de învățatori, 2 de învățătoare, ospiciu de alienați, de naseri, de copii găsiți, camera de comerciu. P. e locul principal al industriei și comerțului din Boemia: fabrici de mașini, industrie de bumbac, chemicalii, piei, mănuși, trasuri, porțelan, hârtie, albituri, spirt; mori, berarii. Comunicația e înlesnită prin tramvaie și vaporaze. Suburbii de sine stătătoare: Carolinenthal, Zizkow, Viile regale și Smichow. Aci (la Muntele Alb) au batut imperialii și liștiștii pe Cehi la 8 Nov. 1620; 30 Maiu 1635 pace între împăratul și Saxonia; 6 Maiu 1757 Frideric II bate pe Austriaci sub Carol de Lotharingia, 11 Iulie până 11 Aug. 1813 congres de pace, 23 August 1866 pace între Prusia și Austria, prin care cea din urmă ieșe din alianța germană.

Pragmatic, (*grec.*) înseamnă: 1) că ceva se rapoarta la anumite afaceri, fie acele de ori și ce natură; 2) că un lucru este întocmit în mod prudent, folositor. *Istorie pragmatică* este aceea, care studiiind evenimentele istorice în cauza și efectele lor, le presintă așa, încât să se poata trage din ele conclusiuni practice pentru viață și afaceri. [P.]

Pragmatică, sancțiunea, se chiamă un edict al unui suveran pentru promulgarea unei legi organice a țerii sale, destinată a regula în mod definitiv una din condițiunile ei fundamentale. Printre cele mai celebre S. p. sânt: a Sf. Ludovic din 1269; cea dela Bourges din 1438; în fine a lui Carol VI din 19 Apr. 1713, prin care se regula dreptul de succesiune al casei de Habsburg în Austria și Ungaria și în partea femeiasca, în ordine de primogenitură. Promulgată la 1724. [O. G. L.]

Prahova, *judet* în România, numit după râul P., unul din județele de munte și se marginesce la nord cu Transilvania, la est cu j. Buzău, la vest cu j. Dâmbovița, la sud cu j. Ilfov și la sud-est cu j. Ialomița. Suprafața j.-ului este 5200 km². approx., din cari 2000 km². câmpie și restul dealuri și niunți. Marca j.-ului este un *țap*, semnul numeroaselor vênaturi, ce se găsesce

prin munții săi, și o coardă cu struguri, semnul podgoriilor, ce altă dată făceau averea lui.

Clima, este foarte plăcută dar se diferențiază după cele trei regiuni. La munte ploile sunt dese, vânturile tot așa și puternice. Regiunea câmposă, la sud, are o climă mai statornică, vara însoțită de călduri mari și ploile cad mai rar. J.-ul P. este unul din cele mai fertile. Solul său e clasat ca cel mai bun pentru cultura cerealelor. Dealurile au poziția cătră sud, și sunt proprii pentru cultura viței de vie. La 1881 însă s'a ivit în Dealul mare floxera, care timp de 10 ani a distrus aproape în total frumoasele podgorii. Pentru replantarea lor statul a înființat mai multe pepiniere de viță americană altoită cu cea indigenă. Regiunea muntoasă mai toată acoperită cu păduri și pe la poale cu liveți de pruni și pășuni cu o floră foarte bogată, face parte din sistemul Carpaților orientali și este compusă din gresii, nășipuri, argile, calcare, gips, lignit, toate străbătute de vine metalifere neexploatate încă. J.-ul P. are o poziție și o înclinație dela nord-vest cătră sud-est. Punctul cel mai înalt dela nord-vest îl formează muntele *Omul* (2508 m.) și cel mai de jos e prin câmpiile pendente de comunele *Adâncata* și *Salcia*, cele mai despre sud-est cu o altitudine deasupra nivelului Mării negre de 90 m. Munții fac parte din *Carpați*. Rîurile sunt: Prahova (v. ac.) cu afluenții săi. Pe la sudul j.-ului o parte din hotar e format riul Ialomîța. Populațiunea se ridică la cifra de peste 270,000 loc. și e în creștere continuă. Cea dela sate se ocupă cu agricultura, creșterea vitelor, cultura viei, fabricarea țuicii de prune; pe la munți cu exploatarea lemnului de foc și construcții; iar prin orașe cu comerțul și industria. În regiunea câmposă se cultivă tot felul de cereale, dar mai ales grâu, seară, rapiță, orz, ovės și porumb. Sunt în tot j.-ul aproape 350,000 capete de vite, din cari boi și vaci 100,000, cai 18,000, oi 150,000, iar restul bivoli, rimători, capre și asini. Oile produc anual peste 200,000 kgr. lână. Viile ocupă o întindere de 13,365 ha, din cari aproape 12,000 au fost floxerate. Livețile de pruni ocupă o întindere de 10,200 ha. J.-ul P. numeră preste 1 sută fabrici mari și mărunt de tot felul din cari: 1 fabrică mare de postav, 1 de sticlărie, 1 de bere, 1 de mobile, 1 de ciment și var hidrolic, 1 de chiristea, toate în Azuga; 2 fabrici de hârtie, la Bușteni și Scăeni; 1 fabrică de cuie, 1 de chiristea și alta de var la Sinaia; iar prin împrejurimile Ploescilor și alte părți din județ sunt numeroase pive, 26 fabrici de gaz petrolu, 6 fabrici de spirt (alcool), 2 fabrici de gips, 3 fabrici de făină, 1 fabrică de săpun și numeroase fabrici de piele (tăbăcării) în Ploesci. J.-ul P. are 1 sucursală a băncii naționale, 1 cassă a creditului agricol (pentru sateni) și o mulțime de societăți economice cooperative cu un capital de peste 10 mil. lei. Mineralele ce se găsesc în j. P. sunt: sarea gemă, petrolu (păcura), lignitul, pucioasa și iodul. Ape minerale sunt la Cămpina, băi sulfuroase; la Slănic, Telegra și Poiana sărate și iodate. Petrolu este foarte abundent în j. P. mai ales pe linia Cămpina-Telegra-Bușteni-Doftăneșu, unde se exploatează de câtuva timp pe o scară foarte întinsă și dă pe un aproximativ

2 mil. decaltri. Pentru exploatarea sistematică a acestei bogății s'au format diferite societăți străine și române. Sarea se extrage din salinile dela Slănic și Doftana. Cantitatea anuală ce dau ambele saline atinge cifra de 70 mil. kgr. J.-ul P. este administrat de un prefect cu reședința în *Ploesci*, care este capitala j.-ului, fiind împărțit în 2 plaiuri și 5 plăși. J.-ul are în total 156 comune, din cari 6 urbane și restul rurale. J.-ul P. trimite în corpurile legiuitoare (cameră și senat) 9 deputați și 5 senatori. Căile de comunicație sunt: 2 șosele naționale, una din București trece prin Ploesci spre Buzău, alta spre Predeal. Căi ferate sunt 180 km. formând liniile principale București-Ploesci spre Buzău și Ploesci-Predeal; iar secundare sunt Buda-Slănic și Cămpina-Doftana. J.-ul P. are 1 tribunal de prima instanță cu 2 secții, 1 curte cu jurați și 6 judecătorii de oșoale. Spitale sunt 5, penitenciare tot 5. În j.-ul P. au reședință regimentele 7 și 32 de infanterie, reg. 12 de călărași și o baterie din reg. 3 de artilerie. Cultul religios numeră 323 biserici ortod. cu 376 preoți și 475 dascăli. Mănăstiri de călugării sunt 5: la Predeal, Sinaia, Cheia, Crasna și Ghighiu cu 100 monachi; iar de mace sunt: la Susana și Zamfira cu 86 monache. Instrucțiunea publică se face în 12 școli primare urbane de baieti cu 40 institutori și 12 școli de fete cu 37 instituitoare, precum și în 150 școli rurale mixte cu aproape 200 învățători. J.-ul P. mai are 1 liceu, 1 externat secundar pentru fete, 1 școală profesională, 2 școli de meserii și mai multe institute private. (Cf. C. Ionescu, Geografia j.-ului P.; Ios. Ionescu și C. A. Crapelianu, Geografia și Harta j.-ului P.; D. Brezeanu, I. Ionescu, G. Tomescu, Geografia j.-ului P.

Prahova, riu, isvorește din muntele Clabucetel Taurului (com. Predeal), curge în tot lungul județului dela nord-vest spre sud-est, și până la Azuga poartă numele de *Prahovița* sau *P. mică*; iar de aci unindu-se cu *Azuga* sau *P. mare*, curge înainte sub singurul nume de P. și se varsă în riul Ialonița la com. Adâncata. Afluenții direcți ai rîului P. sunt: Azuga, Valea Feti, Valea Cerbului, Valea Albă, Valea Jepilor, Peleşul, Valea Rea, Valea Larga, Belia, Doftana, Balotina, Cricovul sec, Provița, Vătnaul, Teleajenul și Cricovul sărat. Riul P. curge pe o lungime de 130 km. Apa lui conține pesci foarte gustoși, ca pastravii și mreana. Pe toată valea P. sunt așezate o mulțime de fabrici de tot felul, mori pentru măcinat și pive. [A. M. Michaelescu.]

Prairial, (cet. prerial) a 9 lună a calendarului republican în Franția; corespunde cu 20 Maiu până 19 Iunie.

Prăjăstii, com. rur. în Rom., j. Bacău, situată pe malul stâng al Siretului; se compune din 3 căt., cu 1747 (Dicț. geogr. 1895), între cari majoritatea o formează Maghiarii; 1 biserică ort., 1 cat. și 1 școală.

Prăjescu, familie veche boierească din Moldova; apare pe la 1500. Despre Ioan Pr. vorbesce și Ietopisețul Moldovei la 1651, și ca mare vornic la 1660. [L.]

Prăjire, calcinarea unor substanțe, în scop de a înlătura impuritățile organice.

Prăjitura, bucată preparată din aluaturi diferite, prăjită în unt sau coaptă la cuptor. P.

se mănâncă ca desert, servindu-se în urma bucatelor de carne și de legume.

Prălea, *Ioan*, publicist, n. 1769 în Volnicetuț-Razesci (Basarabia), † 1847 în Iași. A publicat (1820) o greoaie traducere a Psaltirei în versuri și s'a încercat să compună un alfabet universal cu ajutorul cifrelor arabice.

Prălină, (*franc.*) zăchăricale, din cremă de migdale, cu înveliș de ciocolată.

Prapor, flamură, steag bisericesc; simbolul bisericii militante, închipuind învingerea adevărului creștinătății asupra păgânătății. Folosirea P.-lor datează din timpul lui Constantin cel Mare.

Prășila, *Prășirea*, reproducțiunea la animale prin fătare și ouare; a prăși = a ține și înmulți vitele.

Prășirea, săpare, ce se repetă de mai multe ori în decursul vegetațiunii și dezvoltării plantelor de săpă. P. se face cu sapa de mână ori cu mașina de săpat, prășitoare, trasă de vite. Prășitoarele sânt mai multe și de diferite sisteme; mai renumite sânt: Planet, prășitoare simplă a lui Rud. Sack-Plagwitz, a lui Zimmernann-Halle, Garrett, etc.

Prășitul, v. Mușuroitul.

Prășlea, în poveștile românești un personaj viteaz, ficior de împărat, care se bate pe teremul celalalt cu smei și îi învinge, și eliberează fetele pe împărat furate. (v. Arghir și Hesperide.)

Prăștia, unealtă de asvîrîre; se compune din un ochiu susținut de două sfuri; în ochiu se pune un corp tare și greu, care se asvîrle la distanțe destul de mari.

Prati, *Giovanni*, liric ital. din școala clasică, n. 1815, † 1884; e unul din cei mai însemnați poeți ai noii Italie. Poesiile sale, în cari profeta unirea și gloria Italiei sub sceptrul casei de Savoia, contribuîră mult la succesul luptelor pentru unitatea națională. Fû deputat în parlament, membru al consiliului superior de instrucțiune, și în urma director al unei școale superioare de fete. Scrieri: Opere, 4 vol. Florența, 1851—52; Opere editate și inedite, 5 vol., 1862—65. Literatură: De Gubernatis, Giovanni P. Florența, 1861.

Pratul lui Traian, magh. *Keresztes-mező*, »*Câmpia Turzii*«, unul din șesurile mai mari ale Trans. La poporul rom. s'a păstrat această numire până de curând; este trad. că aici s'a resboit Traian cu Dacii. Pe Pr. I. Tr. s'au ținut câteva diete ardelen. Aici a fost ucis Mihaiu Viteazul (v. ac.) la 1601.

Pravaz, *Charles Gabriel*, n. 1791, † 1853, a practicat medicina în orașul Lyon; P. a făcut prima dată propunerea de a se trata ancurysmele prin injecții subcutane cu *Liquor ferri sesquichlorati*. Propunerea nu a avut rezultat dorit, dar a dat naștere la injecțiile subcutane cu alte medicamente, s. e. morfină, cocaină, etc., prin nise siringe mici, de obicei cu un conținut de 1 gr., numite siringele lui P. Cilindrul siringei e împărțit în 10 sau mai multe părți marcate, prin ceea ce se poate determina totdeauna cantitatea injectată.

Pravila, colecție de canoane bisericesci orientale. P. se împarte în două părți: a) *Indreptarea legii*, compilată de către un grec, *Manuil Malaxe* din Nauplia (Pelopones) la 1561; el a compus P. din operele lui Fotie, Zonara, Balsamon și

Blastare, adăugând unele canoane de ale sinoadelor ecumenice și particulare, și de ale sf. părinți, apoi legi de ale împăraților și patriarhilor din Constantinopole; b) *Nomocanon* cu *Dumnezeu*, compilată de către *Alexiu Aristeu*, diaconul bisericii din Constantinopole pe la 1166. Conține canoanele apostolilor, ale sinoadelor ecumenice și particulare, și mai multe de ale sf. părinți. P. a fost încă din vechime codicele de legi adoptat și în bis. română. După ce a început a se folosi limba română în bis. a fost tradusă și P. pe românește, și anume mai întâiu sub domnia lui Mateiu Basarab (1633—54) în Muntenia și Vasile Lupu (1634—54) în Moldova. P.-le românești de pe timpul acelor domni sânt trei: a) P. cea mică dela Govora trad. din slavonesce de către *Mihail Moxalie* și tipărită la 1640; conținutul ei este bisericesc; b) P. lui Mateiu cu titlul: »*Indreptarea legii*«, a fost tradusă de către *Daniil Panoneanu*; s'a tipărit la 1652 în *Tîrgoviște*; c) P. lui Vasile Lupu numită: »*Carte românească de învățătura pravilelor*«, a fost trad. de *Eustratie biv vel Logofet*, tot din grecesce și tipărită în Iași la 1646. Aceste două P.-le din urmă se aseamănă foarte mult; cuprind aceeași materie, au aceași împărțire și de multe ori aceleași cuvinte. Ele se împart în câte două părți. Cea munteană în partea întâiu cuprinde idei generale despre legi și dreptate și unele dispozițiuni relative la viața publică și privată a arhierilor și preoților și unele reguli privitoare la încheierea și desfacerea căsătoriilor. În partea a doua se cuprind dispozițiuni penale, adecă pedepse pentru crime și unele reguli relative la relațiunile dintre plugari, etc. P. lui Vasile Lupu în partea I cuprinde dispozițiuni penale, privitoare la călcările de hotar, furturi, etc.; în p. II se află prescripțiuni despre căsătorie și divorț, etc. P. pe lângă tot cuprinsul ei interesant nu are putere de lege în toate părțile sale, fiind-că cuprinde și legi bis. abrogate și legi civile ieșite din us; cu toate aceste P. este un izvor de drept bis. și juridic, din care mai bine putem cunoaște disciplina și dreptul vechiu bisericesc. (Cf. Dr. I. Rațiu, *Dreptul biser. § 38 ss.*; Gh. Adamescu, *Istoria limbei și liter. române*. Bucuresci, 1896; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*. Iași, 1896.) [Dr. Iacob Radu.]

Pravoslavnic, dreptcredincios, ortodox (v. ac.), astfel se numesc popoarele creștine gr.-orient., cu deosebire Rușii.

Praxa, (*grec.*) după însemnarea etimologică este lucrare, aplicare, fapta săvîrșită cu rezultat. P. în opoziție cu teoria (v. ac.) se descoperă în destoinicia, ajunsă prin continuă deprindere, de a pute cu succes pune în aplicare mijloacele, ce le oferă experiența și știința la ajungerea unor anumite scopuri reale ale vieții. Fiind-că nici o lucrare, care e lipsită de scop ori e inconștientă, nu poate duce la țintă, așa nici P. nu poate ca să fie lipsită absolut de teorie. Dar precum ori ce P. trebuie să iasă din o anumită teorie, tot așa ori ce teorie, care poate fi aplicată și în P., este adevărată. Sinonim: *Practică*, care este mult mai întrebunțat. [Pl.]

Praxiteles, sculptor elin, cel mai distins reprezentant al școalei atice. Statuele mai remarcabile ale lui sânt: *Hermes* din Olympia, în brațe cu Dionysos, unica statuă renasă poste-

rității, Apollon sauroktonos (ucidător de șopărlă), Aphrodite din Knidos, Eros, un Satyr, etc.

Praz, una din numirile populare românesce ale plantei culinare *Allium Porrum L.* (v. ac.).

Prazak, *Aloisiu*, conte, min. austriac, n. 1820 în Ung.-Hradisch (Moravia); la 1861 conducătorul partidului ceh în dieta Moraviei; la 1874 dep. în parlament; 1881 min. de justiție; apoi min. fără portofoliu, mai târziu membru în camera seniorilor.

Praznic, *serbătoare*, și solemnă, în care se ține cult public divin.

Preadamișii, ființele, înțelegându-se și omul, cari ar fi existat înainte de Adam.

Praja, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusă din 2 cat., cu 2024 loc. (Dicț. geogr. 1896), 2 biserici și 1 școală. Com. e strabatută de calea ferată Craiova-București.

Preambul, în retorică, discurs preliminar, pregătitor.

Preasfânt, numire ce se dă la sacrificiul eucharistic și la cuminecatură, din motiv că aceea reprezintă trupul și sângele lui Christos și sacrificiul morții pe cruce.

Prebenda, beneficiu eclesiastic, ori o anumită competență, ce se împarte din venitele averii comune a unei corporațiuni, cum sunt s. e. capitulele dela bisericele catedrale episcopesci.

Prebendat, oficial eclesiastic, care împarte venitele sau beneficiile parțiale din o avere comună. La capitulele catedrale unul dintre canonici se numește P., deoarece în vechime membrii capitulari ducând viață comună, unul din ei purta grije ca fiecărui membru să i-se împartă competența.

Prebul, com. mică în Bănat, cott. Caraș-Severin, 1084 loc. (1891) Români.

PreCambrian, sau *algonkian*, *sistemul*, este prima subdiviziune din seria paleozoică și urmează direct sistemului arcean. Repausează în discordanță pe Arcean atât în Statele-Unite, unde desvoltarea sa e enormă, cât și în Franța. Geologii americani subîmpart P.-ul în 1) *Huronian*, reprezentat prin o serie de roce mai mult sau mai puțin metamorfice și 2) *Keveenawian*, reprezentat prin roce detritice și tufuri provenind din roce eruptive.

Precariu, nesigur, ceea ce depinde de voința altuia. (v. Posesiune și Prescripțiunea.)

Precatio, la Romani rugăciunea către zei. P. era scrisă în formă precisă, sfințită prin preoți și se cetia, ca nu cumva în recitarea ei să se facă vr'o greșală; dacă cetitorul greșea, trebuia să înceapă de nou.

Precedența, ceea ce e stabilit mai dinainte.

Precept, (*lat.*) regula, povăț, învățătură, porunca.

Preceptor, (*lat.*) învățător.

Precesiunea equinoctiilor, faptul sosirii equinoctiilor înainte ca pământul să-și fi făcut calea completă în jurul soarelui. Aceasta provine din cauză că axa pământului considerată în timp îndelungat, nu rămâne paralel cu ea însăși, nici perpendiculară pe planul eclipticei, ci descrie un con de revoluție în jurul unei perpendiculare pe acest plan. De aci urmează că linia equinoctiilor, linia de intersecție a planului equatorului cu planul eclipticei, își schimbă continuu pozițiunea în planul eclipticei progresiv dela est

spre vest (în sens retrograd) cu 50'' anual. Ar trebui dar cam 26,000 ani, pentru ca equinoctiul să facă tură completă pe ecliptică.

Precesta, Precurata Fecioară Maria, mama lui Isus (v. ac.).

Précieuses și Précieux, 1) membrii soc. liter. dela hotelul de Rambouillet din Paris, cari se foloseau de un limbaj înfloriat; 2) persoane, cu un mod de vorbire afectat.

Precipitare, 1) grăbire mare, cădere repede; 2) acțiunea, prin care obținem separarea sau depunerea unui corp dintr'un lichid, în care se găsea dizolvat. Corpul solid care se depune se numește: *precipitat*, iar agentul necesar: mediul de *precipitare*.

Precipitațiune, v. Precipitare.

Precipitațiun atmosferice, căderea apei din atmosferă sub una din formele ei de condensare, lichida sau solidă. Apa adunată în nori sau conținută în aer sub forma gazoasă, se poate precipita sub diferite forme: ca rouă, brumă, lapoviță, mană, ploaie, zăpadă, grindina, etc. Bruma și roua, se socotesc din ochi, celelalte se măsoară cu pluviometrul; la zăpadă se indică și grosimea stratului. În România există 232 stațiuni pluviometrice. Media pe 15 ani (1884—98) dă pentru diferitele regiuni ale României următoarele cantități de precipitațiuni: Oltenia 752 mm., Muntenia 616 mm., Moldova 554 mm., Dobrogea 508 mm. Sunt puține localitățile unde cantitatea totală de precipitațiuni într'un an face un strat de grosime superioară unui metru. În Dobrogea sunt multe localități unde totalul precipitațiilor e inferior la 200 mm. (Lit.: Regimul pluviometric al României, de St. C. Hepites. 1900).

Precis, înseamnă ceea ce e cu totul determinat și acurat, fără rezervă, atât în timp cât și în gândire și vorbire; s. e. vorba precisă; precis la șapte oare.

Precisiunea este însușirea sau caracterul celor precise. În logică, P., împreună cu claritatea, distincțiunea și deplinătatea, constituie perfecțiunea unei gândiri (noțiuni). O gândire este precisă când, exprimată, va putea deștepta și în mintea altuia tocmai același conținut, pe care l-a avut în minte cel care a gândit-o. În stilistică P. e o calitate logică a stilului; se produce, când în vorbire se întrebuițează numai termeni potriviți și absolut trebuincioși pentru exprimarea ideii. P. întărind cuvintele cu înțelesul prea general, lapăda tot ce este de prisos și nu lasă nimic din ceea ce este trebuincios exprimării. [Pl.]

Precoce, *Precocitate*, se numește în bot. ori care funcțiune efectuată înainte de timpul normal s. e. producția de frunze, flori, fructe. Ea rezultă sau spontan sau în mod artificial, prin selecțiune sau prin forțare. În horticultură având produsele precoce o valoare relativ mai mare, se practică pe o scară întinsă: s. e. la flori ornamentale, la unele fructe, la zarzavat s. e. castraveții, etc.

Preconceptut, (*ret.*) este atributul acelor păreri și judecați, cari se formează și exprima fără premeditare serioasă și fără cuvenita cercetare și cumpănire a motivelor și a stării obiective a lucrurilor. Atari judecați, în anumite cazuri, pot să fie chiar corecte, sunt însă în tot cazul lipsite de caracterul logic și științific. [Pl.]

Preconisațiune, în dreptul bis., este actul solemn, prin care papa confirmă alegerea, respective numirea de episcop.

Preocupare, este acțiunea de a face o faptă în deplina conștiința și cu plan bine chibzuit în vederea ajungerii scopului. Sin.: Premeditare.

Preocupăre, este actul de deliberațiune, ce înainte de a lua o hotărâre, se aplică asupra motivelor, care militează în favorul diverselor posibilități, și asupra mijloacelor, care ar pute să ne stea la dispoziție și ar pute să ducă mai ușor la scop. [Pl.]

Preocupet, persoană, care negustoresce cu articoli meruți, fără a avé pravalie, cu deosebire cu poame, zarzavaturi, pâine, etc.

Preda, *Basarab*, v. Basaraba.

Predare, faptul de a pune pe cineva în posesiunea unui lucru care s'a vëndut, dăruit, etc. A da ceva.

Predeal, 1) P., com. rurală în Rom., plaiul Teleajen, jud. Prahova. Se compune din patru catune, avënd 1500 loc., cari se ocupă cu economia de vite, cu cultivarea porumbului și a prunilor. Are 1 școală cu un învățator și 1 biserică cu un preot.

2) **Predeal**, com. rur. în Rom., jud. Prahova. E situată lângă frontiera despre Transilvania, la 85 km. departare spre nord de Ploesci și aproape de Brașov. Se compune din patru cătune (Predeal, Azuga, Buștenii și Poiana-Țapului). Are 6000 loc., din cari vr'o 2000 sânt străini, lucratori și maiestri la diferitele fabrici din comuna. Solul comunei e muntos și nu e prielnic pentru agricultură. Comuna are un mare renume ca industrială și de vilegiatură. Are peste 15 fabrici, din cari numai în Azuga sânt vr'o 10. Școale are 4, cu localuri mărețe și bine îngrijite de administrația dom. coroanei și a moșilor regale. Biserici are 3. În P. s'a întemeiat încă de la 1892 (prin inițiativa lui A. M. Mihailescu și alții) o secțiune a Ligei culturale. Tot aci e o societate economica-cooperativă a satenilor Români. Funcționează de patru ani, poartă numele de »Peleş« și are un capital de 70,000 lei. Mai este societate culturală »Gheorghe Lazare din Bușteni. În catunele Bușteni și P. s'au construit și se construiesc mereu vile și case țărănești ce se închiriaza pentru sezonul de vara vilegiatorilor. În cat. P. se află vama și gara P. [A. M. M.]

3) **Predeal**, *trecătoare* între România și Transilvania, pe unde se trece din valea Prahovei și valea Timișului. Stațiune a caii ferate ce unesce Ploescii cu Brașovul. Șoseana națională Ploesci-Predeal, datează de pe vremea domniei lui Bibescu-Vodă (1846). Cătunul P. este locuit de o populațiune stabilă numai dela 1830; dela 1852 el devine un punct însemnat prin mutarea vămii dela Breaza la P. Pe la 1290, epoca invasiunii mongole, capitanul Bugek al hanului tătăresc trece prin P. din Transilvania în Muntenia. La 1369 o armată ungurească, condusă de voevodul Nicolae împotriva domnului Vladislav Basarab, a trecut prin pasul P. Prin P. a trecut armata ducelui de Lorena în 1737, ajunul resboiului dintre Ruși, Austriaci și Turci. Această armată voia să ocupe Bucurescii, dar fù respinsă de Turci. În 1788 N. Mavrogheni bate o armată austriacă, o urmăresce prin pasul P. și trece către Brașov, pe care îl încingiuță. Pe vremea

eteriei (1821) mai mulți eteriști, urmăriți de Turci și Bimbașa Sava, iau drumul Ardealului prin pasul P.; Timișul fiind ocupat de Autriaci, eteriștii se retrag în întăriturile dela cătănie, dar sânt bătuți de Turci și risipiți. În 1849 generalul baron Puchner, comandantul Transilvaniei, pentru apărarea cetăților Brașov și Sibiu cere ajutor feld-mareșalului rus Lüders din Bucuresci. Generalul Engelhardt, trimis cu ajutoare, ocupă schitul P. și instalează un corp de observație la frontiera. Rușii trec pasul și Austriacii îi urmează, brigada Van der Null însă, ajunsă de Unguri, susține o luptă înverșunată și este silită să se retragă către pădure. Ungurii dau foc Timișului și urmăresc până în P. pe Austriaci. La P. se dă iarăși o luptă. Rușii și Austriacii își stabilesc cartierul la Sinaia și la P. lasă numai un mic detașament de observație. Rușii și Ungurii se luptă pentru întâia oară la P., la 7 Iunie 1849. Aci fù omorât mișeșese comandantul regimentului 1 de cazaci de Don, locot. colonelul Ioan Conștin, Român din Basarabia.

Predecesor, (*lat.*) înaintaș în funcție, care a fost înainte de acela, care e acum în o funcție.

Predeleș, trecătoare preste Carpați, situată la est dela Predeal. Aci se află izvoarele Doftanei: Musița, Doftana, etc., ca și Paltinul, Valea rece, cari formează Doftana transilvană, vale opusă cu Doftana română. Trecătoarea P. deschide drumul spre Valea Tărlungeni, către Săcele în Transilvania, prin Valea Doftanei transilvane, care da în Valea Tărlungeni. Circulația prin P. e foarte mică și numai pentru pedestrași sau călăreți; serviciul vama nu funcționează aci decât vara, ca și pichetul de pază.

Predestinațiune, înseamna »mai dinainte hotărâre« și în general arată o înlănțuire de evenimente, ce prin nimic nu se poate înlătura. P. este termin usitat mai cu samă în materii de religione și de credință. Aici înseamnă: primordiala presciință a providenței și prin urmare eterna și absoluta ei hotărâre dintru început, după care unii din oameni vor crede în cuvântul dîvin și vor ajunge la fericire, pe când alții nu-l vor crede și vor ajunge la pedeapsă. Ca doctrină dogmatică a fost formulată de către Augustin în certele pelagiane, a fost reînviată în secl. IX de către calugarul Gottschalk și a fost adoptată de către Calvin. [Pl.]

Predestinism, (*lat.*, *filos.*) teoria, care susține și învață, că actele voinței omenești sânt de mai nainte rânduite și determinate din partea lui Dđeu. Ca doctrină se află mai întâiu la Augustin, care pe lângă predestinism mai admite și conc lucrarea libertății; se află apoi la Motakallimii arabici și la scolastici, cari cearcă a-i determina și raportul față cu libertatea. În Noetică Beneke învață, că funcțiunile de cunoaștere ale sufletului ce e drept nu sânt preformate, dar sânt predestinate. Pe lângă acest determ., care se poate numi etic, mai este încă un P. natural sau transcendental, care află motivele de determinare în cursul firei; apoi P. teologic, care le află în voia și presciința lui Dđeu. [Pl.]

Predica, propunerea publică a cuvântului dumnezeesc din partea celor îndreptățiți; cuvântare sacră sistematică sau lucrată după toate normele oratorice. P. în sens strins tractează despre un singur obiect sau adevăr religios, prin

ce se deosebesce de omilie (v. ac.), care se ocupă de toate adevărurile cuprinse în cutare pericopă (v. ac.) a Scripturii.

Predicabilii, (*lat.*) înseamnă ceea ce se poate dice despre un lucru. În limbajul filosofic P. sînt termeni potriviți spre a exprima toate acele note caracteristice, cari se pot deosebi la fiecare lucru. În terminologia scolastică se numesc »modi praedicandi« și sînt cinci: genul, specia, diferența, propria, accidenta, pe cari vechia logică le consideră de cerințele fundamentale la formarea ori cărei definițiuni. Ele se afla mai întăiu la Porphy, iar definiția scolastică le-a dat-o George de Trapezunt. Aceste P. au fost cauza cunoscutei dispute despre așa numitele »universalii« (v. ac.). [Pl.]

Predicamente sau *categoria* (v. ac.), sînt deosebitele puncte de vedere fundamentale, din cari putem privi obiectele ce constituie existența spre a le pute caracteriza și deosebi unele de altele. Originea P.-lor se poate reduce până la pythagorei; dar cel dintăiu, care le-a dat o formulare hotărâtă, a fost Aristoteles. El stabilește șase: substanță, calitate, cantitate, relațiune, loc, timp, stare, posesiune, suferință, acțiune. La acestea discipulii lui Aristoteles au mai adăus încă cinci: oppositum, prius, posterius, simul, môtus, pe cari le-au numit postpredicamente. Stoicii admit trei: substanță, calitate, relațiune; tot așa Spinozza și Locke, iar Leibnitz cinci: substanță, cantitate, calitate, acțiune, pasiune. Kant, creșd că a afla pentru ele un principiu euristic în formele de judecări, le reduce la patru forme principale stabilind în fiecare formă câte trei categorii. (Cf. Pletosu, Log. p. 11.) [Pl.]

Predicat, 1) se numesc într'o judecată noțiunea, care conține și exprimă, ceea ce se dice despre subiect. 2) numirea de rang, prin care se arată distincțiunea nobilitară dată vr'unei persoane pentru oarecari merite. 3) în gramat., acel cuvânt, sau acea parte a propoziției, care spune ceva despre subiect.

Predicator, preotul sau clericul, care ține cuvântări sacre sau predici.

„**Predicatoriului sateanului romanu** s'eu Cursu completu de predici pre tôte Dominicile si serbatorile anului, precumu si pre tôte ocașiunile obveniente», publicațiune periodică redig. de N. F. Negruș (v. ac.) din 1875—1881 în Gherla. Continuarea »*Preotulu Romanu*« (v. ac.).

Predicare, (*lat.*) profetire, ghicire.

Predilecțiune, starea afectivă manifestată în aplicarea deosebită, pe care cineva o are fața de anumite persoane, lucruri, acțiuni, etc. Ceea ce e împărtășit de predilecțiune se numesc predilect, s. e. studiu predilect, mănăcare predilectă, ș. a.

Predispozițiune, (*lat.*) inclinare mai ales spre anumite boale.

Predominațiune, (*lat.*) precumpănire, întrecere în putere.

Preemțiune, drept care consistă în a pute cumpăra de preferință un obiect înaintea altor persoane.

Preexistent, este atributul acelor lucruri și stări, despre cari se susține că au existat în mod ascuns înainte de momentul când a ajuns la existența aparentă. [Pl.]

Preexistentă, *Preexistentianism*, este starea celor preexistente. P. se atribue sufletului ome-

nesc din partea ipotezei cunoscută în filosofie și în dogmatică sub numirea de preexistentianism, care vrea să stabilească că sufletul omenesc, avându-și existența dela Dđeu prin creare, exista individual încă înainte de împreunarea sa cu trupul, înainte de nascere. A fost susținută de buddhism, de filosofii Plato și Philo, de arhieriei Test. vechiu, de scriitorii biser. Origen și Sinesiu. [Pl.]

Prefacere, (Transsubstanțiere, Consacrare), actul propriu al sacrificiului eucharistic, întru și prin care darurile sînt aduse la altarul Domnului sub speciile pânei și a vinului, prin mijlocirea ierarhică a preotului celebrant.

Prefăcătoria, felul de falsitate, de fătărnicie sau fătărie, când cineva manifestă sentimente sau idei contradictorii asupra celeiași chestii sau obiect, cu scopul de a seduce pe cineva. P. se obicnuiesce mai adese pe terenul politic.

Prefața, cuvântul de întroducere din fruntea unei cărți.

Prefect, în Rom. și Francia, principalul agent admin. al unui județ, reprezentant al guvernului și în mod subsidiar al intereselor locale. P.-ii sînt numiți de guvern, sînt subordonați tuturor ministrilor, în special însă min. de interne, care îi numesc și revocă prin decret. În general P.-ii sînt intermediari între guvern și admin., au dreptul să facă consiliului județean propuneri, pe cari acesta e obligat să le delibereze (art. 103 legea jud.); au dreptul și datoria să suspende, prin mijlocul recursului la guvern, decisiunile consiliului jud. P.-ii sînt și agenți ai poliției judiciare, iar cu privire la puterea locala sînt mai mult coadministrotori cu delegațiunea județeană și administrează singuri numai în cazul disolvării delegațiunii, pâna la instalarea noiei delegațiuni perm., etc.

P., la Romăni din Trans. În revoluția din 1848/9. Trans. a fost împărțită în 15 prefectură, avënd fiecare prefectură în frunte un P., care era comandantul legiunii de gardă naț. din prefectură și administratorul ei. Prefecturile și P.-ii au fost instituiți de comitetul naț. și confirmați de guvernatorul civil și militar din Sibiu. P.-i mai renunțiți au fost Avram Iancu, Axente, Bălint, Dobra, Buteann, Moldovan, etc.

Prefectura, autoritatea administrativă supremă în județe în Rom., în departamente în Francia. P.-le s'au instituit în Francia în timpul marei revoluții, în locul autorităților departamentale vechi. P.-le sînt împărțite în subprefecturi sau arondismente, în fruntea cărora stan subprefecții.

Préférce, (franc. pron. —rangs), joc de cărți între trei persoane, fiind decidețor numărul bățăilor de joc.

Preferința, alegere în favorul cuiva mai mult decăt în al altuia; întăietate.

Prefix, v. Derivare.

Proflorescența, (botan.) sau *Estivațiune*, dispoșiția în boboc a petalelor sau sepelelor unele fața de altele. P. se dice valvară, când aceste frunze florale se ating prin marginile lor, fără a se acoperi (la nalbă); înduplicată ori reduplicată, când ele au marginile întoarse în lăuntru ori în afară; sucită, când au o margine acoperitoare, alta acoperită (cartof, in); imtricată, când o piesă e acoperitoare, alta vecina acoperită, celelalte cu o margine acoperitoare, alta

acoperită; imbricată quinconcială, când sînt 5 piese, două acoperitoare, două acoperite, una cu o margine acoperitoare, cu alta acoperită (răsură); corrugată (v. ac.) s. a. [S. Șt. R.]

Prefoliațiune (botan.) sau *Vernațiune*, așezarea frunzelor în mugure, considerate fiecare în parte și unele în raport cu altele. În primul cas frunzele pot fi plane (liliac), cutate în lung (viță) sau în lat (reclinate, ca la lalea), conduplicate (v. ac.), convolute (v. Convolut), circinate (v. ac.), etc. În al doilea cas P. se dice valvară (v. *Prelorescența*), imbricată (v. *Idem*); eșantantă, când frunzele sînt conduplicate și fiecare acopere complet pe cea următoare (stânjenel), etc. [S. Șt. R.]

Preformațiune, v. *Transformism*.

Pregel, riu de 239 km. lung (pe 126 km. navigabil) în Prusia resăriteană, se varsă din jos de Königsberg în Frische Haff.

Preglacială, *epoca*, premergătoare epocii glaciiale, este cea mai veche epocă a erei quaternare. Clima relativ caldă. Omul avea craniul dolichocefal; mai e cunoscută și sub numele de *epoca paleolitică*.

Pregnant, (*lat.*) cuprinzător, semnificativ, concis, s. e. P. în expresiuni; *Pregnanța*, bogăție de idei.

Prehensiune, (*lat.*) luare, apucare, prindere. **Preistoria**, știința despre oameni înainte de primele urme istorice; *Preistoric*, înainte de începutul epocii istorice.

Prejbea, munte în apropierea Sibiului, pe hotarul comunei Sadu; 1749 m. înalt; ofere, pentru excursioniști o priveliște admirabilă asupra unei părți însemnate a Transilvaniei. Lângă P. se află vîrfurile Plaiului Mumii (1630 m.).

Prejmer, (magh. *Prázmár*, germ. *Tartlau*), com. rur. în cott. Brașov; 3531 loc. (1891) Rom. și Sași; industrie înfloritoare, fabrică de hîrtie, stațiunea căii fer., oficiu postal și telegraf.

Prejudețiu, se numește dauna ce o suferă o persoană. P. poate fi moral sau material. P. poate rezulta din o culpă, greșala, fie în omittendo, fie în committendo; ceea ce înseamnă că poți aduce un P. făcînd ce nu trebuia sau nefăcînd ce trebuia. Legiuirile moderne admit repararea chiar a unui P. moral. Prin simplul fapt că cineva, chiar autorizat, instalează o casă de toleranță, aduce P. vecinilor, și poate fi tras la răspundere. În genere, P. se calculează în bani. Uneori P. rezultînd din existența unui act, repararea va consta în anularea actului. Judecătorii apreciază quantumul daunelor, luînd în considerațiune faptul dacă agentul a fost de bună sau rea credință. Când o persoană e atinsă prin o scriere periodică, girantul sau editorul e obligat să însereze în capul scrierii răspunsul persoanei atinse. În acest cas, P. va fi reparat prin aceea inserțiune; poate fi reparat în alte împrejurări, chiar băneșce. [Scriban.]

Prejudețiu, (filos.) se numește o părere sau o judecată formată cu ușurință și fără suficiență cunoscîntă de cauză, apoi adoptată fără premeditare și fără amănunțită cercetare a motivelor psihologice și logice, condiție indispensabilă la formarea și exprimarea ori cărei judecăți. Tot de P. se țin și părerile și credințele religioase, cari se întemeiază pe superstițiuni (v. ac.). [Pl.]

Prelat, demnitar bisericesc. P.-i ai curiei ro-

mane se numesc aji acele persoane bisericesci, cari după cardinali ocupă locul cel dintîiu. P.-urile sînt actuale sau titulare, și ambele au mai multe grade. Se mai deosebesc: *prelatura justițială* și *prelatura grațială*: P. j. este împreună cu oficiu în curia romană, iar P. gr. este mai mult un titlu și se dă episcopilor și altor persoane bis. Intre P.-i în biserica gr.-cat. romană, afară de episcopi, sînt cunoscuți P.-ii domestici papali cari au dreptul de a purta cruce pastorală și inel. [Dr. I. Radu.]

Prelegat, legate (v. ac.) particulare, platibile înaintea partagiului succesiunii.

Prelegere, predare instructivă, sinonimă cu curs sau lecțiune; se dice mai ales despre cursurile universitare, cari avînd a se face cu un aparat de erudițiune, trebuie să fie adeseori cetite.

Preliminar, adj., pregătitor, ceea ce precede obiectul principal; P. de spese, budget.

Prelipcea, com. rur. în jud. Zastavnei în Bucovina; 1199 loc. (1061 ort.-or., 101 rom.-cat. și uniați, 37 mos.), o școală primară.

Prelucă sau *Prilucă*, însamnă în munții păduroși ai Bucovinei o răritură de padure, nu poiană fără arbori. *P. Căței*, munte în Bucovina, în dreapta văii Botoșului; nalț. 1050 m.

Prelucrare, (*lat.*) a lucra de nou ceva, a schimba prelucrînd.

Preludu, (*lat.*) nume dat unor mici compozițiuni instrumentale, scrise cu intențiunea de a servi ca introducere unei alte compozițiuni mai importante. Sînt de ordinar bucați fără forma hotarită, ca improvisați basate pe dezvoltarea liberă a unuia sau două motive din compozițiunea ce are să urmeze. [T. C.]

Prematur, ceea ce se întîmplă înainte sau prea de vreme.

Premeditațiune, meditațiune sau chibzuială ce precede execuțiunea unui fapt. În dreptul penal determinarea conscientă a voinței de a comite o infracțiune (v. ac., Dolus și Preceugtare).

Premier, se dice în vorbirea practică primului ministru (premier ministre) sau president al consiliului.

Premise, (*lat.*) se numesc într'un silogism cele două judecăți, din cari se trage concluziunea și prin mijlocirea cărora se stabilesc raportul dintre noțiunea subiectului și a predicatului din concluziune. Această mijlocire se face cu ajutorul unei a treia noțiuni, care se numește termen mediu și care nu se găsește în concluziune. [Pl.]

Premiu, o specială remunerație pentru prestațiuni de merit. Astfel sînt P.-le ce se dau școlarilor pentru silință sau bună purtare; P.-le ce se distribuie cu ocazia concursurilor sau expozițiilor, pentru lucrările și produsele cele mai de merit. *P. de export*, este favorul acordat unei ramuri de producțiune agricolă ori industrială, pentru a favorisa exportul. *P. de asigurare* (Prima), se numește cotizația pe care cel asigurat o plătește societății de asigurare. v. Prima.

Premonstratensi, ord. calugăresc în bis. cat., fondat de Sf. Norbert și aprobat de papa Honoriu II la 1126. Numirea o are dela locul Premontré (Praemonstratum) lângă Laon, unde a avut prima mănăstire. P. au să împreune viața contemplativă cu cea activă, ocupându-se pe lângă rugăciune și exerciții de pietate, cu studiul,

pastorirea sufletelor și grija de săraci. Membrii ordului se împart în clerici, cari au să se ocupe cu instrucțiunea și să predice, și în frați laici (conversi), cari au să grijească de ale economiei. Ordul s'a lătit curând în toată Europa catolică, Ștefan II regele Ungariei deja la 1130 a fondat o manăst. pentru P. la Oradea mare. Ați P. sânt împărțiți în mai multe provincii, sub câte un abate general și se ocupa cu instrucțiunea tinerinii. [i—m.]

Prenit, mineral, silicat aluminos de calciu hidratat, rombic, de obicei în agregate sferoidale. P. e un zeolit al rocilor eruptive vechi, însoțind adese ori și filoane de minereuri, sau e un product de alterațiune profundă mai ales a elementelor feldspatice sau piroxenice a diabaselor, gabrurilor și unor sisturi cristaline.

Prenumerațiune, (*lat.*) abonare, platire înainte. **Preocupațiune**, este starea sufletească a omului, care, absorbit de un singur obiect de gândire, cu excluderea tuturor celorlalte, în judecări sale, în vorbire, în lucrări și în ținuta sa, ignorează intenționat realitatea obiectivă, și se determină de interese, de afecte, pasiuni și patimi, de inclinațiuni și de dispoziții subiective. [Pl.]

Preot, persoană ierarchică, care în taina chirotoniei primește darul și puterea sacramentală spre săvârșirea cultului divin, spre aplicarea darurilor mântuirii săvârșite prin Isus.

P. militar, persoana ierarchică, căreia este încredințată grijea sufletească a ostășimii după măsura jurisdicțiunii date.

Preotia, taina legii și bisericeii dreptcredincioase a lui Isus, instituită spre săvârșirea economiei mântuirii. P. este centrul treptelor ierarchice mai înalte, și constituie statul ierarchiei eclesiastice.

„**Preotulu Romanu**“, continuarea Predicatoriului (v. ac.), redig. de N. F. Negruț (v. ac.) până la 1890 în Gherla, ca diar bisericesc, școlastic și literar.

Preparandia, institut de preparare pentru seminariile pedagogice (școalele normale (v. ac.) de învățatori). Până la înființarea mitropoliei ortod. române în Ungaria și Transilvania, acest nume se dedea cursurilor înființate pe lângă episcopii pentru pregătirea teoretică a învățătorilor. După înființarea mitropoliei practica începe a se face în școalele de aplicație, alaturate preparandiilor, acestea din urma primind numele de seminarii sau institute pedagogice (v. și Pedagogiu).

Preparate, lucruri pregătite în mod artistic pentru anumite scopuri, mai ales obiecte preparate pentru experiențe științifice.

Preparate anatomice, lucrările anatomice mai minuțioase au atras după sine metode de a conserva preparatele anatomice și a le grupa și sistematiza. Astfel găsim la toate facultățile de medicină musee de anatomie, în București fundat de profesorii Dr. Polizu și Petrini Paul. Anatomia patologica a îmbogățit și mai mult colecțiunea preparatelor anatomice și prof. Babeș a organizat un frumos muzeu de asemenea preparate. Anatomia comparată, microscopia și vegetală dă un enorm contingent de P. anat. normale și anormale. [Dr. Al. T.]

Preparate chimice, diverse substanțe, obținute pe cale chimică. v. și art. Microscopice, P.

Prepelicar, câne do vênat, întrebunțat la vânătoare de iepuri, de prepelițe, potârnicchi, sitari, apoi la lacuri. Intre cele 22 soiuri de câni ce există, în ceea ce privește inteligența și credința, locul prin îl ocupă P.-ul. După nenumărate expozițiuni și încercări s'au dovedit de cele mai bune urmatoarele soiuri originale: P.-ul german cu përul scurt (trupina Lemgo), P.-ul german cu përul lung, P.-ul englez cu përul scurt (pointer), P.-ul englez cu përul lung (Lavareck-Setter, Gordon-Setter, Ir-Setter), P.-ul Korthals Griffon cu përul creț. P.-ul german e foarte înțelept, flegmatic, dar greoiu. Cel englez e vehement, are un nas admirabil, supoarta caldura și lipsa de apa. Incurcișarea între P.-ul german (Lemgo) și între pointer a dat rezultate admirabile, P.-ri cu calități excelente. Astfel se pot explica enormele prețuri (100—500 fl.) ce se dau pentru un asemenea P. bine dresat. [I. S. Ș.]

Prepelița, [*Prepeliță, Pîtpălăc, Pîtpediche*], (*Coturnix dactylisonans* sau *communis*), pasere, are penele brune cu dungi albe galbinii, preste ochi câte o dungă gălbinie. Pe dedesubt alburii-ruginiu. Barbatușul are la gât o pată bruna-neagră încungiurată de două inele întunecate. Femeiușă are gâtul alburii. Ciocul cenușiu, picioarele roșii sau galbinii, coada foarte scurta. Trăiesce în Europa, Asia și Africa. Este pasere călătoare. Se găsesc primăvara și toamna prin holde. Are glas placut, dar monoton. Se vânează pentru carnea ei gustoasă.

Preponderanța, precumpănire, însușirea celui care are mai mare importanță sau autoritate.

Preposit, prelat mai mic, având dreptul de a purta insigniile: cruce pe piept și inel. În Ungaria sânt P.-i titulari și reali, cari au bunuri. P. se numesce și cel dintâiu dintre canonici (Praepositus major), care este șeful și președintele capitului și administratorul averilor capitulare.

Prepoziție, în gramat. cuvinte neflexibile, ce arata raportul dintre două vorbe, s. e. apă *de* beut.

Prepuț, v. Praeputium.

Prerafaeliți, pictori engl., cari în lucrările lor imiteaza pe predecursorii lui Raffael. Reprezentanții princ. ai acestei direcțiuni ivite pe la 1850, dar acum aproape disparute, au fost: Millais, W. H. Hunt, Rossetti, Stanhope, etc.

Prerli, câmpiile seculare din America boreală, o formațiune de plante, care și ca cauza eficiență, umiditate puțină, insuficiența pentru existența arborilor, și ca fiziognomie se aseamănă cu stepele europene și asiatice. Diferența între ele o constituie numai elementele (speciile de plante erbacee) ce le compun.

Prerogativa, (*lat.*) privilegiu împreunat cu anumite funcțiuni sau demnități, și îndeosebi drepturile monarhului, independente de conlucrarea corpurilor legiuitoare, cum e s. e. dreptul de grațiere, de a disolva corpurile legiuitoare, etc.

Preș, țesutura groasă pentru saci și mai cu samă pentru covoare înguste.

Presa, (Teasc) aparat pentru stoarcerea sucului din anumite corpuri solide, sau pentru reducerea corpurilor solide la volum mai mic, etc. S. e. avem: P. sau teasc de vin, pentru stoarcerea mustului din struguri; P. hidraulică pentru reducerea fênelui, paielor, etc. la volum mai mic.

Presa tipografică, mașină pentru confecționarea imprimatelor (v. Tipografia), după care s'a

dat numirea de P. și totalității scrierilor laite pe cale tipografică, precum și mișcării intelectuale ce se manifestează în aceste scrieri. În sens mai strict se numește P. acea parte a literaturii, al cărei efect depinde în primul rând dela lățirea ei generală și repede, adică literatura de ți (v. *Diar*), numită și Publicitate sau Publicistică. (Despre P. rom. v. art. Română literatură.)

P. e un important mijloc de răspândire al culturii, de ridicare a nivelului intelectual și moral, și totodată un mijloc de bun guvernământ, o garanție a funcționării corecte a regimului constituțional. *Libertatea presei*, adică dreptul de a-și pute manifesta și exprima liber cugetările sale prin tipar, e de drept natural. Însă lib. P.-ei fără limite ar fi discreditarea libertății, și din această cauză legiuirile mai moderne prevăd pedepsirea *delictelor de P.*, sub cari se înțeleg toate infracțiunile ce se pot comite prin P. Aceste delictes aproape pretutindenea se judecă de juriu (v. ac.).

Presbiter, (*grec.*) »bătrân», nu atât după vîrstă, cât după sfat și înțelepciune; în acest sens P. este persoana ierarhica, înzestrată cu putere de a săvîrși dirigătorii preoțesci. La începutul creștinătății numirea de P. s'a dat nu numai preoților ci și unor arhieriei, fiind o numire de distincție și de onoare. Mai târziu numirea de P. a ramas exclusiv pentru preoți. (Cf. Ferdinand Probst, *Kirchliche Disziplin der drei ersten Jahrhunderte*, pag. 31, 54, 97, seq.)

Presbiterianism, este o secta protestantă, care admite la guvernul bis. numai preoți, cu excluderea episcopilor. Cu un număr foarte mare de fracțiuni, cari adesea se combat reciproc, P. a cucerit mulți adepți în Anglia și cu deosebire în America. În Scoția P.-l s'a introdus în 1560, dar episcopii englezi și regele, căruia i-se lua astfel supremația peste biserica scoțiană, nu erau mulțumiți cu noul sistem și se luptara 32 ani, până când se învoira cu starea lucrurilor. Cu toate acestea cesaropapismul regilor britanici îi încurcă în daraveri religioase într'un mod tot așa de ridicol, ca odinioara pe împărații bizantini. De aceea istoria P. este o lungă serie de certe, concesiuni și combinări, în cursul cărora se și desbinara în nesfîrșite secte. În Anglia și în Irlanda succesul P. este cu totul neînsemnat; în America însă a facut progrese mari. Literatură: Weingarten, *Die Revolutionskirchen Englands*. Leipzig 1868; Stoughton, *History of Religion in England*. Lond. 1884; Thompson, *History of the Presbyterian Churches in the United States*. New-York 1895; Johnson, *Universal Cyclopaedia*, New-York 1875, pentru statistica. v. Anglicană, biserica.

Presbiteriu, cea parte a bisericii creștine, în care stau clericii pe timpul cultului divin; partea aceasta se află între naia și altarul bisericeii. În biserica veche se numia P. senatul compus din preoți și diaconi, cu care se ajuta episcopul în administrarea diecesei; acest senat mai târziu a fost înlocuit cu capitulele (v. ac.) și consistoriile episcopesci. (Cf. Tomassinus, *Vetus ac nova Ecclesiae disciplina*, tom. III, 36, 8.)

Presbiterii, se numesc în biserica protestantă corporațiunile, cari stau în fruntea comunităților bisericesci. [—m.]

Presbyopia, vedere îndepărtată, care se ivesce la ochi normali cam pe la etatea de 43 ani, iar la inioi mai târziu sau în măsură mai mare nici odată, pe când la ipermetropi se ivesce mai timpuriu. P. se datorește subțierii cristalinului din ochiu. P. ochiului emetrop se corige la etate de 45 ani cu 0.5, la 50 cu 1, 55 cu 2, 60 cu 3, 65 cu 3.5, 70 cu 4.5 dioptrii.

Presbyt, (*grec.* bătrân) om mai înaintat în vîrsta cu vedere îndepărtată. (v. și Emmetropia.)

Prescovanu, *Stefan*, din Craiova, alesul la domnie al boierilor munteni după pacea dela Cuciuc-Cainargi (1774). Prin art. 8 al acestui tratat de pace se dispunea ca Românii să se bucure de poziția, ce o aveau pe timpul lui Mohamed IV, și ca o urmare a acelei dispoziții P. fusese ales domn. Generalul Romanțof nu respunde hotarît la cererea de confirmare a boierilor, și aceștia plănuiau să trimita o deputație la poartă. Trăgănând însă cu mergerea, Turcii numiră domn fanariot pe Alex. Ipsilanti (1775).

Prescripțiunea, legea determina timpul în care cineva își poate exercita un drept. Odata timpul trecut, dreptul, acțiunea, sînt prescrise. În România s. e. o persoana care a comis un furt, nu mai poate fi urmărită după trecere de cinci ani dela comiterea faptului, căci acțiunea publică s'a prescris. Cea mai lungă P. e de 30 ani; cea mai scurtă de 6 luni. Dobăndile se prescriu în 5 ani. Nu toate acțiunile și drepturile se prescriu. Nu se pot prescrie de cât bunurile ce sînt în comerț, cari pot face obiectul unei transacții. P. aducînd siguranță în averi, în drepturi, a fost numita patrona generis humani. [Scriban.]

Prescura, (*grec.* dăruire, aducere), pâne eucharistică de grâu curat, oferită din partea credincioșilor ca sa servească de materie la celebrarea liturghiei. Datina aceasta este dela începutul creștinătății. P. de regulă are formă rotundă sau lungareată și în partea de sus poartă inscripțiunea inițialelor »*IS. XS. NI. KA.*« Partea aceasta a P.-ei sub numire de »*agne e*« se scoate din întreaga P. și împreună cu alte părțile se oferesc la liturghie ca daruri sfinte, și la prefacerea liturgică se prefac în trupul lui Isus.

Present, în flexiunea verbelor, timpul ce arata, că lucrarea se face acum.

Presentabil, (*lat.*) care se poate arăta, presentă, înfațșa.

Prezența, sau *Intrarea în biserică*, serbatoare legata, ce se ține în 21 Nov. întru amintirea faptului, că părinții Preacuratei Fecioare Maria când a fost ca de trei ani au dus-o la biserica din Ierusalim ea să fie consacrată lui Ddeu. Se serbeaza în Orient din secl. IV, iar în Occident din secl. XIV.

Preservațiunea, (*lat.*) ferire, preîntîmpinarea unui rău, apărare; *mijloace preservative*, când e vorba de o boala contagioasa sau de o molișire morală.

President, persoana, care la anumite oficii sau reuniuni constituite și în adunari are conducerea, s. e. P. de tribunal, P.-ul direcțiunii unei banci, etc. În statele constituite ca republici, capul statului, ales pe un anumit timp, are titlul de P.

Presidii, (*span.* *Presidios*), se numesc în Spania locurile de deportațiune și fortarețele de exil. Cele dintăiu P. au fost în Mexic, și constau din forturi apărute, pentru indigeni. P.-le centrale

ale Spaniei sînt: Ceuta, Gomera, Melilla, Alhucemas, Chaferinas. [L.]

Presiunea, apăsare, (v. Greutate); fig. influințare asupra cuiva spre a-l forța la un fapt sau la o acțiune.

Preslav, turc. *Eski-Stambul*, orașel în Bulgaria, cercul Șumla, la poalele nordice ale Balcanilor; 2818 loc.; ruine extinse. Pe la începutul evului mediu P. a fost capitala imperiului bulgar. Episcopii bulgari de P. residă ați în Șumla și Varna.

Prespa, una din multele reședințe ale patriarhatului bulgar, pe vremea primului imperiu bulgar.

„**Pressa**”, țiar politic, literar și comercial, apărut în București dela 1868—81.

Prestabilism, (*lat.*) se numește doctrina despre armonia prestabilită imaginată de Leibnitz, în scopul de a explica la om acordul dintre fizic și psihic. În virtutea acestei ipoteze Dđeu a întocmit dintru început ca stările sufletesci să stea în armonie cu stările trupesci și să corespundă unele cu celelalte. Kant numește P. teoria după care cauza supremă a existențelor, Dđeu, ar fi dat de mai înainte fiecărui organism puterea de a produce pe semenii săi și prin aceste a a susține specia. Ca forme particulare a P.-lui trebuie considerate teoriile evoluțiunii (v. ac.) și teoria epigenesei (v. ac.). [Pl.]

Prestația, (*lat.*) superioritate, înfașurare impunătoare.

Prestațiuni, se numește inunca cu brațele și cu cările, ce au să dea țeranii din România în natură la construirea și repararea drumurilor și șoselelor; orășenii le plătesc în bani.

Prestidigitator, recte *Prestigiator*, (franc. »iute la degete»), scamator.

Prestigiu, puterea și autoritatea pe care cineva prin produsele sale literare și artistice ori prin purtarea morală, o exercită în mod fermecător, asupra minții și voinții altuia. Este s. e. prestigiul elocutenței, al numelui, s. a. [Pl.]

Presto, (*ital.*) repede, în muzică, termin de mișcare, numărând metronomic 150 până la 180 timpi pe minut. Superlativul, corespunzând la foarte repede e *Prestissimo*.

Prestol, (*slav.*) altar, masa pe care se săvîrșește actul sacrificiului eucharistic. Cel mai sublim P., și astfel chipul tuturor altarelor creștine, este crucea lui Isus ridicată pe muntele Capăținilor. P. de regulă se pregătește din piatră, caramidă sau lemn și în chipul mesei din foisorul Cinei celei de taină; are formă patruunghiulară, sau a unui sarcofag, în chipul mormântului lui Christos.

Prestolnic, sigil provăduț cu inscripțiunea inițialelor IS. X̄S. N̄I. KA. (Isus Christos învinge) pusă între brațele unei cruci. Acest sigil se imprimă în partea de sus a aluatului gătut pentru prescura.

Preston, oraș la nord-vestul Angliei, 113,864 loc. (1896); grandioase țesătorii de bumbac; comerțiu literal. 17 Aug. 1648 învingerea lui Fairfax asupra regalistilor.

Presumpțiune, (*Presupunere*) ceea ce se presupune ca adevărat, până la proba contrară. P.-i legale sînt acelea stabilite de lege, sînt absolute, deci nu se pot combate pe nici o cale. P.-i simple sînt acelea, pe cari legea nu le

stabilește și pe cari magistratul le deduce din fapte; acestea se pot combate cu martori. (Cf. art. 1199 și urm. Cod. civ. rom.) v. și Hypotesa.

Presumptivul, v. Modus.

Presura, (*Emberiza*), un gen de paseri din familia Fringilidelor, ord. Coracornithelor, cu o mulțime de specii. P. galbenă (*Emberiza citrinella*) are capul, grumazul și partea de desubt galbenă-aurie, partea desus brună-cenușie, ciocul albăstriu, picioarele galbene-roșii. Trăiește în Europa prin tufșuri și marginea pădurilor. Stă la noi și iarna.

Preț, valoarea unui obiect exprimată în moneta, sau cu alte cuvinte, cantitatea de moneta (bani) ce se dă spre a pute obține un lucru. P.-ul se stabilește după speșele de producțiune, cari reprimăntă toate cheltuielile făcute de producători spre a fabrica o marfă oarecare, plus profitul net sau beneficiul. Aceste speșe cuprind interesul capitalului, renta pământului, precum și impozitele plătite statului. Totuși, sînt casuri în cari unul din aceste elemente nu este cuprins în speșele de producere, astfel poate lipsi renta pământului. P. *curent*, este cantitatea de moneta pentru care se poate vinde sau cumpăra curent un obiect; el se formează prin concurența între vîndători și cumpărători, este variabil ca și valoarea, deoarece se stabilește în virtutea legii naturale cunoscută în economia politică sub numele de legea ofertei și a cererii. În limbajul usual al comerțului, P. c. se mai numește și broșura sau lista în care negustorul, în dreptul fiecărui articol ce are de vîndare, trece și prețurile cu cari se poate cumpăra. (Cf. N. E. Idieru, Studii de Econ. pol. și finanțe, 2 vol. Bucur., 1895—97.)

Prețendent, cel ce formează o cerere la care se crede îndreptățit; se dice îndeosebi despre persoane, cari pretind a ave drept la un tron.

Pretențios, cel ce fornează multe pretențiuni (îndeosebi neîndreptățite).

Pretențiune, dreptul ce îl are sau îl formează cineva la ceva.

Preterit, în gramatică una din formele perfectului (v. ac.).

Preterițiune, (*lat.*) figură retorică prin care se enunță un fapt, ce la aparență e trecut cu vederea.

Pretermisiunea, figură de stil, în care oratorul se preface, ca nu vrea să amintească cutare lucru, dar prin această simulare atrage și mai mult atenția asupra lui.

Pretext, (*lat.*) motiv neadevărat, scornitură pentru a se așera cineva de o învinuire.

Pretinia, v. Prietinia.

Pretoria, capitala republicii sudafricane (Transvaal) și totodată reședința districtului P., a reprezentanței poporului și a oficiilor publice de stat. Orașul înainte de ocupațiunea engl. (1900) a avut 5500 loc. cu 842 bărbați trupe regulate și 700 voluntari. În apropiere sînt mine de plumb. De câțiva ani legat prin cale ferată cu Port-Elisabeth, precum și cu Lourenço Marquez.

Pretorienii, corp de gardă (praetorium), organizat de cătră August în anul 2 a. Chr. La început divizat în opt cohorte, dintre cari două locuiau lângă Roma și restul era respândit în felurile provincii imperiale. Tiberius, printr-o lege specială, reunește toate cohortele și for-

mează un corp special cu reședința în Roma. Fiecare cohortă pretoriană cuprindea 1000 soldați. P.-ii erau recrutați din Italiani și se bucurau de numeroase privilegii. În ultimele zile ale imperiului P.-ii numiau și destituiau pe împărați. Desființați de Constantin cel Mare.

Preutesci, com. rur. în România, j. Suceava, compusă din 6 căt., cu 2324 loc. (Dict. geogr. 1894), 3 biserici și 2 școli.

Prevalența, însușirea de a avea mai mare valoare, greutate, putere.

Prevaricațiune, (*lat.*) în înțeles strict ori ce abatere din calea dreptății. În general se înțelege sub P. acea faptă a acuzatorului, prin care dă ajutor acuzatului de a se subtrage dela pedeapsa meritată.

În România se numesc P. sau *Delapidare* îndeosebi sustragerile comise de funcționarii publici, adică faptul unui funcționar, care și-a însușit banii ce avea dreptul să-i încaseze sau să-i mănuiască. Sub aceeași numire de sustracțiuni comise de depository publici, întră și faptul ori căruia judecător, administrator, funcționar sau ofițier public, care va fi stricat, desființat, sustras sau denaturat actele și titlurile date lor în deposit sau li-se încredințase ori comunicase, în virtutea funcțiunii ce o au. Cod. pen. român (art. 140) are pedepse cari ajung până la cinci ani de corecțiune, și ca accesoriu pierderea dreptului de pensiuie și de a ocupa funcțiuni publice, pe toată viața, pentru asemenea fapte.

În Trans. se da numirea P. mai ales contravențiilor (v. ac.) financiare.

Prevedere, se numește puterea de a prevedea și a deduce că din anumite împrejurări au sa urneze oarecari evenimente, și acțiunea de a lua precauțiunile trebuincioase în conformitate cu acele evenimente.

Prevedător, se numește individul înzestrat cu puterea de prevedea și cu abilitatea de a putea lua precauțiunile trebuincioase.

Prevenire, (anteoccupatio), figură retorică, prin care oratorul însiră însuși și combate înainte argumentele ce le-ar putea invoca contrarii săi.

Prevenit, acuzat (v. ac.) v. și Preventivă înch.

Prevențiune, întrecere, înlăturare; a informa înainte. În drept. penal se înțelege sub P. starea unei persoane care se află în arest preventiv.

Preventivă, *închisoare*. Când un individ e bănuț de un delict sau o crimă, judele instructor îl poate închide provisor, având să refereze tribunalului, și acesta poate confirma sau anula mandatul de arestare preventivă. Numai judele instructor poate aresta preventiv. Persoana aflată în închisoare preventivă, se numește *prevenit*, și aceasta închisoare, în unele legiuiri, cum e cea română, nu se calculează în pedeapsă. Arestul preventiv e oprit în contravenții, materii politice și de presă. În timpul prevențiunii, arestatul nu poate comunica cu nimeni fără voia judecătorului de instrucție. [Scriban.]

Prevestire, a spune cele viitoare; profeție.

Prevorochi, com. rur., atenția la parochia Tarașeni, moșie mănăstirească în căp. și j. Siretului în Bucovina, are 706 loc. (673 ort.-or., 17 rom.-cat., 16 mos.), 1 biserică filială, 1 școală primară.

Prévost, (pron. prevo), *Eugène Marcel*, romancier franc., n. 1 Maiu 1862 în Paris, a stu-

diat la o școală a iesuiților și la un politehnic din Paris. Primul său roman »Le Scorpion« (1887) dovedește un deosebit talent de observațiune psihologică. Au urmat apoi: *Chonchette*, 1888; »M-lle Jaufre«, 1889; »La cousine Laura«, etc. P. s'a declarat contrar al naturalismului și urmaș al romanului sentimental de George Sand. Al. Dumas i-a fost protector. P. a devenit apoi unul dintre cei mai populari scriitori francezi. Alte scrieri: »Lettres de femmes«, »Les demi-vierges«, »Provinciales et Parisiennes«, etc.

Prévost d'Exiles, *l'abbé Antoine François*, romancier franc., n. la Hesdin (1697—1763). De tânăr a intrat în ord. iesuiților. Viața lui a fost foarte aventuroasă. Făcând pe rând militar, iar călugăr, în 1727 fugi în Olanda, unde publică »Mémoires d'un homme de qualité« (8 vol.); de aici trece în Anglia (1733) unde scrie »Histoire de Mr. Cleveland, fils naturel de Cromwel« (8 vol.). Tot acolo vede lumina nemuritoare a sa operă »Histoire du chevalier des Grieux et de Manon Lescaut«, roman scris cu inima mai mult decât cu imaginațiunea, precum și »Pour et contre«, publicație periodică. În 1734 revine la Paris prin mijlocirea cardinalului Bissy. † de apoplexie într'o preumblare la pădurea dela Chantilly.

Prévost-Paradol, *Lucien Anatole*, literat, publicist franc., fiul celebrei actrițe cu acest nume (1829—70). Deja ca tânăr luă mai multe premii de elocință. A fost prof. de literatura franceză la facult. din Aix. În 1856 se stabilește în Paris și ia conducerea ziarului »Journal des Débats« atrăgând atenția prin liberalismul ideilor sale și prin frumșeta stilului. Pentru o broșură »Anciens partis« fù încarcerat, fapt ce-i mari popularitatea. Articolele sale din »Courrier du Dimanche« în formă epistolară avură succes imens. În 1865 a fost ales la academia franceză în locul lui Ampère. Doi ani în urmă publică »France nouvelle« care resună programul său politic. Cu toate acestea primii din mâinile lui Napoleon III, pe care îl combătuse, numirea de ambasador la Washington (America) unde se sinucise de remușcare. P. a fost măiestru în arta ironiei fine și cel mai literar din juriști.

Priam, (*Papilio Priamus*), un fluture mare de vr'o 19 cm. lățime, de culoare verde cu pete galbene și negricioase. Traiesce în Australia sud-estică.

Priamos, regele Troiei, fiul lui Laomedon, soțul Hekabei, a avut 50 fii și 50 fete. Resboiul Troiei, din cauză că Paris, feciorul său, a rapit pe Helena, soția lui Menelaos. s'a purtat în contra lui P., care la cucerirea Troiei a fost omorât de Neoptolemos.

Priapismus, (med.) erecțiunea prelungită a penisului; obvine la erotomani, în decursul unor morbi ca tetanus, tumori ai creierului mic, hydrophobie, leziuni ale medulei spinale. Terapia: bromat de potasiu; simptomatic.

Priapos, la Greci zeul fructuosității naturii, mai ales a câmpurilor și gradinilor; mai târziu a devenit zeul plăcerilor sensuale, fiul lui Dionysos cu Aphrodite.

Pribeag, exilat. (v. Exil.)

Pribram, oraș în Boemia centrală, 13,412 loc. (1890); academie montană; mine de argint și plumb.

Pricepere, puterea intelectului, în virtutea careia omul poate să pătrundă în firea lucrurilor, să înțeleagă raporturile dintre ele și mersul evenimentelor, poate să aștece cu ușurință și să cuprindă cu mintea, redând întocmai, înțelesul gândurilor straine. Sin. înțelegere. [Pl.]

Pricestanla, (*slav.*) împărtășire cu sf. cuminetură.

Pricina sau *causa* este același lucru cu proces, cu afacere. Pricina mai e sin. și cu acțiune.

Pricoliciu, (*Vircolaciu*), om care se stramută în lup. (v. *Lykanthropia*.)

Pridvor, intrare deschisă în fața unei case, învelitoare sprijinită pe stâlpi.

Prier, numele popular al luni Aprilie. (v. ac.)

Priessnitz, *Vincentiu*, n. 1799, † 1852, deși n'a fost medic, este întemeietorul hidroterapiei moderne, îndeosebi la morbi cronici. Toată lumea cunoaște și aplică cataplasma lui P., care se execută astfel: pe partea de corp bolnavă se pune o compresă udată în apă, deasupra acesteia o stofă deasă, care nu permite evaporarea umedății. Compresa se poate schimba la 1—12 ore. Se aplică această cataplasma la afecțiuni ale plămânilor, organelor abdominale, etc.

Priestley, (pron. priestlei), *Iosif*, chimist și fiziician englez, n. 13 Martie 1733 în Fieldhead, † 6 Febr. 1804. P. a fost predicator unitarian; el este adevăratul întemeietor al unitarismului în America nordică. Ca chimist a fost partisan înfocat al teoriei flogistice. La a. 1774 a descoperit oxigenul, la 1775 acidul sulfuros în stare gazoasă și fluorsiliciul, la 1799 oxidul carbonic, ș. a.

Prietenia, legătura intimă dintre două persoane, care, întemeiată pe iubire și respect reciproc ori pe omogenitatea intereselor, se manifestă în sinceră și cordială interesare a uneia față de cealaltă. După natura bazei și după intenținnea cu care se face legătura de prietenie Aristoteles (*Eth. nicom.* 8, 9) face deosebire între trei feluri de prietenii: una făcută cu scop de distracție, prietenia tineretăii; alta din scopuri utilitariste și pentru foloase, fie materiale sau spirituale, și a treia întemeiată pe virtute. Numai aceasta corespunde idealului de prietenie. Ca exemple de prietenii istorice și rennumite se citează prietenia lui Achilleos cu Patroclus; a lui Orest cu Pylades; a lui David cu Ionatan; tovarășia Pitagoreilor; Scipio și Lelius, ș. a. [Pl.]

Prigoara, (*Prihoriu*), pasere, v. Albinare și Erythacus.

Prigor, com. rnr. în cott. Caraș-Severin (Banat), 1719 loc. Români.

Prihana, necurațenie, pată sufletească.

Prihiduța, numele unui pitic în poveștile românești.

Prihoriu, nunire ce se dă în unele părți paserei Prigoara.

Pcija, (*Prija*), șteiță la Slavi, identică cu Freya la Germani, Frigga la Scandiuavi, Venus la Romani.

Prilep, oraș în Macedonia aproape de Monastir, locuit de Bulgari, Turci și Aramâni peste 500 loc., are și școala românească.

Prilipeț, comună rur. în cott. Caraș-Severin (Banat), 1674 loc. Români.

Prim, *Don Juan*, conte de Reus, marchis de los Castillejos, general spaniol, n. 6 Dec. 1814 la Reus în Catalonia. Intră în armată, înaintă

în grade și în 1843 ridică steagul mișcării contra lui Eșpartero. General, conte, guvernator al Madridului, condamnat la moarte de Narvaez, este grațiat (1844). În reșboiul contra Marocului (1859—60) câștigă titlul de duce și rangul de grand primul grad. Luă parte la expediția contra Mexicului și, revenind în țeară, deveni capul opozițiunei. Încercă o revoluție, fără a isbuti, fugi în Portugalia, în Londra (1866) de unde conduse opoziția, care resturnă pe regina Isabela (1868). Ministru de reșboi (1868), apoi ministru-preșident (1869) căuta un rege străin (Leopold de Hohenzollern), și după ce alese pe Amadeu de Savoia, fù împușcat în 28 Dec. 1870, pe când trecea prin Madrid, † 30 Dec. acelaș an.

Prima, (*lat.*) subînțeles *pars*, este partea ce se prelevă din câștig; se întrebuințează asemenea spre a designa o sumă oarecare ce se acordă ca încuragiare pentru vr'o operațiune hazardoasă sau oneroasă în domeniul comerțului, agriculturii sau oricărui altul. Guvernele țărilor acordă P. considerabile fie pentru a încuraja vr'o fabricațiune (cum de pilda: prima de fabricațiune a zahărului), fie pentru distrugerea fiarelor selbatice sau chiar spre a descoperi pe cei ce contravin prescripțiunilor unor legi, în care cas denunțătorul capetă o primă certă sau proporțională. În termni de bursă se numește *marché à prime*, o negociare cu termin. Cumpătorul se poate strunge părăsind în sama vințatorului o diferința convenită mai dinainte, și care se numește P.; este un fel de pariu.

Prima de asigurare, este suma ce se platește asigurătorului, ca preț al asigurării. Asta suma e fixată prin polița de asigurare. P. de asigurari maritime sânt cele mai importante și dau mai ales loc la contestațiuni. v. și Premiu.

[N. E. Idieru.]

Prima, cambia, cambie originală, spre deosebire de duplicatele aceleiași cambii însemnate cu »secunda», »tertia».

Primadonna, cea dintăiu dintre cântărețele unei societăți de opera.

Prima Iustiniana, orașul natal al împ. Iustinian, așezat probabil prin parțile Macedoniei în apropierea lacului Lichnida. Voind Iustinian să dea locului său de nascere o splendoare mai mare, a strămutat aici prefectura din Pannonia și pe episcopul din Lichnida, ridicându-l la rangul de arhiepiscop și supunând jurisdicțiunii lui provinciile: Dacia mediterană și ripensă, Myssia secunda, Dardania, Praevalitana, Macedonia secunda și o parte din Pannonia secunda împreună cu câteva puncte din nordul Dunării. Pe sama aceluși arhiepiscop apoi Iustinian obținū dela papa Virgiliu și drepturile patriarhali. Pe la finea secl. VI acest patriarhat a dispărut fără urme, reapărind vr'o 300 ani mai târziu ca patriarhie bulgărească sub numirea de Ohrida (v. ac.).

[Dr. I. Radu.]

Prima nota, registru de contabilitate, numit și Memorial.

Primar, (*lat.*) ce este dela început, dela origine. *Primarius*, cel dintăiu.

Primar, se numește șeful electiv al comunei.

Primar, învățământ, școala prin care se dau primele elemente de cultura generală. Învățământul P. se dă copiilor dela vârsta de 6 până la 12—14 ani și e obligător pentru copiii de

ambele sexe aproape în toate statele. El se mai numește și învățământul popular sau elementar și se completează prin învățământul din școlile de repetiție, școlile de adulți și cursuri de seară și de Dumineca, pentru ucenici. (v. și art. Învățământ.)

Primară, grupa, (geol.) v. Paleozoică.

Primat, se numiau în vechime acei mitropoliți din Occident, cari locuiau în capitalele provinciilor și aveau nimb și vază mai mare decât ceilalți mitropoliți. În Orient se numiau exarhi, cu aceea deosebire, că exarhii nu erau supuși patriarhilor, pe când P.-ii erau supuși papei. Mai târziu s'au numit P. acei mitropoliți cari erau mai mari preste mitropoliții unei țeri; aveau drept să convoace sinoadele naționale, să consacreze pe mitropoliți și să decidă unele cauze bis. mai mari. Cu timpul a devenit numai o titlul fără drepturi deosebite. Excepțiune face P.-tele Ungariei care se numesc: Principe-Primate. El este capul suprem al bisericii române. din Ungaria și are mari privilegii atât bis. cât și civile. În privința aceasta este unicul în toată biserica catolică. Mitropolitul gr.-or. din București încă are titlul de Mitropolit-Primat al României. [Dr. I. Radu.]

Primate, numire dată de Linné (1735) Mamiferelor (v. ac.) superioare, ce se găseau în capul scarei zoologice, cuprinzând și omul. Primatele cuprind trei divisiuni: *Bimanales* (omul), *Simieni* (maimuțele) și *Lemurieni*.

Primăvara, unul din cele patru anotimpuri: pentru emisfera boreală timpul cât ține dela equinoctiul numit de primăvară 8/21 Martie și până la solstițiul de vară 9/22 Iunie, în total 92 zile 20 ore. Pentru emisfera australă primăvara e când noi avem toamnă.

Primăvaraș, numire populară a plantei *Galanthus nivalis* L. (v. ac.).

Prima vista, (*ital.*) = prima vedere, se ține în muzică despre execuțiunea unei compozițiuni fără prealabila pregătire.

Primeneală, rufăria spalată, care se îmbracă pentru schimbare.

Primicier, începătorul cântărilor sacre, superior preste cântareți, formând parte din clasa dirigătorilor de serviciu ecleziastic.

Primitivae, (*lat.*) v. Pârğa.

Primitiv înseamnă, ca un lucru se află încă în starea sa originală, în starea dela început, și denotă că, sub raportul evoluțiunii, încă n'a ajuns la acel grad de perfecțiune, pe care l-ar pretinde cultura timpului. [Pl.]

Primitiv, terenul, (geol.) v. Archaică, grupa.

Primogenitura, Dreptul de P., dreptul de întâiu născut (ainese) într-o casă suverana, cu relațiunea la succesiunea tronului.

Primordial, ce este dela început; cel dintâiu în ordine.

Primula L., (botan.) gen din fanii Primulaceae, trib. Primuleae, cuprinde plante erbacee și are vr'o 70 specii, ce cresc în regiunile temperate și arctice ale emisferei boreale și în America meridională extratropicală. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *P. officinalis* Jacq., cunoscută sub numirile de: Angliciu, Anglicei, Ciuboțica cucului, Țița vacei; *P. carpatica* Gris., *P. leucophylla* Pax., *P. acaulis* Jacq., *P. longiflora* All.,

P. minima L., etc. Unele specii din acest gen sunt cultivate ca plante decorative precum: *P. cortusoides* L., *P. japonica* A. Gray., *P. auricula* L., *P. sinensis* Lindl., etc. [Z. C. P.]

Primulaceae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate-gamopetale, erbacee, perene, rareori la basă frutescente; cuprinde 21 genuri cu vr'o 250 specii, răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale, cele mai multe sunt alpine, în emisfera australă sunt mai rari, între tropice sunt foarte rari. **Primulaceele** se divid în următoarele cinci triburi: I. Tribul *Hottonieae* cu singurul gen *Hottonia* L. II. Tribul *Primuleae* din care menționăm genurile: *Primula* L., *Androsace* L., *Cortusa* L., *Soldanella* L. III. Tribul *Lysimachieae* menționăm genurile: *Cyclamen* L., *Lysimachia* L., *Anagalis* L. IV. Tribul *Coridaeae* cu genul *Coris* L. și în fine V. Tribul *Samoleae* cu genul *Samolus* L. [Z. C. P.]

Primus, (*lat.*) cel dintâiu; *Primus inter pares*, cel dintâiu între cei de același rang.

Principar, ce se rapoartă la un principe.

Princip, (*lat.*) sub raport etimologic și general înseamnă: început, origine, cauza primară și elementară. În limbajul filosofic princip se numește un prius (începutul dintâiu comun) absolut sau relativ pentru un șir de alte elemente, de alte existențe și fenomene. Se face deosebire între *P. real* sau al existenței (principium essendi vel fiendi) și *P. ideal* sau al cușcinței (princ. cognoscendi). *P. real* devine și se numește începutul sau cauza primară, comună pentru un șir de existențe reale. *P. ideal* se numește punctul comun de plecare pentru un șir de cușcințe. Acesta apoi irară este sau *formal* sau *material*, după cum adecă se rapoartă la ordinarea formală și la înlănțuirea cușcințelor ori la conținutul material al lor, la fondul lor. *P. întemeiază* unitatea într'un sistem oarecare. [Pl.]

Principal, tot ce este de frunte, tot ce e mai însemnat în raport cu altceva; ceea ce are mai mare importanță în vr'o lucrare sau chestiune; ce poate servi ca punct de plecare pentru altceva.

Principat, teritoriul aparținând și guvernat de un suveran cu titlul de principe. Astăzi în Europa, statele suverane, în aceasta categorie, sunt: Muntenegru, Bulgaria. Monaco, Liechtenstein; și în Germania: Lippe, Reuss (doue), Schaumburg-Lippe, Schwartzburg-Rudolstadt și Sondershausen, Waldeck. [O. L.]

Principatele unite, numele dat Munteniei și Moldovei prin convențiunea din Paris (1858), când cele două țeri fură puse sub suveranitatea Porții și garanția colectivă a puterilor europene. Acest titlu remase până în 1862, când țerile surori se întruniră în Principatul României cu capitala București.

Principe, (*lat.* Princeps), titlul de suveranitate, fie al unor domnitori, cu teritorii. fie al membrilor unei familii imper. ori regale: »P. de sânge.« E un titlu ale carei puteri și accepsiuni au variat mult. În evul mediu prin P. se înțelegea ca și mai târziu ori ce suveran, în sens larg. În evul mediu P.-i suverani erau foarte puțini; în Francia nu exista decât »les princes du sang«. Se dă mai târziu acest titlu micilor suverani echivalenți cu ducii suverani, și cari au ramas până astăzi. (v. Principat.) Prin analogie se da acest nume și »Voevođilor« sau domnitorilor ro-

mâni și slavi. Ca titlu pur onorific e mai răspândit: astfel avem titlu german de P. al sfântului imperiu, apoi titlu francez de prince (modern) și în fine titlu italian și rus. [O. G. L.]

Principe ereditar sau *P. de coroană*, se chiamă urmașul la un tron, desemnat de suveran sau de popor spre a-i succede. El are în multe țeri un nume special care îl deosebește. Astfel în Franca: le dauphin, sau duce d'Orleans; în Anglia: Prince of Wales; în Italia: Principe de Neapol; în Spania: Principe al Asturiilor; în Portugalia: Duce de Bragança; în Olanda: P. de Oranje; în Belgia: Duce de Brabant; în Svedia: Duce de Scania, etc. În general successorii presumptivi sunt desemnați prin titlul de »Principe imperial« sau »regal«. [O. G. L.]

Principi electori, v. Elector.

Principe, insulă portugheză lângă coasta vestică a Africei, în Golful Guineei, 151 km², cu 2665 loc.

Principes, soldați romani cari erau de mai multă vreme în serviciul militar. P., erau așezați la spatele soldaților de curând recrutați (hastati). La începutul organizației militare, P. mergeau în fruntea armatei.

Principial, denotă mai întâiu modul de gândire, de lucrare în conformitate cu anumite principii constante; o înțelegere pe baza de principii admise; apoi că o hotărâre oarecare ori un conclud sunt luate pe temeiul unei înțelegeri în cele esențiale și principale, reinănd a fi chestiunea supusă discuției numai în amănunte. [Pl.]

Principiis obsta, (*lat.*) citat din Ovidius »Remedia amoris« (vers. 92) = opunete primelor începuturi; adică opunete ispitei.

Principiu, (*lat.*) în fond și sub raportul etimologic e identic cu princip (v. ac.), se deosebește însă prin oarecare nuanțare și prin terenul de aplicare, deoarece P. se rapoartă mai cu samă la adevăruri fundamentale, la noțiuni fundamentale. Sub acest raport apoi P. înseamnă: ceea ce constituie sau compune lucrurile; primele adevăruri din cari se pot deduce altele; în fizică înseamnă lege s. e. P. lui Archimede; în morală: regula de conduită; în log.: noțiuni sau cunoscințe fundamentale. Tot P. se numesc și cunoscutele axiome ale cugetării logice ca acele adevăruri, evidente în sine, cari nu au trebuință de demonstrare. [Pl.]

Prinsoarea e un contract aleator, adică există posibilitate de câștig sau pagubă pentru toate părțile, sau numai pentru una ori mai multe din ele. Nu se pot reclama în justiție banii câștigați în o. P. sau rămășag, caci legea nu garantează asemenea drepturi (art. 1635, 1636 cod. civ. rom.). Totuși, dacă s'au platit de bună voie, banii sau lucrul pus în P., nu se mai pot cere înapoi (art. 1092, 1638 cod. civ.). [Scriban.]

Prinț, v. Principe.

Prinz Edward, *insula*, insulă în Canada, sinul St. Lorenzo, 5180 km², cu 109,158 loc. (1895). Capitala Charlottetown; până la 1763 franceză.

Prior, superiorul nemijlocit sau egumenul ori starițul unei mănăstiri calugăresci.

Prioritate, întâietate după timp sau drept; apoi și dreptul de preferință ce compete unui creditor față de pretențiunile altor creditori.

Priorități sau acțiuni de P. sunt efecte emise de societăți anonime cu anumite drepturi de preferință.

Pripas, rătăcit; vită de pripas = vită pierdută, vită străină, fără căpătâiu.

Pripele, cântare de preamărire a tainei ce se reamintese și se celebrează într'una ori altă serbătoare mai aleasă. Constă din șese versicule luate din psalmi, acomodate obiectului serbătoarei. P. de comun se cântă în mijlocul bisericii și în fața icoanei serbătoarei, așezate pe analog.

Pripet, afluent pe dreapta al Niprului, 814 km. lung, din cari pe 680 e navigabil; prin canalul regal și Oginski e legat cu Vistula, resp. cu Niemen.

Pripion, și *Pripior*, coasta tare, a cărei pantă este preste 60° inclinațiune. A pripion înseamnă însă și a lega.

Prisa. În timp de resboiu dreptul internațional maritim admite capturarea vaselor particulare comerciale ale vrăjmașului; vasul capturat e dus într'un port național, și după verificarea împrejurărilor de cătră un *tribunal de P.*, nava e declarată de P. și rămâne proprietatea statului. Pot fi luate ca P. și vasele neutrale, cari ar face contrabandă de resboiu sau ar viola blocul unui port vrăjmaș. [L. B.]

Prisaca se numește în Moldova stupina-instalația sau locul unde se țin stupii cu albine preste vară.

Prisăcani, 1) *P.*, com. rur. în Rom., j. Iași, situata pe șesul dintre râul Prut și Jijiea; se compune din sat. P. și Moreni cu 1603 loc. (Dicț. geogr. 1888), 2) biserici și 1 școală. 2) *P.*, vamă la granița j.-lui Neamțu (Rom.) înspre Transilvania.

Priscianus, gramatic latin, din secl. VI d. Chr., a propus limba latină în Constantinople și a scris: »Institutiones grammaticae«, care cuprinde baza gramaticii latine de azi.

Priscilianiști, sectă, v. Bogomili.

Priscus, istoriograf bizantin din secl. V. Din scrierea lui asupra istoriei bizantine s'a păstrat numai un fragment, conținând relațiunea asupra legațiunii sale la curtea lui Attila în 448, unde a fost trimis de împăratul Teodosiu II. În această călătorie, P. trecu prin Bănat, unde numește râurile Tifisus (= Timiș), Dricon (= Bega) și Tigas (= Tisa); despre populațiunea indigenă, pe care o deosebește de Hunni, el nu dă alte amănunte decât că ea întrebuință pentru hrană meiul și o băutură ce se numia în limba țerii »medos« (= mied). La curtea lui Attila P. află oameni cari vorbeau limba »*ausomică*«, adică romană, despre care limbă el zice că era cunoscută în imperiul Hunnilor în urma contactului cu Romanii. Această mărturie a fost invocată ca probă pentru existența elementului roman în Dacia sub stăpânirea Hunnilor. Ed. în Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn.

Priseaca, com. rur. în Rom., j. Olt, compusă din 2 căt. cu 1377 loc. (Dicț. geogr. 1895), 3 biserici și 1 școală.

Prisiceanu, familie boierească dinspre părțile Olteniei. La 1716, fu omorât de cătră »cătanele nemțesoie«, Șerban Clucerul P.-I, împreună cu Gr. Vlădescu vistier și Preda Isvoranu, lângă orașul Pitesci. [O. L.]

Prislop, mănăstire lângă Silvașul de sus, nu departe de Hațeg, a fost înființată pe la sfârșitul secl. XIV de Sf. Nicodim, organizatorul monachismului în Țeara-Românească. Pe la 1557 Zamfira, fica lui Moise Vodă Basarab, domnul Munteniei, o restaură din fundament și o dotă cu moșii și vii. La 1572 deveni reședința episcopilor »Silvașului« sau a toată »Țeara Ardealului și părților unguresci«. Aci residară episcopii: Eftimie (1572—74), Christofor (1574—79), Ghenație (1579—85) și Ioan de Prislop (1585 până 1599), care se mută cu reședința în Belgrad (A.-Iulia) la 1599, când încetă episcopia Silvașului. În revoluțiunea lui Rakoczy (1703—11) mănăstirea fu despoiată de multe averi. În revoluțiunea înscenată de călugărul sârbesc Visarion la 1744, mănăstirea ajunse în posesiunea celor revoltați în contra bisericii unite, dar la 1749 se așezară într'însa iarăși doi călugări uniți: Varlaam și Nichita, cari ajutăți de episcopul P. Pavel Aron lucrară pentru bunăstarea ei și a mănăstirilor afiliate Ploșca și Vaca, în cari episcopul Aron voia să înființeze școale cu seminarii de băieți. În revoluțiunea călugărului Sofronie (1760) mănăstirea P. fu despoiată iarăși de averile sale, iar la 5 Iunie 1762 fu aprinsă din ordinul generalului Buccov. La 1770 călugării uniți Varlaam și Nichita fură trimiși la P. cu ordinul să restaureze mănăstirea și să deschidă într'însa școale pentru tinerimea din districtul Hațegului. Ori ce încercare făcută de atunci încoace pentru a ridica mănăstirea la starea ei înfloritoare de odinioară a fost zădărnice, deoarece monachismul a decăzut pretutindenea în Transilvania și Ungaria. În auii din urma mănăstirea fu restaurată prin o colecție publică, dar nici astăzi nu are nici un calugăr, ori locuitor stabil. În mănăstire zac osămintele vestitei domnițe Zamfira. (Cf. Dr. Aug. Bunea: Vechile Episcopii românești. Blaj 1902)

[Dr. A. Bunea.]

Prislopul, 1) *P.*, vârf de munte în jud. Argeș; 2) *P.*, munte înalt și păduros, în jud. Muscel (Rom.).

Prisma, (*grec.*) corp poliedric, mărginit de două planuri fundamentale congruente și paralele, și atâtea paralelograme câte latari au acelea. Volumul unei *P.* rezultă din multiplicarea planului fundamental cu înălțimea sa.

P. optică, *P.* trilaterală de sticlă sau de alta materie străvegie; se numește *P. optică*, pentru că se folosește la experimente optice.

P. lui Nicol, o *P.* patrulaterală oblică de spat de Islanda, se taie în două prin un plan perpendicular pe secțiunea principală a cristalului, și apoi se lăpășește cu balsam de Canada. O astfel de *P.* separează razele de lumină despicate, anume raza ordinară se reflectează pe pătura de balsam, iar raza extraordinară trece prin el. Razele astfel separate sânt polarizate și se pot analiza mai ușor.

Prismatic, *cerc*, se numește un aparat cu care măsurăm unghiuri spre scopuri astronomice și geodetice. Inventat 1770 de Meyer.

Prismatoid, corp cu planuri fundamentale paralele.

Prisel, numire populară a plantei aquatice *Myriophyllum verticillatum* L. (v. ac.).

Prisoner, individ privat de libertate pe timp nedeterminat. *P.*-ii de război se bucură de in-

violabilitatea persoanei și a conștiinței. *P.* de stat, când libertatea sa constituie un pericol pentru stat.

Prispa, galerie deschisă dealungul fațadei unei case, învelitoare susținută de stalpi.

Prisrendi, v. Prizrendi.

Pristav, (coresp. la *héraut d'armes*, franc.) strigător, anunțător al suveranului, la ocazii solemne; însărcinat a anunța locuitorilor un eveniment însemnat.

Pristol, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, formează com. cu mahalaua Insurăței cu 1260 loc. (Dict. geogr. 1894), 1 biserică și 1 școală. În *P.* se află ruine vechi în cari se găsesc monete romane.

Pritchardia Seem., (botan.) gen de plante din fam. Palmierilor, trib. *Corypheeae*, înrudită cu *Copernicia* (v. ac.), de care diferă prin tubul periantului persistent. Cuprinde 3 sau 4 specii din Insulele amicale și Sandvic, dintre cari *P. pacifica* Seem., se cultivă mai adese în florării.

[A. Pr.]

Privat, (*lat.*) ce n'are caracter public; domestic, familiar; ce privește pe un singur om.

Privatissimum collegium, (*lat.*) prelegeri la universitate, cari se țin pentru un singur ascultător ori pentru un număr mai restrâns.

Privațiune, v. Interdicțiune.

Priveghieri, oficiul sacru de noapte. La începutul creștinătății credincioșii, de frica persecuțiilor, se adunau noaptea la serviciul divin, care, mai ales în preseara serbătorilor, ținea toată noaptea. Datina aceasta se urmează și azi, însă numai la anumite serbători mai alese, ca la Crăciun, Paști, etc. Oficiul *P.* constă din cântări și cetiri sacre, împreună cu litia și binecuvântarea pânilor, grâului, vinului și a untului de lemn.

Priveghitoare, (*Luscinia philomela*), pasere din fam. Sylvidelor, ord. Coracornithelor; are ciocul ascuțit și roșu-brun, penele la partea de sus cenușii-brune, pe cap și spate mai întunecate, jos cenușii deschise. Ochiul sânt bruni-roșii, picioarele roșii-brune, coada roșie. Trăiește în Europa până prin Danemarca, prin tufișe dese și marginile padurilor în apropierea apelor. Se nutrește cu insecte și viermi. Cântecul ei este foarte frumos. Cântă din Aprilie până în Iunie. Se poate ține și în colivii.

Privilegiu, avantaju, preferință față de alții. *P.* este un drept, care face ca o creanță să treacă înaintea altei creanțe, fie chiar ipotecara. Dreptul de preferință (privilegiu) îl dă nu vechimea, ci natura sau calitatea creanței. *P.* poate avea cineva atât asupra lucrurilor mobile, cât și asupra imobilelor. (Cf. art. 1722 și urm. cod. civ. rom.) Sub *P.* se mai înțeleg drepturi anume hotărâte în vechime în favorul nobilimei, clerului, etc., cum dreptul de a avea proprietăți teritoriale, scutirea de impozite, etc.

P. diplomatic se numesc actele solemne de cancelarie laice și bisericesti în evul mediu. Actele emanate dela papa se chiamau »bule mari« sau »*P.*-ii«. Aceste se chiamau »*P.*-ia majora« spre a se deosebi de »*P.*-ia minoră« sau »indulgentia«. [L.]

Privy Council, (pron. *privi council*), consiliul secret; suprema autoritate de stat în Britania Mare.

Prizrendi, (Prisrendi), oraș în vilaietul turc. Cossova, la poalele nordice ale Șar Daghului, cu citadela și 50,000 loc., între cari mulți Sârbi; fabrici de arme, art. de oțel, sticlă și olărie.

Pro arha, (lat.) ca deposit sau avans.

Proba, dovadă. P. admise de lege sânt: 1) mărturisirea scrisă (acte) sau verbală a împincinaților; 2) mărturisirea martorilor și 3) presumpțiunile. Cel ce face o propunere înaintea judecății trebuie să o dovedească. (Cf. art. 1169 și urm. cod. civ. rom.)

Probe oratorice, sânt partea principală a invențiunii, una din cele patru reguli generale ale discursului (v. ac.), al cărei scop e de a lumina și a convinge, de a plăce și a mișca sau a îndupleca la fapte (ut probet, ut delectet, ut moveat). Mijloacele pentru a plăce sânt moravurile oratorice, sub cari se înțeleg însușirile necesare oratorului; pentru a mișca e pateticul sau talentul de a emoționa, în care consistă adevărata elocuență; iar pentru a convinge e necesară probarea sau argumentarea. Formarea ei e silogismul (v. ac.) cu feluritele lui specii. Inșă argumentarea în această formă e necesară numai în discursurile judiciare și polemice, unde se caută mai mult la cuprins decât la forma estetică. Pentru aceea întreagă această parte din retoricile vechi se ține de logică, în special de partea practică a logiceii, numită dialectică sau știința de a dezbate și a polemisa, adecă de a pune în vedere sofismele și paralogismele (v. ac.) altora și a le combate. Regulele argumentării, sub nume de tipică, cuprind un loc foarte însemnat în scrierile despre retorică ale lui Aristotel, Cicero și Quintilian. Retoricii medievali le-au numit locuri comune, din cari cel mai însemnat și singur necesar pentru toate discursurile e definițiunea. (v. Locuri comune și Definițiunea. Cf. Principii de literatură, p. 239—242, de M. Strajanu.)

Proba pulmonală, docimasia, se numește procedera medico-legală menită a constata, dacă un copil a trăit afără de corpul mamei, dacă a respirat sau dacă s'a nascut mort, dacă a murit înainte de a se născ. Metoda pulmonală idrostatică, descrisă deja de medicul roman Galeniu (131—200 d. Chr.), constă în a pune plămânii fetului într'un vas destul de mare umplut cu apă, și dacă plămânii întregi sau tiaiți în bucați înoată, nu cad pe fundul vasului, se conchide ca copilul a respirat. P. p. cu cântarul consta în cântărirea plămânilor și a corpului întreg, pentru a determina raportul între greutatea plămânilor și cea a corpului, care este de 1 : 10 la fătul care n'a respirat și de 2 : 10 la acela care a respirat. La P. p. optică se examinează plămânii cu lupa și dacă copilul a respirat se ved vesicule umplute cu aer.

Probabilism, (lat.) teoria care susține și învață, că în materii noetice sau de cunoștință, neputând avea certitudinea, este de ajuns și un grad mai mare ori mai mic de probabilitate. Așa învțău Stoicii, apoi Carneades, Cicero, etc. Alaturea cu acest P. teoretic avem P. practic, care învață că în lucruri de morală chiar și numai părerea sau credința, că o lucrare oarecare poate să fie bună ori corectă, este motiv destul de suficient, ca să poată fi întreprinsă. În timpul mai nou P. a fost ridicat la gradul de princip etic

de cătră iesuiți cu adausul, că chiar și lucrări rele se pot întreprinde numai să se poată aduce pentru justificarea lor vr'o autoritate oarecare.

Probabilitate, (lat.) considerată psihologiccesce și în de comun ca un stadiu mijlociu între îndoială și certitudine, este acea forma de convicție, care, în vederea mai multor evenimente de o potrivă posibile, se produce în conștiința pe baza rațiunilor, în sine nesuficiente, dar favorabile tocmai aceluia pe care-l așteptăm, și prin urmare determinante. P. nu exclude posibilitatea contrariului și are ca teren de aplicare mai totdeauna viitorul. Se face deosebire între P. vulgără și științifică. Aceasta iar este: matematică și filosofică. P. matem. basează pe calculul proporțional dintre numărul șanselor favorabile unui eveniment și dintre numărul casurilor posibile; cea filos. se întemeiază în aprecierea rațiunilor pro și contra așteptării unui eveniment posibil. În logică, P. se numește acea formă de argumentare, ce conduce la rezultate, care în comparație cu certitudinea, sânt numai probabile. Mijloacele acestei arg. sânt: inducțiunea, analogia și hipotesea. (Cf. Pletosu, Log. 52.)

[Pl.]

Probat, (lat.) dovedit, adevărit; pus în evidență, s. e. lucru probat, om probat.

Probațiune, (lat.) experiență, încercare; faptul de a proba. **Probatoriu**, ceea ce servă sigur la probare.

Probatum est, (lat.) e adevărit, s'a dovedit.

Probi viri, (lat.) Collegi dei, un fel de tribunal (judecătoria) de pace, cu menirea de a aplană neînțelegerile dintre domn și lucratori, dintre domn și arândator, arândator și lucratori.

Problema, (grec.) ceea ce căutam a ajunge pe o cale oarecare; ținta năsuințelor noastre. În limbajul științific se consideră ca P. ori care chestiune pusă în discuție a cărei rezolvire cautăm a o ajunge pe calea cercetărilor științifice. Ori care cercetare bine ordonată presupune, că ceea ce cautăm nu este absolut necunoscut, căci atunci scopul ar fi cu totul nehotărît. Prin urmare și în fiecare P. se poate deosebi partea care este cunoscută, data, și ceea ce căutam (quaesitum).

Problematic, atributul acelor chestiuni, cari, nefiind încă rezolvate și deplin demonstrate, au numai caracterul unei probleme. În logica se numesc judecați P.-tice acele cari, sub raportul modalității, exprimă o posibilitate, adecă ceva, ce sub anumite împrejurări poate să se întâmple, dar se poate ca să nu se întâmple. [Pl.]

Proboscideni, un ordin de animale mamifere mari cu botul prelungit într'o așa numită trompă sau proboscidă (grec. proboskis), un organ foarte puternic și simțitor. Trunchiul scurt, pielea groasă, crepată, fără păr. Ochii mici, urechile mari, picioarele groase cu copite. În falca de sus au doi dinți (colți) incisivi foarte mari ieșiți. Incisivi inferiori și canini n'are. Măsele are 4; 2 sus, 2 jos. La piept 2 țite. Speciile cele mai însemnate: *Elefantul asiatic (Elephas asiaticus v. ac.)*, *Elefantul african (Elephas africanus v. ac.)*. P. erau foarte numeroși în epocile geologice de mai înainte (*mamutul și mastodontul v. ac.*).

Probota, 1) P., sat pe moșia cu acelaș nume din comuna Dolhasca, în România, j. Suceava,

1153 loc. 2) *P., mănăstire* în P., zidită de Petru Rareș; biserica mănăstirii P. este una din edificiile cele mai alese ale Moldovei. Astăzi mănăstirea P. presintă o ruină. (Cf. Serafim Ionescu, Dicționar geogr. al j.-lui Suceava. Bucur., 1894.)

Probstheida, sat în apropiere de Lipsca, 1554 loc. (1895), la 18 Oct. 1813 luptă sângeroasă între Napoleon I și aliații; în apropiere e monument.

Probus, împărat roman, n. în Panonia, 276 proclamat împărat, și măcelărit de către pretorienii. † 282.

Proca, rege legendar din Alba, tată al lui Amulius și Numitor. Existența acestui rege, cât și a altor monarhi din așa dîsa epocă mitică, a fost contestată de școala critică germană.

Procedura, aceea parte a dreptului care se ocupa cu modul de exercitare a acțiunilor, cu stingerea lor, cu chemarea în judecată, cu judecarea proceselor. Ea se împarte în civilă, penală și comercială. Există codici separați pentru civil și penal; nu pentru comercial, unde, în genere, se aplică procedura civilă. Românii are cea mai buna procedura civilă din lume, fiind revisuită și pusă în aplicare la 1 Sept. 1900. În România, procesele se susțin oral; totuși părțile pot fi obligate să deună concluzii sau resumate de concluzii scrise. Din toate ramurile dreptului, procedura e cea mai rutinara și cea mai greu de modificat.

Procedura Penală, cuprinde regulile pe cari societatea le-a organizat pentru pedepsirea culpabililor. Procedura penală română e tradusă după cea franceza. Ea mai reglementează și materia prescripției, adeca a timpului cât cineva poate fi urmarit sau executat pentru un fapt penal. P. penală română are nevoie de a fi revisuita. În ea găsim modul cum procedează procurorii și judecatorii de instrucție; forța probatorie a proceselor verbale, organizarea curților cu jurați, a camerilor de punere sub acuzare, procedura în materie de fals, cine judeca pe oficerii de poliție judiciară când comit o crima sau delict, în această calitate, etc.

Proceusmaticus, v. *Dipyrrhichius*.

Procent, numerul care arată câte unimi sînt a se considera din 100 de unimi, s. e. la interese după capital. Se inseamnă cu %.

Proces, stare de litigiu; reclamarea în justiție a unui drept. Ori ce cerere în justiție pentru regularea unui diferend (prijini) da nascere unui proces. (v. și Acțiune.)

Proces chimic, acțiunea ce se întemplă între două sau mai multe elemente sau corpuri, ce pot reacționa între ele.

Proces civil, acel ce se rapoartă la afaceri particulare ale cetățenilor și nu atrage după sine nici un fel de pedeapsă.

Proces politic, e acel ce are de basă un motiv politic. Curțile cu jurați judeca procesele politice. Arestul preventiv nu e permis în asemenea materie. E foarte greu de gasit un criteriu sigur pentru a distinge cînd e un fapt politic. Acelaș fapt poate fi sau nu politic, după împrejurari. S. e. o lovire la alegeri poate fi calificată de fapt politic sau nu, după cum a fost sau nu determinată de un mobil politic. Vom avé dar în vedere caracterul politic al faptului.

Proces sumar, acel asupra căruia justiția se dá repede și fără multe reguli. Asemenea pro-

cese au loc în timp de resboiu, revoluții, etc. cînd se declară starea de asediu.

Proces verbal, protocol, însemnare formală în scris despre decursul unei ședințe sau pentru constatarea unui fapt.

Procesiuni, (*lat.*) excursiunile, ce le face clerul și poporul creștin cu ocaziunea unor festivități religioase, afară de biserica, (cum ar fi, cînd ies la sfințirea apei la Bobotează, la binecuvîntarea viilor, țarinelor, etc.). [i—m.]

Prochimen, (*grec.*) versurile de psalmi ce se cântă ori se cetesc înainte de cetirea pericopelor sau tractatelor din Sf. Scriptură, ca la »Apostol», »parimii», sau la vecernie și mînecat. »*P. mare*», ce se cântă la înseratul Duminicilor din paresemi și al unor serbatori împărătesci. »*P. dilect*», »*P. versului*», după care se cântă cântările Țilei ori ale serbătoarei.

Procida, (în antichitate *Prochyta*), insulă în Golful Neapolei, foarte roditoare, 4 km², 9802 loc.; port.

Proclamațiune, publicare solemnă.

Proconsul, demnitate a magistraturii romane (pro consule), care îndeplinea funcțiunea de consul în anume provincii, în mod excepțional la început, și apoi funcțiunea regulată ca guvernator de provincie. Cel dintăiu Pr. c. fû instituit la 327 a. Chr. în persoana lui Publius Philo. Guvernatorii provinciilor din Asia și Africa, cu puteri foarte întinse, erau Pr. c. și erau ajutați de »legati». Pr. c. se mai numiau și consulii cînd ieșiau din funcțiune. [L.]

Procopianu, Procopovici A., botanist, de present șef de cultura la institutul botanic din București, n. 1862 la Dorna, și-a facut studiile universitare la Cernăuți și Viena. Dintre publicațiuni relevăm: Mici monografii relative la Bucovina, așa asupra Cryptogamelor vasculare și Orchideae, lucrari de geografia plantelor, precum relativ la flora Sucevei, a Horaței (aceste toate publicate în Analele societății zoologice-botanice a statului din Viena). Apoi relativ la România: Contribuțiunii la flora Ceahlăului, în colaborare cu Z. C. Panțu, și Plante vasculare dela Stîncă Ștefanesci. Herbariul Bucovinei e proprietatea Institutului botanic din București.

Procopios din Cesarea, retor și sofist în Bizanțiu, a însoțit pe Belisar, generalul împăratului Iustinian, în toate luptele sale. A scris istoria domniei lui Iustinian, 8 vol.; De aedificiis, 6 vol., și Historia arcana. A scris în dialectul atic, imitînd pe Herodot.

Procopiu, Andrea (Major), conducător al husiților, n. 1380, a fost călugăr, pe timpul certelor husite a fost căpitan în ceata lui Zisca, după moartea acestuia divizându-se husiții. P. s'a pus în fruntea radicalilor numiți Taboriți, facînd erupțiuni în Austria, Silesia și Ungaria, a cădut la 1434 în lupta dela Lipau împreună cu soțul său Procopius Minor (v. Husiți).

Procopovici, Teofan, arhiepiscop de Novgorod și celebru scriitor rus, n. 1681, † 1736; studiile sale le-a făcut în Kiev și Polonia. Cea mai însemnată din operele sale este cea în care vorbește despre patriarhat. P. a fost unul dintre cele mai puternice ajutoare ale țarului Petru I.

Procreațiune, acțiunea zamislirei a ființelor vie.

Proctitis, (med.) inflamația rectului (v. Intestine).

Protocele, cădere sau prolaps a rectului sau a mucoasei sale, cele mai adeseori consecutivă sforțărilor de defecațiune la indivizi constipați sau hemoroidari și la copii cu diaree cronică; e cu deosebire frecventă la copii. Poate fi cauzat și prin polyp, care atrage mucoasa prin ponderea sa. Se conbatare prin reducerea rectului prolobat, suprimarea sforțărilor de defecațiune prin defecare în poziție culcată și susținerea anusului cu degetele în timpul actului defecațiunii; apoi tratarea constipațiunii, a hemoroidilor, a diareei cronice, depărtarea polypilor, dietă, clisme reci și adstringente, aplicarea unui bandaj spre a menține rectul; dacă aceste nu sunt suficiente, cauterizarea regiunii anale și a mucoasei rectului, operațiune. Prognosticul e grav numai când rectul nu poate fi redus prin anus, căci atunci pot să se producă fenomene de strangulație și gangrenă a rectului. [V. Im.]

Proctorrhagia, hemoragie anală.

Proctospasmus. (med.) spasm al musculului, ce închide intestinul terminal.

Proctostenosis, (ângustare), e o stenară anorectală, cauzată cele mai adeseori prin o cicatrice de natură sifilitică.

Procura, (lat. = pentru osteneală), remunerațiune pentru servicii în afaceri comerciale, precum și împuternicirea dată altuia de a lucra în numele mandantului său, îndeosebi împuternicire dată de șeful unei firme comerciale de a conduce afacerile în numele și contul principalului și de a semna firma *per procura*. **Procurist**, persoana cărei i-s'a dat o asemenea împuternicire.

Procurațiune, substituie prin un împuternicit și procura dată acestuia.

Procurator, persoana care are dreptul de a face un act în locul și în numele altei persoane. În acest sens, procurator = mandatar. Minorii emancipați și femeile măritate pot fi P.-ri. Epitropul, tutorul, e un mandatar legal al pupilului; deci faptul tutorului e faptul pupilului. Mandantul, adică acel care dă procurațiunea, e răspunzător de faptele P.-lui în această calitate. Când P.-ul primește o plată, răspunderea sa față de mandant e mai mare decât în cazul când lucrează grațuit. P.-ul nu poate avea în această calitate mai multe drepturi decât mandantul său. Nu ori ce acte se pot face prin P. Așa la căsătorie și divorț trebuie să ne prezentăm în persoană. De asemenea jurământul trebuie prestat chiar de către persoana căreia i-s'a deferit și l-a primit, căci jurământul privește conștiința mandantului, nu a P.-lui. P.-ul poate fi general sau special pentru o anumită afacere; cel general poate face numai acte de administrațiune, nu și de dispozițiune, de înstrăinare. v. Mandant.

Procuror, adică reprezentant al societății, cu însărcinarea de a descoperi și urmări crimele sau delictetele. El e un oficer de poliție repressivă, pe când gendarmii, comisarii, etc., sunt ofițeri de poliție preventivă, întru cât aceștia împiedecă comiterea faptelor penale. Numai procurorii de pe lângă tribunale au acțiunea publică: numai ei pot da în judecată. Aceștia lucrează sub conducerea procurorului general al curții de apel respective. P.-ii unei instanțe formează ceea ce se chiamă *Parchet*. P.-ul se mai numește și minister public (v. ac.). Ministrul de justiție e șeful tuturor parchetelor. În contra

ofițierilor de poliție judiciară cari comit fapte penale în această calitate, acțiunea publică o deschide P.-ul general al curții de apel. În România, toate parchetele sunt amovibile. P.-ii, când iau concludii, se scoală în picioare și stau cu capul descoperit, căci, ca și ceilalți magistrați, au togă. Fiecare tribunal are atâția P.-i câte secțiuni are; când tribunalul are o singură secțiune, P.-ul are un ajutor care se numește substituit. Executarea pedepselor se face prin mijlocul procurorilor.

Prodigialitate, risipă prin cheltuieli zădarnice. **Prodigios**, extraordinar, miraculos.

Prodigium, (lat.) la vechii Romani semne și întâmplări neobicinuite, prin cari zeii își arată mânia; minune, miracol.

Pro domo, (lat.) pentru casa sa, pentru interesul propriu, titlul unei orațiuni a lui Cicero.

Prodrom sau preliminar, prolegomene, prelude, preambol, sinonime cu introducere. Uneori sunt întrebuințate ca titluri de opere, cari preced sau promit altele, în literatură, știință sau filosofie. S. e.: P.-ul florei române de Dr. D. Brânza, Prelude (poesii) de H. Granda, Prolegomenele metafisice de Kant, ș. a. (v. ac.).

Produce stakes, (engl., pron. *prodjus steeks*), alergări de cai de 3 ani, nominați încă înainte de a fi fost născuți.

Product, lucru produs prin natură ori prin muncă; op, creațiune, produs; rezultatul multiplicațiunii. **Productiune**, acțiunea de a produce sau rezultatul acestei acțiuni; crearea de valori sau urcarea valorii unui lucru. **Productiv**, ce produce, crează. **Producent**, persoana care produce.

Produlesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compus din 3 căt. cu 1700 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Profan, (lat.) lumesc, în opoziție cu «sacru» se face ori ce lucru, care nu e dedicat spre cultul divin; istoria P.-ă se numește istoria universală în opoziție cu istoria biblică și cu cea bisericască; a profana înseamnă, a folosi spre scopuri comune și lumesci, lucruri destinate spre serviciul sacru. (v. Esecrare.)

Profesional, *începământul* (primar ori secundar) merit a da o cultură specială, teoretică și practică, necesară profesiunilor. El se divide în începutământ agricol, industrial și comercial.

Profesione, declarațiune publică; ocupațiune declarată, meserie, stare. **Profesional**, ce privește meseria. **Profesionist**, meseriaș.

Profesii libere, în antichitate, la Greci și la Romani, profesiunile duse libere sau liberale erau singurele considerate ca demne de oamenii liberi, pe când profesiunile manuale, industriale și comerciale erau lăsate să se exerciteze numai de către sclavi, de către cei liberați (liberti) și de străinii domiciliați. De aci marea considerație acordată multă vreme profesiunilor liberale. Acestea cuprind: pe militari, profesori, savanți, literați și artiști, avocați, medici, magistrați, preoți ai diferitelor culte, oamenii de stat. Ați însă, în societățile noastre moderne, aceste deosebiri încep să dispară; progresele industriei sunt atât de mari, interesele comerțului atât de multiple, încât majoritatea meșteșugurilor și a profesiunilor reclamă o mare dosă de inteligență, pe când, de altă parte, arta

și literatura au ajuns, pentru un foarte mare număr de indiviși, o industrie, un meșteșug.

[N. E. Idieru.]

Profesor, titlul membrilor corpului didactic secundar (pentru toate ramurile de învățământ, afară de dexterități) și superior. (A se vedea legea învățământului secundar și superior din România.)

Profet, (*grec.*) la Elini, explicatorul voinței zeilor prin sentințele oraculului, preot al lui Apollon. La Egipțeni o clasă deosebită de preoți, capetenile sanctuarelor, cari trebuiau să scie cărțile preoților, 10 din cele 42 ale lui Hermes sau Thout (v. ac.). La Ovrei, în general scriitorii vechiului Testament, începând dela Moise; în special cei 16 P., numiți noi, spre a-i deosebi de judecători și regi, și anume 4 P. mari: Isaia, Ieremia, Ezechiel și Daniel, și 12 mici: Osia, Joel, Amos, Abbas, Michea, Ionas, Nahum, Habacuc, Sofonie, Aggea, Zacharia și Malachia; și profetesele Maria, sora lui Moise, Debora, Hodha. (v. Biblia). În general P. e un om considerat ca sfânt și cu darul prevederii.

Profil, trăsura feței unei persoane văzute lateral. În arhitectură taierea sau secția perpendiculară a unei clădiri, etc., pentru a vedea interiorul, liniile de contur sau siluetă, interioare și exterioare.

Profilaxia se numește prevenirea unei boale, precauțiunea luată pentru a se opri născerea ei. Principiile de căpetenie ale P.-ei sînt: curățenie, sobrietate, paza de schimbări repezi ale temperaturii, paza de comunicațiune directă ori indirectă cu cei bolnavi de boale contagioase, traiul regulat, hrana potrivită și sănătoasă, repausul necesar după muncă.

Profit, folos, favor. v. Beneficiu și Pierdere.

Pro forma, (*lat.*) de formă, în aparență.

Pro futuro, (*lat.*) pentru viitor.

Profos, (dela lat. praepositus), suboficier în-sarcinat cu supravegherea arestațiilor.

Profunditate înseamnă în fond adevărate. În limbajul filos. este aptitudinea intelectuală, care se descopere în puterea spiritului de a pătrunde în firea lucrurilor și de a scruta rațiunile, legile și tainele naturii, a ființelor și lucrurilor din ea. P. este caracteristica filosofilor și adânc-cugetătorilor. Ctr. superficialitate. [F.l.]

Progadia, (*slav.*) v. Cimiter.

Progenitura, generațiuni de ființe noi create de câte o ființă mamă ori de o păreche de ființe.

Prognath, (*grec.*) variațiunea de întindere și de formă a gurei, *opistognathism*. Sînt trei feluri de prognathisme: 1) *Pr. alveolar* sau etnologic este particular microcefalilor sau oame-nilor maimuțe (rassa occipitală). Cei mai prognathi oameni sînt Africanii (Coasta de aur) și cei din stepele tătare. 2) *Pr. dentar* este mai ales accidental, se găsește la toate rasele. 3) *Pr. alveolo-dentar* este de asemenea accidental. (Bibl. La grande encyclopédie; Eulenburg, Realencyclop. der ges. Heilkunde.) [Dr. A. T.]

Prognoza, (*Prognostikon*, *grec.*), în med. prevederea de decursul și sfîrșitul unei boale. În stabilirea prognosticului medical se călăuzesc de antecedentele și constituția bolnavului, precum și de cunoștințele pe cari le avem de boala de care suferă bolnavul.

[V. Im.]

Prognoza meteorologică, prevederea timpului, predicerea vremii, prevestirea diferitelor me-teore ce pot avea loc într-o regiune dată.

Program, (*grec.*) înștiințare deslușită asupra unui joc, teatru, concert, ce va avé loc; arătarea conduitei politice, pe care se leagă cineva că o va urma. P. se numesc și anuarele ce le dau universitățile, gimnasiile sau alte institute de cultură.

Progres, trecere neîncetată și treptată dela o stare relativ inferioară la alta superioară. Ideea de P. social, ceea ce se înțelege ași prin acest termen, nu se arată decât dela renăscere încoace, atunci când științele naturii descopere legi, a căror aplicare continuă dă născere artelor tehnice. Ea revine în prima linie lui *Fr. Bacon*, filosoful englez, care prin opera sa *Novum organum*, deschide noi orizonturi cercetărilor minții omenesci. Mai târziu, în secl. XVIII, ideea unui P. social devine manifestă prin tendințele sociale de reformă. În cursul ultimilor trei veacuri ideea de P. a fost din ce în ce mai mult transformată. În raționalismul modern P.-ul se confundă cu ideea fericirii generale și a umanitarismului. Un P. *universal*, adevăc al lumii întregi de ași, nu se poate admite, căci sînt unele popoare staționare, sînt altele cari decad sau pier, și numai unele din ele progresează. Iar un P. *general* nu poate fi privit ca real decât întru atât, întrucât cu el sporesce și fericirea generală. În concepțiile sociologice de ași, P.-ul îmbracă forme deosebite unele de altele. Astfel socialismul vede P. într-o egalizare viitoare a condițiilor de traiu, sau în realizarea dreptului (J. Jaurès). Sociologul Gumplowicz nu admite P. decât în desvoltarea unei lumi cu o civilizație izolată, sau în perioadele particulare ale unui proces social. Sociologii de ași nu sînt de acord unanım nici asupra cauzelor, nici asupra condițiilor, nici asupra economiei P.-lui. Totuși o singură idee se poate degaja dela toți cu privire la P.: ameliorarea socială. [Nigriun.]

Progresiști, amicii progresului, partide politice în diferite țeri, s. e. în Serbia, Francia, etc. În camera Franceii s'a constituit la 1894 o uniune a P.-lor, care urmărește concentrarea tuturor republicanilor, în contrast cu monarhiștii și socialiștii.

Progresiune, înaintare continuă sau treptată; în mat. se numește P. șirul de numere, în care doi membri, ce urmează unul după altul, au pentru toate pozițiile șirului sau aceeași diferență (P. aritmetică) sau acelaș raport (P. geometrică). v. și Geometria P.

Progresiv, *imposit*, în înțelesul economic și financiar unul din impositale directe, prin care legiuitorul declară că scutesce cu totul de dare un venit oarecare, până la o sumă certă, iar de aci în sus impositul va cresce, cu cât averea va fi mai mare. S. e. cel ce va avé 100 lei venit nu va plăti statului nici o contribuțiune, cel ce va avé 200 lei venit va plăti 1%, cel ce va avé 300 lei venit va plăti 2%, etc. Principiul fundamental, care servește de basă sistemelor impositului P., este că cei ce nu au decât strictul necesar, nu trebuie să plătească nimic statului. Partisanii acestui fel de imposit au fost celebrii economiști și filosofi Adam Smith, Montesquieu, J. J. Rousseau și J. B. Say. (Cf. N. E. Idieru, Op. cit. vol. II.)

„**Progresul**“, mai multe foi române, apărute în Iași (1860—61), Sibiu (1866, în broș. cu ilustr. red. de Vis. Roman), Bèrlad (1883—85), etc. *P. medical rom.*, gaz. de med. și farmacie în București (1879—86).

Prohibițiune, (lat., a interzice, a opri), o măsură legală sau fiscală, care împiedecă sau restrânge un comerț sau o industrie oarecare, care oprește importarea sau exportarea din și în o țeară a unor anumite produse sau mărfuri, fie din rațiuni de sănătate publică, fie în scopul de a protege fabricațiunea respectivă în interiorul țării, etc. Totalitatea acestui fel de măsuri constituie sistemul prohibitiv, care mult timp a fost regimul economic al unora din țările europene. Astăzi încă se prohibesc prin tarifele vamale, diverse produse sau obiecte manufacturate. Exista chiar și P. locale, cum s. e. în Franția, și cari consistă în oprirea de a exporta sau importa unele produse prin localități. (Cf. N. E. Idieru, Studii de econ. polit. și finanțe, vol. I, 1895.) [N. E. Idieru.]

Prohod, (*slav.*) funcțiunea bisericească a înmormântării.

Proiect, schiță; în liter. prima schiță a unei lucrări științifice sau literare, în care se dă pe scurt cuprinsul; în arta prima expunere în dessemn a unei idei; în arhitectură schița unei zidiri; *P. de lege*, textul unei legi, care are să se voteze de corpurile legislative.

Proiectil, corp care poate fi aruncat prin o forță oarecare. P. aruncat de un tun se numește *obuz* sau *șrapnel*. Obuzul se compune din o învelitoare de metal, fontă sau oțel de formă cilindro-oginală, un aprinător și o substanță explosibilă așezată în interiorul obuzului. Când P. cuprinde în interior gloanțe și aprinătorul este construit astfel ca să se aprindă în aer la un moment dat, se numește șrapnel.

Proiecțiune, (*lat.*) înseamnă: acțiunea de a arunca sau a trimite înainte. În psihol. P. se numește acel act de exteriorizare a stărilor elementare ale conștiinței, în special a senzațiilor și a intuițiilor, în virtutea căruia ele, trecând peste limitele trupului propriu, se rapoartă la cauza lor reală, ce se află în un anumit loc al spațiului extern. P. face posibilă perceperea obiectelor externe. În științele tehnice P. se numește: acțiunea de a reprezenta un obiect pe un plan, după anumite reguli geometrice. [Pl.]

Proistos, (*grec.*) odinioară o demnitate bisericească în Rom. legată de o jurisdicțiune restrânsă, acum însă a ajuns un titlu onorific; astăzi un singur P. de județ este retribuit pentru serviciile sale de ajutor de protoiereu, iar ceilalți, dacă ajută la administrarea plășilor sau a plaiurilor, o fac de bună voie. În 1899 au fost în România 151 de P.

Prokesch-Osten, *Anton, conte*, diplomat austr., n. 1795 în Graz, † 1876 în Viena. A fost militar și prof. (Olmütz), mai târziu trimis cu misiuni diplom. în Orient și Italia; la 1845, ambasador austr. la Berlin, la 1855 internunțiu imperial la Constantinopole și apoi ambasador. Scrieri: »Erinnerungen aus Ägypten u. Kleinasien« (3 vol. 1829—1831); »Gesch. des Abfalls der Griechen vom türk. Reich« (6 vol. 1867), etc.

Prokne, fata lui Pandion, soră Philomelei (v. ac.).

Prokrustes, în mitol. grec. un jăfuitor; pe cine prindea, dacă era prea lung îl cioplea, de îl făcea scurt, dacă era prea scurt, îl ciocania până îl lungia. Theseus a prins nu departe de Eleusis pe P. numit și *Damastes* și *Polypemon*, și l-a pedepsit.

Prolaps, căderea sau scoborîrea unui organ, s. e. P.-ul uterului, când el iese prin orificiul vaginal; P.-ul rectului, etc. În filol.: cas, întâmplare, eveniment.

Prolegomena, (*grec.*) v. Prodom.

Prolepsis, figură de stil prin care se previne obiecțiunea adversarului, ca să fie respinsă din capul locului. [*]

Proleptic, preventiv, v. Prolepsis.

Proles, (*lat.*) descendenți; viță, neam.

Proletar, (dela lat. proles). La Romani, după organizația lui Serviu Tuliu, P.-ii formau a șesa și cea din urmă clasă de cetățeni, o clasă particulară de săraci, cari nu posedau nimic, nu puteau contribui la sarcinile statului și deci nu erau considerați ca utili decât în proporția numărului de copii, ce puteau da statului, de unde își trăgeau și numele de P.-i. Ei nu faceau serviciu militar și nu purtau armele decât în cas de mare necesitate. Mai târziu fură admiși în armată, dar numai atunci, când se recurgea la brațele străinilor și chiar ale sclavilor. În veacul de mijloc, propriu vorbind, n'a existat proletariat. Sclavagiul se transformase în servagiul; însă soarta celor din gloate nu se îmbunătățise mult. Cu încetul s'au făcut unele progrese. Revoluțiunea franceză a abolit ultimele resturi ale servagiului și a proclamat libertatea muncii. De atunci salariatul a înlocuit servagiul; situațiunea P.-lui s'a ameliorat considerabil. În zilele noastre, calificarea de P. se dă indivizilor cari compun clasele din urmă ale societății, cari nu au nici o avere și cari trăiesc dintr'o di într'alta din munca brațelor lor; prin *Proletariat*, se înțelege starea permanentă a unei clase, din societățile moderne, compusă din săraci, cari neputând găsi în muncă nise resurse îndestuitoare, sânt susținuți sau întreținuți fie de caritate, fie prin ajutoare publice. În Anglia mai ales domnește P.-ul. Acolo el pare a se datorii neegalității averilor, micului număr de proprietari, excesivei desvoltări a industriei manufacturiere și întrebunțării mașinilor. Acolo el a dat naștere încă dela 1602, pe timpul reginei Elisabeta, taxei săracilor. [N. E. Idieru.]

Prolifer, (botan.) cu prolificație, organe cari se desvoltă anormal în părți diverse ale plantei, dar în locuri unde nu se produc de obicei, s. e. formare de muguri la subțioara petalelor. [S. Șt. R.]

Prolixitate, în retor. termen pentru discurs prea lung. Discurs *prolix* = discurs prea lung, ce conține multă poliloghie.

Prolog, (*grec.*) sin. cu precuvântare, prefață. Ca parte a dramei P. era în vechime un fel de întroducere, care pregătea începutul și înțelegerea acțiunii dramatice. Avea același rol ca parabasa în comedie. Euripide a întrebunțat cel dintâiu P. Plaut și Terențiu îl întrebunțeau deardându-l. P. era diș de o persoană, care nu lua parte la acțiunea dramatică, numit la Romani el însuși prologus. P. cuprinde uneori apologia autorului dramei, combătând criticele adversa-

rilor sau cerând indulgența publicului. P.-le misterelor medievale (v. ac.) și mai târziu ale moralităților (v. Poezia dramatică) conțineau câte o predică, un cântec sau o rugăciune. În dramele moderne P.-le sînt mai rari. Se află s. e. în *Amphitryon* al lui Molière, în *Esther* al lui Racine, în *Die Jungfrau von Orleans* al lui Schiller, în *Faust* al lui Goethe. La moderni P. este un act dramatic, însă deosebit de acțiunea principală a dramei. Tot pentru lămurire servește și epilogul, pus uneori la sfîrșitul unei drame, a unei epopei, a unei cărți de fabule sau de poezii. (v. Epilog.) [M. S.]

Prolongația, (prolungire), amânarea sau prelungirea unui termen de plată, la cambii, la operațiuni de bursă, etc.

Pro memoria, (*lat.*) »spre aducere aminte», petițiune, cerere, memorial. v. și Memorand.

Promenada, loc de plimbare, de obicei cultivat.

Promesa, promisiune; los interinial al unui împrumut de loterie sau cu premii, prin care se vinde eventualul câștig pentru una sau mai multe trageri la sorți.

Prometheos, la Greci fiul titanului Iapetos cu Klymene, numit *Pyrphoros* (purător de foc), pentru că a rapit foc din ceriu și l-a adus pe pământ. P. a făcut oameni din lut, i-a însuflețit cu focul din ceriu și i-a condus la cultură mai înaltă. Zeus s'a mâniat pe el pentru aceasta, l-a lanțuit de o stâncă în Caucaz și a trimis vulturul ca să-i mănăce ficatul. Ficatul preste noapte creștea și vulturul nu îl putea prăpădi. Hercule ucide vulturul, pe P. îl împaca cu Zeus; acesta îl aduce în Olimp și îl face consilierul zeilor.

Pro mille, (*lat.*) pe mii, $\frac{1}{10}$ percent de mie; semnul: ‰.

Promiscuitate, (*lat.*) amestec, comunism.

Promontoriu, (*lat.*) cap, colț, o ridicătură stîncoasă, ce înaintează în mare.

Promorfologia, v. Biologia.

Promoțiune, (*lat.*) înaintare, înălțare; mai ales la demnități academice, precum P. de doctor, de magistru, cavalier, etc.

Promptitudine, (*lat.*) iuteală, facilitate în executarea unui lucru; punctualitate.

Promptuariu, (*lat.*) sală de mâncare, cămară; loc de rezerva.

Promulgarea, publicare, aducerea la cunoștința publică, în special a unei legi, după ce este votată și sancționată. P. oa și sancționarea legilor este reglementată în diferitele țeri prin decrete, astfel în Rom. prin decretul din 30 Iunie 1866. în Franția prin decr. din 1870, etc.

Pro mundo, (*lat.*) pentru scrisoarea curată.

Pronaos, (*grec.*) aula, tinda extrenă a bisericii; corespunde la partea cea a bisericii, ce aji se numește tinda muiierilor.

Pronia, (*grec.*) providența dumnezeiască.

Pronominațiune, (*lat.*) numirea unui lucru cu un alt nume.

Pronume, în gramatică, cuvintele ce țin locul numelor de persoane și lucruri, s. e. eu, tu, acesta, etc. Se deosebesc P. personale, posesive și demonstrative. Sub P. se înțelege și numele de familie al unei persoane.

Pronunciamento, (*span.*) un manifest public de reșcoală contru guvernului.

Pronunțare, rostirea corectă a cuvintelor sau a unei sentințe.

Proömium, (*grec.* prooinion), prolog la o cântare, preambul, preludiu, întroducerea unei vorbiri sau a unei poezii; precuvântare la o scriere.

Propaganda, (*lat.*) acțiune de a răspândi o doctrină sau ideile și principiile unei societăți; a face P. = a câștiga aderenți pentru ceva. Collegiu de P. fide. v. Collegia și Congregațiune.

Propagule, (botan.) corpuri pluricelulare, un soi de muguri sau bulbili (v. ac.) dela Muscinee și Ferige; formate pe diversele lor părți, pe tulpini, țal, etc., se desfac din locul unde se produc, cad pe pământ și acf din ei creșce o nouă plantă, deci P. servă ca organe de multiplicație.

Proparoxiton, (*grec.*) în gram. cuvîntul, ce are tonul (accentul) pe silaba antepenultimă, s. e. lebedă.

Propedeutica, v. Hodegetica.

Propeller, (*engl.*) sau *probelă*, nume ce se dă la ori ce vas de mare cu aburi și cu elice.

Propensiune, dispozițiune, pornire.

Properispomenon, (*grec.*) în gram. elenă, cuvîntul cu circumflex pe silaba penultimă, s. e. ποῦσα.

Propertius Sextus, poet latin, n. în Umbria la 51 a. Chr. † pe la 14. A compus patru cărți de elegii; ele sînt cîtece triste de dragoste, în cari numele iubitei sale Cynthia se întălnesc adeseori. P. a trăit la Hispellum în Umbria, unde s'a găsit piatra mormîntului său.

Propilee, construcțiunea formînd intrarea (vestibulul) unui templu elin.

Propinațiune, (*crimărit*) se numește în Ung. dreptul de a vinde beuturi spirtoase în detalii. P. a fost un drept regal mai mio al proprietarilor de pământ și în parte al comunelor, în unele locuri și al comunelor bisericesci. Statul pe baza art. de lege XXXVI din 1888 a res-cumparat dreptul acesta, cu 450 milioane cor. și așa aji numai statul dispune asupra lui. Licența de P. o dă direcțiunea financiară, pentru o taxă anuală statorită prin lege.

Propiol, acidul propiolic, identic cu acidul propargilic și formula $C_3H_2O_2$ și provine dela acetylen dicarbonatul de potasiu.

Propion, acidul propionic, formula $C_3H_4O_2$, se gaseșce în fructe Gincko bilobae în floricele de Achillea millefolia, în oțet de surcele; fierbe la 140°.

Propontis, numele mării Marmara în antichitate.

Proportțiune, raportul părților între ele și cu totalul. În matem. două raporturi egale împreunate prin semnul egalității (=). *Proportionalitate*, armonia în raporturile de mărime.

Proportional, *comput*, sau *împărțirea proporțională* în raport cu numere date, înseamnă a împărți un număr în părți astfel, ca raportul fiecăreia din aceste părți cătră numărul corespunzător din cele date să fie același; s. e. 360 împărțit P. cu numerele date 6, 5 și 9 înseamnă a împărți pe 360 în 3 părți astfel ca să avem $\frac{0 \text{ parte}}{6} = \frac{a \text{ doua parte}}{5} = \frac{a \text{ treia parte}}{9}$; împărțirea se face așa, că se multiplică numărul dat de divis cu fiecare număr P. și se împarte la suma numerelor P.-e.

Propositio, (*lat.*) Silogismul (v. ac.) în structura sa elementară cuprinde trei judecăți: două numite *premise* sau *propositiuni* și concluziunea. În aceste premise se afla trei noțiuni funda-

mentale sau termini: noțiunea subiectului (v. ac.), noțiunea predicatului (v. ac.) și noțiunea care mijlocește legătura dintre subiect și predicat. Premisa, în care se află predicatul concludsiunii, se numește *maioră* (propos. major), iar aceea în care se află subiectul concludsiunii, se numește *minoră* (propos. minor). Cf. Maiorescu, Log.; Pletosu, Log. 41. [Pl.]

Proposițiune, în retorică, cea parte a discursului, care arată precis și lămurit obiectul lui; în gram. cuvintele prin cari se exprimă o cugetare sau o judecată; P. e simplă, având numai subiect și predicat; desvoltată, având și alte părți secundare pe lângă subiect și predicat; compusă ori contrasă, când are mai multe subiecte sau predicate. P. se numește și *șicere*.

Propretor, înalt magistrat roman îndeplinind în provincie funcția de pretor, învestit cu aceleași puteri. Ca și pro consul, Pr. pr. era un guvernator de provincie, și istoria acestor două magistraturi se confundă. Singura diferență e aceea dintre consul și pretor: primul avea 12 licitori, al doilea 6. [L.]

Proprietate, dreptul ce are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege. Elementele, din cari se compune dreptul de proprietate, sînt: dreptul de us, folosință și dispunere. Dreptul de a dispune, separat de dreptul de a usa și de folosință, alcătuiesc ceea ce numim *nuda proprietate*. P. unui lucru, fie mobiliar, fie imobiliar, dă dreptul asupra tot ceea ce el produce și asupra tot ce se unesc cu el în mod accesoriu, fie în mod firesc, fie în mod artificial. Acest din urmă drept se numește *dreptul de accesione*.

Proprietatea fonciară, P. de pământ. Felul în care este împărțită P. fonc. e un moment decizător pentru stările economice, sociale și politice ale popoarelor, deoarece cultivarea pământului ocupă un număr mare de oameni și reprezintă o mare parte a veniturilor unui popor. (Cf. Das Problem der Grundbesitzverteilung. Leipzig, 1890).

Proprietatea literară, dreptul unui autor sau artist asupra operelor sale științifice sau artistice, încât aceste pot forma substratul unor drepturi de avere.

Propulsione, mișcare ce mână înainte.

Propunere, prezentarea unui subiect sau unei chestiuni spre cercetare sau discutare; ofertă.

Prora, Prova (v. ac.).

Prorector, locțiitorul unui rector (v. ac.); corector.

Proroc, v. Profet.

Prorogațiunea, (*lat.*) întinderea competenței unei instanțe judecătorești, care astfel poate judeca o afacere ce altminteri n'ar putea-o judeca. P. este *voluntară*, când părțile se înțeleg, ca procesul deja început să se judece de cutare instanță, sau *legală*, când legea permite, ca împreună cu cererea principala intentată la un tribunal, să se judece și cererile accesorii tot în aceeași instanță, deși acel tribunal n'ar fi competent să judece cererile accesorii, dacă s'ar intenta separat pe cale de acțiune principală.

Prosa, (*lat.*) vorbire sau *scriere neversificată*, opusa poeziei, care de regulă e în versuri. Sînt însă și poezii foarte frumoase, mai ales epice și dramatice, scrise în prosa; s. e. Cântarea României

de A. Ruso, Telemac ș. a. Mulțămită reînnoirii vechei alianțe între poezie și știință, astăzi înseși operele științifice se scriu într-o limbă plină de frumuseță și armonie poetică. P., ca și poezia, se împarte în trei genuri principale: narativ, filosofic sau didactic și oratoric. Primul cuprinde istoria cu deosebitele specii și științe auxiliare, al doilea filosofia și toate operele de știință, al treilea elocuența. (Cf. Principii de literatură de M. Strajanu.)

Prosaor, scriitor în prosă, mai ales acela, care se distinge prin o prosă frumoasă.

Proscenium, în teatrul antic locul de unde se preda reprezentațiunea, iar în cel de aji partea dintre cortină și orchestra.

Proscomidia, (*grec.*) act liturgic al aducerii sau pregătirii sfințelor daruri pentru sacrificiul liturgic.

Proscomidier, masa așezată de-a stînga sf. mese a altarului, pe care se face P. și unde stau sf. daruri până la ofertoriu sau întratul cel mare.

Proscripiune, în vechiul drept roman era condamnarea la moarte fără judecată. Proscrisul putea fi omorit de ori cine, P. se aplica și la lucruri și consta în aceea, că în casuri de fugă a delictorului se împărțea averea în folosul creditorilor: P. civilă.

Prosector, (med.) la universitățile germane se numesc astfel asistenții catedrelor de anatomie.

Proselit, străin, venitură, cel ce dela un partid sau dela o religie trece la alt partid sau la altă lege. La Ovrei cam pe timpul nasterii lui Isus erau două specii de P.: a) *Proselitae portae*, cari din păgâni au trecut la legea lui Israil, dar nu deplin, ci au creștut numai în un Dumnezeu, dar nu au adoptat tăierea împrejur și alte ceremonii iudaice. S'au numit așa, fiindcă nu le era permis să între în templul din Ierusalim, ci stăteau numai lângă poarta, în portic. b) *Proseliti* adevărați, cari s'au supus la toate ceremoniile iudaice. Aceștia aveau aceleași drepturi ca și Ovreei de nascere.

Proselitism, încercarea cu ori ce mijloace de a abate pe cineva dela o lege ori dela un partid la altul. [Dr. I. Radu.]

Prosenchim, (botan.) țesătură alcătuită din fibre (v. ac.).

Proserpina, la Romani fata zeiței Ceres (Demeter la Greci), soția lui Dis sau Ditis Pater, zeul lumii de jos (Pluton la Greci); identică cu Persephone la Greci (v. ac.). P. e zeița vegetațiunii încolțitoare și resăritoare.

Prosilogism, (*grec.*) Din împreunarea a doi sau mai mulți silogismi simpli se naște un *prosilogism*. Impreunarea se face așa că concluzia celui dintăiu silogism, resp. a celui ce premerge, se face premisă majoră pentru cel următor, și așa mai departe. Silogismul prim, care premerge, se numește: P., cel care urmează: *episilogism*; toată înlănțuirea: *silogism concatenat*. Cf. Pletosu, Log. 49. [Pl.]

Prosimii, (zool.) un ordin de maimuțe (senimaimuțe), capul lor seamănă cu al unei vulpi, la degetul aratător dela extremitățile inferioare au o ghiară, iar la celelalte degete unghii. Sînt animale nocturne. Se nutresc cu insecte și deosebite alte animale mici, precum și cu plante. Trăiesc în țările tropicale ale continentelor vechi, Africa (mai ales în Madagascar) și Asia sudică.

Cele mai însemnate specii sînt: *Machi* (*Lemur macaco*), *Mongoz* (*L. mongoz*), *Lori* (*Stenops glactis*), ș. a.

Prosit! (*lat.*) să fie de bine!

Proskurov, oraș în guvern. rus Podolia, lângă Bug, 22,915 loc. (1897); în apropiere resturi din așa numitul Valul lui Traian, unde s'au aflat și monete romane.

Proskynesis, adorarea, venerarea prin închinare a domnitorilor în Orient.

Prosobranchia, (*zool.*) ordin al moluscelor, cu circa 15,000 specii; cele mai multe trăiesc în mare; au branchiile înaintea inimii.

Prosodia, (*grec.*) pronunțarea regulată a vorbelor, după accent sau cantitate. Tratat despre regulile versificațiunii. (*v. Metrică.*)

Prosomia, (*grec.*) versuri similare înfrunsețate, după cari se modulează unele cântări bisericesti, cum este așa numitul »Irmos» la serbători mai de frunte.

Prosopalgia, (*med.*) dureri neuralgice în față.

Prosopis L., (*botan.*) gen de plante lemnoase din fam. Leguminoaselor, trib. Adenanthereae. Cuprinde vr'o 18 specii tropicale și subtropicale, dintre cari unele se cultivă la noi în florării.

Prosoplegia, (*med.*) paralisia musculaturii feței.

Prosopologia, *v. Biologia.*

Prosopopea = Personificarea (*v. ac.*)

Prosopospasm, (*med.*) spasm al musculaturii feței. *V. art. Spasm.*

Prospect, (*lat.*) privește; anunț tipărit al vr'unei întreprinderi industriale, științifice sau artistice cu indicarea programului și a condițiilor.

Prosper, *Castamier*, n. 1868, unul dintre cei mai de frunte scriitori francezi, savant și romanțier istoric neîntrecut, elev al lui Gustave Flaubert; dinșul a publicat: »Histoire de la Provence» în două volume; »Orgie romaine», roman din vremea lui Claudius I; »La vierge de Babylone»; »La fleur de Cythère», moravuri din vremea reșoaielor medice; »La courtisane de Memphis»; »Les amants de Lesbos»; »La fille de Crésus» ș. a. P. este unul dintre cei mai mari stilști ai Franței contemporane.

Prosperitate, bunăstare, desvoltare favorabilă.

Prost, înseamnă în fond: simplu, ordinar, de rând, de jos; ignorant, fără minte, stupid. Se dice despre omul, care în judecățile sale, în vorbe și în ținută este mai pe jos decât ceea ce presupun împrejurările de cultură în care a trăit. P.-ul se găsește pe toate treptele culturii. **Prostia** este însușirea, care prin vorbe, fapte și ținută caracterizează pe cel prost. Sin.: nătaru, năuc, neghiobie, nêrođie. [Pl.]

Prostata, (*med.*) corp glandular, există numai la bărbat și care e situată sub colul beșicii și e străbătută de începutul uretrei. Ea are forma unei castane, a cărei basă e în contact cu colul beșicii și al cărei vîrf se continuă cu partea membranoasă a uretrei; la partea anterioară e în raport cu plexul venos al lui Santorini și cu symphisa, la cea posterioară cu aponeurosa prostatico-peritoneală și rectul, iar în lături cu plexuri venoase și cu aponeurosa prostatică laterală. P. e compusă din o rețea de musculatură striată și netedă și de mici glande în grupă (*glandele prostatice*), ale căror numeroase orificii se deschid în canalul uretral (care trece prin P.) și care

secretează un lichid alb și unsuros, care se amestecă cu spermă. Tot în această parte a uretrei se deschid și canalurile ejaculatorii, prin cari se varsă spermă. La bătrani adese P. se mărește (hypertrofie) și pune o piedică emisiunii urinei din beșică. Examinarea P.-ei se face prin introducerea degetului în rect. [V. Im.]

Proștea mare, com. rur. în Trans., cott. Târnavă mică, cu 1341 loc. Sași (886) și Români.

Proștea, (*grec.*) accident gramatical, prin care se adaugă o literă la cutare cuvînt. Era usitat la Grecii antici.

Proștil, (*grec.*) clădire sau templu elin, care n'are coloane decât la fațada anterioară.

Proștituțiunea, constă în comerțul, pe care femeia îl face cu trupul ei, în faptul îndoit al femeii, care se ofere pentru bani și al bărbatului, care o plătește pentru acest serviciu. P. este foarte veche, ea a existat în primele timpuri istorice, o găsim menționată în istoria Ovreilor, Grecilor, Romanilor, în evul mediu ea a luat o întindere periculoasă în centrul și în occidentul Europei, în secl. XIII s'a recunoscut raportul între P. și între boalele venerice, în secl. XV sifilisul a luat în Europa forma epidemică și de atunci P. a devenit factorul principal, dar nu singurul factor al infecțiilor venerice. Evenimentul cel mai important în istoria P. îl constituie intrarea femeii în viața industrială în secl. XIX și ca consecință slăbirea legăturilor de familie. În principatele române găsim P. menționată deja în Pravila de la Govora sau Pravila bisericească cea mică din 1640 și în Pravila lui Vasile Lupu, domnul Moldovei din 1646. La începutul secl. XVIII P. era răspîndită în Bucuresci, Antonio Maria Del Chiaro scrie (Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia 1709), că în toate mahalalele se află cărciume subterane, cari servesc și ca locuri de P. P. în cărciume a fost interđisă în 1793 de domnitorul Munteniei Moruzi, în 1797 de A. Ipsilanti, în 1812—13 de Caragea (V. A. Urechia, Ist. Rom.). În diferite epoce s'au făcut încercări zadarnice pentru desființarea P.-ei, și după ce aceste încercări n'au reușit, s'a slăbit puțin acțiunea vătămătoare a P.-ei prin regulamentul și privigherea ei sanitară. În Muntenia privigherea sanitară începînd dela 1843, în Moldova dela 1846. Regulamentarea P.-ei nu poate însă să oprească toate îmbolnăvirile venerice, fiind-că pe lînga P. declarată, patentă, mai există P. clandestină, care nu se poate stîrpi. (Lit.: C. Davila, Sur la prophylaxie de la Syphilis, Paris 1853; A. Fétu, Proiect de organizare a Poliției sanitare, Iași 1863; D. Brailov, Despre profilaxia Sifilisului, Bucuresci 1888; etc. [I. Felix.]

Proștoma, *v. Gesticulațiunea.*

Proștomum, vierme din ordinul Turbellariilor, clasa Plathelminților. (*v. Turbellaria.*)

Proștovol, *v. Năpasta.*

Proștagonist, (*grec.*) primul actor în vechea dramă grecească.

Protagoras, unul din renumiții sofiști greci, contemporan al lui Socrate, a trăit între 490 și 415 a. Chr. Ca retor întroduse metoda prin întrebări și răspunsuri, fundă luptele de cuvîntari. În filosofie, căutînd a extinde doctrina lui Heraclit, stator principul, ca omul e mesura și

critериul tuturor lucrurilor. Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant. 139; Überweg, Gesch. d. Phil. I. [Pl.]

Protal, (botan.) rezultatul germinării micro-și macrosporilor dela Criptogamele vasculare. Pe el se formează organele sexuale, anteridii și archegoane. Este extern, ca un organism independent dar transitoriu la Polypodiacee și alte Ferige, la Equisetum, Lycopodium; intern la Hydropteridee, Selaginella, Isoetes; monoic sau dioic (la Cript. vasc. heterosporee și la Equisetum dintre homosporae). P. are de homolog endospermul dela Gymnosperme și un număr mic de celule din sacul embrionar al Angiospermelor. [S. Șt. R.]

Protandria, numire ce se dă plantelor, în ale caror flori androceul ajunge la maturitate înaintea gineceului.

Protasa, (grec.) prima parte a unui period, în strinsa legatură cu a doua numită *apodosă*, care urmează din P. (Cf. Partea sintactică a gramaticii.)

Proteaceae Endl., (botan.) familie de plante lemnoase, rar subfrutescente dicotyledonate-monochlamydeae, cuprinde 49 genuri cu vr'o 950 specii tropicale sau subtropicale. Ca genuri mai importante menționam: *Protea* L., *Leucadendron* Br., *Conospermum* Sm., *Franklandia* R. Br., *Persoonia* Sm., *Grevillea* R. Br., *Hakea* Schrad., *Embothrium* Forst., *Banksia* L., etc. [Z. C.P.]

Protecdic, (grec.) primul protector sau defensor al drepturilor bisericesci, al văduvelor și orfanilor. Oficiant eclesiastic. În arhidieceasa Bucovinei acel membru al consistoriului archiepiscopesc, care are referata asupra oficiării preoților și a jurisdicțiunii disciplinare.

Protecționism sau *sistemă protectoare*, se numește în economia politică, într'un mod general, ori ce privilegiu ce se acordează industriei indigene, mai ales spre a pute lupta contra concurenței ce îi fac produsele similare straine. Colbert a erijat protecțiunea într'o sistemă, care apoi a fost introdusă și practică de mai toate țările din lume, cari doriau sa-și desvoalte industria sau navigațiunea maritimă, ori pe ambele în același timp. Astăzi țările din Europa sunt unele protecționiste, sau protecționiste în ce privește industria, și liber-schimbiste în ce privește agricultura, ori vice-versa. (Cf. N. E. Idieru, Studii de econ. polit. și finanțe. Bucur., 1895—97, 2 vol.) [N. E. Idieru.]

Protecțiune, ocrotire, apărare, favorizare. P. se numește îndeosebi și dreptul de a fi protegiat de o națiune oarecare.

Protector, (lat.) ocrotitor, sprijinitor.

Protectorat, sprijin, ce da un stat mai mare altuia mai mic în virtutea unei convențiuni: Protectoratul Rusiei asupra Principatelor.

Proteide, (zool.) o familie de salamandre, au la grumaz branchii exterioare pentru respirațiune, pielea goală, corpul lungareț, 4 picioare. Ochii sunt foarte mici acoperiți cu piele. Trachea este peloasă, plămâni formati din 2 saci lungi. Această familie mică are 2 genuri cu câte o specie și anume *Proteus anguineus* (v. ac.) și *Necturus maculatus*.

Proteina, substanțe albuminoase, de o natură foarte complicată, cari se găsesc în organismul animal și vegetal și în a caror constituție intră azot (Az) și sulf (S). Compoziția lor elementară

constă din carbon (C), hidrogen (H), oxigen (O), azot (Az) și sulf (S). Forma moleculară a lor e foarte complicată. P. se formează în organul vegetal prin acțiunea luminei solare. În organul animal se găsesc de a gata introduse în urma nutrițiunii și prin procesul asimilațiunii, ele se transformă parte în unele mai simple, parte în alte mai complicate.

Proterogynie, v. Dichogamie.

Proterosauria, șopârle fosile din formațiunea permiana. Reprezintă cel mai apropiat tip al reptilelor de păsari.

Protesa, cuvânt întrebuințat în chirurgie, pentru a însemna un preparat ori mecanism artificial, destinat a înlocui în total ori în parte un organ, a ascunde o diformitate a corpului. Se numește P. dentară un preparat artificial, care înlocuiește dinții naturali. Obturatorul, placă care astupă o apertură patologică a cerului gurei, constituie asemenea o P.

Protesilaos, regele Thesaliilor în armata Grecilor. În reșoul cu Troia a fost primul, care a căzut, fiind omorît de Hektor, fiul lui Priamos.

Protest, actul prin care se constată refuzul de acceptare sau plăta a unei cambii (polițe). P. în Rom. se face de portărei și în orașele nereșidente de tribunal, de judecătorul de ocol, iar în Ung. de notarii publici, eventual și de judecătorii ceruale.

Protest cambial, somarea solemnă sau încercarea de somare a unui obligat cambial la îndeplinirea unei prestațiuni cambiale (acceptare, platire, etc.); actul de somare numit și *document de P.*

Protest de absență, protest cambial ridicat contra unei persoane absente.

Protest ridicat în vânt, protest cambial ridicat contra unei persoane neexistente.

Protestantism, numele colectiv al bisericilor creștine, cari în secl. XVI prin reformațiune s'au despartit de biserica catolică. Numele provine dela protestul ridicat de către unii principii și 14 orașe ale Germaniei contra hotărârilor aduse contra reformaților de către dieta dela Speier din 1526. Mai târziu apoi s'au numit de către catolicii protestanți toți cei ce s'au alăturat la învțăturile reformațiunii, iar ei pe sine s'au numit: evangelici. Intemeietorul P.-lui a fost Martin Luther (v. ac.), care în 1517 mai întâiu a atacat învțătura bisericii catolice despre indulgențe; iar mai târziu a atacat cele mai fundamentale învțături ale acelei biserici, de care în 1520 s'a despartit definitiv statorind principiile fundamentale ale P.-lui, adică: credința singură mântuitoare fără fapte bune; scriptura este unicul izvor al revelațiunii divine sau al credinței și fiecare o interpretează după inspirațiunea proprie fără ingerința vr'unei autorități superioare; sacramente recunoaște trei: botezul, pocăința și cina Domnului; totodată a respins și învțătura bisericii catolice despre supremația papei și ierarchia bisericască și despre sinoade, etc. P. încă dela început s'a împărțit în mai multe confesiuni, între cari mai de frunte sânt: luteranismul și calvinismul (v. ac.). Ivirea P. a produs mari turburări și lupte sângeroase mai ales în Germania, Franța și Elveția. În aceste două țeri din urmă P., nu numai diferit în multe puncte de al lui Luther ci

chiar și contrar, a fost propagat de către Zwingli și Calvin (v. ac.) și învățăceii lor. Luptele între catolici și protestanți și ale acestora între sine s'au terminat abia prin pacea dela Westfalia 1648. În Anglia P. a fost introdus de către regele Henric VIII (v. ac.). În Franța protestanții calviniști s'au numit *Hugenofi*, au fost însă aproape estirpați sub domniile regilor Ludovic XIII și XIV. P. s'a lăfit mai tare în țările germane și în America de nord, pe când în Italia, Spația și în Orient nu s'a putut înrădăcina. În Ungaria a îmbrățișat calvinismul o mare parte a Ungurilor, iar luteranismul Sașii din Ardeal și o parte a Slovacilor și a Zipzesilor din nordul Ungariei. În secl. XVII principii calvini din Ardeal au încercat să convertească la calvinism și pe Români, dar fără succes. Pentru lățirea P. există mai ales în Anglia, misiuni ai căror membri lucra aproape în toate părțile continentului, dar cu prea puțin succes, cu toate că dispun de colosale mijloace materiale. [Dr. I. Radu.]

Proteus, la Greci un om cărnuf, care s'a ținut de ființele mării și a fost profet, pe insula Pharos a pășunat focile (câinii de mare) Amphitritiei, și avea însușirea de a se pute schimba, luând tot felul de forme.

Proteus anguineus, singurul reprezentant din genul *Proteus*, fam. Proteidelor, ord. Caudatelor, un amfibiu cu corpul lungureț, coada scurtă, turtită. La picioarele dinainte trei degete, la cele dinapoi două. Ochii foarte mici, acoperiți de piele. Coloarea pielii roșietică translucidă. Lungimea 20—30 cm. Trăiește în apele subterane din pescerile Carniolei și ale Dalmației.

Protić, *Costa*, regent sârb, n. 1831. A făcut studii militare. 1873 ministru de resboiu; 1877 șef al statului major; 1888 din nou ministru de resboiu și în aceasta calitate membru al regenței înlocuite de regele Milan. A scris și câteva studii istorice.

Protimis, drept consfințit de obiceiul pământului la Români, ca moșiile să nu se poată vinde până ce se vor întreba fiii majori, rudeniile ori razeșii megieși. Numai când aceștia vor voi, se va vinde moșia la străini. Altfel ei aveau drept să strice actul de vîndare.

Protipenda, numele grecesc al clasei I boieresci pe vremea Fanarioților. Cuprindea pe logofeți, postelnici, vornici, hatmani și agi, în Moldova; și pe aceiași fără hatmani, cari erau înlocuiți cu marii spătari, plus banul Olteniei, în Muntenia. Avea cele mai mari privilegii și demnități.

Protocanonice, se numesc acele cărți ale sf. Scripturi, cari luate fiind în catalogul cărților inspirate, autoritatea lor canonică nici când n'a fost trasă la îndoială de către biserică, respective sinagogă. (v. Deuterocanonice.)

Protocarbonat, compus cu minimum de carbon: hidrogen p. = metan CH₄.

Protocarbura, combinațiunile inferioare ale metalelor cu carbon, unde carbonul intră minimum sau un atom.

Protochlorura, chlorurul corespunzător oxidului sau oxidul la minimum.

Protococcus Ag., (botan.) gen de Algă Chlorophyceae, considerat altădată ca gen autonom, acum sciindu-se că reprezintă stadiile altor Chlorophyceae. Așa *P. vulgaris* Kütz., abundenta pe

pământ umed, pe stânci, copaci, ziduri umede, pe cari face un coperiș de culoare verde, reprezentă stadii de ale genului *Pleurococcus* Menegh. [S. Șt. R.]

Protocol, proces verbal (v. ac.).

Protodiacon sau *archidiacon*, primul în rang între diaconi, avînd sub sine pe diaconii bisericice. De regulă se constituie numai pe la biserică, unde reșede patriarhul, arhiepiscopul sau episcopul.

Protogynia, când în florile hermafrodite elementul femel ajunge mai întăiu la maturitate, în care cas fecundația se face cu polen dela o altă floare. v. Protandrie. [I. P. V.]

Protoiereu, sinonim cu protopop, este o demnitate bisericească, la care se adaugă în genere și o jurisdicțiune. Un P., dis în biserică latină *archipresbyter*, are sub dînsul un număr oarecare de parochi, asupra cărora exercitează acele drepturi de control și direcțiune, ce i-au fost conferite de episcop. În România P. este preste un județ întreg, iar doi P. sînt pentru fiecare capitala (Bucuresci și Iași), adevă în total 34. »El se numește de către episcopul respectiv în înțelegere cu ministrul cultelor. Confirmarea i-se va da prin decret regal. Nu pot fi numiți P. decât absolvenții a cel puțin unui seminarium de gradul al doilea (8 clase). P. poate fi revocat de către episcop printr'o deciziune motivată. Când va fi ieșit din sfera activității sale bisericești, va pute fi revocat de către ministrul cultelor, dacă episcopul va fi refuzat să-l revoace în urma adresei uniistrului.« (Legea clerului mirean din 1894). Potcapul lui este de culoare roșie. El are ca ajutor un subprotoiereu, care se numește și proistos.

Protonema, (botan.) rezultatul germinării sporilor de la Muscinee. Se presintă sau ca o masă de filamente ramificate formate dintr'un șir de celule; unele ramuri intră în pământ și absorb apă cu substanțe minerale; altele sînt verzi, șed pe suprafața solului și asimilează din atmosferă carbonul din anhidrida carbonică; sau are forma de lamă verde formată dintr'un strat de celule, unele prelungite în rhizoizi și introduse în pământ, servind la absorbire. P. e mai dezvoltată la Mușchi, mai puțin dezvoltată la Hepatice, chiar rudimentară. La unii Mușchi P. e persistent, de lungă durată (*Ephemerum*). Pe P. se fac muguri din cari se desvoaltă tulpina frunzoasă a Mușchilor, Jungermaniaceelor, sau thalul Hepaticelor cu thal. [S. Șt. R.]

Proton pseudos, (*grec.*) înseamnă în fond prima minciună. În limbajul filoz. cu deosebire în logică se numește P. p. o eroare fundamentală, oare ca o premisă falsă, poate deveni izvor pentru multe alte erori ori consecințe greșite.

Protoplasma, noime dat la 1846 de Hugo Mohl substanței din țeseturile vie ale plantelor, dar aplicat dela 1840 de Purkinje substanței vie din embrionul animalelor. Cl. Bernard a definit-o agentul manifestărilor vitale din celulă, iar Huxley baza fizică a vieții. P. ca și nucleul, e un element morfologic fundamental al plantelor și animalelor. Ea se caracterizează printr'un complex de proprietăți fizice, chimice și fiziologice. Observată vie la microscop cu maritoare puternice, apare ca o substanță viscoasă, aproape lichidă, hialină, în interior cu granulații numeroase, fine;

insolubilă în apă; structură foarte variabilă (v. Cytoplasma la celula animală); cu compoziție chimică complexă, greu de studiat când e vie, din cauza nenumăratelor combinațiuni și descompuneri ce își au sediul în ea; dacă e omorîtă și fixată (cu alcool absolut, etc.), se vede că conține: numeroase substanțe albuminoide, în special platină, globuline, nucleo-albumine, lecitină, diastaze; amidon, zahăr, grăsimi, cholesterină, ș. a.; e iritabilă, sensibilă, respiră, se hrănește, se reproduce (ori și ce P. derivă din altă P. pre-existentă); presintă mișcări interne (curenți de granulații) și externe (pe acestea dacă nu e mărginită de o membrană rezistentă). Numai toate aceste caractere, și altele, la o altă definesc P.; nici decum numai unele din ele. [S. Șt. R.]

Protopop, *Protopresbyter*, *Archidiacon*, preot mai distins în sciință, dexteritate și experiență, care din partea arhierului se constituie cu putere jurisdicțională preste biserici, preoți și fețe bisericesti dintr'un district protopopesc, și ca atare este organul ajutător întru administrarea bisericicească. P. sînt succesorii în oficiu ai vechilor chorepiscopi. V. și Protoiereu.

Protopopescu, *P. Pache Emanoil*, n. în București 1845, † 1893, avocat, și-a făcut studiile juridice la Paris și întrînd în politica militantă ca partisan al ideilor moderate apropiate de conservatism (fostul grup Vernescu), s'a distins mai ales ca primar al Bucureștilor (1888—91), când în timp de numai trei ani a lucrat mult pentru asanarea capitalei, ș. e. curățirea lacului din gradina Cismigului, a deschis bulevardul Academiei înspre Obor, l-a prelungit dincolo până la Cotroceni și a introdus aici și «la șosea» lumina electrică, a construit 28 edificii de școală, asilul de noapte, etc.

Protopresbiter, (v. Protopop).

Protopsalt, primul între psaltiiști sau cîntăreți.

Protopterus annecteus, pește din ord. Dipnoilor, fam. Lepidosirenidelor, trăiește în nămolul apelor din Africa centrală.

Prothorax, partea anterioară a toracelui insectelor. (v. Corpul insectelor).

Protosincol, (*grec.*) în biserica resăriteană cel mai meritor și mai distins călugăr de pe lângă rectorul unei mănăstiri, sau de pe lângă un episcop sau mitropolit.

Protosulfur, combinațiuni de ale sulfurii cu un metal, în care acesta se găsește la minimum.

Prototip, (*grec.*) cel dintăiu, tipul original sau primordial, cât se poate mai aproape de perfecțiune și care ar pute servi ca model pentru altele; se mai numește individualitatea, pe care cineva și-o ia ca îndreptar în lucrările sale și ca model vrednic de imitat, ș. e. prototipul înțelepciunii. [Pl.]

Protoxid, combinațiuni de ale oxigenului cu un metal sau metaloid oarecare, în cari acești din urmă se găsesc cu valența lor minimă.

Protozoare, animalele cele mai inferioare în scara zoologică, cu corp unicelular, desvîlit sau cu un înveliș chitinos, silicios sau calcaros, secretat de membrana celulară; libere sau fixate pe fundul apelor, sau pe stîncile submarine; traird singuratic sau în colonii. Ele se nutresc înglodând în massa corpului lor substanța nutritivă, făcînd digerarea intracelulară. Se nișcă

cu ajutorul lohopozilor, pseudopodelor (v. ac.) și cililor (v. ac.). Respirația o au pe toată suprafața celulară, și se înmulțesc prin divisiune și prin spori (v. ac.). P. se subdivid: A) *Rizopode* ce cuprind: *Monerienii*, *Amoebienii*, *Forameniferii*, *Radiolarii* și *Heliozoarii*; B) *Sporozoarii* ce cuprind: *Gregarinele*, *Coccidiile*, *Haemosporidiile*, *Gymnosporidiile* și *Myxosporidiile*; C) *Flagelații* ce cuprind: *Euflagelații*, *Dinoflagelații* și *Cystoflagelații*; D) *Infuzoriile* ce cuprind: *Holotrișii*, *Heterotrișii*, *Hypotrișii*, *Peritrișii* și *Tetaculiferii*. A), B) și C) se ție *Sarcodarii*, iar D) *Ciliati*. Ca protozoar superior se adaugă și genul *Magosfera*, indivizii agregată în sferă, separându-se numai în timpul reproducerii. [I. P. Voitești.]

Protracheata, denumirea ce se dă clasei de animale artropode Onychophora, cu unicul gen *Peripatus*. [I. P. V.]

Protuberanțele solare, flacări roșii ce se vîd la marginea soarelui în timpul eclipselor totale de soare; ele fac parte din cromosfera soarelui, iau forma de fășnuri, de raze, de nori, de pomi sau de penaj, etc., și se ridică până la înălțimi de 40 ori cât diametrul pămîntului, 500,000 km. P. variază sau dispar repede și sînt datorite activității, ce are loc pe suprafața soarelui; sînt un fel de erupțiuni de materii solare exterioare, de hidrogen și de vapori de metale.

Protul Gavrii, arhimandritul sf. Munte, grec de origine, autorul scrierii «Viața și minunile patriarhului Nifon», în care se intercalează și câteva fapte istorice petrecute în Muntenia pe aceea vreme.

Proudhon, *Pierre Joseph*, socialist franc., n. 15 Ian. 1809 la Besançon. El a început ca rector, după aceea fû compositor într'o imprimerie la Besançon; la 1843 se duse la Lyon, unde ocupă locul de ampoiât într'o casă de transport până la 1847. La 1848 el fû trimis de departamentul Senei în adunarea constituantă și tot în acest an fû directorul mai multor jurnale cotidiene cu idei înaintate, ca le Représentant du Peuple, le Peuple, la Voix du Peuple; în 1850 el a mai fost în aceeași calitate și la țiarul le Peuple. Ideile lui socialiste făcură ca să fie tradus înaintea curții cu jurați și condamnat la trei ani închisoare (dela 4 Iunie 1849 până la 4 Iunie 1852). P. a scris un număr considerabil de volume asupra tuturor chestiunilor sociale și economice, ce au provocat vii discuțiuni în parlament, în presa cotidiană și în revistele politice și economice. Uvragele lui principale sînt: *Contradictions économiques* (1845); *Qu'est que la propriété?* (1841); *De la création de l'ordre dans l'humanité*, ou *Principes d'organisation politique* (1843); *De la concurrence entre les chemins de fer et les voies navigables*, (1845); *Organisation du crédit et de la circulation et solution du problème social, sans impôt, sans emprunt, etc.*, (1848); *Idées révolutionnaires*, la *Reaction*, *Programme révolutionnaire*, etc., (1849); *Le droit au travail et le droit de propriété*, (1848); *Les Confessions d'un Révolutionnaire, pour servir à la révolution de février*; *Idée générale de la révolution au dix-neuvième siècle* (1851), etc. De asemenea el a mai publicat o voluminoasă corespondență (14 volume). P. † 1865. Cu toate că scrierile lui au avut o

mare influență asupra epocii, în care a trăit, ele nu mai presintă astași decât un mediocru interes.

[I. I. Nacian.]

Prova, partea dinaintea a unei năvi. Pe navile de resboiu P. se termină în vîrf cu o piesă foarte tare de oțel turnat numită *pietene*, care servește în luptă să dea lovituri în carena vaselor vrăjmașe.

Provedința, (*dîvind*), este grijea ce o poartă Dumnezeu de toate creaturile, susținându-le și îndreptându-le spre scopul, pentru care le-a destinat; în special P. este grijea, ce o poartă Dumnezeu de oameni.

Provençala, *limba și literatura*. Limba P., numită și *occitană* sau limba *d'oc*, e cea mai veche limbă neolatină, vorbită în sudul Franței, între Loire și Marea Mediterană și între Pirenei și Alpi, formată din dialectul latinei rustice, pe când la nord se forma limba *d'oïl*, devenită limba franceză, numite astfel dela pronunția demonstrativului *hoc* și *hoc illud* (ouï) devenit adverbii. Dialectele limbei P., numită și *limusind*, dela provincia Limousin, erau mai multe; cel mai armonios era al Tulusei. În această limbă s'a cultivat poezia cu mult înainte de 1100. Prin trubaduri ajunsese la un fel de universalitate. Se vorbă și în resăritul Spaniei, în Aragonia și Catalaunia și în nordul Italiei până la Veneția; dialectul piemontez e mai asemenea limbei P. decât celei italiene. Monumentele ei cele mai vechi sînt un fragment de poemă despre Boethiu și Nobla Leyçona Valdensilor, (v. Noble leçon des Vaudois), reeditate de Diez în Altroman. Sprachdenkmale, Bonn 1846, și de Bartsch în Chrestomathie provençale, 1880. Limba d'oc pierdută importanța sa în măsură ce Franța se constituia. Francisc I, la 1525, făcu obligatoare în actele publice limba franceză. De atunci P. rămase în stare de dialect cu deosebiri provinciale. Cel mai aproape de limba franceză e cel din Provença (v. limba franceza). Timpul de înflorire al literaturii P. e secl. XII și XIII. Partea ei cea mai însemnată sînt cîntecetele și poemele trubadurilor; cîntate pe la curțile regilor și principilor mai ales de jongleuri (v. ac.), cîntăreți populari asemenea rapsozilor elini. S'au scris însă și romane, legende, poeme didactice, într'un fel de prosă ritmică, o cronică rimată despre cruciada în contra Albigensilor, ș. a. Evenimentele secolului XIII au pus capăt existenței politice și literare a Provenței. Școala societății poezilor dela Tulusa încercă în secl. XIV a conserva poezia națională prin jocurile florale, dar cu puțin succes. O epocă de renaștere începe pentru ea în secl. XIX prin felibri (v. ac. și Felibrigiu). Literatură: Tableau historique et littéraire de la langue parlée dans le midi de la France, de Mary Lafon, Paris 1842; Choix des poésies originales des troubadours, 6 vol. P. 1816—21, de Raynouard; Lexique roman, 6 vol. P. 1838—44, de Adrian; Grammatik der romanischen Sprachen, 3 vol., 4 edit. 1877, Bonn, de Diez. [M. Strajan.]

Provence, veche prov. franc. lângă Mediterana, între Rhône și Var; ca. 21,500 km., acum depart. Gurile Rhônului, Var, Alpii infer. și în parte Alpii maritimi. În antichitate P. a fost prima posesiune romană în Gallia transalpina și atunci i-s'a dat numele de *Provincia*. Mai

apoi a făcut parte din imperiul vechiu burgund, imp. francon, neoburgund; în secl. XIII a casei Anjou, 1487 a coroanei franceze. Începînd din secl. XII la curtea conților de P. s'a cultivat mult poezia.

Provenire, (*lat.*) nascere, ivire. *Proveniență*, origine.

Proventricul, regiunea anterioară a stomacului insectelor; servește la înmagazinarea alimentelor, oprindu-le în același timp să nu se înapoieze din stoinac. El nu secretă sucuri digestive, avînd părețele intern puțin chitinisat.

[I. P. Voitești.]

Proverb, (*lat.*) o frază scurtă, în proză sau în versuri, cu înțeles figurat. P. e adevărat și în înțelesul propriu, dar valoarea lui stă în înțelesul metaforic sau alegoric, prin care se poate aplica la o mulțime de cazuri asemenea; și prin aceasta se distinge de *maximă* (v. ac.) cu care se confundă de obicei. P.-le resună înțelepciunea poporului. Sub felurite numiri, de *sentențe*, *gnomi*, *parimii* (grec. = marginea drumurilor), *adagio* (*lat.*) P.-le au fost din vechime obiectul unui studiu serios. Primele cărți de morală au fost colecțiuni de astfel de precepte din scrierile filosofilor și oratorilor. Phocilides și Theognis fură scriitorii speciali de *poesie gnomică*. În l. lat. sînt însemnate colecțiunile gramaticilor Zenobius, Diogenianos și Suidas, a mimografului Publius Syrus; *Adagio*, opera principală a lui Erasmus, în secl. XVI, care cuprinde toate P.-le din vechime și evul mediu. În literatura ebraică: Parimiile lui Solomon, Ecclesiast, Ecclesiastic sau Cartea înțelepciunii lui Isus Sirah. În l. română se disting două feluri de colecțiuni: *populare*, sau compilate din alte limbi, și *poporane*, adunate din graiul poporului. De cele dintăiu tin: Floarea darurilor, Archir și Anadam, Pilde filosofesci, Bertoldo, ș. a. Colecțiuni poporane avem de Hîntescu, P. Ispirescu, A. Pann (Povestea vorbei); și cea mai însemnată, în 3 vol. 4°, premiată de academia română, e a lui Zane. Colecțiuni de maxime (și proverbe); la cei vechi: Stobaeus (Anthologion și Florilegium și Chrestomathia), Marcu Aureliu, Epictet Maronius Rufus; la Francezi: Les maximes de La Rochefoucauld, Vauvenargues, Chamfort; Essais de Montaigne; Pensées de Pascal; la noi: Filosoful indian sau mijlocul de a trăi fericit, după engl. Chesterfield; Conducătorul pe căile vieții, după Fr. Reiche; Istoria ieroglifică de D. Cantemir. Cf. Literatura aforistică, în Principii de literatură de M. Strajanu; Literatura populară de M. Gaster; Încercări despre P. e de G. D. Teodorescu. (P. dramatic, v. Comedia.)

Proverbial, renumit prin însemnătatea sau raritatea sa.

Proviant, rezerva de articole de hrană necesară pentru împrespătarea și înlocuirea alimentelor supuse stricăciunilor sau consumațiunii.

Providence, capitala din Rhode-Island (America nordică), 132,146 loc. (1890); universitate; industrie de aurări, argintării, fier, lână. Comerțiu litoral.

Providentia, la Romani o deiță îndeosebi a împăraților, pentru ca ea le dădea sceptrul.

Provincia, (*lat.*) 1) țeară supusă domniei romane, care se guverna prin câte un proconsul ori proprietar trimis din Roma; acesta avea atât

jurisdicțiune civilă cât și militară preste P. Imp. August a ținut provinciile, cari aveau lipsă de o mai mare garnisoană (v. ac.) sau administrația sa, acestea se numiau P. principis, iar celelalte au rămas sub administrația senatului și so diceau P. populi; 2) țerile cari constituiesc un stat; 3) țeara (rus) în opozițiune cu cetatea capitala; 4) P. *bisericească*, diececele unite sub un mitropolit. [i—m.]

Provincial, șeful unei provincii sau al mai multor manastiri de călugari occidentali. Pe P. îl aleg guardianii sau superiorii manastirilor, și în conducerea afacerilor e ajutat de asistenți sau definitori și consultori.

Provincialism, particularități provinciale de sunete, de cuvinte, de forme etimologice sau sintactice. In limba literară sînt de primit P.-le corecte nesinonime, nici omonime.

Provisiune, cantitate disponibilă de lucruri trebuincioase și folositoare, îndeosebi de alimente; suma ce se platește în comerciu, de comun un procent, pentru îngrijirea unei afaceri.

Provisor, (*lat.*) îngrijitor, administrator; ca adiectiv: temporar, interimar, pentru anumit timp; titlu provisor, guvern provisor, etc.

Provița, (*Prahovița*), rîu în Rom., j. Prahova, isvorește din munții com. Talea și se varsă în Cricovul-Dulce.

Provița de jos, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusa din 4 căt. cu 1560 loc., 1 biserică și 1 școală; 2 isvoare cu apă minerală, carieră de piatră, isvoare de păcură. (M. Dicț. geogr. al Rom.).

Provița de sus, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusa din 9 căt. cu 1696 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.).

Provocațiune, (*lat.*) a cauza ceva, a da ansă la ceva; a ațîța; a se raporta la ceva.

Prudentă, prevedere, circumspecțiune; calitatea de a ști evita pericole sau pagube.

Prudentius, unul dintre cei mai de renume poeți antici creștini; a trăit la începutul secl. V. A fost avocat, apoi proconsul. A scris: *Liber canthemerinon* și *Liber peri Stephanon* (encomniul martirilor.)

Prun sau *Perj*, numirile populare ale arborelui cultivat *Prunus domestica* L. (v. ac.). *Prun sălbatic*, *Prun gogoneț*, numiri populare ale arborelui *Prunus insititia* L. (v. ac.). *Prune* se numesc fructele comestibile ale acestor arbori.

Prunar, (*Rhynchites cupreus*), insect din familia Curculionidelor, ordinul Coleoptereleor. Femeiușă lui depune ouele în prune și zarzare, tinere cireșe, unde se desvoaltă omida. Pentru ca să cađa la pămînt fructul cu oul, femeiușă roade coada fructului.

Pruncucidere, omorul copilului propriu, nascut de curând. Legea română pedepsește acest fapt cu munca silnică pe viață; iar dacă P. s'a comis asupra unui copil nelegitim de catră mama sa, pedeapsa e nunia reclusiunea dela 5—10 ani.

Prund, depozite de apă constatatoare din năsip și pietriș adus și depus de apă.

Prundar, *Prundăraș*, *Cioica*, *Măța popii*, sînt numiri populare românești, ce se dau paserei *Charadrius pluvialis* din ordinul Grallaelor. Aceasta pasere în tinul ploios scoate țipete prelungite, ceea ce face poporul a crede că chiamă

ploaia; deoarece se ăice, că nu bea apă decăt când plouă, prîndînd picăturile din sbor.

[I. P. Voitești.]

Prundaș, pasere, v. Codobatura.

Prunișori, com. rur. în Rom., j. Mahedița, reședința pl. Ocolul de jos, cu 672 loc., 1 biserică și 1 școală. Comuna e străbătută de șoseaua națională și de calea ferată București-Vêrciorova, avînd o stație P., 3 bălciuri anuale. Pe teritoriul comunei se găsece cărbuni de pămînt. (M. Dicț. geogr. al Rom.).

Pruntăraș, v. Prundar.

Prunus L., (botan.) gen din fam. Rosaceae, tribul Pruneeae, cuprinde arbori sau arbusci cu frunzele alterne simple, mai adesea serulate; florile albe sau roșee sînt solitare, fasciculat-cormiboase sau dispuse în racemi; calice deciduu cu cinci lobi imbricați; corola cu cinci petale, inserate pe gătul caliciului; stamine 15—20 cu filamentele filiforme libere; carpele solitare, foarte rar două sau mai multe; fructul este o drupă cărnoasă cu un simbure (*putamen*) osos neted sau rugos, indehiscent sau bivalv, unisperm. Acest important gen are vr'o 80 specii, respândite prin Europa, Asia temperată și subtropicală, prin America temperată și tropicală. P. cuprinde mai multe secțiuni, considerate de alți botaniști ca tot atătea genuri deosebite, dintre cari menționăm: *Amygdalus* L., *Armeniaca* Juss., *Cerasus* Juss., *Laurocerasus* Tourn., etc. Dintre numeroasele specii ale acestui gen amintim pe următoarele mai toate cultivate din cauza fructelor comestibile: *P. domestica* L. cu numeroase varietăți horticole, vulgar Prun sau Perj; fructele comestibile numite: Prun e sau Perje, *P. insititia* L. cu numeroase varietăți horticole, vulgar Prun sălbatec, Prun gogoneț, Goldan, etc.; fructele comestibile numite: Prune, Bardace, Goldane, etc., *P. spinosa* L. vulgar Porumbel, Porumbar, Spin, etc., *P. Amygdalus* Stokes. sin. *Amygdalus communis* L. vulgar Migdal; semințele comestibile numite Migdale, *P. nana* Stokes. sin. *Amygdalus nana* L. vulgar Migdal pasaresc, Migdal pitic; *P. Armeniaca* L. sin. *Armeniaca vulgaris* Lam. vulgar Cais, Zarzăr; fructele comestibile Caise, Zarzăre, *P. cerasus* L. sin. *Cerasus vulgaris* Mill. vulgar Vișin; fructele comestibile numite: Vișine, *P. avium* L. sin. *Cerasus avium* Moench. cu numeroase varietăți horticole, vulgar Cireș; fructele comestibile: Cireși, Cireșe, Cerașe, *P. Padus* L. sin. *Cerasus Padus* DC., vulgar Mălin, *P. Mahaleb* L., sin. *Cerasus Mahaleb* Mill., vulgar Vișin turcesc, *P. Persica* Stokes, sin. *Persica vulgaris* Mill., numit de poporul nostru Persic, Persec, Chersic; fructele comestibile Chersioe, Persice, Piersice, etc.

[Z. C. P.]

Prurigo, trofonevroasă a pielii; caracterisată prin nodule mici (papule) de culoare închisa, localisate mai ales pe fața de extensiune a extremităților, producînd mâncărire violentă. Nodulele după scurt timp se excoriează. Mersul afecțiunii este cronic. P. simplu sau vulgar, formă mai ușoară; P. farox formă mai intensă. P. parasitar, P. diatasic.

Pruritus, mâncărire pronunțată, cronică a pielii; nevrosă a sensibilității pielii, care apare

sau ca unul din simptomele diferitelor afecțiuni ale pielii precum: eczema, prurigo, urticarea, ș. a. sau fără ca să existe modificări vizibile ale pielii. Distingem mai multe forme: 1) P. cutaneu simptomatic sau în legătură cu turburări generale ale ficatului, rinichilor sau a altor organe, sau apare la unii bătrâni (P. senil) și poate fi generalizat sau localizat. Acest din urmă poartă numiri diferite, după regiunile ocupate: P. anal, al plantei piciorului, al palmei mâinei, etc. 2) P. hiemal (P. iernatic), apare iarna. [E. Felix.]

Prusia, (germ. Preussen), regat cu rol conducător în imperiul german, ocupând parte mare din șesul Germaniei de nord; 348,607 km², în preponderanță șes. la marginea sudică are ramuri de munți ca: Munții uriași, Harz, Pădurea Turingiei, etc. Litoralul are lungime de 1654 km., numeroase sinuri și lacuri litorale. *Riuri* principale: Memel, Vistula, Odera, Elba (cu Havel și Saale), Weser, Ems, Rin, Mosel, etc. și numeroase canale. Clima e temperată și sănătoasă; temperatura medie anuală 5—10°. La 1895 P. avea 31.855,123 loc. Germani (87·6%), Poloni (10·2%), Mazuri (102,788), Cassubi (54,426), Litvani și Curi (0·4%), Cehi (16,761), Moravi (57,169), Venți (65,248), etc. *Instrucția* numeră (1891) 34,742 școli populare publice cu 71,731 învățatori și învățătoare, 114 seminare de învățatori și 8 semin. de învățătoare; 277 gimnasii, 51 progimnasii, 87 gimnasii reale, 70 progimnasii reale, 24 școli reale super., 54 școli reale, 35 alte institute de învățământ; 9 universități, 1 academie teol.-filos. Academie de științe, 4 academii de arte, institut de muzică, 3 școli sup. tehnice, 1 academie agronomică, școala super. de agronomie, 5 institute agronomice pe lângă universități, 16 școli economice, 28 școli de agricultură, 4 institute pentru gradinarit, 2 academii de silvicultură, 2 academii montanistice, 2 școli super. de veterinărie, 6 institute sup. comerciale, 18 școli de arte și arhitectură, 14 școli de navigațiune, 1 academie de resboiu, 1 de marină, școala de artilerie și inginerie, 7 școli militare, 1 școală de marină, etc. *Produse*: cereale, cu deosebire secară, ovės, orz, grâu, apoi cartofi, napi, tutun, in, cânepă, vin, poame. Producțiunea de cereale nu acopere trebuințele; tot asemenea exploatarea pădurilor, care se face în mod rațional; animale de casă: cai, vite cornute, oi, porci, capre, găște, rațe, gâini; stupi; minerit dezvoltat, mine de carbuni, lignit, fier, zinc, aramă, argint, aur, sare și chichlimbar (l. Baltica). *Industria* numără aproape 2000 fabrici, ce ocupă câte 200 persoane și mai mult; mai dezvoltată e industria textilă și țesătoria; fabricațiune de metale cu deosebire de fier, țesătoria de lăună, industrie de bumbac, fabricație de articole de matasă și catifea, de in și alte pânzării, apoi produse chimice, piei, spirit, zahar, sticlă, porțelan, hârtie, etc. *Comerciu* dezvoltat, ajutat prin numeroasele căi de comunicațiune (26,986 km. cai ferate la 1896, numeroase canale și riuri navigabile), prin 82 camere de comerț și prin institute de credit, între cari banca imper., 2 banci de note, etc., 1896 erau în P. 1495 case de păstrare cu capital de 4345 milioane marci. Emporiile comerțului interior sânt: Berlin, Breslau, Königsberg, Magdeburg, Frankfurt pe Odera, Frankfurt pe Maina,

Köln (Colonia), Düsseldorf, Elberfeld, Münster, Kassel, Hannovera. Comerțul maritim e favorizat de numeroase porturi și o respectabilă flotilă comercială (2055 năi de 361,673 tone). Porturi: Memel, Pillau, Elbing, Danzig, Kolberg, Swinemünde, Stettin, Greifswald, Stralsund, Kiel, Altona, Emden, etc. *Constituția*. P. e monarhie constituțională, ereditară; dinastia Hohenzollern, rege actual Wilhelm II; legislativa compusa din 2 camere: a seniorilor și a deputaților, acești din urmă aleși de întreg poporul, indirect; perioada legislativă e de 5 ani. Țeara împărțită în provincii și guvernamente. Fiecare prov. și guvernament își are dieta sa. Finanțe ordonate; bugetul pro 1897/8 la venituri ca și la cheltuieli: 2,046.031,395 marci; datorie la 1897: 6498 milioane marci. Armata e simburile armatei imperiale germ., consistă din garda de corp și 12 corpuri de armata. Capitala țării e Berlin, a doua residență e Potsdam. (Cf. Kraatz, Topographisch-statistisches Handbuch des preussischen Staates, ediț. 3, 1880. Statistisches Handbuch für den preussischen Staat, publ. de biroul statistic al P.-ei. Geografii de Daniel, Klöden, Penck, etc.)

Istoria. Intemeietorul P.-ei a fost marele elector *Friederic Wilhelm* (1640—88), care la 1660 se scoase de sub vasalitatea Poloniei, lărgi teritoriul țării sale în pacea dela Westfalia și la moartea sa lasă un stat bine organizat de 110,000 km², cu vr'o 1·5 milioane loc. Urmasul său *Friederic III* (ca duce elector) (1688—1713) mai lărgi teritoriul țării prin moștenire și cumpărare, și la 18 Ian. 1701 se încoronă în Königsberg ca rege al P.-ei. Resboaiile multe, protejarea artelor și științelor, precum și risipa curții sdruncinară finanțele țării. *Friederic Wilhelm I* (1713—1740), reorganiză finanțele, introduse o administrație bună și organiză o armata bine disciplinată. În pacea dela Utrecht mai mari teritoriul țării. *Friederic II cel Mare* (1740—86), câștigă Silesia în 2 resboai silesice și în cel de 7 ani, apoi o parte din Polonia în urma primei împărțiri a acesteia. A sporit veniturile țării, a înmulțit armata și a câștigat vază țării. Sub *Friederic Wilhelm II* (1786—97), P. decade, finanțele țării se sdruncină prin resboaiile multe și prin risipa curții. Deși cedează Franței teritoriile din stânga Rinului, câștiga altele în a doua și a treia împărțire a Poloniei, așa că P. era acum de 305,000 km². Sub *Friederic Wilhelm III* (1797—1840), P. e aproape pierdută și calcata în picioare de Napoleon I, care în pacea dela Tilsit (1807) fu redusă la teritoriul de 162,000 km². În resboiul german de eliberare P. luă parte foarte activă și în 1815 prin prima pace de Paris și prin congresul din Viena și a doua pace de Paris își recâștiga aproape tot teritoriul avut (278,000 km²). Finanțele se reorganiză (reforma dării și a vămilor) se fixă datoria statului; se introduse obligamentul militar, se reorganiză armata. Regiunul polițienesc însă provocă mari nemulțămiri. *Friederic Wilhelm IV* (1840—61) era contrar constituționalismului. Revoluția de Februarie din Paris (1848) avu ecou și în P. Regele cedă și convocă adunarea națională, dupa ce institui un ministeriu liberal. Adunarea sub influența turburarilor facea pretențiuni mari în cursul desbaterii asupra noiei

constituții, în urmă fû disolvată; guvernul dete o constituție, pe care o recunoscără camerele convocate în Febr. 1849. Nouele camere întruhite în August 1849 revisuiră constituția în sens reacionar-conservativ și instituiră camera deputaților și a seniorilor. Această constituție fû publicată 31 Ian. 1850. Dieta cea nouă cõtlnuă în direcție reacionară; presa fû reglementată, organizația liberală a comunelor și districtelor fû cassată. etc. 1857 fiind regele bolnav fû pus fratele sêu Wilhelm substituit, iar 1858 regent; acesta numi un ministeriu al »erei noue». *Wilhelm I* (1861—88), încercă sporierea armatei. 1862 se pune *Bismarck* în fruntea unui ministeriu conservativ, pe când în camera deputaților se întăria partidul progresist, care respingea proiectele militare ale guvernului. Bismarck sciù să contrabalanseze influența Austriei în Germania și în alianță cu Italia pãși 1866 pe față contra ei, câștigă majoritate în camera, înființă alianța Germaniei de nord, în care rolul conducător îl avea P., iar în urma resboiului franco-țeuton din 1870/71 P. ajunse în fruntea tuturor statelor germane; începù apoi lupta cu biserica papală (Kulturkampf) terminată la 1887, se continuă organizația internă. După *Frideric III*, care a domnit numai câteva luni (9 Martie până 15 Iunie 1888) urmă fiul sêu *Wilhelm II* (1888—), care dinise pe Bismarck »cancelarul de fier»; sub el se reformară dările directe, se spori flotila de resboiu țintind a ridica puterea maritimă a imperiului. (Lit.: Istoria P.-ei au scris-o Stenzel, Droysen, Voigt, Eberty, Cosel, Hahn, Berner, Evers, Ranke, Förster, etc.)

Prusia veche, (Altpreußen), Prusia propriu dișă, adecã Prusia vestică și estică, apoi provinciile ce-i aparțineau înainte de 1814, resp. înainte de 1866.

Pruso-german, resboiul. În campania din 1866 dintre Prusia și Austria, sânt remarcabile operațiunile de pe teatru secundar de resboiu din regiunea Mainului, între corpul prusian (50,000 oameni) al lui Vogel von Falkenstein și armata federaților (120,000 oameni) sub Carol de Bavaria și prințul Alexandru de Hessa. După capitularea dela Langensalza (Thüringen) 28 Iunie, Falkenstein își îndreaptă operațiile împotriva federaților, căci aveau corpul VIII la Frankfurt, iar corpul VII la Schweinfurt și Bamberg. Aceste două corpuri sânt bătute în parte de Prusieni, la 16 Iulie reușesc să ocupe Frankfurtul. În timpul acesta Falkenstein este chemat în Boenia, lasând pe Mauteuffel în locul sêu, acesta bate corpul VIII federal pe Tauber, grație inacțiunii corpului VII; după câteva mici lupte cele două corpuri federale reușesc a se întruni pe pozițiunea dela Rotendorf la 27 Iulie, a doua și însă se încheie un armistițiu, după care curând urmează pacea.

Prut, unul din afluenții cei mari ai Dunărei de jos (r. s.), în care se varsă din sus de Reni; curge aproape în întregime pe pãmânt românesc, mai întâiu în Bucovina apoi printre România și Basarabia. Dela izvoarele sale la Marmorita aparține Austriei; dela Boian la Noua-Sulița desparte Moldova de Galia, iar de aci în jos de Basarabia. Până în 1879 P. forma fruntăria dintre România și Rusia numai până la Nemțeni, cursul sêu de jos aparținând la acea

epocă României. P. nasce la nordul Bucovinei în munții Negri; prin afluentul sêu Pruteful (r. s.) deschide *trecețoarea Iabloniței*, care leagă Colomea cu Câmpul mare (Maramureș); la Deliatin, după un percurș în direcție sud-nordică, iese din munți. Dela Deliatin la Herța curge spre sud-est, iar de aci la Rădăuți spre est într'o vale mănuoasă, a cărei lățime merge uneori până la 6 și chiar 7 km. Între Lipcani și Costesci valea se strîmtează, construind un defileu lung de 60 km. în direcțiunea sud-estică, de unde urmează aceeași direcțiune până la confluența Jijiei. În restul cursului sêu P. se îndreptează spre sud; valea lui ajunge până la lățimea de 9 km. dela Costesci la Dunăre. Valea P.-lui are în defileul dintre Lipcani și Costesci coastele stâncoase și chiar cataracte în apropiere de Costesci; în genere rîpoase pe restul percurșului. Ea constituie un larg șes bine udat și foarte mănos împărțit între câmpuri de cereale, în părțile unde aluvioanele i-au înălțat fundul, și lacuri pline de lunci, de brațe, smîrcni, lacuri și lăcuțele în părțile din vecinătatea P.-lui, Bașcului, Jijiei, Camiencăi, Țiganței, Pruteșului, Elanului, cari în partea lor inferioară curg momentan paralel și în aceeași vale cu P. Fisionomia P.-lui devine cu deosebire acuatică în partea inferioară a cursului sêu, mai ales dela gura Elanului în jos; Brateșul se află la terminul acestei regiuni băltoase. P. spintecă cu valea lui platoul moldavo-basarabeian, curgând când pe sub rîpele despre Moldova, când pe sub cele despre Basarabia ale acestui platou. Între frontiera Bucovinei și Rădăuți se ține sub rîpele nordice ale dealurilor Moldovei; în defileul Rădăuți, Lipcani, comandamentul malurilor se împarte aproape egal între cele două ținuturi; între gura Bașcului și a Camiencăi (40 km.), între gura Jijiei și fața Hușilor (20 km.), între Falcii și gura Cõvruluiului (60 km.) P. se ține pe malul moldovenesc; pe restul percurșului sêu, între gura Camiencăi și gura Jijiei (80 km.); între Huși, Falcii (40 km.) și dela Vadul lui Isac la Dunăre (20 km.) P. se ține pe sub malul basarabeian. Comandamentul celor două maluri este împărțit aproape egal: 120 km. pentru ținuturile drept, 140 pentru cel stâng. Pe malul basarabeian în apropiere de *porțile dela Costesci* se află nisele movile numite de popor *suta de morminte*, iar de Ruși *Sto-Mogil*. În fața gurei Jijiei pe malul rusesc se afla Nemțeni, de unde pleca fruntăria înainte de 1879 spre sud-est prin Basarabia. Perpendicular pe P., din sus de Râpicieni și pe dreapta P.-lui pleacă un val roman, care ține din ținuturile P.-lui până în al Bașcului, iar dela Gura sărată paralel cu malul P.-lui, în Basarabia se află așa numitul *val al lui Traian*, care dela Leovo se frânge spre est, mergând astfel perpendicular pe P. Fundul albiei P.-lui în partea superioară pietros, devine cu atât mai lutos și tinos, cu cât mergi spre gura lui. P. cade dela înălțimea de 200 m. ce are la Iabloteni în Bucovina, la 6 m. în dreptul Renilor; la Rădăuți (Moldova) șesul P.-lui are 104 m., la Ungheni 37 m., iar la Iancu 20 m. altitudine. Apele P.-lui au o adâncime mijlocie dela 4—7 picioare; când apa e mică, P. se poate trece prin numeroase puncte prin vad. Revêrsările se produc primăvara și vara, când se topesc

zăpeșile Carpaților. De când P. nu mai e întreg la Moldovei, numărul punctelor de trecere s'a limitat din cauza controlului vamal. P: se trece la Sculeni pe un pod pe vase; unica trecătoare bine întreținută este podul suspendat din Bucovina pe drumul spre Cernăuți, ca și podul căii ferate dela Ungheni. *Afluenții Prutului*. Pe stânga: *Rachitna*, formează granița Bucovinei, *Larga*, *Paloveșul*, *Lopatnicul*, *Racoveșul*, *Ciurgurul*, *Camenca*, *Nârnova*, *Lăpușna*, *Sărata*, etc. Pe dreapta: *Ceremușul*, *Başcul*, *Jijia*, *Elamul*, *Covruhiul*. Afluenții din dreapta sunt cei mai mari ai P.-lui. Cursul său este foarte încolacit în largă lui albie. Adâncimea apelor P.-lui permite plutirea vaselor de un mic tonaj și transportul către Reni al produselor Bucovinei, Basarabiei și Moldovei. O comisiune internațională compusă din delegații celor trei țeri interesate se ocupa cu navigațiunea pe P.

Prytaneion, o zidire publică în Athena veche, unde aveau domiciliu și alimentație gratuita legații straini și cetățenii binemeritați pentru patrie.

Prytani, se numeau la Greci senatorii aleși prin soarte din anumite phile, cari erau puși în fruntea afacerilor publice. Activitatea lor dura numai 35—36 zile, când alegeau un president, care pazea cheile fortareței, ale tesaurului public și sigilul statului. Aveau domiciliu și alimentație gratuită în Prytaneion.

Przemysl, oraș și fortăreață în Galiția resăriteană, lângă San, 35,209 loc. (1890); episcop rom.-cat. și unit; ruine de castel.

Przemysliși, familie regala cehă, își trăgea originea dela Przemysl, barbatul Libussej; în linia barbatașcă s'a stins cu Venzel III la 1306.

P. s., (*lat.*) prescurtare pentru postscriptum, adaus la o scrisoare terminată.

Psaligrafia, v. Silhueta.

Psaln, cântări sacre, compuse în cea mai mare parte prin împ. David. Sânt 150 P., cari după rânduielile bisericeii se împart în 20 secțiuni sau așa numite «*cathisme*», ce în mod continuativ se persolveau în decursul unei săptămâni. *Exapsalmi*, (ps. 3, 37, 42, 87, 102, 142) sânt cântări bisericesci așezate la serviciul de «măncare» și se cânta înainte de «Laude.»

Psalmist, autorul psalmilor. (Impăratul David).

Psaltist, cetețul sau cântărețul psalmilor, grad ierarhic inferior.

Psalmodia, cântarea sau recitarea psalmilor dupa o anumită melodie.

Psalt, cântăreț bisericesc. *Proto-P.*, primul cântăreț, care cântă la strana mare din dreapta.

Psalter, instrument de origine foarte veche, cunoscut în antichitatea greacă și cea romană, și foarte răspândit în tot evul mediu. Era o specie de harpă orizontală cu coarde metalice întinse pe o ladă de rezonanță de forme variate. Numărul cordelor asemenea e variat. [T. C.]

Psaltichia, muzică vocală bisericească.

Psaltire, carte rituală ce cuprinde cei 150 psalmi. Dintre toate cărțile corale P. este mai des întrebuințată la serviciul divin atât la cel de toate zilele cât și la serbătorii și funcțiuni sacre.

Psamit, rocă, sinonim pentru gresie.

Psammethic, nume (probabil libic) a trei regi din a 26-a dinastie Manetonică. Scriitorii greci numesc pe al doilea rege cu acest nume *Psammis*, pe al

treilea *Psammenitos*. Cel mai renumit P. a fost principele din Sais (663—610 a. Chr.), care cu ajutorul ostașilor greci plățiți a eliberat țeara de sub domnia asirică. Totodata a supus și pe ceilalți principii mai mici, numiți de Herodot Dodekarchii. El a deschis granițele Egiptului pentru industrie și comerț și a strâns o avere enormă. Sub el a luat un nou avânt și arta. Epoca aceasta înfloritoare a durat numai până la moartea ultimului rege din această dinastie, căci a urmat apoi cucerirea țerii de Perși.

Psammoma, o tumoare sarcomatoasă născută din endoteliul vaselor, caracterisată de Virchow prin nisele corpusculi de forma nășpului, iar restul structurii de comun este fibrilar; uneori elementele celulare o apropie de sarcom. Structura corpusculilor nășipoși este variată. Ei sânt masse calcificate în interiorul țesutului conjunctiv al tumoarei. Corpusculii prezintă straturi concentrice, la periferie o capsulă de țesut conjunctiv. P. e o tumoare benignă, dar prin pozițiunea sa, s. e. în sist. nervos (Duramater, glanda pineală, plexul chorioid, etc.), poate provoca simptome grave. Nu are dispozițiuni pentru metastase. [Dr. A. T.]

Psammosaurus griseus, o specie de șopărlă din fam. Varanidelor, ord. Squamatelor, traiesc în regiunile cele mai uscate, special în deșerturile Africii nordice și ale Asiei (între Marea Caspică, India nord-vestică, Palestina și Arabia). Lungimea 1-3 m. E curajoși și reu, sare la om și animale. Se ridică pe coada sa sărind la câțiva metri înălțime. Se nutrește cu insecte, ouă de paseri, șoareci, paseri, șopârle mici și șerpi.

Psephisma, (*grec.*) în dreptul public grecesc ori ce hotărîre adusă cu majoritate de voturi; în special hotărîrea adunării poporului vr'unui oraș.

Psephit, sinonim cu conglomerat sau brechie, adică roca elastică cu elemente foarte mari.

Pseudarthrosă, (*med.*) mobilitate abnormă între capetele unui os fracturat, când consolidarea fragmentelor este incompletă.

Pseudepigraph, (*grec.*) scriere sub nume fals. În limbajul bisericesc se numiau P. un șir de scrieri, cari circula sub numele profesior și al altor oameni îndumneștiți ca Henoch, Moise, Esada, Ieremie, Ezechil, Baruch, ș. a. Astfel de scrieri cu nume false din Testamentul nou se numesc apocrife.

Pseudo —, (din *grec.*, a minți, a amăgi), în compozițiuni înseamnă fals.

Pseudocrup, (*med.*) atacuri de sufocațiune în decursul laryngitei (v. ac.) acute la copii. Atacurile se ivesc mai ales noaptea și sânt caracterisate prin o voce și tusă aproape afonică, fără expectorație, respirație retardată. Tratamentul vezi la art. Laryngita.

Pseudo-isidoriane, *decretele*, colecțiune de canoane bis. occidentale din secl. IX. În titlu se țice, că este scrisă sau compusă de *Isidorus mercator sive peccator*, ceea ce a făcut pe mulți să creadă, că autorul ar fi fost eruditul și sf. episcop al Sevillei (Hispalēnsis) Isidor; aceasta însă s'a dovedit, că nu este exact, și autorul adevărat a ramas până aji necunoscut. Colecțiunea conține și documente autentice luate din colecțiunea numită Hispanica (v. Isidor), 94 epistole de ale papilor, etc. Timpul și locul în care s'a scris încă nu e determinat. [Dr. I. Radu.]

Pseudoisochromatică, tablele cu toate nuanțele de colorii pentru a examina facultatea ochilor de a percepe colorile.

Pseudoleucaemia, (sin.: Anemia limfatică; Anemia splenică; Adenia; Limphadenia; Boala lui Hodgkin; Limphom malign; Limphosarkom), o boală generală rară, caracterisată prin o anemie și cachexie progresivă însoțită de o tumefiere (adenie) a organelor limfatice în special a ganglionilor limfatici și apoi a splinei. Ea este uneori urmată de *leucocythemie*, adică de augmentațiune progresivă a numărului globulilor albi ai sângelui. În stare normală globulii albi sunt în proporțiune de 1 : 350—400 globuli roșii, pe când în boalele leucemice această proporțiune scade la 1 : 20. Terapia : Tonică generale, ferruginoase, untură de pește, glycerophosfat de calce, sirop iodotanic, aer de mare, băi sulfuroase.

[Dr. A. T.]

Pseudomembrana, exsudat patologic neorganizabil aflat în inflamațiuni în special în Difterie. (v. Crup, Difterie, Inflamație.) Membranele false sunt constituite de o rețea fibrinoasă sau mucoasă. Ele sunt corpuri străine și formează baza coloniilor microbiene specifice, eliminându-se după încetarea procesului patologic. Elementele figurate, celulele, hematule, etc. din ele sunt în stare de destrucțiune în folosul microbilor ce se cultivă aici. Unele P. sunt foarte aderente, ele provoacă sângerare când le detașăm; această adheziune este, în lipsa altor examene microbiologice, un simptom pentru P. difterice, diferind de cele pseudodifterice, herpetice, cari se detașează ușor de mucoasa bolnavă. [Dr. A. T.]

Pseudomorfoza, proprietatea unor minerale de a lua forma cristalină a altora. Resultă prin transformarea mai mult sau mai puțin completă a unui mineral cristalinizat, fără însă ca forma sa exterioară să fi fost influențată. Se disting: 1) Paramorfoze; transformarea se reduce la una structurală s. e. aragonit în forma calcitei. 2) P. la care compoziția mineralului a fost în parte schimbată, s. e. carbonat de zinc (calamiu) după calcit (carbonat de calciu), serpentin după olivin. 3) P. unde mineralul a fost succesiv însă complet înlocuit prin alt mineral de o compoziție cu totul diferită s. e. gips (sulfat de calciu hidratat) după sare gemă (clorură de sodiu). 4) P. hipostatică (pleromorfoasă), un mineral disolvat, își lasă forma ca un mulagiu, care mai târziu e ocupat de alt mineral, s. e. argilă după cristale de sare.

Pseudoneuroptera, subîmpărțire a ordinului de insecte Neuroptera (v. ac.), caracterisate prin aparatul bucal pentru sfărâmat, aripi membranoase egale, și metamorfoasă necompletă. Ca genuri sunt: Libelula, Ephemera, Aeschna, etc.

[I. P. Voitești.]

Pseudonim, (*grec.*) nume fals.

Pseudoparasiți, (botan.) parasiți falsi, neadverși, v. *epiphite* (nu epidendre). Ca exemple, afară de Licheni, sunt multe Orchidee, Bromeliacee și Aroidee tropicale.

Pseudoplasia, proliferatiune de elemente străine (atypice) în un țesut, care se desvoltă în mod abnormal; este deci o neoformațiune atypică, o tumoare.

Pseudopodii, prelungiri protoplasmice ale corpului unicelular al Protozoarelor, unele permanente, altele pentru scurtă durată, ce țin locul

de picioare și servesc la locomoțiune sau la prinderea și înglodarea alimentelor în masa protoplasmei animalului. Când sunt scurți și groși, cum se observă la Amoebe în timpul mișcării, se dic lobopodi. Tot prin emitere de P. celulele tubului digestiv dela tot regnul animal iau substanțele nutritive, ca grăsimile, și le trec organismului spre a-l nutri. [I. P. Voitești.]

Pseudopus serpentinus sau *Ophisaurus apus*, reptil din fam. Anguidelor, ord. Squamatelor, are corp cilindric ca al șerpilor, picioarele dinainte lipsesc, cele dinderet foarte rudimentare, lungimea lor de 1 cm. Corpul acoperit cu solzi rombici. Are 28 dinți în falca de sus, 26 în cea de jos. Pe spate galbiniu, pe burtă brun. Lungimea 1-10 m. Traiește în Europa sudică, Africa nordică, Asia sudică și vestică. Este vesel și nepericulos. E folositor, căci mănâncă șoareci, melci, vipere, cărăbuși.

Pseudoscop, un aparat inventat de Wheatstone, care prin reflexiune schimosesce imaginea obiectelor, încât cele concave ni-se par convexe, cele convexe ni-se par concave, cele apropiate ni-se par depărtate, cele depărtate ni-se par apropiate, ș. a.

Pseudoscorpii, subclasă a Arachniților (păianjenilor). Intre animalele, ce o compun, e și Chelifer (scorpionul cărților). [I. P. V.]

Pseudotabes, simptome întâlnite în nevrită cronică, care simulează tabes dorsal. P. alcoolic se observă la alcoolici, în opoziție cu tabes nu există turburări ale beșiciei urinare, dureri în centură, simptome pupilare. P. diabetic apare la persoane atinse de diabet zaharat și se deosebește de tabes dorsal prin lipsa turburarilor de coordinațiune și ale sensibilității. (v. Tabes.)

Psj —, v. și *Psy* —.

Psidium L., (botan.) gen din fam. Myrtaceae, tribul Myrteae, cuprinde arbori, arbusci sau mai rar plante subfrutescente, adesea vilioase sau tomentoase. Acest gen are vr'o 100 specii, ce cresc prin America tropicală și subtropicală, una foarte mult cultivată prin regiunile tropicale ale globului. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm ca pe cea mai importantă pe *P. Guajava L.* (sin. P. pomiferum L. și P. pyriferum L.) originar din America tropicală, cultivat din cauza fructelor sale comestibile, cari sunt dulci, acrișoare și odorante. Fructele ne-coapte sunt adstringente, coapte sunt puțin laxative. [Z. C. P.]

Psilomelan, mineral, varietate de bioxid de manganese conținând uneori apă, bariu, litiu (Lithioforit), cupru (Pelokonit), etc. Agregate fibroase sau amorfe. Se găsesc mai ales în filoane de minereuri (de fier ș. a.) și pe crepături sau în filoane, în roce eruptive, la Schneeberg, Ilmenau, Romanèche, etc.

Psilonoți, strate geologice, cari formează baza Liasului inferior (*Sinemurian*) în Șvabia și sunt caracterisate prin prezența cefalopodului: *Ammonites planorbis* Sow. = *psilonotus* Quenst.

Psilothron, (*grec.*) remediu pentru decapilare. **Psilolu** sau *Ipsilante*, unul din mulții greci, de care se încungură Grigore Ghica al Moldovei (1727—33). Lui i-se dade postelnicia.

Psittacus papuensis, papagal, v. Chamosyma. **Pskow**, (*Pleskow*), guvernament în Rusia mare, 44,209 km². ou 1.136,540 loc. (1897). *Capitala P.*

are 30,424 loc.; episcopie; odinioară a fost republică și oraș însemnat comercial; fabricație de iuft.

Psoa, (*grec.*) regiunea rinichilor.

Psoa, (*med.*) termen grec pentru răie (scabies).

Psoriasis, boală de piele, care se manifestă prin o acumulare de solzi uscați și albi, așezați pe mici ridicări punctiforme ale pielii înroșite; depărtarea solzilor produce adese sângerarea epidermului. Dispoziția și întinderea pacilor e variabilă, după care se disting și mai multe variații: P. punctată, numulară, anulară, difusă. Locul de predilecție al plăcilor de P. sunt partea de extensune a membrilor, genunchilor, cotelor. Causa ei nu e bine cunoscută, se atribuie artritismului și herpetismului un rol. P. nu e contagioasă și e adese foarte tenace. Tratamentele constă în administrare internă de arsenic, iar extern aplicari de pomeți cu gudron, chrisarobină, pirogalol. [V. Im.]

Psorospermii, numire ce se dă sporilor unora din animalele Protozoare-Sporozoare, din care ia naștere direct animalul, în opoziție cu pseudosporii, ce sunt spori de al doilea ordin, născuți prin divisia P.-lor sau sporilor de primul ordin, din care se întâmplă să ia naștere unele Sporozoare. Ași se usează denumirile de proto- și dento-spor. [I. P. V.]

Psychagog, (*grec.*) epitet, ce se da lui Hermes, ca conducător al sufletelor celor morți în infern.

Psyche, 1) P., în mitol. greaca personificațiunea sufletului omenesc, închipuit ca un fluture sau ca o fată cu aripi de fluture. P. era iubita lui Eros. 2) P., flutur din familia Bombycidelor, ord. Lepidopteleror, cu o mulțime de specii.

Psychiatria, (*med.*) știința, care se ocupă cu boalele mentale. *Psychiatru*, medic special în boale mentale.

Psychic, tot ce se referă la viața sufletească (psichică).

Psychodrama, (*grec.*) unul dintre genurile dramatice, sinonim Monodramei, ce nu e menit pentru scena, ci pentru declamare sau cetire înaintea publicului. Chiar dacă figurează mai multe persoane în act, le reproduce pe toate numai declamatorul sau cetitorul înaintea publicului. În literatura germană R. v. Meerheimb a întemeiat de nou acest gen dramatic. Dela el datează și numirea P. [*]

Psychofisica, (*grec.*) istoria naturală a sufletului; scrutează condițiunile corporale ale activității sufletului și relațiunile de influențare reciprocă dintre suflet și corp.

Psychogenesa, (*grec.*) teoria, care caută a studia și a urmări dezvoltarea sau evoluțiunea istorică a vieții sufletesci dela originea sa sau dela începutul aparițiunii sale, precum și condițiunile, dela cari este atârnată. [Pl.]

Psychognosia, (*grec.*) cunoștință despre suflet; denota tot ce se rapoartă la cunoașterea firei sufletului omenesc, la cunoașterea facultăților sale, precum și la modul de a fi și a funcționa a aceluia. Ca și psihogenesa așa și P. este mai mult un termen tehnic pentru o complexiune de probleme psihologice. [Pl.]

Psychograf, (*grec.*) un aparat de scris, cu ajutorul căruia spiritiștii susțin, că spiritele provocate de dînșii ar pute să facă descoperiri. P. a fost inventat și aplicat de cătră un anumit

Horn și constă din o placă de lemn, care mișcată de mâna mediului redă, prin mijlocirea unui creion, în forma unui cioc de cocostârc, anumite semne grafice. [Pl.]

Psychografia, (*grec.*) un termen usitat în publicațiunile de psihologie întocmite după norma științelor naturale pentru acel moment din problema generală a psihologiei, care se ocupă singur și numai cu clasificarea și descrierea fenomenelor și funcțiunilor psihice în particular. [Pl.]

Psychologia, (*grec.*) știința despre sufletul omenesc ca baza reală a vieții spirituale. Ca disciplină filosofică, P. întru cât caută a da explicațiuni despre ființa sufletului, despre facultățile sale și despre raportul său cu trupul, este o știință speculativă metafisică sau rațională; iar întru cât se marginesce numai la ceea ce poate fi observat din viața spirituală a omului, la fenomenele psihice după cum sunt date în conștiință, este o știință empirică. Astăzi termenul de P. este usitat numai în înțelesul de știință despre fenomenele vieții suflet., ceea ce coincide cu *P. empirică*. Problema P.-ei este a arăta mai întâiu condițiunile, sub cari fenomenele P. se pot produce, precum și elementele, din cari acele se desvoaltă; a stabili apoi raporturile dintre acele și a arăta legile naturale, dela cari atîrnă desvoltarea lor; în sfîrșit a le clasifica și descrie. Sub raport metaf. principiul P.-ei este sufletul ca subiectul real al fenom. psihice, iar sub raport empiric: însăși fenom. psihice ca date ale experienței interne, după cum ele se află în mod empiric în conștiința noastră. Dela princip purcedînd calea (metod), poate să fie diferită spre rezolvirea problemei. Cele mai obișnuite metode aplicate în P. au fost și sînt: a) metoda *inductiv*, care pleacă dela datele concrete ale experienței și prin abstracțiune ajunge la stabilirea legilor; b) metoda *deductiv*, plecînd în mod speculativ dela noțiunea generală a sufletului ajunge prin determinațiune la singuraticele fenom.; c) met. *genetic*, care ne arată condițiunile de naștere a fenomenelor psihice, nexul causal dintre ele, precum și modul cum unele se desvoaltă din altele. Pe lînga aceste, P. timpului mai nou mai aplică încă d) și met. *experimental* după analogia științelor naturale, precum și e) met. *comparativ*, care exploatează datele, ce rezultă din observațiile obiective făcute asupra diferitelor ființe însuflețite și în diferite situații. Principalul izvor al P.-ei este experiența internă cu datele sale. Mijlocul, prin care putem afla acele date, este observația. Estu observație proprie și străină. Ca izvoare auxiliare se consideră: antropologia, fiziologia, istoria culturii, etnografia, limbistica, scrierile poetice, cu deosebire dramatice. P. se marginesce numai la sufletul omenesc și în aceasta restringere ea devine: a) *P. individuală*, când studiază viața sufletescă a omului după cum se poate observa la un individ crescut și în stare normală; b) *socială*; c) *P. sexuală*, când cercetarile psihologice se restring la fenomenele psihice, după cum acele se arată mai pronunțate la singuratele ființe de diferite sexe, bărbați și femei; d) *P. copilului* sau *infantină*, care studiază viața spirituală a copiilor în desvoltare; e) *P. psihofisică*, când studiază raporturile dintre elementul psihic și

cel fizic la om considerat ca un organism psihofizic. Pe temeiul studiilor lui E. H. Weber și T. Fechner a devenit o știință pentru sine; f) *psychopatologie*, când se restringe la studiul stărilor anormale și bolnăvicioase ale vieții sufletești; g) în sfârșit studiul psihologic se mai extinde și asupra acelor fenomene, cari sînt legate de ceva ocult, ce nu cade nici în sfera P. nici a psihopatol. cum sînt visurile, hipnosa, spiritismul, etc. Ca studiu, acesta s'a numit *ocultism*. Importanța P.-ei rezultă din imperativa necesitate ce se impune omului de a se cunoaște mai înainte pe sine însuși; apoi din strinsul raport, în care se află cu celelalte științe, mai cu samă cu cele ale spiritului. (Cf. I. Popescu, *Psych. empirică*, ediț. II, 1887; I. Gavanescu, *Psychol.*, ediț. III, 1895; Dr. P. Pipos, *Psychol.*, 1896; G. Pletosu, *Psychol.*, 1899. Din liter. străină: Scrierile în această materie ale lui Herbart, Drobisch, Volkman, Wundt; H. Marion.) [Pl.]

Psychologia ginților se numește acel ram particular al P.-ei, care, considerând pe om ca o ființă socială, caută, ca din produsele spirituale ale vieții sociale, cum e limba, religiunea, moravurile, formele de organizațiune, să explice spiritul concret social precum și bazele organizațiunii sociale. Impulsul pentru aceste studii a fost dat de Herbart, ideea a fost apoi adoptată de către Lazarus și Steinthal și dezvoltată în *diarul Zeitschrift für Völkerpsychologie*. Mai târziu a fost reprezentată de către Ad. Bastian, iar acum formulată în sistem de W. Wundt, care mărginește problema P. g. singur numai la limbă, mituri, religiuneși moravuri. (Cf. Wundt, *Völkerpsych. I, Sprache*, 1900; G. A. Lindner, *Ideen zur Psychol. der Geschichte*.) [Pl.]

Psychometria, (*grec.*) termin, care se folosește în publicațiunile ce voiesc a aplica metoda matematică și în psihologie pentru acele momente, cari caută a reduce determinațiunile cantitative ale stărilor de conștiință la formule matematice în scopul de a constata tăria ideilor, gradul de claritate al aceloră precum și puterea de paralisare ce au. Numirea se trage dela Chr. Wolf (v. ac.), dar formulare și aplicare i-a dat Herbarth († 1841 v. ac.) și Fechner (v. ac.) [Pl.]

Psychonomia, (*grec.*) termin, care în unele publicațiuni de psihologie se folosește pentru acel moment din problema generală a psihologiei, care se ocupă cu legile, la cari sînt supuse stările de conștiință. Acele legi sînt: conștient și inconștient, întunecarea și reproducerea stărilor de conștiință, precum și relațiunile și împreunările aceloră. (Cf. Pletosu, *Psychol.* 27.)

Psychopanchia, (*grec.*) teoria dogmatică, care susține, că sufletele oamenilor dela moarte și până la învierea cea deoște s'ar afla într'o stare inconștientă în forma somnului. A fost combătută încă de Tertulian. Cei ce o susțin se numesc *psychopanchiști*. [Pl.]

Psychopathia sexuală, v. Sexuale, boale.

Psychopathologia, (*med.*) știință, care se ocupă cu boalele mentale din punct de vedere patologic.

Psychosa, *psychopatie*, *phrenopatie*, *alienație mentală*, *boală mentală*; turbare psihică. Ele cuprind perturbațiuni ale inteligenței, ale caracterului și voinței. Distingem diferite afecțiuni mentale: mania, melancolia, confuziunea mentală, delirul acut, nebunia periodică sau in-

termitentă, delirul de persecuțiune cu evoluțiune sistematică.

Psychotria L., (*botan.*) gen din fam. Rubiaceae, trib. Psychotrieae, cuprinde peste 350 specii arbori de pe la tropice. Specia *P. undata* Jacq. din Jamaica dă Ipecacuanha undulată major din farmacopee (v. Ipecacuanha). [S. Șt. R.]

Psychrometru, aparat pentru determinarea punctului de rouă și a umezelii din aer. P. lui August constă din doi termometri, unul înfășurat din jos cu pânză umezită, celalalt liber. Cel din urmă arată temperatura actuală a aerului, cel dintăiu temperatura de saturațiune a aerului, va să ȳică temperatura minimală pe lângă care aerul poate să susțină toți vaporii ce se află în el, încât îndată ce temperatura s'ar mai coborî cu ori cât de puțin, o parte din vaporii ar trebui să se condenseze. Cu alte cuvinte un termometru arată temperatura uscată, celalalt temperatura umezită sau așa numitul punct de rouă. Din diferența acestor două temperaturi putem face conclușiune la gradul de umezeala a aerului.

Psychrophor, (*med.*) catetru cu țevă dubla, prin care curge apă rece pentru recorierea uretrei; la capetul dinainte este închis.

Psylla, un gen de insecte din fam. Psyllidelor, ord. Rhyncotelor (Hemipterelor) cu mai multe specii, cari trăiesc pe frunzele merilor, perilor, ș. a.

Psyllide, o familie din ordinul Rhyncotelor (Hemipterelor).

P. T., prescurtare pentru pleno titlu (cu titlul întreg) sau praemisso titlu (cu titlul spus din capul locului). Se pune pe așe, circulare, etc., destinate a fi împărțite la persoane de toate gradele, spre a arăta, că deși exemplarul ce-l aveți în mână nu menționează titlul ce vi-se cuvine, totuși acel titlu vi-se dă și vă puteți închipui, că el e pus în locul lui P. T. s. e. P. T. public; P. T. domni, etc.

Ptah, în mitol. egipt. zeul cel mai vechiu. P. stă în fruntea dinastiei țeilor și a domnit cu 9000 ani înainte de alți ței. P. e focul primitiv și pentru aceasta formator și edificatorul lumii, originea și desvîlirea tuturor lucrurilor; ca zeu al luminei ceresci, toate le arată în forma adăvărată și totodată e spiritul, ce toate le deșteaptă. Se închipuia cu sbicru, scepru și măsurator de apă (Nil) în mână, ca să arete spiritul ordinei, măsurii și legii; la facerea lumii a avut 7 arhitecți lângă sine și a fost venerat mai ales în Memphis. Grecii l-au asemănat cu Hephaestus (Vulcan la Romani, v. Prometheus).

Ptarmica Neck., (*botan.*) subgen dela *Achillea* (v. ac.), de care diferă prin capitele 10-ligulate, ligula de lungimea involucrii. Unele specii se cultivă ca plante decorative rustice, așa *P. Clavennae L.*, *P. vulgaris DC.* »iarba de strănutat«, *P. cartilaginea Ledeb.* »rototelele albe«, etc. [A. Pr.]

Pteridium Gled., (*botan.*) gen monotip de Ferige, fam. Polypodiaceae, trib. Lonchitideae, apropiat de *Pteris* (v. ac.), de care se distinge prin sori marginali indusiați. Unica specie, *P. aquilinum* (L.) Kuhn (sinonim *Pteris aquilina L.*), e cosmopolită; în România crește prin locuri pietroase, pe coaste și prin paduri din regiunea montană, în mare abundență la un loc, făcînd un feriget; ajuns înălțime de 1 m. și mai bine (s. e. în munții Gorjului și Mehedințului). [S. Șt. R.]

Pteridografia, descrierea Ferigelor (v. Fili-cinee); botanistii, cari se ocupă cu studiul și descrierea Ferigelor, se dic *Pteridografi*.

Pteridophyte, tot una cu Cryptogame vasculare (v. ac. și Cryptogame).

Pteris L., (botan.) gen de Ferige, fam. Polypodiaceae, trib. Pteridee; are sori marginali, fără indusie, acoperiți de marginea frunzei. Are peste 60 specii, cele mai multe tropicale din Asia vestică, Oceania; *P. cretica* L. e și prin Europa sudică; împreună cu *P. serrulata* L. din Asia și Africa se cultivă în florării.

Pterocarpus L. (botan.) gen din fam. Leguminosae, trib. Dalbergieae, cuprinde arbori nespinoși cu frunzele alterne, imparipenatate. Acest gen are vr' o 15 specii, ce cresc în Asia, Africa și America între tropice. Dintre speciile acestui gen menționăm: *P. Marsupium* Roxb. din India orientală, din tulpina căruia se extrage prin incisiuni substanța medicinală *Kino* sau „*gumi rubrum adstringens*” și *P. santalinus* L. fil. din India orientala. Lemnul acestui arbore roșu închis cu vine negre este cunoscut sub numele de *lemn de coral* (Korallenholz) și se întrebuințează în tâmplărie și ca materie colorantă. [Z. C. P.]

Pterodactyl, reptil sburător, fosil foarte mare, se găsește în formațiunea jurasică (lias), în cretaceu. Exemple complete s'au găsit la Solenhofen. Distanța între extremitățile aripilor până la 7 m.

Pteropode, subdivisie a moluscelor gasteropode, cu picior necomplet și divizat în trei regiuni: propodiu, mezopodiu și metapodiu. Animalele acestora înoată cu fața orală în sus, servindu-se de pro- și metapodiu ca de nisele lopoți, mezopodiu fiind foarte redus. Aceste regiuni, ce reprezintă piciorul dela gasteropode, sunt turtite lateral în scopul înotării. P.-le se divid în: 1) *Teozomi* (cu cochila) cu genurile Hyalea, Criseis, Limacina, etc., și 2) *Gymnozomi* (gویی) cu gen. Clio, Doris, Tetis, etc. P.-le erau alipite altdata de moluscele cephalopode, v. Cephalophore.

[I. P. Voitești.]

Pteropus edulis, mamifer, v. Calong.

Pterosaurii, un ordin de reptile fosile.

Pterygium, îngroșarea ipertrofică a conjunctivei oculare în forma unei plăci (îndoituri) triunghiulare, cele mai adeseori din unghiul intern al ochiului spre corneă, trecând peste ea și până în dreptul luminii (pupilei) sau și mai departe. Să se opereze la timp, până nu ajunge în dreptul luminii. P. staționar nu zoresce a fi operat ca cel progresiv.

Ptinus fur, insect din fam. Xylophagilor (bostrychide), ord. Coleopterele, de culoare roșie, roșu-brună. Lungimea 2.5—3.5 mm. Foarte des ca larvă prin colecțiunile de plante și insecte, pe cari le roade, asemenea prin farmacii (roșând plantele), prin blane, paseri împaiate, semințe, bucate.

Ptolemais, v. Akka.

Ptolemeu, astronom celebru, care a trăit în secl. II a. Ch. în Egipt. El imagină un sistem planetar, în care facea pământul ca centru al lumii, în jurul căruia se învîrtea soarele și celelalte planete (v. Sistem solar). P. a dezvoltat teoria epiclelor, a descoperit o inegalitate principală a mișcării lunii, erecțiunea, etc. Dela el ne-a rămas opul cel mai important de astronomie

din timpurile vechi, Almagesta, carte fundamentală, care resuma starea astronomiei în epoca aceea, cam pe la anul 130 a. Ch.; grație acestui op ne-au fost transmise lucrările și descoperirile lui Hiparch, ale cărui cărți din nenorocire s'au pierdut. Cu P. se încheie progresul astronomic în școala dela Alexandria, deși observatorul a continuat de a fi.

Ptolemeu, (*Ptolemaeos*), numele mai multor domnitori macedo-greci ai Egiptului; dela 323 până la 30 a. Chr. (*P. Lagi*, general al lui Alexandru cel Mare, dela 306 se proclamă rege cu conumele *Soter*).

Ptomaina, base organice de origină putrefactivă. Ele provin din descompunerea substanțelor albuminoide mai ales în cadavre. Puțin cunoscute din punctul de vedere al constituției chimice din cauza dificultăților, cu cari se obțin, ele prezintă reacțiunea alcalină și se comportă în tocmai ca aminele (base amoniacale). Cele mai multe sunt otrăvitoare. Lucrări de valoare în această direcție s'au făcut de cătră Selmi, Gautier, Brieger, etc. Ele dau cu clorura de aur și de platină săruri duble cristalisabile.

Ptoisis, căderea pleopei superioare, fie prin inflamația ei, fie prin paralisia mușchiului ei ridicător. În primul cas pleopa își revine după ce dispare cauza, în al doilea se întrebuințează medicamente spre a delatura cauza (boala), ce a produs-o, sau se aplică electricitate, sau în cazuri vechi, congenitale se fac diferite operațiuni pentru ridicarea ei.

Ptyalin, fermentul zaharificant din salivă.

Ptyalism, (med.) *salivațiune*, secrețiunea abnormală, patologică, de salivă; se ivesce în decursul dentițiunii, la ulcere în gură, și după întrebuințarea remediilor salivante (v. Ptyalogoga). P. este numai un simptom.

Ptyalogoga, (med.) *Salivantia*, remedii cari promovează secrețiunea salivei. P. sunt: preparatele de idrargir, iod, plumb, frunzele de Iaborandi.

Ptychotis, DC. (botan.) după unii botaniști gen propriu, după alții subgen dela *Carum* (v. ac.) cuprinde două specii *P. coptica* DC. și *P. Ajowan* DC., importante în India estică ca plante medicinale, esența lor se introduce în Europa spre a falsifica uleiul de cimbru.

Pu, măsură de lungime în China = 1.596 m.

Pubertate, starea când începe bărbăția. Etatea când se permite căsătoria (v. Adolescență și Căsătoria). La Romani P. era la 12 ani pentru femei și 14 pentru bărbați.

Publicani, (*lat.*) culegători de impositate la Romani. Ei aparțineau ordinului equestru. Conducătorul lor se numea *magister* și era ales în fiecare an. Șeful P.-lor locuia în Roma.

Publicist, v. Diarist.

Publicitate, este faptul de a aduce la cunoștința celor de al treilea un act juridic oarecare. Astfel, ipotecile și privilegiile, ca și foile dotale, actele de amanet, etc., trebuiesc trecute în anumite registre, spre a deveni publice. Astăzi nu mai sunt ipotecile oculte. În materie de căsătorie avem publicațiunile, ce preced acest act. Justiția se da în public, și chiar când o ședință a fost declarată secretă, hotărîrea se da tot în public. P. e una din marile aquisițiuni ale timpurilor moderne. Când se scoate un imobil în

vândare, se fac anumite publicațiuni. Instrucțiunea cauzelor penale însă e secretă.

Publilius Syrus, fost sclav, era originar din Syria, comediiile compuse de dînsul sînt simple inime. P. S. mai este cunoscut și ca autor de maxime stoice. Autor mediocru, totuși Seneca îl prețuia foarte mult. P. S. a trăit în secl. I a. Chr.

Puccinia Pers., (botan.) gen de ciupercei Uredinee, familia Pucciniaceae, cu numeroase specii, parasite pe diferite plante fanerogame, formînd pe ele așa șisele *rugini*. Astfel *P. graminis* Pers., traiesce pe diferite graminee, pe grâu (*rugina grăului*), secara, orz, etc.; *P. Menthae* Pers., pe diverse Labiate; *P. rubigovera* DC., pe Boraginacee, ș. a. (v. și Ciupercei, Ecidium, Heteroicic.) [S. Șt. R.]

Pucioacna sau **Pucioagna**, numele popular al plantei *Bifora radians* M. Bieb. (sin. *Coriandrum testiculatum* Bingt.).

Pucioasa, 1) *P.*, stație balneară în România, j. Dâmbovița, situată aproape de satul Șerbănești și la 20 km. de Tîrgoviște, cu care este legată prin o linie ferată. Isovoarele principale sulfuroase sînt în număr de trei, din cari două pentru băi și unul pentru beut. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

2) *P.*, v. și Sulf.

Puciosul, cătun la comuna rurală Iacobeni, în capitanatul Cămpulungului și județul Vetrei Dornei, are 159 loc. și este renumit pentru scaldetele de pucioasă și pentru extragerea ei.

Puck, la Germani, Iuți, Frizi și Angli un spirit al nopții.

Pückler-Muskau, *Hermann, principe de*, n. 30 Oct. 1785 în Muskau (Lausitz), 1813 în serviciu rusesc participă la expediția în Olanda, călătorii prin Anglia, apoi crează pe moșia sa năsiposă Muskau un parc admirabil, 1822 fî făcut principe, a călătorit prin Anglia și Egipt, și-a vîndut moșia Muskau și a trăit la Branitz până la moartea sa 4 Febr. 1841. Grădinar genial, scriitor renumit pe vremea sa; a descris călătorii.

Pud, măsura comercială în Rusia = 40 funți rus., 10 P. = 1 berkowitz; 1 P. = 16·381 kgr.

Pudding, (engl. pron. Pödenc), aluat compus din ouă, zahar, făină și alte ingrediente, fiert în aburi. *Plump-pudding*, specialitate englezească.

Puding, roca, numire ce se dă unor conglomerate foarte compacte.

Pudicitia, (lat.) castitate, pudoare, virtute.

Pudlagiu, v. art. Fier.

Pudoare, sentimentul modestei castități, care fie din teamă pentru răul moral, fie din respect cătră bunacuvîință, opresce pe om nu numai de a comite lucruri, care ar pute fi contra moralității, dar îl face să se ferească chiar și de a gândi, de a asculta ori de a vorbi ceva necuviincios ori ceva ce ar pute să vateme bunul simț, bunele moravuri și decența, necum de a vedea lucruri obscene și de natură rușinoasă. Cel condus de acest sentiment se dîce *pudic* și este cast în toate ale sale gândiri, vorbe și lucrări. [Pl.]

Pudra, v. Oryza.

Pudretta, îngrășămînt industrial preparat din dejecțiunile umane (din fecalii) prin uscarea și măcinarea acelor.

Puebla, La, stat în Mexico (America centrală).

31,616 km², cu 979,723 loc. (1895). **Capitala** *P.*, situată la 2170 m. preste nivelul marii, 91,917 loc.; episcopie, catedrală frumoasă; industrie de bumbac, hîrtie, sticlă, pielării.

Puerilia, (lat.) copilării, nimicuri.

Puerperium, v. Lăuzia.

Puerto de Santa Maria, oraș în prov. span. Cadiz (Andalusia), 20,590 loc., port; export de vin Jeres, mai ales spre Anglia.

Puerto Principe, oraș în interiorul insulei Cuba (America), 40,958 loc. (1887); fabricație de țigări.

Puerto Rico, (*Portoric* = port bogat), insulă în Antilele mari (America), 9314 km², cu 798,566 loc. (1889). În interior e muntoasă, cu vai roditoare. Se exportează: zahăr, tutun, bumbac, rum, piei. P. a fost descoperită de Columb în a doua sa călătorie la 15 Nov. 1494. Până la 1898 a fost a Spaniei; după resboiul spano-american fî ocupată de Statele Unite. Capitală San Juan.

Puesci, com. rur. și tîrgușor în Rom., j. Tutova, cu 863 loc., 6 biserici și 2 școale. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Puf, una din numirile populare ale Ciupercei *Lycoperdon Bovista* L. (v. ac.).

Pufal, (botan.) v. *Bovista*.

Pufescl, com. rur. în Rom., j. Putna, pe malul Siretului; e formată din 2 căt., cu 1398 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Puhoieri, numire ce sîdă paserei Gaia (v. ac.).

Pulu, nume ce sîdă în general la toate animalele (afară de câteva ordine din clasa Mamiferelor pentru cari sînt numiri speciale ca: copil, mînz, vițel, mălac, ied, miel, etc.) noului născut dela nascere pîna ce ajunge la maturitate.

Puili, lac în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, avînd o întindere de 300 ha.; produce pește mult și bun.

Puilețul, lac în Rom. (Dobrogea), j. Tulcea, avînd o întindere de 290 ha.; comunica cu lacul Puil.

Pulbere, formă farmaceutică. P.-ile sînt particule mici ale unei substanțe medicamentoase, la care este redusă prin mijloace mecanice.

Pulbere, rocă, detritus cel mai fin, care provine prin desăgreaarea rocilor și care e dusă de vînturi, uneori amestecat cu năsip fin la distanțe mari. Se compune mai ales din substanțe argiloase-calcarioase sau organice și grăunțe foarte mici de cuarț. Așa, ș. e. P. adusă în România de vînturile de est și nord-est e praful stepelor din Rusia de sud. În împrejurimile regiunilor vulcanice și mai ales acelor, unde vulcanii și astași sînt în activitate, P. e formată de obicei de particule cele mai fine ale cenuselor vulcanice.

Pulcheria, fca lui Arcadius, n. în 399. În 414 devine împărăteasă a Orientului latin și domnește pîna în 453.

Pulci, (pron. pûltsi), *Luigi*, (1432—84) poet italian din secl. XV, n. la Florența, în strinse relațiuni cu Poliziano și cu Lorenzo de Medici. Autorul epopeei eroi-conice *Morgante maggiore*, în 28 de cînturi, plină de spirit, însă puțin corectă în formă; e prima încercare de parodie a romanului cavaleresc, dusă la perfecțiune de M. Cervantes. Fondul e o expedițiune a lui Carol cel Mare în contra Saraceniilor. Morgante e un uriaș învins de Roland și devenit bufonul și scu-tierul acestuia. P. Bernardo și Luca, frații mai mari ai celui dintău, sînt poeți lirici; ultimul

a scris și o romanță epică, de mai puțină însemnătate.

Pulcinella, v. Polichinell.

Pulicaria Gaertn., (botan.) gen din fam. Compositae, tribul Inuloideae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, vilozae sublanate sau mai rar glabre. Acest gen are vr'o 24 specii, răspândite prin Europa, Africa și Asia, cele mai multe sînt frecvente în regiunea mediteraneană. În părțile noastre cresc următoarele 2 specii: *P. vulgaris* Gaertn., cunoscută poporului nostru sub numirile de Iarba puricelui, Puricarișă, Puricică, etc. și *P. dysenterica* Gaertn. vulgar Punga babei, Tătăiș. [Z. C. P.]

Pulicide, o familie de insecte din ord. Diptelor, de care se țin purcii.

Pulkova, deal lângă St.-Petersburg, cu renumit observator astronomic, zidit 1833—39.

Pulmonaria L., (botan.) gen din fam. Boraginaceae, tribul Borrageae, cuprinde plante erbacee perene, erecte, vilozae cu tulpina subsimplă. Acest gen are vr'o 4 specii, răspândite prin Europa și Asia. În părțile noastre crește *P. officinalis* L. numită popular: Cuscrișor, Mierea ursului, etc. *P. mollissima* A. Kern., *P. rubra* Schott. et Kotschy, etc. [Z. C. P.]

Pulmonate, ordin al subelasei Eutinearienilor, din clasa moluscelor gasteropode; caracterizat prin faptul, că animalele ce-i aparțin (ca: *Helix* [melcul obicinuit], *Testacela*, etc.), respiră cu ajutorul unei camere de aer, ce ar reprezenta un plămân. Se mai dic în general P. toate animalele, ce au plămânii ca organ de respirație.

[I. P. Voitești.]

Pulpa, (anat.) numirea colectivă a musculaturii așezate în dosul gambei.

Pulpa, (botan.) carnea fructelor cărnose: piersecă, caisă, cireasă, prună, ș. a.; tot una cu mezocarp (v. ac.) și sarcocarp.

Puls, (*lat.*) apariția mișcării sîngelui în artere produsă prin contracția ventriculului inimii, precum și de tonusul muscular și de elasticitatea părților vaselor sanguine. Distingem diferite variații ale P.-lui: 1) P. frecuent și P. rar; P. rapid și P. lent, după timpul necesar parcurgerii pulsațiilor. 2) După ritm: P. aritmic sau neregulat, P. intermitent, P. intercurent, P. miur, P. paradox. 3) După tensiunea vasculară: P. forte și P. slab; P. dur și P. moale. 4) După dimensiunile unei pulsații și gradul de plenitudine al arterelor: P. mare și P. mic; P. plin și P. gol; P. inegal, P. undulos, P. filiform. 5) După forma fiecărei unde pulsații distingem P. dierot de P. anacrot. [E. F.]

Pulsometru, pompă, la care apa se ridică direct cu ajutorul vaporilor.

Pulszky, *Francisc*, scriitor și director al muzeului național magh. din Budapesta; n. 1814 în Eperjes, † 1897. În mișcările dela 1848 secretar de stat al ministrului à latere Eszterházy. După revoluție fu osândit la spânzurătoare în effigie. Neputîndu-se reîntoarce în patria sa a trait în Anglia, unde se susținea cu condeul. Prin scrierile sale a câștigat mulți amici causei magh. Mai târziu însoțește pe Kossuth în turneul său politic prin Anglia și mai multe state americane. La 1866 se reîntoarce în patrie și după încoronare este ales deputat. P. desvoaltă o activitate mare în toate chestiunile culturale, ajun-

gînd president de secție la academie, president la societatea artelor plastice și director al muzeului național, pe care l-a condus până la 1894.

Pultava, v. Poltava.

Pultusk, oraș în guvern. ruso-polon Varsovia, lângă Narew, 15,878 loc. (1897). 1 Maiu 1703 aci a bătut Carol XII de Svedia pe Poloni și Saxoni. 26 Dec. 1806 luptă victorioasă a Francezilor contra Rușilor.

Pulvinaria, v. Lectisternium.

Puma sau *Leul argințiu*, v. Caguar.

Pumn, termen pentru mîna închisă.

Pumnal, unealtă de luptă, se compune din mâner, gardă și lamă. Uneori garda presintă o ureche și un resort, permițînd P.-lui de a se fixa la gura țevei pușcii. Lama este de oțel, are o formă lungureață și presintă un vîrf ascuțit propriu străpungerii.

Pumnul, *Aron*, profesor și filolog, n. 27 Nov. v. 1818 în Cuculata în Ardeal, a finit studiile primare în Odorheiu în 1836, pe cele gimnasiale și liceale la Blaj și Cluj în 1843, iar pe cele teologice și filosofice la univ. din Viena ca internat în institutul teologic dela Sf. Varvara. Deveni apoi profesor de filosofie la liceul din Blaj, unde colaboră la foaia »Organul Luminării» înființat de T. Cipariu în 1847. Aici rămase până în 1848, când participă la mișcările revoluționare de atunci, din care cauză fu persecutat de Unguri și destinat morții; scăpă însă cu mare greutate din mâinile lor și fugi la Bucuresci, apoi la Iași și de aici la Cernăuț în Bucovina, unde fu îmbrățișat cu însuflețire de familia Hurmuzachi, care tocmai atunci, în 4/16 Oct. 1848, începuse a publica renumita gazeta »Bucovina». P. fu primit colaborator la ea; în 12 Febr. 1849 fu numit profesor supl. la prima catedră pentru limba și lit. rom. înființată în Austria prin rezoluțiunea împ. din 20 Dec. 1848 la institutul de studii filosofice din Cernăuț, catedră pe care a inaugurat-o în 28 Febr. 1849 cu un auditor foarte numeros și entusiast, și a provelut-o, din anul 1860 înainte, până la moartea sa întemplată în 12/24 Ian. 1866. P. dispunea de foarte extinse și temeinice cunoștințe filosofice, teologice, istorice și filologice; avea o deosebită inteligență și un rar tact pedagogic. În urma cursurilor sale asupra istoriei limbii și lit. rom., el a creat în Bucovina o școală naționalistă românească, a întrodus literele latine în scrierea românească de acolo și a căutat să creeze pentru ea și o ortografie curat fonetică. Aceasta însă nu fu primită de învățecii săi mai marcanți, nu din altă cauză, ci numai de aceea, că nu găsiu practice și acceptabile semnele alese de el pentru caracterizarea unei litere ca reprezentantă a unui son diferit din graiu, dar direcțiunea spre fonetism dată și apărută de el cu tărie o îmbrățișară cu convingere nu numai învățecii săi, dar și alți bărbați de valoare literară și culturală, și făcără cu toții ca să triumfeze asupra direcțiunii curat etimologice, susținută de întemeietorii ei A. Tr. Laurian și T. Cipariu și de unii din învățecii lor. P. a publicat pentru școlalele secundare un »Lepturariu românesc» în 4 tomuri cu 6 părți, în Viena, 1862—65; nemțesc Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen. Viena, 1864, și încă o »Privire repede preste moșile mănăstirești» ale fondului

religionar gr.-or. din Bucovina. Cernăuț, 1865. Alte scrieri măruntă sînt publicate de Dr. I. G. Sbiara în opul »A. Pumnul, Voci asupra vieții și însemnătații lui«. Cernăuț, 1889, p. 192—384. (Cf. C. Morariu, Pași din istoria Românilor bucov. Cernăuț, 1893, p. 201—217.) [Dr. I. G. Sbiara.]

Pumpa, (*Pompa*), v. Tulumba.

Puna, (*Poona*), oraș în presidenția indobrit. Bombay, 161,390 loc. (1891); odinioară capitala Marathilor.

Punct, semn de interpuncțiune la finea unei construcțiuni. În geom. ceea ce nu are întindere, sau marginea (finea) unei linii.

Puncțiune, ori ce operațiune făcută cu trocaru sau cu o canulă ascuțită în scop explorativ (puncțiune exploratrice) sau în scop terapeutic (paracentesa). Toracentesă, extragerea lichidului acumulat în cavitatea pleurală în pleuresie. P. pericardului, se execută în pericardită cu lichid abundant. P. abdominală, P. intestinală, P. beșiceii ferăi, a beșiceii urinare. P. lombară se face în canalul măduvei spinării în regiunea lombară în casuri de meningită. Paracentesa timpanului este indicată mai ales în inflamații purulente a urechei medii. [E. Felix.]

Punctum saliens, (*lat.*) în embriologie se numesc astfel primele momente ale dezvoltării cordului în embrion; în înțeles figurat însemnează punctul principal.

Pundîți, (*Pandîți*), indigeni din India, pe cari Englezii i-au calificat de geodeți și îi trimit să facă explorațiuni prin Tibet și alte regiuni greu accesibile pentru europeni.

Punerea sub acusare. În materii criminale, după ce judecătorul de instrucțiune și-a dat ordonanța sa definitivă, prin care gasesce cas de urmărire contra cuiva, actele se trimit procurorului general al curții de apel respective. Acesta sesizează camera de punere sub acusare, care, dacă gasesce că sînt probe suficiente, pune pe vinovat în stare de acusare și dispune trimiterea lui înaintea curții cu jurați. Persoana arestată, care până aci se numea prevenit, de acum poartă numele de acusat. Dacă camera de punere sub acusare nu găsece probe sau indicii suficiente de culpabilitate, ordonă eliberarea prevenitului; dacă socotesce că faptul nu e crimă, îl trimite în judecata instanței competente. În cas când faptul e calificat de simpla contravențiune, persoana arestată va fi pusă imediat în libertate. Așa dar, acusat se numește vinovatul de o crimă și în contra căruia camera de punere sub acusare a găsit probe de vinovăție. Pe acusații mai mici de 20 ani îi judecă nu curțile cu jurați, ci tribunalele.

Punga babei, una din numeroasele numiri populare ale plantei *Carlina acaulis* L. (v. ac.) și numele popular al plantei *Pulicaria dysenterica* Gaertn., (v. ac.).

Punga popii, una din numirile populare ale plantei *Capsella Bursa pastoris* Moench., (v. ac.).

Pungesci, com. rur. în Rom., j. Văsluiu, compusă din Țirgușorul P., sat. P. și Dumbrăveni, cu 1709 loc., 2 biserici și 2 școli. Țirgușorul P. este reședința comunei, a judecătoriei ocolului Racova și a subprefecturii. În partea de est a Țirgușorului se află 2 izvoare de apă minerală, conținînd iod și pucioasă. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Pungina, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, compusă din 2 căt. cu 1700 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Puni, (*Poeni*), numia Romanii pe Cartaginezi, cu cari au purtat trei resboie P.: 1) dela 264 până 241 pentru cucerirea Siciliei, în care s'au distins Romanii C. Duilius la Mylae, M. Atilius Regulus la Ecnomus, Lutatius Catulus, iar din partea Cartaginezilor Hamilcar și Hasdrubal Barcas. 2) resboiu (218—201) sau resboiul lui Hannibal (v. ac.). 3) resboiu (149—146), a fost un asediu al Cartaginei susținut cu energie de Cartaginezi. Consulul Scipio Aemilianus a încunguiat orașul, apoi l-a luat cu asalt și locuitorii au apărut fiecare strădă și chiar fiecare casă cu mare îndărătnicie. Apoi i-au dat foa Romanii și au făcut o grămadă de cenuse cetatea Cartago. Acest resboiu de exterminare era fructul rivalității comerciale a negustorilor romani, care nu voiau să lase în picioare o cetate bine situată și care n'ar fi dorit decât să trăiască în dependența de Roma.

Punica L., (botan.) gen monotipic, care în mod anormal se atasează la fam. Lythrarieae cu ramuri cilindrice, adesea spinetose. *P. Granatum* L., originară din Orient și din India occidentală, este foarte mult cultivată prin regiunile subtropicale și temperate din cauza fructelor sale comestibile. În părțile noastre se cultivă *P. Granatum* L., prin apartamente și este cunoscută sub numirea de Rodie. Tot sub această numire este cunoscut și fructul comestibil al acestei plante. [Z. C. P.]

Punta, (*ital.*) = vîrf; *P. d'arco* = cu vîrfurile arcușului, în musica pentru instrumente de coarde și arcuș, indicațiune cerînd o astfel de execuțiune, care dă o sonoritate plină, clară, strălucitoare oarecum.

Punta Arenas, două orașe în America: 1) *P.*, portul principal al republicii Costarica, lângă Pacific, 2538 loc. 2) *P.*, capit. teritoriului chilen Magallanes, fundat 1853; 3227 loc. (1895), deposit de carbuni, oierit.

Punte sau covertă, este podeala, care închide un vas deasupra, oprind astfel navălirea apei pe timp rău și asigurînd buna păstrare a marfurilor. Vasele mari au mai multe P. suprapuse, ceea ce împarte vasul în mai multe etaje diferite. Pe vasele de resboiu P. care vine la nivelul apei este de plăci groase de oțel și se numește P. protectoare, aparînd interiorul vasului de protecțiile inimice. Pe P.-le superioare se instalează artileria și diferitele apartamente.

Punte de descărcare, apontament sau wharf, se numește o platforma instalată dealungul cheurilor într'un port, sau mai bine în loc de cheuri, la cari acostează vasele pentru a descărca și încărca mărfurile.

Pupa, păpușă, chrisalidă (v. Metamorfosa).

Pupa, partea dinapoi a unui bastiment; la P. se instalează cărma și propulsorul (elicele), adecă organele esențiale ale vasului.

Pupăgioară, *Pupegiară*, *Pupăzoii*, v. Pupăza.

Pupăza, (*Upupa epops*), o pasere din fam. Upupidelor, ord. Coracornithelor, are cioc mai lung ca capul, negru turtit, încovoiat, ascuțit, de vr' 5 cm., pe cap o creastă de pene frumoase, mișcătoare, la vîrf negre. Limba scurtă. Penele la partea de sus brune-gălbînii, pe burtă albe

cu pete întunecate. Penele aripilor și ale coșii negre cu vergi albe. Lungimea 29 cm., aripile 14 cm., coada 10 cm. Traiește în Europa, Africa nordică, Asia vestică. Este pasere călătoare, la noi stă dela Aprilie până la August, pe lângă marginile padurilor și grădini. Se nutrește cu insecte și omizi. Cuibul și-l face prin găurile arborilor. Miroasă urit. Folositoare, fiind-că mănâncă omișile cărabușilor.

Pupil, (*lat.*) copil nevristnic pus sub tutelă.

Pupila, lumina ochiului, care ca o diafragma în iris se dilată și contractează sub influința diferitelor graduri de lumină. În popor îi mai dăce și fecioară (fetiță). P. se mai dilată și cu medicamente (atropina) și se contractă tot cu medicamente. Când prin inflamațiuni ale irisului, P. (filocarpina) se închide (acclasio), se practică operațiunea iridectomie ca prin o *P. artificială* să pătrundă razele luminoase în ochiu ca prin o fereastră. La miopi P. e mai mare ca de obicei, la bătrâni mai mică.

Pupilar, tot ce e relativ la pupil. (V. art. Pupil, Minor, Tutela.)

Pur, numire populară a plantelor: *Allium Ascalonicum* L., *Allium ochroleucum* W. et Kit., *Allium paniculatum* L., *Allium Porrum* L., *Allium rotundum* L., *Allium Scorodoprasum* L. (v. ac.).

Purana, la Indi o colecțiune de mituri despre Trimurti sau trinitate. P. formează un isvor de frunte al mitologiei indice.

Puranii de sus, com. rur. în Rom., j. Vlașca, cu 1757 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Purbechian, v. Portlandian.

Purcăreți, lac în Rom. (Dobrogea), j. Constanța; comunică cu lacul Ramazan, având o întindere de 160 ha.; conține pește mult.

Purcel de mare, porc de India, v. Cobaiu. Trăiește în Peru, Ecuador, Columbia. Domesticit. Fată de 2—3 ori pe an câte 4—5 pui, în țările calde câte 6—7 pui. Puii sânt reproductivi după 6 luni. Trăiește până la 8 ani.

Purcivii, *Dimitrie*, trimisul lui Stefan cel Mare la Venetia (1502), după sfatul medicului Mateiu Muriano, să cumpere medicamente pentru vindecarea piciorului domnitorului.

Purce, (*Pulex irritans*), insect din fam. Pulicidelor, ord. Dipterelor, e de culoare brună lucitoare, turtit. Lungimea barbatului 2·5 mm., a femeiușei 3—4 mm. Parasit pe om. Femeiușa depune ouăle, lungi de 0·7 mm., în crepăturile podelelor, scûpat, farimături de mâncări, în gunoaie și alte murdării. Larva iașă din ouă iarna după vr'o 12 zile, vara însă chiar după 6 zile, se prefăce în nimfa (crisalida) după 11 zile, în care stare stă alte 11 zile. Întreaga metamorfosă durează deci 28 zile (vara). Numai curățenia odăilor ne scapă de el. v. Pulicidele.

Purée, (franc., pron. pire), substanța colorantă, originală din India și China, care conține acid euxantinic.

Purga, vifor de zapadă în Siberia; *Purgas*, vifor de zapadă în Camicatca.

Purgative, (med.) *Purgantia*, atâta cât *Laxantia* (v. ac.).

Purgatoriu, locul curățitor pentru suflete după moarte. După doctrina bisericeii catolice sufletul omului cât ce se desparte de trup se judecă și dacă este curat de ori ce păcat, se primesce

îndată în ceriu; dacă e întinat cu vr'un păcat de moarte (v. ac.) se aruncă numai decât în infern sau iad (v. ac.), unde suferă pedepse vecinice, iar dacă se află, că e drept, curat de păcate grele, dar n'a satisfăcut justiției divine pentru păcate, se aruncă în P., unde ca și în o temniță (Mat. 5, 25 ur.) are să suferă pedepse temporale, apoi se primesce în ceriu sau locul fericitorilor. [i—m.]

Purim, serbătoarea expiării, una dintre cele mai mari serbători ale iudaismului, în care Jidovii ziua întreagă o petrec în post și rugăciuni.

Purism, (*lat.*) e, în domeul istoriei, tendența de a considera originea unui popor din un singur popor vechiu, fără amestec de sânge cu alte neamuri, s. e. teoria istoricilor români din Ardeal despre originea Românilor. În domeul limbei P. se dăce tendința de a curăți limba de toate cuvintele și formele straine. P. este greșit când e exagerat, ca la noi, P. școalei ardeleni sau al lui Eliade, cari voiau să înlocuiască prin vorbe latine sau italiene chiar și vorbele de origine străină înrădăcinate în limbă, adică întrebunțate de întreg poporul, și P. lui A. Pumnul, care voia să formeze întreagă terminologia sciințifică din limba poporului. (v. și Neologism.) [M. Strajanu.]

Purohita, la Indi preoții de casă în familiile mai înalte. Ei aveau grije de sacrificii, de rugăciuni și cântările sfinte, dar au filosofat prea mult, încât învătăturile lor abstracte nu au străbătut la popor. (v. Barzii, Druidii.)

Puroiare, (sin. supurare), trecerea inflamațiunii în stare de supurațiune prin topirea celulelor îngrămădite pentru a lupta contra invasiunii microbilor se chiamă puroiare. Acest proces se datorează prezenței toxinelor microbilor speciali de supurațiune. În general ea este însoțita de febră mare. Sânt însă unele procese de puroiare, s. e. ale absceselor tuberculoase (reci, prin congestie), cari nu sânt însoțite de ridicare notabilă de temperatură. (v. Puroiu, Absces.)

[Dr. Al. T.]

Puroiu, o materie smântănoasă produsă de inflamație în stare de supurațiune. El se compune din *plasmă* și *corpuseculi* (celule în distrucțiune). Chimicesce conține: apă 862, albumină 91; grăsimi și cholesterină 12; materii extractive 29, saruri alcaline și extractive 9. Multiplicarea celulelor din punctul inflamator cu rol microbicid este datorită *diapedesei* globulilor albi prin pareții vaselor dilatate de efectele paralisante ale toxinelor microbiene. Când proliferatiunea celulară nu poate neutraliza efectele vatematoare ale toxinelor, leucocytele cad prada acestora, își pierd nucleul, apoi se topeșc, mor de o *ne-crobiosă*. Puroiul poate fi mai gros, sau mai lichid după specia microbului, care îl produce, astfel avem: P. flegmonos, P. seros, P. caseos.

[Dr. Talășescu.]

Purpura, substanță colorantă extrasă din sucu galben al melcilor *Purpura Lapillus*.

Purpura, culoare roșie violetă; încât înseamnă vestmânt, era îmbrăcăminte regilor, a senatorilor și a magistraților; de aci a se îmbraca în P., însemna a purta vestminte luxose și a fi înaltat la o dignitate mare. Cardinalii bisericeii romane încă au vestmânt de purpură. P. se pregătesce diu scoice de mare (*Buccinum*, *murex*, *purpura*), se

dice, că ar fi descoperit-o Fenicienii, anume din incidentul că un câne, mâncând scoice a rămas roșu pe gură.

Purpura, afecțiune caracterisată prin extravasate sanguine în piele sau în inucoase, sub formă de mici pete roșii închise sau formând plăci mai mari. Se observă sau fără vr'un alt simptom sau însoțită de dureri reumatice și febra. P. evoluează cu sau fără complicațiuni ale organelor interne. P. simplă apare în mod spontan sau fără simptome subiective, pe o întindere mai mare sau mai mică a corpului. P. purulenta produsă de înțepătura purcelilor. P. reumatică (peliosis rheumatica). P. hemorhagică (Morbus maculosus Werlhoffii) diatesă hemorhagică transitorie. P. scorbutică; P. varioloasă formă gravă a variolei hemorhagice. [E. Felix.]

Purpurina, se găsește alături de alizarină în planta Garanja (Rubia tinctorum) și se obține sintetic dela oxidația alizarinei prin bioxid mangan (MnO_2) și acid sulfuric ($SO_4 H^2$). Cristalizează în cristale roșii-galbene și e solubil.

Purulent, (med.) ceea ce purloiază.

Purus, afluent pe dreapta al râului Amazonas (America sudică), 3100 km. lung.

Pușca, arma de foc purtăreață, se compune din pat, țevă și mechanism. P. se deosebesc în P. de vânătoare și P. de resoioiu. Cele de vânătoare sînt lisse (netede) în interior, iar cele de resoioiu sînt ghintuite. P. vechi se încăreau pe la gură, acum se încarca pe la fund (culata), sau cu un singur sau cu mai multe cartușe deodată, când se numesc P. cu repetiție.

P. ca armă de vânătoare a trecut prin deosebite transformări, până ce a ajuns la perfecțiunea de azi. La începutul secol. present era P. cu creminie; atunci s'a inventat P. cu percusiune. Cele mai renumite puști erau: Lazaro Lazarino, Lazarino Conenazo, Maiselieu, Pirco și Contriner. În anii 50 s'a inventat P. care se încarca pe dinderăt: Lefaucheux; în urmă P. cu foc central: Lancaster, Piper, Expres, etc.

[I. S. Ș.]

Pușcăria, v. Penitenciar.

Pușcariu, 1) P., Ioan, cav., juriconsult și scriitor rom., n. 10 Oct. 1824 în Săhodolul Branului. A studiat gimnaziul în Brașov și Sibiu; 1843 a făcut cursul teologic în Sibiu, 1844—45 studiile filosofice și fizice în Cluj, iar 1846—48 studiile juridice la academia din Sibiu. La 15 Maiu 1848 »Stegar« la adunarea națională de pe »Câmpul libertății«, care l-a ales membru al comitetului național permanent. Desființându-se acest comitet, P. s'a refugiat în România, iar după pacificarea țării, intră în funcțiune de stat; 1849 până 1850 asesor în districtul Făgăraș, apoi subprefect al Perșanilor, mai târziu al Ucei, 1851 adjunct la judecătoria din Deva, 1852 jude cerenal în Pui, 1854 pretor la Veneția inf.; 1861 concipist la cancelaria aulică a Ardealului în Viena, iar 1862 administrator al comitatului Cetatea de Baltă, în care calitate i-s'a dat ordul Coroana de fier cl. III și rangul de cavalier ereditar. În 1865 P. a fost numit capitan suprem al districtului Făgăraș, 1867 consilier de secțiune în ministerul de culte și în fine jude la curia reg. din Budapesta, de unde, la 1890 s'a retras în pensiune, exprimându-i-se recunoștința prealnată pentru serviciile prestate. În decursul

serviciului public de 41 ani P. a dezvoltat și pe alte terene o activitate remarcabilă. Astfel în 1863—69 a participat ca deputat la dieta din Sibiu și la senatul imperial din Viena; la dieta din Cluj (1865) și la dieta de încoronare din Budapesta (1867). A luat parte și la conferința din Mercuria, 1869, pledând atât atunci, cât și la 1872 prin scrierea sa »Causa română«, apoi la 1878 și 1884 (în »Telegraful Român« și »Viitorul«) pentru activitate. Pe terenul literaturii a conlucrat în 1860 la introducerea ortografiei române oficiale cu litere latine. El a dat primul impuls pentru înființarea »Asociațiunii transilvane«, și statutele ei s'au votat după proiectul lucrat de dînsul. P. a scris mai multe opere, dintre cari amintim: »Causa română«, 1872; »Considerațiuni asupra timpului și spațiului«, 1878; »Comentariu la patenta urbarială din 1854«; »Die romänische Amtssprache«; »Mörul«, 1883; și în fine »Date istorice despre familiile nobile române«, 1892 și 1895; apoi Strugurii, 1898; Negru Vodă, 1898; un Comentar la statutul organic, 1899, etc. În vederea activității sale pe acest teren Academia română l-a ales 1877 membru onorar, iar 1900 membru ordinar al său; unde la recepțiune a disertat despre Ugrinus (1291) și despre Ioan Dositeiu Circa, episcop al Marmășiei (1600—1730). P. este și membru onorar al Ateneului român și membru ordinar al secțiunii istorice a Asociațiunii din Sibiu. Pe teren național-bisericesc a conlucrat în congresul național-bisericesc din 1868 la organizarea bisericii naționale gr.-ort. Ca consilier în ministeriul de culte, fiind referent în această cauză, a contribuit mult la exoperarea sancțiunii prealnalte a Statutului organic. De atunci a fost neînterupt membru al sinodului archidieceșan și al congresului. Ca membru în reprezentanța fundațiunii Gozdu și în comitetul ei executiv, în decurs de 32 ani, a muncit cu succes pentru sporirea averii acestei fundațiuni. P. traiesea la moșia sa din Bran, unde a pus bazele institutului de credit și de economii »Parsinonia«, condus de dînsul.

[Dr. N. Vecerdeia.]

Ioan P. are fii, 1) Ioan Joe P., n. 1852, care după absolvarea studiilor tehnice în Zürich a devenit inginer-șef la căile ferate române; a scris între altele despre stereometru inventat de el 1877, despre suprastructuri de cale metalică 1885, apoi descrierea uneltor de cale ferată 1896, curs elementar despre electricitate, etc.; 2) Dr. Iuliu P., n. 1856, jude-instructor la tribunalul din Budapesta; 3) Dr. Emil P., n. 1859, după studiarea medicinei la Budapesta, Viena și Paris a ajuns profesor de histologie la univ. din Iași, de unde a fost chemat ca secretar general în ministeriul cultelor; el a scris un tractat: Comptes rendu sur le traitement antirabique 1900, apoi: Communication préalable sur l'agent pathogène de la Prage 1899, și alte asemenea elaborate în calitatea sa de director al institutului antirabie în Iași; 4) Dr. Iunius Silviu P., n. 1864, consul austro-ungar în Tiflis. În Maiu 1902 mutat la ministeriul de externe din Viena.

2) Pușcariu, Ilarion Dr., (frate cu Ioan P.), archimandrit și vicar arhiepiscopesc în Sibiu, n. 5 Sept. 1842 în Săhodolul Branului (Trans.), a studiat teologia în Sibiu, apoi a urmat studiile filosofice în Viena, unde în Maiu 1869 fu

promovat doctor în filosofie. Intr'aceea a ascultat și la facultatea juridică dreptul canonic al bisericii orientale. În Sept. 1869 fù hirotonit diacon, ocupând în același an postul de secretar consistorial, iar în 1870 fù chemat profesor la seminarul arhidieceșan pentru Istoria biser., Isa-gogia, Exegetica și Limba română; la 2 Febr. 1874 P. fù tuns monach în mănăstirea Hodoș-Bodrog, apoi la Pasci în același an înaintat protosincel; la 1877 fù ales asesor consistorial, la 1886 promovat archimandrit, iar la 1889 vicar arhiepiscopesc. În 1898 a condus actul alegerii de mitropolit în congres ca comisar mitropolitan. Sinodul arhidieceșan din 1900 a decis, ca P. să fie propus sinodului episcopesc pentru hirotonire întru arhieru. P. a colaborat la mai multe reviste literare, îndeosebi a avut parte activă la înființarea și redactarea »Foșoarei Telegrafului Român« (v. ac.), apărută în anii 1876 și 1877. În 1881 a fost chemat de ministrul de culte din Viena, ca să ocupe catedra de teologie morală la facultatea teol. din Cernauf; fiind an-gajat în serviciile arhidieceșei transilvane n'a putut urma acestei învitări. P. este membru în comitetul central al »Asociațiunii« și a fost timp de 12 ani director al despărț. Sibiu, apoi 1889 până 1901 vicepresident al »Asociațiunii« din Sibiu, servind această instituțiune culturală cu zel deosebit. Scr.: Limba maternă, manual de gramatică pentru școalele populare. Sibiu, 1875; Isa-gogia, adecă introducere în sf. Scriptură. Sibiu, 1878; Principii de pedagogie. Sibiu, 1880; Documente pentru limbă și istorie, tom. I 1886, tom. II 1889; Manual de istoria bisericească pentru școalele medii, 1892; Istoria bisericeasca pentru școalele populare, 1893; Istoria biblica pentru școalele medii cu ilustrațiuni, 1893; Istoria biblică pentru școalele populare, ilustrată, 1893; Mitropolia Românilor ort. din Ungaria și Transilvania. Sibiu, 1900.

3) *Pușcariu, Iosif*, (frate cu Ioan), avocat, n. 11 Dec. 1835 în Sohodolul Branului, a studiat la academia de drept din Sibiu; până 1867 ocupă funcțiuni de jude, de atunci încoace avocat la Brașov. A redactat întâia foaie umoristică română »Cocoșul roșu« dela 1875—77. Fiul său *Sextil P.*, n. 4 Ian. 1877, și-a făcut studiile univ. în Germania și la Paris, în 1889 promovat doctor filos. la Lipsca pe baza teșei sale »Die rumänischen Diminutiosuffixe«. A publicat un volum de »Schiză«, un vol. de »Snoave« (sub pseudonimul Sox. Til), volumul »Juvenilia«, »Studii și notițe filologice«, diverse articole științifice și literare, precum și traduceri din mai multe limbi, prin revistele din România și Ardeal.

Puschia se numește la Macedo-Români ciuna: *Pușchin, Alexandru*, (1799—1837), cel mai mare poet rus, n. în Pskof; după terminarea liceului servă ca funcționar la ministerul de externe în Petersburg 1820, când scrisese Ruslan și Ludmilla, una din cele mai frumoase poeme legendare, care celebrază epoca eroica a Rusiei. Din cauza unei epigrame fù permutat la Chișineu, în Basarabia, în cancelaria guvernatorului, ca în exil. Aci, venind în atingere cu Donici și C. Negruzzi (v. ac.), deșteptă talentul poetic al acestora. În curând însă fù relegat, din cauza unei satire, la moșia părintească în sudul Rusiei până la 1827. Țarul Nicolae îndată după suirea

sa pe tron îl rechemă la Moscva și deveni pa-tronul lui. La 1831 se căsătore și, primind sarcina de istoriograf, scrisse Revolta lui Pugacef și începuse o Istorie a lui Petru cel Mare; însă la 1837, rănit în duel de cumnatul său, muri jelit de întreaga Rusia. Poeții săi favoriți erau Byron, A. Chenier și Parny. Cele mai însemnate din operele sale sânt: Poltava, frumoasă poemă istorică; Conteul Nulin; Frații hoți; Captivul din Caucas; Căsuța din Kolomea; Novele în prosă; câteva poeme dramatice: Mozart și Seglieri, O scenă din Faust, ș. a. Opere complete, cea mai bună ediț. de Arnenkof, 7 vol. Petersburg, 1855—57; Traducere germ. de Bodenstedt, de Lange în bibl. Reclam; franc. de Turghenef, ș. a.

Puschmann, Teodor, medic german, n. 1844 în Löwenberg în Silesia; s'a ocupat îndeosebi cu istoria medicinei. 1878 docent la universitatea din Lipsca, 1879 prof. pentru istoria medicinei la universitatea din Viena. A scris: »Geschichte des mediz. Unterrichts von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart« (1889) ș. a.

Pusoare se numește locul, unde vâtvul vânătorilor postează vânătorii, și de unde au să pândească vânatul; vânătorii au să rămână la P. pâna ce goana s'a terminat, până ce gonacii au ajuns la »pusori«, la linia vânătorilor. [I. St. Ș.]

Püspök-Ladány, comună mare în Ung., cott. Hajdu, cu 9824 loc. Magh., cu diferite oficii și mare stațiune de oale ferată, de unde liniile se ramifică spre Dobrițin și Oradea mare. La n produce ca. 18,681 ha. bucate, are mai multe mori și un comerț de mare circulație, astfel că P. se poate considera ca un centru de circulație și comunicațiune.

Pusta, (*slav.*) preste tot un loc deșert, un ținut nelocuit; în sens mai restrins o proprietate rurală, de diferită extensiune, aflătoare într'o distanță mai mică ori mai mare dela alte comune. Mai demult se numia P. și hotarul unei comune parasite în timpuri de resboiu. Pe locul P.-lor vechi pe încetul s'au constituit comune întregi, cari încă și aji își pastrează în nume originea lor; sau câteva mai mari ori mai mici, cari dacă sânt formate din moșii donnesci sau locuri alodiste, au luat numele de P., până când cele formate din mici moșii iobăgesci poartă numirea de *hodaie* (magh. hodály). P.-e sânt și în Transilvania, dar cele mai numeroase și mai extinse se află pe șesurile Ungariei. [Dr. I. R.]

Pustia, v. Deșert.

Pustula maligna, v. Dalac.

Puț, groapă, fântână.

Putala, mănăstire buddhistă în Tibet, vecină ou Lassa, una din reședințele lui Dalai-Lama.

Putamen, (botan.) partea osoasă (simburele) din endocarpul fructelor de *Prunus*.

Puțeni, com. rur. în Rom., j. Tecuciu, compusă din 2 căt. cu 1860 loc., 2 biserici și 2 școale. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Puteoii, oraș în Campania, acum Pozzuoli.

Putere, cauza ori cărei schimbări fizice. S. e. un corp s'a mișcat dintr'un loc într'altul, ori i-a crescut temperatura, ori a fost lovit cu un alt corp și a sunat, ș. a. Causa mișcării, a încălțirii, a sunetului, ș. a. se numește P. Fisica însă face deosebire între puterile *mechanice* (cauzele mișcării) și celelalte puteri, cum e sunetul, căldura, electricitatea și puterea chimică, și nu-

mirea de putere o rezervă pentru cele dintâiu, pe când celor din urmă le da numirea de *energiu*. (v. ac.).

Putere de cal, o putere care produce lucru mecanic de 75 metricheogrami în o secundă de timp.

Putere catholicică, acțiunea pe care o exercită unele corpuri numai prin prezența lor pentru a înlesni procesul chimic între alte substanțe, fără ca ele să participe.

Puterile statului. *Puterile constituționale* într'o republică sau o monarhie constituțională sînt trei: 1) *P. legiuitoare*, care are dreptul de a face legi în limitele prescrise de constituțiune (afară de Englitera). 2) *P. judecătorească*, chie-mata sa interpreteze și să aplice legile, și 3) *P. executivă*, cu dreptul de a executa hotărîrile și de a face să se respecte voința suveranului în toată întinderea țerii, pe care o guvernează. Această divisiune politica sau deosebire de atribuțiuni începu să se practica și în republica romană cu înființarea consulilor (putere executivă) și a pretorilor (putere judecătorească); puterea legislativă fiind deja exercitată de către senat și de comițiile centuriale. Sînt unii publiciști, cari pe lângă cele trei puteri mai sus menționate mai adaugă alte două: publicitatea sau presa și dreptul electoral. Însă aceste două din urmă, cari nu-și găsesc locul în nici un text de constituțiune până astăzi, nu sînt puteri constituționale, dar nisce elemente cari contribuiesc la mecanismul și dezvoltarea sistemului reprezentativ. Alți autori reduc aceste P., cari se ridică pe trunchiul unic al suveranității naționale, la două: P. legiuitoare și P. executivă; aceasta din urmă împărțita la rîndul ei în P. executivă, propriu zisa, și în P. judecătorească. Această teorie nu s'ar pute susține în Statele Unite din America de nord, unde P. judecătorească este în drept să controleze P. legiuitoare și să anuleze legile neconstituționale.

Puterea executivă, este una din cele trei puteri constituționale și poate cea mai importantă dintre toate. Ea este inerentă ori cărei organizațiuni politice, pe care o precedează și este aproape unica putere în statele despotice din Orient. În sistemul constituțional P. executivă este moderată și echilibrată de P. legislativă și cea judecătorească, pe cari ea trebuie să le secondeze și să le servească, iar nu sa le slăbească sau compromită, căci anihilarea acestora din urmă ar însemna ridicarea și dominarea odiosului absolutism, care poate să conduca, mai curînd sau mai târziu, o națiune la perire. Dîcem ca P. executivă este cea mai importantă dintre toate puterile statului, pentru ca ea are greaua și primejdioasa sarcina de a menține ordinea în societate și siguranța publica, precum și misiunea, nu mai puțin grea și delicata, a apărării naționale și a îndeplinirii îndatoririlor internaționale. De aceea vedem, ca la Romani se crease, pentru împrejurări excepționale, *Dictatura*, mîntuitoare în unele cazuri, primejdioasă în altele, ale cărei urme leonine le mai găsim și până astăzi în legile unor țeri, precum este proclamarea stării de asediu, a legilor marțiale și a altora de felul acestora. Credem așa dar, că puterea legislativă și cea judecătorească, cari sînt chemate să controleze puterea executivă

și să judece actele sale, trebuie să fie indulgente și cât se poate de circumspecte, când este vorba de darea în judecată a unui guvern constituțional și de condamnarea ministrilor.

Puterea judecătorească, este a treia putere din stat prevădută de constituție. P. judecătorească se exercita de curți și tribunale. Hotărîrile și sentințele lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele regelui. (Art. 31 și urm. const. rom.)

Puterea legiuitoare, după doctrina sistemului teocratic nu poate să o aibă în princip decât Dumnezeu. Omnipotentul legiutor al universului este și legiutorul lumii și al popoarelor, cari o locuiesc. Așa a fost și este la mai toate popoarele din Asia și din Africa. Această teorie a dominat mai multe veacuri în timpurile medievale: a Deo lex, a lege rex și l'État c'est moi. P. legiuitoare după sistemul politic o are întreg poporul, după cum era la Greci și la Romani. Fiecare cetățean și toți împreună este legiutorul său propriu și al concetățenilor săi; »quod quisque populus ipse sibi sus constituit.« Acest drept suveran de a legifera, poporul poate și trebuie să-l rezerveze pe sama sa și să-l exerciteze când poate deadreptul (sistemul democratic), să-l delege condiționat la anumite persoane, cari sa-l reprezinte (sistemul constituțional reprezentativ, restrins sau larg), sau sa-l atribue unui singur individ sau unei dinastii (despotism imperial): »quidquid principis placuit legis habet vigorem.« Poporul, care vooiesc să prospereze și sa-și păstreze demnitatea și libertațile publice, nu trebuie să înstrăineze cel mai important din drepturile sale: dreptul de a trăi și lucra după propria sa voință. [Val. Urșianu.]

Putila sau **Storonețul** sau **Storoneț-Putila**, comuna rurala cu cătunele: Bahna, Bervincaul, Bocaciu, Bucovățul, Hrabușna, Jarețul, Maximățul, Porculenii, Riza, Storonețul, Strijenschiu, Vipcina și Zabuș, țirg, parochie, moșie boierească în capitanatul Vijnței și jud. Putilei în Bucovina, are 1650 loc. (1178 ort.-or., 156 rom.-cat. și uniati, 316 mos.), 1 școală primara, 1 biserică uniata, posta, telegraf, stațiune de cale ferată locala.

Putineiu, 1) P., com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1878 loc., 2 biserici și 1 școală. 2) P., com. rur. în j. Vlașca, cu 1346 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Putna, riu în Rom., j. Putna, isvooresc din muntele Arișoia, curge în regiunea munților Vrancei pîna la satul Negrilesci, de aici în regiunea dealurilor pîna la satul Găgesci, iar de aici și pîna la confluența sa cu Siretul la satul Lungociul pe șes; cursul P.-ei are o lungime de 150 km. În cursul său superior pîna la confluența sa cu Valea-Mêrului formează pe o distanța de 14 km. frontiera politica între Austro-Ungaria și România. Afluenții P.-ei sînt: Valea-Mêrului, Lepșa, Tișița, Coza, Dejul, Zabala, Milcovul și alte câteva pîraie mai mici, ca Călugărașul, Apa-Pietroasa, etc.

Putna, *județ* în Rom., numit astfel după rîul P., care îl strabate dela vest la sud-est, avînd o întindere de 3249-40 km². și 150,410 loc. (1899), între cari 135,897 supuși Români, 2981 supuși straini și 11,532 nesupuși nici unei protecțiuni; dupa confesiune: 135,802 ort., 3029 cat. și protestanți, 10,874 mosaici, iar restul de alte

confesiuni. J. P. se află situat în marginea de sud a Moldovei, din care facea parte până la unirea Principatelor și se marginesce la nord și nord-vest cu j. Bacău, la est cu Siretul, care îl desparte de j. Tecuciu, la sud cu j. R.-Sărat, la sud-vest cu j. Buzéu, la vest cu Transilvania. Marca j.-lui este un Bachus călare pe butoiu, seimn, că produce vinuri multe și bune. Din punctul de vedere al configurațiunii solului j. P. se împarte în trei regiuni bine distincte: regiunea muntoasă, care ocupă toată Vrancea și se întinde până la poalele Magurei și ale Dealului mare; regiunea dealurilor și regiunea câmpeană foarte puțin accidentată între Magura și Dealul mare de o parte și între Siret și Milcov de altă parte. Munții P.-ei sînt cele mai de pe urmă ramificațiunii ale Carpaților, ei sînt parte în Vrancea, parte în Gărilele, unde se afla Magura, între Milcov și P., pe ale carei poale sînt situate renumitele podgorii dela Odobesci, parte în Zabrauți, unde se afla Dealul mare, între Putna și Susița, la ale carui poale sînt întinsele vii dela Crucea de jos, Panciul și Crucea de sus. Cel mai înalt munte din Vrancea este Pietrosul; vîrfurile cel mai înalt al Magurei, ramul de munte dintre Milcov și riul P., este Titila; dintre ceilalți munți ai j.-lui se mai remarcă: Zboina, Andreiașul, Ciurugul, Fața-Arșoaiei, unde este obârșia riului P., Clabucul, la punctul de hotar între Transilvania și j. Bacău. J. P. ține de basinal Siretului, care îi uda partea de est; alte ape mai însemnate sînt: Trotușul, Susița, Putna și Milcovul. În privința administrativă j. P. este împărțit în 4 plăși: Biliesci-Gărilele, Răcăciuni, Vrancea și Zabrauțul, numerînd în total 3 com. urbane: Focșani, capitala j.-lui, Odobesci și Panciul, și 82 com. rur. În privința politică j. P. dă 4 senatori și 8 deputați. În ordinea judiciară j. numeră un tribunal în Focșani, unde se găsesc și o curte cu jurați și un penitenciar central, și 5 judecătorii de ocol. În privința ecleziastică j. P. face parte din eparchia sf. episcopii a Romanului și numera 107 parochii, din cari 13 urbane cu 33 biserici și 94 rurale cu 178 biserici. Înainte de secularizare în acest județ erau 6 mănăstiri și 7 schituri, astați sînt numai 2 mănăstiri: Mera și Soveja. Afară de bisericile ort. mai funcționează 3 biserici cat., 2 biserici armenese și 7 sinagoge. Instrucțiunea publică numera 66 școli rurale mixte; școli primare urbane sînt 10 în Focșani, și câte două în Odobesci și în Panciul; instrucțiunea secundară numeră 1 liceu de băieți și 1 gimnasiu de fete în capitala j.-lui. J. P. e bogat în minerale: pirită, ghips, pucioasă, sare, cărbuni de piatră, petrol; asemenea se găsesc mai multe izvoare cu apă minerală. Locuitorii se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; vilele din județ sînt renumite pentru calitatea vinului ce produc. Nici unul din județele României de dincolo de Milcov nu are o mai mare întindere de vie decît j. P., care dispune de 12,270 ha. Padurile ocupa mai mult de a treia parte din toată întinderea lui. J. P. expoartă mai cu samă vin, lemne și grâne, comerțul se concentrează mai ales în capitala județului. Ca industrie se remarcă: olăria, fabricarea rachiului de prune și drojzii de vin, tăbăcărie, fabricarea varului; sînt mai mult de 100 ferăstraie, apoi mai multe fabrici de că-

rămiși, pietrării, fabricii de luminări și săpun, etc. Între caile de comunicațiune cele mai însemnate sînt liniile ferate, prin cari județul este pus în legătură cu toate centrele principale ale țerii, ca: linia Buzéu-Mărășesci cu stațiile Focșani, Putna seacă, Mărășesci, unde se bifurcă linia ferată București-Iași cu ramura Mărășesci-Tecuciu-Galați, Pufesci, Adjud, Sascut. Linia Adjud-Ocna și linia Focșani-Odobesci. Cf. M. Canianu și A. Candrea, Dict. geogr. al j.-lui P. București, 1897, și Marele Dict. geogr. al României. [nt.]

Putna, comună în Bucovina, j. Rădăuți, strebatuta de pârul P. care se varsă în riul Sucevița. Satul constă din două rînduri de case, cari se întind într'un semicerc pînă la *mănăstirea Putna*, zidită de Stefan cel Mare. Coniuna are o biserică parochială de lemn, aservită de un paroch și o școala primară. Stefan cel Mare a început a zidi mănăstirea la 10 Iul. 1466 și a isprăvit-o în 1470. După cronicarul Neculcea mănăstirea era acoperită cu plumb și zugrăveala ei era mai mult aur. A fost una din cele mai frumoase cladiri ale Moldovei, dar o strică Vasilie Voda în ultimii ani ai domniei sale, împins de ginerele său Timuș, care a mai pradat și alte mănăstiri. Vasilie Voda începî apoi a o reclădi și urmașul său Eustratie Dabija Voda isprăvi recludirea la 1602. La mijlocul secolului XVIII mănăstirea a fost mai mult ruină și mitropolitul Iacob o restaură cu cheltuiala sa. Austria imediat după ocuparea Bucovinei decretase desființarea tuturor mănăstirilor ruinate și astfel mănăstirea P. scapă de desființare. Clădirea de astați este din 1859, la care însă, clădita fiind de arhitecți catolici, nu s'au menținut motivele arhitecturii moldovenesci. În launtrul bisericei se află o mulțime de morminte, însemnate prin lespezi mari cu inscripțiuni slavone. În templul bisericei pe partea dreaptă se afla mormîntul lui Stefan cel Mare. Ornamentele de pe morminte sînt gotice și au fost cercetate la 1856 de guvernul austriac spre a așeza corpul lui Stefan cel Mare într'o criptă cu sticlă. Comisiunea constată ca mormîntul a fost pradat. S'au desgropt și celelalte morminte și s'au găsit morții și hainele lor în putrefacție totală și obiectele luate. La mormîntul lui Stefan cel Mare tinerimea română universitară din Viena și București serbă în anul 1871, 15 Aug. aniversarea de 400 de ani dela moartea lui. Biserica este saracă în icoane, de unde dedueam, că timpurile, rele prin cari mănăstirea a trecut, remănînd în două rînduri neacoperită, au distrus multe din aceste icoane. Toate sînt în stilul bizantin moldovenesc. Cele mai vechi sînt din 1497. Mănăstirea posedă două dulapuri de cărți manuscrise și tipărite. Din cărți tipărite enumărăm Octoichul mitropolitului Dositeiu din anul 1674, Molitvelnicul sau Liturghierul mitropolitului Dositeiu din 1681, tipărit la Iași de tiparnicul Niculaiu, Parimiele de mitropolitul Dositeiu din 1682, Liturgia Sf. Ioan tipărită în tipografia episcopiei Rădăuțului de tipograf Sandul sin Irinul la 1745, Canonul Sf. Spiridon, dintău talmacif, cu cheltuiala vel vornicului Constantin Razul la Iași în tipografia lui Duca Sotiriovic, tipografal dela Thasos. Cărțile manuscrise sînt evanghelii, tetraevanghelii, pravile canonice, psalțiri și ceasloave scrise în limba slavonă. Ele sînt scrise pe hârtie de bumbac dela Damasc,

o hârtie solidă și netedă și anume cele mai vechi cu litere cirilice majuscule unite, luate din literele grecesci și mai rar cu majuscule încinse adică cu literele așezate într'alta, iar cele dela sfârșitul secl. XV cum și din secl. XVI cu litere cirilice minuscule, în unele manuscrise și cu haste sau trăsuri lungite în sus și în jos, asemenea minusculilor diplomatice din Occident și foarte puține manuscrise cu litere cirilice cursive. Literele sunt scrise cu cerneală neagră, iar inițialele la începutul fraselor cun și frontispiciile cu cinabru, aur, albastru și verde și ornamentate cu împletituri de linii colorate și cu figuri eliptice. Partile principale ale manuscriselor sunt încheiate cu tablouri și partea cea de pe urmă cu portretul dedicatului cărții, unde se afla de obicei și numele caligrafului. Asemenea se găesc și palmete și acante și alte ornamente împrumutate dela plante sau chipuri de paseri fantastice în capătălele de sus și în colțuri. Executarea este de o maiestrie și frumuseță rară. Caligrafia acestor manuscrise este cea bizantină românească, introdusa împreună cu arhitectura și pictura din Bizanț. Toate aceste manuscrise sânt legate în scoarțe de argint aurit sau numai de argint, cari sânt unite la spatele cărților prin o zale de lanțue de sirma de argint (gourmette).

[Dionisie O. Olinescu.]

Putnoky, Nicolae, profesor și scriitor didactic magh., n. 1852 în București, unde tatăl său s'a refugiat după revoluția dela 1848—49. 1876—92 profesor la gimnasiul de stat din Sibiu, apoi director al gimnasiului de stat din Lugos. A publicat *Abodar magh.-rom. pentru școal. pop. I*; *Carte de cetire p. școal. pop. II*; *Gramatica I. magh. p. giun.*; *Carte de cetire la gramatica*; *Carte de cetire cu sintaxa I. magh. Toldi*, cu adnot. rom. Az »Etymologicum magnum Romaniae» és az összehasonlító nyelvészet jelene Romániában. Budapest, 1887; *Román-magyar és magyar-román kézi szótár*. Apoi a mai scris două disertații despre Elementele clasice în I. rom. și despre Poesiile lui Alexandri. cu subiecte maghiare. Cărțile didactice le-a lucrat mare parte în colaborare cu Dr. I. Crișan (v. ac.).

[Dr. I. Rațiu.]

Putoarea, miros neplăcut, respândit îndeosebi de substanțe organice în descompunere sau de unele gazuri speciale.

Putoiana, Maria, o jună fată, care pe timpul lui Mihai Viteazul, împinsa după spusa onora de dorința de a-și resbuna familia macelărită de Turci, iar după alții de mărimea curajului său și de dorința de a le supta cu dușmanul legii, se batuse multa vreme ca soldat, fără de a-i banui cineva sexul. După pe urma înaintea sultanului a mărturisit, că a ucis vr'o 10 dușmani cu mâna ei; sultanul mirându-se mult de virtutea acestei fete, puscă să o preumbe în triumf pe ulițele Constantinopolei, arătându-o poporului ca o minune, apoi o dete sultanei spre slujba ei în harem. Istoricii nu spun nimic despre naționalitatea ei, numele însă o dovedește a fi fost română. Cf. Balcescu, *Ist. Rom. sub Mihai Vodă Viteazul*, cartea II, cap. 10, p. 110.

Putorius lutreola, (Mustela lutreola), vidra palustra, animal din ord. Carnivorelor, clasa Mamiferelor. E de mărimea dihorului, dar se apropie mult de vidră, fiindcă are peliță între degetele

picioarelor, cu care înoată foarte bine. E foarte căutat pentru blana sa prețioasă de colorare brună. [I. P. V.]

P. ermineus, v. Cacom.

P. fetidus, v. Dihor.

Putrefacție, v. Putrefacțiune.

Putrefacțiune, descompunerea vegetalelor și animalelor moarte de către diferite bacterii saprofitice, cari prin traiul lor pe un așa mediu provoacă formarea de noue substanțe chimice din ce în ce mai simple: amide, acizi organici, amoniac, anhidrid carbonic, apă, azot liber, hidrogen sulfurat. În definitiv desfac compoziții chimice organici complexi în compoziții mai simpli și în substanțe anorganice, cari pot din nou servi la traiul altor viețuitoare. Astfel se asigură circulația materiei. [S. Șt. R.]

Putregaiu, rezultatul descompunerii materiilor vegetale moarte (frunze, ramuri,ulpini) de către diverse bacterii și ciuperci, cari traiesc pe ele, se hrănesc din substanțele lor și determina apariția de noui compoziți chimici. P. complet transformat constituie humusul (v. ac.). [S. Șt. R.]

Putrescin, ptomaină extrasă din cadavre, prezintă reacțiunea alcalină și corespunde formulei $C_4H_{13}Az_2$.

Putumayo, afluent pe stânga al riului Amazonas (America sud.), 1580 km. lung.

Puturos, (zool.) *Dihorul de câmp* (v. ac.).

Puturosul, munte, v. Büdös.

Puy, (Le P-en-Velay), capitala departam. franc. Loire super., 20,447 loc. (1896), episcopie, catedrală cu o icoană veche a Mariei, făcătoare de minuni. Dela 1859 s'a ridicat pe stânca de basalt Corneille (760 m.) statua colosala Notre Dame de France (16 m. înaltă), turnata din tunurile luate la Sebastopol.

Puya Mol., (botan.) gen de plante din familia Bromeliaceelor, trib. Pitcairnieae, foarte înrudit cu *Pitcairnia*, de care diferă prin capsula loculid-trivalvă. Cuprinde 3 sau 4 specii din Peru și Chile, cultivate uneori la noi în florarii s. e. *P. chilensis* Mol. [A. Pr.]

Puy de Dôme, grupă în munții Auvergne (Francia), 1465 m. înalți. *Departamentul P.* (în Auvergne), 8004 km². cu 555,078 loc. (1895); 5 arondismente; capitala Clermont-Ferrand.

Puzolan rocă, nășpuri vulcanice, puțin cimentate. Se întrebuintează ca adăuse hidraulice la cimenturi. Se găesc în împrejurimile Napolei, etc.

Py —, v. și Pi —.

Pydna, oraș în Macedonia, acum *Kitros*. 168 a. Chr. aci a bătut generalul roman L. Aemilius Paulus pe Perseus, regele Macedoniei.

Pyelitis, Pyelită, inflamația basinetului rinichiului, însoțind boale infecțioase sau produse prin iritația de concremente (calculi renali) P. calculoasă, uratică; de chiaguri de sânge, de paraziți animali, prin infecțiunea blenoragică propagata basinetului, în cele mai multe cazuri însă produsă prin descompunerea amoniacaală a urinei.

Pyelonephritis, Pyelonophrită, inflamația atât a basinetului cât și a substanței venale. În aceasta din urma se formează la început supurațiuni punctiforme, mai târziu abscese confluențe constituind nephrita supurată. (v. Pyelitis).

Pygmei, după mitol. grec. un popor de pitici (v. ac.); patria lor se pune în mai multe țeri. Numele înseamnă: oameni cât pumnul.

Pygmalion, după mitol. grec. rege pe insula Cypros și sculptor renumit, din os de elefant a cioplit statuia unei fecioare, în care s'a amoresat atât de mult, încât a rugat pe Aphrodite, ca să-i dea statuei viața. Statua a înviat și apoi P. și-a luat-o de soție, care a născut pe Paphos.

Pygomelus, monstrositate dublă din ordinul Parasitarilor, familia Polymelienei, adică: cap și corp unic, membre supranumerare una sau două în regiunea hypogastrică, înderetul sau între membrele normale.

Pygopagus, monstru dublu din ord. Autositarilor, familia Eusomphalienei, adică ombilicilor celor doi sujeți sunt distincți și normali. Uniunea gemenilor este în regiunea fessieră.

Pyknida, (botan.) fruct special dela Ciuperci și Licheni; are forma rotundă sau de butelie. În interior produce nisce conidii (v. ac.) speciale și se considera acestea ca elemente reproducătoare masculine, ceea ce apoi s'a vădit că nu e așa. [S. Șt. R.]

Pyknit, mineral, varietate de topaz cu structura radiară.

Pyknometru, o butelie mică de sticlă cu volum de 20—50 cm³. P. se folosește la determinarea greutății specifice sau a desimeii corpurilor solide și lichide (v. art. Densitate).

Pylades, fiul lui Strophios și surorii lui Agamemnon; bărbatul Electrei și amicul lui Oreste.

Pylephlebitis, inflamația venei porta. Este o maladie infecțioasă a venei porta caracterizată prin thrombosarea totală sau parțială a venei, care intru nimic nu se deosebește în mersul său anatomo-patologic de alte afecțiuni venoase similare. (V. Phlebita și Trombus). Simptomatologia boalei seamănă cu a Cirrhosei: genă în circulație, ascita, întumescența splinei, dilatația venelor abdominale, hyperemia mucoasei stomacului și intestinelor și emoragii consecutive uneori mortale, diaree profuză. Ficatul atrofiat, icter rar. P. supurativă este forma obscedată însoțită de absces al ficatului. Terapia este în ori ce caz simptomatică; în cas de absce intervențiunea chirurgicală e de rigoare. [Dr. A. T.]

Pylorus, (anat.) orificiul de ieșire al stomacului (v. ac.).

Pylos, oraș în Messenia, odinioară rezidența lui Nestor, cucerit de Atenieni 425 a. Chr.

Pyoblennorrhoea, e o blennorrhoea (v. ac.) cu secrețiune purulentă foarte abundentă. [V. I.]

Pyoctanin, două materii colorante derivate din anilina: una Auramina-Pyoctanina galbena, alta Violetul de Metyl. Pyoctanin bleu. Ambele sunt întrebunțate ca materii colorante și uneori ca antiseptice.

Pyocyanin, (chim.) substanță chimică (ptomăină), ce se produce în puroiul albastru sub influența bacililor specifici ai acestuia; cristalizează în formă de ace albastre.

Pyorrhoea alveolaris, (med.) inflamația supurativă cronică a periostului dinților și falciilor și a gingeei, în urma căreia se distrug radacinele dinților și alveolele, dinți se mișcă și cad. Tratament: curățirea radicală a rădăcinilor dinților și a gingeei, apoi aplicare de remedii astringente.

Pyralide, o familie de fluturi mici, molii, din ord. Lepidopterelor, a caror omidă trăiește pe

porumb, hemeiu, ș. a. sugând suc al acestor plante, cari în urmă se uscă. Sunt o mulțime de specii.

Pyramos și Thisbe, doi amoresați din Baby-lonia, cari prin dușmănia părinților au fost împiedecați de a se căsători. Tinerii erau ca să se întâlnească sub un frăgariu și Thisbe a sosit mai înainte, când o leoaică a rupt bainele de pe ea, însă ea a scăpat. Când a venit P. și a aflat bainele rupte, de desperare s'a sinucis. De atunci frăgariul a avut fragi roșii.

Pyrrargyrit, mineral, sulfoantimoniură de argint, în cristale hexagonale sau cristalin. Minereu important de argint. Se găsesc numai în floane, însoțind alte minereuri de argint și galena la Freiberg, Pflibram, Schemnitz, Kremnitz, în Spania, Mexico, Chili.

Pyrenei, munții dintre Franța și Spania, 450 km. lung., 20—110 km. laț. Se împart în *P. de vest*, *P. de est* și *P. centrali*. Piscuri: Pic Carlitte (2921 m.), Montcalm (3080), Mont Perdu (3352), Vignemale, cel mai înalt pisc pe teritor francez (3290 m.), Maladetta (3404) etc. Ghețarele coboară pe partea nordică până la 2280 m. *Pasurile* sunt numai potece. Cele două *căi ferate* și *șoselele* încungiura P. pe la est și vest. *Fauna și flora* sunt bogate. P. sunt bogăți în *isvoare minerale* (preste 1000), între cari aproape 250 *terme*. P. de vest au mine bogate de minereuri de *zinc și plumb*. *Poporațiunea* (Basci) e neînsemnată, ocupațiunea economia de vite (capre și oi).

Pyreneică, *Peninsula*, numită după munții P., în sudvestul Europei, cuprinzând regatele Spania și Portugalia.

Pyreneică, Pacea, se numește pacea încheiată la 7 Nov. 1659 în insula Fasanilor pe râul Bidasoa între Spania și Franța. Spania cedă Franței Roussillon la nord de Pirenei, Artois, părți din Flandra, Stenay în Lorena și Pignerol. trecătoare în Italia. Ludovic XIV se căsătorie cu Maria Teresia, fca lui Filip IV în schimb sumei de 500,000 taleri de aur, banii însă nu i-sau platit și de aceea Ludovic a avut pretențiuni la moștenirea unei părți din monarchia spaniolă (resboiul de devoluțiune 1667) apoi la moștenirea întregii monarchii (resboiul de succesiunea Spaniei 1701).

Pyreneit, mineral, varietate de grenat caracterizată prin anume proprietăți optice.

Pyrenoid, (botan.) corpuri proteice cristalizate, ce se afla în chloroplastidele diferitelor Alge verzi (*Spirogyra*, ș. a.); de regulă sunt încungiurate de graunțe de amidon, formând în total ceea ce se dăce o *amyloferă*.

Pyrethrum Gaertn., (botan.) după unii autori numai subgen dela *Chrysanthemum* (v. ac.), după alții gen propriu caracterizat prin achene 5—10 costate. Cuprinde plante perene dintre cari cităm: *P. carneum* MB., o specie importantă ca plantă decorativă rustică, dar mai ales fiind usitată ca insecticid. [A. Fr.]

Pyretica, (med.) mai corect Antipyretica (v. ac.).

Pyrexia, (grec.) nume dat la o clasă de boale, al caror caracter comun e starea febrilă și care nu depinde de leziunea unui organ.

Pyrheliometru, aparat pentru determinarea căldurii razelor solare. P. consistă dintr'un vas plin cu apă, pe care îl expunem la razele solare. Ca vasul să absoarbă mai bine căldura razelor, co-

perişul i-se obduce cu funingine. Termometrul aşezat în vas arată cu cât s'a ridicat temperatura apei, iar de aci se poate calcula căldura radiată de soare.

Pyridina, $C_6H_5Az = 79$, descoperită de Anderson în uleiul lui Dippel. Lichid incolor foarte fluid, solubil în apa cu un miros desagrabil şi cu gust amar.

Pyrit, mineral, sulfură de fier, cristalizează în sistemul cubic. Conţine de obicei nichel, cobalt, cupru, arsenic, aur sau argint. Minereul cel mai răspândit şi care are originea cea mai variată. 1) P. se găseşte strâns legat de roce eruptive, fie însoţind direct roca eruptivă, fie în contactele ei sau produs postvulcanic în filoane metalifere. 2) În şisturi cristaline arhaice şi paleozoice. 3) Ca produs concreţionar sau secundar în argile, marge, şisturi argiloase, calcare, etc. 4) Ca produs metasomatic în filoane alterate de minereuri. 4) Ca formaţiune recentă împrejurul izvoarelor sulfuroase, etc. Zăcămintele cele mai mari şi cunoscute de P. sânt la Rio Tinto (Spania), Tharsis, San Domingo, Fahlun, Cornwall, Schmölnitz, etc. În România la Baia de arama. P. e întrebuinţat pentru fabricaţiunea sulfului şi a acidului sulfuric, în metalurgie; apoi când e bogat în cupru sau aur e un minereu foarte apreciat pentru a extrage aceste două metale. Aurul de altfel în zăcământ primar e în totdeauna însoţit de P.

Pyritoide, grup de minerale, sulfure, antimoniure sau arseniure, de culoare deschisă, luciu metallic. Tipul e pyritul.

Pyro —, sufix ce precede unor corpuri chimice ce se obţin prin ajutorul calcinaţiunii. Ca exemplu acidul pyrofosforic.

Pyrobalistica, *Pyrobolica*, arta fabricării focurilor artificiale şi a explosibililor.

Pyroelectricitate, electricitatea ce o capătă unele cristale, s. e. turmalinul, topazul, boracitul ş. a. prin încălzire sau prin recire. P. nu trebuie confundată cu termoelectricitatea, care se produce în două sau mai multe metale feruminate împreună, dacă lucrurile de feruminaţiune nu au aceeaşi temperatura.

Pyrogallus, acidul pirogalic sau pirogalolul $C_6H_6O_3$. Se obţine prin înferbântarea acidului galic pierdându-se acidul carbonic. Fuzionează la $+115^\circ$. Se întrebuinţează la fotografie, analiza gazelei, a oxigenului.

Pyrogen, oleu de luminat, ce se extrage din acidul carbonic crud.

Pyrogenetic, (*grec.*) producător de febră.

Pyrognesia, analiza executată pe cale uscată prin ajutorul focului.

Pyrografia, (*grec.*) arta de a picta în lemn cu ajutorul focului.

Pyroguanit, mineral, varietate de guano.

Pyrolatria sau **cultul focului**, venerarea focului ca a unei fiinţe, considerându-se ca simbol şi formă de apariţiune a unor fiinţe suprafireşti. Forma cea mai inferioară de P., care a stat mai aproape de *animanism*, a fost, când flacăra înşasi se considera ca o fiinţă vieşuitoare, când binefacătoare, când stricatoro oamenilor, şi aceasta forma s'a aflat la mai multe popoare, aşa numite selbatice. De alta formă a fost cultul focului la Indişi vechi. La ei flacăra focului era însuşi zeul *Agni* (lat. ignis). La Parsi (Persi)

flacăra se considera ca simbolul lui Ormuzd (zeu al luminii). P. a mai existat la Chaldei, Phoenicieni, Egipteni, etc. Ca deităţi ale focului se pot înşira: Baal în Orient, Ptah în Egipt, Moloch la Canaaniti. La Greci şi la Romani încă a existat cultul focului, ca al unui element creator de lume şi producător de cultură, iar deităţile focului au fost Hephestos şi Hestia la Greci, Vulcanus şi Vesta la Romani, aşa şi Prometheus. Din P. a ramas la creştini aprinderea luminilor în biserică, substituind şi un sacrificiu. [Atm.]

Pyrolusita, mineral, bioxid de manganese, cenuşiu-negru, cristalin. De obicei produs de alteraţie a altor minerale de mangan. Se găseşte cu aite minereuri de manganese la Ilmenau, Ilfeld, Măcska-Mező, Romaneche. întrebuinţat în industria chimică (pentru prepararea chlorului, oxigenului, etc.) în metalurgie, în ceramică.

Pyromania, (med.) mania de a incendia.

Pyromanţia, o artă ocultă, care însoţese Pyrolatria, adică cultul focului, ca s. e. la Parsi, şi care consistă în a preţice viitorul din felurile conformaţiuni ale flacarilor.

Pyrometru, aparat pentru determinarea dilataţiunii lineare a corpurilor solide. P. consistă din două colonne mici de metal, pe cari zace rudiţa, ale carei dilataţiuni voim să le determinăm, şi dintr'un indice de asemenea de metal. Din corpul, a carui dilataţiune voim să o determinăm, facem o vergea mica ascuţită la un capăt. Rudiţa trece prin colonne şi cu vârful se atinge de indice. Încălzind rudiţa, cu o lampă de spirit, capătul liber ridică indicele şi acesta arată mărimea dilataţiunei.

Pyromorfita, mineral, chlorofosfat de plumb; în cristale hexagonale brune-verzi sau galbene. Se găseşte numai în straturile superioare ale zăcămintelor de minereuri de plumb. Se găseşte la Freiberg, Příbram, Ares, Schemnitz, Cornwall, etc.

Pyrop, mineral, varietate de grenat.

Pyrophag, (*grec.*) mănăcător de foc.

Pyrophone, (*franc.*) *Pirofon*, instrument original inventat şi construit de F. G. Kastner în Paris (1875), basându-se pe principiul flacarilor sonore. E o specie de orgă formată dintr'o serie de tuburi de sticlă, în interiorul cărora la $\frac{1}{2}$ a înălţimei se produc flacari prin arderea gazului de iluminat. Două claviaturi de câte o octava fiecare, una pentru mâna şi alta pentru picioare, regulează care anume tuburi să intre în vibraţiune. P. e un simplu obiect de curiositate acustică, fără aplicaţiune practică în artă. [T. C.]

Pyrophore, corpuri cari în stare de pulvere fina absorb cu cea mai mare energie oxigenul şi cari se aprind dela sine: exemplu fierul obţinut dela reducerea oxidului feric prin hidrogen.

Pyrophorus noctilucus, un insect din ord. Coleopterelor. Traiesce în insula Cuba. v. Cucujo.

Pyroscop, v. Pyrometru.

Pyrosis, (med.) numirea tehnică pentru acel simţ ardeţor în faringe, ce se produce de câte ori ies din stomac (prin răgăială, lat. ructus) gazele acre şi amare. Obvine la cataruri de stomac.

Pyrostibit, mineral, sulfoxid de antimoniu monoclin în cristale, acicular de culoare roşie. P. e un produs de alteraţie al stibinei, pe care se găseşte la Příbram, Bösing (Ungaria), etc. P. e cunoscut sub numele de kermes în farmacie.

Pyrotechnica, calorică aplicată. Aplicațiunile mai însemnate se referesc la încălzirea artificială a chililor, topirea metalelor, pregătirea prafului de pușcă, a rachetelor, ș. a.

Pyrotin, (mineral, sulfură de fier, pyrită magnetică), rareori cristalizat, hexagonal, de obicei cristalin; culoare galbenă de bronz, e magnetic. Conține adeseori nichel (2—7%) și puțin cobalt sau aur. Varietațile bogate în nichel sunt considerate ca un miener important de nichel (Canada). Zacămiute: 1) Ca un produs de scryptic al unor roce eruptive basice în Canada aproape de lacul Huron, în Norvegia la Espedal, în valea Sesia (Piemont), etc. 2) Ca impregnație (Fahlbande) în sisturi cristaline la Fahlun, Bodenmais, etc. 3) În filoane metalifere la Kongsberg, Andreasberg, Cinuget (jud. R.-Vâlcea). În fine 4) în meteorite.

Pyroxen, rocă eruptivă basică formată principal de piroxene monoclinice. Unii autori mai numesc P. și roce cristaline metamorfice cu piroxeni.

Pyroxilin, bumbac explozibil și trinitroceluloză, care se prepară prin muierea de bumbac uscat în un amestec de trei părți acid sulfuric și o parte acid azotic.

Pyrrhoros, (mitol.), v. Prometheus.

Pyrrha, soția lui Deukalion. Când Zeus a voit ca să nimicească genul omenesc prin potop, Deukalion, la sfatul celorlalți zei, a făcut o arhă în care el și P. a scăpat pe muntele Parnas, și făcând sacrificii a cerut dela zei împlinirea unei dorințe, ceea ce zeii i-au promis. Atunci el cu P. au aruncat înderetul lor oasele mamei (pietrite pământului) și din oase au ieșit oameni, prin ce ei au devenit protopariții noului gen omenesc pe pământ.

Pyrrhiche, la Grecii cei vechi un dans de armă.

Pyrrhichius, în versificație metrică, tactul versificațional, compus din două silabe: — —.

Pyrrho, întemeietorul școlii sceptice în filosofia greacă, trăi între anii 378—288 a. Chr. După îndelungate călătorii în Orient, pe la Iudi și Persi, se făcu preot și în Elida ajunse mare pontific. El învață, că lucrurile ne sunt noua necunoscute și pentru aceea trebuie să ne abținem dela ori ce judecată asupra lor. Ca să putem ști ceva cu siguranță, ar trebui să cunoaștem: natura lucrurilor, raporturile dintre noi și ele, rezultatul acestor raporturi. Aceasta cunoștința însă este imposibilă. Numai virtutea are valoare, toate celelalte ocupațiuni, chiar și științele sunt inutile. N'a scris nimic. Cf. Theodorescu, Ist. fil. ant. 178. Überweg, Gesch. der Phil. I. [Pl.]

Pyrrhos, rege al Epirului, fiul lui Aekides, n. 318 a. Chr., † 272, a ocupat tronul în etate de 12 ani, dar la 301 a fost detronat și s'a dus la cunnațol său Demetrios Polyorketes, apoi la Alexandria, unde a câștigat simpatiile lui Ptolomeu și s'a însurat cu o fică nașteră a acestuia. Cu ajutorul soarelui său și-a recâștigat tronul la 295. Chemat în ajutor de Tarentini contra Romanilor, pleacă în primăvara anului 280 cu 25,000 soldați și 20 elefanți, spre a-și cuceri un imperiu greco-italic. La Heracleia bate pe consulul roman P. Valerius Laevius și pleacă către Roma, dar e constrins de Laevius, care adunase oaste nouă, a se reîntoarce. La 279

mai repurtează o victorie la Asculum, dar cu pierderi enorme (de aici proverbiala învingere a lui P.), încât preferă a se retrage, și plecă în ajutorul Siraensanilor în contra Cartaginei. La început se reșebui cu mult noroc, dar în urma unor roșcoale provocate de regimul său sever, trebui să se retragă în Italia, unde la 275 fu bătut cumplit de M. Curius Dentatus. La 274 s'a reîntors apoi în Epir. În anul 272 a mai făcut o încercare de a cuceri Grecia, dar fu ucis în luptă la Argos.

Pyrrhosiderita, v. Goethit.

Pyrrhotina, v. Pyrotin.

Pyrrhula maior, pasere, v. Botros.

Pyrrrol, C⁴O⁴Az H, se găsește în oleiurile animale și în produsele petrolifere. Antipirul se poate obține din destilațiunea uscată a sarurilor de amoniu, a acidului mucic și zaharic. Lichid incolor, miros chloroformic, fierbe la +130°.

Pyrus L., v. Pirus L.

Pythagoras, filosof grec și fondatorul școlii italice numite pitagorică, s'a născut în Samos cam între an. 600 și 584 a. Chr. Învăță la Pherchide și Ermodamonte, călători prin Grecia, Lesbos și Creta, Fenicia, Asiria și Arabia. În atingere cu preoții egipteni și însuși cunoștințe din fizică, matematică și astrologie precum și doctrina despre trecerea sufletului în tot felul de animale. La 526 fundă în Croton o asociație sau congregațiune, care pe lângă tendințe filosofice și religioase mai avea și tendințe politice. Muri pe la 500 a. Chr. P. a fost cel dintâin, care nu s'a numit înțelept (sofos) ci numai «înător de înțelepciune» (filosof). Învățământul său era de două feluri: a) extern sau exoteric pentru începători de ori ce etate și sex, numiți Pitagorei. Acesta dura doi ani. b) Altul intern pentru cei inițiați, numiți pitagorici, introduși în toate tainele învățaturii. După P. cauza a toată existența este D-zen, care este nefăcut, ci dela sine, e inteligența supremă, nespus patimilor. Totul este creat în regulă, cu număr, greutate și măsură. Numerele sunt principiul tuturor lucrurilor, iar acestea în substanța și forma lor sunt imitațiuni ale numerelor. Lumea constă din suflet, minte, materie și destiu. Omul constă din trup și suflet, având rațiune și simțuri. Sufletul este o emanațiune din focul central sau din divinitate, este un număr, care se mișcă de sine. Sufletele ca imateriale sunt nemuritoare și ieșind din trup intra în sufletul general al lumii, de unde după 1000 ani se reîntorc în alte corpuri (metempsicosă). În morala învață: respectul către divinitate, părinți și bătrâni, castitatea, fidelitatea conjugală, supunerea, modestia, temperanța, monogamia, practicarea virtuții. P. stabilă elementele științei matematice, ale muzicii și astronomiei. Cf. Theodorescu, Ist. Ph. ant.; Zeller, Philos. der Griechen; Überweg, Gesch. der Philos. I. [Pl.]

Pythia, 1) preoteasa lui Apollon, care la Delphi împărția sentințele de oracul. 2) P. sau *ludi pythici*, la Greci una din cele 4 sărbători de frunte naționale. Apolon învingând balaurul *Python* (v. ac.) s'a instituit sărbătoare și la an. 586 a. Chr. a fost reorganizată și s'a ținut tot la 5 ani în Augst. 3) P., numele vechin al orașului Delphi.

Pythice, jocurile ce se celebran tot la cinci ani la poalele muntelui Parnas lângă Delphi în

onoarea  eului Apollon Pytianul. Aceste jocuri naționale erau de categoria celor olympice, nemice  i istmice.

Python, 1) *P.*, la Greci un dracon, adecă b laur grozav, născut de Gaea (p m nt) ucis de Apollon ( eu de soare). *P.* represintă lacurile băltoase, mocirloase, mai ales primăvara, pe cari vara (soarele, Apollon) le uscă (v. Bălaurul).

2) *P.*, un gen de șerpi uria i din sudul Asiei, cu mai multe specii. Cel mai mare este pitonul uriaș (*Python molurus*), are corpul acoperit cu solzi nete i. Capul gălbiniu sau brun, pe corp

cu pete pătrate brune închis. Lungimea 5—8 m. Omoară prada prin forța muschilor.

Pythonide, o familie de șerpi uria i din ord. Squamatelor, resp ndite în continentul vechiu, apoi pe Moluce, Noua-Guinee  i Australia. Are două genuri: Python  i Morelia.

Pyuria, emisiunea unei urine amestecate cu puroiu în casuri de pyelit   i cyrtit  supurata, blenoragie, absces al r runchiului, al păreților be icei. Din urina colectata în un pahar conic se diferențiază după c tva timp puroiul.

Pyx, (grec.) cutie.

Pyxida, v. Capsula.

Q

Q, a 15 literă în alfabetul latin. În comerț *q* e prescurtare folosită pentru măsura metrică (quintal).

Q. B. F. S., prescurtare pentru: quod bonum felix faustumque sit; formula cu care se începeau mai de mult actele judiciare.

Q. D. B. V., prescurtare pentru: quod Deus bene ventat (ceea ce Dumnezeu să o îndrepte spre bine).

Q. E. D., prescurtare pentru: quod erat demonstrandum (ceea ce era demonstrat).

Qua —, v. și **Ca** —.

Quași, (germ. *Quaden*), popor de origine germ., uniți cu Marcomanii au ocupat Moravia de astăzi prin secl. I—IV d. Chr.; se contopiră în urma cu Bajuvarii (Bavarezii).

Quadragesimae, v. **Paresemi**.

Quadrangulum, (*lat.*) patru-unghiu.

Quadrant, v. **Cadran**.

Quadrat, v. **Cadrat**.

Quadratura, v. **Cadratura**.

Quadriga, se numea la Romani un car tras de patru cai laturași; se folosea numai cu ocaziunea jocurilor publice în circus și la triumf.

Quadril, v. **Cadril**.

Quadrilater, v. **Cadrilater**.

Quadrillion, (neolat.), o mie de ori o mie de trilioane.

Quadrime, (marină), galeră cu patru rânduri de rame (lopeți) suprapuse.

Quadrivium, (*lat.*) încrucișare de drumuri în patru direcțiuni. În evul mediu numele școalelor superioare, în cari se predau dintre artele liberale: musica, astronomia, dialectica și retorica. V. și **Trivium**.

Quadrumană, animalele cu patru mâni, adică maimuțele (v. ac.).

Quadrupeda, animalele cu patru picioare.

Quadrupel, (*Onza de Ora*), monedă de aur spaniolă și americană în valoare de 64 până 69 mărci germ.

Quaestio, (*lat.*) anchetă, cercetare științifică sau criminală; la vechii Romani **Q.** era tribunalul, care avea să judece singuraticile crime; mai târziu sub numele de **Q. perpetua** avea să judece toate acușele din unul și același an, cari se referiau la un soi de crime, s. e. pentru stoarcere de bani (repetundarum), pentru falsificări (falsi), etc.

Quaestor, la Romani era magistratul însărcinat cu administrațiunea finanțelor. La începutul republicii erau doi **Q.**, mai târziu patru; doi la Roma (urbani), alți doi în armată (militares); la 287 a. Chr. mai erau patru la marea (clasici). Cu înmulțirea provinciilor rom. s'au înmulțit și numărul **Q.**-lor.

Quaga, (zool.) v. **Zebra**.

Quai, (*franc.*) v. **Cheu**.

Quakeri, (engl., *tremurători*), sectă religioasă lăpătată prin America și Anglia, mai puțin prin Germania, fondată de cătră George Fox pe la 1649. **Q.** în învățăturile fundamentale nu se deosebesc mult de ceilalți protestanți, țin însă mai strâns la sf. Scriptură și cred în lumina internă a lui Christos, care, după credința lor, luminează pe om ca să cunoască voia lui Dumnezeu și calea mântuirii. Neaga ordul preotesc și desprețuiesc ceremoniile religioase, serbătorile, jurământul și rebeliul. În adunările lor poate predica ori cine se crede inspirat. Afacerile lor bisericesti le pertractează în adunările lor lunare, triluare, și anuale, în cari toți au vot. În moravuri sunt simpli și moderați. (Cf. Vascotti-Hiptmair: *Historia Eccl. Viena*, 1895, t. I, p. 257 sq.) [Dr. I. Radu.]

Qualificatio, (*lat.*) calificățiune (v. ac.).

Qualitas, (*lat.*) calitate (v. ac.).

Quan, monedă în Anam = 3·27 cor.; tot acolo și măsură de greutate = 312·20 kg.

Quantitas, (*lat.*) cantitate (v. ac.).

Quarnero, sin în partea nord-estică a Adriaticii, între Croația și Istria; în el se află insulele **Q.** (Cherso, Lussin, Veglia, etc.), aparținătoare la Istria.

Quart, odinioară măsură de fluiditate în Prusia, = $\frac{1}{60}$ vadră sau 1·145 l.

Quarta, clasa a patra a unei școale.

Quarta, măsură de bucate în Portugalia și Brasilia = 3·46 l.; în Genua măsură de olei = 16·37 l.

Quarta, în muzică e intervalul dintre două sunete, dintre cari al doilea vine ca grad al patrulea dela cel dintâiu. În scara naturală a sunetelor musicale se găsesc două specii de **Q.**: una de 3 tonuri, majoră, și celelalte de 2 tonuri $\frac{1}{2}$, minore. Tradițiunea însă a calificat altfel **Q.** și anume: **Q. dreaptă sau perfectă**, de 2 tonuri $\frac{1}{2}$, cu raport numeric $\frac{3}{4}$; interval consonant. **Q. crescută** de 3 tonuri, numită încă **triton**, cu raport numeric $\frac{4}{3}$; interval disonant, care a jucat un rol important în muzica evului mediu, aducând așa numitul sistem de solmisare prin mutațiuni și care nu era pentru teoricianii acelor timpuri nimic mai puțin decât diabolul în muzică. Numai în urma admiterii acestui interval ca disonanță naturală a acordului de septimă dominantă, se stabiliră bazele polifoniei moderne. **Q. micșurată**, de 2 tonuri, cu raport numeric $\frac{5}{4}$; în relațiuni armonice se poate găsi ca resturmare a intervalului de quintă crescută dintre gradele 3 și 7 ale gamei minore. Expr. de **Q.** e întrebuințată încă uneori în același sens cu tetracord, serie diatonică de 4 grade. [T. C.]

Quartal, a patra parte din an calculat din 1 Ianuarie, 1 Aprilie, 1 Iulie și 1 Octombrie sau după serbătorile: Pași, Sf. Ioan, Sf. Mihail și

Gavriil și Anul nou; înainte de dizolvarea breslelor se numiau așa și întrunirile la pătrar ale maiestrilor și calfelor.

Quarter, măsură engleză de bucate = 64 gallon^{us} = 290·789 l.; măsură veche usitată în State e Unite, numită *Winchester Q.* = 281·197 l.; măsură comercială de greutate engl. = 28 funți engl. = 12·70 kg.; măsură de lungime = $\frac{1}{4}$ Jard.

Quartet sau *Quatuor*, (*franc.*) e numele dat în muzică atât unei compozițiuni destinate a fi executată de 4 voci sau 4 instrumente, cât și grupului format din 4 cântăreți sau 4 instrumentiști. Deja de prin secl. XV stilul musical în 4 voci e considerat ca întrunind în același timp ușurința execuțiunii cu simplitatea în factură și cu claritatea în armonie, astfel că acest mod de a scrie e preferat, și cea mai mare parte din lucrarile măiestrilor contrapunctiști ai secl. XVI sunt astfel tratate. Maiestrii muzicii de cameră din secl. XVIII îl adoptară, și făcură din *Q.* forma tipică a acestui gen de muzică. Gossee, Sammartini, Haydn, deschid drumul pe care îl urmează apoi maiestrii clasici în frunte cu Mozart și Beethoven. În muzica acompaniată se dă numele de *Q.* unei bucăți vocale pentru 4 cântăreți soliști, indiferent de numărul instrumentelor sau al partidelor acompaniatoare. [T. C.]

Quartz, mineral, bioxid de siliciu, se prezintă în prisme terminate prin doi romboedri; el ocupa locul 7 din scara de duritate. Coloarea variază foarte mult; cel mai comun e cel incolor sau puțin alb. Varietațile cele mai importante sunt: *crystalul de stâncă*, varietatea în coloră; *Q. fumat* și *Morionul*, cel dintâiu cenușiu-brun, al doilea aproape negru; *Citrinul*, care e galben, *Ametistul* e violet; *Q. lăptos* e alb; *Lussatit*, *Luteci* și *Quarzin* sunt var. rare. *Ochiul de pisică* e un *Q.* cu incluz de fibre fine de asbest, etc. *Q.* e un mineral foarte răspândit; el intra în constituțiunea rocilor eruptive acide, ca granite, porfire, etc., formează cu mice elementul principal a micașturilor și altor roce cristaline, în fine însoțesc cele mai multe filoane metalifere, sau formează singur filoane, cari se întind pe 100 km. și mai bine. Nasipurile sunt în mare parte, unele exclusiv formate de *Q.* Var. pure se întrebuințează în industria sticlei și în optică, cele colorate ca pietri de ornament sau chiar ca pietri scumpe.

Quartina, (*Quartolet*), în muzică, grup anormal de 4 note de aceeași valoare luate însă numai drept 3; se întâlnește în măsurile ternare.

Quartir, locuință (v. ac.)

Quartită, rocă sedimentară, formată de grăunțe de quart cimentate prin un ciment silicios încât grăunțele nu mai sunt vizibile. *Q.*-ele sunt dezvoltate în România în formațiunile mesozoice și mai ales în paleozoicul Dobrogei.

Quart sextacord, (muzică) acord de quartă și sexta, resturnarea a doua a unui acord perfect.

Quasi, (*lat.*) ca, ca și, cam așa, aproape, analog.

Quasi contract, adică obligațiunea isvorită din fapte licite și voluntare de natură a da naștere unei obligațiuni către o altă persoană, sau obligațiuni reciproce. Codul civil român organizează numai două quasi contracte: gestiunea de afaceri și plata lucrului nedatorit. Sau, dacă cineva, cu știință, nu din eroare, a primit ce nu i-se datorește, e dator să restituie ceea ce a

primit. De asemenea, dacă, din eroare, m'am creșut dator și am plătit o datorie, am dreptul să cer banii înapoi dela creditor. Dacă, însă creditorul, cu bună credință că-i datorește a rupt chitanța ce constata datoria, eu nu mai pot cere banii înapoi, dar îi pot cere dela adevăratul datornic, adică dela acel care trebuia să facă plata și în locul căruia, din greșală, am plătit eu. (Cf. Alexandrescu: Dreptul Civil Rom.; Eraclide, S. Scriban: Codul Civil Popular.)

Quassia L., (botan.) gen din fam. Simarubaceae, cu vr'o 3 specii. În lemnul de *Q. amara L.*, un arbore de 1—2 m. din America tropicală, e un principiu amar, *quassina*, din care cauză acest lemn e oficial cationic, febrifug și e numit *lemn amar de Surinam* *Q. officinalis Rich.*, crește în Guyana. [S. Șt. R.]

Quatember, (lat. cele patru anotimpuri), se dăce ajunul, ce îl observă romano-catolicii câte trei zile în septemână (Miercuri, Vineri și Sâmbăta) în fiecare anotimp.

Quaternară, *formațiunea*, (geol.) numită și era modernă, e caracterizată prin apariția omului pe glob și disparițiunea marilor manifiere herbivore. În aceasta epocă mari straturi de zapadă și ghiață au acoperit masivele muntoase și regiunile septentrionale, cari au lăsat pe mari întinderi depozite foarte groase. Fauna este reprezentată prin *Coquile* arctice, și prin specii cari încep a se stinge în aceasta epocă, ca: *Elephas antiquus*, *Mammoth*, *Hippopotamus major*, *Ursus spelaeus*, *Hyaena spelaea*, *Cervus megaceros*, precum și prin specii emigrate ca *Reni*, *Glutoni*, *Antilope*. Flora are ca reprezentanți: *Salix polaris*, *Dryas Octopetala*, *Betula nana*, etc.

Quaternium, (matem.) nume dat de Hamilton unor expresiuni imaginare, pentru care a creat un calcul special numit *calculul Q.-ilor*, cu ajutorul căruia se rezolva cu înlesnire problemele asupra geometriei spațiului.

Quatrain, (*franc.*) în poezie strofa sau mică poezie compusa din patru rânduri; foarte răspândită în poezia română.

Quatrefages de Bréau, *Jean Louis Armand de*, n. 1810 în Berthezénne (Gard.) † 12 Ian. 1892 în Paris. Făcù filosofia la Strassburg, luă doctoratul în matematici (1829), apoi doctoratul în medicina (1832). Atrăgându-l științele naturale, le studiă, luă doctoratul (1840, Paris), ocupându-se de aci toată viața cu studiul *științelor naturale* prin multe și interesante excursiuni, în urma carora a dat la lumină foarte multe lucrări de valoare apărute toate în Paris, ca: *Souvenirs d'un naturalist* (1854); *Etudes sur les maladies actuelles des vers à soie* (1860); *Métamorphoses de l'homme et des animaux* (1862); *Histoire naturelle des Annelés marins et d'eau douce*. *Annélides et Géphyriens* (1865); *Unité de l'espèce humaine* (1861); *Histoire de l'homme* (1867); *Ch. Darwin et ses précurseurs français* (1870); *L'Espèce humaine* (1877); *Hommes fossiles et hommes sauvages* (1884); *Les Pygmées* (1887); *Théories transformistes*; *Romanes*, Carl Vogt, Haeckel, Owen, etc. (1892). [I. P. Voitești.]

Quattrocento, (ital., patru sute) în istoria artei italiene e numit așa secl. XV și stilul care predomină atunci.

Quebec, provincie în Dominion of Canada (America de Nord), 589,200 km². cu 1.488,535 loc.

(1891). *Capitula Q.*, totodată cetate fortificată, e situată lângă riul San-Lorenzo, 63,090 loc. ($\frac{1}{2}$, de origine Francezi), port admirabil; comerciu însemnat, șantier; arhiepiscop catolic. Q. a fost fundat de Francezi la 1608, dela 1763 al Englezilor.

Quebracho se numește în America de sud scoarța și lemnul, utilizate în industrie și farmacie, dela câțiva arbori din acele regiuni. Așa, *Q. colorado* sau *Q. roșu de Tucuman*, e dat de *Quebrachia. Lorentzii* Griseb., arbore din familia Anacardiaceae, crește în Argentina. Scoarța e folosită la tăbăcit și în terapeutică ca astringentă. *Q. blanco*, scoarță iarăși amară, e dată de *Aspidiosperma* (v. ac), *Quebracho* Schlecht.

[S. Șt. R.]

Quedlinburg, oraș în guvernamentul prusian Magdeburg, 21,971 loc. (1895); castel și biserică veche; gimnasiu; grădinarit; fabrici de sîrmă, tinichea, mașini, postav. Local natal al lui Klopstock și Carl Ritter (monument).

Queen, (*engl.*) regină.

Queens County, comitat în provincia irlandeză Leinster, 1719 km². cu 64,883 loc. (1891); capitala Maryborough.

Queensland, (pron. Kvinland), colonie engl. în partea estică a Australiei, 1.730,721 km². cu 460,450 loc. (1895): mine de aur, carbuni, plumb, cocsitor; economie de vite întinsa; product principal lână. Căi ferate 33,840 km., linii telegrafice 16,059 km.; datorie 31·9 milioane lire sterl. Capitala Brisbane.

Queenstown, (pron. Kvinstaun, mai nainte Cove of Cork), oraș în comitatul irlandez Cork (Münster), 9082 loc. (1891); reșed. episcopoeasca; portul principal al comitatului Cork; bai de mare.

Queen's ware, (*engl.*) un soi de porcelan de culoare galbenă sau a fildeşului, ușor și cu o glazură strălucitoare.

Queenstadt, *Friedric August*, mineralog și paleontolog, n. 9 Iul. 1809 în Eisleben, 1837 profesor în Tübingen, † acolo 21 Dec. 1889. A scris între altele: *Methode der Kristallographie* (1840); *Petrefaktenkunde Deutschlands* (1846); *Handbuch der Petrefaktenkunde* (ediț. III, 1882—85); *Handbuch der Mineralogie* (ediț. III, 1877), etc.

Quental, *Anthero de*, renunit poet portugez, n. 1842 pe insula San Miguel, studii dreptul la Coimbra, dar se ocupă în special cu literatura. De pe la 1860 publică poezii, studii filosofice, critice literare, sub influența școlii romantice și în special a lui V. Hugo, combatînd direcțiunea clasicistă a școlii poetului Castilho (v. ac.). Operele sale, bogate în cugetări filosofice ale timpului, sînt: *Sonetos* (1863); *Beatriz*, poemă (1864); *Odes modernas* (1865, II ed. adausa 1875); *Primaveras romanticas*, cântece (1872); alte *Sonetos* (1881); iar în prosa: *Bom-senso e bom-sosto* (1865); *A dignidade das letras* (1865); *Considerações sobre a filosofia da historia litteraria portugueza* (1872); *A poesia na actualidade* (1881). Istorie-politice: *Portugal perante a revolução de Hespanha* (1868); *Causos de decadencia dos povos peninsulares* (1871) ș. a.

Quercit, (*zahăr de ghindă*) se gasește în ghinde, cristale incolore de un gust dulce, solubil în apă și alcool, se topește la 225°; topit cu soda caustică dă naștere la produse aromatice.

Quercitron, numele coajei stejarului *Quercus*

tinctoria din America de Nord, care conține materia Quercetina folosită în vopsitoria pânzelurilor.

Quercus L., (botan.) gen din fam. Cupuliferae, tribul Quercineae, cuprinde vr'o 300 specii de frunzoși arbori sau arbuști cu frunzele alterne, caduce sau persistente, de tot întregi, dentate sau lobate, membranacee sau coriacee; florile monoice sînt dispuse în spice unisexuale, amenfacee, foarte rar androgyne; involucrul fructifer este transformat într'o cupula areolată, anulată sau echinată. Speciile acestui important gen sînt răspândite prin Europa, Asia temperată și tropicală, America boreala și în munții Americii centrale și ai Columbiei. În părțile noastre cresc următoarele specii: *Q. cerris L.*, cunoscut de poporul nostru sub numirea de Cer, conștitue păduri sau dumbrave; *Q. conferta Kit.*, numit popular Gârniță, formează păduri sau dumbrave mai cu samă în regiunea șesurilor; *Q. pedunculata Ehrh.*, vulgar: Gorun, Șledun, Tufan, conștitue împreună cu alte esențe păduri în regiunea șesurilor și a dealurilor; *Q. pubescens Willd.*, popular numit: Tufă, Tufă albă, Tufă rioasă prin pădurile și tușșurile din regiunea montană și a dealurilor; *Q. sessiliflora Smith.*, vulgar Stejar, conștitue împreună cu alte esențe păduri sau dumbrave în regiunea șesurilor și a dealurilor. Fructele uneori comestibile ale speciilor de Q. sînt cunoscute poporului nostru sub numirea populară de Ghindă. Galele formate pe ramurile tinere de *Q. infectoria Willd.* (orig. din orient) în urma înțepăturii, facută de insecta *Cynips gallae tinctoriae L.*, sînt întrebuintate în medicină și cunoscute poporului nostru sub numirea de Gogoși de ristic. Din stratul cortical suberos al speciei *Q. Suber L.*, originar din regiunea mediteraniană se scoate (suberul) plută, din care se fac dopurile de plută. [Z. C. P.]

Queretaro, stat în interiorul Mexicului (America centrala), 9215 km². cu 227,233 loc. (1895). *Capitala Q.*, 32,790 loc.; la 15 Mai 1867 aci a fost prins împăratul Maximilian și tot aci a fost împușcat apoi la 19 Iunie acelaș an.

Querquetulanae Virae în cultul roman au fost »Virgines divae» (fecioare deiesci) anume nimfe (v. ac.) ale arborilor de cer (lat. quercus), adică de ceret (querquetus) sau pădure de cer (gorun). Ceretul lor a fost aproape de poarta querquetularia a Romei. Se amintesc și Lares querquetularii, cari în ceret au avut o capelă. [Atrm.]

Questore, v. Quaestor.

Quevedo y Villeges, *Don Francisco de*, celebru scriitor spaniol din secl. XVII, n. 1580 în Madrid, fost ministru al vice-regelui Neapolei, pe urmă arestat 4 ani pe domeniul său La Torre de Juan Abad din cauza unui omor în duel. La bătrânețe suferi iar câțiva ani de grea închisoare din cauza unei satire în contra ministrului Olvarez, atribuită lui pe nedrept. † 1645. Renunit ca poet satiric. Opere: *Poesias*. Valencia, 1876; *Collección de poesias de Fr. Q.* Madrid, 1874; *Poesias picarescas ineditas*. Madrid, 1863. Intre numeroasele sale scrieri în prosă se disting: *Suenos y discursos* (viziuni) după modelul lui Lucian, și *Gran Tacano*, roman satiric, unul din cele mai bune de felul său. Edițiunea completă a operelor sale apărū la

Madrid, 1791—94, în 11 vol.; o edițiune critică cu biografie și introducere de Guerra y Orbe. Madrid, 1852—59, 3 vol.; o alegere, *Obras escogidas con notas*, de Ochoa. Paris, 1873.

Qui bene distinguit, bene docet, (lat.) »cine distinge bine, instruesce bine«.

Quiché, seminție de Indiani Maya în America centrală, odinioara popor puternic și cult. Limba lor se vorbește și azi; capitala lor era Utatlau (azi Q. în Guatemala).

Quichua, popor indian în America de sud, respândit prin Peru și Ecuador.

Quid, (lat.) pronunie: ce, pentru ce, cu compusele: *quidem* în adevăr, fără îndoială; *quidam* cineva; *quidjuris* ce se ține de drept.

Quiditate, (lat. quidditas), un cuvânt introdus în latinitatea evului mediu și din aceasta în filosofia școlastică spre a exprima, în genere, ce este un lucru oarecare. El se întrebuițează spre a arăta ca forma unită cu materia determină un lucru în mod substauțial, exprimând ceea ce este el în sine (*quid est*). [Pl.]

Quidquid agis prudenter agas et respice finem, »ori ce faci, fa cu înțelepciune și gândesce-te la sfârșit«, proverb latinesc.

Quietism, doctrina profesată de Quietiști (v. ac.). Quietiști, eretici pseudomistici din secl. primi ai erei creștine; învățau, că cea mai înaltă perfecțiune a omului consistă în o anihilare a tuturor facultăților și a ori ce lucrare, așa cât singur Dġeu sa opereze în om. În secl. IV erezia aceasta s'a resuscitat sub numirea de Euchitiși sau Messaliani, iar în secl. XII în Bulgaria de Bogomil (v. Bogomili). La un sistem a redus Q. spaniolul Molinos în secl. XVII, dela care s'a numit și »molinism«. Afm cu Q. este semiquietism, în care pe timp oarecare căduse și celebrul orator și scriitor francez Fénelon (v. ac.). Semiqu. învățau, ca iubirea lui Dġeu trebuie să fie liberă de ori ce motive, cum ar fi sperarea fericii eterne ori frica de pedeapsă vecinică; omul nimic nu voiesce pentru sine, ci tot ce voiesce numai pentru Dġeu; după semiqu. vir-tutea speranței teologice nu ar avé sens.

[i—m.]

Quillaja Molina, (botan.) gen din familia Rosaceae, trib. Quillajeae (subfamilia Spiraevideae), cu vr'o 3—4 specii din America de sud; toate sunt arbori cu frunze întregi. Scoarța dela Q. *saponaria* Malina, numită *lemn de Panama*, printre alte principii conține *saponină*, din care causă amestecată cu apa face clabuc ca săpunul și se folosește la curățitul unor obiecte. În medicină s'a recomandat ca bună în boalele de piept putând înlocui infusiunile de *Polygala*.

[S. Șt. R.]

Quilting, stofă deasă, v. Piqué.

Quimper, capitala departam. franc. Finistère, 18,557 loc. (1896); episcopie, catedrală frumoasă; port, șantier.

Quinarius, (lat.) monedă romană de argint = 1/2 denar = 5 as.

Quinault, Philippe, poet franc., n. 1635—88 în Paris. Dela etatea de 15 ani compunea piese de teatru. Prima comedie jucată la Théâtre-Français fû »Rivales« (1653). Apoi publică comedii pastorale în 5 acte »La gènereuse ingratitude«, »Auant indiscret«; »Comédie sans comédie«, piesa curioasă, care e un amestec de

pastorală, comedie, tragedie și operă. Meritul principal al lui Q. sunt »operele«, cari sunt nice tragedii lirice. Celebrul compositor Lulli obținând privilegiul de a deschide o sală de spectacole, Q. scrisse pentru această scenă »Les fêtes de l'Amour et de Bacchus«. Preste puțin Lulli obțină sala Palais-Royal și opera luă un avânt considerabil, publicându-se succesiv: »Cadmus et Hermione«, »Alceste«, »Thésée«, »Atys«, »Isis«, »Proserpine«, »Persee«, »Roland et Armide«, etc. Q. fû ales academician la 1670.

Quincunx, (lat.) cinci din douăspredece părți ale unui întreg; monedă romană veche = 5 unciae sau 5/12 as.

Quindecim viri, (mitol., cincispredece bărbați) în cultul lui Apollon. Cultul acestui ġeu a strabatut din Grecia în Italia și a adus cu sine pe preteasa sau profeta apollină, așa numita sibyllă din Cumae, iar în Roma s'a aflat trebuința de a institui un colegiu de preoți, cu asemenea demnitate ca pontificii și augurii. La început s'au alics doi patricii, numiți duumi viri de sacris faciundis, dela an. Romei 387 s'au ales 5 patricii și 5 plebei, numiți Decem viri (ġece bărbați), iar dela Sulla încoace, colegiul preoților lui Apollon a stat din Q. v. de sacris faciundis (pentru de a face cele sfinte) în cult. [Atm.]

Quinet, Edgar, fost membru onor. al Acad. rom., mare filoromân și cetățean al României. Renumit scriitor și om politic franc., n. 17 Febr. 1803 la Bourg. Dupa solide studii, facute la Paris, Genua și Strassburg, unde luă doctoratul cu tesa »De Iudaeis posseos origine (1839)« și scrisse »L'epopée indienne«, trecu la Heidelberg, de unde reîntorcându-se publică o excelentă traducere a operei lui Herder, »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit«, 3 vol., Strassburg, 1825—27. Numit neuburu al conisiunii de erudiți pentru expedițiunea în Morea, culesse în Grecia materialul pentru scrierea sa »De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité«. Paris, 1830, 2 vol. Reîntors la Paris, scrisse în *Revue des deux Mondes*, dela 1831—1839, foarte interesante lucrări, culesse parte în »Les Roumains, Allemagne et Italie«. Paris, 1839, 2 vol. Chiemat profesor la facultatea din Lyon, schiță, într'un curs de lecțiuni foarte cercetat, opera sa »Le génie des religions«. Paris, 1842. Deși liber cugetator, guvernul îl chiemă la Collège de France, în Paris, încredințându-i cursul de limbi și literaturi ale Europei meridionale, în 1842. Aci, împreună cu Michelet (v. ac.) mare istoric-poet și filoromân ca dînsul, combatea ideile reacționare în politica și religione și prin caldura eloquenței sale, frumoasă și entusiastă ca și stilul său, deșteptă o simpatie pasionată în junimea studiosă. Din aceasta cauza i-se luă catedra. Fû deputat în constituanta la 1848 și în adunarea legislativa la 1849. Dupa lovirea de stat în 1852, trai în exil la Bruxelles până 1870, când fû de nou deputat în parlament. † 17 Martie 1875. Opere, afară de cele menționate: »Ahasverus« (1833, ca simbol al umanității), Napoleon (1836), »Prométhée« (1838), poeme epice; »Les Jésuites« (1843, cu Michelet, numeroase edițiuni), »Mes vacances en Espagne« (1846), »Revolutions d'Italie« (1848), »Les esclaves«, poemă dramatică (1853), »Fondation de la république des provinces unies«

(1854), Merlin l'enchanteur» (1860), »La création« (1870), »La république« (1872), »L'esprit nouveau« (1874). Postumă, Le livre de l'exil« cu portret, 1875. Opere complete (1856—1859), 10 vol. Cf. Chassin, »Edgar Q., sa vie et ses oeuvres« (1859), și »Correspondances d'Edgar Q.« 2 vol. 1877. *Dna Q.* născută *G. Asachi*, română, a scris Memoires d'exil, 1868.

Qui nimum probat, nihil probat, (lat.) cel ce vrea să demonstreze prea mult, nu demonstrează nimic, este o frază prin care se semnalizează eroarea în contra unei condițiuni a demonstrațiunii (argumentațiunii) logice și retorice, prin care se cere să nu se demonstreze nici mai mult nici mai puțin decât este de trebuință. [Pl.]

Quinio, alcaloidi extrași prin apă și var din reșăștele de coaje de chinină.

Quinquagesima, (grec. *pentekoste*), e timpul de șapte săptămâni sau 50 de zile dela Paști până la Rusalii. Cartea corală, care se folosește în acest timp se numește pentecostariu. În biserică latină Q. se numește și timpul de 50 zile înainte de Paști, așa precum cel de 40 zile se numește quadragesima.

Quinquagulum, (lat.) Cinciunghiu.

Quinquatrus, la Romani serbatoarea Minervei în 19 Martie pe muntele Callius, unde avea un templu consacrat. Q. (quinque-atrus) era și ziua a cincii începând dela Idus (v. ac.) și ținea cincii zile, 19—23 Martie. Alte Q. numite *minusculae* erau în 9 Iunie pe muntele Aventin. Serbatoarea de primăvară era cu deosebire a școlariilor, căci în 23 Martie se începea cursul de școală, apoi a artiștilor și învățașilor, cari o aveau de patroană pe Minerva, pe când serbatoarea din Iunie era mai ales a Tibicinilor (v. ac.) cari cutrierând prin Roma se adunau la templul de pe Aventin. [Atm.]

Quinquenal, (lat.) la fiecare cincii ani; care ține cincii ani; adaus de salar la fiecare cincii ani.

Quinquennium, (lat.) restimp de cincii ani.

Quinta, în musică, interval format între două sunete dintre cari al doilea vine ca grad al cincilea al celui dintâiu. În scara naturală a sunetelor musicale găsim două specii de Q.: de trei tonuri $\frac{1}{3}$, majoră, și de trei tonuri (două tonuri și două semitonuri) minoră. Practica însă, ca și pentru quartă (v. ac.) a calificat altfel Q. și anume: *Q. perfectă*, de trei tonuri $\frac{1}{3}$, relațiune dintre armonicele naturale două și trei, cu raport numeric $\frac{2}{3}$, interval consonant. *Q. micșorată* sau *falăd*, de trei tonuri, cu raport numeric $\frac{9}{16}$, interval disonant, jucând același rol cu quartă (v. ac.) crescută. *Q. crescută*, de patru tonuri, cu raport numeric $\frac{25}{16}$, interval disonant, luând născere în formațiunea gamei minore, între gradele trei și șapte. Că relațiune armonică se întâlnește în așa numitele acorduri alterate. *Q. perfectă*, e intervalul cel mai caracteristic ca sonoritate; totuși întrebuițarea ei armonică necesitează precauțiuni cari nefinite în samă aduc greșelile cunoscute în studiul armoniei sub numele de *Q. directă* și *Q.-e parralele*. În orgă se dă numele de Q. unor jocuri sunând Q. tastei apăsate. Coarda cea mai acută a violinei, mi₄, încă e numită de unii Q., nume dat încă și instrumentului numit generalmente viola. Verbul a *quinta* indică acțiunea unor in-

strumente de suflare ce au particularitatea de a sări la armonica trei a tubului când se mărește intensitatea suflului; unul dintre acestea e clarneta. [T. C.]

Quinta, (lat.) clasa V gimnasială; *Quintan*, elev al clasei V gimnasială.

Quintal, măjă, mai înainte introdus în Franția = 48-951 kgr. în alte state diforite greutateți. Dela introducerea sistemului metric se socotese după inaja metrică = 100 kgr.

Quintana, don Manuel José, (1772—1857), poet liric și dramatic spaniol, mare demnitar al statului, adeseori persecutat, închis sau exilat, în sfârșit încoronat ca poet în 1855 și onorat de toate partidele ca o glorie națională. Cea mai nouă și mai complexă ediț. a operelor sale »Obros poetice«. Madr., 1880. Ca istoric e renumit prin »Vidas de los espanoles célebres«, 3 vol. 1870 (viețile spaniolilor celebri).

Quinterna, (lat.) 5 coale tipărite puse una într'alta cu paginație curentă. Câștig în loterie.

Quintescu, Nicolae Chiriac, m. al Acad. rom., n. 24 Ian. 1841 la Craiova, și-a făcut studiile superioare la Bonn și Berlin unde a trecut doctoratul în filosofie cu disertația: »De diminutivis linguae romanae vulgo walachicae nominatae«. Berlin, 1867. După întoarcerea sa în țară, a fost numit profesor de limba și literatura latină la Univers. din Iași și apoi la cea din București. Publicații: »Dela Bonn la Coblenz pe apă și pe jos«, Bucur., 1881; »Omagiul artelor, trad. în versuri după Schiller«, 1882; »U amenințat cu decapitarea«, discurs ținut la Acad. 1885; »Pygmalion, Fata dela Cozia și Lăpușneanu, studiu critic comparativ«, 1887; »Ancheta la Institutul Alexandri«, 1891; »Cestiunea lui u mut (latent) impropriu și scurt«, 1895; »O formațiune adverbială introdusă »fuiorul popii« în limba română«, 1895; »Cum se face recomandarea de profesori la Facultatea de Litere din București, decan fiind ilustrul I. Bogdan«, 1901; »Noul proiect de lege al învățământului public«, 1875 (sub pseudonimul Victor Motreanu).

Quintesența, (dela lat. quinta essentia), se numia la Pythagorei eterul; astăzi se numește Q. partea concentrată ca cea mai eficace în vr'o materie; în mod figurat: ceea ce formează miezul mai prețios și de remarcat din vr'o lucrare intelectuală.

Quintet sau **Quintuor, (franc.)** în mus. compozițiune vocală sau instrumentală în 5 voci.

Quintilianus, Marcus Fabius, celebru retor latin, n. pe la 35 în Callaguris din Spania, fū investit de Domitian cu titlu și rangul unui consul; † pe la a. 100; cunosător profund al frumosului, a fost unul dintre cele mai distinse spirite critice, pe care le-a avut lumea romană, decadentă. Spirit serios și judicios, el luptă contra celor cari voiau să facă din elocuență un meșteșug advocățesc. A scris: »Institutio oratoria«.

Quintillon, număr ce reprezintă: de un milion de ori un quadrilion, adecă a cincea putere (potență) dela un milion.

Quintilis, luna Iulie (v. ac.).

Quintola, (mus.) grup anormal de 5 note de aceeași valoare, luate însă drept 4 sau 6, după măsura în care se presintă.

Quint sext acord, (mus.) acord de quintă și sextă, returnarea ântâiu a unui acord de septimă.

Quintus, (*lat.*) al cincilea.

Quintus Curtius Rufus, v. Curtius Rufus.

Quid pro quo, (*lat.*) ceva pentru ceva; una pentru alta; greșală, neînțelegere.

Qui pro quo, (*lat.*) unul pentru altul; greșală de persoane; schimbarea persoanelor.

Quipu, *Khipu*, *Quippos*, un fel de scriere a vechilor Peruani (Lucas), prin care purtau socoteli și însemnau legile și evenimente istorice. Fiecare Qu. se compunea din o sfoară principală, mai groasă, de care erau legato multe sforicele provădute cu noduri diferit facute și de diverse colori. *Qu.-rile* erau puse sub îngrijirea unei clase speciale de funcționari, numiți *Quipummayo*.

Quirinal, unul din cele 7 coline ale Romei; cu palatul papal, astăzi cel regesc, pe el.

Quirinalia, la Romani sărbătoarea zeului Quirinus ținută în 17 Febr. pe Collis Quirinalis, astăzi numit Quirinal.

Quirinus, (*lat.*) în mitol. romană nume dat lui Marte, de către Sabini, mai târziu numele semișeului Romulus. [Atm.]

Quirites, numele vechiu al populației romane după amestecul ei cu Sabini. Nu se cunoaște etimologia acestui cuvânt. Numele de Qu., era purtat de Romani numai în lăuntru orașului.

Quisisana, numire italiană obicinuită pentru vilegiaturi și hotelele din astfel de locuri. Sub numirea aceasta mai cunoscut e castelul regal din Castellammare (v. ac.) di Stabia.

Quisquis praesumitur bonus, donec probatur contrarium, (*lat.*) despre ori cine credem ca e bun (de omenie) până la probă contrară.

Quitanța, v. Chitanța.

Qui tacet, consentire videtur, (*lat.*) cine tace aprobă, sau: se presupune că consimte.

Quitare, *ochirea* (militar.) ce o face un trăgător pentru a trimite glonțul la țintă.

Quito, capit. republicii sudamericane Ecuador, situată lângă vulcanul Pichincha, pe marginea resăriteana a platoului dela Q. la altitudine de 2908 metri; 80,000 loc.; arhiepiscopie; universitate. Dese cutremure de pământ.

Quitt, liber de ceva; achitat.

Qui vive? [franc., cine trăiește (să trăiască)] întrebarea sentinelor în Franția, când se apropie de ea cineva. Ecuivalent cu strigătul: cine-i? stai! etc., germ.: Wer da!

Quodlibet, nume dat în mus. unor bucăți de obicei corale, cu tendințe umoristice, formate din împerecherea glumeată a unor melodii de caracter deosebite, contrastante, amestecate cu diferite strigate și onomatopee ș. a., sau chiar unor bucăți formate din fragmente de melodii populare amestecate cu melodii luate din musica corală religioasă, combinațiuni alcătuite în scopul de a produce efecte vesele prin contrastul lor. Acest gen e pus deja în modă prin mairii flamanzi și francezi din secl. XVI și XVII (Mescolanza, Menanza, Mistianzaș. a.), dar se bucură mai cu samă de favoare în Germania, în societățile corale populare unde se menține încă. Un gen analog e așa numitul în Anglia Catch. [T. C.]

Quod licet Jovi non licet bovi, (*lat.*) »ce e permis lui Joe, nu e permis bouului«, adeca: ori ce acțiune e socotită după vada și poziția celui ce o face.

Quos ego! (*lat.*) »Pe voi vă voi...!« sau: »Am să vă...!« După »Aoneidele« lui Virgil amenințarea lui Neptun contra vânturilor, citat devenit obicinuit pentru amenințarea cu vr'o pedeapsă.

Quotă, fracțiune dintr'un întreg s. e. dintr'o moștenire, la calculari partea ce cade pe fiecare; Q. se mai numește și partea ce au să supoarte Austria și Ungaria la cheltuielile comune ale statului.

Quotidian, de toate zilele; vulgar; comun.

Quotient, v. Coțient.

Quousque tandem? (*lat.*) »Până când?« exclamație devenită proverb, cu care Cicero își începe prima vorbire contra lui Catilina; »Quousque tandem, Catilina, abutere, patientia nostra.« »Până când, o Catilina, voiesci să abuzezi de rabdarea noastră«.

Qu. v., (med.) se obicnuiesce a se scrie pe rețete medicale în loc de »quantum vis«, adeca »cât vrei«.

R

R, a șoptesprezecea literă în alfabetul latin, una dintre consonantele palatale în limba română. În abrev.: R = termometrul Réaumur. R., (în manuscrise romane) = Roma, Romanus, regia, regnum, rex, etc.

Ra, la Egipteni deitate primitivă, zeu al soarelui. Cultul lui s'a dezvoltat mai ales în Heliopolis și s'a amestecat cu al lui Ammon (v. ac.); de aici Ammon-Ra, cu templu vechiu în El-Chargeh. [Atm.]

Ra —, v. și *Rha* —.

Raab, (magh. *Győr*), rîu în Ung., isvorește în Stiria sup., dela Körmond navigabil, se revărsa în Dunărea mică; 274 km. lung. După rîul R. a fost numit și comitatul și orașul Győr (v. ac.).

Răbăia, movilă pe teritoriul com. Rîșesci, j. Fălciu, situată pe platoul din șesul Prutului, avînd forma unui con cu o periferie la basă de preste 150 m.; de jur împrejur această movilă este încungurată de un val mare de pământ cu o deschizătură spre șesul Prutului. Movila a servit în timpurile trecute probabil pentru apărarea podului de preste Prut de năvalitori.

Rabat, (*Neo-Salé*), oraș în Marocco lângă Atlantic, cu Salé situat în față, are 35,000 loc.; port, comerț; fortăreață.

Rabat, (*ital.*) scădere din preț, remisă, acordată de vîndător. De obicei se calculează în procente și se dă la cumpărări de cantități mai mari sau la plata cu bani gata, etc. (v. și *Discount*).

Rabbi, v. Rabin.

Răbdare, virtutea care ne face ca, stăpînîndu-ne pe noi înșine, să suportăm cu bărbăție fără de a cărți și în mod liniștit toate suferințele, toate restrițele vieții, pe cari ori nu le putem abate dela noi, ori pe cari, din un sentiment de datorie, nu voim a le abate. Mai înseamnă încă așteptarea liniștită a unui eveniment, ce întârzie. [Pl.]

Rabelais, *François*, scriitor francez, n. pe la 1483 la Chinon, † 1553. Spirit universal, a studiat teologia, medicina, anii din urmă ai vieții îi petrecu ca paroh (curé) în Meudon. E autorul celebrului roman »La vie de Gargantua et de Pantagruel«, în care R. combate spiritul evului mediu și propune modificări importante, mai ales în privința educațiunii. R. e un mare prozator, el a creat personaje vii, stilul său are culoare, mișcare. e de regretat însă abuzul ce îl face cu oare cari detalii grosolane și comice. R. a avut mulți imitatori.

Rabia, *Turbarea*, *Rabies canina*, *Lyssa*, *Idrofobia*, este o boală traumatică, infecțioasă, acută, mortală, cu incubatiune lungă, cu localizarea principală a virusului și a leziunilor în sisteniul nervos. Virusul turbării este fix și se transmite

omului prin mușcătura unui animal turbat, căne, pisică, lup, vulpe. Numai o parte din mușcăturile animalelor turbate infectează pe omul mușcat, mușcăturile părților corpului acoperit cu vestimente nu au obiceiuit consecințe grave, căci dintele animalului se șterge și balele virulente rămân pe vestimente. La animale se poate face diagnosa repede a turbării prin prezența în mîndușă și în bulb a nodulelor rabice, formate din celulele embrionale, descrise de V. Babeș și de G. Marinescu. Mușcăturile lupilor turbați sînt mai periculoase decît cele ale cânilor turbați, lupul apucă cu dinții părțile superioare ale corpului, mai ales obrazul, și produce și la părțile inferioare ale corpului sfașieturi, ruperi profunde, de vreme ce cănele mușcă obiceiuit numai extremitățile inferioare, fără a sfășia musculatura. Turbarea a fost cunoscută deja în antichitate, Egiptenii, Ovreii, Grecii și Romanii sciau despre existența acestei boale, Aristotele cunoșcea transmiterea ei prin mușcătura cânilor turbați și Celsus a descris-o sub nume de *Idrofobie*. În literatura română găsim turbarea menționată deja în *Legenda lui Avram*, aflată în arhiva statului din București, în traducțiunea română făcută în secl. XVI, în care *Legenda* se recomandă leacuri contra mușcaturii de căne turbat (B. P. Hașdeu). Descântecurile și doctoriile populare vechi în contra turbării probează, că poporul cunoaște de mult această boala. Obicinuit turbarea apare în a doua lună după mușcătura, de rare ori mai târziu; ea este câte odată precedată de dureri în cursul nervului afectat prin mușcătura, cari dureri merg dela cicatricea mușcăturii spre centru, de melancolie, frică, insomnie, durere de cap. Simptomul caracteristic al infecțiunii rabice constă în spasimul idrofobic, înghițirea, chiar simpla vedere a apei provoacă spasmuri ale faringelui și laringelui. Toate senzațiunile sînt exagerate, cel mai mic curent de aer dă naștere la spasmuri respiratorii ori convulsivni, organele vederii, ale auzului, ale mirosului devin foarte excitabile. Saliva curge din gura cu abundență, bolnavul scuipă mult, pielea se acoperă cu sudoare. Apoi apar accese tetanice, delire furioase, în cari bolnavul încearcă să muște pe cei cari îl încungură. Aceste accese se repetă de mai multe ori în timp de una până la două zile și bolnavul moare într'un asemenea acces sau după un period spasmotic urmează starea de colaps, periodul paralytic, care durează câteva ore și se termină cu moarte. În România legea sanitară din 1874 și legea de poliție veterinară din 1882 stabilesc măsurile de prevenirea turbării: prinderea și omorirea cânilor vagabunți, organizarea vînatoarelor de lupi, izolarea animalelor mușcate, prinderea și uci-

derea cânilor și lupilor turbați și a altor animale turbate, căutarea urgentă a oamenilor mușcați de un animal turbat. În unele alte state se impuținează numărul cânilor printr'un imposit special. Botnița nu dă garanții suficiente. Un câine suspect ori turbat trebuie să se închidă de timpuriu. La început turbarea cânelui uu se arată prin semne de furie, el e mai trist și tăcut, fuge de lumină, se viră prin locuri întunecoase, pleacă și iarăși se întoarce de se culcă, are halucinații, mușcă cu gura în vânt, se repede și urla ca și când s'ar lupta cu alți câini, mușcă în dreapta și în stânga, roade lemne, scaune, încălțăminte, inghite paie, sticle, cuie, chiar murdăriile lui, îi curg bale din gură, glasul devine răgușit. Mai este un fel de turbare numită turbarea mută, fără furie; cănele bolnav de această formă a boalei nu latră, nu urlă, ține gura căscată și îi curg bale dintr'nsa, limba fiindu-i atârnată se uscă, crapă, se murdăresce. Este util, ca îndată după mușcătura să se desinfecteze ori sa se cauterizeze rana. În toate cazurile de mușcatura omului dela un animal turbat recurgem la tratamentul antirabic, prin injectarea repetată în corpul omenesc a substanței neuroase a unui animal infectat artificial cu virusul turbarii; la început se fac injecțiuni cu un virus mai slab, și se progresează treptat la un virus mai forte, după ce organismul a fost pregătit pentru suportarea lui. Tehnica acestui tratament antirabic, inventată în 1881—82 de L. Pasteur, a fost perfecționată de V. Babeș și de alții. Regatul român posedă două servicii, cari produc vaccinul antirabic și caută oameni mușcați de animale turbate, spre a preveni ivirea turbarii la om, unul la București, formând o secțiune a Institutului de Patologie și de Bacteriologie dirigeat de V. Babeș, altul mai mic la Iași, dirigeat de E. Puscariu. Acest tratament promite numai atunci un succes, când n'au trecut multe zile dela mușcatura. Din cei supuși la acest tratament mor foarte puțini, de vreme ce din cei necuțați mor din oameni mușcați de lupi turbați 70—80%, din cei mușcați de căni turbați 14—16%.

[I. Felix.]

Rabic, ce se ține de turbare. (v. Rabia.)

Rabin, preotul sau capul unei comunități evreiesci; în unele țeri în același timp și învățator. Derivat din vechiul ebraic Rabbi, învățator și titlu de onoare al cunoscătorilor de legi și scrip-turi, ca și doctor sau magistru; mai târziu epitet de politeța, ca »domn« actual. *Limba rabinică* e limba Talmudului, dezvoltată din vechea ebraică prin adoptarea de cuvinte și forme arameice, arabice și unele grece și latine. (v. Iudaica literatură. Pentru studiul ei: *Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum*, nouă ed. de Fischer. Leipzig, 1866—74; *Analecta rabbinica* de Reiland, 1702; *Rabbinismus* de Cellarius, 1684; *Grammatik des Neuhebräischen* de Siegfried și Strack. Leipzig, 1884.)

Răboj, ravaș, un beț, pe care creștau țeranii nesciutori de carte diferite semne compuse din linii drepte, cruci, etc., cari țineau locul cifrelor. Acum îi folosesc mai numai ciobaii bătrâni.

Răboru, (*Roboru-Halabur*), *Iancu*, v. art. Banat. (I, pag. 384.)

Rabulist, (*lat.*) incurcă-treabă; cel ce inter-vertesce înțelesul unui lucru; flecar.

Rahutin, *Roger conte de*, general și scriitor francez, n. 1618 în Epiry (dep. Nièvre). A înaintat repede în armata franceză; dar îndușmanindu-se cu mareșalul Turenne, a trebuit să părăsească armata. A mers la curtea lui Ludovic XIV; aici a cădut în disgrăție pentru o poezie satirică asupra dragostei regelui. A fost mai mulți ani închis și în Bastilă. Abia după 16 ani și-a recăpătat deplina libertate. † 1693. Scrieri: *Mémoires*, 2 vol., 1696; *Lettres*, 7 vol., 1697.

Rac, (*Astacus fluviatilis*), animal de riu din clasa Crustaceilor, ord. Decapodelor, subord. Macrurilor. Acoperit peste tot corpul cu o crustă calcaroasă tare, cenușie-verzui, care devine roșie când e furt sau fript. Cap unit cu torace într'un cephalo-torace, terminat la partea anterioară cu uu virf triunghiular. El are 2 antene mari și 2 mici; la baza celor mari sunt 2 org. mici, alburii, org. auditive; în afara lor sunt 2 ochi pedunculați. Pe partea inferioară are orificiul bucal cu 7 părechi de piese ce compun armatura bucală. Ventral are 5 părechi de picioare, din cari cea anterioară e în formă de clește și servește la prins. Sub crustă, la baza picioarelor și ultimelor piese bucale, sunt 18 părechi brachii, cari servește la respirat. Cephalo-toracelui îi urnează abdomenul (coada) compus din 7 inele, ultimul în forma de inotatoare. Sunt animale unisexuale și se înmulțesc prin ouă, ce femela le ține cu nisee piciorușe puțin dezvoltate pe partea ventrală a coșii. El înoată înapoi, trăiesce prin toate rurile și iazurile noastre și e mult cautat pentru carnea lui gustoasă.

[I. P. Voitești.]

Rac, (sau *Cancer*), 1) constelațiune din zona zodiacului în emisfera boreală; 2) un semn al zodiacului ♋. În această constelațiune se găsea pe timpul lui Hiparc solstițiul de vară, acum însă nu mai coincide semnul zodiacului cu constelațiunea R. și nu trebuie confundate aceste două noțiuni.

Rac, (med.) termen popular pentru cancer (v. ac.), usitat în Trans.

Răcăciuni, com. rur. în Rom., j. Bacau, compusa din 5 căt. cu 2201 loc., 3 biserici, din cari una cat., și 2 școale. Teritoriul com. e strabatut de calea națională și de calea ferată cu stație în loc. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Răcăjdia, (magh. *Rákosd*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoarei, cu 940 loc. (673 Magh., 264 Rom.), cari au aparținut fostului regiment rom. I de graniță.

Răcari, com. rur. în Rom., j. Dolj, compusă din 2 cat. cu 1004 loc. Aici se ved urmele unei vechi cetăți.

Racașdia, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2975 loc. Rom.; stațiune de cale ferată.

Răcățel, *Răcățel*, *Răcățel* (*Hyla arborea*), v. Buratec.

Racem, (botan.) ciorchin, strugure, un fel de inflorescență indefinită, compusă dintr'o axă principală, de pe care ies axe secundare egal de lungi, distanțele dintre ele fiind cam egale cu lungimea lor; dacă axele secundare poarta florile, R. e *simplic* (Coacaz, Sălcâm); dacă florile sunt pe axe de ordiue superioare ieșite din cele secundare și așezate tot în R., atunci acesta e *compus* (Strugure, Liliac).

Racemos, (botan.) un mod de ramificație al axei plantei (radacina, tulpină), atunci când axa principală poartă axe secundare mai scurte ca ea; s. e. tulpinile de Brad, Molift, etc.

Racheta, un tub de hârtie comprimată sau metal, umplut cu materii explozibile, la care se dă foc cu un fitil. R. pot servi ca semnale pe câmpul de bătaie. De obicei ele se întrebuințează mult la diferite serbări ca artificii.

Rachila, fca mai tinără a lui Laban, devenită soția patriarhului Iacob; a născut pe Iosif și pe Beniamin.

Răchita, numele popular al speciilor: *Salix fragilis* L., *Salix purpurea* L., *Salix viminalis* L. (v. ac.) *R. albă* sau *R. mlaje*, numiri populare ale plantei *Salix incana* Schrank. *R. moale* sau *R. puturoasă*, numiri populare ale plantei *Salix Caprea* L. (v. ac.) *R. roșie*, *Salix purpurea* L. (v. ac.)

Răchitarul, (*Cossus ligniperda*), flutur de noapte din fam. Cossidelor, de culoare sur-negru, cu pete castanii. Larva lui traiesce în tulpinile rachitelor și plopilor. Distanța dintre aripile dinainte a fluturului este de vr'o 65 mm.

Răchitica, (botan.) v. *Elaeagnus*.

Rachitis, *Rachitism*, afecțiune a dezvoltării scheletului osos, produsa de turburări nutritive, consistând mai ales în faptul, ca transformarea osoasă este mai lentă decât formația substanței de tranziție dela cartilaj și periost la os, sau aceasta substanța din urma se produce mai repede ca în starea normală. R. este cel mai frecvent în primele 18 luni ale vieții. Oasele capului prezintă uneori diformări caracteristice și anume se simt zone mai puțin rezistente decât restul osului, dela 1—3 cm. de diametru (cranio tabes). Fontanelele (spațiurile oaselor) nu se consolidatează ca în stare normală, fruntea este prominentă, tot capul marit de volum, are forma patrată. Dinții nu apar decât târziu și chiar atunci sunt neregulați, se strica curând. Mai frecvente sunt diformățiunile toracelui. La unirea coastelor cu cartilajul lor se simt noduri pronunțate. Coloana vertebrală și basinal pot fi diformate, fapt, care la femei poate opune un obstacol în timpul născerii (la faceri). Membrele la extremitățile lor sunt îngroșate, în acelaș timp sunt diformate în toata lunginea lor. Membrele inferioare împreunate au forma unei parentese sau al literei D, K, X. Copiii rachitici au stomacul dilatat, sufer de bronchite, convulsii, de spasmul glotei. Invața sa unible târziu. Diformățiunile osoase renân ca un semn neșters al rachitismului. R. se poate confunda cu hidrocefalia, cu sifilisul ereditar cu atât mai ușor, cu cât copiii sifiliticilor pot deveni rachitici. Pentru a preveni rachitismul trebuie supraveghiata hrana copiilor de ția. Boala constituita, se vor întrebuința băi de sare și în interior fosforul până la un miligram pe ȳi, pe lângă o hrana suficientă și rațională. [E. Felix jun.]

Răchitoasa, con. rur. în Rom., j. Tecuciu, situata pe valea Zeletinului; se compune din 4 cat. cu 1605 loc. (Dict. geogr. 1897), 2 biserici și 1 școală. Biserica din satul R e fosta manastire, zidită la 1697 de marele spatar Ilie lanaki și de soția sa Teofana, sora lui Mihaiu Racovița. Aici s'a păstrat o frumoasă colecțiune de cărți slavonesci, manuscriso și tipărituri grecesci și românesci. La 1872 chilile din curtea

mănăstirei au fost transformate în asil pentru infirmi.

Rachitova, con. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 974 loc. Români.

Rachiu, numirea generală a diferitelor beuturi alcoolice destilate, produse din fructe și din must de fructe, supuse la fermentația alcoolică, din vin, din drojzii de vin, din țescovină; ca product al industriei mari din cereale, cartofi, sfeclă; din diferite alte rădăcini, din melasă, din trestia de zahar. R. ordinar se prepară din alcoolul marei industrii prin simplă diluare cu apă sau și prin aromatizarea cu ierburi aromatice, cu oleiuri eterice, cu esențe artificiale, sintetice. După materia bruta, din care a fost fabricat, și dupa aroma se dau R.-lor diferite numiri: R. de vin se numesce cognac, cel de prune țuică, cel din melasa și din trestie de zahar runi, cel din orez arac, cel aromatizat cu ismă ori cu anason se numesce R. de ismă ori de anason. Din toate beuturile alcoolice sunt R.-le cele mai concentrate, cele mai bogate în alcool și prin urmare cele mai periculoase, cele cari produc mai adeseori alcoolismul cu consecințele sale: degradarea fisica, morală și economica a consumatorului, degenerarea progeniturii sale. La aceasta contribuie și împrejurarea, că în R. se gasesc adeseori pe lângă alcoolul pur etilic și alcooluri superioare mai toxice, ca alcool amilic, butilic, propilic, apoi aldehizi și furfuroli. Aparatele moderne de destilare fracționata înlesnesc departarea acestor impurități, de vreme ce cazele primitive de fiert țuica ale multor mici agricultori produc un R. foarte otrăvitor. Afara de instalațiune mai contribuie la infectarea R.-lui materialul de fabricațiune: prunele rău conservate, în parte putredite, drojdiile și țescovina întrate în fermentațiunea acida, dau nasceră mai multor impurități toxice decât materiile prime curate, nedescompuse. Multe imitațiuni de țuică și de cognac, fabricate din alcool etilic bine rafinat cu un nic adaus de esențe aromatizatoare artificiale, constituie o beutura mai curata decât țuicele și cognacurile numite naturale, dar preparate fara îngrijire și cu instalațiuni primitive. În regatul ioniân legea sauitară din 1893 ordona, că numai alcoolul etilic perfect rafinat poate servi pentru prepararea de beuturi alcoolice, și Regulamentul asupra privegherii sanitare a alimentelor și beuturilor din 1895 prescrie, ca nu se pot aduce în localul de debit destilatele dobândite la începutul ferberii (cap, Vorlauf) bogate în eter acetic și în aldehizi, nici destilatele dela finele destilațiunii (coada, flegma) bogate în aciți, în alcoolii superiori și în furfuroli, ca alcoolul care servesce pentru prepararea de R. trebuie să conțină cel puțin 95% alcool etilic și cel mult 5% apa, să nu cuprinda alcoolii superiori în cantitate mai mare de 0.20%, aldehizi decât 0.020%, furfuroli decât 0.010%, ca suma acestor impurități sa nu treacă preste 2 volume la 1000 vol. alcool, ca R.-le ordinarie și țuica sa nu conțină decât cel mult 35% alcool, ca este interȳis a se aromatisa R. cu esențe artificiale, cari conțin alcoolii superiori, aldehizi, furfuroli, alcool melitic, nitrobenzole, cu eter nitros, nitric, etilic, metilic, amididric, cu chloroform, a-i adauga zaharina, materii colorante vatenatoare. v. Alcool, Alcoolismul, Basamac. [I. Felix.]

Racl, comună rur. în Rom., j. Gorj, compusă din 3 căt., cu 1722 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Racine, (*Jean*), celebru poet tragic francez, n. 1639 în La Ferté-Milon, † 1699 la Paris. A fost crescut la mănăstirea Port-Royal. Prima sa lucrare »Thébaïde« e cu totul sub influența lui Corneille. Tragedia »Andromaque« (1667) avu un succes colosal și însemnează ivirea unei arte noue în literatura franceză. A publicat apoi rând pe rând tragediile: »Britannicus«, »Bérénice«, »Bajazet«, »Mithridate«, »Iphigénie«, »Phèdre«. La cererea d-nei de Maintenon scrise »Athalie« și »Esther«, tragedii cu subiect biblic, compuse pentru școala de fete dela St. Cyr. R. e poetul amorului inepetuos, gelos, adesea crininal. Limba lui R. e elegantă, pură, de o armonie musicală.

Racla, (cutiă, ciboriu), vas sacru de aur, argint sau alt metal nobil, servesece spre conservarea sf. cuminecaturi și a sf. agneț. Are forma unui scrinui sau a unui turnuleț, iar în vechime avea forma unei stelute ce atârna deasupra mesei altarului.

Raclawice, sat în guvernarn. ruso-polon Kjelzcy; aci a batut Kosciuszko pe Ruși la 4 Apr. 1794.

Răcoasa, com. rur. în Rom., j. Putna, compusă din 3 cat., cu 2162 loc., 5 biserici și 1 școală. (Marele Dict. geogr. al Rom.)

Racocea, *Toader*, publicist român, n. 1780 din părinți nobili rezeși sau mazăli, în Carapciu pe Ceremuș în Bucovina, făcu în Cernăuț un an din cursul preparandial în 1798; apoi gimnasiul la Cluj și la Stanslaw în Galiția, în 1805 translator rom. în Cernăuț la guvernul districtual al Bucovinei, de unde se strămută cu titlul de translator guvernial i. r. la guvernul galițian din Leina (Lemberg) în 1815. Aici intră, prin Ioan Budai Deleanu în mișcarea naționalistă literară de pe timpul acela; publică 1817 un apel la prenumerare pentru o foaie literară, ce voia sa o publice. Din lipsă de prenumerați însă și din cauza altor piedeci foaia apărū abia la trei ani sub titlul de »*Chrestomaticul Românesc*«, sau Adunare a tot felul de Istorii, și de alte faptoși, scoase din Autorii dipe osebite Limbī. Pe anul 1820. Parte întâia. S'au tălmăciț decataț Theodor Racoce, k. k. Talmaciū a Guberniī de Galiția. Cernăuț. S'au tipărit și sē afla la Petru Ecart. Typograf Craisului Bucovinei. † 24 Ian. 1822. [Dr. I. G. Sbiera.]

Racova, com. rur. în Rom., j. Bacau, compusă din 5 cat., cu 1731 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Racova, (*Rahova*), plasă în Rom., j. Vaslui; aici s'a dat fainoasa luptă în Iannarie 1475 între Stefan cel Mare și Turci, în care Moldovenii au ieșit învingători. În aceasta luptă o armată mica de 47,000 oșteni a învins pe alta de 120,000 într'o vale, ce era acoperită cu codri seculari. (Cf. Marele Dict. geogr. al Rom., și A. D. Xenopol, Ist. Rom. II 319.)

Racovița, 1) *R.*, com. rur. în Rom., j. Argeș, în apropiere de Olt, compusă din 6 cat., cu 551 loc., 3 biserici și 1 școală. Pe teritorul com. se găsesc ruinele unei vechi cetăți și ale unui turn de piatra. 2) *R.*, com. rur. în Rom., j. Muscel, compusă din 4 cat., cu 1349 loc., 2 biserici și 2 școli. Comuna e străbatută de calea ferată Golești-Câmpulung și de șoseaua națională în

aceeași direcțiune. 3) *R.*, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, întemeiată pe ruinele cetății romane Sargidava, ale cărei urme se ved încă; are 587 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Racovița, 1) *R.*, com. rur. în Trs., cott. Sibiu, cu 1560 loc. Rom. 2) *R.*, com. rur. în Banat, cott. Timiș, cu 1892 loc. Români.

Racovița, familia de origine moldovenească, care a dat mai mulți domni Moldovei și Munteniei în epoca Fanarioților.

1) *Mihaiu R.*, câștigă domnia Moldovei în 1704 fiind recomandat la Constantinopole de Constantin Brâncoveanu, care era în vrășniășie cu Antioh Cantemir. M. a fost aspru la punerea și strângerea dărilor și în 1706 îi luă locul Antioh. În 1707—1709 câștigă iarăși domnia, pe care o pierde, căci Brâncoveanu îl denunță la Constantinopole, că a intrat în tuțări cu Rușii. În a treia domnie stă dela 1716—27 și a avut să suferă împreuna cu țeara de resboiul austro-turc (1716—18). Lacom, jefuitor, »este o figură respingătoare.« Dela 1730—31 domn în Muntenia și tot aci dela 1741—44, când provoacă pribegirea a 15,000 de familii.

2) *Constantin R.*, domn în Moldova (1749 până 1753 și 1756—57) și în Muntenia (1753 până 1756 și 1763—64), fiul lui Mihaiu, a fost condus de un Grec vestit în jefuirea țerilor, Iordache Stavarache, ceea ce a provocat rescoala în țeară.

3) *Stefan R.*, fiul lui Constantin, domn în Muntenia (1764—65), condus tot de Grațul Stavarache, a provocat o rescoala pentru silnicia, cu care se stringeau dările. Pierdând încrederea la Turci Stavarache a fost gătuț, iar domnul destituț.

Racoviță, *Dimitrie*, boier moldovean, fratele lui Mihaiu R., a adus o navală a Tatarilor în timpul domniei lui Grigore Ghica (1727—33), care respinge pe Tatari și obține despăgubiri dela ei. Dimitrie fuge apoi la Constantinopole și se întoarce în țeara, unde este iertat de domn.

Racovița, 1) *R.*, *Nicolae*, n. 1838 în Bucuresci, † 1894 în Roma, și-a făcut studiile juridice la Berlin, unde studiă și fratele său mai mic Ioan, care, dupa ce a omorât în duel pe socialistul Lasalle în Aug. 1864, s'a căsătorit cu Elena de Dönniges, (în cauza duelului cf. *Meine Beziehungen zu Ferdinand Lasalle de Helene von Racowitza*, ediț. 7. Breslau, Leipzig, Schottländer, 1879), apoi a intrat în administrația justiției din România și a fost 3 luni ministru de culte în cabinetul Ioan Ghica, demisionat după mișcarea de stradă din 11 Martie 1871. (Cf. T. Maiorescu, Discurs. parlam., vol. I, p. 26 și 33.)

2) *R.*, *Nicolae D.*, n. 1820, † 1896 în Bucuresci, fost ministru al cultelor în cabinetul N. Kretzulescu (1862).

3) *R.*, *Dimitrie D.*, publicist, n. 18 Oct. 1868 în Buzău, † 1892. A publicat în »*Revista nouă*« numeroase studii asupra teatrului din Bucuresci.

4) *R.*, *Emil Dr.*, naturalist, n. la Iași 1868, la 1886 a mers la Paris, unde a luat licența în drept, și apoi la Sorbona în științele naturale. 1897 a participat la expediția antarctica belgiană, studiând fauna și flora marilor dela polul sud. Este subdirector al laboratorului de științe nat. la Sorbona.

Racovițeni, com. rur. în Rom., j. R.-Sărat, compusă din 5 căt., cu 2298 loc., 3 biserici și 2 școli. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Rașa, comună mică în Țeara Oașului, cu 1500 loc. Români. După tradiție a locuit pe aici Pinteza viteazul.

Raț —, v. *Raz* —.

Rada, tipul femeii române vesele, glumețe, șoharnice, cântată în balada cu acelaș nume din colecțiunea »Poesii populare ale Românilor«, adunate și întocmite de Vasile Alexandri; precum și de George Coșbuc în »Balade și idile.«

Rada, (marină) un mic golf de mare, bine adăpostit în contra vânturilor și a valurilor, cu fund de namol sau nășip și cu adâncime îndestulitoare, 8—10 m. pentru a pute permite vaselor să între la adăpost și sa stee la ancoră. [S. B.]

Rădăcina, (botan.) un membru dela plantele vasculare (Fanerogame, Pteridofite). Se desvoaltă în genere în pământ, dar și în apa (Lintița) sau în aer (Iederă, Orchidee epidendre); uneori lipsesc (Bradișul de apa, Salvinia). La Phanerogame R., care se desvoaltă din radica embrionului, se dăce principala sau *pivot*; pe ea nasc în mod endogen R. secundare, terțiare, ș. a., cu un singur cuvent dăse *radicele*. După felul cum se face ramificarea R. se disting: *R. pivotante* (v. ac.); *fasciculate*, când pivotul e foarte scurt sau absent, iar celelalte R. secundare, etc., mult desvoltate (graminee); *dichotome* (v. ac.) (*Se-laginella*, *Lycopodium*). După locul, unde nasc, se disting: *R. normale* (R. primare, secundare); *laterale*, cari ies din vecinatatea frunzelor și mugurilor; *adventive* (v. ac.). R. subterane și acuative au la vîrf o scufie sau calyptra (v. ac.), iar ceva mai sus de vîrf o regiune provăduta cu peri absorbanți, *regiunea piliferă*. R. subterane serva a fixa planta de pământ și a absorbi de aci apa cu sarurile minerale și organice dizolvate în ea; R. acuative au asemenea funcțiunea să absorbă; cele aeriene absorb vaporii de apă din atmosferă. Alte R. mai serva și ca suport pentru plantă, ca R.-le în forma de ghiare (*fulcrante*) dela Pandanus; cele în forma de coloane, stâlpi sau pereți (*columnare, parietiforme*) de Ficus, Palmieri; cele ca nisce cărlige dela Edera, etc. Când e tinără R. are structură primara cu scoarța și cilindru central, fiind fascicule conductoare liberiane și lemnoase alterne; când îmbetrănesc structura R. se complică, apropiindu-se de a tulpinelor aeriene lemnoase. [S. Ș. R.]

Rădăcina, în gramatică vorba primitivă, din care se formează toate flexiunile și derivațiunile unui cuvânt.

Rădăcină, în matematică numărul, care ridicat la o anumită potență (v. ac.), adevă înmulțit de anumite ori prin sine însuși, este egal cu un număr dat. Astfel numărul 2 este rădăcina a 2-a a numărului 4, a 3-a a numărului 8, a 4-a a numărului 16. A trage R. din un număr dat, înseamnă a afla numărul, care ridicat la o anumită potență, ne dă numărul dat. În

semne: $\sqrt[n]{a} = \alpha$, dacă $\alpha^n = a$.

Radagaisus, (*Ratiger*), căpetenie de seminții germane; a asediat în 404 d. Chr. Florența cu 200,000 oameni, dar fû bătut și ucis în anul urmator de Stilicho.

Radamas, la Slavi un ăeu judecător din lumea de jos (v. *Rhadamantys*); șede la dreapta ăeului Pohlus.

Radașca, insect, v. *Lucanus cervus*.

Rădășeni, com. rur. în Rom, j. Suceava, compusă din sat. R. și Lămășeni, cu 2721 loc. (Dict. geogr. 1894), 3 biserici și 2 școli. În sat. R. este o biserica, a carei temelie a fost pusă de Stefan Tomșa Vodă; tot aici a existat în vechime o școală preotească. Perele și merlele din R. sînt foarte cautate.

Rădăuți, oraș în Bucovina, situat pe malul stîng al riului Sucevița, cu 12,000 loc., fiind și reședința județului cu acelaș nume. Județul R. este situat între j. Siret și Storojineți spre nord și între j. Sucevei și Câmpulungului spre sud; este cel mai mare județ din Bucovina. Locuitorii orașului sînt în majoritate Români. Până la 1781 R. a fost reședința episcopală, care în acest an a fost mutată la Cernauf. Orașul R. este foarte vechiu. Cu înființarea episcopiei sub Alexandru cel Bun R. se ridică repede la un oraș, favorizat și prin înființarea mănăstirei Putna în apropiere. Astăzi R. sînt reședința căpitanului județan, a judecătoriei de județ, percepției, școlii de meserii și a gimnasiului real superior cum și a hergheliei împărătesci, ale cărei moșii de agricultură și viticultură model se întind pâna aproape de mănăstirea Putna și apoi luând direcția spre sud pâna la muntele Lucina. În R. se mai află cea mai veche fabrică de hârtie și o fabrică de chibrituri. Are o biserică românească, fosta catedrală episcopală, și o biserica catolica.

Rădăuți, com. rur. în Rom, j. Dorohoiu, formată din satele Iznovațul și R. și tirgușorul R., avînd o populațiune de 3160 suflete, 2 biserici, 1 școală și 6 sinagoge. Reșed. comunei e tirgușorul R., unde în fiecare Dumineca e și de tirg.

Rădesci, com. rur. în Rom., j. Tutova, cu 1414 loc., 1 biserica și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Radesyge, (med.) morb endemic în Scandinavia. După parerea unora nu e altceva decăt Syphilis învechit, după a altora e un amestec de Syphilis, Lupus și Lepra. Se manifestă în mari destrucțiuni ale pielii.

Radetzky, *Ioan Iosif*, conte, mareșal de câmp austriac, n. 1766 în Trzebnitz în Boemia, a luat parte la resboaiele în contra Turcoilor din 1793, din Olanda și din Italia. În 1800 excelează cu un regiment de cuirasieri la Hohenlinden; asemenea în batalia dela Wagram 1809. Pe timpul resboaielor aliaților contra împăratului Napoleon R. a fost în 1813—14 șeful statului-major la Schwarzenberg, iar în 1815 la armata rhenană de sus. În 1831 primesce comanda armatei austr. în Italia sup. și avansează 1836 la rangul de mareșal de câmp. În 1848 constrins sa parăsească Milano, câștigă bataliile dela Santa-Lucia, Sommacampagna, Custoza și Volta, și încheie armistițiu cu regele Carol Albert. În primăvara 1849 abdice regele armistițiului, dar R. câștigă bataliile dela Mortara și Novara, ocupa Veneția și susține cu multă energie domnia austriacă în Italia de nord. În 1857 R. trece la pensie și † 5 Ian. 1858 în Milano. I-s-a ridicat frumoase monumente în Praga și Viena. [S. v. Herbay.]

Radetzky, *Fedor*, *Fedorovici*, general rus, n. 1820 în Cazan, a fost în 1849 în Ungaria

șeful statului-major al lui Rüdiger. În războiul ruso-româno-turc a fost comandantul corpului 8 rus, apărând cu succes pasul Șipca. Ca comandant al armatei centrale rusești, constrânge la 9 Ian. 1878 armata turcească, care apăsese pasul Șipca, să deponeze armele, iar un timp după aceea intră în Adrianopol. În 1882 a fost guvernor general în Charcow, de unde nu preste mult s'a retras la pensie. † 26 Febr. 1900 în Odessa.

Radial, ce emite raze, ce are forma de raze, ce se ține de radiu.

Radian, 1) *R., Ioan*, n. 1864 în Filipesci, j. Prahova; studiile liceale le-a făcut în București la liceul Mateiu Basarab; la 1887 doctor laureat în medicină și licențiat în farmacie dela universitatea din București; la 1889 doctor în științele fizice dela Geneva; dela 1889—96 profesor de chimia analitică la școala superioară de farmacie din București; † Iunie 1896 în Elveția. A publicat: Istoria naturală medicală a plantei *Clethratis vitalba* (1888); Recherches sur la composition de quelques Schistes ardoisiers. Genève, 1889; Tratat de chimie analitică calitativă (1892); Studiu asupra compoziției chimice a Leandrului (1892), etc.

2) *R., Simeon*, fratele precedentului, n. 1871 în Vălenii de munte; studiile liceale le-a făcut în Ploiești; la 1894 licențiat în științele naturale dela universitatea din București; dela 1893 atașat ca preparator la institutul botanic din București; se ocupă în special cu studiul Musciueelor din România. A publicat: Contribuțiuni la flora bryologica a României, I în Buletinul erbariului institutului botanic nr. 1, 1901; II în Publicațiunile societății naturalistilor din România nr. 2, 1901.

Radiant, puncte ale cerului, dela cari par a veni caderile periodice ale meteoritelor.

Radianu, *Boicea*, n. 1820 în Craiova. Ia parte la revoluția din 1848 și este comisar al guvernului provisor în j. Romani. Este unul din întemeietorii partidului liberal din Oltenia, al cărui șef stă până la moarte. Numit prefect al j.-lui Mehedinți de locotenența doamnă în 1866, saluta cel dintâiu pe principele Carol la sosirea lui în țeara. Numit imediat apoi consilier la curtea de apel din Craiova, concetățenii săi îl aleg continuu deputat. † 1873.

Radiare, emiterea de raze.

Radiare, (calor.) un fel de propagare a căldurii. Anume căldura de comin trece dela corp la corp, va să zică dela primul la al doilea, dela al doilea la al treilea, ș. a.; dar sînt și cazuri, când dela primul trece la al treilea sau la al patrulea. Felul de propagare din urmă se numește R., s. e. căldura solară trece prin aer fara să-l încălzească decât în măsura mica, și vine de încălzește pamântul. Corpurile, ce lasă trecere liberă razelor de căldura, se numesc *diateermane*, celelalte *atermane*. Diatermane sînt: aerul, sarea, sticla, silviul, ș. a., cele mai multe însă sînt atermane.

Radiate, (zool.) animale nevertebrate, ale căror organe sînt așezate în forma de raze în jurul corpului. (v. Coelenterate.)

Radical, »dela rădăcina«, este atribut caracterisator pentru modul de gândire și de lucrare, care caută a străbate în firea lucrurilor până la rădăcina (causa, rațiunea) lor. »Rău radical« a

numit Kant înclinația omului mai mult spre rău decât spre bine, ca consecință a păcatului strămoșesc. În politică se numește *Radicalism* sistemul, care ține la o reformă radicală și completă a instituțiilor unei țări și a ordinii sociale. [Pl.]

Radical, în chimie complexe de atome sau resturi de combinațiuni, cari, ca și elementele, trec nealterate prin schimbări chimice.

Radican, (matem.) număr, din care este a se trage rădăcina (v. ac.).

Radicala, v. Embriou.

Radigast, idolul de frunte al Venților. În Rhetra a stat între simboalele lunii de sus și celei de jos, adică la mijloc între cer și pamânt, personificând aerul și pe cap purtând o pasere (locuitorul aerului). Mitologii slavei l-au identificat cu Mercurius și l-au asemănat cu Vișnu. Dar R. a fost și zeu al războiului, având atunci un cap de bivou pe piept ca pavăză, iar pe cap un vultur cu aripile întinse.

Radlofon sau *fotofon*, aparat ce mijlocesece transmiterea sunetului prin lumină. R. a fost construit de Bell și Tainter.

Radiometru, vîrtejniță mică, ale cărei foite sînt așezate vertical și de o parte sînt înegrite, ca să absoarbă mai bine razele de căldura. Fiind fețele înegrite de aceeași parte, razele absorbite pun vîrtejnița în mișcare de rotațiune.

Rădiul-Mitropoliei, com. rur. în Rom., j. Iași, situată pe partea dreaptă a Jiției și compusă din 7 cat. cu 1698 loc. (Dicț. geogr. 1888), 4 biserici și 2 școli.

Radius, (raza), în geom. jumătate din diametru (v. ac.).

Radix, (lat.) rădăcina. (v. ac.).

Radna, (*Maria Radna*), 1) com. mare în Ung., cott. Arad, situată în partea dreaptă a Mureșului în fața cu Lipova. Apare în anele vechi la 1477. Are 500 case, cu 2235 loc. Români gr.-or., puțini Magh. și Germani. Unul dintre locurile cele mai însemnate de rugă încă dela 1520. Mănuștirea imosantă e posesiunea Franciscaului. Pe vîrfu dealului se află un obelisc, ce eternizează memoria vizitei regelui Iosif II (1768). Sediul preturii, judecatoriei cercuale și al perceptoratului. Staț. cai ferate, oficiu postal; telefon. banca rom. »Mureșaul«.

2) *Radna, protopresbiterat gr.-or.* român, cu 37 parohii, cari unuieră cam 32,000 loc. v. și Rodna.

Radnorshire, comitat engl. în Walesul de sud, 1219 km², cu 21,790 loc. (1891); capit. Presteigne.

Radnót, v. Ierut.

Rădoesci, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1260 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Radom, guvernament ruso-polou, 12,352 km², cu 820,363 loc. (1897).

Radomir, comuna rur. în Rom., j. Romani, compusă din 2 cat., cu 647 loc.; 1 biserică și 1 școală. Pe teritoriul com. s'au găsit diferite anticități, de unde se deduce, că aici a fost o stațiune romană. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Radomir, țar bulgar, care a ajuns pe tron 1014 după moartea tatălui său Samuil. A fost îndată atacat de împăratul Bizanțului Basiliu Bulgaroctoul. R. a fost ucis (1015) de vîrfu său Vladislav Ioan, care i-a urmat pe tronul bulgar.

Radovan, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată aproape de inaltul drept al Argeşului; e una din cele mai mari comune rurale ale j.-lui, având 4600 loc., 1 biserică veche şi 1 şcoală cu un local frumos. La vest în marginea comunei, pe coasta dealului se văd ruine din palaturile Ghiculescilor, zidite de Banul Scarlat Ghica pe la 1769, şi cari aveau apaducte în regulă până la casele din mijlocul comunei, cari aşi servea de şcoală. (M. Dicţ. geogr. al Rom.)

Radovici, *Alexandru*, general rom., n. 10 Iunie 1832 în Bucureşti, intrat 1847 ca sergent în armată, ajuns general de brigadă la 1871. În resboiul de independenţă a comandat corpul al 2-lea de armată.

Radşputani, (*Radşputra* »Fii de regi«), popor aric, foarte răspândit în Hindostanul apusean (India); îşi deduce originea dela vechea castă a soldaţilor. Ţeara principală a lor e *Radşputana* sau *Radşastan*, între Indus şi Geamna, 336,038 km², cu 11.987,755 loc. (1891). Teritoriul e împărţit în 20 state cu un agent general engl.

Radu I, (*Negru*), domn al Ţării-Româneşti 1374—84. În chrisoavele fiilor săi Dan I (1384 până 1386) şi Mircea I (1386—1418), cum şi în cele ale domnilor următori mai vechi, el este numit numai *Radul*; abia în a doua jumătate a secl. XVI ş. u. el se afla numit, în chrisoave domneşti, *Negru Voevod* sau *Radul Negru Voevod*. Atributul *Negru* i-s'a dat în urma confuziunii facute cu *Negru Vodă* (v. ac.) al tradiţiei populare, legendarul descălecător al ţării în partea din resărit de Olt, considerat ca întemeietor al statului. Această confundare se datorează mai ales numeroaselor fundaţiuni bisericesti ale lui R., în urma cărora tradiţia monastică, glorificându-l ca fundator, i-a atribuit şi întemeierea statului. El este cunoscut ca fundator al manăstirilor Tismeana (săvârşita de fiul său Dan), Cozia şi Cotmeana (săvârşite de fiul său Mircea); el mai este numit şi ca ctitor al bisericii dela Câmpulung, cu mormântul tatălui său Alexandru († 1364), şi al bisericii domneşti dela Argeş, unde a fost înmormântat, ambele făcute mai înainte, dar probabil înzestrate şi de dînsul.

În domnia lui, Ţeara-Românească este arătată (în documente ungureşti) ca fiind independentă de Ungaria, după ce fratele său Vladislav (1364 până 1374), care recunoscuse suzeranitatea ungurească, îşi încheiă domnia în ostilitate cu Ungurii. Desfăcându-se de Ungaria, R. a trebuit să renunţe la posesiunea Severinului, Făgăraşului şi Amlaşului, stăpânite de Vladislav (v. ac.) ca feude ungureşti. Aceasta pare a fi dat naştere tradiţiei cronicelor Ţerii-Româneşti despre descălecatul lui R. N. din Anlaş şi Făgăraş, tradiţie formată după analogia descălecatului Moldovei din Maramureş. În cronică, »descălecătorul R. N.« este pus la 1290—1314; iar în biografia lui Nicodim dela Tismeana (contemporanul lui R.) el este arătat ca următor al fratelui său Vladislav şi ca predecesor al fiilor săi Dan şi Mircea, deci identic cu R. din 1374—84. Data cronicelor concordă, mai mult sau mai puţin, cu timpul lui »Thocomer« (v. ac.), tatăl lui Basarab Voevod, confundat de asemenea cu Negru Vodă al tradiţiei populare. Pe când tradiţia monastică dela Tismeana (cum se preseută

în biografia lui Nicodim, ca şi în chrisoave domneşti pentru această mănăstire) confunda pe R., fundatorul mănăstirii, cu Negru Vodă, tradiţia dela Câmpulung (cum se află în chrisoave domneşti pentru mănăstirea de acolo) numeşte »Negru Voevod« pe tatăl lui Basarab, al cărui nume este constatat »Thocomer«. La acesta din urmă poate să se raporteze data cronicelor pentru R. N.

Dela R. s'a păstrat o moneta cu inscripţie latină (+ M RADVL WAW + TRANSALPAI = Moneta Radul Waiwoede Transalpini), având pe o parte vulturul ca marca ţării, pe alta scutul dinastiei Anjou din Ungaria (un scut împărţit dealungul în două, în care în dreapta trei grindii transversale, în stânga două flori de crin). Acest scut, simbolisind suzeranitatea ungurească, s'a introdus sub Vladislav (dela care cunoaştem cea mai veche monetă a Ţerii-Româneşti) şi s'a păstrat şi sub R., cu toate că acesta nu mai era vasal unguresc. Mormântul domnesc din biserică domnească dela Argeş, pe a cărui piatră se mai cunoaşte o figură de om şi ornamentaţie cu motive de crin, atribuit lui R. N., este probabil al acestui domn. (Cf. D. Onciul, Originile Principatelor Române. Bucureşti, 1899.) [D. On.]

Radu II, (*Prazna glava*), domn al Ţerii-Româneşti 1424—27. Ca fiu (natural) al lui Mircea cel Betrân, el se ridică ca pretendent în contra lui Dan II (1420—24, 1427—31), fiul lui Dan I, care resturnase pe Mihail I (1418—20), fiul lui Mircea, şi isbuti a se face stăpân pe o parte de ţeară, pe la 1421. Din acest an sînt cunoscute documente şi dela R. şi dela Dan, cel dintăiu dându-le la Tirgovişte, cel de al doilea la Argeş, unul stăpânind partea resăriteană, celalalt partea apuseană a ţării. În 1424 R. resturnă pe Dan şi se menţiu în domnie, cu ajutorul Turcilor, până la 1427, când fu resturnat de Dan cu ajutorul Ungurilor. [D. On.]

Radu III cel Frumos, domnul Ţerii-Româneşti (1462—74). Fiul lui Vlad Dracul. A fost adus şi înălţat la domnie în locul fratelui său, Vlad Ţepeş, de către sultanul Mohamed II, la curtea caruia fusese lasat ostatec încă din copilărie. Fiind supus credincios al Turcilor, cărora le-a închinat ţeara, încheiând cu ei o capitulaţie (1467), a trebuit să se oştească cu Stefan cel Mare al Moldovei, care a nisuit multă vreme, ca pe tronul Ţerii-Româneşti să-şi aşeze un tovaruş vrednic în lupta sa contra Turcilor. Două au fost bataliile mai însemnate între aceşti doi voievođi români: una la Soci în 1471 şi a doua la Cursul Apei în 1473, în urma căreia R., batut, fugi la Turci după ajutor; iar Stefan, învingător, cuprinse cetatea Dâmboviţei (Bucureştii), luă de acolo averile domnului, pe doamna şi domniţa Maria (cu care Stefan, căsătorindu-se mai apoi, a avut pe Bogdan, succesorul său la tronul Moldovei) şi lasa ca domn al ţării pe Laiotă Basarab. Acesta însă n'a domnit decât o luna, căci R., întors cu ajutor turcesc, l-a alungat, pradând chiar până în inima Moldovei. A pierdut tronul pe la începutul 1474, când, probabil, a şi murit.

Radu IV cel Mare, domnul Ţerii-Româneşti (1496—1508). Fiul lui Vlad Calugarul. A fost asociat la domnie de către tatăl sau câţiva ani înainte de 1496, an în care acesta a parasit scaunul domnesc sau, mai probabil, a murit.

Foarte religios și țeara bucurându-se în mai tot timpul domniei sale de multă pace, s'a ocupat mai cu samă de biserica. A adus în țeară pe Nifon, patriarhul inazilit de Turci al Țarigradului, pe care l-a pus în fruntea bisericii ca să o organizeze. Și s'au facut oarecari așezări în biserica; dar patriarhul, însușindu-și prea multe drepturi, ajunse în neînțelegeri cu domnul și cu boierii săi și trebuî să parăsească țeara. R. a trăit în bune relațiuni cu Ungaria, dela care a cerut stăruitor, dar în zadar, prin mijlocirea Poloniei, sa i-se deo Făgarașul și Amlașul, ba chiar și Rodna, ținuturi pe cari domni roniâni le posedase altădată sub titlul de feude. Turcilor asemenea le fû supus și fû nevoit, la chiemarea lor, să meargă în două rânduri la Constantinopole, în 1504 și 1507, ca să facă mărturisiri de credință și sa se rescumpere de oarecari înviniri. Cătră sfîrșitul domniei sale, în Oct. 1507, purtă un resboiu cu Bogdan cel Orb, domnul Moldovei, în care fiind învins, puțin timp în urmă, la începutul anului 1508, muri și fû îngropat la mănăstirea Dealului, înălțată de dînsul.

Radu V Călugărul, domnul Țerii-Romănesci (1521). Cronica țerii îl numește R. Calugarul; el însă, înainte de domnie, se numia Dragonir Călugărul și în scurta vreme a domniei probabil Vlad-Voevod. Fû proclamat domn în regiunile Buzăului, de o parte din țeară în 1521, după moartea lui Neagoe Basarab și în contra fiului acestuia, Teodosie, lasat moștenitor al tronului sub tutela mamei sale și a unchiului său, puternicul ban Preda Craiovescul. Partisanii amânduror domni se întâlnesc la Țirgoviște, unde dându-se o luptă, banul Preda este învins și ucis, iar R. ajunge singur domn; câteva săptămâni stăpânește însă numai țeara, căci Mehmed-beiu venind în ajutorul lui Teodosie, acesta este restabilit în donnie, iar R. ucis.

Radu VI dela Afumați, domnul Țerii-Romănesci (1521—29). Fiul lui R. IV cel Mare și ginerile lui Neagoe Basarab, pe una din fetele caruia, pe Ruxanda, a luat-o în căsătorie. A fost ridicat la domnie de o parte a țerii, cea de dincoace de Olt, în mijlocul luptelor urmate pentru tron după moartea lui Neagoe Basarab, în 1521 în contra lui Teodosie și dupa împărțirea lui R. V Calugarul. Domnia sa se poate împărți în două perioade: perioada luptelor neîntrerupte purtate pentru susținerea tronului, pe care țeara i-l dase, și care ține până la începutul anului 1525, și perioada mai pacinică, în care, fiind recunoscut de Turci, domnește până la sfîrșitul tragic al vieții sale. În perioada ăntăia susține lupte nulte, mai mari și mai mărunte, mai ales cu Mehmed-beiu, care voia să se facă însuși stăpânitor Țerii-Romănesci. Mai adesea învingător, învins însă și el, e nevoit în mai multe rânduri să se adapostească în Ardeal, de unde cu ajutor dela Zăpolya și odată cu însuși voevodul ardelean în persoană, să între din nou în țeara pentru a alunga pe Mehmed-beiu. Piatra ce acopere mormântul acestui R. la mănăstirea Curtea de Argeș, mănăstire săvîrșită de el, pe care însuși, fiind încă în viață, a pus sa o sapsă, înșiră de toate 20 bataliile purtate de dînsul cu rivalii. Aproape toate sînt cu Mehmed-beiu; după ce a sfîrșit cu acesta, a avut însă de luptat cu Vladislav-Vodă și boierul Bădica, cari

amîndoi pe rînd ajung a pune mîna pe domnie, dar nu pentru vreme mai îndelungată. Domn legal în acest timp trebuie socotit tot R. VI dela Afumați. În perioada a doua, care începe cu 1526, când domnul a fost recunoscut și de Turci, R. nu e scutit de lupte, și anume chiar cu vecinul și cuminatul său Ștefăniță-Vodă al Moldovei. Rivalitatea între ei se nascu mai ales din cauza, că Ștefăniță ar fi voit să iee el în casătorie pe fica cea mai mică a lui Neagoe Basarab, Ruxanda, pe care o luă R. în căsătorie în Ianuarie 1526 și fiind-că domnul muntean adăpostea în țeara sa nisce pribegi moldoveni. Două năvăliri a trebuit să indure R. din partea Moldovenilor din cauza aceasta: una în Febr. 1526 și a doua în toamna aceluiași an. În timpul lui R. Ungaria a cădut în bătălia dela Mohaciu și domnul român ar fi putut profita din certele ce se iscară preste munți între Zăpolya și Ferdinand, dacă ar fi fost mai pregătit și mai bine informat. El însă se certă cu Brașovenii și Sibienii și ținea cu Zăpolya, când acestuia îi mergea rău, și cu Ferdinand, când lui Zăpolya îi mergea bine. Totuși acesta din urmă i-a dat în stăpânire, cu titlu de feude, Vișul de jos și Vurperul (Alvincz și Borberek). Sfîrșitul lui R. a fost tragic. O sanie de boieri resculați strinseră oaste la Slatina și porniră spre Țirgoviște, contra domnului. Acesta surprins nepregătit fugi spre Craiova, la puternicul Ban Păru Craiovescul; dar în drum, la Râmnicul Vâlciei, e ajuns de călareții dușmanii și tăiat împreună cu fiul său Vlad, în ziua de 2 Ian. 1529, în biserica Sf. Gheorghe de lângă țirg. R. e îngropat în bis. Curții de Argeș alături de socrul său, Neagoe Basarab.

Radu VII, Paisie, domnul Țerii-Romănesci (1534—46). Fiul lui R. Calugarul. Înainte de domnie a fost egumen al manastirii Argeșului sub numele de Paisie. Vine la tron în urma lui Vintilă Vodă dela Slatina; abia însă a luat scaunul domnesc și, din Ardeal, năvali un pretendent, Laiota Basarab, în fruntea boierilor pribegiți. Paisie, batut, fugi la Nicopole, de unde întorcându-se cu ajutor, la »Fântâna Țigancii« bate și taie pe Laiot Basarab, precum și pe căpeteniile boierilor resvrațiți. Paisie domni de aici înainte, cu o scurta intrerupere, când a fost mazilit de Turci și surghiunit în Egipt, până la 1546, în care an fû cu totul scos din domnie. Domnind pe vremea turburărilor și luptelor din Ardeal pentru stăpânirea coroanei unguresci, a intervenit în aceste lupte pe lângă Petru Rareș, care se scie, ce rol însemnat a avut la aceste certe și lupte.

Radu VIII, Șerban, v. Basarab.

Radu IX, Mihnea, domnul Țerii-Romănesci, (1611—16 și 1620—23) și al Moldovei (1616—19 și 1623—26). Fiul lui Mihnea Turcoul. Crescut de tîner între Greci și fiind protejat al Turcilor, e un pretendent vecinic al lor la tronul Țerii-Romănesci, mai ales în mijlocul luptelor urmate pentru stăpânirea acestei țeri după moartea lui Mihaiu Viteazul; dar nu izbutesce decît în Ianuarie 1611; când e facut domn al Țerii-Rom. în locul lui Radul Șerban, acesta fiind alungat de Gabriel Băthory. Primăvara însă e alungat de Radul Șerban; Turcii îl aduc însă din nou vara, domnind de aci înainte mai liniștit până la 1616, an în care e mutat în Moldova. În

acest restimp face două expediții după porunca Turcilor: una în Ardeal împreună cu Ștefan Tomșa al Moldovei pentru a pune în domnia acestei țări pe Gabriel Bethlen (1613), și alta în Moldova contra lui Alexandru Movilă. Mutat în Moldova la 1616 în locul lui Alex. Movilă, domni aci până la 1619, când fu mazilit de Turci pentru a-i lua marile bogății și pentru a face loc la tron unui străin, Gaspar Grațiani, care dăduse și promise Turcilor bani și daruri sumedenie. În Țeara-Românească a doua oară veni la 1620 în locul lui Gavrița Movilă, și pentru a plăti datoriile predecesorului său, a mări tributul țării, a-și scoate, prin tot felul de dări și angarii, alte averi și, în sfârșit, pentru a trece la 1623 în Moldova lăsând în loc, în schimbul unei mari sume de bani dată Turcilor, pe fiul său Alexandru Coconul. A doua oară în Moldova domni dela 1623—26, când, în Ianuarie, murf fiind domn, lucru rar pe aceea vreme de dese schimbări la domnie. În acest timp Tatarii prădăra cumplit Moldova. Caracteristic la acest domn pentru stăpânirile sale în Țeara-Rom. și Moldova e, că a venit încungiuat de Greci, a favorizat elementul grecesc, drept ce s'au întemplat rescoale de ale pământenilor în contra Grecilor. A stors țerile române în chip și fel pentru ca să-și stringă averi și să facă fața la cererile Turcilor și în sfârșit, în timpul său, influența politică turcească ajunsese la mare inaintare în Țeara-Rom. și Moldova.

Radu X, Leon, domnul Țerii-Rom., (1664—69). Fiul lui Leon Tomșa. A fost crescut grecesc și când, în 1669, vine la tronul Țerii-Rom. în locul lui Gr. Ghica, el vine încungiuat de Greci, carora le-a dat pe mână toate boierile și toată puterea în stat. A protejat pe Stoica Leurdeanu, cunoscutul boier care a intrigat de s'a ucis poștelnicul Const. Cantacuzino și pentru care faptă domnul și-a atras dușmania puternicei familii a Cantacuzinilor. Un început de rescoală al boierilor contra Grecilor a silit pe domn să dea o carte de isgonire în contra Grecilor; iar Sultanul, mazilindu-l, a permis Țerii să-și aleagă singura domn, ceea ce s'a făcut alegându-se Antone din Popesci. [A. L.]

Radu, Demetriu Dr., episcop gr.-cat. de Lugoj, n. 7 Nov. 1861 în Uifalău, lângă Aiud, (cott. Albei inferioare) din părinți țerani. Studiile primare le-a făcut în Aiud, cele gimnasiale în Blaj, iar filosofia și teologia la Roma, luând doctoratul în ambe facultățile. În 24 Iulie 1885 fu ordonat preot, și reintorcându-se în patrie a practisat puțin timp la oficiul arhiepiscopiei din Blaj, apoi în 1886 fu trimis la București ca paroch al Românilor gr.-cat. de acolo. Arhiepiscopul Palma îl numi profesor de teologia dogmatică, filosofie și literatura română la seminariul catolic, al cărui rector ajunsese în curând. În 1891 arhiepiscopul Costa îl numi protopop onorar, iar mitropolitul Vancea din Blaj asesor consistorial. În 1895 fu numit econom general și procurator al diecesei de București. Episcop al Lugojului fu numit în 22 Nov. 1896, preconisat în 3 Dec. acelaș an; consacrat în 9 Maiu 1897 de către mitropolitul Dr. V. Mihályi în Blaj și instalat în scaunul episcopesc în 16 Maiu 1897. R. este orator foarte distins și prin predicile sale rostite în limba română în catedrala Sf. Iosif din București atrăgea

mulți ascultători din clasele cele mai înalte ale capitalei României. Ca episcop încă în 15 Aug. 1897 a cumpărat lângă reședința episcopoească o casă cu grădină frumoasă destinată pentru ăzarea unui convict al tinerimei gr.-cat. dela școalele din Lugoj și prin epistole pastorale și circulare a făcut dispozițiuni salutare pentru sporierea fondului de convict. Pentru administrarea fondurilor diecesane a înființat în 1899 cassa centrală diecesană. În anii din urmă a dobândit dela stat sume însemnate anuale, prin cari s'a regulat în parte dotațiunea clerului său. (v. Șematișmul arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș din 1900.)

Radu Negru, Băile, stațiune pentru cura climatică în România, j. Muscel, lângă orașul Câmpulung. Pe lângă sănătoși visează această localitate pitorească-igienică reconvașcenții și mulți suferinși de nervi, plămâni și inimă. Rîul Doamnei servește pentru a lua băi reci. În timpul din urmă s'a instalat un stabiliment de hidroterapie vast și splendid provădut cu toate resursele hidroterapiei moderne. Acest stabiliment s'a întemeiat de o societate anonimă pe acții. Întreaga întreprindere este urzită, condusă și susținută de puteri românești din țeară. E un institut înzestrat cu mult confort și cu toate resursele balneare inventate de știință. Băi de apă rece în basiniuri alimentate de apă curgătoare, băi de hidroterapie sistematică, de abur, de aer cald, de puțină, masaj și bai electrice; cabinet de aer comprimat și inhalații. Un parc frumos luminat cu electricitate. Un bufet spațios. Stabilimentul e situat în mijlocul orașului cu vedere încântătoare spre nunții musceleni și dâmbovițeni. Medicul primar al județului este dirigentul stabilimentului, după ale carui povește se fac curele prescrișe. (Cf. Dr. S. Ștefanescu și Dr. Rigani, Hidroterapie și băile Radu Negru din Câmpulung. București, 1897.) [Dr. Vuia.]

Radu Negru, cetatea, v. Breaza.

Radu-Vodă, biserică și mânăstire din București. Era una din manastirile cele mai bogate și însemnate din capitala. Ea a fost întemeiată cu hramul Sf. Troițe (Treimi) de Alexandru-Vodă Mircea la 1568 pe o colină la sudul orașului, pe malul Dâmboviței. Biserica primitivă trebuie să fi fost frumoasă, căci se destinase a fi mitropolie; atâta este totul ce se știe despre dinsa până la Mihaiu Viteazul. Când acest domn s'a retras dinaintea Turcilor, Sinan pașa la 1595 a întărit Bucureștii și, ținând șana de pozițiunea strategică a mânăstirei R. și a palatului domnesc alaturat, și-a făcut din ele o cetățiuie cu o redută puternică, vestită în arta militară europeană din acele timpuri sub numele de »palanga lui Sinan«. În acelaș timp biserica se prefăcu în geamie. Turcii însă nu putură ținea piept cu armata, ce le venia împotriva din Transilvania cu Mihaiu. De aceea Sinan ordonă să se aprindă mina de sub mânăstire, astfel încât nu remase urma de fortificație și de clădire. Mihaiu, întors după izbăuda în 1597 la București, așeză pe calugării pribegi deocamdată în mânăstirea zidita de el și numită Mihaiu-Vodă. La 1613 însă Radu-Vodă Mihnea clădi pe locul cel vechiu o nouă mânăstire, care și-a luat numele dela dînsul, și o închină Ivirului, adecă schitului Georgianilor dela muntele Athos. Și de astadata biserica se facuse

cu îngrijire deosebită; Paul de Alep, care a vădut-o pe la 1640, o găsi minunat de frumoasă, și într'adevăr ea lăsa în urma ei, prin bogăția podobeilor arhitectonice și picturale, toate celelalte biserici ale capitalei. Într'însa este și mormântul ctitorului, † 1626. În 1658 mănăstirea fû din nou fortificată de Mihnea III în contra mazilitului Constantin-Vodă Șerban. Aspectul pittoresc al colinei cu palisade, bastioane, tunuri și corturile ostașilor îl descriu cu multă vioacine Paul de Alep și o poezie populară. Din fericele lucrurile nu ajunseră la lupta, și astfel mănăstirea remase neatinsă până în zilele noastre. Avuțiile dela R înainte secularisării erau colosale. După un inventar din 1861 ea poseda 10 mahalale din Bucuresci, o mulțime de prăvăli și case în centrul orașului, un număr considerabil de moșii în mai toate județele Munteniei, chiar și 5 schituri filiale închinat. Acum se ridică în locul mănăstirii internatul facultății de teologie, iar biserica este o simplă filială a parohiei Broseni. (G. I. Ionescu-Gion, Istoria Bucurescilor. Bucur., 1899, pag. 231—52, 267, 504, 565—7, 582—3. Acolo se citează și sorigințele istorice, mai cu samă manuscrise din arhiva statului. C. St. Bildeurescu, Mănăstirile și bisericele din România. Bucur., 1890, pag. 137—9.)

Răducăneni, com. rur. în Rom., j. Falciu, com-pusă din sat. R. și tirgușorul R., având 1864 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Radulescu, Constantin, n. în Chișeteu (cott. Timiș) în Banat, a studiat tehnica. Sub era absolutismului era funcționar de catastru. Mai târziu a depus censura de avocat. Barbat muncitor și prompt în afacerile publice, a ocupat un loc distins între fruntașii bănățeni. Șapte ani a fost primarul opidului Lugos, mai apoi directorul executiv al institutului de credit și economii »Lugoșana«. † 7 Sept. 1895.

Radulescu, Eliade, v. Eliade.

Radulescu-Motru, v. Motru.

Răducăneni, Niger, N. G., poet și romancier. Publicații: Jertfa, Gelosie, 1890. Căpitanul Ropotă, 1893. Rustice (Poesii și povești), 4 vol., 1893—1900. Romanul căsniciei (Moravuri contemporane), 1898. Străin în țeara lui, roman, 1900. Scrierile lui R. N. au obținut un premiu de 5000 lei dela Acad. Rom. în sesiunea 1901.

Radziwill, una dintre cele mai vechi familii princiere litvane, cu proprietăți extinse în Lituania, Polonia și Posen (Prusia). Un R., duce de Lituania, a fost ginerele lui Vasile Lupu (v. ac.), domn al Moldovei. Linia legitimă a acestei familii e împărțită în trei ramuri, una în Prusia, două în Rusia. Linia ilegitimă trăiește în Austria. Dintre membrii familiei R. sunt mai însemnați: R., Nicolau, † 1565, principe al imperiului, duce de Olyka și Nieswiesz, a tipărit, dupa ce s'a făcut reformat, în 1563 la Brzesc vestita »Biblie R.« în limba polonă. Fiul lui R., Cristof Nicolau, reîntors la catolicism, a strâns toate exemplarele din această biblie, câte a putut afla, și le-a ars. R. Mihail, n. 1778, † 1850, a luptat sub Kosciuszko, a fost sub Napoleon comandant suprem al trupelor naționale polone contra Rusiei. După înfrângerea rescoalei a fost internat în Rusia până la 1836, când a trecut în Germania. R. Anton, n. 1833, general de art. în Prusia și general à la suite al împ. german.

Rafael, unul dintre archangeli, amintit în cartea lui Tovit.

Rafael, Levacovici, franciscan, arhiepiscop de Ohrida (1647). Dela cucerirea Constantinopolei de către Turci, Grecii începuseră a surpa pe calugarii bulgari atât în Peninsula Balcanica, cât și în țerile române. Resultatul material pentru Români era desastroș, căci o parte colosală din venitori ieșia în străinătate; dar acea intrusiune își avu cel puțin un efect cultural important: introducerea liturgiei românesce. În adevăr Grecii, lacomi numai după bani, nu cugetaseră să instruiască în grecesce generațiunile, cari nu mai sciau buigaresce. Astfel, pe timpul domniilor lui Mateiu Basarab și Vasile Lupul, candidații de popie pentru sate nu sciau nici grecesce nici slavonesce, și astfel era necesar să se introduca serviciul divin în limba țerii. Cu toate acestea se credea a comite un abus prin o atare inovațiune, și ambii domni se îngrijiră de retipărirea cărților liturgice pe slavonesce. Decât, era greu a gasi tipografi destoinici pentru această întreprindere. Mateiu Basarab se adresă cătră un prieten al său din Chi-provăt (adi Coprioștița în Balcanii apuseni), ca să-i gaseasca un tipograf iscusit. Acesta scrisse la Roma, propunând acolo, să se dea ordin franciscanului R., atunci teolog și predicator, precum și vicar provincial pentru Bulgaria, de a trece în Muntenia pentru afacerea în chestiune. Acest Croat îngrijise deja de tipărirea liturgiei ilrice editate de Propaganda, și sperând să serveasca în acelaș timp și causei catolice în țeară, se pregătî de călătorie, cu atât mai virtos, ca Mateiu se trăgea cu gândul să aducă tipografi din Kiev, după cum s'a întemplat mai târziu în Moldova. Într'aceea însă Mateiu scrisese lui R. în 19 Iunie 1637, invitându-l sa vie, iar papa Urban VIII îi dase o scrisoare de recomandațiune cătră dominitor. Nu se scie, dacă R. a venit de fapt în țeară; se găsece un singur Liturghier slavonesc din 1646, dar acesta e tiparit în mănăst. Deal de cătră archim. Ioan. R. a fost numit în 1647 arhiepiscop latin de Ohrida, și afara de 200 taleri, ce aduse dela Roma pentru manastirea franciscană din Tirgoviste, nu mai are a face cu istoria română. (Acta Bulgariae ecclesiastica, digessit Fermendzin. Zagreb, 1877, pag. 47—8, 50, 61, 70, 176, 181, 220. Bibliografia rom. veche, de I. Bianu. Bucur., 1899, fasc. 2, pag. 152.)

Raffael Santi, (greșit *Sanzio*), pictor italian, n. 1483 în Urbino, † 1520 în Roma. Maiestrii, cari l-au instruat la început, au fost tatăl său Giovanni S., apoi Timoteo Viti și Perugino. Cea mai veche dată aflată pe picturile lui e 1504 (pe »Sposalizio«), când s'a dus la Florența, unde a fost mult influențat de Leonardo și Fra Bartolommeo, învățând dela primul desemnarea corectă, dela al doilea construcțiua simetrică, dar totuși mobilă a figurilor. Aici a pictat (1507) »Funerea în mormânt«. În 1508 a fost chemat de papa Iuliu II la Roma, unde a împodobit un șir de saloane din Vatican cu picturi devenite celebre. În ultimii cinci ani ai vieții sale a fost conducătorul suprem al zidirii bisericii Sf. Petru. R. a fost logodit cu Bibbiena, nepoata cardinalului cu acelaș nume. Ea a murit înaintea lui. În picturile fresco din saloanele (stanza și loggia)

vaticanului presintă puterile, cari mișcă viața spirituală, ajutorul imediat, dat de Dzeu bisericii, întâmplări din viața papilor Leo III și IV, ș. a. Intre picturile lui ocupă primul loc icoanele Madonei, a căror culme a ajuns în Madona di San Sisto (sixină), care se afla în pinacoteca curții din Dresda. R. a fost mare și ca portretist. S'a încercat și în arhitectură și în sculptură. Baza artei lui o formează simplitatea și siguritatea concepției, un sentiment în pentru forme și color. În el și-a ajuns renașterea italiană punctul de culminațiune.

Rafflesia R. Br., (botan.) mic gen din fam. *Cytinaceae* (*Rafflesiaceae*), tribul *Rafflesieae* cuprinde plante cărnoase, parasite pe rădăcinile speciilor de *Cissus*, florile dioice cu periantul carnos sunt foarte mari și cu miros de cadavru. Dintre cele 4 specii de *Rafflesia*, răspândite în Archipelagul Malayan, menționam pe: *R. Arnoldii* R. Br. din Sumatra. Aceasta plantă are floarea cea mai mare dintre toate plantele, ce cresc pe suprafața globului, ajungând până la 1 metru diametru. [Z. C. P.]

Rafflesiaceae, sau *Cytinaceae*, (botan.) familie de plante dicotyledonate-monochlamydeae, cuprinde vr'o 7 genuri cu vr'o 22 specii de ierburi parasite, cărnoase, lipsite de frunze, ce cresc prin regiunile calde și temperate ale Europei australe, Africei, Asiei și Americii. [Z. C. P.]

Rafinat, purificat până la fineța exagerată; în științele fizico-chimice și tehnologice denotă, ca o anumită substanță a fost curățită de toate ingredientele și accidentele straine până ce a rămas aceea ce este ca din firea sa. În viața socială se numește R. acel om, care, fie prin agerimea minții sale, fie pe cai măiestrite și anume căutate, a ajuns la atâtă istețime în gândiri, vorbe, maniere și lucrări, încât poate exploată pentru scopurile sale ori ce situație, poziția socială precum și încrederea altora. [Pl.]

Rafna, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2507 loc. Români.

Răgălala, (med.) termin popular pentru ieșirea de gazuri din stomac prin gură; câte odată gazele sunt amestecate și cu suc gastric. R. este o urmare a producției excesive de gazuri în stomac în casuri de dilatație sau catar de stomac, dispepsie, etc. Tratamentul trebuie să aiba în vedere delăturarea morbului principal.

Ragăle, buturugi aduse de riuri când vin mari și lasate pe prundiș; sunt formate din radacina arborilor și de baza trunchiului lor; de ele se opresc crăci, lemne amestecate cu nomol, prundiș și fac mici insule.

Ragaz, stațiune balneară foarte cercetată în Svițera, cantonul St.-Gallen, cu terme indiferente de o temperatura de 35° C. La Romani era cunoscut sub numele *Thermae fabarienses*. Isvoarele se află în Pfäfers, 3 $\frac{3}{4}$ km. departare, de unde apa se conduce în țevi de lemn până la R. Indicațiuni: polyarthrită, reumatism, morbi de piele, exsudate vechi.

Ragout, (pron. ragu), mâncare gustoasă preparată din diferite cărnuri și legumi cu adausul unui sos picant.

Ragusa, oraș pe țărmul Dalmației, 7143 loc. (1890); episcopie, catedrală; fortificațiuni vechi; portul Gravosa. În antichitate era aci colonia

greacă Epidaurus, în evul mediu a fost republică aristocratică, dela 1814 aparține Austriei.

Răgușeala, (med.) ale. *Raucedo*, simptom al multor afecțiuni ale laryngelui, ca: paralisie, catar acut și cronic, ulcere, tumori. Se manifesta la vorbire prin tonuri aspre. Tratamentul atiră dela morbul, al cărui simptom e R.

Rahat, zaharica de origine turcească, compusă din zahar, faină cu zeamă de poame deosebite, feartă în formă de pastă.

Rahova, v. Racova.

Raia, (*Raja clavata*), pesce din ord. Chondranchthi. Forma corpului e rombică. Pe spate are ghimpi încârligați. Trăiesce în Oceanul Atlantic.

Râia, (med.) termin popular, usitat pentru Scabies (v. ac.).

Raiacici, *Iosif*, patriarch sârb, n. 20 Iulie 1785 în Lucian, confiniul militar croat. A studiat liceul în Segedin și drepturile la Viena, iar teologia la Carloviț. La 1812 ajunse archimandrit-vicar, la 1829 episcop în Dalmația, iar la 1834 în Verșet. În 1842 fu ales și numit mitropolit la Carloviț. Bărbat genial și erudit, era considerat de conducătorul Sârbilor. A avut rol însemnat pe timpul revoluțiunii din 1848. Pentru serviciile aduse tronului i-se permise a purta titlul de patriarch. † la 1861. Pentru Români este vrednic de amintit, căci el a ajutat marelui Șaguna de a ajunge vicar și apoi episcop în Transilvania.

Raiale, (sing. Raia), v. art. Moșii (ale statului în Rom.).

Raica, *Teodor*, profesor la liceul din Ploiesci, a publicat: Rolul principiului analogic pe terenul flexiunii române. Ploiesci, 1890; Studii literare (chestiuni literare, istorice, filologice și artistice), 1897; Politica noastră națională; Rolul lui D. A. Sturdez în chestiunea națională, 1899.

Raicevici, primul consul austriac în Muntenia și în genere în principatele dunarene (1782). Raguzan de origine, fusese percepător al copiilor lui Ipsilanti în domnia acestuia din Muntenia. Tot el e autorul unei scrieri cu observațiuni istorice, naturale și politice privitoare la țerile române (1788).

Raid, întreprinderi ale cavaleriei în resboiul mic.

Raiffeisen, n. 1818 în Ramm, † 11 Martie 1888 în Heddersdorf l. Neuwied, unde a fost prinar, tatal însoțitorilor R.

Însoțirile R. sunt societăți de credit, cari au să ajute pe membrii lor cu mici împrumuturi. Organizarea acestora e cât se poate de simplă, având a se evita ori ce fel de întreprinderi și socoteli complicate. Garanția membrilor, cari contribuie cu cotașiuni, e solidară; dividendele sunt reduse. O însoțire R. nu se extinde de regulă afară de marginile unei comune, ceea ce face, ca membrii sa se cunoască bine unii pe alții și în privința capacității de credit. În Ungaria au fost în 1898 465 însoțiri R., (cu 102,115 membri, cuote în suma de 10.918,074 cor., depuneri 5.430,428 cor., fonduri de reserva 595,344 cor., venit curat 493,328 cor.) între cari și românesci (în cott. Sibiului) și săsesci. În România mișcarea pentru înființarea astorfel de însoțiri e de dată mai recentă. Până acum s'au întemeiat și acolo aproape 300, mai ales la staruința învâțătorilor rurali. (Lit. »Însoțirile sistem R.« de Dr. A. Brote. Sibiui.)

Railway-spine, (encl.) o afecțiune a sistemului nervos, survenită în urma unei comotțiuni puternice prin accident de cale ferată. Afecțiunea se numește și neurosă traumatică, nu presintă alterațiuni anatomic-pathologice și simptomele ei sînt acele ale unei naurastenii, adeseori destul de grave și de lungă durată. În producerea R. e necesar pe lângă traumatismul, care are rolul de cauză determinantă, și de o predispoziție individuală, căci fără traumatism boala poate nu izbucnea. [V. Im.]

Raimund, Ferd., artist și autor dramatic, n. 1 Iunie 1790, † 5 Sept. 1836 în Viena. În 1814 a fost angajat la teatrul din Josephstadt, apoi la cel din Leopoldstadt în Viena. Cu încetul a devenit sufletul scenei populare din Viena. El a ospitat și în München, Praga, Berlin și Hamburg. Lui R. i-au succes scenele cele mai mișcătoare și cele mai vesele, cu veselia lui fantastică e împreună siguranța pentru cele ce produc efect scenic și privirea adâncă în inima omului. Dintre scrierile lui dramatice populare sînt de notat: »Der Bauer als Millionär«, »Die gefesselte Phantasie«, »Alpenkönig und Menschenfeind«, »Der Verschwend«, ultima și cea mai buna creațiune a lui. Opere complete ed. de Glossy și Sauer (3 tom., ed. II. Viena, 1891).

Rainer, archiduce și general de artilerie austr., n. 11 Ian. 1827. Mama lui a fost sora regelui Carol Albert. În 21 Febr. 1852 s'a căsătorit cu archiducesa Maria, fca archiducelui Carol. R. e comandantul suprem al miliției (Landwehr) austriace.

Raisiné, (franc., pron. resine) un fel de magiun de struguri.

Raiu, v. Paradis.

Raja, corect Ragea, titlu princiar în India.

Raja, în limba turcă numire colectivă pentru popoarele subjugate și netrecute la mohamedanism. În limbile europene se numește R. ori ce supus turc nemohamedan.

Rajides, subfam. de pesci, din ord. Cyclostomișilor, fam. Batoideilor, cu genul *Raja*, corp rombic din cauză că aripioarele pectorale sînt foarte mari, cu 2 aripioare dorsale și cu ghimpi ovali sau încârligați în sus pe partea dorsală. Ca specie e *R. clavata*, ce trăiește în toate mările europene. Carnea lui nu prea e căutată la mîncare. [I. P. Voitești.]

Rákóczy, familie nobiliară magh., stînsă în secl. XVIII. Bunurile ei s'au extins mai ales în comitatele Șaros, Abaui și Zemplin.

Sigismund R., ales 1607 principe al Transilvaniei, renunța deja în anul următor în favorul lui Gavriil Báthory.

George R. I, fiul lui Sig. R., principe al Transilvaniei din 1631—48. R. a participat la reșoaiul religios de 30 ani, încheiînd alianță cu Șvedezii și Francezii și atacînd provinciile austriace. În pacea dela Linz (16 Dec. 1645) a asigurat coreligionarilor săi reformați din Ungaria libertatea religioasă și politică. În sinodul național din Satu Mare (1646) a regulat afacerile bisericești reformate. Sub acest R. s'au strîns tot mai mult lanțurile, în cari era încușată biserica română din Transilvania. R. a lucrat mult pentru calvinizarea, resp. maghiarizarea Românilor, ceea ce i-a și succes în parte la familiile române nobile. El a pus la cale tipărirea în limba română a catechismului calvinesc (Alba-

Iulia, 1642) (v. ac.), pe care îl impune mitropolitului ortodox Stefan Simionovici (v. ac.). Tot el pune să se tipărească în limba română Noul testament, tradus din grecesce și slavonesce, la Alba-Iulia (1648). În 1641 s'a sfîrșit, sub mitropolitul Iorest (v. ac.), tipărirea Cazaniei, pusă în lucru încă de mitropolitul Ghenadie (1638).

George R. II, principe al Transilvaniei 1648 până 1660, fiul celui premers. La 1651 incheie alianță cu Mateiu Basarab (v. ac.), domnul Munteniei, îndreptată contra tuturor dușmanilor. Cel dintăiu atac al aliaților a fost îndreptat contra lui Vasile Lupu al Moldovei, contra căruia R. trimite o oaste sub comanda generalului Kemény. Voind a ocupa Polonia, contra voinței sultanului, a plecat cu oaste compusă în parte din ajutoare trimise de domnul Munteniei în contra regelui polon Ioan Casimir, dar fû batut și scăpă în Transilvania. Aici îl atacă o oaste turcească trimisă de sultan, care îl depusese din scaun. R. este batut între Gelău și Feneș și moare în urma ranelor primite. Sub el a dat dieta din 1653, ținută la Alba-Iulia, legile aprobate (v. ac.).

Francisc R. I, fiul lui George R. II, ales principe încă în 1652, n'ajunge pe tron și se retrage în Ungaria. Aici s'a amestecat în conjurațiunea socrului său P. Zrinyi, Wesselényi, Nadassy și Frangipani, cari au perit sub securăa călăului (1671). R. a fost grațiat de împăratul Leopold și a murit în 1676 la Muncaci.

Francisc R. II, fiul celui premergător, a fost crescut de iesuții în Praga și Neuhaus. Căsătorindu-se cu fca domnitorului din Hessa, i-s'a permis reîntorcerea în Ungaria. Intrînd în legături cu malcontenții maghiari, a fost prins din nou (1701) și dus la Viena, de unde a scăpat în Polonia. În 1703 s'a pus în fruntea reșcușărilor din nordul Ungariei. În 1707 a fost ales și principe al Transilvaniei. După lupte cu noroc schimbăcios, partida moderărilor a încheiat cu Austria pacea dela Satumare (1711), iar R. s'a dus în Franția și de acolo în Turcia, unde a murit la Rodosto (1735). (Cf. Archivum Rákócziánium, în scrierile Acad. magh., de Col. Thaly; Mouografii din perioada Rákócziána de acelaș; Memoarele lui Fr. R. II, ed. IV de Thaly. Budapesta, 1872; A. R.-család a XVII. században de Alex. Szilágyi. Budapesta, 1861, ș. a.)

Rákosi, (orig. *Krebs*), 1) *R., Eugen*, poet și scriitor dramatic maghiar, n. 1842 în ACSád, membru al Acad. maghiare, director la »Budapesti Hirlap«, diar fondat de dînsul. 1875—81 antreprenor al teatrului popular din Budapesta. A scris comedii, tragedii și drame.

2) *R., Victor*, (pseudonim *Sipulus*), fratele lui R. Eugen, n. 1860, diarist maghiar la »Budapesti Hirlap«, și-a făcut renume cu descrierile lui, prin cari oglindează cu mult umor viața de toate zilele a oamenilor.

Raleigh sau Raleigh, Sir Walter, (1552—1618), unul din cei mai populari eroi și navigatori ai Angliei; favorit al reginei Elisabeta, ajunge la cele mai înalte demnități; moare ca condamnat pentru înaltă trădare sub regele Iacob I. [B.]

Raliare, grupare; aderare la o idee, la un partid.

Raliu, șina la căile ferate.

Rallentando sau presc. *rall.*, (ital.) rîrind, întrebunțat în musică ca termen de modificare a mișcării obicinuite.

Rallet, Dimitrie, partisan zelos al unirei, membru în adunarea adhoc din Moldova.

Rama (sau *Ramaschandra*), numele zeului Vișnu la Indi în strămutarea sau incarnațiunea a șaptea. Faptele lui sînt descrise în *Ramayana* (v. ac.), un epos renumit în India.

Ramandan, insulă în Dunăre, Rom., j. Vlașca, avînd o întindere de 200 ha.

Ramandan, v. și Ramazan.

Râmâyana, a doua epopee națională a Indiei, de 24,000 slokas sau distichuri, în 7 cânturi (khândas), compusă de Vālmiki în o epocă veche, necunoscută, pe când Mahābāratha (v. ac.) e compilată din viul graiu al poporului. Cuprînsul e expedițiunea lui Rama, ajutat de amicul Sugriva, regele maimuțelor, și de moima Hanumat, fiul natural al vîntului, în contra lui Ravana, regele demonilor din insula Ceylan, care a răpit pe Sita (născută din brazdă), soția lui Rama. După învingerea lui Ravana și ruinarea capitalei sale, Lanka, Rama se reîntoarce în triumf cu soția sa, și dupa o domnie de 11 mii de ani, se înalță la cer. R. ca și basmele și miturile, e plină de fapte miraculoase; în înțelesul ei alegoric unii o explică ca serbătorirea ultimului resboiu de cucerire a Ariilor în contra indigenilor Indiei de sud, reprezentați prin demonii de culoare neagră și prin maimuțe (aliații lui Rama); alții o consideră ca simbol al luptei între puterile naturii și al rodirei ei, (Rama în Avesta e bunul geniu al vîntului, Seta în Vede e brazda de plug divinizată). Ca alegorie, R. poate însemna și evenimente istorice și fenomene naturale. R. ca și Mahabharata, e foarte populară în India. Rama, identificat cu Vișnu, e pe lângă Crișna, zeul cel mai popular. Un text complet, cu traducere italiană, după ultima redacțiunea a comentatorului ei Rama, 1859—60, a publicat Gorrasio 1870. Trad. franc. de Fauche, engl. de Griffith, 1870—74.

Ramazan, luna a noua a anului lunar mohamedan, în decursul căreia e interzis Mohamedanilor a mânca dela resărit pîna la apus de soare. Noaptea e dedicată plăcerilor. In primele trei zile după R. e serbatoarea Bairamului nic (v. ac.).

Rambouillet, capitala unui arondisment în departamentul francez Seine-et-Oise, spre sud-vest dela Paris, 5568 loc. (1896); castelul regilor francezi cu renumit parc de vînat; institut militar; oi merino.

Rambursare, replătirea banilor cheltuiți de cineva.

Rambursarea datoriei publice, totalitatea mijloacelor ce se întrebuițează de guverne, fie pentru a reduce, fie pentru a stinge o datorie a statului. Diversele mijloace usitate în acest scop sînt: rescumpărarea de catre stat a rentelor perpetue; stingerea datoriei publice prin amortisment; conversiunea împrumuturilor, cu reducerea dobînzii. (Cf. N. E. Idieru, Op. cit., t. II, p. 150—157.)

Rameau, Jean Philip, cel mai faimos și mai de valoare compozitor al școlii franceze din secl. XVIII, n. 25 Sept. 1683 în Dijon, † 12 Sept. 1764. A scris multe compozițiuni pentru clavecin sau orgă, dar mai cu samă se ilustră el în mica dramatică, în care lasă adevărate capo d'opere, între cari: Hypolite et Aricie (1733), les

Indes galantes (1735), Castor et Pollux (1737), Dardanus (1739), ș. a. Sistemul său armonic, dezvoltat într'o serie de volume și broșuri apărute de pe la 1722, e basat pe rezonanța armonică, și e cel dintăiu care ne prezintă teoria resturnarilor acordurilor, care mai înainte erau considerate ca acorduri isolate. [T. C.]

Ramée, Luisa de la (pseud. *Ouida*), romancieră, n. 1840 în Bury St. Edmunds, ca fica unui Francez. E prima între scriitorii englezi de senzație, influențată însă mult de literatura franceză.

Ramelsbergit, mineral, arseniură de nichel; rhombic, se prezintă însă de obicei în agregate fibroase padrare. Se găsește la Schneeberg, etc.

Ramificarea, (botan.) producerea de axe și membre noi la o plantă; membrele noi pot fi asemenea (R. adevărată) sau neasemenea. R. e normală, când părțile noi ies din regiunea tinăra a plantei (din vîrfurile vegetative), sau adventivă (v. ac.). R. normală e în dichotomie (v. ac.) sau laterală, când axele noi ies pe laturile axei principale, care continuă să crească. Când R. e laterală, poate fi un *monopod*, dacă axa principală rămîne mai preponderantă decît axele de ordine inferioară; dacă însă la fiecare ramificație una din axele noi prelungește pe cea principală, atunci se face un *sympod*, o axă în aparență unica, în realitate formată din axe de vîrste diferite. Un sympod se poate forma și în R. dichotomică. Când e un monopod el poate fi *racemos* (v. ac.) sau *cymos* (v. Cima); acesta la rîndul sau putînd fi cu sympod sau fără. Modul de R. e unul din factorii, cari contribuiesc foarte mult la darea portului (fisionomiei) plantelor arborescente; s. e. arborii plîngători, piramidali, conici, în formă de umbrelă, ș. a., își datoresc înfățișarea lor ramificării. [S. Șt. R.]

Ramla, oraș în sangeacul turco-asiatic Ierusalim, 8500 loc.; minaret renumit din secl. XIII. Balduin IV din Ierusalim a bătut aci pe sultanul Saladin la 25 Nov. 1177.

Ramna, 1) *R.*, sat aramănesc în Macedonia, cu 300 loc., dela Serres înspre nord-vest. 2) *R.*, sat în apropiere de Monastir în Macedonia, locuit de Arnăuți.

v. și Raffna.

Ramnes, (sau *Ramneis*, *Romaneis*), numele unuia din cele trei triburi din Roma. *Ramnes* (Latinii sau Romanii); *Tities* (Sabinii regelui T. Tatius) și *Luceres* (Etruscii). Din aceste trei triburi s'a format poporul și statul roman. R. a locuit pe muntele Palatinus și R. s'a numit și o centurie de călăreți, aleși de Romulus. [Atm.]

Râmnic, v. Rîmnic.

Ramolit, paralizat la creer; cu minte puțînă; cu minte slabită.

Ramontial, Simion, Dr., n. în Someșfalău lângă Cluj, † 7 Dec. 1844 în Viena. După terminarea studiilor la facultatea de medicină a trecut în Moldova, unde a făcut o avere frumoasă. Din cauze sanitare s'a stabilit în anii ultimi ai vieții în Viena. Intreaga lui avere a lăsat-o ca fundațiune, din care să se dea stipendii la studenții români fără deosebire de confesiune. În special destină câteva stipendii pentru tinerii români, cari vor frecuenta universitățile din Viena și Pesta, politechnical, academia monstianistica din Șemniț și cei ce vor să studieze

pictura. Fundațiunea R. are un capital de aproape 200,000 cor. Stipendiile le împarte consistoriul din Blaj.

Rampa, plan înclinat, care înlocuiesc scara (treptele) în grădini și locuri fortificate; balustradă lângă scări; rând de lumini pe marginea scenei în teatru.

Rampolla, *Mariano, Marchese del Tindaro*, cardinal secretar de stat al papei Leo XIII, arhiepiscopitar al basilicii vaticane (Sf. Petru), n. 17 Aug. 1843 în Polizzi (Sicilia). A studiat în seminariul diecesan (Cefalù), apoi în Roma ca alumn al renumitului colegiu Capranica și în academia nobililor eclesiastici. În 1875 fu trimis ca consilier al nuntiaterei din Spania, iar în 1877 s'a reîntors la Roma și a fost succesiv secretar al congregațiunii de Propaganda Fide și al afacerilor eclesiastice extraordinare. În 1882 a fost consacrat episcop titular de Heraclea și trimis nuntiu în Spania, iar în 1887 creat cardinal și numit secretar de stat. R. este nu numai unul dintre cei mai distinși demnitari ai bisericii catolice, ci și unul dintre cei mai renumiți diplomați și oameni de stat din ziua de azi, care prin talentul și iscusința sa a contribuit foarte mult la ridicarea prestigiului și autorității scaunului apostolic al Romei. În politică s'a aratat mai aplicat către Franța și Rusia și ostil triplei alianțe. [Dr. I. Radu.]

Ramses, numele mai multor regi egipteni, dintre cari au fost mai însemnați:

R. II (*Sesostris* la Greci) pe la 1388—22 a. Chr.; fiul lui Sethos, a făcut expedițiuni în Siria, a supus Etiopia și parte din Arabia, a construit temple (*Ramesseum*) în Teba și în alte locuri. Mumia lui s'a găsit la Teba în 1881 și se păstrează în muzeul din Cairo.

R. III (*Rhampsinit* la Greci), 1269—44 a. făcut expediții în Nubia și Siria, un templu și un palat la Medinet Habu. În Herodot este vestit prin povestea despre furtul tesaurilor sale. După el, până la 1091, au urmat 11 regi cu numele de Ramses. Mumia lui a fost găsită în 1886.

Ramsgate, oraș cu port în comitatul englez Kent, 24,733 loc. (1891); băi de mare căutate.

Ramura, (botan.) în general ori ce axă de un ordin oarecare purtata și produsă de axa principală a unei plante. După vârsta lor R.-le se deosebesc în secundare (la arbori și crăci), terțiare, cuaternare, etc.; cele mai tinere se dic popular mlădițe.

Ran, în mitol. nordică nevasta lui Oegir, zeu al marii; e personificațiunea mării. R. înseamna curgătoarea.

Rana, (med.) termin popular pentru leziune (v. ac.) și ulcer (v. ac.).

Rânced, *Râncedeală*, carne sau grăsime stătută, cu miros urât și acru.

Rançon, suma de bani sau ori ce condiție se impune de învingător prizonierului, pentru recăstigarea libertății.

Rancuna, (neol. franc.) pismă.

Rândaș, servitor în curte și la bucatărie.

Rândunele, paserile ce formează familia Hirundinidelor, din ord. Coracornitelor, cu o mulțime de specii. Au cioc scurt, lat, triunghiular, cu o crepătură largă, numai la vîrf mai turtit. Coadă bifurcată sau rotunjită. Degetele lungi și subțiri. Mersul scurt. Sboară foarte bine în

zic-zac, se nutresc cu insecte, pe cari le prind în sbor. Trăiesc în Europa, Asia, Africa, unele și în America. Cuibul și-l fac din noroiu frământat și fire de fân, pe sub streșini. Apar în Martie, pleacă în țeri mai calde la Oct. Cele mai însemnate specii sînt: *Rânduneaua de casă* (Hirundo domestica); *R. de fereastă* (H. urbana); *drepeaua* (Cypselus apus); *caprimulgul* sau *lipitoarea* (Caprimulgus europaeus); *Salangana* (Collocalia esculenta).

Rânduneaua de mare sau *Angiolelul* (*Trigla hirundo*), un pește din ord. Acanthopterilor. Are aripioare lungi, cu cari poate sbura preste suprafața apei. Trăiesc în mările Europei.

Rândunica de mare, formează o subfamilie (Sternine) din fam. Laridelor, ord. Charadriornitelor. Trăiesc în marile Europei, Asiei, Africei și Americi.

„**Rândunica**“, foaie literară-beletristică, redactată în 1894—95 de Silv. Mollovovan (v. ac.) în Sibiiu. Apare de 3 ori pe lună.

Rangun, capitala coloniei Birma engleză situată lângă riul R. (brațul estic al deltei riului Iravadi în India posterioara), 180,324 loc. (1891); stațiune de vapoare; comerț însemnat spre interiorul Birmei.

Ranidae, (*Broascele de apă*), fam. de animale din subord.: Phaneroglossa, ord. Elaudata (fără coadă) clasa *Amphibiilor* (v. ac.). Numiro dată după numele genului Rana, ce are 50 de specii. Ca: *R. esculenta* (broasca verde de apă, ce se manâcă în Italia); *R. temporaria* (broasca de ploaie); *R. mugiens* (broasce mugitoare), etc.

[I. P. Voitești.]

Rănire, faptul de a produce o vătămare corpului unei persoane. Codul rom. distinge: simple loviri, loviri cu incapacitate de lucru, loviri din imprudență, lovirea ascendenților și loviri cauzătoare de moarte, cari se pedepsesc cu reclusiunea (v. ac.). După natura lovirilor, variata pedeapsa și instanța de judecată. Astfel, simplele loviri și cele prin imprudență, le judecă judecătorul de ocol; cele cu incapacitate de lucru și asupra ascendenților, tribunalele, iar lovirea ce au cauzat moartea, sînt de competența juraților, fiind considerate ca crimă. Răniurile produse din certe în tirguri, crișne, oboruri, sînt contravențiuni și le judecă jud. comunal sau de ocol, după casuri. Pentru simple loviri sau pentru loviri în crișmă, părțile au dreptul sa se împace, și atunci agresorul nu mai poate fi condamnat. În toate casurile, pândirea sau precugetarea este o circumstanță agravantă, adecă atrage mărirea pedepsei, cu excepție pentru loviriile din crișme, oboruri, pietre.

Cod. pen. ung. deosebesce R. grave și ușoare. Cele dintăiu le califică ca crimă, dacă incapacitatea de lucru a celui lovit durează preste 20 zile, iar ca delict dacă durează preste 8 dar sub 20 zile. Când incapacitatea de lucru durează mai puțin de 8 zile, avem delictul R. ușoare. În cazul întâiu pedeapsa max. e 3 ani temniță, în al doilea 1 an și în al treilea 6 luni închisoare. (§§ 301—313). Dacă în urma R.-ei cel lovit moare, pedeapsa se urca la 10 ani robie. (v. și Omor.)

Ranița, sac de piele sau de pânză impermeabilă, în care să între toate rufele și hainele soldatului, când părăsesce pentru mai mult timp

casarma. R. este purtată de soldat în spinare, prînsă fiind prin un dispozitiv de curele ce trec preste umeri și se fixează la centuronul soldatului.

Ranke, *Leop.*, istoriograf, n. 21 Dec. 1795 în Turingia, studîia la Halle și la Berlin teologia și filologia și ocupă în 1818 locul de prof. la liceul din Frankfurt pe Oder. După publicarea »Geschichte der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1535« (t. I, Berlin 1824) și după »Zur Kritik neuerer Geschichtschreiber« (1824), fû chîemat în 1825 ca profesor de istorie la universitatea din Berlin. Intr'o călătorie descoperî însemnatele rapoarte ale ambasadurilor venețieni. Activitatea lui se desfășură apoi cu o abundența uimitoare: »Die Osmanen und die spanische Monarchie« (1827), »Die serbische Revolution« (1829), »Die römischen Päpste« (1834 pîna 1836), primul sîu cap de operă, »Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation« (1839), »Französische Geschichte« (1852—61), »Englische Geschichte« (1859), etc. Operele complete au fost publicate în 54 volume »Leopold von Ranke's Sämtliche Werke«, de Duncker und Humblot, Leipzig. † 23 Maiu 1886 în Berlin. R. este considerat ca cel dintîiu istoric al Germaniei. A format școala întinsă, încât cei mai mulți și cei mai însemnați istorici germani de ađi sînt din școala lui.

Rîntaș, faină prajită în unt sau unsoare, întrebuintându-se pentru îngroșarea sosurilor și altor bucate diferite.

Ranula, mică tumoră cistică, care se formează uneori sub limbă, la om. Se compune dintr'o punga membranoasă, care conține un lichid mucos cam tulbure. Tratamentele radical consistă în extîrparea pungei prin operațiune chirurgicală.

Ranunculaceae Endl., (botan.) vastă familie de plante dicotyledonate-polypetale, ce cuprinde vr'o 30 de genuri cu vr'o 540 specii, răspîndite pe mai toată suprafața globului. R. sînt plante erbacee, anuale sau perene cu frunzele alterne sau frutescente și scandente (acațatoare). Plantele din această familie au frunzele în general verđi închise, ceea ce face, ca în mod instinctiv să fie considerate ca suspecte. Ele sînt în mare parte veninoase, acre, caustice, din care cauza multe sînt întrebuintate în medicina. *Ranunculaceae* se divid în următoarele 5 triburi: I tribul *Clematideae* dintre cari menționăm genul *Clematis* L. II tribul *Anemoneae* menționăm genurile: *Thalictrum* L., *Anemone* L., *Adonis* L. și *Myosurus* L. III tribul *Ranunculeae*, însemnam genul *Ranunculus* L. IV tribul *Helleboreae*, dintre cari menționăm genurile: *Callia* L., *Trollius* L., *Helleborus* L., *Isopyrum* L., *Nigella* L., *Aquilegia* L., *Delphinium* L., *Aconitum* L., *Actaea* L., *Cimicifuga* L. și în fine V tribul *Paeoniaceae* cu genul *Paeonia* L.

[Z. C. P.]

Ranunculus L., (botan.) gen din fam. Ranunculaceae, tribul Ranunculaceae, are vr'o 160 de specii, răspîndite pe mai toată suprafața globului. Genul R. cuprinde plante erbacee anuale sau perene și se divide în mai multe secțiuni, dintre cari menționam: *Batrachium*, *Ceratocephalus*, *Ficaria*, etc. Dintre numeroasele specii, ce cresc prin părțile noastre, menționam: *R. acris* L., *R. carpaticus* Herb., *R. pedatus* W. et Kit., *R. polyanthemus* L., *R. repens* L., cunoscută poporului

nostru sub numirile de: Piciorul cocoșului, Boglari, Gălbenele, etc. *R. illyricus* L. vulgar Trînjoaică, *R. Ficaria* L., sin. *Ficaria ranunculoides* Roth., plantă numită popular: Grăușor, Untișor, Larba rîndunelei mici, Calce mică, etc. Frunzele tinere ale acestei plante sînt întrebuintate ca salată.

[Z. C. P.]

Rânza, (med.) termin popular pentru stomac (v. ac.).

Rapaces, adecă paseri răpitoare (v. Raptatores).

Rapacia, (zool.) animale răpitoare (v. Sugătoare).

Rapciuga sau **mucii**, o boală care se ivesce uneori la cai, dar se poate transmite și asupra altor animale, și chiar la om. Ea este provocată de un bacil specific al ei, care produce nisce bube mici, ce se descompun și prefac în rîni. Ele se ivesc atît pe narile nasului cît și pe piele; în cazul dintîiu atacă mucositățile aparatului respirator, în cazul din urmă glaudele limfatice ale pielei. La cai se ivesce mai des prin contact și infecțiune, dar este favorisată prin lipsa de hrană, slăbiciune, supraîncordare și oboseală, etc. R. se transmite prin puroaiele dela animalele bolnave, prin contact direct dela animal la animal, dar și prin obiectele cu care vin ele în contact, grajd, sghiab, esle, găleată de adapat, nutreț, etc. R. de piele se propagă cu deosebire unde sînt părțile lesate, în rîni, etc. Boala se manifestează după 2—6 septemăni dela infecțiune, uneori și mai tîrđin. Ța nu are leac, decăt animalele trebuiesc izolate și omorîte pentru a pune capăt boalei.

Răpciune, numire populară a lunei Septembre. (v. ac.).

Raphanus L., (botan.), mic gen din vasta familie a Cruciferelor, tribul Raphaneae, cuprinde vr'o 6 specii de plante erbacee, ramificate, anuale sau bisannale, glabre sau hispidule, răspîndite prin toată Europa și prin Asia temperată, adesea cultivate ca plante alimentare. Radăcina uneori suculentă; frunzele inferioare lyrate; florile albe sau galbene cu vine purpurii cu pedicele delicate. Genul R. are 2 subgenuri: *R. Gaertn.* și *Raphanistrum* Gaertn. În părțile noastre cresce *R. Raphanistrum* L., sin. *Raphanistrum Lampsana* Gaertn. numită popular: Rachiță de ogoare, Radiche selbatecă. *R. sativus* L., originara din Asia se cultivă ca plantă culinară pentru radacina suculentă comestibilă, cunoscută poporului nostru sub numirile: Radiche, Rădiche de grădină, Ridiche, Ridichi. Prin cultură s'au obținut varietățile: var. *niger* DC. vulgar Ridiche neagră și var. *Radiola* DC. numită popular Ridiche de lună.

[Z. C. P.]

Raphia Beauv., (botan.) gen din fam. Palmae, tribul Lepidocaryeae, cuprinde vr'o 6 sau 7 specii de palmieri, ce cresc prin Africa tropicală, Madagascar și prin America tropicală. Dintre speciile acestui gen menționam: *R. vinifera* P. Beauv. și *R. Ruiffia* Mart. Din pețioliul frunzelor acestor palmieri se fac mobile ușoare; iar din frunze se extrag fibre textile, cari se întrebuintează și în grădinărie.

[Z. C. P.]

Raphide, (botan.) cristale de oxalat de calciu, lungi, subțiri, aciculare, unite de obicei în pachete, în frunzele de *Aloë*, în bulbul de ceapă,

Scilla, în coaja boabelor unor soiuri de struguri. Sînt produse de eliminare și cînd sînt multe, în scoarța și frunze mai ales, au rol probabil mecanic, de susținere, și protector pentru plantă contra animalelor erbivore, ca să nu le mănînce.

Răpirea, (dan.) o sabie lungă cu lama dreaptă și cu două ascuțisuri.

Răpirea, luare cu forța. Răpirea unui lucru străin prin întrebuintarea de violență sau amenințări, se numește *Tălhărie* (v. ac.).

Răpirea de minori, prin violențe sau violență, se pedepsește după Codul rom. cu închisoare de la 1—2 ani, și anume cu maximul închisorii dacă a răpit o fată mai tină de 16 ani. Dacă fata a consimțit, pedeapsa variază între 3 luni și 2 ani. Cod. pen. ungar califică R. minorilor (sub 14 ani) ca crima și o pedepsește cu robie pînă la 5 ani. În cas de R. de fată (Rapt), dacă ea a consimțit, pedeapsa va fi temniță pînă la 5 ani. (§§ 317—322.)

Răpirea, în dreptul canonic este acel impediment matrimonial, în virtutea căruia este invalidă și nulă căsătoria, ce s'ar conține cu o femeie rapită, înainte de a-și fi dobîndit ea deplina libertate și de a fi fost emancipată de sub puterea răpitorului și așezată în loc sigur.

Răpița, numele popular al plantelor cultivate: Brassica Napus L. var. Oleifera DC. și Brassica Rapa L. var. Oleifera DC. *Răpiță selbatedă*, Brassica Napus L. și Brassica Rapa L. (v. ac.).

Răpitoare, păseri, v. Raptatores.

Răpolt, (magh. *Nagy-Rápolt*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1144 loc. (933 Rom., 202 Magh.).

Răpolt, dare de samă asupra unei lucrări sau misiuni; relațiune între lucruri: raport de cauză și efect; raport de coordinațiune și subordinațiune; în gram. relațiunea vorbelor între ele: raportul adiectivului cu substantivul său.

Răpolt, în matem.: relațiunea între două cantități inegale.

În înțeles militar R. este o dare de samă verbală sau scrisă asupra unui serviciu comandat, unui eveniment sau chiar asupra unei cereri în chestiune de serviciu. În sens special, prezentarea către șef a tuturor chestiunilor cu privire la serviciul de 24 ore în casarma, tabără (lagăr), garuisoane, etc., darea diferitelor ordine și recomandățiuni, etc.

Răpoltiune, comput de R. sau *regula de repartițiune*, aplicarea computului proporțional, prin ajutorul caruia aflăm partea ce se cuvine fiecăruia din asociați sau îndreptățiți să participe la un câștig oarecare, la care au drept, sau la o pagubă, proporțional cu un capital sau timp, sau o condițiune oarecare.

Răpoltor, cel ce referează, dă samă, din încredințarea unei comisii sau comitet, despre activitatea unei corporațiuni sau despre o lucrare științifică. R. se numește și un aparat în formă de semicerc, cu care se măsură unghiurile geometrice.

Rapp, George, fondatorul sectei Harmoniștilor, n. 1757 în Württemberg, 1803 trece cu aderenții săi în America și înființează 1814 colonia Harmony, apoi 1823 colonia Economy. † 1847. Harmoniștii sînt socialiști, au posesiune și timp de lucru egal.

Rapp, Jean, conte, general franc., n. 1772, 1801 adjutantul lui Bonaparte. † 1821. (Cf. *Mémoires*, 1895.)

Răpakivi, rocă, granit din Finlanda, oaracterizat prin sferoide mari de ortosă roșie, învelită într'un strat de oligoclas verde. De obicei R. e foarte alterat.

Rapperswyl, oraș în cantonul elvețian St.-Gallen, lângă lacul Zürich, 2789 loc. (1888); castel cu muzeu național polon; centru de cai ferate.

Rapsod, (grec.) o specie de poeți ambulanti, cari în urma lui Omer recitau fragmente din poemele lui. De aici numele *Rapsodia*, care s'a dat în general la lucrări formate din fragmente luate din alte lucrări. Compositorii de muzică dau mai cu samă acest titlu unor fantasii instrumentale formate din dezvoltarea unor melodii populare. [T. C.]

Rapsodia, fragment din o epopee, ce se recita de Răpsozi (v. ac.), cîntăreți ambulanti la Grecii antici. În poezia modernă R. aparține odei, cu nuanța ei particulară compusă din mai multe fragmente și pătrunsă de sentimentalism puternic. Mai răpitoare decât oda.

Rapsodomantie sau *Rhapsodomantie*, profetie după rapsodii sau fragmente din epopeele omeriche. *Rapsodomantian*, cel ce spune asemenea profetii.

Rapt, răpire, îndeosebi răpirea unei femei. (v. Răpire).

Raptatores, păseri răpitoare, formează un ordin. R. au ciocul de sus curbat la vîrf. Piccioarele au patru degete cu ghiare curbate și puternice. Traiesc în părechi. Cuibul și-l fac fără măiestrie pe arbori, în crepurile de stînci, în pămînt. Depun 1—7 ouă. Se nutresc cu carne de animale vertebrate, pe cari le prind vii și le rup cu ciocul și ghiarele. Unele se nutresc cu mortaciuni. R. se împart în R. de zi și de noapte, răspîndite preste tot pămîntul. Cele de zi cuprind urm. familii și specii: 1) *Vulturide* (Pleşuvul, Șorlița, Condorul). 2) *Falconide* (Acuilele, Șoimii, Șorecarul, Uliul, Eretele). Cele de noapte: 3) *Strigide* (Bufnița-buha, Cucuveaua, Ciuhurezul).

Răpuroasa, vale în j. Vâlcea, Rom., cu mai multe surse de apă minerală.

Rarancea, comună rurală, parohie cu catunele: Bălanul, Carnațul, Cruhlița și Viptana, moșie boierească, în capit. Cernauțului și j. Sadagurei în Bucovina, are 4942 loc. (4012 ort.-or., 710 rom.-cat. și uniati, 220 mos.), o școală de 4 cl. și în Cruhlița una de 1 cl. Aici a fost în 1739 o batalie între Moscali și Turci. [Dr. I. G. Sbierea.]

Rarăul, munte în Rom., j. Suceava, între com. Broșteni și ținutul Bucovinei, al cărui pisc, aflator la o mică distanță preste frontieră, are înălțime de preste 2000 m. Aproape de piscul muntelui se găsesc schitul cu același nume, întemeiat la început de Petru Rareș-Vodă. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Rareș, Maria, soția unui neguțător de pește din Hârtau și concubina lui Ștefan cel Mare (v. ac.), dela care a avut pe Petru Rareș, ajuns Domn al Moldovei.

Rareș, Petru, v. Petru IV Rareș.

Rarița, plug ușor cu una ori două cormane de lemn ori de fier, care se întrebuintează atît

la arat cât și mai des la brăzdat pentru pus cartofii și porumbul în brazdă, cât și pentru prăsit porumbul, cartofii, etc.

Rarițele, cele 3 stele de mărimea a doua din interiorul quadrilaterului Orion; sin. cu cei 3 regi.

Râs, (*arab.*) Cap; în Abessinia și vîrf de munte.

Ras, numirea turcească a râului Aras (v. ac.).

Rasa, (*grec.*) vestmînt larg, propriu călăgăresc de materie mai dură, ce se stringe cu brâu. v. și *Rassa*.

Rasant, un proiectil, care iașă cu mare iuțeală din armă, parcurge un drum aproape paralel cu pământul, când și arma este paralelă, și prin urmare el rade, lovesce tot ce iutâlnește în calea sa. Tragerea rasantă este foarte importantă în resboiu.

Râsca, mănăstire de călugări în Rom., j. Suceava, com. Bogdănesci, într'o poziție foarte frumoasă. S'a zidit la 1558 de Macarie, episcopul de Roman.

Râșcanu, *P.*, profesor la universitatea din Iași, inspector general al învățămîntului secundar, a publicat: *Lefile și veniturile boierilor Moldovei* în 1776. Document dela Grigorie A. Ghica V. V. publicat cu o introducere, Iași 1837. Curs complet de Istoria universală (lucrare didactică), 1890—1902, 6 vol. Raport asupra școalelor secundare în anul școlar 1895—96.

Rascalnici, adeca schismatici, se numesc în Rusia acei ortodoxi, cari nu se țin de biserica oficială a statului. Deja din secl. X se iviră o mulțime de secte în Rusia, pentru chestiunii de post și altele analoge, dar și cu caracter ovricesc sau raționalist. Toate acestea găsiră un punct de unire în 1654, când patriarhul rusesc Nicon convocă un sinod la Moscva, spre a se coriga cartile liturgice, în cari se strecuraseră în decursul veacurilor prin copiere greșeli enorme. Mulțimea strigă de coruperea credinței, sectarii se grupară laolaltă împotriva bisericii oficiale, și pe câtă vreme ei se numiau *staroverți* (de credința cea veche), episcopatul le dîse *R.* În curând ei se desfacură în neenumărate disidențe, sub numirile cele mai strani și cu superstițiunile cele mai absurde. Unii profesau chiar o morală incompatibilă cu ordinea publică, precum sinuciderea, incendiarea, scopirea. De aceea statul îi persecută în toate chipurile, ceea ce însa le sporia numai partizanii. *R.* sînt de 2 categorii principale: *popovți*, cu popi, și *bespopovți*, fara popi. Antăii mai ales au avut dificultăți foarte mari, de a-și procura popi, și de abia pe la 1846 căștigară pentru ei un arhiepiscop isgonit din Bosnia, anume Ambrosiu, care își fixă reședința în Bucovina, și dela care *R.* au acum o ierarhie de 2 mitropoliți și numeroși episcopi. O parte din ei s'au unit oarecum cu biserica națională sub numele de *edinoverti* (de o credință), păstrând un ritual antic deosebit de cel oficial prin numărul de Alilnia, Issus în loc de Iisus, brațele crucii și alte nimicuri, fară de cari cred, că nu sînt ortodoxi. Numărul oficial al *R.* este de 1.171,000, dar scriitorii competenți îi calculează la 12 milioane. Cf. C. Coca, *Ist. biser. Cernaui*, 1891, pag. 232—6; Philaret, *Gesch. d. Kirche Russlands*. Frankfurt a. M. 1872, 2 vol.; Tsakni, *La Russie sectaire*. Paris, 1888. v. art. *Lipovani*.

Rasgrad, oraș în Bulgaria, cu 11,000 loc.;

punct important pe drumul dintre Ruscium și Șumla. Oraș comercial.

Râșnița, morișcă, moară de mână.

Rasofor, (*grec.*) călugăr novit îmbrăcat cu rasă (vestmînt distinctiv călăgăresc.

Rasol, carnea feartă pentru prepararea supei și servită cu sos și garnitură separat după supă; pesce fert; tencuială.

Rasova, com. rur. în Rom., j. Constanța, pe malul drept al Dunării; se compune din 2 căt., cu 1819 loc., 2 biserici și 2 școale. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Rassa, fel, soi. *Rasse omenesci* sînt, după Blumenbach (De generis humani varietate nativa, ed 3. Göttingen, 1795), care s'a condus mai ales după culoarea pielii și forma și culoarea părului, cinci: *caucasiană*, *mongolă*, *etiopică*, *americană* și *malaeză*. Retzius se la după raportul diutre lungimea și lățimea craniului, deosebind *dolichocephali* (cu craniul relativ îngust), *brachicephali* (cu craniul mai scurt), la cari au adaus Welcker și Broca pe *mezocephali* (mijlocii între cele două extreme). Prichard i-a împărțit în *prognati* (cu dinții așezați pieziș) și *ortognati* (cu dinții așezați drept). Englezul Huxley, condus de mărimea și proporțiunea corpului, culoarea părului și a pielii, forma și bogăția părului, forma craniului și alte particularități ale scheletului, deosebesce cinci *R.* sau tipuri: cel australoid, negroid, mongoloid și cel alb, subîmpărțit în cel xantochroic (albi blondi) și cel melanochroic (albi bruneti). Față de aceste sisteme pur somatice s'au formulat și sisteme limbistice, apoi somatice-limbistice. Sistem limbistic are Fr. Müller («Allgem. Ethnographie.» Viena, ed. 2, 1879), care a stabilit 12 *R.*: I) Hotentoti și Bugmani. II) Papua. III) Negrii africani. IV) Cafrii. V) Australieni. VI) Hiperborei. VII) Americani. VIII) Malaiezi. IX) Mongoli. X) Nuba-Fulbe. XI) Dravida. XII) Mediteranei. În timpul mai nou lucră mai ales școala antropologică a lui Virchow să afle bazele, pe cari să se poata edifica un sistem natural al omenimii față de cele stabilite până acum în mod mai mult sau mai puțin meșteșugit.

v. și *Rasa*.

Rasta, mil vechiu german = $\frac{1}{2}$, mil geografic.

Rastatt (*Rastadt*), oraș în Baden, fosta cetate imperială (pâna la 1889), 13,268 loc. (1895); castel; gimnasiu; camera de comerț și industrie. Aci s'a încheiat pace între Franța și Austria la 7 Martie 1714.

Rastopcin (*Rostopcin*), *Fedor Vasiliievici*, conte, n. 1765, † 1826 în Moscva, a fost guvernator general al Moscovei în 1812, când cu invasiunea lui Napoleon. Lui i-se impută, ca a dat foc Moscovei, ceea ce a negat la început. E dovedit, ca *R.* a îndepartat din Moscva pompele și pe pompieri, că și-a aprins vila de lângă Moscva, ceea ce a adlat în curând imitatori.

Rastul, com. rur. în Rom., j. Dolj, aproape de Dunare în fața orașului Lom-Palanca din Bulgaria; are 2195 loc., 1 biserică și 2 școale. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Râsuceni, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusa din 4 cat., cu 2089 loc., 4 biserici și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Rasumovschiî, *Alexei Grigorievici*, conte, n. 1709 în satul Lemeși ca fiu al unui țeran și

destinat pentru serviciu în capela curții. Vocea și figura lui frumoasă a captivat pe Elisabeta, atunci încă mare principesa, care s'a logodit în ascuns cu el. Ea l-a înduplecat pe împăratul Carol să-l numească conte al imperiului german, numindu-l apoi și ea conte rusec. R. a fost un caracter cinstit, care nu s'a amestecat în afacerile politice. † 1771 în Petersburg. Fratele lui, *R. Chiril Gr.*, n. 1728, † 1803, încă a fost înălțat de Elisabeta la rangul de conte și numit hatman al Rusiei mici. Cătarina II l-a numit mareșal campestru. El încă a luat parte la conjurațiunea contra lui Petru III.

Răsura sau *Răsuri*, numirile românești ale plantei Rosa pumila Jacq. și ale florilor de Rosa canina L. (v. ac.).

Răsura se numia odinioară și o dare suplimentară pentru lefiele boierilor.

Răsvadul, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusa din 3 căt. cu 2457 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Răsvan Ștefan, v. Ștefan.

Rata, parte calculata sau suma fixă, mai ales pentru plata periodica a unei datorii, de aci *plăți în rate*, adică plăți în sume fixe la anumite termene.

Afaceri de rate, cumpărarea respective vânzarea pe credit cu condiția, ca prețul să se plătească în rate și cu rezervarea dreptului de proprietate până la achitarea întregului preț. De regula vânzările pe rate se fac și cu condiția, ca ratele platite să fie în ori ce cas ale vânzătorului.

Rața (*Anas*), pasere din ord. Notatoarelor (Natatores, Anatides), cu pene pestrice lucitoare; cioc lat, lung cât capul și cu un mic cârlig la vîrf; cu o dungă alburie împrejurul gâtului. Penele de pe cap și gât au reflex verzeu-închis, cele de pe piept castaniu-roșcat, iar la mijlocul aripelor are câte o pată patrată cu reflex negru și albastru-violeacu. Rățioii are la coada 2 pene în forma de cârlig întors în sus și se *cârlionți*. Picioare scurte roș-portocalii, cu pelița de înțat între degete. R. folosește omului prin carnea și ouăle sale cautate și prin puful său moale. Sînt mai multe varietăți: *R. seibatică* (A. Boschas) foarte căutată de vânători prin lațuri, din aceasta au luat nascere toate celelalte varietăți, al caror nume s'a dat după numele localităților de origine sau după bunul plac al celor ce și-au însușit dreptul de naș mai întai. Așa la Români se dic: R. beșinoase, de casă, de ghiață, Olteancă, mută, cairină, pufoasă, leșească, etc. [I. P. Voitești.]

Rătesci, schit de călugărițe în Rom., j. Buzău, com. Gura-Aminoasei, sub poalele muntelui Șoimul, înființat în secl. XVII și rezidit la 1844 de ep. Chesarie. Schitul număra 96 maice și 21 surori. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rătia, v. Rhaetia.

Ratiaria, urme de cetate în Rom., j. Dolj, com. Cetatea; aici a fost în vechime capitala Daciei-Ripense. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Ratibor, principat în Silesia super., guvernamental Oppeln, 991 km²; între 1288—1532 își avea ducii proprii, apoi ajunse sub Austria, 1742 trecu la Prusia, 1821 fu dat ca principat mediat contelui de Hessen-Rotenburg, 1834 trecu în posesiunea principelui Victor de Hohenlohe-

Schillingsfürst. Loc principal *orașul R.*, lângă Odera, cu 21,680 loc. (1895); fabrici de țigari, tutun, tabac, mașini, hârtie; comerț cu lemne și bucate; gimnasiu, progimnasiu real, institut de surdo-muți.

Rățicon (*Rhäticon*), sir de munți între Rin și Alpii-Silvretta, în Scesaplana, ajunge înălțime de 2968 m.; numeroase pasuri.

Răție, cantitate fixă de alimente convenita unui soldat pentru o singură zi; același lucru și pentru un cal sau alte animale în serviciul armatei.

Ratificațiune, (*lat.*), în dreptul public aprobarea din partea suveranului a convențiilor încheiate de plenipotențiații lor; se face de obicei priu subscriere. Convențiunile internaționale nu intră în vigoare decât după schimbarea actelor de R.

Ratihabițiune, aprobare, ratificare.

Ratiné, (*franc.*) stofe asemenea postavului, la cari perii sînt înodați laolaltă cu ajutorul mașiei de ratinat.

Ratio, (*lat.*) termin latinesc pentru rațiune. (v. ac.)

Ratio educationis s'a numit un normativ (proiect de lege) care, compus din însărcinarea împărătesei Maria Teresia, avea să reformeze instrucțiunea și toate afacerile școlare în țerile de sub coroana Sf. Ștefan. A fost compus după principiile cuprinse în normativul general școlar pentru Austria (Allgem. Schulordnung) de către Iosif Ūrményi și Dan. Trstjyánsky; a fost aprobat la 6 Aug. 1776 sub numirea de »Ratio Educationis totiusque Rei Litterariae per Regnum Hungariae et Provincias Eidem adnexas«, iar prin ordinațiunea din 22 Aug. 1777 impus spre observare pentru întreg teritoriul de sub cor. Sf. Ștefan. Acest normativ privia toate categoriile de școli catolice, nu însă și pe cele orientale și protestante. Se prescriu în dînsul obiectele de învățământ, iar pentru scopurile de supraveghiere țeara era împărțită în 9 districte școlare. Dieta țerii din 1790/91 luând la revedere reformele introduse de împ. Iosif II, a ajuns și la cauza învățământului și a emis o »*deputatio in literariis*«, care sa compuna o »*Nova Ratio educationis publicae*«. Pe la 1793 și aceasta era ispravită, dar din cauza afacerilor politice de atunci n'a ajuns la aprobare până la 1806 sub același titlu ca și cea vechie teresiană, dar cu obligamentul de a se pune în lucrare încă cu începerea anului școl. 1806/7. În această »*Nova Ratio*« se prevăd următoarele categorii de școli: școli elementare (sch. vernaculăe seu nationales), școli gramaticale, gimnasii, licee, academii și universitatea. Se arată apoi obiectele și anii de curs la fiecare. Nici aceasta nu se extindea asupra orientalilor, ci numai asupra protestanților. A fost în us aproape tot timpul și a servit de basa la ulterioarele legi pentru regularea în vîștămîntului. (Cf. Schwiker, Die ung. Gymnas. 1881.) [Pl.]

Ratiocinium, (*lat.*) numirea latina pentru silogism (v. ac.) adică pentru actul cugetării, care arata cuprinderea unei judecări în altele date. (v. Silogism.) [Pl.]

Rațional, »cu minte«, »cu înțelepciune«; este atribut al tuturor ființelor și persoanelor înzestrate cu rațiune, este apoi atribut al tuturor cunoscîntelor, care nu se întemeiază pe datele

experienții, ale tuturor operațiilor cugetării și ale lucrurilor săvârșite în conformitate cu legile rațiunii. În matematică se numește rațional ceea ce se poate exprima prin raporturi numerice hotărâte. [Pl.]

Raționalism, (*lat.*) a) în limbajul filosofic R. se numește direcțiunea filosofică, care, cu absoluta excludere a datelor experienței, nu recunoaște alt izvor al cunoștințelor decât numai rațiunea, căreia, ca facultate spirituală înăscută, i-se recunoaște ca atribut obiectivitatea și universalitatea. Contra R. a fost îndreptată scrierea lui Kant: Critica rațiunii pure. b) În teologie se numește R. direcția care, în materii de religioasă și de credință, nu numai că nu se abține dela usul rațiunii, ci din contră îl află necesar pentru cuprinderea și interpretarea revelațiilor divine. R. nu recunoaște alt mijloc pentru interpretarea revelațiilor decât rațiunea. R. a fost caracteristica secl. XVIII. Ctr. Empirism. [Pl.]

Raționament sau cu un termen barbar: *raisonnement*. O judecată formată odată în mintea noastră poate fi și falsă. Cu necesitate se impune deoi cugetării de a constata dacă e adevărată sau nu. Aceasta se face prin raționament, se îndeplinește printr-o operațiune a cugetării, în care se arată modul cum din adevărul recunoscut al unor judecați date se derivă o a treia. Factorul, care mijlocește combinațiunea între judecățile date și judecata derivată, se numește *Rațiunea* aceluia R. Cf. Pletosu Psych. 58. [Pl.]

Raționare, denotă acțiunea de a se servi de rațiune într-o judecă și cunoaște ceva. *Raționabil*, obiectiv: ceea ce se poate cunoaște prin rațiune, iar subiectiv: caracterizează pe omul, care, înzestrat cu rațiune, judecă și lucrează conform ei. [Pl.]

Rațional, ceea ce e conform rațiunii. În matematică e R. ceea ce se poate exprima printr-un raport numeric hotărât.

Ratisbona, numele neolatin al orașului Regensburg (v. ac.).

Rațiu, 1) *Basilii*, canonic, n. 7 Iulie 1837 în Capâlna de jos, † 1902 în Sighișoara, și-a făcut studiile în Blaj și Viena. În 1864 a fost numit profesor gimn., 1871 prof. de teologie, 1884 paroh și protopop în Reghiulul sășesc, 1888 vicar foraneu în Făgăraș, 1898 profesor de teologie și din 1899 totodată rector seminarial. A lăsat legate pentru școala din Făgăraș și fondul »Vancean« din Blaj.

2) **Rațiu**, *Ioan de Mehădia*, suprem prefect al districtelor românești Lugoj, Lipova și Caransebeș, dela 1720—30. În această calitate a restaurat biserica română din opidul Lugoj la 1726. Tabla comemorativă din turnul ce sta și aji amintesc de memoria lui și de un privilegiu avut dar șters cu timpul pentru Românii banățeni. [—]

3) **Rațiu**, *Ioan de Nagylak*, n. în 19 Aug. 1828 în Turda; a studiat gimnaziul în Blaj; în 1847 a intrat în seminarul teologic din Blaj; de unde l-a trimis episcopul Leményi în sem. central din B-pesta. În toamna anului 1848 R., împreună cu N. Mureșan și A. Arpady au organizat o legiune, al cărei comandant a fost căpitanul c. r. Gratze și care a luat parte la mai multe lupte sângeroase, mai ales în Iulie în

lupta contra generalului de honveđi Kemény Farkas, când acesta fu bătut și scos din Munții apuseni. După revoluțiune, în 1850, R. a mers la Viena pentru a studia dreptul și s'a întors în 1854 la Pesta, unde a făcut doctoratul. A practicat la tribunalul din Buda, apoi la avocați în Buda și Cluj, iar censura de avocat a făcut-o în Sibiu la 1860, când apoi și-a deschis cancelaria avocațială. În acel timp s'a pornit mișcarea pentru înființarea Asociațiunii, la care a contribuit și R. În 1861, după reactivarea comitatelor, a fost ales vice-comite, în urma unor divergențe între Maghiari și Români, ivite pe chestia autonomiei Ardealului, și a dat dimisiunea. În 1863 a fost ales deputat, iar dieta l-a ales notar. Pronunciamentul din »Câmpul libertății« în contra »uniunii« în 1867 a fost pus la cale de R. Petițiunea subscrisă de către 1900 Români, în frunte cu mitr. Șuluțu, tot în contra »uniunii« a fost prezentată domnitorului tot prin R. Cuvântarea energică, rostită de dînsul comisarului regesc Pechy în contra »uniunii«, cu ocaziunea când comisarul călătoria în țeară, pentru a pipai opiniunea publică a Românilor, e cunoscută. Conferința din Merceurea convocată în 1869 prin Macelariu, a fost pusă la cale prin stărnința lui Rațiu; iar conferința ținută la Alba-Iulia în 1873 a fost și presidata de R. În 1880 în casa dînsului în Turda s'au statorit în înțelegere cu Barițiu, George Pop și Cosma, principiile fundamentale pentru organizarea partidului național, al carui president a fost în urmă ales. Conferința din 1884 și 1892 a fost convocată și presidata de R., în aceasta din urmă s'a decis trimiterea »Memorandului« la tron. În Mai 1892 R. a condus deputația de 300 la Viena cu »Memorandul«. Audiența însă n'au primit, iar »Memorandul« s'a înapoiat nedefăcut. Intorcându-se din Viena s'a întemplat scandalul, când i-s'a bombardat casa în Turda. În 25 Iulie 1894 R. a fost arestat prin gendarmi și dus în temnița de stat din Segedin, unde a suferit un an și 3 luni. Întreaga viața a lui R., din tinerețe până în adâncile bătrânețe a fost o luptă pentru drepturile poporului român, cu sabia, cu graiul și cu condeul. [Ioșif Sterca Șuluțu.]

4) **Rațiu**, *Ioan Dr.*, canonic și scriitor bis., n. 30 Sept. 1841 în Alecuș, † 27 Nov. 1900, a studiat în Blaj și Viena. În 1868 a fost numit profesor la seminarul și gimnaziu, în 1878 secretar mitropolitan, 1879 canonic teolog. A publicat: »Principiile fundamentale ale religiei creștine« și »Principiile speciale ale religiei creștine«, manuale pentru gimnaziu, apoi »Etica creștină«, »Despre matrimoniu, impedimente și procedura cu respect la praxa vigentă în provincia mitropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia« și »Instituțiunile dreptului bisericesc«. A fost mai mulți ani redactor al »Foiilor bisericesci și școlastice« pentru partea bisericească.

5) **Rațiu**, *Petru*, canonic gr.-cat. român, n. 22 Febr. 1805 în Mező-Szilvás (cott. Cluj). † 1876 în Lugoj. Studiile gimn. le-a făcut în Oradea mare, teologia în Budapesta. La 1831 hirotonindu-se de preot a păstorit în parochiile: B. Ujlac, Sămbaciog și Spinaus. În 1849 pentru principiile sale naționale ajunse în închisoare în Oradea. În 1850 trecând la religieuna gr.-or.,

deveni prof. la teologia gr.-or. română din Arad, care post l-a împlinit cu mare demnitate. La 1856 iară s'a reîntors la gr.-cat. și fû numit canonic la Lugoj. A fost un orator excelent, a scris mai multe predici și articole de valoare literară. A publicat o broșură volantă în limba maghiară: »Vallási párhuzamok, unio és még valami.« (Nagyvárad 1842.)

6) *Rațiu, Vasile, de Nagylak*, preposit epistolar în Blaj, n. 25 Dec. 1783 în Turda, † 12 Dec. 1870 în Blaj. Și-a terminat studiile liceale în Cluj, a făcut teologia în Blaj și Viena. Fost profesor la liceul din Blaj, apoi preot în Uioara, protopop în Turda și în 1824 canonic, propunând totodată și filosofia, apoi dreptul canonic și istoria bisericească. În 1854 a tipărit »Istoria bisericească«, întocmită mai ales pentru școale. Afară de dotațiunile făcute pentru biserică și școala din Turda a contribuit pentru zidirea lor 30,000 cor., lăsând pentru școala alte 20,000 cor. După moartea lui a rămas și un capital de 4000 cor. destinat pentru stipendii.

Rațiune, (lat.) Noțiunea rațiunii se confundă în unele perioade ale istoriei filosofiei cu chiar noțiunea filosofiei. Tocmai pentru aceasta ea a variat după timp și după sistemele filosofice. În terminologia sistemelor, cari țin la teoria facultăților sufletului și în special în term. filosofiei lui Kant, rațiunea este facultatea ideilor și a principiilor; facultatea care ne pune în poziție de a judeca și de a lucra după anumite principii. În limbajul modern al sistemelor, care au părăsit teoria facultăților, rațiunea este un termen, prin care se denotă și se exprimă produsul cel mai înalt și cel mai perfect al dezvoltării spirituale, precum și modul de afirmare prin cele mai perfecte forme de activitate spirituală în toate direcțiunile vieții. În comparație cu intelectul, care prin formarea de noțiuni și prin combinarea acestora în judecăți ne face să cunoaștem lucrurile în a lor realitate, rațiunea caută a cunoaște lucrurile în cauza lor, după scopurile finale și după destinațiunea lor, după cum ar trebui să fie în a lor perfecțiune. Prin urmare rațional cogita, judecă și lucrează acela, care este în stare a înțelege bine motivele și contramotivele ce se ofera și care în rezoluțiunile sale urmează pe cele mai bune și prin urmare pe cele mai morale. R. se considera ca semnul distinctiv, prin care omul se deosebește în mod caracteristic de animale. Tot cu ajutorul R. este în stare a se apropia de idealul perfecțiunii, de însăși perfecțiunea, de Dumnezeu, căci ea îl face ca să fie după tipul și asemnarea lui Dumnezeu. Tocmai pentru aceasta dezvoltarea rațiunii nu se poate face decât în societatea și cu ajutorul altor ființe raționale. R. se numește și socoteala, pe care cineva, după poziția sa este ținut a o face asupra unei averi încredințate lui spre administrare. [Pl.]

Rațiune sufficientă, (lat., principium rationis sufficientis), este numirea unei axiome a cugetării logice, care impune acesteia necesitatea de a nu afirma și de a nu nega nimic fara motiv sau fără rațiune multămitoare. El se formulează prin maxima: »Nihil sine ratione sufficienti«. Ca principiu ia forma de principiu și al causalității și al finalității. Ca principiu al

causalității impune cugetării să admită, că tot ce există și se întâmplă, trebuie să aibă o cauză; iar ca princip al finalității impune cugetării să admită, că tot ce se face se face în vederea unui scop determinat. Cf. Plotosus Log. 6. [Pl.]

Ratzeburg, principat formând cercul vestic al marelui principat Mecklenburg-Strelitz, 382 km²., cu 15,480 loc. (1895); oraș principal Schönberg i. M.

Ratzel, Frideric, geograf și explorator german, n. 1844 în Karlsruhe; dela 1876 profesor în München și dela 1886 în Lipsca. A făcut călătoriile de explorare în Italia, Franca de sud, Transilvania, Ungaria, America de nord, Mexico și Cuba. Scrieri: Sein und Werden der organischen Welt, 1868; Aus Mexiko, 1878; Die Vereinigten Staaten von Nord-America, 2 vol. 1878—80; Anthropogeographie, 2 vol. 1882 și 1891.

Rauch, Christian D., sculptor, n. 2. Ian. 1777 în Arolsen (Waldeck), † 3 Dec. 1857. Venit la Berlin a intrat ca servitor de odaie la regele Frideric Wilhelm III, care l-a ajutat să se perfecționeze. Pe R. l-a caracterisat pătunderea celor înțelese, un studiu sever și o diligență perseverantă. Dintre sculpturile lui, multe la număr, s'au relevat între altele monumentul sepulcral al reginei Luiza în mausoleul din Charlottenburg, statuile lui Blücher în Breslau și Berlin, șase Victorii pentru Walhalla lângă Regensburg, statua equestră a lui Frideric cel Mare în Berlin ș. a.

Raucourt (și Rocoux), sat în departam. franc. Ardennes, arondism. Sedan, 1675 loc. 11 Oct. 1746 învingerea Francezilor sub Mauriciu de Saxa asupra Austriacilor sub Carol de Lotaringia.

Raupach, Ernst Benjamin Salomo, scriitor dramatic, n. 21 Maiu 1784 în Straupitz (Germania), † 18 Mart. 1852, fost din 1816—22 profesor de limba și liter. germ. la universitatea din Petersburg, stabilit apoi în Berlin, unde a dominat timp de preste 2 decenii scena teatrului de curte cu tragediile lui. Drama lui populară »Der Müller und sein Kind« localisată românește sub titula »Sâmbata morților« de T. V. Pacațianu, n'a dispărut nici astăzi de pe scenă. R. avea mare dexteritate limbistică și metrică, precum și înțelegere pentru cele impresionabile, apoi cunoscerea bine mijloacele de scena.

Rauscher, Joseph Ottomar, cavalier de, (n. 6 Oct. 1797, † 24 Nov. 1874 în Viena), cardinal și arhiepiscop-principe în Viena. În 1854 a condus în Roma pertractările guvernului austriac cu curia papală și le-a terminat cu încheierea concordatului subscris în 18 Aug. 1855. În conciliul vatican a condus opoziția contra proclamarii infalibilității papei. Ca centralist a condamnat activitatea națională a clerului în provinciile slave.

Răut, afluent din dreapta al Nistrului. În 1592 batalie lângă R. între Aron-Vodă al Moldovei și răsulații conduși de Ionașcu Bogdan.

Ravac, miere rafinată și feartă până s'a îngroșat ca un sirup.

Ravallac, François, omoritorul regelui francez Henric IV. Înainte copist, apoi învățator, închis pentru datorii, în temniță deveni credincios fervent și intră în ordinul călugărilor Feuillants. Stăpânit de scrierile inimicilor regelui, în 14 Maiu 1610, pe când regele se oprise în strada la Ferronnerie, el îi înfuge cuțitul în coaste și îi

străpunge inima. După multe chinuri, a fost legat de cai și stăsiat în 27 Maiu.

Răvaș, bilet; R. de drum, pasaport; țidulă (v. și Răboj).

Ravelin, (*franc.*) fortificațiune exterioară, care flanchează fața frontului de bastiune.

Ravenala Adans., (botan.) mic gen din fam. Scitamineae, tribul Museae, cuprinde 2 specii de plante cu tulpina arborescentă lemnoasă sau cu tulpina scurtă; frunzele mari de un verde albastru sunt distice și se întind în formă de evantaliuri gigantice cu un pețiol lung și la basă concav. Cele 2 specii ale acestui gen sunt: *R. madagascariensis* Gmel., originară din Madagascar și Reunion și cunoscută sub numirea de «Arborele călătorului» din cauza frunzelor sale cu pețiolul concav la basă, unde se adună apă ploilor și roua și de unde se poate adapa călătorul însetat și *R. guyanensis* Steud., originară din Guyana și Brasilia. [Z. C. P.]

Ravenna, prov. ital. (Emilia), 1852 km²., cu 225,805 loc. (1897). *Capitala R.*, situata la depărtare de 7 km. dela Adriatica, 18,571 loc.; arhiepiscop, catedrală din secl. V, biserica San Vitale, în stil oriental (din secl. VI), Sant'Apollinare Nuovo (zidita 504 de Teoderic); Mausoleul Galla Placidia, mormântul lui Dante; academie de arte; port în canalul Corsini. Odinioară R. era reședința regilor ostrogoți, apoi a exarhilor, 755 Pipin o dăruie papei.

Ravensberg, fost comitat în Vestfalia, 913 km².; capitala Bielefeld; 1614 s'a dat la Brandenburg.

Rayleigh, (pron. reli) *John William Strutt*, fizician englez, n. 12 Nov. 1842. Dela 1879—84 a funcționat ca profesor de fizica experimentală în Cambridge, la 1887 a fost numit profesor de fizica matematică la institutul regesc din Londra. R. a descoperit argonul în aer.

Raynouard, *François Juste Marie*, scriitor franc., n. 18 Sept. 1761 în Brignolles (Provence), † 27 Oct. 1837 în Passy (l. Paris), membru al Academiei franceze, dela 1817 secretar perpetuu al ei. Prin opul său «Choix de poésies originales des troubadours» (6 tomuri. Paris. 1816—21) a făcut posibil studiul în amănunț al poezilor provensali și prin dovedirea paralelismului fonetic și morfologic în limbile romanice a delăturat parerea, ca limbile romanice s'au format fără nici o regulă. R. a mai scris: «Lexique roman, ou dictionnaire de la langue des troubadours» (6 tom. Paris, 1836—45); «Histoire du droit municipal en France sous la domination romaine et sous les trois dynasties» (2 tom. Paris, 1829) ș. a.

Razachie, varietate de struguri (v. *Vitis vinifera* L.).

Raza, v. Radius.

Raze active, razele cari sunt în stare a produce anumite efecte chimice, spre ex. razele roșii și galbene nu descompun bromura de argint de pe plăcele fotografice, pe când razele verzi și mai ales cele vinete și violete o descompun, pentru aceea razele vinete și violete se numesc active, razele roșii și galbene neactive.

Răzeș (în Moldova) = *Moșean* (în Muntenia), sinonim cu boier sau boierones sau Nobilis unius sessionis la Români din Transilvania, mici proprietari și cultivători de pământ, cari totdeauna au fost oameni liberi după persoana și averea

lor. După A. Xenopol proprietatea liberă a moșnenilor în Muntenia și a R.-lor în Moldova este sau anteriora întemeierii statului, mai cu samă în partea muntelui, sau că a provenit din desfacerea moșilor mari boieresci și a maziilor prin împărțire și subîmpărțire între urmașii și coboritorii lor direcți. Actualmente unai toate proprietățile răzeșesci sunt tare diformate, delimitate în curea ori sfori de moșie de o grăpă două lățime și de mai mulți kilometri lungime, cari se întind preste dealuri și văi și fac exploatarea lor foarte anevoioasă. O foarte mare parte din R. însă sunt scăpatați și nu posed nici un palmac de pământ, ci iau pământuri dela proprietari și arăndași pentru a le munci în parte și cu dijmă. O bună parte din ei au ajuns în starea palmasilor și țășierilor.

Razimul sau *Reazimul* (turc. Razelm), laoc la sud de gurile Dunarii, în j. Tulcea, care împreună cu lacurile laterale despre Dunăre, apoi cu lacurile: Golovița, Zmeica, Sinoe-Ghiol, Chituc-Ghiol și atele mai mici, formează laguna dobrogeană, având o întindere permanentă de cel puțin 75,000 ha. Laguna aceasta se alimentează parte cu ape fluviale din brațul Sf. George prin gârlele Clineful, Dunavaful și Cernelul, parte cu ape maritime din Marea Neagră, ce pëtrund în lagună prin orificiile: Malciaua, Periteștele, Porțița și Buhazul-Caraharman.

Răzor, *rozor* și *rëzoare*, brazdele adânci pentru scormul apelor, dar și pentru delimitarea țărilor. R. în România se înțelege uneori și strat, un petec mic de pământ cultivat cu ceva.

Razzia, (arab. rhaziat), incursiune cu mâna armată pe teritoriul unei populațiuni ostile, în scopul de a face prădăciuni, fie pentru a exercita represalii, fie pentru a se capeta proviziuni.

Ré, (*Île de Ré*), insulă fortificată, în față cu La Rochelle (Francia), 85.29 km²., cu 15,000 loc. Oraș principal St.-Martin-de-Ré.

Rea sau Struțul american, (*Rhea americana*), pasere din ord. alergătoarelor (cursores). Este mai mică ca struțul african (v. ac.), are 3 degete la picioare.

Reacționare, *mişcări*, (botan.) provocate la plante de un excitant mechanic, atingere, isbitură, înțepătura; sub influența excitațiunii se produce o mișcare repede și manifestă a părții atinse; dacă excitația e potrivită, reacția de mișcare e limitată; dacă e mai puternică, mișcarea e chiar generală, comunicându-se tuturor părților susceptibile de mișcare. Așa dar mișcările R. seamănă cu ceea ce se ăice sensibilitate la animale. Ca exemple de mișcări R. sunt cele executate de glandele digestive dela frunzele de Drosera (v. ac.); cele executate de jumătățile limbului frunzelor de Dionaea (v. ac.); de întreaga frunză compusă dela Sensitivă (*Mimosa pudica* v. ac.); de staminele dela Dracilă, multe Composee; de stigmatul dela Mimulus, etc. Mișcărilor R. sunt datorite tot turgescenței variabile din organul considerat și structurii speciale a lui. De ele se alătură mișcările nyctitropice (v. ac.) și cele spontanee. [S. St. R.]

Reacțiunea, în sensul general este o acțiune violentă provocată de o altă acțiune. În urma unor mari calduri, când aburii și electricitatea se adună și se condensează, o reacțiune se produce prin ploii repeși și torențiale, prin tunete, fulgere și

vijelii. Contra opresiunii și abuzurilor grămădite de veacuri de cătră monarhia absolută, atât în Anglia cât și în Franța, se ridicara revoluțiunile și contrarevoluțiunile, R. și Restaurațiunea. Istoria Romanilor din epoca Grahilor și până la August ne arata deosebitele faze de acțiune și de R., prin care a trecut societatea romană, până când în cele din urmă toate acele sgdurii politice și sociale resturnara republica și restaurară monarhia sub forma echivocă a imperiului cesarian. R. așa dar este o acțiune opusa, provocată de excese, fie politice, fie religioase; așa că putem considera stabilirea republicei sau a monarhiei constituționale ca o R. contra abuzurilor monarhiei absolute, culturale protestante ca o R. contra dominațiunii pontificatului roman, etc. [Val. Ursianu.]

Reacțiunea, mecanică. În urma fiecărei acțiuni mecanice se nasce o acțiune tot atât de mare, îndreptată în sens contrar; acțiunea această contrară se numesce R.

R. chimică, fenomen care se presintă de câte ori o substanță este tractată cu altă substanță. (v. Analisa chimică.)

Reactive, (Reagens), substanță care la analiza chimică arata prezența sau absența unui corp prin producerea unei anumite colorațiuni sau precipitațiuni, etc. (v. Analisa chimică.)

Reading, oraș în sudul Angliei 60,054 loc. (1891); topitoare de fier, fabrică de pesmeți.

Reagens, (lat.) v. Analisa chimică și Reactive.

Real, (din lat. res), tot ce se ține de firea sau de existența unui lucru; apoi, în deosebire de ideal, denotă că ceva există într'adevăr, obiectiv și independent de voința noastră. Cu aplicație practică se numesce, s. e. gimnasiu R. institutul de orecscere, în care se predau mai mult științele naturale, matematice și fizice, în deosebire de *clasic*, unde se predau mai cu samă limbile și istoria. *Realii* a numit Herbarth în sistemul său filosofic ultimele elemente ale existențelor și pe cari el și-le cugeta ca fiind fără calitate, absolut simple, neschimbatoare. (Cf. monadă.) [Pl.]

Reale, științe, cele ce se ocupă cu lucruri existente, nu închipuie; în special științele de observație și de experiență, spre deosebire de cunoștința limbilor, filosofiei, etc.

Real, veche monedă spaniolă, de argint, $\frac{1}{20}$ din piastrul spaniol de argint = 0.25 franc.

Realgar, mineral, sulfur de arsenic; în cristale monoclin, dar mai ales compact sau grăunțos. De culoare roșie. Se gasece în floane de minereuri la Săcărâmb, Baia-srie, Ioachimsthal, etc. R. se mai depune și în solfatare și în apele termale ale regiunilor vulcanice. În România în Suceava.

Realism, (lat.) a) în terminologia filosofiei scolastice: teoria lui Anselm de Canterbury († 1109); care pe temeiul lui Plato susține, că noțiunile generice, numite *universalia*, au existență reală înainte de lucruri (*universalia ante rem*). Cf. Nominalism. b) În limbajul filosofic modern: sistema filos., care admite, că lumea și lucrurile din ea au realitate obiectivă, independent de subiectul cunoscător, și prin urmare conținutul empiric al conștiinței este cuprins ca semn și efect al unei realități obiective. Se face deosebire între *R. naïv* și *critic*. Pentru

cel dintâiu obiectele experienței sânt tocmai așa după cum le observăm; cel critic caută ca prin un act de cugetare reflexivă să le reducă la adevărata lor valoare. Cel ce ține la vederile realismului se numesce *Realist*. (v. și Naturalism.) [Pl.]

Realitatea, termin, prin care se arată existența de fapt sau efectivă a ceva, fie de natură materială, fie de natură sufletească. V. Substanța și Substanțialitate.

R. se mai numesce și o proprietate imobilă, s. e. R. de casă, de câmp. [Pl.]

Reallexicon, germ. enciclopedie, dicționar, în care cuvintele sânt tratate după conținutul lor real, nu din punct de vedere lingvistic.

Reamintirea, actul mental, în virtutea căruia anumite stări de conștiință avute odată, dar acum uitate, le readucem de nou la gradul lor de claritate. Această readucere în minte se poate întâmpla *subiectiv*, prin un act de gândire anume, spontan sau nemijlocit; iar *obiectiv* prin mijlocirea ori cu ajutorul altuia. Sin. Aducere aminte. [Pl.]

Rea Silvia, după mitol. romană fata lui Numitor; dela Mars a nascut pe Romulus și Remus.

Réaumur, (pron. reoinür), René Antoine Ferchault, fizician și zoolog franc., n. 28 Febr. 1683 în La Rochelle, † 18 Oct. 1757 la moșia sa Bermondrière. La început a studiat drepturile, dar mai târziu și-a întors privirea spre științele naturale. Renumele și l-a câștigat prin construirea unui termometru cu alcool, la care distanța dintre punctul de înghețare și ferbere a apei era împărțită în 80 grade.

Rebeca, soția lui Isac, pe care l-a înșelat să binecuvinteze pe Iacob în locul lui Esau.

Rebelliunea, ori ce atac, ori ce rezistență cu violență, prin fapt, în contra vreunui funcționar administrativ sau judecătoresc, de ori oe treaptă și calitate, care ar fi în lucrarea execuțiunii legilor, ordinelor sau ordonanțelor autorității publice; a ordinelor, a mandatelor sau a hotărârilor judecătorești. După cod. pen. român, dacă rebelii trec de 20 și sânt înarmați, pedeapsa e reclusiunea. Când sânt 20 și neinarmați, pedeapsa e minimul reclusiunii (v. ac.). Dela 3—20 indiviși inclusiv, înarmați, pedeapsa e minimul reclusiunii; dacă nu sânt înarmați, pedeapsa e închisoarea dela 3 luni până la 2 ani. La cas de rebeliune urmata de ceată sau atrupament, cei străini de ceată scapă de pedeapsă, dacă nu sânt înarmați și se retrag când sânt somați. Ori ce adunare de persoane pentru o crima sau delict, se socotesce ca adunare înarmată, când mai mult de trei din acele persoane ar purta arme de față. Când se revoltă areștații, ei se pedepeso separat de pedeapsa ce o execută. În acest cas pedepsele se cumulează (v. ac.), nu se absorb.

Cod. pen. ung. deosebesce R. propriu șișă (§§ 152—162) și violența în contra autorităților (§§ 163—170) R. se numesc asociările în scop de a ataca corpurile legiuitoare sau guvernul, iustalațiunile militare sau de comunicație, și în fine și scop de jaf, incendiare, etc. În partea a doua dispune cu privire la împiedecarea prin violență sau rezistență a organelor statului (judecătorești, administrative sau militare) întru îndeplinirea datorințelor lor oficiale.

Reboage, v. Răboj și Ravaș.

Rebotezători, v. Anabapțiști.

Rebra mare (*Nagy-Rebra*), com. rur. în Trs., cott. Bistrița-Năsăud, cu 1273 loc. români.

Rebus, ghicitoare ce constă în a exprima cuvinte sau fraze prin litere, semne și figuri, al căror nume sună tocmai ca fraza ce am voit să o arătăm în formă de ghicitoare, s. e. A A... a a... (am mari amici = a mari, a mici). (v. și Hieroglyfe.)

Recapitulațiune, (*lat.*) figură retorică; constă în reasumarea a tot ce s'a ținut și s'a scris; a spune din nou pe scurt ceea ce s'a ținut.

Rece, opusul caldului. Corpurile cu temperatura mai mică decât temperatura corpului nostru ni-se par reci, celelalte calde.

Centru de receală, v. Centru.

Receală de evaporare. La evaporare se consumă căldură. Caldura aceasta se ia sau dela lichidul sub evaporare sau dela corpurile vecine. În cazul prim lichidul se recesce. De aci numirea de R. de ev.

Recea, 1) *R.*, com. rur. în Rom., pe râul Teleorman, j. Argeș, compusă din 2 cat., cu 1562 loc., 2 biserici și 1 școală 2) *R.*, com. rur. în j. Vâlcea, compusă din 2 cat., cu 1175 loc., 4 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Recensemēt, numerarea unei populațiuni, determinarea elementelor, din cari este constituită într'un moment dat. R. statistice s'au făcut și în vechime, dar în mod imperfect, fără metodă. În Roma veche censorii au înscris pe cetățeni în clase și centurii după rangul și după averea lor. V. A. Urechiiă ne spune, că în țerile române s'au făcut R. fiscale și militare ale populațiuni deja în secl. XV. În 1775 s'a făcut în Muntenia un R. fiscal și militar, s'au numerat și înscris în catastifuri birnici, scutelnici, mazili, boieri, meseriași cu arătare de cei cari pot purta arme. Biblioteca Academiei române posedă manuscrisul unui R. fiscal, făcut de visteria muntenescă în 1820. După P. S. Aurelian un R. oficial s'a făcut în amândouă țerile surorii ale României în 1844. Ioan Ghica menționează datele unui R. din 1845. În 1859 s'a săvârșit primul R. mai complet, mai metodic, în amândouă principatele române, în Moldova sub conducerea lui I. Ionescu dela Brad, în Muntenia sub direcția lui D. P. Marțian. După aceasta s'au mai făcut în România R. în 1884, 1889, 1894 și 1899. (v. Demografia.) [I. F.]

Recensunt, (*lat.*) cel ce face o recensunt asupra unei scrieri, cărți, reprezentațiun dramatice ori musicale.

Recensiunea, dare de samă critică a unei opere literare sau științifice; o nouă ediție a unui text clasic făcută pe baza unei noue examinări de manuscrite.

Recepisse, (*lat.*) adevăriniță de primire.

Receptacul, (botan.) *torus*, e o parte din axa florei, aceea pe care se inseră toate frunzele florale. E conic, cilindric, la florile *hypogyne* (v. ac.), cu ovar super., concav la cele *epigyne* (v. ac.), cu ovar infer. și la cele *perigyne* (v. ac.); sau e plan. Aceeași formă o are și R. comun, care poartă florile din inflorescențele în capul (v. ac.). R. este și proeminența de pe fața dorsală a frunzelor de *Ferige*, pe care se inseră mai mulți sporangi adunați în spor. [S. Șt. R.]

Recepțiunea, (*lat.*) primire (de oaspeți).

Receptivitatea, termin psihologic, prin care se arată că sufletul are puțința de a primi impresiunile ce vin dela obiectele din afară și că stările sale interne sânt determinate de afecțiuni externe. [Pl.]

Rechberg și Rothenlöwen, Johann Bernhard, conte, om de stat austriac, n. 17 Iulie 1806, † 26 Febr. 1899, din 1859—60 ministru-president și ministru de externe în Austria, din 1860—64 numai ministru de externe. El a contrasemnat diploma împ. din 20 Oct. 1860 și a contribuit mult la emiterea autografelor preinalte, apărute de odată cu diploma, prin cari s'au luat măsuri, ca și Românii excluși până atunci din vechia constituțiune transilvană, sa se poată bucura de drepturile constituționale.

Rechini, (*Selachoides*), subclasă de pesci a ord. Chondropterygienilor.

Rechin, (*Carcharias melanopterus*), pesce marin din ord. Chondropterygienilor, subord. Plagiostomizilor. Lungimea maximă 6 m., corp mai subțire spre coada; fără solzi; cu piele aspră castanie sură; cu 2 notătoare pe spate; gura mare, sub botul ascuțit și alungiț, armata cu dinți ca ferestrul triunghiulari, drepti și pe mai multe rânduri. E foarte carnivor, se numesce și Lupul de mare, căci se ține totuși după vapoare și s'a vădut înghițând chiar oameni întregi de odată. [I. P. Voitești.]

Rechisițiunea, (*lat*) pretensiune, usare de ceva; cerere dela o autoritate cătră alta. *Sistem de R.*, mod de aprovizionare a trupelor în resboiu prin procurarea mijloacelor de subsistența dela locuitorii țerii ocupate.

Rechistoriu, acusa făcută de ministeriul public.

Rechisite de învățământ se numesc uneltele de scris, desemn, cetire, intuiție, etc., de cari școlarii se servesc în școale și acasa. Ele se numesc și material didactic.

Rechițel, (*Retyszel*), com. rur. în Trans., cott. Cluj, cu 1509 loc. români.

Rechitova, (*Reketyefalva*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1896 loc. români.

Recl, aituri (v. ac.).

Recidiva, *Morbi reversio*, se numesce aparițiunea din nou a unei boale deja vindecate.

Recidiva în dreptul penal se numesce recăderea în același delict, ori repețirea unei infracțiuni după ce a premers o pedeapsă pentru aceeași infracțiune sau una de aceeași natură. R. atrage o agravațiune a pedepsei, de obicei rucidivistul se pedepseste cu maximul pedepsei stabilite pentru delictul ce l-a săvârșit. În unele legislațiuni R. este considerata numai la anumite crime (s. e. furt, jaf, excrocherie).

Recife, (*Pernambuco*), capitala statului brazilian Pernambuco, lângă Atlantic, 190,000 loc., port însemnat.

Recipe, (med.) scurtat *Rp.*, întroducerea fiecărei rețete medicale.

Reciproc sau împrumutat, exprimă în genere că o lucrare sau un serviciu oarecare. prestat din o parte, are să fie respuns prin un contra-serviciu din partea care l-a primit. În logică stau în raport de reciprocitate noțiunile și judecățile, cari se pot înlocui unele prin altele. Sin. Mutual. [Pl.]

Valoare R., (matem.) se capătă, când schimbăm la o fracțiune numărătorul cu numitorul.

Recital, nume dat mai cu samă în Anglia unor audițiuni musicale, în cari se execută numai musică de piano, și de câtră un singur executant (Iiszt 1840).

Recitant, ce execută un fragment de solo într-o compozițiune corală.

Recitativ, în musică specia de cântare, în care elementul musical pur e redus la limită pentru a se da o cât mai mare importanță declamațiunii naturale a textului, și aceasta atât în priviuța conformațiunii melodice cât și a ritmului. Astfel în R. se înlătură atât rigoarea absolută a măsurii cât și simetria fraselor. R. e elementul principal al dramei musicale și e rezultatul reformei realizate câtră sfârșitul secl. XVI în Italia în favoarea textului poetic. [T. C.]

Reclam, *Filip*, librar-editor și tipograf în Lipsca, n. 18 Maiu 1840. În editura lui apare »Universal-Bibliothek« (până acum preste 4000 numeri), opere complete de ale clasicilor tuturor națiunilor, dicționare, bibliotecă de opere, ș. a. În tipografia lui R. lucrează 31 prese.

Reclama, anunț prin care se recomandă, de obicei cu laude exagerate, un articol pus în comerț.

Reclamațiune, (*lat.*) cerere, plângere, jalbă, împotrivire.

Reclus, *Jean Jacques Elisée*, scriitor și geograf franc., n. 15 Martie 1830 în Sainte-Foy-la-Grande. Este fiul unui preot protestant. Studiile și le-a făcut parte în Franța, parte în Germania (Berlin). De timpuriu s'a semnalat prin dragostea sa pentru libertate și pentru ideile sale republicane. După lovitura de stat din 2 Dec. 1851, fiind silit a parăsi Franța, a început să călătorească, vizitând rând pe rând Anglia, Statele-Unite, America de sud și îndeosebi Noua-Grenada, unde a trăit mai mulți ani. Intors în patrie la 1857, tinerul învățat aduse cu sine, din aceste lungi peregrinări, un mare număr de note și indicațiuni prețioase, pe cari în curând trebuia să le utilizeze într-o operă geografică magistrală, care l-a pus printre cei mai de frunte învățați ai lumii. Este cunoscut asemenea prin ideile sale înaintate, figurând chiar printre anarhiști, fără a fi cu toate acestea considerat ca un adevărat și serios doctrinar pe terenul ideilor anarhice.

[N. E. Idieru.]

Reclusiunea, pedeapsă criminală, a cărei durată maxima e de 10 ani. Ea ocupă gradul al treilea în scara pedepselor criminale. Minimul ei este de 5 ani. Prin excepție, art. 287 al cod. pen. român are un minim de 6 ani. Indiviții, cari au 60 ani, nu pot fi condamnați la munca silnică, ci numai la R.; în acest cas însă, durata ei poate fi chiar pe viață. În timpul pedepsei, R. atrage interdicțiunea. Condamnatul e pus sub curatelă și perde dreptul de a-și administra averea și a dispune de dînsa prin acte între vii. Poate, însă, face testament. Condamnații la R. sînt puși în fiare și munca e obligatorie pentru dînșii. (v. Pedeapsa.)

Recognitiv, *act*, sau *act de recunoascere*, acel încheiat cu scop de a constata existența unui drept deja constatat prin un act anterior, care se chiamă *primordial*. Părțile obicinuesc să facă atari acte, când au pierdut actul primordial sau

pentru a întrerupe prescripțiunea drepturilor constatate într'un act anterior. Actul R. nu creează nimic nou, ci recunoasce ceea ce deja există.

Recolta, strînsul produselor de pe câmp. Uneori sub R. se înțeleg și produse, bucate, etc.

Recomandățiunea, termin pentru expediții postale și telegrafice, pe cari le induc oficiile respective într'un registru și le extradau primitorilor pe lângă chitanța.

Reconvalescența, *convalescența*, este periodul de tranzițiune între boala, care nu mai există și între redobândirea perfectă a sănătății și a forțelor, în gradul corespunzător cu constituția individului. Convalescența este vindecată, dar încă slab, funcțiunile corpului încă nu se îndeplinesc cu energia necesară.

Record, (*engl.*) în Engliera documente despre o pertractare judecătorească și sentența urmată, scrise pe pergament și depuse spre păstrare la un tribunal. În limbajul de sport R. însemnează o prestațiune maximală constatată în mod autentic.

Recreațiunea sau reculegere, restabilirea forțelor trupesci ori sufletesci, cheltuite prin muncă.

Recreditiv, scrisoare de rechemare adresată de guvern câtră un trimis al său.

Recriminațiunea, respuns la acuzări prin alte acuzări.

Recrudescența, în medicină însemnează atîta cât agravarea unui morb.

Recrut, soldatul când este chemat pentru înțaiia oară în serviciu militar; păstrează această denumire până ce capătă instrucțiunea individuală absolut necesară, ceea ce cere un timp de cel puțin 3 luni.

Recrutare, prezentarea celor ce datoresc serviciu militar, înaintea comisiei de recensământ sau asentare (v. ac.). R. este deci menținerea efectivului armatei prin aducerea sub drapel a tinerilor. Sistemul adoptat mai pretutindeni este R. silită, prin mijlocul tragerii la sorți.

Rectangul, paralelogram (v. ac.), ale cărui unghiuri sînt drepte.

Rectascensiunea sau ascensiune dreaptă, e unghiul ce îl face cercul orar al unei stele cu cercul orar al unui punct luat ca origine, anume punctul vernal (v. ac.). R. se socotese pe equator dela vest câtră est, dela 0 până la 360°.

Rectocele, (med.) hernie a rectului. v. art. Hernia.

Rector, este titlul primului profesor conducător al institutelor sau școlilor secundare și superioare. În timpul mai nou, acest titlu a fost înlocuit cu titlul de *director*, rămînînd profesorilor cu rang imediat următor, titlul de *pro-rector*, *conrector*, *subrector*. La unele universități supremul conducător al învățămîntului, primesce titlul de *R. magnificus*. El e ales de senatul universitar, al carui președinte este.

Rectum, (anat.) partea din urmă a intestinului gros. v. art. Intestine.

Recul, acțiunea ce o face o armă de a se da înapoi, atunci când proiectilul iasă din țevă. Această acțiune este cu atât mai mare cu cât arma (gura de foc) este mai mare. La piesele de artilerie se caută a se amortisa acest R. prin diferite sisteme de frâne sau alte dispozițiuni de împedecare a roatelor tunului sau a afetului (sape).

Recunoascerea, operațiune militară în scop de a descoperi și observa prezența, forța și dispo-

șiunile inimicului. Caracteristica R.-ei este a se face nesimțită de inimic. Implică mijloace simple, temeritate și prudență.

Recunoascerea calității de Român. Românul din ori ce stat, ăce art. 8 din constituție, independent de locul nașterii sale, dacă dovedește lăpădarea sa de protecțiunea străină, poate dobândi îndată exercitarea drepturilor politice prin un vot al corpurilor legiuitoare. De asemenea, art. 7, § 5, spune, că numai Românii, sau cei naturalizați români, pot dobândi imobile rurale în România. Așa, fiind de ori unde, fără a avea nevoie de nici un stagiul și numai în urma unui simplu vot al corpurilor legiuitoare, pot fi recunoscuți ca Români. Prin recunoaștere nu li-se conferă nimic, ci li-se stabilește o calitate, pe care deja o au. După ultima jurisprudență a curții de casație, Românii, din ori ce stat, pot cumpăra imobile rurale în România, căci dreptul de a cumpăra e civil, nu politic și, dacă dobândesc și recunoașterea calității de Român, pot chiar vota, fi eligibili. Aici apare diferența între împământenire și recunoaștere, căci străinul nu poate cumpăra imobile rurale, pe când Românul de origine poate, și pe când recunoașterea constată numai o calitate ce o ai, împământenirea îți conferă ceea-ce n'ai avut.

Recurs, (*lat.*) cerere prezentată la o autoritate superioară contra hotărării unei autorități inferioare; îndeosebi *R. în casație*, cerere adresată curții de casație pentru anularea hotărării unui tribunal inferior.

Recursoria, Acțiunea, o acțiune civilă în contra magistratului, care prin actele săvârșite în exercițiul funcțiunii sale a cauzat un prejudiciu părților. Ea este admisibilă numai în cazuri determinate de lege, ca în cazul de denegare de dreptate sau de mituire, sau legea declară pe judecător responsabil sub pedeapsă de daune interese. Se cere și autorizarea instanței superioare a magistratului pentru a-l pute urmări.

Recurvirostra, pasere călătoare din ord. Charadriornithelor, de mărimea unei becaține, de culoare albă cu pete negre pe spate, virful aripilor, coadă și cap. Cu picioare lungi cenușii și cu cioc lung curb în sus și negru lucios. Trăiește în societăți (Aprile—Sept.) pe malul mărilor, lacurilor și riurilor din Europa, Asia și Africa, nutrindu-se cu viermi și molusce de apă. Ea când zboară dă un țipet duos, prelung și flautinat. Ca specii sunt: *R. europaea*; *R. amocetta*; *R. fastipes*, etc. [I. P. Voitești.]

Recusațiunea, (lat.) denegare, refusare; în special refusarea unui judecător, s. e. din cauză că e interesat în proces, ori e înrudit cu una din părți, etc. Judecătorul care va sci că există o cauză de R., are să declare aceasta însuși tribunalului. R. trebuie cerută înaintea începerii desbatărilor. (Cf. Cod. rom. d. proc. civ., art. 274—87.)

Redactor, colaborator și mai ales conducător al unei publicațiuni periodice.

Redan, uvrăgiu de fortificație prezentând 2 fețe și un unghi; este menit a flanca o linie de fortificație, dealungul careia așezând redanele la intervale potrivite cu bataia armelor întrebuintate. Poate fi așezat înaintea intrării unei redute, drumurilor de pe marginile pădurilor, etc.

Redea, com. rur. în Rom., j. Romanai com-

pusă din sat. R. și Valea Soarelui cu 3232 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Redempțiunea, (lat.) mântuire, rescumpărare. **Redemptoriști,** congregațiune religioasă fondată de Sf. Alfonso Liguorio (v. ac.), numiți și Liguoriani. Stau aproape de iesuși și lucrează mai ales pentru lăfșirea credinței rom.-catolice.

Redhibițiunea, desființarea contractului de vânzare pentru vici ascunse, nu aparente, cari au fost necunoscute de cumpărător în momentul vânzării, și sânt de natură a face, ca lucrul să nu poată fi întrebuintat pentru scopul, cu care a fost cumpărat. Acțiunea redibitorie nu se aplică în vânzările publice sau la vânzările voluntare, nu silite, făcute prin intermediarul justiției. Cererea pentru stricarea vânzării trebuie întentată îndată după aflarea viciilor redibitorii.

Redia, larvă de formă cilindrică-alungită, cu două resfrângeri laterale, care se găsește în ciclul de desvoltare al vermilor Trematoși (v. Trematoda). Ea naște din Sporocyst, larva anterioară, ce naște direct din ou. (v. Distomieni.)

Redif, numirea ce se da soldatului de rezervă din armata turcească.

Redigiarea, orânduire, a arangia manuscris pentru tipar; a conduce o redacțiune.

Redingota, haină bărbătească de salon, făcută din postav negru, taiată pe talie, încheiată cu două rânduri de nasturi, având lungimea cuvenită după indicațiunea modei.

Rediul, 1) *R.*, com. rur. în Rom., j. Neamțu, compusa din 3 căt., cu 1246 loc., 2 biserici și 1 școală. 2) *R.*, com. rur. în j. Vaslui, compusa din 3 căt., cu 1633 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rediul-Mitropoliei, com. rur. în Rom., j. Iași, compusa din 7 cat., cu 1698 loc., 4 biserici și 2 școale. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Redivivus, (lat.) reinviat, reinoit.

Rednic, Atanasie, episcopul unit al Făgărașului cu reședință în Blaj (1764—72), s'a nascut în Giulesci (Maramureș). Teologia și filosofia o studii pe la 1744 în Viena. După ce se calugări, se așază în Blaj, unde a fost unul dintre cei dintâi profesori la școalele deschise în 1754. În 30 Iun. v. 1764 fû candidat la scaunul episcopesc, și tot în acel an numit de împărăteasa Maria Teresia. În 15 Maiu 1765 întărit de pontificele roman. Din toamna anului 1764 până în Iulie 1765 petrecu în Viena, solicitând îmbunătățirea sorții clerului său. În 13 Nov. v. 1765 se instala în Blaj. Nisuița lui principală a fost repararea pierderilor îndurate de biserica unită în revoluțiunea călugărului Sofronie și dotarea clerului. În 20 Iunie 1768 obținî dela erariu 10,000 fl. ren. pentru ajutorarea parochiilor neo-converse, pentru procurarea odajdiilor pe sama bisericilor sarace și pentru ajutorarea preoților neo-conversi cu câte 12 fl. ren. Sub el înflori monachismul în mănăstirile din Blaj: Sf. Treime și Bunavestire și în mănăstirea din Alba-Iulia. Viața austeră, ce o ducea el însuși, o impuse și călugărilor. De școalele din Blaj și de desvoltarea lor se îngrijea foarte mult. Pe studenții saraci îi susținea cu pâne din domeniul său episcopesc, și tot ce a putut agonisi, lășă seminariului diecesan la moartea sa, întemplată în 2 Maiu 1772. (Cf. Șematismul archid. de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaj, 1900.) [Dr. A. Bunea.]

Redondilla, strofa de romanțe span., compusă din versuri trocheice de 6—8 silabe, cu rimă și asonanță între versurile 1 și 4 și 2 și 3.

Redopp, un galop în tempo prescurtat, la care nici când nu sînt toate 4 picioarele calului deodată în aer.

Red River (*Rîul roșu*), 1) *R.*, afluent pe dreapta al lui Mississippi, isvorește în Texas, 1930 km. lung (pe 530 km. e navigabil). 2) *R.* (*R. of the North*), rîu în America de nord, isvorește în Minnesota, se varsă în lacul Winnipeg, 1200 km. lung.

Reducerea, limitare, micșorare, simplificare. În chimie descompunerea corpurilor oxidate în scopul producerii unui corp liber de oxigen (Desoxidare); mai ales *R.* oxidelor metalice la metal.

Reducțiunea, *reductibilitate*, micșorare, scadere.

Redundanța, (*lat.*) prisosință, prisos.

Reduplica, repetiția unui act; în gramatică *reduplicațiune*: repetiția unei silabe sau litere.

Reduta, uvrăgiu de fortificațiune, închișind mai mult sau mai puțin complet o curte interioară. Ca desvoltare poate cuprinde efectivul unei companii până chiar la un batalion de infanterie. Uneori presintă lucrări (platforme), ca să poată fi înarmată cu tunuri. Interiorul este organizat astfel, ca circulațiunea oamenilor să fie la adăpost de lovitură, din ori ce parte ar veni ele.

Reed, (pron. rid), *Edward James*, n. 20 Sept. 1830 în Sheerness, cel mai mare inginer pentru construcțiuni navale. A fost mai mulți ani constructor superior al flotei engleze.

Reel, vechiu dans în măsură binară și mișcare repede, jucat în mai multe parecchi, popular în Anglia și în țările scandinave.

Reescompt, v. *Scompt*.

Refacția, v. *Fusti*.

Refacțiunea, (*lat.*) recreare, restaurare, împuțare; în mănăstiri prânzul după uu post de 24 ore. *Refectoriu*, sală de mîncare.

Referat, (*lat.*) raport. *Referendum*, cu condiția de a refera, de a raporta, de a aduce la cuoscința celui în drept și a afla părerea sau hotărîrea lui. *Referent*, raportor.

Referendari, agenți auxiliari ai curții de compturi, însărcinați cu prepararea judecării, cu facerea rapoartelor relativ la verificarea socotelilor.

Referențe, se țice despre persoanele, la cari poate sa ia cineva informațiuni asupra unui petent.

Reflector, ori ce corp, care reflectează razele de lumina. S. e. global sau palaria de porcelan dela lampele cu petrolu sau cu gaz de luminat, se numesc *R.* În sens mai strict sub *R.* înțelegem o oglindă concava destinată să arunce razele de lumină într'o anumită direcțiune. Tot *R.* se numesc și telescoapele, la cari oculara e lentilă, iar obiectiva oglindă sferică concavă.

Reflex, în genere ceea ce se face prin reflecțiune (v. ac.).

Mișcare reflexă este actul, prin care o excitațiune periferică, fiind condusă prin un nerv sensitiv sau centripet către o masă de celule din centrul nervos, este transmisă sau reflectată la un nerv motor sau centrifug, și determină contractiunea unui muschi sau secrețiunea unei ghianduri, etc. Această transmisință a excitațiunii sensitive în acțiune motrice (mișcare) se face în mod inconștient, din cauză

că centrul nervos, unde are loc transmisiunea (reflexul), se găsește cele mai adeseori în mîduva spinării sau în ganglionii și excitațiunea nu ajunge până la scoarța cerebrală. O astfel de mișcare reflexă e sclipirea din ochi, care nu e decât o contractiune inconștientă a muschilor orbiculari, determinată de o excitațiune optică sau sensitivă a ochilor; în contractiunile pupilei, stranutul, etc. Proba experimentală, că în actul reflex excitațiunea periferică nu ajunge la creier, ne-o dă experiența fisiologică pe animale, la care s'a despărțit creierul de mîduva prin secțiunea bulbului, și la care se produc totuși actele reflexe, ba chiar mai exagerate. [V. Im.]

Reflex patelar, e un reflex tendinos, produs prin lovirea tendonului patelui (excitațiune sensitivă), care determină o extensiune a gambei prin contractiunea muschiului quadricepsul femural. *R. p.* în unele boale ale sistemului nervos e abolit, ca în ataxia locomotrice, în altele e exagerat ca în paraplegiile spasmodice.

Reflex tendinos, e reflexul determinat prin lovirea unui tendon oarecare (a muschiului biceps, triceps, etc.). în urma căreia muschiul acelu tendon se contractă.

Reflexiune, se numește întoarcerea sunetului sau a luminei asupra suprafața unui mediu sau corp nou. Dacă direcțiunea de propagare e perpendiculară pe suprafața mediului celui nou, sunetul sau lumina se întorc sau se reflectează în aceeași linie drept, altfel razele se abate în altă parte. Direcțiunea de propagare formează cu normala unghiul de incidență, iar direcțiunea de întoarcere cu normala unghiul de reflexiune; aceste două unghiuri sînt egale.

În limbajul filos. se numește *R.* acțiunea spiritului, care prin un act de cugetare examinează propriile sale stări de conștiință.

Reflux și Flux, scoborirea și ridicarea ca un val colosal a apelor, marilor întinse, mișcări datorite acțiunii combinate a lunii și soarelui asupra apei pămîntului. *F.* și *R.* se succed de două ori în timp de 24 o. 50 m. 28 s. Diferența de denivelare variază, cu pozițiunea astrelor și cu timpul anului; la zigii e mai mare ca la pattrare; la equinoții mai mare ca la solștiții. Înălțimea, la care se ridică valul de flux, variază cu localitatea, cu fîrmurul mării, cu latitudinea, etc. La Brest maximum e de 6.5 m. În Marea Neagră și Marea Caspică nu s'a observat până acum, în Marea Mediterana și lacul Michigan *F.* și *R.* sînt mici.

Reforma, a da unui lucru o nouă formă, a reînvi, și chiar a-i da forma, pe care o avusese înainte, adecă a restaura. Cam în sensul acesta se ridicară marii reformatori bisericesci din secl. XV și XVI, Luther, Calvin și alții, ca să introducă reforma religioasă contra abuzurilor dominațiunii pontificale, și care *R.* dede nascere reformărilor sau protestanților. Ideea de reformă conține în sine ideea de progres, așa ca în sensul acesta *R.* n'ar fi decât instrumentul, prin mijlocul căruia progresul realizează în sinul societății îmbunătățirile impuse de exigențele desvoltării sociale. Într'o accepțiune practică și mai precisă se înțeleg acele *R.* parțiale, cari se introduc treptat în legile organice ale statelor, pentru a înlătura neajunsurile și abuzurile, pe cari timpul le indică și experiența le

pune în evidență. În sensul acesta avem R. legilor administrative, economice, financiare, R. impositivelor și a modului lor de percepere, R. învățământului public, a legii electorale, după cum a fost cea din Anglia la 1832, și altele de felul acestora. A reforma este asemenea un termen usitat în ale militariei, care înseamnă a elimina și scoate din cadre pe un militar din cauza de infirmitați sau greșeli mari. [Val. Ursianu.]

Reformată, biserica se numia la început cea înființată de Luther. Principiul proclamat însă de dînsul al cercetării libere în biblie nu întârziă a produce o multime de secte, din cari una mai importantă a fost cea formată de Calvin. Când protestantismul, multămită resboaielor fatale cu Turcii și certelor pentru tron, se lași și în Ungaria, Luteranii luara în 1610 numirea de »evangelici«, pe cîtă vreme calvinistii își reser vasera titlul de bis. R. încă la 1567 într'o adunare la Dobrițin. (V. și art. Augustana Confesiunea, Calvin, Luther, Protestantism și Reformațiune.)

Cu biserica R. (calv.) avura Români din Trans. nise relațiuni dezastruase în timp de aproape două veacuri. După în urma bataliei dela Mohaciu (1526), când Trans. își capătă principii săi proprii sub suzeranitatea Porții, se începî o prigonire mai întăiu a bisericii catolice. Episcopia și manăstirile se desființara, averile lor se confiscară în folosul statului și al magnaților, iar bisericile și credincioșii se înglobara în bis. R. prin toate mijloacele, de cari dispune un stat. După ce astfel catolicismul mai ca se exterminase în Transilvania, trebuia sa vina rîndul bisericii române. La 1566 se decretă în dietă »exterminarea« tuturor învățăturilor contrare protestantismului, avîndu-se în vedere mai ales »eresurile« Valachilor. Și pentru ca să se execute această lege, se orîndui preste Români un superintendent calvin, care avea sa aleaga el popii pentru poporul român. Prin art. 37 se decise în fine, că ori care episcop, preot sau calugar s'ar împotrivi, acela sa se considere ca »tradător« și să fie scos din țeară. Firesce, că legea mersese mai departe de cum permitea »folosul țerii«, care nu era compatibil cu desființarea silnica a clerului ortodox. De aceea episcopii românesci continuau sa ființeze și mai în urma. Clerul lor însă era iobagiu, fără voie de a se stramta de pe moșia proprietarului, iar venitul episcopal de 1 florin, de platit de fiecare popă pe an, se acordă prin legea din 1571 superintendentului (deja se ăicea »episcop« calvinesc pentru Români). În acest an urmă pe tron catolic Stefan Băthori. Cîteva decrete în contra »inoitorilor« păreau să favorizeze confesiunile vechi; de aceea dieta, spre a evita o asemenea tălmăcire, se grabi a face o lege în 1575, prin care »secta« Românilor se declară tolerată numai cît va plăce principelui și »locuitorilor«. Sub domnia faimosului Sigismund Băthori (1581—99) goana catolicilor și a ortodoxilor începî din nou. Calugării se proscru iarăși, averea lor se confiscă; se îngăduie numai aristocraților catolici dreptul de a-și ține un preot la curte, dar sub condițiunea, ca acesta nu cumva să cuteze a predica la poporațiunea dimprejur; episcopilor românesci li-se ia dreptul de a face visitațiune pe moșii »fără scirea patronilor«. Mihaiu Viteazul, cît a guvernat Ardealul, a înființat mitropolia (episcopia) Belgradului,

adeacă a Albei-Iuliei, a scutit preoțiunea română de iobăgie; se vede că a adus și popi din Țeara-Românească, deoarece îndată după căderea lui, dieta pedepsește și proscru pe asemenea popi. Crușimile comise de condotierul Basta în contra calvinistilor provocară o reacțiune cumplită. În 1610 se decretă »ruinarea« bisericilor catolice. Cât pentru soartea bisericii române, o ilustrează destul de fioros persecuțiunea mitropolitului Ilie Jorest (1640—43). Acest barbat fusese un instrument docil al propagandei calvine și impuse bisericilor sale vestitul catechism românesc al lui Rákoczi. Cu toate acestea demnitatea lui episcopală se expuse bațocurii celei mai josnice. Din cause încă nu pe deplin lămurite, superintendentul adună un »sinod« diecesan românesc, care degradă unanim pe Ilie și-l predete autorității civile spre pedepsire cu nuiete. În locul lui se orăndui de episcop Stefan Simionovici, care se trimise în Țeara-Românească pentru hirotonire. După ce depuse aici creșul ortodox, el fî silit să jure în Transilvania pe 15 articoli din diploma lui de numire, cari prefăceau biserica română de fapt într'o bis. R. Printr'însii se impune catechismul calvinesc, se interdice cultul crucii și al iconelor, se supune ori ce decisiune sinodală mai gravă la »censura superintendentului«, se reserva acestuia dreptul de veto pentru numirea și depunerea protopopilor. La 1656 se numi mitropolit Sava Brancovici. În diploma lui nu figurează aici 15 articoli, cari i-se impuseră de abia în 1669, sporindu-se cu alți 4 de tot draconici. Episcopul devenia de acum încolo un funcționar al superintendentului, deoarece nu mai putea să facă un pas fără dînsul. Numirea popilor, pedepsirea lor, visitațiunile canonice, revisuirea actelor sinodale, toate erau de competența superintendentului calvin. Ba în 1674 se dete acestuia dreptul visitațiunii directe între Români. Pe lângă acestea Sava se amestecă în politică și într'o conspirațiune antindiană. Principele Apafi purcese atunci la confiscarea averii sale, la degradare printr'un sinod de comandă și la închidere în temniță. De aici Sava se scoate în fiecare Vineri și se batea cu nuiete până la sânge; de abia intervențiunii diplomatice din Bucuresci și Constantinopole liberară pe nefericitul bătrîn. Urmașii lui, până și Atanasie cel care s'a unit cu Roma, depuseră și ei jurămint pe doue creșuri contridictorii, și de aceea situațiunea trebuia în mod fatal sa devină tot mai tristă și desperată. Cu toate că nu se cunoasce până acum statistica Românilor apostasiați la bis. R., totuși numărul lor caută să fi fost considerabil. Deja în 1643 cele 3 protopopiate din districtul Făgărășului și mai multe comune din părțile Hațegului erau considerate ca trecute la bis. R. și supuse deadreptul superintendentului. În 1652 acesta numi și aiurea pe protopop, supunîndu-i la condițiunea, sa se folosească pretutîndeni de catechismul Racoțian, să omită riturile »superstițioase« dela botez și cununie, și să ia în toate daraverile instrucțiuni dela dînsul. La urmă lucrurile ajunseră așa de departe, încăt superintendentul se întitula: »episcopus Valachorum«. În această stare găsi pe Români mișcarea unirii, și nu este decăt un adevăr istoric a susține, că umilirea înfiorătoare a bisericii române a fost impulsul de căpetenie,

spre a căuta scăpare în alipire către Roma, fără de care ea ar fi astăzi o ramură a bis. R. De bună samă, calviniștii s'au opus din resputeri la reușita unirii, și dela ei isvorese numeroasele ponegrii ale năsuințelor unioniste. Dar în definitiv isbânda tot a fost a Românilor, astfel încât azi bis. R. nu se poate făli cu aderenții printre Români ardeleni.

În Muntenia și Moldova, bis. R. a jucat un rol cu totul secundar. Agitațiunea produsă în Orient, mai ales de confesiunea curat protestantă a patriarhului bizantin Ciril Lucari, avu drept rezultat convocarea unui sinod la Iași, cu scop de a opune acelei confesiuni o mărturisire adevărată a bisericii ortodoxe. Sinodul, convocat de Românul Petru Movilă, mitropolitul Kievului, și de domnitorul Vasile Lupul, se adună la 1641, fiind compus din 6 episcopi și 5 preoți. Resultatul lui principal a fost adoptarea catehismului lucrat de Petru Movilă ca normativ pentru credința ortodoxă. În 1645 mitropolitul Moldovei Varlaam publică un *Respons* la catehismul calvin al lui Rákoczi. Extravaganțele cu un secol anterioare ale lui Despot Vodă (v. ac.) cu »episcopul» său Ion Lusinski nici nu merită mențiune. Uneltiri posteroare avură de efect, că li-se interzice protestanților până în toial domniei fanariote zidirea de biserici. Astăzi bis. R. numără adepți în România numai printre străini, iar bis. au numai Ungurii. (Cf. G. Baritiu, *Parți alese din Ist. Transilvaniei. Sibiiu, 1889, vol. I, pag. 121* uu., unde se citează și materialul, mai ales din publicațiunile lui T. Cipariu, A. P. Ilarian, *Ist. Românilor din Dacia superioară. Viena, 1852, pag. 48* uu. A. T. Laurian, *Magasin ist. p. Dacia. Bucur., 1846, vol. III, pag. 229* uu. E. Hurmuzaki, *Fragm. z. Gesch. d. Rumänen. Bucur. 1881, vol. II, pag. 1* uu. Melchisedec, *Bis. ort. în luptă cu Protestantismul. Bucur., 1893. A. Bunea, Vechile episcopii românesci. Blaj, 1902.*)

Reformațiune, schimbare, îndreptare. În istoria bis. sub R. se înțelege aceea mișcare uriașă din secl. XVI, care a dat naștere protestantismului (v. ac.). R. a avut mare influență atât civilă cât și bisericească și necesitatea ei a impus-o atât degenerarea moravurilor în stat și biserică, cât și cuceririle și evenimentele timpurilor, precum a fost inventarea tiparului, descoperirile geografice și dezvoltarea științelor și a artelor. Așa încă R. nu se poate considera ca opera unui singur om, ci mai mult ca o urmare necesară a multor evenimente hotărâtoare în istoria popoarelor. Reforma astfel impusă, dar întrelăsată de către cei chemați, a început-o Luther (v. ac.) prin protestul lui contra indulgențelor, prin care fapt s'a aprins focul, care a produs desbinare deasastroasă în biserică, a mistuit pacea Europei pe ani îndelungați și a dat naștere protestantismului cu nenumăratele lui secte. După Luther în scurt timp s'au ivit o mulțime de alți reformatori ca: Calvin, Zwingli, Melancthon, etc., cari curând ajunseră la certe și lupte sângeroase. R. s'a lătit cu repeznea uimitoare și în scurtă vreme a cucerit aproape toată Germania, o parte a Franței, Elveției și Ungariei. La început nici împăratul Maximilian, nici papa Leo X nu au pasit cu destulă energie în contra R., iar când au venit mai târziu să o înăbușe, a fost prea

târziu. Împărații Maximilian și Carol V, ca să nu-și periclitizeze interesele lor, au început a tracta mai blând cu reformații, dar papii următori lui Leo X au încercat toate mijloacele, ca să repareze stricăciunile R. și astfel s'au introdus reforme însemnate și salutare și în biserică, cu deosebire prin conciliul de Trenta (v. ac.). Unirea bisericii însă nu s'a mai putut redobândi și ceretele religioase au turburat încă multă vreme pacea popoarelor. Privitor la urmările R. acele pe terenul religios-moral au fost desbinarea bisericii și stricăciunea moravurilor și mai mare de cum era înainte; pe cel politic resboaiele îndelungate și pustii îngrozitoare. Se atribuie de către mulți R. redesteptarea și înflorirea științelor și a artelor. Aceasta însă nu este adevărat, deoarece științele și artetele luaseră deja avânt înainte de R. și în urma cursului natural al lucrului s'ar fi desvoltat tot așa, ba chiar și mai tare, dacă în loc de atâtea certe și resboaie ar fi domnit pace și liniște. (Cf. V. C. Cantu, *Istoria univ. Cartea XV, cap. XVI, sq.*) [Dr. I. R.]

Refractor, nesupus, resistant; în term. de chimie ceea ce se topește greu, infusibil.

Refracțiune sau refrângere se numesc trecerea sunetului sau a luminei dintr'un corp într'altul. De câteori trece sunetul sau lumina dintr'un corp într'altul, li-se schimbă celeritatea de propagare. Dacă raza e perpendiculară pe fața mediului sau corpului celui nou, direcțiunea sunetului sau a luminei nu se schimbă, însă dacă raza e oblică, atunci în mediul cel nou nu mai urmează în aceeași direcțiune, ci se abate într'o parte sau într'alta. Decumva mediul al doilea e mai des, raza se apropie de normala, și unghiul de refracțiune e mai mic decât unghiul de incidență, la din contră raza se abate dela normală și unghiul de refracțiune e mai mare ca cel de incidență.

Refracțiune atmosferică, fenomenul de frângerea razelor soarelui și deviarea din direcțiunea lor, când trec din haosul ceresc în atmosfera pământului. Aceasta face ca noi să vedem stelele mai sus (mai spre zenit) de cum sunt în realitate; valoarea de deviație a unui astru depinde de înălțimea astrului deasupra orizontului: la zenit $r=0$, la 45° $r=0' 58''$ la 10° deasupra orizontului $r=5' 16''$ și la orizont $r=34' 54''$. Alt efect al R. e turtirea, ce se observă în discul lunei și al soarelui, când acestea sunt aproape de orizont.

Refracțiunea dublă. În spatul de Islanda raza de lumină, afară de direcțiunea osiei optice, se desface în două; una din ele urmează legile refracțiunii simple, cealaltă nu. Fenomenul acesta se numesc R. d. sau indoită.

Refractometru sau **optometru**, aparat cu ajutorul căruia se determină distanța vederii și facultatea de acomodare a ochiului.

Refractor, telescop cu lentile, numit așa în opoziție cu telescoapele, a căror obiectivă nu e lentilă, ci o oglindă concavă.

Refren, (*franc.*) în poetică repeșirea aceluiaș vers la finea tuturor strofelor unei poezii. Contribue mult la unitatea conținutului.

Refrigațiune, recire, recorire. **Refrigerantia** (*lat.*) medicamente recoritoare. **Refrigerator**, aparat de recire.

Refugiu, localitatea, în care se retrage cineva pentru a fi în siguranță și la adăpost de ori ce

urmărire. (v. Asil.) *Refugiat*, acela care caută un asil sau un R. spre a scăpa de persecuțiuni sau de urmărirea justiției. Extradarea refugiaților politici este oprită. (Cf. art. 30 din Constituția rom.)

Refulgența, (*lat.*) strălucire, reflex.

Refus, *Refusare*, respingere, neprimirea unui lucru ce ți-se dă, unei cereri ce ți-se face, etc.

Refus de serviciu datorit, acel refus, când în date casuri nu faci ceea ce ordonă legea sub sancțiunea pedepsei. Așa, comandantul de forțe militare trebuie să asculte ordinul autorităților civile, când le cer concursul trupelor. Tot așa, când te ciuntesci, spre a te face impropiu serviciului militar. În materie penală martorii și jurații, cari nu se prezintă când sunt chemați, pretextând un motiv neadevărat, pot fi condamnați la închisoare. E considerat ca un serviciu datorit legalmente și se pedepsește, dacă un diar nu publică răspunsul unei persoane citate direct sau indirect prin acel diar. Acestea sunt casurile de R. de s. d. legalmente, prevăzute de Cod. pen. român.

Regal, (nus.) mică orgă portativă, cu unul sau mai multe jocuri, usitată în secolii trecuți. *Bibel-R.* era cu dimensiunile reduse, în forma unei cărți. În urmă s'a dat numele de R. jocurilor de ancie ale orgiei, și tot astfel s'a numit o specie de xilofon cu claviatură. [T. C.]

Regalianus, Dac coborât din Decebal, unul din cei mai buni generali ai imperiului roman pe vremea sa. Sub Gallienus fu numit guvernator al Iliricului, unde potolî o rescoală. În Moesia izbucnind o rescoală a unui pretendent și împărâtul pedepsindu-l groaznic, Moesii proclamară pe R. ca împărât (263). În curând însă fu ucis, pentru a se înlătura o și mai cumplită resbunare a lui Gallienus.

Regali se numesc în Ung. unele drepturi împreunate din vechime cu posesiunea de pământ feudală. Indreptățile acestea au fost înstitute prin legi și donațiuni regale, dar unele au fost usurpate și create prin forța posesorilor. Atari R. au fost dreptul: a) de cârcimărit, b) de măcelărit, c) de morărit, d) de vênat, e) de pescuit, f) de perceperea taxelor pentru prăvălii, g) pentru căldările de vinars, h) pentru producțiunea cărămizilor și a varului, i) pentru carierele de piatră, etc. Intre acestea mai însemnat și mai mult timp în vigoare a fost dreptul exclusiv de a vinde beuturi spirtoase, și de aceea ași sub R. de comun numai dreptul acesta se înțelege, care în 1888 a fost rescumpărat din partea statului și așa acum nu mai există.

Regalism, acel sistem politic, în care unii publiciști vîd cea mai bună formă de guvern și care prin urmare exclude ori ce alt sistem, care ar fi contrar regalității. Unii îmbrățișează și se devotează acestei forme de guvern fie din cauza usanțelor tradiționale sau a convingerilor politice, fie din calcule de un interes politic și personal. R. prin natura lui tinde și înclină mai mult pentru monarchia absolută, incompatibilă cu o monarchie constituțională, care în general nu se deosebește de republică decât prin dinasticism.

Regalist este acela, care din interes sau din convingeri se devotează persoanei, care întrupează regalitatea, fie instituțiunei, fie ambelor

lucruri împreună. În urma revoluțiunei franceze din 1789 R. sau *legitimist* se numia acela, care doria și lupta pentru restaurarea regalității; așadar în această epocă R. era în opoziție și rivalitate cu republicanul. [V. U.]

Regalitate sau *Regat* este acea organizație politică, în care predomină voința regelui, fie că această voință este condiționată și reglementată prin legi, când ia numele de *Suveranitate*, fie că nu este ținută decât de oarecari usanțe tradiționale și de propriul arbitru al monarhului, când ia numele de *absolutism* sau *autocratism*. De regulă R. nu este compatibilă decât cu forma monarchică, cu toate că la Spartani erau doi regi și la Roma, în urma desființării regalității, cetatea fu guvernată de doi consuli, cari moșteniseră aceleași drepturi și atribuțiuni, pe cari le avuseră regii. R. fiind forma cea mai veche și în acelaș timp însemnând un guvern patriarchal și moderat, nu poate fi compatibilă cu împărțirea, în care voința împărâtului este totul și a celorlalți nimic; o egalitate în servitute preste care se ridică despotul. Suveranul Englierei păstrează titlu de rege al regatului unit al Mării Britanii chiar atunci, când ia pe acela de împărât al Indiilor. [Val. Urșianu.]

Regate, (marină) întreceri pe mare sau riuri, cu barci cu rame sau cu vele. Toate țările maritime au societăți de amatori, cari înființează cercuri pentru R., cu vase anume construite, numite *yacturi*. Anglia ține capul națiunilor din acest punct de vedere. [C. B.]

Rege, numele ce se dă de regulă celui mai înalt funcționar într-o monarchie. El poate să vină în fruntea afacerilor publice sau prin alege, după cum era la Romani sub regalitate, sau prin dreptul dinastic al succesiunei. În cazul acesta continuitatea guvernării statului nu suferă nici o întreprupere, conform regulilor de drept civil și politic: »le mort saisit le vif» și »le roi est mort, vive le roi». Cuvântul de R. conține în el idea de direcțiune sau conducere: regere, dirigere, rector, director, etc. După cum capul este acela, care conduce corpul și imprimă acțiune armonică tuturor membrilor lui, cari toate conduc sau lucrează pentru acelaș scop, tot astfel și R., capul cetății sau al statului, este acela, care prin voința lui suverană imprimă o singură direcțiune corpului social. În monarchiile absolute R. nu sînt respunzători decât numai înaintea lui Dumnezeu sau a ministrilor acestuia, în societățile teocratice, în monarchiile temperate sau constituționale sînt în principiu respunzători și înaintea semenilor lor, iar ministrii lor înaintea reprezentanților națiunei. [V. U.]

Rege apostolic, v. Apostolic.

Regi, cărțile R-lor, v. Impărât.

Regelațiune, fenomen ce are loc, când două bucăți de gheață lovindu-se deolaltă, în locul de lovire sub influența presiunei se topește, iar în momentul următor încetând presiunea, îngheață și se prind de olaltă.

Regen, afluent pe stînga al Dunării în Bavaria, 165 km. lung.

Regenerațiune, reconstituirea ființelor viețuitoare, sau a unui organ din o ființă vie. Ființele protoplasmatiche, s. e. hydra apelor dulci, tăiate în bucăți vor da nascere la tot atâtea ființe nouă. Ființele mai superioare sînt indivizibile și indi-

viți, la ele R. este redusă numai la un organ oarecare, s. e. la răci picioarele, la șopârle coada, etc. La mamifere și paseri R. este și mai localizată; ea este limitată numai la unele sisteme de celule: restituțiunea în întreg nefiind posibilă, se face o compensare oarecare prin proliferarea celulară. Celulele nouă se nasc prin *innugurire* sau *Cariokinesă*. Această R. celulară este manifestă în reconstituirea soluțiilor de continuitate a țesutelor și a unor organe, s. e. la mușchi, nervi, oase, etc. În ceea ce privește R. prin cariokinesă a centrilor nervoși distruși prin o leziune oarecare, este o chestiune încă de discutat, deși în mod izolat și aici vedem proliferățiuni. Dar vindecarea plăgilor nu se poate face decât prin o neoformare proliferantă. Astfel se regenerează și glandele. Așa Carnot extirpând dela un câne un rinichiu, iar dela celalalt rinichiu tăind jumătate, preste 6 luni porțiunea lasată din rinichiu a cântărit cât doi rinichi întregi. Negreșit, că morfologia suferă în aceste procese de regenerare.

[Dr. Talășescu.]

Regensburg, (Ratisbona), capitala guvernamentului bavarez Oberpfalz, în dreapta Dunării, 41,471 loc. (1895); episcop; casa sfatului, în care odinioară se țineau dietele; bis. Sf. Petru în stil gotic; fosta abație St. Emmeran acum e reședința principelui de Turn și Taxis, numeroase biserici frumoase, 3 mănăstiri, vila regală; 2 gimnasil, școală reală, institut de surdomuți; cameră de comerț și industrie; fabrici de ceruse, mașini și faianță, șantier; comerț de transit. 6 km. din jos de R. e Walhalla (v. ac.). R. a fost fundat de Romani sub numele Regina Castra. 1663—1806 aci se ținea dieta permanentă.

Regent. *Regența* este o instituțiune politică, care se aseamănă foarte mult cu tutela din drept. civil, menită a veni în ajutorul monarhiei dinastice și a remedia neajunsurile, câte odată periculoase, cari ar rezulta din întreruperea continuității guvernului regal. Se poate întâmpla, ca moștenitorul tronului sa nu poată, în urma defunctului rege, lua imediat frînele guvernului din cauza minorității, (care după art. 87 din constit. rom. merge până la 18 ani), sau că regele traînd să caă în sminteală, încât să nu mai poată guverna, atunci, în ambele aceste casuri, se instituesce R. Această regență, din care în epoca noastră femeile sînt de regula excluse, este compusă de una sau de mai multe persoane, cari exercitează împreună drepturile suverane ale persoanei, pe care o represintă. Ușanfele sau legile fundamentale ale fiecărui stat prevăd și stabilesc normele, după cari se poate institui regența și modul cum ea are sa-și îndeplinească sarcina și misiunea ei ocrotitoare. (Cf. art. 88 și 89 din Constit. româna.)

[Val. Urșianu.]

Regeste, (*lat.*) registru catalog cronologic de documente ordinate cu indicarea cuprinsului și a locului, unde se păstrează, sau a opului în care s'au tiparit.

Reggio, 1) *R. di Calabria*, prov. în Italia de jos, 3164 km², cu 405,371 loc. (1897). *Capitala R.* (vechiul Rhegium Julii), lângă strimtoarea Messinei, 23,853 loc.; arhiep., port. 2) *R. nell'Emilia*, odinioară ducat ital., apoi parte a Modenei, aji prov. ital., 2269 km², cu 252,024 loc.

(1897). *Capitala R.* (vechiul Regium Lepidi), 18,634 loc.; episcopie; dom din secl. XV; cultura viernilor de mătăsă.

Reghin, 1) *Reghinul maghiar*, com. rur. în Trs., cott. Murēs-Turda, cu 1393 loc. (1059 Magh., 242 Rom.). 2) *Reghinul săsesc*, oraș cu magistrat în Trs., cott. Murēs-Turda, cu 6552 loc. (2593 Magh., 2939 Sași, 1009 Rom.), stațiune de cale ferată. Are gimnasiu infer. săsesc. R. e centrul comerțului de lemne. Orașul a fost ars și prădat de Sécui în 1848. R. este sediul unui *protopopiat gr.-cat.*, cu 39 parochii, 27 filii, 20,027 suflete, și al unui *protopopiat gr.-or.*, cu 19 parochii, 21,858 suflete.

Regia, (*lat.*) la Romani curtea regelui. R. era situată la piciorul muntelui Palatinus, în strada numită Via sacra, aproape de templul Vestei. În R., până ce erau regi în Roma, regele și regina în numele cetățenilor sacrificau deilor mai înalți ai statului, anume lui Iupiter, Iuno, Ianus, Mars, Ops. După ce regii au fost alungați și s'a constituit republica, sacrificiile din R. se faceau prin Rex și Regina Sacrorum, preot și preoteasă de grad înalt.

[Atm.]

Regie. În înțelesul ordinar și astăzi cam învechit, prin *regie* se înțelege administrațiunea unei averi, a unui stabiliment, cu obligațiunea pentru administrator de a-și da socoteala. Astfel un proprietar dă o noșie în R. când însărcinează pe un *regisor*, căruia îi fixează un salariu, ca să perceapă veniturile și să supravegheze exploatațiunea. În unele casuri, prevădute prin lege, este necesar de a stabili o R. Așa ceva se întâmplă, de exemplu, în Franția și aiurea, când e vorba de a administra niște bunuri, cari aparțin ospicioilor, minorilor sau interdișilor. Persoanele însărcinate sînt supuse la diverse îndatoriri și la pedepse, în cas de gestiune infidelă. În materie administrativă, se numesce R. ori ce administrație însărcinată de stat sa perceapă un venit produs de către vr'o ramura a contribuțiilor indirecte. Astfel, se dice R. tutunurilor, R. sarii, etc., sau în Rom. *Regia monopolului tutunurilor și sării*, unite împreună prin legea del. 1881. Regia monopolului tutunurilor, care în Rom. datează dela 10 Dec. 1864, exista în Franția chiar înainte de marea revoluțiune. Sub regulamentul organic impositul sării se arînda pe diferite perioade. Actualmente el e reglementat prin legea din 1 Apr. 1881, modificată la 27 Martie 1882 și 27 Martie 1886. Legea din 1881, la art. 1 dispune: »Administrațiunea, exploatarea și vinderea sării din salinile statului se unesce cu administrațiunea regiei tutunurilor». În fine, cuvîntul *regie* se mai întrebuințează și într'un alt înțeles, când e vorba de lucrari publice. Acestea se dau în R., când ele se vor executa sub supraveghierea agenților statului, în comptul comisionarului, care nu s'a ținut de angajamentele sale.

Regillus, lac mic în Italia, spre răsărit dela Roma; aci au învins Romanii 496 a. Chr. pe Latinii aliați cu detronatul rege roman Tarquiniu Superbul.

Regim, (dela lat. regere, a direge, a administra), sistenul de a guverna un stat sau o provincie, modul de a fi al unui guvern, al unei instituțiuni sau organizațiuni politice, așa că în sensul acesta R. și forma sînt sinonime și are o mulțime

de aplicațiuni. Putem dice: R. părinteso sau patriarhal, regim teocratic, despotic, feudal, barbar, democratic sau republican, regim reprezentativ, regimul vechiu sau regimul nou, adecă înainte și după revoluția franceză; se mai poate dice: s'a schimbat nu numai guvernul dar și R., când adecă ministri, cari formează noul guvern se deparțează dela programul politic sau dela principiile tradiționale, pe cari le urma guvernul precedent. R. dotalității sau al comunității, adecă legile civile relative la contractul de căsătorie; R. penitenciar, R. sanitar, R. alimentar, acela adecă, care este prescriș de medic pentru ca bolnavul să-și redobândească sănătatea sau să și-o păstreze; trăiesce cu dietă, traiesce ca un schimnic sub un R. aspru.

Regiment, întrunirea unui număr mare de oameni puși sub comanda unui colonel. Un R. de infanterie are 3—4 batalioane puse fiecare sub comanda unui major; un regiment de cavalerie are 5—6 escadroane; un R. de artilerie are 6 baterii. Fiecare R., deosebit de oficerii diferitelor unitați tactice, mai are un stat maior de oficeri, care conduce și administrează R.-ul.

Regimente grănițeresci au început a fi organizate pe teritoriul confinar sudic și estic austro-ungar (v. art. Grănițeri) în 1740. Până la 1775 se formară succesive 18 R., dintre cari trei românesci, adecă: la 1763 R. II transilvan, cu comanda în *Năsăud*; la 1766 R. I trans. cu com. în *Orlat*; și la 1775 R. rom.-bănățan cu com. în *Caransebeș*. Fiecare R. era împărțit în 2 batalioane cu câte 6 companii, având ca comandant un colonel, care era totodată șeful administrativ în afaceri civile, pentru întreg teritoriul R.-lui. Organe superioare erau pentru câte 2 R. comandele de brigadă, iar pentru două sau mai multe brigade, comandele generale. În fruntea acestor din urma stătea câte un locot.-maresal, caruia despre toate afacerile R.-lor îi raportau șefii următoarelor 5 secții: secț. militara, politică, economică, de justiție și de proviantura. De aoi toate rapoartele se trimeteau consiliului belic de curte (Hofkriegsrath) în Viena, care era supremul organ militar și civil pentru întreaga monarhie. Grănițerii după statul și poziția lor erau: oficeri, suboficeri, funcționari publici, preoți, învățători, comercianți, industriași și gregari. Acești din urmă în timp de pace erau obligați a face serviciu de pază, transport și de ordonanțe în stațiunile militare ale R.-lui, precum și a îndeplini serviciile de cordon la confiniile țării. Deprinderile militare pentru începători se făceau din Octombrie până în Martie, câte 4 zile în fiecare luna; iar primăvara și toamna se făceau câte o săptămână deprinderi în companie și divizie (2 comp). Timpul liber de serviciu militar îl petreceau grănițerii acasă cu economia. În timp de resboiu erau duși, ca și ceilalți soldați din țeara, contra inamicului. R. românesci au luptat în secl. XVIII și XIX în multe resboiaie cu Germanii, Turcii, Francezii și Italianii, și pretutindeni au dat cele mai strălucite dovezi de disciplină, curagiu și devotament, așa ca au stors până și admirarea împ. Napoleon I. Fiindcă R. grănițeresci, ce privesce administrația internă, trebuiau să se susțină din speșele proprii, așa în fiecare R. s'a înființat câte un fond de *provente*, din care se acopereau toate

speșele și trebuințele administrației. În multe R. s'a înființat fond de *monturi*, din care se ajutau grănițerii la aprivisionarea cu îmbrăcăminte, pe care altcum erau datori să și-o procure pe speșele proprii. În unele R., s. e. în cel năsăudean, s'au creat și fonduri *școlare*, din cari se susțineau școalele naționale. Școale s'au înființat pe teritoriul de graniță al monarchiei la inițiativa împărătesei Maria Teresia. În R. românesci, până la 1840, s'au ridicat succesive: 3 școale *normale*, în Năsăud, Orlat și Caransebeș; școale de *fete* în Caransebeș și Năsăud; vr'o 15 școale *triviale*; și în R. năsăudean în fiecare comună, iar în celelalte două R. românesci în multe comune: școale populare sau *naționale*. Afară de acestea la 1784 s'a deschis în Năsăud și un *institut militar* (Militär-Erziehungshaus). Școalele normale, triviale și de fete, numite și erariale. se susțineau din fondurile de provente, în unele locuri adaugându-se și ceva ajutor dela stat; iar cele naționale se susțineau din lățile comunelor sau din amintitele fonduri școlare. Granița militară se înființase în prima liniă cu scopul să servească ca mur de apărare contra atacurilor și invasiunilor turcesci, eventual și ale altor popoare; urmând însă cu timpul legături și raporturi mai regulate cu statele învecinate, instituțiunea grăniței și-a pierdut însemnătatea; și mai ales după ce a început a se organiza în monarhie armata permanentă, cu aceasta s'a inițiat desființarea R. grănițeresci, ceea ce s'a îndeplinit între anii 1851—81. Dintre R. românesci, cel năsăudean și cel orlățan s'au desființat la 1851, iar R. bănățan la 1872. E demn de amintit, că până când R. grănițeresci străine în cea mai mare parte după desființare au împărțit între comune și chiar între familiile fondurile ce le avuseră sub graniță, până atunci R. românesci le-au destinat pentru scopuri culturale. Așa grănițerii năsăudeani crează din fondul de monturi un fond de *stipendii* pentru fiii și descendenții lor, iar fondul de provente, sub numirea de fond *școlastic*, îl destinară pentru scopuri școlare. Asemenea destinara și grănițerii R. I din Orlat fondul lor de monturi pentru susținerea de *școale*, iar grănițerii bănățeni formară din padurile, trecute în proprietatea lor după rescumpărarea drepturilor de servitute, așa numita *comunitate de avere*, care încă servește în mare parte scopurilor culturale.

(Literatură: C. B. v. Hietzinger, Statistik d. Militärgrenze d. österr. Kaisertums, Wien 1823. I. H. Benigni v. Mildenberg, Statistische Skizze d. Siebenb. Militärgrenze, Hermannstadt 1832. I. H. Schwicker, Geschichte d. österr. Militärgrenze, Wien 1883. »Transilvania« nr. 23—24 din 1884 și nr. 1—10 din 1885; Material pentru ist. regim. I grăn. rom. din Transilvania. Pöemation de secunda legione valachica, Magno-Varadini 1830. George Bariț, Ist. Regim. II rom. gran. trans. Brașov 1874. G. A. v. Truhenfest, Geschichte d. k. k. Inf. Regim. nr. 50, Wien 1882. V. Șotropa, Grănițerii regim. rom. năsăudean. »Gaz. Trans.« nr. 240—43 din 1897 și nr. 63—79 din 1898.) [Șotropa.]

Regiomontanus, cu numele adevărat *Johann Müller*, n. 6 Iunie 1436 în Königsberg (Franconia), † 6 Iulie 1476 în Roma, matematic, astronom și mechanic. R. a perfecționat în mod

sciințific trigonometria și a introdus usul tangentelor, a inventat, respective perfecționat instrumente astronomice (meteoroscopul, torquatum și sulul lui Iacob), prin ceea ce a ajutat mult Portugezilor și Spaniolilor la descoperirile lor. Cu ajutorul opului lui »Ephemerides ab anno 1475—1506« a putut stabili Amerigo Vespucci longitudinea geografică a gurei râului Orinoco. R. a făcut primele calculațiuni corecte asupra cometelor. Opuri mai însemnate: »De doctrina triangulorum«. (Veneția, 1463); »De reformatione calendarii«. (Veneția, 1484); »De cometæ longitudine magnitudineque«. (Nürnberg, 1531), etc.

Regisor, cel ce alege și împarte rolurile în piesele teatrale ori propune direcțiunile piese și ocuparea rolurilor din ele. R. are și vot decisiv la angajarea și diimitirea actorilor. Scene mai mari au pentru fiecare din aceste lucrări câte un R.

Registrare, înscriere în un registru (v. ac.). **Registrator**, persoana care îndeplinește o asemenea funcțiune. **Registratură**, birou pentru păstrarea actelor.

Registrator, aparat co înscrie mecanicesc diferitele fenomene, s. e. barometru R., termometru R., pluviometru R.

Registru, în genere o consemnare, în care se inscrie tot ce intră la un oficiu. In musică secțiia celor de acelaș fel. La vocea omenească deosebim *R. pieptului*, care dă tonurile mai adânci, *R. din gât*, numit mai ales la vocea de barbat falsett, dă tonurile mai înalte și cele mai înalte.

Registre comerciale se numesc R. obligatorii pentru comercianți, cari au să arete comerțul și starea averii lor. După cod. com. rom. R. com. obligatorii sunt: R. jurnal, R. inventar și R. copiar. In Ung. R. com. pot fi purtate după ori ce fel de contabilitate (v. ac.), și au și putere probătoare (incompletă). R. com. trebuiesc păstrate timp de 10 ani. Cf. Cod. com. rom. art. 22—34 și Leg. com. ung. § 25—36.

Regiune, ținut, spațiu, cerc.

Reglette, (*franc.*) placă de metal întrebuințată în tipografie pentru rărirea rândurilor.

Regnaud de Paris, *Pierre Etienne*, publicist franc., n. 1736 în Paris, † 1820. Fervent apărător al monarhiei, scrisese mai mulți articoli în diarele regaliste. După 10 Aug. 1792 parăși Franția și se duse la Coblenz lângă frații regelui, și fuse unul din apărătorii lui Ludovic XVIII. Pe timpul restaurațiunii, Ludovic XVIII îi acordă diploma de nobletă. Scr.: »Eloge du chancelier L'Hospital«, »Réflexionis sur la nuit du 4 août«, »Journée du 10 août«, »Discours sur l'ancien gouvernement de la France«.

Regnault, (pron. Reno) *Henri Victor*, chimist și fizician francez, n. 21 Iulie 1810 în Aachen, † 19 Ian. 1878 în Auteuil. A fost calfă într-o prăvălie de modă în Paris, dar prin studiu privat a ajuns să fie primit (1830) în școala politehnică. A fost profesor în Lyon, mai târziu la școala politehnică din Paris, apoi la Collège de France. La 1847 a fost numit inginer-șef al minelor, la 1854 director al fabricii de porcelan din Sèvres. Dela 1840 a fost și membru al academiilor de științe din Paris.

Regn, numire generală ce subsumează toate corpurile din natură. Sânt 3 R.: *R. animal*, *R. vegetal* și *R. mineral*, cari se pot reduce la 2.

R. organic (animale și plante) și *R. anorganic* (mineralele). [I. P. V.]

Regredienta, succesiune, o modalitate mai veche a succesiunii. mai ales în dreptul privat al caselor domnitore și în dreptul feudal, după care la stingerea unei familii în linie bărbătească aveau să fie preferite la moștenire, față cu fica ultimului proprietar, ficele proprietarilor do mai înainte, numite moștenitoare R.

Regres (lat. Recurs), mergere înapoi. A lua R. înseamnă a recurge la cineva în scopul de a se despăgubi.

Acțiun în Regres în dreptul cambial: Când un girant a fost obligat să plătească o poliță, dînsul, la rândul său, poate cere plata dela un girant anterior. Acest lucru se numește R. Acțiunea, prin care un girant cere plata dela girantul său anterior, se numește acțiune în R. Acela, căruia i-se transmite o cambie, o ia cu toate drepturile și garanțiile fostului proprietar, însă acesta (girantul) rămâne și el obligat către noul portor (posesor al cambiei). Dacă al doilea portor o transmite la al treilea, devine și el girant. Astfel acest de al treilea portor sau proprietar al cambiei, în cas de neplată, va avè o acțiune în contra girantului său, în contra celui de al doilea girant și în contra trăgetorului. Și tot așa se urmează, ori care ar fi numărul transmiterilor, al girurilor.

Regresiune, mișcarea unui corp ceresc în sens opus de cum se mișcă soarele, adecă mișcarea dela est spre vest; din cauza mării inclinațiuni a orbitei satelitului lui Neptun se pare că satelitul acesta are o mișcare regresivă; asemenea și cu unele comete.

Regressiv, (*lat.*) ce dă înderet.

Regret, întrebuințat și ca verb și ca substantiv, exprimă dispoșiia inimii, în virtutea căreia nu numai arătăm prin înfașișare, dar și prin vorbire părerea de rău pentru un fapt ce trebuia să-l facem și nu l-am făcut; pentru un fapt comis, despre care aflăm, că nu trebuia făcut; pentru întâmplare neplăcută, pe care nu o așteptam și totuși a venit.

Regretabil, este atributul celor ce merită a fi regretate că s'au întâmplat. [Pl.]

Regula se numește o formulare statornică a uniformităților din sciință și practică. Sânt regule *teoretice*, care prescriu ceea ce trebuie să scim și cum să scim, și sânt regule *practice*, care prescriu ceea ce trebuie să facem și cum să facem. *Formale* se numeso R., care slujesc de îndreptar voinței noastre. R. care au caracter universal și necesar, se numesc legi. Sentința: nu e R. fără excepțiune, se referă la toate speciile de regule, afară de legi. [Pl.]

Regula de aur, în mecanică legea, că la mișcarea unei mașini se pierde din celeritate cât se câștigă în putere, dacă e să rămână aceeași lucrare.

Regula barcentrică, R. matematică, cu ajutorul căreia aflăm volumul, resp. suprafața unui corp rotativ, înmulțind lungimea liniei rotante, resp. mărimea planului rotant cu distanța descrisă de punctul de greutate al acestei linii, resp. plan.

Regula catenară, operațiunea aritmetică, prin care comparăm două măriri, cu ajutorul unor măriri mijlocii.

Regula de tri, calcularea membrului al patrulea dintr-o proporțiune geometrică din ceilalți trei membri, multiplicând membrul al doilea cu al treilea și dividând produsul cu membrul dintâiu.

Regulament, ori ce regulă scrisă și publicată de autoritatea competentă pentru respectarea ordinii și a siguranței publice, pentru deslășirea și aplicarea legilor. R. fiind întocmită de regulă de autoritățile administrative, nu sînt aplicabile decât numai dacă ele sînt conforme cu legile, la cari se referesc. R. corpurilor legiuitoare are de scop organizarea internă a acestora și a indica procedura de urmat în dezbaterile și votarea legilor. Fiecare dintre adunări, senat și cameră, este în drept de a întocmi și vota R. său propriu, care trebuie să fie conform cu constituțiunea. [Val. Urșianu.]

Regulamentul organic sau **Organicecul regulament** a fost legiuirea dată principatelor române în timpul ocupației rusești dintre anii 1828 până 1834. Prin pacea dela Adrianopole, 1829, Rusia obțină dela Turcia, ca legile date terrii în timpul ocupației să rămână și după retragerea oștirilor rusești. Sub controlul lui Kiselef se facură două comisii de boieri, ca să alcătuiască legile constitutive ale principatelor. În Muntenia comisiunea se compunea din banul Grigore Baleanu, vornicul Gheorghe Filipescu, numiți de guvernator, din logofătul Stefan Bălaceanu, hatmanul Alexandru Vilara, aleși de adunare, cu secretarul Barbu Stirbeiu. În Moldova erau vistiernicul Costache Pașcanu, vornicul Mihail Sturza, numiți de guvernator, vornicul Costache Conache, vistiernicul Iordache Catargiu, aleși de adunare, cu secretarul Gheorghe Asachi. Ambele lucrări sînt trimise la Petersburg, unde mai suferă modificări, întoarse apoi în țeară, unde se discută de adunări și apoi întarite de Poartă, intră în putere la Iulie 1831 în Muntenia, la 1 Ian. 1832 în Moldova.

Afară de unele măsuri administrative bune, R. organic lua puterea politică în folosul Rusiei și recompensa în schimb pe boieri cu mari privilegii. Boierii erau scutiți de dări, li-se lasa mare putere asupra muncii țeranilor de pe moșiile lor. Astfel țeranul era obligat să muncească boierului 12 zile pe an, dar aceste zile nu erau măsurate cu ziua naturală, ci cu o uitată de muncă, pentru care se cereau 4 și 5 zile naturale (în 12 prajini de prăsilă se cuprindea prăsilă, adunatul, căratul la coșar și construirea lui în cas de lipsă). Revoluția dela 1848 a fost făcută pentru desființarea R. organic.

Regular, (sin. călugăr, monach), cel ce spre scopul câștigării perfecțiunii creștinesci mai mari, din voie liberă, prin vot, îmbrățișează observarea consiliilor evanghelice (v. ac.), făcându-se membru al vr'unui ord călugăresc, ai cărui membri duc viață comună, observând regulile ordului aprobate de către autoritatea supremă bisericească (veți mai pe larg la art. Monach).

Regulat, cel ce lucră în conformitate cu regula, constant, nestrămutat.

Regulator electric, aparat destinat să țină vergelele de cărbuni ale lampelor electrice cu arc voltaic la aceeași distanță. Anume la lampele cu arc voltaic, mai ales dela polul pozitiv, în continuu sar particulele incandescente spre polul celalalt. În felul acesta distanța dintre poli ar crește

și lampa s'ar stînge, dar R. apropie polii deolaltă și lampa continuă a funcționa mai departe. R. se bazează pe acțiunea magnetică a curențului electric.

Regulus, Marcus Aetilius, bărbat politic roman, consul în 267 și 256, unul din tipurile de vechi Romani, desinteresat și punând totul în urma iubirii de țeară. Căzut în mâna Cartaginezilor, el este liberat de aceștia pe cuvîntul său de onoare spre a mijloci pacea cu Roma. Sosit la Roma el luptă pentru continuarea resboiului; întors în Africa este pedesit de Cartaginezi și supus chinurilor rafinate ale acestor regiuni.

Regulus, stea de mărimea întâiu din constelația Leului.

Rehabilitarea, măsura ce are de scop de a restitui coudamnătului plenitudinea drepturilor pierdute prin o condamnățiune penală. Această procedură, cunoscută în Franța, nu există în România. R. poate fi cerută de ori ce condamnăt la o pedeapsă criminală sau corecțională, trebuie însă să fi făcut pedeapsa sau să fi fost grațiat. R. se deosebește de reuvisuire, care presupune o eroare de fapt, al cărei efect e sfărîmarea condamnării, reducînd totul la neaut.

Rêhêu, (Rêhó), com. rur. în Trans., cott. Sibiiului, cu 2095 loc. Rom.

Reichardita, mineral, varietate de sulfat de magneziu; se găsește în zăcămintele de săruri potasice.

Reichenbach, 1) R., Heinrich Gottlieb Ludwig, botanic și zoolog, n. 8 Ian. 1793 în Lipsca, † 17 Martie 1879. În botanică a creat un sistem propriu al plantelor, dezvoltat în opurile lui »Flora germanica excursoria«. Lipsca, 1833, și »Handbuch des natürlichen Pflanzensystems«. Dresda și Lipsca, 1837. Pe terenul zoologiei a publicat »Regnum animale« (tom. I. Lipsca, 1834—36). »Deutschlands Fauna« (2 tom. Lipsca, 1842) etc.

2) **Reichenbach, Karl, nobil de**, naturalist și industriaș. n. 12 Febr. 1788 în Stuttgart, † 19 Ian. 1869 în Lipsca, a descoperit creosotul și parafinul. Și-a câștigat merite și cu studiul meteoriților.

Reichenberg, oraș în nordul Boemiei, 30,890 loc. (1890), camera de comerț și industrie; însemnată industrie de lânărie, fabrici de covoare, țesătorii de bumbac.

Reichenhall, (geogr.) orașel în Bavaria cu 3436 loc.; are bai sărate și lăptării, institut ortopedic și de hidroterapie, e aranjat pentru tratarea morbilor cordului după sistemul lui Ôrtel (v. ac.); vilegiatură. La R. caută vindecare bolnavii, cari sufer de: cataruri cronice de laringe, brouchii și plămâni, tuberculoasă pulmonară în stadiul inițial, emphysema, asthma, scrofuloasă, exsudate a diferitelor organe, reumatism și morbi de cord.

Reichstadt, Napoleon Francisc Iosif Carol, duce de R., numit de Bonapartiști Napoleon II, a fost fiul unic al lui Napoleon I cu Maria Luisa, n. 20 Martie 1811, primi la nascere titlul de regele Romei. 1814 fu adus la Schönbrunn. Fû pus sub îngrijirea împăratului Franz, care îi dăruie ținutul Reichstadt în Boemia. Afłase de faptele tatălui său și doria în zadar să încerce câștigarea trouului francez, căci ministrul Metternich se opunea planurilor lui. Bolnav de ftisie, a murit în Aprilie 1832.

Reid, Thomas, filosof scoțian (1710—96) n. în Strachan, studiu mai întâi teologia, apoi filozofia; dela 1752—63 prof. în Aberdeen, dela 1763—87 prof. de morală în Glasgow. Unul dintre principalii adversari ai scepticismului lui Hume; el se întemeiază pe bunul simț sau mintea sănătoasă, *common sense*, pe care o pune ca principiu al unui însemnat număr de adevăruri fundamentale și prin aceasta devine întemeietorul direcției de filosofare a școlii scoțiene numită *Common sense*. Vederile sale le-a formulat în principalele sale scrieri: *Cercetari asupra niniții omenesci 1763* și în *Essais asupra puterilor minții, 1785* și 1788, toate traduse și în limba germ. Cf. *Ueberweg*, Ist. filos. III 182 și 189. [Pl.]

Reiecțiunea, (*lat.*) aruncare, eliminare, lăpădare. **Reimarus, Herm. Samuel**, (1694—1765), renumit literat german, a fost unul din cei mai influenți reprezentanți ai învățăturilor pozitive ale deismului (v. ac.). El nu recunoaște altă ninune a lui Ddeu decât singură creațiunea. Scrierile sale au toate de obiect religiunea naturală, pe care o pune în fața cu învețăturile creștinismului. Aplicarea cea mai întinsa a vederilor sale o face în așa numitele fragmente »*Wolfenbüttel*«, publicate de Lessing ca aflate în bibl. »*Wolfenbüttel*« și care se prezintă ca o apologie a religiunii naturale. Cf. *Ueberweg* III, 166. [Pl.]

Reimplantația, operațiune dentistică, care consistă în reimplantarea unui dinte. Executată în anumite condițiuni, aceasta operațiune uneori reușește.

Reims, (Rheims), capitala unui arondisment în departam. francez Marne, 106,720 loc. (1896); reședința unui arhiepiscop (primatule Franței); statură equestră a lui Ludovic XIV; bulevarde frumoase; catedrală gotică din secl. XIII, dela 1179 locul de încoronare a regilor Franței; arc triumfal roman; fabricație de vin de Champagne, de lănarii; comerț cu vin. Acı s'a botizat Chlovis 496.

Rein, Wilhelm Dr., pedagog german contemporan, director al seminarului pedagogic din Eisenach și aderent al direcției Zilleriane, în școala pedagogică a lui Herbart. Principala scriere: »*Theorie und Praxis des Volksschulunterrichts nach Herbartischen Grundsätzen*«, o amănunțita expunere a metodei de urmat la tratarea tuturor materiilor de învățământ primar, în 8 tomuri, lucrate în colaborare cu A. Pickel și E. Scheller, apoi »*Encyklopäd. Handbuch der Pädagogik*«, *Langensalza*.

Reincepere, (jurispr.) termen de procedura, care înșanina redeschiderea unui proces, al carui curs a fost întrerupt din o cauză legală.

Reinecke, Carl, virtuos pianist și compositor de valoare, n. la Altona în 23 Iunie 1824. A studiat muzica mai cu saniu în casa, cu tatal seu, a debutat ca concertist în 1843, a funcționat ca profesor sau ca dirijor la Colonia, la Barmen, la Breslau, și la 1860 se stabilı în Lipsca ca dirijor al concertelor dela *Gewandthaus* și ca profesor la conservator. A scris multa muzică pentru piano, apoi instrumentala de camera și simfonică, opera *König Manfred*, mai multe opere comice, oratorii, mise, cantate, și alele.

Reinsberg-Düringsfeld, v. *Düringsfeld*.

Reis, (sing. Real), monetă port. v. *Milreis*.

Reis Efendi. (turc.) se numia în Turoia până la Mahmud II ministrul de externe.

Reis-Il-Ulema, v. *Hoge*.

Reissenberger, Ludwig, n. 1819, † 1895, profesor la liceul sasesc din Sibiu, archeolog și meteorolog sas de însemnătate. Din însărcinarea »Comisiunii centrale c. reg. pentru studiarea și pastrarea monumentelor arhitectonice din Viena« a făcut descrierea bisericii din Curtea de Argeș publicată în 1860 la W. Braumüller în Viena. Lucrările lui de cuprins istoric, numismatic, geografic, statistic și meteorologic sânt publicate în diferite reviste. (Cf. *Schriftsteller-Lexikon der siebb. Deutschen*, tom. IV, p. 353.)

Reissmann, Aug., compositor și celebru mușicograf germ., n. 14 Nov. 1825 la Franckenstein; studiu în Breslau și profesă în Weimar, Halle, Leipzig, Wiesbaden și Berlin. A publicat biografii asupra măestrilor germani, diferite volume asupra istoriei și teoriei musicale, a continuat marea lucrare a lui Mendel: *Musikalisches Konversationslexikon*, ș. a. Ca compositor a scris opere, oratorii, muzică instrumentală, coruri și *Lieder*, dar renumele său i-l-an făcut mai cu sama publicațiunile sale critice și istorice.

Rei vindicatio, (lat.) acțiunea proprietarului unui lucru, când nu este în posesiune, și prin care cere recunoașterea dreptului său de proprietate și predarea lucrului.

Rejane, Gabr. Carlotta Reju, artista dramatică franc., n. 6 Iunie 1857 în Paris. S'a distins în roluri de eroine de Sardou, Dumas, Daudet.

Relapsus, (lat.) recădere.

Relata refero, (lat.) »spun cele povestite«, spun ce am auzit.

Relațiunea, termen, ce exprimă în genere legătura de interese ori de prietinie între două persoane; raportul dintre două lucruri sau mai multe. Sânt R. simple și compuse. Casatoria, s. e. e relațiune simplă, care reprezintă conexul dintre un barbat și o femeie legiuit uniți; familia însă e R. compusă.

În logică se numește R. și însușirea judecăților de a fi categorice, ipotetice și disjunctive. R. se numește și expunerea ce o face cineva în scris sau cu graiul viu asupra unui fapt, cu a cărui studiere a fost însărcinat. R.-le, cari reprezintă raportul de reciprocitate dintre două sau mai multe noțiuni, când adeca fiecare element poate să devină subiect al unui nou raport față de celalalt, se numesc *Corelațiuni*, s. e. tata, fiu; cauză, efect; în dreapta, în stânga. [Pl.]

Relativ, este atributul lucrurilor, cari statur unele cu altele într-un raport oarecare. În deosebire de absolut, se numește relativ tot ce are valoare numai în raport cu altul și deci numai condiționat. *Noțiuni relative* se numesc, în logica, acele, al caror conținut îl formează rezultatul asemănării obiectului, pe care îl reprezintă cu altele. În gramat. se numesc *pronume relative* acele, care se rapoarta la un nume precedent și serva de legătura între două propozițiuni. [Pl.]

Relaxantia, (med.) atâta cât *Antispasmodica* (v. ac.).

Relegațiunea, (lat.) exil, surghinire, depărtare; R. eschiderea dela universitate a vr' unui student pentru transgrăsiuni mai mari.

Relevant, important, considerabil, însemnat, ce nu se poate trece cu vederea. *Relevanțune*, înălțare, ridicare.

Relicta, (*lat.*) rămășițe.

Relief, (*ital. Rilievo*), un gen al sculpturii, care ține mijlocul între plastică și pictură, și prezintă figurile mai mult sau mai puțin ridicate, ieșite în afară dintr'un plan. După cum figurile sunt mai puțin sau mai mult ridicate, se deosebesce *Bas-R.* (*ital. Basso-R.*), și *Haut-R.* (*ital. Alto-R.*), la care forma corpurilor se ridică până la jumătate și mai mult. (v. Sculptura.)

Religios, este în genere, atributul tuturor sentimentelor, vrierilor și actelor, cari se țin de religie și se rapoartă la dinsa. Om religios este și se numește acela, care ține cu conștiințositate și cu strictețta la religione, observă prescripțiile și ceremoniile ei și fără șovăire le urmează atât pentru sine cât și în public. [Pl.]

Religiositate, se numește virtutea, care determină pe om, ca, ținând cu conștiințositate și strictețta la religione sa, să-și practice fără șovăire și fără fațarie actulo religioase ce se savirșesc întru cinstea lui Dđeu. Efectul religiosității este evlavia. [Pl.]

Religiunea, (*lat.*) raportul viu ce există între Dđeu și om. R. ca unul dintre principalii factori ai civilizațiunei și culturai omenesci, își află originea sa intemeiată: *natural*, în conștiința religioasă a omului, precum o are după diferitele grade de civilizațiune; iar *positiv*, în faptul, că omul, creat fiind de Dđeu, trebuie cu necesitate să susțină și legatura cu creatorul său. În conținutul R. se pot deosebi două puncte de vedere: unul *obiectiv* și altul *subiectiv*. Din punct de vedere obiectiv R. conține tot ce Dđeu a aflat de bine ca să facă din partea sa spre a se pute susține și realiza legatura dintre Dđeu și om. Din punct de vedere subiectiv R. conține tot ceea ce face omul din partea sa în acelaș scop. R. obiectiv iarăși este: *naturală* și *positivă* (revelată). R. naturală are ca conținut adevărurile, care se intemeiază numai pe revelațiunea naturală, după natura externă și din organizațiunea psihică a omului, și cari se pot înțelege și cu mintea sănătoasă. R. obiectiva pozitivă cuprinde toate acele adevăruri, pe cari Dđeu le-a descoperit oamenilor prin revelațiune, adecă într'un mod supranatural, fie nemijlocit, fie mijlocit. R. studiată după ființa, scopul și efectele sale, este obiect atât al filosofiei cât și al teologiei. Clasificarea R. existente se poate face din deosebite puncte de vedere: a) din punct de vedere al subiectului este R. creștină, și sunt R. necreștine. Creștină este R. intemeiată de Iisus Christos. Toate celelalte sunt necreștine; b) având în vedere divinitatea ca obiect al adorațiunei, se pot deosebi următoarele forme: *monoteiste*, care adoara un singur Dđeu absolut și personal; *henoteiste*, care, adorând un singur Dđeu, nu exclud posibilitatea existenței și a altor Dđei; *dualiste*, care admit și cred în două principii, unul bun și altul rău, opuse unul altuia; *politeiste*, care adoara mai multe deități. În sfera politeismului (v. ac.) iarăși sunt diferite forme, după natura ființelor adorate ca deități. Luând numărul oamenilor de pe pamânt cu cifra 1423 milioane, dintre aceștia sunt creștini ca la 406 mil., iar necreștini 1017 mil. Intre necreștini sunt apro-

ximativ 6·1 mil. mosaici, 195 mil. mohamedani, 698·8 mil. brahmani și budhiști, iar 119 se țin de alte forme. (Cf. Pletosu, Dogmatica, pag. 7 seq.; Drobisch, Religionsphilos., 1840; Drey, Apologetik, 1844; Hettinger, Apologie des Christentums, 1863; Max Müller, Religionswissenschaft, 1874; O. Pfeiderer, Die Religion und ihre Geschichte, 1878; Comoroșan, Preleg. academ. I. Cernanți, 1887.) [Pl.]

Reliquii, v. Moaște.

Relocațiunea, închiriere din nou; arândare repetită.

Remanierea, schimbare, îndreptare.

Rēmășag, v. Prinsoare.

Rembrandt, *Harmens van Rijn (Ryn)*, cel mai mare pictor olandez, n. 15 Iulie 1606 în Leiden ca fiu al unui morar, † 8 Oct. 1669 în miserie la Amsterdam. Nu se scie la școala cărui artist s'a format. Primele picturi datate sunt din 1627, câțiva ani după aceea era maestru recunoscut. R. a fost cel mai mare și mai original pictor al școalei olandeze. În operele sale este cu neputință a deosebi desenul de meșteșugul de pictor, căci ele nu pot fi descompuse. R. se mai distinge printr'o mare naivitate, multă expresiune în figuri și mai ales prin o deosebită pricepere a clar-obscurului. Cea mai mare și mai vestită operă a lui e »Vigilia de noapte« (1642), lângă care se mai adauge »De Staalmeesters (1662)«, »Zaraful« (1627) etc., compozițiunile biblice »Sfânta familie« (1631), »Intinpi-narea Domnului« (1631), »Luățarea sf. crucii« (1633), »Luarea de pe cruce« (1633), »Jertfira lui Isacs«, »Parabola despre lucrătorii în vii« (1638) etc. Dintre portrete excelează al lui, al primei și al nevetei a doua, așa numitul »Sobieski« (portretul unui boier român) etc. (Cf. N. E. Idieru, Istoria artelor frumoase. Bucur., 1898, pag. 258—261.)

Remediu, (*med.*) mijloacele terapeutice sau igienice, cari nu au o natură substanțială, precum sunt: lumina, electricitatea, magnetisnul, caldura, gimnastica.

Reményi, *Edmund*, violinist și compositor, n. 1829 în Eger. Amestecat și el în revoluția din 1848/9 ca adjutant al lui Górgey, a fugit în străinătate, petrecând mulți ani în Paris și Londra, unde regina Victoria l-a distins cu titlul de virtuos al curții. Amnestiat fiind, s'a reiturs în patrie, făcând apoi turneuri artistice prin Ungaria și străinătate și obținând pretutindeni distincțiuni fără păreche. Pentru scopuri patriotice și de binefacere a contribuit cu 134,000 cor. R. a fost unul dintre cei mai mari apostoli ai promovării artei musicale maghiare. Pe lângă compozițiunile lui scrise în stil maghiar are și numeroase opere de o concepție mai largă.

Remetea, (*magh. Remete* = pustnic), nume de localitati, cunoscut mai ales în Banat. După tradițiune ar fi fost mănăstiri în localități cu atare nume: a) în valea Sebeșului lângă conuna Laz; b) lângă Timișoara, R. domeniul familiei Ambrozoy; c) în valea Poganiului; d) în valea Beghaiului. Cu numele R. exista o manastire și la Sérbi.

Remetei, (*magh. Remecz*), impreuna cu com. Loro-Ponor formează o com. politica în cott. Bihor, situată în valea romantică »Iad«. Are 129 case cu 966 loc. Români gr.-or. Teritoriul

19,253 jug. cat. cu păduri seculare. Loc. cultivează industria de lemn, agricultura, prădesc vite.

Remijia, Dec. (bot.), gen de Rubiaceae. R. Purdieana și R. pedunculata în Brasilia, dau scoarța de China (v. ac.), numită China cuprea.

Remington, *Philo*, technician, n. 31 Oct. 1816 în Statul New-York; până la 1886 a condus o mare fabrică de arme, a construit o pușcă și o mașină de scris.

Reminis cere, (*lat.*), în biserica rom.-cat. adoa Duminecă în postul miare, numită după cuvântul cu care se începe liturgia (Ps. 25. 6.)

Reminis cența, (*lat.*), reamintire.

Remisa, reducerea unei datorii; amânarea termenului de plată.

Remisiunea, (*lat.*), iertarea pedepselor (păcatorilor), scăderea simptomelor de morb în deosebi la norburi împreunate cu paroxisme.

Remitent, în drept. camb. acela, la care sau la al cărui ordin este a se plăti o cambie în sensul dispozițiilor emitentului.

Remittens, (*lat.*) *Febră remitentă*, care scade și apoi iară se urcă la intervale regulate.

Remonstrație, v. Representație.

Remont, calul neobicinuit la ham sau la călărie. După aducerea sa în casarmă, cel puțin după șase luni, capătă dresagiul.

Remontoir, (*franc.*) întocmirea de a trage oroloagele fară ajutorul unei cheițe.

Remonstrațiunea, contradicere. (v. și Representațiunea.)

Remorca, (marină), manevra de a trage un vas pe apă cu un alt vas; această manevră are loc în general pentru a băga în port o corabie, care nu are vânt favorabil, sau nu are loc destul de manevra, ori când sunt curenți prea mari etc. De asemenea când un vas cu aburi are mașina stricată, e adus la adăpost prin remorcă. R. se numesce și parâna (fringhia) groasă, cu care *remorcatul* se leagă de *remorcher*. [C. B.]

Remorcher, (marină), vapor mic, dar cu mașină puternică, destinat a remorca corăbi sau șleperi; pe Dunăre sânt o mulțime de R., cari duc la remorcă șlepurile încărcate cu giâne.

Remoulade, (*franc.*), remuladă, sos de muștar.

Remscheid, oraș în guvernământ prus. Düsseldorf, 47,283 loc. (1895); însemnate fabrici de articole de oțel și fier: coase (anual se exportează 400,000 bucăți), seceri, freze, etc.

Remuria, la Romani o serbătoare de expiare, instituită de Romulus întru amintirea lui Remus cel omorit. Se țice, că sufletul lui Remus adeseori i-s-a arătat lui Romulus, și acesta pentru liniștirea sufletului a instituit serbătoarea R., care nu e alta, decât Lemuria (v. Lemures.) [Atm.]

Remus, unul din fondatorii Romei, fiu al Rheiiei Sylvia și frate al lui Romulus. Luând în rîs și sarind șanțul orașului Roma, fratele său l-a ucis. R. împreună cu Romulus, ne spune legenda, au fost alapați de o lupoaică și crescuți apoi de un cioban anume Faustulus.

Remusat, (pron. remisa), *François Marie Charles*, scriitor și bărbat de stat fr.; n. 14 Mart. 1797, † 6 Iunie 1875 în Paris. El a fost deputat în camera franceza, în 1871 a ajuns ministru de externe în cabinetul lui Thiers. Operele lui »Essais de philosophie» (2 t. Paris, 1842) și »Passé et présent» (2 t. Paris, 1847) i-au câștigat un loc în academia de științe morale și politice,

»Abélard» și »La philosophie allemande» (1845) primirea în Academie. A mai scris »Saint Anselme de Cantorbéry» (1853), »L'Angleterre au XVIII-e siècle» (2 t. 1856), »Bacon, sa vie, son temps, sa philosophie» (ed. II, Paris, 1858), »Channing, sa vie et ses oeuvres» (ed. II, 1862), ș. a.

Ren sau **Tarand** (*Rangifer tarandus*), mamifer din fam. Cerbilor, subord. Rumegetoarelor, ord. Artiodactylelor. Are pe cap coarne foarte ramificate, lațite la basă. Ochii mari, grumazul lung cât capul, cu coamă. Picioare relativ scurte și puternice. Coadă foarte scurtă. Părul des, vara cenușiu-întunecat sau brun, iarna cenușiu-deschis sau alb. Lung. corp. 1.7—2 m., înalt 1.1 m. Trăiesce în țerile nordice ale lumii vechi și nouă, în cireți. Se poate domesticii și e foarte folositor pentru oamenii din regiunile nordice, pentru tras trăsurile, la călărit, apoi pentru laptele, părul, carnea, pielea sa, ș. a.

Renaissance, (*franc.*) v. Renascere și Stil.

Renan, *Josef Ernest*, literat și ilustru orientalist franc., n. 1823 în Tréguier, a îmbrățișat mai întâiu cariera teologică specializându-se în limbile orientale. A făcut călătorii științifice în Italia și în Orient, iar cunoștințele căștigate se găesec în scrieri ca: Averroes și Averroismul, Asupra limbii semitice; Istoria limbii semitice, Misiunea în Fenicia. La 1862 a fost numit prof. de limb. semitice la Collège de France. La 1863 publică opera sa: Viața lui Isus, care a făcut mare senzație în lumea literară și în bisericile creștine din cauza vederilor ce susține față de persoana istorică a lui Isus. Pentru aceste vederi, din inițiativa clericalilor a fost suspendat din post. Din această pricină se puse cu toata energia a studia istoria originii creștinismului și rezultatele studiilor sale le consemnă în opera: Istoria originii creștinismului în 7 vol. 1869—82. La 1871 iarăși i-se dete voie a-și ține prelegerile în College de France și fū numit membru al academiiei. Celelalte numeroase scrieri ale sale sânt de conținut istoric, politic, istorico-cultural. A murit la 1892. [Pl.]

Renascere, reînvierea literară, artistică și științifică întemplată în Europa în secl. XV și XVI, reînviere datorită în primul loc cunoștinței facute cu vechile literaturi clasice, cum și descoperirii tipografiei, care ușurează popularisarea literaturii, și celei a gravurei, prin care se popularisează operele de artă plastică. R. începū în Italia și avū de protectori pe papii Iuliu II și Leon X, cari încurajară în toate chipurile pe scriitorii și artiști. În aceasta epocă traisec scriitorii Ariosto, Macchiavelli, Bembo, Tasso, pictorii Giotto, d'Orcogna, Cimabue, Fra Angelico, Leonardo da Vinci, Raphael, Michel-Angelo, arhitectul Brunelleschi, sculptorii Donatello, Luca della Robia, etc. Nici Francia nu remase neinfluențată de această reînviere. Regele Francis I fundează școala »Collège de France» și încurajază literatura. În timpul R. franceze trăiesc Rabelais, Marot, Ronsard și poeții Pleiadei cum și deosebiți sculptorii, erudiți, etc. Stilul R.-ei, v. Stil.

Rencontre, (întâlnire), angajarea a două trupe inamice fara să se fi prevăcut acestea.

Rendez-vous, (*franc.*) întâlnire sau loc de întâlnire.

Rendsburg, oraș în guvernământ prus. Schleswig, 13,723 loc. (1895); 1848 reșed. guvern. și a dietei.

René I, (Renatus) de Anjou, duce de Lotaringia și Bar, conte de Provence, rege titular al Neapolului, n. 16 Ian. 1409 în Angers ca al doilea fiu al lui Ludovic II de Neapolea, † 10 Iulie 1480 în Aix. R. a purtat lupte nerorocoase pentru de a ajunge în stăpânirea Lotaringiei, zestrea femeii lui, apoi pentru regatul Neapole-Sicilia, moștenire dela fratele său. Lovit de continue nesuccese, s'a retras în Provence, unde s'a ocupat cu artele frumoase, reînviind la curtea sa țilele vechilor trubaduri provensali.

Renegat, care își lapădă credința, neamul.

Renet, varietate de mere (v. *Pirus Malus L.*). Se distinge R. franceze și germane, cele din urmă nunit de Borsdorf (comună în Bohemia) și Maschansker. Mărul R. se ține până în Febr., are o coajă fină, lucie, albă-galbuie ca de ceară, pe fața de cătră soare puțin roșcată, iniez fin și tare, de un gust fin, dulce ca vinul. Pe coajă are nise nege galbini-surfii.

Reni, oraș în cercul Ismail, Basarabia de sud, la vârsarea Prutului în Dunare, cu 8215 loc. (1893). Stațiunea a căii ferate Galați-Bender, vamă, postă, telegraf, oficiu vamal, port fluvial și comerciu însemnat.

Ren mobilis, Rinichiu mobil. (v. Rinichi.)

Rennes, fosta capitală a Bretagnei, acum a departamentului franc. Ille-et-Vilaine, 66,634 loc. (1896); arhiepiscop; universitate; muzeu; arsenal; fabrici de mașini și olarii.

Renta, în general venitul ce-l aduce averea proprie fără cooperarea muncii primitivului; așa este venitul dela pământuri (rentă fonciera), dela case închiriate (rentă de case), dela capitaluri împrumutate (rentă de interese). Interesele perpetue după un capital, pe care debitorul nu-l replătesce nici odată, încă se numesc R.; în acest cas creditorul cumpără cu capitalul său o R. perpetuă. De această formă de datorie se folosesc statele tot mai mult în timpul din urmă. Lătită este și așa numita *rentă viageră* cultivată de societățile de asigurare.

Renta fonciară, după unii ar fi acel escedent, acel prisos ce obțin proprietarii unor anumite instrumente de producțiune, aptitudinile extraordinare, talentul, fertilitatea mai mare a unor pământuri, care nu e proporțională nici cu munca pusă, nici cu capitalul întrebuițat, ci numai grație calităților extraordinare, cu cari sunt înzestrate acele instrumente și cari astfel devin superioare altor instrumente de aceeași natură. Această concepțiune fiind prea absolută și cuprindând pe lângă partea de adevăr și o parte de eroare, s'a revenit la una mai exactă și care consistă în a admite că: renta este justa remunerare pentru toată munca și tot capitalul întrebuițat de cătră proprietar și de cătră predecesorii săi pentru a face un pământ propriu culturii. După teoria economistului englez Ricardo, renta nu vine numai dela aceea, că pământul are în sine o fertilitate, care procură cultivatorilor recolte superioare trebuințelor lor; ea vine încă dela aceea, că fertilitatea nu este de o potrivă repărțită pe toate pământurile. Sunt pământuri mai mult sau mai puțin fertile. Cât timp populațiunea unei țeri este puțin numeroasă și nu are trebuință să cultive pentru hrana sa decât pământurile cele mai fertile, nu există nici o rentă, cu alte cuvinte, dacă proprietarul unei bucăți de pământ

ar voi să cedeze întrebuițarea acestui pământ altuia, nu ar căpăta nici o retribuțiune. Din momentul însă, când populațiunea începe a crește și când e nevoită, pentru a pute trăi, să cultive și pământuri de o calitate inferioară, începe a se ivi și renta. (Cf. N. E. Idieru, *Op. cit.* t. II. p. 65—80.)

Renunțioara, una din numirile populare ale plantei *Glechoma hederacea L.* (v. ac)

Renunțierea, (lat. *renunciatio*), un act de alienațiune, care poate fi făcut în mod gratuit sau oneros. R. este abandonarea unui drept fără a-l transfera la un altul. Prin R. nu stinge dreptul fără a mai exista în persoana unui succesor (art. 696 cod. c. rom.). Se poate renunția la ori ce drept, ce poate fi obiectul unei transacțiuni. Debitorul va pute deci renunția la posesiunea, proprietatea și la toate drepturile sale reale, ca la servitute, la un usufruct, (art. 562 cod. c. rom.) R. la obligațiuni se face prin remiterea datoriei din partea creditorului, care are acelaș efect ca și plata (art. 1091 cod. c. rom.). Dreptul român n'a admis R. la o succesiune viitoare, încă nedeschisă. Se poate însă renunția la o succesiune deschisă (art. 965 cod. c. rom.). Odată însă succesiunea acceptată, nu se mai poate renunția la ea.

Reocord, v. Reostat.

Reofor, conducător de curent electric, de comun sîrma prin care trece curentul electric.

Reometru sau *galvanometru*, aparat pentru măsurarea intensității curentului electric. R. mai înseamnă și aparat pentru măsurarea celerității de curgere a apei.

Reostat, aparat pentru măsurarea rezistenței electrice.

Reotom, aparat pentru întreruperea curentului electric.

Reotrop sau *comutator*, aparat cu ajutorul căruia schimbăm direcțiunea curentului electric. (v. Comutator.)

Repartiția, modalitatea de a încassa anumite dări, a caror suna e stabilită dinainte, după anumite norme. În Trans. se încassează în modul acesta mai ales dările de cult (peu școala și biserică), apoi unele dări comunale.

Repatriarea, reîntoarcerea în țeară a celui ce, forțat de împrejurări neaferitoare de voință lui, a absentat timp mai îndelungat din patrie.

Repausul de Dumineca instituit, pentru ca omul să aibă o țhi, în care să poata satisface trebuințelor lui religioase și să se recreeze după munca de preste săptămână. În Ungaria R. e introdus pentru industriei prin art. de lego XIII din 1891, în Austria e regulat de nou prin legea din 16 Ian. 1895, în România de asemenea e instituit. În toate statele legile fac inai multe sau mai puține excepțiuni fața de unii rami industriali.

Repercusiune, reflexiunea sunetelor, a luminei; în musica repețirea aceluiaș ton; în medicină acțiunea medicamentelor repercusive (astringente, ghiată, apă rece).

Repertoriu, registru în care materiile sunt așezate într'o ordine, care ușuroază cautarea lor. R. unui teatru, lista pieselor pe care acel teatru le reprezintă.

Repetent, școlar ținut a repeta studiile unei clase, din cauza insuficienței, dovedită în studii ori purtare. Ultima categorie de școlari clasificați (promovați, corigenți și repetenți).

Repetițiunea, în învățământ însemnează revenirea la studiile făcute mai dinainte sau împroprietarea cunoștințelor. Ea servește ca mijloc pentru fortificarea memoriei.

Repetițiunea, figură de stil, când se repetă același cuvânt, pentru a insista asupra vrînzii adevăr sau pentru deșteptarea pasiunii. R. se numește: 1) *Geminație*, când se repetă aceeași vorbă de două ori. 2) *Conversivune*, când se repetă aceeași vorbă la finea fiecărui period. 3) *Complexivune*, când se repetă primul și ultimul cuvânt. 4) *Traducțiune*, când se repetă un cuvânt cu înțeles diferit, cu o alterație ușoară. 5) *Connezum*, la Latini repetirea sau grămădirea acelorasi particule.

Repicare sau *Reacgiu*, rarit, rărire, transplantare la distanța mai mare pentru a desvolta mai bine rădăcina tinerelor plantuțe. Se întrebuintează cu deosebire în silvicultură, pe când în grădină se ăice rarit.

Repli, despărțeminte de ajutor pentru patruze ori posturi înaintate spre inimic, cu deosebire în serviciul anteposturilor.

Replica, respuns; în procedura procesuală respuns la excepțiunile contrarului.

„**Replica**“. În 1892 s'a tipănt prin un comitet compus din tinerii George Candrea, Victor Roșca, Aurel Quint Marcu, Victor Colcer, Nicolae Comisa și Aurel C. Popovici o publicațiune intitulata: »Chestiunea romăna în Transilvania și Ungaria, Replica jnimmii academice romăne din Transilvania și Ungaria la »Respunsul« dat de tinerimea academică maghiară »Memoriului« studenților universitari din România, cu o hartă a Austro-Ungariei și Romăniei. Sibiu, »Iustitutul tipografic« 1892«. Publicațiunea a aparut în 21,000 exempl. în limba romăna, italiana, franceză și germană. Pentru cuprinsul calificat agitoric de procurorul Ieszensky din Cluj s'a întentat lui Aurel C. Popovici și Nicolau Roman, ca respânditori ai »Repliciei«, proces, fiind condamnați de curtea cu jurați din Cluj, primul la 4 ani închisoare și 500 fl. amendă, al doilea 1 an închisoare și 300 fl. amendă. (31 Aug. 1893.)

Report, (*engl.*) în afaceri de bursă plusul, care se adăoga la curs pentru prolongirea transacțiunilor pe termin. Aceste operațiuni le cultivă unele banci pentru plasarea mai avantagioasa a capitalurilor disponibile. Contr. Deport. (v. ac.)

Report se mai numește și actul, prin care coeredii aduc la masa succesiunei bunurile primite dela defunct, pentru a fi cuprinse la împărțea. La R. sînt obligați toți eredii, fie descendenți, ascendenți sau colaterali, chiar și când s'ar lăpăda de succesiune în folosul creditorilor, nu și legatarii și eredii cari au renunțat la succesiune sau au fost dispensați de defunctul de R. Se înțelege, că în cazul când este numai un erede, R. nu poate avē loc. Aceste persoane sînt obligate a reporta la masa succesiunei donațiunile primite (și cele manuale), chiar și cele facute prin contractul de casatorie, ca zestre, nu și cheltuielile făcute pentru educațiune și întreținere, legăturile și datorile eredelui către succesiune. R. se face sau în natură, ca la imobile, sau prin scaderea valorii din partea ereditara a eredelui obligat, cum ar fi, dacă imobilul a pierit casu fortuito sau daca e vorba de mobile sau bani.

[Dionisie Olinescu.]

Reporter, (*engl.*) diarist, care adună informațiuni, sciri, noutați, pentru a le comunica ăiarelor.

Reposițiunea, v. Fractura și Hernia.

Repressalii, ori ce măsuri de severitate sau de violență, exercitate contra unui stat sau contra supușilor săi din partea altui stat, cu scopul de a obține reparațiunea unei ofense sau a unei daune.

Reprezentarea. a) Sensațiunile și intuițiunile sînt elementele, din care se compune conținutul consciinței empirice și din care se desvoaltă toate celelalte fenomene psihice. Ca să avem sensațiuni și intuițiuni, trebuie să lucreze asupra simțurilor noastre obiectele lumii din afara. Numai cătă vreme acestea lucreaza, numai atăta există în consciința noastră sensațiuni și intuițiuni. Dar, deși sensațiunile și intuițiunile dispar odată cu obiectele ce le produc, tot mai rămâne în consciința noastră ceva, care le reprezintă. Ceea ce reprezintă în consciința noastră sensațiunile și intuițiunile avute se numește R. Numim deci R.: imaginea psihică, ce o avem despre un obiect de găndire (însușire, obiect, persoana, stare), care ne-a fost odată nenijlocit present, dar acum nu ne mai este și prin urmare nu cade imediat sub percepțiunea sensibilă. Când R. se referă la obiecte singuratic se numesc *singulare*, daca se referă la specii ori grupe de obiecte de același fel, se ăic *generice*. Fiecare R. poate fi iarăși totala ori parțiala, dupa cum adecă ne oferă imaginea obiectului întreg ori numai a uneia din părțile lui. (Cf. Plotosu, Psihol. pag. 26). b) R. se mai numește acțiunea de a juca o piesă teatrală: *reprezențațiune teatrală*. c) Stare, la care o persoana distinsă este obligata prin pozițiunea sa.

[Pl.]

Reprezențațiunea, termin usitat în diplomație, prin care se înțeleg obiecțiunile respectuoase, consiliile amicale ce un guvern face prin agentul său diplomatic și le prezinta, în modul cel mai convenabil și politicos, suveranului pe lângă care este acreditat. Ele se deosebesc de *Remonstranțe*, cari sînt un fel de avertisment, un blam, și care de regula nu se pot face decât de catra un superior cătră un inferior. Remonstranțe se mai numesc și demersurile respectuoase, pe cari parlamentele franceze (înainte de revoluțiune) le faceau regilor pentru a justifica refuzul lor de a înregistra legile și decretetele regesci.

[Val. Ursianu.]

Reprezențațiunea diplomatică. Unul din atribuțele statelor suverane este și acela de a trimite și primi agenți diplomatici, (ambasadori, ministri plenipotențari sau numai residenți, etc.), cari să reprezinte statul ce-i acreditează pe lângă suveranii țerilor straine. Acest drept îl exerceitează statele independente fie în basa tractatelor și a reciprocității, fie în baza usanțelor tradiționale ale dreptului internațional public. Misiunea agenților diplomatici este de a apăra interesele politice și comerciale ale țerii, pe care o reprezinta, precum și aceea de a menține buna înțelegere și amicalele relațiuni între statele respective. Agenții diplomatici se bucura de privilegiul *exterritorialității* (v. ac.). În statele monarchice alegerea și desemnarea agentului diplomatic se face de regula de catra rege, principe sau împărat, în republici sau confederațiuni de președinte sau de puterea centrala ori federală. Persoana aleasa trebuie să fie agreată de suveranul sau preșe-

dintele, pe lângă care se acreditează, pentru ca să poată să-și îndeplinească misiunea cu succes. Toți agenții diplomatici acreditați pe lângă suveranul unei țeri constituiesc *corpul diplomatic* (v. ac.), ale cărui demersuri diplomatice au o mare importanță politică-internațională.

Reprezentățiunea națională, sau după cum dicea Mirabeau, *reprezentanții poporului*, sînt aleșii acestuia, conform legilor organice ale fiecărei țeri constituționale. »Membrii ambelor adunări reprezintă națiunea, iar nu numai județul sau localitatea, care i-a numit.« (Art. 38 Constit. rom.) Principala misiune a adunării naționale sau legislative, care se compune din deputați și senatori, este de a propune legi sau a discuta, primi ori respinge pe cele propuse de guveru; în al doilea rînd a controla, prin anchete și interpelări, conduita politică a guvernului și actele de administrațiune ale puterii executive. (Art. 47 și 49 Constit. rom.) Membrii adunării naționale se bucură de privilegiul inviolabilității în tot timpul cât exercitează mandatul lor politic, și nu pot fi dați în judecată decât cu consimțământul corpului, din care fac parte. (Art. 51 și 52 Constit. rom.) [Val. Ursiauu.]

Reprezentativ, Regimul. Exista un regim (v. ac.) vechiu, înainte de revoluțiunea franceză, și altul nou, după reformele radicale introduse de dînsa. După vechiul regim, consacrat în toată Europa, afara de Anglia și pîna la un punct și de Olanda, regele era capul suprem al statului, cu care se indentifica: l'État c'est moi. Voința regelui era lege pentru toți supușii săi, el n'avea să dea cont de faptele și actele sale decît lui Dzeu, de care depindea și de la care ținea puterea: a Deo rex, a rege lex, principiu fundamental al legitismului. După revoluția franceză însă (1789) și desființarea abuzivelor privilegiiuri ale nobililor, se admise și se consacră în legile fundamentale ale statelor (Charte, constituțiune) principiu R. și al suveranității naționale; egalitatea cetățenilor înaintea legilor civile și politice (art. 10 și 12 Constit. rom.), precum și participarea lor, în oarecari condițiuni, la afacerile publice ale statului. Principiul suveranității naționale, basat pe adunarea sau reprezentarea țerii, deși nu exclude de tot influența divină din afacerile omenești, pentru că: nihil sine Deo, totuși puterile statului toate emanează și sînt basate pe suveranitatea națională, suveranitate al cărei exercițiu este regulat și determinat de legile fundamentale ale fiecărui stat constituțional.

Publiciștii, în frunte cu Montesquieu, pretind că principiu constituționalității și al regimului reprezentativ îl datorăm Angliei, pe când ele se pot gasi, sub forme și condițiuni deosebite, în legile și instituțiunile poporului roman. Sistemul constituțional, practicat mult timp în Anglia conform usanțelor tradiționale, se întemeiază în prima linie pe clasică divisiune și echilibrarea celor trei puteri principale ale statului: puterea executivă, legislativă, judecătorească. Un alt principiu, și acesta este de origine engleză, este că regele planează peste cele trei puteri fără a pute exercita în mod legal și efectiv nici una din ele, decît numai cu concursul și asistența ministrilor săi. Ei sînt responsabili de faptele și actele contrasemnate de dînsii înaintea reprezentanților țerii, cari au dreptul de a con-

trola politica și administrațiunea lor, pe când regele este scos din cauză și se bucură, de interesul ordinei și al siguranței publice, de privilegiul neresponsabilității și al inviolabilității constituționale. Sistemul reprezentativ a luat naștere și s'a organizat din cauza imposibilității în care se găsiu cetățenii, mai ales în timpurile inoderne și sub marile monarhii, fie din cauza de depărtare, fie din cauza mulțimii extraordinare de a se pute reuni într'un singur loc, în for de pildă, pentru a face legi sau a delibera asupra intereselor publice. Regimul reprezentativ poate să îmbrace deosebite forme și să fie cînd aristocratic, cînd democratic, cînd mixt, după cum dreptul de reprezentare este al unei clase privilegiate a nobililor sau se dă prevalență acesteia, după cum erau patricii la Romani, lorzii la Englezi, boierii la Români, după regulamentul organic; pe cens, care înseamnă o trecere dela aristocrație la democrație, după cum era simocrația la Greci și comițiile centuriale la Romani, burgheșia la inoderni; pe un sistem mixt, cum erau patricii și plebeii la Romani, camera lorzii și a comunelor la Englezi; pe număr, după cum erau comițiile pe triburi la Roma, sufragiul universal în epoca noastră, ca în Elveția, Franția, ș. a. Cel mai bun sistem reprezentativ ar fi acela, în care s'ar da cetățenilor culti și experimentați (etatea și instrucțiunea) dreptul de a reprezenta pe concetațenii lor, altfel sistemul reprezentativ, care pare a fi deja bolnav și usat, numai în scurtul timp de un secol, va fi expus la cele mai mari neajunsuri, din care nu se scie cum va ieși în cele din urmă.

Represiunea, oprire, împiedecare, înfrînare. **Represiv**, care opresce, împiedecă. Măsurile, ce se pot lua pentru împiedecarea savîșirii infrațiunilor, pot fi de ordin preventiv sau *repressiv*. În primul cas se caută a se împiedeca comiterea lor, în al doilea se pedepesc cei ce le-au comis. De aici și divisiunea poliției în preventivă sau administrativă, și în represivă sau judiciară. Astfel comisarii, polițaii, gendarmii sînt ofițieri de poliție preventivă, pentru că ci nu au dreptul de a pedepsi; pe cînd procurorii sînt ofițieri de poliție represivă, căci ei au datoria și dreptul de a urmări descoperirea crimelor și dehetelor deja comise și a cere pedepsirea autorilor; nu au iusă dreptul a lua măsuri, cari să împiedece de a se comite asemenea fapte, măsuri cari sînt de atribuțiunea poliției preventive. Tribunalele penale se mai numesc și de represiune, de pedepsire.

Reprimanda, (*franc.*) dojana, mustrare.

Reprisă, reluare; judecarea din nou a unui proces; jucarea din nou a unei piese teatrale; repetiția pieselor musicale.

Reproducerea, în limbajul psihol. faptul, că ori ce stări psihice produse odata și conservate în suflet, dar devenite latente (întunecate), în împrejurări favorabile pot să revină iarăși în conștiință fara ca să fie trebuință a se reînoi și stimulental primitiv extern. Formele: Din punct de vedere al cauzei este R. *liberă* sau *nemijlocită*, cînd stările de conștiință își câștigă gradul de claritate din propria putere; prin *reînoită intuițiune*; prin *asociațiune*, numită și R. mijlocită. Legile asociațiunii sînt:

l. asemănării, a contrastului și a continuității în spațiu și în timp. Din punctul de vedere al participării voinței la actele reproducerii, ea este *involutară și intenționată*. (Cf. Pletosu, Psihol. pag. 32.) [Pl.]

Reproducțiune. Funcțiunea biologică de a reproduce individul pentru asigurarea speciei, fie animal, fie vegetal, este de 2 feluri: *R. asexuală și R. sexuală*. Cea asexuală, când individul se reproduce, prin: 1) *divisiune*, adică individul generator se divide în 2, dând astfel 2 indiviși noi, s. e. la animalele și plantele inferioare; 2) *înmugurire*, individul generator dă un fel de muguri, cari dezvoltându-se reproduc un individ asemenea lui, s. e. bureții, mărgeanul, salpelele printre animale și mușchii printre plante; 3) *din o parte a individului generator*, care în condiții bune, dezvoltându-se da un individ nou asemenea lui, s. e. butașii la plante; iar la animale comparabil cu acesta avem un exemplu la rîmă, care deși tăiată în bucățele, o părticică din ea crește și dă un nou individ. *R. sexuală* necesită unirea a 2 elemente, unul mascul și altul femel, la procrearea noului individ, pentru care s'au dezvoltat organe speciale, *organe de reproducere*, masculine și femele. În aceste organe de R. iau naștere: în cele masculine Antherozoidul (v. ac.) și Polenul (v. ac.) la plante, și Spermatozoidul (v. ac.) la animale; în cele femele Ovulul și la plante și la animale, din unirea cărora naște olt fecundat (v. Fecundațiune), care e capabil, ca prin divisiune să reproducă individul generator. Când organele de ambele genuri se găsesc pe același individ, se dăce organ hermafrodit (v. ac.), când sînt pe indiviși separați avom organe unisexuate (v. ac.). La plantele superioare organele de R. se numesc floare (v. ac.) [I. P. Voitești.]

Reproducțiune, în artel grafcie multiplicarea unui original prin presă. Și cele mai vechi tipariturii se pot reproduce acum prin transpunere pe piatră litografică, folosindu-se o procedură specială. R. originalelor fără invoirea autorului sau a moștenitorilor lui se urmărește prin lege.

Reproș, (franc. reproche), imputare.

Repta, 1) *R. Vasile Vladimir*, mitropolit al Bucovinei, n. din parinți nobili rezeși în 25 Dec. 1841 în Banila rusească în Bucovina, înveța mai întâiu privat acasa după metoda vechie moldovenească, apoi absolvă școala primară nemțească în Sneatin în 1855, iar în Cernăuț studiile secundare în 1864, și pe cele teologice în 1868; fū apoi un asuplent de filologia clasică la gimnasiul superior din Cernăuț; se duse după aceasta la universitățile din Viena, München, Bonn și Zürich spre a se perfecționa în studiile teologice; în 1872 prefect de studii la seminarul clerical diecesan din Cernăuț, iar în 1873 fū numit, priu concurs, profesor de studii biblice și de esegesa Noului Testament la institutul de studii teologice de acolo; în 1875 trecū ca profesor ord. de aceeași specialitate la noua facultate teologică dela univ. Francisco-Iosefină și fū numit membru în comisiunea i. r. pentru examinarea candidaților de preoție din studiile esgetice și istorice. În această calitate rămase până în 1896, fiind de patru ori ales decan al facultății teologice și odată ca Rector magnificus al universității. Dela 1876—95 funcționă și ca inspector școlar pentru școalele primare din Cer-

năuț și suburbii. Se călugări în 1875 sub numele de Vladimir; în 1885 se sfinți în ieromonah; în 1886 fū distins cu titlul de protosincol și în 1890 cu acela de archimandrit, iar în 1896 fū numit consilier consistorial și vicar general archidiececan, cu dreptul însă de a ține prelegeri din specialitatea sa ca profesor onorar. Tot acum mitropolitul Arcadie Ciupercovicu îi conferi dreptul de a purta mitră, și facultatea teologică titlul de doctor în sciințele teologice honoris causa, iar consiliul comunal al orașului Cernăuț titlul de cive onorar pentru merite. În Nov. 1898 fū numit episcop de Rădăuți, iar în Oct. 1902 mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Membru onorar al societății pentru cultura și lit. rom. din Bucovina și vicepreșed. al ei în anii 1889—96 și din 1901 reprezentant al marei proprietăți bisericești în camera deputaților a consiliului imperial din Viena. R. e de o modestie rară și de un caracter firm și se bucură de stima și iubirea tuturor confesionalilor săi, precum și de aceea a neconfesionalilor. A publicat până acum în Cernăuț românește și nemțește 1) Psihologia în însemnătatea ei pentru deșteptarea, cultivarea și înaintarea vieții religioase, 1888, și 2) Datinele, ceremoniile și deprinderile religioase în însemnătatea lor pentru dezvoltarea culturii, iar numai nemțește 3) cincisprezece broșurele sub titlul de »Jahresbericht über den Zustand der Bürgerschulen und der Volksschulen der Landeshauptstadt Cernovitz«. 1877—96.

2) *Repta, Ștefan, nobil de*, profesor gimnasial, n. 1844 în Banila rusească în Bucovina, a studiat gimnasiul superior în Cernăuț și filologia clasică la univ. din Viena, dela 1872 profesor la gimnasiul gr. or. din Suceava, unde se află acuma ca director din 1897 încoace. A publicat în programul acestui gimnasiu pro 1872: Cicero's Kampf mit den zeitgenössischen Rednern, și în cel pro 1877: Zu Schillers Wallenstein. Abrahams a S. Clara Anteil an der Kapuzinerpredigt in Wallensteins Lager. [Dr. I. G. Sbiera.]

Reptili, clasă de animale vertebrate, numite astfel fiind că se tîrîesc pe pămînt în mers, fie că sînt fără picioare, fie că sînt cu picioare. Această clasă cuprinde 4 ord.: I *Chelonieni* (broasce țestoase); II *Crocodilieni* sau *Emydosaurieni* (crocodil); III *Ofidieni*, cuprinde toți șerpii (v. ac.); IV *Saurieni*, cuprinde șopârlele. [I. P. Voitești.]

Republica, în sensul etimologic însemnează lucru public, res publica, și ca atare ori ce stat sau formă de guvern este un lucru public. În sensul politic, pe care usul și tradițiunea l-a consacrat, R. însemnează un guvern colectiv și electiv, ai cărui magistrați sau funcționari sînt aleși de popor pe timp mărginit; astfel fiind putem dar opune guvernul republican unui guvern monarhic. Cu toate acestea R. poate să fie aristocratică, după cum era vechia R. romană, poate sa fie mixtă, după cum devenise după introducerea plebeilor în sinul poporului roman. R. mai poate să îmbrace și forme curat democratice, după cum este R. franceză, în care rolul președinților este aproape șters, pe când în R. federativă a Statelor-Unite rolul președintelui este ponderativ și atribuțiunile lui foarte însemnate. Forma guvernului republican, deși laudată de mulți, nu se prea poate altoi și con-

solida decât asupra unui popor de aceeași rasă și credință, cu moravuri simple și austere. Ea este incompatibilă cu acele țări mari și de o întindere extraordinară, unde populațiunile numeroase de deosebite rase, moravuri, credințe și tradițiuni se agită și se frământă, traiesc în rivalitate și antagonism, și unde numai mâna de fier a monarhului și brațul armat al imperiului poate să le domne și să le guverneze. Forma de guvern a unui stat, dacă poate să aibă vr'o influență, nu poate însă să modifice sau să altereze raporturile internaționale. Reprezentanții R. franceze au aceeași precădere și importanță pe lângă curțile suverane, pe care o aveau pe timpul regilor și al imperiului.

[Val. Ursianu.]

Republicanul, (*Ploceus*), un gen de pasere din fam. Ploceidelor, ord. Coracornithelor, cu o multime de specii. Traiesc în Asia, Africa și America în societăți, făcându-și cuiburile mai multe împreună, din paie și ierburi, pe cari le acoper cu un acoperiș comun atârându-le de cracile copacilor. În cuiburi intră pe partea de jos.

Repudiarea, (*lat.*) lapădere, refusare.

Repugnant, respingător, grețos, scârbos.

Repuișet, comună rurală, parohie, moșie boierească în căpitanat. Coșmanului și j. Zastaviei în Bucovina, are 1513 loc. (1360 ort.-or., 112 rom.-cat. și uniți, 41 mos.), 1 școala primară.

Repulsivitatea, (*fis.*) respingerea ce se manifestă între două corpuri electrice cu electricitate statică homogenă sau între doi poli magnetici de aceeași natură.

Reputațiunea, opiniunea, ce publicul o are despre o persoană oarecare. Ea se dă pe fața în recunoașterea valorii din partea altora și în dreapta judecata, ce publicul priceput și-o formează despre valoarea unei persoane. [Pl.]

Requiem, (*lat.* = repans, odichna) e numele dat la catolici serviciului funebru, fie la o înmormântare, fie la o pomenire, serviciu începând prin cuvintele: Requiem aeternam dona eis Domine. Pe lângă melodiile tradiționale ale acestui oficiu, dintre cari unele sînt de o putere de expresiune incomparabilă (mai cu sama Dies irae), mulți maiestri au scris muzica corala pentru aceste texte, și unii au creat adevărate capod'opere; e de ajuns a cita nume ca Jomelli, Cherubini, Mozart, Berlioz. [T. C.]

„**Rèquiescat in pace**“, (odichnească în pace), cuvinte cu cari se termină serviciul funebrel în biserica *lat.*, corespunde la frazele, ce se șic despre morți: »Dumnezeu sa-l ierte«, »Fie-i țărîna ușoară«.

Rerunchi, v. Rinichi.

Res, (*lat.*) în sens larg e tot ceea ce ne poate cadă sub simțuri. În drept R. înseamnă bunurile, lucrurile ce pot intra în patrimoniul cuiva. De aici distincțiunea: *R. corporales*, adică cari sînt susceptibile de percepțiune (v. ac.) și *incorporales*, ca drepturile și acțiunile. Propriu vorbind, R. designă un obiect material, un lucru. Lucrurile se împart în: a) *res communes*, bunuri comune, ca apa mării, lumina, aerul, etc.; b) *res publicae*, adică lucrurile, cari nu aparțin omenirii întregi, ci unei națiuni, ca porturile, fortificațiunile, fluviile; c) *res universitatis*, adică lucrurile, cari aparțin unei adunări, societăți de persoane. Așa orașele pot avè averea lor proprie;

d) *res nullius*, adică lucrurile nimenui. Romanii dădeau diferite accepțiuni acestei expresiuni: 1) sau un lucru, care fiind în uzul comun ori public, nu poate aparține nimenui; 2) sau un lucru, care actual nu aparține nimenui, dar care poate fi susceptibil de proprietate privată; 3) sau un lucru de drept divin, prin opozițiune cu lucrurile de drept uman. Așa sînt *res nullius*, lucrurile consacrate țeilor superiori; mormintele; e) *res singulorum*, adică lucrurile susceptibile de proprietate, ca o casa, un cal, etc.

Res judicata, lucru judecat. E o presumpțiune, că ceea ce a judecat judecătorul e adevărat, și aceasta presumpțiune e atât de puternică, încât nu poți dovedi contrariul. Dacă n'ar fi acest principiu, nu s'ar mai sfîrși judecățile, căci le-ai pute reîncepe, cum era înainte. Ca să fie lucru judecat, trebuie ca noul proces să fie între aceleași părți și figurând în aceeași calitate; litigiul să aibă același obiect și aceeași cauză. R. j. e un principiu atât de esențial, încât nu se poate concepe o bună și sigură justiție fără dînsul.

Résad. Plantele cultivate pentru flori sau zarzavaturi, cari voim să le avem de vreme, după ce s'au semănat și au resărit, se rărese pentru ca să aibă loc de a crește și după aceea se transplantează (resadesc) pe locurile destinate pentru cultura lor definitivă. Planta bună de transplantat (de resadit) se numește résad.

Resadnița se numește o cutie de lemn, așezată pe balegar și acoperită cu geamuri. În acest aparat se pune pămînt, în care se seamînă plantele cultivate pentru flori sau zarzavaturi spre a obține résaduri.

Resărit, *sin. est.* Orient; 1) regiunea din cătrău resare soarele; 2) ivirea unui lucru, a unui fenomen, s. e. R. soarelui, R. grăului; 3) momentul ivirii, s. e. înainte R.-lui soarelui. Soarele resare din cauza refracțiunii atmosferice înainte de a ajunge pe planul orizontului observatorului.

Resbel, ultimul mijloc pentru a decide cu forța o chestie de controversă, între două popoare, state, partide, îndata ce acestea nu pot conveni la o înțelegere pe cale pașnică. R. presupune o situație, în care rapoartele de drept, cari exclud inimițiile și actele de forță, au încetat, pe lângă restricțiunile facute de dreptul ginților. Starea aceasta de R. poate începe înainte de a se fi început dușmăniile și poate dura și după încetarea lor. O faptă dușmanoasă a unui stat față de altul duce la R. numai dacă e privită drept cas de R. (v. Casus belli). Din punct de vedere militar se urnăresce prin R. înfrângerea totală a inimicului. Ca să fie succesul cât mai sigur, se cere conlucrarea armonică a conducătorilor politici, a comandai operative și a administrațiunii. Se disting R. interne (R. civili) și externe, R. de cabinet, naționale, R. pe uscat, maritime, ofensive, defensive. [—]

Resbel civil este acela care se face între cetățenii sau deosebitele partide politice ale unui stat și aceluiași stat, de unde aceste lupte violente și sângeroase se mai numesc și *R. interne*. Publiciștii sînt de părere, ca luptătorii fiecărui partid, organizați în corpuri de armată, să se recunoască ca *beligeranți* (v. ac.). Acest principiu este greu de aplicat în R. civile, cari au caracterul unor resbunări publice și pasionate,

când partidele își fac un R. crâncen și fără cruțare, și când fiecare din ele caută să aplice adversarului legile penale relative la resvrății și la insurecțiune. Se poate susține, că chiar atunci când un stat este compus din mai multe naționalități și R. se face pe baza emancipării naționale, lupta are tot caracterul unui R. civil. În cazul acesta însă guvernele celorlalte țeri sunt mai indulgente și promit a recunoaște cu mai multă bunăvoință calitatea de beligeranți partidelor în luptă. Fie într'un cas sau altul, guvernele străine sunt ținute de a păstra o imparțială și strictă neutralitate față de partidele în luptă, lucru care nu este tocmai ușor de pus în practică din cauza simpatiilor de rassă sau a comunității de idei și de credințe. [Val. Ursianu.]

Resbel maritim. R. purtat pe apă între flotele vrăjmașe, e supus în general la aceleași legi ca și R. pe uscat. Totuși proprietatea privată este mai puțin respectată, căci vasele particulare de comerț pot fi capturate și vândute în folosul beligerantului. Inafară de operațiunile militare propriu zise: lupte navale, bombardari, debarcări, etc., mai deosebim în R. naval o operațiune foarte importantă, care atinge și pe neutri, și anume *blocus*, care constă în a închide prin ajutorul vaselor un port sau o lungime de coastă, întrerupând astfel ori ce comunicație a punctelor blocate cu restul lumii, bine înțeles pe mare. [L. B.]

Resboeni, comună în j. Piatra-Neamț, în care se află o mănăstire zidită de Ștefan cel Mare și un monument ridicat în memoria bătăliei între Ștefan cel Mare și sultanul Mohamet la 1476. În amintirea acestei bătălii Ștefan cel Mare clădi la 1495 mănăstirea dela R.

Rēsboiu, instrument pe care se țese pânza, e făcut din lemn și are următoarele părți: tălpile sau părțile, pe cari se razimă, *sulurile* (2), unul pe care este adunat tortul sau firele, despărțite pături-pături de nisce nuele numite vergele, iar altul dinainte pe care se adună pânza țesută. Într'e suluri se află *ștele*, instrument făcut din fire de lână la margini prinse pe lângă nisce nuele numite *»fuscei«*; înaintea ștelor se află *spata*, care asemenează firele cu dințișorii ei și e ținută între nisce scândurele numite *brăgle*, cari sunt ațirnate cu un capăt de asupra rēsboiului. Pe lângă spată firele sunt mânete de *»suvică«*. Firele înșirate pe R. se numesc *»ur-deală«*, iar cele trecute de a curmezișul se numesc *băteală*.

Resbunarea, afectul, care se manifestă în dorința pasionată de a respăli vr'o ofensă, reală sau numai presupusă, prin altă ofensă. Ea poate să devină și patimă. Sub ori ce formă R. nu poate fi justificată din punct de vedere moral. R. se mai țice și în loc de *»inseninare«*, s. e. *»Ceriul se resbună«*. [Pl.]

Reșca, com. rur. în Rom., j. Romanși cu 754 loc., 1 biserică și 1 școală. v. și Antina și Romula.

Rescisiunea, desființare, (jur.). Dacă nu se plătesce prețul, vânzătorul poate cere R. vânzării. Uneori se confundă R. cu *anularea*. E de notat însă, că cuvântul R. se întrebuințează când desființarea unui contract e motivată de leziune sau vătămăre. Așa, un minor dacă se împrumută, poate cere R. împrumutului și nu poate fi obligat

să restituie banii decât dacă se probează că i-au profitat.

Rescoala, v. Insurecțiune.

Rēscolnici, v. Rascolnici.

Rescript, hotărîre adresată de o autoritate superioară către una inferioară; *R. principum*, răspunsurile date de împărații romani cu referință la cazuri singurate; răspunsul papei dat ca decisiune în o chestie teologică.

Réseau, (*franc.*) dantele, la cari mustrele sunt încungiuurate de un rociu compus din ochi înguști de formă și aranjare regulată.

Resecțiunea, operațiune chirurgicală, care se practică mai cu samă asupra oaselor mai mari, și consistă în extirparea unor părți mai mari sau mai mici din corpul vr'unui os. R. se practică în timpul mai nou și asupra organelor moi, cum e stomacul, intestinele, ș. a.

Reseda L., (botan.) gen din fam. Resedaceae, cuprinde plante erbacee cu frunzele întregi, lobate sau pinatisecate; florile dispuse în raceme bracteate; calice 4—7 partit; corola cu 4—7 petale inegale; fructul este o capsula la vîrf trilobată. Acest gen are vr'o 26 specii bine distincte, răspândite prin Europa, Africa boreala și prin Orient. În părțile noastre crește: *R. lutea* L., numită popular *Rechie*, *Rozetă selbatica*, *R. luteola* L., etc. *R. odorata* L., originară din Africa nordică se cultiva foarte mult prin grădini și este cunoscută poporului nostru sub numirile: *Rozetă*, *Smeurița* (Bucov. și nordul Transilvaniei), *Rezedă*, etc. [Z. C. P.]

Resedaceae Endl., (botan.) mică familie de plante dicotyledonate-polypetale, cuprinde ierburii anuale sau perene mai rar frutescente; frunzele alterne întregi sau divisate, stipule mici glanduliforme; flori hermafrodite rar unisexuale, dispuse în raceme sau spice. Aceasta familie are vr'o 6 genuri cu vr'o 60 de specii, răspândite prin Europa australă, Africa boreala, prin Siria, Asia mică și Persia; puține ajung pâna la hotarele Indiei, iar 3 cresc în colonia Capului. Resedaceele cuprind următoarele 6 genuri: 1) *Astrocarpus* Neck., 2) *Randonia* Cosson., 3) *Caylusea* St. Hil., 4) *Reseda* L., 5) *Oligomeris* Cambess. și 6) *Ochraderus* Delile. [Z. C. P.]

Resentiment și mai rar *Resens*, se numește dispoziția afectivă, pe care cineva o provoacă în altul contrar așteptărilor sau presupunerilor noastre. Tot R. se numește și aducerea aminte de vr'o nedreptate, când este însoțită de dorința de a se resbuna. [Pl.]

Reserva, pozițiunea în care se găsește militarul după terminarea serviciului de activitate. În România serviciul în rezervă este de doi ani, după care trece în miliție, în Austro-Ungaria de 7 ani, trecând soldatul apoi în armata de honveți.

Reserve, în sens tehnic comercial numim sumele reținute din venitul curat al societăților pe acțiuni sau din premiile încasate la societățile de asigurare, a căror mențiune este acoperirea de pierderi neprevădute (v. Fond de R.).

Reservation, (engl. pron. rîserveshn), ținut rezervat pentru Indianii din Statele-Unite ale Americii de nord, numit și Teritoriul indian.

Reservatum ecclesiasticum, condițiune pusă la încheierea păcii dela Augsburg (1555), între catolici și protestanți, în sensul careia dacă vr'un prelat, preot ori cleric trecea la protestantism,

trebuia să fie lipsit de oficiul și beneficiul avut în biserica catolică.

Reservist, militarul care și-a făcut serviciul în activitate trece în rezerva (v. ac.), în România după 7 ani, și în această calitate (timp de 2 ani) este totdeauna gata a răspunde la ori ce chemare.

Resfățarea, îmbuibare, încredere prea mare.

Resgândire, cumpanire; judecarea temeinică, repetiția a unui lucru.

Resident, *ministru*, agent diplomatic de cl. III (v. Diplomația).

Residența, domiciliul unei persoane princiare sau al unui înalt dignitar bisericesc.

Residuu electric, electricitatea ce rămâne în mașinile electrice de influința autoexcitatoare.

Resignația, renunțarea la ceva; retragere dintr-o funcțiune; supunere față de împrejurari.

Resiliare, desființarea unui contract; anularea unui act.

Resina, oraș în prov. ital. Neapole, 13,626 loc., situat lângă golful Neapolei pe locul orașului îngropat Herculani; de aci se pleacă pentru a urca Vesuvul.

Rășina, (botan.) produs de excrețiune eliminat în mod natural de planta sau se scoate din ea prin incisiuni. R.-le sânt compuși organici, ce provin din oxidarea oleiurilor esențiale. Unele sânt curate (R., masticul de *Pistacia lentiscus*, R. de Aloë); altele amestecate cu esențe, sânt oleo-reșine (terebentina din Conifere, prin destilare da esența de terebentina, reșină și sacăz); altele cu gume (v. ac.). R. solubile complet în alcool sânt: *R. sandarac*; insolubile *R. copal* dela *Hymenaea*, ș. a. [S. Șt. R.]

Rășinari, com. rur. în Trans., cott. Sibiiului, cu 5412 loc. rom. R. are trei biserici, școala primară de băieți și de fete. Ocupațiunea Rășinarenilor este economia vitelor și a câmpului, negoțul cu piei, seu, lână și lemne de foc și de lucru. R. a fost reședința primilor episcopi ortodoxi după unire, Gedeon Nchitici și Gherasim Adamovici, înmormențați aici în biserica cea veche. Lângă biserica cea nouă e cripta, în care e înmormențat mitropolitul Andrei bar. de Șaguna. (Cf. Libera comună reg. Rășinariu. Schița istorica compusă de Petru Brote. Sibiiu, 1878.)

Resistența electrică. Curentul electric nu poate trece prin toate corpurile cu aceeași ușurință. Pedecile, ce i-se opun, se numesc R. R. depinde dela natura corpului și dela dimensiunile lui. În metale R. în genere e mai mică, dar nici la metale nu la toate e de o formă. Mai mica e R. la arama roșie. În sîrme R. e drept-proporțională cu lungimea și invers-proporțională cu grosimea. Aparatele, cu ajutorul cărora se măsura R., se numesc reostate sau reocorde.

Reșița, (Resicza), 1) *R. montand*, com. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 11,770 loc., 1840 Rom., 7339 Germ., 1067 Magh., 617 Slovaci. Scaunul prețurei, oficiu poștal și telegrafic. bancă poporala de credit și economii, școală de meserii. R. e unul din cele mai mari orașe industriale ale Ungariei, fiind centrul principal ale minelor, topitoarelor și bunurilor banațene ale societății Austro-Ungare de căi ferate, care ocupă în stabilimentele ei de aici preste 3000 lucratori.

2) *R. romând*, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin cu 3165 loc., 1284 Rom., 1422 Germ., 229 Magh.

Rășnov (Rozsnyó), com. rur. în Trans., cott. Brașovului, 4801 loc., 2611 Rom., 1848 Sași, 223 Magh., stațiune postală, telegrafică și ferata. Banca românească și săsească. Pe dealul de lângă comună e cetatea R., care se află în parte în stare bună încă. Fântâna din această cetate are o adâncime de 144 m.

Resoluțiunea, sfărmară, desființare. În contracte, fiecare parte poate cere R. când cealaltă nu se ține de învoială. Astfel, cumpăr un imobil și apoi constitui un drept de usufruct asupra acestui imobil. Mai târziu, vîndarea consimțită în folosul meu este desființată, se resoalvă, din cauza că n'am plătit prețul. Această R. va avé de efect ca să desființeze și dreptul de usufruct, căci stricându-se vîndarea, eu sînt considerat că n'am fost nici odată proprietar pe imobil și, prin urmare, n'am putut să constitui un drept de usufruct. R. se numesc și o declarațiune sau hotărîre a unei adunari.

Resolutoria, *Condițiunea*, este acea condițiune, care leagă disolvarea sau neexistența unui act de ivirea unui fapt. Deci dacă faptul se îndeplinesce, obligațiunea se consideră ca cum n'ar fi existat de loc. Cât timp condițiunea R. este pendinta, obligațiunea este pe deplin existentă și este numai nesigur, dacă ea nu se va desființa. Doctrina actuală ține ca și școala veche condițiunea R. de un pactum adjectum sau pactum commissorium, un pact accesoriu lângă o convențiune, prin care contractul în cas de neexecutare din partea unei părți, este desființat dela sine. Aceasta ar fi de subînțeles totdeauna la contractele sinalagmatiche, cari în cas de neexecutare de cătră una din părți sînt desființate de drept în folosul celeilalte părți. Cond. R. este atunci împlinită, când ea s'a realizat în felul cum a fost hotărît de părți. [D. Olinescu.]

Resolvenția, (med.) remedii, cari fac sa dispara, sa se disoalve exsudate patologice. R. sînt preparatele mercuriale, iodatul de potasiu, masașgul și cataplasme calde.

Resonament, (*Raiționiu*) sau *Demonstrațiune*, operațiunea intelectuală, în care se arată modul cum din adevêrul recunoscut a două judecați date în mod mijlocit, se derivă una a treia, care ca conclusiune va conține în sine elementele principale ale celor de înainte. Acel element, care mijlocește combinațiunea între elementele celor două judecați, se numesc *rașiunea* R.-lui și în logica de regulă se înseamua cu M. Cf. Pletosu, Psych. 58. [Pl.]

Resonanța acustică se numesc întărirea sunetului unui diapason prin aceea, ca il punem pe masa, pe o cutie sau la capătul unei columne de aer dintr'un tub. Masa întaresc sunetul ori carui diapason, pe când o columnă de aer numai atunci, dacă lungimea ei e a patra parte din lungimea de undulațiune a sunetului din chestiune.

Resonatori, aparate pentru analisarea tonurilor. R. sînt sfere goale de metal, provédute cu doue aperturi diametral opuse; una se termina într'un cilindru scurt, cealaltă într'un con.

Resorbentia, (med.) atîta cât Resolventia (v. ac.).

Resorcina, (chim.) $C_6H_4(OH)_2$, metadioxid-benzol. Combinând benzol cu acid sulfuric în stare fumegândă, se formează din sărurile acestora. dacă se disoalvă cu natron corosiv, can-

tități mari de R. Din R. se formează cu ajutorul acidului pitalic fluoresceina (v. ac.), din care se fabrică apoi diferite vapseli roșii.

Resorpțiunea, (Resorbțiunea), un act fiziologic al ființelor vii, prin care lichidele și gazele difuzate în țesute sau aflate în organe, sunt iarăși resorbite și readuse în circulațiunea normală, traversând păreții vaselor respective. Astfel din eroare introducându-se prin sondă în trachee bulion destinat pentru stomac, lichidul s'a resorbit fără vr'un accident grav. Exsutatul (apa) din cavitatea pleurală, peritoneală (ascita), articulații, etc., se resoarbe în urma unui tratament apropiat. Emoragiile subcutanate sau din cavitățile închise, pericard, pleura, meninge, peritoneu, etc., se resorb. R. se face prin vasele limfatice (absorbțiune interstițială, asimilare), de altfel din exemplul sus citat chiar actul respirațiunii nu este altceva decât o R. gazoasă. Cei vechi credeau, că păreții vaselor limfatice au guri, stomate invisibile pentru R., dar rolul clasic în R. îl are imbiibițiunea și forța fizică, caracterisată prin osmosa. De altfel R. se face prin aceleași legi fiziologice ca și absorbțiunea. (v. Absorpțiune.)

Resort, (franc.) întinderea unei jurisdicțiuni, s. e. R.-ul unui tribunal; în sens fig. competență.

Respântie, punctul unde se încrucișează drumurile.

Respër, (Gastrosteus pungitius), pește de rîu din ord. Acanthopterygienilor, fam. Gastrosteidaeilor. El își face cuib, în care își depune ouăle; trăiesce mai în toate apele Europei, afara de Dunăre.

Respirațiunea, proces fiziologic, prin care corpurile organice primesc și dau dela sine substanțe gazoase, îndeosebi primesc oxygen și dau acid carbonic. Plantele și animalele inferioare nu au organe deosebite pentru R.; majoritatea animalelor însă e provădută cu aparate speciale: plămâni (omul și majoritatea animalelor vertebrate), branhiile (pescii), trahee (insectele), de o construcție varie, a căror activitate este împreună cu mișcări. R. la om se face prin plămâni (v. ac.) în felul următor: Cu ajutorul musculaturei, așezate între coaste și pe torace, și al diafragmei cavitatea toracică se lărgesc. În urma acesteia se lărgesc și plămânile, cari sînt închise ermetice în piept. Golul, astfel produs, imediat se umple cu aer, dat fiind-că plămânile stau în legătură directă cu aerul din afară prin nișlocirea bronchilor, tracheei, laryngelui, gurei și nasului. Incetând acțiunea musculaturei, cavitatea toracică, prin urmare și plămânile își micșorează volumul și dau dela sine un cuant oarecare de aer. Actul largirii plămânilor și al primirii de aer din afară se numesc *inspirațiune*, iar actul micșorării volumului plămânilor se numesc *expirațiune*. Cuantul aerului inspirat sau expirat sta în direct raport cu lărgirea și micșorarea toracelui sau plămânilor. Mișcările, cari susțin R., sînt automate, conduse de centrul R.-ei (noeud vital), care e situat în medulla oblongata. Distrugerea acestui centru este împreună cu sistarea momentană a R.-ei. Dar mișcarile R.-ei se pot regula și prin voință. Omul poate accelera, retarda și pentru scurt timp opri R. De obicei tăria și frecuența R.-ei atîrnă dela necesitatea schimbării

de gazuri. Omul inspiră și expiră de 16—20 ori la minută; frecuența e mai mică în somn, la odichnă, mai mare, când corpul face mișcări oboșitoare b. o. urcând un deal. Prin R. corpurile se desăreincează de acid carbonic și vapori de apă și iau în schimb oxygen (din aer unele, din apă altele), atât de trebuincios pentru procesele vitale. Cuantitatea aerului inspirat și expirat se poate măsura prin aparate speciale, cum e spirometrul lui Hutchinsonson. Chiar și după cea mai adâncă expirațiune în plămâni tot se mai gasește un cuant de aer, 1200—1600 cm³., care rest se numesc aer residual. Prin inspirațiunea simplă a unui om în vîrstă, liniștit, plămânile mai primesc cam 500 cm³. aer, iar prin cea mai adâncă inspirațiune 2400—2800 cm³. pe lînga cuantul de aer residual. Acel cuant de aer, ce se poate expira după cea mai adâncă inspirațiune, se numesc *capacitate vitală*. Aerul expirat este mai cald decît cel inspirat; el conține mai mult acid carbonic și vapori de apă, dar mai puțin oxygen. Azotul (nitrogenul) din aer nu are nici o importanță pentru R. E un postulat al sanatații corpului, ca aerul inspirat să fie curat, adeca sa nu fie amestecat cu gazuri irespirabile, cum e b. o. oxydul de carbon, acidul carbonic, etc. Aerul curat este de aceeași importanță pentru dezvoltarea și sanătatea corpului, ca și alimentele. De aci urmează, că este necesar a se îngriji de aer curat în locuințe, localuri publice, etc., pretutindenea unde petrec oameni. În aceasta privința cf. art. Ventilație.

S'a dovedit, că și plantele respiră, ehalând acid carbonic și primind din aer oxygen. R. plantelor nu este a se confunda cu asimilațiunea, în urma căreia plantele iau din aer oxygen și dau în schimb acid carbonic. ziua prevalează asimilațiunea; noaptea însă la întunerec ea nu funcționează. Plantele cu chlorophyllă și respira și asimilează, cele fara chlorophylla respiră numai. Fiziologia plantelor mai cunoaște o *R. intramoleculară*; la acest proces plantele se folosesc de oxygenul, ce se găsește în însași substanța lor.

Aparat de Respirațiune, aparat ce servă pentru scopuri fiziologice, prin care anumit se determină cuantitatea oxygenului inspirat și cuantitatea acidului carbonic și a vaporilor de apă expirați. În esența el consta din o ladă, provădută cu ușă, ferestri și câteva gauri; în aceasta ladă intră animalul, cu care se fac experimente. Aerul se scoate din ladă prin o pompă. Astfel de aparate au construit Regnault, Reiset și Pettenkofer.

Respirație bronchială, (med.) sunet găfăitor ce se aude deasupra laryngelui și tracheei. Când R. b. se aude și deasupra plămânilor, e semnul, că substanța plămânei e condensată prin un proces patologic.

Respirator, aparat ce tuberculoșii și emphysematici poartă în timp de iarnă înaintea gurei pentru a încălzi aerul rece. Se construiesc și R.-e pentru inspirația permanentă a unor medicamente. Primul R. a fost construit de medicul englez Jul. Jeffray la 1842.

Respiro, Respităge, termenul, în decursul căruia acceptantul nu era silit să platească un schimb expirat, iar proprietarul cambiiului nu-l putea protesta. În comun sînt socotite ca zile de R., după legea cambială, toate Duminecile și sêrbătorile.

Respondent, (lat.) cel ce răspunde; apărătorul unei chestiuni de dispută.

Responsabilitatea sau imputațiunea: a) în sens psihologic, judecată, care afirmă că o anumită faptă a urmat din voința determinată a unei persoane conșciente, care se face astfel responsabilă de dînsa. b) În sens moral R. se numește judecata, care stabilește că o faptă liber savîrșită stă în relație cu ordinea morală și cu meritul sau pedeapsa ce sînt inseparabile de aceasta ordine. În ambele înțelesuri R. are două instanții: una care caută a reduce fapta la o hotărîtă și liberă voință, alta care caută a reduce această voință la o anumită persoană și dacă acea persoană în momentul de savîrșire a faptei s'a aflat în deplină libertate. Este R. faptei și a dreptului. Cea dintîiu declară cine e autorul, iar a doua îi atribuie merit ori vină, făcîndu-l responsabil pentru faptă și urmări. (Cf. Pletosu, Psych. 85. Mironescu, Teol. morală 121 seq.) [Pl.]

Responsabilitatea, (jur.-politic) sau răspunderea este un corolar al libertății omenesci; ea sta în raport cu libertatea, după cum efectul sta în raport cu cauza. Ori ce om capabil și care se gasește în plinul exercițiu al facultăților sale intelectuale, este răspunzător de actele și faptele lui. Avem dar o R. *morală*, care derivă și se bazează pe conștiință; avem R. *juridică*, care derivă din obligațiune, precum este o cauțiune, un gir sau o garanție; avem R. *politică* sau *ministerială*, care se bazează pe un principiu constituțional. (Cf. art. 100 și cele urmatoare din Constit. română). R. ministerială este un corectiv al neresponsabilității regelui constituțional. Sînt unii publiciști și filosofi, cari neagă existența liberului arbitru și cari se încearcă a susține neresponsabilitatea celor născuți fatalmente criminali (în epoca noastră Lombroso, Garofalo, Ferri, Tardieu, Tarde ș. a.). Dar chiar dacă ar fi adevărată această teorie, că unii criminali nu sînt responsabili și vinovați de faptele lor, nu este mai puțin adevărat, că și societatea este în drept a lua toate măsurile, pe cari le-ar crede necesari și folositoare pentru liniștea și apărarea existenței sale. Așa că neresponsabilitatea nu se poate admite fără a cauza distrugerea societății omenesci. O persoană poate să fie ținută a răspunde nu numai pentru faptele sale proprii, dar și pentru a fiilor și servitorilor săi. Guvernul este de asemenea răspunzător în principiu de daunele și abuzurile comise de agenții săi contra cetățenilor și chiar contra străinilor. Această R. devine mult mai serioasă în relațiunile internaționale și în care guvernul trebuie sa repareze imediat daunele și ofensele comise în străinătate de agenții și funcționarii săi civili și militari, și sa pedepsească cu severitate pe toți aceia din supușii săi, a caror purtare ar fi censurabila, pentru a evita complicațiunile diplomatice și pericolele, la cari ar da naștere impunitatea unei ofense și daune grave.

[Val. Ursianu.]

Responsoriu, în liturgie o sentență scurtă, cu care răspunde cororul la ecteniile, binecuvîntările și la rugăciunile, ce le cetesce preotul pe timpul serviciului dumnezeesc.

Răspundere, v. Responsabilitate.

Respuns, enunțarea unei gândiri, cu menirea de a completa înțelesul unei întrebări.

Reșt, capitala prov. persane Gilan, aproape

de lacul Caspic, 41,000 loc. Centru de comerț cu mătăsă brută.

Restaurare, *Epoca de*, se numește timpul de după caderea lui Napoleon (1814) până la 1830. Atunci în Franța și în statele sudice ale Europei (Spania, Neapole) s'au restabilit pe tronul lor regii burboni, atunci s'au întors vechilor regi, alungați de Napoleon, statele lor și s'a încercat în Europa revenirea la instituțiile trecutului. Popoarele nemulțămite de purtarea prinților au făcut societăți secrete (carbonari, eteria, societățile studenților germani) și s'au preparat la lupta constituțională. Anul 1830, când s'au revoltat Franzezii contra lui Carol X, Belgienii contra Olandezilor, Polonii contra Rușilor, se consideră ca sfîrșitul R.

Restaurațiunea în sens etimologic și general este acțiunea întreprinsă de cineva de a pune un lucru în starea lui de mai înainte: R. unui monument sau edificiu, R. sănătății unui om, R. forțelor unei armate sau a unei societăți. În sensul politic R. însemnează o *reacțiune* contra revoluțiunii; a restaura adecă, a pune din nou la loc ceea ce revoluțiunea a resturnat; R. Sturardilor din Anglia în secl. XVII, aceea a Burbonilor din Franța în 1815. R. ca și revoluția poate să afecteze și să modifice relațiunile internaționale. Dar dacă guvernul unei țeri independente poate, în virtutea suveranității sale, să facă ori ce îi place în limitele statului său, nu poate să procedeze cu aceeași normă și liberate în raport cu celelalte popoare, a căror suveranitate este o marginire și o condiționare reciprocă a drepturilor lor respective. Dacă nu este prudent ca un guvern, fie și în urma unei revoluțiuni, sa facă tablă rasă de tot ce s'a făcut de regimul precedent și să dea legilor caracter și putere retroactivă, cu atât mai mult o asemenea nu se poate admite în relațiunile internaționale. [Val. Ursianu.]

Restignirea, v. Cruce.

Restituțiunea, reasezare, readucerea stării de mai înainte; reparare; restabilire.

Edictul de R. v. Edict.

Restituito în integrum, în dreptul roman o acțiune, prin care minorul poate cere reparațiunea prejudiciului adus prin un fapt al său.

Restolciu, (magh. *Hosszurév*), com. rur. în Trans., cu 326 loc. Rom.

Resturnarea, în musică e intervertirea ordinului de gravitate relativă a sunetelor, cu alte cuvinte a resturna e a face ca un sunet, ce era mai grav decît altul, să devie mai acut.

Resuflarea, termin popular pentru respirațiune (v. ac.).

Resultanta se numește puterea care poate înlocui două, trei sau mai multe puteri mechanice, ce lucrează asupra unui punct material sau asupra unui corp. R. a două puteri sau componente, cum se numesc, se află construind paralelogramul puterilor; diagonala dusă din punctul de operațiune a puterilor represintă R. Dacă sînt trei puteri, R. primelor se combină cu a treia și capetăm R. finală, etc.

Resultat, urmare, efect, consecvență.

Resumat, reproducerea cuprinsului unui text, cât se poate pe scurt.

Resumat, (jurisp.) se numește și discursul președintelui tribunalului, în care el resumă

faptele și argumentele de acuzare aduse de procuror, cum și cele de apărare ale apărătorilor, apreciând la fiecare faptă sau dovadă valoarea sa.

Resunet, v. Ecou.

Resundtorul Hertizian, v. Hertizian.

Resupinat, (botan.) organ resturnat, întors astfel, că fața sa dorsală ori cea superioară devine ventrală ori inferioară. Florile de Orchidee, dela unele leguminoase, prezintă *resupinațiune*.

Resurecțiunea, (*lat.*) reînviare, înviarea (v. ac.) diu morți.

Resursa, neol. franc. (ressource, din source = isvor), ajutor, mijloc de scăpare într'o stare strîmtoată.

Resvrătirea, revoltă, rebeliune (v. ac.).

Retardațiunea, întârziere, zăbavă.

Rețea, (magh. *Retteg*), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 2278 loc., 1025 Rom., 1239 Magh.

R., *protopopiat gr.-cat.*, cu 11 parochii și 9968 suflete.

Rețea, țesătură cu ochiuri; împletitura vaselor de sânge, a nervilor; totalitatea șoselelor, cailor ferate dintr'o țeară.

Retențiunea, dreptul creditorului de a păstra un lucru al debitorului, până ce va fi plătit. Pentru existența R.-ei se cer următoarele condițiuni: 1) să ai posesiunea obiectului reținut; 2) să ai o creanță în contra proprietarului obiectului reținut; 3) R. sa fie expres încuviințată de lege, căci dînsa e o măsură excepțională și atari măsuri nu se pot lua decât cu autorizatiunea categorică a legii.

Rețeta, (med.) prescripțiunea medicului. ce o dă farmacistului, pentru pregătirea unui medicament. Fiecare R. se începe cu semnul Rp. sau Rec. (Recipe, adecă ia), după care urmează numele și cantitatea medicamentelor, apoi signatura M. D. S. (adecă Misceatur, Detur, Signetur); R. trebuie să fie provădută cu data zilei, subscrierea medicului și numele pacientului, pentru care se dă. Aceste formalități au să fie strict observate, deoarece R. eventual poate forma și un document judecătoresc.

Rețevioiesci, com. rur. în Rom., j. Muscel, pe țărmul drept al râului Doamna; se compune din 2 cat. cu 2 biserici și 1 școală.

Rețezatul, (2477 m.) în munții R., cari se întind în partea sud-vestică a cottului Hunedoara, alăturându-se înspre nord către munții Godeanului, de cari îi desparte Rîu mare, înspre sud îl desparte Jiul rom. de munții Vulcanului.

Réthy, László, etnograf și scriitor numismat magh., n. 1851 în Szarvas. În 1885 a luat parte la expediția științifică în Balcani, condusă de Andr. György, și ca rezultat al studiilor facute acolo a publicat scrierea »Az oláh nyelv és nemzet megalakulása«, operă de o vedită tendință politică. El neagă chiar și romanitatea limbei rom., dar în opul său mai nou »Daco-Roumains ou Italo-Roumains«, Budap., 1897, recunoaște, ca limba româna e un idiom jumătate italic. persista însă în negarea continuității istorice în Dacia Traiana.

Reția, v. Rhaetia.

Reticența, figură oratorică, când suprimă oratorul unele lucruri, adecă încungiuță a se explica cu privire la unele lucruri, căci prea ar trebui să spuna multe, și astfel trece repede dela o idee la alta.

Reticular, în formă de laț, săculeț.

Retieni, *Alpi*, v. Alpii Rhaetici.

Retina, lățirea în formă de rețea subțire a nervului optic (v. Ochiu), care membrana interioară din globul ocular percepe razele luminoase și prin nervul optic le comunică creierului (v. Vederea).

Retinacul, (botan.) v. Polinii.

Retinată, inflamațiunea retinei. Mai comune sînt: R. albuminurică, diabetică, leuchemică, emoragică, pigmentară, etc.

Retirada, v. Closet.

Retișdorf, (magh. *Rétén*, germ. *Reteschdorf*), com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mare, 1056 loc., 759 Rom., 226 Gern.

Retișoara, (magh. *Réthely*), com. rur. în Bănat, cott. Timiș., cu 1287 loc. rom.

Retivoiul, munte în Rom., j. Prahova, înalt de 1718 m.

Retor, cel ce se ocupă cu retorica, preda cursuri oratorice, bine îngrijite, etc.

Retorica, (*grec.*) în înțeles restrîns înseamnă numai teoria elocuenței, adecă știința regulilor de a vorbi frumos, și cuprinde 4 părți: *invențiunea* sau studiul temei, *dispozițiunea* sau planul ei, *elocutiunea* sau stilizarea, formularea ideilor, și *acțiunea* sau modul exprimării prin gesturi și modularea glasului. În înțeles larg R. cuprinde cum ăceia Cicero, ăncă din antichitate, întreaga literatură ca teorie și tratează ăntăiu despre regulele generale de compozițiune și de stil, apoi despre regulele speciale pentru felurite genuri de literatură. Teoria R., împreună cu deprinderile practice, poate desvolta talentul elocuenței vorbite sau scrise, însă nu-l poate da. Primele lecțiuni despre R. s'au ținut în școalele sofisților elini, Isocrate, Gorgias, ș. a. Falsul curent al acestora a îndemnat pe Aristotele, sa scrie primul tratat de R., opera monumentală și modelul tuturor celor urmatoare. La Romani a scris Cicero De oratore sau teoria elocuenței, Orator sau despre idealul oratorului perfect, și De claris oratoribus, istoria elocuenței; Quintilian, Oratoria institutionis libri 12; și Tacit (sau Pliniu cel Tînăr?), De causis corruptae eloquentiae. Dintre moderni sennalam: Hugo Blair, Lecțiuni de retorica și literatura frumoasă; Retorica lui Voltaire; Marinontel; Batteux, Laboulay Ad. (Retorica populară); Schleiniger, Grundzüge der Beredsamkeit (1883). La Români R. de Molnar (1798), de S. Marcovici; D. Gusti; Chr. Negoescu; I. Manliu; G. Adamescu și M. Strajanu, sub titlul Principie de literatura, (premiata de Academia româna).

Reto-Romani, v. Rhaeto-Romani.

Retorsiune, (*lat.*) exercitarea unor mesuri de inechitate fața cu supușii unui stat, care a exercitat aceleași măsuri fața cu supușii proprii (v. și Represalii și Comitatus gențiun).

Retorta, vas, de obicei de sticlă, folosit la destilațiune (v. ac)

Retrager, seninal din corn sau trompetă, care indică încetarea serviciilor și adunarea oamenilor, cari au fost învoiți în oraș. În timpul luptei este sennalul, care indică trupeii ca urmeaza sa cedeze terenul.

Retranșament, săpătui în pământ pentru a procura trupelor un adăpost contra vederilor inamicului și a proiectilelor sale. În principiu se

compune din o masă acoperitoare numită parapet, din un obstacol format de obicei din șauful exterior și din un șauț interior. Grosimea parapetului a mers mereu progresând în raport cu perfecționările armelor de război. Astăzi s'a ajuns la o grosime de parapet de 12 m. și chiar 14 m. în fortificațiunea permanentă (la cetății).

Retribuțiunea, plată, recompensă, salariu, resplată.

Retro-, (*lat.*) înderăpt, înapoi.

Retrograd, care merge înapoi; reacționar.

Retroactiv, ce are efect asupra trecutului.

Retroflexiunea, stare patologică a uterului. Consisăă într'o îndoitură a acestui organ, spre înapoi.

Retroversiunea, v. Retroflexiune.

Retușarea, neol. franc. (*retouche*), îndreptare a unei picturi, gravuri, etc.

Rău, în genere este tot aceea ce nu cores-punde scopurilor, pentru cari a fost destinat. Sub raport etic rău este tot ce se opune bunului moral, adică toate faptele, cari nu corespund legii și ordinii morale. R. se mai ia și în înțeles de calamitate, [Pl.]

Răuceseș, sat în Rom. j. Neamțu, cu 262 fam., 2 biserici și o școală. (v. și Oglindă.)

Reuchlin, *Joh.*, umanist, n. 22 Febr. 1455 în Pforzheim, † 30 Iunie 1522 în Liebenzell; profesor universitar în Heidelberg, Ingolstadt și Tübingen. Vastele lui cunoștințe limbistice și veracitatea științifică, ce caracterizează scrierile lui, au făcut sa fie considerat drept capetenia umanismului german. El a promovat mult studiul limbii eline prin publicarea autorilor clasici, traduceri și cărți elementare. El a spart drumul și pentru limba ebraică. »Rudimenta hebraica« (Pforzheim 1506) și »De accentibus et orthographia linguae hebraicae« (Hagenau 1518) au fost primele cărți didactice ebraice, scrise de un învățat creștin. Fața de reformă a avut o atitudine rece.

Reuma, v. Rheumatism.

Reuniune, acțiune de a uni din nou, în unele cazuri donă lucruri de același fel și importanță, în altele de același fel, dar de o importanță înegala; a reunii nu membru la corpul din care face parte.

Asociațiunea nu dă ideea de o legătură pre-stabilită și permanentă, R., sau adunarea, de ceva spontan și trecător. Cetățenii pot să se adune și să se reunească ori de câte ori interesele politice îi îndeamnă, ca sa se consulte în comun; dar aceste R. sau adunări sânt supuse legilor de poliție când sânt făcute în loc deschis. (v. și art. Asociațiune și Societate.) Art. 26 din Constituțiunea română recunoaște tuturor Românilor dreptul de a se aduna, de a se consulta împreună și a lua hotărârile, ce cred mai nimerite; pentru aceasta nu e lipsă de nici o autorizare prealabilă. Art. 27 dispune, că Români au dreptul de a se asocia conformându-se legilor, cari regulează exercițiul acestui drept. (Cf. Drept. publ. rom. de C. G. Dissescu, Bucur. 1890, pag. 472 et seqq.)

În Ungaria nu este lege de R. și asociațiunii, ci este a se cere permisiile dela ministru pentru înființarea și funcționarea lor.

Reuniune, *Camera de R.*, camerele instituite de Ludovic XIV, regele Franței în 1679 și 1680 la Metz, Brisach, Tournai și Besançon, spre a cerceta ce ținuturi și localități sânt stăpânite de

prinți străini (împărat, regele Spaniei) și care ar trebui cedate Franței conform păcilor din Vestfalia și Nimègne, ca dependente ale ținuturilor, orașelor și dieceselor cedate Franței prin numitele păci. Pe baza hotărârii lor ocupă apoi numeroase ținuturi ale prinților și comiților, ocupă Strassburg (1681) și Luxemburg în 1684.

Reusenii, com. rur. cu cătinuele: *Poiana* și *Poiana Siliionului*, parohie împreună cu comuna rurală Securiceni, moșie boierească în căpit. și j. Sucevei în Bucovina, cu 596 loc. (575 ort.-or., 1 rom.-cat., 20 mos.), o școală primară. Aici a fost surprins Bogdan, tatăl lui Ștefan cel Mare, de cătră oastea lui Petru Aron și decapitat în 16 Oct. 1450. În amintirea acestei întâmplări zidi acolo Ștefan cel Mare în 1502 o biserică.

Reuss, donă principate suverane germane, ai căror domnitori poartă unul titlul de R., linia veche (*Reuss-Greiz*), celalalt R., linia mai tineră (*Reuss-Gera-Schleiz-Lobenstein-Ebersdorf*). Ambele principate au o suprafață de 1142.06 km². și 182,565 loc. (1890), aproape toți protestanți. Terenul e colinos și deluros. Riuri: Elster și Saale. Clima e moderată. Solul e productiv. Pe lângă economia de vite e de importanță și industria, îndeosebi țesătoriile de lână din Greiz. Împărțirea țării între cele donă linii a urmat în 1616, rezervându-și reciproc fiecare linie dreptul de moștenire. Fiecare membru bărbătesc al familiei trebe să poarte numele Heinrich.

Reuss, *Heinrich VII*, principe, bărbat de stat german, general de cavalerie, n. 27 Sept. 1841, a fost din 1878—94 ambasador german în Viena și ca atare a scris contractul de alianță austro-germană din 7 Oct. 1879.

Reuss, *Edward Wilhelm*, teolog protestant, n. 18 Iunie 1804, † 15 Apr. 1901 în Strassburg, din 1836 începând profesor la universitatea de acolo. Aplicând metoda istoric-critică, a lucrat mult pentru studiul bibliei. Opuri principale: »Geschichte der heiligen Schriften des neuen Testaments«. (Halle, 1842); »Histoire de la théologie chrétienne au siècle apostolique« (2 vol., ed. III. Strassburg, 1864); »Geschichte der heiligen Schriften des alten Testaments« (ed. II. Braunschweig, 1890), etc.

Răutăcios, atributul omului plin de răutate și pornit spre a face rău și neplăceri de aproape și senu. Snu. malițios. De aici *răutate*, însușirea imorală, care caracterizează pe omul răutăcios. R. se poate savârși cu cuvântul, cu fapta ori cu îndemnul. [Pl.]

Reuter, *Fritz*, scriitor german dialectal, n. 7 Nov. 1810 în Starenhagen, a luat parte ca student universitar la agitațiuni demagogice, a fost arestat 1833 în Berlin, condamnat la moarte, apoi grațiat la temniță de fortareată pe 10 ani. În 1840 a fost liberat. În 1853 a apărut prima lui lucrare în dialectul german de nord, »Läusche und Rimel«, careia i-a urmat, ca mai importante, »Kein Hüsung«, »Hanne Nüte und de lütte Pudel«, »Schurr-Murr«, »Olle Kamellen«, etc. Între poezii germani mai noi, cari au scris în dialect, R. e cel mai însemnat.

Reutlingen, oraș în Württemberg, 19,822 loc. (1895); gimnasiu, școală reală; cameră de comerț și industrie; fabrici de postav, industrie textilă, laboratorii mecanice, etc.

Revacăuț, comună rur., atenență la parochia Berhomet pe Prut, moșie boierească în cap. și j. Cotman în Bucovina, are 898 loc.

Revaccinația, v. Altoire.

Reval, capitala guvernamentului rusesc Esthland, lângă golful Finnic, 64,578 loc. (1897); comerț însemnat și port bun.

Revanșa, neol. franc. (revanche) = resbunare. Ca termen de joc: partidă spre a repara cea pierdută.

Reveca, v. Rebeca.

Reveille, (franc., deșteptare), semnal care se suna dimineața în casarmă pentru scularea trupeii din somn.

Revelațiune are aceeași însemnare ca și descoperire sau destăinuire. În limbajul teologic noțiunea R. se poate lua în două înțelesuri: *subiectiv* și *obiectiv*. În înțeles subiectiv R. este actul liber prin care Dșeu a descoperit oamenilor voința, adevărurile religioase și cunoștințele necesare oamenilor pentru ajungerea destinațiunii lor finale. În înțeles obiectiv R. este complexul tuturor adevărurilor religioase, pe cari Dșeu în mod supranatural le-a descoperit oamenilor. După modul de descoperire R. este *naturală* și *supranaturală*, iar după modul de împărtășire este *nemijlocită*, *mijlocită* și *inspirată*. Din punct de vedere istoric este R. de înainte și de după Christos sau a Test. vechiu și a celui nou. (Cf. Pletosu, Dogmatica, 10; Comoroșanu, Preleg. academ. I; Macariu-Timuş, Introducere în teolog.) [Pl.]

Revelațiunea secretelor. După art. 25 din constituția rom., secretul scrisorilor și al telegramelor e inviolabil, iar art. 156 din cod. pen. pedepsește pe funcționarii, cari violază secretul lor. De asemenea art. 127 din legea telegr. postală pedepsește și pe particularii, cari cu intențiune vor viola secretul scrisorilor. Tot așa doctorii, chirurgii, farmaciștii, moașele și ori ce alte persoane, cari după natura profesiunii lor sunt cunoscătoare și păstrătoare a secretelor ce li-se încredințează, dacă în afară de casurile prevăzute de lege destăinuiesc acele secrete, pot fi pedepsiți după art. 305 din cod. pen. rom. cu închisoare dela 1—6 luni și cu amenda dela 100—500 lei.

Cod. pen. u ng. de asemenea pedepsește R. secretelor, și anume: ca infidelitate, cu robie până la 10 ani, dacă se comunica inamicului un secret oficial, prin care s'ar periclită siguranța statului (§ 146, 147); R. secr. prin un funcționar public, avocat, medic, moașă, etc. se pedepsește cu închisoare până la 3 luni și amendă până la 1000 fl. (§ 328, 329). Oficialii de poștă și telegraf se pedepesc pentru R. secr. scrisorilor și telegramelor cu închisoare până la 6 luni (§ 200, 201), iar alți particulari cu închisoare până la 8 zile și amenda până la 100 fl. În cazul din urmă delictul se urmărește numai la cererea părților interesate (§ 327).

Reveneala, v. Umeșala.

Revel, (botan.) se numește rădăcina de Rheum officinale H. B. și de Rheum palmatum L. var. tanguticum (v. ac.).

Reverberațiunea, reflexiunea luminei.

Reverenda, (lat.) vestmânt clerical, ce acopere întreg trupul (talar).

Reverența, titlu de onoare ce se dă dignitarilor bisericesci.

Reveria, starea psihică în care spiritul și cugetarea sunt preocupate de idei vage, de idei extravagante și chimerice asemenea unui vis. Dispoziția în R. poate sa fie veselă ori tristă.

Revers, adevărută în scris, prin care se obligă cineva să presteze ceva; partea din dos a unei monete; fața din dos a unei chestiuni.

Reversalii, recunoascerea, ce o faceau domnitorii la închiderea dietei, ca nu au drept să pretindă contribuțiunii, ce li s'au votat în mod excepțional; adevărută, ce o cerea biserica catolică dela cel căsătorit cu o acatolică, ca își va crește copiii în religia catolică.

Revia, com. rur. în Rom., j. Ialomița, formată din un singur sat, are 1 biserică și 2 școli.

Revindicațiune, acțiune, prin care proprietarul unui lucru, fie imobil sau mobil, cere restituirea lui dela posesorul lui. Ea nu poate fi intentată contra posesorului, căruia proprietarul e obligat a da cauțiune pentru evicțiunea lucrului. R. este o acțiune de proprietate, pe care o apără. Obiectul ei poate fi, după dreptul francez, numai un imobil, în dreptul român și cel austriac ea este admisă și contra mobilelor, art. 1598, 1730 și 514 din cod. c. rom. Părătul este obligat a restitui lucrul cum omni causa, și acel de rea credință și fructele ce s'ar fi putut percepe, adeca toata dauna cauzată. Iar reclamantul va fi obligat a restitui cheltuielile necesare pentru întretinerea lucrului, iar cheltuielile utile, adeca cari au sporit valoarea lucrului, numai după măsura indicată în art. 494 cod. c. rom., iar nu și impensae voluptuariae, din cari părătul are dreptul de a ridica lucrurile executate. Nu este obligat însă de a restitui părătului prețul cumpărării, afară dacă lucrul a fost cumpărat la un bălcui, fîng, la o vîndare publică sau dela un negustor, art. 1910 cod. c. rom. [Dionisie Olinescu.]

Revir, (*Revier*) un cerc, o împrejurime, un teritoriu; în economia silvica R. înseamnă un complex de padure sau teritorii vînatorești, administrat de un silvicultor sau de un vînatore. [I. S. Ș.]

Reviement, v. Virement.

Revișta, inspecțiunea trupelor împreunată cu exerciții militare.

Reviste se numesc și organele presei (v. ac.) periodice (v. și art. Româna, literatura).

Revisuire, dreptul de a vedea sau examina din nou o lege, o socoteala, un proces, etc. R. constituțiunii, dreptul ce-l are națiunea suverană de a modifica pactul ei fundamental. (Art. 128 Constit. rom.) R. listelor electorale, consiliul de revisie și revisuirea listelor de recrutare, pentru a se suprima din ele persoanele incapabile sau cari sînt scutite de lege. R. unui proces civil sau criminal. După regimul vechiu în România, decisiunile domnesci nu căpătau chiar autoritatea lucrului judecat; alt domn avea dreptul de a examina procesul din nou și a da o noua hotărîre. Chiar în țerile occidentale regii puteau sa ordone ca procesul sa fie revisuit. Astăzi însă, atât în materie civilă cât și criminală puterea executivă nu are nici un amestec; R. unui proces nu se mai poate face decât în casuri excepționale și conform legilor de procedura civilă sau criminală. [Val. Ursianu.]

Revisiunea hotărîrilor judecătorești. Hot. jud. pot fi atacate pe două cai: ordinare, ca opozițiunea și apelul; extraordinare, ca revisuirea,

contestația, recursul. Aceste căi de reformare a unei hotărâri se numesc extraordinare, pentru că nu se poate usa de ele decât după terminarea celor ordinare. R. unei hot. se poate cere: a) când cuprinde dispozițiuni contradictorii, încât nu poate fi executată; b) dacă s'a pronunțat asupra unor lucruri necerute în instanță; c) dacă judecătorul a dat mai mult decât s'a cerut; d) dacă s'a omis a se pronunța asupra unui punct cerut; e) dacă obiectul procesului nu se afla în ființă; f) dacă judecata s'a întemeiat pe acte declarate false, etc. Revisuirea e admisă și în materie penală: a) când două persoane, prin două diferite hotărâri, vor fi fost condamnate pentru o crimă și acele hotărâri sunt incompatibile, nu se pot concilia una cu alta, încât a lor coexistența probează ca un condamnat e inoocent; b) când persoana pe care cineva se dăce că a omorît-o, și din care cauză a fost condamnat, e aflată în viață; c) când martorii pe cari s'a întemeiat justiția când a pronunțat condamnarea acusatului, sunt recunoscuți ca mincinoși. În cazul b), chiar dacă condamnatul a murit, i-se numesce un curator al memoriei sale, care sa poată urmări drepturile condamnatului pe nedrept.

Revivificațiune, readucere la viața.

Revna, com. rur. cu cat. Bordeul și Vaisniarsca, parochie dimpreună cu com. rur. Cutul lui Strelchî, moșie mănăstirească în cap. și j. Cernauiți în Bucovina, are 1200 loc. (1101 ort.-or., 26 uniăți, 73 mos.), o școală primară.

Revocatio, v. Anadiplosis.

Revolta, resculare contra autorităților legitime, v. Rebeliune.

Revoluțiune, (*lat.*). Aristotele și după dînsul Vico cred și susțin că R. societăților omenesci și trecerea lor prin deosebite forme de guvern este o stare și o acțiune naturală, dar în același timp și un cerc vîrtos din care nu pot eși. După înțelesul politic modern însa R. ar fi resturnarea, bruscă și violentă, unei stări de lucruri vechie și nesuferită și înlocuirea ei prin o noua formă de guvern. Deosebirea între R. și resbelul civil este, că în această din urma situațiune cetățeanul se devotează și se lupta pentru un individ sau o persoană, abstracțiune făcînd de propriile lui convingeri, pe când revoluționarul se devotează și lupta pentru o idee sau o credință, din care face drapelul său. Cuvîntul de R. ne rechemă mișcarile politice cele mai însemnate din timpurile moderne, precum R. engleză din 1688, cea svedeză din 1772, și cea mai rodnică și mai ilustra dintre toate, R. franceza din 1789. R.-le nu se prind nici nu se pot face decât de popoarele cari au un temperament viu, nestatornic dar inteligent; ele par a fi apanagiul popoarelor Indo-europene. R. nu se cunosc la popoarele din Asia și din Africa. Singura R. în ordinea morala și religioasă este a mîntuitorului Christos la Ovrei. Dar pentru ca această R. sa se facă și sa produca efectele ei salutare a trebuit sa intervină popoarele europene. Starea noua adusă de R. într-o societate nu poate sa modifice și sa altereze relațiunile internaționale. Ori cari ar fi transformațiunile aduse statului, poporul fiind același, nu se poate sustrage dela obligațiunile contractate cu celelalte popoare, nici a înfrînge sau nesocoti regulile și usanțele dreptului internațional pe cîtă vreme își pastrează individualitatea lui politică. [Val. Ursianu.]

Resboaiele revoluționare, (1792—1815) se numesc resboaiele purtate între Franția și diferite coalițiuni europene dela 1792 pînă la căderea lui Napoleon în 1815. (A se vedă la istoria fiecărui stat, mai ales Franția, și la art. Napoleon I.)

Revoluțiune siderală, timpul necesar unui astru mobil de a reveni în dreptul aceiași stele. R. s. a soarelui sin. an sideral se face în 365 zile m. 250,638. R. s. a lunii = 27 zile m. 321,661 (27 zile m. 7 ore, 43 min., 11 sec. 5). Planetele au o R. s. mai lungă, cu cât sînt mai departe de soare, și anume: patratele timpului de R. s. a diferitelor planete sînt între ele ca cuburile distanțelor medii la soare (legea III a lui Kepler).

Revoluțiunea pămîntului, mișcarea pămîntului pe ecliptică în jurul soarelui stabilită de Galileu contra ideilor lui Aristotel. Galileu a suferit, se dăce, mult după urma acestui adevăr din partea popilor; când era pe rug gata sa-l arda ca eretic a spus cuvintele celebre: *e pur si muove* (și totuși se mișca). R. tropică sin. an tropic, timpul necesar revenirii pămîntului la punctul vernal; egal cu 366 zile 242, 217.

Revoluțiunea lunii, mișcarea lunii pe orbita ei în jurul pămîntului. R. tropică a lunii e intervalul revenirii lunii la aceeași longitudine = 27 zile, 321,582.

R. sinodică sin. *lună*, timpul cuprins între două luni pline consecutive sau între ori cari două faze de aceeași specie = 29 zile, 12 ore, 44 min., 2 sec. 9. R. s. a planetelor, intervalul de timp cuprins între două opozițiuni sau conjuncțiuni succesive.

Revolver, arma portativă, compusă din o țevă scurtă și un cilindru cu un diametru mai mare, care se învîrtesce la capetul țevii, unde se află mînerul. Cilindrul are de obicei 6 gauri, unde se introduc cartușele; acestea pot fi trase pe rînd, unul după altul, fără a fi nevoie, ca cel ce trage sa mai umble la mechanism.

Rewbell, *Jean Fr.*, (pron. rebel), revoluționar francez, n. 8 Oct. 1747, † 23 Nov. 1807 în Colmar. Advocat, deputat al statelor generale, a sprijinit toate măsurile luate pentru întemeierea republicei. După caderea lui Robespierre a ajuns în presiul conventului. R. a fost secretar în consiliul bătrînilor, membru al directorului, din care s'a retras 16 Maiu 1799. Prin lovitura de stat din 9 Nov. 1799 (18 Brumaire) a fost delaturat din viața politică.

Rex, rege (v. ac.), în Roma v. pînă la fundarea republicei (753—710) șeful statului, ales pe viața de senat. Era și preutul suprem.

Rex Nemorensis, preutul de frunte în cultul ținei Diana, ca zîna a padurii și vînatului.

Rex Sacrorum la Romani, după organizarea preoțimii prin regele Numa, a fost preutul superior, care a adus sacrificiul zeului Janus, iar *Regina Sacrorum*, preteasa de frunte, care la Kalendae sacrifică ținei Juno Lucina. După ce a încetat regatul (v. Regia) în locul regelui și reginei în Regia sacrifică Rex și Regina Sacrorum. [Atm.]

Reybaud, (pron. rebo), *Marie Roche Louise*, scriitor francez, n. 15 Aug. 1799 în Marsilia, † 28 Oct. 1879 în Paris. El a condus *Histoire scientifique et militaire de l'expedition française en Egypte* (10 tom. 1830—36). Prin studiile lui de știința socială adunate și publicate sub

titul »Études sur les réformateurs ou socialistes modernes« (2 tom. 1840—43, ed. VII 1864) a ajuns membru în academia de științe morale și politice. Popularitate mare și-a câștigat prin romanul »Jérôme Paturot à la recherche d'une position sociale« (3 tom., ed. I 1843), prin care satirisează societatea franceză de sub guvernul din Iulie.

Rezonville, com. rur. mică în apropiere de Metz (Lotaringia). Mai înainte se numia lupta dela Gravelotte (v. ac.) adeseori după această comună.

Rha —, v. și *Ra* —.

Rhabditis, gen de verme nematod din familia Anguilulidaeelor (v. ac.), parazit cu migrațiuni. Ca specii sunt: *Rh. nigrovermosa* în stare liberă în apa, apoi ajunge parazit în plămânile broascei și e numit *Ascaris nigrovermosa*.

[I. P. Voitești.]

Rhachisa, osteomalacia rachitică a craniului (occipitalul).

Rhachisagra, (*grec.*) artrită gutoasă a coloanei vertebrale (Wirbelgicht).

Rhachischis, (*grec.*) spina bifida, bifurcarea șirei spinării.

Rhadamanthys, la Greci un judecător din lumea de jos. În Elysiou sau pe insulele fericitorilor, la capătul pământului, unde e viața cea mai curată în lume, locuiesc R. cel blând și domnesc alături cu Kronos. După alt mit R. în lumea de jos e judecător lângă Pluton, împreună cu Minos, fratele său, și Aeakos, aleși ca cei mai drepti (v. Radaman).

Rhaetia, la cei vechi teritoriul locuit în Alpii centrali (cam între St. Gotthard și Brenner incl. coastele de către Lombardia) de Reți (Rhaeti). Din cauza deselor invasions făcute de locuitorii în Italia, Tiberiu și Drusus au cuprins R. la 15 a. Chr., alăturându-i și platoul bavarez, și formând provincia R. Cătră finea secl. V R. a ajuns sub stăpânirea lui Theodorich, apoi au ocupat Bojarii partea estică, Alemanii pe cea vestică din jumătatea nordică; cea sudică a căzut sub Longobarzi. Pe la mijlocul secl. VI se înțelegea sub R. numai diocesa de Chur, care aparținea Germaniei. Poporațiunea R. era privită de cei vechi ca fiind înrudită cu Etruscii, deci era foarte amestecată cu Celți și Iliri.

Rhaeto-Romanii, cel mai mic dintre popoarele romanice. Ei locuiesc în Graubünden în număr de 40,000 și în Tirol vr'o 11,000.

Istoria. După nimicirea imperiului roman de vest, R. au ajuns sub stăpânirea diferitelor seminții germane, cari i-au încungiuat de toate părțile (v. Rhaetia). Teritoriul muntos, care forma patria lor, caracterul lor, comun tuturor locuitorilor munteni, de a ține cu tenacitate la obiceiurile moștenite din bătrâni, au făcut de ei și-au păstrat în tot decursul timpurilor un fel de independență. Când cu împărțirea imperiului franc (843) a ajuns Graubünden, unde traiesc majoritatea absoluta a R., la imperiul german, fiind stăpânit la început de conții de Chur, apoi de ducii de Schwaben. R. au fost mult timp prada tiraniei domnilor așezați între ei. Pentru apărarea proprie au întemeiat trei confederațiuni: 1396 »Confederația casei lui Djeus«, 1424 »Confederația sură« (Der graue Bund, de unde și numele Graubünden) și 1436 »Confederația celor

trei judecătorii«. Aceste trei confederațiuni au format în 1471 »Republica rhaetica« sau »Cele trei confederațiuni«. În reșoiul Șvabilor (1499) a fost mântuită confederația numai prin moartea eroului R. Benedict Fontana, căcut în lupta de lângă Calven. Tendința Austriei de a anexa teritoriul confederației încă a fost un isvor nesfârșit de lupte. Prin introducerea reformatiunii (1528) s'a germanizat o parte buna a poporațiunii. Începând cu 1565 poporațiunea e bătuită de așa numitele turburări confederaționale, în cari fii de același sânge se sfășiau între sine. Austriacii și Francezii vor să profite de această împrejurare, sunt însă bătuți de viteazul Roman George Jenaci. Independența republicei rhaetice se recunoașce în pacea de Westfalia. În decursul reșoaielor lui Napoleon a fost împreunată cu republica helvetică.

Constituția. În fruntea fiecăreia dintre părțile, cari au încheiat confederația, era o căpetenie. Asupra afacerilor confederațiunii se desbetea în dieta ei, care se întrunia alternativ în cele trei comune principale. În realitate stăpâniau comunele. Toate legile și hotărârile trebuiau să fie aprobate de acestea. Ele hotarau în privința reșoiului și a pacii. Fiecare din cele trei părți constitutive ale confederației se bucura de multă independență, având căpetenie, dieta, comandant în reșoiu și statute proprii. De când cu alăturarea la republica helvetică (1798) s'a afirmat puterea centrală tot mai mult, până ce în anul 1874 confederațiunea helvetică de state s'a perschimbato într'un stat federal compus din 22 cantoane. După constituția actuală, R. se bucură de egalitate completa în fața legii, libertate de religie și conștiință; învățământul e gratuit, cercetarea școlii e obligatorie pentru toți dela 7—16 ani. Toți cetățenii au drept electoral activ și pasiv dela etatea de 20 ani în sus. Poporul are în adun. cantonale două arme tenute: referendum și inițiativa. Administrația și justiția e cea obicinuită în toate cantoanele Șvițerei. R. sunt împărțiți în două partide: unul radical-liberal cu tendințe centraliste, altul conservativ-democratic cu tendințe federaliste.

Caracterul, ocupațiunea și cultura. R. au fost pururea stăpâniți de un viu sentiment de libertate, ceea ce dovedesc atât necurmatele lor lupte contra Austriacilor, Francezilor și Italiienilor, cât și luptele interne. R. sunt un popor viguros, nesticat, rezolut și voios, dar totodată și glumeț. Sunt foarte ospitali și prevenitori fața de străini. Potopul de străini, care se revarsă în fiecare an preste ținutul locuit de R., a început sa-i niveleze și pe aceștia.

R. se ocupă cu economia de pământ, deși aceasta e puțin proprie pentru locurile lor, cu cea de vite, cultivă vii, tutun, fac comerț și trag venite mari dela străinii, cari vin la cură în țeara lor. Fiind solul puțin timp productiv, mulți R. pleacă în țeri străine, unde fac avere ca otelieri, cofetari, cafegii, comercianți și fabricanți.

Cântul se cultivă mult, îndeosebi prin tinerime. Aproape toate satele au coruri. Pentru școale și reuniuni sunt colecțiuni de cântări în 1—4 voci, cele mai multe melodii germane și text R. În timpul mai nou s'au ivit și câțiva buni componiști. Din când în când se aran-

jază concerte cantonale și cercuale de întrecere. Cântăreții R. sînt foarte apreciați de Germanii din Șvițera.

Poporul R. e foarte bogat în *poesii populare*, în cari se cîntă cu mult foc libertatea și amorul. Au satire sarcastice, de cuprins politic și personal. Poesiile acestea pastrate prin tradiție, au fost culese și publicate în timpul mai nou prin Alfons Flugl (Engadinische Volkslieder), Caspar Decurtius (Rhaeto-rom. Chrestomatie), C. Muoth, H. Caviezel, P. Derin (Annalas della societad Rhaetoromansa).

Literatura e mică, tiparindu-se abia câteva sute de cărți în diferitele dialecte R. Prima carte tipărită a fost o traducere a catechismului de Biffnun (1552). Preste tot, cărțile tiparite în limba R. sînt mai toate de cuprins religios și didactic. Biblia a fost tradusă în secl. XVI și XVII, dar în mod neajutorat, înglodându-se limba cu o mulțime de vorbe germane și italiene, ceea ce a contribuit mult la coruperea celei R. Toate traducerile au fost facute de preoți protestanți. (Traducători engadini: I. Biffnun (1560), Ulrich Campell (1562), I. Griti (1640), L. Popa (1613), I. Salutz (1657), N. Vulpius (1666), ș. a. Traducători surselvic: St. Gabriell (1649), L. Gabriell (1648), I. Grass (1683), etc.).

Jurnalistica R. a înflorit, cu toata micimea teritoriului limbistic și cu toata diversitatea în privința opiniunilor politice și religioase. Din 1836 începe au apărut în dialect surselvic și engadinic mai multe foi, mai toate de caracter politic. Astăzi mai apar două dintre cele vechi: »Gasetta Romonșă« (în Disentis, din 1856) în dialect surselvic și »Foegl d Engiadina« (în Samaden, din 1857). Cele mai mari biblioteci R. se afla în Chur (bibl. cantonală), Disentis (bibl. manastirii) și în Berlin.

Reunium. Rhaeto-rom. au urmatoarele 4 reunii mai mari: 1) *Societad Rhaeto-romansa*, înființată priua oara 1863, reînființată 1885, cu 600 membri. Scopul: adunarea și publicarea documentelor vechi și nouă de limba, conservarea și dezvoltarea limbii, unificarea, pe cât e posibil, a diferitelor dialecte și apropierea R. între sine. Soc. ac. publica »Annalas della Societad R.«, un volum anual de vr'o 400 pag., pe care îl primesce ori ce membru, care a plătit taxa anuală de 5 frc. 2) *Suselva-Engiadina*, înființată 1891 de elevii școlilor secundare de Chur pentru a cultiva limba și cîntecul R. 3) *Historisch-antiquarische Gesellschaft* în Chur, cu membri mai ales Germani; se ocupă cu scruturi istorice, publică și un anuar interesant. 4) *Societatea de binefacere* în Chur, sprijinind toate întreprinderile de interes public. Are o ranura, comisiunea pentru scrieri populare, care editeaza cărți în limba R.

Limba și-o numesc R. »la ramonș« (romonș, romans), ladină. Ea e o fică a liubei latine. ca toate celelalte limbi romanice. Formarea pluralului, conjugarea, prepozițiunile și conjuncțiunile, sufixele diminutive și augmentative, particulele, derivarea substantivelor și a adiectivelor, consonantismul, vocalismul, scurt întreaga structura a acestei limbi dovedesc basa latină a ei. Ce privește materialul lexic, din 100 vorhe 80 se pot reduce la limba latină și cele romanice, 17 la cea germană și 3 la altele. Deși limba R.

e vorbită de un popor mic, e împărțită în mai multe dialecte: 1) *Cel romonș*, care se vorbește în cantonul Grișun (Graubünden), cu un sunet aspru și puternic. Dialectul acesta se subîmparte în *cel survilan* și *cel subsilvan*. 2) *Cel ladin* sau *engadin*, usitat în amîndouă vaile Engadinului cu subdialectele *ladin superior* și *ladin inferior*. Acesta excelează prin o expresiune mai placută și mai moale din cauza multelor vocale deschise. 3) *Cel rhaeto-tirolez* sau *ostladin*, cu mai multe subdialecte, între cari mai important e *cel gardinens*. 4) *Cel furian*, înrudit cu *cel vestladin*.

(Lit.: Alton I., Die ladinischen Idiome, etc. Iunsbruck, 1879; Andeer G. Iust., Über Ursprung und Geschichte der rhaeto-rom. Sprache. Chur, 1862; Bochner E., Romanische Studien. Strassburg und Bonn, 1871—83, broș. 3, 7, 20, 21; Gartner Th., Rhaeto-rom. Grammatik, Heilbronn, 1883; Jeclin D., Volkstümliches aus Graubünden, 3 vol. Chur, 1876; Planta P. C. Dr., Geschichte Graubündens. Bern, 1894; Rarsch Fr., Geschichte der Litt. der rhaeto-rom. Sprache, etc. Frankfurt, 1870; Ulrich I., Rhaeto-rom. Chrestomatie, 2 vol. Halle, 1883, etc.). [V. Lazar.]

Rhadages, fisuri, mici rupturi, crepături superficiale ale mucoasei și pieptii, uiai ales la anus (ședut) *fissuri anale*. Tratament: cauterizare, anti-sepsie severă, dilatația forțată a anusului.

Rhakios, în mitol. grec. un profet, care dela muierea Manto a avut pe Mopsos, profetul cel renumit, în profetii și ghicituri iuvîngătorul lui Kalchas.

Rhamnacee, (botan.) familie de plante dicotyle polypetale din regiunile calde și temperate ale globului. Cuprinde vr'o 430 specii de regulă lemnoase și erecte, cu flori 5 sau 4 mere și cu gineceu super și cu disc. Dintre genuri citam: *Paliurus*, *Zizyphus*, *Rhamnus*, *Hovenia*, *Ceanothus* și *Colletia* remarcabile parte ca plante decorative parte ca plante oficiale și industriale. [A. Fr.]

Rhamnus L., (botan.) gen de plante lemnoase diu familia Rhamnaceelor, caracterizat prin drupe bacate 2—4 pyrene. Cupriude vr'o 60 specii din țările calde și temperate (în tropi rare, în Australia și Polynesia lipsesc) dintre cari citam ca mai remarcabile: *R. cathartica* L. »Pêru ciutei«, »Verigariu«, ale carui fructe se folosesc în medicina sau în industrie ca tinctoriale (analog se folosesc specii înrudite mediterane). Carbunele ei este cel mai propriu la confecțiunea prafului de pușca. Coaja de *Rh. Frangula* L. »Crușin«, »Pațachina«, etc. are proprietăți purgative.

Rhamnusia, în mitol. grec. predicatul dînei Nemesis (v. ac.) pentru că era venerată în orașul Rhamnus din Attica.

Rhampsinit, numele grec. al regelui egiptean Ranses III (v. ac.).

Rhaphania, (med.) ergotism cronic. V. Ergotism. **Rhappe**, (anat.) sutura. cusutura, îndeosebi suturile diure oasele craniului.

Rhapsidophyllum Wendl. et Drude, (botan.) gen monotip din familia Palmierilor, trib. Corypheeae, înrudit cu *Chamaerops* (v. ac.), de care se distinge prin albumen neted și ramii spadicelei cu puține bractee. Singura specie crește în sud-vestul Statelor-Unite și se cultivă adese dimpreuna cu palmierul mediteran (v. *Chamaerops*), cu care se aseamana mult în florăriile noastre. [A. Fr.]

Rhaps L. f., (botan.) gen de palmieri pitici din trib. Corypaeae, foarte înrudit cu *Trachycarpus* (v. ac.), de care se distinge prin flori dioice și ovarile cu carpofor. Cuprinde 4—5 specii din Japonia și China, dintre cari unele se cultivă ca plante decorative de florarii. [A. Pr.]

Rhazüns, rhaetho-rom. Rhezin, lângă Chur, cant. Graubünden. Un castel foarte vechiu, spațios și bine pastrat, se țice că e zidit de Rhaetus. Și ați se arată încă »comba de Rhaetus«, camera lui Rhaetus. În secl. XVI a ajuns castelul proprietate a liniei catolice din casa Hohenzollern. căreia aparține și regele Carol al României. [A. Tur.]

Rhea, la Greci după mitul din Creta a fost fata lui Uranos (cerin) cu Gaea (pământul), soția lui Kronos, care a născut pe Țeii Poseidon, Hades (Aidoneos), Zeus și pe Țeitele Hera, Demeter și Hestia; mai târziu a născut și alți Ței, pentru ce ea se numia mama tuturor Țeilor, iar dela muntele Ida, se numia mama Idaeia, care locuiesce sus pe munți și între paduri și care ca Țeită a pământului e însăși mama natura, ce toate le produce. R. a fost centrul unui cult în Phrygia (unde se numia Kybele, v. ac.). Acysia și Lydia și preste tot în Asia mică. Romanii la 205 a. Chr., la sfatul carților sibyllice (v. ac.), au cerut dela regele Attalos din Pergamo idolul vechiu al R.-ei și l-au dus cu pompa mare la Roma, unde R. se numia Magna mater deorum, și cultul ei atât de mult se popularisase, încât la 194 a. Chr. i-s'au introdus ludi megalenses, ținuți în 4 până 10 Apr. R. se închipuia ca o regina matroană, pe cap cu o cetate, ședând pe tron, iar lângă ea doi lei păzitori. [A. tin.]

Rhegium, în antichitate oraș comercial grecesc lângă strimtoarea Messina, acum Reggio di Calabria.

Rheo —, v. *Reo* —.

Rhesos, rege iu Thracia, în resboiul Grecilor contra Troiei, a ajutat lui Priamos (v. ac.), dar intru'o noapte Odysseos și Dionedes an navălit asupra lui, și acest din urmă l-a omorât.

Rhetor, v. *Retor*.

Rheum L., (botan.) geu de plante din fam. Polygonaceelor, trib. Rumiceae, înrudit cu *Rumex* (v. ac.) de care se distinge prin port robust, stamine și periant neacrescent. Speciile ce-i aparțin vr'o 20 cresc toate în Asia centrală nordică și estică; dintre aceste *R. officinale* Baill. și încă vr'o câteva ne dau »reventul«, care astăzi se aplică mai mult în medicina populară. Specii de R. se cultivă uneori ca plante ornamentale rustice. [A. Pr.]

Rheumatismul articulat acut, sau *R. articular acut* e o maladie generală, caracterisată prin dureri articulare și febra. Inceputul e prin una sau mai multe articulațiuni, cari sunt cuprinse de dureri, adesea foarte vii, tumefiere, temperatura locală ridicată și roșala, pentru a trece subit câte odată la alte articulațiuni. Rare-ori febra precedează durerile, ea poate însă și lipsi câte odată, cu deosebire la copii. De multe ori R. e însoțit de o erupțiune pe piele de roșala reumatică sau erythem nodos, care însă poate preceda artropatiei. În decursul R.-lui pot apăre, pe lângă o febră mare și simptome cerebrale, ca delir și coma, și cari fac prognosticul grav. (R. cerebral.) Mai frecvente sunt endocardita și pericardita în decursul R.-lui, cari trec în stare

chronică și dau loc la o afecțiune incurabilă a inimii (insuficiență și stenose, symfisë cardiacă); cu deosebire vulnerabilă e inima la copii în decursul R.-lui. Pneumonia și pleuresia se observă de asemenea și sânt adesea mobile și de o evoluție repede. Ca manifestație a R.-lui se observă la copii și R. muschilor (torticollis) cefei. Un acces de R. lasă la individ predispoziția de a recapeta maladia. Cauzele R.-lui sânt o răceala sau o oboseală; probabil însă că e o maladie determinată de un microorganism, căci s'a găsit în lichidul articular și sigelele bolnavilor o specie de streptococ.

Anatomo-pathologic se constată în articulațiunile bolnave o congestie, care cuprinde toate elementele articulațiunii (sinovială, ligamente) și care adesea dispar complet după insanătoșare, altă dată însă lasă în urmă tulburări de nutrițiune, cu deosebire când R. trece în stare chronică. Durata e variabilă, dela o săptămână până la câteva luni și poate trece în stare chronică. Prognosticul e adesea favorabil; e însă mai grav la manifestațiile cerebrale și la cele cardiace (și pentru viitor). Medicațiunea aproape specifică e salicylatul de sodiu și preparațiuni salicylice; apoi împachetarea articulațiunilor în vată, unguente calmante, preparate de iod. În casuri chronice masaj, bai termale sulfuroase sau saline (Mehadia, Călimănesci, Lacul Sărat, Strunga, etc.).

În afară de această formă de R., există și un *R. blenoragic, scarlatinus puerperal*, dureri sau inflamațiuni articulare, ce apar în decursul blenoragiei, a scarlatinei, a puerperului și cari se numesc și R. pseudo-infecțios. *R. chronic* e sau continuarea unui R. subacut repetat, sau un R. gutos, un amestec de gută și R. sau e o afecțiune a sistemului nervos cu localisări articulare. Tratamentul R.-lui chronic constă în băi termale sulfuroase sau saline. [Imerwol.]

Rhinalgia, dureri nasale, fie neoralgice, fie produse mai ales de ulceratiuni de diferite naturi.

Rhineurynter, instrument analog cu Kolpeurynter, destinat pentru oprirea emoragiilor nasale puternice, constituit dintr'un saculeț de cauciuc provăcut cu un tub cu robinet, care se umple cu apă sau cu aer după ce s'a introdus în fosele nasale.

Rhinitis, catar nasal, inflamație a nasului caracterisată prin iperemia și tumefacția mucoasei nasale, cu secrețiune abundentă de mucus și hiperproduțiune de celule epiteliale și puroiu. (v. Coryza)

Rhinoblennorrhoea, rinită blenoragică, catar nasal însoțit de produțiune de puroiu. La copii coryza neonatorum se întâlnește adesea în primele zile ale vieții, produsă de infecțiune în timpul născerii prin secreția blenoragică a vaginului mamei. R. blenoragică se observă după cauterisarea mucoasei nasale, apoi în diferite boale infecțioase precum: scarlatina, variola, sifilisul, precum și în infecția gonococcică a mucoasei nasale. [Eugen Felix.]

Rhinocarcinoma, cancerul nasului. (v. Cancer, Carcinom.)

Rhinolalia, rhinofonia, voce nasală. Distingem două forme: *R. clausă* se produce ori de câte ori aerul nu poate trece în timpul vorbirii, spre partea posterioară a foselor nasale, în tumefacțiunile faringelui nasal, mai ales în vegetațiunile

adenoide la copii. *R. apertă* se observă ori de câte ori în timpul fonației faringele nasal nu este închis la partea sa inferioară, precum în paralizia vîlului palatin sau ori de câte ori acesta este împiedecat de a funcționa în mod normal.

[Eugen Felix.]

Rhinolith, piatră nasală. Format în cele mai multe cazuri din strate de săruri calcaroase și mucus nasal uscat, depuse în jurul diferiților corpi străini introduși în fosele nasale, uitate mult timp acolo. Mai ales la copii, cari introduc în nas simburi, fasole, nasturi, etc. *R.* apare foarte rar fără corpi străini.

[E. F.]

Rhinoloph, (*Nasul mare* sau *Nasul strămb*, *Rhinolophus ferrum equinum*), un liliac din ord. Cheiropterelor. Are pe nas niște pelițe de forma unei potcoave. Trăiește prin peșteri, șuri, case ruinate ș. a., prin Europa centrală și sudică. Lungimea corp. 9.5 cm., distanța dintre aripile întinse 33 cm.

Rhinophyma, numire pentru ridicăturile sferice produse pe nas în cel de al treilea stadiu al acnei rosacee. (v. *Acne rosacee*.)

Rhinoplastica, înlocuirea pe cale chirurgicală a defectelor parțiale sau totale ale nasului extern.

Rhinoscleroma, inflamația cronică a nasului și a faringelui nasal sub formă de indurație proeminentă, tare, netedă la suprafață. *R.* se întinde și în laringe și tracheă, încât poartă numirea de sclerom. Produsă de un bacil, care se aseamănă mult și este chiar identic, după unii, cu pneumobacilul.

[E. F.]

Rhinoscopia, examenul interiorului nasului cu ajutorul diferitelor instrumente, specule sau oglinzi rinoscopice. După cum acest examen se face dela partea anterioară a foselor nasale sau dela partea posterioară a lor prin faringele nasal, poartă numirea de *R. anterioară* și *R. posterioară*.

Rhipsalis Gaertn., (botan.) gen de plante din fam. Cacteeor., trib. Opuntieae, înrudit cu *Opuntia* (v. ac.) de care se distinge prin flori mici, tulpini fără sete sau cu sete filiforme și bace netede. Cuprinde 30 specii preponderant tropical-americane, multe din ele introduse la noi ca plante de florărie.

[A. Pr.]

Rhizine, (botan.) filamente cari fixează de substrat talul Lichenilor, mai ales foliacei.

Rhizocarpee, v. *Hydropteridee*.

Rhizoctonia D. C., (botan.) gen de ciuperci dintre cele neperfecte; n'are nici spori, nici conidii; se prezintă numai în stare de miceliu durabil (sclerot). E considerat ca un stadiu al altor ciuperci mai superioare.

Rhizoizi, (botan.) peri filamentosi fixatori și absorbenți dela Muscinee, Algele mai superioare, protalele Pteridofitelor. Sînt uni- sau pluri-celulari, simpli sau ramificați. Înlocuiesc în funcțiune pe rădăcini, cari lipsesc la plantele cu *R.*, și sînt identici cu peri absorbenți de pe rădăcini.

Rhizom, (botan.) tulpină subterana, seamănă cu rădăcina, de care diferă prin structură și prin frunzele sau urmele de frunze ce se află pe el. Pe *R.* sînt numeroase rădăcini adventive. *R.* e indefinit când se lungesce mereu sub pămînt, iar în aer ies de pe el ramuri laterale frunzoase (*Pir*, *Primula*, *Stânjenel*); e definit când vîrfurile *R.*-lui iese afară ca ramură aeriană, iar o ramură laterală, formată în apropierea vîrfului,

continuă creșterea *R.*-lui în pămînt (Coadă coșului sau Pecetea lui Solomon, Rogoz). Tubercunii (s. e. de Cartof) caulinari sînt tot *R.*-e. Prin *R.* devin persistente (vivace, perene) multe plante ierboase în afară de cele date ca exemple.

[S. Șt. R.]

Rhizomorpha Roth, (botan.) cordoane miceliale groase, semănând cu niște radacini și reprezentând miceliul durabil dela multe Ciuperci Agaricinee. Strică trunchiurile de copaci bătrâni. Așa, *R.* dela *Armillaria mellea* Vahl. atacă Coniferele, Brazii, Molifții și mai ales Pini. *R.* acestei ciuperci e fosforescentă; se găsește și în trunchiurile putrede.

[S. Șt. R.]

Rhizophora L., (botan.) gen de plante din fam. Rhizophoreae (v. ac.), caracterizat prin flori 4 mere și embrion fără albumen germinând în fruct (germinație vivipară). Cele ca. 5 specii (arborii de manglier) formează de-alungul litoralului tropice pădurile de »mangrove«.

[A. Pr.]

Rhizophoreae, (botan.) fam. de plante lemnoase dicotyle polypetale cu radacini aeriene, foi coriacee simple oposite stipulate, flori axilare cu petale și sepale în număr variabil și gineceu infer. Cuprinde vîo 50 specii tropicale ce cresc pe țărmurii oceanelor, distribuite în mai multe triburi. Dintre genuri relevăm numai pe cel mai frecuent: *Rhizophora* (v. ac.).

[A. Pr.]

Rhizopode, clasă de animale din încrengătura Protozoarelor (v. ac.), ce cuprinde 5 ordine: Radiolari, Heliozoari, Foramiuiferi, Amoebieni și Monerieni; caracterisate prin aceea că au corpul unicelular și se mișcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatiche numite pseudopode (v. ac.).

Rhizotrogus solstitialis, (*Gîndacul de Iunie*), insecta din ord. Coleoptereor., seamănă cu Carabușul (v. ac.), dar e mai mic, pe corp are peri lungi colorați galben-deschis, apare în Iunie și e foarte stricăcios.

Rhodan, v. *Sulfocyan*.

Rhodanus, Rhöne (v. ac.).

Rhode-Island, cel mai mic dintre Statele Uniunii Nord-Americane, 3240 km². cu 345,506 loc. (1890); sol nu prea roditor, clima domoală; vite frumoase; industrie de bumbac, lână și fier; comerț litoral; pescuit. A fost colonizat 1636 din Massachusetts, 1776 stat liber; constituția dela 1842; în congres trimite 2 senatori și 2 deputați. Capitala Newport.

Rhodes, *Cecil*, om de stat engl., n. 1852, a studiat la univ. din Oxford cu gândul de a deveni preot, însă la sfatul medicilor, din cauze sanitare, s'a dus în Africa de sud. La început a făcut comerț cu lână, după ce însă descoperi pe țărmurii rîului Vaal câmpurile de diamant, deveni foarte bogat. De aici viața lui ia altă direcțiune, în scurt timp ajunge ales deputat în parlamentul Angliei și guvernor în Africa sudică. Dorința lui a fost să lătească dominațiunea Angliei în Africa, de aici și reșolul cu republicele Orange și Transvaal. † în Martie 1902.

Rhodesia, provincie industrială în Africa sudică. Numele și l-a luat dela Cecil Rhodes. Provincia s'a format din țările indigene ale semințiilor: matabele, masoni, macalaca manic și din țările nordice ale besuanilor. Se mai numește și *Zambesia britanică*.

Rhodeus, pește de rîu din ord. Physostomizilor, fam. Cyprinidaeor. (Crapi v. ac.), cu varietatea *R. amarus*.

Rhodiu, *Rh.*, metal descoperit de Wollaston 1803 în minereurile de platină; a primit numele după frumoasa culoare roșie a combinațiilor sale. R. e alb, scilpicios, fragil, insolubil în acide, cu o greutate specifică 12·2; fiind foarte rar, nu este întrebuințat.

Rhodochrosit, mineral, v. Dialogita.

Rhododendron L., (botan.) gen de plante lemnoase de regula sempervirente din familia Ericaceelor, trib. Rhodoreae. Cuprinde vr'o 130 specii boreal-montane, dintre cari multe frumoase ca port și cu flori mari, purpuri. mai rar galbene, sunt de importanță horticolă. *R. Kotschyi* Simk., singura specie dela noi, respândită și caracteristică regiunii alpine în Carpații dacici, este cunoscută sub numirile »bujor«, »cocăzar«, »merisor«, etc. [A. Pr.]

Rhodonit, mineral, silicat de manganes, rar în cristale tricline, de obicei în masse compacte de culoare rosa sau brună. Se găsește cu minereuri de mangan, fier și aur în Piemont, Kapnik, în prov. Huelva, aproape de Katarinenburg. Var. frumoase sunt uneori întrebuințate pentru obiecte de ornament.

Rhodope, munți în vechea Tracia, acum *Despoto-Planina*, piscul cel mai înalt Skonios (Vitoș) 2290 m.

Rhodophyceae, (botan.) alge roșii (v. Floridee).

Rhodus, insula turc. în Marea Egeică 1460 km². cu 30,000 loc. în majoritate Greci; insula e traversată de un șir de munți paduroși; sol foarte roditor, clima domoala; se exportează vin, stafide, fructe sudice, bureți (spongii). În antichitate R. a fost o republica dorică înfloritoare cu putere maritimă însemnată. 1310—1522 în posesiunea Ioaniților, de atunci a Turcilor. *Capitata* R., 11,300 loc.; archiepiscop grec; port, șantier. În vechime era renumit »colosul dela R.«, adevărat colosală statuă de metal a lui Helios. una din cele 7 minuni ale lumii, ruinată la 223 a. Chr. prin cutremur de pământ.

Rhombus, (*Pleuronectes vulgaris*), *Calcan*, pește din ord. Teleosteilor, fam. Pleuronecti, are corp turtit, astfel ca ațîndu-i ochii stau pe aceeași parte. Traiesce pe lângă țărmurile mărilor, în locuri adânci și năipoase, precum și în fluvii mari. Carnea e bună de mâncat. Lung. corp. 30—200 cm. În marile Europei pâna la al 70° lat. nordică.

Rhône, (*Rhodanus*), riu în Europa, isvorește în Elveția la înălțime de 1753 m. preste nivelul mării, la poalele pasului Furka, curge prin cantonul Wallis printre Alpii peninini și bernici, trece prin lacul de Geneva (Genf), trecând în Franția taie munții Jura. la Lecluse formează o regegiune interesantă (La Perte du R.), curge spre vest până la Lyon, apoi spre sud prin Vienne, Avignon, Arles și se varsă în Mediterana (Golfe du Lyon), formând o delta, parte mociroasă, parte stâncoasă (insula Camargue). Lungime 812 km., basinel 98,885 km². Afluenți pe dreapta: Saône, Ardèche, Gard; pe stânga: Arve, Isère, Durance. R. e legat prin canale cu Rinul, Seine și Loire. După R. s'a numit: 1) *Departamentul R.*, 2859 km². cu 834,329 loc. (1896), capitala Lyon. 2) *Depart. Bouches-du-R.* (Gurile R.-lui), 5247 km². cu 673,820 loc. (1896), capitala Marseille.

Rhopaloceri, numire ce se dă fluturilor de ți (v. ac.), pentru că au antenele în formă de

măciucă, cum sînt la: Fluturile alb de pom (*Pieris crataegi*), Albilița sau Fluturul de varză (*Pieris brassicae*), Coadă rîndunelei (*Papilio Machaon*), Ochiul paunului de ți (*Vanessa Io*), etc.

Rhus L., (botan.) gen de plante lemnoase din familia Anacardiaceelor cu foi alterne simple, 1—3 foliate sau imparipenate, cu flori mici și cu ovar unilocular. Cuprinde vr'o 120 specii din țerile calde cu deosebire extratropicale, dintre cari citam ca unica specie dela noi pe *R. Cotinus* L. »scumpia«, apoi și *R. Coriaria* L. o planta mediterana, ambele cu aplicari tehnice din cauza abundenței în tanina, analog se folosește *R. semialata* Murr. în China. Ele sînt, precum și *R. typhina* L. »oțetarul«, dintre cele mai frecvente plante decorative rustice. *R. toxicodendron* Mchx. din America boreală este cunoscută prin proprietățile sale toxico-vesicante și se aplica odinioară în medicina. [A. Pr.]

Rhynchites, insecte din ord. Coleoptelor (v. ac.) cu speciile: *R. betuleti* (viaarul) lung de un cm., cu un plisc alungit, cu puncte mici pe torace și cu dungi și puncte pe elitre și de culoare albastră ca oțelul. Femeiușca depune ouele pe fața inferioară a frunzelor de vie, taiându-le pețiolul pe jumătate, care după ce se resucesc, cad moarte pagubind astfel viei; *R. cupreus* (prunarul) a carui femeiușcă depune ouele prin înțepături în prune, zarzane, pere, mere, etc. taiându-le pe jumătate cozile și făcându-le sa pice înainte de coacere. [I. P. Voitești.]

Rhynchocephalidae, familie creata pentru reptilul gasit în N. Zelandă *Hatteria punctata* (v. ac.), ce are caractere comune între reptile și paseri. [I. P. V.]

Rhynchote, numire ce naturalistul Fabricius da insectelor Hemiptere (v. ac.).

Rhytidom, (botan.) complex de țesături moarte dela exteriorul tulpinilor lemnoase mai bătrâne; e așezat înafară celui mai recent periderm (v. ac.), și e format din liber și plută (suber) moarte. R. sau se îngroașe în fiecare an, când persista la suprafața trunchiului ca scoarța crepata în mai multe suprafețe rombice (Stejar, Salcâm), ori e neted; sau R. se desface în fiecare an în plăci (Platan), fașii lungi (Vița), fașii circulare (Vișin, Cireș). [S. Șt. R.]

Ri —, v. și *Rhi* — și *Râ* —.

Ri, mesură de drum în Japan, = 2160 keng = 12,960 șaku = 3985 m., după contractul din 24 Ian. 1861 cu Prusia = 3910 m.

Riâd, capitala statului Vachabiților în Neged (interiorul Arabiei), 20,000 loc.

Riala-Bei, (*turc.*) al treilea rang în marina turcească; corespunde tit. contreadmiral.

Rialto, (*ital.*) *Ponte di Rialto*, podul cel mai însemnat din Veneția.

Ribar, (zool.) rîndunică de mare.

Ribe, (*Ripen*), comitat danez 3033 km², cu 78,623 loc. (1890); orașul *R.*, 4135 loc.; episcopie; cea mai veche biserică din Danemarca.

Ribes L., (botan.) gen de plante lemnoase frutescente din fam. Saxifragaceelor, trib. Ribesieae, cu foi pețiolate alterne simple adese palmate, cu înflorință de regulă racemoasă, ovarul infer. 1 locular, 2 mer, fructul o bacă. Cuprinde preste 50 specii boreal-temperate. *R. rubrum* L., Coacăza, Pomușoara, Păltinelele și *R.*

grossularia L., Agrișul, se cultivă adese pentru fructele lor; alte specii (mai ales nord-americane) ca plante ornamentale. [A. Fr.]

Ribîța, (*Gobio fluviatilis* Cuv.), pește aparținător familiei Crapilor, ajunge o lungime de 12 cm. Carnea lui e gustoasă. El trăiește în apele dulci dela noi.

Ribot, *Alexandre Felix Joseph*, om politic franc., n. 7 Febr. 1842 în St. Omer, avocat, deputat, orator temut, ministru de externe în cabinetul Freycinet-Constans (Febr. 1892), apoi în cel format de el (Dec. 1892), în 1893 ministru de interne, în 1895 a format un nou minister. În 1902 ministru de finanțe în cabinetul Combes.

Ricardo, *David*, economist englez, n. 1772 la Londra, dintr-o familie mosaică, făcî studiul comerțului în Olanda. Făcînd cunoscînta cu Adam Smith, în 1799, R. se dete cu totul la studiile economice. Primul vrugiu al lui R. datează dela 1810 și este intitulat: Ridicarea prețului Lingoului, proba deprecierei biletelor de bancă. În 1816, el dete la lumină: Principii de economie politică și de imposit. În 1819, R. întră în parlament. R. a contribuit într'un mod puternic pentru progresul și respîndirea cunoscîntelor economice în Anglia. El este unul din principalii fondatori ai științei noué, Economia politică. † 11 Sept. 1823 la Gatcom-Park. [I. I. Nacian.]

Riccìa Mich., (botan.) gen de Hepatice, fam. Ricciaceae, cu thal mic, dichotom, fixat prin rizoizidii eșiți de pe fața sa inferioară, ori plutesce pe lacuri. Ca specii cari trăiesc pe pamînt umed, prin câmpii, gradini, pe marginea baltoacelor sînt: *R. glauca* L., *R. bifurca* Hoff.; pe apa lacurilor plutesce *R. fluitans* L. [S. Șt. R.]

Ricciaceae, (botan.) fam. de Hepatice, seriă Marchanțiale; genurile sale au thal dorsiventral în interior cu camere aerifere, însă aci nu sînt filamente asimilatoare; organele reproductoare închise în thal; sporogonul sesil produce în el numai spori, nu și elatere și când e matur se deschide prin ruperea pereților săi subțiri. Genuri: *Riccia* (v. ac.), *Riccioarpus* Corda, *Teselsina* Dum. [S. Șt. R.]

Ricceboni, *Ludivico*, numit Lelio, reformatorul teatrului italian, n. 1674 în Modena, † 5 Dec. 1753 în Paris. El a ridicat teatrul italian la o treapta superioară, formându-l după cel francez, îndepartînd pe arlechin de pe scenă și reprezentînd cu trupa sa drame remarcabile. Nisunîțele lui nu fură înțelese de publicul italian, de aceea se duse 1816 la Paris, unde obțînu cu teatrul său italian succese mari. El a scris între altele: »Dell' arte rappresentativa» (Londra, 1727) și »Histoire du théâtre italien» (2 tom. Paris, 1728—31).

Richard, *conte de Cornwallis și Poiton*, rege german pe timpul interregnelui (1257—72) n. 1209, † 2 Apr. 1272, n'a ajuns să domnească în Gerania, fiind recunoscut numai de partea vestică a imperiului. R. a fost un caracter, care se distingea prin multe însușiri înalte. A fost cel mai bogat principe al timpului seu.

Richard, Regi ai Angliei. 1) *R. Inimă-de-Ieu*, regele Angliei (1189—99), n. 1157, † 6 Apr. 1199, a fost un principe viteaz, dar dur, care a trăit tot în certe și lupte selbatice purtate prin Franția și Orient. A întreprins o cruciată, bogată în fapte vitejesci, dar fără succes durabil. La reîntoarcere

a fost făcut prizonier de Leopold V, dncele Austriei, pentru o vatămare făcută de R. stîndardului austriac. A stat în temniță 2 ani, pîna s'a adunat suma de rescumpărare. Reîntors în patrie, a avut lupte continue cu baronii țerii și cu regele Franciei. La asediul castelului Chaluz lînga Limoges a fost ranit de moarte (1199).

2) *Richard II*, rege al Angliei (1377—99), n. 7 Ian. 1367. Sub el s'a întarît tot mai mult puterea parlamentului englez. Luptele contra Franciei și Scoției reclamînd cheltuieli mari, a fost silit să impună dari noue, cum a fost darea de cap, îngreunătoare îndeosebi pentru clasele inferioare, cari s'au resculat sub conducerea lui Wat Tyler (v. ac.). Unele concesiuni facute rescușărilor au potolit rescoala, dar R. a trebuit sa retragă concesiunile în urma nemulțămirii claselor reprezentate în parlament. Luînd de soție pe fîca lui Carol VI (1396), a încetat resboiul cu Franția. După 8 ani au erupt noue nerîndueli în Angha, mai ales, că R. voia să se elibereze de parlament. El cașu în mâna dușmanilor lui, fu silit sa abdice de domnie și muri în mod misterios în Pontefract Castle (14 Febr. 1400).

3) *Richard III*, rege al Angliei (1483—85), n. 2 Oct. 1452, a ocupat tronul prin crușini, omorînd sau întemnițînd pe toți cei ce pareau a-i fi contrari. Indata dupa încoronare a ucis pe nepoții lui, Eduard V și Richard de York. O rescoala condusă de Enric Tudor, conte de Richmond, i-a rapit tronul și viața (22 Aug. 1485).

Richard I, *Fără-teamă*, conte al Normandiei, n. 935, a purtat multe lupte cu regii Franciei chiar pe timpul, când tronul Franciei avé să treacă dela Carolingi la Capetingi.

Richardia Kth., sin. *Zantedechia* Spr., (botan.) gen de plante herbacee din fam. Aroideelor, trib. Philodendreae, de acelaș habit cu *Calla* (v. ac.), dar de care se distinge foarte mult și se poate deosebi ușor prin ovarul 2—5 locular. Cuprinde vr'o 5 specii sudafricane, dintre cari *R. africana* Kth. »cala» e una dintre cele mai respîndite plante horticoale de apartament. [A. Pr.]

Richardson, (pron. riciardsn), 1) *R., James*, călător englez, n. 1809 în Borton, † 1851 în Ngumta (Africa). R. a făcut o călătorie diu Tripolis direct preste Sahara la centrul Africei. Notițele și diarele lui fură publicate sub titlul: »Narrative of an mission to Central Africa» (2 tom. Londra, 1853) și »Travels in Marocco» (2 tom. Londra, 1859).

2) *Richardson, Sir John*, călător la polul nordic, n. 1783, † 1865; a petrecut pe Franclin în o expediție polară (1825—27), a întreprins însuși (1848—1849) două expediții pentru aflarea lui Franclin. Scrierile lui mai însemnate: »Fauna boreali americana», 4 tom. Londra, 1829—37, »The Polar region», Londra 1861, etc.

3) *Richardson, Samuel*, romancier engl. n. 1689, † 4 Iulie 1761 în Londra. R. e întemeietorul romanului englez de familie. Dintre romanele lui, cari sînt de importanță epocală în literatura lumii, însemnăun: Pamela (2 tom. Londra, 1740), Clarissa Harlowe (8 tom.), Sir Charles, Grandison (6 tom.), etc.

Richelieu, 1) *R., Armand Jean du Plessis, duce*, cardinal, om de stat franc., n. 5 Sept. 1585, † 4 Dec. 1642. În 1624 a ajuns în fruntea gu-

vernului. Intreaga lui nisuință era îndreptată spre împreunarea catolicismului cu bunăstarea națională. El a luptat contra Spaniei, primind chiar ajutor dela Englezii și Olandezii protestanți, dușmanii interni, hughenoții și catolicii se rescoala, dar sânt batniți. Rochelle, citadela hughenoților, cade în mâinile lui R. El se îndreaptă cu succes contra Spaniei, înabușe o nouă rescoală îndreptată contra lui și își asigură linișcea în launtrul Franței. Intreaga lui activitate e îndreptată contra casei de Habsburg, aliându-se cu protestanții din Germania. Trupele franceze intră în Alsația și cuceresc un șir de cetăți și castele. Se îndreapta contra Spaniei și scie să o încurce într'o revoluțiune mare. În timpul acesta se mai fac încercări de rescoale în Fraucia, dar ele sânt în curând inabușite, autorii lor mor pe eșafod. Cardinalul R. a fost cel mai mare om de stat al Franței vechi. Fară scrupuli și cu o energie de fier, a scicut să facă Franția mare în afara și sa întareasca în launtru absolutismul, centralisând tot mai mult administrația provincială. (Cf. »Testament politique du cardinal de R.«, 2 tom. Amsterdam, 1687—96; »Lettres, instructions diplomatique, etc.«, adunate de Avenel, 8 tom. Paris 1853—77, etc.)

2) *Richelieu*, (pron. rișliö), *Armand Emanuel du Plessis, duc*, om de stat franc., n. 25 Sept. 1766, † 17 Maiu 1822 în Paris. Isbucind revoluția franc. 1789 a trecut în Rusia, unde a ajuns general-locotenent în armată. A fost și guvernator al Odesei. Dupa reîntoarcerea Bourbonilor, fû numit Pair și primul camelier al regelui, apoi în douë rânduri ministru.

Richepin (pron. rispen), *Jean*, poet franc., n. 4 Febr. 1849 în Mèdeab, (Algiria). El a introdus naturalismul în lirica prin volumul său de poezii »Chanson des gueux« (Paris, 1876), la început confiscat de guvern, apoi iară liberat. Acestuia i-au urmat »Caresses«, (1877), cari au și versuri frumoase, romanul »La glu« (1881), apoi »Les blasphèmes« (1884), o colecție de injuraturi la adresa lui Ddeu, a rațiunii, naturei, progresului, etc. Romanele lui au puțina valoare. El s'a încercat și în dramă, dintre cari »Par la gloire« a fost reprezentata în »Comédie française«.

Richșdorf, magh. *Riomfalva*, com. rur. în Trans., cott. Têrnava mare, cu 1170 loc., 319 Rom., 829 Germ.

Richmann, *Regula lui*, o formulă stabilită de fisicianul Georg Wilh. Richmann (n. 23 Iulie 1711 în Pernau, † 6 Aug. 1753 ca membru al academiei de științe din Petersburg), pentru calcularea temperaturii unui amestec, din douë fluidități omogene, dar cu temperatură deosebită.

Richmond, 1) R., oraș în comitatul engl. Surrey, 22,684 loc. (1891), parc mare, cercetat de Londonezi. 2) R., oraș în Yorkshire (Anglia), 4216 loc. 3) R., capitala statului Virginia (America nordică), 81,388 loc. (1890); statua equestră a lui Washington, numeroase fabrici, comerțiu însemnat; 1861—65 aci a residat guvernul statelor sudice. 4) R., oraș în statul nordamerican Indiana, 16,608 loc. 5) R., oraș în colonia engl. Cap (Africa sud.), 1236 loc.

Richter, 1) *R.*, *Jean Paul*, literat (1763—1825), celebru scriitor umoristic german, n. la Vunsiedl lângă Beireuth din o sêrmăna familie protestanta, studiă teologia, dar se ocupă în special cu lite-

ratu. Se luptă continuu cu lipsa până când, în 1809, priunț Dalberg îi dete o pensie de 1000 fl., făcându-l consilier de delegațiune. Fû doctor al academiei de Heidelberg și membru al celei din München. În 1825 pierdû vederea, și moartea unicului său fiu îi grăbî sfîrșitul. Satira și umorul, de multeori cîntat și mai totdeauna în serviciul ideilor religioase și morale, caracterizează toate romanele și alte scrieri ale sale, din cari semnalăm: *Extract din hârțile diavolului* (1788); *Logea invisibilă*, 2 vol. (1788); *Hesperus*, 4 vol., schițe de femei; *Flori, fructe și spini*, 4 vol. (1796—7); *Valea Campană* sau despre nemurirea sufletului, mult apreciată de Herder; *Titan*, opera cea mai desăvîrșita și cea mai înaltă expresiune a concepțiunilor sale, 4 vol. (1800—03); tradusă în franc. de Th. Chasles; *Levana* sau teoria educațiunii (1807); *Introducere la estetica*, scriere dogmatică despre poezie, 3 vol. (1804); *Mici scrieri*, 2 vol. (1801—16). S'a facut și o *Crestomatie* din principalele pasaje ale scrierilor sale. *Literatură*: Srazier: *L. P. R.*, *Ein philosophischer Commentar zu dessen Werke*, 5 vol. Leipzig, 1823; *Dna de Staël* în *L'Allemagne*; Th. Chasles în *Etudes sur l'Allemagne*.

2) *Richter, Ernst-Fried.-Ed.*, compositor și renumit teorician de musica german, n. la Grossschönau (24 Oct. 1808), † la Leipzig (9 Apr. 1879). Autodidact a profesat și a funcționat ca dirijor în Leipzig. A scris musica instrumentală de camera și mai cu seamă musica bisericească, psalmi, motete, mise, un oratoriu, ș. a. Principalul său titlu de glorie e însa tratatul său de compoziție, în 3 părți (*Armonie, Contrapunct, Fuga*) care se bucura de un renume universal și a fost tradus în toate limbile.

3) *Richter, Hans*, unul din cei mai renumiți șefi de orchestră a timpului; e născut la Raab în Ungaria (4 Apr. 1843) și a studiat în conservatorul din Viena.

Ricimer, general roman de origine suevă, nepot al regelui got Wallia. Consul în 459, detronează pe Avitus, asasineaza pe Majorienus și ridică la tron pe Libius Severus, ginere al acestuia dar îl omoară și îl înlocuiesce cu Olybrinus. † 472.

Ricina, oleiu de R., oleiul stors din sămênța plantei *Ricinus communis* L. (v. ac.). E incolor sau galbiu, lichid gros, șgarie puțin. Se întrebuințează în medicină ca purgativ și ca adaus la diferite oleiuri pentru pèr și la pomași, în industrie la fabricațiunea sapanului.

Ricinus L., (botan.) gen de plante anuale (în patria arborescente) din fam. Euphorbiaceelor, trib. Crotonaeae, cu flori monoice: cele masculine cu stamine numeroase, cele femele 3 mere, capsule 3 coce și foi peltat-palmat-lobate. Cuprinde o singura specie *R. communis* L. cu o mulțime de varietăți (după alții specii proprii, introduse în horticultură) originară din Africa, din ale cărei semînțe »căpușe« »ricin« se extrage oleiul întrebuințat în medicină, ca unul din cele mai eficace purgative. [A. Pr.]

Riciul de câmpie, (magh. *Mező-Rücs*), com. rur. în Trans., cott. Mureș-Turda, 1477 loc., 1311 Rom., 152 Magh.

Ricoșet, ridicarea din nou a proiectilului după ce a lovit un obstacol și descrierea unei noue curbe, mai mica însă ca cea dintâiu (traiectoria).

Ridichea, v. Raphanus.

Ridicul, ceva urît sau umil în contrast cu frumosul sau sublimul. Acest contrast, faptic sau numai subînțeles și deșteptat instinctiv după legea asociațiunii ideilor, explică plăcerea estetică, ce ne-o face R. În fața R.-lui, o parte din activitatea sufletească, deșteptată prin ideia frumosului sau sublimului, și considerată ca un curent nervos, asenienea unui curent electric, devine liberă, fiind îndreptată asupra unui lucru a căruia înțelegere n'are trebuință de întreașă această activitate și, revărsându-se asupra nervilor simțirii și mișcării, produce prin cei dintâi veselia sau simțul înălțat al vieții, prin cei de al doilea mecanismul risului. R. e de mai multe feluri, după modul cum ni se prezintă și după contrastul cu felurile specii ale frumosului sau sublimului. Astfel sînt gluma, satira, umoristicul, naivul, bizarul, barocul, comical, eroicomicul, burlesc, grotescul (v. acestea).

Rieger, *Francisc Ladislaus*, om politic. ceh, n. 10 Dec. 1818 în Semil, după ce a părăsit cariera judecătorească fiind incurcat într'un proces politic, s'a făcut publicist. În 1848 a fost ales deputat în șapte cercuri. În parlamentul austriac a fost oratorul principal al partidei slave. După apariția diplomei din Octobrie (1860), s'a pus în fruntea partidei naționale cehe și stabilî un program federalistic. Din 1863—1879 Cehii au observat pasivitate față de dieta provincială și parlamentul austriac. Sub Taafe au intrat din nou în dieta și parlament, unde a fost unul din conducătorii majorității. În 1891 a suferit o înfrângere partidul Cehilor bețrani, așa că nici R. n'a mai fost ales deputat. De atunci s'a retras din viața politică.

Riehl, *Wilhelm Heinrich*, de, novelist german, n. 6 Mai, 1823 în Biebrich. La început diarist, fu numit 1853 profesor la univ. din München, în 1862 membru al Academiei de științe de acolo, 1885 director al muzeului național și conservator general al monumentelor de artă și al anticităților din Bavaria. El a publicat o »Naturgeschichte des Volkes« (1853—1869), »Kulturgeschichtliche Novellen« (Stuttgart, 1856), »Geschichten aus alter Zeit« (1862—64), »Kulturstudien aus drei Jahrhunderten« (2 tom. Stuttgart, 1859), »Kulturgeschichtliche Charakterköpfe«, (1891—92) etc.

Rienzi (*Rienzo*), *Cola di*, cu adevăratul nume *Nicola Lorenzo Gabrini*, a restabilit republica în Roma în 1347, n. 1313. Din 1344—47 a cercat să ațite poporul contra nobilimii, ceea ce i-a succes numai în urma unei foamete. În 20 Maiu 1347 și-a cetit, în capitol, între aclamațiunile poporului, cele 13 legi constituționale. Senatorii fură alungați, nobilimea surprinsă fugi la țeara. El își dete titlul de tribun și își luă de tovarăș pe legatul papal. Orbit de succesele obținute, a declarat, ca poporul roman are să aleagă pe împărat, ceea ce l-a lipsit de sprijinul papei dela Avignon. El a trebuit să fugă. Petrecînd câțiva ani în singurătate, a mers la împ. Carol IV în Praga (1350), acesta însă l-a arestat și l-a predat papei Clemens VI. Urmașul acestuia, Inocențiu VI, l-a liberat și l-a trimis în Italia, ca să lucreze pentru puterea papală. R. recucerese Roma și înteneiază un regim de teroare. Poporul se unese cu nobilii și R. este ucis, cadavru lui batjocorit și ars. (Cf. Fortiפוoca, Vita di R., Brescia, 1624;

G. Paolucci, Appunti storici sopra Cola di R. Bari, 1883; Auriac, Etudes historiques sur Nicola R. (Amiens, 1885), etc.

Riese, *Adam*, (1489—1559), împieगत montanistic și contabil la Annaberg, în munții metalici ai Saxoniei. Autorul celei dintâi îndrumări metodice în arta aritmeticii practice, apărută în Germania.

Riesling, o varietate de struguri cu boabe verzi, mici, cari sînt pușni gustoase, dar dau un vin excelent, cu un miros plăcut.

Riga, capitala guvernamentului rusesc Livland, lînga Dîna, al doilea oraș comercial al Rusiei, 282,943 loc. (1897); biserică gotică, bis. Sf. Petru cu turn de 140 m. înalt; castel; fabrici de rachiu, tutun, oleu, fier, etc., însemnat comerțu maritim.

Rigas, *Constantin*, poet neogrec și martir al patriotismului, n. la Velestino (vechia Pherae) în Tesalia, 1753. Entusiasmat de spiritul revoluțiunii franceze din 1793, concepă planul de a libera Grecia de Turci și, pentru acest scop, spera sprijinul lui Napoleon I, care i-se și promise prin Bernadotte, ambasadorul francez la Viena. În 1797, vîind a vorbi cu Bonaparte în Venetia, parăși serviciul său dela curtea domnului Munteniei, M. Șuțu, și plecă la Triest; acî fu prins, adus la Viena și, în 1798, dat cu mai mulți soți comandantului turc din Belgrad, care-i spănzură. Prin posesiile sale contribuî mult la deșteptarea conștiinței naționale a Grecilor.

Rigaudon, (*franc.*) vechiu dans, de origine provenșala, în măsură binară, mișcare vivace și de un caracter vesel. Numele pare a-i veni dela un măiestru de dans, Rigaud, care l-a pus în modă. Musica e formată din 3 reluări de câte 8 tacte, a treia contrastînd mult cu cele două anterioare. În partițiunile măiestrilor francezi și italieni din secl. XVIII se ved multe arii de balet în această forma, și chiar coruri. [T. C.]

Rigel, stea de marime aîntîi din constelațiunea lui Orion, sin. *Piciorul stîng* al lui Orion.

Rigi, munte izolat în Elveția între lacurile Vierwaldstadt, Zug și Lowerz, piscul R.-Kulm de 1800 m. înalt; cel mai cercetat munte în Elveția din cauza admirabilei priveliști de pe vîrfu lui. Pe munte se afla hoteluri grandioase și de jos până sus duc și trenuri.

Rigla, instrument pentru trasul liniilor drepte.

Rigorisism, în genere este un termen, ce denota observația prea strictă și literală a prescriptelor legii. În etica se numește R. doctrina sau teoria ce are de principiu rigoarea prescriptelor legii și rigida lor observare până chiar și în amănunte. [Pl.]

Rîia, *Scabia omului*, este o boală parasitară și contagioasă a pielii, caracterisată prin nîncărime și prin erupțiuni eczematoase. R. este o boală foarte veche, respîndita preste tot pămîntul; în România ea este cunoscută de mult, precum probează scrierile folkloriste, descăntecile vechi, doctoriile poporale vechi. R. apare câte odată în unele sate în mod epidemic. Ca parasiți ai R.-ei cunoaștem trei arachnide: Sarcopetes, Dermatodectes și Symbiotes. Cel mai important este Sarcopetes, care a fost descris de Linné în 1748 ca Acarus Scabiei, de Latreille în 1806 ca Sarcopetes Scabiei. Numai Sarcopetele își sapă canale în piele, în care depune ouele

lui, Dermatodectele și Synbiotele se fixează pe pielea omului într'un mod mai trecător, se găsesc adeseori în foliculele pielei ale animalelor domestice. Toate trei Arachnidele mai trăiesc septemăni întregi după depărtarea lor dela pielea pe care au crescut, dar atât ele precum și ouăle lor mor curînd într'un aer uscat și cald de 65—100° C. O influență locală asupra acestor parasite, aflate pe piele, o exercită creosotul, soluțiunea de potasă, oleiul de terebentină. catranul, petroleul, acetul tare, acidul carbolic, benzina, săpunul de potasă cu pucioasă. Nu este de ajuns ca să vindecăm R. prin uciderea parasitilor ei, ci trebuie să prevenim și recidiva prin desinfectarea pânzeturilor, vestimentelor, așternutului bolnavului într'un cuptor încălzit la 80° sau cu apă fierbinte. Ocasionea pentru multiplicarea R. omenesci se naște prin dămirea de două sau mai multe persoane într'un pat în familie, în hanuri, pensionate, închisori. prin întrebuintarea așternutului de care s'au servit alții în casarme, oteluri, aresturi, în casele particulare, în camerele destinate pentru servitori, lucrători, ucenici, prin contactul intim, prin contactul copiilor în școală și la jocuri. [I. Felix.]

Rîia animalelor este datorită unor mici parasite numite Acariei; unii se țin de tribul Sarcophtinilor, alții de familia Demodicidelor. Aceste două categorii de Acarieni se deosebesc și prin caracterele zoologice și prin sediul lor; Sarcophtidele psorică trăiesc în epiderm, la diferite adâncimi; Demodicidele se află mai numai în glandele sebacee. Boala aceasta de piele este cunoscută de mult. Moise exclude sacrificarea animalelor rîioase. Grecii și agronomii latini, cunoscneau căt de molipsitoare este această boală și pagubele ce *turpis scabies* aducea în turme. Cel dintăiu care a indicat existența unui animalcul în rîie a fost medicul Arab Avenzoar.

Rîia cailor. Calul, nagarul și catîrul sînt atinși de R. sarcoptică, psoroptică și simbiotică. R. sarcoptică are de caracter generalizarea repede, contagiu mai mobil, localizarea pe toată suprafața corpului. R. psoroptică se localizează pe partea de sus a gătului, în crescet, la coada; R. simbiotică apare pe picioare și contagiunea e înceata. Este însă bine să ținem minte că toate aceste forme de R. pot să existe împreună pe același animal.

Rîia vitelor cornute este datorită Acarienilor psoropti și simbioți. R. sarcoptică, din câte se știe păuă acum, nu se produce la bovine. R. bovineilor când este datorită psoroptului se poate confunda cu alte câteva boale de piele; microscopul însă ne ajută a diagnostica psoroptul. Simbiotul produce o R. la baza coadei și înăncăriinea e mai potolită; aceasta este mai puțin contagioasă ca cea psoroptică.

Rîia oilor. Acî avem cele trei forme de R. R. sarcoptică își are sediul pe cap; începe la buze, în jurul nărilor, mai rar la pleoape și urechi, apoi cuprinde tot capul; ea pare a respecta părțile acoperite de lână. R. psoroptica este spaiina turmelor; parasitul se desvoaltă și se înmulțește tocmai pe părțile acoperite de lână și fuge de pe oile tunse pe cele cu lână netunsă. R. simbiotică se desvoaltă pe picioare, pe uger, pe scrat; trunchiul, gătul și capul nu sînt nici odata atinse.

Rîia caprelor. Nus'a observat nici odată forma psoroptică ci numai cea sarcoptică care începe dela cap și cuprinde apoi tot corpul și cea psoroptică care apare pe laturile gătului și se întinde dealungul spinării și mai rar pe laturile pieptului.

Rîia pescilor este datorită numai unui sarcopt varietate suină, și este contagioasă pentru om.

Rîia cânilor. Pe lângă R. demodectică, câinii mai au o R. obicinuită, sarcoptică, și o alta simbiotică sau auriculară. Confusiune se poate face între R. demodectică, care este foarte greu de vindecat și foarte gravă, și între cea sarcoptică O deosebire este că cea foliculară ocupa o suprafață uscară, pe când cea sarcoptică este acoperita de cruste mici galbene.

Rîia pisicilor, este datorită sarcoptilor și simbioților. Cea dintăiu începe la ceafă, apoi trece la urechi, frunte, cap, rar la partea dinainte a gătului. R. simbiotică, și la pisici, tot la ureche apare.

Simptomel. Toate R. au ca prim și înevitabil simptom mîncarimea. La început redusă la un punct, apoi întinsă la o suprafață mai mult sau mai puțin largă. Aceasta trebuie să ne atragă atenția și să ne hotărască a chema pe medicul veterinar iar pe de alta să înștiințăm primaria locului unde ne aflăm pentru R. cailor, vitelor cornute mari și mărunte, și pentru R. porcilor. Deși rar, unele R. ale animalelor se transmit la om.

Tratament: animalele bolnave se deosebesc cu totul de cele sănatoase. Pêrul locului atins se tunde. Se săpunește animalul cu sapun de potasă, se freacă puternic cu peria; sapunul rămîne pe loc câteva ore. Se fac spalaturi și pielea se uscă. Se aplică apoi: petrol, benzina, creozot, (creozot și alcool 10 părți, apă 25 părți), tutun, sulfură de potasiu, pucioasă (1 parte, untura 3 părți) pomada Helmerich (pucioasa pisată 2 părți, carbonat de potasă 1 parte, grăsimi 8 părți). Pentru oi dă rezultate mai înseinnate: pacura cu săpun verde, părți egale.

Rîia demodectică se întălnesc la toate animalele și este cea mai greu de vindecat chiar de cătră medicii veterinari, din cauza că parasitul este situat profund. [I. St. Furtuna.]

Rijnica, numele popular al plantei Cardamine impatiens L. (v. ac.).

Riksdaler, talerul șvedez de până acum = 100 ôre = 1 coroană scand. = 1.32 K.

Rilasciando, (*ital.*) termin întrebunțat în musica și implicănd în sine idea de micșorare a intensității și de rarire a mișcării.

Rilo-Dag, și de munți în Peninsula Balcanică, se întind dela Sar-Dag spre sud-est, formând culmea apelor între Dunăre și Archipelag; piscul principal ajunge înălțime de 3000 metri.

Rim, numele arhaic și popular al Romei, s. e. împăratul R.-lui, papa de R.

Rîma, armonia silabelor finale din versurile unei poezii. Cele mai frumoase R. se produc, când silabele finale, ce rimează, sînt în armonie și după accent, deși cuvintele sînt diferite.

Rîma, (*Lumbricus agricola*), verme înelat (80—120 inele), clasa Annelidelor, subcl. Chaetopodelor, ord. Oligochaetelor, corp rotund, extrem. anterioară ascuțită în forma de rît, avînd sub ea orif. bucal. În treimea anter. a corpului sînt câteva inele mai groase, formând așa dîsa șea. Ochi n'are, dar poate percepe lumina. Are pe

corp 4 serii de câte 2 peri mici în piele, viđibili numai cu microscopul. Se înmulțesc prin ouă, și când e tăiată în bucăți (prin săparea pământului în care trăiesc), fiecare parte se preface într'un individ nou. E foarte folositoare pentru agricultură, căci mîncînd pămînt, trecîndu-l prin tubul sîu digestiv, îl dă afară bine măcinat și mai gras, depunîndu-l la suprafața solului arabil. [I. P. Voitești.]

Rimaszombat, oraș în Ungaria, cott. Góinör, 5849 loc., 5424 Magh., 322 Slov., tribunal și judecatorie de mine, liceu protest., școală comerc. comerciu însemnat. Pe teritoriul orașului s'au aflat arme de bronz, monete romane, etc. Numele vechiu a fost Gross-Stephelsdorf (Villa Stephani), comună locuită de mineri, de sigur germani.

Rimesa, (ital., franc. *Remise*, retrimiteri), trimiteri de bani, mai ales de cambii sau alte efecte în scopul acoperirii unei pretensiuni. Îndeosebi se numește R. în comerciu cambia ce o primesc cineva drept plată sau pe care o vinde spre a-și procura numerar.

Rimeț, (magh. *Remete*), com. rur. în Trans., cott. Albei infer., 1911 loc. Rom.

Rimini, (vechiul *Ariminum*), oraș în prov. ital. Forli (Emilia), 10,838 loc. (ca comună 37,078 loc.); episcopie; catedrala, arcul triumfal al lui August, pod antic de marmoră.

Rîmniceanu, v. Rmniceanu.

Rîmniceii, com. rur. în Rom., j. R.-Sărat, com-puna din 2 cat. cu 1523 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rîmnicul, (*Rîul-Morilor*), riu în Rom., j. Vâlcea, format din două brațe, ce se unesc la com. Sărăcinesci și apoi curg sub numele Rîul-R. și se varsă în Olt pe malul drept, în dreapta orașului R.

Rîmnicul-Sărat, riu în Rom., ce isvoresc în j. Buzeu dintre munții Curcubăta-Mare și Curcubăta-Mică, străbate j. R.-Sărat, intra în j. Putna și apoi se varsă în Siret. Lungimea e de ca. 150 km.

Rîmnicul-Sărat, com. urb. în Rom. și capitala j.-lui cu același nume, așezată pe un platou dintre rîul Rîmnice și paraul Valea-Coțateului, și avînd 13,134 loc. (1899), între cari 10,947 Rom., 1596 Ovrei, iar restul de alte naționalități, 117 strade și 2114 case, 8 biserici ort. și 3 sinagoge. Bisericile ort. cele mai principale sînt: Bis. Piatra sau Domnească, zidita din temelie de Ștefan cel Mare pe la 1474; biserica catedrală, zidita la 1697 de Constantin Basarab-Voievod și Michail Cantacuzino, vel-spatar; bis. Robească și bis. Bagdad. Instrucțiunea numără un gimnasiu, ce poartă numele lui Vasile Boerescu, 2 școale primare urb. de băieți și 2 de fete, 1 școală mixtă și 2 școale private. Industria numără câteva fabrici mai mici de săpun și luminari. Comerciul este activ și constă în cumpărări și vînderi de lemne, vite, cereale, vin, rachiu și manufacturi, fiind 2 piețe: a Halelor și a Libertății. Bălciuri anuale se fac la Sf. George (23 Apr.), Drăgaica (24 Iunie) și la Ispas. Locuri de plimbare sînt: Calea Victoriei și Grădina publică. Zidirile publice mai însemnate sînt: palatul administrativ, gimn. Vasile Boerescu, prefectura, spitalul județean, spitalul Bagdad. (M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Rîmnicul-Sărat, județ în Rom., numit astfel după rîul R.-Sărat, care-l udă prin mijloc, și cuprins între j.-le Putna, Buzău, Brăila, Tecuciu și Covurlui, avînd o întindere de 3340 km². și

136,467 loc. (1899), din cari 133,135 Rom. Marca j.-lui e un *armăsar*. Partea de vest a j.-lui (cam a $\frac{1}{8}$ parte din întinderea aceluia) se ține de regiunea muntoasă, regiunea dealurilor ocupă partea de mijloc, iar a cîmpului partea de est a j.-lui. Apele mai însemnate sînt: Milcovul la nord, Rîmna, Slîmnicul și Rîmnicul la mijloc, Călnăul la vest și Buzăul la sud. Afară de aceste ape curgătoare, în partea de sud se mai găsesc și câteva lacuri cu ape minerale, cum e: Balta-Albă, Boldu și Balta-Amară. În privința administrativă j.-ul este împărțit în patru plăși: Marginea de jos—Orașul, Rîmnicul de sus—plaiul Rîmnicul, Marginea de sus, Gradiștea—Rîmnicul de jos, numărînd în total 85 comune rur. Capitala j.-lui e Rîmnicul-Sărat. În privința politică j.-ul R.-Sărat dă 3 senatori și 4 deputați; în ordinea ecleziastică face parte din eparchia Buzăului. Instrucțiunea se face în 1 gimnasiu, 5 școale primare urb. de băieți și fete, 1 școală primară rurală, 101 școale rur. mixte și 11 școale de cătun. În ordinea judiciară j.-ul numără 82 judecătoriai comunale, 3 judecătoriai de ocol și 1 tribunal, care depinde de curtea de apel din Galați. J.-ul R.-S. produce tot soala de cereale, fiind agricultura îndeletnicirea de căpetenie a locuitorilor; vilele ocupă o suprafață de 9052 ha. Dintre minerale se găsesc: pirită la Argintăria-Veche, la Malul-Negru, la Sări și pe albia rîului Călnăul; sarea gemă formează munți de sare: Dealul-Sării pe valea Rîmniculului, La-Sări pe valea Sărațelului și La-Sări în Munții Sării; lignită la Pliscul, în dealul Hîrjea, la Modreii, pe valea Călnăului; petrolul la Valea-Rea și la Scropuș. Afară de Balta-Albă, lac salin, se mai găsesc isvoare de apă sulfuroasă, din cari cele mai importante sînt: la Bisoca, Poiana-Mărului, Manastirea lui Bărsache, pe pârăul Turul, între munții Purcelul și Carimbul. Industria și comerciul sînt concentrate în capitala j.-lui. Căile de comunicațiune sînt: calea ferată și calea națională Buzeu-Pocșani, mai multe cai județene și comunale. (Cf. M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Rîmnicul și Noul Severin, episcopie. După pisană pusa pe anvonul catedralei, episcopia R. datează din timpul mitropolitului Eftimie al Severinului și al lui Mihail, întăul episcop de Rîmnice. Deoarece la 1380 găsim încă pe întăul mitropolit al Severinului, Autim, înființarea episcopiei R. cade mai în urmă și pare a fi existat sub mitropolia țerii între 1500—1507, împreună cu episcopia Buzăului. Circumscripția ei va fi fost cam aceeași ca a mitropoliei Severinului; din această cauză s'a și numit a Noului Severin. În timpul resboiului între Nemți și Turci, la 1735, catedrala a ars. Atunci a rezidit-o cel mai de frunte episcop al acestei eparchii, Clement. Tot dînsul a clădit paraclisul Sf. Grigore în 1745 și bolnița în 1748. Tocmai un secol în urmă, cu prilejul unui mare pojar din oraș, catedrala a ars din nou, astfel încît chiar reședința episcopală s'a mutat la Craiova. Biserica actuală este zidita de episcopul Calinic în 1856, și de atunci este iarăși scann. Clopotul mare este de abia din 1848. Pe lângă episcopie ființa o școală de candidați la preoție, înai tîrziu prefacuta în tipografie. Seria episcopilor și biografia lor nu este stabilită, deoarece încă nu s'a găsit nimeni, care să se folosească de arhiva episcopiei pentru a compila o operă așa de meri-

torie, ca cea făcută de episcopul Melchisedec pentru Roman și Huși. (Cf. Tocilescu, Raport asupra câtorva mănăstiri și biserici. București, 1886; Biliurescu, Man. și biser. din România. Bucur., 1890.)

Rîmnicul-Vâlcea, com. urb. în România, capitala j.-lui Vâlcea și reședința episcopiei Rîmnicul-Noul-Severin; stațiune de cale ferată; e situată sub poalele dealului Capela la confluența râurilor Rîmnicul și Oltul. Are 7317 loc. (1899), între cari 5704 Rom., 1409 supuși străini și 204 Ovrei. Biserici, pe lângă catedrala episcopiei zidită la 1856, mai sînt 7: Cuv. Paraschiva, începută din temelie de Ioan Petrașcu-Voevod la 1557 și terminată de fiul său Mihaiu Bravul, banul Craiovei în anul următor; Maica Domnului, fondată de Mircea cel Bătrîn la 1388; Toți Sfinții, zidită între anii 1762—64; Sf. Dumitru, Sf. George, Sf. Ioan Botezătorul și capela Cetățuia. În centrul orașului e mănăstirea (Bărația) Franciscanilor. Instrucțiunea publică numeră: 1 gimnasiu, 1 seminariu de gradul I pentru candidații de preoție, 2 școli primare urbane, una de băieți și alta de fete, 1 școală prim. rur. și 1 școală de meserii, întreținută de județ. O școală primară mixtă întreține și comunitatea catolică. Industria numeră: 2 fabrici de cherestea, 1 fabrică de frînghii, 1 fabrică de pielărie și 1 moară. Bălcieri anuale se fac la Sf. Petru și la Vineria mare, iar tîrg săptămînal în fiecare Marți. Orașul are 2 piețe și 1 grădină publică, numită Zavoitul. Se mai găsesc câteva isvoare de apă sulfuroasă, 1 stabiliment de băi și 1 spital județean. (Cf. M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Rin, (lat. *Rhenus*, germ. *Rhein*), riul principal al Germaniei și o însemnată arteră a ei; isvoresce în Elveția, cantonul Grison, din 2 resp. 3 isvoare: R. anterior, R. de Medels și R. posterior, toate se împreună la Reichenau, la Rheineck se varsă în lacul de Constanța, la Stein iese din lac, curge spre vest pînă la Basel, la Schaffhausen formează renumitul cataract (24 m. înalt, 170 m. lat), curge apoi spre nord pe la Mannheim, Worms, Mainz pîna la Bingen (pîna aci R. superior), apoi spre nord-vest pînă la Bonn (R. de mijloc), de aci încolo iese la șes curgînd spre nord pînă la Emmerich, apoi spre vest și se varsă în Marea Nordului (R. inferior) formînd o deltă cu 5 brațe. Lungimea 1225 km., basinelul 196,303 km². Afluenți pe dreapta: Neckar, Maina, Lahn, etc.; pe stînga: Thur, Aare, Ill, Mosel, Ahr, etc. Navigația e foarte dezvoltată pe R., cu deosebire dela Basel resp. Strassburg în jos. Mai multe societăți de navigație au vase pe R. Conform actului de navigație pe R. dela 17 Oct. 1868 vasele tuturor națiunilor pot intra pe Rin pînă la Basel.

Provincia renandă, (*Rheinprovinz*, *Rheinland*), prov. prus. lînga Rin, 26,992 km². cu 5.106,002 loc. (1895). Excelentă viticultură (Rin, Mosel, Ahr), industrie dezvoltată: mine de fier, plumb, zinc, mangan, cărbuni, lignit, etc.; fabrici de hîrtie, pielării, chimicalii, sticlă, obiecte de fier, oțel, alamă, țesătorii de pînuri, bumbac și mătăasă, etc. Provincia e împărțită în 5 guvernamente. Capitala și reședința prezidiului suprem e Koblenz.

Rîncezi, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusa din 2 căt. cu 1760 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rindera Pall. sin. *Mattia* Schult., (botan.) gen de plante perene din fam. Boragineelor, trib. Borageae, înrudit cu *Cynoglossum* (v. ac.), de care diferă prin stamine exerte și mai ales nucule neglochidiate. Cuprinde vr'o 15 specii răspîndite din mediterana pînă în Asia centrală. Singura specie dela noi *M. umbellata* Schult., o frumoasă plantă arenarie, a căreia inflorescență are un port umbeliform, se cultivă ca și vr'o câteva specii înrudite ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Ringala sau *Maria*, sora regelui polon Vladislav, fû a doua soție a lui Alexandru-Vodă cel Bun domnului Moldovei (1411). Din ea se nascu fiul lui Alexandru, Stefan sau Ștețcu. În 1421, adecă preste 10 ani R. e lăsată de domn, care îi dă pentru susținere venitul a două orașe și o pensie în bani. Relațiunile moldo-polone nu se înăsprirea prin această desfacere.

Rînghiesci, com. rur. în Rom., j. Botoșani, compusa din 9 căt., cu 3407 loc., 3 biserici și 3 școle. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rîngkjöbing, comit. danez în Iütlanda, 4529 km², cu 98,623 loc. (1890). *Capitala* R., lîngă sinul cu același nume, are 2290 loc.

Rinichii, (anat.) formează aparatul (glanda) de filtrație pentru debarașarea organismului de dejecțiunile solubile ale combustiei țesutelor. Ei sînt situați lîngă coloana vertebrală susținuți de peritoneu, un țesut adipos dens și de un pachet vascular puternic și scurt numit *hil*. Un R. are 12 cm. lungime, 7 cm. lațime și 3 grosime; forma este cea a unei fasole. La extremitățile superioare se găsesc *capsulele supra-renale*. În substanța R.-lor distingem: 1) un înveliș, o capsulă fibroasă ușor detașabilă; 2) o substanță corticală cu coloanele lui Bertin; 3) o substanță mîdulară cu piramidele lui Malpighi; 4) bassineții cu ureterele.

În subst. mîdul sînt 10—12 piramide cu vîrfurile în basinet, vîrfurile se chiamă *papile*, fiecare papilă e ciuruită ca o rosetă de stropitoare, în care se deschide câte un *tub urinifer alui Bellini*. Subst. corticală gălbuie formînd *coloanele lui Bertin*, încungiura pe cea mîdulară. În ea se gasec *glomerulii lui Malpighi* cam 1/2 milion la un R. Dîu fiecare glomerul pornece câte un *tub flexuos* (contorți) *urinifer*, formează *ansa lui Herle*, devine iarăși flexuos, apoi rămîne drept ca să se termine în papila din subst. mîdulară, sa se verse în *bassinete*, iar acesta prin uretare conduc urina în *băgica urinară*. R. sînt foarte vascolari. În stare embrionară R. nasc din corpul lui Wolff. Importanța R.-lor este foarte însemnată, cel puțin un R. este indispensabil vieții. Suprimarea ambilor R. aduce moarte în câteva oare. Prin glomeruli trece o cantitate enormă de sînge și prin el se filtrează neîncetat *urina* (1-200—1500 gr. pe ȕi). *Urea* este materie azotată principală găsită în urină. Funcțiunile renale sînt foarte complexe. Permeabilitatea renală se poate pune în evidență injectînd în sînge albastru de Methylen, colorîndu-se urina deja după 1/2, oră în verde-albastrui. Toxinele bacteriene și ale organelor se filtrează prin urina. Impermeabilitatea R.-lor o găsim în nefritele interstițiale, nefritele parenchimatovare, presintă R. în parte permeabili.

Despre boalele de R. v. art. Nephrita, Lithiasis renală, Hydronephrosis, Tuberculoasă, Neoplasme, Syphilis, Nephrectomie. [Dr. Tălășescu.]

Rinocerul, (*Rhinoceros*), mamifer din ord. Perissodactylelor, fam. Nasicornia, cu două specii: *R. indic* (Rh. indicus), are un corn pe nas, de 60—65 cm., pielea groasă, culoarea brună-cenușie. Lung. corpului 3-15 m., a coții 60 cm., greutatea 2000 kg. Trăiește în India și China sudică, prin locuri mlăștinoase. Se hrănește cu rădăcini, ierburi, frunze. Pe dușman îl atacă numai când a fost întăritat. Pielea lui cea groasă se folosește la facerea de bastoane și scuturi. *R. african* (Rh. africanus), are două coarne pe nas, cel dinainte de vr'0 60 cm., mai lung de cât cel dinapoi. Lung. corpului 3-4 m. Trăiește în Africa centrală.

Rio, (Rjoo), monetă de aur și măsură japoneză de greutate.

Rio-Bermejo, (*Vermejo*), rîu în America de sud, afluent pe dreapta al rîului Paraguay, 1224 km. lung.

Rio de Janeiro, capitala Braziliei și primul ei oraș comercial, oraș bine întărit, situat lângă frumosul golf cu același nume, 522,651 loc. (1895); arhiepiscop, catedrală și încă 50 biserici; școala de medicină și politehnic, academia artelor frumoase, de medicină, conservatoriu de muzică, muzeu național, bibliotecă națională, observatoriu astronomic, grădina botanică; 10 teatre, apudat grandios; industrie de fier, mașini, bumbac, etc. R. mijlocesce cam jumătate din exportul și importul Braziliei. Se exportează cafea, zahăr, tutun, piei; se importează produse industriale. Statul R. (afară de oraș și împrejurime) 68,982 km². cu 876,884 loc. (1890).

Rio Grande, 1) rîu în Africa nord-vestică, se varsă în Atlantic sub numele Rio de Bolola în fața insulelor Bissagos; 750 km. lung. 2) (Sao Pedro do R. do Sul), oraș în statul brazilian Rio Grande do Sul (America sud.), 20,000 loc.

Rio Grande del Norte, rîu în America nordică, isvorește în munții Stăncoși, formează granița între Texas și Mexico, se varsă în Golful Mexicului; 2800 km. lung.

Rio Grande del Norte, stat în nord-vestul Braziliei, 57,485 km², 168,273 loc. (1890). Capitala Natal.

Rio Grande do Sul, stat în sudul Braziliei, 236,553 km², 897,455 loc. (1890). Export de piei și carne de vita. Capitala Porto Allegre.

Riolite, roce eruptive moderne efusive ce corespund cu totul porfirelor.

Rio Negro, afluent pe stînga al fluviului Amazonas (America de sud), 2151 km. lung; prin Cassiquiare e legat cu Orinoco.

Riotact, lege de sub George I al Angliei, în virtutea căreia anumiți funcționari erau îndotorați să cetească o proclamațiune, când 12 sau mai multe persoane țineau o adunare nepermisă, făcînd gălăgie. Cel ce vrea să oprească cetirea sau mai participă după trecerea unui timp de o oră la o astfel de adunare, e pedepsit cu temniță. Până la 1837 se putea pronunța și sentința de moarte față de o astfel de nesupunere.

Ripida, (*grec.*) Requisit bisericesc cu care, la actul consacrarii liturgice, diaconul stînd lângă masa altarului apără sf. daruri. Apărarea aceasta prin mișcarea R. simbolizează prezența îngerului.

Ripidolit, mineral, varietate de clorită, rar în lamele hexagonale, de obicei în mici solzi în sisturi cristaline.

Ripieno, (*ital.*) se dice în muzică despre vocile sau instrumentele, care într'un ansamblu nu fac decît a dubla partidele altor voci sau instrumente obligate, sau au partidele lor, dar de un interes cu totul secundar servind mai mult pentru a întări sonoritatea.

Ripile, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusă din 7 cat. cu 2774 loc., 6 biserici și 1 școală. E străbătută de calea ferată Adjud-Tîrgul-Ocna.

Ripresa, (*ital.*) în muzică, reluare, repetare a unei părți deja executate.

Rips, stofă de mătăasă, formînd crețe fine în relief; R. se imitează și în stofe de lână.

Ripuarî, (*lat.*) locuitori dela țermuri. R. se numiau Francii estici (rhenani).

Riria, (*Cornelia Gratovschi*, n. *Bibiri*), originară din o familie română din Basarabia, născută acolo în 1867 și trăitoare în Iași, și-a făcut studiile în pensionate din Iași, luînd bacalaureatul, completându-și cunoștințele prin studii proprii. Scrie de mult, din copilărie chiar, până la 1893, când din oare care împrejurări a întrerupt scrierile ei până la 1901, când reîncepîndu-le a apărut pentru prima oară în publicitate, imbinînd pe toată lumea prin neasemănata ei poemă dialogată »Ultima rază din viața lui Eminescu«. Apoi a inserat în revista »Archiva« din Iași un șir de poeme: »Inspirarea și poetul sărac«, »La mormînt«, »Stavilă și avînt«, »Vedenii I și II«, »Dochia«, »La stele«, »Vrăjitoarea«, toate de o neîntrecută frumusețe. Acuin de curînd a publicat o tragedie în 5 acte »Elvira«, de o putere dramatică extraordinară, care are meritul de a reda un colț din viața națională și totodată îndrumează în versul dramatic o formă nouă și absolut originală. Inșușirile literare ale Ririei sînt: o bogăție foarte mare de idei mărețe și adânci, așa că poemele și drama ei par a fi un lanț neîntrerupt de precepte, fiecare stătător pentru sine, pe a căror înșirare se țese acțiunea povestită sau reprodușă. Graiul este plin de imagini nouă și neașteptate și limba de o curățenie și de o frumusețe fără seamăn. Trăind la țară timp de vr'0 zece ani din viața ei mai coapta, și-a însușit graiul poporului într'un chip desăvîrșit. E una din cele mai mari măiestre ale poeziei române. Nici un literat nu s'a înălțat așa deodată și pe neașteptate la o înălțime așa de mare dela prima apariție în publicitate. Caracterul poezilor sale, deși cam pesimist, este temperat prin marea înălțare a cugetării și prin sănătoasele maxime de conducere în viață. (Cf. Xenopol, »Un nou poet de frunte« în »Archiva« nr. 7—8, 1902.) [A. D. Xenopol.]

Rîs, expirațiune puternică, sacadată, împreunată cu un sunet mai mult sau mai puțin pronunțat, după care urmează o inspirațiune adîncă și scurtă; deodată cu aceasta se contrage și musculatura mimică a obrazului, lărgind gura și ridicînd unghiurile acesteia. R. se produce prin reflex și e provocat de stimuli psihici sau corporali (gădilire). R. natural în parte e supus voinței.

Rîs convulsiv, rîs puternic, nemotivat, ce nu poate fi stăpînit de voință. Se observă mai ales la isterici.

Rîs sardonîc, rîsul batjocoritor sau năcăjit al unui om mînios sau desperat. Numirea sa derivă

dela planta *Sardonina herba*, despre care cei vechi susțineau, că poate provoca acest ris.

Ris, (*Felis lynx*), mamifer din ord. Carnivoarelor, la partea de sus a urechilor are ciucuri de păr negru. Acoperit cu păr roșu-cenușiu cu pete albe și brune, pe burtă alb. Fața cu păr roșu. Coada la vîrf neagră. Lungimea corpului 1—1.3 m., a coții 15—20 cm. Trăiește în Carpați, Alpi, Rusia nordică, Scandinavia și Siberia.

R. I. S. A. prescurtare pentru »Romani Imperiiu semper auctor« (pururea măritor al imperiului roman), titlu dat împăraților germani din imperiul vechiu.

Risalit, (*lat.*) în arhitectură partea avansată a unei fațade, care parcurge clădirea în direcțiune verticală.

Risc, îndrăzneala și pericolul împreună cu aceasta; a pune ceva în joc. În afaceri de asigurare obiectul expus la un pericol.

Rișca, mănăstire de călugări în j. Suceava, com. Bogdănesci, așezată pe malul drept al pârâului cu același nume, sub poalele munților, într'o poziție foarte frumoasă. S'a zidit în secl. XVI de Macarie, episcopul de Roman. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rișcov, v. *Agaricus* (deliciosus).

Rișcovița, com. rur. în Trans., cott. Hunedoarei, cu 1155 loc. rom.

Risic, v. *Risc*.

Risipa, întrebuintarea averii materiale fără rânduiala și înfruntând prescripțiile minții sănătoase și ale moralității, precum și cheltuirea făcută pentru lucruri de prisos, netrebnice sau chiar rele. R. poate să se nască din sumeție, din iubire de plăceri, din rivalitate și ambițiune, ori preste tot dintr'un gând ușor. [Pl.]

Risipiți, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 3482 loc., 1 biserică și 1 școală. (Dicț. geogr. 1896).

Risotto, mâncare italiană, preparată din urez și brânză de Parmezan.

Ristič, *Iovan*, om de stat sârb, n. 1831 în Craguievaț. 1868 ministru al afacerilor externe și membru al regenței, ce s'a instituit pentru principale Milan; în anii 1872—73, 1876—80 și 1887—88 prim-ministru; 1889—93 membru al regenței instituite pentru regele Alexandru, căreia i-a pus regele capăt în 14—15 Apr. 1893. 1893—96 a trait în străinătate. R. a fost șeful partidului radical din Serbia. † 4 Sept. 1899. A scris în nemțese: *Kurze Charakteristik des geistigen und sittlichen Zustandes von Serbien*, 1850; *Die neuere Litteratur der Serben*, 1852; în sârbesce: *Spoljni odnošaji Srbje*, 1887.

Ristori, *Adelaida*, tragediă ital., n. 1818 în Cividale, maritata 1847 după marchisul G. del Grillo; dela 1850 a debutat pe scenele mai mari ale Europei, Americii și Australiei. S'a distins mai ales în roluri tragice. Scr.: *Ricordi e studi artistici*.

Ristorno, v. *Storno*.

Ristretto, (*ital.*) extras, cuprins principal, prețul ultim.

Risvegliato, (*ital.*) deștept, vesel; în musică se întrebuintează ca termen de expresiune.

Rit, totalitatea ceremoniilor religioase (v. ac.) prescise la săvîrșirea cureții funcțiunii a cultului divin. Se dice R., fiindcă arată cum să se administreze sau săvîrșească o funcțiune corect (rite). Rit se dice și explicarea acțiunilor sacre și a ceremoniilor prescise la serviciul divin.

Rit, câmpie verde sau pajiste (în Transilvania). **Rit**, numire ce se dă în popor la partea lațită a nasului porcului.

Ritardando, (*ital.*) întărziind; se întrebuintează în musica în acelaș sens cu *ralentando*, rarind mișcarea.

Rite, v. *Rit*.

Ritenuto, (*ital.*) reținut, în musică, indicând o mișcare mai moderată, mai reținută.

Ritm, în poetică, variația tonului în versurile unei poezii. Se produce după cum se succed silabele intonate cu cele neintonate. Versurile astfel întocmite se numesc ritmice.

Ritornela, (*ital.*) strofa compusă din trei versuri, de obicei de câte cinci tacte iambice. Versul 1 rimează cu al 3-lea, al 2-lea se gasește și fără rimă. Versul 1 uneori e înjumătățit, când de comun exprimă un nume de floare. Procedură originară versificației italiene. R. pare ca la început era o formă poetică de origină provansală. În musica de pe la începutul secl. XVII s'a dat aceasta numire unor frase instrumentale, ce se execută între diferitele strofe ale unei compozițiuni vocale, pentru a-i întări oarecum expresiunea și a da cântărețului timpul de a se repausa, la început ca întroducere, preparând tonul și chiar la sfîrșit, ca încheiere. R. e usitata atât în simple romanțe, cât și în arii de opera, unde câte odată se da numele de R. și unor frase corale urmînd alternativ unui solo vocal.

Ritschl, *Fried.*, filolog germ., n. 6 Apr. 1806, † 9 Nov. 1879, profesor la univ. din Breslau și Bonn, pe urmă Lipsca. Lucrarea principală e prelucrarea critică a lui Plautus (3 vol., Bonn și Elberf., 1848—54). Un merit și-a câștigat R. prin tractarea și folosirea metodică a inscripțiunilor pentru istoria limbii latine.

Ritual, colecțiunea presciselor referitoare la cultul divin (v. *Tipicon*); carte, care tractează despre rit și explicănd însemnarea acțiunilor și a ceremoniilor religioase. Explicarea ceremoniilor din biserica grec. se cuprinde pe larg în *Euchologion Graecorum* publicate de Iacob Goor (Paris, 1645) (Cf. și Boros, *Ritual*. Lugos, 1881) în bis. latină se cuprind R. în »*Rituale romanum*«.

Ritualisti, cei ce cunosc ritul și se ocupa cu ritul și urgitează observarea lui; în biserica anglicana o direcțiune, care ține la ceremonia bis.

Rîu, curs de apă care se varsă în un fluviu (v. ac.) ori într'un alt R. v. și art. *Bifurcarea R.-lor*.

Rîul-Alb, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița cu 1098 loc., 1 biserică și 1 școală. Femeile de aici pregatesc tot felul de costume naționale. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rîul de moară, (magh. *Malomviz*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoarei, 1028 loc. rom.

Rîul Doamnei, v. *Doamna*.

Rîul-Vadului, 1) *R.-V.*, riu în Rom., j. Vâlcea, afluent al Oltului; izvorește din muntele Vîrful mare, curge dela vest spre est priur't'o vale îngusta și se varsă în Olt pe țermul drept, aproape de vama cu acelaș nume. Acest rîu formează frontiera în această parte a țerii, la versarea sa în Olt. Lungimea lui e de 40 km. 2) *R.-V.*, vamă în j. Vâlcea, com. Căineni, cu un frumos edificiu și birou telegrafo-postal. Pe aici trece calea națională și calea ferată în Ardeal. 3) *R.-V.*, trecătoare în Transilvania, v. Turnul roșu. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Riuna, comună rurală cu cătunul *Rabucul*, atenență la parochia Vijenca, moșie boierească în căpit. și j. Vijnița în Bucovina; are 515 loc. (431 ort.-or., 13 rom.-cat., 71 mos.).

Riurean, *Ioan, M.*, pedagog rom., n. 1832. A fost inginer, apoi profesor și primul director de internat la liceul Mateiu Basarab din București, după ce mai întâiu conduse câțiva ani primul institut particular românesc de băieți din țeara, fundat de fratele său *Iorgu R.*, împreună cu Maxim și Crețescu. La 1867 încep publicarea »Bibliotecii tinerimei de ambele sexe», conținând mai multe scrieri instructive și moralisătoare, pe cari le-a completat mai târziu, fiind numit inspector școlar. La 1887 s'a retras din funcțiunile publice, trăind în cercul familiei sale.

»**Riureana**«, institut de credit și de economii, societate pe acțiuni în Capolnoc-Mănăstur (Trans.), înființată la 1898 cu un capital social de 100,000 cor. împărțit în 1000 acțiuni à 100 cor. Imprumuturi pe oblig. (1900) 147,200 cor., depozite spre fructificare 41,000 cor., revirement 365,900 cor., profit 10,500 cor., dividend 8%.

Riuren, localitate în Rom., j. Vâlcea, la 6 km. spre sud de Rîmnic, cunoscută prin însemnatul bălciu, ce se ține aici în fiecare an la Sf. Maria mica.

Riva, oraș în Tirolul sudic. portul principal al lacului Garda; 5052 loc. (1890); se cultivă vermi de mătasă.

Rival, om care aspiră în acelaș timp cu altul să ajungă la unul și acelaș lucru. Sin. concurrent.

Rivalitate se numește starea în care se afla și care caracterizează pe rivali; dispoziția sufletească de care sînt cuprinși întrucât sînt rivali. [Pl.]

Riviera, ținutul litoral din jurul golfului de Genua, dela Nizza până la Spezia; orașul Genua îl divide în două: *R. di Ponente*, spre vest, și *R. di Levante* spre est. Mult cercetate locuri de cura climaterică.

Rivna, stăruința înfocată pentru săvîrșirea vr'unui lucru sau pentru împlinirea chemării; apoi aspirațiunea nedomolită spre a ajunge pe ori și ce cale la obiectul dorințelor. [Pl.]

Rivoli, 1) *R.*, sat în prov. ital. Verona, lângă Adige. Aci a bătut Bonaparte pe Austriaci la 14 și 15 Ian. 1797. Massena primî titlul unui duce de *R.* 2) *R.*, oraș în prov. italiană Turin, 5314 loc.; castel regal.

Rizo —, v. *Rhizo* —.

Rizzio, (*Riccio*), om de încredere al reginei Maria Stuart, Piemontez, venit ca secretar de legăție al Savoiei, trecut apoi ca secretar în serviciul Mariei Stuart. A avut parte la încheierea căsătoriei reginei cu Dornley. Acesta vîdî în *R.* cauza răcirii Mariei față de sine, și îl ucise în prezența reginei (9 Martie 1506).

Rjasan, guvernăm. în Rusia mare. 42,099 km²., cu 1.827,539 loc. (1897). Sol roditor, bogat în cărbuni de piatră. *Capitala R.*, 44,552 loc.; archiepiscop, feștorii de bumbac; comerțiu viu cu vite, bucate și lemne.

Ro —, v. și *Rho* —.

Roanoke, oraș industrial în statul Virginia (America nord.), lângă riul R., 16,159 loc. (1890).

Roastbeef, (engl., pron. rosbiif), carne de vită friptă repede, rămânend la mijloc sângeroasă.

Rob, v. Sclav.

Roba, haină lungă purtată de magistrați și de

preoți; de asemenea se înțelege sub numele de *R. rochia damelor*.

Robber, v. Whist.

Robert, 1) *R. Viteazul*, tulpina, din care se trag Robertinii, numiți mai târziu Capetieni (v. ac.), a fost fiul unui Saxon emigrat în Franția de nord, numit de Carol Călvul marchis de Anjou. A avut doi fi: Robert și Odo. 2) *Robert*, rege al Franției, fiul lui Odo, învingător al Normanților în 921, dar ucis în lupta contra lui Carol cel Simplu în 923. 3) *Robert*, rege al Franției, numit *Înțeleptul* sau *Piosul*, fiul lui Hugo Capet. A domnit dela 996—1031. 4) *Robert de Anjou*, regele Neapolului (1309—1343), inamic norocos al puterii germane în Italia. 5) *Robert de Normandia*, duce cunoscut sub numele de *R. diavolul*, tatăl lui Wilhelm Cuceritorul. El a întreprins un vestit pelerinagiu la Ierusalim și a murit la întoarcere 1035 în Nicea. 6) *Robert*, fiul cel mai mare al lui Wilhelm Cuceritorul, duce în Normandia, luă parte la prima expediție cruciată cu distincțiune (Dorylaeum, Antiochia, Ierusalim) și întorcându-se în Europa începî cu fratele său Henric lupta pentru Anglia, dar fu învins și prins (1106). † 1134. 7) *Robert, Bruce*, rege al Scoției, fiul lui Bruce, resturnă domnia engleză și se urcă pe tron 1306. Învinse pe Eduard II la Bannokburn 1314, și constrînse pe Englezi să-l recunoască. † 1329. Cel dintăiu care a chieunat pe comune în adunarea statelor. *R. Guiscard*, v. Guiscard.

Robert, nume de regi scoțieni: 1) *R. I* (1306 până 1329). 2) *R. II* (1371—96), primul rege scoțian din casa Stuart. 3) *R. III* (1396—1406).

Robert Fleury, *Joseph Nicolas*, pictor istoric franc., n. 8 Aug. 1797 în Köln. † 5 Maiu 1890 în Paris. În picturile lui se arată o concepție vie dramatică, simț puternic pentru colori și caracteristică precisa. Opuri mai însemnate: Tasso în mănăstirea San Onofrio (1827), Carol V în San Juste, Condamnarea Janei Shore în Londra.

Roberts, *Frederik Sleigh*, general englez, n. 30 Sept. 1832 în Irlanda, a luat parte la mai multe resboaie (1867—68 în Abissinia), mai târziu în India ca comandant suprem. În 1881 fî numit comandant și comisar guvernial în Africa sudică (Natal-Transvaal). În resboiul din uruă neputend suprima resboiul de independența al Burilor, fî înlocuit în comandă cu lordul Kitchener, care fu chieunat aici din Sudan, unde a sdrobot armata Mahdiștilor.

Robescu, *C. F.*, om politic rom., membru coresp. al Acad. rom., n. 1839. Și-a facut studiile superioare la Paris și întors în țeară fî uunit profesor la liceul »Mateiu Basarab», unde funcționă până la 1896. A fost deputat în toate camerele liberale, director general al poștelor în 1880 și primar al capitalei 1895—99 și dela 1902.

Robespierre, 1) *R. Maximilian Marie Isidor*, unul din cei mai însemnați oameni ai revoluției franceze, n. 6 Maiu 1758. Advocat în Arras, ales în adunarea constituantă, cu idei extreme. Cerea libertatea presei, votul universal, desființarea sclăviei în coloni, a pedepsei cu moarte, desființarea privilegiilor clerului, și era luat în ris. Incet însă îndrăzneala și numele de incorruptibil îi atraseră stîma generală. 1790 president al clubului Jacobinilor, și propunerea lui de a nu se alege nici un constituțional în adu-

narea legislativă, fû primită. Locuia la un tîmplar și se logodise cu Leonora fata lui. Ales în convențiune ajunse unul din capii Muntenilor. A decis execuțiunea regelui, condamnarea Girondinilor, și prin comitetul mîntuirii publice ajunse un adevărat dictator. Ca să realizeze renascerea Franței și domnia virtuții nu se intimida a ucide pe inimici, apoi pe amici, Hébert, Danton, Cordelierii. Voind a exercita demnitatea unui mare preot declară existența ființei supreme și celebră o serbătoare vestită. Contra lui se ridică însă o parte din adunare în frunte cu Tallien și R. împreună cu mai mulți fû executat 28 Iulie 1794.

2) *R., Augustin Bon Joseph*, frate mai mic al lui Maximilian, ucis împreună cu el.

Robia, v. Inchisoare.

R. babilonică și R. assiriandă, v. la art. Ovrei.

Robigalla, la Romani serbătoare, ținută în 25 Apr. întru venerarea zeului Robigus sau a dînei Robigo, care aproape de Roma a avut o dumbravă sfîntă. Rugăciunea se facea în contra ruginii (lat. rubigo) sau tăciunelui, ca să nu strice, roșească bucatele, anume grînele de pe câmp.

[Atm.]

Robilant, *Carlo Felice Nicolis, Conte*, diplomat ital., n. 1826 în Torino, 1849 pierduse la Novara mîna stîngă, 1867 director al academiiei de resbel, 1876 ambasador la Viena, 1885—7 ministru de externe. Binemeritat pentru alianța cu Germania și Austria. † 1888 ca ambasador la Londra.

Robinet, țevă pentru scurgerea unui lichid sau gaz, care se poate închide sau deschide după trebuință.

Robinia L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Leguminoselor, trib. Galegeae cu foi imparipenate, racemi axilari și flori albe sau roșee. Cuprinde vr'o 6 specii preponderant boreal-americanе introduse aproape toate ca plante decorative rustice. Dintre aceste *R. pseudacacia* L. »salcâmul« este de mare importanță silvica, el este un arbore nepretențios mulțămindu-se cu terenuri mai sterile la un climat continental (în patria sa arborele ce pătrunde mai adînc în preri), de aceea el se aplică adesea la fixarea dunelor. Crescerea lui rapidă, o viguroasă propagare vegetativă prin lastari îl recomandă ca cea mai proprie esență spre împădurirea baraganelor, căci chiar la evoluție scurtă procură curînd acolo unde lipsese pădurile un combustibil lemnos, iar la evoluție mai lungă un lemn de calitate extraordinară, unul din cele mai excelente la construcții sub pămînt (de aceea lemnul lui e cel mai preferat în minele nordamericane). Resultatele favorabile de până acum obținute în Ungaria și România ar trebui să atraga atențiunea generală și să îndemne la o cultură rațională intensivă și extensivă a acestei esențe de calitate atât de remarcabile. [A. Pr.]

Robinson, v. Defoe.

Robinson, Edward, savant, n. 1794, dela 1837 prof. de teol. în New-York. † 1863. Cunoscut mai ales prin două călătorii în Palestina. Soție-sa *Teresa Albertina Luisa R.* (pseud. Taloj), n. 1797, romancieră, binemeritată pentru literatura slavă. † 1870. Scr.: Cîntece popor. ale Sêrbilor (ed. 2. 1850).

Roboala, schit în Rom., j. Argeș în satul cu același nume, însemnat prin una din cele mai mari și mai interesante colecții de cărți vechi

și manuscrite românești ce se găsește acolo. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Roboam, rege al Iudeei, fiul și următorul lui Solomon. Sub R. s'a făcut rupțura definitivă între semințiile jidovesci, alegîndu-și cele nemulțămite alt rege. v. Ovrei.

Roborantia, (med.) medicamente, cari întăresc și hranesc organismul slăbit. Astfel de remedii sînt preparatele de fier, arsenul și altele, precum și toate alimentele de valoare.

Robota, recte *ciacđ* (v. ac.), se numiau dîile de lucru, ce aveau să le facă foștii iobagi domnilor (nobilimei), anume cei ce aveau vite, 52 de dîle cu trăsura, iar ceilalți 104 dîle de lucru cu mîna. Un jeler cu casa avea să lucre cu mîna 18 dîle, cei fără casă 12 dîle. În Moldova R. se numia *boieresc*. (v. și Iobagiu.) [I. S. Ș.]

Roburit, explosiv format din Dinitrochlorbenzol, nitrită de amoniu și din sulf; puțin sensibil la lovitură; mai puțin energic decît Dinamita (v. ac.).

Robust, (lat.) tare, puternic, ferm.

Roca, Cabo da, punctul cel mai vestic al Portugaliei, totodată și al continentului Europei.

Roca, (petrogr.) ori ce masă minerală care contribuie în mod simțitor la formațiunea cojii globului. Din punct de vedere al compozițiunii R. se împart în *simple* sau *omogene*, formate dintr-o singură substanță minerală, și *compușe* sau *heterogene*, formate din mai multe feluri de substanțe minerale.

Din punct de vedere al originii se deosebesc: 1) *R. sedimentare*, numite și *stratificate* sau *neptunice*, cari s'au depus în fundul unui lichid în care se aflau dizolvate sau în suspensiune; 2) *R. eruptive* (sau *cristaline*, *plutonice* sau *ignoase*), cari au eșit din interiorul pămîntului în stare de fusiune, au cristalisat prin răcire și nu cuprind nici odată resturi organice; și în fine 3) *R. metamorfice*, a căror origine a fost sedimentară, dar cari (prin căldura, presiune, umiditate, etc.) s'au metamorfosot, adică și-au schimbat structura, devenind cristaline, însă fără a-și pierde dispozițiunea lor stratificată.

Roce acide, se numesc R. eruptive bogate în silicie, al carei exces cristalisează ca quartz. Aciditatea minimă admisă e de 60% silicie. R. a. sînt granite, porfir, etc.

Roce basice, R. eruptive, cari sînt sărace în silicie și cari nu conțin silicie liberă (quartz) decît accidental. De obicei se admite ea aciditate maximă 50—55% silicie (basalt, gabro, etc.).

Roca cornoasă, R. silicioasă în nodule și lentile, mai rar în straturi. Coloarea lor e închisă, structura fin cristalină sau amorfă; conțin adeseori resturi organice.

Roce silicioase, de obicei R. sedimentare formate exclusiv de silicie, care în parte poate să fie amorfă, s. e. quartzite, gresii silicioase, depozite de silicie din izvoare, etc.

Rocada, v. Roche.

Rocambole, (*franc.*) un fel de aiu, consumat cu plăcere de poporațiunea Italiei, Spaniei și Franței de sud. Sin. *Allium scorodoprasum* (v. ac.).

Roccella D. C., (botan.) gen de Licheni cu thal fructiculos și apotecii rotunde ori alungite. În thalul lor sînt substanțe cromogene (aciți erythrici, orcelici, roccellici), cari la căldură și

cu alcali dau *orcind*; aceasta la aer și cu amoniac dă *orceind* albastră, *orseille* sau *turnesol* albastră (*lacmus* pe nenitesc). El se extrage din *R. tinctoria* Ach., ce crește pe coastele și stâncile din Azore, Canare, din *R. fuciformis* Ach. de pe coastele Europei vestice. [S. Șt. R.]

Rochdale, oraș în Anglia (Lancaster), 16 km. la nord dela Manchester, pe râul Roch, afluent al râului Irwel; oraș așezat pe canalul R., la 1891 cu 70,000 loc. Este centrul comerțului cu flanele. În oraș și împrejur se găsec peste 150 fabrici, cari dau de lucru unui număr de aproape 20,000 muncitori. Canalul, căruia acest oraș îi dă numele, favorizează comerțul său și contribuie mult la prosperitatea în care se găsec. Aoi la R. s'a fundat prima asociațiune uvrieră (*cooperative society*), care a servit ca model celor mai multe dintre instituțiunile de acelaș fel din Anglia și care începându-și activitatea cu un capital de o modicitate extremă, ajunse în curând la o mare bogăție, numai prin stăruința inflexibilă a membrilor acestei asociațiuni, cunoscuți încă sub numele de echitabili pioneri dela R.

Roches, (dela persic. ruch, franc. roc), bastionul la șac; de aci: *rocada*, adecă a muta regele și bastionul deodată astfel, ca bastionul să vină lângă rege, iar regele lângă bastion în partea de unde s'a fost mutat bastionul (turnul).

Rochefort, oraș fortificat, capitală de arondisment în departam. franc. Charente infer., lângă Charente, aproape de Atlantic, 33,364 loc. (1896); port militar și comercial; stațiune de flotilă, cu magazine mari, șantiere, fabrici pentru utensilii nautice, mare spital de marină; școala navală; comerțiu maritim. Aci s'a imbarcat Napoleon I pe Bellerophon pentru St. Helena.

Rochefort-Lucay, (pron. Roșor Lüsă), *Victor Henri*, marchis, jurnalist și om politic franc., n. 29 iul. 1832 în Paris. La început colaborator la »Charivari», apoi în redacția lui »Figaro», de unde a fost dimis în urma unui ordin ministerial, a întemeiat 1868 foaia săptămânală »La Lanterne», în care ataca și persida fără mila guvern, ministri, camere și imperiu. Pedepsele dictate l-au îndemnat să fugă la Belgia, de unde se reîntoarce 1869, fiind ales deputat. Foaia lui cea nouă, »Marseillaise», continuând cu atacurile, e condamnat la temnița, din care îl scapă căderea lui Napoleon (1870). El ajunge ministru fără portofoliu, apoi membru în comitetul de salut public al comunei din Paris. După nimicirea acesteia a fost prins, condamnat la deportațiune, dar scapă și e mai târziu amnistiat. S'a întovărășit și cu Boulanger (1887—89), a fost condamnat, dar a fugit din nou. Amnistiat de Faure s'a reintors la Paris (1895), unde își continuă meseria de jurnalist tenut. A scris mai multe romane, apoi »Retour de la Nouvelle Calédonie», »Farces amères», »Fantasia», etc.

Rochelle, La, fortăreață și capitala departam. franc. Charente infer., lângă Atlantic, 25,181 loc. (1896); academie de științe; renumit arsenal; port sigur; elegante băi de mare. Locul natal al lui Réaumur. În secl. XVI și XVII însemnat centru al Hugheuoșilor.

Rochester, 1) R., oraș în cott. engl. Kent, 26,290 loc. (1891); castel vechiu; port. 2) R., oraș cu port în statul nordamerican New-York,

133,896 loc. (1890); universitate, fabrici de vestiminte, faină, mășini; comerțiu, navigație.

Rochetum, (lat. n.; ital. rocchetto; franc. rochet din germ. Rock), veșmânt făcut din pânză fină, cu dantele, purtat de episcopi și stareți în bis. cat. când servesc.

Rochia, v. Fusta.

Rochow, *Friedrich Eberhard*, de, pedagog filantropist german (1734—1805), înființă o școală normală de model pe proprietățile sale din Reckahn și promovă foarte mult instrucția populațiunii rurale.

Rochus, *sfânt* cat., n. 1295 la Montpellier, s'a distins prin îngrijirea bolnavilor de ciumă. † 1327. Ziua comem. 16 August.

Rociu, împletitură în ochiuri, de ațe tari, folosită la prinderea pescilor și a animalelor selvabate. În desemn e R. un sistem de linii, cari se încrucișează în diferite moduri. R. trigonometric, totalitatea punctelor hotărâte după lungime și lățime geografică prin triangularea unei părți din suprafața pământului.

Rocky Mountains, (*Munții Stâncoși*), mare sistem de munți în partea vestică a Americii de nord, compus din șiruri paralele, cari se întind până pe la cercul polar în lungime de ca. 5500 km., având piscuri înalte până la 4800 m. Coastele vestice sunt mai puțin precipitate ca cele estice. Se împarte în 4 părți principale: 1) Cordilleriile din New-Mexico; 2) munții Colorado sau Park (cu Pike's Peak 4322 m., Blanca Peak 4409 m.); 3) grupa din Wyoming-Montana (cu Fremont's Peak 4203 m. spre nord de aci parcul Yellowstone); 4) Munții stâncoși din America de nord engleză (cu Hooker 4785 m., Brown 4880 m.). R. formează o puternică barieră între estul și vestul Americii de nord, atât în privința comunicației, cât și a florei și faunei. Căile ferate Pacific îi strătaie prin mai multe locuri.

Rococo, *Stilul*, v. Stil.

Rocoina sau *Rocoină*, numiri populare ale plantelor: *Anagallis arvensis* L. (v. ac.), *Stellaria graminea* L. și *Stellaria media* Vahl. (v. ac.).

Rod —, v. și *Rhod* —.

Rod, *Rodirea*, producere de fructe (v. ac.); fructificație.

Rod, com. rur. în Trans., cott. Sibiului, cu 1227 loc. rom.

Rodenberg, *Iuliu*, poet germ., n. 1831, dela 1871 redactează în Berlin revista »Deutsche Rundschau» A publicat poesii și romane.

Roderich, ultimul rege visigot în Spania, urcat pe tron în 710 prin omorirea lui Witiza. Fiii acestuia și comitele Iulian cerură ajutor dela Arabi, contra cărora pierdă bătălia dela Jeres dela Frontera (19—25 Iulie 711) și în fugă se înecă în râul Guadalete. Dela el începe domnia Arabilor în Spania.

Roġetoarele, (*Rodentia* sau *Ghires*), formează un ordin mare din clasa mamiferelor. Au în amândouă fălcile câte 2 dinți incisivi, lungi, numai la partea dinainte cu șmalț (dinți roġetori), cari cresc continuu, numai fam. lepurilor mai are încă 2 dinți mici incisivi. Dinți canini n'au. Măselele sunt în număr dela 2—6. Intre incisivi și măsele e un loc gol. Degete au 5, cu ghiare. Țițele sunt sau numai pe burta sau pe burta și piept. R. sunt animale mici și se deosebesc prin forma corpului și a felului de trai. Nutreământul

lor e vegetal. Fug, sar, se cățără și unele înoată foarte bine. Multe își fac locuințe în pamânt, unde petrec preste iarnă în somn. Mai mult de a treia parte din toate mamiferele aparțin ord. R.-lor. Sânt răspândite pe întreg pământul; cele mai multe, mai mari și mai frumoase sânt în America de nord. Se înmulțesc foarte tare. Unele sânt folositoare, cele mai multe stricăcioase, multe admirabile prin maiestria locuinței lor. Specii mai însemnate: veverti, marmota, șuițul, șcarecii, șobolanii, lemnul, ciuriciul (hârciog, fîncul pământ.); iepurii, castorul, porcul ghimpos, porcul de mare, ș. a.

Rodich, Gabriel, general austr., n. 1813, 1866 la Custozza comandantul corpului 5 de armată; 1869 suprimă resoala în Bocche di Cattaro; 1870—81 lăcșitor în Dalmatja. † 1890 în Viena.

Rodine, daruri (de regulă de ale mîncării) aduse unei femei lăuze de neamuri și vecine.

Rodiu se numesce planta Punica Granatum L. (v. ac.); fructele comestibile ale acestui arbust se numesc: Rodii. (v. și Rhodiu.)

Rodna, Munții, o ramură (50 km.) a munților din nordul Ardealului, între comitatele Maramureș și Bistrița-Năsăud. De munții Ciblesului îi desparte dealul Săcelului, de ai Bărgăului pasul R.-ei. Virful cel mai înalt e Petrosul mare (2305 m.), apoi Ineu (2280 m.), Gargaleu (2160 m.), Virful repede (2977 m.), etc.

1) **Rodna-veche**, com. rur. în Trans., cott. Bistrița-Năsăud cu 4350 loc. (2945 Rom., 332 Germ., 1060 Magh., 298 Ovrei.) Aici își are sediul o pretură și o judecătoreie cercuală; erariul posedea mine de aur, argiu și plumb. De R. v. se ține stațiunea balneară *Valea vinului*, proprietate a societății carpatine maghiare din Cluj, cu apă minerală feruginoasă de 10° C, la o înălțime de 700 m. deasupra mării.

2) **Rodna nouă (Uj-Rodna)**, com. rur. în Trans., cott. Bistrița-Năsăud, cu 2139 loc., 1802 Rom., 154 Germ., 130 Magh.

3) **Rodna, district vicarial** gr.-cat. român, cu 31 parochii și 43,143 suflete (1898).

Rododafin, (bot.) oleandru. v. Nerium.

Rodomontada, lăudaroșie, cuvânt derivat din *Rodomonte*, un erou pagân în «Rolando furioso» al lui Ariosto.

Rodonita, un membru triclin în grupul mine-ralic al pyroxenului (v. ac.), care se află de regulă numai în masse mai mari de o structură granuloasă, de culoare trandafiriu sau roșie-sură, cu luciu de sticlă, densitate 5—5.5, greut. spec. 3.5—3.63. Din R. se fac vase și obiecte decorative. Se afla la Capnic în Trans., Katerinenburg în Ural, Pajsberg în Svedia, etc. Pe cale artificială se produce topind la un loc mangan-superoxid și acid silicic.

Rodope, v. Rhodope.

Rodos, v. Rhodos.

Rodosto, oraș la Marea Marmara, 18,600 loc., rezidența unui arhiepiscop grec.

Rodozahăr, dulceața de trandafiri.

Rodul pământului, (bot.) numele vulgar al plantei *Arum maculatum* (v. ac.).

Roemer, Olaus, astronom danez, n. 25 Febr. 1644 în Aarhus, † 19 Sept. 1710 în Copenhaga. R. e renumit pentru determinarea celerității de propagare a luminei. Indemn pentru determinarea celerității de propagare a luminei i-a dat

neregularitatea eclipselor observate la trabanții lui Jupiter.

Roescl, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusă din 2 căt. cu 1276 loc.

Rogate se numesce a cincia Duminecă după Paști în biserica latină, fiindcă evangelia se începe cu cuvântul »rogate« (Ioan 16, 23).

Rogațiune, rugare, cerere; rugăciune pentru cei morți. În Roma v. și proiect de lege.

Rogatoriu, cerere, îndeosebi cererea unui judecător ca să ia un altul, ca să facă la fața locului vr'un act de instrucțiune. (Comisiune rogatorie.)

Roger, 1) **R. I**, conte de Sicilia, n. 1031, a cucerit 1061 Messino și 1071 Palermo, a luat 1090 Malta dela Saraceni. Papa Urban II i-a dat dignitatea de Legatus natus. † 1101 în Mileto. 2) **R. II**, rege al Siciliei, fiul celui de mai înainte, n. 1097, încoronat rege al Siciliei 1130, iar 1139 primesce dela papa Inocențiu II Apulia, Calabria și Capua. † 1154. Cu fca sa *Constantia*, mări-tată după imp. Henric IV (1186) tronul Siciliei trece 1190 la Casa Hohenstaufen.

Rogerius, un călugăr altfel necunoscut, a remas celebru în istorie pentru descrierea năvalirii Tatarilor din 1241, al cărei martor ocular fusese. El cădușe chiar ca prizonier în mâna lor, dar scăpând străbatu ca fugar prin toată Transilvania și găsi adăpost pentru o lună la nisce refugiați de pe un munte lângă un sat Frata. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. Bucur., 1888, vol. I, pag. 337).

Rogier, Charles, om de stat belg., n. 1800, la 1830 membru al guvernului provisor și unul dintre fondatorii monarhiei belgiance; liberal. Intre 1832—57 mai de multe ori ministru, 1861—68 ministru-president. † 1885.

Rogojeni, com. rur. în Rom., j. Covurlui, situata pe malul Prutului; e compusă din 3 căt. cu 2299 loc., 3 biserici și 3 școale. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rogojestii, comună rurală cu cătunele *Gura Molniței* sau *Călineștii pe Molnița*, parohie, moșie boierească în căpit și j. Siret în Bucovina, are 1900 loc. (1817 ort.-or., 50 rom.-cat., 33 mos.), 1 școală primară.

Rogojina, țesătură ori împletitură făcută din papura ori din pipirig, care servă de coviltir, dar și de acoperit bucate și diferite obiecte. R.-le se fac în industria mică de casă, și confecționarea lor este foarte lațită la câmp și mai cu samă la Baltă. Ca urzeala se întrebunțează coaje de teiu netopit, iar ca băteală papură ori pipirig.

Rogoz, Rogoj sau *Răgoz*, numirile populare ale plantelor: *Carex hirta* L., *Carex riparia* Curt. și *Carex vulpina* L. (v. ac.), *Scirpus Holo-schoenus* L., *Scirpus lacustris* L. și *Scirpus maritimus* L. (v. ac.).

Rogoz, comună rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1134 loc. români.

Rohan, familie franc., de origine din Bretagne, în secl. XVI—XVII anteluptătorii Hughenoșilor. Linia *R. Guemenée*, cărei aparține și cardinalul R. (n. 1734, † 1802, v. art. Colier), lo-cuiesce acum în Austria. Linia *R. Soubise* s'a stins 1787.

Rohatca, bariera orașului.

Rohii, bube dulci. (v. Crusta).

Rohitsch-Sauerbrunn, loc de cură în Stiria, cu surse miș. vestite.

Rohlfis, Gerhard, explorator german, n. 1832 în Vegeasack; a studiat medicina; 1855—60 a luat parte ca medic la resoaietele franceze din Algeria. Dela 1860 începând a făcut mai multe călătorii de explorare în mai toată Africa de nord și centrală, făcând un record mai mare decât Livingstone și Stanley. Călătoriile sale sunt descrise în operele: *Reise durch Marokko*, ed. II 1869; *Quer durch Afrika*, 1874—75; *Expedition zur Erforschung der Lybyschen Wüste*, 1876; *Quid novi ex Africa*, 1886, ș. a. R. a murit în etate de 64 ani.

Rohozna, comună rur., parochie, moșie boierească în căpit. Cernăuți și j. Sadagura în Bucovina, are 3553 loc. (1626 ort.-or., 605 rom.-cat. și uniți, 1322 mos.), 1 școală primară.

Roib, roșatic. **Roiba**, planta ce dă o vâpșea roșie. **Roi-Soleil**, (Rege-Soare), numedat lui Louis XIV al Franciei.

Roiu, o societate de albine, care sporindu-se tare parăsesce coșnița matră și sub conducerea unei sau a mai multor matce își caută altă locuință spre a forma o familie independentă în urma instinctului de sporire. R. prim este condus de matca sau regina veche cu albinele aparținătoare partidei sale, rămânând în coșnița matce tinere în desvoltare. Aceste, fiind timp favorabil și stupul abundant în miere și albine, după 6—10 zile ies ca R. al 2-lea, iar după 3 zile dela acesta R. al 3-lea, al 4-lea și chiar al 5-lea. Dacă R. din anul acela a dimis și el alt R., acesta se numește: »*paroiu*«. Sânt R. naturale și artificiale, prin intervenirea stuparului în mai multe moduri. R. nefiind prins în coșnița, se așează în arborii scorburoși din păduri sau în crepăturile stâncilor. (v. Apis mellifica.)

[E. Câmpeanu.]

Roiu, (milit.) e în armata austro-ungara a patra parte din o secțiune, și constă din 8—15 soldați. **Linia de R.** se formează din luptătorii R.-lor resfirate și are menirea a duce lupta cu arma de foc.

Rojdanicul sau **Zodiile**, una din produsele literaturii poporane scrise. E tradus din slavonese și cuprinde învățături astrologice despre înfrurirea planetelor asupra vieții omenesce.

Rokitansky, Carol, baron de, întemeietorul școlii patologice-anatomice germane, n. 1804 în Königgrätz; a studiat în Viena și Praga. 1834 prof. extraordinar, 1844 prof. ordinar la univ. din Viena pentru anatomia patologică. Scrierea sa cea mai însemnată e »*Handbuch der pathologischen Anatomie*«, 3 vol., apărută în 1842—46. † 1878 în Viena.

Rol, partea din o piesă teatrală, ce un actor trebuie să o vorbească sau să o exprime prin mimică, față cu ceilalți actori, cari iau parte la reprezentarea piesei. Nu este de ajuns ca actorul să știe să reciteze rolul său, el trebuie să se identifice cu personajul, pe care îl reprezintă. R.-le se împart în diferite caractere: eroi, amoresași, intriganți, tragici, comici, etc. Sânt R. mici, cari se exprimă numai prin mimică. R. se mai ăice și la partidele de comptabilitate, în cari se înscriu diferite articole de impunere sau de cheltuieli.

[T. T. B.]

Roland, cel mai însemnat erou din ciclul epic al lui Carol cel Mare, din care trubadurii au făcut idealul cavalerismului medieval. Existența

lui istorică e bănuită, fiind pomenit o singură dată de Eginhard în »*Vita Caroli Magni*«, unde spune, că la reîntoarcearea lui Carol din expedițiunea în Spania, în contra Saracenilor (Arabilor), un Hruotlandus, Britannici limitis praefectus, a cădūt în lupta dela Ronceval, în Pirenei; și încă acest nume nu se află în toate manuscrisele numitei biografii. Legenda face din R. un nepot de soră al lui Carol cel Mare, îi atribuie mai multe expedițiuni și aventuri, din cari cea mai vestită este cea dela Ronceval sau Roncevaux (valea Mărăcinilor), în 478 d. Chr. Ea formează cuprinsul cântecelor populare, franceze, din cari, în secl. XI, un Turpinus a scris o cronică, iar un cântareț necunoscut a compus epoea populară »*Chanson de R.*« sau de Roncevaux (Cântecul lui R.), prelucrat mai de multe ori. Cea mai bună edițiune e a lui Gautier, 1871 și a lui Th. Müller, ediț. II, 1878, și cu felurite redacțiuni. a lui Förster 1883. În limba germană a fost prelucrat de Konrad, preot al lui Henric Superbul, 1131, sub titlul *Ruolandes liet*, editat cu o erudită introducere de Grimm, 1838, și de Bartsch, 1874; asemenea de Stricker, ș. a. Un R. se află în limba latină, engleză, spaniolă (Primavera de Romances, ed. Wolf și Hofmann, 1856.) Inșă cea mai frumoasă desvoltare i-au dat-o poeții itali. Pulci, Boiardo, ș. a., dar mai ales Ariosto (v. ac.).

Rollo, v. Robert.

Rom, v. Rum.

Roma, odinioară capitala imperiului roman, acum capitala Italiei și resedința papei.

Roma veche, după tradiție, a fost întemeiată de Romulus la 21 Aprilie 753 a. Chr.; orașul era așezat pe șapte coline în stânga râului Tibru: Palatinus (partea cea mai veche), Capitolinus, Quirinalis, Aventinus, Caelius, Esquilinus și Viminalis. Regele Servius încungură orașul cu un zid. După invasiunea Galilor, 390 a. Chr. orașul se rezidă mai frumos. se facura strade și drumuri frumoase, apaducte, canalsare (cloace), etc. (Via Appia, Aqua Appia, Anio vetus, etc.); începând cu Sulla se înfrumusețează repede (primul teatru al lui Pompeiu, forum lui Cesar), cu deosebire sub August, care împărți orașul în 14 districte. După marele incendiu sub Nero (64 d. Chr.) R. se rezidă admirabil. Sub Aurelian se încungură orașul cu un zid nou, care, afară de cele 7 coliuve, mai cuprindea și pe Pincius și Campus Martius, iar dincolo de Tibru o parte din Ianiculum. Pe timpul migrațiunii popoarelor R. fū prădată și pustiită grozav, cu deosebire de Alaric (410), Genseric (455) și mai târziu de Normani sub Robert Guiscard (1084); cătră sfirșitul secl. XIV orașul era ca și pustiit. Pe la mijlocul secl. XV încep restaurarea orașului sub papii Eugen IV și Nicolae V. În direcția înfrumșetării orașului și a conservării monumentelor antice și-au câștigat merite cu deosebire papii Sixt V, Benedict XIV, Clemens XIV, Pius VI și Pius VII.

Roma nouă dela 1871 e capitala regatului Italia, resedința papei și capitala provinciei R. (12,081 km². ca 1.035,731 loc. [1897]), situată pe ambele laturi ale Tibrului în interiorul zidului lui Aurelian, pe 12 coline (afară de cele numite încă Vaticanus și Monte Citorio), 284,544 loc. (1881), ca comună 487,066 loc. (1897), între cari vr'o 8000 preoți și călugări, 5000 Ovrei. R. mo-

dermă e situată la nordul R.-ei antice, cu deosebire pe Câmpul lui Marte. R. are 17 porți (Porta Angelica, P. del Popolo, P. Pia, P. S. Lorenzo, P. Maggiore, P. S. Giovanni, P. S. Sebastiano, P. S. Paolo, P. Portese, P. S. Pancratis, etc.), 10 poduri preste Tîbru (Ponte Margherita, P. Ripetta, P. Umberto, P. Sant'Angelo, P. Vittorio Emanuele, P. ai Fiorentini, P. Sisto, P. Gariibaldi, P. Fabricio și Cestio, P. Nuovo Palatino), 150 piețe publice, cele mai multe cu fântâni săritoare: Piața Sf. Petru, (cu obelisc de 25·5 m., și porticul de colonne al lui Bernini), Piazza Navona sau Circo agonale, P. del Popolo cu obelisc egiptean de 24 m., P. di Monte Citorio (obelisc), P. Colonna cu columna lui Marc Aurel. P. del Quirinale cu colosul Dioscurilor, P. di Spagna, P. Capitoliului cu statua equestră aurită a lui Marc Aurel, P. dei Cinquecento (obelisc), etc.; 50 fântâni mari publice (Fontana di Trevi, F. dell'Aqua Paola, Aqua Vergine, etc.); 500 străde: Corso (vechea Via Flaminia, 1500 m. lungă), Corso Vittorio Emanuele și Via Nazionale, Strada di Ripetta, Strada del Babuino, Via Sistina, Via delle quattro Fontane, V. Quirinale, V. Venti Settembre, etc. și 275 străde laterale. *Biserici* 350 (multe sînt bogate în picturi și sculpturi prețioase): bis. S. Petru (San Pietro in Vaticano, zidită 1506—1626, cea mai mare biserică din lume. 187 m. lungă, 137 m. largă, cupolă de Michelangelo așezată pe patru pilastri colosali, 117 m. înaltă), bis. S. Giovanni în Laterano (fundată în secl. IV, cea mai veche bis. a R.-ei și bis. episcopală a papei; lângă ea Baptistarium S. Giovanni în Fonte), Santa Maria Maggiore (cu 36 colonne antice ionice de marmoră albă, mosaici vechi, capele splendide), S. Paolo fuori le Mura (fundată în secl. V) și San Lorenzo fuori le Mura (secl. V și VI), Sta Maria la Rotonda (vechiul Panteon, templu roman, deja la 609 biserică creștină, portic în stil corintic, niormintele multor oameni renumiți s. e. Raffael, Sta Maria în Araceli (în locul templului lui Jupiter Capitolinul), Sta Maria în Trastevere (cu 22 colonne antice de granit), Sta Maria în Cosmedin, Sta Maria sopra Minerva, Sta Maria del Popolo, Sta Maria dell'Anima, S. Pietro în Vincoli (cu Moise al lui Michelangelo), Sta Maria della Pace (sibillele lui Raffael), Sta Cecilia, Sant'Onofrio (mormîntul lui Tasso), S. Pietro în Montorio, San Gioachino ai Ponti, etc. *Alte edificii* însemnate: Vaticanul (început în secl. VI, aproape toți papii l-au lărgit și înfrumusețat, un oblong uriaș cu 20 curți și 11,000 odai; reședința papei, cu capela sixină, cu loggiile și stanțele lui Raffael, bibliotecă renumită cu 25,600 manuscrise prețioase, neprețuite colecțiuni de artă, ca Museo Pio Clementino și Chiaramonti, Braccio Nuovo, muzeu egiptean și etrusc, etc.); Mausoleul lui Adrian sau Cetatea Ângerilor (un edificiu rotund, acum citadela, închisoare de stat, etc.); Quirinul, zidit 1574—1608, odinioară reședința de vară a papilor, acum reședința regelui Italiei (cu frescuri și pânze prețioase); palatul Lateran (păna la 1304 reședința papilor, edificiul de acum e dela 1586 cu renumit cabinet de sculpturi și Museo Cristiano; pe piața dinaintea lui e un obelisc egiptean de 47·5 m. înalt); Quirinul, zidit 1574—1608, odinioară reședința de vară a papilor, acum reședința regelui Italiei (cu frescuri și pânze prețioase); palatul Lateran (păna la 1304 reședința papilor, edificiul de acum e dela 1586 cu renumit cabinet de sculpturi și Museo Cristiano; pe piața dinaintea lui e un obelisc egiptean de 47·5 m. înalt); Quirinul, zidit 1574—1608, odinioară reședința

vatorilor și Museo Capitolino, ambele conținînd colecțiuni bogate de antichități și picturi; Cancellaria, Palazzo di Venezia; edificii publice mai noi: Ministeriul de finanțe și de resboiu, Banca națională, palatul Justiției, etc.; admirabile *palate private*: Palazzo Barberini (cabinet de antichități, bibliotecă), Torlonia, Corsini (bibliotecă mare, colecție de picturi), Farnese (frescuri), Colonna (bogată colecție de picturi), Rospigliosi (cu Aurora lui Guido Reni) Spada, ș. a. m. Numeroase *vile* splendide: Villa Albani, V. Borghese (dela 1892 cu pinacoteca din palatul Borghese), V. Doria-Pamfilii (toate cu antichități), V. Farnesina (cu frescuri de Raffael), V. Massimo (frescuri moderne), V. Buoncompagni-Piombino (cu muzeu), etc. *Resturile Romei antice*: Forum Romanum cu ruinele sale (Templul lui Vespasian și al lui Saturn, arcul lui Sever, columna lui Phoca, templul lui Castor și Pollux, al lui Antonin și Faustinei, etc.), lângă el basilica lui Constantin, arcul lui Tit și al lui Constantin, amfiteatru (Coloseul, zidit de Vespasian și Tit pentru 82,000 privitori, $\frac{1}{8}$ parte e conservat); băile lui Caracalla, Titus, Diocletian, etc.; palate imperiale pe Palatin; columna lui Marc Aurel (acum cu statua San Paul), columna lui Traian (27 m. înaltă cu statua S. Petru) pe forul lui Traian; 12 obeliscuri; mormîntul lui August, ale Scipionilor, diverse columbarii, piramidă lui Cestius; teatrul lui Marcel; templul Minervei medica; aquaducte grandioase, etc. Desgropările se continua scotînd mereu la iveală edificii și antichități. *Instituțiuni culturale*: Universitate, fundată 1303, Collegio Romano (cu observatoriu renumit, muzeu și bibliotecă), Collegio de propaganda Fide (pentru misionari, cu tipografie pentru preste 30 limbi), 33 colegii și seminare preoțesci; societăți culturale: Academia de științe (mai nainte Accademia dei Lincei), societatea Arcadienilor, asociația artiștilor (în Panteon), soc. artiștilor gerinani, institut archeologic germ., institute istorice ale Austriei și Prusiei; academie de arte și școala archeologică franceze; Academia di San Luca pentru arte frumoase, mai multe școale de arte, etc.; numeroase școale populare; bogate institute de binefacere (Ospedale di S. Spirito, dela 1200, cu preste 1600 paturi; Ospizio di S. Michele, dela 1686, cu 800 pacienți). Cultivându-se mult artele, s'a dezvoltat mult și comerțul cu obiecte de artă. Industria nu e dezvoltată. Comerciu și ajutor de Banca națională (capital 210 milioane lire) și alte bănci, bursă, camera de comerț cu numeroase căi ferate. Dela 1870 R. a început a fi împrejmuțată cu o serie de forturi (păna acum 15). Lângă R. sînt catacombele ce se întind în depărtări de miluri. Imprejurimea mai depărtată a R.-ei (*Campagna di Roma*) e puțin cultivată și bătuită vara de malaria, dar e bogată în ruine antice, ca mormîntul Ceciliei Metella, Via Appia, etc. Cărți asupra Romei s'au scris și mai de mult (Nardini, Venuti, Piranesi) și în timpul cel mai nou aproape în toate limbile culte.

Istoria R.-ei, v. Roman, Imperiu.

Roma Dea, 1) la Greci: În mitol. grecă Roma a fost fata lui Ares, zeu al resboiului, o femeie eroină și nobilă din Troia, care cu Aeneas a venit în Italia și dela Latinus, regele Aborigenilor a născut pe Romulus și Remos (Remus). Grecii apoi au personificat cetatea Roma cu o

însușire ca Tyche (v. ac.). În Asia mică pentru Roma Dea mai multe orașe au ridicat temple, au introdus cult și ludi anuali, numiți *Romaia*, și au reprezentat-o cu cornul plinirii în mână.

2) la Romani cetatea Roma a fost personificată ca o eroină militară, și mai ales pe nunii era reprezentată când ca o amazoană, când ca Minerva, de regulă șefind pe o gramadă de spoii (obiecte și armaturi luate dela dușmani în luptă), iar la dreapta ei, cu dîna Victoria. R. D. încă din secl. II a. Chr. a fost venerată în tot imperiul roman și cultul ei se împreuna cu al lui August, introducându-se *ludi Romae et Augusti*, la Greci numiți *Romaia Sebasta*. Hadrian împăratul a zidit templu comun pentru Roma și Venus. [Atm.]

Romagna, parte din Emilia (Italia) cuprindend prov. Bologna, Ravenna, Ferrara, Forlì, 10,104 km², cu 1.259,582 loc. (1897); până la 1860 parte a statului papal.

Romaia Sebasta la Greci, *ludi Romae et Augusti* la Romani. (v. Roma Dea).

Romaic, ce privesce pe Grecii moderni.

Romaica, dans grec, de origine modernă; limba elina modernă.

Romain, (*franc.*) numire franceză pentru caracterele tipogr. latine (antiqua).

„**Roma locuta (est) causa finita (est)**“, (*lat.*) Roma (adeca curia Romană sau Pontificele) a vorbit; prin urmare «causa e terminata.»

Roman, Imperiul. Statul roman este cea mai puternica organizare sociala, ce a văcut omeneirea. Au existat și există ađi state mai întinse și mai populate decât cel roman, ceea ce a făcut însa marirea fără seamăn a aceluia, a fost însemnătatea regiunilor ce-l constituiau, încat provinciile de ale lui, ca Franca, Britania, sūnt ađi puteri mondiale; a mai fost apoi organizarea politică, încat Romanii au aparat pe lume ca să o învețe cum se formeaza un stat mare și cum se guvernează (regere populos).

Inceputurile imperiului roman au fost atât de mici, încat nici Romanii de mai tărđiu neputend înțelege ridicarea lui, l-au inchipuit ca un rezultat al interveniri imediate a țeilor romani.

Din legenda întemeierii Romei se poate ajunge la cāteva rezultate, ca cetatea a fost o creațiune comercială lângă riul Tibru, al carui vechiu nume (Rumon) l-a luat, ca facea parte dintr'o confederație de cetăți latine sub conducerea Albei-Longa, că mulțamita poziției fericeite lângă Tibru și aproape de mare s'a marit în bogăție și putere până ce a luat locul Albei-Longa în capul cetăților latine, ca era mai veche decât spune legenda (754) și că era condusă de *regi alesi*. Influențe orientale și motive superstițioase au făcut pe Romani să adminta numai 7 regi ai orașului lor: Romulus, întemeietorul orașului, Numa Pompilius, organizatorul religiei, Tullus Hostilius, învingătorul cetății Alba-Longa, Ancus Marcius, învingătorul Latinilor, Tarquinius Priscus, constructor, Servius Tullius, legiuitor și Tarquinius, Superbus, tiran. Acesta domni (534—510) cu mare putere în afară și cu mare asprime în launtru, din care pricina fū resturnat print'o revoluție făcută contra sa de patricieni aliați cu plebeii, cari schimbără forma guvernului și în locul regelui ales pe viață alesera doi magistrați numiți consuls pe câte un an cam cu aceleași drepturi

ca regii, numai cu mai modestă pompă și cu îndatorirea ca la sfirșitul anului să-și dea socoteala de administrațiunea lor. Astfel a început (510) republica romană, sub care s'a întemeiat statul universal roman.

Întemeierea republicei și cucerirea Italiei (510—264). Tînăra republica avu de luptat contra regelui alungat, care încercă să recupe tronul mai întăiu prin complot și neisbutind, veni cu armată etruscă (Veienții și Tarquinius învinși la Arsia, Porsena infricșat de încercarea lui Mucius Scaevola de a-l omori încheie pace), apoi cu armată latină (Regillus), dar fără succes. În urma bataliei cu Latinii Romanii facura cu ei o confederație, spre a se ajuta în resboiu și confederația se mări cu fiecare succes roman. Primul secol al republicei a fost plin de lupte cu vecinii, dar Roma nu se ridică deasupra celorlalte cetăți și nu deveni cuceritoare decât după cucerirea orașului Veji (405—395) cuprins și derimat de M. Furius Camillus, care întăia oară dete soldă ostașilor și îi ținu permanent în armată. Cucerirea orașului Veji și a cetăților din Etruria sudică a fost inlesnita prin atacul ce îl suferiau din nord Etruscii din partea Galilor. În lăuntru republica folosie numai patricienilor și plebeilor bogăți, caci consuli se alegeau numai dintre patricieni, cari prin ocuparea pamentului public, prin camete și prin privilegiu apăsau pe plebeii saraci cari se deosebiau de cei bogăți. În 494 plebeii se retrag din Roma pe un deal vecin (sessio in montem sacrum), ca sa-și facă acolo o cetate, patricienii cađură la invoiala cu ei ca să se intoarcă în cetate și să aiba apărători (tribuni plebis), cari cu vorba veto, puteau să-i sustragă dela pedeapsă, sa impiedece aplicarea legilor vatemătoare și mai tărđiu (448) puteau să adune pe plebeii într'o adunare proprie, ale carei hotăriri aveau putere de lege. Alături cu lupta economică (ager publicus) tribunii duceau contra patricienilor lupta politică pentru drepturile plebeilor. În 450 isbutesc să obțină Decemviri (D. legibus conscribendis) pentru publicarea de legi scrise, în 448 provoaca a doua secesiune ca respuns contra tirăniei Decemvirilor și obțin dreptul de a legitera în comisiile tribune, în 445 obțin dreptul de casătorie între patricieni și plebeii și în locul consului se institue tribuni militari cu putere de consuli și se institue censura. În 390 Roma încercă cea mai mare crisă din istoria ei, invasiunea Galilor, cari după ce ruinară Etruria și o pregatira pentru jugul roman, înaintara asupra cetății, sfarimară armata romana la Alia (16 Iulie dies ater), cuprinsera cetatea și dupa o versiune se departara cumpărăți cu o mare sumă de bani. Restabilirea puterii se datoră unui mare general și om de stat, lui Camillus. Reformele interne ale tribunilor Gaius Licinius Stolo și L. Sextius, prin cari plebeii căștigara dreptul de a fi consuli și se regulau datorile și pamentul public, dete Romanilor unirea, prin care supuseră Italia în resboaiile cu Samniții (343—341, 326—304 și 298 până 290), în care Romanii învinsară separat pe Samniți, apoi pe Latini, Lucani, Apuli, Picentini, Peligni, Hernici, Etrusci și Umbri, în fine pe toți Italicii aliați chiar cu Galii în marea batalie dela Sentinum la 295, un secol dupa cucerirea orașului Veji. Cel din urmă mare resboiu

penru Italia fù resboiul cu Tarentul (280—272) și regele Pyrrhos, care învins pe Romani la Heraclea (280) și Asculum (279) și fù învins la Beneventum 275.

Intenerirea domniei universale a Romei (264 până 133). Cu toate aceste resboai Roma putea avè 700,000 de luptatori, cari vor întinde puterea ei de jur împrejurul Mării Mediterane. Primul resboiu pentru Sicilia îl purtă cu Cartagina (264—241). Invingetori în Sicilia, Romanii atacară Cartagina pe apa (Mylae 260, Ecnomos 256) și debarcară în Africa, unde suferiră o mare înfrângere, căci Regulus fù prins și ȧrmata nimicita. Victoria finala remase Romanilor în urma bătăliei dela insulele Aegatae. Romanii câștigară Sicilia (241), apoi profitând de nenorocirile interne ale Cartaginei luara Sardinia (238) și prin două expedițiuni în Illyria ocupară coastele acelei regiuni (229—228 și 219), po când Italia nordică o cucerira în lupte crâncene cu Galii (225—222). Și după atâtea lupte trebui să facă cea mai puternica sfortare din istoria lor, să se lupte cu cel mai mare general al vechimei în al doilea resboiu punic (218—201). Hannibal (v. ac.) învingetor la Ticinus, la Trebia (218), la lacul Trasimen (217), apoi la Cannae (216), fù învins prin fidelitatea, cu care confederații staruau împrejurul Romei, prin stăruința acesteia. Întâlniri cu Hannibal fură evitate, dar pretutindeni generali cartaginezi erau învinși, până când capul lui Asdrubal aruncat în lagarul lui Hannibal îi arătă acestuia ce soarte va avè Cartagina. Atacată în Africa de P. Cornelius Scipio, aceasta rechiemă pe Hannibal din Italia și la Zama marele general fù învins de Romani (202). Puterea Cartaginei fù distrusă, Romanii se simțiau stăpânii lumii.

Filip V, regele Macedoniei, aliatul lui Hannibal fù învins la Cynoscephalae (197) și obligat să lase liberi pe Greci, apoi 10 ani după marele resboiu începe resboiul cu descendentul marelui rege și Antioh III este învins la Magnesia Sipyli și conștrins la o pace umiutoare (190). Acum începe transformarea țerilor în provincii. Cartagina în urma unui resboiu greu, al treilea resboiu punic (149—146), Macedonia, mai întâiu slăbită în urma înfrângerii lui Perseu la Pydna, (168) este declarată în cele din urmă provincie (146), după o rescoala Grecia, care abusa de liberarea ei dela Macedonia, fù de asemenea făcută provincie sub numele de Achaia (146). În Asia prima provincie fù facuta în 133 din regatul Perganum. Spania luata dela Cartagnezi fù supusa cu mai multa greutate și dela 206 resboiul era acolo permanent. După moartea lui Viriat (148—140) și după cucerirea Numantie (143—133) și Spania era supusa.

Luptele interne și resboaiete civile (133—131). Cuceririle externe granadisera mari averi în Roma și averile schimbară obiceiurile romane. Cei bogăți formară o clasă privilegiată, care dispunea de magistraturi și se separa de grosul poporului. Proprietarii mici dispureau, parte înghițiți de marii proprietari, parte pentru că nu aveau unde vinde produsele lor agricole, căci grăul se trimetea fara bani din provincii. Cetățenii fară alt mijloc de traiu începura a-și viude singura lor avere, votul și a se pune în serviciul capilor de partide. Inzadar încercară frații

Grachii (v. ac.) să restabilească proprietatea rurala prin împărțirea pământurilor statului, căci încercarea lor nu isbuti (133—122). Stricaciunea nobililor se vōđu în resboiul Jugurtin (111—106).

Un om din popor Gaius Marius prinse pe Jugurta și mântu Roma de Teutoni la Aquae Sextiae (102) de Cimbri la Vercellae (101). Luptele din interior se complicară apoi cu luptele Italicilor pentru egalizare cu Romanii (resboiul social 90—88). Italicilor li-se dete dreptul de cetățenie, însă începe resboiul civil între cei doi mai mari generali, Marius și Sulla. Alungat mai întâiu diu Roma, Marius revine, pe când Sulla purta resboiu cu Mithridates și ucide pe inimicii sei; în 83 se întoarce Sulla din Asia, învinge armatele mariane, ia dictatura pe viață, ucide pe adversari, micșoreaza puterea tribunilor, măresce puterea senatului, începe un regim aristocratic, apoi se retrage (79). După el se ridică mai mulți generali, M. Aemilius Lepidus (78), apoi Gnaeus Pompeius, care prin luptele contra lui Sertorius (80—72), contra Scavilor (73—71), Piratilor (67) și Mithridates (63) credea că va conduce statul fără să întrebunfeze puterea militară. Inșelat în speranțele sale formă primul triumvirat cu Gaius Iulius Cesar și cu M. Licinius Crassus (60) și împreună condusera statul și împărțira țerile. Cesar supuse Galia, întră apoi în lupta cu Pompeius, pe care îl învins la Pharsalos (48). Invenșe apoi pe pompeiani la Thapsos și la Munda și conduse statul ca un rege. Ucis la 44, se formeaza un al doilea triumvirat între Gaius Octavianus, M. Antonius și M. Aemilius Lepidus în 43. Partidul republican condus de M. Brutus și Gaius Cassius este învins la Philippi (42) și triumvirii își impart provinciile. Octavian departează pe Lepidus, începe resboiul cu Antonius și-l învinge la Actium (31). Octavian deveni singurul cap al statului roman. Republica romană devine imperiul roman.

Imperiul roman sub familia Iulia (31 a. Chr. 68 d. Chr.). Octavian conduse statul dupa voința sa, deși lasă toate magistraturile și instituțiunile republicane. I-se dete numele de Augustus. Pentru siguranța sa creă o garda de soldați numiți Pretorienii. El fù pacinic, și prin liniștea ce o asigură statului câștigă în partea sa pe toți. Purț resboaiete mici și pentru siguranța imperiului. Tiberius (14 d. Chr. până la 37), fiul său adoptiv avea eminente calități, dar și un mare dispreț de oameni. A fost crud, a sfărmat ori ce spirit de independența. Gaius Caligula (37—41), strănepotul său, a înebunit și a facut cruđimi de nebul până a fost omorit. Tiberius Claudius (41—54), unchiul lui Caligula, avea bunavoință, era însă slab, condus de femei stricate și de liberți, cari au pricinuit multe cruđimi, până ce Agrippina îl facă să adopteze pe fiul ei Nero, apoi îl otravi. Nero (54—68) inebuni și el de marea și nemărginita putere ce simția că are. Comise cruđimi și fapte de șintit, până ce se omori singur, când vedu succesul unei revolte contra sa.

Imperiul sub Flavii și Antonini (68—180). Dintre împărații proclamați de armată (Galba, Otho, A Vitellius, T. Flavius Vespasianus), Vespasian remase biruitor și conduse statul (69—79) cu pricepere și energie. Sub el se completă cucerirea Britaniei, se sufoacă rescoala Iudeilor și a Galiei. Fiul său cel mare Titus (79—81) a fost

dat ca model de bunătate, pe când cu cel mic, Domitianus (81—96) înviară iarăși timpurile lui Caligula și Nero. După omorirea lui, senatul alege împărat pe senatorul M. Cocceius Nerva (96—98), bun împărat, care alege ca moștenitor pe un distins general M. Ulpius Trajanus (98—117), unul din cei mai mari împărați. Supuse Dacia și o colonisă, supuse Armenia, Mesopotamia și ridică imperiul roman la cea mai mare întindere cu preste 150 milioane locuitori. P. Aelius Hadrianus (117—138) fû tot atât de distins în administrarea imperiului, dar mai puțin priceput la apărarea lui. Urmașul său Antonius Pius (138—161) a fost pacinic, respectat în afară, fericit în lăuntru și a dat numele său tuturor acestor împărați ridicați la imperiu prin adopțiune. Fiul său adoptiv Marcus Aurelius Antoninus (161—180), cu toate stralucitele calități de împărat și cu toată inteligența și filosofia sa, nu putu împiedeca de a se arăta semnele decadenței. Germanii atacau imperiul și el muri la Viena în castru.

Căderea imperiului. Fiul lui Marcu Aureliu numit Commodus (180—192) fû un nou Caligula, până ce fû ucis de cei dimprejurul său. Senatul alege apoi pe Pertinax, dar acesta fû ucis de Pretorienii, cari puseră imperiul la licitație, și îl cumpără bogatul senator Didius Iulianus, dând câte 6000 lei la fiecare Pretorian. Dar contra lui se ridicară de armate alți trei, Pescenius Niger, Clodius Albinus și Septimius Severus. Acesta învinse pe ceilalți și remase singur împărat (193 până 211). A fost sever, muncitor (vorba lui era «laboremus»), a murit la Edinburg în Scoția, luptându-se contra barbarilor. Fiul său Caracalla (211—217), om crud, care însă a dat drept de cetățean roman tuturor oamenilor liberi din imperiu. Macrinus (217—218), uciătorul lui Caracalla, fû ucis de trupe, cari ridicară la imperiu pe un copil de 14 ani, Heliogabalus, nebun furios. Fiind ucis și el, Pretorienii urcară pe Alexander Severus (222—235), nepot al lui Septimius. Deși tânăr, el a fost bine condus de mama sa. Un trac, Maximinus (235—238), îl ucise și conduse statul cu energie, învingând pe Germanii și pe Sarmati. Se ridicară mai mulți împărați, și Maximinus fiind ucis de trupe se ridică împărat Gordianus III (238—244), numit astfel, căci doi cu acelaș nume luaseră titlul în acelaș timp, dar pieriseră în lupte. Gordianus III fû ucis de prefectul Pretorienilor, Philippus (244—249), resturnat și el de Decius (249—251), distins general, mort în lupta cu Goții. Gallus (251—254), Valerianus (254—260), Galienus (254—268) au domnit în acelaș timp, pe când diferitele provincii proclamară de împărați pe generalii lor, încât erau în acelaș timp 19 împărați. În acest timp năvăliau Francii, Alemanii, Goții, Perșii, și o ciură teribilă a secerat timp de 15 ani (251 până 265). Valerian fû învins și prins de Perși. Împărații Claudius (268—270), Aurelianus (270 până 275), Tacitus (275—276), Probus (276—282) restabiliră autoritatea imperială, deși Aurelian părăsi Dacia, retrăgând legiunile cari o păziau. Carus (282—283) învinse pe Perși, Numerianus (283—284), fiul său, muri la întoarcerea din expedițiune, și armata proclamă împărat pe Gaius Aurelius Valerius Diocletianus.

Reorganizarea imperiului. Diocletianus (284

până 305) a fost unul din marii împărați. Ca să poată apăra imperiul în toata întinderea lui, el îl împărți cu trei amici (Maximianus, Galerius și Constantius Chlorus). El și Maximianus se numiau Augusti, ceilalți doi Cesari. Se stabilî el în Nicomedia, de unde supraveghia tot imperiul, iar Maximianus se așeză la Milan (Mediolanum), ca să fie departe de senat. El purtă diademă și cerea să fie numit Dominus, nume cu care sclavii numiau pe stăpâni. Cu el începe propriu, ca statul roman să fie imperiu, până la el se numesce mai potrivit principat (= prieduce, presedentul senatului). Diocletian și Maximian se retraseră spre a vedea cum funcționează sistemul lor, dar se ivi ambițiosul, care nu se putea mulțămii cu fragment de putere, era Constantinus, fiul lui Constantius. El omorî în 310 pe Maximian, care voia să revină la imperiu, învinse în 312 la puntea Milvina pe Maxentius, alt împărat, și învinse pe Licinius, cu care se împacă în 314. Începî din nou resboiu cu Licinius în 323 și îl învinse în mai multe locuri. Licinius se dete în mâniile lui Constantin, după ce i-se promise respectarea vieții, dar fû omorit în 324.

Constantin, numit obicinuit cel Mare (324—337), este însemnat prin mutarea capitalei la Bizauțiu, numit dela el Constantinopole, prin împărțirea imperiului în 4 prefecturi și acestea în diecese, dar mai ales este însemnat prin faptul, că a tolerat în imperiu religiunea creștină. Se considera pe sine ca episcop în afacerile externe ale bisericeii, a presidat sinodul dela Nicea (325), deși s'a botezat numai aproape de moarte. După Constantin urmară fiii săi Constantinus, Constantius și Constans (337). Constantinus muri (340) în luptă cu Constans și acesta în luptă cu Magnentius (350), revoltat contra lui. Constantius învinge iusă pe Magnentius și remase singur împărat, până ce armata proclamă împărat pe verul său Iulianus (360). Prin moartea (361) lui Constantius, Iulian remase singur împărat, și a fost un nobil imperat. Dorind să redea imperiului vechea lui mărire, el încercă să restabilească vechea religie pe cale blândă, și purtă resboaiet stralucite cu Perșii, cărora le cuprinse capitala Ctesifon. Încercarea de a restabilî politeismul remase fară succes, iar când se retrăgea din Persia fû lovit de o sageată venită nu se scie de unde (26 Iunie 363). Iovianus (363—364) încheie cu Perșii o pace rușinoasă, Valeutianus I (364—375) își asocia pe fratele său Valens (364 până 378), căruia îi lasă Orientul. În zilele lui Valens s'au așezat Visigoții la sudul Dunărei, fiind împinși de Huni. Ei se revoltară apoi contra împăratului, îl învinsară și îl uciseră în lupta dela Adrianopole (378) și prădară întreaga peninsula. Gratianus, fiul și urmașul lui Valentinian, numi ca imperat în est pe Spaniolul Teodosiu, numit cel Mare, care isbuti prin lupte și negocierii să împace pe Visigoții, cari în 382 se așezară în Moesia și Tracia. El supuse apoi și vestul (394), încât remase pentru puțin timp singur împărat. La moarte el împărți imperiul roman între cei doi fii ai săi și de atunci s'a format un imperiu de est și altul de vest, cari nu s'au mai reunit (395).

[I. S. F.]

Imperiul roman de vest, partea vestică a imperiului roman dată de Teodosiu cel Mare la 395 fiului său mai mic, caci se credea că este mai

neînsemnată și mai greu de apărât, cuprindea provinciile Italia, Galia, Britania, Spania, Africa, Dalmatia, Noricul, Panonia, Reția. Iliria o stăpâneau împreună împărații de vest cu cei din est. Istoria imperiului de vest este o luptă neîntreruptă contra barbarilor năvalitori. Ca să le poată rezista capitala imperiului se mută la Ravenna în tărâta prin lagune și prin meșteșug. Sub Honorius (395—423) rolul principal îl implinî Stîlicho, care în vinse pe Visigoții la Pollentia și Verona și înfrânse pe Radagais. După ce Stîlicho fu ucis, Visigoții cu Alaric veniră asupra Romei și mai înainte o cruțară pentru bani (408), apoi o cuprinseseră și o jefuiră. După un usurpator Ioan urmă Valentinian III (425—455), nepotul lui Honorius, copil de 12 ani. Sub el Vandalii cuprinseseră Africa, Hunii năvaliră în Galia, unde fură învinși de Aetius la Catalaunum (451), și în Italia (452). El fu ucis în 455 de Petronius Maximus, care se urcă pe tron, dar Vandalii veniră, îl uciseră și jefuiră Roma. Se facură împărați apoi Avitus (456), Majorianus (457—461), Libius Severus (461—465), urmară apoi doi ani de interegn, apoi Anthemius (467—472), Olybdius (472), puși de șeful mercenarilor Ricimer, împăratul real. După Anthemius (473), Iulius Nepos (474—475), șeful mercenarilor Orestes puse împărat pe fiul său Romulus Augustulus (475), pe care îl detronă apoi Odoacru și luă titlul de regele Italiei. Cu Romulus Augustulus încetează imp. rom. de vest.

Imperiul roman oriental. Imperiul bizantin, grecesc. Partea orientala a imperiului roman dată de Teodosiu cel Mare la 395 fiului său mai mare Arcadius (395—408) cuprindea provinciile din Asia, în Africa cuprindea Cirenaica, Egiptul, în Europa Tracia, Moesia, Dacia, Macedonia și Ahaia cu Constantinopole capitală. Arcadius a fost condus de alții toată viața lui (Rufinus, Eutropius, împărăteasa Eudoxia). Imperiul se înstrăinează neconținut de cel din apus, se transformă în imperiu oriental, cu timpul devine grec în limbă și în tradițiuni. Teodosiu II (408—450) condus de sora sa Pulcheria, se exercita la calligrafie neconținut și astfel ne-a lasat *Codex Theodosianus*, cât pentru inimicii din afară le platea bani (Hunilor). Sora sa Pulcheria urmă la imperiu având de soț pe *Marcian* (450—457), care fu demn de a împărați. Împărații următori, *Leo* (457—474) bătut de Vandali, *Zeno* (474—491) în lupte cu rudele sale, *Anastasius* (491—518) și *Iustin I* (518—527) sunt însemnați numai pentru ca au fost împărați. *Iustinian I* (527—565), nepotul lui Iustin, a fost un mare tiran în politica internă. A nimicit ultimele libertăți republicane, a închis școalele filosofice, a persecutat pe eretici, s'a amestecat în discuțiuni teologice. În afară a purtat resboaiile norocoase, a supus Italia, Africa și Spania. Nepotul său *Iustin II* (565—578) nu putu rezista Longobarșilor nici Perșilor și își asociă pe un viteaz general *Tiberius*, † 582. Acesta bătut pe Perși și adoptă pe viteazul *Maurikios* (582—603), contra caruia se revoltară însă soldații și proclamară pe tiranul *Focas* (603—610), care fu resturnat de fiul guvernatorului Africei *Heracius* (610—641). El bate cumplit pe Perși și pregătesce, astfel, cuceriri Arabilor, cari îi cuprind și lui Siria, Palestina, Fenicia. Fiul său *Constantin III* murî repede urmându-i *Costans II* (641—668), care revoltă

poporul în contra sa și fugî în Siracusa, unde este omorît. Fiul său *Constantin IV Pogonatul* (bărbosul) 668—685, respinge pe Arabi dela Constantinopole, după un asediu de 7 ani, prin focul grecesc. *Iustinian II* (685—695) este alungat de *Leontios* (695—698), îl însuși resturnat de un general al său, *Tiberius III* (698—705), care însă este resturnat de *Iustinian II* a doua oară (705—711). Cruzimile acestuia amintesc pe ale celor mai cruzi tirani. Urmează apoi repede *Philippicus* (711—713), *Anastasius II* (713—716), *Teodosiu II* (716—718) până când *Leon III* (718—741) începe dinastia *Isaurilor*. *Leon* respinge pe Arabi dela Constantinopole, începî însă a distruge icoanele din biserică sub cuvânt că sînt un rest de idolatrie. Poporul și călugării erau contra lui și astfel pierd exarchatul Ravenei și autoritatea lui asupra papilor începî a scădea. Lupta o duse mai departe și curajosul său fiu, *Constantin V* (741—775). Apoi urmă *Leo IV* (775—780) și fiul său *Constantin VI Porfirogenetul*, în al cărui nume soția lui *Leo*, *Irena*, conduse statul până la 797, în care timp restabilî cultul icoanelor (Sept. și Oct. 787), apoi scoase ochii fiului său și sprijinită de partida icoanelor împărați singură până la 802. *Nicephorus* alungă pe *Irena*, ocupă tronul (802—811) și murî în resboiu cu Bulgarii. *Mihail I* (811—813) fu neînsemnat, pe când *Leo V Armeanul* (813—820) bătut pe Bulgari și reîncepî lupta contra icoanelor, însă fu înlăturat de partidul inimic, care ridică pe *Mihail II* (821—829). Acesta pierd Creta și Sicilia luate de Saraceni. Fiul său *Teofil* (829 până 842) asigură pace internă supușilor săi. După el, soția sa *Teodora* conduse imperiul 13 ani, în numele fiului său *Mihail III*, însă *Teodora* fu depărtata de fratele ei *Bardas*, care în numele aceluiași *Mihail* conduse statul rîu tocmai când Arabii și Rușii atacau imperiul. *Bardas* fu însă ucis de *Mihail* și acesta de favoritul său *Vasile Macedonicul* (867—886), care întemeiă dinastia macedonică. Fiul său *Leo VI*, numit și filosoful (886—911), dete legile basilicale prelucrate după *Codex Justinianeus*. Bulgarii sub *Simeon* și Arabii amenințau imperiul mai mult ca ori când. Fiul său *Constantin VII Porfirogenetul* (919 până 959) pastră numai numele de imperat, caci puterea o exercitau alții, mai ales *Romanos Lacapenus* (919—944). *Romanos II* (959—963), fiul lui C.VII, domni puțin și veduva sa *Teofana* ridică la demnitatea împărătească pe *Nikephoros II* (963—969), un general viteaz. *Teofana* înlătură și pe acesta și ridică împărat pe *Ioan Zemisces*, care mântuî imperiul de Ruși, de Bulgari și de Arabi, murî însă otrăvit 976. Urmă apoi *Vasile II*, fiul lui Romanos II (976—1025). El a desființat regatul Bulgarilor și s'a numit «ucigător de Bulgari». *Zoe*, o nepoată de frate, ridică apoi 4 împărați pe tron: *Romanos III* (1025—34), *Mihail IV* (1034—41), *Mihail V Calaphates* (1041—42), *Constantin IX Monomahul* (1042 până 1054), când imperiul era atacat de Normaușii, de Pecenegi și de Selgiucii. *Teodora* (1054—56), soră cu *Zoe*, ridică la imperiu pe *Mihail VI Stratioticos* (1056—57), apoi armata ridică pe un om capabil *Isac I Comnen*, care abdică 1059. Urmasii lui, *Constantin X Ducas* (1059—67), *Romanos IV Diogenes* (1067—71), *Mihail VII Ducas* (1071 până 1078), *Nikephoros III* (1078—80), pierdură mai

toată Asia. Armata ridică pe *Alexios I Comnen*, (1081—1118), nepotul lui Isac, care învinse pe inimici și duse față de cruciați o politică superioară. Fiul său *Ioan* (1118—43) întinse cuceririle în Asia. Și mai strălucită a fost domnia lui *Manuel I* (1143—80), împăratul cavalier. *Alexios II* (1180—83) fu ucis de episcopul său *Andronicos*, resturnat și el de *Isac Angelos* la 1185. Acesta fu batut de Asanești, pierdu Cipro, apoi în 1195 fu resturnat de fratele său *Alexios III*, care îl orbi și îl băgă la închisoare. Cruciații expediției IV voiră sa restabilească pe Isac și îl restabiliră. Isac și fiul său *Alexios IV* nu putură să-și îndeplinească promisiunile către cruciați și aceștia atacară și luară capitala, o arseră mai mult de jumătate, distruseră unele monumente și rapiră altele (caii de bronz și ușa bisericii Sta Sofia la Venetia), aleseră împărat pe *Balduin* de Flandra, fundara *Imperul Latin* (1204—61). În Asia se întemeia la Trapezunt un imperiu grec și altul la Nicea sub *Teodor Lascaris*, † 1222. *Ioan Vataces* (1222—54) dela Nicea cuprinse mai toate posesiunile imperiului latin în afară de Constantinopole, iar *Mihail Paleologul*, episcopul fiului lui Bataces și apoi împărat, isbuti cu ajutorul Genovesilor să ia capitala (1261—82). El încercă, în zadar, unirea bisericilor și nu restabili nici unitatea imperiului, nici buna stare a locuitorilor. *Andronic II* (1282—1328), fiul său, fu resturnat de nepotul său *Andronic III*, care la moarte, 1341, lasă pe fiul său *Ioan* sub tutela amicului său *Ioan Cantacuzen*. Incepe un lung resboiu (v. Cantacuzen) cu *Ioan Paleologu*, terminat 1347. *Ioan Paleologu* moare 1391, după ce vechuse pe Turci în Galipole (1356), *Andrianopole* (1361) și după ce căutase în zadar să unească Europa creștină contra Turcilor. Urmașul său *Manuel II* (1391—1425) era închis de Turci în Constantinopole, *Ioan VII Paleologu* (1425—48) merse la Florența și primi unirea spre a avea ajutor, dar în zadar. Urmașul său *Constantin XI Dragades* cădu, ca un viteaz, apărând cetatea luată în 29 Maiu 1453 de sultanul *Mohamed II*. Imperiul dela Trapezunt fu cuprins de Turci la 1461.

Roman-german, Imperiu, numit și *Sfântul Imperiu*. Imperații germani dela Oto cel Mare 962 aveau titlul de împărat roman până în 6 Aug. 1806, când imp. Francisc II îl parasî, în urma creării imperiului francez de Napoleon I. În 25 Dec. 800, când Carol cel Mare a fost încoronat la Roma ca împărat, creștinătatea a văduț nu nascerea unui imperiu nou, ci restabilirea vechiului imperiu roman, caci după profetia lui Daniel numai 4 împărății trebuiau sa fie, și cel de al patrulea, cel roman, trebuia să țina până la sfîrșitul lumii. Se numia sfânt, pentru că împărății germani erau asemenați cu regii vechiului Testament, cari erau și pontifici. (v. și Germani.)

Roman, vechiu, Stilul, (archit.) este o unire a boltei etrusce cu colonada grecească. La început prevala bolta etruscă în clădirile romane. Cu supunerea Grecilor, Romanii adoptaseră și colonada grecească, și mai ales cea dela Corint. Timpul înfloririi acestui stil începî sub August († 14 d. Chr.) și ținu până la Hadrian (130 d. Chr.); clădirile cele mai frumoase sînt din domnia împăratului Traian. Arhitectul lui a fost Apollodorus

dela Damasc. Din bolta etruscă se desvoltă cupola, ca la Panteonul zidit de M. Agrippa la Roma, clădirea cea mai frumoasă romană, care apoi a dat nascerea stilului *bizantin*. Din colonada corintiană Romanii au desvoltat prin unirea ei cu cea dorică, așa numitul capitol composit sau capitol roman. Coloanele servesc nu numai spre întărirea clădirei, ca în stilul grecesc, ci și ca decorațiune a pereților. În genere arhitectura romană n'a creat deci noue forme, ci a prelucrat numai bolțile și colonadele existente. Cloacele din Roma fac serviciul lor încă și astăzi, fiind de o trăinicie rară. Drumurile romane au fost ridicate în multe locuri pe bolți, din cari unele, ca via Appia spre sud și via Flaminia spre nord dela Roma sînt practicabile în multe locuri și astăzi. Clădirile romane erau ornate de obicei cu picturi și alte ornamente, ca foile *Acanthus* în formă de luger, cu flori, figuri de frunze, de oameni și animale diferite. Stilul R. cuprindea clădirile publice, ca forum, basilica, acururile triumfale, coloanele de onoare, teatrele, amfiteatrele, circurile, templele, podurile, viaductele, băile sau termele, cum și clădirile particulare, ca monumente de morminte, mausolee, columbarie și casele particulare. Casa particulară, de obicei în două rânduri, consta din vestibulum (antreul), atrium sau cavum (curtea, un loc liber, neacoperit și înconjurat cu coloane) cu impluvium (locul unde se scurgea ploaia), odăile cari se grupau pe de amândouă laturile ale atriumului și se împărțiau în cubica (odaile de dormit), triclinia (sala de mîncare), cenacula, cellae penariae (magazinele) și peristilul (hala de coloane), cu o grădiniță. Sute de aceste case s'au descoperit la Pompei; cele mai frumoase case și palate sînt în strada di Nola și strada di Mercurio. Basilica era destinată pentru pertractările judiciare și comerțului. Basilica era despărțită în lungimea ei prin două șiruri de coloane în trei despărțituri și se termina într-o absidă (tribuna magistratului). Despărțitura de mijloc era mai lăta, fiind aici centrul adunării și comerțului. Acoperișul basilicei a fost întăiu plan, mai târziu boltit.

Stilul roman creștinesc vechiu este acela, care s'a desvoltat din basilica romana și a fost practicat până la anul 1000 și în Roma până în secl. XIII. Basilica romană creștină constă dintr'un rectangular rotunțit la un capăt într'o absidă, care prin două șiruri de coloane eră împărțit în trei despărțituri, din care cea de mijloc era mai înalta. La intrare se află un atrium sprijinit de coloane, care dă în nartex. un spaț îngust, unde steteau pecațoșii. În absidă se afla de obicei o capela cu mormîntul unui martir. Biserica romană creștinească vechiă se deosebia deci de basilică prin înălțarea despărțituri de mijloc, împreunarea coloanelor între olaltă cu arcuiri și așezarea unui perete transversal. (v. și Romanic, stilul.) [D. Olinescu.]

Roman I, domn al Moldovei, 1391—94 și 1399 până 1400 (v. Mușat, unde domnia a doua este atribuită altui R., care nu este adevărit). Prin căsătoria lui R., fiul lui Costea Mușat, cu Anastasia, fica lui Latsco (v. ac.), noua dinastie Mușat, originară probabil din partea meridională a Moldovei (unde pare a fi venit din Țeara Românească), s'a înrudit cu dinastia Maramureșeană, care în linie barbatească s'a stins cu Latsco. Deși R. era prin casatorie moștenitorul vechii dinastii, totuși fra-

tele său mai mare Petru I-a precedat în domnie, după dreptul senioratului. Ca domn R. recunoscu suzeranitatea regelui Poloniei, precum o recunoscuse mai întâiu fratele său Petru (1387). Dar în 1393 el ajută pe principele lituan Teodor Koriatovici în contra ducelui lituan Witold, în lupta lor pentru cetatea Caimenița și teritoriul ei. Fiind învinși la Bratzlaw, Teodor Koriatovici se refugiază în Ungaria, iar R. pierde curând domnia și fu înlocuit prin fratele (?) său *Stefan I* (v. ac.), care luă domnia cu ajutorul Polonilor. În 1399, după nenorocita bătălie de lângă Worskla (12 August 1399), la care Stefan luă parte ca aliat al lui Witold în contra Tătarilor și unde oastea creștină fu bătută, R. isbuti să ia domnia pentru a doua oară, restituind pe Stefan. Dar curând după aceasta el fu prins de Swidrygiello, fratele regelui Poloniei și guvernatorul Podoliei, și înlocuit prin *Iuga Koriatovici* (v. ac.), care cu ajutorul vărului său Swidrygiello lua a doua oară domnia Moldovei. R. este înmormântat în vechea biserică episcopală din Rădăuți (în Bucovina), care înainte de înființarea episcopiei exista ca mănăstire. (D. Onciul, *Geschichte der Bukowina*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. Wien, 1899. I. Ursu, *Relațiunile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Stefan cel Mare*, Piatra-N. 1900.) [D.Ou.]

Roman II, fiul lui Iliș I, domn al Moldovei, 1447—1448. El luă domnia în luptă cu unchiul său Stefan II și o pierdă în luptă cu unchiul său Petru II.

Roman, com. urb. în Rom., capitala j.-lui și reședința episcopiei cu același nume, situată pe loc înalt pe malul stâng al râului Moldova, la 3 km. de vărsarea acestui riu în Siret. Are o populație de 14,019 suflete (1899), locuind în vr'o 2500 case; populația se împarte în 7141 Rom., 6261 Ovrei și în 617 de alte naționalități. Are seminarium infer. (cu 4 clase), 1 gimnasiu, 1 școală profesională de băieți și 1 de fete, 3 școli primare de băieți și 2 de fete, 1 pensionat de băieți și 1 de fete ale comunității armenice din localitate. Biserici ort. sânt 6, și anume: episcopia, începută la 1542 de Petru Rareș și terminată la 1550 de fiul său Iliș-Vodă. Aceasta este biserica cea mai veche și cea mai frumoasă; aici se păstrează felonul Sf. Ioan Chrisostom într'o cutie de sticlă. Bis. Precista mare, zidită la 1569 de Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu. Biserica albă, zidită la 1695 de vel-spătarul Vasile Cantacuzino. Biserica Sf. Nicolae, bis. Precista de sus și bis. Sf. George. Pe lângă acestea mai este și o biserică armeană, zidită la 1609. Orașul are un spital mare și frumos, care depinde de epitropia Sf. Spiridon din Iași. Aproximativ $\frac{1}{8}$ din locuitorii orașului se ocupă cu agricultura și prășirea vitelor, ceilalți se ocupă cu industria de prima necesitate și cu comerțul. Iarmaroc anual se face la 6 Aug., iar tirg săptămânal în fiecare Marți. Data sigură și cea mai veche despre existența acestui oraș este anul 1392. La 7 Dec. 1467 orașul a fost ars de către Mateiu Corvinul, regele Ungariei, în mersul său către Baia contra lui Stefan cel Mare, domn al Moldovei, iar la 1845 a ars încă odată. În Dec. 1691 pe una din piețele acestui oraș a fost tăiat cronicarul Miron Costin din ordinul domnului Moldovei C. Can-

temir. (Cf. Melchisedec, *Cronica Romanului și a episcopiei de Roman*, 2 vol. Bucur., 1874—75, și *Marele Dicț. geogr.* al Rom.) [nt.]

Roman, județ în Rom., situat pe ambele maluri ale Siretului, mărginindu-se la nord cu j. Suceava, la sud cu j. Bacău și Tutova, la est și nord-est cu j. Iași și Vaslui și la vest cu j. Neamțu. Suprafața j.-lui e de 2091 km², iar populația de 108,704 suflete (1899), între cari 99,695 Rom., 7996 Ovrei și 1013 supuși străini. Teritoriul j.-lui R. în partea din dreapta Siretului e aproape tot șes, iar în partea stângă a acestui riu e mai deluros. Riturile principale sânt: Siretul, Moldova și Bêladul. Marca j.-lui sânt «trei spice de grâu», semn, că produce cereale în abundență și în special grâu. În privința administrativă j. este împărțit în 4 plăși: Moldova, Siretul de sus, Siretul de jos și Fundul, numărând în total 1 com. urb.: R., capitala j.-lui, și 59 com. rur. În privința politică j. dă 3 senatori și 6 deputați; în ordinea județială are un tribunal în orașul R., care depinde de curtea de apel din Iași, și 3 judecătorii de ocol: una în orașul R., a doua în tirgușorul Bira și a treia în tirgușorul Dăniienesci. În privința bisericească j. face parte din eparchia episcopiei R.-lui numărând 121 biserici ort. Afară de bisericile acestea mai sânt 30 bis. cat. În anul 1899/900 au funcționat în j. R. 75 școli rurale și au fost frecventate de 3019 copii. Pe teritoriul com. Elisabeta Doamna și pe moșia statului Pincesci-Dragomiresci, la 5 km. spre sud de orașul R., este o școală practică de agricultură. Ocupația principală a locuitorilor este agricultura. Padurile acoper aproape toată marginea de vest și cea de est a j.-lui, precum și culmea Dealului-Mêrului-Golani cu toate ramificațiunile ei. Viia se cultivă în multe localități. Industria e mai mult domestică, iar comerțul constă mai ales în desfacerea cerealelor în orașul R. și tirgușorul Bacesci; vite se vând mai cu samă tot pe piața orașului R. Se mai face comerț cu spirit și cu pește. Ape minerale sulfuroase se găsesc la Ștrunga, unde este și un stabiliment balnear. Căile principale de comunicație sânt: linia ferată și șoseaua națională Bacău-Roman-Pășcani, cari străbat j. prin mijloc, apoi mai multe șosele județene, ce străbat j. în diferite direcțiuni. (M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Roman, Episcopie. La 1408 se amintesc într'un hrisov biserica Sf. Paraschiva la Roman, care apoi se găsește servind de episcopie. Este însă nedumeritor, că nu se menționează acolo scaunul episcopal, căci după unele indicii pare să fie existat deja pe atunci eparchia R. Ori cum ar fi, întâiul episcop cunoscut este Calist la 1444. De acum încolo seria episcopilor este următoarea:

Calist	1444	Grigorie	1589—91
Visarion	+ 1456	Agaton, a 2-a oară	1697—606
Tarasie	1466	Atanas. II Crimea	1606—10
Vasile	1488	Mitrofan I.	1612
Macarie I.	1514	Pavel	1618
Dorotei.	1528—31	Anastasia I.	1616—30
Macarie II.	1581—58	Dionisie	1630—33
Atanasie I.	1568—72	Mitrofan II	1633—41
George I.	— —	Benedict	1642
Eutimie	— —	Eulogie	1642—48
Eustratie	1577—78	Anastasia III	1651—57
Agaton	1584—86	Sava I.	1658

Dositel	1659—71	Leon	1769—86
Teodosie	1678—74	Iacov Grecul	1786—87
Ioan	1674—85	Antonie	1787—96
Sava II	1686	Veniam.Costachi	1796—803
Misail	1686—700	Gerasim	1803—26
Laurenție	1701—06	Meletie	1826—42
Pahomie	1707—14	Locotenență	1842—44
Sava III	1714—18	Veniamin Roset	1844—61
George II	1718—24	Locotenență	1851—65
Atanasie II	1724—29	Atanasie III	1865—68
Danil	1729—83	Locotenență	1868—73
Atan. II, a 2-a oară	1783	Isaia	1873—79
Gedeon	1734—43	Melchisedec	1879—92
Teofil	1746—47	Inocenție	1892—96
Ioanichie I	1747—69	Ioanichie II	1896

Fazele istorice ale episcopiei R. nu presintă decât puțin interes deosebit. Între 1542 și 1550 se restaură catedrala. Ea este un model al vechiului stil moldovenesc: corp bizantin cu amănunte gotice. Este regretabil, că s'a făcut la dinsa o reconstrucție banală în 1805. Între 1659 și 1671 era pe scaunul episcopal vestitul Dositel (v. ac.), în urmă mitropolit, cu numele de familie Dumitru Barilovici. Cunoscând limbile latină, greacă, polonă și română, el începî încă la R. psaltirea lui în versuri, publicată de abia în 1673. Dela episcopul Laurențiu a rămas (1704) un document interesant »catastaful breslei mișelor« (cerșitorilor), cel mai vechiu în materie de bresle din țorile române. Cu 20 de ani mai în urmă, episcopul Atanasie reinnoi și catastaful breslelor de meseriași din R., alt document de valoare istorică. În 1747 se deschise și la episcopia de R. o școală de limba română și slavona. Meritosul episcop Ioanichie (1747—69) s'a îngrijit de copierea documentelor episcopiei într'o condică specială, care ne-a rămas. Cu toate că nu se cuprind într'însa toate actele episcopiei, unele fiind chiar nimicite în riul Bistrița cu ocazia unui transport în 1722, totuși condică preșisă aduce istoriei multă lumină. Episcopul Leon (1769—86) a început a clădi pe catedrala un turn, care a rămas neisprăvit până ađi. Urmașul lui era un grec, care se ridică pe scaun în contra protestului general și aduse într'un singur an, cât a păstorit, episcopia într'o stare deplorabilă prin stoarcerile săvârșite și prin datoriile lasate. În 1796 veni în scaun Veniamin Costachi, celebrul mitropolit de mai în urmă. El zidi la R. un spital, ce îl întreținea din veniturile lui. Urmașul său Gerasim fugind din țeară cu privilegiul revoluției, Turcii puseră do episcop pe Meletie, care apoi rămase pe tron după moartea lui Gerasim la 1826. Sub Veniamin Roset, în 1846, se înființă seminarul din R. sub numele de »școală catehetică«. Acest episcop a fost închis într'o mănăstire de Sturdza Vodă, deoarece luase parte la revoluție, dar fu restabilit cu un an mai în urmă de noul Donn Grigorie Ghica. Fala de căpetenie a scaunului episcopal a fost însă Melchisedec (v. ac.), care i-a și scris cronică.

Statistica din 1893 a constatat în episcopia de R.: 4 județe cu 22 parochii urbane, 260 rurale, 31,790 suflete în orașe, 332,837 în sate, 67 biserici în orașe, 641 în sate, 359 preoți, 12 diaconi, 1091 cântăreți și paracliseri. (Cronica Romanului, de Melchisedec. Bucur., 1874. Alman. Cultelor pe 1893. Bucur., pag. 83.)

Roman, 1.) R. Alexandru, publicist și prof.

rom., n. 26 Nov. 1826 în Aușeu (magh. Ősi, Bihor), a studiat la gimn. din Beiuș și la acad. de drepturi din Orade, unde a înființat societatea de lectură a studenților români. Apoi a studiat teologia la institutul Sta Barbara în Viena până la 1848, când a fost numit profesor la gimn. din Beiuș. Aici a fost primul profesor, care a ținut prelegeri în limba română. La 1850 a fost numit prof. de limba rom. la academia din Orade, iar la 1857 translator de limba rom. la consiliul reg. din Buda, în care calitate a fost și redactor al foii legilor guverniale în limba rom. La 1861 a înființat în Budapesta împreună cu Sig. Pop (v. ac.) ziarul politic »Concordia«, iar în 1862 fu numit prof. de limba rom. la univ. din Budapesta. La 1865 a fost ales deputat în parlamentul Ungariei în cercul Ceica, păstrând acest mandat 22 ani, până la 1888. Academia rom. l-a ales membru ordinar la 1866, iar la 1867 a fost distins cu med. Benevolent. La 1868 a înființat în Budapesta ȕiarul »Federațiunea«, susținut până la 1876. Ca redactor al acestei foi a avut mai multe procese de presă, și la 1868 fu condamnat la 1 an închisoare de stat (suferită la Vaț) și 500 fl. amendă. † 27 Sept. 1897 în Sebeșul sășesc.

2) **Roman, I. N.,** publicist și poet. A publicat: În contra direcțiunii literare dela Contemporanul. Iași, 1887. Un răspuns dlui Ioan Gherea. 1889. Chestiunea apei la Iași. 1893. Poesii. Bucuresci, 1895.

3) **Roman, Iosif,** frate cu Alex. R., n. 1829 în Aușeu, Bihor, a studiat gimn. la Beiuș și dreptul la Orade, în 1849 a fost colaborator la »Amicul poporului« și »Democrația« editate în Budapesta de Sigism. Pap; dupa revoluțiune a ocupat oficii judecătorești și administrative, fiind ales 1865 vicecomite în cott. Bihor. Dela 1866 avocat în Orade, unde casa sa a devenit un centru al vieții soc. rom., mai ales pentru tinerimea rom. dela academia de drept. R. a colaborat la mai multe foi rom. și a fost presidentul comitetului fondatorilor băncii »Bihoreana«.

4) **Roman, Miron,** v. Romanul.

5) **Roman, Ronetti,** poet, de origine Ovreu. A publicat: Radu (poemă), Bucuresci, 1878. Doue mcsuri. 1898. Manase (dramă). 1900.

6) **Roman, Visarion,** n. 5 Iulie 1833 în comuna Șeuca, Trans., a studiat în Mediaș, Murăș-Oșorheu, Sibiu, absolvând în locul din urmă teologia. A fost profesor suplent la institutul pedagogic, redactă cãtva timp »Telegraful Român«, »Amicul școlaei«, și edită »Albina Carpaților« (v. ac.). A publicat și multe traduceri de carti didactice, și a compus o »Carte de cetire«. Principala lui operă a fost crearea primului institut român de credit și economii, »Albina« (v. ac.) din Sibiu. A fost și membru corespondent al Academiei române. † 11 Maiu 1885 în Sibiu.

Roman, o lungă narațiune poetică, asemenea epopeei, de care se deosebesce mai mult prin fond decât prin formă. Epopea ne oglindește mai mult viața publică a unui popor, R. mai mult pe cea particulară. R. încă ne dă un tablou al epoei eroului său, însă mai mult în parte, a unei clase a societății, și atât cât trebuie pentru a completa imaginea eroului și a ne explica ideile, moravurile, faptele și modul său de viață. R., ca întreagă poesia, e un interesant complement și isvor al istoriei. În R. ca și în

epopee și dramă, e necesară alegerea caracterelor și situațiilor potrivite de a deștepta pasiunile și a provoca acțiunea. După cuprins R. poate fi: de moravuri (Filemon, Goethe), psihologic sau de caracter (ale lui P. Bourget); filosofic (Voltaire); pedagogic (J. J. Rousseau) social (Gutzkov); istoric (W. Scott, Manzoni); satiric (Quevedo, Lesage); Jules Verne creă R. științific, ș. a. În antichitate, afară de poveștile orientale, R. a fost puțin cultivat. Semnalăm: *Ciropedia* lui Xenofont; *Daphnis și Chloe* a lui Longus, Istorii etiopice de Heliodor, și altele din epoca alexandrină (v. ac.); *Asinul de aur* al lui Apuleius. În evul mediu, până la 1000, R. se numia ori ce scriere, în versuri ori în proză, în limba romană din sudul Franței, spre deosebire de cele latine; mai târziu R. se diceau numai narațiunile în proză. O mare dezvoltare luă R. în literaturile moderne, mai ales în curentele romantic și naturalist din secl. XIX. El e un însemnat mijloc pentru vulgarizarea ideilor și, când e bine scris, pentru educație.

Român, în înțeles politic cetățean al României, în înțeles etnic membru al națiunii române (v. Români), locuitoare în România, Ungaria (Transilvania, Bănat, Maramureș), Bucovina și Basarabia. Cei din Macedonia se dic *Arămâni* (v. ac.), cei din Istria *Rumeri* și *Ciriliri*. (v. Istro-Români.) Dintre toate popoarele neolatine numai R. au păstrat numele poporului străbun, din care s'au născut.

Român de origine în înțeles politic este cel născut din părinți români, fie chiar și în străinătate, căci nu împoartă locul nașterii. Prin o binefacere a legii, sunt considerați ca R. copiii găsiți pe teritoriul român, fără tată și mamă cunoscuți. Fiindcă copilul urmează condițiunea tatălui său, și dacă acesta își va fi pierdut calitatea de R., copilul va fi tot R., dacă mama lui e română. Când părinții sunt de naționalități (polit.) diferite, copilul va avea naționalitatea tatălui. Copilul recunoscut are naționalitatea părintelui, care l-a recunoscut. În ce privește naționalitatea copilului, trebuie să ne uităm ce naționalitate au avut părinții în momentul concepțiunii lui, căci aceasta va fi naționalitatea sa, el având un drept câștigat în aceasta privință.

Poporul român, v. Români.

Romana, nume dat de I. Mureșanu din Brașov la o specie de cadrul, ale carui figuri de dans și muzică au fost întocmite după dansuri și cântece naționale. Jucat pentru prima oară pe la 1850, figurile acestui dans poartă numele de Rosa, Octavia, Mureșiana, Augusta, Nimfa și Amata; muzica lor și o descriere mai detaliată se poate vedea în fasc. 6 (Iunie) din 1888 al foii »Musa română«.

[T. C.]

Romana, Literatură. Scrierea a fost cunoscută în Roma încă de pe timpul regilor, cu toate acestea au trecut secolii până s'a ivit și la Romani o literatură adevărată. Dintre documentele mai vechi în limba latină (v. ac.) sunt cunoscute numai fragmente de formule religioase și cântece (ale fraților Arsalici și ale Saliliilor), apoi legi (Legea celor 12 table); mai sunt urmele unei cronici a orașului (*Annales maximi*), contracte, cărți oficiale și cronici private de ale familiilor nobile, panegrice, inscripții sepulcrale, etc. Pe la începutul secl. III se ivesce prima mișcare

a unei activități literare, publicându-se o vorbire politică și o colecțiune de sentințe în versuri prin censorul Appius Claudius Caecus (312 a. Chr.). Adevărată literatură s'a dezvoltat însă la Romani sub influența elină. Elinul din Tarent, Livius Andronicus, a reprezentat prima oară (240) în Roma o dramă tradusa din grecesce, tot el a tradus și *Odisea*. Cu el se și începe istoria lit. R., care se împarte în 3 epoce: cea anterioară clasicismului (240—78 a. Chr.), cea clasică (78 a. Chr. până la 14 d. Chr.) și cea posterioară celei clasice (14 d. Chr. până în secl. V).

În epoca primă, lui L. Andronicus i-a urmat *Naevius*, care a lucrat o mulțime de tragedii și comedii, parte cu subiect elin, parte roman. *Plautus* e reprezentantul cel mai productiv al comediei luate după cea atică, dar potrivita cu spiritul gustului roman. *Ennius* a introdus prima oară hexametru dactilic în epopee, continuând totodată cu reprezentarea tragediilor eline. *Terentius* a continuat activitatea lui Ennius, silindu-se să produca opere, cari să fie accesibile și pentru urechi mai fine. Cătră sfârșitul acestei epoci se observă o tendență naționalistă, care voia să introducă elemente naționale în lit. R. Reprezentanții direcției noue au fost *Afranius* și *Lucilius*. În proză merita amintire »Origines« (istoria Romei și a altor orașe italiene), scrisa de *Cato* cel bătrân, apoi începuturi de gramatică, jurisprudență și o carte despre agricultură tot de Cato.

În epoca clasică proza ajunge culmea perfecțiunii în Cicero. Ea se distinge prin corectitate stabilă, încungiuirea celor neobicinuite, armonie retorică și claritate în expunere. Preste tot elocvență artistică, prelucrată după cea elină în scrierile retorice ale lui Cicero, întovărășit de *Hortensius* și *Caesar*, a întrecut toate celelalte ramuri. Istoriografia a fost reprezentată în perioada republicană a acestei epoci prin *Caesar*, *Sallustius*, *Cornelius Nepos*, *Pomponius Atticus*, ș. a. Punctul de splendoare l-a ajuns istoriografia în *Livius*. Stilul epistolar a ajuns la o dezvoltare înaltă, după cum dovedește corespondența lui *Cicero*. Monarhia a fost prinoasă dezvoltării liniștite a științelor. Ilustrându-se pe terenul gramaticii și al studiului anticității *Hyginus* și *Verrius Flaccus*, în jurisprudență *Antistius Labeo* și *Atejus Capito*, în geografie *Agrippa*. În poezie lirică și epopea au avut la început câte un singur reprezentant, prima pe *Catullus*, poetul amorului și al plăcerilor, cealaltă pe *Lucretius*, care talmacește în epopea lui didactică »Despre lucrurile« filosofie epicureică. La clasicitate a ajuns însă epopea și lirica rom. numai după adoptarea necondiționată a legilor stabilite de arta poetică elină. La cel mai înalt grad de înflorire a ajuns în Eueida lui *Virgilius*, odele lui *Horatius*, care a fost și reprezentantul teoretic al direcției noue în »Ars poetică«, apoi în elegia lui *Tibullus*, *Propertius* și *Ovidius*. Cel din urmă a fost în manuirea formei cel mai mare artist, știindu-se acomoda tuturor genurilor. *Virgilius* a excelat și în idil, *Horatius* în satiră, amândoi și în poezia didactică, primul în »Georgica«, al doilea în »Ars poetică« și în »Epistole«. În dramă s'a produs mai puțin în perioada acesta.

Epoca a treia e împărțită în două perioade: cel de argint, dela Tiberiu până la Traian, și cel

de aramă, dela acesta până la începutul secl. VI. Literatura perioadei de argint e încă bogată în conținut și frumusețe formală, se observa însă deja toate greșelile unei societăți corupte. Eloquența se preface în declamare, arta în manie, energia caracterului devine patos, efectul literar scop pentru sine. În istoriografie represintă *Tacitus* istoria timpului și trecutul apropiat, precum și biografia. Panegiricul lui *Plinius* jun. e un exemplu caracteristic pentru eloquența acestei epoci. Retorica își are pe *Seneca* sen., » *Quintilianus* și *Tacitus*, filosofia pe *Seneca* jun. și pe *Plinius* jun. La dramă merită amintire tragediile filosofului *Seneca*, în epopeă *Silius Italicus*, *Lucanus*, *Valerius Flaccus*, *Statius*, în satiră *Persius* și *Iuvenalis*, în epigrame *Martialis*, în fabula poetică *Phaedrus*.

În periodul de aramă al acestei epoci se observa o decadență pe toate terenele literaturii. Numai în secl. IV și V se constată ceva avânt, produs de studiul și imitarea literaturii clasice. Avântul acesta se observa la istoriograful *Eutropius*, *Aurelius Victor*, *Ammianus Marcellinus*, creștinul *Loctantius*, apoi la poezii *Ausonius* și *Claudius*. Între oratori se releva *Eumenius*, *Sidonius Apollinaris*, scriitorii bisericești *Hieronymus* și *Augustinus*. *Boethius* încheie în mod demn liter. veche rom. cu opul său » *Consolatio philosophiae*, care excelează și ca formă și ca conținut. (Cf. Bähr, Geschichte der röm. Lit., 4 vol. Karlsruhe, 1837—73; Munk, Geschichte der römischen Lit., 2 vol. Berlin, 1875 până 1877, etc.; Copăcineanu C. și Caianu D., Comentariile lui C. I. Cesar. Bucur., 1872 și 1877; A. Demetrescu, Istoria romană a lui Dione Cassiu C. Bucur., 1878; Munteanu Gavr. I., » *Agriкола* de Tacit, ediț. II. Brașov, 1861; » *Germania* de Tacit. Brașov, 1863; » *Viața celor 12 imperatori* de C. Suetoniu T. Brașov, 1867; *Opurile* lui C. Corn. Tacit. Sibiu, 1871; *Moșoiu*, Panegiricul lui Plinius II, 1902; G. Cosbuc, *Enaida* lui Virgil. Bucur., 1898; *Popilian D. I.*, *Operile* lui C. Corn. Tacit. Craiova, 1876; *Teodorescu G. D.*, *Tractat de versificare latină*. Bucur., 1880; *Zanne Al.*, *Catilinele* sau orațiunile lui Cicero contra lui *Catilina*. Bucur., 1875; etc.) (V. și art. *Latina limba*, și titlul citați în acest articol).

Română, biserica, iutru cât cuprinde unitatea bisericească a tuturor Românilor nord-dunareni, este strâns legată de chestiunea primatului ei. La început încreștinarea coloniștilor lui Traian pornind fără îndoială din Iliric, primatul sau arhiepiscopul Daciei Traiane va fi fost cel apropiat din Sirmiu, capitala Iliricului, fiindcă aici undeva cată sa fi fost mitropolia, care triumta misionari în Dacia, și care era supusa exarchului sau primatului din Sirmiu. Distrugându-se acest oraș de Huni pe la 460, exarchatul Iliricului trecu la Tesalonica, la care remase până la 535, când împăratul Iustinian puse în Iliric doi primati: unul, cel din Tesalonica, preste părțile sudice, iar altul, în Prima Iustiniana (Taurusium, ađi Procopie în Sârbia), preste regiunile nord-vestice, și prin urmare indirect și preste Iacia Traiana, ude creștinismul încă nu era destul de generalizat și de aceea nu avea episcopie proprie. La începutul secl. VII, Prima Iustiniana dispără fără urme, și primatul Iliricului se gasece iarăși la Tesalonica. Un contact oarecare între Dacia și

acest scaun nu pare însă a mai fi fost cu puțină. În adevăr, Bulgaria de ađi, fiind ocupată de barbarii Slavi pe la 602, este anevoie de înțeleș, cum s'ar fi putut întreține relațiuni primațiale cu Tesalonica. De altmintrelea asemenea relațiuni nici nu erau necesare, fiindcă în Dacia încă nu erau episcopi, și de aceea era îndestulătoare jurisdicțiunea vr'unei diecese mărginașe dela Dunare, care trimitea între Români pe proșii necesari. Deoarece găsim Vidinul (antica Bononia) în acest raport cu Temeșiana pe la 1003, se poate prespune, că această episcopie a fost totdeauna mitropolia Daciei. Relațiuni primațiale se constată de abia cu înființarea arhiepiscopiei bulgăresci din Ohrida pe la sfârșitul secl. IX. Toate țările locuite de Români fiind pe atunci supuse Bulgarilor, și biserica română era supusă celei bulgăresci, și anume direct Ohridei, fără mijlocirea vr'unui episcop român. Causa, pentru care Bulgarii nu acordau Românilor un episcop propriu, era, că Bulgarii le impuseseră cu forță limba slavonă în liturgie, și voiau să împiedece ori ce reacțiune, lăsându-i sub jurisdicțiunea directă a primatului bulgăresc. În această dependență remaseră Români până în secl. XV, când ei se supuseră, prin mijlocirea principatelor din Muntenia și Moldova, nemijlocit patriarhului din Constantinople, care le hirotonia pe mitropoliți. Afara de Ohrida, se găsece și mitropolia ruteană a Halcicului din Galiția ca având rang de primat asupra Maramureșului și a Moldovei. Cu descalcarea principatului Moldovei, această țeară se adresă de câteva ori catră Ohrida pentru chirotonirea mitropoliților ei, până când se plecă și dinsa sub Constantinople.

Pe lângă primat, unitatea bisericească a Românilor era menținută și de patriarhia, de care se țineau. Această patriarhie nu era alta decât Roma. Prin canonul 28 al conciliului ecumenic din Calcedon lângă Bizanț (451) se supuse patriarhiei grecești și Tracia cu episcopiile învecinate ale barbarilor. După terminii acestui canou, Bulgaria, Dobrogea și litoralul Mării Negre până în Crinea căđura sub patriarhia din Constantinople. Cât pentru România actuală, nu se scie de era cuprinsă în acel canon, ignorându-se, dacă existau creștii între barbarii de aici (probabil Slavi). Atăta este sigur, că Dacia Traiană cea colonisată nu făcea parte din Tracia, ci so ținea de Iliric, astfel încât remase în urmă ca și înainte sub patriarhia Romei. Cu înființarea Primei Iustiniane, situațiunea iarăși nu se schimbă, deoarece noii arhiepiscopi se află numiți vicari apostolici (papali). Cu atât mai puțin se facu vr'o schimbare în jurisdicțiunea patriarhală cu ocazia disparițiunii Primei Iustiniane. Împăratul Leon Isauricul și iconoclastul, furios pe scaunul papal, care nu înceta să-l mustre pentru mania lui de a stîrpi icoanele, ocupa sesiunile papale din Calabria și Sicilia, și supuse (732) patriarhului bizantin și Iliric. Dar dispozițiunea lui nu putea să aibă efect decât cel inult până la sudul Balcanilor, căci regiunile dela nordul acestor munți erau ocupate și stăpânite de Bulgari, vrășmași aprigi ai Grecilor. Români din Dacia Traiană au renias deci tot sub patriarhia Romei. De abia la 870 Boris, stăpânitor preste țările bulgăresci și românesci, supuse patriarhului din Constantinople în tinsul

său teritoriu, alungând dintr'însul pe episcopul latin Formosus (mai târziu papa între 891 și 896) și pe clerul lui. Prin aceasta supunere sub Bizanț s'au tras și Români în biserica grecească, care tocmai atunci se îndruma. Aceasta o confirmă și tradiția poporană română, după care »străbunii Românilor s'au despărțit de Latini, când Formos papa a trecut dela pravoslavie la latinie«. Dela 870 încolo, primatul ohridan și patriarhatul bizantină prinseră rădăcini așa de adânci în poporul român, încât nu s'au mai putut înlătura cu toate șovăirile ulterioare, datorite însă mai virtos politice și limitate în cercurile dirigente. Numai la 1700 o parte însemnată a Românilor s'a întors la vechea patriarhie dela Roma, prin unirea cu scaunul papal. (Cf. Le Quien, Oriens christianus. Paris, 1740, pag. 1 uu. Xenopol, Ist. Românilor, vol. I și II. Iași, 1888—89, pag. 438 uu., resp. pag. 236 uu. D. Onciul, Originile principatelor române. Bucur., 1899, notele dela fine, passim.)

Româna, Limba și Literatura.

A) LIMBA ROMÂNĂ.

Originea ei e latină rustică, vorbită de poporul și legionarii romani și răspândită în toate provinciile imperiului, împreună cu moravurile și cultura romană, prin coloniile civile și militare. Latina vulgară începuse a se răspândi în resăritul Europei încă cu 300 de ani înainte de cucerirea Daciei. Acți la 107 d. Chr. Traian aduce cele mai numeroase colonii din tot imperiul. La 274 Dacia încetează de a fi provincie romană, dar urmașii colonilor rămân aici; și preste Dunăre, dela 219 a. Chr. până la 330 d. Chr., elementul roman crește și se întărește mereu. Numai Grecii și în parte Albanezii (v. ac. sub Albania) resistă influenței de romanizare. Restul devine o întinsă populațiune romană dela Euxin până la Adriatică. Însă dela ridicarea Bizanțului (v. ac.) la reședință și capitala a imperiului, elementul roman începe a decădea și a se grezica. Majoritatea locuitorilor vorbind grecesce, limba latină începe a fi înlocuită și în viața publică prin cea greacă, care la 602 d. Chr. împăratul Foca o decretă printr'un edict ca limbă oficială în tribunale, în școalele juridice și în biserică, în locul celei latine. Imperiul de resărit încetă de atunci a fi roman; el deveni grec sau bizantin, și limba romană sau latină vulgară urmă a se desvoluta sub influența celei grecesci.

Inceputul existenței de sine a limbei R. datează dela acest eveniment și dela năvălirea treptată a Slavilor pe ambele maluri ale Dunării, și mai ales în Moesia, începând încă din secl. VI; ba încă în Dacia Traiană ea rămâne liberă de influența latinei literare dela 274. Încă în starea sa de limbă romană ea a trebuit să primească oarecari modificări prin limbile popoarelor cucerite, cum arată unele cuvinte proprie limbei române, cari nu se scie de ce origine sânt, și unele forme, cum sânt asemănarea genitivului și dativului, formarea numeralelor dela 11—19 cu spră, formarea viitorului verbelor cu vou: forme în cari limba R. se deosebesce de celelalte limbi neolatine și cari îi sânt comune cu cea albaneză, singura cunoscută aji dintre vechile idiome ale popoarelor traco-ilirice, de cari țineau și Daciei. Dar din toate limbile, cu cari

Români au venit în atingere, cea mai mare influență asupra limbei lor a avut-o limba slavonă, din care a primit câteva forme și foarte multe cuvinte. Influența slavonă a ținut până în secl. XVII. Slavonismele primite în limba R. se disting în două categorii: stratul cel vechiu, introdus prin relațiunile sociale între Români și Slavi și înrădăcinat în limbă, adecă întrebuințat de întreg poporul, cum sânt: milă, nădejde, plug, mai ales o mare parte din nomenclatura agricolă, în locul căroră n'avem vorbe de origine latină; și un strat mai superficial, introdus împreună cu organizarea politică și religioasă, odată cu limba slavona ca oficială în stat și în biserică, și mare parte mai târziu prin traducătorii cărților religioase în limba R.

Mai bine de 10 secolii influența slavonă a înăbușit desvoluta limbei R. și a genului național. Urme de limba R. din acest timp nu se află decât puține la scriitorii bizantini și în actele publice, slavone și latine. Cele mai vechi urme de limba R. se află în tablele cerate (v. ac.) de pe la 160 d. Chr., ca secundo signai, domno, domnae, remasise, ș. a. În inscripțiunea unei statue a lui Amor dela 448, aflată la Partoș în Transilvania, e vorba primavera. Cronicarii greci, Teofane Bizantinul și Teofilact Simocata (v. ac.), reproduc vorbele unui militar din armata bizantină, dela 679, torna, torna, fratre, și se »în limba părintească« sau »în limba ținutului« de sub Balcani. C. Porfirogenitul (912—959) (v. ac.), în cartea sa despre administrațiunea imperiului, citează serbli, serbula, ânger, ș. a. În alți scriitori bizantini, în hrisoavele slavone ale domnilor români, în diplomele latine ale principilor Transilvaniei și regilor Ungariei, în scrierile lui Miklosich Fr. »Die Wanderungen der Rumunen« ș. a., se află multe nume geografice și de persoane, reproduce din graiul poporului R. înainte de 1500. Amintiri de limba R. se afla de prin secl. IV și V d. Chr., în prefața bibliei lui Ulfila (v. ac.) vorba *Romon*; în cântecul Niebelungilor (v. ac.); în viața sf. Teodosiu, de Flechier, în limba franc., în care se spune, că sf. Niceta (v. ac.) reușind a creștina pe Besi, ridică în Moesia 3 temple, în cari serviau Besii, Grecii și Români, fiecare în limba lor. Documente scrise în limba R. există de abia din secl. XVI, când încep a se traduce cărțile religioase în R.

Năvălirea Slavilor în imperiul de resărit și mai târziu a Ungurilor a slăbit populațiunea română și a despărțit-o în 3 grupe. Limba R. s'a desvolutat astfel, sub influențe deosebite, în 3 dialecte: dialectul daco-român, macedo-român și rumer sau istro-român. Deosebirea fundamentală între ele o formează vocabularul (v. Arămân, Istro-român. Cf. Maiorescu I., Miklosich Fr.) Dialectul daco-român, devenit aji limbă literară a tuturor Românilor, deși vorbit de peste 8 milioane de Români, despărțit de sute de ani prin frontiere fizice și politice și trând împreună cu felurite popoare străine, nu înfațșeaza o unitate fără exemplu în istoria limbilor; căci micile deosebiri provinciale de sunete și cuvinte sânt prea mici ca să formeze subdialecte. Și din toate limbile neolatine a noastră e mai asemenea cu vechea latină rustică. Probă sânt unele sunete proprie ei, ca p din qu: »pa, patru, ca și în vechile

dialecte ital., lat. aqua, quatuor, ș. a.; pronunția lui s între 2 vocale ca s curat: casa, vasul, visul, (ital. casa, vaso, franc. case, vase cu s moale); vocabularul usual al limbei R., care îi dă o fizionomie cu deosebire latină rustică, și mai presus de toate gramatica sa.

Causele lipsei de dialecte și subdialecte în limba R. dela Carpați sunt: 1) unitatea latinei vulgare, din care s'a născut; 2) îngustimea teritoriului locuit de Români în timpul năvălirilor barbare, (Oltenia, Țeara Hașegului și Munții Apuseni ai Transilvaniei); 3) dese migrățiuni dintr'un ținut în altul dnpă încetarea năvălirilor; 4) cauza cea mai cunoscută, traducerea cărților bisericesci într'o limbă pe cât s'a putut uniformă, ca să poată fi înțeleasă de toți Românii, cum ni se spune în prefața bibliei dela Alba-Iulia, din 1648; 5) mândria națională și ținerea poporului român la limba și legea (religiunea) sa. »Limba era pentru ei un titlu de nobleță în mijlocul barbarilor», dice Ed. Quinet în »Les Roumains»; iar Bonfiniu spune, că »Românii par a se fi luptat mai mult pentru limbă decât pentru viață.

Din unitatea și bogăția de expresiuni în graiul poporului R., în care se ved urmele unei vechi culturi, urmează și o asemănare între limba R. literară și cea poporană, cum nu se află în alte limbi. O mai mare deosebire între limba scrisă și cea vorbită amenința a produce curentul latinist, italianist și francez, (v. Latinist, Klein S., Șincai, Maior P., Cipariu, Eliade, Laurian), născut din lupta pasionată a erudiților R. din Transilvania pentru apărarea originei latine a limbei și poporului R., atacată de străini; asemenea curentul purist, mai puțin influent, al lui Pumnul Ar. (v. ac.). Criticele lui T. Maiorescu în contra acestor curente au restabilit și au întemeiat în mod științific direcțiunea cea adevărată în cultivarea limbei literare. Ați e recunoscut în general principiul, că nu se pot înlătura cuvintele înrădăcinate în limba și cari fac parte din vocabularul ei usual, ori de ce origine ar fi, fără a crea dificultăți culturale naționale; și că pentru ideile și nuanțele de idei nouă, intrate prin cultură în viața noastră intelectuală și pentru cari nu se afla cuvinte în graiul poporului, trebuie să primim neologismele întrebunțate și în alte limbi, din latina și elină și din limbile neolatine. (Cf. »In contra neologismelor», »Limba română», în »Critice» de T. Maiorescu; »Teoria circulațiunei cuvintelor» de B. P. Hașdeu, în »Principii de filologie comparativă» ș. a.; și un resumat al acestora în »Principii de literatura» de M. Strajanu, 5, 17.)

Prin schimbări analoage, de când a început a se scrie cu litere latine, a trecut și ortografia R. (v. ac. și Alfabet). Astăzi și aici a început a fi recunoscută ca cea mai bună sistemă fonetică, întemeiată pe principiul, că scopul scrierei este de a ne arăta, nu originea, ci formele actuale și corecte ale limbei. Deci ortografia cea mai bună ar fi de a însemna fiecare sunet corect și necesar pentru deosebirea rădăcinelor și formelor flexionare prin câte o singură literă, fara alte semne. Inșă în alfabetul latin ne lipsesc literele pentru cele 6 sunete, totdeauna derivate, ă, î, ce, ge, ș, ț; prin urmare toată problema ortografică se reduce la întrebarea, cum trebuie să scriem aceste sunete? Fericitul întru po-

menire I. Maiorescu, partisan al sistemii fonetice, propunea pentru ele crearea de litere nouă. (v. și Romanisare).

»Historie de la langue roumaine» de Ov. Denusșianu resumă, în cele 2 broșuri apărute până acum, toate scrierile relative la istoria limbei R. și promise a ne da o expunere completă a ei, întemeiată pe datele actuale ale istoriei și filologiei. Pentru deosebitelē sisteme gramaticale și ortografice ale limbei R. cf. încă Brașoveanul D., Văcărescu E., Tempea, Iorgovici P., Alexi, Molnar, Golescu Iordache, Lambrior A. și autorii citați în acest articol. Dintre filologii anteriori, cel mai mare merit pentru istoria limbei R. îl are Cipariu, întemeietorul ei. [M. Strajan.]

B. LITERATURA ROMÂNĂ.

Literatura R. se împarte în poporană și cultă. *Literatura poporană* (v. ac.) nescrisă e cea mai veche și ați e privită ca punctul de plecare și piedestalul literaturii culte. Inșă de abia de pe la 1840—50 a început a fi adunată și studiată. Cei mai vechi folkloriști R. sunt Asachi, Alecu Ruso, V. Alexandri, după cari urmează mai mulți alții (v. Folklor). Cea mai frumoasă colecțiune de poesii poporane, făcută din punct de vedere literar, este a lui V. Alexandri, iar de basme a lui Ispirescu și a lui Creangă; celelalte sunt făcute mai mult din punct de vedere științific.

Literatura cultă sau cărturărească începe în secl. XVI prin cărți religioase și cronice. Până atunci literatura noastră religioasă, actele oficiale și particulare, și chiar unele cronice ca: »Letopisețul dela Bistrița», »Cronica și analele putnene», »Cronica lui Macarie și a lui Eftimie», »Cronica anon. rusească» (v. Bogdan I.), erau scrise în limba slavonă, limba oficială a statului și a bisericeii. De pe la 1540 au început a se traduce în rom. cărțile bisericesci, mai întâi în Transilvania. Indemnul și ajutorul pentru aceasta li l-au dat Românii protestanți (v. Benkner I. și Hirscher L.), iar în secl. XVII principii calvini ai Transilvaniei (v. Rákoczy G.). Scrierile R. din secl. XVI sunt unele manuscrise, altele tipărite. Manuscrise sunt: 1) »Codicele Voronețian», nise fragmente din »Apostol», aflate la înmăștirea Voroneț de Gr. Creșu (v. ac.) și considerate ca cea mai veche scriere R., cu vorbele lipite unele de altele și fără interpuncțiune, cu multe archaisme. 2) Tot așa de veche, ca formă și vocabular, e »Psaltirea scheiană», publicată de I. Bianu. 3) »Leviticul», fragment dela 1560, aflat în bibliot. din Belgrad și publicat de Hașdeu. 4) »Evangeliul» lui Radu Gramaticul, om de casa al lui Petru Cercel, copie dela 1574 de pe un alt manuscris. 5) »Codex sturdzanus», studiat și publicat de Hașdeu în »Cărțile poporane», culegere de scrieri de pe la 1550—1619, unele dogmatice ca: »Întrebarea creștinească», prespusă a fi un fragment din catechismul cel mic al lui Luther, tipărit la Brașov în 1560 și ne mai existent, și »Un fragment liturgic»; cele mai multe de origine bogomilică (v. Bogomilism și Grigorie din Măhaci). O deosebită importanță istorică au actele publice și private dintre 1550 și 1620, culesse din arhivele statului și studiate de Hașdeu în »Cuvante den bōtrānă». Ele ne arată vocabularul, fonetica și morfologia limbei R. de atunci mai bine decât cărțile bisericesci, în cari

se află cuvinte și forme mai arhaice, ceea ce presupune o mai mare vechime a lor. Tipărite sunt: Cărțile lui Coresi (v. ac.); »Palia« dela Orăștie, 1582, cuprinzând primele două cărți din Pentateuch; și un fragment dintr'o evanghelie slavo-română.

Secl. XVII e însemnat prin trei fapte mari culturale: 1) Înlocuirea limbei slavone cu cea R. în stat și în biserică, prin Mateiu Basarab și Vasile Lupul (v. ac.) în Muntenia și Moldova, și prin G. Rákoczy în Transilvania (aci numai în biserică). 2) Înființarea primelor tipografii R., prin acești principii și traducerea cărților bisericești în limba R., și 3) În legătură cu acestea, tipărirea primelor condei de legi R., »Pravila mică«, »Indreptarea legii« și »Pravila împărătească« (v. Harmenopol C.). Cărțile religioase, tipărite în acest secol, sunt: 1) »Cazania« dela Govora, trad. de ieromonachul Silvestru. 2) »Noul testament« sau »Biblia dela Alba-Iulia«, 1648, de mitropolitul S. Stefan, cu o interesanta prefață. 3) »Dioconar« pentru instrucțiunea preoților; »Sicriul de aur«, predici funebre; »Cărare pe scurt«, un mic tratat de morală cu întrebări și răspunsuri; »Molităvnic«, traduse toate de Ioan Popa din Vinț. 4) »Catechismul calvinesc«, rețipărit de Academia română, cu o prefață de G. Bariț, despre reforma religioasă în Transilvania. Dela 1610 există o colecțiune de manuscrise: Alexandria, Floarea darurilor (maxime morale) și Rojdaucul sau Zodiile (prevestirea viitorului după zodii), copiate de Ioan Popa din Sânpetru și publicate de I. Bianu în »Columna lui Traian« în Muntenia și Moldova s'au tipărit: »Cazania dela mănăstirea Dealului« de Meletie Macedoneanu, 1644; »Invătățuri preste toate țăilele« de ieromon. Melchisedec, în Câmpulung, 1642; »Povestea lui Varlam și Ioasaf«, trad. din slav. de Udriște Năsturel, eruditul cumnat al lui M. Basarab, 1648, un fel de roman religios al Sf. Damaschin, imitat după o biografie a lui Budha. (Cf. M. Müller, Mythologie comparée, p. 456) cu scop de a dovedi triumful creștinismului; »Evangelia« și »Apostolul«, o »Liturgie« slavo-română, tip. sub mitrop. Teodosie; »Cheia înțeleșului«, »Albina« (maxime morale); »Carte de lumină«, fragment din istoria bisericei de Maxin Peloponesianul; »Psaltirea cu tălc« de Al. Dascălul (v. ac.); »Catechismul« lui Vito Piluzio. Roma, 1677, fost misionar catolic în Moldova ș. a. (Cf. Analecte de Cipariu). Dar cele mai însemnate cărți relig. din acest secol sunt »Biblia lui Șerban« sau »Biblia de Bucuresci«, 1688, considerată ca temeliea limbei literare R.; »Pravoslavnică mărțurisire« a lui P. Movilă (v. ac.), primită în sinodul dela Iași, 1642, ca adevărată confesiune ortodoxă, și tradusă de Radu Greceanu ș. a.; scrierile lui Varlam, mitrop. Moldovei și ale lui Dosofteiu (v. ac.), sub care întâia oară se servi liturgia întreagă în limba R.

Tot din secl. XVII datează și primele cronice R. de autori cunoscuți. Cele mai vechi cronice R. sunt anonime, unele înainte de 1600, stând din însemnări scurte despre cele mai înseunate evenimente, scrise mai ales prin mănăstiri, unde se păstrau »viețile« și »pomelnicele« domnilor și ctitorilor; altele după 1600, mai dezvoltate, scrise într'o limbă ușoară. Afară de cronicile slavone, menționate mai sus, și de unele latine ca Cro-

nica Făgărașului, publicată de N. Densușianu; Letopisețul latinesc, citat de Urechia; Cronica mănăstirii catolice din Tirgoviste, publicată cu traducere română în »Archiva istorică«, tom. I, pag. 1 de Hașdeu; se amintesc încă următoarele cronice anonime, scrise românește: Viața patriarhului Nifon și a lui Neagoe-Vodă, în o limbă mai arhaică, publicate în »Archiva istorică« de Hașdeu; Viața lui Mihaiu Viteazul, în »Tesaur de monumente istorice« de A. Il. Papiu, tom. I, pag. 1, după o traducere germ. a lui Walther Balhasar; Istoria Terii-Românesci de când au descălecat Romanii, în »Magazinul istoric«, t. IV și V, cuprinde introducere, însemnări scurte dela Radu cel Mare, viața lui Nifon, Neagoe-Vodă, Mihaiu Viteazul ș. a. până la 1688; Cronica anonimă II, publicată de Cogălniceanu în ediț. II a »Cronicelor române« sub titlul »Fragment dintr'o cronică«, atribuita lui N. Milescu Cărnul (v. ac.), o redacțiune mai completă descoperită de Urechia din 1781, superioară prin cunoștințele ce cuprinde despre hrisoave, tradițiuni, păsia poporană și alte isvoare istorice, prin păreri, că Dacii n'au pierit cu toții, că sub Aurelian (autorul ăice Galian) coloniștii n'au părăsit Dacia și prin faptul, că până la Șincai e singura cronică, care vorbește încă amănunțit despre Romanii din Macedonia. Alte cronice anonime sunt: una atribuită lui N. Muntean (v. ac.) și alta tradusă în grec. de A. Amiras, publicată de Cogălniceanu, vol. III; Domnia lui Hangerliu, publicată în »Albina Pindului« pe 1869; o năcă cronică rimată, scrisă la mănăstirea Prislop, la Silvașul de sus în Teara-Hașegului, publicată în »Buciumul« pe 1863 ș. a. Cronicari cunoscuți din secl. XVII sunt: Urechia, Miron și N. Costin, Axente Urecaiul, R. Greceanu, M. Moxa, Constantin Căpitanul (v. ac. și Cronica). Din toți aceștia cel mai însemnat prin ideile și cunoștințele sale e M. Costin. Dela el datează deșteptarea conștienței naționale despre originea latină și unitatea genetică a poporului R. din toate țările carpatice. Ca să dovedească aceasta și să combată rătașita părere a celor 3 anotori ai lui Urechia, că Romanii s'ar trage din tâlharii Romei trimiși de Traian, ca ajutor în contra Tătarilor, lui Laslău, regelui Ungariei, a scris cronică despre întâiul descălecat, o epigramă cătra mitropolitul Dosofteiu și o epopee în limba polona despre originea Românilor.

În secl. XVIII elementul grec, care începuse a se înamulți în țările dunarene încă înainte de Mihaiu Viteazul, devenise atotputernic prin donnia Fanarioților (v. ac.), și înăbuși frumosul avânt ce luase literatura R. Limba R., de abia restabilită în drepturile sale, fù din nou înlocuită cu cea greacă. Un singur cronicar însemnat avem în acest secol, în Moldova, pe I. Neculcea, și altul în Transilvania, G. Șincai (v. ac.) superior tuturor atât prin erudițiunea, cât și prin întinderea conței sale. Eruditul Canteinir D. (v. ac.) a scris cele mai însemnate opere în limba latină; »Istoria ieroglică«, povestire istorică în formă de fabulă, bogată de proverbe și maxime morale, și celelalte scrieri ale sale în limba R. au o sintaxă asemenea celei latine. Văcărescii E. A. și N. (v. ac.) sunt mai renumiți prin patriotismul decât prin scrierile lor. Cele 4 versuri ale lui E. Văcărescu, lăsate ca devisă familiei

sale: »Urmașilor mei Văcăresci, Las voue moștenire Crescerea limbii romanesci Și-a patriei cinstire«, prețuese mai mult decât cronică și gramatică sa. O asemenea durere de neam, cu deosebire de poporul apăsător, întâlnim în cronică lui Dionisie Eclesiarhul (v. ac.). Cronicile lui I. Canta (v. ac.), Enache Cogălniceanu, publ. de M. Cogălniceanu, a lui Gheorghe, care scrie despre obiceiurile curții domnesci, a lui Radu Popescu (v. ac.) și Biv-vel Stolnicul Dumitrache (1769—74), prezintă puțin interes. Mai importantă e cronică lui Zilot Românul (v. ac.) și încățva a Pitariului Hristache, care scrie la 1817 »Istoria faptelor lui Mavrogheni-vodă și a reșmirii din timpul lui, pe la 1790«.

Intre scriitorii religioși s'au distins în acest secol Antim Ivereanul; Chesarie, episcopul Rînicului; Damaschin, al Buzăului; Grigorie, mitropolitul Munteniei, 1760—1787; Iacob I Putneanul, Iacob II Stamati, mitropoliți ai Moldovei, (v. ac.).

Pe când în principatele dunarene, sub continua apăsare a despotismului, spiritul și caracterul național slabiau tot mai mult; o vie mișcare națională și literară începă la Români din Transilvania și Bănat, după ce, în urma unirii cu biserica Romei, la 1700, li s'au deschis și lor ușile școlilor, cari până aci n'aveau voie a le cerceta. Mai întâiu prin activitatea culturală și politică a marilor prelați Iuocențiu Micul, P. P. Aroh, Gligorie Maior, cărora le-a urmat mai târziu S. Vulcan, Șaguna, A. Șt. Șulț, I. Vancea, Mihail Pavel, ș. a.; apoi prin străunțele și scrierile lui S. Micul, Șincai, P. Maior, C. Diaconovich-Loga, Paul Iorgovici, D. Țichindeal, I. Molnar, Budai Deleanul, (v. toți ac.) ș. a., începuse acolo o frumoasă epocă de regenerare națională, prin studiu istoriei și limbii R. și prin înființarea de școli. Însă spiritul reacionar, care se lățise dela 1815 preste toată Europa, dacă nu pută stinge puternica suflare națională, deșteptată prin mari apoteici dela începutul secl. XIX, dar o slabi înabușindu-o. (Cf. Bariț, »Parți alese« vol. II, § 100.) De abia dela 1838, de când Bariț înființă în Brașov »Gazeta Transilvaniei« și o foaie literară, începă să liurească din nou lumina reînvierii naționale. Deșteptarea poporului prin evenimentele din 1848, inmulțirea școalelor primare și secundare, ca gimnasiile din Brașov, Năsăud, Brad, ș. a., Astra (v. ac.) înființată la 1860, au respândit și contiuuă a respândi tot mai mult cultura în massele poporațiunii. Dar lipsa de libertate, lipsa bunastării materiale, de vreme ce aristocrația română de acolo parte și-a părăsit naționalitatea împreună cu legea, parte a fost redusă la sapă de lemn, și alte piedeci puse de străini sânt cauzele, pentru cari în Transilvania, Ungaria, Bucovina și Basarabia literatura R. nu s'a dezvoltat și nu se poate desvolta. Cipariu în filologie, Bariț, Murășanii, Cristea, Roman, Babeș, și tinerii redactori ai »Tribunei«, în diaristică și istorie; Șaguna, I. M. Moldovan, Il. Pușcariu, A. Bunea, Raț, Grama, S. Micul, Gr. Silași, în literatura bisericească; A. Mureșanu, I. Lăpadat, I. Vulcanu, și în timpul mai nou Bărsanu, Oniț, Popovici Banațeanul, Bosco, M. Ciobanu, R. Buticescu, în literatura estetică; iar în Bucovina Pumnul, Hurmuzachi, mai târziu Sbiera, Petrino, S. Fl. Marianu, Porumbescu,

Bumbac; în Basarabia Stamati, I. Sêrb, sânt aproape singurii cari au scris acolo câte ceva de valoare. Alte talente, ca Hașdeu, Bărnăț, Laurianu, Papiu Ilarianu, D. Marțianu, ș. a., începând dela G. Lazar, au trebuit să treacă pe pământul ospitalier și liber al României, ca să se poată desvolta. (v. țerile și autorii citați.)

Aici dezvoltarea literaturii a fost ajutată de evenimente și împrejurări mai favorabile. Astfel sânt: eliberarea de sub jugul Fanarioților și reintroducerea guvernelor naționale; existența unei puternice partide liberale încă dela 1821, care luptă cu devotament pentru înlăturarea protectoratului rusesc, pentru desființarea cenzurii și monopolului tipografiei, pentru ștergerea privilegiilor și o reorganizare mai dreaptă a societății, pentru uirea celor două țeri într'un singur stat și pentru o întinsă libertate de cugetare și expresiune. Tendințele marilor patrioți, cari constituiau partida națională, și ale inițiatorilor literaturii și culturi prin școli, ca Eliade, Asachi, V. Costache. I. Văcărescu, fură puternic ajutate de pleiada tinerilor ca M. Cogălniceanu, Alexandri, Negri, Ghica, ș. a., trimiși sa-și facă educațiunea în țerile apusene, de unde aduseră un nou spirit și dederă un puternic impuls literaturii și reformelor sociale. Mult contribuira la aceasta și deosebitele societăți literare ca cea dela 1827, 1829, 1843, mișcarea din 1848, societatea academică dela 1867, care deveni Academia română, și mai mult decât toate, societatea Junimea din Iași, care dete o nouă direcțiune culturi și literaturii. Astfel, de unde până la sfîrșitul secl. XVIII n'aveam decât literatura bisericească și cea încă nescoasă la lumină a cronicarilor și a poporului, ați avem un frumos început de literatură și arta în toate ramurile: în istorie, filologie și în general în literatura prozaică, Balcescu, Laurianu, Cogălniceanu. Odobescu, Hașdeu, Melchisedec, I. Maiorescu, V. Maniu, Urechia, Tocilescu, Xenopol; în filosofie, jurisprudență, eloquența, Barnuț, T. Maiorescu, P. P. Carp, Anast. Panu, C. Negri, B. Catargiu, Bratienu; în economia politica, D. Marțianu, I. Ghica, Aurelianu, Strat; în poesie, Alexandri, Negruzzi, Alexandrescu, Bolintineanu, Sion, Donici, ș. a., începând dela Carlova și Momuleanu până la Sihleanu, Deparațeanu, Crețeanu, Granda, Zamfirescu; iar între cei mai noi Eminescu, Carmen Sylva, Slavici, Gane, Caragiale, Șerbanescu, Bengescu, M. Poni, Veron. Micle; în diaristica, Eliade, Asachi, Rosetti, Boliac, N. Ionescu; mai noui D. Laurianu, N. Filipescu, G. Panu, ș. a.

Dela început se disting două curente literare, unul de liter. populară, început încă în secolii trecuți prin scrieri apocrifice, mai ales bogomilice, prin Alexandria, Esop, și continuat prin V. Aron, I. Barac, A. Paun, și ați prin folkloriști (v. ac.) și priu »bibliotecile populare«. Din nefericire aci se fac multe falsificări, mai ales în literatura haiducească (v. Haiduc) prin scriitori de specula. Un alt curent esto acela al literaturii culte, dezvoltat la început sub influența clasicilor greci și francezi, mai târziu a școlii romantice și, începând dela Alexandri, a poeziei poporane. În acest curent putem distinge iar trei epoce. Prima, de pe la 1830—66, se poate numi epoca entuziasmului național. (Cf. »Entuziasmul în trecuta generație« de Gion, 1888), caracterisat prin un

nobil avânt al aspirațiilor naționale și umanitare, prin o cultură superficială, câștigată în pripă și prin lipsa spiritului critic, ceea ce avu ca efect în urmă. mai ales după realizarea ideilor naționale și politice ale aceluși timp, o fraseologie goală, nimerit botezată de criticul Juninei »befia de cuvinte»; iar în formă, stricarea limbei prin barbarisme latine, italiene, franceze și germane. Aceste defecte provocară epoca de reacțiune a societății »Junimea» (v. ac.), de pe la 1863. De atunci literatura proaică se scrie într'un spirit mai obiectiv și mai științific și într'o limba mai românească, pe cât se poate mai apropiată de graiul poporului; iar în poezie predomină un simțământ de tristeță, de oboseală intelectuală și de scepticism. Poetul acestei epoci este Eminescu (v. ac.). El a format un curent. (Cf. »Curentul Eminescu» de Vlahuță). În ultimele decenii literatura poetică a luat o pornire mai înviorată, mai sănătoasă și mai corespondentă geniului național, mulțamita poezilor mai tineri, Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea, Iosif (»Patriarhale»), Duiliu Zamfirescu ș. a. (Pentru amănunte vezi numele citate). Literatura: »Revista critica literară» și »Istoria limbei și literaturii R.» de Ar. Densușianu, G. Adamescu, A. Philippide. Monografii: »Viața și operele lui Șincai» de A. Papiu Ilarianu; »Viața și operele lui P. Maior» de At. Marienescu; »Viața, timpul și operele lui Balcescu» de Gr. Tocilescu; »V. Alexandri» de Ollanescu; »C. Negruzzi» de Alexandri; »S. Micul» de I. Bianu; »Andrei Murășanu» de I. Raț, prof.; »Eminescu», »Coșbuc», ș. a. de Gherea în »Literatură și Critică.»

[M. Strajanu.]

Romanași, județ în Rom., situat în unghiul, ce se formează prin vărsarea Oltului în Dunare, întinzându-se pe malul drept al Oltului și pe cel stâng al Dunării și marginindu-se la nord cu j.-ul Vâlcea, la est cu j.-ul Olt și Teleorman, la sud cu principatul Bulgariei și la vest cu j.-ul Dolj. Intinderea j.-lui e de 4577 km², iar numărul locuitorilor e de 202,439 (1899), între cari 199,647 Rom., 2386 supuși straini și 406 Ovrei. R. este un district de câmp, format din o mică parte deluroasă spre nord și din câmpie vastă, ce face parte din regiunea Dunării. Apele principale ale j.-lui sunt cele amintite mai sus și Beica (Beiha), Oltețul și Tesluiu, afluenți pe dreapta ai Oltului, și afluenții Olteșului: Frația și Geamartaluul. Balta principală este Potelul, care se întinde dela Dabuleni până la Corabia, pe malul Dunării, fiind presărată cu 4 insule. Marca j.-lui este un suop de grâu, semn, ca el este foarte bogat în cereale. În privința administrativă j.-ul este împărțit în 3 plăși: Ocolul, Oltul de jos până la Balta și Oltețul până la Oltul de sus, cuprinzând 110 com. rur. și 2 com. urbane: Caracalul, capitala j.-lui și Corabia, port la Dunăre. În privința politică j.-ul dă 4 senatori și 4 deputați. În ordinea județiară j.-ul are un tribunal, de resortul Curții de apel din Craiova, o curte cu jurați și 3 judecatorii de ocol și una de oraș, în Balș, Ocolul, Corabia și Caracal. În privința ecleziastică j.-ul face parte din eparhia Rinnicului Noul Severin, numărând 144 parohii cu 216 biserici. Instrucțiunea publică numera: 1 gimnasiu și 1 școală de meserii în Caracal; 3 școli primare urb. de băieți și 2 de fete în Caracal; 2 de băieți

și 1 de fete în Corabia; 113 școli primare rur. și 11 școli de cătun. Spitale sunt trei, în Caracal, Corabia și Balș. Principala ocupațiune a locuitorilor este agricultura și prăsirea vitelor. Câmpiile spațioase și foarte fecunde formează bogăția j.-lui prin recoltele admirabile, ce dau. Comerțul are două piețe de desfacere mai însemnate: Caracalul și Corabia. Căile principale de comunicațiune sunt: liniile ferate și șoselele naționale: Corabia—R.—Vâlcea și Slatina—Craiova, calea fluvială a Dunării și mai multe șosele județene. J.-ul R. e unul din cele mai interesante prin rămășițele așezămintelor romane: la Recica, Hotarani, Slăveni, Rusănesci și Celeiu; prin așezămintele preistorice la Vădastra; prin valul de pamânt, numit Brazda lui Novac, ca și prin șoselele romane, ce se văd încă pe unele locuri. La Celeiu se observă și urmele podului preste Dunare restaurat de Constantin cel Mare. (M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Romancero însemna la început pe acela, care făcea romane, pe urmă o colecțiune de astfel de cântece, spre deosebire de *cancionero*, colecțiune de poezii de ale poezilor literați. *Romanțe* se numiau la început ori ce poeme compuse în limba română; mai târziu însemnau numai cântece populare spaniole, relative la evenimentele și eroii naționali. După ce fură un bogat isvor de subiecte pentru literatura cultă, erau aproape uitate în secl. XVIII, când Herder (v. ac.) atrase luarea aminte asupra lor. În 1815 I. Grimm publică o alta colecțiune, Silva de romances viejos; Depping și Bohl facură altele în 1817 și 1821. Atunci, în 1822, făcū și spaniolul Augustin Durand bogatul R., adaus și reformat mai târziu, adevărate epopee populare, careia nu-i lipsese decât unitatea de forma. E tradus în limba franceză de Damas-Hinard, cu o introducere și note; și de Ferd. Denis, 4 vol.; în ital. de Giov. Berchet, Vecchie romanze spagnole, și de P. Monti, Romanze storiche e moresche. În limba germ. sunt traduceri de Herder, Diez, Geibel, P. Heyse, Düttenhoffer, Eitner, ș. a. Un însemnat studiu, Über die Romanzpoesie der Spanien, 1847, și o edițiune critica a celor mai vechi și mai adevărate romane a publicat F. Wolf, 1850. [M. S.]

Romancier, neol. franc (romancier), autor de romane.

Roman de la Rose, poemă franceză celebră din evul mediu. E o alegorie savanta și lungă de mai bine de 22 mii de versuri, unde e vorba, dacă eroul va reuși sa culeaga un trandafir dintr'o gradina, pe care o păzesc 20 de abstracții personificate (avaritia, clevetirea, ura, etc.). Poetul Guillaume de Lorris († 1260) a scris prima parte a poemei; iar Jean de Meung sfîrșitul. Acest din urma e contemporan cu Dante, care dădū și el poemei sale forma unei visiuni.

Românească, Țeara, v. Muntenia.

Romanesco, ce se ține de roman (narațiune), ce e romantic. (v. ac.)

Românesco, ce se ține de Români. (v. ac.)

Românesci, 1) R., com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 1500 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

2) *Românesci*, comună rurală în Bucovina, cu cătunul *Racova*, parohie diupreună cu micile com. rur.: Gaurenii, Iacobestii, Slobodja Pruncului sau Milișauțul de jos, moșie boierească în

căp. și j. Suceava; are ca comună 693 loc. (609 ort.-or., 46 rom.-cat. și uniți, 38 mos.), iar ca parohie 2198 loc. (1871 ort.-or., 240 rom.-cat. și uniți, 67 mos.), 1 școală primară, stațiune de cale ferată. R. se numește și un cătun la comuna Poiana Stampei.

Romanescu, Aristia, artistă dramatică, n. 24 Dec. 1854 în Craiova din o familie de artiști. A fost crescută în familia Teodorini. În 1874 debută la teatrul din Craiova, apoi fu angajată în trupa Millo-Dimitriadi, la 1880 intră la teatrul național din București, mergând mai târziu la Paris, unde își termină studiile sub direcțiunea lui Delaunay. Reintră apoi la teatrul național, creând roluri însemnate (Fântâna Blandusiei, Ovidiu, Onoarea, Ruy-Blas, etc.). În 1894 a fost numită și profesoara de dicțiune pentru cursul de declamații la conservatorul din București. Excelează îndeosebi în piesele de salon, distingându-se prin atitudine eleganta, conversațiune naturală și o dicțiune românească neîntrecută.

Romani, v. art. Roina, Roman (Imperiul).

Români, (*Națiunea romândă*), popor latin, care locuiește în țerile dunarene dela sud și în Peninsula Balcanică. (v. Harta țărilor locuite de R.)

ROMÂNII ÎN DACIA TRAIANĂ PÂNĂ LA ÎNTEMEIEREA PRINCIPATELOR.

(*Chestiunea Romândă*.)

Dela cele dintâi marturii despre Români din Dacia Traiană, tradiția istorică era că ei sânt aci din timpul domniatuunii romane. Deja în secl. XI scriitorul bizantin Kekavmenos pune originea »Vlachilor« la cucerirea Daciei de către împăratul Traian, considerându-i ca urmași ai Dacilor suptși de acest împărat; iar în secl. XII cronicarul bizantin Kinnamos numește pe Vlachi din nordul Dunării ca »urinași ai vechilor coloni din Italia«. În cronicele unguresei ei sânt arătați ca »coloni ai Romanilor«, scire luată dintr'un isvor comun, anterior secl. XIII. Această tradiție istorică, cunoscută în Ungaria, umanistul Bonfin, istoriograf al Ungariei la curtea regelui Mateiu Corvin, a precizat-o după scirile scriitorilor antici despre cucerirea și colonisarea Daciei, arătând pe Români ca urmași ai coloniilor romaue, aduse în Dacia de Traiaua. Pe basa tradiției istorice, precisata de Bonfin, stau apoi, până în secl. XVIII istoriografi urmatori, cari s'au ocupat de această chestiune. În istoriografia română, cele dintâi cronice au numai o amintire vaga și întunecată despre originea romană a Românilor, cari »au venit dela Râm (= Roma) sau cari s'au despărțit de Romanii«. Abia Miron Costin († 1692), în »Cartea pentru descălecatul dintâiu«, a dat, pe urmele lui Bonfin, acestei tradițiuni naționale o formă precisă, cu expunerea istorica a cuceririi și colonisării romane a Daciei. După el, fiul său Nicolae Costin (Cartea pentru descălecatul dintâiu) și mai ales Dimitrie Cantemir (Chronicul Romauo-Moldo-Vlachilor) au completat, în direcția dată, cunoscințele istorice despre începutul Românilor în Dacia. Mai puțin cunoscută a ramas »Istoria Țerii-Românesci dintru început« (fragment), scrisă în același spirit, probabil de stolnicul Constantin Cantacuzino († 1716).

Vechea tradiție istorică, desvoltată în direcția

dată de Bonfin, a fost general admisă în istoriografie până în a doua jumătate a secl. XVIII. Cel dintâiu, care se abate dela tradiție, în mod critic, este Thunmann (Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker. Leipzig, 1774); el susține că Daco-Românii sânt urmași Dacilor romanizați sub dominațiunea romană, precum Macedo-Românii urmași Thracilor romanizați din Peninsula Balcanică. Prin această publicație s'a atras atenția mai ales asupra Macedo-Românilor, până atunci lăsați aproape în afară de discuție în scrierile relative la originea Românilor. Sulzer (Geschichte des Transalpinischen Daciens. Wien, 1781—82) caută apoi originea tuturor Românilor în Peninsula Balcanică, unde admite că ei s'au format ca popor omogen și de unde ei ar fi venit în nordul Dunării abia în secl. XII și XIII. Argumentele principale ale acestei ipotese sânt: 1) mărturia scriitorilor antici despre strămutarea preste Dunăre a provincialilor romani din Dacia Traiană, la părăsirea acestei provincii sub Aurelian (270 până 274); 2) lipsa de mărturii sigure despre existența Românilor în nordul Dunării înainte de secl. XII, pe când în sudul Dunării ei se afla numeroși și respândiți; 3) unitatea limbei Daco-Românilor și a Macedo-Românilor, care presupune o anterioară unitate teritorială; 4) religia Românilor, devotați bisericii resăritene, care nu s'au putut forma în Dacia, unde sub stapânirile păgâne nu exista organizație bisericească, iar după creștinarea Ungurilor predomina catolicismul; 5) starea politică a Românilor în Transilvania, unde ei erau lipsiți de drepturi politice față cu celelalte trei națiuni (Unguri, Secui și Sași), ceea ce nu s'ar putea admite la un popor autohton. Această ipotese a fost prinită în parte de Engel (Commeutatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum, Vindobonae 1794; Geschichte der Moldau und Walachei. Halle, 1804), care însă pune imigrarea în secl. IX înainte de venirea Ungurilor, pe când ambele maluri ale Dunării erau sub stapânire bulgară. Nouăle teorii despre originea Românilor, mai ales cele ale lui Sulzer și Engel, n'au aflat la început aderenți în istoriografie; totuși ipotesea lui Sulzer a fost pusă numai decât în serviciul luptelor politice, spre a contesta Românilor din Transilvania dreptul istoric, pe care ei îl invocara într'o petiție către împăratul Leopold II. (Supplex libellus Valachorum Transilvaniae cum notis historico-criticis I. L. E[der] civis Transilvani. Cluj, 1791). În contra lor se îndreapta scirerea lui Maior: »Istoria pentru începutul Românilor în Dacia« (Buda 1812), susținând continuitatea și puritatea elementului roman; în același spirit sânt și scrierile istorice ale couteperanilor sei Șincai (Chronica Românilor, tiparita mai târziu; Respons lui Eder, nepublicat) și Claiu (nepublicate). Un mod de a vedea deosebit de cel al istoricilor transilvaneni se află în principate, în publicațiunile aparute la începutul secl. XIX în limba grecească asupra istoriei române: Frații Tuusli, Istoria Țerii-Românesci (Viena 1806), Philippide, Istoria României (Lipsca 1816), Fotino, Istoria Daciei (Viena 1818). În Istoria Tunusilor (tradusa dupa un manuscris românesc al familiei Cantacuzino dela finea secolului XVIII), tradiția cronicei Țerii-Românesci

despre originea vechiului banat al Basarabilor în Oltenia, aretat ca fiind descălecat de Români veniți de preste Dunare «multă vreme» înainte de întemeierea principatului, este interpretată (independent de Sulzer) în înțelesul unei imigrări române din Dacia Aureliana, ca întoarcere la Români renași în Dacia Traiană, pusă după 600. Această interpretare a fost primită și de Fotino, care pune imigrarea pe la începutul secl. VII. Philippide se abate dela istoriografia națională de până atunci, admitând romanisarea Dacilor, pe lângă alte vederi noue asupra istoriei vechi a Românilor. Murgu (Beweis dass die Walachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind. Buda, 1830) apăsă ideile susținute de Maior, combatând unele scrieri contrare, de altminteria fără importanță. Cogălniceanu (Histoire de la Valachie et de la Moldavie. Berlin, 1837, ediț. II 1854), dând tradiției despre descălecatul de preste Dunare al banatului oltenesc al Basarabilor același înțeles ca la Thunnsli și Fotino, admite o admigrare română din Dacia Aureliana, pe care o pune pe la finea secl. VII. Continuitatea elementului roman, susținută și prin autoritatea lui Gibbon (The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, 1776, ș. a.), a urmat sa fie menținută și în istoriografia straină, fie în concepția veche, fie în înțelesul teoriei lui Thunmann. Mai mult sau mai puțin în înțelesul acestei teorii, ea a fost admisă și de filologi. (Kopitar, Albamsche, walachische und bulgarische Sprache. Jahrbücher der Literatur. Wien, 1829. Schuller, Argumentum pro latinitate linguae valachicae sive rumanae epirisis. Sibiu, 1831; Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache. Sibiu, 1855. Diez, Grammatik der romanischen Sprachen. Bonn, 1836, ș. a. Fuchs, Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnis zum Lateinischen. Halle, 1849).

Între filologi, cel dintâi, care a susținut o teorie contrară continuității, este slavistul Miklosich (Die slavischen Elemente im Rumänischen. Wien, 1862). El se deosebește de Sulzer și Engel, punând emigrarea din Dacia Aureliana ca urmare a așezării Slavilor în sudul Dunării, prin care elementul roman de acolo a fost împins parte spre mează-zi (Macedo-Români), parte spre mează-noapte (Daco-Români). În scrierile sale mai din urmă (Wanderungen der Rumänen. Wien, 1879; Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte. Wien, 1881—82), în care da atenție și Românilor din Istria, el n'a modificat prima sa parere decât în ce privește începutul formațiunii poporului român, punându-l înainte de cucerirea Daciei, deja la cucerirea Iliricului, nunde Români s'ar fi format mai ales prin romanisarea Ilirilor, strabunii Albanezilor de astăzi. Astfel teoria migrațiunii, după Sulzer și Engel, neadmisa nici de istorici, nici de filologi, a fost reluată de Miklosich, mai ales din considerațiuni lingvistice, cari reclama ca necesară o unitate teritorială pentru formarea limbei românești înainte de separarea celor trei dialecte principale (daco-român, macedo-român și istro-român). Insa ea a fost respândită mai ales prin Roesler (Römische Studien. Leipzig, 1871), care a susținut-o cu aparatul critic al istoriografiei moderne. Teoria lui Roesler este în fond ipotesa lui Sulzer, expusa în forma mai științifică și

completată în datele privitoare la argumentele istorice și lingvistice. În noua sa înfațișare ea gasi mai mult resunet în istoriografie și mai ales în cercările filologice. Dar și considerațiuni de ordine politică n'an lipsit sa contribuie la propagarea ei, mai ales în Ungaria, nunde în luptele naționale se caută și centrale din arsenalul istoriei: astfel teoria lui Roesler a devenit o «axiomă» a istoriografiei ungurești din zilele noastre. În afara de scrierile militante din acest punct de vedere, lipsite de seninatatea științifică, teoria migrațiunii n'a aflat, după Miklosich și Roesler, decât un singur apertor între învățații, cari i-au dat o specială atenție (pe lângă cei cari numai s'an pronunțat în favoarea ei), anume Tomaschek (Zur Kunde der Haemus-Halbinsel. Wien, 1882), mai înainte adversar al ei. Ca argument nou, Tomaschek aduce probe pentru originea romana a creștinismului la Români, dezvoltat în imperiul roman dela Constantin M. încoace. El pune imigrarea în secl. XI și XII, scotind dela mijlocul secl. XII cele dintâi scrii sigure despre Români în nordul Dunării, fără să țina sama de tradiția cunoscută chiar pe atunci lui Kekavineos (pe care îl interpretează pe dos în sensul teoriei susținute) și lui Kinnamos despre originea și vechimea lor.

Continuitatea elementului roman în Dacia a gasit apertori îndeoșebii în: Jung (Die Anfänge der Rumänen. Wien, 1876; Römer und Romanen in den Douanländern. Innsbruck, 1877, ed. II, 1887; Die romanischen Landschaften des römischen Reiches. Innsbruck, 1881); Pič (Über die Abstammung der Rumänen. Leipzig, 1880; Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht. Leipzig, 1882; Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage. Leipzig, 1886) și Tamm (Über den Ursprung der Rumänen. Bonn, 1891). Jung, plecând dela colonizațiunea și romanisarea Daciei Traiane, pentru a caror intensitate aduce probe din inscripțiuni și alte marturii antice, arata imposibilitatea unei stramurii complete a numeroasei populațiuni ce vorbira limba romana; cei renași pe loc, mai ales poporul de jos și elementul autohton romanizat, sânt strabunii Daco-Românilor, iar Macedo-Români sânt urmașii elementului roman și romanizat din dreapta Dunării. Pič invocă în sprijinul continuității, pe lângă marturiile cronicarilor despre vechimea Românilor în Dacia, mai ales starea lor politică din evul mediu în regatul ungar, nunde ei se bucurau de oarecare autonomie națională, cu drept propriu românesc (jus valachicum), recunoscut din vechime, iar nu acordat prin privilegii, precum naționalităților imigrate. Pe teritoriul colonizațiunii romane mai intense, în partea sud-vestică a teritoriului daco-român, el constată la Români existența tipului roman (observat și de alți scriitori), o proba mai mult pentru continuitatea elementului roman în această parte. Iam, cumpenind argumentele pro și contra, se declară pentru continuitate, în sprijinul careia mai pune și faptul istoric al expansiunii românești din părțile muntoase și centrale ale Daciei în câmpia din resarit de Carpați. Pentru continuitate s'an declarat foarte hotărât și marii istorici Ranke (Weltgeschichte III. Leipzig, 1883) și Mommsen (Römische Geschichte V. Berlin, 1885), cum și geograful istoric Kiepert (Alte Geographie. Berlin,

1878; Zur Ethnographie der Donauländer, in Globus, 1878) și etnograful Diefenbach (Völkerkunde Ost-Europas. Darmstadt, 1880), acesta din urmă admitând numai o admigrare din sudul Dunării la vechiul element mai numeros și fundamental din Dacia Traiană. În cercurile filologice însă, păreriile inclină mai mult spre teoria originii Românilor în sudul Dunării.

În istoriografia națională, scrierile relative la chestiune, în faza din urmă dela Miklosich și Roesler încoace, se apropie, în deosebire de cele anterioare, mai mult sau mai puțin de nouele teorii. Astfel teoria despre elementul autohton romanizat, ca parțasă la formarea poporului român pe lângă elementul roman colouizat, combatuta de Maior și contemporanii sei, este astăzi, după precedentul dat de B. P. Hașdeu în mai multe scrieri istorice și filologice, general admisă. De asemenea și pentru teoria migrațiunii s'au pronunțat multe voci, între cari mai întâiu Hurmuzachi (Fragmente zur Geschichte der Rumänen, publicație postuma, 1878 ș. u.), admitându-o pe lângă continuitatea unui rest de element roman. Studii speciale asupra chestiunii înseși an publicat Xenopol (Teoria lui Roesler. Iași, 1884; Une énigme historique. Les Roumains au moyen-âge. Paris, 1885) și scriitorul acestor rânduri (Oucul: Teoria lui Roesler, în »Convorbiri Literare«, 1885; Zur rumänischen Streitfrage, in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 1887; Originile Principatelor române. Bucur., 1899). Xenopol sta mai ales pe baza rezultatelor lui Jung și Pič, la care mai adauga în sprijinul continuității două argumente none: 1) din toponimie, arătând că în munții Daciei predomina nomenclatura românească, proba pentru vechimea Românilor în pațile muntoase; 2) din elementele unguresi ale limbii române, cari sunt aproape aceleași la toți Daco-Românii, proba ca în câmpia resariteana ei au venit din regatul ungar, de unde an adus aceste elemente. Oucul, susținând continuitatea pe teritoriul colonizațiunii romane (Oltenia cu partea resariteana a Banatului și Transilvania), admite o admigrare din sudul Dunării, după așezarea Slavilor și Bulgarilor în părțile de miază-noapte ale Peninsulei Balcanice în secl. VII., până atunci locuite de populațiune romanica. În unitate teritorială pe ambele maluri ale Dunării s'a format până atunci limba română cu cele trei dialecte principale, separate apoi prin invaziunea slavă, de catra caro vechea populațiune romanica s'a retras mai ales spre miază-zi, dar parte și spre miază-noapte. Prin admigrarea din miază-zi se explică diferitele elemente de incontestabilă origine transdanubiana, cuu și amestecul celor trei dialecte ce se constată pe pământul Daciei, amestec urmat în așa mod, ca pe teritoriul colonizațiunii romane mai intense s'a pastrat mai curat dialectul daco-român, pe când în celelalte părți se adă unele particularități caracteristice de ale dialectelor transdanubiane (unacedo-român și istro-român). Din punct de vedere lingvistic, chestiunea a fost tratată de Hașdeu (Strat și Substrat. Genealogia popoarelor balcanice, în Analele Acad. Rom. 1892; Românii Banățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial, în Analele Acad. Rom. 1896) și de O. Deusușianu (Histoire

de la langue roumaine. Paris, 1901, încă ueterminată). Hașdeu pune formarea limbii românești, cu cele trei dialecte ale ei, în Oltenia, Banat și partea sud-vestică a Transilvaniei, în unitate teritorială cu elementul roman din Moesia (Moeso-Latinii) și Iliria (Ilirro-Latinii); Macedo-Românii și Istro-Românii ar fi emigrat din Dacia Traiană după venirea Ungurilor (finea secl. IX), iar Moeso-Latinii și Ilirro-Latinii ar fi disparut între Bulgari și Sârbi, fiind slavisați. Deusușianu pune formarea limbii românești în Peninsula Balcanică, mai ales în Iliria, în vecinătate cu Albanezii, unde ea a primit elementele de origine sau afinitate albaneza; dinsul admite și »conservarea unui oarecare element roman în Dacia după parasirea acestei provincii de catra legunțile romane«, fara sa arate (până acum) inportanța lui pentru formarea limbii. Așa cum chestiunea se presiuta aji, ea nu poate fi considerată ca resolvată definitiv într'un sens sau în altul. În lipsă de marturii istorice indiscutabile ca probe sigure, o soluție decisivă nu se poate aștepta (până la eventuale descoperiri none) decât dela studiul limbii și al toponimiei. Până atunci însă tradiția istorică, așa cum e constatată dela cele dintăi marturii asupra Românilor din Dacia, decide pentru continuitate, rămânând probabilă numai o admigrare din sudul Dunării, suficientă spre a explica tot ce s'a invocat mai cu teneiu pentru teoria migrațiunii.

Formarea poporului român a început negreșit în Peninsula Balcanică, prin cucerirea Iliricului, începută pe timpul republicei la țărmul adriatic și terminată sub August la Dunare. Până la cucerirea Daciei (106), provinciile ilirice, Dalmația (între Adriatică și Sava până la Driua), Panonia meridională (între Sava și Drava) și Moesia superioară (pe ambele maluri ale Moravei), au fost în mare parte romanizate, așa ca ele an putut să dea un contingent însemnat pentru colonizarea ei: între coloniile cunoscută după patria lor, elementul iliric se presinta ca relativ cel mai numeros în Dacia. Prin mijlocirea elementului iliro-latin dintre Dunare și Adriatică, elementul roman din Dacia a uritat sa se desvoalte în neinteruptă legătura teritorială cu lumea latină, iar în aceasta unitate etnică s'a format la Dunare, pe o parte și pe alta, elementul omogen, care a dat nascere poporului român. Dar acest popor nu s'a făcut și nu s'ar fi făcut fara de cucerirea și romanizarea Daciei, prin care mai ales s'a îndeplinit întemcierea lui și s'a asigurat existența lui. Teritoriul colonizațiunii romane în Dacia cuprindea Oltenia cu partea resariteana a Banatului și Transilvania. Pe acest teritoriu, elementul autohton a fost, după marturiile din anticitate, foarte redus, parte prin resboinle de exterminare al lui Traian, parte prin retragerea dinaintea cuceritorului; cei remași au disparut curând între colou, fiind romanizați. Aci s'a desvoltat o viață română foarte intensă, a colouii, unucipii, stațiunii mititare și alte așezări unai ruici, cari umpleau rețeaua cailor așternute. Aceste cai plecan dela Dunare pe cinci linii (Olt, Jiu, dela Turnu-Severin, dela gura Cernei și dela gura Carașului), unindu-se la Ulpiu Traiană (lângă Hateg) și la Apuluu (Alba-Iulia) și continuându-se pe la Potaissa (Turda) și Napoca (Cluj) până la Porolissum

(Moghigrad) în valea Someșului; alte linii duceau spre resărit (pe Olt, Târnava mare, Murăș și Someș) până în munți, iar spre apus în regiunea minelor de aur și pe Murăș până la Tisa. În rețeaua acestor căi, civilizațiunea și limba romană, plantate prin înfîntările cete de oameni, pe cari Traian le aduse spre a coloniza țeara »sleită de bărbați« în urma resboiului (cum spun scriitorii antici), au ajuns curând la cea mai înfloritoare răspândire, despre care numeroasele inscripțiuni și descoperiri arheologice dau elo-cuenta mărturie. În celelalte părți ale țerei însă, elementul dac s'a conservat, pe cât se vede, nedesnaționalizat sub dominațiunea romană, spre a dispărea apoi în potopul navalirilor. Elementul roman al părților colonizate, cu desăvîrșire romanizate în curs de mai bine de un secol și jumătate de dominațiune romană, nu putea să fie desființat prin un ordin de strămutare a provincialilor, odată cu retragerea legiunilor sub Aurelian (271). Cea mai mare parte a provinciei era deja pierdută în mâinile barbarilor din timpul lui Gallien (260—268); iar cele două legiuni ale ei, mai înainte având cartierele lor generale la Apulum și Napoca, se afla concentrate, în timpul din urma, aproape de Dunare în Banat. Ordiul de stramutare nu se putea executa decât în partea rămasă încă imperiului, și chiar acolo o strămutare completă era, după natura lucrului, nerealisabila. Dacia Aureliana (între Vid și Timoc), provincia nou înființată în amintirea celei pierdute, drept în fața Olteniei și aproximativ ca și aceasta de mare, unde au fost așezați provincialii ce au plecat cu legiunile, nu putea să adaposteașcă, pe lângă populațiunea sa proprie, tot elementul roman de pe întinsul teritoriu romanizat al Daciei Traiane. De altminteri, mărturiile scriitorilor antici nici n'au, după textul lor, acest înțeles. Staruința unui rest destul de însemnat al vechilor locuitori o arată, mai înainte de toate, vechea nomenclatură geografică ce s'a păstrat. Deși numele orașelor, prefacute în ruine și cenușe, au disparut în veacurile de barbarie, totuși rurile au păstrat vechile lor nume: Olt (Alutus), Motru (stațiunea Amutria sau Ἀμωβριον = Ad-Mutrium), Cerna (Tsierna), Bârsava (stațiunea Bersovia), Timiș (Tibiscus, la Jordanes Tibisia), Murăș (Marisus, la Jord. Marisia), Ampoiu (localitate Ampelum), Criș (la Jord. Crisia), Someș (regio Samus). Aceste nume (unele constatate și înainte de Romani) n'au putut să fie transmise decât prin vechii locuitori; iar faptul că ele s'au păstrat chiar pe teritoriul colonizat (deși cu unele modificări fonetice de altă natură decât la elementele latine ale limbei române, fie ca nume dace, fie sub influința celorlalte neamuri) vorbește pentru continuitatea elementului roman în această parte. Că unele resturi de populațiune romanica au ramas după părăsirea provinciei, aduuit și adversarii continuității; dar aceste resturi, susțin ei, au trebuit să piară în timpul navalirilor. Această parere nu e sprijinită prin mărturiile istorice. Chiar părțile cari au fost mai intensiv colonizate și romanizate nu se găsesc locuite de barbarii ce au stăpânit Dacia. Afară de Slavi (supuși celorlalți barbari), toate popoarele navaloitoare, fii ai stepei, au evitat părțile muntoase, cari adăposteau elementul roman: Goții s'au așezat în câmpia din resărit de Carpați, unde

ii aflăm de câte ori se arată locuințele lor; Hunii, Gepizi, Avarii și Ungurii, în câmpia din apus; Pecenegii și Cumanii la resărit de Carpați. În părțile centrale și muntoase ale Daciei s'au așezat durabil singuri Slavii (amestecați cu Sarmatii), cari în nomenclatura topografică de origine slavă, răspândită preste întreaga Dacie, pe lângă numeroasele elemente slave în limba Daco-Românilor, ne-au lăsat mărturia existenței lor mai îndelungate, ei înșiși dispărând priu romanizare. Aceste sunt fapte istorice incontestabile, cari nu justifică deloc părerea că resturile romanice în Dacia ar fi trebuit să piară în timpul năvălirilor.

Cele mai vechi locuințe ale Românilor în Dacia se găsesc ohiar pe teritoriul colonizațiunei romane. Tradițiua națională, păstrată în cronicile Terii-Românesci și ale Moldovei, cunoaște ca teritoriu românesc înainte de întemeierea principatelor numai Oltenia și Transilvania cu părțile limitrofe ale Ungariei, pe riurile Olt, Murăș, Criș și Tisa. În țeara cucerită de Unguri, vechile anale rusesci din cronica lui Nestor († 1114) arată, la venirea acestora, pe »Vlachi și Slovenici ca locuitori aflați acolo. Cu ele concorda și toate cronicile unguresci, cari cunosc pe »Vlachi« ca vechi locuitori ai țerei, îndeosebi în Transilvania, veniți ca »coloni ai Romanilor«. Cele dintâi documente ce fac mențiune despre Români în nordul Dunării îi arată mai întâiu în Transilvania, unde o parte de țeară se numia, pe la începutul secl. XIII, »țeara Vlachelor« (terra Blacorum), ca teritoriu autonom, cu familia ce aveau acolo posesiuni din »timpuri imemoriale«. Contimporanii îi considerau ca pe poporul cel mai vechiu în țeară, cum se vede din mărturiile cronicelor unguresci din secl. XII și XIII. Cel mai vechiu cronicar cunoscut al Ungariei, notarul regelui Bela (v. Anonymus), are scire și despre un ducat român, pe care Ungurii l-au aflat în Transilvania, pe lângă alte două ducate în părțile de lângă Tisa, unul la mieză-noapte, altul la miezăzi de Murăș, câteși trele supuse de Unguri. În partea sud-estică a Transilvaniei, unde se află apoi »țeara Vlachelor«, un alt ducat s'a păstrat, după mărturia celorlalte cronic unguresci, până în timpul lui Stefan cel Sfânt, care îl supuse pe la 1002. Un vechiu ducat român, a cărui existență este pusă, negreșit ca proconism, chiar în timpul lui Attila, este menționat în epopea germană Nibelunge (scrisă în secl. XII). »Ducele din țeara Vlachelor«, numit aci alături cu »Grecii« (= imperiul bizantin) și cu »Pecenegii« (popor turc, la resărit de Carpați), între cari vecini un asemenea ducat nu putea să fie decât în secl. XI (între Greci și Pecenegi) și XII (între Greci și Cumanii, confundați cu înruđiții Pecenegi, pe cari i-au înlocuit), trebe căutat în Oltenia, pe atunci singura țeară românească, ce nu se afla sub stăpânirea altui neam. În Oltenia tradițiua națională, păstrată în cronica Terii-Românesci, cunoaște un vechiu banat românesc, înființat »multă vreme« înainte de întemeierea principatului. Acest banat se presintă ca veche organizațiune națională de acelaș fel ca și ducatele arătate în părțile Daciei cucerite de Unguri. Astfel toate scriile concurg a înfațișa pe Români ca popor vechiu în Oltenia și Transilvania, teritoriul colonizațiunii romane. Ducatul transilvănean în »țeara Vlachelor«, supus de Stefan cel

Sfânt, este numit în cronicile ungurești ca »ducat bulgar«; iar despre »țeara Vlăchilor« se țice într-un document din 1231, că multă mai înainte, în »timpuri ce trec preste memoria omenescă«, ea fusese, după tradiția locală, »țeara Bulgarilor«. După marturiile bizantine și occidentale din secl. IX, stăpânirea Bulgarilor din sudul Dunărei (popor turc, dela care Slavii supuși au primit apoi numele) se întindea pe atunci și în nordul fluviului, în partea numită »Bulgaria dincolo de Dunare«, hotărîndu-se spre apus cu Francii din Panonia și cu Moravii din partea nord-vestică a Ungariei de apoi. După așezarea Ungurilor la Tisa și Dunăre, Bulgarii (cu cari ei au avut lupte la ocuparea țerii) sînt arotați, pe la mijlocul secl. X (Constantin Porphyrogenitul), ca »vecini resariteni« ai lor. Aceasta nu putea să fie decît în nordul Dunărei, unde (după același autor) Ungurii se întindeau dinspre apus pînă la »Puntea lui Traian« (lînga Turnu-Severin), iar dinspre resărit pînă în dreptul Silistriei se întindeau Pecenegii. Între Silistria și »Puntea lui Traian«, malul stîng era încă sub stăpânirea Bulgarilor, ca și în secl. IX. Deci »ducatul bulgar« din partea sud-estică a Transilvaniei, supus de Unguri pe la 1002, în locul căruia se găsește apoi sub stăpânirea ungurească teritoriul autonom »țeara Vlăchilor«, era un voevodat dependent de imperiul bulgar. Ca voevodate năi mult sau mai puțin dependente de imperiul bulgar trebuie să înțelegem și celelalte ducate arătate în Dacia la venirea Ungurilor, cum și banatul din Oltenia, stăpânirea bulgara în nordul Dunărei fiind un fel de suzeranitate asupra unor teritorii cu organizație națională proprie.

Dupa marturiile ce avem, părțile Daciei cucerite de Unguri erau locuite de Români, vechii locuitori ai țerii, și de Slavi. Dar despre Slavi dau mărturie numai cronicile și numeroasele numiri topografice de origine slavă; documentele nu-i mai arată decît doara ca imigrați noi, cum erau Rutenii în Maramurș, cari sporadic au petruns și în Transilvania. În afară de aceștia, documentele nu cunosc aci decît Unguri, Sași și Români: Slavii vechi dispăruseră între Români, carora ei le-au lasat numeroasele elemente slave în limba. În legatură cu Slavii și în dependență de imperiul bulgar, Români din Dacia au priinit și instituțiunile slave, ce caracterizează apoi desvoltarea lor politica. De atunci le-a reimas instituția voevodatului și a cnezatului (cu nuniri slave), pastrată ca organizație națională și sub stăpânirea ungurească. În regatul ungar Români se găsesc trăind după un drept propriu românesc (jus valachicum) sub conducători naționali, numiți cnezi (sau udvornici = vornici) pe teritoriu mai mic, de regulă sat dependent de un castel regal, și voievozi pe teritoriu mai mare, district sau ținut (cum în Maramurș). Acești conducători erau judecătorii Românilor de pe teritoriile respective, stringeau dările pentru rege și îndeplineau celelalte servicii dominiale ce nu erau rezervate castelanilor sau altor funcționari regali. Cnezatul, de regula ereditar, se dobânda prin donațiune regală. Cnezii români, cari deveniau catolici, erau declarați nobili și priniaua cnezatul lor ca proprietate, astfel sporind rîndurile nobilimei ungurești; cei remași ortodoxi au decățut apoi din ce în ce la starea de iobagi.

Instituția cnezatului se găsește în regatul ungar numai în părțile locuite de Români, la care popor ea se afla ca organizație națională mai veche și în afară de regat. Ea este arătate în secl. XIII (cronica lui Keza: De udvornicis) ca instituție veche la populațiunea supusă de Unguri.

Pe cînd așa se presintă Români în regatul ungar, preste munți ei au avut parte de o desvoltare politică mai priincioasă. Dupa desființarea imperiului bulgar (1018), banatul din Oltenia, cunoscut în secl. XII ca vechiu »ducat român«, a continuat să existe, între stăpânirile Ungurilor, Bizantinilor și Pecenegilor, ca singură țeară românească liberă, din care a crescut apoi principatul Țerii-Românesci. La resărit de Olt și de Carpați, stăpânirea Pecenegilor a ținut pînă în a doua jumătate a secl. XI, cînd ordele lor principale s'au mutat preste Dunare. Ea a fost locuită apoi prin stăpânirea Cumanilor, ale căror locuințe principale au continuat să fie însă între Don și Nipru pînă după începutul secl. XIII. Pe timpul cînd părțile din resarit de Olt și de Carpați, parasite de Pecengi, se aflau sub stăpânirea nominală a Cumanilor, apar aci Români, năi întăiu pe la mijlocul secl. XII. Ei se găsesc în »părțile de lîngă Marea Neagră« (1166) și în vecinătatea Galiției (1164) cu numele de Vlachi la Bizantini, 1150—1257 cu numele de Bolochoveni, derivat din Voloch = Vlach, în anale rusești. În Moldova, arătate pe atunci ca »pustie«, așezările lor erau încă foarte rare, aci ei aflîndu-se mai ales în părțile de miază-noapte. Cei din părțile de lîngă Marea Neagră, arotați mai numeroși, erau în partea resăriteană a Țerii-Românesci, de unde ei, ca alăți ai unei armate bizantine în contra Ungurilor, au intrat cu ea în Transilvania dinspre miază-ți. Contemporanul cronicar bizantin, care-i menționează, spune despre ei că »sînt urmași ai vechilor coloni din Italia«. Deci ei nu erau cunoscuți contemporanilor ca popor imigrat din miază-ți de Dunăre, precum nici cei din vecinătatea Galiției nu puteau să fi venit din acea direcție fără să fi ocupat năi mult partea meridională a Moldovei. În părțile nord-estice, ei au venit negreșit din regatul ungar, de unde năi apoi s'a descalecat și principatul Moldovei; cei din partea resariteană a Țerii-Românesci vor fi venit parte din Oltenia, parte din Transilvania. Originea ungureană a Românilor din vecinătatea Galiției o arată și orgauișa în cnezate, ce se afla la ei ca la Români din regatul ungar, cum și legăturile lor cu Ungaria. Cnezii lor, »cnezii Bolochoveni« din analele rusești, se găsesc luptînd pe partea Ungurilor în contra principatului de Haliciu (1231). Aceasta alianță cu Ungurii în contra vecinilor Ruși, pe lînga locuințele nordice și organizația cnezască, îi presinta ca fiind de origine Ungureni, remași în oarecare dependență de țeara-mună.

În urma faptului, ca Români din regatul ungar au ocupat părțile parasite de stăpâni anteriori la resarit de Olt și de Carpați, Ungurii considerau aceste părți ca dependente de regat, pretențiuni cari n'au lipsit să provoace repetate conflicte. Deja ostilitățile din 1166 cu Români din partea resariteană a Țerii-Românesci puteau să fie din asemenea motiv. Un conflict pentru »Vlachia« (= Țeara-Românească) se ivi apoi cu imperiul româno-bulgar al Asaneștilor. Înființat

(1186) cu concursul Cumanilor și Românilor din nordul Dunării, cari au luat parte la toate războaiele primilor Asanești, imperiul româno-bulgar, compus din »Bulgaria și Vlachia«, se întindea și pe malul nordic (până la 1241). În partea din răsărit de Olt a Țerii-Românesci, nu de mult ocupata de Români, el a înlocuit stăpânirea nominală a Cumanilor (îndepărtați dela Dunăre prin înfrângerile suferite dela Bizantini sub împăratul Manuil în 1144 și 1148), pe când banatul Olteniei a reîuorit cu noul imperiu legaturile, ce le avuse cu imperiul bulgar. Asupra Vlachiei imperiului româno-bulgar, în parte ocupată de Români ungureni, faceau însă pretențiuni și Ungurii. De aci a rezultat un conflict între Emeric, regele Ungariei, și Ioan, »împăratul Bulgariei și Vlachiei«, pentru »confiniile Vlachiei și Ungariei«, spre a cărui înlăturare Ioan ceru intervenția papei (1204). Conflictul, ramas nehotărît după moartea lui Emeric (1204) și a lui Ioan (1207), se mai repetă apoi pe la 1230, când Ungurii, învingători în regiunea Vidinului asupra oștirii lui Ioan Asan II, au ocupat o parte din Oltenia (aproximativ județul Mehedinți), unde înființara banatul unguresc al Severinului (constatat mai întâiu la 1233). Puțin uai înainte, Ungurii anexasera și o parte de țeară între Carpați și Siret până la Dunăre, ocupata de cavalerii Teutoni, carora Andreiu II le daruise țeara Bârsei în Transilvania (1211). În urma unui conflict cu cavalerii pentru acest teritoriu, considerat ca aparținând regatului, regele le retrase donațiunea (1225). În partea ocupată de ei în »Cumania« și remasa apoi sub stăpânire ungureasca s'a înființat episcopatul Cuman (1227), subordonat primatului Ungariei. Ca locuitori ai acestui episcopat sânt arătați »Cumani, Secui și Vlachi«: curentul de emigrare din regatul ungar preste munți adusese și pe Secui, ca și pe Români. Pentru teritoriile anexate în Cumania și în Vlachia imperiului româno-bulgar, regele Ungariei luă titlul de »rege al Cumaniei și Bulgariei« (1233), titlu care exprimă pretențiunile coroanei unguresci și asupra părților neanexate din dosul Carpaților. Pe când Bela IV, provocat de papa, pregatea o nouă expediție în contra lui Ioan Asan II, în scopul de »a ocupa Bulgaria și celelalte țeri ale lui Asan« spre a le supune bisericesc scaunului papal, iar politicesc coroanei unguresci, veni invasiunea Tatarilor (1241), care a dat lucrurilor alta față.

Tatarii înând în stăpânire toată Cumania până la Carpați, teritoriul episcopatului Cuman, desființat atunci, fu pierdut pentru Ungaria. Țeara-Româneasca însă, asupra căreia Ungurii faceau pretențiuni în contra Asaneștilor, se găsese apoi în dependență de coroana ungureasca. Decadența urmata dupa moartea lui Ioan Asan II (1241) sub minorii săi fi (Caliman și Mihail), cu care s'a stins această dinastie română (1257), pe lângă pericolul ce amenința dela Tatarii, a înlesnit lui Bela IV sa obțină, în cele din urmă, recunoașterea suzeranității sale în Țeara-Româneasca. Spre asigurarea novelor hotare, el daruf în 1247 cavalerilor Ioanniți »țeara Severinului« (banatul unguresc) și »Cumania« (care în realitate era în mâinile Tatarilor), exceptând dela donațiune țeara voivodului român Lytuon în dreapta Oltului și țeara voivodului român Se-

neslav în stânga Oltului, ambii vasali ai regelui; iar cavalerii luară îndatorirea să apere confiniile resăritene ale regatului »în contra păgânilor, Bulgarilor și altor schismatici«. Actul de donațiune mai dispune ca »ei să nu primească oameni din regat, fie de ori ce stare și naționalitate, ca sa se așeze acolo. fără de încuviințarea specială a regelui«. Emigrarea românească din regatul ungar în aceste părți luase până atunci așa dimensiuni, încât regele găsea necesar să ia măsuri preventive, cu toate că țeara de preste munți este arătată ca fiind supusă lui. Dar curentul de expansiune preste munți a Românilor din regatul ungar n'a putut să fie stavilit: încă un secol mai târziu, prin o emigrare românească mai numeroasă, s'a descălecat din Ungaria principatul Moldovei (1349). Principatul Țerii-Românesci, a cărui întemeiere se atribuie de cronicari, după analogia descălecatului Moldovei, unui descălecat din Transilvania (pus la 1290), s'a înființat prin unirea celor două voivodate anterioare sub o singură domnie. Unirea, începută de voivodul oltean Lytuon pe la 1272 în luptă cu Ungurii, s'a îndeplinit sub urmașii săi păua la Basarab Voivod, care prin învingerea reputata asupra regelui Carol Robert în 1330 câștigă independența, astfel devenind adevăratul întemeietor al statului. Cu mult uai înainte de întemeierea principatului începuse descălecare română din Transilvania și Oltenia în partea din răsărit de Olt, prin care s'a pus baza voivodatului român de aci, înființat înainte de 1247, probabil sub Asanești.

Înăa aci am avut în vedere numai faptele constatate prin mărturiile istorice, după care se poate schița mersul istoriei Românilor în Dacia Traiană până la întemeierea principatelor. Nu găsim nici o mărturie, care ar da o proba directă în contra acestui rezultat în înțelesul contrar continuității române. Totuși două puncte esențiale în chestiunea originii Românilor rămân nelamurate numai cu scirile relative la teritoriul Daciei: limba și religiunea. Explicarea acestora nu se găsește decât prin mijlocirea elementului român din sudul Dunării.

Ce privesce limba, omogenitatea ei la miază-noapte și la miază-zi de Dunăre se explica de ajuns prin unitatea teritorială a elementului roman pe ambele maluri. În curs de cinci secole dela cucerirea Daciei până la așezarea în masse a Slavilor în Peninsula Balcanică pe la începutul secl. VII. Finea secl. VI se admite în general ca termin între limba română și limbile romanice. Până atunci, și limba română era esențial formată ca limbă deosebită de limba mămă și de limbile surori, și (dupa Miklosich) chiar diferențierea ei în dialecte începuse deja. Prin invasiunea slavă în Peninsula Balcanică, făcută în masse mai înari mai ales în domnia lui Foca (602—610) și continuată apoi, elementul roman de lângă Sava și Dunare, unde până atunci este constatat mai numeros în Dalmația și în Dacia Iliricului (Dacia ripeană, Dacia mediterana, Moesia superioară, Dardania și Prevalitana), a fost silit să se retragă în mare parte spre miază-zi. Numai după această retragere, adevărată prin mai multe mărturii, se afla element latin în provinciile meridionale (Macedonia, Epir și Tesalia), în mijlocul unei populațiuni

grecesci și albaneze, Macedo-Românii de astăzi, câți au scăpat de desnaționalizare. Încă în a doua jumătate a secl. XI Kekavmenos scia despre Vlachii imperiului bizantin din timpul său că »mai înainte ei locuiseră lângă Dunare și Sava, unde acum locuiesc Sârbii; fugind de acolo, ei s'au răspândit în tot Epirul și Macedonia, iar cei mai mulți s'au așezat în Ellada«. În secl. XI, lângă Dunare și Sava nu mai existau Vlachi în imperiul bizantin, în număr considerabil; ei făcuseră acolo loc Sârbilor. Din resturile remase pe teritoriu sârbesc s'au mai pastrat Istro-Românii, emigrați spre apus. Dialectul macedo-român și cel istro-român începu a se diferenția de cel daco-român negreșit înainte de separarea lor. Unele din proprietățile lor fonetice mai esențiale, prin care ele se deosebesc de dialectul daco-român pur, se afla în dialecte sud-italice și grecesci (modificarea labialelor înainte de *z*, ce caracterizează dialectul macedo-român) sau albaneze (rotacismul lui *n* intervocalic, ce caracterizează dialectul istro-român). Aceste particularități cu caracter meridional, regula generală la Macedo-Români sau la Istro-Români, se afla și la Daco-Români, dar numai în afară de teritoriul colonizațiunii romane mai intense. (Modificarea labialelor în părțile resaritene și nordice; rotacismul în Mușii apuseni, altă data mai răspândit.) Iar un număr de elemente albaneze în limba daco-română (pe lângă câteva grecesci vechi, fără aceeași importanță pentru chestiune) probează o atingere cu poporul, dela care au fost împrumutate. Și unele și altele fiind de incontestabilă provenința transdanubiană, ele nu gasesc explicare decât prin Români originari din sudul Dunării.

Precum aceste probe din limba, așa și originea creștinismului la Români din Dacia ne îndreaptă spre Peninsula Balcanică. Terminologia creștină de origine latină pune mai presus de ori ce îndoială, ca Români sunt creștini din epoca romană. Dar sub dominațiunea romană în Dacia, când noua religie era încă persecutată în imperiu, creștinismul n'a putut să prindă aci rădăcini durabile, chiar dacă ar fi pătuns și în Dacia (cum spune Tertullian pe la finea secl. II). Așa cum se presintă prin terminologia sa latină, creștinismul Românilor nu s'a putut forma decât în imperiul roman dela Constantin M. încoace, când biserica latină în provinciile dunărene se afla înfloritoare până la invasiunea slavă. Negreșit, prin contactul cu creștinii din imperiu, creștinismul s'a răspândit și în nordul Dunării: așa s'au creștinat Goții din Dacia, așa s'au făcut și creștinii dintre Huni (menționați la Hieronymus și Orosius pe la începutul secl. V). Cu atât mai mult Daco-Românii de sub stăpânirea acestor popoare au putut să primească dela frații lor din imperiu primele elemente creștine. Dar mai ales numeroșii captivi romani, transportați de barbari în nordul Dunării, sunt arătați ca propagatori ai creștinismului. La Thessalonia, scaunul arhiepiscopal al Iliricului, de care depindeau oreștinii dela Dunare în secl. VII—IX (după desființarea arhiepiscopatului Justinianei—Prime din Dacia Iliricului prin invasiunea slavă), se scia, pe la începutul secl. IX, că în secl. VII se allau »dincolo (la miază-noapte) de Dunare un număr foarte mare de captivi, transportați

de Avari din provinciile dunărene ale Iliricului, anume din »Daciile amândouă (cea ripeană și cea mediterană), Dardania, Mysia și Prevalitana«, cum și din provinciile Thraciei; aceștia, cum spune Viața Sf. Dimitrie dela Thessalonic, »amestecându-se cu păgânii, și fiii lor păstrând datinele romane, prin credința ortodoxă și prin sfântul botez s'a înmulțit neamul creștin«. De asemenea și despre captivii transportați de Bulgari, pe la începutul secl. IX, din Thracia în »Bulgaria dincolo (la miază-noapte) de Dunare«, mărturie contemporane spun că ei propagau acolo creștinismul, în urma cărei propagandă unii din ei au suferit martiriul, din ordinul chanului. Astfel, până la creștinarea Bulgarilor (864), creștinismul s'a răspândit în nordul Dunării parte prin contactul cu creștinii din imperiu, parte prin captivii transportați din provinciile romane. El a fost propagat în formă latină, propagatorii lui fiind din părțile romanisate ale Peninsulei Balcanice, cu biserica latină sub supremația Romei. Încă la 860 arhiepiscopul de Thessalonic se află numit ca vicar al papei, »după datina veche« (more vetere), în provinciile Iliricului: »Epir, Macedonia, Thessalia, Achaia, Dacia ripeană, Dacia mediterana, Moesia, Dardania, Prevalitana«. Creștinarea Bulgarilor, făcută patru ani în urma, a hotărât apoi soartea bisericii române. În dependență de imperiul bulgar, Români din nordul Dunării au primit organizația lor bisericească sub ierarchia bulgară, cu limba bisericească slavă, introdusă în Bulgaria (după 885) prin discipolii lui Ciril și Metod, apostolii Slavilor. Și după desființarea imperiului bulgar, ei au continuat să fie sub arhiepiscopatul de Ochrida (ultima capitală a imperiului, cu scaunul arhiepiscopal) până la înființarea mitropoliilor românesce ale Ungrovlachiei (1359) și Moldovei (1401). Până la constituirea bisericii bulgare, o organizație bisericească, care să desvolte mai departe elementele creștine primate din sudul Dunării, nu există și nu putea să existe în Dacia sub stăpâniri păgâne. Prin o biserică constituită, elementul roman dela Dunare a putut să se formeze ca popor creștin numai în provinciile imperiului, în cele trei secole dela Constantin M. până la invasiunea slavă; iar invasiunea păgână trebuie să-l fi aflat așa întărit în credință, încât el să poată rezista până la creștinarea Bulgarilor. Aceasta rezistență el n'ar fi putut s'o aibă în nordul Dunării fără o puternică alimentare din miază-și.

Așa fiind, limba Românilor din Dacia, cu elementele ei transdanubiane, și creștinismul lor de origine latină, pe lângă mărturiile istorice despre intensitatea elementului roman în provinciile de miază-noapte ale Peninsulei Balcanice până în secl. VII și despre retragerea lui de către invasiunea slavă, sunt argumente incontestabile pentru o imigrare română din sudul Dunării. Dar nu această imigrare a dat ființă poporului român în Dacia Traiană, a cărui existență din timpul dominațiunii romane o dovedește toată tradiția istorică, ca și așezarea lui geografică. Un popor imigrat pe nesimțite, care de-a dreptul să ocupe exact același teritoriu, pe care înainte de un mileniu îl părăsiseră strabunii săi; care îndată să fie recunoscut, de către vecinii aflați, ca popor vechiu în țeară, mai vechiu chiar decât ei înșiși; care, abia venit, sa absoarba, pe un

întins teritoriul și încă într'un stat organizat ca regatul ungar, neamuri de mult așezate, până atunci nedesnaționalizate de stăpâni lor, și dintr'odată să se ridice la o stare socială și politică precum cea a Românilor din Dacia: acel popor al minunilor, istoria nu-l cunoaște, mintea noastră nu-l cuprinde. Față cu acestea nu este admisibilă decât o admigrare română din miază-ți, la neamul daco-român, născut și orecut în țeara lui. Prin această admigrare, care explică suficient tot ce adversarii continuității au invocat mai cu temei, se mai explică și faptul foarte remarcabil, că numai în afară de teritoriul colonizațiunii romane mai intense în Dacia se află proprietăți fonetice de ale dialectelor transdanubiane, pe când pe acel teritoriu însuși s'a păstrat mai curat dialectul daco-român propriu zis. Unde era un strat vechiu mai puternic, influența stratului nou a fost mai slabă.

Cât despre timpul imigrării, ea caută să fi început nu mult după așezarea Slavilor în Peninsula Balcanică. Mai ales perioada de linisce ce a urmat în Dacia după așezarea Bulgarilor în Moesia (679) până la venirea Ungurilor (894) a trebuit să atragă pe Românii transdanubiani, puși în mișcare prin retragerea de către invasiunea slavobulgară. Puterea Avarilor era slăbită încă dela defecțiunea Bulgarilor sub Cubrat (pe la 635), federat al imperiului roman; cu Bulgarii (pe atunci așezați la miază-noapte de gurile Dunării) se aliașeră și Slavii vecini, cum și «captivii romani ai Avarilor» din nordul Dunării, spre a scutura jugul avar. În urmă, părți ale Daciei se găseseră unite cu statul bulgar din Moesia (chiar dela început), cu care, după risipirea Avarilor prin Carol M. (799), s'au unit și părțile stăpânite până atunci de ei la resărit de Tisa. Pe timpul, când ambele maluri ale Dunării, în secl. IX până la Morava și Tisa, erau unite sub aceeași stăpânire, ca «țeară imensă și popor mult», cum un geograf german din secl. IX numește imperiul bulgar din timpul său, admigrarea română din miază-ți, la frații pe atunci mai bine adăpostiți în Dacia, a putut să urneze mai firesc decât ori când. Negreșit, ea putea să se continue și în secolele următoare, dar fără să aibă caracterul unei mișcări în masse: nici masele puse în mișcare, nici motivul unei asemenea mișcări nu se mai află pe urmă. Partea cea mai mare a elementului roman din provinciile de miază-noapte ale Peninsulei Balcanice s'a retras, pe cât se vede, în primele secole după așezarea Slavilor și Bulgarilor, căci el n'a avut o influență mai însemnată asupra limbei acestor popoare. Retragera s'a făcut mai întâiu spre miază-ți, unde este adevărită; pe urmă și spre miază-noapte, unde este probabilă. Întăriți prin admigrarea de preste Dunăre, Românii din Dacia a putut apoi să absoarbă cu atât mai ușor elementul slav coloucitor, ale cărui urme au ramas în nomenclatura toponografică pe toată întinderea țării, ca și în elementele slave ale limbei românești și ale organizației sociale și politice, și să desvoalte acea putere de expansiune, prin care ei au cucerit etuicesce aproape tot teritoriul Daciei antice, iar politicesc partea cea mai expusă a ei. Această putere de asimilare și de expansiune, cum istoria n'o arată decât la popoare autochtone sau cuceritoare, ei au dezvoltat-o mai

ales ca element autohton pe teritoriul colonizațiunii romane, ca element cuceritor în Principate. Așa înțelegem istoria veche a Românilor în Dacia Traiană. [D. Onciul.]

NUMÉRUL ȘI RĂSPÂNDIREA ROMÂNILOR.

R. formează populațiunea cea mai numeroasă pe teritoriul Daciei lui Traian; afară de aceea locuiesc în masse compacte în Bulgaria, Sârbia și provinciile turcesci dela sudul Sârbiei, Bosniei și Hertegovinei, precum și în Grecia și Istria. Urme de Români, cari însă nu-și mai vorbesc limba, se află în provinciile austriece Moravia, Silesia, apoi în Bitinia (Asia mică). Numărul R. e stabilit în mod oficial numai încât privesc pe cei ce locuiesc în România, Transilvania, Ungaria, Banat și Bucovina. Pentru celelalte țări avem numai date aproximative, cari îndeosebi pentru R. din Turcia, difer foarte mult din cauza tendințelor politice, sub cari au fost stabilite aceste cifre.

Numărul total al R.-lor se poate evalua la 10¹/₂ milioane, împărțiți astfel:

România 5.430,000 (1901); aici nu întră aproape 600,000 străini (Ovrei, Bulgari, Tătari, Germani, Ruși, Turci, Greci); Ungaria 2,931,369 (1900, Czirbusz); Bucovina 229,018 (1900); Sârbia 300,000 (Burada); Bulgaria 65,000 (Meyer); Basarabia și guvernamelele de preste Nistru 1.200,000; Turcia 250,000; Grecia 30,000; Istria 2000. Total 10.437,387.

Mai puțin străbătută de elemente străine e populațiunea României, cu excepția părții de nord a Moldovei, care a fost mai expusă invasiunii ovreiesci dela nord și nord-est. Insule mai nioci compacte de străini sunt numai în Dobrogea.

În cele 15 comitate ale Transilvaniei din populațiunea totală de 2.476,998 majoritatea absolută, adică 1.440,491 o constituie Românii. În 13 comitate dinre Tisa și Transilvania (Banat, Crișana, Maramureș), locuite de o populațiune de 4.390,816 suflete, 1.477,453 sunt R., lângă cari mai vin adauși 13,425 răsleți prin celelalte comitate din Ungaria.

În *Bucovina* (v. ac.) Românii ocupă partea sudică a țării.

Basarabia (v. ac.) are populațiune compactă română în partea nordică. Preste 300,000 locuiesc dincolo de Nistru.

În *Sârbia* se află un mare număr de R. în districtele: Kraina cu capitala Negotin, care se întinde din valea Timocului până la Dunăre; Cerna reca, cu capitala Zaicar, și Pojorovaț cu capitala cu același nume. Cei din vecinătatea Dunării vorbesc limba românească din Oltenia (România) și Banat, iar cei dela sud, dialectul Macedo-român. Numărul Românilor ce se afla în Sârbia, trece preste 300,000.

R. din *Turcia*, v. Arămâni.

R. din *Istria*, v. Istro-Români.

R., cari și-au pierdut limba în noianul elementelor străine, cari i-au cutropit, au fost cercetați de T. T. Burada, care comunică următoarele despre ei:

În *Moravia* se află o localitate numită *Valahia*, acolo locuiesc aproape 150,000 Vlahi. Capitala acestei localități se numește Valassek Mezirici (Mezericiul valah), iar de Nemți Wal-

lachisch Mezeritsch. Principala ocupațiune a acestor Vlahi e agricultura și industria. Parte din ei sânt pastiri (păstori). Brânza, care o fac ei, e vestită și se numesc Valaska brinza (brânză valahă), Nemții o numesc Wallachische Brinza. Ei sânt foarte nuncitori. Sânt iscusiți în lucrarea farfuriilor de lemn, numite talere, cupe de lemn, fuse, vîrtelnițe, cuțite nici țerănesci și cosoare, cari se numesc de Germani Wallachische Messer (cuțite valahe). Aceste cuțite n'au nici o deosebire de acele, pe cari le au vierii români. R. din Moravia formează o națiune a parte, și se feresc a fi confundați cu Cehii și cu Moravii, de cari sânt încungiuțați. Ei au luat parte ca națiune valahă la Expositiunea etnografică a poporului slav din Imperiul Austriei, care a avut loc la Praga în 1895.

Împrejurul orașului Teschen, capitala *Silesiei*, se află o multime de sate locuite odinioară de *Vlahi*, ca Bistrița, Bopița, Leșna, Vendrinia, Ligotca, Libița, etc. Locuitorii acestor sate, numiți și până în ziua de astăzi Vlahi, erau cea mai mare parte din ei ciobani veniți fie din Transilvania, fie din Moldova, cari în trecerea lor spre Moravia au ramas parte din ei prin Silesia.

În *Bithinia* (Asia mică), nu departe de lacul Apolonia, se afla noue sate locuite de Vlahi, numiți acolo *Pisticoși*. Acele sate sânt: Bașchioi sau Vurlati, Eklise sau Ainati, Huruda sau Caragioba, Idia, Camartati sau Aghia Kiraki, Subasaghil sau Subași sau Piladaci, Serian și Kirmikir; avînd în total preste 5000 loc. Principala ocupațiune a Pisticșilor e lucrul câmpului, păstoritul, comerțul cu brânza și carăușia. Femeile lor, pe lângă gospodaria casei, se mai îndeletnicesc și cu cultura viermilor de mătăsă, cu țesutul lănei, a bumbacului și a borangicului, în care sânt foarte meștere. Pisticșii sânt veniți acolo din Macedonia pe timpul împăratului Andronic Paleologul (1282—1328).

OCUPAȚIUNEA, TIPUL ȘI ÎNSUȘIRILE ROMÂNILOR.

R. sânt unul din puținele popoare, cari numai cu greu se pot desparți de locul născerii lor. Excepție făcînd Arămăni, cari s'au respândit niai cu samă ca comercianți prin provinciile Austro-Ungariei, Turciei și prin Egipt, ceialtați au ramas credincioși vechei lor vetre. Emigrațiunea la America de nord, care a început în timpul mai nou la o parte din R. transilvaneni, nu presintă încă nici un pericol, fiindcă toți se reîntorc, după ce și-au adunat acolo un mic capital, în vechea lor patrie.

Una din cauzele principale ale acestei însușiri e și *ocupațiunea* R. Aproape pretutindenea R. se ocupă cu agricultura și crescerea vitelor. Comerțul și industria, excepție cea de casă, sânt neterene, pe cari s'au avîntat numai în timpul mai nou.

Cei mai mulți dintre etnografii străini convin întră a admite, că *tipul* român se aseamănă mult cu cel roman. Partea cea mai mare a R. sânt de statură mijlocie, corp mlădios, craniul bine format, față prelungă, profil nobil, ochi expresivi. Părul și ochii sânt de regulă bruni. Românele se disting prin grație în formele corpului și în mișcări. Se înțelege, că însușirile acestea fizice variază mai mult sau mai puțin, ceea ce e și explicabil la un popor, care locuiește pe

un teritoriu așa de întins și care a trăit între împrejurări economice, sociale și culturale atât de diferite.

Portul național al R. în elementele lui e același pretutindeni. La bărbați cămașa, la femei iia, făcute din pânză albă și împodobite mai ales la gât și la mâneci cu diferite chindisituri. Bărbații își înving mijlocul cu șerparul (cureaua, chimirul), femeile cu betele. Preste cămașă se poartă o haină, nu lungă, de postav, iarua cojoc. Femeile își acoper partea dela mijloc în jos a corpului cu cătrînțe ori fote. Bărbații au cioareci de postav sau vara pantaloni de pânză. Pe cap au iarna căciulă, vara pălării de păslă, femeile cărpe, învelituri. Portul R. dovedesce preste tot spirit practic și gust estetic.

R. e muncitor și se mulțămesc ou puțin, două însușiri, cari încă au contribuit mult să-l facă atât de resistant față de vicisitudinile timpurilor. Și în punctul acesta excelează femeia română, care nu numai că își îmbracă întreagă casa cu haine făcute de mîna ei, dar dă ajutor bărbatului și la lucrul câmpului. În ce privesc păstrarea credințelor și obiceiurilor vechi e de un conservatism de fier, o însușire care a contribuit în cel mai înalt grad, ca R. nu numai sa nu fie absorbiți de națiunile mai mari, ce-i încungiuță, ci din contra să asimileze fracțiuni din ele, când s'au așezat între R. Religiositatea R.-lui i-a fost totdeauna cea mai bună pavăză morală și națională.

Românul este din firea sa blând, bun și ospitalier; credincios și devotat până la moarte prieteniului, soțului și superiorului său, în care are deplină încredere; dar nu e lesne credător, nu se crede decât acelor, pe cari îi cunoaște din propria sa experiență. El ține minte atât binele cât și răul ce i-l faci; și când are privilegiu, le respătesce. Însă nu e resbunator în același grad ca frații săi Italiai și Spanioli. Pe cât e de bun și drept, pe atât e de curajos și viteaz în luptă cu dușmanul. În armatele naționale sau străine Românul a fost totdeauna brav ostaș. Eroismul lui e renumit în istorie. În statistica armatei austro-ungare Români sânt însemnați în toți anii ca cei dintăiu atât în privința bravurei, cât și a sobrietății sau cumpătului, a perseveranței și a sănătății corporale. Iar purtarea oștirii române pe câmpiile Bulgariei, în 1877—78, a fost pentru toți ca o revelațiune a caracterului românesc, moștenit dela strabuni, și a stors admirațiunea lumii. Cum se vede din literatura sa, în natura Românului se afla un strat ales de dispozițiuni sufletesci, moștenite din o veche epoca de cultură a străbunilor săi Romani, al caror nume singur el l-a păstrat dintre popoarele romanice. Basmele lui, privite din punctul de vedere moral, se caracterizează prin ideea și simțământul dreptății, prin simpatia pentru întreagă natura, cu deosebire prin iubirea și mila pentru ființele slabe și nedreptățite, oameni sau animale, și prin credința în triumful binelui în contra răului. Doinelile lui exprimă iubire, cult pentru viața familiară, un viu simțământ de admirațiune pentru frumsețele naturei, dor de țeară, speranță, jale, durere și resbunare; și de multe ori un simțământ tainic și adânc, care nu se poate exprima de ajuns, decât prin căutecul doios și melancolic al

doinei, iar în limbă prin vorba dorul. În proverbele lui se vede o judecată sănătoasă, o cucerire senină și multă înțelepciune; în satirele și strigăturile lui un spirit satiric caracteristic. Am multă sperare, dicea Alexandri, în acest neam, a cărui adâncă cuminție e tipărită într-o mulțime de proverbe, unele mai înțelepte decât altele; a cărui închipuire minunată e zugrăvită în poveștile sale poetice și stralucite, ca înseși acele orientale; al cărui spirit satiric se vedește în nenumăratele anecdote asupra tuturor națiunilor, cu cari s'a aflat în relație; a cărui inimă bună și darnică se arată în obiceiul ospetiei, pe care l-a păstrat cu sfințenie dela strămoșii săi; al cărui geniu, în sfârșit, lucește atât de viu în poeziile sale alcătuite în onoarea faptelor mărețe. (Cf. și art. Română, limba și literatura.)

Literatură: Anagnosti, La Valachie et la Moldavie. Paris, 1837; Aurelian P. S. Țeara noastră. București, 1880; Aurelian și Odobescu, Notice sur la Roumanie. Paris, 1867; Bandau A., Bilder aus Rumänien. Berlin, 1882; Beure et Mathorel. La Roumanie. Paris, 1878; Benger G., Rumänien im Jahre 1900. Stuttgart, 1900; Bergner, Rud. Siebenbürgen. Leipzig, 1884; același, Rumänien. Breslau, 1887; Carra M., Istoria Moldaviei și a României. București, 1857; Dahn Felix, Eine Lanze für Rumänien. Leipzig, 1883; Derblich, Land und Leute der Moldau und Walachei. Prag. 1859; Diefenbach L., Völkerkunde Osteuropas. Darmstadt, 1880; Filek von Wittinghausen, Das König. Rumänien. Wien, 1881; Gheyn, Les populations Danubiennes. Gand, 1886; Henke, Rumänien, Land und Volk. Leipzig, 1877; Kotzebue, Aus der Moldau. Breslau, 1860; Quinet E., Les Roumains. Paris, 1857; Samuelson, Roumanie. Past and present. London, 1882; Slavici, Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukovina. Teschen, 1881; Vaillant, La Roumanie. Paris. 1845; Wilkinson, An account of Walachie and Moldavie. London, 1882; Bresnitz von Sydacoff, König Karl, Rumänien und die Rumänen. Berlin, 1897; Gubernatis, La Roumanie et les Roumains. Florence, 1898; Murgoci și Burca, R. și țările locuite de Români, 1902.

România, regat în sud-estul Europei, situat între 43° 38' și 40° 20' lat. nordică și 20° 08' și 27° 20' long. estică și având o întindere de 131,000 km². (v. harta țărilor locuite de Români.)

HOTARELE.

Limitele naturale ale României sînt: Dunărea spre sud-vest și sud, începînd dela Vêrciorova sau dela 200 m. spre vest de gura Bahnei pînă la 2 km. spre est de Silistria, iar de acolo o linie convențională pînă la 2 km. spre sud de Mangalia; Carpații spre nord și nord-vest, începînd dela Vêrciorova pînă la muntele Piatra-Roșie. iar de acolo mai multe dealuri și cursuri de ape pînă la satul Mamornița; Prutul spre est, începînd dela satul Mamornița și pînă la versarea lui în Dunăre. De aici încolo limita naturală spre nordul Dobrogei o formează Dunărea și brațul Chilia pînă la gura sa, iar spre estul ei o formează țărmii Mării Negre pînă spre sud de Mangalia.

Limitele politice ale Rom. sînt: la nord-vest monarhia Austro-Ungară, la vest Sêrbia, la sud Bulgaria și la est Rusia.

RELIEFUL.

Între limitele sale politice R. apare grupată în două trupuri tare despărechiate: Glacisul Moldo-Munteniei între Carpați, Dunăre și Prut, și Dobrogea între Dunăre și Marea Neagră, în prelungirea Munteniei. Privit dela înălțime, relieful R.-ei prezintă atât în Moldova, cât și în Muntenia, o regiune muntoasă încadrată într-o zonă deluroasă. Însă pe când în Moldova dealurile se întind pînă în Prut, în Muntenia ele sau se contopesc pe nesimțite cu câmpia, sau se termină prin pante repezi asupra acesteia (între Tirgoviște și Focșani). O linie plecând dela insula Corbului (Dunăre) și trecînd prin Ciutura, Caracal, Pitești, Găesci, Titu, Tirgoviște, Bucov, Mizil, Buzău, R.-Sărat, Focșani, lasă spre nord zona accidentată, iar spre Dunare câmpia sau șesul. O serie de falii și depresiuni aflate în lungul și la poalele Carpaților rup continuitatea reliefului prin basinuri de prăbușire, cari ocupa adesea spațiori întinse la poalele munților; ele sînt caracteristice mai ales cãtră Baia de Arama. T.-Jului, Polovraci, Horez, R.-Vâlcei, Căpațineni (Argeș), Cămpulung, Văleni, Cislău, Soveja-Negrilești, T.-Ocna. Aceste falii și depresiuni reprezintă o zonă de dislocări, pe a caror limită interioară încetează zona munților. Constituțiunea solului încă e diferită între zona munților și a muscelorilor sau dealurilor, ce-i prelungesc. Câmpia Munteniei încetează la sud printr'o muche înalțată deasupra șesului inundabil, ce însoțesce stînga Dunării și comandă fluviul cu 30—90 m. Solul câmpiei nu e construit numai prin depozitele Dunării. Astfel se deosebesc în clinele Moldo-Muntene ale României patru regiuni naturale: I o regiune muntoasă pînă în faliile, prăbușiturile sau depresiunile zonei deluroase; II o regiune deluroasă constituită din terenuri terțiare, cari acoper toată Moldova și o mare parte din Muntenia; III o terasă îndelungată, întinsă între zona deluroasă și coama din lungul văii Dunării; IV o terasă așezată, constituind valea propriu zisă a Dunăii.

Munții dintre România și Transilvania, numiți adeseori **Alpii Transilvaniei** și **Carpații Orientali**, constituiesc prin traseul lor un unghiu, al cărui crescut înaintază spre Dunare în fața cotului, ce descrie fluviul între Brăila și Reni. Ei încep dela Porțile de fer și se termină (în dreptul României) la nord-vestul j.-lui Suceava, la muntele Piatra roșie. Munții Carpați în lungimea lor poarta diferite numiri. Astfel în Muntenia, începînd dela Vêrciorova pînă la muntele Sturul se numesc **munții Mehedinților**; dela Sturul pînă la defileul Lainici se numesc **munții Vulcani**; dela Lainici pînă la Riu-Vadului **munții Paringului**; dela Riu-Vadului spre est pînă la Piatra lui Craiu **munții Făgărașului**; dela Piatra lui Craiu pînă la poteca Predeluș **munții Bârsei**, și de aici spre est pînă la pichetul Trei-hotare **munții Buzăului**. În Moldova începînd dela pichetul Trei-hotare în sus pînă la vama Oituzului se numesc **munții Francei**; de aici pînă la vama Ghimeșului **munții Oituzului**; dela Ghimeș pînă la vama Bicazului **munții Tarcului**; apoi pînă la vama Prisăcani **munții Grințegului** și în sfârșit de aici pînă la Piatra roșie **munții Dornei**. Vêrfurile cele mai însemnate ale Carpaților sînt: Bucegii (v. ac.) cu pis-

curile Omul (v. ac.) și Caraimanul (v. ac.) între j. Prahova și Dâmbovița; Paringul în j. Gorj; Negoii (v. ac.) și Surul (v. ac.) în j. Argeș; Piatra în j. Prahova; Piatra lui Craiu și Păpușa (v. ac.) în j. Muscel; Rarăul (v. ac.) în j. Suceava; Pionul sau Ceahiăul (v. ac.) în j. Neamț. Afară de acestea sunt o mulțime, a căror înălțime e aproape de 2000 m., ca: Sturul și Ostea în j. Mehedinți; Buliga, Vulcan, Lainici, Mândru și Mușetoiu în j. Gorj; Balota, Vêrful mare și Breaoa în j. Vâlcea; Buteanu, Ciocanu și Colțul Viștei mari în j. Argeș; Vêrful Urla. Berevoescu mare și Ieseru în j. Muscel; Strunga și Petroșita în j. Dâmbovița; Grohotiș, Ciucas și Tataru mare în j. Prahova; Șireu, Bota mare și Penteleu în j. Buzău; Giurgiul și Clăbucul în j. Putna; Șandru, Nimira mare, Cotumba și Ciudomir în j. Bacău; Griduș, Merișor, Melihaș și Albele în j. Neamț; Muncel, Pietrosu și Piatra roșie în j. Suceava. Din culmea principală a Carpaților se lasa mai cu samă spre sud în Muntenia și spre sud-est în Moldova o mulțime de ramificațiuni sau culmi secundare, cari cu prelungirile lor determină numeroasele văi ale României, ca: culmea Mehedințului, care începe dela muntele Sturul și se prelungesc pâna la Dunăre; culmea Zanoaga, ce se desprinde din munții Paringului (j. Gorj) și separă basinel Jiului de al Oltului; culmea Comarnicului, ce se lasa din muntele Negoii separând cu ramificațiunile sale de o parte basinel Oltului de al Vedei, de alta basinel Vedei de al Argeșului; culmea Leacotei, ce desparte basinel Argeșului de al Ialomiței; culmea Clabucetului (j. Prahova) ce separă basinel Ialomiței de al Siretului; culmea Munților Negri din Bucovina, ce desparte basinel Siretului de al Prutului în cursul lor superior și în urma se continuă dealungul pe la jumătatea Moldovei printr'o mulțime de dealuri, cari despart prin Moldova basinel Siretului de al Prutului și dintre cari mai însemnate sunt dealurile cunoscute sub numirea generală de »grupa dealurilor Bahluului« și »grupa dealurilor Bêrladului«. Afara de aceste șese culmi, cari despart basinelurile apelor celor mai mari ale R. mai sunt altele o mulțime, cari despart diferitele afluenți ai acestor ape, ca: culmea Frumoasa între Jiu și Motru; culmea Molitivișului între Jiu și Gilort; culmea Platânescilor și culmea Paringului, cuprindând între ele basinel Lotrului și cea din urmă despartind basinel acestei ape de al altor ape secundare, ce se duc în Olt mai jos de Lotru; culmea Gurguiată între Olteț și Olt; culmea Coziei între Olt și Topolog; culmea Joiței între Valsan și Argeș; culmea Clabucetului între riul Valsau și riul Doamnei; culmea Iezerului, ce desparte între ei cu culmile ei secundare afluenții riului Doamnei; culmea Tefeleica, ce desparte afluenții riului Doamnei de Dâmbovița; culmea Bucegilor între Ialomița și Prahova; culmea Baiului între Prahova și Doftana; culmea Sf. Ilie între Doftana și Teleajen; culmea Penteleului între cele două Basci; culmea Giurgiului sau a Rêșboiului cu 2 ramificațiuni: una printr' afluenții din stânga Buzăului, despărțind apa Buzăului de a Rîmnicului, și alta mai la est, despărțind apa Rîmnicului de a Milcovului; culmea Alunișului între Milcov și ceialaltă afluenți ai Putnei; culmea Șovejei între

Putna și Șușița; culmea Zăbrăuților între Șușița și Trotuș; culmea Moinescilor între Trotuș și Taslău; culmea Taslăului între Taslău și Bistrița; culmea Ceahlăului între Bicaz și Bistrițioara; culmea Bistriței mari între riurile Moldova și Bistrița, etc.

Regiunea dealurilor R.-ei înbrățisează toată Moldova din poalele Carpaților și până în Prut. În Muntenia la vest de Olt dealurile expiră pe nesimțite în regiunea șesului la sudul limitei geologice a formațiunilor pliocene ale zonei deluroase. La resăritul Oltului până în Argeș largimea zonei deluroase se mai micșorează, însă recordarea ei cu formațiunile diluvice ale șesului se face tot pe nesimțite. La resărit de Argeș și în lungul acestui riu dealurile constituie ca o coamă, ce privesc spre sud-vest și se scoboară pe nesimțite din dreptul confluenței riului Doamnei pentru a dispărea cătră Titu; în șes ea sprijinesc o clină repede spre Argeș a zonei dealurilor, cari dispar tot pe nesimțite spre sud-est între Argeș și Ialomița. La resăritul Dâmboviței largimea zonei deluroase începe a se reduce și odată cu reducerea larginei un alt caracter se desemează: o soluțiune de continuitate tinde a se produce la poalele ei, unele apar în mijlocul șesului și oarecari însule aproape isolate până în Cricov, și odată cu acestea pantele dealurilor cad repede asupra șesului, din care dealurile par a resări de odată. Atare este mai ales aspectul oferit de pantele dealurilor dela Urlați și Focșani. La nord de Focșani, dincolo de Putna, dealurile se racordează cu șesul prin câte una sau două terase. În Moldova regiunea dealurilor e împărțită în două părți prin apa Siretului. Partea occidentală e formată de continuațiunile culmilor Carpaților cu inclinațiune generală dela nord-vest spre sud-est și e strabatută de vai mai strimte; partea orientală formează o grupa de dealuri cu inclinațiune generală dela nord la sud. Această grupă, care e continuațiune a munților din Bucovina, în partea de nord poartă numirea gen. de dealurile Bahluului și în cea de sud de dealurile Bêrladului. Ea separa basinel Prutului de al Siretului și e brăzdată de vai largi, cari se transformă în câmpii întinse pe lângă Siret și mai cu sama pe lângă Prut.

Câmpia R.-ei se întinde la sudul regiunii dealurilor până în regiunea băltoasă a Dunării, de care este despărțită prin ceea ce se obicuieste a se numi »coama terasei Dunăreue«. Această coama pare a mărgini termul Dunării până în josul Calafatului, unde dispăre în dunele dintre Ciuperceni și Rast. Ea reapare pe partea stânga a lacurilor Nedeea, Potelul, Subaiu, pe la estul lacului Grecilor, pe la nordul lacului Boian și al Călărășilor, insoțesc dela Socarci brațul Borcea al Dunării, iar dela gura Ialomiței se depărtează de Dunarea vapoarelor pâău în apropiere de Brăila, de unde se înalță iarăși deasupra Duuării în josul Galaților. Câmpia R.-ei începe a se defini bine la estul dealurilor Poroiinei și ale Stârminei și măsoară în lungime preste 200 km. între Cetate și Gura Ialomiței; largimea maximă o are în partea centrală, iar cea mai mică la extremități. Câmpia R.-ei se presentă sub două aspecte topografice. Zona dela nordul imediat al coamei, a cărei lățime atinge

35 km. între Dunăre și istmul dintre Ialomița și Mostiște (spre Urziceni), are mai mult caracter stepic. Zona aceasta e lipsită de apă și la suprafață și în interior, iar văile își sapă acof adânc cursul lor. Lipsa de apă justifică lipsa populațiilor; ea se manifestă în câmpul Bârnos spre vest de Giurgiu și mai ales în Bărăgan. Zona nordică a șesului Munteniei pierde caracterele zonei meridionale întinsă până în dealuri, riurile își sapă acof cursul mai puțin adânc, apa se găsește la mici adâncimi, ici-colea apar lacuri în permanență; vegetațiunea e mult mai abundentă și variată. *Regiunea băltoasă a Dunării.* La ieșirea din defileul Porților de fer cursul Dunării urmează o depresiune ce încadrează către vest, sud și est câmpia României. Această depresiune, a cărei pozițiune a fost determinată prin fâlia, care a despărțit soiul R.-ei de al Bulgariei și Dobrogei, are 700 km. lungime; în lărgime ea variază dela 10—25 km. Aspectul topografic al depresiunii dunărene este cu totul acuat. Ea este brăzdată de excavațiuni, din cari unele servesc încă de canale de scurgere a apelor fluviului, ca brațul Borcea, care dela Silistra curge pe sub coama terasei, pe când brațul principal se apropie de înălțimile țărmului drept; Dunărea vapoarelor și Dunărea veche; Gârla și Zimnicea, cari formează delta Vodei; lacurile: Călărășilor și Boianu, Balta Grecilor, Balta Mare și Balta Lată, Lacul Suhăoi, Potelul, al Nedeei și Bistrețului, cari acoper adâncituri înșirate pe matca de altă dată a Dunării. Dela Galați la vale depresiunea dunăreană își schimbă forma, căci pe de o parte ea se lărgesc progresiv cu începere dela Tulcea, pentru a construi delta fluviului, iar pe de alta coama sudică a platoului basarabean este stirbită prin depresiuni transversale, în cari iau ființă lacuri întinse, ca: Brateșul, Cahul, Cartalul, Ialpugul Cogurului, Catalbngul. Pe țărmul drept limita depresiunii dunărene este mai bine definită prin masivul consistent al Dobrogei; totuși șesul dintre Dunăre și înălțimi este ocupat prin câteva mari lacuri, ca: Jijia, Popina, Carpina și numeroase lăculețe. Delta Dunării îmbrățișează între brațele ei extreme Chilia și Sf. Gheorghe o suprafață de 2676 km², cucerită dela mare prin depozitele fluviului. Depresiunea dunăreană se prelungește la sudul deltei actuale printr'un șes constituit ca și delta din depozitele apelor, provenind din reversările Dunării.

Idrografia. Relieful R.-ei determină trei sisteme hidrografice: două (al Munteniei și Moldo-Basarabiei) având ca rezervoriu comun depresiunea dunăreană, și al treilea al Dobrogei, ale cărei ape se varsa parte în depresiunea dunăreană, parte în mare. România e udată de Dunăre (v. ac.) și de afluenții săi de pe stânga. Din cele 6 riuri mari ale Munteniei cinci, și anume: Jiul (v. ac.), Oltul (v. ac.), Argeșul (v. ac.), Ialomița (v. ac.) și Buzăul (v. ac.) isvoresc în regiunea munților, singură Vedea (v. ac.) nasce în regiunea dealurilor. Printre afluenții Dunării, cari isvoresc din regiunea dealurilor mai sunt de citat: Dăsnățuiul (v. ac.). Apele Moldovei se adună în Siret (v. ac.) și Prut (v. ac.). Dintre numeroasele lacuri și bălți, situate mai ales pe lângă Dunăre, sunt de amintit: Nedeea (j. Dolj), Potelul (j. Romanai), Suhaia (j. Teleorman), lacul

Grecilor (j. Ilfov), Boianu și Călărăși (la apus de orașul Călărăși). Brateșul (j. Covurlui), Mostiștea (j. Ilfov), Amara și Balta Albă (j. R.-Sărat), lacul Dorohoiu (j. Dorohoiu). Dintre lacurile Dobrogei: Corvan și Crăcaua între Măcin și Isacoea, Razimul, Golovita, Smeica și Sinoe, situate toate la țărmul Mării Negre și comunicând între dinsele și cu Marea; Tăsăul, Mangalia, Babadag, Dranov, Caval, ș. a. (Cf. N. Michăilescu, Curs elem. de Geografie. București, 1893.) [—]

GEOLOGIA.

Din punct de vedere oro-hidrografic România se împarte în mai multe regiuni deosebite nu numai geografic, ci și geologic.

I Regiunea munților alcătuiesc arcul carpatic dela altitudine de 700 m. și până la cele mai înalte piscuri ale Carpaților (2540 m.). Ea este constituită din două mari insule de șisturi cristaline: una care începe dela Verciorova, dela Dunăre și se întinde până în Valea Ialomiței, constituind înălțimile cele mai înalte din această parte; cealaltă în nord-vestul Moldovei, care începe dela intrarea Bistriçioarei în Moldova și ține până la hotarul Bucovinei, continuându-se spre nord cu masa de șisturi cristaline din Bucovina și Maramurș.

Șisturile cristaline, cari constituiesc aceste insule sunt străbatute în multe locuri de roce eruptive ca: granit, diorit, diabaz, porfir, serpentine, andesite, trahite, etc. Tot ele sunt însoțite de o serie de minereuri ca hematita, mangan în nordul Moldovei, galena, blendă în județul Muscel, minereuri de cupru la Baia de aramă, cuarțite aurifere în județul Vâlcea, etc.

Deasupra și în jurul acestor șisturi cristaline se grupează roce sedimentare primare și secundare. Între cele dintâi sunt de remarcat șisturile și gresiile cuarțoase cu antracită, alcătuind așa șisa formațiune de Schela, care după toate probabilitățile aparține permo-carboniferului, iar dintre terenurile secundare vechi, triasul constituie împreună cu cretaciul inferior Munții Răraul și Pietrile Doamnei; iar în Carpații sudici sunt de însemnat jurasical și cretaciul inferior, reprezentați aproape prin toate orizonturile (bajocian, bathonian, calovian, oxfordian inf. și titionic din jurasic și neocomian și baremian din cretacic) formând o zonă întreruptă ce începe în jud. Prahova și se continua până în jud. Mehedinți.

La exteriorul acestei zone de roce vechi se alipesc terenurile cretacee superioare (cenoman și senonian) și terțiare vechi (paleogene) alcătuind o zonă largă, care se întinde fără întrerupere dela granița Bucovinei până în Dâmbovița, formând așa șisa zonă a fișului carpatic. Această zonă este constituită la partea internă în general de conglomerate, gresuri alternând cu șisturi marnoase cretacee superioare; iar în partea dinspre regiunea dealurilor întâlnim la basă conglomerate și gresuri cu numuliți (eocen) și deasupra o alternanță de gresii și șisturi silicioase (șisturi menilitice) cu numeroase impresiuni de pesci, aparținând terțiareului vechiu (oligoocen). Din Dâmbovița începând fișul lungesc spre vest regiunea munților intrând în regiunea dealurilor și trimițând numai nise goluri în terenurile mai vechi. Ultimele manifestațiuni ale fișului spre vest ar fi fișul dela Gura-Văii.

În fine la sfârșitul terțiarului și la începutul cuaternarului vîrfurile cele mai înalte ale Carpaților erau acoperite de ghetari.

II Regiunea dealurilor din Moldova este cuprinsă între regiunea carpatică și între podișul Moldovei, a cărui limită este aproximativ Valea Siretului. Regiunea aceasta este o regiune subcarpatică formată a) în Moldova de nord de saliferul miocenic cutat. b) în Moldova de sud de saliferul miocenic, sarmatic, de straturi pontice și în partea cea mai sudică chiar de levantin dislocat. De aci înspre vest regiunea dealurilor în toată Muntenia până la Dâmbovița e formată de un sistem de cute, la a căror constituție iau parte toate etagiile cunoscute în România, afară de burdigalian și tortonian. Mai la apus de riul Buzău se desparte din flis o peninsulă, care intră și ea în regiunea dealurilor și care dispărînd cam în Valea Verbileului se continuă prin mai multe insule ce se pot urmări până la vest de Prahova. La Dâmbovița acest sistem de cute dispăre sub stratele neogene superioare cu o faună foarte bogată, mai ales în: congerii, dreissensia, vivipare, unio, etc și cari formează mai toată regiunea dealurilor, regiunea neogenă inferioară fiind foarte redusă. Stratele sînt puțin dislocate și par a trece insensibil sub câmpia română.

Tot din Dâmbovița insula cristalinelui din regiunea munților e însoțită de flis, care între Jiu și Olt mai apare în mijlocul terenurilor neogene și sub forma de două clipe cea dela Slatioara și Săcele.

Toată regiunea dealurilor din Oltenia se prezintă în aceleași condițiuni tectonice, cu deosebire ca aci iau parte și burdigalianul, tortonianul, pontianul și levantinul.

III Podișul Moldovei. Regiunea dealurilor înspre est este limitată de podișul Moldovei, care se poate considera cuprins între Siret și Prut și întinându-se spre sud pînă la latitudinea Bérladului. El este format din straturi orizontale aparținînd sarmaticului, constituit la basă din argiluri marnoase albastre, iar la partea superioară din gresii calcareose, de multe ori oolitice, din calcare conchiliare și nasipuri cu ceriți. Totul este acoperit de un strat, pe unele locuri destul de gros de loess aparținînd pleistocenului.

Partea de sud a Moldovei este constituită din terenuri pontice acoperite și ele în parte de loess. Ele stabilesc legătura cu regiunea șesului Munteniei.

IV Șesul Munteniei ocupă întreaga parte sud-estică a Munteniei și sud-vestică a Moldovei și se întinde dealungul Dunării pînă în Oltenia. El e alcătuit din petrișuri și nasipuri pleistocene acoperite de loessuri, cari înspre nord-vest și vest trec în adevărate luturi. Aceste depozite atît în Muntenia cît și în Moldova cuprind o faună fosilă bogată în Dinotherium, Mamuți, Rhinoceros, Bos, etc.

În ele găsim în părțile sud-estice lacuri sarate și amare.

V Dobrogea. Constituția geologică a Dobrogei se deosebește mult de cea a restului României. În partea de nord întîlnim terenurile cele mai vechi și anume: cuarțite și sisturi filitose paleozoice străbătute de roce eruptive granitice și dioritice și conținînd importante zăcăminte de

minereuri de cupru și fier. Deasupra acestor terenuri vechi găsim calcarele triasice cu facies alpin cari sînt foarte bine dezvoltate și străbătute de porfire și diabasporfrite, suportînd și ele stratele jurasice (bajocianu și bathonianu dela Enisala) și cretacice superioare (Cenomane).

Partea de sud a Dobrogei se continuă cu plătoul bulgar și este constituită din stratele orizontale jurasice superioare (calovian, oxfordian, rau-racian, sequanian și kimeridgian), cretacice inferioare (neocomian, baremian, aptian), cretacice superioare (turon, senon), acoperite de calcare eocene cu numuliți și de calcare sarmatice, cari ocupă în această regiune cea mai mare întindere.

Totul este acoperit de loess bine dezvoltat atît în nordul cît și în sudul Dobrogei. [V. P. H.]

CLIMA.

Temperatura medie anuală variază într'un mod natural, scăzînd dela șes spre munți. Iso-terma de 11° pleacă dela Severin, trece prin Craiova, scoboară spre Dunăre, apoi taie șesul Munteniei pe la mijloc, trece pe la Galați spre mare preste Bugeac. Iso-terma de 10° pleacă dela Vêrciorova prin mijlocul Olteniei, suie pe Olt în sus și apoi se alungesc pe la marginea dealurilor pînă în Basarabia. Iso-terma de 9° merge pe la marginea regiunii munților dela Vêrciorova pînă aproape de Piatra-Neamț, de unde o ia preste dealurile Moldovei pe la nord de Iași. Vaile munților se mențin încă la temperatură de aproape 8°, pe cînd culmile lor înalte au temperatură medie de 3—4°. După regiuni gasim: Oltenia 9°5, Muntenia 10°5, Dobrogea 10°5, Moldova 8°5. După anotimpuri se constată, că R. are veri foarte călduroase, ierni foarte friguroase; în câmpia Munteniei căldurile lui «Cuptor» ajung pînă la 40°, iar «gerul Bobotezei» scoboară termometrul pînă la —25°, la Giurgiu a fost diferența între extreme (43° și —36°) de 76°. Caracteristic în R. e trecerea bruscă dela iarnă la vară și viceversa. Aceasta indică o climă continentală; Marea Neagră neavînd mai nici o influență asupra variației temperaturii; doar iarna e mai dulce la malul mării.

Regimul ploilor are trei perioade: una de abundență în ploi pe la finea primăverii și începutul verei (Maiu și Iunie 20 zile de ploaie din 70 anuale) și două de secetă la începutul toamnei (Sept și Oct. 9 zile), și iarna (Ian. și Febr. 11 zile). După cantitate pe lună precipitațiile se împart: Ian. 37, Febr. 30, Martie 40, Apr. 56, Maiu 67, Iunie 95, Iulie 66, Aug. 42, Sept. 39, Oct. 49, Nov. 43, Dec. 44 mm. Anual 610 mm. Regimul acesta are părți comune cu regimul continental, ce domnesce în Rusia meridională: ploi vara și uscăciuni iarna, numai că la noi uscăciunea de toamnă e mai de vreme, iar ploile încep cu o lună mai de vreme. Dacă ploile ar cuprinde încă o lună din primăvară, am căde în regimul mediteraneu. După regiuni cade în R.: Oltenia 75 cm., Muntenia 62 cm., Dobrogea 51 cm. și Moldova 55 cm. Șesul primește foarte puțin, sub 60 cm. Dealurile între 60 și 80, munții preste 100 cm. În Bărăgan au fost secete, ce au ținut pînă la 60 zile, în Dobrogea chiar 100 zile, fără cantitate de ploaie apreciazabilă. În schimb au fost și regiuni, unde a plouat excepțional de mult: la Caracomer în

Dobrogea a căzut 32 cm. în 4 ore, iar la Curtea de Argeș 20 cm. în 20 minute, cas unic în Europa. În R. stratul de zăpadă căzut ajunge 90 cm. și pământul stă acoperit cam 50 zile pe an. În 100 ani avem: 3 foarte secetoși, în cari nu plouă nici $\frac{3}{4}$ din media anuală; 58 secetoși, când plouă $\frac{3}{4}$ sau peste $\frac{3}{4}$ din media anuală; 24 ploioși, când plouă mai mult ca media anuală; 15 foarte ploioși, când plouă $\frac{1}{4}$ mai mult ca media anuală. Resultă dar, că R. nu are tocmai o climă ploioasă.

Vânturile dominante sînt: *Crivețul* dinspre nord-est, în Moldova și șesul Munteniei, rece și umed, el determină ploaia. *Austrul* suflă dinspre sud-vest, în Oltenia și Muntenia, e mai cald, dar tot așa de violent ca *Crivețul*, ajungînd până la 25 m. pe secundă. *Băltărețul* suflă dinspre mare, dănd regiunii o nuanță meridională. Din cauza orografiei R. direcția vînturilor se schimbă în diferite locuri, urmînd deschiderile vailor largi: la Sinaia, Calmanesci, Cîmpulung predomină vînturile de nord și sud, la Calafat, Turnu-Măgurele și Giurgiu cele de est și vest, la Turnu-Severin nord-vest și sud-est, iar în Moldova nord-vest și nord.

Din acestea reiese, că clima R. e o climă continentală cu o ușoară nuanță spre mediteraneană. (Cf. Analele instit. meteorologic de Hepites; Com. la Academia R. de Hepites; România de Murgoci și P. Burcă). [Murgoci.]

FLORA.

Din punctul de vedere al geografiei plantelor, R. nu formează o unitate pentru sine.

Ca *vegetațiune*, conform reliefului, pozițiunii geografice, condițiunilor climatice, etc., distingem următoarele regiuni, cari le întîmpinăm reprezentate tot prin aceleași elemente dominante și în țările vecine; așa regiunea *baraganelor* (cîmpului secular), o continuare a stepelor rusesci în Moldova de jos, Muntenia sud-estică și Dobrogea centrală. Un areal mult mai vast cuprinde *regiunea dumbrăvilor* (padurilor de stejar) în Moldova nordică în amestec cu fagul, iar în Muntenia compus prevalent din stejar, însă reprezentat prin specii mai numeroase. Partea muntoasă a țării aparține Carpaților daci (estici), la poalele lor se întinde ca o fașie îngustă dela Vîrciorova până la Falticeni *regiunea dealurilor* (podgoriilor), care în stare primitivă era acoperită de pădure frondoasă mixtă (stejar, fag, carpen, teiu, arțar, ulm, etc.). Prezența coniferelor (dela ca. 800 m. în sud-vest până la 500 m. în nord-est începînd) indică *regiunea montană*, partea inferioară caracterizată prin bradete adese însoțit sau înlocuit prin fag, iar în partea superioară (reg. subalpina) prin padure formată exclusiv de molid. Dela ca. 1800 m. în Muntenia scădînd succesiv până la aproape 1400 m. în nordul Moldovei se extinde dela această limită în sus *regiunea alpină*, din munții Cernei până în Bucegi aproape în continuitate neîntreruptă, apoi de aici până la Ceahlău formată mai mult din niici insule foarte isolate, cari cu cât înaintăm mai spre nord cîștigă mereu în extensiune. Partea inferioară a acestei regiuni este caracterizată prin tufșuri de jepi sau *Juniperus nana*, iar cea superioară mai mult prin prevalența pășunilor alpine.

Vegetațiunea a făcut ca locuitorii țării sa-și

acomodeze traiul după condițiunile date de ea; așa baraganele își oferă bogatele lor pășuni imenselor turme de vite. Cât ține regiunea padurilor de stejar, rolul cel mai important l-a avut și îl va mai avea agricultura, căreia i-s-au oferit adese prin exterminare nerațională terenuri virginală. Populația din regiunea dealurilor, scutită prin pozițiunea sa naturală avînd la adăpost muntele, a putut să se înmulțească proporțional mai tare decît în ori care altă regiune, ocupațiunea ei principală nu a fost atât de mult agricultura, cât cultura pomilor și a viței de vie. Cât pentru regiunea munților, locuitorii de aici este avisat la bogăția pădurilor sale, pe care ar trebui să le cultive și să le exploateze mai rațional, și la economia de vite, căci are în vecinătate ultima regiune nepopulată, regiunea alpină, atât de bogată în pašuni.

După ce tractaram deja România din punctul de vedere al vegetațiunii, a înfașării (fisiogonomiei) sale în terminii cei mai generali, trecînd cu vederea numai din lipsa de spațiu fazele ce se repetă pentru fiecare regiune an de an în decursul anotimpurilor, formațiunile și subformațiunile, alternața lor, etc., trecem la al doilea punct de vedere al geografiei plantelor, la acel al *florii* în sens strict, adică punctul de vedere sistematic, plantele examinate după originea și înrudirile lor reciproce, independent de nodul cun se asociază și cum ni-se prezintă. Nici în această privință România nu o putem considera ca o unitate pentru sine, pentru că puține sînt elementele, al caror areal este restrîns pe teritoriul acestei țări (endemic) și chiar și aceste (mai toate elemente montane sau alpine) partea cea mai mare nu sînt strict endemice României, ci și țărilor vecine, adică elemente *endemice dacice*, precum *Anemone angulosa*, *Silene Zawadzki*, *Saxifraga luteoviridis*, *Hieracium Transsilvanicum*, *Symphytum cordatum*, *Eritrichium Jankae* s. a. Deja în regiunea alpină masa elementelor o avem comună cu centrul Europei (Alpii), altele sînt aici și acolo de origine nordică (boreal-arctice); unele (mai ales în părțile învecinate ale Carpaților) sînt a se considera ca avantposturi balcane, prea puține caucasice. Și tot așa și încă mai accentuat este caracterul central-european al regiunii montane. Dacă în aceste două regiuni am vedut preponderînd plante cu centre de vegetațiune *vestice* și mai palid *nordice*, în regiunile inferioare, pe lînga caracterul central-european încă destul de pronunțat, constatăm o serie de plante, dintre cari multe fără întrerupere de areal pîtrund la noi dela sud spre nord (elementele *balcane*). Dintre aceste elemente cele mai interesante sînt cele pronunțat mediterane și pe care le aflăm mai abundante în Dobrogea și vestul Olteniei, numai aici cresc dintre lenuoase s. e. smochinul selbatec (*Ficus*), *Syringa* (lilacul), *Carpinus Duinensis* (carpinița), *Fraxinus Ornus* (mojdreanul), *Celtis* (sîmbovinu), etc. În fine plante de origine *estică* dominează regiunea baraganelor, care (daca abstragem dela puținele elemente balcane) repetă elementele ce compun flora din sudul Rusiei europene.

Cu aceasta am avea dată flora României numai în terminii cei mai generali, constatănd caracterul ei preponderant central-european (con-

nexiunea cu vestul Europei), am fi vădit chiar în starea actuală menținându-se și oarecare legături cu sudul și estul. Inșă din lipsă de spațiu sîntem nevoiți să neglijem de a indica aici: liniile de vegetație, căile de migrare, avantposturile unei regiuni în cea învecinată, aquilonarismul, vicarianța unor elemente la noi cu altele mai ales în vest și est, etc., adică tocmai trăsăturile cele mai fine din flora unei țeri, cari numai în parte sau chiar nu-și pot afla explicații suficiente în cauze actuale, ci numai în cauze cari odinioară dela terțiar încoace a avut de efect actuala vegetațiune și floră română. (Cf. Pentru partea pur sistematică, opuri fundamentale: Brandza, Prodrumul florei române, 1879—1883; Kanitz, Plantas Romaniae, 1879; Brandza, Flora Dobrogei, 1898; Grecescu, Conspcctul florei României, 1898. Pentru partea geografică: Brandza, Vegetațiunea României, dar mai ales Grecescu, Conspcctul florei României.) v. și art. Silvicultura. [A. Pr.]

FAUNA.

Fauna R.-ei este numai în parte cunoscută pentru faptul, că numai în ultimii ani au început studii mai serioase asupra ei. Munții, pădurile, câmpiile și apele României sînt populate de o multime de genuri de animale, cari se aseamănă în general cu cele ce caracterizează fauna Europei centrale și meridionale. Incepînd cu animalele superioare, printre cele mai importante genuri sînt: *Cheiroptere*: Liliacul obicinuit cu urechi lungi (*Plecotus auritus*), ce traiesce prin scorburile arborilor și peșterile munților; Liliacul cu nasul mare și strîmb (*Rhinolophus ferrum equinum*), trăiesce prin ruine și spelunci. *Insectivore*: Cârțița sau Șobolul (*Talpa europaea*); Ariciul (*Erinocetus europeus*). *Carnivore*: Pisica domestică (*Felis domestica*); Pisica sălbatică (*Felis Catus*); Risul (*Felis lynx*); Cănele de casa (*Canis familiaris*); Ogarul (*C. leporarius*); Copoiul (*Capău și Copau*) (*C. venaticus*); Prepelicărul (*C. avicularius*); Cănele ciobănesc (*C. pastoreus*); Cănele mișos (*C. agaticus*); Zăvodul (—); Lupul (*C. lupus*); Vulpea (*C. vulpes*); Nevăstuica (*Pictorius vulgaris*); Dihorul (*Mustela foina*); Jder (*M. martes*); Vidra (*M. lutreola*); Viezurele (*Meles Taxus*); Ursul (*Ursus aretos*). *Roșătoare*: Veverița (*Sciurus vulgaris*); Șoarecii și Șobolani (diferite specii de *Mus*); Iepurele (*Lepus timidus*). *Perisodactyle*: Calul (*Equus caballus*); Măgarul (*Eq. asinus*). *Bisulcatele*: Boul (*Bos taurus*); Bivolul (*B. bubalus*); Oaia (*Ovis aries*); Capra domestică (*Capra hircus*); Capra neagră (*Antilope rupicapra*); Caprioara (*Cervus capreolus*); Cerbul (*Cerv. elaphus*). *Multiungulate*: Porcul domestic (diferite varietăți de *Sus scrofa*); Mistrețul (*Sus asper*). *Cetacee*: Delfinul (*Delphinus Delphis*). *Păseri*: Vulturul plesuv (*Vultur fulvus*); Sorlița sau V. meilor (*Gypăetus barbatus*); Aquila sau V. de peatră. (*Aquila fulva*); Eretele (*Astur palumbarius*); Bufnița (*Strix bubo*); Cucuvaia (*Str. flammea*); Cucul (*Cuculus canorus*); Ghionoaia (*Picus Martius*); Pupăza (*Upupa epops*); Mierla (*Turdus merula*); Sturzul (*Turdus*) cu mai multe specii; Graurul (*Sturnus vulgaris*); Priveghitoarea (*Lusciola luscinia*); Pitulicea (*Sylvia*); Pitocociu (*Motacilla Troglodytes*); Sfrancoaga (*Lanius*); Rînduneaua (*Hirundo rustica*); Lastunul (*H. urbana*); Lipitoarea (*Caprimulgus europaeus*);

Pițigoul (*Parus*); Ciocârlia (*Alauda*); Presura (*Emberiza*); Botgrosul (*Fringilla coccotraustes*); Scaiaciorul (*Fr. carduelis*); Cinteza (*Fr. coelebes*); Vrabia (*Fr. domestica*); Corbul (*Corvus corax*); Cioara (*C. corone*); Cioaca (*C. monedula*); C. puicioasă; Coțofana (*C. pica*); Gaița (*Garrulus glandarius*); Porumbelul (*Columba livia*); Turtureaua (*C. turtur*); Cocos de munte (*Tetrao urogallus*); Potârnichea (*Perdix cinerea*); Prepelita (*Coturnix dactylisonans*); Cocosul domestic (*Gallus domesticus*); Curcanul (*Meleagris Gallopavo*); Dropia (*Otis tarda*); Cocorul (*Grus cinerea*); Bătlanul (*Ardea cinerea*); Barza (*Ciconia alba*); Sitarul (*Scolopax rusticola*); Becațina (*Gallinago media*); Nagățul (*Vanellus cristatus*); Gșița (*Gallinula chloropus*); Gâsca (*Anser*); Rața (*Anas*); Cufundătorul (*Podiceps cristatus*). *Reptile*: Broasca țestoasă (*Testudo europaea*); Br. țest. grecească (*T. Graeca*); Șopârta (*Lacerta agilis*); Gușterul (*L. viridis*); Năpârca (*Anguis fragilis*); Șerpele de apă (*Tropidonatus natrix*); Ș. de casă (*Coluber*); Vipera (*Vipera berus*); V. cornută (*V. ammodytes*). *Amphibii*: Răcănelul (*Hyla viridis*); Broasca verde (*Rana esculenta*); B. răioasă (*Bufo cinereus*); Șolomândra (*Salamandra maculata*); Triton (*Triton cristatus*). *Pesci*: Șalaul (*Perea fluviatilis*); Crapul (*Cyprinus carpio*); Știuca (*Esox lucius*); Goștița; Păstrav (*Salmo fario*); Somnul (*Silurus glanis*); Țiparul (*Anguilla vulgaris*); Morunul (*Acipenser huso*); Nisetrul (*A. sturio*); Cega (*A. ruthenus*); Calcanul (*Rhombus*). *Molusce*: Melcul de mîncare (*Helix pomatia*); Planorbul (*Planorbis corneus*); Melcul de mîl (*Limnaeus stagnalis*); Paludina (*Paludina vivipara*); Scoica (*Anodonta cygnea*). *Insecte*: Carăbușul (*Melolontha vulgaris*); Boul bălții (*Hydrophilus piceus*); Ditiscul (*Ditiscus marginalis*); Ragacia (*Lucanus cervus*); Nascornul (*Oryctes nasicornis*); Gîndacul de slănină (*Dermestes lardarius*); Cariul (*Anobium pertinax*); Licuriciul (*Laupyrus noctiluca*); Gîndacul de frasin sau Cantarida (*Litta vesicatoria*); Gîndacul auriu (*Cetonia aurata*); Croitor cu coarne mari (*Cerambyx*); Vacă lui Dîeu (*Coccinella septempunctata*); Albina (*Apis melifica*); Bondarul (*Bombus terrestris*); Vespa (*Vespa vulgaris*); Gargaunul (*V. crabro*); Furnica (*Formica*). *Fluturii* se găsesc mai în toate speciile europene; Dipterele, Neuropterele, Orthopterele, Hemipterele și Apterele, cari sînt destul de bine reprezentate în R. *Myriapode*: Scolopendra; Julus; etc. *Arachnoide*: Scorpionul (Gorjiu); Paianjenii; etc. *Crustacei*: Racul (*Astacus fluviatilis*); Cănele babei (*Oniscus murarius*); Apul (*Apus cancriformis*); Rîma (*Lumbricus agricola*); Lipitoarea (*Sanguisuga medicinalis*); Lîmbricul (*Ascaris*); Panglica (*Tenia*); Calbeaza (*Distomum hepaticum*). *Protozoare*: multe și variate genuri și specii ce fac populația microscopică a bălților și înlaștinilor. [I. P. Voitești.]

ÎMPĂRȚIREA ADMINISTRATIVĂ.

Din punct de vedere administrativ, R. este împărțita în județe, j.-le în plăși, plășile în comune. *Județele* și comunele formează persoane juridice sub punctul de vedere al administrațiunii intereselor lor locale colective și economice. *Plășile* sînt simple circumscripțiuni administrative, și împărțirea în plăși s'a făcut din punctul de vedere al administrațiunii intereselor generale. Ori ce

modificare a acestor divisiuni și subdivisiuni nu se poate face decât prin lege.

R. este împărțită în prezent în 32 județe, județele în 227 plăși, fiecare plasă cuprinzând mai multe comune.

În capul administrațiunii unui județ este un *prefect*, la plăși un *subprefect* și în capul administrațiunii unei comune un *primar*. (Cf. art. 4 din Constituție și legea de organizare a serv. exterior al ministeriului de interne, din 1 Nov. 1892).

[B. V.]

Județele sânt următoarele: I. în Oltenia: 1) Mehedinți, cu 252,000 loc., capit. Turnu-Severin (19,000 loc.); 2) Dolj, cu 370,000 loc., capit. Craiova (45,500 loc.); 3) Gorju, cu 175,000 loc., capit. Târgu-Jiu (6600 loc.); 4) Vâlcea, cu 194,000 loc., capit. Râmnic-Vâlcea (7500 loc.); 5) Romanși, cu 206,000 loc., capit. Caracal (12,000 loc.). II. în Muntenia: 1) Olt, cu 147,000 loc., capit. Slatina (8000 loc.); 2) Argeș, cu 210,000 loc., capit. Pitești (15,500 loc.); 3) Teleorman, cu 242,000 loc., capit. Turnu-Măgurele (8500 loc.); 4) Dâmbovița, cu 212,000 loc., capit. Târgoviște (9500 loc.); 5) Muscel, cu 117,000 loc., capit. Câmpulung (13,000 loc.); 6) Prahova, cu 310,000 loc., capit. Ploesci (43,000 loc.); 7) Buzeu, cu 225,000 loc., capit. Buzeu (21,500 loc.); 8) Râmnic-Sărat, cu 140,000 loc., capit. Râmnic-Sărat (13,000 loc.); 9) Ilfov, cu 552,000 loc., capit. Bucur. (282,000 loc.); 10) Vlașca, cu 204,000 loc., capitala Giurgiu (14,000 loc.); 11) Ialomița, cu 192,000 loc., capit. Calărași (11,000 loc.); 12) Brăila, cu 152,000 loc., capit. Braila (58,000 loc.). III. în Moldova: 1) Suceava, cu 133,000 loc., capit. Fălticeni (10,000 loc.); 2) Botoșani, cu 175,000 loc., capitala Botoșani (32,000 loc.); 3) Dorohoiu, cu 163,000 loc., capit. Dorohoiu (13,000 loc.); 4) Roman, cu 112,000 loc., capit. Roman (14,000 loc.); 5) Neamț, cu 150,000 loc., capit. Peatră (17,000 loc.); 6) Bacău, cu 197,000 loc., capit. Bacău (16,000 loc.); 7) Iași, cu 194,000 loc., capit. Iași (78,000 loc.); 8) Vaslui, cu 114,000 loc., capit. Vaslui (9000 loc.); 9) Fălciu, cu 96,000 loc., capit. Huși (15,500 loc.); 10) Tutova, cu 120,000 loc., capitala Bârlad (24,000 loc.); 11) Tecuciu, cu 125,000 loc., capit. Tecuciu (13,500 loc.); 12) Putna, cu 155,000 loc., capit. Focșani (24,000 loc.); 13) Covurlui, cu 149,000 loc., capit. Galați (63,000 loc.). IV. în Dobrogea: 1) Tulcea, cu 127,000 loc., capit. Tulcea (19,000 loc.); 2) Constanța, cu 140,000 loc., capit. Constanța (13,000 loc.). Autoritățile locale financiare corespund cu împărțirea în județe, fiind în fiecare capitală de județ o administrație financiară, o filială a creditului agricol sau a Băncii agricole. În fiecare capitală de județ se mai află un protopop, un revisor școlar și un medic primar; în fiecare reședința de plasă se află câte un medic titrat.

În privința administrațiunii cultelor, România este împărțită în inspectoratele învățământului primar și secundar pentru Moldova și Muntenia, iar pentru cler în două mitropolii, cea din Bucuresci și cea din Iași, și în șese episcopate: Roman, Huși, Galați, Buzeu, Curtea de Argeș și Râmnicu-Vâlcea cu titlul dela Turnu-Severin. Din punct de vedere judecătoresc, România este împărțită în 4 circumscripțiuni: Bucuresci, Iași, Galați și Craiova, în cari se afla curțile de apel, și în 32 circumscripțiuni de tribunale, cari corespund cu cele 32 județe, și în 129 de judeca-

torii de pace, a căror circumscripțiuni corespund cu circumscripțiunile plășilor. În privința lucrărilor publice, R. este împărțită în circumscripțiuni cu reședința la Bacău, Vaslui, Buzeu, Bucuresci, Pitești, Slatina, Craiova, Iași, Peatră și Constanța.

POPULAȚIUNEA.

Nu posedam date sigure despre numărul locuitorilor principatelor române din timpurile anterioare secl. XIX, când recensămintele (v. art. Demografia) se faceau cu scop fiscal și se numerau numai capii de familie birnici, fără clasele privilegiate, când datele dobândite la aceste catagrafii erau foarte variabile, din cauza emigrațiilor și resboaielor. În 1832 au fost după Ioan Ghica amândouă principatele române locuite de trei și jumătate milioane suflete, în 1844 după P. S. Aurelian de 3.578,951 suflete. Dela 1859 recensămintele se fac cu mai multă metodă și populațiunea României întregi a fost după acele recensăminte în 1859 de 3.864,848, în 1884 de 4.684,123, în 1889 de 5.038,342, în 1894 de 5.406,249, în Dec. 1899 de 5.912,520 suflete; mai multe persoane competente cred însă, că populațiunea țării a fost la finea anului 1899 mai numeroasă decât indică ultimul recensământ.

Teritoriul regatului român având un areal de 131,353 km². locuit de 6.000,000 suflete, vine pe 1 km². 45-67 loc.; *densitate* mai mare are populațiunea regatului Saxoniei cu 252, a Belgiei cu 224, a Angliei cu 208, a Olandei cu 152, a Italiei cu 100, a Austro-Ungariei cu 59 loc. pe km², densitate mai mică a Greciei cu 37, a Spaniei cu 36, a Turciei cu 35, a Bulgariei cu 32, Svedia cu 11, Danemarca cu 10, Norvegia cu 7 locuitori pe km². Din întreaga populațiune a României 18-8% ocupă comunele urbane, 81-2% cele rurale. După L. Colescu 50-7% din locuitori sânt bărbați 49-3% femei. Copiii și necăsătorii în general fac 55%, casatoriții 38-6%, veduvii și veduvele 6-1%, divorțații 0-2% din populație. Din populația întreaga împreună cu copiii numai 17-2% știu carte, 25-9% bărbați, 8-7% femei. Populaț. R.-ei s'a compus la finea anului 1899 după religie din 5.408,743 loc. ortodoxi, 168,276 catolici și protestanți, 43,740 mohamedani, 6598 armeni, 269,015 israeliți și 16,148 de alte religii. În 1900 din 1000 loc. s'au căsătorit numai 13-4; s'au nascut 39-4 copii la câte 1000 loc. și au murit 24-7; populația a crescut prin nasceri, după scăderea deceselor, cu 14-7 suflete la 1000 loc. Despre imigrațiune nu posedam date.

Pe lângă Români trăiesc în țeara ospitalieră a Românilor și locuitori de altă *naționalitate*. În comunele rurale populațiunea română s'a amestecat foarte puțin cu elemente străine, în orașe s'au intrupat cu Români și un număr de străini de religie ortodoxă, de vreme ce alți locuitori străini au conservat religiea, moravurile, chiar limba lor. *Grecii* au început a se așeza în țeară pe la secl. XV, ocupându-se cu comerțul; mai târziu, rămânând domnii din Fanar a tras în țeara un număr de familii bizantine și fanariote, cari s'au încuscrit cu locuitorii orașelor. *Bulgarii* au trecut adeseori Dunarea, atât în timpul resboaielor între Ruși și Turci, precum și după pacea dela Iași 1791 și după cea dela Adrianopol 1829, parte din ei s'a retras în Bulgaria,

altă parte s'a statornicit în țeară și s'a romanizat; în Dobrogea se află asemenea Bulgari. Bulgarii ca și Tătarii aparțin grupului uraloaltaic, ei nu sînt dar de origine slavă, au adoptat însă o limbă slavă. *Armenii* au imigrat din Armenia în Moldova în anii 1324 și 1606, mai târziu au mai venit în țeară Armeni din Constantinopole. După N. Sutzko cei dintîiu vorbesc între ei limba armeană, cei din urmă limba turcă. Bisericile armenesci cele mai vechi din Moldova sînt cea din Botoșani din anul 1350 și cea din Iași din anul 1395. În Muntenia Armenii au venit mai târziu decît în Moldova, din cea din urmă țeară ei au imigrat în Transilvania în secl. XVII. Despre *Ovrei* ȳice N. Sutzko (1849), cã în epoce nu prea depãrtate ei erau prea puțini la număr în țeară, cã niai cu samã din Rusia și din Galiția ei s'au furișat în Moldova. În Muntenia se află pe lângă israeliții leși, imigrați din Rusia și din Galiția, și un număr mai mic de israeliți spanioli; ei au fugit în secl. XVI din Spania și Portugalia în Turcia, și de acolo mai târziu o parte din ei a imigrat în România. *Țigani*, originari din India, au emigrat de acolo pe la finea secl. XIV și pe la începutul secl. XV, după ce Tamerlan cutropise India, parte din ei s'a așezat în România, unde erau robi. În Moldova Țiganii statului și ai mănăstirilor au fost emancipați în 1844, în Muntenia guvernul provisor din 1848 decretase emanciparea lor. După înlăturarea locotenenței domnesci decretul de emancipare a fost revocat, iar sub domnitorul Barbu Știrbei au fost emancipați toți Țiganii prin rescumpărare. *Ciangăii* au venit din Transilvania și s'au așezat în partea apuseană a Moldovei. Dimitrie Cantemir-Vodă ȳice despre ei, cã în ȳinuturile despre munte, mai ales în ȳinutul Bacăului, sînt mulți supuși Moldoveni catolici, cari i-a așezat acolo Ștefan-Vodă, după ce a bătut pe Mathia regele unguresc; ei sînt astăzi în mare parte romanizați, în resboiul din 1877—78 ei s'au batut ca adevărați Români. Tătarii așezați în Dobrogea sînt, ca și Tătarii din Crimeea, de origine uraloaltaică.

v. art. Demografie, Natalitate, Mortalitate.

(Cf. Demetrii Cantemiri, Principis Moldaviae descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae, 1716; Nicolas Soutzo, Notions statistiques sur la Moldavie. Iassy, 1849; D. P. Martjan, Annales statistique și economice. Bucur., 1860—65; V. Agappi, Cercetări demografice. Bucur., 1876; Ioan Ghica, Convorbiri economice, ediț. III. București, 1879; I. Bibicescu, Mișcarea populației în România. Bucur., 1880; I. Felix, Despre mișcarea populației României. București, 1880; P. S. Aurelian, Țeara noastră. Bucur., 1880; M. A. Bădulescu, Statistica în România. Bucur., 1890; D. A. Sturdza, Europa, Rusia și România. Bucur., 1890; I. I. Nacian, Chestiuinea populației în România. Bucur., 1891; C. E. Crupenski, Mișcarea populației României. Bucur., 1895; I. Felix, Geografia medicală a României. Bucur., 1897; L. Colescu, Mișcarea populației României. Bucur., 1900, 1901. [I. Felix.]

AGRICULTURA.

În R. agricultura mare s'a desvoltat numai de vr'o 40—50 de ani încoace, în locul întinsei economii de vite, ce era până atunci în floare, și ea

a luat o fasă cu totul diferită de a celorlalte țeri, locuite de Români. În R. prevalează proprietatea mare și latifundiile cu totul asupra culturai mici și mijlocii, și a coplesit și cutropit cultura vitelor, fenațelor, pășunilor, pădurilor, grădinilor și viilor, cari în multe regiuni și județe au dispărut aproape cu totul. Ferme model și moșii complet înzestrate conform cerințelor timpului modern și exploatate sistematic, lipsesc. Statul și diversele efortii și institute religioase și de binefacere își exploatează domeniile și moșiile lor unic prin darea în arîndă pe cîte 5—10 ani celui care oferă mai mult pe ele. Numai *administrația domeniilor coroanei* își caută moșiile ei în regie cu oameni cu cunoștințe de specialitate și a întrodus cultura rațională. Sistema practicată până acum preste tot este cea de secătuirea pãmîntului de forțele sale productive, wilde Raubwirtschaft, care nu ține cont de nimic, decît de a scoate un beneficiu cît mai mare momentan chiar în detrimentul fondului.

Puterea agriculturai mari în R. nu există în mîna proprietarilor de moșii, ci în cea a arîndașilor, cari după ocupațiune și proveniență mare parte nu sînt Români și nici dintre agricultorii de meserie. Numai în Moldova își mai caută cãțiva mari proprietari de moșiile pãrintesci, dar mult mai puțini decît înainte, iar în Muntenia abia $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ parte din moșii, dacã se caută de cãtră proprietarii lor, celelalte toate se exploatează prin arîndași și prin darea în posesie la straini. Arîndași în Moldova sînt mulți Ovrei (Moki Fischer & comp. are la 80 moșii mari în posesiune), dar și mulți Greci și Armeni; în Muntenia sînt arîndași de moșii cu deosebire Greci, Albanezi, Bulgari, dar și Români, între cari sînt și mulți Mocani din Sacele.

Agricultura în Moldova se face mai mult în bani, și este mai sistematică decît cea din Muntenia, fiindcă proprietarii și arîndașii de acolo au vite și unelte proprii, au mai multe instalații și ecarate pe moșii, și culturile sînt mai variate, lucrarea pãmîntului se face mai sistematică și se și cunoesce pãmîntul pe alocurea.

În Muntenia din contră moșiile sînt desvãlitate aproape cu totul de ecarate și ori ce instalații de gospodărie și se exploatează mai mult prin învoieli cu locuitorii, dându-le în parte ori în dijmă; deosebit sînt rușeturile și pogoanele desavîrșite, ce au să le facă locuitorii cu vitele și uneltele proprii, dar cu sãmînța proprietății pe sama proprietății, pentru pogoanele date lor cu dijmă, și pentru vitele învoite la pășune, sau pentru datorii vechi, provenite din împrumuturi de bani, hrană și nutreț pentru vite, etc.

Așa cã în Muntenia poți ușor cauta o moșie de mii de pogoane fara de a avé lipsă de vite, unelte, mașini proprii, fără oameni, instalații și fară de capital circulator. Și acesta este cazul cel mai des usitat la arîndași. Unde sînt proprietarii însuși, cari își exploatează moșiile, dacã ȳin vite și pluguri proprii, au numai pentru a da un lustru oarecare moșiei (2—4—6 maximum 10 pluguri proprii la moșia de 5—6 mii de pogoane). Unde nu sînt brațe în apropiere, arîndașii și proprietarii aduc pluguri dela munte, și muncitorii manuali din străinatate, din Bulgaria, Sèrbia, Transilvania și Bucovina pentru timpul muncii, și după aceea îi concediază.

Afară de pogoanele desăvârșite și de dijmă, țerarii mai au să facă la boieri anumite ȳile de clacă la căiutul bucatelor la arie, la mașina de treerat, anumite transporturi de produse la gară, schelă ori la oraș. Să dea anumit număr de ouă, de pui de găina, oală de unt, muschi de porc, limba porcului la Craciun, etc., toate acele daturi, cari se usitau și în Transilvania în iobăgie, sub regimul legii feudale.

În priviuța culturai pauentului se cultivă cu preferință grâu, porumb și rapiță, puțin în de semeuță, mai rar secară, orz și ovés ori meu. Lucerua, trifoiu mai că un sînt cunoscute uici de arêndași, după ce diuși u țiu vite proprii. Țerarii învoiesc vitele lor cu preferința la pășuue în ogoarele sterpe și platesc cu una cu alta 30—40 lei de cap de vita mare pe vară, uneori și până la 50 și chiar 60 lei. În priviuța chestiunii de culturași a variațiunii plantelor și a guoitolui, un se ține și observă uici o regulă, se cultivă grâu în ogoare sterpe, mai puțin după rapiță, după grâu și după porumb. Grâu după grâu este foarte des usitat la arêndași. Țerarii seamena grăul lor aproape exclusiv în porumbiște, priu Novembre și chiar Decembre, de aceea produsele lor sînt totdeuna mai gozoase și de mai puțină valoare decât ale proprietarilor și arêndașilor, cari deși un țiu vite și unelte proprii, dar și lucrează și fac semeuăturile la timp, pe căud țerarii cu ale lor totdeuna se întărdie.

O mare înlesuire a obțiuut arêndași și proprietarii priu introducerea plugurilor uniuersale între țerarii, prin înfiuțarea cailor ferate, vapoarelor, docurilor, reducerea tarifelor pe cale ferate pentru trauportul de cereale, de cari avantege micul cultivator puțin folos a putut trage. De guoito un guoiesce încă nime; paiele le ard, cu guoioil umple gropile, fac poduri, ard în sobe ca țizec.

Asupra întinderii diferitelor culturi și produțiunii recoltelor diu anul 1901—1902 lăsam sa urmeze următoarele date statistice: (v. și art. Silvicultura).

Culturi	1901	
	Intinderea	Produțiunea totală
	Hectare	
1. Grâu de toamnă	1.430,384	26.312,925 hl.
2. „ „ primăvară	56,101	546,961 „
3. Secară de toamnă	170,116	2.418,633 „
4. „ „ primăvară	2,700	83,517 „
5. Orz de toamnă	28,889	600,744 „
6. „ „ primăvară	478,894	8.099,283 „
7. Ovés	321,187	7.719,352 „
8. Rapiță	223,889	2.065,126 „
9. În (semeuță)	41,349	354,143 „
10. Porumb (păpușoin, cncuruz)	2.128,023	41.211,350 „
11. Mein, malaiu	107,538	1.312,627 „
12. Fasole în teren propriu	29,504	401,714 „
13. Fasole recoltate din teren porumburi	—	1.386,487 „
14. Cartofi în teren propriu	11,326	830,707 q. (m. m.)
15. Cartofi recoltați din teren porumburi	—	208,629 q.
16. În (fuior)	—	6,503 q.
17. Cănepă (semeuță)	7,198	68,317 hl.
18. Cănepă (fuior)	—	20,917 q.
19. Sfeclă pentru zahăr	12,686	2.547,830 „
20. Tintun (tabac)	4,901	29,047 „
21. Diverse	39,226	—
22. Fănațe artificiale	73,084	2.338,320 „
23. Fănațe naturale	550,183	11.855,089 „
24. Vii	133,084	891,240 hl.
25. Valoarea vinului în total	—	16.082,320 lei
26. Liveți de pruni	69,431	277,439 hl.
27. Valoarea prunelor în total	—	1.455,400 lei
	kilograme	
28. Miere	385,389	305,526 „
29. Ceara	94,367	342,101 „

[—]

PESCĂRIILE.

România este una diutre cele mai bogate țeri în apă dulce diu Europa. După calculele făcute la serviciul pescăriilor resulta că suprafața miuima (în timpul apelor scađute) a apelor din țeară este de 807,174 hect. ceea ce face 6-14% din suprafața totală a țerii. La aceasta se mai adauge încă și porțiunea diu Marea Neagră luuga de 180 km., care formează marea teritorială a coastelor române. Cea mai mare parte diu aceste ape sînt formate de Dunarea împreună cu mulțimea de balți și lacuri, pe cari le alimenteaza regulat precum și diu lacurile litorale de pe oosta noastră a Marii Negre; pe lănga aceste mai viu de asemenea neumeratele riuri și părăuri, cari șerpuesc țeara, precum și mulțimea de lacuri naturale și helestee respăndite în toate părțile țerii. Toate aceste ape sînt foarte bogate în pesci, așa ca pescăria este una diutre cele mai însemnate ramuri de produțiune naturală a țerii.

Pescii cei mai principali cari populează apele României sînt:

1) Pentru Dnuare și gurile ei sînt Sturiuui (genul Acipenser); pescii cei mai scumpi, cari

pe lănga o carne foarte gustoasă mai produc ierale cele mai bune și ichthyocolul sau cleiul de Moruu, un product foarte căutat în comerciul, care se întrebuițează la clarificarea viuurilor. Diu acest gen avem mai priucipal: Moruul (Acipenser huso), Nisetrul (A. guldenstaedtii), Viza (A. glaber), Cega (A. ruthenus), Păstruga (A. stellatus), etc.

2) Pentru bălțile Dunării avem mai cu sama: Crapul, Șalau, Somuul, Plătica, Liulu, Caracuda, Roșioara, Știuca, Bibanuul, etc. Dintre aceștia mai ou sama Crapul și Șalau au o valoare mare. Cel dintăiu e cel mai principal pesce diu balțile noastre atât diu causă că e un aliment popular cât și diu causă ca se produce în cantități euorme; numai delta Dunării a produs în 1900 preste 5.300,000 kgr. Șalăul e un pesce scump și foarte căutat pentru export. Somuul e un pesce, care ajuuge dimensiunii foarte mari chiar până la 300 kgr.

3) Pentru regiunea riurilor avem mai cu samă Mreana, Mihațul, Avatul, Somuul, Fusarul, Cleauul, Scobaruul, etc. și în regiunea muotoasă a Bistriței, Oltului și Jiului găsim Lostrița (Salmo hucho), un pesce delicios și foarte scump.

4) În păraurile de munte găsim mai cu samă Păstravul (*Salmo fario*) și Lipanul (*Thymalus vexillifer*), ambii pesci delicioși, pe lângă cari mai trăiesc și specii mai neînsemnate ca: Bel-dița, Sglăvoacele, Boisteaul, etc.

5) În lacurile și heleșteele din țeara se cultivă mai cu samă Crap, Caracudă, Lin, Știuca, Bibau, etc., iar în unele regiuni mai găsim Platica, Roșioară și chiar câte odată Șalău, etc.

6) În lacurile litorale, cari stau în legătura cu Marea, cum sânt lacurile Razim și Sinoe liman, etc. din Dobrogea producțiunea principala sânt Chefalii (*Mugil cephalus*), cari intră primavara în ele din Mare în cantități foarte mari.

7) Primăvara mai intră în Dunare din Mare tot felul de pesci migratori, dar mai cu sama Scumbrile de Dunare (*Clupea pontica*), din cari se prind câte odata până preste 1.000.000 de bucați.

8) În Marea Neagra se prind pe lângă coastele noastre mai cu sama: Calcani (*Rhombus macoticus*), care se exportă în mari cantități în Turcia, Cambulă, Scunbrii de mare, Stavride, Gavidii, Chefali, Hamsi, Aterina, Lufar, rareori Lavraki, etc.

În România statul este cel mai mare proprietar de pescării: Dunarea și Marea Neagră, toate bălțile din Dobrogea și Delta Dunării, lacul Brateș, bălțile Brăilei, mare parte din bălțile de pe Borcea, Balta Calarașilor, Ezerul Vărești, Boianu, parte din Ezerul Manastirei, mare parte din Balta Greaca, Subaia, Mahiru, Balta Potelu, Balta Nedeia, Balta Albă, Balta Snagov, etc. aparțin statului.

Până la 1895 statul exploata bălțile sale prin arăndași; aceștia însă exploatănd în mod vandal fara nici o cruțare și necăntând a conserva productivitatea bălților și pentru viitor, ci urmărind numai câștigul lor momentan au ajuns a ruina cu totul pescariile mari ale țării. Astfel pe de o parte arăndeile oferite la nouele licitații scădură, iar pe de alta țeara ajunsese a importa din străinătate cantități mari de pește pentru consumația internă (9 milioane kgr. pe an în 1895) de oarece producția apelor noastre scăduse foarte mult. Astfel stând lucrurile s'a luat atunci hotărîrea pe de o parte, ca pe viitor căteva din pescariile mai mari sa se exploateze în regie, iar pe de altă parte s'a aplicat un sistem de măsuri de cruțare, pe care l-am propus, menit sa conserve și să sporească producțiunea apelor noastre. Acest sistem de cruțare s'a generalizat apoi asupra tuturor apelor din țeară prin legea pescuitului din 7 Oct. 1896. Aceste măsuri de cruțare au dat rezultate atât de bune, încât producția a crescut foarte mult, în unele locuri s'a înădedit chiar, iar țeara noastră, care în 1895 ajunsese a importa 9.000.000 kgr. de pește, în străinătate exportă acum preste 6.000.000 kgr. pe an mai cu samă în Austria, Rusia, Sârbia, Bulgaria și Turcia.

Experiențele facute cu exploatarile în regie au fost în scurt timp din cele mai satisfăcătoare, căci statul și-a mărit foarte mult veniturile sale (pescariile din Delta Dunării dau acum 1.200.000 lei în loc de 300.000 lei), așa că s'au adoptat ca sistem pentru pescariile cele mari aparținătoare statului, și în 1898 s'a și creat în ministeriul domeniilor un serviciu special al pescarilor, care să dirijeze toate lucrările relative la pescariile din țeară și să conducă exploatarea pescarilor

statului. Pentru anul 1903 veniturile statului din pescariile exploatare în regie se vor urca deja la aproape 3.000.000 lei.

De oarece măsurile de cruțare conținute în legea rouăna asupra pescuitului au dat rezultate atât de bune, și cum Dunarea este un fluviu internațional, statul român a cautat a încheia convențiuni cu toate statele riverane Dunării, pentru a se putea ajunge a se aplica un regim uniform de cruțare pe toată Duarea. Aceste convențiuni au fost semnate și ratificate: cu Rusia în Febr. 1901, cu Bulgaria în 29 Nov. 1901, cu Sârbia în 15 Ian. 1902, iar cu Ungaria convențiunea a fost deja discutată și semnată de delegații ambelor țeri și urmeaza numai să fie ratificată în curând. Astfel de acum înainte dela Pressburg la Marea Neagra pe toata Dunarea se va aplica un sistem uniform de măsuri menit sa conserve și sa sporeasca bogățiile acestui mare fluviu internațional, sistem care spre onoarea României a fost mai întâiu studiat și aplicat de ea în apele ei.

(Cf. Dr. Gr. Antipa, Asupra necesității introducerii unei pisciculturii raționale în România. Memoriu prezentat M. S. Regelui. Octob. 1892; Antipa, Lacul Razim și starea pescariilor din el. București, 1894; Antipa, Studii asupra pescariilor din România. București, 1895; Antipa, Necesitatea înființării unui serviciu special al pescarilor. București, 1898; Antipa, Legea pescuitului și rezultatele ce le-a dat, un răspuns atacurilor ce i-s-au adus. Bucur., 1899; Antipa, Die Fischereiverhältnisse Rumäniens. München, 1901; de asemenea Antipa diferite rapoarte în buletinul ministeriului agriculturii. Antipa, O privire generala asupra faunei ichthyologice a Rom., conferența ținuta la congresul naturalistilor români la Iași 1902, etc. [Dr. Gr. Antipa.]

MINELE.

Adeveratele bogății miniere ale României sânt petrolul și sarea. Sarea, de o puritate foarte mare, se presintă sub forma de lentile foarte mari și se gasește atât în formațiunile paleogene cât și neogene. Masivele paleogene mai remarcabile sânt: Tirgu-Ocna, unde se și exploateaza pe o scara întinsa, Zabala, Grozesci, Lopatari, etc. Sarea neogenă (elvețiana) e mai abondentă și se gasește în masivele Slanic, Telega, Doftana, Ocnița, Ocnele mari, etc. Se extrag anual preste 100.000 tone sare. *Petrolul* se gasește asemenea în cantități foarte mari în terenurile cretacice și terțiare. Cele din urma însă sânt cele mai bogate în petrol. Centrele de exploatare cele mai importante în Muntenia sânt: Câmpina, Baicoiu și Târgoviște; în Moldova: Moinești, Cașir, etc.

În afara de petrolu și sare în România se mai gasec minereuri de cupru (Baia de arama, Badenii și în Dobrogea la Amzalar, Carapelit, Altântepe, Lozova, etc.) precum și minereuri de fier (Lozova, Altântepe și Darmocsa în j. Suceava), galena și blenda (Badeni, j. Muscel). În j. Suceava se mai citeaza și existența minereurilor de nianganer (Broșteni, Dorna) și de realgar (Dorna).

Cărbunii ce se extrag în România sânt de două calități, unii mai buni ca antracita (Schela) și lignitele superioare (Bahna, Comanesci, etc.),

iar alții mai puțin transformați ca lignitele, a caror structura se apropie de structura lem-nului și cari formează o banda aproape continua, ce se întinde din j. Mehedinți și până în j. Suceava. Ei au dat naștere la exploatațiunii întinse, dintre cari cea mai importantă este: Marginea din j. Dâmbovița. Acești carbuni tratați însă cu residuuri de petrol pot înlocui cu succes cărbunii superiori întrebuiți ca combustibil la încălzitul mașinilor dela căile ferate, etc.

Ar fi încă de menționat și năsipurile anfrifere a numeroase gârle ca Oltul, Argeșul, Dâmbovița, Bistrița, Moldova, etc., cu care se încarca străbatând șișturile cristaline din regiunea muntoasă. Năsipurile pleistocene din terasa dela Gemenea (j. Dâmbovița) conțin asemenea pulbere de aur.

În *pietrii de construcție*, România este asemenea destul de avută. Gresia dela Gura Văii (j. Mehedinți) și calcarul dela Albești (j. Muscel) sînt reputeate pentru buna lor calitate.

Dobrogea însă este cea mai bogată în materiale de construcție. Carierele de granit de lângă Măcin, Greci (Muntele Carol) ne dau o piatră foarte rezistentă pentru pavagii. Carierele dela Tulcea, Niculițel, Canara, Hagi-Ghiol, Isaccea, etc., ne ofera frumoase eşantioane de marmură. În fine din alte cariere se extrage un calcar, ce se întrebuițeaza cu succes la diverse construcțiuni.

APE MINERALE.

România posedă numeroase izvoare de apă minerală. Între cele mai reputeate se citeaza apele dela *Govora* și *Călimăne-ci* (cloro-sodico-sulfuroase), *Căculata* (alcaline neclorurate, puțin litiniate), *Vulcana* (cloro-sodico-magnesiene-iodurate), *Pucioasa* (sulfuroase-calcice), *Slănic* din jud. Prahova (cloro-sodice), *Sărata* (cloro-sodico-iodurate), *Meleșic* (cloro-sodico-bromurate-sulfhidrice și ape feruginoase), *Slănic* din j. Bacan (alcaline bicarbonate sodice și ape feruginoase), *Băldăiesci* și *Oglînci* (ambele cu ape cloro-sodico-magnesiene), *Breazu* (purgative), *Șarul Dornei* (arseniace-alcaline), *Techir-Ghiol* și *Lacul Sărat* (cloro-sodico-iodurate și sulfuroase). [V. P. H.]

INDUSTRIA.

R. posedă un pământ bogat în principii agricole și în principii minerale, dar, din nefericire, subsolul ei este sarac sub raportul bogățiilor metalice.

Aceasta este una din cauzele esențiale, ce s'au opus din timpurile cele mai departate la înființarea industriei în țeara. Cu toate eforturile ce s'au făcut în secl. XVII și XVIII, precum și în prima jumătate a secl. XIX, nu s'a putut crea în țeara o industrie serioasă. Micile începuturi industriale îndestulau în parte nevoile țerii, dar erau departe de a constitui un izvor de bogăție.

Cu toate sacrificiile facute în anii din urmă, R. posedă puține industrii mari, deșme de acest nume, ale caror produse sînt încă departe de a corespunde nevoilor țerii și în stare de a constitui un izvor de bogăție pentru ea. Este foarte greu, dacă nu imposibil, ca R. să devina industrială, când ea estu lipsita de doi din principalii factori industriali: fierul și carbunele, adeca materia prima și combustibilul. Puținele industrii acclimatizate în țeara, în anii din urmă, n'au siguranța

de ași pe mîne. Alte industrii create de curând, ca fabricile de zahăr, de hârtie, de sticlărie, de luminări de stearină, de ciment, de postav, etc., au dat rezultate îndoiioase și multe din ele amenința cu ruină.

Statul luând însuși inițiativa de creator al industriei naționale, a înființat câteva industrii ce el administrează, ca fabricarea chibriturilor, a tutunului, a țigărilor, industria sărei, a prafului de pușcă, etc. Următorul tablou reprodus după *Buletinul ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor* (din Aug.—Sept. 1901) înserează fabricile, ce s'au creat în țeară în ultimii ani, fabrici ce se bucură de privilegiile acordate de legea pentru încurajarea industriei naționale, promulgată la 21 Apr. 1887 și publicată în *Monitorul Oficial* nr. 32, din 12 Maiu 1887.

Nr. fabricelor	Specia fabricelor	Numărul lucrătorilor	Valoarea clădirilor și a instalațiilor	
			Lei	B.
8	Zahăr și glucosă	3,244	24.169,029	70
21	Postav, frânhii, sfori	1,855	11.762,067	59
7	Hârtie și mucava	1,046	8.699,504	26
16	Metalurgii	1,359	6.770,474	68
12	Tăbăcării	723	6.421,106	10
30	Cherestea	4,713	5.808,416	85
13	Petrol	564	5.725,060	37
11	Cafea, ciocolată și paste făinoase	582	3.374,939	82
5	Căramidă	371	3.273,886	09
5	Ciment și articole de ciment	395	3.147,759	15
3	Basalt și ceramica	578	2.278,116	97
10	Oleiuri și vâpsele	422	2.095,391	80
6	Mașini agricole	296	2.043,473	15
9	Var, piatră, ipsos (ghips)	637	1.963,117	13
13	Luminări, sapun, parfum	461	1.537,961	34
7	Ape și beuturi	186	1.513,906	70
4	Arte grafice și cartonage	548	1.336,868	44
6	Conserve alimentare	118	940,027	30
5	Mobile de lemn și fier	546	842,818	64
5	Sticlărie	349	560,011	43
196	Total	18,992	94.266,938	50

Printre industriile citate, industria petrolului joacă un rol însemnat. Producția *petrolului* în România a fost în 1891 de 50,690 tone; în 1892 56,170 tone; în 1893 56,600 tone; în 1894 64,530 tone; în 1895 76,660 tone; în 1896 77,720 tone; în 1897 88,270 tone; în 1898 140,700 tone; în 1899 182,540 tone și în 1900 224,760 tone. În 1900—1901 exportul petrolului a descrescut la 75,879 tone. În cifra de 75,879 tone, petrolul brut întră cu 46,172 tone, petrolul rafinat cu 22,367 tone și benzina cu 4145 tone. Aceste articole sînt exportate mai cu samă în Anghia, Austria, Germania, Norvegia și Bulgaria. R. a exportat petrol în anii 1900—1901 în următoarele țeri: în Anghia 26,901 tone; în Austria 14,098 tone; în Germania 12,688 tone; în Italia 6056 tone; în Norvegia 5999 tone; în Turcia 4778 tone; în Bulgaria 4520 tone.

Apoi vin industriile, ale căror producțiuni îndestulează necesitățile interioare ale țerii ca fabricile de bere, de ceramica, de basalt, de sticlărie, de zahăr, de abale, de zăbune și pânzărie, fabricile de postavuri, de hârtie, tăbăcăriile, etc.

Chestiunea industriei naționale agită toate spiritele serioase din România, mai cu seamă în urma ultimelor crize financiare din anii 1899 până 1901. [I. I. Nacian.]

COMERCIUL EXTERIOR.

R. în prima jumătate a secl. XIX nu ia parte activa la comerțul internațional. Abia cam pe la jumătatea secl. XIX, în 1848, comunicațiile devin mai lesnicioase, cu toate ca siguranța încă lipsea. R. exporta câteva produse prime ca pieile, seul de animale, untul, mierea, lăna, peștele, vitele cornute, tutunul și altele. Vitele cornute și tutunul luau drumul spre Turcia, iar boii și vacile se exportau în Austria. Lăna lua drumul în Occident, spre Lipsca și Viena.

În 1850 comerțul total al României atingea abia cifra de 44.666,667 lei, din cari 28.259,259 lei la exportățiuni și 16.407,408 lei la importățiuni. Zece ani mai târziu, în 1860, cifra comerțului R.-ei quadruplează; ease ridică la 178.884,662 lei, din cari 62.718.258 lei la importățiuni și 116.166,404 lei la exportățiuni, sau un excedent la export de 53.448,146 lei. În 1871 cifra comerțului total aproape dublează, atingând 260.610,010 lei, din cari 82.927,228 lei la importățiuni și 177.682,782 lei la exportățiuni. În 1880 transacțiile țerei se îndoiesc, căci la comerțul total gasim 474.255,293 lei, ce se descompun în 255.336,415 lei la importățiuni și 218.918.878 lei la exportățiuni. În fine, în 1890, cifra totală a comerțului se ridică la 638.749,469 lei, adică preste $\frac{1}{2}$ miliard. Această creștere rapidă se datorează în mare parte resbelului dintre R. și Turcia și consecințelor politice, ce au rezultat din acest resbel.

Dam aci cifrele comerțului exterior al României din perioada 1891—1900:

Anii	Import	Export	Total
	Valoarea în Lei		
1891	496.662,685	274.662,083	711.344,768
1892	390.747,296	285.384,057	666.131,353
1893	490.489,731	370.651,787	801.141,518
1894	422.142,287	294.198,384	716.340,671
1895	304.574,517	265.048,411	569.622,928
1896	387.922,929	324.056,652	661.979,581
1897	355.782,804	224.179,690	579.962,494
1898	389.908,499	281.181,567	673.090,066
1899	338.267,933	149.119,657	482.387,596
1900	216.985,878	280.000,431	496.986,309

Dela 1891—1900, comerțul ext. al României urmează oscilațiuni simțitoare de creștere și scădere. Descrescerile brusce se datorează criselor financiare și economice, ce au avut loc în acești ani. Țerile, cari au făcut un comerț mai însemnat cu R., în ultimul an 1900, sunt următoarele după însemnătatea comerțului: (veți tabela alăturată).

Principalele mărfuri exportate în Belgia, în 1900, au fost: grâul 524.024,249 kgr. în sumă de 73.363,395 lei; semințele oleioase 137.617,585 kgr. în sumă de 34.404,396 lei; porumb 250.672,152 kgr. ce însumează 20.053,772 lei; orz și malț 58 mil. 736,708 kgr. ce se cifrează prin 4.698,937 lei; seacă 33.767,610 kgr. pentru suma de 3.376,761 lei, apoi vin legumele făinoase uscate, castane și faina de castane, etc. 9.037,476 kgr. cu 1.807,495 lei;

Țerile	Importățiuni	Exportățiuni	Total
	Valoarea în Lei		
Belgia . . .	6.974,450	140.545,938	147.520,388
Austro-Ungaria	69.295,818	44.274,895	113.570.713
Germania . . .	55.664,507	19.195,377	74.859,884
Anglia . . .	31.150,217	16.873,762	48.023,979
Italia . . .	9.684,797	16.268,883	25.953.680
Francia . . .	16.132,873	7.676,624	23.809,497
Turcia . . .	10.931,495	12.225,425	23.156,920
Olanda . . .	3.152,493	9.088,339	12.240,832
Rusia . . .	5.746,631	5.231.825	10.978,856
Bulgaria . . .	2.631,318	3.547.167	6.178,475

lemn de construcțiune și de lucru 19.052,506 kgr. în sumă de 1.524,200 lei. În fine, alte produse secundare. Din Belgia s'a importat, în același an, fierărie groasă 1.164,024 kgr. în sumă de 582,012 lei; geamuri și sticlă plata 1.787,286 kgr. însumând 571,932 lei; mașini de tot felul cu aburi, cu electricitate sau cu gaz, mașini agricole și industriale în cantitate de 329,194 kgr., în suma de 493,791 lei; placi de tuciu, piese de tuciu pentru construcțiuni, roate și osii pentru vagoane 1.811,723 kgr. însumând 434,813 lei, după aceea vin alte produse și fabricate de metal, de hârtie de lux, oleiuri vegetale de tot felul, sobe de tuciu, etc.

În Austro-Ungaria, R. a exportat în 1900 porumb 80.117,569 kgr. în suma de 6.409,406 lei; semințe oleioase 12.896,769 kgr. în sumă de 3.224,192 lei; grâu 18.835.167 kgr. în sumă de 2.636,923 lei; trunchiuri de brad 124,873 metri cubi, pentru cifra de 2.497,460 lei; fructe uscate, afumate sau oparate 4.546,073 kgr. pentru suma de 2.273,036 lei; lemne de construcție și de lucru 26.442,037 kgr. în sumă de 2.115,363 lei; lănuri 1.084.858 kgr. în suma de 1.952.746 lei. În fine, petroleu, oleiu de schist, fructe proaspete, ouă, pește, fulgi, tarițe de cereale și alte produse agricole. România a importat, în același an, din Austro-Ungaria mașini de tot felul, cu aburi, cu electricitate sau cu gaz, mașini agricole și industriale pentru 5.010,560 kgr. în suma de 7.515,840 lei; țesături și stoffe împletite de lână 183,108 kgr. pentru 4.577,700 lei; vagoane pentru călători de clasa III, vagoane mixte pentru postă și bagage 663 bucați în sumă de 3.315,000 lei; țesături și stoffe împletite de bumbac, catifele de bumbac, etc. 367,018 kgr. în sumă de 2.569,126 lei. În fine, tot felul de produse industriale, produse chimice, ape minerale, unelte și instrumente de fier, etc.

În 1900, Germania a ocupat al 3-lea rang în cifra comerțului total al R. cu 74.859,884 lei, din cari: 55.664,507 lei la importățiuni și 19.195,377 lei la exportățiuni. Principalele articole exportate din România în Germania au fost: tartruri, acid tartric și benzină în cantitate de 3.592,133 kgr., pentru 5.747,413 lei; grâu 20.685,272 kgr., în sumă de 2.895,938 lei; porumb 22.601,146 kgr. pentru suma de 1.808,092 lei; ouă de pasari 1.619,837 kgr. în sumă de 1.619,837 lei; lemne de construcție și de lucru 14.156,360 kgr., în sumă de 1.132,509 lei.

Apoi tot felul de produse agricole sau derivate din agricultură.

Principalele articole importate din Germania în R., în 1900, sunt mașini de tot felul cu aburi, cu

electricitate, cu gaz și mai cu samă mașini agricole și industriale ce au cântărit 5.979,884 kgr. și au costat 8.969,826 lei; țesături de stofe de lână în greutate de 279,562 kgr. și au costat 6.989,050 lei; țesături și stofe înpletite de bumbac în greutate de 480,112 kgr. în valoare de 3.360,784 lei; piei tăbăcite fine 81,727 kgr. și au costat 1.634,540 lei; confecțiuni de stofe de lână 31,467 kgr. în suma de 1.573,350 lei; fusuri și osii de trăsuri și de vagoane, țevi și urloaie de fier, ancore și lanțuri în greutate de 1.854,878 kgr. valorând 1.112,927 lei; aur batut în foi pentru poleiala 287 kgr., în sumă de 1.004,500 lei; ferărie groasă 1.838,858 kgr. în suma de 919,429 lei; apoi o multime de alte produse farmaceutice, industriale, etc.

România a exportat în Anglia, în 1900, următoarele produse: orz și malț 58.499,072 kgr. în suma de 4.679,926 lei; grâu 28.989,500 kgr. în valoare de 4.058,530 lei; porumb 31.950,956 kgr. în sumă de 2.256,076 lei; petrolul și oleiul de schist brute 16.385,463 kgr. în valoare de 1.638,546 lei; secară 9.435,206 kgr., în sumă de 943,521 lei și alte produse.

Din Anglia s'a importat în România, în același an, țesături și stofe înpletite de bumbac, catifele de bumbac și altele 848,282 kgr. în valoare de 5.937,974 lei; torturi de bumbac nevapsite, afară de bumbacel 1.856,172 kgr., în sumă de 3.712,344 lei; țesături și stofe înpletite de bumbac 892,607 kgr. în suma de 3.570,428 lei; țesături și stofe înpletite de lână de o greutate de 500 grame sau mai puțin pe metru pătrat 105,472 kgr., în sumă de 2.636,800 lei; orez 4.830,574 kgr., în sumă de 1.739,007 lei; tinichea și fier în tablă spoit, aramuit, etc. 2.800,196 kgr. în sumă de 1.404,598 lei; pânză și saci de juta ordinară 940,520 kgr. în suma de 1.128,624 lei; mașini de tot felul cu aburi, cu electricitate sau cu gaz, mașini agricole și industriale 583,571 kgr., în suma de 875,356 lei; apoi ceai, cafea crudă, piper și alte produse coloniale, etc.

România a exportat în Italia în 1900, grâu ce cântărea 77.082,496 kgr. în valoare de 10.791,549 lei; porumb 22.480,586 kgr. în suma de 1.798,447 lei; petrolul și oleiul de schist rafinate 5.675,769 kgr. sau 1.135,154 lei; secară 4.932,356 kgr. în valoare de 493,236 lei; legume fainoase, uscate, castane și faina de castane, etc. 2.294,300 kgr. în suma de 458,860 lei; ovės 1.726,494 kgr. în sumă de 138,119 lei; în fine tot felul de produse agricole sau derivate din agricultura. Produsele cele mai însemnate importate din Italia au fost țesături și stofe înpletite de bumbac, țesute diu fire vapsite, țesături de bumbac țiparite, catifele de bumbac 353,949 kgr. sau 2.477,643 lei; cafea crudă 613,693 kgr. de 1.227,386 lei; torturi de bumbac nevapsite, afară de bumbacel 457,716 kgr. de 915,432 lei; lamăi, portocale, neramze, chitre și rodii 822,268 kgr. în suma de 493,361 lei; vagoane pentru caleatori clasa III, vagoane mixte pentru posta și bagaje, etc., 81 bucati în suma de 405,000 lei; orez 987,167 kgr. de 355,380 lei; după cari vin alte marfuri și produse industriale de mai mica însemnatate.

Comerțul României cu Franța de câțiva ani merge descrescând. Astfel, pe când în anul 1896 România exporta în Franța pentru suma de 8.788,631 lei, în 1897, cifra exportului a scăzut la

5.092,422 lei; ea s'a ridicat în 1898 la 7.376,470 lei, pe când în 1899 a scăzut iarăși la cifra de 5.600,965 lei. În Franța s'au exportat în 1900 legume fainoase, uscate, castane și faină de castane, etc., 10.987,830 kgr. sau 2.197,566 lei; semințe oleioase 7.383,594 kgr. în valoare de 1.845,899 lei; grâu 11.220,818 kgr. în valoare de 1.570,915 lei; porumb 6.821,975 kgr. în sumă de 545,758 lei; lemne de construcție și de lucru 6.307,889 kgr., în sumă de 504,631 lei; doage de stejar 5.031,179 kgr. în suma de 503,118 lei. Celelalte produse exportate sunt de mică însemnatate.

Din Franța s'au importat, în același an, țesături și stofe înpletite de lână de o greutate de 500 grame sau mai puțin pe metru pătrat 56,965 kgr. în valoare de 1.424,125 lei; oleiuri vegetale de tot felul 1.056,536 kgr. în suma de lei 950,882; țesături și stofe înpletite de mătăsă pure sau amestecate cu fire de aur, de argint, de metale comune, aurite sau argintate 9261 kgr. în suma de 926,100 lei; oleiul de masline 683,223 kgr. în sumă de 819,867 lei; țesături și stofe înpletite de bumbac țesute din fire vapsite, țesături de bumbac țiparite, catifele de bumbac 78,119 kgr. în sumă de 546,833 lei; confecțiuni de stofe de lână 8429 kgr. în sumă de 421,450 lei; ferărie groasă 803,600 kgr. în valoare de 401,800 lei; conserve de carne, de pește de stacoji 149,742 kgr. în sumă de 374,355 lei; orez 1.024,556 kgr. în suma de 368,840 lei; precum și alte produse de o însemnatate mai mică. Observ, ca multe produse germane au luat locul produselor franceze din cauza efinaței lor; însă fabricatele franceze sunt cu mult mai superioare produselor germane.

În Turcia s'a exportat în 1900 faină de grâu 21.757,103 kgr. în valoare de 6.527,131 lei; grâu 11.850,036 kgr. ce a valorat 1.659,005 lei; petrolul și oleiul de schist rafinate în cantitate de 4.886,543 kgr. și au costat 977,309 lei; brânzeturi și cașcavaluri 622,699 kgr. în sumă de 435,889 lei; lemne de construcție și de lucru 4.816,670 kgr. în valoare de 385,334 lei; piei de bivoli, de bou, de vițel, etc., 241,117 kgr. în valoare de 361,676 lei; petrolul și oleiul de schist brute 3.213,148 kgr. în suma de 321,315 lei.

De asemenea, România a mai exportat în Turcia legume fainoase uscate, castane și faină de castane, etc., 1.006,479 kgr. în suma de 201,296 lei; berbeci, oi, țapi, capre, miei și ieși 9189 capete sau 91,890 lei; mobile, scule de menagiu, etc., în suma de 51,123 lei; porumb pentru suma de 50,018 lei; vinuri pentru suma de 30,828 lei; zahar pentru suma de 30,511 lei, și alte produse industriale și agricole.

Din Turcia s'au importat tutunuri în foi și fabricate 400,696 kgr. în valoare de 2.003,480 lei; lamăi, portocale, neramze, chitre și rodii cântărind 2.705,401 kgr. sau 1.623,241 lei; masline sarate sau murate în butoaie 2.546,880 kgr., cari au costat 1.273,440 lei; roșcove, smochine în papuși și stafide negre 2.435,310 kgr. în sumă de 974,124 lei; oleiul de masline 710,585 kgr. în suma de 852,704 lei, după cari vin carbonii de pamânt și coks 30.519,113 kgr. în sumă de 762,978 lei. Celelalte produse importate din Turcia sunt de o minima însemnatate.

Comerțul României cu Olanda este destul de însemnat, de oare ce în anul 1900 atinge cifra de

12.240,832 lei, din cari 3.152,493 lei la importățiuni și 9.088,339 lei la exportățiuni. Această cifră a exportățiunilor este maximă, pe când cifra minimă din ultima perioadă quinquenală, și anume din anul 1897, era de 1.473,722 lei la exportățiuni, deși un an mai înainte 1896 cifra exportățiunilor din România fusese de 4.263,823 lei.

Cifra exportățiunilor crește însă treptat, astfel în anul 1898 România exporta în Olanda mărfuri pentru 3.389,140 lei; în 1899 pentru 4.359,405 lei, și, în fine, în 1900 cifra exportățiunilor data mai sus este preste 9 milioane lei. Una din cauzele, cari a contribuit la această creștere repede, este înființarea serviciului maritim român, care transportă principalele produse ale solului în Olanda, și anume în portul Rotterdam. Produsele mai însemnate exportate în Olanda sunt următoarele: grâu 19.305,825 kgr. în valoare de 2.702,816 lei; seacă 20.515,066 kgr. în valoare de 2.051,507 lei; lemne de construcțiune și de lucru 15.462,798 kgr. în sumă de 1.237,024 lei; porumb 13.318,700 kgr. sau 1.065,496 lei; orz și malț 7.662,546 kgr. în sumă de 613,004 lei; legume fainoase uscate, castane și făină de castane, etc., 1.053,615 kgr. sau 210,723 lei; făină de grâu 575,888 kgr. în valoare de 172,766 lei; țărițe de ori ce cereale 1.840,990 kgr. în sumă de 110,459 lei; mei 545,000 kgr. în sumă de 54,500 lei; piei de bivoli, de bou, de vițel, de oaie, etc., piei crude, sărate sau uscate 27,334 kgr. în sumă de 41,001 lei; lemne de foc de ori și ce fel 1.718,256 kgr. în sumă de 34,365 lei; piei cu blană, pregătite sau nepregătite, dar necroite, necusute 2000 kgr. în sumă de 24,000 lei; ovės 265,750 kgr. în sumă de 21,260 lei; după cari vin alte produse neînsemnate, a căror valoare este mică, ca oleiuri și unsori minerale 9153 kgr. în sumă de 6407 lei; fulgi 360 kgr. în suma de 3600 lei, etc.

România a importat din Olanda în 1900 următoarele produse mai principale: stearină în masă 550,957 kgr. în sumă de 495,861 lei; cărbuni de pământ și coks 15.764,483 kgr. în sumă de 394,113 lei; orez 940,578 kgr. în sumă de 338,608 lei; ferărie groasă 661,665 kgr. în sumă de 330,833 lei; tutunuri în foi și fabricate 47,578 kgr. în sumă de 237,890 lei; reșină, cătran, smoală, colofoniu și terebentina 150,398 kgr. în sumă de 150,398 lei; produse chimice 64,592 kgr. în sumă de 96,888 lei; alun 294,400 kgr. în sumă de 83,320 lei; firi, haringi și stock-fisch 83,219 kgr. în sumă de 83,219 lei; apoi, plăci de tuciu, piese de tuciu pentru construcțiune, roate și osii pentru vagoane 309,359 kgr. în sumă de 74,246 lei; draghe 400 tone în sumă de 72,000 lei; ferărie laminată 320,740 kgr. în sumă de 64,148 lei; mașini și aparate, din alte metale decât fonta, fierul și oțelul 7824 kgr. în sumă de 39,120 lei; cafea crudă 18,931 kgr. în sumă de 37,862 lei; raliuri de fier eau de oțel 234,392 kgr. în sumă de 35,903 lei; în fine, țesături de tot felul, lucrări de cauciuc, ciocolată, ceaiu, cacao, brânzeturi și cașcavaluri, oleiuri și unsori minerale, produse farmaceutice, etc., pentru sume mai neînsemnate.

Comerciu cu Rusia și cu Bulgaria este neînsemnat, deoarece cu Rusia comerciul exterior n'a atins decât 10.978,356 lei, iar cu Bulgaria 6.178,475 lei. Inșă comerciul cu Bulgaria interesează îndeosebi din cauza relațiunilor de ve-

cinătate, relațiuni, cari pot să ia o extensiune mai mare în viitor.

România a exportat în Bulgaria în 1900 petrolu și oleiu de schist rafinat 4.075,657 kgr. în sumă de 815,131 lei; sare de ocna, sare de mare 18.361,050 kgr. în valoare de 679,397 lei; lemne de construcțiune și de lucru 912,617 kgr. în valoare de 73,009 lei; mobile, scule de menajiu, ș. a., 18,466 kgr. sau 55,398 lei; zahăr rafinat, zahăr candel 67,207 kgr. sau 33,603 lei; ciment de ori ce fel și plăci de ciment 439,000 kgr. în sumă de 26,340 lei; pesce în cantitate de 24,502 kgr. de 24,502 lei; cărbuni de pământ și coks 904,211 kgr. sau 22,605 lei; după aceea 69 cai în valoare de 20,700 lei și alte mărfuri. Principalele produse importate din Bulgaria, în acelaș an, sunt: porumb 5.673,449 kgr. în valoare de 453,876 lei; grâu 2.653,409 kgr. în sumă de 371,477 lei; ceaprazărie și panglicărie de lână 10,832 kgr. pentru suma de 324,960 lei; foi, flori, fructe și lichenuri pentru argăsit 324,695 kgr. în sumă de 194,817 lei; aramă, alamă și bronz brut 123,190 kgr. în valoare de 184,785 lei; în fine o mulțime de alte produse industriale și agricole, ca mașini de tot felul, cu aburi, cu electricitate sau cu gaz, mașini agricole și industriale, cari au cântărit 84,292 kgr. și au valorat o sumă de 126,438 lei; pietri comune pentru construcțiuni, pietri pentru litografie, etc., de o greutate de 2.983,970 kgr. și au costat 119,350 lei; semințe de gradină, de pădure și de nutreț 78,667 kgr. în sumă de 118,000 lei; apoi o mulțime de alte produse industriale și agricole, cari neapărat, deși sunt fabricate în alte țeri, ne vin transito prin Bulgaria; căci se știe, că industria bulgară ca și cea română sunt astăzi (în 1902) în stare embrionară.

După țerile citate vin următoarele state, al căror comerciu cu România este mai puțin important: Elveția cu un comerciu total de 3.986,558 lei, din cari 1.302,936 lei la exportățiuni și 2.683,622 lei la importățiuni.

Spania cu un comerciu de 1.898,213 lei, din cari 1.812,877 lei la exportățiuni și 85,336 lei la importățiuni.

Serbia face transacțiuni cu România pentru suma totală de 1.542,216 lei, din cari 865,432 lei la exportățiuni și 676,784 lei la importățiuni; apoi vin țeri ca Grecia, cu un comerciu total de 1.413,725 lei, din cari 1.224,952 lei la importățiuni și 188,773 lei la exportățiuni. Svedia și Norvegia cu un comerciu total de 607,974 lei, din cari 601,095 lei la exportățiuni și 6879 lei la importățiuni. Egiptul cu un comerciu total de 299,650 lei, din cari 299,508 lei la exportățiuni și 142 lei la importățiuni, apoi, în continentul american, statele Americii cu un comerciu total de 911,109 lei, din cari 1551 lei la exportățiuni și 909,558 lei la importățiuni. [I. I. Nacian.]

CĂILE DE COMUNICAȚIE.

Căile de comunicație au contribuit enorm la dezvoltarea economică și socială a R.-ei, multiplicând bogățiile țerii și punându-o în relațiune directă cu străinătatea. Cea mai importantă lege asupra căilor de comunicație (după Regulamentul organic din 1832) este legea din 1868, care deschide o eră nouă și fecundă în rezultate. Inainte de aceste două legi fundamentale, drumurile

din Rom. erau primitive, nepractice și lipsite de siguranță, atât pentru călători, cât și pentru mărfuri. Sub impulsivitatea legii din 1868, drumurile luară o enormă dezvoltare.

Starea drumurilor în România în perioada de timp dela 1866—97 a fost:

In anul 1866	1,095 km. de drumuri
„ „ 1870	1,800 „ „ „
„ „ 1876	5,165 „ „ „
„ „ 1880	7,884 „ „ „
„ „ 1887	12,931 „ „ „
„ „ 1897	24,027 „ „ „

In 1897 căile de comunicație se cifrează astfel :

Șoselele și drumurile	Existente km.	In construcție km.	In teren natural km.	Total în km.
Șosele naționale	2,809-156	81-625	246-418	3,137-199
„ județane	4,324-191	47-859	882-142	5,154-192
Drum. vicinale	10,817-468	528-642	7,206-556	18,553-666
„ comunale	6,177-181	898-885	4,538-564	11,114-690
Total	24,027-996	1,057-011	12,873-680	37,958-687

La finele anului 1901, șoselele naționale aveau o întindere de 2890 km.; șoselele județane numerau 4200 km.; iar drumurile comunale 6200 km. Căile de comunicație de mai sus (fără drumurile de fier) erau evaluate, la finele anului 1901, la 650 milioane lei, din cari 300 milioane s'au cheltuit în numerar, iar restul este valoarea șilelor de prestație. In această cifră, șoselele naționale înără pentru 280 milioane lei. Ministeriul lucrărilor publice alocaază anual 4—5 milioane lei pentru întreținerea șoselelor și drumurilor.

Drumurile de fier. Rețeaua căilor ferate a luat o mare extindere, mai cu samă în anii din urmă, după cum se vede din următorul tablou:

In anul 1869	67-170 km. exploatați
„ „ 1870	67-170 „ „ „
„ „ 1871	69-470 „ „ „
„ „ 1872	69-470 „ „ „
„ „ 1873	648 „ „ „
„ „ 1874	648 „ „ „
„ „ 1875	921 „ „ „
„ „ 1876	921 „ „ „
„ „ 1877	921 „ „ „
„ „ 1878	921 „ „ „
„ „ 1879	921 „ „ „
„ „ 1880	921 „ „ „
„ „ 1881	1011 „ „ „
„ „ 1882	1165 „ „ „
„ „ 1883	1204 „ „ „
„ „ 1884	1307 „ „ „
„ „ 1885	430-164 „ „ „
„ „ 1886	1709 „ „ „
„ „ 1887	2601-280 „ „ „
„ „ 1888	2127 „ „ „
„ „ 1889	2402 „ „ „
„ „ 1890	2416 „ „ „
„ „ 1891	2422 „ „ „
„ „ 1892	2462 „ „ „
„ „ 1893	2488 „ „ „
„ „ 1894	2505 „ „ „
„ „ 1895	2526 „ „ „
„ „ 1896	2810 „ „ „
„ „ 1897	2872 „ „ „
„ „ 1898	2905 „ „ „
„ „ 1899	3069 „ „ „
„ „ 1900—1901	3070 „ „ „

Lungimea liniilor în exploatare, la 31 Martie 1902, era de 3170,774 km., din cari 3116,829 km. cale normală, 32,526 km. cale îngustă și 21,419 km. cale largă.

Costul liniilor C. F. R. în exploatare până la finea anului 1900—1901 a fost:

	Lungimea în km.	Suma cheltuiții efectiv în Lei
Linii ferate à forfait pe seama statului	175,858	56.081,494
Linii ferate resoumpărate de către stat	980,145	305.353,198
Linii ferate cu act de concesiune exploatare de stat	222,411	60.495,640
Linii ferate construite direct de stat	1.793,547	264.879,249
Diferite lucrări, refaceri de linii, gări, poduri, material rulant, studii de căi ferate	—	86.923,945
Total	3.171,961	778.683,521
Totalul capitalului nominal al costului liniilor C. F. R.		887.028,157

Veniturile și cheltuielile căilor ferate au crescut treptat ca dezvoltarea rețelei chilometrice, după cum se vede din datele de mai jos.

Anii	Venituri		Cheltuieli		Venitul net.	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1869	150,084	41	—	—	Deficit	—
1870	1.084,680	65	568,778	13	515,857	62
1880	16.170,408	56	11.655,147	63	4.415,255	98
1890	88.326,711	44	23.971,838	54	14.355,872	90
1891	41.090,749	20	26.856,283	24	14.734,465	96
1892	40.599,310	84	27.786,708	59	12.856,602	26
1893	46.718,134	40	32.576,263	52	14.141,870	88
1894	44.332,928	80	31.914,949	76	12.417,978	54
1895	48.001,818	23	31.868,974	88	11.132,843	85
1896	49.996,908	64	34.488,451	64	15.507,857	—
1897	48.886,421	64	36.958,072	06	11.928,349	58
1898	56.751,408	13	38.383,619	10	18.367,789	03
1899	48.539,359	—	89.918,727	42	8.620,631	68
1900/901	50.158,166	25	85.645,926	99	14.512,238	26

Venitul brut al căilor ferate pe anul 1900—1901, pentru o mijlocie de 3100 km. și 315 stațiuni, a fost:

	Venituri realizate în Lei	la % din Total	De 1 km. de cale Lei
Din traficul de călători	17.193,474-85	34-27	5,546
„ „ „ bagaje	442,753-90	0-89	148
„ „ „ mărfurilor de mare înțeață	1.872,974-85	2-74	443
Din traficul mărfurilor de mică înțeață	28.994,785-43	57-80	9,353
Venituri diverse	2.154,176-72	4-80	695
Total	50.158,166-25	100-—	16,180

Veniturile rezultate din traficul de călători pe 1900—1901 :

Clasa	Numărul călătorilor transportați	Venituri Lei
Clasa I	191,274	1.951,966
„ II	746,742	4.506,425
„ III	4.534,022	10.785,083
Total	5.472,038	17.193,474

Veniturile rezultate din traficul de bagage pe 1900—1901: 8819 tone expediate, venitul realizat 442,754 lei, de tonă 50-20 lei.

Veniturile rezultate din traficul mărfurilor de mare iuțeală pe 1900—1901:

	Tone	Venitul realizat Lei
Tone expediate după tariful normal	11,250	535,993
" " " " redus .	24,659	836,982
Total . . .	35,909	1.372,975

Veniturile rezultate din traficul mărfurilor de mică iuțeală pe 1900—1901:

Mărfuri transportate	Tone	Venitul realizat Lei
Cereale și făină	1.516,011	9.636,631
Ciment și pietri	423,826	1.463,753
Lemne de foc	435,955	1.781,942
" " construcție	402,503	3.178,707
Sare	83,312	563,144
Cărbuni	110,645	813,586
Petrolu	219,154	1.216,799
Diferite mărfuri civile	744,201	10.093,784
" " militare	16,125	246,440
Total	3.951,732	28.994,786

Cheltuielile în anul 1900—1901, pentru o lungime mijlocie exploatată de 3100 km. și 315 stațiuni, a fost de 35.645,926 lei 99 bani.

Aceste cheltuieli revin pentru anul 1900—1901: Plata personalului (apuntamente, deplasări, prime de parcurs, chiri și alte alocații personale) 22.581,012 lei 55 bani; de 1 kilometru de cale 7284 lei 20 bani; de tren kilometric 1 leu 97 bani; de 100 vagoane osii kilometrice 5 lei 70 bani; de 1000 tone brute kilometrice 11 lei 9 bani. Restul cheltuielilor 13.064,914 lei 44 bani; de 1 kilometru de cale 4214 lei 49 bani; de tren kilometric 1 leu 14 bani; de 100 vagoane osii kilometrice 3 lei 29 bani; de 1000 tone brute kilometrice 6 lei 42 bani.

Materialul rulant se compunea, la 31 Martie 1901, din 12,975 vehicule, adică: 464 locomotive; 420 tendere; 33 vagoane pentru casa regală, ministeriale, direcția C. F. R., sanitare și penitenciare; 1005 vagoane pentru călători; 92 pentru postă; 230 pentru bagage și manipulație; 6535 acoperite pentru mărfuri și rezervoare; 4092 descoperite pentru mărfuri; 61 pentru uzul administrațiunii și 43 pluguri de zăpadă.

Consumația combustibilului în anul 1900—1901 a fost de 223,847 m. c. lemne; 26.558,926 kgr. cărbuni Cardiff; 10.221,849 kgr. cărbuni de Westfalia; 8.028,368 kgr. cărbuni de Silesia; 987,956 kgr. lignit din Valea Troțusului; 86.527,506 kgr. lignit de Mărginea; 20.868,955 kgr. păcură. Acest combustibil transformat în Cardiff însumează 149.811,808 kgr. El a costat 3.952,353 lei, în care sumă se cuprind și cheltuielile de manutentație și supraveghiere, fără transport. Costul mediu al unei tone de combustibil în 1900—1901, a fost de 26 lei 38 bani. Cantitatea de apă consumată de locomotive, în cursul anului 1900 până 1901, a fost de 2.586,637 m. c., pentru

care s'a cheltuit suma de 350,268 lei 88 bani, ceea ce revine 13-94 lei costul unui metru cub. pompat cu pompa de vapor. Luminatul a 463 locomotive în 1900—1901 a costat 41,310 lei 95 bani, ceea ce revine de locomotivă 89 lei 22 bani, vagoanele luminate erau în număr de 1345, din cari 1133 cu rapiță, 120 cu petrolu, 75 cu electricitate și 17 cu gaz aeriform. Statistica oficială relativă nu arată costul lor.

Circulația trenurilor în 1900—1901 a fost: trenuri accelerate 10,762; trenuri de persoane 23,819; trenuri mixte și militare 33,421; trenuri de mărfuri 35,101; trenuri de materiale 4472, totalul trenurilor 107,575.

Intinderea kilometrică a diverse trenuri, cari străbat întreaga țară, dela o extremitate la alta, cât și dela diverse debușuri până la locurile de producție:

Dela Vêrciorova la Burdujeni 812-2 kni.
 „ Dorohoiu „ Galați prin Focșani 353-8 „
 „ „ „ Galați prin Vaslui 406-7 „
 „ Bucuresci „ Constanța-port . . . 230-6 „
 „ „ „ Burdujeni 446-6 „
 „ „ „ Vêrciorova 381-1 „
 „ „ „ Predeal 143-8 „

Viteza drumurilor de fier în România variază între 50—60 km. pe oră pentru trenurile accelerate; pentru trenurile mixte dela 35—40 km. pe oră și pentru trenurile de călători dela 40 până la 50 km. pe oră. Trenurile de marfă au o viteză de 25—30 km. pe oră. Trenurile »Orient expres« merg cu 50—60 km. pe oră, »Berlin-Bucuresci« și vice-versa cu o viteză de 50—60 km. pe oră.

Rescumperarea căilor ferate s'a făcut de stat în 1880.

Personalul căilor ferate (exclusiv serviciile docurilor și naviğației) în anii 1896—1901 a variat astfel:

Anii	Totalul ȱmpiegaților, agenților și lucrătorilor	De 1 km. de cale
1896	19,046	6-8
1897	20,515	7-1
1898	20,129	6-6
1899	18,209	5-9
1900—1901	17,724	5-7

Personalul căilor ferate, serviciului docurilor și naviğației la finele anului 1900—1901 era de 18,354, din cari 17,724 la căile ferate, 336 la serviciul docurilor și 294 la serviciul naviğației maritime.

Naviğația maritimă. Serviciul maritim român, auxiliar indispensabil al drumurilor de fier, a fost creat prin legea promulgată la 3 Maiu 1896, care a ȱnființat direcția serviciului maritim român, dependentă de administrația C. F. R. Un credit de 10 milioane a fost votat pentru cumpărări de vapoare și ȱntȱmpinarea cheltuielilor de exploatare. Serviciul maritim poseda la ȱnceput vapoarele »Meteor« (naufragiat ȱn 22 Febr. 1898 la Capul Șablek) și »Medea«. Acest din urmă, devenind neapt pentru serviciu, a fost vȱndut ȱn Maiu 1902. Serviciul maritim servește actualmente douȱ linii:

I. Linia orientală Constanța-Constantinople și vice-versa. Ea face serviciu de postă, călători și mărfuri. Douȱ vapoare de lux servesc această linie, și anume: 1) Vaporul »Principesa Maria«,

construit în 1896, care are o lungime de 86 metri și o lărgime de 10·65 m., o capacitate în tone registru brut de 1605, iar netă de 502; o vitesă mijlocie în serviciul curent de 17 noduri; și 2) Vaporul »Regele Carol I«, construit în 1898, are o lungime de 106·70 m., o lărgime de 12·80 m., o capacitate brută în tone registru de 2369, iar netă de 839, și o vitesă mijlocie în serviciul curent de 18 noduri. Costul acestor vapoare a fost de 1.526,252 lei 95 bani pentru »Principesa Maria« și 2.447,470 lei 32 bani pentru »Regele Carol I«.

II. Linia occidentală, care pleacă dela Dunăre sau Constanța la Rotterdam și înapoi, este servită de 5 vapoare de mărfuri, cari pot transporta și călători. Mărfurile transportate sînt cerealele și lemnele. La întoarcere, ele aduc cărbuni și alte mărfuri din Olanda, Belgia, Anglia și Germania. Aceste 5 vapoare sînt de două tipuri:

a) Vapoarele »Bucuresci«, »Dobrogea« și »Iasi«, construite în 1897, au o lungime fiecare de 92·70 m., o lărgime de 11·80 m., o capacitate în tone registru brut de 2267·9, iar netă de 1451·6 și o vitesă în serviciul curent de 9½ noduri. Costul acestor vapoare a fost pentru vaporul »Bucuresci« de 864,217 lei 72 bani, »Dobrogea« de 869,256 lei 94 bani și »Iasi« de 875,516 lei 39 bani. Vapoarele »Bucuresci«, »Dobrogea« și »Iasi« sînt provădute cu sparducii și instalațiuni pentru transporturi de vite.

b) Vapoarele »Turnu-Severin« și »Constanța«, construite în 1898, au o lungime de 86·67 m., o lărgime de 12·23 m. Vaporul »Turnu-Severin« are o capacitate în tone registru brut de 2214·74, iar netă de 1415·98 și vaporul »Constanța« are o capacitate în tone registru brut de 2212·8, iar netă de 1421·3. Vitesa ambelor vapoare este de 10·3 noduri pe oră. Costul lor este de 775,653 lei 61 bani »Turnu-Severin« și de 772,044 lei 9 bani »Constanța«.

Linia orientală, servită de vapoarele »Regele Carol I« și »Principesa Maria«, este de 196 mile marine, adică distanța dintre Constanța și Constantinopole. Traiectul între aceste două orașe maritime se face în 12 ore.

Linia occidentală, servită de vapoarele »Bucuresci«, »Dobrogea«, »Iasi«, »Turnu-Severin« și »Constanța«, este de 3522 mile marine, adică distanța dintre Brăila și Rotterdam. Traiectul se face în 16—17 zile.

Afară de vapoarele menționate, serviciul maritim mai posedă și câteva bastimente de servitudine: 1) »Sulina«, remorcher cu roate, cu instalațiuni de salvare, cu aparate de scafandru și cu pompe centrifuge. Lungimea acestui remorcher este de 36 m., lărgimea de 5·70 m., tonajul net este de 87 tone registru, iar vitesa mijlocie în serviciul curent de 9 noduri. Costul său a fost de 100,000 lei. 2) »Evelin«, mică șalupă, care poate naviga împrejurul unui port, are o lungime de 29·30 m., lărgimea de 5·29 m., capacitatea brută în tone registru 99, iar netă de 69·88. Vitesa mijlocie în serviciul curent este de 6 noduri, iar costul de 50,000 lei. 3) »Viitorul«, mică șalupă, care face serviciu împrejurul portului, în lungime de 16·45 m., lărgime 3·60 m., capacitate netă în tone registru 25, cu o vitesă mijlocie în serviciul curent de 75 noduri. Costul

ei a fost de 30,000 lei. 4) »Tusla«, șlep de 40 tone capacitate.

Serviciul maritim român a servit cu vapoarele sale postale mai întăi linia Brăila-Constantinopole, după aceea, ca încercare, a servit porturile Salonic și Pireu. Cu vapoarele sale occidentale a mai făcut curse, afară de Rotterdam, în Italia, unde a transportat vite, la Cardiff și alte porturi de unde s'a întors cu diferite mărfuri.

Vapoarele, cari servesc linia Dunărea-Rotterdam, au costat 4.000,000 lei. Această linie produce un venit net anual de 600,000 lei.

Serviciul maritim a costat pe stat, dela 1897, de când funcționează regulat, până la 1 Ian. 1900, 13.400,000 lei, din cari 8.460,364 lei a fost costul vapoarelor și al ameliorărilor ce li s'au adus.

Naviğația fluvială. Serviciul naviğației fluviale a fost creat prin legea din 1887. Acest serviciu depinde de ministerul lucrărilor publice, iar exploatarea se face de direcția serviciului hidraulic. Cheltuielile ocașionate anual de acest serviciu sînt de aproximativ 1½ mil. lei. Naviğația fluvială servesc regulat cu vapoare de pasageri următoarele porturi:

a) Galați-Isaccea-Tulcea-Sulina	I	traiect 150 km.
b) Galați-Brăila	II	20 "
c) Siliștra-Călărași-Ostrov	III	10 "
d) Giurgiu-Ruscium-Zimnicea-Șistov, Turnu-Măgurele-Nicopole	IV	103 "
e) Giurgiu-Ruscium	V	4 "
f) Calafat-Vidin	VI	4 "
g) Turnu-Severin-Cladova	VII	2 "

Cu vapoarele de mărfuri servesc următoarele localități, într-un singur traiect, între Sulina și Vêrciorova: Sulina, Tulcea, Isaccea, Galați, Brăila, Măcin, Cocargea, Cernavodă, Gura-Ialomitei, Hârșova, Boascic, Ostrov, Călărași, Siliștra, Oltelnița, Turtucaia, Giurgiu, Ruscium, Zimnicea, Șistov, T.-Măgurele, Nicopole, Samovitz, Corabia, Răhova, Zibra, Palanca, Bechet, Bistretz, Lom-Palanca, Dêssa, Batevo, Vidin, Calafat, Cosova, Cetatea, Novoselo, Gârla-Mare, Timok, Țigănași, Bîrza-Palanca, Crivina, Velesnița, Hinova, T.-Severin, Vêrciorova. Pentru anumite comande, dacă o reclamă importanța lor, mai servesc și alte localități dintre Sulina și Regensburg.

Naviğația fluvială se face între Sulina și Regensburg, adică pe o întindere fluvială de 2418-123 km. Aceste distanțe se repartizează astfel:

Dela Sulina până la frontiera ungară (Orșova)	947-123 km.
Dela Orșova până la Budapesta	726 "
„ Budapesta „ „ Viena	291 "
„ Viena „ „ Passau	301 "
„ Passau „ „ Regensburg 153	153 "
Alte distanțe kilometrice între porturile dunărene române:	
Dela Sulina până la Galați	150 km.
„ „ „ „ Brăila	170 "
„ „ „ „ Cernavodă	300 "
„ „ „ „ Giurgiu	487 "
„ „ „ „ T.-Măgurele	594 "
„ „ „ „ Calafat	792 "
„ „ „ „ T.-Severin	928 "
„ „ „ „ Vêrciorova	946 "
„ „ „ „ Frontieră	947-123 "

Afară de Dunăre mai cităm ca râu navigabil Prutul. Pe râurile Olt, Ialomița, Siret, Bistrița și Moldova, ce au un inegal și neconstant volum de apă, se fac numai transporturi de lemne.

Navigația fluvială posedă 12 vapoare de pasageri, 12 remorchere și 60 de șleपुरi. Luftea maximă a vapoarelor de pasageri în josul Dunării este de 26 km.; iar în susul Dunării de 22 km. pe oră. Viteza medie a remorcherelelor de mărfuri în susul Dunării este de 5 km.; iar în josul Dunării de 10 km. pe oră. Valoarea totală a vaselor serviciului fluvial și a șantierului dela Turnu-Severin este de 10.500.000 lei. După ultimul budget din 1902—1903, acest serviciu figura la cheltuieli cu 1.900.000 lei; iar la venituri cu 2.000.000 lei.

Postele și telegrafole. Principala lege, care a organizat și fusionat serviciul postelor și telegrafelor în România, este legea din 1864. Celelalte legi, reorganizatoare ale postelor și telegrafelor, sunt legile din 1892 și 1900, cari împreună cu legea din 1864 sunt și astăzi în vigoare. În anul 1902, direcția postelor și telegrafelor numera 134 ofiții independente, 98 ofiții sucursale, 18 biourouri ambulante (de tren), 12 biourouri autorizate, 47 agenții postale speciale, 5 biourouri de comisiune și expedițiune, 308 stațiuni C. F. R., cari manipulează serviciul de postă.

Mișcarea serviciului postelor, în anul 1900 până 1901, se prezintă astfel: pentru corespondența de postă ușoară (internă și externă) în sumă de 63.888,346 s'a percept sumă de 3.851.139 lei 31 bani. Mandatele postale interne și externe în număr de 975,848, au produs sumă de 494,417 lei 54 bani. Numărul grupurilor și scrisorilor de valoare (329,646), al coletelor postale ordinare (613,934), al pachetelor cu și fără valoare declarată (327,112), al mesageriilor oficiale (186,636) sau al mesageriilor în total de 1.457,328 a produs 720,972 lei 18 bani. Corespondența ordinară și recomandată prin România a fost de 10,428 kgr. Numărul bucăților mesageriilor a fost de 458,062. Numărul cutiilor de scrisori a variat dela 812 în anul 1888—89 la 4935 în 1899—1900 și 5013 în 1900—1901.

Personalul întrebunțat pentru aceste manipulări era la finele anului 1900—1901 de 1433 amployați superiori, 1491 amployați inferiori, 47 agenți speciali, 916 factori rurali, 2824 agenți postali (notari neretribuțiți), 2893 personal superior și inferior.

Lungimea liniilor telegrafice, în anul 1900 până 1901, a fost de 6971,500 km., iar dezvoltarea firelor conducătoare de 18,023 km. Numărul telegramelor interne prezentate a fost de 1.455,401; iar al celor oficiale de 89,253. Numărul telegramelor externe prezentate a fost de 275,480; al celor sosite de 242,627 și al celor transitate de 59,565. Totalul taxelor percepute pentru telegramele interne a fost de 1.374,642 lei 96 bani, iar al telegramelor externe de 489,227 lei 2 bani.

La liniile telegrafice de mai sus, ce aparțin la administrația postelor, trebuie să adăugăm și liniile telegrafice ale C. F. R. în lungime de 3225 km., cu 8563 km. fire telegrafice.

Lungimea firelor telefonice a luat o mare dezvoltare în anul 1900—1901,

	Lungimea liniilor aeriene în km.	Lungimea firelor în km.	Nr. posturilor
Reșeana urbană București	91.619	1,715.086	881
Reșeaua urb. Brăila	165.087	364.442	187
„ „ Craiova	28.611	238.817	69
„ „ Galați	33.237	439.842	113
„ „ Iași	166.825	248.815	99
„ „ Ploesci	89.715	167.630	86
	569.094	3,158.632	1375
Linii județene	10,403.343	11,800.741	1168
„ particulare	1,006.062	1,366.062	450
Total	11,978.499	16,315.435	2993

Numărul convorbirilor urbane și interurbane a fost, în 1900—1901, de 1.527,255; iar veniturile s'au repartizat în modul următor: taxe percepute pentru convorbiri lei 153,082-75 „ din abonamente „ 188,323-78 „ din instalațiuni „ 3,166-05

Total . . lei 344,572-58

Liniile telefonice leagă capitala cu următoarele orașe ale țării: Brăila, Galați, Pitești, Târgoviște, Sinaia, Ploesci, Câmpina, Giurgiu, Buzău, Călărași, Turnu-Măgurele, Constanța, Slatina, Craiova și Câmpulung.

Ultimul budget, pe 1901—1902, al direcției postelor și telegrafelor prezintă la veniturile suma de 9.572,000 lei și la cheltuieli 7.006,352 lei, adică un excedent de venituri de 2.565,648 lei. Palatul postelor și telegrafelor a costat 7.647,677 lei, din cari exproprierea 2.076.450 lei și construcția propriu zisă a edificiului împreună cu instalația 5.571,227 lei. Luminatul și încălzitul acestui costisitor palat absoarbe anual suma de 80,000 lei. Plasat cu dobândă de 5%, capitalul de 7.647,677 lei ar da un venit de 382,383 lei 85 bani, ceea ce reprezintă chiria anuală a localului postelor și telegrafelor, adică ceva fenomenal pentru o țară cu resurse restrinse și problematice ca România.

[I. I. Nacian.]

CONSTITUȚIA.

Vechile reguli de drept public ale Românilor nu sânt în destul de bine cunoscute, de oarecine din hrisoave și cronicile istoricilor nu se poate stabili în mod hotărît, ce anume reguli de drept public a dominat în cutare sau cutare epocă.

Din faptul că adesea poporul și boierii recurgeau la revoluțiuni pentru a schimba pe domni, reiese că vechii domni ai Românilor (Muntenia și Moldova) exercitau o autoritate absolută și că bunul lor plac era regula legală.

Vechii domni ai țărilor române erau eligibili și se alegeau de boieri, mitropoliți și episcopi. Domnii (voivozii) erau și judecatori și legislatori și administratori și în ocărmuirea țărilor erau ajutați de adunarea boierilor mari, mitropoliți și episcopi, care adunare se numia *Divan* (v. ac.). În epoca fanarioților dreptul public ia o formă mai determinată, dar domnii nu mai sânt pământeni și nici eligibili, ci se numiau deadreptul de cătră sultanul turcesc.

În urma tratatului dela Adrianopol (1829) se numesc două comisiuni, cari să reorganizeze principatele române.

Rusia prin acest tratat dobândind o mare preponderanță în principate, comisiile au lucrat sub

președinția generalului rus Kisselef. Lucrările comisiunilor, după ce s'au trimis la Petersburg unde s'au revădit, s'an votat la 1831 de către adunările convocate la București și Iași fiind compuse din boieri și episcopi numiți de domni.

Astfel apare »*Regulamentul organic*« (v. ac.), care este primul început de regim constituțional.

În urma tratatului dela Paris (v. ac.) din 30 Mart. 1856 principatele române se scot de sub protectorat rusesc și se pun sub garanția celor 7 puteri semnate, ale tratatului. Li-se recunoaște principatelor de a avea o administrațiune națională independentă, garantându-li-se libertatea culturii, comerțului și autonomia legislativă. Potrivit acestui tratat se trimite la București în 1857 o comisiune de delegați ai puterilor semnate, ca să studieze starea principatelor și cu care ocazie s'au convocat »*Divaniurile ad-hoc*« (v. ac.) cari resumară dorințele Românilor, în următoarele 4 puncte: 1) autonomia principatelor; 2) unirea lor; 3) domn străin și 4) guvern constituțional.

Aceste dorințe ale Românilor s'au comunicat de delegații puterilor, congresului din Paris, care le-a aprobat și s'au trimis în principate sub denumirea de »*Convenția dela Paris*«, la 1858, care a înlocuit regulamentul organic. Această nouă constituție a principatelor române ținu până la 2 Iulie 1864. Sub regimul convenției dela Paris încetă atât Muntenia cât și Moldova de a mai exista politicesc prin faptul alegerii lui Alexandru Cuza ca domn în ambele principate și dela data acestei alegeri 24 Ian. 1859, începe România modernă. Până la 24 Ian. 1862 domnitorul Cuza a guvernat principatele cu două camere, una munteană și alta moldoveană și cu două ministere separate, iar afacerile de interes comun se desbăteau de o comisie centrală, compusă din 16 membri, din cari jumătate erau moldoveni, iar jumătate munteni. La 24 Ian. 1862 s'a stabilit uniunea cu un singur parlament și un singur ministeriu cu sediul în București.

Convenția de Paris e înlocuită de Cuza la 2 Iulie 1864 prin »*Statut*« (v. ac.) care era o nouă constituție și care s'a aprobat și de puterile garante. Pe timpul acestui statut s'a promulgat »*Codul civil*«, și s'an împroprietărit țerani, desființându-se claca.

După detronarea lui Cuza, locotenența domnească propuse un nou proiect de constituție, care s'a votat în 1866. Aceasta este constituția în vigoare, cu oarecari modificări. Prin noua constituție se stabilesc în mod cert regulile de drept public, organizând puterile statului și libertățile publice. Constituția cuprinde opt capitole și tratează despre: teritoriul României, drepturile Românilor, puterile statului, despre finanțe, despre puterea armată (v. ac.). (Cf. Dissescu, *Drept public român.*) Prin constituție se garantează libertatea individuală, a conștiinței, învătământului, întrunirilor, presei, asocierii, petiționării, etc. În statul român nu există nici o deosebire de clasă, și toți Români sunt egali înaintea legii. Titlurile de noblețe (boerie) sunt oprite în România.

Toate puterile statului emană dela națiune; care nu le poate exercita, decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în constituție,

Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională compusă din senat și adunarea deputaților. Ori ce lege cere învoirea câtor trele ramuri ale puterii legiuitoare. Nici o lege nu poate fi supusă sancțiunii regale, decât după ce se va fi discutat și votat liber de majoritatea ambelor adunări.

Puterea executivă este încredințată regelui și ministrilor, cari o exercită în modul regulat de constituție. Persoana regelui este inviolabilă. Ministrii lui sunt răspunzători. Nici un act al regelui nu poate avea tărie, dacă nu va fi contra-semnat de un ministru, care prin această vine răspunzător de acel act. Ministrii sânt în număr de opt și anume: 1) interne, 2) externe, 3) finanțe, 4) justiție, 5) agricultură, industrie, comerț și domenii, 6) culte și instrucțiune publică, 7) resboiu și 8) lucrări publice. Fiecare ministru lucrează pentru departamentul său și afacerile generale se tratează în consiliul de ministri.

Puterea judecătorească se exercită de curți și tribunale. Hotărârile și sentințele lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele regelui. Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa, decât numai în puterea unei anumite legi. Comisiuni și tribunale extraordinare nu se pot crea, sub nici un fel de numire și sub nici un fel de cuvânt. Pentru toată țeara este o singură curte de casație.

În ceea ce privește finanțele se stabilește: ori ce impozit nu poate fi așezat decât în folosul statului, județului sau comunei. Nici un impozit nu se poate stabili, decât în virtutea unei legi. Nu se pot statornici privilegiiuri în materie de impozite. Nici o excepțiune sau micșorare de impozit nu se poate statornici decât printr'o lege. Nici un fond pentru pensii, sau gratificațiuni în sarcina tesaurului public, nu se poate acorda decât în virtutea unei legi. Toate veniturile și cheltuielile statului trebuiesc trecute în budget, care se votează în fiecare an de adunarea deputaților. Regularea definitivă a socotelilor statului trebuie să fie prezentată camerei cel mai târziu în termen de doi ani dela închiderea fiecărui exercițiu. Pentru toată România este o singură curte de compturi.

Dispozițiuni de un deosebit interes pentru România mai conține constituția în art. 7, § 5 »Numai Români, sau cei naturalizați Români pot dobândi imobile rurale în România« și în art. 132 »Pământurile foștilor clăcași, ale însurățeilor și ale locuitorilor, cari au cumpărat, sau vor cumpăra în loturi mici proprietăți de ale statului, sânt și vor fi inalienabile, în timp de 32 ani, cu începere dela promulgarea acestei legi.« (V. și Succesiunea tronului, Rege, Monarchie, Ministru, etc.) [B. V.]

ADMINISTRAȚIA.

În România administrația se exercită de rege și ministri în ceea ce privește afacerile generale, iar întru cât privește interesele locale ale județelor de către prefecti și consiliile județene, iar în comune de către primari și consiliile comunale. Nefiind o decentralizare (v. ac.) completă, puterea executivă centrală intervine în afacerile de interes local ale județelor și comunelor, acest drept fiindu-i consacrat prin legi.

Ministrii lucrează fiecare separat pentru departamentul său, precum și în consiliul de miniștri pentru acte de administrație de un interes mai mare. Ei fac regulamente, dau instrucțiuni și priveghiază asupra bunului mers al administrației publice.

Prefectul (v. ac.) este reprezentantul guvernului în județ. El administrează afacerile locale ale județului, împreună cu consiliul județean (v. Consiliu).

Budgetul județului se votează de consiliul județean, se aprobă de ministrul de interne și se execută de prefect. Veniturile județului se percep de agenții fiscali ai statului. Delegațiunea județeană, care se compune din trei membri ai consiliului județean, verifică veniturile și cheltuielile comunelor rurale și urbane nereședințe de județ și le aprobă bugetele. Poliția este sub ordinele directe ale prefectului și parchetului. Prefectul în județul său poate face regulamente cu aprobarea ministerului de interne, ia pe cale de ordonanțe toate măsurile pentru ordinea și siguranța publică, inspectează spitalele, casele de alienați, asilurile de infirmi; exercită în persoană un drept de supraveghere asupra tuturor persoanelor morale și instituțiile de binefacere, liberează pașapoarte, dă rapoarte anuale ministerului de interne asupra stării generale, economice, financiare și administrative a județului și comunelor din județ. Primarul cu consiliul (v. ac.) comunal administrează afacerile comunale.

Consiliul comunal deliberază îndeobște asupra a tot ce privește privegherea și apărarea intereselor speciale ale comunei. El controlează toate actele administrației comunale, face regulamente de administrație interioară și de poliție comunală, îngrijesce de salubritatea publică, votează budgetul. Primarul este singur însărcinat cu administrarea comunei sub controlul consiliului comunal. El administrează lucrurile comunei, îngrijesce de stringerea veniturilor, prepară și execută budgetul, conduce lucrările comunei, ține licitații, încheie contracte, reprezintă comuna în justiție, execută decisiunile consiliului comunal și îndeplinește ori ce alte funcțiuni speciale ce i-ar fi atribuite prin legi. Veniturile comunale se percep de agenți comunali, iar bugetele comunelor urbane reședințe de județ se aprobă de ministerul de interne, iar ale celorlalte comune de delegațiunea județeană. (Cf. Dissescu, Drept public român.) [B. V.]

JURISDICȚIUNEA.

Din punctul de vedere al jurisdicțiunii, România se împarte în 132 judecătoria de ocol, 32 tribunale, 4 curți de apel și 1 curte de cașăiune, apoi în fiecare comună e câte o judecătoria comunală, presădată de primar. Crimele le judecă jurați, cari în fiecare district se adună în patru sesiuni ordinare. În Dobrogea, care e guvernată de o lege specială, nu există curți cu jurați. Crimele comise aici le judecă curtea de apel din Galați. În fine în Dobrogea mai sânt și tribunale musulmane sub privegherea autorității române. Pe lângă fiecare curte de apel funcționează câte o cameră de punere sub acuzare, cameră cu atribuțiune de a cerceta afacerile de competența juraților. (v. și art. Cod.)

FINANȚE.

Vom considera îndeosebi budgetul pe exercițiul 1901/1902. Acest ultim budget se prezintă astfel:

	Evaluățiuni admise pentru exercițiul 1901—1902
Venituri	
Contribuțiuni directe	44.015,000
„ „ indirecte	56.410,000
Monopolurile statului	52.380,000
Veniturile minist. domeniilor	20.200,000
„ „ lucrărilor publice	21.520,000
„ „ internelor	10.345,000
„ „ finanțelor	3.334,000
„ „ resbelului	1.253,000
„ „ externelor	202,000
„ „ cultelor	600,000
„ „ justiției	431,000
Venituri diverse	7.810,000
	218.500,000
	Credite admise pentru exercițiul 1901—1902
Datoria publică	86.040,328-36
Ministeriul resbelului	38.820,000—
„ finanțelor	35.328,113—
„ cultelor	24.451,190—
„ internelor	15.359,452—
„ lucrărilor publice	5.990,000—
„ justiției	5.230,976—
„ domeniilor	4.866,569—
„ externelor	1.539,872—
Consiliul ministrilor	56,408—
	217.682,908-36
Fond pentru deschideri de credite suplimentare și extraordinare	817,091-64
	218.500,000-00
După cum se vede, contribuțiunile indirecte ocupă primul rang printre veniturile statului cu 56.410,000 lei, cifră, care adăugată la aceea de 52.380,000 lei, ce constituie monopolurile statului, dau un total de 108.790,000 lei, cari formează principalele venituri ale statului.	
După aceea vin contribuțiunile directe și veniturile ministerelor. La cheltuieli observăm, că asupra unui budget de 218.500,000 lei, aproape $\frac{1}{3}$ servă pentru plata anuităților datoriei publice, pe când aproape $\frac{1}{3}$ din rest consumă armata. În fine 24.451,190 lei alimentează cheltuielile instrucțiunii publice și cultelor. Toate aceste cheltuieli sânt exagerate în raport cu cifra veniturilor budgetare.	
Budgetul din 1901/1902 este singurul budget echilibrat într'un mod rațional. Principalele venituri ale statului, rezultate din exercițiul 1900 până 1901, sânt următoarele:	
Contribuțiuni directe:	
	Incassări efectuate în exercițiul 1900—1901
Venituri	
Fonciera	15.876,381-38
Căi de comunicație	5.868,336-55
Licența beuturilor spirtoase	4.450,594-80
Patentele	4.085,004-14
Decimi de percepere	6.044,390-52
Taxa de 5% asupra salariilor	4.925,831-84
Amendzi după legea licențelor	11,815-71
	Total . . 41.262,354-94

Contribuțiile indirecte:

Venituri	Incassări efectuate în exercițiul 1900-1901
Vămile	17.802,126-13
Timbrele	8.877,480-05
Visa de timbre	1.410,563-56
Taxe de înregistrare	4.547,539-18
Amenzi la legea timbrului	119,068-55
Taxa beuturilor spirituoase	9.962,915-78
Taxe pe hectare de vii și pruni	646.213-27
Amenzi de contravenții la legea spirituoaselor	1.813-25
Taxă de consum. asupra zahărului	4.660,848-90
Taxe asupra petrolului	2.281,935-55
Total	50.310,504-22

Principalele venituri, rezultate din monopolurile statului pe exercițiul 1900/1901, sunt următoarele:

Vânzarea tutunurilor	lei 37.299,807-49
„ sărei pentru consumația în țeară	„ 6.054,006-59
Vânzarea sărei pentru export	„ 1.285,299-46
„ chibritelor	„ 2.667,975-45
„ cărților de joc	„ 394,448—
„ hârtiei de țigarete	„ 1.721,749—
Amenzi și venituri extraordinare ale Regiei	„ 175,604-86
Venituri din transporturi pe apă	„ 1.107,287-95
Venitul șantierului de la Turnu-Severin	„ 470.577-56
Vânzarea de praf de pușcă	„ 450,626-77
Total lei 51.627,383-13	

Apoi vin, tot pe același exercițiu 1900/1901, și următoarele venituri:

Venitul minist. domeniilor	lei 24.271,915-92
„ „ lucrăr. publice	„ 12.429,039-60
„ „ de interne	„ 10.632,891-50
„ „ „ finance	„ 5.216,490-40
„ „ „ resboiu	„ 850,286-35
„ „ „ externe	„ 184,693-01
„ „ cultelor și instrucțiunii publice	„ 199,379-30
Venitul ministerului justiției	„ 397,733-60
Diferite venituri	„ 12.166,665-05
Venituri extraordinare neprevădute în buget, provenind din excedentul tesaurului, const. la închiderea exercițiului 1888/89 și 1898/99	„ 493,420-95
Total lei 66.842,515-68	

Recapitulațiunea veniturilor pe exercițiul 1900 până 1901:

Contribuțiuni directe	lei 41.262,354-94
„ indirecte	„ 50.310,504-22
Monopolurile statului	„ 51.627,383-13
Veniturile minist. domeniilor	„ 24.271,915-92
„ „ lucrăr. publice	„ 12.429,039-60
Veniturile minist. de interne	„ 10.632,891-50
„ „ „ finanțe	„ 5.216,490-40
„ „ „ resboiu	„ 850,286-35
„ „ „ externe	„ 184,693-01
„ „ „ cultelor și instrucțiunii publice	„ 199,379-30
Veniturile minister. justiției	„ 397,733-60
Diferite venituri	„ 12.166,665-05
Totalul veniturilor bugetare lei 209.549,337-02	

Venituri extraordinare neprevădute în buget, provenind din excedentul tesaurului lei 493,420-95

Totalul general al încasărilor în anul bugetar 1900/1901 a fost de lei 210.042,757-97
deși prevederile bugetare ale aceluiaș an au fost de 245.325,400 lei, de unde a rezultat un deficit bugetar de 35.282,692 lei 3 bani pentru exercițiul bugetar 1900/1901. [I. I. Nacian.]

IMPOSITELE.

Impositele directe și indirecte în România sunt:

I. *Imposite directe.*

Impozitul fonciar este cel mai important dintre impozitele directe din România și el este așezat asupra venitului net al proprietăților imobile rurale și urbane. Până în 1850 acest impozit era necunoscut în Principatele române, iar la această dată el apare în Muntenia, aplicându-se asupra proprietăților imobile rurale și fixându-se darea foncieri la 6 lei pe an pentru fiecare clacăș, dacă pe moșie se aflau clacăși, iar în cas contrar această dare era fixată la 8% din venit. Prima lege însă în Muntenia asupra impozitului fonciar datează din 1860, fixând ca dare de foncieră 3% din venitul net al tuturor proprietăților imobile rurale și urbane. În Moldova pentru întâia oară s'a aplicat în 1860 legea votată în 1859, prin care se impunea la o dare de 5% din venitul net al proprietății imobile în general. Prin legea din 31 Martie 1862 se unifică impozitul fonciar pentru ambele principate, fixându-se darea de 4% pe an pentru anul curgător 1862, iar pentru anii următori această dare se va mări sau micșora, după trebuință, de către adunările electivă cu ocaziunea votării bugetelor anuale. În ceea ce privește orașul Iași, avându-se în vedere ca încetând prin unirea principatelor de a mai fi capitală, darea s'a pus numai de 2% în loc de 4. Bazele fundamentale, pe cari urmează a se așeza acest impozit, legea de unificare din 1862 declară, că vor fi tot cele prevădute prin legea din 2 Sept. 1860, care acum se va aplica și în Moldova, legea din 16 Febr. 1859 abrogându-se. Legea în vigoare ași asupra impozitului fonciar impune o dare de 6% pentru clădiri în general; 5% pentru proprietățile rurale, cari se exploatează de însuși proprietarii lor, și 6% când sunt arândate, dar proprietarii domiciliază în țeară; 12% pentru proprietățile, cari se arândează și proprietarii lor nu domiciliază în țeară. Această variație în cota impozitului se explică prin o încurajare, ce legiuitorul acoardă aceloră, cari își cultivă însuși pământul, rezultând de aci o cultură mai îngrijită, mai rațională, înlăturându-se astfel exploatările arândășilor făcute numai și numai în vederea câștigului; iar impozitul de 12% se explică prin aceea, ca legiuitorul n'a înțeles a pune alături cu locuitorii țerii pe acei Români, cari și-au părăsit patria și moșia mulțumindu-se a scoate în fiecare an din țeară numai veniturile. În această categorie de contribuabili nu intră acei Români, cari sunt în străinătate

pentru studii sau însărcinați a reprezenta țeara. Venitul net se calculează pentru clădiri scădându-se $\frac{1}{4}$ din chirie ca cheltuieli de întreținere și reparațiune, iar pentru stabilimentele industriale scădându-se $\frac{1}{3}$; pentru fondurile rurale impositul se aplică asupra arândei fără nici o scădere. Când proprietățile sunt închiriate sau arândate se ia ca basă pentru stabilirea venitului prețul ce se stipulează prin contract, fie acel contract legalizat, fie sub semnătură privată, iar în cas contrar venitul se fixează de către comisia de recensemēt, luând de basă chiriile sau arênțele proprietăților vecine. Plațile în natură sau alte sarcine prevădute în contract, de natură a scăde chiria sau arênda, contează la venit după o estimatie prealabilă. Pădurile sânt supuse la plata acestui imposit numai când sânt puse în exploatare, și impositul se plătesce pe măsura exploatărei 5, 6 sau 12%, după distincțiunile de mai sus. Pentru proprietățile de pe cari se exploatează pacură, s'a stabilit o dare fixă de 24 lei anual ca drept de exploatare, neimportând de cine se face exploatarea, iar darea impositului fonciar se va calcula numai asupra unei cincimi din produsul net al puțurilor de păcură. Sânt scutite de darea foncierei pe timp limitat: locurile băltoase (mlăstinoase) pe termen de 10 ani dela data de când au fost puse în stare de cultură, pe termen de 5 ani toate locurile, pe cari s'au sădit pomi roditori și viile din nou plantate, și pe 3 ani construcțiunile noi calculate din momentul când devin locuite. Toate stabilimentele industriale pe timp de 15 ani, conform legii de încurajare a industriei naționale, cu prealabila învoire a consiliului de ministri. Nu sânt supuse la darea foncierei: încăperile rurale neproducătoare de venit (case de locuit, hambare, grajduri, coșare, etc., cu îngrădirile lor), bisericile de ori ce rit cu clădirile necesare olerului, pământurile aparținătoare școalelor și bisericilor dupa legea rurală-din 1864, domeniul privat al statului, domeniul public, toate construcțiunile aparținătoare statului, comunelor sau județelor, ocupate de un serviciu public, precum și toate așezămintele publice și de binefacere. Venitul acestui imposit pe anul financiar 1902/3 este preliminarat cu 16.800,000 lei.

Căile de comunicație sau impositul personal (capitațiunea) este datorit în mod egal de toți locuitorii majori și validi ai României »fără deosebire de condițiunea socială sau de profesiune.« Cota acestui imposit este de 6 lei pe an. Sânt scutii de acest imposit: clerul de ori ce rit, militarii gradele inferioare din activitate sau rezervă, infirmii fără avere, rezerviștii cari au luat parte în resboiul independenței din 1877—78 (această scutire e pe viață) și părinții, ai căror copii sânt înrolați ca militari în flotilă sau călărași, pe tot timpul cât fiii lor se vor afla în serviciul activ. Acest imposit (birul propriu Țis) este cel mai vechiu imposit direct cunoscut în Românie, el datează de pe la începutul secl. XIX și cota lui varia după voința domnitorilor. Contribuțiunea, care se percepe aȚi sub numirea de »câi de comunicație«, nu este decât vechea dare asupra »capului«, contopită cu o altă dare specială numita pentru »șosele și poduri.« Venitul acestui imposit pe anul financiar 1902/3 este preliminarat cu 5.850,000 lei.

Patentele. Acest imposit, așezat asupra beneficiilor profesionale, s'a înființat prin Regulamentul organic, și prima lege asupra acestui imposit este din 26 Ian. 1863, care cu puține modificări este și aȚi în vigoare. Patenta este singurul imposit, a cărui așezare are de basă numai suposiții, din care cauză produce foarte puțin și prin lege se fac o mulțime de combinațiuni pentru a se ajunge cât mai aproape posibil la stabilirea adevăratului venit imposabil. Așa la stabilirea cotei se are în vedere populațiunea, unde se exercită profesiunea, întinderea afacerilor, natura lor, valoarea locativă (chiria) a prăvăliilor sau biurourilor, etc. Avându-se în vedere aceste date, s'au grupat toate profesiunile în trei tabele: A, B și C; tabelele în clase, iar după tabele și clase s'a fixat taxa de patentă, care pentru unele profesii e fixă, pentru altele proporțională, iar pentru toate cele cuprinse în tabela A (afară de cl. 7 și 8) patenta se compune din o taxă fixă după clasa căreia aparține profesiunea, plus o taxă proporțională de 10, 5 sau 2%, după felul comericiului, și se va calcula asupra valorii locative a stabilimentului. Sânt scutii de patentă: profesorii în general, pictorii, sculptorii, musicanții, desenatorii, artiștii dramatici, directorii iustituțiunilor de cultură private, proprietarul pentru comericiul ce face cu produsele de pe propriul său pământ, etc. Prin legea din 22 Dec. 1899, taxa proporțională după valoarea locativă s'a înlocuit prin o taxă fixă pe clase pentru bancheri, casele de schimb și acele cari fac operațiuni de bani. Aceste clase sânt: 1) Pentru bancheri: cl. I 25,000 lei, cl. II 15,000 lei, cl. III 10,000 lei, cl. IV 5000 lei și cl. V 2000 lei. 2) Pentru casele de schimb (comptuare de scomput) cl. I 4000 lei, cl. II 3000 lei, cl. III 2000 lei și cl. IV 1000 lei. Clasificația se face de comisele de recensemēt, având în vedere capitalul, importanța afacerilor și a orașului unde se exercită comericiul. Când aceste case de comericiu au mai mulți asociați, fie în nume colectiv, fie în comandită (v. ac.) se plătesce o singură patentă. Sucursalele caselor de comericiu enumerate mai sus sânt supuse la patenta fixă de cl. I din tariful după populație al vechei legi, plus un drept proporțional de 10% din valoarea locativă. Sucursalele bancherilor și caselor de schimb din străinătate stabilite în România, fie ele principale sau secundare, vor fi supuse la patentă după clasele prevădute mai sus, neîntrând în categoria sucursalelor bancherilor și caselor de schimb cu sediul în România. Patenta pe clase poate fi înlocuită, după cerere, prin o taxă de 5% din venitul net al operațiunilor. Pentru societățile prin acțiuni, anonime (v. ac.) sau în comandită, cari ar face operațiuni de bancă sau de schimb, sau cari ar exercita vr'un comericiu sau industrie, dreptul proporțional după valoarea locativă s'a înlocuit cu o taxă de 5% din venitul net. Când taxa este asupra venitului, fiscalul își rezervă dreptul de control al registrelor și bilanțurilor. Pentru sucursalele societăților se face aceeași distincțiune, ca și pentru sucursalele bancherilor sau caselor de schimb, arătata mai sus, minus dreptul proporțional de 10% din valoarea locativă. Sucursalele Băncei agricole sânt scutite de patentă. Prin venit net se înțelege ceea ce se distribuie

sub ori ce formă acționarilor, fondului de rezervă, direcțiunii sau consiliului de administrație. Se exceptează ceea ce trece la fondul de amortisare. Taxa fixă pe clase, precum și taxa de 5% asupra venitului net sunt scutite de decimi comunale, județene și ale camerelor de comerț. Venitul acestui impozit pe anul financiar 1902/3 este prelininat cu 3.800,000 lei.

Impozitul licenței este așezat asupra tuturor persoanelor, cari exercită comerțul de beuturi spirtoase și se compune dintr'un drept fix și o taxă proporțională. Dreptul fix este: 1200 lei pe an pentru comerțul cu ridicata (en gros) pentru tot felul de spirtoase și 500 lei pentru comerțul cu ridicata numai de vinuri. Pentru comerțul cu măruntul (en détail) această taxă variază după populația locului unde se exercită comerțul; astfel: 200 lei anual în comunele urbane cu o populație mai mare de 15,000 suflete; 160 lei în acele comune urbane, cari au o populație între 3000—15,000 suflete; 120 lei în comunele urbane cu o populație mai mică de 3000 suflete și în gărilor căilor ferate așezate pe teritoriul vr'unei comune rurale. Pentru comunele rurale în general, taxa de licență este de 100 lei anual. Taxa proporțională, care se adaugă la taxele fixe de mai sus, este, fără nici o excepție, de 20% asupra valorii locative a stabilimentului. Fabricanții de spirtoase sunt supuși licenței numai în cazul când au stabilimente speciale pentru vânzarea produselor lor. Venitul acestui impozit pe anul financiar 1902/3 este prelininat cu 4.400,000 lei.

Taxa de 5% asupra salarelor. Prin legea din 16 Dec. 1899 se înființează o taxă de 5% asupra salarelor tuturor funcționarilor publici și particulari, precum și asupra pensilor, diurnelor, accesorii și ori ce alte indemnități, cheltuieli de reprezentare, recompense naționale, pensii viagere, remise sau ori ce fel de plată pentru ori ce serviciu. Sunt scutiți de această taxă cei ce au până la 120 lei bruto lunar, lucrătorii din atelierele statului, precum și calfele și simplii vânzătorii de prăvalie, pensionarii militari din timpul războiului din 1877, după legea din 29 Dec. 1877. Taxa se percepe asupra retribuțiunii nete, după ce s'a dedus reținerile pentru casa pensilor. Pentru funcționarii și pensionarii publici taxa se percepe lunar la plata lefurilor, pensilor sau diurnelor, iar pentru funcționarii particulari taxa se percepe pe trimestru, patronii fiind obligați a da fiscalui state nominale de împiegații lor și retribuțiuni. Acest impozit a produs în anul financiar 1901/2 4.238,173 lei 53 bani.

Decimi adiționale. Sub această numire se înțeleg nisece impozite accesorii, quantumul lor fiind fixat de 10% asupra diferitelor impozite directe. Aceste »decimi« sunt de patru feluri: »decimi de percepere« create cu scop de a se preîntîmpina cheltuielile personalului însărcinat cu perceperea contribuțiilor directe, și ele sunt așezate asupra celor patru impozite directe: foncieră, patente, căi de comunicație și licențe. Tot asupra acestor impozite se mai percepe încă două feluri de »decimi«: *județene* și *comunale*, ca profit județelor și comunelor, după cum se vede din numirea lor. Al patrulea fel de decimi sunt cele cuvenite camerei de comerț și sunt puse numai asupra unor taxe de patentă. Decimile se percep

odată cu impozitele, asupra cărora sînt puse și sînt considerate ca impozite directe.

II. Impozite îndirecte.

Impozitul vamal ca ori care impozit indirect este așezat asupra mărfurilor destinate consumațiunii și se percep cu ocaziunea importului și exportului acestor mărfuri. Taxele de vamă se percep de funcționari speciali, după un anumit tarif susceptibil de a fi modificat, după cum se cere de interesele fiscalului sau ale industriei și comerțului țării. Mărfurile neprevăzute în tarif se taxează prin analogie. Dreptul de vamă se stabilește prin o tarifă generală și tarife convenționale, luându-se de basă greutatea, măsura sau numărul, și numai excepțional taxele se stabilesc pe valoare (ad valorem). Atât tarifa generală, cât și tarifele convenționale fac obiectul unor legi speciale. Venitul vamal în România pe anul financiar 1901/2 a fost 25.198,263 lei 39 bani.

Intreposite. Pentru înlesnirea comerțului, legea vamală autorizează înființarea unor magazii speciale, puse sub supravegherea agenților vamali, pentru depozitarea mărfurilor cu dreptul, ca atât cât timp stau mărfurile în aceste magazii, să fie scutite de taxele vamale și de celelalte taxe accesorii. Acestor magazii speciale li-s'au dat numirea de »intreposite« și ele sînt considerate, prin o ficțiune a legii vamale, ca afară din teritoriul țării, ca exterritorialitate și taxele vamale nu devin exigibile decât în momentul scoaterii din întreposite a acelor mărfuri pentru a fi puse în consumațiune. În cazul când mărfurile întrate în întreposite se reexportează, se considera ca și cum n'ar fi intrat în țeară și prin urmare sînt scutite de ori ce taxe vamale. Legea vamală română însă în acest caz percepe o mică taxă sub titlu de »taxă de înapoiere.« Timpul cât o marfă poate sta în întreposit e de maximum doi ani, cu facultatea pentru ministerul de finanțe de a mai acorda o prelungire de termen.

Transit. În scopul înlesnirii comerțului internațional s'a admis în legile vamale, ca mărfurile cari numai trec pe teritoriul unei țări, cu destinația de a fi puse în consumațiune în altă țeară, să fie scutite de ori ce taxe de importatiune, întrucât numai prin simpla trecere pe un teritoriu nu se întrunesc nici una din condițiunile ce ar motiva perceperea taxelor vamale. Această facultate de liberă trecere a mărfurilor, în scutire de ori ce taxe, se numește »transit.« Legea vamală română prevede îndeplinirea unor anumite formalități, pentru ca o marfă să se bucure de dreptul de transit, și în cas de abatere se aplică penalitățile prevăzute de lege pentru infrațiuni în general. O marfă declarată cu dreptul de transit pentru România, poate fi dată în consumațiune chiar pe teritoriul României, supunându-se regulilor generale de importatiune, adecă plătind taxele vamale. În ceea ce privește dreptul de transit, regula generală este, ca toate mărfurile să se bucure de acest drept, excepțiune făcînd numai în cazul când ar fi în joc apărarea națională, sănătatea publică, etc., așa s. e. armele și munițiile de războiu, nu vor pute beneficia de acest drept decât cu autorizația guvernului.

Timbrul și înregistrarea constă în nisece taxe, la cari sînt supuse convențiunile în general;

cota acestui impozit variând după natura actelor sau valoarea convențiilor. Deosebirea însă între aceste două feluri de taxe este fundamentală, ele deosebindu-se atât prin modul de percepere cât și prin așezarea lor. Așa taxele de timbru sunt așezate asupra actelor scrise, prin cari se constată convențiile sau transacțiunile încheiate de părți și se percep prin întrebuințarea de coale timbrate sau timbre, pe cari e însemnată valoarea taxei de timbru ce reprezintă; iar taxele de înregistrare se aplică asupra convențiilor și transacțiilor înseși, fie ele încheiate prin acte scrise sau numai verbal și se percep prin plata în natură făcută la casele statului. Acest impozit s'a înființat în România prin legea din 1 Martie 1872. Venitul acestui impozit pe anul financiar 1901/2 a fost 16.419,682 lei 76 bani.

Impozitul asupra beuturilor spirituoase este așezat asupra producătorilor de atari beuturi. Acest impozit difere de licențe și se plătește de către fabricanți cu ocaziunea punerii în consumație a fabricatelor. Cota impozitului este: 12 bani de grad pentru fiecare decalitr de ori ce fel de alcool, berea 1 leu 50 bani și liquorurile 6 lei de decalitr. Taxa asupra rachiuilor fabricate din prune, tescovină, vin, drojzii de vin, etc., e înlocuită prin o dare de 10 lei pe hectarul de pruni (600 pruni la hectar) și 3 lei pentru hectarul de vie. Venitul acestui impozit pe anul financiar 1901/2 a fost 14.360,179 lei 91 bani.

Taxa de consumație asupra zahărului. Prin legea din 22 Dec. 1899 s'a înființat asupra zahărului o taxă de consumație fixată la 30 bani de kgr. Sînt supuse acestei taxe toate zahările importate sau fabricate în țeară, de ori ce fel și sub ori ce formă, numire sau calitate, precum zahăr rafinat în căpăfani, în bucăți, pisat, candel,

zahăr brut (nerafinat), glucoasă de feculă sau de fructe, siropuri de zahăr și alte asemenea. Zahărul destinat exportățiunii este scutit de taxă. Taxa de 30 bani de kgr. se percepe, pentru zahărul importat, la vamă, iar pentru cel din țeară la punerea lui în consumație. Fabricanții sînt obligați a ține registre în regulă, după modele stabilite de fisc, și agenții fiscali au ori cînd dreptul a verifica registrele și depozitele. Ori ce abateri se pedepsesc. Acest impozit a produs în anul financiar 1901/2 suma de 5.165,702 lei 15 bani.

Taxa asupra petrolului. Prin legea din 10 Febr. 1900 s'a stabilit o taxă de consumație de 7 bani de fiecare kgr. asupra derivatelor petrolului și anume: benzina, petrolul lampant, destilat și rafinat și oleurile minerale a căror densitate, la temperatura de 15° centigrade, nu este mai mare de 0.920, fie acestea importate, fie indigene, numai să fie destinate consumației în interiorul țerii. Taxa de consumație se percepe, pentru derivatele petrolului importate, la vamă, iar pentru cele produse în țeară la punerea în consumație. Fabricanții sînt supuși controlului fiscalului atât în ceea ce privește registrele, cât și producțiunea și depozitele. Ei sînt obligați a și procura toate aparatele de control. Materialul destinat exportului este scutit de taxa de consumație. Abaterile dela lege se pedepsesc. Venitul acestui impozit în anul financiar 1901/2 a fost de 2.402,814 lei 12 bani.

Axisul este dreptul ce-l au diferitele comune de a percepe o taxa în folosul lor, la înțrarea obiectelor în comună. Legea, care stabilește drepturile comunelor în privința acestor taxe, este legea asupra »*maximului taxelor și contribuțiilor comunale*« din 4 Iunie 1893. De prezent (1903) se pregătesc o nouă lege pentru unificarea acciselor comunale. [B. V.]

DATORIA PUBLICĂ.

Datoria publică a României la 1 Aprilie 1902 era de 1,413.339,385 lei 35 bani, și anume:

Imprumuturi contractate	Data contractării imprumuturilor	Datoria publică la 1 Aprilie 1902		Data stingerii impru- mutu- rilor
		Lei	B.	
Rentă 5% amortisabilă din 1881—1888	1881—1888	331.757,500	—	1931
„ 4% „ „ 1889 internă	1889	27.855,600	—	1933
„ 4% „ „ 1889 externă	1889	43.203,000	—	1933
„ 4% „ „ 1890	1890	242.131,500	—	1923
„ 4% „ „ 1891	1891	39.786,000	—	1934
„ 5% „ „ 1892	1892	69.232,000	—	1936
„ 5% „ „ 1893	1893	46.650,000	—	1937
„ 5% „ „ 1894 internă	1894	6.095,500	—	1938
„ 4% „ „ 1894	1894	111.864,500	—	1939
„ 4% „ „ 1896	1896	85.817,500	—	1940
„ 4% „ „ 1898	1898	177.674,500	—	1958
Bonuri de tesaur 5% „ 1899	1899	175.000,000	—	1904
Rentă 4% perpetuă pentru întreținerea școlai și bisericeii din Brașov din 1900	1900	962,500	—	perpetuă
Calea ferată Suceava-Iași-Roman-Botoșani	1871	50.885,032	70	1960
Imprumutul dela Cassa de depuneri din 1872	1872	4.424,252	65	1912
		1,413.339,385	35	

Considerând starea economică și financiară din prezent, se poate dice că datoria publică a României este enormă. Populațiunea României (fără Dobrogea), ce, după calculele noastre, în 1888 se ridica la 5.330,788 locuitori, în 1902 era de 6.080,890 locuitori. Dacă repartisam cifra datoriei publice la cifra populațiunii, găsim ca datoria publică represintă 232 lei 42 bani de locuitor. Datoria publică a României a crescut în următoarele proporțiuni în anii dela 1887 până la 1902:

În 1887 dat. naț. era de lei	778.802,371	30 ad. lei	146.09 de loc.
„ 1890 „ „ „ „	900.682,909	05 „	164.32 „ „
„ 1893 „ „ „ „	1.082.519,125	19 „	191.97 „ „
„ 1898 „ „ „ „	1.222.128,525	— „	207.78 „ „
„ 1902 „ „ „ „	1.413.339,385	85 „	232.42 „ „

BĂNCILE DIN ROMÂNIA.

Odată cu dezvoltarea economică și socială a țării, mai multe bănci și instituțiuni de credit au fost create în România, ca Banca națională a României, Banca de scont, Casa de depuneri și consemnațiuni, Casa de economie, Creditul județean și comunal, Creditul fonciar rural și urban, Banca agricolă, Banca României, etc. Societățile de asigurare: »Dacia-România«, »Generală«, »Patria«, »Națională«, etc.

Banca națională (v. ac.) este cea mai importantă din băncile ce există în țeară. Ea posedă la 13 Apr. 1902 în numerar 52.489,187 lei, din cari 48.338,813 lei în aur și 4.150,374 lei în argint. La 13 Apr. 1902, banca avea în circulațiune bilete de 152.658,610 lei.

Tipul biletelor emise de Banca națională a României este de 20, 100 și 1000 lei. Stocul băncii în efecte comerciale (trate aur) a variat. El a fost la 13 Apr. 1902 de 20.491,218 lei. De asemenea variază și stocul băncii în numerar. El a fost la 13 Apr. 1902 de 48.338,813 lei. Acest stoc se mai numește și rezerva metalică a băncii. Scomptul a variat, dela crearea băncii și până la 1902, astfel:

În Novembre	1880	a fost de	5%
„ Decembre	„	„	6%
„ Ianuarie	1881	„	5%
„ Februarie	„	„	4%
„ Iunie	1883	„	3%
„ 7 Nov.	1884	„	4%
„ 22 „	„	„	5%
„ Septembrie	1887	„	6%
„ Martie	1890	„	5%
„ Octob.	„	„	4 $\frac{1}{2}$ %
„ Decembre	„	„	5%
„ Februarie	1892	„	6%
„ Martie	1893	„	5%
„ Novembre	„	„	6%
„ August	1894	„	7%
„ Septembrie	„	„	6%
„ Aprilie	1895	„	5%
„ Octob.	1898	„	6%
„ Ianuarie	1899	„	5%
„ Iunie	„	„	6%
„ Iulie	„	„	7%
„ Octob.	„	„	8%
„ Decembre	„	„	9%
„ Februarie	1900	„	8%
„ Martie	1901	„	7%
„ Ianuarie	1902	„	6%

Scomptul băncii cel mai ridicat a fost în Decembre 1899. Acest scompt corespunde cu crisa

din acelaș an. Ridicarea scomptului Băncii naționale a fost în totdeauna în strînsă legătură cu starea economică și financiară a țării. Valoarea mijlocie a portofoliului Băncii naționale, în perioada dela 1881—1901, a fost de 16.644,405 lei 8 bani, iar valoarea maximă a portofoliului băncii a fost, în anul 1898, de 43.630,237 lei 54 bani. Titlurile depuse la bancă pentru împrumuturile efectuate în ultimii 5 ani, dela 1897 până 1901, au fost:

În 1897 de	97.883,200	lei
„ 1898 „	94.289,900	„
„ 1899 „	114.185,300	„
„ 1900 „	123.804,300	„
„ 1901 „	98.634,000	„

Total pe 5 ani de 528.796,700 lei

Statul român era proprietar al 8 mii de acțiuni ale Băncii naționale, însă prin convențiunea dintre stat și bancă din Ian. 1901 statul a cedat acțiunile sale celorlalți acționari, iar în schimb statul a primit suma de 14.800,000 lei.

Banca de scont din Bucuresei a fost creată în anul 1898 cu un capital de 5 milioane lei, întreg vărsat. Această bancă a fost creată cu scopul de a contribui la dezvoltarea comerțului, industriei și altor antreprize. Banca posedă, la 30 Dec. 1901, 544,092 lei 70 bani în numerar și 2.610,753 lei în efecte. Dividendele distribuite de bancă acționarilor, dela constituire până la 1901, au variat între 7—10%. Banca de scont face toate operațiunile de bancă și comision de cereale la Braila, și, în urma unei convențiuni cu C. F. R., platesce rambursurile acestei administrații. Valoarea portofoliului Băncii de scont era, la 31 Dec. 1901, de 1.442,318 lei 11 bani scomptul și de 8.183,000 lei reescomptul. Scomptul acestei bănci a variat. Scomptul cel mai ridicat a fost în 1901. Ridicarea scomptului a corespuns în totdeauna cu crizele financiare, agricole și economice, cari au bătuit țeara. Valoarea minimă, mijlocie și maximă a portofoliului Băncii de scont a fost: minimă de 6.075,000 lei, mijlocie de 8.800,000 lei și maximă de 10.908,000 lei. Banca face împrumuturi pe titluri și pe alte valori. Pe lângă sediul principal din Bucuresei, Banca de scont mai are sucursale la Braila și Galați.

Casa de depuneri și consemnațiuni este creată ca instituțiune de stat prin legea din 1 Dec. 1864, modificată prin decretule domnesci nr. 1258 din 26 Iunie 1871 și nr. 1509 din 3 Aug. 1876. Funcționarea regulată a Casei de depuneri datează dela 1 Ian. 1865. Casa de depuneri, primind și administrând fondurile provădute la art. 1 din legea sa organică, n'a avut un capital inițial de funcționare. La 31 Martie 1901, Casa de depuneri și consemnațiuni a avut în păstrare suma de 53.610,633 lei 42 bani în numerar și 193.438,381 lei 79 bani în efecte, acte și obiecte, sumă ce nu constituie capitalul casei, ci soldul depozitelor nerestituite la ășa dată. Operațiunile facute de Casa de depuneri și consemnațiuni, pe lângă cele provădute la art. 1 din lege: împrumută județele, comunele și așezămintele de binefacere recunoscut prin lege. Terminal de împrumut e maximum de 5 ani și împrumuturile realizate sînt facute numai în casuri de evenimente extraordinare, ca incendii, inundațiuni, etc., (art. 16 din legea publicată în Monitorul Oficial nr. 44 dia

27 Maiu 1900). Casa de depuneri împrumută particularilor pe depozite și pe efecte de stat sau pe efecte garantate de stat, când ea are un excedent de stoc peste stocul suficient serviciului său zilnic.

Casa de economie a fost înființată prin decretul domnesc nr. 32 din 5 Ian. 1880, publicat în Monitorul Oficial nr. 12 din 16 Ian. 1880. Ea depinde de administrația Casei de depuneri și consemnațiuni. Ea a început să funcționeze regulat la 1 Apr. 1881. Totalul capitalului deus la Casa de economie, dela înființarea ei până la 31 Martie 1901, a fost de 183.238,548 lei, iar capitalul retras a fost de 154.311,871 lei. Capitalul ramas la 31 Martie 1901 a fost de 28.926,677 lei. Conform legii sale organice, Casa de economie bonifică depunătorilor o dobândă simplă de 5% în primul an, dobânda ce devine compusa în anii următori. La capitalul depunătorilor, ramas în seara de 31 Martie 1901 în suma de 28.926,677 lei, Casa de economie datora procente 4.565,872 lei 15 bani, iar procentele cuvenite depunătorilor, în anul financiar 1900—1901, au fost de 1.465,231 lei 66 bani. Procentele plătite la sumele retrase în cursul anului 1900/1901 au fost de 1.138,476 lei 61 bani. Numărul livretelor depunătorilor, aflat în circulație la 31 Martie 1901, a fost de 114,527, cari reprezentau suma de 28.926,677 lei. La 31 Martie 1902, numărul livretelor era de 128,775 în sumă de 32.404,591 lei.

Creditul județean și comunal a fost creat prin legea promulgată prin decretul regal nr. 2180 din 5/18 Apr. 1900 și publicată în Monitorul Oficial nr. 9 din 13/26 Apr. 1900. Administrația Creditului județean și comunal a fost încredințată direcțiunii Casei de depuneri, consemnațiuni și economie. Creditul județean și comunal a fost înființat pentru a veni în ajutorul comunelor și așezămintelor de binefacere în cas când acestea au capacitate legală de a contracta împrumuturi, cari sunt amortisabile în termen de cel mult 40 ani. Împrumuturile se efectuează prin emisiuni de obligațiuni tip 5%, cu modul acesta, publicul cumpărător înlesnesce cu numărul său întrearea în fonduri a împrumuturilor. Creditul jud. și com. n'a avut nici un capital la creațiunea lui. La 31 Martie 1901 se aflau în circulațiune obligațiuni de ale Creditului jud. și com. în valoare nominală de 29.253,000 lei, din capitalul nominal total de 29.640,600 lei emis până la acea data. Diferența de 387,600 lei valoarea nominală, reprezintă valoarea nominală a obligațiunilor retrase din circulațiune, fie prin tragere la sorți, fie prin amortisari anticipat. Creditul jud. și com., în conformitate cu dispozițiunile art. 14 din lege, pentru a pute acoperi pagubele eventuale de ori ce natură, și-a creat un fond de rezervă, care crește treptat până la 15% din capitalul nou împrumutat. Acest fond de rezervă va fi alimentat: a) din rețineri în obligațiuni de 1%, din capitalul nominal împrumutat; b) din prisosul ce va reveni la finea anului dela cota parte, după efectuarea cheltuielilor aferente creditului; și c) din ori ce alte beneficii de ale Creditului jud. și com.

Creditul fonciar rural din Bucuresci, (v. vol. II, pag. 39).

Creditul fonciar rural se bucură de privilegiul de a exista singur în țeară. Privilegiul acordat

prin legea din 1873 a fost de 10 ani, termen care s'a prelungit la 30 ani prin legea modificată în 1882, astfel că privilegiul acordat Creditului fonciar rural expiră la 1/14 Iunie 1903, care neapărat va fi reînnoit.

Împrumuturile făcute de proprietarii de moșii la Creditul fonciar rural, dela creațiunea lui, adeca dela 1873 până la 31 Dec. 1901, însumau 376.292,700 lei, iar datomile proprietarilor la aceeași dată erau de 259.441,212 lei 21 bani. Suprafața moșilor ipotecate, dela 1873 până la 31 Dec. 1901, era de 2.172,510 hectare, din 13.135,744 hectare, cari represintă suprafața totală a României. Numărul împrumuturilor contractate dela 1873 până la 31 Dec. 1901 la Creditul rural este de 3014. Capitalul social al Creditului, era la 31 Dec. 1901, de 5.688,017 lei 50 bani. Creditul fonciar rural este una din rarele societăți de credit, ce a fost înființat și condus numai de Români.

Banca agricolă, (v. vol. II, pag. 39).

Banca generală a României, creată în 1897 cu un capital de 12½ milioane lei, face diverse operațiuni financiare, de bancă și de comerț.

Banca României, cu reședința în Bucuresci, posedă un capital de 25 milioane lei împărțit în 50,000 acțiuni à 500 lei acțiunea, din cari 150 lei vârsați. Societate anonimă, constituită în 1869, a cărei durată expira la 31 Dec. 1903.

Ca banci și societăți de credit mai cităm: *Banca poporului*, cu reședința în Bucuresci, *Creditul belgo-român*, *Creditul agricol*, precum și alte nenumărate mici banci de credit și economie, cari s'au creat în ultimii ani în toată țeară.

Printre societățile de asigurare cităm: »*Dacia-România*«, societate generală de asigurare în Bucuresci, care dispune de un capital de 4 milioane lei în aur, pe deplin vârsat. »*Generală*«, societate anonimă de asigurări generale în Bucuresci, cu un capital social deplin vârsat de 3 milioane lei. »*Patria*«, societate româna de asigurare și de reasigurare în Bucuresci, cu un capital de 3.737,053 lei 37 bani. »*Națională*«, societate generală de asigurare în Bucuresci, cu un capital de 11.774,680 lei, etc. [I. I. Nacian.]

BISERICILE.

Biserica ortodoxă română, v. art. Ortodoxa rom. biserica (vol. III, pag. 485) și Româna biserica (pag. 789).

Biserica catolică de rit latin în R. este supusa jurisdicțiunii arhiepiscopului latin de Bucuresci pentru Muntenia, și a episcopului catolic de Iași pentru Moldova. Antibii stau sub nemijlocita dependență a scaunului apostolic dela Roma și se numesc direct de papa.

Arhiepiscopia latină de Bucuresci este înzestrată cu o biserica catedrală mareată, la care s'a instituit un capital de 6 canonici titulari și un număr variabil de canonici onorari. Arhiepiscopul e asistat în ocărnuirea eparchiei de un vicar general și diferite comisuni, după natura afacerilor. Clerul se recrutează dintr'nu seminarium gimnasial cu un curs de 7 clase, cele două din urma cuprinzând și filosofia într'un mod foarte desvoltat; absolvenții studiază apoi teologia în strainatate. Intorși de aci arhiepiscopul numesce dintr'înși pe parochii și preoții cooperatori, precum și pe titularii celorlalte

funcțiuni diecesane. Acum funcționează 22 parohii: 2 la București, celelalte la Braila, Craiova, T.-Severin, Ploiești, Sinaia, Pitești, R.-Vâlcea, Câmpina, Câmpulung, Giurgiu, Tîrgoviște, Constanța, Tulcea, Sulina; în fine în satele, locuite în cea mai mare parte de cetățeni români, Cioplea și Popesci lângă București, iar Caramurat, Malcoci, Cataloi și Culelia în Dobrogea. Aceste parohii se servesc de un personal de 43 preoți în 20 biserici, 9 capele publice și diferite oratorii din 35 filiale parohiale. Totalitatea credincioșilor este de 57,283 suflete. Afară de aceste parohii mai este constituită și una *greco-catolică*, dependentă tot de arhiepiscop. Liturgia se celebrează deocamdată într-o capelă, lipsind încă o biserică proprie. Pe lângă fiecare parohie este alipită înudeobște și o școală primară, recunoscută de stat, sub direcția parohului respectiv; iar la București există o școală arhiepiscopală de băieți de sine stătătoare. Toate aceste școli au fost frecventate în 1901/2 de 1730 copii. Instrucțiunea fetelor este provădită în modul cel mai satisfăcător de către »Institutul Sf. Maria» și sucursalele lui. Acest institut are la București 2 pensionate cu 273 eleve; apoi 3 școli primare cu o frecvență de 900 fete; o școală de meserie cu 60 eleve, o grădiniță fröbeliană cu 50 copilași; în fine mai întreține și un orfelinat cu 24 copile. Filiale sunt: la Craiova, Brăila și T.-Severin, ale căror pensionate conțin 325 eleve, iar școlile primare 473 fete. Personalul didactic și administrativ se urcă la cifra 205, avându-și direcția centrală la București. În școlile catolice din arhiepiscopia de București se educă deci 3931 copii. Nu de mult s'au stabilit și »Damele de Sion» în București, unde au un pensionat cu 96 eleve. (Aceste date s'au luat din Schematismus cleri Archiep. Bucur. lat. ritus pro 1901, typ. Temesváriani 1902.) Situațiunea materială a clerului este încă destul de precară. Enoriașii întrețin parohiile, iar restul clerului trăiește mai virtos prin obolul carității din țerile catolice. Statul a dotat, chiar dintre parohiile rurale de cetățeni români, de abia două, și acele numai cu ceva pământ. (Almanachul cultor. Bucur., 1893. Mișc. pop. Min. Dom. Bucur., 1899.)

Episcopia catolică de Iași are și ea un seminar, fundat în 1886 și susținut de episcopie. Fusese odata idea guvernului, să-l provadă dînsul, în scop de a educa țerănimea catolică numeroasă de acolo, cu preoți indigeni cu cultură națională română; dar nu s'a ales nimic diu acel proiect. (Urechia, Ist. școlilor III, 230. Bucur., 1894.) Dieceasa cuprinde 27 parohii: la Iași, Huși, Galați, Botoșani, Bacău, Focșani; apoi în comunele rur.: Răchiteni, Pașcani, Săbăoani, Hălăucesci, Horlesci, Tamașeni, Oțoleni, Bărgăoani, Gherăiesci, Adjudeni, Butea, Cleja, Călugara, Valea seacă, Fărăoani, Văleni, Prăjesci, Trotuși, Grozesci, Pustiana și Darmanesci. Dela aceeași episcopie depinde și parochia Ismail din Basarabia. Satele sînt locuite exclusiv numai de cetățeni români, originari din așa numiții unguri Ciangăi (Csangó), veniți în Moldova deja prin secl. XV (Melchisedec, Papismul, pag. 15. Bucur., 1883) și ocupând valea Trotușului. Serviciul divin se celebrează în 120 biserici și 6 capele, servite de 50 preoți. Merită o amintire specială biserica cea nouă foarte spațioasă și frumoasă din marele

sat Săbăoani. Numărul total al catolicilor este de 86,812 suflete. Școli catolice există 6 cu 588 elevi și eleve. Rolul, ce-l joacă în arhiepiscopia de București institutul Sf. Maria, îl are în Moldova institutul »Madonei de Sion», cu reședința principală la Galați și cu o sucursală la Iași. Pensionatele sînt frecventate de 344 eleve interne și 223 externe; pe lângă ele sînt alipite două orfelinate cu 21 copile. Corpul didactic și administrativ e de 142 persoane. Situațiunea materială a clerului e ca și cea din arhiepiscopie. (Schemat. dioec. Iass. 1901. Iassii.)

Sînt deci în toată România pentru biserica cat. un arhiepiscop, un episcop, 2 seminarii, 93 preoți, 49 parohii, 155 biserici și capele, 144,095 suflete catolice, 8 pensionate de fete, 3 orfelinate de fete, 24 școli primare, populație școlară de 5117 copii și 347 călugărițe.

Istoricul. Bis. cat. de rit latin datează chiar dela creștinii aduși în Dacia de Traian; dar la olaltă cu bis. ort. găsim pe cea catolică în România de abia în secl. XIII. Pe atunci Cumanii deveniseră destul de inofensivi pentru a nu mai împiedeca contactul României cu restul Europei, și astfel papa Gregorie IX înființează episcopia Cumaniei la 1229 (Hurmuzachi, Fragm. la Istoria Rom. I, 215. Bucur., 1879). Bis. cat. luă un spor sensibil cu ocaziunea descălecării Munteniei. Chiar atunci veniră în țeară mulți catolici (Cronica anon. Mag. ist. p. Dacia, IV, 232. Bucur., 1847), și e probabil, că biserica cea veche din Câmpulung, în față cu cea ortodoxă, să dateze de atunci; e regretabil, că nu de mult i-s'au scos chiar și fundamentele. Nu cu mult mai recente trebuie să fi fost bisericile din Tîrgoviște și Curtea de Argeș, unde s'a înființat și o episcopie. (Aricescu, Ist. Câmpulungului, I, 80, 98—99. Bucur., 1856. Schemat. prov. Capistrani, 42. Budaë, 1862). În 1327 papa Ioan XXII obțină voie dela Mihaiu-Vodă Basarab, ca să vină Dominicanii în țeară, cărora le urmară în scurt și Franciscanii. Pe vremea aceea se reorganiză și episcopia Cumaniei sub numele de a »Milcoviei», dar nu i-se cunoaște reședința. Dile mai ferice pareau preparate bis. cat. sub Lațco-Vodă, domnul Moldovei. Acest principe, împreună cu mulți compatrioți ai săi, trec la catolicism, și înființă episcopia de Siret, care de acum încolo funcționa alături cu cea a Milcoviei. Motivele lui Lațco fură însă, după cum se văd în urmă, politice și personale, și astfel incidentul acela nu avu altă urmă, decât existența precară a sus dișei episcopii (Hurmuzachi, l. c. 242—57, 311—15). Se enumeră 7 episcopi de Siret, dintre cari cel din urmă, I. Sartorius, după îndemnul lui Alexandru cel Bun, își schimbă titlul și-și mută reședința mai spre centru, la Bacău, iar papa Ioan XXIII o declară sufragana metropoliei de Lemberg. Seria întâia a episcopilor de Bacău se termina, după multe peripeții funeste în acele timpuri resboinice, cu T. de Zagrabin, pe la începutul secl. XVI. În timpul lungi vacanțe de scaun, Franciscanii și în urmă lăsuții se ocupau de păstoria catolicilor, cum se putea, până când scaunul papal numi pe episc. de Argeș, B. Quirini, vizitator apostolic al diecesei de Bacău. Posedem dela dînsul o relație lungă asupra bisericii catolice și în genere asupra situațiunii Moldovei pe la 1601. Existau pe vremea aceea 21 biserici

cu 14 parohii la Bacău, Baia, Neanițu, Trotuși, Huși, Cotnari, Suceava, Roman și în satele Săbăoani, Berendesci, Tămășeni, Lucani, Ajudeni și Lugdani (?). Filiale mai erau 7 orașe și 10 sate, iar numărul total al catolicilor era de 10,740 suflete. Urmașii lui Quirinii pe scaunul de Bacău, ce cu timpul obținuse acest titlu, se enumeră încă 6, cari reședeau mai mult în Polonia, până când întimpinăm în 1648 un alt vizitator apostolic, M. Bandini, care ne-a lăsat o relație și mai amănunțită asupra constatărilor sale; ea este un document prețios, al cărui original se află astăzi în arhiva Academiei române din București și este reprodus de Urechia cu traducere, note și comentar. Bucur., 1895. Bandini a găsit în țeară 33 parohii cu 10 preoți, 13 dascăli și 1020 case catolice. Bisericile erau de abia provădute cu cele necesare, clerul era în genere decazut, poporul corupt, cu un cuvânt, o situație foarte tristă. De aceea și următorii trei episcopi de Bacău stau în Polonia și numai rareori veniau în eparhia lor să o viziteze. Papa orânduf deci iarăși un vizitator apostolic și apoi, cu întreruperea unui titular, doi episcopi administratori de rândul. Ultimul dintre aceștia este cunoscutul Vit Piluzzi, dela care posedem un catechism românesc, publicat la Roma în 1677. Prin influință polona se restabilă însă din nou seria episcopilor, urmându-se pe rând 12 titulari, cu puțină întrerupere în timp de vacanță. Cel din urmă fû B. Berardi, care nici nu putu să vie în Moldova; căci fiind o persoană aleasă de curtea din Viena, nu plăcu rusofilului voevod Sc. Calimach, și de aceea îi interdișe intrarea în țeară, sub cuvânt, că nici odată nu s'ar fi pomenit de un episcop catolic de Bacău. Scaunul papal numi după moartea lui Berardi, la 1818, pe rând vizitatori apostolici, cu titluri în partibus. De atunci bis. cat. din Moldova intră pe calea unui progres neprecurmat. Dintre administratorii aceia merită mențiune specială A. de Stefano, care a scris mai multe cărți românesci, între altele chiar poezii religioase, sub titlul »Rugăciuni și imnuri sacre«. Neapol, 1885. Urnașul său I. Salandari era un bărbat cu totul merit la postul, ce îl ocupa. Vorbind 5 limbi, el se putea pune în relație directă cu ori cine, și cunoscea astfel perfect nevoile țerii. El aduse institutul Madonei de Sion, despre a cărui activitate pentru educația fetelor s'a vorbit niai sus. Sub A. Grasselli și F. Dehm s'a sporit considerabil numărul parohiilor și al bisericilor. Cel din urmă vizitator apostolic a fost N. Camilli, care după reorganizarea României a fost numit episcop de Iași în 1884 (Cf. G. Schmidt »Romaucatholic per Moldavian episcopatus«. Budapestini, 1887, în 8°, 164 pag., opera cea mai mare și de valoare istorică pentru biserica catolică din Moldova).

În Muntenia, episcopia cea problematică de Argeș disparu fără urme. Franciscanii țineau parohii adnexe la mănăstirile, așa dișe »barății« (v. ac.) din Câmpulung, R.-Vâlcea. Țirgoviște și dela 1666 și la București. Se afla încă câte un preot la Craiova, Ploesci, Brădiceni, Aninoasa și Părjeni. În 1781 papa Piu VI încredință destitul bis. cat. în Bulgaria congregațiunii Pasioinștilor, din al căror sin se și numiră în viitor episcopii de Nicopole, cari erau totodată și administratori apostolici ai Munteniei. În curând

aceștia își mutară reședința în țeară. Astfel deja F. Ferreri murî în satul Cioplea lângă București în 1813. I. Molaioni reuși sa se stabilească chiar în capitală. A. Parsi aduse institutul »Sta Maria«, iar I. Paoli fundă seminarul și zidi catedrala gotică Sf. Iosif, o podoaabă a capitalei. Tot dînsul a fost numit în 1883 arhiepiscop latin de București, scoțându-se astfel eparhia din actuala România liberă de sub ori ce ierarhie straină. (A. Abt, Die kath. Kirche in Rumänien, pag. 42—43, 46. Würzburg, 1879).

Biserica protestantă în România, care și-a luat numele de evangelică, după exemplul celei din Prusia, cuprinde 10 comunități: la București, Iași, Brăila, Craiova, T.-Severin, Constanța, Galați, Pitești, R.-Vâlcea și Atmagia, un sat în Dobrogea, de care se mai țin ca filiale satele Fachrie, Ciucurova ș. a.

Organisația bis. prot. nu are norme fixe, ci depinde cu totul dela comunitatea, ce se constituiesce, dacă voiesce sau nu a se supune unui consiliu superior, a se afilia ori nu cu alte comunități colaterale. Caracterul național aduce cu sine și o separațiune completă de administrare. Astfel cele 3 comunități protestante în București: germano-evangelică, ungaro-calvină și anglicana nu au nici o legatura între dișele. Comunitățile germane sînt cele mai importante din toate punctele de vedere. Cea din București e cu totul independentă, »nerecunoscînd alta autoritate bisericească superioara decât însași pe sine«. (Raportul comunității către minist. cultelor, în Alm. cult. pe 1893, pag. 215.) Conducerea afacerilor e încredințata unui comitet de 18 membri laici, cei doi pastori și directorul școalelor. Acest comitet e ales de către membrii cotisanți ai comunității și aprobat de Germania și Austria, ca puteri protectoare. Păstorii celorlalte comunități nu stau în nici o legatură cu cei din capitală, dar depind de consiliul ecleziastic superior din Berlin. Sînt în România 11 pastori, tot atatea biserici sau oratorii și cam 15,000 credincioși. Mijloacele financiare sînt: cotisațiunea membrilor alegători ai comunității, venituri dela funcțiuni bisericesci, proprietăți fundacionale, subvențiuni dela Germania și Austria, în fine ajutoare dela diferite societăți protestante, mai ales dela »Gustav Adolf Verein« din Lipsca.

O atențiune specială se dă pretutindenea ținerii unei *școale confessionale*, cu caracter german, precum calvinii (reformații) o au cu caracter maghiar. Cele din provincie sînt frecventate de aproape 700 copii, iar în capitală școalele comunității au ajuns la o desvoltare extraordinara. Exista aici un internat pentru fete și altul pentru baieti; câte o școala secundară reală cu 5 clase pentru ambele sexe; tot astfel și 2 școale elementare; în fine o gradină fröbeliana. Frecuența școlară în 1896—97 a fost de 1069 copii, dintre cari 95 baieti și 154 fete în cursurile secundare. Educațiunea fetelor e sub grija unei corporațiuni speciale uniforme, compnsă acum din 5 membri, fundată chiar de comunitate sub numire de diaconise, după ce se rechemaseră diaconisele propriu dișe în 1896 de către direcția lor centrală din Kaiserswerth pe Rin.

Istoriul bis. prot. are un caracter local din lipsă de unitate administrativă. Natural, că da-

tează pretutindenea din secl. XVI, când trecură Sașii din Ardeal la protestantism și traseră după sine și pe compatrioții lor din România, cari formaseră până atunci grosul populației catolice. Astfel găsim pastori deja pe la 1570 în R.-Vâlcea și în Tîrgoviște. Această schimbare de confesiune nu se întâmplă fără vii neînțelegeri între cei de credință veche și nouă, iar câștigul principal îl avă bis. ortodoxă. Parochiile catolice trăgănu de atunci o existență precară, iar protestanții nu se puteau organiza decât în zilele noastre, afară de comunitatea din Bucuresci, care datează încă din secl. XVIII. În 1730 se amintesc aici ca cel dintâi păstor M. Wagner; Grigore-Vodă Ghica acordă protestanților libertatea cultului, și la 1753 se clădi un oratoriu, constituindu-se tot atunci comunitatea prin statute anumite, sub protecția Svediei. Când voira însă a-și zidi o biserică, fură opriți de guvern, și de abia în 1776 o putură termina, deși fara clopotniță; iar neaflându-se niciari un pastor, se puse însași comunitatea să-și așinească pe un I. Glockner din Ardeal, care nimeri tocmai în timpurile cele furtunoase, când străinii fură exortați preste frontieră și ciunja lui Caragea din 1813 decima restul. Cătră sfîrșitul acestei perioade cade separațiunea Maghiarilor reformați dela protestanții germani, ceea ce nu se întâmplă fără o mare inferbințeală a spiritelor din ambele părți. Cu toate că Maghiarii sub păstorul lor Sûkey își cladiră în 1819 biserica actuală, totuși mai urmară multe certuri între cei doi pastori și aderenții lor. Spre culmea încurcături, se născu o desbinare adâncă chiar între membrii comunității germane, în care se amestecă și pastorul și vice-consulul svedez, și care conduse la depunerea pastorului și la cedarea protectoratului consulatelor german și austriac; dar nici astfel nu se făcu pace, căci intrigi de partide îngreunau situația tot mai mult, mai ales ca și Alexandru-Vodă Ghica căuta să se impună ca protector. În fine, prin intervenția energică a consulatului austriac, se împăcară spiritele și de atunci datează progresele comunității. Biserica actuală se termină în 1853. Se trase apoi în serioasă considerație chestiunea școalei. Încă din 1844 se instituisse un învățator, care preda obiectele mai necesare într'o cameră. De atunci numărul școlarilor se îndoise, și de aceea, mulțamită mai multor fundațiuni și donațiuni însemnate, se chiamara diaconsele din Kaiserswerth în 1858, cari înființară un pensionat cu o școală primară de fete; în 1863 se fundă încă o școală filială, și dupa 13 ani generosul Fr. Hôtsch clădi o școală reală. Tot acest bărbat lăsă comunității fonduri în sumă totală de 242,000 lei pentru orfani, săraci și alte scopuri umanitare. Internatul de baieți și grădina fröbeliană datează de abia de un an. În 1857 se începuse și clădirea unui spital din mijloace particulare; dar nedispunend administrația acestor fundațiuni de mijloace suficiente, se vedu nevoita de a vinde edificiul pe jumătate terminat guvernului român.

La Iași se constituî comunitatea pe la începutul secolului curent; biserica o zidi un general rus în 1813, dar de abia un jumătate secol mai în urmă se reconstruî cu multe cheltuieli, astfel precum stă astăzi. Școala datează din 1839.

La Craiova protestanții se ajutară dela 1839 încoace prin închiriere de local pentru oratoriu și școală; biserica se zidi de abia în 1871, iar școala în 1883. La Galați, Grigore-Vodă Ghica dăru un loc viran pentru biserică în 1852, care se și clădi în 1863, împreună cu locuința pastorului și două încăperi de școală. La Turnu-Severin se făcu biserica și o odaie de școală în 1868. La Pitești se zidi mai întâiu un oratoriu și o sală de școală, în 1848, comună pentru Germanii evanghelici și Maghiarii reformați. După ce se separară aceste două confesiuni în 1860, Germanii își cladiră un edificiu analog pentru sine, iar biserica actuală se construi de abia în ultimii ani. La Brăila situația este încă foarte strimtorată; acolo se închiriază o casă pentru oratoriu și școala cu două încăperi. Pe la jumătatea secolului curent se întâmplă o emigrare considerabilă de țerani germani, mai ales din Rusia sudică, parte catolici, parte protestanți, cari veniră în Dobrogea. Protestanții, ca și catolicii, fundară colonii, iar cei dintâiu numeră vr'o 2000 suflete. Mai în fiecare sat se află o școală cu un învățator, iar pastorii le visiteaza din când în când. Cea mai importanta colonie este la Atmagia, cu o biserică spațioasă, unde reșede și un pastor. (Cf. Teutschländer, Gesch. der ev. Gemeinden in Rumänien. Bucur., 1891. Alman. Cult. pe 1888 și 1893. Diferite rapoarte asupra bisericilor și școalelor evang., mai ales din 1893, 1896 și 1897. Rapoarte ale soc. »Gustav Adolf«, mai ales 1893 și 1896. Bartalos I., A Bukuresti ev. ref. egyház rövid története, în Buk. magyar naptár. 1890.) [C. A.]

INSTRUCȚIUNEA.

Dela constituirea principatelor române, instrucțiunea se dedea în școale bisericesci, de pe lângă episcopii, mănăstiri și biserici, și în școale domnesci, înființate pe lângă curțile domnilor. În aceste școale se predau elementele religiounei, ceteria și scrierea în limba slavona. Dupa traducerea cărților bisericesci în limba română (în secl. XVII, sub Matei Basarab și Vasile Lupu), instrucțiunea se făcea în limba română, până la domnia fanarioților (secl. XVIII), când, pe lângă limba română, se întroduse în învățamânt și limba grecească, în deosebi în școalele cu organizație mai completă și instrucția mai superioara, cercetate de clerici și fi de boieri. (Școala domnească, Sfinții Trei-Ierarchi din Iași și cea dela mănăstirea Sf. Sava din Bucuresci). Complectându-se programele de studii în aceste din urmă școale, unele din materii fura predate și în limbile: latină și franceză. În vreme ce metoda continua a fi una din cele mai mecanice și neraționale, limba română ajunsese în cele din urmă a fi înlocuită, aproape cu desăvîrșire, de cea grecească. Învățamântul decădu tot mai mult sub fanarioți, până când, la începutul secl. XIX, George Sava deschise întâia școală română, la Sf. Sava (1816), unde îi urmară discipolii săi I. E. Radulescu, Paladi și alții. În urma »Regulamentului de organizare« a școalelor din 1832, s'au înființat școale mai în toate capitalele de județe ale Munteniei, pe lângă seminarile din Curtea de Argeș, Rîmnicul-Vâlcei și Buzău. În Moldova, George Asachi înființă, la 1814, în Iași, întâia școală română de inginerie și rede-

schide pe cea dela Trei-Ierarchi, care, mai târziu, se transformă în școala normală »Vasile Lupu«. Școlile primare, atât cele din orașe, cât și cele sătești, începură acum a prospera. După unirea ambelor principate, organizația învățământului public în R. se complectă succesiv, în deosebi prin stăruințele lui Ioan Maiorescu, până când fù unificată prin legea de organizare, promulgată la 1865, în care se declară obligativitatea învățământului primar. Ultimele modificări aduse instrucției publice din România se cuprind în »Legea învățământului primar și normal primar« din 1896, »Legea învățământului secundar și superior« din 1898, în »Regulamentele de aplicare« a acestor legi și în »Programele de studii«, pentru învățământul primar și secundar.

Despre instituțiile de învățământ ale României înregistram următoarele date statistice din anul școlar 1900—1901 :

I. Învățământul primar.

1) *Școlile din comunele rurale.* Resultatul recensământului copiilor în vîrstă de școală din comunele rurale, făcut în primăvara anului 1900, a dat cifra de 704,039 copii, 380,034 băieți și 324,005 fete. După naționalitatea copiilor se constată: copii de Români 693,335 (374,407 băieți, 318,928 fete) și copii de străini 10,704 (5627 băieți, 5077 fete). În anul școlar 1899—1900 s'au înscris în școale 265,048 elevi, din cari 218,433 băieți și 46,615 fete. Școlile rurale au dat un număr de 11,564 absolvenți, din cari 10,465 băieți și 1099 fete. Numărul școlaelor în a. șc. 1899—1900 a fost de 3653, între cari 19 școale de băieți, 17 școale de fete, 3449 școale mixte, 168 școale de catun. Numărul învățătorilor, cari au servit aceste școale, a fost de 4462, între cari 3546 bărbați și 916 femei. După titlu au fost 2472 definitivi, 894 provizori, 1096 suplinitori (cu cei de cătun). După numărul învățătorilor, au fost 2830 școale cu câte 1 învățător (afară de cei de cătun), 530 cu câte 2, 92 cu câte 3, 33 cu câte 4 învățători și 168 școale de cătun.

2) *Școlile din comunele urbane.* Conform recensământului făcut în 1900 în comunele urbane sînt 109,901 copii în vîrstă de școală, din cari 58,977 băieți și 50,924 fete. Această cifră se împarte după naționalitate în 79,738 copii de Români și 30,163 străini. Din numărul de 109,901 copii în vîrstă de școală, au fost înscrisi în școale 71,252 (42,496 băieți, 28,756 fete). Numărul absolvenților din școlile primare urbane a fost în total de 9350 (6085 băieți, 3265 fete). Numărul școlaelor primare urbane din țeară a fost în a. școl. 1899—1900 de 382, din cari 195 pentru băieți, 174 pentru fete și 13 școale mixte. Instructorii, cari au servit aceste școale, au fost în număr de 1351, din cari 594 bărbați și 802 femei.

La periferia orașelor Mizil, Tîrgoviște, Călărași, București, T.-Severin, Cîmpulung, T.-Neamțu, Slatina, Ploesci, R.-Sărat, Tecuci, Alexandria, Roșiori de Vede, Tulcea, Ocele mari și R.-Vâlcea au funcționat unele școale rurale cu tip urban, fiindcă servesc o populație urbană mîrginașă, care cade în circumscripțiuni școlare urbane, după cum se poate vedea din tablourile recensământului. Populația școlară din aceste școale rurale cu tip urban se cifrează la 2359 elevi

înscrisi (1570 băieți și 789 fete), care trebuie adăugată la cifra înscrierilor urbane. Vom avea deci $71,252 + 2359 = 73,611$ elevi înscriși în școlile primare urbane din țeară.

II. Învățământul secundar.

În a. școl. 1900—1901 învățământul secundar a fost propus pentru băieți în 19 licee și 24 gimnasilor, pentru fete în 10 externate secundare, din cari unul internat de gradul II. La licee au fost 9636 elevi înscriși. După confesiune 8579 ortodoksi, 184 catolici, 796 mosaici, 77 de alte confesiuni. Din cei 919 elevi străini au fost scutiți de didactru 124. Profesori au fost 454.

La gimnasilor au fost 5328 elevi înscriși. După confesiune 4852 ortodoksi, 61 catolici, 379 mosaici, 36 de alte confesiuni. Străini 462, din cari 44 scutiți de didactru. Numărul profesorilor a fost 308.

La externatele secundare de fete s'au numerat 1714 eleve înscrise. După confesiune 1540 ortodoxe, 16 catolice, 141 mosaice, 17 de alte confesiuni. Străine 134, din cari 23 scutite de didactru.

III. Învățământul special.

Învățământul special s'a dat în a. școl. 1900 până 1901 în 7 seminarii teologice (unul mohamedan), 6 școale normale (preparandii) de învățători, 4 școale normale de învățătoare (una de instituțoare), 1 școală de farmacie, 1 veterinară, 2 de bele-arte (București și Iași), 2 conservatoare de muzică (București și Iași).

La seminariilor s'au numerat 1090 elevi înscriși. După confesiune 1073 ortodoksi, 17 mohamedani. Profesori 100

La școlile normale pentru învățători au fost 1155 elevi înscriși. După confesiune 1154 ortodoksi, 1 catolic. Profesori 85, iar la școlile normale pentru învățătoare s'au numerat 409 eleve înscrise. După confesiune 404 ortodoxe, 3 catolice, 2 de alte conf. Profesoare 50.

La școala de farmacie: 441 elevi înscriși, din cari 390 Români, 51 străini. Profesori 3, def. 1, supl. 2.

La școala veterinară: 68 elevi înscriși, 66 Români, 2 străini. Profesori 16, def. 3, prov. 3, supl. 10.

La școlile de bele-arte: 343 elevi înscriși, 287 Români, 56 străini. Profesori 19, def. 4, prov. 4, supl. 11.

La conservatoarele de muzică: 1072 elevi înscriși, 859 Români, 213 străini. Profesori 37, def. 20, prov. 3, supl. 14.

IV. Învățământul profesional.

Școale agronomice. Cu începere dela 15 Sept. 1902 s'au deschis 10 școale practice de economie pe lângă fermele și pepinierele statului. Instrucțiunea e practică, afara de 5 luni de iarnă, când e teoretică. Numărul elevilor e prevăzut cu 198 anual. Numărul profesorilor și măiestrilor e de 36.

La școlile comerciale au fost 1513 elevi înscriși, 1289 ortodoksi, 32 catolici, 179 mosaici, 13 de alte conf. Profesori 95, def. 39, prov. 12, supl. 44.

Școale de meserii inferioare sînt 29, la cari au funcționat 110 măiestrii și instructorii. Afară de acestea mai sînt 2 școale de arte și meserii.

La școlile profes. de fete: 2695 eleve înscrise, 2510 ortod., 27 cat., 107 mosaice, 12 de alte conf. Profesoare 170, def. 50, prov. 18, supl. 102.

V. Universități.

La universitatea din București s'au numerat 4460 studenți înscrși (2634 la drepturi). 4143 Români, 317 străini. Profesori 77, def. 69, prov. 1, supl. 7. La univ. din Iași au fost 834 studenți înscrși, 712 Români, 122 străini. Profesori 53, def. 45, supl. 8. (v. și art. Universitate.)

VI. Învățământul privat.

Școlile private sânt împărțite în 4 categorii: grădini de copii, asiluri confesionale, școlile cu programă proprie și școlile cu programa statului. Parte mare din ele vin în ajutorul statului, luând în sarcina lor o parte din cheltuielile ce le necesitează învățământul. Ele sânt supuse unui control serios din partea statului, având să îndeplinească în privința localurilor cerințele ce se fac și școlilor publice. Profesorii (învățătorii, etc.) dela aceste școlile trebuie să fie ineccepționabili din punct de vedere moral, cei străini trebuie să producă certificat din partea autorității școlare a țării lor, că întrunesc calitățile cerute în acea țară pentru a dirige un stabiliment de cultură analog.

În a. școl. 1899—1900 au fost 288 astfel de instituții private în România și anume 93 asile confesionale, 28 grădini de copii, 133 școlile primare cu programa statului, 58 școlile primare cu programă proprie, 62 școlile secundare cu programa statului și 43 cu programă proprie. Frecventarea a fost în asilurile confesionale de 3282, în grădinile de copii 866, în școlile primare 18,405, în școlile secundare 5728. Numărul profesorilor și institutorilor, cari au funcționat în școlile private, a fost de 1932, între cari 973 Români și 959 străini. [—]

FILANTROPIA, INSTITUȚIUNILE MEDICALE ȘI STAREA SANITARĂ A ROMÂNIEI.

În România ajutarea săracilor, bolnavilor, infirmilor, înmormântarea sărmănilor morți, a fost deja în timpurile vechi exercitată ca virtute creștină; domni, boierii, bisericile și mănăstirile au împărțit mile, în incinta mănăstirilor s'au înființat chilii, bolniți, pentru adăpostirea săracilor și infirmilor. B. P. Hașdeu arată, că dinaintea porții bisericeii din mănăstirea dela Argeș a existat deja în 1524 un ospiciu pentru saraci, înzestrat de vodă Ioan Vladislav. În secl. XVIII spitalele de bolnavi aveau anexe pentru adăpostirea și hrana săracilor. În unele orașe s'au dăruit cerșitorilor terenuri, pentru ca să înființeze o mahală a lor, în Moldova ei au format chiar câte o breaslă a mișeilor și calcilor, cu privilegiul din timpul lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș (cf. M. Cogaľniceanu, Episcopul Melchisedec, V. A. Urechia). Între 1775—1785 asistența săracilor este deja în amândouă principatele române recunoscută ca datoria statului și organizată, încredințată obștei episcopiei, careia este subordonată casa milelor, subvenționată de mitropolitii, episcopii, egumenii și de visteria țării, din care cassă se întreține și Orfanotrofia, instituțiune pentru creșterea copiilor gasiți și orfani. Aceasta organizațiune a fost cu oarecare modi-

ficații menținută în 1831—32 de Regulamentele organice ale amândouor principate; legea comunală și legea consiliilor județene din 1864 au descentralizat serviciile asistenței, au însărcinat toate comunele, ca să îngrijească de copiii gasiți, de infirmii, de alienații din comună, comuna nrbană ca să ajute și pe săraci, administrația județeană ca să întrețină spitale, așezăminte de binefacere, să îngrijească de copiii gasiți și de alienați, când comunele sânt în neputință a-i întreține. Primăriile urbelor an perfecționat treptat asistența săracilor, unele au înființat ospicii de săraci bătrâni și infirmi, asile de noapte, bucătării poporane, mai toate întrețin cantine școlare, împart la saraci bani, lemne de foc, vestminte, pâne. Pe lângă caritatea publică a luat și cea privată o desvoltare însemnată, s'au creat în mai toate orașele societăți caritabile, în cari mai ales femeile lucrează cu activitate, unele din aceste asociațiuni având în capul lor pe M. S. Regina și A. S. R. Principesa României. Dintre instituțiunile de binefacere sânt cele mai importante: Comitetul central de ajutor pentru incendiati și inundați sub patronajul M. M. L. L. Regele și Regina, instituit în 1887, și Așezământul de ajutor pentru sateni Carol-Elisabeta, creat de M. S. Regele în 1894. Un număr de bătrâni și infirmi saraci de ambele sexe sânt întreținuți în două asile ale statului și în mai multe asile private cu fundațiuni speciale. Orfani și copiii gasiți se cresc, afară de instituțiunile comunale, în două orfelinate ale statului, din care unul are o secțiune pentru surdo-muți și pentru orbi și în orfelinatul agricol »Ferdinand« fundat de M. S. Regele în 1897. Ajutorul medical gratuit se dă în 3 noduri: bolnavii saraci sânt cautați de medic la domiciliul lor și primesc medicamentele în mod gratuit, sau ei se prezintă la domiciliul medicului, la primărie, la spital sau la alt local public, unde li-se dau consultațiuni gratuite și medicamente, sau ei sânt internați și cautați în spital. Această organizațiune este însă de dată mai nouă, până la finea secl. XVI medicii erau rari în principatele române și în Transilvania, în secl. XVII au început a veni în România doctori greci, cari studiasera în Italia; pe lângă acești medici cu studii universitare au exercitat medicina numeroși medici empirici, vraci și barbieri, cari s'au dat de chirurși, și Pravilele lui Vasile Lupu, domn al Moldovei din 1646, dau chiar vracului însărcinat de medic-legist. Dela 1780 se numesce la București și Iași câte un medic însărcinat cu căutarea bolnavilor săraci. La începutul secl. XIX se află în România medici numai în câteva orașe principale și cea mai mare parte a populațiunii mai recurge la medicina populară, la cea călugărească și băbească. Statul plătete medicii pentru cautarea bolnavilor afara de spital la București, Iași, Bărlad, Focșani, Ploesci, Craiova și Râmnicul-Vâlcei. În 1804 se numesce un medic vaccinator pentru tot principatul Moldovei, în 1813 s'a regulat în Moldova casa doctorilor, în 1815 sânt deja însărcinați cu căutarea bolnavilor saraci în București 6 doctori, în Iași 4 doctori și 2 moașe. Regulamentele organice (1831—32) au dat o nouă organizațiune asistenței medicale și obstetricale, care s'a pus numai treptat în practică, din cauza lipsei de personal. Asistența me-

dicală a putut să fie completată numai după înmulțirea medicilor ieșiți din Școala națională de medicină, fondată în 1857, transformată în facultate de medicină în 1869 și din facultatea de medicină din Iași fuudată în 1885. Astăzi sunt însărcinați cu asistența medicală și cu igiena publică: consiliul sanitar superior, consiliile locale de igienă, inspectorii sanitari, medicii primari de județ, medicii de oraș și de despărțiri urbane, medicii de plasă, moașele comunale, vaccinatorii și agenții sanitari (desinfectori), veterinarii de județ și de oraș. Ca în alte țeri sunt și în România spitalele instituțiuni vechi, clădite în curțile mănăstirilor, înzestrate cu venituri de domni, de boieri și de alți donatori pioși. Fundațiunea spitalicească româna cea mai veche, despre care gasim date în istorie, este cea a ospitalului pentru bolnavi din locașul dela Săn-Mitresci, dotat de Voda-Ioan Vladislav în 1524 (B. P. Hașdeu), acest spital a disparut ca și alte spitale române vechi. Din spitalele existente astăzi este cel mai vechiu spitalul Colței din București, care a funcționat dela în 1695. Încea în prima jumătate a secl. XVIII, afară de spitalele ordinare de bolnavi, s'au înființat în amândouă principatele române spitale de izolare pentru bolnavi de ciumă și de lingoare. Treptat s'a înmulțit numărul și venitul spitalelor. Regulamentele organice au stabilit modul de administrare a spitalelor cu fundațiuni speciale (ale Eforiei spitalelor din București, ale Epitropiei casei Sf. Spiridon din Iași). În 1854 s'a înființat în Muntenia în fiecare județ câte un mic spital județean, în Moldova s'au creat în 1862 mai multe asemenea spitale județene. Descentralizarea administrațiunii, basată pe legea comunală și pe cea județeană din 1864, pe legea sanitară din 1874, a dat îndemnul la crearea de spitale noue județene, comunale și cu fundațiuni speciale, dar faptul cel mai important în organizația asistenței medicale în România îl constituie crearea de spitale rurale ale statului, inaugurată de I. C. Brăbanu în 1881, completată treptat până în anul 1897, astfel că fiecare județ posedă un asemenea spital întreținut de stat, afară de spitalele rurale întreținute de județe. În 1900 au funcționat în România următoarele spitale și ospicii civile: 11 spitale administrate de Eforia spitalelor din București cu 1340 paturi; 11 spitale și ospicii administrate de epitropia generală a casei spitalelor Sf. Spiridon din Iași cu 808 paturi, 1 spital administrat de epitropia așezămintelor Brâncovenesci în București cu 222 paturi; 9 alte spitale și asile cu fundațiuni și cu administrațiuni speciale cu 369 paturi, 33 spitale rurale ale statului cu 1102 paturi, 52 spitale județene cu 1355 paturi, 26 spitale comunale cu 756 paturi, 11 spitale israelite cu 289 paturi, 6 case de sănătate cu 137 paturi, 5 spitale de alienați cu 749 paturi, fara noul spital de alieuați Socola, care în 1900 încă nu era deschis, 1 ospiciu de pelagroși al statului cu 40 paturi, 27 ospicii de bătrâni și infirmi cu 759 paturi, preste tot 7926 paturi. Multe din aceste spitale civile, ca și unele spitale militare, sunt așezate în edificii nouă, confortabile, înzestrate cu instalațiuni moderne, cari pe lângă îngrijirea scrupuloasă a bolnavilor servese și progresele sciinței medicale. Intre instituttele sanitare are o deosebită

însemnătate institutul de patologie și bacteriologie din Bucuresoi, cu servicii pentru tratarea de oamieni mușcați de animale turbate, pentru producerea de ser antidiferic, de maleină, ș. a., institutul autirabic din Iași. Iustitutele de chimia sanitară ale statului din Bucuresci și din Iași, institutul vaccinal al statului din Bucuresci, stațiunea sanitară maritimă și fluvială (carantina) din portul Sulina. Mai menționăm numeroasele stabilimente de apă minerală, din cari unele ale statului; stabilimentele hidroterapeutice și pneumoterapeutice cu instalațiuni moderne, societatea româna a Crucii Roșie, institutul regal al surorilor de caritate Sf. Elisabeta. Starea sanitară a populațiunii României, înapoiată din cauza înapoierii culturale și economice a marei părți din poporațiunea rurală, se îmbunătățește încet, în mesura în care crește cultura ei și prosperitatea ei materială. Mortalitatea generală, care mai înainte trecuse adeseori preste 32‰ pe an, a scăzut în periodul 1895—99 la 27.1‰, în 1900 la 24.7‰; din 100 copii născuți vii mai mor în primul an al vieții 20‰, dela 1—5 ani 16‰; creșterea naturală a populațiunii prin nasceri, după scăderea deceselor, fara imigrațiuni este de 13.1‰, în 1900 ea a fost de 15‰. Boalele predominatoare sânt: Pelagra, de care suferă astăzi 30,000 loc., malariala (paludismul), boalele venerice, tuberculosa, Alcoolismul, la copii în parte gastro-enterita datorită hranei neraționale, difteria, tusa convulsivă și exantemele acute (pojar, scarlatină). Vârșatul (variola) a devenit rar în urma generalisării vaccinațiunilor și revaccinațiunilor; conjunctivita granuloasă (trachomul), care dela 1862 înceace a fost frecventă mai ales în armată, a scăzut în urma măsurilor preventive energice luate, de lepră mai suferă aproape 200 persoane, în parte izolate în asilul Richitosa.

Liter.: Regulamentul organic. Bucuresci, 1831, Iași 1832; Constantinus Nobilis a Vernav, Rudimentum Physiographiae Moldaviae, Budae 1836; Documentele spitalului Brâncovenesc. Bucuresci, 1838; Manualul administrativ al princip. Moldovei. Iași, 1856; Legea comunală. Bucur., 1864; Legea consiliilor județene. Bucur., 1864; Legea sanitară. Bucur., 1874—98; A. Fétu, Relațiune asupra spitalelor Casei Sf. Spiridon. Iași, 1877; C. I. Istrati, Proiectul de regulament pentru administrarea și supraveghierea stabilimentelor balneare. Bucur., 1880; I. Felix, Die sanitären Zustände Rumäniens, Vortrag gehalten in der Hygiene-Ausstellung. Berlin, 1883; E. Neusser, Die Pellagra in Österreich und Rumänien. Wien, 1887; D. Sergiu, Raporturile generale asupra serviciului sanitar al României. Bucur., 1887, 1888; Gr. Romniceanu, L'hôpital des enfants à Bucarest. Bucur., 1889; G. Ionnescu-Gion, Doftoricescul meșteșug în trecutul țerilor române. Bucur., 1892; I. Felix, Rapoartele generale asupra Igienei publice și asupra serviciului sanitar al regatului român. Bucur., 1893—99; Petriui Paul, Memorialul asupra Leprei. Bucur., 1897; I. Neagoe, Pelagra în România. Bucur., 1899; M. Petriui-Galatz, Conferența internațională dela Bruxelles pentru profilaxia sifilisului. Bucur., 1899; A. G. Galeșescu, Eforia spitalelor civile. Bucur., 1900; I. Neagoe, Studii asupra Pelagrei, carte premiată de Acad. Rom. Bucur., 1900; I. Felix, Istoria Igienei în Rom., partea I. Bucur., 1901. [I. Felix.]

ARMATA ROMÂNĂ.

Organisarea: serviciul militar e obligator și personal pentru toți locuitorii valizi, cari nu sânt supuși străini și nu au suferit vr'o pedeapsă corecțională mai mare de 3 luni, sau cari nu au fost infamați de vr'o condamnățiune criminală. Organisarea din timp de pace permite a se trece ușor pe picior de reșboiu numai prin sporirea efectivelor, fără a se crea unități noi.

Recrutarea se face normal prin chemarea sub arme la 1 Nov. a tinerilor cari împlinesc 21 ani până la 31 Dec.; și excepțional prin angajări voluntare a tinerilor cetățeni români, cari au împlinit 18 ani, sau prin reangajări voluntare a suboficierilor cetățeni români, cari termină serviciul sub arme. Sânt excluși: infamații; scutiți: invalidii, supușii străini și membrii clerului tuturor culturilor admise în stat (ortodox, mosaic, musulman). Se dau dispense de serviciul sub arme numai în timp de pace, pentru tinerii, cari probează că sânt unicul sprijin al familiilor (părinți infirmi, sau frați minori orfani, fără mijloace de existență). Se admit amânări: pentru casuri de debilitate sau necompletă dezvoltare fizică și pentru completarea studiilor. Excluzii, scutiții, dispensații și amânări sânt supuși la taxe militare proporționale au veniturile, până când împlinesc 30 ani.

Operațiunile recrutării se succedeză anual astfel: în fiecare comună, în Octobree, se fac tabele nominale, după registrele stării civile, în cari sânt înscrși toți tinerii, cari împlinesc 21 ani până la sfârșitul anului viitor. Tinerii sânt vânduți și măsurați de o comisiune compusă din un oficer și din un delegat al ministeriului de interne în fiecare circumscripție de companie teritorială până la 15 Nov., apoi tabelele sânt centralizate pe circumscripția teritorială de regiment; aceasta se numeșce recensământ. Dela 15 Febr. până la 15 Martie tinerii sânt vânduți de o comisiune militară-civilă (un oficer superior, prefectul de județ, un doctor militar), care se pronunță pe baza documentelor ce li-se prezintă, asupra casurilor de excludere, scutire, dispensă ori amânare. Tabelele nominale definitive se păstrează de comandantii depositelor de recrutare (șefii circumscripțiilor teritoriale de regiment de infanterie); aceștia comunică ministeriului tabele numerice de rezultatul recrutării; acolo se face repartitia numerică pe arme și servicii în raport cu golorile probabile la 1 Nov.; depositetele de recrutare fac repartitia nominală în raport cu nevoile armelor și serviciurilor ținend samă, pe cât e cu putință, de nevoile recruților. Repartitia definitivă este terminată și publicată în Octobree, așa că la 1 Nov. corpurile și serviciurile își pot chieama recruții.

Împărțirea teritorială: țeara e împărțită în patru regiuni teritoriale de corp de armată și o regiune teritorială a divisei active (Dobrogea). Regiunea de corp de armată e împărțită în două regiuni de divisie de infanterie. Teritoriul de divisie e împărțit în două teritorii de brigade de infanterie; teritoriul de brigadă în două teritorii de regimente; teritoriul de regiment în patru teritorii de companie.

Elementele armatei sânt: armata activă cu rezerva ei; milițiile; gloatele.

Infanteria se compune din: 34 regimente

avend fiecare două batalioane a patru companii permanente și un batalion a patru companii cu schimbul. Regimentul de infanterie se recrutează pe teritoriul său propriu și anume: pe fiecare teritoriu de companie se recrutează o companie cu schimbul și două companii permanente.

În infanteria permanentă serviciul durează: 3 ani în casarmă, 4 ani în concediu și 2 ani în rezervă. Tinerii cu studii superioare (liceu complet sau școale speciale) fac serviciu în casarmă numai un an. După un an de serviciu, ori ce soldat care probează, prin examen, că are instrucția militară completă trece în concediu.

În infanteria cu schimbul serviciul e de 5 ani sub arme, 2 ani în concediu și 2 ani în rezervă. În timpul epocii sub arme infanteristul cu schimbul este chieamat 90 zile în primăvara primului an pentru instrucția individuală la reședința regimentului, apoi, în fiecare Duminecă la reședința companiei (companiile cu schimbul își au reședințele pe teritoriul lor) pentru a continua instrucția și pentru exercițiile pregătitoare de tir. El mai este chieamat toamna 15—25 zile pentru executarea tirului. Deosebit, infanteristul cu schimbul este chieamat sub arme o săptămână în fiecare lună, pentru serviciul de paza frontierei și a penitenciarelor (aceasta e o situație trecătoare; în curend au a se organisa serviciuri speciale pentru frontieră și penitenciare). Remân în infanteria cu schimbul toți tinerii clasei anuale, cari trec preste efectivul bugetar al trupeii permanente sub arme.

Vendtorii (8 batalioane) (infanterie permanentă, care nu diferă decât prin uniformă) se recrutează pe teritorii de divisie.

Cavaleria se compune din următoarele elemente: a) 11 regimente călărași, din cari 2 au câte patru excadroane permanente și unul cu schimbul, 1 are 2 excadroane permanente și 2 cu schimbul; iar 8 au câte 3 excadroane cu schimbul și 1 permanent. Se recrutează, cu mici excepții, pe teritorii de divisii. În cavaleria permanentă serviciul e 3 ani în casarmă, 4 în concediu, 2 în rezervă. În cavaleria cu schimbul 4 ani sub arme, 3 în concediu și 2 în rezervă. În timpul serviciului sub arme călărașul cu schimbul e chieamat 3 luni în primăvara primului an pentru întâia perioadă a instrucției, apoi în fiecare an câte 30 zile pentru completarea instrucției. Între călărașii cu schimbul nu sânt primiți decât tinerii, cari plătesc 500 lei pentru a li-se cumpăra cai; după terminarea serviciului, caii devin proprietatea lor și îi pot chiar vinde în al doilea an de concediu.

b) 6 regimente roșiori fiecare cu câte 4 excadroane permanente și 1 cu schimbul.

În timp de pace excadroanele permanente au 120 cai, excadroanele cu schimbul sânt destinate a completa imediat efectivele de reșboiu cu cai și oameni instruați.

Artileria se compune: a) din 12 regim. de artil. de câmp (câte 3 pentru fiecare corp. 2 regimente divizionare, 6 baterii montate, calibru 87 mm.; 1 reg. C. A. cu 5 baterii montate și 1 călăreață, calibru 75 mm.). Se recrutează pe teritorii de corp de armată; b) din 2 regimente artilerie de cetate (1 București, 1 Focșani-Nămoloasa-Galați), se recrutează pe întreaga țeară. Durata serviciului ca în cavaleria permanentă.

Geniu: 2 regimente a trei batalioane. Din 6 batalioane 4 au câte 3 companii săpători și 1 telegrașiști (câte 3 companii săpători și 1 telegrașiști de fiecare C. A.); 1 batalion de căi ferate și 1 de pontonieri. Geniul se recrutează pe întoaga țară. Durata serviciului ca în infanteria permanentă.

Marina cuprinde: o divizie de mare, o divizie Dunăreană, un arsenal, un deposit de muniții de artil. și torpile și un atelier de confecțiuni. Marina e sub comanda unui contra-admiral, care e investit cu puterile unui comandant de corp de armată. Serviciul permanent 5 ani, apoi trec direct în rezervă. Se recrutează pe întreaga țară, de preferință în regiunile riverene. Divisiunea de mare are 8 bastimente, divisia de Dunare are 15 bastimente și 20 pontoane.

Trupe auxiliare: gendarmi pedestri 2 companii (infanterie permanentă), în timp de pace fac serviciul de poliție urbană; în timp de război poliție la cartierul general și la etape. **Gendarmi caldri** 3 escadroane (cavalerie permanentă), în timp de pace fac serviciul de poliție urbană; în timp de război formează escorta comandantului suprem și escortele cartierelor generale. 6 companii de **subsistență:** serviciul militar ca infanterie permanentă. 4 companii **sanitare:** serviciul militar ca infanterie perm. 5 companii **administrative:** serviciul militar ca infanterie perm. 5 escadroane **tren:** serviciul militar ca în cavaleria perm. Trupele auxiliare au recrutare proprie; se recrutează pe regiuni de corp de armată.

Stabilimente militare: un arsenal de construcții al artileriei, un arsenal de deposit, o pirotehnie, o pulberărie, un deposit central de muniții (cu sucursale regionale de C. A.); un atelier de confecții cu un deposit de echipamente; un deposit central de materiale sanitare (cu sucursale la C. A. și div.); o manutanță centrală, câte o manutanță de C. Arm. și câte una de fiecare divizie.

Justiție militară: un consiliu permanent de revizie și patru consilii permanente (câte unul de corp de arm.). Constituirea consiliilor și procederea justiției se face după un cod special militar.

Miliții: pe teritoriul fiecărui regiment de infanterie se mobilizează la război câte un batalion de miliți, pentru care există un cadru din timp de pace; durata serviciului dela 30 la 36 ani împliniți.

Gloatele nu sînt încă organizate. După constituție gloatașii nu pot fi chemați sub arme decît pentru apărarea caminurilor; durata serviciului dela 36 la 46 ani împliniți.

Oficierii se împart în 3 grupe: generali (general de div. și general de brigadă); superiori (colonel, locot.-colonel, maior); inferiori (căpitan, locot., sub-locot.). Sînt proveniți din școlile militare, în mod excepțional, sub-oficierii distinși pot ajunge oficieri, dacă trec cu succes un examen riguros, (casuri foarte rari).

Înaintarea oficerilor se face dela sub-locot. la locot.: 2 la alegere și 1 la vechime; dela locot. la căpitan, 1 la alegere și 1 la vechime; dela căpitan la maior (din acei cari au reușit la examenul superior de capacitate), 3 la alegere și 1 la vechime; dela maior la locot.-colonel, 3 la

alegere și 1 la vechime; dela locot.-colonel la colonel idem; dela colonel la general numai la alegere.

Învățământul militar numeră următoarele instituite: un gimnasiu militar (curs liceal inferior) pentru fiii militarilor; o școală militară (cursul liceal superior), care se alimentează cu tinerii din liceul militar inferior și cu tinerii din liceele civile; o școală de infanterie și cavalerie (care se alimentează cu absolvenții școlii militare și cu tinerii, cari au absolvat liceul superior civil), absolvenții sînt promovati oficieri în infanterie sau cavalerie; o școală specială pentru artilerie și geniu (similară cu școala de infanterie și cavalerie); o școală de perfecționare pentru cavalerie; o școală superioară tehnicoasă pentru artilerie și geniu; o școală superioară de război pentru toți oficerii, menită a unifica cunoștințele de tactică și în special pentru a recruta oficieri de stat-major.

Armament: infanterie cu arma Manlicher model român 93 (pulbere fără fum), milițiile au arma Martini Henry Md. 79 (pulbere neagră), cavaleria: carabina Manlicher, sabie Md. român (roșiorii au și lance), artileria: tun Krupp de 75 și 87 mm., artileria de cetate cu arma Manlicher, geniu: cu arma Manlicher, trupele auxiliare cu arma Md. 79 sau numai cu pumnale și revolvere. [Col. A.]

ARMELE ȚERII.

Legea din 8 Martie 1872 reglementează armele actuale ale țării. Descrierea lor heraldică este: Scutul împărțit în patru câmpuri (ecartele). În primul câmp armele Valachiei: de azur cu așchia romană de aur cu capul spre dreapta, încoronată, cu cruce în cioc, în ghiara dreaptă cu spada, în stînga cu sceptrul, asemenea de aur. În colțul drept sus, un soare (mondant) de aur. În al doilea câmp, care este al Moldovei: pe roșu un cap (rencontre) de bour, de aur, cu o stea de 6 raze între coarne, asemenea de aur. În colțul stîng de sus un corn de lună, mișcător, de aur. În al 3-lea câmp, care este al Olteniei: pe roșu un leu de aur, coronat, cu coada furcată, eșind dintr'o coroană de ban (duală), între labe privind o stea de aur cu șese raze, asemenea de aur. În al 4-lea câmp, care e al Țermurilor mării și al Dobrogei: pe albastru, doi delfini de aur, cap la cap (affrontés) și îndoșiți în sus (en pol). Preste tot, la mijloc, armele casei de Hohenzollern, adică: ecartelat de argint și negru. Coroana regală. Suportă doi lei ai Daciei, col. naturală. Devisa: Nihil sine Deo. Mantaua de hermina, timbrată cu coroana regală. [O. G. L.]

ISTORIA.

România este statul cel nou eșit din unirea Moldovei cu Țeara-Românească (v. Moldova și Muntenia). Ideea unirii la Români s'a născut încă pe tărîmul cultural, prin întrodurerea limbii române în biserică în locul celei slavone, fapt, prin care poporul român din toate părțile începuseră a pricepe, că este un singur tot. Mai târziu se ivi ideea unității lui în tratarea istoriei sale, cuprinsa de Gh. Șincai iarăși ca un singur întreg. Pe la 1830 poetul Ioan Văcărescu apostrofază Milcovul ca »păreu fără putere, ce

despărțirea neamului ai îndrăznit a cere». Regulamentul organic face să treacă pentru prima oară ideea unirii pe tarimul politic, punând în art. 425 principiul, că originea, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor ambelor principate conțin elementele unei uniri intime și că elementele contopirii poporului moldo-valah sînt chiar puse în acest Regulament, prin asemănarea administrației ambelor țeri. Pe la 1834 se făcu chiar din partea lui Iordache Catargiu o propunere de unire sub un principe străin; dar când el adaugă, că acest principe să nu fie luat din casa nici uneia din puterile mărginașe, Rușii, cari la început se aratără favorabili contopirii țărilor române, părăsiră această idee. Revoluția din 1848 aduse o mai mare febrere în dorința unirii politice a Românilor, cuprindend în visurile ei chiar pe aceea a tuturor Românilor. Năbușirea ei și împrăștiarea revoluționarilor în țările apusene și mai ales în Paris, pun lumea europeană în cunoștința acestei dorințe a Românilor, odată cu părerea susținută și de învățații străini, ca Românii nu sînt de rasă slavică, cum se credea de mulți, ci de rassa latina. Resboiul Crimei și gândul lui Napoleon III de a face din poporul român o stavila contra înaintarii și amestecului neconținut al Rușilor în împărăția otomană, îl făcu să îmbrățișeze dorințele Românilor și să susțină în congresul de Paris din 1856 unirea Moldovei cu Țeara-Românească sub un principe străin. Austria, dușmană întăririi neamului românesc, cerea ca sa se întrebe locuitorii principatelor, sperand, că va pute prin puternica ei influență, în Moldova mai ales, să facă ca dorințele acestei țeri să iasă protivnice unirii. Urmară luptele strașnice duse de partida națională unionistă din Moldova contra apăsării turco-austriace, pusă în lucrare prin caimacamii Teodor Balș (1856—57) și N. Vogorid (1857) în înțelegerea anglo-franceză, care pe deo parte dădu satisfacție lui Napoleon și partidei naționale moldovene, anulându-le alegerile pentru divanul ad hoc, ce eșisera protivnice unirii; dar se admise pe de alta principiul unei uniri între Moldova și Țeara-Românească numai pe tarimul legislativ și cultural, nu și pe cel politic și administrativ, principatele avend a rămânea despărțite sub doi domni și două ministere. Pe această temelie fu clădită de cele 2 puteri europene, protejuitoarele țărilor române, noua lor organizare prin actul fundamental, care pune baza regenerării lor politice: convenția dela Paris (1858). Când fura să se aleagă cei doi domni, Românii oncungurară greutatea cea mai mare, care se opunea realizării visului lor, alegend pe aceeaș persoană, colonelul *Alexandru Cuza*, în cele două scaune al Moldovei și al Țerii-Românesci, alege-re, ce dupa multe peripeții fu recunoscuta de Europa în urma evenimentului hotaritor al isbăndeii lui Napoleon III asupra Austriei în resboiul pentru Italia (1859), care facu să precumpănească voința Franciei, favorabilă unirii Românilor, asupra celei a Austriei. Domnitorul unic al țărilor române isbuti prin mijloace bine alese, sprijinite la vreme de nevoie de o mare energie, în care își atașă, ca mână dreapta, reprezentantul său din Constantinopol, Costache Negri, a realiza unirea și în fapt, contopind ambele ocărmuiri în una singură și strămutand capitala

României la București, 11 Dec. 1861. Cea dintăiu sesiune a adunării unitare a țărilor surori se deschide în București la 24 Ian. 1862, aniversarea alegerii lui Alexandru Cuza de Domn și în Țeara Românească.

România datează dela 11 Dec. 1861, când se contopiră ocărmuirile ambelor țeri române, Moldova și Țeara-Românească, în un singur stat. Efectul acestei contopiri și al sporirii de putere a noului stat se vedu îndată în deslegarea uneia din întrebările cele mai grele, aceea a mănăstirilor închinat, care fu resolutată în favoarea României prin secularizarea tuturor acelor mănăstiri și luarea tuturor întinselor lor moșii pe sama statului (13 Ian. 1863); apoi în lovitura de stat, prin care Alexandru Ioan I desființă convenția de Paris și legea electorală și dădu o noua întocmire statului român, obținend prin modificările introduse prin *statutul* recunoscut de cele 3 puteri dreptul de a »modifica și schimba legile, cari privesc la ocărmuirea lor lăuntrică fără nici o intervenire din afară, adecă deplină autonomie«. Jurisdicția consulară fu apoi mult redusă și în întinderea ei prin măsuri emancipatoare de amestecul consulilor straini în afacerile din lăuntru ale țării. Ostirea fu sporită preste limitele hotarite de convenția de Paris ($\frac{1}{3}$ preste ceea ce incuviința Regulamentul organic). Se creează agenți politici pe lănga deosebitele curți europene și se încheie convenții (telegrafo-postale și de extradare delicuenților) cu mai multe state, încât România își câștigă pe încetul o poziție internațională. La cele două visite facute de Alexandru Ioan I în Constantinopole, el fu primit cu onorurile cele mai mari și scutit de toate înjosirile, carora erau supuși domnii țărilor române.

În lăuntru țării se făcnră mari transformări în starea politică, socială și culturală a locuitorilor. Aplicanduse art. 46 al convenției de Paris, se egalisara cât mai mult condițiile claselor sociale prin înlăturarea privilegiilor (scutiri de dari ș. a.); apoi mai ales prin schimbarea legii electorale în urma lovitei de stat, care întinse drepturile politice și la masele mai adânci ale poporului, se democratise tot mai mult societatea românească. Pe de alta parte școalele atât din țeară, cât și mai ales cele din strainatate (Paris) revărsau în fiecare an în sinul societății românesci un număr tot mai mare de oameni învățați, cari ridicau nivelul ei cultural. Aceasta din urmă împrejurare, care s'a manifestat mai de mult, avu însă și o parte nesănătoasă. Tinerii veniți din Paris importau și dorința nuii traiu resfațat și stralucit, pe care îl vedură în capitala Franciei. Cheltuielile preste puterile averilor, de cari dispuneau, produsera îndatorirea lor tot mai grea la camatari, descompunerea în gospodariile private și ruina celor mai mulți oameni cu stare. La început această destrabalară își făcu drumul numai în daraverile personale, deoarece Regulamentul organic dispunea, ca cheltuielile să se fiină totdeauna în hotarul veniturilor și nu autorisa contractarea de împrumuturi pe sama statului român. Convenția suprimand această oprire și scoțend ocărmuirea finanțelor românesci de sub controlul puterilor, lasand-o în deplina voie a camerelor și guvernelor, oamenii ce le compuneau începura a în-

introduce în ocârmuirea banilor publici deprinderile contractate de ei în aceea a averilor lor proprii. Nevoile noii organizări necesitau apoi necontenit cheltuieli pentru veniturile țerii, încât deficitul bugetare deveni o boală cronică, de care nu se mai putea lecuși organismul financiar al statului român. Una din cauzele principale ale căderii lui Cuza fû destrăbălarea în finance.

La 1866 Cuza fiind resturnat, se institui întâi o locotenență domnească compusă din N. Golescu, Lascar Catargiu și colonelul Haralamb, în timpul căreia se deschide *Societatea academică română* (1866). Prin staruințele locotenenței României obțin și realizarea celei de pe urmă din dorințele votate de divanurile ad hoc, anume dinastia ereditară, chieimând la tron pe un membru al strălucitei case de Hohenzollern, pe principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Intemplantu-se ca tocmai în acel an Prusia să bată pe Austria la Sadova, precumpănirea ei aduse recunoașterea noului domnitor român, înrudit cu casa prusiană. Se votează îndată după intrarea principelui Carol în România (10 Maiu 1866) o constituție luată după modelul celei belgiene, pe care chiar o depășea în dispozițiile și în favoarea libertății, mai ales în aceea a presei și a întrunirilor (1 Iulie 1866).

Principele Carol îngrijii mai întâi cu deosebire de două nevoi mari: consolidarea oștirii și caile de comunicație, prin înființarea drumurilor de fier. Inceputurile domniei sunt neliniștite de svonorile răspândite în Europa despre organizarea de bande bulgare pe teritoriul României și despre prigonirile Israeliților, asupra carora deputatul P. P. Carp face o interpelare în cameră (1868), precum și cu dese schimbări de guvern, perândându-se dela 1866—71 un numer de 10 ministere. Totuși în acest restimp România obțin recunoașterea dreptului de a avé agenți oficiali diplomați și de a bate moneda. La 1870 venind la putere ministerul Lascar Catargiu, se întărește stabilitatea instituțiilor prin aceea, că acest ministeriu este cel diutăi, care are o durată mai lungă, rămânând la cârmă în anii 1871—76. Stabilitatea însă se menține numai în privirea coloarei politice (conservatoare), nu și în persoanelle ministrilor, cari se schimbau destul de des, aducând schimbări neîncetate în mersul instituțiilor. Se nasc însemnate complicațiuni atât financiare cât și diplomatice (mai ales cu Germania) din cauza anularii concesiunii Stroussberg pentru construirea liniei ferate Roman-Bucuresci-Vêrciorova. În 1875 se încheie tratatul comercial cu Austro-Ungaria, ca primul tratat însemnat încheiat de România cu o putere străină. Considerații politice întucă însă interesele economice. În 1876 cașd guvernul L. Catargiu, vine după un scurt ministeriu Florescu și unul Manolache Costache, ministeriu Ioan Brătianu, cel cu mai lungă durată din toate guvernele române de pâna acum (1876—88). Și la el însă se repeta schimbarea ministrilor singuratici.

În timpul acestui ministeriu România trece prin o mare cumpănă, resboiul ruso-turc din 1877—78. Ea caută înzadar să i-se garanteze neutralitatea. Obligată a se alipi pe lângă unul din resboitori din cauza, că armata rusească trebuia sa treacă

prin ea pentru a merge la Bulgaria, România se alipește de Rusia. Principele se duce la Livadia la împăratul Rusiei, care îi dă a înțelege, că are de gând să reia Basarabia. Totuși convenția din 2 Aprilie 1877 prevede garantarea întreginii teritorului din partea Rusiei. Această convenție înfuriază pe Turci, cari bombardează orașele române de pe Dunare. România răspunde tunului cu tunul și camera proclamă neatîrnarea României de Turcia (10 Maiu 1877). Rușii propun Românilor încorporarea armatei lor cu cea rusească. Domnitorul și guvernul refuză doriud să păstreze cooperării României un rol a parte. Rușii bătui la Plevna cer ajutorul Românilor. Principele Carol e investit cu comanda armatei ruso-române înaintea Plevnei, care e luată de principele Carol și Osman-Pașa prins. România deci se declarase ea singură neatîrnată și daduse Rușilor un concurs esențial la câștigarea victoriei mai dobândind încă fața cu neasemănatul curaj al oștirii române mai ales la atacul redutei Grivița (30 Aug. 1877) renumele unei țeri viteze. Aceasta nu împedecă pe Ruși de a declara prin tratatul dela San-Stefano Basarabia ca anexată lângă ei, dându-se României Dobrogea în schimb. Tratatul de Berlin 1878 a recunoscut această clausula. Tratatul dela Berlin însă impusese R.-ei modificarea art. 7 din constit., care păstra drepturile politice numai confesiunilor creștine. Adunarea de revisuire din 1879 (12 Sept.) admite, ca și necreștinii sa poată dobândi drepturi politice, însă numai prin naturalizare individuală; mai declară de drept politic proprietatea imobiliară rurală. Neatîrnarea României este recunoscută de puterile Europei (1879). Tot în acest an se crează banca de scont și circulațiune și se regulează succesiunea la tronul României în persoana principelui Ferdinand de Hohenzollern, fiul principelui Leopold de Hohenzollern, mai marele frate al principelui Carol. Aceasta regulare se făcuse în prevederea înalțării României la rangul de regat, urmare neaparată a neatîrnării și care înalțare se face în 1881 (18 Martie). Încoronarea are loc în 10 Maiu 1881. Soluțiunea chestiunii Dunării resolvită în sensul unui drept de supraveghere al Austriei în apele române nu este primita de România (1882) și rămâne neaplicată. Tot în acest an se termină și chestiunea rescumpărării căilor ferate construite de compania Stroussberg, prin care România devine stăpâna celei mai întinse rețele de căi ferate. Se mai continuă apoi în regie și prin ingineri români o mulțime de linii secundare. Tot sub ministeriu Brătianu se pun bazele unei desvoltări a industriei mari prin legea pentru încurajarea fabricilor (pentru zahăr bunăoară premiu de 16 bani la chilogramul de producțiune). Pentru a putea ajunge acest scop se denunță convenția comercială încheiată cu Austria în 1876 și neputându-se înțelege asupra nouelor condiții începe între România și Austria resboiul vamal. Se inaugurează un nou sistem de convențiuni comerciale protecționiste prin acel încheiat cu Elveția 1886, pe baza tratamentului națiunii celei mai favorisate. La 1888 în urma unor ședințe sgomotoase în cameră și a unor excese sângeroase pe strade și a unor rescoale țeranesce guvernul Brătianu demisionând este înlocuit cu un guvern luat din grupul juninist cu T. Rosetti ca președinte (23 Mart.

1888). În 1889 grupul junimist făcù loc partidului conservator și pentru de a introduce etalonul de aur în stocul de garanță al băncii naționale, prin care măsură se înlătură agiul asupra aurului, care atinse înălțimea de 18% (legea promulgată sub guvernul generalului Manu). În 1891 se înființă Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor. În 1892 principele Ferdinand se casătorește cu principesa Maria de Edinburg.

Dela 1892—99 se urmează înainte cu sistemul cheltuielilor exagerate, constituindu-se neconținut lîinii de căi ferate nerentabile, palate pentru școale și administrații, căsarmi, fortificații, iar puterile de producție ale țerii sînt lăsate în părăsire. Datoria publică se urcă la 1.500.000.000 numai pentru stat, afară de comune, județe și de însemnata datorie ipotecară privată. Urmarea fù, că în 1899 anul agricol fiind cu totul rêu și împrumuturi ne mai putendu-se contracta din cauza stării piețelor europene adusă prin reboaiiele Transvaalului și al Chinei, rêu ce rodea viața economică a României de mai bine de 40 ani ieși la iveală și se deslășuî asupra ei o crisă, care amenința existența statului. Mai multe ministere se preschimbăru propunendu mijloace pentru a scapa de pericol, până când în 1901 venind ministeriul liberal D. Sturdza, el adoptă sistemul economiilor. Crisa nu este încă înlăturată, de oarece cauza ei principală, înapoierea condiției economice a țeranului, staruesce și nu se ia nici o măsură pentru îndreptarea ei.

[A. D. Xenopol.]

„România Jună“, societate academică social-literară în Viena. În 1864 se înființase »Societatea științifică literară« și în 1868 »România«, din a caror contopire a rezultat R. J. Membrii ei sînt studenți români (din toate țerile locuite de Români) dela universitatea din Viena. R. J. are merite mari pentru păstrarea interesului față de mișcările cultural-naționale în colonia română din Viena. Ea a editat și 2 almanahuri literare, la cari au contribuit cu lucrări din cei mai de frunte scriitorii români.

România mare, Muntenia (v. ac.).

România mică, Oltenia (v. ac.).

„România musicală“, revistă literară-musicală, a apărut în București, la 1890, sub direcțiunea lui C. M. Cordoneanu. A publicat diferite articole de istorie și teorie musicală, coruri școlare și altele, s'a ocupat de mișcarea teatrală și musicală din țeara și din lumea musicală.

Romanic, *stilul*, stil arhitectonic, care s'a dezvoltat din stilul roman creștinesc vechiu prin adăugarea mai multor elemente arhitectonice germane. El s'a practicat de clerul catolic între anii 1000 și 1250 în Germania, Franția și Anglia, pe vremea luptei popoarelor între viața lor națională și creștinism. În stilul acesta au fost zidite nu numai bisericile ci și manastirile, cetățuele și casele particulare. De basa îi servia basilica română. Cele mai frumoase cladiri de stilul R. sînt: domul dela Mainz (1081—1135), domul dela Speier, cea mai înaltă cladire de pe vremea aceea. [Dionisie Olinescu.]

Romanice, *limbile*, se numesc cele 6 limbi ale popoarelor neolatine: franceza, italiana, spaniola, portugeză, româna și rhetoromana sau rumonșă (v. ac.), născute din viul graiu al legionarilor și poporului roman, numit lingua romana rustica

sau castrensis, spre deosebire de lingua latina, întrebuintată în literatură, în politică, în serviciul religios și în societatea cultă. Un anumit contingent a contribuit la formarea lor și limbile popoarelor romanisate, Celți, Gali, Iberi, Daci și mai târziu a popoarelor năvălitoare, Germani, Slavi și Arabi, asemenea contopite în populațiunea romană, originea națiunilor neolatine. Liter.: Fr. Diez, Gramatica limbilor R., 3 vol., ult. ediț. 1882, și Vocabular etimologic al limbilor R., ult. ediț. 1878; Jahrbuch für die R. Sprache und Litteratur, 1859—75; Zeitschrift für R. Philologie, 1877; Romania, Revue des langues romanes, dela 1872; Giornale di filologia romanza, dela 1878; Jung, Die roman. Landschaften des röm. Reichs, 1881; Budinszki, Die Ausbreitung der latein. Sprache. Berlin, 1881; Schuchardt, Vocalismus des Vülgärlateins, 1865 până 1868. Pentru limba rhetoromana din Grisoni (Elveția), și latină de pe Inn, cf. Gramatica și Dicționarul lor de Math. Conradi, în limba germ. 1820—28.

Românime, totalitatea Românilor (v. ac.).

Românisare, relativ la indiviți și popoare înseamnă a impune cuiva prin influența morală limba, spiritul și modul vieții românesci. Aceasta calitate e caracteristică Românilor, mai ales femeii române, și probează superioritatea însușirilor morale. Relativ la limbă, R. înseamnă a da neologismelor necesare forma cerută de gramatica și ortografia română, s. e. liceu, art. liceul, singular, sintesă, în loc de lyceum, singularis, synthesis. Excepțiune fac numele proprii straine, în cari se pastrează forma originală. Cele clasice, latine și eline se românisează, după exemplul altor limbi romanice, mai ales al celei italiene: Cicerone, Horațiu, Xenofonte; unii pastrează și aici forma originală.

Românische Jahrbücher, v. Românische Revue.

„Românische Revue“, revistă politică-literară, editată în limba germană dela 1835—94 (în Budapesta, Viena și apoi în Sibiu) de Dr. C. Diaconovich (v. ac.). Urmăria scopul de a da străinătății informațiuni exacte asupra năsuințelor și stărilor politice și culturale ale Românilor, îndeosebi ale celor din Transilvania. A fost organ oficios al partidului naț. rom. La 1888 i-s'a facut proces de presă înaintea curții cu jurați din Arad și apoi din Budapesta, care a condamnat pe un redactor al revistei, Stefan Albu, la temnița de 3 luni și amendă în bani. La 1892 guvernul ung. i-a detras debitul postal, din care cauză redacțiunea a fost mutată dela Viena la Sibiu și revista a luat titlul »Rom. Jahrbücher«. La 1894 revista a fost sistată din cauza conflictelor ce se iviseră în sinul partidului naț. în chestiunea Memorandului (v. ac.). Cele 10 vol. ale acestei reviste cuprind articole și studii pol. și liter. de mare valoare.

Românism, însușire sau spirit românesc. Particularitate a limbii sau idiotism românesc, care nu se poate traduce în alte limbi. Cuvinte, forme și frase românesci primite în alte limbi; ca și galicismele, slovenisemele sau alte neologisme și barbarisme primite în limba română.

Romanismus, (*lat.*) papism.

Romanist, felibru (v. ac.), și ori cine se ocupă cu studiul limbilor romanice; specialist în dreptul roman.

Romano —, v. și *Roman* —.

Romano-catolică, biserică, totalitatea celor ce mărturisesc credința creștină conform hotărârilor conciliilor acestei biserici. De timpuriu s'au ivit deosebiri între partea resăriteană și apuseană a bisericii creștine, dar hotărârile primelor șese sinoade ecumenice, luate de reprezentanți din ambele părți, au fost recunoscute de amândouă. În ultimii secolii ai primului mileniu s'a pregătit despartirea între aceste două părți ale bisericii universale, care s'a terminat la 1054. Causa n'a fost atât deosebiri dogmatice, cât mai ales chestia primatului papal. În biserică dela resărit s'a recunoscut, că episcopul de Roma e prinus inter pares; episcopii resăriteni, îndeosebi cel din Constantinopol, ajutați și de împărații bizantini, nu voiau sa conceedă o însușire mai mare a autorității papale. Ruptura între cele două biserici surori a ramas permanentă, cu toate încercările făcute în conciliile dela Lion (1274) și Florența (1439). Dupa despărțirea celor două biserici, în cea rom.-cat. s'a aplicat puterea papei tot mai mult, după constituția ei monarhică. Față de ererezurile din evul mediu a început să se afirme în biserică rom.-cat. părererea, că toți cei botezați sunt membri ai bisericii rom.-cat., care are drept să pedepsească pe cei renitenți. Autoritățile politice sunt datoare să dea ajutor bisericii în astfel de casuri, preste tot să o opere și să nu ia dispozițiuni, cari ar fi îndreptate contra intereselor ei. Domnitorii, cari nu ar ajuta biserică, ar disprețui drepturile ei, ar sprijini pe eretici, pot fi depuși de biserică, care dispensează pe supușii lor de jurământul de credință. Realizarea acestor principii de drept bisericesc a devenit mai târziu, îndeosebi după reformațiune, imposibilă. Propunerile facute la conciliile din Constanța (v. ac.) și Basel (v. ac.) de a mărgini puterea papală n'au fost primite. În secl. XVI, al reformațiunii, s'au fixat învățăturile bis. rom.-cat. contra protestanților la conciliul din Tridento. Cătră finea secl. XVI și la începutul secl. XVII fu perfecționată conducerea centralistică a bis. rom.-cat. prin organizarea curiei și a congregațiilor. În 1870 s'a primit în conciliul vatican ca dogmă a bisericii rom.-cat., că papa e infalibil, când vorbește ex cathedra, fără de a avé nevoie de învoierea celorlalți episcopi. (Cf. și art. Ortodoxa bis. și Româna bis.)

Organizația. Capul bisericii rom.-cat. e papa (v. ac.). Cele mai înalte autorități supuse lui sunt **congregațiunile romane** (v. ac.). **Colegiul cardinalilor** (v. Cardinal), care avea mai demult însemnătatea unui consiliu al papei, are acum numai dreptul de a alege pe papa și de a administra, deși în mod foarte redus, biserică în decursul unei sedisvacanțe. Cercurile bisericesci din țările, unde biserică rom.-cat. e organizată pe deplin, se numesc **diecese**, având în frunte un episcop. De regula sunt împreunate mai multe diecese într-o **provincie** bisericască, în frunte cu un arhiepiscop. Diecesele, cari stau direct sub papa, se numesc **exemte**. Unde nu e organizată complet biserică rom.-cat., se numesc episcopi titulari, cari poartă numele de **vicari apostolici**, (s. e. Svedia, Norvegia, Saxonia, etc.), sau proți cu numele de **prefeți apostolici**.

Numărul credincioșilor din bis. rom.-cat., socotindu-se și cei gr.-cat. (v. Greco-cat.) e de

preste 230 mil., cu 66 cardinali, 11 patriarhi de ambele rituri, 827 arhiepiscopi și episcopi de rit latin, 54 de rit oriental, 385 titulari, 19 fără titlu (Gerarchia Cattolica. Roma, 1902, pag. XIX).

Romanov, familia, care domnesce în Rusia dela 1613—1730 în linie bărbătească, de atunci până în present în linia femeiască. Străbunul Andreiu Cobila (eapa) a venit, după tradiție, din Prusia la Moscova (1341), întrând în serviciul marelui principe Simion Superbul. Prin căsătoria Anastasiei, o strănepoată a lui Andreiu cu țarul Ivan Vasilievič II (1547) a ajuns familia în imediată legătură cu casa domnitoare. După moartea lui Boris Godunov și după curmarea turburărilor produse de cei 4 Dimitri falși, fu înalțat pe tron Mihail Feodorovici R. (21 Febr. 1613), fiul mitropolitului Filaret. Domnitorii din această familie au fost Mihail, Alexei, Teodor III, Petru I (cel mare), Catarina I, soția lui Petru, Petru II, ultimul descendent bărbătesc, Ana, Ivan VI, Elisabeta. Cu Petru III, nepotul de soră al Elisabetei, a ajuns pe tronul Rusiei casa Holstein-Gottorp sau Oldenburg-Romanov.

Romanța, la popoarele din nordul Europei: Balada (v. ac.).

Romanța, se dice astăzi și o specie de poezii lirice, facute pentru a fi cântate, și cari se disting prin eleganța și simplitatea formei, și prin nobleța ideilor și delicatetea simțemintelor (v. și Romancero.)

Romantic, scriitorii aparținători școlii romantice, cari nisuiu a se emancipa de regulele liter. clasice. R. se numesce și un loc frumos și plăcut, ce reamintesce descrieri din romane. [*]

Romanticism, școala romantică în literatură și în artă: tendința cătră miraculos, fantastic; tendința spre deplină libertate subiectivă în concepțiunile de artă, descătușare de sub formele rigide ale clasicismului antic.

Romanul, Miron, Dr., arhiepiscop și mitropolit al Rom. din Trans. și Ung., n. 23 Aug. st. v. 1828 în Mezies, (Bihor), a primit din botez numele Moise, pe care mai târziu, la întrarea în cinul monahal, l-a schimbat cu Miron. Și-a făcut studiile gimn. în Beins, studiile filosofice în Orade și cursul teologic în Arad. În 1849 a intrat în serviciul administrativ bisericesc ca vice-notar și notar consistorial. În 1857 a intrat în statul monahal, chirotesindu-se la mănăstirea »Hodoș«. Cu puțin înainte fusese numit profesor la inst. teol. din Arad, pe care îl desvoltă dupa cerințele moderne, compunând studii-manuscripte, îndelung folosite la acel institut. În restimpuri scurte prinț gradurile ierarhice: la 1857 de diacon, 1858 de protodiacon, la 1862 de sincl, și la 1864 de protosincl. În tinerete publică sub pseudonimul »Melarian« articole prin ziarele: »Concordia«, »Telegraful Român«, »Albina« și »Federațiunea«. La 1861 R. luă parte activă la mișcările naționale, ca președinte al partidei române din com. Arad, unde afara de unul toți deputații reușiră a fi Români. La 1868, R. participă la primul congres național-bisericesc. Tot la 1868 mitropolitul Șaguna l-a încredințat cu misiunea de a reprezenta interesele confesionale în o anchetă regnicolară ordonată de guvern, pentru organizarea școlălor poporale. La 1869 R. e ales deputat dietal, mandat ce l-a avut până când guvernul l-a numit inspector reg. de școlă în

cottul Caraș-Severin. La 1870 fû ales de sinodul diecesan dela Arad vicariu episc. și președinte al Consistoriului dela Oradea-mare. În 1871 fû ridicat la demnitatea de archimandrit. La 1873 fû ales episcop la Arad și a fost instalat la 3 Febr. 1874, prin P. S. S. Nicolae Popea în calitate de comisar mitropolitan. Tot în 1874 academia teologică din Cernăuți i-a conferit titlul de doctor în teologie hon. causa. La 21 Nov. (3 Dec.) 1874, congresul național bisericesc l-a ales arhiepiscop și mitropolit al Românilor gr.-or. din Trans. și Ungaria. Deodată cu întărirea acestei alegeri, R. a fost distins cu demnitatea de consilier intim, împreună cu titlul Excelență.

R. fû introdus în scaunul mitropolitan la finea anului 1874, în virstă de abia 46 ani. În 1879 R. se prezentă la tron, în fruntea unei deputațiuni, întrevinind în contra legii propuse și primite de dieta ungară, prin care se introducea limba magh. ca limbă obligată de învățământ în toate școalele populare. La 1881, R. întrevine cu o altă reprezentațiune la ministeriul reg. ung. de culte pentru revindecarea rangului ce compete bisericii ortodoxe din patrie, în șirul celorlalte confesiuni. La 1883 ia în apărare interesele bisericesci, școlare și naționale în casa magnaților, contra strîmtoărilor ce li-se fac prin legea despre organizarea învățământului în școalele medii, apoi la 1895 contra întroduserii legilor politice-bisericesci, și la 1897 contra legii despre maghiarizarea numelui comunelor din patrie. De câte-ori o lege nouă se presenta casei magnaților, prin care se făceau nedreptați ori strîmtoări interesele bisericesci, școlare și naționale, R. și-a făcut datoria de a-și ridica vocea în favorul acelor interese. În decursul păstoririi sale a făcut mai multe visitațiuni canonice prin arhiepiscop, a sfințit cu mare pompă religioasă mai multe biserici.

Antecesorul său în scaunul mitropolitan, Ivacicovici (v. ac.) nu avuse timp să cunoască afacerile mitropoliei, deoarece la câteva luni după instalare a fost ales de Sârbi patriarch al lor. În fapta deci R. a avut să continue firul punerii în lucrare a autonomiei constituționale a bisericii gr.-or. rom. din Transilvania și Ungaria, de acolo unde se curmase cu moartea lui Șaguna, care dela întroducerea Statutului organic (v. ac.) încoace, fiind mult morbos, n'a apucat să creeze toate dispozițiunile necesare la întroducerea unei reforme atât de radicale în organizarea bisericii. R. cu rarul său talent organizatoric și cu o scrupulositate pedantă, cu tactul său de a conduce corporațiunile bisericesci, și cu regulamentele și instrucțiunile precise și clare create sub el și cu concursul său, ba cele mai ponderoase isvorite chiar din peana lui, a executat Statutul organic în toate detaliurile sale în mod obiectiv, exact conform spiritului aceleia și în spirit liberal. R. era un stilist neîntrecut în limba română, maghiară și latină. Circularele și reprezentațiunile lui la guvern și la Coroană sînt monumente neperitoare ale geniului său. R. a avut nefericirea a fi pus în fruntea arhidiecesei în toial celei mai exacerbate lupte de partid între Transilvaneni pentru postul de arhiepiscop, în care luptă chiar membrii consistoriului arhidieceșan aparțineau la partidul reimas în minoritate. Tot atunci se inaugurase și șovinismul

național maghiar fără frîu, sprijinit și de organele politice, și R. care nisuia să guverneze naia bisericii cu evitarea valurilor și din o parte și din cealaltă, mereu era suspționat din ambe părțile, ba sub guvernul Bánffy s'a împărțășit și de admonițiune din partea Coroanei pentru memorabilul circular publicat din incidental jubileului milenar. Mai mult i-a sdruncinat sănătatea lupta ce o a avut cu guvernul Bánffy pentru așa numita »subvențiune« a liceului român din Brașov. Soartea liceului era condiționată dela echitabila rezolvire a acelei chestiuni. R. a fost cel dintăiu care a calificat acest ajutor de »rentă« și nu »subvențiune«, după cum s'a și acceptat în cursul pertractărilor de ambele guverne. A murit cu actele acestei chestiuni sub perină, când lupta era câștigată. † 13 Oct. 1898 și înmormântat în Sibiu.

Romanul, com. rur. în România, j. Brăila cu 1255 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.).

„**Românul**“, cel mai vechiu diar politic din Rom., fundat 1857 de C. A. Rosetti (v. ac.). A fost organul partidului liberal-național și susțitorul reformelor democratice și liberale. Suprimat după lovitura de stat din 1864, a reapărut sub numele »Libertatea« și »Conștiința naț.«, iar după detronarea princ. Cuza și-a reluat la 1866 numele »R.« Printre colaboratorii lui au fost mai toate persoanele polit. marcante din România. La 1885 I. C. Rosetti retrăgându-se din politica militantă, diarul a apărut sub direcțiunea fiului său Vintilă până la 1891, iar atunci a fost transformat în revistă lit. bimensuală.

Românul, Zilot, (Zelosul român), pseudonimul lui Ștefan Fănuță (1780—1850?) utinul cronicar R. din epoca Fanariștilor. Nu se scie precis unde și când s'a născut și a murit. Scrieri: Domnia lui Constantin Hangerliu și o Cronică a Munteniei, în prosă amestecată cu versuri, dela 1800—21, pentru care Hașdeu (»Ultima cronică română«, extrasă din »Columna lui Traian« pe 1882), îi recunoașce mare merit, ca istoric nepărtinitor și bun român. Tocilescu (»Scrieri inedite ale lui Z. R.« în »Revista pentru istorie, arheologie și filologie«, an. III, vol. V), a descoperit încă dela el »Domnia a treia a lui Alexandru-Vodă Șuțu«, »Revoluțiunea lui Tudor« și »Adunare de Știhuș, scrise unele în 1829, altele în 1850. În acestea se arată ca un om al vremii vechi, trăind într'o epocă, pe care nu o mai înțelege. Revoluțiunea din 1848 o aseamănă cu cholera de atunci, numindu-le două primejdii mari ale țerii.

Romb, paralelogram cu unghiuri piezișe și laturi egale.

Romboedru, corp geometric mărginit de șase rombur.

Romboid, paralelogram cu unghiuri piezișe și cu perechi de laturi neegale.

Römer, Olaus, astronom danez, n. 1644, † 1710 ca primar al Copenhagei. El a stabilit celeritatea luminei și a inventat cercul meridianului.

Rômet, numirea poporului egiptean din seminția veche a Hamiților.

Romfala, lancia folosită de Tracii cei vechi.

Rômniceanu, Grigorie, doctor în medicină, n. 5 Dec. 1845 în Bucuresci. După absolvirea studiilor dela facultatea de medicină din Paris a fost numit șef de lucrări anatomice la facultatea

de medicină din București, medic primar la spitalul de copii și în 1890 profesor de patologie chirurgicală la universitatea din București. R. e membru corespondent al Academiei române. Dintre numeroasele scrieri de specialitate notăm: Anatomia descriptivă; Patologia chirurgicală, 2 vol.; Lecțiuni de clinică asupra boalelor copiilor; Sifilisul infantil, etc.

Romoniță, *Romaniță* sau *Mușețel*, numirile populare ale plantei *Matricaria Chamomilla* L. (v. ao.).

Romontaș, v. Ramontaș.

Romos, com. rur. în Trans., cott. Hunedoarei, cu 1641 loc., 1417 Români, 212 Germani.

Romula, municipiu și mai pe urmă colonie romană în j. Romanița de așii al României. Pe la 245 d. Chr. se întărește cu ziduri. Aici se înfruntă drumul roman, ce venia dela Severin (Drubeta), cu cel care pornia dela Celeiu (Molva) spre Olt în sus către Transilvania. Săpăturile arheologice au desvelit aici între altele însemnate ruine de edificii pardosite cu plăci de marmură, o cărămidă cu versuri din Iliada lui Homer, etc. (M. Dict. geogr. al Rom.).

Romul, com. rur. în Trans., cott. Bistrița-Năsăud, cu 1396 loc., 784 Rom., 499 Germ., 83 Magh.

Romulus, după mitol. fiu al Reiei Silviei și al lui Marte, zeul războiului. Aruncat împreună cu fratele său Remus, sunt alăptați de o lupoaică și apoi luați de păstorul Faustulus și crescuți de dînsul și de soția sa Acca Laurenția. El este fondatorul orașului Roma, preste care domnește dela 753—715 a. Chr. Omorît într-o revoltă politică, poporul a creștut, că părintele lui, zeul Marte, l-a luat la sine.

Romulus Augustulus, ultimul împărat roman de Occident, fiul lui Orest, șef de soldați panonieni. În 475 este proclamat împărat și în 476 este resturnat de Odoacru, regele Herulilor.

Rona de Jos, comună în Maramureș, diecesa Gherlei, cu 1246 loc. români gr.-cat. și 427 Ovrei. Parochie veche cu biserică și școală.

Rónaszék, v. Cosciul.

Roncalice, *câmpurile*, situate lângă satul Roncaglia, din Italia, provincia Piacenza. Pe aceste câmpii a ținut Frideric de Barbarossa o adunare în 1158, în care orașele Lombardiei au recunoscut suveranitatea împăratului german Frideric I.

Roncesvalles, vale în Pirenei, în prov. span. Navarra, între Pamplona și St.-Jean-Pied-de-Port; (pasul R. 1057 m.); renumită prin moartea eroului Roland (778).

Rond, (milit.) serviciul ce-l face un ofițer în timpul zilei și al nopții pentru a inspecta corpurile de gardă dela diferitele stabilimente și casarme, iar în timp de războiu pentru a inspecta sentinelele dela avant-posturi.

Rondeau, (franc., pron. rondo), în poetică o poezie, ce constă din două strofe, prima din 8 versuri, a doua din 5 versuri. Cu totul 13 versuri, uneori 12 sau 14 versuri. Cuvintele inițiale din primul vers se repetază ca refren la finea ambelor strofe. Refrenul însă consistă numai din 2 tacte ritmice, iar celelalte versuri de comun din 5 tacte ritmice în iambi.

Rondeau (franc.) sau **Rondo**, (ital.) în muzică modernă o bucată musicală caracterisată prin revenirea periodică a unei teme principale,

căreia i-se alipesc diferite teme secundare, mai mult sau mai puțin contrastante și variând prin tonalitate. E forma foarte adese luată ca ultimă parte a unei compozițiuni ciclice, sonată, simfonie, ș. a. Mai înainte se dădea numele de R. la bucăți de muzică instrumentală (orgă sau clavecin) constând dintr-o temă cu variațiuni și pare că prin secl. XIII se dădea acest nume la bucăți analoge prin formă cu oanonul (v. ac.).

Ronsard, (1524—85), principele poezilor francezi din secl. XVI. Născut din o familie nobilă de origine română, a cărei legendă a cântat-o Alexandri în balada »Banul Mărăcine», fû la început pagiu al ducelui de Orleans și al lui Iacob V de Scoția. Cunoscea limbile engleză, germană și italiană, petrecând în aceste țeri până la etatea de 18 ani. Atunci încep să învețe limbile latină și elină. Pe urmă în fruntea renunțatei pleiade de 7 poeți, amici și foști colegi ai săi de școală, deveni reformatorul poeziei și limbei literare, după modelul clasicilor latini și italieni, părsind calea tradițiunii naționale, reprezentată între alții prin Rabelais. Fû mult serbătorit și onorat de suverani cu bogate daruri. Operele sale se explicau la universitățile engleze și germane. A scris ode, sonete, imnuri, un început de epopee »Franciada», și polemice. Ediț. critică de Blanchemain, 8 vol. Paris, 1857; Oeuvres choisies, de Sainte-Beuve, 1854, și Noël, 1862, 2 vol. Cf. Scheffler, Essais sur R. et sa réforme littéraire. Dresde, 1874; Chalandon, Essai sur la vie et les oeuvres de R. Paris, 1875.

Röntgen, *Wilhelm Konrad*, fisician german, n. 27 Martie 1845 în Lennep. La 1876 a fost numit profesor extraordinar la universitatea din Strassburg, la 1879 profesor ordinar în Giessen, în 1888 în Würzburg. La 1895 a descoperit *razele x* numite și *raze Röntgen*. Razele R. sînt invisibile ochiului, dar produc fluorescența și influențează asupra placelor fotografice. Cu raze de aceste putem fotografia banii din o cutie de lemn, scheletul unui om viu, etc. Razele R. sînt de mare însemnătate pentru medicină.

Roon, *Albrecht Theodor Emil*, conte, mareșal de câmp prusian, n. 30 Apr. 1803 în Pleushagen, † 23 Febr. 1879 în Berlin. 1859 a fost numit ministru de războiu, iar în 1861 și de marină. În 1866, ca general de infanterie participă la războiul din Boemia. Strălucitul lui talent organizatoric s'a dovedit la începutul războiului franco-german. Mobilizarea rapidă a armatei prusiane a fost opera lui. În 1873 a fost numit loțitor al lui Bismarck în postul de ministru-president prusian, dar a demisionat încă în același an.

Ropcea, comună rurală cu cătunul *Slobodăcea Ropci*, parochie, moșie boicrească în căpit. și j. Storojineț în Bucovina, are 2263 loc. (1915 ort.-or., 130 rom.-cat. și uniți, 218 mos.), 2 școli primare, 1 cabinet de lectură Desteptarea, stațiune de cale ferată locală.

Roquette, *Otto*, poet german, n. 19 Apr. 1824 în Krotoschin, din 1869 încoace profesor de literatură și istorie la politehnicul din Darmstadt. A scris poezii »Liederbuch» (ediț. 3, 1880), etc., romane, romane, drame, comedii. Renumele de poet și l-a câștigat cu »Waldmeisters Brautfahrt» (ediț. 66 în Stuttgart, 1893). A mai scris și »Geschichte der deutschen Litteratur», ediț. 3 în 1878.

Rorate, (rouați), serviciul divin, ce se face dimineața de cu noapte în biserica latină pe timpul adventului (v. ac.). Numirea și-o are dela cântarea (din Is. 45, 8) »Rorate coeli« (rouați ceriuri).

Rosa L. (botan.) gen de plante lemnoase cu aculei (ghimpi) din fam. Rosaceelor, trib. Roseae, cu foi imparipenate, cu gineceul inserat pe axă în formă de ulcior și acesta acrescent spre maturitate. Lui îi aparțin vr'o 30, după alții până la 300 specii greu de delimitat, ce cresc în regiunea temperată a emisferei boreale. Acest gen cuprinde multe plante horticole de cultură străveche. *R. indica L.* »rosa thea«, *R. Borbonica* Red. et Thor. »rosa de Burbon«, *R. semperflorens* Curt. »R. de Bengali«, *R. muscosa* Ait. »R. muscoasă«, *R. centifolia L.* »centifolia«, »trandafirul de dulceață« (cu aplicări medicinale, »Flores Rosae«) și *R. gallica L.* »R. de Provence« decorează în mulțime de varietăți și hibride grădinile moderne; apoi mai amintim: *R. multiflora* Thbg. cu inflorescența amplă, *R. lutea* Mill. »trandafirul galben«, *R. damascena* Mill. »trandafirul de lună«, iar din cele selbetece indigene: *R. canina L.* »măceșul«, *R. pomila* Jacq. »rășura« și *R. adenophora* Kit. »trandafirul de munte«. Din *R. damascena* se extrage în Orient, Cazanlic și, în ultimul timp, și în Germania (Saxonia) oleiul cel prețios de trandafir. [A. Pr.]

Rosa, munte, v. Monte-Rosa.

Rosa albă și R. roșie, *resboiul civil*, plin de cruzinii, purtat pentru domnie de casele York și Lancaster în Anglia (1455—85). Numele vine dela emblemele celor două familii primite și de partizanii lor, rosa roșie pentru Lancaster și cea albă pentru York. Resboiul a fost purtat cu noroc schimbăcios, până când a bătut și ucis ultimul Lancaster, Henric Tudor, pe regele Richard, suindu-se pe tron ca Henric VII (1485). Poporul a suferit relativ puțin în acest resboiu civil, asemenea constituția terii.

Rosa de lericon, (*Anastatica hierochuntica L.*) plantă anuală din fam. Cruciferelor, cu foi lungurețe sau ovale, lungpețiolate, flori albe, crește pe țărmurii Marii moarte. După ce s'au veștejit florile, planta se ghemuesce ca un glob, care se desface din nou, fiind aruncat în apă.

Rosa (Rozsa), *George, Dr., fisticus* (nu Rosa I.), de nascere din Monastir, român macedonean, a fost adus în vîrstă de 6 ani de un unchiu al său din Timișoara, care l-a crescut pentru cariera de medic. Prin anii 1837—38 a venit la Oravița și s'a căsătorit acî. De soția dîntău s'a divorțat și a luat în a doua căsătorie pe o fică a protopopului Ivacicovici la 1843. La 1847 a murit de tifus. A vorbit mai multe (14) limbi; a scris o carte despre epidemii; cartea aceasta se află în biblioteca universității din București.

Rosaceae, (botan.) mare familie de plante dicotyle polypetale cu flori regulate 5-mere, cu stamîne de regulă numeroase și gineceu super. sau infer., monomer, carpele numeroase, fără endosperm, cu vr'o 1000 sau probabil și mai multe specii adese greu de delimitat răspândite pe întreagă suprafața globului. Cuprinde triburile: *Pomeae*, *Roseae*, *Dryadeae* (*Rubeeae* și *Potentilleae*), *Poterieae*, *Spiraeae*, *Quillajaeae*, *Pruneeae* și *Chrysobalaneeae* (cu 71 genuri) privite de unii ca familii proprie. Dintre acestea cităm

ca remarcabile fie ca plante decorative, fie prin fructele lor comestibile, fie ca plante medicinale sau tehnice. genurile: Prunus, Spiraea, Kerria, Quillaja, Rubus, Geum, Potentilla, Alchemilla, Brayera, Poterium, Rosa, Pirus, Crataegus și Cotoneaster. [A. Pr.]

Rosalia, serbătoare la Romani, întru venerarea ăineii Flora, s'a ținut în Maiu. De aci numele Rusaliilor, a serbătoarei creștine. [Atm.]

Rosalie, denumire dată în compozițiunea musicală progresiunilor melodice provenite din repetarea unui același motiv pe diferite grade, dar de cătră o aceeași partidă și nu de partide deosebite ca în imitațiuni. E un procedeu foarte obicinuit în cântecele populare și cele ăntăi exemple în muzica artistică apar deja în secl. XV (G. Dufay). [T. C.]

Rosamunda, fîca regelui gepid Kunimund, măritată fără voe după biruitorul tatălui ei, regele lombard Alboin (566), a pus pe scutierul Helmich să-l ucidă pe acesta, când a silit-o sa bea la un ospet din o cupă formată din craniul tatălui ei. Helmich i-a cerut mîna, dînsa a vrut să-l otrăvească pentru aceasta, dar a trebuit să bea însăși restul de venin.

Rosanilina, C²⁰H¹⁹Az³ e un compus chimic organic cu proprietăți colorante, care se obține prin oxidația unui amestec de Anilină și Toluidin.

Rosario, oraș comercial în Argentina, lângă Paraná, 94,025 loc. (1895).

Rosariu, o devoțiune obicinuită în biserica rom.-cat., care constă în recitarea de 15 ori a câte unui »Tatăl nostru« și a 10 »Ave Maria« (Născătoare de Dumneșeu). Ca în recitare să nu se greșească numărul rugăciunilor, se folosește o sfoară, în care sînt înșirate globule de os, de lemn ori mărgel. Datina de a numera rugăciunile recitate cu ajutorul unor mărgel (la început petricele ori boabe) e veche și în biserica orientală, mai ales între călugări (mătănii). [i—m.]

Roșca, *Iuliu I.*, poet român, n. 10 Oct. 1858 în București; debută în 1875 cu bucăți de versuri și în Maiu 1877 compuse o poemă: România liberă, dedicată vitezei oștiri române (care plecase în resboiu). După un an intră în redacția diarului »Dorobanțul«, și redactă cîtva timp foaia umoristică »Ghimpele«. Urmară: Flori de primavară, Dora și Florin, poeme; Dîna florilor și Crivețul, legende (1879); apoi publică succesiv un volum de poesii lirice: Zimbiri și Lacrimi și Sacrificiu pentru sacrificiu, mic roman. În 1882 Fata dela Cozia, dramă în versuri, premiată (la concursul deschis de direcțiunea generală a teatrelor din România). În 1886 tipări și tragedia Lăpușneanu, domnul Moldovei (premiată de Academia română cu premiul I. Heliade-Rădulescu). R. a fost redactor-șef al »Doineae«, revistă artistică și literară; colaborator la »Unirea«, diar politic în București, și la »Familia« (sub semnătura A. C. Șor). În 1890 a publicat un volum de amintiri personale: Scriitori și artiști. R. e decorat cu ordurile Steaua și Coroana României și medalia Benemerenti.

Roșcani, com. rur. în Rom., j. Iași, formată din 8 cat., cu 1957 loc., 5 biserici și 3 școale. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Roscellin, *Ioan*, filosof și teolog școlastic. Născut pe la jumătatea secl. XI d. Chr. în Armórica din Bretania de jos, a studiat în Soisson și

Rheims. Pe la 1089 era canonic în Compiègne, apoi în Besançon; profesă în Tours și Loches. El este considerat ca întemeietorul și ca cel mai apringător al nominalismului (v. ac.). [Pl.]

Roscher, Wilhelm, economist german, n. 21 Oct. 1817 în Hanovra, studă la univ. din Göttingen și Berlin. 1840 profesor-docent de economie politică la univ. din Göttingen, el deveni în 1843 prof. extraord. în Lipsca, unde predete cursul de economie pol. și de științele accesorii în timp de 40 ani. Scr.: *Leben, Werke und Zeitalter des Thukydides* (1842); *Grundriss zu Vorlesungen über die Staatswirtschaft* (1843); *Geschichte der englischen Volkswirtschaftslehre* (1851); *Über Kornhandel und Theuerungspolitik* (1852); *Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung* (1855); *Ansichten der Volkswirtschaft* (1878); *Die deutsche Nationalökonomik an der Grenzscheide des 16. und 17. Jahrhunderts* (1862); *Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland* (1878); *Politik* (1892). † 4 Iunie 1894 în Lipsca.

[I. I. Nacian.]

Roscius, vestit scriitor roman și prieten al lui Sylla și Ciceron. † în 62.

Roșcova, (bot.) v. Ceratonia.

Roseberry, (pron. rosberi), *Archibald Philip Primrose*, conte de, om de stat englez liberal, n. 7 Mai 1847 în Londra. Din 1881—83 a fost sub Gladstone subsecretar de stat în ministeriul de interne, în 1886 secretar de stat în cel de externe. În 1892 a fost din nou ministru de externe, în 1894, după repășirea lui Gladstone din viața publică, a luat presiidiul. În 1895 s'a retras, neputând obține reforma casei lorșilor, în 1896 s'a retras și dela conducerea partidului. R. a scris o biografie a lui Pitt jun. (Londra, 1892). Cf. A. Wallace, *Lord R., his words and his work*. Londra, 1894.

Rosegger, Peter, scriitor popular austriac, n. 1843 în Stîria, învătă croitoria, urmă cursurile academei de comerț și industrie în Graz, scrisse un volum de poezii, altul de »Istoriile din Stîria«, scene și tablouri din viața poporului, toate în dialectul stîrian. La 1876 fundă o revistă lunară »Heimgarten«. »Scrieri alese«. Viena. 1881—83.

Rosenkranz, Joh. Karl Friedr., (1805—79) însemnat filosof și literat german din școala hegeliană, n. în Magdeburg, studă în Berlin, Halle și Heidelberg, ca prof. în Königsberg și ca consilier ministerial desvoltă mare activitate spre a răspândi vederile magistrului său Hegel în toate paturile sociale. Numeroasele sale scrieri sunt de cuprins filosofic, teologic, pedagogic, estetic, poetic. Cf. Ueberweg, *Geschichte der Philos.* III, 400. [Pl.]

Roseola, e o erupțiune de pete mici, rose pe suprafața corpului și care se poate observa în decursul diferitelor maladii ca: febra tifoidă, syfilisul, pyemia, reumatismul sau în urma absorțiunii de medicamente ca: jodul, chinina, copaivă.

Roset, v. Rușet.

Roseta, planta cultivată *Reseda odorata* L. (v. ac.)

Roseta, ornament în forma unei rose înflorite.

Roseți-Volnași, com. rur. în Rom., j. Ialomița, în departare de 8 km. spre est de orașul Calarași, cu 3368 loc., 3 biserici și 1 școală. Locuitorii îi dic Ciorioiul. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rosette (arab. *Rasid*), oraș în Egiptul inferior,

la gura brațului vestic al Nilului, 19,378 loc.; comerciul de expedițiune. Tabela dela R. (aflată 1799) e de mare importanță pentru descifrarea hieroglifelor.

Rosetti, 1) *R. Scarlat, conte*, fost primar al Bucurescilor, n. 1802, † 1872, a lasat o parte însemnată a averii sale pentru Ateneul român, daruindu-i și o bibliotecă de preste 6000 volume. El a premiat și traduceri facute din Tacitus de G. Muntean (v. ac.).

2) **Rosetti, Const. A.**, întemeietorul liberalismului român înaintat, n. Bucuresci 1816, își începe cariera literară cu traduceri din Byron și Lamartine și publică (1840) volumul de poezii »Ciasuri de mulțumire«. La 1846 deschide o librărie în Bucuresci și se însoară cu engleza Maria Grant, care în Sept. 1848, când R. ca secretar al guvernului provisoriu este arestat și trimis la Orșova, îl scapă din închisoare. Trăind apoi câțiva ani ca refugiat la Paris, în care timp a încercat publicarea ziarelor »România viitoare« și »Republica română« și (ceea ce a fost mai important) a încheiat relații cu capii revoluției europene de pe atunci, dintre cari unii au ajuns apoi conducători de guverne în patria lor, R. se întoarce pe la 1855 în țară, e ales membru al divanului ad hoc la 1857 și al adunării dela 1858—59, lucrând pentru unirea principatelor. Puțin timp însă după alegerea lui Voda Cuza, care nu avea încredere în partidul liberal din Muntenia, R. trece în opoziție violentă în contra principelui, pe care îl atacă în nou fundatul ziar »Românul« (v. ac.) și contribuie să-l restorane (noaptea de 11 Febr. 1866). Sub domnia lui Carol I devine monarchic, cu tot liberalismul său înaintat, mai ales după ce conspirația dela Mazar-Pașa contra Domnitorului se aratase zadarnică, și e de mai mulțiori ministru și president de cameră, dar rămâne mai ales inspiratorul partidului liberal prin organul său »Românul«. Cu ocazia revisuirii constituției (1864) ideile sale prea radicale (libertate excesivă a presei, colegiu electoral unic, eligibilitatea magistraturii) îl aduc din ce în ce mai mult în divergența de pareri cu Ion Brătianu, puternicel ministru-president al guvernului liberal, care și dispune să se fundeze »Voința Națională« ca organ liberal în deosebire de »Românul« (10 Iulie 1884), și îl fac să dea semnalul unei disidențe liberale, accentuate apoi în »oposiția-unită« până la resturnarea lui Ion Brătianu în Martie 1888. R. moare însa cu 3 ani mai înainte, la 8 Apr. 1885. (V. Xenopol, *Ist. Rom.* vol. VI și T. Maiorescu, *Introduceri istorice la Disc. parlam.*, 3 vol.)

3) **Rosetti, Maria C. A.**, soția lui C. A. R., n. 1819 la Guernesey (Anglia), † 1893 în Bucuresci. În 1848 a scapat pe bărbatul ei din mâinile Turcilor, deghisată în haine țerănesci. Reîntoarsă din exil, colaboră la »Românul« și alte ziare și reviste. În 1863—64 publică revista sept. »Mama și Copilul«. Câteva din scrierile ei au aparut în 1893 în volum.

4) **Rosetti, Dimitrie G.**, fratele mai mare al lui Teodor G. R. (v. mai jos), cunnat cu Cuza-Voda, n. 1833 în Iași, și-a facut studiile în Viena și apoi a înțrat la Iași în cariera juridică și administrativă. A fost câteva luni ministru de culte sub Cuza, de două ori prefect, mult timp prim-president al curții de apel din Iași, adeseori

membru al parlamentului, president al clubului conservator din Iași sub conducerea lui P. Carp.

5) *Rosetti, Teodor G.*, om politic român, n. 1837 în Iași, și-a făcut studiile în Viena și în Paris, unde s'a ocupat mai ales cu științele de stat și de finanțe. Reîntors în țeară a intrat întâi în magistratură, unde a ajuns membru la curtea de apel din Iași și mai târziu membru și president la curtea de casație din București. Dar cariera juridică i-a fost adese întreruptă prin însărcinări politice. La lovitura de stat a cumnatului său Cuza-Vodă (Maiu 1864) a fost prefect de Vaslui și a aplicat în acest district legea rurală a lui Kogălniceanu. Apoi sub domnia lui Carol I a fost 1875—76 ministru de lucrări publice în cabinetul Lascar Catargiu, ministru-president al cabinetului »junimist« dela 24 Martie 1888 până 28 Martie 1889 și ministru de justiție în cabinetul Manu Dec. 1889 până Nov. 1900, în care calitate a făcut importanta lege de inamovibilitate a magistraturei. 1891—95 a mai fost guvernator al Bancei naționale și de mai mult timp director al Băncii agricole din București. Impreună cu T. Maiorescu, P. Carp, V. Pogor și I. Negruzzi, T. R. este dintre întemeietorii societății literare »Junimea« din Iași.

6) *Rosetti, Dim.*, (fiul lui *Radu Rosetti*, spiritalului om de stat și scriitor politic, primul prefect al poliției capitalei sub Carol I din 1 Maiu 1866 până în Martie 1868, când a încetat din viață), n. 1850 în București, a făcut studii la Paris, dar s'a reîntors de timpuriu în țeară, ude s'a ocupat mai ales cu diaristica și s'a semnalat prin articole satirice în *Epoca*, *Timpul*, *Constituționalul*. O parte a lor este adunată în volumul »Crouice« (1886) și »Trotoarul Bucureșciului«. În teatrul național din București, în al cărui comitet a fost mult timp membru, s'au jucat comediiile (în parte numai localisări) *Uite popa, nu e popa*; *Moștenire dela reposata*; *Un leu și un zlot*, etc. Mult succes au avut scenele de satiră și parodie politică (așa numitele »reviste«) *Zeflemele*, *Nazat* și (Martie 1902) *Scump, dar face*, scrise în colaborare cu I. Negruzzi. Dela el și Dictionarul continporanilor din România. (București. 1898).

7) *Rosetti, Mircea C. A.*, fiul lui C. A. R., n. 1850 în Paris, † 1882 în București. Deși bolnav din pruncie, a publicat numeroase scrieri în limba rom. și franc. (Spovedania unei murinde, *Anul nou*, *O Roniănca*, *Lacrami de mama*, *Inamovibilitatea magistraturei*, etc.)

8) *Rosetti, Vintilă*, al treilea fiu al lui C. A. R., n. 1853 la Douet (Francia), a studiat arhitectura în Paris; la 1877 participă ca voluntar de vânători la asediarea Plevnei, unde a fost decorat cu »Virtutea milit.« La 1881 fû unul din fondatorii rev. »Dacia viitoare«, editată în Paris, iar la 1885 ia direcțiunea diarului »Românul« (v. ac.). A fost ajutor de primar al capitalei, deputat, etc., iar dela 1901 e directorul »Monit. ofic.« A publicat numeroase scrieri, amintiri și corespondențe de ale lui C. A. R., etc.

9) *Rosetti, Radu D.*, poet rom., n. 18 Dec. 1874 în București. Publicații: *Foi de toamnă*, 1892; *Veneția*, 1893; *Epigrame*, 1894; *Din inimă* (poesii) 1895; *Fără iubire*, 1896; *Cartea dragostei* (antologie lirică 1740—1895), 1896; *Proză și epigrame*, 1896; *Steaua*, dramă, trad. dupa

André Gill și Jean Richepin, 1896; *Sincere* (poesii), 1897; *Duioase*, 1898; *O lecție* (dramă), 1899; *Valuri* (poesii), 1900; *Robinson Crusoe*, trad. după Daniel de Foe, 1900; *Delictele de presă în legislațiunea noastră*, 1900; *Anecdote militare*, 1898; *Pecate* (dramă), 1901; *Din largul lunii* (călătorii), 1902. Asupra celor două drame ale lui R. cf. D. Evolveanu în *Convorbiri literare*, 1901.

Rosetti-Bălănescu, Nicolae, om de stat român, n. 1829 în Iași, † 1884 în Paris. A fost în 1865 ministru de externe al României.

Rosetti-Solescu, Gheorghe, diplomat, n. în 30 Nov. 1852 în Iași. Ministru plenipotențiar la Belgrad, apoi în Petersburg.

Roșia, (magh. *Verespatak*), com. rur. în Trans., cott. Alba infer., cu 3350 loc., 1918 Români, 1404 Magh. Scaun de pretură. Mine de aur, argint și aramă, cu o producțiune anuală în valoare de 4—800,000 cor. Pe timpul Romanilor se numia *Alburnus major*, fiind deja de atunci exploatare minerele. Aici s'au aflat și multe table cerate (v. ac.).

Roșia, protopopiat gr.-cat., cu 15 parochii și 12,050 suflete.

Roșia, (magh. *Rossia*), com. mică în Ung., cott. Bihor. Are 423 case, cu 2163 loc. gr.-români. Teritoriul, 9858 jug. cat., muntos. Se cultivă agronomia, stupăritul, prășesc vite frumoase.

Roșie, Marea, golf al Oceanului Indic, între Arabia și Egipt, 2240 km. lung, 220—350 km. lat, 449,010 km², apa conține multă sare, la sud e legat cu oceanul prin strâmtoarea Bab el Mandeb, la nord se bifurcă în sinul Akaba și sinul Suez, din cest din urmă duce canalul Suez la Mediterana. Porturi pe termul african: Suez, Kossor, Suakin, Massaua; pe partea arabă: Gidda, Hodeida, Mocca.

Roșiesci, comună rurală în Rom., j. Falcium, compusa din 4 căt., cu 1424 loc., 3 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Roșiile, comuna rur. în Rom., j. Vâlcea cu 1787 loc., 5 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rosinante, calul lui Don Quixote în romanul lui Cervantes. (v. ac.)

Roșioara sau *Roșulița*, numiri populare ale plantei cultivate *Calendula officinalis* L., plantă anuală din familia Compositelor.

Roșiori, trupă de cavalerie, în Rom., purtând numele dela culoarea roșie a tuniciei. Soldații sânt înarmați cu săbii și carabine. O parte posedă și lănci (acei de pe rândul întâiu). În România sânt 6 regimente de roșiori, compuse fiecare din patru escadroane permanente și una de deposit.

Roșiori, com. rur. în Rom., j. Brăila, înființată în 1881, cu 1559 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Roșiori-de-vede, comună urb. în România, j. Teleorman, situată pe partea dreaptă a riului Vedeu, cu 8492 loc., 8 biserici, 2 școale prim. urb. de băieți și 1 de fete, 1 școală rur. mixtă, spital, farmacie, oficiu telegrafo-postal. Reședința suprefecturii plășii Tîrgului și a unei judecatorii de ocol. Orașul are o gradină publică și 3 piețe. În toate Vinerile se ține țîrg săptămânal, iar țîrguri anuale sânt două: la 25 Mart.

și 8 Sept. Comercial se face pe o scară întinsă, și a luat un mare avânt, mai ales cel de cereale, dela deschiderea liniei ferate Costesci-T.-Măgurele. R.-de-V. până la 1838 a fost reședința j.-lui Teleorman. (M. Dicț. geogr. al Rom.) [nt.]

Roșița, suburbiu al Cernăuțului în Bucovina, parohie cu suburbiul Mănăstiriștea și cu cătunele: Stânca, Poiana Roșie și Țetina, are 6540 loc., 1 școală primară, cabinet de lectură.

Roșiu, culoare, trandafiriu. *R. de Anglia* este residiu pulveriform, care rămâne la prepararea acidului sulfuric fumant; este un oxid de fier mai mult sau mai puțin pur și se întrebuințează în medicină în contra hemoragiei și în tehnică ca culoare. *R. de China* C²⁵ H²² O¹⁴, care dă culoarea roșie și brună coafei de China, este o pulbere de culoare roșiu-brună deabia solubilă în apă. Alcoolul, amoniacul ca și hidrații de sodiu și potasiu, o topesc dând o culoare roșie închisă. Hidratul de potasiu la cald dă cu R. de China acidul protocatehic. *R. de naftalind* sau *R. de Magdala* sau de *Sudan* este sarea clorhidrică a azodinaftylaminei C²⁰ H¹⁴ Az², HCl + H₂ O, și se întrebuințează la vapsirea mătasei. *R. turcesc*, R. provenit din săruri de aluminiu cu acizi oleici sau cu acidul sulfuricinic și în urmă tratată cu alizarina. Spre a se da R. turcesc o stabilitate mai mare se fierbe într'o soluție de săpun și o soluție a unei sări de zinc.

Roșiu, 1) *R. Mihailu*, alias *Martinovici*, dascăl rom., n. 4 Ian. 1750, a studiat în Timișoara, unde mai apoi funcționează ca »tâlcuitorul teologiei și al cursurilor normale din Timișoara». Dela 1794 preot în Jadani. R. a tradus teologia din limba slavă, a scris »Normalul» 1785, »Florariul», publicat de Paul Lăzarescu, și la 1774 două cărți de conținut religios-moral, tipărite pe spesele preotului C. Suboniu. R. a fost unul dintre cei mai mari dascăli români ai timpului, a vorbit 5 limbi. † 18 Sept. 1822 în Jadani (Banat). [I. Vuia.]

2) **Roșiu**, *Palaghia*, eroină rom., n. 1800 în Mărișel, în Munții apuseni ai Ardealului, fiica lui Ioan Duile și soția lui Ioan R., frunțași în acea comună, a fost o țerană inteligentă și foarte însuflețită pentru cauza națională, pentru care și-a închinat viața cu o admirabilă rezignație și curagiu. A luat parte alături cu bărbaiți la două lupte sângeroase în contra armatelor maghiare, anume: în 12 Martie și în 6 Iulie 1849. Prima dată în fruntea a 80 femei, toate călări, a luptat împreună cu gloată din acel sat, comandați de fiul ei Andreiu la muntele »Grohot». Comanda supremă o avuse dinsa, dând la momentul potrivit signalul de atac prin suflarea buciului. Lupta s'a terminat prin înfrângerea honveșilor. A doua oară s'a alăturat la »Fântânele» la oastea lui Iancu, comandată de viteazul tribun N. Corcheș, și a condus pe bravii Mărișeleni, băbăți, femei, în contra armatei renumitului Vasvári, care avea trei mii soldați cu cincii tunuri. Lupta a fost înfricoșată, și s'a terminat cu nimicirea armatei maghiare, a cădută mort însuși Vasvári, lovit de honveși. † 10 Iunie 1870; dela stăpânire a primit remunerație sărăcăcioasă în bani; iar unicul ei copil Andreiu († 23 Febr. 1892) a fost decorat cu crucea de aur pentru merite. (Cf.

Decretul guv. din 9 Oct. 1850, Raportul lui Iancu, Istoria lui Barițiu, Memorialul lui Iosif Sterca Șuluț, Biogr. lui Iancu și Vasvári.) [I. St. Ș.]

3) **Roșiu**, *Teodor*, profesor rom., n. 1841 în Tievanii mari, † 1884 în Oradea mare, și-a făcut studiile gimn. în Timișoara și Beiuș, teologia în Pesta. În 1867 fu numit profesor la giunn. din Beiuș, iar la 1888 fu amovat din post prin guvern pentru conduita sa națională. În Raportul gimn. din Beiuș 1877 a publicat un studiu despre Eneida lui Vergiliu tradusă în versuri românești de Vasiliu Aaron.

Roșiu-Împărat, nume în poveștile românești; vrea sa ieie de soție pe fata lui Albu-împărat.

Rösler, *Robert*, scriitor gerin., n. 6 Ian. 1840 în Cöthen, † 18 Maiu 1881 în Königsberg. A fost redactor la mai multe ziare, publicând și multe romane, poesii lirice și studii istorice. Cea mai mare veltă a făcut el cu opul lui »Romänische Studien, Untersuchungen zur älteren Geschichte Romänien». Lipsca, 1871. În opul acesta se ocupă cu întrebarea asupra obârșiei Romänilor, susținând, că Romänii au emigrat după Maghiari și Sași în Transilvania și Ungaria, venind de preste Dunăre. Cartea sa, care trata o întrebare oarecum nouă în sciința istorică, scrierile lui Engel (v. ac.) și Sulzer (v. ac.) fiind aproape uitate, a făcut, ca istoricii, romäni și străini, să se ocupe mai cu dinadinsul de chestia romänă. Deși R. arată o mare sciință în desvelirea teneurilor sale, dela început încă dovedesce, că urmăresce scopuri străine de sciință, exprimându-se în mod despectuos asupra importanței și caracterului poporului romän. Teoria, atribuită pe nedreptul lui, a fost îmbrățișată mai ales de scriitorii Maghiari, Sași și puținii străini. Dela început s'a pronunțat contra lui profesorii Tomaschek dela univ. din Graz, Iuliu Jung și Ladislau Pič dela univ. din Praga. Intre scriitorii mai de samă, cari au adoptat-o, sânt Hunfalvy, Schwicker, Gaston Paris și Tomaschek, care își schimbase părerea avută la început. (Cf. Teoria lui Rösler. de A. D. Xenopol. Iași, 1884; Nic. Densușianu, Note critice asupra »Teoriei lui Rösler». București, 1885; Tomaschek, Zur Kunde der Hänius-Halbinsel. Viena, 1882; Jung, Die Anfänge der Runänen, in »Zeitschrift für österr. Gymn.», 1876, Roemer und Romanen in den Donauländern. Innsbruck, 1877; Die romanischen Landschaften des römischen Reiches. Innsbruck, 1881; Pič, Die Abstammung der Runänen. Leipzig, 1880; Hunfalvy, Die Ethnographie Ungarns. Budapest, 1877; Die Rumänen u. ihre Ansprüche. Wien, 1883, etc.)

Rosmarin, *Rosmarin*, *Ruşmalin* și *Ruşmarin*, numirile populare ale plantei cultivate Rosmarinus officinalis L. (v. ac.).

Rosmarinus L., (botan.) gen de plante din familia Labiatelor, trib. Monardee înrudit cu Salvia (v. ac.), de care diferă prin filamentele nearticulate. Singura specie: *R. officinalis* L., »Rosmarin» caracteristică mediterană, e remarcabilă ca plantă decorativă de cultură străveche și prin aplicări industriale basate pe bogăția sa în oleiuri eterice. [A. Pr.]

Rosnov, v. *Rosnov*.

Rosnovanu, *Gheorghe*, colonel, n. 1 Martie 1832, a studiat în Rusia, și a servit în armata Rusiei până la 1857, când a intrat în armata rom. ca sub-locotenent. Aici înaintează până la gradul

de colonel și 1872 părăsește oștirea. Reactivat 1877, participă în reșoiul independenței ca șef al cavaleriei și se distinge la Nicopole, Opanez și Plevna. A fost și deputat și la 1872 prefect în j. Neamț.

Rosnovanu-Roset, Iordache, † 1836, fost mare vister al Moldovei 1819, consilier de stat rus, president al divanului Moldovei.

Rosny, Léon de, orientalist și etnograf francez, n. la Loos 5 Aug. 1837, profesor de limba japoneză la școala de limbi orientale și însărcinat cu un curs asupra religiunilor extremului Orient la școala de studii înalte din Paris. Are nenumărate publicații asupra limbei japoneze, chineze, etc., traduceri din aceste limbi, studii filosofice, religioase, geografice, etnografice asupra Orientului și Americii și în sfârșit o scriere intitulată *Carmen Sylva*, 1893. R. este membru coresp. al Acad. rom.

Rosoglio, licoruri fine, cari conțin între 30 până 52% alcool.

Ross, Sir John, navigator englez, n. 1777 în Iuch (Scoția), † 1856. În 1829—33 a întreprins o expediție în regiunile arctice, descoperind polul magnetic și peninsula Boothia Felix. În 1850 a făcut o nouă călătorie pentru aflarea lui Iohn Franklin.

Rossetti, Gabriele, (1783—1854), poet italian, fost director al muzeului din Neapole. La 1820 deveni poetul revoluțiunii italiene. La 1821 caută refugiu în Malta. La 1823 trecu în Anglia și deveni profesor de limba și literatura italiană. Opere: »Poesie di G. R.«, ed. de Carducci. Flor., 1861; »La Divina Commedia di Dante Alighieri con commento analitico« 2 vol. Londra, 1826; »Dello spirito antipapale che produsse la riforma«. Londra, 1832; »Il mistero dell'amor platonico del medio evo«, 5 vol. Londra, 1840; »La Beatrice di Dante«. Londra, 1842.

Rossetti Dante Gabriele, 1828—82, n. în Londra, fiul celui precedent, pictor și poet englez. Renumit prin ilustrațiunea mai multor opere poetice, între cari ale lui Tennyson și novelele surorii sale Christina. Scrierile sale poetice se disting prin frumuseța plastică a formei, prin delicateța simțimentelor și prin tendința de misticism. (v. și Roseti.)

Rossi, 1) R. Pellegrino, conte, oin de stat, n. 13 Iulie 1787 în Carrara, ucis 15 Nov. 1848 în Roma. În 1833 a trecut la Paris, unde a ajuns profesor de economia politică la Collège de France, în anul următor profesor la universitate. În 1836 fu ales membru la Academia de științe politice și morale, 1839 ajunse pair al Franciei. Numit 1845 ambasador pe lângă curie, a fost depus de guvernul francez republican. Bologna l-a ales deputat în camera romană. Papa i-a încredințat 14 Sept. 1848 formarea cabinetului, în care luă ministerul de interne și finanțe, dar deja după două luni a fost ucis. R. e autorul unor însemnate studii de drept, precum »Traité du droit pénal« (3 tom. Paris, 1829), »Cours d'économie politique« (2 tom. Paris, 1839—41), »Traité du droit constitutionnel français« (2 tom. Paris, 1839), etc.

2) **Rossi, Giovanni Battista, de**, archeolog ital., n. 23 Febr. 1822, † 20 Sept. 1894 în Roma. A fost cel mai însemnat reprezentant al arheologiei vechi creștine. De importanță epocală au fost rezultatele, ce a obținut prin explorarea

catacombelor romane. Operele principale sînt: »Inscriptiones christianaе urbis Romae septimo saeculo antiquiores« (2 vol. 1857—88), apoi »La Roma sotterranea cristiana« (3 vol. 1864—77). Pentru epigrafica și topografia romană e de însemnătate »Piante iconografiche e prospettiche di Roma anteriori al secolo XVI« (1879).

Rossia, 1) R., com. rur. în Ung., cott. Bihorului, v. Roșia; 2) R., com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 1453 loc. rom.

Rossini, Gioacchino, mare compositor al școlaei moderne itali., n. la Pesaro, 29 Febr. 1792, † la Paris, 13 Nov. 1868. Elev al celebrului Padre Mattei din Bologna, debută în 1810 cu o mică operă *il Cambiale de matrimonio*, căreia îi urmă în intervalul până la 1829 o serie de 38 de partițiuni de opere și opere comice, dintre cari cele mai multe s'au bucurat de un stralucit succes pretutindenea, ca: *Otello* (1816), *Cenerentola* (1817), *la Gazza ladra* (1817), *Mose* (1818), *la Donna del Lago* (1819), *Semiramide* (1823); *le Comte Ory* (1828), ș. a. Dar adevăratele capod'opere, cari l-au făcut nemuritor sînt: *il Barbiere di Siviglia* (1816) și *Guillaume Tell* (1829), cari și ați fac parte din repertoriul curent al celor mai renumite teatre din lume. În același timp R. a scris un mare număr de cantate, dar după succesul obținut prin *Guillaume Tell*, R. încetă de a mai scrie pentru teatru, mărghinindu-și activitatea la un *Stabat mater* și la câteva imne religioase, arii, duete și alte bucăți de mai mică importanță. [T. C.]

Rossmässler, Emil-Adolf, naturalist german, n. 1806 în Leipzig, † 1867. Studiă teologia apoi științele natur. Dela 1830 prof. la Acad. de agricultură din Tharandt; la 1848 deputat în parl. germ. A scris: *Ikonographie der europäischen Land- und Süßwassermollusken* (Leipzig, 1835—62); *Anleitung zum Studium der Thierwelt* (Leipzig, 1847—56); *Der Mensch im Spiegel der Natur* (Leipzig, u. ed. 1868); *Beiträge zur Versteinerungskunde* (Leipzig, 1848); *Das Süßwasser-Aquarium* (a 3-a ed. de Brehm, 1875, Leipzig); *Die Geschichte der Erde* (a 3-a ed. Heilbronn, 1876); *Die Thiere des Waldes* (Leipzig, 1863—67). Fii unul din fondatorii revistei »Natur« și publică între 1859 și 1866: *Aus der Heimat*, și apoi autobiografia: *Mein Leben und Streben im Verkehr mit der Natur* (Hannover, 1874). [I. P. Voitești.]

Rosso, medic din Lombardia, aventurier, care voia astfel să-și întocmească originea, că unul cu numele său să fi fost odată domnitor în Muntenia, ca să poată competa la tronul acestei țeri, unde stăpâna Mihnea II (1577—83). Chiajnei, bunicii lui M., i-a succes să înduplece pe Sultan prin daruri bogate, ca să-l declare pe R. de înșelător și să-l condamne la galere.

Rosso antico, marmor R. A., rocă, calcar roșu dela Alabanda în Asia mică. Foarte întrebunțat în construcțiile forumului și Via Appia la Roma.

Rost, (lat. Rostrum), 1) gură: a spune de rost; 2) vorbă sau vorbire: rostul ei cel blajin; 3) noimă, rațiune: lucrează și vorbesc cu rost; 4) rânduiala, regulă: om cu rost; 5) pregătire: a face rost de călătorie; 6) fire de urzeală sau urzitură: a prinde rostul pânzei; 7) cale, mod, plan: a da de rost, a scîi rostul unui lucru sau unei lucrări.

Rostire, 1) pronunțare a sunetelor unui cuvânt; 2) spunerea de rost a unui discurs, în opozițiune cu cetirea.

Rostochi, odinioară *Răstoacele*, com. rur. cu cătunele: Burcelul, Bosna, Cereșniul, Chinașca, Lenculenii, Ocolena, Smuharul și Tovarnița, parochie, moșie boierească în căpit. și j. Vijița în Bucovina, are 2090 loc. (1823 ort.-or., 55 rom.-cat. și uniști, 212 mos.), 1 școală primară, postă.

Rostock, oraș în Mecklenburg-Schwerin, 49,912 loc. (1895); statua de metal a lui Blücher; universitate, bibliotecă, gimnasia, școala de navigație, institut de surdo-muți; palat mare-ducal; industrie de zahăr, mașini și bumbac; șantier; bursă; comerțiu maritim.

Rostopasca sau *Rostopasta*, numiri populare ale plantei *Chelidonium majus* L. (v. ac.).

Rostopcin, v. Rastopcin.

Rostow, oraș rusesc lângă Don, 119,889 loc. (1897); șantier; comerțiu de export; caviar.

Rostra, (*lat.*) tribuna, de unde vorbeau oratorii romani în for populorului adunat; și-a luat numele dela ciocurile nărilor de reșboiu, pe cari le-au luat Romanii dela Cartaginei în lupta dela insulele Antiata la 338 a. Chr. v. Forum.

Rostral, grebla, sapa; instrument de scris liniile pentru notele musicale.

Roșu, v. Roșiu.

Roșul, insulă în Rom., j. Ialomîța, formată de brațul Borcea; lung. 4 km.

Roșul, baltă în delta Dunării, j. Tulcea, pe teritoriul comunei Cara-Orman; e cea mai mare din toata delta, dura balta Gorgova, având o întindere de 6 $\frac{1}{3}$ km., e bogată în pește: știuca, lin, crap, chefal, ș. a. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rotacismul, e trecerea lui *r*, *l*, sau altei cons. în *r*. R.-ul lui *n* între două vocale e general în dialectul istriano-român: bură, lură, Rumeri = buna, lună, Români. La noi e mai rar în Moldova, și mai des în Munții apuseni ai Ardealului, s. e. iremă, bura dimineața; însă tinde a dispăre. Cf. Hașdeu, »Cuvente den bētranik; Frāncu și Andrea», »Rotacismul la Moși și Istrieni». *L* și *r* alternează uneori atât în latina cât și în R., s. e. caeluleus și oeruleus, dela caelum; palilia și parilia, dela Pales. R. aluarius și armariu, turbure și turbure. *L* latin între două vocale trece de regula în *r* în limba R., s. e. măr, miere, moară, par, soare; lat. malum, mele, molam, palum, solen; pe când *ll* latin trece în *l* românesc: R. cale, vale, moale; lat. callem, vallem, mollem. Cf. Corssen, »Über die Aussprache, Vokalismus und Betonung der latein. Sprache»; »Manual de gramatica R.» de M. Strajan, Fonetica.

Rotariu, *Pavel*, publicist rom., n. 1840 în Dragșina (Banat), a studiat în Timișoara, Kecskemét și Beiuș, științele jur. la univ. din Budapesta și Viena, diplomă de avocat a obținut în Budapesta la 1873. În viața publică a luat parte activă la mișcările politice-naționale și la cele bisericesti în calitate de deputat la sinoade și la congresele rom. naț. bisericesti. 1866—68 a conlucrat la jurnalul »Albina» în Viena; în Timișoara a redactat »Priculiciuk», »Luminatorul», »Advocatul popular», în anii din urma »Dreptatea»; a tradus în românește legea comunală, legea despre usură și despre redactarea cărții funduale. Dela 1898 director exec. la institutul de credit și econ. »Timișiana» în Timișoara.

Rota romana, cel mai înalt tribunal al curiei romane, care mai înainte judeca și decidea în formă judicială cauzele litigioase apelate din toată lumea catolică și cauzele civile apelate din teritoriul pontifical. Acum R. r. decide numai cauzele, cari i-se transpun prin comisiune specială de către papa. R. r. este tribunal foarte vechiu; judecătorii ei se numesc auditori și numărul lor de către papa Sixt IV (1472) s'a statorit la 12 și se aleg din toate națiunile catolice. (Cf. Dr. I. Rațiu, Dreptul bis. § 92.) [Dr. I. Radu.]

Rotatiunea, mișcarea circulară a unui corp în jurul axei sale. În agricultură numire folosită pentru Assolment (v. ac.).

Rotatiunea pământului, învîrtirea pământului în jurul unei linii închipuite ce ar trece prin centrul lui și prin cei doi poli. R. p. a fost demonstrată de Galileu. Timpul ei se numește și solară. Din cauza R. p. ni-se pare ca bolta cerească, soarele, etc., se învîrtesc în jurul pământului; tot din această cauză naște pe suprafața pământului ziua și noaptea, căci în timp de o zi (24 ore) pământul întoarce pe rând toate punctele feței sale odată spre soare și atunci sunt în lumină, e ziua, și odată opus soarelui, atunci e în umbră, e noapte. Din cauza R. p. intensitatea gravitațiunii scade dela pol spre equator, căci la equator corpurile se mișcă cu o viteză colosală (aproape 463 m. pe secunda) și deci forța centrifuga e sensibil scădută; din aceeași cauză a rezultat și turtirea pământului la poli.

R. lunei în jurul axei sale se face în timp egal cu cel de revoluțiune în jurul pământului, de aceea luna arată totdeauna aceeași față spre pământ. De asemenea se presupune, ca se întâmpla cu Mercur și Venus, cari presintă aceeași față spre soare.

R. soarelui asupra lui însuși determinată prin petele din diferite regiuni ale soarelui nu dă aceeași valoare, determinată după faclule se obține totdeauna aceeași valoare; se admite a fi 25 zile 34'. R. s. a fost descoperită de Fabricius, (Galilei și Schneider în același timp). Kepler a prețis-o însa dinainte în expresiunea: soarele e magnetic, el se învîrte în jurul lui însuși.

Rotatoria, (*Rotiferii*), clasa de animale din încrengătura Trochozoarelor. Corp microscopic, transparent, compus dint'un picior bifurcat la vîrf, cu care se poate fixa temporar sau toata viața, cu trunchiu de fornia unei cupe cu schelet extern. La partea superioară e orif. bucal încungiuat de o placă rotatoare oiliata, avînd pe dînsa cîri mai mari sensitivi, cu care placa și cu piciorul se ajută la înnotat. Sînt animale unisexuate, barbațușii sînt mai mici ca femeiușca și se înmulțesc prin ouă. Ca genuri sînt: *Trochosparra aequatorialis* (seamena cu larva tipică a Trochozoarelor), *Rotifer*, *Melicerta*, *Hydatina*, *Stephanoceros*, *Brachionus*, etc. [I. P. V.]

Roth, 1) *R. Stefan Ludwig*, rector la gimnasiul sășesc din Mediaș, apoi preot în Moșna. A studiat la univ. din Tübingen și a petrecut un an la institutul din Yverdon, unde și-a câștigat amiciția lui Pestalozzi. Pentru întărirea elementului german în Transilvania a caletorit la Württemberg, și în urma propagandei lui au imigrat 307 familii șvăbesci în Transilvania. În 1848 a fost obieniat în comitetul de pacificațiune, numit comisar în cele 13 comune sasesci din partea

sup. a cott. Târnava, apoi în administrația provisorie a acestui comitat. El a împiedecat multe omoruri și jafuri. După ocuparea țerii prin Bem, acesta i-a dat un salv-conduct, care a fost însă nesocotit după eșirea lui din Transilvania, căci un oficer de insurgenți l-a arestat în Moșna și l-a dus la Cluș (Aprile 1849). În 11 Maiu a fost condamnat la moarte și împușcat. El a publicat mai multe scrieri, mai ales de cnprins istoric și economic, dintre cari amintim: »Der Sprachenkampf in Siebenbürgen«. Brașov, 1842; »Kurze Geschichte des Glaubens der Rumänen, aus den heiligen Schriften und sicheren Quellen, verfasst von Jos. Pop Scléușanu de Băsesici«. Brașov, 1845.

2) *Roth, Daniel*, doctor, n. 1801 în Sibiiu, † 1859 în Iași. A fost profesor la gimnasiul ev. din Sibiiu, preot evangelic în Iași și pe urnă tot aici medic militar. A scris romane, povele, drame și un studiu politic »Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche dakoromänische Monarchie unter Österreichs Krone«. Sibiiu, 1848. Scrierea din urmă a apărut și în traducere românească la »Tipografia«. Sibiiu, 1895. Cf. G. Barițiu, Părți alese. II. 577.

Rothschild, casă internațională de bancă, întemeiată de Mayer Anselm R., n. 1743. † 1812 în Francfurt 1/M. Aceasta a fost călă de bancă în Hanovera, a devenit apoi independent și a întemeiat însuși o casă de bancă în Francfurt, intrând în legături de afaceri cu principele elector Vilhelm I din Hessen-Kassel. Când au ocupat (1806) Franzezii țeara și principele a trebuit să fugă, acesta i-a încredințat lui R. întreaga lui avere, pe care a folosit-o și în afaceri de ale lui, până i-a restituit-o proprietarului. Prima întreprindere mai mare a lui a fost împrumutul de 10 mil. taleri acordat curții daneze. După moartea lui a lăsat 5 fii, dintre cari cel mai mare a ramas conducătorul casei din Francfurt, iar ceilalți au întemeiat case în Viena, Paris, Londra și Neapole. În 1815 au fost nobilitați de împăratul Austriei, 1822 au primit rangul de baroni austriaci. Uriașa avere câștigată și folosită la împrumuturi acordate statelor europene, în întreprinderi industriale, le-a procurat o mulțime de onoruri.

Rotislavovici, Ioancu, duce galițian și principe al Bêrladului, ce apare într-un document slavon din 1134. Sub a lui suzeranitate era dar principatul Bêrladului cu cele 2 orașe Galați și Tecuciu, principat care se atîngea cu ducatul Galiției, cam prin fiutul Vasluiului. Romanului și Bacăului. Autenticitatea documentului e nesigură.

Rotolo, rotal, măsură de greutate, care a fost usitată în Africa de nord, Turcia, Toscana, Statul papal, Neapolea și Sicilia. Acum mai e valabilă numai în Africa. E de regulă a suta parte din cântar. În Africa echivalează cu 0'488—0'507 kgr.

Rotonda, (ital.) zidire de formă rotundă în interior și exterior; despărțitura, care formează partea din dos a unei diligențe; un fel de mantale.

Rotofele albe, (botan.) numele românesc al plantei Achillea Ptarmica L. (v. ac.).

Rottek, Karl Wenzeslaus Rodecker de, istoriograf și om politic germ., n. 1775 în Freiburg, † 1840. În 1798 a ajuns prof. ord. de istorie la univ. din Freiburg, 1818 prof. de dreptul natural și științele de stat. Ales deputat la camera (1819), a luptat pentru ștergerea iobăgiei. 1831

a primit un mandat pentru camera a doua, unde s'a dovedit ca orator îndemănatec și liberal, ceea ce i-a atras pensionarea și suprimarea unor reviste întemeiate de el. Opul lui cel mai cunoscut e »Allgemeine Geschichte«, ediț. 25 în 11 tom. Braunschweig, 1866—67. Mai are »Lehrbuch des Vernunftrechtes und der Staatswissenschaften«. 4 tom., 1829—35, în tovarășie cu Welcker »Staatslexikon«, terminat după moartea lui, etc.

Rotterdam, al doilea oraș comercial al Olandei, 298,433 loc. (1897); biserica St. Laurentiu (dela 1472), muzeu; statua lui Erasmus; academie pentru artele plastice și științele tehnice; școală de marinari; R. e piața principală a comerciului cu cereale, coloniale și petroleu; rafinerii de zahar, fabrici de licor și tabac; șantier.

Rotulus, Rotula, (lat.) o legătură de acte judecătorești sau advocațiale referitoare la un proces.

Rotund, (geom.) se numesce corpul, figura, la care toate liniile drepte trase dela centru spre circumferință sunt egale.

Rotunda, v. Rotonda.

Rotunjoara, Rotungioare, Rdtungioard sau **Rotundoard**, numiri populare ale plantelor: Glechoma hederacea L. (v. Nepeta) și Hoinogyne alpina Cass. (v. ac.).

Roua, picăturile de apă ce se formează pe plante și obiecte în timpurile recoroase, mai ales în nopțile de vară, când atmosfera e încărcată cu vapori de apă. Dacă apa îngheață, sau se prinde ca gheața atunci e **brumă**, ce se vede mai ales în diminețile țărilor din timpul toamnei și pe la începutul primaverii. Plimbarea cu picioarele goale prin roua a fost introdusa de preutul Kneipp ca tratament de hidroterapie.

Roubaix, oraș în departam. francez Nord, 114,928 loc. (1896); țesătorii de lăna și bumbac, așanumitele articole de R. (stofe de lăna, bumbac, mătăasă, etc.); comerțiu viu.

Rouen, (vechil Rotomagus), capitala departam. franc. Seine inf., lângă Seina, 112,994 loc. (1896); bulevarde și cheuri frumoase; arhiepiscop; catedrală gotică; statua Fecioarei dela Orléans; camera comercială; judecătoria comerc. maritimă; școală de navigație; numeroase fabrici de bumbăcării; comerțiu însemnat. Aci a fost arsa loana D'Arc la 30 Maiu 1871.

Rouge et noir, (franc., pron. ruj e noar) = roșu și negru, numit și trente e quarante, un joc de noroc, la care se folosesc 6 jocuri de cărți (whist), o masă împărțită în două câmpuri, unul roșu, celalalt negru.

Roulade, (franc.) ruladă, neolog. franc., se dice în termen de musică despre mai multe note ce se cântă pe o silaba.

Roulette, (franc., pron. rulett), ruletă, o specie de joc de noroc. Instalațiunea cea mai splendidă pentru jocul R. se găsește la Monte-Carlo în Monaco.

Rousseau, Jean Jacques, 1712—78, filosof și scriitor francez născut în Geneva. Fire foarte agitată, s'a făcut renumit pe de o parte prin misantropia și ciudățenia caracterului său, pe de alta prin vederile reprezentate în scrierile sale: Discurs asupra științelor și artelor, 1749; Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni, 1753; Contractul social, 1762 și Emil sau despre educație, 1762. Principiul

lui R. este, ca omul să renunțe la cultură, care este ceva imoral și bolnăvicios, și să revină la natură. El predică religioasă naturii, basată pe ideea de D-zeu, a virtuții și a nemuririi; cere o creștere conformă cu natura, o formă de stat democratică, carea nu restringe libertatea individului decât numai în măsura, în carea fiecare se învoiesc la aceasta prin contract, fără a renunța la drepturile sale omenești, cari sînt neprescriptibile. Cf. Th. Vogt in Anal. Academiei din Viena, 1870; Ueberweg, Geschichte der Philos. III, 1871. [Pl.]

Rovigno, oraș în Istria, pe țărmul sud-vestic, cu 9662 loc. ital., dom frumos, mănăstire, școală de fete, de muzică și industrială, țesături, asil; fabrici de tutun, aluatouri, cement, sardine; negoț cu nuci, vin, lemne.

Rovigo, prov. ital., 1774 km². cu 247,626 loc. (1897); *capitala R.*, lângă Adigetto, 7272 loc.

Rovina, teren situat mai jos decât împrejurimile sau o excavațiune ori depresiune a terenului, unde de ordinar se strînge și stagnează apa cîteva săptămîni și luni în an, și unde plantele totdeauna găsesc umezeala necesară. R. este mai potrivită pentru fînaș și pașune, decât pentru agricultură, deoarece terenul se svîntă anevoie și ne întîrzie din lucrări.

Rovine, loc istoric în Rom., j. Ialomița, unde Mircea cel Mare (v. ac.), Domnul Munteniei, a batut la 1398 pe sultanul Baiazet, supranumit Ilderim (fulgerul). (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rovoam, v. Roboam.

Rowdy, (engl. pron. raudi; plur. *Rowdies*), bătaș, galăgios; nume dat la indivizii din patura cea mai de jos a plebei americane.

Roxane, soția lui Alexandru cel Mare (v. ac.).

Roxburgh, (*Teviotdale*), comitat în sud-estul Scoției, 1734 km². cu 53,741 loc. (1891); *capitala* Iedburgh.

Roxolanii, popor sarmatic, care a locuit la nordul Marii de Azov, între Don și Nipru. R. apar în istorie ca popor neboinic deja pe timpul lui Mitridate și ajung 69 d. Chr. la Dunăre. Bizantinii îi amintesc și în secl. XI în scrierile lor.

Royal, (*franc.*) regal. *Royalisti* sau *Legitimisti*, aderenții regaliității legale; în Franța dela 1789 aderenții casei Bourbon, în contrast cu republicanii și Bonapartiștii.

Royer, *Clémence*, filozofă și savantă franceză (30 Apr. 1830 până 5 Febr. 1902), n. la Nantes din o familie nobilă și crescută în cel mai rigoros catolicism, însă, avînd o mare pornire spre știință și filosofie, se emancipă în curînd de credințele primite în copilărie. Studia 2 ani în Anglia. În 1858 trecînd în Elveția, deschise aîntău un curs de logică pentru femei, apoi în 1859 un curs de filosofie, la Lausanne. Se distinsese ca publicistă prin scrieri de antropologie și economie politică. În 1860 obținîu dela guvernul din Vaud premiul pentru Teoria imposibilității, publicată pe urma. Originea speciilor, tradusa din Darwin și comentata de ea, în 1862, cu o rară independență de cugetare, produse o mare mișcare în lumea savanților și întemeiă reputațiunea sa. Membra a legiunii de onoare și a mai multor societăți de știință, la 1884 fondă ea însăși în Paris Societatea pentru studii filozofice și sociale. Lucră până la moarte cu un spirit vigoros, prin conferințe, reviste și broșuri,

pentru apărarea și răspîndirea principiilor sale. Opere principale: *Théorie de l'impot*, 2 vol. 1861; *Origine des espèces* din Darwin, 1862; *Les Ju-meaux d'Hellas*, 2 vol., roman filozofic, 1864; Lamark, sa vie, ses Travaux et son système, în *Revue de philosophie positive*, Sept.—Dec. 1868 și Ian.—Febr. 1869; *L'origine de l'homme et des sociétés*, 1 vol. 1870. Ultimele două opere, *Le bien et la loi morale*, 1880, și *La constitution du monde*, 1890, cuprind filozofia morală, opusă pesimismului, și metafizica sa evoluționistă, opusă dualismului și materialismului, și întemeiată pe principiile științei pozitive, (Darwin și Lamark). [M. Strajanu.]

Roznov, orașel în Valahia din Moravia, situat la poalele muntelui Badhoști, pe malul stîng al riului Beciva de jos. Aici vin până la 1600 de bolnavi, în fiecare an, și fac cură de lapte, de jintiță și de zer, care se aduce dela stînilor din muntele Badhoști. Timpul de cură ține dela 15 Maiu pînă la 15 Sept. Salonul de cură se afla într'un parc încîntător. Sînt foarte multe hoteluri frumoase și elegante, și stația drunului de fier. În apropiere se afla ruinele cetății Hradisco.

Roznovanul, com. rur. în Rom., j. Neamțu, compusa din 7 cat., cu 4144 loc., cari se ocupă cu agricultura și plîntaria pe riul Bistrița; 4 biserică, 3 școli, 1 spital rural, 1 farmacie, 1 fabrică de petrol, 1 biou postal județean, 1 gară a liniei ferate Piatra-Bacău, care strabate comuna. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rózsa, Sándor, vestit bandit maghiar, n. 1813 în Seghedin, † 1877 în penitențiarul din Gherla. Grațiat în 1848 a luptat împrenău cu o ceată de calareți alături de insurgenții maghiari contra dinastiei, și a săvîrșit mari cruzimi între Românii din Banat.

Ruanda, regat în Africa centrală spre nord-vest dela lacul Tanganyica, nestrăbatut încă de Europeni. Cf. H. M. Stanley. *Durch den dunklen Welttheil*.

Ruarova, (*Lualaba*), numirea riului Congo între lacurile Moero (Mvern) și Klenge.

Rubato sau *Tempo R.*, (*ital.*) în muzică, o specie de independență, de neconsiderare a măsurii sau a mișcării stabilite, pentru a da mai multa expresiune pasagiilor triste și pasionate. Tot acest nume se da și locurilor, în cari se contrariază accentele naturale ale măsurii, sau momentan se introduc grupe anormale de note: triolet, ș. a. [T. C.]

Rubelit, mineral, varietate roșietică de turmalin.

Rubens, *Peter Paul*, pictor flamand, n. 1577 în Siegen (Nassau), † 30 Maiu 1640 în Antwerpen. El era din o familie distinsă, tatal său fiind magistrat superior în Antwerpen, și-a primit o educațiune din cele mai îngrijite. R. a fost re-novatorul și principalul maestru al *Școlii de Brabant* (școala flamandă). Picturile lui se disting prin largimea, vastitatea în compozițiune, coloratura viie, mișcarea pasiunii, violența împinsă pînă la temeritate și un sentiment profund. R. a fost cel mai productiv pictor, pentru ca numărul pînzelor lui trece preste 1200. L-au ajutat însă mulți din elevii, cari s'au distins în jurul lui. Dintre tablourile remase de el sînt remarcabile mai ales »Incoronarea Mariei de Medicis«, »Înalțarea crucii«, »Luarea de pe cruce«, »Susana în scaldă«, »Fuga la Egipt«, »Christos pe

cruce», «Judecata cea din urmă», «Lupta Aminoanelor», etc.

Rubeola, sau Roseola (școala franceză), e o afecțiune benignă, infecțioasă și contagioasă, câte odată febrilă, și caracterizată prin o erupțiune de numeroase pete roșii și mici pe suprafața pielii corpului. Ea se observă cu deosebire la copii, prodromele ei sunt de scurtă durată și se prezintă ca un coriu ușor, însă fără simptomele catarale (strănut, tusă, lăcrimare) ale coriului. Ganglionii cervicali sunt adese tumefiați. Boala nu durează mult și se tratează prin repaus la pat și dietă lichidă. [V. I.]

Rubia, monetă de aur turc. = 6 lei.

Rubia L., (botan.) gen de plante din familia Rubiaceelor, tribul Galieae foarte înrudit cu Galium (v. ac.), de care se distinge mai ales prin flori 5-mere și fructe cărnoase. Cuprinde vr'o 30 specii răspândite pe întreaga suprafața a globului din regiunile temperate până în cea tropicală (afară de Africa tropicală și subtropicală, Australia și America boreală). Cea mai cunoscută specie e *R. tinctorum* L., «roaiba», «pațachina»; fructele ei sunt tinctoriale (alizari). [A. Pr.]

Rubiaceae, (botan.) vastă familie de plante dicotyle gamopetale caracterizată prin ovar infer, adese biloculid, de comun 1 sau 2 ovulat, flori regulate și foi simple de comun întregi, oposite sau verticilate. Cuprinde peste 4000 specii preponderant tropicale și subtropicale (mai ales în America), puține temperate, distribuite în foarte numeroase triburi, dintre cari citam numai trib. Naucleaeae cu genurile Cephalanthus, Mucaria, trib. Cinchoneae cu genurile Cinchona și Remijia, trib. Ixoreae cu genul Coffea, trib. Psychotrieae cu genul Cephelis și în fine trib. Galieae cu genuri ce cresc și în părțile noastre, precum Rubia, Galium, Asperula, ș. a. [A. Pr.]

Rubico, (antic), riu, forma graniță între Gallia cisalpină și Italia; Cesar trecând peste el în fruntea armatei (49 a. Chr.) făcî primul pas spre resboiul civil. Acum *Fiumicino*.

Rubidiu, un metal ce se găsește sub formă de combinațiuni în unele izvoare (ape minerale), e de culoare albă argintie cu gr. spec. 1.52, este foarte volatil, se oxidează și se aprinde lesne.

Rubin, întâiul născut al lui Iacob dela Lea.

Rubin, mineral, varietate roșie transparentă de corindon; e o piatră scumpă foarte stimată, ce se găsește mai ales în aluviunile de pietri scumpe din Ceylon, Birma, Siam, China, Ural, Hindustan, etc. *Rubin-Balais* e o varietate de spinel transparent de culoare roșie deschisă; varietatea roșie închisă a celuiiaș mineral se numește *Rubin-Spinel*, iar varietatea roșie-gălbuie *Rubicele*. Ele sunt pietri scumpe mai puțin stimulate și se găsesc în aluviunile de pietri scumpe cu adevăratul R. v. și Corindon.

Rubinstein, Anton, pianist și compozitor de valoare, fost director al conservatorului din Petersburg (n. 28 Oct. 1830 în Wechwotinetz, Basarabia, † 20 Nov. 1894 în Petersburg). A scris poeme simfonice, oratorii: Turnul lui Babel, Paradisul pierdut, Moise, opere: Demon, Macca-beii, Neron, Kalasnikof, Fomka, Sulamita, ș. a. și mai cu samă muzică instrumentală de cameră și de pian, cântece (Lieder), ș. a.

Rubla, unimea sistemului monetar rusesc; R. de argint se împarte în 100 copeici și conține

18 g. argint fin = 4 fr. Se bat piese de 1, $\frac{1}{2}$ și $\frac{1}{4}$ R.; în aur jumătăți de imperial à 5 și galbini imperiali à 3 R.

Rubrica, în înțeles jur. titlurile și sumariile legilor, cari se scriau cu litere de culoare roșie (de aici numirea); fiindcă sumariile redau pe scurt cuprinsul legii, denumirea R. a primit și înțelesul de lege. În sens liturgic R. sunt prescrierile și îndrumările, după cari se îndreaptă persoanele eclesiastice la îndeplinirea cultului divin (v. Tipic). R. se numește și liniatura, ce se face la scrierea de conspecte, etc.

Rubrum, resumat scurt, scris pe învelișul unei petiții sau act.

Rubus L., (botan.) gen de plante de regulă lemnoase, sarmentoase și acoperite cu aculei din fam. Rosaceelor, trib. Rubeae cu carpele numeroase super., ou câte două ovule, fructul matur drupaceu »mure«. Cuprinde 100, după alții chiar peste 500 specii foarte greu de delimitat, răspândite pe întreaga suprafața globului (mai sporadice pe emisfera sudică), dintre cari citam: *R. Idaeus* L. »smeara«, *R. hirtus* W. K. »rugul (murul) negru« și *R. caesius* L. »murul vânat«. Mai importantă decât speciile noastre este *R. Chamaemorus* L. tot prin fructele sale pentru țările boreal-arctice. *R. odoratus* L. o planta nord-americană, se cultivă ca decorativă. [A. Pr.]

Rucăr, com. rur. în Rom., j. Muscel, situată lângă riul Dâmbovița și Rîușorul în departare de 20 km. de Câmpulung. Are două strade principale, șoseluite și bine îngrijite. Casele, mai toate de bărne, se înșiră în ordine frumoasă și sunt de o curățenie deosebită. Locuitorii se ocupă cu exploatarea cherestelei, a varului și cu prăsierea vitelor (sunt peste 40,000 oi și mai multe mii de vite mari). Femeile lucrează cu multă măiestrie costume naționale femeiesci. În R. funcționează 1 școală de băieți cu 3 învățători și 1 învățătoare și alta de fete cu 3 învățătoare. Biserici sunt 3, dintre cari una e restaurata de regele. Prin poziția sa frumoasă și aerul cel sănatos, R. atrage în timpul verei mulți vizitatori. Mai sus de R. catră trecătoarea Bran în Trans. a batut la 1340 Vladislav Basarab, domnul Țerii-Românesci, pe Ludovic, regele Ungariei. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rucavițe, mănecări, aparțin la ornatele sacre preoțesci și diaconesci.

Rückert, 1) *R. Frederic*, orientalist și celebru poet german, n. 16 Maiu 1788 la Schweinfurth în Bavaria; traî parte ca privat, parte ca profesor de limbile orientale, în Iena, Erlangen, Berlin, Stuttgart, Roma, și în urmă la moșia sa lângă Coburg, până † 31 Ian. 1866. Musa lui inspiratoare a fost patriotismul și legendele orientale. Operele sale, însemnate prin frumuseța și arta versificațiunii, prin bogăția și adâncimea cugetării și delicatetea simțemintelor, sunt »Poesii germane«. Heidelberg, 1814; »Coroana timpului«. Stuttg., 1817; »Rose orientale«. Leipzig, 1822; »Tradițiuni și istorii orientale«, 2 vol. Stuttg., 1837; »Educativ și contemplative din Orient«, 2 vol. Berlin, 1836—38; »Rostem și Suhrab, o istorie eroică«. Erl., 1838; »Narațiuni bramanee«. Leipzig, 1839; »Înțelepciunea Bramanilor«, 6 vol. Leipzig, 1836—39, mare și instructivă poemă didactică. Traduceri: »Metamorfosele lui Abu Seid«, 2 vol. Stuttg., 1826; »Nala și Damaiani«. Frankf., 1828;

»Amrilkais, poetul și regele«. Stuttg., 1843; »Hamaşa, sau cele mai vechi poezii populare arabe«. Stuttg., 1846. Publicații postume: »Din cele reamase de R. Fr.«. Leipzig, 1867, cuprinde trad. din Teocrit, »Paserile« lui Aristofane, »Sakuntala« lui Calidasa, ș. a. Ediț. completă nouă. Frankf. l. M., 12 vol. 1881—82. Cf. Fortlage, »R. și operele sale«. Frankf., 1867; C. Beyer, »Fr. R., un monument biografic«. Frankf., 1868; »Poesii postume și nouă contribuiri la viața și operele lui R.« Viena, 1877.

2) *Rückert Heinrich*, fiul lui R. Fr., istoric german, n. 1828 la Coburg, prof. de arheologie germană în Breslau, dela 1852 până la † 1875. Opere: »Analele istoriei germane«. 3 vol. Leipzig, 1850 și a 2-a ed. 1861; »Istoria evului mediu«, Stuttg., 1853; »Istoria culturii poporului german în timpul trecerii sale dela păgânism la creștinism«, 2 vol. Leipzig, 1853—54, ș. a.

Ruconium, cetate romana în Rom., j. Vâlcea, lângă cat. Stolniceni, ale cărei urme se ved și astăzi.

Ruche, (franc., pron. ruș), stofă, mătăasă, dantela sau gaz plisat, încrețit des, pentru garnitura toaletelor femeiesci.

Rudari, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1509 loc., 1 biserică și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rudaria, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2827 loc. rom.

Rudenia, raportul juridic, care se întemeiază între două persoane prin coborîrea uneia dela cealaltă sau a amânduror dela a treia persoană. R. este sau legitimă sau nelegitimă; cea din urmă însă are drepturi numai în cazuri determinate de lege. Ea se determină prin grade, a. e. prin generațiuni; câte generațiuni sunt între două persoane, pe atâta sunt și grade. Linia este seria de persoane, între cari R. există. Legătura între generațiuni este sau directă, dacă o persoană se coboară direct dela cealaltă (R. în linia directă), sau este indirectă, dacă două persoane se coboară dela un autor comun (R. colaterală). În linia directă sunt descendenții și ascendenții, iar în linia colaterală sunt frații și surorile împreună cu urmașii lor. [D. Olinescu.]

Rüdesheim, oraș în guvern. prusian Wiesbaden, lângă Rin, 4619 loc. (1895); renumite podgorii.

Rudeștii sau **Gropana**, comună rur., atenență la parochia Bălcanț, moșie boierească în cap. și j. Siret în Bucovina, are 683 loc. (527 ort.-or., 123 rom.-cat. și uniați, 17 mos.).

Rudiment, întâile cunoștințe despre o artă; începutul unui lucru, pe care îl învață sau îl face cineva.

Rudini, *Antonio, marchese di*, om de stat ital., n. 1839 în Palermo, 1869 ministru de interne, se retrage în curând. 1890 vice-president al camerei, 1891 ministru-president în locul lui Crispi, la a cărui surprapă a conlucrat. 1892 trebuie să faca loc lui Giolitti.

Rudolf, numele mai multor împărați germ. rom., regi și principii.

1) *Rudolf de Schwaben*, rege german (1077 până 1080), contra-regele lui Eric IV, a murit în urma ranei prinite în lupta dela Hohenmölsen, 15 Oct. 1080.

2) *Rudolf I de Habsburg*, rege german (1273 până 1291), n. 1 Maiu 1218. Viteaz și iubitor

de dreptate, a fost ales rege german, având conțrari între electori pe Otocar de Boemia și Enrio de Bavaria. Pe cel din urmă l-a oăștigat prin căsătorie, pe Otocar l-a bătut în două rânduri. În lupta a doua R. a fost ajutat și de Ladislau IV al Ungariei. Otocar își pierde viața; dintre provinciile lui luă R. pentru casa sa Austria, Stiria și Carniolia, lăsând fiului lui Otocar, casatorit cu o fată a lui R., Boemia și Moravia. R. s'a interesat foarte mult de lărgirea puterii și averii casei habsburgice, fără de a neglija interesele imperiului, în care domnia, în urma înteregnului, cea mai mare destrăbălare. Numai în Thuringen a dărîmat 66 castele, cuihuri de ale nobililor tâlhari, apoi a supus o mulțime de vasali, cari se resculaseră contra imperiului. † 15 Iulie 1291 în Speyer.

3) *Rudolf II*, împărat german (1576—1612), n. 18 Iulie 1552. 1572 ajunge rege al Ungariei, 1574 al Boemiei. Deși imperiul era turburat de certe religioase, R. nu s'a interesat de afacerile publice, traird ani îndelungați isolat de lume în Hraginul din Praga, încungiuurat de astrologi și alchimisti și în dependență de creaturi inferioare. Mult a suferit și Ungaria pe timpul lui din partea Turcilor. Indolența lui încă a contribuit la nimicirea lui Mihaiu Viteazul (v. ac.). 1608 a trebuit să cedeze fratelui său Matia (v. ac.) guvernarea Austriei, Ungariei și Moraviei, 1611 fu detronat de acesta și murî 20 Ian. 1612 fără descendenți.

4) *Rudolf*, rege al Franciei (823—936).

5) *Rudolf IV*, duce de Austria (1358—65), a încercat să formeze din provinciile casei sale un stat independent de imperiul german. El luă 1359 titlul de arhiduce. 1363 câștigă Tirolul. A încheiat și o convenție cu casele Anjou din Ungaria și Luxemburg din Boemia, pregătind prin aceasta încorporarea acestor țeri la provinciile austriace. 1365 înființă universitatea din Viena, prima în Germania. Tot sub el s'a început zidirea bisericii Sf. Stefan.

6) *Rudolf*, arhiduce și principe de coroană al Austro-Ungariei, n. 21 Aug. 1858 ca unicul fiu al împ. Francisc Iosif. În 10 Maiu 1881 s'a căsătorit cu princessa Stefania, fca regelui Belgiei, Leopold II. A avut o moarte tragică în castelul Mayerling, aproape de Viena, 30 Ian. 1889. A fost un scrutatător sîrgincios al sciințelor naturale și un bun cunoscător al ornitologiei. A publicat: »Fünfzehn Tage auf der Donau«. Viena, 1881 și 1885; »Eine Orientreise«. Viena, 1884, 1885. La îndemnul și cu colaborarea lui s'a publicat »Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild«. Viena, 1886 seqq.

Rudofin, *Fondul*, fond creat prin decisiunea nr. 49 din 1879 a sinodului archid. gr.-or. român din Trans., din contribuiri particulare, oferite de clerul archidieceșan în sumă de 9848 fl. 68 cr., care prin mitrop. Miron Romanul s'a rotunđit la suma de 10,000 fl. Acest fond s'a creat din incidentul serbării jubileului de 25 ani al cășătoriei împ. și reg. Francisc Iosif I, și i-s'a dat numele clironomului R. Scopul fondului e conferirea de ajutoare preoțimeii archidieceșane mai puțin dotate. Starea fondului la 31 Dec. 1901 a fost de 530,922 cor. 58 fl. [Dr. E. R.]

Rudolfine, *Tabletele*, lucrate pentru computarea cursului soarelui, lunei și planetelor de Tycho

Brache (v. ac.) și Kepler, și numite astfel în onoarea împ. Rudolf II.

Rudolstadt, capit. principatului germ. Schwarzburg-R., lângă Saale, 11,907 loc. (1895); 2 casteluri; fabrici de porțelan, de chimicali; gimnasiu, seminar înv.

Rudow, *Wilhelm*, Dr. phil., scriitor german, n. 17 Maiu 1858 în Neuahaldensleben, a publicat numeroase scrieri beletristice și mai multe opere de interes pentru literatura rom., între cari: *Verslehre u. Stil der rom. Volkslieder*, 1886; *Rum. Volkslieder*, 1887; *Geschichte des rum. Schrifttums*, 1892. În același an a fost câțva timp redactor resp. la »Rom. Jahrbücher«, iar la 1897 a înființat rev. »Foia literară« în Orade. A fost căsătorit cu poeta Lucreția Suci (v. ac.). † 1897 în Ocniș (Bihor).

Rudra, în mitol. indică zeul morții și al viscolului; în țările nordice ale Indiei era venerat lângă zeul Șiva.

Rueda, *Lope de*, dramatician spaniol, originar din Sevilla. Activitate a desfășurat ca artist dramatic, poet și director de trupă între anii 1544 și 1566. Dintre piesele remase dela el, cele mai mari au puțin conținut poetic, în schimb însă pasosurile lui sunt adevărate piese populare, pline de un naturalism comic. Piesele lui sunt comedii »Eufemia«, »Los enganos«, etc.), apoi »Coloquios«, conversări pastorale în prosa și versuri.

Rufăria, fabrica, stabilimentul sau pravălia unde se vînd rufe. **Rufe**, albiturile necesare pentru trebuința personală cât și pentru trebuința căsniciei, fiind înțelese albiturile de corp, de pat, de masă, ș. a.

Rufinus, ministru al lui Theodosiu I și al lui Arcadius, n. 350 la Elusa în Aquitania. Este asociat la domnie de cătra Arcadius și ucis de Gotul Gainas în 395.

Rufinus, *Toranus*, *Turranius* sau *Tyrannius*, scriitor bisericesc, n. pe la 340 la Aquileia, calugarit, apoi dus în Egipt și de acolo pe la 378 la Ierusalim, unda a întemeiat o mănăstire. † 410 în Sicilia. El a tradus în mod liber din grecesce în latinesce scrierile lui Origen, istoria bisericeasca a lui Eusebiu, continuându-o până la Theodosiu cel mare. Lui i-se mai atribuie și alte traduceri, precum și o »Historia monachorum«.

Rufizi, riul care se varsă dela nord în lacul Tanganyika. (Cf. H. M. Stanley, *Durch den dunklen Weltteil*.)

Rufus, medic din Efes, care trăia pe timpul lui Traian. Lui i-se datorește o poemă greaca, în care se vorbește despre medicină.

Rufus Sextus, istoric latin din secl. IV; a scris: »De historia romana libellus.«

Rug sau *Mur*, numirile vulgare ale plantelor: *Rubus caesius* L., *Rubus fruticosus* L. (v. ac.). *Murul vînet*, *Rubus fruticosus* L. *Rug de munte*, *Rug de smeură* sau *Rugul jidovului*, *Rubus Idaeus* L. (v. ac.).

Ruga, aniversarea serbătoarei hramului sau a sfințirii bisericeii, v. Nedee.

Ruga-Ruga, popor nomad în Africa estică. Formează bande de hoți între Zanzibar și Tabora, cauzând neplăceri comercianților arabi. (Cf. H. M. Stanley, *Durch den dunklen Weltteil*.)

Rugăciune, act religios de adorare a majestății divine, de cerere, de mulțamită și de laude. R. este privată sau publică, după cum se face de

persoană privată și pentru binele privat, ori de cătra persoană publică, ca ministru bisericeii în numele credincioșilor și pentru binele obștesc.

Rügen, insulă la țărmul Pomeraniei, aparține guvernăm. prusian Stralsund, 967 km². cu 46,723 loc. (1895). Sol roditor; locuitorii se ocupă cu agricultura, economia de vite și pescuitul. Loc principal Bergen.

Rugi, (*Rugiens*), popor germanic pe la gura Oderei, mai tîrziu lângă Dunare, în secl. V supuși lui Attila, 487 îi bate Odoaker, se unesc cu Ostrogoții și 489 intră cu aceștia în Italia.

Rugina, modificațiunea hidroxidului de fier, ce se formează prin influența atmosferei umede deasupra obiectelor de fier (v. ac.).

Rugina albă, (botan.) v. *Cystopus*.

Rugina griului, (botan.) v. *Puccinia*.

Ruginesci, com. rur. în Rom., j. Putna cu 1278 loc., 1 biserică și 1 școală.

Ruginoasa, com. rur. în Rom., j. Suceava cu 3925 loc., 4 biserici și 2 școale. În ograda bisericii din R. zac remașitele pamîntesci ale lui Cuza-Vodă și ale celor doi fi ai săi: Dimitrie și Alexandru, avînd un frumos monument de marmură neagră. Moșia R. a fost proprietatea lui Cuza-Vodă. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Ruhla, oraș în padurea Turingiei, aparținînd parte la Weimar, parte la Gotha; se fabrica pipe și alte necesarii pentru pipatori.

Ruhmkorff, *Heinr. Dan.*, mecanic, n. 1803 în Hanovera, † 21 Dec. 1877.

Mașina lui Ruhmkorff, aparat destinat a produce curenți de inducțiune puternici.

Ruhnken, *David*, filolog, n. 2 Ian. 1723 în Stolp, † 14 Maiu 1798 ca profesor de retorica, istorie și anticitați în Leiden. În R. erau concentrate, pe lângă multa știință, o judecată sănătoasă și multă agerime de spirit. Dintre opurile lui se remarcă »Epistolae criticae« (1749—51), »Historia critica oratorum Graecorum«, »Opuscula oratoria, philologica, critica«, etc.

Ruhr, afluent pe dreapta al Rinului, 232 km. lung, dela Witten în jos e navigabil. Ținutul acestui riu (das R.-gebiet) e bogat în carbuni de piatră și fier.

Ruhrort, oraș în guvernăm. prus. Düsseldorf, lângă Rin și gura riului Ruhr, 11,708 loc. (1895); gimnasiu real, școala de navigație; excelent port pe Rin. Loc principal pentru comerțului cu carbuni de piatră; șantier, fabrici de mașini și fier.

Ruin sau *Ruen*, numele popular al plantei *Succisa pratensis* Moench. (v. ac.).

Ruisdael, *Iakob de*, pictagist olandez, n. 1628. † 1682 în Harlem. Simplitate și fidelitate naturală caracterizează picturile lui, fara de a fi lipsite de o aprofundare mai mare și de o dispoziție poetică. Dintre pânzele lui sînt mai cunoscute »Manastirea« și »Cimiterul Ovrelor«.

Rukman, *Baronul de*, consulul rus din Bucuresci pe vremea domniilor regulamentare. Avea sarcina sa epitropisească pe Alex. Ghica-Voda, impunîndu-i chiar dela început ca ministrii pe doi boieri dintre protviciii personali ai domnului. R. devine arbitru nemulțamitilor contra principelui. Sfaturile lui de ingerința se referau și la Moldova. În scurt R. reprezinta adevăratul sistem de apăsare rusească, facînd să se ia toate măsurile în acest sens.

Rulada, (mus.) v. Roulade.

Rule Britania, (Stăpânesce, Britania I), cântec național englez, cu text de poetul Thomson și melodie de Thomas Arne (1738).

Ruleta, v. Roulette.

Rumân, numele dat elementelor supuse de descălecatorii din Transilvania când cu coborîrea lor în Muntenia. Mai târziu R. a devenit sinonim cu clăcaș (iobagiu) în Muntenia. (Cf. Xen. II, 54.)

Rumânie, stare de supnnere, iobăgie.

Rum, heurtură alcoolică, care se obține din destilația melasei (restul dela preparația zaharului din trestia de zahăr). El conține 45-50% alcool. Se fabrică mai ales în India vestică, Guyana engleză și olandeză. R. pus în comerț e arareori veritabil, fiind de regulă spirt amestecat cu etერი. Centrul comerțului cu R. veritabil e Londra, cu R. falsificat Hamburg.

Rumanița, v. Succin.

Rumburg, oraș în nordul Boemiei, 10,178 loc. (1890); țesătorii de in și bumbac.

Rumegătoare sau *Bisulcele*, un subordin de mamifere din ord. Artiodactylelor. Au corpul cu per sau lăna. Le lipsesc dinții de sus incisivi și canini. Pe cap au coarne simple sau ramificate. Rumegă hrana, adică după înghițire o readuc din nou în gura spre a o macina mai bine. Stomacul lor e împărțit în patru camere (rar în trei), cari sînt: 1) ierbarul; 2) căciula, ciurul sau boneta; 3) cartea, foiosul sau psalterul și 4) încheagorul. Toate sînt foarte folositoare omului. Cuprind urmatoarele familii și specii: 1) *Cavicornia* (boul, vaca, taurul, bivolul, zîmbrul, bisonul, iacul, zebra, oaia, capra, gazela). 2) *Cervina* (cerbul, elanul, renul, cerbul dama, caprioara). 3) *Camelopardalide* (girafa). 4) *Camelide* (camila droinedar, canila bactriană, lama, guanaco, vicuina). 5) *Moschide* (moscul).

Rumelia, (*Rumli*), vechia Tracia, ați parte a imperiului turcerc, vilaietul Adrianopol.

Rumelia orientală, prov. turc. lănga Marca Neagra, din Septembrie 1885 unită cu Bulgaria, 33,500 km², cu 960,941 loc. (1888). Capitala Filippopole. În congresul din Berlin, Iulie 1878, a fost constituită ca provincie autonoma sub un guvernator general. 1885, în urma unei revoluții în capitala, se uní cu Bulgaria, ceea ce recunoscu și Turcia în Apr. 1886.

Rumen, roșiu la față; *Rumeneala*, sulemeneală, văpșeala pentru spoirea feței.

Rumeri, numele Românilor din Istria (v. Istro-Rom.).

Rumex L., (botan.) gen de plante din fam. Polygonaceelor, trib. Rumiceae, caracterizat prin flori 3-mere și foliolele interne ale perigonului accrescente. Cuprinde peste 100 specii răspândite pe întreaga suprafața globului, cu deosebire în regiunea temperată boreala. Dintre multele specii ce cresc la noi și cari sînt cunoscute sub numirile de »steghie« (stevie) și »dragavei« relevăm numai două. cari mai ales se întrebunțează ca legume: *R. Patientia* L. »stevia de gradină« și *R. Acetososa* L. »macrișul«. [A. Pr.]

Rumford, *Benjamin Thompson*, conte de, n. 26 Martie 1753 în America, s'a luptat în resboiul de independența, trecu apoi în Bavaria, în urma a trăit în Anglia și Franția. Și-a câștigat merite prin năsunțele sale umanitare. A fost premergătorul teoriei despre caldura mecanică. † 14 Aug. 1814 în Auteuil.

Rumina, la Romani țina, care îngrijea ca țita mamei totdeauna să fie plină de lapte pentru nutriria sugătorilor. (v. Ruminus.) [Atm.]

Ruminus, ȕeu la Romani, venerat pe muntele Palatinus împreună cu Rumina (v. ac.). După acești ȕei smochinul, sub care lupoaica a alăptat pe Romulus și Remus, s'a numit Ficus ruminalis. Iupiter încă a avut predicatul R.

Rumon, după documentele sacre ale cultului roman predicatul rîului Tiber.

Rumonșa, limba Rhaeto-Romanilor (v. ac.).

Rumpere de nori, descărcarea repede și totală a unui nor.

Rumpsteak, (engl. pron. Romstek), bucată de carne de vită, apropiată de mușchiu, preparată ca friptura mustoasă.

Runc, *runcuri*, se numesc în Bucovina, precum și prin celelalte țeri locuite de Români, locurile șese ori înalte, curățite de pădure sau de spițeturi, de pe teritoriul unor sate, cu deosebire la munte, destinate pentru pășune sau arătură. A runculi sau a runca (latinesce runcare) înseamnă a curăți un loc de buruienii sau de pădure. Runcul Brezei, R. Căndrenilor, R. Focșei, R. Largei, R. lui Ochian, R. Porcilor, R. Postii, R. Teutului, R. lui Trohim, etc. (Cf. Dr. G. Popoviciu în Convorbiri lit. XXV pag. 705—716).

Runcul, 3 com. rur. în Rom., 1) *R.*, com. rur. în j. Argeș, compusă din 4 căt., cu 1123 loc., 1 biserică și 1 școală. 2) *R.*, com. rur. în j. Dâmbovița, compusa din 4 căt., cu 1734 loc., 4 biserici și 1 școală. 3) *R.*, com. rur. în j. Gorj, compusă din 3 căt., cu 1425 loc., 3 bis. și 1 școală. Dealurile acestei comune produc vinuri bune. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rune, semne de scrisoare la Germanii cei vechi. Literele sînt formate din alfabetul latin din cel mai vechiu timp al împărățiilor. Începînd cu secl. V R. au fost înlocuite cu alfabetul latin. În epoca anterioară acestor R. erau unele, cari serviau ca semne la profesiri și ca amulete.

Rupertus, (*Hrodbert*, *Robert*, *Ruprecht*), Sf.-ul, numit apostolul Bavarezilor, n. pe la mijlocul secl. VII din familia Merovingilor, † 27 Martie 717 în Salzburg; a lucrat mult pentru răspîndirea creștinismului la Bavarezi și a întemeiat episcopia din Salzburg.

Rupia, (med.) exantem pustulos, ce se ivesce la indiviți rēu hrăniți, slăbiți, infectați de sifilis. Prin uscarea pustulelor se formează o scoarță grosă. Tratament: delăturarea scoarței prin băi, aplicarea de unguente potrivite, remedii antisifilitice în cas de sifilis, hrană corespunșătoare.

Rupie, monetă de aur și arg. ostind., cu valoare diferita. Mai înainte o R. de aur = 16 R. de argint; acum numai Anglia mai bate așa numita *company's rupee*, monetă legală în India estică; 1 R. = 16 Annas à 12 Pice = 2.26 K.

Ruprecht, 1) *R.* numit *Clem*, elector al Palatinatului, din 1400—10 rege german, n. 1352, † 18 Maiu 1410 pe Landskron. 2) *Ruprecht I*, elector al Palatinatului, n. 1309, † 1390. A întemeiat universitatea din Heidelberg. 3) *Ruprecht*, principe al Palatinatului, n. 27 Dec. 1609 în Praga, † 29 Nov. 1682. A luptat în resboiul de 30 ani, a ajuns apoi în Anglia admiral.

Ruptași, nisce birnici în țerile române, pe timpul domniei vechilor voievođi. R. erau străinii

și pământeni și din diverse cauze făcuseră ruptă cu visteria, adică căpătaseră învoire de a plăti dările lor deosebit și direct la visterie. Suma acestor dări a fost foarte variabilă, deoarece și numărul și felul ruptașilor se schimba pe fiecare an.

Rural, ce se ține de un sat; ce privește agricultura; țărănesc.

Politia rurală formează totalitatea agenților însărcinați cu paza holdelor, a bunurilor și a siguranței locuitorilor rurali. În România, după legea din 25 Dec. 1868, comunele sunt obligate a avea gardii câmpeni. Șeful lor e primarul. Constatarile speciale atribuțiunii lor sunt creșute până la proba contrară. Comunele au un ocol, unde se închid vitele de pripas. Proprietarii vitelor de pripas sunt amendați. Paza de zi și de noapte se face de chiar locuitorii comunelor. Păzitorul, care lipsește, e dator a face serviciul îndoit. Primăriile pot face putere pentru prinderea hoților. Sateamul ranit cu aceasta ocazie poate primi o recompensă până la 400 fr. Familia celui mort din cauza ranelor reușăcătorilor va primi o pensie de 50 lei lunar. Delictele de P. R. se pedepsesc până la 25 lei amendă. Ele se prescriu prin o lună.

Ruric, un cap al Varegilor, trib normand, fiind chemat de triburi slavice și finice veni cu doi frați și supuse (862) țeara până la Rusia mica așezându-se la Novgorod. El stăpâna dela Neva până la Occa. Urmașii săi au stăpânit Rusia până la 1598. Și acum mai sunt familii princiare în Rusia (Riuricoff), cari se trag direct din R.

Rusa, Limba, aparține grupei resăritene a familiei slavice din domeniul indoarian. Ea e vorbită de o masă de oameni, care întrece numărul de preste 75 milioane și se împarte în trei mari dialecte: cel *mare-rus*, *alb-rus* și în urmă cel *mic-rus*. Primele două dialecte se extind pe pământul împărăției rusești, cel din urma însă (mic-rus) strabate granițele și se lățește preste Bucovina de nord, Galiția și ajunge până în Ungaria de nord. Poporul, care vorbește acest dialect mic-rus, se numește în Austro-Ungaria *Rutean*. Limba R. pașese în cercul conștințelor noastre încă de timpuriu. Ansă la acest fapt a dat încreștinarea Rușilor sub marele principe Vladimir dela Kiev, lucru întemplat la finea secl. X. Cu încreștinarea Rușilor au pătuns și cărțile rituale slave, deja existente în Bulgaria din rodnicia apostolilor slavi Sf. Ciril și Sf. Metod, evident pe lângă un colorit bizantin, care și-a păstrat trănicia în Rusia încă vreme îndelungată. Deja în cel dintăiu monument al limbei R., în evangelia cunoscută sub numele de Ostromir (începuta la 21 Oct. 1056 și terminată la 13 Maiu 1057), avem nise trăsături foarte caracteristice. Limba aceasta prinde viață și sub scutul geniului poporului rusesc crește ca o unitate mare, care apoi sub diferite împrejurări locale și temporale se despica în dialectele pomente mai sus. Acest fapt s'ar fi petrecut după Potebnja înainte de secl. XII, caci în al XIII-lea avem deja limba mare-rusa împărțită în partea de nord și în cea de sud. Srznevschij din contra crede, ca lucrul s'ar fi făcut priu secl. XIII—XIV. Limba R. își are originea mai înainte de secolii unde se începe tradiția literară. Ca atare se deose-

besce de străslavă și prin urmare și de vechea bulgară (cel mai vechiu dialect slav păstrat în scris, de unde pornește ori ce comparațiune în slavistică) prin diferite criterii fonetice, etimologice și lexicale. Intre criteriile fonetice putem aminti următoarele: 1) străslav. tj și dj se transformă în bulg. št și žd, în rusă din contra č și ž s. e. străslav. *světja = bulg. svěšta = rus. svěča (= lumina), străslav. *medja = bulg. mežda = rus. meža (= lat. mediă). 2) Sunetele iraționale

h, z după Fortunatov-Ljaunov, dar contrariate ca atari de Iagič, au trecut în rusesc tocmai ca în bulgara medievală începând încă cătră sfirșitul epocii celei vechi bulgare în ie și o, s. e. vbulg. **ДННЬ** = rus. den (gen. dna) = diuă și vbulg. **рѣтъ** (gura, rit) s'a păstrat în rus. rot (gen. rta). 3) r, l vocal s'a continuat sub două forme: vbulg.

крѣкъ = rus. krov, vbulg. **крѣкъ** = rus. krest, vbulg. **ѡлкъ** = rus. volk, vbulg. **ѡлкъ** = rus. dolg., vbulg. **ѡлкъ** = rus. bloha, vbulg. **ѡлкъ** = rus. sleza. 4) Nasalele **а ж** se prefac în rusesc în ia, u, s. e. vbulg. **кѡнаръ** = rus. kniaz (kinez și knez), vbulg. **рука** = rus. rukă (= mână). Intre criteriile «par excellence» rusești cu privire la fonetică putem aminti: 1) plenisonanța (în rusesc polnoglasie), fapt ce prin mai multe greutăți fonetice se leaga de fenomene straslave, în urma căror evoluția lui se poate ilustra prin următoarele casuri: străslav. er, el, or, ol se continuă în rusesc în ere, olo, oro, olo (l în ambele casuri e rostit gutural) din contra în vbulgară avem: rē, lē, rā, la. Ca exemple citez următoarele cuvinte: straslavul *bergz (țermure) trece în rusesc sub forma bērg, în vbulg.

ѡрѣкъ, străslav. *melko (lapte) = rus. molokó = vbulg. **мѡлѣко**, străslav. *gordz = rus. górod = vbulg. **градъ** (oraș), străslav. *golva = rus. golovă = vbulg. **глава**. (l în toate cazurile cu nuanță guturală). 2) Limba R. păstrează pe lângă mici excepțiuni deja din vremea istorică o pronunțare moale și alta aspră atât pentru vocale cât și pentru consonante. 3) Limba R. are o libertate absolută pentru accent fără ori ce considerare asupra cantității, care s'a pierdut cu desăvârșire. Ca criterii morfologice avem: 1) gen. sing.-ago în loc de vbulg. -oga (nóvago). 2) În plural dativul, instrumentalul și localul au concăuț pentru toate genurile (-am, -ami, -ach). În flexiunea verbală avem: beret'-beret' și berut'-berut'; 3) sufixul inf. -ti s'a redus în t. Toate aceste fenomene sunt comune pentru tustrele dialecte rusești. Evident că avem o samă de abateri locale și temporare, cari însă întrec cadrul generalității.

Lexiconul limbei de ađi rusești nu e curat slav. Aservirea Rușilor prin Tătari (secl. XIII—XVI) a lasat o cantitate însemnată de cuvinte tatăresci s. e. lošad' (ung. ló) rus. e koú (ađi numai în sens poetic), čerdák, stakán, očág, fouár, etc. Cuvinte, cari de altfel au pătuns și prin Moldova și Bucovina. Dela Petru cel Maro își fac cale cu cultura o sumedenie de cuvinte olandeze, germane și franceze, cari au strabatut și prin colibe dela sate.

Bibliografia. Gramatici: Vostokov, ruskaia grammatika. St. Petersburg, 1831, are mai multe

ediții; Buslaev, istoričeskaja gramm. russkago jazyka, ed. III. Moscva, 1863—69; Sobolevskij, lekții po istorii rus. jazyka, ed. II. St. Petersburg, 1891. Ca lexicon e neaparat de lipsă Dal', tolkojy slovar živago velikorusskago jazyka. Moscva, 1866. Pentru studiu practic sînt de amintit ca gramatici: Pihleman, prakt. Leitfaden zum Erlernen der russ. Sprache, ed. X. Reval, 1889. Asboth, Kurze russische Grammatik, ed. II. Leipzig, 1897 și Berneker, russische Grammatik. Leipzig, 1897. (Sammlung Göschen). Intre dicționarele practice cele mai bune sînt ale lui Pavlovskij și Lenstroem.

Literatura rusească. Atît literatura scrisă cît și cea nescrisă e de o importanță foarte mare. Bogățiile musei poporane au fost desgropate nu numai de savanți ruși, ci chiar și de straini. Folclorul rusec fomeză deja mai multe direcții și de aici e natural, că avem mai multe interpretări ale produselor geniului poporan. Buslaev urmează o cale mitologică cînd pe urmele lui Grimm, cînd pe urmele altor doi Schwarz-Kuhn. Bezsonov intrupează direcția istorico-etnologică, Orest Miller pe cea etnologico-mitologică. Ați avem în putere direcția lui A. Wesselovsky, care se bazează pe operațiuni comparative și pe împrumuturi din vecini în vecini. Intre produsele poeziei poporane amintesc cîntecul lui Igor, bylinii, etc. Cu privire la caracterul poeziei ruseci avem de amintit, că epica e naturală, lirica e simplă și înaprămită de un colorit primitiv. Stările sociale și politice ruseci au dat prilej geniului poporan să întreaacă, în vreme, pe Tolstoi și Ibsen cu exprimarea multor idei concepute în creierul mai multor.

Literatura scrisă începe deja cîtră finea secl. XI cu prelucrarea cărților bisericești, dar și cărțile nerituale ca s. e. Cronica lui Nestor (v. art. Nestor) au fost scrise în spirit bisericesc. Chiar limba literară, ce nu-i mirare, se desvoaltă sub scutul geniului poporan din limba bisericească. Ea e basată pe dialectul din Moscva. Moscva a ajuns la inportanță în urma catastrofei din secl. XIII a orașului Kiew, de unde apoi toată mișcarea spirituală a fost strănutată. Donnitori cu pricepere ca Petru cel Mare și Ecaterina vrînd-nevrînd au spart zidul întunerecului și lumina din apus și-a făcut cale în Rusia. Literatura începe a se emancipa și progresînd din vreme în vreme a ajuns nu numai la bogăția, dar chiar la însemnata ei de ați. Romantismul ne prezintă o cunună de flori frumoase, între cari amintim pe Pușkin, Lermontov, etc. În Gogol avem realismul. Tolstoi se ridică chiar la un cult și cuprinde în cadrul gândirilor și simțirilor sale suferințele unei lumi întregi. Istoria ne dă un istoric ca Karanzin. Stările sociale din Rusia doritoare de multe îndreptări produc o samă întreagă de apărători basați pe diferite principii. Intre ei amintesc pe Lavrov, Kropotkin, Bacunin și pe cel mai mare contrar al lui Tolstoi pe Pobodonotsev. Ați artele și științele în Rusia resărite din idei încolțite se desvoaltă într'o unitate cît se poate de frumoasă.

Bibliografia. Pentru literatura veche avem: Vladimirov: Introducere în lit. rus. (Kiew, 1896). Cartea e scrisă rusece. Cu privire la Folclor bună. Tot Vladimirov a publicat la Kiew, 1900, Lit. veche rusă. Materialul bun, dar aprecierile

subiective. Pentru lit. generală e de consultat liter. lui Pypin, pentru filosofie: O. Lourié: La philos. russe contemp. Paris, 1902. [I. Popovici.]

Rusalii, serbătoarea pogoririi Spiritului sfînt preste apostoli, ce se celebrează la 50 zile după serbătoarea Pascilor, pentru aceea se numesce și serbătoarea la 50 de zile (v. Pentecosta și Pogorirea Duch. Sf.)

Rusalky, în mitol. slăveană nimfe simple ale pădurilor și mai ales ale apelor, fete cu păr verde, cari se scaldă în lacuri și se pieptună pe țermurul ierbos. Septemăna Rusaliilor li-a fost mai sfințită, pentru că atunci veneratorii lor se adunau pe țermurul apei și cîntau, jucau și le aruncau cununi de flori. Mitologiștii slaveni identifică aceste ființe cu Najades la Greci, Nixe la Germani.

Rusănescii de Jos, com. rur. în Rom., j. Romanai, cu 1890 loc., 1 biserică și 1 școală; bălcu anual la 1 Sept. În cuprinsul comunei se află urme de calea romană, care merge pe malul Oltului, dela Izlaz la Romula. În măgura lui I. Ciobanu s'a găsit o stelă funerară cu 2 lei culcați pe un fronton triunghiulat cu o inscripție latină. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rusănescu, *Vasile*, publicist, a tipărit: Smărdanul și Vidinul (poemă), 1878; Predilă, un prisionier la Turci (poemă eroică în patru cînturi), 1879; Dorin (dramă în cinci acte), 1883; Despre complicitate în dreptul penal român, 1890.

Rușava, v. Orșova.

Ruscalla, *Vegezzi G.*, cavalier, n. 4 Dec. 1799 în Turin, † pe la 1865. Ca funcționar în ministerul de externe a făcut călătorii, vizitînd și Transilvania. A fost unul dintre cei mai mari filoromâni, dovedindu-se ca atare în tot cursul vieții lui. În 1856, cînd se desbătea convenția dela Paris, a stăruit cu mult succes pe lângă Cavour (v. ac.), ca acesta să lucre în favoarea României. A tradus multe din poeziile lui V. Alexandri și a finut, din însărcinarea guvernului român, curs de istoria și literatura română la univ. din Turin. Pe terenul fjaristic a fost un fervent apărător al naționalității române. Camerele române l-au numit cetățean de onoare român. Are scrieri despre sistema penitențiarilor; ca fost redactor la Rivista contemporanea ferlurite studii de filologie, etnografie, economie politică ș. a. V. R. Ida Melisurgo, distinsă scriitoare, e fca lui V. R.

Rusciuc, bulg. Russe, capitala județului cu același nume din Bulgaria, pe țermurul drept al Dunării și al rîului Loni, lângă calea ferată R.-București și R.-Varna. Reședința unui consul austriac, episcop bulgar și armean, 27,194 loc. (1888), Bulgari, Turci, Români, ș. a. Școală de agricultură. Export de cereale, comerțu tranșito cu Turcia. R. e amintit numai din secl. XVI și a jucat în toate resboaiete ruso-turce un rol însemnat ca trecătoare. El a fost fortificat, din nou, înainte de 1877. R. n'a putut fi cucerit în resboiul 1877—78 și s'a predat Rușilor numai la încheierea armistițiului din 28 Febr. 1878.

Ruscus L., (botan.) gen de plante frutescente din fam. Liliaceelor, trib. Asparageae, caracterizat prin cladodii de forma foilor și 3 stamine concreșute la baza lor în forma unui ulcior. Cuprinde 2 sau 3 specii mediterane, dintre cari cea mai frecventă în părțile noastre este *R.*

aculeatus L., cunoscută sub numirea populară de «ghimpe» sau «ghimpe pădure». [A. Pr.]

Ruscuța, (botan.) v. Adonis.

Rusească, biserica, datează dela încreștinarea Rușilor după anul 988. Se constată însă și cu un secol mai înainte un arhiepiscopat dependent de Constantinople, precum și diferite mișcări de convertire atât din partea Grecilor cât și a Latinilor. Primul mitropolit a fost cel din Kiev, adus de principele Vladimir, tot din Bizanț, în 988, și el întroduse imediat liturgia slavonă. Relațiunile junei biserici cu scaunul papal până în secl. XII sînt de un astfel de caracter, încât ea nu se poate încă considera atunci ca schismatică. Desbinare se întroduse de abia sub dinastia Monomahilor pe neuctel și pe nesimțite. Unul din scannele sufragane cele mai importante era cel din Halici în Galiția de astăzi, dela care depindeau și Românii din Maramureș și cei din Moldova până la 1401. Incercările papilor de a uni această mitropolie în anii 1204 și 1255 isbutiră numai pentru un timp neîusemnat. În cele de pe urmă, la începutul secl. XIV, mitropolia Haliciului se uni cu cea din Kiev, după ce se înființase o altă mitropolie la Moscva. Separățiunea ambelor mitropolii deveni tot mai mult pronunțată după conciliul ecumenic din Florența, când la Kiev se primi unirea, iar la Moscva nu. La 1589 episcopul Moscvei fu ridicat de patriarhul grecesc Ieremia II la rang de patriarh, și continuă în aceasta calitate guvernul bisericii rusești de miază-noapte. Mania de reforme a lui Petru cel Mare se atinse și de afacerile bisericești. Inspirat de consilierul sen, calvinistul Lefort, el desființă patriarhatul la 1721, și-l înlocui cu «sf. sinod dirigent», care guvernează pînă azi bis. R., după ce dela 1805 se disolvase și mitropolia unită din Kiev, și se alipisera, cu o cruntă persecuțiune seculară și rafinată, de biserica oficială și cele 12 milioane de uniți, cați se mai numerau în 1771.

Sf. sinod dirigent se compune din 12 sau mai mulți membri din episcopi și preoți, numiți de țar. Lor li-se adauga un procurator imperial, un mirean, adesea militar, care poate să întreprina «veto» la toate decisiunile sinodului, are singur dreptul de propunere și de executare prin cancelaria de sub ordinele sale. De altmintearea nici o decisiune nu are valoare, decât primită de țar. Clerul superior și inferior se afla cam în aceleași condițiuni culturale, ca în celelalte țeri ortodoxe; averile manăstiresci fiind de mult secularizate, unele manăstiri sînt platite de stat, altele se întrețin singure din mila obștească. Învețătura bis. R. este aceeași cu cea grecească, numai că recunoaște botezul prin infuziune, pe cîtă vreme un sinod din Constantinople din 1756 îl declara invalid, dacă nu se face prin imersiune. Cultul se face cu multă pompa și poporul este în genere evlavios și tare în credință. În societatea cultă s'a răspândit însă incredulitatea în proporțiuni grave, la ceea ce contribuie și multe abuzuri în materie legislativă bisericească, precum bnaoară obligație obștească de a se spovedi odată pe an pentru a pute jura și servi de martor sau, precum este de fapt, simonia de cumpărare a declarațiunilor false. În 1877 statistica oficială a confesiunilor creștine era următoarea:

	Rusia	Polonia	Total
Ortodoxi . . .	60.173,516	34,135	60.207,651
Rascolnici . .	1.166,080	4,926	1.171,006
Armeni . . .	634,046	—	634,046
Uniți . . .	—	246,485	246,485
Catolici . . .	2.949,754	4.596,956	7.546,710
Protestanți	4.244,720	327,815	4.572,535
	69.168,116	5.210,317	74.378,433

Clerul este compus din vr'o 140,000 de iuși, la cari se numără însă, după stilul birocratic rusec, și armata de 123,000 căntăreți, paraciseri ș. a., astfel încât se explică numărul colosal indicat în unele statistice. Femei și copii de preoți sînt vr'o 320,000. Biserici există 37,000 cu 12,000 capele. Manăstiri de bărbați în 1863 eran 386 cu 9080 monachi, iar de femei 103 cu 6400 calugarițe. Viața monahală este în decadență continuă. (Cf. Philaret, *Gesch. d. Kirche Russlands*. Frankfurt, 1872, 2 vol.; Strahl, *Gesch. d. russischen Kirche*. Halle, 1830; *Petersburger Kalender*, 1877; Engel, *Geschichte v. Haltsch u. Vladimir*. Halle, 1796; *Persécution de l'église cath. en Russie*, par un ancien conseiller d'état en Russie. Paris, 1842; C. Coca, *Istoria bisericească*. Cernați, 1891.)

Ruset, 1) *R. Anton*, principe al Moldovei din 1675—78, cunoscut înainte de suirea pe tron sub numele Draco-Kirița (v. ac.). El cumpără domnia pentru 60 pungi. În urma intrigilor inșenute de boieri contra lui, este prins, dus la Constantinople și supus la grele casne, ca să-și arete comorile.

2) *Ruset Iancu*, om politic român, a format în 1833 împreună cu Câmpineanu, Baleanu și Grig. Cantacuzino primul grup național în adunarea deputaților din Muntenia, avînd drept țintă reforma regulamentului organic.

3) *Ruset Manoil*, candidatul Turcilor la tronul Moldovei (1769), este înșă bătut de Ruși, cari ocupară țerile române, și fuge în Turcia.

Rușetul sau *R.-Mărgineni*, com. rur. în Rom., j. Braila, cu 1750 loc., 2 biserici și 1 școală. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rușetzu, una din cele 12 moșii ce formează Domeniul Coroanei, constituit la 1884. Ea se afla la câmp j. Teleorman și se compune din 5386 ha. aratura și 464 ha. pădure sau în total 5850 ha. Ea se exploatează în regie.

Rush, (engl. pron. rōș), ridicare și coborîre neregulată a apei, fară de a se scî cauza. Fenomenul se observa la lacul de Constanța și Geneva. În limbajul de turf se numesce R. și săritura calului, cu care ajunge sau întrece alt cal.

Ruși, cel mai mare și mai important popor slav, locuiesce în Rusia (europeană și asiatică) și la hotarele nord-estice ale monarhiei austro-ungare. Se divide în *R. proprii țîși* (R. mari), *R. albi* (guvern. Grodno, Vilna, Vitebsk, Smolensk, Magilew, Minsk) și *Maloruși* (Volhinia, Podolia, Ucraina, Rusia sudică sau noua afară de Tauria, apoi în Galiția resăriteană. în partea nord-estică a Bucovinei și în nord-estul Ungariei). Malorușii se mai numesc (cu deosebire în Austro-Ungaria) și Russini, Rusniaci sau Ruteni (v. ac. și art. Rusa limba și literatura.)

Rușii bucovinensi. Românii din fostul principat al Moldovei, ca cei mai vecini și în diverse referințe cu semințiile slavice dela miază-noapte, apus și resărit, distingean printre ele trei popoare diferite, numite de diușii Ruși, Muscali

și Leși. Aceste numiri se întrebunțează și astăzi, cu deosebire însă, că pătura cultă a Românilor de acolo mai întrebunțează pentru Rușii din Bucovina, Galiția, Podolia și Ucraina încă și numele de Rutean, pentru Leși numele de Mazur și de Polon, iar pentru Muscali numele de Rus în general. Dela nimicirea de către regele Poloniei Cazimir III (1333—70) în 1340 a principatelor rusesci din Volodimiria, Chiovia și Galiția și încorporarea lor la regatul Poloniei au început a decăde Rușii din ele, a degenera și a se simți unii ca Poloni, iar alții ca Muscali, părăsind nisuița de a se considera ca popor particular și de a aspira la restaurarea fostelor lor principate. Această părăsire se generalisă și mai tare de când se împărțise o parte din regatul Poloniei în 1772 și mai ales de când se desființase el cu desăvârșire în 1796. Cercând însă Polonia între anii 1836 și 1847 a se prepara pentru o resoală generală spre a înființa iarăși regatul Poloniei, se ațitară în Galiția de către adversari neînțelegeri și dușmăni între nobili de o parte și țeranii poloni și ruteni de alta parte. Țeranii măcelăriră în 1846 peste 2000 de nobili și de preoți poloni, și zădărnici astfel planul lor. De aci înainte adversarii restaurării regatului Poloniei caută ca să desțepțe și sa întregină printre Rușii galițieni simțul de popor particular cu aspirațiuni proprii naționale și să-i întrebunțeze apoi ca armie parte în contra Polonilor, parte în contra Muscalilor, numiți astăzi Ruși în general, și ca sa-i distingă de către aceștia le deteră particularul nume de *Ruteni*. În Bucovina începă a se ivi o chestiune ruteana abia în 1848, dar aici îndreptată contra Românilor de acolo, cari pretindeau pentru sine deslipirea Bucovinei de Galiția și declararea ei de țeară autonomă austriacă. Rutenii bucovineni erau dela început de aceeași confesiune cu Români și trăiau frățesce împreună, dar din 1860 încoace fură sistematic ațigări contra Românilor mai întâi de acei Poloni, cari nu isbutiră a re-impune Bucovina cu Galiția, apoi de Rutenii papistași stabiliți în Bucovina, cari tindeau sa atragă pe toți la confesiunea lor, și în fine de acei Nemți, cari nu priviau cu ochi buni dezvoltarea culturală națională a Românilor bucovineni. Sub impulsul acestor ațigări și agitari începură Rutenii bucovineni nu numai a se face adversari Românilor, dar și a-i imita în mișcarile lor culturale naționale. Astfel înființară și ei în 1869 o societate culturală națională sub numele de Ruska Besida cu scopul de a starui pentru cultivarea națională a Rutenilor bucovineni și pentru întemeierea printre dinșii a unei bunăstări materiale. Această societate a înființat până acum (1902) prin orașe și pe la sate 82 cabinete de lectură și 28 case de economii după sistemul Kaiffeisen, și a publicat și înprăștiat 170 scrieri populare cam în 100,000 exemplare la un loc. Tot ea a dat impulsul: 1) în 1870 la înființarea unei societăți politice sub numele de Ruska Rada cu scopul de a apăra interesele rutenesci în Bucovina, aceasta edă de 18 ani de câte trei ori pe săptămână o foaie politică sub numele de Bukowena, și de 5 ani, odată pe săptămână, o foaie populară sub numele de Ruska Rada; 2) în 1875 la înființarea unei societăți studențesci academice numită Soiuș (Unirea)

pentru solidaritatea tuturor studenților universitari ruteni; 3) în 1880 la înființarea în Cernăuț a unui cabinet orășenes de lectură sub numele de Miszczanska Czytelnia; 4) în 1884 la înființarea tot acolo a altei societăți sub numele de Ruskyi Narodnyi Dinn, această societate posedă o casă proprie în valoare de 100.000 cor., în care sânt încuartitate toate societățile rutenesci din loc, un internat de băieți și o casină cu o sală spațioasă pentru reprezentații teatrale; 5) tot în 1884 la înființarea în Cernăuț a altei societăți sub numele de Bukowinskyi Boian cu scopul de a cultiva musica, cântarea națională și arta teatrală, dând reprezentații atât în loc cât și la țeară; 6) în 1887 la înființarea încă a unei societăți culturale numită Ruska Szkola cu filiale în ținutul Cernăuțului, Coșmanului, Vijnței, Stănescilor pe Ceremus, Siretului și al Putilei, ca membri ai acestei societăți sânt mai toți învățătorii și profesorii ruteni; 7) în 1896 la înființarea în Cernăuț a unei Case de economii și de împrumuturi, care are cum o circulațiune bănească de 250.000 cor.; 8) în 1900 la înființarea unei societăți de meserieși ruteni sub numele de Zoria pentru sprinjal și ajutorul reciproc; 9) tot în 1900 la înființarea altei societăți academice studențesci sub numele de Moloda Ukraina pentru întretinerea și cultivarea aspirațiunilor și idealurilor naționale; și 10) în 1901 la înființarea încă a unei societăți sub numele de Towarystwo prawoslawnoii ruskoj szlachty ca contrară societății românesce a răzeșilor bucovineni. (Uf. Szujski, Die Polen und Ruthenen in Galizien. Teschen, 1882; Kupczanko, Die Schicksale der Ruthenen. Leipzig., 1887; Sbiara, Familia și Anintiri. Cernăuț, 1899, pag. 162—165, 227, 340, § 1331 și O pagină din istoria Bucovinei. Cernăuț, 1899. [Dr. I. G. Sbiara.]

Ruși, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusă din 5 cat. cu 1203 loc., 4 biserici și 1 școală. (M. Dict. geogr. al Rom.)

Ruși (magh. Rüz), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, 1121 loc., 600 Rom., 515 Germ.

Ruși și **Rus**, se numesc în Bucovina mai multe colonii rusesci, așezate pe moșii mănăstirești sau boieresci, dela cari și-au luat numirea ajungând unele din ele a fi comune rurale. Așa sânt: **Rușii Măndstioarei** sau **Rus-Măndstioara**, comuna rurală, parohie dimpreună cu cătunul Luncușoara și cu comunele rurale: Ruși-Plavalar și Ruși-Poieni, numite toate odinioara Rușii lui Balș, moșie boierescă în căp. și j. Suceava, au toate împreună 2264 loc., (2188 ort.-or., 34 rom.-cat., 42 mos.), câte 1 școală primară în R.-P. și L., un cabinet de lectură Progresul. **Rușii Moldo-vitei**, comună rur. cu cătunele: Ascunsul, Demacușă, Marginea Rippei, Putna, Rașca, Runcul, Runcul Frumos, Sacrieșul, și Zagreva, parohie cu comuna rurală Argelul și cu cătunele acesteia: Bradul, Dubul, Gruiul, Plaiușca, Paharul, Poloneanca și Rosoșul, moșie înănnăstirească în căp. și j. Cămpulung, are ca parohie 2821 loc., (2412 ort.-or., 273 rom.-cat. și uniați, 56 protestanți, 80 mos.), 1 școală, 1 biserică parohială și alta filială în A. **Ruși pe Boul**, comună rurală cu cătunele: Spărtura și Triful, parohie, moșie manăstirească în căp. și j. Cămpulung, are 957 loc., (873 ort.-or., 49 rom.-cat., 35 mos.), 1 școală primară. [Dr. I. G. Sbiara.]

Rusia, cel mai mare imperiu în Europa, cuprindând partea resăriteană a acestui continent; R. se întinde preste nordul Asiei până la Oceanul Pacific, în total are suprafața de 21.923,532 km², cu 129.211.000 loc.

Rusia europeană are 5.427,590 km², cu 106.191,795 loc. (1897), aproape tot șes (șesul sarmat) întrerupt de câteva platouri și dealuri (Timan, Uvalli, Waldai, etc.); munți are la sud (Caucas) și est (Ural); țărmurile R.-ei sunt spălate de 3 mări: Oceanul Arctic (cu Marea Alba), Marea Baltică și Marea Neagră (cu Marea Azov). **Riuri:** Volga, Ural, Don, Nipru, Nistru, Duna, Neva, Onega, Dvina, Peciora; numeroase **lacuri:** Ladoga, Onega, Peipus, Ilmen, etc. Având R. întindere mare, clima e foarte diversă; cereale se fac până la 60° lat. nord. **Populația** cea mai deasă e în Polonia (74: 1 km²), mai rară în guvernământ. Archangel (0.4: 1 km²), media 20.6 pe 1 km². R. are 16 orașe cu populație preste 100,000 și 57 orașe cu câte preste 30,000 loc. Elementul dominant îl formează Rușii 79 milioane, după număr urmează Polonii 6.3 mil., Tatarii 4 mil., Letii și Litvânii 3.3 mil., popoare finnice (afară de Finlanda, v. ac.) 3.5 mil., Ovrei 3.8 mil., Români 1.3 mil., Gerni, Armeni, Bulgari, Greci. După religie sunt: 66 mil. gr.-ort., 11 mil. rascalnici, 9.5 mil. rom.-cat., 850,000 armeni-gregoriani, 5.5 mil. protestanți, 3.8 mil. mosaici, 9.5 mil. mohamedani, 700,000 păgâni. Religiunea statului e cea ortod., autoritatea supremă bisericească e sf. sinod în St.-Petersburg, compus din 1 președinte (mitropolitul de Novgorod), 2 mitrop., 2 arhiepiscopi și 1 procurator general. În R. europeană sunt 16 mitropolii și arhiepiscopi, 33 episcopi (în imperiul întreg 4 mitrop., 29 arhiepiscopi, 39 episcopi); 385 mănăstiri de călugari, 177 mănăstiri de călugărițe. Rom.-cat. au un arhiepiscop (în Mohilev) și 10 episcopi, protestanții un consistoriu general și 8 cons. provinciale. **Instituțiuni culturale:** școli populare în 1893 erau 58,590 cu 2.8 mil. elevi, instrucția populară stă slab; seminarii de învățători 52, de învățătoare 9. Academie de științe în St.-Petersburg (fund. 1724) cu observatoriu astronomic în Pulcova, 8 universități (afară de cea finlandeză în Helsingfors), cu 12,350 studenți, liceul Alexandru și școală de drept, 4 academii teol. ortodoxe, 1 cat. și 1 armeană; acad. militară de medicină, 4 școli de veterinari, 2 institute istorico-filologice, institute montanistice, de șosele și de electro-tehnică, 2 școli politehnice, academie comercială, 3 institute super. de agricultură și silvicultură, 2 academii de arte, școală de arte și arhitectura, conservatoriu de muzică, 177 gimnasii, 58 progimn., 104 școli reale, 55 seminarii preoțesci ortodoxe și 186 progimnasii preoțesci, 193 gimnasii de fete, 150 progimnasii de fete. R. are 5 clase sociale: 1) nobilimea, 2) clerul, 3) exemți (funcționari, învățați, artiști), 4) burghezimea, 5) țăranimea. **Produce** după clima: secară, ovės, grâu, orz, hrișcă, mei, cartofi, orez (Caucasia), sfeclă, cânepă și in, tutun, hemeiu, bumbac, vin, anison, muștar, fructe sudice, masline, etc. Economia de vite destul de dezvoltată; se cresc cai (numeroase herghelii de stat și private), vite cornute, oi, porci, reni (la nord), cămile (la sud-est), albine, viermi de mătăsă. Padurile dau venit bun, mare export de

lemn. Pescuitul destul de însemnat pe râuri, în lacuri și în mări. R. are mari bogății minerale, ca: aur, argint, platină (în Ural), aramă, fier, plumb, zinc, cositor, cărbuni de piatră, lignit, sare, naftă. **Industria** sprijinită în mod artificial a început a se desvolta; centre principale: Moscva și St.-Petersburg. În 1892 R. avea 23,679 fabrici cu 1.133,233 lucrători. Mai însemnată e industria de lână, bumbac, in, cânepă, mătăsă, pielărie, curelărie, apoi industria de metale, de mașini, chimicali, porțelan, olăria, industria de zahăr și rachiu, etc. **Comerțul** e însemnat și în desvoltare; fiind restrâns prin măsuri prohibitive și tarife vamale e foarte desvoltat și comerțul de contrabanda. Exportul spre Europa în 1897 a fost de 704.2 milioane ruble, importul 508.5 mil. ruble; înspre Asia export 25.7 mil. ruble, import 48.9 mil. ruble. Flotila comercială a R.-ei în 1898 consta din 2146 vase. Căi ferate în același an 41,964 km., linii telegrafice 130,024 km. R. are opt mari sisteme de canale. De importanță sunt numeroase tirguri (bâlcuiri) în vr'o 4000 localități; mai renumite la Nișnii Novgorod și la Irbit, apoi la Charcov, Pultava, Kiev, Kursk, etc. Porturi principale: St.-Petersburg cu Kronstadt, Odessa, Riga, Libau, Reval, Helsingfors, Archangel, Nicolaiev, Taganrog, Astrachan. Numeroase companii și societăți comerciale și de navigație. Banca rusească cu capital de 25.7 mil. ruble și numeroase bănci și case de păstrare. **Constituția.** R. e monarchie absolută, ereditară (actual împărat sau țar e Nicolae II). Incorporarea se face în Moscva. Corporațiuni superioare: consiliul imperial, senatul, sf. sinod, apoi 10 ministere pentru diferitele ramuri de administrație. Budgetul pro 1898 avea la venituri, ca și la cheltuieli, suma de 1,474.049,923 ruble; datoria publică 6101 mil. ruble. Armată în timp de războiu numeră 2.354,000 oameni cu 46,700 ofițeri și 5230 tunuri. Timp de serviciu 18 ani. Flotila de războiu (baltică, pe Marea Neagră, pe Iacul Caspic, în Siberia) e în continua desvoltare. Principale porturi militare: Kronstadt, Libau, St.-Petersburg, Nicolaiev, Sebastopol, Vladivostok, etc. Capitala și orașul de încoronare e Moscva, rezidența imperială e St.-Petersburg. R. europeană e împărțită în 4 guvernamente generale cu 60 guvernamente și 4 districte orașenesci.

Istoria. Inceputul R.-ei se duce la *Ruric*, care 862 intră în Novgorod cu Normanii săi și formă un stat. Normanii cu timpul se contopiră cu populația slavă adoptând și limba acesteia. Urnașii lui Ruric au mai mărit teritoriul țării, unii au împărțit țara între numeroșii lor fi, dând ansa la războaie civile, până ce 1238 întreagă R. fu cucerită de Mongoli. **Ioan Calită** (1238—40) zidi Kremlin-ul din Moscva și domni aci ca mare principe. **Ioan (Ivan) III** 1462 până 1505 scutură jugul mongol, urmașul său **Vasilii Ivanov** (1505—33) luă titlul de țar și puse temelii unității R.-ei lărgindu-i hotarele. **Ivan IV** cel Cumplit (1533—84) aduse în țeară ineriași, învățați și artiști, cucerii Cazanul și Astrachanul. 1598 se stinse familia lui Ruric cu Feodor Ivanovici; după lupte multe fu ales țar 1613 **Mikhail Feodorovici Romanov**; nepotul acestuia **Petru I cel Mare** (1689—1725) ridică

R. în șirul statelor europene; prin învingerea dela Poltava (1709) și prin câștigarea provinciilor baltice, unde își zidi noua capitală St.-Petersburg, câștigă R.-ei rolul conducător în nordul Europei. Soția sa *Caterina I* (1725—27) domni sub conducerea lui Mencicof; sub *Ana* (1730—40) ajunseră străini la putere, reșoiul cu Turcii, încheiat 1739 prin pacea de Belgrad, câștigă R.-ei influență în Balcani. *Ehsaveta* (1741—62) câștigă Finlanda și luă parte în reșoiul de 7 ani. *Caterina II* (1762—96) se sui pe tron detronând pe soțul său *Petru III*. Sub ea R. se mări în mod considerabil cu provinciile luate din Polonia împărțită, și cu Asov, Crim, Cabardia, Curlanda, etc., recunosc Nistrul ca graniță spre Moldova și Basarabia. *Alexandru I* (1801—25) avu reșoiu cu Franția, 1812 respinse pe Napoleon, fundă alianța sfântă, își asigură regatul Polonia și rapî Basarabia. Revoluția ceisbucni la moartea lui (Decabriști) fu suprimată prin energia lui *Nicolae I* (1825—55), care introduse un regim sever militar și suprimă ori ce nasuință spre libertate. 1828 câștigă dela Persia 2 provincii, 1829 înaintară Rușii până la Adrianopol și în pacea de aci (14 Sept. 1829) R. câștigă eliberarea Greciei și protectoratul asupra principatelor dunarene și a gurilor Dunării. Revoluția polonă 1830 fu înăbușita, Polonia legată niai strins de imperiu. Guvernul pornî politica de rusificare a naționalităților. 1833 ajutând Turciei contra lui Mehemed Ali din Egipt, R. câștigă închiderea Dardanelor pentru toate vasele de reșoiu nerusesci. 1849 Nicolae ajută Austriei să înabuse insurecțiunea magh. 1853 avu reșoiu cu Turcia (resb. Crimeei), în care se dovedi în mod neașteptat stăbiciunea militara și materiala a R.-ei. *Alexandru II* (1855—81) încheiă pacea de Paris (30 Martie 1856), în care R. cedă o parte a Basarabiei și gurile Dunarii, recunosc neutralitatea Marii Negre. Urmă un period de reculegere sub Gorciacov, câștigă fi-nutul Amur dela China, se termină cucerirea Caucasiei, se formă prov. Turkestan în Asia; 1863 fura eliberați o mulțime de iobagi și robi; 1864 se reformă justiția și administrația. Aceste reforme nu mulțamiau clasele culte și în tineret se formă un spirit de opozițiune față de stările actuale (nihilism), se deșteptă spiritul național și unii cereau domnirea Rușilor preste toate popoarele slave (panslavism). Succesele și cuceririle în Asia nu mulțamiau pe aceste partide și împinseră pe țar în reșoiu cu Turcia (1877), în care batuți fiind de Turci în Rumelia și la Plevna, cerură și dobândiră ajutorul eficace al Românilor, cari prin învingerile dela Plevna, Grivița, Smârdan câștigară independența țerii lor. Pacea de San Stefano (3 Martie 1878) revidată și modificată în congresul din Berlin (Iulie 1878) dete R.-ei Basarabia, o parte a Armeniei cu Cărs și Batum, iar României drept recompensă pentru Basarabia, îi dete Dobrogea. Resultatul reșoiului sporî nemulțămirea nihilistilor, cari savîrșiră o serie de atentate până ce 13 Martie 1881 uciseră și pe țarul Alexandru II. Lui îi urmă *Alexandru III* (1881—94), care restabilî auto-cratismul, dar nu putu suprima nihilismul nici a împiedeca atentatele. În afară purtă politica pacinică, în lăuntru mai îmbunătăți încâtva financele. 1891 se făcu începutul unei alianțe cu

Franția, care 1897 fû publicată. Toate elementele străine fură asuprite, drepturile prov. baltice și ale Finlandei fură scurtate, Ovreiî siliți să emigreze. *Nicolae II* (1894) continuă politica pacinica a tatălui său, 1898 provocă statele la desarmare generală; în Siberia și Asia estică ridică puterea R.-ei, clădi călea ferată transsiberiană până la Pacific, ocupă Manguria cu Port Arthur. Finlandei îi luă și umbra de autonomie ce o mai avea.

Rusia Albă, parte a fostului regat al Poloniei, cuprinzând guvernăm. rusesci Mohilev, Minsk, Vitebsk și partea vestică din Smolensk; dela 1772 a Rusiei; ca. 5 milioane loc.

Rusia Mare, partea centrală și cea mai mare a Rusiei europene. v. Rusia.

Rusia Mică, (*Malorusia*) partea sud-vestică a Rusiei, cuprinzând guvernăm. Kiev, Charkov, Cernigov și Poltava, 207,792 km². cu 11.202,563 loc. (1897); sol foarte roditor.

Rusia Roșie, ținut în fosta Polonia, acum partea sud-estică a Galiției între Nistru și San.

Rusia Vestică, nume colectiv pentru guvernamelele rusesci Grodno, Kovno, Minsk, Mohilev, Podolia, Volhnia, Vilna și Vitebsk, cari odinioară aparțineau Poloniei. O parte din ele se mai numesc și Rusia albă. (v. ac.)

Rușiavățul, com. rur. în Rom.. j. Buzău, compusa din 6 cat. cu 2670 loc., 6 biserici și 1 școală. Pe teritoriul com. se găsește sare, păcură, lignită și fier; apoi mai multe izvoare de apă sulfuroasă și piatra de var de o calitate superioară. (M. Dicț. geogr. al Rom.)

Rușii-Munți, (magh. *Maros-Oroszfalu*), com. rur. în Trans., cott. Murêș-Turda, 1413 loc. rom.

R. de Vede, v. Roșiori, oraș în j. Teleormau.

Rușine, sentimentul moral, care se nasce în conștiința omului din ideea sau temerea, ca nu cumva, comițând ceva ce ar fi în contra bunului simț, a bunului gust, a bunei cuvințe ori în contra ordinii morale, ar puté să-i aduca necinste. R. se mai numesc și șfiala ce o are cineva din cauza goliciunii corpului său; apoi remușcarea ce o simte din cauza unei fapte ce a conis în contra ordinii morale și sociale. [Pl.]

Rușinea fetei sau *Morcov selbatec*, numirile populare ale plantei *Daucus Carota L.* (v. ac.)

Rusitori, serbatoare ce cade 7 zile dupa serbătorea Rusaliilor.

„**Ruska-Rada**“, v. Ruși (din Bucovina).

Ruskin, *Iohn*, renumit estetic și critic englez, n. 1819 în Londra. Dela 1867 rector la universitatea din Cambridge, dela 1869 profesor de artele frumoase în Oxford. Intemisiatorul noiei școale estetice, prerafaelismul. O edițiune completă a operelor sale despre pictură, arhitectura, Giotto, Ariadne Florentina, Aratra Pentelici, Val d'Arno, pictorii modermi, ș. a. publică însuși la 1871—74, Londra, 11 vol. Dela 1885 publică în fascicole autobiografia sa.

Rusnamaghi, protectorul la Poartă al lui Mateiu Basarab. Acestuia i-se datorește numirea în scaun a lui Mateiu.

Rusneac, v. Ruteni.

Russ, 1) *R., Ludovic*, medic, n. 16 Aug. 1816 în Pfaffen-schlag (Austria de jos), † 14 Nov. 1888 în Iași, a venit în 1840 la Iași ca medic militar, ajungând până la gradul de colonel. A fost medic de curte al principelui Mihaiu Sturdza și medic

primar la spitalele sf. Spiridon. În 1879—80 a fundat spitalul de copii »Caritatea« din Iași. A publicat multe studii de specialitate în revistele de chirurgie. Dela 1883 a fost profesor suplinitor de medicină operat. la facultatea din Iași.

2) *R. Ludovic, jun.*, fiul celui de sus, medic, n. 28 Apr. v. 1849 în Iași, profesor de clinică medicală la univ. din Iași, din 1892—1900 decanul facultății de medicină tot de acolo, medic primar la spitalul central al eforiei sf. Spiridon, președintele societății medicilor și naturalistilor din Iași. A publicat mai multe studii în revistele de specialitate din România.

Russel (pron. rössel) *John*, conte, bărbat de stat englez, n. 18 Aug. 1792, † 28 Maiu 1878. El a lărat mult pentru delăturarea legii, care oprea pe catolici dela oficiile publice (testacte, v. ac.), și pentru reforma parlamentară, care i-a succedat în 1832. În 1859 a ajuns ministru de externe. Amestecul lui în afacerile polone și în cearta pruso-daneză a fost respins. În 1865 a fost ministru-președinte, fără să poată dobândi succes cu noua lui reformă parlamentară, ceea ce a cauzat retragerea cabinetului. R. n'a mai participat la viața publică. El a scris »Essay of the history of the English government and constitution«. Londra, ed. III. 1865.

Russo, Alecu, poet moldovean, † 1859. A participat la mișcarea revoluționară din 1848 în Moldova, de unde a fugit în Transilvania. Re-întors în țeara se face avocat. El a publicat mai multe poezii în limba franc. și »Critici asupra limbii române« (România literară, 1855). Lui i-se mai atribuie de unii și »Cântarea României«, cuprinsă între scrierile lui N. Bălcescu.

Russu, Ioan, prof. rom., n. 26 Oct. 1816 în B.-Comloș. † 15 Febr. 1882 în Arad. A studiat teologia în Arad și Verșeți, și la 1850 fu chemat de prof. la inst. pedagogic rom. din Arad. La 1885 a publicat »Fabulele lui Demetru Cichindeal« în traducere rom. după originalul sârbesc al lui Dositen Obradovici.

v. și art. Orosz, Russ și Rusu.

Russula Pers., (botan.) gen de Cinperci Agariciene, cu mai multe specii, unele comestibile, ca *R. grisea* Fr., popular *Burete de spin*; altele otrăvitoare, ca *R. emetica* Fr. cu palăria roșie, lamelele albe și sporii incolori. Aceste specii și altele trăiesc pe pământ prin paduri. [S. St. R.]

Russu-Șirianul, Ioan, publicist, n. 1864 în Țiria, a făcut studii de pedagogie, și a fost redactor la »Românul« și la »Tribuna«; dela 1898 director la »Trib. Poporului« în Arad. A fost pedepsit mai de multe ori pentru delict de presă. Scr.: Moara din vale.

Rustem, Pașa, barbat de stat turc, † 20 Nov. 1895, de origine italian, și-a început cariera ca interpret la ministerul de marina, a fost apoi consul în Turin, Petersburg, guvernator în Libanon, și pe urmă ambasador în Londra.

Rustic, câmpenesc, țeranesc, mojiicesc.

Rüstow, Wilhelm, Friedrich, scriitor militar, n. 1821 în Brandenburg, † 1878 în Zürich. A fost ofițier în corpul de ingineri militari, dar din cauza scrierii lui »Der deutsche Militärstaat vor und während der Revolution« (Zürich, ediț. 2, 1851) a fost arestat, scapă însă la Zürich, nude ținea prelegeri despre știința războiului la univers., fiind numit și major în statul major al

trupelor de geniu. În 1860 a servit cu distincție în armata lui Garibaldi ca colonel. Re-întors în Elveția, a fost ales colonel federal. A publicat o mulțime de opere, cari se socotesc în parte între cele mai excelente din literatura militară modernă.

Rusu, Ioan V., canonic mitropolitan în Blaj, n. 1826 în Sămărtiu, cott S.-Dobâca (Trans.); și-a făcut studiile în Dej, Cluj și Blaj, unde în Oct. 1849 e numit profesor la școala normală; în 30 Dec. 1850 e promovat prof. la gimnaziul de acolo; 1862 e numit paroh și administrator protopop. gr.-cat. în Sibiu; în 21 Nov. 1862 vice-protopop, iar în 6 Apr. 1865 protopop și asesor consistorial. Timp de 39 ani a funcționat R. în Sibiu, unde a ridicat, cu mari jertfe materiale, o casă parochială (1866) și un frumos edificiu școlar (1892) și a asigurat dotațiunii și fonduri pentru susținerea școlii. Asemenea activitate a dezvoltat și în districtul său protopopesco, unde s'a ridicat sub păstoria lui numeroase bis. și școale, s'a îmbunătățit salariile învățătoresci, s'a creat fondul școlar tractual și o bibliotecă tractuală. Pe lângă acestea R. funcționa 15 ani ca al doilea secretar al »Asociațiunii transilvane«, ca vice-președinte al aceleia (1875 până 1877) și ca membru ord. în comitetul ei central, apoi timp de 30 ani (1862—92) ca profesor de limba și literatura română la gimnaziul de stat din Sibiu, crescând neamului mii de barbați în dragoste cătră limba și datinele străbune. Sinodul electoral din 16 Apr. 1893, întrunit în Blaj, apretând meritele lui R. pe terenul bisericesc și cultural, l-a candidat la scaunul mitropolitan în local al treilea, iar în Apr. 1901 a fost numit canonic de fundatiune reg. în capitolul mitropolitan de Alba-Inlia și Făgăraș cu reședința în Blaj. R. a fost activ și pe terenul literar. Scr.: Istoria veche după W. Pütz. Blaj, 1854; Compendiu de istoria Transilvaniei. Sibiu, 1864; Elemente de istoria Transilvaniei. Sibiu, 1865; Carte de lectură pentru clasele gimnasionale inferioare, aprobată de ministrul instrucțiunii publice, ediț. I. Sibiu, 1876 și ediț. II. 1886, apoi numeroase predici, articole și disertațiuni publicate în diferite foi. Cf. Nic. Togan, Un capitol din »Monografia parohiei și protopopiatului gr.-cat. român al Sibiului« în »Tribuna, din 1901 ur. 86 și urm.

Rusu (magh. *Oroszmező*), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobâca, cu 1076 loc. rom.

Rusumaturi, denumirea turcească a darilor indirecte, ce se percepeau în țările române pe vremea Fanarioților, dari platite și de boieri.

Ruszka (Rusca), com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1598 loc. rom.

Ruszkabánya (Ruszkberg), com. rur. în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 2946 loc., 1381 Rom., 1096 Germ., 310 Slovaci. Fabrici de fier, proprietate a societății de mine din Brașov.

Ruszt, oraș cu magistrat în Ung., cott. Șopro, pe țărmul vestic al lacului Neusiedel, cu 1609 loc. (1446 Germ.). E renumit pentru viurile lui.

Rut, eroina unui idil din Test. v. o Moabită de origine, se marita după Indul Boas. Copilul lor, Obed, a fost moșul regelui David.

Ruta L., (botan.) gen de plante perene din fam. Rutaceelor, trib. Ruteae, cu flori regulate 5-mere. Cuprinde ca. 40 specii mediterane, dintre

aceste *R. graveolens* L. »ruta« se întrebuințează astăzi numai în medicina populară. [A. Pr.]

Rutaceae, (botan.) familie de plante de regulă glandulos punctate dicotyle polypetale, cu foi alterne fără stipule, cu flori pentamere și carpele supere concrescute. Cuprinde vr'o 650 specii răspândite în întreaga parte caldă și temperată a globului și distribuite în mai multe triburi, dintre cari cităm numai două, cele mai importante: trib. *Ruteae* (fructul o capsulă) cu genurile *Ruta*, *Peganum* și *Dictamnus* și trib. *Aurantieae* (fructul o baca) cu genul *Citrus*. Din celelalte triburi cităm ca genuri de importanță medicinală: *Galei*, *Pilocarpus*, *Barosma* și *Empleurum*, de importanță horticola (ca pl. lemnoase rustice) *Phellodendron*, *Ptelea*, *Skimmia* și *Zanthoxylon*. [A. Pr.]

Ruteheuf, poet satiric francez, n. probabil în Ile-de-France, el compuse scrierile sale între 1255—80. Poet plin de vervă a lăsat câteva satire, așa numite »fabliaux«, în cari biciuesce mai ales pe călugări, vecinică țintă a satirelor evului mediu.

Ruteni (*Russini*, *Rusniaci*), popor slav ic în Galiția resariteana, în partea nord-estică a Bucovinei și în Ungaria de nord-est, făcând parte din Maloruși, vr'o 3-5 milioane suflete, din cari cei mai mulți (2.835.000) în Galiția; se ocupa mai ales cu agricultura. (v. și art. Rusa limba și Ruși.)

Rutheniu, un metal foarte dur, aspru cu gr. spec. 11-4. Este insolubil în acizi. Încalzit la roșu se combina cu clorul formând Clorura de Rutheniu Cl² Ru. El este un metal bi- și tetra-valent. Intră în grupa metalelor prețioase.

Rutil, mineral, bioxid de titan, cristalizează în sistemul pătrat și presintă mai întotdeauna nacle caracteristice. Coloarea sa variază dela galbin roșietic la brun aproape negru (nigrus). Această din urma varietate conține până 4% fier. R. e foarte răspândit în sisturile cristaline, în sisturi argiloase (în ace fine microscopice). El e mai rar în calcare, dolonite și granit.

Rutina, destoinicia dobândită prin o îndelungată, continuă și stăruitoare deprindere în unul și același fel de ocupațiune precum și modul de a face un lucru totdeauna în același chip. R. se întemeiază mai mult pe practică decât pe teorii științifice. Cel ce lucrează cu rutină se numește *rutinar*. [Pl.]

Rütli (*Grütli*), luncă în Elveția lângă lacul Vierwaldstätt. Tradiția spune, că aci au jurat Elvețienii alianța pentru eliberare în noaptea din 7—8 Nov. 1307. *Asociația R.* a fost fondată 1838 pentru cultivarea sentimentului patriotic; dela 1893 e centrul socialdemocrației elvețieni.

Rutulii, popor latin cu capitala Ardea, al cărui rege legendar Turnus, s'a opus lui Enea în legenda așezării Troenilor în Latium.

Ruvenzori, munte în Africa equatorială (montes lunae din vechime, Djebel Kurn, Guinr sau Kammar la Arabi, muntele lunii, Ruvenzori sau regele nourilor la locuitorii indigeni) între lacurile: Albert Nyansa, Albert Eduard Nyansa și Victoria Nyansa, cu o înălțime de preste 5000 m.

Din acești munți curg apele în 3 direcțiuni, formând lacurile amintite, din cari isvoresce riul Nil. (Cf. Cap. 30: Der Ruvenzori oder Wolkenkönig în opul Im dunkelsten Africa de H. M. Stanley.)

Ruxanda, 1) *R.*, fca lui Petru Rareș (v. ac.), logodita întâiu cu Joldea, un simplu boier, ridicat pe scaunul domniei din Moldova, dar căsătorită apoi cu Alexandru Lăpușneanu (v. ac.). Traiul ei cu Alexandru, care era de o mare cruzime, a fost cât se poate de nefericit, cu toate acestea nu se poate dovedi, ca ar fi participat lauciderea bărbatului ei. Ea moare în 12 Nov. 1569, fiind regentă pe timpul minorității fiului ei Bogdan IV.

2) *Ruxanda*, fca lui Vasile Lupu (v. ac.), măritată cu sila după Timuș, fiul hatmanului Cazacilor, care intrase pradând în Moldova. A dus o viață cât se poate de nefericită lângă Timuș, un barbar deprins numai cu viața de jafuri. Remasă văduvă, s'a retras la Neamțu, unde a fost ucisă de tâlhari, dupa ce o munciseră cumplit pentru avuție (1685).

Ruysch, *Frideric*, anatom olandez, n. 1638 în Haag; a studiat medicina în Lipsca. 1665 prof. de anatomie în Ansterdam. R. s'a distins îndeosebi prin cercetarea vaselor limfatice. Prima sa colecțiune de preparate anatomice a vândut-o lui Petru cel mare. † 1731. După moarte au fost publicate operele sale complete sub titlul »Opera anatomico-medico-chirurgica« în 4 vol., 1737.

Ruyter (pron. raiter), *Michiel Adriaanszoon de*, admiral olandez, n. 1607 în Vlissingen, † 1676 în Siracusa. Din simplu matroz a ajuns admiral al flotei olandeze, chiar când Olanda era mai amenințată din partea Angliei. El bată flota Angliei la Floreland (1666), pe cea anglo-franc. la 1673. Într'o luptă navală lângă Messina (1676) fû rănit mortal.

Ruznameh, (pers.) calendarul turcesc.

Ryder (*Ruyder*, *Ruyter*), moneta oland. = 5494 M., mai înainte se batea din aur de o finetă de 22 carate.

Rybinsk, oraș în guvernământ rus. Iaroslav, lângă Volga, 25.223 loc. (1897), vara uneori și 100.000 loc. Unul din centrele comerțului de bucate pe Volga.

Ryswijk, corect *Rijswijk* (pron. raisvaic), com. rur. în Olanda de sud. cu 2968 loc., a devenit însemnata prin încheierea păcii (20 Sept. 1697), care a pus capăt războiului de 9 ani al lui Ludovic XIV contra coaliției formate de Anglia, Terile de jos, Germania, Lotaringia și Savoia. Ludovic a cedat Spaniei și Germaniei toate cuceririle făcute cu excepția Strassburgului și încă a câtorva locuri reunite din Alsția.

Rythmetru, v. Metronom.

Ržiha (pron. rșiha), *Francisc*, cavalier de, inginer și specialist în construirea tunelurilor, n. 28 Martie 1831 în Hainspach (Boemia). Dela 1878 profesor pentru construirea tunelurilor și a cailor ferate la politechnical din Viena. El a aplicat mai întâiu la construirea tunelurilor largirea galeriilor miniere cu ajutorul șinelor de fier. Scrieri: Die neue Tunnelbaumethode in Eisen. Berlin, 1864; Lehrbuch der gesanten Tunnelbaukunst. 2 tom. Berlin, ed. 2, 1874, etc.

S

S, a optspredecea literă în alfabetul latin, una dintre consonantele deutale în limba română. Originară din alfabetul fenician, împrumutată în alf. elin, apoi latin. În abrevieri: Σ (= sigma, la Greci) ca număr: 200. *S* (în chimie) = Sulfur. *S. E. e. O.* (în comerț) = salvo errore et omissione (*lat.*), susținând posibilitatea erorii sau omisiunii. *S. P. Q. R.*, (*lat.*) = Senatus Populusque Romanus. [*]

S în logică, semn simbolic, care înseamnă noțiunea subiectului dintr'o judecată oarecare.

Saabner-Tuduri, Alexandru, doctor în medicină, n. 1859 în Bêrlad. A fost profesor, directorul casei de sănătate din București. Scrieri: Apele minerale din districtul Dâmbovița (1885); Atlas zoologic (1889); Apele min. din distr. Neamțu (1890), etc.

Saadi, Seikh Mosticheddin, 1184—1291, unul din cei mai renumiți poeți ai Persiei, n. la Siras; poeziile sale, scrise în stil simplu și frumos, sînt o comoară de înțelepciune. Ele sînt: »Divan«, colecțiune de poezii lirice, erotice, morale și contemplaționi; »Gulistan«, scriere morală, în prosă și versuri, pe care mai ales se întemeiază gloria sa; »Bostan«, scriere morală în versuri, Aforisme și epigrame. Opere complete, W. Harington, Calcuta, 1791—95, în Teheran, 1852.

Saale, 1) *S.*, afluent pe stînga al Elbei, isvoresce în munții Fichtel, dela Naumburg în jos e navigabil; lungimea 364 km. 2) *S.*, afluent pe dreapta al Mainei, 112 km. lung.

Saar (franc. *Sarre*), afluent pe dreapta al râului Mosel, isvoresce în Vogesi, la Saargemünd devine navigabil; 246 km. lung. *S.* e legat prin un canal de 63 km. cu canalul Rin-Marne.

Saarbrücken, oraș în guvern. prus. Trier, 17,082 loc. (1895); gimnasiu, școală reală super., școală de montanistică; cameră de comerț, direcțiune de cai ferate, centrul unui mare revier de mine de cărbuni. 6 Aug. 1870 armata germ. bate aici pe Francezi.

Saardam, oraș, v. Zaandani.

Saba, 1) insulă mică în Antilele olandeze; 2) ținut în Arabia sudică. E cunoscut din Testamentul vechiu ca bogat în aur și smirnă.

Șaba, mîndăstire în j. Soroca din Basarabia, 45 km. dela Soroca, lângă satul Șaba. Manastirea Ș. s'a construit în secl. XVII de ieromonachul Iezechiil, venit din schitul Deleni.

Sabadilla Brand., (botan.) numire sinon. cu *Schoenocaulon*, gen de plante din fam. Liliaceelor, trib. Veretreae, cu semințe nearipate și stamine mai lungi decît periantul. Cuprinde vr'o 5 specii din Mexico și Texas, dintre cari cităm *S. officinale* A. Gray (*Sabadilla officinalis* Brand.), a carei semîntă »popazul« se aplică în medicină.

Sabal Adans., (botan.) gen de plante din familia Palmierilor, trib. Corypheae, înrudit cu *Corypha*, de care diferă prin durată (nefiind monocarpice) și spata vaginată. Cuprinde vr'o 6 specii tropical-americeane, dintre cari cităm *S. umbraculifera* Mart. de pe Antile, unul din cei mai frumoși palmieri, cultivat la noi în florării. [A. Pr.]

Săbăoani, com. rur. în Rom., j. Roman, cu 2462 loc. (Ciangai); biserică catolică, tîrg de țeară.

Sabar, rîu în Rom., j. Ilfov, se varsă în Argeș.

Sabașa-Fărcașa, moșie de munte în Rom., j. Suceava; aparține Domeniului Coroanei. E de 4705 ha., cu paduri seculare.

Șabaț, oraș în Sêrbia, lângă Sava, 10,692 loc. (1895); reședința unui episcop.

Sabatini, 1) *S. Andrea*, (1480—1543), pictor italian din secl. XVI, n. la Salerno, elev al lui Rafael. 2) *S. Lorenzo*, (1533—77), unul din bunii pictori italieni din a doua jumătate a secl. XVI, imitator inteligent al lui Rafael. În numeroasele sale frescuri se vede un gust delicat și un stil moderat.

Sabaios (sau *Sabos*), zeu în Thracia și în Phrygia. În Creta *S.* a fost și zeu al luni, și se amintesc serbatoarea *Sabatia*. Inscriptiunile din Roma arată, că *S.* a fost venerat și acolo.

Sabat, la Ovrei a șeptea zi din șeptemîna, socotita de Vineri seara pînă în seara zilei următoare. Se serbează prin o abstenență totală dela lucru.

Sabatar, sectă religioasă ivită deja în secl. XVI în Boemia, și în Trans. între Secui. Cred în apropiata revenire a lui Christos și începutul imperiului de 1000 ani. *S.* serbează sabbatul jidovesc și neagă dogma trinității. Persecuțiile cele multe, îndurate de *S.* în Trans., i-au silit să emigreze. Ultimele renașite din Bözödujfalu au trecut 1868 formal la mozaism.

Sabeism, (*Sabaeismus*), cultul stelelor (v. Astrolatria.)

Sabia, armă de lovire, mai ales a cavaleriei, de obicei un singur tăis, mai mult sau mai puțin încovoiată. Intrebuințată întai de Huni. (v. și Paloș și Spada.)

Sabin, principe bulgar în jumătatea a doua a secl. VIII.

Sabini, un popor antic în Italia centrală. Țeara lor era bogată în cereale, ghindă și pășuni grase. *S.* au fost vestiți pentru moravurile lor severe și pietatea lor. Numa Pompiliu, care a regulat obiceiurile religioase, a fost *S.* de origine. Cunoscută e legenda despre răpirea Sabinelor, prin care și-au cîștigat coloniștii din Roma primele soții.

Sabine, rîu în America de nord, isvoresce în Texas, formează frontiera între Texas și Louisiana, se varsă în golful Mexic; 800 km. lung.

Sabini, Munți, șir de munți în Subapennini, la stânga Tibrului, cu Monte Viglio 2136 m. înalt.

Sabinianus, papă (604—606), căruia i-se atribuie introducerea folosirii eplotelor în serviciul divin.

Sabiniani, aderenții școlii de jurisprudență a lui Capito (pe timpul împ. roman August), care ținea la tradițiunile învechite. Contrarul lui a fost Labeo, care a întemeiat școala Proculianilor.

Sabinus Opplius, legatul lui Domițian; a fost bătut și ucis în Moesia de Decebal (86 d. Chr.).

Șablon, (franc. Chablon), model; tablă de tînichiea, carton sau lemn, provădută ou tăieturile corespunderoate, folosită pentru a obține mustre, ornamente, etc. Șabloanele se folosesc la fabricațiunea tapetelor, vapsirea păreților, etc. Fig. mecanic, fără a ține samă de esența lucrului.

Sabura, numire dată nasipului, care se încarcă în corabii pentru a le ține în echilibru.

Săcădate, magh. *Szakadát*, comună rurală în Trans., cott. Sibiu, cu 1145 loc. Români (994) și Maghiari. Sedul băncii rom. »Plugarul«.

Sacal, popor pe peninsula Malaică, înrudiți cu Papuanii, aproape toți inculți.

Sacal, (*Canis aureus*), vulpea aurie, mamifer din fam. canidelor, ord. carnivorelor, seamănă cu vulpea, având însă capul mai mult ca al lupului. Păr aspru, cenușiu-galben-brun cu negru. Urechii scurte. Coada stufoasă și lungă, la vîrf neagră. Lungimea corpului 70 cm., a coții 30 cm. Traiesce în Asia, în Africa nordică, Grecia, Dalmația și Turcia. Animal nocturn, traiesce în societăți, este mîncăcios, se îmblîndește ușor.

Săcalul de câmpie, magh. *Mező-Szakál*, com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 1052 loc. Români și Maghiari (181).

Săcărîmb, magh. *Nagyág*, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1765 loc. Români, Germani (524) și Maghiari (234). Pe teritoriul acestei comune sînt mine de aur, argint și arama, aflătoare în exploatare dela 1742, cu o producție anuală în valoare de 450,000 cor. In aceste mine se găsesc și mineraurile Nagyagit, Silvanit și Pecit.

Sacâz, mastic (v. ac.). S. se numește și Colofoniul (v. ac.).

Saccas, Ammonius, recte *Ammonius Alexandrinul*, 175—250 d. Chr., crescut în religiuinea creștină, dela care a trecut apoi la credința păgână elina. El este considerat ca întemeietorul filosofiei neoplatonice. Lui se atribuie nisuiința de a determina raportul dintre filosofia lui Plato și Aristoteles, între cari el nu află deosebiri esențiale. Doctrina sa culminează în contemplarea ființei absolute, perfecte și în intima unire a omului cu dînsa. [Pl.]

Saccharate, corpuri ce rezultă din tratarea Glucosei (zaharului de struguri) cu oxidul de potasiu, sodiu sau bariu; sînt solubile în apa, insolubile în alcool.

Saccharificațiune, transformațiunea hidraților de carbon în corpuri sacharise.

Saccharimetria, partea analitică a chimiei organice, care se ocupă cu dosarea cantitativă a zaharului dintr'o soluțiune de zahar. Aparatul de care se servese este un polarisator numit Saccharimetru.

Saccharina, un preparat organic cunoscut în chimie sub numele de Sulfimida Benzoica. E un

preparat foarte dulce, de 300 ori mai dulce decăt zaharul, cu care e adeseori înlocuit.

Saccharomyces Mey., (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete; speciile sale se presintă ca șireaguri de celule de acelaș fel, ușor separabile unele de altele. Se înmulțesc prin înmugurire; în condiții rele produc spori interni (ascospori) câte 4 sau 8 în fiecare celula. Trăiesc în medii lichide sau solide avute în substanțe dulci, zăhăroase: glucoasă, zahăr de trestie, maltoasă, lactosă. Dacă vegetează la suprafața unui asemenea mediu, încet, încet îl consumă, multiplicându-se S. abundent; dacă dimpotrivă vegetează în interiorul lui, atunci se multiplică mai încet, iar mediul este transformat în produse noue, printre cari e alcoolul etilic și anhidrida carbonică; S. duce atunci o viață anaerobie (v. ac.) și devine un ferment (v. ac.) figurat, iar mediul se ăice că fermentează. Printre speciile însemnate de S., cari sînt fermenți, sînt: *S. Cerevisiae* Mey., drojdia de bere, fermentează mustul de orz (malțul); are multe rasse; *S. ellipsoideus* Rees și *S. apiculatus* Rees trăiesc pe struguri și intervin în fermentarea mustului; are asemenea multe rasse, de cari depinde gustul și buchetul particular al viului, obținut dintr'un anumit must; *S. Mycoderma* Rees provoacă acreala vinului, etc. Speciile de S. cu aplicațiuni practice în industriile omului sînt obiectul culturilor îngrijite din partea specialiștilor spre a se obține cu ele produse de calități superioare. [S Șt. R.]

Saccos, ornat sacru archiereșc, avînd asemănare cu sticharul diaconesc; archiereul îl îmbracă la liturgie și alte funcțiuni sacre mai însemnate. În vechime S. era o îmbrăcăminte împărătească; mai tîrziu imperații Orientului i-au decorat cu S. pe patriarhii Constantinoplei. Simboliseaza cănașa necusută ce a purtat-o Isus la patima sa.

Săcel, comună cu isoare salino-sulfuro-iodoase în Rom., j. Gorj (30 km. dela gara Cărbunesei), pe riul Blahnița. Are vr'o 12 isoare, 3 sînt mai tari și dau cantități mai mari de apă. La stabilimentul principal sînt 15 camere mobilate, alătorea este o casă cu 10 camere. Mai sînt mici case în jur și prin sat. În stabiliment sînt 10 camere pentru facerea bailor calde. Se folosesc la reumatism, scrofulosă, sifilis, inflamațiuni cronice ale diferitelor organe (în special contra metritei). Analisa s'a făcut de C. Stabil în 1891: »Analisa apelor minerale din Sacel-Gorj«. Bucuresci, tip. C. Göbl. [I. M.]

Săcel, (magh. *Szacsal*), comună în Maramureș, cu 2250 loc. rom.; biserică și școala gr.-cat. (dioc. Gherlei). Pe teritoriul ei se află puțuri de petrol.

Sacelar, (*grec.*) în archidieceasa Bucovinei acel membru al consistoriului archiepisc., care are referatul asupra mănăstirilor și al institutelor de învățămînt preotesc.

Săcele, (magh. *Hétfalu*), numirea colectivă a următoarelor șapte comune rur. din Trans., cott. Brașov: *Bacifăldu* cu 1862 loc.; *Cernat*, magh. Csernătfalu, cu 2628 loc.; *Purcăreni*, magh. Pürkerez, cu 2036 loc.; *Satulung*, magh. Hosszafalu, cu 6420 loc.; *Tărlungeni*, magh. Tatrang, cu 3251 loc.; *Turcheș*, magh. Türkös, cu 3277 loc.; *Zizin*, magh. Zajzon, cu 1329 loc.; laolaltă cu 20,803 loc., Maghiari și Români (9066). Acești din urmă erau odinioară oieri vestiți.

Sac embrionar, (botan.) marea celulă, care se găsește în mijlocul nucleului din oul. În această celulă se găsește 7 nucleu, de obicei fiecare fiind încungurată de protoplasmă. În partea superioară a S. embr. sunt trei nucleu: unul mare *oosfera* și doi mici *synergidele*. La extremitatea opusă alți trei nucleu: *antipodele* și în sfârșit în mijlocul S. embr. un nucleu izolat numit *nucleul secundar*. Din aceștia oosfera prin fecundație va da oul, nucleul secundar va da albumenul, iar ceilalți nucleu se resorb.

Sacer, (lat.) sacru, sfânt, divin.

Sacerdot, (lat.) preot, persoana ierarhică, care prin hirotonie primesc dar și putere spre săvîrșirea funcțiilor sacre și pastorale. (v. Preot.)

Sacerdoțiu, Preotia (v. ac.).

Sacer morbus, (lat.) »morb sfânt«, numire veche pentru epilepsie (v. ac.).

Sachalin, (*Krafto*, *Karafudo*), insulă la nord-estul Asiei, despărțită de insula japoneză Ieso prin strimtoarea Lapérouse; 75,978 km², cu 28,166 loc. (1895); bogată în cărbuni; e a Rusiei, care o folosește ca loc de deportație pentru cei mai mari criminali.

Sacher-Masoch, *Leopold*, romancier și diarist, n. 1836 în Lemberg, † 1895. Studiă dreptul în Praga și Gratz, unde își începă cariera ca profesor, scriind »Rescoala din Gent sub Carol V« și »Apusul Ungariei și Maria de Austria«, 1861. Apoi se ocupă numai cu literatura beletristică. Din numeroasele sale scrieri amintim: »Kaunitz«, roman cu tablouri de stărire culturale ale Austriei în secl. XVIII; »Idealele timpului nostru«, în care bicuiesc felurite curente culturale și sisteme filosofice germane. Publică o foaie beletristică, în Pesta, și o revista internațională în Lipsca.

Sachs —, v. și *Sax* —.

Sachs, *Hans*, cel mai însemnat poet germ. din secl. XVI; n. 1494 în Nürnberg, fiu al unui croitor, deși destinat meseriei, primi o instrucție aleasă la școala latină din Nürnberg; apoi după ce făcū anli de ucenicie ca cismar, călătorind și lucrând ca cismar, în mai multe orașe, se stabili în patria sa, unde pe lângă meseria de cismar, cultivă cu mult talent literatura poetică. Cel mai productiv din scriitorii timpului său; posesiile sale, narațiuni, alegorii, fabule, parabole, dialoguri, glume, maxime, cântece, drame scrise într'un stil popular și placut, se disting prin bogate cunoștințe din literatura clasică și germana, prin o rară înțelepciune pentru viața și prin seninătatea unui suflet curat și liniștit. † 1576. Edit. de Gödeke și Tittman, »Poesii de S. H.« cu introducere și explicări de vorbe, 6 vol., a II-a ed. 1883—85; o alegere din operele sale, cu biografie de Arnold în »Deutsche Nationalliteratur«. Literatura: »H. S. Viața și activitatea sa«, de Hoffmann, 1847; E. Weller, »Poetul popular H. S. Viața și posesiile sale«. Nürnberg, 1874.

Sachsenspiegel, cel mai însemnat cod juridic german din evul mediu. A fost tradus pe la 1230 de Eike de Repkow din limba latină în dialectul german de nord. S. a format baza mai multor codice germane de drept. Ed. cea mai bună e cea critică a lui Homeyer (3 tom. Berlin, 1835—44).

Sacoltea, în poveștile rom. un pitic cu barba

de 99 stângini; era din lumea smeiilor și mânca prăuful gătit de Strâmbă-Iemne și Sfarniă-pietri.

Sacotala, v. Sakuntala.

Sacramento, (lat.) taină (v. ac.).

Sacramentale se dic acele acțiuni și rituri ale cultului divin, instituite de biserică, cari mijlocesc omului darul și binecuvântarea dumnezeiască. Se deosebesc de sacrameinte prin aceea, că sunt instituite de biserică. S. se împart în: *Exorcismi* (v. ac.), *Binecuvântări* (v. ac.) și în *Consacrări* (v. ac.). [i—m.]

Sacramento, riul principal al Californiei (America), curge spre sud, se varsa în baia dela San-Francisco. **Orașul S.** e capitala Californiei, lângă riul S., 26,386 loc. (1890).

Sacré Coeur, (*franc.*) v. Alacoque. S. C. este și numele unui ord de călugarițe, cari se ocupa mai ales cu instrucțiunea.

Sacre-Resboaiie, confederația Amphiktyonilor (v. ac.) din Grecia veche, care a purtat trei resboaiie sacre în contra statelor, cari au ofensat autoritatea templului din Delfi. Ultimul resboiu sacru a fost cel în contra lui Filip lângă Chaironeia, unde se sfârși libertatea Heladei.

Sacrificiu, jertfă (v. ac.).

Sacrilegiu, batjocorire de lucruri sfinte, profanare (v. ac. și art. Blasfemia).

Sacristia, localitatea de lângă altar, unde se conserva ornatele și rechisitele sacre.

Săcueni, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 719 loc. În apropiere isvoare de pacura.

Sacul, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1035 loc. Români.

Sad, butașii de viță.

Sadagura, com. rur., țîrg, parochie cu catunele: Viphanca și Baronicăca, moșie boierească în căp. Cernautului și j. Sadagura în Bucovina, are 5653 loc. (1272 ort.-or., 544 rom.-cat. și uniți, 3817 mos.), stațiune de cale ferată locală, casarmă. În resboiul dintre Turci și Ruși din 1769—74 generalul rusesc Petru Gartenberg înființă aici o manastire.

Sadina, numele vulgar al plantelor: *Andropogon Ischaemum* L. și *Pollinia Gryllus* Spreng. (sinonim *Crysopogon Gryllus* Frin., *Andropogon Gryllus* L.) (v. ac.).

Sădire, v. Plantațiune și Marcotagiu.

Sadism, aberație sexuală, împreună cu crudime față de jertfă. Numirea o are după ierchicul D. Alphonse Fr. *Sade*, scriitor francez de romane pornografice, n. 1740, † 1814 într'o casă de sanatare.

Sadova, 1) S., com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1415 loc. 2) S., domeniu al coroanei în întindere de 16,600 ha., producând un venit anual de aproximativ 220,000 lei. 3) S., manastire pe hotarul com. S., fundată de voevodul Mateiu Basarab (1643) intru amintirea biruinței asupra Turcilor; e împrejmuită cu ziduri. În 1784 au batut aici Austriicii pe Turci.

Sadova sau *Gura Sadovei*, comună pe râulețul cu acelaș nume, moșie mănăstirească în cap. și j. Câmpulung în Bucovina, 1499 loc., (1478 ort.-or., 15 rom.-cat., 6 mos.).

Sadowa, sat în Boemia lângă Königgrätz; după acest sat s'a mai numit batalia dela Königgrätz (3 Iulie 1866).

Sadr a'zam, (*arab.*) mare vizir, numire usitată în India anterioară.

Saducei, (*Saduchei*), sectă iudaică, care nu respecta tradițiunea și recunoștea numai legea scrisă ca normă religioasă. (v. Farisei.)

Saf —, v. și *Saph* —.

Saffarik, *Paul Joseph*, slavist, n. 13 Maiu 1795 în Kobeljarovo, cott. Gönör, † 26 Iunie 1861 în Praga. A studiat în Kesmark și Iena. În 1841 a fost numit custode la biblioteca din Praga, 1848 bibliotecar. El și-a exprimat și câteva păreri relative la Români; publicații: *Serbische Lesekörner* oder hist.-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart. Pest, 1833; *Slavische Alterthümer*. Leipzig, 1842—44; *Slav. Ethnographie*. Praga, 1842; *Geschichte der südslav. Litteratur*, 3 tom. Praga, 1864—65, etc.

Safech, la Egipteni deita istoriei și a cărților.

Saffian, (*marochin, cordovan*), piele de capră întrebuințată la fabricațiunea încălțămintelor. (v. *Cordovan*.)

Safir, pseudonim literar al poetului Nicolae Demetrescu, n. 1847 în Craiova, † Sept. 1883. A publicat »Cavalul«, un volum de poezii. (v. și *Saphir*.)

Safran, v. *Crocus*.

Safrol, un principiu organic, care se găsește în oleiul de *Sassafras* și care la rece se transformează în o massă cristalină. Se întrebuințează în parfumerie.

Sag, (magh. *Ságh*), com. rur. în Banat, cott. Timiș, cu 2674 loc. germ. și rom. (827).

Saga, (nord.) poveste, indeosebi poveste basată pe tradițiune; aparține mai ales literaturii scandinave.

Sagațitate, agerime de minte. S. se descopere în puțină inteligenței de a distinge ușor, deplin și cu acurateță notele lucrurilor, asemănările și deosebirile dintre ele. S. caracterizează pe barbații de știință și pe critici. Sin. perspicacitate. Cf. *Pletosu*, *Psich*. 60. [Pl.]

Sagan, oraș în guvernamentul prus. Liegnitz, 13,184 loc. (1895); e reședința *principatului mediatizat* S. (1211 km².); castel, gimnasiu, seminar de inv.; manufacturi de panura.

Sagasta, *Don Praxedes Mateo*, om de stat spaniol, n. 1827, † 5 Ian. 1903; a studiat ingineria. 1868—70 și 1871—72 ministru de interne; 1874 prim-ministru, dar abjuse după proclamarea de rege a lui Alfonso XII; a mai fost șef de cabinet 1881—83, 1885—90 și 1897. S. a cautat să ridice elementul civil la valoarea sa față de generalii politicieni.

Sageata, arma, care se aruncă cu ajutorul arcului (v. ac.). În timpul present se mai întrebuințează numai la popoare selbatice, cari îi înveinează adeseori vârful. (S. în geom. v. *Cerc*.)

Sageata, com. rur. în Rom., j. Buzeu, formată din 7 catune, cu 1490 loc.

Sagetător, (♋) semnul 9 din zodiac, long. 240—270°. S. sau *Sagittarius* e și o constelațiune sudică, care conține o stea cadruplă și una triplă, apoi încă 3 stele variabile. În S. se observa mai multe grupe luminoase de stele și o negură particulară.

Săghies, pasere, id. cu *Cintez* (v. ac.).

Saghin, *Stefan Dr*, profesor univ. și scriitor rom., n. 26 Dec. 1860 st. v. în Mitocul Dragoмирnei, a făcut studii teologice în Cernăuți și fu numit 1884 prefect de studii la seminarul clerical; în 1888 se promovă ca doctor în teo-

logie la univ. din Cernăuți; dela 1889—91 studiă la univ. din Viena și München și se preoți în 1891; fu numit în 1892 predicator în limba rom. la biserica catedr. din Cernăuț; 1897 fu distins cu titlul de protopresbiter, în 1899 se habilită ca profesor la facultatea teologică din Cernăuț și fu numit 1900 profesor la catedra pentru dogmatica specială.

Sagittaria L., (botan.) gen din fam. *Alismaceae*, tribul *Alismaceae*, cuprinde plante erbacee aquatice, perene, foarte rar anuale. Acest mic gen are vr'o 15 specii, distribuite prin regiunile temperate și tropicale. În părțile noastre crește *S. sagittifolia* L., cunoscută poporului nostru sub numirile de: Sageată, Sageata-apei, Sageata-apeilor. [Z. C. P.]

Sagittarius, (*lat.*) arcaș (v. ac. și *Sagetător*).

Sago, în limba Papuasilor = pâine, e un preparat de făină din mēduva palmierilor de Sago și a arborilor *Arenga*, *Borassus* ș. a. Se folosește la facerea pâinii. El se importează din Singapur, de pe Moluce și din Iava. În Franția și Germania se face S. și din scrobeală de cartofi. (v. și *Metroxylon*.)

Saguțații, seminție slavică, amintită în secl. VII în Macedonia.

Sagum, (*lat.*) haină scurta de resboiu, ce purtau soldații romani de rând.

Șaguna, v. *Șiaguna*.

Sagunto, (mai înainte *Murviadro*), oraș în prov. span. Valencia, 6466 loc.; e zidit pe locul vechiului *Saguntum*; antichități romane.

Saguntum, (grec. *Zakynthos*), veche colonie grecească la coasta estică a Spaniei; cucerirea acestui oraș de către Hannibal (219 a. Chr.) fu cauza celui de al doilea resboiu punic.

Șah, (pers.), domnitor, rege.

Șah, șac, se numește și un joc foarte răspândit. Se joacă de două partide pe o tablă împărțită în 64 câmpuri, colorate alternativ alb și negru. Fiecare partidă dispune de 16 figuri, anume: 8 pionii așezați în rândul al doilea, 2 turnuri așezate la capetele rândului prim, 2 cai (sau călareți) așezați lângă fiecare turn câte unul, 2 cursori (șpioni) așezați lângă cai, 1 regină și 1 rege. Figurile au culoarea câmpurilor. O partidă primesc figurile albe, cealaltă figurile negre. Regina se așează la mijlocul rândului prim, totdeauna pe un câmp de culoarea ei; lângă regină se așează regele. Mișcările figurilor: Pionii se pot mișca numai înainte, la început cu două câmpuri, după aceea tot numai cu un câmp. Pionii se pot mișca și în direcție piezică atunci, când în stânga sau în dreapta are înaintea sa un pion strain, pe care îl scoate din luptă, punându-l la o parte. Turnurile se pot mișca în linii drepte înainte, îndărpt, la dreapta, la stânga. Cursorii se pot mișca numai în linii piezișe, înainte sau îndărpt. Caii sar pe un al treilea câmp, în stânga sau în dreapta, totdeauna de pe un câmp alb pe unul negru și invers. Regina poate face mișcări în linii drepte și piezișe, înainte sau îndărpt; regele asemenea dar totdeauna numai pe un câmp învecinat. Regele poate face o mișcare specială, numită *rocada*, atunci când între el și un turn nu se mai găsește nici o figură. Anume regele poate trece pe al treilea câmp, așezându-se turnul de cealaltă parte a lui. *Rocada* se poate face însă numai atunci, când câmpul, pe care vine

turnul, nu e atacat de figuri străine. Turnurile, cursorii și regina se pot mișca preste câte câmpuri e necesar. Când un rege este atacat de figurile adversarului, se dice că se află în *șac*; când nu mai are unde se refugia, se dice că e *mat* (mort), și adversarul a câștigat partida. Se poate întâmpla, că fiecare partidă pierde multe figuri și nici una nu este în stare să dea mat regelui străin; în acest caz jocul rămâne nedecis și se dice *remis*. Se întâmplă, că o partidă nu mai poate mișca nici o figură, fiind toate oprite în loc, chiar și regele ori încotro s'ar mișca, pretutindenea întră în șah; în acest caz jocul e *pat*.

Jocul de Ș. își are originea sa în India, de unde a trecut la Chinezi și Perși, iar pe timpul lui Carol cel Mare în Grecia, apoi în Spania și Italia. Vechii Greci și Romani nu l-au cunoscut.

Sahara, cea mai mare pustie pe întreg pământul, cuprinzând aproape jumătate din Africa nordică. Lungimea este de 5200 km., lățimea de 1500 km., are deci o întindere de 6.662.600 km². Se împarte în 3 grupe mari: a) Pustia libică între Nil și meridianul 32, cu oasele Audsilla, Baharieh, Dachel și Chargheh, Cofara și Wadiangha. b) Cea din mijloc și cea mai mare este pustia Tuareg, între meridianul 32—17 cu platoul Ahagar (Hogar). Are o mulțime de lacuri de sare, vegetațiune bogată. În sud dela platoul Ahagar, în apropierea oazei Bihna se află un platou de 1600 m. înălțime cu masse de granit și basalt. c) Partea vestică până la Oceanul Atlantic este platoul mauric. Numărul locuitorilor este pus cu 2.870.000. Drumurile caravanelor sunt: Timbuktu spre Wadi Draia și Tua; din Sococo preste Air și Ghat spre Ghadames și Bursuk.

Saharneni, mănăstire în j. Orheiu din Basarabia, la depărtare de 43 km. de orașul Orheiu. În apropierea mănăstirii curge Nistru, pe malurile căruia se află așezat satul Saharna. Mănăstirea s'a întemeiat pe la 1776 de către monachul Vartolomeu Ciungu, pe care Rușii îl porecliră Krivorucica.

Săhăstria, schit cu 2 bis., Rom., j. Botoșani.

Sahib, (soț, domn), în Persia și India titlul dat Europeanilor.

Săhrimnir, în mitol. nord-germană un mascure, care în toată ziua se fierbea și se mânca de zeii Odin și Freypa, dar seara iar era întreg și sănătos.

Șalac, postav fabricat din lâna roșietică a oilor țigai.

Șaica, numire cădută în desuetudine astăzi, ce se dedea acum câteva decenii, mai ales prin porturile din Dunărea de sus, *caicului*. E o navă de forme analoge cu ale *joncei* chineze, condusă aproape în general de Turci, care face micul cabotagiu, pe Dunăre, transportând diferito mărfuri, mai ales cereale, din porturile din susul Dunării în porturile de export: Brăila, Galați și Sulina.

Saiciar, (*Zajecar*), oraș în Sârbia lângă Timok, 4670 loc. Aci a bătut Osman Pașa pe Sârbi la 7 Aug. 1876.

Saida, (vechiul *Sidon*), oraș cu port pe coasta Siriei, 15.000 loc.; din secl. XV înceace în decadentă.

Said-Pașa, 1) S., vice-rege în Egipt (1854—63),

n. 1822, † 18 Ian. 1863. A fost bărbat de cultură europeană, care a lucrat mult pentru civilizarea Egiptului și a Sudanului, introducând în cel dintâi instituțiuni europene și micșorând comerțul cu sclavi.

2) **Said Mehemed**, bărbat de stat turc, n. 1835 în Constantinopole. La începutul resboiului din 1877/8 era în fruntea sangeacurilor din Tulcea și Târnova. A fost în mai multe rânduri ministru și mare vizir. El e membru al partidului, care voiesce introducerea de reforme în Turcia, fară de a se răzîma pe statele străine.

Șaleu, (magh. *Sajó*), com. rur. în Maramureș, cu 1100 loc. rom. Biserica, școală română grcat. De aci își trag originea familiile Man și Dunca.

Saigon, (*Saigun*), oraș întărit și capitala Cochinchinei franceze, lângă delta râului Mekong, 80.000 loc.; export de orez, piper, piei, copra.

Saikio, oraș, v. Kioto.

Saima, lac în guvernamentul finic Wiborg, 1760 km², prin Wuoxen se scurge în lacul Ladoga, prin canalul S. e legat cu Golful finic.

Șain, pasere, v. Șoim.

Șăineanu, **Lazar**, filolog, de origine evreu, n. 23 Apr. 1859 la Ploesci Studiile superioare și le-a făcut în București, unde a luat licența în litere, la Paris și Lipsca, unde și-a trecut doctoratul în filosofie. A fost mai multă vreme profesor secundar, măiestru la școala normala superioară și suplinitor la universitatea din București, dar neisbutind să fie împământenit, parasî țeara în 1901. Publicații: Moisi Mendelsohn, viața și activitatea sa, 1880 (sub numele: Șain Lazar); Elemente turcesci în limba română 1885; Ielele, dînsele, frunoasele, șoimanele, maestrele, milostivele, ținele, studiu de mitologie, 1886; Incercare asupra semasiologiei limbei române, tesă de licență premiata de universitatea din București, 1887; Dicționar germano-român și româno-german, 2 vol., 1887 și 1889; Les jours d'enprunt ou les jours de la Vieille, tesă de doctorat, 1889; Studiu de dialectologie asupra graiului ovreo-german, 1889; Lhomonid, De viris illustribus, ediție de școală, 1890; Linguistica contemporană sau școala neogramaticala, 1890; Gramatica elementara a limbei latine. 3 părți 1890—91; Raporturile între gramatica și logica, 1891; Autorii români moderni (antologie), 1891; Ioan Eliad Rădulescu ca gramatic și filolog, 1892; Istoria filologiei române, 2 edi., 1892, 1895. În colaborație cu Hașdeu și Gion: Eine Trilogie, o istorie germană a literaturii române (critica lui Rudow), 1892; Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătura cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice (operă premiata de Acad. rom.), 1895; Cesar, de bello gallico c. I., ediție de școală, ediț. II, 1896; Studii folklorice, 1896; Dicționar universal al limbei române. Craiova, 1896, operă care a stîrnit o întinsă critică. Mitologia clasică. Craiova, 1898; Influența orientală asupra limbei și culturai române, 3 vol.: I Introducere, II Vocabularul, vorbe populare, III Verbe istorice, împrumuturi literare, 1900, lucrare premiata de Societatea de Linguistică din Paris. O carieră filologică, memoriu autobiografic, 1901.

Saint Albans, oraș în cott. engl. Hertford, 12,898 loc. (1891); biserică renumită; 21 Maiu

1455 ducele Richard de York bate pe regele Henric VI; 17 Febr. 1461 Clifford bate pe Warwick și eliberează pe Henric VI.

Saint-Bartélemy, insula franceză în Antilele mici. 21 km², cu 2674 loc. (1889); capit. Gustavia.

Saint-Brieuc, capitala departam. franc. Côtes-du-Nord, 18,095 loc. (1896); muzeu, parc de stridii, episcopie.

Saint Christopher, (*St. Kiltz*), insulă engl. în Antilele mici, 176 km², cu 31,754 loc. (1893); capitala Basseterre.

Saint Clair, lac în America între Canada și Statele Unite, 932 km², stă în legătură cu lacurile Erie și Huron.

Saint-Cloud, oraș în departam. franc. Seine-et-Oise, pe stânga Seinei, 6374 loc. (1896); frumosul castel dimpreună cu parcul a fost distrus 1870 prin tunuri.

Saint-Cyr-l'École, sat lângă Versailles, cu 3613 loc. Dela 1808 se află aici, în vechia abație, o renumită școală militară.

Saint-Denis, 1) oraș în departam. franc. Seine, spre nord dela Paris, încungiuat cu forturi; 54,399 loc. (1896); biserică frumoasă; locul de înmormântare al regilor francezi; fabrici de mașini și chimicalii. 2) Capitala insulei Réunion, 36,000 loc.; port; episcop.

Sainte-Beuve, *Charles Augustin*, poet și critic franc., n. 1804 la Boulogne-sur-Mer. † 1869 la Paris. Studia medicina în Paris. Dupa revoluția din 1830 el intră în politica militantă de atunci. El făcû parte din școala romantică, apoi din cea mistica, din cea iacobinista, socialistă și în fine din cea imperialistă. El în literatură, înaltă critica la cel mai mare grad de claritate și precizie. Scr. pr. *Tableau de la poésie et du théâtre au seizième siècle*.

Sainte-Croix, 1) insulă daneză în Vestindia, 218 km², cu 19,783 loc. (1890); capit. Christianstaed. 2) sat în Elveția, cantonul Waadt; fabricație de cutii musicale și oroloage.

Sainte-Marie, insulă franceză în partea estică dela Madagascar.

Saint-Etienne, capitala departam. franc. Loire, 127,100 loc. (1896); muzeu, școala de mine; fabrici de pantilci de mătăasă, arme, panșere, mașini, cuțite, lăcate, oțel. Insemnate mine de cărbuni.

Saint Germain, conte, aventurier, probabil portughez; dela 1740 trăia în Paris; afirmativ ar fi fost de 2000 ani și și-ar fi susținut viața cu un elixir miraculos. † 1784.

Saint-Germain-en-Laye, oraș în departam. franc. Seine-et-Oise, pe stânga Seinei, 16,240 loc. (1896); castel (adese reședința regilor francezi, acum muzeu de antichități) cu parc mare. 5 Aug. 1570 pace între Carol IX și Hughenoti, 29 Iunie 1679 pace între Franța și Brandenburg.

Saint-Gervais-les-Bains, stațiune balneară în departam. franc. Savoia super., la poala nord-vestică a Montblancului, 356 loc.; renumite izvoare de pucioasă, stricate 12 Iulie 1892 prin un ghețar.

Saint Helens, oraș la nord-vestul Angliei, 71,288 loc. (1891); mine de carbuni, fabrici de sticlă.

Saint Hélier, capitala insulei engleze Jersey, 29,100 loc. (1891); port.

Saint John, 1) riu în Maina (America de nord),

formează cascade mari, se varsă în baia Fundy; 965 km. lung. 2) Riu în Florida (America nord.), 720 km. lung, se varsă în Atlantic. 3) Oraș în Brunswickul nou (America nord.), 39,179 loc. (1891); port.

Saint John's, 1) capitala insulei Fundlanda nouă (America nord.), 29,007 loc. (1891); catedrală; port bun; pescuit. 2) Capitala insulei Antigua în Vestindia brit., 8515 loc. (1891).

Saint Joseph, oraș în statul nordamer. Missouri, lângă riul Missouri, 52,324 loc. (1890).

Saint-Just, *Antoine*, revoluționar francez, n. 25 Aug. 1767 în Dêsize. A fost ales în conventul național și în comitetul pentru salut public. Amic intim al lui Robespierre, a pustiit prin ghilotina multe vieți, mai ales în Alsația. Căderea lui Robespierre a fost și a lui: amândoi au murit pe ghilotină în 28 Iulie 1794.

Saint Louis, 1) cel mai mare oraș în statul nord-american Missouri, lângă Mississippi, 650,000 loc. (1898); centru comercial între vestul, sudul și estul Uniunii: comericiu însemnat cu piei, tutun, cereale, vite, bumbac, etc.; arhiepiscop catolic; universitate; industrie însemnată: topitorii și cioplitoare de fier, țesătorii, fabrici de tăbăc, pânze cernite, colori, beuturi, abatorii, etc.; șantiere, navigație. A fost fundat de Francezi la 1764. 2) Capit. coloniei franc. Senegal, 19,413 loc. (1889).

Saint-Malo, oraș și fortareată în departam. franc. Ille-et-Vilaine (Bretagne), lângă mare, 11,136 loc. (1896); port, șantiere, comericiu maritim, școala de navigație, bai de mare; locul natal al lui Chateaubriand, Lamennais, Lamettrie, Maupertuis.

Saint-Marc Girardin, *François Auguste*, publicist, n. 12 Febr. 1801 în Paris, † 11 Apr. 1873. Profesor la Sorbona, membru al Academiei. În critica literară era sever, cu tendențe moralizatoare. Scrieri principale: »Essais de littérature et de morale«, »Cours de littérature dramatique«, ed. VII, 4 tom. 1860, apoi »I. I. Rousseau, sa vie et ses ouvrages«.

Saint-Martin, insulă în Antilele mici, 98 km², cu 8072 loc. (1891); parte a Francezilor cu portul Marigot, parte a Olandezilor cu portul Philippsburg.

Saint Mary's River, canal între lacul Superior și Huron (Canada), 100 km. lung.

Saint-Nazaire, oraș în departam. franc. Loire infer., la gura râului Loire, 26,102 loc. (1896); 2 porturi, legătură regulată de vapoare cu Mexico și Antilele; comericiu maritim.

Saint-Nicolas, oraș în prov. belg. Flandria estică (Waesland), 29,921 loc. (1897); industrie de lână și bumbac.

Saintonge, fostă prov. franc. lângă Oceanul Atlantic între Poitou, Limousin și Guienne; acum formează departam. Charente infer. Capitala Saintes.

Saint-Ouen, 1) oraș în departam. franc. Seine, 30,715 loc. (1896). 2) (*S.-l'Aumone*), sat în depart. franc. Seine-et-Oise, 1983 loc. (1896); castel; ruinele unei mănăstiri.

Saint-Paul, 1) capitala statului nord-american Minnesota, lângă Mississippi, 133,156 loc. (1890); comericiu; archiepp. catolic. 2) Insulă vulcanică în Oceanul Indic, dela 1892 a Francei. 3) Oraș în depart. franc. Pirenșii estici, 1940 loc. Izvoare de pucioasă. 4) Oraș cu port pe insula franc. Réunion, 25,673 loc. (1889).

Saint-Pierre, 1) *insulă* franc. la coasta sudică a Fundlandei noue, 33 km², cu 4744 loc. (1889); cablu la Brest (Francia); pescuit. 2) *Oraș*, capitala insulei din Vestindia franc. Martinique, 29,210 loc. (1889); 1902 pustiit de vulcanul Pelée. 3) *Oraș* cu port pe ins. franc. Réunion, 24,270 loc. (1889). 4) Mai multe orașe mici în Francia, având fiecare câte un predicat.

Saint-Pierre, *Jacques Henri Bernardin*, de, scriitor franc., unul dintre cei mai buni prosatori, n. 1737 în Havre. A studiat ingineria, intrând pe rând în serviciul franceze, rusești și polone. Mai târziu s'a dedicat cu totul literaturii. 1794 a fost numit profesor la școala normală. † 1814. Scrieri: *Voyage à l'Île-de-France*, etc., în 2 vol.; *Études de la nature*, 3 vol.; *Paul et Virginie*; *Voyage en Silésie*. v. și Bernardin de S.

Saint Privat-de-Montagne, sat în Lotharingia cu 500 loc., a cărui luare prin garda prusacă și prin Saxoni a decis la 18 Aug. 1870 lupta dela Gravelotte (v. ac.).

Saint-Quentin, oraș în departam. franc. Aisne, lângă Sonme, 47,519 loc. (1896); însemnată industrie de bumbac, musselin, mașini, zahăr; comerț. 10 Aug. 1557 Spanioli bat pe Francezi; 19 Ian. 1871 Germanii pe Francezi.

Saint-Simon, 1) *S. Claude Henri*, conte, întemeietorul primei școale socialiste, n. 17 Oct. 1760, † 19 Maiu 1825 în Paris. A fost crescut de d'Alambert, ceea ce a dat spiritului său o direcție filosofică. A scris o mulțime de opere, prin cari voia să reformeze societatea și să elibereze părțile sărace ale ei de miserie. El era de parere, că reforma socială trebuie îndeplinită pe baza principiului iubirii deaproapelui prin o organizare religioasă-ierarhică a lumii. A murit în miserie.

2) *Saint-Simon, Louis de Rouvroy, duce de*, scriitor franc., n. 16 Ian. 1675 în Paris, † 2 Martie 1755. Ajuns, după moartea lui Ludovic XIV în consiliul de regență, a lucrat mult să facă din aristocrația înaltă franc. factorul normativ în guvernarea Franței, ceea ce nu i-a succedat. Memorile lui sunt un izvor principal pentru istoria timpului său (1694—1723). Ele conțin o serie întreagă de tipuri caracteristice, desemnate cu o deosebită agerime. Ed. de A. Boislisle (30 tom. 1884 seq.), etc. Extras de Lanneau, »Scenes et portraits etc.«, 2 tom. Paris, 1876, etc.

Saint-Simonism, școala socialistă întemeiată în Francia de adeptii lui Saint-Simon C. H. (v. ac.). S. a completat doctrina întemeietorului său, cerând între altele și ștergerea dreptului ereditar. La rezultate practice n'a ajuns școala aceasta.

Saint Vincent, insulă engl. în Antilele mici, 381 km², cu 44,970 loc. (1895). Capit. Kingstown.

Sais, oraș vestit al Egiptului în vechime, din care ași se mai văd numai unele ruine la ramura vestică a Nilului, cunoscut sub numele *Sa-el-hagar*. Ceva spre sud dela ruine este un sat cu acel nume. Orașul S. era facut din cărămidă neagră de Nil. Marea Sfântă cu acest nume, de care face și Herodot amintire, zace mai spre nord dela acest oraș. Deița locală era Neith, pe care Grecii o comparau cu Athene. În ieroglife de aceea s'a și numit orașul Neith.

‡ **Sais**, (germ. *Schaas*, magh. *Segesd*), com. rur.

în Trans., cott. Târnava mare, cu 1109 loc. Sași (593) și Rom.

Saisan-Nor, lac în prov. ruso-centralasiatică Semipalatinsk, 2382 km², 410 m. preste nivelul mării; prin el curge râul Irțiș.

Saison, (franc. pron. seson), anotimp.

Sajani, *munți*, continuarea resăriteană a munților Altai (Asia), formând granița între Siberia și Mongolia; piscul Munku-Sardyk 3474 m.

Sajó, (*magh.*) v. Șaiou și Șieu.

Sajteny, (*magh.*) v. Șeitn.

Saké, beutura națională japoneză, extrasă din urez. Conține mai mult alcool decât berea.

Sakkara, (*Sagara*), oraș în marginea pustiei libice, pe înălțimile ruinelor dela Memphis. De aici s'au desropat cele mai multe anticități ale Egiptului. În piramidele de aici (deschise la 1881), s'au aflat cele mai vechi cărți religioase ale Egiptenilor; în mormintele dinprejurul piramidelor s'au aflat inscripții, din cari se vede istoria perioadelor mai vechi din Egipt. Aici s'au aflat la 1850 prin Mariette mormintele Apis, pe cari le descrie încă Strabo.

Sakuntala, (*Çacuntala*, pron. șac —), dramă în 7 acte compusa de Kalidaça (v. ac.) după textul luat din Mahābhārata (v. ac.), dar transformat în mod artistic. În limba rom. e admirabil tradusă de G. Coșbuc.

Sala, în dreptul mai vechiu german renunțarea serbatorescă la o proprietate rurală. Proprietăți *salice*, p., la cari s'a renunțat după dreptul salic.

Sala, în privința arealului (8553 ha.) cel mai mare oraș în Svedia (Westmanland) cu 5931 loc. Mine de argint și plumb.

Saladeros, măcelariile cele mari pentru tăiatul vitelor în America de sud; depozite de carne sărăta; pieile de vite, cari se exportează din America de sud.

Saladin, (*Salah-ed-din-Iussuf-Ibn-Ajjub*), sultan în Egipt și în Siria, n. 1137 în Tekrit, unde tatăl său era comandant. Trimis de sultanul Siriei Nureddin spre a pune în oficiul de vizir pe Saver, care fu alungat de către sultanul Egiptului Aladhid, împlinesce această misiune, însă nu preste mult cu ajutorul cruciaților Egiptul ajunge în mâinile sultanului Nureddin și Saladin ajunge mare vizir. În calitate de aceasta supune Siria Egiptului. Ajuns domn și în Siria, năsuința lui fu alungarea creștinilor din Palestina. La 1187 pe șesul dela Tiberias, la satul Hittin, nimicesce oastea creștina, din care face prizonieri pe regele din Ierusalim Guyde Lusignan dinpreună cu mai mulți cavaleri, cucerind și Ierusalimul. Urmarea fu cruciada sub Friedrich I Barbarosa, Filip II August și Richard din Anglia. Din cruciada aceasta a rezultat pentru creștini o ușurare, întru cât litoralul dela Jafa până la Tirus a ramas în mâinile lor. S. † 1193.

Salado, afluent al râului Paraná în Argentina, isvorește în Cordilierii; 1260 km. lung.

Sălăgianu, *Ion Siloiu*, n. 1834 în cott. Sătmăr, a studiat teologia la Berlin, filosofia la Pesta și după 1860 ajunse profesor la Beius. A publicat o disertație asupra portului popular în Transilvania, Banat, Crișiana și Maramureș, 1866, și un manual de geografia Daciei, 1869.

Salahor, muncitor cu ziua; în trecut săteni scutiți de dări, dar obligați la repararea locurilor întărite (România).

Salama, (*ital.*) cârnaț afumat de carne de porc. Carnea nu e tocată prea fin, dar se îndesă mai tare în maț. Condimentul principal în S. e aiul (usturoiul). Locurile principale de fabricație sunt Lombardia, Tirolul italian și Ungaria. S. de Sibiu forma și formează încă un articol însemnat de export în România.

Salamanca, 1) Prov. span. (Leon), 12,510 km², cu 314,472 loc. (1887). *Capitala* S. are 22,199 loc.; reședință episcopescă; catedrala; universitate veche și renumită. 2) Iulie 1812 aci bate Wellington pe Francezi sub Marmont. 2) Oraș în statul mexican Guanajuato, 10,000 loc.; industrie de bumbac.

Salamândra pătată, *Solomâzdra* (*Salamandra maculata*), v. Salamandre.

Salamandre, o familie a batracienelor urodele, ce n'au branchii în stare adultă, vertebrele sunt opistocoelice, coada e cilindrică și corpul greoiu, palatul are pe linia sa mediană două serii longitudinale de dinți. În România trăiesc *Salamandra maculosa*, un animal esențial terestru, care se duce spre apă în momentul ouăriei. Trăiesc în locurile întunecoase, prin padurile umede, foarte abundentă la Căndesci (j. Muscel). Se nutrește cu insecte, nici molusce, poate suporta abținerea luni întregi, numai să nu-i lipsească umezeala. Lichidul secretat de glandele pielii o apără contra multor inimiți.

Salamandru, obiceiul la comersuri și petreceri studentești. Paharele se golesc după comandă, se freacă pe masă și se așează dintr'odată pe loc.

Salamis, 1) *Insulă* la coasta Atceei; aci au reșertat Grecii sub Themistocles stralucita învingere navală asupra Perșilor lui Xerxes, la 20 Sept. 480 a. Chr. Acum *Kuluri*. 2) Oraș pe țărmul estic al insulei Cipru cu renumitul templu al lui Zeus. 449 a. Chr. Atenienii bat aci pe Perși pe mare. Mai târziu s'a numit *Constantia*. Acum e în ruine.

Sălănele, pichet pe muntele cu același nume în Rom., j. Gorj, la frontiera Ungariei.

Salangana, (*Collocalia esculenta*), pasere din ord. Coracornithelor, fam. Cypselidelor, o rândunică mica de culoare brună, ciocul și picioarele negre. Lung. 13 cm., coada 6 cm. Trăiesc în Asia sudică și insulele Sunda prin cuiburi făcute în gauri de stânci mai ales lângă mare. Cuiburile lor se mănâncă și se consideră în China și India ca o delicatasa.

Salankemen, (*Slankamen*), două comune politice în cott. Sirmiu, cu 890 și 3826 loc. sârbi. Aici a batut armata austriacă, condusă de Ludovic de Baden, pe cea turcească, rămânând mort și marele vizir Mustafa Chioprili (19 Aug. 1691).

Salanus, v. Zalán.

Salar, resplată datorită cuiva pentru oarecari servicii personale; onorar.

Salata, una din numirile populare ale plantei alimentare *Lactuca sativa* L. (v. ac.).

Sălățea sau *Sălăgea*, numiri populare ale plantei Ranunculul Ficaria L. (sin. Ficaria ranunculoides Moench.) (v. ac.).

Sălătruc, virfuri de nunte, 1) S., aproape de satul Vama din Bucovina; 2) S., aproape de Rucăr în j. Muscel, Rom.

Sălău, pesce, v. *Lucioperca sandra*.

Salba, gherdan; șireag de măgele sau de pietri scumpe, care se poartă de femei împre-

jurul gâtului. S. se numesc cu deosebire de cătră poporul român monetele de aur înșirate, pe cari femeia română le poartă la costumul ei țărănesc.

Salba moale, numele popular al plantelor: *Evonymus latifolius* Scop., *Evonymus europaeus* L. (v. ac.) și *Rhamnus cathartica* L. (v. ac.).

Salcâm, numele vulgar al arborilor cultivați: *Gleditschia triacanthos* L. și *Robinia Pseudacacia* L. (v. ac.); *Salcâm alb* = *Robinia Pseudacacia* L., *Salcâm roșiu* = *Robinia hispida* L. și *Robinia viscosa* Vent.

Salcea, mai multe com. rur. în Rom. 1) S., j. Mehedinți, cu 4000 loc., 1 biserică și 1 școală. Aproape de această com. sunt redute ridicate în resb. 1877—78. 2) S., j. Prahova, cu 1700 loc., parte mare dulgheri. 3) S., j. Teleorman, cu 1700 loc., 1 bis. și 2 școale. 4) S., j. Botoșani, cu 1090 loc., 1 bis. și 2 școale. 5) S., j. Botoșani, cu 2518 loc., 2 bis. și 2 școale.

Salcie, numele românesc al mai multor specii din genul *Salix*, precum: *Salix alba* L., *Salix fragilis* L., *Salix pentandra* L., *Salix triandra* L. etc.; *Salcie plectoasă*, *Salcie plângătoare* = *Salix babylonica* L. (v. ac.). *S. măroșitoare*, v. *Elaeagnus*.

Saldo, (*ital.*) rom. *Sald*, în limbajul comercial sinonim cu *stare* sau *rest*, suma ce rezultă la încheierea unui cont ca plus în debit sau în credit și care se transpune în cont nou. *A salda* un cont însemnează a egala, a achita suma aceluși cont.

Salem, 1) nume vechiu al Ierusalimului. 2) Oraș în presidenția Madras (Estindia), lângă Gatii estice, 67,710 loc. (1891). 3) Oraș cu port în Massachusetts (Amer. nord.), 30,801 loc. (1891); industrie de piei.

Salep, extras din tuberculii plantelor din genul *Orchis* L. Din el se fabrică un fel de clei, în care se înmoaie firele de tort, ca să devină mai rezistente.

Salerno, (vechiul *Salernum*), prov. ital. în Campania, 4964 km², cu 576,897 loc. (1897).

Capitala S., lângă golful cu același nume, 22,328 loc.; arhiepiscop; port; ruine de cetate, catedrală din secl. XI; facultate (de medicina) odinioară foarte renumită; industrie de bumbac.

Sales, v. Francisc de Sales.

Salesiane, călugărițe, v. Francisc de Sales.

Salford, oraș la nord-vestul Angliei, lângă Manchester, 213,190 loc. (1897); industrie de bumbac, panură, matasă, mașine; episcop cat.

Salgó-Tarján, comună mare în Ungaria, cct. Nógrád, cu 9478 loc., Maghiari, Slovaci și Germani. Mine de carbuni cu o producție anuală de 9.900,000 q. și usine de fier, cari sunt proprietatea a două societăți pe acțiuni cu capital de 10 milioane coroane.

Sallae Virgines, la Romani preotese, ca și Sali (v. ac.) preoți în cultul zeului Mars (v. ac.).

Salaria carmina, v. Sali.

Salici, *Francii*, v. Franci. *Salici împărați*, împărații romani și regi germani Conrad II, Heinrich III, Heinrich IV și Heinrich V, cari au domnit dela 1024—1125.

Salicina, (C¹² H¹⁸ O⁷), un glucoxid ce se găsește în coaja de salcie. Se presintă sub forma unor cristale aciforme de culoare albă, solubile în apa și alcool.

Salicineae, (botan.) fam. de plante dioice lemnoase, dicotyle monochlamydeae, cu flori în amente, fructul o capsula, iar semințele acoperite cu peri. Cuprinde vr'o 200 specii respândite pe întreaga suprafața globului (mai puține sub tropici) și distribuite în două genuri: *Salix* și *Populus*. Lemnul acestora este de importanță industrială.

[A. Pr.]

Salicornia L., (botan.) gen de plante cărnoase cu aspect articulată, foile foarte reduse, din familia Chenopodiaceae, tribul Salicornieae. Cuprinde vr'o 8 specii respândite pretutindena pe locuri sărate, dintre cari cităm cea indigenă la noi *S. herbacea* L., »gușterarița» sau »iarba sărată».

[A. Pr.]

Salicyl, acidul ortho-oxi-benzoic $C^6H^4 \begin{matrix} OH \\ \swarrow \\ COOH \end{matrix}$ (acid salicylic). Se găsește în stare liberă în florile de Spiraea Ulmarra, sub formă de aether methylic. În industrie se prepară din phenolatul de sodiu încălzit într'o atmosferă de bioxid de carbon. Apoi salicylatul de sodiu rezultat se tratează cu acid chlorhidric și se obține acid salicylic. El cristalizează în formă de prisme de culoare albă, incolor. Se întrebunțează în terapeutică atât intern cât și extern. Sarurile lui se numesc *Salicylate*, s. e. Salicylat de sodiu, de bismuth, de plumb, de mercur, etc.

Saligny, *Anghel*, inginer român, n. 1854 în Focșani. Studiile de inginerie le-a făcut în Germania. Intors în țeară, e numit inginer de control, subdirector, director al liniei Bêrlad-Vasluiu, șef al serviciului construirii docurilor Galați-Brăila, pentru linia ferată Fetefști-Cernavoda și podul peste Dunăre. În 1895 e numit director general al cailor ferate. De prezent e șeful serviciului construirii portului din Constanța. Scr.: Memoriu asupra proiectului podului peste Dunăre (1888); Cercetari asupra păcurilor din România.

Salii, la Romani două colegii de proești ai lui Mars și Quirinus, compuse din câte 12 patriciani. *S. Palatini*; (numiți după curia lor de pe muntele Palatinus) și *S. Collini*, (numiți după curia lor dela Porta Collina), păstrau scutul lui Mars (v. Ancile). În Martie faceau procesiuni prin oraș, împreunate cu danșuri și cântări antice (*Saliaria carmina*).

Salii, popor, v. Franci.

Salin, ce conține sare. *Saline*, ocne de sare, (v. ac.).

Salinae, numele roman al Vințului de sus în Ardeal.

Salinaphthol, *Naphthalol*, *Betol*, substanță chimică; formează cristale incolore, fără miros și fără gust, abia solubile în apă. Se întrebunțează ca medicamente în cazuri de reumatism articular, cystită și afecțiuni ale intestinelor.

Salinele, mine vechi de sare în Rom., j. Bacău, aproape de comuna Têrgul-Ocna. Zacămintele de aici formează o masă subterană de sare gema de 4 km. lung., 300 m. lățime și aproape 100 m. adâncime. Galerile de astăzi sunt puse în exploatare dela 1870. Cantitatea de sare extrasă anual din mină este în termin mediu de 17 mil. kgr. (Cf. *M.* Dicț. geogr. al Rom., v. V, pag. 311.)

Salinele mari, v. Ocnele mari.

Salinurus, (recte *Palinurus*), rac de mare, caruia îi lipsesc foarfecile, are însa antene mari și toracele acoperit cu spini. Trăiește în Marea Mediterană și la țernurul vestic al Europei.

Salipyrin, substanță chimică, ce se obține prin o combinație a Antipyrinului cu acidul salicylic. Se întrebunțează ca medicament la Influență.

Salisburgia, (*Salzburg*), ducat, una din țerile coroanei austriace, 7151 km², cu 173,510 loc. (1890); frumoasă țeară alpină, având la sud Tauerii mari (Grossvenediger 3660 m., Wiesbachhorn 3570 m., etc.), udată de Salzach, cu văile Pinzgau, Pongau, Salzachgau, Lungau, numeroase lacuri mici, cascade (cea dela Krimler Ache e cea mai grandioasă în Austria), etc. Economie de vite pe scară întinsă, ocne de sare, mine de aur, aramă, fier, marmoră, gips; industrie de lemn, cement, sticla, bere. Dieta prov. se compune din 26 deputați; în cons. imper. trimite 6 reprezentanți. *Capitala* S. (vechiul *Iuvavum*), lângă Salzach, la înălțime de 420 m. preste nivelul mării, 27,244 loc. (1890); are aspect italianesc, numeroase biserici și palate, fosta residență arhiepiscopescă acum e a marului duce de Toscana, castelul imperial Mirabell, poarta nouă sau a lui Sigismund (131 m. lungă, tăiată în stânci). Facultate teol. (1623—1810 universitate), muzeul Carolino-Augusteam; fabrici de bere, mori, fabrici pentru cafea de smochine, lână artificială. Locul natal al lui Mozart. În apropiere sunt castelele Hellbrunn, Klesheim, Aigen, Leopoldskron.

Salisbury (pron. salsbōri), capitala cott. Wilts-hire (Anglia), cu 15,980 loc. (1891). Fabrici de cușite, postavuri, dantele. Catedrală în cel mai curat stil englez vechiu. Aproape de S. sunt ruinele castelului roman Sorbiodunum.

Salisbury, *Robert Arthur Talbot Cecil*, *marchiz de*, barbat de stat englez, conservator, n. 3 Febr. 1830 în Hatfield. 1853 intră în parlament, unde se distinge prin spirit, cunoștințe și talent oratoric. În 1866 a fost ministru pentru India, din 1868 a fost între conducătorii opoziției contra lui Gladstone, 1874 ajunge din nou ministru pentru India. În 1877 și 1878 până în Aprilie e ambasador englez în Constantinopol, apoi ministru de externe, încheiând o convenție cu Rusia, care se deobligă la multe conexiuni (31 Maiu 1878). A luat parte și la congresul din Berlin. În 1885, apoi în 1886—92 e ministru president, tot așa din 1895—1902, când s'a retras. S. s'a încercat totdeauna să îndulcească relațiile cu Germania, s'a opus cu energie tendințelor de extensiune ale Rusiei în Orient și a știut să țină în frâu pe Irlandezi. (Cf. Pulling, *Marquis of S. Life and Speeches*, 2 tom. Londra, 1885).

Saliva, *bale*, *scuipat*, lichid alcalic, produs de glandulele salivare: Glandula parotis, Gl. submaxillaris și Gl. sublingualis, toate cu parecnea; productul acestora se amestecă și cu lichidul glandulelor mucoase din gura. Glandulele secretează S. sub influența nervilor, îndeosebi la mâncare. S. conține Rhodancaliu și o substanță organică, numită Ptyalin. Menirea fiziologică a S.-ei este, ca să transformeze amylul în dextrină și glycosă, cari substanțe se disoalvă în apă, în urmăre pot trece în sânge, și să umezească și să facă mai luncose alimentele. Cuantul de S. produsă de glandele unui singur om în o di variază între 0:50 și 1:50 kgr. Cf. art. Ptyalism.

Salivantia, (med.) substanțe (remedii), ce promovează secrețiunea salivei. Cel mai eficace e Pilocarpina.

Salivațiune, (med.) v. art. Ptyalism.

Salix L., (botan.) gen de plante din familia Salicaceelor caracterizat prin flori cu 1 sau 2 glandule (un disc) și de regulă cu 2 stamine. Cuprinde peste 160 specii răspândite pe întreagă suprafața globului, dintre cari cităm: *S. babylonica* L. »salcea plângătoare», o plantă decorativă originară din Orient, *S. fragilis* L., *S. alba* L., etc., în general numite »răchită» și cultivate adese pe lângă case și exploatate în scaun», dintre speciile frutescente »sălcii» relevăm pe cele folosite la confecționarea coșurilor, precum: *S. viminalis* L., *S. purpurea* L. ș. a. Speciile de *S.* în general mai sunt de mare importanță pentru stingerea torenților și asanarea bălților. În regiunea alpină cresc »sălcii pitice».

[A. Pr.]

Salle, Jean Baptiste, dela, canonic, n. 1651 în Reims, † 1719, a întemeiat Institutul fraților pentru școlile creștine.

Salmen, Dimitrie, general rom. de brigadă, n. 23 Apr. 1836. A intrat în oștire, arma cavaleriei, la 1856 cu gradul de sergent, avansând până la gradul de general de brigadă (1893).

Sallustius, Gajus S. Crispus, istoriograf roman, n. 87 a. Chr. în Amiternum, țeara Sabinilor, † pe la 35 d. Chr. S. a fost tribun, quaestor, senator, proconsul. În anii din urmă ai vieții lui s'a dedicat exclusiv elaborării opurilor sale istorice, între cari cel mai însemnat a fost »Historiarum libri V», din care au ajuns numai fragmente până la noi. S'au păstrat însă două scrieri mai mici: »De conjuratione Catilinae» și »De bello Jugurthino». Amândouă scrierile dovedesc un studiu conștient al istoriografilor și oratorilor romani și greci, și prezintă o iconană viua a decadenței republicii romane. Ed. critice de Kritz, 3 tom. Lipsca, 1828—53; Jacobs, ed. 9. Berlin, 1886; Francezul Charles de Brosses, 4 tom. Dijon, 1777; Italianul Bellezza. Milano, 1891.

Salml-Reifferscheidt, Nicolaus, conte, general împ. austriac, n. 1459 în Obersalzn, a luat parte la luptele din Olanda și Italia. În batalia de lângă Pavia din 1525 a luptat personal cu regele francez Francisc I. 1529 i-s'a încredințat apărarea Vienei în contra Turcilor sub Soliman II. † 4 Maiu 1530.

Salmağundi, (franc. salmigonidis), mâncare cu sos făcuta din mai multe carniuri încălțite din nou; amestec de lucruri nepotrivite.

Salmanasar, (ovr. Salmaneser, asir. Șulmanasarid), numele mai multor regi din Asiria. Cel mai vestit între ei e S. II (860—824 a. Chr.), care s'a resboit cu toți vecinii, precum și cu Iehu, regele din Israel. După biblie a facut pe regele ovreu Hosea tributar.

Salmiac, (amoniac $Az H_3 + H_{20}$), o soluțiune a gazului amoniac în apa. Se prepara dacă tratăm olorura de amoniac cu hidroxidul de calciu. Amoniacul lichid e un lichid clar, cu miros propriu de gaz amoniacal și de un gust caustic; e întrebuințat și în industrie la fabricarea colorilor, a lacurilor, etc.

Salmo, v. Lostrîta.

Salmoneos, la Greci fiul lui Aeolos, zeul vânturilor.

Salmonidae, o fam. de pesci physostomi având o înotoătoare adipoasă, o vesiculă înotoătoare simplă și numeroase apendice pilorice. Ovarele sunt în formă de saci și ouăle cad în cavitatea viscerală.

Salol, etherul phenil salicylic, $C^6H^4 \begin{matrix} < \\ OH \\ CO.OC^6H_5 \end{matrix}$, e un corp organic, care se prezintă sub forma unei pudre cristaline de o culoare albă, de o odoare și savoare slab aromatică, insolubilă în apă, solubilă în alcool și ether. Se prepară încălțând timp mai îndelungat un amestec de salicylat sodic și phenat sodic cu oxiclorigura de phosphor, e întrebuințat în medicină ca anti-septic și antipyrctic.

Salome, 1) soția lui Zevedeu și mama apostolilor Iacob și Ioan. 2) *S. Alexandra*, soția regelui macabeic Aristobul I, apoi însasi regina statului macabeic; amica Fariseilor. 3) *S.*, sora lui Irod I. 4) *S.*, fca Irodiadei și nepoata celei premergătoare, a cerut dela Irod Antipa capul lui Ioan Botezătorul (v. ac.).

Salomon, insule, (*Georgia Nouă*), grupe de insule în Oceanul Pacific, spre resărit dela Neoguinea, 43,900 km², cu 176,000 loc.; 7 insule mai mari, multe ins. mărunte, cu munți înalți; partea nordică sub protectorat german, cea sudică engleză.

S., v. și Solomon.

Salon, (*franc.*) odaie mai mare dintr'un apartament, destinată pentru primirea oaspeților. În Paris se dă denumirea *S.* și unei expozițiuni anuale de tablouri lucrate de artiști în viață.

Salonic (turc. *Selanic*, vechiul *Tessalonic*). vilaiet turc. lângă Marea Egeică, 35,450 km², cu 1,200,000 loc. *Capit. S.*, lângă golful *S.*, 120,000 loc. (1/2 Ovrei), e legată prin cale ferată cu Belgrad și cu Dedé-Agaci; arhiepiscop grec; industrie de bumbac, mori cu vapor; cel mai mare oraș comercial la mare al Turciei după Constantino-pole; port mare, export de cereale, tutun, opiu, bumbac; import de țesături, mărfuri de fier și coloniale, petrolu. 1897—98 au intrat în port 3235 nai de 736,157 tone.

Salonta (magh. *Nagy-Szalonta*), com. mare în Ung., cotl. Bihor, are 1995 case cu 12,650 loc. (495 Rom.). Teritoriul e foarte productiv. *S.* e emporiu de comerciu de vite, porci și oi. Are mai multe mori cu vapor, o bancă și gimnasiu cu 6 clase.

Salpe, un ordin din grupa Tunicierilor (v. ac.), având corpul cilindric și cu o manta groasă. Orificiul anterior cu o buză în formă de capac. Organele femele sunt mature înaintea celor masculine. În dezvoltarea lor au două forme succesive: la un rezultat din ou și da nascere prin mugurire la un stolon ce se fragmentează în mai mulți indiviți, acești indiviți dau ouăle. Salpele trăiesc în Mediterana.

Salpetru de Kaliu, azotatul de potasiu ($Az O_3, K$), se gasește liber în unele locuri ca în Bengal, Egipt, Ungaria, etc., pe suprafața pamântului în timpul caldurilor ca produse de eflorescență. Artificial *S.* se obține din așa numitele Plantagele de *S.* Se prezintă sub forma unei mase cristaline solubile în apa. Este foarte mult întrebuințat în industrie la facerea ierbei de pușcă. Astăzi *S.* de potasiu se prepară din azotatul de sodiu și clorur de potasiu.

S. de ziduri, azotatul de calciu ($Az O_3, Ca$), se găsește în pământul roditor, în apele de puturi pe grajdurile și zidurile umede. Se obține prin solvarea carbonatului de calciu în acid azotic dilut și prin evaporarea soluțiunii, în gol deasupra

acidului sulfuric formează cristale monocline, cari conțin 4 molecule apă de cristalisație. Este lesne solubil în apa și alcool.

Salpiglossis Ruiz. et Pav., (botan.) mic gen din fam. Solanaceae, tribul Salpiglossidae, cuprinde vr'o 2 sau 3 specii de plante erbacee anuale sau perene, viscopubescențe, originare din Chili. Dintre speciile acestui gen menționăm *S. sinuata* Ruiz. et Pav. plantă anuală, originară din Chili și cultivată pentru frumuseța florilor sale divers colorate. [Z. C. P.]

Salpingitis, (med.) inflamația tubelor uterine; se desvoaltă mai ales ca o continuare a Endometritei (v. ac.) sau a afecțiunilor peritoneale. Tratamentul se aconodează morbului original, cataplasme umede și calde sau băi călduțe au un efect bun.

Salsette, insulă în Estindia, spre nord dela Bombay, 624 km², cu 109,620 loc.; temple suterane stravechi.

Salsola L., (botan.) gen din fam. Chenopodiaceae, trib. Salsoleae, cuprinde plante erbacee frutescente sau subfrutescente și are vr'o 40 de specii, răspândite prin regiunile temperate și subtropicale. În părțile noastre crește prin locuri nasipoase și sarate *S. Kali* L., cunoscută poporului nostru sub numirile de: Iarbă sărată, Săricică. [Z. C. P.]

Salta, prov. în republ. Argentina. 161,099 km², cu 118,015 loc. (1895). **Capitala** S., 16.672 loc.; episcopie.

Saltarello, (*ital.*) specie de dans popular, de o mișcare repede și saltătoare, în măsura ternară ($\frac{3}{8}$ sau $\frac{6}{8}$).

Saltea, (mindir, matraț). așternut de pat amplut cu lână sau cu pînă de cal.

Saltețe sau **Vulcani noroioși**, crepături ale scoarței pământului, prin cari iasă apa sărată și noroioasă, însoțită de gazuri, dintre cari cel mai abundent e hidrogenul protocarbonat. S. mai mari se afla în j. Buzeu (Rom.), apoi în insulele Sicilia, Trinidad, Tomian (Rusia), Iava.

Salt Lake City, (**Orașul Lacului Sărat**, »**Noul Ierusalim**«), capitala Mormonilor în America de nord, lângă calea ferată pacific și Marea Lac Sarat, 44,843 loc. (1890); templu mormion în stil gotic. Orașul s'a fundat la 1847.

Saito mortale, (*ital.*) saritură de moarte; în-cumetare. faptă riscată.

Salubritate, starea igienică, stare conformă cu prescripțiunile igienei. (v. Igiena.)

Salubritate publică, aplicarea practică a Igienii publice, care incumbă autorităților administrative locale, mai ales celor comunale. (v. Igiena.)

Saluen, (*Salven*), rîu în India posteroară, izvorește în Tibet, curge prin provincia chin. Iünnan, prin Birma, se varsă în Golful Martaban; 1649 km. lung, numai puțin e navigabil.

Șalupa, a doua luntre mai mare de pe bastimentele de comerț. Ea se mână cu lopeți. vîntrele sau cu ambele deodată. Ș. mijlocese comunicația între bastiment și țărmure.

Salus, la Romani o dină de origine sabină cu templul pe Quirinal; serbatoarea ei se ținea în 5 Aug. S. inseamna salutea, bunăstarea, fericirea poporului.

Salus publica suprema lex esto, (*lat.*) binele patriei sa fie cea dintăiu lege.

Salut, (*lat.*) salutarea nailor prin pușcături

de tun. Numărul pușcăturilor de salut e stabilit prin învoeli internaționale și nu trece preste 21. La S. vaselor străine de resboiu se răspunde cu acelaș număr de pușcături. S. e împreunat cu înalțarea drapelului.

Salutarea, sennele și vorbele obicnuite între oameni la întâlniri și despărțiri. Romanii cei vechi se salutau la întâlnire cu Ave, la despărțire cu Vale; Salve era pentru amîndoué. În Europa sînt obiceiurile de salutare aproape aceleași la toate popoarele.

Salva, milit. descărcarea deodată la comandă a tuturor pușcilor sau tunurilor. Se aplică, când e să se împiedece apropierea dușmanului sau când e să se constate iute și sigur depărtarea de dușman; descărcarea armelor în semn de onoare

Salva approbatione, (*lat.*) cu rezerva aprobării.

Salvadōr, republică în America centrală, lângă Oceanul Pacific, 21,070 km², cu 803,534 loc. (1894), între cari 300,000 Indiani. Principale produse: cafea, indigo, zahar, tutun, balsam, din cari se exportează ca. de 10 mil. dolari pe an. Constituția dela 1864. revisuita 1888. În frunte stă un president ales pe 4 ani. camera legislativa se compune din 42 membri. În 1896 a avut venituri 10.174,000 dolari, cheltuieli 9.745,000 dolari. Datoria 8 mil. dolari. Armata 3000 oameni. E împărțita în 14 departamente. S. fusese colonie spaniolă, dela 1821 e republică. Capitala San Salvador.

Salvagiū. **Stațiuni de salvare** sînt așezăminte menite a scapa pe oameni înecați în mare ori într'un fluviu, înzestrate cu un personal instruit pentru acest scop, cu barci (luntri) de salvare și cu alte unelte necesare. Stațiunile de salvare maritime și fluviiale nu trebuie să se confunde cu întocmirile pentru prinnul ajutor medical la accidente din unele orașe mari din Anglia, Austro-Ungaria, Germania, cu Ambulance-Association engleza, cu Sanitaetswachen și cu societățile de Samariti germane, cu Freiwillige Rettungsgesellschaft din Viena, cu asociațiunea analoga din Budapesta, cari întrețin și școale de Samariti.

Șalvari, pantaloni largi și lungi, cari se poarta în Orient.

Salvation Army, germ. *Heilsarmee*, armata mîntuitorilor, o societate religioasă, întemeiată 1878 în Londra de William Booth. Ea e organizată militaresce și și-a propus mîntuirea sufletelor celor păcătoși prin predici, cântări psalmodice și deprinderi religioase. S. și-a întins activitatea deja în India estică, America, Australia, Francia, Olanda, Svedia și Germania și lucra mai ales în paturile cele mai decațute ale poporațiunii.

Salvator, (*lat.*) mîntuitor.

Salve, (*lat.*) ca interj. = salutare.

Salvia L., (botan.) gen din fam. Labiatae, tribul Monardeae, cuprinde plante erbacee, subfrutescente sau frutescente. Acest vast gen este divizat în 12 secțiuni sau subgenuri și are vr'o 450 de specii, răspândite prin regiunile temperate și calde de pe suprafața globului. Dintre numeroasele specii, cari cresc în părțile noastre, menționăm: *S. Aethiopsis* L. vulgar Șerlai, Iarbă sf. Ioan, *S. glutinosa* L. popular Cînstef, *S. pratensis* L. și *S. silvestris* L. numite popular: Coadă vacii, Jale, etc. Se cultivă

mult prin grădini *S. officinalis* L., originară din Europa sudică și cunoscută poporului nostru sub numirile: Jale de grădină, Salbie, Salvie de grădină, etc. Frunzele acestei plante sunt întrebuințate în medicină și cunoscute în farmacie sub numele de »*Folia Salviae*«. Poporul nostru pune foile acestei plante unse cu unt pe gălci pentru a se vindeca. [Z. C. P.]

Salvinia L., (botan.) gen de Filicinee Hydropteridee, familia Salviniacee. Speciile sale plutesc pe suprafața apelor liniștite; sunt lipsite de rădăcini, iar sporiile de două feluri (micro- și macrospori) se produc într'un sporocarp. În Europa și în România crește specia *S. natans* Hoffm., numită popular Peștișoară. [S. Șt. R.]

Salvo jure, (*lat.*) cu reserva unui drept. *S. errore et omissione* (presc. S. E. et O.) sau *S. errore calculi* (S. E. C.), cu reserva unei greșeli sau omisiuni, formulă ce se pune de obicei sub socoteli sau conturi curente.

Salvus conductus, permisiunea de a merge și de a se reîntoarce liber. Se da mai ales în timp de război pentru persoane, cari nu aparțin armatei sau sunt chiar din armata inimică.

Salyphuge, arachnide, v. Galeode.

Salzach, riu în Salisburgia, izvoare în Salzachscharte (2467 m.), se varsă în Inn, dela Hallein în jos e navigabil. 226 km. lung.

Salzbrunn, sat și stațiune balneară în guvernământ prus. Breslau, la 407 m. preste nivelul mării; 3956 loc. (1895); opt izvoare alcalino-salinice; manufactura de oglinzi; mine de cărbuni.

Salzburg, v. Salisburgia.

Salzkammergut, admirabilă regiune alpina în Austria, între Stiria și Salzburg, 1500 km²., cu lacuri alpine pitorești (Traun, St. Wolfgang, Hallstatt, etc.) și grupe de munți, ca Dachstein (2926 m.), Totes Gebirge (2514 m.), Tennengebirge (2428 m.), etc. În centrul S.-lui e stațiunea balneara Ischl.

Salzungen, oraș în Saxa-Meiningen, 4391 loc. (1895); ocnă de sare, baie de namol; în apropiere un lac sarat.

Sam —, v. și *Cham* —.

Samaden, (dial. ladin, *Samedan*), localitatea principală din Engadinul sup. (cant. Graubünden), cu 842 loc. S. e plin de case de cură, hoteluri, fiind folosit iarna pentru poziția cea frumoasă și clima cea dulce ca loc de cură.

Samacov, (Samocov), oraș în cercul Sofiei, Bulgaria, pe țărmul drept al râului Ischer, cu 9658 loc., reședința unui mitropolit ortodox, comunitate bis. protestantă-bulgara; topitoare de fier, fabricațiune de safian, ciorapi, șaluri, mărfuri de piele.

Samalagea, v. Damast.

Samanism, religiuinea Samoeișilor, Tunguzilor, Buriștilor, Iacușilor, Ostiacilor și Vogulilor. Ș. e caracterizat prin cultul stramoșilor și credința în farmece și spirite. Preoții acestei religiiuni se numesc Șamani.

Samara, (botan.) soiul de fruct cu pericarpul uscat, indehiscent, lătit de jur împrejurul seminței sau numai într'o parte a ei, ca o aripă subțire, ceea ce face să fie ușor transportat de vânt și împrăștiat; s. e. la Ulm, Arțar, ș. a.

Samara, com. rur. în Rom., j. Argeș, compusă din 8 cătune, cu 1501 loc., 3 biserici și 1 școală. Se pretinde, că aici a fost odată un oraș înflo-

ritor, dovadă multele rămășițe de clădiri de piatră și cărămidă.

Samara, 1) afluent pe stânga al râului Volga în Rusia, 561 km. lung. 2) Afluent pe stânga al Niprului (Rusia), 316 km. lung. 3) Guvernământ în Rusia estică, 151,047 km²., cu 2.763.478 loc. (1897); în majoritate stepă. *Capitala* S., lângă Volga, 91,672 loc. (1897); comerț însemnat cu cereale, lemne, sare.

Samarang, oraș pe Iava, capitala unei rezidențe olandeze, 72,919 loc. (1893).

Samaria, oraș în Palestina medie, zidit în jum. a doua a secl. X a. Chr. de regele Omri. S. a fost capitala regatului Israel. Darimată la 722 a. Chr. de Sargon, a fost colonisată cu Asirieni, cari amestecându-se cu Israeliții reamăși au dat naștere poporului samarinean, atât de desprețuit de Iudei. (v. și Samarineni.) *Samaria*, țeara cu capitala de același nume.

Samarina, 1) S., comună arămânească, la poalele muntelui Smolica în Macedonia de sud, cu 3000 loc., cari numai vara petrec acolo. 2) S., cea mai frumoasă idilă din »Macedonele« lui Bolintineanu.

Samarineni, popor format din Iudeii reamăși în Samaria (v. ac.), după captivitatea babilonică, și din alte popoare păgâne imigrate acolo. Nefiind admisi de către Iudeii întorși din captivitate la zidirea templului, și-au zidit templu pe muntele Garizim și un preot cu numele Manase le-a prescris ritul cultului divin. S. din biblia lui Moise recunoșteau numai Pentateuchul, credeau în nemurirea sufletului și așteptau venirea lui Mesia. Pe Isus l-au primit mai bine ca Iudeii (Ioan 4, 25) și creștinismul s'a lațit mai tare între ei. Astăzi se mai afla numai puțini S. în Naplous.

Samaritean, persoana principală din parabola lui Chr. S. milostiv. S., locuitorul Samariei. (v. Samarineni.) *Samaritene*, reunituni pentru ajutorare în cazuri de nenorociri.

Samarkand, prov. rus. în Turkestan (Asia centrală), 68,963 km²., cu 857,847 loc. (1897). *Capit.* S., lângă calea ferată transcaspică, 54,900 loc. (1897), însemnat oraș comercial. În antichitate *Mara-canda*, mai târziu capitala lui Timur († 1405), deci loc de pelerinagiu pentru mohamedani. Rușii au ocupat orașul la 1868.

Sâmbăta, (ovr. Sabbath = zi de repaus), ziua a șaptea a săptămânii, care la Israeliți ca zi de serbatoare se datează din legea veche, și este dedicată întru memoria zidirei lumii și a mântuirii poporului iudevesc din robia Egiptului. În creștinism, în locul S.-ei, în care Isus s'a odihnit în mormânt, s'a ridicat la rangul zilei Domnului, ziua următoare, adică »Duminică«, în care Christos a înviat. S. în poveștile române e personificată ca o sfântă.

Sâmbăta de jos, magh. *Alsó-Szombatfalva*, com. rur. în Trans., cottul Făgăraș, cu 819 loc. Români și Maghiari (164). Aici se află o herghelie a statului.

Sâmbăta de sus, magh. *Felső-Szombatfalva*, com. rur. în Trans., cottul Făgăraș, cu 898 loc. Români și cu ruinele unei biserici, în cari se găsesc frescuri prețioase.

Sambenița (sacco benito), 1) cămașa condamnăților înquisițiunii; 2) inscripțiunea de pe crucea Sf. Andrei sub care erau scrise numele condamnaților înquisițiunii.

Sambesi (*Zambesi*), rîu în Africa sudică, izvoresce la 11—13 lat. sud. și 19—24 l. est., vecin cu izvoarele rîului Cassai, care curge în Congo. Partea superioară (Liba) percurge teritoriile Lobale, Barotse și Mambunda. La 17° lat. sud., alvia i-se îngustă, și se formează mai multe cataracte (Katima, Mololo), la 18° lat. sud. este renumitul cataract Victoria (Wosivatunja). După ce iese din munții Lupata prinesce rîul Schire, care iese din lacul Nyassa. Înainte de a se vărsa în mare formează o deltă de 5000 km². S. are toate însușirile rîurilor africane, are multe cataracte, și deși are o lungime de 2660 km. totuși numai în unele părți e navigabil. Teritorul acestui rîu este 1.430,000 km². Scrutări mai temeinice asupra acestui rîu au făcut Livingstone, Stanley, Cameron, în timpul din urmă Serpa-Pinto și Holub.

Sambor, oraș în Galiția, lângă Nistru 14,324 loc. (1890).

Sambre, afluent pe stînga al rîului Maas, 190 km. lung, din cari pe 160 km. e navigabil. *Canalul S.* duce dela Landrecies spre sud la Oise, 67 km. lung.

Sambucus L. (botan.) gen din fam. Caprifoliaceae, tribul Sambuceae, cuprinde arbori, arbusci sau plante subfrutescente, mai rar chiar plante erbacee perene și are vr'o 10 sau 12 specii, distribuite prin regiunile temperate ale globului. În părțile noastre cresc următoarele 3 specii: *S. Ebulus L.* numit popular Boj, Boz sau Bozie. *S. nigra L.* numit de popor Soc și în fine *S. racemosa L.* cunoscut de poporul nostru sub numirea de Soc roșu sau Soc de munte. Florile de Soc sînt întrebuințate în medicină »Flores Sambuci«. Poporul nostru întrebuințează Bozul și Socul, adesea în legătură cu descânțece, spre a vindeca diverse boale la om și la animale. [Z. C. P.]

Samca sau *Avestița*, o strigoaică, care sugrumă pe copii; morb de copii; amulet purtat contra acestui morb.

Sâmđiana, (*Simziiana*), în pov. românesci, numita și *Jana S.*, o deită identică cu Ileana Cosînzeana (v. ac.). 24 Iunie, serbătorea tăierii capului lui Sămton (Sf. Ioan), la popor se numește și *Simzienele*, pentru că atunci se culeg florile galbene, numite Simziene, se fac cununii din ele și se aruncă pe casă.

Sămedru, *Simeđru*, din Sf. Dimitrie, serbatoare bisericească așezată întru onoarea martirului Dimitrie (v. ac.), ce se celebrează în biserica de rit oriental în 26 Oct. st. v.

Sambhara, șes săros între piscul nordic al Abesiniiei și între Marea Roșie în apropierea portului Massaua, cu mai multe coline și vai, în cari numai pe timpul ploilor este apă. E locuit de o semnație de nomađi din neamul Bedscha, numita Schoho.

Șamil, (Samuil), *Ben Mohamed S.*, n. 1797 în Himry, Dagestan (Caucaz), † Martie 1871 în Medina, conducătorul semintîilor din Dagestan în lupta pentru libertate contra Rușilor. Ș. a luptat cu noroc schimbacios din 1824—59, când a fost prins de Ruși și dus la Petersburg. În 1869 s'a conferit familiei lui nobilitatea ereditară.

Samniți, unul dintre popoarele aparținătoare semintîii italice din Italia de mijloc. În 82 a. Chr. Sulla i-a nimicit de tot, așa că în lumea veche

pe timpul lui Strabo S. numai din veste erau cunoscuți.

Sannium, o țeară mică în Italia antică de mijloc, pe Adriatică.

Samoa, *Insulele*, (*Ins. Marinarilor*), grupă de insule în Oceania, constând din 4 insule mai mari (cea mai mare e Savaii, cea mai populată Upolu) și mai multe ins. mici; 2787 km², cu 35,655 loc. (1887); se exportează cupra, bumbac, cafea. Capitala Apia pe ins. Upolu. Conferența din Berlin din 1889 a declarat ins. S. neutrale.

Samoderjeț, (*rus.*) autocrator, un titlu al împăraților ruși, folosit dela începutul secl. XVII. Dămnitorii țerilor române încă l-au folosit după ce s'au scăpat de suzeranitatea Ungariei.

Samoglasnica, (*slav.*) cântare cu vers propriu după o melodie deosebită de celelalte cântări bisericesci.

Samoieđi, popor mongolic din grupa altaică, locuiesce la coastele asiatice ale Oceanului Arctic dela Marea Albă până la peninsula Tainyr, ca. 20,000 suflete; țin reni, sînt păgâni, au limbă proprie.

Samoieđilor, *peninsula (Jalmai)*, peninsulă în Siberia între sinul Ob și Marea Cara.

Samoil, rege bulgar (976—1014), și-a primit coroana dela Papa dela Roma. A purtat reșoabia îndelungate cu Bizantinii, mai toate terminate cu înfrângerea Bulgarilor. (v. și Sanuil.)

Samos, (*turc. Sisam Adasy*), insulă la coasta ionică a Asiei mici, 468 km², cu 51,745 loc. (1898) în majoritate Greci; insula e nuntoasă, dar roditoare. În anticitate S. era un stat înfloritor cu frumoasa capitala S. (templul Herei); dela 1832 e principat stînd sub suzeranitatea Turciei; se exportează vin, stafide, piei, oleiu, roșcove. Capitala Vathy.

Samosatenul, *Paul*, episcop al Antiochiei în secl. III, care a profesat eresia Antitrinitarilor, adeca a celor ce negau divinitatea lui Isus, ținînd că în el a locuit numai o putere dumnezeiască. S. a fost osândit în sinodul din Antiochia 269, s'a mai susținut însa cîtva timp, sprijinit de Zenobia, regina Palmirei, dar după ce aceasta a fost repusa de catra împăratul Aurelian, a fost depus și alungat și el din episcopat.

Samothrake, (*Samothraki*), insula turc. în Egeica, 177 km², cu 2536 loc. În anticitate sediul unui renumit cult păgîn al Cabirilor. Capitala Castro.

Samovar, ceainic obicinuit cu deosebire în Rusia, coipus dintr'un vas de metal în care se fierbe ceaiul cu o mașină de spirit.

Sampson, *William Tomas*, contra-admiral amer., n. 1840 în Palungra (St. N.-York), a studiat la acad. de marină din Annapolis. A luat parte la reșoiul de secesiune; 1886 numit inspector al acad. de marină. Mai în urmă s'a distins în reșoiul american-spaniol din 1898, uimicind la 3 Iulie flota spaniolă comandată de Cervera (v. ac.).

Samsaria (sensarie), mijlocirea de afaceri de bursă. *Samsar* sau *sensal* persoana autorisată a mijlocii afaceri de bursă (v. și Curtagiul).

Samsö, insula daneză între Seeland și Iütland, 110 km², cu 6475 loc. Oraș principal Nordby. **Samson**, *Simson*, judecator, erou național al Iudeilor. A avut multe lupte, pline de aventuri, cu Filistenii, până ce cade în mîinile lor prin tradarea Delilei, concubina lui.

Șamșudul de Câmpie, (magh. *Mező-Sámsond*), comuna rurală în Trans. cott. Murăș-Turda, cu 2008 loc. Rom. și Magh. (913).

Samuil, ultimul judecător iudevesc, care a uns apoi pe Șanl și mai târziu pe David de rege (v. și *Aba Samoil*).

Samum, vânt viforos, care se nasce pe năsi-poasele pustiiuri ferbinji din Arabia, Siria, India vestică și Sahara. Temperatura lui ajunge până la 56° C. S. nu suflă nici când mai mult de 7 zile după olaltă. Ferbinteala și uscăciunea lui cea mare ucide uneori oameni și animale.

Samur american (*Mustela americana*), mamifer din fam. Mustelidelor, ord. Carnivoarelor, cu păr brun, pata la gât galbenă, pe cap și urechi cenușiu sau alb. Părul nu-l are așa fin ca S. rusesc sau sibiric. Lungimea corpului 45 cm., a coșii 15 cm. Trăiesce pe lângă Hudsonbai și Labrador (America nordică). O piele costă cam 80 lei.

Samur rusesc (*Mustela martes*), mamifer din fam. Mustelidelor, ord. Carnivoarelor, acoperit cu păr brun-galbiniu, pe piept are o pata galbena-roșie. Lungimea corpului 48 cm., a coșii 24 cm. Trăiesce în Europa și Asia vestică prin paduri, prin scorburi de copaci. Se vânează pentru blana lui. O piele costă cam 20 lei.

Samur sibiric (*Mustela zibellina*), mamifer din fam. Mustelidelor, ord. Carnivoarelor, se deosebeste de S. rusesc (v. ac.) prin urechile mai mari și per mai lung și mai lucitor. Părul brun-galbiniu sau brun inchis, adeseori cu peri albi. Lungimea corpului 44 cm., a coșii 22 cm. Trăiesce în Siberia și Asia centrală. Se vânează pentru blana lui cea foarte scumpă. (Prețul unei piei este cam de 30—600 lei).

Samurcaș, *Constantin*, fost caimacam al Olteniei 1821—22. † 1822 la Craiova.

Samurcășesci, mănăstire în Ron., j. Ilfov, fondată în 1808 de vornicul Const. Samurcași. Are 45 calugărițe.

Samus, numele dacic al râului Someș (v. ac.).

Samus, nume purtat de principii tracii.

Sămuserii sau *Sămuserul*, com. rur. pe Nistru cu cat. *Cadubul*, parohie cu comna Onutul, moșie boierească în cap. Coțman și j. Zastavna în Bucovina, are 856 loc. (755 ort.-or., 16 rom.-cat. și uniți, 85 mos.), o școală primară, rămășițe și întariturii vechi la Vadul Tatarilor la Nistru.

San, (ital. și span. prescurt. din santo) = sfânt.

San, afluent pe dreapta al Vistulei în Galiția, isvoresce în Carpații paduroși, 490 km. lung.

Șan, popor, care a format mai mult state în India posterioară între Siam, Tonching, Birma și Jünnan. Ș. sunt Mongoli, cari au adoptat cultura chineză. Ei sunt acum sub stăpânirea Angliei, Franței, Chinei și Siamului. Numărul lor e de vr'o 5 mil.

Sana, capitala vilaietului turco-arab Iemsu, 30,000 loc. Export de cafea. Până la 1871 a fost capitala unui sultanat.

Sănătate, conservarea ei, v. Igiena și art. Sanitar —.

Sanatoriu, așezământ special pentru căutarea bolnavilor, nu numai cu medicamentele obișnuite, ci mai mult cu mijloace fizicale, dietetice și în condițiuni diferite de tratamentului ordinar ce se poate da bolnavilor în spital. S'au înființat pentru tuberculoși, aflați în primele

stadii ale boalei, S.-ii în locuri muntoase, apărate contra vânturilor, în apropiere de păduri, în edificii spațioase, bine aerisate, luminate cu profuziune de razele solare. Asemenea s'au creat S. pentru boale nervoase, în cari predominesce hidroterapia, gimnastica medicală și electroterapia; S.-ii pentru boalele de nutrițiune, în cari se aplica un regim alimentar potrivit cu caracterul boalei. (v. Tuberculoza).

San Benito, haină de pocăință, pe care o îmbrăcau cei convingși de eresie și supuși la pocăință pe timpul inchișițiunii (v. ac.).

Sâncel, magh. *Szancsal*, com. rur. în Trans., cott. Târnava mică, cu 1733 loc. rom.

Sanchezia R. et P., (botan.) gen de plante din familia Acanthaceelor, trib. Ruellieae. Cuprinde 8 specii sudamericane, dintre cari *S. nobilis* Hook. f. din Equador se cultivă la noi ca plantă de florarie. [A. Pr.]

Sancho, numele mai multor regi în Castilia, Navarra și Portugalia.

Sancho Pansa, (pron. Sancio), scutierul lui Don Quixote (v. Cervantes).

Sanchuniathon, istoriograf n. în Berytus sau Tyrus, care a trait pe la 1250 a. Chr. Se susține, că ar fi scris despre istoria cea mai veche a Feniciei și a Egiptului. Din scrierea lui au ramas numai fragmente în traducerea lui Philo.

Sancru, (med.) v. art. Chancre și Syphilis.

Sanct-Bernard, pas alpin, v. Bernard.

Sanct-Gallen, canton lanord. Elveției, 2019 km², cu 229,367 loc. (1888); mare industrie de bmbac, mine de fier și de lignit. *Capitala* S., la altitudine de 673 m., 34,798 loc. (1898); reședința episcopescă cu catedrală; abație de Benedictini, acum seminar de învețatori.

Sanct-Gotthard, v. Gotthard.

Sanct-Helena, (*Sf. Helena*), insulă britanică, unde a fost internat Napoleon I, sit. la 15° 55' lat. sud. 11° 57' long. ost. în Oceanul Atlantic, 1900 km. dela coastele Africei, 4450 km. dela coastele Americei, 1120 km. departe de insula Ascension în o înalțime 538 m. preste mare. Descoperită în 22 Maiu 1502, șaia Sf. Elena, de Portugezul Ioao de Noza, de aici numirea. La început nu era locuita, mai târziu au fost duse acolo animale. Are multe vulcane, și lava aruncata a facut pământul fructifer. Capitala este *Jamestown*, cu 4—500 de case și 1500 loc. Alte orașe nu sânt, ci ici-colea singuraticase case. O asemenea casă este *Longwood*, în care a fost internat Napoleon I.

Sanctissimum, (*lat.*) prea sfânt, Sf. Cuminecătura (v. ac.).

Sancțiune. Pentru ca o lege să devină obligatoare, e trebuință de S. regală, adecă votul regal și definitiv al proiectului de lege votat de camera și senat. S. este un act al puterii legislative (v. ac.). Când regele sancțiuneaza o lege, face, prin urmare, un act de legiuitor, iar când promulgă (v. ac.), un act de putere executiva. Regele poate refusa S. O lege nu devine obligatoare decăt daca e sancționată, promulgata și publicată. În Austro-Ungaria legea sancționată întră în vigoare după 45 zile dela publicare, în România nu e termin. Formalitatea sancționării legilor e un principiu constituțional.

Sancțiunea pragmatică, o lege fundamentală, prin care se reguleaza o afacere de stat mai

importantă pentru totdeauna. În Austro-Ungaria s'a făcut o S. pragmatică sub Carol VI, în puterea căreia s'a hotărât, ca toate țările austriece să rămână laolaltă nedivisibile, iar succesiunea la coroana în lipsa de descendenți de genul bărbătesc să treacă la linia feminină (Maria Teresia) în ordinea primogeniturii. Această S. pr. s'a înartuculat și în legile Ardealului la 1722 și în ale Ungariei la 1723. [P.]

Sanct-Lorenzo, rîn, v. San-Lorenzo.

Sanct-Petersburg, guvernament rusesc lângă Golful Finnic, 53,768 km², cu 2.107,691 loc. (1897). *Capitala S.*, e totodată capitala Rusiei și reședința țarului, situat lângă Neva, aproape de vărsarea ei în Golful Finnic, 29,000 edificii, teritoriu de 98 km², cu 1.267,023 loc. (1897), un amestec din aproape toate popoarele Europei și Asiei. Centrul orașului e fortăreața zidită 1703, spre sud dela ea, pe malul stâng al Nevei e partea cea mai frumoasă a orașului; 500 străde (Nevski-prospect 3 km. lung, promenada lumii elegante), cheuri minunate; 64 piețe, ca câmpul lui Marte cu statua lui Suwarow, piața palatului cu columna lui Alexandru 42 m. înaltă, monumentul Cătărinei II, etc.; 150 poduri peste Neva. *Edificii*: palatul de iarnă, Eremitage cu colecții de arte și științifice, palatul de marmoră, palatul Mihailov vechin și nou, 3 reședințe imperiale de vară, admiralitatea, teatrul, bursa, etc. *140 biserici* și numeroase capele: catedrala Sf. Isac, a Maicei Domnului de Kasan, bis. Petru și Pavel, bis. Schimbării la față, etc. *Instituțiuni științifice și de arte*: academia de științe (fund. 1725), academia de arte (dela 1764), universitate (fund. 1819), academie ortodoxă și rom.-cat., academie de medicina și chirurgie, școala de drept, 19 gimnasil clasice, 2 proginasii, 7 școale reale, 6 institut tehnice, școala comercială, conservatoriu de muzică, institut tehnologic, numeroase școale militare, 25 gimnasil de fete, 525 școale populare. Marea bibliotecă imperială (1.2 mil. vol. și 35,000 manuscrise), observatoriu astronomic; colecțiuni de picturi (în acad. de arte și în Eremitage), muzeu etnografic și de mineralogie, precum și alte numeroase colecțiuni. 5 teatre mai mari, 1 circ. *Institute de binefacere*: mare asil pentru copii găsiți, 107 spitale, ș. a. *Industria* e însemnata, cu deosebire cea de bumbac, de fier, mașini, art. de gumă, tutun, rachiu, zahăr, etc.; comerțul vin; numeroase bănci. Portul iarna e înghețat. Se exportează secară, grân, in, petrolen, lemne, onă, etc. Orașul S. a fost fundat 1703 de Petru cel Mare.

Sanctuar, partea de cătră răsărit a bisericii, despartită de cor sau presbiteriu prin iconostas. În S. este așezată »masa sântă«, »masa puerii înainte« (proscomidier) și »scannul cel de sus arhieresc«.

Sanct-Vincent, cap, punctul sud-vestic cel mai extrem al Portugaliei și preste tot al Europei.

Sancus (și *Sangus*), la Romani și Sabini un geniu; totodată predicatul lui Fidius și al lui Semo (v. ac.).

Sand, *George*, pseudonimul romancierii franc. *Amantine Lucile Aurore*, baronesa de Dudevant, n. Dupin, s'a n. 1804 în Paris; 1822 se căsătorit cu proprietarul baron Cas. Dudevant, de care s'a divorțat 1831 și s'a așezat în Paris. Aici a scris împreună cu Iules Sandeau (v. ac.)

romaanul »Rose et Blanche« (1831), editat sub pseudonimul Iules Sand; renumele său literar și l-a întemeiat prin romanele »Indiana« (1832), »Valentine« (1832) și »Lélia« (1833). S. a trăit cât în Paris, cât la moșia sa Nohant în Berry sau în călătorii. † 1876 în Nohant. S. se numără cu drept cuvânt între marii romancieri și între distinși maeștri ai limbii franceze; ea e condusă în scrierile sale de credința lui I. I. Rousseau, că omul e bun dela fire, dar e stricată societatea existentă. Afară de romanele amintite a mai scris: *Audrè*, 1837; *Maître Simon*; *Mauprat*, 1837; *Lettres d'un voyageur*, 1834; *Compagnon du tour de France*, 1840; *Horace*, 1842; *Le péché de M. Antoine*, 1847; *François de Champi*, 1846—48; *La petite Fadette*, 1850; *Jean de la Roche*, 1860; *Le Marquis de Villemar*, 1861. 1854 și-a publicat memoriile în foiletonul ziarului »Presse«. Cf. Caro, *George Sand*, 1888.

Sanda Luxandra, în poveștile rom. o fată mândră, pe care împărăteasa o promise fiului său încă când acesta plângea în păntecele ei; S. L. era fata din Dafin (v. ac.).

Sandale, papuci, pe cari Grecii antici îi purtau pe strada; eran legați în mod cum se leaga opiciele; la Romani îi purtau femeile (sandalia muliercularum).

Sandaraca, o resină ce provine dela arborele *Callistris quadrivalis*; e un amestec de trei diferite reșine, se disolvă în alcool cald și în oleiu de terebentină.

Sandeanu, *Iules*, romancier și dramaturg franc., n. 1811 în Amboussan. Fă trimis în Paris la școala de drept, în timpul vacanțelor vizită castelul Nohan și face cunoscuta lui G. Sand (v. ac.). În 1831 se stabilira amândoi la Paris spre a-și încerca norocul în literatură. Primele lor articole au fost inserate în *Figaro*. Fructul colaborării lor a fost romaanul »Roso et Blanche«. În 1833 plecă în Italia, la reîntoarcere publică primul său roman »M-me de Sommerville«, apoi succesiv: »Revenants«, »Un jour sans lendemain«, »Marianna«, care făcă să fie primit la *Revue des Deux Mondes*, unde aparură cele mai multe din operele sale. A scris pentru teatru: »M-lle de la Seiglière«, »Gendre de Mr. Poirier«, »Ceinture doré«. Cele dintâi se număra printre cele mai bune comedii ale epocii. Fă numit în 1858 membru al Academiei.

Sanders, *Daniel*, lexicograf german, n. 1819 în Altstrelitz. A publicat mai multe dicționare referitoare la limba germ., cel mai însemnat »Wörterbuch der deutschen Sprache« (2 vol. Lipsca, 1859—65). S'a ocupat și cu limba neo-greacă (»Nengriech. Gram.«, »Geschichte der neu-g. Literatur«, în colaborare cu A. R. Rangabe).

Sandhurst, acum *Bendigo*, oraș în colonia australiană Victoria, 42,331 loc. (1895); reședința unui episcop cat., mine de aur.

San Domingo, (*Santo Domingo*), capitala republicii dominicane pe insula Haiti (v. ac.), 26,000 loc., port; export de zahăr, rum, cacao, lemn colorant.

Sandomir, 1) S., cerc în guvern. ruso-polon Radom. 2) S., oraș în cercul S., cu 6462 loc. (1891), reședința unui episcop catolic. În 1570 an încheiat aici protestanții poloni o unune, învoindu-se la o confesiune comună de credință.

Sandomirca, soiul de grâu moldovenesc importat din orașul Sandomir (v. ac.).

Sandru, (*Lucioperca Sandra*), pește din ord. Acanthopterygiilor, fam. Percidelor, are corp lungăreț ca al știucei, în gură dinți mari, pe spate și laterali cenușii-verzii și dungi brune, pe burtă alb. Aripioarele de pe spate și uneori și cele codale cu pete negre. Aripioarele pectorale, ventrale și anale galbeno-albe. Lung. 50—130 cm., greutatea 12—15 kgr. Depune ouăle (icrele) din Aprilie—Iunie. Este pește foarte răpitor și mâncăcios. Trăiește în Dunare, în lacurile Ungariei și regiunile riurilor Elba și Odera, precum și în diferite lacuri ale Europei. Carnea este gustoasă.

Sandrul mare, munte în Rom., j. Bacău, 1650 m.

Sănduleni, com. rur. în Rom., jud. Bacău, compusa din 8 catune, cu 1718 loc. Are 2 bis. ortodoxe și 2 catol., 1 școală.

Săndulescu-Nanoveanu, I. G., jurist, a publicat Explicațiunea teoretică și practica a codicelui de procedura civilă, ed. II 1879. O scrisoare către Dl Manculescu, 1894.

Sandwich (engl. pron. sendvici), felii de jimplă cu unt, cu șuncă sau cu icre, cari se servesc mai cu sama la ceaiu.

San Fernando, 1) S., (*Isla de Leon*), oraș în prov. span. Cadiz (Andalusia), 29,287 loc.; școală de mariuă; în vecinatate arsenalul de marina La Carraca. 2) S., capitala prov. chilene Colchagua, 7447 loc. (1895). 3) S., (*Castillo de S.*), citadela lângă orașul span. Figueras (Catalonia), una din cheile Spaniei.

San Francisco, oraș cu port în California (America nord.), situat pe o limbă de pământ între Oceanul Pacific și golful S., 298,997 loc. (1890); edificii frumoase; reședința unui arhiepiscop cat. S. e cel mai însemnat port în vestul Americii, prin calea ferată pacifică e legat cu estul american, prin vapoare sta în legătură cu Asia și Australia; prima piață de aur a lumii. În 1893 exportul a fost de 34 mil. dolari, importul de 39.4 mil. dol.; industria e puțin însemnată.

Sângătin, magh. *Kis-Ényed*, com. rur. în Trans., cott. Alba inf. cu 783 loc. Români și Maghiari (69). În 20 Oct. 1848 poporul revoltat a ucis aici 130 Maghiari, aparținători clasei nobile.

Sânge, un lichid de culoare roșie (S. ce circulează în artere e de culoare roșie deschisă, cel din vine bate în albastru), venit a mijloc nutritiv al tuturor organelor corpului. E compus din plasma, care e fluidă, și din o mulțime de celule (globule) mici, cari după culoarea lor se numesc globule roșii și globule albe sau leucocite. **Plasma** e un lichid ceva gălbui, format din *fibrină* și *serum*. Fibrina e o substanță azotoasă; ea coagulează îndată ce sângele nu mai circulează în vase sanguinifere cu pereți normali sau când vine în atingere cu aerul. **Serum** e un lichid, ce conține albumină, saruri, grăsimi, zahăr și altele. În un centimetru cubic de S. se găsesc circa 5 milioane de globule roșii; ele au forma unor discuri, de ambele laterali la mijloc cevași concave. Globulele roșii conțin substanța numită haemoglobina (v. ac.), a cărei proprietate principală e, ca primește în plămâni oxygen pentru a-l preda mai târziu organelor celorlalte. Diametrul lor e 0,006—0,0085 mm. Globulele albe sunt cevași mai mari și mai puțin la număr, tot la 350—500 globule roșii se vine

una albă. În termin mediu omul are 5 kgr. sânge. Cf. art. Haemoglobin, Capilare și Circulațiune.

Sânge de 9 frați, v. art. Calamus și Coraliu.

Sânger, numele românesc al plantei Cornus sanguinea L. (v. ac.).

Sângerare, v. Haemorrhagia.

Sângerica sau *Sângerica*, numiri populare ale plantei Sanguisorba officinalis L. (v. ac.).

San Geronimo de Yuste (fals *San Yuste*), fostă manastire span. de ieronimiți lângă Plasencia și râulețul Yuste, dărimată 1809 de Soult. Acă a murit împăratul Carol V.

Sângerul de Câmpie, (magh. *Mező-Szengyel*), com. rur. în Trans., cott. T.-Arieș, cu 1515 loc., Români și Maghiari (378).

Șanghai, oraș cu port în prov. chineză Kiangsu, aproape de gura râului Iangcekiang, 400,000 loc.; însemnat port, dela 1842 deschis și pentru europeni; se exportează matasa și ceaiu.

Sângiac, numirea celor mai vechi districte administrative din Turcia.

Sângeac-șerif (turc. steagul nobil), steagul profetului, cea mai sfântă relievie a Turcilor. S. se păstrează totdeauna în vistieria împărătească din Constantinopol și nu se scoate nici când. Stindardul, care se folosește, e numai o copie foarte veche, de culoare verde, de pe S. original.

Sân-Giorgiul român, (magh. *Óldh-Sz.-György*), comuna rur. în Trans., cott. B.-Nasăud, cu 3023 loc. români. În S. se găsesc izvoare de apă alcalina-muriatică, folosite pentru afecțiuni catarale. Cf. art. Hebe.

Sângiorzu de Murăș, (magh. *Maros-Szent-György*), com. rur. în Trans., cott. M.-Turda, cu 1495 loc. Români și Maghiari (516).

Sângiu, comiterea de crime sângeroase (în psalmul 50 lui David: isbavesce-mă de sân-giuri, etc.).

Sanguinaria L., (botan.) gen monotip din fam. Papaveraceelor, numit astfel după sucii plantei de culoarea sângelui. *S. canadensis L.* se cultiva la noi uneori ca plantă decorativă rustică. [A. Pr.]

Sanguisorba L., (botan.) subgen din genul Poterium L. (v. ac.).

Sanherib, forma biblică pentru asir. Sinachirib, rege al Asiriei (705—681 a. Chr.). A întreprins o mulțime de războaie cuceritoare contra vecinilor, a încungiuat Ninive cu ziduri și valuri.

Sanhedrin, v. Sinedriu.

Sania, trăsura cu 2 talpi în loc de roate, folosită pe drumuri acoperite cu ghiață sau zăpadă.

Sânicioara, una din numirile populare ale plantei Sanicula europaea L.

Sanidin, mineral, feldspat sticlos sau rhyakolith. Cristalele sunt de regula nise tăblițe. *Sanidin*, masse mineralice, cari constau mai ales din Sanidin.

Sanislau (magh. *Szaniszló*), com. în Ung., cott. Satmar, cu 4830 loc. (3428 Magh., 1282 Rom., 1734 rom.-cat., 2145 gr.-cat. 707 ref.) Stațiune de cale ferată, poștă și telegraf.

Sanitare, *Legile* regulate acea parte a dreptului administrativ, care privesc sanatatea individuală și cea colectivă a cetățenilor, prescrie acțiunea și competența administrațiunii generale și a celei locale în conservarea sănătății, în înlăturarea cauzelor care produc boala și moartea prematură și stabilesc și unele norme pentru asigurarea intereselor sanitare comune mai multor state, în ceea ce privesc prevenirea interna-

țională a unor boale exotice mai periculoase. Aștați mai toate statele Europei posed legi sanitare bune, cari prescriu organizația igienei publice (v. ac.) și a asistenței medicale, mecanismul prevenirii boalelor infecțioase, măsurile de igienă școlară, urbană, industrială, rurală, de poliție sanitară internațională.

Convențiunile sanitare internaționale sânt tractate încheiate între mai multe state, cu scopul de apărare mutuală în contra importării boalelor infecțioase (în special a cholerei, ciumei, și febrei galbene) și a unificării măsurilor preventive în contra invasiunii epidemiiilor, astfel ca să se stabilească o profilaxie suficientă fără a se jigni comunicațiunea și comerțul mai mult decât trebuința cere. C. san. int. cele mai importante sânt, cea de Dresda din 1893 pentru prevențiunea cholerei și cea de Veneția din 1897 pentru prevențiunea ciumei; prin ele se regulează supraveghiarea sanitară a persoanelor, marfurilor și navelor. cari pleacă din localități infectate atât din Orient precum și din Europa, controlul sanitar al pelerinagelor religioase la Meca și Medina în Arabia și la Kerbela în Persia, tratarea uniformă a navelor de călători după condițiunea dacă au pe bord medic și aparat de desinfectare cu vaporii, procedarea uniformă în stațiunile sanitare (carantinare) din porturile Europei, în special modul uniform al inspecțiunei sanitare, al izolării și desinfectării persoanelor, marfurilor și navelor infectate și suspecte și timpul reținerii în observațiune, acele convențiuni precizează activitatea consiliilor sanitare internaționale din Constantinopole și Alexandria și a stațiunilor sanitare din Canalul de Suez, din Marea Roșie și din Golful Persic.

C. analoge pentru apărarea mutuală a două state în contra importării de boale infecțioase ale animalelor domestice se numesc *C. veterinare*.

Polița sanitară se numește tot sistemul de măsuri, de legi, regulamente, ordonanțe, de instituțiuni și stabilimente, menite a conlucra pentru conservarea sănătății publice și private (individuale), pentru prevenirea de epidemii, prin aplicarea regulor igienei. v. și Igiena. [I. Felix.]

San Jacinto, riu în Texas (America nord.), se varsă în baia Galveston, 150 km. lung. In apropiere de gura lui s'a dat 21 April 1836 lupta, care a deșis independența țerii Texas.

San José, 1) capitala republ. Costarica (America centrală), 19,326 loc. (1892). 2) oraș în California (America nord.), 18,060 loc. (1890); mai înainte capitala statului California.

San Juan, 1) un riu în America centrală 190 km. lung, prin el se scurge lacul Nicaragua în marea Caribi; important pentru plănuitul canal Nicaragua. 2) grupă de insule americane între ins. Vancouver și continent, 440 km². 3) *S. de la Frontera*, capitala prov. argentine S. (87,345 km², cu 84,251 loc.), aproape de Rio de S., 10,410 loc. (1895). 4) *S. de Puerto Rico*, capitala insulei amer. Puerto Rico, 26,387 loc. (1887); comerțiu însemnat.

San Lorenzo (*Sanct Lorenz, Sf. Laurențiu*), riu în America nord., formează scurgerea lacului Ontario, se lărgește foarte mult, în el sânt 30 mie insule, la gura sa e de 45 km. lat, se varsă în *golful S.* al Oceanului Atlantic; 990 km.

lung, până la Quebec poartă năi de mare; basinul 1.378,000 km². Afluenți: Ottawa, Saguenay, Richelieu.

San Luis, 1) *provincie* în republica argentină, 75,917 km². cu 81,450 loc. (1895). Capitala S. de la Punta 9780 loc. 2) *S. Potosi, stat* în interiorul Mexicului, 66,510 km². cu 568,449 loc. (1895). Capitala S., 69,050 loc., mine; 1863 reședința regimului sub Juarez.

Sân-Mărghita (magh. *Szent-Margita*), comună rurală în Trans., cott. Solnoc-Dobâca cu 1336 loc. (897 Rom., 416 Magh., 910 gr.-cat., 369 ref., 41 israel.).

S. M., protopopiatul gr.-cat., cu 11 parochii și 8067 suflete (1896).

San-Marin, G., proprietar din Bucuresci, a lăsat (1885) Acad. Rom. un fond de 10,000 lei pentru a se premia publicații de economia națională.

San Marino, rep. în Italia de mijloc, între prov. ital. Forli și Pesaro-Urbino, 59 km², cu 9000 loc. (1897); legislativa se compune din marele senat (60 membri) și micul senat (12 membri), executiva o exercita 2 căpitani aleși pe câte 1/2 an. Veniturile statului la 1895—96 au fost 361,344 lire, cheltuielile 356,879 lire. Armata 950 oameni. Republica se dice că susțâ de 1400 ani. Capitala S. pe dealul Titano, 1600 loc; castel, muzeu.

Sânmartin, (magh. *Mező-Szt.-Márton*), com. rur. în Trans., cott. Murș-Turda, 1157 loc. rom.

Sân-Miclăușul-Mare German, (*Nemet Nagy-Szt.-Miklós*) com. mare în cott. Torontál, cu 281 case și 1971 loc. germ. Teritoriul 5443 jug. cat. foarte productiv. Aici s'a n. întemeietorul filologiei maghiare N. Révai la 24 Febr. 1749, † 1 Apr. 1807.

S.-M.-M. Sêrbesc, (*Szerb N.-Szt.-M.*), com. mare în cott. Torontál. Are 1659 case cu 10,340 loc. Magh., Germani, Români, Sêrbi. Români gr.-or. sânt 4051. Teritoriul cu mai multe puste 17,689 jug. cat. foarte fructifer. Are școală pentru industriași.

S.-M. Român, (*Oldh Szt.-M.*), com. mare în cott. Bihor, cu 409 case și 2004 loc. gr.-or. Rom. Teritoriul 5044 jug. cat. foarte productiv.

S.-Miclduș, (*Belényes Szt.-Miklós*), com. mică în Bihor. Are 74 case cu 362 loc. gr.-or. Români. Are ruine de mănăstire, fundata deja înainte venirii Tatarilor, se amintese pe la 1333.

Sân-Mihaiul român, com. rur. în Bănat, cott. Timiș, cu 1936 loc. rom.

Sannazaro, *Jacopo*, poet italian, cunoscut și sub numele Actius Sincerus, n. 1458 în Neapole și † 1530. A scris în limba italiană și latina, în deosebi elegii și epigrame. Scrieri: Arcadiu; Sonetti e Canzoni; De partu virginis.

Sân-Petru, serbatoare în onoarea apostolilor Petru și Pavel, pusă pe 29 Iunie v. Serbatorii îi premerge un post, care începe Luni după Dumineca tuturor sfinților (prima Duminecă după Rusali).

Sânpetru, (germ. *Petersberg*, magh. *Szt.-Péter*), com. rur. în Trans., cott. Brașov, cu 1871 loc. Sași (1184) și Români. Pe dealul de lângă S. se ved ruinele unei vechi cetăți.

Sânpetru (magh. *Uzdi-Szent-Péter*), com. rur. în Trans., cott. Cluj, cu 1182 loc. Români și Maghiari (209). In S. se țin târguri de țeară foarte cercetate.

San Remo, oraș în prov. ital. Porto Maurizio, lângă Golful Genovei, 12,285 loc.; căutat loc de

cură de iarnă; temperatura medie pentru Dec. până Febr. e 10-5°.

Șansa, (franc. chance, ital. cadenza), noroc, probabilitate.

San Salvador, 1) (*Guanahani* acum *Watling*), una din insulele Bahama; aci a debarcat prima dată (12 Oct. 1492) Columb pe pamânt american. 2) Capitala statului Salvador în America centrală, 50,000 loc.; 1854 și 1879 a fost aproape ruinat de cutremure.

Sanscrita, *Limba*, limba sfântă a Indiei, a bramanismului. Necunoscută în Europa până pe la jumătatea secl. XVIII, S. e recunoscută aci ca mamă sau mai bine ca soră mai mare a tuturor limbilor indo-europene. Nascută pe platoul Iranului și introdusa prin Arii în India, ea era vorbită odată în toată întinderea Indiei. Cu dezvoltarea bramanismului din religinnea naturii și cu crearea literaturii bramanice, s'a perfecționat și limba primitivă a Ariilor și a devenit modelul cel mai desvârșit al limbilor flexionare. Mai sonoră, mai dulce, mai bogată în sunete și forme gramaticale decât elina, latina și germana, ea o gramatică mai regulată decât a acestora, ea s'a numit de bramanii »sanscrita» adică »perfecta» sau »limba țărilor»; și cu timpul a ajuns a nu mai fi înțeleasă decât de literați, ca și elina, latina și ebraica. Iar limba vorbită de popor și în care s'a scris literatura budhismului, care ca și creștinismul e religinnea a poporului, s'a numit »pracrit», adică inferioară. Aceasta a devenit la rândul său mama limbilor moderne ale Indiei. Pentru scrierea limbei S., numită »davanāgarī», adică »scriptura țărilor», fixată de abia de pe la 400—800 d. Chr., Bramanii au un alfabet de 50 litere, din cari 10 vocale și 4 diftongi, 34 consoanante și 2 semne pentru însemnarea nasalității și aspirațiilor finale. Cea mai veche și mai bună gramatică a ei este a indianului Panini (v. ac.), comentată de mulți alți erudiți indiani. S., în care sânt scrise cele mai vechi monumente ale Indiei, (Vedele, Manu, Purana, Mahabharata, Ramayana, ș. a.), a fost studiată, afară din India, mai întâin de Chinezi. Împăratul chinez Ming-ti, sub care s'a introdus budhismul în China, a trimis mai întâin misionari în India, cari au început traducerea literaturii budhiste în limba chineză. Urmară apoi Arabii, începând dela califul Almanzor (v. ac.). În Europa, după Grecii vechi cari au cunoscut literatura filosofică și religioasă a Indiei, de abia din secl. XV a început a se studia limba S. prin misionari. Dar cu mare succes s'a cultivat filologia S. prin Englezi de prin secl. XVIII, când ei supuseră India și, la 1784 înființară »Societatea asiatică dela Calcutta». Scrierile lui Wilkins, William Jones, primul traducător al Sakuntalei, Colebrooke, Carey, Forster, ș. a. membri ai acestei societăți, au dat naștere unei none științe, filologiei comparative, arătând marea asemănare și originea comună a limbei S. cu limbile indo-europene. Întâin S. a fost negată de alți filologi și presupusă a fi o creație a Bramanilor după modelul elinei și latinei; precum credeau, ca bramanismul e o imitație a creștinismului. La 1808 Fr. Schlegel publică memorabila sa operă, »Despre limba și înțelepțiunea Indianilor», care se consideră ca temeliea lingvistice (v. ac.) și filologiei comparate. Insa prima

gramatică S. comparativă o publică Fr. Bopp în limba latină, 1817 și 1832. El studiază comparațiunea în adevăr științifică între limbile S., zenuică, elină, latină, litvană, slavonă, gotică și germană. Alte gramatici S., în limba latină, au scris: Paulino de Sauto Bartolomeo. Roma, 1790; Othmar Franck, Würzburg, 1823; în limba franceză: Desgranges, 1845; Burnouf, 1860; Fr. Baudry, 1859; în limba germană: Bopp, 1847; Bollur, 1847; Benfey, 1852—1854, 2 vol.; în limba engleză: Lebedeff, 1801; Colebrooke, 1805; Carey, Wilkins, Wilson, ș. a., cele mai noue: de Max Müller, 1866; Stenzler, gramatica elementară, 1875; Kellner, 1885. Dicționare S., în limba latină: Bopp, 1828—30 și 1847; în limba franceză: Burnouf și Leopol, 1863; în limba engleză: S. Rousseau, Wilson, Monnier Willeam, Benfey. Despre versificatiunea S. »Metrica» de Pangel. Importante lucrări despre conjugările și rădăcinile S. au făcut Wilkins, Rosen, Hoefler, Westergaard (»Radices linguae Sanscritae»), pe basa cărora Curtius a scris »Etimologiile grecesci», 1873; Pott, »Dicționariul de rădăcini al limbilor indo-germane», 1873, 5 vol. Studiul limbei S. e important nu numai pentru că ne ogliudesc ce mai veche cultura originală a Indiei, ci și pentru că ne arată originea și înrudirea marelui familii a limbilor indo-europene și ne dă cele mai surprinzătoare rezultate despre istoria acestor popoare și despre cele mai adânci taine ale spiritualii omenesc, cum vedem în »Les origines indo-europeennes» a lui Pictet, 1859, 2 vol. și în »Sprachvergleichung und Urgeschichte» a lui Schrader, 1883. Pentru aceea S. se propune aci la toate universitățile mai însemnate. [M. Strajan.]

Sansculți, (*franc.*) s'a numit la începutul revoluțiunii franceze poporul, care nu purta pantalonii scurți până în genunchi (culotte), ci de cei lungi, cum se poartă aci.

San Sebastian, capitala prov. span. Guipuzcoa, lângă golful Viscaya, 29,047 loc.; reședință episcopoească; mare port; comerț maritim; bai de inare.

Sansevieria Thunb., (botan.) mic gen din fam. Haemodioraceae, tribul Ophiopogoneae, cuprinde vr'o 10 specii de plante erbacee, răspândite prin Africa tropicală și australă și în India orientala. Dintre speciile acestui gen menționăm: *S. cylindrica* Boj., *S. guineensis* Willd. și *S. zeylanica* Willd.; toate aceste 3 specii sânt remarcabile ca plante textile. [Z. C. P.]

Sansibar, sultanat la coasta estica a Africei sudice, dela 1890 sub protectorat englez. Se compune din insula S. (1591 km², cu 150,000 loc.) și Pema (960 km², cu 10,000 loc.); populația se compune din Negri, Arabi și Inși. *Capitala* S., 100,000 loc., cel mai important centru comercial și port pe întreagă coasta orientală a Africeii; se exportează fildes, aromatie, copra, orez, gumii.

Sanssouci, (*franc.*, »fara griji»), castel regal lângă Potsdam. Aici petreceau cu predilecție regeii prusiaci Frideric cel Mare și Frideric Wilhelm IV. A fost clădit în parțile sale principale la 1745—47 după planurile date de Frideric cel Mare.

San Stefano, (*Santo Stefano*), sat depărtat 10 km. de Constantinople, unde s'a stabilit cartierul general al armatei rusești în resboial din

1877—78 și unde s'a încheiat (3 Martie 1878) între Turcia și Rusia vestitul tractat, care întindea Bulgaria dela Dunăre până la Pind și Marea Egeică, tractat modificat considerabil în congresul din Berlin. Prin art. 5 al acestui tractat, la a cărui încheiere Românii nu luaseră parte, deși luptaseră alături de Ruși, Turcia acordă independența României; prin art. 19 se lua Turciei o parte din Dobrogea, spre a se schimba cu partea Basarabiei întoarsă României de Rusia prin congresul din Paris 1856. Aceste condițiuni, cum și staționarea trupelor în România au provocat o mare fierbere în țeară, ce era să ducă la o ciocnire cu Rușii. (Cf. Rumänien und der Vertrag von San Stefano, von einem rumän. Senator. Wien, 1878. Memoriile regelui Carol).

Șant, săpătură longitudinală în pământ. În fortificație *Ș.* este unul din cele 2 elemente ale unui profil dintr'o întărire: *Ș.* și parapetul. *Ș.* poate fi trapezoidal sau triunghiular; în ântâiul oas se compune din 2 taluze și fundul *Ș.*-lui, taluzul dinspre fortificație se numește escarpă și acel spre exterior contraescarpă.

Santa, vîrf în munții Cîbinului, 1345 m., cercetat și ca loc de cură.

Santa Catharina, stat litoral în Brasilia, 74,156 km², cu 283,769 loc. (1890). Capitala Desterro pe insula S.

Santa Cruz, 1) capitala ins. canare Palma, 6695 loc. (1887), port. 2) Capitala ins. canare Teneriffa, 19,722 loc.; port, comerț. 3) *Archipelagul S.*, grupă de insule în Oceanul Pacific spre sud-est dela ins. Salomon, 938 km², 5000 loc. 4) *S. C. de la Sierra*, departamentul estic al republ. sudameric. Bolivia. 5) *S.*, colonie germană în Brasilia, statul Rio-Grande do Sul. 6) *S.*, port marocan (v. Agadir). 7) *S.*, capitala comitatului cu același nume din California.

Santa Fé, 1) prov. în republica Argentina, 131,906 km², cu 397,188 loc. (1895). Capitala *S.*, lângă Paraná, 24,755 loc.; navigație. 2) Capitala teritoriului nordamerican Mexicul nou. la 2091 m. preste nivelul mării, 6185 loc. (1890). 3) *S.* de Bogota, v. Bogota.

Șantagi, a trage profit exploatând frica altuia prin a-l amenința cu divulgări de fapte incorecte. (v. și Înșelăciune.)

Santal, un principiu ce se găsește în lemnul de Santalum (v. ac.), cristalizează în file, se disoalvă în apă și în soluțiunile metalelor alcaline hidroxidate, cu colorarea galbenă. Aceste soluțiuni în contact cu aerul devin roșii, mai târziu verzi și în fine urît colorate. Are drept formulă chimică C⁸H⁶O⁸.

Santalaceae, (botan.) familie de plante dicotyle monoclamideae. Cuprinde vr'o 220 specii răspândite în țările calde, de mai puțin temperate, glabre, lemnoase sau erbacee parazitice. Dintre triburi cităm numai: *Thesieae*, dintre genuri *Thesium*, apoi *Osyrideae* cu *Comandra*, *Santalum*, *Osyris*, etc. [A. Pr.]

Santa Lucia, insulă în Antilele mici, 614 km², cu 46,671 loc. (1896); vulcanică; se produce zahăr, cafea, cacao, etc. Oraș principal Castries. Dela 1803 a Englezilor.

Santalum L., (botan.) gen de plante lemnoase cu foi de regulă oposite din fam. Santalaceae, trib. *Osyrideae*. Cuprinde vr'o 8 specii tropicale și subtropicale australasiatice, dintre cari: *S.*

album L. din Estindia ne dă lemnul prețios de Santal (v. ac.) și se aplică încă și în parfumerie și medicină. [A. Pr.]

Santa Maria Capua Vetere, oraș în prov. ital. Caserta (Campania), zidit pe ruinele vechei Capua, 18,470 loc. Resturile unui amfiteatru roman.

Sânt-Ana, (magh. *Uj-Szt.-Anna*), com. mare în cott. Arad, se desparte numai prin o strada de Comlăuș (O.-Szt.-Anna). Are 855 case, cu 5582 loc. Germani, cari s'au colonizat după 1750, puțin Magh. și Români. Teritoriul 7882 jug. cat. foarte productiv.

Sânt' Ana, iezer în Trans., la marginea de sud a cott. Ciuc, lângă Tușnad, pe partea sud-vestică a virfului N. Csomád, 951 m. preste nivel mării. Periferia e de 3 km. Pe țărmul lui se află o capelă, la care peregrina poporul mai de mult.

Santander, 1) prov. span. (Castilia veche), 5460 km², cu 244,274 loc. (1887). Capitala *S.*, 42,125 loc., portul principal al Castiliei lângă golful Viscaya; comerț maritim; șantier; băi de mare. 2) Departament în republica sudamer. Columbia, 42,200 km², cu 432,178 loc. Capitala Bucamaranga.

Sânterag, (magh. *Somkerék*), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1054 loc. rom. și magh. (492).

Santerre, berar din Paris, n. 1752, † 1809, a fost comandantul gardei naționale din Paris, 1793 general de divizie în reșoului Vendei.

Santiago, 1) *S. de Compostela*, oraș în prov. span. Coruna (Galicia), 24,300 loc.; arhiepiscop, catedrală în stil roman (loc de pelerinagiu, fiind aci moaștele Sf. Iacob, patronul Spaniolilor); universitate. 2) *S. del Estero*, prov. în Argentina, 103,016 km², cu 161,502 loc. (1895). Capitala *S.*, 10,000 loc. 3) *S. de Chile*, capitala republicei Chile, la poalele Andilor, 256,403 loc. (1895); arhiepiscop; universitate; observatoriu astronomic. 4) *S. de Cuba*, oraș cu port pe ins. Cuba, 59,614 loc. (1887); însemnată piața comercială. 1898 fû luat de Americani după nimicirea flotei spaniole. (v. și Sao Thiago).

Sânt-Ilie, com. rur. (cu căt. Cereteii și Frumoasa), parochie, moșie mănăstirească în căp. și j. Suceava în Bucovina, are 1582 loc. (1344 ort.-or., 180 rom.-cat. și uniți, 22 protest., 36 mos.), o școala primară și o biserică zidită de Ștefan cel Mare ca mănăstire pentru călugări, înzestrată cu moși și de Petru Rareș în 1546 și de Iancu Sasul în 1582.

Santillana, *Don Inigo Lopez de Mendoza*, marchiz de, poet spaniol (1398—1458), renumit totodată ca reșboinic, om de stat și erudit; n. din o familie înrudită cu Cid, eroul legendar al Spaniolilor, fû unul din primii seniori și poeți ai curții lui Ioan II, s'a distins în mai multe reșboie cu Maurii și cu Aragonesii, a scris dupa modelul trubadurilor provensali și italieni, într'un stil cam afectat, «Centiloquio», colecțiune de maxime morale și politice, numeroase poesii lirice, «Cele patru etați ale lumii», poemă epică, «Manualul favorizilor», poemă didactică, ș. a.

Sânt-Ioana, (magh. *Vajda-Szent-Ivány*), com. rur. în Trans., cott. Mureș-Turda, cu 1732 loc. Rom. și Magh. (881).

Sântis, pisc de munte în Alpii Appenzell, 2504 m.; renumit pentru prospectul ce se deschide de pe el; observatoriu meteorologic.

Santo-Domingo, v. San Domingo.

Santolina L., (botan.) gen din vasta familie a Compositelor, tribul Anthemideae, cuprinde vr'o 8 specii de plante subfrutescente, foarte odorante, răspândite mai cu seamă prin regiunea mediteraneană. Dintre speciile acestui gen menționăm: *S. Chamaecyparissus* L. mult cultivată prin grădini și cunoscută de poporul nostru sub numirile: Lemnul Maicei Domnului, Limbricarița și Poala Maicei Domnului. Aceasta plantă este întrebuințată și în medicină ca antispașmodică, emenagogă și vermifugă. [Z. C. P.]

Santonina, (C²⁵ H¹⁸ O⁸), un alcaloid ce se găsește în Flores Cynae, precum și în florile mai multor specii de Artemisia. S. formează cristale incolore lucitoare, cari prin influența luminei se îngălbenesc repede transformându-se în Photosantonină.

Sânt-Onofreiu, v. Mănăstioara.

Santorin, (*Thira*, vechea *Thera*), insulă în Ciclade, 71 km², cu 14,527 (1889), cunoscută prin revoluțiuni vulcanice, cari la 1866 au produs ins. Aphrossa. Anticități. Vin bun (Vino Santo). Capitala Piră (Thira).

Santo Stefano, (necorect *San Stefano*), sat lângă Marea Marmara, spre vest dela Constantinopole. Aci s'a încheiat 3 Martie 1878 pace între Rusia și Turcia, modificată apoi în congresul din Berlin. (v. San-Stefano.)

Şantung, prov. în nordul Chinei, 145,000 km², cu 37'4 milioane loc.; bogată în minerale, mai ales cărbuni. Sinul Kiancin s'a dat în arândă Germaniei, portul militar Wei-hai-wei Angliei. Capitala Cinan.

Sao Francisco, rîu în Brasilia, se varsă în Oc. Atlantic, 2900 km. lung, basin 645,000 km².

Saône, afluent pe dreapta al Rhônului, izvoresce în Monts Faucilles, se varsă la Lyon. 482 km. lung, pe 374 km. e navigabil. Dupa el s'a numit *departam.* francez *Haute-S.*, 5374 km², cu 272,891 loc. (1896), capitala Vesoul; și *departam. S.-et-Loire*, 8626 km², cu 621,237 loc. (1896), capitala Mâcon.

Sao Paulo, stat în sud-est. Braziliei, 290,876 km², cu 1,384,753 loc. (1890). Capitala S., 64,934 loc., episcopie; școala de drept; comerciu viu.

Saoschjant, la Perși Messia sau mântuitorul. (v. Ormuzd.)

Sao Thiago, 1) S., cea mai mare din insulele Cap-Verde, 967 km², cu 45,488 loc. (1885). Capit. Praia.

2) *Sao Thiago*, ord militar, numit și al Sf. Iacob dela spadă (San Iago di Comportela), recunoscut deja la 1175 de papa pentru Spania, la 1320 pentru Portugalia. În Portugalia se dă pentru merite științifice și artistice.

Sapa, instrument de fier ori oțel, de formă triunghiulară, semicercuală ori pătrată, provădută cu o coadă de lemn, servește la săpat și întors pământul și la săpatul, prașitul plantelor, pentru a le curăța de buruieni. Operațiunea se numește *săpat* sau *prășiți*.

Sapandomad, în mitologia pers. unicul Amșapand (v. ac.) de genul femeiesc.

Săpata de jos, com. rur. în Rom., j. Argeș, cu 1133 loc. Are 2 biserici și 1 școală.

Săpata de sus, com. rur. în Rom., j. Argeș, cu 1081 loc., 3 biserici, 1 școală.

Saphir, *Moriz Gottlieb*, umorist și satiric germ., n. 1793 în Lovas-Berény (Ung.) din părinți ovari, † 1858 în Baden (l. Viena). După studii talmudice, s'a dedicat, mai ales din 1822 începând, exclusiv literaturii ușoare, colaborând și întemeind însuși ziare, în cari ridea de totul și de toți. Era maestru mai ales în jocuri de cuvinte, ceea ce i-a adus mari succese în timpul său. Scrierile lui novelistice, deși mai bune, sînt mai puțin cunoscute. »Scrieri alese» în 26 vol. Stuttg., 1887—88, și tot acolo în 12 vol. 1884. (v. și Safir.)

Sapieha, o familie puternică din Litvania, împărțită în două linii, dintre cari una în Galiția. Între descendenții acestei familii a excelat *S. Lew*, n. 1557, † 1633. El a introdus mai întâi judecătoria regulată în Litvania și a publicat statutul litvan (1614). În serviciul Poloniei a luptat contra Rușilor și contra lui Gustav Adolf al Svediei. S. a desfăcut, prin intrigile lui, legăturile de alianță dintre țarul Rusiei Boris Godunoff și Mihaiu Viteazul, care voia să pună mâna pe o parte a Poloniei.

Sapieța, înțelepciune, care din punct de vedere filosof. se manifestă în cunoașterea adevărului și în conformarea și întocmirea vieții practice potrivit cu acea cunoștință. Din punct de vedere etic, S. este cea dintâi între virtuțile cardinale, prin care omul își propune ca să facă numai ceea ce este bine, cinstit și potrivit cu dreapta judecată. (Cf. Mironescu, Etica 499.) [Pl.]

Sapindacee, (botan.) familie de plante lemnoase dicotile polypetale înrudită cu *Celastrineele*. Cuprinde până la 700 specii răspândite pe întreaga suprafață globului și distribuite în mai multe triburi (dupa unii familii proprii) și anume: *Sapindeae* (incl. Hippocastaneae) cu genuri remarcabile: Koelreteria, Aesculus, Sapindus, Xanthoceras, ș. a. *Acerineae* cu Acer și Negundo, *Dodonaeae*, *Melanthaeae* și *Staphyleae* cu Staphylea. S. sînt importante ca plante forestiere, decorative, medicinale, etc. [A. Pr.]

Sapnița, (magh. *Szaplonca*), com. rur. în Ungaria, cott. Maramureș, cu 2682 loc. roin. și nemți (870) și un izvor cu apă minerală alcalină-muriatică.

Saponaria L., (botan.) gen din fam. Caryophylleae, trib. Sileneae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, are vr'o 30 de specii, răspândite prin Europa și prin Asia extratropicală, grupate în următoarele 3 secțiuni, considerate de unii botaniști ca tot atâtea genuri deosebite și anume: 1) *Bootia* Neck. 2) *Proteimia* Ser. și 3) *Vaccaria* Dod. Dintre speciile genului *Saponaria* menționăm: *S. officinalis* L., care crește în părțile noastre și este cunoscuta poporului românesc sub numirile: Săponel, Săpunel, Soponel, Săpunariță, Odagaci, Odogaci, etc. și *S. Vaccaria* L., care crește prin semănături și este cunoscută poporului nostru sub numirile de: Floarea călugărului, Văcărică sau Văcărița. [Z. C. P.]

Saponificațiune, combinarea acizilor grași (stearic, palmitic, oleic), cu base. Când combinarea se face cu base alcaline, produsul ia numirea de *săpunuri*, iar când se combină cu oxizi de plumb se numesc *emplastre*.

Saponina, (C²³ H³⁴ O¹²), se găsește până la 34% în radacina de Saponaria offic., în coaja de Luillaya

din infirmitate și boală cronică. La aceste cauze trebuie să mai adăugăm incendiile, inundațiile, locuștele și alte asemenea nenorociri, cari nimicează culturile. Nu numai în țările înapoiate în civilizație, ci și în unele state foarte culte, suferă câte odată de S. o parte însemnată a populațiilor. Caritatea publică și cea privată trebuie să ajute în mod direct numai pe săracii incapabili a munci, iar săraoilor valizi să le procure ocaziune a munci și a-și câștiga singuri pâinea de toate zilele; iar statul este dator să prevină S. prin măsuri educative și restrictive. În nici un caz nu trebuie să se tolereze oerșitoria. Pe lângă ignoranța părinților, este și S. lor cauza cea mai frecventă a morbidității și a mortalității copiilor. În toate timpurile camenii de stat și economiștii au căutat mijloace pentru înlăturarea sărăciei. În antichitate s'a combătut sărăcia prin restringerea născerilor, prin provocarea de aborturi, prin prunocideri, prin expunerea copiilor, și restringerea violentă a numărului copiilor a fost recomandată de Aristotele, Solon, Plato, Plutaroh, tolerată în Roma veche; după aparițiunea creștinismului aceste barbarii numai au încetat un putut fi exterminate; ou toate pedepsele severe presorise de dreptul canonic, oerșitorii s'au înmulțit, împăratul Valentinian i-a gonit din Roma, împăratul Iustinian i-a întrebuințat pentru lucrările publice; în timpul reformațiunii Martin Luther a cerut ca oerșitorii valizi să fie siliți a munci. În principatele rom. era deja în vechime caritatea exorbitată ca virtute creștină; nu s'au luat măsuri pentru prevenirea sărăciei, și s'au ajutat săraoii prin împărțire de mile, prin întreținerea săraoilor în inointa manastirilor. Inaintea porții mânăstirei Argeș a existat deja în 1524 un ospiciu pentru săraoi, înzestrat de Vodă Ioan Vladislav (B. P. Hașdeu); în secolul Basarab, domn al Munteniei 1512—21, într'o învătătură scrisă, lăsată fiului său Teodosie, îl povațuesce, ca ou parte din averea sa să vină în ajutorul săraoilor (A. D. Xenopol). În unele orașe s'au dăruit oerșitorilor terenuri, pentru ca să înființeze o mahala a lor; în Iași Ștefan cel Mare a organizat pe calici în bresle și le-a dăruit mahalaua Calicioilor (M. Cogălniceanu); în Roman Vodă Petru Rareș le-a dăruit asenienea o mahala și i-a pus sub protecția episcopului (Ep. Melohisedec); Vodă Radu Basarab a destinat moșia Mațul de jos lângă Câmpulung pentru adăpostirea infirmilor și săraoilor. Economiiștii dela finea seol. XVIII și dela începutul seol. XIX au adoptat în mare parte teoria precutului anglican T. R. Malthus din 1798, dupa care S. isvoreșce din faptul, că mijloacele de hrană se înmulțesc în progresiune aritmetică, iar omul se înmulțesc în proporțiune geometrică, și aderenții acestor teorii au dat celor săraoi sfatul, sa nu se înscare și dacă se căsătoreșce sa nu procezeze mai mulți copii decât pot hrani. Teoria lui Malthus este greșită în forma și imorala; cei săraoi ascultă sfaturile lui Malthus mai de rare ori decât cei bogați, cari procezează puțini copii, pentru ca averea lor să nu fie împărțită între mulți inși. Socialiștii au promis celor săraoi, că organizația statului socialist va face, ca pauperismul să dispară, ceea ce nu credem. Măsura cea mai eficace contra sărăciei este asigurarea obligatorie a lucrătorilor

și a familiilor lor pentru oasul de boală, de bătrânețe, de invaliditate, de moarte, întrodusă mai întâiu în imperiul germ. de prințul O. de Bismarck în 1883—89, în Ungaria și apoi în unele alte state. În regatul român afară de caritatea privată, organizată în numeroase societăți de binefacere, există două instituțiuni caritabile mărețe: Comitetul central de ajutor pentru incendiari și inundați sub patronajul M. M. L. L. Regeleș și Regina instituit în 1887 și Așezământul de ajutor pentru sateni Carol-Elisabeta, creat de M. S. Regele în 1894. Pe lângă numeroase asile de săraoi întreținute de stat, de ocumne urbane, de fundațiuni private, pe lângă orfelinatele întreținute de stat și de rege, vin statul, primăriile comunelor, administrațiunile județene, casele de binefacere și de spitale în ajutorul săraoilor. Asigurarea lucrătorilor pentru oasul de boală, de invaliditate și de moarte este presorisă de legea minelor din 1895 și de legea meseriilor din 1902.

Literatura: M. Cogălniceanu, Pauperismul, în Albumul literar și istoric. Iași, 1851. I. Brezoianu, Vechile instituțiuni ale Românilor. Bucuresci, 1882. A. C. Cuza, Despre Poporațiune. Iași, 1899. I. Felix, Istoria Igienei în România, I și II. Bucuresci, 1901 și 1902. [I. Felix.]

Șarada (franc. charade), găitoare, al cărei obiect e un cuvânt polisilab, care trebuie găsit luând silabele ou vorbe independente și circumscrind totul după semnele principale.

Saragossa (*Zaragoza*), prov. în regatul span. Aragonia, 17,424 km². ou 415,195 loc. (1887). *Capitala* S. lângă Ebro, 92,407 loc., arhiepiscop, catedrală gotică; universitate. Industrie de piele, mătășă, lână, fabricațiune de ciocolată. Francezii au asediat S. în Aug. 1808, apoi Dec. 1808 până în Febr. 1809.

Sarat, v. Sarai.

Sarai (*Seraievo*, *Bosna Saraj*), capitala Bosniei, lângă Bosna, 38,083 loc. (1895); arhiepiscop rom.-cat., mitropolit gr.-or.; industria și comericiul în progres.

Sarallie, o prăjitură ou nuoi, compusă din mai multe foițe subțirele de aluat, între cari se așează umplutura.

Saramura, v. Moarea.

Sarandi, *Frosa*, artistă dramatoică rom., n. 1840 în Bucuresci. A făcut parte dintre societățile Teatrului național din 1877—97, excolând în toate rolurile femeiesci comice.

Sarasate, *Pablo de*, violinist spaniol, n. 1844 în Pamplona. A făcut mai multe turneuri artistice prin Europa, captivând prin frumșea extraordinară a tonului, mai ales în pozițiile mai înalte. În compozițiile proprii a adus tehnica violinei la o treapta foarte înaltă.

Saraseu, (magh. *Szarvaszó*), comună în Maramureș, diecesa Gherlei, ou 900 loc. rom., ou biserica veche de piatră. Reședința familiilor Mihályi și Jurca.

Saraswati, la Indi nevasta lui Brahma (v. ac.), dina limbei și sciinței.

Sărata, băi de apă sărată în Rom., j. Bacoău.

Sărata, două riuri în Basarabia. Unul aparține basinului Prutului, iar celalalt basinului Dunărei și al lacurilor sărate din sudul Basarabiei. S., care se revearsă în Prut este un mic riuleț, absolut neînsemnat; S., care își ia începutul în j. Bender, primesce în cursul său apele păra-

ielor Bebeiu, Djalaher-Secu și Călugărul, apoi se revarsă în lacul sărat Sačić, numit și Cunduc.

Sărățel, pasere din ord. Cântărețelor (probabil o specie de pitulice [v. ac.]), cu penele pe gușe și pânțele galbene-sure, pe cap și spate vinete la rădăcină și galbene-intunecate la vîrf. Aripile pe deasupra galbene, pe dedesubt albe. Trăiește prin păduri nutrindu-se cu musculițe și viermișori. Cuibul și-l face în frunzele de pe sub butuci putreziți.

Sărățil, Gura, com. rur. în Rom., j. Buzău, formată din 9 cătune, cu 3330 loc., 3 biserici, 2 școli.

Saratoga Springs, stațiune balneară în Statele-Unite, statul New-York, cu 11,975 locuitori. Are 30 izvoare de apă minerală, folositoare la boala de ficat și stomac.

Saratov, (*Ssaraton*), guvernământ în Rusia est., 84,494 km², cu 2.419,884 loc. (1897). *Capitala S.* lângă Volga, 137,109 loc.; topitoare de fier, mori; comerț cu cereale, episcopie.

Sărătura, v. Murătura.

Sărăvad, (*Tasnád-Szarvad*), comună mică în Selagiu, cu 214 case și 1225 loc. gr.-cat., Rom. și Magh. Teritoriul de 85-56 jug. cat. e muntos. Locul de nascere al episc. Gregoriu Maior.

Sărățul de jos sau *Slobodița Sărățului* sau *Slobuțca*, și *S. de sus*, comune rur., parohii și moșii boieresci în căpit. Cernăuț și j. Sadagura în Bucovina. *S. de jos* are 811 loc. (700 ort.-or., 57 rom.-cat. și uniți, 54 mos.), 1 școală primară. *S. de sus* are 1957 loc. (1710 ort.-or., 180 rom.-cat. și uniți, 2 protest., 65 mos.), 1 școală primară. Pe dealul Horodiștea și La Șanțuri sunt remășițe de întărituri din resboaietele Rușilor cu Turcii și Românil moldoveni din 1739 și 1769—74.

Sarbacana, o armă, un fel de tub lung, cu care Musulmanii aruncau materii incendiare asupra trupelor ce alcătuiau cruciatele.

Sărbăuțul, comună rurală, parohie, moșie boierească în căp. și j. Siret în Bucovina, are 1857 loc. (1732 ort.-or., 55 rom.-cat. și uniți, 70 mos.), 1 școală primară, postă.

Sarcea, *Sarcoiu*, v. Coțofana.

Sarcasm, batjocură mușcătoare și insultatoare.

Sarcea, două com. rur. în Banat. 1) *S. română*, cu 1372 loc. (1204 Români, 82 Germani, 73 Magh.). 2) *S. germană*, cu 1225 loc. (1150 Germ., 39 Rom., 34 Magh.).

Sărcea sau *Găniușa de apă, Lișița*, pasere (v. Corla).

Sarcey, *Francisc*, scriitor francez, critic teatral. n. 1828 în Dourdan (Seine-et-Oise), 1851 până 1858 prof. în Grenoble, după aceea s'a dedicat diaristiceii. Scrieri: *Le nouveau seigneur du village*, 1862; *Le siège de Paris*, 1871; *Étienne Moret*, 1875; *Comédiens et comédiennes*, 1878 până 1884; *Souvenirs de jeunesse*, 1884; *Souvenirs d'âge mûr*, 1892, ș. a.

Sarcina Goodsir, (botan.) gen de Bacterii, cu celule neciliate, grupate în cenobii (asociațiuni) ca nisce ghemuri. *S. pulmonum* Virchow se află în sputa fisticilor; *S. ventriculii* Goodsir, în stomachul oamenilor bolnavi de acest organ; *S. rosea* Schröter, trăiește prin mlaștini, dă un pigment roșu; *S. aurantiaca* Flügge, ș. a. sînt asemenea chromogene (produc pigmentii).

[S. Șt. R.]

Sarcina, greutate, povară, contribuțiune.

Sarcina, starea femeiei în timpul de nouă luni până la nascere când poartă fătul său. (v. Lăuzia).

Sarcinile comunelor sînt în România, după legile din 1 Apr. 1864, 9 Apr. 1874, 10 Aug. 1876, Nov. 1882, 12 Iunie 1886 și 7 Maiu 1887 următoarele: de a avé casă comună, locale de școli, de a îngriji de biserica religiounii, la care aparține poporațiunea, de a îngriji de copii găsiți, de infirmi și alienați, de a procura mijloace pentru prevenirea și stingerea incendiilor, de a îngriji de îmbunătățirea rassei animalelor, igiena publică, etc.

Sarcini reale, serviciu legat de a anumită realitate, pe care are a-l împlini posesorul faptic al realității. Atari S. r. sînt ș. e. în Ung. taxele cari sînt a se plăti pentru locurile curialiste; desdaunarea decimeii de vie; replătirea împrumuturilor pentru reconstruirea viilor devastate de philoxeră; prestațiunile pentru regularea apelor. Tot atare S. a fost și decima (dijma), care au plătit-o, înainte de desdaunare, Românil la preoții luterani (ai Sașilor) în Transilvania.

Sarcocarp, v. Pericarp.

Sarcocela, (med.) umflătură (tumefacție) tare a testiculiilor, în contrast cu Hydrocele (v. ac.).

Sarcode, v. Protoplasma.

Sarcofagi, cosciug de piatră, uneori și de lemn, cari au foarte ades figuri sculptate pe păreții lor. Unele dintr'însele sînt de un preț nespum pentru studiul artelor, precum sînt faimoasele S. din Sidon și mai ales cel care poartă numele de »Alexandru cel Mare», ale căror sculpturi colorate înfățișează una din cele mai frumoase faze ale sculpturii grece. Obiceiul de a pune mortul în cosciug de piatră sau de lemn este foarte vechiu; el s'a născut în părțile Chaldeeii sudice, unde se ragănesc ades asemeni S. simple de piatră, mai des de lut ars. De aici a trecut încă din timpurile dinastiei a III-a meifitice în Egipt și din Egipt la poporul elin, la care S. au căpătat acea admirabila podoabă de figuri sculptate. Scenele, cari erau înfațate pe păreții acestor S. sînt foarte variate; de obicei ele au legătură cu lumea morților, ale caror speranțe de nenurire și viața în câmpurile Elisee le și simbolizează prin imagini. Unele S., cele dișe anthropoide reproduc ades chiar capul mortului idealizat. Acestea sînt comune în Phenicia și coloniile sale din apusul Mediteranei. (Celebrul sarcofagiu al lui Eșmunazar.)

În România se găesc adese asemeni S. de piatră cu păreții sculptați. Cele mai multe sînt din epoca romană și unele dintr'însele nu sînt lipsite de oarecare valoare istorică și poate artistică. Astfel S. din Muzeul din București, descris de Al. I. Odobescu în *Pseudokynegeticos*.

Lit.: Carl Robert, *Die antiken Sarkophag-Reliefs*, 1890. [Teohari Antonescu.]

Sarcoclemma, (anat.) învelișul fibrelor musculare; e compus din țesut conjunctiv.

Sarcom, (med.) »tumoră de natura țesutului conjunctiv, născînd dintr'o dezvoltare rătăcită (atipă) a sistemului vascular, cu caracterul de a produce în mod progresiv elemente embrionare, din cari se compun vasele» (prof. Babeș). Se presintă în trei tipuri. Primul tip are celule mici, globuloase, rotunde și o substanță intercelulară moale, uneori abundantă. Al doilea tip arată celule mari și lungi și o substanță intercelulară mai consistentă. Al treilea tip e carac-

terisat prin mărimea excesivă a celulelor și prin lipsa, adeseori totală, a substanței intercelulare. S. poate fi benign și malign, cel din urmă recidivează ușor. Tratatment: delăturarea prin operație. Cf. Dr. I. Kiriac, Patologia chirurgicală.

Sarcomphalos, (med.) restul, ce rămâne după caderea funicului umbilical; în cursul cătorva luni se sbărește de tot.

Sarcomphalus gryphus, pasere, v. Condor.

Sard, com. rur. în Traus., cott. Alba-inf., cu 1422 loc., Români și Maghiari (192).

Șar-Dagh, (*Scardus*), masiv de munți în Peninsula Balcanica, lângă Prizrendi, piscul Linbotra 3050 m. înalt. Pasul Kalkandele, dela Prizrendi la Vardarul super., e la înălțime de 1600 metri.

Sardanapal, v. Assurbanipal.

Sardar, *Serdar*, mareșal, titlu dat în Turcia comandanților supremi de trupe ce operează pe câmpul de război.

Sardel, (*Engraulis C. V.*), pește physostom din familia Clupeidae, are corpul puțin lung, comprimat lateral, solzi mari ori de marinie niujlocie, botul mai mult ori mai puțin conic. Cuprinde 43 specii, din cari cea mai principală *E. encrasicolus* L. (adeverăta Sardela), trăiește în Mediterana și pe coastele Europei vestice. În comerțu cele sarate se numesc S., iar cele marineate anchovis.

Sarder, mineral, v. Calcedon.

Sardes, (*Sardis*), capitala vechiului imperiu al Lidiei în Asia mică, dărâmat în secl. XIV de Timur.

Sardes (și *Sardus*), *pater*, nume dat lui Hercules la Romanii de pe insula Sardinia.

Sardine, (*Clupea pilchardus*, Walb), *Alosa pilchardus* C. V.), pește physostom din familia Clupeidae; trăiește în Mediterana și pe coastele sud-vestice ale Europei, mai rar în Marea nordului. În comerțu se vënd sub trei forme principale: sărați, marinați și fierți în unt de lămn.

Sardinia, insulă ital. în Mediterana, despărțita de către Corsica prin strîmtoarea Bonifacio, 24,078 km², cu 761,148 loc. (1897). Insula e traversată de munți (Monti del Gennargentu, 1940 m.) în direcție nord-sudică; numeroase râuri, la sud șesuri mari; economie de vite, mai ales oi; clima e caldă, dar sănătoasă. Producte: zinc, plumb, mangan, argint, cărbuni, sare, cereale, poame, vin. Se pescuiesc corale. *Sarđii* sînt o amestecătură de elemente arabe și iberice. Capitala Cagliari. Grecii au numit insula Sardo; 238 a. Chr. fū cucerită de Romani; în evul mediu a fost a Vandalilor, Grecilor, Saracenilor. Imp. Frideric I o făcū 1164 regat; în secl. XIV trecū la Arangonia, 1713 la Austria, 1720 la Savoia.

Sardinia, *Monarchia*, 1718—1860, regat în Itaba, compunēdu-se afară de insula Sardinia din ducatele Savoia, Aosta, Montferat și Genova, principatul Piemont și comitatul Nizza, cu o suprafață de 76,000 km². și 5.167,542 loc. (1857). Ađi face parte din regatul unit al Italiei (v. ac.), numai Nizza și Savoia (v. ac.) aparțin Franciei. Mon. S. a fost regatul casei de Savoia. Capitala era la Turin și suprafața țerii în 1857 era de 76,000 km², cu o populație de preste 5 mil. loc.

Casa de Savoia (v. ac.) a câștigat prin pacea de Utrecht (v. ac.) titlul de rege și posesiunea

insulei Sicilia, disputată de Spania, care în 24 Aug. 1720 isbutesce să o ia dela Savoia și să-i dea în schimb Sardinia. 1730 regele *Victor Amadeu II* se retrase în folosul fiului său *Carol Emanuel I*, care aliat cu Francezii bate pe Austriaci în războiul de succesiune polonez, ocupă Milanul și prin pacea dela Viena câștigă Novara și Tortona. Fiul său *Victor Amadeu III* refuză alianța Franciei, care îi declară război (1792) și ia Savoia și Nizza. Fiul său *Carol Emanuel II* renunță în 1798 la toate posesiunile de pe continent și se retrase în Sardinia. Urmādu-i fratele său *Victor Emanuel I*, 1814 recăștigă posesiunile de pe continent mărte cu Genova și cu suzeranitatea asupra principatului Monaco. 1821 renunță în folosul fratelui său *Carol Felix*, care murf în 1831 și cu dînsul se stinse casa bărbateasca a familiei domnitoare și veni casa *Savoia-Carignan* cu *Carol Albert*, care dădū în 8 Febr. 1848 o constituție și se făcū capul mișcării naționale. Chiemă la ministeriu pe patriotul Balbo, întră în Lombardia cu 60,000 soldați fără declarație de război, respine pe Austriaci și ajunse la Verona. Radetzky il respine, îl învinse cu totul la *Custoza*. El încheie un armistițiu și împins de curentul popular adună o noua armată de 120,000 soldați în cap cu generalul polonez Chrzanowsky. Radetzky surprinse armata italiană la *Novara* și o batū cumplit. Carol Albert abdică în aceeași noapte în folosul fiului său *Victor Emanuel II* (1849). Acesta încheie pace puțin umilitoare prin intervențunea Angliei și Franciei. El se decise a prepara timpuri mai bune printr'un regim liberal. Desființă jurisdicțiuca ecleciastică cu toată opunerea clerului, și prin activitatea lui Cavour făcū mari îmbuuatări, desființānd majoratul, decimile ecleciastice, drepturi feudale. Se încurajă instrucțiuca, se făcură șosele, se plăti datorita Austriei, se reorganisă armata. Luă parte în războiul Crimeei, unde trimise 18,000 soldați, primind dela Anglia un împrumut de 1 mil. lire sterling. Sardinia începū a vorbi în numele Italiei. Ridică chestiunea în congresul din Paris, Victor Emanuel făcū o călătorie la Paris și Londra (1855). Relațiuile cu Austria începū a se încorda și în 1857 se întrerupsera legăturile diplomatice. Cavour se învoi cu Napoleon la Plombières și în 1859 începū războiul pentru Italia. În 21 Febr. 1861 Victor Emanuel se proclamă rege al Italiei și regatul Sardiniei încetă.

Sardonic, *risul*, v. Rîs.

Sardou, *Victorien*, autor dramatic frc., n. 1831 în Paris. Înveță medicina, mai târziu publică comedia *La taverne des étudiants* (1854), care cădū. Căsătorindu-se cu d-șoara Brécourt, care era în relații intime cu d-șoara Déjazet fundatoarea teatrului cu acest nume, S. îmbrățișă definitiv cariera dramatică, unde avea să câștige în urmă o reputație atât de mare. Primele sale piese sînt: *Candide*. *Les premières armes de Figaro*, *Mr Garat*. El a scris un număr considerabil de piese pentru diferite teatre. I-se împuță că își împrumuta subiectele fără scrupuli, din care cauză fuse chiar acusat de plagiat. În »*Rabagos*« el se ridică până la satira politică, iar în »*Patrie*« și în »*Haine*« ne dă adevărate drame patriotice. Cea mai bună din comedile sale de moravuri e »*Famille Benoiton*«.

Sare, S. comună, Na Cl, clorura de sod (v. ac.); cristalizează în sistemul tesimal. Se găsește mai cu samă în masse granulose cristaline; uneori se află și cristale curate, transparente, cubice sau grupe de cristale treptate și în formă de pâlnie. La aer rămâne uscată, când e curată; cantități mici de clorură de magneziu ori de calciu o fac higroscopică; 100 părți apă rece ori caldă disolvă 37 părți sare. În comerț deosebit: sare ca piatră, sare fiartă și sare de mare. **S. fosilă** se găsește în straturi groase sub pământ amestecată cu lut și ghips. Are culoare cenușie, uneori roșietică; mai rar vin cristale de tot curate, ori masse colorate în vânt și verde. Sarea fosilă se întrebuințează direct în bucătărie, la sărat, se dă la vite să lingă, la fabricațiunea sodei, etc. **S. fiartă** se obține prin evaporarea soluțiilor ori apelor sărate de izvoare. **S. de mare** se scoate din apa de mare, care conține cam 3%. Ocelele cele mai renumite de sare sunt Wieliczka și Bochnia, apoi Stassfurt. Cea mai mare cantitate de sare însă o produce Anglia mai cu samă pentru scopurile industriale. (v. și art. România, cap. Minele.) În România sunt în exploatare următoarele patru saline: la Slănic și Dofțana (j. Prahova), la Tg.-Ocna (Bacău) și la Ocelele mari (Vâlcea), din cari se extrage anual între 100,000 și 120,000 tone. Exportul a fost la 1897/98 36,845 tone în valoare de 1.236,376 lei. (v. și art. Monopol.) Despre propriet. chim. ale Sării v. art. Sodiu, clorura de.

Săruri, (chim.) corpi rezultați din combinațiunea unui acid cu o basă oarecare.

Sarepta, comună cu 5647 loc. în gov. Saratov (Rusia), colonia de a Herrnhuților.

Sargassum Ag., (botan.) gen de algă brună, familia Fucaceae (v. ac.), cu numeroase specii marine, unele trăind la adâncimi de peste 200 m., altele, ca *S. bacciferum Ag.*, plutesc la suprafața oceanului prin ajutorul unor punți, aerociști, (v. ac.) pline cu aer. Această specie, împreună cu altele, ia parte la formarea »Mării Sargasselor« din partea nord. a Oceanului Atlantic (40° și 43° long. est., 37°, 38° lat. nord.), străbătută întâiu de Columb. [S. Șt. R.]

Sargon, (asir. Šarrugina), doi regi ai Asiriei, unul cu vr'o 2000 ani, celalalt dela 722 până 705 a. Chr. Al doilea s'a ilustrat prin cuceriri.

Sarica, vestmânt țerănesc în formă de haină largă și lungă cu mâneci, țesut în formă de straiu cu lați lungi.

Sarig, v. Serig.

Sarighiol, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Constanța, cu 1348 loc., 2 biserici catolice, 1 gîmie. 2) *S.*, com. rur. în Rom., j. Tulcea, compusa din 2 oătone, cu 1945 loc., 2 biserici, 2 școale.

Sarikloi, com. rur. în Rom., j. Tulcea, cu 3017 loc., 2 biserici lipovenesci, 1 școală.

Sărita, în poveștile rom. un urieș, tovarășul unui Făt frumos; cu două pietri de moară, legate de picioare, sare din munte în munte și totuși strigă, că n'are loc, unde să sară.

Săriandar, o serie de 40 liturgii pentru odichna celor reparați. (v. și Bucuresci, bis. S.)

Saringa (Coca), com. rur. în Rom., j. Buzău, cu 1850 loc., 3 biserici, 1 școală. Pe dealul Gruicul din apropiere sunt ruinele Negru-Vodă.

Sarissa, lance de 5 m. lungă, de care se foloseau hopliții macedoneni și cavaleria ușoară. **Săritoare, Saltatoria**, (zool.) o familie din ordinul Orthopterelor, clasa Insectelor, au picioarele dindăret întocmite pentru sărit (femurul lung și gros) și organe de ciripit (țirăit). Speciile mai însemnate sunt: conopiscerica (v. ac.), grierul de casă și de câmp, lăcustele (v. ac.).

Șarja, ultima fasă de acțiune a cavaleriei, care se da asupra adversarului pe distanță de 150 până 200 m. dela el, și în aluira cea mai mare.

Sarkad-Keresztúr, (rom. *Crestor*), com. rur. în Ung., cott. Bihor, cu 1603 loc., Magh. (1111) și Români.

Șarlatan, înșelător, care voiesce să apară ca om cu cunoștințe, pe cari nu le are.

Șarlota, marmeladă de poame împreună cu pâne prăjită.

Sarmale, bucată națională românească compusă din tocatură de carne, la care se adaugă puțin orez și ouă, înfășurată în foi de varza. S. se fierb cu varza tăiată subțire și cu bucați de carne timp de mai multe ore. Asemenea se pot prepara S. mai mici din carne umplute în foi de viță.

Sarmandus, după inscripțiunile romane din Dacia, a fost un zeu daco-roman.

Sarmația, țeara locuita de Sarmați, după Ptolemeu (v. ac.) S. europeană dela Germania și Dacia până la Don, S. asiatică dela Don până la Volga.

Sarmații, poporațiune scitică, care apare mai întâiu la Herodot și Hipocrate, pe atunci încă spre est dela Don. Pe timpul lui August apar pe la gurile Dunaii, singuratic triburi au ajuns și în Dacia (Iazigii [v. ac.] între Dunăre și Tisa). Mai târziu s'a dat numirea de S. și popoarelor, cari locuiau la nord dela Rusia sudică. S sunt descriși ca popor resboinic, buni călăreți și arcași.

Sarmentum, (lat.) ramură, tulpină, ciorchină. **Sarmisegethusa**, capitala Daciei vechi, situată în locul, unde se află aji comuna Grădiște (v. ac.) și hotarele învecinate. După cucerirea Daciei prin Traian ea a fost rezidită din nou, numita fiind *Ulpia-Traiană*. Aceasta e aratăta ca colonie, locuitorii ei bucurându-se de toate drepturile unui cetățean roman.

Saronic, *sinul*, sin al Marii Egeice între Attica, Argolis și istnul dela Corint; acum se numesce *Golful dela Aegina*.

Saros, comitat în Ungaria, în partea dreaptă a Tisei. E mărginit de Galizia și cott. Szepes, Abauj-Torna și Zemplin. *Suprafața* (3821-81 km²) e muntoasă și deluroasă, strabatuta de numeroase văi. Munții se țin de grupul Carpaților nord-estici. Piscuri mai însemnate Iakobyanski Simenij (1291 m.), Branisco (1172), Iavor (1101). *Ape curgătoare* Poprad, Tarța. Com. S. e foarte bogat în *ape minerale*, feruginoase îndeosebi, cum sînt cele dela Szinye-Lipocz (isvorul Salvator), etc. Lângă Dubnic se scot opale frumoase, în Ö.-Ruzsin și Fönixhutta se află mine de fier, la Zboro pamânt de porțelan, în Zsegnye trachit, la Lubotin marmoră, etc. *Agricultura*, din cauza climei și a solului mai puțin productiv, e mai puțin dezvoltată. Se cultivă mai ales ovės, orz și cartofi. Nici economia de vite nu e pe o treaptă mai înfloritoare. *Poporațiunea* e (1900) de 174,470 suflete, între cari

115,000 Slovaci, 33,988 Ruteni, 10,886 Germani, 10,926 Maghiari. După confesiune sînt 93,753 rom.-cat., 53,434 gr.-cat., 14,494 luter. și 12,262 israeliți.

Sáros, comună, v. Soars.

Sarthamnus Wimm., (botan.) secțiune din genul *Cytisus* L. (v. ac.).

Șarpătoc, germ. *Scharpendorf*, magh. *Sárpatak*, com. rur. în Trans., cott. Mureș-Turda, cu 1353 loc., Maghiari (983) și Români.

Sarpedon, fiul lui Zeus, principe în Lykia, confederatul lui Priamos, a fost omorît de Patroclus.

Sarracenia, (botan.) gen de plante din fam. Sarraceniaceelor, cuprinde vr'o 6 specii boreal-americeane, ce cresc pe locuri umede și sînt remarcabile prin aparatul lor insectivor format din escavațiunea voluminoasă a pețiolului foilor și acoperit cu un capac prin lamina lor. Unele specii cultivate la noi ca plante de florărie. [A. Pr.]

Sarraceniaceae, (botan.) mica familie de plante erbacee dicotyle polypetale americane. Cuprinde numai trei genuri, cel mai important: *Sarracenia* (v. ac.).

Sarsaparilla, *Smilax* S., plantă a cărei rădăcină e un excelent remediu diaforetic. În farmacopea germană se pregătesc din rădăcina S.-ei două decocte: Decoctum S.-ae compositum fortius și Decoctum S.-ae compositum mitius, cari se întrebuițează ca medicament în casuri de sifilis învechit. Din S. se pregătește și un sirop de următoarea compoziție: Rad. Sarsap. 24, Lign. Guajac., Lign. Sassafr., Rhiz. Chin. aa 16, Cort. Chin. fusc. 8, Fruct. Anisi 3, apă 250 gr.; la 80 gr. ale filtratului se adaugă apoi 130 gr. zahăr.

Sarsenet, (sarsonet), stambă colorată, țesută des și lustruită. Se folosește mai ales pentru cuptușeli.

Sart, complexul parîmelor (de sîrmă de oțel, la bastimentele moderne), cari razimă și consolidează catarcele bastimentului în laturi și în spre pupa. Ele sînt capelate pe capul catarcului cu extremitatea superioară, iar cu cea inferioară sînt fixate de o platformă solidă, chieamată *port-sart*, ieșită puțin în afara copastiei și solid legată de ea.

Sartorit, v. Sceroclas.

Sarthe, riu în nordul Franței, la Angers se împreuna cu Mayenne și formează riul Maine; 285 km. lung, pe 134 km. e navigabil. *Départementul* S., 6244 km², cu 425,077 loc. (1896), capitala Le Mans.

Șaru Dornei, com. rur. în Rom., j. Suceava, cu 2426 loc., 4 biserici, 2 școli, situat aproape de frontiera Bucovinei și de stațiunea balneară Dorna în Bucovina, la 1100 m. deasupra nivelului mării, are 12 izvoare de apă minerală, cari au fost analizate 1788 de R. Hâcquet, în 1833 de Zotta și Abrahami, în 1856 de T. Stenner, 1875 de P. Poni, 1878 de R. Pribram din Cernăuț, 1878 și 1896 de A. Bernad-Lendway. Numai izvorul Carmen Sylva, vechiul izvor al Crucii, este întrebuițat și apa lui adusă în comerț; ea este o apă arsenicală-feruginoasă-alkalină-bicarbonică și conține în 10 litri 67 miligrame de arseniat de sodă. Șarul-Dornei servește și ca stațiune climaterică.

† **Sărulesci**, com. rur. în Rom., j. Buzeu, cu 1120 loc., 1 bis., 1 școală.

Sărutarea, atingerea unui obiect, unei persoane cu buzele, ca semn de respect, de stimă, de amicitie, de iubire. Tradițiunile și moravurile dau S. o semnificare diferită, la unele popoare și în unele clase sociale ea este afară din familie usitată mai rar, la altele oamenii se sărută la ori ce ocaziune, astfel că sărutul nu mai este un act solemn, expresiunea de adevărată stimă și iubire. Oamenii bolnavi de boale infecțioase trebuie să se abțină de a săruta pe alții, mai ales persoanele tuberculoase pot să transmită prin sărutare boala lor altora, și oamenii sănătoși se pot infecta sarutând chiar nămile unui bolnav de tuberculosă.

Sărutarea piciorului, între semnele de reverință, pe cari le manifestă catolicii față de papa dela Roma cu ocaziunea audiențelor solenne, este și S. p. sau mai corect țid a Sf. moaște așezate în pantoful dela piciorul drept al papei.

Sarvad, (magh. Tasnád-Szarvad), com. rur. în Ung., cott. Sălăgiu, cu 1352 loc. (830 Rom., 521 Magh.).

S. protopopiatul gr.-cat., în diecesa Gherlei, 12 parochii, cu 9696 suflete.

Sărviz, afluent în dreapta al Dunării, isvoresce în Ungaria, cott. Alba; în partea sa cea mai mare, dela Szabad-Battyán pînă la Băta, unde se revarsă în Dunăre, e canalizat.

Șasa, (magh. *Sásza-Vincea*), com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 1260 loc. rom.

Sasca, 2 com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, 1) S. (magh. *Szászkabánya*) cu 2581 loc. (1958 Rom., 533 Germ.), stațiune postală și telegrafică. Societatea căilor ferate de stat austro-ungare are aici mine de aramă, fier, etc. 2) S. *română*, cu 1447 loc. rom.

Saschiu, (*Zaschiu*, *Fonșiu*), una din numeroasele numiri populare ale plantelor: Vinca herbacea W. et Kit. și Vinca minor L. (v. ac.).

Saschiz, (magh. *Szász-Kézd*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mare, cu 2042 loc., Sași (1192) și Români. În S. s'a ținut o dietă a țerii în 1663.

Săscior, v. Sesciori.

Sascut, comună rur. în Rom., j. Putna, cu 2414 loc., 3 bis., 1 școală. La S. e o fabrică de zahăr cu preste 300 lucrători.

Sașii din Transilvania formează după teritoriul, pe care sînt așezați, trei grupe mari: una, care merge aproape paralel cu granița de sud a Transilvaniei, mărginită la nord de Mureș și Târnava mare, avînd ca locuri mai însemnate Orăștia, Sebeșul săsesc, Mercuria, Sibiul, Norichul, Cincul mare, Mediașul, Sighișoara și Coahalmul, a doua în nordul Transilv. cu centrul în Bistrița. Aici aparține și Reghinul săsesc cu împrejurimea lui. A treia grupă mare e Țeara-Bârsei din sud-estul Transilv., avînd ca centru Brașovul. Poporațiunea sasească e împărțită în 241 comune, dintre cari 227 rurale și 14 urbane. Conform conscripției din 1900 poporațiunea sasească numera 212,583 suflete. S. sînt, cu foarte puține excepțiuni, de religia evanghelică (luterana). Trei straturi sociale putem deosebi la S.: 1) inteligența, crescută mai ales la universitățile germane, 2) orașenii, comercianții și industriași, și 3) țeranii. Partea cea mai mare a poporului saseșo se ocupă cu economia de câmp și în timpul mai nou în măsură mai mare și cu

economia de vite. Pe terenul economiei de câmp, ca și pe al meseriilor, premerg popoarelor conlocuitoare.

Istoria. Deja ducele Géza și fiul său Sf. Stefan au chemat în țeară coloniști din vestul Europei, îndeosebi din Germania, în cari au aflat un sprijin bun contra partidei păgâne naționale a Maghiarilor. Afară de aceea lipsia țării o populație orășenească, de aceea Géza II a întreprins o colonizare mare a Ungariei cu cetățeni germani. O zală din această colonizare sistematică, careia îi mulțimesc mai toate orașele din Ung. existența, o formează S., colonișați mai ales pe linia Oltului, importantă din punct de vedere strategic și expusa invasiunilor oardelor cumane și pecege. Anii imigrării nu se pot hotări cu siguranță. La început s'au întemeiat comune singuratică, cari au format apoi districte întregi, independente, cum au fost coloniile dela Cibin, Olt și cele dela Sibiiu spre vest până la Murăș. Cete veuite mai târziu au umplut valea Târnavelor, formând districtele Sighișoara, Mediaș și Cinc. Totodată se întemeia în nord-estul țării opidul montan Rodnași districtul Bistriței (Nösnerland). Risipite preste țeara întreagă întâlnim colonii germane, pr. Trascău, Turda, Cluj, Dej. Date scrise despre imigrare lipsesc cu totul, limbistica comparativă și folclorul dovedesc însă, că partea cea mai mare a coloniștilor se trage din ținutul dintre Mosel și Rin, între orașele Trier, Düsseldorf, Siegen și Oberwesel. Ei aparțin deci seminției germane a Francilor de Rin, primind numele de Saxones numai în cursul secl. XIII. Coloniștii germani s'au bucurat de drepturi însemnate, fiind proprietari absoluți pe pământurile lor, având administrație autonomă sub un comite, care era supus direct regelui.

Activitatea colonisatorică a fost continuată de Andreiu II, care a chemat la 1211 ordul cavalerilor germani, dându-le Țeara-Bârsei. Acesta a chemat coloniști germani, voind însă să furnizeze un stat independent, a fost alungat cu puterea din țeară, rămânând numai coloniștii.

În decursul încurcăturilor de sub domnia lui Andreiu, S. au obținut dela el *bula de aur* sau *»Andreiamum«*, care a furnizat baza dreptului sasesc până în prezent. Dispozițiile cele mai importante din această bulă sunt următoarele: Toate coloniile înființate între Oraștie și Draas formează un întreg politic, *fundus regius*, proprietate absolută a lor cu deplină egalitate de drept și exclusiv drept civil. Căpetenia provinciei e regele și comitele sasesc numit de el; cel din urma e comandant în război și judecător în timp de pace. Pe funcționarii politici îi alege poporul, tot așa pe preoți, cărora le plătesc deciuiala. Coloniștii mai aveau drept de apă și sare, apoi libertate de vamă. Ca semn al unității poporul are un singur sigil cu inscripția *»Sigillum provinciae Cibiniensis ad retinendam coronam«*. Provincia avea să plătească o dare anuală de 500 marce de argint și să pună, în cas de război, la dispoziția regelui 500 bărbați înarmați. Bula aceasta, dată la început numai pentru provincia Sibiului, a fost aplicată în decursul timpului față de toate coloniile germane din Transilvania.

Navalirea mongola (1241) a nimicuit multe din aceste colonii. Sub ultimii regi din familia ar-

padină S. au avut lupte mari sociale contra încercărilor de a se forma o clasă nobiliară din sinul lor, tendință urmărită de singuratică familii de judecători, cari s'au contopit apoi cei mai mulți în nobilimea maghiară, așa că poporul sasesc a ramas scutit de nobilie. Sub regii din casa Anjou a fost epoca de înflorire a poporului sasesc. În timpul acesta apare prima dată împărțirea fundului regiu în *»scaune«*. Vechia provincie Cibiniensis era împărțită în șapte scaune, având fiecare în frunte un jude regesc, numit de regele, lângă el jurații aleși. De patru ori pe an se adunau reprezentanții comunelor, cari formau organul legislativ și administrativ. Afacerile provinciale generale se rezolvau în adunarea provincială din Sibiu, la care participau și Țeara-Bârsei și ținutul Bistriței. Ludovic a împreunat și scaunele Mediașului și Șeicei cu Sibiul, o împreunare trecătoare însă. Sub domnia lui Sigismund reîncep invasiunile Turcilor, urmate de o rescoală îngrozitoare a iobagilor din comitate, cari nu mai puteau suferi apăsarea cruda a nobililor. Întemplierile acestea au avut ca rezultat uniunea celor trei națiuni, încheiata la Capâlna (1437) și în anul următor la Turda în scop de a se apăra contra tuturor dușmanilor. Rescoala iobagilor a fost înabusită, iar Turcii batuți lângă Sibiu de Ioan Hunyadi (v. ac.), ajutat și de Sibieni (1442). Sub Ladislau se arata în Cluj populație maghiară, care se separează într'ale bisericii de S. și-și eluță drepturi politice egale. Sub Mateiu Corvinul împreunarea tuturor ținuturilor locuite de S. devine definitivă. El le da dreptul de a-și alege pe judecătorii reg. și pe comitele, având totodată o reprezentanță națională, *universitas Saxonum*. După catastrofa dela Mohaci S. s'au alăturat pe lângă Ferdinand I, în 1536 însă s'a supus și Sibiul lui Zăpolya.

Scrierile lui Luther au aflat întrare la poporul sasesc încă înainte de lupta dela Mohaci. În 1529 ruptura de biserica catolică e deja făcută și sinodul preoților sasesci ținut la Mediaș (1545) recunoaște reformațiunea ca făcută, și în anul 1547 se lucră primul statut de organizare bisericească. Cărticica reformațiunii, elaborată de Honterus și aprobată de Luther și Melancthou, se primesce în 1550 ca baza comuuă și directiva. Cu alegerea preotului din Sibiu Pavel Wiener de episcop evangelic se poate privi de terminată organizarea bisericii evangelică sasesci.

Sub domnia nebunului Gavriil Băthory (1608 până 1613) S. au fost amenințați cu pierirea, s'au recules însă sub urinătorul acestuia, Gavriil Bethlen. În mijlocul poporului sasesc se ivesc lupte interne, cauzate de pofa de domnie a consilierilor orașenesci, care își asună drepturi ilicite și preste comunele rurale, nu fără ca acestea să nu-și apere drepturile lor cu arma în mână.

Ajunghând Transilvania sub Austria, se institue prin diploma leopoldină (1691) un guvern compus din 12 consilieri, între cari trei Sași. Neînțelegerile între cele trei națiuni fac necesară trimiterarea unei deputațiuni la Viena, în care S. erau reprezentați prin Ioan Zabanius, ajuns mai târziu comite sasesc și nobilitat cu predicatul Sachs de Harteneck, pe care îl jertfesc însă guvernul austriac lăsând să fie decapitat chiar la începutul revoluției lui Rákoczy. În timpul

acestei revoluții S. au ramas credincioși casei habsburgice, au fost însă bruscați pe terenul bisericesc, fiind obligați să dea în orașele lor biserici protestante la catolici și trebuind să asiste la o propagandă catolică între ai lor, făcută cu ajutorul conferirii de titluri nobiliare și officii. Începând cu 1734 au fost aduși câteva mii de țărani protestanți, *Landleri*, din Salisburgia și Carintia, pe cari i-au colonizat în apropierea Sibiuului. Maria Teresia dispune, ca funcționarii sășesci să fie întăriți de ea și jumătate din consilierii orașelor să fie catolici. La influența mare ajung S. în administrațiunea țării pe timpul generalului bărbat de stat. guvernatorul Transilvaniei Samuil Bruckenthal. Și în timpul acestuia au emigrat Germani protestanți din Baden-Durlach, Austria superioară și Carintia, fiind colonizați în Sebeșul sășesc și împrejurime. Iosif II casează administrația municipală a fundului regiu (1784), care se restituie prin decisiul dietei din Cluj (1790/1). Sub Francisc I s'au făcut din nou unele schimbări prin punctele regulative. Din 1830—48 s'au produs mișcări literare și naționale în sinul poporului sășesc ca reacțiune contra tendenței agresive observate de desvoltarea maghiară față de naționalități. Anul 1848 îi află pe S. alături de Roniânilor pentru casa austriacă și contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria. După sufocarea revoluției Transilvania devine țeara de coroană a imperiului austriac, încetând constituția sășescă. La senatul imperial, instituit prin patenta din Febr. a lui Schmerling, participă și S., tot așa la dieta ardeleană din 1863, disolvată însă în curând. Imprejurările cunoscute au dus la încheierea pactului, ministeriul cel nou interdicte 1867 adunarea universității sășesci, comitele sășesc Conrad Schmidt e destituit. În 1876 a fost împărțit fundul regiu în comitate, rămânând universitatea sășescă numai ca for administrator al averilor sășesci. (Lit. Dr. G. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*. Lipsca, 1874; Schwicker, *Die Deutschen in Ungarn u. Siebenbürgen*. Viena și Teschen, 1881, etc.).

Biserica evang. de confesiunea augsburgică din Transilvania constă aproape exclusiv din S. Ea are autonomie proprie; preoții ei aleși de comune sunt plătiți de acestea din decimile rescumpărate de stat. Afacerile biser. și școlare le resoalvă presbiteriul în frunte cu preotul, ajutat de curatorii bisericesci. Autoritate bisericească de instanță a doua e consistoriul districtual în frunte cu decanul, aleși prin reprezentanța bisericească și mireană a districtului, care se întrunesc de câte ori cere trebuința. Intreaga biserică evangelică din Transilvania e compusă din 10 districte de felul acesta. Autoritatea supremă bisericească e consistoriul regnicolar (Landeskonsistorium). Acesta e ales de adunarea biser. regnicolară (Landeskirchenversammlung), compusă din membrii preoțesci și mireni ai tuturor districtelor bisericesci. Aceasta se întrunesc după trebuința și e organ legislativ și administrativ. Consistoriul regn. se compune din episcop, vicarul acestuia, curatorul general, maestrul bisericesc general (Landeskirchenmeister), secretar și 6 asesori consistoriali mireni și 5 din cler. Episcopul se alege în modul următor: fiecare comună propune adunării districtuale trei candidați, aceasta alege dintre cei propuși 6 și-i

propune adunării regn., care alege apoi prin votare secretă pe episcop. Acesta își ocupă, după vechiul drept sășesc, numai decât postul, fără să se aștepte întărirea monarhului. Instalarea serbătorească se face după întărirea monarhului. Biserica evangelică avea în 1901 253 comune cu 212,538 suflete. În comunele organizate din diasporă sunt preste 1000 suflete, mai multe în cele neorganizate. Pentru aceste comune e instituit un predicator anume. În 1895 avea biserica 248 preoți și 186 predicatori, 19 învățătoare de grădini fröbeliane și 43 pentru asile de copii, apoi 21 surori de caritate. Fondul bisericesc de pensiuere era în 1895, după o existență de 30 ani, de 1.200,000 cor., fondul vânduvelor de 720,000 cor. Spesele generale anuale pentru scopuri bisericesci sunt de 1.200,000 cor.

Școala. Biserica susține în fiecare comună o școală confesională. Numărul școlaelor primare sășesci a fost în 1895 de 266 cu 637 învățători și 37 învățătoare. Școalele au fost cercetate de 29.519 elevi, numărul obligaților la cercetarea școlaelor fiind de 33,079. Școale secundare sunt: 5 licee cu 8 clase, 1 liceu real cu 8 clase, 2 gimnasii cu 4 clase, 1 gimnasiu real cu 4 clase și seminarul central pentru învățători și preoții fără pregătire academică. La școalele secundare au funcționat 116 profesori, cari au instruat 1336 elevi de confesiunea evangelică. Școalele acestea sunt un factor cultural și pentru celelalte naționalități din Transilvania. Spre scopuri școlare s'au spesat în 1890 487,410 cor. Afară de școalele primare și secundare mai susține universitatea sășescă și școale de specialitate, îndeosebi industriale și agronomice.

Literatura științifică și beletristică a S. stă, sub influența vieții spirituale germane, pe o treaptă superioară; numeroase foi politice sunt puse în serviciul desvoltării spirituale și naționale a poporului.

Reuniunile, științifice și de specialitate, sunt numeroase, cuprinzând în sinul lor întreg poporul cu intenția conștientă de a înlocui unitatea teritorială anterioară cu una spirituală și națională. (v. și art. Saxoni.) [O. Wittstock.]

Saskatchewan, riu în Nord-America brit., izvoresce în Munții Stâncoși, se varsă în lacul Vinnepeg, 1758 km. lung.

Sassafras Nees, (botan.) gen de plante lemnoase cu foi caduce din fam. Laurineae, trib. Litseaceae înrudit cu *Laurus*, de care diferă prin inflorescența laxă compusă din flori 3-mere. Singura specie *S. officinalis* Nees, boreal americană conține un oleiu eteric cu aplicațiuni medicinale.

Sassaniți, cea mai mare dinastie, care a domnit vr'odata în Persia; a ocupat tronul persic la 226 d. Chr., putându-se susținea față de imperiul roman și bizantin timp de preste 400 ani. Au fost resturnați la 642 de către califul Omar. S. și-au câștigat mari merite pentru literatura și cultura Persilor. De pe timpul domniei lor se găsesc multe monete și inscripțiuni.

Sassari, prov. ital. pe ins. Sardinia, 10,595 km², cu 292,216 loc. (1897). *Capitala* S., 31,569 loc.; archiepiscop, catedrală, castel, universitate; comerțiu.

Sasul, voevod în Moldova, fiul lui Dragoș. El e numit în documente S. Moldovanul și a domnit înainte de 1365. Cf. Xenopol, o. c. II, pag. 36 seqq.

Iancu Sasul, v. Ioan II. (vol. II, pag. 859).

Sat, localitate, care nu are organizare politică urbană. Satul e de multe ori tot odată și comună rurala, sînt însă și comune rurale compuse din mai multe sate. (v. Comuna).

Satana, (evr.) diavol, drac (v. ac.); Sf. pár. Ireneu scrie că S. = apostat, după alții înseamnă: șerpe, în genere S. e contrariul, cel rău, dușman.

Satana, (*Pithecia satanas*), maimuța din fam. Platyrrhinelor, ord. Pitheciilor, are pîr lung pe cap de forma unei căciule turtite. Fața și barba sînt încungiurate de pîr lung și negru, avînd deci o barba foarte frumoasă și bine îngrijită. Pe corp cu pîr negricios, coada foarte stufoasă. Lungimea corpului 55 cm., coada tot atîta. Trăiește în codrii Americii, de pe lîngă rîurile Maranon și Orinoco. Indianii îi dă Cuxio, în Guiana Xiu. Trăiește în familii, câte 4—6. În prinoare nu trăiește mult.

Satelit, trabant (v. ac.), acompaniator; planeta secundară (s. e. luna), care se învîrte în jurul unei planete principale (s. e. pămîntul).

Sathas, *Constantin*, istoric grec, n. 1842 în Galaxidi; a scris: Istoria liter. eline, Istoria Greciei sub domnia Osmanilor și Bibliotheca graeca medii aevi, etc.

Satin, mîtasă sau stofă de bumbac cu lustru.

Satinare, neteșirea și lustruirea hîrtiei cu ajutorul unei mașini. În timpul mai nou hîrtia se satinează în fabricile de hîrtie îndată după producție.

Satira, gen poetic, care zugrăvesce scăderile și patimile uricioase ale oamenilor, însoțindu-le de observări glumețe și ironice, cu scop de a le îndrepta. [*]

Satîrgi, ceată de oșteni armați cu securi.

Satista, orașel în Macedonia de sud, este reședința unui episcop grecesc. Locuitorii, în cea mai mare parte, se trag dela Sisanion (Șarnili), mai înainte oraș mare aramănesc, dar acum toți sînt grecisaiți.

Satiu, *safițate*, simțirea de plenitudine a stomacului; desgust pentru ingerarea unui aliment, de care cineva s'a servit deja adeseori.

Satledș, (*Setledș*, vechiul *Hyphasis* și *Hesidros*), afluent al Indului în Pangliab, izvorește în Tibet, curge prin lacul sfînt Rakas Tal (4680 m. deasupra mării), 1500 km. lung.

Sătmar, (magh. *Szatmár*), 1) S., comitat în Ung., între cott. Bereg, Ugocia, Maramureș, Solnoc-Dobăca, Selagiu, Bihor și Sabolciu, cu întindere de 6491.23 km², cu 323,768 loc., dintre cari 121,592 Români (1890). Cott. S. a fost locuit încă pe timpul vechilor Romani. Despre chenezatul Românilor din cott. S. se face amintire în un document donațional al reginei Maria din 1383. Pe cîmpurile acestui cott. au decurs multe lupte sîngeroase, la cari Români au luat parte însemnate. În 1381 era comite Drăg, fratele lui Balk, comite al Maramureșului. Dela Drăg descinde familia Drăgfi de Bêltek; iara stramoșii familiei au fost boieri din România cu numele Dragomir. Reședința cott. e în Carei (v. ac.). Un document din 1785 arata. ca pe acele timpuri comunelor romănesci li-se trimiteau ordinațiunile în limba romana. Locuri mai însemnate: Sătmar, Baia mare, Careiu, Șomcuta mare și Seini.

2) *Sătmar*, oraș liber reg. pe malul drept al Someșului cu 20,736 loc. (1890), dintre cari:

2419 Români gr.-cat., 3076 Magh. rom.-cat. și 9712 ref., 3762 Ovrei. S. a avut rol însemnat în istoria Ungariei și a Trans., fiind cînd sub stăpînirea regilor Ungariei, cînd sub principii Transilvaniei. În 1600 Mihaiu Viteazul a petrecut în S., așteptînd oștirile ajutoare pentru ocuparea Transilvaniei. În 1645, prin pacea dela Linz, S. a devenit proprietatea lui Georg Rakóczi I. 1657 a fost pustiit de Ioan Sobieschi, mai tîrziu rege al Poloniei. În 1006 regina Gizela, soția regelui Sf. Stefan a colonizat Germani în Némethi (Minteu), iar în 1230 S. a fost împreunat cu Némethi și în acelaș an regele Andreiu II i-a dat privilegiul de cetate liberă reg. S. e un centru cultural, economic și strategic, cu populațiune în mai mare parte agricolă, cu un comerț viu și industrie înfloritoare, mai ales industrie de argasitorie, ciobotărie. E reședința episcopului rom.-cat., are tribunal reg., gimnasiu rom.-cat. și reformat, mai multe institute de crescere și filantropice. »*Sătmdreana*«, v. Seini.

Satrap, guvernatorul provinciilor din vechiul imperiu persan. La început erau numai funcționari administrativi, în timpul decadentei imperiului li-s'a dat și puterea militară. Fig. funcționar abusiv, tiran, decăduț.

Satrapie, provincie în Persia antică.

Sătrar, în Muntenia mai marele oficier preste corturile (șetrele) și tunurile oștirii.

Satrii, un popor din Tracia veche, amintit la Herodot.

Satschi, la Inđi nevasta zeului Indra, mama lui Gajanta; a locuit pe muntele sfînt Meru (v. ac.).

Satsuma, district în insula japoneza Kiusiu, unde înflorește o industrie de faiență, care produce cele mai căutate și mai scumpe articole ceramice japoneze. Vasele au o culoare fundamentală galbenă deschisă, lustrul e plin de crepături, cari dau un aspect decorativ deosebit.

Satt-el-Arab, riu, v. Eufrat.

Satul mare, com. rur., moșie mînăstirească în capît și j. Rădauț în Bucovina, are 2587 loc. (1450 ort.-or., 372 rom.-cat., 713 protest., 44 mos.), 2 școale primare, 1 cabinet de lectură Aurora. Colonia germ., adusă aici în 1787, formează cam din 1870 încoace comună rur. separată sub numele de *Satul mare nemțesc* cu 1 școala primară și 1 parohie proprie.

v. și Sătmar.

Satulung, (germ. *Langendorf*, magh. *Hosszufalu*), una dintre cele șapte comune cunoscute sub numele colectiv: *Săcele* (v. ac.) în Trns., cott. Brașov, cu 6420 loc. Români și Maghiari (2634 Ciangai). În S. se află pretură, judecatorie cercuala, mai multe școale populare și una de sculptura. Locuitorii sînt oieri și fac negoț prin România.

Satu nou, 1) S., (germ. *Neudorf*, magh. *Réva-Ujfalu*, sêrb. *Novoselo*), com. rur. în Ung., cott. Torontal, cu 7391 loc. Români, Sêrbi (1055) și Nemți (182). În S. se află institutul de credit »*Sentinela*« (v. ac.) și societatea comercială »*Ceres*«, ambele instituțiuni romănesci.

2) *Satu nou*, com. rur. în Rom., j. Tulcea, cu 1100 loc., în majoritate Ruși, 1 bis., 2 școale. Aici s'a făcut în rebeliul Crimeei atacul armatelor aliate contra Rușilor.

3) *Satu nou* sau *Seaca tinêră*, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1176 loc., 1 bis., 1 școală.

Saturare, (*saturațiune*), în fiziologie starea de satisfacere a trebuinței de hrană, starea opusă senzațiunii de foame; în chimie starea de satisfacere a afinității reciproce a două elemente ale unui corp binar sau a unui acid și a unei baze, astfel că nici unul din cele două principii nu mai este susceptibil a se uni cu o nouă cantitate a celui alt; se mai numește *S.* dizolvarea într'un lichid a cantității celei mai mari posibile a unui corp solubil.

Satureia L., (botan.) mic gen din vasta fam. a Labiatelor, trib. Satureineae, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, foarte aromatice și are vr'o 14 specii, dintre cari o specie crește în Florida, iar celelalte trăiesc prin regiunea mediteraneană. În părțile noastre crește prin locurile aride din Dobrogea *S. coerulea* Janka, iar cultivată și uneori subspontanee crește *S. hortensis* L., cunoscută și întrebuințată de poporul nostru ca plantă culinară sub numirea populară de Cimbru sau Cimbru de gradină. [Z. C. P.]

Saturn, (♄) după Jupiter cel mai mare planet al sistemului nostru solar. Revoluția lui în jurul soarelui se face la o depărtare mijlocie de 1418 mil. km. în 29 ani, 166 zile, 23 ore. Depărtarea lui cea mai mica de pământ e de 1180 mil., cea mai mare de 1648 mil. km. *S.* posedă între toate planetele cea mai mare turtire la poli ($\frac{1}{6}$); diametrul lui la ecuator e de 118,800 km., la poli de 106,000 km. Volumul lui e de 720 ori mai mare ca al pământului, având însă numai 0.13 din densitatea acestuia, așadar nici a apei. rotațiunea în jurul axei sale ține 10 ore 14 m. 24 sec. El e vădit pentru ochiul liber, având o lumină palidă-galbena. În jurul ecuatorului se află trei inele, cari, după cum se admite până acum, sânt compuse din o mulțime de corpuri foarte mici. În jurul lui *S.* s'au deosebit până acum 8 sateliți.

Saturnalia, la Romani serbătoarea zeului Saturnus (v. ac.), se ținea la 17 Dec. și în 7 zile următoare, pline de veselie. Era serbătoarea agricultorilor și a sclavilor, pentru ca în decursul ei toți oamenii se considerau egali și stăpâni serviau pe sclavi la masa.

Saturnia, nume vechiu pentru țeara Latium. *S.* era și un predicat al zeiței Iuno, ca fată a lui Saturnus.

Saturnismus, (*lat.*) înveninare cu plumb.

Saturnius, *Lucius Apuleius*, la 101 a. Chr. tribun în Roma, care a dat legile, ca veteranii lui Marius să capete pământ în Galia și că senatul în 5 zile să fie necesitat a întări ori ce lege. Fiind ales și a doua oară tribun, s'a nisuit a validita principiile agrare ale Grachilor; a fost ucis de popor în capitoliu.

Saturnus, la Romani unul din zeii cei mai vechi și populari. Se identifică cu Kronos (v. ac.) la Greci. Detronat prin Jupiter a prebigit și apoi s'a așezat în Latium, și trecea ca rege vechiu al Latinilor. *S.* e zeu al pământului, bărbatul zeiței Ops, zeul semenăturilor și fondatorul agriculturii în Italia. Se reprezintă cu secera în mână.

Satyri, în mitol. grec. spirite elementare ale pădurilor și dealurilor, demoni cu trupul jumătate om, jumătate țap, nas timpit, urechi ca caprele, per sbêrlit, cu coadă și picioare de țap. Cântă în fluier, cimpoi și syrinx (v. ac.); le place vinul și stau la pândă după muieri. Se țin de suita lui Dionysos sau Bacchos. (v. Silenii.)

Satyriasis, exagerare bolnăvicioasă a poftei sexuale la barbat și dorința nesațioasă de a satisface această poftă prin coit. Se observă în decursul mai multor maladii ale centrilor nervoși, cum e la începutul paraliziei generale, la unele sclerose ale măduvei; de asemenea, însă în mod trecător, în urma ingerării de cantarida, strîhînă, fosfor. Satyriasicul poate comite acte în contra moralei, și responsabilitatea lui poate fi limitată. Tratamentul: medicațiune anaphrodesiacă, igienă morală și fizică, hidroterapie. [V. I.]

Sauce, (franc., pron. Sos), zeamă îngroșată compusă din diferite ingrediente, care se servese cu carne de vita, paseri, pește și alte fripturi.

Sauer, *Emil*, pianist, n. 1862 în Hamburg; discipol al lui Rubinstein și Liszt. Concertează dela 1882.

Saul, primul rege al Ovreurilor în secl. XI a. Chr. A luptat mult timp cu succes contra Filistenilor, până ce, bătut într'o luptă, s'a sinucis. *Saul*, numele apostolului Pavel (v. ac.) înainte de convertire.

Săulești, com. rur. în România, j. Gorj, cu 1017 loc., 2 bis., 1 școală.

Săulescu, *George*, profesor rom., n. 1799 în Iași. Studiile mai înalte și le-a făcut în Chio și la univ. din Viena. A fost profesor de filosofie și limbile moderne la școala Trei-Ierarchi din Iași și inspector al școlilor din Moldova până în 1852. Dintre scrierile lui de importanță relativă sânt *Fabule în versuri* (1835), *Despre Țamblac* (1845). El a colaborat la »Foaia pentru minte», etc. din Brașov și »Alăuta românească» din Iași. (†?)

Sauna, manastire de călugări în Rom., j. Tulcea, înființată în 1880 de calugari veniți din manastirea Cîlicul.

Saurét, *Emil*, violinist și compositor franc., n. 1852 în Dun-le-Roi. Se distinge prin o tehnică îndrăznească și predare plină de tempeament.

Saurienii, reptile având pielea acoperită cu solzi epidermici, fanta anală transversală, au centura scapulară și sternum, o vesicula urinară și de obicei o cutie a timpanului și pleoape mobile. Unele au 4 membre (s. e. Șopârlele) la altele membre nu sânt vizibile la exterior (s. e. Anguis). În genere femelele după o copulare prealabilă ouă, numai câteva genuri (Anguis, etc.) sânt vivipare. Majoritatea *S.* sânt inofensive, multe din ele folositoare, fiindcă distrug vermi și insectele. Cele mai multe sânt carnasiere și numai câteva sânt herbivore ori frugivore. Unele locuiesc numai pe arbori și nu se scobor pe pământ: Iguanii, Dragonii; altele ca Varanii sânt acuatice, altele ca Amphisbionele trăiesc sub pământ în galeni. *S.*, cari traiesc în regiunea temperată, stau iarna în amorțeală. *S.* par a fi cele mai vechi reptile. Dintre *S.* dispărute cele mai bine cunoscute sânt cele din Cretaceu ca Mososaurus, etc. *S.* cuprind următoarele subordine: 1) *Vermilinguia*, cari au limba vermiformă, protractilă și prehensilă, s. e. Cameleonul. 2) *Brevilinguia*, au limba scurtă și groasă, s. e. Anguis, Scincus. 3) *Crassilinguia*, au limba groasă și carnoasă, s. e. Iguanul. 4) *Inelate*, au corpul serpentiniform lipsit de sternum, în general lipsit de membre; n'au pleoape nici membrana a tim-

panului, s. e. *Amphisboena*. 5) *Fissilingua*, au limba bifurcată subțire și protractilă, s. e. Șopârlele (*Lacerta*). Ș. au desubtul gâtului un gulerăș compus din solzi mari, pleoapa inferioară opacă. Ele trăiesc în regiunile, unde bate mult soarele și nu se depărtează foarte de locul ce și l-au luat de locuință. În plin soare Ș. sunt în activitate, atunci ele vânează musculițe, insecte diferite, iar în zilele ploioase și friguroase stau în locuințele lor. În timpul verei, animalele adulte napârlesc de mai multe ori. Ș. sunt foarte numeroase în regiunea Europei sudice, dar unele se ridică până aproape de cerul polar. În România după C. Kirițescu (*Contributions à l'étude de la faune Herpetologique de Roumanie, Bulletin de la Soc. des Sciences de Bucarest 1901*) trăiesc următoarele specii de Șopârle: *Lacerta viridis*, *L. agilis*, *L. vivipara*, *L. praticola*, *L. muralis*, *L. taurica*.

Sauropode, (zool.) reptile fosile, aparțin Dinosauriilor (v. ac.).

Sauropside, (zool.) subordin al Vertebratelor, cuprinde reptilele și păsările.

Sauopterygii, reptile fosile având gâtul lung, capul și coada scurte, înotătoare alungite. Au trăit în epoca jurasica și cretacică, s. e. *Plesiosaurus*, *Pliosaurus*.

Saururaceae, (botan.) după unii familie proprie, după alții numai trib de Piperaceae (v. ac.), de care diferă cu deosebire prin carpele 2—8 ovulate.

Saururus L., (botan.) gen de plante acvatice din fam. Piperaceelor, trib. Saururaceae cu foi cordate. Cuprinde numai două specii: una est-asiatică, a doua din Virginia, aceasta *S. cernus* L. se cultivă uneori ca plantă decorativă. [A. Pr.]

Saussure, (pron. sosür), *Horace Bénédicte*, n. 17 Febr. 1740 la Conches lângă Geneva, † 22 Ian. 1799 în Geneva. A fost profesor în Geneva. Și-a câștigat renume prin scrierile sale asupra higrometriei, apoi prin excursiunile sale în Alpi și descrierea acestora.

Saussurit (pron. Sosürit), mineral de colorare alba, verșuie sau gri, format din Plagioclas cu Scapolit; face parte esențială a miner. Gabro (v. ac.).

Sava, 1) *Sf. Sava*, martir, n. din părinți Goți, înecat de un duce Got în râul Musaeus (Buzeu?) în 12 Apr. 372. E unul dintre martirii cei mai venerați în biserica orientală.

2) *Sf. Sava*, unul din ucenicii Sf. Metodiu, care a venit cu alți patru confrăți din Moravia, de au răspândit în Bulgaria sub Boris liturgia slavonă pe la 885. El nu este așa de vestit ca ceilalți, dar face parte din cei șapte sfinți slavoni. (C. Iirecek, *Gesch. d. Bulgaren*. Prag, 1876, pag. 430—31).

Sava, *Sf., mândștire* din București, în curtea careia deschise la 1816 Gheorghe Lazăr vestita sa școală românească, alături de cea grecească, ce se afla de mulți ani aci. După plecarea lui Lazar (1821) remase profesor în locul său Eliade Rădulescu. Școala fii apoi organizată și completată de Grigore Ghica și de domnii următori: în 1831 i-se adaugară mai multe cursuri secundare, în 1836 două cursuri superioare, științe și drept; la 1864 înființându-se universitatea din București, școala își păstră numai cursurile secundare și remase cu numele de »Liceul Sf.

Sava», mutându-se în altă parte, pe când în locul mănăstirii și vechiului local al școlii, dărimate și una și alta, se înalță actualul palat al universității.

Sava, Căminarul, v. Bimbașa.

Sava, afluent al Dunării (pe term. drept), izvorește la Radmannsdorf în Carniola. Cursul ei e de 712 km., e la început sudestic, după ce primesce pe Laibach și devine navigabil se îndreaptă spre est. S. furnează granița între Croația și Bosnia, apoi între Ungaria și Sârbia. Afluenții S. din stânga Kanker, Feistritz în Carniola, Saun, Sotla în Stiria, Krapina, Zelina. Lonja, Ilova, Paera, Orliava în Croația; din dreapta: Zayer, Laibach, Gurk în Carniola, Kulpa și Una în Croația, Vrbas, Bosna, Drina în Bosnia.

Savane (span. *Sabanas*), câmpii acoperite cu ierburi în țările tropice; nu se deosebesc de prairii și pampas decât prin faptul, că pe S. se întâlnesc singuratici arbori sau tufe.

Savannah, riu în America nord., formând granița între Georgia și Carolina de sud; se varsă în Atlantic; 720 km. lung. *Orașul S.*, lângă riul S., e cel mai însemnat oraș comercial al Georgiei, 43,189 loc. (1890); exportează bumbac, oleiu de terebentină, reșină.

Savant, erudit, doct.

Savaot, în bis. creștină un nume al lui D-șeu. În limba ovreiască e pluralul dela saba (oaste) și însemnează oștirile.

Savart, *Roata lui*, aparat prin care se arată relațiunea dintre înălțimea tonului și numărul vibrațiilor. La roata lui S. măselele lovesc într'un carton. Cu cât loviturile sunt mai dese, cu atâta e tonul mai înalt.

Savary, *Anne Jean Marie René, duce de Rovigo*, general și ministru de poliție sub Napoleon I. El a descoperit 1804 conjurațiunea lui Cadoudal și a condus prinderea și împușcarea ducelui de Enghien. În 1831—33 a fost comandant general în Algeria. A publicat »Memoires» (8 vol. Paris, 1829), în cari caută să se rehabiliteze pe sine și pe Napoleon.

Săveni, 1) *S.*, târgușor în Rom., j. Dorohoiu, cu 2600 loc., 1 bis., 1 școală, oficiu telegrafpostal, spital, casarmă. 2) *S.*, com. rur. în Rom., j. Dorohoiu, cu 2700 loc., 2 bis., 1 școală.

Savigny, 1) *S., Friedrich Karl, de*, n. 1797 în Frankfurt l. M., celebru romanist, distins profesor de dreptul roman în Berlin, ministru al Prusiei pentru reorganizarea legislațiunii, fine de școala istorică a dreptului roman, întemeiată de Hugo Gr. și Schlosser. Opere principale: »Istoria dreptului roman în evul mediu», 6 vol.; »Sistema dreptului roman de astăzi», 8 vol. și continuarea acestuia »Dreptul obligațiilor», 2 vol. Altele: »Chiemarea timpului nostru pentru legislațiune și jurisprudență», »Scrieri diverse», 6 volume. Biografii ale lui S.: de Stintzing, 1862; Rudor și Bethmann, 1867. † 1861. 2) *Savigny, Carol Friedrich*, (1814—75), fiul celui dintâiu, diplomat prusiac, n. 1814, a conlucrat 1866 cu Bismarck la tratativele de pace. † 1875.

Savonarola, Girolamo, călug. dom., n. 21 Sept. 1452 în Ferrara, a fost profesor de științele naturale în Bologna, apoi prior al bisericii Sf. Marcu din Florența (1499). A sbiciuit corupțiunea și necredința ce domnia atunci în viața politică și a osândit și abuzurile fețelor biseri-

cesci. Pentru aceasta a fost învinuit de eresie și ars pe rug în 23 Maiu 1498. [Dr. I. Radu.]

Savoya, fost ducat, mai târziu parte întregitoare a regatului Sardinia, aparține dela 1860 Franței, căreia i-a cedat-o Italia în schimb pentru ajutorul dat de Napoleon III contra Austriei.

Casa de Savoya, v. Sardinica monarhie.

Saxa-Altenburg, (*Sachsen-Altenburg*), ducat german, 1324 km²., cu 180,313 loc. (1895); sol foarte roditor; locuitorii se ocupă cu agricultura și economia de vite, mine de lignit; industrie de lână, mănăși, porțelan, mașini, etc.; 2 gimnasil, 1 gimn. real, 1 seminarium, 1 școală agricolă, universitate în Iena. Constituția monarhică; dieta are 30 deputați; finance regulate. Capitala Altenburg.

Saxa-Coburg-Gotha, ducat german, se compune din ducatele Coburg (v. ac.) și Gotha (1396 km²., cu 154,105 loc.), laolaltă 1958 km²., cu 216,603 loc. (1895); agricultura și pomaritul în floare; industrie de fier, oțel, arme, jucării, corfe, porțelan, sticlă, bumbac, etc. Renumit e Institutul geografic Perthes în Gotha. Universitate comună în Iena, 2 gimnasil, 1 progimn., 2 școli reale, 2 seminarii, 1 școală de mișcări, școala comercială; renumit observatoriu astronomic în Gotha. Ambele ducate au diete (Gotha 19, Coburg 11 deputați) și administrație separată. Capitale Coburg și Gotha.

Saxa-Meiningen, ducat german, 2468 km²., cu 234,005 loc. (1895); agricultura, minieră, pădurărit, industrie de fierărie, sticlă, porțelan, colorii, lemn, jucării, mașini de cusut, panura, flanel, papiermaché, etc. Universitate comună în Iena, 2 gimn. clasice, 2 gimn. reale, 3 școli reale, 1 seminarium cu institut de surdomuți, 289 școli populare. Dieta de 24 deputați. Capit. Meiningen.

Saxa-Weimar-Eisenach, mare ducat german, 3615 km²., cu 339,217 loc. (1895); agricultura, economia de vite, pomicultura înfloritoare; industrie de lână, panură, ciorapi, porțelan, piei, hârtie, jucării, etc. Comerțiu mai ales de transit. Universitate comună în Iena, 3 gimnasil, 2 gimn. reale, 3 școli reale, 2 școli de minieră, 1 școală industr., 3 seminarii, 1 institut de silvicultură, 1 institut de arte, 462 școli elem. Dieta se compune din 33 deputați. Capitala Weimar.

Saxatile, (botan.) termen pentru plantele ce cresc pe stânci, s. e. *Leontopodium alpinum* Cass. (albumeala, lănarica, floarea reginei), *Campanula carpatica* Jacq., multe specii de *Sempervivum*, *Saxifraga*, etc.

Saxicola, (specia *Oenanthe*), gen de pasere din ord. Cântătoarelor, lung. corp. 16 cm., a aripilor 9 cm. și a coții 6 cm. Pe spate cenușiu-deschis; gusa ruginie, aripile negre; iar pe pânțele penelor sunt galben-ruginiu-deschise. Trăiește în Europa, nordul Africii și Americii.

Saxifraga L., (botan.) gen din fam. Saxifragaceae, tribul Saxifrageae, cuprinde plante erbacee perene, rar anuale, și se divide în mai multe secțiuni, după unii botaniști tot atâtea genuri distincte. S. are vr'o 160 de specii, răspândite prin regiunile temperate și arctice ale emisferei boreale și în munții Anzi. Dintre numeroasele specii, ce cresc în părțile noastre menționăm: *S. adscandens* L., numită popular Ochii șorecelului, *S. Aizoon* Jacq., numită

popular Iarba surșilor, *S. aizoides* L., *S. cuneifolia* L., *S. Huetiana* Boiss, etc. [Z.C.P.]

Saxifragaceae Endl., (botan.) vastă și importantă familie de plante dicotyledonate-polypetale, cuprinzând arbori, arbusci sau ierburii cu diverse porturi, și cuprinde vr'o 73 de genuri cu vr'o 540 de specii, distribuite prin regiunile temperate și reci ale globului, în regiunile tropicale sunt rari, iar în Africa australă și în Australia sunt puține. *Saxifragaceae* se divid în următoarele 6 triburi: I, tribul *Saxifrageae*, din care menționăm genurile: *Saxifraga* L. și *Chrysosplenium* L. II, tribul *Francoeae* cu genurile: *Francoa* Cav. și *Tetilla* DC. III, tribul *Hydrangeae*, menționăm genurile: *Hydrangea* L., *Deutzia* Thunb. și *Philadelphus* L. IV, tribul *Escalloniae* menționăm genul *Escallonia* L. V, trib. *Cunoniaceae* menționăm genul *Cunonia* L. și în fine al VI, tribul *Ribeseae*, menționăm genul *Ribes* L. [Z. C. P.]

Saxofon, nume generic dat de factorul parisiian A. Sax, 1840, la o serie de instrumente muzicale fabricate în metal, cu ancie lovindă, având analogii cu clarneta, de care se deosebesc însă prin forma tubului, care e conică, și prin urmare prin degitat. [T. C.]

Saxoni, (lat. *Saxones*), seminție germană, amintiți mai întâi de geograful Ptolemeu. În secl. III și IV au ieșit din locuințele lor (Schleswig-Holstein), cucerind ținuturi până dincolo de râul Weser. De atunci încoace s'a dat numirea de S. tuturor Germanilor, cari locuiesc dela râul Eider și lacul Zuider până la Cassel și Magdeburg. Resboinici din fire, au cuprins întreaga Germania de nord până în vecinătatea Slavilor (linia Kiel-Magdeburg-Halle). Lui Carol cel Mare (v. ac.) i-a succes numai după multe resboai sângeroase să-i supună și creștineze. Pe teritoriul ocupat de S. s'au format ducate și comitate, dintre cari unele există și astăzi ca părți constitutive ale imperiului german sau ale Prusiei. (v. și Saxonia și Sașii.)

Saxonia, (*Sachsen*), regat, stat federal al Germaniei, 14,993 km²., cu 3.787,688 loc. (1895); mică parte muntos (Erzgebirge, Lausitzgebirge, etc.); riu principal Elba cu Elster și Mulde; clima moderată. *Produce*: secară, grâu, orz, oves; vin; aur, argint, fier, aramă, plumb, zinc, cositor, puicioasa, cărbuni de piatră și lignit, granit, porfir. *Industria* foarte desvoltată: arsenic, vitriol, acid sulfuric; pânzării, mărfuri de lână și bumbac, dantele, împletituri, mătăsării, hârtie, chimicalii, art. de metal, mașine, art. de paie, de lemn și jucării, cuptoare, porțelan, instrumente muzicale și matematice. *Comerțiu* întins, sediul principal al lui, totodată centrul librăriilor germane, e Lipsca (Leipzig); numeroase bănci, camere de comerțiu și industrie; căi ferate 2942 km., navigație pe Elba. *Culturii* servesc 2245 școli populare, 17 gimnasil, 10 gimn. reale, 24 școli reale, 22 seminarii, 4 școli de arhitectură, 40 școli comerciale, 1 școală techn. super., numeroase școli speciale, 2 academii de arte, 2 conservatorii de muzică, academie de silvicultură, acad. montanistică, 1 univer. (Ipsca), 2 institute de surdomuți, 2 de orbi. *Constituția*: regat const.-ereditar, legislativă de 2 camere. *Finanțe*: 82.909,955 marci venituri, tot atât la cheltuieli (1898), datorie 752.5 milioane mărci.

Armata formează al 12-lea corp al armatei imperiale. Capitala Dresdena.

Istorie. Domnitorii S.-ei din fam. Wettin au avut titlul de electori, au împărțit țerile între sine (linia albertină și ernestina), au participat în războiul de 30 ani, în cel nordic, în resb. silesice și în cel de 7 ani, ceea ce a costat enorme sume de bani și multe vieți omenești. 1806 Frideric August III cumpără pacea cu 25 milioane franci, S. se făcū regat și intră în confederația renană. După lupta dela Lipsca (1813) S. era să fie încorporată Prusiei, congresul de Viena însă o susținū. S. intră apoi în confederația germană. Sub **Frideric August II** (1827—54) decurse revoluția din 1848/9, după care urmă reacțiunea și delăturarea reformelor liberale. Sub **Ioan** (1854—73), în mișcarea națională germ. S. sta pe partea Austriei, căreia îi ajută 1866 în războiul contra Prusiei. În pacea dela Berlin, 21 Oct. 1866, S. trebuī să abdică de reprezentanța diplom., comanda supremă militară, poste, telegrafe. să platească Prusiei 10 milioane taleri și să intre în alianța germ. de nord. Urmând timpuri mai liniștite se organiză justiția, administrația, instrucția populară. Sub regele **Albert** (1873—1902) a cumpărat statul caile ferate, s'a reușit legea electorală (1896), prin care s'a redus numărul deputaților social-democrați. (Lit.: Geografia de Engelhardt, Friedemann, Gebauer; istorii de Böttiger, Gretschel, Brandes, etc.)

Saxonia, (*Saxa, Sachsen*), provincie prus., 25,243 km², cu 2.698,549 loc., în mare parte ses udat de Elba; roditor; mine de aramă, fier, lignit, sare; industrie de pânuri, bumbac, piei, zahăr, ciocolată, oleiu; comerț viu. Universitate (în Halle), 28 gimnasil, 6 gimn. reale, 3 școale reale super., 3 progimnasil, 8 progimnasil reale, 4 școale reale, 11 seminarii. Capitala Magdeburg.

Say, 1) *S., Jean B.*, economist franc., n. 1767 în Lyon, 1815 membru al academei, † 1832.

2) *Say, Leon*, om politic franc., nepotul lui Jean B., n. 1826, directorul căilor fer. de nord, 1871 prefect, 1872—79 în mai multe rânduri ministru de finance, 1880 ambasador în Londra, apoi president al senatului, 1882 din nou ministru de finance, 1886 membru al academei. † 1896. Scrieri principale sunt: »Le socialisme d'État«. (Paris, 1884); »Les solutions democratiques de la question des impôts«. (Paris, 1886); »Nouveau Dictionnaire d'economie politique«. (Paris, 1890—92).

Sayce, (pron. Ses), **Archibald Henry**, filolog și archeolog englez, n. 25 Martie 1846 în Shirehampton lângă Bristol, profesor de asiologie în Oxford. A făcut multe călătorii archeologice prin Africa de nord și Asia mică. În numeroasele lui opere se ocupă mai ales cu asiologia.

Sayons, **André**, scriitor franc., n. 1808 în Geneva, profesor aici, apoi funcționar în minist. cultelor în Paris, † 1870. Fiul său **Edouard**, n. 1842, profesor în Besançon, are scrieri despre istoria și literatura maghiară.

Sazava, afluent pe dreapta al Moldavei în Boemia, 178 km. lung.

Sbiera, **Ioan G. Dr.**, profesor univ. și scriitor rom., n. 20 Oct. (1 Nov.) 1836 în Horodnicul de jos în Bucovina, a făcut studii juridice, filo-

sofice și limbistice în Viena până la 1861. Suplini 5 ani pe morbosul Aron Pumnul dela prima catedră pentru limba și liter. rom. la institutul de studii filosofice din Cernauf, iar 1866—71 îi ocupă locul. 1866 ales membru al Academiei române; dela 1871 custode la biblioteca Bucovinei, cu care trecū în 1875 la noua universitate, unde funcționă și ca docent supl. la catedra pentru limba și liter. rom. până la 1881, când fu numit profesor ordinar. La 1886 fu distins cu titlul de doctor philosophiae honoris causa, iar 1898 i-se conferi ordinul Coroana României în gradul de comandor. 1862 înființă o societate culturală și literară, numită dela început Reuniune română de lectură, apoi Societate pentru cultura și literatură română în Bucovina. S. tindea cu stăruință mai cu samă la învioșarea și lămurirea printre tinerime a conștiinței despre idealurile naționale și umanitare. Această tendință rezultă din întreaga sa activitate literară, cu deosebire din discursurile ținute și publicate de el, ca:

1) Teritoriul ce îl ocupă Românii, 1871; 2) Originea Românilor, 1871; 3) Educațiunea veche și educațiunea nouă, 1875; 4) Conceptul națiune și puterea graiului național, 1880; 5) Condițiunile necesare pentru existența, conservarea și prosperarea graiului național; 6) Puterea graiului național, 1883; 7) Însemnătatea teritoriului național, 1884; 8) Solidaritatea intereselor, 1888; 9) Un păcat strămoșesc, 1892; 10) Ceva despre formarea idealurilor, 1894; 11) Țețina și Ho-recea sau Credeul Românilor și Tatăl nostru românesc, 1894; și 12) Idealul Românilor. Activitatea literară și-a extins-o și pe terenul didactic și istoric-literar și anume a mai publicat: 1) Sf. Scriptură lămurind singură îndestul regularea referințelor noastre bisericesti din Bucovina. Cernauf, 1864; 2) mai multe articole de diferit cuprins în Foia societății pentru cultura și lit. rom. în Bucovina, 1865—69, al cărei redactor a fost din 1866 încoace; 3) Die Orthographie im Romänischen in ihrer historischen Entwicklung, în Programm des königl. Obergymnasiums in Czernowitz pro 1867; 4) Manual de armonie musicală, împreună cu autorul ei intelectual Isidor Vorobchieviciu. Cern., 1869; 5) Carte de conversațiune rom. și germ. Cern., 1870, ediț. II 1896; 6) Măsurile și greutatele cele noue austriace și calcularea cu ele de Dr. F. Močnik, traducere. Viena, 1874; 7) Țântăia, a doua, a treia, a patra și a cincia carte de comput pentru școalele populare, traduceri. Viena, 1874; 8) Grammatica germană pentru usul școalelor populare împreună cu Chr. Matiasieviciu. Viena, 1874; 9) Rudolf, principele nostru ereditar. Cern., 1881; 10) Grigorie Ureche, contribuiri pentru o biografie a lui. București, 1884; 11) Codicele Voronețean, cu un vocabular și studiu asupra lui. Cern., 1885; 12) Povesti populare. Cern., 1886; 13) Scrierile lui Miron Costin, în tom. I, pag. 766 până 781, din Opere complete edate de V. A. Ureche. Bucur., 1886; 14) Colinde, cântece de stea și urari la nunți. Cern., 1888; 15) Aron Pumnul, Voci asupra vieții și însemnăței lui. Cern., 1889; 16) Mișcări literare la Români din Bucovina. Cern., 1890; 17) Traiul Românilor înainte de fundarea statelor naționale. Cernauf, 1890; 18) Baronul Alexandru Vasilco Sireteanu, notița biografică în Familia pro 1893; 19) Limba

și liter. rom. de M. Kogălniceanu din 1837, traducere, în Arhiva din Iași pro 1894, nr. 9; 20) Naționalitatea Ovreilor în Liga. București, 1897; 21) Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina. Cern., 1896; 22) Mișcări culturale și literare la Români între 1504 și 1714. Cernăuț, 1897; 23) Die romanische Literatur und die romanischen Dialekte în opul Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, în tom. Bucovina. Viena, 1899; și tot acolo 24) Das Volksleben der Rumänen in der Bukowina, împreună cu S. Fl. Marian; 25) O pagină din istoria Bucovinei din 1848—50 împreună cu nisece notițe despre familia Hurmuzachi. Cern., 1899; 26) Ceva despre tricolorul românesc. Cern., 1899; 27) Familia S., 1899; 28) Dare de sama a vechii epitropii bisericesci către cea noua asupra averii Sf. Paraschiva și a Sf. Treime din Cernăuț, 1900. S. a lucrat articolele relative la Bucovina în »Encicl. Rom.»

Sbirciog, (botan.) v. *Morchella*.

Sbircituri, îndoitori ale pielii; se găesc mai ales pe față și pe mâni, la oameni bătrâni, preste tot când grăsimea subcutană scade.

Sbiri, până la 1809 în Italia și în deosebi în statul papal, nume dat agenților (servitorilor) poliției și justiției. Erau organizați milităresce.

Sbirnăitura, sunetul particular produs de unele insecte, în special bondari, trântori de albine, în sborul lor. S. se naște prin contractarea muschilor aripilor; atunci și tracheele din apropiere sunt apăsate și aerul eșind cu putere prin stigmatate (orificiile de deschidere ale trochelelor) și lovindu-se de marginile stigmatelor, produce acele vibrațiuni de sbirnăire. Dacă se astupă stigmatatele, încetează sbirnăitul.

Sbor, mișcarea paserilor și a insectelor în aer. Fiind corpul lor mai greu decât un volum egal de aer, numai bătând din aripi se pot ridica și se pot ține în aer.

Sborul nupțial, sborul ce-l execută matca unui stup spre a fi fecundată. A opta ori a noua și după ce o matca tinără a eșit din celulă-regină, dacă timpul e frumos, ea face recunoașterea regiunilor dinprejur și apoi zboară în cercuri în înălțimea aerului. Trântorii simțind aceasta, o urmăresc, o îndrăgostesc și unul din ei o fecundază. În urmă matca se întoarce în stup spre a oua. (v. *Apis mell.* și *Stuparic.*)

Mașini de sburat, aparate cu ajutorul cărora omul să se poată ridica, înainta și coborî în aer, asemenea unei pasere. S'au făcut fel de fel de aparate în formă de aripi mari, mânate unele prin puterea musculară a mânilor și picioarelor, altele prin puterea vaporilor de apă sau a curenților electrici, dar nici una nu s'a dovedit corespunzătoare până acuma. Unii cred, că cheștiunea se va pute rezolvi prin combinarea baloanelor cu mașinile de sburat, ca ridicarea și coborîrea să se facă prin puterea baloanelor, mișcarea progresivă cu ajutorul aripilor. (v. și *Balon.*)

Sbornic, 1) carte, care conține un extras din viața și învățăturile sfinților; 2) un manuscris, care conține diferite genuri de literatură populară.

Sburat, v. *Sbor*.

Scabies, v. *Riia*.

Scabini, în vechime asistenți permanenți ai tribunalelor germane pentru a pronunța judecata.

Sunt de origine germană. Carol cel Mare îi introduce în Franția în locul rachimburgilor. Ș. orașului Magdeburg pronunțau judecățile în toate orașele, cari au adoptat dreptul orașenesc Magdeburgian, așa dar și în Prusia, Livland și Polonia. Mai târziu S. se alegeau cu preferință din doctorii și învățații în drept. În timpul mai nou S. devin simpli experți și testatori de acte. Dreptul nou german penal introduce tribunalele de Ș. (*Schöffengerichte*) în locul curților cu juri.

[D. Olinescu.]

Scabiosa L., (botan.) gen de plante din fam. Dipsaceelor, cuprinde vr'o 80 specii din Europa, Asia și Africa, cele mai multe mediterane, distribuite în mai multe subgenuri (după alții genuri proprii), dintre cari cităm: *Succisa* cu caliciul extern erbaceu (în antitesă cu *Scabiosa* genuină, unde e membranaceu), aici specia indigenă la noi *Succ. pratensis* Mnch. »ruin» și *Knautia* cu receptacol fără palee. Speciile de *Knautia* și *S.* sunt cunoscute mai ales sub numirea populară de »ușcatul dracului», vr'o câteva se cultivă uneori ca plante decorative rustice.

[A. Pr.]

Scacchi, *Arcangelo*, mineralog italian, n. 1810 în Gravina (Sicilia), † 1893 în Neapole. Profesor la universitatea din Neapole și membru al Academiei de acolo. Activitatea științifică și-a consacrat-o lucrărilor de cristalografie mineralogică sau chimică și de geologie. Studiind condițiunile geologice ale erupțiilor de Vesuvius dela 1845 încoace, a făcut o multime de rapoarte asupra compușilor, cea mai mare parte noi și de o compoziție chimică neașteptată, aruncați de vulcan. S'a ocupat mult cu cheștiunea diformismului și în urma numeroaselor sale experiențe a ajuns la rezultate noue. (Cf. *Bul. Soc. de sc. fisice*, 1893, f. 11—12.)

Scadența, termen de plată, mai ales al cambiilor. **Scadențar**, registru în care se înscriu cambiale și scadența lor.

Scădere, v. *Substracțiune*.

Scafandru, aparat pentru cufundat, cu ajutorul căruia omul poate petrece mai mult timp sub apă. S. folosit până în 1865 se compunea dintr'un costum complet de cauciu cu o coif de metal încopciat hermetic de costum și cu mai multe ferestre de sticlă, prin cari să se poată vedea. Ca să poată sta pe fundul mării, S. e provădit cu încălzăminte de plumb și alte plăci din același metal. Costumul se umplea cu aer prin ajutorul unei pompe. Defectul acestui aparat era, că cufundatorul nu inspira aer curat, plămâni lui suferia la loviturile pompei și siguranța lui atârna dela durabilitatea costumului. Acum se folosesc mai ales aparatul construit de un ing. franc. Rouquayrol și subl. de marina Denayrouze în 1865. Cufundatorul are în spinare un aerophor în forma unui torneastru, împărțit în două părți. O parte primesc aerul comprimat, cealaltă stă prin o țevă de cauciu în legătură cu gura. Între amândouă părțile se află un ventil, prin care se regulează aerul după trebuința. Aerophorul se termina în coif într'o țevă ținută între dinți; nasul e închis cu ajutorul unor clește, altminteri cufundătorului îi vine greață. Aerul expirat iasă printr'un ventil. Când se închide acest ventil, se umple costumul cu aer și cufundatorul se înalță la suprafața apei,

fără alt ajutor. Signalele se dau cu ajutorul unei funii sau se folosesc tuburi de vorbit, anume construite pentru cufundatori. Iluminatul se face cu ajutorul lampelor electrice. Cam la 60 m. sub suprafața apei e granița, unde mai poate exista un cufundător, dar deja la 30 m. se recere un om exercitat și viguros.

Scăesci, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1811 loc., 2 biserici, 1 școală.

Scagliola, (ital.) un amestec de ipsos, întrebunțat în sculptură.

Scăieriu, pasere, stigleț, v. Domnișor.

Scaiu, (botan.) v. *Eryngium*.

Scala, (mus.) v. Scara.

Scalce, (botan.) v. *Caltha*.

Scalda, v. Baia.

Scalen, (geom.) triunghi, la care toate trei unghiurile sunt inegale.

Scaliger, *Iosif*, filolog, n. 5 Aug. 1540 în Agen, † 21 Ian. 1609, a părăsit, protestant fiind, Franța și după călătorii îndelungate s'a stabilit ca profesor la univ. din Leyden, unde a ramas până la moarte. Scrierile lui de cuprins literar, numismatic și cronologic au apărut în limba latină.

Scaliger, *Iuliu Cesar*, medic, filolog și critic, tatal celui premergător, n. 23 Aprile 1484 în Riva (lângă lacul Garda), † 21 Oct. 1558 în Agen.

Scaloian, 1) fatărău, femeie cu apucături barbătești; 2) păpușă de lut dată pe apă, ca să ploaie; 3) omuleț sprinten.

Scalp, pielea, ce indigenii din America de nord smulg de pe capul dușmanilor morți sau răniți.

Scalpel, cuțit chirurgical cu tăiș mobil.

Scăluș, un bețișor ori lemn, ce se pune în gura animalelor, ca să nu poată sbiera, nici rupe cu dinții.

Scama, *Linteum carptum*, *Charpie*, ațe de lungime de 8—10 cm., provenite din pânza spălată și desfăcută. S. trebuie să fie albă, ușoară, moale, elastică; ea a servit în chirurgie pentru acoperirea ranilor, spre a oprî contactul lor cu aerul și cu alte corpuri și spre a absorbi secrețiunile ranei. Astăzi S. se întrebunțează rar și se înlocuiește cu *tifon*, țesătură igrosopică de bumbac sterilizat și cu *vaidă* sterilizată, amândouă în stare simplă sau impregnate cu iodoform, cu acid fenic, ori cu alte substanțe desinfectante.

Scamatorla, v. Escamotare.

Scammonium, *Resina scammoniae*, sucul uscat al plantei *Convolvulus scammonia* L. sau extractul spirtoos, ce se pregătește din rădăcina acesteia; e incolor sau brun. E un remediu purgativ drastic.

Scanavi, *Caterina*, cumnata lui Iancu Caragea (v. ac.), care intriga cu ajutorul soției chehaiei vizirului în favorul Francezilor la curtea din Constantinopole (incep. secl. XIX).

Scanda, țeită de resboiu indiană.

Scandare, analizarea cantității sau măsurii versurilor antice.

Scanderbeg, cu numele creștinesc *George Castriotă*, unul dintre ultimii apărători ai intereselor creștine și naționale din Peninsula Balcanică contra Turcilor. Fiind ostătec la Turci, a trecut la mohamedanism, primind numele *Ischender* (Alexandru), fugi însă în patrie, unde rebase ca principe tributar Turcilor. În resboiul turco-

venețian 1463—79 a luptat contra Turcilor, muri însă 1468. Fiul său *Ioan* s'a așezat cu mai mulți nobili albanezi în Neapole, unde primi bunuri. Ultimul din familia Castriotă-Scanderbeg † 1873 în Neapole. În timpul din urmă (1902) s'a aflat un nobil spaniol, care se pretinde descendent al acestei familii.

Scanderijeh, v. Alexandria.

Scanderun, v. Alexandrette.

Scandinavia, mare peninsulă la nord-vestul Europei, situată între Atlantic, Marea Nordului, Baltica și sinul Botnic, se întinde dela nord-est spre sud-vest în lungime de 1776 km., având lățime de 300—400 km., împreună cu insulele are suprafață de 772,878 km², cu 7 mil. loc. Pe această peninsulă se află regatele Svedia și Norvegia. S. e acoperită de munții scandinavi (Kjölen) constând din 3 grupe cu piscuri (Galdhøpig 2560 m., etc.) și massive întinse (Fjeld). Partea vestică se coboară repede spre mare, partea estică se prelungește în platou și șes spre sinul Botnic. Rîuri: Glommen, Göta-Elf, Dal-Elf, Ljusne-Elf, Ångerman-Elf, Umeå-Elf, Piteå-Elf, Luleå-Elf, Porneå-Elf; lacuri: Wener, Wetter, Mälär, Hjelmar. La țările scandinave se numeră și Danemarca, din cauza populației lor de aproape înrudite.

Scânteie, o particică incandescentă aruncată dintr'un corp solid. S. e cremenea da S. pentru că din amnar se desfac părțicele mici înfierbântate. Asemenea sar S. din potcoavele cailor, când în fugă se lovesc de pietri; din fierul înfierbântat, dacă lovim cu ciocanul, apoi din lemnele cuprinse de foc.

Scânteuța, (botan.) v. *Gagea*.

Scanzoni de Lichtenfels, *Frideric W.*, medic german, n. 1821 în Praga. 1850—88 prof. de gynecologie în Würzburg. † 1891. Scrieri: *Lehrbuch der Geburtshilfe*, 1849; *Lehrbuch der Krankheiten der weiblichen Sexualorgane*, 1856.

Scăpare, v. Salvagiu.

Scăpătare, apunerea soarelui; deoadență morală, materială.

Scaphopoda, o clasă de molusce infer. lipsite de cap, ochi și inima, având un picior trilobat, mantaua în formă de tub deschis la ambele capete; corpul învălît în cochilie. Aceste molusce sînt cunoscute grație lucrărilor lui Lacaze-Duthiers asupra genului *Dentalium*. Cuprinde un singur ordin: *Solenococoncha*.

Scapino, (ital.) figură în comedia populară italiană, un servitor șiret.

Scapolith, mineral, identic cu Wernerit (v. ac.).

Scapula, (anat.) numirea unui os lat, ce e așezat pe partea dorsală a toracelui. S. formează o parte integrantă a umărului. v. Schelet.

Scara, numire dată în muzică în general ori cărei succesiuni de sunete, procedând gradat în aceeași direcțiune și urmând unei legi anumite. Astfel avem *S. armonică*, seria sunetelor armonice produse de un sunet fundamental; *S. diatonică*, serie de sunete mergend gradat prin tonuri și semitonuri; *S. chromatică*, *S. enarmonică*, după legea de succesiune a sunetelor. De o mai mare importanță e accepțiunea luată în sensul de serie gradată a sunetelor formând baza unui sistem musical și din cari sunete apar ca transformățiuni ale lor alte sunete. Această serie ia numele de *S. fundamentală*, *naturală*

sau *normală* a sistemului. Toate sistemele musicale au ca S. fund. o serie diatonică, din care cerințele expresiunii au dedus diferitele moduri (v. Mod) și necesitățile practice diferitele game transpuse (v. Gamă).

Scări paralele se numesc în muzică acele game, una majoră și una minoră, cari, având aceeași armatură, nu se deosebesc între ele decât prin notele mobile ale gamei minore, și în special prin semibila; ele se găsesc la distanță de o terță minoră pogorîtoare una de alta, având ca tipuri gamele d o major și la minor. [T. C.]

Scara, (*Scărișoara*), virf de munte în Rom., j. Argeș, în apropiere de frontiera Trans., 2116 m.

Scarabeu, insectă coleopter având corpul lăfșit și turtit, picioarele dinainte lăfșite și dințate pe latura din afară, picioarele dinderet sunt lungi și arcuate; primul inel al corpului mai lat decât elitrele. Trăiește în Africa, Asia și numai câteva specii se găsesc în sudul Franciei pe malul Mediteranei.

Scaramuccia, (ital.) unul din tipurile vechei comedii italiene, specie de bufon fricos și fanfaron.

Scaraoțchi, numire dată în Moldova dracului; fig. om ciudat (din Iudas Ischariot).

Scărariul, *Ioan*, fost stareț al mănăstirii din muntele Sinai, † pe la 580. A scris un op, în care arată treptat modul perfecționării. Scrierea lui s'a numit și *Scara paradisului*, de unde și numele lui.

Scârba, în sens fiziologic are aceeași însemnare cu desgustul, ce se produce din percepțiunea obiectelor diforme, necurate și neconforme ori contrare cu energia specifică a sensurilor. În sens psih. înseamnă mahnire sufletească, iar în sens social S. se ia ca neînțelegere iscată între două persoane. [Pl.]

Scarborough, oraș cu port în Northriding din Yorkshire (Anglia), 33,776 loc. (1891); bai de mare.

Scarificațiune, (med.) aplicarea de ventuze sau mici incisiuni cu cuțitul.

Scarificator, (agric.) instrument pentru măruntirea pământului, și în special pentru tras brazde prin pașiști, fenețe, pașuni, lușterniere, etc., în scop de a face lesnicioasă pătrunderea aerului în pământ. El se compune din o ramă de 2, 3—4 carâmbi de lemn sau de fier și nisce cuie de fier cu mici brăzdare la virf.

Scărișoara, 1) S., com. rur. în Trans., cott. Turda-Aries, cu 5632 loc. rom. În hotarul acestei comune se află ghietaur dela S., o peșteră de ghiată, în care s'a pătruns până la o adâncime de 200 m. Partea cea mai frumoasă din el e așa numita «biserică».

2) *Scărișoara*, com. rur. în Rom., j. Romani, cu 1197 loc., 2 bis., 1 școală. Pe aici trecea și drumul roman, ce ducea dela Islaz la Romula și pe care s'au aflat între altele și lespezi de cărămidă mare. (v. și Scara, virf de munte).

Scarlatina, o maladie contagioasă, din clasa febrilor eruptive, ale cărei principale simptome sânt: febră, angină și un exantem roșiu, difuz pe suprafața corpului, căruia îi urmează o descuamație (jupoială) a pielii; se observa cu deosebire la copii. Perioada de incubațiune (timpul dela contagiune până la apariție) a S.-ei e până la 8 zile, rar mai mult. Microbul S.-ei nu e încă cunoscut. Boala începe deodată cu ferbin-

țeală și vărsături, apoi uscăciune și durere în gât, și apoi urmează, cel mult a doua zi, apariția pe piept și gât de pete mari roșii confluențe, conținând multe puncte de un roșiu mai intens. Roșăța aceasta se întinde difuz pe tot corpul fără întrerupere de pete săuatoase, pe când la cariu petele roșii sânt separate prin piele sănătoasă. Faringele și migdalele sânt roșii, tumefiate și acoperite de un exsudat albiu. Limba devine roșie, ca o smeură. Temperatura e de 39°—40° și se menține cu mici scoboriri matinale 5—8 și mai multe zile, cățând treptat la normă. Cu căderea temperaturii și exantemul devine palid și pielea începe a se jupoi, în aceeași ordine cum s'a înroșit, în fragmente mici, nu ca făina ca la cariu. Perioada descuamațiunii durează 2—3 septemăni și (boala în această perioadă e mai contagioasă) bolnavul se vindecă. În casuri grave temperatura poate ajunge până preste 41°, să fie însoțită de delir, convulsii, pratrație și S. se poate termina prin moarte în câteva sau mai multe zile (S. maligna). În alte casuri anghina e gravă, faringele e foarte tumefiat și acoperit de membrane false, ganglionii submaxilari sânt tumefiați și pot supura; complicațiunea cu difteria e de asemenea posibilă și numai examenul bacteriologic al falselor membrane poate decide. Sânt însă și casuri de S. ușoară, în care toate simptomele sânt puțin pronunțate și S. câteodata nici nu e recunoscută.

În urma S.-ei sau chiar în decursul ei se pot ivi complicațiuni, din cari cea mai frecventă e nephrita, apoi atita, reumatismul, mai rar pleurisia, meningita, endocardita, abscese, etc. Mortalitatea S.-ei variază după epidemii 10%—25%.

Tratamentul. Ori cât de ușoară ar fi S., bolnavul trebuie timp de trei septemăni să steie în pat și sa se hranească cu lapte (1—3 litri pe zi) și să steie în casa încă trei septemăni. Astfel se previne mai eficace complicațiunea cu nephrita. În contra ferbințelei mari 3—4 împachetări pe zi în prastiri reci (în care bolnavul e ținut $\frac{1}{4}$ oră și repetată de 2 ori în șir) sau 2—3 băi temperate (baia se începe cu 37° și se coboară până la 34°, a doua se începe cu 34° și se coboară până la 31°, și așa mai departe până la 28°). După baie se fricțiunează pielea cu un corp gros. Antisepsie bucala cu gargarisme cu acid boric, salicylic, de asemenea antisepsie nasală cu spalaturi nasale cu aceleași soluții. În casuri grave medicamente analeptice, tonico-cardiace. S. e contagioasă, cu deosebire în perioada de descuamație și se poate transmite prin o a doua persoană, de aceea bolnavul trebuie riguros izolat timp de 6 septemăni, până ce descuamațiunea s'a terminat cu desăvârșire. Persoanele ce îl îngrijesc să-și desinfecțeze hainele și mânia cu soluție de acid fenic 5% sau de sublimat 1% și sa-și spele bine fața înainte de a veni în contact cu alți copii. Înainte de vindecare, în perioada de descuamație, bolnavul ia mai multe bai calde de sapun și încă una după terminarea descuamației. Așternutul și albiturile se desinfecțează înainte de a se da la spălat în etuva de vapori sau prin muiare în soluție de acid fenic 5% sau soluție de sublimat 1%. Pareții, podelele și toate lucrurile din camera bolnavului sau cu cari el a venit în contact se desinfecțează prin stropire abundenta cu

soluțiile antiseptice menționate; păreții vâruți se văresc din nou. Numai astfel se va putea preîntîmpina întinderea S.-ei. [Imervol.]

Scărmănătoare, unealtă trebuincioasă pentru curățirea lănei de călți.

Scarpa, *Antonio*, anatom și chirurg italian, n. 1747 în Motta; a studiat medicina în Padova și Bologna. 1772 prof. de anatomie în Modena, 1784 prof. în Pavia. Napoleon I l-a numit primul său chirurg. 1812 a trecut la pensie. † 1832. Operele sale complete au fost editate în trei volume la Florența în 1836.

Scarron, *Paul*, poet franc., n. 1610 în Paris. E un măiestru al genului burlesc. Poemele sale Typhon, Virgile travesti și le Roman comique sînt modeluri în această privință. Succesul genului burlesc, un fel de revoltă în contra autorității, fû de scurtă durată și dispărû cu moartea lui S. (1660). Văduva poetului deveni soția morgantnică a lui Ludovic XIV.

Scartazzini, *Johannes Andreas*, scriitor și publicist elvețian, n. 1837 la Bordo în Grisoni, preot și fost profesor de limba și literatura italiană. A publicat »Giordano Bruno«, 1867; »Crisa teologică religioasă«, 1867; »Dante Alighieri, timpul, viața și operele sale«, ediț. II, 1879; »Il processo di Galileo Galilei«, 1878; »Dante in Germania«, 2 vol., 1881—83; »Dante, viața e opere«, 2 vol., 1883; apoi Divina comédia, Gerusalemme liberato și Canzoniere a lui Petrarca cu comentarii.

Scat, (din ital. scarto, a pune la o parte), joc de cărți cu 32 foi, pentru 3 persoane. Jucătorul trebuie să facă cel puțin 61 puncte. Coloarea supremă e trefla, urmează pique, roșu și carreau. Fiecare jucător primesce 10 cărți, 2 rămân pe masă și formează așa numitul S. Tromfuri sînt cei 4 băieți.

Scățlu, (Scățias), pasere, v. Cintez.

Scatol, (chem.) substanță puturoasă, ce se produce în excrementele omului. Cristalizează în foi albe; se topește la 95° și fierbe la 265° C. v. Indol.

Scatophagia, (med.) sinonim cu Coprofagia (v. ac.).

Scaun, mobilă pentru ședere, tron, reședință.

Scaun, *district administrativ* în Trans. În înțeles administrativ se numia în Transilvania S. un district sau ocol, în care a fost subîmpărțit comitatul Sécuiilor sau Țeara Sécuiască, în scaunele: Odorheiu, Treiscaune, Ciuc, Murăș și Arieș, precum și comitatul Sibiului numit și provincia Cibiniensis sau fundul regiu cu scaunele: Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Sebeș, Cincu, Mercurea, Cohalm, Noerich și Oraștie, la care se mai adăugau și districtele Brașov și Bistrița. Celelalte comitate, la care numerau și districtele Făgăraș și Cetatea de piatră, erau subîmpărțite în cercuri sau procesuri (v. și art. Sașii.) [icp.]

Scaun arhieresc sau tronul arhieresc, așezat în presbiteriul sau corul bisericii pe partea de mează-și, precum și în Sf. tribunal în dosul Sf. mese, într'un loc mai înalt spre desemnarea jurisdicțiunei și a autorității mai înalte arhieresci.

Scaunul Doamnei, colț de piatră în Rom., j. Vâlcea, între Bistrița și Arnota, unde s'ar fi odihnit doamna Elena a lui Mateiu Basarab, când a mers să viziteze mănăstirea Arnota, zidită de soțul ei.

Scavinschi, *Daniil*, poet român, originar din Bucovina, care a trăit în Moldova pe la 1820 și a murit de tînr. Dela el ne-a rămas o trad. a comediei lui Regnard, Democrit, tipărită 1840 în Iași și vr'o câteva poesii. Cf. C. Negruzzi, Un poet necunoscut, în vol. I al operelor sale și Iacob Negruzzi în Convorbiri lit., IV, pag. 44.

Scelerat, criminal; capabil sau vinovat de crime mari.

Scena, cort; forma primitivă a teatrului, e partea ridicată a teatrului, unde joacă actorii; o parte a unui act al dramei, când adevă întră o altă persoană. *Punerea în scenă* (*mis en scene*) e întregul dispozițiunilor trebuitoare pentru executarea dramei. *Scenerie* e priveliștea S.-ei, decorată, iluminată, pregătită pentru joc; asemenea un ținut sau peisagiu.

Scenete, v. Comedia.

Sceptic, original înseamnă om care stă la îndoială. S. se numește acela, care în exprimarea unei judecăți se îndoiește cîtă vreme nu posedă un anumit grad de convicțiune.

Sceptici se numiau în anticitate acei discipuli ai lui Socrate, cari negînd de o potrivă atât autoritatea sensurilor cît și a rațiunei, aveau deprinderea de a cerceta continuu, și conduși de vederea, că omul nu poate sa scie nimic cu siguranță, susțineau că are să rămână într'un stadiu de perpetuă îndoială în cele ale cunoștinței. Ei formează școala sub acest nume, dar numită în timp și după numele reprezentanților. Școala sceptică antică percurge trei faze: a) a lui Pirone din Elis și a lui Timon; b) a nouelor academiilor; și c) școala lui Aenesidemos și Sextus Empiricus. În veacul de mijloc a fost reînviat S. de cătră M. Montaigne (1533—92), apoi după aceea mai târziu de Pierre Bayle (1647—1706) și ca sistem filosofic și teorie de cătră David Hume (1711—76). Cf. art. resp.

Scepticism, în filosofie teoria, care, stăpînită de nesiguranta cunoscințelor omenești, afirmă și susține, că omul nu poate cunoaște nimic într'adevăr și că prin urmare nici nu poate scî nimic cu certitudine. Această teorie a fost susținută în anticitate de cătră școala sceptică (v. Sceptici), iar în timpul mai nou de cătră David Hume (v. ac.). În sistemul filosofic al lui Herbart, S. formează punctul de trecere dela stadiul gîndirii vulgare la cel al gîndirii filosofice. Cf. Lindner, Einleitung in die Philos. 23. [Pl.]

Sceptru, un băț mai lung sau mai scurt, de fildeș, sau de aur, la capătul din sus cu un vultur, glob, cruce, etc., socotit deja la popoarele antice (Greci, Ovrii, Romani, etc.) ca semn al puterii de domnitor.

Scepuş, (magh. *Szepes*, germ. *Zips*), cott. în nordul Ungariei, mărginit de Galiția și comitatele Șarosh, Abauj-Torna, Gömör și Liptov. *Teritoriul* e de 3605 km². *Suprafața* pămîntului e muntoasă, ridicându-se la vestul comitatului munții Tatra (v. ac.). S. e bogat în ape curgătoare, între cari mai mari sînt Hernád, Gölnicz, Szomolnok, Poprad, Kôpatka, Fehérviz, Dunajecz, Bialka și Rieka. Comitatul e bogat și în iezer e (lacuri de munte), între cari mai însemnate Hinczó, Halas, Ôttó, ș. a. În *isvoare minerale* e foarte bogat S. De mai mare importanță sînt cele dela Tatrafüred, Lubló, Szmerdzsonka, Lucsivna, Leibic, Gánóc, Baldóc, ș. a. *Clima* e aspră. Media anuală

a temperaturii e de 6° C. *Solul* e puțin productiv. Dintre plante se cultivă mai ales ovės și orz, apoi foarte mulți cartofi. Pădurile cele multe sînt slab exploatare. Economia de vite a dat înapoi. Din imperiul mineralelor se scot mai ales minereuri de fier și de aramă. *Poporațiunea* comitatului e (1900) de 172,091 suflete, 99,557 Slovaci, 42,885 Germ., 14,333 Ruteni, 10,843 Magh., după confes. 114,130 rom.-cat., 22,189 gr.-cat., 27,655 ev.-lut., 7234 israel.

Scevola, v. Mucius.

Schachmann, *Max*, doctor în medicină, n. 1859 la București, numit 1891 medic primar al spitalului Charitas. A publicat multe studii de specialitate în reviste franceze.

Schack, *Adolf F.*, conte de, poet, istoric literar și traducător, n. 2 Aug. 1815 în Brüsewitz, † 14 Apr. 1894 în Roma. El a călătorit mult prin Italia, Egipt, Siria, Turcia și Spania. Opuri principale: »Geschichte der dramatischen Litteratur u. Kunst in Italien«, 3 vol. Berlin, 1845—46; »Span. Theaters«, 2 tom., ediț. nouă. Stuttgart, 1886; »Poesie u. Kunst der Araber in Spanien u. Sicilien«, ediț. II, 2 vol. Stuttgart, 1877, traducerii din lit. spaniolă și cea arabă. S'a dovedit și ca liric bogat în idei (»Gedichte«, ediț. VI. Stuttgart, 1888).

Schade, *Oskar*, germanist, n. 25 Martie 1826 în Erfurt. Opul lui principal e »Altdeutsches Wörterbuch«, ediț. II. Halle, 1872—82.

Schadow, *Ioan Gottfr.*, sculptor, n. 20 Maiu 1764 în Berlin, † 28 Ian. 1850 ca director al academiei de arte tot de acolo. Sculpturile lui principale sînt statua generalului Zieten și a principelui Leopold de Anhalt-Dessau, caracterisate prin o deosebită vivacitate și veracitate, apoi busturile bărbaților mari germani, Goethe, Lessing, Händel, Bach, ș. a.

Schafberg, pisc mult cercetat în Apii Salisburgiei, între lacurile St.-Wolfgang și Atter, 1780 m. înalt; ospătarie, tren dințat.

Schaffhausen, canton în nord. Elveției, 294 km², cu 37,876 loc. (1888), se produc poame și vin; industrie de fier. *Capit. S.*, lângă Rin, 12,402 loc. în apropiere renumitul cataract al Rinului.

Schahi, monetă măruntă pers., = $\frac{1}{4}$ abassi = $\frac{1}{10}$ panabat = $\frac{1}{200}$ toman la 10-94 K.

Scharff, *Antoniu*, sculptor și medalior germ., n. 1845 în Viena, unde și-a făcut și studiile; 1868 gravor de monete, 1881 directorul academiei de gravură dela moneteria statului. Lucrările lui urmează modelele clasice ale timpului renascerii. Medaliiile comem. luate de S. sînt în număr de aproape 100, între cari și unele de interes românesc (med. inaugurării podului peste Dunăre, etc.), și au fost distinse la expozițiunea internaț. de arte din Berlin (1891) cu medalia mare de aur.

Scharnhorst, *Gerh.*, general prus., n. 12 Nov. 1755 în Bordenau, † 28 Iunie 1813 în Praga, și-a câștigat mari merite pentru organizarea armatei prusace după pacea dela Tilsit (1807).

Schaumburg (*Schauenburg*), fost principat în Vestfalia, 1640 împărțit între Braunschweig-Lüneburg, Hessen-Kassel și Lippe, partea din urmă formează actualul principat S.-Lippe.

Schaumburg-Lippe, principat german, 340 km², cu 41,224 loc. (1895); păduri și mine de cărbuni bogate; 1 gimnasiu, 1 seminar; dieta are

15 membri. Datorie publică 481,500 mărci. Capitala Bückeburg.

Scheda, (lat.; dimin. Schaedula), bilet, foaie singuratică, sedulă, scrisoare deschisă.

Scheda, *Iosif, cav.*, cartograf austr., n. 1815 în Padova, 1851—76 făcea parte din corpul geogr. și de ingineri militari, † 1888. Opuri: Harta Europei (1 : 2.500.000 în 25 foi); harta Austro-Ungariei (20 foi); harta Turciei eur. (1 : 864.000, 13 foi).

Scheele, *Karl Wilhelm*, chimist svedez, n. 9 Dec. 1742 la Stralsund, † 21 Maiu 1786. A fost farmacist în Malmö, Stockholm, Upsala, în urmă în Köping. A descoperit chlorul, manganul, baritul, acidul arsenic, etc.

Scheelit, v. Wolframit.

Scheffel, *Jos. Victor de*, poet germ., 1826—1886, n. la Karlsruhe, fost funcționar, bibliotecar al principelui de Fürstenberg, trăi în urmă ca particular în Turingia, Karlsruhe și la moșia sa Seetal de Mettnau. Opere: »Der Trompeter von Säckingen«, renumită poemă epică, scrisă în 1853 la Sorrento și în insula Caprera, unde petrecu cu amicul său P. Heyse, a 136 ediț. ilustrată, în 1883; »Ekkehard«, roman istoric și »Juniperus«, navelă istorică, în mai multe edițiuni, cuprind interesante tablouri medievale; »Frau Aventure«, colecțiune de poesii din timpul lui Heinr. de Oftendingen, a 13 ediț. ilustrată, 1883; »Gaudamus«, poesii în stil popular, a 46 ed. ilustr. 1886; »Waldeinsamkeit« (Singurătate de pădure) după tablourile lui Jul. Marak, 4 ediț., 1884; »Das Waltarilied«, 1875, ș. a. Cf. Klar, »Jos. Victor von S. und seine Stellung in der deutschen Litteratur«. Praga, 1876.

Schela, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Roman, cu 1432 loc., Români și Ciangăi, 2 bis. cat., 1 ortodoxa, 1 școală. 2) *S.*, com. rur. în Rom., j. Vaslui, cu 1418 loc., 2 bis., 1 școală. În apropiere sînt multe cariere de piatră.

Scheiana, *Psaltirea*, un codice din Scheiul Brașovului, de pe la începutul secl. XVI, sau și mai vechiu, codice publicat de I. Bianu. București, 1889.

Scheidegg (*Scheideck*), 1) *S. mare* sau *Hasle-S.*, pas în Elveția, duce preste S.-Alp, 1961 m. 2) *S. mic* sau *Wengern-S.*, pas în Elveția, duce preste Wengern-Alp (tren dințat), 2069 m. înalt; de aci se construiesc cale ferată la Jungfrau.

Scheiu, numele mai multor suburbii în orașe românesce (Câmpulung, Brașov, etc.); din *Schiav*, numele vechiu românesc al Bulgarilor.

Schela, locul unde acostează vapoarele și alte vase plutitoare pentru a încălca și descărca mărfurile. S. are biurouri vamale pentru mărfurile ce întră ori es din țeară.

Scheld sau *scard* se numește și un fel de instalație făcută provisoriu din lemne pe lângă construcțiuni, pe care se urcă lucrătorii și cără materialul de construcție. Schele mai sînt și unele instalațiuni pentru tins și uscat nutrețuri jilave și ude, produse, etc.

Schela, com. rur. în Rom., j. Gorj, cu 517 loc., 2 bis., 1 școală. Pe tereniul comunei se află locul istoric »Poiana lui Mihaiu Viteazul« și urme de cărbuni. (v. și Aradul nou.)

Schelde, (franc. *l'Escaut*, anticul *Scaldis*), rîu în Franția și Belgia, isvorește în Ardennes, se desparte în două brațe legate între sine și cu

Maas prin numeroase brațe mici; 430 km. lung, pe 340 km. navigabil.

Schelet. Corpul animalelor fiind organizat din ce în ce mai complex, e nevoie ca fiecare organ să-și aibă o poziție determinată și astfel se explică apariția unei părți mai mult ori mai puțin rezistente a corpului, de care să se fixeze organele. Partea rezistentă din corp se numește *schelet*. În genere la Nevertebrate scheletul este extern și e reprezentat prin crusta Insectelor, Racilor, etc., prin scoica Lamelibranchiatelor, Melcilor, etc., iar la Echinoderme prin țeasta calcară. La Vertebrate din contră scheletul este intern și e reprezentat prin partea osificată a corpului. Unele oase au născut din țesut cartilagos preexistent, ele constituie *S. osos adevărat*. Alte oase au născut prin osificarea dermei din piele, ele constituie *S. osos dermic*. Din combinarea acestor două soiuri de schelete rezultă *S. propriu* dis, care corespunde din punctul de vedere al rezistenței la toate legile mecanice. *S.* unui Vertebrat e alcătuit din trei părți: *S. capului*, *S. trunchiului* și *S. membrelor*. *S. capului* cuprinde cutia craniului și fața. *S. trunchiului* cuprinde șira spinării, coastele și osul pieptului. *S. membrelor* cuprinde mâinile și picioarele. Pentru a avea un *S.* de Vertebrat se juoiaie animalul de piele și carne și se pune în apă, care se schimbă mereu. Prin macerație dispar toate resturile de carne și nu rămâne decât partea osoasă. [Băznoșanu.]

Scheletti, 1) *S., George*, pianist și compos. rom., n. în Iași 1832, † în Sept. 1887. A studiat la Berlin musica cu celebrul profesor T. Kullak, unde are ocaziune a cunoaște și a fi apreciat de marele Meyerbeer. Sănătatea sa sdruincinată încă prin dorul de țeară, îl făcu a parăși studiile musicale așa de fericit începute. Revenit în țeară și restabilit întră în armată, în care servî ajungând până la gradul de maior. Retras din armată în 1886 se consacră cu totul muzicii și reușese a-și face un frumos renume atât prin compozițiunile sale cât și ca profesor de piano. A scris muzică pentru vodeviluri, uverturi pentru orchestră, marșuri ș. a.; ceea ce însă mai cu samă i-a stabilit reputațiunea, au fost valsurile și romanele sale, unele devenite celebre (valsurile Ilușii pierdute, Grangurul, Dorul, ș. a., romanele Lacrima, Dedicatiunea (d-nei K. T.), »Noaptea când eu trec prin codru», »Ce te legeni codrule», op postum, ș. a.). Dacă în compozițiunile lui se simte uneori lipsa de tehnica compozițiunii, nu-i mai puțin adevărat că inspirațiunea melodică e adesea frumoasă. Ca pianist n'a parvenit a profesa la conservator, concurând în 1869 cu Aneta Băroți (v. Boscov), dar multe pianiste din societatea ieșană își datoresc desvoltarea lor artistică lui *S.* [T. C.]

2) *Scheletti, N., colonel*, publicist, n. 1836, † 20 Iunie 1872. A colaborat la revista »Convorbiri Literare» cu traduceri din Goethe, Schiller, Heine, etc., și a publicat într'un volum prima parte a lui Faust de Goete, în colaborare cu V. Pogor.

Schellak, v. Lac (vol. III, pag. 40).

Schellenberg, v. Șelimber.

Schelling, Friedr. Wih. Josef, (1775—1854), n. la Leonberg în Württemberg, studiă în Tübingen teologia și filosofia. A fost apoi profesor în Jena și Würzburg; dela 1806 membru și se-

cretar al academiei din München, iar dela 1827 prof. la univ. de aoolo; dela 1841 membru al academiei din Berlin. A scris asupra diverselor materii de teologie, filosofie și științe ale naturii. Scrierile sale au fost publicate de fiul său C. Fr. S. în 14 vol., 1856. *S.* este considerat ca întemeietorul sistemului filosofic al *identismului*, o fuzionare a doctrinelor lui Fichte cu învățăturile de ale lui Spinoza. N'a ramas însă constant acestui fel de a vedea. [Pl.]

Schema, (*grec.*) formă, mustră, model; vestiment calugaresc la călugării greoi.

Schematism, combinare după o schemă anumită. În biserica catolică *S. diecesan* cuprinde descrierea dieceei dimpreună cu consemnarea tuturor preoților din acea diecesă după anumite rubrici.

Schenk, Samuil Leopold, medic, n. 1840 în Ürmény (Ung.), a studiat în Viena, unde a fost și docent (dela 1866) și apoi profesor (dela 1873) la universitate. A publicat numeroase scrieri de embriologie și histologie. Opul său »Einfluss auf die Geschlechtsverhältnisse» (1—3 edit. 1898), tradus în mai multe limbi, a făcut mare senzațiune, dar lumea științifică a primit cu neîncredere descoperirile lui, prin cari pretindea că se poate influența formarea genurilor. Invinuit pentru reclamă nedeamna, a trebuit să-și părăsească catedra 1900. † 1902.

Scheofilax, (*grec.*) sacristan, îngrijitorul vaselor și ornatelor bisericesti.

În archidieceasa Bucovinei se numește *Scheofilax* acel membru al consistoriului arhiepiscopesc, care are referatul asupra afacerilor externe ale cultului dumnezeesc și asupra zidirii bisericelor și a caselor parohiale.

Seol, numirea ovreiasca a iadului.

Scherr, Johannes, istoric germ., n. 1817 în Rechberg (Șvabia), dela 1860 prof. în Zürich, † 1886. Scrieri principale: *Allg. Geschichte der Litteratur* (1887, ed. VII, 2 vol.); *Schiller u. s. Zeit* (1865, ed. IV), etc., apoi numeroase romane și povele.

Scherzando, (*ital.*) glumind; se întrebuintează adese în musica ca termin complementar pe lângă un alt termin de mișcare ca allegro sau allegretto, dându-i mai multa vioiciune. [T. C.]

Scherzo, (*ital.*) glumă, în muzică se întâlnește deja prin secl. XVI dat ca titlu unor compozițiuni vocale sau instrumentale, specie de mici capricii fără forma hotarita, dar al caror caracter îi corespundea oarecum, astfel că era întrebuintat mai mult ca un termin relativ la mișcare și expresiune decât ca un titlu. Chiar și colecțiuni de arii de dans au aparut prin secl. XVII sub numele de *scherzi*. De pe la începutul secl. XIX încă, numele de *S.* se dă unor bucăți, având forma mienutetului (v. ac.), dar de un caracter mai vesel. [T. C.]

Scheuș, comună rur. în Ungaria, cott. Caraș-Severin, cu 1550 loc. Români și Slovaci (516).

Scheweningen, sat de pescari în Olanda la 2 km. dela Haaga, cu cercetate băi de mare 17,277 loc. (1889).

Schiaparelli, Giovanni Virginio, astronom italian, n. 4 Martie 1835 în Savigliano. El a stabilit teoria, că stelele cațetoare sunt un product al divisiunii mecanice a cometelor. El a dovedit, că la Mercur și foarte probabil și la Venus re-

voluția e de aceeași durată cu rotația, de unde urmează, că aceste două planete presintă soarelui totdeauna aceeași față.

Schiavoni, spada lata a gardei dogilor în Veneția.

Schilla, com. rur. (cu cătunele: Birnova, Cereței, La Fênaș și Putreda), parohie, moșie boierească în căpîț. j. Suceava în Bucovina, are 1823 loc. (1697 ort.-or., 83 rom.-cat. și uniți, 11 protest., 32 mos.), 1 școală primară.

Schl-king, una din cele cinci King sau cărți canonice ale Chinezilor. Ea conține o colecție de 311 cântece, întocmită de Confucius.

Schilandilandi, în poveștile rom. numele unei paseri (v. Andilandi).

Schildau, (*Schilda*), orașel în Prusia, j. Merseburg, 1363 loc. Prin o scriere popor. din 1597 (Lalenbuch) devenit celebru ca un Ábdera (v. ac.) al Saxonilor.

Schiller, *Christoph Frideric de*, mare poet și primul dramatic german, n. 10 Nov. 1759 la Marbach în Württemberg, † 9 Maiu 1805 la Weimar. Primii săi educatori fură mama sa, Elisabeta Dorotea, n. Kodweis, o femeie inteligentă, evlavioasă și iubitoare de poezie și muzică; apoi frunsețele naturii din valea Lorch, unde se mutaseră părinții săi, și preotul acestui sat, Moser, al cărui nume S. îl făcu nemuritor în prima sa dramă, »Die Räuber«. Dela 1766 urmă în școala latină din Ludwigsburg, iar la 1773 întră gratuit în școala milit. a ducelui de Württemberg, unde tatăl său, căpitan, era și inspector al grădinei institutului; și, în contra dorinței sale și a familiei de a se pregăti pentru preoție, studiă dreptul și termină cu medicina, scriind tesa »Despre raportul între partea fizică și morală a naturii omenești«. Studiul său de predilecție înșă era literatura, studiată mai mult în secret, împreună cu câțiva colegi. Ca elev încă scrisese câteva încercări de drame și de poezii lirice, aruncate pe urmă în foc, și o istorie a Württembergel, publicată tocmai la 1859, cu ocașunea centenariului său. Asprimea disciplinei și caracterul, bun în sine, înșă despotic al ducelui Carol de Württemberg, care îi inpunea cu sila o carieră contrară vocațiunii sale, revoltară spiritul independent al tinerului poet și, după ce ieși din institut la 1780 ca chirurg al regimentului, publică în 1781, cu bani împrumutați, »Hoții«, dramă scrisă încă în școală, ca un fel de protest revoluționar în contra tiraniei și nedreptăților sociale. Interesul ce deșteptă în public această dramă, care îi deschise într'un mod șgomotos cariera sa literară, făcu pe directorul teatrului din Manheim ca, cerënd autorului câteva îndreptări, să o reprezinte. Drama avu un succes extraordinar. S., care asistă de două ori la reprezentare, primi ovațiuni entusiaste. Plecând înșă din Stuttgart în contra ordinului ducal, fu pedepsit cu arest de 14 zile, timp care îl întrebuiță pentru plănuirea unei a doua drame, »Conjurațiunea lui Fieschi«. Tot atunci un camarad al său fú osândit la arest de fortăreață pe 8 ani, și drama »Hoții« fú oprită de poliție pentru enorma influență ce avu asupra tinerimii germane. Precum Werther al lui Goethe respândise mania suicidiului, astfel acum cete de tineri se adunau în paduri, ca »Hoții« lui S., făcëndu-se judecatorii și osânditorii despotismului și corupțiunii sociale. Iar S. care, asociat cu alți

doi, publică în o antologie și câteva poezii ale sale, primi aspru ordin dela ducele, să nu mai tipărească nimic, afară de medicină.

Aceste împrejurări făcură pe S. să părăsească în ascuns regimentul, căutând refugiu la Manheim, unde fú angajat ca poet al teatrului. Înșă fiindu-i respinsă tragedia »Fieschi«, plecă din Manheim. În Württemberg, refusându-i-se concedierea din serviciu pentru a se ocupa numai cu literatura, era privit ca desertor. Vêdëndu-se astfel fără mijloace și cu frica de a fi arestat, duse câțiva ani o viață rătăcitoare. Antănu se retrase în familia a doi amici și foști colegi ai săi, Wolzogen, lângă Meiningen. Aci, dela Dec. 1782 până la Iulie 1783, compuse tragedia »Intrigă și amor«, și schiță pe »Don Carlos«. Reprezentându-i-se ultimele piese în Manheim, se reîn-toarse iar aci și remase mulțămît până la 1785. Intreprinse revista »Thalia« și, ca membru al unei societăți, scrisese disertațiunea »Teatrul ca instituțiune morală«, și continuă drama »Don Carlos«, pentru care ducele de Weimar îl făcu consilier ducal, titlu care îi mărt considerațiunea înaintea publicului. În Martie 1785 părăși din nou Manheim-ul; trăi câțva timp în Lipsca și într'un sat din apropiere, la nisce amici; apoi la Körner, tatăl poetului T. Körner, în Dresda, până la 1787. Cu cele 3 tragedii reprezentate în Manheim se încheie prima epocă a activității lui S., epocă de revoltă și de viפורos entusiasm. Primele sale opere, mai ales »Hoții«, pe lângă neexperiență și încă puțină cunoscință a naturii omenești, revelară Germaniei și un mare talent.

În a doua epocă, de reculegere și de studiu, dete cel mai mult timp filosofiei și istoriei naționale. În 1787 veni la Weimar, unde frunțații literaturii germane, mai ales Herder și Wieland, îi arătară o deosebită simpatie. La Rudolstadt, unde petrecu anul 1788, parte în oraș, parte la țeară, făcu S. două cunoscințe hotărîtoare pentru viața și geniul său: a lui Goethe și a familiei Lengefeld. Prima întâlnire cu Goethe fú rece și până la un grad, chiar antipatică, din cauza deosebirii de etate și de temperament. Cu toate acestea Goethe se interesă de soarta și viitorul rivalului său; și, fiindcă S. era preocupat de idea de a-și asigura existența prin o carieră și a se casatori, Goethe mijlocă a i-se da catedra de istorie, devenită atunci vacantă la universitatea din Jena. În 1790S. luă ca soție pe d-șoara Charlotta Lengefeld, demna amică și tovarășe a vieții sale, care îi inspiră cele mai frumoase poezii. Dela 1787—94 a scris istoria revoltei Țerilor de jos și a reșoaiului de 30 ani, operă capitală care prin frumșeța stilului contribuî mult la popularizarea studiilor istorice, și alte studii mai mici ca »Turburările în Franția înainte de Henric IV«, »Ce e și care e scopul istoriei universale«, »Misiunea lui Moise«, »Legislațiunea lui Lycurg«; cum și felurite studii filosofice: »Despre educațiunea estetică«, »Despre grație și demnitate«, »Despre poezia naivă și sentimentală«, »Despre sublim«, ș. a., prin cari dete o mai mare desvoltare ideilor estetice ale lui Kant. În acest period a scris puține poezii lirice și a continuat marile sale drame »Wallenstein« și »Don Carlos«.

Cu anul 1794 începe o nouă epocă de activitate, închinată numai poeziei, și foarte rodi-

toare, mulțămită mai ales amiceii și colaborării cu Goethe, cu care se inspirau și se corectau reciproc și cu care au publicat împreună »Horele«. În această revistă lunară a scris, în emulațiune cu Goethe, »Xeniele«, epigramă în contra scriitorilor contemporani, (titlu împrumutat cărții a 13-a epigramelor lui Marțial, »Xenia«, daruri pentru oaspeți), baladele, ș. a. În 1799 și 1800 s'a reprezentat în Weimar marea trilogie »Wallenstein«, la care lucrase de atâția ani. Apărură apoi una după alta celelalte drame ale sale: în 1801 »Maria Stuart«; în 1802 »Fecioara dela Orleans«, la a cărei reprezentare în Lipsca i-s'a făcut lui S. un adevărat triumf popular; în 1803 »Mireasa din Messina«, subiect cavaleresc medieval, în stil antic, cu coruri; »Ifigenia în Aulide« după Euripide; »Macbeth«, după Shakespeare; »Turandot«, după Gozzi; »Phaedra«, după Racine; ș. a. În 1803 ducele de Weimar i-a conferit titlul de nobleț, cu o pensiuie anuală de 3000 franci. În 1804 a scris »Wilhelm Telle«, cea mai frumoasă dramă modernă, după vechiul cronicar Tschudi și după notele lui Goethe, pe cari acesta le adunase pentru o epopee. În 1805, când lucra la o nouă dramă »Demetriu«, remasă neterminată, se ivi cu o mare furie ftisică, care îi atacase pieptul încă dela 1791, întrerupându-i cursul de istorie în Jena, însă fără să-i poată întrerupe și roditoarea sa activitate literară timp de 15 ani. Acum, în câteva zile îi stinse viața în puterea bărbației și a geniului său, lăsând în doliu pe soția sa cu 4 copii și întreagă Germania; Goethe l-a plâns ca pe un frate iubit. I-s'au ridicat statue în deosebite orașe; și până ași S. e poetul de predilecțiune («Der Lieblingsdichtere») al Germanilor. La 1859 i-s'a serbat cu mare solemnitate centenariul pretutindeni, unde sânt Germani. Atunci a scris Eliade »Oda la S.« Operele sale sânt traduse în deosebite limbi. Rom. avem traduse »Clopotul« de St. Virgolic, »Hoții«, Cabala și Amor, Fieschi, Maria Stuart, Don Carlos, de I. Negruzzi, Wallenstein de d-na M. Humpel, ș. a. Din numeroasa literatură despre S. amintim: Paleske, »Viața și operele lui S.«; Scherr, »S. și timpul său«; Goedeke, »Goethe și S.«; W. Humboldt, »Mersul și dezvoltarea geniului lui S.«; Bossert, »Goethe et S.«. [M. Strajanu.]

Schiller-Stiftung, fundațiune constituită 1859 la Dresda cu scopul de a ajuta scriitorii sau scriitoare (precum și urmașii lor), cari și-au câștigat merite pentru literatura națională. F. e împărțită în 25 secțiuni, cari toate dispuneau în 1892 de o avere de 1.527,825 marce 90 pf. și 115,914 fl. 98 cr.

Schilling, monedă engleză, germană, daneză etc. din argint și aramă; în Anglia = $\frac{1}{20}$ livre sterling, în Germania (Hamburg și Lübeck) $\frac{1}{16}$ M.

Schilod, se dice despre un individ cu defecte corporale, îndeosebi cu defecte ale extremităților.

Schiltberger, *Johannes*, un călător german din secl. XV, dela care ne-au rămas: *Reisen des J. S. aus München in Europa, Asien und Afrika* von 1394 bis 1427, publicate la München 1859 și Tübingen 1885. S. pomeneste și țerile românesci.

Schima, (*grec.*) îmbrăcămēt monahal; fig. și ord calugaresc.

Schimb, un contract sinalagmatic (v. ac.), prin care părțile își dau un lucru pentru altul. S. e o specie de vîndare, în care drept preț servește nu banul, ci un lucru. S. e un contract consen-

sual, adecă simpla învoială a părților e suficientă pentru a da nascere contractului. În general, regulile dela vîndare se aplică și la S. S., v. și Cambia.

Comerciul de S., este cel făcut asupra efectelor plătibile în străinătate și are de scop să evite transportul monetelor metalice.

Schimbul liber, v. Liber schimb.

Schimbarea la față, serbătoare biserică, ce se celebrează la 6 Aug. st. v. întru amintirea acelei întâmplări, când în muntele Tavorului Isus înaintea apostolilor Petru, Ioan și Iacob s'a schimbat la față și i-s'au arătat Moise și Ilie.

Schimburi, rufe destinate pentru primeneală.

Schinduf, numire populară dată plantelor Thymus Chamaedrys Fries. și Thymus Serpyllum Fries. (v. ac.).

Schingiu, chin, tortură. *Schinguire*, chinuire, torturare.

Schinkel, *Carol Frid.*, architect german, n. 13 Martie 1781 în Neuruppin, † 9 Oct. 1841. În operele lui arhitectonice (83) inclină spre romantică, adoptând aproape pretutindeni stilul gotic. (Op. Schauspielhaus, Museum vechiu, Biserica Wender în Berlin, Bis. Sf. Nicolae în Potsdam, etc.).

Schintila, *Vasilie*, v. Țintila.

Schioapa, măsură de lungime dela vârful degetului celui mare până la al degetului arător.

Schiop, se dice despre un individ, al carui mers regulat este alterat prin aceea, ca un picior e mai scurt decât celalalt.

Schiopeni, com. rur. în Rom., j. Falcu, cu 1745 loc., 1 școală, 2 bis.

Schir Aii, n. 1825, † 1879, a fost emirul Afganistanului din 1863—78, când a fost alungat de Englezi.

Schire, afluent pe stînga al lui Sambesi în Africa de sud, 600 km. lung; vine din lacul Nyassa.

Schisma, (*grec.*) desbinare, mai ales despartirea dela unitatea bisericii. S. poate avea în acelaș timp și un caracter dogmatic, adecă să fie o desbinare și dela învățatura absolut neclătită a lui Isus, și atunci se vorbește despre *eresia*. Dacă lipsește acest caracter dogmatic, atunci se vorbește despre S. în sens propriu.

Schist, rocă care se exfoliază în foi mai mult sau mai puțin subțiri.

Schit, cuvēt slavon pentru mănăstire mică sau filială; S., chinoviu și mănăstire (v. ac.) se confundă adesea.

Schița, în artele plastice un desemn făcut în mod fugitiv, sau o modelare făcută în acelaș fel; în arhitectura primul desemn al unui proiect; în literatură indicarea punctelor principale din o întâmplare, scriere, etc.

Schitu, numire mai multor localități în Rom.

1) *Schitul Frumoasa*, com. rur. în România, j. Bacău, cu 712 loc., 1 școală, 2 bis. Pe teritoriul comunei se află 2 izvoare cu apă sărată.

2) *Schitul Hadămbul*, sat în Rom., j. Iași. Aici se afla mănăstirea secularizată cu acelaș nume, zidită în forma de cetățuie.

3) *Schitului Izvorul*, cu apă minerală, care conține var, magnezie, fier, pucioasă. Se află în Rom., j. Neamț, aproape de Sehăstria.

4) *Schitul lui Tăriță*, schit cu 6 călugări în Rom., j. Iași, pl. Codrul, întemeiat de Grigore

Ghica (1727—33). George Tăriță i-a lăsat între 1790 și 1800 întreaga avere, de unde și numirea.

Schitul Mare, odinioară mănăstire renumită, în codrul Solotvinei din distr. Stanislăului în Galiția, întemeiat pe la 1612 de Ioan Cniahinițchi, după ce se călugărise mai înainte la muntele Atonului sub numele de Anton și se schimnicise acolo sub numele de Iezehiil. Maria, fiica domnitorului Moldovei Ieremie Movilă, soția Polonului Ștefan Pototchi din Brațlav, zidî în 1620, în locul vechei bisericuțe de lemn, o biserică frumoasă de piatră și chilii pe lângă ea. Pe la 1640 aveau mănăstirea la 200 de călugări. Vasile Lupul îi închină în 1648 spre susținere mănăstirea Suceviței din Bucovina cu averile ei. În 1676 fu mănăstirea prădată și devastată de Turci și de Tatauri, dar iar restaurată prin milostenii. Călugării de acolo rezistară la uniunile Rușilor din Galiția cu biserica Romei în 1692 și 1700, și se susținură bine până după secularizarea moșilor mănăstiresci din Bucovina în 1786; de aci înainte se împuținară și se imprăștiară; mănăstirea este astăzi în ruine. (Cf. Wickenhauser F. A., *Geschichte des Bisthums Radautz und des Klosters Gross-Skit. Cernaut*, 1890; Onciul L., *Fondul religios. Cernăuț*, 1891, §. 27.)

[Dr. I. G. Sbierea.]

Schiwa, zeu venerat în părțile nordice ale Indiei, care își are tronul pe munți, mai ales pe Himalaia. S. cu Brahma și Wișnu au format Trimurti (Trinitatea).

Schizogene, (botan.) mici spații intercelulare, sau mai mari, camere, ori canale, formate prin desfacerea pereților celulelor vecine; pline cu aer de obicei, ori cu oleiuri eterice (tulpini, frunze și fructe de Umbelifere), sau resină (la brașii) (v. și Lisigene).

Schizophyceae, (botan.) alt termen pentru algele albastre, Cyanophyceae (v. ac.).

Schizophyte, plante foarte mici, celulare, caracterisate prin modul lor de înmulțire, care se face prin diviziunea unei celule a corpului lor în alte două, adecă prin schiziparitate; se mai înmulțesc și prin spori interni, endospori, rezultați din condensarea conținutului unei celule și reprezentând forme mai rezistente la condiții rele de mediu. Tipul S. cuprinde două clase: *Schizomycete* sau *Bacteriaceae* (v. ac.) și *Schizophyceae* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Schlagintweit, *Hermann*, n. 10 Aug. 1826 în München, † 19 Ian. 1882 tot acolo, călător și explorator, membru al academiei din München. Însoțit de frații săi Adolf și Robert a explorat Indiile și o parte din Asia centrală. Rezultatele acestei expediții sînt date în opul *Results of a scientific mission to India and High-Asia* (4 vol. Lipsca, 1860—66).

Schlaraff, numire germană pentru proști și leneși. *Teara S.*, locul unde curge miere și lapte, stau plăcintele pe gard, etc. și lenea și prostia sînt virtuți. La Italiani are același înțeles Cuccagna, la Francezi Pays de Cocagne, la Români din Trans. lumea lui Papp János.

Schlauch, *Laurențiu*, *Dr.*, cardinal-episcop, n. 1824 în Aradul nou, † 1902 în Oradea mare. Ales deputat al dieceșii sale când se începuse mișcarea pentru autonomia catolică, s'a distins ca bun orator și bun scriitor. În 1873 a fost numit episcop în Satmar, 1887 în Oradea mare,

1897 cardinal. A luat parte activă la întemeierea mai tuturor societăților științifice și culturale maghiare. Vorbirile lui polit. și bis. au apărut în 4 volume. Una dintre cele mai importante lucrări ale lui a fost memorandumul făcut la convocarea monarhului asupra căsătoriei civile. Din venetele lui uriașe a jertfit sume mari pentru scopuri culturale maghiare.

Schlegel, 1) *S. Aug. Wilhelm*, de, (1767—1845), scriitor german, renumit ca critic, traducător și orientalist și unul din capii romantismului în Germania, n. în Hanovera, fiul unui preot protestant și poet, cunoscut limba și literatura franc. din casa părintească. După terminarea studiilor teologice și filologice la universitatea din Göttingen, deveni, în 1797, profesor în Iena. Aci fondă cu Tieck și fratele său Frideric S. »Athenaeum«, organul romantismului, făcî celebrele traduceri din Shakespeare, reeditate la 1867 de Ulrici, din Dante și alți poeți apuseni. El, împreună cu Voss, făcî din marile opere străine monumente ale limbii germane. La 1802 trecu la Berlin ca profesor de literatură și la 1804 se angajă ca profesor al fiilor d-nei de Staël, însoțindu-o pretutindeni în exiliul acesteia până la moartea ei în 1817. Reintors din Franca, fu profesor în Bonn, cu celebrii Niebuhr, Arndt, Welker. Aici înființă o tipografie sanscrită, traduse în limba latină »Bhagavad-Gita« din Mahābhārata și alte fragmente din Ramajana. Prin traduceri și scrierile sale avu o mare influență asupra literaturii europene, mai ales în Germania și Franca. Opere complete, ed. Böching, 12 vol., la cari se adaug opere scrise în limba franceză și Opuscula latina.

2) *Schlegel*, *C. W. Frideric*, fratele lui W. S., n. în Hanovera 1772, † în Dresden 1829; renumit ca estetic și istoric al literaturii. Fost profesor în Iena și Paris, unde studiă limbile romanice și mai ales limba și literatura indiană, și redactă revista lunară »Europa« devenind inamic al libertății politice și religioase, după ce se converti cu soția sa la catolicism; apoi profesor în Viena și Dresden. Opere princ.: »Istoria Grecilor și Romanilor«; »Istoria poeziei Grecilor și Romanilor«; »Despre limba și înțelepciunea Indianilor, tendențioasă în sensul ideilor sale«; »Istoria filosofiei vechi și noue«; »Filosofia istoriei« 2 vol.; »Sonete patriotice«. În drame și romane e inferior atât ca stil cât și ca morală și cugetare. S. Fr. cu frate-său, cu Tieck, cu Novalis, erau în fruntea pleiadei romantice din Germania, ale cărei principii fură mult îndreptate prin vederile largi ale lui Goethe. [M. Strajanu.]

Schleicher, *August*, (1821—68) renumit lingvist. n. la Meiningen, profesor de filologia comp. în Bonn (1846), apoi prof. de filol. în Praga și în fine (1857) în Viena. Scrieri princ.: »Compendiu de gram. comp. a limbilor indo-europene«, »Crestomația indo-germană«, etc.

Schleiermacher, *Frideric*, teolog protestant, n. 21 Nov. 1768 în Breslau, a studiat la univ. din Halle. A fost pastor în Landesberg, predicator al Curței și mai în urmă prof. la univ. din Halle și Berlin. A conlucrat cu Schlegel la editarea și traducerea operelor lui Plato. Scrieri: »Reden über Religion«, »Monologen« și »Der christl. Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche« (2 vol. Berlin, 1821—22), din care reiasă

mai tare direcțiunea raționalistică a doctrinei sale. † 12 Febr. 1834.

Schleswig, guvernament în prov. prus. S.-Holstein. *Capitala S.*, 17,253 loc.; castelul Gottorp, dom gotic din secl. XV; gimnasiu, școală reală, institut de surdonuți; prov.

Schleswig-Holstein, prov. prus., 18,903 km². (inclusive Helgoland) cu 1.286.416 loc. (1895); șes; agricultură, economie de vite, navigație la țermuri, șantiere, pescuit, industrie de fier, mașine, tutun și postav. Universitate, academie de marină și de ofițeri de marină în Kiel, 3 școli de navigație, 12 gimnasii, 1 progimn., 3 gimn. reale, 2 școli reale super., 9 progimn. reale, 3 școli reale, 6 seminare.

Schliemann, *Heinrich*, fiul unui pastor din Neu-Buckow în Mecklenburg, n. 6 Ian. 1822, este creatorul unui nou domeniu de știință, ăisă miceniană, care are de obiect civilizația popoarelor stabilite în basinal Mării Egee, mai înainte de invazia dorică din secl. XII a. Chr. Ajuns în posesiunea unei averi colosale, S. întreprinse în 1871 săpături în orașul Hissarlik, vechea Troie, unde descoperi 9 straturi suprapuse de cultură. Aici găsi el acele obiecte de aur, numite »comoara lui Priam«, precum și acele resturi de zidiri cu turnuri și porți de cetate, cari după dănsul, mai ales în ce privește resturile din stratul II, nu puteau fi decât resturi ale cladirilor lui Priam. Mai în urmă s'a vedut, că orașul cântat de epoea homerică trebus pus tocmai în stratul IV. Tot S. a întreprins săpături și în cetatea din Mycenae, unde, pe lângă resturi de clădiri ale unui vechiu oraș micenian, desgroapă și faimoasele morminte de lângă Poarta Leilor. Bogăția vaselor și obiectelor de aur și argint găsite în aceste morminte l-au făcut să creadă, că descoperise mormântul însuși al narelui rege Agamenon, care după o legendă raportata de un călător grec din secl. II, ăis Pausanias, fusese îngropat aici. Dar nici această presupunere nu a ramas, căci aceste 6 morminte nu sânt contemporane între ele, prin urmare n'au putut aparține uneia și aceleiași persoane. De asemenea întovărășit de inginerul german Dörpfeld, S. desgroapă și ruinele cetății din Tiryns, de unde scoate la lumină resturile unui splendid palat, care prin întocmire, ornamente și bogăție corespunde cu spusele epoeiei despre palatele regilor micenieni. Prin aceste săpături S. reinviase o întreagă perioadă uitată din civilizația popoarelor egece, largind în chipul acesta cu mult înderet scena lunnii. † 22 Dec. 1890. Scrierile sale mai însemnate sânt: *Ilios, Stadt und Land der Trojaner*, 1881; *Troja, Ergebnisse meiner Ausgrabungen auf Troja*, 1884; *Mykenae*, cu o prefață de Gladstone, 1878; *Tiryns, Der prähistorische Palast der Könige von Tiryns*, 1886. (Cf. Schuchardt, *Schliemann's Ausgrabungen*, 1891.)

Schlik, *Franz*, conte, general austriac de cavalerie, n. 23 Maiu 1789 în Praga, † 17 Martie 1862 în Viena. Comandant al unui corp de armată a batut în mai multe rânduri oștile magh. în 1848; în tovarășie cu Windischgrätz a căștigat lupta dela Kápolna, eliberând apoi pe banul croat la Isaszeg.

Schlosser, 1) *S. Johann Georg*, n. 1739 la Frankfurt pe Main, amic din tinerețe al lui Goethe și căsătorit cu sora acestuia Cornelia. A întemeiat

împună cu Goethe în Frankfurt 1771 »*Gelehrte Anzeigen*«. † 1799.

2) *S. Friedrich Christoph*, istoric, n. 1776. Studiă teologia în Göttingen, fű profesor de liceu, profesor de istorie la Heidelberg 1819. † 1861. Scrieri: »*Weltgeschichte in zusammenhängender Erzählung*«. Frankfurt, 1817—19. 9 vol., »*Zur Beurteilung Napoleons*«, 1832—35, 3 vol., »*Weltgeschichte für das deutsche Volk*«. Frankfurt, 1844—56, 18 vol.... Concepțiunea sa istorică stă la mijloc între direcțiunea criticistă și cea artistică și dă înportanță mare acțiunei morale. Liberalismul său, iubirea de adevăr, nepărținirea în judecarea timpurilor și oamenilor au facut ca el să fie cel mai popular istoric german.

Schlözer, *August Ludwig*, istoric germ., n. 1735 în Gaggstedt (Württemberg), 1761—1767 trăi în Petersburg, 1767 prof. în Göttingen. † 9 Sept. 1809. Scrieri mai de interes pentru noi: »*Übersetzung des russ. Chronisten Nestor*« (1802—9, 5 vol.); »*Weltgeschichte*« (1792—1801, 2 vol.). Biogr. de Zermelo (1875).

Schmalkalden, oraș în guvern. prus. Kassel, 7878 loc. (1895); castel; școala reală; industrie de fier și oțel; băi de nămol. Aci s'a încheiat 31 Dec. 1530 *alianța dela S.* între principii protestanți cu scop de a-și apăra credința în contra împ. Carol V. După terminarea resoluului schmalkaldic alianța se disolvă.

Schmerling, *Anton*, cav., bărbat de stat austr., n. 1805 în Viena, după absolvarea studiilor juridice se aplica pe cariera judecătorească. El a luat parte la mișcările din 1848 în direcțiune liberală, și delegat fiind la parlamentul german din Frankfurt, acolo a reprezentat interesele Austriei, luptând în contra egemoniei prusiace. În 1849 fű chemat ca ministru de justiție în cabinetul Schwarzenberg, dar neputându-se împăca cu tendențele reacționare ale acestuia, pe la începutul a. 1851 a ieșit din minister, retragându-se la postul de președinte al unui senat dela curtea supremă judecătorească. După publicarea diplomei din 20 Oct. 1860, S. întră la 13 Dec. 1860 în cabinet ca ministru de stat, și în calitate aceasta a mijlocit patenta din 21 Febr. 1861, prin care țerile de sub coroana Ungariei erau înșirate la un loc cu țerile austriace și chemate a intra în Reichsratul din Viena. Ungaria însă opunându-se, provocă renumita enunțiațiune a lui S.: *Wir können warten!* Dar evenimentele dela Königgrätz, 1866, siliră curtea austriacă a se împăca cu Ungaria prin pactul dualistic din 1867. S. retragându-se de pe scena luptelor politice, și-a încheiat cursul vieții ca prim-președinte al forului suprem judecătoreș din Viena în 23 Maiu 1893. [icdp.]

Schmeykal, *Franz*, om politic austr., n. 1826 în Böhmischem-Leipa, a studiat dreptul în Praga, unde ca avocat și orator excelent a devenit conducătorul Neunților din Boemia. [p.]

Schmid, 1) *S. Carol Adolf*, pedagog, n. 1804 în Ehingen, † 1887 în Stuttgart, fost rector de pedagogiu și de gimnasiu. Scr. princ.: »*Encyklopädie des gesamten Erziehungs- und Unterrichts wesens*«, edit. II, continuata de Schrader, 10 tom. Lipsca, 1876—87; și »*Geschichte der Erziehung*«, toni 1—3. Stuttgart, 1884—92.

2) *Schmid, Leopold*, teolog și filosof catolic, n. 1808 în Zürich, † 1869 în Giessen, a fost

prof. de dogmatică la univ. cat. din Giessen. În filosofie reprezenta un teism speculativ. Ales episcop în Mainz, n'a fost întărit de papa, din cauza scrierii sale »Der Geist des Katholicismus oder Grundlegung der christl. Irenik«, (4 tom. Giessen, 1848—50).

Schmidt, 1) *S., Ferd.*, pedagog germ., n. 1816 în Frankfurt l/O., † 1890 în Berlin. A fost învățător, apoi s'a ocupat cu scrierea de cărți pentru popor și tinerime. O parte din scrierile lui sânt traduse românește în »Biblioteca pentru tinerimea de ambele sexe« a lui I. M. Rîurean. 2) *S., Joh.*, n. 29 Iulie 1843 în Prenzlau, prof. la univ. din Berlin, unde are catedra de filologie comparată. Scrierile sale se ocupă cu limbile indo-germane (»Zur Geschichte des indo-germ. Vokalismus«, 2 tom. Weimar, 1871—75). 3) *S., Joh. Friedr. Jul.*, astronom, n. 26 Febr. 1825 în Eutin, † 7 Febr. 1884 în Atena. Dela el avem cea mai bună hartă a luni. 4) *S., Oskar*, zoolog, n. 21 Febr. 1823 în Torgau, † 17 Ian. 1886 ca profesor la univ. din Strassburg. Scr. princ. »Lehrbuch der vergleichenden Anatomie«, ediț. IX, 1888 et seqq.

Schmidt-Rimpler, *Herm.*, oculist germ., n. 1838 în Berlin. 1871 prof. extraordinar și 1873 prof. ordinar în Marburg; 1890 prof. în Göttingen. Scrieri: Glaukom und Ophthalmomalocie, 1875; Schulkurzsichtigkeit u. ihre Bekämpfung, 1890; Das Auge und seine Darstellung in Skulptur und Malerei, 1892.

Schmitt, *Aloys*, compositor germ., n. 1788 în Erlenbach, † 1866 în Frankfurt. A scris muzică în toate genurile, renume i-au făcut nenumeratele sale compozițiuni pentru piano și în special metoda și studiile sale.

Schmoller, *Gustav*, economist germ., n. 1838 în Heilbronn; 1864 prof. în Halle, 1872 în Strassburg, 1882 în Berlin. Scr. Istoria mese-riilor în Germania în secl. XIX (1869); dela 1881 »Jahrbuch der Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft«.

Schmollis, (afirmativ din lat. Sis mihi mollis), termen de comers (v. ac.), cu care se salută la ciocnirea pocalelor cei ce se înfrățesc (Bruderschaft).

Schneeberg, numele mai multor piscuri, îndeosebi al muntelui celui mai înalt (2075 m.) în Alpii Austriei inf., apoi al unui munte (1796 m.) în Karst (v. ac.), la frontiera Carnioliei.

Schneekoppe, (*Räsenkoppe*), cel mai înalt pisc în Munții Uriasi, 1603 m.; în vîrf e o capelă mică; 2 ospetării.

Schneider, 1) *Sch., Karl*, pedagog, n. 25 Apr. 1826 în Neusalz l/O., funcționar în ministerul cultelor, în 1873 numit cons. intim. S. e autorul faimoaselor »Allgemeine Bestimmungen« din 15 Oct. 1872, prin cari școala primară din Prusia a fost aservită cu totul preoțimii.

2) *Schneider, Carol*, controlor de poștă, n. 1826, † 1897 în St.-Gallen, a făcut parte din misiunea elvețiană venită 1869 la București pentru organizarea serviciului postal luat din mâine administrațiunii străine. Un fiu al lui, *Iuliu S.*, s'a stabilit în Bucur., întemeiând o casă comercială.

Schnitzer, v. Emin Pașa.

Schnitzler, *Johann*, medic, n. 10 Apr. 1835 în Canija mare, † 2 Maiu 1893 în Viena, unde a fost prof. univ. El și-a câștigat merite mari pe terenul tehnicei laringoscopiei și al rinos-

copiei, precum și în tratarea locală a morburilor de plămâni și gătlej.

Schöffner, *Petru*, din Gerusheim, n. pe la 1425, † pe la 1502 în Mainz, a fost calfă la Fust și Gutenberg. După despărțirea acestora a rămas la cel dintâiu, luându-i fata de soție și meșteșugul atelierului.

Schol —, v. *Scol* —.

Scholii, scrieri explicative la operele scriitorilor vechi greci și romani, compuse de gramaticii vechi (Scholiasti).

Schöll, *Gustav Adolf*, archeolog german, n. 2 Sept. 1805 în Brünn, † 26 Maiu 1882 în Weimar, unde a fost prim-bibliotecar, s'a ocupat cu studii archeologice și mitologice. El a tradus multe din piesele teatrale ale lui Sofocle și are lucrări însemnate în literatura referitoare la Goethe (»Goethe's Briefe an Frau von Stein«, ediț. II, 2 tom., Frankfurt l/M. 1883—85, ș. a.).

Schönbein, *Christian Friedrich*, chimist germ., n. 18 Oct. 1799 în Metzingen (Württemberg), † 29 Aug. 1868 în B.-Baden. A fost profesor la univ. din Basel. La 1839 a descoperit ozonul, la 1845 piroxilinel și colodiul. A scris mai multe opere de chimie.

Schönborn, *S., Friedr.*, conte, n. 1841, 1874 guvernator Moraviei, 1884 ministru austr. de justiție. Fratele lui, *Franz*, n. 1844, arhiepiscop în Praga, dela 1889 cardinal.

Schönbrunn, castel împărătesc lângă Viena, zidit 1750 de Maria Teresia. Mare grădină botanică și menagerie. Acî s'a încheiat 15 Dec. 1805 învoiala între Napoleon I și Prusia, iar 14 Oct. 1809 pace cu Francia (pacea de Viena).

Schönebeck, oraș în guvern. prus. Magdeburg, lângă Elba, 14.811 loc. (1895); saline grandioase.

Schöneberg, oraș la sudvest de Berlin, 62.695 loc. (1895); gimnasiu, școală reală; casă de nebuni.

Schönerer, *George, cavalier de*, om politic austr., n. 17 Iulie 1872 în Viena, deputat, unul din capii partidului german-național extrem și antisemit. În 1901 s'a făcut o ruptură în partidul acesta, urmând o parte pe deputatul Wolf, disqualificat de Schönerer și ai lui din cauza unei afaceri femeiesci.

Schönfeld, *Antoniu*, baron, general austr., n. 3 Iulie 1827 în Praga, † 7 Ian. 1898 în Viena. A participat la resboaiile din 1848—49, 1859, 1864, 1866 și la sufocarea rescoalei dalmatine din 1869. Din 1882—88 a fost comandant de corp în Sibiu, strămutat în aceeași calitate la Graz și în 1889 la Viena. După moartea arhiducelui Albrecht a fost numit inspector al armatei.

Schönhausen, sat în guvern. prus. Magdeburg, 2004 loc. (1895); locul natal al principelui Bismarck; muzeul Bismarck.

Schönit, mineral, ident. cu Picromerita (v. ac.).
Schönlein, *Joh. Lukas*, clinician germ., n. 1793 în Bamberg, unde i-s'a ridicat un monument la 1874. S. este descoperitorul parasitului Achorion Schoenleinii, care provoacă favusul; a promovat întroducerea în medicina a metodelor de cercetare exacte. 1824 profesor în Würzburg, 1833 în Zürich, 1839 în Berlin. † 1864. Scrieri: Allgemeine u. specielle Pathologie u. Therapie, 1832; Krankheitsfamilie der Typhen, 1840.

Schönthan, *Franz, nobil de Pernwald*, scriitor dramatic german, n. 20 Iunie 1849 în Viena.

A fost regisor suprem la teatrul orășenesc din Viena, mai târziu s'a stabilit în Dresda. A scris multe piese ușoare («Der Raub der Sabine-rinnen», etc.), unele în colaborare cu fratele său *Paul S.* și cu *Kadelburg*.

Schopenhauer, Arthur, (1788—1860), filosof german, n. în Danzig. A făcut studii la univ. din Göttingen, Berlin și Iena, unde a fost promovat 1813 pe baza lucrării sale asupra principiului rațiunii suficiente. Dela 1820—31 a fost docent în Berlin, iar dela acest an până la moarte a trăit în Frankfurt 1/M. ocupat cu studii filosofice. Scrierile sale au fost publicate într-o ediție completă de către Iul. Frauenstaedt în 6 vol., edif. II 1877. Vol. I cuprinde scrierile relative la noetică. II—III opera principală a sa: *Lumea ca voință și idee* (representare), în vol. IV se cuprind scrierile relative la filosofia naturii și la etică, în V—VI *Parerga și Paralipomena*, apoi scrierile mai mici: *Aforisme*, etc. În românește a tradus T. Maiorescu *Aforismele* asupra înțelepciunii în viață. Filosofia lui S. se poate desface în metafisică și noetică, în pesimism și în etică. În scrierea sa asupra *quadruplului*, temeiul al principiului rațiunii suficiente (1813) susține, că pentru noi nu există alte obiecte decât ideile ce avem și așa, idealist în toată puterea cuvântului, pe acestea le reduce la patru clase: intuitive, abstracte, apriori sau înăscute și de ale conștiinței personale sau ale voinței. Față de aceste princ. rațiunii se afirma cu principium fiendi, cognoscendi, essendi și agendi. Substanța ființei noastre se descopere în internul nostru ca voință și nisuință. În principala sa operă tractează în patru cărți despre lume ca voință și idee (representare), și anume în cartea I ne arată lumea ca obiect al experienței și științei, în a III ca ideile și obiect al artei; în cartea II vorbește despre obiecțiunea voinței, iar în a IV despre afirmarea și abnegațiunea voinței pentru viață ca rezultat al cunoașterii de sine. S. este filosoful pesimismului. Ori ce voință, ori ce nisuință resare din lipsă, din suferință: »Ori ce placere e negativă, pe când durerea e pozitivă«. Principiul său etic culminează în afirmațiunea, că nu este altă fericire decât contemplarea artelor frumoase și omul nu are altă menire etică decât cea mai desăvârșită abnegațiune. Filosofia lui S. un timp îndelungat a fost filosofia de modă. Judecata însă în ființa sa, ea nu se poate afirma pentru durată, pentru că îi lipsește condiția esențială spre aceasta, adică posibilitatea sistemării armonice și a aplicării în viață. (Cf. T. Maiorescu, *Aforisme*.) [Pl.]

Schouwen, insulă la coasta prov. oland. Zeeland, 228 km², cu 24,000 loc. Capitala Zierikzee.

Schrader, Otto, linguist german, membru coresp. al Acad. rom., n. 1855 în Weimar, dela 1890 prof. în Iena. Publ.: *Sprachvergleichung und Urgeschichte* (Linguistisch-historische Beiträge zur Erforschung des indogermanischen Alterthums). Iena, 1890; *Linguistisch-historische Forschungen zur Handelsgeschichte und Warenkunde*. Iena, 1886; *Aus der Geschichte der Hausthiere*; »Frei«, eine sprachgeschichtliche Betrachtung, 1898.

Schreckhörner, 2 piscuri în Alpii bernini, 4080 și 3497 m.

Schreiber, Wolfgang, omul baronului Ungnad

(v. ac.), trimis în Moldova la Despot-Vodă (v. ac.), ca să facă propagandă pentru învățăturile protestante. Insistând pe lângă Despot să rămână credincios împăratului, acela îl denunță Turcilor, cari îl prind și osândesc la galere, de unde scapă numai târziu.

Schröder, 1) S., Friedrich, dramaturg și actor germ., n. 3 Nov. 1744 în Schwerin, † 3 Sept. 1816. Era considerat de primul tragedian al timpului său. În calitate de director al teatrului din Hamburg a familiarizat mai întâiu publicul germ. cu tragediile lui Shakespeare.

2) **Schröder, Carol**, medic german, n. 1838 în Neustrelitz, † 1887 în Berlin. 1866 docent pentru obstetrică în Bonn, 1868 prof. în Erlangen și 1876 în Berlin. S. a fost un operator și genial și norocos; el a introdus ovariectomia în Germania. Scr.: *Lehrbuch der Geburtshilfe*, 1870; *Handbuch der Krankheiten der weiblichen Geschlechtsorgane*, 1874; ambele scrieri au apărut în mai bine de 10 edițiuni.

Schrötter, Leopold cav. de Cristelli, medic german, n. 1837 în Graz. 1870 șef al primei clinici pentru laryngologie în Viena, 1875 prof. extraordinar și 1890 profes. ordinar la clinica pentru morbi interni. S. este laryngolog de renume european. Scrieri: *Beitrag zur Behandlung der Larynxstenosen*, 1876; *Vorlesungen über die Krankheiten des Kehlkopfes, der Luftröhre, der Nase und des Rachens*, 1892.

Schubert, Gotthilf, H. (1780—1860), renumit scriitor și filosof germ., a studiat în Leipzig teologia, în Iena medicina, s'a ocupat apoi cu științele naturale și a fost profesor în Erlangen și München. În numeroasele sale scrieri, de conținut filosofic și inspirate de vederile sistemului lui Schelling, S. ca un mare adept al acestuia, caută a-i populariza învățăturile într'un mod naturalistic, mistic-pietistic. [Pl.]

Schubert, Franz, Peter, compositor vienez, n. 31 Ian. 1797 în Lichtenthal, † 19 Nov. 1828 în Viena, unul din cele mai mari genii ale școlii mus. germane. Studiile sale le făcu mai întâiu cu tatăl său, apoi cu *Ruzicka* și *Salieri*. A scris musică de scenă (*Rosamunde*, der häusliche Krieg, ș. a.), de cameră, pentru piano, quartete, ș. a., simfonică și corală, și incomparabila colecțiune de »Lieder« (457) pe texte de Goethe, Schiller, Heyne, ș. a., care singură i-ar fi fost suficientă pentru a-i face numele nemuritor [T. C.]

Schuchardt, Hugo, romanist, membru onor. al Acad. rom., n. 4 Febr. 1842 în Gotha, dela 1875 profesor la univ. din Graz. Principale publicații: *Der Vokalismus des Vulgärlateins*. Leipzig, 1866 până 1868; *Über die Lautgesetze* (Gegen die Junggrammatiker) 1885; *Romanisches und Keltisches*, 1886; *Weltsprache und Weltsprachen*, 1894. Apoi numeroase studii asupra limbilor creole în *Sitzungsberichte der phil. hist. Cl. der Akademie zu Wien*.

Schücking, Levin, romancier și novelist german, n. 6 Sept. 1814 în Clemenswerth, † 31 Aug. 1883 în Pyrmont. El a scris o mulțime de romane (*Die Ritterbürtigen*, *Ein Sohn des Volkes*, *Der Bauernfürst*, *Der Held der Zukunft*, *Aus den Tagen der grossen Kaiserin*, *Frauen und Räthsel*, *Luther in Rom*, etc.), toate, deși neegale ca valoare, pline de un realism sanătos și un patriotism puternic.

Schuller, Johann Karl, scriitor sas, n. 16 Martie 1794, † 10 Maiu 1865 în Sibiu, profesor și rector la liceul săsesc din Sibiu, apoi secretar la guvernul transilvan și pe urmă consilier de școale. S. fii unul din factorii principali la întemeierea societății »Verein für siebenb. Landes-kunde« și a lucrat mult ca istoriograf pentru răspândirea cunoștințelor despre Sași. Academia de științe din Viena l-a ales membru corespondent. El s'a ocupat mult și cu poporul român, despre care a publicat următoarele studii: *Argumentorum pro latinitate linguae valachicae s. Rumunae epicrisis. Cibinii, 1831; Beleuchtung der Klagschrift gegen die sächsische Nation, welche die beiden walachischen Bischöfe auf dem Landtag von 1841—43 den Ständen des Grossfürstenthums Siebenbürgen überreicht haben. Sibiu, 1844; Aus der Walachei, Romänische Gedichte und Sprüchwörter während des Aufenthaltes in Bukarest gesammelt und übersetzt. Sibiu, 1851; Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache. Sibiu, 1855; Über einige merkwürdige Volkssagen der Rumänen. Sibiu, 1857; Kloster Argisch, eine rumänische Volkssage. Sibiu, 1858; Romänische Volkslieder. Sibiu, 1859; Kolinda, Eine Studie über rumänische Weihnachtlieder. Sibiu, 1860.* (Cf. Schriftsteller-Lexikon der siebenb. Deutschen de Joseph Trausch, tom. III. Brașov, 1875.)

Schuls, reședința cercului Inn din cantonul Graubünden în Elveția, cu 947 loc. (1888). Loc de cură.

Schultz, Hermann, teolog protestant, n. 30 Dec. 1836 în Lüchow, prof. la univ. din Göttingen. Direcția lui teologică e moderat-liberală.

Schultze, Bernhard, ginecolog, n. 29 Dec. 1827 în Freiburg, profesor la univ. din Iena. Și-a câștigat merite însemnate pentru metodele de cercetari ginecologice. Dintre opurile lui sînt însemnate: *Über den Scheintod der Neugeborenen. Iena, 1871; Pathologie und Therapie der Lageveränderungen der Gebärmutter. Berlin, 1881, etc.*

„**Schulverein**“, asociațiune germană pentru școale, întemeiată la 13 Maiu 1880 în Viena, cu scop de a veni în ajutorul poporului pentru înființarea și întreținerea școalelor germane în țările Austriei cu populațiune mixtă, mai ales acolo, unde înființarea unei școale germane cu cheltuiala publică e cu neputință. Membrii ei plătesc câte 1 fl. pe an sau cel puțin 20 fl. odată pentru totdeauna. Dări de samă despre activitatea ei se comunică într'un organ de publicitate »Mittheilungen des deutschen S.«, care apare de 4 ori pe an în Viena. La 1 Sept. 1885 S. număra 1052 secțiuni locale; numărul membrilor ordinari era în 1884 98,503, al membrilor pe viață 3926. La 15 Aug. 1881 secțiunea din Berlin a S. vienez s'a schimbat în »S. școlară germană în Germania pentru susținerea germanismului în țeri străine«, cu scop de a sprijini cultura germană în străinătate și a ajuta pe Germanii afară din imperiu în tendințele lor de a rămâne sau de a redeveni Germani. Această S. se împarte în 8 despărțăminte provinciale, cu 160 secțiuni locale, cu cari s'au unit încă 2 S. bavareze, 1 elvețiană cu acelaș scop și 40 de alte societăți. Membrii plătesc anual câte 3 mărci sau odată cel puțin 60 mărci. De o treime din

aceste încassări dispune secțiunea locală, de a doua despărțământul provincial și de a treia comitetul central. Un organ al S. publica dări de samă de 4 ori pe an. În vara anului 1885 s'a înființat și în America o »S. națională germană«, cu scop de a susține cultura și limba germană între Germanii din America, și pe cât se poate și din alte țeri. Reședința ei e în Chicago, taxa anuală 1 dolar (5 fr.); »Foaia de corespondență« apare de 4 ori pe an.

Schulz, Alwin, istoric german, n. 6 Aug. 1838 în Muskau, prof. la univ. din Praga. S'a ocupat mult și cu istoria artelor în Silesia, a scris și »Allgemeine Geschichte der bildenden Künste. Berlin, 1894 seq. etc.

Schulze, Friedrich Gottlob, economist german, n. 28 Ian. 1795 lângă Meissen, † 3 Iulie 1860, profesor în Iena. S. a fost primul, care a adus un institut agronomic în legătură organică cu universitatea. Școalele agronomice întemeiate de el au fost de model. Dintre scrierile lui sînt mai importante: *Nationalökonomie oder Volkswirtschaftslehre. Lipsca, 1856; Lehrbuch der Landwirtschaft, tot acolo 1863, etc.*

Schulze-Delitzsch, întemeietorul asociațiunilor (soc. cooperative) germ., n. 1808 în Delitzsch, 1848 membru al adun. naționale, 1849 al camerei prusiace, apoi judecător. Lui S. i-se datorește idea organizării societăților cooperative de credit mutual sau a băncilor populare, cari s'au fondat în Germania de prin 1849 sub auspiciile lui și ale lui Raiffeisen. Scopul lor este să procure membrilor capitalurile necesare și să înlesnească creațiunea capitalurilor pentru lucratori. Principiile asociațiilor aplicate de S. în Germania sînt de patru forme deosebite: 1) asociațiuni de credit popular sau bănci populare; 2) asociațiuni pentru procurarea materiilor prime; 3) asociațiuni de consumațiune, adecă de cumpărare cu ridicata a alimentelor; 4) asociațiuni de producțiune, adecă ateliere și fabrici societare. Aceste diverse tipuri s'au încheșat și s'au propagat prin Austro-Ungaria, prin Elveția, Italia și chiar prin Rusia. (v. și art. Asociațiuni.)

Schumann, Robert, compositor german, reprezentant al romantismului musical, n. la Zwickau, 8 Iun. 1810. Studiă musica din copilărie și dreptul la univ. din Leipzig. Compozițiunile sale îmbrățișează toate genurile: musică de piano, Lieder pentru voce, coruri, musică de cameră și simfonică, musică de soli, cor și orchestră (*Paradies und Peri, der Rose Pilgerfahrt* ș. a.), musică pentru Manfred de Byron și Scene din Faust de Goethe. A scris încă articole de critică musicală în diferite țiare și reviste și o broșură celebră: *Sfaturi juimei musicale*. În 1854 își pierdă rațiunea, într'a într'o casă de sănătate la Endenisch, lângă Bonn, unde murî la 29 Iul. 1856. Soția sa, Clara Wieck, n. 13 Sept. 1819 în Leipzig, † 21 Maiu 1896 în Frankfurt, a fost una din cele mai mari pianiste ale timpurilor moderne și autoare a mai multor cîntece (*Lieder*) pentru voce și diferite compozițiuni pentru piano. Casa Breitkopf și Härtel din Leipzig a publicat o frumoasă colecțiune completă a operelor lui S. [T. C.]

Schusélka, Francisc, om politic și publicist, n. 1811 la Rudweis în Boemia, a studiat dreptul în Viena și apucă pe cariera jurnalistică, scriind

și broșuri politice. Dar venind în conflict cu cenzura, trebui să emigreze în Germania. Pe timpul mișcărilor revoluționare din Viena la 1848 și trînșis din partea aulei la parlamentul din Frankfurt, iar în 1861 intră în Reichsrathul austriac, unde excelă ca orator renumit în partea pangermanilor pîna la 1867. Intre multele lui scrieri mai renumită a fost foaia sa periodică »Reform«, cu colorit politic liberal, german. † la Heiligenkreutz lângă Baden 1886. [p.]

Schwabach, oraș în guvern. bavarez Mittel-franken, 8404 loc. (1895); *articolele de S.* (1529) au servit de basă confesiunii augustane.

Schwabenspiegel, dela începutul secl. XVII codul de drept în Germania de sud. Autorul necunoscut a luat cele ce i-s'au părut de valoare generală din Sachsenspiegel (v. ac.) întregindu-le cu drepturile populare bavareze, alemane, dreptul roman și canonic, legile imperiului pîna la Rudolf I și dreptul orașenesc din Augsburg și Freiburg. (O ediție a pregătit Rockinger, celelalte nu sînt corespunzătoare.)

Schwann, Teodor, naturalist, n. 1810 în Reusz 1/R.; a studiat medicina și filosofa. 1834—39 asistent al lui Johannes Müller; 1838 prof. de anatomie în Löwen, 1848 în Lüttich. † 1882 în Colonia. Prin scrierea *Mikroskopische Untersuchungen über die Übereinstimmung in der Struktur und dem Wachstum der Tiere und der Pflanzen*, 1839, S. a devenit întemeietorul teoriei celulare.

Schwanthaler, Ludovic, sculptor, n. 26 Aug. 1802 în München, † 15 Nov. 1848. El a lucrat între altele 15 statue colosale pentru Walhalla, 15 statue ale luptei lui Hermann tot la Walhalla, modelul statuei Bavaria, apoi statuele unor generali și principii germani, etc. El însuși a colectat o mulțime de deseinnuri, cartoane și modele de ale lui, pe cari le-a dăruit statului (Schwanthaler-Museum în München).

Schwarz, 1) S. Berthold, călugăr franciscan, n. la începutul secl. XIV în Freiburg în Breisgau (după alții în Dortmund). Numele lui adevărat ar fi fost Constantin Ancklitz. Acusat ca fermecator, a ajuns în temnița, unde continuând sa se ocupe cu lucrări chimice a descoperit pravul de pușcă. Compoziția acestuia a fost cunoscut însa încă înainte de timpul lui.

2) **Schwarz Iuliu**, deputat, profesor de istoria antică la univ. din Budapesta, membru al Academiei maghiare, n. 7 Dec. 1839 în Alba regală, † 31 Ian. 1900. S'a ocupat mult cu politica culturală. Scr.: *A közkutatási reform mint politikai szükséglet Magyarországon*, 5 vol. 1865—68; *Die Demokratie von Athen*, 2 vol. Lipsca 1877—82, 1893; *Kritik der Staatsformen des Aristoteles*. Lipsca, 1891; *Elemente der Politik*. Berlin, 1895, etc.

Schwarza, rîu în Pădurea Turingiei, se varsă în Saale, 45 km. lung. Vale romantică cu castelul Schwarzburg.

Schwarzburg, două principate germ.: 1) *S. Rudolstadt*, 940 km², cu 88,685 loc. (1895), capitala Rudolstadt. 2) *S. Sonderhausen*, 862 km², cu 78,074 loc. (1895). Capitala Sondershausen. Loc. se ocupă cu agricultura și silvicultura.

Schwarzenberg, 1) S., Karl Philipp, principe, general mareșal de câmp austr., n. 15 Apr. 1771, în Viena, † 15 Oct. 1820 în Lipsca. A excelat în luptele contra lui Napoleon. În expediția rusă

din 1812 a lui Napoleon a fost comandantul armatei auxiliare austriace. După desastrul din Rusia, S. a fost numit comandant al întregii armate austriace, în 1814 comandantul armatelor aliate dela Rinul superior.

2) **Schwarzenberg, Karl Baromäus Philipp, principe**, n. 1802 în Viena, † 1858 tot acolo, F. Z. M., fost guvernator în Lombardia, apoi din 1851 guvernator și comandant general în Transilvania. Activitatea lui, desvoltată într'un period de tranșiție, a fost favorabilă Transilvaniei. Românii au avut un bun reprezentant lângă S. în persoana lui Șaguna, pe care îl lega o prietenie mai intimă de S. (Cf. C. Fürst zu Schwarzenberg, de I. Grimm. Viena, 1861.)

Schwarzwald, v. Pădurea neagra.

Schwechat, oraș în Austria de jos, cercul Bruck, spre sud-est dela Viena, 6031 loc. (1890); mare fabrică de bere.

Schweinfurt, oraș în guvern. bavarez Unter-franken, lângă Maina, 13,514 loc. (1895); gimnasiu, școala reală; fabrici de colorii și încălțăminte; vii. S. a fost oraș liber imperial.

Schweinfurth, George, Aug., naturalist, geograf și călător african, n. 29 Dec. 1836 în Riga. A studiat în Heideberg, München și în Berlin. În 1864—66 a studiat flora teritoriului Nilului. În 1869 a explorat parțile vestice dela rîul Nil, a străbătut teritoriile Dinka, Djur, Bongo, Bahr-el Ghebel, 1870 Niam-Niam, Monbuttu, făcînd cunoștința cu poporul piticilor Akka, a descoperit rîul Uelle. În 1874 a studiat flora oazei El-Chargeh din deșertul Libiei; între 1876—78 a scrutat teritoriul dintre Nil și Marea Roșie.

Schweninger, Ernest, medicul principelui Bismarck; n. 1850 în Freistadt. 1875 docent pentru anatomia patologica în München, 1884 profes. în Berlin. Mai cunoscut e pentru cura sa contra îngrășării excesive. Acest tratament reduce consumul de lichide și interzice a se bea în cursul mîncării; abia 1—1½ oră mai târziu e permis a se bea foarte puțin; prescrie totodată mișcare suficientă în liber.

Schwenkfeld, Kaspar, n. 1490, † 1561, fundatorul sectei protestantice nunită după dînsul; a voit a desvolta reformațiunea religioasă în direcțiune mistică; de aici a venit în conflict cu Luther și Melancton. Sectarii s'au constituit în comunități religioase în Silesia, persecutați fiind mulți au trecut în America, unde și acum au câteva comunități neînsemnate.

Schwerin, capit. marelui ducat Mecklenburg-S., 36,388 loc. (1895); castel frumos; teatru, muzeu; gimnasiu, gimnasiu real; topitoare de fier, fabrici de mașini, pianoforte, trăsuri.

Schwicker, Joh. Heinrich, pedagog și scriitor german, n. 1839 în Üj-Bessený, † 1902. A fost profesor și apoi deputat dietal ales în ceroul Sighisoarei. A scris foarte mult, făcînd mai ales cunoscute stările culturale ale Ungariei. Scrieri principale: *Bilder aus der Geschichte Ungarns*. (Budap., 1874); *Geschichte des Temeser Banats*. (Becicherecul mare, 1861); *Statistik von Ungarn*. (Budap., 1876); *Das Unterrichtswesen Ungarns*. (Budap., 1880); etc.

Schwyz, unul din primele 3 cantoane ale Elveției, 908 km², cu 50,378 loc. (1888), lângă lacul Vierwaldstätt; economie de vite, pomărit, țesătorii de bumbac și mătasă. Capit. S., 6663 loc.

Schyn, valeafundă în cantonul elv. Grison (Graubünden), prin ea curge Albulă; renumit drum.

Sciabecco, corabie cu trei catarturi, ceva plecate înainte, purtând vântrele latine. E usităată pe Marea Mediterană.

Sciae, în Roma femei sciutoare. În anticitate se numiau Virae.

Scifarîn, (ciment de lemn), un amestec de aschii de rindea, fire de cânepă, scrobeală, gelatină și substanțe minerale, folosit la construirea de diferite obiecte de lux. S. se numește și un amestec de păcură cu asfalt, năsip, folosit la vopsirea părților de lemn sau la construirea acoperișului de S.

Știința, în înțeles larg, cuprinde toate cunoștințele, credințele și părerile noastre; în înțeles propriu, S. e sistemizarea cunoștințelor omenești și completarea lor prin studiu și observațiune sau experiența, care le da caracterul certitudinii. Temelia ei e intuițiunea sau observațiunea prin simțurile din afară și prin simțul interior sau prin conștiință. Ideile, cari nu se nasc din această experiență nemijlocită și cari prin urmare nu pot avea caracterul certitudinii, nu fac parte din S. Prin aceasta se distinge S. de ipotezele metafisice și de credința și dogmele religioase; precum se distinge de cunoștințele vulgare prin ordinea sistematică și logică a ideilor, începând dela cele individuale și urcându-se, prin comparațiune, abstracțiune și definițiune, până la noțiunile cele mai generale, din cari una cuprinde în sine pe toate cele subordonate ei. La început poesia cuprindea în sine toată cugetarea omenească, în care predomina imaginațiunea și simțământul. Din poesia primitivă s'au născut feluritele sisteme religioase, și apoi miturile sau tradițiunile religioase au dat naștere sistemelor filosofice. Iar filosofia, desvoltată într'un mod mai rațional întâiu la Greci, cuprindea în anticitate și evul mediu toate S.-le. În timpurile moderne, începând dela Kepler, Copernic și Galilei, S.-le fizice și naturale au început a se desvolta independente, cu ajutorul matematicii; însă tot sub numele de filosofie naturală, spre deosebire de filosofia sufletului. Astăzi, începând din secl. XVIII, s'au despartit de filosofie nu numai S.-le fizice, naturale și matematice, dar și cele zoologice și morale, ca psihologia empirică, logica, morala, economia politică, istoria, întru cât se pot cultiva în înțelesul strîns științific. Domeniul filosofiei (v. ac.) începe acolo, unde se termină domeniul S.-lor particulare. Ea cuprinde, de o parte, principile generale și rezultatele ultime ale S.-lor, completându-le unele prin altele; de altă parte, studii cauzelor primare întemeiate pe datele experienței, sau metafisica (v. ac.); astfel ca fiecare S. își are filosofia și metafisica sa. Afară de aceasta, filosofia se deosebește încă de S.-le particulare, pe cari se întemeiază, prin simțământul și caracterul său moral. Scopul și interesul oricărei S. e curat intelectual, adică aflarea și expunerea adevărului fără nici o altă considerațiune; al filosofiei e intelectual și moral totdeauna, adică întocmirea vieții private și publice conform adevărului constat. Filosofia este astfel mai mult decât o S., ea este o artă; pentru că, asemenea poesiei și altor arte, ea se întemeiază pe intuițiune ca și S., și totdeauna pe imaginațiunea condusă de rațiune sau, după expresiunea lui Dühring, pe fantasia rațională. Prin aceasta ea

pătrunde mai adânc în firea lucrurilor decât S.; și pune în mișcare întreg sufletul nostru, deșteaptă entuziasmul, care înalță și înobilează, și ne dă armonia și liniștea senină, care nu ne-o pot da S.-le particulare fără ajutorul filosofiei.

Cele mai însemnate clasificări ale S.-lor sînt: a lui Bacon, în »Novum organon«, a Enciclopediștilor francezi, a lui Ampère, A. Compté și H. Spencer (v. ac.) [M. Strajanu.]

v. și art. Sociala, S.

Scilla L., (botan.) gen din fam. Liliaceae, tribul Scilleae, cuprinde plante erbacee perene și are vr'o 80 de specii, răspândite prin Europa, Asia temperată și montană și prin Africa extratropicală sau montană. În părțile noastre crește prin pădurile umbroase până în regiunea alpină *S. bifolia* L. cunoscută poporului nostru sub numirile de: Gaurele, Giorele, Viorele, etc. Unele specii sînt cultivate ca plante decorative precum: *S. amoena* L., *S. italica* L., *S. peruviana* L., *S. hyacinthoides* L., etc. [Z. C. P.]

Scinc (*Scincus*), un Saurian din grupa Brevilinguie, caracterizat prin corpul serpentiform acoperit de solzi osoși netezi, 4 membre provădute cu 5 degete turtite și dințate pe margine. Traiește în Africa.

Scipio, familie patriciană în Roma, aparținătoare gîntei Cornelia; numele și-l-a luat din motivul, că cutare Corneliu a condus pe strada de baț (Scipio) pe părintele său orb.

1) *S. Publius Cornelius Africanus*, beliduce roman, după ce ocupă Hispania la provocarea lui Masinisa treou în Africa, aici puse capăt resoibului II punic prin învingerea repurtată asupra lui Hanibal la Zama (202 a. Chr.). Puterea Karthaginei fu nimicită și S. intră cu triumf în Roma. În ultimii ani ai vieții s'a ocupat cu predilecție de literatura elină.

2) *S. Publius Cornelius Aemilianus*, fiul lui Alex. Aemilius Paulus adoptat de familia S., care era să se stînga, pus în fruntea armatei romane ocupă și distruse Karthaginea (146 a. Chr.); iutorcându-se la Roma fu primit cu mare pompă și fu numit »*Africanus Minor*«. S'a însuflețit mult pentru arta și literatura elina.

3) *S. Lucius Cornelius Asiaticus*, fratele învingătorului dela Zama, a învins pe Antioch lângă Magnesia. Lupta de lângă M. a dat în mînile Romanilor a treia parte a lumii.

Scirica, v. Coțofana.

Scirocco (*Sirocco*), vînt cald, care suflă în regiunea mediterana a Europei. Italianii cuprind sub aceasta denumire mai multe soiuri de vînturi. În Italia sudică, Sicilia și pe coasta de nord a Africei, Scirocco suflă violent și aduce cu sine căldură înabușitoare și nouri de praf. El își are originea în pustiul Saharei. Analog cu acesta este și vîntul cald și uscat numit *Leveche* de pe coasta sudică și ostică a Spaniei. În Italia nordică și pe coasta Dalmației Scirocco este un vînt umed înădușitor, care suflă dela sud sau sud-est. Hahn a constatat că acest vînt este provocat de minimul de depresiune atmosferică, ce se deplasează din Oceanul Atlantic spre sudul Europei și deci este identic cu vîntul regional numit *Föhn* din regiunea alpină. (v. Bora, Mistral).

Scirpus L., (botan.) gen de plante din familia Cyperaceelor, tribul Scirpeae cu bractee în spi-

rală, cea inferioară mai mare. Cuprinde ca 300 specii de plante preponderant aquatice sau ce cresc pe locuri umede, răspândite pe întreagă suprafața globului. Se divide în mai multe subgenuri (după alții genuri proprii), dintre cari cităm: *Isolepis*, *Holoschoenus*, *Polysmus*, ș. a. Cele mai lațite specii pe la noi sunt: *S. lacustris* L., și *S. silvaticus* L. numite ambele «pipirig» sau «rogoz». *Isolepis gracilis* Nees. din Estindia este o plantă frecventă în florării. [A. Pr.]

Scirrhus, v. art. Cancer.

Scisalii, (lat.) monete rău fabricate.

Scisiune, (lat.) despărțire, neunire, desbinare.

Scitamineae, (botan.) familie de plante Monocotiledonate cu mai bine de 400 specii de ierburi mari perene, mai rar anuale, răspândite în regiunile tropicale ale globului, mai puține sunt extratropicale. Se divide în următoarele triburi, considerate de alții ca familii distincte: *Zingibereae* cu genuri mai principale: *Curcuma*, *Amomum*, *Zingiber*; *Marantaeae* cu genul *Maranta*; *Canaeae*, genul *Canna*; *Museae*, genuri *Musa*, *Ravenala*. Asupra acestor genuri vezi articolii respectivi. [S. Șt. R.]

Sciți, popor nomad, care locuia, după Herodot. în Rusia sudică și până în Asia centrală și către vest până la Carpații din estul Transilv. Ei se numiau pe sine *Scolopi*. S. erau un popor barbar cu moravuri foarte săngeroase. Ei jertfiau țeilor lor și din prizonierii făcuți în resboiu. Pe timpul lui Alexandru cel Mare au fost supuși de popoarele conlocuitoare, îndeosebi de Sarmați. În genere se admite, că au fost de rasă arică, ceea ce dovedesc și puținele rămășițe din limba lor.

Sciția, țeara locuită de Sciți, pe timpul împăraților romani numire dată și Asiei de nord dela Volga până în India.

Scitica, *limba*, necunoscută afară de nisce rămășițe de vr'o 60 cuvinte, cari servesc, între altele, ca documente despre originea arică a Sciților și, în special, despre nai de aproapea înrudire a lor cu Medo-Persii.

Sclav, om lipsit de libertate personală, care stă în serviciul altuia și îi aparține ca un lucru al lui. Sclăvia este cea mai veche și cea dintâiu separare de clasă în omenire. Inceputul ei cade în epocile preistorice. Probabil, ca în luptele dintre oameni, prinșii în resboiu erau la început mâncați, dar după ce s'au domesticit animalele și s'au început cultivarea pământului, prinșii au început a fi păstrați, căci erau mai folositori stăpânului să pazească vitele și să cultive câmpul în folosul aceluia. Sclavi aveau toate popoarele vechi. Stăpânul avea drept de viață și de moarte asupra sclavilor săi și asupra copiilor de sclavi. Ceea ce producea sclavul aparținerea stăpânului, târziu s'a recunoscut sclavului dreptul la o mică sumă (peculium), care adunată putea sa-l rescumere. Sclavii chiar liberați (liberti) stau tot într'un fel de dependență față de stăpânul lor. Liberarea lor (manumissio) se da uneori prin testament, alte ori prin declarație solemnă înaintea magistratului (per vindictam), sau prin înscriere în listele cetățenilor cu voia stăpânului (per census), sau prin trimiterea unei scrisori (per epistolam), sau prin o simplă declarație (inter amicos, per mensam, per convivium). Tratarea rea a sclavilor a dat naștere la resboai. Creștinismul a îmbunătățit încântva

soartea sclavilor. În Orient n'a încetat sclăvia cu totul nici acum. v. și Negrii.

Sclavilor, resboaiete, cele purtate de Romani pentru înăbușirea rescoalelor făcute de sclavi. *Primul* a fost în Sicilia, 135—32 a. Chr., al *doilea* tot în Sicilia și a durat dela 102—99 a Chr. Al *treilea*, numit și resboiul gladiatorilor, cari erau conduși de Spartacus, a durat dela 73—71 a. Chr.

Sclavilor, Riul, (engl. *Slave River*), riu în Nordamerica brit., vine din lacul Athabasca, se varsă în *Marele Lac al Sclavilor*, (21,500 km².); acest lac se scurge prin Mackenzie.

Litoralul S.-lor, v. Guineea.

Scleptul sau *Strechia boilor* (*Hypoderma bovis*), insectă din ord. Dipterelor, cu partea dinaintea corpului de un negru-strălucitor cu 3 brazde lungărețe, restul corpului acoperit cu păr galben-ruginiu. Aripelă de un castaniu-afumat. Apare în mijlocul verei, și prin înțepături depune ouăle în pielea de pe spinarea vacilor și boilor provocând așa numitele *coșuri*. Din ouă ies larve, cari trec în pământ, unde devin nimfe și apoi insecte. Vitele o cunosc după sbârânit și cum se apropie strechia pun coada pe spina și fug în părțile mai umbrase și umede. [I. P. Voitești.]

Sclera (grec.) sau *Sclerotica*, o membrană fibroasă, ce formează învelișul extern al bulbului ochiului, având două deschizături, înapoi mai mică, pentru nervul optic și înainte pentru corneă, care se adaptează pe scleră ca o sticlă de ciasornic. Partea sclerei ce se vede se numește *albul ochiului*. (v. Ochiu.)

Sclerema, boala la noii născuți, caracterizată prin înviroșarea pielii și care este mortală.

Sclerenchym, (botan.) în înțeles larg se numește toată țesătura mecanică a plantelor, formată din elemente cu pereți groși, celulosici sau lignificați. În sens restrâns se înțelege însă numai țesătura mecanică formată din elemente cu pereți groși, tari și lignificați. Elementele S. pot fi scurte, *scleride* sau *stereide*, simple sau ramificate, ori lungi, fibre (v. ac.). S. se întâlnește în liber, lemn, țesătura mecanică, carnea fructelor (Pere), simburii; el reprezintă scheletul plantei, pe când parenchymul (v. ac.) reprezintă țesătura conjunctivă în genere, dar și pe cea asimilatoare, de rezervă sau de conducere. [S. Șt. R.]

Scleritis, inflamațiune, cam rară, a membranei sclerotice.

Scleroclas (*Sartorit*, *Binnit*), mineral de culoarea fontei, cu luciu metalic; sulfură de plumb cu sulfoarseniură. Se găsește în Dolomiți.

Scleroderma Pers., (botan.) gen de ciuperci Basidiomycete, fam. Sclerodermataceae; are un fruct rotund fără capilițiu, cu picior basilar și peridie simplă. *S. vulgare* Hornem., trufa falșe, crește prin păduri, nu e comestibilă și se dăce popular buretele cerbilor. [S. Șt. R.]

Sclerodermia, (med.) morb cronic de piele, în urma căruia pielea primește o consistență vîrtoasă și rigidă.

Sclerosa cerebrală, sin. *Atrophia cerebrală*, proces cronic al degenerescentei creierului, în care predomină fibrele, degenerescentă grisă devenind dură și resistentă. Este rezultatul unui proces acut, s. e. emoragie, și sclerosarea este starea de cicatrizare. În degenerescentă sclerosă

celulele nervoase iau un aspect strălucitor, homogen, ciros.

Sclerosa pulmonală, sin. *Antracosa pulmonaria*; *Cirrhusa pulm.*; *granulațiune pigmentară pulm.*, se produce când există o genă mecanică durabilă în circulațiunea pulmonară. Coloarea devine sombră, consistenta dură scărtând sub cuțit (la cadavru). Tesutul conjunctiv se hipertrofiază. Causelor principale: praf de piatră, sticla, cărbuni. Aceasta stare predispune la tuberculosă și ori ce leziune nouă devine gravă pe un astfel de plămân.

Sclerot (botan.), tuberculi formați din myceliul Ciupercilor; în ei se aduna substanțe de rezervă, rezista la condiții rele de mediu, iar când acestea devin favorabile, se desvoaltă și dau taluri noi. Cornișorul dela secară (*ergot de seigle*) e S. dela *Claviceps purpurea* (v. ac.); are formă semilunară sau de pînten de cocș. [S. Șt. R.]

Sclerotica, v. Sclera.

Sclerotinia Fuckl., (botan.) gen de Ciupercă Ascomyceta, familia Helotiaceae; e caracteristic prin scleroții săi, pe care se desvoaltă apoi fructul. Speciele sale traiesc parasite sau saprofite pe fructe (*Sc. baccarum* Schroet.), pe frunze și cărcei de viță (*Sc. Fuckeliana* De By, cu forma conidială *Botrytis cinerea* trând pe alte plante), pe bulbi de zambilă (*Sc. bulborum* Wakker), etc. [S. Șt. R.]

Sclipeți, numirea populară a plantei *Potentilla silvestris* Neck. (syn. *Potentilla Tormentilla* Schrank.) (v. ac.)

Sclipcioasa, în poveștile rom. fata lui Aghemant, craiul smeilor.

Sclipire. Corpurile cu suprafața lucie reflectează lumina regulat, în anumite direcțiuni. Privite de acolo ele se ved mai luminoase ca din alte părți, asemenea mai luminoase ca corpurile nelucii.

Școala, așezământ pentru instrucțiunea și educațiunea tinerimei. Ș. se împart în Ș., cari au ca scop cultura generală și în Ș. speciale. Primele se subîmpart în *grădini de copii* (v. ac.), Ș. *elementare sau primare* (v. Elementar, învățământ) urbane și primare rurale sau sătești; *secundare sau medii*, numite în România cele cu 4 clase *gimnastii* (v. ac.), cele cu 8 clase *licee*. De Ș. primare se țin și Ș. *de adulți*, numite și complementare, de Dumineca, de repetiție sau altfel. Ș. *speciale* pregătesc tinerimea pentru anumite ramuri ale activității publice sau particulare, și sunt de felurile grade și specialități: Ș. de agricultură, comerciale, militare, inferioare și superioare; Ș. de aplicație, de marină, de mine sau montanistice; seminarii (v. ac.) pentru pregătirea preoților; Ș. normale (v. ac.) sau pedagogice (v. ac.); Ș. polytechnice (v. ac.) pentru pregătirea de ingineri (v. ac.), militari și civili și pentru alte cariere practice; Ș. de mișcare pentru căile ferate; Ș. de telegrafie; Ș. profesionale sau de meserii; Ș. de științele politice și administrative; Ș. de artele frumoase, conservatoare de musică (v. ac.) și arta dramatică, și universitățile (v. ac.) cu deosebitele lor facultăți (v. ac.).

Din punctul de vedere al întemeierii și întreținerii lor, Ș. sunt unele particulare, altele publice, întreținute de stat, județe sau districte și de comune. După religione sunt Ș. confe-

sionale și Ș. neconfesionale, în cari instrucțiunea religioasă se face în particular de preoții confesiunilor, căror aparțin elevii.

Disciplina Ș.-ei are o mare însemnătate educativă pentru regularea voinței și formarea caracterului și pentru cultura inimii sau a simțmintelor. Ea deprinde pe elevi a respecta legile și autoritatea, care le execută, și de a-și întocmi viața astfel, ca la timpul lor să poată fi cetățeni integri, activi și exacti în împlinirea datoriilor. Iar prin traiul comun Ș. și disciplina ei desvoaltă simțmintele de sociabilitate, de solidaritate și devotament pentru binele comun, cultivă iubirea de patrie și de neam și entuziasmul pentru ideile cele mari ale omenirii.

Administrațiunea Ș.-ei îngrijesc de înființarea, organizarea și întreținerea Ș.; de recrutarea, formarea și supraveghierea personalului didactic; de organizarea învățământului și susținerea disciplinei prin legi, regulamente și programe. Administrațiunea Ș., în frunte cu ministerul instrucțiunii publice ca autoritate supremă, se împarte în generală și în comunală, județeană sau provincială, pentru Ș. elementare, secundare și superioare, publice și particulare. O însemnată parte a ei este **Inspeccițiunea Ș.**, însărcinată cu supraveghierea disciplinei, a studiilor și personalului didactic și administrativ; și **Igiena Ș.** pentru salubritatea localurilor, pentru numărul elevilor, pentru nutrimentul, îmbrăcăminte și locuința lor, și pentru potrivita împărțire a timpului între orele de lucru și de distracțiune prin jocuri, preumblări și deprinderi de artă, cari întăresc corpul și cultivă inima, înlăturând surmenajul intelectual.

Istoriul Ș.-ei. Astăzi instrucțiunea și educațiunea morală a tuturor claselor sociale e considerată ca problemă fundamentală, dela a cărei bună deslegare atrăne toate chestiunile politice, naționale, economice și religioase. În trecut, până în secl. XIX, instrucțiunea și Ș. erau întreprinderi particulare. În vechine numai în China existau Ș. întreținute și supravegiate de stat, și în Japonia și țerile unde străbătuse religionea lui Budha. În Europa numai după introducerea creștinismului, și în special dela Carol cel Mare, iucepura a se înființa Ș. publice. La început erau numai *catechumenatele*, în cari noilor creștini li-se făceau cunoscute principiile elementare ale religiei (v. Catecheta și Catechumen), un slab început al Ș. poporale, în cari nu se învăța nici scrierea nici citirea. După ce creștinismul se mai întări, aflăm Ș. *catedrale* pentru formarea preoților; Ș. *mănăstiresci*, înființate de Benedictini (v. ac.) pe la începutul secl. IX, mai ales pentru clasa avută a populațiunii; și Ș. *parochiale* sau sătești. În toate învățământul era numai oral, despre religione și serviciul bisericii. Carol cel Mare concepu pentru întâia oară planul unei culturi generale a poporului. Însă măsurile luate de el pentru restaurarea Ș.-lor catedrale, mănăstiresci și parochiale și pentru răspândirea lor iu tot largul său imperiu întâmpinara mari piedeci. După moartea lui numai Ș. catedrale și mai ales cele mănăstiresci ale Benedictinilor, și din secl. XIII ale Franciscanilor și Dominicanilor, se înmulțiră și luară oarecare avânt. Ele au dat nascere școlasticismului. Cătră sfirșitul evului mediu, ridicându-se bur-

ghezimea, începură a se înființa *Ș. burgheze*, în cari se predară scrierea, cetirea și calculul, necesare în afacerile comerciale. În unele se învăța și limba latină. În Italia începură a se cultiva studii mai înalte, despre literatura clasică veche, dar și aci instrucțiunea era numai privată.

Autorii reformei religioase în Germania, pentru a-și pute întemeia opera lor, simțiră trebuința de a instrui poporul și a răspândi o cultură mai generală. Însă o deosebire precisă între *Ș. primară* și cea secundară nu se află nici la Luther, care făc un plan general de organizarea *Ș.-ei*, nici la Comenius, care împarte învățământul în *schola materna* (educațiunea în familie până la 6 ani), *Ș. vernacula* (corespunzătoare *Ș. primare*), *Ș. latina* (colegiul) și *academia* (universitatea), fiecare de câte 6 ani. Desvoltarea *Ș.-lor*, mai ales a celor elementare și a celor secundare, era mult împiedecată prin lipsa de învățători bine pregătiți, de legi obligatoare și de interes din partea statului. Organizarea actuală a *Ș.-ei* datează de pe la jumătatea secl. XVIII, de când începură a se înființa seminarii pedagogice, de când filosofi ca Locke, Leibnitz, Frederic II și pedagogi ca I. I. Rousseau, Franke, Basedow, Rochow, Pestalozzi, în secl. XIX Diesterweg, Fröbel ș. a. (v. ac.), introduseră idei mai bune asupra *Ș.-ei* și instrucțiunii, și guvernele începură a privi grija de *Ș. și* de cultura poporului ca o datorie a lor și ca un interes public al statului. Din secl. XIX *Ș. e* o instituțiune publică în toate statele și instrucțiunea primară e obligatoare. (Cf. Istoria pedagogiei de Dr. Pipos (Arad), V. Borgovan și Eliade; Gaster, Inv. în Anglia, 1892.) (v. și art. *Învățământ, Instrucțiune, Bucovina, România, Ungaria.*) [M. Strajan.]

Scoala de arbori și Ș. de pomi se numesc pepiniera (v. ac.), când e menită în primul cas spre a cresce arbori, în al doilea spre a cresce pomi.

Scoale de cadeți, v. Cadeți.

Scoala de călărit, v. Manej și Equitațiune.

Scoala de poduri și șosele, v. Inginer.

Scoale normale, v. Normala, Preparandia și Pedagogiu.

Scoale reale, v. Real.

Scoale comerciale și Ș. profesionale, v. Profesional învățământul, Învățământul.

Scoala musicală, în sensul de instituțiune destinată învățământului musical v. Conservator. *Ș. mus.* se dice și în înțelesul unui grup de artiști legați între ei fie prin principiile estetice ale doctrinei lor, fie simplu prin naționalitate. Astfel se vorbește despre *Ș. italiană, franceză, germană, rusă, flamandă, ș. a.*, clasică, romantică, ș. a.

Scoarța, v. Coaja.

Scoarța, com. rur. în Rom., j. Gorj, cu 1371 loc., 1 școală, 5 biserici. Numirea dela o biserică veche acoperită cu scoarță.

Scobar, *Chondrostoma nasus*. L., pesce Teleostian din fam. Ciprinoidelor. Caracterizat prin gura sa transversală situată sub un bot prelungit și cu buzele de o materie cornoasă. Trăiesce foarte mult în râurile din Rom.; nu e însă rar nici în apele Dunării. S. este un pesce migrator și pornește primăvara în mari căduri în susul apelor spre a-și depune icrele. Migrațiunile sale și-le începe, cum dice poporul român, »când

creapă frunza arinului». Se prinde în mari cantități în Olt și Bistrița și se aduce afumat în comerciu. În Moldova se numește *Scobain*, iar la Dunăre »*Mațe negre*». [Dr. G. Antipa.]

Scoica. Prin numirea generală de *scoici* se înțelege scheletul Lamelibranchiatelor, Gasteropodelor, Cefalopodelor, etc. și se aplică acest înțeles mai ales când e vorba de resturile fosile ale acestor grupe de animale. În mod popular în Zoologie se dice *Scoici*, când e vorba de clasa Lamelibranchiatelor (v. ac.).

Scoica de bălăd, *S. de eleșteu* (*Anodonta*), un molusc Lamelibranchiat din fam. Unionidae, având cochilia subțire, fără dinți; ligamentul linear și impresiunea paleală simplă. Trăiesc în apele ce au pe fund mal, totuși se găsesc și în apele curate, curgătoare. E foarte răspândit în România și se aduce pe pietele mari în timpul postului, pentru vânzare.

Scoica gigantică, (*Tridacna gigas*), cel mai mare Lamelibranchiat cunoscut, ce cântăresce adesea mai mult de 300 kgr. și locuiesc în oceanul Indian.

Scoica de mărgăritar (*Meleagrina margaritifera*), molusc Lamelibranchiat din fam. Aviculidae, are cochilia la exterior solzoasă; iar la interior cu înfașurarea sidefoasă. Trăiesc în golful Persic, pe coastele Ceylonului și în Marea Roșie. Mantaua acestei scoici fabrică boabele de mărgăritar, cari pot fi mari cât un bob de mazăre și de culoare variată. Margaritarul e foarte scump și e vândut ca piatra prețioasă pentru împodobitul inelelor, lanțurilor, etc.

Scolastici, se numiau la Romani învățătorii de retorică de pe la școalele imperiale. În terminologia de astăzi se numesc S. teologii și filosofi evului mediu, cari stăpânind gândirea în spirit teologic, caută a stabili un compromis între credință și știință, între teologie și filosofie. Trăsura caracteristică deci a acestei filosofii medievale este restrângerea cercetărilor filosofice la problemele teologiei, în așa fel că cea din urmă dă conținutul iar cea dintâiu forma, pusa fiind filosofia în serviciul teologiei (philosophia theologiae ancilla). Isvorul principal a filos. S. este dogma bisericeii, așa cum a fost formulată în concilii, prin decret papale și explicată de Sf. părinți. În istoria filos. S. se pot deosebi următoarele epoce: secl. IX—XI, preparatoare; în această epocă scriu Scotus Eriгена (v. ac.) Gerbert (ca papă Silvestru II), Be-ranger și Anselm de Canterbury (1070—1109). Secl. XII—XIII culmea și floarea școlasticismului; în aceasta scriu P. Abeilard (1079—1142), Al. de Hales, Alb. Magnus (1193—1280), Toma de Aquino (1225—74), Duns Scotus († 1308). Secl. XIV—XV epoca decadentei, provocată de disoluțiunea internă a școlasticismului și de mistică secl. XV. Respectul, de care s'au bucurat unii dintre școlastici în sfera bisericeii catolice și la posteritate, se vede din titlurile de onoare date unora de posteritate. Așa Alanus de Rystel e numit Doctor universalis, Al. de Hales irrefragabilis, Duns Scotus doctor subtilissimus, Toma de Aquino doctor angelicus, etc. În sfera bisericeii apusene este și astăzi o direcție, care ține la doctrinele școlasticilor, moderate ca rezultatele științei moderne. Aceasta se numește Neoscolasticism. (Cf. Haureau, La philos. sco-

lastique, 1850; Alb. Stökl, Gesch. der Philos. des Mittelalters, 3 tom. 1864—66.) [Pl.]

Scolecita, mineral, zeolit calcic, monoclin.

Scolex, primul segment din corpul Cestodelor și în special la Panglică este cunoscut sub numirea de *cap*. Prin S., viermele se lipește de pereții intestinului oaspetelui. Forma S.-ului e rotundă sau turtită și de obicei și provăduț cu ventuze și cărlige, cari servesc la fixațiune.

Scolii, (*grec.*) adnotațiuni, pe cari le făceau mai ales gramaticii greci și romani autorilor clasici.

Scoliosa, (*med.*) încovoierea coloanei vertebrale în lături. E provocată de ținuta incorrectă a corpului, încălcarea unilaterală a acestuia, paralisia unilaterală a musculaturii, deformarea oaselor prin procese rachitice sau coxalgice. Această deformitate a corpului se poate delatura prin vindecarea morbului original și prin remedii ortopedice. Cf. art. Kyphosis și Loddosis.

Scolopax, pasere din ordinul Picioroangelor. *Scolopax rusticola* = Becata (v. ac.).

Scolopendra, *Scolopendride*, (*zool.*) o fam. din ord. Chilopodelor, tipul mirapodelor, au corp turtit lung, brun sau galben, compus din inele, fiecare purtând câte o păreche de picioare. La cap au antene lungi, ochii mici, gura provăduț cu fălci tari în formă de foarfeci stând în legătură cu o beșică cu venin. Trăiesc pe sub pietri, lemne căduțe, scoarța lemnelor și prin pământ. Se nutresc cu insecte și melci mici. Mușcătura lor e periculoasă pentru animale mici și chiar pentru om. Sunt mai multe specii. În Europa: S. cu foarfeci (*Scolopendra forficata*). În insulele Oceanului Indic este S. Brandtiana, apoi S. bahiensis cu câte 4 ochi de ambe părțile; *Scolopocryptops* rufa din Africa, fără ochi, *Eucorybas crotalis* din Port Natal de 9 cm. lungă.

Scolopendrium Sm., (*botan.*) gen de Ferige, fam. Polypodiaceae, caracterizat prin frunze întregi sau lobate, cu sori părechi și lungi, acoperiți de o indusie de același fel. Are v. 11 specii, din cari S. *vulgare* Sm., crește pe stânci umede prin pădurile montane din emisfera nordică și la noi în țară, cunoscut sub numele de limba cerbului, limba vacii, limba vecinei, năvalnic. Frunzele sale sunt oficinale (*Herba linguae cervinae*), se dau ca ceaiu contra tusei.

Scompt, v. *Scont*.

Scont, (*Scompt*, *Sconto*, *Discont*), suma ce se subtrage din valoarea nominală a unei pretențiuni la rescumpărarea ei înaintea scadenței (se discontează). Denumirea S. se dă mai ales discontării pretenșiunilor cu termen scurt, cum sunt s. e. cambiale. S. se calculează în procente după suma de plată (nu »dela 100« ci »în 100«). S. fixat de băncile mari pentru cambii de prima calitate (de obicei mai redus decât S. oficial) se numește S. (*discont*) *privat* (v. și *Escompt*).

Scontrare, în comerțu revisuirea valorilor și numerarului în scop de a constata, dacă starea lor e în consonanță cu registrele, în cari se ține evidența lor.

Scop, în genere se numește aceea ce omul își propune să realizeze. Dând o definiție științifică vom putea dice că S. se numește: ținta spre care sunt îndreptate intențiunile, nisuițele și vrerile omului și pe care el voește și caută a o ajunge prin acțiunile sale. Căci nici un om nu lucrează și nu întreprinde nimic fără a-și propune o țintă

oarecare liber aleasă și dependentă de voința sa. Noțiunea scopului, fie acesta un bun real ori numai părut, presupune trei lucruri: a) ideea despre ceea ce omul caută a ajunge; b) nisuița de a transforma acea idee în faptă și c) ideea mijloacelor, cari l-ar conduce spre scop și l-ar ajuta întru ajungerea lui. Din punct de vedere etic scopul hotărăse calitatea morală a faptelor. Se face deosebire între scop mai apropiat și mai depărtat. Scopul final al omului este fericierea vecinică și desăvirșită în și la Dăeu. [Pl.]

Scopia sau *Uskiub*, în vechime *Scopi* sau *Scupi*, capitala vilaietului Cossovo în Macedonia, are o garnisoană mare, e reședința Valiului și a unui arhiepiscop catolic pentru Miridiși și a unui episcop bulgăresc. Locuitorii sânt Turci și Albanezi mohamedani preste 7000, Bulgari 13,000, Ovrei 1300, și câteva familii grecesci, sârbesoi și arămănesci, afară de aceștia sânt și Țigani și Miridiși catolici. O parte însemnată a Bulgarilor se ține de partidul sârbesc.

Scopiți, cei ce se mutilază înșiși, o sectă rusească a Rascoluicilor (v. ac.), întomeiată de Condrat Selivanoff în jum. a doua a secl. XVIII. Guvernul rus a aflat numai în 1869 despre existența acestei secte, pe care a început să o persecute. Mulți S. au trecut în Moldova și Dobrogea, ași se află și prin Bucuresci, etc., în deosebi ca burjari.

Scopolia Jacq., (*botan.*) gen de plante perenale din fam. Solanaceelor, trib. Hyoscyameae, după exterior asemănătoare cu *Atropa*, însă cu fructul o capsulă. Cuprinde trei specii: una în Himalaia, a doua în Japonia și a treia (foarte înrudită cu ultima) la noi în Europa sud-estică numita inpropriu și aplicată ca »miatrăgună« adevărată.

Scorbura, gaură în trunchiul unui arbore. S. se numește în poveșt. rom. și un geniu rău al arborilor de pădure. [Atm.]

Scorbut, turburare generală a nutrițiunii, care se desvoaltă sub influența hranei de calitate inferioară, a locuințelor umede și a depresiei morale; dar mai ales în lipsă de legume verzi. Pe lângă slăbiciunea generală, se ivesc tume-facția și ulcerarea gingiilor și extravasate sanguine multiple, hemoragii ale mucoaselor. Spre a combate și a preveni scorbutul se recomandă a hrani persoanele expuse la scorbut (marinari, prizonieri, trupe în campanie) pe cât se poate și cu legume verzi și fructe, în lipsa acestora zeama de lamaie sub formă de limonadă va da rezultate bune.

Scordiscii, popor barbar, de origine celtică, care locuia la nordul Dunării și năvalia adeseori în Macedonia romană.

Scorei, com. rur. în Trans., cott. Făgăraș, cu 1293 loc. rom. Pe hotarul comunei se află iso-voare de apă sărată.

Scornitură, plâsmuire (v. ac.), iscodirea unei faime neadeverate.

Scorodit, mineral, cu luciu de stiolă, de coloare verde de nuanță deschisă și până la negru-verde, greut. spec. 3.1—3.2, se disoalvă în acid muratic, la topit produce aburi arsenici cu miros de aiu. Se află la Graul, Dornbach (Germania), Lölling (Carintia), Chanteloube (Francia), Ner-cinsc (Siberia).

Scorodosma, (*botan.*) v. art. Aerele.

Scorogoiu, numele vulgar al plantei *Phlomis pungens* Willd. (v. ac.).

Scorpia, constelațiune pe ceriul sudic, la noi invisibilă. S. e și semnul 8 al zodiacului, lungimea 210—240°, însemnat cu ♏.

Scorpia carpatică, *Euscorpis Carpathicus* L., un Arachnid din grupa Scorpionidelor (v. caracterele acestei grupe), lung cană de 3 centimetri și de culoare brună roșcată; numai picioarele, fața inferioară și coada sunt mai galbui. Trăiește în Europa sudică și se întinde spre nord până în Carpați. În România a fost găsit în munții j.-lor Mehedinț și Gorj pe sub pietri și prin buștenii putrezi.

Scorpia cărților, *Chelifer cancroides* L., un Arachnid cu corpul lătit lipsit de coadă, palpii maxilari au clește puternice pėjoase. El trăiește în cărțile prăfuite, în colecțiile de insecte, în stupăriile părăsite, dar nu produce stricăciuni, ci din contră el vânează micile insecte vătămătoare.

Scorpionide, un ordin de Arachnide provădute cu un abdomen segmentat, după care urmează un postabdomen ce se sfârșește cu o cange veninoasă. Chelicerele și palpii maxilari sunt lungi și terminate prin niște clește ca la raci: au patru părechi de saci pulmonari. Se cunosc vr'o 200 specii aparținând la vr'o 35 genuri. Pentru România e caracteristică *Scorpia carpatică* (v. ac.).

Scorțariu, *Scorțăraș*, *Scorțărel*, v. Ciocârleț.

Scorțarul nou, com. rur. în Rom., j. Brăila, cu 2085 loc., 1 bis., 1 școală. Comuna s'a înființat în 1828.

Scorțarij, com. rur. în Rom. 1) S., j. Bacău, 3 catune, cu 3125 loc., 2 bis. gr.-or., 1 rom.-cat., 3 școale mixte. 2) S., j. Prahova, cu 1474 loc., 2 bis., 1 școală.

Scorțescu, *George A.*, publicist rom., n. 1858 în Iași, a studiat în Paris; a fost ajutor de primar în Iași, apoi a luat conducerea ziarului »Evenimentul«. Ca om politic a aparținut grupării liberal-democratice.

Scorțșoara, scorță aromatică a arborilor exotici: *Cinnamomum Cassia* Blume. și *Cinnamomum Zeylanicum* Nees. (v. ac.).

Scoruș, vîrfuri de munte în România, j. Suceava. 1) S., com. Sabasa, 1150 m. 2) S., com. Broșteni, la granița Bucovinei, 1352 m.

Scoruș, numele vulgar al arborilor: *Pirus aucuparia* Gaertn. (sin. *Sorbus aucuparia* L.), *Pirus Sorbus* Gaertn. (sin. *Sorbus domestica* L.) (v. ac.); *Scoruș nemțesc* = *Mespilus germanica* L. (sin. *Pirus germanica* Hook.) (v. ac.).

Scorușa, numire ce se dă unei specii de Sturz în munții Abrudului, Transilv., pentru că se nutrește mai mult cu fructe de Scoruș (v. ac.).

Scorzonera L., (botan.) gen de Composee, trib. Cichoriaceae, cu preste 100 specii de plante vivace, glabre ori pėjoase; corola galbenă sau roșie; achenele cu cioc și egretă (papus) de peri plumoși. Prin Europa și părțile noastre crește: *S. hispanica* L., cultivată pentru radacinile sale comestibile, cunoscută la Francezi sub numele de *Salsifis*; *S. rosea* W. Kit.; *S. laciniata* L., etc. Se cultivă unele specii pentru decorațiune.

Scotji, popor, v. Scoția.

Scoția, regat brit. ocupând partea nordică mai

mică a insulei Albion, 78,895 km². (împreună cu insulele Shetland, Orkney, Hebride, etc.) cu 4.249,346 loc. (1898). Partea muntoasă (*Highlands*) dela nord cu munții Grampiau, Cairngorm, și Caledonici e avută în frumseți naturale, puțin productivă, săracă în metale. Partea sesă (*Lowlands*) spre sud dela munții Grampian are vai largi și șesuri mai mici, e roditoare și are bogate mine de carbuni. Termurul e de 3540 km. lung, cu numeroase sinuri (Firths). *Rîuri*: Tweed cu Teviot, Tay, Clyde și Forth; Canaluri 1665 km., lacuri multe (Lomond, Ness, Katrine, Tay, etc.). *Clima* muntoasă, cam aspră, dar sănătoasă. *Producte*: ovės, orz, grâu, cartofi, puțină seară. *Locuitorii* dela munți și de pe platouri sînt de origine curat celtică, cu limba galică, la șes tare amestecați cu elemente germanice. Confesiunii naționale presbiteriane aparțin 46% ale populațiunii, 42% protestanți disidenți, restul rom.-cat., anglicani și mosaici. *Instrucțiunea* se face în 3086 școale populare, 277 școale superioare, 4 universități (St. Andrews, Glasgow, Aberdeen, Edinburgh), 1 școală tehnică super., 1 academie agronomică. Loc. se ocupă cu agricultura, economia de vite (oi, vite cornute, cai, porci), pescăritul (salmi, heringi, balene), mineritul (cărbuni, minereu de fier, plumb), industria (bumbac, lână, pânză și jute, rachi, șantiere). Porturi principale: Glasgow (centrul comerțului transmarin), Greenvek, Leith, Dundee, Aberdeen, etc. Banca regală, banca națională, banca scoțiană. Cai ferate 5547 km. la 1897. S. e reprezentată în casa de sus prin 16 peeri și 48 nobili, în casa de jos prin 72 deputați. Capitala Edinburgh.

Istoria. Cei mai vechi locuitori ai S. au fost Celții, numiți de către Romani și Caledoni; din secl. IV se iviră în S. Picti și Scoți imigrați din Irlanda, cari năvaliră și în Britania. Regele scot Kenneth supuse 844 pe Picti și întemeiă regatul Albon. 945 se împreună partea sudică britanică cu regatul Albon formînd regatul S., care intră în relațiune de vasalitate față cu Anglia. 1066, după cucerirea Angliei de către Normani, intrară în S. mii de Anglosaxoni, cari introduseră limba și obiceiuri engleze în sudul S.-ei. Mai târziu urmară resboaii îndelungate cu Anglia. Regele Angliei Eduard administă S. cîtva timp prin locuitorii. Rescoala lui William Wallace (1305) remase fără rezultat, dar Robert Bruce bătău 1314 pe Englezi la Bannockburn și-i alungă din țeara, Anglia abđise apoi (1328) de suveranitate asupra S.-ei. Cu nepotul de fată al lui Robert Bruce și fiu al lui Walter Stuart, Robert II, ajunse la tron casa Stuart. Iacob I (1424—36) întări puterea regală prin luarea dela seniori a averilor coroanei. După moartea lui Iacob V (1542), pe timpul minorității Mariei Stuart, se introduse în S. reformațiunea prin Knox. 1561 luă Maria regimul; silița ei de a restitui catolicismul, precum și moartea lui Darnley, îi aduseră căderea 1567. Fiul ei Iacob VI ocupă și tronul Angliei, S. intră cu Anglia în uniune personală 1603. Sub regina Ana, la 6 Maiu 1707, se uni S. cu Anglia în imperiul Mării Britanii. Scoții Munteni facură repețite încercări pentru a-și susține independența, dar nu putură reuși.

Scoția nouă, v. Nova Scotia.

Scoțiană, filosofie, resp. școala scoțiană se numește doctrina unui număr de învățați și

filosofi născuți în Scoția, cari în secl. XVIII s'au ocupat special cu morala și psihologia. Născută această școală din opoziția, pe care bărbați scoțieni ca Hutcheson, Adam Ferguson o făcără moralei franceze din secl. XVIII, care accentua egoismul individual. ea statornice ca princip și basă a moralei: bunăvoința (iubirea), simpatia precum și deosebirea dintre sensualitate și moralitate. În particular se mai dă numirea de »școala S« reprezentanților doctrinei cunoscută sub numele »*common sense*«, mintea sănătoasă, pe care o stabilesc bărbați ca Th. Reid, James Beattie, Dugald Hewart, etc. în combaterile, ce fac scepticismului lui David Hume. În Anglia încă și în timpul nostru a format baza filosofiei la știitorii ca W. Hamilton, I. St. Mill, etc. [Pl.]

Scotoma, lacuna (nevedere parțială) în câmpul visual al ochiului, pricinuită de alterațiuni morbide în retină sau în nervul optic.

Scott, Sir Walter, celebru poet și romancier englez, n. la Edinburg, 15 Aug. 1771, † în castelul său Abbotsford, 21 Sept. 1832. Fiu al unui avocat, îmbrățișă aceeași cariera. Educațiunea literară și-o făcū mai mult prin studiul vechilor tradițiuni naționale la țeara și al scriitorilor clasici moderni. Debută prin traduceri din Bürger (»Lenore« și »Vinătorul selbatic«) și din Goethe (»Götz de Berlichingen«). În 1802—3 publică o colecțiune de »Cântece poporane dela frontieră«, 3 vol., din cari primele 2 cuprind vr'o 40 de balade, cu admirabile comentare istorice, în cari se prevedea viitorul romancier; al 3-lea vol. balade și cântece lirice, imitate după vechii poeți populari. Urmară apoi o serie de poeme epice, din cari cele mai frumoase sūnt: »Cântecul celui din urma menestrel«, »Marmion« și »Doamna lacului«, cu magistrale tablouri de moravuri, de caractere și de frumsețe ale naturii. Când ceti însă pe Child Harold al lui Byron, vēdū ca pe acest teren avea un rival, pe care nu-l putea ajunge. La 1814 începe seria numeroaselor sale romane istorice cu subiecte luate, parte din viața privată, ca în »Guy Mannering«, »Anticariul«, capod'opera sa, în care zugrăvesce în mod genial moravurile claselor inferioare ale Scoției; »Inchisoarea din Edinburg«, cel mai nișcător și, după Anticariul, cel mai desăvârșit din romanele sale; »Logodnica de Lanermoor«; »Legenda dela Montrose«; parte din istorie și tradițiunile naționale, ca »Waverley«, despre reșcoala jacobită dela 1745; »Rob Roy«, o vie pictură despre moravurile selbatice ale popoarelor celtice; »Ivanhohe«, minunat tablou al Angliei la sfirșitul secl. XII. Romanelor sale le datorește S. reumele de mare scriitor și gloria și distincțiunea în viață, cum rari autori le-au avut. Dela 1820 înainte se vede graba și oboseala scrierii, ceea ce grabi și ruina sanătății sale. [M. Strajanu.]

Scott, Winfield, n. 13 Iunie 1786 în Petersburg (Virginia), † 29 Maiu 1866 în Westpoint, general american, s'a distins în reșboiul contra Angliei (1812—1814), în reșboiul mexican (1847—1848) pîn care au căștigat Statele-Unite un teritor de 1.650,000 km².

Scotus Erigena, v. Erigena Ion Scotus, vol. II, pag. 325.

Scovarda, plăcinta rotundă coaptă în unt sau în unsoare sau preparată pentru post și prăjită în oleiu.

Scrab, nume dat în Moldova plantei *Melampyrum nemorosum* L. (v. ac.).

Scranton, oraș în Pennsylvania (American nord.), 73,215 loc. (1890); industrie de fier; mine de carbuni.

Scriba, (*lat.*) scriitor, logofăt, grefier.

Scriban, 1) *S., Neofit*, arhiepiscop de Edessa, n. 1803 la Burdujeni, din o familie originară din munții nordici ai Transilvaniei. S. numit Neculai din botez, și-a primit instrucțiunea la Iași și Bucuresci. Cunoascerea limbii franceze și italiene, precum și a celor două limbi clasice, îl facură să ajungă unul din cei mai erudiți prelați ai bisericii românesci. La 1822 se făcū călugăr, la 1833 preot, și la 1836 apărū ca predicator la mitropolia din Iași. La 1838 tipări prima sa carte »Cathis al bisericii ortodoxe«, cu litere latine, ceea ce nu mai fusese până atunci în Moldova. (Philippide, Literatura română. Iași, 1894). Exilat în urma unor acușățiuni stupide la mănăstirea Neamțului, deschise aici o școală națională pentru călugări, și mai dădū la iveală o operă, »Codul canoanelor bisericesci, numit Pidalion, ameliorat și completat, tipărit aici în mănăstire, la 1844. La 1846 fu numit prof. la seminariul din Iași, unde predă pāua la 1862 istoria universală și a țerii, limba grecească, retorica și filosofia. Cātvā timp fū și rectorul acestei școale. După reșboiul Crimeei Romānii începură a se agita serios pentru cauza unirii principatar. În aceste lupte, Neofit și Filaret S. desvoltară toate forțele lor. Fiind că Neofit era presidentul comitetului unionist, în casa și în via sa se făceau adunările secrete, a căror activitate se traduse prin publicare de broșuri și articole de țiar, ca să facă unirea. Temându-se să fie prins de guvern, care era contra unirii, Neofit trecū noaptea în Muntenia, ca să se pună în contact cu unioniștii Munteni. Cu toata opozițiunea guvernului, fū ales și participă ca deputat al clerului în divanul ad-hoc, la deliberrările căruia luă partea cea mai activă. La 1861, mulțamit de succesul luptei, în fruntea clerului, fclicită pe domnitorul Alexandru Cuza, în persoana căruia se unise principatele. În același an fū ridicat la demnitatea de arhieren, cu titlul de arhiepiscop de Edessa (in partibus), din archimandrit ce fusese până acum. Dela 1872 S. trăi în orașul său natal, Burdujeni, unde moare la 1884, lasându-și casa și banii ca să se facă un spital, care funcționează și astăzi. A lasat multe scrieri, unele manuscrite, cele mai multe tipărite, a căror listă e aceasta: 1) Cathis cu litere latine, 1838; 2) Codul canoanelor bisericesci numit Pidalion, mănăstirea Neamțului, 1844; 3) Istoria universală și a patriei, pe scurt, 1852; 4) Duplul paralel între bisericile ortodoxe și confesiunile apusene, 1852; 5) Unirea și neunirea principatarilor române. Iași, 1856; 6) Folioasele unirii. Iași, 1856; 7) Istoria mitropoliților Moldovei. Paris, 1857; 8) Necesitatea clerului în societate. Iași, 1859; 9) Clerul român în fața articolului 46 din convențiunea din Paris. Iași, 1860; 10) Defectuositatea proiectului de lege asupra numirii mitropoliților și episcopilor. Iași, 1861; 11) Metoda de a învăța limba elenică, în 2 tom., 1861; 12) Cuvēt la înmormētarea episcopului Ghenadie Șendrea. Iași, 1861; 13) Respuus guvernului și sinodului Bu-

curesci, 1866; 14) Apărarea adevărului și a dreptului. Bucuresci, 1866; 15) Resturnarea ultimelor rătăcirii ale apărătorilor episcopatului necanonic. Bucuresci, 1867; 16) Apologia. Bucuresci, 1867; 17) Refutarea sofismelor sinodului din 1867. Bucuresci, 1867; 18) Cuvinte bisericesti. Bucuresci, 1868; 19) Mărgăritarele Sf. Hrisostom. Bucuresci, 1870; 20) Încercări poetice. 1870; 21) Cuvânt funebru reposatului Scarlat Rosseti. Bucuresci, 1872; 22) Călătoria la pământul sfânt. Bucuresci, 1875; 23) Cuvânt la născerea Mântuitorului. Bucur., 1876; 24) Evidențe intrinsece. Bucuresci, 1876. (Lit.: Constantin Erbeceanu, *Viața și activitatea Prea Sf. Neofit S. Bucur.*, 1888; D. Lascar, *Neofit S., țesă de licență în teologie. Bucur.*, 1898.

2) S., *Filaret*, (frate cu Neof.), n. 1811 în Burdujeni. Ieșind din copilărie, în care tatăl său îi arătase strălucirea trecutului patriei, a studiat la școala dela Trei-ierarchii în Iași, apoi la 1830 în academia Mihaileană. La 1837 fu numit profesor de limba franceză, română, de aritmetică și istorie. Prin intervențiunea mitrop. Veniamin fu trimis la univ. Kievului ca să învețe teologia. La 1842 universitatea îl declară »magistrum sacrosanctae theologiae humaniorumque litterarum«. Intors în țeară fu numit rector și profesor la seminariul Veniamin, unde a lucrat mai mult de 18 ani. Devenind archimandrit fu numit egumenul mănăstirii Socola, în dependențele căreia se afla și seminariul. Elaboră regulamente și scrise multe cărți didactice, cari lipseau aproape de tot. La 1852 S. fu ridicat la rangul de episcop în partibus de Stavropoleos. Până la 1860 a desfășurat cea mai mare activitate a sa ca profesor și patriot. Ca înfocat partisan al unirii și ca membru în comitetul unionist își atrase furia guvernului. S. fu membru în divanul ad-hoc, iar la 1865 se asocia la lupta întreprinsă de fratele său contra sinodului, pe care domnitorul Cuza voia să-l constituie contra canoanelor, numind episcopi prin decret. Retras în viața privată, în via sa de lângă Iași, moare la 1873. În lunga sa carieră de profesor a scris mult. Scia perfect limba franceză, rusească, cu toate dialectele ei, cetia cu ușurință latina, greca veche și pe cea modernă și cunoșcea considerabil ebraica și germana. Din nenorocire cele mai multe lucrări ale sale nu-s tipărite. Scr.: 1) Traducere din Corneliu Nepos, netipărită; 2) Dialogii morților traduși din franceză, 1837, netipărită; 3) *Viața lui Socrate*, tradusă de pe franțozesce, 1837, netipărită; 4) Gramatica franceză, împărțită în lecții, 1838, netipărită; 5) Tragedia lui Bontus în versuri; 6) *Voiajul meu în Rusia*, netipărit; 7) *Datoriile preoților de Al. Sturdza*, tradus de pe rusesce; 8) *Catihis* pe scurt, 1848; 9) *Istoria sfântă a vechiului testament*, 1846; 10) *Memorii pentru organizarea bisericii române*; 11) *Exposé de la situation actuelle de la hiérarchie de l'Église roumaine*, netipărit; 12) *Lămuri asupra noului proiect*, netipărite; 13) *Legiuirea disordinii și a imoralității în biserica română*, netipărită; 14) *Carol I domnul Românilor și Grigorie V, patriarhul ecumenic*, netipărit; 15) *Nouvelles notes explicatives an protêt de trois évêques roumains par Philarète et Néophyte Scriban*, netipărite; 16) *Istoria bisericii române*,

operă monumentală de 400 coale, scrisă pe rusesce și netipărită, din care a publicat numai un extract pe romănesc. (Lit. Constantin Erbeceanu, *Viața și activitatea P. S. Filaret Scriban. Bucuresci, 1888.*) [Iuliu Scriban.]

Scribe, Eugène, autor dramatic francez, n. la Paris 1791, † 1861. După ce ascultă câteva timp dreptul, debută cu piesa »Le prétendu sans le savoir«, care nu reuși. Talentul lui S. e de a se fi folosit de subiecte de interes pentru actualitate și o cunoștință perfectă a scenăriei. El se încercă cu toate genurile dramatice: operă, balet, operă comică, și fu furnisor aproape al tuturor teatrelor. Cu piesa »Bertrand et Raton« (5 acte), S. inaugurează seria comediilor istorice, din cari »Le verre d'eau« este cea mai plină de efect. Operele sale complete numără 350 de piese. Defectele principale ale lui S. sunt în zugrăvirea caracterelor și în stilul neîngrijit.

Scrierea, arta de a reprezenta cuvântul prin anumite semne convenite. La început un singur semn, nimbul, reprezenta un cuvânt sau idee, cari la Egiptenii antici se numiau: *Hieroglyfe* (v. ac.). Cu timpul s'au fixat semne singuratic, aproape pentru fiecare son din limbă. Din acestea s'au constituit diferitele *alfabete* (v. ac.).

Scrierea quadrată, scriere folosită în codicii ovreesci. Scrierea q. a fost împrumutată, după unii Talmudiști dela Assirieni și introdusă în scrierea cărților sfinte de către Esdra după captivitatea babilonică. Mai probabil este însă că a fost împrumutată din alfabetul quadrat al Arameilor și a început a se întrebuița la scrierea cărților sfinte în secl. II a Chr. [Dr. I. Radu].

Scrierea cuneiformă se numește astfel, pentru că semnul cu care înțeapă scribul placa de lut, materialul său de scris, avea forma triunghiulară a cemenței cu un cuiu. Cel dintâi, care a încercat să descifreze această scriere și a găsit unele principii, a fost învățatul german Grotefend, care la 1802 a și scris un memoriu asupra acestei încercări de descifrare. Dacă n'a reușit în cercetarea sa, cauza a fost necunoștința de limbi orientale. La 1830 însă trei învățați, Rawlinson, Oppert și Hincks, isbutesc să descifreze din cele trei sisteme cuneiforme cunoscute pe cel mai simplu și mai ușor, întrebuițat de către Persani și care în realitate nu era decât o reducere din S. c. semită. În ce privește sistemul III nimeni nu poate spune în ce limbă a fost scris. Resultatele dobândite după multe sforțări sunt următoarele: S. c. este un împrumut făcut de către Asirieni dela Babilonieni, precum aceștia la rândul lor o adoptaseră încă înainte de 4000 ani a. Ch. dela Sumero-Accași. De origine ea a fost hieroglică, adevărat înfățișa obiectul prin conturile sale; așa de pilda înfățișau un picior pentru idea de a merge, cele 5 degete pentru mână și așa mai departe. Această scriere ideografică însă a fost transformată prin diferite procedee, între cari cel mai însemnat a fost culcarea scrierii din verticală în orizontală și înlocuirea conturilor prin cuiu. În această scriere avem foarte multe semne polifone, adică un semn înfățișează mai multe sunete, precum semnul pentru silaba ud este folosit și pentru silabele tam, lah și kis. Din această pricină s'a simțit nevoia de a se specifica silabele în cursul cuvintelor. Pentru aceasta ei au format silabarii, în cari se arătau,

cari semne au o sumă de sunete corespondente. Pentru ca să cunoaştem vechimea acestei scrieri, să ne amintim că dînsa a trecut prin 3 stadii importante: 1) forma ideografică, adică arătarea cu linii runde a conturului obiectelor; 2) când formele runde sînt înlocuite cu altele colţurate; 3) când se introduce cuiul. Forma rîndă este întrebuiţată de Semiţi încă dela 4000 ani încoace, prin urmare formele mai primitive ale scrierii au fost întrebuiţate încă înainte de 4000 ani a. Chr. Şi fiindcă S. c. a fost împrumutată dela Sumero-Accađi urmează, că aceştia au folosit scrierea încă de pe la 6000 ani a. Chr. Prin mijlocul acestei scrieri istoricii pot cunoaşte şi folosi izvoarele naţionale semite, cari sînt de o importanţă extraordinară pentru istoria universală. (Cf. E. Schrader, Die Keilinschriften und das Alte Testament, 1872.)

Scrima, arta de a se lupta cu arme albe (sabia, floreta, etc.) după un sistem anumit. S. prevede la luptă atacul şi defensiva (parada). Ea regulează poziţia corpului, a braţului şi distanţa (mensura); arată cum trebuie făcute mişcările (avansarea, retragerea, saltul, paradarea, erupţia, căminarea, voltarea, traversarea). Scopul final al luptei e desarmarea contrarului sau aducerea lui în imposibilitate de a mai lupta. Literatura S.-ei e foarte bogată. Amintim Moutag, Neue prakt. Fechtchule auf Hieb u. Stoss, ed. III. Lipsca, 1884; Weiland, Handbuch der Fechtkunst, etc.

Scrintitura, v. Luxatio.

Scripca, instrument de muzică, identic cu dibla (v. ac.) sau violina (v. ac.).

Scricpar, insect, v. Plopar.

Scripte sau *scripte*, una din cele şapte maşini simple ale fizice. S. e un disc cercual, scobit la margini şi provăduţ cu osie, ce trece prin centrul lui. În scobitura se aplica sfoară sau funie, de care de o parte atîrna corpul, ce voim să-l ridicăm, de cealaltă parte lucră puterea. S. se folosese la ridicarea greutăţilor. Dacă S. nu face decît mişcare de învîrtire, se numeşte *fix*, dacă face şi mişcare de translaţiune, se numeşte *mobîl*. Combinând mai mulţi S. căpătăm *polispastele*, cari şi ele sînt de două feluri: *polis-paste comune* şi *polis-paste de ale lui Archimede*.

Scriptores historiae Augustae se numesc 6 istoriografi romani, cari au scris biografiile de ale împăraţilor romani dela 117—284, continuând pe Suetonius (v. ac.). Ei sînt Aelius Spartianus, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, Aelius Lampridius şi Iulius Capitolinus. Ediţiune mai nouă de Peter (ediţ. 11, 2 tomuri. Lipsca, 1884).

Scriptum, (*lat.*) scrisoare, manuscris, compoziţiune.

Scriptura, *sfânta*, v. Biblia.

Scris fonciar, în general un înscris (document, creanţa), prin care se zalogese un imobil; în deosebi se numesc S. fonc. titlurile emise de către institute de credit fonciar, garantate prin creanţele ipotecare ale acelor institute asupra bunurilor imobiliare ale debitorilor lor. S. f. produc interese şi se replatesc de comun prin tragere la sorţi. (v. Creditul fonciar.)

Scrob, Carol, capitan, poet, n. 21 Iulie 1856, a publicat prin diverse gazete poesii lirice, adu-

nate în volumele: De ale inimii şi Rouă şi brumă, 1900.

Scroboală, bobite mici granulate, de culoare albă ca zapada şi stratificate, ce se găsesc în diferite organe ale plantelor depuse ca materii de rezervă. În cartofi, grâu, orz, seacă, mazere, etc., şi pe cari noi de ordinar le numim făină. Ele sînt compuse din amidon şi apă.

Scrobiculus cordis, (anat.) termen latin pentru regiunea abdominală, în dosul careia se află stomacul. Durerile în această regiune le localizează poporul prin terminii «la inimă» sau «la capul pieptului».

Scrofiţa, pasere, *Sylvia hortensis*, v. Pitulice.

Scrophularia L. (botan.) gen de plante diu fam. Scrophulariaceae, trib. Cheloneae caracterizat prin patru stamine fertile cu saub fără staminodiu şi flori zigomorfe. Cuprinde vr'o 120 specii boreale (preponderant mediterane) de culoare verde întunecată, la noi mai frecventă *S. nodosa* L. «iarba neagră». [A. Pr.]

Scrophulariaceae, (botan.) fam. de plante dicotyle gamopetale foarte înrudită cu Labiatele, de care diferă prin ovar biloculul pluriovulat, fruct de regulă o capsulă şi seminţe cu endosperm. Tribul *Salpiglossidae* al Solanaceelor prin florile zigomorfe face trecerea spre această familie. Cuprinde aproape 2000 specii răspândite pe întreaga suprafaţa globului (preponderant temperate) distribuite în mai multe triburi, dintre cari cităm ca mai importante: Verbasceae cu genul *Verbascum* şi *Celsia*, Calceolarieae cu *Calceolaria*, Hemimerideae cu *Alonsoa* şi *Nemesia*, Antirrhineae cu *Linaria*, *Antirrhinum*, şi *Maurandia*, Cheloneae cu *Scrophularia*, *Paulownia*, *Penstemon*, *Collinsia*, Gratiroleae cu *Mimulus*, *Gratiola*, *Limosella*, Digitalaeae cu *Digitalis* şi *Veronica*, Euphrasieae cu *Euphrasia*, *Pedicularis*, *Rhinanthus*, *Melampyrum*, ş. a. S. sînt importante mai ales ca plante decorative, medicinale şi industriale. [A. Pr.]

Scrophulosa, afecţiune malativă, ce se observă cu deosebire la copii şi e caracterisată prin manifestaţiuni multiple cutanate (bube), mucoase (conjunctivită, coriză, otoreă) ganglionare (ghinduri umflate), osoase şi articulare (periostite, asteite şi artrite fungoase), etc., pe care însă cercetările moderne microscopice şi experimentale le-au arătat că sînt de natură tuberculoasă, căci s'a găsit în mod constant bacilul tuberculoasei. Unele boale de piele ca impetigo, eczeme persistente ale buzelor, nasului şi ale urechilor, apoi otoreele cronice, etc., cari de medici vechi au fost considerate de asemenea ca fiind de natură scrofuloasă, ađi sînt şterse din cadrul scrofulosei. După unii medici maladia scrofuloasă nu exista, ci trebuie înlocuită prin tuberculoasă, e însă o tuberculoasă specială, localisată; alţi medici (Grancher) dau denumirea de S. la afecţiunile tuberculoase mai uşoare ale pielii şi ale ganglionilor, pe când cele mai grave le desemnează ca tuberculoasă; în fine alţii au acceptat denumirea de scrofulo-tuberculoasă.

Capilul scrofulos are adesea o înfaşare caracteristică: faţa bursuflată, buza superioară îngroşată, eczeme umede (bube) în jurul orificiului nasal şi al urechilor, ghinduri umflate, conjunctivită şi coriză (curgere din nas) rebelă.

Concepțiunea actuală despre S. este, că ea nu e o boală, ci o stare constituțională, care există dela naștere și e persistentă în decursul vieții. Această stare constituțională se manifestă prin o dilatațiune excesivă a vaselor și ganglionilor limfatici, iar nutrițiunea este încetănată și procesul chimic al oxigenării se face rău. Din această cauză scrofuloșii au o predispozițiune pentru afecțiunile pielii și ale mucoaselor, eczemele lor sunt foarte umede și apar ușor după iritațiuni neînsemnate ale pielii, iar adenitele (umflarea ghindurilor limfatice) sunt foarte persistente, pe când la un copil nescrofulos pielea nu e așa iritabilă și adenitele, survenite din o cauză oarecare, dispar repede. Tot astfel e și cu conjunctivitele, otitele și corizele scrofuloșilor.

Scrofuloșii au de asemenea o mare predispozițiune de a căpăta tuberculoasă. Afecțiunile cutanate și ganglionare ale scrofuloșilor nu sunt dela început de natură tuberculoasă, ele sunt însă o poartă de intrare pentru virusul tuberculos. De aceea paza acestor afecțiuni ale pielii și a mucoaselor, ca să nu fie infectate cu degetele murdare ale copiilor, căci în murdăriile de sub unghiile copiilor s'au găsit în o proporție de 10—15% bacilul tuberculoasei. Virusul tuberculos intrat în organismul scrofulosului, boala are un decurs încet (adenite, gerne ale pielii, osteite, artrite tuberculoase, morbul lui Pott, coxita, etc.) și se poate termina prin vindecare. Tuberculoasa se poate însă și generalisa mai adesea în mod chronic, torpid (ftisie scrofuloasă pulmonară), mai rar în mod acut rapid (granulie, meningită tuberculoasă).

Causele acestei evoluțiuni lente a tuberculoasei sunt diferent interpretate: prezența unui număr mic de bacili, o virulență slabă a bacililor, o vaccinare a organismului. Tratamentul local variază după manifestățiune, iar cel general constă în activarea nutrițiunei prin viața în plin aer (pădure, cu deosebire la mare), alimentațiune azotoasă, băi saline și ca medicamente: untură de pește în doze mari, arsenic, preparate de fier, iod. [Imerwol.]

Scrotum, (anat.) v. art. Testiculi.

Scrum, partea cărbunoasă, ce rămâne dela o ardere a unui corp (obiect) organic.

Scrupul, conștiințioasă exagerată, care vede greșala grava în una ușoară; exactitate deosebită în împlinirea datorințelor.

Scrutinlu, în dreptul canonic cercetarea, ce premerge unei numiri într'un oficiu bisericesc, ca să se constate, dacă persoana e demnă de numire; alegerea făcută prin votare cu țiduli; constatarea rezultatului unei astfel de alegeri.

Scudéry, *Madeleine de*, scriitoare franceză, n. la Havre 1607, † 1701. E autoarea mai multor romane eroice: le grand Cyrus, Clélie, Ibrahim. Defectul acestor romane sunt contrastul între cadrul, care e străin, și moravurile cari sunt franțuzești; cu toate acestea, zugrăvirea societății franceze din secl. XVII de o feineie cunoscutoare de materie, dă un interes deosebit acestor scrieri.

Scudo, veche monedă italiană de argint; valoarea oscila în diferitele state italiene între 4 și 6 cor.

Scufundare sau cufundare se numește coborârea la fund a corpurilor solide puse în corpi lichide, a lichidelor în lichide sau a solidelor

și lichidelor în gazeose. Nu toate corpurile solide se scufundă în lichide, ci numai solidele mai grele decât un volum egal din lichidul respectiv. Și iarăși lichidele puse în lichide numai așa se cufundă, dacă sunt mai grele și dacă nu se atrag împrumutat, încât să se amestece. Solidele, mai ușoare decât un volum egal de lichid, plutesc, adeică o parte le stă ridicată din lichid.

Scufundător, (cufundător), v. Scafandru.

Scuipat, v. Saliva.

Scuipătoarea, vas destinat pentru culegerea scuipatului și a flegmelor scoase prin gură din organele respirătoare, pentru ca aceste materii să nu se arunce pe jos și să nu se înghițe. Flegmele și scuipatul multor bolnavi, mai ales al celor cari sufer de tuberculoasă pulmonară (de oftică), conțin germii de boale infecțioase, și dacă sunt aruncate pe jos, ele se usca, se calca în picioare, se transformă în pulvere, care se ridică în atmosferă, se inspiră cu aerul astfel infectat. Copiii, cari se joacă pe jos își pot umplea mâinile și jucăriile cu flegmele aflate pe pardo-seală și să le aducă în gura. Trebuie să se ale dar în locuințele, în localele publice, pretutindenea unde se adună oameni, scuipatorii umplute nu cu năsip ori cu alt corp solid, ci cu apă ori cu un lichid desinfectant, să se golească în toate zilele în hasnaua latrinei și sa se curățe cu scrupulositate. Bolnavii, cari sufer de boale ale organelor respiratorii, să poarte în busunar o mică scuipătoare transportabilă, o sticlucă cu deschizătura destul de largă și cu capac în care scuipea, pe care o desinfectă în toate zilele ca și conținutul ei înainte de a-l vărsa în hasna. [I. F.]

Sculament, termin vulgar pentru Blenorrhoea (v. ac.).

Sculeni, 1) S., com. rur. în Rom., j. Iași, cu 1426 loc., 2 biserici, 1 școală, 4 pichete pentru paza frontierei. 2) S., țirgușor, j. Iași, pe malul Prutului, cu 1028 loc., 1 școală. Mai de mult punct de trecătoare în Rusia.

Sculptura, arta de a forma oameni, animale și alte obiecte ca corpi după modele din natura. Formele ei sunt sau corpi întregi sau numai indicațiuni ca reliefuli, basreliefuli și haut-reliefuli. Materialul ei este lutul, gipsos, piatra, marmora (sculptura propriu zisă), metal (sculptura toreanică și baterea monetelor), fildeș, pietri scunipe (sculptura sau gliptica, care e sau adâncită, intaglio sau ridicată, cameo, pecetele și pecetele inelelor) și lemn.

Istoria sculpturei. 8. Babilonienilor constă în reliefuli ingravate în cărămizi și în statui de zei și regi (ruinele Ninivei și Babilonului, în satele Chorsabad și Nimrod), care arată deja o imitație fidelă a naturii cu motive bine combinate. Din ea se dezvoltă S. persană. La Egipteni S. avea mai mult caracterul arhitectonic și figurile sunt liniștite, regulate și cu forme mai mult geometrice decât organice, dar proporționale. Ele au o mărime colosală. Mai bine sunt sculptate figurile de animale. Ei le faceau din piatra cea mai virtuoasă și din lut ars (figuri mici de o culoare albastră și verde), dar mai rar din metal. Se ridicau statui regilor, preoților și zeilor. La Etrusci găsim reliefuli și statui în temple și acroterii, cari sunt lucrute din lut sau metal, din cari unele de o mărime colosală; se observă o fineță rară și prea expresă muscu-

latură. O dezvoltare artistică a luat S. la Greci. Statuele țeilor erau la început din lemn decorate cu aur sau fildis și figuri de piatră se întrebuințau de timpuriu ca reliefuli la clădiri (cetatea dela Selinus și statuele la templul din Egina). Dela Fenicieni și Babilonieni, Grecii au introdus facerea pecetelor. Corpurile nude le vedem de prima oară la statuele ridicate pentru învingătorii la jocurile gimnastice. In secl. VI a. Chr. dispăre stilul aspru și șematic al S. Prima înflorire a S.-ei cade in epoca lui Pericle, cu sculptorul Phidias dela Atena (statuele lui Pallas Pertenon, Iupiter dela Olimp și gigantică statuă a Atenei) și școlarii lui Agorakritos (școala Atică), cu o adevărată imitație a naturii, frunzei și liniștei. A doua înflorire o ajunge S. in secl. IV a. Chr. după resboaiel pe loponse, cu sculptorii Scopas din Paros (Niobe), Praxiteles din Atena și Leocharas (Ganymedes) (școala nouă din Atena) și sculptorul de portrete Lysippus. In acest timp se fac camee și păhare tăiate din pietri scumpe (patere). La Romani se gasesc la început numai măști de ceară in Atrium. S. greca se introduce in imperiul roman, cunoscută fiind indispu nerea Romanilor pentru artă. Numai in monumentele publice prevalează reprezentarea vieții reale romane, care ajunge culmea înfloririi pe timpul lui Hadrian (columna lui Traian). Se dă o atenție deosebită busturilor de portrete și gemelor. In urma mutării reședinței la Bisanz, a introducerii creștinismului și prin emigrațiunea popoarelor germane, S. decade cu totul și are la creștinism numai o însemnătate secundară, servind numai la decorațiuni. Incendiile și iconoclastii din Bisanz dărimă mai toate operele sculpturii și S. se mai practică in arhitectura bizantină ca decorațiunea clădirilor și bisericilor. De aici fii introdusă și in stilul arhitectonic moldovenesc și mntenesec (Curtea de Argeș, biserica Trei Sfetitele din Iași). In Germania S. se desvoaltă independent, fără a imita modelele antice. De abia in secl. XV școala toscană, condusa de Iacopi della Quercia adoptă studiul naturii și anticității și ajunge prin Michel Angelo Buonarroti in secl. XVI culmea sa, influințând S. din toată Europa (S. Fontainebleau din Franția și Olanda). In secl. XVIII se deschide școala nouă, pregătită de archeol. Winckelmann, care caută a straforma școala după legile anticității. Din această școală ies sculptorii Thorwaldsen Bertel in Danemarca, Canova in Italia, Chaudet in Franția, etc. [D. Olinescu.]

Scumbria, pece, v. Clupea harengus.

Scumbria de mare. (*Scomber Scombus L.*), pece teleostian din familia Scomberidelor. Vine mult pe coasta noastră a Mării Negre, mai cu samă primăvara, unde rămâne până toamna. Nu intră însă nici odată in apă dulce. S.-le de mare se usucă primăvara și se aduc in comerț sub numele de **piri**. Din ele se fac de asemenea conserve în oleiu.

Scumbria de Dundre, (*Clupea pontica*), pece teleostian din familia Clupeidelor. E un pece migrator, care trăiesc in cãrduri in Marea Neagra și vine primăvara spre coaste pentru a intra in gurile fluviilor pentru a-și depune productele sexuale. In Dunare intră pe la sfârșitul lunei Martie și iasă pe la finea lui Iunie. Ouële și-le depune pe fundul apei. In băștile Dunării nu

intră nici odată. Merg rar mai în sus de Brăila. Pescarii români îi mai ție și *Caraghiroz* (ochiu negru, pe turcesce). Se pescuiesc in fiecare an in mari cantități in gurile Dunării și pe coasta noastră a Mării Negre. In anii când apa Dunării e mai caldă, priuăvara pescuitul lor este mai abundant. In comerț se vinde proaspăt, sărat sau afumat. Se expoartă foarte mult in Rusia. [Antipa.]

Scumpia sau Scumpina, (Bănat și județul Mehedint), numirile populare ale plantei Rhus Cotinus L. (v. ac.).

Scupcina, camera deputaților in Sërbia, compusă din deputați aleși indirect. Drept electoral activ și pasiv au numai contribuabili; cel puțin 2 deputați dintr'un cerc trebuie să fi făcut studii universitare. Tot la 4500 contribuabili se alege un deputat. S. se intrunesc la 1 Nov. a fiecărui an, alegeri se fac tot la trei ani. **S. cea mare** se compune din un număr dublu de deputați, dela cari nu se cer grade academice.

Surgerea albă, v. Fluor albus

Surgerea ochiului, v. Panophthalmita.

Scurteica, haină femeiască cu mâneci, neagră sau colorată, adeseori blănită pe din lãuntru.

Scurtesci, com. rur. in Rom., j. Buzău, 8 cătune, cu 2570 loc., 3 bis., 2 școale.

Scurtescu, Nicolae, publicist, n. 1844 in satul Valealunga (Dâmbovița), † 31 Martie 1879. A publicat: Rhea Silvia, Despot-Vodă (drame), 1873, 1875; Prescurtare din istoria Românilor, 1878; Stefan Rareș, dramă, 1883; Poesii și teatru, 2 vol., 1877.

Scusa, un fapt, o împrejurare oarecare de natura a influența asupra pedepsei. S. se impart in atenuante și absolutorii, după cum au efect de a reduce sau de a înlătura cu totul pedeapsa. Nici o crimă sau delict nu pot fi scusate decât in casurile prevădute de lege. S. e o circumstanță atenuantă (v. ac.) legală. Să nu confundam S. cu circumstanțele atenuante judecătorești, cari sunt iarăși împrejurări de natura a scadé pedeapsa, dar sunt lăsate la aprecierea judecătorului. S. influențează asupra culpabilității absolute; circumstanțe atenuante asupra culpabilității relative; S. pot modifica chiar calificarea infracțiunii; circumstanțe atenuante modifică numai aplicarea pedepsei. [Scriban.]

Scuț, armă de apărare pentru pedestrași și calarime; de diferite forme: rotund, oval, dreptunghiular, etc., de înălțime de 0'60—2 m., din lemn, piele ori metal; purtate deasupra brațului stâng. **Pavăza** era un S., care se implânta in pământ.

Scutar, baciul (v. ac.), care ține socotelile.

Scutari, v. Skutari.

Scutec, o bucată pătrată de flanela sau de picbet, menită pentru înfașierea copiilor noi nãscuți.

Scutelnic, scuțiți de contribuțiuni.

Scuterudit, mineral, arseniura de cobalt, cubic, rar.

Scutier, băiat nobil, care purta scuțul sau armele cavalerului său și își primia educațiunea in casa unui cavaler (v. ac.).

Scutură-munți, in poveștile rom. un urieș, tovareshul unui fet frumos; de regula e al troilea tovaresh cu Strinba-Iemne și Sfarina-pietri. S.-m., un flacau, care ținea doi munți in palme și se juca cu ei, ca cu două mere.

Scylla, în mitol. grec. un monstru de mare, de gen femeiesc, cu 6 capete. S. (v. Charybdis) e personificațiunea stânței numite S., periculoasă pentru navigatori.

Scyllium, Cuv., pește selacian din familia Scyllidae. *Sc. canicula*, L. (câne de mare); pe deasupra e colorat gri-roșcat fin pătat cu brun, iar dedesubtul corpului e colorat alb murdar, lungimea 40—70 cm. Trăiește pe coastele Europei, e comun în Mediterana, puțin răspândit în Marea Nordului.

Scyphati, monete bizantine de aur și argint din evul mediu, în formă de castron, de mărime și greutate diferită.

Scyți, Scyti, v. Sciți.

Sdreanța, v. Hărtia.

Sdrincu, în poveștile rom. un făt frumos, numit Spaima smeilor.

Sdrob, numire ce Românii din Bucovina dau bărbătușului Dropiei (v. ac.).

Sdruncinătura, mișcare violentă, indeosebi la trăsurii.

Seaca, com. rur. în Rom. 1) S., j. Teleorman, pe malul Dunării, cu 1156 loc., 1 bis., 1 școală. 2) S., com. rur. în Rom., j. Olt, cu 2445 loc., 2 bis., 1 școală.

Șeaua, partea din harnașament, care se pune pe spinarea calului, în scopul de a permite atât calului cât și călărețului de a parcurge distanțe mari fără de răniri, la spinarea calului sau la ședutul călărețului. Ea este compusă din țest și arcade. Țestul la trupă este de lemn, iar la ofițieri de os; iar arcadele la ambele sunt de fier.

Seb, la Egipteni zeul, care cu Nut a dat naștere lui Osiris și Isis, precum și lui Seth (Typhon) și Nephthys. Grecii l-au identificat cu Kronos, pe Nut cu Rhea. S. e o personificațiune a pământului, care în veci reîntineresc, și pentru aceasta e zeul timpului și al eternității.

Sebak, la Egipteni un zeu, personificațiunea creșterii râului Nil; se închipuia cu cap de crocodil.

Sebastian, *Sevastian*, martir, de origine Roman, conducătorul unei cohorte de ostași; pentru marturisirea credinței creștine a fost ucis din mandatul împ. Dioclețian. Amintirea i-se serbează în 18 Dec. (în bis. apus. în 20 Ian.).

Sebastian, rege al Portugaliei, n. 1554, crescut de Iesniți, a fost de pietate fanatică. † 1578 în luptă la Alcazar.

Sebastiani, *François Horace*, mareșal franc., n. 1772 în Porta, participă ca colonel la lăvitură de stat din 18 Brumaire, apoi face servicii diplomatice în Constantinopol, Egipt și Siria. 1811 luptă în Spania, 1812 în Rusia, 1814 în Germania și Franța. 1830 ministru, 1835 ambasador la Londra, 1840 mareșal. † 21 Iulie 1851. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. v. V, p. 364 și 374.)

Sebeș, *Sas-Sebeș*, (magh. *Szász-Sebes*, germ. *Mühlbach*), oraș cu magistrat în Trans., cott. Sibiiu, unul dintre cele 7 centre vechi ale Sașilor; a fost fortificat. Are 7754 loc. (Rom. și Sași), cari se ocupă cu economia; pământul e productiv; se cultivă și vii. S. are o școală elementară super. rom., cu 6 învățători, o reuniune a meseriașilor, de cântări, și un institut de bani. (v. Șebeșana) Sașii au giunasiu inferior renumit. Biserica lut. datează din secl. XV. (*Sebeș*, munte, riu, v. Sibiu cott.)

Protopopiatul S. rom. gr.-or. cu 29 parohii și 34,518 credincioși. *Protopopiatul gr.-cat.* cu 22 parohii și 12,900 credincioși.

„**Șebeșana**“, institut rom. de credit în Sas-Sebeș, fondat 1887. Capital soc. 100,000 cor., fonduri de rezervă 88,000, depozite 468,000, rețeviment 2.464,651 cor. (1901).

Șebîș (magh. *Boros-Sebes*) numirea veche *Sebes*, com. mică în cott. Arad, cu 388 case și 1862 loc. gr.-or. rom. și magh. Teritoriul: 3129 jug. cat. muntos, puțin roditor, bogat în metaliuri de fier. Țirgurile de vite dela S. sunt vestite. Cariere, usine de fier, luminat electric. Sediul unei preturi. În apropiere se află băile dela Moneasa (v. ac.).

Seborrhoea, exagerarea secrețiunii glandelor sebacee din piele. *S. oleosa*, când pielea și părul e acoperit de o scurgere oleoasă, care cu praful formează puncte murdare în piele. *S. sicca*, când secrețiunea este mai groasă, ea se usucă îndată și pe cap formează *mătreața* (S. capitis). *S. oleosa* este mai rară, cea seacă e foarte frecventă. Neglijată apare *Eczeema seborrhoicum* (Unna) sau *psoriasisiform*. Tratamentul: ungerea capului cu un corp gras, care disolvă pelucii, apoi spălarea cu apa caldă și cu săpun Kalii (saporid) solvat în spirt în proporție de 100:200 spirt și limpedit cu apă caldă, de preferința de ploaie sau cu leșie foarte slabă. [Dr. Talășescu.]

Sebum, (lat.) seu (v. ac.).

Secale L., (botan.) gen de Graminee, tribul Hordeae; cuprinde plante ierboase. Prin Europa de sud și Asia mică crește *S. fragile* Bieb. și *S. montanum* Guss. Din ultima pare a fi provenit *S. cereale* L., numită popular Secară, cultivată de lungă vreme până la gradul 69½ lat. nord., pentru fructele sale, din cari se obține făină. Din făină de secară se face pâne, care se ține mult timp moale; este recoritoare, laxativă (se recomandă de aceea contra constipației). Secara e atacată de multe ciuperci, între cari e *Claviceps* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Secanta, v. Cosecanta.

Secara sau *Sacara* (Moldova), numele românesc al plantei alimentare cultivate Secale cereale L. (v. ac.)

Secare, v. Disecare și Drenaj.

Secărea, numele vulgar al plantelor: *Bromus secalinus* L., *Bromus sterilis* L. și *Carum Carvi* L. (v. ac.).

Secăremb, (magh. *Nagy-Ág*), com. mică în Trans., cott. Hunedoara, pe coastele Hălțului, are minele cele mai renumite de aur din Ardeal; 1547 loc. Germ. și Rom., aceștia în majoritate, au 2 biserici: gr.-ort. și gr.-cat., băieșitul e ocupațiunea principala.

Secaș, (magh. *Székás*), com. mică în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 4943 jug. cat. și 1512 loc. români. (S., riu, v. Sibiu cott.)

Secată, (botan.) se dice frunza, care are marginea limbului împărțită în segmente, prin creștături, cari ajung până la nervura sa mediană.

Secatura, com. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 4482 jug. cat. și 1845 loc. rom. gr.-or.

Seceders, (engl., pron. sisiders) o secta rel. scoțiană, numită așa fiind ca aderenții ei s'au despărțit de biserica reformată scoțiană în 1732, pentru că nu voiau să recunoască nici un drept ori amestec al patronilor la alegerea preoților.

Preoții acestei secte nu recunosc nici o autoritate bisericască superioară, ci singuri ei își regulează afacerile în conventuri.

Secerat, operațiunea făcută cu secerea la strînsul sau adunatul bucatelor (cerealelor). Oamenii, cari seceră, se numesc secerători și adunatul bucatelor *secerig*.

Secerea, instrument agricol, un fel de cuțit de oțel încovoiat în formă de semicerc cu tăișul dințat, a cărui coadă este împântată într'o bucată de lemn numită mâneiu sau mâner.

Secerea, *Seceruse*, *Săcerele* sau *Săbiuță*, numirile populare ale plantei *Gladiolus imbricatus* L. (v. ac.)

Seceslune, 1) separațiune; eșirile plebei din Roma (la 494 și 449 a. Chr.); 2) separațiunea Statelor-Unite din America, făcută la 20 Decembrie 1860 cu ocazia alegerii președintelui Jefferson David. 6 săptămâni după această alegere convențiunea populară din Carolina de sud decretă constituirea acestor state în State Confederate.

În arta modernă se dă denumirea S. grupurilor de artiști, cari din motive personale sau artistice s'au despărțit de societățile art. existente și au format societăți nouă, mai ales pentru arangiarea de expozițiuni.

Seceta, lipsa de umiditate în pământ și atmosferă pe timpul creșterii plantelor. S. ne împiedecă din lucrarea pământului ca și pe plante din dezvoltarea lor, pe care le poate compromite cu totul, s. e. marea secetă din 1899 din România, care a compromis aproape întreaga recoltă a țerii.

Secimet sau *Pacht*, la Egipteni soția lui Ptha. **Seciuan**, prov. în interiorul Chinei, 566,000 km²., cu 79.5 milioane loc. Capitala Cingtu.

Secol, timp de 100 ani, veac. În teol. lumea, viața lumească în opoziție cu cea bisericască (v. Secular).

Secret, ceea ce vrem să fie ținut ascuns sau mărginit la un cerc mic de știutori. (v. Revelațiunea S., pag. 760.)

Secrete, (med.) lichide produse de anumite glandule și servesc scopuri fiziologice, în contrast cu excretele (v. ac.). S. sînt: fierea, produsul al ficatului; saliva (scuipatul), produsul al glandelor salivare; sucul gastric, etc.

Secrețiune, proces chimic și fiziologic, care se petrece în celulele glandelor (v. ac.) și dă naștere la lichidele cunoscute sub numirile secrete (v. ac.) și excrete (v. ac.).

Secretor, (botan.) țesut alcătuit din elemente, în cari se elaborează oleiuri, esențe, reșine, nefolosite de plante ca aliment; produsele secrete ori stau în celulele producătoare, ori sînt eliminate, excretate, din plantă, sau se adună în pungi, canale secretoare. Țesutul S. poate fi format din: celule izolate (perii glanduloși de Labiate); șiruri de celule (laticiferale din bulbul de ceapă); strate de celule (epiderma mugurilor); celule secretoare mărginind canale sau pungi (canalele cu reșină dela brad și confiere); masive de celule (pungile cu esențe din frunza de rută, portocal, lămâiu); articule, tuburi ramificate, s. e. acele cu latex (v. ac.). [S. Șt. R.]

Secț, (vino seco), vin dulce, bogat în zahăr și alcool, stors din struguri culeși târziu, după ce sucul lor s'a redus la jumiătate.

Sectar și mai rar *Sectator* se numesc acela,

care profesează în învățăturile și apără vederile unei secte, ale unei direcțiuni, ale unei școale de filosofie, etc. Tot S. se numește și cel ce face parte din o societate de mai multe persoane, cari urmează după aceleași opinii și profesează aceleași doctrine, s. e. Secta Manicheilor. [Pl.]

Secte, (*religioase*), partid sau societate religioasă, ai cărei membri din cauza unor divergențe sau a profesării unor învățături religioase se despart de rel. dominantă și formează o bis. sau o rel. nouă.

Sectio caesarea, v. art. Caesarea.

Secțiune, despartământ, divisiune a unui oficiu, a unei corporațiuni sau a unei trupe. În medic. leg. se numește S. obducțiunea (v. ac.) unui cadavru; în geom. intersecțiunea (v. ac.) liniilor, planurilor și suprafețelor.

Secțiune principală (optică), planul de strătăiere dus perpendicular pe muchile laterale ale unei prisme optice. Tot S. p. se numește și planul ce trece prin osia optică a unui romboedru de spat de Islanda sau de alt cristal cu refracțiune dublă.

Sector, în geom. porțiunea unui cerc cuprinsă între două raze și un arc. S. se numește și un instrument pentru măsurarea unghiurilor.

Secu, comună rur. în Rom., j. Mehediți, cu 2700 loc., 3 bis., 2 școale.

Secu, *mănăstire* în Rom., j. Neamțu, cu 50 călugări. E zidită de vornicul Nestor Ureche și înzestrată cu multe donațiuni din partea unor domnitori și arhieriei din Moldova.

Secu, (magh. *Szék*), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 10,517 jug. catastr. și 3386 loc. maghiari și români.

Sécuiimea, ținut în partea est. a Transilvaniei; înainte de 1874 avea împărțire adin. în scaune sau sedrii, s. e. Ciucului cu subîmpărțirile: sc. Giurgeului, C. snp. și C. inf., Cason; sc. Odorheiului subîmpărțit în sc. Cristurului și al Bar-doșului; sc. Treiscaunelor cu subînp.: sc. Sepsis-Sân-Georgiu, Chezdi și al Orbei, la cari s'a adaus al Miklosvarului; sc. Murășului; dela 1874 în cott. Ciuc (Csik), Treiscaune (Háromszék), Odorheiu (Udvarhely) și Murăș-Turda (v. ac.). Teritoriul S. e 2.729,574 jug., cu 31 cerc. adm., 523 com. și 532,110 loc., 415,441 Sécui-magh., 97,200 Rom., 9504 Germ., 417 Slovaci, 156 Croați, 8623 Isr., 98 de alte națiuni. S. e strătăiată de munții Gurghiuului și Harghitei în partea est. și vest., din cari isvorese Murășul, Gurghiuul, Târnavele, Oltul cu afluenții Homorodul, Vargyas și Feketeügy, Irotuşul, Putna și Bistricioara; terenul S. muntos-delos cu șiruri de munți. Clima S. variază după regiuni, după care și flora și vegetațiunea e diferită, abundată și acomodată pentru ori ce cultură în partea sudică și vestică. Fauna S. e bogată în toate speciile și conformă cu cea din alte regiuni ale Carpaților transilvanieni. Metalele, mineralele și apele miner. abundante în cott. Ciuc și Odorheiu. Comerțul, industria și științele se cultivă mai ales în centrele: Cristurul sécuiesc, Odorheiu, Sepsis-Sân-Georgiu, Chezdi-Oșorheiu, C.-Szereda, C.-Șimleu, Giergiu-Sân-Miclăuș, Ditró, Alfalău, Murăș-Oșorheiu și Nagy-Szereda.

Sécuii (dela cuv. Szék-el sau Sziköli, păzitori de hotar sau grănițeri) după unii istorici mai vechi ar fi remășițe de Huni, după alții coloniști

de Iasigi, Biseni și Cumani; mai probabilă e părerea, că sînt următorii Cabarilor, al 8-lea trib aliat cu Ungurii la Azof și Atelucz, de unde cu aceștia au trecut în nordul Panoniei, pe care cucerind-o s'au așezat în ținutul Bihorului, iar de aici, după învingerea lui Gyula din Ardeal, au fost colonizați ca granițeri în ținutul, care îl ocupă și în prezent. Sécuii în urma legăturilor ist. cu Ungaria și a serviciilor belice aduse pentru aceasta, servindu-i ca avangardă în toate resboaiile avute, până în secl. XVI au avut drepturi și privilegii naționale înscrise și în legile Ungariei și Transilvaniei, fiind cu toții pîna la 1562 liberi și nobili; ca atari au avut drepturi personale: primores, principii și pioxidarii; drept ereditar special siculic; drept de proprietate: siculica haereditas și bona primae occupationis; dinșii își alegeau conducătorii, la început numiți: *Rabonbani*, mai târziu *Ippani* și apoi Juđi regesci, vice-juđi sau *Dulđi*. Dela 1562 s'a dezvoltat clasa iobagilor și a industriașilor dela orașe; fiind nobili nu platiau altă dare regală decăt: dare în boi (*signatura boum = ökor sütés*) la încoronare, nascerea clironomului și la căsătoria regelui. După revoluția dela 1562 cl. 3 a pierdut multe din drepturile și privilegiile polit. avute, iar în 1764 fiind militarizați de Anstria, au fost supuși legilor noue austr. pîna la 1848, la 1868 li-s'au iasat numai dreptul electoral vechiu. Tot ca S. au fost considerați și loc. magh. din ținutul sc. Turda Ariesului, acum partea vest. a cott. Turda-Arieș, teritor 252,706 jug., cerc. Turde. Iara infer. și Trascau, cu 26,112 loc. magh. (1900) (v. ac).

Românii din S. conform tradițiunilor vechi, a numirilor rom. de lacuri, muți, sate, fluvii și familii precum și a docum. ist. și înainte de așezarea S. au locuit laolaltă cu Slavii acest ținut, ceea ce arată și anticitațile rom. aflate la Chezdi-Oșorheiu, Homoli, Odorheiu și auirea. După colonizarea S. laolaltă cu aceștia și cu Cumani, au înființat episc. cat. de Milcov, care se extindea și în părțile Moldovei. Pe la 1301 regele Vladislau a luat sub scutul său unele sate rom. din centrul S., s. e. »villas nostras olachales in medio Siculorum nostrorum de Ud-varhely commemorantium«. Acești loc. rom. s'au contopit cu S. pîna la întemeierea principatelor rom., rămînînd multe numiri de »oláh«. În urma invasiunilor rom. din principate, au ramas mulți Rom. în S., cari s'an sporit și cu cei colonizați aici de domnii feudali și cu cei cari au căutat refugiu din cauza iobagiei grele din Trans. și Ungaria, în S. necunoscută. S'au colonizat Rom. și pe teritoriul cedat la 1769 din partea României de cătră comisiunea turc.-magh. numiți munți revendicați; după 1848 Rom. fosti iobagi au fost rescumperați de cătră stat, iar coloniștii și-au rescumpărat priediile dela proprietari; în cott. Ciucului au ramas și taxaliști. [E. Câmpeanu.]

Secuiu, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1056 loc., 2 hîș., 1 școală.

Secular, ce se ține de secul sau de lume în opoziție cu ceea ce se ține de biserică; *preot secular* sau *de mir* se dice acela, care nu a făcut voturile monachale, prin urnare poate petrece în societatea civilă, pe când monachii sînt datori a petrece în mănăstirea lor, separați de lumea cealaltă.

Secularizare, prefacerea unei proprietăți bisericicești în proprietate profană. După dreptul canonic e permisă această prefacere numai în casuri excepționale și cu învoierea libera a autorităților bisericești. Pe o scară întinsă s'au făcut secularizări în epoca reformațiunii, pe timpul revoluției franceze și după înfiuțarea regatului Italia.

Secularizarea în România a fost mai anevoioasă decăt ori unde, din cauza mănăstirilor (v. ac) închinată. Locurile sfinte pretindeau. că acele mănăstiri sînt proprietatea lor cu toate moșiile și imobilele dependente de ele. Pretențiunile lor găsiră un sprjin firesc la Poarta otomană, dar și Rușii erau bucuroși a gasi un măr de ceartă în această afacere, de care se folosiau în interesele lor. Pentru România însă chestia era vitală, caci a treia sau cel puțin a patra parte din teritoriul țerii aparținea inauăstirilor; dintre cari cele mai multe și mai avute erau închinată, avînd un venit anual de vr'o 19.000.000 lei vechi, cau 7.000.000 franci. De aceea bărbății de stat căt și ministerul publicară un număr foarte mare de memorii, în care se nisuiu a dovedi, că după legile țerii nici un strain nu poate poseda imobile în țeară, că de aceea nu locurile sfinte, ci chiar mănăstirile din țeară sînt proprietarele moșiilor lor, că locurilor sfinte li-se cuvize numai un ajutor din prisosul venitului, că după voința ctitorilor trebuia mai întăiu să se îngrijeasca de școale și spitale, că pretenția locurilor sfinte nu datează decăt de vr'o 50 ani ș. a. Chestiunea se îngreua de purtarea necalificabilă a egumenilor; hrisoavele le ascunseseră prin străinătate, astfel încăt nici ađi nu se mai cunosc în cea mai mare parte; arînda moșiilor o faceau după învoiri particulare, ca să nu se cunoască venitul adevărat; venitul însuși îl țineau pentru diuși și familiile lor din Turcia, și pe cătă vreme locurile sfinte reclamau înzadar subvenția lor, egumenii cu averea lor colosală erau în stare să unga roțile turcesci și să excite intervențiuni diplomatice de tot soiul. Două momente veniră însă în ajutorul României. Necinstea notorie a egumenilor îndeannă chiar pe Ruși sa ceară arîndarea moșiilor prin licitație, ceea ce întrei de odată veniturile. Apoi tractatul de Paris din 1856 acordase țerii române autonomie internă, astfel încăt guvernul nu mai suferia amestec străin în chestia S. În acest mod afacerea devenia din ce în ce mai matura, și opiniunea publică, mai ales a puterilor garante, se lamuri. Resultatul a fost legea din 15 Dec. 1863, prin care se decretă S. nu numai a mănăstirilor închinată, ci și a celor neinchinate, afectându-se locurilor sfinte, ca despăgubire suma de 82.000.000 lei vechi, sau vr'o 30.000.000 franci. Procura locurilor sfinte nu se mulțami însă cu atăta și atacarea nu este încă regulată pîna în quă de ađi.

S. însă s'a efectuat prin acea lege, firesce în modul draconic, care caracterisează pe Cuza; în unele mănăstiri nu se acorda monachilor decăt 8—12 parale, adecă vr'o 7—11 centime pe đi. Îdată după restituirea lui Cuza, în 11 Febr. 1866 guvernul provisor ridică diurna la un leu vechiu, vr'o 37 centime. Acum soartea călugărilor s'a mai îmbunătățit, restringîndu-se considerabil numărul mănăstirilor; dar un traiu

demn uu va pute depinde decât dela munca lor întocmită după cele din apus. (Alman. Cult. Buc. 1868, pag. 97. Coca, Ist. bis. Cernăuț 1891, pag. 248. Otmenedec, Étude sur les mon. roumains. Buc., 1863; Mémoire sur les convents roumains. Buc., 1863.)

Seculariști, partizanii ideilor, cari tind la secularizarea averilor bisericesti și prefacerea lor în averi de ale statului. Tot așa se numesce și o sectă protestantă întemeiată de cătră teologul englez Holyoake.

Secull, apă minerală pe teritoriul com. Botira din Maramureș; e apă minerală cu gust plăcut, alcalică-feruginoasă, se folosește cu succes în morbuiri de stomac, de grumaz, scrofula, galbîneală, boală de piatră, tusă și fluor albus. Apa nu are nici un miros.

Secunda (lat., a doua), clasa a doua a unui liceu. În comerț: mărfa de calitate mai inferioară.

Secunda, măsură de timp, arc și unghiu; a 60-a parte a unei mințe (v. ac.).

Secunda, în musică, interval dintre două sunete, formând grade alaturate. *S. mică* sau *minoră*, cel mai mic interval diatonic admis, relațiune dintre armoniile 15 și 16 cu raport numeric $\frac{16}{15}$; e ununită încă *semiton* diatonic, *S. mare* sau *majoră*, ton, de care acustica deosebesce două specii: adevăratul *ton major*, relațiunile dintre armoniile 8 și 9, cu raport numeric $\frac{9}{8}$ (do-re, fa-sol, sol-la) și *ton minor*, relațiunile diutre armonicele 9 și 10, cu raport numeric $\frac{10}{9}$ (re-mi, la-si); diferența dintre aceste două specii de ton e o *coma sintonică* ($\frac{81}{80}$). *S. crescută* sau *mărită*, de un ton și jumătate, cu raport numeric $\frac{15}{8}$; *S. micșorată*, specie contestată încă, pe motivul că nefiind nici o distanță între sunete, nu există interval practic.

Secundacord, acord de secundă, resturnarea a treia a unui acord de septimă sau a patra a unui acord de nonă fără fundamentala.

Secundant. În chestiuni de onoare, fiecare adversar încredințează rezolvirea afacerii lor la câte două persoane, cari se numesc secundanți. Acești S., după gravitatea casului, hotărăsc modul cum clienții lor trebuie sa dea sau să primească satisfacție.

Secundară, Grupa, (geol.) numită și *Mezozoică*, represintă timpul ce a trecut dela ultimele deposite primare și până la primele deposite ale erei terțiare. Stratele sale sunt formate în cea mai mare parte sub apele marilor și se compun din gresii, năsipuri, calcare coupacte, calcare volitice, argile, marge, gipsuri, ulii, lignite și sare gemă. Ele sunt străbătute de numeroase vine și filoane metalifere, mai cu samă în partea inferioară. G. s. este înseninată prin marea domolie a acțiunilor interne; nici o erupțiune nu a turburat liniștea. În timpul acestei grupe apar pentru prima oară mamiferele și passerile. Reptilele devin numeroase și gigantice; ele împreună în structura corpului lor caractere de pesci, de reptile și de mamfere. Tot așa este și cu passerile; ele au caractere de reptile, de paseri și de pesci. Era secundară este domnia fanerogamelor gimnosperme. Cătră fine încep a aparé monocotiledoanele și fanerogamele angiosperme. G. s. se subdivide în trei sisteme: Triasic, Jurassic și Cretacic.

Secundare, în musică, acele voci sau instrumente, cari nu au partidele lor speciale, ci dublează partida unei alte voci sau instrument principal. [T. C.]

Secundo, al doilea, în musică se intrebuintează în frasele repetate când este a schimba sfîrșitul, suprimând la reluare pe întâiul (*primo*) și înlocuindu-l cu al doilea. [T. C.]

Secundogenitura, (*lat.*) teritoriu rezervat pentru principii din case domnitoare, născuți mai în urmă (s. e. Sicilia a fost o S. a casei span. Bourbon, Toscana a casei Habsburg). S. se mai numesce și complexul de avere destinat pentru susținerea unei a doua linii a unei familii, când linia primă posedă averea familiară principală ca fideicomis. În acest înțeles se cunosc și Tertiojenituri.

Secure, instrument de fier oțelii ori de oțel în formă de ic sau peană, care servă la doborîrea, despicarea și tăierea (scurtarea) lemnelor din padure. S. mare și S. mică sau *topor*.

Securicenii, com. rur. în Buc., v. Reusenii.

Sedan, capitala unui arondisment în departam. francez Ardennes, lângă Maas, 19,998 loc. (1896); fabrici de postav. Până la 1875 fortareată. Aci au batut Germanii pe Francezi la 1 Sept. 1870, după care la 2 Sept. armata și fortăreața capitulă, iar Napoleon III fu prins.

Sedativa, (med.) remediu liniștitoare. S. calmează durerile (*Anodyna*), paralisează simțirea (*anestetică*), calmează ori delatura crampi (*antispasmodică*), amețesc (*narcotice*), îmbata (*Inebriantia*). Unele influențează pe cale chimică sau fiscală, altele pe cale psihică. S. sunt: extractul de Belladona, Cocania, Morfina, Chloroformul, receala, căldura, ș. a

Sedelne, (*slav.*) $\frac{1}{30}$ parte a celor 150 psalmi, sub decursul cetirei carora și a cântărilor urmate acelei cetiri, șederea era permisă.

Ședatori, elevi mai iuaintați ai unei școale, cari ajutau pe învățători.

Șederea, o poziție specială a corpului, în care extremitățile inferioare își pierd rolul de purtătoare ale trunchiului și acesta zace pe partea din jos a basinelului și în cătva pe gambă, mai corect pe masa musculară și ștratul de grăsimi din această regiune a corpului.

Sedes, (*lat.*) scaun, reședința unui episcop, reședința papei *S. apostolica*.

Șeșătoare, locul de întâlnire în satele țărănesci pentru tineri și bătrâni, unde femeile lucrează, pe când alții spun glume, povești și ghicitori.

Sedez, format tipogr., cuprinzând 16 foi sau 32 pagini pe coala (16°).

Sedila, saculețe de brânză; semn pus sub d, s, t, pentru a le asibila, numit și *cedilă*. El represintă în scrierea română pe *i* scurt, care e cauza schimbării nunitelor sunete în *s, ș, ț*.

Sediment, precipitarea (depuerea) unor corpuri dintr'o soluție oarecare. *Sediment urinar*, precipitarea unor corpi în urina (v. ac.).

Sedis vacantia, (*lat.*) și *sede vacante*, timpul dela moartea unui episcop și pâuă la uoua ocupare a scaunului episcopesc.

Seditio, (*lat.*) mișcare, resvrătire, revoltă.

Sediu, locuință, domiciliu, residență.

Sedria orfanală e în Ungaria o instituțiune administrativă, a carei chiamare e de a protege și apăra pe acele persoane, cari în urma defec-

telor trupesci sau spirituale nu sînt în stare de a se îngriji de sine și de averea lor. Copiilor ramași orfani le numește un tutor, care are să înlocuiască pe părinți; iar aceluia, pe cari tribunalul îi pune sub caratelă, pentru că sufer de morb de minte, au minte slabă, sunt surdomuți sau risipitori, le numește un curator (v. ac.). Agendele sedr. orf. le regulează art. de lege XX din 1877 și VI din 1885. [I. St. Ș.]

Sedula, bilet, ravaș.

Sedum L., (botan.) gen de plante erbacee și cărnose din fam. Crassulaceelor înrudit cu *Sempervivum*, de care diferă prin flori 5-mere. Cuprinde (incl. subgenul dioic *Rhodiola*) vr'o 120 specii boreale, ce cresc de regulă pe stînci, locuri pietroase sau nisipoase, dintre cari unele servesc ca plante decorative rustice s. e. *S. Aizoon* L., *S. spectabile* Bor., *S. pulchellum* Mchx. ș. a. Dintre speciile răspîndite pe la noi cităm: *S. acre* L. »buruiana de trājui», »oloias», »șerparița» pe aluviile rîurilor, *S. maximum* Sut. »iarba grasă», »verdișoara» în păduri și *S. Rhodiola* DC. (*Rh. rosea* L.) »ruja» în regiunea alpină. [A. Pr.]

Seel, *Adolf*, pictor, n. 1 Martie 1829 în Wiesbaden, a produs mai ales opere, cari represintă priveliști orientale cu stafagiu, strălucite și ca lumină și ca culoare.

Seeland, cea mai mare dintre insulele daneze, 6915 km², dimpreună cu insulețele (13) dimprejur 7409 km², cu 834,123 locuitori (1890). Capitala Copenhaga.

Seelanda Nouă, (v. harta Oceania) grupă de insule în sudul Oceanului Pacific spre sud-est dela continentalul austral; se compune din 2 insule mari (între ele strimtoarea Cook) și insula mică Steeward la sud. S. a fost descoperită de Tasman la 1642, dela 1840 e colonie engleză 268,461 km², cu 742,776 loc. (1896). Pe insula nordică sînt nunții Egmont (2521 m.), Ruapehu (2962 m.) și vulcanul Tongarindu (2246 m.); pe insula sudică platou alpin cu Mount-Cook (3764 m.) și bogate mine de aur. Loc. indigeni *Maori* sînt în dispență minoritate. Căi ferate 3510 km., telegraf 10,052 km. Venituri (1895/6): 4.398,751 lire sterl., cheltuieli 4.349,981 lire sterl., datorie 43 milioane lire sterl. Capitala Auckland.

Șef, (franc. chef) cel ce e în capul unui oficiu. Ș. unei gări, Ș. de secție la minister, etc.

Șegarcea, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 3360 loc., 1 bis., 1 școală. Stație de cale ferată. 2 bălciuri anuale. Se fabrică multă țuică. În comună este o cetate de pămînt, în jurul căreia se ved și aji urme de șanțuri.

Șegarcea, moșie mare de cîmp aparținînd Domeniului Coroanei, situată în j. Dolj cu 11,756 ha tereu arabil și 3244 ha pădure sau în total 15,000 ha (30,000 pogoane).

Șegarcea din Deal, com. rur. în Rom., j. Telemorman, cu 1360 loc., 1 bis., 1 școală.

Șegarcea din Vale, com. rur. în Rom., j. Telemorman, cu 1338 loc., 1 bis., 1 școală.

Șegesta (*Egesta*), în antichitate oraș la coasta nordică a Siciliei aproape de Alcamo de aji, după tradiție întemeiat de Troiani, contrar or. Selinus. Se vede încă templul doric al Afroditei și teatrul săpat în stînci.

Șegestes, principe al Cheruscilor, prietin al Romanilor și dușman al lui Arminius, care îi rapise pe fică-sa Thusnelda.

Șeghedin, (magh. *Szeged*), oraș liber reg. în Ung., cott. Ciongrad, în mijlocul Pustei ungare situat pe malul stîng al Tisei, dinspre resărit e spalat de valurile Murășului, care la S. se revarsă în Tisa. În Martie 1879, orașul a fost nimicit de undele rîurilor. Aji e scutit de primejdie, din vechime a fost fortificat, și a înfruntat asaltul Tătarilor și al Turcilor. În vechime a avut importanță strategică, aji mai ales comercială. Numărul locuitorilor 141,776 (Rom. gr.-ort. 1245). S. are școale, diferite societăți, multe edificii pompoase de stat.

Șegment, v. Cerc.

Șegovia, prov. span. (Castilia veche), 6827 km², cu 134,443 loc. (1887). Capitala S., 14,389 loc.; episcop, catedrală, castel (Alcazar); renumite fabrici de pănură și spălătoare de lână.

Șegregare se numește în Ungaria statorirea dreptului ce compete fostilor domni pămîntesci și fostilor iobagi, apoi preoților și învățătorilor, din așa numitele pășuni, păduri și locuri cu trestie, folosite în comun; apoi separarea competenței fiecăruia în măsura folosinței avute înainte de 1848 și în condițiunile fixate prin patenta împératească (urbariala) din 1854. [I. St. Ș.]

Șegu, (*Sego*), stat în Sudanul de vest, pe ambele ținuri ale rîului Niger, locuit de un popor resboinic păgân Banbara. Căpitanul francez Gallieni a încheiat în Martie 1881 în Nango un contract cu regele Ahmadu din S., prin care se dau Franciei asupra teritoriului exclusive drepturi, fiind în mâine ei dreptul de navigație pe rîul Niger până la Timbuktu. Raportul acesta de drept l-a modificat tractatul de Berlin din 1885, care a regulat referințele în statul Congo. Capitala țerii e *Șegu Șikoro* la Nigerul de sus cu 30,000 loc.

Șeguidilla, dans spaniol, originar probabil din Manchega, de unde încă numele de *S. de manchega* ce i-se mai dă. Musica de o mișcare repede (160 timpi pe minut) în măsură ternară (de ordin $\frac{3}{4}$), constă în alternarea unor frase cîntate și riturnele instrumentale (chitară și castanete); ritmul e întretăiat de triolete. [T. C.]

v. și Madrigala.

Șegura, rîu în prov. span. Murcia, se varsă în Mediterana, 240 km. lung.

Șeherezade, (*Șeherezad*), o figură din colecțiunea de basme »O mie și una de nopți».

Șeica mare, (magh. *Nagy-Selyk*, germ *Markt-Schelken*), com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mare, cu 5925 jug. catastr. și 1586 loc. germ. și români, agricultori. Sediul băncii rom. »*Racoșana*» (fond. 1895 cu capital soc. de 100,000 cor.; la 1901 avea fond de res. 8122, depozite 25,916, active 135,593 cor.).

Șeid, (arab. = domn), titlul descendenților profeților; aveau privilegiul de a purta turban și manta verde. La Turci: Emir (v. ac.). Fig. Sectar fanatic.

Șeidlitz, *pubberea*, medicament compus din două pulberi. Pubberea întăie este acid tartric (2 gr.), într'o hârtie alba; pubberea a doua este bicarbonat de sodă (250 gr.) și tartrat de sodă (750 gr.), într'o hârtie albastră.

Șeigneur, (franc., pron. seniôr), orig. proprietar de pămînt cu drept de jurisdicțiune; acum titlu (presc. *Sire*) al principilor suverani. *Grand S.*, domn bogat și distins. *L. Grand S.*, titlul sultanului. (v. și Monseigneur.)

Şeik-ul-Islam, v. Hoge.

Seimeni, soldați mercenari în armatele române. Ei se recrutau, pe lângă Români, din toate naționalitățile, cari încungiuurau țerile române. În timp de pace se resvrătau de multe ori, devenind astfel o pacoste pentru poporul muncitor.

Şeimuş, (magh. *Magyar-Solymos*), com. rur. în Ug., cott. Arad, cu 1648 loc. români.

Seine, (în vechime *Sequana*), riu în Franca, isvoresce pe platoul Langres, la Marcilly devine navigabil, se varsă în Cauai pe o gură de 10 km. lată; lungimea lui e de 776 km., din cari pe 547 e navigabil. Basinal 77,769 km². Afluenți: Aube, Marne, Oise pe dreapta; Youne, Eure pe stânga. După acest riu sunt numite 4 *departamente* franc.: 1) *Dep. S.*, 479 km², cu 3 340,514 loc. (1896); capitala Paris. 2) *Dep. S.-et-Marne*, 5888 km², cu 359,044 loc.; capitala Melun. 3) *Dep. S.-et-Oise*, 5658 km², cu 669,098 loc.; capit. Versailles. 4) *Dep. S.-Inférieure*, 6341 km², cu 837,824 loc.; capitala Rouen.

Seini, (magh. *Szinyér-Váralja*), com. rur. în Ung., cott. Sătmár, cu 39,480 loc., Români și Maghiari. Are o bancă rom., „*Sătmăreana*”, fond. 1892; capital soc. 200,000 cor., fond de res. 12,957 cor., deposite 208,326 cor. Suma activelor 663,020 cor. (1901).

Seipnir, în mitol. nordică calul lui Odin (Wuotan) ca zeu reşoiuic; calul avea 8 picioare și era iute ca săgeata.

Seisachtheia, numele celor 3 legi date de Solon 594 a. Chr. în Athena, prin cari au fost iertate datoriile tuturor debitorilor ajunși în miserie sau în tennită din cauza aceloră.

Seismologia, disciplina care se ocupă cu studiarea cutremurelor de pământ.

Seismometru, *Seismograph*, *Seismoscope*, instrumente pentru constatarea cutremurelor de pământ, a direcțiunii și intensității lor, etc.

Seistan, (în anticitate *Drangiane*), ținut în Persia cu vr'o 150,000 loc.; în mare parte stepă.

Şeitin, (magh. *Sajtény*), com. rur. în Ung., cott. Cenad, cu 4968 loc. români.

Sejanus, *Lucius Aelius*, favorit al imp. Tiberiu, la an. 23 a fost praefectus praetorio; abusând în mod păcătos de încrederea lui Tiberiu, dimpreună cu fiii și cu mulți partizani ai săi a fost dat pierdării (an. 31).

Sela, semu ovr. în psalmi, etc., indică o paușă. Fig.: s'a făcut, s'a isprăvit.

Selacien, un ordin de pesci Cartilaginoși. (v. Chondropterygienii.)

Seladon, v. Celandon.

Seladonit, mineral argilos, de culoare verde-negrie sau maslinie, unsuros la pipăit, 50% siliciu, cu oxigen, apoi oxid de fier, puțin lut, magnesia, caliu și 7% apă. Se folosește ca vâpșea verde. Se află la Monte-Baldo, pe insula Cipru și la Kaaden în Bohemia.

„**Selăgiana**”, bancă rom. în Jibou (v. ac.), fund. 1897, capital soc. 180,000 cor., fond de rezervă 12,142 cor., deposite 171,824 cor., profit 19,221 cor. Active 555,179 cor. Divid. 6 cor. (1901).

Selagineae, (botan.) familie de Dicotiledoane gamopetale, vecină cu Verbenaceae. Întrunesc mai multe genuri de arbuști, sub-arbuști sau ierburi din regiunile extratropicale, afară de Australia. Au frunze alterne, întregi, deseori mici;

florile grupate în spice dense. Ca genuri mai principale sînt: *Globularia* (v. ac.), *Selago* L., ș. a.

Selaginella Spring., (botan.) gen de Lycopodiaceae lieterosporee, familia Selagiellaceae, are preste 400 specii, mai ales tropicale; multe se cultivă ca decorative, pentru bordură, în florării calde; la noi și în Europa crește spontan: *S. spinulosa* A. Br., *S. helvetica* Link. și *S. denticulata* Link, prin pădurile și pășunile montane.

Selagiu (magh. *Szilágy*), comitat în Trans., se hotărește la nord cu cott. Sătmár, la vest cu cott. Bihor, la sud cu cott.: Bihor, Cluj și Solnoc-Dobâca. Suprafața de 3628'69 km², e brădată de munți și dealuri. Piscul cel mai înalt e Magura dela Pria (998 m.). Riurile mai mari sînt: *Someșul* și *Crasna*. La șes pământul e apătos, pe alocurea teritoriul întinșe sînt mlaștine. Sînt isvoare minerale și localități de cură. *Clima* prin văi și la câmpie e moderată. *Producte*, la șes grâu, pe coline viță, la munte economie extinsă de vite. Numărul locuitorilor 206,968, dintre cari 121,451 Rom., 76,482 Magh., restul Germ., Slovaci, etc. După confesiuni 120,544 Rom. gr.-cat. și 7902 gr.-ort. *Administratia*. Cott. S. e împărțit în 6 cercuri pretoriale, are 2 orașe cu magistrat, 4 comune mari și 236 mici. Locul central e Zelăul. Se se pomenește încă din secl. XIII, ca înființat de Tuhtunî, (Notarul anonim).

Selam, (arab. pace), cuvânt de salut folosit de toate popoarele mahomedane. Felul acesta de salutare îl folosesc mahomedanii numai între ei, pe cei de altă credință îi salută cu alte cuvinte.

Selbatic, animal care trăiește în liber și nu este domesticit (v. Domestic). Cf. și art. Vănat. *Oameni selbatici*, în credințele unor popoare locuitori seminimalici ai padurilor.

Selcud (magh. *Selkút*), com. rurala în Trans., cott. Târnava mică, cu 1049 loc. români.

Seldciuc, căpetenie turc., care a întemeiat pe la an. 1000 un imperiu în Asia ant. Seminția, care locuia aceasta țeară și a fost convertită de S. la Islam, se numia *Seldciuci*. La 1092 imperiul S. dispare.

Sel d'or, săruri de aur, combinațiunea aciziilor cu aur.

Selecta, (*lat.*) lucruri alese; în unele institute de iuvelămēt clasa, care cuprinde elevii cei mai buni. *Selectani*, nume dat abiturienților școalei militare, cari parăsece școala ca oficeri.

Selecțiune, alegere raționată. (v. art. Descendența și Natural).

Selemie, stofă de mătasă orientală.

Selen, metaloid ce se găsește în natură numai în cantități mici în genere însoțind sulful. Este un corp brun-închis stielos (greut. at. 79), care se topesce la 200°, încălțit în contact cu aerul arde cu o flacără albastră, formând *Bioxyd de Selen* producând un miros caracteristic a ridichie. Pulberea de S. este roșie.

Selene, la Greci o deită a lunei, fata lui Hyperion cu Theia, sora lui Helios și a deitei Eos. S. iuseamnă luminoasă. Zeus a iubit-o și dela el a născut pe Pandia cea frumoasă.

Selenit, gips (v. ac.).

Seleniți, nume dat pretinșilor locuitori ai lunei.

Selenographia, descrierea lunei.

Selenotropism, influența lunei pliuie asupra unor plante influințate de lumină. Corespunde Helotropismului (v. ac.).

Seletinul, comună rur. în Bucovina, cu cătunele: Brodina, Couunnschi, Crauodilul, Falcăul, Frasinul, Hepa, Hreștii, Lupcinul, Măgura, Năsipitul, Paltiuul, Plosca, Ropocelul, Roșișueii, Rusca, Sădăul, Sălașele și Ulma, parohie, moșie manastireasca în capit. Rădanț; are 3281 loc. (2189 ort.-or., 568 rom.-cat. și uiași, 48 protest., 476 mos.), o școală primară; scauuul județului.

Seleucia, (grec. *Seleukeia*), 1) oraș în Babilonia, fundat de Seleucos I lângă Tigris, capitala imperiului Seleucicilor, dărîmat 165 d. Chr. Ruinele lui (El Madain) se vîd la 37 km. dela Bagdad. 2) (*S. Pieria*), oraș în Siria, aproape de revarsarea lui Orontes în Mediterana.

Seleucos, numele a șese regi diu regatul Siriei format după moartea lui Alexandru cel Mare. Importanța a avut numai *Seleucos I* (358—280 a. Chr.), fuudatorul dinastiei. El s'a luptat cu aproape toți generalii, cari au moșteuit bucățile diu împărăția lui Alexandru. Ajudat de puțină scrupuloșitate dovedita în alegerea aliaților, precum și de succesele dobândite pe câmpul de reșoiu, și-a lășit domnia preste aproape întreaga împărăție a lui Alexandru în Asia.

Seleuș, (magh. *Szöllös-Csigesél*), com. rur. în Ung., cott. Arad, are 453 case, cu 2368 loc. rom. gr.-or. Teritoriul 5755 jug. cat. foarte productiv.

S. Mare (*Nagy-Szöllös*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mare, are 264 case cu 1366 loc. rom. Teritoriul 3834 jug. cat. muutos.

Seleuș, (magh. *Kevi Szöllös*), com. în Bauat, cott. Torontal, 2801 loc. rouăni.

Self-government, (*engl.*) guvernament direct al afacerilor private și locale de catra cei iu-teresași; în seus mai larg: democrație, sistem reprezentativ (v. ac. și art. Autonomia și Decentralizare).

Selfinduction, autoinducțieune. (v. Inducțieunea electrică.)

Selgiuci, v. Seldciuci.

Selia, două sate la muntele Neaguș, aproape de Verria în Macedonia, unul e locuit de Farșeroți, celalalt de Aramăni-Caraguni; la olalta numeră 3000 suflete. (v. Farșeroți.)

Seliger, (lacul *Ostasov*), lac în guvernaam. rus Tver, 298 km². avut în pesce. Pe uua diu uuneroasele-1 insule e maustirea Nilova Pustynj, reuunit loc de peleriuagiu.

Sellm, trei sultani turci. 1) *Selim Jauz* (*vitaezum*), n. 1467, se urcă pe trou cu ajutorul Ieuicerilor, construigënd pe tatal sêu să se retragă. Iulatură apoi din drum 5 nepoți și 2 frați, omori 40,000 de Șiiți și iucepuri reșoiu cu Persia (Cialdiran 1514), dela care luă Curdistauul și Mesopotania. Cuceră apoi Siria (1516), Egiptul (1517) dela Mameluci, supuse Meca și luă titlul de calif, pe care îl au dela el sultani, faci reforme și iutemeia puterea maritimă a Turciei. † 1521.

2) *Selim Mest* (*beșivul*), fiul lui Soliman II, n. 1524, a fost primul sultau, care a lasat vizirului grijile statului. Sub el s'a cucerit Tuuisul și Ciprul și s'a pierdut lupta dela Lepanto (1571). † 1574.

3) *Selim*, fiul lui Mustafa III, n. 1761 își propose (1789) reformarea imperiului turcesc provocând nemulțămiri în lăuuu. A încheiat pacea diu lași (1792), a purtat reșoiu cu Francia la

năvălirea lui Bouaparte în Egipt (1798). Consiliat de Sebastiani începe reformarea armatei (1802). dar Ieuicerii se revoltă în Pera (1807) în uunm de 15,000, îl depuu și ridică pe nepotul sêu Mustafa IV, apoi îl ucid, când îi viue în ajutor Bairactar (1808). Bairactar departează pe Mustafa și puue pe Mahmud II, fratele lui Mustafa.

Selimbër, (germ. *Schellenberg*, magh. *Sellenberk*), comuaa rur. în Traus., cott. Sibiuu, cu 822 loc., Sași (512) și Romăni. Aici s'a dat cunoscuta luptă diutre Mihaiu Viteazu (v. ac.) și priucipele Andrein Băthory la 22 Oct. 1599. O mică movilă arată norméutul celor căđuți în lupta.

Selinus, (*Selinunt*), oraș grec. la sud-vestul Siciliei, dărîmat de Cartagieuei în primul reșoiu puuc. Aproape de Castelvetrano se vîd frumoasele lui ruue cu 6 temple doricé, iutre cari al lui Apollo e cel mai mare diutre toate templele grecesci cuoscuté.

Seliște, orașel în Transilv., cott. Sibiu, cu 3750 loc. rom. În S. se află pretura, judecătoria cercuală, cassă de pastrare, școala poporală cu 10 iuvétatori, școala pentru elevii dela meserii, diferite reuuniu culturale, piață foarte cerceatată. Pe uu deal iuveciuat este un mic schit. Selištenii erau odiuioară oieri vestiți, astăzi se ocupă mai ales cu meseriile și comerciu. Comuaa S. a fost și mai iuepopulată decât în present; dar un uumăr iueșueat al locuitorilor, siliți de împrejurari, a trecut în Romănia, uude au devenit comercianți și iudustriași harnici, iar o altă parte s'a reșifrat priu satele romănesci diu Traus., uude practica comerciu mic. Uu uunm mai mic s'a așezat în Dobrogea ca agricultori. Pretuiudenea ei sînt nn elemente de cultură, prin haruicia, istețimea și iuvétatura căștigată în școala poporală diu S. Ei sînt uu tip frumos de Romăni, iudeosebi femeile. Portul lor, iarăși mai cu samă al femeilor, este pe cât de simplu pe atât de elegant. Calitățile Selișteuilor le iutrunesc de altfel și locuitorii comuuelor iueveciuate: Gales, Tilișca și Vale, în parte și Cacoa și Sibiel, pe cari, iudepărtați de comuuele lor, lunea îi cunoasce sub uumele collectiv de Seliștei, în Trans. și Margieuei. În S. se află și o baucă rom., »*Casa de păstrare*«, fuudată la 1884; capital social 26,000, fond de rezervă 74,202, fond de binefacere 41,627, deposite 1.023,442, profit 18,280 (divid. 18%). Reviurement 1.476,280 cor. (1901).

Seliște, *protopopiatul* gr.-or. al S.-ei, cu 13 comuue și 18,568 loc., toți Romăni. Sediul e în Seliște.

Seliștea de sus, (*Felső Szelistye*), com. rur. în Maramureș, cu 2451 loc. romăni, 600 Ovrei, 2 parochii, 2 bis. și 2 școale romăne. Diecesa Gherlei.

Seliștioara, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Rouauași, cu 495 loc., 1 bis., 1 școală. Pe aici a trecut armata romănu preste Duare, când a plecat în ajutorul Rusilor (1877). 2) *S.*, iusulă în Dunare în fața comuuei cu acelaș nume.

Selkirk, comitat în sudul Scoției, 674 km², cu 27,353 loc. (1891). *Capitala* *S.*, 6397 loc.; fabrici de lăuării.

Sella, *Quintino*, iugiuer și om politic italian, iueinbru ouorar al Acad. rom., n. 7 Iulie 1827,

† 14 Martie 1884, a publicat numeroase lucrări de petrografie, industria minerală, etc.

Sella curulis, un insigniu al dignității senatoriale la Romani; astfel se numia scaunul ce-l avea fiecare senator în sala senatului.

Sellasia, orașel în nordul Laconiei (Grecia); 221 a. Chr. aci au fost bătuți Spartanii de Macedonieni.

Selling-stakes, (engl., pron. — stecs), alergări de cai, la cari calul învingător se vinde cu prețul stabilit înainte de terminarea cursei.

Selmezbánya, (germ. *Schemnitz*), oraș minier în Ungaria, cott. Hont, cu 15,280 loc., Slovaci, Maghiari (2534) și Nemți (1186), cari sânt industriași și mineri. În S. se află oficiile centrale ale cott. Hont, judecătoria cercuală, percepătorat, direcțiune montanistă, academie pentru montanistică și silvicultură, școala pentru mineri, gimnasiu superior, școală industrială, mai multe institute de bani, fabrică de tutun. Din mine se scoate aur, argint, plumb și aramă. În majoritatea lor minele sânt proprietatea statului. Minele dela S. au fost exploatare deja pe timpul Romanilor. Cu S. este împreunat, din punct de vedere administrativ, orașelul Bělábánya.

Selsig, (magh. *Szélszeg*), com. rur. în Trans., cottul Selagiu, cu 1152 loc. români.

Selters (*Niederselters*), sat în guvernământ prus. Wiesbaden, cercul Limburg, lângă Ems, 1386 loc. (1895); renumită apă minerală (se exportează preste 4 milioane sticle pe an).

Sem, cel mai bătrân din cei trei fii ai lui Noe. v. Semiți.

Semani, un rîu în Albania, care se formează prin unirea rîurilor Devol și Osum (Berat).

Semantica, (*grec.*) sinonim cu *Semasiologia*, acea parte a lingvisticii sau filologiei comparate (v. ac.), care tratează despre însemnarea și schimbarea însemnării cuvintelor, dela originea lor. S. e partea cea mai însemnată din istoria limbii din punct de vedere psihologic și moral. (Cf. L. Șăineanu, »Incercare asupra semasiologiei limbii române.«)

Semaphor, (*grec.*) aparat pentru telegrafia prin semne la fîrmuri de mare. (v. și Semnal).

Semeiographia, scrisoarea prin semne. (v. și Semnal).

Semele, în mitol. greacă iubita lui Zeus, pe care l-a rugat să i-se arate în toată splendoarea divină. Zeus i-s'a arătat între fulgere și tunete, când S. a murit și în moarte a născut pe zeul Dionysos. Zeus personifică ploaia de primăvară, iar S. pamîntul.

Seménat, operațiunea de a arunca semînța ca să poată încolți și resări. S. se face cu mîna prin împrăștiere și punerea în cuiburi cu mîna, sau cu seménătoarea în lat și în rînduri. Nobilitarea semînței se face prin selecțiune sau alegere, prin ibridațiune și prin aclimatizare de semînțe străine. (v. și Diseminațiune).

Mașini de seménat sînt de diferite sisteme și se propagă din ce în ce mai mult în agricultura. Sînt mașini de S. prin împrăștiere, supranumite și *seménătoare în lat*, cari numai împrăstie semînța fără a o îngropa sau acoperi, și *S. în rînduri*, cari seaménă semînța în rînduri continue (neîntrerupte) și în cuiburi sau intermitent, și totodată o și îngroapă cu ajutorul unor conducte și mici brăzdare, cari ajung până

în pamînt. Cu M. de S. se pot seména pe și până la 10 ha. (20 pogoane).

Seménditura, operațiunea seménatului; holde, mai cu samă la cerealele de toamnă și de primăvară.

Semendria, (magh. *Vég-Szendrő*), oraș în Sêrbia, aproape de revărsarea Moravei în Dunăre. Pe timpul luptelor cu Turcii a avut rol important ca forțăreață aparținătoare, la început, Ungariei. 1440 a bătut aici Ioan Corvin oastea turcească, 1459 cetatea a cădut de nou în mînile Turcilor. 1789 o au cuprins Austriacii, 1867 a fost dată Sêrbiei.

Semenic, cel mai înalt pisc (1447 m.) din grupul de munți Plesuva-Semenic, în cott. Caraș-Severin. Din coapsa muntelui S. isvoresc Timișul, Nera și Bêrzava.

Semenow, Petru, n. 1827 în Petersburg, unul din cei mai activi membri ai societății geogr. ruse, a făcut călătorii în Giungaria și Asia centrală, fiind primul, care a pîtruns în munții Thian-Șan. S. a publicat »Dicționarul geografic-statistic al imperiului rusesc«, 5 tom. Petersburg 1863—85 și »Rusia pitorească«, tom. 1—3, 9—11. Petersburg, 1881—85.

Semînța, (botan.) rezultatul dezvoltării ovulului fecundat dela Fanerogame. Are ca părți esențiale tegumentul și simburele. Tegumentul poate fi la suprafață neted (Fasole); cu peri lungi (Bumbac); lățit ca o aripă subțire (Brad); cîrnos (Rodie); lemnos, cum e mai de obicei. Simburele e format ori numai din embrion (v. ac.), ori afară de acesta mai are și albumen (v. ac.), endosperm (v. ac.) sau perisperm (v. ac.). S. reprezintă pentru Fanerogame un mijloc de înmulțire și diseminațiune (v. ac.); e caracteristică pentru aceste plante, cari se și dic *Spermaphyte*, în opoziție cu restul plantelor fără S., cari au sporii ca mijloc de împrăștiere și cari se dic *Sporophyte*. S. matură are o viață de repaus, variabilă în durată, după care apoi germinează (v. Incolțirea, Germinațiunea), dacă se găsește în condițiuni prielnice. [S. Șt. R.]

Semesnye, Șimijna, com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1408 loc. români.

Semestru, (*lat.*) timp de șese luni, jumătate de an școlar.

Semeția, fudulia (v. ac.).

Semi —, (*grec.*) jumătate, aproape (în compos.).

Semicerc, v. Cerc.

Semicolon, unul din semnele diacritice în gramatică, prin care se distinge o vocală semisonă de plenisonă, s. e. *u* (= plenison) și *û* (= semison), sau întuneacă o vocală, s. e. din *a*: *ă*. [*]

Semișeu, (jumătate zeu, jumătate om, Heroes [v. ac.] la Greci), în mitol. rom. Semonii, Indiștii, Genii și Larii. S. erau încă: Semo Sancus (Dius Fidius), Hercules, Castor și Pollux, Aeneas, Antenor și Dea Roma. La Greci: Diomedes, Ulysses, Telephus.

Semifabricat, un produs industrial încă incomplet, s. e. țesături nelucrate și neînălbite.

Semiluna, v. Luna. S. e stema imperiului otoman.

Semimetal, numire dată mai înainte metalelor antimon, arsen, zinc, etc., cari nu sînt maleabile.

Seminar, institut pentru crescerea candidaților la preoție. În primii secolii ai erei creștine, S. erau pe lângă bisericile catedrale; conciliul

din Trident a dispus, ca fiecare diecesă să-și aibă S. ei. Creșterea candidaților rom. în Ung. se făcea înainte de secl. XVIII pe la mănăstiri și episcopii, după unire s'au înființat seminarul din Blaj (v. ac.) pentru gr.-cat. și cel din Sibiu (v. ac.) pentru gr.-or. Ați are biserica gr.-cat. S. de 4 cl. în Blaj și Gherla, unde se primesc tineri cu 8 cl. gimn. Unii studiază în Roma, Viena și Budapesta. Biserica gr.-or. are S. în Sibiu, Arad (v. ac.) și Caransebeș (v. ac.), primindu-se absolvenți de 6—8 cl. gimn.

S. din România, v. Ortodoxa biserica.

Seminare pedagogice, institute atașate universităților, în cari se pregătesc candidații pentru posturile de profesori la școlile secundare. Ele le ofer ocaziune de a face în specialitatea lor, deprinderi practice, cari lipsiau până acum.

Seminar, deal în com. Păușești, Rom., j. Iași, numit astfel, pentru că pe el a fost înființat de către mitropolitul Veniamin Costachi un seminar pe la 1824, strămutat 1832 la Socola, 1836 la Iași.

Semiotica, (med.) *semiologia*, acea parte a diagnosticii medicale, care se ocupă cu fenomenele organismului omenesc, fie acelea fiziologice, fie patologice.

Semipalatinsk, prov. rusească în Asia centrală, 478,182 km², cu 685,197 loc. (1897). *Capitala S.*, lângă Irțiș, 26,353 loc.; însemnat oraș comercial.

Semiramis, regina în Asiria, după legenda perso-elină nevasta lui Onnes, un beliduce al regelui Ninus. Murind bărbatul ei, a luat-o Ninus de soție. Murind și acesta, a domnit singură (pe la 2000 a. Chr.). Ei i-se atribuie zidirea a o mulțime de orașe, șosele și canaluri, precum și grădinile atrnătoare, una din cele șapte minuni ale lumii vechi. S. a fost ucisă de fiul ei Ninyas.

Semirecensk, prov. rusească în Asia centrală între Tienșan și lacul Balchaș, 394,396 km², cu 990,107 loc. (1897); capitala Wernyi.

Semiți, numele comun al Sirienilor, Asirienilor, Ovreilor, Fenicienilor, Arabilor, (v. ac.), cari după tradițiunea ebraică se trag dela Sem (ebr. șem = roșu) fiul cel mai mare al lui Noe; în opozițiune cu Chamitiți (negrii) și Iafetiți (albi).

Limbile Semite, vorbite de popoarele S., cuprind: *ebraica* veche, în care e scris penta-teuchul și care e pentru limbile S. ceea ce e sanscrita pentru limbile indo-europene; *feniciană*, din Fenicia și Cartaginea; de prin secl. VI a. Chr., *aramaică*, cu deosebite dialecte sau idiome, cum sunt *chaldaica biblică*, în care e scrisă o parte din vechiul testament, *chaldaica targumica* (v. Targum), *siro-chaldaica*, formată în timpul captivității din Babilon și în care e scris Talmudul (v. ac.), foarte amestecată; *aramaică păgând*, vorbită de Nabateeni și Sabeeni; *siriaca*, reprezentată prin *neo-siriaca* și ați prin *araba*, care înlocui vechile ramuri ale limbilor S. și care, dela Mahomed, deveni limba religioasă a Islamismului în Asia, Europa și Africa și limba literară a Arabilor. (v. Arabi, Biblia, Judaica, Ovrei). Araba, singură vorbită ați din limbile S., e tipul lor comun. Caracterele lor distinctivă sunt: rădăcini de câte 3 consonante, întrebuințarea afixelor și prefixelor, lipsa vocalelor în scrierea usuală, și scrierea dela dreapta la stânga. Academia franceză pentru inscripțiuni și literatura frumoasă a întreprins compunerea

unui Corpus inscriptionum semiticarum, din care să se poată studia mai bine aceste limbi încă puțin cunoscute. (Cf. Renan, Histoire des langues sémitiques.)

Scrisoarea semită. Principalele specii sunt: *samariteană* sau ebraică veche, comună Ovreilor înainte de captivitate și care nu e decât o formă modificată a S.-ei feniciene; ebraica caldeană; siriaca; cufica, întrebuințată de Arabi de pe timpul cuceririlor lui Mahomed, ați înlocuită cu S. arabică modernă, care e adoptată cu mici schimbări și pentru persana modernă, deși limbile se deosebesc. S. familiei semitice cuprinde încă deosebite grupe de S. împrumutate din scrierea egipteană, însă dezvoltate până la starea de alfabet și trecute la popoarele Asiei prin Fenicieni. Toate aceste scrieri se fac dela dreapta la stânga. (v. Scrierea, Scriptura și Siriaca limba. Cf. K. Faulmann, Geschichte der Schrift, 1880).

Semitism, numire dată totalității Ovreilor, ca seminiție, și fără considerare la limbile ce le vorbesc. *Semitiști*, cei ce se ocupă cu studiul limbilor semite.

Semlac, com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 1072 case și 6319 loc., preste 3500 Români, ceialați Magh. Teritoriul 14,076 jug. cat. arător, foarte productiv.

Semliki, riu în Africa equatorială, izvorește din lacul Albert Eduard Nyansa și se varsa în lacul Albert Nyansa.

Semlin, (magh. *Zimony*, sêrb. *Zemun*), oraș în cott. Sirmiu, Slavonia, cu 14,517 loc., Sêrbi și Germani. Liceu real, școală comercială, muzeu de anticități romane. În castelul de lângă S. a murit Ioan Corvin (1456).

Semmering, masiv de munți între Austria de jos și Stiria, 1783 m. înălțime. Preste pasul S. (981 m.) trece șoseaua dela Glogguitz la Mürz-zuschlag, precum și calea ferată deschisă la 1853.

Semnal, *signal*, un semn stabilit prin învoiala sau ordinațiune, îndreptat asupra ochiului (optic) sau urechei (acustic). Serviciul de S. a ajuns la o dezvoltare mare la miliție (prin horn, tobe), în marină (semne de colorii diferite ziua, cu aparate electrice sau apoi cu sirene, clopote, pușcături de tun, etc., noaptea) și la căile ferate. Unele S. sunt stabilite prin convențiuni internaționale. La puncte favorabile de pe țărmuri sunt *stațiuni de S.* (v. și la Sign —.)

Semnare, subscriere (v. Contrasemnare). *Semnătura*, icalitura, subscrierea. Actele se împart în autentice, adevă cari sunt întărite de o autoritate competentă, și în acte sub S. privată, adevă cari cuprind S. părților contractante, fără intervențiunea nici unei autorități. Actul autentic face dovadă prin sine însuși; cel sub S. privată nu produce nici o dovadă, dacă nu e recunoscut de acel căruia se opune. Actul sub S. privată nu face credință față de ori cine în privința datei, cum face actul autentic, ci numai între părțile contractante și moștenitorii lor universali (v. ac.). (Cf. D. Alexandrescu, Dreptul civil român, VII.)

Semo, (ori *Semon*), la Romani ființe spirituale, un fel de Genii; se asemănau cu Larii (v. ac.), și treceau ca semiđei.

Semo Sancus, Hercules la Sabini, se închipuia ca primul rege al lor.

Sempach, oraș în cantonul elvețian Luzern, lângă lacul S. (14,3 km², 507 m. altitudine), 1106 loc. Aci au bătut Elvețienii pe Leopold de Austria la 9 Iulie 1386 (tradiția despre Winkelried).

Semper, *Gottfried*, architect de renume, n. 1803 în Hamburg, † 15 Maiu 1879 în Roma, conducătorul zidirei muzeelor, palatului și teatrului curții din Viena. A scris cartea epocală »Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten«, 2 vol. München, ed. II, 1878—79, etc.

Sempervirent, (botan.) pururea (totdeauna) verde, în antitesă cu caduc, termen ce se aplică mai ales la frunze. Fisiognomic distingem plante cu foi solzoase, cu foi aciculare (ca acele), exemple de ambele categorii la Conifere și cu lamina extinsă (foarte numeroase în țările calde).

Sempervivum L., (botan.) gen de plante erbacee și carnoase din fam. Crassulaceelor, înrudit cu *Sedum* (v. ac.) însă de regulă mai robust și cu flori ca. 10-(6—20)-mere. Cuprinde vr'o 40 specii răspândite prin munții emisferei estice din Europa până în Himalaia și Aabisinia. Și acest gen cuprinde tot plante saxatile, dintre cari unele de importanță horticolă, așa *S. hirtum* L., *S. arachnoideum* L., *S. fomentosum* Lehm. rustice, iar *S. arboreum* L. și *S. tabuliforme* Haw. de florarie temperată. *S. sectorum* L. și specii înrudite dela noi se cultivă adesea și se aplică în medicina populară la durere de urechi, de aici și numirile cele mai răspândite ale plantei »iarba urechei« și »urechelnița«. [A. Pr.]

Semuire, 1) sinucidere, a-și face samă, a se sinucide; 2) semnalemente, adică semnele, cari se iau la diferiți criminali. (v. și Bertillonage.)

Sen., prescurtare din senior (v. ac.).

Sen, monetă japoneză de bronz, ceva preste 3 bani.

Senaar, (*Sennar*), teritoriul dintre Nilul alb și cel albastru dela Chartum până la Fazogl. În înțeles mai strins S. a fost o provincie în Sudan sub protectoratul Egiptului, care a căzut apoi în mâinile Mahdiștilor. Locuitorii se împart în indigeni cu culoare mai deschisă (Șukurieh, Hasanieh) și mai întunecată. La cei din urmă aparține o seminție de negri, (Fundî) care la 1500 a venit din sud-vest, a supus pe nomații deșerturilor și a întemeiat imperiul S., pe care l-a cuprins la 1820 pașa din Egipt. *Capitata* S., cu 70,000 loc. a decăzut în măsura în care s'a ridicat orașul Chartum. După religione locuitorii sunt mohamedani.

Senar, monetă persană de aramă = 6 bani.

Senar, trimetrul iambic (v. ac.).

Senarmontita, mineral, oxid de antimoniu, cubic, rar.

Senat, sfatul bătrânilor. La Romani consiliul de stat al regelui, în republică adunarea consultativă a statului, compusă la început din 100 patriciani, apoi din 300 și mai târziu din 600 membri, în parte și plebei. Au făcut parte din S. cei ce ocupau oficii curulice, ceilalți erau primiți de consuli (apoi de censori, de împărat). Snb August s'a stabilit un cens pentru S.

În evul mediu s'a dat denumirea S. colegiilor dela magistratele orașenesci, dela judecatorii înalte. În timpul mai nou se numesc S. în state cu sistem bicameral (v. Bicamerism) primul din corpurile legiuitoare. (v. Legislațiune.)

Senator, membru al unui senat.

Senatus consulta, (lat.) hotărâri ale S.-ului roman luate cu majoritate de voturi.

Senat universitar, colegiul profesorilor unei universități.

Senat școlar, primul for administrativ la școlile primare din Ung. În bis. gr.-or. e S. școl. comitetul parohial, în cea gr.-cat. îl formează membrii aleși de parochieni în proporție cu numărul credincioșilor din parohie. La școlile comunale S. școl. e ales de consiliul comunal.

Șendrea, *Ștefan C.*, profesor la facultatea de drept din Iași, n. 1842 tot acolo. A fost agent diplomatic al țării în Paris (1876), din 1896—97 ministru de justiție în cabinetul P. Aurelian.

Seneca, 1) S., *Marcus Annaeus*, retor roman originar din Spania, a studiat pe timpul lui August în Roma. Pentru fiii săi scrise la bătrânețe opul: »Oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores«. (54—38 a. Chr.) Fiul său

2) S., *Lucius Aneus*, filosoful (3—65 d. Chr.), n. în Cordova, studiază în Roma retorica și filosofia, sub Caligula a fost questor și senator, la 41 a fost exilat, de unde după 8 ani întorcându-se a fost profesorul lui Nero, iar după ce acesta deveni împărat, omul său de încredere, dar și victima lui S., care de altcum e descris ca un slab caracter, încercă a uni filosofia stoică cu eclecticismul. El pentru prima oară deosebi filosofia în teoretică și practică și învățăturile sale au avut mare influență asupra posterității. A scris foarte mult. Cele mai însemnate sânt De providentia, De clementia, De constantia sapientis, De ira, De consolatione, De vita beata, 124 epistole și 7 cărți quaestiones naturales, ș. a. Ediție completă de Fickert în 3 tom. 1842—45.

[Pl.]

Senecio L., (botan.) gen de Composee, trib Senecioneae. Luat în sens larg cuprinde secțiunile: *Ligularia* Cass., *Pericallis* Webb., *Cacalia* L., ș. a., considerate de alții ca genuri distincte, și atunci cuprinde preste 900 specii de ierburi, arbuști, mai rar arbori, răspândite preste tot globul. Ca specii mai comune prin părțile noastre sânt: *S. crucifolius* L., vulgar Bătă-tarniță, Petimbroasă; *S. vulgaris* L. și *S. vernalis* W. Kit., vulg. Cruculiță, Spălăcioasă, etc. Unele specii (*S. elegans* L., *S. pulcher* Hook. et Arn., ș. a.) se cultivă ca decorative în florării. [S. Șt. R.]

Senegal, unul dintre cele mai mari riuri din Africa nord-vestică, lungimea 1580 km., isvoresce din regiuni muntoase pe un teritoriu preste 300 km. Ramuri mai principale sânt Bafing și Baho. Ramura principală Bafing isvoresce în nord dela muntele Sere, 80 km. spre sud dela isvoarele riului Gambia. Sub punctul de întâlnire a celor 2 ramuri se află cataractele Guina, 54 km. mai jos la Medine cataractele Felu. Lăsând aceste cataracte, riul ajunge în șesul Senegambiei și din sud permesce riul Faleme în apropierea fortăreței Bakel. Pe timpul ploilor (Iulie—Nov.) e navigabil până la cataractele Felu, în timpul secetei e navigabil numai 380 km. dela vărsarea în mare. În partea din jos formează multe insule (Morfil). La gurile deltei mai însemnată e insula St. Louis, în posesia Francezilor.

Senegambia, (*Migriția* vestică sau *Senegal*), un teritoriu în Africa vestică, ce se extinde la Oceanul Atlantic dela 10—18° lat. nord. în o

lungime de 930 km., înlăuntru în o extensiune spre Sahara de 930 km., spre est până în văile râului Niger în o lungime de 1850 km., cu un teritoriu de 990,000 km². Numirea ţerii e luată dela cele 2 râuri principale Senegal și Gambia. Se împarte în trei părți principale: Seneg. de sus, în care locuiesc Arabi și Berberi, zace spre nord dela riul Senegal. Locuitorii aparțin religiunii mohamedane; S. medie cuprinde ținuturile mării din nord spre sud cam 370 km. Clima este cea mai fierbinte pe întreg pământul, în părțile vestice pământul e roditor. S. de jos cuprinde teritoriul râului Gambia și părțile sudice dela acesta. Dintre Europeni mai multe teritorii au Francezii. Englezii au puține, numai în jurul râului Gambia. *Capitala e St.-Louis*. Intreagă colonia franceză pe un teritoriu de 220,000 km²., are 200,000 loc.

Seneşal, (din lat. Seneſcalcus = servitorul mai bătrân), în Franca odinioară titlu dat mareașalului de curte.

Seneşlau, vovodul unui ducat român în Muntenia, pe ținutul stâng al Oltului. Amintit în diploma lui Bela IV din 1247, când acesta colonizează pe Ioanții dela granița Transilvaniei, dându-le și teritorii din România, excepționând ținutul lui Lyrtioy (v. ac.) și a lui S. (v. și Basaraba.)

Senhor, (portug., pron. senjor), domn; *Senhora*, doamnă.

Senigaglia sau *Sinigaglia*, anticul oraș *Sena Gallia*, port în provincia Ancona, Italia, lângă Adriatica, cu 22,499 loc. Băi de mare foarte cercetate și pescării.

Senilitate, etatea de declin a omului. Incepe la 45 ani cu slăbirea vederii, dacă nu a început deja mai înainte cu pierderea forțelor și elasticității corpului, caracteristice tinereții. Apoi urmează încrețirea pielii obrazului prin pierderea elementelor elastice din piele; încheieturile, mușchii devin mai rigizi; mersul mai încovoiat, memoria slăbește, în urmă întreg raționamentul este alterat. Aceste simptome se prezintă unul câte unul între anii 60—80, adeseori și mai târziu. Moartea bătrânilor, dacă nu survine brusc prin o emoragie cerebrală, este cauzată de *marasm senil*, de pneumonia bătrânilor.

Senior, (franc. seigneur, lat. senior), cel mai bătrân; s'a întrebuițat și în înțelesul boier, proprietar feudal în evul mediu. Astăzi se dă acest titlu mai ales preșidenților corporațiilor studențești.

Seniorat, pozițiunea sau demnitatea unui senior; ordine de succesiune la care proprietățile imobile ale unei familii trec în totdeauna asupra membrului ei mai în etate, fără considerare la apropierea liniilor și gradelor. (v. și art. Majorat.)

Sennyey, Paul, baron, om politic magh., n. 24 Apr. 1824 în Buda, † 3 Ian. 1888, fost secretar onorar pe lângă președintele cancelariei reg. de curte. În dieta din 1848 a luat poziție contra lui Kossuth. În decursul revoluției s'a retras din viața publică. Din 1867 începând, a luat parte activă la desbaterile dietei. În Febr. 1877, când abdisa Col. Tisza, regele i-a încredințat formarea cabinetului, ceea ce însă nu i-a succedat. În 1885 a fost numit preșident al casei magnaților și judec curiae.

Senoni, popor galic în centrul Galliei (capitula Agedincum, acum Sens) și în Umbria, cei din urmă supuși de Romani la 283 a. Chr.

Senonian, subdiviziune geologică, aparținând Cretacului superior. El se subdividă în *Emscherian* și *Aturian*. Această formațiune e foarte bine dezvoltată și în România, unde e reprezentată în cele mai multe casuri prin cretă cu echiniți (Dobrogea) sau marne cu belemnite (Prahova, Dâmbovița).

Senor, (span. pron. senjor), domn, *Senora*, doamnă, *Senorita*, damă tinără.

Sens, aparat în organism, prin care o ființă se pune în raport cu obiectele de din afară, ce fac impresii asupra numitei ființe. Omul are 5 sensuri: vederea, auzul, mirosul, gustul și pipăitul (v. ac.), în care intră simțul muscular și de temperatură.

Sens comun, ceea ce este pe înțelesul tuturor; modul simplu și natural de a simți. a cugeta și a judeca al omului cu mîntea sănătoasă, dar fără cultură superioară. În sens psihologic S. c. se ia pentru totalitatea sensurilor (senzațiilor) și se descopere atunci în totala impresiune, pe care sensurile toate deodată sau mai multe deodată o exercitează asupra sufletului. Resultatul acestei acțiuni concrete este formațiunea psihică, ce se numește îndeobște imaginea unui obiect singular sau *intuițiune*. [Pl.]

Sensal, (*ital.*) samsar (v. ac.).

Senzațiuni, în genere elementele fenomenelor sufletesci. cari se produc dela sine în urma stimulului ce-i vine din afară prin mijlocirea sensurilor. S., ai cărori stimuli sînt stări și procese ce se petrec în organismul nostru somatic, se numesc *somatices* sau *organices* și provin dela organele de nutriție (foame, sete, săturare); în încordarea puterii (oboseală, astringere, încordare, etc.); dela însuși nervii ori din regiunea pielii (dureri de nervi, gădălire, mâncărime, usturime, furnicare); din funcțiunea inimii, din respirație, circulația sîngelui, etc. [Pl.]

Sensibilitate, capacitatea sufletului de a primi prin mijlocirea organismului fizic informațiuni sau impresii din afară și de a împărtăși altora tot printr'însul emoțiunile și stările sale. Tot S. se numește și proprietatea sufletului de a fi mai mult sau mai puțin atins, mișcat și emoționat de sentimente. (v. și Dispozițiune.) [Pl.]

Sensitiv, atributul acelor ființe și organe, cari au facultatea de a simți. *Persoane S.* se numesc acele, cari sub raportul sensibilității și al impresionabilității se află într'o stare de prea mare iritabilitate. *Plante S.* se numesc acele din specia Mimoselor, ale căror foi se strîng la atingere, cum e s. e. Mimosa pudica. [Pl.]

Sensorial, tot ce se ține de *Sensoriu* adecă de acel loc în creier, ce se presupune a fi centru comun al activității nervilor și a tuturor senzațiilor; apoi tot ce se ține de sensuri. *Sensoriale* sau obiective se numesc și acele dintre senzațiuni, cari sînt cauzate de cătră stimulii ce provin din afară prin mijlocirea deosebitelor sensuri sau organe, cari compun aparatul de simțire. [Pl.]

Sensualism. a) În limbajul filosofic și sub raport poetic și metafisic aceea sistemă din sfera empirismului, care rapoartă numai la sensuri și la percepțiunile lor originea tuturor ideilor și

a cunoștințelor noastre. Cei mai de frunte reprezentanți ai S.-lui au fost Hobbes și Condillac, iar în timpul mai nou A. Comte. b) Sub raport etic se numesc S. acea vedere, care susține că măsura morală pentru bunul și răul moral este plăcerea sensuală ori neplăcerea. A fost reprezentată în anticitate prin Edoniști în timpul mai nou de Hobbes și de Enciclopediștii secl. XVIII.

Sensualitate, dispoziția omului de a se da plăcerilor fizice ale sensurilor. [Pl.]

Sentață, actul ce constată ceea ce a hotărât judecătorul, S. și *hotărîre* e acelaș lucru; totuși în terminologia jur. rom. se numesc S. în special numai hotărârile tribunalelor, pe când ale curților poartă numele de *decisțiuni*, iar ale judecătorilor de pace sau de ocoale, de *cărți de judecată*. Odată ce s'a pronunțat S., judecătorul nu mai poate reveni asupra ei. O S. se compune din un preambul, în care se arată despre ce proces e vorba, cine s'a prezentat și ce acte s'au produs și susținerile părților. Această parte a sentenței se numește *practică*. Apoi vin considerațiile, adică chestiunile de fapt și de drept, cari formează nise adevărate premise, de unde urmează minuta, adică ceea ce a hotărît judecătorul. S. pot fi în prima sau ultima instanță, după cum pot fi sau nu atacate cu apel. [—]

S. în lipsă, v. Contumacia.

Sentață, (retor.) ornament pentru discursuri; e o maximă generală, o cugetare morală sau învățământ convingător, scos din observațiune ori din sentimentul comun al societății. De obicei învăță ce e de făcut, sau ce se petrece în viață. [*]

Sentiment, acele fenomene psihice, prin cari sîntem informați despre starea afectivă bună ori rea, plăcută ori neplăcută, în care se află organismul nostru psihofisic într'un moment dat. Ca conținut al conștiinței S. sînt stări subiective, cari însoțesc primitivele fenomene de cunoștință: senzațiunile, intuițiunile, reprezentările și combinațiile dintre ele. Totalitatea sentimentelor din unul și acelaș moment sau period al vieții constituie *dispozițiunea* (v. ac.) omului sau *inimă*.

Sentimentalitate, v. Dispozițiune. [Pl.]

Sentina, compartimentul dintre fundul și prima podeală dela un bastiment.

Sentinelă, soldatul înarmat și pus să păzească o casa cu bani, un arest, un pod, un drum, etc. ce duce către dușman; adesea S. se mai numește după destinația sa, așa S. la drapel, care face garda de onoare la drapel, S. dela arme, care face garda înaintea armelor la o gardă mare, care stă în repaus, etc.

Senza Sordino, (mus.) v. Con Sordino.

Sepala, (botan.) frunza florală verde, care întră în alcătuirea calicelui (v. ac.).

Separatism, tendența, care provenind din împrejurarea, că vederile oarecuiva nu concordă și nu se potriveșc cu vederile în de comun admise ale unui grup social, caută a produce o desfacere și a crea o nouă grupare. Oamenii cuprinși de astfel de tendențe se dic *Separatiști*.

Sephardim, (hebr.) urmașii Iudeilor alungați din Spania; Jidov spaniol.

Sepia, molusc cephalopod din ordinul Dibranchiatelor, are corpul oval provădut cu nise în-

tătoare laterale, are cochilie internă calcaroasă cunoscută sub numirea de *os de sepie*. Trăiesce pe coastele Oceanelor și are pe lângă inimă o beșică plină cu un lichid negru, care prin uscare ne dă culoarea întrebuintată în pictură sub numele de *sepie*. Osul de S. se întrebuintează în farmacie pentru facerea prafurilor de dinți, se mai dă paserilor de colivie pentru a-și roade pe el pliscul.

Sepphoris, odinioară oraș însemnat în Galileia, a cărei capitală a fost în mai multe rânduri. Ruinele bisericei Sf. Ana reamintesc legenda, că S. a fost comuna unde au trăit Ioachim și Ana și s'a născut fecioara Maria.

Șepreuș (magh. *Seprös*), com. rur. în Ung., cott. Arad. Are 782 case cu 4163 loc. români, puțini magh. Teritoriul 13,282 jug. cat. foarte productiv. [†]

Sepsis, putrefacție, fermentație, infecțiunea organismului prin materii putrede, îmbolnăvirea lui prin introducerea de materii virulente, prin microorganismii vii, cari se înmulțesc în organism. (v. Infecțiune, Putrefacțiune).

Sepsi-Szt-György, oraș în Trans., cott. Treiscaune, cu 5665 loc., Maghiari (5480) și Români. În S. se află: oficiile centrale ale cott. Treiscaune, pretură, judecătoria cercuală, direcțiune financiară, liceu cu internat, școală pentru industria lemnului, preparandie pentru conducători de asiluri de copii, un institut de bani.

Septarii, concrețiuni minerale cu spărturi radiare.

Șapte contra Thebei, după poveste 7 eroi greci, cari au mers contra Thebei, ca să ridice pe tronul ei pe Polinice contra fratelui său gemăan Eteocle, care ocupase tronul după moartea tatălui lor Edip.

Șapte ani, Resboiul de. Causa resboiului a fost că Maria Teresia voia să reia Sillesia dela Prusia. Cu Maria se aliă împărăteasa Elisabeta a Rusiei, supărată de epigramele lui Frederic contra ei. Franca, inimica de 2 secole a casei de Habsburg, se aliă și ea cu Austria prin stăruința ambasadorului Kaunitz și în urma alianței dintre Prusia și Anglia. Această din urmă putere voia să distrugă flota franceză și începuse resboiul cu Franca în Canada. Suedia și Saxonia trecură tot de partea vrășmașilor lui Frederic. Acesta opunea armata sa de 200,000, disciplinată și victorioasă, armatelor mai numeroase, dar fără coerență ale inamicilor. Inchide la Pirna armata saxonă (17,000), bate la Lobositz (1756) pe Austriaci, cari veniau s'o despresoare, constrînge la predare pe Saxoni și îi împarte printre soldații săi. În 1757 bate la Praga pe Austriaci, dar o nouă armată comandată de Daun îi învinge la Kolin (cu 14,000 perdere). În același timp Francezii învinseră pe Englezi la Hastenbeck și îi siliră a încheia convențiunea dela Kloster-Zeven, prin care să iasă din alianța cu Prusia, iar Rușii goniseră pe Prusieni la Gross-jägersdorf. Frederic decis a învinge sau a muri, merse contra Francezilor și îi învinse la Rossbach (5 Nov.), apoi se întoarse contra Austriacilor de 3 ori mai numeroși, îi învinse la Leuthen (5 Dec.), pe când Anglia, după sfatul lui Pitt, păstră alianța cu Prusia. În anul următor Frederic învinse pe Ruși la Zorndorf, dar în Saxa fû învins de Daun la Hochkirch. Ducele Ferdinand

de Brunșvig învinse pe Francezi la Krefeld și la Minden. În 1759 Frederic nu putu împiedeca unirea Austracilor cu Rușii și fu grozav învins de ei la Kunersdorf (12 Aug.), dar supărați contra lui Daun, Rușii se retraseră în Polonia. În 1760 Rușii cu Austriacii ocupară Berlinul, dar apoi Austriacii fură învinși la Liegnitz și victoria dela Torgau dete iarăși lui Frederic Saxonia. Cu toate că Francezii fuseseră învinși la Villinghausen, Austriacii câștigaseră mai multe succese, speranța în Anglia se pierduse cu returnarea lui Pitt și situația lui Frederic era desperată, când muri Elisabeta și Petru III făcu alianță cu Frederic dându-i și 20,000 sold. Caterina retrase ajutorul, dar înainte de rechemarea armatei Frederic bătu pe Daun de două ori (Burkersdorf și Reichenbach). Prințul Henric bătu pe Austriaci la Freiberg, iar ducele Ferdinand pe Francezi la Wilhelmsthal. Franța învinsă de Anglia încheiă pace (10 Febr. 1763 Paris), prin care cedă Canada și se îndatoră a nu mai lua parte la reboiul din Germania. Austria și statele germane încheiară și ele cu Prusia pacea dela Hubertsburg (15 Febr. 1763), prin care lăsau lucrurile statu quo ante bellum. Din acest reboiu Prusia ești cu reputația de mare putere militară, cu mare prestigiu moral în Germania, pe când Austria începă a fi considerată ca putere străină de Germania.

Șapte minuni, v. Minune.

Septemăna, restimp de 7 zile, ca unitate cronologică cunoscută încă la Chinezi, vechii Peruani și Egipteni; la Ovrei pusă în legătură cu cosmogonia și religunea. Cu începutul erei creștine S. a fost introdusă la Greci (în locul celor 3 Decade) și la Romani (în locul Nundinae-lor). Zilele S.-ei au fost numite la Babilonieni după corpurile ceresci, iar în apus după șteii păgâni.

Septemăna luminată, prima S. după Paști. Oficiul divin în zilele S. l. e prescriș în cartșile rituale ca și pentru prima zi de serbătoare.

Septemăna mare, cea premergătoare Paștilor. Se mai numesc și S. cea dintâi a Sf. Parasimă, pentru că credincioșii o petrec în pietate deosebită și în postire mai severă.

Septembrie, a noua lună (30 zile) a anului, după socoteala mai veche romană a șeptea, de unde și numele. Cu echinocșul din luna aceasta se începe toamna.

Convenșunea din Septembrie, încheiată între Franța și Italia în 15 Sept. 1864 în următoarele condișioni: Reședința regelui se muta dela Turin la Florența, Franța își retrage din Roma trupele dislocate acolo pentru scutul papei, promișend Italia a nu ataca deocamdată statul papal.

Septembriștil, în Portugalia aderenșii constitușiei din 1822.

Septemvir, membru al unui colegiu compus din 7 bărbați. La Romani era un colegiu de 7, care avea datorie să împartă agri între coloniști. S. *epulones*, arangiau ospetele date în onoarea șteilor.

Septemvir, se numia în Ungaria membrul curșii supreme judecătoreșci, care la început era compusă din 7 judecători, și de aceea îi șicea: tabla septemvirală. Cu timpul înmulșindu-se acești membri, se împărșiau în senate de câte 7 judecători. La 1869 în locul septemviratului s'a organizat curia (v. ac.), iar membri ei se

numesc juđi curiali. În Croația însă și astăzi mai există tabla septemvirală cu membri ce se numesc S. [icdp.]

Septenar și Octenar, în versificașunea antică versul iambic de șapte și opt tacte versificașionale (picioare), cu diersa consecut la finea tactului al 4-lea. În anticitate se obicinuia la S. și o silabă supranumerară, drept silabă finală a versului. În timpul mai nou și la Octenar. [*]

Septenat, periođ de șapte ani, înceosebi la oficii îndeplinite pe un timp anumit (s. e. durata de funcșione a presidentului republicei franceze).

Septentrional, nordic.

Septet, în musică, nume dat unei compoșșiuni vocale sau instrumentale în 7 partide concertante, cu sau fără cor sau alt acompaniament. De obicei are forma ciclică a sonatei. [T. C.]

Șapte turnuri, (turc. Iedicule), închioare în Constantinopole pe șermurul Mării Marmora. Șase turnuri sânt ađi demolate. La început fortăreașta, apoi casarmă, pe urmă temnișă de ștaț, în care au suferit și mulți Români, Maghiari și trimișii de ai statelor străine.

Septic, putrid, ce provoacă putrefacșione.

Septicshaemia, (med.) complex de simptoame febrile, tifoase, provocate de intrarea în sânge a unor materii infecșioase ce provin dela o leșione infectată. O punsatură de ac, când e infectată, încă poate provoca S. Tratament: delăturarea isvorului materiilor infecșioase, adecă îngrijirea antiseptică a leșionii originale, și remedii roborante.

Septicid, (botan.) un mod de dehiscenșă (v. ac.) al fructelor de Angiosperme, când se face după nise crăpături longitudinale, așezate în lungul marginilor de unire ale carpelor. Capsulele pluriloculare de tutun, foliculele de bujor, capsulele de genșianacee, etc., au dehiscenșă S. Dacă se fac câte 2 crăpături longitudinale pentru fiecare carpel, câte una de fiecare parte a placentei (v. ac.) dehiscenșă e *septifragă* (capsulele de Laur porcesc. Orchidee, etc.). [S. Șt. R.]

Septilion, a șaptaea potenșă a unui milion.

Septima, în musica, interval format de două note, dintre cari cea superioara apare ca grad al 7-lea a celei inferioara.

Septimani, soldașii romani din legiunea a 7-a.

Septimania, o parte din Franța de sud (Aquitania secunda) cedată de Romani la 419 d. Chr. Visigoșilor. O parte a ajuns la 507 în stăpânirea lui Chlodwig, restul a ajuns în puterea Arabilor (720), dela cari a cucerit-o Carol Martel și Pipin cel mic (738 și 759).

Septimius, *Severus*, împ., v. Severus.

Septola sau *septolet*, în musică, grup anormal de 7 note, valorând în aprecierea măsुरei drept 6 sau 4 de aceeași valoare.

Septuagenar, om de șeptedeți de ani.

Septuagesima, (lat.) Duniunea a doua înainte de începerea Sf. Paresime; corespunde cu Dumineca »Vameșului și Fariseului« în biserica or., când se începe »Triodul«, adecă pregatire la postul cel mare.

Septuaginta, (lat.) »Cei șeptedeți«, cea mai veche traducere a testamentului vechiu, făcută în limba grec. la Alexandria. După tradișia bis. traducerea a fost făcută de 72 translatiori la îndemnul lui Ptolemeu II Philadelphus pentru veshita bibliotecă alexandrină. Traducerea în limba

grec. a fost o necesitate pentru Jidovii din Alexandria, cări vorbiau numai grecesce. Traducerea e preste tot greoaie, prezentând gândire ovreiască cu vorbe grecești. S. a devenit cu timpul text autentic pentru biserica creștină. Imprejurarea aceasta a discreditat-o la Ovrei. O ediție nouă, scrisă de Origen, a devenit renumită sub numele *Hexapla*.

Septum, (lat.) țarc, loc închis, stavilă, gard. **Sepulcral**, mormental; ce se ține de înmormântare.

Sequana, numele latin al Seinei (v. ac.).

Sequani, popor galic în Franche-Comté și Burgund.

Sequanian, una din subdivisiunile Jurasicului sup., cuprinsă între Ramacian și Kimeridquian.

Sequela judicialis, (lat.) urmărirea unui făcător de rele.

Sequens, (lat.) care urmează.

Sequentă, 1) *S.*, un șir de trei sau mai multe cărți de joc de aceeași culoare, având o însemnatate deosebită în unele jocuri, s. e. în Piquet, Calabrias, etc. Trei cărți de aceeași culoare urmând în șir formează o terță, patru o quartă, etc. 2) *S.*, în musică repețirea unui motiv scurt din grade mai înalte sau mai adânci de tonuri.

Sequențe, texturile compuse la iubilațiuni pe silaba finală »ia« din Aleluia. Ași mai admite bis. rom.-cat. numai cinci, între cari și Dies irae.

Sequestrațiune de persoane, arestare ilegală, a închide pe cineva fara a ave acest drept dela lege. S. de p. se pedepsește foarte aspru de lege.

Sequestrul, măsură ce se ia pentru ca bunurile unei persoane să nu fie înstrăinate. Codul penal pedepsește pe acel care înstrăinează lucrurile sechestrate. S. poate fi asigurător sau definitiv. Persoana care aplică un S., poate fi supusă la daune, dacă e vexator și păgubitor pentru persoana sequestrată. Statul fiind presupus șolvabil, nu se poate aplica S. pe casele publice. S. mai poate fi și o specie de deposit. În acest cas el e convențional sau judiciar, după cum resulta din învoiala părților contractante sau din o dispozițiune luată de justiție. S. judiciar, adecă persoana însărcinată cu paza unui lucru nu poate face decât acte conservatorii menite a împiedeca deteriorarea obiectului dat în pastrarea sa. Pentru numirea S. trebe să se citeze părțile contradictorii; el nu poate fi numit pe cale grațioasă.

Sequoia Endl., (botan.) gen de plante din fam. Coniferelor, trib. Taxodiaceae. Cuprinde 2 specii din California, ambele cultivate ca plante decorative, dintre cari *S. gigantea* Endl. este mai rustic și e unul din cei mai înalți arbori, ajungând până la aproape 130 m. înălțime. [A. Pr.]

Ser, serum, lichid aflător în corp, în care sânt suspendate particule solide; s. e. *serul sangelui*, în care se află globuli roșii și lencocyți; *serul limfatic*, în care se află lencocyți. Cavitațile corpului, cum sânt abdomenul, pericardium, cavitațile creierului, etc., încă conțin puțin S.

Sera, sin. cu florărie (v. ac.).

Seracin, Teodor, cavaler de, general austriac (F. M. L.), n. 5 Febr. 1836, † Apr. 1901. Absolvând 1863 școala de reșboiu, a fost comandant în institutul geografic, 1864 ia parte la reșboiul contra Danemarcei, 1866 la cel contra Prusiei, primind pentru »curagioasele și excelen-

tele servicii» semnul de recunoștință. 1873—74 a ținut prelegeri de tactică la institutul geografic militar. 1887 a primit crucea de comandor al ordinului Francisc Iosif. 1888 a fost numit general, 1892 comandant al diviziei de inf. nr. 24 în Przemysl. În 1894, după un serviciu de 40 ani, s'a pensionat. A fost un soldat viteaz, conștient și un bun Român.

Sărăcusta, serviciu bisericesc, ce se face la morți, cetindu-se din evanghelie. Usul diferă după ținuturi.

Serafim, 1) *S.*, *episcop de Buzeu*, (1649—68), unul dintre cei mai însemnați păstori din această eparhie. Până la dînsul, episcopii Buzelui își aveau reședința la Tîrgoviște și veniau în diecesa lor numai în afaceri de serviciu. Cu asemenea prilej ei sălășluiau dela 1532 încoace la îndepărtata mîn. Otmenedic, iar mai târziu la metohul acestei mîn. Frăsinet, situat chiar în oraș. În 1639 Vasile Lupul, într'unul din desele sale reșboai cu Mateiu Basarab, arse Frăsinetul, și după ce ambii domni se împăcaseră, Mateiu reclădi metohul terminându-l în 1649. În acest an episcopul Stefan se numi mitropolit și avu de succesor pe S. Acestuia i-se cuvine meritul, de a fi dat Frăsinetului destinația ce o are până astăzi. Anume el ceru și obținu dela domnitor, ca acel metoh să fie nu numai destinat pentru reședința episcopală, dar și declarat de mănăstire, avînd de metoh pe Otmenedicul, din ale cărui averi, administrate de episcop, avea să se întrețină noua reședință. La 1668 S. fu cît pe aci să se numească mitropolit, dar se alese numai cu transferare la Rîmnic. (Iorgulescu, Dicț. jud. Buzeu. Buc. 1892, pag. 123—6.)

2) *Serafim*, episc. al Maramureșului, orig. Popa Stefan, avea locuința în Petrova și a funcționat între 1712—14, poate și mai încolo până la șaiele episcopului Petruvan și Dositeu 1720.

Serafimi, clasa mai înaltă a îngerilor (v. ac.), stînd mai aproape de scaunul lui Dîeu.

Serafinilor, Ordul, așa numita *pantlică albastră*, cel mai vechiu ord al Svediei, întemeiat, după cum se țice, 1285 de regele Magnus I. El se conferă numai celor ce au cel puțin rangul de locot.-general.

Sera, vechia capitală a imperiului Chipciacilor, o semiești turcă. Din S. mai sînt numai ruine.

Sera, (*pers.*) palat; turc. partea estică a Constantinopolei.

Seraievo, v. Saraievo.

Seraii, forma franțozită a numirei Serai.

Seran, în poveștile rom. numele luceafărului (v. ac.) de seară.

Serang, insulă, v. Ceram.

Serao, Matilda, scriitoare ital., n. 7 Martie 1856 în Patras. În tovarășie cu bărbatul ei a întemeiat »Corriere di Roma«, apoi »Corriere di Napoli«. Romanele și novelele ei excelează prin o observație ageră a realității, situațiuni originale și stil viu. Dintre romane sînt de remarcate »Il ventre di Napoli«, »La conquista di Roma« (Florența 1885), apoi colecțiunile de romane »All'erta sentinella« și »Fior di passione« (1883).

Serapeion, (grec.) lat. Serapeum, templul lui Serapis (v. ac.); mormintele taurilor Apis și templul lui Serapis, desgropate de Mariette la Saccara.

Serapion, 1) *S.*, martir, care împreună cu conșoții pentru mărturisirea credinței a fost ucis

la 5 Apr. 285. Serbarea în 5 Apr. 2) *Serapion*, sf., episcop în Antiochia și scriitor bis. cătră capătul secl. II. 3) *Serapion din Thumis* în Egipt, un bărbat erudit și elocuent în secl. IV. (Sozomen. H. E. IV, c. 9); a luat parte la sinodul din Sardica (343) și a ajutat mult pe S. Atanasie în contra Arianilor.

Serapis, zeu în Egipt, cândva predicatul lui Osiris (v. ac.) bărbatul dînei Isis (v. ac.). Cultul lui s'a desvoltat în Alexandria din Egipt și a trecut la Greci și la Romani, unde era considerat îndeosebi ca zeu vindecător. Cultul lui S. a adus mare confuziune în religione Romanilor. La 58 a. Chr. cultul lui S. și Isis a fost oprit, la 53 a. Chr. s'a ordonat risipirea sacrarelor, ridicare de privați, la 50 ruinaarea templelor, dar nime nu a vrut să o facă, încât consulul a fost silit ca mai întăiu să lovească însuși cu securea. Caesar de dragul Cleopatrei a renoit la 48 a. Chr. cultul, dar Tiberius la 19 d. Chr. a risipit templele și idolul l-a aruncat în Tîbru. [Atm.]

Seraskier, în Turcia titlul ministrului de rebel.

Serata, convenire socială spre a petrece seara cu lectură, cântări, musică și joc.

Sërba, dans popular. Aria musicală de o mișcare vioaie, în măsură $\frac{2}{4}$, formată din unul sau două perioade de câte 8 tacte repetate și reluate.

Serban, *Constantin*, fiul lui Basarab Radu Șerban (v. ac.) domnul Muntoniei, 1654—58. Scurta lui domnie a fost umplută cu lupte contra Seimenilor resculați, pe cari îi înfrânge numai cu ajutorul lui Rakoczi G. II (v. ac.). Seimenii îl părăsc Turcilor cu tradare și aceștia, supărați că a ajutat pe Rakoczi în expediția lui contra Poloniei, îl depun.

Serban Radu, v. Basarab Ș. R.

Serban C. vornicul, v. Cantacuzinesci, (t. I. p. 700 b.).

Serbănesci, numele mai multor comune în România. 1) Ș., com. rur., j. Dâmbovița, se compune din 3 cătune și are 2000 loc. La Ș. s'a resoit Mihaiu Viteazul cu Turcii. (Dicț. Geogr.) 2) Ș., com. rur., j. Vâlcea, are 5 cătune cu izvoare minerale, numărul populațiunei 958.

Serbănescii de jos, com. rur., j. Olt, numele istoric e *Domnesci-Serbănesci*, încunjurat de dealuri, are 1500 locuitori.

Serbănescii de sus, comună rurală, j. Olt, mai înainte a fost unită cu Șerbănescii de jos, numără 870 loc., economie întinsă de vite și agricultură.

Serbănesci, fost schit de călugări în Rom., j. Vâlcea, zidit de Matei Morunglavu, pe la 1740. La 1821 schitul a găzduit pe Turcii, cari plecarea împotriva eteriștilor.

Serbănescu Teodor, colonel, membru coresp. al Acad. rom., † Iulie 1901. A publicat poesii lirice în »Convorbiri literare» și alte reviste. (Cf. conferința lui T. G. Djuvara în »Convorbiri literare», 1902).

Serbătoare, *S. bisericăscă*, și dedicată pentru celebrarea publică și solemnă a unor evenimente mari, îndeosebi însă a tainelor împreunate cu opera rescumpărării spirituale săvîrșite prin Christos. S. se împart în trei grupe: timpul *Triodului*, începînd cu Dumineca Vameșului și a Fariseului până la Paști; timpul *Cincidecimeii*, dela Paști până la I-a Duminecă după Rusalii; și timpul *Octoișului*, dela I-a Duminecă după Rusalii până

la Dumineca Vameșului și a Fariseului. Unele dintre serbători sînt *mobile* și nu cad în tot anul pe aceeași și, altele sînt *imobile*, căci totdeauna cad în aceeași și a anului.

Serbega, domn al Moldovei, v. Serpega.

Serbesci, 1) Ș., com. rur., j. Neamțu în Rom. cu 5 cătune și 2188 loc.

2) *Serbescii*, com. rur. în Rom., j. Băcău lângă Siret și Turbați, se compune din 2 cătune, numără 730 loc.

Serbet, o dulceață făcută din zeaină de fructe diferite și zahăr; se freacă până la îngroșare, după ce este feartă.

Sërbi, popor slav de sud de confesiune gr.-or. În vremea istorică a jucat un rol foarte însemnat. Lățirea lui istorică a fost cam aceeași ca în zilele de ađi, excepționând Sërbiu din Bănat și din Ungaria. Au imigrat din nord, probabil din Moravia, patria lor primitivă, prin secl. VII în Balcan. Sub Heraclios au primit botezul pe cale slavă bizantină. Sërbiu sînt identici cu Croații. Deosebirea de nume, existentă chiar pe vremea lui Const. Porfirogenit, nu poate schimba natura poporului. O tradițiune de natură confesională, deoarece Croații au fost catolici dela început, împreunăată cu diferite apucături omenești, a nutrit în continuu desbinarea din sinul acestui popor. Numărul lor se urcă preste 6 milioane. Dacă n'au aceleași convingeri confesionale, au o limbă comună. Descentralizarea poporului sub diferite domnii, cum regatul din Sërbia, din Croația, Slavonia, Dalmația, principatul de Muntenegru și provinciile Bosnia, Herțegovina și Istria aparținătoare Austriei, a nimicit niimbul uniunei vechi din trecut. Instituțiunile culturale mai cu seamă din Croația sînt de însemnătate foarte mare. Cultura e promovată de diferite societăți culturale cunoscute sub numele *Matica* (pron. mațița) = albina, ca cea sërbească din Novisad, cea croată din Zagreb și cea dalmatină. Afară de acestea lucrează din greu academiile din Belgrad și din Zagreb, care seamănă lumina cu prisosința.

Limba Serbo-croată aparține grupului de sud al familiei limbilor slave. Prin o desvoltare morfologică foarte înaintată și prin o accentuare foarte importantă joacă un rol de căpetenie nu numai între limbile slave, ci chiar între reprezentantele familiei indo-europene. Accentul ei multiplu nu numai că facilitează explicarea accentului indo-european, ci ne dă chiar puțința de a cunoaște felul de a accentua în slava preste tot. Limba S.-cr. ca atare ne presintă trei *dialecte* principale: estic, sudic și vestic. Clasificarea aceasta se bazează pe schimbul fonetic al sunetului z din vechea bulgară. Dialectul resăritean se vorbește în Sërbia de cătră resărit, în o parte a Sërbiei vechi, în Sirmiu și în Bănat; cel de miază-đi în Sërbia apuseană, Bosnia (afara de Krajina), Herțegovina, o parte din Dalinația și în Muntenegru; cel apusean e vorbit în restul Dalmației, în Croația (în sudul Kulpei), în Bosnia cătră apus dela Vrbaș, în resăritul Istriei și în Slavonia. Limba S.-cr. a fost ridicată la importanța ei actuală prin *Vuk Karadžić*, care a creat limba literară; i-a pus basa solidă, a simplificat ortografia, a clasificat felul de a scrie, așa ca elevului său *Danicic* i-a fost cu puțința de a încheia munca măiestrului său. Gramaticii S.-cr. aven de Vuk ca întrodúcere la dicționarul său

din 1818, 1824 tradusă de Iacob Grimm; de Danicici, 1850, gramatică mică sârbească; de P. Budmani, 1867; de Novakovici (Belgrad, ed. din 1895) și de Maretici, 1899. Dicționare: al academ. din Belgrad și Agram, Dicționarul lui Vuk (ed. III. Belgrad, 1898), de Broz și Ivekovic. Agram, 1901.

Literatura Serbo-croată. Primele produse literare sînt de natură curat religioasă, apoi documentele istorice, cari se publică de o mulțime de savanți (Miklosici, L. Stojanovici). Literatura pop. numeră între produsele ei Alesandria, apoi câteva produse bogumile. În Dalmația și mai mult în Ragusa resare un nou soare al literaturii S.-cr. Poesia lirică, epică, comedia și drama sînt îndeajuns reprezentate. Intre poeții dalmatini sînt de amintit: *M. Marulici* din Spalato cu a lui Iudita, *S. Mencetici* și *G. Drjici*. În Ragusa se disting: *I. Gundulici* cu al său Osman, *D. Palmotici*, *Vucicevici*, etc. După cutremurul din 1667 viața literară se stinge. De o popularitate foarte mare e *A. Kacic*, cântărețul frației dintre Bulgari, Sârbi și Croați. În Bosnia și Slavonia mișcarea literară a fost foarte mică. De valoare oarecare e singurul *M. Diokovici*. În secl. XVIII se ivesc un fel de reculegere. Avem de amintit pe *D. Obradovici*, care ca un resunet sănătos al ideilor apusene a spart țelina întunerecului. În 1827 Sârbii din Ungaria formează *Srpska Matica* (societate culturală), care ajută evoluția culturală. Urmează apoi activitatea epocală a lui Vuk. Intre literați e de amintit: *S. Milutinovici* cu a lui Serbiana, *Iovan Sterija Popovici*, fondatorul societății lit. sârb., ași societatea savanților (Srpsko učeno društvo), etc. Intre scriitorii de valoare din vremea din urmă e poate cel mai însemnat, ca limbă, *Lazarevici*. Renascerea sârbească a străbătut cătră 1830 și în Croația. Intre literații croați putem aminti pe apostolul ilirisianului *L. Gat*, *Šenoa* (romancier), *Pseradovici*, etc. (Lit. Šafariz, Geschichte der südslav. Litteratur. Prag, 1861—64; V. Sagici a publicat în 1867 la Zagreb o istorie a lit. S.-cr. (croat.). În Sârbia manualul lui S. Novakovici, ed. II din 1871; Pypin-Spasovici în lit. slavă partea S.-cr. în trad. nemțescă la Brockhaus (Lipsca) sau în trad. franceză la Leroux 1881 (Paris). În vremea din urmă au apărut în 1897 la Belgrad nisece lecțiuni asupra lit. sârbesci de Simic; în 1899 a publicat Șurmin la Zagreb istoria lit. S.-cr.; în 1900 a apărut literatura ragusană de S. Stoianovici. Toate aceste din urmă sînt scrise în sârbesco.) [I. Popovici.]

Sârbia, regat în nord-vestul Peninsulei Balcanice, despărțit la Nord de Austro-Ungaria prin riurile Sava și Dunăre, la est de România prin Dunăre, la vest de Bosnia mai ales prin Drina; la sud se mărginește cu Bulgaria și Turcia. **Suprafața** de 48-590 km². e aproape pretutindeni muntoasă (vîrfuri: Lucavița-Planina, 1566 m., Suva-Planina, 1980 m., Copaonic-Planina, 2106 m., etc.) Toate **riurile** se varsă în Dunăre și Sava (Drina, Timoc, Morava). **Clima** e în munți aspră, în văi moderată (temperatura anuală medie 11-5° C). Vegetațiunea e bogată, **pădurile**, mai ales de fag și stejar, întinse. **Poporațiunea** a fost 1893 de 2.250,712 suflete, între cari și preste 300,000 Rom. Aproape 90% din poporațiune se ocupă cu agricultura (porumb, grâu, secară, orz), pomărit (pruni)

și crescerea porcilor. **Industria** e de puțină importanță, **comerțul**, cu produse din țeară și cel transitiv, e viu (1893: 40.933,000 dinari import, 48.911.000 export). **Căi ferate** au fost 1895 în întindere de 538 km.; de însemnătate e și navigațiunea cu vapoare pe Dunăre, Sava și Drina. Sârbia e stat constituțional (v. Scupcina). **Instrucțiunea** e în desvoltare. În Belgrad e o Universitate cu 3 facultăți, seminar teologic, academie militară; în S. mai sînt 2 preparandii, 1 școală comercială, 1 agronomică, 11 licee, 13 gimnasii, 2 gimnasii reale, 2 școli superioare de fete, 911 școli primare. Cf. Wittinghausen și Sztarmarvar, Das Königreich Serbien. Pressburg, 1883. Coquelle, Le royaume Serbie. Paris, 1894.

Istoria. Locuitorii cei mai vechi ai țării au fost la vest Iliri, la est Traci, cărora s'au alăturat mai târziu și Celți. Ajunși sub stăpânirea Romei, au fost romanizați. Resturi din această poporațiune romanisată se mai aflau până târziu în evul mediu sub numele de Vlahi (Români). În secl. VII au imigrat Slavi, numiți mai târziu Sârbi (v. ac.) după o seminție din centrul țării. Mai întăiu s'au unit singuraticile seminții sub Ceslav (930—50). Mihail (1051—81) a primit dela papa Gregoriu VII coroana regală, tot așa Stefan (1220), al cărui frate, arhiepiscopul Sava, a întemeiat mitropolia autocefală sârbească. Cea mai mare întindere a avut S. sub Stefan Dușan (1331—55). După moartea acestuia au urmat resboaie interne, cari au ușurat Turcilor subjugarea țării (lupta de pe Câmpul mierlei, 1389). Mohamed II a cuprins capitala Smederevo (Semenndria) 1459. La luptele Austriei contra Turciei au participat și S. Priu pacea dela Bucuresci (1812) S. și-a recăpătat autonomia internă și financiară. O nouă campanie turcească a silit pe cneazul Carageorge să se retragă în Banat (1813), Sârbii au continuat însă lupta sub Miloș Obrenovici. 1830 Sultanul a recunoscut pe Miloș ca principe ereditar. Miloș donia ca uu pașă, ceea ce a produs o mare opoziție în S. 1838 s'a dat un statut, prin care se instituie și un senat pentru de a reduce puterea despotică a principelui. Miloș abdice (1839), îi urmează fii săi Milan și Mihail, acest din urmă e silit să abdică și 1842 e ales Alexandru Carageorgevici. Aceastăajută (1848) Austria în revoluția lui Kossuth. 1858 e depus și vine Miloș a doua oară, apoi din 1860—68 fiul acestuia Mihail, care e ucis în urma unei conjurațiuni puse la cale, după cum se susține, de Carageorgevici. Urmează nepotul celui ucis, Milan (1868—89). În 1876 izbucnesce resboiul între S. și Turcia, care durează însă puțin. În 1877 declară S. din nou resboi Turciei, ceea ce i-a adus, în urma congresului dela Berlin, o mărire de teritoriu, fără de a o mulțămi însă. În lăuntru izbucnesc din nou certe, pe cari Milan încearcă să le potolească prin proclamarea Sârbiei la raug de regat (1882), iar în 1885 prin un resboi contra Bulgariei, care își alăturase și Rumelia estică. Infrângerea suferită în acest resboi a mărnt nemulțămirea în țeară, așa, că Milan abdică 1889, lăsând următor pe fiul său Alexandru. Certele din familia regească au turburat încă mulți ani liniștea țării, și acum agitată de lupte interne.

Șercaia, magh. *Sárkány*, com. rur. în Trans., cott. Fagaraș, cu 1556 loc., Sași (807), Ma-

ghiari (204) și Români. În Ș. se află sediul unei judecătorești cercuale.

Serdar, v. Sardar.

Serenada, în muzică execuțiunea în timpul serei a unei bucăți musicale în fața locuinței unui personaj serbătoriu sau de cătră amantii sub ferestrele iubitelor lor. Patria acestui gen de concerte e Spania și Italia, unde obicinuite de pe timpul trubadurilor se mențin încă și azi. S'a mai dat numele de S. bucăților vocale sau instrumentale destinate a fi executate în asemenea ocașii. S'a dat încă numele de S. unor specii de cantate pentru voci și orchestră, gen foarte în favoare pe la curțile suveranilor de prin secl. XVIII. [T. C.]

Serenissimus, (*lat.*) titlu dat principilor domnitori.

Seres, oraș comercial în vilaietul turc. Saronic, 30,000 loc.; arhiepiscop grec; industrie de lână și bumbac.

Sereșani, odinioară călăreți împărțiți la regim. austr. de grăniceri, înarmați cu pușcă, pistol și hangiar; purtau mantale roșii. S. și-au câștigat merite deosebite în reșolui de 7 ani.

Seret, (*Sereth*), riu și oraș, v. Siret.

Sergent, gradul inferior în armată, care se obține de un om cu bune purtări și cu cunoștințele necesare, după lege 1 an dela încorporare sau 6 luni după dobândirea gradului de caporal. *S. major* este o funcțiune ce se dă gradului de S., cu autoritate asupra tuturor gradelor dintr'o companie.

Serghiieni sau *Serghie*, com. rur., parohie, moșie boierească în căpit. și j. Putilei în Bucovina, are 1955 loc. (1667 ort.-or., 66 rom.-cat. și uniți, 225 mos.), 1 școală primară.

Sergiewski Possad, oraș în guvernământ rus. Moscva, 31,413 loc.; cea mai mare mănăstire din Rusia.

Sergipe, stat în estul Braziliei, 39,090 km², cu 310,926 loo. (1890). Capitala Aracaju.

Sergiu, numele a 4 papi, S. I (687—701), a venit în conflict cu împ. bizantin Iustinian II, fiindcă nu a voit să subscrie actele sinodului trulan (692). *Sergiu II* (844—847), pe timpul lui Saraceni au devastat finutul Romei, pătrunzând și în cetate. *Sergiu III* (904—911), om vehement, a lasat sa fie ucis rivalii săi la pontificat. *Sergiu IV* (1009—12), numit înainte de a fi papă, *Petro Bucca* porca; a fost blând și a stat sub influența patriciului roman Ioan Crescentiu. [i—m.]

Sergiu, Dimitrie, medic român, n. 1834 în Bucuresci; a studiat în Paris. S. a fost câțva timp prof. de sc. fis. chim. la liceul Mateiu Basarab, apoi prof. la facultatea de medicină din Bucuresci la catedrele de fiziologie și clinica infantilă, membru al consiliului sanitar superior, director general al serviciului sanitar. † 1891. Scrieri: *Cosalgia isterică*, *Albuminuria la copii*, *Tusa convulsiva*, *Pelagra*, etc., toate publicate în reviste medicale.

Sergius, Alexandrovici, mare duce rusesc, n. 1857, fiul lui Alexandru II, presidentul societății „Iaieștiua”, guvernator general al Moscvei.

Seria, șir, rând.

Seria (saria, ser), legea religioasă a Mahomedanilor, care, studiată de ulemaie, servește ca basă la toate hotărârile muftiilor și cadiilor.

Seriba, locuințele neguțătorilor din Chartum, cari și-le făceau în locuri, unde aflau obiecte de cumpărat, mai ales fildes. Cu deosebire făceau asemenea locuințe între poporul agricol din Bahr el Ghazal. Din acestea făceau expedițiuni în interiorul țerilor vecine. Locuințele acestea erau deci depouri pentru marfa adunată. În sens mai larg S. sunt sate încungiuurate cu palisade.

Sericicultura, cultura vermilor de mătasă (v. Bombyx) se face în țerile locuite de Români ca ocupațiune laterală. Ouele (semența) se păstrează la loc recoros până când creso frunzele de frăgari (duji), apoi se oloceso la o temperatură mai ridicată. Vermii eșiși se așează pe lese, gratii de pânză, etc., punându-se și crengi subțiri, de cari să-și anine gogoșele (cocoon) țesute. La țece zile după ce au terminat ou țesutul gogoșelor, alegem pe cele mai frumoase pentru prăsilă, iar celelalte se expun unei temperaturi de preste 60°, ca să omorim nimfele din ele și să le putem dapăna. Vermii de mătasă sunt expuși multor morburi, între cari distrophia e cea mai periculoasă și mai respândită. Ea se ivesce în mod epizotic și este ereditară. Nutrirea cu frunze de iarba lui Tatin (*Scorzonera*) s'a dovedit eficace contra acestui morb.

Sericit, mineral, care reprezintă o varietate de nică albă. E moale, de culoare albă galbuie sau verduie, greut. spec. 2.8, compoziția chimică a moscovitului.

Serif, (*arab.*) august, nobil, numire dată de Mahomedani urmașilor lui Mohamed. Ș. se numește în special căpetenia religioasă din Mecca.

Serif-Pașa, om de stat egiptean, † 1887 în Graz. A fost în niai multe rânduri șef de cabinet în Egipt.

Serig (*Didelphys dorsigera*), mamifer din ord. marsupialelor. Are înfașurarea unui șobolan mare, acoperit cu păr fin cenușiu-negriu. Are gura (marsupiu) la burtă puțin desvoltată. Lungimea corpului 16 cm., a coșii 21 cm. Trăiesce în Surinam. Femeiușă poartă puii pe spate ținându-se cu coșile de coada mamei lor.

Serigos, Meletie, teolog vestit ortodox, originar din Creta, trimisul patriarchiei la sinodul din Iași, unde s'a desbatut asupra mărturisirii ortodoxe a lui Petru Movila (v. ac.). Are și o scriere contra învățăturilor calvine.

Serila, în poveștile rom. numele luceafărului de seară, identic cu Seran (v. ac.).

Serimetru, (măsurător de mătasă), aparat pentru constatarea elasticității și solidității mătasei, se bazează pe principiul dinamometrului de arc sau al așa numitei cumpene romane.

Serinette, (*franc.*) cutie de muzică, cu manivela, sul dințat și pieptene metalic, executând arii destinate pentru educațiunea mus. a unor paseri.

Seringa, pompă portativă, clistir.

Serinus hortulanus Koch, un fel de pițigoiu cu cioc scurt, gros, tâmpit, picioare scurte, degete de lungime mijlocie, ghiare scurte, ascuțite, aripi ascuțite, coadă adâno taiată. Coloarea principală verde, pe partea inf. gălbuie cu pete și vargi negrii, penele din aripi și coadă negre-brunete. Trăiesce în Europa sudică; la noi e pasere migrătoare. Se nutrește aproape numai ou seminețe.

Seriositate, dispoziția psihică și ținuta, care, provenind din corecta apreciere a scopurilor

vieții și a mersului întâmplărilor, se descooperă în conformarea vederilor ou obiectivitatea, iar a expresiunilor ou conținutul și intenținea ideilor. cunosoințelor și judecăților. Omul serios nu se lasă amăgit de impresiunile momentului, din conțră este obiectiv, și constant în urmărirea scopurilor și demn în pășirea sa publică și în ținută.

Seros, (anat.) ceea ce conține ser.

Seroterapia, (med.) metod terapeutică introdus în anii din urmă. Prin inecții de culturi bacilare, resp. a virusului specific al acestora se imunizează animale, mai ales cai, conțră unor anumiți morbi infecțioși, oum sânt: difterita, tetanos, oclera, apoi idrofobia și încă câteva boale ce se ivesc la animale. Serul sanguin al oailor imunisate e propiu a vindeca morbul corespunător sau a imunisa conțra acestuia. La om inecțiile ou acest ser se fac sub piele. S. e unul dintre marile rezultate obținute de bacteriologie.

Serpa Pinto, (*Alexander Albert de la Roche de*), explorator african, n. 20 Apr. 1846. Ca locotenent portughez ajunge la 1864 în Mozambique. În 1877 ou major devine șeful expediției pentru explorarea riului Sambezi. Dela platoul, care formează oumpena între riurile Sambezi, Quango, Quanza și Cubango, unde a descoperit un popor nomad, ou ocolare mai desohisă, a perours riul Sambezi până la cataractele Victoria, constatând că are până aici 37 de cataracte. În 1879 se întoarce prin Transvaal în Europa. (Sor.: *Wanderungen quer durch Afrika*. Leipzig, 1881.)

Șerpar, briu sau ourea lată de piele, ou care se încinge țeranul, și în care de obicei își păstrează banii.

Serpega, *Ivan*, domn al Moldovei, a stat în soaun 3 luni (1577—78), sub numele de *Ioan-Vodă Potcoavă*. S. a fost frate ou Ioan-Vodă oel Cumplit, înainte de domnie a fost hatmanul Cazaailor dela Praguri. Vitejia lui l-a facut idolul popoarelor vecine. A resturnat de pe tron pe Petru Schiopul oel ohiemat de boierime, însă Turoii nu l-au întărit, ou soutil pe Poloni și pe Munteni asupra lui și prindându-l l-au deapitat în Polonia, 1 Ian. 1578. Popoarele Rusiei meridionale au țesut numele lui în poesile lor eroice. (Cf. Conv. lit. an. XXI, pag. 991.)

Serpent, (*franc.*) nume dat unui vechiu instrument de suflare, întrebunțat în secolii treouți în unele bisericii oat. pentru susținerea voicilor, fie în cor, fie în oântul plan. Numele îi vine dela forma ce lua tubul, care onsta din două doage de lemn învelite în piele. Pare că a fost inventat pe la 1590 de un canonic din Auxere, Edme Guillaume. Lung de mai bine de 2 metri.

[T. C.]

Serpentin, rocă, mai totdeauna de ocolare verde închisă sau brună, în diferite nuanțe, în stare de masse foioase, fibroase. Se disting două varietăți: *S. nobilă*, translucidă și de ocolare uniformă, undelemnă, și *S. ordinară*, opacă sau puțin translucidă, de ocolare verde. S. nobilă se află în Svedia, Norvegia și munții Ural, în Ungaria oott. Vas (Dobjina și Borostyánkő), cea ordinară formează munți întregi (în România în Gorj și Mehedinți, Ungaria Frusoș-Gora). Din S. se fabrică oălimare, oesoi, păhare, sarărițe, oolunne, etc.

Serpentina, drum care duce în forma șerpelui pe dealuri mai oostșe. În seol. XVII se numia S. un fel de tun lung.

Șerpil, *Ophidia*, *Ophidienui*, un ordin din olasa reptilelor, oaraoterisat prin corpul lungaret-oilindric, lipsit de membre; gura are posibilitatea de a se desohide mult. Scheletul Ș.-lor onastă într'un trunchiu alungit, la care nu se pot distinge regiuni. șira spinării e aloățuită de un mare număr de vertebre (la Python treoe de 400). Cu toate că sânt lipsite de membre, totuși pot exeouta mișcări variate prin tirire, încotare și agățare de arbori, unii Ș. pot ridica o parte din corpul lor fixându-se pe ocalaltă parte din corp. Au limba lungă subfiro, bifuroată la virf, și servind ou organ de pipăit, de aceea când Ș. înaintează exploră necontenit ou limba regiunile înveoinate. Ș. se hrănesc ou carne, oei veninooși au dinți numerosi, la oei veninoși falca superioară are dinții ou venin, ou cari mușcă prada și apoi introduc veninul în rană. După Fontana 15 ogr. de venin de viperă sânt sufioiente spre a uoide un om. Cei mai multți Ș. sânt ovipari, unii, precum vipersa, sânt vivipari. În timpul iernei oei din regiunile friguroase se retrag în găuri adânci și stau acolo într'o stare de oompletă amorteală. În general Ș. nu au mare rol în natură. oățiva din ei, ou viperele, etc., aduc servioii distrugând roțetoarele strioăioase. În Brasilia Ș. sânt tolerați prin case pentru ou să vneze roțetoarele, flageul acestei țeri.

Insula Șerpilor, v. Insula.

Șerpele de casă, (*Tropidonotus*) oel mai oomun dintre genurile de Ofidiene din Europa. Specia cea mai importantă e: *Tr. natrix*, foarte oomuna, de asemeni și în țerile rom., se ține în apropierea locuințelor omeneoi, la țeara, stabilindu-se în grămețile de paie sau de balegar, sau ohiar în oșare și oasele de locuit. E numit și *Șerpe de apă*, deoarece trăiesc tot așa de bine și în apele laurilor, heleștaelor și riurilor sau fluviilor ou ours lent, unde încăotă ou ondulații foarte repeși. Se recunoasce dela prima vedere după dublul guleras oel l poartă pe ambele fețe ale oefeii, format de două pete triunghiulare de un negru intens așezate înapoia altor două pete mai laște de ocolare desohisa, albă sau galbena (ceea ce a facut pe Francezii a-l numi: Couleuvre à oollier, germ.: *Ringelnatter*); totul veese în evidență pe un fond brun ou stropituri negre. Nu e deloc periculos: nici odată nu oearoa să muște și apuoat în mână, se mulțamesc o șuera și a agita capul, lasând însă un miros foarte urit, produs al unei seoretțiuni peri-anale, cea mai bună armă a sa de apărare. Ș. de casă poate ajunge la un metru lungime și ohiar mai mult; de obicei însă între 45—80 cm.

Varietați: *T. bilineatus* ou două dungii albe în lungul spinării, frecuent mai ales în nordul Dobrogei; *T. nigra*, negru preste tot, și *T. ponticus* uniform ca ocolare și fără guler oerocial, sânt varietăți mai rare și la noi în țeară au fost găsite în Dobrogea.

Numele de *Ș. de apă* se dă mai ales altei specii a genului *Tropidonotus*, anume: *Tr. tessellatus* Laur. (Syn. *Tr. hydrus* Pall) mai mare ou precedentul, la noi până la 1-25 m., și care loouiesc de preferință în apă. Mai puțin frecuent ou oel dintăiu, el e din conțră foarte respândit prin

unele lacuri din Dobrogea, cum e lacul Razim; de asemenea Insula Șerpilor din Marea Neagră își datorează numele extremei abundențe a acestei specii. [C. K.]

Șerpele de mare, fință legendară născocită de fantasia navigatorilor. În Oceanul Indian și Pacific, mai ales pe lângă coastele Chinei și nordul Australiei trăiesc în bande șerpi marini, cari constituie mica familie a *Hydrophidae*-lor. Sunt șerpi veninoși (*Proteroglyphi*), cu corpul comprimat lateral mai ales spre coadă ca o adaptare la viața pelagică, și a căror dimensiuni, pentru cei mai mari (*Hydrophis striatus*), nu trec nici odată de 2 metri. [C. K.]

Șerpele sfârmăcios, v. Orvetul.

Șerpii pitonici, v. Python.

Șerpele sunător, v. Crotalus.

Șerpele uriaș, v. Boa.

Șerpii veninoși sunt caracterizați prin aparatul veninos, care rezultă din o specializare a glandelor labiale superioare. Glanda cu venin e provădută cu un canal, care se varsă în dinții veninoși ai falcei superioare. În momentul când Ș. își deschide gura ca să muște, niște mușchi puternici speciali contractându-se, fac ca veninul să curgă în rană. Ș. veninoși se împart în două grupe: Proteroglyphi și Solenoglyphi. *Proteroglyphii* au dinți canelați, așezați înainte la falca superioară, și îndreptat lor sunt dinți necanelați. (Ex.: Aspicul, care trăiește în Africa, Ș. cu ochelari din India). *Solenoglyphii* au la falca super. de fiecare parte câte un dinte veninos, gaurit de un canal și afară de aceștia câțiva dinți de înlocuire. (Ex.: Vipera, Șerpele sunător).

Serpulidae, o familie a Anelidelor polychete, al căror corp e împărțit în torace și abdomen, inelul bucal provădut cu un gulerăș. Trăiesc în tuburi membranoase ori calcare, și din cauza acestui fel de viață organele respiratorii sunt așezate în regiunea capului. Caracteristic la ele e variația colorarei sângelui la diferitele specii; roșiu la unele, la altele coloraere verde de deosebite nuanțe. Genuri principale: *Serpula*, *Spirorbis*.

Serra, (portug. »Firez«, span. *Sierra*), șir (serie) de munți, s. e. S. d'Estrella, S. di Mantiqueira, etc.

Serrano y Dominguez, *Francisco*, duce dela *Torre*, (n. 17 Sept. 1810 în Arjonilla, † 26 Nov. 1885 în Madrid), om de stat span., general, ministru de resboiu și ministru-president în 1871, presidentul puterii executive înainte de suirea pe tron a lui Alfonso XII. Sub Isabella II a luptat contra Carlștilor, în urma guvernării destrăbălate de sub regina s'a pus în mai multe rânduri în fruntea celor nemulțumiți, suferind temniță și exil. Alungând pe Isabella, a ajuns presidentul puterii executive a Spaniei, a depus însă aceasta demnitate îndată ce a fost proclamat Alfonso XII rege. În calitate de conducător al stângei dinastice a ajutat în 1883 la formarea cabinetului Posada-Herrera, fără să primească vr'un portofoliu.

Serratula L., (botan.) gen de Composee, trib Cynaree, cu vr'o 30 specii din Europa, Asia și Africa de nord. Au flori adunate în capitole purpurii sau violete; involuclu cu bractee imbricate pe mai multe rânduri; receptacul cu solzi; achene glabre cu papus de peri denticulați; frunzele cu margini serulate. Prin Europa și

părțile noastre e răspândită *S. tinctoria* L., vulg. Gălbinare, Pălămidă; din ea se extrage un colorant galben. [S. Șt. R.]

Serres, oraș străvechiu în Macedonia, în vechime numit *Sirrhai*, cu preste 20,000 loc. (11,000 Turci, 6000 Greci, mulți dintre ei sunt de origine bulgară, 2500 Arămâni, 1500 Ovrei și 3000 Bulgari). S. e reședința unui arhiepiscop grec. și a unui mutesarif.

Serrurie, *Grigore*, om politic rom., † 1892 în București, fost deputat liberal până la 1888. A publicat: Poesii scrise în exil, 1858, România și Mihaii Viteazul, 1875.

Sertorius, *Quintus*, general roman talentat și nobil, fugi dinaintea lui Sulla în Hispania, unde în scurt timp câștigă țeara întreagă. Senatul trimise pe Pompeiu în contra lui, care numai atunci recucerii Hispania, când rS. fu ucis mișlesce de subcomandantul său Pe pena (72 a. Chr.). Ucigașul fu prins și executat de Pompeius.

Serubabel, primul dintre cele 12 capetenii, cari au reconduc în 537 a. Chr., cu învoirea regelui Cir, 42,000 Ovrei la Palestina. S. a fost câțva timp guvernatorul persan al provinciei Ierusalim.

Serum, v. Ser.

Servais, *Franc. Adr.*, renumit celist, n. 1807 în Hal; profesor la conservatorul din Bruxella, † 1866. Compozițiuni brilante. Fiul său *Iosif* (n. 1850), de asemenea celist și prof. la acelaș conservator, † 1885.

Serval, (*Felis serval* Schreb, *galeopardus Desm.*), un mamifer carnivor din familia Felidae, având lungime aproape de 1 m. Trăiesc în Africa, carnea lui e mâncată de indigeni.

Servatius, *Sf.*, episcop de Tongern în Galia, în 343 a luat parte la sinodul din Sardica, apărând credința ortodoxă contra Arianilor, iar la 350 a fost trimis de către Magnențiu cu alți episcopi în deputațiune la împ. Constantin în Bizanț. † 13 Maiu 384; după tradițiune nu sta neaun pe mormântul lui când ninge.

Servescl, com. rur. lângă Caransebeș, cu populație roin. În S. a existat încă la 1591 o tipografie a lui Bonaventura Faber, unde s'au tipărit cărți religioase în serviciul reformatiei, precum Antithesis Ubiquitatis et Orthodoxae Doctrinae de persona Christi, etc., 1591; Defensio Orthodoxae Doctrinae, etc., 1592; Declaratio Circumstantiarum Gemini Colloquii, etc., 1595—98; acest din urină op tipărit la Haeredes Bonaventurae Fabri. (Pesty F. Szörényi Bănság II, 509.)

Servet, *Mihail*, medic, n. 1511 în Tudela (Aragonia), † 1553 în Geneva. 1531 a apărut scrierea lui »De trinitatis erroribus«, în care combate trinitatea. Persecutat pretutindeni din cauza doctrinei sale antitrinitare, s'a dus, după multe colindări, 1537 la Paris, unde ținea prelegeri din geografie, matematică și medicină. De aici a fost expulsat. 1553 a publicat o nouă scriere anonimă »Christianismi restitutio«. Dovedindu-se ca autor, a vrut să fugă la Italia, în Geneva însă a fost prins și, la insistența lui Calvin, ars pe rug ca eretic.

Servia, (turc. *Selâje*), orașel în Macedonia de sud, în cea mai mare parte locuit de Turci 3000 (?), 600 Greci și 400 Arămâni. Ruinele unei cetăți din evul mediu.

„Serviciul credincios”, medalie (v. ac.).

Servilism, ținuta ce se descopere într-o jonică supunere față de persoana și părerile altuia. S. este caracteristica oamenilor, cari n'au ajuns a-și forma un principiu conducător în viață și prin urmare judecarea lor este dependentă de judecata altora. S. este o degradare sufletească.

Serviți, călugări, numiți și *Servii Mariei*, ord înființat la 1233 de către 7 bărbați nobili din Florența, cari au fost canonisați în 1838. Primul lor șef a fost Bonfiglius de Monaldis. Ordul a fost aprobat de către papa Alexandru IV la 1255 și profesază regula Sf. Augustin.

Servitutine, (*Servitute*), o sarcină impusă unui imobil pentru usul și utilitatea unui alt imobil având un alt proprietar. Se cer, dar, două imobile și doi proprietari deosebiți. Așa e S. de trecere, de a lua apă din fântână, a scurgerii apelor, a streșinelor, etc. S. e o stîrbire a dreptului de proprietate. S. sînt calități alipite de fond, nu de persoana proprietarului, așa că ele subsistă chiar dacă locurile trec la alți proprietari. Se deosebesc două fonduri: *dominant*, stăpînitor și *servient* sau supus, adică acel ce suferă pe al exercițiul servituti. Când aceste două diferite fonduri și aparținînd la doi diferiți proprietari devin proprietatea unei singure persoane, S. se stîng, ceea ce se numește confuziune. În asemenea cas, exercițiul S.-ii se confundă cu acel al dreptului de proprietate.

Servitute, v. Sclav.

Servius Tullius, al șeselea rege al Romei (577 până 554 a. Chr.), a fost înțelept, a schimbat constituția veche a Romanilor, în al cărei înțeles fiecare cetățean, fie patriciu, fie plebeu, era îndatorat a face serviciul militar amesurat averii sale, totodată dădî drepturi publice și plebeilor.

Șes, porțiune mai mult sau mai puțin întinsă din suprafața pămîntului, caracterisată prin diferențe de înălțime foarte mici între punctele sale învecinate. Ș. rar sînt horizontale, oi totdeauna puțin înclinate, și în această privință deosebim: 1) Ș. *sprevalate*, când se pleacă într-o parte. 2) Ș. *concave*, în formă de basenuri largi, când se pleacă din toate părțile către un punct. 3) Ș. *undulate* cu suprafața valoroasă. În privința originii avem: 1) Ș. formate prin acumulare de aluviuni depuse de riuri. 2) Ș. de eroziune, în care diferențele de înălțime au fost șterse prin acțiunea apelor curgătoare, a mării ori a vîntului. De obicei Ș. sînt acoperite cu plante ierboase, sînt însă și Ș. acoperite cu păduri.

Sesamum L., (botan.) gen din fam. Pedaliacee, trib. Sesamee, cu vr'o 16 specii, din Africa sudică, India estică. Sînt ierburi. *S. indicum* L., din India estică, se cultivă în Egipt, Turcia, Persia, pentru semințele sale, numite de poporul nostru Susan. Din ele se scoate oleiul de Sesam, consumat ca și unt-de-lemnul; se face cu ele tahân, halva, se pun pe covrigi și alte prăjituri. [S. Șt. R.]

Sésiclori, (magh. *Szászcsor*), comună rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 1450 loc., cari se ocupă cu economia de câmp, cu cultura viilor și plătăritul. S. are vr'o 50 familii olari; tîrg de săptămână și 2 tîrguri de țeară. În apropiere ruinele unei cetăți, a cărei origine nu se știe.

Sesenheim, oraș în distr. germ. Unterelsass, 1033 loc.; cunoscut prin Friderica lui Goethe.

Șeszececi și șese, joc de cărți între 2 și 4 pers. cu 24 cărți (dela as până la nouacă). Cel ce are mai întăiu 66 puncte, a câștigat jocul.

Sesia, afluent pe stînga al Padului, isvorește în Monte Rosa, 148 km. lung.

Sesia, un flutur din grupa Sesiide, avînd abdomenul terminat prin o tufa de peri, ce se poate întinde în evantail mai ales în momentul copulării. Cea mai comună specie este *S. apiformis*, ce traiesce pe lângă sălci, plopi. Larva trăiesce în tulpina și rădăcina arborilor citați două ierni consecutive, în care timp produce mari stricăciuni.

Sesiune, 1) *S.*, timpul, pentru care e convocată la sedințe o corporațiune (camere, curtea cu jurați). 2) *S.*, porțiune urbanială.

Seson, timpul de cură la o scaldă; timpul principal pentru reprezentații teatrale și musicale, petreceri sociale, etc.

Sesostris, numele unui rege mitic din Egipt, căruia îi atribue scriitorii greci mari excursiuni de cucerire prin Asia și Europa, supunerea Etiopiei, împărțirea administrativă a Egiptului, etc. În istoria lui Manetho e pus în locul regilor Usertesens II și III din dinastia XII.

Sestertii, moneta romană de argint, în valoare de 2¹/₂ asi; la început avea o greutate de 1¹/₂ g, curînd însă scădu sub 1 g. S. era a patra parte dintr'un denar, în valoare de ca. 20 bani.

Sestina, cea mai artistică formă pentru gruparea strofelor poesiei la popoarele neolatine sudice, e compusă din 39 versuri iambice de câte 11 silabe, grupate în 6 strofe a 6 versuri, iar cea din urmă strofă din 3 versuri. Versurile nu rimează, dar cuvintele finale din primele 6 versuri se repetază, deși în alta ordine, la finea tuturor versurilor din strofele următoare. Ordinea repetării cuvintelor finale din primele 6 versuri e următoarea: 6, 1, 5, 2, 4, 3; așa, că în strofa 7 cuvintele finale ale versurilor se repetă în aceeași ordine, ca în strofa 1. De caracterul S. se ține încă: să rimeze totdeauna versul final al strofei cu versul inițial din strofa, ce-i urmează. În poesia română nu avem exemple.

Set, (*Sit*) al treilea fiu al lui Adam și protopărințele unui ram al omenimii antediluviale. Ramul acesta era socotit nepăcătoș și plăcut lui Ddieu, pe cînd al lui Cain era cel blăstămat.

Setaceum, (*lat.*) o sfoară ce se pune în canalul ranelor mai ales pentru a ușura scurgerea puroiului. Numele arată, că mai de mult aceasta sfoară se făcea din păr. Astăzi nu mai e în us.

Setaria Beauv., (botan.) gen de Graminee, trib. Panicee, cu mai multe specii, dintre cari însemnăm: *S. italica* Beauv., cultivată ca cereală în Asia și Egipt, la noi pentru nutreți vite, și popular Mohor, Parînc; *S. viridis* Beauv., popular Bursoacă, Mohor, Meiu păsăresc, *S. verticillata* Beauv., cu aceleași numiri populare; *S. glauca* Beauv., popular Mohor, Costrei; câte trei aceste specii sînt răspândite prin fînațe, locuri cultivate și dau nutreț nu tocmai prețios. [S. Șt. R.]

Setca, rețea mare plutitoare, întrebuintată mai cu samă la prinsul scumbrielor pe Dunăre. Are o lungime de 100—200 m. și o lățime de 3—4 m. Frînghia de sus este provădută cu bucați de plute, iar cea de jos cu plumburi mici. La un capăt al rețelei S. e legată de un corp

plutitor (o tărtăcuță scobită sau un mic polobocel), iar de capetul celalalt e trasă de un pescar, care se scoboară cu luntrea la vale. Unele S. au câte 2 sau 3 rânduri de rețele. Pescele se prinde în ele cu branchiile și înotatoarele. [Antipa.]

Sete, simț ce se ivesce atunci, când cuantul necesar de apă scade în corp. Această scadere e provocată de secrețiunile corpului, evaporațiunea prin plămâni și piele. Cel cuprins de S. simte uscăciune și arsură în faringe, la rădăcina limbei și pe cerul gurei; mijlocitorii acestui simț sunt nervii sensibili ai regiunilor amintite. S. se stăpără mai bine prin apă potabilă. Când lipsa de apă nu se delatură, corpul pierde de S. între cele mai grozave torturi. S. ucide mai iute de cât foamea.

Seth, zeu în Egipt, identificat de Greci cu Typhon (v. ac.). Demon al vântului cu arșiță de secetă, și de întunecime de soare și de lună, omorătorul fratelui său Osiris. S. se închipuia cu cap de asin, simbolul fierbinței.

Sethos, doi regi în Egipt; primul a fost tatăl lui Ramses II; al doilea, în secl. XIII a. Chr. a fost fiul lui Merneptah.

Setiani, o sectă creștinească din secl. II d. Cbr., căreia îi era Set reprezentantul principiului spiritual apărut în *Christos*.

Setigera, (lat., purtători de peri), ordinul Artiodactylilor. (v. Porc.).

Setilă, în poveștile române un urieș, care bea apa dela 24 îvoare și o gărlă, și totuși țipa că moare de sete.

Sette comuni, șapte sate în prov. ital. Vicenza, 435 km², cu 22,767 loc.; până la 1797 formau republică sub protectoratul Veneției.

Settembrini, *Luigi*, (n. 17 Aprilie 1812, † 3 Nov. 1876 în Neapole), scriitor italian, profesor de literatură ital. la univ. din Neapole. A luat parte la mișcarea pentru liberarea Italiei, 1849 condamnat la moarte, grațiat însă la temniță pe viață. 8 ani a petrecut pe galeriile dela San Stefano; liberat, s'a dus la Londra, reîntors 1860 la Italia și numit inspector de studii, apoi prof. univers. Opul lui principal e »Lezioni di letteratura italiana« (3 tom. Neapole, 1861 seqq.).

Seu, grăsimea animalelor rumegetoare (boi, oi, capre, etc.), e fără culoare hotarită, cu un miros particular, se compune din combinațiuni eterice de glicerină cu acid palmic, stearic și oleic. Pentru a produce S., se înfierbinta grăsimea tăiată, turnând preste ea puțină apă, în căldări de aramă; grăsimea se ia de deasupra, iar jumerile se storc prin presare. Cel mai mult S. îl furnisează Rusia, apoi Olanda, Danemarca, etc. S. se folosese ca nutremânt, pentru lumânări, săpun, etc.

Seulescu, 1) *S., Gheorghe*, profesor, n. la Iași 1799. Studiile și le-a făcut în seminarul dela Socola, apoi în Grecia și la Viena. La 1830 a fost numit profesor la școala dela Trei Ierarhi (Iași) și apoi inspector al școalelor din Moldova. Publicații: *Abecedar românesc pentru tinerimea școalelor începătoare și întâiele cunoștințe de literă și idei*. Iași, 1832. *Gramatica românească sau observații gramaticesci asupra limbei românești pentru școalele normale și gimnasiale* 1833. *Fabile în versuri sau poesii alegorice*, 1835. *Hronologia și istoria universala*, 1837. Descri-

erea istorică-geogr. a cetății Caput-bovis (Gherghina), 1837.

2) *Seulescu, M. N.*, profesor la univers. din Bucuresci, fost deputat. A publicat mai multe discursuri: *Chestiunea agrară*, 1889. *Chestiunea socială*, 1893. *Legea minelor*, 1895, diverse articole prin ziare.

Șeulia de câmpie, (magh. *Mező-Sályi*), com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 1458 loc., Români și Maghiari (159).

Seume, *Johann Gottfried*, 1763—1810, poet german, a scris »Poesii« și povestiri din aventurile și călătoriile sale.

Seva, (botan.) mazăga (v. ac.), lichid, care circulă în interiorul plantelor (v. circulația lichidelor în plante).

Sevastias, episcop de Argeș, v. Iosif (vol. II, pag. 874).

Sevastopol (*Sebastopol*), oraș cu port la țărmul sudic al peninsulei Crimeea, 50,710 loc. (1897). Până la asediul și luarea orașului de către Englezi și Francezi (5 Oct. 1854 până 8 Sept. 1855) S. era cea mai importantă cetate maritimă a Rusiei la Marea Neagră. Forturile în parte s'au reedificat; port militar; șantiere.

Sevastos, *Elena*, scriitoare rom., a publicat: *Cântece moldovenesci* (poesii populare). Iași, 1888; *Calătorii din țeara românească*, 1888; *Nunta la Români* (lucrare premiată de Acad. rom.). Bucuresci, 1889; *Povești*. Iași, 1892; *Limba română și autorii ovrei*, 1898; *Anecdote poporane*.

Șevcenco, *Taras Grigorievici*, poet ucrainean, n. 1814. În 1840 publică prima sa colecțiune de poesii sub titlul *Cobzarul*, scrise în graiul ucrainesc (nu în cel muscallesc). Exilat 1847 la țărmureața Marșlac sau Petrovscul nou de lângă țărmul oriental al Marii Caspice. Aici petrecu în mare mizerie până la 1857, când fu eliberat la intervenirea contelui Tolstoi. † 26 Febr. 1861. (Cf. *Obrist I. G. Taras Gr. Szweczenko, Ein kleinrussischer Dichter*. Czernowitz, 1870.)

Sever, v. Severitate.

Severeanu, *Constantin D.*; medic rom., n. 1845 în Turnu-Severin, și-a făcut studiile în Paris. 1879 fu numit profesor de medicină operatoare, 1886 de clinică chirurgicală la facultatea de med. din Bucuresci. A scris un tratat de medicină populară și a condus 10 ani *Gazeta medico-chirurgicală*.

Severiane, *Castrele*, numele antic al orașului Turnu-Severin (v. ac.).

Severin, fost comitat în Banat, contopit 1874 cu al Carașului. v. Caraș-Severin.

Severin, *Banatul*, v. Banat.

Severin, *mitropolia*. În 1359 Alexandru Basarab rupse dintâia oară legăturile ierarhice cu patriarhia Ohridei din motive politice; el își maritase în 1355 fata Leanca după principele sârbesc Vucășin, și se puse astfel în relațiuni încordate cu mulțimea clerului în principii, cari își împărțiseră țeara la moartea lui Dușan. Astfel Ohrida pierdă supremația ei secolară preste Români trecându-o Bizațului. Atunci, în 1359, patriarhia grecească numi un »mitropolit al Ungrovlachiei«, titlu, care se găsește amplificat în 1401 la »mitropolitul Ungrovlachiei și al plaiurilor«. Reședința va fi fost de bună samă capitala Munteniei, Curtea de Argeș. Printr'o combinație, care până astăzi nu este explicată în

mod îndestulător, se înființă însă la 1370, sub Vladislav Basarab, o a doua mitropolie, tot în Muntenia, și anume la Severin. Această stranie duplicare nu era în interesul patriarchiei, după cum crede Xenopol, căci o ceruse Vladislav. Motivul însă arătat de vodă, că poporul din Oltenia s'a înmulțit preste măsură, sau chiar intensă propagandă catolică de pe atunci, toate acestea ar fi îndreptățit cel mult la instituția unei episcopii sufragane celei primațiale, iar nici deoum la o nouă mitropolie pe lângă cea existentă. Ori și cum ar fi, mitr. S. se înființă, dar nu avu traiu îndelungat, ceea ce de altmintețea era și lucru firesc. Antăul ei titular fu Daniil Kritopol, în călugărie Antim, frate cu M. Iachint Kritopol, mitropolitul Ungrovlachiei. În Maiu 1381 Antim trecuse la scaunul mitropolitan dela Curtea de Argeș, întitulându-se acum de «locțiitor al Capadociei și exarche». Pe scaunul Severinului îi urmă probabil Atanasiu I, care se găsece iscalit în 1389 în actele patriarchiei ca mitropolit de Severin. Pare că dînsul să fi fost mai mult la Constantinopole decât la reședința sa, deoarece a luat parte la numeroase sinoade patriarohale. În Iulie 1401 numele lui apare pentru cea din urmă oară, și împreună cu dînsul dispore și ori ce urmă a mitropoliei oltenesci. Deoarece Mircea cel Bêtrân a organizat în acest an ierarchia Munteniei, chiar în acelaș timp ca Alexandru cel Bun pe cea a Moldovei, se poate admite, că deja atunci să se fi redus mitropolia Severinului la o simplă episcopie, mutată în urmă la Rîmnicul Vâlçii, unde până astăzi poartă titlul de «a noului Severin». Cronicarii așează înființarea acestei din urmă episcopii pe timpul lui Radu cel Mare (1496—1508), dar nu e cu puțință a se precisa, câți dintre episcopii înșirați în pomelnicul Rîmnicului au mai residat la S. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. II, pag. 237 uu.; Hașdeu, Negru-Voda. Buc., 1898, p. CCI—CCII și CCXXXI uu.; G. Enăceanu, Creștinismul în Dacia. Buc., 1878, p. 224 uu.; Lesviodacs, Ist. bis. Buc., 1845, p. 430 uu.)

Severin, Țeara, v. Basaraba și Oltenia.

Severitate, însușirea acelor persoane, cari atât în judecată cât și în luorări pretind a se observa extrema regularitate și nu sînt nici decăt, ori prea puțin dispuși la concesiuni și indulgență.

Severn, 1) cel mai lung (300 km.) rîu al Angliei, se varsă în Atlantic prin canalul Bristol; basin 21,027 km². 2) rîu în Nordamerica brit., se varsă în baia Hudson; 480 km. lung.

Severus, 1) *S.*, *Alexander*, împărat roman (205—235 a. Chr.), numit împărat de cătră Heliogabalus, și după moartea acestuia cu mare însuflețire ales și de cătră senat, popor și miliție. A purtat resboiu cu Perșii și cu Germanii. Fû ucis de legiunile din Panonia.

2) *Severus Lucius Septimius*, împărat roman (145—211 a. Chr.), proclamat împărat de cătră militarii săi în Carnutum; a reformat senatul și a purificat instituțiunea Pretorianilor, bătû pe Partii, făcû multe cladiri în Ronia și organiza provinciile impopolându-le cu colonii romane. Se dice, că l-ar fi otrăvit fiul său Caracalla.

3) *Severus Sulpicius*, istorio creștin, n. în Aquitania (365—425 d. Chr.) la începutul carierei sale a fost avocat, și numai după moartea soției sale s'a călugărit. A scris: Historia saora,

Vita S. Martini ș. a. Pentru stilul său clasio s'a numit Salustiu al creștinilor.

Sévigñé, Marie de Rabutin-Chantal, madame de, scriitoare franc., n. 1626 în Paris, † 1696 în Grignan. Remasa orfana de timpuru, ea avu o educație îngrijită, Ménage și Chapelain fuseră profesori ei. În 1644 se căsători cu marchizul de Sévigñé, după moartea căruia (1650) își consacră viața educațiunei copiilor săi Marguerite și Charles. În 1669 fica sa, căsătorindu-se cu contele François-Adhémard de Grignan, se stabilî în Provence. Acestei despărțiri datorim o corespondență de aproape 30 ani, prin care d-na de S. ținea în curent pe fica cu toate evenimentele din oraș și dela curte. Delicateța afecțiunii, strălucirea spiritului fao din aceste scrisori o lectură atrăgătoare, și ele sînt în acelaș timp oap de operă de stil epistolar.

Sevilla, prov. span. (Andalusia), 14,063 km²., cu 544,815 loc. (1887). *Capitala S.*, lângă Guadalquivir, 143,182 loc.; arhiepiscop, catedrala din secl. XV, palatul ducelui de Montpensier, universitate (fund. 1502), Alcazar, bursa, bibliotecă columbiană, apaduct roman; cea mai mare fabrică de tutun în Spania, fabrică de tunuri, fabrici de mașini și de porțelan; comerciu însemnat cu vin, lână, mercuru. În anticitate se numia *Hispalis*, pe timpul Arabilor cel mai însemnat oraș al peninsulei.

Sevulon, (*Sebulon*), seminție israelită, care locuia în nordul Palestiiei fiind amestecată cu Fenicieni și Cananiți. Ea s'a pierdut curând pentru poporul israelit, contopindu-se cu strainii.

Sex, în înțeles mai larg e sinonim cu gen (v. ac.), în înțeles fiziologic prin S. (sexul masculin și sexul feminin) se caracterizeaza indiviți, cari au organe sexuale deosebite, adese difer și în forma lor exterioară, și sub raportul reproducțiunii sînt avisați unul la altul. Astfel animalele de S. masculin au testiculi, în cari se produce sperma, cele de S. feminin ovarii, cari dau ouele; dar numai împreună sînt capabile de reproducțiune. Acelaș raport se allă și la plante. Atât însă la animalele mici cât și la plante se găsece indiviți, numiți hermafrodiți, cari au ambele organe de reproducțiune. (v. și art. Sexual —.)

Sexagenar, (*lat.*) om de șesezeci de ani.

Sexagon, *Sexangul*, figură geom. cu 6 unghiuri.

Sexta, în musică, interval format între două note, dintre cari cea superioară apare ca grad al 6-lea al celei inferioare.

Sextacord, acord de sextă, resturnarea ântăie a unui acord consonant.

Sextant, (*lat.*) a șeasa parte dintr'un cerc, sau un sector de 60°; instrument pentru măsurarea unghiului dintre două obiecte.

Sectantul lui Hadley, aparat folosit de navigatori pentru determinarea lațimei geografice. Se numesce S., fiindcă are forma de sector de cerc, cam de 60 grade.

Sextarius, (*lat.*) măsură de fluiditate întrebuințata la Romani = 0.547 l.

Sextet, (germ. Sextett, franc. Sextuor), compozițiune vocală sau instrumentală în 6 partide concertante (v. Septet).

Sextilion, a șeasa potență a unui milion (1 cu 36 nule).

Sextolet, în musică, figură anormală de 6 note valorând în aprecierea măsurii drept 4 de aceeași valoare.

Sexual, ce privește sau caracterizează sexul.

Morbi sexuali, boalele organelor genitale; la bărbat sînt: priapismul, satiriasis, impotența, anafrodisia, sterilitatea, spermatoarea, cari toate stau sub dependența afecțiunilor nervoase. Infecțiunea poate atinge pe două căi organele genitale la bărbat, sau pe cale urotrala, precum este blenoragia, sau pe calea vaselor sanguine și limfatice; astfel orchita (inflamația testiculului), care se întâlnește în febra tifoidă, variola, scarlatina, erisipelul, în gripă și complică mai ales parotidita epidemică. Mai observăm infecțiuni cronice: tuberculoza și sifilisul testiculului.

La femei după cum vagina, mitra sau anexele (ovariul și trompa) sînt atinse, distingem: vaginite, metrite, ovario-salpingite. Tuberculoza și cancerul pot atinge de asemenea organele genitale. Diferite tumori pot avea sediul în uter sau ovariu, cele mai frecvente fiind: fibromul uterului și kistul ovarului.

Rolul cel mai important însă în afecțiunile organelor genitale, atât la femeie cât și la bărbat îl joacă sifilisul. Origina genitală este cea mai obicinuită cale pe care se face infecțiunea sifilitică. În evoluția acestei boale distingem trei perioade: 1) șancerul (ulcerul sifilitic), 2) perioada secundară caracterizată prin diferite erupțiuni pe piele și mucoase și în fine 3) perioada terțiară caracterizată prin gome sifilitice. Agentul patogen al sifilisului fiind necunoscut, nu se știe decât că există un virus sifilitic. Toate rasele omenesci sînt supuse acestei boale, precum ea se întâlnește în toate țările. Tratatamentul specific al sifilisului este constituit din diferite preparate de mercur, asociate în perioada terțiară iodurului de potasiu sau de sodiu; ajutate de un bun regim alimentar și dacă este posibil de cure de ape minerale mai ales sulfuroase. (v. art. Prostițiuținea, Sifilis). [E. F.]

Psichologie sexuală, studiul fenomenelor vieții sufletești după cum acele se pot observa la indivizii de diferite sexuri (bărbat ori femeie) după a lor individualitate. Ps. S. se poate considera mai mult ca un metod de comparațiune decât o disciplină de sine. Cel dintâiu care a încercat o astfel de caracteristică a sexurilor a fost Kant în a sa Antropologie. După dînsul apoi C. Fr. Pöckel în »Versuche einer Charakt. des weibl. Geschlechts», 1799 și în »Der Mann», 1805. [Pl.]

Sistem sexual, partea din corpul unui animal, care e însărcinată cu funcțiunea de reproducere. La animalele superioare e nevoie de două elemente deosebite: *spermatozoid* și *ovul*, cari prin unirea lor dau naștere oului. Cele două elemente nasc în organe speciale numite *organe sexuale*. Sistemul S. variază foarte mult în seria animală, încât e greu de stabilit anume reguli. La unele animale sistemul S. al aceluiași individ cuprinde și organele bărbătesci și pe cele femeiesci, în acest cas animalul e și *hermafrodit*; exemplu: Melcul, Rîma, Lipitoarea, etc. La alte animale pe un individ găsim organele bărbătesci și pe altul organele femeiesci, în acest cas animalul e și *unisexual*; exemplu: Cănele, Pășerile, Șopârla, etc. Organele S. la mamifere sînt:

a) *bărbătesci*: două glande așezate în partea inferioară a corpului numite *testicule* și un canal de scurgere, *epididym*, prin care iasă spermatozoidii, fabricați în testicule; b) *femeiesci*: în general două *ovare*, nisce glande așezate la partea inferioară a cavității abdominale, în dreptul lor două trompe, cari prind ovulele fabricate în ovar și le conduc într'o cavitate numită *uterus* (mitră). În uterus oul se desvoltă în embrion.

Elementele sexuale: *Spermatozoidul* este celula bărbătească și are forma alungită. O parte mai umflată poartă numirea de cap și apoi urmează o parte subțire, coada. Spermatozoidii se mișcă foarte repede cu capul înaintea. *Ovulul* este celula femeiască formată din o masă protoplasmică, *vitellus*, din un nucleu, *vesicula lui Purkinje* și din un nucleol, *pata lui Wagner*. [Băznoșanu.]

Sexual, sistem de clasificare botanică imaginat de Linné (v. ac.).

Sexuată, *generațiune*, reproducerea prin ajutorul oulărilor născute în organe sexuale. În *parthenogeneză*, e nevoie de un singur element sexual: ovulul. În *fecundațiune* e nevoie de ambele elemente sexuale: ovul și spermatozoid. G. sexuată se întâlnește la animalele superioare. La animalele inferioare avem generațiune asexuată adecă reproducere, care nu necesitează prezența elementelor sexuale. La unele animale întâlnim ambele feluri de reproducere cu generație sexuată și asexuată, în acest cas avem o *alternanță de generațiuni*.

Seychelle, (*Seşelle*, ins. *Mahé*), grupă de 29 insule brito-afric. în Oceanul Indic spre nord-est dela Madagascar; 264 km², cu 18,301 loc. (1896). Pînă la 1794 au fost ale Francezilor.

Seymour, *Sir George Hamilton*, diplomat englez, n. 1797, † 1880 în Londra. Din 1851—54 a fost ambasador în Petersburg. Pertractările lui secrete cu împ. Nicolae au fost publicate în decursul războiului din Crimeea în presa engleză. Românesce în Docum. renasc. Rom., II.

Sfachioli, vechile colonii romane din Creta; dinaintea năvălirii Saracenilor retrase în munți, unde descendenții lor trăiesc și astăzi.

Sf., prescurtare pentru Sfânt.

Sfa —, v. *Spha* —.

Sfânt, **Sfântă**, în testamentul nou cei ce credeau în Christos. După definiția bisericii ortodoxe și catolice sînt S. cei despre cari a declarat biserica, că sînt părtași de fericirea vecinică în urma vieții lor plăcute lui Dzeu. La început se venerau numai martirii ca S., mai târziu și alții. După învătura bisericii S. intervin, pentru cei ce se roaga de ei, la Dzeu. v. și Sfinte —.

Sfanț, monedă veche de argint austriacă, 3 S. = 1 fl. m. c., 1 S. = 70 b.; se fabrica înainte de convențiunea monetară din München și în mai multe state germane de sud.

Sfântul Gheorghe, 1) *Sf. G.*, *insulă* în Rom., j. Vlașca, în fața Giurgiului, între canalul *Sf. G.* și Veriga, prin care se împreună Dunărea cu canalul de lângă Giurgiu.

2) *Sf. G.*, *ostrov* al deltei dunărene, j. Tulcea, cu suprafață de 1700 km², mlaștini și stof.

3) *Sf. G.*, *braț al Dunării*, prin care fluviul se varsă în Marea Neagră, j. Tulcea. Pentru navigație nu e accesibil.

4) *Sf. G., schit* în Rom., j. Buzéu, ascuns între munții Crucea Spătarului și Virful Martirei. Intemeiat de Mihnea Vodă pentru monahi; în decursul vremii s'a ruinat și iarăși a fost renovat. Ați părăsit.

5) *Sf. G., canal* în Rom., j. Vlașca, unesece două brațe ale Dunării, lângă Giurgiu.

6) *Sf. George, canalul*, strimtoarea de mare între Wales și Irlanda, leagă Marea Irică cu Oceanul Atlantic.

Sfântul Procopiu, fostă capeld, pe ale cărei ruine s'a ridicat mănăstirea Bistrița (v. ac.), de Banul Barbu Craiovescu. Tradiția despre fundarea acestei biserici s'a publicat în Istoria critică a Românilor, de B. P. Hașdcu. (Dicț. geogr.)

Sfârțcioc, pasere, v. Bocănitoeare.

Sfarmă-pietri, în poveștile rom. un urieș urît, care ieșea dintr'o peșteră, lua câte o stâncă în palme, o macina între degete și praful îl arunca în păreu.

Sfat, v. Consiliu.

Sfe —, v. și *Sphe* —.

Sfecla, v. Beta.

Sfedeluș, pasere, v. Bourel.

Sfen sau *titanit*, mineral titanat de calciu, monoclin. Frecuent ca mineral accesoriu în șisturi cristaline, granite, etc. De obicei asociat cu hornblendă.

Sfenoedru, formă cristalografică ce rezultă prin aplicarea hemiedriei plagiedrice pe piramide tetragonale sau pe protopiramidă rombică.

Sfera, (*Sphaera*). a) În limbajul filosofic (și anume în logica) S. este una dintre cele două determinări ale noțiunii. O noțiune are un conținut și o sferă. Conținutul e constituit de totalitatea noțiunilor, care lămurește înțelesul noțiunii date; pe când S. este suma noțiunilor, al caror înțeles este lămurit prin acea noțiune. Când ne gândim la »om« ne raportăm mai mult la conținut; când ne gândim la »oameni« ne raportăm mai mult la S. »Om« și »oameni« nu sînt decît una și aceeași noțiune privită odată din punctul de vedere al conținutului și altădată din punctul de vedere al S.-ei. Conținutul și S. a două noțiuni stau în raport invers. Astfel noțiunea »om« are un conținut mai mare decît conținutul noțiunii »animal«, dar o S. mai mică decît S. ei. b) În geometrie S. se numește un corp, ale cărui toate punctele dela suprafață sînt egal departate de un punct interior numit centru. c) *S. de activitate* cuprinde deosebitele lucrări, pe cari cineva le poate face sau administra.

Sfera armilară, v. Armile.

Sfere directrice, (botan.) *S. atractive, centrosfere*, mici sfere din protoplasma celulelor în vecinătatea nucleului. Sînt la margini mai hialine, în mijloc mai condensate; centrul mai condensat se țice *centrosom*. Se observă în celulele sexuale, ouă, celulele embrionare dela plante și animale. Rolul lor nu e deplin stabilit, indică direcția după care se face divisiunea în timpul diviziunii celulare (v. Celula animală).

Sferic, rotund.

Sferoid, corp geometric, a cărui formă seamănă cu Sfera.

Sferolit, formațiuni mici sferoidale, de structură radiară sau concentrică, ce se găsesc în unele roce eruptive. S. sînt frecvente mai ales în roce porfirice, unde ele sînt de obicei for-

mate sau de feldspați sau de quart. *Structura Sf.* e caracteristică porfirelor sferolitice, așa țiselor variolite, perlitelor, etc.

Sferometru, aparat cu ajutorul căruia măsurăm curbătura lentilelor și grosimea lamelor subțiri. S. a fost inventat la 1743, autorul însă e necunoscut.

Sferosiderit, varietate de siderosă; în agregate sferoidale.

Sfiala, starea și ținuta omului, care nu are încredere în sine și în puterile sale. v. Timiditate.

Sfinte, *Resboaiete*, în anticitate resboaiete purtate în urma hotărîrilor confederațiunii Amphiktyonilor (v. ac.) pentru apărarea templului sf. din Delfi: 1) 600—590; 2) 355—346; 3) 339—338 a. Chr.

Sfintele. În poveștile rom. țilele de septemână sînt personificate ca ființe bune, ca sfinte. Mai des se amintesc Sf. Mercuria, Vineria și Dumineca.

Sfinteță, pasere, v. Săghieș.

Sfințire, act cultural, prin care se cere, în forma de rugăciune, preste o persoană ori obiect împărtășirea darului dumnezeesc, ca prin acela sfințindu-se, să se deosebească de cele lumesci. (v. și Afrosire.)

Sfinx, o figură închipuită de Greci sub forma unui trup de leu cu cap de femeie și aripi de pasere. Uneori cele două labe de dinainte ale leului sînt brațe de femeie. Sfinxul înfățisează la origine idea soartei nemiloase, care răpesc pe om din mijlocul alor săi în plină floare. Ideea însăși, ca și imaginea, a fost alcătuită mai întăiu în Egipt, unde găsim figuri de S. din trup de leu cu piept și cap de bărbat, foarte rar de femeie. Aceste imagini tăiate în piatră erau de obicei puse la intrarea templelor egiptene, formând un fel de alee, care se lărgea cu cât te depărtați de templu. Famos însă a ramas S. colosal din Gizeh, vechiul Memfis, care tăiat în stâncă, apăra între labele sale un templu clădit de faraonul Thutmes IV. Mai tărdui Assirienii, împrumutând această imagine, au pus în loc de bust și cap de bărbat un altul de femeie, care s'a transmis și la Greci aproape neschimbat.

Sfiștofca, com. rur. în Rom., j. Tulcea, la hotarele Basarabiei, e udată de ramurile Chilieii, are lacuri și insule acoperite de stof. Populația e lipovană și se ocupă cu pescăritul. Comuna datează din secl. XVIII.

Sfița, (*slav.*) ornat sacru preoțesc ce-l îmbracă preotul la liturgie și la alte funcțiuni sacre, cu cari de regulă este împreunată cetirea sf. evanghelie.

Sforza, familie ital., care a urmat familiei Visconti (v. ac.) pe tronul de duce al Milanului (1450—1535). Insemnătate a avut numai *S. Francesco I*, n. 1401, † 1466, a luat în căsătorie pe fca ultimului Visconti, ajungând apoi duce.

Sforzando sau *sforzato*, (*ital.*) (presc. *sfz* sau *sf*), indicațiuni ce se întrebuintează în muzică raportându-se la atacul cu putere a sunetului reprezentat de nota, deasupra căreia e pus.

Sfrâncioc, pasere, ident. cu Bocănitoearea (v. ac.).

Sfredelul turnuratic, (*Turritella terebra*), melc din clasa Cefalopodelor, ord. Prosobranchiatelor, fam. Turritellaceelor, are ghiocoa de forma conică turnuratică. Traiesce în mările tropicale. Se nutrește cu alte animale mici. Se cunosc vr'o 40 specii.

Sfredelus, (*Sfredelas*, *Sfredeleac*), pasere v. Bourel. În poveșt. rom. S. e și numele unui pitic.

Sfumato, (ital. = afumat, noros), pictură în conture difuze, nehotărite.

Sgârciu, termin popor. pentru cartilagi (v. ac.); în Trans. și pentru crampă (v. art. Convulsivne).

Sgârietură, leziune superficială a pielii.

Sghlab, v. Jgheab.

Sghlabu, *schit* în Rom., j. Vâlcea, zidit de Radu Negru Vodă la 1310. Se întreține de stat. Lângă schit e un izvor cu apă minerală.

Sglâvoc, *Sglâvoacă*, pește lung până la 15 cm., leneș la mers, stă să pui mâna pe el, are aripioare mici, capul e mare, ceea ce face să-i țină și *Moacă*. Coloarea e cenușie cu solzi foarte mici. Trăiește prin toate apele din regiunea muntoasă.

[I. P. Voitești.]

Sglâvoaca, *Sglâvoc*, numirile populare ale plantelor: Centaurea Cyanus L., Centaurea phrygia L., Centaurea pseudophrygia C. A. Mey. și Centaurea spinulosa Rochel. (v. ac.).

Sgrâbunța, numire populară pentru inflamații circumscrite ale pielii, cari formează mici ridicături, de mărimea unui grăunte, la început roșii, mai târziu albe-gălbui pentru puroiul ce s'a produs în ele.

Sgraffito, (ital. *Graffito*), procedeu de pictură al fresco (v. ac.), la care zidul se vâpșese cu negru sau brun, se acopere cu alb sau galben, și apoi se scobese desenul.

Sgriburilă, în poveșt. rom. un uriaș, care e personificațiunea iernei sau a frigului, identic cu Frigurilă. S. lângă un foc mare tremură de frig.

Sgriștor, (*Sgrișcior*, *Sgrișșor*, *Sgrișt*), pasere, v. Grișșor.

Sgrișșor, monetă, v. Direclia.

Sgripsuroaica, în poveștile rom. o pasere din lumea de jos.

Sgura, în metalurgia remășițele ce se adună lângă sau deasupra metalelor topite. Fig. murdărie.

Shakers, (pron. șekers) sau *tremurători*, sectă religioasă puțin răspândită în America nordică, întemeiată de către o femeie cu numele Ana See (1736—84). Se numește așa, fiind-că în decursul serviciului divin gesticulează în continuu cu mâinile și cu brațele. Cred că împărăția lui D-zeu a venit deja pe pământ și că Isus li-s'au arătat în chipul fundatoarei lor, pe care o numesc «mama Ana».

Shakespeare, *William*, n. 23 Apr. 1564 în Stratford, † 23 Apr. 1616 tot acolo, unul din marii poeți ai omenimei, considerat ca cel mai mare dramatic. Părinții săi, J. S. și Maria Arden, nobili de origine și la început avuți, dar la urmă scăpătați, nu putură continua educațiunea fiului lor, și după terminarea școlii latine, corespunzătoare liceului modern, din orașul natal, John S. luă pe fiul său la etatea de 16 ani, să-i ajute la cultivarea moșiei și la meseria sa de măcelar. După o altă tradițiune, nesigură ca multe despre viața lui S., el intră ca scriitor la un avocat. La 18 ani se însură cu o fată mai mare ca el cu 6 ani, dela care avu 2 fice și 1 băiat. La 1586, lăsându-și familia în Stratford, veni la Londra, unde prin mijlocirea unui bun actor, din acelaș oraș cu el, fu angajat în trupa dramatică. La 1589 ajunse ca proprietar al teatrului Blackfriars și director al trupei. Prin puterea geniului său, ajutat de puținele cunoștințe din

limba greacă, latină, italiană, spaniolă și franceză³ ajunse cel mai mare elev, nu al măiestrilor, ci al naturii, S. deveni reformatorul dramei moderne. El fii 25 de ani desfătarea societății engleze, admirat, iubit și primit cu simpatie și respect în cele mai înalte cercuri sociale. În fiecare an petrecea câteva zile la Stratford, lângă familia și părinții săi, pe cari îi ajuta cu bani. La 1613, încărcat de glorie și de bogăție, se retrase în doritul său Stratford, unde își cumpărase și reînnoise după gustul său un palat frumos și o bună moșie, care îi aducea o rentă anuală de 200 livre sterline (5000 de franci). Aci petrecu S. ultimii ani, liniștit, ca un înțelept, în mijlocul câtorva amici și al familiei sale. De abia 7 ani după moartea sa fură adunate operele sale și publicate, multe după manuscrite și copii. Prima edițiune, care la serbarea aniversării sale de 300 ani, în 1864, devenise foarte rară, era prețuită cu 17,802 franci exemplarul; iar o singură dramă din cele 20 tipărite când trăia S., câte 50 de taleri. Afară de sonete și 2 poeme, cu cari debută, afară de vr'o 7 drame reînnoite de el și de alte vr'o 6 atribuite lui, dramele proprii ale lui S., tragedii și comedii sunt 36, din cari cele mai celebre sunt: Macbeth (pasiunea ambițiunii), Hamlet (iubirea de fiu și reflexiunea), Othello (pasiunea gelosiei), Regele Lear (pron. Lir) (mizeriile naturii omenești), Romeo și Iulieta (pasiunea iubirii), Henric IV, Iuliu Cesar, Antoniu și Cleopatra, Coriolan, Poveste de iarnă, Neguțătorul din Veneția, Cei doi gentlemani din Verona, Visul unei nopți de vară; și comediiile: Femeile vesele din Windsor, scrisă la dorința reginei Elisabeta de a vedé pe Falstaff (v. ac.) amoresat; Troilus și Cressida; Timon; Vijelia, ș. a. În toate S. arată cea mai adâncă cunoștință a naturii omenești și cea mai mare putere de expresiune a simțimentelor și pasiunilor. El a produs o revoluțiune în arta dramatică, arătând că isvorul principal al faptelor și sorții omenești e caracterul moral și pasiunea, iar nu fatalitatea, care e însușirea caracteristică a dramei antice. Însă de abia din secl. XVIII s'a recunoscut marea însemnătate și valoarea lui S., în Anglia prin actorul Garrick, marele interpret al dramelor lui S., în Franția prin Letourneur, care li-a tradus, și în Germania prin Lessing. Capii școlii romantice îl înălțară până la apoteoză. Din numeroasele edițiuni ale lui S., preste 300, una din cele mai bune e a lui Clark, Glover și Wrigt, 9 vol., 1863—67, al cărei text e privit ca definitiv; iar din traduceri e a lui Schlegel și Tieck în Germania, și ale lui Benj. Laroche, Fr. V. Hugo și Montagut în Franția. [M. Strajanu.]

Shampooing, termin engl. pentru frotarea corpului după scaldă, îndeosebi spălarea și perierea capului.

Shannon, riul principal al Irlandei, curge prin mai multe lacuri, se varsă în Atlantic pe o gură de 15 km. lată; 350 km. lung; basin 15,695 km².

Shawl, (engl., pron. șal), cârpă mare de lână, țesută în una sau mai multe colori, adese cadrlată.

Sheerness, oraș maritim engl. în comitatul Kent, 14,492 loc. (1891); port întărit; șantier; pescărit.

Sheffield, oraș în interiorul Angliei, 351,848 loc. (1897); piață principală pentru tot felul de măr-

furi de metal, cu deosebire cuțite, instrumente chirurgice, optice și matematice, freze, etc.

Shelley, Percy Bysshe, poet englez n. 4 Aug. 1792 în Fieldplace, † 8 Iulie 1822. În operele lui, bogate în frumseți poetice, pledează pentru ateism. Ediț. completă de Shepherd (*Poetical Works*, 3 tom.; *Prose Works*, 2 tom. 1888), cea mai nouă a lui Forman (5 tom., 1893, Londra).

Sherman (pron. Șormen), 1) *S. John*, om de stat american, n. 10 Maiu 1823 în Lancaster, Ohio, senator, fost ministru de finanțe. E socotit între cei mai buni oratori în chestiuni financiare. 2) *S., William Tecumseh*, n. 1820 în Lancaster, † 1891 în New-York, general american, care a excelat în reșolul civil din Statele-Unite (1861 până 1865). În 1872 a fost numit comandant suprem al armatei.

Sherry, o varietate foarte apreciată de vin spaniol, se produce în ținutul dela Xerez dela Frontera și între gurile Guadalquivirului și Guadalete.

Shetland, (Hítland), grupă de insule la nord-estul Scoției, 1428 km², cu 28,711 loc. (1891); 117 insule, numai 34 locuite; economie de vite, pescuit.

Shields, 1) (South-S.), oraș la nord-estul Angliei, 78,391 loc. (1891); șantier, fabricațiune de pânză de vântrele și de chimalii. 2) *(North-S.)* v. Tynemouth.

Shikoku, (Sikoku), cea mai mică dintre cele 4 insule principale japoneze, 18,210 km², cu 2,948,009 loc. (1897). Capitala Tokushima.

Shirting (eugl. pron. șirting), pânză mai rară și scrobită în culoare cenușie și neagră, destinată pentru căptușeală.

Shitomlr, capitala guvernamentului rusesc Volhinia, 65,452 loc. (1897); arhiepiscop ortodox, episcop cat.; fabrici de piei și postav; comerț.

Shock, (Shock traumatic), boală a sistemului nervos în urma unei comotțiuni puternice cauzată de un traumatism accidental. S. se confundă cu sincopa (leșinul), lethargia, collapsus. Sunt două forme: *Sh. torpidă*, cel mai frecuent, rezoluțiune musculară completă, ochii fixi, cufundați, strălucitori, sensibilitatea obtusă, vorba încetă, dificilă, inteligentă prezentă, dar memoria parcă pierdută; vocea slabă, respirația debilă, neregulată, suspinătoare; extremitățile reci. Bolnavul nu are dureri și moartea survine fără ca stuporea să treacă. *Sh. înșelător* este mai necunoscut: se observă în accidente de drum de fier. La început rănitul nu pare a prezenta turburări apreciable. În curând însă pielea devine icterică (gălbănire), cadaverică, extremitățile recese, reacțiunile se fac rău, urina devine rară, pulsul slab, inima neregulată și cu încetul forma torpidă se manifestă. Tratamentul este al sincopei: fricțiuni, băi încălzite dela 36 la 40°, injecțiuni sub piele cu aether, beuturi alcoolice, revulsive. A se evita ori ce operațiune în stare de shok. [Dr. Talășescu.]

Shocking, (eugl., pron. șoking), repugnant, supărător, neconvincios.

Shogun, (Șogun, Taikun), dinastie în Japonia (v. ac.).

Shorthand (mână scurtă), termen eugl. pentru stenografie, în opoziție cu Longhand pentru scrișoarea comună.

Shrewsbury, oraș în Anglia, lângă Severn, 26,967 loc. (1891). Henric IV a bătut aci la 21 Iulie 1403 pe reșculți (Percy, etc.).

Shropshire, comitat la vestul Angliei, 3478 km², cu 236,339 loc. (1891); mine de cărbuni, fier și plumb. Capitala Shrewsbury.

Shylock, (pron. șailock), Ovreu, persoană principală în *Neguțătorul din Veneția*, tipul avariției, una din uimitoarele creațiuni ale lui Shakespeare.

SI —, v. și Sy —.

S. I., prescurtare pentru societate Jesu.

Șlaguna, Andreiu, baron, arhiepiscop rom.-ort. al Transilvaniei și mitropolit al Românilor gr.-or. din Ungaria și Trans., n. 1 Ian. 1809 în Miskolcz din părinți macedo-români, primind în botez numele Anastasiu. Pierdând de timpuriu pe tatăl sên, a fost dus împreună cu frații săi de mamă-sa la unchiul său Atanasiu Grabovsky, neguțator de frunte în Pesta, unde a primit o educațiune aleasă. Ș. terminând aici gimnasiul și științele filosofice și juridice, în 1829, a mers la Vêrșet, unde a studiat teologia. După absolvire fù aplicat ca notar consistorial și profesor de teologie în Carloveș sub mitropolitul sêrbesc Stefan Stratimirovici. În 1833 întră în cinul monachal la mănăstirea Hopova în Sirmiu, primind numele călugăresc *Andreiu*. În gradurile ierarhice fù promovat diacon la 1834, proto-diacon și archidiacon la 1835, sinecl 1837, protosinecl 1838, archimandrit 1842, fiind până la 1845 aplicat ca profesor de teologie în Vêrșet și vice-președinte al consistoriului de acolo; iar dela 1845 preposit al mănăstirii Covil în diec. Neoplantei. În Oct. 1845 devenind vacantă eparhia română ortodoxă a Ardealului, la recomandarea mitropolitului sêrbesc din Carloveș Ș. fù numit în Iulie 1846 vicariu general preste această eparhie și în August acelaș an își ocupă postul. La stăruința vicariului Ș. guvernul ordonă în Iulie 1847 întregirea scaunului episcopesc vèduvit, prin alegere după modalitatea observată la alegerea antecesorului episcop Vasile Moga la 1810, punându-se termenul de alegere pe ziua de 2 Decembre 1847, în orașul Turda. Ș. fiind cu 27 voturi în rândul celor trei aleși cu mai multe voturi, la propunerea guvernului fù numit episcop, iar sfințirea lui se făcù la Carloveș la Dumineca Tomii 1848.

Instituirea lui Ș. ca episcop al eparchiei Ardealului a fost de importanță epocală în viața poporului român și îndeosebi pentru bis. gr.-or. română din Ungaria și Transilvania. Multe erau neajunsurile și scăderile eparchiei Ardealului, părăginită în toate direcțiunile. Pentru delăturarea lor Ș. începù o lucrare sistematică. Ridicarea clerului la o stare mai înaltă culturală și la disciplină îi fù ținta cea mai de aproape; în locul cursului teologic de 6 luni, cum fusese sub antecesorul lui, înființă institut clerical regulat, mai înainte de un an, apoi de doi ani și în 1863 de trei ani; în legătură cu cursul teologic înființă cursul pedagogic pentru formarea învèțătorilor, atât de necesară pentru ridicarea instrucțiunii populare neglese în trecut. Pentru câștigarea de profesori calificați la aceste institute, a trimis cu stipendii create de dînsul tineri aleși la universitate pentru calificațiune mai înaltă. Ș. a stăruit pentru înființarea de școale populare în toate comunele, susținând cu

înțeleaptă prevedere principiul confesional în școale, pentru care a luptat viața sa întreagă. El a regulat și organizat instrucțiunea pe această basă, înstituire pe parohii de directori locali de școală, pe protopresbiteri de inspectori districtuali de școale, cari stau sub episcopul cu consistoriul său, ca organ suprem de inspecțiune. Pentru calificarea practică a învățătorilor s'au introdus conferențele învățătoresci.

La înființarea gimn. rom. din Brașov Ș. încă a avut partea sa, stând în ajutor bravilor Români brașoveni cu sfatul și cu fapta, și întrepunându-se pentru câștigarea dreptului de publicitate și punând însuși piatra fundamentală la marelui edificiu al gimnasiului la 1851. Cu sprijinul puternic al lui Ș. s'a înființat în 1869 și gimnasiul rom. din Brad și la întreprinderea lui s'au aprobat statutele gimnasiului, pentru care a contribuit și cu suma de 2000 fl. Pe lângă înființarea de școale populare Ș. s'a îngrijit și pentru tinerimea gr.-or., care studia la școale străine, punându-le cateheți, cari să-i instrueze în religie lor.

Pentru a prevedea bisericile și școlile cu cărțile de lipsă, a înființat încă în 1852, pe lângă multe greutăți, ce se puneau în cale din partea celor privilegiați, tipografia arhidieceșană, care până astăzi, așadar în timp de 50 ani a fost un izvor de lumină pentru Rom. În 1853 a înființat ziarul »Telegraful român«, care există până astăzi ca organ bisericesc și politic al arhidieceșei.

Una dintre cele mai însemnate preocupățiuni ale lui Ș. încă dela venirea lui în Transilvania a fost reînființarea mitropoliei române ortodoxe, care dela primirea unirii de către a parte a Românilor apusese. Înființarea mitropoliei ortodoxe, care cuprinde sub scutul ei pe toți Români ortodoxi din Ungaria și Transilvania, în articularea ei în legile patriei și organizarea ei pe baza Statutului organic (v. ac.), este o operă, care singură e destul de însemnată ca un monument etern, a-i asigura un nume mare între Români.

După restaurarea mitropoliei a introdus sinodalitatea, ca principiu constituțional în toate părțile constitutive ale mitropoliei, de jos în parohie, până sus în mitropolie, care este reprezentată prin congresul național-biser. Afară de aceste sinoade Ș. a participat în 1850—51 la conferința comună cu episcopatul sârbesc ținută în Viena în decurs de mai multe luni. Încă în aceste conferințe voș Ș. să lege firul pertractării despărțirii ierarhice de către Sârbi; patriarhul sârbesc Raiacici eludă planul lui Ș., ocupând conferința cu alte lucruri de mai puțin însemnătate. Curând după aceea întrunindu-se episcopatul sârbesc la Carlovci, pentru alegerea de episcopi în eparchiile rom. din Arad, Timișoara și Verșeț aflătoare sub Sârbi, cari din întâmplare toate trei erau vacante, Ș. vrând din nou a lucra pentru despărțirea ierarhică își exoperă dela împăratul dreptul a participa și el la alegerea episcopilor, dar patriarhul sârbesc, interpretând rău regularea referințelor ierarhice între Români și Sârbi, denegă lui Ș. dreptul a participa la sinodul electoral, pentru care purtare neloyală primii patriarhul admonițiune preainaltă.

După despărțirea ierarhică și înființarea mitropoliei rom. ort. în 1864, a mai participat Ș. la conferințe cu episcopatul sârbesc și în delega-

țiunile ambelor părți pentru regularea ohestiunilor de avere între Români și Sârbi.

În timpul absolutismului de 10 ani Ș. ca un păstor treaz și-a apărât biserica, preoțimea și poporul său contra atacurilor ce veniau din afară dela regimul vienez ultramontan, dela națiunile și confesiunile din patrie, cari erau dedate a privi biserica ort. rom. din Ardeal numai ca tolerată și în stare umilită, cum o cunoscneau din timpurile trecute, și pe credincioșii ei de o jertfă a proselitismului nefericit. Față do ministrul austriac contele Thun, care încercă să-l reducă între marginile instrucțiunii umilitoare, ce legase mâinile antecesorului său, episcopul V. Moga, Ș. a luat în repezițe rânduri lupta până la împăratul, cerând scut contra nedreptăților ce se făceau bisericii și ieșind totdeauna triumfător față de puternicii ministri. Mult l-a sprijinit în dreptele cauze, ce le apăra, guvernatorul civil și militar al Transilvaniei, principele Schwarzenberg, cu care întreținea referințe amicabile.

Ș. a stăruit pentru dotațiunea mai corespunzătoare a preoțimii arhidieceșane și a exoperat în 1861 pentru preoțime dela cassa statului un ajutor anual de 24 mii fl., iar în 1864 alte 25 mii fl. pentru ameliorarea salariului arhidieceșanului și pentru acoperirea salarelor asesoriilor consistoriale și ale profesorilor seminariale.

Afară de sfera bisericască Ș. s'a distins ca bărbat politic și de stat. În adunarea dela Blaj 3/15 Maiu 1848 Ș. a fost sufletul și conducătorul ei. El a mers la împăratul pe la Innsbruck, Viena și Olmütz, cu petițiunile Românilor, băsate pe hotărârile adunării naț. din Blaj, și ținând în evidență toate împrejurările și constelațiunile politice schimbăcioase, a intervenit la timp oportun, în deosebite rânduri în înțelegere cu fruntașii români, pentru validitatea drepturilor Românilor, formulate în petițiunile și memorande. După căderea absolutismului Ș. fu chemat în 1860 în senatul imperial înmulțit, împreună cu alți doi fruntași români, Andreiu Mocsonyi de Foen din Bănat și N. bar. Petrinu din Bucovina. Aici a apărât Ș., în înțelegere cu soții săi români, cu multă pricepere și energie drepturile naționalităților din imperiu și îndeosebi ale Românilor contra conservatorilor feudali, cari stăruiau pentru susținerea privilegiilor învechite. Pentru ținuta deamă și bărbătească în consiliul imperial primii Ș. o mulțime de adrese de încredere și mulțumită nu numai dela Români din Ungaria, Transilvania și Bucovina, dar și dela Ruteni, Dalmatini, etc.

Ș. a fost conducătorul politic al Românilor la conferința națională din Sibiu în 1861, la conferința politică comună cu Maghiarii în Alba-Iulia tot în 1861, la congresul naț. din Sibiu în 1863, ca pregătire a Românilor pentru dieta Transilvaniei ținută în Sibiu 1863—64, unde s'au adus legile pentru egala îndreptățire națională și bisericască a Românilor de ambele confesiuni; în 1865 a participat Ș. la dieta feudală din Cluj, unde a cerut revizuirea legii de uniune a Transilvaniei cu Ungaria din 1848, într'o dietă, ai cărei deputați să se aleagă pe baza legii electorale creată în dieta Transilvaniei din 1863—64, dând și un vot separat în numele Românilor în acest înțeles. Pentru această propunere a lui Ș., deputatul maghiar Dozsa a propus

dietei să-l dea în judecată. Conform înțelegerii și declarațiunii deputaților români de a participa și la a această dietă în oasa magnaților în Pesta la 1867 și apoi mai pe urmă în 1868 ou oasiunea inarticulării prin art. IX de lege a religiiui gr.-or. a Românilor și Sârbilor ou egal îndreptățită ou alte confesiuni. asigurându-se prin lege existența mitropoliei Românilor ortodoxi. Cu împlinirea acoestui aot de cea mai mare înseamnăte, ou oare oasiune Ș. ținu o frumoasă vorbire în oasa magnaților, se încheie aotivitatea politicoă a lui și de aoi înoolo disgnstat pentru diferențele politicoe între Români și mai ales pentru inauguraarea pasivității s'a retras din viața politicoă, lăsând terenul desohis pentru aderenții pasivității, nereusind a oapocita pe Români despre urmările funeste ale politicoei pasive.

Ș. a desvoltat și o vastă aotivitate literară; pe lângă editarea în tipografia sa aproape a tuturor oărfilor biserioesci voluminoase, revêute și corese de el, în număr de 37, a mai luat el însuși și a editat 34 opere și broșuri de mare valoare, precum: Istoria biserioescă (1860), Compendiu de dreptul oanonio (1868), Enohiridion, adeoă oarte manuală de oanoane (1871), Manual de studiu pastoral (1872) ș. a. La îndemnul și ou ajutorul lui material s'au oompuș de alți bărbăți cualifioați din jurul lui un număr oonsiderabil de manuale de șooală și alte oărți de folos pentru preoți, învățatori și popor.

În 1861 Ș. a fost faactor princioal la înfințarea Asociațiunii (v. ao.) pentru literatura și cultura poporului român din Trans. și Ung., oare a devenit un însemnat ontru de cultură al tuturor Românilor din Ungaria. El a intervenit la loourile mai înalte pentru aprobarea statutelor, și ou primul ei președinte a inaugurat serbătoresee existența ei prin fântăia adunare generală ținută la Brașov în 1862, ou oare oasiune s'a ținut prima expozițiune industrială românească ou oel mai surprinșător rezultat.

Aademia română din Buouresoi aprețiând aotivitatea literară a mitropolitului Ș. și meritele lui atât de eminente pentru cultura poporului român, l-a ales în 1871 membru onorar al ei.

Pentru oalitățile excoelente de înalt dignitar biserioesc ou bărbat de stat, pentru meritele strălucite pentru biserioă, națiune, patrie și oasa domnitoare, Ș. în 1850 a fost decorat ou ord. leopoldin în rang de oonandor și ridioat în 1852 la demnitatea de baron, fiind numit totodată oonsilier intim de stat; la 1864 a fost decorat ou ordinul Coroana de fier ol. I și la 1867 ou ord. leopoldin mare oruce.

Bolnăvindu-se în 1871, făou testamentul său, dispunând de întregă averta sa oonsiderabilă în favorul biserioii, adăugând ou parte din ea la numeroasele fonduri și fundațiuni oreate de el încă mai înainte, iar ou o altă parte a averii făoând o fundațiune de preste o sută de mii fl., ou poartă numele lui, pentru ajutorarea la zidirea biserioilor și a șooalelor. Tipografia o donă archidieoesei împreună ou fondul ei, ou menițiunea a se ajutara din venitul ei preotesele vêduve. În 1873 agravându-se boala lui de inimă, repoaș în 16/28 Iunie acoelaș an și oorpul lui, după dorința lui, fû depus în ocripta proprie lângă biserioa cea mare din Rêșinar.

(Cf. 1) Veehea mitropolie ort. rom. Sibiu, 1870; 2) Arohiep; 3) mitrop. Andr. bar. de Ș. Sibiu, 1879; 4) Memorialul arohiep. și mitrop. A. bar. de Ș., toate trei de Nicolae Popea, episoop; 5) Părți alese din istoria Transilvaniei, tomul II și III de G. Barițiu. Sibiu, 1890—91; 6) Mitropolia Românilor ortodoxi din Ungaria și Transilvania de Dr. Il. Pușoariu, arohimandrit, etc. Sibiu, 1900; 7) Cuvânt festiv la parastasl de 25 ani pentru Ș. de Dr. Daniil P. Barcianu, profesor semin. Sibiu, 1898; 8) A. Ș. de G. în Bisorioa ortodoxă română. Buouresoi, anii XV—XVI, etc.) [Dr. Il. P.]

Siam, (*Sayam, Muong, Thai*), regat în India poster. lângă golful ou acoelași nume, 633,000 km², ou vr'o 10 milioane loc. (Siamezi, Chinezi, Șan și Lao, Malaiezi). S. e udat de Menam. Religiunea loc. e buddhismul. Statul e monarhio absolut. Armata 3600 oameni. Comerioi însemnat (aproape tot în mâni ohineze) ou ontrul în Bangkok; se exportează orez, vite, pesce, piper. S. are 3008 km. linii telegrafice. Capit Bangkok. Limba siameză e monosilabă, se deosebese de cea anamită și de cea birmană; se sorie ou semne desvoltate din pâli.

Siamang, v. Gibon.

Șiberga, (*Tibert*, magh. *Zsiberk*), oomună în Trans., oot. Têrnava mare, ou 9350 jug. oat. și 1376 loc. germ. și români.

Siberia, (*Sibiria*), partea princioală a Rusiei asiatioe, ouprinde întreg nordul Asiei dela Ural până la Marea Bering, 12.518,489 km², ou 5.727.090 loc. (1897). La sud-est e muntoasă (Altai, Saiani, Iablonoj, Stanovoi); la mijloc dealuri și coline bogate în păduri și metale. la vest șes ou păduri și stepe, la nord tundre. Numeroase riuri mari, ou obi ou Irtiș, Ienissei, Lena, Indigirka, Kolyma, Anadyr, Amur, etc. Clima oontinentală, veri soure oalde, ierni lungi și aspre (la Werohoianso, punctul oel mai reoe, până la —68°). În părțile sudioe se cultivă și cereale. Populația se oompuie din Ruși, Poloni, Semiți, etc., imigrați; popoare indigene: Ostiaoi, Samoieți, Voguli (pop. finuoie) oa. 50,000; Turcotatari (Iacuti, Tatari, Calmuoi) oa. 300,000; Mongoli (Burieti, Tungusi, Chinezi) oa. 315,000; apoi Ciucoi, Coriaoi, Gliăoi, Camoiadali, Aino. ș. a.; exilați din Rusia europ. oa. 200,000. S. e împărțită în guvernamentele Tobolsk și Tomsk (S. vestioă), guv. general Irkutsk (S. estioă) ou guv. Ienisseisk, Irkutsk, Iakutsk, și guv. general Amur. Instruoția se faoe în 5 gimnasii, 4 progimnasii, 3 șooale reale, 2 seminare inv., 1 universitate desohisă la 1887 în Tomsk. Loo. se oopă la nord ou economia de vite, vênat, pesouit, la sud ou agricultura și pădurăritul; însemnate mine de aur, argint, platină, fier, aramă, grafit, oărbuni de piatră. Comerioi în desvoltare. Șosea mare dealungul S.-ei, telegraf, o însemnată oale ferată transsiberiană până la Vladivostok resp. Port Arthur.

Siberia nouă, (*Sibiria nouă*), grupă de insule la nordul Sibiriei estioe, 5962 km², nelouite, lipsite de vegetație; masse oolocale de oase de mammut.

Sibioclul de sus, oom. rur. în Rom., j. Buzău, ou 870 loc. Sorginți de ape minerale.

Sibiocl, oom. mioă în Trans., oot. Sibiin, are 5555 jug. oat. și 1005 loc. români.

Siblu, oraș și comitat în Trans. *Orașul S.*, (germ. *Hermannstadt*, magh. *Nagyseben*), la 45° 47' 17" lat. nord. și 41° 53' 14" long. est., cu o înălțime medie de 415 m. deasupra nivelului mării, lângă râul Cibin (v. ac.). S. se compune din *cetate*, care a fost până în timpul mai nou încungurată cu ziduri, și din suburbiile (mahalalele) *Poarta Cîsnădsei*, *Poarta Turnului*, *Poarta Ocnei* și *Poarta Grușeriței*. În timpul din urmă s'a întemeiat între suburbiile Poarta Turnului și a Ocnei, pe așa numita livadă a lui Konrad, o mahală nouă. Pe teritoriul de 9804 jug. cat. locuiesc (1900) o *poporațiune* de 29,577 (3500 militari), din care 7106 Rom., 16,141 Germ., 5747 Magh., după confes. 5175 gr.-or., 2246 gr.-cat., 12,353 ev. lut., 6571 rom.-cat., 2109 ref., 874 israel. Ocupațiunea principală a locuitorilor e comerțul și meseriile. Românii din mahalale se ocupau mai înainte cu agricultura, acum au îmbrățișat o parte bună din ei meseriile. Ca și în alte orașe, a decăzut în timpul din urmă și în S. industria mică. Cu oarecare succes se mai susține cismăria, curelăria, pălăria, croitoria, tîmplăria și lăcătușeria, care produce pentru oraș și împrejurime. În S. sînt și câteva fabrici: de bere, spirt, oțet, săpun, salam, postav, luminări, apă gazoasă, etc. Comerțul e puțin viu, sînt însă prospecte de îndreptare în urma legăturii cu România prin calea ferată Turnu-roșu. În S. intră, afară de linia căii ferate spre România, încă și liniile dela Făgăraș, Vințul inf. și Copsa mică. S. e centrul cultural-economic al Sașilor (v. ac.) și în mai multe direcțiuni și al Românilor din Trans. Aceștia au aici 3 biserici gr.-or., între cari catedrala va deveni o podoabă a Sibiului, și 1 gr.-cat., reședința arhiepiscopului și mitropolitului gr.-or. din Trans. și Ung., seminar teologic, (dispunea 1901 de un fond de 718,357 cor. 46 bani), preparandie, școală civilă de fete, susținută de »Asociațiunea pentru lit. rom. și cultura poporului român«. Românii au întemeiat aici multe societăți și reuniuni culturale și economice, cum sînt »Asociațiunea pentru liter. rom. și cultura poporului român« (v. ac.), »Reuniunea de agricultură a comitatului Sibiu«, »Reuniunea meseriașilor românici«, »Reuniunea de muzică«, »Reuniunea de înmormîntare«, »Reuniunea de femei«. Intre institutele economice e de remarcat »Albina« (v. ac.). Intre instituțiunile culturale mai mari se va înșira în curând și un Muzeu național, ce se ridică sub auspiciile »Asociațiunii«. În S. apar gazetele române »Tribuna«, »Telegraful român«, »Foia Poporului«, apoi revistele »Transilvania«, »Revista economică«, »Femeia și Familia«, foiaia unor »Calicul«. Tipografiile rom. sînt două: Tipogr. arhidieceșană și a unei societăți pe acți.

S. e reședința unui *protopopiat gr.-or.*, cu 26 parochii și 28,067 suflete și a unui *gr.-cat.*, cu 34 parochii și 18,163 suflete.

S. a devenit nu mult după organizarea coloniștilor Sași centrul cultural și politic al acestora (v. Sași). De aceea și numărul așezămintelor culturale, economice și politice sășesci e mare în S. Sașii au în S. un liceu clasic și unul real, școală secundară de fete (8 cl.), orfelinat de băieți, asil pentru infirmi, muzeul numit al lui Bruckenthal, compus din o pinacotecă, bibliotecă mare și o frumoasă colecțiune de manu-

scripte, și una de anticități și monete. În muzeul »Societății pentru științele naturale« e o bogată colecțiune de animale, plante și minerale, un mic muzeu etnografic. În casele primăriei e o colecțiune de arme din trecut. S. e reședința superintendentului (episcopului) sășesc, a consistoriului și a multor reuniuni sășesci, multe din ele cu ramificațiuni pe întreg teritoriul locuit de Sași, cum sînt »Reuniunea carpatină«, »Societatea pentru științele naturale«, »Societ. pentru cunoașterea țerii«, »Reuniunea de agricultură«, »Reuniunea femeilor«, etc. »Universitatea sășească, acum o instituțiune cultural-economică, își ține adunările sale în S.

Afară de instituțiunile naționale române și sășesci se mai află în S. un liceu de stat, școală civilă de stat pentru fete, 2 școale de fete rom.-cat., în cele două mănăstiri de maice, preparandie de fete rom.-cat., tribunal, orfelinat rom.-cat., casă de alienați, 1 spital civil și 1 militar, școală militară pentru oficiali de infanterie; S. e reședința comandantului corpului XII de armată.

Intre edificii se remarcă biserica luterană, o clădire monumentală, care a început a se zidi în secl. XIV. Intr'un despărțiment al ei se află morminte de ale fruntașilor sași și unul al vovodului Mihnea. S. e un oraș frumos, curat, avînd în el și în împrejurime frumoase locuri de preumblare. Plăcerile, ce le oferă, fac de mai ales în timpul din urmă e vizitat vara de mulți excursioniști din România. (v. ilustr. p. 951—953.)

Istoricul. Data întemeierii orașului e necunoscută. Tradiția spune, că una din coloniile sășesci, condusă de un Hermann din Nürnberg, a întemeiat aici un sat în jurul unui castel, numit Cibinsburg. Dela conducător și-a primit comuna numele de Hermannsdorf, mai târziu Hermannstadt. S. a fost întărit cu ziduri. Din 1703—91 și din 1849—65 a fost capitala Transilvaniei. Inceputurile coloniei române nu sînt cunoscute. Așezarea lor nici n'a fost permisă în orașul propriu zis, ci numai în mahalale, de unde încă erau de multe ori, pîna la Iosif II, alungați. În oraș era una din așa numitele companii comerciale grecesi, compusă mai ales din Români macedoneni.

(Lit. Silv. Moldovan, Țeara noastră. Sibiu, 1894; Bielz, Siebenbürgen. Viena, 1885; Seiwert G., Die Stadt Hermannstadt. Sibiu, 1859; C. Wolff, Sächsische Städte und ihr Haushalt. Sibiu, 1881, etc.).

Comitatul Sibiu cu un teritoriu de 625,489 jug. cat. și 166,188 loc. (108,413 Rom., 47,678 Germ. și 8084 Magh.) se mărginește la sud cu România, la vest cu cott. Hunedoara, la nord cu cott. Alba infer. și Țearna mare, la est Țearna mare și Făgăraș. Suprafața în partea sudică e muntoasă, munții Cibinului cu vîrfurile mai însemnate Cindrel (2248 m.), Frumoasa, Vîrfurile, Piatra albă, Bêtrâna, Steflesci, Prejbea, apoi o parte din munții Făgărașului cu vîrfurile Surul (2288 m.). Jumătatea nordică e deluroasă, cu numeroase văi roditoare și șesul Cibinului. *Rîul* cel mai mare e Oltul, care părăsește comitatul și țeara prin pasul Turnului roșu. În Olt se varsă Cibinul cu Hărtibaciul și Rîu-Sadului. Rîul Sebeșului, care isvorește din munții Sebeșului, se varsă în Mureș. În munții Cibinului

se află câteva iezăre. *Solul* e roditor, munții oferă pășuni bogate, iar pădurile lemne de foc și construcții. În privința administrativă cott. e împărțit în cercurile Sebeș, Mercurea, Seliște, Sibiu, Cisnădie și Noorichiu. [Victor Lazăr.]

Sibilante, se numesc în gramat. consonantele dentale, cari rostindu-se produc un șuier: j, s, ș, etc.

Sibillini, Monti, grupă de munți în Apeninii romani, Monte Rotondo 2100 m., Monte Vittore 2477 m.

Sibirit, turmalină (v. ac.) de Siberia.

Sibirjakow, 1) *S., Inocențiu Mihailovici*, mare filantrop rus, n. 1869 în Irkutsk. Din averea sa a jertfit 730,000 ruble pentru scopuri de binefacere.

Mână darnică a întins în 1891 și 1892 celor bântuiți de cholera și de foamete. 2) *S., Alexandru Mihailovici*, frate cu susnumitul, sprijinitor al instituțiilor culturale din Rusia.

Sibylle, preotese profetice, însuflețite de zeul Apollo (v. ac.), locuiau în peșteri în jurul muntelui Ida din Troia, al Erythraeei din Ionia și pe insulele Samos și Delphi; erau fecioare și la popor aveau mare autoritate. S purtau cărți despre cult și în acele erau scrise sentințe profetice și pentru casuri anumite și legile și ceremoniile religioase. Aceste se numesc *cărți sibylline*. Dela S. din Cumoe a cumpărat regele Tarqu. Superbus cărțile Sibylline ce se păstrau în Roma. Regele numi apoi o comisiune pentru conservarea și consultarea cărților. Cărțile S. se păstrau în Capitoliu, unde la 83 a. Chr. au ars. August le-a reînnoit și dela 13 a. Chr. le-a ținut în templul lui Apollo de pe muntele Palatinus. Iulian împăratul, când a ars templul, a scăpat cărțile, dar barbarii cuprindând Roma, Stilicho la 405 d. Chr. le-a ars. [Atm.]

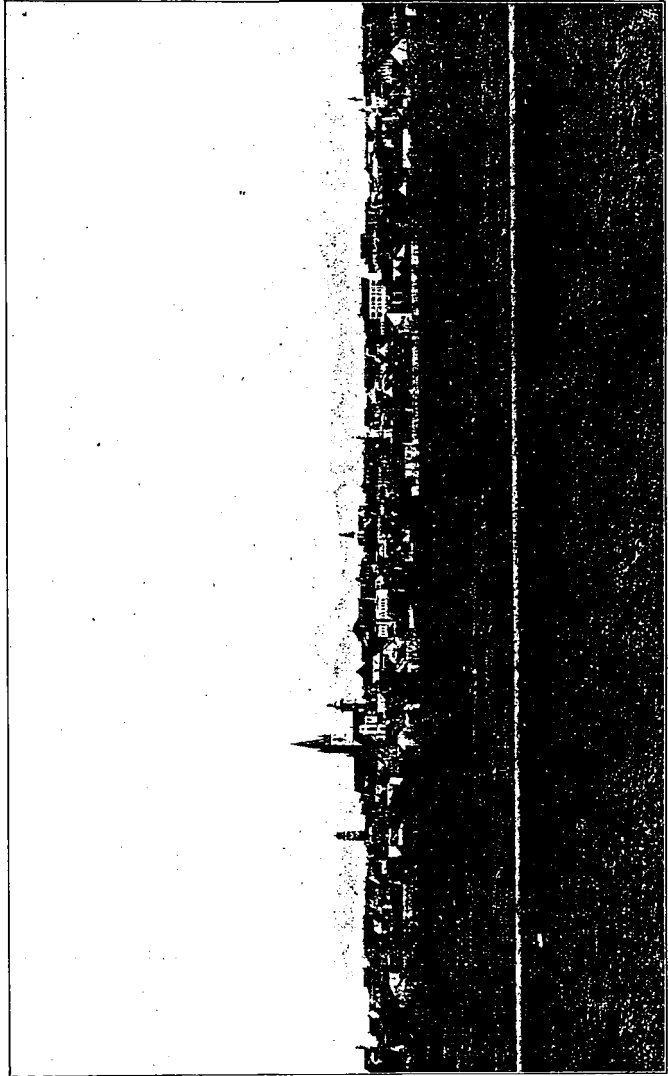
Sibyllenort, sat în guvernământ. prus. Breslau, 330 loc.; castelul regelui Saxoniei. (Acți muri 19 Iunie 1902 regele saxon Albert.)

Șic, (franc. chic), îndemănare; haz; elegantă. **Șicana**, (din franc. chicane), abuzul formalităților la un proces; fig. hărțuială, contestare fără motiv.

Șicativ, unele produse lichide oleoase, cari au proprietatea de a se usca repede, s. e. oleiu ricin sau oleiu de in, etc.

Sicclmetru, aparat care arată diferența între umezeala căcută pe pământ în formă de ploaie, neaună, etc. și între vapori, ce se ridică în aer dintr'un vas cu apă de o anumită suprafață.

Sichem, în testamentul vechiu numele unui oraș cananit, unde s'au separat semințiile nordice de casa regească a lui David. În secl. IV a. Chr. S. a devenit centrul Samaritenilor. Pe

Sibiu: Vederea generală.

timpul lui Christos pare a fi avut numele *Mamborta* sau *Mamorta*. Rezidirea orașului prin împăratul Flaviu Vespasian i-a procurat numele *Flavia Neapolis*, ași *Nabulus*.

Sicilia, cea mai mare insulă în Mediterana, despărțită prin strimtoarea Messina de câtra continentul ital. (Calabria), 25,740 km², cu 3.563,582 loc. (1897); platou undulat, cel mai înalt munte e vulcanul Etna (3313 m.); riurile sânt scurte. Șesurile sânt roditoare: grâu, orz, bob, vin, oleiu, portocale, lămâi, sumac, tutun,

roșcove, smochine, etc.; numai 10% pământ cultivat. Loc. sînt un amestec de popoare imigrate: Romani, Saraceni, Germani; se ocupă cu agricultura, economia de vite, pescuit (sardele, stridii, corale, etc.), cultivă viermi de mătăsă; mine de pucioasă, sare, asfalt. Comerțiu dezvoltat. Porturi principale: Messina, Palermo, Catania, Licata, Trapani. S. e împărțită în 7 provincii. Capitala Palermo.

Istoria. Primele colonii pe S. le-au înființat Cartagenenii, apoi au urmat Grecii. Siracusa voia să stăpânească întreagă insula, dar dela vest înaintau Cartagenenii. În primul război punic

excepția anilor 1806—15, când regele Ferdinand, alungat din Neapole de către Napoleon, ocupă S. cu ajutor englez. 1860 prin expediția lui Garibaldi S. veni la Italia, căreia de atunci i-a cauzat destule griji prin sărăcirea și corupția poporului, precum și prin societatea secretă Maffia.

Sicilia, regatul ambelor S., (regatul Neapolei), monarhie independentă până la 1860, cuprînd Italia de sud și insula S., 111,900 km², cu 8.703,130 loc. Capit. Neapole.

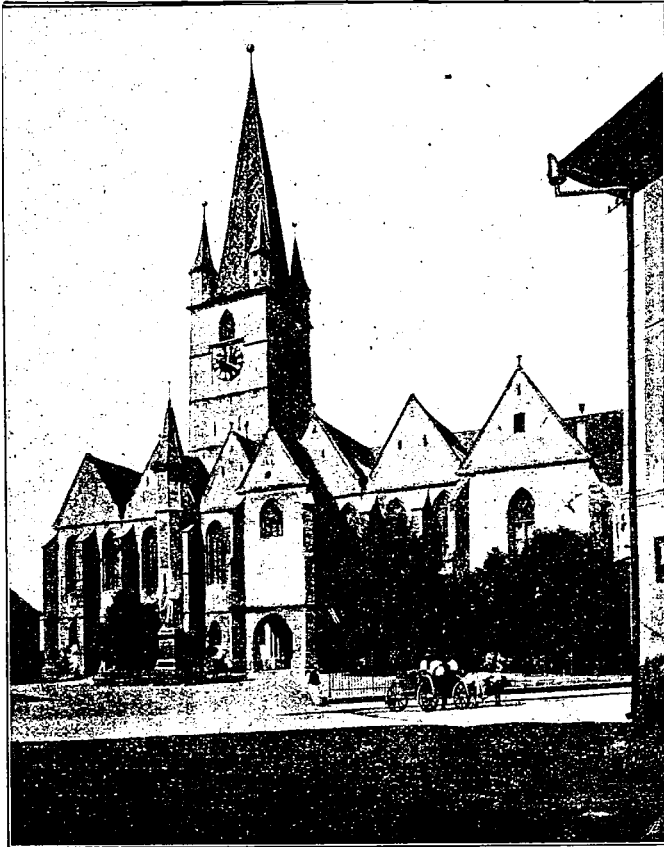
Sicilian, (geol.) divisiunea cea mai superioară a pliocenului. El e caracterizat prin o mare re-

tragere a mării pliocene și prin formarea unor depozite fluviolacustre.

Siciliana, arie de dans originală din Sicilia, de o mișcare moderată, liniștită, în măsură $\frac{3}{8}$, afectînd adese ritmul cu optimea ăntăiu punctată. Cele de origine populară sînt totdeauna în major. Clasicii au întrodus-o câte odată în sonate și concerte, ocupînd locul părții a doua (Adagio); din muzica modernă e aproape dispărută. [T. C.]

Sickingen, Franz de, cavaler germ., n. 1481 lângă Kreuznach, † 1523. Prin lupte personale și-a câștigat renume și avere. Apărător fervent al reformațiunii. Ales 1522 capetenie a nobilimii svabe și renane, a pornit contra arhiepiscopului din Trier, a trebuit însă sa se retragă, fiind proscris de guvernul imperial. La asaltul făcut de principii de Hessa, Palatinat și Trier asupra castelului lui Landshut, a fost rănit și a murit iucurînd.

Șiclău, (magh. *Sikló*), com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 531 case și 3080 loc. greco-orient. rom. Teritoriul e de 6387 jug. cat., foarte productiv. Stațiunea caii ferate, casă de păstrare, moară cu vapor.

Sibiu: Biserica ev.-lut.

Cartago își pierd posesunile din S., curînd întreagă insula deveni provincie romană. În secl. IX au cucerit-o Saraceni, în secl. XI Normanii, al căror rege Roger II se încoronă rege al ambelor S. (1130). 1194 S. deveni în posesiunea Hohenstaufilor, 1268 ajunse sub stăpînirea lui Carol de Anjou, 1282 se eliberă S. prin *vespera siciliană* și își alege domn pe Petru III de Aragonia. Alfons V devenind 1442 totodată și rege al Neapolei, restituî regatul ambelor Sicilii, care remase întreg la Spania 1501—1713. În pacea de Utrecht (1713) S. fû dată ca regat lui Victor Amadeus de Savoia, 1720 fû dată Austriei în schimb pentru Sardinia. În pacea de Viena 1738 S. cu Neapolea fû dată infantelui span. Don Carlos, și făcû parte din regatul ambelor S. cu

Sico —, v. și *Syko* —.

Sicofant, (*Calosoma sycophanta*), insect din fam. Carabidelor, aripile și toracele de culoare verde-aurie sau albastră-aurie, capul, antenele, corpul și picioarele negre. Lung. 24—30 mm. Traiesce mai ales în pădurile de conifere și stejari din Europa sudică și centrală. Are miros a mosc. S. ca și larva lui mănîncă omiși și nimfe de fluturi, de aceea este folositor. (v. și Sykophant.)

Sicriu, cosciug, copêrșeu, ladă; *S. legii*, lada în care se păstrau tablele legii lui Moise. (v. și Chivot.)

Șicula, (magh. *Sikula*), com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 593 case și 3309 loc. gr.-or. rom. Teritoriul de 6804 jug. cat.; foarte productiv.

Sida L., (botan.) gen de plante din fam. Malvaceelor, trib. Malveae, caracterizat prin stilii la virf truncat- sau capitat-stigmatosi. Cuprinde vr'o 80 specii ce cresc prin toate țările calde; unele se cultivă la noi ca plante decorative de florării.

[A. Pr.]

Sidef, massa irisătoare ale scoicilor de mărăritar. *S. chinês* e cel mai bun și mai frumos; mult S. se aduce din India estica, Egipt și America (v. și Alb de S.).

Sidef, *fluturul*, din ord. Lepidopterelor, fam. Diurnilor, are aripi galbene-brune cu pete negre, pe partea din dos a aripilor are nisce pete, cari scilipeșc ca sideful. Sânt mai multe specii mici și mari. Sboară vara prin păduri rari și se gășesc pe flori. Larvele lor trăiesc pe viola tricolor și viola canina primăvara până în Maiu. Cel mai mare este *Argynnis Aglaja*, are distanța între virfurile aripilor dinainte de 48 până 57 mm.

Sideral, ce priveșce stelele. *Revoluțiune siderală*, v. *Revoluțiune*.

Siderațiune, îmbolnăvire cauzată prin influența temperaturii, îndeosebi prin caldura.

Siderismus, *Siderațiune*, o stare de prostrațiune sau de nămicire a forțelor vitale, care loveșce subit organismul, s. e. în apoplexie, paralizie și oprirea brusca a inimii, în vivisecțiunii sau în înțeparea bulbului rachidian.

Siderit, mineral, v. *Siderosa*.

Siderografia, arta grafică (v. ac.) de reproducțiune prin gravuri în oțel. Ea a fost aplicată mai întâiu la 1820 de englezul Charles Hath. De pe o tablă de oțel se pot lua până la 20,000 copii.

Siderolit, v. *Meteorit*.

Siderosa, mineral, carbonat de fier, cristalisează în romboedri, de obicei de culoare galbenă. Insoțesce filoane de minereuri, dar formează foarte frecuent zăcăminte puternice în calcare, fiind atunci un product de substituție a calcarului. S. e un minereu foarte apreciat de fier. Exploatațiuni mari sânt la Erzberg lângă Eisenerz în Stiria, în Carintia, Vestfalia, Franca, etc. Prin alterație se transformă în Limonit. Varietățile cele mai frecvente sânt *Sferosiderit*, *Sideritul argilos*, etc.

Siderosis, (med.) pneumoconiosă (v. ac.) provocată de inspirarea pravului de fier.

Sideroxylon L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Sapotaceelor cu foi coriacee fără stipule și cu staminodii. Cuprinde vr'o 60 specii tropicale, dintre cari *S. triflorum* Wahl., e cunoscut ca »lemn de fier« din Antile. [A. Pr.]

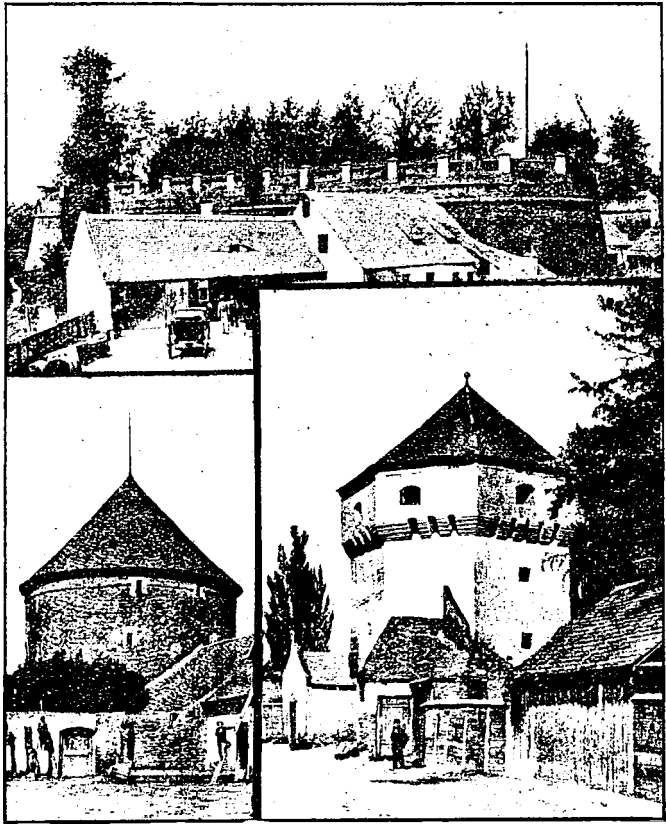
Sidon, (acum *Saida*), oraș fenician lângă Me-

diterana; în timpurile cele mai vechi era cel mai însemnat oraș comercial și colonial, dela 1100 întrecut de Tyros, sub Perși înflori de nou, 351 fù distrus de Artaxerxes III. Mai târziu, s'a ținut de Siria, apoi de Romani.

Sidoxia, taxa care au sa o platească credincioșii unei confesiuni; mai cu sama ai bisericii greco-orient., pentru susținerea curții episcopului, mitropolitului ori a patriarhului.

Siebenburger sau *Siebenpurger*, *Dr.*, v. *Carpinius Martin*.

Siegen, oraș în guvern. prus. Arnsberg, 19,303 loc. (1895); gimn. real, școală de minerit;

Sibiu: Resturi din zidurile orașului.

mine însemnate de fier, argint, plumb, aramă, zinc. Odinioară principat al fam. Nassau-Orania.

Siegfried, (și *Sigufried*), după tradițiunile germane un erou de frunte, ale cărui fapte sânt obiectul epopeei germane, numită *Nibelungenlied* (v. ac.).

Siemens, *Werner*, electrician germ., n. 13 Dec. 1816 în Lenthe (Hanovera), † 6 Dec. 1892. A fost oficier la artilerie, dar în 1849 a ieșit din armată și a întemeiat cu mecanicul Halske vestita firma Siemens & Halske. Și-a câștigat renume mai ales prin construirea mașinilor dinamo-electrice.

Siena, prov. ital. (Toscana), 3812 km², cu 207,999 loc. (1897). *Capitala S.*, 23,445 loc.; arhiepiscop, catedrală din secl. XIII; universitate odinioară renumită; fabrici de fierari și

mașine. S. a fost colonia romană *Sena Iulia*, în evul mediu sta în fruntea orașelor ghibelline.

Sienita, rocă eruptivă formată de artosă și horablendă, la cari se pot asocia augit și mică. Var. S. micace și augitice. Uneori întrebuințată ca piatră de construcții.

Sienkiewicz, Henryk, romancier polon, n. 1846 în Wola Okrzejska, a fost câțva timp redactor

Sierra Leone, colonie engleză în Guineea super. (Africa), 71,900 km², cu 500,000 loc. Litoralul 7700 km², cu 126,835 loc. (1894) în preponderanță sclavi eliberați; foarte roditor pământ. Clima tropicală, nesănătoasă. Se exportează oleiu de palmieri, simburi de palmieri, nuci cola, alunică, gumi, etc. Capitala Freetown.

Sierra Nevada, I (munți la sudul Spaniei cu numeroase piscuri (Cumbre de Mulahacon 3481 m.); 2) șir de munți în California, paralel cu țărmul, piscul Mount Whitney 4404 m.; calea ferată central-pacific trece peste acești munți prin pasul Truckee (2139 m.).

Siesta, (*span.*) odichna de după prânz.

Șieu, v. Șaiou.

Șieul mare, (germ. *Gross-Schogen*, maghiar. *Nagy-Sajó*), com. rur. în Trans., cott. Bistrița-Năsăud, cu 1678 loc., Sași, Români (542) și Maghiari.

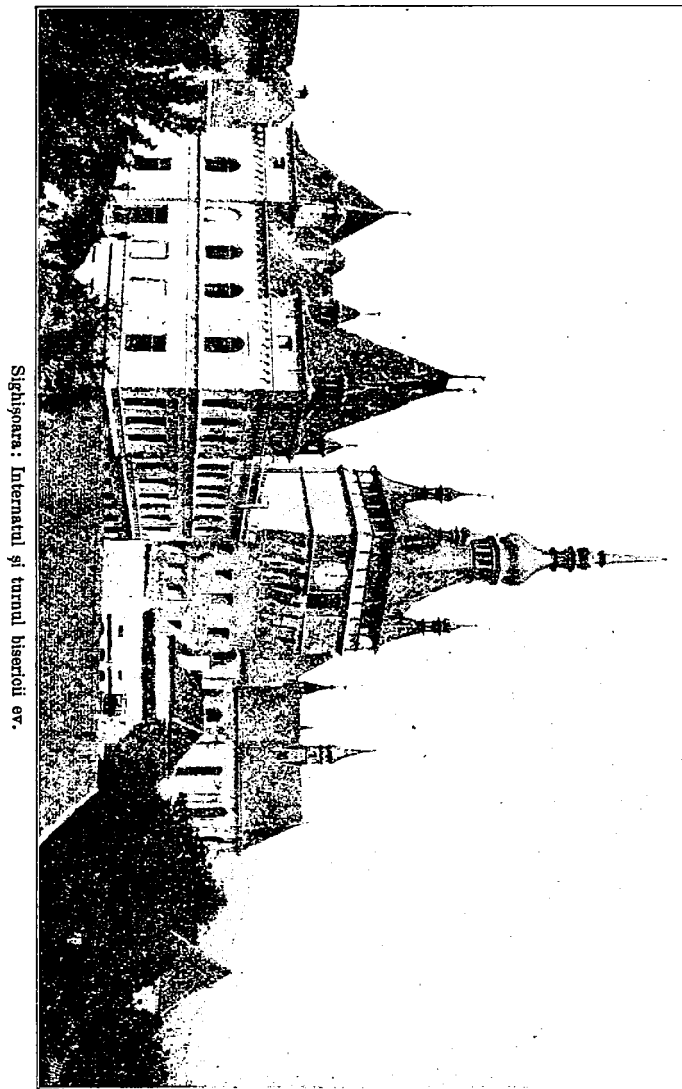
Sieyès, Emanuel Josef, conte, publicist și om de stat francez, n. 1748 în Fréjus, † 1836 în Paris. A fost canonic, vicar general, ajungând deputat în adunarea națională, unde a lucrat totdeauna alături cu revoluționarii, votând moartea regelui și luptând contra Girondistilor. Sub Napoleon a fost numit senator, apoi president al senatului. După restaurația a doua a fost exilat, 1830 s'a reîntors la Paris, fiind primit în academie. În timpul revoluției a publicat mai multe scrieri volante, între cari mai însemnată a fost »Qu'est que le tiers état« (1789).

Sif —, v. și *Syph* —.

Sif, în mitol. nordică deită a pământului, soția lui Thor; fata lor a fost Thrudh.

Sifon, un aparat fizic divers construit, care servește la transvasarea lichidelor.

Șifon, pânză de bumbac fină, întrebuințată pentru rufărie.

Sighisoara: Internatul și turnul biseroii etc.

al foi »Slowo« din Varșovia. Desemnul realistic, mai ales al tipurilor din popor, sentimentul puternic și adevărat al lor a atras atențiunea publicului deja asupra primelor sale romane și schițe. Dintre romanele lui istorice însemnăm trilogia »Cu foc și sabie«, Varșovia, 1884; »Potopul« 6 tom. Varșovia, 1886 și »Pan Wolodyjowski«, 3 tom., 1887—88, apoi »Quo vadis«, roman creștin de pe timpul lui Nero, etc., cel din urmă tradus și românesc.

Sierra, (*span.*) ferestru; fig. coaste de munți.

Siyambri, semintie germană, care locuia pe țărmul drept al Rinului de mijloc. La anul 8 a. Chr. au fost învinși de Tiberiu, care a colonizat 40,000 dintre ei în Belgia, unde au primit numele de Gugerni. În secl. III a dispărut numele lor.

Sigelon, (*Sigeum*), promontoriu la țărmul Troadei, la intrarea sudică în Hellespont; se crede că aci ar fi mormintele lui Achilleus și Patroclus.

Sighetul Maramureșului, (*Máramaros Sziget*), capitala cott. Maramureș (v. ac.), cetate lib. reg.

între Tisa și Iza, cu 17,445 loc., între cari 2549 Rom. gr.-cat. Reședința comitatului, tribunal, dir. financiară, dir. supremă silvanală, academie, liceu ev. ref. cu 8 clase, gimn. inf. al piariștilor, școală super. de stat pentru fete, preparandie de stat, etc. Luminat electric. Parochia română cu reședința *vicariului gr.-cat. din Maramureș* (cu 11 parochii și 16,622 sufl.).

Biserică, școală și casă parochială română, diecesă Gherlei. Convict român al Asociațiunii pentru cultura poporului rom. din Maramureș (v. vol. I, pag. 292 b).

Sighișoara, (magh. *Segesvár*, germ. *Schäßsburg*), oraș liber regesc în Trans., cottul Târnava mare, cu 10,868 loc., dintre cari 2800 Români, 5462 Germani și 2267 Maghiari. În S. se află 1 școală de stat, 1 liceu germ., (v. ilustr.), școala pentru învățacei de meserii, 2 bănci, stațiune de cale ferată. Locuitorii au industrie însemnată, fabrică de postav și poartă comerț însemnat cu vin. În locul orașului S. pe timpul Romanilor a fost ținutul *Stenarum*. Înseamnărea orașului se începe în secl. XIII cu colonizarea Sașilor. În 1849 Bem a asediat orașul, a fost însă batut de Ruși, cari erau într'un număr copleșitor. Aici a căzut generalul rus, princ. Skariatin, căruia pe drumul de către Ferihaz i-s-a ridicat un monument din partea corpului de armată al Trans. Tot în lupta aceasta a căzut și Alex. Petöfi. (v. ilustr. p. 954.)

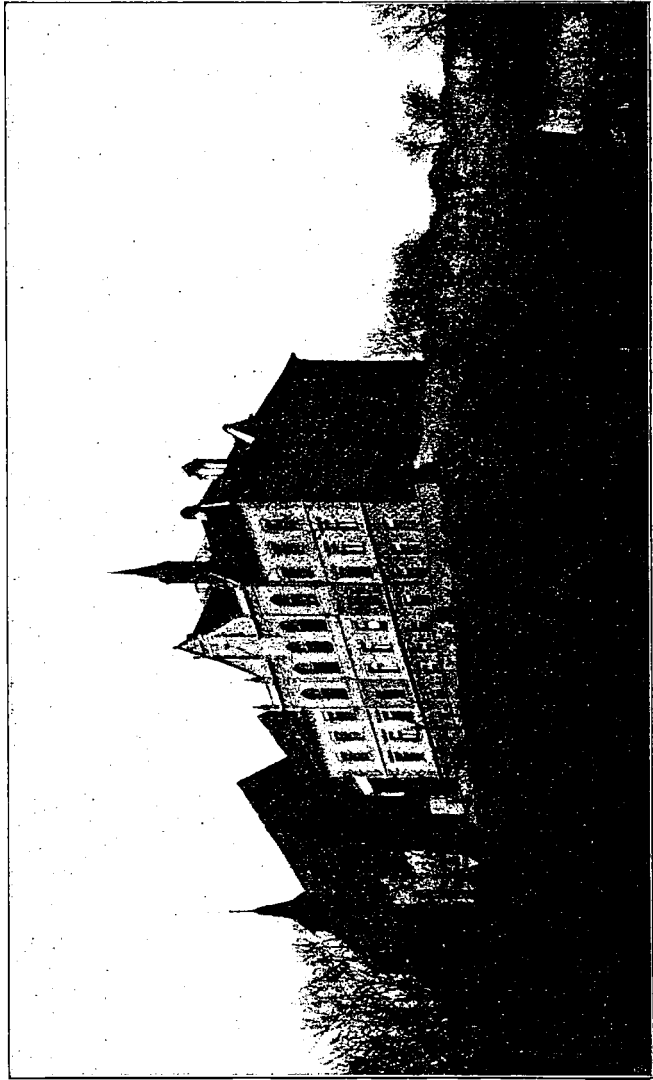
Sigillaria, (botan.) tulpinile aeriene dela plantele fosile din familia Sigillariacee (v. ac.). Erau ramificate dichotom, mai adeseori neramificate; aveau măduvă și lemn secundar; purtau frunze lungi, subțiri, caduce, lăsând pe trunchiu urmele lor foliare ca nispe peceții, așezate în șiruri longitudinale drepte (ortostice). Se găsesc în depozitele de

hulă din Culm, Carbonic și Permio. [S. Șt. R.]

Sigillariacee, (botan.) familie de Lycopodiacee fosile, cuprinzând arbori cu creștere în grosime, ramificați sau nu, cu frunze lungi, înguste, așezate în șiruri longitudinale pe trunchiu. Tulpinile lor subterane se numesc *Stigmara*, iar cele aeriene *Sigillaria* (v. ac.). Au trăit în perioadele Carbonică și Permică. [S. Șt. R.]

Sigini, popor, care locuia a. Chr. în Banat, lângă Dunăre.

Sigismund, împărat germ. și rege al Ung., n. 14 Febr. 1368, † 9 Dec. 1437, fiul împăratului german Carol IV, casătorit cu Maria, fiica regelui ungar Ludovic I; încoronat rege al Ungariei în 1387, totodată împărat al Germaniei (1411—37). A fost om ușuratic, care s'a apucat de multe, fără să aibă euergia de a le duce la bun sfârșit. El a porait un resboiu cu Turcii,

Sighișoara: Liceul episcop. Teutsch.

a fost însă total batut de aceștia la Nicopolea (1396). Murindu-i soția deja în 1385, Maghiarii s'au resculat contra lui și l-au făcut prisioner (1401), încoronând în locu-i pe Ladislau de Neapolea. Scăpând din temniță a adunat în Boemia o oștire mare, cu care a batut pe resculații din Ungaria, punând din nou mâna pe tron. Pentru Dalmația a purtat cu Veneția resboiu, care s'a terminat prin un armistițiu (1412). După lupte cu Iobst din Moravia a fost încoronat 1414 împărat al Germaniei. După încoronare a luat parte

la conciliul din Constanța (1414—17), unde nu i-a succes să mijlocească reformarea bisericii apusene. Invoindu-se la arderea reformatorului boem Huss, a dat ansă resboiului husitic, prin care s'a pustiit Boemia și țerile învecinate. Resboiul acesta s'a terminat numai în 1436 prin convenția dela Iglau. În 1426 a venit în Ardeal și a pus pe Dan II, voevodul Munteniei, din nou pe tronul acestei țeri (1427—30). În 1428 a asediat fortareața turcească Galamboț, îndurând o noua înfrângere. De atunci nici n'a mai luptat în persoană contra Turcilor. Ultimii ani ai vieții i-au fost amăriți cu conjurații cehe. El a fost înmormântat în Oradea mare.

Sigismund, regi poloni. 1) *S. I*, n. 1 Ian. 1467, † 1 Apr. 1548, a fost ales și mare duce al Litvaniei. S. a purtat multe resboai cu Rușii, Tatarii și Bogdan al Moldovei. Sub el s'a lațit și reformațiunea în Polonia. Polonia n'a fost nici când mai stănută în afara și mai fericită în lăuntru, ca sub acest rege și fiul său cu acelaș nume.

2) *S. II*, fiul celui premergător, n. 1 Aug. 1520, † 7 Iulie 1572. În dieta din 1569 i-a succes să împreune Litvania, Prusia, Volhinia, Podolia și Ucraina cu Polonia. În dieta din 1572 s'a hotarit libertate religioasă generală, așa că reformațiunea a câștigat teren tot mai mare în Polonia. Sub S. II a fost epoca cea mai strălucită a literaturii polone. Cu S. II s'a stins familia Jagelonilor.

3) *S. III*, n. 20 Iunie 1566, † 30 Apr. 1632, fiul regelui Ioan III al Șvediei și al Catarinei, sora lui S. II. S. III a fost ales în 1587 rege al Poloniei și a stărut mult pentru întărirea catolicismului. El a avut resboai îndelungate cu Șvedia, al cărei tron voia să-l ocupe, ceea ce nu i-a succes, apoi cu Rusia. Incarcerare lui de a introduce catolicismul la Cazaci au avut ca urmare resboai sângeroase cu aceștia. El a avut lupte și cu Tatarii, Moldovenii și Turcii. Pe aceștia i-a batut în lupta dela Hotin, 1621, încheiând apoi pace cu ei.

Sigismund Bathory, v. Băthory.

Sigmaringen, guvernament prus., cuprinzând fostul principat Hohenzollern (v. ac.), 1142 km², cu 65,752 loc. (1895). **Capitala S.**, lângă Dunare, 4321 loc.; gimnasiu. Reședința principilor de Hohenzollern (v. ac.).

Signal, v. Semnal.

Signalement, (*franc.*) descriere exteriorului unei persoane (v. și art. Bertillonage).

Signare, *Contrasignatura*, v. Contrasemnare.

Signatar, subscritorul unui contract. *Puteri S.*, statele cari semnează o convențiune internațională.

Signatura, semnul unui obiect. Subscrierea unui act. (v. și Contrasemnare).

Signatura gratiae, o secțiune din Curia justitiae, unul din cele două despărțăminte principale ale Curiei romane (v. ac.). La secțiunea aceasta aparțin chestiile de drept, pentru cari se cere o imediată hotărîre a Papei.

Signatura justitiae, secțiunea a doua din Curia justitiae, care are să se pronunțe asupra admisibilității apelațiunilor, delegațiunilor și recusațiunilor.

Signore, (*ital.*) domn; *signora*, doamnă, *signorina*, domnișoară. *Signoria*, Donnie, (și ca titlu); ministerul Dogelui în Venetia.

Sigurd, (și *Sigurdhr*), după tradițiunile nor-dice un erou de frunte; identic cu Siegfried (v. ac.) la Germani.

Sihăstria, manastire în Rom., j. Neamțu, în apropierea schitului Sihla. A fost zidită la 1840 de Benedict.

Sihastru și Săhastru, pustnic, eremit, călugăr, care trăiesc singur retras în munți și prin locuri ascunse.

Sihla, *schit* de călugări în Rom., j. Neamțu, are 2 biserici, una în curtea schitului, alta sub o stâncă. Despre acesta a împânzit fantasia poporului multe legende. (Dicț. geogr.)

Sihlele, com. rur. în Rom., j. R.-Sărat, formată din mai multe cătune, cu o populație de 1130 suflete; e atinsă de linia ferată.

Sihleanu, 1) *S. Alexandru*, poet rom., n. 1834 în București, † 14 Martie 1857. A publicat »Armonii intime« (poesii lirice) 1857.

2) *Sihleanu, Stefan*, profesor la universitatea din București, director general al teatrelor, fost secretar general al ministerului instrucțiunii publice, n. 1 Febr. 1857 în București, și-a făcut studiile superioare la Napoli. Publicații: *Di pesci elettrici et pseudo-eletrici*. Napoli, 1876; *Lacurile Africe equatoriale și descoperirile lui Stanley*, 1877; *Principii de zoologia generală*, 1881—82, 1870—87, 18 ani de istorie financiară, 1889.

Șiți, sectari mohamedani, partizanii lui Ali, cari numai pe descendenții aceluia îi țin de adevărați *Imami* și de urmași ai lui Mahomet. S. sunt cei mai fanatici dintre Musulmani. Se împart și ei în mai multe secte și mai lațiți sunt în Persia.

Sikh, (*Seikhs*, »Invetăcel«), sectă religioasă mohamedană, întemeiată de cătra Seikh Ahmed el-Ahsai, n. 1744 în Ahsa (Arabia), † 1827 în Medina. S. a scris mai multe opere religioase. Caracteristica principală a învățaturii lui este pantheismul. Secta S. s'a lățit mai cu samă prin Persia.

Sikiang, cel mai mare riu în sudul Chinei, la gura formează o delta mare; brațul estic al ei se numește riuul Canton.

Sikló, v. Șiclău.

Sikoku, v. Shikoku.

Sikyon, vechiu oraș în Pelopones, renumit prin industria sa; locul natal al sculptorului Polyklet și al pictorului Pausanias.

Sila, aplicarea unei forțe violente fizice ori morale pentru de a îndupleca și a aduce pe cineva la îndeplinirea unor anumite lucruri preste voia lui. S. se ia și în loc de desgust sau greață.

»*Sila*« este titlul unei poeme didactice a lui Cesar Boliac, care are de obiect asprul tractament al țeranimei din partea domnilor, a boierilor și a diregătorilor. [Pl.]

v. și art. Siluire.

Silaba, în gramat. una din părțile cuvântului, în care acesta se rostescă cu graiul vin. Sunt cuvinte de: 1, 2, 3 și mai multe silabe, numite: monosilabe (unisilabe), disilabe, trisilabe, polisilabe (multisilabe).

Silabisare, a descompune cuvintele în silabe, resp. a imbina literale în silabe. [*]

Sila Samodiva, în poveștile român. o dină închipuită ca pasere. S. corespunde ființei Harpielor (v. ac.). [Atm.]

Silași, Gregoriu, Dr., prof. universitar, n. 27 Ian. 1836 în Belean. † 17 Ian. 1897 în Năsăud. 1859 absolvă cursul de teologie la seminarul central S. Barbara din Viena, 1862 fu promovat la gradul de doctor în teologie la univ. din Viena, fiind apoi numit vice-rector la seminarul de acolo. La 1865 a scos foaia sept. biser., liter. și școl. »Stonul românesc», 1872 fu numit profesor ord. pentru limba și liter. rom. la univ. din Cluj. Activitatea lui literară s'a extins în două direcțiuni: la început pe terenul bisericesc, dela venirea lui în Cluj pe cel istoric și filologic al limbei și literaturii rom. În Cluj a desvoltat și o însemnată activitate culturală, care contribuî mult la deșteptarea și întărirea sentimentului național al Românilor din Cluj și jur. Pentru meritele lui literare a fost ales membru onorar al Academiei rom. Pentru activitatea lui în spirit național și rolul său în mijlocul tinerimii române a fost prigonit și 1885 pensionat din partea guvernului. Scrieri: Apologii, discuțiuni filologice și istorice maghiare privitoare la Români, 1879; Renașterea limbei române în vorbire și scriere, 1879, 1881, și diverse tractate științifice și literare, de o valoare însemnată, publicate mai ales în »Transilvania», »Familia», »Erdélyi Museum», etc.

Silberstein, 1) S., August, scriitor, n. 1827 în Budapesta, a suferit temniță pentru participare la revoluția din 1848. A scris poesii, povești și romane din viața poporului din Alpi. 2) **S., Adolf**, scriitor, n. 1845 în Budapesta, † 1899. A fost redactor la »Pester Lloyd». A scris între altele: »Bibel der Natur», ed. 5, 1887; »Im Strome der Zeit», 4 tom., 1894.

Silene L., (botan.) gen din familia Caryophyllaceae, tribul Sileneae, cu aproape 300 specii din emisfera boreală și Africa extratropicală, toate ierburi anuale ori perene, erecte tîrtoare sau urcătoare; calicele gamosepal cu 10 nervuri paralele; stîle 3; fruct capsulă cu 6 valve scurte. Dintre speciile, cari cresc prin părțile noastre, poporul numește pe *S. inflata* Sm., Beșicoasă, Gușa porumbului; pe *S. nemoralis* W. Kit., Lipici, Lipicioasă. Alte specii sînt horticoale, pentru decorarea stîncărilor (*S. acaulis* L., *S. rupestris* L.), pentru mosaicuri (*S. armeria* L., *S. pendula* L.). [S. Șt. R.]

Silenii, în mitologia grec. un bătrîn, cu numele *Silenos*, fiul lui Hermes sau al lui Pan și soțul lui Bacchus. S. au fost demoni ai apelor isvritoare, curgătoare, precum nutritoare, fructuatoare și însuflețitoare; treceau și ca pedicătoare. Femeile lor se numiau Silene. Inrudiți cu Satyri (v. ac.), demoni ai pădurilor și dealurilor.

Silepsa, figură gramaticală, prin care se acordă un cuvînt cu ideia, la care se referă, iar nu cu vorba, la care se rapoartă gramatical. [*]

Silesia, 1) *S.*, una din țerile coroanei austriace, 5147 km², cu 605,649 loc. (1890) Germani și Slavi (52%), țeară muntoasă (Carpați, Sudeți), udată de Odera și Vistula. Loc. se ocupă cu agricultura, economia de vite (multe oi), mineritul (fier, cărbuni, plumb, etc.); industrie de lână și bumbac. În S. sînt 5 gimnasilor super., 4 școli reale super., 3 seminare de învățători și 2 de învățătoare. În casa deputaților trimite 12 membri. Dieta prov. 31 membri. Capitala Troppau. 2) *S.*, prov. prus., 40,307 km², cu

4.415,309 loc. (1895), Poloni, Cehi, Venți, Germani; agricultură, economie de vite, miue de fier, zinc, plumb, cărbuni; industrie de fierării, sticlă, porțolan, textile, etc. Are 1 universitate în Breslau, 37 gimnasilor, 4 progimn., 9 gimn. reale, 3 progimn. reale, 2 școli reale super., 6 școli reale, 19 seminare înv. Capitala Breslau.

Resboaiele silestice, cele trei resboaie purtate contra regelui Frideric II de Prusia pentru proprietatea Silesiei. Cele 2 prime (1740—1742 și 1744—45) sînt o parte din resboiul austriac de succesiune (v. Austro-Ungaria). În primul resboiu, în care oastea austriacă a fost bătută în mod decisiv la Chotusitz (1742), Austria a trebuit să cedeze Prusiei în pacea preliminară dela Breslau, definitivă în Berlin, Silesia inferioară și cea superioară până la Oppa, apoi comitatul Glatz. În al doilea resboiu a fost norocul armelor schimbător; prin pacea dela Dresda (1745) a rămas Frideric cu cele câștigate în primul resboiu silesic. Al treilea resboiu silesic este cunoscut sub numele »Resboiul de șapte ani». (v. Șapte ani, Resb.)

Silex, mineral, varietate de calcedon, de culoare gălbuie-brună sau roșietică, e adeseori acoperit de o coajă albă, se găsește în pături sau nodule, în calcare sau formând singur rocă. În S. s'a constatat mai în totdeauna prezența de teste de diatome, spicule de spongie, etc. S. e frecvent în calcarele mesozoice și cretacee în special, e formează în Carpați straturi puternice în oligocenul mijlociu și inferior.

Silf —, v. *Silph* —.

Silha, com. mică în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 3572 jug. cat. și 1150 loc. rom., cultivă pămîntul și grădinaritul.

Silhouette, (*franc.*) icoana unui om, prezentat de regulă în profil, colorată negru și câte odată cu liniile interne albe. S. a fost înlocuită cu fotografia.

Silicat, sare care rezulta din combinarea acidului silicic cu o basă.

Siliciu, metal, greut. atomică 28. Nu se găsește nici odată în stare liberă în natură, ci combinat cu oxigenul sub forma de bioxid de S. El se găsește atît amorf cît și cristalizat. În stare amorfă formează o pulbere brună închisă, foarte colorantă. În stare cristalină formează cristale octaedre mici, cari se aseamănă cu grafitul. În gaz chlor S. arde formând chlorur de S. El este tetraatomic = Si⁴.

Silicua, (botan.) fruct uscat, dehiscent, cu mult mai lung decît lat. Se deschide în două valve laterale rămînînd la mijloc un cadru subțire, pe care șed semințele. Se întălnesc la Crucifere servind a caracteriza genurile; la unele Papaveraceae. Dacă S. e scurtă, ovală ori rotundă, se țice *siliculă*. Cadru sau septul median al silicuei ori siliculei poate fi îngust sau lat, după cum ele sînt turtite paralel cu septul ori perpendicular pe el.

Silicule, v. *Silicua*.

Silimanita, mineral, silicat de aluminiu, rombic în cristale aciculare; e mai ales un product de descompunere a cordieritului.

Silința, acțiunea și ocupațiunea continuă ce se descoperă în întrebuințarea preste obiceiului a tuturor puterilor atît fizice cît și morale. Sin. diligență, străduință. [Pl.]

Siliscea-Crucei, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 2333 loc. Viticultură.

Silișteea, com. rur. în Rom., j. Neamțu, așezată pe dealul de acelaș nume, formată de 6 sate cu 2407 loc. (v. și Seliște).

Silistra, (la Romani *Durostorum*), oraș în Bulgaria, pe țărmul drept al Dunării, față de Călărași. Are o populație de 11,414, jumătate Turci, ceilalți Bulgari, Români, etc. Numeroase mori, tăbăcării, țesătorii și comerț însemnat. Mai de mult o însemnată fortăreață, asediată în multe rânduri de Ruși (1828, 1829, 1854). S. era pe timpul lui Mircea cel Mare (v. ac.) sub stăpânirea Munteniei.

Silistra nouă, v. Ostrov.

Silistrarul, com. rur. în Rom., j. Brăila, cu 1769 loc. La S. au iernat Turcii și Rușii la 1854, Rușii au mai staționat aici și în 1877.

Silistria, v. Silistra.

Silius, *Italicus*, *Tiberius Catius*, 25—101 d. Chr., poet latin. Favorit al lui Vitellius, fu întâu consul în 68, apoi un bun și onest proconsul în Asia. Pe urmă trăi retras la moșiile sale, mai ales în bogatele sale vile, a lui Cicero la Puteoli și a lui Virgiliu lângă Neapole, cari le cumpărase ca admirator al acestor scriitori. A scris »Punica», epopee în 17 cânturi despre al doilea război punic, dela luarea Saguntului până la triumful lui Scipione; afară de unele pasaje de adevărată poezie, operă mai mult retorică. La 75 de ani, suferind de o boală iremediabilă, se lasă a muri de foame. Cele mai bune edițiuni: Panckoucke, text cu traducere franceză, și Lemaire; în Germania, Ernesti, Ruberti și traduceri de Bothe, 1856, și de un anonim 1866.

Sillometru, instrument pentru măsurarea celerității unui bastiment; un cuadrant fluvial sau o pendulă idrometrică cu scală.

Silnic, *Silnică*, numiri vulgare ale plantei *Glechoma hederacea* L. sin. *Nepeta Glechoma* Benth. (v. ac.)

Silogism, forma generală a ori cărei argumentări. În însemnarea sa cea mai largă S. arată modul de derivare a unei judecăți din oarecari elemente date. Iar ca formă de argumentare S. este: actul cugetării, care arată cuprinderea unei judecăți în altele date, derivarea ei din acele și întemeierea mijlocită a verității aceleia. Judecățile, din cari este a se deriva alta, se numesc *premise* (v. a.), iar cea derivată *concluziune* (v. ac.). Sub raportul întinderii sil. este: *simpliciu* sau *monosilogism*, când consta numai din două premise și din concluziune; *compus* sau *polisilogism*, când se naște din împreunarea mai multor silogismi simpli având o singură concluziune. Sub raportul relațiunii premiselor sunt S. din premise categorice, din premise ipotetice, disjunctive, conjunctive și din premise mestecate. (Cf. Maiorescu, Log.) [Pl.]

Silos și *Silon*, se numesc gropile sau bordeele făcute în pamânt pentru păstrarea diferitelor produse agricole, cereale, cartofi, sfeclă, nutreț verde, dulce și murat. Dacă terenul este permeabil, atunci S. le facem în ciment sau beton, ca sa nu perundă apa de ploaie în ele.

Silphe, (*Sylphae*), la Greci spirite elementare, cari locuiau în aer și erau gata a servi oamenilor. *Sylphidele* erau spiritele feminine ale aerului.

Silphidele, insecte coleoptere, ale căror antene au de obicei 11 articole și sunt din ce în ce mai groase spre vîrf, elitrele nu ajung extremitatea abdomenului. Se cunosc aproape 500 specii răspândite pe toată suprafața globului. Au mirosul foarte desvoltat, așa că dela distanță simțesc locul unde este un cadavru, asupra căruia se precipită pentru a-l distruge; din acest punct de vedere ele au un mare rol în natură și ajută pe microbi în opera de dispariție a cadavrelor. Sunt două genuri mai cunoscute: *Necrophorus* și *Silpha*.

Necrophorus are elitrele întunecate ori negre cu pete galbene. El găuresce pământul dedesuptul cadavrului, așa încât cadavrul este cu timpul îngropat uneori până la adâncime de 30 cm. Femelele depun apoi ouele în cadavre și larvele vor găsi hrană suficientă pentru desvoltarea lor.

Silpha are forma ovală și turtită și se hrănesc cu materii animale în descompunere, unele specii însă în starea larvară se hrănesc cu materii vegetale.

În România există speciile: *S. lunata*, *S. thoracica* și la 5 Iunie 1900 membrii Societății Naturaliștilor din România în excursia făcută la Căldărușani (districtul Ilfov) au descoperit o nouă specie de *Silpha*, care a fost recunoscută ca atare de cătră Dr. Const. Hormuzaki și determinată de Edm. Reitter, sub numele de *Silpha bilineata* n. sp. (Über die *Silpha carinata* und nächste Verwandte von Edm. Reitter in Paskau. Wiener Entomologische Zeitung, XX. Jahrg. VI. Heft, 1901). v. și art. Silf. [Băznoșanu.]

Siluire, atentat la pudoare prin violență. S. se pedepsește cu reclusiune sau muncă silnică pe timp mărginit.

S. e și atunci când prin forță (de frică) facem pe cineva a face ceva contra voinței lui, s. ex. a iscăli un act, a ne da ceva, etc. În acest caz actul e nul și siluitorul se pedepsește de lege.

Siluric, *Sistemul*, (geol.) este a doua subdiviziune din grupul primar sau paleozoic, urmând sistemului precambrian. E caracterizat prin marea desvoltare a trilobiților și ocupă o întindere mare în special în nordul Europei (Rusia, Svedia, Anglia, etc.) și Americii. Siluricul se împarte în trei subdiviziuni: 1) *cambrianul*, care la rândul său se subdivide în *georgian*, *acadian* și *potsdamian*; 2) *ordovician* și 3) *gothlandian*.

Silva, *Antonio Joséda*, numit *Iudeu*, renumit autor de opere comice portugeze, pe la 1733—38 în Lisabona, n. în Rio de Janeiro din părinți ovrei, trecu la creștinism, însă fu de câteva ori urmărit de inchișițiune și în urmă osândii la moarte ca necredincios. Are 8 piese în »Theatro comico portugez». (Cf. Wolf, »Don A. J. da S., autorul operelor Iudeului», 1860; și David »Les operas du Juif». Paris, 1830.)

Silvanae, (și *Silviae*, *Suleviae*), la Romani nimfe ale pădurilor, identice cu *Dryades* (v. ac.) la Greci, elementul feminin pentru ființa Silvanus (v. ac.). De aci pare a fi originea ființei Mama padurii sau codrului, sau a huciului. S. înseamnă: Pădurene, Codrene. [Atm.]

Silvania, (magh. *Szilágyiság*), numirea latină a unei părți din cott. Selagiu (v. ac.) și Sătmar, cu granițele nedeterminate. Sub numele acesta e amintit ținutul încă în cronică notarului anonim.

Silvana, *vicariat* gr.-cat. compus din 11 propopiate, în diecesa Gherlei (v. ac.).

»*Silvania*«, institut de credit și economii, societate pe acțiuni în Șimleu, fond. 1888. Capital social 300,000 cor.

Silvanit, mineral, telurură de aur și argint; nu minereu apreciat dar rar, de aur. Se găsește la Secăreșb (Nagyág), însoțit de Nagyágit, și în munții Calaveras în California.

Silvanus, la Romani un zeu al pădurei, (codrean, pădurean), asemănat cu Pan (v. ac.) zeul Grecilor, și în multe puncte esențiale corespunde lui Faunus (v. ac.). S. e spirit bun, e zeul păstorilor și al turmelor, și îi apără în contra lupilor; pentru ce se închipuia ca păstor. Păstorii și agricultorii îi aduceau sacrificiu de berbecori de porc. [Atm.]

Silvaș, (magh. *Szilvashely*), comună rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 3357 jug. cat. și 1003 loc., Rom. și Germ. agricultori.

Silvestru, (*Sylvester*), numele a doi papi. *S. I sf.*, (314—335), a fost primul pontific roman după triumful creștinismului sub Constantin cel Mare, pe care susținu că l-ar fi botezat. La sinodul ecumenic din Nicea (325) și-a trimis legați. Biserica grec. îi serbează amintirea în 2 Ian., iar cea latină în 31 Dec.

Silvestru II (999—1003), își trage originea din o familie miseră din Auvergne; pe timpul său a fost admirat ca teolog, filosof, matematic, astronom și naturalist celebru. Lui i-se atribuie introducerea cifrelor arabe în apus. El e primul papă francez; înainte de a ocupa scaunul papal s'a numit Gerbert. Pe Stefan, domnitorul Ungariei, la 27 Martie 1000 l-a numit vicar al său și rege apostolic, dându-i coroana regală.

Silvestru III (1044), contra-papă pe timpul lui Benedict IX; iar **Silvestru IV** (1105), contra-papă față de Pascal II.

Silvestru, ieromonah în mănăstirea Govora. A tradus pe românește din limba rusă »Evanghelie învățătoare, sau cazanie preste dumenecele anului și la praznice (domnesci) și la alți sfinți mari, scoasă și primentă de pre limbi rusești... pe limbă ruminească întru dumnezeiască lavră Govora... 1642... Septemvrii... 28«. (Cf. Dr. I. Sbiara, Mișcări cult. și lit., etc. Cernăuț, 1897, pp. 61 și 134, 135.)

Silvia, predicatul Reei, mama lui Romulus și Remus (v. Silvius).

Silvicultura, exploatarea cât mai rentabilă și rațională a teritoriului menit pentru cultura arborilor și tufelor. Exploatarea poate fi principală, secundară sau mixtă. În cazul prim se face înal ales cu privire la lemn, în al doilea având în vedere alte produse ale pădurii: pășune, fructe, vânat, etc. Pentru exploatarea mixtă pot fi diverse combinațiuni. Exploatarea se face în mare și în mic, după cum e și proprietarul. Cerându-se o cantitate mai mică de muncă, S. se potrivește mai ales pentru stat, care poate scoate venituri mari pe lângă cheltuieli relativ mici, afară de aceea poate ține cont și de importanța pădurilor (v. ac.) în economia naturii. Pentru a ajunge scopul S.-ei, e necesitate de știința despre S., care ne arată scopul și serviciul silvanal, care cuprinde scutirea, administrarea și direcțiunea pădurilor.

În România, unde sunt aproape 2 milioane ha. acoperite cu păduri, s'a făcut în anii din urmă mult pe terenul S.-ei, deși e încă foarte mult de lucrat. Din cele preste 1 milion ha. pădure,

proprietate a statului, sunt numai o parte în exploatare, dar rațională. La pădurile, cari formează proprietate particulară, se poate vorbi mai mult de o pustiire, după cum vedese câmpii întinse, acoperite odinioară cu păduri. În timpul mai nou s'au supus și acestea supravegherii statului. Un bun exemplu de S. rațională a statorit administrația domen. coroanei, căreia i-a urmat și statul, proiectând și făcând împăduriri pretutindeni și angajând în serviciul său un personal cu pregătiri speciale, câștigat parte în străină-tate, parte în școlile de S. din țeară.

Silvina, mineral, clorură de potasiu, cubic, incolor, albastrui sau roșietic. S. e foarte important pentru industria sărurilor de potasiu. Se extrage la Stassfurt, e în nodule la Kalucz (Galiția). **Silvini**, o varietate impurificată cu clorură de sodiu, sulfat de sodiu, etc., s'a găsit deasupra masivului de sare dela T.-Ocna (Moldova).

Silvius, predicatul descendenților gintei reg. romane din Alba Longa.

Silvretta, trunchiu de munți cu ghiețare în Engadinul inferior, Alpii de est. Virfurile mai înalte sunt Piz Linard (3416), Fluchthorn (3408), Piz Buin cel mare (3204) și Gross-Litzner (3124m.).

Silybum Gaertn., (botan.) gen de plante din fam. Compositelor, trib. Cynareae, înrudit cu *Cynara*, de care diferă prin filamente glabre și concrescute. Cuprinde o singură specie mediterană: *S. Marianum* Gaertn., cu involucri spinos-apericulat și foi sinuat-lobate sau pinatifide, de regulă alb-maculate. Această plantă ornamentală rustică, »a r m u r a r u l«, se folosește astăzi numai în medicina populară. [A. Pr.]

Sim —, v. și *Sym* —.

Sima, munte în Rom., prelungire cu Stânca-Vulturului, j. Neamțu. Piatra de aici e foarte bună pentru pavagiu și construcțiuni de tot felul.

Sima, vistiernicul, unul din capii rescoalei boierilor contra lui Stefan cel Tânăr (v. ac.). A fost prins și tăiat la Roman.

Sima, Grigorie (al lui Ioan), scriitor rom., n. 21 Sept. 1856, preot gr.-or. în Carpinia lângă Abrud. Are o bogată colec. de liter. popor., din care a publicat multe bucăți în diferite ziare, reviste și calendare. A redactat Amicul popor. (calendar) și revista popor. »Foișoara« (11 nri). În broșură au apărut: »Ardeleanul glumeț« (anecdote); »Isvor de bună stare« (povește econom.), Povești, Ghicitori, frământări de limbă. (Biblioteca »Tribune« și »Vorbe« pentru înțelepciunea în viață.)

Șimand, com. rur. în Ungaria, cott. Arad. În anele vechi apare la 1387; la 1397 aici s'a ținut congregația comitatului, la 1403 apare ca opid, investit cu drept de vamă. Are 806 case, cu 4523 loc., preste 3000 sunt Români, ceialalți Maghiari, puținii Germani. Teritoriul, cu mai multe puste, e de 17,151 jug. cat., foarte productiv. Stațiunea căii ferate; moară cu vapor.

Simaruba Aubl., (botan.) gen din familia Simarubaceae, cu vr'o 6 specii de arbori, cu frunze imparipenate; flori dioice în glomerule reunite și ele în panicule, pseudoumbele. Cresce prin America centrală. *S. amara* Aubl. dă *cortex Simarubae*, foarte amară, folosită ca tonică, febrifugă, în dosă mare ca vomitivă. [S. Șt. R.]

Simarubaceae, (botan.) familie de Dicotiledoane dialipetale; cuprinde plante arborescente

din regiunile intertropicale; scoarța și lemnul lor e foarte amar; în măduvă au canale oleioase; frunzele penati-compuse și neglanduloase. Ca genuri mai principale: *Simaruba* (v. ac.), *Simaba* Anbl., *Quassia* (v. ac.) ș. a. [S. St. R.]

Simbirsk, guvernământ în estul Rusiei, 49,495 km², cu 1.549,461 loc. (1897). *Capitala* S., lângă Volga, 43,298 loc.; episcopie; comerț.

Simbol, (*grec.*) în genere o figură, un semn una ori mai multe vorbe, cari ca ceva convențional au destinația de a reprezenta o idee oarecare. S'a usitat și se usează mai cu samă în lucruri religioase și de credință. S. s'au numit și formulele de credință statorite de biserica primitivă creștină pentru de a arăta modul de a crede în trinitate.

Cărți simbolice sînt acele, cari conțin S.-ele și credința unei confesiuni religioase. Disciplina științifică teologică, care se ocupă cu expunerea și explicarea acestora. se numește *simbolică*.

Symbolism se numește teoria de a vedea lucruri și idei în simboluri, pe aceste a le expune și a le explica după a lor însemnare și înțeles.

Simbure, v. Semînța.

Simburar, pasăre, v. Botgros.

Simeon, unul din frații lui Iisus. 1) S., *fiul lui Clopas*, a fost după tradiția bisericească urmașul vărului său Iacob pe scaunul episcopesc din Ierusalim. mort pe cruce în etate de 120 ani când cu persecuția lui Traian. 2) S. *Cananitul (din Cana)*, unul dintre cei 12 apostoli, numit Luca »zelosul«. El a propovăduit creștinismul laolaltă cu apostolul Iuda în Babilonia, unde a murit moarte de martir. 3) S. *Petru*, v. Petru.

Simeon, țar bulgar, dela 893—927 poartă lupte glorioase cu Bizantinii, ajunge până sub zidurile Constantinopolului, ia titlul de împărat (țar) și cere coroana dela papa. Pe mitropolitul bulgar îl ridică apoi la rangul de patriarh, cum se cuvenia pe lângă un împărat. El a încurajat mult traducerea cărților din grecesce.

Simeon, *Stefan*, (*Stefan Simonovici*), mitropolit, fiind persoană grată a principelui Ardealului George Răkoczi I, fû ales în scaunul mitropoliei rom. din Alba-Iulia după depunerea mitropolitului Joreste (v. ac.) la 1643. Încă la numirea sa de mitropolit a primit o instrucțiune din 15 puncte, care ținea la umiliră bisericeii gr.-or. Intre altele se impune în această instrucțiune a învăța pe Românii ortodoxi după un catichism calvinesc, tipărit în limba română, mitropolitul se subordonează superintendentului calvinesc și nu i-se permite a face nici un lucru mai însemnat bisericesc fără învoirea acestuia. S. cedând forței s'a supus condițiilor umiltoare conformându-se în afară la cele ce se cereau dela el, fără ca să-și fi renegat credința sau sa fi părăsit biserica sa. Sub mitropolitul S. s'a tipărit pentru întâia oară Testamentul nou în limba română în tipografia mitropoliei din Alba-Iulia la 1648. Precuvântarea mitropolitului la această carte este instructivă atât din punct de vedere istoric cât și limbistic. † 1651.

Simeria, (*magh. Piskitelep*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 2505 loc., Români (178), Maghiari (1918) și Germani. S. are stațiune însemnata. centru de linii ferate, școală industrială. În 9 Febr. 1849 s'a dat la podul dela S. o luptă sângeroasă între trupele austr. ajutate și de un

număr însemnat de Români, și între gen. magh. Czecz, care a silit pe Austriaci să se retragă. **Simetria**, dreapta potrivire între diferitele părți ale aceluiaș corp, ce privesce forina și mărimea. (v. și art. Bilaterală.)

Simfonia, în muzică o compozițiune pur instrumentală, destinată a fi executată de orchestră și având o formă anumită, formă ciclică compusă din mai multe părți, având fiecare caracterul și aspectul său propriu.

S. concertantă, o compozițiune pentru orchestră, în care partidele a două sau mai multe instrum. sînt tratate ca soliști virtuozii. [T. C.]

Simia, maimuță; ordinul ântâiu al animalelor mamifere.

Șimianul, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, în valea Dnnării, are 2 catune și 1400 loc. Aici s'a ridicat un monument de Austriaci în memoria soldaților morți de holera în 1849.

Șimici, *George*, om de stat sêrb, n. 1843 în Belgrad. A fost trimisul Sêrbiei în Paris și Viena, 1888 a lucrat în tovărășie cu Gersici noua constituție a Sêrbiei, 1897 a ajuns ministru-preșident, post, pe care nu l-a ocupat mult timp.

Șimiginowicz, *Francisc*, prof., de orig. român, germanizat, n. în Suceava în Bucovina, prof. supl. de istorie la gimn. din Cernăuț dela 1853—57. A publicat: *Zur physischen Geographie der Bukowina*. Mit 1 Karte. Wien, 1856. Frate-său *Adolf Ludovic S.*, cunoscut ca scriitor sub numele de *Staufe*, n. în 28 Maiu 1832 în Suceava, deveni în 1857 prof. supl. în Cernăuț, dela 1858—76 la gimn. rom.-cat. din Brașov în Ardeal; în 1876 se califică la univ. din Cluj ca profesor de istorie și geografie și se strămută la Cernăuț ca profesor la pedagogiul de acolo, unde † 19 Maiu 1897. A publicat sub numele de A. D. Staufe între altele: *Romanische Poeten in ihren originalen Formen und metrisch übersetzt*. Viena, 1864. ediț. 2 în 1868; *Der Klosterbau zu Argesch, Erzählung*. Brașov, 1870; *Die Reliefkarte der Bukowina*. Brașov, 1871, care se păstrează în muzeul bucovinean din Cernăuț; *Die Bodenplastik der Bukowina*. Brașov, 1873; *Studien, Festschrift*. Cernăuț, 1875; *Die Völkergruppen der Bukowina*. Cernăuț, 1884; *Volkssagen aus der Bukowina*. Cernăuț, 1885, etc. [Dr. I. G. Șbiera.]

Șimileasca (*Torguleasca*), com. rur. în Roni., j. Buzéu, are 4 catune și 1700 loc. Teritoriul e băltoș.

Șimilibrilante (*Șimilădiamante*), imitațiuni de diamante, lucrate din sticlă ce conține talii cu mare putere de a refracta lumina.

Șimilar, (alama roșie) e un aliajiu compus din 85 părți cupru și 15 părți zinc.

Șiminoc sau *Șimnic*, numirile românesce ale plantei *Helichrysum arenarium* DC. sin. *Gnaphalium arenarium* L. (v. ac.).

Șiminoc, în poveșt. rom. e fratele lui Busuic (v. ac.).

Șimonovici, *Ștefan*, mitropolit v. Simeon Ștefan. **Șimleu**, *Șimleul Silvaniei*, (*magh. Szilagy-Somlyó*) oraș în Ungaria cott. Sălăgiului, lângă riul Crasna, cu 5658 loc., Români (1095) și Maghiari. În S. se află pretură, judecătoria cerouală, notar public, gimnasiu com. inf., școală de industrie, institutul de credit rom. »Silvania« (v. ac.), mai multe fabrici de spirit; stațiune de cale ferată. Cetatea cea veche și mănăstirea minorităților

au fost zidite în 1532 de Stefan Báthory. Pe dealul Măgura din apropierea comunei s'au aflat în 1797 anticități de aur de pe timpul Romanilor, cari se păstrează în muzeul din Viena, iar în 1889 de pe timpul migrațiunii popoarelor, cari se păstrează în muzeul național din Buda-pesta. S. era capitala fostului cott. Crasna. Astăzi e sediul vicariatului gr.-cat. al Silvaniei (v. ac.).

Șimnicu, com. rur. în Rom., j. Dolj, e compusa din 5 cătune cu 2237 loc. Terenul comunei e accidentat de dealurile Fețele și Murgulești, plantate cu vii.

Simon, una dintre cele 10 comune, cunoscute sub numele colectiv: *Bran* (v. ac.) în Trans., cott. Făgăraș, cu 1122 loc. români.

Simon, Magul, un vrăjitor din Gitta (Samaria), adorat, după spusele lui Iustin Martirul, de Samarineni ca deitate supremă. La sfinții părinți apare S. ca prototipul ereticilor și protopărintele tuturor sectelor gnostice. După Faptele Apostolilor el a încercat să cumpere dela apostoli darul Duchului sfânt cu bani.

Simon, 1) *S. Jules*, om de stat francez, n. 31 Dec. 1814 în Lorient, † 8 Iunie 1896. În etate de 21 de ani a devenit profesor de filosofie în Paris. În 1848 a fost ales în constituantă, unde s'a alăturat la republicanii din centrul stângei moderate. După lovitură de stat a lui Napoleon, 1851, a refuzat să facă jurământul de fidelitate, și din cauza aceasta a trebuit să părăsească catedra profesională. Atunci a scris el lucrările de mare valoare »La liberté« și »La liberté de conscience«. În 1861 a fost ales membru în camera legislativă de către departamentul 8 din Paris. În 1864 a scris opul »L'école«, pledând pentru instrucția poporală obligatoare și gratuită. După căderea imperiului a devenit ministru de culte până în 1873, când a luat conducerea grupului republican moderat. În 1875 a devenit senator și tot în același an a fost ales membru al acad. franc. În 1876 a ajuns să fie ministru-președinte. În 1890 a reprezentat Franța la conferința internațională de apărare a muncitorilor în Berlin. Împăratul Wilhelm I-a primit atunci demonstrativ. A fost un caracter curat și cinstit și om care a avut o mare înfrunere asupra raporturilor politice și științifice ale Franței. El era filoromân.

2) *Simon, Richard*, un renumit învățat și liberal teolog francez din secl. XVII, n. 1638, † 1712. Cu studii făcute în Dippe intră în congregațiunea oratorianilor. Ca preot combătut autoritatea tradițiunii în materi religioase și de interpretare a Sf. scripturi. De frica iesușilor își arse manuscrisurile. Lucrările sale principale sânt: *Histoire critique du Vieux Testament*, 1679 și *Histoire critique du Nouveau Testament*, 1689 până 1693.

3) *Simon, Gustav*, chirurg germ., n. 30 Maiu 1820 în Darmstadt, † 21 Aug. 1876 în Heidelberg, unde a fost prof. de chirurgică la universitate. Lui îi mulțămesc chirurgia promovare pe mai toate terenele. Intre lucrările lui principale sânt: »Die Exirpation der Milz«. Giessen, 1854 și »Chirurgie der Nieren«, 2 tom. Stuttgart, 1871—76.

Simonides, din *Amorgos*, poet grec, n. 650 a. Chr. în Samos, a condus o colonie la Amorgos. Din poeziile lui ne-au rems două fragmente, în cari caracterizează însușirile rele ale femeilor.

S. din Keos, poet liric de renume la Greci (559—469); a scris elegii, ditirambi și epinikia, a cântat în poezie eroii căduți în luptele cu Persii. A petrecut mult timp pe la curțile tiranilor laudând faptele acelora. A fost cel dintâiu, care a primit parale pentru imnurile scrise întru mărirea particularilor.

Simonie, vândarea cu preț temporal a unui lucru spiritual (puterea sacră, preoția) ori împreunat celui spiritual (vase sacre, obiecte binecuvântate, dreptul la veniturile beneficilor bis.) (v. Arghirofilie). Numirea de S. o are dela Simon Magul, care a oferit apostolilor bani spre a dobândi dela ei puteri sacră. Canoanele bis. (can. ap. 29 și 30; can. 22 Trul.) pedepsește S. cu catirisire și excomunicațiune. [Dr. Is. Marcu.]

Simonoseki, (*Shimonoseki*), oraș cu port la colțul sud-vestic al insulei japoneze Hondo, 33,592 loc. (1892); aci s'a încheiat pacea între China și Japonia la 17 Apr. 1895.

Simonyi, 1) *S. Lajos, baron*, om politic magh., n. 1824, † 1894. 1861 deputat, după fusiunea partidelor din 1875 a fost numit ministru de agricultură, s'a retras însă 1878. 1885 membru al casei magnaților. 2) *S. Zsigmond*, linguist maghiar, n. 1853. Din 1889 prof. ordinar la univ. din Budapesta, 1893 membru ord al acad. magh. E primul, care a învățat limba magh. pe basă sintactică. A scris peste 30 opuri de specialitate.

Simor, *Ioan*, primate al Ungariei, n. 23 Aug. 1813 în Alba-Regală, † 23 Ian. 1891. În 1851 consilier de secțiune în ministerul de culte și canonic, 1857 episcop la Győr și 1867 primate al Ungariei. În 8 Iunie 1867 a încoronat pe împăratul Francisc Iosif I rege al Ungariei. În 1873 papa Piu IX îl numi cardinal. S. a cheltuit sume mari pentru restaurarea și împodobirea bisericilor și altor opere de artă; a înființat o bibliotecă și un muzeu frumos în palatul primațial și a jertfit aproape 5 milioane fl. spre scopuri culturale și de binefacere. [Dr. I. R.]

Șimpanseu sau Cimpanseu (*Simia troglodytes*, *Troglodytes niger*), maimuță antropomorfa din fam. Catarrhinelor, ord. Pithecilor, acoperit cu păr brun-negru sau negru. Fața galbenă închisă, nasul mic, gura foarte mare, cu buze înguste încrețite, urechile mari. Brațele ajung până la genunchi. Măinile înguste. Înalt de 1.5 m. Trăiesce pe țărmuri Guineei și în centrul Africii în părechi sau în familii. Își face locuința pe vîrfurile arborilor acoperindu-o cu un acoperiș apărător contra ploii. Se acapă și sare foarte bine. Se nutrește cu fructe și plante mici. Atacat se apără cu curaj. Se poate dresa.

Simpatetic, atributul acelora din sentimentele altruiste, cari, născute din percepțiunea unui sentiment străin, ne conduc în mod natural nu numai de a voi altuia binele, ci în măsura puterilor noastre de a i-l și procura. Se manifestă ca: împreună-bucurie, consimțire, compătimire, condolență, bunăvoință.

Simpatic, tot aceea ce inspiră simpatie și atrage către altcineva. În anatomie se numește *marele simpatice* partea aceea a sistemii nervoase, care, prelungind șira spinală, presidă fenomenele vieții ce se produc fără conlucrarea voinței.

Simpatie, dispoziție afectivă, prin care, fără a ne pute pe deplin da sama cum și pentru ce, ne

vedem atrași cătră o persoană chiar din primul moment al întâlnirii. Contr. inpatie. [Pl.]

Simplitate, însușirea lucrurilor simple, caracterul unei persoane simple, prea mare credulitate.

Simplon, (ital. *Sempione*), pas în Alpii Wallis la granița dintre Elveția și Italia. Pe acei trece renumita șosea S., ce duce din valea Rhône în valea Thosa; clădită 1800—1806 de Napoleon I, trece la înălțime de 2010 m. Mare tunel în lucrare.

Simrock, *Carol*, poet german și germanist, n. 1802 în Bonn, fu întâiu magistrat; apoi din cauza unei poezii, în care lauda revoluțiunea franceză din Iulie, fiind scos din serviciul statului, se ocupă numai cu literatura, dela 1850 ca profesor ordinar de literatura germană medieală în Bonn, până la moartea sa, 1876. Renunțat prin traducerea în limba modernă a celor mai însemnate scrieri poetice medievale, și prin poeme originale după modelul aceloră, între cari cea mai însemnată e Wieland Făurariul, cun și prin poezii lirice. Intreagă tradițiunea eroilor a înțruit-o în »Cartea eroilor«, 6 vol., 1843—49, parte în traduceri, parte în prelucrări și imitațiuni. Intre lucrările sale științifice se disting: »Manualul mitologiei germ.«, »Tratat despre strofa Nibelungilor«, »Tradițiunile renane«, »Basme germane«, »Isvoarele lui Shakespeare în povești, basme și tradițiuni«, 3 vol., ș. a. (Cf. Hocker, »Karl S.« Lipsca, 1877.)

Simpson, *Sir James Young*, renumit gynecolog englez, n. 1811 în Bathgate și † 1870. 1840 a fost numit prof. în Edinburg. S. a descoperit efectul clorofomului. Scrieri: *Gynaecological works*, 1871; *Diseases of women*, 1872.

Simptome, sânt tulburările funcționale, prin cari se caracterizează maladiile. S. sânt *subiective*, pe cari le simte bolnavul, și *obiective*, pe cari le vede sau găsește medicul. S. pathognomic e un S., care prin el singur permite recunoașterea unei boale. [V. I.]

Simț, v. Sens.

Simțiveara, numire rom. a paserei Pițigoiu. (v. Paridae.)

Simu, (*Szim*) 1) *S. Nicolae*, n. în Ciufud lângă Blaj, oficial reg. † 4 Iunie 1842 în Arad, în etate de 70 ani. A lăsat o fundațiune sub administrarea capitlului mitrop. din Blaj, care face acum 45,400 cor.; venitul e destinat cu deosebire spre crescerea fetițelor.

2) *Simu*, *Romul*, scriitor rom., n. 1857 în Ciufud, a fost învățător și a scris: »Monografia econ. a comunei Orlat« și »Cartea stugarilor săteni«; a colaborat la rev.: »Foaia școlastică«, »Foaia Poporului«, »Bunul Econom« și »Revista economică«. 1902 ales membru ord. al secțiunii ecomice a »Asociațiunii« din Sibiu.

Simulacru, chip, idol, umbră, fanteamă.

Simulare, fățărare, în sens pozitiv; când cineva arată înafară ceea ce nu simte; și-se arată binevoitor, în realitate însă nu e așa; ori pretextează un morb, pe care nu-l are; *dissimulare*, prefacere în sens negativ, ascunde ceea ce are. (Cf. Prefăcătorie.)

Simulia columbacshensis Fabr., insect dipter, ce își trage numele dupa un sat din districtul sârb. Passarowitz, numit Columbaci (v. ac.). În timpul furtunilor se ascund în găurile stâncilor, pentru a ieși apoi sub înfățișarea unui nor întunecos. În regiunile din partea inferioară a

Dunării populația are mare frică de această muscă, care atacă vitele. Ele intră în urechi, în nas, în gura vitelor spre a le suge sângele. Ele înțeapă și pe om și înțepăturile sânt mai nesuferite decât ale țânțarilor.

Simultaneu, deodată, în acelaș moment.

Simum, vânt, v. Sainum.

Simziana, sau *Iana Simziana*, o dină din basmele poporului român. E identică cu Ileana Cosinzeana. (v. ac.) S. e dină a unei (de pe ceriu); amozul ei Făt-Frumos de regulă e luceafărul, care se îndrăgostesce de lună.

Sin —, v. și *Syn* —.

Sin, v. Cosinus.

Sin de mare, porțiune mai întinsă din suprafața mării intrată în uscat. În nomenclatura geografică sânt mai multe numiri, cari denotă intrările mării în lăuntrul uscatului: 1) *Sin* și *Golf* (v. ac.), întrebuințate pentru porțiuni mai mari din mare, astfel că suprafața apei întrece pe aceea a părților din coastă intrate în mare și care le despart, (s. e. Golf dela Genova, dela Lyon, dela Odessa). 2) *Baie*, porțiune mică de mare, în general largă și terminată spre continent în formă de arc de cerc; are loc mai ales la coastele joase și regulate. 3) *Bucht* și *Fjord*, tăieturi înguste ale coastelor, cari intră mai mult sau mai puțin adânc în uscat și se ramifică adese ori. Aceste neregularități ale coastelor sânt produse sau de eroziunea mării sau sânt alviile unor vechi fluvii ocupate de mare.

Sina, *Sim*, *bar.*, comerciant bogat, originar din Muscopolie în Albania, a trăit în Viena; deși era Arăman de naționalitate, a lucrat numai în folosul elenismului. Frumoasa academie la Athena e un dar al lui S. N. 1810, † 1876.

Sinagoga, (*grec.*) la Israelii local public de convenire pentru celebrarea cultului religios.

În România sânt S. foarte multe, amesurat numărului de locuitori ovreiesci de aproape o jumătate de milion. În 1893 existau în țeară 305 S. cu 169 preoți (hahami); din acestea, orașul Iași singur avea 83 de S. cu 31 hahami, pe câtă vreme la București erau 13 S. și 17 hahami. Majoritatea S. aveau și câte un rabin, și țineau lângă ele școale; de ele depindeau în fine și un număr considerabil de case de rugaciuni în localități mai mici. Administrația lor este în genere independentă de olaltă și se afla în mâna unui comitet ales de membrii comunității respective. (Cf. Alman. Cult. pe 1893. Buc., p. 91 și 219 uu., unde se găseșc și amănunte relative la unele județe și comunități.)

Sinaî, un trunchiu de munți pe peninsula cu acelaș nume. Virful cel mai înalt e Gebel Catterin (2602 m.). Pe Ras es-Safsaf (1994 m.) sau pe Gebel Musa a dat Dđeu cele 10 poruci lui Moise. În timpurile mai vechi ale creștinismului erau multe mănăstiri, schituri și capele pe muntele S. Acum e mănăstirea Sf. Catarina, zidită de împăratul Iustinian pe la 527 d. Chr.

Sinaia, com. urb. în România, j. Prahova, în mijlocul munților, aproape de granița Transilvaniei. S. are un institut pentru hidroterapie, multe hoteluri și vile elegante. Numele și-l-a primit dela vechea mănăstire S. Avântul, ce l-a luat S., e de a se mulțămî regelui Carol, care petrece o parte a aului aici în castelul Peleş (v. ac.) la poalele Buceciului. S. are 2210 loc.

Poporațiunea s'a înmulțit mai ales dela 1880, de când S. a devenit reședința de vară a regelui Rom.

Mănăstirea S. a fost zidită la 1695 de marele spătar Mihail Cantacuzino, care i-a și dat numele după muntele Sinai. Mănăstirea S. se întreține de Eforia spitalelor civile. În ea a locuit și regele până la terminarea castelului Peleş.

Sinalagmatic, bilateral. Contractul e S. când părțile se obligă reciproc una către alta, s. e. vîndarea, schimbul. E *unilateral*, când una sau mai multe persoane se obligă către una sau mai multe persoane fără reciprocitate, s. e. donațiunea, depositul, mandatul.

Sinalefa, în gramatică: îmbinarea a două cuvinte într'unul.

Sinaloa, (*Cinaloa*), stat litoral în Mexico, 87,231 km², cu 258,845 loc. (1895); economie de vite și minerit. Capitala Culiacan.

Sinan, *paşa*, general turc, de origine Albanez, învingător în Arabia, în Tunis (el a recucerit La Goulette), guvernator al Egiptului, mare vizir, a condus expediția contra lui Mihail Viteazul, a fost învins la Călugăreni și a fugit cu rușine la Giurgiu (1595).

Sinapis, (botan.) v. Brassica.

Sinapism, cataplasma făcută cu semînță de muștar. S.-ele se prepară cu apă rece, cel mult caldicică.

Sinăuțul de jos și *S. de sus*, două comune rur., parochii, moșii boieresci în căp. și j. Siret în Bucovina; S. de jos are 1135 loc. (1068 ort.-or., 33 rom.-cat., 34 mos.), 1 școală primară; *S. de sus*, parochie cu Gărbăuțul, are 1036 loc. (1020 ort.-or., 16 rom.-cat.)

Sinaxar, (*grec.*) viața sfinților pe scurt tratată și însemnătatea serbătorilor din biserica greacă. La noi S. se cuprinde în Mineiu (v. ac.).

Șinca, numele a 2 com. mici în Trans.: *Ș. veche* cu 1424 și *Ș. nouă* cu 1640 loc. rom.

Șincai, *George*, cel mai însemnat conlocar român și unul din apostolii deșteptării naționale, n. 27 Febr. 1753 sau 54 în Sămsud, sat în scaunul Mursului. Tatăl său era plugar, din o familie nobilă, de origine din Șinca veche. A învățat în Sabed și Sămsud, iar școalele secundare în Oșorhei, în seminarul iosefin al iesuților din Cluj, și retorică în gimn. piaristilor din Bistrița săs., unde a învățat limba germană. La 1773, abia de 20 de ani, fu numit profesor de retorică și poetică în Blaj. În 1774, după recomandarea tuturor și mai ales la stăruința prepositului Ignatiu Darabant, pe urmă episcop al Orăzii mari, a fost trimis la Roma împreună cu P. Maior, în institutul de propagația fide. Aci ascultă filosofia 2 ani și teologia 3 ani; dar studiul său de predilecțiune era istoria națiunii sale, pentru care privirea mărețelor monumente ale Romei îi aprinse o căldă iubire. Incurajat de cardinalul Stefan Borgia, secretarul colegiului, care îl numi custode al bibliotecii și îi mijloci cercetarea tuturor bibliotecilor din Roma, Ș. făcu o enormă colecțiune de note istorice, pentru a scrie istoria Românilor. După 5 ani, luând doctoratul în specialitățile, pentru cari fusese trimis, veni în Viena. Aci remase încă un an din ordinul împărătesei Maria Teresia, ca să studieze pedagogia, dreptul natural, dreptul ginților și dreptul canonic. Întreținut în seminarul Santa Barbara, unde amicul său, S. Micul,

era director de studii, colaboră și publică cu el gramatica română, cu text latin, în 1780; și continuă studiile sale istorice, luorând ziua și noaptea. Cunoscu pe cei mai nari scriitori, cari îi arătară multă simpatie și îi înlesniră multe cunoscințe. Reintors în Blaj, funcționă 12 ani ca director și inspector al școalelor unite din Ardeal, înființă 300 de școale comunale, făcu 2 abecedare, un catechism, o aritmetică, o gramatică latină. Însă în 1794, începnd o reacțiune violentă în contra ideilor liberale ale lui Iosif II și ale revoluțiunii franceze, Ș. încă fu acusat ca turburător al ordinii publice, suspendat din directorat și închis, pe temeiul mincinoasei interpretări a unor vorbe făcute de el în contra episcopului Bob. Adevăratul motiv al acestei persecuțiuni era, că Ș., renunțând la călugărie ca și P. Maior, critica administrațiunea episcopului și susținea opozițiunea clerului în contra lui. Desvinovăindu-se, Ș. fu achitat; dar remase fără adăpost și fără sprijin material, răstăcind dintr'un loc într'altul. În 1796 plecă la Viena spre a-și reclama drepturile. Atunci, trecnd prin Oradea, episcopul Darabant, vechiul său patron, îi dete 20 de galbeni pentru călătorie. Reintorcndu-se din Viena fără succes, întră ca îngrijitor de moșie și ca profesor în familia contelui Vass, la Ceaga, în Ungaria. După 6 ani, terminând educațiunea fiilor Vass, plecă în 1803 la Buda, spre a se ocupa numai cu studiile istorice, cari erau continua lui grije cu toate ocupațiunile sale de director școlar și pe urmă de profesor particular. Pretutindeni cerceta bibliotecile publice și private și făcea extrageri sau copia manuscripte întregi, ca s. e. »Cronica bălăcenească, care era al 20-lea vol. în colecțiunea manuscriptelor sale, și cronica lui Miron Costin, al 25-lea. Trecnd prin Oradea mare, remase 3 luni la curtea episcopului Darabant, în cercul erudiților canonici de acolo, între cari era și S. Vulcan, toți amici ai săi. Aci scrisese latinesc autobiografia sa, în metru elegiac. Aflând ocaziune binevenită și ajutor cu bani de amicii săi, plecă în fine la Buda ca o-rector al cărților române în tipografia universității pestane. Aci, unde se afla și amicul și tovarășul său de studii, S. Micul, Ș. lucra continuu la cronica sa. La 1805 publică ou Micul a 2-a edițiune îndreptată a gramaticii române. La 1807 tipăresce într'un calendar un studiu intitulat »Istoria Românilor». La îndemnul lui S. Vulcan, ajuns episcop, începe tipărirea cronice, tot ca apendice (adaus) la calendarul pe 1808 și 1809. Însă o întrerupe, probabil oprit de censură, părăsesce Buda și se retrage la foștii săi elevi, comiții Vass, în Sinnea, cott. Abauj. După 2 ani vine la episcopul Vulcan, unde stă iar un an și ajunge ou scrierea cronicei la 1739. În 1812 vine din Ungaria pe jos, cu toiașul în mână și cu cronica în desagi, ca s'o aducă la censură în Alba-Iulia. Atunci trecu și prin Blaj și, după alte vizite, cercetă și seminarul teologic, unde vorbește și deamna sa înfașșare lăsă o impresiune adâncă și o neștearsă suvenire în memoria studenților teologi. Neaprobându-i-se cronica se reîntoarse plin de mahnire la generosul său amic, episcopul Vulcan, căruia pentru ospitalitatea primită îi lăsă o copie a cronicei sale. La 1814 mai veni odată în Transilvania,

să prezente censurei din Cluj traducerea latină a cronicăi, care fû asemenea cu ocară desaprobată. De atunci nu s'a mai vădut Ș. și de abia la 1866 s'a aflat, că se retrăsese din nou la comiții Vass, unde murî în 1816.

Cronica sa, dela 86—1739 d. Chr., s'a tipărit ediț. I completă, 3 vol., la 1853 în Iași, din inițiativa domnului Moldovei Grigorie Ghica sub îngrijirea lui Tr. A. Laurian, după o copie a manuscrisului din Oradea mare. Ediț. II. Bucuresci, 1886, adausă cu observațiuni scoase de Gr. Silași din manuscrisul bibliotecii museului din Cluj. Această cronică începușe a o tipări, afară de Ș. în calendariul dela Buda 1807—8—9, încă și A. Gavra (v. ac.) și archimandritul Ghermano Vida, în Iași 1843, după o copie a manuscrisului din Oradea, cumpărat la o licitațiune în Viena și vëndut pe urmă lui Grigorie Ghica; însă numai vol. I. Manuscrisurile lui Ș., descoperite de N. Densușianu (v. ac.) în bibliotecile din Oradea mare și Cluj, formează 41 de tomuri. Din acestea, 30 formează numai colecțiunea de documente la cronică Românilor, din cari 3 vol. groase poartă titlul »Scrisorile cele mari sau Analele Românilor«, din cari se vede, că erau făcute pentru un plan mai mare de cum a putut Ș. scrie cronică sa în mijlocul lipselor și persecuțiunilor. Un volum »Chronica latina«, dela 86—1783, prezentată censurei din Cluj la 1812 sau 13 (?). Din alăturarea acestui manuscris cu cel dela Oradea mare, după care s'a tipărit cronică la 1853, rezultă că manuscrisul din Cluj cuprinde mai multe îndreptări și adausuri, cari lipsesc în I-a ediț. a cronicăi, și alte observațiuni. Intre manuscrisurile se află încă: »Responsum ad crism Caroli I. Eder in supplicem libellum V.«; »Vocabularium ad tria regna naturae« în 4 limbi; »Istoria naturae sau a firei«; și mai multe scrisori.

Ș. în ideile sale religioase era tolerant și foarte judicios; în cele sociale, deși nobil, era părtinitor al dreptății și egalității tuturor; în cele politice, Ș. împreună cu Cichindealu, Micu și P. Maior, era apostolul ideii de naționalitate și prin urmare de unire a Românilor. El privea cu durere desbinările de veacuri între Români, cari trebuiau să fie moștenitori de drept ai imperiului roman de resărit. În limba literară era inovator cumpătat; rar întrebuița cuvinte latine și uneori italiene, numai unde era neapărată trebuință; lua cuvinte și frase din toate provinciile române; iubia mult proverbele și idiotismele, cari sînt o frumuseță a limbei. Ca fond, opera sa, deși sub formă de anale, are însușiri adevărat istorice, mai ales prin mulțimea isvoarelor, prin spiritul critic și prin unitatea istorică sau continuitatea firului vieții naționale. [M. Strajanu.]

Sincarp, (botan.) v. Gynoeceu.

Sincel, (grec.) ieromonach sau persoană eclesiastică, care îngrijește de cele casnice și de cancelaria curții episcopesci.

Sinceritate, starea și atributul acelor oameni, cari, liberi de ori și ce prefăcătorie, în vorbe, fapte, ținută, semne și gesturi urmează constant a se conforma gândirilor și vederilor ce au. [Pl.]

Sincopa, figură gramat., când se ia o silabă din corpul cuvântului. [*]

Sincretism, (grec.) în terminologia filos. acea direcțiune, care alegînd din diferitele sisteme

cele ce se par adevărate, bune și potrivite, pe aceste le combină într'un nou sistem. (Cf. și Eclecticism.) Sincretiști renumiți au fost în anticitate: Philo, Cicero și Neoplatonicii; în evul mediu: Mirandola și Bessarion; în timpul mai nou: Ancillon († 1837), Jouffroy († 1842) și Vict. Cousin (1792—1867). [Pl.]

Sind, prov. în prezidenția indo-brit. Bombay, la cursul inferior al Indului; șes nesănătos; 124,862 km²., cu 3.003,711 loc. Până la 1843 a fost stat independent cu capitala Caraci.

Sindhu, rîu, v. Indus.

Sindic, cel numit spre a îngrijii de afacerile unei comunități, ale unui corp din care este membru. (S. e. S. unui faliment, mandatul creditorilor într'un faliment.) Inainte vreme, mai prin toate țerile, fiecare corporațiune sau comunitate posedă un S. și un ajutor, însărcinați să aibă grija intereselor comune, să facă încasările, să întrebuițeze resursele comune și sarcina poliției interioare a comunității. Instituția S. a strabătut ași prin toate legislațiunile europene. S. de falimente avem și în România, iar în ultimii ani, prin modificări ale cod. comercial român, s'au creat și judecători S.

Sindicat, consorțiu, cartel.

Șine, raliuri, fășii de fier sau oțel, fabricate pentru usul căilor ferate ori pentru scopuri de construcțiune.

Intradistanța șinelor la cele mai multe căi ferate e de 1'435 m. Numai în Rusia e de 1'524 (mai mult din considerațiuni militar-strategice). În timpul din urmă s'au construit însă și multe căi fer. cu o distanță numai de 1'00, 0'75 m., de preferit pentru regiuni montane, putîndu-se construi coveie (curbe) cu radiu redus, fără ca iuțea trenurilor să sufere ceva prin aceea.

Sinear, nume dat Babiloniei în Testam. vechiu.

Sinecdocha, figură de stil, care se produce când înlocuim un cuvînt prin altul, parte pentru întreg, specie în loc de gen și viceversa, abstract în loc de concret, singular în loc de plural, etc. [*]

Sinechologia, (grec.) în terminologia filos. acea parte a metafisicei, care tractează despre nexul causal și final al lucrurilor. Așa a numit Herbert (1776—1841) a II-a parte a metafisicei sale, care conține filosofia matem. și a științelor naturii.

Sine cura, (lat.) fără grije; beneficiu împreunat cu venite mari, fără să reclame multă muncă; poziție nemeritată.

Sinedriu, (Sanhedrin), tribunal supreni la Ovrei.

Sine ira et studio, (lat.) »fără mînie și intențiune«, adecă imparțial, citat din Tacitus, Annales I, 1.

Sinemurian, (geol.) o subdivisiune a jurasicului inferior.

Sinerea sau *Crasa*, figură gramaticală, care din două silabe face una singură.

Sinesci, mîndștire lângă satul cu aceeași numire în Rom., j. Ilfov. Ași e redusă la biserică de mir. (Dict. geogr.)

Sinet, chitanță, poliță.

Singapur, (Singapore), insulă engl. la capul sudic al peninsulei Malacca, 555 km²., cu 184,554 loc. (1891). Capitala S., 160,000 loc. (90,000 Chinezii); port liber; fundat 1819 de Sir Stamford Raffles. Piața principală a Indiei po-

sterioare. La 1893 au intrat în port 4435 năi mari de 3.519,063 tone.

Singhalezi, locuitorii vechi ai ins. Ceylon (v. ac.).
Singidunum, cetate lângă Dunăre. în Dacia ripensă, în faţă cu Titel, unde se varsă Tisa în Dunăre. (Cf. Procopius, De aedificiis IV, 6, pag. 287.)

Singleton, (engl., pron. singlt'n), în jocul de cărţi culoarea, din care avem o singura carte.

Singular, în gramatică, dacă substantivul arată un singur lucru sau fiinţă, e în numărul *singular*; arătând mai multe, e în numărul *plural*. [*]

Sinhala, v. Ceylon.

Sinigaglia sau *Semigallia*, antică *Sena Gallica*, oraş maritim în prov. ital. Ancona, cu 22,499 loc., scalde de mare foarte cercetate, pescărit. Scaun episcopesc din secl. IV.

Sinistru, nenorocit, de piază rea, îngrozitor.

Sinking fund, (engl.) fond de amortisare.

Sinod sau *Conciliu*, adunarea Sfinţilor părinţi, adecă episcopii bisericeii, pentru a decide în cauze dogmatice, rituale, disciplinare şi alte, ce se țin de biserică. După exemplul apostolilor, cari s'au întrunit de mai multe ori pentru deslegarea unor întrebări de însemnătate în desvoltarea bisericeii, au început în secl. III a se aduna sf. părinţi în S. locale (provinciale mitropolitane) şi mai târziu, începând cu secl. IV în sinoade ecumenice (generale din întreaga biserică). S. încă dela început s'au privit ca autoritate cea mai înalta în biserică; decisiunile sinoadelor ecumenice (canoanele) sânt obligatoare pentru întreaga creştinatate, iar ale celor locale numai încât au fost sancţionate prin un S. ecumenic. S. ecumenice la cari au fost reprezentate cele cinci patriarhii ecumenice (Roma, Constantinopole, Antiochia, Alexandria şi Ierusalimul) sânt şapte şi adecă dela 1) Nicea a. 325, 2) Constantinopolea a. 381, 3) Efes a. 431, 4) Chalcedon a. 451, 5) Constantinopole a. 553, 6) Constantinopole (ţinut în Trulla palatului împăraresc) a. 691, 7) Nicea a. 783. După despărţirea bisericeii în cea de resărit şi cea de apus, atari S. ecum. nu s'au mai putut ţinea. Bis. cat. consideră însă de ecumenice alte 13, la cari papa convocase pe toţi episcopii. Pe lângă aceea s'au ținut şi se țin însă până în ziua de astăzi în deosebitele părţi ale bisericeii, dupa cum adecă biserică are o poziţiune favorisată în stat, S. locale (provinciale, patriarhale, naţionale, mitropolitane, eparchiale, ş. a.) în biserică rus. există așa numitul S. *permanent* înfiinţat de împăratul Petru cel Mare la 1723 ca cel mai înalt for administrativ şi judecătoresc al bisericeii din Rusia. (v. şi art. Statutul organic.) [Dr. Il. P.]

Sinodul bisericeii autocefale române, ca înstauţa supr. pentru România, a fost înfiinţat mai întâiu prin decretul organic al lui Cuza din 3 Dec. 1864. După această lege, lucrată în vederea celei rusesii, S. trebuia să fie compus şi din laici, dintre cari întimpinăm de fapt doi în primul S. de 42 membri. Antăia şedinţă o ținū în 1 Dec. 1865, şi apoi mai urmara alte 14. Locotenenţa domneasca, care resturnase pe Cuza în 11 Febr. 1866, nu era mulţamita cu legea veche şi elaboră alta, în care se restrinse libertatea alegerii şi se declarau membri de drept mitropoliţii, episcopii, decanii facultăţilor de teologie şi rectorii seminarelor. O fire stabilă o

căpătă S. însă de abia cu legea din 14 Dec. 1872, (v. art. Ort. bis. din România). În 3 Maiu 1873 S. îşi votă un regulament intern, ale cărui trăsături fundamentale ar fi: ministrul cultelor deschide cele două sesiuni anuale printr'un mesagiu regal, care prescrie lucrările de tractat din partea adunării. Şedinţele, cari nu sânt publice, se publică totuşi în resumat în periodical oficial »Biserica ort. română«. Mersul desbaterilor este regulat după normele parlamentare adoptate prutindeni; votul însă este totdeauna după majoritate absolută, fie secret, sau pe faţă. Pentru studiul feluritelor proiecte se pot numi comisiuni cu câte un raportor. Cancelaria S. în fine cuprinde 1 director teolog, 4 copişti şi 2 stenografi. (Alman. Cult. pe 1868 şi 1893)

Sfântul sinod, v. Episcop.

Sinoo, lac în Rom., j. Tulcea, cu întindere de 400 km², e o parte a lacului Razim şi stă în legătură cu Marea Neagră prin canalul Porţita. Pe malul lacului se află comune, ai căror locuitori sânt pescari. Apa lui conţine şi sare.

Sinolog, chinezist, cunoscător al celor privitoare la China.

Sinonime, în gramat. cuvintele, cari arată noţiuni identice sau înrudite. [*]

Sinope, în anticitate colonie grec. în Pafagonia, lângă Marea Neagră, mai târziu reşedinţa regilor din Pont, acum oraş în vilaietul turcoasiatic Kastamuni, 8000 loc.; port. 30 Nov. 1853 aci a nimicit admiralul rus Nachimov flotila turcească a lui Osman Paşa.

Sinoptic, ce permite a cuprinde dintr'o privire diferitele părţi ale unui întreg.

Sintaxa, aceea parte a gramaticeii, care se ocupă cu construcţia dicerilor (propoziţiilor), părţile lor constitutive, felurile lor, etc. [*]

Sintea, (magh. *Szintye*), com. mare în Ung., cott. Arad, cu 385 case şi 1762 loc. Rom., puţini Magh. Teritoriul: 7769 jug. cat. foarte productiv. Teren de vânat de predilecţiune al arhiducelui Iosif.

Sintesa, (grec.) în genere modul cum din singuritate părţi se compune întregul. În terminologia logică se numesce S. acela dintre metodele euristice, care ne arată calea cum din gândiri de o formă mai simplă cugetarea întocmesce gândiri de o formă mai complexă. Ea se poate aplica aproape în toate operaţiunile cugetării logice. [Pl.]

Sintron, (grec.) scaunul arhieresc aşezat în dosul Sf. mese a altariului, unde şede arhierul la cetirea Apostolului sub Sf. liturgie, încungiurat de ceialalţi preoţi. Prin această împreună şedere, arhierul represintă pe Isus încungiurat de apostoli.

Sinucidere, v. Suicid.

Sinul lui Adam, (teol.) v. Limb.

Sinus, v. Cosinus.

Sion, fortăreaţa vechiului Ierusalim şi muntele, pe care era ea zidită; iar în sens mai larg S. se numia poporul cel ales (israelit) din Palestina şi diaspora; în sens figurat biserică creştină şi împărăţia cerească.

Sion, *Gheorghe*, poet român, n. 22 Maiu 1822 în Hirşova, sat şi moşie părintească în j. Vaslui, † în Oct. 1892 la Bucureşti. S. e din o veche familie boierească, care după tradiţiune se trage dela un Demir Gherei, fiu al hanului tătăresc, care

ca otaș al lui Ștefan cel Mare, distingându-se prin bravura sa în contra Turcilor, fu dăruit cu rangul de boier și cu o mare moșie în Vaslui; și, creștinându-se sub numele de Sion, luă în căsătorie pe o nepoată a lui Ștefan. Instrucțiunea elementară o primă S. în casa părintească și urmă 2 clase în colegiul Sf. Sava din Bucuresci. După moartea mamei sale, neputând continua studiile din cauza greutăților familiei, întră dela 18 ani ca funcționar în cancelaria ministerială din Iași. Inzestrat dela natură cu o închipuire vie, cu inimă simțitoare și ou setea de a ști, caracteristică spiritelor alese, iubia mult literatura și căuta să-și câștige singur ceea ce nu-i pută da școala. Ca autodidact era o autoritate între colegii săi de cancelarie, și prin versurile sale își făcu de tânăr o bună reputațiune de poet. Din cauza unei poezii, »Viitorul«, publicată în »Foaia pentru minte« a lui Barițiu din Brașov și în care se credea atinsă Rusia, fu destituit, lucru care mări stima și renumele de care se bucura. Câtva timp fu secretar al societății pentru arândarea vâmlor. La 1847, tatăl său fiind slăbit de bătrânețe, S. se reîntoarșe la Hirșova, ca să cultive moșia părintească și să reînălțe familia la o stare mai bună. Însă anul 1848 îl smulse din viață, pentru el atât de plăcută și plină de iluziuni, dela țeară. Luând parte la mișcarea de atunci, fu pus pe lista celor 17 proscrisi și, scăpând de poliție, care căuta să-l prindă, trecu prin Muntenia în Transilvania, asistă la adunarea dela 3/15 Maiu, apoi trecu în Bucovina, unde remase un an și jumătate, împreună cu alți refugiați, în patriarhala familie a lui Hurmuzachi. Reîntors în țeară, după suirea pe tron a lui Gr. Ghica, fu câtva timp archivar al statului. În 1857 trecu la Bucuresci, unde se căsătorî, luând ca zestre o proprietate în j. Ialomita, numită »Elisa« după numele soției sale. Pe lângă alte ocupațiuni, ca proprietar, care din o câmpie aproape deșartă de pe Bărăgan făcuse o vilă desfătătoare, ca funcționar și în urină ca membru al Academiei române, S. desfășură o întinsă activitate literară. Iată scrierile lui în șir cronologic: »Achile«, tragedie tradusă din grec. după At. Cristopol, un poet de predilecțiune al mamei sale, de origine greacă; »Ceasurile de mulțămire«, poezii, 1843; »Moartea lui Socrate« în versuri, după Lamartine, 1847; »Misanthropul«, comedie de Moliere, 1854; »Zaira«, tragedie de Voltaire, 1854; »Istoria și întâmplările baronului Münchhausen«, 1855; »Din poeziile mele«, 1857; »Soveniri de oăltorie în Basarabia«, 1857; »Safir sau piatra prețioasă«, 1857; »Diua«, jurnal, 1859; »Revista Carpaților«, 1860 până 1861, singura revistă literară pe atunci; »Istoria Daciei« 3 vol., trad. după Fotino, 1860; »Istoria Țerii-Romănesci« trad. din grec. după frații Tuusli, 1863; »101 fabule«, 1869; »Dramatice« 1 vol. (La Plevna, dramă; Candid și deputat, comedie), premiate de Academia română; »Horațiu« de Corneille; »Athalie și Phaedra«, drame de Racine; »Soveniri contemporane«, 1888. Aceste scrieri și mai ales Revista Carpaților și poeziile sale, pline de idei și simțăminte naționale și scrise într'o limbă populară și curată, câștigară lui S. în acea epocă de entusiasm un frumos renume de scriitor și poet între toți Românii. În versuri însă are mai puțină origina-

litate și valoare literară decât în prosă. Ultima și de sigur cea mai bună scriere a sa sânt Soveniri contemporane, închinată memoriei fiului său Demir, scriere instructivă din punct de vedere istoric, cea mai plăcută în felul său prin naturaleța, simplitatea și farmecul poetic al stilului, și care poate servi ca model de limbă literară, afară de unele neologisme netrebuitoare. [M. Strajanu.]

»Sionul românesc«, foaie bisericească, literară și școlastică, redactată de Dr. G. Silași (v. ac.) 1865—66, apoi 1871—72 în Viena. Apărea de 2 ori pe lună.

Sioux, (pron. siu.), seminție indiană în America de nord. S. se numesc în limba lor Dacota.

Șipca, pas, leagă satul Gabrovo din Bulgaria cu Rumelia Estică. În reșoiul oriental din 1877—78 lângă Ș., sat așezat lângă pasul Ș., s'au luptat în mai multe rânduri oștirile rusesci cu Turcii.

Șipeniț, comună rur. cu cătunul Lulul, parohie, moșie boierească în căpit. și j. Coțman în Bucovina, are 3504 loc. (3290 ort.-or., 44 rom.-cat. și uniți, 170 mos.), 1 școală primară; cu anticități străvechi pe teritorul și scaunul unui cnezat românesc prin secl. XIV și XV. (Cf. Kozak-Fischer, Heimatskunde der Bukowina. Czernowitz, 1900, pag. 63.)

Șipot, ladă cu acoperemânt boltit.

Șipot, com. mare în Bănat, cott. Timiș, cu 9204 jug. cat. și 2805 loc. rom. și germ.; agricultură, vierit.

Siphon, v. Sifon.

Siphonae, (botan.) serie de Alge verzi. Au aparatul vegetativ un tub simplu sau ramificat, nedespărțit în interior în celule, ci ocupat de protoplasmă cu numeroși nuclei. Ca genuri mai principale: *Caulerpa* (v. ac.), *Acetabularia* Lamx., *Botrydium* Wallr., *Vaucheria* DC., ș. a.

Siphonogame, (botan.) alt nume pentru Phanerogame (v. ac.), dat după particularitatea ce o au grăunții lor de polen, când germinează pe stigmat, să dea un tub sau siphon, care strabate prin stil și placenta până la ovul, spre a fecunda oosfera de aci.

Siphonophori, (zool.) o clasă a Hydrozoarilor (v. ac.) caracterisată prin coloniile libere de polipi și capabile de a se mișca în apa înconjurătoare. Trăiesc în mările calde și temperate ale celor două emisfere.

Șipca, numirea populară a plantelor: *Cephalaria* transilvanica Schrad. și *Scabiosa ochroleuca* L. (v. ac.)

Șipisca, în secl. XVI și XVII un oraș mare aramănesc în Albania, aproape de Muscopolie; aji e un sat mic cu 200 Farșeroți.

Șipot, locul unui puternic izvor de apă de beut și de adăpat.

Șipot pe Sirete, com. rur. cu cătunul Bursucăul, parohie dimpreună cu comuna rurală Ricina și o parte din Lăpușna, moșie mănăstirească în cap. și j. Vijnței în Bucovina, are ca parohie 1220 loc. (1099 ort.-or., 26 rom.-cat. și uniți, 95 mos.), 1 școală primară.

Șipot pe Suceava, com. rur. cu cătunele: Arșița Pohanestilor, Bobeica, Brodina, Ghița Pohanestilor, Ialovicioara, Iarovița, Izvorul de jos, Pleșul Moldovei, Pohanestii Proșirei, Ropocelul, Sărata, Smideștii Moldovei, Tascuțița Pohanestilor, parohie, moșie mănăstirească în căp.

Rădăuțului și j. Seletinului în Bucovina, are 1998 loc. (1776 ort.-or., 40 rom.-cat., 182 mos.), 1 școală primară în Ș.

Șipotele, com. rur. în Rom., j. Iași cu 881 loc. Biserica din Ș. a fost arsă de Turci, s'a refăcut de Greci. În apropierea bisericii e o fântână, numită a lui Ștefan Vodă, creștându-se a fi făcută de marele domn.

Sipunculus, un Anelid din ordinul Gephyrieniilor nearmați (v. ac.) adevăc a Geph. lipsiți de peri pe corp. Corpul animalului e cilindric și partea anterioară e retractilă, încât simulează o trompă. Locuiesc pe coastele Europei, înfupdat în năsip.

Sir, (engl., pron. sör), titlu dat ori cărui bărbat onorabil. Se pune înainte de numele de botez.

Sirach, *Isus, fiul lui S.*, un Ovreu din Ierusalim, care a trăit cam cu 200 ani a Chr. El a compus o colecție de sentențe religioase și filosofice. Originalul ovreiesc, care s'a pierdut, a fost tradus în grecesce de nepotul său.

Siracu, comuna cea mai frumoasă arămănească la Pind în Epir pe lângă granița grecească, cu peste 3000 loc. Renumitul ministru grecesc Coletti și cunoscutul poet Salacostas sânt originari de aici.

Șiras, (*Șiraz*), capitala prov. pers. Fars, la altitudine de 1450 m., 32,000 loc.; după căderea Sasanșilor Ș. a fost capitala Chalifilor și sediul splendorii, științei și poeziei orientale. Odinioară avea comerț însemnat cu vin renumit, oleiu și apă de rose; 1853 a fost aproape ruinat de cutremur de pământ.

Sirbi, (*Szerfalu*), comună rur. în Maramureș, cu 842 loc. Rom. și 404 Ovrei. 2 bis. și școală română. (v. și Sêrbi.)

Sirca, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Iași, e formată din 7 sate cu 3519 loc., cari odinioară au fost Țigani robi și Ruși. Ei vorbesc românește și sânt gr.-ort.

2) **Sirca**, sat în Rom. j. Iași. Aici s'a reboit Ștefan Vodă cu Vasile Lupul între anii 1649—57.

Sir Darja, (vechiul *Jaxartes*), riu în Asia centrală rusească, isvorește în Tienșan, se varsă în lacul Aral; 2860 km. lung, basin 453,350 km². După acest riu e numită *prov. rus. S.* în guvernamentul general Turkistan, 504,658 km², cu 1.479,848 loc. (1897). Capitala Tașkent.

Sire, (franc., pron. sir), titlu dat monarșilor.

Șireag, rang; lime de bătaie; mănunchiu; salbă.

Siredon, Axolotl (v. ac.).

Sirena, aparat acustic, cu ajutorul căruia putem produce tonuri de diferite înălțimi, indicând și numărul lor de vibrațiuni. Cu S. putem determina numărul de vibrațiuni ale ori cărui ton regulat.

Sirene, ființe demonice ale mării, închipuite ca fecioare mândre, cari locuiesc pe țărmurile mării dela apus, aproape de stânca Scylla (v. ac.). Cântarea lor era fermecătoare, și cu ajutorul ei ademeneau pe navigatori, ca să vină la ele, apoi îi omorau. Au cercat, ca în cântece să se întrecă și cu musele (v. ac.), dar acestea le-au învins. S'au reprezentat ca fete cu păr lung, cu aripi, dela sold în jos cu solzi de pește, dela genunchi în jos cu picioare ca de gâscă.

Sirenia, un ordin de mamifere, cuprinșând animale acuatice lipsite de membre posterioare, iar membrele anterioare transformate în înotă-

toare, dențiția este herbivoră, au fisonomia balenelor. Se hrănesc cu fucus și alte plante marine, ce le găsec pe coaste. Astăzi acest ordin este reprezentat prin două genuri: *Dugongul*, ce traiesc în Oceanul Indian și Marea Roșie, *Lamantinul*, ce trăiesc la îmbucătura Orinocului și Amazonului. De curând (1760) a dispărut *Rhytina*, un alt Sirenian, ce trăia în strimtoarea Behring.

Sirenidae, o familie a Batracienilor Perenibranchiate, caracterisată prin forma alungită a corpului lipsit de membre posterioare, iar membrele anterioare sânt rudimentare. Gen principal *Siren*, care trăiesc în apele stătătoare din Carolina sudică.

Siret, *riu*, 535 km., isvorește în Bucovina din muntele Lungul; urmând un curs torențial întră în Rom., unde trece prin teritoriul județelor: Dorohoi, Botoșani, Suceava, Băcău, Putna, Tecuciu, R.-Sărat, Brăila și Covurlui. Pe malurile lui sânt situate o mulțime de localități. Dela obârșie înghitând din dreapta și din stânga afluenți mici și mari, alvia lui crește, și pe apele lui înoată plute încărcate cu lemne și cu cereale. S. curge printr'o vale lungă și mănoasă. Agricultură și comerțul asigură populațiunei de pe malurile lui viață multămitoare.

Siret, *oraș* vechiu în Bucovina, în dreapta rîului cu acelaș nume, nu departe de ieșirea lui din țeara, are șese suburbii: Horodiștea sau Horodeștii, Ruina, Sasca, Beduina, Tătărcina, Miezzenii și Tîrgul vechiu, cu 7773 loc. (2407 ort.-or., 2305 rom.-cat. și uniți, 47 protest., 3014 mos.), 3 parochii, 2 școale urbane de băieți și de fete cu câte 6 clase, 1 gimnasiu inferior, 1 școală industrială, scaunul căpit. și al j., gară de cale ferată locală, berărie, 1 cabinet de lectură: Deșteptarea. La cucerirea Daciei de cătră Romani a fost așezată la S. o legiune romană, căci și astăzi se găsec aici monede romane și remășițe de ziduri romane. În timpul năvălirii barbarilor orașul a fost pustiit. Cavalerii ordinului teutonic încă să fi avut acolo pe dealul Ruina o cetățuie, care să fi fost darimată de Tătari în 1241. După descălecatul al doilea al Moldovei de cătră Români maramureșeni, pe la finea secl. XIII și începutul secl. XIV a fost ales S. ca reședință a ducelui lor. Iancu Sasul, unul dintre primii domnitori, a zidit pe un muncel, numit și astăzi Sasca, o cetățuie, ale cărei urme încă n'au dispărut deplin. Și o biserică închinată Sf. Treimi a zidit el în vale; ea există și astăzi (1903), însă în părăsire, fiindu-i crepat zidul altarului. Altă biserică închinată Sf. Ioan Botezătorul, zidită în 1384 de Margareta, maica beliducelui Petru Mușat, se folosece astăzi ca biserică parochială gr.-or., având ca filială într'un suburbiu biserica Sbiereilor, închinată Sf. Dumitru, clădită din lemn de stejar pe la începutul secl. XVIII. La uniunea domnitorului Lațcu cu biserica romană a căpătat orașul în 1371 titlul de cetate; s'a înființat acolo o episcopie rom.-cat. pentru Moldova, supusă numai papei, și mănăstire pentru calugării minoriți și alta pentru cei dominicani, lângă care se afla o fântână cu apă vindecătoare. Aceste schimbări bisericesci au provocat între 1373 și 1380 nise turburări religioase violente, cari periclitară uniunea bisericescă și existența episcopiei, și necesitară pe episcopul Andreiu

Vasilcu să fugă, iar pe domnitorul Petru Mușat să-și strămute scaunul domniei la Suceava. În urma altor mișcări antiunioniste dintre 1391 și 1400 fură alungați și calugării minoriți și dominicani, și episcopia întreagă remase mai fără de confesionali, din care cauză își pierd independența în 1412, supunându-se credincioșii ei archiepiscopului rom.-cat. din Lemberg. De aci înainte orașul nu s'a mai putut ridica la vr'o însemnătate. [Dr. I. G. Sbiera.]

Șiret, v. Gaitan.

Șiretenia, v. Hypocrisia.

Sirquința, forma de a voi și a lucra constant, cu mare osteneală și aplicând fără preget un mare quant de forță, de energie și de zel la îndeplinirea oarecărei lucrări. Sin. silință, străduință, asiduitate. [Pl.]

Siria, (*Syria*, turc. *Sâria*), prov. turco-asiatică, platou cu munții Libanon și Antilibanon, rîuri Orontes și Jordan, spre est trece în deșertul sirio-arab. Se compune din S. proprie și Palestina. Clima uscată, caldă. Produce: bumbac, cereale, mătasă, sesam, masline, vin, tutun, etc. 2 mil. loc., Arabi și Turci (Mohamedani), Greci, Maroniți, Armeni (creștini), Druți, Ovrei, etc. Are cale ferată Iafa-Ierusalim și Beirut-Damasc-Mzerib. Orașe principale: Haleb, Damasc, Beirut și Ierusalim. S. a fost locuită în vechime de *Siri* sau *Aramei* (Damasc, Palmyra, Baalbec, etc.), Canaaniți, mai ales Fenicieni, și Israeliți (Palestina), tot popoare semite, formând mai multe state. Din secl. VIII a. Chr. devine prov. asiriană, apoi habiloneană, în fine persană. 332 fu cucerită de Alexandru cel Mare; după moartea acestuia întemeiă Seleukos (312) un imperiu puternic în S., cucerit în urmă de Romani 64 a. Chr. 636 d. Chr. cucerită de Arabi, dela 968 stăpânită de sultanii Egiptului, dela 1078 de Selgiuci, 1099—1187 de Cruciați, apoi irăși de sultanii egipteni, dela 1517 de Osmani.

Locuitorii S.-ei au primit creștinismul foarte curând după predicarea apostolilor, așa încât Sf. Petru acolo și-a așezat scaunul său, adecă în orașul Antiochia, unde a șeșut 7 ani, până ce s'a strămutat la Roma. Dar și erezile orientale au pustiit tare printre Sirii creștini. Astfel au cucerit printre ei Nestorianii, Monofisiții (numiți acolo Iacobiiți), Monoteliiții sau Maroniții și schisma lui Phoțiu. Cu timpul însă s'au unit irăși o mare parte din ei cu biserica Romei, și anume catolici sînt Maroniții (v. ac.) și o parte mare a Melchiților, Iacobiiților și a Armenilor. Cei din urmă se țin de patriarhul armeano-catolic din Constantinople, iar ceialalți își au patriarhii lor.

Limba siriacă, limbă semitică din ramura arameică, vorbită pe malurile Eufratului și Tigrului și în Palestina până târziu după introducerea creștinismului, mult modificată prin elemente persane, grece, latine și arabe, și în sfîrșit înlocuită prin limba arabă. Avea mai multe dialecte, din cari principalele erau cel sabatean, nabatean și palmirian. Aci există numai ca limbă eclesiastică a Maroniților, Iacobiiților și Nestorianilor, în Siria, Mesopotamia, Kurdistan și pașalicul Bagdad. Orientaliștii numesc siro-chaldaică limba vorbită în Iudeia pe timpul lui Isus și în care el predica evangeliul său, amestecată din S. și chaldaica. Primele evanghelii și primele epistole ale apostolilor se crede că au fost scrise

în limba S., apoi în cea greacă. Importanța ei stă în rolul și viața literară ce a avut-o la începutul creștinismului. Mai ales secl. IV d. Chr. a produs o bogată literatură S. Urmele ei se ved în dialectul numit neo-siriacă al Nestorianilor din Kurdistan. Gramatici mai noue: Nestorice. Leipzig, 1868, în limba germană; A. Mera, Gramatica siriacă, 1867; G. G. Kirsch, Chrestomathia S. cum lexico. Leipzig, 1832; Bernstein, Lexicon linguae S., 1857.

Șiria, (magh. *Világos*), com. mare în Ung., cott. Arad, situată sub poalele promontoriului Aradului. *Ș. română* și *maghiară* de present formează o com. politică. În anale apare la 1190, când regele Bela III a întemeiat mănăstire, abație, la 1331 ca comună, iară la 1439 ca opid, la 1464 era investit cu drept de vamă. Are 1295 case, cu 5951 loc. preste 4000 Români gr.-cat. și orient. Teritoriul e de 21.778 jug. cat., productiv. În *Ș.* e sediul unei preturi, judecătorii cercuale, not. public. Cassă de pasturare. Stațiunea caii ferate. Fabrică de cognac. În comună se află castelul familiei Br. Bohus, unde la 13 August 1849 a subscris Görgy din partea Maghiarilor actul depunerii armelor în mâinile Rușilor. În *Ș.* se află ruinele unei imposante fortărețe numită Világos. Timpul zidirei e necunoscut.

Șiria, protopopiat gr.-cat. român cu 7 parochii, 5451 suflete.

Ș., protopopiat gr.-or. român cu 16 parochii, 31,797 suflete.

Siriasis, sinonim cu Insolatiune (v. ac.).

Șirineasa, 1) *Ș.*, fost *metoh* al mănăstirii Horezul în Rom., j. Vâlcea, zidit de Const. Brancoveanu la 1694. S'a închinat mănăstirii la 1695. 2) *Ș.*, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, cu 1518 loc. Biserica com. s'a zidit de Brancoveanu Constantin.

Siriu, 1) *S.*, *lanț de munți* în Rom., j. Buzeu și Prahova. Piscurile: Tatarușul, Fetele, etc. au până la 1642 m. E acoperit de bradet. Vara pașunesc ciopoare de oi.

2) *Siriu*, com. rur. în Rom., j. Constanța, formată din 9 cătune, cu 4477 loc., 3 bis., 4 gîmii și 6 școale.

Sirius, stea de prima ordine în constelațiunea Cănelui. E cea mai luminoasă stea. Revoluțiunea ei e de 49 ani. Depărtarea dela noi e de $\frac{1}{2}$ mil. radii de ale pământului, lumina lui ajunge în 8 ani la noi. *S.* se numia la cei vechi *Sothis*.

Sirma (*drot*), fir de metal de grosime neînsemnată și de lungine nehotărîtă. Mai mult se folosește sirma de fier, se face însă și din aramă, oțel, argint, aur, etc. S. află aplicare la construirea de funii, perii, coarde la instrumente musicale, cuie, site. S. de aramă află aplicare în electro-technică, cea de aur și argint la tot felul de scule.

Sirmiu, (magh. *Szerém vármegye*), cott. în Slavonia, marginit de Sava, cott. Verőcse, Bács-Bodrog și Pozsega. Are teritoriu de 6865 km², șesos și în partea sudică mlăștinos. Cele mai mari rîuri sînt Dunarea și Sava. Clima e călduroasă și sanatoasă, pe lângă lacuri e stricăciosă sănătății. Pămîntul e cultivat cu cereale, viță și poame. Pășunile sînt bogate. S. are 366,660 loc., Germ., Magh. și Slovaci, cari se ocupă cu agricultura; industria și comerțul sînt în fașe. Instrucțiunea se face în școale populare, 4 gimnasil, 2 școale reale, 13 școale com. și in-

dustriale. Cel mai important oraș e Zimony, cu 15,079 loc. În acest cott. s'au ridicat mai multe fortărețe, cari apărau țeara și cari au jucat rol mai cu samă în vremea ocupației unei părți din Ung. de Turci.

Sirmium, oraș vechiu în Panonia inf., lângă Sava, sub domnia Romanilor însemnat.

Sirocco, v. Scirocco.

Sirup, zeama stoarsă din diferite fructe, care se fierbe cu zahăr în formă de sirup. Cu deosebire se prepară S. de smeură, care este foarte recursor mai cu samă pentru bolnavi.

Sirva (*Silva*), lac în Africa sud-estică, descoperit de Livingstone la 1859. 65 km. lung, 30 km. lat, la altitudine de 593 m.; e încunjurat de munți.

Șișcăuț, com. rur., parochie, moșie boierească în capit. și j. Coțman în Bucovina, are 1596 loc. (1511 ort.-or., 9 uniți, 76 mos.), 1 școală primară.

Șișman, Ioan, împărat bulgar (1365—1393). El a stăpănit centrul Bulgariei împărțite în trei, ceea ce a cauzat și căderea ei. După posesiile populare bulgare, a murit pe câmpul de luptă.

Sismond, Jean Charles Léonard Simonde de, celebru istoric și economist, n. 1773, în Geneva † 1842. A scris »Tableau de l'agriculture toscane»; din cauza ideilor sale fu arestat o vară întreagă, de unde eșind scrise faimoasa sa operă »Histoire des républiques italiennes», care împreună cu »l'Histoire des Français» formează titlul său de glorie. În 1813 veni pentru prima oară în Paris, unde făcu cunoscință cu M-me de Staël și Benjamin Constant. În 1833 fu ales între cei cinci asociați ai Academiei de științe morale și politice, iar în 1841 primi ordinul Legiunei de onoare.

Sissek, oraș liber reg. în Croația, cott. Zagreb, cu 7047 loc., la revărsarea Culpelui în Sava.

Șist, rocă, caracterizată prin o structură șistoasă. De obicei, șistositate se întâlnește mai mult la roce sedimentare și consistă într'un clivagiu perfect în straturi plane paralele. Se distinge o șistositate primară și una secundară. Cea dintâi e datorită modului de sedimentare, a doua e rezultatul forțelor dinamice.

Șist alunifer, rocă, e un șist argilos bogat în pyrit și substanțe organice.

Șist bituminos, de obicei o margă șistoasă sau un șist silicios, impregnați de substanțe bituminoase. Ș. b. se găsește în Carpați mai ales în oligocen. (Ș. menilitice.)

Șist calcaros, e un calcar compact, separat în plăci subțiri.

Șist talcos, șist format de talc asociat cu clorit, quartz, actinot și mice secundare. O mare parte din așa dișele Ș. t. sunt șisturi sericitoase.

Șisturi piritose, șisturi în a căror compoziție intra pyritul.

Șisturi cuprifere, șisturi în a căror compoziție intra cupru.

Șisturile dela Kossen, fac parte din etagiul rhtian (Jurasicul inferior). Au o faună bogată în bivalve și brachiopode.

Șistaroveț, com. rur. în Bănat, cott. Timiș, cu 1168 loc. rom. agricultori.

Sistem, (*grec.*) în limbajul filosofic: înșirarea regulată și logică a cunoscințelor relative la acelaș fel de obiecte așa încât să formeze un întreg. Această înșirare este reclamată de faptul,

că cunoscințele noastre rămân fragmentare pe câtă vreme ele, ca isolate, nu sânt aduse într'o legătură organică și nu sânt înșirate după o anumită regulă. Deci chiemarea S.-lui este ca în totalitatea sa să reprezinte raporturile obiective dintre obiectele cunoscinței. Unitatea sistemului bazează pe faptul, că tuturor cunoscințelor trebuie să servească ca basă un principiu comun. În acest înțeles apoi se vorbește de Ș. planetar, al plantelor, S. nervilor, etc.

Sistov, capitala unui district din Bulgaria, cu 12,482 loc. (1888). S. e situat pe malul drept al Dunării în fața Zimnicei pe locul vechiului oraș legionar roman Novae. În 30 Dec. 1790 s'a deschis aici un congres și în 4 August 1791 s'a încheiat o pace între Turcia și Austria, prin care s'a hotărî rămânerea în statu quo ante. Pe la S. a trecut în Bulgaria armata rusă în 10 Iulie 1877.

Sisyphos, fiul lui Aeolos; pécătuind contra lui Zeus, acesta l-a pus în lumea de jos, unde avea să ridice neîncetat o piatră la deal, care apoi se rostogolia în jos. El reprezenta marea, când valurile ei se ridică și se așează neîncetat.

Sit, v. Set.

Sita-Buzău, (magh. *Szitabodza*), com. rur. în Trans., cott. Treiscaune cu 1570 loc. rom., agricultura și prăsierea vitelor.

Sitarium (*Scolopax rusticola*), pasere călătoare din ord. Grallatores, subord. Limicolae, se găsește mai în toata Europa, primăvara începând cu luna Martie vr'o 4 septemăni, în timpul când trece în țerile de nord, unde își fac cuiburile și scot puii; și toamna când se reintore spre sud, unde petrec timpul ernei. Corpul sitarului e lung de 32 cm.; de 18 cm. lățime; 21 cm. lung. aripilor; 9 cm. lung. coadei. Penele pe spate sânt ruginii cu pete sure și negre, pe pânțele galbene deschis cu dungi cafenii. Pe ceafă și partea inferioară a capului are 4 dungi cafenii-închise și 4 galbene-închise. Ciocul e lung, subțire, cilindric, se poate curba în sus și servește la prinderea insectelor și vermilor, cu cari se nutrește de prin mlaștinile și muschii din paduri, unde ȳua stau ascunși și noaptea ies după hrana. Picioarele sânt scurte. E foarte mult cautat de vânători pentru carnea sa gustoasă în timpul celor două treceri.

Sitarul luptător, *Luptaciul*, (*Mochetes pug-nax*), pasere din ord. Grallatores, subord. Limicolae, se aseamănă foarte mult cu Sitarul (v. ac.), având în plus un guler mare de pene împrejurul gâtului, pe care îl pot înfoia după voie și mai ales în timpul luptelor înverșunate ce au între dinșii în luna Maiu. Se găsece ca și Sitarul prin pădurile mlăștinoase ale Europei.

[I. P. Voitești.]

Sitir, (magh. *Sitér*), com. rur. în Ung., cott. Bihor. Are 195 case cu 1042 loc. magh.

Sitka (*Baranov*), insulă la ȳermurul teritoriului nordamerican Alasca, 1188 loc. (1890). **Orășelul S.** (*Nevarchangel*), 300 loc., e capitala teritoriului; port.

Sitologia, știința, care tratează despre alimente.

Sitometru, cântar de cereale.

Sitophobia, frica de mâncare, simptom ce se observa în melancholie și alte alienațiuni mentale, în cari predomină delirul de persecuție. În turbare există sitofobie pe lângă hidrofobie prin

faptul spasmului esofagian, ce survine la vederea mâncării, uneori numai la ideea, că trebuie să înghiță ceva.

Situs inversus (sau *S. transversus*), în anatomia patologică acea abnormitate relativ rară, la care toate organele corpului, cari în stare normală sunt situate la stânga, se află situate în partea dreaptă și vice versa.

Sit venia verbo, (*lat.*) să fie iertare cuvântului; pardon de expresiune.

Șuluțiu, v. Șuluțu.

Sium L., (botan.) gen de plante glabre din fam. Umbelliferelor, tribul Ammineae. Cuprinde vr'o 4 specii boreale, dintre cari cităm *S. latifolium* L. »bolică» sau »cosițelul», o plantă sub-acvatică cu foi pinate. [A. Pr.]

Siut, (*Assiut*), oraș lângă Nil în Egiptul superior, 42,012 loc. (1897); comerț viu.

Siva, (*Siwa*), v. Schiwa.

Sivah, (vechiul *Ammonion*), oază egipt. în deșertul Libiei, 40 km², cu 5000 loc., Berberi; foarte roditoare; centru de caravane.

Sivas, vilaiet turc în estul Asiei mici, 62,800 km², cu 1.086,500 loc. *Capitala* S., lângă Kisil Irmak, 43,122 loc.

Sivatheride, o grupă de căprioare antediluviane.

Si vis pacem, para bellum, (*lat.*) »dacă voiesci pacea, gătesce-te de război», expresiune proverbială, ce se atribuie lui Vegetius.

Șivița, com. rur. în Rom., j. Covurlui, pe malul Prutului, are 2 cătune cu 1432 loc.

Sixtina, *capelă* papală în palatul Vaticanului (v. ac.), celebră mai ales pentru frescurile lui Michel Angelo, cu cari este ornată.

Sixtus, numele a 5 papi. *S. I* (116—125) *Sf.*, din viața lui e puțin cunoscut. *S. II* (257—58), a suferit martiriul sub împ. Valerian. *S. III* (432—440), a încercat să complameze certele nestoriane. *S. IV* (1471—84), a pus la cale o expediție a principilor creștini contra Turcilor, însă cu puțin succes; a dat un puternic avânt artei și științei; a înfrumșetă Roma cu zidiri splendide, apaducte; în Vatican a ridicat capelă sixtină (v. ac.). I-se impută nepotismul. Pentru consăngenii săi a venit în ceartă cu familia de Medici, apoi în război cu regele Neapolului, al cărui tron a voit să-l câștige pentru familia sa. *S. V* (1585—90), a organizat congregațiunile curiei romane (v. ac.). [Dr. Is. Marcu.]

Sjedlez, (polon. *Siedlce*), guvernament în Polonia rusească, 14,335 km², cu 775,316 loc. (1897). *Capitala* S., 23,714 loc.; episcop rom.-cat.

Ska —, v. și *Sca* —.

Skagerrak, strimtoare de mare între Norvegia și Lütlanda, lungă de 220 km., lată de 120 km., leaga Marea Nordului cu Kattegat.

Skalenoedru, forma hemiedrică a sistemului tetragonal și hexagonal. S. poate fi tetragonal și hexagonal.

Skalkographie, (*grec.*) Chalkotypie, arta de a grava în arama.

Skaraborg, comitat (Län) svedez între lacurile Wener și Wetter, 8561 km², cu 243,835 loc. (1897), numit după orașul *Scara*, unde e cea mai veche reședința episcopoeasca în Suedia.

Skela, v. Schela.

Ski —, v. și *Schi* —.

Ski, (*Skid*), patină pentru a umbla pe zăpadă

înghetată; două tâlpi ca. de 2 m. lung., subțiri și ușoare, din lemn, legate la picioare; folosite de Scandinavii și Norvegieni. Sport.

Skiascopia, (*keratoscopia*, *pupilosopia*), sau proba umbrei produsă în câmpul pupilar de oftalmoscopul iluminat și care servește la determinarea refracțiunii ochiului.

Skidblandir, în mitol. nord. luntrea lui Freyr ca zeu al soarelui; plutia nu numai preste mări, ci și prin aer.

Skierniewice, oraș în Polonia rus., pe linia căii fer. Varșovia-Viena și S. Alexandrowo, cu 7332 loc. și cu un castel imperial. Aici s'au întâlnit 15—17 Sept. 1884 împărații Rusiei, Germaniei și Austro-Ungariei.

Sko, insulă, v. Chios.

Skiptikon, aparat de proiecțiuni optice. Figurile, ce vom să le proiectăm, se deseamnă sau se pictează pe lamele de sticlă. Figurile aceste sunt mici, însă dacă înaintea lor se pune o lentilă convexă, așa ca lamela să zacă între focarul și centrul geometrio al lentilei, de cealaltă parte se va forma imaginea reală, inversă și mărită a figurei de pe lamelă. Dacă vom întoarce lamela, imaginea figurei va avé poziție dreaptă. Imaginea se prinde pe hârtie sau pe pânză albă. Ca imaginea să se poată vedea destul de bine, înapoia lamelei se pune o lumină intensivă, s. e. de gaz aerian sau o lampă electrică cu aro voltaic, dar și o lampă de petrolu ajunge. Dacă lumina e destul de intensivă, cu S.-ul putem proiecta și fotografii sau alte figuri luate pe hârtie; numai cât lumina acum trebuie să stea înainte, nu după fotografie. Totul se pune într'o cutie sau căsule de tinochea.

Skipaonne, numire ce Românii macedoneni dau paserei Pajura (v. ac.).

Skipetarii, v. Albanezi.

Skis, o carte în jocul Tarock.

Skle —, v. și *Scle* —.

Sklerometer, instrument de care ne servim pentru măsurarea duriții corpurilor.

Skobelow, *Mihail Dimitrievici*, general rus., n. 1843, a luat parte 1877 în reb. contra Turciei și s'a distins la Plevna (18 Iulie). 1878 adjunct gen. al împăratului. Om energic și popular. † 1882.

Skoda, *Jos.*, medic, n. 1805 în Pilsen; 1846 prof. în Viena, unde a și murit 1881. Prin scrierea sa »Abhandlung über Auskultation und Perkussion» a promovat mult diagnosticul morbilor interni.

Skolii, la Grecii antici cântece scurte, ce se cântau la ospetări, adeseoriacompaniate de liră. (v. și Scolii.)

Skuld, în mitol. nord. o nornă (urzitoare); reprezenta viitorul, (Ürd era trecutul, iar Verdandi prezentul).

Skutari, 1) *S.*, (slav. *Skadar*, turc. *Şcodra*), vilaiet turc. lângă Adriatica, 11,700 km², cu 225,000 loc. *Capitala* S., lângă lacul S., 35,000 loc.; țesătorii de lână, șantier, comerț; episcop grec. 2) *S.*, (*Üsküdar*), oraș lângă Bosfor în față cu Constantinopole, considerându-se ca suburbie a acestuia, 70,000 loc.; palatul sultanului; mare ciniier.

Skye, insulă Hebridă lângă Scoția, 1447 km², cu 15,705 loc. (1891). Oraș principal Portree.

Skyphos, (*grec.*) un pocal larg la gură; adeseori atributul lui Hercule.

Skyros, insulă grec. spre nord-est dela Eubea, 204 km², cu 3188 loc. (1889). Locul natal al lui Achilleus.

Skytale, la Grecii din Sparta bețe cu semne, întrebuintate pentru corespondențe secrete.

Slăbiciune, (lat. *macies*), starea de nutrițiune, în care corpul animalelor posedă foarte puțină grăsime, sau de loc, atât sub piele cât și la organele interne. S. este o urmare a relei nutriții sau a unei boale. (v. și Marasm.)

Slânic, rîu în Rom., isvorește din muntele Neharnița și se revarsă în Buzău.

Slânic, stațiune balneară și climatică foarte frecventată în Rom., j. Bacău, situată pe poalele Carpaților, în valea pitorească a Slânicului, încungurată de păduri seculare de brazi, ale căror frumseți au fost zugrăvite în poeziile lui Konaki, aflată aproape de hotarele Transilvaniei la înălțime de 530 m., proprietatea episcopiei generale a casei spitalelor Sf. Spiridon, este bogată în isvoare chloruro-sodice iodurate, alcaline-bicarbonatate, feruginoase, sulfuroase și litionisate, în parte cunoscute și întrebuintate dela începutul secl. XIX; posedă astăzi 17 isvoare de apă minerală, clădiri însemnate: hoteluri, stabilimente de băi, instalațiuni moderne pentru băi de apă minerală, de vapori, pentru hidroterapie și pneumoterapie (cabinet pneumatic, sale de inhalățiuni), spital, locale de petreceri, plimbari frumoase. Apele minerale dela S. servesc, afară de băi, și pentru inhalățiuni (pulverisațiuni) și pentru beutură în localitate și în altă parte, fiind și puse în comerț. Apa din isvoarele bicarbonatate chlorurate-sodice din S. are analogie cu apa dela Selters, Ems, Gleichenberg, isvoarele feruginoase au asemănare cu cele dela Schwalbach și Spaa, apele iodurate cu cele dela Lubatschowitz; toate isvoarele dela S. excelează prin bogăția lor în acid carbonic liber. Apele dela S. sînt indicate mai ales contra unor boale cronice ale tubului digestiv, ale anexelor sale, ale organelor urinare, contra ovaritelor, metritelor și parametritelor învechite, contra reumatismului articular cronic, bronchitelor cronice, emfismului pulmonar, anemiei, chlorosei, obeșității, contra unor neuralgii. Comunicația S.-ului cu restul țării se întrefine prin gara căii ferate Tirgu Ocna, aflată la 18 km. departare și legată cu S. cu șosea bună, pe care circulă trăsuri și diligențe. [I. F.]

Slânicul în j. Prahova, o mică stațiune balneară de apă chloruro-sodică, legată prin cale ferată cu Ploiescii și cu Bucureștii; se fac aici băi calde și reci cu apă sărată foarte concentrată dintr'o ocnă părăsită.

Slăniceanu, George, general român, n. 1835, † 1885, și-a făcut studiile militare în București, a luat parte la reșoiul independenței (1877—78) și a fost în două rânduri (1877 și 1880) ministru de reșoiu în cabinetul Ioan Brătianu. (Cf. T. Maiorescu, Discurs. parlam. vol. II, pag. 101—103.)

Slâlna, grăsimea așezată în straturi compacte între pielea și musculatura unor animale, mai ales a porcilor. S. se mănâncă ca atare sau se topește. Această îngrămădire de grăsime se observă și la unii pesci maritimi; diu aceasta se pregătește oleiul (untura) de pește.

Slatin pașa, Rudolf, călător african, n. 1857

lângă Viena; 1879 Gordon l-a numit nudir, iar 1881 guvernor de Dar Fur. După 27 învingeri fû bătut și prins de Mahdiști la 1884. 1895 scapă din Omdurman. Acum în statul major al arm. engl. din Egipt. Scr.: »Feuer u. Schwert in Sudans, (9 ediț., 1899).

Slatina, comună urb. în Rom., reședința j. Olt, situată pe malul Oltului; are 8000 loc. Comunicația preste Olt se face prin un pod de fier de o lungime de 400 m., construit la 1892, unul dintre cele mai mari poduri din Rom. A costat preste 3 mil. lei. Comerțul este destul de mare. S. are fabrici de cherestea, făină, tabăcării și frângerii. Comerțul de cereale este foarte dezvoltat. Bâciul anual se face la Sf. George, dar a pierdut mult din însemnătatea lui de odinioară. Zidiri mai frumoase: palatul administrativ, gimnaziul. S. are 11 biserici, 2 școli primare de băieți (una înființată de Ionașcu Cupeț la 1776, una din cele dintâi școli din Muntenia) și 2 școli primare de fete. La școala Ionașcu cursurile se faceau până la 1834 în chiliile bisericii Ionașcu. Intre cei mai vestiți profesori au fost George Ardelean (atal lui P. S. Aurelian), n. la Vinț în Trans., care a stat ca profesor până la 1835. Din școli secundare găsim gimnaziul Radu Greceanu, înființat la 1884, acum în transformare în școală de meserie. (Cf. Istoricul orașului S. de G. Poboran.) [Dionisie Olinescu.]

2) **Slatina**, (magh. *Temes-Szlatina*), com. rur. în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 2115 loc. români; stațiune de cale ferată.

4) **Slatina**, mănăstire de călugări în Rom., j. Suceava. Pe zidurile înalte ale mănăstirii se găsește felurite inscripții dela domnitorii moldoveni. La 1860 a fost exilat aici mitropolitul Sofronie Miclescu.

5) **Slatina**, isvoarele cu apă sărată la Tirgu-Neamțu în Rom., j. Neamțu, și cele cu apă sodio-chlorurată dela Venătorii în acelaș județ. v. și Ocna Slatina.

Slătioara, 1) S., com. rur. în Rom., j. Vâlcea, se compune din 7 cătune cu 1232 loc. Surse cu apă minerală.

2) **Slătioara**, com. rur. în Rom., j. Romanați, e formată din 3 sate cu 1216 loc. În cuprinsul pădurii este o măgură și urme din drumul roman dela Romula la Apulum.

3) **Slătioara**, com. rur., moșie mănăstirească în Bucov., căpit. și j. Câmpulung, are 422 loc. (400 ort.-or., 14 rom.-cat., 8 mos.), 1 școală primară.

Slava, glorie, mărire; cântare bisericească în lauda Preasfintei Treime.

Slava rusă, com. rur. în Rom., j. Tulcea, cu 1094 loc. lipoveni de 2 secte.

Slăveni, com. rur. în Rom., j. Romanați, cu 817 loc. Ruinele unei cetăți și alături druu de piatră.

Slăvesci sau **Gângulesci**, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusă diu 6 mahalale. Are 940 loc.

Slavi, popor indoeuropean cu un trecut mare și cu un viitor probabil și mai mare. Numărul lor se urca mult preste 100 milioane. Toate semințiile slave existente sînt resfirate pe un teritor geografic foarte extins sub domni indigene și straine. Rassa slavă se compune din Ruși, Ruteni, Bulgari, Serbo-Croați, Sloveni, Cehoslovaci, Sorbi, Polonii cu Țașubii și Polabii dis-

păruți. După lege se împart în mare parte ortodocși dela Ruși până la Serbi și catolici dela Croați până la Poloni. În apus mai avem și puțini protestanți, iar la resărit și sud și mai puțini mohamedani. Ocupațiunea principală a S.-lor e economia câmpului. De când au ajuns în contact cu Românii se ocupă și cu crescerea vitelor într'un mod mai însemnat. Industria și artele industriale sânt sărace. Puțin mai însemnat e comerțul. Caracteristica S.-lor depinde foarte mult dela influențele mediului și feară, așa s. e. națiunile serbo-croată și bulgară sânt mai agile și mai desghietate decât Rușii. Evident, că apoi Cehii și Polonii, cari trăiesc în apus sânt cei mai superiori. Acești din urmă desvoaltă o viață mult mai însemnată și iau parte serioasă și la mișcările mari sociale. Ați a început a se mișca și poporul rusesc, dovadă că cu cnutul nu se poate stăpâni un popor. În privința originalității S.-lor observăm încă din vremile cele mai vechi o tradițiune foarte fidelă. E ceva curios nu numai în alcătuirea diferitelor state slave, ci chiar și în compoziția traică a așezămintelor lor sociale. Pentru Români trecutul S.-lor e foarte însemnat. S'a creșut a se pută stabili o legătură mai strânsă între S. și Germani. Credința aceea n'a fost însă argumentată. Etimologisarea numelui de *Slav* n'a putut fi deslegată cu siguranță. A fost derivată de unii dela slav a (glorie), iar de alții dela slovo (vorbă) în contrast cu něm z (mut) magh. n. e. m. a. Etimologia poporană ar fi fabricat pe de o parte slovénin z - slovène, iar pe de alta něm z - c - neamț, adică Slavul care vorbește și Neamțul care e mut și tace.

A stabili trecutul lor istoric precum și patria lor comună după mijloacele actuale nu e ceva preste puțină. Primele notițe despre S. datează deja de pe vremea lui Herodot 'Εστὸς desvoltat mai apoi în Venetae și Venedae. Cuvântul din urmă s'a desvoltat în germana veche în winid, wined, pl. winidă, de unde apoi avem numirile germane pentru S. de Wenden și Winden. Nici se putea să nu le împrumute și Maghiarii în a lor *Vendek* (sens restrîns).

Migrațiunile S.-lor din patria lor comună dela Marea Baltică stau în legătura cu ale Germanilor și au durat între 200 și 900. Terenul pozitiv din cercetările S.-lor începe abia cu Ptolomeus, combatut de altmintrelea de Müllenhoff și direcția sa. Evident, că dacă confruntăm datele lui Ptolomeus cu Plinius și Tacitus am avé unele și altele de îndreptat. A doua părere ne pune patria comună a S.-lor lângă Carpați (Carpat ar veni după Pogodin și Braun dela chroat al lui C. Porphyrogenit, dacă cuvântul din urmă a facut schimbul germanic) în vâgina Slavorum după tabula Peutingeriană, după Tacitus și Jordanes, adică patria transilvana. La Dunare scim că abia în secl. VI au ajuns S. În 583 Iustinian trimite o armată preste Dunăre sa mai potoleasca navalirile Anților și Slavenilor. La finea secl. VI se lupta prin Tirol cu Bavarezii. În secl. VII au ajuns în Istria. În secl. VIII imigrează în Sârbia, Bosnia, Herțegovina și Illyricum. În Balcani pornise colonisarea din secl. VII, până IX într'un mod foarte desvoltat. Cu toate că imigrarea a fost finită pe la mijlocul secl. VI. Mōsia, Trakia, Macedonia, Thesalia și chiar și

Poloponosos (secl. X) au fost străbătute de S. Rolul adevărat în istoria popoarelor l-au început S. abia de când au primit încreștinarea sub o formă mai solidă de colorit bizantin. Faptul acesta însemnat, care a pus basă și desvoltării limbii vechi bulgare, ca element al lătrii adevărului și luminei, se leagă de apostolii Ciril și Metod. Încreștinarea a fost urmată apoi de state slave naționale în Orient și sud, cari apoi sub greutățile împrejurărilor critice sau au sucombat sau și-au schimbat mersul desvoltării lor. Faptele acestea însă depășesc cadrul general și întră în studiul special al fiecărei națiuni slave în parte.

Pe lângă acestea mai avem de amintit, că S. au o mitologie națională, în sinul căreia au pus și ei smulși din sufletul lor ca Perun, Daždbog, Wolos, Stribog, Svjatovit (Ruși), Triglav (Pomerani) Rusalie, etc. Năcazurile lor țilnice din present cât și din trecut sânt cântate într'o poesie popor. de un gust plăcut și de o imaginație vie.

Bibliogr.: Safarik, Slavische Alterthümer (trad. germ.). Leipzig, 1843; Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme. München, 1837; Müllenhoff, Deutsche Alterthumskunde, până ați 4 volume; Pogodin, Din istoria migrațiunilor slave (rus.). St. Petersburg, 1901; Křek, Einleitung in die slav. Litteraturgeschichte. Graz, ed. II, 1887; Mitologie mai rațională de Iagici Archiv f. slav. Philologie, vol. 4 și Brückner, tot acolo vol. 5, 14. O adunare la un loc a materialului în L. Leger, La mythologie slave. Paris, 1902.

Limbile slavice formează obiectul slavisticii. Studiul slavisticii după un început atât de frumos se desvoaltă astăzi sub ochii lingvistice comparative. Slavistica ca atare formează o ramură a filologiei indo-europene, sau cum începe a se generalisa, sub marea influență a Nemților, indo-germane. Limbile slavice se află în condițiuni de desvoltare destul de priincioase. Cu toate acestea de un studiu serios al lor nu se poate vorbi înainte de secl. XIX. Studiul științific presupune o limbă comună protoslava încă în patria veche, din care apoi s'ar fi desvoltat dialectele sau limbile slave existente. În ori ce cas limba protoslavă nu poate trece după parerea mai nouă preste 400 din era noastră, de altminteri filiațiunea dialectală se pare a fi început încă acasă în patria comună. Deosebim prin urmare ați mai multe limbi slavice. Înșirarea lor a început încă pe vremea împărătesei Ecaterina. Natural că lucrul a fost insuficient. S'au ocupat de clasificarea limbilor slav.: Dobrowský, Safarik, Palacki, Kopitar, Grigovici, Schleicher, etc. În general însă e de remarcat, că clasificarea cea mai corectă se poate obține numai pe lângă o împărțire după împrejurările geografice. Știința s'a obicinuit a vorbi de trei grupe: 1) cea resăriteană, adică care cuprinde limba rusească cu ale ei trei subdialecte; 2) cea sudică cu bulgara, serbo-croată și slovena și 3) grupa apuseană cu čeha, subînțelegând aici čeho-morava și čeho-slovaca, polona cu cașuba și polaba disparută și în fine sorbica din Lusația superioară și inferioară cu două dialecte. Tradiția literară desvoltată prin monumentele limbii a parte e foarte diferentă. Începutul literar încă nu datează pentru toate aceste limbi dintr'o vârstă anumită. Cea mai veche limba păstrată în scris e limba veche

liturgică slavă. Asupra acestei limbi s'a discutat mult. Slavii cu Miklosich în frunte, după diferite combinații, au crezut că ar fi limba veche slovenă. Schleicher și mai mult Leskien cu o întregă ceată de învățați neslavi susțin, că limba veche bisericească e limba veche bulgară. Jagici înțelege vorba slovena sub înțelesul general, care a avut sensul de slav (v. Slavii). Ați, după studiile dialectale bulgare făcute de Oblak, abandonază și Slavii credința de mai înainte și cred că dialectul apostolilor Ciril și Metod a fost cel de prin jurul orașului Salonice din Balcan. Limba veche bulgară s'a păstrat de prin secl. IX în două feluri de scrieri: în cea glagolitică mai veche și în cea cirilică mai nouă. După cea bulgară începe într'un mod mai bogat cea rusească. Aproape contemporan cu bulgara avem čeha veche. Inaintând în vreme cătră secl. XII începe și sërba. Cea mai fidelă limbei bisericesci a renas rusească și cea mai interesantă e limba sërbo-croată. Vechea slava se pare a fi avut și un accent național. Cercetările lui Fortupatov și Seskien ne permit a reconstrui din studiul sërbo-croatei și rusei unele detairi asupra accentului slav vechiu. Natura accentului a fost dublă: suitoare și coboritoare. Limbile slavice actuale au accentul liber afară de čehă, polona și bulgara macedonică. Partea morfologică și lexicologica din studiul limbilor slavice ne indigitează unele treceri dela o limbă la alta. Treceri de aceste avem a bunaoară între croata și slovenă în dialectul čakavic și între bulgară și sërba în Macedonia, etc. Fonetica, criteriul cel mai însemnat, încă e în favorul acestui fapt.

Bibliografie: Leskien, *Handbuch der albulgarischen Sprache*, ed. III. Weimar, 1898; Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, 4 vol. (gramaticii paralele) la Viena și tot de el *Etymolog. Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien, 1886. Foarte clară și utilă e și partea respectivă din *Grundriss-ul lui Brugmann*, tipărit în ed. II la Strassburg, 1897 și urm.

[I. P.]

Slavici, Ioan, novelist, publicist, membru corespondent al Acad. rom., n. în Ian. 1848 la Șiria (Ungaria). Studiile superioare le-a făcut la universitățile din Pesta și Viena. Cariera literară și-a început-o în revista *Convorbiri literare*, unde și-a publicat cele mai de valoare lucrări; la 1874 a fost însărcinat cu supravegherea publicațiunii documentelor istorice remase dela Eudoxiu Hurmuzachi, lucrare pe care a continuat-o mai mulți ani. Până la 1884 a fost profesor suplinitor la diferite școale; apoi se duce la Sibiiu, unde ia conducerea gazetei »*Tribuna*«, e condamnat și întemnițat pe un an de zile pentru articolele sale, iar la 1890 se întoarce la Bucuresci. De câțiva ani, împreună cu soția sa, conduce internatul de fete »*Otteleșanu*« dela Măgurele (Ilfov). Publicații: »*Soll*« și »*Haben*«, chestiuinea Ovreilor în România, 1878; *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und in der Bukowina*. Wien und Teschen, 1881; *Pădureanca*, novelă. Sibiiu, 1884; *Asilul Elena Doamna*. Sibiiu, 1884; *Păcală în satul lui*, poveste. Sibiiu, 1886; *O sută de ani*. Sibiiu; *Școalele noastre sătesci*, 1890; *Istoria universală (manual pentru școalele secundare)* istoria veche și cea medie, 2 vol., 1891; *Românii din regatul ungar și politica ma-*

ghiară, 1892; *Novela*, vol. I, 1892, vol. II, 1896, cuprindând mai toate novelele sale; *Ardealul*, studiu istoric, 1893; »*Tribuna*« și *Tribuniștii*, 1896; *Povește pentru buna creștere a copiilor*, 1897; *Vatra părăsită*, novelă din popor, 1900; *Din bătrâni*, narațiune istorică, 1902; *Sintaxa limbii române*, în colaborare cu I. Manliu, 1900. A redactat câțva timp cu G. Coșbuc revista »*Vatra*«.

Slavistica, studiul limbilor slavice (v. Slavi, limbile slavice, pag. 972 b).

Slavonia, v. Croația.

Slavonism, o influință de vr'o șapte sute de ani asupra vieții bisericesci și de stat română. Vorba își are originea dela Slavoni, numele general pentru Slavi. Indirect S. se aduce în legatură cu activitatea apostolilor slavi Ciril și Metod. Hierarchia bisericească slavo-bizantină a cuprins în mrejele sale, fără să putem dovedi vremea, și biserica română. Acest fapt implinit a deschis drumul limbii vechi bulgare sau rău spus, cum se vorbesce la noi, slavone, în biserica veche română. Probabil apoi din biserica a pătruns și în viața de stat. Domnia înderătnică a S.-lui în așezămintele românesci a dat ansă învățaților români la o serie de caracterisări foarte divergente. Cei mai cumpliti dușmani ai S. au fost latiniiștii ardeleni, cari au ajuns în conflict nu numai cu spiritul limbii, ci chiar cu activitatea lor prea pripită. Ideile lor, paradoxale câte odată, n'au putut curma mersul dezvoltării adevărate. A nimici S. din rădăcini a fost imposibil atât domnilor Mateiu Basarab și lui Vodă Lupul din secl. XVII, cât și întregii pleiade a muncitorilor latiniiști. S. a avut și părți bune pe lângă cele rele. În ființă n'a putut schimba aproape nimic vorbind în mare, dar a îmbogățit limba cu o mulțime de elemente lexicale. Viața românească a fost preste toată întinderea evului mediu până la renascerea europeană brăzdată de influența slavă multilaterală. Conviețuirea foarte vie, câte odată chiar agitată, dintre Români și Slavi, a lăsat numiri de locuri, a lăsat datini și obiceiuri, a îmbogățit limba românească cu diferite cuvinte, cari ați, piergând pe ale noastre, probabil existente înainte de contactul dintre popoarele amintite, ne sânt în adevăr folositoare, și formează o bogăție comună pentru noi și Slavi. S. n'a cuprins în mișcarea sa toți Slavii, ci numai Bulgarii, Sërbi și Rușii, adecă de cei de legea ortod. Limba vie populară vorbită de țeranii români are adesea și alocurea diferite influențe slave de arătat, pe cari numai spiritul filologic le poate cerne. Evident că scalpelul ucigaș n'are loc în analiza corpului bogat lexical român. Cuvintele, datinile și obiceiurile slave prefăcute în române de o vîrstă de preste o mie de ani sânt tot atât de legiuite ca și ale noastre. Jocul selecțiunii și al acomodării adeguează totul și îl apropiază spiritului primitivului, satisfăcând o trebuință pentru încheierea zalelor lanțului evoluțiunii.

Slăvuța, com. rur. Rom., j. Doj, 2184 loc., 6 biserici, 1 școală.

S. l. e. a., (presc. pentru lat. sine loco et anno = fără indioarea locului și a anului la cărți).

Șledun, (*Slodun*), numirea populară a frumosului arbore *Quercus pedunculata Ehrh.* (v. ac.).

Șlep, un bastiment fara catarge și care nu se poate mișca prin mijloacele-i proprii, ci numai

remorcat. Ș. servește drept magazin flotant, în care se încarcă ori ce fel de mărfuri, pentru transport pe apă.

Slieven, Slieno, oraș în Rumelia de est la poalele Balcanilor, cu 20,893 loc., episcopie, fabrici de postav, școală reală, comercială.

Sligo, comitat irlandez în Connaught, 1869 km²., cu 98,013 loc. (1891). *Capitala S.*, lângă sinul S., 10,274 loc.; comerț litoral; episcop cat.

Slimnic, părdū în Rom., j. R.-Sărat, izvoare din padurea Gurguiatul, curge printre dealuri nutrindu-se cu afluenți din dreapta și din stânga. Apele lui mână 12 mori și spală mai multe localități.

Slimnic, (germ. *Stolzenburg*, magh. *Szelindek*), com. rur. în Trans., cott. Sibiiu, cu 2929 loc. Rom. (1549) și Germ. Aici a înfrânt Bem în 30 Ian. 1848 atacul lui Puchner. S. a fost una din cele 7 cetăți ale Transilv. În 1529 această cetate a fost ocupată de Stefan Băthory, dar locuitorii Sibiiului au recâștigat-o mai târziu.

Slivnița, sat în Bulgaria, spre nord-vest dela Sofia. Aci a batut Bulgarii pe Sârbi la 17 până 19 Nov. 1885.

Slivno, (*Sliven, Islimje*), oraș în Bulgaria (Rumelia or.) la sudul Balcanului, 23,210 loc. (1894); fabrici de postav.

Sloane, (pron. slon), *Ioan*, medic și botanist, n. 1660 în Kellilnagh, † 1753 în Chelsea. A scris: *Catalogus plantarum*, quae în insula Ianaica sponte proveniunt, 1695, 3 vol. Colecțiunile sale au dat ansă la întemeierea ușulei britic.

Slobozia, numele mai multor comune în România: 1) *Slobozia*, com. rur. în j. Ialomița, pe malul stâng al Ialomiței, se compune din 3 căt., cu 4094 loc. Pe teritoriul ei se află lacul Amara cu apă minerală. 2) *Slobozia*, sat și com. rur., j. Argeș, are 2425 loc. 3) *Slobozia*, com. rur. în j. Vlașca, are 1753 loc. Pe câmpurile Sl. s'au resboit Turcii, Românii și Rușii de repeșite ori. 4) *Slobozia-Ciorăști*, în j. R.-Sărat, lângă riul Rîma și calea fer., compusă din mai multe cătune, cu 1664 loc. 5) *Slobozia*, com. rur. în j. Gorj, se compune din 7 cătune, cu 1557 loc. Pe lângă Sl. trece o linie vicală de cale ferată. 6) *Slobozia-Cireși*, com. rur. în j. Brăila, înființată la 1812, cu 706 loc. 7) *Slobozia-Conachi*, a) com. rur. în jud. Covurlui, se compune din 2 cătune, cu 1755 loc.; b) sat, înființat între 1800—10 de Conachi, are 1118 loc., se mai numește și Plăcinta. 8) *Slobozia-Moara*, com. rur. în j. Dâmbovița, lângă riul Dâmbovița și Ilfovelul. 9) *Slobozia-Secdtura*, com. rur. în j. Botoșani, se compune din 2 sate, cu 1021 loc.

Slobozia, numele mai multor comune în Bucovina: 1) *Slobozia Banilei*, comună rur., cu parochie și moșie boierească în căpit. Vijnița și j. Vașcăuț, pe Ceremuș, are 991 loc. (655 ort.-or., 40 rom.-cat., 300 mos.), 1 școală primară. 2) *Sl. Burlinșilor* sau *Berlinșilor* sau *Stârcea*, com. rur., ateneuță la parochia Oprîșeni (Panțiri), în căpit. și j. Siret, are 355 loc. (300 ort.-or., 35 rom.-cat., 20 mos.), stațiune de cale ferată locală. 3) *Sl. Comarescilor*, v. Fântânița. 4) *Sl. Davidenilor* sau *Zrubul*, cătun la com. rur. Davideni și ateneuță parochială, moșie boierească în căpit. și j. Storojineț, are 810 loc. (390 ort.-or., 40 rom.-cat. și uniți, 40 mos.), 1 școală primară. 5) *Sl. Perjului* sau *Perjuliuca*, cătun și ateneuță parochială la com. rur. Vașcăuț pe Siret, moșie boierească în căpit. și j. Siret. 6) *Sl. Pruncului* sau *Milșeuțului de jos*, comună rur., ateneuță parochială la Romanesci, moșie boierească în căpit. și j. Suceava, are 555 loc. (487 ort.-or., 33 rom.-cat., 35 mos.). 7) *Sl. Rarancei*, comună rur., parochie, moșie boierească în căpit. Cernăuț, j. Sadagura, are 1368 loc. (1283 ort.-or., 40 rom.-cat., 45 mos.), 1 școală primară. 8) *Sl. Ropcii*, cătun la comuna rur. Ropcea și ateneuță parochială la Iordanesci, moșie boierească în căpit. și j. Storojineț, are 341 loc. (286 ort.-or., 15 rom.-cat., 40 mos.). 9) *Sl. Șerdușului* sau *Șerdușului de jos* sau *Slobutca*, comună rur., parochie, moșie boierească în căpit. Cernăuț, j. Sadagura, are 812 loc. 700 ort.-or., 57 rom.-cat., 55 mos.), 1 școală primară.

Slogu, semn de demarcațiune între 2 moșii limitrofe.

Slovaci, Slavi din Ungaria de nord. Acest popor vorbește un dialect, care cu cel din Moravia împreunând și limba din Boemia formează dialectele cehice S. după religione sunt preste 70% catolici, iar restul protestanți. Ca ocupațiune sunt cei mai mulți economi. Pe la Pojon și Nytra sunt și vieri. În general însă poporul e foarte sărac. Granițele lor pornesc dela Pojon, de unde urcând în sus țin frontiera moravoungară și străbat până către Galiția. Originea lor istorică e foarte veche. S. au contribuit la formarea marelui imperiu moravic. Dar la 917, cu ocaziunea căderii acestei împărății prin năvălirea Maghiarilor, S. au ajuns măr de ceartă între Boemi și Poloni. Pe la 1018 au fost încorporați ca tertia pars regni la Ungaria; sub aceste împrejurări, cu toate că au avut câte un principe indigen, a început miseria. Cel din urmă principe național al S.-lor a fost Mateiu dela Trencin. Limba S.-lor aparține grupei slave de apus. Sediul ei principal îl formează com. Turoț. Primele începuturi literare abia datează dela finea secl. XVIII. Intre produsele literare mai de valoare avem de amintit epopea Svatopluk de Ion Holly († 1849), Hej Slované! (Sus Slavilor!) de Tomašik, etc. Pentru cultivarea poporului a lucrat din greu Matica Slovenska, întemeiată la 1863 și suprimată de guvern la 1874. Ca gramatici s'au distins Vernolák și Hattala. În poesii populare au căutat mângaiere Šafarik și Kollár.

Slovenii, popor slav de sud foarte activ și viguros. Răspândirea lui geografică trece mai multe frontiere. S. se afla în Craina (de aici vine vorba granar, folosită des în Bănat și Trans. pentru Slavii, cari lucrează prin păduri), în Stiria, în Carintia (partea de sud-est), în Gorizia, pe lângă Trieste, în Istria, în Ungaria (între Raab-Mur) și în Italia Resianii studiați de Baudouin de Courtenay. După religione sunt aproape toți catolici. Numărul protestanților e disparent. Limba S. se ține de dialectele slave de sud. Monumente literare avem de prin secl. X. După Miklosich s'a fost lățit credința, că limba veche bisericească a fost cea slovenă. Faptul acesta a fost privit de paradox de învățații germani, cari mai cu samă sub direcția lui Leskien dela Leipzig i-au tăiat creanga de sub picioare. Monumenta Trinsingensia se numește primul monument de

limbă slovenă. Limba aceasta a avut teren priincios de dezvoltare. Cel mai mare poet sloven e Prešeren. Pentru cultivarea gustului literar lucrează foarte mult Lubljanski Ivon, iar pentru lățirea culturii Slovenska Matica, întemeiată la 1864. Gustul artei e scutit de societatea dramatică (Dramatičko društvo) fondată la 1867. Aceste societăți își au reședința în Laibach. Cea mai rodnică însă e poezia Družbo sv. Mohora la Klagenfurt, care are 60,000 membri și a tipărit până acum la vr'o 5 milioane cărți pentru popor. Între gramatici s'a distins Kopitar, Murko și întemeietorul slavisticii, marele Miklošich. Poesii pop. a adunat Štrekelj.

Sluger, căpetenie în Țerile rom., care avea să aprovizioneze armata cu carne și luminari. Mai târziu rang de boierinas.

Slugile domnesci, diregătorii, cari ajutau pe domnitorii din principatele române la cărmuirea țerii.

Slugitorii, în Moldova călărașii și darabanii (cavalerie și infanterie), clasa de mijloc a oștirii, compusă din curteni, S. și gloată.

Slugitorii-Albotesci, com. rur. în Rom., j. Brăila, cu 1204 loc. S'a înființat pe la 1834 din locuitorii din Albota și făceau serviciu de dorobanți (slujitori) la isprăvnicia din Focșani.

Smalcalda, oraș, v. Schmalkalden.

Smalț (Email), o masă de sticlă topită, ușor curgetoare, colorată adeseori prin oxide metalice, netransparentă, care se folosește mai cu sama la inducerea obiectelor de metal sau ca să le dea aspect frumos, sau ca să le acopere cu un strat apărător luciu, pentru ca să poată servi la scopuri casnice și în tehnică. S. stă foarte aproape de sticlă topită transparentă, care se compune din sticlă de plumb colorată cu oxide metalice fusibile, pe când la S. acestea nu se topesc, ci formează o masă laptoasă turbure, netransparentă. Aდაუსul e oxid de staniu (co-sitor), cenușe de oase, etc.

Smalț de oale, un silicat de plumb, produs prin presararea vaselor de lut cu un amestec de năsip silicos și de oxid de plumb, care se topesc în cuptor și formează o îmbrăcămintă insolubilă și impermeabilă a vasului.
v. și art. Oale.

Smalte, colori minerale albastre, constând din silicat dublu de potasiu și cobalt.

Smaltina, mineral, arseniură de cobalt, cubică. S. e frecventă în filoanele de minereuri de cobalt la Schneeberg, Annaberg, etc.

Smântâna, v. Brânza.

Smară, (pseud. *Smarandei Gheorghiu n. Andronescu*), publicistă, n. 5 Sept. 1857 în Țirgoviste. A dat la lumină: *Versuri*, 1888; *Ciorap de piele*, povești americane prelucrate, 1889; *Novela*, 1890; *Veronica Micle*, viața și operele sale, conferință, 1892; *Feciori și ficele noastre*, conferință, 1896; *Inteligența femeiei*, conferință, 1896; *Mosaicuri*, romane, din carnetul meu, schițe și tipuri cu oreionul, aquarele, inscripțiuni din gând, 1897; *Corbul cu pene de aur și alte povești*, poesii, ghicitori, 1897; *Schițe din Țirgoviste*, confer., 1899; *Schițe și amintiri din Italia*, conf., 1900; *Calvar*, 1901;

Smaragd, v. Beril.

Smârdan, com. rur. în Rom., j. Dolj, pe malul stâng al Dunării, e fondată de stat la 1879 în

amintirea învingerii din 1877 în contra Turcilor reputată în satul S. din Bulgaria. Are 729 loc.

Smeii, în poveștile rom. nisce ființe mit., cari au lumea lor, au țeara, craii și împăratul lor; poduri preste riuri, palate și case. S. sunt oameni sau ca oamenii, au fii și fete și au putere să se transfigureze. Puterea lor sta în unele animale ori în scule minunate, dar fiind mai proști decât Feții frumoși, totdeauna sunt învinși de aceștia. (Cf. Alman. societății »Petru Maior«, 1901 pag. 68.) [Atm.]

Smeraldina, mască comică în comedia populară italiană.

Smerdis, pers. *Bardiia*, fratele regelui pers. Cambise, care îl ucide prepunându-l, că umblă după tron. Pe timpul excursiunii lui Camb. în Egipt s'a ivit un S. fals, care a fost în curând înlăturat de Darius.

Smerodava, v. Smirodava.

Smetana, *Frideric*, compositor și pianist boem, n. 1824 în Leitomischl; dirigent la teatrul din Praga. † 1884. Aderent al lui R. Wagner. A scris simfonii (Wallenst. Lager), opere (*Mireasa vândută*), coruri, etc.

Smeură, fructele comestibile de *Rubus Idaeus* L. (v. ac.)

Smi, la Egipteni alt nume pentru Seth (v. ac.), identificat și cu Typhon (v. ac.)

Smichow, oraș în Boemia, suburbie la Praga, la stânga Moldvei, 32,646 loc. (1890); fabrică de mașini, de vagoane; manufactură de cattun.

Smida, arborețul și subarborețul ce se ridică repede în urma unei tăieri a masivelor pădurii. (v. și Desiș.)

Smik, în mit. slaveană, îndeosebi la Litvani, un zeu al casei.

Smil, numele vechiu mold. al Ismailului (v. ac.)

Smilax L., (botan.) gen din familia Liliacee, cu peste 200 specii tropicale și subtropicale din regiunea mediteraneană. Sunt arbuști sau sub-arbuști acățători prin cărcei; frunzele au 3—5 nervuri groase și restul nervurilor reticulate; florile mici adunate în umbelae sau panicule. În Europa sud. crește *S. aspera* L., *S. China* L. din Asia estică, *S. officinalis* Kunth, ș. a.; *radex sarsaparillae*, de popor disăv Salce, folosită în medicină ca sudorifică, purgativă. Unele specii se cultivă ca decorative în florării. [S. Șt. R.]

Smiles, (pron. smails) *Samuel*, publicist englez, n. 1816 în Haddington, și-a făcut renume prin publicațiunile lui cu tendența practic-morală, cari au pătuns în pături largi. Dintre scrieri anintim »Physical education, or the nature of children«, (1837); »Self-help, with illustrations of character and conduct«, (1860); »Characters, a companion volume to Self-help«, (1871); etc. După ideile lui e lucrată și »Buna chiverniseala« de T. V. Pocațian. Sibiu, 1900.

Smirdar, (*Cocăzar*), numele popular al plantelor: *Rhododendron Kotschyi* Sink. (v. ac.) și *Vaccinium Vitis idaea* L. (v. ac.)

Smirna, oraș, v. Smyrna.

Smirodava, (*Smerodava*), ruinele unei cetăți dace aproape de Roman în Rom. Grig. Ureche judecând după tradița locală pomenesce de *Cetatea nouă* (Novograd), ce s'ar fi zidit de Stefan cel Mare, pe ruinele cetății dace. (Dicț. geogr.)

Smith, *Adam*, mare economist englez, parintele economiei politice, n. 5 Iunie 1723 la Kir-

kaldy (Scoția). A studiat la Kirkaldy, apoi dela 1737—40 la univ. din Glasgow. Destinat la început pentru cariera eclesiastică, S. trecu la Oxford, la colegiul Balliol, dar deoarece teologia nu-l atrăgea, se întoarce la Kirkaldy. La 1748, S. stabilindu-se la Edimburg, deschise acolo un curs public de retorică și de litere, iar la 1751 fû numit prof. de logică la univ. din Glasgow, unde profesă 13 ani. Prin publicațiunea »Teoria sentimentelor morale«, 1759, numele lui S. deveni celebru în Europa. În 1763, S. însoți pe ducele de Buccleugh într'o călătorie pe continentul european ce dură trei ani. În Oct. 1766, S. se întoarce în Anglia, la Kirkaldy. După o tăcere de 6 ani de țile, S. dete la lumină celebra opera, intitulată »Căutări asupra naturii și cauzele bogăției națiunilor«, care produse o mare revoluțiune în lumea economiștilor. În contradicere cu physiocrații, cari considerau pământul ca principal izvor de bogăție, S. privesce munca ca principal izvor de bogăție, și pune primele baze solide ale economiei politice. În 1778, fû numit comisar al vâmlor Scoției. † Iulie 1790.

[I. I. Nacian.]

Smithsonita, (*Calamina* în limba minieră), mineral, carbonat de zinc, romboedric, dar și cristalin, compact în calcare și dolomite. Minerul important de zinc. Se găsește la Chessy, Dognecea, Raibl, Launion, etc.

Smixi, sat arămănesc cu 800 loc., pe poalele muntelui Vasilita. district. Grebena, Macedonia.

Smoala, residuii remas dela destilațiunea lemnului, corp de culoare neagră lucitoare, ușor friabilă, cu mirosul emperumatic, la o încălzire ușoară, mai jos de 100°, devine moale de consistența cerei, iusolubilă în apă, dar ușor în alcool. Se întrebuințează la spoitul navelor ca fiind impermeabilă.

Smochin, numele popular al plantei Ficus Carica L. (v. ac.).

Smok, (ori *Zmok*), la Slavi draconul (v. ac.) sau balaurul (v. ac.).

Smoking, (*engl.*) haină bărbătească în formă de jacheta, deschisa la piept, care se poartă la visite și ceremonii adesea în locul fracului.

Smolensk, guvern. în Rusia mare, 56,043 km², cu 1.551,068 loc. (1897). *Capit. S.*, lângă Nipru, 46,899 loc.; catedrală; comerț cu cereale; orașul vechiu e întarț. 17 Aug. 1842 a învins aci Napoleon I pe Ruși.

Smolica, muntele cel mai înalt în nordul Pin-dului. Pe poalele lui sânt așezate mai multe sate arămănesce, ca Samarina, Furca, Armata, Padzi, Palioseli.

Smolka, *Franz*, om politic austriac, n. 1810 la Kalusz în Galiția, † Dec. 1899 în Lemberg. Ajuns avocat, s'a amestecat în mișcările revoluționare polone, a fost condamnat la moarte, apoi grațiat, pierdând însă dreptul de a-și exercita advocatura. 1848 a ajuns în camera constituantă din Kremsier, pe care a condus-o până la dizolvarea ei. Începând din 1861 a pașit din nou în viața politica ca membru al dietei din Galiția și al camerei din Viena, fiind aprip reprezentant al federalismului. Din 1881—93 a fost presidential camerei din Viena, fiind apoi chemat ca membru pe viață în senatul imperial.

Smollett, *Tobias*, romancier englez, n. 1721, † 1771 în Italia. A scris romane, drame, satire

pol., poesii; de valoare sânt numai romanele lui, între cari cel mai bun e »The expedition of Humphrey Clinker«. Bogată putere de invenție, umor și cunoașterea vieții și a oamenilor e caracteristica lor.

Smorzando, (*ital.*) în muzică termin întrebuințat în sensul de a rări mișcarea și a micșora intensitatea sunetelor până în a le pierde cu totul.

Smulți, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, formată din 2 cătune, cu 2750 loc. Teren deluros, vii.

Smyna, (turc. *Ismir*), capitala vilaietului turcoasiatic Aidin, lângă golful S., 200,000 loc. (numeroși Europeni). S. e piața principală pentru produsele Asiei mici, Siriei, țerilor dela Eufurat și Persiei, precum și pentru fabricatele europene. 1894 au intrat în portul S.-ei 2392 năi comerciale de 1.785,377 tone. Legătură regulată de vapoare cu cele mai importante orașe comerciale ale Mediteranei.

Snagov, 1) *S.*, *pârâu* în Rom., izvorește din pădurea Cornesi, j. Dâmbovița. În cursul său prin j. Ilfov se abate pe la 5 cătune, formând heleșteie. 2) *S.*, *lac*, se scurge în riul Ialomia, e încungurată de paduri. În el trăiesc raci și scoici și platică de S. renumita prin gust și marime.

Snagov, fostă mânăstire în Rom., j. Ilfov, pe insula S. A existat din vremuri nememorate. La S. a așezat Mateiu Basarab (1643) prima tipografie românească, în care sub Antim II (1709) s'au tipărit mai multe cărți bisericesci. Până acum 40 ani era o tipografie și un penitenciar, în care erau triți patrioți români. La S. a fost sugrumat postelnicul Const. Cantacuzino din porunca lui Grig. Ghica-Vodă. Agi o simplă biserică de mir străjuiesce însemnatul monument al țerii.

Snagovanul, v. Iosafat.

Șneap, pasere, id. cu Culiciu (v. ac.).

Snellen, *Hermann*, medic, n. 1834 în Zeyst; dela 1877 profesor în Utrecht și director al instit. pentru boale de ochi; oftalmolog celebru. S. a aranjat tabelele cu litere pentru determinarea forței vederii (*Optotypi ad visum determinandum*).

Snellius, *Willebrord*, matematician olandez, n. 1581 în Leiden, † 1626. A fost profesor de matematică la univ. din Leiden. E renumit pentru aflarea legii raportului dintre sinusul unghiului de incidență și de refracțiune.

Snoavă sau *Isnoavă*, (slav., lat. *nova, novella*), o scurta poveste despre o întâmplare sau faptă ridicolă; zugrăvesce însușirile de ris ale unei persoane, care de regulă e tipul unei clase întregi de oameni. Ea se ține astfel de poesia satirică și e un fel de parodie a basmului. S. a început a fi cultivată de scriitori sub numele de *anecdote populare* (v. ac.). D. Dulfu (v. ac.) a compus din ciclul S.-lor lui Păcală o frumoasă epopee națională. Dar anecdota pop. sau S. nu trebuie confundată cu anecdota istorică, care prin povestirea unei fapte caracteristice ne arată, ca într'un mic tablou, caracterul unei persoane; pentru aceea ele formează partea cea mai plăcută și mai instructivă a istoriei.

Snop, mănunchiu, legătură de plante subțiri, cereale, pentru a pute fi adunate, uscate și transportate. *S. de in*, fuioare de in topit și melițat. *A snopi*, a bate pe cineva.

Snussi sau *Senusi*, sectă mohamedană în Africa de nord, instituită 1860 prin Sidi Snussi în scopul de a reduce religionea mohamedană la puritatea ei originală; se distinge mai ales prin ura în contra creștinismului. S'a lătit mult prin Sahara.

Șoa, ținut în sud-estul Abessiniei, mai înainte regat independent, 74,668 km². Capitala Addis Abeba. Regele Menelik din Ș. ocupă 1889 tronul Abessiniei.

Soacra, *Soacră mare* se numește în legăturile de casătorie mama mirelui, pe când *S. mică* este mama miresei. Tot astfel *Socrul*.

Soare, corpul principal și central al sistemului nostru solar. Are forma unui glob, diametrul de 1.383,200 km., depărtarea medie de pământ 148.154,000 km. Densitatea $\frac{1}{4}$, parte din a pământului. Temperatura e de mai multe mii, după Secchi de mai multe milioane grade. Durata rotațiunii variază între 25 (la ecuator) și 27 grade. Privit cu telescopul, suprafața lui apare noroasă și fulgoasă, ici colea cu pete întunecate și în apropierea acestora vine de lumină, răspândite ca un rocui. La întunecimi totale (v. ac.) se poate observa în jurul S.-lui *Corona*, un înveliș de lumină alburie. Tot pe marginea S.-lui se pot observa atunci *Protuberanțele*, nisce flăcări roșii. După cunoștințele, ce le avem acum despre S., el constă din globul propriu zis, compus poate din gazuri înfierbântate, apoi din *Photosferă*, care va fi un amestec de gazuri și fluidități. Urmează *Chromosfera*, care formează atmosfera S.-lui și se compune în părțile superioare din hidrogen înfierbântat, în cele inferioare din aburi de metal, fier, magneziu, calciu, natriu, etc. Chromosfera e vizibilă numai la întunecimi totale. Invelișul cel mai extern îl formează *Corona*.

Soare central, un punct în univers, în jurul căruia se învârtesc toate stelele fixe, cari aparțin unui și aceluiași sistem de stele fixe.

Cultul de soare e adorarea, venerarea soarelui ca deitate, care dăruiește oamenilor lumină și căldură și prin aceste, viață. Popoarele de cultură inferioară au introdus cultul soarelui mai ales prin ceremoniile, ce se faceau la întunecimi de soare, spre a spăria spiritul rău, care după credința deșartă voia să înghiță soarele. Acest spirit rău se inchipuia ca lup (v. Vircolac). Popoarele mai înaintate în cultură își inchipiau soarele ca deitate, care la înși se numia Surya, la Perși Ormusd și mai târziu Mythra; la Assyri Isdubar și Nimrod; la Egipteni Osiris, la Phoeniceni și Grecii vechi Heracles, la Germani Balder. Toți acești zei sunt în luptă cu spiritele rele ale întunerecului, cari asemenea au avut căpeteniile lor, s. e. la Perși Ahriman (v. ac.), la Egipteni și Greci Typhon (v. ac.). Și la Romanii vechi Sol (soare) a fost zeu (v. ac.).

Șoarecii, (*Muridae*), o familie din ordinul Roțetoarelor. Au cap mic cu bot acuțit, ochi mari și urechi de regulă mari și late. Dinții incisivi numiți roțetori cresc mereu. La picioarele dinainte au 4 degete, la cele dinapoi 5. Coada de regulă lungă, goală sau pėjoasă. Se înmulțesc foarte tare și rod toate lucrurile. Cele mai însemnate specii sunt: șoarecele de casă (*Mus musculus*), șoarecele de câmp (*Hypudaeus arvalis*), șobolanul călător (*Mus decumanus*), șobolanul (v. și ac.) negru (*Mus rattus*) ș. a.

Soarș, (magh. *Magyar-Sáros*), comună rur. în Trans., cott. Târnava mică, 1317 loc., Magh. și Roin. (409).

Soba, cupot (v. ac. și Incăldirea locuințelor).
Sobieski, *Ioan*, rege al Poloniei, n. 1624 în Olesko (Galiția), † 1696. 1667 fù numit comandant general și voevod al Cracoviei, 11 Nov. 1673, a bătut pe Turci la Hotin. 1674 fù ales rege al Poloniei. 1683 a venit cu o armată polonă în ajutorul Vienei asediate de Turci, pe cari îi bate. Luptele lui ulterioare contra Turcilor n'au fost norocoase. El a năvălit de multe ori în Moldova, pe care voia să și-o supună, impunându-i ca voevod pe Petriceicu-Vodă. O astfel de năvălire a făcut și în 1686, când a fost oprit mai mult timp de câțiva plăeși, cari apăsău Cetatea Neamțului (v. ac.).

Sobol, v. Cârțița.

Sobolan, v. Cloțan și Myoxus.

Sobolanul zibetic, (*Castorul zib. sau lemul zib.*, *Fiber zibethicus*), mamifer din fam. Arvicolidelor, ord. Roțetoarelor, seamănă cu castorul sau bibrul (v. ac.). Coloarea părului galben-sur și brun. Coada e lungă ca a șobolanilor acoperită cu păr și solzi. Trăiește în America de nord între 30—69 grade lat. nord. pe lângă râuri, unde își face cuiburi măiestrite. Blana lui se folosește. În comerțiu vin anual 2—4 milioane blăni. Prețul lor e între 1—3 lei bucată.

Soboles, (botan.) nume usitat în grădinărie pentru unele tulpini subterane sau rhizome umflate ca un tubercul.

Sobor sau *sinod ecumenic*, adunarea tuturor episcopilor cu jurisdicțiune, astfel încât cel puțin să fie fost convocați cu toții. După despărțirea lui Fotie (870) nu s'a mai finut nici un S. în biserica resăritului, care a ramas de atunci cu cele 8 anterioare. Causa era, că nu mai avea cine să convoace asemenea S. La apus s'au mai celebrat vr'o 12, din cari ultimul e cel din Vatican în 1870. După principiile catolice nu poate ființa S. fără papă, deoarece dînsul este capul bisericii, astfel încât are prerogativele de a convoca S., a-l presida și, în mod neapărat, a-i conferi puterea prin adesiune, ceea ce se și adevărește în istoria celor 8 S. vechi. Deoarece biserica este infalibilă și indefectibilă, adevăru poate învêța ceva contrar doctrinei lui Christos, această însușire a infalibilității convine S., care este chiar expresiunea cea mai vedită a bisericii. Vot decisiv au însă în S. numai episcopii, adevăru urmașii apostolilor, biserica învățătoare, în contrar cu mireni și preoții, cari sînt biserica ascultătoare. În vechime s'au amestecat mult, chiar prea mult, împărații bizantini în celebrarea S. Dar că rolul lor avea să se niărginească numai la partea materială și polițienească, este învederat din aceea, că lor nu li-se atribuie nici o competență în biserica din partea lui Christos.

Sobornicesc, însemnează sinodal. În biserica ortodoxă s'a făcut încercarea de a introduce cuvântul S. în loc de »catolic« în Creș, probabil pentru a da acestei biserici, ca notă distinctivă, constituția sinodală analoagă cu cea rusească; aceasta s'a întemplat și în România. Sf. sinod însă a reprobat această încercare, și de atunci s'a pus cuvântul »catolicească« în Creș, cuvânt foarte vechiu, care nu se poate traduce cu S., ci cel mult cu »universală« sau »ecumenică«.

(Cf. Dumneșeescile liturgii, ediția oficială a sf. sinod românesc. București, 1895, p. 134, 193.)

Soborșin, com. mică în Ung., cott. Arad. Apare în anale la 1479; la 1510 a avut cetate, ale cărei ruine se văd și azi. Are 275 case, cu 1534 loc. români gr.-or. Teritoriul 3001 jug. cat. muntos.

Sobotell, (magh. *Szabadhely*), com. mare în Ung., cott. Arad, are 460 case cu 2021 loc. români gr.-or.

Sobotka, la Slavi serbătoarea șteului Swiatio-Wit, șteul soarelui.

Sobrania (bulg. narodno sobranie), camera Bulgariei, compusă din deputați aleși 1 la 10,000 loc., prin vot direct și universal, pe 3 ani. Deputații trebuie să știe cef și scrie, să aibă etatea de 30 ani; militari, călugări și funcționari nu pot fi aleși în cercul lor. S. se convoacă odată pe an, din 15 Oct. până 15 Dec. Când e vorba de schimbarea constituției, alegerea unui principe, etc. se convoacă S. cea mare (velico narodno sobranie) cu un număr îndoit de deputați.

Soc, numele vulgar al plantei *Sambucus nigra* L. (v. ac.); *Soc de munte* sau *Soc roșu* = *Sambucus racemosa* L. (v. ac.).

Soccus, (lat.) încălțăminte de lemn, în care se vîră piciorul ce este încălțat cu o încălțăminte mai subțire, spre a-l feri de umiditate.

Soceni, (magh. *Szocsán*), com. rur. în Bănat, cott. Caraș-Severin, cu 1143 loc. români.

Soci, localitate în Rom., j. Fălcium, în apropierea com. Moșna, cu ruine de cetățuie încungurate cu gard viu de bușteni de soci, de unde și numirea. La S. s'ar fi bătut Stefan Vodă cu Radu cel Frumos.

Social, ceea ce privește societatea.

Politică socială este acea ramură a științei, care are de obiect totalitatea regulilor și a procedurilor, cari se referă la desvoltarea intelectuală, morală și materială a maselor populare.

Științele sociale sau **sociologice** se numesc acelea, cari au de obiect condițiunile de nascere, de desvoltare și de organizare a societății preste tot, apoi fenomenele și formele tipice ale singuraticelor societăți în particular, diferențiate după problemele, pe cari și-le iau și le urmăresc. În ierarhia științelor, Sc. S. se cuprind în sfera științelor spiritului, alături cu științele istorice, cu cari se întregesc împrimutat. Ca Sc. S. se consideră astăzi: a) **Psychologia socială** sau a **gînșilor** (v. ac.); b) **Sociologia** (v. ac.) ca știința despre condițiunile fundamentale ale vieții sociale; c) **Etnologia** (v. ac.) ca studiul raselor umane din punctul de vedere al originii, apoi studiate sub raport biologic și social; d) **Etnografia** sau **demologia** ca studiul diferitelor popoare sub raportul caracterelor lor distinctive, cum e limba, religionea, moravurile, literatura, condițiunile de traiu, politice și de stat; e) **Științele de stat** sau **Politica** ca știința despre condițiunile, normele și formele de organizațiune a vieții sociale în stat; f) **Economia națională** (v. ac.). În timpul din urmă se mai face pomenire și de o pedagogie socială, a cărei problemă ar fi ca să expuna condițiunile sociale ale educațiunei de o parte, iar de alta condițiunile educative ale vieții sociale. Însă precum ori ce societate își are existența și desăvîrșirea numai în realitatea indivișilor, cari o compun, tocmai așa și crescerea socială își are

desăvîrșirea numai în buna educațiune individuală. Ca întemeietorul Sc. S. se consideră Saint-Simon (v. ac.). Cel ce le-a asigurat locul în ierarhia științelor și a construit cel dintăiu sistem sociologic însă a fost Aug. Comte (v. ac.). După dînsul a cultivat aceste științe H. Spencer (v. ac.), care le-a adus până la gradul de perfecțiune, pe care îl au astăzi. (Cf. Wundt, *Logik* II, 2 (ediț. II), 1895; P. Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Sociologie*, 1897.) [Pl.]

Social-democrația, numirea socialismului modern din Germania, unde Karl Marx, Ferdinand Lassale și Fr. Engels, cu deosebire cel dintăiu, au creat o ligă a uvrierilor numită **Internazională** (1866) și au ațitat ura de clasă, excitând averșiunea salariaților și proletarilor contra capitaliștilor; ceea ce producînd mișcări sedicioase, s'a votat în 1878 legea contra tendințelor social-democrației, primejioasă pentru siguranța publică. Legea n'a mai fost reînviată 1890.

Socialism, acele doctrine economico-politice, cari au pretențiunea de a înlătura cu desăvîrșire, prin reforme, miseria morală și materială din societate, și de a introduce o perfecta egalitate între toți membrii unei fericite comunități. Această doctrină nu este nouă, ea datează din timpurile cele mai vechi. Așa vedem la Greci pe Licurg, care a introdus prin legi aspre un fel de S. de stat. Filosoful Platon, vîdînd în proprietate și familie sorginea tuturor rivalităților și luptelor dintre oameni, sfatuiesce pe legiuitor să introducă comunismul în societate. Chiar în religionea creștină, privită din punctul de vedere economic, putem descoperi un S. teocratic. De aceea gasim în Levitic, cap. XXV: »Pămîntul nu se va vinde pentru totdeauna, pentru că el este al meu (adecă al lui Dđeu), și voi nu sînteți decăt cultivătorii mei». Teoria socialistului Saint-Simon, care iuța, că autoritatea religioasă a papei și cea politică a împăratului să se concentreze într'o singura persoană omnipotentă, numită **părinte**, nu este tocmai departe de concepțiunea S.-lui teocratic. Pe lângă Saint-Simon mai avem în epoca noastră pe concetățeanul său Ch. Fourier și pe renumitul fabricant socialist englez, Robert Owen, cari căutînd să pună în practică ideile și teoria lor comunistă, ajunseră la un fiasco complet și ridicol. Cu toate acestea nu se poate nega, că unele din ideile și desideratele socialiste n'au influențat în bine asupra sistemului de legislațiune a statelor moderne și n'au contribuit la îmbunătățirea soartei lucrătorilor și la desvoltarea comerciului și a industriei. Acest S. temperat, care respectă **proprietatea și familia** și care se recomandă și se propagă dela înălțimea catedrelor universitare, mai ia numele și de **S. de stat**, pentru că este introdus cu măsură și chibzuință de oameni de stat în legile civile. S. de stat are multe puncte de contact cu politica de intervențiune a guvernelor; însuși principele de Bismarck, care a introdus în legile statului unele din măsurile recomandate de doctrina S.-lui rațional, nu s'a putut sustrage dela binefăcătoarea lui influență.

[Val. Ursianu.]

Socialist, cel ce profesează și propagă ideile socialiste.

Socialiști de catedră (*Kathedersocialisten*) au fost numiți în 1872, într'o scriere a sa de

cătră Oppenheim, deputat în parlamentul berlinez, aceia dintre profesorii universităților germane, cari pretindeau să realizeze, printr'un dibaciu eclectic, împărecherea socialismului cu știința. Teoriile emise de acești doctrinari au dat naștere *socialismului catedratic*, considerat ca un nou adversar al economiei politice în zilele noastre. Ei nu sînt strîns uniți între dinșii, și foarte multe chestiuni îi desbină. Unii înclină cătră socialismul pur (cum s. e. de Scheel, Smoller, Wagner); alții nu se separă de vechii economiști decât prin câteva nuanțe (ca s. e. Luzzatti, Held, etc.); mai toți însă se înțeleg spre a condamna metodel deductiv, stabilirea unor principii *à priori*, al școalei engleze și principiul *laissez-faire*, căutînd a se înțemeia exclusiv pe observațiunile faptelor. Doctrinela școalei sînt expuse în o scriere publicată sub direcțiunea lui Schönberg.

Societad Rhaeto-Romanscha, v. Rhaeto-Români.

Societate, (jur.) contract prin care două sau mai multe persoane se învoiesc să pună ceva în comun, cu scop de a împărtăși foloasele ce ar pute deriva. Ori care asociat trebuie să pună în comun sau bani sau alte lucruri, sau industria sa. S. pot fi civile sau comerciale după scopul ce și-l propun. *S. comerciale* sînt persoane juridice, pe cînd cele civile nu, și au de obiect unul sau mai multe fapte de comerț. S. com. pot fi: a) *în nume colectiv* sau cuprinzător, ale carei obligațiuni sînt garantate prin răspunderea nelimitată și solidară a tuturor asociaților; b) *în comandită*, ale cărei oblig. sociale sînt garantate prin răspunderea nelimitată și solidară a unui sau mai multor asociați comandați, și prin răspunderea marginată la o sumă determinată, care poate fi reprezentată și prin acțiuni, a unuia sau mai mulți asociați *comanditari*; c) *anonimă*, în care obligațiunile sociale sînt mărginit garantate numai pînă la concurența unui capital determinat și de care fiecare asociat nu răspunde decât numai cu sumele ce s'a obligat a pune în S. sau cu valoarea acțiunilor sale. S. anonimă nu are firmă socială și nu poate fi determinată prin numele nici unuia din asociați. [Scriban.]

Societate (sau *Reunione*) se numește și asocierea mai multor persoane pentru realizarea unor scopuri comune și durabile, la care intrarea și ieșirea membrilor depinde de voia lor. Aceste S., numite în Transilvania *Reuniuni*, se deosebesc deci de asocierile create prin natură, sau prin dispozițiuni constringătoare ale legii (s. e. familia, comuna, statul, etc.), precum și de *Reuniri* (sau Reuniuni în adevăratul sens al cuvîntului), cari sînt de caracter transitor, izolat, casual (s. e. întruniri, meeting-uri, etc.). În sensul arătat mai sus se numesc S. de regulă numai asocierile la cari numărul membrilor este nelimitat și schimbarea lor este admisă, prin ce se deosebesc de S. dreptului privat (civil). În general încep însă sub numirea de S. asociari cu cele mai diferite scopuri și organizațiuni (v. și art. Asociațiune și Reuniune), iar despre S. în înțeles sociologic v. art. Sociale științe, Socialism, Sociologia.

Socetăți de dame. Spiritul de asociere a găsit devotați aderenți și între femei, cari s'au convins, că trebuie să-și extindă activitatea și în

afară de familie, că au interese diferite în viața publică, pe cari nu le pot apăra decât în asociație. Prima S. mai mare de femei s'a înființat 1860 în Londra pentru promovarea lucrului de mână femeiesc; apoi s'a înființat și în Paris o S. cu scop analog. În Germania cea mai veche S. de fem. este Lette-Verein, (înființată de W. Ad. Lette), care a luat un avînt foarte mare; ea susține astăzi: școale comerciale și industriale, școale pentru desen și modelare, un institut pentru instruirea în fotografiere, o școală pentru economia de casă și multe alte instituțiuni utile. S. de fem. se găsesc astăzi la toate popoarele culte. Scopul onora este a facilita femeilor căștigarea celor necesare pentru existența, îndeosebi a le pregăti pentru anume industrii; altele au scopuri curat filantropice; Christian Temperance Union în Statele-Unite America de nord, cu 200,000 membri, combate alcoolismul, îngrijește de orfani și săraci, etc.; în fine altele urmăresc scopuri culturale, întemeiînd și susținînd școale. În unele țeri femeile au înființat și asociații cu tendințe politice.

Spiritul de asociere nu a ramas străin nici femeii române, și s'a manifestat mai ales în Trans., unde s'a înființat încă în 1850, la inițiativa D. *Maria Nicolau* »Reun. fem. rom. din Brașov pentru ajutorarea fetitelor orfane«. Indemnul la înființarea acestei S. a fost împrejurarea, ca în urma războiului civil din 1848 pînă 1849 remăseseră o mulțime de veduve și orfane în cea mai deplorabilă miserie. După întarirea statutelor reun. începî activitatea sa, ajutorînd mai întai în bani și îmbrăcăminte veduvele și orfanele celor ce căduseră în războiu. La 1850—60, S. a înființat apoi două școale de lucru pentru fete, una în Brașov și una în Blaj; iar după modificarea statutelor dela 1860 S. a înființat în Brașov pe lângă cele trei clase primare de fete o a patra clasă și a subvenționat șc. de fete din Sibiu, Blaj și Cămpeni. Cifra subvențiunilor era de 1200 fl. anual, acordată de cătră S. pînă la 1883, cînd subvențiunile se sistează în scopul înființării claselor V și VI de fete din Brașov. Se înființă apoi la 1886 în Brașov un internat, în care fetițele rom. să primească instrucțiune în cunoștințele economiei casnice. În 1893 s'a creat încă așa numitul Orfelinat. Averele S. la 1901 a fost de C. 91,656-57, iar fondul internatului de C. 3972-58.

Prima S. de femei, care a fost creată anume pentru promovarea culturii române, este »*Reun. fem. rom. din Sibiu*«, inițiată la 1880. Scopul ei principal este: întemeierea unei școale de fete și a unei școale pentru economia și industria de casa. Primul scop și-l'a ajuns la 1883, iar pentru al doilea a strîns un fond de C. 30,000; astfel în viitorul apropiat și această școală, de mare importanță pentru femeia română, se va pute deschide. Reuniunea caută a promova și pe teren social interesele românismului și servese și scopuri filantropice, angajîndu-se a conduce »Masa studenților«, susținuta de institutul »Albina« (v. ac.). S. s'a înființat la inițiativa D. *Maria Roman mdr. P. Cosma* (v. ac.), presidenta reuniunii dela început și pînă în prezent. Exemplul dat de aceasta S. a aflat mulți imitatori atît la orașe cît și în comunele rurale. Pe rînd s'au înființat reuniuni de femei în Abrud,

Arad, Blaj, Braşov, Deva, Făgăraş, Mediaş, Reşinari, Sălăgiu, etc. In comune rur. s'au înfiinţat în timpul din urmă S. pentru înfrumuseţarea bisericelor.

In *Bucovina* »S. Doamnelor Române« a fost înfiinţată în Cernăuţ la 1891 cu scopul »de a lucra pentru înaintarea culturii, şi în special, a învăţământului la partea femeiască a populaţiunii rom. din Bucovina şi pentru sporirea industriei de casă«, şi cu dreptul de a înfiinţa filiale şi prin alte locuri. Cu ajutorul fundaţiunii de 20,000 cor., creată de G. cav. de Popovici din Stroiesci, S. a cumpărat în Cernăuţ o casă şi a deschis la 1894 un internat de fete, care întreţine cam la 40 de copile. S'au mai înfiinţat şi multe filiale, cari ajută şcolăriţele din loc cu vestimente şi cele necesare pentru învăţământ.

In *România* S. de dame au dezvoltat la început o activitate mai neînsemnată şi numărul lor este încă şi astăzi relativ mic. S. existente au fost înfiinţate mai ales în urma influenţei binefăcătoare a Augustei *Regine Elisabeta* asupra dezvoltării starilor sociale ale Rom. Sub înaltul ei patronaj lucrează în Bucureşti S. »*Munca*« pentru procurarea de lucru femeilor serace şi »*Furnica*« pentru încurajarea industriei de casă. Tot acolo mai există şi câteva S. de fem. cu scopuri pur filantropice: »*Obolul*« şi »S. junelor lucrătoare« pentru ajutor. copiilor săraci, »*Salvatorul*«, »*Ajutorul femeilor*«, etc. In celelalte oraşe ale României numărul şi importanţa S. de femei este încă neînsemnată.

»**Societatea filozofească a neamului românesc în Mare Prinţipatul Ardealului**«, plănuită pe la începutul an. 1795 de căţiva Români erudiţi din Transilvania, cari se puseseră în relaţiune directă cu Bucureşcii; avé să se ocupe cu toate directiunile, dar mai ales cu istoria Românilor. Însă înfiinţarea ei fù oprită. (Cf. Papiu A. Iliarian, »*Viaţa, operele şi ideile lui Şincai*«, p. 11.)

»**Societatea literară română**«. Sub acest nume au existat mai multe S. Cea mai veche fù înfiinţată de boierii rom. refugiaţi la Braşov, în 1821, cu scop de a face o gramatică şi un dicţionar al limbei române. In 1827, C. Goleşcu şi I. Eliade înfiinţează o asemenea S. secretă. In 1866 se înfiinţează în Bucureşti o S. lit., care în 1867 îşi ia numele de S. academică, iar după 10 ani devine Academia română (v. ac.).

Societăţile, insulele, grupă de insule franceze în Polinesia, 1650 km², cu 16,370 loc.; se divid în două grupe: grupa estică (Tahiti, Moura, etc.) şi gr. vestică (Raiatea, Huahine, Borabora, etc.). Locuitorii indigeni au fost creştinaţi de Englezi dela 1797 încôace. Descoperite 1606 de Quiros, explorate 1769—78 de Cook.

Sociniani, membrii unei secte antitrinitare din secl. XVI, cari îşi au numele dela Lelii şi Faust Socinus din Siena în Toscana. S. se numesc şi *unitariani* (v. ac.).

Sociologia, ştiinţa, care are de obiect condiţiunile de nascere, de dezvoltare, de organizare şi de subsistenţă a societăţii; apoi legile şi normele, cari regulatează traiul şi viaţa omului în societate. Ca conţinut S. nu ne prezintă ceva esenţial deosebit de ceea ce ne-a prezentat totdeauna istoria şi »*politica*«, deoarece filozofii şi istoricii totdeauna au căutat să afle condiţiunile vieţii sociale. Cel dintâiu, care i-a dat forma

sciinţei şi a întemeiat-o a fost A. Comte (v. ac.). După dînsul S. ca cea mai de frunte disciplină are să ne dea o statică şi dinamică a vieţii sociale cu considerarea inelinaţiilor altruiste. In mod sistematic a dezvoltat-o Herbert Spencer. (Cf. şi Wundt Logik II, 2. Abt. unde expune sfera S. şi principiile ei ca ştiinţă.) [Pl.]

Socodor, (magh. *Székudvar*), com. mare în Ung., cott Arad. Apare în anale la 1299, iar la 1332 ca parohie. Are 808 case cu 4481 loc. rom., puţini magh. Teritoriul e de 19,640 jug. cat., foarte productiv. Staţiune de cale ferată.

Socola, 1) S., sat şi *îrguşor* în Rom. j. Iaşi; la 1803 a fost zidit aici seminarul mitrop. Veniamin, strămutat la 1885 la Iaşi.

2) S., *măndşire* în Rom., j. Iaşi înfiinţată de Stefan Vodă pentru călugăriţe. La 1803 călugăriţele au trecut la mânăstirea Agapia.

Seminarul Socola este instituţia cea mai importantă a mitrop. Moldovei Veniamin Costache. Printr'un hrisov al domnitorului A. Moruzzi se aşază întâiul seminar propriu şi românesc în mîn. S. de lângă Iaşi, în 1804, dotându-se cu veniturile mânăstirii şi cu contribuţiunii anuale din partea diferitelor eparchii moldovene. Bătrânul mitropolit petrecea multă vreme în acest institut al lui de predilecţie; i-a lăsat biblioteca sa, compusă în mare parte din manuscrise. Seminarul remase în S. 81 de ani, când se mută la Iaşi în 1885, mai întâi în case cu chirie, dela 1893 însă în fostul palat al domnitorului M. Sturdza, restaurat pentru acest seminar anume. (Cf. C. Erbiceanu, Veniamin Costache. Bucur. 1888, pag. 15—16; Xenopol, Istoria Rom., VI, 256 şi 266. Biser. ort. rom. an. XXVI, nr. 1, pag. 104—5, Buc. 1902.)

Socolar, com. rur. în Bănat, cott. Caraş Severin, cu 1443 loc. rom.

Socolescu, Ioan I., inginer-architect, n. 17 Ian. 1857 la Ploiesci. A executat deosebite lucrari, ca palatele comunale din Pitesti, Calăraşi, Constanţa; spitalele judeţene din Tîrgovişte, Calăraşi, Constanţa; catedrala din Alexandria, biserica şi presbiteriul din Buşteni. S. a fundat revista »*Analele Arhitecturii*« (v. ac., I, p. 195).

Socolovaj, (magh. *Szokolovár*), com. rur. în Bănat, cott. Caraş Severin, cu 1782 loc., Magh., Germ. şi Rom.

Socrate, celebru filozof grec, fiul pietrarului Sofronisc şi al moaşei Fanereta, n. pe la 470, trăi până la 400 a. Chr. După ce la început învăţă măiestria tatălui său, studiă matematica, retorica şi poezia, apoi filozofia la Anaxagoras şi Archelau, formându-şi un caracter cu totul deosebit de acela al timpului în care a trăit. Sub guvernul celor 30 tirani acusat fiind, că surpă religiunea statului şi că corupe tinerimea, a fost condamnat la moarte, pe care a suferit-o la 400 a. Chr. bînd cucută. S., considerat ca cel mai înţelept dintre oamenii timpului său, a fost cel dintâi, care a făcut din filozofie vocaţiune personală, asignându-i drept problemă studiarea omului ca individ, ca membru al familiei şi ca cetăţean. Plecând dela doctrinele sofistilor, S. întrebuiţează în contra lor ironia şi dialectica. S. n'a scris nimic, dar el atribuie ideile sale filoz. unei revelaţiuni superioare, unui geniu numit »*demonion*«. In logică întrebuiţează dubitaţiunea suspensivă, basa scepticismului posterior şi a me-

toate numite socratică. Crede în Ddau ca într'o ființă rațională ilimitată, indivizibilă, care este creatorul universului și se revelează în efectele sale. Datoriile către divinitate se cuprind în religie, în pietate și în practicarea virtuții. Suflul omenesc este de natură divină, imaginea lui Ddau, e necoruptibil și nemuritor. În filosof. practică învață, că fericirea omului consistă în deamna întrebunțare a facultăților, ca binele pe care îl predică rațiunea să fie practicat în mod obligator și desinteresat. În scopul acesta omul trebuie să se cunoască pe sine mai întâi. Înțelepciunea cuprinde în sine toate virtuțile. Datoriile omului către sine sunt temeranța și bărbăția; către alții se resumă în dreptate. (Cf. Teodorescu, Istoria filos. ant. Überweg, Gesch. der Philos. I. Volkman, die Lehre d. Sokrates.)

[Pl.]

Socratici, elevii lui Socrate, cari au pășit independent ca filosofi după moartea lui Socrate. Cei mai însemnați S. au fost Plato, Antistene din Atena, Euclid din Megara, Phaedon din Elis, Aristipp din Cirene.

Sod., v. Sodiu.

Soda, carbonat de sodiu CO_2Na_2 . Se prepară sau din cenușa plantelor marine, care conține aproape 5—30% sodă, sau se extrage direct din unele ape, și se mai numește Székso, Trona sau Arao, sau se fabrică artificial după procedeele Leblanc și Lolvay. Ea cristalizează cu 10 molecule apă, pe cari la calcinare le pierde și ia numele de S. anhidric. Cristalizează în prisme monoclinice mari, transparente, inodore, cu gustul de leșie și în contact cu aerul uscat devin eflorescente transformându-se în o pulbere albă prin pierderea apei. Se întrebunțează în medicina pentru băi, în farmacie la saturația lichidelor acide, în industrie la fabricarea săpunurilor, sticlei, etc.

Soda caustică, identic cu hidroxid de sodiu Na OH , se obține din carbonatul de sodiu cu hidroxid de calciu. Se presintă în comerț în bastoane sau bucăți cristaline albe, dure și soluția apoasă se întrebunțează la saturația soluțiilor acide și chiar și la spalatul rufelor.

Sodă de spălat, leșie obținută din fierberea cenușei, sau cu sodă de comerț impură, și care se întrebunțează la spalatul rufelor.

Sodal, (călfă) în industria mică numirea meseriașului, care și-a terminat anii de învățământ (ucenic).

Sodalitate, tovărășie, frăție.

Sodales, la Români vechi a treia clasă de proști. (S. înseamnă soți, soți de ceată). Ei formau o grupă, strins legată între sine prin înfrățire. Astfel de S. erau: Fratres Arvales, Luperci, Salii (v. ac.) și Sodales Titii. Membrii înfrățirii erau 12 și se întregiau prin cooptațiune; ei se arătau numai la ocazii serbătorești.

Sodalita, mineral, clorosilicat aluminos de sodiu, cubic, alb-gălbui sau albastrui. Se găsește în lăvele Vesuvului, apoi în sienita eleolitică dela Ditro, la Brevig în Grönlanda, etc.

Södermanland, comitat în Suedia spre sud de Mälär, 6841 km², cu 164,557 loc. (1897). Capitala Nyköping.

Sodiu, (*Natrium*), metal, foarte răspândit în natura, mai ales în clorură de S. (sare), se prepară descompunând, printr'un curent electric,

oxidul hidratat de S., sau încălzind la o temperatură înaltă un amestec de carbonat de S. și de cărbune. S. posedă un luciu metalic, alb ca argintului, la temperatură ord. e moale, se topește la 90°, destilează la temp. roșie, oxidează ușor la aer, descompune apa. Greutate spec. 0.97.

Borat de S., v. Borax. **Carbonat de S.**, v. Soda.

Clorură de sodiu, sarea de bucate, cristalizează în sistemul cubic. Incolor sau colorat prin inclusiuni de soluție de cebrauc de sodiu, argilă, substanțe feruginoase, hidrocarburi și substanțe organice în alb lăptos, cenușiu, negru, roșetic, albastrui. S. e foarte întrebunțată ca condiment (sare de bucătărie), pentru conserve, pentru fabricarea sodei, săpunului, sticlei, etc.

Se extrage 1) din lagune în Franția, Austria, Italia, etc., prin evaporarea apei de mare; 2) din lacuri sărate în stepele Aralo-Caspice, în centrul Asiei, în America de nord, etc.; 3) prin dizolvarea S. din argile salifere în Bavaria, Austria (Salzkammergut), Galiția, Bucovina, Germania, Franția, Anglia, etc.; 4) ca sare gemă (Galiția, Ungaria, Transilvania, România, Rusia, Spania, Persia, și Marea Roșie, etc.). Sarea se obține prin evaporarea apei de mare, din lacuri și prin soluțiune, conține și alte săruri, cloruri și sulfatați, cât timp sarea gemă poate să se presinte uneori aproape chimic pur.

Clorura de S. face parte din corpul omenesc și animal, 1000 părți de sânge omenesc normal conțin 4—5 părți clorură de S. și această proporțiune nu se poate micșora fără sdrucciunarea sănătății. Clorura de S. are menirea de a înlesni contactul oxigenului cu globulele roșii ale sângelui, de a participa la constituirea sucului gastric și a unor alte lichide organice, a contribui la întreținerea proceselor vitale ale celulei, a exosmosei și endosmosei, a schimbării conținutului celulei cu țesutul vecin.

Sarea gemă, mineral, cubic, incolor, colorat prin inclusiuni, compact, cristalin grăunțos, formând uneori druse frumoase în argile. S. g. formează lentile, cuiburi, straturi și masive sau impregnează roce argiloase mai în toate sistemele geologice. Sarea e cunoscută în sistemul cambric în China; în devonic în Rusia; sare siluriană în Indii și America de Nord; sare perurică în Rusia; în Alpi (Helveția, Tirol, Salzkammergut, Bavaria), Lorena, Franția de Est, Anglia se exploatează sare triasică; în Algeria e cretacică. Oligocena e sarea din Spania, Indiile și o parte din sarea din Carpați. Dar zăcămintele cele mai importante din Carpați și din Prusia sunt în miocenul inferior (formațiune saliferă subcarpatică). S. g. e un deposit marin și posedă o structură de stratificație mai mult sau mai puțin pronunțată. În multe straturi sau masive se găsește intercalațiuni de anhidrit. Pe marginea interioară a Carpaților se exploatează S. g. în masivele de sare dela Maros-Ujvár, Deesakna, Parajd, Turda și Vizakna în Transilvania, Slatina, Ronaszék, Sugatag în Maramurș; pe marginea exterioră Wieliczka, Bochnia (în Galiția), Kaczika (în Bucovina) și Tîrgu-Ocna, Slănic (Rahova), Doftana și Ocnele mari în România.

În România s'a extras sare și la Oconița, Opăriți, etc. De altfel bogăția în S. g., care la Slănic, Tîrgu-Ocna și Doftana nu conține gips, e foarte mare și se cunosc mai bine de 50 masive și

alte iviri de sare gemă. La Ocele mari și Tirgu-Ocna extracția se face prin condamnări. Producția e de aproximativ 100,000 tone.

Sodoma, oraș pustii prin o erupțiune vulcanică și un cutremur de pământ din cauza nelegiuirii locuitorilor lui. I Moise, 19, 24. v. Gomora.

Soest, oraș în guvernământ prusiac Arnsberg, 15,407 loc. (1895); dom, bis. gotică din secl. XIV, gimnasiu, seminar teol. și ped., institut de surdomuși și orbi; comerț cu cereale. În apropiere scaldă de nămol *Sassendorf*. În evul mediu S. era un puternic oraș hanseatic.

Sofa, canapea, divan, scaun lung cu perină pentru odihnă.

Soffite, (*ital.*) în arhitectură vederea inferioară a unui arc, architrav, plafon de grinzi sau cassette. Pe scenă decorațiunile, cari arată aer, nori, boltituri sau plafonuri.

Sofia, (*grec.*) în limbajul filosofic atâta cât înțelepciune; în terminologia gnosticilor S. se considera ca emanațiune din Dzeu, și anume la Valentin, ca cel din urmă din cele 30 sunori, S.-Achanoth.

Sofia, numele mai multor regine, princese, etc. 1) *S. Alexzeivna*, sora maștera a lui Petru cel Mare (v. ac.), n. 1657, † 1704, a fost până 1689 regentă a Rusiei, resturnată de pe tron prin fratele ei și închisă în mănăstire. 2) *S. Friderike Dorothea Wilhelmine*, archiducesă de Austria, n. 1805 ca fiică a regelui Maximilian I de Bavaria, măritată 1824 cu archiducele Francisc Carol Iosif, căruia i-a născut pe Francisc Iosif (v. ac.), actualul domnitor al Austro-Ungariei. A exercitat o mare influență politică pe timpul împăratului Ferdinand și la începutul domniei fiului ei. † 28 Maiu 1872. 3) *S. Dorothea*, soția regelui Angliei George I, n. 1666, † 1726. Silită de brutalitatea soțului ei, a voit să fugă, a fost însă oprită și în urma unui proces nedrept divorțată de el (1694), interdicându-i-se recăsătorirea. Până la moarte a petrecut în castelul Ahlden, sub supraveghere militară. 4) *S. Charlotte*, regină a Prusiei, n. 1668, † 1705, a înduplecat pe soțul ei, Frideric I, să înființeze (1700) academia de științe din Berlin. 5) *S.*, fiica lui Toma Paleologul, ultimul stăpânitor al Peloponezului. soția țarului Ivan III Vasilievici, a intrat mult contra Elenei, fiica lui Stefan cel Mare și nora țarului, mânăta de dorința, ca fiul ei, deși mai tânăr, sa moștenească tronul rusesc, ceea ce i-a și succes (1502).

Sofia, (*turc.* Aia Sofia), *biserica* în Constantinopol pe piața Augusteion, terminată 537. După cucerirea Constantinopolului (v. ac.) fu prefăcută în moscheie. Prin adaugerea a patru minarete și prin spoirea mosaicurilor de pe pereți i-s'a stricat efectul artistic.

Sofia, (*bulg. Sredet*), capitala Bulgariei, situată pe un platou lângă calea ferată Constantinopol-Adrianopol-Belgrad, cu 46,593 loc. (1893). Pe lângă orașul vechiu s'a format un nou cu zidiri frumoase: palatul principelui, palatul de justiție, banca națională, etc. La punctul cel mai înalt al orașului sunt ruinele bisericii Sf. Sofia, dela care își are și numele. S. e reședința guvernului, a sobraniei, curții de casație, a mitropolitului bulgar, a unui arhiepiscop rom.-cat. Școala de reșebou, gimnasiu, universitate cu 3 facultăți. S. e vechiul oraș roman *Serdica* (sau *Surdica*),

dela Aurelian încoace sub numele Ulpia Sardica capitala Daciei, dela Dioclețian și Constantin încoace capitala Daciei mediterane. 344 s'a ținut aici un sinod. 809 a fost cucerită de Bulgari, 1382 de Turci, 1878 de Ruși.

Sofisma, (*grec.*) în logică și preste tot în graiu eroarea, care făcută intenționat în contra corectității silogismului și prin acesta contra argumentațiunii, poartă în sine reserva de a înșela prin această procedură. Aristoteles deosebesce *S. secundum dictionem* și *extra dictionem*. La cele dintâiu numeră pe acele, cari se nasc din întrebunțarea omonimelor, a ambfobiei, a ambiguității, din accentuare falsă, precum și din schimbarea înțelesului logic al cuvintelor cu cel gramatical. Acest fel de argumentare a fost mult întrebunțat de cătră sofistii de pe timpul lui Socrate și de cătră retori. [Pl.]

Sofist, (*grec.*) înseamnă în fond: prudent, înțelept, și era atributul oamenilor învățați, isteți, adânc cugetatori. De prin jumătatea a doua a secl. V a. Chr. se numesc S. acei bărbați, filosofi și retori, cari pentru un onor și pentru plată învățau pe alții dialectica, arta retorică, prudența politică și arta de a disputa, etc. Ei sunt în contra căror se ridică Socrate (v. ac.). Ca S. renumiți se considera: Korax și Tisias, Protagoras din Abdera, Gorgias, Hippias, Prodikos, Trasymachos, Kritias, ș. a. Modul de a filosofa, de a învăța și preda în felul S.-lor se numesc *sofistică*, iar sofisterie se dice la o falsă și capțioasă raționare. [Pl.]

Sofonia, (*Zefania*), unul din cei 12 proci mici; a prorocit apropierea judecății și nimicirea Ninivei. Cartea lui se compune din 3 capitole; autenticitatea celui din urmă e controversată.

Sofonisbe, fata lui Hasdrubal, promisa întâi regelui Masinisa, dar măritată după rivalul acestuia Sifax. Acesta ajunge în captivitate romană și Masinisa o ia de nevastă, o învenimează însă, când Scipio cere extradarea ei. Soartea S. a fost dramatisată de Lohenstein, Geibel, etc.

Sofrac, *Șofradcuț*, pasere, v. Bourle.

Sofrac, în special stigmatul florilor de *Crocus sativus* L. (v. ac.), iar în general este una din numirile populare ale plantelor: *Carthamus tinctorius* L., *Crocus iridiflorus* Heuff., *Crocus Heuffelianus* Herbert. (v. ac.)

Sofronie, *Miclescu*, mitropolit al Moldovei (1851—60), n. pe la 1790, și-a făcut studiile în țeară. Cu atât mai mult trebuie laudat, că și-a însușit limbile franceză și greacă, din cari a tradus mai multe scrieri. Dela man. Neamțul, unde era monach, fu numit episcop de Huși, în urma transferării lui Meletie la Roman. Consacrat la 2 Iunie 1826, a nimerit la timpuri grele în noua lui funcțiune, caci în curând izbucni reșeboul ruso-turc, în care și preoții se puneau a face cărături pentru ostile rusesci. În 1832 urmă aplicarea regulamentului organic, iar în 1844 legea averilor bisericesci, care lua episcopilor administrația averii eparhiale, trecându-o la stat. În 1846 se înființă la Huși așa dîsa școală catehetică, pentru a suplini printr'însa lipsa preoților cu studii seminare. S. are și meritul de a fi curmat în 1847 pentru totdeauna cearta seculară între orășeni și episcopie. În 1849 el termină restaurarea reședinței sale și înființă pomelnicul episcopiei. Incarcat astfel de

merite, fû ales în 1851 mitropolit al Moldovei, unde a stat până la 1860, când a fost exilat de Cuza la măn. Slatina, unde a și murit cu trei ani mai în urmă. Este înmormântat la mănăstirea Neamțul. (Cf. Alman. Cult. 1894, pag. 19. Bucurasci; Melchisedec, Cronica Hușilor. București, 1869, pag. 423—60.)

Softa, (*turc.*) elevul unei școale mohamedane superioare. Dintre ei se aleg ulemalele (v. ac.). S. formează un element numeros în Constantinopole și prin pășirea lor corporativă le-a succedat adeseori să cauzeze, în casuri de revoltă, perplexități guvernului.

Sog, curentul de apă, ce se nasce în urma unei corăbii, care înaintează iute.

Sogdiana, satrapie în vechiul imperiu persan, se întindea până la Iaxartes; capitala Marakanda, acum Samarkand.

Sohar, port bun în Golful Oman, 24,000 loc., țesături, industrie de metal, împrejurime bine cultivată.

Sohodol, 1) *S.*, com. rur. în Trans., cott. Alba infer., cu 4642 loc. români.

2) *S.*, una dintre cele 10 comune omonime sub numele colectiv Bran, cottul Fagăraș, cu 1235 loc. români. 3) *Sohodol-Lazur*, com. rur. în Ung., cott. Bihor, cu 1305 loc. români.

Șoim, *Șain* (v. ac.); (*Falco*), pasere din ord. Răpitoarele, sunt paserile cele mai bine înzestrate dintre rapitoare în ceea ce privesc puterea și iuțela mișcărilor. Corp puternic. Cap bine legat de corp. Cioc scurt, puternic, cu partea sup. încovoaiată preste cea inf. în formă de dinte, provădută și cu 2 dinți laterali. Coloarea penelor variază cu etatea, sexul și anotimpul. Aripă lungă ce trec de vârful coții, având penele mari crestate pe partea internă. Coadă cu pene mari și egale. Sunt foarte îndrăzneși în urmărirea prăzii, ce constă din mamifere mici, paseri și insecte. Vara trăiesc părechi, pe vârful stâncilor, arborilor, unde femela depune ouăle rotunde roșcate-cenusii. Se cunosc preste 60 de specii, cari se apropie toate genului *Falco*, cu subgenurile: *Falco*, *Cerchneis* sau *Tinnunculus*, *Hierofalco*, *Hieracidea* și *Harpagus*. Ca specii sunt: *F. communis* sau *peregrinus* (Ș. calător), trăiesc în Europa, India, China, Japonia și America de nord. *F. minor*, în Africa merid. și Madagascar. *F. nigriceps* (Cass.) în America de nord. *F. melanogenys* (Gould) în Australia. *F. barbarus* (L.) și *F. tanypterus* (Licht) în Africa septentr. și orient. *F. jagger* (Gr.) în India. *F. tinnunculus* în Europa, Africa, Japonia și China. *F. cerchneis* (Naum.) în sudul Europei, vestul Asiei și nordul Africei. *Hierofalco candicans* (Gm.) în sudul Europei și Asiei, Groenlanda și Labrador. *F. sau Hierof. islandicus* (Ș. de Islanda). *F. sau Hierof. girfalco* (Ș. de Norvegia). Subgen. *Hieracidea* trăiesc în Olanda nouă; iar *Harpagus* în America tropicală.

Șoiman, -mel, -mișor, numiri ce Românul dă paserei Șoim (v. ac.).

Șoimescu, Ioan N., scriitor rom., a publicat mai multe serieri poetice, între cari: Daciada, poema epică în 24 cânturi, și 3 tragedii: Diurpaneu, Const. Basarab Brancovanu și Moartea lui Radu dela Afumați, apoi s'a ocupat cu istoria și a publicat: Ist. gen. a Românilor din amănândouă Daciile. Bucur., 1889, 3 vol. (Cf. Archiva

soc. sc. și liter. An. I, pag. 315.) Date biografice lipsesc.

Șoimuș, (magh. *Solymos*), com. mică în Ung., cott. Arad, în dreapta Mureșului. În anale apare la 1278. Are 365 case, cu 1615 loc. gr.-or. români. Teritoriul cu mai multe domenii, 16,212 jug. cat., muntos, acoperit cu păduri seculare. Pe teritoriul com. se ved ruinele cetății Ș., cândva imponente, a cărei amintire se face încă la 1278 și care mai târziu a fost reconstruită din nou de Ioan Huniade.

Șoimuț, pasere, v. Laniidae.

Soissons, fortăreață și capitală de arondisment în departam. franco. Aisne, 11,818 loc. (1896); episcopie, catedrală frumoasă. Pe timpul Romanilor se numia *Augusta Sessionum*, apoi a fost reședința Merovingilor. Aci a bătut Chlodvig la 486 pe locțiitorul roman Syagrius.

Soiu, rassă (v. ac.).

Soja, numire vulgară pentru o plantă înrudită cu fasolea: *Glycine Soja* S. et Z. (S. japonica Savi. *Dolichos Soja* L.)

Sokoto, (*Sakatu*), imperiu al poporului Fulbe în Sudanul vestic (Africa), merge spre sud până la Binuê, 324,000 km², cu 10 milioane loc. Capitala Vurno. *Orașul S.*, 8000 loc.

Sokotra, (*Sokotora*), insulă engl. spre est dela Cap Gardafui (Africa estică), se ține de Aden, 3579 km², cu 12,000 loc. Ocupată de Englezi la 1886.

Sol, *Soarele*, unul din zeii lui Titus Tatius. S. a avut templul aproape de al lui Quirinus și serbătoarea lui se ținea în 9 Aug. Se iconisează cu cap încungiuat de raze. S'a adorat cu predicatele aeternus, iuvans, sanctissimus. După ce s'a introdus cultul lui Mithras (v. ac.), cultul lui S. a suferit schimbări. Cu predicatul Invictus a avut templu nou în Roma și s'a introdus Natalis dies solis Invicti, serbătoare pusă pe 25 Dec., ca la Perși. [Atm.]

Sol, pătura superioară a pământului, ce este în contact direct și nemijlocit cu aerul atmosferic, și pe care la arat ori săpat îl întorcem pe o parte și alta, expunându-l la soare, aer și preoipitațiunile atmosferice. În S. se desvoaltă și hrănesc cele mai multe plante. Pătura pământului, ce nu se mai poate ajunge cu plugul, sapa și casmaua se numesce *subsol*.

Sol, trimis, ambasador (v. Agent diplomatic).

Sol, unime monetară de calculațiune în Peru = 5 franci.

Sola cambie, v. Cambia.

Solamen, (*lat.*) consolațiune, mângâiere.

Solanaceae, (botan.), familie de Dicotiledonate Gamopetale, ouprînzend numeroase genuri cu preste 1300 specii de ierburi, sub-arbuști, mai rar arbori, din regiunile tropicale și temperate. În fructele, semințele sau tulpinile lor conțin alcaloiți otrăvitori, în special solanină. Se divid în 5 triburi: *Solaneae*, *Atropeae*, *Hyoscyameae*, *Cestrineae* și *Salpiglossideae*, cu genuri mai principale (v. articoli respectivi): *Lycium*, *Atropa*, *Hyoscyamus*, *Physalis*, *Capsicum*, *Solanum*, *Datura*, *Cestrum*, *Nicotiana*, *Petunia*, etc.

[S. Șt. R.]

Solanin, alcaloid vegetal C₄₈H₆₀NO₁₆ extras din diverse plante ca: *solanum nigrum*, *solanum dulcamara*, etc., cari aparțin familiei Solanaceelor. În special se scoate din germeni de cartofi,

subst. cristalină, reacție slab alcalină, și aparține toxicelor cu efecte narcotice.

Solanum L., (botan.) gen din familia Solanaceae, cu peste 900 specii de ierburi sau arbuști din regiunile calde, mai ales din America. Poporul numește pe *S. nigrum* L. Umbra nopții, Zirnă; pe *S. Dulcamara* L. Lesnicioara, Losnișor, Vița ovreilor, Zirnă; ambele specii cresc spontan prin Europa și părțile noastre și au fructul o boabă neagră sau roșie otrăvitoare. Se cultivă ca zarzavat pentru fructele comestibile: *S. Lycopersicum* L. originar din Peru, Pătlașele roșii, Paradaise, Tomate; *S. Melongena* L. din India estică, Pătlașele vinete. Pentru tuberculele lor, avute în feculă, se cultivă în numeroase varietăți *S. tuberosum* L. originar din Chili, popular Cartofi, Crumpeni, Bandraburce, Picioarei. Tuberculi de *S. t.* constituiesc un aliment pentru om și vite; servă la scoaterea feculei, prepararea dextrinei, glucosei, alcoolului amilic. Consumarea lor trebuie să fie făcută cu prudență, căci n'au valoare nutritivă mare, și apoi, de nu sunt bine păstrați, ori sunt prea vechi, conțin Solanina, principiu otrăvitor. [S. Șt. R.]

Solar, ce privește soarele (v. ac.).

Solare, *Tabele solare*, tablouri, cu ajutorul cărora se calculează poziția soarelui în ori ce timp. Cele mai noue sunt ale lui Leverrier, publicate în *Analele observatorului din Paris*, tom. IV (1858).

Solca, comună rur. în Bucovina, cu cătunele Comanul și Saca, lângă riulețul cu același nume, țîrg, parohie, atenența Clitul, moșie mănăstirească în căp. Gura Homorului și j. Solca, are 2407 loc. (1267 ort.-or., 950 rom.-cat. și uniți, 24 protest., 163 mos.), cabinet de lectură Sentinela poporului, loc de cură aeriană cu două sanatorii moderne; isvoare de apă sărată în apropiere. Ștefan Tomșa a zidit acolo o biserică cu chilii pentru călugări și o sfinți în 1630. Mănăstirea a fost secularizată în 1786 și întrebuințată ca magazin de proviant în resboiul dintre Muscali, Turci și Austriaci din 1787, iar în 1795 fu din nou sfințită ca biserică parochială.

Sold, acea parte a corpului omeneș, care corespunde unui os iliac. (Cf. art. Basin.)

Solda (dela Solidus, v. ac.), suma fixă ce i-se cuvine soldatului, afară de alte venituri.

Soldan, *Vătui*, numiri ce se dau de popor iepurelui (v. ac.) tinăr.

Soldanella L., (botan.) gen de plante din fam. Primulaceelor, trib. Primuleae, cu corola infundibular-campanulată și lobi fimbriați iar capsula operculat-dehiscentă. Cuprinde vro 4 specii alpine din Europa cu flori de regulă cerulee și foi coriacee cordat-orbiculare sau reniforme cultivate uneori ca plante decorative, dintre cari cea mai frecventă la noi: *S. montana* Willd. poartă numirea de „degetăruș”. [A. Pr.]

Soldănesci, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Suceava, formată din 4 sate cu 1396 loc.

2) *S.*, com. rur., în Rom., j. Botoșani, format din 9 cătune cu 2998 loc.

Soldat, v. Ostaș.

Soldo, moneda italiană de calculațiune; de aramă; 20 soldi = 1 liră.

Sole, ape minerale alcaline, formate în terenurile bogate în săruri minerale alcaline, ca: clorur de sodiu, de potasiu, magneziu, bromuri și ioduri.

Solenocoencha, melci, v. Scaphopoda.

Solenoid, (electr.) o sîrmă așezată în spirală pe o axă perpendiculară, în jurul căreia se poate învîrți ușor. El se va așeza cu un ac magnetic de declinațiune, cădînd axa lui longitudinală în meridianul magnetic și fiind curentul galvanic în părțile inferioare ale spiralelor îndreptat dela est spre vest. v. Magneto-electricitate.

Solenostemma Hayne, (botan.) gen din fam. Asclepiadaceae, trib. Cynancheae, cu o singură specie, *S. Arghel* Hayne, din Africa, regiunea Nilului, plantă subfrutescentă ale cărei frunze se folosesc ca purgative. [S. Șt. R.]

Solesci, com. rur. în Rom., j. Vaslui, formată din 3 cătune, cu 1033 loc.

Soleure, (*Solothurn*), cant. în Elveția, 792 km², cu 85,709 loc. (1888); se produc cereale, poame, vin; cariere de marmură și piatră de var; fabrici de bumbac, mătăsă, mașine, oroloage. Cantonul are avere curată de 1.085,515 franci. *Capitala S.* (la Romani *Soldurum*), lângă Aare, 8460 loc.; reședința episcopului de Basel; galerie de tablouri.

Solfatara, terenuri de unde se degajează vapori sulfuroși și unde se depune sulf. Cele mai principale solfatare se găsesc în Italia (Puzzoli lângă Neapol și Tivoli), Antille, China și lava.

Solfegiu, bucăți vocale fără text, cu sau fără acompaniament, ce se cântă numind notele cu silabele convenționale adoptate pentru aceasta.

A solfa = a ceti musica scrisă, întonând sunetele la înălțimea cuvenită, dar numindu-le cu silabe convenționale adoptate pentru aceasta.

Solferino, sat în prov. ital. Mantua, spre sud dela lacul Garda, 1284 loc. La 24 Iunie 1859 aci au bătut Francezii și Sardinienii sub Napoleon III pe Austriaci sub Hess.

Solicitare, (*lat.*) rugare, cerere stăruitoare.

Solicitor, titlu dat în Englitera juriconsulților însărcinați cu instruirea proceselor.

Solid, se numesc corpurile, cari au formă proprie și volum determinat. Pe când corpurile gazeoase trebuie ținute în vase închise, iar corpurile lichide le putem ține și în vase deschise, pe atunci la corpurile *S.* nu avem lipsă de vase. Părțile unei bucăți de lemn, fier, plumb, aramă ș. a., puse pe masă nu se resfiră, cum se resfiră părțile unui corp lichid, pentru că părțilele corpurilor *S.* se țin strîns de olaltă.

Solidago L., (botan.) gen de plante de regulă perene din fam. Compositelor, trib. Asteroideelor, cu foi alterne întregi și flori galbene, capitulele dispuse în panicule sau corymbi. Cuprinde ca. 80 specii preponderant boreal americane, unele din ele cultivate ca plante decorative rustice de toamnă, așa: *S. canadensis* L., *S. sempervirens* L., *S. multiflora* Desf. ș. a. La noi crește *S. virgaurea* L. cunoscută sub numirea populară de „splinută”. [A. Pr.]

Solidaritate, (la obligațiuni) faptul, că cineva este ținut, împreună cu altul sau alții, să facă o plată. Când s'a obligat să facă ceva în solidar cu altul, persoana față de care s'a obligat, adevărat creditorul, poate cere îndeplinirea obligațiunii dela ori care din datornici. Când mai multe persoane contractează o obligațiune comercială, ele sînt obligate solidar (art. 42 com.), afara de o stipulațiune contrară. În materie *civilă* însă, *S.* nu se presupune, ci trebuie prevădută expres.

Așa toți aceia, cari semnează o poliță, sînt ținuți solidar, unul pentru altul, la plată; pe cînd aceia, cari iscălesc o obligațiune civilă, nu răspund pentru tot, ci fiecare în proporție cu partea sa. S. poate fi *legală* sau *convențională*, după cum rezultă din lege sau din convențiune.

Solidungula, animale mamifere cu o singură copită, cum sînt: calul, asinul, cătării, zebra.

Solidus, monetă romană de aur, introdusă la anul 312 de împ. Constantin cel Mare; acestea se introduse curînd în întreagă lumea cunoscută pe atunci. Valoarea = 4'55 g.

Solle, ambasadă (v. Agent politic).

Soliman, numele mai multor sultani și pașale turcesci. 1) *S. I* (1403—11), a avut pentru domnie lupte cu fratele său Musa, ajutat de Mircea cel Mare (v. ac.). S. a fost detronat și ucis. 2) *S. II* (1520—1566), supranumit cel Mare, a cucerit aproape întreagă Ungaria în urma catastrofei dela Mohaci, a asediat Viena, s'a luptat victorios cu Perșii. Trupele trimise de el contra Munteniei au fost adeseori bătute de Radu dela Afumați. Mort la asediul cetății Sighet. 3) *S. III* (1687—91), a recăștigat multe din teritoriile pierdute la Austria, ajutat de reșcoala lui Tököly. 4) *S.*, pașa trimis contra lui Ștefan cel Mare, batut însă de acesta la Rahova (1475). 5) *S.*, comisar special, trimis de guvernul turc în Muntenia, ca să înabuse revoluția din 1848. El ajunse unealtă în mîna Rușilor, cari năvaliseră în principate.

Solingen, oraș în guvern. prus. Düsseldorf, 40,843 loc.; școală reală cu progimnasiu; cameră de comerț; fabrici de obiecte de fier și oțel (cuțite de S.).

Solipede, grup de mamifere, caracterizat prin faptul, ca membrele lor se termină cu un singur deget, a cărui ultimă falangă e acoperită cu o copită, s. e. calul, asinul, zebra, etc.

Solipsism, (*lat.*) aceea formă de egoism (v. ac.), care, ca sentiment personal născut din o falsă apreciere și recunoaștere a valorii personale, caută singur și numai ale sale ca și cînd altcineva nici n'ar mai exista. [Pl.]

Solist, cântărețul sau instrumentistul care ține un *solo* (v. ac.) într'o bucată musicală, de ansamblu vocal sau instrumental.

Solitar, singuratic; sihastru. *Solitudine*, singurătate.

Solmisațiune, v. Solfegiu.

Solmona, (vechiul *Sulmo*), oraș în prov. ital. Aquila (Abruzzi), 14,171 loc.; aci s'a născut Ovid.

Solnhofen, (*Solenhofen*), sat în guvern. bavarez Mittelfranken, 1208 loc. (1895). Aci s'au găsit renumitele prietri de litografie și archaeopteryx.

Solnoc, oraș cu magistrat în Ung., comit. Jász-Nagykun-Szolnok, 25,379 loc. magh. (1900) punct de încrucșare al principalelor linii ferate din Ung. Capitala comit., liceu de stat, mănăstire franciscană cu școală de fete, tribunal, direcțiune financiară, școală industrială de femei, mori, fereștraie cu vapor, fabrică de spirit, atelier pentru căi ferate. S. a fost deja pe timpul Arpadianilor magazin reg. de sare.

Solnoc-Dobăca, cott. în nord-vestul Trans., mărșinit la vest de cott. Selagiu, nord cott. Sătmar și Maramureș, est Bistrița-Năsăud, sud Cluj. *Suprafața* 5149'82 km², 237,134 loc., 180,309 Rom., 47,212 Maghiari, 7252 Germ., după confesiune 147,322 gr.-cat., 36,247 gr.-or., 30,353 reform.,

9164 rom.-cat., 11,791 israel. Suprafața e deluroasă și muntoasă: *Munții* Lăpușului și ai Țibleșului (v. ac.). *Ape* curgătoare mai mari sînt Someșul mare și mic (v. ac.), în partea sud-estică sînt și câteva lacuri mai mari. *Clima* e în partea nordică mai aspră. *Produce*: aur, argint, aramă, plumb; grâu, cucuruz, ovės, seacă, orz. *Economia* de vite e înfloritoare.

Partea sudică a format marginea de nord a Daciei romane. Anticiții s'au aflat la Gherla, Ciachi-Gărbău, Szék, Ilišua. De pe timpul Goților s'au aflat scule de aur. Slavii se ocupau cu scoaterea sării, de unde și numele (Solnoc = producător de sare). Înainte de 1876 era împărțit în Solnocul intern, extern și mijlociu. Din acestea, alăturându-li-se Dobăca și partea cea mai mare din districtul Chioarului, s'a format comitatul de adi. v. Chioru, Dobăca.

Solo, (*ital.*) singur; în general o compozițiune sau un fragment destinat unei singure voci sau unui singur instrument, cu sau fără acompaniament.

S.-quartet sau *Quartet-s.* e o împărechere improprie de cuvinte, și se rapoartă la o compozițiune vocală pentru 4 voci, fiecare partidă executată de un singur cântăreț și nu ca în cor.

Solomon, al treilea rege al Israelitilor (1015 pîna 975 a. Chr.), fiul regelui David, și-a început domnia cu uciderea fratelui său și a generalului Ioab. Puterea la care s'a ridicat statul ovreiesc sub tatăl său, s'a pierdut sub S., care era un om iubitor de lux și pompă. Pentru a clădi palatul și templul cel nou, a supus poporul la dări și robote grele, zalogind totodată regelui Hiram din Tir, care i-a furnizat materiale, 20 comune din nordul țării. În timpul exilului și după acesta s'a format legenda, că domnia lui a fost cea mai strălucitoare în istoria poporului iudevesc. S. a fost și poet, fiind socotit autor al Cântării cântărilor, Ecclesiastului, Pildele și înțelepciunea lui Solomon (ultima apocriță).

Solomon, rege al Ungariei, a domnit cu multe întreruperi din 1057—1081, fiind în continue lupte cu partidul național din țeară, care nu-i putea ierta legaturile lui cu împăratul german Enric IV, pe care îl recunoscuse suzeran.

Solomon, 1) *S., Alexandru*, general în armata română, n. 1832 în Craiova, † 1875 în Bucuresci. A fost și ministru de resboiu în cabinetul Kretzulescu.

2) *Solomon, Ioan*, colonel, n. 1793 în Pleșoiu (Dolj), † 1892 în Craiova. A luptat ca pandur contra Turcilor (1809—21), aliîndu-se cu Tudor Vladimirescu, contra căruia fusese trimis de stăpînire. 1828 intră în armata rusească și e distins pentru faptele lui vitejesci. 1830 a intrat în armata regulată română cu gradul de colonel.

3) *Solomon, Nicolae*, prefect rom., n. 1820 în Spring, a studiat în Alba-Iulia, Sibiu și Blaj. S'a ocupat cu farmacia în Bucuresci, de unde la 1848 s'a întors în Ardeal și și-a oferit serviciul comitetului național, care l-a numit prefect al legiunei române în cott. Hunedoarei. Ca atare și-a organizat prefectura, a desarmat pe Maghiari, a ținut ordine și disciplină exemplară, încât și Maghiarii în scrierile lor vorbesc cu respect de el. În 9 Febr. 1849 l'a provocat Bein să treacă cu glotașii săi în castrale maghiare, cu rang de general. S. a refuzat. Ne mai pu-

tând rezista armatelor lui Bem, s'a refugiat la Bucuresci. După revoluție s'a întors în Ardeal și a lucrat ca funcționar la catastro. Mai târziu întors iar în România, a intrat în serviciul spitalului Brancovan. † 29 Apr. 1875, înnormântat în cimitirul Belu. (Cf. »Tribuna lit.«, supl. din 22/4 1900). [I. St. Ș.]

4) *Solomon, Petru*, pedagog rom., n. 1842 în Curticap, Trans. A studiat în Sibiu și Praga. Din 1867 învățător la școala normală și dela 1880 profesor ordinar la institutul pedagogic din Blaj. † 8 Iun. 1891. A fost distins pedagog și a scris și publicat în colaborare cu George Muntean, mai multe cărți de școală și anume: *Abecedar de Muntean-Solomon*, ediț. 12; *Computul mentale* și cu cifre pentru școalele populare de Solomon-Muntean, 1888; *Educațiunea și instrucțiunea generală pentru institute preparandice și părinți de Muntean-Solomon*. Blaj, 1874.

Șolomonar, vrăjitor, care după credința poporului, călește pe un balaur (v. ac.) și poartă grindina. Știința lor se chiamă șolomonarie.

Solon, legislator atenian, n. în jum. II a secl. VII, † jum. II a secl. VI a. Chr. S'a ocupat la început cu comerțul, folosind călătoriile și pentru perfecționarea lui spirituală. Investit 594—593 a. Chr. cu putere dictatorială, a introdus în Atena reforme economice și constituționale, creând și legi nouă. El a dispus ștergerea datoriilor tuturor cetățenilor, cari se aflau din cauza aceasta în temniță sau fuseseră vânduți ca sclavi. Prin aceasta a ameliorat foarte mult soarta țăranilor. Reforma constituțională se basa pe principiul, care regula drepturile politice după prestațiunile cetățenilor cătră stat. S. a păstrat vechea împărțire a cetățenilor în 4 clase de dare. Dreptul de a participa la adunarea poporală l-a extins asupra tuturor cetățenilor. Funcționarii se recrutau însă tot numai din clasele aristocratice. Areopagul format din funcționarii supremi și-a păstrat supravegherea întregului organism de stat. Dela S. au ramas fragmente de poesii, cari îl arată ca o personalitate plăcută și de o sensibilitate fină. Biografii de Plutarh și Diogenes Laertius.

Soloneț, în genere un părăuș cu apă sărată, apoi și sate întemeiate lângă astfel de părăușe. **Solonețul**, com. rur., moșie boierească în căp. și j. Suceava în Bucovina, are 931 loc. (854 ort-or., 24 rom.-cat., 53 mos.), o școală primară, un cabinet de lectură Ajutorul. **Solonețul pe Ceremus**, moșie boierească în căp. și j. Vijnița în Bucovina, are 314 loc. **Solonețul Nou**, com. rur. atenentă la parochia Parțești de sus (v. ac.), moșie mănăstirească în căpit. Gurei Homorului și j. Solcii, are 897 loc. (10 ort-or., 875 rom.-cat. și uniți, 12 mos.).

Solonișul, com. rur. în Rom., j. Bacău, formată din 5 catune, cu 2265 loc., 3 bis., 1 școală. Pe teritoriul comunei se află multe puțuri de pacură și ozocherită, isoare cu apa sărată și sulfuroasă. O parte din locuitori se ocupă cu fabricarea oalelor de lut.

Solothurn, canton, v. Soleure.

Solotnic, măsura de greutate în Rusia, echivaleaza cu 4·2657 g.

Solovieff, 1) *S. Alexandru*, învățător, n. 1846, a încercat un atentat, 14 Apr. 1879, contra lui Alexandru II. Spânzurat 10 Iunie 1879. 2) *S. Sergei*,

Mihailovici, istoric rus, n. 1820, † 1879. Scrierea principală: »Istoria rusă din timpurile cele mai vechi până la 1774« (1851—80, 29 tomuri).

Solovîrnița, (botan.) v. *Phlomis*.

Solpuga (*Galeodes araneoides*, Pallas, un păianjen ce se întâlnește foarte des în Rusia, în special în stepele din sud e cunoscut sub numele de *vierme fermecat*. E periculos pentru vite, căci se acată de pielea lor și le introduce venin în corp, mușcătura lui e foarte dureroasă. După credințele populare, pentru a vindeca mușcăturile lui e nevoie de laptele unei lăuze.

Solstiții, cele două puncte din ecliptică, cari se află la o depărtare mai mare de ecuator. Cel din nordul ecuatorului e S. de vară, pentru că atunci se începe pe semiglobul nordic vara astronomică (în jur de 21 Iunie) cel dela sud e S. de iarnă, căci atunci se începe iarna astronomică (în jur de 21 Dec.). În timpul S. de vară avem pe semiglobul nordic zilele cele mai lungi și nopțile cele mai scurte, pe cel sudic vice-versa. S. e și timpul, când se află soarele în unul din aceste puncte.

Soltuz, primar, capul administrației orășenesci după vechea ocărnuire a Moldovei. El era ajutat de 12 pângari. Nunnireaderivă din termenul german Schultheiss.

Solubil, corpurile solide, cari puse în cutare lichid se desfac în particule foarte mici, resfirându-se în masa lichidului.

Soluțiune, topirea sau solvarea unui corp solid într'un lichid oarecare.

Solvabil, solvent, care poate plăti.

Solymos, v. Șoinuș.

Solzi, producțiuni tegumentare, cari acoper corpul unor animale. La reptile și paseri (pe picioare) solzii sunt îndoituri ale epidermei. La pesci în constituția unui solz ia parte și epiderma și derma, majoritatea fiind alcătuită de cătră dermă. La pescii fosili din era primară corpul era acoperit cu mari plăci osoase ce formau pe corpul lor adevărate scuturi. Pe măsură ce lumea animală se diferențiază, și începând chiar cu finele erei primare, gasim pesci al caror corp e acoperit cu adevărați solzi. La pescii de adevăți distingem 4 categorii de solzi: Solzi *cycloizi*, nisce lamele elastice cu marginile circulare; solzi *ctenozizi*, lamele elastice cu marginile dințate; solzi *ganozizi*, plăci rezistente la cari smaltul e desvoltat, și în fine solzi *placozizi* formați din smalt, ivoriu și pulpă. Acești din urmă solzi au perfectă constituție a dinților și chiar la vertebrațele inferioare se definesc dinții: nisce solzi perfecționați și așezați în gură. [Băznoșanu.]

Soma, la Indi suncul unei plante, amestecat cu lapte și făină, care după ce se fermentea produce o beutură, ce se da țeilor ca sacrificiu, pentru ca să-i îmbete. (v. Ambrosia).

Somali, numele unei seminții în Africa estică. Se împart în mai multe tipuri. Popor inteligent și resboinic, se ocupă cu economia de vite și cu economia câmpului.

Șomărtin, (germ. *Martinsberg*, magh. *Márton-hegy*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mare, cu 1169 loc., Rom. și Germ.

Somatic, ce privește corpul omenesc.

Somațiune, act extrajudiciar, prin care se deșteaptă o persoană asupra unor urmări oarecari.

Chienierea în judecată echivalează cu o S. În general. S. le fac portăreii (v. ac.).

Somatologia, (*grec.*) știința despre corp, este acea parte a antropologiei, care are de obiect corpul omenesc ca obiect al experienței și al observațiunii externe. Ea se subdivide în a) *Anatomie* sau știința despre părțile constitutive ale corpului omenesc, despre structura și textura acestora, și b) *Fiziologie* sau știința despre fenomenele vitale și despre funcțiunile organismului vital.

[Pl.]

Somatosa, praf (pulver) galben, fără gust și fără miros, solubil în apă; conține mai bine de 90% substanțe albuminoase. Se fabrică atât din carne cât și din lapte. S. este un remediu roborant de prima forță; se recomandă în toate stările de slăbiciune corporală. Se ia mai ușor în supă, lapte, vin.

Sombrerita, rocă, e un amestec de fosforit, cu calcar și palagonit, ce se găsește sub zăcămintele de Guano pe insula Sambreiro.

Sombrero, pălărie făcută din fibrele foilor de C. palmetto Mich. și Sabal palmetto Lodd.

Șomcuta mare, (magh. *Nagy-Somkút*), com. rur. în Ung., cott. Sătmăr, cu 2544 loc., Români (1223) și Germani. Oficiu de pretură, judecătoria cercuală, stațiune de cale ferată, casă de păstrare, spital.

Ș. m., protopopiat gr.-cat., cu 10,866 suf.

Somerser, comit. la sud-vest. Angliei, 4223 km², cu 484,337 loc. (1891). Capitala Taunton.

Somerser, *Edoară Seymour*, *duce de*, frate cu Ioana Seymour, a treia soție a lui Henric VIII; 1547 protector al Angliei (fiind nepotul său Eduard IV minor); a făcut reformațiunea bis. Judecat la moarte pentru felonie, a fost decapitat 1552.

Someș, (magh. *Szamos*), afluent din stânga al Tisei, care se compune din S. mare și mic. *S. mare* se formează din mai multe riulețe de munte, cari izvoresc în partea nord-estică a cott. Bistrița-Năsăud, din munții Rodnei, Lopacina și Vîrful Omului, curge în direcțiune sud-vestică. *S. mic* izvoresc din munții Bihorului și se compune din două brațe; unul, *S. cald*, izvoresc în partea estică a munților Bihorului, celalalt *S. rece*, în partea sudică a cott. Cluj, din munții Gelăului. Acestea două se împreună lângă comuna S. și curg în direcțiune nord-estică. La Dej se împreună cu S. mare și ia direcțiune nord-vestică, și la Olesva, aproape de Vásáros-Námény, se varsă în Tisa. Cursul S. mare e de 120, al S. mic de 150 km. După ce se împreună până la revărsare 350 km., așa că întreaga lungime a S.-lui e de 500 km.; în linie directă însă numai 123 km. E navigabil pentru plute dela Szatmár-Németi până la revărsare.

„Someșana“, bancă rom. în Dej, fond. 1890 cu un capital social de 200,000 cor. Active 1.376,051, fond de res. 83,400. Depozite 502,508 cor. (1902).

Someș-Odorheiu, (magh. *Szamos-Udvarhely*), com. rur. în Ung., cott. Selagiu, cu 1336 loc., Români (1186) și Maghiari.

Somiera, (saltea), asternut de pat elastic, cu resorturi sau cu împletitură de sîrmă elastică.

Somitate, (*franc.*) clasa înaltă; fruntași; celebritate.

Somlyó-Győrtelek, (*Giortelec*), com. rur. în Ung., cott. Selagiu, cu 1216 loc., Români (1148) și Maghiari (66).

Somme, rîu litoral la nord-estul Franței, se varsă în Canal, 245 km. lung. *Canalul S.* dela St. Simon pâna la St. Valéry, 156 km. lung. *Departamentul S.*, 6276 km², cu 543,279 loc. (1896). Capitala Amiens.

Sommer, 1) *S. Ioan*, conducătorul școlii protestante din Cotnari, adus de Despot-Vodă (v. ac.), ca să propage protestantismul în Moldova. Cădînd Despot, a fugit în Transilvania. S. a scris biografia lui Despot-Vodă.

2) *Sommer, Hans*, om de științe și compositor germ., n. 20 Iulie 1837 în Braunschweig. S'a făcut cunoscut mai cu samă prin lieder-urile sale. A scris și o oporă, Loreley, reprezentată cu succes în 1891.

Sömmerring, *Sam. Thomas de*, anatom și fiziolog german, n. 1755 în Thorn; 1778 prof. de anatomie în Cassel, 1784 în Mainz. † 1830. Scrieri: *Vom Bau des menschlichen Körpers*, 5 vol.; *Über das Organ der Seele*.

Somn, starea, în care încetează activitățile conștiente ale corpului, îndeplinindu-se numai activitatea inimii, respirarea și digestiunea. Despre cauzele S.-lui și cele ce se petrec în decursul lui se știe puțin, aproape numai, că prin somn se întărește corpul și spiritul și că e produs de obosire. Tot ce micșorează cantitatea de sânge în creeri, produce S. și tot ce o mărește, îl alungă. Pierdere de sânge, frig mare, alcoolul și alte veninuri narcotice produc S. Ca să fie adăno și puternic se recere un anumit material de nutreț. Un corp nutrit bine reclamat mai puțin S. ca unul nutrit rău. Pentru copii se cere mai mult S. ca pentru cei crescuți. În genere trebuie să doarmă copilul de 6—7 ani 10—12, omul crescut 7 și bătrînul mai puține ore. Producerea de căldură e redusă în somn, de aceea trebuie să ne acoperim. Activitatea psihică se exprimă în S. numai prin visuri (v. ac.). Stări morbide sînt *insomnia* și *somnolența*. Insomnia se combate prin recorierea capului, întunecarea odăii, încungiuarea impresiilor sensuale; medicamente producătoare de somn sînt macul și preparatele lui (opiu, morfiu, narcain), bromcaliu, paraldehid, chloroform, chloralhydrat, anylenhydrat, trional, sulfonal, etc.

Somn, (*Silurus glanis* L.), pesce teleostean din familia Siluridae, caracterizat prin capul său lățit și turtit de sus în jos avînd dinți numeroși și puternici. Este cel mai mare pesce din Europa și trăiesc în apele dulci. Dr. M. Jaquet s'a ocupat cu studiul S.-lui din România și a publicat în Buletinul soc. de științe din București o monografie asupra acestui pesce: *Recherches sur l'anatomie et l'histologie du Silurus glanis*.

Somnambulism, v. Lunatism. Tot S. se mai numește și starea, în care cineva ar pute preface viitorul (clairvoyance). Stările acestea sînt cauza multor amagiri intenționate și neintenționate.

Somnifera, (med.) remedii, cari provoacă somn, cum sînt Morfina, Paraldehid, Sulfonal, ș. a.

Somnolența, v. Somn.

Somnoroasa, numele popular al plautelor: *Ceriathe minor* L. (v. ac.), *Laserpitium latifolium* L. (v. ac.), *Laserpitium pruthenicum* L. (v. ac.).

Somnus, somn, la Romani a fost personificat ca deu.

Somogy, comitat în Ung., dincolo de Dunăre, între Slavonia și lacul Balaton. Teritoriul e de

6530·9 km²., în mare parte șesos, dealurile se întind în nord spre Balaton. Rîuri sînt puține, se strecoară prin mocirle și lacuri mai mici în Balaton. Clima e temperată. Pămîntul e cultivat cu cereale și viță. Cultura vitelor e destul de dezvoltată. Loc. sînt 345,586, Magh., Germ. și Sîrbi, se ocupă cu agricultura și cu țesătoria. Instrucțiunea se face în școale elem., 2 gimn., 1 școală agronomică și 2 școale civ. și o pedagogie de stat. Din punct de vedere administrativ cott. S. e împărțit în 9 cercuri pretoriale și un oraș cu magistrat. Cel mai împopulat oraș e *Kaposvár* cu 18,218 loc.

Șomoșcheș, (magh. *Somoskesz*), com. mare în Ung., cott. Arad. În anale apare la 1332. A fost sediul voivoșilor români (officium woywodatus valachorum), pe cari (1495—1500) Ioan Corvin, care încă locuise aici, nu odată i-a distins. Are 410 case, cu 1970 loc. rom. gr.-or. Teritoriul: 5147 jug. cat. arător.

Somova, com. rur. în Rom., j. Tulcea, aproape de Dunare, cu 1126 loc. Rom., Ruși și Bulgari.

Son, (sunet) în gram., cele mai mici elemente ale limbii. În limba română: 27 sunori.

Șona, (germ. *Söhnau*, magh. *Szépmező*), com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mică, cu 1427 loc., Români (269), Germani (1110).

Sonata, (*ital.*) în musică, titlu dat în primele faze ale muzicii instrumentale bucășilor destinate în special instrumentelor de coarde sau suflare, în opoziție cu *cantata* (v. ac.), destinată vocii și cu *toccata*, titlu rezervat bucășilor destinate instrumentelor de claviatură. [T. C.]

Sonatina, sonată de dimensiuni mai restrînse, prezentînd puține dificultăți de execuțiune. Sînt scrise în general pentru piano. Celebre sînt acele ale lui M. Clementi. [T. C.]

Sonchus L., (botan.) gen de Composee Liguliflore, tribul Cichorieae, cu vr'o 24 specii de ierburi anuale sau vivace, în tulpini și frunze cu suc lăptos; achenele n'au eioc, nici verucosități la basă, au un papus de numeroși peri simpli. Dintre speciile sale comune prin Europa și părțile noastre sînt: *S. arvensis* L., *S. asper* Vill., *S. oleraceus* L., *S. palustris* L., numite popular *Susa* i u, *Susa* n etc. Unele specii se cultivă, în florării pentru frunzisl lor. [Ș. Șt. R.]

Sonda, (med.) un bețișor de metal, corn sau cauciuc de lungime și grosime diferită, cu ajutorul căruia se cercetează rane, canaluri, etc. mai adînci ale corpului, la cari nu poate ajunge chirurgul cu degetul.

Sondagiu, cautarea în adîncime după minerale folositoare, petrolu, ape minerale, ape pentru fîntăni. S. se face la adîncimi mai mici prin oameni, la adîncimi mai mari cu ajutorul mașinilor de S.

Sondrio, prov. ital. (Lombardia), 3192 km²., cu 136,637 loc. (1897). *Capitala* S., lângă Adda, 3989 loc.

Sonerii electrice, aparate pentru signalizare, puse în mișcare cu ajutorul electricității. Ele se folosesc parte ca aparate auxiliare la telegraf, parte ca aparate independente, s. e. în telegrafia casei, la trenuri, pompieri, etc.

Sonet, o specie de poezie lirică sau cîntec, compus din 4 strofe, primele de câte 4 versuri pe 2 rime, ultimele de câte 3 versuri pe 3 rime, așezate după placul scriitorului. După cuprins

S. seamănă uneori cu Oda, alteori cu Elegia (v. ac.). Unii poeți întrebunțează forma S.-lui și în poeme epice. Cel mai renumit autor de S.-e e Petrarca la Italieni, și între poeții de ași Sully-Prudhomme (v. ac.).

Soneta, aparat pentru baterea pilotilor.

Șonfalău, (magh. *Szvényfalva*), com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mică, cu 1161 loc., Români (421) și Maghiari.

Sonica, (*franc.*) tocmă la timp.

Sonnblick, pisc de 3095 m. în Tauerii cei mari (Salisburgia) cu un observator meteorologic.

Sonnenburg, oraș în guvernăm. prus. Frankfurt, 5848 loc. (1895); castel; 1514—1811 sediul unui măiestru al ordului Ioaniților, acum sediul noului ord prusiac al Ioaniților.

Sonnenthal, *Adolf*, actor germ., n 1834 în Budapesta, dela 1856 la Burgtheater în Viena (1884 prim-regisor, 1887 conducător art. supl.). 1881 nobilitat. Rol. princ. Hamlet, Posa, Narciss.

Sonometru sau *asidiometru* (v. ac.), aparat pentru măsurarea gradului de fineță a aușului. S. mai înseamnă și aparat pentru determinarea înălțimei tonului.

Sonor, tot ce e apt a produce sunete intense sau a mări intensitatea sunetelor produse de alte corpuri în apropierea lor. Factorii, cari influențază asupra acestei calități, sînt bogăția sunetelor armonice ce însoțesc sunetul principal produs, vibrațiunea prin simpatie, reflexiunea, ș. a.

Sonora, stat mexican lângă Pacific, 199,224 km²., cu 191,281 loc. (1895); bogat în metale puțin exploatate. Capitala Hermosillo.

Sontag, *Henriette*, celebra cîntăreață germ. (n. 1804 în Coblenz, † 1854 în Mexic). Debută de copilă în teatru și reputată succese stralucite pe scenele europene (Lipsca, Berlin, Paris, Londra, ș. a.) și în America, cât și ca concertistă. Fratele ei *Carol S.* e renumit artist dramatic.

Șonțu, 1) *Ș. Alexandru*, publicist, n. 23 Apr. 1862 în Focșani. A dat la lumină: Procesul Epocii (satire politice în versuri) 1883; Poeme și maxime, 1885; Viața și scrierile poetului Soreanu, 1887; Poetul G. Crețeanu, 1888. A colaborat la diverse gazete. Dela 1883 prof. de matematică și apoi de drept const. și adm. la școala norm. a Soc. pentru învățatura popor. român.

2) *Șonțu, George*, maior în armata română, n. 5 Oct. 1851. În resboiul independenței moare în fruntea batalionului său la asaltul Griviței, 30 Aug. 1877.

3) *Șonțu, Const.*, chimist român, n. 1854 în Focșani; a studiat în București, unde a fost numit șef de secț. la Inst. chimic universitar. 1897 inspector al învăț. secundar. Scr.: Rolul chimiei în Rom.; Apele minerale în țeară (cu Dr. Bernad), etc.

Soor, (*Sohr, Sorr*), sat lângă Trautenau în Boemia. 30 Sept. 1745 Frideric cel Mare bate pe prințul Carol de Lotaringia; 28 Iunie 1866 luptă victorioasă a Prusiacilor contra Austriacilor.

Șopârla, (*Lacerta*), 1) *Ș. comună*, (*Lacerta agilis*), reptil până la 15 cm. lung., femela cenușie pe spate, masculul puțin verșiu, au o dungă brună deschisă dealungul corpului. Pielea e acoperită cu solzi. Primăvara și toamna năpârlesc. Cele patru picioare crescute în afară

au câte 5 degete subțiri, cu unghiile recurbate. Trăiesc prin grădini, câmp, coaste soroase și se nutresc cu insecte vătămătoare vegetației. 2) *Ș. verde* (*L. viridis*) ajunge până la lungimea de 40 cm., este colorată verde și are coada de două ori mai lungă decât corpul. 3) *Ș. Gheco*, are degete cu ventuze.

Șopêrlar, numire ce se dă paserei Buteo vulgaris din ord. Răpitoarelor, fiindcă se hrănesc cu șopêrle. Ș. sînt foarte folositori, căci ei sînt dușmanii cei mai neîmpăcați ai șopêrlelor și mai ales ai șoarecilor, din care cauză se mai numesc și Șoarecari. [I. P. Voitști.]

Șopêrlia, com. rur. în Rom., j. Romanai, cu 817 loc. În cuprinsul comunei se află mai multe resturi de drum roman.

Soph —, v. și *Sof* —.

Sophocle, tragedia grec, n. pe la 496, † 406 a. Chr. S. e în poezia tragică adevăratul reprezentant al epocii lui Pericle. Clasicitatea producțiilor lui rezultă din armonia completă a tuturor părților în creațiunile lui poetice, din împreunarea grandiosității și a grației și din stilul lui lipsit de bombasticitate și platitudine. S. a introdus pe al treilea actor în piesele lui. Din cele 130 piese, cari purtau numele lui în anticitate, ne-au rămas 7: *Aiax*, *Electra* (trad. rom.), *Oedipus*, *Antigone*, *Trachinerinele*, *Philoketes*, *Oedipus la Colonos*. Ediții complete de Erfurt (1830—66), Wunder-Wecklein 1857 seqq., etc.

Sophora L., (botan.) gen de plante din fam. Leguminoaselor, trib. Sophoreae. Cuprinde vr'o 20 specii, răspândite în toate țerile calde, dintre cari *S. japonica* L. se cultivă la noi ca plantă decorativă rustică. [A. Pr.]

Soprosyne, (*grec.*) trezvia; reținerea, cum-petul poftelor și patimelor.

Sopor, (med.) somn foarte adânc, din care numai cu mare greutate se poate trezi cel cuprins; pierderea conștiinței împreună cu anestezie.

Soporifera, v. Narcotica.

Sopot, 1) Ș., com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1357 loc. 2) *Ș. nou* = Buciuva, (magh. *Uj-Sopot*), comună rurală în Bănat, cott. Caraș Seyerin, cu 1157 loc. români. 3) *Ș. vechiu*, (magh. *O. Sopot*), com. rur. în Bănat, cu 1443 loc. rom. În apropiere se află mine de cărbuni.

Sopran, cea mai acută dintre cele 4 categorii de voci omenești, proprie copiilor și femeilor, și deosebindu-se de alt prin aceea că pe când la acesta partea principală a extensiunii e în registrul de piept, la S. e în cel de cap. Vocea de S. e cea mai aptă a executa tot soiul de agilități, ceea ce face oă ocupă în operă rolurile cele mai importante destinate femeilor, și în coruri complete totdeauna partida cea mai melodică. Diapazonul normal al acestei voci e de o octavă și o sextă, dela do din mijlocul claviaturii (d₃—la₄). Vocea de *Mezzo-S.* e un S. de forță. Numele de *Falcon* i-s'a dat după o celebră cântăreață ce a purtat acest nume. Rolurile de S. n'au fost ținute totdeauna pe scenă de femei; obiceiul barbar al castrării procura scenei voci artificiale de S., așa numiți *sopranisti*, păstrând timbrul și extensiunea vocii copilaresci dar căpătând sonoritatea puternică datorită virstei. Mulți dintre aceștia s'au bucurat de celebritate în timpul lor (Farinelli, Crescentini și atâția alții). În biserici nefiind admiși castrații,

partidele de S. erau ținute de bărbați, copii neputînd a se perfecționa în de ajuns în complicațiunile artei musicale de pe atunci; acești cântăreți erau *falsetiști*, *tenorini* sau *alți naturali*. [T. C.]

Sopron, 1) *S.*, comitat în Ung., între cott. Vas, Győr, Moson și între Austria de jos, cu întindere de 3307.19 km², cu 246,318 loc. Maghiari, Germani, Croați și Sârbi. În partea nordică cott. S. e muntos, spre sud șesos; e foarte bogat în ape. Răba spală granițele sudice și estice ale cott. Alte rîuri Rêpce și Vulka. Cott. S. e bogat și în ape minerale. În Balfon, Pecsényedi și Pordány sînt și bai. Ocupațiunea principală a loc. e agricultura. Industria încă e destul de dezvoltată. Sînt fabrici de zahăr în Nagy-Cenk, Bük, Petőháza, Cinfalva, Felszerfalu.

2) *Sopron*, (germ. *Oedenburg*), oraș liber reg., situat pe un teritoriu deluros. E sediul corporațiilor administrative, are 39 instituțiuni culturale, muzee și biblioteci. Locuitorii sînt industriași și comercianți buni, și numeră 33,478 suf. Germ., Magh. și Slovaci. De oraș se țin și nisece ocne și stațiuni balneare. Orașul a fost întemeiat de soldați romani și se numia *Scarbantia*.

Sor, (botan.) nume pentru grupele de sporangi de pe fața inferioară a frunzelor de *Ferige* (v. ac.). S. pot fi neînveliți, ori înveliți necomplet sau complet de un indusiu (v. ac.).

Soranul, *Moise Novacul*, preot rom. și poet, n. 1806 în cott. Satmar, a scris între 1825—30 un respuns profesorului ungar Andrásy, care afirmase în public în Alba-Iulia că Românii se trag din pușcăriiașii Romei aduși pe aici de Traian. Nefiind tipărit, de existența acestuia mărturisește Ar. Pumnul în »Lepturariu« IV, II, 37. (Cf. *Gazeta Trans.* nr. 193 și 268 din 189.)

Soranus, la Romani predicatul lui Apollo, ca Țeu al soarelui, în loc de latinul solanus.

Sorb, numele românesc al plantei *Pirus torminalis* Ehrh. sin. *Sorbus torminalis* Crautz. (v. ac.).

Sorbett, beutură receritoare compusă din apă, zahar și lămâie sau din zamurile altor fructe îndulcite cu zahăr.

Sorbona, școală teologică renumită în Paris, fondată 1257 de Robert de Sorbon, capelanul lui Ludovic IX, mai tîrziu facultatea teologică a universității din Paris, acum edificiul, în care se află facultatea istorică-filologică și cea matematică și de științele naturale, precum și seminariile.

Sorbus L., (botan.) v. *Pirus*.

Sorcova, un băț împodobit cu flori de hîrtie. În România colindă la anul nou copiii dela 6 până la 10 ani cu S., rostind și o felicitare scurtă în versuri.

Sordid, (*lat.*) mîrșav, murdar, parșiv.

Sordino, (*ital.*) surdina (v. ac.).

Sordo, (*ital.*) surd, fără rezonanță.

Șoarecari, v. Șopêrlari. *Șoarecar roșu*, v. Gaia.

Sorel, 1) *S.*, *Agnes*, amanta regelui francez Carol VII, n. 1409, 1431 damă de on. a reginei Isabella. † 1450. 2) *Sorel*, *Charles*, *Sieur de Souvigny*, scriitor franc., n. 1602, † 1674. Scr. *Histoire comique de Francion* și *Berger extravagant* (1627), o imitațiune după *Don Quixotte*, și alte opere satirice. 3) *Sorel*, *Albert*, scriitor francez, n. 1842 în Honfleur, 1894 ales membru al academeii franceze. A scris romane și opuri istorice: »*Histoire diplomatique de la guerre*

franco-allemande* (2 tom. 1875); »L'Europe et la Révolution française* (2 tom. 1885—87), etc.

Soresci, (*Vadul S.-lor*), com. rur. în Rom., j. Buzeu, pe malurile râului Călnăul. Are 1190 loc. Se crede că aici ar fi fost cetatea Ramidava fortificată de Romani. S'a aflat tesaurul Clociți, bogat în monede de argint din vremea republicei și a imperiului roman. (Dicț. geogr.).

Sorghum Pers., (botan.) gen de plante de comun robuste din fam. Gramineelor, tribul Andropogoneae. Cuprinde puține specii (după unii de redus la 2) răspândite în toate țările calde și în parte și temperate, dintre cari cităm ca mai remarcabile: *S. halepense* Pers. »costrei«, *S. vulgare* Pers. »balur«, »malaiu tataresc« (o plantă de importanță alimentară în Africa, »dhurra«) sau »mături« și *S. saccharatum* Pers. cultivată în America și Asia ca plantă zahariferă. [A. Pr.]

Soria, prov. span. (Castilia veche), 10,318 km², cu 151,530 loc. (1887). *Capitala S.*, lângă Duero, 7784 loc. La depărtare de 5 km. ruinele Numantiei.

Sorit, (*grec.*) silogism compus, care se naște când în seria silogistică concluziunile intermediare se retac și se trage numai o singură concluziune, în care se combină terminii de subiect și predicat din premisa primului silogism cu a celui din urmă. S. este deci un polisilogism entimematic. [Pl.]

Sorlița, v. Ciahlău.

Sorocă, odichnă la interpuncțiunii ori graduațiunii în cetirea psaltichiei sau a cântărilor bisericesti.

Soroca, un mic oraș în Basarabia, reședința județului cu același nume. S. se afla așezat pe malul Nistrului la 48° 36' latitudine nordică și 46° longit. dela resarit. Poporațiunea orașului este de 12,118 (1892). În anticitate pe locul unde acum se află S. a fost o emporie genezeză numita Olchionia.

Sorocovăț, numirea moldovenească a sfațului (husușului).

Soroksár, com. rur. în Ung., cott. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, cu 8371 loc., Germani, Maghiari, Slovaci. Fiind în apropierea capitalei, are o comunicație foarte vie cu aceasta, unde expediază țilnic lapte, unt și tot felul de zarzavaturi.

Soroștin, (magh. *Sarostély*, germ. *Schorsten*), coin. rur. în Trans., cott. Alta infer., cu 1315 loc., Români (866), Germani și Maghiari.

Sorrento, (vechiul *Surrentium*), oraș în prov. ital. Neapole, pe peninsula S., care desparte golful Neapolei de cel dela Salerno, situat admirabil pe un șes roditor (Piano di S.), 6089 loc.; port, arhiepiscopie. Aci s'a nascut Tasso.

Sortilegium, (*lat.*) un fel de divinațiune (v. ac.), care consta în încercarea de a cunoaște lucrurile ascunse și cele viitoare prin aruncarea sorților ori a bobilor, prin darea cu cârțile de joc, deschiderea cutareii cărți (Pascalie) ori prin alte lucruri de acestea (sortes divinatoriae et consultatoriae). S. ca o superstițiune era practicat și la vechii Romani.

Sortiment, deposit de mărfuri aranjate după fel; în comerțul cu cărți, deposit de cărți primite dela librării editoare pentru de a le vinde.

Sosd, (*Sósd, Sósdiá*), com. rur. în Bănat, cott. Timiș, cu 1529 loc. Români (480) și Maghiari. Stațiune de cale ferată.

Sosea, v. Drum.

Șoșoni, galoși de iarnă, cari acoper gheata întreaga pentru a se apăra de frig. S. sunt făcuți din postav sau postav și piele.

Sospino, (*ital.*) suspin; în muzică = pauză.

Sostenuto, (*ital.*) susținut, în muzică termen întrebuințat pentru a indica observarea exactă a duratei sunetelor. Se înseamnă prin »S.« sau prin mici liniițe horizontale. [T. C.]

Șotânga, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 3 căt. cu 2200 loc. Are 2 mine de cărbuni de pământ în exploatare.

Sotër, (*grec.*) mântuitor, rescumpărător. *Soterologie*, doctrina despre Christos ca mântuitor.

Sotirioviți, *Duca*, tipograf în Iași, la care s'au tiparit mai multe cărți românești sub domnia lui Nicolau Mavrocordat și Const. Racovița.

Sotnia (rus. = suta), corespunde cu companie, escadron la Cazaci. *Sotnic*, locotenent.

Sottise, (*franc.*) prostie; vorbă vătămătoare, cu aluși reuțacioase.

Sotto voce, (*ital.*) expresiune întrebuințată în muzica pentru a indica o moderațiune în intensitatea sunetelor.

Sotuar, în mitol. slav., în deosebi la Litvani deșu al soarelui, numit învietorul sau sufletul lumii.

Sou —, v. și *Su* —.

Sou, monetă franceză de aramă, egal $\frac{1}{20}$ fr. sau o piesă de 5 centime.

Soufflé, (*franc.*) umflat, omelette S., papara umflata tare.

Soufflet, (*franc.* pron. suflé), prăjitură preparata mai cu samă cu albușuri de ouă adăugându-se și gustul deosebitelor fructe în forma de marmelada. S. se coace repede, tocmai când trebuie servit la masă.

Süul, capitala Coreei (Asia orientala), lângă râul, Han, 192,940 loc. (1895).

Soulié, *Frédéric*, scriitor franc. (1800—47), a scris drame (Clotilde, Closerie des genêts, etc.) apreciate, romane, și a tradus »Romeo și Julia« a lui Shakespeare.

Souloouque, *Faustin*, împărat în Haiti, n. sclav 1782, † 1867. Întrând, după rebeliunea de independență, în armata, a ajuns general, 1847 president al republicei, 1849 s'a proclamat împărat după ce a ucis o mulțime din funcționarii republicei. În revoluțiunea din 1859 a fost facut prizonier, traind apoi în exil pe insula Jamaica.

Soumet, (pron. asumäh), *Alexandre*, poet franc. (1788—1845), a scris drame, o epopea și texturi de operă.

Southampton, oraș la coasta sudică a Angliei, 65,325 loc. (1891); stațiunea principală a vapoarelor, cari merg spre Spania, Estindia și America. 1897 au întrat în port 12,297 nai de 2.767,455 tone. Docuri grandioase, șantiere; băi de mare.

Southport, oraș în Anglia lângă Marea Irică, 41,406 loc. (1891); bai de mare.

Souveraind'or, veche monetă de aur (odinioară pentru Olanda austriacă), de o finețea de 22 $\frac{1}{4}$ carate, în valoare de 14-224 M.

Souvestre, *Emile*, literator franc., n. 1806 în Morlaix, † 1854 în Paris. Fû destinat pentru școala politehnică. După moartea tatălui său învață dreptul în orașul Rennes. Venind la Paris se naște în el vocațiunea literară și scrie mai ales pentru teatru: »Siège de Missolonghi« (drama în

versuri), care fû oprită de a se juca. La 1848 fû numit profesor de stil administrativ la școala de administrație. Ca romancier zugrăvi moravurile din Bretania, se distinge prin o »bon-homme« spirituală. Din romanele lui cităm: »Les derniers Bretons«, »L'échelle de femmes«, »Riche et pauvre«, »La maison rouge«, »Les anges du foyer«, »Le fosteur d'hommes«, etc. Pentru teatru a scris: »Aînee et cadetes«, »L'oncle Baptiste«, (comedii); »Pierre Lantais«, (dramă în 5 acte); »Charlotte et Werthers«, (dramă în 3 acte); »Les deux Camusot«, (vodevil), etc.

Șovar sau *Papură*, numirile populare ale plantelor: *Typha angustifolia* L. și *Typha latifolia* L. (v. ac.).

Soveja, mândăstire în munții Vrancei, este fundata de Mateiu Basarab în 1645. Încheiându-se în acest an pace între Mateiu și Vasile Lupul, amândoi se legară a zidi câte o biserică în țeara celuialalt. Vasile clădi atunci biserica Stelea în Țirgoviște, iar Mateiu măn. S. O inscripțiune de asupra pridvorului pomenește acest eveniment. În urma secularisării, a ramas numai biserica în calitate de parohie. S. este frumos așezată și retrasă în munți; de aceea a și servit de exil pentru boierii moldoveni amestecați în rescoale revoluționare. (Cf. C. Biliurescu, Man. și bis. din Rom. Buc., 1890, pag. 203—204.)

Sovereign, monetă, v. Livre sterling.

Șovinism, (chauvinismus), patriotism exagerat, care nesocotese drepturile altei națiuni. Numirea derivă dela Chauvin, un soldat în comedia »La cocarde tricolore«, care în continuu se laudă cu isprăvile lui resboinice.

Sovîrf sau *Șovîrf*, numiri populare ale plantei *Origanum vulgare* L. var. *Barcense* Simk. (v. ac.).

Sowerby, (pron. sauerbi), *James*, naturalist și pictor englez, 1757—1822. Dintre operele lui principale relevăm »English Botany« (36 vol. Londra, 1790—1814); »British Mineralogy« (5 vol., 1804—17), etc.

Soy, (engl. say), țesătură dură de lână.

Sozodol, acidul diiodoparafenolsulfonic, ale cărui saruri sunt întrebuințate foarte des în farmacie.

Spa, (*Spaa*), renumită stațiune balneară în prov. belg. Liège, 8364 loc. (1896), apă alcaliferuginoasă (9—10°, cel mai puternic izvor: Pouhon); 12,000 oaspeți de an.

Spaccaforno, oraș în Sicilia, prov. Siracusa, 8588 loc. În apropiere așa numita Valea troglodytelor (Vale d'Ispica) cu numeroase peșteri.

Spach, Ludwig Adolf, istoric alsățian (1800 până 1879), din 1872 profesor on. la univ. din Strassburg. A scris, mai mult în limba franceză, și uneori sub pseudonimul Louis Lavater, romane și numeroase monografii istorice.

Spada, un fel de sabie, armă cu tăis lung, îngust, folosită mai ales pentru împuns, întocmită însă și pentru lovit. (v. și Paloș și Sabia.)

Spadasin, luptător; bătaș.

Spadice, (botan.) se numesc inflorescența speciala dela Aroidee, Palmieri, Typhacee; e învălă de o bractee mare, membranoasă și colorată sau lemoasă, numită *spat*. Se poate observa la Rodupământului, Cală, ș. a.

Spahii, mai de mult călăreții, ce trebuiau să-i dee Turcii, cari aveau feoduri dela sultan. Acum

numire pentru 4 reg. franceze de cavalerie din Algeria și Tunis.

Spalma, o influență deprămiătoare, paralisantă, ce îndură spiritul observând lucruri sau stări primejidoase. S. poate să abă ca rezultat epilepsie, astmă, chorea. Morburile iscate din cauza S.-ei pot reveni, devenind habituale și incurabile.

Spălăcioasa, una din numirile populare ale plantelor: *Senecio vernalis* W. et Kit. și *Senecio vulgaris* L. (v. ac.).

Spălare, în general curățirea cu apă. La S. albiturilor, etc. (cu ajutorul apei, săpunului, leșiei, sodiei, etc.), apa trebuie să fie liberă de var. În locul căldării se folosese acun tot mai mult oala de vaporii, în care se întreține o continuă circulațiune a apei, care fierbe. În spălătorii mari e înlocuită S. cu mâna prin cea cu mașinile de S.

Spălare, în chimie și industria chimică, vărsarea continuă a apei (alcoolului, etc.) preste un mineral, etc. sdrobot, pus pe o străcurătoare, ca să se curețe de tot ce nu trebuie.

Spălarea picioarelor: Isus Christos, după săvîrșirea cinei celei de taină, în semnul umilinței și al iubirei sale, ducend apă și stergariul, a spălat picioarele învățăceilor săi. Întru amintirea acestui act de umilință, biserica a așezat, ca mai ales în bisericile mânăstiresci și episcopesci, dupa celebrarea liturghiei în Joia mare să se savîrșească prin cel mai mare S. picioarelor.

Spalato, oraș în Dalmația, lângă sinul de S., 15,697 loc. (1890); fort; dom (probabil mausoleul lui Diocletian), palatul lui Diocletian, templul lui Aesculap, etc. Museu de anticități; comereiu însemnat; episcopie. La departare de 6 km. se află ruinele orașului roman *Solonae*.

Span, Petru, Dr. fil., pedagog rom., n. 4 Iunie 1860 în Lușpa (Trs.), a studiat în Viena și Iena; prof. la inst. teol. pedag. în Sibiu. Scr.: *Studii ped.*, 1891; *Treptele form. ale învățământului*, 1898; *Idei pregăt. în pedagogie*, 1902, etc.

Spân, imberb, om căruia nu-i crește barba.

Spanac, numele popular al plantei alimentare *Spinacia oleracea* L. (v. ac.).

Spandau, oraș și fortăreață în guvern. prus. Potsdam, 55,841 loc. (1895); gimnasiu; citadelă; închisoare centrală de fortăreață; mare fabrică reg. de arme și turnătorie de tuuuri, etc. În turnul Iulius se păstrează cassa de resboiu a imperiului (120 milioane mărci).

Spania, regat, cuprinzând partea cea mai mare a peninsulei Pirenice, împreună cu Balearele și insulele Canare 504,517 km², cu 17.974,323 loc. (1892); platou înalt, încadrat la nord de Pirenei și munții Cantabriei, în interior e împărțită în două prin Munții Castiliei (Sierra de Guadarrama 2405 m.): platoul Leon și Castilia veche, apoi Castilia nouă și Estremadura, la est munții Iberiei, la sud munții Mariani și Baetici (Sierra Nevada 3481 m.); două șesuri mari: la nord-est cel iberic, la sud-vest cel baetic. *Rîuri*: Duero, Tajo, Guadiana, Guadalquivir, Bidasosa, Mondego, Guadalete, etc. se varsă în Atlantic, iar Ebro, Segura, Incar, Guadalaviar, Llobregat, etc. în Mediterana. *Canale*: Canalul Aragoniei sau canalul imperial de-a lungul râului Ebro, 119 km. lung; canalul Castiliei 160 km. lung. ș. a. *Clima* la nord și în munți adese foarte rece, pe la mijloc uscată și caldă, la sud caldă. Massa prin-

cipală a populațiunii o formează Spaniolii, un amestec al vechilor Celți sau Iberi (un rest neamestecat sînt Bascii, 340,000 suflete) cu Fenicieni, Cartagineni, apoi cu Romani, Germani și Arabi; mai sînt vr'o 60,000 Modejari sau Morisci (în Sierra Nevada și Alpujarras), 50,000 Țigani (la sud), 4000 Ovrei. Biserica rom.-cat. are 7 arhiepiscopii și 46 episcopii, 32,500 preoți, 1700 călugări și 14.600 călugărițe. *Instrucția* e în mîna clerului, sînt 30,000 școale popul., 47 seminare pentru învățatori, 29 pentru învățătoare, 61 școale secundare (institutos de segunda ensenanza) cu curs de 6 ani, numeroase colegii private, 10 universități, școală de architect., de ingineri, 1 școală reg. de agricultură, 2 școale economice, 1 școală de silvicultură, 4 școale veterinare, 2 școale montanistice, 9 școale de navigație, 5 școale industriale, 3 școale comerciale, 1 școală regească pentru artele frumoase, 9 școale de arte, 1 școală de muzică, diverse școale militare. *Agricultura* produce grâu, secară, orz, curucuz, orez, legume, in, iarbă roșie, rips, trestie de zahăr, iarbă esparto, oleu de masline, lămâi, portocale, smochine, mandule, roșcove, curmale, vin (cel mai bun la Jerez și Malaga). *Economia de vite*, mai ales de oi (merinos) destul de însemnată; se țin vite cornute, oi, cai, asini, cățari, capre, porci; se cultivă viermi de mătăsă, cochenila. Cu *peșcuiul* se ocupă vr'o 67,000 oameni. *Măneritul* însemnat: plumb, minereu de aramă, zinc, mercuriu, minereu de fier, sare, cărbuni de piatră, pucioasă, grafit, etc. *Industria* puțin dezvoltată: topitoare de metale, textile, industria de mătăsă, bumbac, hîrtie, dopuri pentru sticle, argășitorii, sticlă, etc. *Comerciu* l e aproape numai în mîinile Englezilor și Francezilor; contrabandă însemnată; flotila comercială la 1898 număra 1581 năi de 506,455 tone. Banca spaniolă cu capital de mai multe milioane. Drumuri de fier 12,916 km., telegraf 28,562 km. Unitatea monetară peseta = 1 franc; măsuri cele metrice. S. e monarhie *constituțională* ereditară; legislativa »Cortes» se compune din senat și camera deputaților; executiva e ministeriul cu 9 miniștri responsabili. Finantele stau rău, la 1898/9 s'au încasat 865.816,890 pes., s'au cheltuit 868.479,417 pes.; datorie 7076 milioane pesetas. Armata în timp de pace 100,140 oameni, în timp de război 340,000 oameni și 950 tunuri. Flotila de război a suferit mult în războiul cuban. Colorile țării: roșu și galben. În privința administrativă S. are 14 ținuturi subdivizate în 49 provincii: 1) Regatul Castilia nouă (5 prov.), 2) regatul Castilia veche (8 prov.), 3) regatul Leon (5 prov.), 4) principatul Estremadura (2 prov.), 5) principatul Asturia (1 prov.), 6) regatul Galicia (4 prov.), 7) regatul Andalusia cu Granada (8 prov.), 8) regatul Murcia (2 prov.), 9) reg. Aragonia (3 prov.), 10) regatul Valencia (3 prov.), 11) principatul Catalonia (4 prov.), 12) regatul Navarra (1 prov.); 13) țeara Bascilor (3 prov.), 14) Balearele și Canarele (2 prov.). Capitala Madrid.

Istoria. Cei mai vechi locuitori ai țării au fost Iberii și Celtiberii (amestec de Celți cu Iberi). Dela 1100 a. Chr. s'au întemeiat în S. coloniile feniciene (Cadiz), grecesci (Sagunt) și cartagineni (Cartagena). 237—18 cuceriră Cartaginenii partea sudică, pe care li-o luară Romanii în al doilea război punic (206). După lupte îndelungate

Romanii terminară cucerirea întregii peninsule abia la 19 a. Chr. S. deveni prov. romană și fu romanisată. Pe la începutul secl. V năvăliră Vandalii, Suevii și Alanii, apoi Visigoții, cari rînd pe rînd se înstăpîniră pe mare parte a S.-ei. 711 imperiul got fu nimicit de Arabi (la Jerez de la Frontera) și cea mai mare parte a S.-ei deveni provincie a Chalifatului, o parte a Visigoților se susțină în independență în Asturia. 755 Abd ur Rahmân fundă un Chalifat propriu la Cordova, după căderea acestuia 1031 se formară principate arabe la Saragossa, Toledo, Valencia și Sevilla. După fundarea marcei span. (806) prin Carol cel Mare, principii creștini dela nord începură a înainta spre sud și în secl. XI întemeiară țerile creștine Leon, Castilia, Aragonia și Navarra. Sub *Ferdinand III* cel Sfînt (1217—52) se unî Castilia cu Leon. Prin căsătoria lui *Ferdinand V* Catolicul din Aragonia, cu *Isabella* de Castilia (1474—1504), Castilia și Aragonia se unî 1479 în *regatul S.* Se regulă justiția, administrația, se introduse inquisițiunea; avîntul luat se manifestă în luarea Granadei (1492) și alungarea Maurilor, în descoperirea și cucerirea Americii. Pe timpul lui *Carol I* (ca împărat germ. C. V) S. ajunge sub stăpînirea Habsburgilor și centrul puterii acestora, în urma reșcoalei Comuneros (1519—21) S. își pierde constituția liberală și drepturile poporului și ajunge sub despotismul regilor și al bisericii, care îi împiedecă dezvoltarea liberă. *Filip II* (1556—98) risipi puterile S.-ei urmîrind utopia de a extirpa eresia, el causă pierderea Olandei și a unei părți din colonii, nimicî comerțul și industria, și purtă resboaie nenorococose cu Turcii, cu Franția și cu Anglia (Armada invincibilă, 1588). În interior se înmulți averea bis. și numărul mănăstirilor; poporul săraci. 1640 se desfăcî Portugalia, 1648 trebui să recunoască independența Olandei de nord, 1659 cedă Franței Kousillon ș. a. În resboaiele urmate cu Franția, trebui să cedeze acesteia pe rînd Franche-Comtă și o parte mare din Țerile de jos. În urma reșcoiului de succesiune span. Filip V pierdî în pacea de Utrecht (1713) Neapolea, Sardinia, Milano, Țerile de jos, Sicilia, Gibraltar și Menorca. Mai tîrziu redobîndîră Burbonii Neapolea, Sicilia și Parma, Menorca; sub ei încep a se reculege agricultura, industria și comerțul, inquisițiunea fu restrînsă, Iesuiții alungați (2 Apr. 1767). 21 Oct. 1805 fu nimicită puterea maritimă a S.-ei la Trafalgar și S. ajunge a depinde de Napoleon, care 1808 puse rege al S.-ei pe fratele său *Iosif*. Acum poporul se sculă în favorul regelui legitim *Ferdinand VII*, se organiză și pornî luptă desperată contra usurpatorilor; ajutați de Englezi (Wellington), 1813 alungară pe Francezi preste Pirenei. Ferdinand VII începî prin a persecuta pe liberali, restituî inquisițiunea, suspendă constituția liberală, votată la 1812. În urma unei revolte militare în Cadiz 1820, Ferdinand VII restituî constituția dela 1812, jură pe ea, suspendă inquisițiunea și convocă cortesii. Franția intervenî 1823 în favorul absolutismului, batî pe Spaniolii, iar Ferdinand VII nimicî toate hotărîrile regimului constituțional, întroduse un guvernament absolut, strict clerical și decretă persecutarea liberalilor. Intr'aceea coloniile span. de pe continentul Americii se deolară inde-

pendente și S. fù impotentă a le mai supune. Conform sancțiunii pragmatice dela 29 Martie 1830, după moartea lui Ferdinand VII urmă (1833) fica sa de 3 ani *Isabella II*, sub regenta mamei sale Maria Cristina. Fratele lui Ferdinand, Don Carlos protestă, în prov. basce fù proclamat rege ca *Carol V*, și în nordul S.-ei erupse resboiul carlist (1834—40); regenta restituî constituția din 1812, parte mare a carlistilor se împăcără, Don Carlos fugi (15 Sept. 1839) în Francia. Luptele între partidele parlamentare (Moderados și conservativi) se continuară, 1845 se revisui constituția în sens reacționar. În resboiul cu Marocul (1859—60) S. câștigă ținutul dela Ceuta și 20 milioane piaștri contribuție de resboiu. 27 Sept. 1868 admiralul Topete ridică steagul revoluțiunii, trupele regale fură bătute la Alcolea, Isabella fugi în Francia. Cortesii aleseră regent pe Serrano, iar 16 Nov. 1870 chieamară rege pe ducele *Amadeus* de Aosta, care intră în Madrid 2 Ian. 1871, 3 Aprilie deschise cortesii și domni strict constituțional; cu toate acestea la nordul țerii se mișcă carliștii, la sud republicanii, Amadeus abdică Febr. 1873 și parăsi S., iar cortesii proclamară republica; la sud se continuă mișcările federaliste și comuniste, la nord se mișcă Don Carlos; Castelar fù ales dictator, fù însă trântit și ajuns regent Serrano, care fù delaturat 30 Dec. prin proclamarea de rege a lui *Alfonso XII*, fiul Isabellei, care chieamă la cărma guvernului pe Canovas. Acesta suprimă rescoala carlista și alungă pe Don Carlos. 1875 se votă o noua constituție reacționară. 25 Nov. 1885 muri Alfonso XII, și veduva regina Maria Cristina luă regenta pentru fiul ei postum Alfonso XIII (n. 17 Maiu 1886), și chieamă la putere pe Sagasta, care reformă armata, introduse judecătoriiile cu jurați și căsătoria civilă, votul universal. 1892 serbă S. iubileul de 400 ani dela descoperirea Americii. Canovas, ajuns la guvern 1895, fù ucis de un anarchist 1897. 1895 erupse rescoala în Cuba, care 1898 duse la resboiu cu Uniunea nordamericană; flotilele span. fură niuicite la Manilla și Santiago de Cuba și în pacea de Paris (10 Dec. 1898) S. abđise de Cuba, Portorico și Filippine. 17 Maiu 1902 fù încoronat Alfonso XIII.

Spania nouă, nume ce s'a dat Mexicului pe timpul dominațiunii spaniole. v. Mexico.

Spaniola, limba și literatura. Cei mai vechi locuitori ai Spaniei au fost Iberii, ai căror urmași sînt Bascii de ađi din Pirenei (v. ac.). Preste ei au venit Celții, formînd poporul Celtiberilor, (v. ac.). Din limbele acestora au ramas puține urme în limba span. de ađi; și mai puține încă din a Fenicienilor, cari întemeiară colonii pe țărmii Spaniei, și din a Cartagesinilor, cari domniră cîtva timp în lăuntru țerii Inșă Romanii, în timpul lungii lor domnii, introduseră limba, cultura, portul și moravurile lor în toată peninsula și o romanisară astfel, încât deveni a doua patrie a civilizațiunii și literaturii romane. Aci s'au născut poeți latini ca Lucan, Marțial, Siliu Italic, și prosatori ca Seneca, Quintilian, Columella, Pomponiu Mella, și scriitorii creștini ca Isidor, Ildefonso ș. a. Aci s'a format primul dialect din latina rustică, care, amestecat cu multe provincialisme indigene, remase limba țerii până astăzi. Nici limba Vestgotilor, deveniți Spanioli

după o domnie de 300 de ani, nici a Arabilor, al căror imperiu a durat acolo preste 800 de ani, nu avură altă influență asupra limbei romane în Spania decât a-i împrumuta un număr de cuvinte gotice, mai ales privitoare la resboiu, jurisprudență și navigațiune, și arabice din sfera comerțiului, industriei, medicinei și astronomiei. După un calcul filologic 60% din limba span. sînt latine, 10% germane, 10% arabe și chaldaice (acestea dela Ovrei), 10% grecesci și alte 10 neolatine. Latina urbană remăsesse limbă oficială până prin secl. XIII. Inșiși regii mauri o întrebuntau în actele lor cătră supuși creștini. Ferdinand III și fiul său Alfonso simțiră trebuința de a se traduce legile în limba poporului, și anume în dialectul castilian, care deveni cu timpul limbă span., respândită cu domnia Spaniolilor și afară din Spania, în Italia, Baleare, insulele și continentul Americii sudice, amestecată acolo cu elemente indigene. Celelalte dialecte romane din Spania, andalusian, murcian, asturian ș. a., fiind oprite de a se întrebuntau în actele oficiale, remăseră simple dialecte. Dar și acestea, mai ales cel galițian și catalan, au literatura lor, care, cu deșteptarea conștiinței naționale ce dete nascere folklorului, începă a se aduna și cultiva. Cele mai însemnate gramatici și dicționare span.: »Grammatica sobre la lengua castellana» de Antonio Lebrija, 1492; Salamanca, și »Lexicon latino-hispanicum et hispano-latinum» de acelaș, 2 vol., 1492; »Diccionario de la lengua castellana» al academiei regale din Madrid, I edit. 1726—39, 6 vol., a XII edit. 1884, adaus și ameliorat de Salva. Gram. pentru Francezi: de Lancelot, 1660, de Cormon, 1808, ș. a.; dicționar de Sejournant, 1785, 2 vol., de Berbrugger, 1836. Pentru Germani: Franceson, Gramatică și dicționar, 1884. Pentru istoria limbei: Diez, Grammatik der rom. Sprachen, 3 vol., și Förster, Spanische Sprachlehre.

Literatura span. incepe în secl. XII. Până atunci se scriă în latina urbană, sub a carei influență s'a desvoltat continuu limba span. Influența arabă a fost aproape nulă asupra limbei, dar ea se cunoasce bine în caracterul și literatura span., în cari se ved întipărite moravurile cavalerescii ale Maurilor și spiritul oriental al culturai și înțelepciunii lor. Literatura span. se imparte în 4 epoce: 1) epoca medievala dela 1100—1500, cu epopeia și romanțele naționale, cu cronicile și poesia religioasă și didactica; 2) epoca clasică dela 1500—1700; 3) epoca de amorțire dela 1700—1800; 4) epoca renascerii dela 1800 până astăzi. Cel mai vechiu monument al limbei span. este »El poema del Cid», epopee scrisă într'o limbă abia formată și cu o versi-ficațiune greoaie și defectuoasă. Tot din acele vremi datează colecțiunile de romante, numite »romanceros», cari celebrează pe Cid, pe Gonzales, numit de Arabi »vulturul carnivor», și pe alți eroi naționali, cîntece înțelese și ađi, fiind mereu reînnoite prin tradițiunea orală și puse în scris de abia de prin secl. XVI. O frumoasă colecțiune de asemenea cîntece, cu o minunată introducere, este »Cancionero popular», de Lafuente y Alcantara, 2 vol., 1865; și mai bogată încă este a lui F. Rodriguez Marin, »Cantos populares espanoles», 5 vol. Madrid, 1882—83. Poema religioasă, cronica, istoria, poesia lirică,

didactică și satirică fură cu succes cultivate în acea epocă de originalitate. Mult făcură pentru cultura și literatura națională. Ferdinand III și mai ales fiul său, Alfonso X, și următorii lui, cari mai toți se distinseseră și ca scriitori. Alfonso X scrisese o »Cronică generală« și »Marea cucerire de preste mare« sau istoria cruciadelor; fiul său, Sancho IV, »El Bravo«, operă de filosofie morală; Alfonso XI o cronică rimată. Cel mai mare poet al secl. XIV fu Juan Ruiz, protoiereul dela Hita, † 1351, a cărui colecțiune, de mare importanță pentru istoria poeziei span., cuprinde modele pentru tot felul de poezii lirice, și se află, împreună cu alte poezii din acel timp, în »Colección de poesias castellanas anteriores al siglo XV«, a lui Pidal și Janec, Madrid, 1864. Principalele scrieri prosaice din această epocă se afla în biblioteca lui Gayangos, »Escritores en prosa anteriores al siglo XV«. Scrierile poetice din secl. XV se află în »Cancionero de Baena«, 1860, în »Cancionero de Lope de Stuniga«, 1874, și în »Cancionero del siglo XV«, 1884. Dar în secl. XV literatura prosaică ajunge superioră celei poetice prin Fernando del Polgar, numit Plutarchul spaniol; prin Antonio Lebriza, istoricul latin al lui Ferdinand și Isabellei; prin Diez de Gomez, Garcia Ordenez, autorul celebrului roman Amadis din Galia (v. ac.). În a doua epocă (1500 până 1700), prin unirea celor 2 regate, al Castiliei și Aragoniei, prin descoperirea Americii și prin întinderea domniei spaniole în Sicilia, Italia, Țerile de jos și America, cu puterea materială a Spaniei crescă și cea intelectuală; și literatura span. ajunse apogeul desvoltării și gloriei sale, mai ales prin teatru și romane. Drama span. se născu din spectaculele religioase, privitoare la născerea mântuitorului, la serbarea patimilor și învierii: »autos al nascimentos«, »autos sacramentales« și »comedias divinas«, introduse din inițiativa lui Alfonso X în locul spectaculelor imitative. Trecând dela aceste scene, corespondătoare »misterelor« (v. ac.) din alte literaturi, prin »eglogas pastorinas« și alte drame ale lui La Encina și Lope de Rueda (v. ac.), actor și autor dramatic, drama ajunse la Lope de Vega (v. ac.), numit de Cervantes »minunea naturii« pentru uimitoarea sa productivitate. Neîmprumutând nimic din literaturile străine, neținând samă de regnele și modelele clasice, luând toate subiectele din viața națională, Lope de Vega a fost cel mai original și mai popular poet al Spaniei. În 1600, când Lope de Vega era în toată stralucirea, se născu un alt poet dramatic, Calderon, (v. ac.) mai puțin productiv (vr° 200 de drame), dar mai artist în stil și în amănuntele scenei. Demni de acel timp fură încă Guillen de Castro, autorul dramei »Cid«; Tirso de Molina și Ruiz y Mendoza d'Alarçon. Multime alții sânt mai puțin însemnați atât în dramă cât și în alte genuri de literatură. Unii imitau pe Italiani și în special pe Petrarca; alții făceau bune traduceri din clasicii antici, formând un curent asemenea celui al lui Ronsard în Franca; alții iar, cu Alonzo de Ledesma în frunte, căutau să se distingă prin subtilitatea cugetării, asemenea a »concettistilor« italieni, sau prin un stil manierat și bombastic, »estilo culto«, ca Gracian Baltazar și Gongora y Argoto (v. ac.); și aceștia pregătesc decadența literaturii span. din secl. XVII. Un

singur scriitor mare, în genul epic, formează încă gloria acelor timpuri, Cervantes (v. ac.), care prin capodera sa, »Don Quixote«, dete lovitura de grație cavalerismului decăzut și literaturii cavaleresci.

Cu suirea pe tronul Spaniei a lui Filip de Bourbon, 1700, și cu scăderea puterii politice, începe o adâncă decadență a literaturii span., care ține pâna pe la 1830. Deosebitele academii înființate atunci produsera mulți erudiți, dar aproape nici un scriitor original. Conduși mai mult de teorii decât de inspirațiune, unii ca Melandez de Valdés și cei din jurul său, imitau pe Francezi; alții pe Italiani sau Englezi. Aceste curente deteră născere critice prin scrierile lui Garcia de la Huerta, Mayans y Siscar, Capmany, ș. a.

Secl. XIX, prin ideile de libertate politică și intelectuală, prin deșteptarea conștiinței naționale și a interesului pentru vechea literatură națională, aduse și o epocă de renaștere literară. Din marele număr al poezilor, ale caror opere sânt pline de ideile filosofice și naționale ale noului secl., amintim dintre cei mai însemnați, în genul epic și liric, pe Espronceda și școala sa, Serafin Calderon, Angel de Saavedra, Martinez de la Rosa, Zorilla, Hartzenbusch, satiricul José Gonzales, fabuliștii Miguel Agustin Principe și F. Baeza, ș. a. Fructele noiei poezii se găsesc în numeroase antologii, din cari »Tesoro de la poesia castellana, siglo XIX«, 3 vol. 1876, e una din cele mai însemnate. Fiindcă epopeia mare, aici ca și în alte literaturi, nu mai coresponde ideilor timpului, poezii reînnoiră vechile romane naționale. »Teatro hispano-lusitano en el siglo XIX«, 1876, și alte colecțiuni de poeme dramatice, mai ales »Galeria dramatica«, care nu cuprinde mai puțin de 600 de piese, arata productivitatea literară în acest gen, în care s'au distins, între alții, Bretanon, Martinez de la Rosa, Tapia, Saavedra, Zorilla, Manuel Breton de los Herreros, Antonio Gil y Zarate, Hartzenbusch, etc. Mulți din acești poezii, revenind la modelele etății de aur, s'au distins și ca autori de romane și novele, gen cultivat cu mare succes mai ales de Cecilia de Arrom, renumită sub pseudonimul Caballero Fernan (v. ac.); iar în timpul din urmă Iuan Valera și P. N. de Alarcon.

Din literatura prosaică s'a cultivat mai bine istoria de scriitori ca de Torreno, Quintana, Ferreros, Ulloa, Novorrete, Clemenciu, Maldonado, Amador, de los Rios dela care a ramas și o »Historia critica de la literatura espanola«, 7 vol., 1876, neocompletă. (Cf. Ticknor, »Istoria literaturii spaniole«, trad. din engleza de F. Wolf, cu adausuri și observațiuni critice.)

Spaniola, Marca, Catalonia de ași, Navarra și o parte din Aragonia până la Ebru, cucerită în 778 de Carol cel Mare și 781 de Arabi, recucerită de creștini și administrată de comiți.

Spanish Stripes, (engl., pron. speniș straipts), un postav ușor, subțire, usitat în Orient.

Spânzuratul, suspendarea corpului de gât prin mijlocul unui laț a cărui presiune cauzează moartea producând o asfixie subită mai mult sau mai puțin favorisată de o tulburare a circulațiunii și inervațiunii (Tourdes). Nu e nevoie ca corpul sa nu atingă pământul, pentru ca moartea să aibă loc, ci poate chiar sa fie culcat orizontal pe el, capul

numai fiind puțin ridicat în sus. S. e modul de sinucidere cel mai răspândit în toate țările. Asfixia produsă prin astuparea căilor respiratoare e, după majoritatea autorilor, cauza principală a morții, pe când compresia vaselor și a nervilor gâtului sînt secundare, grabindu-o. Simptomele ce însoțesc spânzurarea sînt: la început roseața feței, apoi văjiituri de urechi, tulburări în vedere, pierderea conștiinței, convulsunile, emisiunea de urină și a materiilor fecale. Toate aceste se petrec fără ca individul să aibă cea mai mică durere; semnele exterioare ale spânzurării ca paliditatea feței, întredeschiderea ochilor, poziția limbii când înlauntru, când înafară din gură, echimosele de pe gât, față și conjunctive, congestiunea membrelor inferioare, erecțiunea și ejacularea, sînt toate semne inconstante. Singurul caracteristic și mai constant e șanțul pergamentat ce se găsește împrejurul gâtului, care are o direcție oblică pe el și care indică adesea obiectul cu care a fost produs. Local, direcția și forma șanțului ne da o idee de modul spânzurării. Ca leziuni interne în S. avem: echimosele profunde ale gâtului, rupturi ale fibrelor musculare și ale arterilor carotide, fracturi ale osului hyoid și a laringelui, leziuni ale coloanei vertebrale, congestia plămînilui, echimose subpleurale, focare hemoragice în plămîni, congestia creierului și a rinichilor, și a tubului digestiv.

[Dr. N. Minovici.]

Sparanghel, una din numirile populare ale plantei *Asparagus officinalis* L. (v. ac.).

Sparassis Fr., (botan.) gen de Ciuperci din familia Clavariaceae, cu aparatul sporifer ramificat, ramuri foliacee, late. Speciile sale traiesc pe pământ prin paduri, s. e. *S. crispa* Fr., *S. laminosa* Fr., etc.

[S. Șt. R.]

Sparaxis Ker., (botan.) gen din familia Iridaceae, tribul Gladiolee, cu vr'o 9 specii de frumoase plante ierboase, cu flori galbene, ori roșii, purpurii, etc., cultivate pentru aceasta în florării; sînt originare din Africa sudică. Menționăm speciile: *S. bulbifera* Ker., *S. grandiflora* Ker., *S. tricolor* Ker.

[S. Șt. R.]

Sparceta sau *Sparseta*, numirile populare ale plantei furagere *Onobrychis sativa* Lam. (v. ac.).

Sparga sau *Sparanga*, v. Sparanghel.

Spargere, v. Efracțiune.

Spargosis, (med.) tumoră a mamelor (țițelor), provocată de retențiunea laptelui.

Sparks, *Iared*, istoric și publicist american (1789—1866). S. e una din autoritățile principale pentru istoria revoluției din Statele-Unite.

Sparnacian, o subdiviziune a eocenului inferior, caracterizată prin depuneri marine și mai ales salmastre cu *Cyrena*, *Potamides*, etc.

Sparta, (*Lakedaemon*), stat în Grecia antică, cuprinzînd Laconia (v. ac.). *Capitala* S., situată lângă riul Eurotas; numai neînsemnate resturi au mai rămas din ea. La 1834 s'a fondat *S. nouă* (*Sparta*), 3982 loc. (1889). S. a fost cucerită de Doriieni pe la 1100 a. Chr., cari pe locuitorii achai, parte i-au făcut perioici (liberi, dar fără drepturi politice), parte selavi (heloți). În secl. IX, prin legislația lui Licurg, S. se făcu un puternic stat militar, cucerii Messenia în două resboai, câștigă suprație în întreg Peloponnesul și rol conducător în întreaga Grecia. Pe timpul resboaielor persice, începî rivalitatea cu Atena, pe care S. o

bătî în resboiul peloponesiac (431—404 a. Chr.), 371 însă fî bătută de Theba. Incercările de reforme ale regilor Agis și Cleomenes (secl. III) nu reușiră și S. în urma înfrîngerii dela Sellasia (221) își pierdî însemnătatea, iar 146 a. Chr. cădî sub Romani.

Spartacus, *Trac*, conducătorul sclavilor resculați, cari au înscenat al treilea resboiu al sclavilor (v. ac.) 73—71 a. Chr. Prima armată romană trimisă contra lui a fost bătută, pe urmă însă a fost învins de Crassus, acesta ajutat și de tradaarea din șirurile sclavilor. S. a murit în luptă.

Spartali, *Ioan S.*, publicist, n. 1855 la Bucuresci. Și-a câștigat merite mai ales ca traducător din literatura tuturor popoarelor.

Spartel, cap, promontoriu în Marocco, punctul cel mai nord-vestic al Africeii, la 35° 47' lat. nord.

Sparterie, țesătură făcută din fire fine, foarte dese, de lemn; se confecționează palării din ea.

Spartium, L. (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Leguminoaselor, trib. Genisteae, caracterizat prin ramurile lungi subțiri și adesea fără foi. Singura specie: *S. junceum* L. este o plantă tipică mediterană.

[A. Pr.]

Spasm, v. Convulsione.

Spat, v. Calcit.

Spata, unealtă trebuincioasă la țesut, făcînd parte din resboiu, menită pentru baterea urzelei.

Spata, termen anatomic popular pentru osul *scapula* (v. ac.).

Spatange, v. Calcar.

Spătar, în Muntenia ministru de resboiu, care era în câmp cel dintăiu după principele, afară de ban și vornic.

Spate, termen popular pentru partea de din-dărăt a corpului, dela grumazi până în regiunea rinichilor.

Spathiflore, (botan.) grupă de plante Monocotiledonate, caracterizate prin florile lor adunate în spice, sau căpașini acoperite în total, sau în parte, de o spată. Cuprinde fam. *Araceae* sau *Aroideae* (v. ac.) și *Lemnaceae* (v. ac.).

[S. Șt. R.]

Spațiu, locul ce-l ocupă un corp, și mai virtos locul ce-l ocupă aerul atmosferic, precum și eterul dintre corpurile cerești.

Spațiu, în tipografie, bețișoare subțiri de plumb, folosite pentru a rări cuvintele sau a încheia rândurile.

Speaker, (engl., pron. spicher), orator; titlul presidentului casei comunilor (camera) în Anglittera.

Specia, în logică noțiunea care conținînd singur numai partea comună a mai multor reprezentari individuale de ale obiectelor de acelaș fel, este cuprinsă în sfera unei noțiuni superioare, numită gen. S. este cuprinsă în sfera genului; iar genul este cuprins în conținutul S.-ei sale. S. se poate nasce atât prin abstracțiune, din reprezentările individuale ale obiectelor de acelaș fel, cât și prin determinațiune, cautănd în sfera genului speciile sale. S. unui gen sînt între sine coordinate. Notele prin cari ele se deosebesc unele de altele, se numesc diferențe *specifice*.

[Pl.]

Specie, în biologie, o reunire de mai mulți indiviți (animale ori plante), cari au numeroase însușiri comune, descind unii din alții și își transmit și păstrează caracterele prin ereditate.

O S. are *varietăți naturale și varietăți artificiale*, obținute prin procedee de cultură. Dacă, prin selecțiune sau alegere naturală ori artificială, caracterele varietăților se pot transmite urmașilor, atunci se formează *rasse naturale ori artificiale*; s. e. raselle omului, cânelui, grâului, etc. Noțiunea de S. e concepută diferit de naturaliști. Unii o consideră ca neschimbăcioasă, păstrându-și nealterate caracterele cu cari a fost înzestrată dela crearea ei, de o putere supremă. Aceasta e *doctrina fixității* S.-ei, susținută de Linné, Cuvier și discipolii lor. Ei admit variația în lăuntru S.-ei, dar limitată. Alții consideră S. ca foarte variabilă, varietățile ei putând fi începtul altor S. noue. Aceasta e *doctrina variabilității* S.-ei, susținută de Lamarck, Et. și Is. Geoffroy, St. Hilaire și discipolii lor, sprijinită cu date științifice și de ei, și de Ch. Darwin (v. ac.), dela care teoria se mai cunoaște și sub numele de *teoria descendenței* (v. ac.). Factorii cari determină variabilitatea sunt lupta pentru traiu (concurența vitală), adaptarea și selecțiunea naturală. Hugo de Vries a observat la S. nu numai variabilitate încetă, ci și deodată, bruscă. Anumiți indiviți ai S.-ei apar la un moment oarecare cu caractere deosebite; ei își păstrează aceste caractere și sunt astfel începutul unei noue S. Teoria acestui savant se chiamă a *mutațiunii* S.-lor. [S. Șt. R.]

Specialitate, resort, ramură de studiu sau de comerț; ceea ce aparține unui anumit ram de știință sau negoț.

Specialist, care se ocupă îndeosebi cu o anumită specialitate.

Specie facti, expunerea stării factice, care premerge enunțării sentenței, sau prin care, fiind instrucția terminată, se înaintează debaterile spre decidera.

Specific, ceea ce constituie specia; însușirea care deosebesce speciile de specii în cadrul aceluiaș gen.

Specificațiune, (*lat.*) a) în logică, operațiunea cugetării de a căuta speciile unui gen și prin determinațiune de a forma noțiuni specifice, adăugând unei noțiuni de o sferă mai mare, dar de un conținut mai mic, una sau mai multe note convenabile. b) Enumerarea singularelor specii ori indiviți, ce se cuprind în sfera unei noțiuni generice. [Pl.]

Specimen, probă, model.

Speckbacher, Josef, conducătorul Tirolienilor în reșcoala din 1809. † 1820 în Hall. Inmormântat în Innsbruck.

Spectacol, înfățișarea unei piese de câtră actori pe o scena teatrală; reprezentațiile ce se dau în circuri, iarmaroace, grădini, etc., la cari iau parte comediantii, gimnastici, clowni, etc. **Piesă spectaculoasă**, piesă în care totul se reprezintă mai mult pentru vedere, feerii, mistere, bufonării, etc., și în care decorurile și costumele joacă un rol principal; ori ce reprezentație în general ia numirea de S.: alergările de cai, luptele de scrimă, gimnastica, balurile mascate sau costumate, producțiunile cu animale dresate, etc.

Spectrale, *aparate*, aparate pentru producerea și studiarea spectrului. v. Spectroscop.

Spectrometru, spectroscop (v. ac.).

Spectroscop, aparat pentru producerea și analizarea spectrului solar precum și a spectrului altor

corpuri. Partea principală a spectroscopului e o prismă treilaterală de sticlă flint, așezată pe stativ între două sau trei tuburi. Prin tubul prim vin razele de lumină dela corpul al cărui spectru îl analizăm, prin tubul al doilea ne uităm la spectru, iar prin tubul al treilea se proiectează scara pe prismă și de pe prismă în ochi. Cu S. putem analiza spectrul soarelui și al celorlalte corpuri ceresci, mai departe spectrul corpurilor de pe pământ. (v. și Analiza spectrală.)

Spectroscopia, analiza făcută cu ajutorul spectroscopului.

Spectro-telegraf, un fel de telegraf optic, ce se aplică mai ales pe faruri.

Spectru solar. Razele solare, trecând prin o prisma optică, se descompun în șese colori principale și mai multe nuanțe de colori, cari ne dau împreună spectrul solar. Colorile din spectrul solar sunt întrerupte de linii negre numite *linii frauenhoferiane*. (v. și Chromatica.)

Specul oral, instrument potrivit a deschide sau a ținea deschisă gura, în scopul unei cercetări sau operațiuni.

Speculațiune, actul cugetării ce se descopere în cercetarea intenționată, cu atențiune, amănunțită și aprofundată a unui conținut intelectual, ce trece preste marginile experienței și a gândirii vulgare. S. este și metod de cercetare, care variază după punctul de vedere și de plecare al respectivului cercetator. S. se mai numește și lucrarea de a face proiecte de operațiuni financiare și de comerț. [Pl.]

Speditör, cel ce se ocupă în permanență cu transporturi de mărfuri pe socoteala altuia. După codul comercial italian, valabil și în România, S. (comisionar pentru transporturi pe apă și pe uscat) e răspunzător pentru sosirea la timp a mărfurilor, în stare integră. Acelaș principiu e validat și în codul com. austriac și ungar.

Speech, (engl. pron. spici), discurs, vorbire. **Speierbach**, riu în Pfalz bavarez, se varsă în Rin; lângă el au batut Francezii pe aliați 15 Nov. 1703.

Speke, (pron. spic) *John Hanning*, călător englez, n. 1827, † 1864. După călătorii prin India, îndeosebi prin munții Himalaia, apoi în țeara Somalilor, a călătorit cu Burton (v. ac.) în Africa pentru căutarea lacurilor celor mari, ecuatoriale. 1858 au descoperit lacurile Tanganica și Victoria Nianza (Ukerewe), 1863 Nilul alb, al cărui curs l-au urmărit până la cataractele Carama. Prin aceste călătorii s'a deslegat chestia isoarelor Nilului. A scris: »Journal of the discovery of the source of the Nile», 2 vol. Londra, 1863.

Spence metal, un amestec dat de Spence, și care constă din sulfuri de fier, zink, plumb și sulfuri topiți la un loc. Luciu metalic, elastic sau conducător de căldură și fusionează între 110 până 170°. Greu atacabil de acizi și alcalii, se întrebunțează în industrie la fabricarea cisternelor de petrol, cât și la tuburile de apă.

Spencer, Herbert, filosof englez, n. 1820 în Derby. După o pregătire de 10 ani s'a apucat de prelucrarea opului seu »Sistemul filosofiei sintetice». După S., despre absolut scim numai, că e ultima cauză a fenomenelor. Filosofia are de a face cu cele mai generale cunoștințe ale lumii fenomenelor. Din cel mai important din aceste

adevăruri, din principiul persistenței, energiei și materiei, deduce S. două procese: al evoluțiunii și al disoluțiunii, cari merg alături, prevalând când unul, când celalalt. El cearcă să dovedească existența acestor procese și în lumea conștiinței individuale și sociale. S. și-a câștigat mari merite pentru dezvoltarea sociologiei. Din »System of synthetic philosophy« au aparut »First principles«, »The principles of biology«, »The principles of psychology«, »The principles of sociology«, »Ceremonial institutions«, »Political institutions«, »Ecclesiastical institutions«, »The principles of ethics«. Mare e și numărul celorlalte scrieri ale lui, dintre cari s'au tradus, cu prescurtari, în limba română »Educațiunea intelectuală, morală și fizică« în »Biblioteca pentru toți« și de cătra T. Maiorescu, un studiu asupra socialismului.

Spencergolf, un sin ce intră afund în continentul Australiei de sud, între penins. Eyria și Yorke.

Spener, Philipp Jakob, teolog, n. 1635, s'a distins ca predicator luteran în Strassburg, apoi în Frankfurt, Dresda și urmă în Berlin, unde † 1705, ca preposit la bis. Sf. Nicolae. A contribuit mult la redemptarea sentimentului religios în Germania; el e părintele pietiștilor (v. ac.); a scris opul »Pia desideria« în 1675.

Spencer (spențel), haina scurta, cu mâneci, adesea tricotata din lână, ajustându-se bine pe corp. Se poartă de bărbați și de femei.

Speranța, (*lat.*) a) Sub raport psihologic, starea afectivă a sufletului, în virtutea căreia așteptăm cu bucurie un eveniment, dela care ne promitem un bine și o plăcere oarecare. Ca sentiment formal, S. își are temelii în conștiința propriei noastre puteri și în încrederea ce ni-o însuflă bunavoința străină. b) Sub raport etic S. sau nădejdea este cea virtute (teologică) în puterea căreia așteptăm cu încredere și siguranță toate bunătățile pe cari Ddșu ni le-a făgăduit pentru meritele lui Isus Christos, precum și fericirea eternă. [Pl.]

Speranța, Teodor D., (n. 1856) publicist, membru corespondent al Acad. rom., profesor, a publicat, afara de un număr de manuale didactice, încă 4 vol. de Anecdote populare verificate, 1889, 1892, 1893, 1898, apoi Prosa, 1893; Popa cel de treabă, 1894; Omer întinerit, Iliada c. I, 1893; Vorba de acasă, conferință, 1893; Teatru, 1894; Icoane vii, 1898; Teatru satesc, 4 bucați, 1900—01; Minunea vieții, 1902; Romanul »F e i g e l a«, 1903.

Spergula L., (botan.) gen de plante din fam. Caryophylleae, trib. Alsineae, cu petale întregi și 5 stili. Cuprinde vr'o 3 specii temperate, dintre cari menționăm *S. arvensis* L. »hrana vaciei«, recomandată ca planta furajera. [A. Pr.]

Speriat, cuprins de spaima.

Speribana, *Speribană-tărcată*, numiri populare ale plantei Acorus Calamus L. (v. ac.).

Sperjur, cel ce jură fals, sau dă marturie mincinoasă. Legea pedepsește cu închisoare pe martorul fals (v. C. pen. rom. art. 287—293). v. Martur.

Sperma, semința virilă; lichid albului, mucos, cu un miros specific, product al testiculilor, amestecat cu secrețiunile beșicilor seminale, prostatei și glandelor lui Cowper. Se compune din mai multe substanțe albuminoase, lecitin, nucleu, cholesteriu, acid fosforic și spermatin. În

S. omului sau animalului matur se găsește o mulțime de corpuscule filiforme microscopice, la un capăt mai groase, numite *spermatozoizi*, cari se mișcă la aparență voluntar. S. omului sau animalului matur e proprie a fecunda ovulul. (v. și art. Fecundația și Reproducțiune.)

Spermanțet, grasimea care e conținută în oasele posterioare ale capului animalului dîs Cachalotul sau *Physeter macrocephalus* ce trăiește prin oceanul indian. S. se mai numește și Cetaceum, e de structura talcului, alunecoasă la pipăit, aproape fără miros și gust și are ca punct de fuziune 45—50°, solubilă în alcool, mai lesne în eter, cloriform. Se întrebuințează la unguente cerate, în farmacii. *Cetil alcool* C₁₆ H₃₄ O, principiul important al cetaceului.

Spermaphyte, alt nume pentru Phanerogame (v. ac.).

Spermatii, tot una cu *pycnocoidii*; v. Pyknide.

Spermatitis, (med.) inflamația funiculului (cordonului) spermatic. Tratament: odihnă; la început cataplasme reci, mai târziu dozoale; tinctură de iod.

Spermatoblaste, sînt celulele din tinerele testicule, cari vor forma elementele sexuale masculine. O spermatoblastă se divide în un grup de celule numite *spermatocyte* și acestea dau fiecare câte 4 *spermatii*, cari se isolează și se trausformă în spermatozoizi. Toate aceste prefaceri, despre cari am vorbit, constituie fenomenele de spermatogeneză.

Spermatorhoea, (med.) scurgeri eiaculatoare, involuntare de semință virilă, fără iritație sexuală. S. e simptom al unei grave neurastenii sexuale. (Cf. și art. Poluțiune.)

Spermatozoizi, (*Spermatozoe*), v. Sperma.

Spermestine, subfamilie de paseri, din fam. Ploceidelor, ord. Coraeornithelor, căutate în comerț pentru frumșea penelor și vîndându-se sub numele de *Senegali*. Ca genuri sînt: *Euplectes*; *Vidua*; *Habropygă*; și *Spermestes* ce a dat numele subfam. [I. P. Voitești.]

Spermina, substanță organică volatilă ce se găsește în spermă. Eadă mirosul special spermei.

Spermogonii, v. Pycnide.

Spermophilus, gen de mamifer roșător, din familia Sciuridae, care trăiește în Europa estică. Are urechile mici, coada scurtă.

Spes, (*lat.*) speranța; la Romani a fost personificată ca zeița.

Spessartina, mineral, gronată manganifer.

Spetire și *spetii*, deșelat, paralisat, de nu se poate mișca.

Speyer, (*Speier*), capitala guvernăm. bavarez Pfalz, la stînga Rinului, 19,044 loc. (1895); dom în stil roman, cu mormintele a 8 împărați germ.; episcopie, gimnasiu, școală reală, seminar înv.; port liber, navigație, comerț; se produce vin și tutun. Pe timpul Romanilor se numia *Augusta Nemetum* sau *Noviomagus*, în evul mediu oraș liber imper.; aci s'au ținut multe diete imper. (1529 Protestanții).

Spezia, oraș și port militar în prov. ital. Genua, lângă *golful S.*, 19,864 loc.; arsenal, docuri, șantier.

Spezia, (*Spetsă*), insulă grec. la intrarea în golful Nauplia, 17 km², cu 5192 loc. (1889). *Capătala S.*, 5172 loc.; port.

Sphaera, v. Sfera.

Sphaerococcus Greville, (botan.), gen de Alge roșii, cu thalul mai adesea gelatinos. Specia *Sph. coronopifolius* Greville crește în Mediterana.

Sphagnum Ehrh. (botan.), gen de Mușchi din familia Sphagnaceae, cu vr'o 250 specii, cari cresc exclusiv prin locuri umede, mai cu seamă prin turbării, unde contribuie în mare parte la formarea combustibilului vegetal ȝis turbă. Tulpina sa erectă sau plutitoare poartă ramuri adunate în mănunchiuri de 2—7, rar mai multe. Pe ramuri sânt frunze mici, dese, imbricate, fără nervură, având două feluri de celule: unele ânguste cu clorofilă; altele largi, poroase, specializate pentru ca să absoarbă ușor apa. Sporogonul e sesil. Capsula se deschide printr'un opercul și nu are periston. În Europa cresc vr'o 50 specii, din cari mai comune, cari cresc și prin părțile noastre, sânt: *S. cymbifolium* Warnst., *S. fimbriatum* Wils., *S. cuspidatum* Russ. et Warnst., *S. squarrosom* Pers., *S. Girgensohni* Russ., ș. a. Poporul nostru numește speciile de S. Coadă măței de balta. Se întrebuințează S. pentru pregătirea de fibre, din cari se țes stofe igienice (flanelle); ca izolator contra pierderii de căldură; în florării, pentru cultura Orchideelor și altor plante, etc. [S. Șt. R.]

Sphacteria, (acum *Sphagia*), insulă la coasta vestica a Messeniei în fața portului Pylos; 425 a. Chr. cucerită de Atenieni, cari captivară aci 292 Spartani.

Sphalerita, v. Blenda.

Sphenophyllum Brogn., (botan.) gen de Criptogame vasculare fosile, caracterizat prin frunze cuneiforme, verticilate. Trăiau în ape. Se întâlnește în Culm și în carbonic. Se înrudește cu Calamariaceele fosile și cu Salviniaceele actuale. Erau probabil heterosporee. [S. Șt. R.]

Sphincter, muscul, ce închide sau deschide nn orificiu.

Sphingidae, o familie de Lepidoptere, cu antenele mari, corpul foarte voluminos, aripile lungi și puternice. În faza de pupă își sapă o groapă în pamânt, unde stau până în vara anului următor. Genul cel mai cunoscut *Sphinx* (v. ac.).

Sphinx, v. Sfînx.

Sphinx pinastri L., un fluture din familia Sphingidae traird în toata Europa; are o trompă lungă de 4 centimetri și culoarea asemănătoare cu a bradului. Trăiește pe brazi și neori larvele sânt așa de multe încât vatămă arborii pe cari stau.

Sphragistica, știința care se ocupă cu studiul sigilelor. Este un auxiliar al istoriei.

Sphygmophon, aparat pentru examinarea pulsului. S. consistă dintr'un interruptor electric, ce se pune pe arteră și comunică cu un telefon. Fiecare mișcare a arterei întrerupe curentul electric, iar întreruperile produc în telefon tonuri.

Spic, (botan.) inflorescență indefinită; derivă din racem (v. ac.), de care se deosebește, că are florile purtate pe axe secundare foarte scurte, chiar lipsesc, când florile sânt sesile; s. e. la Pătlagina, Piper, ș. a. Afară de *S. simplu* e și *S. compus* din mai multe S. mici sau *spicule*, când florile nu sânt purtate de axele secundare, ci de cele de ordin mai superior; s. e. la Graminee. S. simplu format, numai din flori uni-sexuate se ȝice *ament* (v. ac.), românește mățișor; rînza. Paniculul (v. ac.) e un fel de S. compus. [S. Șt. R.]

Spichinat, numire populară a plantei cultivate Lavandula vera DC. sin. Lavandula officinalis Chaix. (v. ac.).

Spiekeroog, insulă la ȝermurul Frisiei estice, 14 km², cu 250 loc.; bai de mare.

Spiegelhagen, *Friedr.*, celebru romanșier german, n. 1829 în Magdeburg. După multe încercări, romanele sale »Naturele problematice« 1860, 4 vol., (ilustrat 1899), și »Prin noapte la lumină«, 1861, 4 vol., îi deschiseră cariera literară. Urmară o lungă serie de romane, ca »Die von Hohenstaufen«, 4 vol.; »In Reih und Glied«, 5 vol.; »Hammer und Ambos«, 5 vol.; »Allzeit voran!«, 3 vol.; »Ultimo«, 1873, ș. a. toate pline de un idealism umanitar, ne mai gustat de generațiunile positiviste de astăzi; însă multe vor renănaea ca un tablou luminos al vieții germane din a doua jumătate a seclului XIX. Dramele, novelele, poeziile lirice și alte scrieri ale sale, sânt mai puțin însemnate.

Spieß, *Adolf*, gimnastic germ., n. 1810, † 1858. A fost directorul școlii de gimnastică din Darmstadt. S. a întrodus gimn. în școala de baieti și fete. În scrierile sale desfașură rolul exercițiilor corporale pentru educație.

Spilanthes L., (botan.) gen de plante de regula anuale din fam. Compositelor, trib. Helianthoideae, cu foi oposite, capitule mici lung pendunculate. Cuprinde preste 40 specii din toate țările calde (cele mai multe însă în America), dintre cari cităm *S. oleracea* L. o plantă usitata în medicină. [A. Pr.]

Spilita, rocă, roce diabasice amigdaloid.

Spilosita, rocă, șist de contact cu diabas; prin metamorfosă, nasc ni minerale grăunțoase.

Spin, numire populară a plantelor: Carduus acanthoides L., Carduus nutans L. (v. ac.). Prunus spinosa L. (v. ac.).

Spina bifida, *Hydroshachis*, ingrămădire de lichid cerebrospinal fornând o tumore cistica, care iese la iveală prin un defect al columnii vertebrale sau prin gaurelele intervertebrale. Se observă mai ales în regiunile dumbala și sacrala, foarte rar în regiunile cervicala și dorsală. Terapie: extirpația tumorii cistice, ici-colea cu rezultat favorabil; compresiune și injecții de iod.

Spinacia L., (botan.) mic gen din fam. *Chenopodiaceae*, tribul *Atripliceae* cuprinde plante erbacee anuale, erecte și glabre cu frunzele alterne petiolate, triunghiulare-ovate sau hastate, de tot întregi sau sinuat-dentate; florile dioice, foarte rar hermafrodite. Acest gen are vr'o 4 specii originare din Orient dintre cari menționam *S. oleracea* L., cunoscută de poporul nostru sub numirea de Spanac, mult cultivată ca planta culinară. În cultură se cunosc dela aceasta specie următoarele două varietăți: var. *inermis* Moench. și var. *spinosa* Moench. [Z. C. P.]

Spinal, ce se referă ia spinare.

Spinare, în înțeles mai larg, coloana vertebrala, în înțeles mai restrins, linia formată de capetele proceselor spinose ale vertebrelor. În terminologia vânătoarească, apoi în cea judecătorească, la fixarea sennelor de hotare cu ocașiunea segregării padurilor, munților și alpiilor; se numește S. cumpăna apelor, muchia, coana, creasta munților, etc., (german. Wasserscheide, magh. Vizválasztó). [I. St. Ș.]

Spinazola, cetate în provincia italiană Bari delle Puglie, cercul Barletta, cu 10,548 loc. (1881).

Spinazzola, fost profesor de limba ital. la liceul Sf. Sava în București, autorul unei gramatici italiene și a unei crestomații «Floarea liter. ital.»

Spineanu, *Nic. D.*, învățător și scriitor rom., n. 1859 în Podeș (Mehed.), institutor, revisor și apoi director școlar. A publ.: Dicționarul și un atlas geogr. al j. Mehedinț (1895); Urme rom. la Mehadia și în Mehedinț (1896), etc.

Spinel, mineral, aluminat de magneziu, cristalizează în octaedri. Se disting mai multe varietăți: 1) *S. nobil*, incolor, roșu (Rubin - Spinell), roșu deschis (Balas - Rubin), violaceu (Almandin), roșu portocaliu (Rubicel). 2) *Pleonast* e un S. ferifer negru. 3) *Picotit* e un S. de crom. 4) *Gahnit* de zinc. 5) *Hercinit* S. ferifer. S. se găsesc în roce eruptive și metamorfice. Variet. nobile sunt întrebuințate în bijuterie.

Spineni, com. rur. în Rom., j. Olt, se compune din 4 catune, cu 1747 loc. Terenul e deluros, acoperit de senenături și grădini.

Spineta, (*ital.*) *Epinette*, (*franc.*) instrument de coarde și claviatură, predecesor clavecinului (v. ac.), care nu era decât o S. marita și așezată pe picioare. Consta dintr'o lada de rezonanță, de obicei triunghiulară, în care erau întinse coardele, una pentru fiecare sunet; acestea erau puse în vibrațiune printr'o serie de mici plectre de piele, lemn sau alt material, fixate la capătul tastelor claviaturii. [T. C.]

Spinoza, *Baruch (Benedict) de*, filosof, n. 1632 în Amsterdam dintr'o familie ovrească originară din Portugalia. La 1656, dat afară din sinagoga pentru vederile sale filosofice, a trait retras și s'a ocupat cu studiul și meditații filos. în diferite locuri până la moarte în 1677. Scrieri: *Renati Des Cartes Principiorum philosophiae pars I et II, more geometrico-demonstratae*, 1663; *Tractatus theologico-politicus*, 1670; *Ethica*, ordine geometrico-demonstrata și *Opera posthuma*, publicate după moarte la 1677, ediție completa. *Lena*, 1802—1803. Sistemul: Nemulțamit cu cultura talmudista, S. își ia refugiu la dualismul filosofic al lui Des Cartes (Cartesiu), pe care îl prelucră într'un panteism, a cărui ideie fundamentală este unitatea substanței. Metodul său este matematic și raționalistic. Este numai o substanță și aceea este Dzeu. Substanța are ca atribute cugetarea și extensiunea. Dzeu este cauza imanentă a totalității existenței. Intre cugetare și extensiune nu este nex causal, ci numai congruența: ordinea și legătura dintre gândiri este identică cu ordinea și legătura dintre lucruri. În aceasta identitate a psihicului cu fizicul este întemeiat așa numitul *monism* spinozist. Opl sen principal este *Ethica*, care împartită în cinci părți, partea I începe cu opt definiții ale noțiunilor cu cari avem a opera, din cari apoi resulta șapte axiome și un numer de propoziții; partea II tractează despre ființa și originea spiritului omenesc; partea III despre natura și originea sentimentelor și a afectelor; partea IV despre servitutea umana, iar partea V despre puterea intelectuală și despre libertatea umană. Pentru timpul seu filosofia lui S. n'a exercitat mare influență, poate și din cause religioase; mai mult se arata această influență în

secl. XIX. (Cf. Überweg, *Gesch. d. Phil.* III.; Thilo, *Gesch.* II.; Paul Janet, *Spinozza*, în *Revue de deux mond.* t. 70, 1867.) [Pl.]

Spinozism, mai întâiu sistemul filosofic-panteistic al lui Spinozza; apoi modul de a filsofa în spiritul și după vederile filosofice ale lui Spinozza. Dintre filosofi timpului mai nou se consideră ca spinoziști: Herder, Schelling, Goethe. [Pl.]

Spintherismus, (*grec.*) șchinteiere.

Spinz, *Spint*, numiri populare ale plantelor: *Helleborus odoros* W. et Kit. și *Helleborus purpurascens* W. et Kit. (v. ac.).

Spionagiu, serviciu secret de informații. Un asemenea serviciu are statul major în diferite armate; el funcționează atât în timp de pace cât și în timp de resboiu. *Spion*: omul platit sau devotat, care sub nume fals, și chiar prin travestire, caută a pătrunde secretele militare sau politice ale adversarilor. S. *plătii* sunt oameni de meserie fără scrupule. S. *devotați* sunt ofițieri abili, cari își riscă viața, dar nu și onoarea, pentru binele patriei.

Spiraea L., (botan.) gen din fam. Rosaceae, tribul Spiraeae cuprinde plante erbacee, subfrutescente sau arbuști. Se cunosc vr'o 50 de specii, respândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale, în munții regiunii tropicale sunt rari. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *S. Filipendula* L., numită vulgar Aglică, etc. *S. Aruncus* L., cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Barba popei, Coadă priculicilor, Floarea smicului, etc. *S. Ulmaria* L., numită popular Crețușcă, *S. crenata* L., numită de popor Taulă sau Tavalga, etc. Unele specii de *Spiraea* sunt cultivate ca plante decorative, astfel sunt: *S. opulifolia* L., originară din America de nord, *S. callosa* Thumb., orig. din China și Japonia, *S. salicifolia* L., orig. din sudul Europei. [Z. C. P.]

Spirala, curbă, care se depărtează tot mai mult de punctul în jurul căruia face mai multe revoluțiuni (mişcări circulare).

Spiring, cel mai mare lac continental al Prusiei, în guvernain. Gumbinnen, 153 km², se scurge prin Pissek în Narew.

Spirince, *Spirincea*, numiri vulgare ale plantei *Erigeron canadensis* L. (v. ac.).

Spirit, (*lat.*) o noțiune, careia i-se dau mai multe înțelesuri. a) În sens *metafizic* și în opoziție cu materia, S. este cugetat ca o ființă substanțială simplă, neaterială, nevariabilă, deosebită în mod esențial de corp, activă în mod conștient, a cărei activitate se descopore în cugetare și voință. Pe temeiul acestor calități S. este și nemuritor. Din încercarea de a rezolvi întrebarea despre ființa și originea spiritului s'a nascut în filosofie o disciplină care, ca parte a metafizicei, se numește *pneumatologie* (πνευμα = spirit). b) Sub raport psihologic-empiric, S. se ia identic cu sufletul și deosebirea ce se face între aceste două noțiuni este numai relativă (v. Suflet). c) În sens aplicativ noțiunea S. se mai usitează și în următoarele înțelesuri: pentru viciunile și agerime în concepțiuni intelectuale, în judecata, în imaginațiune: *om de S.*; pentru opiniunile, ideile și dispozițiunile dominante într'un anumit timp, epocă, sau la un popor: *S. timpului*; pentru adevăratul sens, s. e. *S. legii* în opoziție cu sensul literal. În limba greacă se mai

nsitează terminul spirit și pentru un anumit semn de aspirație: *S. aspru*, *S. moale*. d) În terminol. dogmatică-teologică, Spiritul Sfânt este a treia persoană din Trinitate; iar sufletele despărțite de trup, compun împărăția spiritelor. Sin. Duch. [Pl.]

Spiritism, (*lat.*) termin modern pentru a denota vechea și în masa poporului necult înrădăcinată credință, că prin un anume mediu ar fi posibilă o comunicare cu spiritele oamenilor morți. Această credință a existat totdeauna în omenime. Ca un fel de sistem însă, se ivesce de prin secl. XVIII și mai cu samă în al XIX-lea avându-și cultivatorii la medicii magnetisatori din școala lui Schelling. S. s'a ivit sub diverse forme, anume ca invocare a unor cunoscute persoane, ca mișcare a unei mescioare, ba chiar și sub forma de psihofotografie. S. e cultivat mai cu samă în America, în Anglia și Germania; are literatură și jurnale, cum sînt în London: *The Spiritualist*, în Germania: *Psychische Studien*. [Pl.]

Spiritual, v. Duhovnic.

Spiritualism, (*lat.*) în limbajul filos. termin tehnic pentru acea teorie metafisică și psihologică, care susține și învață că în realitate nu există decât substanțe spirituale, iar lumea materială este numai latură aparentă sau formă reprezentativă a lor. Relativ la om și la raportul dintre suflet și trup S. resoalvă această întrebare despre partea sufletului așa, că sau trupul nu este decât forma ideală a sufletului (*Identism*), ori că sufletul este substanță absolut independentă de trup (*Dualism*), ori în fine că trupul e compus din substanțe simple spirituale (*S. monadologic*). Reprezentanți mai numiți ai Spirit. sînt: Plotin, Berkley, Leibnitz, Lotze, I. H. Fichte, Ulrici. (Cf. *Dualism*, suflet.) [Pl.]

Spiritualitate, caracterul tuturor celor spirituale și degajate de materie, în opoziție cu materialitate.

Spiritus, (*lat.*) suflare, vînt, duh-haz, viață; inimă; curaj; barbație; alcool.

Spiritus asihereus, *Liquor anordynus Hoffmanni*, *Picăturiile lui Hoffmann*, un amestec de 1 parte eter cu 2 părți alcool. Are efect limștitor.

Spiritus saponatus, lichid alcalic, clar, de culoare galbenă. Se prepară din oleiu de olive, soluție de potasă caustică, spirt și apă.

Spirogyra Link., (botan.) gen de Alge verzi, cu aparatul vegetativ filamentos, plutitor la suprafața apelor statătoare dulci sau ceva sărate. Filamentul e format dintr'un șir de celule, fiecare avînd în interior unul sau mai mulți cromatofori, ca nisce panglici spirale. Sînt vr'o 70 specii de S., din cari mai răspîndite sînt: *S. longata* Kütz., *S. insignis* Kütz., *S. nitida* Link. Speciile de S., împreună cu alte algo verzi filamentoase, cari cresc la suprafața mlaștinilor, baltoacelor, se numesc popular mătasa broascei, în Trs., Straiul broascei. [S. Șt. R.]

Spirometria, procedeu prin care se determină volumul plămînilor în diverse stări de inspirație și expirație ordinară sau forțată și prin urmare aerul care intră sau ese la fiecare din aceste acte.

Spirt, CH³ CH² OH = alcool ethylic, un lichid ce se formează în timpul fermentației alcoolice a lichidelor zaharice. Sub numire de fermentație alcoolică se înțelege descompu-

nerea unui corp zaharos prin un ferment, în contact cu aerul și a unei temperaturi determinate. Pe lângă alcoolul ethylic se mai formează alcool propilic, butylic și amylic, aethere compuse, celuloasă, manită, etc. Alcoolul concentrat trebuie să aibă la 15°C. Greutatea specifică de 0.8336 și prin urmare S. conține 90 volume sau 85.7 voluime procente alcool. (v. și ac.)

Beuturi spirituoase, v. art. Alcool, Alcoolism, Beutura, Licheruri și Rachiu.

Spital, așezămînt pentru întreținerea și căutarea de bolnavi. Cele dintăiu S. au fost instituțiuni creștine. Iatruion al Grecilor vechi nu era S., ci dispensar pentru bolnavii căutați în mod ambulator; Aselepon era un fel de asil de noapte, în apropierea templului lui Esculap; Hospitiul Romanilor era casa pentru oaspeți, proprietate privată a celor așuți, ca și Xenodochion al Grecilor; Valetudinarium roman n'a fost S. pentru săraci, ci infirmerie militară. Fabiola, nepoata lui Fabius, a zidit la Roma primul S. și prima casă pentru convalescenți, Villa languentium; Pamachus, strănepot al lui Camil, a fundat un S. la Hostia; Sf. Vasilie, episcop de Capadochia, a zidit în 370 primul S. din Orient, vestita Basiladă din Cesarea; Ioan Chrisostom și Iustinian au clădit S. la Constantinopole. Toate mănăstirile din Orient au devenit treptat și ospicii pentru călători și S. pentru bolnavi. În evul mediu biserica era și în Occident centrul activităților intelectuale și umanitare, și a contribuit la crearea de S. Numai din secl. XV s'au nascut în Occident S. civile, puse sub autoritatea statului, pe lângă S. speciale pentru izolarea bolnavilor de lepra, ciumă, variola și alte boale contagioase.

Ca în alte țeri, și în principatele române, S. au fost instituțiuni vechi, datorite carității creștine; mănăstirile din țeară au pastrat din vechine caracterul de așezăminte ospitaliere și caritabile, și mai multe S. au fost cladite în curțile unor mănăstiri, înzestrate cu venituri de domnii țerii, de boieri și de alți donatori pioși.

Din secl. XII până în secl. XVIII S. servia mai mult pentru sequestrarea bolnavilor cu boale contagioase decât pentru vindecarea boalelor. Cu cât civilizațiunea progresa, S. s'a ocupat mai mult și cu căutarea bolnavilor saraci. S. modern îndeplinesce amîndouă misiunile, el isoleaza bolnavii cu boale infecțioase și îngrijesce ca, pe cât este posibil, toți bolnavii să fie vindecați. În principatele române deja în prima jumătate a secl. XVIII S. îndeplinesc de o potruva amîndouă misiunile, și deja atunci, pe lângă locașe pentru îngrijirea de bolnavi ordinari, s'au înființat S. de izolare pentru bolnavii de boale mai lipicioase. Fundațiunea spitalicească română cea mai veche, despre care gasim date în istorie, este cea a ospiciului pentru bolnavi din locașul dela Săn-Mitreni, dotat de Ioan-Vodă Vladislav în 1524 (B. P. Hașdeu); acest S. a dispărut, ca și altele vechi din țerile române, ele au fost probabil distruse cu ocaziunea numeroaselor invasiuni inimice. În Moldova se face mențiune de S. deja în Pravilele lui Vasilie-Voda Lupu în 1646. Dintre S. existente astăzi în România cel mai vechiu este S. Colței din București, care a fost fundat în 1695. S. Sf. Pantilimon, lângă București, a fost înființat în 1735, S. Sf. Spiridon din Iași în 1754. La începutul secl. XIX au funcționat S. bine

dotate la București, Iași, Roman, Focșanii Moldovei, Craiova și în județul Buzău. În Muntenia s'au deschis în anii 1835—52 dreptat în toate județele mici S. vremelnice pentru cântarea bolnavilor, cari suferiau de boale venerice; în 1853 până 1854 ele au devenit permanente, luând numirea de S. județene, în 1862 s'au instituit S. județene în mai multe județe ale Moldovei și în amândouă principatele s'au creat în anii 1860 până 1880 multe S. cu fundațiuni speciale și cu administrațiune specială; nonele legi administrative, descentralizatoare, au dat impulsione la înființarea de S. județene none, de S. comunale, de largire a celor existente. O instituțiune unică în felul ei, care nu există în altă țeară afară de regatul român, sânt S. rurale înființate de stat, grație inițiativei lui I. C. Brătianu în 1881 până 1892; ele nu se pot compara cu S. rur. din Rusia înființate de Zemstve, cari sânt puține la număr și în mare parte înzestrate cu mijloace prea modeste. S. rurale, pe lângă împlinirea misiunii lor proprii de redarea sănătății bolnavilor, au devenit factori de civilizațiune; ele combat superstițiunea, împrietinesc pe țărani cu medicina, respândesc noțiuni de igienă. Deja în secl. XVIII s'au recunoscut defectele vechilor edificii ale S.-lor, ale clădirilor mari, masive, cu mai multe catari, cu coridoare lungi lipsite de aer și de lumină, dar numai târziu s'a pus în evidență valoarea sistemului pavilionar, el a devenit de rigoare pentru S. mari numai în ultimul pătrar al secl. XIX. România n'a ramas înapoi în construirea de S. moderne, la finea secl. XIX sistemul pavilionar este bine reprezentat între S. cladite în cei din urma 20 ani, între S. rur. ale statului, între S. eforiei și ale casei Sf. Spiridon, între S. județene și comunale, între S. militare și între cele de alienați. În 1900 au funcționat în tot regatul român următoarele S. și ospicii civile: 11 S. administrate de eforia S.-lor din București cu 1340 paturi, 11 S. și ospicii administrate de epitr. gener. a casei S.-lor Sf. Spiridon cu 808 pat., 1 S. administrat de epitropia așezămintelor brâncovenesci cu 222 pat., 9 alte S. și asile cu fundațiuni și administrațiuni speciale cu 369 pat., 33 S. rurale ale statului cu 1102 pat., 52 S. județene cu 1355 pat., 26 S. comunale cu 756 pat., 11 S. israelite cu 289 pat., 6 case de sanătate cu 137 pat., 5 S. de alienați, fără noul S. Socolaiși, cu 749 pat., 1 ospiciu de pelagrosi cu 40 pat., 27 ospicii de infirmi și de bătrâni cu 759 pat., laolalta 193 S. cu 7926 paturi. S. din România au fost dreptat înzestrate cu pavilioane de isolare, cu sale moderne pentru operațiuni chirurgicale, cu laboratorii de chimie, de bacteriologie, microscopie, de cercetări radioscopice (Röntgen), cu aparate fotografice, cu locale confortabile de autopsii, cu muzee de anatomia patologica, cu biblioteci. În S. mari s'au creat, pe lângă serviciile generale, deosebite servicii pentru unele specialități, pe lângă cele vechi, pentru boalele de ochi, boalele venerice și de piele, servicii mari de ginecologie, de boale ale sistemului nervos, ale cailor urinare, consultațiuni gratuite pentru aceste specialități și pentru boale ale laringelui, nasului, urechilor. Mai multe S. au fost înzestrate cu aparate noue de desinfectare, cu cuptoare pentru arderea obiectelor de pusa-

mente usate. S. din România sânt unicele instituțiuni de asistență, cari acoardă bolavilor cantarea gratuită, fără distincțiune de naționalitate și religione. Deși în S. engleze cântarea este gratuită, se primesc în ele boluavi străini foarte rar. *Eforia S.-lor* civile din București a avut în 1900 o avere imobilă în valoare de 67.136.000 lei (126 moșii, 20 case), cu un venit anual de 4 milioane lei, având însă 5 mil. lei datorii; epitropia generală a casei S.-lor Sf. Spiridon a dispus în 1900 de un venit de 2.922.000 lei, având și 1 milion lei datorii; epitropia așezămintelor brâncovenesci din București posedă un venit de 1.130.000 lei, din cari aproape 700.000 lei pentru S., restul pentru biserica Domnița Balasa, asilul de femei bătrâne, ajutoare și alte binefaceri. Afară de celelalte S. cu fundațiuni deosebite, mai posed multe S. județene și comunale venituri fonciare și alte venituri asigurate. (Lit.: G. Cucușanu, Descrierea celor mai însemnate S., Iași, 1842; I. Felix, Istoria igienei în România II., București, 1902.) [I. Felix.]

»Spitalul«, revistă medicală, înființată la 1 Ian. 1881 de un grup de tineri studenți în medicina (Păcleanu, Kiriac, Spirone, Ghica-Simionescu, Augustin, I. Ștefănescu, Uziel, Popovici, Sabiu și C. Vasiliu) »pentru a face cunoscute casurile interesante și pentru a publica observațiunile prețioase de priu spitale, contribuind astfel în mod simțitor la progresul mediciniei«; s'a urmarit și scopul de a se publica în această revista clinicele interesante ale profesorilor români. Primul comitet avea sediu în vechiul spital Colțea. Fără fonduri fixe, S. există de 23 ani. Revista apare de două ori pe lună, la 1 și 15; ea este condusă de un comitet de redacție, compus din 5 doctori și 10 studenți. Budgetul anual se ridică la suma de 5500—6000 lei.

Spitzbergen, archipelag în Oceanul Arctic, între Grönlanda și Novaja Semlja, 64.290 km².; nelocuite; descoperite 1596 de Olandezii Barents, Rijk și Heemskerck; în timpul mai nou cercetate de mai multe expediții științifice.

Splanchnici, nervii S., nervii cari inervează intestinalele.

Splanchnologia, (anat.) acea parte a anatomiei, care tractează despre organele respirațiunii și digestiunii, organele urinare și sexuale.

Spleen, (engl., pron.脾in, adică splina), melancolie cu un colorit ipocondriac; se susține a fi un morb național al Englezilor.

Splenalgia, (ined.) dureri ia splină.

Splina, (lat. *Lieu* sau *Splen*), glandula animalelor vertebrate. La om e așezată în hypocondriul stâng, tocmai sub coaste. S. are formă lungareată-rotundă, latimea externă e convexă și cea internă concavă; pe partea concavă intră vasele limfatice și sânguifere în glandulă. S. omului în vîrstă are o lungime de 12 cm., lățime de 8 cm. și grosime de 3—4 cm. și o greutate de 225 gr. Câte odata se mai gasesc una sau mai multe S.-i accesorii, de marimea unei cireșe. Tesutul S.-ei e de o culoare roșie-albastră și se compune din o rețea de țesut conjunctiv și din numeroase globule albe, speciale. S. produce globule limfatice, cari trecând în sânge se prefac în globule roșii, afara de aceea în S. se dîstrug globulele roșii vechi și netrebuincioase. Aproape toate boalele febrile (s. e.

tifus, febra intermitentă) alterează S., ceea ce se manifestă prin mărirea volumului ei.

Spodiu, se obține prin carbonisarea oaselor sau substanțelor animale, în retorte cilindrice proprii, sau în vase de fier.

Spodumen, mineral (sin. trifan), un piroxen monoclinic, silicat de aluminiu și litiu. Nu e prea răspândit. În cristale mari (până 36 picioare lungime) la mina Etta în Dacota, apoi la Utö (Massachusetts), etc.

Spohr, *Ludovic*, compozist și violonist, n. 1784. Întreprinde cu Eck Fr. un turneu prin Rusia și reîntors în Germania debutează în Lipsca deodată cu soția sa Dorette Scheidler, renumită harpistă. Din acest period datează celebrele opere: »Alruna» și »Der Kampf der Geliebten», etc. La 1812 e angajat de capelmăstru la teatrul din Viena, e învitat în Londra și Paris și pretutindinea surprinde lumea cu lucrări noue. La 1822 e capelmăstru în Cassel. În acest timp a creat multe opere, simfonii și oratorii, apoi o mulțime de bucați pentru cor. † 1857. I-s'a ridicat monument în Cassel.

Spoleto, oraș în prov. ital. Perugia (Umbria), 7696 loc.; arhiepiscop, catedrală, anticități romane (pod, apeduct). În antichitate a fost colonie romană (*Spolegium*), care la 217 a. Chr. s'a opus lui Hannibal în mod eroic; mai târziu a fost ducată longobardă.

Spollii, (*lat.*) despoiere, jaf, armamentul, pe care îl lua soldatul roman dela inamicul învins; prada luată dela dușman.

Spoliare, a lua bunurile cuiva prin mijloace necinstite sau violențe. **Spoliațiune**, despoiere de bunuri (avere).

Spondeu, în versificațiunea antică (metrică) tactul versificațional, ce era compus din două silabe lungi: — —.

Spondylitis, (*Spondylarthrocace*), inflamația purulentă a vertebrelor. Sin. cu Malum Pottii (v. ac.).

Spondylus, (*grec.*) osul vertebral.

Spongierii, nevertebrate al căror corp e susținut de un schelet și în interior e străbătut de un sistem de canale, cari comunică cu exteriorul prin pori. Istologicese, corpul S.-lor e alcătuit din 3 foiți: ectoderm, endoderm și mesoderm. Mesodermul e reprezentat prin celule variate ca formă și ca funcțiune: celule glandulare, musculare, nervoase, reproductoare și celule cari dau nascere scheletului. Scheletul poate fi silicios, calcaros ori carnos, și e singura parte ce persista după moartea animalului. Traiesc în apele dulci și în apele marine. Cei mai cautați S. sunt acei ce traiesc în apele calde din Golful Mexic și Marea Roșie. Traiesc fixați de stânci și de corpurile submarine. Cu studiul S.-lor din România se ocupa C. Chirica, asistent la univ. din Iași.

Sponsalii, după dreptul roman, contractul, prin care își promit două persoane de sex deosebit casatoria. Atât după dreptul civil, cât și după cel bisericesc, contractul acesta poate fi desfacut fara de a se necesita forme deosebite.

Sponsiunea, (*Sponsio*), era, în dreptul roman, cea mai veche forma cunoscută pentru a constitui debitorii accesorii, nu principali. Numai cetățenii romani puteau întrebuița calea sponsiunii. S. putea garanta ori ce obligațiune, chiar

cu totul nulă, care avea forma unei stipulațiuni. S. trebuia însă să se alipească pe lângă o obligațiune principală contractată verbis. Ea nu putea garanta decât o obligațiune dare, nu facere, ori praestase. Obligațiunea sponsorilor era personală și nu trecea la moștenitorii lor. S. se stingea prin doi ani, din momentul scadenței obligațiunii. Sub Justinian S. cade în desuetudine, în uitare, și de aceea instituttele nu o mai menționează.

Spontan, atributul acelor lucrări voluntare, cari se întâmplă fără intervenirea vr'unei cauze exterioare. De aici apoi *Spontaneitate* se numesc acea formă de acțiune voluntară și liberă, care, purcedând dela sine și fără intervenirea vr'unui îndemn extern, se și execută dela sine și prin sine, fără de altă mijlocire exterioară aparentă.

Spor, (botan.) celulă neutră, de origine asexuată, prin aceasta deosebindu-se de oospor sau ou (v. ac.). De obicei spori sunt mici, ca firele de pulbere, rotunzi, cu membrana dubla sau tripla, una internă celulosică, endospor, alta externă, exospor, mai groasă și cu ornamente variate, la suprafață. În interior se afla protoplasmă, cu multe materii de rezervă și nucleu. S.-ii multiplică planta; multe Ciuperci, Bacteriile, n'au alt mijloc de înmulțire, decât S.-ii, din cari ies direct, noue plante. Unele Ciuperci însă, unele Alge (s. e. Florideele), Muscineele (v. ac.) și Pteridophitele (v. ac.) au S.-i, dar ei nu dau direct planta, ci o formă intermediară, pe care se fac întâi organele de reproducere, sexuale, și apoi planta sporiferă. S.-ii mobili prin cili vibratili, (v. ac.) se țin Zoospori. Unele plante au S.-i de două feluri (v. Heterospori, Micro-, Macrospori). De obicei S.-ii se produc înlauntrul unor anumite organe, Sporangii, sunt adeca endogeni; se pot însă forma și la exterior, S.-i exogeni (v. Conidii). S.-i cu numiri particulare sunt: Sporidii (v. Ciuperci), euidiospori (v. ac.), chlamydozpori (v. ac.), uredospori, teleutospori (v. Uredinee). [S. St. R.]

Sporade, insulele înprăstiate prin Marea Egeică, lângă coasta Asiei mici și a Tessaliei; la nord Skiathos, Skopelos, Chilandronia, Skyros; la sud Nikaria, Patmos, Kalymnos, Kos, Rhodos, ș. a.

Sporadic, (*grec.*) împrăștiat; ici-colea.

Sporange, (botan.) organe înlauntrul carora se produc spori; au forma de sferă, de saci, ș. a.; au un picior ori sunt sesili; sunt încunjuiați de un strat de celule, ori de mai multe, iar când e o întreagă celulă care devine S., învelișul seu e simplu. Celula, sau celulele din interiorul S., se divid, și dau spori; ele sunt deci celule îname de spori. S. ajuns la completă dezvoltare, de obicei se deschide, ca să elibereze spori; dehiscența (v. ac.) se face prin distrugerea neregulată a păretelui, ori prin ajutorul unor anume celule din învelișul seu, cari se diferențiază, se îngroașa în mod determinat, și ele, în mod mecanic, asigură dehiscența. [S. St. R.]

Sporghite, numirea ce în Epir se da vrăbiei.

Sporidesmium, sinonim *Ceratosporium* Schw., (botan.) gen de Ciuperci Mucedinee; speciile sale traiesc parasite, pe ramuri de Pin, Alun, Arțar; s. e. *C. strepsiceras* Sacc.

Sporidii, grup de Sporozoari, care se împarte în: 1) *Ord. Gymnosporidii*, cuprinde paraziții intracelulari sau intraglobulari, având evoluția

întreagă intracelulară. 2) *Ord. Haemosporidii*, paraziți ai globulelor de sânge, având o forma adultă mobilă, liberă în serun. 3) *Ord. Myxosporidii*, trăiesc ca paraziți, pe pescii de apă dulce. 4) *Ord. Microsporidii* sunt paraziți ai insectelor. 5) *Ord. Sarcosporidii*, trăiesc ca paraziți ai fibrelor striate de mamifere.

Sporiș, *Sporic*, *Sporici*, numiri populare ale plantei *Verbena officinalis* L. (v. ac.).

Sporocarp, (botan.) fructele, vorbind neexact, sferice ori oblongi dela *Hydropteridee* (v. ac.). S. este format din mai mulți sporangi, macroși micro-sporangi amestecați sau distincți, adunați în sorți și înveliți de o indusie (v. ac. comună, generală. [S. Șt. R.]

Sporocysti, forme larvare a vermilor Trematozi, având forma unui sac, care posedă în interiorul său celule germinative, grupate în noi indiviți, numiți *redii*. La Gâlbează, (*Distomum*) sporocystul e gazduit în interiorul melcului *Lymnaea truncatula*.

Sporofile, (botan.) frunzele fertile, modificate ca sa poarte pe ele sporangii. În cazul cel mai simplu frunza asimilatoare e și S., ca la majoritatea *Ferigelor*. La alte *Pteridofoite*, o parte din frunza produce și poartă numai sporangii, iar restul rămâne pentru a îndeplini asimilațiunea clorofiliană (sex. *Botrychium*). Într'un stadiu mai superior, frunza se modifică complet numai în vederea producerii sporangilor, devine S. (așa e s. e. la *Struthiopteris*, *Blechnum*, *Cycadee*). Staminele și carpelele dela *Fanerogame* sunt în realitate S. (v. Floarea). [S. Șt. R.]

Sporogon, (botan.) rezultatul desvoltării oului dela unele alge (Floridee, v. *cystocarp*) și dela *Muscinee* (v. ac.). Este un embrion mult sau puțin diferențiat, care va produce în urmă spori; se compara cu un fruct; el reprezintă la plantele sus dișe generațiunea asexuată, post-embriionară. [S. Șt. R.]

Sporophyte, alt nume pentru *Cryptogame* (v. ac.).

Sporotrichum Link., (botan.) gen de Ciuperci *Mucedinee*, cu mai multe specii, cari trăiesc pe plante vii sau moarte, pe pământ, ziduri, pe om și alte animale; *S. Audouini* Gruby se întâlnește pe părul capului la om, iar *S. Furfur* Rob., pe pielea corpului; ultima specie produce *Pityriasis* (v. ac.), iar prima contribuie la cădereea părului. [S. Șt. R.]

Sporozoarii, protozoari paraziți ai Vertebratelor și Nevertebratelor și se nutresc prin osmoză, cu sucurile organelor în cari trăiesc. Sunt lipsiți în virsta adulta de un aparat locomotor, care însă există în starea embrionară. Se înmulțesc prin spori în chipul următor: animalul se închistează, iar protoplasma sa se împarte în spori. Acești spori la rândul lor se segmentează și produc un număr de spori de a doua generație, având de obicei forma de semiluna și cunoscuți sub numele de *corpi falciiformi*. Sporozoarii cuprind trei grupe principale: *Gregarinele*, *Coccidiile* și *Sporidiile*.

Sport, (*engl.*) petrecere, îndeosebi petrecere cu exerciții corporale, cari reclamă forță, curagiu și abilitate. (Alergari calare, cu trasura, cu bicicleta, apoi vânat, patinat, pescarit, etc.) Cele mai multe soiuri de S. au o anumită valoare igienică, dar prin exagerări adeseori devin

stricacioase sănătății (Cf. Encicl. of S., de Lord Suffolk, 2 vol.; *Illustr. S.-Buch* de Georgeus (1882).

Spovedinale, (*slav.*) v. *Marturisirea* păcatelor.
S. P. Q. R., (*senatus*, populus que Romanus), senatul și poporul roman, prescurtare la inscripțiuni vechi romane, pe bani și pe insignii militare, etc.

Sprâcioc, numire ce poartă paserea *Picus major* (v. *Bocanitoare*) în ținutul Oraviței.

Spree, afluent pe stânga al riului Havel, curge prin pădurea S., pela Berlin și Charlottenburg, 365 km. lung, pe 176 km. e navigabil; e legat cu Odera, prin canalul *Frideric-Wilhelm* și Odera-Spree, cu Havel, prin canalul Berlin-Spandau.

Spree, *pădurea*, pădure în guvernământ prus. Frankfurt, 30 km. lungă, 10 km. lată, udată de numeroase brațe ale lui Spree, canale și șanțuri. În partea super. locuiesc Venți.

Sprinceana, grupă de peri, așezată în semicerc deasupra pleoapei superioare.

Spring, com. mică în Transs., cott. Alba de jos, cu 1451 loc. rom. gr.-or. și cat. Com. are 4107 jug. catast., cultivate cu cereale.

Springfield, 1) S., capitala statului nord-american Illinois, 24,963 loc. (1890); fabrici de orloage și de mașini. 2) S., oraș în Massachusetts, 44,179 loc., arsenal, fabrică de arme. 3) S., oraș în Missouri, 21,850 loc. 4) S., oraș în Ohio, 31,895 loc., industrie de fier.

Spröta, (*Clupea sprattus* L.), pesce teleostean din ordinul *Physostomi*, de aceeași culoare cu heringul, lung până la 15 cm. Traiesce în Marea Nordului, întovărășind heringul, se ivesce de obicei în apa marilor și rareori în apă dulce.

Spuma, aglomerație de beșici deasupra unui lichid, s. e. de asupra mării agitate.

Spumă de mare, mineral, silicat de magneziu hidratat, în masse și nodule compacte, alb galbuie sau cenușii. Se găsește la Negroponte, la *Hrubschitz* (Moravia) și la *Eski-Shes* (Asia mica), etc. S. e rară; ea e întrebuințată pentru ornamente, etc.

Spurcaci sau *Dropie mică* (*Otis tetrax*), pasere din ord. *Grallatores*, fam. *Alectorides*. Este mai mică ca *dropia* (v. ac.), cu penele cafenii, pe puncte negre pe spate și albe pe pânțele. Se nutrește cu grăunțe, iarba și insecte. E foarte răspândită în România, pe lângă Dunare mai ales, în Transilvania și Bucovina mai puțin răspândită. Carnea sa e foarte gustoasă. [I. P. Voitești.]

Spurcoaică, pasere femelă, v. *Spurcaci*.

Spurius, (*lat.*) fals; bastard.

Spuzeala, v. *Miliaria*.

Squali, pesci selacieni, având corpul în formă de fus și orificiile branchiale laterale, centura scapulară necompletă și nereunită cu craniul. Înotatoarele pectorale de obicei sunt verticale, dinții ascuțiți, cu marginile taietoare. *Acanthias* (v. ac.) traiesc în marile temperate, are la înotatoarele dorsale un țep. *Rechinul* (v. ac.) (*Charcharias*) traiesc în Mediterana, în Ocean și e un pesce foarte periculos pentru om.

Squama, (botan.) solz, bractee (v. ac.); un organ cu squame se dice *squamos*, *squamiform*, s. e. rhizinele, ș. a.

Squaros, (botan.) organ acoperit cu solzi, proeminente rigide, cu virf ascuțit și întors în afară; s. e. la involucrul unor *Composee* (*Inula squarrosa*).

Squillidae, singura familie a ordinului de Crustacei Stomatopode, având toate caracterele ordinului. Abdomenul lat, mai dezvoltat ca restul corpului, e terminat printr'o înotoătoare mare.

Squilla, (veđi la Stomatopode).

Srapnel, proiectil pentru tunuri, de forma exteriora cilindro-ogivală; constă dintr'un cilindru de oțel sau de tuciu, gol în interior și terminat cu un cap ogival. În partea cilindrică se așează gloanțe de plumb înecate într'o pastă de sulf. În partea ogivală se așează *focosul*. Printr'un mecanism special de aprindere, în momentul când ș. isbesce un zid sau pământul, ori chiar în timpul când zboară prin vözdüch, face explozie și sfărâmându-se în sute de bucați, atât gloanțele din interior. cât și bucațele din corpul exterior al proiectilului, produc efecte omoritoare.

Srediștea mică, comună rom. lângă Verșeț. După tradițiune a fost din timpuri bătrâne o mănăstire acolo. Tincu Velea pomenesce despre un document aflat la preotul Vichenție Neașoe și predat archimandritului dela Mesiciu, dar pierdut apoi. După acela, mănăstirea ar fi fost mai veche de 600 ani. Poporul din jur și din alte părți depărtate, în casuri de neputință se adună la biserica satului spre rugă și căință. Această mănăstire s'ar fi desființat la propunerea sinodului sërbesc cu aprobarea împăratului Iosif II, în 1774.

Srinagar, oraș în statul vasal indobrit. Kașmir, lângă Gelam, 118,960 loc. (1891); reunite țeșetorii de șaluri. Resid. de vară a lui Maharagea.

Sromanum, v. art. Intestine.

Staal, *Marguerite Jeanne, baronesa de*, n. *Delaunay*, scriitoare franc., n. 1693 în Paris, † 16 Iunie 1750, devenită celebră prin scr. »Mémoires«, 1755; ediț. nouă 1891.

Stabat, (*lat.*) titlu dat unui celebru imn religios, începând cu cuvintele *stabat mater dolorosa* și descriind suferințele fecioarei în timpul restignirei. Se cântă în biserica occid. în timpul Patimilor. Textul e de Iocoponus (1306) și mulți maestri muzicanți și-au exercitat geniul asupra acestui text, între cari Palestrina, Astorga, Pergolese, Rossini, ș. a. [T. C.]

Stabiae, oraș litoral în Campania, cu isvoare minerale. 79 d. Chr. fű îngropat de Vesuv împreună cu Herculanium și Pompeii; acum în parte desgroptat. Pe locu-i este ađi Castellammare.

Stabil, (*lat.*) statornic; ce nu se schimbă.

Stabiliment, așezământ.

Staccato, (*ital.*) separat; în musică, mod de execuțiune a sunetelor astfel, ca sa nu se succedea imediat unul dupa altul, ci ca și cum ar fi separate prin mici panse. Se înseamnă prin puncte sau virgule puse deasupra notelor.

Stachys L., (botan.) gen de plante perenale din familia Labiatelor, trib. Stachydeae, caracterisat prin tubul corolei cu inel de peri și nuci, la vîrf rotunđite. Inclusive subgenul, după alți genul, *Betonica* (fara inel de per în tubul corolei) cuprinde vr'o 200 specii preponderant temperate, dintre cari cităm *St. germanica* L. și *S. recta* L., ambele numite popular »jale«, apoi *Betonica officinalis* L. »crețișorul«. Puține s. e. *S. coccinea* Jacq., *S. lanata* Jacq. se cultiva ca plante decorative. [A. Pr.]

Stacoj, v. Homar.

Stade, guvernământ în prov. prus. Hannovera, 6787 km², cu 353,465 loc. (1895). *Capitala* S.,

10,058 loc., gimnasiu, seminar, institut de surdumuți. S. fusese oraș însemnat hansatic.

Stadion, *Ioan Filip Carol Iosif, conte*, om de stat austriac, n. 1763, † 15 Maiu 1824. A fost ambasador în Berlin și Petersburg, unde a încheiat a treia coaliție contra lui Napoleon. După pacea dela Pressburg (1805), a fost ministru de externe, demisionând în 1809 în urma rezultatului nefericit al resboiului austro-francez, început la îndemnul lui. În 1813 a fost chemat ca ministru de finanțe. În decursul activității lui în aceasta calitate, s'a înființat banca națională, s'au redus cheltuelile și s'au regulat dările. Fiul seu *Francisc Seraph*, n. 1806, † 1853, a fost ministru la 1848—49.

Stadium, (grec. *stadion*), locul pe care se faceau alerģarile și alte lupte de întrecere, la jocurile publice ale Grecilor vechi. S. servea și ca măsura de lungime, era însă diferită după loc și timp. Cele mai obicuinute S. au fost cel eģineic-atic de 500 urme grecesci a 0-328 m. = 164 m., folosit mai ales în timpul mai vechiu; cel olimpic de 600 urme a 0-320 m. = 192 m.; cel roman de 625 urme a 0-296 m. = 185 m.

Stadthohn, oraș în guvernământ prus. Münster, 2563 loc. (1895). 6 Aug. 1623 Tilly bate aci pe ducele Christian de Braunschweig.

Stael-Holstein, *Anne Louise Germaine, bar. de*, scriitoare celebra franc., n. 1766, † 1817. De mică avű ocașia a cunoasce în saloanele tatalui ei, Necker, pe somitățile literare ale timpului. La etatea de 15 ani presentă o serie de extrase din *Esprit des lois* a lui Montesquieu. Compuse comentarii entusiaste asupra lui I. I. Rousseau. La început fusese partisană infocată a revoluției, mai târziu însă ia apărarea Mariei Antonetei. Pe timpul atotputerniciei lui Bonaparte, ea protestă contra despotismului acestuia. Exilata fiind, ea se retrase la Coppet în Elveția, care devine un centru literar și politic. Operele ei principale sűnt: »*Considerations sur la Révolution française*«, »*De l'Allemagne*« (1810), romanele »*Delpbine*« și »*Corinne*«. S. e o stilistă mediocra, compunerea carților lasă de dorit, dar influența ei asupra literaturii a fost imensa.

Stafeta, (franc. estafete), curier calare; scirea adusă de un asemenea curier.

Staffa, insulă în Hebride, 360 hectare, nelocuita, cu renumita peștera a lui Fingal (v. ac.).

Staffelita, mineral, un fosfat de calciu impurificat cu carbonat de calciu; se presenta în concrețiuni, însoțind fosfatitele dela Nassau.

Stafford, comitat în centrul Angliei, 3033 km², cu 1,083,408 loc. (1891); renumita industrie de marfuri de fier și olarii; mine de cărbuni și de fier. *Capitala* S., 20,270 loc.; fabrici de ghete.

Stafide, boabe de struguri din Italia, Franca, Spania, cele mai bune din Asia mica, Cos și Samos, uscate la soare sau cuptor. Se întrebuințează în bucatarie, și pentru fabricațiunea de vinuri artificiale.

Stafie, geniu pazitor al locurilor și zidurilor parasite; fantoma. Sufletul omului dupa credințele pop. rom. petrece dupa moarte 6 săptămâni în jurul casei și în deosebi sub streșina, apare seara familiarelor ca fantomă (stafie).

Stagira (*Stagireos*), oraș în Macedonia, locul natal al lui Aristotel, numit și Stagiritul. Ruine lângă Nizvoro.

Stagiu, anotimp, sezon; period de timp ce se cere pentru dobândirea unui drept, sau unei funcțiuni.

Stagnant, ce nu înaintează, de aici Stagnațiune.

Stahl, 1) *St. George Ernest*, chimist și medic germ., n. 1660 în Ansbach, † 1734 în Berlin, ca medic al regelui. A întemeiat teoria phlogisticului (v. ac.). A avut mare înriurintă asupra medicinei. 2) *Stahl, Frideric Iuliu*, om politic și jurist german, n. 1803 în München, † 1861 în Bruckenaue. Ovreu de nascere, a trecut la reformați. A fost profesor în Würzburg, Erlangen și Berlin. S'a ocupat cu dreptul roman și a scris: »Über das ältere römische Klagerrecht«, mai târziu se dedică filosofiei de drept și a căutat să întemeieze dreptul și statul pe revelațiunea creștină. Scrieri princ.: »Philosophie des Rechts nach geschichtlicher Ansicht«, »Der christliche Staat und sein Verhältniss zum Deismus und Judenthum«, »Was ist Revolution?«, »Siebzehn parlamentarische Reden«, etc.

Stalagmita, (*Stalactita*), rocă concretrănată (calcar, limoriste, calamine, etc.), cari sub o formă cilindrică se găsesc atârând pe tavanul peșterilor.

Stălc, *Stărc*, *Cocostărc*, pasere, v. Barza.

Stâlpeni, com. rur. în Rom., j. Muscel. Se compune din 4 căt. cu 985 loc. Terenul deluros, acoperit cu păduri și grădini. Prin com. S. trece calea ferată.

Stâlpul, com. rur. în Rom., j. Buzău, se compune din 2 cat. cu 1720 loc.

Stamati, *Iacob*, v. Iacob.

Stamati, *Costachi*, poet basarabean, n. pe la sfârșitul secl. XVIII, † pe la 1870. A lasat: Povestea poveștilor, Iași 1843. Dorința sau videnie, 1866 în rev. »Ateneul român«, și Musa românească, Iași 1868. St. n'avea talent poetic deosebit, totuși este interesant ca unicul literat, trait în Basarabia.

Stamba, (creton) stofă de bumbac de deosebite colori, imprimată cu vârgi, cu deseneuri sau cu flori.

Stambul, numele turcesc al Constantinopolei.

Stambulow, *Stefan*, om politic bulgar, n. 1853 la Tirnova, studiă dreptul în Rusia, voluntar în reșoiul din 1877—1878, avocat în Tirnova, membru și apoi president al Sobraniei. Când la 21 Aug. 1886 prințul Alexandru fu resturnat, el se ridică contra complotiștilor, rechiamă pe prinț și remase după abdicarea lui un adevărat dictator al Bulgariei. Se susțină contra tuturor intrigilor, făcând să fie ales actualul prinț Ferdinand de Coburg, continuă a fi ministrul lui, dar mai pe urmă trebui să se retragă și fu măcelărit în strada principală a Sofiei, fără să se urmărească omoritorii cu asprimea legilor. † 1895.

Stamina, (botan.) frunză modificată, ce va produce polenul (v. ac.); reprezintă organele barbatesci ale floarei (v. androceu). S. are un filament (v. ac.) și anteră. Aceasta e formată din saci polinici, 2 sau 4 (anteră bi-quadriloculară), așezați pe un conectiv (lumbul frunzei), mai lat sau mai îngust; forma anterei e alungită, sferică, cordiformă, ș. a. Antera la maturitate se deschide, liberând polenul; dehiscența (v. ac.) e mai adeseori longitudinală și dacă sunt 4 saci polinici, 4 loji, la maturitate se reduce la două; dacă sunt 2 saci, la o loje. S. poate fi lipsită de filament, când se dice sesila (*Magnolia*, *Ananas*);

sau poate fi sterilă, nu formează polen, rămâne ca organ redus, rudimentar, în formă de fir sau frunzișoară, când se dice *staminodă* (*Lychnis*, Orchidee, Scrofularinee). [S. Șt. R.]

Stannos, (*grec.*) la Grecii vechi, vas de lut, în care se pastra vin, oleiu, etc.

Stampa, (*ital.*) tipar, gravură.

Stampalia (*Astropalia*), vechea *Astypalaea*, insula în Sporade, spre nord-vest dela Rhodos, 136 km². cu 2000 loc.

Stampila, (*ital.*) sigiluri pentru nume, embleme, etc.

Stâna, locul unde se țin oile vara.

Stâna de vale, (magh. *Bihar füred*), stațiune de cura climatică în Ung., cott. Bihar, în munții Biharei. Proprietatea decedatului episcop gr.-cat. din Orade, Mihail Pavel. În timpul din urmă e foarte cercetată.

Stanca, soția lui Mihail Viteazul (v. ac.), fica lui I. Cantacuzino.

Stanca, pasere, v. Ceuca.

Stânca, agregat de minerale de acelaș fel, sau de feluri diferite.

Stăncescu, 1) *S. Const. I.*, pictor român, n. 20 Oct. 1836. A studiat dreptul în Bucur. și pictura, cu Tatarescu. La 1857 a obținut o bursă în urma unui concurs pentru studiarea desenului în Franța, în scop de a îmbrățișa cariera de profesor de desen. La Paris a studiat 7 ani, în școala de Bele-Arte. Intors în țeara a fost numit profesor de istoria artelor și de estetică la școala de Bele-Arte. A fost unul dintre fundatorii Ateneului român, unde a ținut conferențe de cele mai multe ori, asupra artelor. A luat inițiativa mai multor expoziții de Bele-Arte și a facut parte din direcțiunea comitetului teatrului național, aproape 40 de ani, pentru care a tradus mai multe piese de teatru și a scris: Resbunarea morților, dramă fantastică, jucată la 1854, 13 Septembrie, și Bunul parinte, jucată la 1853. Ca pictor, a lucrat mai multe compoziții originale, ca Moartea lui Lapușeanu și preste 100 de portrete, între cari pe cele ale artiștilor din galeria Teatrului național.

2) *Stăncescu, Dimitrie*, prof. rom., n. 1863 în Zănoaga (Romanat), a studiat în Craiova și Bucuresci; licențiat în teologie. A fost prof. în Slatina și Bucuresci. Scr.: Orig. creștinismului la Romani; Statistica mor. despre sinucideri; Ist. sacră a Testamentului nou și vechiu; Despre dogmele și misterele bis. ortodoxe, etc.

3) *Stăncescu, Dimitrie*, publicist român, n. 20 Dec. 1866 în Bucuresci, † 1899; s'a distins ca adunător de literatură poporană, dând la lumină: Popa Cinzeacă, 1886; Snoave sau glume populare asupra Țiganilor, Ovrelor, etc. 1892; Alte basme culesse din gura poporului, 1893; Povești și snoave noi pentru popor, 1895; Glume și povești, 1895; La gura sobei, snoave și basme. Afară de acestea, a mai publicat numeroase traduceri pentru »Biblioteca pentru toți« al cărui director era, și în sfârșit: Cărmine, pareri și impresii, notițe biografice, 30 de zile în Elveția, 1897.

Stâncauța, com. rur. în Rom., j. Braila, pe lunca Dunării, are 1713 loc.

Standard, (engl. pron. stenderd), model; măsură legală.

Stănesci, 1) *S.*, com. rur. în Rom., j. Vlașca, en 3108 loc. Loc istoric din vremea lui Mihaiu Viteazul.

2) **Stănesci**, com. rur. în Rom., j. Muscel pe malurile râului Doamna, se compune din 3 cat., cu 988 loc.

3) **Stănesci**, com. rur. în Rom., j. Gorj, se compune din 3 cât. cu 794 loc. Aici a trăit în vechime familia principilor Bibescu.

4) **Stănesci**, fost sebit în Rom., j. Vâlcea în Rom., pe malul drept al Oltului, zidit de stoluicul Stroie Buzescu la 1602. Aci, în 1821 s'au ascuns Turcii, cari urmăreau cetele Heteriștilor.

Stănesci de jos și St. de sus pe Ceremuș, comune rur. în Bucovina, moșii boieresci în cap. Storojineț, j. Stănesci. *St. de jos*, târg cu 3488 loc. (2131 ort.-or., 248 rom.-cat. și niuiți, 114 protest., 991 mos.), 2 școli primare, scaunul județului. *St. de sus*, com. în 1824 loc. (1714 ort.-or., 10 rom.-cat., 100 mos.). 1 școală primară și 1 biserică filială, în atenuța Poiana.

Stănescii din deal și St. din vale pe Siret, comune rur. în Bucovina, moșii boieresci în căp. și j. Siret, au împreună 2000 loc. (1937 ort.-or., 15 rom.-cat., 48 mos.) 1 școală primară, 1 cabinet de lectură »Aurora«.

Stănișeni, com. rur. în Rom., j. Fălciu, formată din 6 sate cu 1725 loc.

St. în Bucovina, v. Cornul Luncii.

Stănișca, (magh. *Sztanizza*), com. în Trans., cott. Huenedoara, cu teritor de 5670 jug. cat. și 1046 loc. rom. gr.-ort.

Stănișeni, com. rur. în Rom., j. Tulcea; se compune din 3 cat., cu 1923 loc. Teren deluros.

Stanislau, 1) *St.*, *Lescinski*, rege polon, ultimul membru al familiei L., originara din Boemia; n. 20 Oct. 1677, † 23 Febr. 1766. Sub presiunea lui Carol XII regele Svediei, ales rege (14 Febr. 1704) în locul detronatului August II. În lupta dela Poltava (9 Iulie 1709) fiind înfrântă puterea protectorului seu, S. e alungat de August II și în calea spre Bender e prins de Turci și ținut prizonier. Eliberat în 1714, Carol îl pune priucipe în Zweibrücken. După moartea lui Carol e protegat de regele franc. Ludovic XV, care țieua în căsătorie pe Maria, fiica unică a lui S. 1733 candida de nou la tronul Poloniei, dar e alungat de August III, protegiatul Rușilor. Confurm păcii dela Viena (3 Oct. 1735, ratificată 18 Nov. 1738) S. reuună la tron, mențiuându-și numai titlul și primind Lorena și Bart-ul, cari după moartea lui S. reviu Franței.

2) **Stanislau II**, *August*, ultimul rege al Poloniei, n. 1732, † 1798; ca ambasador în Petersburg câștigă pe Caterina II, cu al cărei sprijin este ales rege polon la 1764. 1795 silit să abdică.

Stanislau, oraș în Galiția, lângă Bistrița și calea fer. Lemberg-Iași. Are 23,000 loc.

Stanislaus, *Sfant*, n. 1030 în Galiția, dela 1071 episcop de Cracovia. Omorît în biserică 1079, de regele pol. Boleslav, ale cărui moravuri destrabalele le înfura. Canonizat 1253.

Stanislăvesci, com. rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 5 cat., cu 1405 loc.

Stanișoara, manăstire în Rom., pe malul stâng al Oltului, j. Argeș. Aci se menține o disciplina monachala din cele mai severe.

Stanit, miueren, un amestec de casiterit și quart.

Stanii, (Sn) ummit și *Cositor*, metal alb, me-

leabil, însă puțin tenace. E flexibil, dar când se îndoaie produce un vuet caracteristic, care pare a proveni din ruptură interioara. Încăldit sau frecat, produce un miros neplăcut. Deuș. 7-29; se topește la 235 gr. și cristalizează prin recire lentă. S. se extrage din mineralul *Cassiterita* (bioxid de S.), care se află în natură, cristalisat în prisme patratiche, transparente, dure și de o colorare brună.

Stânjen, măsura de lungime, original cât ambele brațe ale omului (cam 1-9 m.), ca măsură de lemne de ars e cuoscut S. prusian de 3-339 m². și S. de Viena de 3-4115 m².

Stanley, *Henry Morton*, călător african, n. 1843. În calitate de corespondent al ziarului »New-York-Herald« a călătorit prin Turcia, Asia mică, și tot în acea calitate a luat parte în reșoul Englezilor contra regelui Theodor din Abissinia. Proprietarul numelui țiar, Gordon Bennett, i-a dat în 1869 misiunea sa caute pe călătorul african Livingstone. În Ian. 1871 pleaca din Sausibar, însoțit de mai mulți Indigeni, și după o călătorie împreună cu multe greutăți, în 3 Nov. ajunge la Ugigi, unde află pe Livingstone, care boluav, tocmai sosise din Manyema. Însoțit de Livingstone cercetează țămurii nordici ai lacului Tanganyika. La 18 Febr. 1872 ajunge la Unjamjembe; Livingstone rămâne aici, iar S. vine în Europa. Călătoria aceasta a descris-o în cartea sa: »Cum am gasit pe Livingstone« (ediț. germ. 2 tomuri. Leipzig, F. A. Brockhaus 1885). Proprietarii ziarelor »New-York-Herald« și »Daily-Telegraph« din Londra în 1874 se înșoțesc spre a face o nouă cercetare în Africa. În Nov. 1874 S. pleaca din Sausibar însoțit de 300 Indigeni și în Febr. 1875 ajunge la lacul Ukerewe (Victoria Nyanza), pe care îl încunginură și statorose faptul, ca e lac de sine, din care la caualul Napoleon, iese râul Nil. Iarna anului 1876 o petrece la curtea puternicului rege Mtesa din Uganda, cu al cărui ajutor pleacă spre vest, spre a studia alt lac mare (Mwutan Nsige), pe care însa din nesupunerea escorte sale nu l-a putut cerceta. În lunile Iunie și Iulie 1876 încunginură întreg lacul Tanganyika și constată, că lacul acesta nu are scurgere, ci este tot în creștere. Dela Tanganyika a plecat spre vest prin Mangema și a ajuns la colonia Arabilor Nyangve. De aici a plecat pe râul Lualaba la vale, și după formidabile lupte cu selbatecii indigeni, după greutățile cu multele cataracte ajunge în Boma, la gurile râului Congo. (Cf. Durch den dunklen Weltteil. Leipzig, 1878, F. A. Brockhaus). Sub presidenția regelui din Belgia, Leopold II, se formează o societate pentru exploatarea râului Congo. (Comité d'Études du Haut Congo). La înșarcinarea acestei societăți S. pleaca din nou în Africa, și din 1881-84 face drumuri, ocolesce cataractele de jos ale râului Congo și duce corăbii cu vapor, face stațiunii până la cataractele de sus, numite cataractele S. pe un teritoriu de 2240 km. În 1884 reîntors din Africa ia parte la conferența internațională din Berlin, pentru regularea statului Congo, ca plenipotențiatul Americii. Într'aceea în Sudan se lașe puterea Mahdiștilor și amicul guvernator creștin, care se mai susținuse în provinciile din fostul Sudan egiptean, Emiu pașă, care era înuciat în provincia ecuatorială, cerea

ajutor. Sub protecția chedivului din Egipt, cu ajutor englez, se trimite o expedițiune spre a elibera pe Enin din închisoarea din provincia ecuatorială sudaneză. Expediția se începe în 19 Martie 1887 și se termină în 6 Dec. 1889. În fruntea expedițiunii se pune S. Călătorie se face pe riul Congo până unde se varsă în el râul Aruwimi. Pe râul Aruwimi în sus a mers apoi spre isoarele acestuia (Ihurn și Ituri), a strabatut pădurea cea mare a platoului Congo, din care abia a ieșit în 6 luni de zile. În re-intoarcerea spre casă, a descoperit munții cei vecinici acoperiți de zapadă »Ruvenzori« (montes lunae, din vechime). S. a parcurs râul Semliki, care leaga lacul Albert Eduard Nyansa cu lacul Albert Nyansa, și a cercetat lacul Albert Eduard Nyansa. (Cf. In dunkelsten Afrika. Leipzig, F. A. Brockhaus.) Pentru meritele sale a fost ales cive de onoare al orașului Londra, și de present este membru în casa lordilor din Anglia.

Stanley-Pool, o extindere mare a râului Congo, la 4°, 13' 20" latitudine sudică, în apropierea orașului Leopoldville, cu 17 insule mari. v. Congo.

Stannate, sarurile acidului stanic cu base.

Stanovoi, continuarea munților Iablonoi în Siberia estică, înalți până la 2500 m., se întind în direcție nord-estică, până la Cap Est.

Stans, (*Stanz*), orașul în cantonul elvețian Unterwalden, 2458 loc.; monumentul lui Arnold Winkelried. 22 Dec. 1481, s'a înorit aci alianța elvețică.

Stanța, în poezia engleză: strofa compusă din opt versuri iambice, de câte cinci tacte versificaționale, cu un al noulea vers alexandrin. Versurile rimează astfel: 1 cu 3; 2 cu 4, 5 și 7; 6 cu 8 și 9. În urmare în cele 9 versuri, are numai trei rime. Aceasta strofă o găsim în secl. XVI la poetul engl. Eduard Spenser, în timpul mai nou la Byron, mai rar și în poezia germană. [*]

Stanze, (*ital.*) orig. cameră; sub acest nume se înțeleg în deosebi camerele din Vatican cu frescuri de Raffael. S. în metrică, v. Stanța.

Stapelia L. (botan.) gen de plante din familia Asclepiadeelor, trib. Stapelieae, cu tulpini și ramuri cărnoase, fără foi (de aspectul Cacteelor), cuprinde peste 60 specii sudafricane, unele cultivate dimpreună cu alte snuculente, ca plante de florarii, așa S. *grandiflora* Mass., S. *glauca* Jacq., S. *variegata* L. ș. a. [A. Pr.]

Staphylea L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Sapindaceae, trib. Staphyleae, cu foi oposite, imparifoliolate și capsule vesiculoase. Cuprinde vr'o 4 specii în Europa, Himalaia, Japonia și America boreala, cultivate uneori ca plante decorative, rustice. La noi crește în regiunile inf.: *St. pinnata* L. sclocoțișul. [A. Pr.]

Staphylhaematoma, vânătae de sânge pe limburuș (omosuș, imparătuș, luetă); se face rar și e trecătoare.

Staphylinus, insect coleopter cu elitrele scurte. Aripile posterioare desvoltate. Se hrănește cu carne ori cu putregaiu. Larva e analoagă mult adultului.

Staphylom, a) *St. anterior*, creșterea în afară sau protrusiunea corneei și a irisului sau și a sclerei în formă de boaba de strugure, de aci și numirea din grecesce. b) *St. posterior* sau *comus*, o sinuositate a membranelor (retină și

choroidă) ochiului la polul sau posterior, împrejur de nervul optic, și în special când ochiul suferă de miopie.

Staraja Russa, oraș în guvernământ rus. Novgorod, 15,234 loc. (1897); saline, bai.

Stara Zagora, (turc. *Esiki Zagra*), oraș în Bulgaria (Rumelia orient.), la poalele sudice ale Balcanului, 17,457 loc. (1893); bai minerale. 30 Iulie până 1 Aug. 1877, lupte nenorocoase ale Rușilor cu Turcii.

Stare civilă, v. Civil.

Stare de asediu, starea excepțională a unui oraș întărit sau deschis; al unui sat sau al unei provincii: când autoritatea administrativă și judiciară trec sub ordinea unui comandant militar, cu puteri discreționare.

Stareț, v. Egumen.

Stargard, 3 orașe în Germania: 1) *S. în Pomerania*, guvernământ prus. Stettin, 26,114 loc. (1895); gimnasiu, progimn. real. 2) *Preussisch S.*, în guvernământ prus. Danzig, 7739 loc., gimn. 3) *S. an der Linde*, oraș în Mecklenburg-Strelitz, 2381 loc.

Starhemberg, 1) *S. Ernst, Rüdiger*, general austr., s'a distins prin eroismul său în luptele cu Turcii, la St. Gotthard, și la apărarea Vienei în 1688. † 1701. Numele lui îl poartă reg. 54 de infanterie. 2) *S. Guido*, văr cu Ernst S., a fost generalul oștilor austr. angajate la războiul de succesiune din Spania. După război, a fost până la moarte (1737) vice-președintele consiliului de război, din Viena. Numele lui s'a dat reg. 13 de infanterie.

Starkenburg, prov. în Hessen, 3019 km², cu 444,562 loc. (1895). Capitala Darmstadt. Lângă Heppenheim sunt ruinele S.

Starnberg, lacul (*Wurmsee*), lac alpin în Bavaria super. la altitudine de 586 m., 54 km², se scurge prin Würm; lângă țermuri, numeroase vile și casteluri (Berg, unde s'a înecat, 13 Iunie 1886, regele bavarez Ludovic II., Possenhofen, etc.).

Staroste, șeful unei bresle (v. ac.). Se mai numește S. și cel ce pregătește terenul înainte de peșit, femeile în calitatea aceasta sunt *voatre*. **Starter**, cel ce dă semnul de plecare la alergări (start).

Stasis, (*lat.*) stagnarea circulațiunii sângelui, la începutul inflamațiunilor.

Stassfurt, oraș în guvernământ prus. Magdeburg, 18,981 loc. (1895); lângă S. sunt cele mai mari straturi de sare în Prusia, săpate până la adâncime de 256 m.; o parte aparțin la Anhalt; industrie chimică.

Stassfurtita, mineral, varietate de boracit. Se găsește la Stassfurt.

Stat, complexul locuitorilor unei țeri determinate, organizată în societate politică. Ideea de S. se deosebește de cea de *popor* (v. ac.); noțiunea de S. implică cel puțin două elemente primordiale: un *popor* și un *teritor* determinat, care constituie baza reală și materială a statului. Platon găsește o mare analogie între individ și S., care după părerea lui, n'ar fi decât un om în mare, după cum omul este un S. în mic. Cu modul și înțelesul acesta, S. ar fi un principiu de viață politică, în virtutea caruia el poate să existe, să se desvoale, să se conserve și să piară, întocmai ca și omul. Cu toate că S. este condus și reprezentat de *guvern*, în toate

raporturile sale, nu trebuie să confundăm însă guvernul cu S., nici deosebitele forme de guvern. Se mai dice ca S. este o persoană morală sau civilă prin excelență; în cazul acesta el își are propriul său patrimoniu, domeniul privat al statului, pe care poate să-l înstrăineze sau să-l exploateze, conform usașelor, sau legilor sale organice; poate să contracteze obligațiuni și să răspunda de ele înaintea instanțelor judecătorești, ca ori ce persoană privată. Ca persoană politică S. se ridică deasupra sușilor săi, și în virtutea principiului suveranității, poate să le impună, conform usașelor, constituțiunii sau a necesității, voința sa prin legi, ordine sau decrete. S. pot fi simple sau unitarii, după cum sunt cele mai multe; ele mai pot fi compuse sau federate, după cum sunt confederațiunea elvețiană, Statele-Unite din America de nord, etc. Forma republicană pare a fi cea mai nimerită pentru confederațiuni, totuși nu este nesuscetibilă nici forma monarhică (staatenreich), după cum avem de pildă confederațiunea imperiului german. Principiul federațiunilor se bazează pe necesitatea în care se găsesc statele cele mici de a-și apăra independența contra celor mari; el are un îndoit scop: de a se apăra contra atacurilor din afară și de a conserva autonomia statelor federate. Este greu însă de a concilia aceste două exigențe, de aceea vedem statele federate oscilând între *Staatenbund*, în care legământul federal este slab, după cum era Elveția după constituirea din 1815, și *Bundestaat*, în care legământul federal este puternic, după cum deveni Elveția în urma cunoscutei insurjecțiuni, *Sonderbund*, din 1848. Heffter observa că: »Confederațiunea cea mai trainică ar fi aceea, care ar avea de basă unitatea națională a statelor unite prin federațiune. [Val. Ursianu.]

Stataric, (*lat.*) lectura cu pauze și comentarii; opusul: *cursoric*.

Statele-Unite ale Americii de nord, v. Uniunea nord-americană.

Stater, nume pentru diferite monete de aur și argint grecesci.

Stasescu, *Eugeniu*, avocat și om politic român, n. 1838, a făcut studiile juridice la Paris, și la întorcerea sa în țeara, a început îndată activitatea de avocat și de om politic, în partidul liberal, între ai carui frunzași a ajuns în curând. De mai multe ori ministru de justiție și de externe, în diferite cabinete liberale din Iulie 1876 încoaice. (Cf. T. Maiorescu, Discursuri parlam. vol. II și III.)

Statica, partea mecanicii, care se ocupă cu legile de echilibru ale corpurilor.

Stattice L. (botan.) gen din familia Plumbagineae, tribul Statticeae, cuprinde plante erbacee perene, rar anuale și are vr'o 120 specii, răspândite mai cu samă pe litoralul marilor și prin stepele sarate. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *S. Gmelini* Willd. cunoscută poporului nostru sub numirile de: Garofiță de mare, Limba pescelui, Sică, etc. Unele specii de S. sunt cultivate ca plante decorative, astfel sunt: *S. Bonduelli* Lestib., *S. latifolia* Smith., *S. Limonium* L., *S. speciosa* L., *S. spicata* Willd., *S. Suworowi* Regel., etc. [Z. C. P.]

Stati-cot, în poveștile rom. un pitic (v. ac.)

Statist sau *figurant* se dice despre acei ce au a participa la o piesă de teatru numai prin prezența lor pe scenă, fără a ave nimic a vorbi, sau a cânta.

Statistica exprimă prin numere gradul de frecuență și de intensitate a manifestațiunilor, a căror evoluțiune vom a studia, ea măsură și înregistrează un număr cât se poate de mare al acestor manifestațiuni și calculează mărimea lor mijlocie. Metoda S. se aplică cu succes stralucit mai ales în demografie (v. ac.). Constatarea sistematică, numerică a rezultatelor observațiunilor numeroase, n'a fost cunoscută în anticitate și în evul mediu, cu toate că și în acele timpuri administrațiunile au recurs câte odată la numărarea poporațiunilor și la măsurarea teritoriilor. În Roma veche a existat un fel de cens fiscal deja iu 443 a. Chr.; Carol cel Mare a introdus »Breviaria», însemnări ale avutului și ale veniturilor proprietarilor; în Anglia s'a înființat sub Eduard Proprietarul 1186 un fel de catastru; în Germania găsim ici-colo așezarea de catastru în secl. XIV (L. Elster, Wörterbuch der Volkswirtschaft. Iena, 1898); în secl. XV s'a organizat numărarea poporațiunei în unele orașe mari ale Germaniei; din secl. XVI încep în mai multe țeri, matriculele bisericesci a constitui un material statistic important. În secl. XVII și XVIII guvernele au început a simți mai adeseori necesitatea numerării poporațiunilor, dar primul recensământ metodic al poporațiunei a fost executat tocmai în 1790, în Statele-Unite ale Americii, apoi în 1801 în Britania mare. La începutul secl. XIX, în unele state administrațiunile publice au cules datele despre recolte, despre numărul vitelor, despre prufurile grânelor, despre comerțiu, și astfel s'au născut birourile statistice. S. nu s'a limitat dar în demografie, ci ea a studiat treptat multe chestiuni, cari interesează economia politică și dreptul administrativ; geografia, sciințele naturale, meteorologia, medicina, se servesc astași de metoda S.; dar și S. poporațiunei a fost largită prin studiile de S. morala. În a doua jumătate a secl. XIX s'a dezvoltat treptat tehnica S.-ei, pentru ca să poata satisface numeroasele trebuințe ale sciinței și ale administrațiunei, și grație acestor progrese, astași posed cele mai multe state S. stării lor morale, intelectuale și economice, a culturai, a pauperismului, a criminalității, a consumațiunei și a producăiunei, a prețurilor diferitelor marfuri, a navigațiunei, a industriilor, meseriilor, a comerăiului, a agriculturai, a creșterii vitelor, a asigurărilor, a băncilor, a societăților pe acțiuni, a căilor ferate, a veniturilor, a financelor, a datorțiilor private și publice. În ceea ce privesc organizățiunea S.-ei oficiale, s'a înființat în Prusia un birou statistic, în 1805. Astași mai funcționează la Berlin oficiul central de S. al întregului imperiu german. În Austro-Ungaria oficiul central de S. a fost înființat în 1840; astași în Austria S. este decentralisata la toate ministerele. Ungaria are un oficiu central de S. bine organizat. În Marea Britanie și Irlanda toate ministerele, mai ales însă ministeriul de comerțiu, precum și biurourile parlamentului cultivă S., cărțile albastre supuse parlamentului conțin un material statistic abundent și dela 1834 »Royal Statistical Society» contribue la popularisarea

S.-ei. În Franța S. este decentralizată la diferite ministere, partea cea mai mare la ministerul de comerț. Italia are dela unire, dela 1870, o direcțiune excelentă de S. administrativă, condusă de L. Bodio. În România sub Cuza-Vodă, înainte de unirea definitivă, s'a înființat câte un birou de S. la Iași sub direcțiunea lui I. Ionescu dela Brad, și la București sub conducerea lui Dion. P. Marțian, cari au organizat recensământul general al populațiunii în 1859—60. După savârșirea unirei administrative a amândurora principate D. P. Marțian a condus direcțiunea S. până în 1865. Astăzi în România fiecare ministeriu și fiecare direcțiune specială (direct. serv. sanitar, penitenciar, al postelor și telegrafelor) posedă un birou statistic în parte, dar S. administrativă se concentrează la ministerul de agricultură, comerț, industrie și domenii, care publică regulat rezultatele lucrărilor statistice. Pe lângă oficiile statistice centrale s'au desvoltat în multe state servicii comunale de S., și unele municipalități posed birouri statistice cu organizație exemplară, cari aduc științei statistice servicii însemnate. S. presintă și un interes internațional; întrunirea congreselor internaționale de S., cari se țin periodic dela 1851 și la cari România participă dela 1864, a dat impulsuri la o lucrare mai intensivă și a unificat metodele statistice. În 1885 s'a mai creat Institutul internațional de S., compus din învățați distinși din toate țările, care da direcțiune științifică lucrărilor ce se execută în diferitele țări; organul institutului este Anuarul de S. publicat la Roma. [I. Felix.]

Statius Publius Papinius, poet roman, n. pe la 45, † pe la 96 d. Chr., protegiat de împăratul Domițian. Poesiile lui epice, »Thebais« în 12 cânturi, cari tractează despre războiul celor 7 contra Tebei, și »Achilleis«, neterminată, unde descrie întâmplările lui Achil înainte de războiul troian, sânt pline de bombasticism. În »Silvae« are icioane în parte succese din viața timpului său. Operele compl. ed. Dübner, Lipsca 1837 și Queck, 2 tom., Lipsca 1854.

Stat major, autoritate militară care are chie-marea a pregăti acțiunea armatei în război și a sta întru ajutorul comandanților.

Marele stat major în Rom. cuprinde: secțiia I (organizare, instrucție, mobilizare, operațiuni); secțiia II (transporturi și comunicațiuni, informații); adjutantura; institutul geografic. În timp de război marele stat major formează, prin dublare, marele quartier al armatei. **Statul major regal** se compune din ofițeri superiori de toate anele aleși de regele. Ei poartă o uniformă proprie și poartă cifra regală pe contra-epoletă, ca o recompensă, chiar după ce au încetat de a face parte din statul major regal sub titlul de adjutanți onorifici. St. major regal în Rom. se compune din: un general șef al casei militare, un colonel; trei locotenenți-coloneli și doi maiori. Adjutanți onorifici: șapte generali, șase coloneli.

Statornic, în genere, este atributul lucrurilor ce nu se schimbă și rămân în starea avută mai înainte. Sub raport moral statornicia este caracteristica oamenilor, cari, sub ori ce împrejurări, rămân statornici în vederile, opiniunile și judecățile lor chibzuite. Sin. constant. [Pl.]

Stat-palmă, în poveștile rom. un pitic (v. ac.).

Statua, figură plastică (în mărime naturală sau marită) ce reprezintă un om sau o ființă închipuită ca om. *Statuetă*, S. în mărime redusă.

Status, (*lat.*) stare; rang în viața cetățenilor romani. S., starea averii, consemnarea activelor și a pasivelor. *S. quo*, starea în care se afla acum lucrurile; *S. quo ante*, starea în care s'au aflat lucrurile mai înainte de un moment dat.

Statut, în sens larg: lege; legile speciale fiecărei provincii, în opozițiune cu legile generale.

Statutul organic se numește legea constituțională, care normează exercitarea drepturilor autonome ale bisericii autocefale gr.-or. române din Ungaria și Transilvania. S. o. a fost creat în congresul național bisericesc convocat de mitrop. Șaguna (v. ac.) la 16/28 Sept. 1863, și care a funcționat până la 7/19 Oct. acelaș an. S. o. a fost sancționat prin rescriptul împ. și reg. Francisc Iosif I cu data Schönbrunn 28 Maiu 1869. Esența acestei autonomii se manifesta în »*Dispozițiuni generale*« ale S. o., din cari citam următoarele:

I »Biserica gr.-or. română din Ung. și Trans., ca biserică autonomă, după dreptul ei canonic, garantat și prin art. de lege IX: 1868, pe lângă susținerea în întregitate a dreptului de supremă inspecțiune al Maiestății Sale, își regulează, administrează și conduce independent afacerile sale bisericesci, școlare și fundamentale în toate părțile și factorii ei constitutivi după forma reprezentativă. S. o. present tractează dar organizarea bisericii gr.-or. române pentru întreaga provincie mitropolitană din Ung. și Trans.

II »Elementul acestei provincii mitropolitane este clerul și poporul credincios, iar părțile constitutive ale ei sânt: 1) parohiale; 2) protopresbiterale; 3) mănăstirile și 4) eparchiile.

III »Pozițiunea ce are în biserica clerul și poporul provinciei mitropolitane, îi dă dreptul de a participa în persoana sau prin reprezentanți la toate acțiunile bis., școl. și fundamentale și totodată îi impune datoria de a suporta toate greutățile, dela cari depinde bunăstarea bisericii.

»Fiecare parte constitutivă a mitropoliei are drept a regula, administra și conduce, independent de altă parte constitutivă sieși egală, afacerile sale bisericesci, școlare și fundamentale, și fiecare parte constitutivă mai mică își continuă acțiunile sale biser., școl. și fund. în afacerile pații constitutive mai mari până la mitropolie, prin reprezentanții săi.

IV »Toate acțiunile părților constitutive amintite în punctele precedente se îndeplinesc prin sinoadele parohiale, protopresbiterale, eparchiale și prin congresul național bisericesc (sinodul mitropolitan).

S. o. are 176 §§ grupați în cinci capitole. Cap. I tractează despre *parohie*; II despre *protopresbiterat*; III despre *mănăstiri*; IV despre *eparchie*; V despre *mitropolie*.

S. o. este cea mai liberală și mai democratică constituție bisericescă în statul ungar. Poporul ia parte preponderantă la toate afacerile bisericii, de jos până sus. Toate posturile se îndeplinesc prin alegere. Dreptul de a dispune și a controla (legislativ) îl exerciază clerul și poporul prin *sinod*, care trebuie să se întrunească

cel puțin odată în fiecare an, la termen fix, iar în mod extraordinar de câte ori cere trebuința.

Sinodul *parochial* este întrunirea tuturor parochienilor maiori, de sine stătători, nepătați, cari își împlinesc datorițele parochiale (§ 6). Președintele sin. este parochul.

Sinodul *protopresbiteral* este reprezentanța clerului și poporului din protopresbiterat, și consistă din 24 resp. 36 membri. $\frac{1}{3}$ din cler, $\frac{2}{3}$ mireni, aleși preoții în colegiile preoțești iar mireni în sinoadele parochiale fără votul preotului. Sinodul extraordinar convocat pentru alegerea protopresbiterului are număr îndoi de membri. Conclusele sinoadelor parochiale și protopresbiterale se pun în lucrare numai după aprobarea lor din partea consistoriului.

Sinodul *eparchial* este reprezentanța diecesei și se compune din 20 deputați din cler și 40 deputați laici. Președintele natural este episcopul. Preoții se aleg în colegiul preoțesc format din toți preoții unui cerc electoral sub presiul comisarului consistorial, cari pot vota pe față sau secret cu ședule; iar mireni în sinoadele parochiale conduse de președinte laic ales ad hoc, unde votarea se face pe față, iar protocoalele despre actul alegerii sigilate în fața sinodului și predate barbaților de încredere se duc la colegiul de scrutiniu, compus din toți bărbații de încredere ai cercului electoral, unde sub presiul comisarului consistorial se desfac și constatându-se rezultatul, se liberează credențonalul.

Sinodul ordinar se întrunește în fiecare an la Dumineca Tomii.

Sinodul *mitropolitan*, numit *congresul național bisericesc*, este reprezentanța întregii provincii mitropolitane a Românilor de religie gr.-or. din Ung. și Trans., consistă din câte 30 deputați din fiecare diecesă, total 90, $\frac{1}{3}$ din cler, $\frac{2}{3}$ laici, plus mitropolitul președinte și episcopii. Congresul ordinar se întrunește tot din 3 în 3 ani la 1 Oct. Congresul extraord. convocat pentru alegerea mitropolitului se compune din 120 deputați, dintre cari 60 sunt din archidieceasă. Motivul pentru care archidieceasa are jumătate din membrii unui congres electoral este acela, că fiind mitropolitul totodată și archiepiscopul archidiecesei, sinodul archidieceșan nu-și poate exercia dreptul de a-și alege pe episcopul său, ci acest drept îl împarte cu diecesele sufragane întrunite în congres.

Organul executiv al sinoadelor este: în parochie *comitetul parochial*, în protopresbiterat *comitetul protopresbiteral*, în eparchie *consistoriul diecesan*, în mitropolie *consistoriul mitropolitan*, toate alese de respectivele sinoade.

Consistoriul se împarte în trei *senate* cu competență bine definită, anume: senatul strîns bisericesc, sen. școlar și sen. epitropesc. Toate împreună formează *plenul*. Membrii senatului strîns bisericesc sunt toți din cler, aleși pe viață, iar membrii celorlalte senate sînt $\frac{1}{2}$ din cler, $\frac{1}{2}$ din mireni, aleși pe 3 ani. Numărul lor îl fixează sinodul respective congresul. Alegerea membrilor senatului strîns bisericesc devine completă numai după aprobarea ei din partea episcopului resp. mitropolitului.

Avera o administrează în parochii și în protopresbiterate comitetul parochial respective protopresbiteral prin epitropia parochială resp.

protopresbiterală, în eparchii și în mitropolie senatul epitropese al consistoriului, care își alege organele, pe cassarul și controlorul, din sinul său.

Foruri *judecătorești* sînt: scaunul protopresbiteral, consistoriul eparchial și consistoriul mitropolitan.

Alegerile. Sinodul parochial alege pe membrii comitetului parochial, pe parochul, capelanul, diaconul, pe epitropi, pe profesorii și învățătorii școalelor confessionale din parochie; sinodul protopresbiteral alege pe protopresbiterul, pe membrii comitetului, pe ai scaunului și pe ai epitropiei protopresbiterale, pe profesorii și învățătorii școalelor tractuale. Alegerea de protopresbiter însă în esența este numai candidare, pentru că consistoriul eparchial poate numi protopresbiter pe ori care din cei trei, cari la alegere au obținut mai multe voturi; sinodul eparchial alege pe episcopul și pe membrii consistoriului eparchial, iar sinodul mitropolitan (congresul) alege pe mitropolitul și pe membrii consistoriului mitropolitan. Alegerea episcopului și a mitropolitului de asemenea se poate considera numai de candidare, pentru că dacă alesul nu obține întărirea din partea regelui, alegerea e nulă și trebuie efectuită alta.

S. o. nu a fost sancționat în textul original stabilit în congresul din 1868, ci cu mai multe modificări propuse de ministrul de culte și instrucțiune publică, modificări din cari unele, și cu deosebire cele cari privesc școalele confessionale, alterează dreptul autonom al bisericii. Aceasta se accentuează chiar și în clausula de sancționare, care este următoarea:

»Incredințând ministrului Nostru efectuarea acestor decisiuni, este voia Noastră deosebita, ca cu privință la afacerile bisericii gr.-or., dreptul de suprema inspecțiune ce Ne compete, sa se păstreze în deplina măsură, asemenea sa se susțină în întregitatea sa dreptul legislațiunei comune în cele ce privesc instrucțiunea publică«. Textul original stabilit de congres se află publicat în »Protocolul congresului naț. bis. rom. de religie gr.-or.« din 1868 (edit. tipogr. archidiec.), iar modificările în introducerea și în textul S. o. (edit. tot acolo). Congresul din 1870 sub nr. 140 a decis înaintarea unei reprezentațiuni către regele, care se încheie cu petitul:

»Să Vă îndurați prea grațios a dispune, ca amintitele modificațiuni cu rezervatele nedefinite și absolute, cari în esența lor vatemă și de multe ori chiar nimicesc S. nostru o., cu atât mai virtos să se steargă, căci ele, prin natura lor generală și absolută, pe lângă aceea că lovesc de moarte autonomia poporului nostru în afacerile sale bisericesci și școlare, exclud, sau cel puțin fao iluzoriu chiar și dreptul Mai. Voastre de supravegheare«. (Cf. Reprezentațiunea întreagă în Protocolul congr. național din 1870, pag 142—152). Cu înaintarea reprezentațiunei la Mai. Sa congresul a încredințat presiul său, adecă pe mitropolitul Șaguna, dar congresul până astăzi nu are cunoștință de vr'un răspuns la acea reprezentațiune.

Istoricul Statutului organic. Se susține încă și astăzi, că S. o. ar fi opera lui Șaguna și expresiunea vederilor lui. Această părere este însă neîntemeiată. Ce e drept, recăștigarea mitropoliei și a autonomiei bisericii gr.-or. rom. din

statul ungar în prima linie este meritul lui Șaguna, care cu agerimea minții sale și cu autoritatea sa impunătoare în sus și în jos, a scuit exploata situațiunea favorabilă, de a continua lupta pentru emancipare de ierarhia sârbească, inițiată la începutul secolului trecut de exilatul Moise Nicoară. S. o. însă, nici în formă nici în părțile lui cele mai esențiale, nu este operatul lui Șaguna, ci este al congresului din 1868, care numera între membrii sei pe cei mai distinși bărbați ai bisericii, între cari: *I. cav. de Al-duleanu*, care a fost referentul comisiunei, *V. Babeș*, *Alex. Mocsonyi*, *Ioan cav. de Pușcariu* și secretarul de stat *George Ioanovicu*. Notarul comisiunii congresuale, care a redigat textul S.-lui o., a fost *Part. Cosma*. Congresul în majoritatea sa era de vederi mai liberale decât mitropolitul Șaguna. Operatul lui Șaguna este: »Proiectul de Regulament pentru organizarea trebilor bis., școlare și fundamentale române de legea gr.-or., tipărit în Protocolul congresului național din 1868 pag. 122—182. Acel operat a servit ca material prețios la redigiarea S. o., dar întreg organismul bisericii era altfel plănuit în acel proiect decât cum se află astăzi codificat în S. o. După proiectul lui Șaguna: Consistoriul numit »*Sinedrionul presbiterilor*« (§ 11 și 116) era »acea consultare pe care episcopul o ține cu câțiva distinși membri din clerul eparchial, spre a se sfătui cu ei asupra obiectelor bisericesci, spirituale, rituale și disciplinare. Conclusele consistoriului se iau cu pluralitatea voturilor încuviințate și de către episcopul președinte, dar episcopul poate mitiga sentința adusa (§ 118), ba în cazul când pluralitatea voturilor ar fi contra convicțiunii episcopului, atunci episcopului i-se cuvine dreptul a înălța convicțiunea sa la sentința decisivă« (§ 119). Va să dăcă: Consistoriul proiectat de Șaguna era compus numai din preoți, era competent numai pentru cauze pur bisericesci, și asesorii consistoriali erau numai consilieri de ai episcopului cu vot consultativ. Apelațiunea dela consistoriu se putea face la *sinodul episcopesc*, dar drept de apelați avea numai acela, despre care »se putea presupune cu siguranță, că prin apelațiunea însănuată nu va sa se retragă de sub jurisdicțiunea episcopului seu și nu va să elude sentința consistorială« (§ 120). *Consistoriul mitropolitan* nu era proiectat, pentru că mitropolia era identică cu arhidiaceasa și sinodul arhidiacean se numia sinod mitropolitan. Pentru administrarea averii *eparchiei* se planuise instituirea unei *epitropii* eparchiale din 2 preoți și 4 mireni, și 6 suplenți în frunte cu episcopul președinte, cari numai la înființare aveau sa fie aleși de sinod, iar după aceea se întregiau prin alegere în sinul lor, în urma candidării facute de președintele (§ 159). Pentru conducerea afacerilor școlare se proiecta înființarea unui *senat școlar*, tot din 6 membri ordinari și 6 suplenți sub presiul episcopului, instituit și premenit întru toate întocmai ca epitropia eparchială (§ 175—178). *Congresul național bis.* nu era plănuit în proiectul lui Șaguna, ci numai un *sinod mitropolitan* din 90 deputați (30 din cler, 60 mireni), care avoa să se convoace de episcopul cel mai bătrân, numai din incidentul alegerii mitropolitului. Deputații se alegeau din toate eparchiile după »repartiția ce

o vor face consistoriile respective, după numărul preoțiimei și al sufletelor« (§ 193—194). Alegerea se putea face numai »din corul episcopilor« (§ 198) și numai în ședință secretă (§ 199).

Din aceste rezultă, că mare și esențială diferență a fost între instituțiunile cardinale proiectate de Șaguna și între cele înființate de congres. Șaguna, corect din punctul său de vedere ca arhieru, a plănuit asigurarea autonomiei bis., în cadrele canoanelor bisericii orientale, pe basă ierarhică; reprezentanța bisericii, congresul, însă a creat, după lupte grele și intensive, un compromis între sistemul vechiu ierarhic și între cel modern constituțional, și pe aceste baze a clădit S. o.

Textul S. o. a fost discutat în conferențe. Majoritatea, cu Babeș și cu Mocsonyestii în frunte, stăruia, ca și consistoriul să se compună din $\frac{1}{3}$ preoți și $\frac{2}{3}$ mireni, precum se compun corpurile reprezentative. Mitropolitul Șaguna însă ținea că aceasta ar fi un lucru anticanonic, și nu se învoia ca și mireni să aibă scaun și vot în consistoriu, nici ca sinodul să aleagă pe membrii consistoriului, fiind acesta dreptul exclusiv al episcopului. Bărbați de mare valoare reprezentau în conferențe vederile mitropolitului, chiar și episcopul Popasu a participat la câteva conferențe și s'a nisuit ca să valideze vederile mitropolitului, motivate cu canoanele și cu praxa bisericii ortodoxe.

În fine s'a făcut un compromis, ca consistoriul să aibă trei senate, așa precum le avem astăzi, din cari în senatul strins bisericesc, în al carui competență cad toate acele obiecte, cari cadeau în competența sinedrionului proiectat de Șaguna, să fie numai preoți, iar în celelalte $\frac{1}{3}$ preoți $\frac{2}{3}$ mireni, toți aleși de sinod. Dar Șaguna n'a fost mulțămit nici cu acest expedient, și în ședința a X-a din 5/17 Sept., în firul pertractării asupra §-lui 96 din S. o. despre »Agendele sinodului eparchial«, când era sa se puna la ordinea zilei punctul 5 »alegerea membrilor consistoriului eparchial«, a declarat din presidiu: că »acest punct nu-l admite la pertractare, pentru că după canoane numai episcopul are drept să numească pe asesorii consistoriali. Această declarație neasteptata a provocat o furtună ne mai pomenita în congres, și numai isteței lui Babeș, care a cerut închiderea ședinței, este a se mulțămi că s'a evitat expectațiunile vehemente în biserică, unde se țineau ședințele congresului. Întrușiți în conferență deputații, sub impresiunea momentului, au luat deciziunea, ca să pretindă cu toată energia punerea la ordinea zilei a textului așa cum l-a stabilit comisiunea, și dacă președintele va insista și mai departe pe lângă vederile sale, se vor consulta asupra chestiunei: să mai continue sau sa paraseasca congresul? Cum s'a curmat penibilul incident, arata protocolul ședinței XI din 6/18 Oct. 1868, în care sub nrul 181 președintele face următoarea declarațiune: »Deschidând ședința spre continuarea pertractării ulterioare a operatului comisiunei de 27, am de a reflecta în privința punctului 5 din § 96, ce ieri a devenit sub discuțiune, ca eu aflu într'însul o chestiune sacramentală, și această împrejurare m'a îndemnat pe mine de a dăce ieri: că nu pot lăsa spre desbatere acest §, caci într'adevăr nu este chie-

marea congresului de a judeca despre sacramente, dacă însă DV. nu învolvați în acest § nici o chestiune sacramentală, atunci se înțelege de sine, că amintitul § se poate pertracta și decide din partea congresului și apoi a trece numai decât la §§ urmatori, căci și așa timpul nu este scump și scurt.» »La care declarare din partea raportorului comisiunii de 27 (Alduleanu) se dă acea asigurare, că nici congresul nu dorește a trage în discuțiune vr'o chestiune sacramentală, și că alegerea asesorilor consistoriali o privește de cauză administrativă, prin urmare țiitoare de competența congresului.» »Aceste declarații luându-se la cunoștință, se decide a purcede la dezbaterese mai departe a operatului comisiunii de 27.»

Resolvate în modul acesta »chestiunile sacramentale«, Șaguna nu le-a mai slevat și la intrarea laicilor în consistor, dar consistoriul creat de congres contra vederilor lui, nici până la moartea lui nu i-a putut câștiga încrederea. Dovada cea mai eclatantă este testamentul lui, prin care, deși întreaga sa avere o testează arhiepiscopiei, deși în sensul S. o. consistoriul este organul administrativ permanent și în treburile fundamentale (§ 110) și deși numai consistoriul este îndreptățit, ba este și dator, a »conduce și manipula averea episcopiei«, totuși: pentru administrarea și conducerea »Fundațiunei Șaguna« și a »Fondului tipografiei arhiepiscopale« a instituit »comisiuni administrative de sine stătătoare«, neprevăzute în S. o., din membri numiți de el, cari în cas de vacanță se întregesc prin alegere efectuită în sinul lor, având pentru vecie a se observa dispozițiunile lui chiar și cu privire la ubicațiunea membrilor. Astfel comisiunea administrativă a »Fundațiunei Șaguna« are să stea totdeauna sub președinția arhiepiscopului din câte 1 preot și 2 mireni din parohiile Sibiiu, Seliște, Reșinari și Boița, și aceștia, iar nu consistoriul au dreptul să voteze ajutoare pentru bisericile și școalele din arhiepiscopie, din o fundațiune care este proprietatea arhiepiscopiei. La comisiunea »Fondului tipografiei arhiepiscopale« n'a respectat nici măcar proporțiunea de $\frac{1}{3}$ preoți și $\frac{2}{3}$ mireni, pentru că în aceea cu arhiepiscopul sunt 4 preoți și numai 3 mireni. Din pietate către marele fundator sinodul arhiepiscopalesan nu s'a atins până acum de aceste instituțiuni neadmisibile după S. o., dar cu toate acestea ele sânt și rămân un document al neîncrederii lui Șaguna în consistoriul creat de congres contra vederilor sale basate în canoanele și praxa bisericeii ortodoxe. Stima datorită meritelor lui Șaguna, impune constatarea adevărului istoric, chiar și în interesul memoriei lui, pentru că de o parte Șaguna n'are trebuință de a se înfrumșea cu pene străine, de altă parte nu se cuvine ca posteritatea pe el să-l facă răspunzător pentru faptele altora, fapte, cari în sensul canoanelor poate că nu sânt neexceptabile față cu un episcop, precum canonistul episcop al Dunării de jos Melchisedec le-a și criticat, declarând S. o. de un act eterodox. [Parteniu Cosma.]

Stauceanul sau *Stăuceni*, comună rurală în Bucovina, c. p. și j. Cotmanului, are 3148 loc. (2953 ort.-or., 50 rom.-cat., 14 protest., 231 mos.), 1 școală primară.

Stauffer, *Werner*, împreună cu Wilhelm

Tell (v. ac.) erou legendar, care a condus reșoarea de independență al Elvețienilor.

Stanton, (pron. Stahnt'n), *Howard*, celebru jucător de șah; a scris cărți renumite despre această măiestrie.

Staupitz, *Ioan*, de, vicar general al ord. Augustinianilor în Germania, a sprijinit chemarea lui Luther la Wittemberg, apoi ca să nu părăsească contra lui Luther, a renunțat la vicariat și s'a retras la Salzburg. † 1524 ca abate benedictin.

Stauraxonia, v. Centraxonia.

Staurofor, (*grec*) în biserica or. și cu deosebire în arhiepiscopia Bucovinei, acel preot sau călugăr, care, pentru distinsele sale merite, capătă dela episcopul său dreptul de a purta cruce de aur pe piept.

Staurolita, mineral, silicat aluminos de fier, rombic, de colorare brună, se găsește în șisturi metamorfice, în special în șisturi micace. În Rom. în șisturi micacee din munții Făgăraș.

Staurosop, un fel de aparat de polarizațiune luminoasă, cu ajutorul căruia din fenomenele de polarizațiune facem deducțiuni la însușirile optice ale anumitor cristale.

Stava, cârd de cai.

Stavanger, comit. (Amt) în Norvegia, 9147 km²., cu 114,223 loc. (1891). *Capitala S.*, oraș vechiu, 22,483 loc. port, comerț cu scumbrii.

Stavila sau *leasă* se numesc lucrările de artă menite a împiedeca ori abate cursul unui rîu ori unei gârle în scop de a servi la moară, fabrici și diferite scopuri industriale.

Stavoren (*Staveren*), oraș în prov. olandeză Friesland, lângă lacul Zuider, 820 loc. Odinioara reședința regilor frisi, în secl. XIII înfloritor oraș hanseatic, acum decazut și sărăcit.

Stavrescu, *Raluca*, artistă dram. rom., n. 1836 în Focșani, † 1884. A debutat 1853 în Craiova, de unde a trecut la Iași și apoi la București. 1883 i-s'a acordat o recompensa națională. Rolurile princ.: în Nebunii din amor, Maria Tudor, Curierul de Lyon, etc.

Stavri, *Artur*, poet rom., a publicat Poesii, 1894; De demult, 1897; Pe acelaș drum.

Stavropoleos, *biserica în București*, se crede a fi foarte veche. Cea care e astăzi în ființă datează din 1724, și a fost zidită de arhiepiscopul Ioanichie Stavropoleos, închinându-o arhiepiscopiei dela Pogonians din Orient. Bis. S. ajunsese în curând la avere frumoasă, și susținea chiar în secl. XVIII o școală grecească. Aci este o simplă filială a bisericii parohiale Zlătari, iar hanul (hotelul) ei de odinioară a servit apoi de parlament pentru sf. sinod. Ceea ce o face interesantă, este stilul ei curat bizantin (v. ilustr. la art. București), care nu are seamen în țeară, apoi sculpturile sale în relief. În tesaurul ei se află mai multe odoare vechi.

Stavropol, guvernament rusesc în Caucazia, 60,597 km²., cu 876,298 loc. (1897). *Capitala S.*, 41,621 loc.

Steag, stofă în diferite colori, prinsă cu una din laturile mici la o prăjină de lemn, adeseori decorată cu cusături. În general S. servește ca simbol spre a distinge prin diferite colori și armării un stat, o națiune, o corporațiune, etc., sau persoanele și proprietățile aparținătoare acestora. În armate S. servește a răha soldații unui regiment. (v. și art. Drapel, Flamura, Prapor, Stindard.)

Stearina (C⁸ H⁶ O C¹⁸ H³⁶ O²) formează partea solidă a grăsimilor. În stare artificială se face încălzind glicerina cu acid stearic la 275°. Se prezintă sub o formă cristalină de culoare albă, e solubilă în eter.

Steatita, mineral, talc compact, alb, cenușiu, verzuu, în noduri în calcare, dolonite și serpentine, etc. S. e întrebuințată ca piatra de ornament, apoi ca cosmetic, în industria de mașine, etc.

Steatopygia, (*grec.*) îngrămădire abnormă de grăsimi la șeșt, mai ales la femeile Hotentotilor și Bușmanilor.

Steatornis, pasere, v. Guacharo.

Steatosis, (*grec.*) formare morbidă de grăsimi.

Steaua, astru, v. Stele.

Steaua polară, *St. de nord*, astru de mărimea a doua în constelațiunea »Ursa mică« (v. ac.), care de prezent sta mai aproape polului ceresc de nord (distanța: 1¹/₄^o).

»**Steaua României**«, ordin înființat la 1877 spre a recompensa serviciile civile și militare făcute statului român. Are 5 clase: 500 cavaleri, 300 ofițeri, 120 comandanți, 60 mari ofițeri și 20 mari cruci.

Stedingerland, ținut în Ödenburg; locuitorii (Stedingeri) nevoind să plătească decima, au fost șicanați multa vreme de arhiepiscopii de Bremen, până ce 1234, după rezistență eroică, au fost batuți de o »cruciată« de 11,000 oameni.

Stege, **Ludovic**, barbat politic român, de origine Sas, n. 1813, † 1872. La început medic, apoi întrebuințat în cariera juridică, a fost în sfârșit sub Cuză-Voda (Oct. 1863 până în Ian. 1866) și sub principele Carol (Aug. și Sept. 1867) ministrul de finanțe. (Cf. *Aus dem Leben König Karls*, vol. I, pag. 220, etc.)

Steenstrup, **Ioan Iapetus Smith**, zoolog, n. 1813 în Vang, 1845—85 profesor în Copenhaga, † 1897. A fost m. onor. al Academiei rom. S. a descoperit metamorfosa generațiilor. (1842.)

Steeple-Chase, (*engl.*, pron. stipł-tșez), alergări preste câmpuri în direcțiunea unui turn de biserică. Acum mai ales alergări pe teren neoblit.

Stefan, **archidiaconul**, *Sf*, primul martir al bis.; a fost ucis cu pietri, pentru statornicia lui în legea lui Chr. (36 d. Chr.)

Stefan, numele a 10 papi. *St. I*, *Sf*. (254—257), † ca martir sub împ. Valerian; botezul administrator de catra ereticii, l-a declarat valid. *St. II* † 752 neconsacrat. *St. III* (752—57), înțelept și energetic, a scapat provinciile romane de infestările Longobarților, învingându-i în două rânduri cu ajutorul lui Pipin, care eliberând cetățile din exarchatul Ravenna și Pentapolis, le-a donat (la 754) bisericii romane. Cu aceasta s'a pus baza domeniului temporal al papei. *St. IV* (768—772), a convocat la 769 un sinod în Lateran, care a judecat pe antipapa Constantin, a exchis. pe laici dela alegerea papilor, rezervând acest drept cardinalilor; în fine s'a pronunțat pentru cultul icoanelor. *St. V* (816—17) în 816 a încoronat rege al Francilor pe Ludovic Piul. *St. VI* (885—91), a oprit celebrarea liturghiei în limba slava. *St. VII* (896—97) a stat sub influența familiei de Spoleto și a condamnat pe papa Formosus (v. ac.); fu omorât cu ocaziunea unei

revolte. *St. VIII* (929—31). *St. IX* (939—42). *St. X* (1057—58), fiu al principelui german Gozelo de Lotaringia. (Dr. Is. Marcu.)

Stefan, numele mai multor domni români.

1) **Stefan I**, v. Mușat.

2) **Stefan II**, domn al Moldovei, fiul lui S. I Mușat. După ce tatăl său a părăsit tronul, s'a iscat cearta pentru tron între dînsul și fratele său, Petru II (1395—99). S. II cere ajutorul Polonilor în potriva fratelui său, care era sprijinit de boieri. În pădurea Sepenicului, Polonii sînt bătuti din partea lui Petru. Deși bătut, S. nu înceată cu lupta, până ce la 1399 anișdoi sînt înlăturați de Roman II, fiul lui Petru Mușat.

3) **Stefan III** (1433—47), fiul lui Alexandru cel Bun, alungă de pe tron pe fratele său Ilie, care se refugiază la curtea polonă. La 1435 Ilie se întoarce în țeară, și după lupta dela Podagra, frații se împacă și domnesc împreună până la 1444, primind S. părțile de miază-și ale Moldovei, cu reședința în Chilia. Murind la 1444 protectorul lui Ilie, regele polon Vladislav, S. se rescoală asupra fratelui său și scoțându-i ochii, îl baga la închisoare. De atunci domnesc trei domni în Moldova, până la 1447, anume, Petru III, fratele lui S., care a primit, ca mulțămită dela fratele său, partea de sud a Moldovei, și Roman III, fiul lui Ilie, refugiat în Polonia și susținut de Poloni. La 1447, Roman III intră în Moldova, bate și ucide pe S. și ocupă tronul.

4) **Stefan IV cel Mare**, domnul Moldovei (1457—1504), fiul lui Bogdan II. Epoca lui e cea mai strălucită în istoria Moldovei. Domnitor viteaz, care prin energie și prin geniul său militar, diplomația sa și în șiretenie neîntrecută, a asigurat independența țerii față de puternicii săi vecini timp de o jumătate de veac. S'a urcat pe tron alungând în Polonia pe ucigătorul tatălui său, pe Vodă Petru III Aron, după ce l-a bătut de două ori la Joldesci și la Orbic. Și-a întarit domnia în intern. A luat îndata Chilia și împrejurimile dela Muntenia, unde era domn Vlad Teșeș, sprijinitorul lui Stefan, ca să alunge pe Aron Petru, dar de fapt stăpâna o garnisoană de Maghiari în cetate, ținând și Maghiarii la stăpânirea acestei cetăți. Vlad e bătut și fuge în Ardeal. Viteazul și puternicul rege ungar de pe atunci, Mateiu Corvinn, a venit cu oaste împotriva lui S., a fost bătut însă de către acesta la Baia și armata lui nimicită, iar Mateiu, rănit în lupta, a fugit îmbracat în costum țerănesc (1467). S. strabate în Ardeal și pradează țeara, apoi se împaca cu Mateiu, primind dela acesta Ciceul și Cetatea de Baltă. S. pune cursă pretendentului, alungatului Petru III Aron, și punând mâna pe dînsul îl decapitează și resbuna astfel moartea tatălui său. În anul următor bate hoardele de Tataři lângă Nistru. Navalesce de două ori în Ardeal. Bate pe Radu cel Frumos, domnul Munteniei. Nimicesce (1475) armata turcească de 120,000 ostași la Racova, punând în uimire întreagă Europa. Cronicarii de pe acele vremi, ba chiar papa dela Roma, spun despre S., că e »un barbat minunat, întru nimic inferior ducilor și eroilor pe cari noi îi admirăm, etc.« S. intra apoi în Muntenia, bate și alungă pe necredinciosul Laiot Basarab, numit și Teșeluș Vodă (v. ac.), cuprinde și anexează Putna și împre-

jurimea. Bate pe Cazaci, cari în restimp au intrat în Moldova cu gând de pradă. S. se temeă acum de resbunarea Turcilor. Cu toată siliuța ce și-a dat-o spre a primi ceva ajutor diu apus, a remas singur. Venetienii promiteau și uu dau inimic, regele Mateiu al Ungariei era plin de invidie și ură. De aceea s'a folosit de strimtorarea în care ajunse S. și i-a stors recunoascerea de a-i fi vasal. În schimb apoi a rețint pentru sine baiii triniși lui S. de papa. S. a remas singur, când în anul următor a venit însuși sultauul Mohamed cu 150,000 ostași ca să se resbune. S. avea abia 10,000 ostași cu cari s'a adaptat în pădurea dela Valea Albă, la Resboieni. Lupta a fost grozavă. S. a fost înfrânt și s'a refugiat la grauița Poloniei. Pierderea Turcilor a fost atât de mare, încut un credeau ca ei sânt învingători, deci chiuuiți fiind de foamete și ciuună, temându-se de atacul ori cursa lui S., au poruit în retragere spre Dunăre. S. s'a recules, i-a urmarit mereu, iar la Dunăre, pe când Turcii treceau, i-a atacat în câmp deschis, ouorîndu-le 12,000 soldați. Turcii au scăpat cu fuga, lasând impresia, că ar fi fost batuți mereu în Moldova. S., împreună cu armate de ale lui Mateiu, regele Ungariei, îndată după respingerea Turcilor întră în Muntenia și alungă pe uecredinciosul Laiot Basarab, puend în locul lui pe vechiul Voda, Vlad Tepeș. Dar Turcii aveau să se reîntoarcă. S. îuzadar a solicitat ajutor diu Venetia și dela creștini. L-au ademeit cu promisiuni. 1484 Turcii, cu ajutorul armatelor munteue, cupriud Chilia și Cetatea Alba, cheia Moldovei. S. se umilește atunci și se închiua personal regelui Poloniei, spre a-și mântui țeara. Ajutorul primit a fost ca de batjocură. Încercând deci de două ori recucerirea Chilie (1485—86), este respus. S. nimicesce însa trei armate turcesci, cari jefuiau Moldova. Urmând pe troulul Poloniei regele Albert, iar în Ungaria fratele acestuia, Vladislav, Albert pune la cale, cu multă violenție, o puternică expediție de cucerire a Poloniei. S. amărit de atâtea perfidie și răutate, face sfortări uriașe, umnicesce în mod îngrozitor armata polonă în codrul Cosmiuului, încut abia a scăpat regele cu fuga. S. navealesce apoi în Polonia, prădează țeara și silesce pe regele la subscrierea unui tractat umilitor (1499). Dar pacea u'a durat mult. Polonii, în urma multelor intrigi și încurcaturi, întra cu armata în Moldova. S. îi bate la Botoșani (1501). Cel de pe urmă act resboinic al lui S. a fost năvalirea lui în Polonia și anexarea teritoriului numit Pocuția. Dupa aceasta bêtrânuul domu, boluav, s'a retras, a cădnt la pat și a uurit în 1504, dupa o viață plină de lupte, de învingeri și decepțiuni, și de manire fara păreche în istoria Românilor.

5) *Stefan V, (Stefăniță Vodă)*, domuul Moldovei 1517—27, fiul lui Bogdan III și nepotul lui S. cel Mare. Se urcă pe tron în etate de 11 ani, deci trebile țerii le conducea divaual, în frunte cu hatmauul Luca Arbore. Pe vremea lui, Moldova era inchinata Turcilor, cu toate aceste la 1518 S. încheia cu Polonii un tratat dușmanos Turcilor. În acest au al domniei lui S. intrară Tatarii în Moldova, dar au fost batuți, cu ajutorul Polonilor, la Stefanesci. Luând S. conducerea țerii în etate de 16 ani, s'a stricat cu Polonii,

ofeusat diu partea reg. Sigismund, care uu voise a-i da o fată de soție. Voiud hatmauul Luca Arbore să ținu pe mai departe bunele relații cu Polouia, de frica Turcilor, a trimis solie de pace la Polouia, pentru ce apoi a fost ucis cu doi fii ai săi împreună. Boierii s'au resculat în potriua lui S., dar rescoala a fost înăbușita, ucigându-se o mulțime de boieri. Cu toate aceste S. atacă armata turcească, care se refugiasc în Moldova, respusă fiind diu partea Polonilor. Turcii au fost batuți și S. a dus prade bogate. Dar, diu cauza sumeției lui, bunele relații cu Polonii uu s'au mai putut restabili. Curtea polonă temându-se, că S. ar pacta cu Turcii, a pus pe însuși soția lui, sa-i dea otrava. (1527.)

6) *Stefan VI, v. Lăcustă.*

7) *Stefan VII, Rareș*, domuul Moldovei, fiul lui Petru Rareș, (1551—52). Aliat cu Turcii, a trecut priu pasul Oituzului în Transilvania, devastând Sécuiuia și Sibiul, dar când se întorcea spre casă a fost bătut de Castaldo și Băthory, cari i-au luat pradă. S. s'a încungiuat cu deregatori turci și ducea viață turcească, îndușnaniudu-se cu Polonii. Ucis de boieri conspiratori la o vênătoare.

8) *Stefan VIII, Răsvan*, domuul Moldovei (1594—96). A luptat cu Mihaiu și cu Sigismund în potriua Turcilor. Era omul lui Sigismund Băthory, comandantul gardei lui, și s'a urcat pe tron în urma lui Euaouil Arou, pe care l-a alungat, fiindcă uu voia sa se supuua lui Băthory. La 1596 a fost alungat de Polouia și iulocuit cu Ieremie Movila.

9) *Stefan IX, Tomșa*, domuul Moldovei (1611 până 1615). Ajunse domu diu om de rămd, fiind multă vreme la Constantinopole. În urma iubirii lui față de Greci și Turci a fost îndușnauit cu boierimea, care aliată cu pretendutul Constantin Movila și cu Polonii, a poruit cu oaste în potriua lui, ca să-l alunge. În lupta dela Stefanesci pe Jijia, au fost însa batuți, și Constantiu Movilă ucis. Puțin în urma, boierii se rescoala de nou, dar S. îi bate lănga Iași. Insa boierii batuți se întore cu ajutor polou, în frunte cu Alexandru Movilă. S. fuge în Muntenia, de nude se întoarcce cu ajutor dela Radu Mihuea-Voda și dela Turci. Alexandru Movila fuge, iar S. devasteaza Moldova în chip ne mai pomenit. Atunci a fost pusita de foc și capitala Moldovei. Alexandru Movilă, reformându-și armata se întoarcce de nou, prădă țeara și alungă pe S., ocupând tronul Moldovei.

10) *Stefan X, Gheorghe*, v. George Stefan.

11) *Stefan XI*, domuul Moldovei, fiul lui Vasile Lupu (1659—61). Ajunge pe tron în etate de 16 ani, susținându-se cu multă greutate față de intrigile și luptele continue între partisauii lui Rákóczy și ai Turcilor. Pe vremea lui, țeara a fost pustita de ciuua și de lacuste, așa încut oameii traiau cu papura uscata, în loc de pâue. De aici a primit numirea de „*Papură Vodă*”. † 1661 de lungoare, în drum spre Nistru, ca să ajute la fortificările turcesci în contra Cazacilor.

12) *Stefan XII*, v. Petriceicu.

13) *Stefan XIII*, fiul lui Petru, pus în domnia Moldovei de Mihaiu Viteazul (1600).

14) *Stefan Bogdan sau Surdul*, v. Bogdan.

[V. E. M.]

Stefan, numele mai multor regi ai Ungariei.

1) *Stefan I cel Sfânt*, primul rege al Ungariei. Fiul lui Géza. În etate de 20 ani s'a creștinat, pe urmă fu ales duce din partea căpeteniilor (997). Meritul lui este creștinarea Maghiarilor, făcută cu mult zel. La a. 1000 trimite soli la papa Silvestru II să ceară aprobarea și primirea noilor creștini și coroana de rege. În 1001 s'a încoronat rege, primind coroana de aur dela papa și titlul de rege apostolic (v. ac.). Ca rege a domnit dela 1001—38, luptând pentru creștinism, întinpinând multă opoziție din partea poporului său, care persista pe lângă legea veche păgână. El a înțeles, că soarta Maghiarilor în Europa este perirea, dacă nu se creștinează. De aceea dînsul e numit al doilea întemeietor al Ungariei, după Arpad.

2) *Stefan II* (1116—31), s'a urcat pe tron în etate de 16 ani. Rege resboinic, neastempărat și crudel. A purtat resboaie cu diferit rezultat, când în Bizanț, când în Dalmația, Polonia, Boemia, etc. A murit ucis de garda sa proprie.

3) *Stefan III* (1162—72), a fost de 15 ani când s'a încoronat rege. Toata domnia lui a fost conturbata de pretendentul S. IV, care cu ajutorul împăratului bizantin Emanoil, l-a atacat mereu și l-a pefugat în Austria (1163). Murind S. IV, și-a reocupat tronul (1165). A murit fara moștenitori.

4) *Stefan IV*, unchiul regelui S. III, cu armate grecesci alungă pe nepotul său. A domnit doi ani (1163—65), (v. S. III.)

5) *Stefan V*, fiul nenorocosului rege Béla IV. A fost încoronat rege încă pe când trăia tatal său (1245). Tronul l-a ocupat la 1270 și a domnit până 1272. A purtat mai multe resboaie interne, apoi unul cu regele Ottocar al Boemiei. l-a urmat pe tron fiul său Ladislau IV. [V. E. M.]

Stefan, 1) *St. I, mitropolitul Ungro-Vlahiei* (1649—69), supranumit *Tipograful*. El s'a ocupat deja ca monach cu traducerea și primirea cărților bisericesci. În 1636 fu numit episcop de Buzău, dar continuă și acum vechea sa ocupațiune. Pe atunci reședința episcopilor de Buzău era încă în Tirgoviste, și în acest restimp cade binecuvântarea lui la publicarea »evangeliiilor învățătoare«, tipărite la Govora și apoi la mănăstirea Deal în 1642 și 1644. Tot pe această vreme s'a înființat școala domnească dela Buzău sub conducerea lui S. În 1648 muri mitropolitul Teofil al Ungro-Vlahiei, și atunci îi urnă S., dela 1649 până la 20 Maiu 1669. În noua lui demnitate și-a meritat mai cu deosebire porecla de »*Tipograful*«. Se cunosc 6 cărți imprimate în timpul său; între ele insa merita o mențiune cu totul specială »Pravila« sau »Iudrep-tarea legii«, tipărită cu cheltuiala lui. Sub pastorirea sa cade și divanul dela 18 Apr. 1664 pentru regularea administrațiunii averilor manastiresci, cari se încurcasera deja pe atunci din cauza multor inchinari nelegale catra locurile sfinte. Tot sub dînsul s'a stramutat mitropolia la București, în biserica zidita de domnitorii C. Șerban și R. Leon între 1656 și 1665. Dela el dateaza condica hirotonirilor, începuta în Martie 1669.

2) *Stefan II, mitropolit al Ungro-Vlahiei* (1732—38), a fost mai întâiu episcop de Buzău (1720—32). Meritul lui, pentru care fu înalțat

la mitropolie, pare să fi fost rivna lui de gre-cisare. Când domnitorul N. Mavrocordat veni la Buzău în 1728, S. a transformat școala înființata de episcopul S. Tipograful într'una greco-slavonă. În 27 Ian. 1732, venind la București, își hirotoni aici pe succesorul său Misail, pentru Buzău. În cei 6 ani, cât a stat în scaun, n'a facut nimic de importanță, decât numai ca a cladit, ca matoh al mitropoliei, biserica Sf. Elef-terie, pentru care scop un negustor bogat lasase o avere însemnată. (Cf. Enaceanu, Album mi-trop. Ungro-Vlahiei. Buc., 1880.)

Ștefanelli, 1) *St., I. Juvenal*, profesor, scriitor rom. bucov., (mai înainte *Ștefanțuc Ioan*), n. 11/23 Nov. 1834 în Siret, a studiat în Cernăuț teologia; 1866 fu numit docent pentru catechetica la instit. teol. din Cernăuț; 1874 fu distins cu titlul de protopop și în 1875 deveni docent pentru catechetica la facultatea teol. dela univ. Francisco-Iosefică. Văduvind în 1876, se calu-gări în 1880 sub numele de Juvenal și fu distins totodată cu titlul de protosințel, iar în 1890 cu cel de archimandrit, și în 1882 primi medalia Benemerenti cl. I. A publicat în Sibiu: 1) Catechetica în 1879; 2) Catechese din ist. bibl. a Test. vechiu în 1879; 3) Catechese din ist. bibl. a Test. nou în 1881; 4) Invățături dogmatice și morale în 1881; iar în București 5) Liturgia bis. ort. în 1886; 6) Invățatura ort. pentru șc. primare în 1887; și 7) Invățatura ort. pentru șc. sup. de fete.

2) *Ștefanelli, Toader*, jurist și scriitor român bucov., n. 1847 în Siret. A publicat mai multe novele în diferite foi și reviste, precum și date statistice și istorice din Bucovina. În 1898 fu ales membru coresp. al Acad. române din București. [Dr. I. G. Șbiera.]

Ștefănesci, com. rur. în Rom., j. Muscel, are 1628 loc., stațiune de cale ferată.

Ștefănesci-Sai, com. rur. în Rom., j. Botoșani, e formata din 3 sate cu 1958 loc.

Ștefănesci-Tîrg, com. rur. în Rom., j. Botoșani, cu 3092 loc. La 1500 a fost arsă de Poloni, la 1855 a gazduit trupe austriace.

Ștefănescu, 1) *St., Grigore*, n. 1838, dela 1864 profesor de mineral. și geologie la univ. din București, membru al Acad. rom. La 1897 a fost rector al universității. A publicat manuale didactice, între cari *Curs elem. de Geologie*, București 1890; apoi și numeroase comunicații relative la diverse chestiuni de geologie, la congrese științifice, etc.

2) *Ștefănescu, C. Gh.*, compositor român și profesor de cânt, n. 12 Dec. 1843, dint'r'o familie de comercianți bucareșeni. Alături cu studii liceale facute în Sf. Sava, S. studiă musica la conservator cu profesorii Weinetter, Fr. Lorenz și E. Wachmann; apoi în cel din Paris, compoziția cu Reber și cântul cu Delle Sedie. În 1870, reveni în țeara și în urma concursului susținut, juriul compus din Flechtenmacher, Wachmann și Wiest, în unanimitate îl recomanda ca profesor de cânt la conserv. din București, loc pe care îl ocupa și azi. În 1878 numit maestru compositor și director orchestrei teatrului național. S. a montat pe scena teatrului din București un mare număr de opere, opere comice și operete traduse din școlalele franc., ital. sau germana, precum și originale romănesci ca Ol-

teanca, Fata Răzeșului, Hatmanul Baltag, Chira Nastasia, ș. a. Pe la 1880 a format chiar pe contul său personal o companie lirică și contul l-a ținut preste 100,000 lei. Ca compozitor S. s'a produs, pe lângă un mare număr de melodii pentru voce și piano, cu text român sau francez, (între cari strălucesc Măndruța și Fluierașul), cu muzică de dans și marșuri, muzică de cameră (octete, sonate, fantasii), muzica de orchestră (12 hori), religioasă, o liturgie pentru cor barbatesc (1894), muzică dramatică pentru piesele Sentinela, Preste Dunăro, Hamlet, Fecioara de Orleans, Strigoii, Pigmalion, Căpitan Negru, Oedip, Cazacii și Polonii; operetele Cometa, Scaiuł barbaților, Mama soacră, feeria Pepelea, opera Petra. În 1897 a tipărit o interesantă și folositoare broșura asupra Mecanismului vocal, op aprobat pentru usul conservatoarelor; o alta lucrare. Stil și Interpretare, e încă nepublicată. [T. C.]

3) *Stefănescu, Sava*, prof., membru coresp. al Acad. rom., n. 1857 în Craiova. A studiat în București și Paris. S'a ocupat cu științele naturale și în special cu geologia și paleontologia. A fost prof. la șc. de comerț și e director la liceul Sf. Sava în București. Afară de lucrări didactice a mai publicat: Contribution à l'étude des faunes sarmatiques, pontiques et levantines; Memorii asupra geologiei j.-lui Dolj, Argeș, etc.; Extension des couches sarmatiques en Roumanie, și o sumă de alte memorii și lucrări relative la geologia țării.

Stefănescu, Barbu, v. Delavrancea.

Stefănescu, Mihail, v. Melchisedec.

Stefania, 1) *S., Louise Adrienne*, mare ducesa de Baden, n. 1789, fca contelui Claud Beauharnais, nepoata împ. Iosefina, adoptată de Napoleon I, și maritata 1806 după marele duce de Baden Carol Lud. Fr. † 1860.

2) *Stefania*, princesă de Belgia, n. 21 Maiu 1864, fca reg. Leopold II, maritata 10 Maiu 1881 cu principele de coroana Rudolf (v. ac.) de Austria. Remasă veduvă s'a maritat a doua oara după contele magh. Elemér Lónyay.

Steffens, Henric (1773—1845), filosof și teolog lnt., mare aderent al sistemului filosofic al lui Schelling. Originar din Norvegia, S. a trait și lucrat în Germania ca profesor în Halle, Breslau, Berlin. În scrierile sale a cautat sa popularizeze doctrinele magistrului. Mai însemnate sunt: Anthropologie 1822, Was ich erlebte, în 10 tom. 1840—44. [Pl.]

Stefulescu, Alexandru, scriitor rom., n. 1856, dela 1877 institutor și dela 1890 director la șc. primare din Tirgu-Jiu. Dela 1900 este revisor școlar al j. Gorj. Se ocupa cu cercetări istorice și a publicat lucrări în revista »Jul», apoi Tismana (istoricul ei începând din secl. XIV), 1896 și 1903. Încercări asupra Istoriei Tirgu-Jiului 1899. S. împrennuta cu I. Moisil, A. Diaconovici și V. Rola Pickarski au înființat museul Gorjan în 1894.

Stefureac, Stefan, profesor și scriitor rom. bucov., n. 1845 în Ceahor, a studiat filosofia la univ. din Viena, calificându-se în specialitatea filologica și fu numit profesor la gimnasiul sup. din Suceava, unde a ramas până la moarte (15/27 Nov. 1893). Înființat în 1883 împreuna cu colegii sei din Suceava, Societatea cult. »Școala

Română». A publicat: Carte de cetire pentru clasa I, II și a III gimn., Suceava 1885—90.

[Dr. I. G. Sbiara.]

Steganopode, fam. de paseri din ord. Natatores, cu picioarele în formă de vâsle; cu genurile: *Pelicanul* (Pelicanus onocrotalus); *Corbul de mare* sau *Cormoranul* (Carbo cormoranus); *Paserea fregatelor* (Trachypetes aquilus); *Paserea tropică* (Phaeton aethereus); etc.

Stegocefale, amfibieni fosili, al căror craniu e închis sus și deschis dedesubt. Oasele craniului și ale centurei scapulare sculptate, dinții în labirint. Au trait din Carbonic până în Triasic. Dintre S. cel mai important grup e acela al *Labyrinthodontilor*, care are următoarele genuri mai importante: *Archegosaurus*, un amfibian din Permice ce avea până la 1½ metru lungime, capul foarte alungit și triunghiular. *Mastodonsaurus*, cel mai mare amfibian cu craniul lung de 1 m.

Stein, 1) *St. Henric, baron*, om de stat germ., n. 1757 la Nassau, † 1831 la Kappenberg. A studiat la univ. din Göttingen. Intrând în serviciu de stat prusiac, se ridica ierarh; la 1804, este deja membru al ministeriului, iar, dnpă pacea de Tilsit a fost numit ministru-președinte. Dinsul a început dărîmarea cămșelor feudale, a dat drepturi țeranului și prin deșteptarea simțului național în popor, a regenerat Prusia.

2) *Stein, Lorenz*, iuriscunsult germ. și scriitor economic, n. 1815 în Eckernförd; † 1890 la Weidlungen. A studiat dreptul și filosofia. Profesor universitar, întâi în Kiel, apoi la Viena; a scris mulțime de studii și cărți iuridice, de economie națională, de finanțe, despre socialism și comunism, apoi și în chestia feministă.

Steinamanger, v. Szombathely.

Steinau, 1) *S. an der Odera*, oraș în guvernământ prusian Breslau lângă Odera, 3490 loc. (1895). 10 Oct. 1633 Wallenstein bate aci pe Svedezi și Saxoni. 2) *S. a. Kinzig*, oraș în guvernământ prus. Kassel, 2012 loc.

Steinhud, lacul, lac în partea nordică din Schaumburg-Lippe, 28 km². Pe o insula artificială din acest lac e fortul Wilhelmstein, zidit de contele Wilhelm la 1765; mai de mult școala militară.

Steinmanit, mineral, e o varietate de galena.

Stejar, numele românesc al arborelui Quercus sessiliflora Smith. (v. ac.)

Stel, (botan.) se numesc cilindrul central din tulpina, radacină, pețiol; e format din periciclu și din fascicule (v. ac.) conductoare. De este un singur S. structura organului considerat se dice *monostelică* (v. ac.); de sunt mai multe e *polistelică*, și în cazul acesta, dacă stelurile se fuzionează, structura e *gamostelică* (v. ac.); în fine, dacă nu exista S., atunci structura e *astelică* (v. ac.). [S. Șt. R.]

Stele, astre, numire generală pentru toate corpurile ceresice. *Stele fixe*, corpuri ceresice luminatoare, cari între olalta se presinta totdeauna în aceeași pozițiune. Prin aceasta însușire și prin o scântărire mai intensiva se deosebesc de *planete* (v. ac.). După puterea lor luminatoare S. f. se claseaza în diferite clase de marine. S. f. de mărimea 1—6 se pot deosebi cu ochiul liber, cele de cl. 7—15—20 numai cu ajutorul instrumentelor astronomice. (v. și art. Astrologia, Astronomia, Comete, Meteorit, Steaua polara, etc.)

Stele de mare, (zool.) formează oclasa *Asteroida* a grupului Echinodermelor. Au corpul turtit, pentagonal ori stelat și cu anubulace pe fața ventrală. Scheletul lor e mărginit numai la fața ventrală. Au facultatea de regenerare a părților distruse; uneori un braț rupt poate regenera corpul întreg. *Asterias* are 5 brațe, e comună în Marea Nordului. *Helaster* poate avea până la 40 brațe. *Astropecten aurantiacus* are colorarea portocalie și trăiește în Oceanul Atlantic și Mediterana. După unii clasificatori prin S. de mare se înțelege numai subclasa *Stelidelor*, adică Asteoidea, la care brațele sunt prelungirea corpului.

Stelionat, vîndarea sau ipotecarea imobilului altuia. Legea română nu vorbește despre S., pe când după cea franceză, acest delict este pus pe aceeaș treapta cu furtul și escrocheria. S.-ul constituie astăzi un delict civil, adecă un fapt ce nu poate da nascere decăt la repararea daunei aduse, și nu un delict penal. [Scriban.]

Stellaria L., (botan.) gen de plante din fam. Caryophyllaeae, trib. Alsineae, caracterizat prin petale bifide și de regula 3 stili. Cuprinde (inclusive subgenul, după alții genul, *Malachium*, cu 5 stili) ca. 70 specii răspândite pe întreagă suprafața globului. Dintre speciile mai cunoscute dela noi cităm: *St. graminea* L., *St. Holostea* L., »Iarba moale« și *St. media* Vill., »Roco în a.

Stella Veneris, v. Lucifer.

Stelnița, v. Păduchi și Ploșnițe.

Steluța, numire populară a plantelor: *Erigeron canadensis* L. (v. ac.), *Stellaria graminea* L., *Stellaria nemorum* L. (v. ac.).

Steluța, *asterisc*, requisit sacru; se compune din două arcuri semicercuale în forma unei cruci verticale împreunate, avînd în partea de sus o cruce. Se întrebunțeaza la celebrarea liturgiei, unde, spre închipuirea stelei ce s'a arătat și a stat deasupra locului unde s'a născut Ius, se așează deasupra Sf. daruri puse pe disc. De regula se face din metal nobil, ca și Sf. potir și disc.

Stelvio, **Giogo di**, (jugal de S.), pas în Alpii retieni între Tirol și Italia; preste el duce o șosea dela Neu-Spondinig în Wintschgau la Bormio în valea Adda; 2760 m. înalt, șoseaua clădită de Austria 1820—24.

Stemma, coroană, arbor genealogic, blason (v. ac.). *Stemma țerii*, emblema, pajura țerii. *Stemmatografia*, genealogia.

Stendhal, pseudonim al lui *Beyle, Marie-Henry*, scriitor franc., n. 1783 la Grenoble, † 1842 la Paris. Studiă la École centrale din orașul său natal cu deosebire matematicile, fără a neglija însă literatura. La etatea de 10 ani, ȳice-se, a compus o comedie. La etatea de 17 ani se duse la Paris, unde intră în armată, și ajunge oficier. Ca adjutant al generalului Michaud face campania în Italia. Face cunoscință aici cu capetele de operă literare și artistice. La 1802 demisionă din armată și intră în comerciu, unde reniase puțin timp. Lucrarile sale critice le-a inaugurat prin criticile musicale; publică interesanta broșură: »Racine et Shakespeare« unde condamnă sistemul clasic francez. Ca romancier îl facu cunoscut Balzac, care afirma despre el că e un geniu imens.

Steneosaurus, crocodilian fosil semănând mult

cu Gavialul de ađi prin forma generală a corpului și botului. A trait în epoca jurasică.

Stenic, termin psihologic usitat mai întăi de Kant pentru de a caracteriza afectele în cari se descopere consciința despre propria energie și elevațiune, cum e s. e. în buna dispoziție, în veselie, în bucurie, exaltare, entusiasm, curaj, manie, etc. [Pl.]

Stenocardia, (med.) atăta căt Angina pectoria (v. ac.).

Stenochefal, cu cap îngust; atăta căt Doli-chocephal (v. ac.).

Stenografia, (*grec.*) scriere îngustă, prescurtată, este maiestria de a scrie așa de repede cum vorbește cineva. Alfabetul stenografic se compune din semne convenționale, ușoare, formate din linii drepte, orizontale, oblice, verticale, semicercuri, cercuri, elipse, puncte, combinate în deosebite moduri pentru a reprezenta sunete, silabe sau cuvinte întregi. Scrierea prescurtata era întrebunțată încă din vechime. Xenofonte lua astfel note după dialogurile lui Socrate. Așa numitele »note tironiane« dela Marcus Tullius Tiro, un libert al lui Cicero, erau întrebunțate până la căderea imperiului, și cunoscința lor a renias la notari și în mănăstirile medievale. (Cf. U. F. Kopp, Palaeographia critica). Adevărată S. însă s'a nascut odată cu viața constituțională și parlamentara modernă în Anglia în secl. XVII. Primul tractat sistematic de S. s'a publicat în 1602 de John Willis. A fost introdus în Francia în 1681 prin Scoțianul Ch. Ramsay, autorul unei »Tachéographie«, în care fiecare semn reprezenta o silabă. În 1786 Taylor publică sistema de S., în care pentru prima oară semnele erau combinate, ca să represinte cuvinte întregi. Această sistemă fu introdusă în Francia prin Th. Bertin și Coulon-Thévenot în 1792, și în Germania pe la 1800 prin Mosengeil și Danzer. Ea fu pe urmă ameliorată și potrivita cu limbile indigene în deosebite țeri; în Germania de Fr. X. Gabelsberger pe la 1820, și mai târziu simplificata de Stolze și Schrey. O luptă înversunată a durat între sistema lui Gabelsberger, întrebunțată mai mult în sudul Germaniei, în Austro-Ungaria, în Rusia, Svedia, Norvegia; și între a lui Stolze-Schrey, susținuta în nordul Germaniei. În Francia au mai scris tractate de S. tot după Taylor, Hyppolyt Prevost (1808—73), Conen de Prépean, Anné Paris, J. Guenin, frații Duployé ș. a. În Italia e adoptata mai mult sistema lui Pitman; în Țerile de jos alui Steger. În România s'a introdus sistema întrebunțată în Francia, întăiu prin Winterhalder, apoi prin Elie Bozian. Ađi nu se mai afla decăt manualul lucrat de Dinnitrie D. Paun 1878, după cele anterioare române și după tractatul franc. al lui Tondeur. În România și statele balcanice se afla servicii oficiale stenografice. În alte țeri S. e cultivată de particulari prin asociațiuni și foi periodice, ca o profesiune productiva, fiind foarte necesara în parlamente, în adunările publice, în școale. În Francia sînt vr'o 5 societăți stenografice. În Germania în 1899 erau 1882 societăți stenografice cu 49,281 membri și mai multe reviste. Tractate mai noue după Gabelsberger: Grünbaum, S. perfecționata. 1880; Rausser, Curs complet de S. în 12 lecțiuni, 1882. După Stolze-Schrey: G. Michaelis. Sistema stenografică sim-

plificată, 1874; Ch. Kreis, Curs complet de fonostenografie franceză, 1900. [M. Strajan]

Stenosa, (med.) micirea diametrului unui tub sau orificiu (ostiu), prin cicatrizare, compresiune sau astupare parțială.

Stentando sau *stentato* (ital.) = cu greutate; în musica termin de expresiune, acelaș cu *ritenuto* (v. ac.)

Stentor, numele unuia dintre Grecii, cari au participat la asediul Troiei. Homer dăce despre dînsul, că striga ca 50 de oameni. De aici se dăce despre cei ce strigă puternic, că au voce de stentor.

Stepe, (dela rus. *stepj*), șesuri acoperite numai cu iarba, în Rusia și Asia, necultivabile din cauza lipsei de apă, de aceea nici nu au locuitori stabili. Asemenea șesuri în alte continente poartă alte numiri (prării, pampas, savanne, etc.).

Stephanit, mineral, sulfoantimoniura de argint, rombic, negru. E un minereu apreat de argint; se extrage la Schemnitz, Kremnitz, Freiberg, etc. La Virginia City în Nevada, în Idaho, Mexico e în cantități foarte mari.

Stephenson, (pron. stivens'n) *George*, inventatorul locomotivei, n. 8 Iunie 1781 în Wylam lângă Newcastle (Anglia), † 12 Aug. 1848 în Tipton-House lângă Chesterfield. La 1825 sub conducerea lui S. s'a construit prima cale ferată între Stockton și Darlington.

Sterca-Siulutiu, v. Șulutu.

Sterculiaceae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate-polypetale, erbacee, arbuști sau arbori, cuprinde vr'o 41 genuri cu vr'o 520 specii, răspândite mai cu samă prin regiunile tropicale ale globului. S. se divid în opt triburi, dintre cari menționăm: tribul *Sterculiaceae* din care cităm genurile: *Sterculia* L. și *Cola* Schott. și tribul *Buettneriaceae*, dintre cari menționăm genurile: *Theobroma* L. și *Buettneria* L. [Z. C. P.]

Stereograf, mașina pentru confecționarea plăcilor de stereotypie fără compoziție tipografică.

Stereoma, (botan.) se chiama în special țesătura rezistentă formată din fibre mecanice ce încungiu un fascicol conductor la monocotiledonate, iar în general se dăce țesătura mecanică rezistentă sau scheletul plantei ori al unui organ anumit.

Stereometria, știința care se ocupă cu aflarea conținutului și a suprafeței corpurilor; în sens mai larg partea geometriei, care tractează despre măsurarea volumelor.

Stereoscop, aparat optic, în care obiectele fotografate dublu se ved numai odată dar în perspectivă sau în relief. S. constă din o cutie cu două oculare, în formă de trunchiuri de piramidă. În partea din jos a cutiei se pune fotografia dubla (obiectul e fotografat din puncte opuse). Dacă fotografiile sunt așezate la loc potrivit, imaginile vădute prin cele două oculare se contopesc într'una. Astfel obiectul îl vedem numai odată, dar fiind luate fotografiile din parți opuse, vom vedé atât partea dreaptă cât și partea stînga a obiectului, va se dăce îl vom vedé în relief, adeca așa cum e în natură (cu grosimea sa) nu cum se vede în fotografie.

Stereotypie, procedura de a aplica la tipar în loc de litere mobile litere fixe.

Sterium Pers., (botan.) gen de Ciuperci Basidiomycete, familia Tellephoraceae, cu paralie

membranoasă tare, purtată de un picior scurt, ori fără picior. Numeroase specii, mai ales tropicale, cresc pe copaci prin paduri; mai comune *S. hirsutum* Fr., *S. rufum* Fr., etc. [S. Șt. R.]

Sterigmatocystis Cram., (botan.) gen de Ciuperci Ascomycete, înrudit cu *Aspergillus* (v. ac.); are mai multe specii, cari trăiesc ca mucegauri pe animale vii, ori pe materii organice în descompunere; așa *S. nigra* V. Tiegh., trăiesce pe scoartă de copaci bogată în tanin, pe care îl descompune în glucoasă și acid galic. [S. Șt. R.]

Steril, sterp, improductiv; uscat. (v. și art. Nerodire.)

Sterilizare, încăldirea unui lichid până la gradul lui de fierbere.

Sterilitate, imposibilitate de a fecunda. La bărbat se distinge S. din turburarea secrețiunii spermului de S. din turburarea excrețiunii lui, scoaterea lui din vesicula spermatică. Toate afecțiunile testiculului cari cuprind ambele glande seminale pot cauza S. Boalele și diformațiunile uretrei, stenosele, obstacolele în canal, fimosa (strimtoarea aperturii prepuțului) au toate acelaș efect. Causale S. la femeie sînt: lipsa sau atrofia ovarilor, inflamațiunile trompelor (salpingite), diferite boale ale uterului, vițurile lui de conformațiune (anteflexiune, retroflexiune), metritetele, malformațiunile vaginului (lipsa, atresie). Cuvântul S. nu este sinonim cu neputința.

Sterling, unitatea monetară a Angliei, reprezentată prin Sovereign (monetă de aur).

Metal Sterling, un aliaju întrebuințat foarte mult în America de nord, format din fier și staniu.

Sternbergita, mineral, o varietate de pirotin.

Sternum, (anat.) osul pieptului. Os lat, care împreună cu cele 12 coaste și vertebrele corespunzătoare formează scheletul toracelui.

Sternutatio, (lat.) stranut (v. ac.).

Sternutatoria, remedii cari provoacă stranut, s. e. tabac pulverizat.

Sterope, (mitol.) o pleiadă, amanta zeului Ares, mama lui Oenomaos.

Sterp, steril (v. ac.).

Sterrometal, un aliaju de colorarea aurului, compus din 60·2 părți cupru, 38·1 părți zinc și 1·6 părți fier.

Stertor, (med.) termin medical pentru respirația horcăitoare.

Stesichoros, poet liric grec din Himesa (Sicilia), s'a ocupat îndeosebi cu instruarea și conducerea corurilor de teatru, de aici și-a luat numele de S., de altcum se numia Teisias. În versurile sale a cântat îndeosebi obiecte luate din lumea mitică, din cea eroică și dela Omer, pentru aceasta se consideră de întemeietorii poeziei epice-lirice.

Stethoscop, aparat folosit de medici la auscultare; e de forma unui tub; un capăt se pune pe piept sau în direcțiunea plămânilor, iar la celalalt capăt medical își pune urechea și ascultă. Capetele tubului sînt mai largi ca mijlocul.

Stettenheim, *Iuliu*, scriitor germ., n. 1831 în Hamburg, a înființat și dirigează revista umor. »Die Wespenn« în Berlin. Maiestru în Satiră. Scr.: »Wippchens Berichte« (1878—91, 7 vol.); »Wippchens Gedichte« (1889), etc.

Stettin, guvernământ în prov. prus. Pomerania, 12,076 km², cu 785,229 loc. (1895). *Capitala* S., lângă Odera, fosta fortareata, 140,724 loc.; 8 piețe

(statua lui Frideric cel Mare, a lui Frideric Wilhelm III și a lui Wilhelm I), castel regal; 3 gimnasioni, 2 gimn. reale, școală agricolă și comercială, 2 seminare de învățătoare, institut de surdomuți și de orbi, 2 muzee; cameră de comerț, filiala băncii imper., bursă; port. Cel mai însemnat oraș industrial al Pomeraniei (șantier, fabrici de mașini, bere, rachiu, chemicalii, zahăr, tutun) și unul din primele orașe comerciale ale imperiului, are 133 năi proprii, legături de vapoare cu porturile Baltice, cu Londra și New-York.

Stevie, numele popular al plantelor: *Rumex alpinus* L., *Rumex conglomeratus* Murr., *Rumex crispus* L., *Rumex palustris* Smith. (v. ac.), *Stevie de grădind* = *Rumex Patientia* L. (v. ac.).

Steyr, oraș în Austria de sus, lângă Enns, 21,499 loc. (1890), însemnată industrie de fier și oțel, cea mai mare fabrică de arme în monarhia. Odinioară a fost capitala Stiriei.

Sthenelos, în reșoiul Troiei vizitiul lui Diomedes.

Sthenie, (*grec.*) teoria emoțiilor, iritabilității. Din iritabilitatea prea mare se nasc morburii cu caracter *sthenic*, adică provenite din prisosința puterii; scăderea prea mare a iritabilității provoacă morburii asthenice; adică slăbiciuni.

Stibio Kali tartaric, un compus organic format din acțiunea oxidului de stibiu asupra tartrului acid de potasiu; se presintă sub forma cristalină de o culoare albă, e solubil în apa rece. Are o acțiune vomitorie asupra organelor de secrețiune. În cantitate mare e toxic.

Stibița, *Spiridon*, episcop ort., numit la 1695 în Vêrșeț. E probabil că reședința i-a fost la Caransebeș. Anul morții se pare a fi 1721. Date mai pozitive despre viața lui nu posedem.

Stibiu sau *Antimoniu*, un metaloid de culoare alb-argintă, are structura cristalină filiformă, greu. specifică de 6.71. Se găsește rar în stare liberă în natura, mai adeseori combinat cu sulf sub forma de Tri- sau Penta-sulfur de S.

Stiblit, mineral, oxid de antimoniu, rar.

Stich, (*grec.*) versicul luat mai cu samă din psalm, care se cântă înaintea altor cântări.

Stichovna, cântare biser., căreia îi premerge un stich mai lung, se cântă spre sfârșitul unui oficiu, ca la înserat și utrenie.

Stichira, cântare în forma de versuri, compusă mai ales de către cântăreții sau hagiografii bisericii, în care se preamărește ideea, obiectul și scopul unei serbători ori funcțiuni sacre. *Stichologie*, recitarea psalmilor în formă de versuri.

Stichariu, ornat propriu persoanelor ierarhice, având forma unei cămeși sau tunice lungi undulante. S. preoțesc și arhieresc de regulă este din pânză albă, iar cel diaconal sau al altor trepte ierarhice din materie colorată. În bis. orient. nu se admit S. albe.

Stichomantia, la Greci profetie din stichurile (versurile) unei poezii, ce se descria pe bețișoare, se arunca într'o urnă și scoțându-se, se combina asupra lor.

Stichometrie, (*grec.*) se numia la cei vechi numărarea șirurilor dintr'un manuscris, cu scopul de a hotărî extinderea unei scrieri.

Stichomythie, figură oratorică, se aplica cu deosebire în drama antică elenă prin propoziții antitese ce se succedau repede și pe scurt; con-

traste scurte, adică pro și contra; vorbiri, ce se succedăază imediat. [*]

Sticla, o micțiune amorfă, obținută prin topire din diferite silicate, dintre cari silicatul de sodiu, de potasiu și cel de calciu formează părțile principale. În genere se deosebesce S. boemiană sau S. de potasiu și S. franceză sau S. de sodiu.

Sticla lăptoasă sau *osoasă* este o S. intransparentă formată prin adăugarea de cenușe de oase. Proprietățile fizice principale ale S.-ei sunt: transparența, proprietatea cea mai folosită și mai importantă a ei, și este o urmare a amorfismului. Fragilitatea S.-ei e proverbială, dar se micșorează prin răciră la temperatură scăzândă. S. răcită rău, se sparge adeseori fără cea mai mică influință externă. Muțiat la căldură ea se poate întinde în firițele foarte subțiri. Proprietățile optice ale S.-ei, precum culoarea, puterea de refracțiune a luminei și împrăștierea colorilor, se pot regula cu exactitate după cantitatea și felul de amestecare al materilor constitutive. O proprietate foarte însemnată a S.-ei este puterea de rezistență în contra agenților chimici. S. bună resistă chiar acizilor (cu excepțiunea acidului fluorhidric) și alcalilor. Insolubilitatea ei însă nu e absolută în apă și în alte lichide.

S. de cristal se chiama S. care a ajuns la un grad mare de transparență. Se prepară din materialele cele mai curate și mai libere de fier, sub cea mai mare temperatură, sau adăugându-se cantități mari de oxid de plumb sau chiar și oxid de zinc, prin ce se ajunge luciu și transparență mare, precum și un sunet frumos.

S. optice sunt acelea, din cari se prepară sticlăria esențială a instrumentelor optice, (telescoape astronomice ordinare, microscopae, aparate fotografice, fare, lupe, ochelari, etc.). La prepararea instrumentelor perfecte pentru înlăturarea colorilor de curcubeu se folosesc două feluri de S., de coroană și de flint, cari se taie în forme potrivite (linți) și se combină, încât produc efecte achromatice. O singură specie de S., întrebunțată la scopuri optice, nu presintă achromatism (v. ac.) Numai anumite usine sunt în stare să producă S. mari optice fără defecte. Așa s. e. în Germania sunt firmele Guinand Frauenhofer, etc. S. optice se prepară din materialele cele mai alese, în țigăi mari, așezate câte una singură în cuptor. (v. și art. Achromatism, Chromatica, Lentile. Cf. Vlaicu, Merceologia, Brașov.)

Sticlete, *Stigleț*, pasere, v. Domnișor.

Sticta Ach., (botan.) gen de Licheni cu thal foliaceu fixat pe substrat prin rhizine și cu apotecii discoide vîrîte în thal, dar cu margine distinctă. *St. Pulmonacea* Ach. (= *Lobaria Pulmonacea* Nyl.), traiesce prin paduri de brași, fagi pe trunchiuri. Thalul său pe fața inferioară are nisce scobituri cari îl fac sa se așeze pe un plămân tăiat, de unde probabil și credința populară, că trebuie să fie bun contra boalelor de plămâni, cum s'a folosit oficial, iar ați numai în medicina populară. [S. Șt. R.]

Stigleț, pasere, v. Domnișor.

Stigmara Brogn., (botan.) rhizomele dela *Sigillaria* (v. ac.).

Stigmat, orificiul exterior al tracheelor (aparate respiratorii la Arthropode). De obicei aceste

orificii sînt așezate ca pîrechi pe fiecare inel al corpului și închiderea lor depinde de voința animalului. Le găsim la Insecte, Myriapode și Arachnide.

Stigmat, (botan.) virful stilului modificat spre a prinde și ține polenul. E ca o măciucă (*Primula*), ca un fir lung și pîros (Graminee), ca o cupă (Toporasi), ca o frunză întinsă (Stînjenele) sau sucita în formă de cornet (Șofran). Pe suprafața sa are nise ridicături dese ca nise perişori, papilele stignatice; ele produc un lichid dulce și lipicios, care prinde polenul și îl hrănește ca sa germineze, să dea tubul polinic; aceste papile sînt o modificare a țesăturii conductoare din launtrul stilului. [S. Șt. R.]

Stigmatipie, (*grec.*) ornamente și figuri tipografice, compuse din puncte de diferite mărimi.

Stigmatisațiune, (*grec.*) arătarea semnelor pămîntului lui Isus pe corpul unor creștini pii. (Cf. Görres, *Christliche Mystik*, Regensburg, 1837; A. Imbert-Gourbeyre, *Les stigmatisées*, Paris, 1873.)

Stih —, v. *Stich* —.

Stil, (botan.) partea superioară a carpelului Angiospermelor. E mai lung ori mai scurt, scobit ca un șghiab, sau rotund și străbătut prin mijloc de un canal. E așezat la virful ovarului, S. terminal, ori pe fața lui dorsală, ori chiar la baza feței ventrale, S. gynobasic (v. ac.). S. are în interiorul său o țesătură specială, țesătura conductoare stilară, ce se continuă în stigmat și placenta (v. ac.), cu rol de a înlesni creșterea tubului polinic și ajungerea lui pînă la ovul. S. lipsește la carpelul gymnospermelor. (v. *Heterostilie*, *Homostilie*.) [S. Șt. R.]

Stil, (*lat.*) condeiul cu care scriau Românii pe table de ceară (tabula cerata), ascuțit la un capet, ca să poată sapa cu el în ceara literele, și lat la celalalt ca să poată neteși ceara, cînd ar fi ceva de îndreptat.

Stil în înțelesul de ați este modul de a scrie, felul, cum un scriitor își scie exprima, prin scriere, cugetările și simțămintele lui. S. este mai mult sau mai puțin individual, dar difere după anumite epoce și încâtva după națiuni. S. celor vechi era mai greoiu, cu fraze lungi și puțină claritate. Ați se scrie cu predilecție în fraze scurte, întorsaturi repeși, în S. ușor. S. se acomodează subiectului scrierii. S. bisericicești difere de cel literar. Cel diplomatic, oficial difere de cel poetic.

Stil în arhitectura, se chiama modul, felul, sistemul de zidire, care difera asemenea după epoce și națiuni. S. se numește, în materie de bele-arte și modul de concepere și executare particular unui artist, în pictură, sculptura, ba chiar și în mobilare (mobile: stil Ludovic XIV, stil rococo, etc.). În arhitectură deosebim o mulțime de S., cari caracterizează gustul diferitelor popoare și diferitelor timpuri. Cunoaștem, din vechime, stilul arhitectonic al vechilor Indieni și Chinezii. S. arhitectonic al *Indienilor* e primitiv dar mai cu gust ca cel chinezesc. Zidirile lor sînt acoperite și din afara și din launtrul cu baso-reliefuli, cari reprezintă subiecte religioase, anmale, flori, arbori. Coloane scurte și multiplicata. Tavan greu și drept. *Chinezii* au S. arhitectonic barbar. Zidirile lor seamena cu corturile. Totuși, în launtrul edificiilor au picturi interesante. Caracteristicul stilului *Egip-*

tenilor e mărimea, soliditatea și rigiditatea. La *Greci* deosebim ca direcții principale: 1) S. cel mai vechiu *S. dorian* (doric). Ansamblul grav, plin de nobleță. În detalii, simplitate. Coloanele nu au basa. Stîlpi oruați cu dungi scobite (caunelures) largi și adânci. Capitelul seamănă cu o cupă. Triglifii aparțin exclusiv acestui S. 2) *S. ionian* (ionic). Proporții mai mici, detalii fine, stîlpii au basă, capitel lungăret, ornat, cu încolacituri la unghiuri (volute), în forma melcului. 3) *S. corinthian* (corinthic) cel mai elegant și bogat între aceste. Coloană elegantă, capitel lung, de forma unui coș cu flori. Decorațiuni, încolăciturii spiroidale. *S. roman vechiu* este amestecul S. grecesc în vechiul S. arhitectonic al Etruscilor. Originalitate puțină, mai mult impune mărimea edificiilor și caracterul lor practic. *S. creștin* (vechiu), nu se poate numi S. de sine stătător. Era o îmbinare a S. păgîn cu S. roman. Templele erau puțin solide, catacombele prea mari. Din acesta se desvoalta mai târziu a) *S. latin occidental*, care cu toate sforțările unor arhitecți, nu și-a putut însuși note, cari să caracterizeze exclusiv S. occidental, afară poate de arcadele și portalele fantastice și puțin solide. b) *S. oriental bizantin*, ne presiuta mai multă originalitate. Se introduce cupola, îmbracarea în marmură a pereților, stîlpii ornați cu mosaicuri, asemenea și arcadele. *S. arab*, are semn distinctiv turnul din care se chieniau credincioșii la rugăciune, *minaretul*, apoi arcadele în forma potcoavei, precum și decorarea pompoasă în intern, și simplitatea în afara. *S. gotic* (ogival), are caracteristicul ca arcada semicirculară s'a înlocuit cu ogiva, adeca forma unei elipse tăiate în două prin diametrul cel scurt. *S. roman* deriva dela cel bizantin. O singură deosebire este, îngrijirea exteriorului, înfrumusețarea externă, care în stilul bizantin lipsește. *S. renaissance*, nascut în Italia și răspîndit în lume, pe terenul arhitecturii n'a făcut minuni ca în pictură. Luxul și întoarcerea la stilul păgîn, iată caracteristicul acestui stil, al cărui scop a fost a placea ochilor, a frapa. O combinație plăcută a tuturor de pînă atunci. *S. modern* se manifestă la edificiile private, o combinație de cupole și turnulețe, front, lux în ornamental extern. În sculptura, în pictură aflăm de asemenea stiluri de arta, clasificate în același fel ca și în arhitectură, fiind pictura și sculptura, parți întregitoare arhitecturii. [V. E. M.]

Stil, felul de a indica timpul, după calendarul vechiu (Iulian) sau cel nou (Gregorian), *stil vechiu* și *stil nou*. (v. Calendar.)

Stilbita, mineral, zeolit calcic, monoclin. Se gasește în cristale iucolare, albe sau cenușii în cavitățile basaltelor, melafirelor, grauitelor pe Islanda, Faröre, în Scoția, Viesch (Valais), etc.

Stilet, pînnal cu lama triangulară. Instrument de împuns, foarte periculos.

Stilicho, *Flavius*, comandant și bărbat de stat roman, n. 359 d. Chr. în Panouia. În căsătorie a luat pe fca lui Teodosiu cel Mare, caruia i-a reanas fidel pînă la moarte. A lucrat mult pentru reunirea militară a imperiului roman deja dismembrat în două parți. În două rânduri învinse pe Alarich. În 408 cădu jertfa conjurațiunii înscenată de inimicul seu Olympius.

Stilistica, teoria regulilor stilului (v. ac.), o parte a retoricii, a unui tractat de literatură sau a teoriei literare.

Stillingia L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Euphorbiaceelor, trib. Crotonaeae. Cuprinde vr'o 13 specii boreale și austral-americeane, de pe insulele Mascarene și din Oceanul Pacific, dintre cari cităm: *S. sebifera* Mehx. din America de nord și China, o plantă ce produce ceară. [A. Pr.]

Stilografia, procedeu inventat de Schöler (Copenhaga), pentru gravare la construirea placelor de aramă pentru tipar.

Stîlp, ce susține o clădire, sprijin, proptea. *Stîlp* se numește în satele răzeșești din Bucovina și o bucată de loc de șeseșeci de stînjini (120 m.) de lat și tot pe atîta, sau și ceva mai mult, de lung.

Stîlpari, ramuri verzi, ce se împart în biserică în Dumineca Floriilor (v. ac.).

Stîlpnici (Stîlpiți) se numesc acei sfinți, cari o parte îndelungată a vieții lor au petrecut-o în post și conținere sihastrală pe vîrfurile munților. Între aceștia biserica numără pe *Sf. Simeon stîlpnicul* cel tîner (n. 521), care 45 ani a trăit pe un vîrf de munte lângă Antiochia, și pe *Sf. Simeon cel bătrîn*. Pomenirea lor biserica o celebrează la 24 Mai și 1 Sept.

Stîlpmelan, mineral, o varietate de chlorit.

Stîlpsiderit, mineral, varietate de limonit silicioasă și fosfată.

Stima, sinonim: respect. Afecțiunea față de cel ce face bine, de bătrîni, de parinți. (v. și Onoare).

Stimul, sinonim: imbold, ceea ce este cauza, motivul unei fapte, unei acțiuni, ceea ce excită organele.

Stimulare, imbold, îmboldire, îndemnare, așitare.

Stindard, (*franc.*) steag de cavalerie, în genere steag (v. ac.).

Stînga. Cum omul are două brațe, unul de o parte a corpului și altul de cealaltă parte, s'a dat mînei cu care dînsul îndeplinește cele mai grele și mai delicate operațiuni, numirea de dreapta, iar celei opuse de S., stîngaciul, cu toate că sub brațul stîng se află inima. Cuvîntul de dreapta și S. (care corespunde la țerani cu heis și cea) mai înseamnă și direcțiunea în care cineva trebuie să meargă sau să lucreze. În politică și mai ales în usanțele parlamentare prin *dreapta* se înțelege de regulă partea conservatoare a corpului deliberant, iar prin S. partea liberală și progresista. Între aceste două laturi se formează câte odată *centrul*, care ține un loc intermediar și de echilibru între cele două părți, mai ales când avem o *extremă S.*, unde predomină ideile radicale și socialiste, și *extrema dreaptă*, nuniți odinioară *tombatera* și reacționari. De multe ori însă reprezentanții țerei iau pozițiune în parlament mai mult conduși de ambițiuni personale decât de convingeri politice. Se mai ȳce asemenea în desfășurarea unui corp de armată pe cîmpul bataliei, aripa dreaptă, aripa S., etc. [W.]

Stînger, fără păreche, fără soț și neînvățat la jug.

Stîniu, o specie de paseri, Buhe (v. ac.).

Stip, (botan.) tulpină lemnoasă arborescentă,

ca o coloană simplă, mai rar ramificată, purtând tocmai în vîrf un buchet de frunze sau și de inflorescențe și fructe; s. e. la monocotiledonate, Palmierii, *Pandanus*, *Dracaena*, la Ferigile arborescente, la Cycadee. *Stipă* se mai numește și piciorul, suportul unui orgau; s. e. stipa pâlării Ciupercoil, sporogonului de Mușchi, frunzelor și sporangilor de Ferițe. [S. Șt. R.]

Stipa L., (botan.) gen din vasta familie a Gramineelor, tribul Agrostideae, cuprinde ierburi perene și are vr'o 100 specii, răspîndite prin regiunile tropicale și temperate ale globului. S. se divide în mai multe secțiuni, considerate de unii botaniști ca atotătea genuri deosebite, precum: *Macrochloa* Kunth., *Aristella* Bertol., etc. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționam: *S. pennata* L., numită popular: Colilie, Năgară, etc., și *S. capillata* L., numită de poporul nostru: Iarba curelei, Păiuș, Pănușiță. [Z. C. P.]

Stipendiu, soldă, rentă; ajutor în bani, dat pentru studii sau călătorii.

Stipendiu misal, remunerațiunea în bani ce o primesc preotul pentru celebrarea liturgiei pentru privați. S. m. s'a introdus mai ales în Occident în locul pânei, vinului și a altor oblațiuni ce se dedeau în vechime pentru susținerea preoților. Abusul cu S. m. se pedepsește în biserica apus. cu excomunicare, mai ales când cineva primește S. m. și apoi le da altuia, reținându-și o parte.

Stipulațiune. A stipula înseamnă a se constitui creditor, precum a se obliga, înseamnă a se constitui debitor. Omul, în principiu, nu se poate obliga decât pentru sine. S.-le pentru altul, adică prin cari se face altul creditor, fiind nule din cauza lipsei de interes din partea stipulatorului, ele vor fi valide îndată ce va exista un interes personal pentru dînsul, fie chiar moral.

Stipule, (botan.) frunzișoare mici cari însoțesc frunzele la baza pețiolului sau limbului lor; uneori sînt mult dezvoltate, iar de obicei acoper în mugure frunzele tinere. S. *persistente* se văd la Micșunea, Mazere; *concescute* cu pețiolul la Trifoiu, Trandafir; S. mari, înlocuind frunza transformată în cărcel, la *Lathyrus Aphaca*; S. *concescute* între ele și așezate la subsuoara pețiolului, *axilare*, *intrapețiolare*, la *Melianthus*, ori opuse pețiolului, *opositifoliolate*, la *Astragalus*; S. *caduce* la mulți copaci (Stejar, Fag); S. transformate în ghimpi, la baza pețiolului frunzei de Sălcâm. S. cari însoțesc foliolele frunzelor compuse se ȳc *Stipele* (la Sălcâm). Ochrea (v. ac.), ligula (v. ac.) și caliculul (v. ac.) sînt formațiuni de natura S.-lor. [S. Șt. R.]

Știr, numele românesc al plantei *Amarantus retroflexus* L. (v. ac.). *Știr roșu* = *Amarantus sanguineus* L. (v. ac.). *Știr prost* = *Amarantus viridis* L. (v. ac.).

Știrb, tocit fără dinți; om știrb, om fără dinți.

Știrbei, 1) *S.* *Barbu Dim.*, cel mai mare domn al Țerii-Românești din secl. XIX înainte de unire, n. Aug. 1799 la Craiova, † Apr. 1869 la Nizza, frate cu principele Gh. Bibescu (v. ac.), este adoptat de bogatul său unchiu Știrbeiu, al cărui nume îl primește. După temeinica studiere a Istoriei și a sciințelor de stat la Paris (1817—21), unde se împrietenește cu Guizot, devine sub domnia lui Al. Ghica director al vi-

stieriei și apoi ocupă dela 1829—47 însemnate funcțiuni în toate ramurile administrării publice, ministru de interne, de culte, de justiție, etc. Ajuns principe domnitor al Țerii-Românești (1849—56), pregătit astfel prin ocupările lui anterioare, el introduce, în împrejurări deosebit de grele, o relativ bună administrare a țării, mai ales în privința finanțelor și a învățământului. Ca rezultat permanent a remas excelența lui organizare a dorobanților, menită pentru scopuri fiscale, dar care a înlesnit mai pe urmă introducerea armatei teritoriale în România liberă. (Cf. și *Aus dem Leben König Karls*, vol. I, p. 121, 125, etc.)

2) *Știrbei George*, unul din fiii principelui domnitor Barbu Ș. (v. ac.), n. 1832 la București, a fost câteva luni în patria sa ministru de externe în al doilea cabinet format sub principele Carol; în ministeriul Ion Ghica dela 15 Iulie 1866, dar apoi s'a așezat la Paris, unde trăiește și astăzi în retragere (Cf. *Aus dem Leben König Karls*, vol. I, p. 125, etc.)

3) *Știrbei Alexandru*, bărbat politic român, n. 1836 la București, † 1895, unul din fiii principelui domnitor Barbu Ș. (v. ac.), a fost adese ori ales deputat al Craiovei, a funcționat ca ministru al lucrărilor publice în primul cabinet „junimist” dela Martie 1888 și apoi pentru scurt timp ca ministru de finanțe în cabinetul Lascar Catargiu la Dec. 1891.

4) *Știrbei, principesa Alina*, a dăruit Acad. rom. în Febr. 1889 un fond de 200,000 lei, din venitul carora să se premieze cărți cu conținut moral și patriotic.

Știrbeiu, com. rur. în Rom., j. Romanai, se compune din 5 sate cu 2848 loc. E leaganul familiei Buzesci.

Știrbeiu, numele oficial al orașului Călarăși (v. ac.).

Știrca, lemn cu care se strivesc strugurii.

Ștircea, 1) *S. Eugeniu, baron*, om politic bucov., n. 1835 în Crasna dintr'o veche familie boierească de acolo; a studiat în casa parintească, apoi în institutul Teresian din Viena, și la univ. de acolo jurisprudența; a intrat în 1856 ca funcționar politic în serviciul statului la guvernul din Cernăuți și s'a pensionat în 1890 ca consilier gov. din cauza unei nedreptăți; a fost deputat în camera legislativă a Bucovinei dela 1867—99 și în camera deputaților a consiliului imperial din Viena dela 1873—79, membru în comitetul dietal al Bucovinei dela 1893—99, și președinte al Societății agricole bucovinene dela 1880—99. † 12 Nov. 1901.

2) *Ștircea Victor, baron*, frate mai mic cu Eugeniu, n. pe la 1840, a studiat în Cernăuți, și în Viena jurisprudența; s'a ocupat dintru început cu administrarea moșiilor familiare; dela 1871—98 a fost membru în camera legislativă a Bucovinei, și în anii din urmă și în a consiliului imp. din Viena, și a fost president al Societății pentru cultura și literatura românească în Bucovina. [Dr. I. G. Sbiera.]

Știria, (*Steiermark*), ducat, una din țările coroanei austriace, 22,428 km², cu 1,282,708 loc. (1890) Germani, la sud Sloveni (32°/₁₀₀); țeară muntoasă traversată de Alpii norici în 3 șiruri (Hochgolling 2863 m.). Rîuri principale: Mura, Drava și Sava; numeroase izvoare de apă mi-

nerală (Rohitsch, Gleichenberg, etc.). Productele agricole (oves, secară, grâu, cucuruz, etc.) nu acoper cerințele; se produc poame și vin (la sud); se țin vite pe pășunile de munte. Mine de fier și lignit. Renumită industrie de fierși oțel (coase, etc.). Universitate, școală super. tehnică, academie montanistică, 9 gimnasil și gimn. reale, 3 școale reale, 1 acad. comercială, 1 școală industrială, 1 șc. agricolă, 1 șc. de minerit, 4 seminare inv. In dieta imp. trimite 27 deputați, dieta provincială are 63 membri. Capitala Graz. S. facuse parte din Carintia, dela 1035 marcgraviat germ., 1180 ducat, 1192 veni la Austria și cu aceasta 1278 la casa de Habsburg.

Stirling, comitat în sudul Scoției, 1208 km², cu 125,608 loc. (1891). *Capitala* S., 16,781 loc.; în apropiere castelul pe stîncă *S. Castle*, unde petreceau bucuros Stuartii.

Stirolen (*Styrol*), C⁸ H⁸, *Phenylethylen*, cînameu, este un compus organic, care se gasește în mică cantitate în eterul carbonilor de piatră și în storax. E un lignit de culoare albă limpede insolubil în apă, solubil însă în alcool sau eter.

Stîrps, (*lat.*) trunchiu, origine, familie, sânge, neam, descendent.

Stîrv, cadavru, mai ales de animal. Sin. morțiaciune, hoit.

Știuca, (*Esoc lucius* L.), pește teleostean, din familia *Esocidae*, cu capul turtit, înțotoarea dorsala așezată mult înderept; cavitatea bucala provădută cu numeroși dinți. Este un pește foarte lacom și respândit în toate fluviile și lacurile din Europa și ajunge câte odată la greutatea de 15 kgr.

Stoa, (grec., lat. porticus), portic, foisor, sală cu colunne. De acestea erau mai în toate orașele vechi ale Greciei, îndeosebi în piețe, ca loc de plimbare. Foisorul cel mai însemnat din Atena era »Poikile», unde își ținea prelegerile Zeno (v. ac.), din care cauza S. înseamna și doctrina Stoicilor (v. ac.).

Stobaeus, Ioannes, din Stobi, în Macedonia, prin secl. V sau VI d. Chr., a compilat pentru fiul său Septimiu fragmente din preste 250 de poeți și prosatori vechi, lucrare cu atât mai importantă, cu cât operele multora din autorii citați au disparut. Lucrarea sa se împarte în două părți: prima, *Anthologia*, extracte poetice; a doua, *Eclogae physicae et ethicae* sau *Chrestomathia* (v. ac.). Cea mai bună edițiune e a lui Heeren, 1791—1801, 4 vol. *Alta, Eclogae et Florilegium*, reunite, Geneva, 1609, în folio. Ediț. de Conrad Gessner, 1594, Basel, 1 vol. 4°, cu text grec și latin.

Stobor, gard de scânduri așezate vertical.

Stock, (*engl.*) basa, fundament, figurat: capitalul fundamental al societăților pe acțiuni; părțile singuratic se numesc *shares* (acțiuni).

Stockholm, comitat (Län) în Svedia, 7611 km², cu 160,999 loc. (1897). *Capitala* și rezidența Svediei, S., lângă scurgerea lacului Mälars spre Baltica, situat pe mai multe insule, 288,602 loc.; are trei părți principale: 1) *Staden*, cea mai veche parte a orașului, pe o insula, castel regal, obelisc, statua lui Gustav III, bis. gotica Ritterholm cu cripta regilor, numeroase trofee; bursa, bancă, monetarie, etc. 2) *Södermalm* (suburbia sudică), cu un magazin colosal de fier și șantier. 3) *Norrmalm* (suburbia nordică), cea mai mare

și mai elegantă parte a orașului cu strade regulate, piața Gustav-Adolf cu statuă, grădina regală (statua lui Carol XII și Carol XIII), parcul Berzelius; edificiul Acad. de științe (cu muzeu zool.); muzeu național; 2 poduri de fier duc la insule; apaduct minunat; institut de medicină Carolineum, Academia științelor (cu observatoriul astronomic), a artelor frumoase, istorică, de muzică, de științele militare, etc.; școală super. tehnică, șc. industrială. Grandioase instituțiuni umanitare. Industrie dezvoltată (mătasă, mașine, tutun, zahăr, piei, bumbac, etc.), cea mai însemnată piață comercială a Svediei; 1895 au intrat în port 1721 vase încărcate de 666,890 tone, au ieșit 732 năi de 311,973 tone. Banca Svediei. În apropiere de S. se află castelele *Karlsberg* (acum academie de rezboiu), *Haga*, *Ulrichsdal*, *Drottningholm*. 8 Nov. 1520 »baia de sânge dela S.«

Stockport, oraș în nord-vest. Angliei, 70,263 loc. (1891); centrul industriei de bumbac.

Stockton, S. on Tees, oraș cu port în cottul engl. Durham, 47,708 loc. (1891); fabrici de vele, șantier.

Stoienesci, numele mai multor comune rur. în Rom., între cari: 1) S., în j. Vlașca, compusă din 3 cat., situată pe malul drept al apei Călniștea, are 1538 loc. 2) S., în j. Vâlcea, formată din 4 mahalale, 717 loc., cari se ocupă cu transportul sării. 3) S., în j. Muscel, cu 554 loc. Deasupra satului e Colțul-Albinei cu piatră de var și izvorul Glodul cu apă minerală. (v. și Stoienesci).

Stoienescu, *Theodor M.*, publicist român, n. 23 Sept. 1860 în Brăila. Laureat al conservatorului de muzică și declam. din București. 1894 numit funcționar la minist. cultelor. A publicat: *Nunta neagră*, dramă localisată în două acte, în versuri, 1883; *Nopti albe*, poezii, 1887; *Drăgușin haiducul*, istorie adevărată, 1894; *Nuvele*, 1894; *Alfred de Musset*, La ce visează fetele, *Auguste Vacquerie*, Adesea bărbatul schimbă. trad. în versuri, Teatrul (trad. din franc.), 1896; *Insurătoare*, comedie într'un act, în versuri, 1897; *Poezii*, 1897. S. a redactat câțiva ani »*Revista literară*«.

Stofa, țesătură, postav. S. se numesc de regula țesăturile din lână. După forma și felul țesăturii, primesc diferite numiri, așa flanela, zechea, țolul, păsla (pentru fabricarea hârtiei), etc. S.-le sadea din lână peptenată: *Percanul* (din pîr de cămilă), *Thibet*, *Cripon*, etc., apoi diferitele covoare.

Stog sau *Șiră*, grămadă mare de cereale în spice. În special se numesc S. grămada făcută din așezarea sistematică preste olaltă a snopilor sau a căpițelor de fîn.

Stoica, *Iosif*, român de origine, episcop în Maramureș dela 1692—1711. Locuia în Huszt și la mănăstirea Husztbaranya. A apărât averile bisericesci, s'a îngrijit de binele moral al credincioșilor. A tipărit în mănăstirea dela Peri un *Antimension*, din care se află exemplare în Maramureș, și un *Pentecostar*. A făcut adeseori vizitațiuni parochiilor și a ținut mai multe soboare.

Stoicănesci, com. rur. în Rom., j. Olt, cu 1998 loc.

Stoiceni, magh. *Sztojkafalva*, com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobâca, cu 422 loc. români.

Are un mic stabiliment balnear cu apă alcalină-muriatică, folositoare la afecțiuni catarale.

Stoiceni-Pleșoiul, com. rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 15 sate, cu 1633 loc. Prin com. trece riul Topologul.

Stoicescu, 1) S., *Const.*, avocat și bărbat politic român, n. 1852 în Ploiesci, și-a făcut studiile jur. la Paris, a intrat în magistratură, a fost prim-secretar la legațiunea rom. din Paris, president al trib. comercial din București, apoi s'a ocupat de advocatură și de politică și a fost și prim-redactor la »*l'Indépendance Roumaine*«. Ales de mai multe ori deputat ca membru al partidului liberal, S. a fost ministru de lucrări publice și de justiție în primele două cabinete D. Sturdza (Oct. 1895 până Nov. 1896, Martie 1897 până Martie 1899), ministru de externe în cabinetul Aurelian (Nov. 1896 până Martie 1897), ministru de justiție și apoi de domenii în al treilea cabinet D. Sturdza dela 14 Febr. 1901.

2) **Stoicescu**, *George I.*, Dr., prof. la facult. de medicină din București, n. 1850 în Ploiesci, a studiat la Paris; promovât Dr. în med. la 1876, a fost numit 1878 medic-șef de spital, iar 1887 prof. universitar. S. a fost și senator, membru al consil. san. sup., și este membru coresp. al acad. de med. din Paris. Mare ofic. al Stelei Rom. și ofic. al Legiunii de onoare. A publicat numeroase scrieri medicale.

Stoici s'a numit un grup de filosofi greci, cari profesând aceleași învățături au format laolaltă școala numită *stoică*. Aceasta și-a luat începutul prin secl. IV a. Chr. și a existat până cătră finea secl. II. Filos. S., numiți mai întâiu *Zenoni*, dela întemeietorul școalei, au căpătat numirea de S. dela un portic sau o galerie pe stilpi ce se afla în Atena, ai cărei pereți erau zugrăviți cu felurite colori și unde Zenon obicinua a-și ține prelegerile sale filosofice. Principalele învățături ale S.-lor se reasumă în urmatoarele: Două principii au dat naștere lumii: materia inertă și forța activă. Scopul vieții e fericirea ce constă în cultivarea spiritului, în înfrânarea poftelor, în practicarea virtuții și în împlinirea datorințelor. Începutul stoic e fericit chiar și în torturi. Școalele stoice aparțin: Zenon, întemeietorul școalei, Perseus, Cleantes, Ariston, Erii, Sfer, Crisip, Diogen din Babilon, Panațiu, Posidon ș. a. (Cf. Teodorescu, *Ist. fil. ant. Ogereau* Le système philos. des Stoiciens, 1885.)

Stoicism se numesc mai întâi sistemul filosofic și doctrina profesată de cătră filosofi aparținători școalei stoice, apoi modul de a filosofa în spiritul acestei școale. În înțeles fig. se mai ia acest cuvânt pentru statornicie și pentru severitatea moravurilor. [Pl.]

Stoienesci, com. rur. în Rom., j. Românați, lângă Olt, are 968 loc., se ocupă cu agricultura și crescerea vitelor. În cuprinsul comunei se afla ruine din podul lui Traian. La 1595 Mihaiu Viteazul a zdrobit aici oștile turcesci. (v. și Stoienesci.)

Stollesci, com. rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 8 sate, cu 1626 loc., agricultori.

Stoina, com. rur. în Rom., j. Dolj. Se compune din 8 cat., cu 1852 loc. Pe teritoriul comunei se produce vin alb.

Stojanow, *Zacharia*, om politic bulg., a fost păstor; 1879 ales în sobranie, a lucrat pentru

uniunea cu Rumelia de est, a fost redactor al ziarului «Swoboda», și câțva timp presidentul sobraniei. † 1889.

Stokvis, *Barend Iosif*, medic, n. 1834 în Amsterdam; 1874 prof. de patologie. Scrieri: Patologia și terapia boalei Diabetes mellitus, 1886; Patologia comparată a rasselor, 1890, ș. a.

Stol, masă în mișcare. S. se numește în-deosebi cârdul de paseri, când zboară împreună, calătorind.

Stola, un vestmânt de distincțiune pentru matroanele romane. Se asemăna mult cu tunica și se purta deasupra acesteia, ajungând până la pământ. Astăzi se numește S. un ornat sacru propriu numai persoanelor ierarhice de grad mai înalt, cum sînt: diaconii, preoții și archiereii. Fără S. sau *orariu* nici o funcțiune sacră nu se săvîrșește, pentru aceea, în sens figurat, remuneratiunea ce se dă preotului pentru funcțiuni sacre, încă se numește S.

Stolberg, 1) *S. (Stollberg)*, oraș industrial în guvernământ prus. Aachen, 13,532 loc. (1895); cameră de comerț; mare industrie de oglinzi, obiecte de cositor și metal. Mine de carbuni, fier, plumb și zinc; fabrici de sticlă. 2) *S. am Harz*, oraș în guvernământul prus. Merseburg, 2021 loc.; castel; loc principal al conștiatului S.-Stolberg.

Stolnic se numia marele bucătar, care purta grije de masa voievozilor români.

Stolojan, *Anast.*, barbat politic român, n. 1836 la Craiova, † 1900; după terminarea studiilor juridice la Paris, a fost numit procuror la Craiova, dar a devenit preste puțin timp avocat și adeseori s'a ales deputat ca membru al partidului liberal. În cabinetul I. Brătianu a fost (Iulie 1879 până Iulie 1880) ministru al justiției și (Febr. 1885 până Martie 1887) al domeniilor, asemenea în cabinetul Dim. Sturdza (Martie 1897 până Nov. 1898).

Stolon, (botan.) tulpină tîrătoare, purtând pe ea frunze ordinare, sau solzi; desvoalta rădăcini adventive și noi tulpini aeriane, s. e. la Frag, *Potentilla*, Tamaiță, *Hieracium pilosella*, *Saxifraga*, ș. a (v. și Marcotagiu).

Stolp, oraș în guvernământul prus. Köslin, 24,845 loc. (1895); castel; filiala bancii imper.; gimnasiu; prelucrare de chichliar, industrie de fier, comerț maritim; port la Baltica: *Stolpmünde*, cu bai de unare.

Stolzita, mineral, wolfram de plumb, tetragonal; rar la Zimwald, Cognimbo.

Stoma; (grec.) gură, îmbucătură, vîrsarea unui riu.

Stomac, lărgirea sacciformă a canalului intestinal între esofag și duoden. S. e așezat în partea super. a abdomenului, de-a stînga, în parte acoperit de coaste. În el se întîmplă partea cea mai însemnată a procesului digestiv. Forma S.-lui e aproape semilunara, cu o margine superioară mai scurtă și concavă și una inferioară mai lungă și convexă. Lungimea lui e de 25—30 cm. și lățimea de 9—12 cm., iar capacitatea de 3—5 l. Intrarea din esofag în S. se numește *cardia* și ieșirea din S. în intestinul subțire *pylorus*. Pareții S.-lui se compun din un strat de mucoasă, un strat de fibre musculare și învelișul peritoneal. În membrana mucoasă se găsesc glande

digestive, cari secretază sucul gastric. (v. și art. Digestiune.)

Stomacace, stomatită ulceroasă idiopatică; formațiune de ulcerăriuni pe gingii, cari se distrug repede și cari provoacă pe părțile vecine tumefacțiunea mucoasei gurei, secrețiune abundentă de salivă, însoțite de un miros neplăcut, pătrunzător. S. se observă la diabetici, în scorbut, la scrofuloși precum și la persoane, cari nu îngrijesc în mod suficient de dinții lor încât se favorizează depozitele de tartru.

Stomate, (botan.) celule speciale interpuse celulelor obicinuite din epiderma frunzelor și tulpinilor. O stomatită e formată din 2 celule, fiecare avînd forma de rinichiu sau bob de fasole, așezate așa ca se privesc prin fețele lor scobite, lăsînd între ele o mică deschidere, *osteola*. Prin osteolă poate trece aer, vapori de apă în spațiul de sub S., camera sub-stomatică, sau invers. Prin urmare S. sînt niște aparate cari permit schimburi de gaze între mediul extern și interiorul plantei (v. Difusiune); acestea sînt *S. aerifere*. Alte S. sînt *aquifere* sau *hydatode* (v. ac.). S. sînt în special numeroase pe frunze; pe un mm². sînt 50—200, pot fi chiar 600—700, ori pe ambele fețe ale frunzei, sau mai mult pe fața inferioară; lipsesc la frunzele cu totul acoperite de apă, iar la cele plutitoare sînt numai pe fața lor superioară. S. sînt așezate la nivelul celorlalte celule epidermice, ori mai jos ca ele, ori localitate numai în fundul unor orpente, ca la Leandru. S. tinere au în launtru celulelor lor clorofila; la lumină de obicei au osteola deschisă, iar la întunecare închisă. [S. Șt. R.]

Stomatitis, 1) *S. aphtosă*, *S. vesiculară*, afte a cavității bucale. Placi cenușii, ovale încungurate de o zonă îngustă de vase injectate, localitate pe mucoasa buzelor, a obrazilor, a gingiilor, a limbei și a vîlului palatin.

2) *Stomatitis catarrhalis*, varietate de S., caracterisată prin roșeața și tumefacțiunea mucoasei gurei, fără să se formeze ulcerăriuni.

Stomatopoda, ordin de Crustacei, avînd corpul alungit, cu carapacea moale, care nu acoperă ultimele 3 segmente toracice, 5 părechi maxilipede; branchiile tufoase așezate pe picioarele abdominale. Trăiesc în mările calde și se hrănesc cu animale marine. *Squilla*, crustaceu translucid verde cu pete roșii, trăiesc în Mediterana.

Stone, măsură comercială, v. Avoirdupois.

Storast, v. Styrax.

Storosci, com. rur. în Rom., j. Botoșani. Pe teritoriul com. undulează dealuri pietroase. E formată din 2 sate, cu 1740 loc.

Storck, 1) *S., Carol*, sculptor, n. 1826 în Hanau (Germania), † 1887 în București. A făcut în Paris studii speciale. A sculptat în lemn biserica Curtea de Argeș. În marmoră Domnița Balașa, regina Elisabeta (ca soră de caritate pe câmpul de resboiu), busturile Maieștilor și alte busturi, între cari mai multe decorează sala parlamentului român. În fine: monumentele comem. dela Grivița, Prahova și Vidin, etc. Dela 1856 până la moarte a fost profesor de sculptura la școala de Belle-Arte din București.

2) *Storck, Carol*, fiul celui precedent, n. 1854 în București, distins elev al școlilor înalte de sculptură din străinătate (Florenza, Philadelphia),

a executat în marmoră statua doamnei Ana Davila, Forța și Prudența (pentru fațada palatului de justiție), etc., și neîntrecute lucrări de arhitectură.

Store, (*franc.*) perdea de fereastră, rulou. *S.*, (*engl.*) magazie, proviziune.

Storno, (*ital.*) reîntoarcere. În contabilitate termenul *stornare* înseamnă rectificarea unei greșeli de contare prin înscrierea posterioară a unui contra-articol nou (*S.* sau *Ristoruo*). În afaceri de asigurare se ține *S.* desființarea contractului de asigurare.

Storojineț, comună rur., țirg, parohie, moșie boierească în Bucov., capit. și j. Storojineț, are 5896 loc. (2287 ort.-or., 1375 rom.-cat. și uniți, 132 protest., 2102 mos.), 4 școli primare de băieți și fetițe, 1 școală de coșcarie, parohie rom.-cat., sinagogă; e scaunul capitanatului și al județului, stațiune de cale ferată; cabinet de lectură »Uraiu nou«. Moșia fam. Flondor.

Storoneț, com. rur. în Bucov., capit. Vijuița, j. Putila, are 1261 loc. (837 ort.-or., 137 rom.-cat., 287 mos.).

Storthing, corpurile legiuitoare ale Norvegiei; se compun din 2 camere: Lagthing și Odelsting.

Stowe, (*Beecher St.*, pron. Bicersto), *Harriet*, scriitoare americană, n. 1812; fica renunțului teolog Lyman Beecher, mar. 1836 după prof. de teol. Calvin E. Stowe. A devenit celebră prin romanul »Mude Toms cabin« (tradus în toate limbile culte), în care zugrăvesc starea deplorabilă a sclavilor negri din statele amer. de sud.

Strabismus, defect în privire, ochi încrucișați, șasi, sbranchi (ciacări, chioși, ciocuși). În popor se crede că se țin copiii mici reu de se fac încrucișați, dar cauza zace mai mult în formațiunea ochilor. Este *S. alternant*, adică când cu un ochiu, când cu celalalt, apoi *periodic* și în fine *constant*. Mai deosebit: *S. convergent*, încrucișare în launtru, mai des la persoane lungi la vedere (ipermetropi), și *divergent*, în afară, la cele scurte la vedere (miopi). Corectând de timpuriu, cu ochielari, aceste defecte în formațiunea ochilor, adesea și *S.* se poate înlătura, dar mai târziu numai operațiunea poate face ca să dispară.

Strabon, celebru geograf grec, n. 63 a. Chr., † 23; a călătorit mult, și ca rezultat al călătoriilor sale la bătărețe a scris prima geografie științifică: »Geographika«, care cuprinde critica geografilor anteriori cu descrierea Europei, Asiei și Africii.

Stratobotomia, operațiunea care îndreptează ochii încrucișați. (v. *Strabismus*).

Străbun, parinții parinților, iuaintași.

Străc, pasere, v. Barza.

Strachinescl, fost schit în Rom., j. Vâlcea, după legenda fundat înainte cu 150 ani de catră nisece hoți. Ați e ruină.

Strachino, brânză grasă, ce se fabrică în Lombardia. Piața principală Gorgouzola.

Strada, drum într'un oraș, uliță. Iluminarea *S.*-lor, v. Iluminat.

Stradivari, *Ant.*, cel mai mare măiestru al fabricării instrumentelor de arcuș, n. 1644 în Cremona, † 18 Dec. 1737. Elev al lui N. Amati, duse arta fabricării acestor instrumente la o perfecțiune neîntrecută. Înălțimea și grosimea fasciilor laterale, curbura tabloulor, forma și locul urechilor, lustrul, arcușul, toate au fost cu în-

grijire studiate și precisate de dînsul. A avut 11 copii, dintre cari doi i-au fost elevi și i-au succedat ca factori: *Francesco S.* (1671—1743) și *Omobono S.* (1679—1742). Între elevii lui numera și pe celebrul C. Bergonzi. [T. C.]

Straie (toale), pături lăptoase de lână pentru învêlit; aceste lațe se obțin după țesere prin dârștire. *S.* se văpșesc în deosebite colori și industria lor se practică în particular de către Români.

Străinii în Rom., după vechiul obicei al pămîntului, nu se bucurau toți, fără deosebire, de aceeași condiție juridică. *S.* ortodoxi sau pravoslavnici, se bucurau de aceleași drepturi civile ca și Români; puteau să se însoare cu pămîntence, să devina prin această căsătorie cetățeni și să cumpere sau să dobândească moșii. Catolicii, protestanții sau luteranii, nu puteau contracta casătorii, fiind de altă lege, nici nu puteau dobândi moșii. (După unele documente puteau cumpăra și vii.) În orașe însă aveau dreptul să cumpere case și prăvălii, să-și construiască biserici și ori ce institute de cultură și de binefacere. Ereticii armeni erau considerați ca necreștini, dar cari cu toate acestea se bucurau de aceleași drepturi de cari se bucurau catolicii și protestanții. Anticreștini ovari au dat mult de lucru legiuitorului român și afară de dreptul de a cumpăra vii, se bucurau de aceleași drepturi ca și Armenii. În fine Mohamedanii, deși erau suzeranii României, erau incapabili de ori ce drept civil, afară numai de facultatea de a face comerț, și acesta numai cu ridicata și în anumite orașe și porturi. Regulamentul organic (1832) fiind mai mult o lege de organizare politică și administrativă, nu aduse inovațiuni însemnate în ceea ce privește condiția civilă a *S.*-lor, dar se introduse mica împămîntenire și se luă dreptul de naturalizare (v. ac.) din mâna domnilor, atribuindu-se oșteștei adunari. De aci înainte *S.*, de ori ce rit ar fi fost, nu mai puteau deveni nici ei nici fiii lor, cetățeni prin casătorie cu o pămîntence. Prin convenția dela Paris (1858) »Moldovenii și Românii, de ori ce rit creștin, (prin urmare și catolicii sau cei uniți), se vor bucura de o potrivă de drepturi politice. Exercițarea acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culturi prin dispoziții legislative.« (Art. 46). Între legile mai importante vine, în ordinea cronologică, legea din 1864, relativă la drepturile străinilor domiciliati în țeară de a cumpăra proprietăți imobiliare. Această lege este mai puțin liberală decât a lui Ghica din 1840, caci pe lângă condiția creștinătății mai adăuga și pe a reciprocității, necunoscută de vechile legiuiri. La 1865 se pune în vigoare actualul cod civil, care fiind aproape copiat după codul Napoleon, condiția civilă a străinilor în România este identică cu cea a străinilor din Franța și din celelalte țeri, unde acel codice fusese introdus. La 1866 se votează constituțiunea actuală, care prin art. 7 introduce din nou restricțiunea creștinătății, basată pe vechiul obicei al pămîntului. Această restricțiune aduse revisuirea constituției în 1879, pentru a fi pusă în armonie cu art. 44 din tratatul dela Berliu (1878), și care modificare a art. 7 din țisa constituției, dispune: »Diferința de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o

piedecă spre a dobândi drepturi civile și politice și a le exercita, etc.» Dar tot în același articol și tot cu aceea ocaziune se face, din dobândirea de moși sau pământuri, un drept politic; § 5 dispune: »Numai Românii sau cei uaturalizați rouăni pot dobândi imobile rurale în România. Drepturile până acum câștigate sunt respectate.» Cu modul acesta S. în România are aceeași condiție civilă sau juridică pe care S. o are în general în țările cele mai culte și mai civilizate din Europa și din America.

[Val. Urșianu.]

Straja, veche comună rur. și moșie năuăstirească în Bucovina, c. Radauț, j. Seletiu, cu 3451 loc. (3109 ort.-or., 173 rom.-cat. și uuiți. 24 protest, 145 mos.), 1 școală primară, cabinet de lectură »Paza«, fabrica de scândurele pentru rezonanțe și de ciment. Istoria comunei este publicată de D. Dau (Cernăuț 1897).

Strajan, *Mihail*, profesor și scriitor rom., u. 2 Oct. 1841 în Tŭr, lângă Blaj (Trans.). Absolvând în acest oraș liceul și trecând cu distincție examenul de maturitate, a urmat în anul facultatea de drept din Sibiu, ca stipendist al Asociațiunii transilvane. Apoi, înființându-se atunci în București facultatea de litere, a trecut aci, și la 1868, luând diploma de liceuță în litere și filosofie, a fost trimis de stat pentru continuarea studiilor în Franța și Germania, de unde s'a întors 1872 cu gradul de Dr. filos. De atunci a funcționat ca prof. la șc. sec. din Iași. Boțoșani, București, și dela 1881 la liceul »Carol I« din Craiova. Dela 1888 a avut aci aproape 9 ani și funcțiunea de director al internatului dela acest liceu și cea de bibliotecar. Dela 1884—1902 a organizat și înmulțit biblioteca liceului cu mai bine de 5500 volume. E membru al câtorva societăți culturale; a fost president al soc. »Basarab pentru ajutorul școlărilor lipsiți de mijloace« și membru al soc. »Junimea«, și colaborator al »Cuvorbirilor literare« și al »Enciclopediei române«. Afară de articolele scrise prin deosebite reviste și ziare, a publicat: Manual de gramatica română. Manual de gram. ital., Principii de literatură, estetică și poetică, Epistolar, Chestiuni literare și pedagogice; disertațiuni în broșuri despre Grădiunile de copii, Începutul renascerii naționale priu școale sau despre episcopul P. P. Aron; Insemnatarea țilei de 3/15 Maiu 1848 și un Apel către Români, făcute din iusărcinarea comitetului secțiunii craiovene a Ligei pentru unitatea culturală a tuturor Românilor; Despre Ideal, Eliade Radulescu; Istoria școalelor populare (în »Iuvelătorul« din București, 1879—80). A fost premiat de două ori de Academia română pentru scrieri didactice; a primit decorațiunile: *Beuemerenti*, *Coroana României* și *Resplata muzei*. Dela 1 Sept. 1902 pensionar, trăiesce acum în București.

Strajnic, (*slav.*) *Patimar*, carte rituală a biseriei orientale, în care se cuprinde ordul serviciului diviu prescris pe septemăna cea uare a patimilor. S. formează altcum o parte întregitoare a Triodului.

Strakosch, *Alexandru*, recitator, u. 1845 în Eperjes (Ung.), a fost actor și măiestru de declamațiune sub Laube. Ca recitator și-a făcut nume mai ales în America.

Stralcio, (*ital.*) termiu comercial pentru lichidațiune, desființarea unei întreprinderi comerciale.

Stralsund, guvernam. în provincia prusiană Pomerania, 4010 km², cu 214,405 loc. (1895). *Capitala* S., 30,097 loc.; casa statului (din secl. XIV) cu muzeu; gimnasiu, școală de navigație, semiuariu de iuvelătoare, iustitut de surdomuși; port, cameră de comerț, filiala băncii imper.; comerțu maritim; fabrici de cărți de joc. S. a fost un însemnat oraș hauseatic și până la 1873 fortăreață. 1628 memorabilul asediu al lui Walleustein. 1678 și 1715 ocupat de Prusiaci.

Strămătura, lăuă piepteană și văpsită, care o întrebunțează țeraucele la țesăturile lor de casă.

Stramba mare, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusa din 3 căt., cu 1515 loc. Aici a fost vechiul sat Hulubesci, în jurul căruia ar fi decurs lupta dela Călugăreni între Miharu și Sinan pașa.

Stramin, (*merc.*) țesătură; *S. de bambac*, țesut încrucișat din tort gros, răsucit din mai multe fire, cu găuri, deschidături patrate. Este taro scrobrit și servește la captușeala și brodat.

Strana, (*slav.*) locul destinat pentru cântăreți și așezat pe ambele părți sau laturi ale corului în presbiteriul bisericii.

Strangulațiune, v. Spănzurare.

Stranguria, (*med.*) sin. cu Bradysuria (v. ac.).

Straniu, ciudat, bizar, curios.

Strănut, mișcare reflexă, provocat mai ales de uervul trigemiu. S. se începe priu o inspirație profundă, apoi se așează limba pe arcurile palatine posterioare și închide astfel cale respiratoare atât către nas cât și către gura; în fine urmează o expirație forțată.

Strapața, v. Oboseala.

Strassburg, fortăreață, rezidența locțiitorului german din Alsacia-Loreua, 2 km. dela Rîn, încungiuată de 13 forturi pe ambii țărnuri ai Riuului, 135,608 loc. (1895). Statua lui Gutenberg. a lui Kléber pe piețele cu același nume; renumita bis. (Münster, cu 3 uși, 3 portale, turu de 142 m., orgaue și orologiu renumit), uoul palat imperial, castel (fosta reșed. episc., acum muzeu), palatul locțiitorului, teatru, uiuersitate uoua, etc. Mari ateliere de artilerie; episcopie; uiuersitate (fund. 1621); biblioteca de 700,000 vol.; liceu, 2 gimnasiu, 2 școale reale, școala de industrie artistică, seminar preoțesc și pedagogic, 2 institute de surdo-muți; cameră de comerț, filiala bancii imper.; fabrici de tutun, mașine, tapete, hârtie, iustrumele mus., delicatose, bere. Vechiul *Argentoratum*, întemeiat pe vremea lui August; în evul mediu oraș imper. germ., 30 Sept. 1681 încorporat Franței cu forța, 27 Sept. 1870 după asediu îndelungat, luat de Germani.

Strassburger, *Ed.*, fost profesor de botanică la Jena, actual la Bonn, u. 1844. Anatomist de frunte; numeroase scrieri: despre *Azolla* (1872); *Conifere și Guetacee* (1879); *Augiosperme și Gimnosperme* (1880); formarea și divisiunea celulelor, structura și creșterea membranei vegetale (1882); botanica practică (1902); tratat de botanică (1902), ș. a.

Strat, *Ioan*, ecouuist și om politic român, u. 1836 la Roman, † 1879. După absolvarea stud. juridice la Berlin e uumit 1860 prof. de economia polit. la univ. din Iași, trece apoi 1864 membru al consiliului de stat la București. Câteua luni ministru de culte (Iulie 1866 până Martie 1867) și de finanțe (Ian.—Apr. 1876),

S. a avut mai ales însemnătate ca agent diplomatic la Paris (1870) și la Constantinopole. Dela el: Economia politica (1869). (Cf. Aus dem Leben König Karls, vol. II, p. 99—103 și T. Maiorescu, Disc. Parlam. vol. I și II.)

Strat cald sau *păt cald* se numește resadnița (v. ac.) când servește sau spre a ierna plante în lipsa florariilor sau spre forțare, s. e. de legume, de fructe, precum fragi, crastaveți și alte trufandale, sau de flori, așa: trandafiri de luna, zambile, ș. a.

Strategia, știința și arta pregătirii și conducerii rezboiului. Se compune din *organica*: pregătirea materialului și a personalului din timp de pace. *Logica*: pregătirea marșurilor și staționărilor. *Tactica*: conducerea trupelor pe câmpul de luptă.

Stratford on Avon, oraș în cottul engl. Warwick, 8318 loc. (1891); renumit prin faptul, ca aci s'a născut și aci a murit Shakespeare, caruia i-s'a ridicat aci un monument.

Stratificațiune, dispozițiunea terenurilor în strate suprapuse.

Stratigrafia, o parte din geologie care se ocupa cu studiul rocilor stratificate.

Stratiomyidae, familie a insectelor diptere, cari au tronpa cu 4 țepi rudimentari ce nu produc înțepaturi. În repaus aripile sunt întinse pe corp și nu acoper laturile din cauza lățimii corpului. *Stratiomys* răspândit în lumea întreaga, are larva alungita subțiată la capete și laturile iarăși subțiate și aceste larve aquatice se nișca ca și cele de țințar cu capul în jos.

Stratiot, soldat; *Stratiocrația*, domnia militară.

Stratiotes L. (botan.) gen de plante din familia Hydrocharideae, tribul Stratioteae cu ovar 6-locular. Cuprinde o singura specie *S. aloides L.*, indigena în Europa «foarfecea bălții», cultivată uneori mai ales ca planta de aquarii. [A. Pr.]

Stratioti, calareți ușori din Albania și Morea; în secl. XVI erau în serviciul Veneției, Franței și Spaniei.

Stratus, (*lat.*) masse, paturi de negură în atmosfera înaltă.

Strauss, *David Friedr.* (1808—74), renumit scriitor german, filosof din școala lui Hegel și teolog. Cu studii făcute în Würzburg și Tübingen, deveni celebru prin opul său: «Das Leben Jesus», în 2 tom., 1835, în care caută sa arete, ca toate câte se țin despre Isus la evangeliști sunt mituri create după tipul povestirilor mesiane, după cum erau acele în credința oamenilor din cei dintâi secolii ai creștinismului. El neaga realitatea minunilor, persoana istorică a lui Isus și în consecință ajunge la rezultate foarte funeste pentru viața religioasă a omenimei. Opere mai însemnate: *Der Christus des Glaubens und der Jesus der Geschichte*, 1865; *Der alte und der neue Glaube*, 1872. Ediț. compl. de Ed. Zeller, 12 tom., 1876—78. [Pl.]

Strauss, nume purtat de un mare număr de muzicanti germani. 1) *Joseph S.*, violinist și șef de orchestră (n. 1793 în Brünn, † 1866 în Baden), compositor de muzica de camera, uverturi, cantate, un *Te Deum*, un oratoriu «Judith» și mai multe opere, dintre cari unele reprezentate cu succes. 2) *Johann S. tatăl* (n. 14 Martie 1804, † 25 Sept. 1849), a scris un mare număr (250) de

marșuri, potpuriuri și mai cu samă valsuri, cari l-au făcut celebru. Trei fii ai săi: 3) *Johann S.* (n. 25 Oct. 1825, † 4 Ian. 1899). 4) *Joseph S.* (n. 1827, † 22 Iulie 1870) și 5) *Edvard S.* (n. 15 Martie 1835), au continuat tradițiunile tatălui lor, producând o nemarginită serie de valsuri, polci ș. a. arii de dans. Intre aceștia mai cu samă Johann S. s'a distins mai mult, atât prin valsurile sale cât și prin mai multe operete, reprezentate cu mult succes (Fledermans, Karneval în Rom, Lustige Krieger, ș. a.). [T. C.]

Stravestire, îmbracare în vestimente straine; în literatura: parodie (v. ac.).

Strechia, (*Oestres*), insecte diptere foarte periculoase, caci ataca calul, oaia, boul. În timpul verei S. de cal își depune ouele pe spatetele și genunchii cailor. Din ouă ies larvele, și calul lîngându-și pînul introduce în gura lui aceste larve, cari apoi ajung în stomac și pe urma trec în intestine, apoi sînt date afara spre a-și isprăvi metamorfosa. *S. de bou* depune ouele în micile rani ce le face în pielea vitei. Din cauza atacului acestor insecte animalele alearga în toate părțile, unele se duc în apele din apropiere și țeranii țin că «le-a apucat S.»

Stremayr, Carol, om de stat austriac, n. 1823 în Graz, a fost ministru de instrucție, interne și justiție. În 1880 e numit membru în senatul imperial, în 1891 președintele Curiei.

Strêmbă-lemn, în pov. românești e urieș al pădurii, pe care un făt frumos îl primește de ortac și ajutor, precum pe Sfarna-pietri (v. ac.)

Strepezire, stare patologică a gîngailor, provocată de influența unor sucuri acre; e împreună cu dureri. Dinții strepezesc, când se mănâncă s. e. mere acre, necoapte.

Strepitoso sau *Con strepito (ital.)* sgomotos, în muzica, ca termen de expresiune.

Strepsiptere, ordin al clasei Insectelor avînd următoarele caractere: sînt parasite pe Hymenoptere cu aparat bucal redus, aripile anterioare rudimentare au forme de solzi, aripile posterioare dezvoltate. Femelele sînt fara aripi și fara picioare, ele sînt vermiforme și stau totdeauna în învelișul de pupă.

Streptococcus, (*Torula*), bacterii în forma de salbe de margele formate din celule rotunde sau ovale. *Staphylococcus*, grămădi de forma iregulară din asemenea bacterii.

Streșina, acoperiș; îndesebi partea de dinainte a copersului preste care se scurge ploaia.

Stretta, (*ital.*) în muzica, una din părțile esențiale ale fugei (v. ac.).

Strichnina, $C^{21}H^{22}N^2O^2$, un alcaloid ce se găsește în mai multe plante din specia Stridinos, ca Stridinos, Nux vomica, Strichnos Ignatii, etc. Ea formează cristale octaedrice incolore, cu gust foarte amar. Intra printre medicamentele toxice foarte energice, avînd o acțiune asupra coloanei vertebrale. Se întrebuintează în medicina contra epilepsiei și paralisiiei.

Strictura, *stenosă*, *atresie*, *stenochorie*, strîmtarea diferitelor canale, orificii naturale ale organismului, produsă de diferite cauze, precum: compresiunea, în urna cicatricelor, prin inflamație; S. spastice, organice; s. e. S. esofagului, a uretrei, a laringelui, atresia vaginului, etc.

Strident, șuierător, răbător.

Stridia, (*Ostrea edulis* L.), molusc lamelli-branțiat din familia Ostreidae, având valvele neregulate și neegale: una este groasă și bombată, cealaltă subțire și plană. Prin ajutorul valvei groase ele se lipesc de diferite obiecte. Trăiesc de obicei în colonii în apropierea termurilor continentelor și insulelor. Ele se culeg din mare cu un fel de sac de fier, se lasă 2—3 ani în nisce lacuri facute lângă mare și numite parcuri de stridii. Cultura S.-lor se numește *Ostreiculture*, aceste culturi se fac în Franța, Anglia, Belgia, Olanda, Statele-Unite. După Dr. Gr. Antipa (Studii asupra pescărilor din România 1895) se găsesc S. și pe țărmul român al Mării Negre în apropiere de Mangalia.

Stridie, *Leon*, alt nume dat lui Leon Tomșa (v. ac.).

Stridor, (med.) termen pentru sunetul fluierător sau suerător, ce se aude la respirație în cazuri de stenoză a laringelui.

Striga, numire ce poporul românesc dă în general fluturilor de noapte (Gorj), afară de fluturile gândacului de mătasă.

Striga, (*Strix flammea*), pasere de noapte, v. Buhe.

Strigături, *chiuituri*, versuri scurte, mai ales satirice, erotice, pe cari ficiorii le cântă, le strigă mai mult, în tactul muzicii, jucând înșiși. La sfârșitul fiecărei strigături, în multe locuri, ficiorii chiue, de aici se numesc apoi și chiuituri.

Strigidae, fam. de paseri răpitoare nocturne cu genurile: *Strix* [Buha și Cucuveaua (v. ac.)], *Syrnium*, *Nyctea*, *Carine*, *Speotyto*, *Bubo*, *Asio*, *Pisorhina* și *Smylonix*.

Strigoi, după credința pop. sânt oamenii, cari se nasc cu perdea pe cap. Se crede, că S. au codiță. După ce mor se îngroapă cu fața în jos, li-se puno în gură un cațel de usturoiu, sau li-se împlântă o țeapă în inimă, ori li-se leagă trupul cu rîng, etc., ca să nu poată ieși noaptea din groapă. Când ies (mai ales în noaptea Sf. Andrei), iau laptele dela vaci, sug sângele, sau rod inima rudeniilor din viața. De aceea membrii familiei, din care a ieșit un S., după moartea lui sînt chinuți de frică. Tot asemenea e chinuită femeia, ai cărei copii au murit nebotezați, cari iarăși trec în S. Credința în S., numiți și *piscoi* și *pricolici*, e generală la toate popoarele; mai există și azi ca o reminiscență a păgânismului.

Strigoii sau vampirul (v. ac.).

Strigoniu, v. Esztergoun.

Strigonj sau *Stribog*, *Strybon*, *Strior*, la Slavi deul vîntului.

Strihaea, com. rur. în Rom., j. Mehedinț, în valea Motrului; are 6 căt., cu 6000 loc. Se țice, că ar fi residat aici până Oltului.

Strilețchi-Cut, comună rur. și moșie mînăst. în Buov, capit. și j. Cernăuț, are 1748 loc. (1711 ort.-or., 8 rom.-cat., 29 mos.).

Strimtoare de mare, partea îngustă a unei mări, vîrită între două părți de uscat și legând două mări.

Strimtoare de pămînt, v. Istm.

Strimtura, (magh *Szurdok*), comună mică în Maramureș, cu 2835 loc. români și 209 Ovrei. Moșia familiei Teleky. Parohie română cu biserică și școală.

Stringendo, (*ital.*) în musică: grăbind mișcarea.

Stringocephalus, (Paleont.), gen de Brachiopod fosil, tip de familie cu caracterele: scoică circulară cu marginea cardinală rotundă. Sub vîrfurile valvei mari are un deltidium cu deschidătura. Apofisa cardinală a valvei mici foarte mare, așa că aproape atinge pe cea mare. Spiralele brachiale pe marginea scoicei, cu prelungiri radiale către interior. Specia *Str. Burtini* s'a găsit în Dev. med. (Germ.) și o alta în Silur. sup. [I. P. Voitești.]

Strivire, a sdrobi, a călca în picioare, a cutropi. **Strivitor**, (med.) v. Ecrasor.

Strobbil, v. Con.

Stroesci, com. rurală în Rom., j. Vâlcea, se compune din 2 cat., cu 3290 loc.

Stroesco, *Mihail V.*, filantrop rom., n. 1836 dintr'o familie frunțasă și bogată basarabiana. A studiat în Chișineu, a intrat în armata rusa de unde repășind după 6 ani a ascultat în Petersburg studiile naturale, completeate în doi ani la Paris. La 1868 s'a căsătorit cu Elisa Nedelcovici. A donat guvernului român 50,000 ruble pentru ajutorarea școalelor sătesci, Asociațiunii pentru sprijinirea meseriașilor din Brașov suma de 25,000 fl. sub numele: »Fundațiunea soților Mihail și Elisa Stroesco», a contribuit cu sume mari la fondurile: Atheneului român, Asilului Elena Doamna, Societații Curtea de Argeș, etc. Pentru clădirea și susținerea unui spital în satul Pocimbaut de pe moșia sa din Basarabia, a testat întreaga sa avere, la sfârșitul vieții în 15/27 Innie 1889.

Strofa, o combinațiune dela 2—8 versuri, și foarte rar până la 9 sau 10. Versurile unei S. sînt de regulă legate între sine prin unitatea înțelesului și prin identitatea rimei și metrului. Uneori rimele și metrul variază din o S. în alta, și înțelesul se completează în S. următoare. S. se mai numesc și *stanțe*, și *cuplete* (v. ac.). Cele de câte 2 versuri se țic *distichuri*, de câte 3 versuri *terține* (v. ac.), de câte 6 versuri *sextine*, de câte 8 versuri *octave* (v. ac.). *Distichul elegiei* e compus dintr'un hexameter și un pentameter (v. ac.). Poesia populară română nu e împărțita în S., numai cea artistică.

Stroganow, numele unei vechi și renumite familii nobiliare din Rusia. *Sergej S.* († 1882), președintele societății ist. și arch. rusesci a publicat: *Recueil d'antiquités de la Scythie*, etc. Acesta a înființat o școală de pictură în Moscva, care se susține din fundațiunea lasată de el.

Stroici, *Luca*, mare logofet al Moldovei, a publicat la 1573 »Tatăl nostru», cu litere latine.

Stroiescii de lângă orașul Suceava, comună rur. (cu cătuele: Gropile, Pripasna și Toloaca) și moșie boierească în Bucov., căpit. și j. Suceava, are 2341 loc. (2205 ort.-or., 36 rom.-cat., 20 protest., 80 mos.), 1 școală primară.

Stroiescii pe Prut, v. Gogolina și Noosulița.

Stroma, (botan.) filamente myceliale de Ciuperci (v. ac.), strins unite între ele, formând lame mari sau cordoane ca nisce rădăcini, țice și *rhizomorpha* din această cauză; are structură pseudoparenchimatooasă.

Stromboli, insulă, v. Lipare.

Strombul uriaș, (*Strombus gigas*), uu molusc din ordinul Prosobranchiatelor, fam. Strombidelor, are o ghioace mare și tare, pe partea superioară cu un con spiral. Coloarea albă-tran-

dafirie. Trăiesce în marea Antilelor. Se folosesc ca ornament pe rozoarele grădinilor și ca vas pentru flori. Lungimea ghioacei până la 35 cm., greutatea până la 2¼ kg.

Stromeierit, mineral, sulfură de argint și de cupru.

Strongylidae, o familie a viermilor nematozi, caracterisată prin orificiul genital mascul situat la extremitatea posterioară a corpului în fundul unei pungi, a cărei margine are papile.

Strongylus, vierme nematod din familia Strongylidae, având gura încungiurată de șase papile, extremitatea posterioară a masculului cu o pungă discoidală; două spicule egale, orificiul genital femel apropiat de extremitatea posterioară. Trăiesc în aparatul respirator. *S. flasia* trăiesc în bronchiile berbecului. *S. paradoxus* în bronchiile porcului.

Strontianita, mineral, carbonat de stronțiu, rhombic, incolor, alb-verzui; la Stronțian (Scoția) Clanstal, etc.

Stronțiu, un metal galben auriu, cu greutate spec. de 2.54, care în contact cu aerul se oxidează repede. El nu se găsește liber în natură. În combinații e bivalent.

Strophanthus DC., (botan.) gen din fam. Apocynaceae, tribul Echitideae, cuprinde arbuști sau arbusculi și are vr'o 18 specii, răspândite prin Asia și Africa tropicală, o specie crește în sudul Africei. Semintele de *S. hispidus* DC. și *S. Kombe* Oliver. sunt foarte toxice din cauza unui principiu numit *strophantina* și care face tocmai ca aceste semințe să fie cu succes întrebuițate contra boalelor de inimă și mai cu samă spre a combate degenerescența grasoasă a acestui organ. [Z. C. P.]

Strophulus, (med.) exantem ce se ivesc la copii mici, cari sug încă. Pe piele se ivesc mici nodulețe, de culoare roșietică, cari după câteva zile dispar prin descuamațiune. E provocat mai ales de indigestiuni.

Strossmayer, *Iosif George*, episcop la Diakovár, conte roman, asistent la sediul potifical, n. 4 Febr. 1815 în Eszék din pârâni de rând, de origine Germani din Linz. A studiat teologia în Pesta și Viena, unde a fost promovat Dr. A fost câțiva ani prof. la liceul din Zagrab, iar în 1847 director al inst. Sf. Augustin din Viena și predicator de curte. În 1849 fû numit episcop la Diakovár. Pe timpul absolutismului a luptat contra germanisării și condus de principiu: totul pentru credință și patrie, și-a pus toată năsuința ca să deștepte în popor simțul național prin cultură și literatură. În scopul acesta a ajutat pe mulți tineri slavi la studiile mai înalte, precum și școalele din Croația. A întemeiat în Diakovár gimnasiu, școală sup. de fete, seminariu și preparandei (școala normală de institutori). S. este mecenatul generos al scriitorilor sud-slavici și sprijinitorul cel mai puternic al tuturor mișcărilor culturale din Croația. Lui i-se datorește în mare parte și înființarea academei croate și a universității din Zagrab. Pe terenul politic a luptat mult pentru autonomia Croației, mai ales cu ocaziunea încheierii pactului din 1867, când pentru intransigența sa a fost exilat și a petrecut câțva timp la Paris. În 1888 a fost aspru muștrat de cătră M. S. împ. Francisc Iosif I

pentru o telegramă de felicitare trimisă cu ocaziunea serbărilor panslave din Kiev. [Dr. I. R.]

Stroubsberg, *Bethel Henry*, mare antreprenor, n. 1823 în Neidenburg (Prusia). De origine Israelit, a fost botezat în Londra, unde era funcționar comercial. La 1861 are aici, împreună cu un consorțiu englez, cea mai mare întreprindere de căi ferate în Berlin; la 1863 ia întreprinderi în Ungaria și 1870 vine în România, unde ia concesiunea construirii și exploatării căilor fer. Bucuresci-Vêrciorova și Buc.-Iași. Concesiunea aceasta a dat nascere la mari procese și conflicte, și a fost rescumpărată mai târziu de statul român. 1875 S. ia concesiuni în Rusia, unde dă faliment. † 1884 în Berlin.

Structura, modul de construcțiune; dispozițiunea părților unui corp organizat.

Strugure, *Struguri*, *Poamă* (Moldova), fructele comestibile de *Vitis vinifera* L. (v. ac.).

Strugurel, *Strugurei*, fructele comestibile de *Ribes rubrum* L. (v. ac.).

Struma, (*lat.*) gușa (v. ac.).

Struma, (turc. *Karasu*, vechiul *Strymon*), riu în Peninsula Balcanica, izvorește în Bulgaria, curge prin lacul Tachyno, se varsă în Egeica, 330 km. lung.

Strumnița, cetățuie în Balcani, așezată pe vârful unui munte. Pe timpul imperiului Romano-Bulgar, se credea inespugnabilă.

Struna, v. Coarda.

Struna cocoșului, (botan.) v. Cerastium.

Strunga, loc îngrădit sau o îngrăditură ușoară de nuiele ori trestie, portativă, pentru a ține vitele mari și măruntă la olalta, ca să nu fugă ori să se impraștie pe timp de ploaie și furtună.

Strunga, stațiune de vază în Rom., j. Dâmbovița, în vârful muntelui Padia; trecătoare în Transilvania pe la vama austro-ungară Guțanu.

Strunga, 1) S. com. rur. în Rom., j. Roman, compusa din 7 căt. cu 2007 loc. 2) S., stațiune balneară în Iași, în marginea pădurii cu același nume. E cercetată de un număr mare de pacienți.

Struț sau *Struțiionul* (*Struthio*), gen de pasere din ord. Cursores (alergătoarelor), dela care și-a luat numele familia Struthionidelor. Ca specii: *Struthio Camelus* (Struțul african), 2—5 m. înalt, cap mic, lat și fără pene. Gât lung, foarte mobil și gol. Corp proporțional cu înălțimea, e scurt și cu pene moi; chiar și penele din aripi și coadă sunt pufoase și atîrnă în jos. Picioare lungi, fără pene, cu câte 2 degete, la cel intern cu o unghie turtită. Ochii mari, foarte mobili, cu gene și sprâncene. Culoarea barbatusilor e neagră, a femeinșilor cenușie, afara de penele din aripi și coada, cari sînt albe. Trăiesc în cârnuri prin deserturile Africei și când sînt atacați fug așa de repede de nu-i poți prinde calare. Ei au cuiburi în nasip unde depun 15—18 ouă albe, à 1¼ kgr. greutate unul, cari se clocesc singure. Ei se vènează pentru penele lor. *S. molybdophanes*, etc. [I. P. Voitești.]

Struvita, (*Quanita*), mineral, rhombic, fosfat amoniacal de magneziu; se formează în guano, cum de pildă în peșterile dela Skipton (Australia), etc.

Strychnina, v. Strichimna.

Strychnos L., (botan.) gen de plante lemnoase adese cățărătoare din fam. Loganiaceelor. Cuprinde vr'o 60 specii tropicale renumite ca plante

extrem de toxice (veninoase) așa: *S. Nuc vomica* L. din Estindia, usitata în medicina »turta lupului«, *S. guyanensis* Thonn. în America de sud (»urari«, »curare«) și *S. Tiente* Lesch., în Java servesc la înveninarea sagetilor. [A. Pr.]

Stryx, (*lat.*) v. Buhe.

Stuart, ilustră familie scoțiană, ce datează dela Robert II (1370).

1) **Stuart, Maria**, fca lui Iacob V, regele Scoției și a Mariei I Guise, regina Scoției. La câteva zile dupa născerea Mariei Stuart (1542), regele Iacob V a murit. În locul lui a domnit Maria I Guise, în numele ficei sale. (v. Maria I Guise, Scoția). În urma războaielor cu Anglia, M. S. a crescut la curtea franceză, unde în curând s'a maritat dupa Francisc II, regele Franței. După moartea acestuia, veduva s'a întors în Scoția, unde s'a măritat cu tinărul lord Darnley, de care s'a urit în curând, și când aventurierul lord Bothwell a pus de l-a ucis, cununându-se Maria Stuart cu Bothwel, prepusul a cașut asupra ei. Opoziția s'a revoltat și M. Stuart și-a pierdut tronul. A stat în închisoare, pe urma scapând, s'a refugiat în Anglia, unde însa regina Elisabeta, cu care avuse războaie religioase, apoi care vedea în M. Stuart o pretendentă la tronul Angliei, a pus-o la închisoare, de unde, cu toate conspirațiile, credincioșii ei, catolicii, nu au putut-o elibera. Tribunalul instituit de Elisabeta a osândit-o la moarte, și M. S. a fost decapitată la Fotheringay, 18 Febr. 1587. [V. E. M.]

2) **Stuart, Anna**, regina Marelui Britanii și a Irlandei (1702—14), fca regelui Iacob II, n. 1665, a fost căsătorită cu prințul George de Danemarca. Murind Wilhelm III (1702) fara moștenitor direct, a ajuns S. pe tronul englez. Sub domnia ei s'a purtat războiul de succesiune spaniolă contra Franței; toate faptele mai însemnate însa sânt a se atribui prim-ministrului Marlborough. † 1 Aug. 1714, ca cel din urma membru al dinastiei Stuart, care a domnit în Anglia.

Stubeiu, viif de munte în Rom., în Culmea Comarnicului (j. Argeș).

Stuc, tencuiala de gips, ce imitează marmora. **Stucatură**, ornament de stuc. Numirea originală, (*ital.*) **Stucco**.

Studiu, (*franc. Étude*), în muzică, titlul unor compozițiuni vocale sau instrumentale destinate a servi ca exerciții tehnice. S. nu au o formă hotărâtă, dar sânt în general basate pe o singură temă, a carei dezvoltare procura ocaziunea de a învinge o greutate de execuțiune. *S. de mechanism*, bucați elementare, de o greutate progresivă; *S. de stil*, destinate a dezvolta calitățile de expr. ale interpretului, și *S. de virtuozitate*, cerând o execuțiune transcendentă.

Studiu, carte științifică, despre o chestie oarecare, de specialitate.

Stuf, *Stuf* sau *Trestie*, numirile populare ale plantei *Phragmites communis* Trin. (v. ac.).

Stulpicanii, comuna rur. (cu cătunele: Gura Ostrei, Macieșul, Magura, Molidul, Șesul Timului, Șipotul și Ursoaia), moșie manastirească în Bucovina, capit. și j. Câmpulung, are 1721 loc., (1349 ort.-or., 250 rom.-cat., 4 protest., 118 mos.), 1 școala primară.

Stundiști, secta relig. fondată 1870 în Kiev, un fel de Nazarenism. Germanii din Dobrogea

sânt S. Ei nu respectă formele exter. ale serVICIULUI divin.

Stupărit, cultura albinelor (v. *Apis mellifica*) din punct de vedere economic-practic și din cel teoretic-științific, numită și albinaric-apicultră; S. a fost deprins din vechine pentru foloasele lui morale și materiale: mierea și ceara (v. ac.). Creștinismul a contribuit mult și la dezvoltarea rațională a S. Mare merit la înțroducerea sistemului practic-cultural în S. îl are poporul germ. dela 1568 până în prezent prin specialiști ca: Kikol, Dr. Dzierzon, Schmidt, Vogel, baron Berlepsch, Dathe, Günther, Huber, Gravenhorst c. I. H., ș. a. Diu Germania s'a lațit sistemul nou rațional dzierzonian, la toate națiunile și țerile, devenind S. nu numai un mijloc de exploatare al florei, ci și de progres economic-industrial și civilizator. S'au inventat diferite instrumente tehnice și înfiuțat stabilimente, fabrici pentru prelucrarea produselor brute ale S.; s'au scris opere literare, înființându-se reuniuni și aranjându-se expoziții de S. Precum în alte țeri așa și în Ungaria, s'au adus legi și dispoziții eficiente pentru promovarea și dezvoltarea acestui ram economic, numindu-se învețatori ambulanti de S. fiind studiu obligator în instituttele publice de învățământ. În regatul rom. se cultiva S. rațional de model pe domeniile Coroaiei. (Cf. Manual de de stupărit de P. Simu) [E. Câmpeanu.]

Stupca, com. rur. în Bncovina (cu cătunele: Ciocaul, Ciimbrea, Dealul Morii, La Mașina și Opicina), parohie, moșie boierească în capit. și j. Gura Homorului; are 2700 loc. (2471 ort.-or., 92 rom.-cat., 87 protest., 50 mos.), 1 școala primară, 1 cabinet de lectură »Progresul«.

Stupefacțiune, (*lat.*) înmărmurire, înspăimântare.

Stupi, *stubee* sau *ulee*, *coșnițe*, locuințe construite de om pentru cultura albinelor (v. ac.). Cele mai des răspândite sânt stubele facute din trunchiuri de salce și plop, din nișele, din paie resucite, toate siut cunoscute în apicultura cu numele de: *S. cu faguri fixi*, caci în astfel de S. albiuele li pesc fagurii și noi nu putem umbla cu ușurința spre a-i scoate afara. Astăzi apicultura modernă tiude sa înlocuiască acest sistem cu al doilea numit: *S. cu faguri mobili*. În acești din urma S. albinele construiesc faguri în nisce rame pe cari le putem scoate dupa voință. Dintre S. cu fagurii mobili, cel mai practic este cel al lui Dzierzon și care e răspândit mult în Transilvania. El are forma unei cutii dreptunghiulare facuta din scânduri de brad și având în interior trei desparțituri în cari se pot pune ramele. Desparțitura de sus este pentru obținerea de miere, iar celelalte doue desparțituri de jos sânt pentru înmulțirea albiuelor. Pentru ca sistemul cu faguri mobili e mai scump decât cel cu faguri fixi, s'a cautat un sistem intermediar, care sa presuete avantajile celui dintăiu, acesta e *sistemul mixt*. El cousista în a face la S. fix o gaura în partea superioară și a pune deasupra o cutie de lemn în care se așează ramele. În România a început pretutindeni a se înțroduce novele sisteme de S. și speram ca în curând apicultura va aduce mari veniturii țerii. [Băzușanu.]

Stupid, netot, neghiob, prost. *Stupiditate*, neghiobie; narație.

Stupila, un aparat, care servește pentru aprinderea încălzitoare de pulbere a tunului. Se compune dintr-o vergea dințată de fier, care e implântată într'un tub plin cu fulmicoton. Tubul se așază în »bobul luminei«, după ce s'a strâpnus pe acolo sacul de pulbere așezat în camera de încălzire a tunului. De capul vergelei dințate se prinde o cordița de sfoară. Când tunarul smuncese brusc de cordița, dinții vergelei prin frecare aprind fulmicotonul, flacăra.

Stupina, localitatea unde și în care sunt așezate coșnițele cu albine și se manipulează în mod simplu-primitiv ori după metoda practico-rațională. Dacă S. e construită după plan și regulile tehnice, se numește și Pavilion. S. în o parte a României se numește și Prisacă (v. ac.). După usul de vorbire din unele părți, cuvântul S. e sinonim cu Stupărie. v. Stupi.

Stupitul cucului, *Scirpatal cucului*, *Spumeald*, numiri populare ale plantei *Cardamine pratensis* L. (v. ac.).

Stupitul cucului se numesc și onèle fluturilor Bombyx neustria, dispuse regulat ca un manșon în jurul tinerelor ramuri. Onèle sunt tari ca piatra și de culoarea ramurei. Din aceste ouă ies larve către sfârșitul lui Maiu, larve albastriie și având pe spate o dungă albă.

Stupor, (*lat.*) amorțeală: timpire; reducere acută, dar trecătoare a activității spirituale.

Stuprum, (*lat.*) desfrâu; raport sexual ilegal.

Stur, *Ludovic*, patriot slovac, n. 1815 în Zay-Ugroc, † 1855. A studiat în patrie și în Germania. A funcționat ca prof. de limba slov. la gimn. din Pojon, s'a ocupat și de durerile neamului, de aceea a fost silit la urmă a părăsi catedra. În scrieri volante atacă pe dușmanii naționalitaților. Cu permisia guvernului austriac pornește o foaie politică cu un suplement literar, în care introduce dialectul slovac ungurean. S'a distins și ca folklorist.

Sturdza, 1) *S.*, *Mihail-Vodă*, domn în Moldova în timpul Reglementului organic (1834—49), n. 1795 ca fiu al marelui logofet Grigorie S, boier învătăț și ambițios, el se agitase foarte mult în timpul domniei lui Ioan Sandu Sturza, se declarase supus rusesc, spre a face agitari contra domnului și sa fie la adăpost de puterea lui, a fost numit de Kiseleff în comisia de redactare a Regulamentului organic, și a mers la Petersburg ca să-l primească cu aprobarea guvernului rusesc, și primese domnia în 1834. El a renas tot timpul partisan credincios al politicii rusești, și s'a ocupat cu sirguintă sa-și strînga avere mai mult decât prințara. A avut un spirit înțelegător în ale administrației și economiei. A organizat administrația orașelor, a creat poliția, a marit numărul felinarelor din Iași, care în timpul Fanarioților nu era mai mare de 4, a oprit jocurile de hazard, a oprit practicarea medicinei de oameni netratați, interzice prefectilor și subprefectilor de a pune pe țărani să le muncească în mod gratuit, a institui țiguri (bălcinri). El încuraja îmbunătățirea rasei vitelor, stîrpirea boalelor; îngrijii bine jignitele de reserva, ia măsuri contra hoților și vagabunșilor, contra carora face o înțelegere cu Austria. Face o lege detailata asupra vaccinării, fixează prețul medicamentelor, construiesc șosele (cele mai multe pe la multele sale moșii), organizează

poșta. În timpul lui au venit Ovreei în mulțime, căci domnul i-a scutit de taxa către breasla românească, și fiind mai puțin apăsăți decât negustorii români. au cuprins tot comerțul și au ocupat tot nordul Moldovei. În 1844 desrobesce pe Țigani domnesci și uânăstiresci. În 1835 deschide academia mihăileană (universitatea din Iași) cu un cabinet de fizică, chimie și cu o bibliotecă. Era însă instrument rusesc și-și regula condnita numai după dispozițiunile din Petersburg. Consulul rus conducea și justiția (cei ce perdeau procesele nergeau și se plîngeau la el). De aceea domnia lui, bună în multe privințe, este un trecut plin de umilire. † 1884 în Paris.

2) *Sturdza*, *Grigorie*, fiul mai mic al domnitorului Moldovei Mihail S. (v. ac.), n. 1821 în Iași, † 1901. După studii matematice și militare, făcute la Paris și Berlin, intră în serviciul militar al Moldovei și la 1849 trece în armata turcească, unde devine general sub numele de Muhlis pașa. După ce (1858) candidează în zadar la tronul Moldovei în contra tatalui sên și al partidului unionist, câștigă la 1871 o însemnătate momentană ca membru al partidului conservator și autor al așa numitei »petiții dela Iași« pentru reforma constituțională. Ales de multe ori deputat și senator, Grig. S. este însă spre sfârșitul vieții sale mai ales ocupat cu un mare proces relativ la moștenirea reuasa dela tatal sên, și în intervale cu oarecare concepțiuni matematico-filosofice puțin lămurite, publicate în parte în volumul *Lois fondamentales de l'Univers* (1894). (Cf. T. Maiorescu, Discurs. parlam. vol. 1, pag. 54 și urm.)

Sturdza, *Dimirie*, *Alexandru*, actualul șef al partidului liberal din România și secretar general al Acad. roum., n. 10 Martie 1833 la Miclașeni (moșie părintească), districtul Roman, și-a făcut studiile în Germania (Bonn, Berlin), și reîntors în țeară, a intrat îndată într'o însemnată activitate politica, pe care a continuat-o fără întrerupere până astăzi. Secretar la divanul ad-hoc al Moldovei în 1857, apoi secretar particular și câteva luni ministru al principelui Alexandru Ioan (Cuza), în 1859, el trece preste puțin timp în opoziție și este unul din cei mai activi membri ai conspirației, care și isbutesce sa restorne pe Cuza la 11 Febr. 1866 și să încredințe tronul României principelui Carol de Hohenzollern. Sub domnia acestuia, S. este, între 1866 și Martie 1871, ca partisan personal al lui Ion Ghica, de trei ori ministru de lucrari publice și de finanțe, însa sub importantul ministru conservator L. Catargi (1871—76) trece într'o opozițiune din ce în ce mai violentă, ajunge 1875 în conspirația numita »dela Mazar-Pașa« cel mai aprig anti-dinast și scrie sub pseudonimul Erdmann vou Hahn articole în presa germana în contra principelui Carol. La începutul lunului ministeriu Ion Brătianu este în privința participării la războiul ruso-turc din 1877—78 adversar al acestuia, mai târziu însa trece cu totul sub influența lui I. Brătianu, al carui ministru de finanțe, de externe și de culte este mereu între 1876 și 1888. După moartea lui I. Brătianu deveni 1892 șeful partidului liberal și este dela Oct. 1895 până Nov. 1896, apoi dela 31 Martie 1897 până 30 Martie 1899 și în sfârșit dela 14 Febr. 1901 ministru-president. În primul

ministeriu, după ce în 1893 și 1894 ca senator oponent atacase pe Unguri cu violeță, retrac-tează iudata aceste atacuri, însă după un an se vede silit să se retragă pentru căva timp în urma mișcării produse prin destituirea mi-tropol. primat Ghenadie. Și diu al doilea mi-nisteriu e silit să diuisioneze la 30 Martie 1899 după revelațiunile diu camera maghiară asupra legăturilor sale cu guvernul diu Budapesta. În al treilea ministeriu, cel actual dela 14 Febr. 1901 încoace, S. are meritul de a fi iutrodus cu energie economiile necesare în budgetul statului. Un alt merit deosebit îl are de mult timp activitatea sa în favoarea Acad. rom., la a cărei înauvțire materială și culturală (cărți, manu-scripte, hrisoave, monete, stampe, etc.) lucrează cu neobosită stăruința. Dela el între altele: Numismatica română, (1878); Acte și documente relative la Istoria Renașterii Românei, 9 vol. (1888—91) publicate la început împreună cu vărul său D. C. Sturdza și cu episc. Ghenadie, apoi cu Colescu-Vartic și cu Skupiewski. (Cf. Aus dem Leben König Karls și T. Maiorescu, Discurs. parlam.)

Sturdza, Alexandru, diplomat și scriitor, n. 1791 în Iași, † 1854, dela 1809 în serviciul diplomației ruse și trimis la Viena și Paris. Dela 1828 diri-jează cancelaria armatei de ocupațiune în Ro-mânia. Scr.: *Essai sur les lois fondamentales de la nature humaine et de la société* (1811—12); *Souvenirs de vieillesse*; *Considerations sur la et l'ésprit de l'Eglise orthodoxe*; *Memoires du voyageur malgré lui*.

Sturdza, Alex. A. C., publicist rom., n. 1867 în Iași. A fost subdirector al muzeului naț. de anticități și șef de cabinet în minist. cultelor. A publicat: *Marcu Aureliu*, studiu ist. (1890); *Versuri și romane în limba franc.*; *Sophocle*; *Oedipe rege*, traduceri, etc.

Sturdza, Vasile, om de stat rom., fiul vor-nicului Const. S., n. 8 Nov. 1810, † Iași. 1870. Dela 1849 judecător în divanul domn. diu Iași, 1850 ministru de lucrări publ., 1856 president în divanul domn., 1857 comisar al guvernului lângă banca naț. diu Iași, Sept. 1858 membru al locotenenței domnului în Moldova, lucrează pentru unirea principatelor. În primul mi-nisteriu format sub Cuza, 15 Ian. 1859, e min. de interue și presid. consiliului diu Moldova. 1862—68 primul president al curții de casație.

Sturionul comun, v. *Acipeuser*.

Sturz, Sturza, Sturzel, Sturzior, Sturzoaica, Sturzoaie, numiri ce poporul român da genului de pasere *Sturz*, (bărbatușului și femeieșei); diu ord. cântărețelor. Printre genurile mai cunos-cute sînt: *S. cântăreț* sau *Sturziorul* (*Turdus musicus*). *S. de munte* (*Turdus pilaris*), cu penule pe spate cenușii, pe pătece alburii, pe cap negre-cenușii; pe piept și laturi galbene-rugiunii și în coadă negre. El traiesce prin pa-durile de mesteacăn diu Europa și Asia nordică nutrindu-se cu insecte, viermi, melci, etc.; iar iarna se retrage udele sînt locuri mai calde. El se mai întrecce de bobite (fructe) de plante diferite, în special de *Juniperus* (ieuper), diu care cauză carnea lui capătă o aroma plăcută.

S. mare sau *Cocoșarul* (*Turdus viscivorus*), se întrecce cu semințe de planta parasita *Viscum album* (Viscu), cari incolțesc în pătecele lui,

și fiind depuse cu excrementele pe creugile ar-borilor se desvoaltă acolo, contribuind astfel la propagarea ei.

Sturz de trestie, (*Aerocephalus* sau *Turdus arundinaecus*), pasere diu ord. *Coracornithelor*, fam. *Sylridae*lor (cântărețelor), subfam. *Turdi-naelor*. Corp lung de 21, lat de 29, aripele de 9 și coada de 8-5 cm. Coloarea penelor pe spate cenușie-închisă, pe pătece galbenă-rugiunie des-chisă, pe gușe alba și pe cap cenușie. Traiesce diu centrul și sudul Europei și în vestul Asiei, iar în timpul iernei se retrage cătra centrul Africii. Carnea lor e gustoasă și de multe ori se pot domesticii ușor. [I. P. Voitești.]

Sturza, (Zghabul), părău în Rom., j. Buzen, isvoresce diu muutele Maceșul și se varsa în Slanic.

Stuttgart, capitala Württembergei, 137,788 loc (1895); numeroase piețe cu columne și statui (Schiller, etc.); numeroase edificii frumoase vechi și noi, inusee. Școală tehnica super., școala de arte cu colecțiuni, bibliotecă de 400,000 vol. și 3600 manuscrise, grădina zoologica, observa-toriu astronomic, școala super. de veterinari, 2 gimnasil clasice, 1 gimn. real, 2 școale reale, 1 școală comercială, școale industriale și arti-stice, conservatoriu de musica, seminar de în-vățatoare, institut de orbi. Camera de comerciu, filiala băncii imper. Reunite fabrici de piano-forte și armonii, de bijuterii și flori, industrie de chimalii, colorii, țigări, pompe, ușașine, lampe, mărfuri de cositor, de lăna și bumbac, etc. Centrul comerțului de carți diu Germania sudica. Locul natal al lui Hegel și Hauff.

Sty —, v. și *Sti* —.

Stylospor, (botau.) nume, ce se da sporilor diu *pycilde* (v. ac.) purtați pe un picior scurt și *sterigmat*.

Stymphalide, se uniau paserile dela lacul Stymphalos. Herakles (v. ac.) a capetat a șesea porunca ca să omoare aceste paseri.

Syptica, remedii ce provoacă obstipație sau opresc scurgerea sîngelui.

Stypticin, cristale aciforme de o culoare galbuie cari se formează la tractarea Cotaruiinei cu acid chlorhidric. Se întrebuintează în terapeutică.

Styr, afluent pe dreapta al riului Pripet în Rusia vestică, 510 km. lung.

Styracaceae, (botau.) fam. de plante lemnoase dicotyle gamopetale foarte înrudite cu *Ebene-acele*, de care diferă prin calcin infer. sau semi-infer. Cupriude 220 specii diu țerile calde afară de Africa distribuite în puține genuri diure cari cel mai important: *Styrax* (v. ac.). [A. Pr.]

Styrax L., (botau.) gen de plante lemnoase fara vase lactee diu fam. *Styraceelor* cu foi cori-acee și flori albe în racemi. Diure cele vr'o 60 specii răspândite în regiunile calde diu Asia și America citam cea mai importantă: *S. Benzoin* Dry. de pe insulele Suuda, care produce «suirna» (*Resina Beuzo*). [A. Pr.]

Styrax sau *Balsamul de S.*, se extrage prin iucisiunii facute pe coaja arborelui *Liquidambar orientalis*. S. extras astfel se presiuta în formă de lacrimi sau turte. S. lichid se extrage prin stoarcere sau decoctiune. S. are o culoare brună, e aromatic, înțepator, puțin amar; aplicat pe piele provoacă iritațiuni locale.

Styx, în mitol. grec. râul din lumea de jos; ca personificațiune fata lui Okeanos cu Tethys, nimfa aceluși râu.

Suada, la Romani o țină care însoțea pe Venus, ca Peitho (v. ac.) la Greci pe Aphrodite.

Suaheli, (*Swahili*), numele unui popor în Africa estica, care se ține de semnița Bantu. Sub numirea de S. se înțeleg popoarele mohamedane de pe țărmurii estici ai Africei. Limbajul S. e cunoscut pe țărmurii sud-estici și pe caile caravelor spre centrul Africei, are mai multe dialecte: Malindi, Mombas, Zanzibar. În dialectele aceste sînt multe elemente arabe.

Suakin, însemnă oraș cu port al Nubiei, lângă Marea Roșie, 11,000 loc. Dela 1865 se ține de Egipt.

Subalpin, (botan.) termin pentru partea superioara a regiunii montane. Ea este caracterisată mai ales prin prezența multor specii alpine îndeosebi în poeni și pe stînci. La noi pădurea regiunii subalpine e formată din molid. [A. Pr.]

Subaltern, (*lat.*) mai mic, supus.

Subalternatiune exprimă în genere raportul de inferioritate și de dependență. În terminologia logică denota relațiunea subsumtivă a două judecați. Anume: în raport de S. se află o judecata particulară față de una universală atunci când din punerea (afirmarea) judecații universale resulta punerea judecații particulare corespunzătoare. Judecata universală se numește subalternanta iar cea particulară subalternată. [Pl.]

Subapenină, *formațiunea*, subdiviziune geologică ce corespunde etagiului plaisanțian dela basa pliocenului.

Subarboriet, (botan.) se numește etajul inferior (subformațiunea) al unei păduri, s. e. subarborietul de brad în o padure bătrână de fag, de mestecăc în pădurea de molid, etc.

Subclavia, (anat.) Arteria subclavia, arteră ce se află sub claviculă.

Subcutan, (med.) sub piele.

Subdiacon, ord sacru, care în bis. apus. se ține de ordurile mai mari, iar în cea orientală de cele mici. De oficiul S. se ține: sa primească darurile oredincioșilor, sa pazească ușile bis., să grijeasca de ordinea cea bună în bis., să ducă vasele sacre pe altar și să dea episcopului apă să se spele pe mâni.

Sub divo, (*lat.*) sub ceriul liber.

Subdominantă, nume dat în teoria musicală gradului 4 al gamei, așezat cu un grad mai jos decât dominantă. [T. C.]

Suber, (botan.) *plută*, țesătură secundara compusa din celule uniforme cu pereți de obicei groși și suberificați, transformați în *suberind*, substanță analoga cutinei (v. ac.). Îndeplinește rol de țesătura protectoare la periferia tulpinelor, tuberculilor și rădăcinilor bețrâne (v. Periderm, Rhytidom). Se produce mult la o specie de stejar, *Quercus* (v. ac.) *Suber*, dela care se exploateaza pentru a se confecționa dopuri și alte preparate de plută.

Subfrutescent, v. Frutescent.

Subhastatiune, (*lat.*) licițație (v. ac.).

Subiect, (*lat.*) dupa însemnarea sa primitivă este tot aceea ce servește de basă la altceva. a) În sens *metafisc* S. este eul cugetător în opoziție cu obiectul. b) În *logică*. În fiecare judecata, considerata ca un act în care ne ex-

primăm asupra raportului dintre două noțiuni în vederea conținutului lor calitativ, se deosebesc două elemente principale: S. și predicatul. S. se numește noțiunea, care denotă obiectul de gândire asupra căruia se face exprimarea. c) În *gramatică* S. se numește acea parte principală a unei propozițiuni despre care se țice ceva. S. poate să fie exprimat sau și numai subînțeles. d) În *stilistică* se numește S. materia ce formează substratul unei conversațiuni.

Subiectiv, în general se numește tot ce are oarecare raport cu subiectul. În special însă sub raport filosof.: tot ce se rapoartă la eul cugetător. Ceea ce se petrece în muntea noastră, în sufletul nostru; ceea ce este întemeiat în natura noastră individuală.

Subiectivism, a) în limbajul filosof. teoria, care în cuprinderea și apreiarea lucrurilor porcede dela subiect și rămâne între marginile acestuia. Sub raport metafisc și noetic se numește S. doctrina, care porcedând dela propria consciință admite, că ori ce consciință atunci e posibilă, dacă poate îmbrăca forme subiective. b) Sub raport etic se numește S. direcția, care în judecarea ordinei morale nu se îndreaptă după raporturile reale obiective, ci dupa cele subiective. Asemenea direcții sînt: Hedonismul și Eudemonismul. [Pl.]

Subjugare, robire, a pune sub stăpânire, a face sclav. Expresiunea derivă dela obiceiul usitat și la Romani, de a trece pe sub jug pe ostașii captivați și pe căpeteniile popoarelor învinse, ca semn al sclăviei.

Sublim, cel mai înalt grad de frumseța estetica, de perfecțiune morala și intelectuală. S. este *extensiv*, când ne impresionează prin marimea întinderii sale în spațiu sau în timp, și *intensiv*, când ne pune în uimire prin marimea puterii sale. Acesta iarăși, dacă se observa în natura so țice *fisc*, iar când se observă în viața omenească se numește *moral*. [Pl.]

Sublimat, (chem.) combinațiune a mercuriului în chlor, Hg Cl₂. Se întrebuintează mai ales în medicină ca remediu desinfectant în soluțiuni de 1:1000—10,000 apă; în câteva minute ucide și pe cel mai resistent microb. S. e foarte otrăvitor.

Sublimațiune, destilațiune, unde vaporii nu se condensează în stare lichidă, ci în stare solidă, s. e. acidul benzoic (preparația).

Sublocatio, (*lat.*) subarîndare, subînchiriare.

Sublocotenent, primul grad de oficeri (v. ac.).

Submasiv se numește etajul mai tinăr al unei păduri (v. Subarboriet). Silvicultura pretinde a suprima etajul de mai puțină valoare în decursul timpului, așa a fagului înlocuindu-l prin brad sau a mestecăcului înlocuindu-l prin molid, a diverselor esențe frondoase înlocuindu-le prin stejar, etc.

Submersiune sau *cufundare*, metoda de irigațiune prin oprirea ori revarsarea apei curgoitoare ca ajungînd în liniște să-și depuna și lase tot nămolul și gunoiul adus în suspensiune și disoluțiune.

Suboficier, (milit.) soldat de grad mai înalt decât caporalul sau brigadierul și mai inferior decât sublocotenentul (v. ac.).

Subordinațiune, în genere ordinea stabilită, care arata dependența unei persoane de alta sau

a unui lucru în raport cu altul; necondiționata supunere la o voință străină. Sub raport logic S. este aceea formă de subsumțiune, care ne arată cuprinderea unei noțiuni de o sferă mai mică în alta de o sferă mai mare; cuprinderea unei judecați particulare în alta universală superioară așa, că pusă (afirmată) fiind aceasta este pusă și aceea. [Pl.]

Subordinațiune se numește îndeosebi și datorită ce are un funcționar inferior, civil, ecleziastic sau militar, de a se supune superiorului sau ierarhic și de a îndeplini ordinele acestuia. Militarul însă, în baza disciplinei (v. ac.), nu se poate sustrage în nici un chip dela ordinele superiorului său, pe cari trebuie să le execute fără a le discuta; funcționarul civil însă poate sa ceară un ordin în scris, să-și dea deusiuinea, sau să nu execute ordinul superiorului, când s'ar convinge ca el este contrar legilor sau că i-ar compromite grav situațiunea lui de om public sau privat. [V. U.]

Subprefect, un agent administrativ, cu atribuțiune de a inspecta regulatul mers al afacerilor publice din o plasă sau plaiu, căci fiecare județ sau district se împarte în mai multe plași cari, la munte, se numesc plaiuri. S. are și atribuțiuni de poliție judiciară, așa că el poate costata crimele și delictele comise în circumscripțiunea sa. În acest sehs, el poate lucra sau direct, sau delegat de procuror. Procesele verbale facute de un S. în materie de contravențiuni, se cred până la înscrierea în fals (art. 152, Pr. P.). S. e pus sub controlul prefectului și depinde de ministerul de interne. Alături cu S., prin o lege recentă, s'au creat și *revisori comunali*, cu aceleași atribuții și în aceleași condiții. [Scriban.]

Șubraneț, com. rur. și moșie boierească în Bucovina, câmp. Cernăuț și j.-ul Sadagura, are 1913 loc. (1822 ort.-or., 54 rom.-cat. și uniți, 37 mos.), 1 școala primară.

Subreptiune, (*lat.*) termen ce arată în genere că ceva s'a făcut și petrecut în ascuns. În logica S. este numirea comună ce se da ori cărei erori facute în contra corectei argumentări cu intențiune, pe neobservate și în vederea rezultatelor, pe cari voiesce cineva a le ajunge. [Pl.]

Subreta, rol de femeie tinăra în comediele straine, reprezentând servitoare sau țerance istețe și posnașe. În piesele lui Molière, Regnard, Marivaux, Beaumarché, etc., se gasesc tipurile cele mai perfecte de S.

Sobrogațiunea, o ficțiune juridică în virtutea careia o obligație stinsă prin plata facută de o a treia persoană sau de cătră debitor cu banii unui al treilea și, prin urnare, stînsa în privința creditorului, e presupusa a exista, cu toate accesoriile sale, în folosul celui de al treilea, care ia locul creditorului și poate exercita toate drepturile sale. S. poate fi legala sau convențională, după cum rezultă din lege sau din convenția părților. [Scriban.]

Sub rosa, (*lat.*) în secret, în taua, sa nu scie și alții.

Subsidiu, (*lat.*) ajutor, sprijin, protecțiune.

Subsistența, (*lat.*) întreținere.

Subsol, stratul inferior de pământ ce nu-l putem ajunge cu plugul și cu casnaua.

Substanța, (*lat.*) în limbajul vulgar tot aceea ce servește de basă pentru altceva. În limbajul

filosofic S. însemnează tot aceea într'un obiect și la un obiect, ce pe lângă ori și ce schimbare a calitaților sensibile rămâne nealterat și se susține. [Pl.]

Substanțial, tot ce se ține de substanță, se rapoartă la dînsa; apoi ceea ce conține în sine multe elemente substanțiale, esența unui lucru.

Substantiv, în gramatică: numele de lucruri sau ființe reale ori închipuite.

Substincțiune, partea de din jos a unei zidiri, cuprinzînd atât *fundamentul* (teinelia) din pământ, cât și *basamentul* (soclu) de afara de pământ, precum și toate celelalte părți subterane ori semi-subterane, ca celariu (podrum, pivnița) localități subterane, etc. La căile ferate sub S. se înțeleg toate construcțiunile ce zac sub nivoul șinelor, spre deosebire de superedificate (case, magazine).

Substituit, locțiitor.

Substituțiune, dispozițiunea prin care un dăruitor sau un testator însărcinează o persoană pe care el o gratifică în primul ordin (instituțitul) de a păstra în tot timpul vieții sale bunurile lăsate prin donațiune sau testament, și de a le restitui la moartea ei unei a treia persoane, gratificată în al doilea ordin (substituțitul sau fideicomisarul), dacă în acel moment persoana se găsește încă în viață. S. *fideicomisare* nu mai sînt permise, căci împedecă libera circulațiune a bunurilor. S. *vulgare* sînt acelea, prin cari o a treia persoană e chemată a lua donațiunea sau legatul, în cas când donatarul sau legatarul sau moștenitorul instituțit n'ar voi sa primească sau ar fi incapabil de a primi.

Substracțiune, a doua operațiune aritmetică, prin care din doi numeri cunoscuți, minuend și subtrahend, se face diferența, aceasta adunată la subtrahend, dă minuendul. Semnul S. e —, care se cetesce minus, s. e. 10—4=6. La numeri cu mai multe cifre se subtrag singuraticile cifre ale subtrahendului din ale minuendului.

Substrat, în general ceea ce servește de basă pentru altceva. În terminologia limbajului filosofic S. este ceea ce exista într'o ființă sau lucru independent de calitațiile sale, basa esențială a acestora. [Pl.]

Subsultus tendinum, vibrațiuni convulsive în musculi singuratici; se observa la indiviși foarte slabiți sau aflători în agouie.

Subtil, (*lat.*) subțire, fin, gingaș.

Subulirostres, paserile din ord. Căutarețelor, cari au ciocul în forma de sula, s. e. Sturzul, Mierla, etc.

Suc, fluidul stors prin presare, sau extras prin fierbere, din fructe, lemn, carne, etc.

Suc celular, (botan.) lichidul din interiorul celulei vegetale, mai puțin când ea e tinera, mai abundant în înaintarea în vîrstă. E cuprins în interiorul unor vacuole, așezate în protoplasma celulei și cu pereți proprii (paretele se ăice *tonoplast*, iar vacuola întreaga *hydroleucit*, *hydroplast*). Reacțiunea sa e acida; conține apa ce disolve în ea săruri minerale, acii organici, esențe, reșina, tanin, albumină, toate fiind sau substanțe puse în rezerva sau produse de excrețiune. În nucleu e un *suc nuclear* hialin, în care se afla filamentele cromatice. [S. Șt. R.]

Sucala, roata, pe care se dapănă firele pentru țevile din suveica.

Sucesiune, urmare; luarea locului unei alte persoane. În drept, S. vrea să țină transmiterea drepturilor și obligațiilor unei persoane moarte la o altă persoană, care trăiește și care se numește moștenitor sau erede. Moștenirile se împart în legitime și în testamentare, după cum defunctul a lăsat scris un testament. În caz când n'a lăsat testament, S. se cheamă *ab intestato* sau legitimă, fiind-că în lipsa unui testament se regulează după lege. S. se deschide priu moarte. Pentru a succede, trebuie să nu fi nici incapabil, nici uedem, și să fi macar conceput, dacă nu chiar nascut în momentul deschiderii S. Prima clasă de moștenitori, după dreptul român și alte legiuri, sunt descendenții mortului. Descendenții mai apropiați în grad exclud pe cei mai departați. A doua clasă o formează frații și surorile defunctului, cum și descendenții lor, atât în cazul când părinții mortului trăiesc, cât și în cazul când aceștia muriseră înaintea lui. În al treilea rând vin ascendenții, alții decât tatal și mama defunctului. În al patrulea rând vin colaterali ordinari, adică alții decât frații, surorile sau descendenții lor. Descendenții moștenesc în infinit, pe când colaterali numai până la al 12-lea grad inclusiv. În lipsă de moștenitori legitimi sau naturali, S. o ia soțul supraviețuitor. Când defunctul n'a lăsat nici soție măcar, S. o ia statul. Copilul conceput e presupus ca există, și de aceea poate moșteni. Nu e însă nevoie ca el să se nască viabil, fiind suficient ca să fi trăit măcar o clipă. Astăzi S. nu mai formează o persoană morală. Când nu se prezintă nimeni ca să ceară S., ea se declară vacanta și se numește un curator care să o administreze. În România străinii n'au dreptul de a dobândi imobile rurale nici pe calea moștenirii. Astăzi se poate ca cineva să facă testament numai pentru o parte din avere, iar restul rămâne atunci cărmuit de regulele codului civil.

Sucesiunea tronului. În România tronul este ereditar, adică se moștenește din tata în fiu în linie coboritoare directă și legitimă a regelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen. Când sunt mai mulți copii dreptul la tron îl are cel mai mare. Fetele, precum și copiii lor după măritare, n'au nici un drept la tron, chiar când n'ar fi moștenitori în linie bărbatească. În acest caz tronul se cuvine celui mai mare în vîrstă dintre frații M. S. regelui Carol I sau coboritorilor acestora în linie bărbatească. Dacă de catra aceștia se refuza tronul sau lipsesc, regele va putea numi pe succesorul său dintr-o dinastie suverana din Europa, cu aprobarea corpurilor legiuitoare ale țării întrunite în mare colegiu. Când, după regulele expuse mai sus, nu va fi nici un moștenitor, atunci tronul e vacant. În acest caz adunarile legiuitoare se întrunesc fără convocare, și în termni de opt zile aleg un rege dintr-o dinastie suverană din Europa occidentală. În timpul vacanței tronului, puterile regale se exercită de o locoteuență compusă din trei persoane alese tot de marele colegiu (adunarile legiuitoare întrunite). Când iusa este un succesor, dacă e maior, atunci puterile regale, dela moartea regelui și până la depunerea jurământului de catra succesor, se exercită de consiliul de miniștri în numele poporului, iar dacă succesorul e minor, atunci, până la maiorat (18 ani im-

pluiți), puterile regale se exercită de o regentă (v. ac.), compusă din trei persoane. Regenta poate fi numită de rege, fiind în viață, cu aprobarea marelui colegiu, sau numai de acest din urmă, când regele a murit fara a o numi. (Const. Rom. art. 82—89.)

S. tr. în Austro-Ungaria, v. Sancțiunea pragmatică.

Succidava, oraș vechiu tracic în Moesia. Suffixul *dava*, ca element de limbă dacă ce se află la numirile cele mai vechi de localități din Dacia, Moesia, Macedonia și Dalmația, arată extinderea mare și vechinea popoarelor geto-trace în sud-estul Europei.

Succin, o rășină fosilă ce se găsește în depozitele de cărbuni și pe marginea marilor. El se prezintă în bucăți galbene sau galbene-brune lucitoare, foarte puțin solubile în alcool și eter. S. este compus din acid succinic, un oleu volatil, și din două rășine. *Acidul succinic* se găsește în chihlibar și se obține priu destilația uscată a S.-lui. El cristalizează în prisme sau tablete monocline. El e solubil în apă rece, puțin solubil în alcool sau eter. Sarurile acidului succinic cu bazele se numesc *succinate*.

Succinit, mineral, cuprinde toate rășinele fosile, compoziția chimică variabilă, punctul de fuziune vecin de 250, uneori mai mare. Transparent, culoare galbenă cu nuanțe diferite până brună. S. are numeroase varietăți, dintre cari *Romanit* e caracteristică României. Se găsește în formațiunile terțiare în provinciile baltice, în Spania, Sicilia, în regiunile subcarpatice. În România se găsește în Eocenul superior, în Oligocen și secundar, în Miocen. În Rom. se cunoaște în Valea Buzăului, a Bascii Chiofdenilor și a Rușilor, la Olănesci, etc. S. se întrebuințează pentru fabricarea de lacuri, pentru obiecte de lux, etc.

Succus, (lat.) suc.

Succus Liquiritiae, suc ce se extrage priu fierbere și tescuire din rădăcina plantei *Glycyrrhiza* (v. ac.) glubra, e indisolubil în apă, dulce, de culoare neagră.

Suceava, județ în România, numit după vechia capitala a Moldovei. E situat între Trans. și j. Neamț, Roman, Iași și Botoșani. Suprafața e muntoasă, acoperită de păduri de fag și stejar, cu pășuni bogate. Cele mai însemnate virtuți: Rarăul, Budacul, Lucaciul, Pietrosu, etc. Intreg teritoriul e dat de riuri. Clima e temperată, mai recoroasă ca în alte părți ale țării. Suprafața e de 474.533-46 hectare. Populația numeră 115,483 suflete, cari se ocupa mai ales cu prasirea vitelor și cu exploatarea pădurilor și fac comerț de blane și brânzeturi. Comunicația se face priu cai ferate și sosele, cale fluvială e Bistrița. Administrația județului se îndeplinește de 7 plăși, cari se compun din 38 com. rur. formate din 183 sate. Marca județului e: trei brați. Instrucția se face în 1 gimn. clasic în Falticeni și mai multe școale. (Dict. geograf.)

Suceava, oraș în Bucovina, în dreapta rîului cu același nume, are în șese suburbii: Cutul, Gara Ițcani, Ițcanii noi și vechi, Septilicium și Zamca, și în trei catuue: Mitocul Arinencesc, Tatarășii și Zotești sau Postulachi, laolalta 10,221 loc. (2622 ort.-or., 3332 rom.-cat. și uniți, 147 protestanți, 316 armeni, 53 lipoveni, 3751 mos.); 2 parochii gr.-ort. cu ateneuța Lisaura, 1 rom.-

cat., alta gr.-unită și alta armenească, 7 școli primare de băieți și fete, dintre cari două de 4 și una de 6 clase, 1 gimnasiu super. gr.-or., 1 școală preparativă pentru meseriași și 1 societate culturală »Școala Română«. S. e scaunul căpitanatului și al județului, stațiune de cale ferată; are 6 biserici foarte vechi, în una moaștele Sf. Ion cel Nou, o cetățuie în ruine.

Suceava, *riu* în Bucovina, compus din pârăul Isvorul de sub muntele Lucina, și din pârăul Cobolisara de sub muntele Tomnatecul, formează nu departe după înpreunarea lor la satul Șipot, o cascada de 7 m.; curge spre mează-noapte până la Rusca, apoi spre resarit până la Frătăuț și de aici spre resarit-mează-și; parăsește Bucovina la Chiliașeni și se revărsă în dreapta Siretului aproape de Tașcani în Moldova; are ca afluenți în dreapta pe Pohonicioara, Șipotul, Brodina, Putna, Slatina, Voitinelul, Fântânelele, Puzanul sau Horodnicul, Sucevița, Solca, Soloneșul, Ilișescul, Șchieia și Racova, iar în stânga pe Ropocelul, Rusca. Sadaul, Tomnatecul, Falcăul, Bilca, Climăuțul, Horaițul, Hatna, Petrauceanca și Dragomirna.

Suceveni, odinioară *Tomescii*, com. rur. și moșie manastirească în Bucovina, căpit. și j. Storojineț, are 945 loc. (854 ort.-or., 10 rom.-cat., 81 mos.), 1 școală primară, 1 cabinet de lectură »Armonia«.

Sucevița, comună rur. în Bucovina, situată lângă riuțelul cu același nume, în capăt. și j. Rădauț; manastire de calugari, parohie cu atenența Voivodeasa, moșie manast., are 1600 loc. (1445 ort.-or., 93 rom.-cat., 62 mos.), 1 școală, 1 cabinet de lectură »Ajutoriu!«, 1 biserică parochială zidită în 1772 de archimandritul Iosif mai întâi ca sabastrie. Manastirea fû întemeiată de episcopul Giorgiu Movilă în 1574; frate-sau vornicul Ieremie zidi în 1578 în locul bisericii de lemn alta de piatră încungiuată cu un zid de apărare.

Suc gastric, lichid secretat de glandele mucoase stomacului; se compune din pepsină, acid hidrocloric (0 l—0.4%) și mucină. S. g. artificial se extrage cu glicerina din mucoasa stomacului de porc și câine; acestui product se mai adaugă apoi câteva picături din o soluție 1/2% de acid hidrocloric. (Cf. art. Digestiune.)

Suchier, (pron süșië), *Hermann*, filolog germ., n. 1848 la Karlshafen, urmaș al unei familii hughenote. emigrata în Germania, se consacră filologiei romanice, în care deveni un fruntaș măiestru. Opere: Istoria literat. franceze până în al XVI secl., 1900. continuată de Birch-Hirschfeld până în secl. XIX; Despre viața Sf. Anton, 1876; Gramatica vechei franceze, 1893; O serie de studii în »Zeitschrift für romanische Philologie«, ș. a.

Suchona, riu în Rusia. prin care se scurge lacul Kubenskoje, la Welikij-Ustjug se împreună cu Iug formând riuul *Dvina*; 575 km. luug.

Sucitoare, numire ce în Banat se da pasorei Yunx torquilla. (v. Capintortora.)

Suciu, *Awel*, fost avocat în Arad, n. în Chitighaz (cott. Bichiș), la 1853 a studiat gimn. în Bichiș, Szarvas și Beiuș, iar dreptul în Oradea mare. În 1879 a depus examenul de avocat și s'a stabilit în Arad. 1892 a fost ales membru în comitetul național și ca atare pentru Memo-

rand a avut și dînsul să sufere închisoare în temnița din Vaț, † 14 Febr. 1898 în Arad.

Suciu, *Lucreția* măr. *Rudow*, scriitoarea rom., n. 1859 în Oradea mare. A publicat un volum de versuri, scrise sub influența lui Lenau, Heine și Eminescu. Poeziile sale de o gingăsie măiestră exprimă sentimente duioase, melancolice. În 1889 a publicat pe Laokoon în traducere rom. † 1900.

Sucnă Murgă, în poveștile românesce e un făt frumos (v. ac.).

Suculente, *plante* se numesc acele cari se disting prin foile sau tulpinile lor carnoase (în ultimul cas, foile sînt reduse de regula la spini). Plantele succulente aparțin indeconion climatelor uscate, așa cea mai mare parte a Cacteelor din America, a Ephorbielor succulente din Africa, a speciilor de Sempervivum ce cresc la noi pe stînci, etc. [A. Pr.]

Sucursala, v. Filiala.

Succurs mutual, principiu economic pe care se bazează societățile de asigurare mutuală, la cari riscul în poarta totalitatea asiguraților constituiți în societate cu angajamentul de a repara prin contribuirea unei cuote egale daunele eventuale ce ar suferi unul dintre societari în urma unui anumit pericol avut în vedere la formarea societății.

Sud, mează-și, unul din cele patru puncte cardinale (v. ac.). Stînd cu fața spre resarit, S. cade la dreapta.

Sudafricană, republica, (numita și *Transvaal*), republica în Africa de sud, între riuurile Vaal și Limpopo, 308,560 km², cu 867,941 loc. (1896). Avuții minerale: aur, argint, fier, araua, carbuni, etc. Afară de acestea se exporta lăna, vite, cereale, piei, etc. Cale ferată spre golful Delagoa. Constituția dela 13 Febr. 1858, revizuita 1890. În frunte un president ales pe 5 ani, 2 camere. Capitala Pretoria. Colorile țerii: albastru, alb, roșu, verde. A fost întemeiată de Buri (v. Boers) emigrați din Capland; la 1852 s'a constituit republică. 1877 fû anectată de Anglia, dar dupa numeroase înfrîngeri ale Englezilor 1881 își redobîndi independența în administrația internă. 1 Ian. 1896 respinseră Buriile o invasiune facuta de Englezi cu scop de a supune republica. 1899 erupse de nou resboiu cu Anglia, în care Buriile s'au luptat ca eroi fața de puterea colosului englez, totuși în pacea încheiată 1902 au trebuit să cedeze, rezervându-și numai o autonomie oarecare. Transvaalul devine colonie engleză și republica sudafricană încetează de a mai fi.

Sudan, (*Belad es Sudan*), numirea teritoriului african dela Sahara până spre equator și dela Marea Roșie pînă spre Senegambia. Platoul S.-lui se ridică dela isvoarele rîului Niger. Senegal și Gambia până spre Nil și în părțile nordice dela lacul Tsad. S. șes se întinde spre est cu țările rîului Nil până spre Egipt. Întreg teritoriul e parcurs de rîuri mari puternice, Niger cu multele lui rîuri laterale, Schari, Binue și Nil. Pământul e foarte roditor, populațiunea numeroasa. În decursul secl. trecut aproape întreg S. a fost cucerit și pus sub supremația Egiptului. O revoluțiune internă sub conducerea unui Arab Mahdi (v. ac.) a luat întreg S. din mîinile Egiptului. Revoluțiunea s'a început în 1881 în provincia Bahr el Gazal, curînd una după alta s'au

supus provinciile sudanice Fașer, Kordofan, Berber, Dongola. În 26 Ian. 1885 cade cetatea cea din nrma, Chartum, generalul Gordon este decapitat, și iutreg S. devine prada Mahdiștilor. În Iunie 1885 moare Mahdi, și S. cade în mâinile urnicătorului lui Abdullahi Mohamed. Guvernorii creștini din provinciile sudanice cad prizonieri. Guvernorul provinciei equatoriale, Emin pașă, se retrage spre equator și reînăne stăpân situațiunii, până ce este eliberat de către Englezi prin expediția lui Stanley (1889). În 1899 succede Englezilor sub conducerea lordului Kitchener recucerirea S.-lui, și aici e guvernat de Egipt sub supremația Angliei. (Cf. Feuer und Schwert în Sudau, de Slatin pașă. Leipzig.)

Sudatroidum, baie, v. Laconicum.

Sudaustralia, colonie engleză la coasta sudică a Australiei, 985,720 km², cu 358,224 loc. (1897); mine de aramă, plumb argintos, petrolen, cositor; multe oi; agricultura ia avânt. Cai ferate 3492 km., telegraf 9044 km. Datorie 24.4 milioane lire sterl. Capitala Adelaide.

Sudcarolina, v. Carolina.

Sud-Dacota, v. Dakota.

Suderman, *Herman*, romancier și autor dramatic german, n. 1857 la Natzicken în Prusia orientala. După câteva încercări nebăgate în saua, opera sa »Onoarea« (Die Ehre), 1888, îl puse în rândul primilor scriitori ai timpului său. Urmara romanele: »Doamna Grije« (Fran Sorge); »Cararea piscilor« (Katzensteg), 1889; »Zwielicht« (Amurg), 1889; »Jolanthes Hochzeit«, 1892; »Es war«, 1894; trad. în franc. sub titlul: »Trecutul nedestructibil«, 1894; dramele: »Sfârșitul Sodomiei«, 1890; »Heimat« (Patria); în franc. »Magda«, 1891, ș. a.

Sudeți, sistem de munți între Silesia și Boemia, dela isoarele Oderei până la defileul Elbei, lungime de 340 km., se compune din mai multe șiruri: 1) munții Lansitz; 2) munții Iser și Uriasi; 3) ținutul muntos dela Waldenburg și Schweidnitz; 4) munții Glatz; 5) S. propriu șiși (munții moravo-silesieni) cu piscul Altvater (1490 m.).

Sudit, supus strain.

Sudoare, lichid secretat de glandele sudorifere (v. Glanda). S. se compune din apa (99%), acid formic, acid acetic, ceva grăsime, cholesteaină, urea și ceva sare. Secretarea S.-ei depinde de un centru nervos, localizat în mēdva prelungita. În împrejurari normale un individ secretează 5—800 gr. S. la și; în caldura mare sau când musculatura este prea sugajată, se poate produce și mai bine de 1000 gr. în 1 oră. Când S. este împiedecată a se evapora de pe piele, ea se descompune și răspândește un miros neplăcut.

Sudorifera, (med.) atăta cât Diaphoretica (v. ac.).

Sudra, clasa a 4 și cea mai inferioară în ordinea castelor (v. ac.) din India veche.

Suduc, (zool.) v. Șalan.

Sue, *Lugène*, celebru romancier franc., n. 1804 la Paris, † 1859. Nașii i-an fost prințul Eug. Beauharnais și imparateasa Iosefina. Studiă la liceul Bonaparte, și mai târziu urmă medicina sub tatal său. Debută prin articole de șiar în »Figaro« și »Mode«. Apoi scrise Plick-Plock, roman de un non gen în care descrie moravurile mateloților. Abordă romanul de moravuri, precum: »Arthur«, »Le Marquis de Létorière«, »Morne au diable« și mai ales »Mathilde«. Apoi romanele

istorice ca »Jean Cavalier«, »Lotréaumont«. Mai târziu publică: »Mystères de Paris«, »Juf errant« și un mare număr de alte romane. Pentru teatrul a scris vodevilurile: »Monsieur le marquis«, »Fils de l'homme«, »Secret d'Etat«, și dramele: »Le Prétengante«, »Les Pontous«, »Pierre le Noir«, etc.

Suedia, v. Svedia.

Suesonii, popor antic belgic în Galia, spre est dela fluviul Isère. Mult timp s'a opus lui Caesar. Capitala S. era Noviodunum Suessionum, ași Soissons.

Suetonius, 1) *S., Gaius*, celebru irrispident și scriitor roman, a trăit în Roma 110—180 d. Chr. Dintre scrierile sale iuridice mai remarcabil e opul: »Institutionum comentarii libri IV« aflat din nou de Niebuhr în Verona în 1816. E un manual de mare preț în științele iuridice.

2) *S., Tranquillus*, celebru istoric roman, 75 până 160 d. Chr. Era bărbat de stat de renune sub Traian, mai apoi secretarul lui Hadrian. A scris: Vitae XII Caesarum și »de viris illustribus«, din care numai o parte s'a pastrat.

Suevi, »rătăcitori«, numele unei coalțiunii de popoare germane, trairid din vânătoare, pastorie și resboai. Caesar bate în 58 pe Suevi așezați în Galia sub Ariovist. Tacit numesce toata regiunea dela Dunare la Baltica Suevia și numesce ca Suevi pe Hermunduri, pe Longobardi și Semnoni. Toți adorau pe Nerthus (Hertha). În timpul nigrării popoarelor S. se numiau numai Semnonii. O parte din ei năvăliră cu Radagais (406) în Galia. În 409 trecură Pirinei împreună cu Alanii și Vandalii în Lnsitania și Betica. Invinși de Visigoți și trecend la catolicism dela Arianism, s'an contopit dela 585 cu Visigoții.

Suez, oraș comercial important în Egipt, pe partea nordica a Mării Roșie lângă siinul cu acelaș nume, pe o limba de pământ fara de nici o vegetațiune. Populațiunea se compune din Europeni, Egipteni, Arabi, Indieni, Chnezi și Negri. Numărul locuitorilor e 11,000. În evul mediu orașul se numia Kolzum, în vechime Klymsa.

Canalul de Suez, alta dată limba de pământ ce reunea cele două continente Asia și Africa, altmintrelea și *Istmul de Suez*, a fost taiat la 1869. Obstacolele ce opuneau istmul de S. circulațiunii între cele două continente an fost simțite chiar în extrema antichitate. Faraonii reuniseră deja Marea Mediterană cu Marea Roșie printr'un canal ce pleca dela Nil la S. Din cauza resboaielor ce avu Egiptul, întreținerea canalului fu abandonată și comunicațiunea intrerupta. Bonaparte, după batalia dela Pyramide, întrevedend utilitatea restabilirii comunicațiunii directe între cele două mări, însărcină pe Lepère, inginerul șef al expedițiunii Egiptului, cu studiul strapungerii istmului de S. Aceasta idee mare fu relnata de Ferdinand de Lesseps (v. ac.) în 1854. Lucrarile acestui canal au fost începute la 25 Apr. 1859 și terminate la 1 Oct. 1869. Inaugurarea avu loc la 17 Nov. 1869 prin serbatori memorabile. Lungimea canalului de S. este de 164 km., adăncimea de 8 m. Costul lui a fost de 505 milioane franci, și el a raportat Franței 1 miliard, 250 milioane franci. Cheltuielile de construcțiune figureaza în această sumă cu 253.099,124 franci; materialul cu suma de 30.786,485 franci. Cu strapungerea istmului de S., distanțele la India au fost reduse la mai mult

de jumătate. Transitul canalului maritim de Suez în 1893 a fost: 3341 nave cu 7.659,059 tone. Canalul de S. este o opera de interes general și eminamente civilizatoare. El a fost făcut de Lesseps cu capitaluri franceze.

Suffolk, comitat la sudul Angliei, 3855 km²., cu 371,235 loc. (1891).

Suffragium, (*lat.*) vot, drept de votare.

Sufismus, (*Sofismus*), o secta a misticilor Mohamedani, cari inclina spre panteism. Ei dau explicari alegorice coranului și se razină pe unele învățaturi de credință și morala ce le-ar fi propus Mohamed cu graiul viu. Fundatorul S. se considera Abu Said Abul-Chair, pe la 820 d. Chr. Ideile și le-a împrumutat S. dela Perși. (Cf. Tholuck, *Sufismus*. Berlin, 1821.)

Suffix, în gramatica: silaba, ce se adaugă la finea cuvintelor pentru determinarea înțelesului. Silaba pusă înaintea cuvintelor cu acest scop, se numește: prefix. (v. și art. Derivare.)

Suflare, act simbolic pentru alungarea puterii spiritului uecurat, s. e. la botez și la sfințirea apei. (S. în metalurgie, v. la Aurire și Argintuire.)

Suflător, aparat care servește pentru introducerea de aer într'o flacăra spre a face ca flacăra sa arda cu o temperatura mai înaltă.

Sufler, (*franc. Souffleur*), persoană însărcinată a sta în o mică încăperă facută în mijlocul rampei unei scene teatrale, de unde cetind pe manuscrisul piesei, amintește cu voce șoptitoare, fiecărui actor începutul fraselor, și de multe ori chiar în întregime frasele, ce actorii au de vorbit în fața publicului, când aceștia nu și-au învățat bine rotele pe de rost.

Suflet, principiul activității într'un corp organic, în special la om. În acest înțeles noțiunea S. percurge trei stadii, în cari îl aflăm identificat cu puterea de viață, îl aflăm considerat ca principiu al simțirii și al mișcării și în urma ca principiu al inteligenței și al voinței. Din punctul de vedere al psihologiei empirice S. este considerat ca baza reală și subiectul fenomenelor vieții sufletesci. Sub raport metafizic S. se ia identic cu spiritul (v. ac.). În legătura între substanța materială cu cea spirituală își afla explicația și problema psico-fiziologica despre raportul diutre trup și suflet, ce se descopere în influența reciprocă, pe care o exercită unul asupra celuilalt. Din încercarea de a explica acest raport s'au născut ipotezele cunoscute sub numirea de *influxus physicus* (v. ac.), hipotesa ocașionalismului (v. ac.) și a armoniei prestabilite (v. ac.). În ce privește originea S.-lui teoriile filosofice se pot reduce la două grupe: *moniste* și *dualiste*, după cum adăcă atât S. cât și trupul sunt considerate ca aparținând la aceeași clasa de substanțe ori la clase diverse. Știința care are de subiect sufletul, ființa și funcțiunile sale se numește psihologie (v. ac.). Cf. Plotosu, *Psychol.* cu deosebire secțiunea III. Popescu I., *Psychol.* Dr. Pipos, *Psychol.* Alte înțelesuri: S. se mai ia încă: pentru viața preste tot; *a-și da sufletul = a muri*; pentru ființă omenească preste tot, pentru individ și locuitor: *nu veți suflet de om, oraș cu 5000 sufl.*; pentru lăturea afectiva-morala și pentru caracter: suflet nobil; *copil de suflet = adoptiv*. [Pl.]

Sufocarea, un geu de asfixie în care obstacolul mecanic al opririi întrării aerului în plămâni

constitue singurul element morbid. Ea se poate produce în 4 moduri: 1) prin astuparea directă a nasului și a gurei; 2) prin introducerea corpiilor străini în caile aeriene; 3) prin compresiunea toracei și a abdomenului; 4) prin căderea într'un mediu pulverulent sau surparea pământului preste individ. Casul 1 este adesea întrebunțat în infanticid. Gura și nasul sunt astupate cu mâna sau cu o bucată de stofă sau alt obiect moale. În primul cas găsim pe fața urmele de unghii sau a degetelor, echimose, erosiuni, în al doilea nu găsim nimic. Semnele interne sânt trase mai ales din starea plămânilor cari pot presenta aceleași leziuni ca și în sugrumare, însă aci sânt unai puțin constante. Casul 2 aparține atât infanticidului cât se poate întâmpla și accidental. Noii născuți sânt omoriți prin introducerea în gura a diferiților corpi ca o bucată de cârpă, pământ, etc., câte odată corpi străini se introduc în mod accidental, cum de exemplu în timpul mâncării sau a varsăturilor. Sufocarea prin compresie se observa în circumstanțe diverse atât la adulți câte și la oopii. Câte odată corpul întreg e comprimat, cum se întâmplă la indiviți apucați într'o îndesuială; iar la copii acest gen de moarte se întâmplă din cauză că inconștient mama sau doica în souin întinde brațul preste toracele sau abdomenul copilului. Prin căderea într'un mediu pulverulent sau surparea de pământ, etc. o găsim întrebunțată ca mijloc de moarte la copii, precum și ca accident la adulți. În acest cas găsim în gura, caile respirătoare și stomac particelle din materiile în cari individul a fost în contact. De aci se vede că anumite sufocari sânt rezultatul accidentelor, altele sânt întrebunțate ca mijloace de omucidere; sinucidere prin acest gen de moarte este o raritate. [Dr. N. Minovici.]

Sufragan, episcop diecesan supus jurisdicțiunei unui mitropolit. În Germania se numesc S. și episcopii titulari și coadjutori.

Suffragiu, v. Suffragium.

Suffragiu universal este recunoașterea dreptului de a vota fiecărui cetățean maior, indiferent de cens sau capacitate (titluri), adică tot cetățeanul sa fie alegetor, întrucât toți cetățenii au de o potriua dreptul sa participe la guvernament, sa exercite suveranitatea, independent de avere sau știință. S. u. deși se bazează pe egalitate și dreptate, totuși se obiectează, ca ar fi o cauza permanentă de nestabilitate în guvernare, căci poporul neposedând instrucția și educația publică necesară pentru a-și da sama de votul seu, s'ar conduce după fel de fel de ambițioși, cari ar căuta sa profite de ignoranța lui. S. u. e folositor atunci, când fiecare cetățean își da samă d'afacerile publice și însemnatarea votului.

Sufusiune, scurgere de sânge, ce se întinde mai ales în lățime fara a distruge țesutul.

Șugag, com. rur. în Trans., cott. Sibiu, are 12,992 jug. cat. și 2084 loc. rom., agricultori și economi de vite.

Șugatag, v. Ocna Șugatag.

Sugătoare, (zool.) v. Mamifere.

Sugători, (botan.) v. Hanstori.

Sugerare, a produce în o persoană straina sau în sine însuși idei, simțiri și senzațiuni.

Sugestiunea este un mijloc prin care se provoacă idei, simțiri și mișcări, mai ales la in-

diviđi ipnotisați; s. e. prin aceea, că se așează mâinile unui ipnotizat ca în stare de rugaciune, so desvoaltă în el ideia rugăciunii și fața lui ia o expresiune rugătoare; i-se spune să adoarmă și adoarme; i-se spune, că brațul drept îi e paralisat, și nu-l mai poate mișca. De regulă ideea o da o persoană străină (eterosugestiune); se poate însă, ca o persoană să fie astfel stapănită de ideia stării ipnotice, încât se ipnotizează ea pe sine (autosugestiune). Vindecările miraculoase din boale grele se explică prin S. Sugestibilitatea e mare în starea de ipnosă și la unele boale de nervi. (Cf. art. Hypnosă.)

Sughiț, *Singultus*, mișcare reflexă, provocată de ramii stomacali ai nervului vag. S. se începe prin o contracțiune repentină a diafragmei, dar fără ca glotta laringelui sa se deschida. Prin aceasta se naște o rarefacție a aerului în torace și simțul unei rezistențe dureroase. Ansă la S. poate da și un pahar de apă rece.

Sugilațiune, scurgere de sânge în țesut în urma rupei unui vas sanguifer. Se numește astfel mai ales scurgerea de sânge sub piele.

Sugiuc, nucă înșirate pe sfoară și muiate în mașini de prune ori struguri sau în must fiert.

Sugrumarea, act de violență, care consistă într'o constricțiune exercitată direct, fie împrejurul gâtului, fie înaintea sa, și având ca efect a se opune trecerii aerului, de a opri brusc respirația și viața. Din cauza asemănării cu spânzurarea (v. ac.), S. a fost mult timp confundată cu ea; însă pe când S. aparține omuciderilor, spânzurarea în general aparține istoriei sinuciderilor; afara de aceasta pe când în spânzurare greutatea corpului e care determină compresiuinea, aducând moartea, în S. sunt mâinile sau o legatură aplicată de ele, care stringe. S. se poate produce cu mâinile sau cu o legatură, ca frânghie, batistă, etc. Semnele ce ni-o denotă, diferă după cum a fost făcută cu mâna sau cu o legatură. În cazul întâiu sunt impresiunile degetelor, cari se găsesc pe gât, echimose, sgrărațuri, ce au forma unghiilor, echimose în părțile profunde ale gâtului, leziuni ale arteriilor carotide, fracturi ale osului hoid, a laringelui și a traheei, etc.; în cazul al doilea găsim un șanț, care face complet turul gâtului, e perpendicular pe el și care e mai puțin profund și vizibil ca cel din spânzurare; iar leziunile profunde sunt identice ca în S. cu mâinile. Tot ca semne mai găsim, că limba este apucată și strânsă între dinți, ochii întredeschiiși, pupilele dilatate, din gură, nas și chiar urechi se scurge sânge. Moartea provine prin asfixie, a carei rapiditate depinde de locul unde legatura e aplicată. Ea este mai repede, când legatura e pusă pe trahee și descrește în celelalte regiuni. [Dr. N. Minovici.]

Sugubina, un fel de amendă trasă de pe țărani din principate prin secl. XVII.

Suhaiu, lac lângă Dunăre în România, j. Teleorman. Are în lungime 20 km. În jurul lui sunt sate, cari au făcut zăgazuri pentru oprirea pescelui. Varietățile de pesci din Dunăre se găsesc și aici. Iarna se vânează peștele cu navoadele.

Suhard, o culme de munți la granița Ardealului cu Bucovina, între riurile Bistrița, Coșna și Dorna, cu vârful: Suhardel 1709 m., Vîrful Caprei 1570 și Oușor 1642 lângă satul Căndrenii Dornei.

Suhoverca, comună rur., parochie, moșie mănăstirească în Bncovina, capit. și j. Coțman, are 1961 loc. (1821 ort.-or., 38 rom.-cat., 102 mos.).

Suhuleț, 1) S., comună rur. în România, j. Vaslui, formată din 3 cat., cu 1268 loc. 2) S., sat, cu 967 loc.

Șuica, com. rur. în Rom., j. Olt, compusă din 3 cat., cu 1134 loc.

Șuici, com. rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 5 sate, cu 2577 loc. Pe teritoriul ei trece râul Topolog.

Suicidiu, sinucidere, distrugerea vieții proprii, săvârșita cu intențiune conscientă. Motivele S.-ei de regulă sînt de caracter imoral, și se reduc în mare parte la imoralitate sexuală și la beție; dar și grijile vieții, boale și alte nefericiri contribuie în măsură însemnată la înmulțirea S.-lor. Cele mai multe leguiri nu mai pedepsesc încercarea de S. Statistica arată, că numărul S.-lor în timpul mai nou este în continuă creștere. În calcul mediu s'au constatat la finea secl. XIX câte 5—20 S. la 100,000 locuitori.

Suidae, familie de Mamifere Artiodactile, având pielea acoperită cu peri și botul lungit în forma de rit. În dențiția lor găsim toate felurile de dinți, caninii la masculi constituie colții (dinți de apărare). Au 4 degete terminate în copite, dar numai 2 degete ating pământul, iar celelalte două scurtate sînt așezate îndorețul labelor. *Sus scrofa* (*Mistrețul*) are perii de pe spinare foarte desvoltați, constituind o coamă țepoasă. El locuiește prin padurile Europei și face mari stricăciuni; este originea porcului domestic (*Sus domesticus*). *Facoșerul* (*Phacochoerus*) are capul foarte mare, traiește în Africa. *Babyrusa* are corpul subțire și labele înalte, caninii superiori dela bărbați se recurbează în sus; trăiește în insulele Molucce. *Pecari* (*Dicotyles*) are stomacul împărțit în 3 camere, și prin aceasta se apropie de Rumegetoare, traiește în America.

Suidas, lexicograf bizantin, a trait cam pe la 960 d. Chr., a compus un lexicon filologic și istoric-literar, care e interesant pentru datele culese din isvoare ađi în mare parte pierdute.

Sui juris, în dreptul roman, persoanele cari nu ațirna de nimeni (v. și *Alieni juris*). Sînt *patres* sau *matres familias*, dupa sexul lor, adecă sînt capi ai casei, fără sa fie nevoe a fi, numai decăt, tată sau mama, căci poți fi *pater familias*, chiar din momentul nacerii, fiind suficient de a nu aparține unei alte familii.

Suina, (*lat.*) familia porcilor. (v. Suidae.)

Suinter, residiu format din părțile necurate de oleu de lăna, săpun de potasa și alte oleuri, cari remăn dela fabricarea lanolinei.

Șuisky, *Wassilij Isv.*, principe, numele original al țarului Vasile IV Iwanovici, care alungă pe cel dintăiu Pseudo-Dumitru și ocupa la 1606 tronul rusesc. A stat în tron până la 1612.

Șuiț, *cățelul* sau *șincul pământului*, (*Spermophilus citellus*), mamifer din ordinul rođetoarelor. are corp subțire, capul lung, coada scurtă. urechile ascunse în per, are buzunare la obrazii. La picioarele dinainte are degetul al treilea mai lung ca celelalte. Perul deasupra cenușiu-galbiniu, cu dungi și pete brune; de subț ruginiu. la barbii și pe grumaz alb. Lungimea corpului 24 cm., a cođii 7 cm. Traiește în România, Ungaria, Austria, Polonia până în Siberia,

în societăți, însă fiecare își face cuib separat. Iarna o petrece în somn.

Suita, cortegiu ce însoțește pe un principe, dignitar, general, etc.

Suite, (franc. = serie), în muzică una din cele mai vechi forme ciclice ale muzicii instrumentale, formată dintr'o succesiune de mai multe arii de dans, contrastante prin caracter și mișcare, dar rigurose într'o aceeași tonalitate.

Suțet, v. Subiect.

Sulă, riu, afluent pe stânga al Niprului în Rusia, 413 km. lung.

Sulă bassana, pasere de apă din ord. Pelagornitelor, fam. Phalacrocoracidaeilor. Corp lung de 98, lat 190, aripele de 62 și coada de 26 cm. Coloarea penelor în general albă, iar virtul aripleror cenușie-închisă. Trăiește pe lângă țărmurile continentelor și insulelor din regiunea nordică. [I. P. Voitești.]

Sulamita, adevă fata din Sunem, apare în Cântarea cântărilor (7. 1) ca nume al miresei.

Sulcina, (botan.) v. Melilotus.

Suleiman, munții, șir de munți la estul Afghanistanului, la granița spre India, se ridică pâna la înălțime de 3450 m. (v. și art. Soliman.)

Sulemire, întrebuințarea unor reinedii pentru a face pielea feții frumoasă, tinără. Remediile acestea se pregătesc din pulveri de amid, urez, mandule, chlorat de Bismut, ș. a., carora se poate da culoare roșie sau albastră, după trebuință. Uneori pulverile amintite se amestecă și cu un oleu oarecare. S. e condamnată.

Suletea, com. rur. în Rom., j. Falciu, are 932 loc., agricultori.

Sulf, metaloid de culoare galbenă, solid, fără miros și fara gust; rău conducător de caldura și electricitate; insolubil în apă; puțin solubil în alcool, eter și oleinri esențiale; frecat sau încălțit în contact cu aerul devine fosforescent; la 258° se aprinde și arde cu o flacără albastră. S. se găsește în natura cristalisat (octaedre și prisme) și amorf. apoi în combinațiuni, cum sânt pirita, gipsul și celestina. S. se combină cu oxigenul, elementele halogene, selenine, telurie și unele metale (afară de aur și platina). Se extrage prin destilațiune din nasipurile vulcanice incarcate cu S. sau prin ardere din bucați de paniet amestecat cu S. Se întrebuințaza la fabricarea ierbei de pușcă și a chibritelor, la lucrarea cauciucului, ca medicament, etc.

Sulfaminol, se prezinta sub o pulvere galbenă, fără miros, insolubil în apă, solubil în alcool și e întrebuințat în medicină ca antiseptic.

Sulfat, combinațiuni ale acidului sulfuric cu base.

Sulfide, compuși rezultăți din combinațiunea sulfului cu elemente simple sau cu radicale organice.

Sulfina, **Sulcină**, numiri populare ale plantelor: Melilotus albus Desr. și Melilotus officinalis Desr. (v. ac.). **S. albă** = Melilotus albus Desr. **S. galbenă** = Melilotus officinalis Desr. (v. ac.).

Sulfite, sarurile cari rezultă din acțiunea acidului sulfuros asupra metalelor.

Sulfonal, un corp organic cu proprietăți hypnotice și sedativ întrebuințat în medicină.

Sulfure, corpuri (saruri) cari rezultă din acțiunea acidului sulfurhidric asupra metalelor.

Sulfura de carbon, (CS²), un corp lichid cu miros desagreabil, format prin reacțiunea sulfului, la o temperatură ridicată, asupra carbonului.

E întrebuințat în industrie pentru extragerea corpiilor grași, și pentru disolvarea rezinelor, etc.

Sulfuri, combinațiuni ale sulfului cu elementele. Sânt elemente cari cu sulful produc mai mulți compuși din cari, cei cari conțin mai puțin sulf, se numesc S., iar cei cari conțin mai mult sulf se numesc bisulfuri sau hipersulfuri.

Sulgiu, dare veche ce se plătia după laptele vacilor.

Suligata, movilă în Rom., j. R.-Sărat, are 10 m. înălțime, a fost punct trigonometric de observație pentru Austriaci și Români la facerea harții Valachiei.

Suliguli, stațiune balneară, mai de mult de mare renume, (cott. Maramurės.) Apă minerală sacată de conținut fieros. Proprietatea stulului.

Suliman, (rumeneală, fard), mijloc pentru a înfrumșea pielea feței dându-i colorile albe și roșii, cu scopul de a da feței o expresiune tinerească. S. se compune mai cu sama din substanțe stricăcioase pielei, cel alb având combinațiuni de wisunuth, iar cel roșu fiind preparat adceea cu zinober sau cu carmin. S. influențează totdeauna rău asupra pielei împiedcând funcțiunile ei, încât tenul devine aspru și urit după întrebuințare mai deasă.

Sulina, a doua gură principală de reversare a Dunării (v. vol. II, pag. 238) și numirea unui oraș din Rom., j. Tulcea, în Dobrogea. S. e oraș cu port liber (dela 1879), cu 2 faruri și aproape 5000 loc. Aici se află palatul și usinele comisiunei dunarene, un spital de marină, etc.

Sulioți, poporațiune greco-albaneză stabilită în secl. XVII în Suli, un ținut muntos în Epir. S. traiau aici aproape independent sub căpitani. Din 1790—1803 au avut lupte mari cu Ali-Pașa dela lanina, care ajutat de tradorul George Botan abia i-a putut înfrânge. Cei remași în viață s'au refugiat pe insulele ionice, de unde au fost rechemăți în 1820 de același Ali-Pașa, care se revoltase contra Sultanului. Cațând Ali-Pașa au cațat ei (1822). Pe corabii engleze au fost duși cei remași în Grecia, unde au luat parte însemnata la lupta pentru independența a Grecilor.

Suliotis, **Christodul I.**, publicist rom., n. 1854, a studiat dreptul în Paris și Bruxelles. 1881 scoate în București un ăiar cotidian »Curierul României», și colaboreaza la mai multe reviste lit. și juridice. A fost în mai multe rânduri deputat al Brailei. Scr.: Comp. de psihologie; Iliada c. I; Reg. ortograf. rom.; Elem. de drept constiț. și admin., și alte opere în limba franceză și română.

Sulița, armă albă pentru împuns. Un vîrf de fier ascuțit, formă romboidală; un manșon în care se adapteaza o coadă de lemn tare, lunga de vr'o doi metri. S. în vechime era purtata de pedestriime; astăzi se numesc lance și e purtată de cavaleria grea.

Sulița sau **Moldava**, cătun la comuna rurală Șipotul, în Bucovina, căp. Rădau și j. Seletin, are 1094 loc. (1017 ort.-or., 20 rom.-cat., 57 mos.), 1 școala primară. Aici izvorește riul Moldova.

Sullă, **Lucius Cornelius**, general roman, n. 135 a. Chr. În resboiul iughurtin ca queastor în tabăra lui Mariu, al carui mare rival a devenit mai târșin, prînse pe Iughurta. În 93 devine pretor, apoi, propretor în Cilicia; invinse pe aliați, pe

Marsi și pe Samniți. Fiind ales comandant în contra lui Mitridate, partidul popular îl destituî și alese pe Mariu; S. veni în contra Romei și o cucerî. În 87 cucerî Atena, în 86 batî pe Mitridate în două rânduri și la Dardanos făcî pace cu el, apoi se reîntoarșe la Roma sa pedepsească partidul democratic. După învingerea reportată în fața Romei se începî resboiul civil cu proscricțiunile și groaznica dictatură a lui S. 100 mii de oameni fură ucisî în Italia. După ce ca dictator puse statul din nou pe base aristocratice, abdică de bunavoie și se retrage la țeară, trăind numai pentru plăceri și știință. S. înscenă și săvîrșișe prima revoluție română. † 78. A scris istoria timpului în care a trait. [T. B.]

Sully-Prudhomme, René François Armande, poet francez, n. 1839 la Paris. Primele sale culegeri poetice: »Stances et Poèmes«, »Epreuves«, »Solitudes«, »Vaines tendresses«, ni-l înfațîșeaza ca pe un poet duios, care cânta viața interioară. El are darul de a interpreta cele mai fine nuanțe ale sentimentelor omienesci. S.-Pr. a încercat să-și largească orizontul scriînd »Justice« și »Bonheur«, poeme filosofice, al căror stil pe alocurea lasa de dorit.

Sulpicius, 1) *S. P. Galba*, în 211 a. Chr. a apert Roma în contra lui Hanibal și în 200 s'a luptat vitejește în contra lui Filip, regele Macedoniei.

2) *S. Servius Galba*, era mare vrășmaș consulului Aemiliu Paul. Luptând fara succes în Lusitania, din resbunare a săvîrșit multe crudelități, pentru ce fiind dus în fața tribunalului, numai prin corumpere cu bani a fost achitat de popor.

3) *S. Publius Rufus*, pe timpul resboiului civil dintre Sulla și Mariu era mare partisan al optimașilor, mai târziu ca tribun a luptat pentru constituția existentă. A lucrat cu succes, ca în contra lui Mitridate să nu fie trimis Sulla ci Mariu, pentru ce Sulla ocupând Roma a ucis pe S.

Sulpicius Severus, preot și istoric bisericesc din Aquitania în Galia; a trait în a doua jumătate a secl. IV și prima jumetate a secl. V, murînd între anii 420—425. El a scris într'un stil elegant »Chronicon libri duos«, istoria omeniunii dela începutul lumii până la 400 d. Chr. A scris și mai multe epistole de cuprins religioș-moral îndreptate cătra sora sa Claudia (ad Claudiam sororem) și cătra Sf. Paulin de Nola.

Sultan, (*arab.*) detentorul puterii, stăpînitorul, nume obicuiuit în Orient pentru domnitori. Cel mai însemnat S. e cel din Constantinopole, care se numește și Sultan es-Salatin, adeca S. Sultanilor.

Sulu, *insule*, o grupa de preste 150 insule mici muotoase, dar roditoare, între Borneo și Filipine, 3739 km², cu 104,000 loc. malaiezi, mai de mult piraiți vestii. 1898 au fost cedate de Spania Uniunii nordamericane împreuna cu Filipinele. Cea mai mare e Basilan.

Sulu, semintie de Berberi în Maroc de sud.

Sululand, (*Zululand*), colonie engl. la sudetul Africei între Transvaal și Natal, 27,970 km², cu 166,367 loc. (1895).

Sulumberg, (magh. *Lesses*), comună mare în Trans., cott. Têrnava mare, cu 6308 jug. cat. și 1276 loc. rom. și germ., agricultori.

Șuluțu-Sterca, *Alexandru*, de *Cârpiniș*, primul mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș al Românilor din Transilvania și Ungaria, uniți cu biserica

Romei, n. 15 Febr. 1794 în Abrud dintr'o familie cu prerogative nobiliare, mari proprietari de mine de aur. A studiat în Abrud, Alba-Iulia și Blaj, unde s'a pregatit pentru preoție în seminarul diecesan. Casătorindu-se 8 Nov. 1814 cu Ana Aron de Bistra (Bistray), fû aplicat mai întăiu în calitate de capelan în Bistra, unde pierdendu-și 18 Febr. 1818 soția, remase vëdov. În 6 Dec. 1814 fû hirotonit paroch, apoi înaintat la rangul de protopop tot acolo, iar 1836 de vicar foraneu al Silvaniei și paroch al Șimleului. În sinodul electoral din 30 Sept. 1850 fû candidat la scaunul episcopesc al Făgărașului în locul prim cu 95 voturi. În 18 Nov. 1850 numit, în 17 Febr. 1851 preconisat și în 22 Iulie 1851 consacrat episcop în Oradea mare, iar în Sept. acelaș an și-a ocupat scaunul în Blaj fara instalare oficială. Sub acest episcop s'a reactivat mitropolia gr.-cat. de Alba-Iulia pe baza protoc. conferenței ținute în Viena la 18 Nov. 1850, la care au luat parte Ioan Scitovskî, archiepiscopul Strigonului și primate al Ungariei; Vasile Erdélyi, episcopul unit al Orașii mari; ministrul de interne Al. Bach, ministrul de culte contele Thun, comisarul plenipotențiat al Transilvaniei Eduard Bach și consilierul de secțiune Privitzer. Protocolul acesta, în care se punea în prospect și regularea chestiunii despre completarea scaunelor episcopesci, a fost aprobat de imp. Fr. Iosif I în 12 Dec. 1850, și în urna pertractărilor cu scaunul apostolic a emanat dela papa Piu IX. bulla »Ecclesiam Christi« din VI-to kal. Dec. 1853, prin care diecesa Făgărașului se scoate de sub jurisdicțiunea mitropolitana și primațială a archiepiscopului din Strigon, se înalta la demnitatea de archiepiscopie și mitropolie cu titlul de A.-Iulia, și i-se supun ca sufragane, pe lângă vechea diecesă gr.-cat. română a Orașii mari, și cele noue, atunci înființate, dela Gherla și Lușoș. Prin reactivarea mitropoliei episcopul Ș. deveni archiepiscop și mitropolit, și în aceasta calitate fû instalat cu mare solemnitate în Blaj la 28 Oct. 1855 prin pronunțîul apost. din Viena, cardinalul Viale-Prelă. La 1854 capitlul din Blaj se ridică la demnitatea de capitol mitropolitan. Ș. lucră mult pentru a ridica vađa mitropoliei sale. El exoperă la 1863 pentru clerul archidieceșii sale subsidiul erarial anual de 18,000 fl. v. a. Sub dînsul se cumpără domeniul basilatan dela Bucerdea grănoasa. Prin literele fundamentale din 23 Apr. 1861 domeniul său din Șpring și toata averea sa, din care mai târziu s'au cumpert și domeniile dela Cenade, Vidraseu și Someș-Odorheiu, le lăsă ca fundațiune pentru vëduvele preoșilor, pentru studenți și alte scopuri culturale, eventual pentru înființarea unei universități române. A lucrat și luptat pentru drepturile polit. ale Românilor. A scris mai multe opere, pâna ađi inedite. † 7 Sept. 1867 în Blaj. (Cf. G. Barrișu, Parți alese din Istoria Trans., vol. II și III, și Memoriile lui Ios. St.-Șuluțu.) [Dr. A. B.]

2) **Șuluțu-Sterca, Ioan**, funcționar cameral și proprietar de mine de aur în Abrud, fratele mitropolitului Ș., n. 1796, † 1858. La 1848 tribun cu rang de major. Casa lui Ș. în Abrud (v. ac.) a fost la 1848 centrul de intrunire al fruntașilor români și asilul exilașilor din România. Al. Golescu a stat aici pâna la întreaerea Muscalilor în Ardeal, când apoi s'a refugiat la Paris. Ș.,

care făcuse ca oficier campania în contra lui Napoleon cel Mare, a fost suflatul operațiunilor militare rom. în 1848 și inventatorul legendarelor tunuri de lemn; la mâna dînsului trimitea comandantul fortăreței din Alba-Iulia munițiunea pentru Moți. Ș. s'a distins printr'un deosebit zel pentru toate întreprinderile naționale românesci. (Cf. »Gaz. Trans.« nr. 50 a. 1858 și nr. 89—101 a. 1892 și Raportul lui Iancu către împăratul.)

3) **Șulufu-Sterca, Dionisie**, n. 1 Apr. 1825, fiul lui Ioan Ș., a studiat drepturile în Murș-Șorheiu. 1846 intră în reg. Carol Ferdinand nr. 51 ca cadet. În 1848 a organizat garda națională în Abrud și Abrud-saț, al cărei comandant a fost. În 1850—61 a servit ca adjunct la pretură. Din 1862—96 a fost judecător, apoi a fost pensionat și decorat cu crucea de cavaler al ord. Francisc Iosif. † 17 Iunie 1897 în Turda. Toată averea (40.000 cor.) a testat-o pentru scopuri naționale. (Cf. »Gaz. Trans.« nr. 127 a. 1897.)

4) **Șulufu-Sterca, Iosif**, juriconsult și scriitor rom., n. 10 Sept. 1827 în Cămpeni, fiul lui Ioan Ș., a studiat în Cluj, M.-Șorheiu și Budapesta; 1849—61 a ocupat mai multe funcțiuni în administrație, 1861 ales vice-comite al cott. Cetatea de baltă, 1863—64 deputat în dieta din Sibiu, dela 1869 consilier de tribunal până la 1881, când a fost pensionat. La 1884 a fost și membru al comitetului național. De prezent presidentul băncii Albina și vice-president al Asociațiunii pentru liter. rom. și cultura poporului român. A publicat un »Memoriu« ist.-polit., în 6 vol., și numeroase scrieri, mai ales istorice, în »Gazeta Trans.«, »Federațiunea«, »Tribuna« și »Transilvania«, apoi și biografia lui Avram Iancu, în care restabilește adevărul față cu acușele ridicade de mulți autori magh. contra acestei mărețe figuri în istoria Românilor din Transilvania. A colaborat și la »Encicl. Rom.«

Sulzer, Franz Joseph, istoriograf, n. în Elveția, căpitan austriac, chemat de Alexandru Ipsilante (1776) ca să fie profesor, a trăit în țeară, a murit la Pitești în 1791. Opera sa »Geschichte des Transalpinischen Daciens«, din care n'a publicat el decît partea geografică, o operă clasică pentru istoria noastră. El îmbrățișează în opera sa toate manifestările vieții poporului român, istoria, geografia, etnografia, limba și literatura.

Suma, în aritmetică rezultatul adîuniunii.

Sumar, scurt, repede. În dreptul român, procedură sumară, înseamnă urgentă, scurtă.

Sumatra, cea mai vestică insulă dintre Sundele mari, 421,348 km², în partea vestică e muntoasă cu coaste piezișe spre țerm și cu vr'o 6—7 vulcani activi (Indrapura 3736 m. înalt); la est șes udat de riuri. Locuitorii ca. 4 milioane Malaiezi mohamedani și păgâni, la țermuri Chinezi și Europeni. Aproape întreaga insulă e în posesiunea Olandezilor, cari s'au așezat aci dela 1664; o parte din interiorul insulei (Țerile Batta, 15,000 km²) e independentă.

Sumba, insulă în Sundele mici, aparține residenței olandeze Timor, 11,360 km², cu 200,000 loc. Malaiezi.

Sumbava, insulă în Sundele mici, aparține guvernamentului olandez Celebes, 13,980 km², cu 150,000 loc. Erupțiunea dela 10 Apr. 1815 a vulcanului Tambora a nimicit 42,000 oameni.

Sumeri, popor vechiu oriental, pe teritoriul Babilonului. De rassă turanică, precum se presupune, și de o cultură mare pe acel timp. Istoria lor se poate urmări în liniamente principale până la anul 5000 a. Chr. Țeara lor se numia *Sumeria*. Cu scrisoarea lor cuneiformă s'au ocupat arheologii Rawlinson, Hiuks, Halévy, Hommel, etc.

Sumisiune, supunere. Când un arestat vrea să obțină liberarea provisorie, trebuie să facă o cerere în care să se oblige, că se va prezenta la ori ce cerere, etc. Un atare act se numește act de S. (art. 118 proc. pen.). În cas când persoana eliberată provisor din arest nu se prezintă la vr'o chieinare, deși a făcut actul de S., poate fi din nou arestată.

Șumlia, oraș în Bulgaria, cu 23,000 loc. Altădată fortăreață de prima ordine, a cărei desarnare însă s'a decretat prin tractatul dela Berlin. Încă de pe timpul Romanilor Ș. era un punct strategic important. Este unul din orașele cele mai mari din Bulgaria în privința industriei și comerțului.

Summanus, unul dintre Ței Sabinilor; la Romani S. a fost un predicat al lui Iupiter.

Sumptiune, cheltuială, risipă *Sumptuar*, ce privește cheltuieli. *Sumptuos*, luxos.

Sumter, fort la intrarea portului dela Charleston, Carolina sudică; prin ocuparea lui de către confederați la 14 Apr. 1861 se începuse războiul civil.

Suna, (arab. Sunna), regulă, direcțiune, datină, obicei, tradițiune, îndeosebi cuvintele și lucrările lui Mohamed referitoare la viața comunităților islamitice, cari cuvinte și lucrări s'au propagat la început numai cu graiul viu, mai târziu însă s'au adunat în scris sub numele de S., care pe lângă Coran formează un îndreptar pentru viața religioasă și purtarea preste tot a mohamedanilor. Mohamedanii, cari în la tradițiunile S., se numesc *Suniți*; ei trec de ortodoci. [i—m.]

Sunad, v. Ahtum.

Sunătoare, numele popular al plantei *Hypocyclyper perforatum* L. (v. ac.).

Șunca, pulpă de porc sărată și afumată pentru păstrare, S. se mănâncă fearta sau fripta.

Șunciuș, (magh. *Vár-Sonkolyos*), com. mică în Ung., cott. Bihor. Apare în anale la 1294 sub numirea *Sunculus*. Are 181 case cu 1235 loc. români gr.-or. Are o peșteră frumoasă de stalactite. Pe teritoriul comunei se află ruinele fortăreței Zinelor (magh. *Tündér vár*), despre care se susține de istorici, că a fost cetatea lui Menu-Maroț, unde s'a refugiat după lupta ce o avuse cu Árpád.

Sund, (*Öresund*), strimtoare de mare între insula daneză Seeland și între Svedia, unde e mai îngustă e de 3710 m. lăta; 50 km. lungă, 6—26 m. adîndă.

Sunda, *insulele*, archipelag în Estindia între Marea Chineză și Oceanul Pacific, se divide în 4 *Sunde mari* (Sumatra, Borneo, Iava, Celebes), și 39 *Sunde mici* (Bali, Lombok, Sumbava, Floris, Sumba, Timor, ș. a.). la olaltă 2.139,342 km², cu 35 milioane loc. Cea mai mare parte în posesiunea Olandezilor.

Sunda, *strimtoarea*, strimtoare de mare între Sumatra și Iava, leagă Oceanul Indic cu Marea Iava. Intrînsa e insula Krakatau.

Sunderbands, (*Sundarbans*, *Sanderbunde*), depresiune la gurile Gangelui între Hugli și Meghna, 19,507 km², noroiu și insule de năsip.

Sunderland, oraș în nord-estul Angliei, unde se varsă Wear în Marea Nordului, 142,107 loc. (1897); șantiere mari; export de cărbuni; are 273 năi proprii; 1897 au intrat în port 6991 vase.

Sundsval, oraș cu port în cottul sued. Westernorland, 14,158 loc. (1897); export de lemn și fier.

Sunet (*son*), cele mai mici elemente în cari se pot descompune cuvintele. S. se împart în: *vocale* (S. mai moi: a, e, i, etc.), *consonante* (S. mai aspre: b, c, d, etc.). S. sunt *originale*: a, t, s, etc., și *derivate*: ă, ț, ș, etc.

Sunete în fisică, impresiunile ce le primim prin mijlocirea urechei. Ca să se producă S. se recere: corp sonor, mediu de propagare și ureche sănătoasă. La corpurile sonore particulele tremură sau vibrează și vibrațiunile acestea trec la corpurile vecine și de aci la ureche.

Sunete armonice se numesc sunetele secundare, ce se produc în același timp cu un sunet principal dat, pe care-l acompaniază producând o impresie plăcută urechii. Cu aparate se pot deosebi peste 16 sunete secundare.

Suovetaurilia, un sacrificiu la Romani în cultul lui Mars, ca deu apărător al turmelor. Se jertfiau animalele: porc, berbec și taur, de unde numele.

Supă (ciorba), zama obținută prin fierberea carnei de vită în timp de câteva ceasuri, adăugându-se și felurite legume. S. se poate prepara și fără carne, numai din apă și legume.

Supan, *Alexandru*, geograf, n. 1847 în Innichen, Tirol, s'a specializat pentru geografie, care o propune la univ. din Cernăuț. La 1884 ia asupra conducerea societății geogr. din Gotha și continuă cu publicarea materialului geografic, inițiat de Petermann sub numele: »Mittelungen«. S. a îmbogățit literatura didactică cu multe cărți pentru învețământul mediu și universitar.

Supapa, ventil; mecanism în mașini, care lasă sa intre un lichid sau gaz, dar împiedică ieșirea lui. S. *de siguranță*, care se deschide automatic, când presiunea gazelor amenința cu exploziune.

Supelele, specie de oboie, usitate în Istria. Sânt de diferite marimi.

Supărare, afect astenic sau de deprimare, care se descopere într'o mai îndelungată și adâncă neplăcere, ce ne-a cuprins din cauza vr'unui lucru sau eveniment ce a venit asupra noastră neașteptat ori așteptat, dar care ne-a atins foarte de aproape. [Pl.]

Superbia, o formă de sentiment personal, care se ia atât în sens bun cât și reu. În sens bun se numește S. acel sentiment personal nobil, ce provine dintr'o încredere legitima în propriul său merit și care îndeamnă spre fapte mari. În sens rău S. ca un sentiment personal fals și exagerat se descopere în pofta preste măsura după mărirea și laudă înaintea oamenilor și în pretensiunea, ca alții să se umilească și să se considere pe sine mai puțin. Psihologicește S. se nasce din aprecierea valorii personale, care poate să fie justa ori falsă, după cum adecă corespunde ori nu corespunde realității. [Pl.]

Supercilia, (*lat.*) sprâncene.

Superficia, un drept real, în virtutea căruia pntem face clădiri, lucrări, plantațiuni, etc., pe

un pământ ce aparține altuia. Așa fiind, se poate ca terenul să fie al unuia, iar plantațiunile ale altuia. În genere, superficialul e obligat la plata impositelor, la facerea reparațiunilor, etc.

Superficial, ce se găsește numai la suprafață. *Om superficial*, om care nu aprofundează lucrurile, se mulțămesc cu ce vede mai la suprafața lor.

Superfoetatio, îngrecarea din nou a unei femei, care este deja grea de o lună sau mai bine de zile. *Superfoecundatio*, fructificarea la diferite termine a mai multor ovule, ce provin din același period de ovulațiune. S. nu s'a putut constata cu siguranță la om.

Supërğa, La, biserică în Turin, cu mormintele regilor din casa Savoya.

Superintendent, inspector suprem; așa se numesc episcopii reformați din Ardeal și Ungaria. S. se alege de către sinodul sau conventul fiecărei provincii bisericești și datorința lui este să supravegheze: viața oficială și morală a persoanelor bis.; mersul instrucțiunii și să se îngrijască de administrarea corectă a averilor bis., etc.

Superior, lacul, (*engl.* *Lake Superior*), cel mai vestic între lacurile canadiene, și cea mai mare apă dulce de pe pământ, 83,627 km², are lungime de 625 km., lațime până la 260 km., afundime (medie 145 m.) până la 309 m., situat la 186 m. altitudine; prin St.-Mary se scurge în lacul Huron.

Superlativ, v. Comparativ. [*]

Superpelitiu, (*lat.*) tunică, vestmânt bisericesc în biserica apuseana; corespunde la sticharul din biserica orientală.

Superstițiune, (*lat.*) sau *credință deșartă* este acea forma de credință, care, contrar adevăratei credințe religioase și legilor firei și dreptei cugetari, atribuie unui lucru, unor cuvinte ori semne oarecare putere, ce nici după firea lor nu pot să o aibă nici le este dată lor dela Dzeu. S. se opune adevăratei credințe. S. este *teoretică*, când determină modul de cuprindere al nexului causal din natura și viață; *practică*, când determină voința și lucrările. Ca forme particulare de S. se considera: vrăjitorii, descântecetele, farmecele, magia, astrolatria, închinarea la idoli, căutarea norocului, invocarea ducherilor rele sau demonice. Culmea S.-lor moderne este Spiritismul (v. ac.), etc. (Cf. Pfeiderer, Theorie des Aberglaubens.) [Pl.]

Supinum, în gramatică: forma verbului, ce e echivalenta unui substantiv.

Suplicat, (*orig. Splykac*) *Stefan*, ultimul voevod sârb, n. 1790 în Petruja (Croația). Oficier austriac, a intrat pe urmă în serviciul lui Napoleon I. A luptat vitejește în Rusia. La 1814 s'a întors în armata austriacă. 1847—48 colonel austriac, staționat în Italia. 1848 ales voevod sârbesc. În ziua în care a sosit întărirea lui din Viena, a murit repentîn. Se spune, că a fost otrăvit.

Supliciu, pedeapsă corporală. Era obiceiul la poporul roman, ca atunci, când magistratul, rex sacrorum, ducea la moarte pe un condamnat, să se facă un sacrificiu și o rugăciune către zei (suplicare) pentru a înlătura deasupra poporului sângele vărsat. De unde se deduce, că prin S. se înțelege mai mult o pedeapsă capitală, care era rara la Romani. Unii scriitori francezi

întrebuințează cuvântul S. și în sens de pedeapsă ușoară. [Val. Ursianu.]

Supoziție, v. Hypotesa.

Suppé, Francisc, compositor germ. de operete, n. 1820 în Spalato; mult timp capelmaestru în Viena. Op. princ. operetele »Galathea«, »Fătinița«, »Boccaccio«, »Donna Iuannita«, etc. A scris și o simfonie, misse, etc.

Supplicațiune, la Romani și de rugăciune, ordinată după cărțile sibyllice, mai ales în cas de nenorocire (ciumă, secetă).

Suprafața, întinderea unui corp solid considerat sub raportul lungimii și lărgimii; partea exterioară a unui corp.

Supranatural, atributul acelor fapte, lucrări, evenimente ori spuse, cari trecând preste puterile ordinare ale firei, numai cu mîntea naturală nu se pot nici cuprinde, nici cunoaște, nici înțelege; cum sînt s. e. minunile religiunii, profesiile, etc. Ce e S. este obiect al credinței, dar nu al științei. [Pl.]

Supremația, un fenomen nu numai politic, dar și internațional, care mai ia numele de *egemonie* (v. ac.). El consistă în tendința și aspirațiunile ce au unele popoare mari și puternice de a se ridica deasupra tuturor celorlalte și a merge în fruntea lor. Așa avem în anticitate S. poporului-rege. Tendința de S. a episcopului dela Roma. Mai în urma S. asupra bisericii creștine (1054 până 1453), contestată și ținută în frâu de Francezi și Englezi, a Spaniei sub Carol Quint și Filip II; cea a casei de Austria, cea a Francei sub Ludovic XIV, Napoleon I și Napoleon III, cea a Rusiei sub Alexandru I și Nicolae I, și acum cea a imperiului german, contrabalansată de deosebitele alianțe și de politica rezervată a Angliei. Aceste tendințe și sforțări ale unor popoare puternice și ambițioase au provocat, după cum era natural, puternice coaliții și intervențiuni pentru restabilirea și menținerea echilibrului puterilor, singurul mijloc prin care politica exterioară a statelor a căutat să garanteze și să conserve independența popoarelor și libertățile publice. [Val. Ursianu.]

Supurațiune, producerea de puroi, unul din modurile de terminare ale inflamațiunii țesăturilor animale. Focarul inflamiat se infiltrază de puroi, care se adună în masse mai mult sau mai puțin abundente, și conține microbii cei mai diferiți. S. este adeseori însoțită de dureri, fibre, varsături, umflătura organului supurat. (v. și Puroiare.)

Supunere, v. Obediința.

Sura, afluent pe dreapta al Volgei, dela Pensa în jos e navigabil; 848 km. lung.

Șura, construcție de zid masiv, ori ușoară de lemn, pe stilpi de stejar, pentru adăpostirea recoltei în paie și a nutrefurilor preste iarnă și de intemperii.

Șura mare, (magh. *Nagy-Csür*), com. mare în Trans., cott. Sibiu, are 2050 loc. germ. și rom.

Surabaja, (*Soerabaja*), residenție oland. la nordul Iavei, 6029 km², cu 2.005,005 loc. (1891). **Capitala S.**, 124,529 loc.; prima garnisoana în India olandeză.

Surakarta, (*Solo*), residenție oland. în interiorul Iavei, stăpînită de doi principii vasali, 5677 km², cu 1.163,305 loc. (1891). **Capitala S.**, 104,569 loc. (1895).

Surate, oraș în presidenția indobrit. Bombay, lângă Tapti, 109,229 loc. (1891); mai înainte a fost capitala ținutului Gudjarat.

Surdenie, pierderea sau reducerea considerabilă a simțului auditiv. (v. și Surdomutism.)

Surdila-Găiseanca, com. rur. în Rom., j. Braila, are 1245 loc. Stațiune de cale ferată.

Surdila-Greci, com. rur. în Rom., j. Brăila, 1264 loc. Afinsă de cale ferată.

Surdina, nume dat în musică unor mici aparate sau mecanisme destinate a micșora sonoritatea unor instrumente. La instrumentele de arcus S. e o specie de mic pieptene ce se pune încalecat pe coarde și pe scamaș; nu numai sonoritatea e slăbită, dar chiar și timbrul e modificat, și compositorii nu au lipsit de a se folosi de aceste efecte. Instrumentele de arama au diferite procedee de a modifica sonoritatea, între cari o specie de con cu vîrfu tăiat care se introduce în pavilion. La instrumentele cu membrane se introduce o banda de postav sau o cura, sau se acopere instrumentul cu un vîl. În pianele moderne, S. e pedala stîngă.

Surdinul, o culme de munți în Bucovina, între rîurile Ceremuș și Suceava, cu vîrfurile Lungul 1379 m., Rotundul 1341 m., Surdinul 1307 m. și Vanzinul 1367 m.

Surdomutism, mîntenie ca urmare a surdeniei; e congenital sau acuirat. În cazul de S. congenital nu a auzit și în urmare nu a vorbit individul nici odată; în cas de S. acuirat individul și-a pierdut auzul și în consecuența a uitat sa vorbeasca. Indivizi, cari asurdesc după al 8—10-lea an al etății, nu mai uita să vorbeasca. Surdenia poate fi cauzată de afecțiuni ale organismului auditiv, nervului acustic și creierului, obvine și ca simptom al idiotismului. Inrudirea părinților e adese cauză S.-ului. S. este incurabil. Surdomuții sa se interneze în institute speciale, unde învața a se înțelege prin semne sau a da tonuri articulate și a scrie.

Surduc, 1) S., (magh. *Szurdok*), com. rur. în Ung., cott. Maramureș, cu 3006 loc. rom.

2) S. mare, (magh. *Nagy-Szurdok*), com. rur. în Banat, cott. Caraș Severin, cu 1004 loc. rom. La 1881 s'a descoperit aici un castru de pe timpul Romanilor, ale cărui ziduri s'au pastrat pîna astăzi destul de bine.

3) S., strămtoare și pas în valea Jiului, spre sud dela Petroșeni; pozițiune foarte pitorească.

Surghiunia, exil (v. ac.).

Surguciu, peniș împodobit cu pietri scunpe, ce se poartă la caciuila. S. în bot. v. Delphinium.

Surinam, v. Guiana Olandeză.

Surja, în mitol. indica personificațiunea soarelui și numele zeului soarelui. El calătorește într'un car de aur cu trei roate, se coboară și la oameni ca să apere pe cei drepti și să pedepsească nedreptatea.

Surla, instrument de suflare, era un soi de flaut; a existat la noi din timpurile cele mai vechi, astăzi însă a dispărut. În scrierea lui Neagoe-Vodă Basarab (1512—21) despre purtarea ce trebuia se țină un donin în timpul ospețelor, se face mențiune despre S., spunîndu-ne că pe lângă mai multe instrumente ce trebuiau să cânte în timpul mesei, trebuia să fie și multe feluri de surle de veselie.

Șurlița, v. Ciahlău.

Surmenagiu, încordarea exagerată a puterilor fizice sau intelectuale.

Surnia, *buhe*, gen de paseri din ord. Coracornithelor, fam. Strigidaelor. Traiesce în Anierica de nord și prezintă speciile: *S. funerea*, *S. canadensis* și *S. borealis*.

Surogat, substanța ce poate înlocui o alta substanța. Cuvântul *S.* indică de obicei o substanța de valoare inferioară celei substituie.

Surone, măsura de greutate în Santo Domingo, à 100 libra = 46 kgr.

Surori de caritate, societăți sau institute de femei laice, cari se dedică cautării bolnavilor. În România *Institutul sursurilor de caritate* a fost înființat de regina Elisabeta în 1879 cu propria ei cheltuială. Camera a acordat încă de la început o subvenție anuală de 12,000 lei. Menirea *S.* de carit. este cautarea bolnavilor saraci și bogați, precum și a raniților în timp de război. Bogații plătesc 5 lei pentru 24 ore. Statutele institutului au fost publicate în *Monit. oficial* nr. 261 din 18/30 Nov. 1879. *S.* sunt laice, și au o uniformă proprie. Pe lângă practica ce o fac în spitalul Brâncovenesc și în policlinica »Regina Elisabeta«, li-se ținau diferite cursuri, de către mai mulți doctori. În timpurile din urmă s'au neglijat aceste cursuri. După moartea d-nei Florescu, fosta mult timp superioară institutului, M. S. Regina a însărcinat pe G. C. Philipescu cu președinția și conducerea institutului.

Surpatele, fostă mândstire pe valea Otăsăului în Rom., j. Vâlcea, fondată de Stefan II Surdul la 1591 pentru calugarițe.

Surpătura, (geol.) locuri cufundate, surpate, în urma unei presiuni și în lipsa unei rezistențe subsolare.

Surrey, comitat în sud-estul Angliei, 1963 km².; cu 1.731,343 loc. (1891); partea sudică a Londrei aparține mai înainte la S. Capitala Guildford.

Sursa, (franc.) izvor. (v. ac.)

Surț, (*pestelcă*), vestmânt femeiesc, compus dintr-un patrat de pânză sau de stofă, strânsă în crețe, care se poartă legat înainte peste cealaltă îmbrăcăminte, fie în scop de a scuti celelalte vestminte sau, fiind luxos garnisit, în scop de a completa o toaletă de casă. Ș. face parte necesară din toaleta femeiască, și completează portul țerancei.

Surtuc, un fel de manta scurtă. *Surtucar*, burghez.

Surtur, în mitol. nordică un urieș din Muspelheim (v. ac.)

Suruceanu, (*Surutschan*), *I. Cassian*, membru onor. al Acad. rom., a publicat în rusește nise memorii asupra unor inscripții latine și grecesci. În colaborație cu B. Latyshev: *Inscriptiones graecae et latinae novissimis annis (1889—94)* museo Surutschaniano quod est Kischinevi in-latae, Petersburg, 1894.

Surul, *munte*, cu care se încheie la vest grupa munților Făgărașului. *S.* are 2288 m. înălțime, e stâncos și prețipit. În grupa *S.* se află un iezăr, încungiuat de o poziție dintre cele mai frumoase.

Susa, 1) *S.*, capitala vechei prov. pers. Susiana, reședința de iarnă a regilor persi. Ruinele i-se ved lângă Dizful în prov. Chusistan. 2) *S.*, oraș în prov. ital. Turin (vechiul *Segusto*), lângă Dora Riparia, 3305 loc.; episcopie, anticități ro-

mane; formează cheia la drumurile alpine peste Mont Cenis și Mont Genève.

Susaiu, numele popular al plantelor: *Sonchus arvensis* L., *Sonchus asper* Vill., *Sonchus oleraceus* L. și *Sonchus palustris* L. (v. ac.). *S. de pădure*, *S. selbatic* = *Lactuca muralis* Fresen. (v. ac.)

Susan, se numesc semințele oleaginoase, comestibile de *Sesamum indicum* L. sin. *Sesamum orientale* L. (v. ac.)

Susana, nume de femei, în limba ebraică în-seamna crin; *S.*, după o legenda ebraică, fca lui Ioachim și a Helkiei, a fost frumoasă de minune. Cartea lui David, cap. XIII, spune ca *S.* a fost surprinsă în baie de nise tineri îndrăg-neți, cari apoi au acusat-o pentru imoralitate. Judecatorul a scuit desvili acusa falsă, făcută du resbunare, și acuatorii au fost pedepsiți cu moartea. »Daniil și *S.*«, titlul unei cărți apocrife, ovreriesci.

Susana, 1) *S.*, mândstire de călugărițe în Rom., j. Prahova, fondată la 1740 de o maică cu numele *S.* Calugărițele se ocupă cu industria textilă de casă.

2) *Susana*, schit de maice în Rom., j. Argeș, cu 40 calugarițe. Schitul e sprijinit de stat.

Șușanea, pușcă arnăuțească.

Susanoveț, (magh. *Sziklás*), com. rurală în Bănat, cott. Timiș, cu 1150 loc. români.

Susceptibilitate, dispoziția afectivă a unui individ de a se simți prea lesne atins neplăcut în firea, vederile și sentimentele sale. Tot *S.* se numește și dispoziția pentru contragerea de boale contagioase. [Pl.]

Susiana, (*Elam*), ținut la cursul inferior al râului Tigris. Chusistanul de acum. Capitala Susa.

Șușița, *riu* în Rom., izvorește în j. Putna pe noștia Soveja, udă mai multe comune și se varsă în Siret la Marășesci.

Susnievița, sat în Istria, locuit de Istro-Români sau Ciribiri. (v. Istro-Români.)

Suspensiunea, (retor.) figură oratorică, ce ține auditorul în nesiguranță, pentru a-i arăta în urmă cu totul altceva, decât aceea, ce el aștepta.

Suspensiunea proceselor. După art. 91 proc. civ. rom. se vor suspenda procesele, în cari una din părți a murit sau când toate părțile chemate lipsesc. Judecarea proceselor se mai suspendă, când părțile cer acest lucru. Pentru ca să se reînceapă procesul, trebuie să se facă o cerere de redeschidere. În apel părțile litigante pot cere suspendarea executării provisorie a unei hotărâri. În urma unei contestațiuni executarea unei hotărâri se poate de asemenea suspenda până la judecarea contestației. Dacă aceeași cerere s'a făcut la mai multe tribunale și e conflict de jurisdicțiune, se va suspenda ori ce procedură, până la regularea conflictului. Terminul de apel se suspenda prin moartea părții condamnate. Apelul e suspensiv de executare: o hotărâre dată cu apel nu poate fi executată. Recursul nu e suspensiv de executare. Vânzarea imobilelor se suspenda, dacă venitul lor pe un an e suficient pentru plata datoriei. *S.* opresce cursul prescripției pe timpul cât durează, fără însă a o șterge pentru timpul trecut. Așa prescripția nu curge în contra minorilor, a interdișilor și a femeiei măritate, în privința imobilelor dotale

Prescripția nu curge, e suspendată între soți, pe cât timp ține casatoria. [Scriban.]

Suspensiunea, pedeapsa bis. prin care o persoană bis. se oprime dela funcțiunile ordului și a oficiului și se lipsese de beneficiu.

Sponsorii, bandagii în forma unei pungi pentru sprijinirea testicuilor bolnavi.

Suspin sau *astma la cai* provine mai des din un catar (guturaii) cronic, dar și din oboseală sau din hranirea irațională cu fân mușcagait, pravos, etc. El consistă în o respirație scurtă și greoaie-încordată, în afară manifestă prin largirea neobicinuită a narilor și umflarea toracelui. De ordinar este însoțit și de o tuse înceată și seacă. La nunci animalele cu S. obosesc și asudă ușor și trece mai mult timp până ce se liniștesc și devin iarăși în starea normală. Uneori se ameliorează și animalul poate fi întrebuințat încă multa vreme, alteori răul se agravează, și animalul trebuie reformat.

Susquehanna, riul principal al Pennsylvaniei (America nordică), se varsă în sinul Chesapeake; 730 km. lung.

Sussanin, Ivan, țeran rus din Kostroma, care se dăce ca a mântuit la 1613 viața țarului Mich. Romanow prin jertfirea vieții proprii. Este eroul operi de Glinka; »Viața pentru Țar.«

Sussex, cott. în sud-estul Angliei, 3777 km²., cu 550,446 loc. (1891).

Sustrageri prin funcționari publici, v. Prevarațiașune.

Șuța, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 2450 loc.

Sutaș, cel pus în fruntea la o sută de oameni; capitan. Numirea căpitanului în armata română veche.

Suteran, subsol (v. ac.), subpământean.

Sutesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, compusa din 5 cătune cu 1670 loc.

Sutti, (Satti), actul cremățiunii vėduvelor în India. În limba sanscrită S. însemnează »bună», »fidela», și numai din secl. XVII începând au aplicat Europeenii numele la însuși actul arderii. Cremățiunea e amintită deja de scriitorii de pe timpul lui Alexandru cel Mare. Guvernul englez a interzis-o, așa că se întâmplă numai foarte rar în finuturile stăpânite de Englezi.

Sutzu, 1) S., Alexandru, domn al Munteniei 1812—21, † 18 Ian. 1821. A fost mare adversar al eteriștilor, din care cauză Grecii, cu ajutorul medicului său Cristasi, l-au otrăvit.

2) **Sutzu**, Mihail, domn al Munteniei 1819—21; n. 1792 la Constantinopol, a fost interpret la Divanul Moldovei, și 1819 a fost numit domn în locul lui Scarlat Calimachi. A înlesnit navalirea lui Ipsilanti 1821, a fugit apoi în Basarabia, de unde trecând spre Italia, fū deținut în Brünn și închis 4 ani în Goritz. Impământenit în Grecia, a fost ministru al acestei țări la Petersburg și Paris. 1854 a presadat în Atena comitetul de salute publică, care a pus la cale insurecțiunea din Epir și Tessalia. † 1864.

3) **Sutzu**, Nicolae, fost »mare logofet» și ministru de externe în Moldova sub domniile lui Mih. Sturdza și Grig. Ghica, apoi sub Alexandru Ioan I (Cuza) membru al comisiei centrale din Focșani până la 1863, n. 1798, † 1871, fiul domnitorului Moldovei și Valachiei, Alexandru S., a lasat memoare scrise în limba franceza (publicate

de P. Rizos în 1899 la Gerold, Viena), interesante pentru cunoascerea situației fanarioșilor la Constantinopol și pentru judecarea unor oameni politici din Moldova între 1830 și 1860.

4) **Sutzu**, Alexandru, medic rom., n. 1837, prof. de medicină legală și clinica mentală la univ. din București. A fost director al ospicului de alienați la Marcuța și a înființat o clinica pentru cantarea boalelor nervoase. Scr. princ.: Asupra epilepsiei, Osp. Marcuța, Mecanismul alienațiunii mintale, etc.

Sutura, cusatură, mai ales legătura dintre oasele late ale craniului.

Suvalchi, guvernament ruso-polon, 12,551 km²., cu 604,945 loc. (1897). *Capitala* S., 22,648 loc.

Suvalov, 1) *Ș. Petru Andreievici*, conte, diplomat rus, n. 1827 în Petersburg, † 1889. A fost adjutantul împ. Alexandru II, 1866 șeful poliției secrete, 1874—79 ambasador în Londra și a reprezentat Rusia la congresul de Berlin. 2) *Ș. Andreievici Paul*, conte, n. 1830, frate cu cel premiergător, a fost 1885 ambasador în Berlin.

Suveica, unealta trebuincioasă la țeserea pânzei, prin al carei ajutor se trece batatura printre firele urzelei.

Suvenir, (franc. Souvenir), amintire; dar spre aducere a mințe.

Suveran, cel ce sta deasupra tuturor autorităților într'un stat, și care reprezintă statul prin plenipotențiarii sau ambasadorii săi, în relațiunile lui exterioare. S. unui guvernament despotice exercitează drepturile sale de suveranitate în baza dreptului său dinastic și a dreptului divin (*a Deo rex, a rege lex*), pe când S. unui stat constituțional posedă și exercitează suveranitatea, care residă în popor, conform pactului fundamental al țării, pe care și S. este ținut să-l respecte pentru a fi respectat la rândul său. Deși un președinte de republica concentrează în el mai toate puterile legale ale statului și este deasupra tuturor autorităților, totuși el nu se poate numi S., decât în mod impropriu, cu toate ca atât în propria lui țeara cât și în străinătate este tratat și primesce aceleași onoruri ca și un S. [V. U.]

Suveranitate, dreptul unei națiuni de a se guverna după cum voiesce. S. trebuie sa fie națională și comuna, adeca sa nu aparțină strainilor și să nu fie exclusiv acordată unora și refuzată altora. Exercițiul S. este regulat prin constituție. (v. ac.) *S. internă*, dreptul unei națiuni (popor) de a-și da o constituție, de a se guverna. *S. externă*, dreptul unei națiuni de a se conduce după voia sa, fara intervenții sau amestecul altei națiuni. S. se exercita direct de națiune prin mijloace violente ca revoluțiuni, și în mod pacific ca intruniri, presa, plebiscite, etc. Obicinuit S. se exercita de națiune prin delegațiune, și de aici sistemul reprezentativ, care consistă în alegerea de catre națiune a mandatarilor săi, cari o reprezintă și cari în numele său stabilesc legi și reguli constituționale.

Suzeranitate, totalul drepturilor, ce le are domnitorul unui stat suveran asupra unui stat semisuveran. Un astfel de raport a fost între Turcia și statele tributare România și Sērbia; în acelaș raport se află Bulgaria față de Turcia.

Șvab, (zool.) v. *Blatta orientalis* L.

Șvabi, poporul format din contopirea Germanilor după lupta dela Zülpich (406) și a Suevilor. În secl. VII pătrunse la ei creștinismul (episcopate Constanța, Augsburg, Spira, Strassburg). În 746 ducele Theobald se revoltă contra lui Pippin, care îl învinge și desființează ducatul făcându-l posesie regală. Mai pe urmă Ș. aveau 2 conțiți, cari sub urmașii lui Carol cel Mare crescuseră în importanță. Burkhard (917) ia titlul de duce, recunoscut apoi de Henric I. În ducatul Suabiei s'au schimbat adese ori familiile ducale, fie prin drepturi de moștenire, fie prin influența și amestecul direct al împăraților la numirea ducilor. Cea mai celebra familie, care s'a urcat chiar pe tronul imperial a fost cea de Hohenstaufen. Mai târziu ducatul se sfarmă în state imediate.

Șvabia, (*Schwaben*), vechiu ducat german, la început *Alemannia*, Suevii emigrați în secl. V i-au dat numele S. După sistarea ducatului a german Ș. a fost administrată de nunții cameralei, apoi dela 919 înceace trecu din mână în mână ca feud. După stingerea Hohenstaufilor (1268), principii, orașele, prelații, conțiți și cavalerii se supuseră imediat împăratului și denmitatea de duce încetă. Urmără frecări continue între micii și marii vasali imperiali, orașele formară (1331) alianța orașelor șvabe, micii vasali alianța Schlegler (1366); acestea duseră apoi la marea alianță, șvabă, încheiată 1488 la Eßlingen cu constituție, putere executivă și judiciară. Mai târziu (1534) această alianță se disolvă, S. se dăraburi; Reichsdeputationshauptausschuss dela 1803 puse capăt bucătării S.-ei.

Șvabia, (*Swaben*), guvern. bavarez, 9819 km²., cu 689,416 loc. (1895); industrie de lână, bumbac și mașine. Capitala Augsburg.

Svastica, o formă a crucei, la Budhiștii din India e simbolul religios al paradisului pamântesc; la vechii Egipțeni crucea era simbolul vieții viitoare. (v. Cruce.)

Svedeza, *literatura și limba*. Miturile și legendele eroice, pastrate în Islanda sub o formă aproape de starea lor primitivă și din cari o parte sânt culese în Edda (v. ac.), modificate sub blânda influență a creștinismului, formau literatura poporană S. sub numele de »Folkvisor» până în secl. XIV. Ele fură adunate de erudiții moderni. Cele mai vechi monumente de limba și literatură S., până la reforma, sânt cărțile religioase, traduceri din biblie, traduceri și imitațiuni de romane cavalerice, cronice, texte și glose de legi. Olaus și Laurentius Petri, elevii lui Melancthon și apostolii reformei în Svedia, poeți și croniciari, sânt și întemeietorii literaturii S. Biblia, tradusa de L. Petri la 1526, formează și la ei temelia limbei literare. I. Mesenius și fiul său întreprinseră a pune în tragedii și comedii întreagă istoria Svediei. Dar scrierile cele mai însemnate din secl. XVI sânt cele istorice în limba latină: »Scandia illustrata» de Mesenius tatăl; »Istoria despre regii Goților și Sveților» și »Istoria națiunilor septentrionale» de frații Ioan și Olaus Magnus. O frumoasă epocă avu literatura de erudiție în toate ramurile științelor în secl. XVII și XVIII, când surverani ca Gustav Adolf, reformatorul universității din Upsala, înființată la 1476, ca Cristina sub care s'a întemeiat universitatea din Lund și s'au deschis

numeroase gimnasii, erau mari sprijinitori ai științelor. Atunci au trait Pufendorf, autorul operei »Dreptul naturii și al giunilor», 1672; naturalistul Linnæus; marii mecenaji Oxenstiern și Gustav III, distingi ei înșiși prin opere literare. Însă literatura propriu zisă, afară de unii istorici și poeți ca Olaus Rudbeck, care a scris »Atlantica», Olaus Dalin (»Libertatea Svediei», »Argus»), s'a desvoltat mai mult în secl. XIX prin deosebitele academiilor și societăți literare. Atunci s'au distins scriitorii ca Atterbom, poet și prosator însemnat; arhiepiscopul Wallin, orator și poet idilic; episcopul Tegner; Afzelius, popularisatorul tradițiunilor svedeze; poeții Bescow, Nikander, Stagnelius, Vitalis, finlandezul Runeberg. Romanul e cultivat cu mai mult succes de femei, ca Frederica Bremer, Emilia Carlin și Knorring. Nu mai puțin cultivate sânt istoria și celelalte științe. Numai filosofia, afară de celebrul mistic din secl. XVIII, Swedenberg (v. ac.), nu are nici un autor însemnat.

Svedia, (*sved. Sverige*), regat, cuprinde partea mai mare estică a peninsulei Scandinavia, 450,574 km². (36,184 km². ape) cu 5.009,632 loc. (1897). La nord și la granița spre Norvegia ramuri de ale munților scandinavi, spre est păduri, șes bogat în metale și ape, la sud-est șes colinos cu agri, liveți și lacuri mari (Mälär, Hjelmar, Wener, Wetter, etc.). Rîuri principale: Göta-Elf, Motala, Dal-Elf, Torneå-Elf, etc. Clima la țărmuri moderată, la nord aspră și rece. *Populațiunea* se compune din Sveți, apoi Fini sau Quäni, Laponi. Biserica dominantă cea de confesiunea augustană cu 1 arhiepiscop și 11 episcopi. Poporul are cultură morală înaintată. *Instrucțiunea*, după Elveția și Germania, ocupă loc de frunte între statele Europei, 11,700 școale populare, 26 școale popul. super., 7 seminare pentru învățatori, 5 pentru învățătoare, 79 institute popul. de învățământ, 2 universități (Lund, Upsala), institut de medicină, școală super. tehnică, 5 școale industriale, 10 școale de navigație, 2 institute agronomice, 1 de silvicultură, 1 școală montanistică super., 1 academie militară, școală de artilerie, de resboiu și de marină; academie de științe, de musică, de arte plastice. *Agricultura*, deși restrinsă la teritoriu puțin (12.13%), se face în mod rațional și dă producție însemnată (ovés, seacă, orz, grâu, etc.); economia de vite a început să ia avânt. S. are bogății enorme de lemn. *Mine* de fier, argint, aramă, zinc, plumb, aur, cărbuni, marmoră, alun, pucioasă, etc. *Industria* în desvoltare: fier, oțel, textile, zahăr, rachiu, etc. *Comerciu* în preponderanță maritim: se exportează lemn, unt, fier, pesce, chibrite, hârtie, ovés, etc. Principalele piețe comerciale; Gotenburg, Stockholm și Malmö; 1896 au intrat în porturile S.-ei 32,741 vase de 7.051,000 tone; flota comercială 2769 vase (756 vapoare); banca S.-ei în Stockholm cu capital de 24 milioane coroane, vr'o 50 alte bănci mari. Numeroase canale în lungime de 800 km.; căi ferate 1895 km., telegraf 13,335 km. *Constituția*: S. e monarhie ereditară cu un rege în frunte, care trebuie să fie luteran, puterea regelui e mărginită; legislativa 2 camere, prima cameră 150 deputați aleși indirect pe 9 ani, a doua cameră 230 deputați aleși pe 3 ani (în orașe direct, în sate indirect). Budgetul 1899: 123.393,000 cor., datorie 287.5 mi-

lioane cor. la 1898. Armata 300,000 oameni, flota de resboin 19 pantere. Capitala Stockholm.

Istoria. Locuitorii stravechii, Fini, au fost încălcați la sud de Goți, la nord de Sveți; ambe aceste seminții gerene. avean un rege comun din fam. Yngling. 1008 regele Olaf se creștină. Dnpa stingerea dinastiei (1061) Goții și Sveții se luptara între sine; nobilimea apacă puterea, 1250 fam. Folkung ocupă tronul; 1363 nobilimea dete tronul lui Albrecht de Mecklenburg; acesta fu batut și prins de Danezi la Falköping, 24 Febr. 1389, și tronul îl ocupă *Margareta*, regina Danemarcei și Norvegiei, 20 Iulie 1397 S. se unii cu Danemarca și Norvegia în așa numita *Uniunea de Calmar*. S. fu guvernată de guvernatori, dintre cari unii se proclamara de regi, dar depuși de Danezi. Regele *Christian II* de Danemarca, voinđ sa-și întărească puterea în S., arangia (Nov. 1520) *bata de sânge din Stockholm*, care provocă rescoala în frunte cu *Gustav Wasa*, care 1523 fu proclamat rege și Uniunea de Calmar fu disolvata. Wasa introduse reformaținea și întari puterea regala prin luarea averilor biseicesci. Unul din nrmașii lui Gustav, regele *Carol IX*, purtă resboaiă cu Rusia, Polonia și Danemarca, pe cari le termina urmașul său *Gustav II Adolf* (1611—32), care cuceri provinciile baltice. Acesta întări puterea regala și prin participarea sa în resboiul de 30 ani ridică S. la rangul unei mari puteri. În pacea de Westfalia (1648) S. câștigă ducatele germ. Bremen, Verden, Pomerania anterioară, o parte din Pomerania poster. și Wismar. Sub urmașii lui Gustav Adolf s'an purtat resboaiă nenorocoase cu Danemarca și Brandenburg. Sub *Carol XII* (1697—1718) se începă 1700 resboiul nordic, care se termină nenorocos pentru S., caci în pacea de Stockholm și Nystad (1719—21) pierdă provinciile și poziția de mare putere în afara, iar în launtru ajunse nobilimea la putere, iar regii devin neputincioși. În pacea dela Åbo (1743) S. pierde o parte a Finlandei, 1809 restul Finlandei și insula Aland. Abia sub casa Bernadotte pe timpul domniei lui *Carol XV*, la 1865 primi dieta proiectul guvernului, prin care se sistara prerogativele nobilimei și clerului. 15 Ianuarie 1867 se întruni prima dieta pe baza ordinii none. Sub Oscar II se reformară darile și vanile, se făcă reforma armatei.

Sverdaică verde, *S. roșie*, numiri de pasere în Banat, (v. Bocanitoare).

Sveluga, pesce teleostean din ordinnl Physostonic, de lungime până la 12 cm., trăiesce în apele curgetoare și statatoare, e de culoare galbuie cu pete negre, inderetul gurei are 2 țepe.

Svetilna, (*slav*) cântare bisericească, care se cânta catra sfârșitul oficialni de dimineața și în care cu preamarirea stralcirii dumnezeesci a sf. Treimi, se cere luminarea înțelegerii și a sufletelor.

Svițera, v. Elveția.

Swansea, oraș în Wales, 100,309 loc. (1897), port, docuri mari, fabrici de arama și zinc. Bai de mare.

Swan's kin, (*engl.*) flanelă, un fel de țesătură.

Swatan, oraș și port convențional în prov. chinaza Kuangtung, 35,000 loc.

Swatopluk, (*Sventibold*), dnce de Moravia prin prinderea unchiului său Rastislav, pe care îl dete

regelui Ludovic Germanicul. În 871 nimici prin tradare armata bavareză, se întinse în toate parțile și aspira să înființeze în Moravia un centru religios slovenic neatârnat de Germania, dar dupa moartea lui Methodius el se reîntoarșe la biserica bavareză și dnpă moartea sa (894) statul său peri.

Sweaborg, fortăreață în guvernani. rnsso-fin. Nyland, zidită 1749 pe 7 insule în fața portului Helsingfors; șantier; stațiune de flota.

Sweater, (*engl.*) factor, mijlocitor între întreprmătorul adevărat și lucratori. *Sweating*, sistennl mijlocitor între întreprindător și lucratori.

Schweiger-Lerchenfeld, *Amand*, scriitor germ., n. 1846 în Viena, terminând academia miilitară a intrat în armată, de care s a desparțit dupa lupta dela Custozza. A întreprins călătorii sciințifice, îndeosebi în Caucaș și Orient, la sfârșitul carora a scris o mulțime de carti, în cari concentreaza impresiunile sale, da o atențiune deosebita relațiilor culturale, politice, economice, etc. din locurile până unde a ajuns.

Swieten, *Gerard van*, medic olandez, n. 1700 în Leiden; discipol al lui Boerhaave. Fiind catolic i-s'a interđis a ținē prelegeri la universitate. 1745 medic la curtea împ. Maria Teresia. † 1772. Scrierea sa »Comentarii in Boerhaavii aphorismos de cognoscendis et curandis morbis, 5 vol. 1741 până 1772, îi asigură un loc de frunte în literatna medicinala.

Swietenia L., (botan.) gen monotipic din familia Meliaceae, tribul Swietenieae. Unica specie *S. Mahagoni* Jacq., este un framos arbore, ce creșce în America centrala și în Antile, cunoscut sub numirea de *Acaju*. (v. ac.). [Z. C. P.]

Swift, *Jonathan*, (1667—1745), celebrn publicist, satiric și romancier irlandez. Cunoscut prin polemicele sale politice, atâtăin pentru partidul Whig, apoi trecând la Tory. Scrieri mai însemnate sânt: »Gulliver» și »Scrierile unui postavar». În aceste din urma ataca patenta regală, dată unui oarecare Wood de a bate monedă de aramă în Irlanda. Prin ele S. se făcă idolul poporului irlandez. Iar »Călătorile lui Gulliver» i-au dat primul loc între prosatorii englezi din timpul său.

Swinburne, *Algernon Carol*, poet englez, n. 1837 în Londra. »Poemele și baladele» sale, 1866, prin polemica în contra lor, îl facna cunoscut și apreciat. Recunoscut ca cel mai mare poet contemporan. Opere: Siena, 1868; Atalanta în Calydon, 1864; Rosamond, 1861; Chastelard, 1865; Bothwell, 1874; Viața lui Victor Hugo, ș. a.

Swir, rîu în Rusia, leaga lacurile Onega și Ladoga, 233 km. lung. *Canalul S.*, 43 km. lung, e continuarea canalului Ladoga.

Sy —, v. și **Si** —.

Syagrius, ultimul stăpânitor independent roman în Galia. El a moștenit teritorul independent din nordul Loarei până la Soum cu capitala Soissons în 464 dela tatal său, contele Aegidus. În 486 a fost atacat și batut de Chlodwig, regele Francilor. Refugiat la Tlnza, a fost extradat de Alarich II, regele Visigoților, lui Chlodwig, care l-a neis.

Syarthrosa, (anat.) articulație fixă între două oase, prin sutura, symphysis sau syndesmosa.

Sybaris, colonie grec. în Italia sudica, lângă golful Tarentului, distrnsă 510 a. Chr. de Kro-

toniați. Locuitorii (*Sybariți*), faimoși prin risipă și defrânare.

Sybel, Henric, istoriograf, n. 1817, † 1895 în Marburg. A fost profesor univ. în Bonn și Marburg, a înființat un seminarium istoric și a pornit mai multe reviste, în cari a dat publicității actele vechi din arhivele statelor germane, din cele din Londra, Paris, Viena, etc. A fost membru al academiei de științe și în direcțiune la »Monumenta Germaniae historica«. Afara de acestea a mai publicat: »Die deutsche Nation und das Kaiserreich«, »Geschichte der Revolutionszeit 1789—1795«, »Die Begründung des Deutschen Reiches durch Wilhelm I.« în 7 vol.

Sycona, (botan.) termen special pentru fructul conopos dela Smochin; smochina provine din receptaculul inflorescenței devenit carnos și din ovarele florilor transformate în achene.

Sycosis, (med.) afecțiune a sacului perilor din barba (folliculitis barbae). Se manifesta prin ivire de pustule, în mijlocul carora este un per. S. e provocată de un parazit vegetal. Fiind S. un morb îndărătnic, tratamentul medical e îndelungat; lucrul principal e să se smulgă perii bolnavi și apoi sa se aplice remedii bactericide.

Sydney, capitala coloniei englezo-australiana Walesul nou de sud, 410,000 loc. (1896); episcop anglican, arhiepiscop cat.; universitate, observatoriu astronomic, grădină botanică; monetarie; port admirabil. Prima piață comercială a Australiei. Însemnată industrie de piele, încălțăminte și îmbracaminte; mari șantiere.

Sydow, Emil de, cartograf, n. 15 Iulie 1812 în Freiberg, † 13 Oct. 1873. S. a fost mult timp profesor de geografia militară la acad. de reșoiu din Berlin, pe urma conducătorul secțiunii geostatistice în stat-majorul general. Lucrările lui cartografice, hărți și atlasuri, au fost traduse mai toate și în limbi străine. Scrierile și-le-a publicat mai tot în reviste.

Syene, oraș în Egipt, v. Assuân.

Sykophant, (*grec.*) în vechea Athenă cei ce denunțau pe oamenii, cari exportau smochine din Attica; defaimator, calumniator de speculă.

Syllabus, (*grec.*) catalog. S. se numește îndeosebi catalogul tuturor scrierilor eretice, făcut din ordinul papei Pius IX (Encicl. din 8 Dec. 1864).

Syllepsis, (*grec.*) figură gramaticală; nasce când atributul sau predicatul unei propozițiuni se pot raporta la două sau mai multe subiecte deosebite în gen și număr.

Sylphii, (*Sylvani*), s'au numit în sistemul politeistic-panteistic al lui Paracelsus (v. ac.) oarecari spirite elementare cari ca locuitori ai aerului, se credea că țin mijlocul între ființele imateriale și cele materiale. S. au toate însușirile oamenilor, ispravesc toate lucrările acestora: mănâncă, beau, dorm și se înmulțesc, dar în anumite prvințe sânt superiori oamenilor și din cele venitoare știu mai mult. [Pl.]

Symbiosa, un mod special de traiu al plantelor spre a-și asigura nutrimentul în condițiuni ușoare. Constă în asocierea a două plante din grupe diferite pentru a duce traiul în comun. Asociații se dic *symbionți*. S. e antagonistă, disarmonică, când unul din coasociații profitând mai mult vătămă celuilalt; atunci este parasitism sau *antibiosă* (v. Parasit). Adevărata S. e mutualistă,

armonică, coasociații aducându-și servicii reciproce. Exemple de asemenea S. sânt: specii de *Nostoc* și alte Schizophyceae asociate cu thalul de *Blasia* (o Hepatică) sau de fanerogame superioare (*Cycadacee*, *Lemna*, *Gunnera*); alge verzi sau albastre unite cu ciuperci alcătuiind Lichenii (v. ac.); miceliul ciupercilor asociat cu rădăcinile de arbori sau de Orchidee ori cu tuberculi de cartofi (v. Mycorrhiza); alge verzi asociate cu animale (Infusorii, Hydra, Radiolari, Planari, Echinoderme); furnici asociate cu plante (v. Myrmecophyte); Bacterii speciale (*Bacillus radicicola*) asociate cu rădăcinile Leguminoaselor, făcând nise umfături sau nodosități caracteristice. Aceste Bacterii primesc hrana carbonoasă dela Leguminoasă, iar acesta prinesce în schimb dela Bacterii mari cantități de azot pe care sânt capabile să-l fixeze direct din aerul circumvecin. Astfel Leguminoasele cu nodosități prospera cu mult mai bine decât cele lipsite de ele, după cum au dovedit numeroase experiențe făcute. De aci se vede înportanța Leguminoaselor și pentru agricultura, ca îngrășăminte, sânt plante ameliorante; și pentru hrana omului și animalelor, având în corpul lor substanțe azotate abundante. [S. Șt. R.]

Symblypharon, prinderea pleopei de bulbul ochiului, mai ales după arsurile conjunctivei. La anchiloblepharon pleopele se prind și una de alta.

Symmachie, (*grec.*) alianță defensivă și ofensivă.

Symmachus, Quintus Aurelius, scriitor roman; pe timpul împ. Teodosius era consul (391). S'a distins publicând 10 vol. ce cuprind o sumedenie de epistole; vol. 10 cuprinde corespondența cu împărații timpului aceluia. A mai scris disertații și elogii. Dările de samă făcute ca prefect în interesul religiunii păgâne au provocat apologiile de mare preț ale Sf. părinți Ambrosiu și Prudențiu.

Symmelia, (med.) creșterea de olaltă, congenitală, a extremităților; se observă de regulă numai la monstri fără putere de viață.

Sympathetică, curd, vindecări prin simpatie, se afirma, că anumite substanțe au o putere miraculoasă de a vindeca boale chiar și atunci, când ele nu vin în atingere cu corpul bolnav. C. S. se execută astfel, ca se acată de grunazul bolnavului amulete și talismane, se fac anumite lucruri cu obiecte speciale, etc. Vindocarea prin simpatie e posibilă la boale psihice (v. art. Sugestiune); toate celelalte vindecări sânt numai întâmplătoare.

Sympathicus, (anat.) nervul simpat. (Cf. art. Nerv.)

Symphysis, (*grec.*) încheietură cartilaginoasă.

Symphytum L., (botan.) gen de plante din fam. Boragineelor, tribul Boragea înrudit cu Boragea (v. ac.) de care însă diferă prin filamente neapendiculate. Cuprinde v'ro 16 specii europene și mediterane, dintre cari citam: *S. officinale* L. »iarba lui Tatin« sau planta foarte răspândită pe la noi și usitată în medicina populară. [A. Pr.]

Symplast, (botan.) v. Plasmodiu, Myxomycete.

Symplegade, numite și »Insulae Cyaneae«, două stânci mici la gura Bosforului tracic, unde acesta intră în Marea Neagră. După mitologia grec. aceste stânci neincetă se împingeau una pe alta, și luntrile, cari apucau între ele, erau sfărâmate.

Symposium, v. Ramificarea.

Symposion, (*grec.*) orgie, la Greci beție după prânz.

Synandreae, *flori synandrice*, *synandrium*, v. Androceu.

Synanthae, (botan.) nume, ađi neusitat, pentru mugurii foliiferi cari se desvoalta în același timp cu cei floriferi.

Synanthereu, *syngenesie*, v. Androceu, Ceruposee.

Synanthrosa, levulina uscată la o temperatură de 110°. care se găsește în coaja de stejar.

Synăresis (sau *Crasa*), accident gramatical prin care din două silabe se face una singura.

Synaptasa, v. Etnusia.

Synchronismus, combinarea evenimentelor petrecute în același timp; metod sincronistic, în istoriografie, consistă în înfașșarea la un loc a evenimentelor contemporane petrecute la diferite popoare și în felurite țeri.

Syncope, v. Leșin.

Syncratia, (*grec.*) coregență.

Syndesmologia, (med.) capitol al anatomiei, care tratează despre ligamente.

Syndesmosis, legătura imobilă între două oase, efectuată prin ligamente scurte, puternice.

Syndipa, istoria filosofului S., în vătătorul fiului unui împărat indian, e o poveste indiana, care arată viclenia și reaua credință a femeilor. Cele mai vechi redacțiuni cunoscute sunt în limba persană și siriacă, după un text arab. Cel mai vechiu manuscris românesc, tradus din grecesce, e dela 1779; și cel mai vechiu text tipărit din 1802 în Sibiu. (Cf. Gaster, Literatura populara română. v. Gesta Romanorum.)

Synechia, legătura abnorma între două organe, s. e. între iris și capsula lentilei.

Synergism, (*grec.*) doctrina lui Melancton și a altor teologi protestanți din secl. XVI, cari învăță că întorcerea omului păcătos reclama afară de grația divină și conlucrarea activă a omului păcătos.

Synesis, (*grec.*) înțeles, pricepere; construcție ad synesin (ad sensum) un fel de construcție incorectă din punct de vedere gramatical, dar corectă după înțeles.

Syngnathus, pește, v. Ac de mare.

Synkretismus, (*grec.*) doctrină filosofică, care voia sa mijlocească pace între deosebitele secte filosofice. *Sincretiști* se numesc filosofi secl. XVI, cari voiau să împace filosofia lui Plato și a lui Aristoteles.

Synopsis, (*grec.*) conspectul feluritelor scrieri referitoare la același obiect. *Sinoptic*, care arată totul, dă toate deslușirile deodată.

Synovia, lichid ce se produce în interiorul articulațiilor. *Synovitis*, inflamația membranei synoviale, ce acoperă interiorul articulațiilor.

Syntagma, (*grec.*) o colecțiune de mai multe scrieri sau teme înrudite, colecție de note deesebite. s. e. gramaticale și critice.

Syntonin, (*Parapepton acid albuminos*), un corp organic ce se formează la solvarea fibrinei musculare într'o soluție foarte diluată de acid chlorhidric.

Syphilis, (med.) *Lues venerea*, *Morbus neapolitanus* (Mal de Naples), *Morbus gallicus*, freanț, etc., este un morb provocat de o otrava (virus) organizată, care alterează țesuturile atât

la locul inoculațiunii, mai târziu însă și airea în corp. Virusul organizat se crede a fi un bacil; importanța acestuia însă nu e stabilită. Inoculația agentului infectant se face mai ales prin coit la părțile genitale, dar și prin alt contact (s. e. sărut); el se mai poate eređi trecând, încă în mîtră, din sângele mamei în cel al fătului. S. e un morb vechiu; prin secl. XV s'a ivit în mod epidemic. E un morb specific al omului; la animale nu se poate inocula. Imun nu e nici un om, dacă se abstrage dela cel ce a fost infectat odată. Decursul S.-lui e cronic; pentru acest motiv tratamentul are să țina 1—2 ani. La 3—4 săptămâni după inocularea virusului sifilitic se desvoaltă, la locul inoculațiunii, un nod tare (*sclerosa inițială*), iar glandele limfatice din apropiere se infiltrează crescând până la mărimea unei alune. Acesta este stadiul prim al îmbolnăvirii. Cu timpul, la 6—10 săptămâni, infecțiunea sifilitică atacă sănătatea întregului organism; boala trece în stadiul al doilea, numit secundar, care se introduce prin un exantem (*roseola*), ce se ivesc mai ales pe pielea trunchiului în formă de pote circumscripse, roșii, mai apoi palide. Petele acestea pot dispărea cu totul pentru a se arata mai târziu iarăși. Adevse deodată cu roseola se arată pe cap mici nodulețe, cari își pierd epidermul, umeđesc și se acoper cu o scoarță (*Impetigo syphilitica capillitii*); mai apoi se ivesc pe corp mici tubercule singurate sau așezate în grupe, roșii-brune (*Lichen syphiliticus*), mici beșici puroioase (*Ecthyma syphiliticum*), cruste inai mici sau mai mari, sub cari se desvoaltă ulcere (*Rupia syphilitica*). Altădată se ivesc eflorescențe papuloase, de o rezistență considerabilă, roșii, arămii sau brune. Aceste papule își au locul lor de predilecție pe genitalii, în sulcul anal și la subsuoara. În special sînt a se aminti două feluri de eflorescențe papuloase: condyloamele late, *Papulae madidantes*, la genitalii, la degetele picioarelor, la anus, și eflorescențele papuloase scuamoase (*Borrasia syphilitica*), în palme și în talpa picioarelor. Mucoasa gurei și a faringelui arată eflorescențe caracterisate prin o culoare opalină *plaques muqueuses*. Trecerea la stadiul al treilea, numit terțiar, o formează syphilidele micropapuloase, mici eflorescențe conice, așezate în forma unui cerc (*Syphilis en grappes*), cari lasa în urma lor cicatrici. Simptomele principale ale stadiului terțiar sînt: *syphilide tuberoase*, eflorescențe mici, dure, roșii, așezate în grupe, cari se vindecă spontan prin cicatrizare; *eflorescențe tubero-ulceroase*, infiltrațiuni în piele, cari ulcerază și apoi se vindecă, în vacini însă se continuă în aceeași ordine; *Guma*, tumore sifilitică ulcerantă, ce atacă atât pielea cât și organele interne. În acest stadiu se îmbolnăvesc foarte des oasele și periostul. S. atacă aproape toate organele corpului: pielea, mucoasele, oasele periostul, bulbul, ficatul, creurul, etc. Pretutindenea caracteristica schimbarilor patologice este: la început infiltrațiuni cu tendința spre resorpțiune, mai târziu infiltrațiuni cu tendința spre degenerație gmoasă.

Mențiune specială merită S. ereditar. Copilul se nasce cu simptomele S.-lui ereditar sau ele se ivesc numai în primele luni. Pe piele se arata, pe lângă un exantem papulos, beșici

pline cu puroin (*Pemphigus syphiliticus neonatorum*) localizate mai ales în palme și talpi, apoi rhașate în ughiurile gurei și la anus, plășes pe mucoasa gurei și un catar nasal particular; pe lângă toate acestea mai ofer și alte organe, îndeosebi oasele, simptome provocate de virusul sifilitic. Copiii cu S. sînt foarte debili.

Tratamentul S.-lui se face cu preparate de mercuriu și iodură de potasiu. Preparatele de mercuriu se introduc în corp prin gură ca soluții, pilule și pravuri, prin injecții subcutane (intramusculare) și în fine cu alifii mercuriale prin fricțiuni. Preparatele mercuriale sînt medicamente specifice contra S.-lui; ele provoacă ușor gingivite grave (Hydrargyriasis). Pentru evitarea acestora este a se întrebuiți o gargarisma de clorat de potasiu în decursul curei cu mercuriu. Când simptomele S.-lui au disparut, se da interu iodura de potasiu. Cura antisifilitică e bine a se repeta. Bólnavul sa stea sub inspecție medicală 1—2 ani. Casatoria să nu se permită înainte de 3—4 ani.

Syrta, insulă în grupa Cicladelor, 81 km², cu 31,573 loc. (1889); foarte roditoare. Capitala Hermupolis (v. ac.).

Syracuse, oraș în statul nordamerican New-York, lângă lacul Quondaga, 88,143 loc. (1890); universitate, bibliotecă; saline.

Syrakusa, (*Siracusa*), în vechime oraș important în Sicilia, fundat 734 a. Chr. de Corintieni, cu fortareața, 2 porturi și 300,000 loc. Mai înfloritor sub tiranul Gelon (485—478); 414—13 asediat fără succes de Atenieni; după scurtă democrație iarăși ajunse sub tirani (Dionysios I și II, Agathokles, Hieron II); 212 a. Chr., după eroica apărare (Archimedes), fu cucerit de Romani sub Marcellus. De atunci în decadentă. *Siracusa* de acum, capitala prov. ital. cu același nume (3735 km², cu 428,359 loc.), oraș bine întarit, cu 19,389 loc. (1897); catedrală (templul Minervei), muzeu, anticități (amfiteatru, teatru grec., ruine de temple, catacombe); arhiepiscop; port, comerț. Se produce viu.

Syria, v. Siria.

Syria Dea, deitate a concepțiunii și fructuațiunii. În Hieropolis din Syria venerată sub numele Atargatis. De aici s'a introdus cultul ei în Roma.

Syringa L., (botan.) gen din fam. Oleaceae, tribul Syringeeae, cuprinde frumoși arbuști glabrii sau pubescenti și are 6 specii răspândite prin Europa orientala și prin Asia temperată. În părțile noastre crește spontan și cultivat *S. vulgaris* L. numit de poporul nostru: Liliac, Malin, Mălin roșu, Iorgovan, Scrinte. Se mai cultivă prin părțile noastre *S. chinensis* Willd., originar din China, și *S. persica* L., originar din Persia, ambele cunoscute sub numele popular de Liliac. [Z. C. P.]

Syrinx, un instrument de muzică inventat de Apollo, zeul muziceii, și folosit îndeosebi de pastori. S., iubita lui Pan (v. ac.), e numai personificațiunea fluerului, creșându-se că a fost o ninifă, și părăsindu-l pe Pan, el a prefăcut-o în trestie, din care și-a făcut fluerul.

Syrjaeni, popor finic în guvern. rns. Archangel și Wologda, ca. 90,000 loc.

Syrphidae, familie a insectelor Diptere, sînt foarte răspândite pretutindeni, au pe fața infe-

rioară a capului o cavitate în care se poate ascunde trompa.

Syrphus, gen din familia Syrphidae, cuprinde diptere ce zboară, producând în același timp un șgomot și făcând să vibreze aripile lor. Iși depun ouele pe plantele visitate de purci de frunze; larvele sînt vermiforme, semănând cu lipitorile, și sug scururile din purci până ce din victima nu rămîne decît pielea. Tot în aceasta familie intră *Volucelele* (v. ac.).

Syrphantes paradoxus, specie de pasere din ord. Pteronithelor, fam. Pterolidae. Traiesce prin centrul Asiei, mai ales în regiunea munților Altai. Afară de aceasta se mai află și speciile: *S. heteroditus* și *S. pallasi*.

Syrte, donă sinuri ale Mării Mediterane la coastele Africe de nord, numite S. mari și mici. *S. mici* (*Golful de Gabes*) se afla la coastele estice dela Tunis la 34° lațime nordică, cu o adâncime de 60 m. *S. mari* (*Golful de Sydra*) se afla spre sud dela cele mici. Prin apă puțin afunda și băncile de nasip încă din anticitate erau cunoscute ca periculoase. Au nu port neînsemnat (Bengasi) care are legături telegrafice submarină cu Tripolis și Alexandria.

Syssitii, (*grec.*) prănzuri comune ale barbarilor, obișnuite în vechime la Doriienii din Creta și Sparta (aici numite *Phiditii*).

„*Systeme de la nature ou des lois du monde physique et du monde moral*”, titlul unei renumite opere filosofice, aparute 1770, care conține vederile filosofilor enciclopediști francezi din secl. XVIII, adunate într'un întreg. Aceasta operă a fost redigată de baronul Paul H. D. de Holbach (v. ac.).

Systola, (*grec.*) contracțiune; în special mișcare de contracțiune a inimii (v. Diastole). S. se mai numește și prountarea scurtă a unei silabe lungi.

Syzygii, (astron.) conjuncțiunile și opozițiunile lunii, adică locurile lunii nouă și lunii pline în ecliptică. (v. și art. Astrolatria.)

Syzygium Gaertn., (botan.) sinouim cu *Eugenia* L. (v. ac.).

Szabadhely, com. mare în Ung., cott. Arad. v. Soboteli.

Szabadka, (*Maria-Theresiopol*), oraș liber reg. în Ung., cott. Bács-Bodrog, este unul dintre cele mai bogate orașe ung. Are 72,737 loc. uagh. și sërbi, cari se ocupă cu agricultura, grădinaritul și cultivarea viței; mai prăsesc cai frumoși și vite de rassa ungara. S. e oraș liber regesc dela 1779.

Szabó, Ioan, Dr., episcopul gr.-cat. al Gherlei, n. 1836 în cott. Bihornului. Studiile și le-a făcut în Oradea mare și teologia în Roma. Din canonic custode în Oradea mare fu numit episcop al Gherlei la 18 Febr. 1879, și în același an la 18 Aug. instalat în scaunul său. 1881 i-s'a conferit crucea de mijloc, în 1883 crucea mare a ord. Francisc-Iosif și în 1895 a fost numit consilier intim de stat. În 1882 a fiuit sinod diecesan. A dispus ca în fiecare protopopiat să se fiină de donă ori la an conferențe preoțesci. La întervenirea lui a cumpărat ministerial pentru episcopie rezidența de astăzi din Gherla.

Szabolcs, comitat în Ung., se marginește cu cott.: Zemplén, Ung. Bereg, Satmar, Bihor, Hajdu și Borșod. Teritoriul de 4917-34 km². e câmpie

încunginurată la margini cu un părcan de dealuri. În centru sunt mlaștine și lacuri sărate. Rîul principal e Tisa. Solul e cultivat cu cereale, și produce și vin, tutun, pepini, etc. Cultura vitelor e înfloritoare. Are 288-672 loc. magh., slovaci și germ., economi de panănt și de vite. Comerțul e decazut, e în floare industria de casă îndeosebi țesătoria și meștria împletitului. Mijloace de comunicație: navigarea pe Tisa și caile ferate. Starea culturală e înapoiată. Din punct de vedere administrativ cott. S. e împărțit în 7 cercuri pretoriale. Centrul administrației al vieții intelectuale: Nyiregyháza și Nagy-Kálló.

Szakácsi, com. mică în Trans., cott. Selagin, cu 5351 jug. cat. și 1640 loc. magh. și rom.

Szalay, Ladislav, istoric magh., n. 18 Apr. 1813 în Buda, † 17 Iulie 1864 în Salzburg. Dela 1843—48 și la 1861 deputat liberal. Scr. princ.: Istoria Ungariei (tradusă și în limba germana 1866—75) 3 vol.

Szalva, (Salve), comună mică în Trans., cott. Bistrița-Naseud, cu 8276 jug. cat. și 1691 loc. rom.

Szamos, num. magh. a riului Someș (v. ac.)

Szamos-Dob, com. mică în Ung., cott. Satmar, cu 1447 loc. rom. și magh.

Szamosfalva, com. mica în Trans., cott. Cluj, cu 5286 jug. cat. și 1613 loc. rom. și magh.

Szamos-Ujvár, num. magh. a orașului Gherla (v. ac.):

Szapary, 1) S. Ladislav, conte, general austr., n. 22 Nov. 1831 în Pesta; la 1866 colonel al unui regiment de husari în Italia, 1878 comandantul diviziei XX în Bosnia, 1879 comandantul corp. de arm. din Cașovia. † 28 Sept. 1883.

2) **Szapary, Lulu**, conte, om de stat magh., (liberal moderat), vărul lui Lad. Sz., n. 1 Nov. 1832, la 1873 ministru de interne, 1878 de finanțe, 1887 de agricultură, și dela 1890—92 ministru-president.

Szaploncza, rom. *Săpința*, com. rur. în Ung., cott. Maramureș, cu 2658 loc. rom. și nenți (817). Are un izvor cu apă minerală alcalină-muriatică.

Szarvas, oraș în Ung., cott. Bichiș, lângă Criș, cu aproape 30,000 loc. Pedagogie de stat. Insemnate tirguri de vite.

Szász — în numiri de localități din Trans., cu însemnarea: »săsesc». *Sz. Csanád*, v. Cenadie; *Szászcsor*, v. Săsciori; *Sz. Ivánfalva*, v. Ibișdor; *Sz. Orbó*, v. Gârbova; *Szászrégen*, v. Reghin.

Szász-Bonyha, (Bagna), com. mică în Trans., cott. Târnava mica, cu 1215 loc. germ și rom., cari se ocupă cu economia și prăsitul vitelor.

Szászkabánya, v. Sasca.

Szatmár, v. Sătmar.

Széchenyi, Stefan, conte, bărbat de stat și mare patriot maghiar, n. 1791 în Viena, ca fiu al conțelui Franc. Sz. († 1820), întemeietorul nuseului naț. magh., întâiu ofițier de husari, apoi 1848 ministru de lucrari publice. Meritul lui este înființarea acad. magh. din Pesta, pentru care a dat 60,000 fl., și a fost un aprig sprijinitor al tuturor intereselor culturale și materiale ale țării. A conclucrat la întemeierea a numeroase instituții mari naționale: Teatrul național, podul între Buda și Pesta, regularea Tisei, navigația Dunărea și regularea Porții de fier. Cel mai aprig dușman al politicei lui Lud. Kossuth (v. ac.) și capetenia partidului moderat. De su-

părare, că țeara s'a luat după Kossuth și a ajuns la catastrofa dela Șiria (v. ac.), S. s'a bolnăvit și s'a impușcat 1860 în casa alienaților din Döbling. (Cf. Biografia de Lónyay, 1875; Memoriile lui S. le-a editat A. Zichy, 1884.)

Szécsány, com. mare în Banat, cott. Timiș, are 8757 jug. cat. și 1923 loc., dintre cari 1717 Rom., ceilalți Germ. și Magh.

Szeged, v. Seghedin.

Szék, (Sicu), comună mare în Trans., cott. Solnoc-Dobâca, are 3386 loc., dintre cari 404 Rom., ceilalți Magh. În apropierea com. sunt oșne de sare, cari ași nu se mai exploateaza.

Szekszárd, com. mare în Ung., cott. Tolna, cu 14,325 loc. magh. și germ., cari cultivă viermi de matasă, albinaritul, grădinile cu pometuri și vița. În vechime S. era orașul roman *Alisca*.

Székely —, (magh.) în numiri de localități din Transilv. înseamnă: »secuiesc». *Székely-Keresztúr*, v. Cristur; *Sz.-Udvarhely*, v. Odorhoiu.

Székely, Mozes, (de Siménfalva) general, principe ardelean, n. 1550 dintr'o familie secuiasca de rând. A avut o viață aventurieră. A intrat în oastea lui Stefan Báthory luptând cu multa vitejie. Acesta, ales rege în Polonia, l-a dus pe S. cu sine. În expedițiile contra Rușilor S. a fost comandantul pedestreimei polone, s'a distins la Danzig, Polock și Pleskov. Revenit în patria sa sub Sigismund Báthory, a fost cu mare trecere între boierii țării. Sub resboiul Ardealului cu Turcii, Sig. Báth. abdică în favorul lui Rudolf. Din încredințarea împăratului Ardealul ajunge sub cărna lui Mihaiu Viteazul. Donnaia lui despotică revoalta poporul magh., în fruntea caruia stă S. Intenținea lui de a aduce pe Sig. Báthory iarăși la tron, a fost zadarnicită. Dieta dela Mediaș l-a expatriat, moșile sale le-au confiscat. Cu ajutor turcesc alungă la 1603 pe Basta din Ardeal și în acelaș an e aclamat principe ardelean. Imp. Rudolf nu era decis pentru pace, iar când Radu Vodă, după oarecare campanie vine în ajutorul lui Basta, lupta se începe. S. M. lângă Brașov e biruit și decapitat în 17 Iulie 1603.

Székelyhid, com. mare în Ung., cott. Bihor. În analele vechi apare la 1217. Are 688 case, cu 4507 loc. magh. de conf. elv. și rom.-cat., puțini Români. Teritoriul 9102 jug. cat., o parte promontoriu, altă parte arator, foarte productiv. Are preturi, judec. cerc., not. public și perceptorat. S. e stație de cale ferată.

Székudvar, com. în cott. Arad, v. Socodor.

Széll, Coloman, om de stat magh., n. 1845 în Gosztony (cott. Vas). A studiat dreptul în Pesta, la 1867 a intrat pe cariera administrativa, în funcținea de pretor, la 1868 e ales ablegat al cercului Szentgotthárd, pe care l-a reprezentat mult timp. A fost 7 ani notarul camerei deputaților și referent al mai multor comisii. Activitatea sa s'a remarcat îndeosebi pe terenul economic și financiar. A trait în intimitate cu Francisc Deák, a cărui fică adoptată a luat-o soție. La 1875 a fost ministru de finanțe. Regulând visteria statului a făcut dispoziții pentru propășirea economică a țării, promovând industria și comerțul. După retragerea cabinetului Bánffy (1899) a pus la cale fusiunea partidului național, condus de contele Apponyi, cu partidul liberal, și a format un guvern nou, în a carui frunte a stat pâna la Lunie 1903, când s'a retras

în urma obstrucțiunii partidului kossuthist, înscenate contra proiectelor de legi militare și pentru câștigarea de nouă concesiuni naționale maghiare în organizația armatei austro-ungare.

Szemere, Paul, poet și estetician magh., n. 1785, † 1861. Dintre poezii din școala lui Kaziucz, S. a fost măiestrul cel mai desăvârșit al sonetului, necunoscut în literatura magh. anterioară. Societatea Kisfaludy, al carei membru a fost, la 1890 a publicat o parte a scrierilor lui S. în ediție de lux.

Szent —, (inagh., sfânt), în numeroase numiri de localități din Ungaria și Trans. *Sz. György*, și anume: *Oldh-Sz. Gy.*, v. Sângiorgiul român; *Maros-Sz. Gy.*, v. Sângiorzul de Murș; *Sz. Margita*, v. Săn-Marghita; *Mező Sz. Márton*, v. Sănmărtin; *Sz. Miklós*, v. Sănniclausul; *Sz. Mihály*, v. Sănnihaiu; *Sz. Péter (Uzdí-)*, v. Sănpetru; *Sz. Anna*, v. Sântana; *Sz. Ivány*, v. Sânt-Ioana.

Szent-András, 1) *Sz.-A.*, com. mică în Ung., cott. Bihar, cu 5129 jug. cat. și 1624 loc. rom. și magh.

2) *Sz.-A.*, com. mare în Bănat, cott. Timiș, cu 7903 jug. cat. și 2857 loc. germ. și rom.

Szent-János, com. mare în Ung., cott. Bihar, cu 2765 jug. cat. și 1380 loc. rom. și magh.

Szent-Tamás, com. mare în Ung., cott. Bács-Bodrog, lângă canalul »Francisc», cu 11,728 loc. magh., germ. și sârbi, cari se ocupă cu agricultura și viticultura. 1848 lupte sângeroase între Maghiari și Sârbi.

Szentes, oraș cu magistrat în Ung., cott. Csongrád, cu instituții culturale, școale profesionale, asociațiuni de comerț și industrie, cu 30,791 loc. magh. și (274) rom. gr.-or.

Szerb —, (inagh. = Sêrb), în numiri de localități înseamnă: »sêrbesc». *Sz. Csanád*, v. Cenadul sêrbesc.

Szerdahely, num. magh. a orașelului Mercuria (v. ac.).

Szigetvár, com. mare în Ung., cott. Somogy, cu 5078 loc. inagh. E oraș industrial. Prin secl. XVI a fost fortăreață, unde vrenuiau oștirile maghiare, cari apăsau țeara de navala Turcilor. La 1566 s'a dat aici o luptă sângeroasă, în care a căzut eroul N. Zrinyi. Evenimentul a dat naștere epopeei naționale: »Obsidio szigetiana» (Szigeti veszedelem), operă a stranepotului eroului Nicolae Zrinyi.

Szigligeti, Eduard, (orig. Iosif Szathmáry), artist și scriitor dram. magh., n. 1814 în Orade, † 1878 ca director al teatrului naț. în Budapesta. A scris un repertoriu de peste 100 opere dram., mai ales populare, între cari: Szökött katoná, Csikós, 2 pisztoly, A zsidó, etc.

Szikevicza, com. mica în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 15,186 jug. cat. și 2424 loc. Români gr.-or.

Szilágy, v. Selagiu.

Szilágyi, Desideriu, om de stat magh., n. 1848 în Oradea mare, a studiat în Ung. și Germania. La început a practicat advocatura, a trecut apoi în ministerul de justiție. La 1870 studiază în Anglia întocmirile parlamentare și raporturile de drept penal și civil. Revenit în țeara e numit

membru în comisia de codificare cu rangul de consilier ministerial. La 1874 ocupă catedra de studii politice și drept penal la univ. din Budapesta. În politică era între șefii partidului liberal din care s'a format partidul național condus de cont. Apponyi. În ministerul lui Tisza, lui i-se încredințează resortul justiției. Sub Wekerle se retrage din cabinet, sub Bánffy e ales președinte în casa deputaților. În 7 Dec. 1898 se retrage din scaunul presidial, nenunțând cu spiritul vieții parlamentare învălănit de obstrucție și pretențiuni nerealisabile.

Szilágy-Kövesd, (rom. *Hieșdu*), comuna mică în Traus., cott. Selagiu, cu teritoriu de 6957 jug. cat. și 1377 loc. rom. gr.-or.

Szilágy-Somlyó, v. Șinleu.

Szilias, com. mică în Bănat, cott. Timiș, are 8835 jug. cat. și 2240 loc. rom.

Szkulya, (*Sculea*), com. mică în Bănat, cott. Timiș, cu 6804 jug. cat. și 1324 loc. rom. (633) magh. și germ.

Szlávy, Iosif, om de stat magh., n. 1818 în Győr, a studiat la academiile mont. în Șeniniț. În anii revoluției i-se încredințează direcția mont. din Oravița. E prins de Imperiali și întemnițat doi ani. După liberare intra în viața publică, purtând funcțiile de comite suprem (1865), deputat (1867), ministru de comerț (1869), ministru președinte (1872), ministru comun de finanțe (1880), custode al coroanei (1882), președinte al casei deputaților (1883) și apoi președinte al casei magnaților.

Szmigelski, Victor Dr., n. 1858 în Ludoșul mare. A studiat în Sibiu, Pesta și Viena. A funcționat ca profesor de teologie și gimn. în Blaj, la 1898 fu ales canonic teolog. Publicații: numeroase cărți didactice, bisericesci, pentru gimnasil, exegetice-istorice pentru teologie, și a colaborat la revista cărților rituale. A făcut o fundațiune de 8500 fl. în favorul internatului de fete din Blaj. E membru în diferite comisii eclesiastice, asesor al consistoriului din Lugos, camerar de onoare al papei Leo XIII ș. a.

Szögyeny, Ladislau, om de stat maghiar, n. 1840 în Viena, a studiat dreptul. La 1869 intra în dietă, atașându-se la partidul moderat al lui Deák. La 1882 secretar de stat, la 1890 președintele conferențelor ținute de delegații Austro-Ungariei și Germaniei pentru încheierea pactului vamal. În acelaș an ministru pe lângă persoana regelui. La 1892 ambasador la Berlin.

Szöllös —, (*magh.*) numire de localități. v. Seles.

Szolnok, v. Solnoc.

Szombathely, (germ. *Steinmanger*), oraș cu magistrat în Ung. cott. Vas. S. e zidit pe temeliile coloniei romane *Claudia Sabaria*, care a fost capitala Panoniei. E oraș cu aspect apusean, are cladiri frumoase publice, instituții culturale, comerciale și industriale. Are 16,133 loc. maghiari, nenți și slovaci, cari desvoaltă un comerț extins, înlesnit prin caile ferate, cari din S. radiază în 8 părți ale țării.

Szováta, comună rur. în Trans., cott. Murș-Turda, cu 1732 loc. maghiari. În S. se află câteva lacuri cu apă sărată, în cari se iau bai.

T

T, a optspredecea literă a alfabetului latin; cu sedilă: ț se derivă în sibilantă.

Ta —, v. și **Tha** —.

Taafe, Eduard, Conte, om de stat austr., n. 24 Febr. 1833 în Viena, † Nov. 1895, originar dintr'o veche familie irlandeză, a intrat 1852 în serviciul statului. În 1867 ministru, a ajuns în 1879 ministru-president. Drept țință și-a propus împăcarea naționalităților, ceea ce însă nu i-a succes mai ales din cauza crâncenei opoziții. Ce-i faceau Germanii. Cu toate acestea bucurându-se de încrederea absolută a coroanei, a rămas până în 12 Nov. 1893 șef al guvernului, retrăgându-se numai în urma opoziției făcute de toate partidele planurilor sale de reformă electorală.

Tabac, v. *Nicotiana*.

Tăbăcărie, *argăsi-re*, prepararea pieilor cu acid tanic, spre a le face solide și impermeabile; preste tot meseria de a prepara piei pentru scopuri industriale.

Tabanide, (*Tănuți*), fam. de insecte din ord. Dipterelor, cu geurile: *Tabanus* (Tănu v. ac.); *Chrysops* și *Haematopota*.

Tabanus, v. *Taun*.

Tabăresci, com. rur. în Roum., j. Buzău, pe malul drept al Buzăului, cu 1640 loc.

Tabasco, stat în republica Mexico (v. ac.), cu o suprafață de 26,094 km². și 134,839 loc. (1895), mai toți Indiani. Capitala *Villa Hermosa de T.* sau *San Iuan Bantista* (8000 loc.).

Tabela, (*lat.*) tablă, placă de metal sau de piatră pe care se gravează; tablou în care se grupează pe scurt unele lucruri; *tabele de părete*, folosite în școalele populare la învățarea literelor.

Tabele lunare, tablouri, după cari se poate calcula poziția lunei în ori ce timp. Cele mai folosite sunt ale lui Hansen (Londra, 1857).

Tabele planetare, tablouri cu ajutorul cărora se poate determina locul, în care se află o planetă pe cer. Cele mai usitate sînt ale lui Leverrier, publicate în Analele observatorului din Paris.

Tabernacul, acoperișul făcut în mod arhitectonic deasupra statuelor de sfinți, crucilor, altarelor, mormintelor, etc.; cutia în care se păstrează cuminicătura.

Tabernaemontana L., (botau.) gen din familia Apocynaceae, tribul Plumerieae, cuprinde vr'o 110 specii de arbori sau arbusci, adesea glabrii, răspândiți prin regiunile tropicale ale globului. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm: *T. utilis* Arn. din Guyana, care prin incisiuni dă un suc lăptos și dulce, prin aspectul său analog cu laptele de vacă, însă puțin cam lipicios din cauză că conține caucinc. [Z. C. P.].

Tabes, (*lat.*) slăbire.

Tabes dorsalis, (*Ataxie locomotrice progresivă, paralisia spinală, atrofia fasciilor posterioare ale măduvei, Maladia lui Duchenne, leucomyelita posterioară, sclerosă cordoanelor posterioare, degenerescenta grisă a cord. poster.*); o boală a măduvei spinării caracterizată mai ales prin o incoordonare în mișcările de locomoțiune, la care se adaugă simptome de pseudo-paralisie. Se afirmă că această boală teribilă n'ar fi decât un syphilis al măduvei spinării. În tot cazul infecțiunea sifilitică este foarte frecventă la tabetici, de altfel ereditatea invocată de Charcot și elevii săi sprijinesce și mai mult, că în T. există o predispozițiune, în care syphilisul moștenit sau contractat nu este străin. Boala exista între 30—45 ani (rar înainte de 25 ani și după 55), adică în etatea când fenomenele terțiare ale syphilisului sînt mai frecvente. Manifestațiunea boalei începe după 6 până 20 ani dela infecțiunea sifilitică. (După Erb 88% după 20 ani.) La femei e foarte rara, 19 contra 350 bărbați (Erb). La negri Ataxia ar fi după C. W. Burr foarte rara.

Simptomele: A) Turburări în mișcări. 1) Pierderea simțului muscular: a) pierderea noțiunii pozițiunii membrelor »bolnavul își cantă piciorul în pat»; b) pierderea noțiunii diferitelor greutăți: Individui normali evaluează diferențe de $\frac{1}{20}$ pe când un tabetic nici $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{4}$, sau chiar mai mult; c) turburări în stațiuni și în umblare cu ochii închiși (semnul lui Romberg) sau într'un picior (Fournier); d) turburări în mișcări: bolnavii își aruncă piciorul înainte și împrejur ca și când ar »cosi», unele turburări de mers se observă la început numai scoborând scările (Fournier); e) turburări în preteusiune. Incoordonările în membrele superioare sînt mai neusuenate și mai tardive. Scrierea e dificilă, apoi urmează neputințele de acțiune în diferite mișcări mai de lungă durată, cu încheierea uasturilor, etc. Causa incoordonățiunii e sau alterațiunea sensibilității prin degenerarea conductorilor sensitivi, fie în măduvă, fie în rădăcinile posterioare, sau sclerosă cordoanelor lui Goll. 2) Mișcări choreiforme. În unele cazuri se observă mișcări involuntare participând și cordoanele laterale la procesul tabetic. 3) Paraliziile. Cele mai dese sînt emplegiile, paralisia muschilor ochiului, paraplegiile și diferite paralisii parțiale. B) turburări în sensibilitate. 1) Durerile: a) dureri fulgerătoare, impresia unei schinte electrice în lungul membrilor inferioare; b) dureri lauciuante ca și când ar fi facute de o laucie; c) dureri terebraute ca și când ar fi facute cu un sfredel; e) dureri ardătoare, cari sînt mai frecvente

pe trunchiu decât pe membre; e) crisele de curbătură musculară nu tocmai dureroase dar foarte penibile, ca și după o osteneală violentă, senzațiunea e în regiunea sacrolombară, ele sunt brusce și durează câteva ore sau zile (Pitres); f) absența senzațiunei de oboseală musculară. Un tabetic e capabil a ține brațul întins 25 minute, pe când un om normal abea 6—7 minute (Fraenkel); g) cingătoarea tabetică, o senzație de strângere foarte penibilă la trunchiu sau la nivelul pieptului, ca și când ar fi strins în »zale»; h) înțepenirile și furnicăturile în membre mai ales la cele inferioare; i) anestesia la durere este foarte frecventă; j) hyperestesia este tot în formă de plăci mai ales în regiunea lombară sau între umeri. 2) Turburările în reflexe: a) absența reflexului patelar (rotulian) ce denotă leziuni în bandilele externe ale lui Charcot și Pierret; b) exagorarea reflexului abdominal, abolirea celui plantar (Rosenhach). 3) Turburări în simțuri: a) turburări în vedere. Diminuarea reflexului pupilar, scăderea acuității vizuale, dyschromatopsie, scotome, neorite optice; b) turburări acustice: amefeli, șnie-raturi, șgomote, neorite acustice, surditate mai mică ori mai grea; c) turburări trofice, cari interesează nutrițiunea generală a întregului organism și cari conduc la o miserie fiziologică; d) turburări digestive, crisele la înghițire, crise castrice, tenesm intestinal, diaree tabetică; e) turburări respiratorii, dispnee, tusă cu caracter convulsiv, paralizii laringene; f) turburări ale aparatului urinar, gij-cosurie, palyurie »crise de uriuă». Mictiunile la începutul boalei sunt uneori dificile. apoi urmează incontinență; g) turburările aparatului genital sunt frecvente; h) turburările cerebrale sunt constituite prin atacuri apoplectiforme și epileptiforme. În fiue distingem T. superior sau cervical, T. inferior și T. cerebrobulbar. În T. sunt 3 perioade: preataxică, ataxică și paraplegică. *Anatomia patologică*. Lesiunile tabetice sunt localizate mai ales în: 1) Măduva spinării, care e atrofiată, de culoare cenușie galbuie; 2) Bulb și 3) Ganglionii spinali, ale căror fibre nervoase sunt degenerare și atrofiate, țesutul conjunctiv îngroșat. *Tratamentul*. Intern: nitrat de argint, chlorur de aur, strichnină, cură mercurială. Extern: puncte de foc, suspensiune, electricarea faradică, massage, hidroterapie, gimnastica și acum în urmă reeducațiunea mișcărilor incoordonate. [Dr. Talășescu.]

Tabes dorsal spasmodic, o maladie al carei caracter general e o pseudo-paralizie spasmodică, de origine congenitală, aproape întotdeauna la copii născuți prematur la 7—8 luni sau la copii născuți greu, sau în condițiuni rele, sau din parinți nesănătoși (Little). Particularitatea boalei este o rotațiune în lăuntru și o ușoară flexiune la nivelul articulațiunei coapsei și a genunchiului, coapsele sunt ca lipite până la genunchi, iar fluerele depărtate și labele privesc înlăuntru, având tendință spre equinism. În mers rigiditatea spasmodică se accentuează. Vîrful piciorului se țărăie pe jos făcînd o mișcare de semicerc, a cărui centru e piciorul care rămîne fix, iar corpul se leagănă în sens invers la fiecare pas. Nu ame-

nință viața, ameliorările sînt frecvente aproape până la vindecare. Causa boalei ar fi leziuni primitive în porțiunea intermediară a fasciilor piramidale. [Dr. A. T.]

Tabla, placă de metal sau de piatră, pe care se scrie sau se gravează. (v. și Tabela.)

Tabla regească, în Ung. curtea de apel în cauze civile și criminale. Astăzi există în Ung. 11 T. r., anume la Budapesta, Dobrișin, Győr, Cașovia, Cluj, M.-Vásárhely, Oradea mare, Pécs, Pojon, Seghedin și Timișoara, dela cari se face apel la forul suprem judecătoresc, Curia regească. (v. ac.)

Table, *trictrac*, joc pe un damier (täbliță) cu două compartimente, cu doi zari (cuburi) și treișeci dame.

Table Bay, sîn în partea cea mai de sud a litoralului de vest al Țerii-Capului, lângă el e Capetown și muntele Tablei (1082 m.).

Table d'hôte, (pron. tabl dot), masa, care se servesece cu aceleași mîncări pentru toți oaspeții și cu preț fix pentru fiecare fel.

Tablele țerii, (lat. *tabulae terrae*), instituțiunea cărșilor ipotecare, cari existau în Boemia și Moravia deja în secl. XIV. În ea se inscria până la 1848 numai proprietățile și drepturile împreunate cu ele ale nobililor, prelașilor și ale câtorva orașe și persoane privilegiate.

Tablette, (*franc.*) täbliță; tasă mică; placă; polița mica.

Tablinum, (*lat.*) odaia cea mare din dosul atriului în casele romane.

Tablou, tablă, tabelă (v. ac.); lucrare de pictură pe pânza; parte a unei piese dramatice.

Tablouri vii, spectacole, în cari actorii în costume originale, reprezentau diferite scene istorice sau mitologice, ori grupe de statui antice, fără a se mișca de loc. Uneori asemenea grupe erau așezate pe o scenă rotundă, ce se învîrtea pe un fus, așa ca să poată fi văduț tabloul din toate părțile. Astăzi rareori se mai reprezintă T. v. În Iași pe cât se scie, cea dintăiu reprezentațiune cu T. v., a avut loc în anul 1818, în casele logofatului Costache Ghica.

Tabor, district în Boemia; capitala districtului cu acelaș nume cu 8440 loc. (1890) Cehi, un monument al lui Žiška, școale secuudare cehe și multe fabrici. Orașul a fost întemeiat de Husiși (v. ac.) la 1420 ca taberă întărită.

Tabora, oraș în Estafrica germ., prov. Uniamvesi spre sud dela Victoria Nianza, 15,000 loc.

Taboriți, Husiși mai severi într'ale credinșei, numiți astfel după fortăreața lor Tabor (v. ac.).

Tabu, pe cele mai multe insule ale Australiei, dogna despre sfinșenia unor lucruri, persoane și locuri, a căror atingere din partea oamenilor era pedepsită cu moarte. Acelaș nume îl poartă și lucrurile, persoanele și locurile astfel sfinșite. De când cu venirea Europeanilor în acele regiuni se pierde superștiția aceasta tot mai mult.

Tabula, (*lat.*) scăndură, tablă, täbliță; buletin, lege, decret; act, registru (v. și Tabela, Tabla, Tablou).

Tabula rasa, tabla, pe care s'au șters literile săpate în ceara cu ajutorul stilului; fig. a face tabula rasa, a depărta ceva total, a nimic.

Tabulae ceratae, table de lemn, acoperite cu un strat de ceară, pe cari scriau Romanii cu stilul.

Tabulatura, nume dat în muzică mai întâiu la ceea ce se numește astăzi *partițiune* (v. ac.) și apoi însuși un mod particular de notațiune musicală în care erau scrise aceste partițiuni.

Taburet, (*franc.*) scaun mic fără spate, scăunel.

Tăcăitoare, numire ce se dă în Moldova și mai ales în Bucovina paserei *Lanius excubitor* (v. Berbecel.)

Tacâm, cele necesare pentru a forma un ce complet. T. de masă, T. de vânătoare, T. de lautari, etc.

Tacca Forst., (botan.) gen din familia Taccaceae, cuprinde vr'o 9 specii de plante erbacee vivace, dintre cari 3 cresc în America tropicală, iar celelalte specii sunt răspândite prin regiunile tropicale ale vechiului continent. Dintre speciile de T. menționam: *T. pinnatifida* Forst., din ale cărei tubercule se extrage o feculă (amidon) comestibilă în regiunile tropicale și cunoscută sub numirea de *Arrow-root*. [Z. C. P.]

Taccaceae Endl., (botan.) mică fam. de plante monocotyledonate, care cuprinde genurile: *Tacca* Forst. (v. ac.) și *Schizocapsa* Hance, cu vr'o 10 specii de plante erbacee perene, răspândite prin regiunile tropicale ale globului. [Z. C. P.]

Tachi —, v. și *Tachy* —.

Tachina, (*musca de omidă*), gen de insecte (musce) din ord. Dipterelor, fam. Muscidelor, se deosebesc de celelalte musce prin faptul ca sunt mai mari, capul și toracele (dorsal) sunt negre cu reflex albastrui, și pe mijlocul abdomenului e o dungă întreruptă de aceeași culoare. Ele zboară iute și cu un sgomot caracteristic. T. ne folosește prin faptul ca omoară omidele și larvele altor insecte, ca de Urechelnițe, Carăbuși, etc., căci prin înșepături își introduc ouăle întrînosele, sau chiar larvele lor direct. Genul T. are 2 specii: *T. sau Echynomya grossa* și *T. sau Ech. ferox*. [I. P. Voitești.]

Tachinaria, (*Tachinae*), subfamilie de insecte diptere, v. *Tachina*.

Tahir Aga, comisarul Porții otomane la răpirea Bucovinei. A fost mituit de Thugut, ambasadorul austriac cu mulți bani ca să nimicească planurile domnului român, Ghica, din principate.

Tachograf, aparat de multiplicare pentru scrieri și desemnuri. T. se deosebesc de hectograf (v. ac.) prin aceea ca permite cu mult mai multe copii, cari se apropie în privința fineței de litografie.

Tachometru, instrument pentru măsurarea celerității. Arata de câte ori s'a învîrțit, s. e. roata locomotivei în cutare timp.

Tachycardia, (*Palpitații*), o turburare în ritmul cordului caracterizată prin o accelerațiune în bătăile inimii: T. consecutivă la boale organice ale inimii, în special degenerescenței miocardului; T. reflexă, este secundară la un mare număr de afecțiuni ale sistemului nervos; în fine T. esențială paroxistică, se produce în formă de accese în intervale uneori foarte lungi. Bătăile pot ajunge până la 2—30° pe minut. Tratamentul esențial este a culca bolnavul cu capul mai jos și a-l calma cu morphina, belladonă ori nitrat de amyl. Boala e datorită unei nevrose a bulbului rachidian.

Tachydrita, mineral, chlorură de magneziu și

calciu hidratat rimboedric; rar în anhidrit la Stassfurt.

Tachygraphia, (*stenotachigrafia*), un sistem de stenografie (v. ac.), în care vocalele precum și consonantele mai des folosite sunt arătate numai prin o mărire sau îngroșare a semnelor pentru consonante. Inventator se privesce A. Lehmann. Sistema a fost publicată mai întâiu în 1875.

Tachylita, rocă, numirea veche pentru sticle basaltice (v. Obsidian).

Tachymetru, (*grec.*) un teodolit (v. ac.) folosit pentru ridicarea de planuri, dar se folosește și pentru măsurarea unghiurilor orizontale și verticale precum și a departarilor. T. are de regula și o busola.

Tachypetes, gen de paseri cu picioarele în forma de văslă, cu penele negre, lungimea aripilor 2-50 m., coada în forma de furculița adânc divizată. Din cauza picioarelor foarte scurte, ea nu poate nici să înoate cum să cade, nici să se înalțe în sbor când e pe uscat; din care cauza se ține în sbor departe de uscat pe luciul apei oceanelor și marilor, vîndînd pescii sburatori sau rapind prada altor paseri de apă. Are mai multe specii ca: *T. aquilus* (Paserea fregatelor); *T. leucocephalus*; *T. minor*; *T. pal-merstoni*, etc. [I. P. Voitești.]

Tachypyrion, materie aprinđătoare; un fel de chibrituri.

Tacitus, *Marcus Claudius*, împărat roman (275—276 d. Chr.), ales de senat după uciderea lui Aurelian (v. ac.). A fost om cu vază și desinteresat, etatea de 75 ani îl făcu însă impropriu pentru acele timpuri viforoase. După lupte purtate cu Alanii și Goții prin Asia mica a fost ucis de soldați sub pretext, ca ar fi cumpărat cu bani îndepărtarea barbarilor.

Tacitus, *Publius Cornelius*, e cel mai mare istoriograf roman, n. între 55—56, † după 117 d. Chr. A ocupat funcțiuni politice sub Vespasian. La 89 guverna Gallia Belgica. Până la 100 profesă advocatura în Roma, iar în timpul din urmă se ocupă cu literatura. Prima sa carte: *Dialogus de oratoribus* expune cauzele de decădınța ale oratoriei romane. E scrisă în tinerețe, când încă stilul său nu ajunsese la desvoltarea din ulterioarele sale scrieri. Aceste sînt: două monografii, *Analele și istoria*. *De vita et moribus Julii Agricolaе liber*, e un panegiric-elogiu adus memoriei marelui general, care a cucerit Britania, și pe a carei ficia o avea T. în căsătorie. Monografia e și o descriere detaiată topografico-etnografică a Britaniei, teatrul faptelor istorice ale lui Agricola, e scrisă și publicată în 98. A doua monografie e: *De origine, situ, moribus ac populis Germanorum*, cuprinde istoria campaniilor romane în Germania și o schiță detaiată etnografico-geografică a acesteia. Operele monumentale tacitiane sînt *Historiae* în 12 cărți și *Annales* în 18 cărți, cuprind istoria împăraților dela Nerva până la Domițian (69—96 d. Chr.). Nu sînt complete. (Cf. N. Sulică: Noțiuni generale din istoria literaturii romane.)

Tăciune, numele popular al boalei grînelor, produsă de ciuperceile: *Ustilago Maydis* Corda (v. ac.), parasita pe *P o r u m b* și *Ustilago segetum* Dittm. (v. ac.), parasită pe *Orz*, pe *Oves* și pe *Grău*.

Taona, provincie în Chile (America sudică) 22.500 km², cu 24.160 loc. (1895).

Taconi, populațiunea ținutului muutos Taconia din Peloponez (Grecia). T. în număr de 9000 vorbește un dialect, care se trage din cel vechiu doric.

Taconian, sistemul, o nuniire mai veche a geologilor englezi pentru sistemul precambrian, prima subdiviziune a grupeii primare sau paleozoice.

Tact, sub raport psihofisiologic se numește tact sau pipăit acela dintre sensuri, căruia i-se atribuie producerea senzațiilor nimitate tactile, adică acele, cari ne dau știre despre însușirile corpurilor de a fi netede ori aspre, tari ori moi, calde, reci ori fierbinți, ascuțite ori teșite, vârtoase, solide ori fluide; apoi, în legătură cu seusul niusoular, ne dau știre despre însușirile de greu și ușor. Acest sens nu are un organ specific și local, ci ca atare se consideră glandulele sau papilele ce se afla în piele. Excitantul acestor senzațiuni excită acest simț prin atingere. Nervul conductor este cel *trigemin*, iar centralizațiunea se întâmplă în aceea parte a creierului, care se numește thalami optici. (v. și art. Tactilitate). Sub raport fizic se numește T.: succesiunea regulată a variațiilor de sunori ori lovituri, s. e. ale pendulului. Sub raport moral T. se numește judecată fină și sigură însoțită de sentimentale de a fi nimerit în singurătioele hotărârii luiate, ceea ce în împrejurările date, se arată a fi potrivit și cuvințios. Acest fel de T. este care îl face pe om capabil de a puteă ocuocose cu siguranță marginele puse prin împrejurări în singurătioele casuri concrete. În acest înțeles se mai vorbește și de așa numitul T. pedagogic. [P.]

Tact în musică, în general același lucru cu măsură (v. ac.) și în special grupul format din două, trei sau mai multe unități (timp), cuprins în musica scrisă între două linii vertical trase pe portativ. A bate T. e a marca cu mâna, cu o baghetă sau cu piciorul mișcarea regulată, după care se succed diferiții timpuri ai măsurii. [T. C.]

Tactul versului, o unitate ritmică din cuprinsul unui vers. În versificația antică se numia: picior. Cea mai scurtă unitate ritmică constă din o silabă întonată și una neintonată. În genere tactele ritmice în versificația română se compun din 2—3 sau 4 silabe, mai rar din 5—6 silabe.

Tactica, un ram al strategiei (v. ac.).

Tactilitate, (sin. Pipăire), simțul cel mai primitiv al animalelor și care pare a fi comun cu cel al unor plante. Cu toată simplitatea lui aparentă, simțul tactului, care își are sediul la om în piele și mucoasă, are un aparat destul de complex reprezentat prin fibrele nervoase între epidermie, corpusculii tactili ai lui Meissner, corpusculii lui Krause și corpusculii lui Pacini. T. este variată: de contact, de presiune, de durere, de variațiuni de temperatură, fiecare senzațiune având un aparat propriu specific putându-se observa disociațiuni complete a diferitelor sensibilități tactile. T. se mișcă cu compasul lui Weber și diverși aesthesimetri. Înțepându-se vârful limbei de odată în 2 puncte, T. e percepută la distanță de 1 mm. între cele 2 puncte, pe dosul mânei la 42 mm., pe spate la 50 mm., pe partea ext. a coplei la 60 mm. T. e percepută pe frunte, temple, nas și obraji prin o presiune de 2 miligrame, pe mâni cu 3 mgr. pe față palmară a indioelui cu 15 mgr. O roată

dințată învârtindu-se de 640 ori pe minut se simte aproape netedă cu vârful degetelor, pe când cu umărul aceeași impresiune este cu 60 învârtituri pe minut. Senzațiunea tactilă dela terminațiunile nervoase periferice trece prin cordoanele posterioare, pe când cea dureroasă și termică trece prin celcanele cenușii. Aceste senzații ajung la creeri în regiunea sensitivomotrice, unde devin conștiente.

Tadeu, v. Iuda Tadeu.

Tadmor, v. Palmyra.

Tadorna, gen de găscă selbatică, cu penele pe cap și o parte din gât negre strălucitoare, tot astfel și 2 pete mari pe spate; vârful aripelor, restul spatelui și o bandă pe delavale de guse sânt cenușii închise. Cicoul roșu-carmiu și picicarele roșcate. Traiesce mai în toate mările și locurile Europei, Asiei și din nordul Africeii. Acest gen are multe specii ca: *T. damiatica*, *T. vulpanser*, *T. familiaris*, *T. maritima*, *T. littoralis*, etc. [I. P. Voitești.]

Tael, în limba chineză *liang*, unitate de bani și măsură de greutate în China. T. în comerț extern ocurende la 6 M. iar ca măsură de greutate e de 36.573—37.799 gr.

Taenia, v. Cestoda.

Taeniadae, familie de vermi turțiți, după numele parazitului *Taenia* (panglică) din ord. vermilor *Cestozoi*. v. Cestoda. [I. P. V.]

Taffet, (pron. taft.), *tafta*, ștofă de mătasă curată și lucioasă, se întrebunțează pentru toalete, ca garnitură și pentru jupeane

Taflet, (*Taflet*), cază în Maroc. E cea mai poporată în Sahara vestică, având 100.000 loc. în 150 sate.

Taganrog, oraș lângă Marea-azovică (Rusia) cu 51.965 loc. (1697), fabricii de lăunări, piele, tutun, macaroane, comerțiu însemnat. Portul a început să se înăunțelească.

Tagara, *călugrului*, un celebru impostor, care a pricinuit Moldovei un conflict serios cu patriarhia din Constantinople, și trecerea supremației asupra bis. Moldovei dela Ohrida la Bizanț. (Cf. Melchisedec, Cron. Romanului, Bucur. 1875, I., p. 46—9, 58.)

Tagetes L., (botan.) gen de plante herbacee din fam. Compositelor, trib. Helenioideae cu foi oposite de regulă pinat disecte, capitule lungpedunculat, corymbocase și flori galbene sau portocalii. Cuprinde vr'c 20 specii americane, dintre cari cităm *T. erecta* L. și *patula* L. ca plante decorative anuale foarte răspândite și cunoscute la noi sub numirile de »răițe», »vêdoage», »buruene domnesci» ș. m. d. [A. Pr.]

Tagliacozzo, oraș în provincia italiană Aquila degii Abruzzi, cu 8042 loc. Aici a bătut la 1268 Carol I de Anjou pe Conradin. (v. ac.)

Tagliamento, riu litoral (170 km.) în provincia Udine (Italia). T. izvorește în Alpii carnici și se varsă la portul T. în Marea-adriatică.

Tagma, (*grec.*) ceată, legiune, caste, ostașii puși în șir de bataie (acies); ord (1 Cor. 15, 23), de acif ord sau cin (v. ac.) monachal.

Tagus, v. Tajo.

Tahate, *Partensie*, călugăr grec în mân. româna Bistrița deja în 1540 sau 1541. (Cf. Xenopol, care puue greșit »Tarhata» în Ist. Rom. Iași, 1890, III, p. 452. Hajdău, Arch. ist. a României, Bucur. 1865, I^a, p. 27).

Tahin, produsul vegetal comestibil, preparat din semințele de *Sesamum indicum* L. (v. ac.) T. se întrebuințează la fabricațiunea halvanei.

Tahiti, (*Otaheiti*), cea mai mare din insulele Societății în Oceanul pacific, cu 11,200 loc. pe o suprafața de 1042 km². Interiorul e muntos (virful cel mai înalt Orohena sau Tobreoanu 2231 m.). Pământul e acoperit cu păduri de palmieri, pomul pânii, banana și alte plante tropice. Insula a fost descoperită de Spaniolul Quiros la 1606. Atingeroa cu europenii a demoralizat și decimat populațiunea. Din 1842 a stat sub scutul Franței, din 1850 încoace e colonie franceză cu capitala Papeete.

Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, serbătoare ce se ține în 29 August st. v. întru amintirea tăierii capului Sf. I. B. la porunca lui Irod. Acest tiran a poruncit să fie astfel ucis Sf. I. B. la cererea Irodiadei, soția fratelui seu, dar carea trăia cu Irod în nelegiuire. Ea ura pe Sf. I. B. și i-a cerut capul pentru-că o muștra pe ea și pe Irod pentru nelegiuirea lor. Aceasta serbătoare se ține din secl. V și e împreună cu post strict sau ajun.

Tăierea împrejur, a) dispoziția din legea veche la Ovrei, de a taia împrejur prepuțul (v. ac.) pruncilor a 8-a și după nascere. Aceasta a poruncit-o Ddeu lui Avram ca semn al legăturii încheiate cu dînsul, când i-a promis, că îi va da următorii mulți. (Fac. 17, 11). Prin T. i. intra omul în numărul poporului ales și se făcea partas promisiunilor făcute acestui popor. T. i. simbolizează și curățenia înimei. Ea era și la alte popoare orientale ca act religios; unii susțin, că T. i. ar avea scop sanitar, anume de a înălța anumite morbururi. b) T. i. *serbătoare* în aducerea aminte de T. i. a Domnului Christos, a 8-a și după nascerea sa trupească; se serbează în 1 Ian., sau la anul nou.

Tăietel, foaie subțire întinsă din turtă de aluat, care se taie foarte mărunț. T. se bagă în supă sau se prepară ca o bucată particulară.

Tăietura rasă, exploatarea aceea a pădurei, unde se taie și curată atât copacii cât și subarboretul, până la pământ, se curată vreascurile, ca esențele să odrăslească din nou ori să introducem noi esențe prin plantare ori însemințare directă și indirectă.

Taifun, (teifun, engl. typhon, chin. siü-fung și tai-fung), ciclon, vânt, de cea mai mare vehemență, dar de o mică întindere orizontală în Marea chineză. Vânturile acestea apar mai ales în lunile Septembrie și Octobrie.

Taikun, »domn mare« nume neusitat în Japonia, folosit însă de străini în timpul mai nou pentru de a însemna pe Shoguni. (v. ac.)

Taillandier, *René Gaspard Ernest*, numit *Saint René T.*, scriitor franc., n. 16 Dec. 1817 în Paris, † 24 Febr. 1879. A studiat dreptul, ocupându-se și cu filosofia și literatura. 1863 a fost numit profesor la facultatea de litere din Paris, 1870 secretar general în ministerul de instrucție. În 1873 ales membru al academiiei. T. și-a îndreptat atențiunea îndeosebi asupra mersului filosofiei și literaturii germane. Opuri princ.: *Histoire de la jeune Allemagne*. Paris, 1848; *Correspondance entre Goethe et Schiller*, 2 tom. Paris, 1863; *La Serbie au XIX siècle*, Kara-George et Milosch. Paris, 1875.

Taille, (*franc.*) talie, croitura hainei; statură; partea dintre piept și șolduri a corpului sau a hainei; în musică tenor.

Taimyr, peninsulă în nordul Siberiei, împărțită în două prin *sinul T.* al Oceanului Arctic; peninsula e traversată de *riul T.*

Taina, *sacrament*, misteriu. La autorii vechi sub cuvântul T. se înțelegeau banii, cari îi depuneau litiganții în sanctuar, destinându-i pentru binele obștesc, pentru cazul dacă ar pierde procesul (Cic. pro Milone); T. mai însemna și jurământul, mai ales al ostașilor. (Cic. de off. I, 11.) La autorii bisericesci: T. înseamnă misterul (v. ac.); apoi lucru ascuns (arcanum), și dacă nu e sacru; în sens comun T. sau misteriu e un semn sensibil instituit de Isus Christos spre a semnifica și conferi omului grația dumnezeiască. Semnul sensibil este un lucru ori lucrare, care cade sub simțirile noastre și oarecum ne ilustrează efectul sacramentului; așa la T. botez, trupul se spală cu apă, suflul se curată de păcate. T. iusă nu numai înseamnă, ci și produce în suflet grația *ex opere operato* (v. ac.). Numai Christos poate împreuna cu semne sensibile grația divină; deci numai el a putut institui T. Numărul T. e de șapte: T. Botezul, T. Mir, T. Cuminecatura, T. Penitența, Ungerea de pe urmă (maslu), Preoția și Casatoria. (Cf. Micu, Teologia dogmatică specială. Blaj 1881, p. 390 uu.) [i—m.]

Taine, *Hypophile-Adolphe*, filosof și scriitor franc., n. 21 Apr. 1828 la Vouziers. A făcut studii strălucite la liceul Bonaparte, apoi intră la »Școala normală superioară«. Făcând profesor la Nevers și la Poitier. Demisionă în urmă din învățământ și se stabili la Paris. Partisan al școlii pozitivistice ca Littré, Renan, urmă în timp de 3 ani cursurile acad. de medicină. Debută în »Revue de l'Illustr. publique«. Publică articole remarcabile în »Revue des deux Mondes« și »Journal des Débats«. În 1853 luă gradul de doctor în litere cu 2 tесе: »De personis platonici« și »Essai sur les Fables de La Fontaine«. În 1854 publică prima sa lucrare mai mare: »Essai sur Tife-Live«, care fű încoronată de acad. franc. Dintre scrierile sale mai sűnt de numit: *Voyage aux eaux des Pyrénées*; »Les philosophes français au XIX siècle«; »Essai de critique et d'histoire«; »Ecrivains actuels de l'Angleterre«; »Hist. de la litt. anglaise (4 vol. 1864). »Idéalisme anglais«; »Positivisme anglais«; »Nouveaux essais de critique et d'histoire«; »Philos. de l'art«; »Philos. de l'art en Italie«; »Voyage en Italie, Naples, Rome, Florence, Venise«; »Origines de la France contemporaine« (1875). etc.

Taița, riu în Rom., j. Tulcea, trece în Dobrogea și aici e cel mai mare riu. Prin canale se udă vara pământul setos al Dobrogei, apa ei mănă 50 mori.

Taiťing, (Tsiang), dinastia Mandju domnitoare dela 1644 în China.

Taiti, v. Tahiti.

Tai-van, (*Tai-van-fu*), oraș cu port convențional în sudul litoralului vestic al Formosei, cu 135,000 loc., până înainte cu câțiva ani capitala ei. Face comerț destul de însemnat cu opiu, lână, etc.

Tajo, (pron. Tacho, port. *Tejo*), cel mai lung (912 km.) fluviu al peninsulei Pireneice, isvo-

resce în partea vestică a provinciei span. Ternel. Se varsă în Atlantic la Lissabona, formând unul dintre cele mai adânci, mai largi și mai sigure porturi; pe 185 km. e navigabil.

Taka sau Casala, provincie cu caracter de stepă în estul Chartumului, 8100 km², 38,000 loc. Capitala Casala el Lus cu 10,000 loc. Într'un loc foarte nesănătos. Orașul a fost ocupat în 1895 de Italiani.

Takao, port pe litoralul vestic al insulei Formoza, spre sud dela Tai-van-fu (v. ac.); deschis din 1864 comerțului străin. Are 100,000 loc.; importanță are exportul de zahăr.

Takovo, ordin sârbesc, numit după satul Takovo din Serbia, unde s'a ținut în 1815 sub conducerea lui Miloș Obrenovici adunare poporală, în care s'a hotărât începerea resboiului contra Turcilor. Ord. întemeiat în 1865 de principele Mihail III Obrenovici are 5 clase, întocnite după regulamentul legiunii franceze de onoare (v. ac.).

Talabor, afluent din dreapta al Tisei; isvoresce la marginea nordică a cott. Maramureș și se varsă lângă Bustyahăza în Tisa.

Talant, la Grecii cei vechi o sumă de 6000 drahme sau o greutate echivalentă de argint. T. mai obișnuit era cel *atic*, care valora cam 5650 cor. T. roman de 6000 denari valora 5050—6260 cor. Ca măsură de greutate T. atic avea 26·2 kgr., cel roman 37·2 kgr.

Talar, îmbrăcămînt lung de culoare închisă, propriu și distinctiv pentru persoanele de stat clerical și călugăresc.

Talaro, (taleri Maria Teresia sau taleri levantini), o monetă comercială, bătută în Austria pentru comerț cu Africa nordică, Arabia, etc. Un T. = 2 fl. m. c. = K 4.20, poartă chipul M. Teresia și se mai bate și ași la comanda.

Tălășescu, *Al. Dr.*, medic, șeful serviciului sanitar al portului Constanța, n. 1863 în Halmagiu, Trans. Ca intern de spitale în București și ca asistent al prof. Dr. V. Babeș a publicat mai multe lucrări de valoare pe terenul «imunității» și al bacteriologiei mai cu samă în turbare, cholera și difterie (1888—93). Ca medic-șef de spital rural a preconizat spălarea sîngelui cu injecțiuni de ser artificial pentru vindecarea »pe-lagrei« (1896—97); iar ca medic de port în cartea sa »Carantinele noastre și convențiunea sanitară dela Veneția« (1901) a modernizat tratamentul vaselor în porturile române față de contagiul pestei orientale. Are numeroase scrieri de igienă generală și specială în lupta contra alcoolismului, a tuberculozei și asupra bailor de mare din Dobrogea.

Talassus, (și *Tallasius*), la Romanii vechi deul nuntilor (la Grecii Hymenos); în cântecul, ce se cânta la ducerea miresei în casa bărbatului, se striga: Talasso! La răpirea Sabinelor T. era soțul ajutorat al lui Romulus.

Talaut sau Salibabo, grupă de insule mici din archipelagul malaiez, cari se țin de residența olandeză Menado de pe Celebes, 925 km², cu 5000 loc., mai ales pescari.

Talavera de la Reina, oraș în prov. spaniolă Toledo, lângă Taio, 10,497 loc. Aci au bătut Englezii sub Wellington pe Francezii la 28 Iulie 1809.

Talbot, *John T. conte de Shrewsbury*, general engl., n. pe la 1373, comandantul trupelor engl.

în Franția, este bătut 1449 de Francezi la Rouen; † în luptă 1453 la Castillon.

Talc, mineral, silicat de magneziu hidratat, monoclin, micaceu, neelastic, incolor, alb până verde deschis; duritate = 1, gras la pipăit. În sisturi talcoase, cu serpentina și dolomit; în zăcăminte de minereuri. *Piatra olară* e de obicei un amestec de T. și chlorit. *Steatit* e un agregat compact de T. E întrebuințat în industrii, în farmacie, pentru desen (creta spaniolă), etc.

Tâlc, explicarea înțelesului mai profund al unui text, s. e. a Sf. Scripturi.

Talca, provincie centrală în republ. sudamericană Chile, cu 162,000 loc., pe un areal de 9527 km², cu pământ roditor. Export de grâu, lână și piei. *Capitala T.* are 23,432 loc.

Talegallus, gen de plante din ord. Alecotoridornithelor, trăiesce prin Australia. Se aseamănă cu curcanul, dar are capul mai mare și ciocul curb și puternic. Ca specie: *T. lathamii*.

Talent, (*grec.*) în limbajul filosofic denotă acea capacitatea sau abilitatea distinsă a spiritului, care predispusă și favorisată, la unii indiviși, prin o particulară organizațiune psihologică, se descopere când ca puțința de a cuprinde, înțelege și conserva mai cu ușurință când ca destoinicia de a practica mai cu îndemănare și mai cu siguranță vr'o artă sau știință. T. se afirmă totdeauna în mod individual și într'o anumită direcție. Ajuns la cel mai înalt grad de aptitudine, T. atinge marginea geniului. (v. ac.)

Taler, monetă de argint, numită astfel după o monetă bătută 1518 în Ioachimsthal (Thaler).

Talerii imperiali, au fost până la 1871 unitatea monetară pentru aproape întreaga Germania nordică, se batea și în Germania sudică, unde valora ¹¹/₁₆ fl. După legea monetară din 1875 conține 16·666 argint fin și = 3 M. aur.

T. levantini, v. Talero.

Taleth, (*ebra.*) cămașa morților și manteaua pentru rugăciuni la Ovrei.

Tălăhăria, crimă, care consistă în faptul de a fura, întrebuințând violențe asupra unei persoane sau amenințări de moarte ori rănire imediată. Tot ca T. se pedepsește și faptul, când criminalul fiind prins în flagrant delict de furt, întrebuințează violențe sau amenință că va omori ori ranf îndată, spre a pute fugi sau reține lucrurile furate. T. se pedepsește în Rom. cu reclusiune (inchisoare dela 5—10 ani) în regulă generală; cu munca silnică pe viață, dacă victima a murit în urma violențelor ce s'au exercitat asupra ei. (Art. 317—320 C. pen. R.) Cod. pen. ung. pedepsește T. cu robie dela 5—15 ani, și dacă s'a întâmplat omor, cu robie pe viață. (§ 344—349).

[Scriban.]

Talie, v. Taille.

Talim, înclinațiune după obiceiul oriental.

Talio, (*lat.*), talion, v. Taliune.

Talipes, (*med.*) termen general pentru diformitățile piciorului, cari alterează nu numai raportul acestuia față de gambă, ci funcțiunile lui. (Cf. art. Pes.)

Talisman, v. Amulet.

Taliune, *Talion*. După vechea concepțiune, cel mai just mijloc de reparare a unui prejudiciu era, să se cauzeze agentului un rău identic cu acel comis. Principiul acestei doctrine se resumă în: ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte. În

legea celor 12 table, se dice: Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto. Astăzi, această concepțiune e părăsita, pedeapsa consistând în reparatiunea prejudiciului social cauzat. Măsura represivii o dă nu interesul personal, ci acel social. [Scriban.]

Tallahassee, capitala statului nordamerican Florida, cu 2984 loc. (1890).

Talleyrand-Pérignon, *Charles Maurice, duce de, principe de Benevent, duce de Dino*, diplomat frc., n. 1754, † 17 Maiu 1838 în Paris. Incapabil pentru serviciul militar din cauza unui picior strâmb, a pășit pe cariera preoțească, ajungând deja 1788 episcop în Autun. În adunarea notabililor, 1788, și în statele generale, 1789, a apărut drepturile burghezimii, conducând majoritatea clerului în adunarea națională. Între propunerile făcute de el e și cea pentru secularizarea averilor bisericesci. În 1792 a fost ambasador în Londra, acuzat însă, că ar întreține legături intime cu Ludovic XVI, fu eschis din Franța, unde se reîntoarse numai în 1796, primind dela Barras (v. ac.) portofoliul ministerului de externe. Cu instinct sigur recunoscî viitorul lui Napoleon și alăturându-se lui, îi ajută la revoluția din 18 Brumariu 1799, rămânând și mai departe ministru. În 1802 contribuia la încheierea concordatului, iar papa în semn de mulțumită îl dispensă de legăturile tainei preoțești, așa că T. se căsătorii. El a știut să se susțină sub Napoleon și când simți, că steaua acestuia pâlcesc, lucră pentru reîntregirea Bourbonilor. Sub Ludovic XVIII încă a fost ministru de externe. Sub Carol X a lucrat pentru Orleaniști, ajungând sub Ludovic Filip ministru în Londra. O pată pe caracterul lui a fost nerușinata lui coruptibilitate, pofta de câștig și puțină scrupulositate față de domnitorii după vremuri, contra cărora intriga îndată ce observa, că puterea lor începe să se clatine. (Lit. Mémoires du prince de T. 5 tomuri. Paris, 1891; nemșese 5 tomuri. Colonia, 1891—92).

Tallien, *Jean Lambert*, revoluționar franc., n. 1766 în Paris, a fost membru al conventului, terorist; a conlucrat la resturnarea lui Robespierre, † 1820.

Talma, *Franc. Iosif*, celebru actor franc., n. 1763 în Paris, a debutat în Londra, apoi în Paris, unde a fost favoritul lui Napoleon I. † 1826. S'a distins în roluri tragice și și ca scriitor (Mémoires, 1850, 4 vol.). A fost căsătorit cu artista dram. Carlotta Vanhove (n. 1771, † 1860 în Paris).

Tălmăciu, v. Dragoman și Interpret.

Tălmăș-balmăș, prăjitură făcută din smântână, făină, ouă, unt și zahăr; fig. amestecătură fără rost.

Talmi, *aurul*, aliaj de cupru, zinc și puțin staniu; se întrebuițează ca imitațiune de aur în bijuterie.

Talmud, colecțiunea operelor literare ovreiesci în primele 5 veacuri creștine. El constă din »Mișna« și »Ghemara«, care ultimă este sau cea babiloniană sau cea palestiniană. Ca autori mai importanți ai Mișnei se pot numi rabinii Hillel și Șamai din cele »cinci părechi«, ceva înainte de Christos; iar mai în urmă, din cele »cinci generațiuni« de »taunnaim« (doctoi), Gamaliel și Haccadoș. Corifeul Ghemarei palestinene este rabinul Jochanan bar Nappacha, iar al celui babiloniene rabinul Asi. Conținutul T.-lui esto tot ce se poate mai pestrî: teologic, iuristic, istoric,

limbistic, matematic, naturalistic, tehnic ș. a. De bună samă, partea lui cea mai de căpetenie este cea religioasă, care în multe puncte este o tradiție din timpul lui Esdra (secl. V a. Chr.) încoace. De aceea T. nu lipsese de o autoritate ponderoasă, și este observat de Ovreei otrodoxi cu multă scrupulositate. Numai că rareori se poate deosebi această tradițiune, »halacha«, de adausele subiective, »haggada«, ale nenumăraților redactori, de unde se explică extrema divergență dogmatică și rituală din confesiunea mosaică modernă. Cât pentru atitudinea T.-lui față cu creștinismul trebuie recunoscut, că ea este preste măsură vrășmașă. Persoana lui Isus este tractată într'un mod intolerabil pentru creștini. De aceea s'au tăiat multe pasaje și cuvinte prin censura evului mediu. Pe de altă parte însă și antisemiții merg prea departe; astfel s. e. nu se poate justifica omorul ritual din T. T. este împărțit în Mișna cu 6 ordine la 63 de tractate și 524 de capitole, și în Ghemara cu tot atâtea ordine și tractate. Ordinele sînt: semenatari, serbatori, femei, daune, sfinte, curate. Titlul învederează și conținutul. Edițiunile cele mai bune sînt cele vechi neatinsse de censură, sau cele recente făcute după manuscrise. Merita mențiune pentru Mișna, ediția Sammter și Baneth. Berlin, 1885; iar pentru Ghemara babiloniană, ediția din Viena, 1860. Din cauza importanței sale pentru Ovreei, T. a aflat în cursul veacurilor o mare mulțime de comentatori și glosiști; e destul a aminti pe Maimonides (v. ac.). (Strack, Einleitung in den Thalmud. Leipzig, 1894.)

Talon, la hârtii de valoare biletul de învoire pe basa căruia se liberează o noua coala de cupoane (v. ac.). În jocul de cărți se numesc T. restul de cărți ce au ramas neîmpărțite.

Talpa, partea de desupt a piciorului.

Talpa găseci, una din numirile populare ale plantelor: Chenopodium hybridum L. (v. ac.) și Leonurus Cardiaca L. (v. ac.).

Talpa lupului, numirea vulgară a plantei Chaiturus Marrubiastrum L. sin. Leonurus Marrubiastrum L. (v. ac.).

Talpa urului, numele popular al plantei Acanthus longifolius Host. (v. ac.).

Tălpaș, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune din 4 cat., cu 1440 loc.

Tălpași, numire dată unui corp de pedestrime, instituit 1688 de Șerban Cantacuzino.

Talus, (anat.) sau *Astragalus*, primul oscior dintre cele șapte cari compun tarsul (rădăcina piciorului); el singur se articulează cu oasele gambei.

Tămâie, rășina cu miros balsamic, extrasă din planta exotică Boswellia serrata Roxb. (v. ac.). T. se întrebuițează atât în cultul păgân și col mosaic, cât și în biserica creștină, ca simbol al adorării și al rugăciunii pie.

Tămăioara, *Tămăioare*, numire populară a plantelor: Viola Jooi Janka și Viola odorata L. (v. ac.).

Tămăioasa, varietate de struguri, v. Vitis vinifera L.

Tămăița, numele popular al plantei Chenopodium Botrys L. (v. ac.).

Taman, peninsula între Marea Azovică și cea Neagră, dealungul strîmtoarei Cherchi. E bogat în izvoare de noroiu și nafta, vulcani de noroiu

și erupțiuni de gazuri. În anticitate avea multe colanți eline înfloritoare.

Tamandua, (zool.) *Caguar*, o specie a furnicarului (v. ac.), *Myrmecophaga tetractyla* L.

Tamarindus L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Leguminoselor, trib. Amherstieae; cuprinde o singură specie *T. indica* L., probabil din Africa centrală, iar actual cultivată pretutindena sub tropici, se aplică în medicină ca purgativ. [A. Pr.]

Tamarisceneae, (botan.) familie de plante dicotyle polypetale de regulă lemnoase, cu frunze mici squameiforme, înflorescențe în spice cu florile 5-mere și semințe peoase. Cuprinde vr' 40 specii preponderant boreal temperate. Dintre genurile mai importante cităm: *Myricaria* și *Tamarix*. [A. Pr.]

Tamarix L., (botan.) gen de plante din fam. Tamarișcieneae, foarte înrudit cu *Myricaria* (v. ac.), de care diferă prin staminele libere sau cel mult la basă concrescute într'un inel. Cuprinde peste 20 specii preponderant mediterane, crescând adese pe litoralul mării sau locurile sarate, multe din ele cultivate ca plante decorative de regulă rustice așa: *T. gallica* L., *T. tetrandra* Pall., *T. articulata* Vahl. (aceasta de florarie temperată), ș. a. *T. Pallasii* Desv., crește în luncile torentelor dela poalele munților noștri și este cunoscută sub numirea de »cătina». [A. Pr.]

Tamași, com. rur. în Rom., j. Bacău, compusa din 6 căt., cu 1440 loc. Terenul com. e cultivat în mare parte cu vie.

Tamașul mare și mic, 2 grupe de munți în Rom., j. Muscel, între Dinbovița și frontiera.

Tamaulipas, stat în Mexico 84,434 km². și 206,502 loc. (1895). Ocupațiunea principală a locuitorilor e economia de vite. Capitala Ciudad Victoria cu 8000 loc.

Tamblac, *Grigorie*, mitropolit al Moldovlahiei, n. pe la 1379 la Tîrnova. La 1414 deveni mitropolitul Kievului. Ales în contra voinței patriarhului, dușmănit de Fotie, noul mitropolit al Moscovei, pismuit ca un venetic de catra sufraganiilor săi, Ț. nu se putu menține în scaun. Pe la 1419 se retrage în Serbia, unde fu numit egumen al vestitei mănăstiri Deciana, iar de acolo veni în Moldova catra 1431. La 1435 papa Eugen IV dă lui »Grigorie, arhiepiscopul Moldovlahiei» un salv-conduct, în care înscăinează pe toți, ca Grigorie, »recunoscând adevărul credinței catolice, s'a întors la unitatea și ascultarea noastră și a bisericeii române», și are de gând să aducă și alte țeri la sentimente analoge (Doc. priv. la ist. Rom. Bucur. 1890, I^a, pag. 599—600). Dacă se admite identitatea lui Grigorie cu Ț., ceea ce e greu de respins, patenta aceasta ar da de înțeles, că dupa moartea mitropolitului Macarie, Ț. a fost numit de Ilie, voevodul Moldovei nordice, mitropolit la Suceava. Ț. se numesce pe sine numai »egumen al măn. Pantocrator» (Neanțu), și nu avem nici o dovada categorică, că Ț. a fost mitropolitul Moldovei. Ț. a lasat o mulțime de scrieri slavone. Melchisedec enumăra foarte multe predici și tractate. Mai însemnate sînt din punct de vedere istoric: Panegiricul lui Kiprian, biografia despotului sêrbos Stefan Decian, adausul celebru la viața Sf. Paraschive de Eutimiu, panegiricul acestui din urmă patriarh bulgăresc

dela Tîrnova, și în fine viața Sf. Ioan nou. În scrierea »Viața și scrierile lui Grig. Ț.» (Bucur. 1884) de ep. Melchisedec se găsește întreaga literatură relativă la acest bărbat. Isovoare rusesci pun moartea lui Ț. în 1419 și îi așează monumentul la Vilna.

Tâmboesci, com. rur. în Rom, j. Râmnicu-Sărat, cu 2709 loc.

Tambora, vulcan pe Sumbava. (v. ac.)

Tambour, (*franc.*) toboșar. *T. major*, mai marele toboșarilor.

Tambow, guvernament în Rusia centrală, cu un areal de 66,587·8 km². și 2,715,453 loc (1897); solul în partea sudică foarte roditor. Ocupațiunea principală agricultura. *Capitala*, *T.* 41,868 loc., 2 licee de băieți, 1 de fete, 26 biserci ort., 1 evang., episcopie, seminar, școală normală; topitoare de seu, fabrici de săpun, comerț însemnat.

Tambur, (*franc.* tambour) = darabană (v. ao.). Numele de *T.* sau *Tanbur* se dă la popoarele arabo-persane în general instrumentelor musicale de coarde picșate printr'un plectru, cu lada de rezonanță bombată, cu gâtul lung purtând diviziuni. Dimensiunile și numărul cordelor variază. *T. ghembrî*, al Kabililor, *T. buzurk* (mare), *T. buglamah* (copilaresc), *T. albanez* (mijlociu), *T. sargi*, *T. bulgarî* și mai cu samă *T. kebir-turki* (= mare *T. turcesc*) de o lungime de 1·40 m., cu 8 coarde, cu extensiune un ton mai sus de violină (dela la₂): acest instrument, foarte în favoare la Turci, a fost introdus pe la începutul secl. XIX și în România și boerii îl țineau chiar în mare cinste; aceasta însă nu-l putu face să se acліmateze, și a dispărut. [T. C.]

Tamburin, (*franc.*) specie de darabană, usitată în sudul Franței, având particularitatea că cilindrul de lemn relative foarte lung în raport cu diametrul membranelor ($\frac{2}{1}$). Servesce ca acompaniator ritmic speciei de flueraș numit *galoubet*.

Tamerlan, v. Timur.

Tamisa, (*Tensa*, lat. *Tamesis* și *Tamesa*, engl. *Thames*) cel mai mare riu al Angliei, isvoresce aproape de Cirencester, curge în direcție mai mult estică, având o lungime de 349·8 km., dintre cari pe 316·5 km. navigabil. Până la Londra pot pluti cele mai mari vase. Cea mai mare lățime o atinge 5 km. dela Gravesend spre sud. Adâncimii și fluxului maritim are de a mulțani Ț. și Londra un comerț, cum poate nu are alt fluviu și oraș. O mulțime de canaluri leagă acest riu cu interiorul țerii.

Tamm, *Traugott*, scriitor germ., membru coresp. al Acad. Rom., secretar al principelui Ferdinand al României. A publicat: *Über den Ursprung der Rumänen, ein Beitrag zur Ethnographie Südosteuropas*, Bonn, 1891, în care lucrare susține continuitatea elementului roman în Dacia.

Tammerfors, finic Tampere, oraș în Finlanda, cercul Pyrhäjärvi, cu 26,713 loc. (1896); fabrici de bambac, în, hârtie, potaș și fer.

Tam-nesam, pe neașteptate.

Tâmpa, pichet în Rom., j. Gorj numit *Florile-Albe*, pe cîna sudică a muntelui T. (1825 m.) Potecile dela *T.* scoboară pe lângă Lotru.

Tâmpeni, com. rur. în Rom., j. Olt compusă din 3 cat., cu 2200 loc., cari se ocupă cu cultura gîndacilor de mătasa.

Tampon, cocoloș de scamă pentru astuparea unei cavitați în corp spre a oprî scurgerea sîngelui.

Tamsui, port convențional în nordul insulei Formosa, loc de întreținut pentru comerțul cu teă din insulă, exportând și orez, zahăr, camfor, etc.; 100,000 loc.

Tam-tam, instrument musical de percusiune, venit din extremul Orient. Constă dintr'un disc de metal cu marginile întoarse în unghiu drept, ca o tavă, și sunetul e produs prin lovirea cu un maiu de lemn învelit cu postav sau cu piele. Aceste instrumente sunt numite în Orient *kumpul*. [T. C.]

Tamuli, seminție în India est., circa 15 mil. suflete. Limba lor: *Tamul*, este un ram al limbii dravidice. (Cf. Graul, Bibliot. Tamulica, 1854—65 4 vol.)

Tamus L., (botan.) nic gen din familia Dioscoreaceae, care cuprinde numai 2 specii de plante erbacee volubile, vivace și cu rădăcinile tuberculoase, dintre cari una crește în insulele Canarice (*T. canariensis* Willd.) și cealaltă *T. communis* L. e foarte mult răspândită prin Europa, Africa boreală și prin Asia temperată. *T. communis* L. crește și prin pădurile din părțile noastre și este cunoscută poporului nostru sub numirile de: Fluera toare, Napi porcesci de pădure, etc. [Z. C. P.]

Tana, numele italian din evul mediu al orașului Asov (v. ac.).

Tana, riu în Norvegia, 402 km. lung. în cursul său superior formează granița între Norvegia și Finlanda; se varsă în Oceanul Arctic.

Tana, (*Dana*), riu în Africa engleză de est, isvorește de pe coastele de sud ale Keniei și se varsă în golful Ungama sau Formosa.

Tanacetum L., (botan.) gen de plante din fam. Compositelor, tribul Anthemideae, cuprinde vr'o 30 specii boreal-temperate, dintre cari cităm *T. Balsamita* L. »catapêrul» sau »calomfirul», o plantă decorativă destul de frecventă. [A. Pr.]

Tanacu, com. rur. în Rom., j. Vaslui, cu 2136 loc., cari pe lângă ocupațiunile economiei de pământ și vite, se indelectesc și cu stupăritul.

Tanagra, localitate însemnată în Beotia estică, în timpul mai nou cunoscută prin figurile antice de lut ars, aflate acolo în număr mare și numite »figuri de T.» Ele se disting prin o frumuseță deosebită.

Tanagridae, (*Thraupinae*), familie de paseri din ord. Coracornithelor, după numele genului Tanagra (*Thraupis*).

Tanais, în vechime numele fluviului Don. (v. și Asov.)

Tanana, Indiani, v. Tipuri americane la art. America.

Tanana, horă țigănească

Tanarivo, *Antananarivo*, capit. insulei Madagascar (v. ac.) cu vr'o 100,000 loc.

Tanaquil, soția regelui roman Tarquinius Priscus (v. ac.).

Tanaro, afluent pe dreapta al Padului, isvorește în Alpii maritimi, 205 km. lung; se revărsă din jos de Rassinagna.

Tănaron, v. Matapan.

Tăncănau, com rur. în România, j. Dolj, cu 1520 loc. Are și podgorii.

Tancred, din familia normanză *Hauteville*, erou din prima expediție cruciată. La asaltul Ierusalimului a fost între cei dintâi, cari au pătruns în oraș, primul la omorurile și jaful, ce a urmat.

În 1111 a devenit principe al Antiochiei, pe care a apărât-o cu succes până în anul următor, când a murit.

Tancred de Hauteville-la-Guichard, tatăl a 12 fi, dintre cari șase au plecat (1037) la Italia de sud, unde după multe lupte cu Grecii și Saraceni a întemeiat un principat independent.

Tancred de Lecce, rege al Italiei inferioare (1189—94).

Tândală, om migălos și neîndemânatic, figură comică în poveștile rom., opus lui Păcală (v. ac.).

Tandem, (engl., pron. tendem), trasură ușoară, neacoperită, la care sunt prinși 2 cai, unul după altul; tot astfel se numesc și bicicletele cu 2 locuri de ședut, situate unul după altul.

Tangagiu, termin de marină: balanțarea alternativă a vasului.

Tanganica, (*Tanganyica*, *Bohari*, *Ziva*), lac în interiorul Africii ecvatoriale între Africa germană de est și statul Congo. Are o lungime de 645 km., o lățime medie de 50 km., suprafață de 35,130 km². Apele lui sunt bogate în crocodili, ipopotami și o mulțime de pesci buni de mâncat. T. a fost descoperit în Febr. 1858 de Speke și Burton; spre vest curge din el Lucuga spre Congo.

Tangare, paseri din fam. Tanagridae (v. ac.).

Tangenta, (geom.) linie de atingere, linie dreaptă care are un punct comun cu o linie curba sau un plan curb. La cerc T. e perpendiculară pe diametrul care duce la punctul tangențial.

Tangentometru, instrument pentru determinarea înălțimilor și pentru nivelare.

Tanger, (*Tangea*), oraș maritim întărit în sultanatul Maroc lângă strimtoarea Gibraltar, cu 30,000 loc., între cari 7000 Ovrei. T. e cel mai însemnat loc comercial al Marocului și reședința corpului diplomatic acreditat în Maroc.

Tangjur, (engl. *Tanjore*), capitala districtului T. în prezidenția Madras din India anterioară, cu 54,390 loc. (1891), mai toți Hindu. T. e un scaun al științei antice din India, are un templu vestit, universitate brahmană; industrie textilă și comerț înfloritor, mai ales cu cristale de munte, cari se află în apropiere.

Tanğuți, (Sifan), popor nomad în prov. chinaza Kansu și Seciuan, înrudiți cu Tibetanii.

Tanin, (botan.) substanță organică foarte răspândită la plante, în celule tanifere speciale (meduvă de soc, smeur), ori în toate celulele scoarței (Stejar, Anin, Mesteacăn), ori în fructele necoapte; în Anghinare, în coaja verde de nucă, în gogosile de Stejar de Orient (până la 1/4 din greutatea lor au T.). E adstringent, cu albuminoidele dă tanași insolubili (pe această proprietate se bazează tăbăcirea pielilor cu substanțe vegetale bogate în T.); cu sărurile de fier dă precipitat negru, ori verde închis sau deschis. Pentru plante T. reprezintă ori produse transitorii, cari treptat se transformă în zahar, ori produse de eliminare, cari în mod indirect servă ca mijloc de apărare plantei, neputând fi mâncată de erbivore. [S. Șt. R.]

Tanis, oraș în vechiul Egipt, pe locul, unde e satul de ași San în nord-vestul deltei Nilului; odinioară reședință regală. Desgroparile întreprinse de Mariette (1860) și Flinders Petrie au scos la iveală o mulțime de anticități.

Tanjore, v. Tangjur.

Tannhäuser, după o legendă populară germană, un cavaler, care după un traiu plin de păcate cu Venus, mutat de conștiință s'a dus la papa Urban IV, ca să aștepte iertarea păcatelor; dar neaflându-o, s'a reîntors eară la Venus. Legenda a fost folosită de R. Wagner la o operă cu acelaș nume. Pe la jumătatea secl. XIII (pe timpul papei Clemens IV, 1265—68), trăia în Germania în adevăr un cavaler cu numele de T. ca Minnesänger, întâiu la curtea ducelui austriac Frederic II, după moartea acestuia la curtea ducelui Otto II de Bavaria, și în rătăcirii aventuroase. Luă parte și la o expediție cruciată, prin Italia spre Ierusalim. Cântecul sale arată decadența poeziei amoroase și cavaleresci. Snevirea lui, respectată și de școalele măestrilor de cântări (Meistersänger), fu amestecată cu vechea legendă. (Cf. Zander, »Die Tannhäuser-Sage und der Minnesänger T.« Königsberg, 1858.)

Tanoviceanu, I., profesor la universitatea din București, membru corespondent al Acad. rom., n. 1858 în Glodu (j. Dolj), a studiat la Craiova, București și Paris. Magistrat 1886—99, apoi prof. la facultatea de drept în Iași, de unde trecu la București 1901. Publicații: La question juive en Roumanie au point de vue juridique et social. Paris, 1882; Transferarea mea la Galați, respuns la acușiunile d-lui P. P. Carp-Bedmar. Iași, 1893; Un pericol național: Crescerea criminalității în România, cauzele ei și mijloacele de îndreptare. Iași, 1896; Un poet moldovean din secl. XVIII, Mateiu Milo. București, 1898; Din luptele pentru neam: Resturnarea lui Vasile Lupu, studiu istoric. București, 1901; România sub raportul moral. București, 1902.

Tantalos, în mitol. grec. rege al Lydiei ori Phrygiei, fiul lui Zeus, care i-a dat dreptul, ca sa prânzască la masa zeilor. Pentru tradaerea secretelor zeilor și pentru-că voia sa-i oșpețeze cu carnea fiului său Pelops, a fost aruncat în lumea de jos și aci, deși se afla în mijlocul unui lac, a trebuit să sufere sete mare, și deșt arborii cu fructe se aplecau până la el, a trebuit să sufere foame mare, căci dacă voia să bea, apa se retrăgea, și dacă voia sa mănânce, arborii își ridicau crengile. (*Supliciuul lui T.*)

Tanțaruș, v. Bourel.

Tantiema, remunerațiunea ce o primesc cineva în procente după profitul unei întreprinderi. T. se dă la anumiți funcționari, voiajori, lucrători, etc., apoi membrilor de direcțiune și comitetului de supraveghiere ai societăților pe acțiuni. La funcționari, directori, etc. se plătesc pe lângă tantiemă și salariu fix. T. variază după profit, nu este ceva fix ca onorarul.

Taurmina, (lat. *Tauromenium*), oraș în prov. ital. Messina pe insula Sicilia, cu 3128 loc., în apropiere un teatru antic elin, bine păstrat.

Țap, masculul dela Capridae. Se deosebesc de femele prin coarnele lor mai dezvoltate, și la unii prin prezența unei barbe de peri așezată sub maxilarul inferior.

Țapae, localitate în Dacia, între Bersovia (pe Bârsava) și Tibiscum (pe Timiș), unde generalul Iulian al lui Domițian, apoi Traian, în primul reșhoiu, bătura pe Daci. Numele nu mai reapeare apoi în topografia Daciei.

Țapajoz, afluent din dreapta al râului Amazonas din Brasilia, isvoretse din Matto Grosso

și se varsă, după un curs de 1680 km., la Santarem; pe 330 km. e navigabil.

Țapete, acoperemânt pentru pereți, care consta mai înainte din țesături sau piele, acum se fabrică mai numai din hârtie zugrăvită.

Țapetum nigrum, (anat.) strat de pigment negru ce se află în choroidea și iris, membrane ale ochiului.

Țapioca, v. Iatropa.

Țapir, (zool.) animal mamifer, gen din ordinul Perissodactylelor. *T. american* (*Maipuri*), 2 m. lung, trăiesce în America de sud, păgubitor plantagelor; se vânează pentru carne și piele. *T. indian* este ceva mai mare, trăiesce în China, Sumatra, etc.

Țapisserie, (pron. tapiseri), tapiserie, cusătură sau broderie pe caneva.

Țapotement, (*franc.*) masagiul (v. ac.) prin batere.

Țapp, joc de cărți obicinuit în Germania de sud. Se folosesc 36 cărți (dela as până la deșică). În genere sânt normative la acest joc regulile scatului (v. ac.).

Țaptalaga, v. Prepețița.

Țapti, riu (720 km.) în partea vestică a Indiei anterioare; isvoretse aproape de orașul Betul și se varsă în sinul dela Cambay.

Țapul, munte între riuetele Țibăul și Cârlibaba în Bucovina; 1663 m. Tot Ț. se numesce și un cătun lângă riuetele Cârlibaba cu 56 loc.

Țar, (*slav.*) format din *Cesar*, nume, ce îl poartă ați numai domnitorul Rusiei. La început numiau Slavii Ț. pe împăratul bizantin, în secl. X a adoptat principele bulgar Simion acest titlu, care a renas împreună cu coroana bulgară. Tot așa numiau Slavii de sud pe împăratul Germaniei și pe Sultanii turci.

Tara, greutatea ambalajului la mărfuri. Diferința între greutatea brută și tara formează greutatea netă a mărfurilor.

Tarabostes, după Iordanes, numirea dacică a nobililor daci, lat. *pileati*, așa numiți după tiara (= pileus) ce o purtau ca acoperemânt de cap.

Tarabuka sau *Darabuka*, specie de darabană araba cu corpul format dintr'un vas de lemn, din metal, sau mai ales de teracotă, având forma unui ulcior cu gât lung. Unica membrană e întinsă acolo unde ar fi fundul vasului; se ține sau animat de gât sau sub brațul stâng, lovindu-l cu amândouă mâinile. Instrument indispensabil orchestrei arabe, servește încă și dervișilor învîrtitori și acompaniat de argul sau de zumarah face furori în orgiele de hașiș. [T. C.]

Tarabulus, oraș în vilaietul Trapezunt (Asia mica) la vărsarea lui Harșut-ciai în Marea Neagră, cu 3000 loc.

Tarabulus, (*Tripolisul Siriei*), unul din cele mai frumoase orașe ale Siriei, la poalele Libanului, cu 24,000 loc. (5000 creștini). Export de orz, lămâi, unt de lemn, gogoșae de matasă, lână, lemn dulce, fabrici de săpun.

Taracz, afluent al Tisei. Isvoretse din părțile Galiției, 90 km.

Taraf, partid, bandă (v. Lăutari).

Tarancii, popor turco-tatar în provinciile Tiensan, mohamedan.

Tarand, v. Ren.

Tarantas, căruță acoperită, folosită în Rusia.

Tarantella, joc iute în tact de 6/8, usitat în

Italia de sud; originea lui se atribuie mușcăturei tarantulei (v. ac.).

Tarantula, gen de paiangin, din ord. Aradei-delor dipneumoni. Trăiește în Europa meridională în Apulia, în borte subterane. În popor este credința, că prin mușcăturile lui produce o boală specială *tarentism*. Persoanele atinse de această boală devin foarte nervoase, țipă, rîd, suspină și fac fel de fel de extravagante, cari dovedesc o exaltație mentală; nu pot suferi culoarea neagră nici albastră, roșul și verdele le este mai plăcut. Ca să le vindece li-se cântă din gitară, din cimpoi, din trompetă sau din un fel de dobă siciliană, arii făcute expres ca *Pastorala* și *Tarantula*. Bolnavii încep a dansa, și dansează până îi umplu sudorile, de unde apoi sînt puși în pat să doarmă, iar după ce se trezesc sînt sănătoși. [Dr. N. Leon.]

Tarapaca, provincie în Chile de nord, de 50,000 km². și 89,751 loc. (1895). Productele mai însemnate sînt salitru, sare și guano. Capitala Iquique.

Tarașeni, *Tănașeni*, com. rur. și moșie boierească în Bucov., căp. și j. Siret, are 2185 loc. (1855 ort.-or., 93 rom.-cat. și uniți, 112 protest., 125 mos.).

Tarasp-Schuls, loc de cură în cant. elv. Graubünden (Grison). 2 km. dela comuna Schuls (v. ac.).

Taraxacum Hall., (botan.) gen de plante subacuale din fam. Compositelor, trib. Cichoriaceae. Cuprinde vr'o 40 specii prevalent-boreale, dintre cari cităm ca foarte frecventă la noi pe *T. officinale* Wigg. »păpădia«, ale cărei frunze se întrebuințează la începutul primăverii ca salată. [A. Pr.]

Tarbagatal, ramificațiunea vestică a munților Altai în Asia centrală. Ajunge o lungime de 300 km. și o înălțime de 3150 m., formează granița între prov. rus. Semipalatinsk și prov. chineză T.

Tarbes, capitala depart. franc. Pireneii super., cu 25,087 loc., turnatorie de metal și tunuri, fabrică de arme, postavuri, ciocolată, hârtie, bumbac, mărfuri de aramă; comerț cu cereale, vite, piele, lână și vinuri; museu; episcopie, catedrală; herghelie.

Tarc sau *Tindrog*, teren împrejmuț cu stobor. uluce, gard de nulele, gard viu ori cu șanț.

Tarca, v. Coțofana.

Tardieu, *Auguste Ambroise*, medic franc., n. 1818 în Paris, † 1879; 1861 prof. în Paris, 1867 president al comitetului pentru salubritatea publică.

Tardigrada, (zool.) numire ce se dă animalelor mamifere nedițate și prin care se caracterizează lenevia în mișcările lor. (v. Edentata.)

Tardigrada se numește și o grupă de Arachnide, compusă din indiviți hermafrodiți cu aparate de înțepat și cu picioarele scurte, rudimentare.

Tarent, (*Taranto*), oraș în prov. ital. Lecce în Apulia lângă Marea Ionică, 25,246 loc.; archiepiscop; port, castel. În anticitate *Tarentum* (*Taras*), una din cele mai puternice colonii grecesci în sudul Italiei, cu 300,000 loc., fundat de Spartani la 705 a. Chr., cucerit de Romani 272 a. Chr.

Tarentaise, partea nordică a depart. Savoie (Francia).

Tarevici, numire dată până la Petru cel Mare fiului țarului. Se folosește în mod greșit și acum în loc de Cezarevici.

Tarevna, mai de mult soția Cezareviciului, numită acum Cezarevna.

Targowitz, orașel în guvern. Kiev (Rusia), cunoscut în istorie prin confederația dela T. a nobilimii polone, încheiată în 14 Maiu 1792 contra constituțiunii din 3 Maiu 1791.

Targum, versiunea în limba aramaică ori chaldaică a cărților vechiului Testament; T. nu e numai o simplă reproducere a textului original, ci cuprinde explicări prin adausuri esegetice.

Tărhița, pasere, v. Păturница.

Tarhon, numele românesc al plantei *Artenisia Dracunculus L.* (v. ac.).

Tarhonya, aluat în formă de linte ce se gătesce mai ales în șesul Ungariei din faină, oue, apă și sare, și se întrebuințează ca garnitură la carne. T. de Seghedin e cel mai căutat.

Taric, subcomandant al guvernatorului arab Musa din Africa de nord, a trecut cu o armată în Spania și bătînd pe Visigoți la Ieres .dela Frontera (711), a cuprins țeara acestora. Dela el își are numirea Gibraltarul »Gebel al T.« = stîncă lui T.

Tarifa, consemnare de mărfuri sau lucrări cu indicarea prețului lor.

Tarif vamal, tablou care conține, fie în ordine alfabetică, fie pe categorii, toate mărfurile supuse dreptului de vama. adecă dreptului de intrare sau ieșire a mărfurilor într'o țeara, precum și suma ce trebuie platită. (v. Vama.)

Tarifa, port în provincia Cadiz (Spania) lângă strîmtoarea Gibraltar, cu 13,206 loc., economie de vite, pescărit, comerț cu portocale. Cea mai sudică localitate în Europa.

Tarigrad, numele slavice al Constantinopolei. (cf. și Țar.)

Tarija, departam. în republica sudamericană Bolivia, 89,000 km², 90,000 loc.; *capitala T.* cu 11,942 loc. (1893).

Țarina, dans popular din Transilvania. Mișcări repezi, doi pași în stînga, doi în dreapta, și invirtire.

Țărițe, v. Caryopsa.

Taria, *Tabla* sau *strat*, o divisiune mai mare de teren, de obicei de formă patrată, ca să se poată lucra în lungul și latul.

Tarlatan, un fel de muselină foarte subțire, care se întrebuințează pentru rochii de bal.

Tarlungeni, (magh. *Iatrang*), una din cele 7 com. rur. cari formează Sacelele (v. ac.) în cott. Brașov în Trans. T. are 3385 loc. rom. și magh. Numărul populațiunii române scade, proprietarii de oi se statornicesc în Dobrogea.

Tarn, afluent pe dreapta al lui Garonne (Francia), 375 km. lung, din cari pe 148 km. e navigabil. După acest riu se numesc: *departam. T.*, 5780 km², 339,827 loc. (1896), 4 arondism., capitala Albi; și *depart. T.-et-Garonne*, 3730 km², 200,390 loc. (1896), 3 arondism. Capitala Montauban.

Tarnavski, 1) *T.*, *Vasile*, prof. univ. scriitor rom., n. 28 Dec. 1859 în Mihoveni (Bucovina), promovat doctor în teologie la univ. din Cernăuț în 1886; fî trimis în Nov. 1897 la Viena, Breslau și Berlin pentru studii teologice. Intors la Cernăuț se habilită 1900 docent la facultatea teologică pentru catedra studiului biblic al T. V.,

unde funcționează și astăzi (1903). A publicat: *Der Prophet Haggai. Einleitung und Commentar*, 1900; *Viața patriarhilor*, studiu relativ la istoria biblică a T. V., 1902.

2) *T. Teodor, Dr.*, prof. univ., scriitor rom., n. 16 Aug. 1859 în Vijnța (Bucovina), a studiat în Cernăuț, teologia la Viena și München și se promovă la universitatea din Cernăuț ca doctor în teologie în 1885; se preoț în 1886 și dela 1891 suplini la facultatea teol. catedra de teologia pastorală, unde încapă profesor ord. în 1896, fiind numit și director al seminarului pentru teologia practică, în 1897 fu ales decan al facultății teologice. A publicat: Despre cele mai însemnate liturgii ale bisericii orientale, românesce în 1892 și nemșese în 1893; Zidirea, întocmirea și decorarea din lăuntru a locașului dumnezeesc cum o cere biserica și tradițiunea, 1894; Scurtă explicare a ritului Sf. botez și al Sf. mir, 1895; Colecțiune de predici pentru toate Duminecile și serbătorile anului bisericesc, tom. 1—3, 1896—1900, împreună cu Dr. E. Voiuțiș.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Tarnițele, munte în Rom., j. Suceava, la frontiera spre Bucovina, 1475 m.

Tarnopol, oraș în Galiția lângă Seret, cu 27,405 loc., între cari 14,000 Ovrei.

Tarnoviețchi, Stefan, teolog rom., n. pe la 1800 în Cernăuț în Bucovina, a studiat teologia în Viena în 1821. Dela 1828 profesor provisor pentru limba grec. și exegesa Testamentului Nou la institutul de studii teologice în Cernăuț și în 1830 profesor definitiv pentru catehetică și pedagogie, † 1852. A publicat rom. tipărit în Cernăuț la 1849 «Cătibismul hristianesc cuprinătoriu de învățatura dreptcredințioasei Biserici Catolice a Răsăritului». [Dr. I. G. Sbierea.]

Tarnow, oraș în Galiția lângă Dunaieț, cu 27,574 loc. (11,722 Ovrei); școale secundare, seminar cat.; fabrici de mașini agricole, sticlă și ciocare, comerț cu cereale, piei, rapiță, lenin și pânză.

Taroc, joc de cărți; cu multe combinațiuni; îl joacă trei persoane cu cărțile de whist (v. ac.), 21 cărți numerotate (cea dintâiu se numește *pațat* și cea din urmă *luna*), o carte specială numită *skys* și patru cărți numite *cavali*.

Tarpeia, după o legendă veche fiica lui Tarpeius. comandantul forțului din Roma în resboiul prntat de Romul cu Titus Tatius. Ea a deschis o poartă Sabinilor inimiți, cari i-au promis scule de aur ca preț al tradării. În loc de aur și-au aruncat scuturile lor preste T., până au omorît-o. Intru amintirea ei s'a numit coasta vestică a colinei cu fortăreața *stânca tarpeică*. Cei vinovați de jurământ fals, vătămarea tribunilor și încă câteva crime, erau condamnați la moarte prin aruncarea de pe această stâncă.

Tarquinii, oraș vechiu în Etruria sudică, nu departe de mare. După tradiție T. ar fi dat Romei dinastia Tarquinilor. Din T., care s'a pusit numai în evul mediu, au mai ramas numai ruine, între cari mai bine păstrat e mormântul lui Tarquinii cel Bătrân.

Tarquinii după tradiție al cincilea rege al Romei (616—579 a. Chr.), a fost fiul Corintianului Demaratus emigrat la Tarquinii (v. ac.). De aici s'a mutat la Roma, unde în locul numelui *Lucumo* a adoptat pe cel de Lucius T.

După moartea regelui Ancus Marcius a fost numit tutor preste fiii acestuia, s'a suit însă însuși pe tron. El a avut lupte norocoase cu Sabinii și Etruscii, cari l-au recunoscut rege suprem al lor. T. a înmulțit numărul senatorilor și al cavalerilor. Lui i-se atribue cloacele, forul și circuitul. La adânci bătrânețe ar fi fost ucis de fiii lui Ancus Marcius.

Tarquinii Superbus, după tradiție al șaptelea rege al Romei (534—510 a. Chr.), fiul celui premerens și ginerele lui Serviu Tullius (v. ac.), pe care l-a ucis la îndemnul nevestei sale. Domnia lui a fost despotică. Nemulțămirea iscată din cauza aceasta a izbucnit în urma crimei comise de fiul său Sext față de Lucreția (v. ac.). Romanii au alungat familia lui Tarquinii din Roma și acesta, nesuccedându-i reocuparea tronului nici cu ajutorul unei conjurațiuni de patricieni tineri, nici cu al lui Porsena, regele Etruscilor, s'a retras la Cumae, unde a murit 495 a. Chr.

Tarragona, prov. în sudul Cataloniei (Spania), 6490·35 km², cu 348,579 loc. (1887); *capitala T.*, fortăreață lângă Mediterana, cu 27,225 loc., fabrici de mătasării, hârtie și spirit de vin, comerț cu alune, spirit, făină, migdale. Orașul a fost întemeiat de Grecii din Manilia. Mai târziu a fost un timp oarecare residența lui August și se numia Colonia Victrix Togata și Colonia Iulia Victrix Tarraconensis. Pe timpul Romanilor a fost unul dintre cele mai mari orașe ale imperiului cu 1½ mil. loc. De pe timpul acela au ramas ruinele unui amfiteatru, ale palatului lui August, Pontius Pilatus și Turnul Scipionilor.

Tars, în general oasele pe cari se leagă degetele picioarelor prin metatars. La om și maimuță T. formează jumătatea poster. din talpa piciorului și e compus din 7 oase: *Calcăiul* (Calcaneus), *Arpicul* sau *Astragalul* (Talus), *Osul Scaphoid*, *Osul Cuboid*, *Osul Cuneiform ext.*, *Osul Cuneif. med.* și *Osul Cuneif. int.* La celelalte animale talpa o fac degetele, iar T. e reprezentat prin nise mici oscioare turtite cu aceleași numiri și așezate între oasele metatarsiene și fluierul piciorului (Tibia și Peroneul), deasupra metatarsului și făcând cu capătul fluierului încheietura inferioară a piciorului ce se închide înainte. La insecte e articulată și în general format din 2—5 bucăți sau articole. În clasificarea Coleopterelor se ține mult socoteală de numărul articolelor T.-lui. [I. P. Voitești.]

Tarsalgia, (med.) dureri în partea piciorului numită tars.

Tarscoe Selo, (satul împăratului), oraș în guvernământ rus. St.-Petersburg, cu 22,353 loc. (1897). În imediată apropiere de T. sunt parcuri mari împărătesci, cu «Castelul vechiu», zidit de Catarina I, și castelul «Alexandru», edificat de Catarina II pentru Alexandru I.

Tarsidae, o familie de Prosimia, caracterizată prin ochii și urechile mari, scurtimea botului, coada lungă; în general au mișcări de veverița.

Tarsius spectrum, un Prosimian, care traiesce în insulele Filipine și Sonda.

Tarsos, lat. *Tarsus*, oraș în Asia mică, vilaietul Adana, cu 18,000 loc.; odinioară capitala Ciliciei, locul natal al apostolului Pavel.

Tarta-cot, în poveștile rom. un piticot.

Tărtăcuță, *Tatarcă*, numirile populare ale plantei *Çocçinia indica* Wigt. et Arn.

Tartaglia, Nicolo, matematic it., n. pe la 1500 în Brescia, † 1557; a deslegat mai întâiu, alături cu S. Ferrò, ecuațiuni cubice cu ajutorul formulei cardanice.

Tartalac, v. Prepelița.

Tartan, manta, haina naț. a Scoțienilor; stofă de lână cu pătrate în diferite colori.

Tartan, (botan.) v. Cranibe.

Tărtana, (ital.) luntre lungăreață de pescari, cu vela triunghiulară *T. austriacă*, bastiment litoral, acoperit, cu 2 catarge și vele trapezoid.

Tartarus, în mitol. grec. o afuoșine sub pământ, afundă cât cerul dela pământ. Mai târziu T. a însemnat lumea de jos, adică iadul, unde oamezii judecați pentru păcate suferiau patimile celei mai grele. T. a fost tata Gigantilor (v. ac.).

Tartigrade, arahide monocice microscopice; trăiesc în mușchii (briophite), oășpil ulucelor, iar unele în apă. Ca și roțile și anguilulele, sînt dotate cu proprietatea revivescenței. Geourii: *Macrobiotus*, *Arctiscon*.

Tartor, căpetenia smelilor, care a ascuș soarele și luna.

Tartru, lat. *Tartarus* (*Piatra de vin*), sin. cu *Tartratul acid de potasiu*. (v. *Cremor*). *Tartric*, *acidul*, v. Acid.

Tartrați, sărurile acidului tartric.

Tartuffe, comedie în 5 acte și în versuri de Molière, scrisă în 1667, capodopera comediiilor franceze; se joacă și astăzi cu mare succes pe toate scenele din lume. Personajul lui T. a devenit universal, reprezentând ipocrisia și corupția ascușă.

Tarudant, capit. prov. marocane Sus, 8300 loc.; industrie de aramă.

Tășad, (magh. *Tasáds*), com. rur. în Ung., cott. Bihor, cu 1242 loc. rom, stațiune de cale ferată.

Tași-Lhunpo, oraș măoast. în Tibet, 3300 preoți; reședința lui Paociao-Rimpoci, un preot suprem al budahiștilor.

Tașkent, capitala guvernoare. centralasiatic Turkestan și a prov. Sir Darja, 156,414 loc. (1897); mare centru de caravane; industrie în mătăasă, piei și porțelan.

Tasläu, v. Tazläu.

Tasmania, (numită până la 1853 *Vandiemensland*), insulă la sud-estul Australiei, 67,894 km², cu 166,113 loc. (1897). Produce: lână, cereale, poame, lemn. La 1897 a avut: import 1.192,410 lire sterl., export 1.496,576 lire sterl., au circulat 1453 oăi de 943,000 tone; venituri 797,976 lire sterl., cheltuieli 748,946 lire sterl.; datorie 8·4 mil. lire sterl.; drumuri de fier 764 km, telegraf 2918 km.; pescuit însemnat și vânătoare de chiți. T. a fost descoperită la 1642. Capit. Hobart.

Tășnad, stațiune balneară în Trans., cott. Ciuc, situata la înălțime de 652 m. Are 9 izvoare minerale, cu apa folosită pentru beut și scaldă. Frumuseța regiunii o ridică lacul Sf. Aoa și mai multe peșteri. În timpul ieroei stațiunea e părăsită.

Tasso, 1) *T. Bernardo*, poet ital., 1493—1569, n. la Bergamo, primă educație îngrijită prin ochii său, L. Tasca, episcop în Recoași; a fost guvernator al Ostigliei, în serviciul principelui Ferrante Saoseverino. Scr.: »L'Amadigi», epepă romantică în 100 de cânturi, cu un subiect luat din tradițiunile spaniole; »Il Floridante», poemă; »Rime, Odi e Salmi»; »I tre libri degli

amori». Mai însemnate sînt, pentru istoria politică și literară, ale sale »Lettere», 3 vol. Fiul său:

2) *Tasso Torquato*, celebru poet italian, n. 11 Martie 1544 în Sorento. La Padova, pus să studieze legile, scrise într'uo ao prima sa poemă epică, »Rinaldo», persoană legendară diotre străbunii familiei d'Este, văr cu Orlando (Roland) al lui Ariosto, pe care îl avu ca model. Această poemă (1562) îi făcuse deodată o bună reputațiune literară și îi deschise calea la curtea principilor d'Este în Ferrara. Aici termină T. epepa sa »Gerusalemme liberata» și drama pastorală »Amiota», atât de plăcută Italianilor și primită cu entuziasm în Ferrara. Iosă criticele făcute epepei sale de o comisiune din Roma, căreia îi fu dată în cercetare, și de membrii academieii della Crusca, apoi oescai conflicte cu unii din curtesonii casei de Ferrara, făcără să părăsească oia de multe ori Ferrara. Reveind mereu la Ferrara, era primit din ce în ce mai rece și, într'uo moment de indignare, în Martie 1579, isbucni în ocări în contra ducelui, așa că acesta se vedu silit a-l închide în spitalul de nebuni St. Anoa, unde a stat 7 aoi și 2 luni. Atunci scrise cea mai mare parte din cele v'ro 30 dialoguri filosofice, după modelul lui Platon, însă mult inferior poemelor sale. Liberat, T. părăsi pentru totdeauna Ferrara și trăi la Macova, Florența, Neapole și în fine la Roma. † 25 Apr. 1595 în mănăstirea S. Onofrio, unde e înmormîntat. Scrieri: »Gerusalemme liberata», considerată și astăzi ca cea mai frumoasă epepe eroică modernă cu toate criticele ce i-s'au făcut, între cari și de Galilei. Iosuși T. se încercă în ultimii aoi ai vieții sale sa o refacă sub titlul »Gerusalemme conquistata» în 24 de cărți, cu 4 mai mult ca în prima, mai conformă regulilor aristotelice ale clasicismului, mai puțio romantica, mai teologică, însă și mai inferoară atât în fond cât și în stil și versificare; »Rinaldo», poemă epică; »Amiota» și »Torrismoodo», 2 drame; »Il moode creato», poemă didactică în versuri albe, despre începutul lumii, fără valoare; o scurtă »Alegorie» în prosă, scoasă din »Gerusalemme» ca o explicare a acesteia; trei »Discursuri» despre arta poetică și în special despre poema eroică; »Il segretario» sau tratat despre epistole; »Respuns din Roma lui Plutarco», discurs moral și un bogat epistolar, pus în ordine cronologică de C. Guasti, în care se poate urmări și cu și viața turburată a poetului, și se pot cunoaște suțenmintele, ideile, prejudițiile și închipuirile sale.

Tassoni, *Aless.*, poet ital., 1565—1635, o. în Modena, secretar al cardinalului Ascanio Colonna, consilier al ducelui Francesco d'Este. Scrieri: »Secchia rapita» (Găleata răpită), poemă eroicomică; »Pensieri»; »Considerazioni sopra il Petrarca» și »Filippiche contro gli Spagnoli», însemnate pentru istoria Italiei.

Tasta, nume dat în orgă, pian și alte instrumente aolage limbilor de lemn negru sau învelite cu fildes, a căror apăsare prin degetele executantului pune în acțiune mecanismul instrumentului și produc sonetul. Totalitatea acestor T. formează ceea ce se oumesce *tastatură*, sau dela numele lor latin (claves), *claviatură* (v. ac.). În instrumentele de coarde se dă numele de T. unei lungi șnșeite de lemn tare, abanos de obicei, lipită pe gătul instrumentului, sub coarde.

Tătăișa, (botan.) numirea vulg. a plantei Carlina (v. ac.).

Tatăl nostru, se dicese »Rugăciunea Domnului«, fiind-că însuși Christos a învățat pe apostoli această rugăciune, ce se începe cu cuvintele »Tatăl nostru« (Mat. 6, 9—13; Luca 11, 1—4); ea constă din 7 cereri; cele dintâu trei cereri se referesc la preamărirea lui Dumnezeu, iar cele din urmă patru la binele și mântuirea omului. Rugăciunea aceasta cuprinde pe scurt toate bunurile necesare omului; pentru aceea încă din secolii primi ai erei creștine a devenit rugăciunea principală a creștinilor; oratio publica et communis (dicese S. Ciprian, de orat. Dom.).

Tătâneasa, una din numirile populare ale plantei *Symphytum officinale* L. (v. ac.).

Tatanir, lac în Rom., j. Tulcea, acoperit cu stuf, conține mult pește, care se exportează din Chilia spre Basarabia.

Tatar-Bazardjik, oraș în Bulgaria (Rumelia orient.), lângă Marița, situat spre vest de Filipopole; important prin băile sale minerale calde. Are 16,343 loc. (1893).

Tatar-Bunar, târg în Basarabia. Tatar-Bunar în limba tatară semnifică: puțul tătăresc. De sigur această numire își are de origine particularitatea localității, care e abundentă în izvoare de apă foarte limpede și rece. Pe la 1770 aci a existat un mare oraș, din care au rămas nisece ruine de băi, geamii, turnuri, fundamentele unor construcții mari de piatră. În apropiere de actualul Tîrgușor pe o colină, ce se află pe malul drept al râulețului Gagaciu există darimăturile unui castel genevez, cu patru turnuri, din cari însă astăzi nu mai există aproape nimic. La 1822 la T.-B. s'a așezat o colonie bulgară. Astăzi T.-B. posedă o poporație de 2000 loc. de toate neamurile; el face parte din județul Akkerman și e legat cu orașul Akkerman printr'o cale de poștă, bine întreținută.

Tătârca, (botan.) v. Tărtăcuța.

Tătârca, un munte în Carpații bucovineni, aproape de satul Cărlibaba.

Tătărescu, 1) *T., Nicolae*, general de brigadă, n. 1850; ieșit sublocotenent în 1869, colonel în 1892, general de brigadă în 1898. T. a luat parte ca căpitan la războiul »independenței«. A îndeplinit în 1897 și 1898 funcțiunea de secretar general al ministeriului de război, apoi de comandant al brigadei a 2-a (Craiova) și al diviziei a 4-a infanterie (București).

2) **Tătărescu, George M.**, pictor român, n. 1818 în Focșani, la un unchiu al său zugrav în Buzău a învățat primele noțiuni de pictură. Cu o subvenție din partea lui Chesarie epp. Buzăului a plecat la Roma și a obținut în Academia Sf. Luca (1848) premiul cel mare și medalia de cl. I. Spre completarea studiilor a cercetat Parisul, Haga și Galerile celebre ale Europei. În Rusia a petrecut mai multă vreme pentru a se perfecționa în pictura orientală. La 1852 s'a întors în țară, căvta timp s'a ocupat cu pictarea de biserici (mitropolia din Iași). A fost prof. și director la școala de Belearte. † 24 Oct. 1894. Tablouri: Nemeris, Magdalena, Mântuirea României prin religie și știință, Renascerea României, Țeranul Dunărei înaintea senatului român.

Tatari, populație mongolică, al cărei nume s'a întins apoi și asupra popoarelor înrudite și su-

puse de Gengis-han. Astăzi se numesc T. un șir de popoare ce se întind dela Marea Mediterană până la râul Lena în Siberia: Iacutii pe Lena, Buruții în Turchestanul chinez, Cerchezii, Uzbekii, Turcmenii la sud de Oxus până în Asia mică, Caracapaicii la sud de lacul de Aral, Cumucii în partea nord-estică a Caucasului. Osmanii sau Turcii, și T.-ii adevărați (1.200.000 în Rusia, 100.000 în Caucaș și 70.000 în Siberia). T.-ii dela Cazan (450.000) s'au amestecat cu Rușii și cu Finii, au pierdut tipul mongolic, s'au civilizat și se ocupă cu comerțul. T. din Crimea (împărțiți în T. de stepă și T. de munte) se ocupă cu păstoria (oile), cu cultura tutunului și a fructelor. Ei sânt cunoscuți prin curățenie și iubire de ordine (250.000). T. Nogai (50.000) locuiesc între Marea Neagră și Caspică pe riurile Cuban, Cuma, Volga și în Crimea. T. siberici sânt așezați, numai puțini sânt nomazi. Ei se numesc: Tarași, Tobolscii, Tiumeniși și Tomschiși. Mulți dintre ei locuiesc în orașe și se ocupă cu agricultura. Mai sânt Barabiniii între Ob și Irțiș, Ciulimșii pe râul Ciulim, Teleuții, Sagei, Abacanii sau Caciții, Caragașii, resturi de Arivi și Asani. Numele Tartari se dicese ca ar fi fost dat de Ludovic IX cel Sfânt, că adecă ar fi ieșit din Tartaros.

T. se numia și cavaleria neregulată turcească, ridicată pentru război în Asia mică. Și Rușii au o cavalerie regulată de T.

Tataria, (*Tartaria*), odinioară numirea Asiei centrale, din care navăleau oardele numite Tartari; mai apoi sub *T. mică* se înțelegeau fostele chanate ași prov. rusesci Crim, Astrachan și Cazan; și sub *T. mare* sau *liberă* Turkestanul de ași.

Tătarul, 1) *T.*, braț al Dunării în Rom., j. Tulcea, se desface din brațul Chilia, formează cu acesta 4 ostroave. Lățimea lui e 400—800 m. stă în legătură cu mai multe lacuri bogate în pește.

2) **Tătar**, com. rur. în Rom., j. Braila cu 1862 loc.

Tătârushi, com. rur. în Rom., j. Suceava, cu 2308 loc.

Tatlanus, apologet, elevul Sf. Iustin, a trăit pe la 170 d. Chr. și a scris o apologie în contra filosofilor greci și păgâni. După moartea Sf. Iustin se făcu eretic și înființă secta *encratiștilor*, cari osândeau căsătoria, beutura vinului și mâncarea carni.

Tatius Titus, regele Sabinilor, cu reședința în Cures. Pentru răpirea Sabinelor a plecat cu oaste contra lui Romulus, și în Roma a cucerit muntele Quirinalis și Capitolinus, unde a așezat Sabiui. Împăcându-se cu Romulus au domnit la olaltă preste statul Romanilor și Quirișilor, în care tribul al doilea, adecă cel sabin, se numia după *T. Tatienses* sau *Titienses*. La un sacrificiu în Lavinium T. a fost ucis de către orașenii din Laurentum.

Tatomiresci, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe ambele maluri ale Jiului. Terenul e șesos și roditor; comuna e locuită de 1097 loc. E stațiune de cale ferată.

Tătra, cel mai înalt grup de munți din coroana Carpaților (v. ac.), acopere partea nordică a Ungariei; piscurile mai înalte sânt în cott. Szepes și Liptó, și spre granița către Galiția; dintre acestea piscul Lomniț și Francisc Iosif

trece preste 2600 m. Grupul T. e stâncos și se compune din masse de granit și piatră de var. Se găsesc exemplare frumoase de cristale de calceit, dolomit, etc. Minerale prețioase sunt rari, vine de argint și aur se află, însă neexploatate. Configurațiunea munților e dintre cele mai atrăgătoare, așezăturile frumoase și ochiurile de mare la înălțimi considerabile au atras mulțimea turiștilor din patrie și străinătate. Clima e răcoroasă, zăpada la înălțime nu se topește; partea aceasta e sterilă, mai jos începe un brâu de brați pitici sub care se întinde brădetul și padurile seculare de fag. T. e bogată în ierburi leucitoare. Animalele sunt cele obicinuite ale munților din patrie. Locuitorii munților din cauza sterilității solului sunt puțini. Slovacia și Polonia din aceste părți se luptă cu mari miserii.

Tatu, (zool.) identic cu Armadil (v. ac.).

Tauber, afluent al Mainei în Bavaria, 120 km.

Taueri, (*T. mari* = Hohe Tauern), șirul central al Alpiilor nordici între Salisburgia, Tirol și Carintia. Piscuri: Grossvenediger (3660 m.), Grossglockner (3798 m.), Wiesbachhorn (3578 m.), etc. Pasuri: Krimmler T. (2635 m.), Velber T. (2545 m.), etc. *T. mici* sau Alpii Stiriei, între Mura și Enns până la înălțime de 2863 m. (Hochgolling).

Taula, numire vulgară a plantelor: Spiraea crenata L. (v. ac.), Spiraea Ulmaria L. (v. ac.), Spiraea ulnifolia Scop., Spiraea opulifolia L., Spiraea callosa Thunb. și Spiraea salicifolia L. (v. ac.).

Taumotrop, (*grec.*) un disc cercual de carton, la care pe cele două fețe sunt două imagini, ce se întregesc imprumutat. Dacă prin sfori întărite în două puncte diametral opuse, învîrtim discul repede, imaginile în ochiul nostru se contopesc într-una. S. e. dacă de o parte e colivia, de cealaltă parte paserea, atunci invîrtind repede, vedem paserea în colivia.

Tăun, (lat. *Tabanus bovinus*), insectă din fam. Tabanidelor, ord. Dipterelor, de culoare neagră-cafenie și pe inelele pântecelui cu pete triunghiulare de culoare galbenă. Ochiul foarte mari și verzi când este viu. Botul chiar de unde se leagă cu capul e întors în jos și are în el 4—6 peri tari ascuțiți, cu cari înțeață (mai ales femeiușca) animalele domestice spre a le suga sângele. Larvele trăiesc în pământ și pe paiele de fân, și în luna lui Iunie se prefac în ninife. T., căruia îi place mult sângele omenesc, e *Chrysops coecutiens* (de culoare aurie). [I. P. V.]

Taanus, munți în guvern. prus. Wiesbaden între Maina, Rin și Lahn, 880 m. înalți; bogați în păduri, poiet, vii și isvoare minerale.

Taur, (*Bos taurus*), animal domestic, din clasa Mamiferelor, ord. Rumegătoarelor (Bisulcatelor), în limbajul popular însemnează bou nejugănit. (v. Bou.)

Taurul Farnesean, v. Apollonius.

Taur, (astr.) al doilea semn al zodiacului; constelațiune a hemisferei nordice, cu grupa Hyadelor și Pleiadelor (v. ac.) și cu steaua de gr. 1 Aldebaran (v. ac.).

Tauria, (*Taurida*), guvernament rusesc cuprinzând Crimeea și stepa Nogai, 63.447 km², cu 1.443.566 loc. (1897); capitala Simferopol.

Taurobolia, sacrificii, serviciul divin phrygic, introduse la Romani în cultul zeiței Kybele.

Taurus, munții mărginași dela sudul platoului Asiei mici, dela Marea Egeică până la Eufrat; în Bulghar Dagh ating înălțime de 3500 m.; continuarea lor spre nord-est poartă numirea de *Antitaurus* și formează culmea apelor între Eufrat și Kisil-Irmak.

Tauschanovitsch, *S. Costa*, om politic sârb, n. 1853 în Alexinaac, a fost profesor în Bělgrad, a intrat în politică, fiind în fruntea partidului radical liberal, a luat parte la reșcoala din Zajczar și a fost judecat la 10 ani temniță de stat. La revisuirea constituției și-a câștigat mari merite.

Tautacismus, (*grec.—lat.*) aglomerație disarmonică de sunori, în cuvintele sau silabele, ce se succed.

Tăuți, (magh. *Taucz*), com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 12,678 jug. cat. și 2598 loc. români și germ.

Tautochronic, (*grec.*) coincident. *Fenomene tautochronice*, fenomene astronomiche, cari apar în același timp pentru toți observatorii (s. e. eclipsele).

Tautogram, (*grec.*) poesia în care versurile se încep cu aceeași literă inițială.

Tautologia, (*grec.*) repetiția celor spuse odată, cu aceleași sau cu alte cuvinte. E un defect al stilului ca și pleonasmul, de cătră care se deosebesce prin faptul, că pleonasmul adaugă alte idei de prisos, de unde se mai numește și *bisologie*. T. e uneori și o calitate a stilului dându-i mai multă energie.

Tăutu, *Gheorgha*, poet român, n. 1823 la Boțoșani, †? la Tirgu-Frumos. A colaborat la diarele: Steaua Dunării, Reforma, Nichipercea, etc. Scr.: Poesii (1862); Un ajutor la timp, dramă (1863); Poesii noue (1864); Epistole (1871).

Tăut, *Logofătul*, cancelar sub Stefan cel Mare și fiul său Bogdan. Dinsul a fost trimis la Constantinopol, să închine Moldova Turcilor. (1513.)

Tavalga, numele vulgar al plantei Spiraea crenata L. (v. ac.).

Tăvălug, instrument agricol în forma de cilindru masiv, care servește la îndesarea pământului, sdrobirea bulgarilor și la ruperea scoarței sau coajei pământului.

Tavan, partea de sus, plană sau boltită, a camerei.

Tavan, în montanistică: planul superior al unei galerii sau câmp de exploatare. Fiecare galerie sau câmp de exploatare are următoarele planuri cari o limitează: a) talpa (planul inferior); b) părății (planurile verticale) și c) tavanul (planul superior).

Tavernicus, tesaurar; dignitate în dreptul public maghiar.

Tavnița sau *Tavnica*, nuniri populare ale plantelor: Xeranthemum annum L. și Xeranthemum cylindraceum Sibth. (v. ac.)

Tavor, (*Tabor*), munte în Palestina, 568 m. aproape de Nazaretul P. Pe T. s'a întîmplat schimbarea la față a lui Isus. În timpul cruciatelor pe creasta muntelui s'au ridicat fortificațiuni, cari ați zac în ruină.

Tawastehus, guvern. în Finlanda, 21.584 km², cu 280.436 loc. (1896). *Capitala T.* (Kroneberg) are 5177 loc.

Taxa, (*lat.*) prețuire, determinarea valorii unui lucru; în deosebi prețuire oficială pentru marfuri și lucrări.

Taxe fiscale, sumele pe cari statul le percepe dela contribuabili indirect după diferite consumațiuni, drepturi excepționale, scutiri de servicii, etc. T. f. nu sânt altceva decât impozite (v. ac.).

T. f. în România v. vol. III p. 824—7. În Ung. se percepe T. f., afară de timbru (v. ac.), după conferirea de demnități și distincțiuni, după dreptul de țirg (v. ac.), pentru fondul de pensiuini al învățătorilor (pentru fiecare învățător 24 cor. pe an dela susțiuătorii școalei, și 30 fil. dela fiecare școlar), după patente, pentru scutirea de serviciul militar, pentru serviciul statistic, etc.

Taxacee, (botan.) sinonim ca Coniferae.

Taxalla loca se numiau acele orașele (oppida) din Transilvania, cari aveau drept de a trimite doi deputați la dietă, anume: Abrudul, Hunedoara, Ona Sibiuului, Hațegul, Szék, Kolozs. Zalau, Odorhei, Csikszereda, Sepszi-Szt.-György, Ilyéfalu, Bereczk și Oláhfalu. Dieta din 1810 a decretat aceste orașele egal îndreptățite cu cetățile libere regesi. [I. St. Ș.]

Taxaliști se numesc în Trs. acei țerani, cari înainte de 1848 au primit dela domnul pământesc, din locul intravilan, pe timp determinat, o cantitate de loc alodial, pe oare să-și poată zidi o casă de locuit, pe lângă o taxă anumită în bani, sau în zile de lucru. Aceștia, nici pe basa patentei urbariale, nici pe basa legilor mai noue n'au drept de a se rescumpăra. [I. St. Ș.]

Taxametrul, aparat pentru măsurarea distanței, ce o percurge o trăsură, sau un om pedestru. T. ce se aplică la trăsuri, se aduce în legatură cu osia.

Taxidermia, arta de preparare a animalelor destinate pentru colecții de Sc. Naturale. În această preparare se are în vedere să se conserve cu îngrijire produsele tegumentare ca peri, pene, etc., apoi se caută să se apere pielea animalului contra putrefacțiunii. Mamiferele de obicei se prepară pe calea țisă uscată, care consistă în jupuirea animalului și împăierea lui. Șerpii de obicei se deschid tăindu-se pielea pe o latură, căci dacă s'ar tăia pe mijlocul feței ventrale se denaturează caracterele animalului. Insectele se prepară diferit după grupe: Coleopterele se țin câtva timp în alcool apoi se uscă și se înfîșe un ac prin elitre, unele Ortoptere trebuiesc umplute cu vată căci au abdomenul moale, fluturii se întind pe nisce aparate speciale așa că aripile să fie perfect destine și apoi li-se înfîșe un ac în torace, etc. (Lit.: Ph. L. Martin, »Die Praxis der Naturgeschichte«. 1. Teil: Taxidermie. 2. Teil: Dermoplastik und Museologie. Weimar 1869—70. G. Capus, Guide du naturaliste préparateur. Paris 1883. Joh. M. Hinterwaldner, Wegweiser für Naturaliensammler. A. Pichler's Witwe & Sohn. Wien 1859.)

Taxonomia, (grec.) învățatura despre ordine; sistematica.

Taxodium Rich., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Coniferelor trib. Taxodiaceae, cu foi de regula caduce, alterne, strobili lemnoși; cuprinde vr'o 3 specii, una din China, doue răspândite din Mexico până în America boreal-atlantică. Una din aceste: *T. distichum* Rich., oferă un lemn prețios, remarcabilă ca crescând pe terenuri mlaștinoase și fiind la noi perfect

rustică merită nu numai actuala importanță horticolă dar mai ales va câștiga fără îndoială o deosebită importanță silvică. [A. Pr.]

Taxonomia, v. Phytonomia.

Taxus L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Coniferelor tribul Taxaceae. Cuprinde vr'o 8 specii borealtemperate (cari după unii autori ar fi de redus la una): *T. baccata* L. »tisa« (după exterior asemănătoare bradului, însă ușor de distins prin morfologia foilor și strobili la maturitate cărnoși) al carei lemn prețios, mai de mult pe când era mult mai răspândită, se întrebuința nu numai în industria casnică (polonice, butoiașe, etc.) ci și ca material frecuent în sculptura religioasă (cruci de lemn, etc.). Ea se cultivă și ca plantă decorativă, mai ales ca gard viu în parcuri franceze. [A. Pr.]

Tay, cel mai însemnat riu al Scoției, se varsă în Marea Nordului; 183 km. lung.

Taygetos, munți în Peloponnes între Laconia și Messenia; acum *Pentadaktylon* (piscul Talleton 2409 m.).

Tazbunar, sat în j. Akkerman în Basarabia, se află așezat pe malul stâng al riulețului cu acelaș nume. Este o colonie bulgară, care s'a întemeiat pe la 1790. Acum populațiunea se compune din bulgari, moldoveni și ruteni, în număr de 1200 locuitori.

Tazlău, numirea mai multor comune, plăși, a unui riu și munte în Rom., j. Bacau și Neamț.

1) *Tazlău*, mănăstire în Rom., j. Neamț, zidită și înzestrată de Ștefan cel Mare; curtea mănăstirii era fortificată cu ziduri groase. Toate încăperile și biserica erau frumos pictate. Ași e redusă la biserica de mir. În apropiere sânt ape minerale, alcalinice-sodice-salifere și bicarbonate, cu o stațiune balneară renumită, și mult căutată în sezonul de vară.

2) *Tazlău*, riu în Rom., isvorește din munții Goșmanului, j. Neamț, trece în j. Bacău și se varsă în Troțuș la Onesi. Lung. 85 km.

3) *Tazlău*, com. rur. în Rom., j. Neamț, cu cât. T., Frumoasa și Balcani; are 2871 loc., 3 biserici ort. și 1 cat. În hotarul com. se află alcaline-sodice-salifere, anal. cu apele dela Slănic, Ems, Gleichenberg, și au efect vindecător în casuri de reumatism, sifilis și eczeme.

Te —, v. și The —.

Teaca, (magh. *Teke*), com. rur. în Trs., cott. Cluj, cu 2554 loc. germ., magh. și rom.

Țeara Focului, (span. *Tierra del Fuego*), grupă de 8 insule mai mari și numeroase altele mai mici la sudul Americii, având o suprafață de 73,140 km². Locuitorii, vr'o 8000 Peșărăh, sânt un popor vesel, bun de inimă, dar foarte necult. Aceste insule stâncoase aparțin în partea lor vestică la Chile, partea estică (20,444 km².) la Argentina.

Teatru, spectacol public, închipuind diferite situațiuni sau întemplari din lume, scene istorice, mitologice sau sociale, imitate de anume persoane după cum ei își închipuiesc a fi fost petrecute în natură; local în care se reprezintă asemenea spectacole; complexul scrierilor unui autor dramatic; locul unde s'a petrecut un fapt însemnat. T. propriu țis, este astăzi o cladiră specială, foarte încăpătoare, menită a se da în ea reprezentațiuni de tot felul de piese moderne sau vechi, dramatice, musicale sau choreografice.

Nici unul însă din T. moderne, n'au proporțiile T. antice, grece sau romane, cari eran menite să primească deci de mii de spectatori, și unde actorii trebuiau să se servească de măști-trompete, pentru ca glasul lor să poată fi audțit de toți privitori. Ca literatură, T. de astăzi s'a modificat mult de cel antic, unde nu erau cunoscute decât două genuri principale: tragedia și comedia (v. ac.). T. modern conține pe lângă aceste genuri antice, drama modernă, melo-drama, farsa, opera, operetele, baleturile, vodevilurile, etc. (v. ac.).

Teatre libere, T. în care se represintă piese cu idei înaintate, sau de acele cari au fost refuzate în alte T. de seamă, pentru oare care motive de ordin literar, politic sau social. [T. B.]

Tebea, (magh. *Czebe*), com. rur. în Trs., cott. Hunedoarei, are 1195 loc. rom. în cimiteriul T. e înmormântat Avr. Iancu.

Tebriz (*Täbris*), capitala prov. pers. Aserbeidsân, situată într'un șes roditor, 180,000 loc. Țesetorii de bumbac, fabricație de șaluri și mătasă; însemnat comericiu de transit spre Europa. Prin pacea încheiată aci la 2 Nov. 1827 între Persia și Rusia, ultima câștigă Erivanul.

Technic, (*grec.*) totalitatea mijloacelor și procedeurilor pentru confecționarea produselor industriale sau artistice. *Technic*, ceea ce privește industriile sau partea materială a artelor. *Termini technic*, terminologia proprie unei arte sau meserii. *Technician*, specialist în un ram al tehnicei, inginer. *Școală technică*, v. art. Polytechnic și Inginer. *Trupe technice*, trupele cari se ocupă cu serviciul militar de cale ferată, poștă și telegraf, aeronautică, artileria de cetate, etc.

Technologia, (*grec.*) învățătura despre mijloacele și procedurile pentru transformarea produselor brute în articole pentru trebuințele vieții. *T. mecanică* cuprinde acele proceduri, prin cari natura chimică a produselor brute nu se schimbă în mod esențial (s. e. confecționarea articolelor metalice și de lemn, țesătoria, etc.). *T. chimică* se ocupă cu producțiunea basată pe procese chimice (s. e. producerea metalelor, fabricațiunea zahărului, sării, pieilor, etc.). În gramatică T. e sin. cu Morfologia. (v. ac.)

Teck, un mic principat pe pământul Șvabilor, a format posesiunea principilor din Zähringen. Fiul lui Berchtold, Albrecht se întitulează principe de T. (1186). La sfârșitul secl. XIV principatul T. e încorporat la principatul Württembergi.

Tecla, *Sfântă*, n. pe la începutul erei creștine în Iconiu, s'a facut creștină în urma predicării Sf. Paul Ap. și a fost cea dintâiu vergură consacrată lui Ddeu prin votul castității. A fost torturată și aruncată fiarelor selbatice, cari însă nu au atins-o și așa a fost lăsată liberă. A murit în etate de 90 ani. [Dr. I. Radu.]

Teclu, *Nicolae*, profesor de chimia generală și analitică la academia de comericiu și chimist al imprimeriei imperiale a statului în Viena, n. 1839 în Brașov, unde făcū școala primară și o parte a gimnasiului real, terminându-l în Viena. Urmă ingineria la politehnică, apoi trecū la academia de belle arte din München și mai târziu la Berlin secțiia arhitecturii. Terminând studiile trecū în România, dar negăsind teren pentru arhitectură, schimbă direcțiia studiilor sale în etate

de 29 ani, urmând cursurile de profesură, în special chimia, la universitatea din Viena, studiând mai ales la vestitul profesor universitar Ludwig. Aici își luă licența. Fiind un timp profesor la gimnasiul din Brașov, întroduse întâiașidată cursuri de gimnastică rațională și întemeiă reuniunea rom. de gimnastică și cântări, care există și ađi. Voind în acelaș timp să organizeze gimnastica în România, nu găsi nici un sprijin. În München înființă »Turnerbund« și fū numit »Turnwart« regal preste toate școalele din München. Dnpă luarea licenței T. deveni asistentul prof. univ. Ludwig (Viena), apoi adjunct și în fine la 1880 profesor de chimie la academia de comericiu din Viena. În acelaș timp fū numit și docent la academia de belle arte din Viena, la catedra de chimia pigmentelor (colorilor). Demisionând din această funcțiune, fū numit chimist al monetăriei statului. La 1879 fū ales membru al Academiei române. La 1888 fū numit chimist al imprimeriei imp. din Viena. Afară de lucrările științifice apărute în l. germană cari i-au câștigat renume de chimist european, a publicat în l. rom. următoarele: *Relațiunile între chimia organică și anorganică* (Discurs de recepțiune la Academia română. În *Analele Academiei române*); *Despre pigmentele anorganice* (în *Anal. Academiei rom.*); *Despre însemnatatea chimiei* (în *Almanachul soc. României-jună* din Viena 1883); *Despre elementele chimice* (în *Almanachul României-june*. Viena 1888). La congresul internațional de chimie aplicată ținut în Iulie 1898 la Viena, T. a ținut conferințe foarte interesante asupra intensității luminei și despre flacăra. (Cf. »*Voința naț.*« din 18/30 Aug. 1898 și *Monitorul oficial al României* nr. 198 Decembrie 1898.) [I. Moisil.]

Técső, (rut. *Ciacova*), comună mare în Ung., cott. Maramurés, sediul unei subprefecturi și judecătoria ceruale; are 4550 loc. magh. și ruțeni. În vechime era aici o mănăstire de Paulini, care prin donațiuni regale a ajuns la mari bogății.

Tectolit, materie întrebuițată pentru acoperirea caselor; se compune din o țesătură de în sau cânepă împregnată cu cleiu, glicerina și celuloșă.

Tectologia, un ram al biologiei (v. ac.).

Tectona L., (botan.) mic gen din fam. *Verbenaceae*, tribul *Viticeae*, cu vr'o 3 specii de mari arbori, originari din Asia și anume din India orientală și archipelagul Malain. Dintre speciile acestui gen exotic menționăm *T. grandis L.*, originar din Ostindia. Lemnul acestui arbore este cunoscut sub numirea de »lemnul de Teck«, care din cauză că conține acid silicic este foarte durabil și aproape indestructibil, întrebuițându-se în industrie mai cu samă pentru construcțiuni navale. [Z. C. P.]

Tectonica, (*grec.*) măiestria de a produce figuri artistice din piatră sau lemn.

Tectura, tablă sau învăltoare pentru păstrarea actor; filă care se lipesece preste un text greșit.

Tecuciu, *judet* în Rom., cu un teritoriu de 216,550 hect., muntos; lanțuri de coline compun o configurație a solului foarte plăcută. E udat de o mulțime de riuri, dintre cari Siretul și Bârladul sunt mai iusemnate. Pământul de pe platouri e roditor și propriu pentru cultura cerealelor. Județul T. e străbătut de multe linii

ferate și șosele naționale. Comerciul și industria se desvoltă de deosebire în capitala jud. În privința administrativă e împărțit în 5 plăși cu 120,026 loc. Istoricul jud. a fost studiat de cătră Papadopol-Calimach. (Dicț. Geogr.)

Tecuciu, oraș în România, capitala jud. cu acelaș nume, cu 13,405 loc., situat pe malul drept al Birladului, la întâlnirea acestuia cu Tecuciul. E reședința prefecturii județului, a unui tribunal și altor autorități secundare. Are un gimnasiu real, mai multe școale primare mixte și 9 biserici deservite de 15 preoți. Stațiune a căii ferate Iași-Vaslui-Galați și T.-Mărăsești. În docum. ist. se pomenește orașul pentru prima oară la 1134.

Tecuciu-Calenderu, com. rur. în Rom., j. Teleorman, lângă păreul cu acelaș nume, (care izvorește din j. Argeș), cu 1630 loc., 2 biserici și o școală mixtă.

Te Deum laudamus, imn biser. de laudă și preamărire a lui Ddieu în bis. apusană; corespunde doxologiei sau imnului »Mărire intru cei de sus lui Ddieu« al bisericii orientale.

Tefrita, rocă eruptivă neovulcanică, compusă de plagioclas, nefelin sau Leucit și Augit cu substanța vitroasă.

Tega, o serie de munți în Rom., j. Buzău, servesc de pășunat pentru mii de oi. Are o cășărie, al cărei produs e cunoscut în comerț sub numele de Penteleu.

Tegea, oraș în vechea Arcadia; ruinele lui se ved spre sud dela Tripolizza.

Tegenaria, un păianjen din grupa Araneidelor sedentare, care traiesc prin colturile camerilor și își țese o pânză foarte regulată rotundă și verticală.

Tegernsee, lac în Bavaria super., 10·6 km², 72 m. afund, la altitudine de 726 m. Lângă el e satul T. cu mănăstire benedictină fondată la 736, acum castel.

Tegetthoff, Wilhelm, baron, admiral austriac, n. 23 Dec. 1827 în Marburg, elev al școlii de marină din Veneția. Comandant al flotei austr. la Helgoland în 1864, bate flota ital. 1866 la Lissa. T. a adus corpul împ. Maximilian (v. ac.) din Mexico. La 1868 a fost numit membru pe viață în casa Seniorilor. † 7 Apr. 1871 în Viena I s-au ridicat monumente în Pola, Marburg și Viena.

Tegnér, *Essais*, poet liric svedez, n. 1782 în Kyrkerud, † 1846 în Wexiö. Profesor la universitatea din Luud, dela 1818 membru al academiei, pe urină (1824) episcop la Wexiö. Orator și pedagog eminent. Poema lui »Frithjofssaga«, un mărgăritar al lit. svedeze, e tradusă aproape în toate limbile. Are statuă în Luud.

Tequigalpa, capitala republicii Honduras, în America centrală, lângă Rio Choluteca, 10,000 loc.

Tegument, (botan.) învelișul protector al ovulului (v. ac.) sau al seminței (v. ac.). T. seminței poate fi dublu, când cel extern se ăice *testa*, cel intern *tegmen* (Migdal, Ricin). Mai poate purta formațiuni derivate, ca *arilul* (v. ac.), *arilodul* (înveliș secundar ce se desvoltă dela micropilul seminței spre hil, ca la Nucșoară); *caronculel*, umflătura T.-lui numai în jurul micropilului (Ricin); *strophiola*, dilatație membranoasă a raphelului seminței (Rostopască). Când fructul are pericarp tare T. seminței e subțire (Căneasă, Alună), și invers (Strugure, Curmală). [S. Șt. R.]

Teh (*Bambur*), măsură de lungime în Birma, = 339·59 cm.

Teheran, capitala Persiei și a provinciei T., situată pe un platou sterp, 230,000 loc.; mare palat al șahului, centru de drumuri importante.

Tehuantepec, oraș în statul mexican Oajaca, pe *istmul de T.*, în apropierea Oceanului Pacific; legat și cu Oceanul Atlantic prin calea fer. T. (308 km.). 8000 loc., port.

Tehug, măsură de drum în Birma, = 3395·91 m.

Tehuri, bresle (v. ac.).

Teina, (*Theina*), sin. cu Cafeina (v. ac.).

Teint, (pron. ten), pelița feții și colorațiunea ei.

Teiresias, (*Tiresias*), în mitol. grec. un tinăr pedepsit de ddei cu orbie, pentru că a spus oamenilor secretele lor; Zeus l-a iertat și i-a dat darul profeției.

Teișani, com. rur. în Rom., j. Prahova, cu 1335 loc. Pe teritoriul com. s'au aflat mine exploatare în secl. XIV și XV. La T. a fost o luptă între Stroee Buzescul și Tatari în timpul lui Radu Șerban Basarab (1600—02).

Teism, (*grec.*) original înseamnă credința în existența lui Ddieu, în opoziție cu ateismul (v. ac.). Astăzi însă T. în limbajul filosofic și dogmatic se numește sistema, care învață, susține și crede în existența lui Ddieu ca fiindă spirituală, absolută și personală. (Cf. și Deism și Panteism.) [Pl.]

Teișor, numirea populară a plantelor: Kerria japonica DC. (v. ac.) și Spiraea Filipendula L. (v. ac.).

Teiu, numele românesc al diferitelor specii din genul *Tilia* L. (v. ac.); *Teiu alb* = *Tilia argentea* Desf., *Teiu roșu* = *Tilia parvifolia* Ehrh. și *Tilia vulgaris* Hayne (v. ac.).

Teiu, com. rur. în Rom., j. Argeș, compus din 4 sate cu 1624 loc., 2 biserici și 1 școală primară rurală.

Teiu, loc. isolat în Rom., j. Ilfov, asil pentru copiii surdo-muți și săraci. A fost palatul de vară al lui Grigorie-Vodă Ghica.

Teiuș, (magh. *Tövis*), com. rur. în Trans., cott. Alba infer., cu 4070 jug. cat. și 2878 loc. rom. și magh. E centru însemnat al căilor ferate ardelenesci.

Teja, ultimul rege al Ostrogoților, a fost crotropit la 554 cu întreaga tabără a poporului său de oștirile Bizanțului conduse de Belizar și Narses.

Teju, (*Salompenter*, Tupinambis Teguixin Gray), șopârla de 2 m. lung., se găsește dela Guayana până la Paraguay. Se hrănește cu paseri. Are carne gustoasă.

Tejuco, alt nume al orașului Diamantina (v. ac.).

Teke, v. Ahal.

Tekir-Ghiol, localitate în Dobrogea, aproape de Constanța. Aici se află un sanatoriu situat 150 m. dela țărmul Marii Negre pentru copii scrofulo-tuberculoși, deschiș vara-iarna; cuprinde 40—50 bolnavi.

Tel, țintă. *T.* sau *ghidon* se numește și butonașul la capătul pușcei, cu care se ochesece (v. și Mira).

Telamon, un heros al Grecilor, fiul lui Aeakos cu Endeis, a ucis pe Phokos, fratele mașter, și a fugit la Salamys, unde regele Kychreos i-a dat fata și, la moarte, regatul.

Telamon, în arhitectură figuri purtătoare de zidiri.

Telchini, numele unui trib de preoți anci din

insula Rodus, unde au instituit cultul zeului Apollo și al zeiței Iuno, care cult poartă numele tribului lor. La început erau considerați ca demoni, mai târziu ca semiței, cari cu știința lor hieratică aduceau folos omenimei. Fiind că s'au opus zeilor, au fost ucși de către Apollo.

Telciu, (magh. *Télcse*), com. rur., în Trs., cott. Bistrița-Năsăud, cu 40,913 jug. cat. și 3102 loc. rom. și magh.

Teleaga, cărucioară cu două roate, servește spre purtarea poverilor mai mici.

Teleaga, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 4 căt. cu 4000 loc. În raionul com. se află izvoare minerale, cercetate în timpul verei de mulți pacienți.

Teleagd, (magh. *Mezö-Telegd*), com. mică în Ung., cott. Bihor, se amintese deja la 1257. Are 233 case, cu 1805 loc. magh., puțini români. Teritoriul 3331 jug. cat. muntos. Stațiune de cale ferată.

Teleajenul, plaiu în Rom., jud. Prahova, se compune dintr'o comună urb. Văleni (v. ac.) și 21 com. rur. Deasupra unui promontoriu se ridică munți înalți bogăți în pașune. În regiunea dealurilor se află păduri frumoase de brad, grădini de pruni. Solul plaiului e bogat în minerale, izvoare sarate și puțuri de pucioasă.

Teleangiectasia, (med.) mici angioame, dilatații de vase sanguine, în piele. (Cf. și art. Angioma.)

Telefon, aparat ce servește a transmite sunetele la distanță prin electricitate. A fost inventat de Graham Bell. T. lui Bell se compune dintr'un magnet închis în un cilindru de lemn, un pol al acestui magnet se află pus în un mosor, în jurul căruia este învârtit un fir de alamă învârtit cu matasă. Capetele firului comunică cu două fire conductoare care stabilesc comunicațiune între acest T. și alt aparat cu totul analog cu acesta, așezat la o mare distanță. În fața polului și a mosorului este o lamă de fier subțire întinsă în fundul unei leice. Apropiând gura la leică și pronunțând oare-care cuvinte, lama vibrează apropiindu-se și îndepărtându-se de magnet, schimbându-i magnetismul și dând naștere unui curent în mosor. Acest curent de inducțiune se conduce prin fire la celalalt telefon și întră în mosor, modificând magnetismul magnetului care atrăgând sau respingând placa din fața lui, aceasta vibrează producând exact vibrațiunile telefonului în fața căruia vorbim, și deci produce vibrațiuni aeriene cari se pot auzi de o persoană care ar pune urechia în fața leicei acestui telefon.

Telefot, aparat destinat a fotografia oscilațiunile unui fir metalic magnetic, care servește a primi telegramele submarine transoceanice. Se datorește lui Ader.

Telefotografie, (grec.) fotografierea obiectelor departate. În aparatele fotografice comune imaginea obiectelor departate e mică, însă dacă înapoia obiectivei punem o lentilă divergentă (împrăștiătoare) potrivită, imaginea va fi mai mare.

Telegar, cal de teleagă, cal sprinten, folosit la trasura, nededit cu poveri mari.

Telegonos, fiul lui Odysseus și al Kirkei. Mamă-sa l-a trimis să aște pe Odysseus. Furtuna îl mână la Ithaca, unde se luptă cu Odysseus și îl omoară, fără a ști cine a fost.

Telegraf electric, aparat care are de scop de

a transmite în scris, prin ajutorul unui curent electric, la distanțe foarte mari ideile sau cugeterile noastre. Cele mai importante sisteme de telegrafie sunt cele ale lui Morse și ale lui Breguet. T. lui Morse se compune din 4 părți, și anume: 1) pila electrică, 2) manipulatorul, 3) linia telegrafică, 4) receptorul. Pila electrică ce se întrebuințează este pila lui Daniell sau a lui Leclanché. Polul negativ al pilei comunică cu pământul, polul pozitiv cu manipulatorul. Manipulatorul se compune din un ridicător metalic, care se mișcă în jurul unei axe orizontale. De desubtul acestuia și la una din extremitățile lui se află o prominență metalică pnsă în comunicație cu polul pozitiv al pilei. Un resort ține capul ridicătorului în sus, în mod ca să nu se atingă de prominență. Linia telegrafică se compune din un bun conducător al electricității, care reunește stațiunile între cari voim să comunicăm. Când e vorba de o linie aeriană, e compusă din un fir de fer galvanizat susținut de nisce stâlpi prin nisce izolatori de porțelan. Când linia este subterană sau submarină ea se compune din fire de aramă învârlite cu o pătură izolatoare de cauciuc sau gutapercă. Unul din capetele liniei comunică cu ridicătorul manipulatorului. Receptorul se compune din un electromagnet. Unul din capetele firului acestui electromagnet comunică cu pământul, iar celalalt cu linia telegrafică. Acest electro-magnet e destinat a trage un ridicător, care prin un vîrf ascuțit face nisce semne pe o bandă de hârtie ce se desfășură înaintea lui. Manipulatorul și pila sînt situate la una din stațiuni, receptorul la cealalta. Apăsând asupra manipulatorului, curentul pilei trece prin fir în mosorul receptorului, care atrage ridicătorul, care la rîndul său face un semn pe banda de hârtie. Semele ce se fac sînt puncte sau linii după durata apasaturii. Prin puncte sau linii se produc toate literile în modul următor:

a	j	s
b	k	t
c	l	u
d	m	v
e	n	x
f	o	y
g	p	z
h	q	
i	r	
1	6	
2	7	
3	8	
4	9	
5	0	

Telegraful Breguet diferă de telegraful Morse numai pentru căt privește manipulatorul și receptorul, cari sînt compuse din două roți dințate pe cari sînt semnate literile alfabetului. Roata manipulatorului are un mâner, și mișcându-se de un dinte întrupe curentul de odată, dacă se mișca de mai mulți dinți întrupe de atâtea ori curentul câți dinți au trecut. Receptorul se va mișca tot de același număr de dinți și va presinta aceeași literă sub un arătător. În cazul telegrafiei submarine la mari distanțe, receptorul se compune de un ac al unui galvanometru care după mișcările sale indică semnul ce se trans-

mite. Acum în urmă acest ac a fost înlocuit prin un fir subțire. (v. Telefot.)

„**Telegraful Roman**“, după »Gaz. Trans.« cel mai vechiu dintre diarele române de ași din Trans. și Ung., înființat de mitropolitul Șaguna. Primul numer a aparut la 1 Ian. 1853. După introducerea erei constituționale în Ungaria »Tel. Rom.« s'a pus pe terenul legal asigurat de constituție, și a profesat politica de activitate. »T. R.« este organ al intereselor bisericeii ort. rom. De prezent apare de 3 ori pe săptămână. Cu puține excepțiuni el a fost redactat tot de preoți.

Telegrama, depeșă telegrafică, v. Telegraf.

Teleki, Iosif, istoric magh., n. 1790, a ocupat funcțiuni administrative, comite suprem, referent la camera de curte, custode al coroanei și dela 1842—48 ultimul guvernor al Transilvaniei. După 1849 a fost presedintul academeii magh. Scrieri principale: A Hunyadiak kora, Történeti adatok. † 1855.

Telekia Bngt., (botan.) după unii gen propriu, dupa alții numai subgen dela *Buphtalmum*, de care diferă prin foi mari cordate și bracteele involucriului late, Singura specie dela noi *T. speciosa* Bngt. e cunoscută sub numirea de »brustur», »brusturul oii», »laptuca oii«, ș. a. [A. Pr.]

Telelog, aparat prin care se fac comunicări din departare. Sin. telegraf (v. ac.).

Telemachos, în mitol. grc. fiul lui Odysseos (la Romani Ulișses) cu Penelope. Când a plecat tatal seu la reșoiul din Troia, a ramas ca copil, și când tatal său s'a reintors acasa și acf a aflat peștorii muierii sale, T. i-a ajutat a-i ucide pe toți.

Telemeteorograf, (grec.) un meteorograf ce ne indica din departare fenomenele meteorologice.

Telemetru, (grec.) aparat pentru măsurarea repede a unei distanțe cu ajutorul teodolitului.

Telenesol, un tirgușor în Basarabia, j. Orheiul, locuit de moldoveni, parte mazili. T. se află așezat pe malul drept al râului Ciulicul-mijlociu. Imprejurul lui solul e nuonts și foarte fertil. Poporațiunea e de preste 3500 loc., toți agricultorii.

Teleologia, (grec.) ca termin tehnic în limbajul filosofiei moderne designeaza sistema, care socotescs că scopul este principiul pentru înțelegerea și explicarea lumii, a lucrurilor din dînsa, a ordinii din univers și a mersului evenimentelor. După natura scopurilor ca cause finale, se face deosebire mai întâiu între fisicoteleologie și eticoteleologie; apoi se deosebescs teleologia religioșo-etică de cea immanentă teoretică și de cea antropologică sau utilitaristică. În opoziție cu explicarea mecanică a lucrurilor, explicarea teleologică a fost susținuta de filos. Plato, Aristoteles, de părinții bisericeii, apoi de școlastici, de Leibnitz, ș. a.

Teleologic, (grec.) în limbajul filosofic denotă însușirea caracteristică a acelor vederi și acțiuni, cari cauta a descoperi un anumit scop în toată ordinea naturală din univers și în mersul evenimentelor. Op: mecanic. [Pl.]

Teleor, Dumitru Constantinescu, publicist, n. 10 Maiu 1858 în comuna Atirnați (j. Teleorman). A colaborat și colaborează la deosebite diare și a publicat: Novele, Scene și Portrete (1886), Flori de liliac, Durere, Icoane, Novele alese (1894), Schițe umoristice, Realiste (1896), Aventura unei soacre, farsă (1896). Alte schițe umoristice. Epigrame, 1900. Uti-

mele schițe umoristice, 1900. Tuns și frezat, 1901. Povestiri patriotice, 1902. Din viața mea de medic, 1903.

Teleorman, 1) *T.*, rîu în Rom., isvoresce în j. Argeș, trece în j. Teleorman, primesce mai mulți afluenți și se varsă în Vedea.

2) *T.*, județ, după numele rîului, cu un teritor de 4760 km²., șesos și roditor, udad de Dunăre și Olt și de mulțimea văilor și paraielor mai mici. T. este între primele județe agricole. Cultura cerealelor e aproape singura producțiune a acestui jud. Viile dau un însemnat produs. Industria și comerțul se desvoaltă în orașe, industria e cea de casă, artiicii comerciali sînt brânzeturile, peșcele și produsele agricole. Aventul comerțului îl înlesnescs portul Turnu-Magurele. Tîrgurile jud. încă sînt renumite, T. are șosele și multe căi ferate. E locuit de 236,129 suflete ce se împart pe 10 plași. T. e unul dintre cele mai bogate jud. în tradiții și relicvii istorice; e studiat sub raport istoric, archeologic și filologic de Hașdeu în »Columna lui Traian«, de Grig. Tocilescu în »Dacia înainte de Romani« și alte scrieri ale sale și de Xenopol în »Istoria Românilor. (Dicț. Geogr.).

Teleosaurii, reptili de felul crocodililor, ajungeau lungimea de 6 m., aveau reprezentanți numeroși în perioada iurasică.

Teleosis, (grec.) perfecționarea organismelor în decursul desvoltării lumii.

Teleostel, ordin de pești (v. ac.).

Telepathia, (grec.) termin întrebuințat astăzi spre a areta că anumite persoane ar pute să perceapă cu sensurile și lucruri și fapte, cari, fie în spațiu, fie în timp, se afla preste puțină obicinuita de percepțiune. [Pl.]

Teleph —, v. și **Telef** —.

Telephania, (grec.) vedere telegrafică, transpunerea imaginilor cu ajutorul curentului electric. Primele încercări de T. le-a făcut Selencq d'Ardres la 1877.

Telephorus, (*Cantharis*), gen de insecte din ord. Coleopterelor, fam. Malacodermata (gândacii moi), cu gura și toracele roșii-galbui, elitrele albastre (femeișca negre-castani) și pantecele galben-roșcat. Lung. 13—14 mm. Trăiesc pe frunzele arborilor ca frasinul, stejarul, etc., larvele lor ies iarna în pament și-s negre-catifelat. Are foarte multe specii ce poartă numele în general de gândacii sau gândac de frasin, așa: *T.* sau *C. abdominalis*, *fusca*, *obscura*, *fulva*, *alpina*, *rufa*, *nigricans*, etc., a caror colorațiuni variază mult dela o specie la alta. [I. P. Voitești.]

Telescop, instrument optic pentru observarea corpurilor ceresci, construit pe principiul reflecțiunii și refracțiunii luminei. Primul T. a fost construit de Newton la 1663 și consta dintr'un cilindru mare de lemn deschis la un capet, ce so îndreaptă spre ceriu, cu o oglindă concavă la celalalt capet. Lumina ce venea dela un astru se reflecta, convergându-se pe oglindă, se reflecta totalmente pe o prismă de reflecțiune totală (v. ac.) spre parettele cilindrului ude forma o imagine în fața unei lentile convergente. Privind prin lentila se vede imaginea virtuală marită. T. a adus foarte mari servicii astronomiei. Observându-se corpurile ceresci, descoperindu-se sateliți, planete, arteroizi, comete, etc. Imaginile ce se obțin sînt inverse corpurilor.

T. lui Herschel (1795), era foarte mare și așa făcut că se privea prin deschiderea dinainte iar nu prin o anumită deschidere laterală.

T. lui Gregory e cu vedere directă printr'un ocular ce e pus în mijlocul fundului cu oglindă concavă.

[G. M. M.]
Telesio Bernardino, (1509—88), filosof naturalist ital., n. la Cosenza, profesor de literatură în Neapole, unde fundă societatea filosofică Cosentină. Precursor al lui Baco, e primul dintre moderni, care combătă aristotelismul medieval și în opera sa »De rerum natura juxta propria principia« stabili ca temelie a științei studiul naturii prin propria observațiune și experiență.

Telestichon, v. Acrostichon.

Teletermoindicător și **Teletermometru**, aparate pentru a indica temperatura unui corp dela o distanță oarecare.

Teleutospori, (botan.) sporii rezistenți durabili de toamna până primăvara, dela Ciupercile Uredinee (v. ac.); sînt uni-bi-ori tri-celulari, cu membrana groasă, negricioasă, în interior cu protoplasma, avută în materii de rezervă, oleiu, ș. a. și un nucleu în fiecare celulă. Primăvara germinează, dau un promiceliu, acesta dă sporidii (v. Spor), cari germinând reproduc Uredinea respectivă.

[S. Șt. R.]
Telina, numele popular al plantei *Apium graveolens* L. et var. *rapaceum* Mill. (v. ac.).

Tellinca, un instrument de suflare din specia fluierilor, se compune dintr'o țeve cilindrică de lemn de soc, de paltin, de răchită sau de teiu, sfredelit. Unele T. sînt legate în câteva locuri cu coajă de lemn de cires, ca să nu crape. Are o lungime ca. de 65 cm., iar grosimea ca. de 66 mm. Din T. cântă ciobanii la oi, suflând pe la un capăt, iar pe la celalalt bătînd cu degetul arătător, pentru ca să dea diferite sunete, după cum astupă mai mult sau mai puțin capătul ei. T. este cel mai imperfect din toate fluierile ce le avem, prin simplitatea construcțiunii lui el amintesc *monaulul* celor vechi. Sunetele produse sînt cam ascuțite și lipsite de claritate.

Tell, 1) *T., Christian*, general și bărbat politic român, n. 1807 la Brașov, † 1884 la Bucuresci. Intrat în armata Terii-Românesci dela reînființarea ei (1830), ia parte la mișcarea revoluționară dela 1848, semnînd împreună cu Eliade și St. Goleșcu proclamația dela Islaz, și devine membru al guvernului provisoriu. Exilat după intrarea Rușilor în țeară, petrece 8 ani în Turcia primind o pensie dela Sultan. Reîntors la Bucuresci în 1857, participă la divanul ad-hoc, e câteva luni (până la sfîrșitul lui Maiu 1863) ministru de culte sub Vodă Cuza, apoi iarăși (Mart. 1871 până Ian. 1874) în cabinetul Lascar Catargi sub domnia lui Carol I, când elaborează și promulgă (14 Dec. 1872) legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor și pentru constituirea sf. Sinod (după prototipul rusesc).

2) *Tell, Alexandru*, general de brigadă din artilerie, fiul lui Christian T., n. 1846, absolvă școala militară din care iese în 1864; căpitan în 1871, face compania din Bulgaria în gradul de maior; colonel în 1889; apoi general de brigadă, funcțiune în care exercitează comandamentul succesiv la Focșani, la Bucuresci (brigada artilerie) și la Severin (divizia I inf.).

Tell, Wilhelm, un erou legendar al Elveției, despre care se povestesc că în Novembre 1307 ar fi ucis pe Gessler, guvernatorul austriac din Altorf și ar fi liberat pe compatrioții săi de tirănia străină. Neautenticitatea acestei povestiri este astăzi însă în de ajuns dovedită. Popular a devenit T. în toată Europa prin celebra dramă, cu același nume, a lui Schiller și apoi prin opera lui Rossini.

Tell el Kebir, sat în Egiptul inf. Acı au bătut Englezii sub Wolseley pe Arabi Pașala la 13 Sept. 1882.

Tellez, (pron. Teliedz) *Gabriel*, poet span., cunoscut sub numele de *Tirso de Molina*, călugăr, n. 1585 în Madrid, † 1648, cel mai mare dramatic al Spaniei după Calderon și Lope de Vega, care îl numesce Terențiu al Spaniolilor. În »Les cigarrales de Toledo« (Livezile Toalei) o colecțiune de novele și comedii, arată regulile poeziei dramatice, cari după el consista în a nu prea ține samă de regulile. O ediție completă a comediiilor sale a publicat Hartzenbusch 12 vol., Madrid 1839—42. O alegere îngrijită în »Biblioteca de autores espanoles« 5 vol., Madrid 1850.

Tellumo, zeul bărbat față de țină Tellus (v. ac.), ca și Zeus Chthonios, față de țină Demeter (Ceres la Romani).

Tellus, (*lat.*) pămînt, sol, teren; *teluric*, ce să ține de pămînt. *Tellurism*, magnetism animalic.

Tellus, la Romani țină, care personifica pămîntul roditor și nutritor, ca o mamă bună; (T. Mater), la Greci țină Găa. La 268 a. Chr., în urma unui cutremur de pămînt i-s'a votat un templu.

Teluga, limba poporului *Telinga*, (ca. 20 milioane), locuitor în presid. Madras în Estindia.

Teluriu, un metaloid, în familie cu sulful și seleniu. F. at. = 125; descoperit de Müller de Reichenstein în minele de aur ale Transilvaniei la Secărimb unde e combinat cu aur, argint, etc. Corp solid, aspect metalic, culoare cenușie, se topesce la 400° și presinta proprietăți analoage cu ale sulfului, seleniului, etc.

Tema, materie de tractat, țesă; ceea ce să dă școlariilor să traducă sau să desvoalte.

Temere, acea stare afectivă, care se nasce în sufletul nostru la prevederea sau la așteptarea vr'unui rău real amenințator sau numai presupus ca atare. T. totdeauna este însoțită și de un sentiment de nelinișce, prin urmare de neplăcere. Ca afect se număra între afectele astenice sau de depresivitate. [Pl.]

Temeritate, cutezanță oarbă, care desconsideră pedecile, ce i-se opun sau ori ce fel de pericole.

Temes, rîu, v. Timiș.

Temesvár, oraș, v. Timișoara.

Temis, rîu în Anglia, v. Themsă.

Tîmpa, (magh. *Csenk*), picior de munte deasupra Brașovului (v. ac.), 994 m. În vîrf e așezată pe un pedestal înalt statua lui Arpád. Dela acest loc se deschid priveliști încântătoare preste Țeara-Bârsei spre munții secuiesci, spre România și Țeara-Făgărașului.

Tempe, frumoasa vale a rîului Teneios în Tesalia între munții Ossa și Olimp, 7 km. lungă și ici-colea abia 30 m. largă.

Tempea, Radu, într'un document din 18 Aug. 1798 se intitulă: »al școlărilor naționalicești prin Prințipatul Ardealului Director«. Prin edictul

de toleranță al lui Iosif II, 24 Oct. 1781 s'a dat drept confesiunilor de a-și înființa școli naționale. Pentru școlile române se institui un director cu leață de 400 fl. din fondul de studii ardelenesc. Primul director cu sediul în Sibiu a fost Dimitrie Evstatievici, căruiu îi urmă la 1785 T. Acesta a învățat la gimnaziul Sașilor din Brașov; el a fost înscris aici ca primul elev român gr.-or.; a cerut un ajutor de 100 fl. dela bis. Sf. Nicolae (19/8 Oct. 1785) ca să se pregătească în Buda pentru treapta preoției. La 1806 în Protocolul poruncilor T. se subscrie protopop al Brașovului. În această calitate se incurcă în certe cu curătorii bis. pentru fiul său Duțu, pe care voia să-l pue în postul de preot. Aceste neînțelegeri pricinuiră suspendarea protopopului întâmplata la 1817. El a răătăcit un an prin Moldova și se întoarce la 1818, cerând ertare dela parohiei lui și dela consistoriu. A publicat în Sibiu la 1797 o gramatică. (Cf. Ist. școal. rom. din Brașov de A. Bârsan.) [T. S.]

Tempera, manieră de pictură, la care colorile se prepara cu albușul ouălor sau cu lapte de capră. Se distinge prin durabilitate.

Temperament, în limbajul filosofic: o determinare obicinuită a stărilor sufletesci ca tărie și excitabilitate, întru cât ele se arată condiționate de constituția sistemului nervilor. T. își află explicația în așa numita rezonanță fiziologică, în faptul că stările sufletesci sunt însoțite și de anumite stări trupești. După gradul de tărie și de excitabilitate se deosebesc patru forme de T.: sanguinic, coleric, flegmatic și melancolic. *T. sang.* are sensibilitate foarte dezvoltată, pricepe iute, uită ușor, e mobil, vesel, prietinos, social dar fără statornicie; se caracterizează prin superficialitate, ușurință, puțina constanță și puțin caracter. *T. coleric* dispunând de o mare impresionabilitate se caracterizează prin o cuprindere și decisiune iute, voință ferma, curagiu și rezoluție, prin mânie, îndirgire și neconsiderare. *T. flegmatic* se caracterizează prin puțină impresionabilitate, prin puțină acțiune, dar pentru aceasta indiviții de acest T. sunt liniștiți, perseveranți, trainici, pacienți, fideli și conștiențioși. *T. melancolic* se caracterizează prin mică impresionabilitate, dar propria acțiune este mare. Acest T. dispune pe om ca să trăiască pentru sine, în contemplațiuni profunde și în meditații religioase. Toate aceste însușiri ale T. nu sunt a se lua per absolutum, de oarecine nici unul dintre T. nu se întimpină singur la nici un individ, ci în amestec cu altele. [Pl.]

Temperanță, cupătare, dispoziția virtuoaasă care face pe om să-și reguleze poftele sale, sa se țină departe de ori ce exces și să trăiască cu cupătare în mâncare și beutura. Societăți de T. sunt acele cari fac ca membrii săi să se obțină mai cu samă dela beuturi alcoolice. (v. Intemperanță.) [Pl.]

Temperanția, (med.) remedii ce se întrebuințează pentru recorierea, moderarea căldurii corpului. Cataplasme și spălături reci, bai reci, beuturi acrii, etc. fac acest serviciu.

Temperare, potolire, linișcire, stimpărare.

Temperatura, gradul relativ de căldură al unui corp. T. se măsoară în grade de termometru (v. ac.) și nu e decât o diferență de căldură, iar nu cantitate de căldură: când un corp are

grade în plus ca T. medie obicinuită (17° C) țicem că e cald, când are în minus, țicem că e rece sau frig. T. arătăată de termometru nu e decât ceva foarte relativ și nefondat, căci punctul de origină (0°) de înghețarea apei e cu totul arbitrar; se putea foarte bine lua alt corp și atunci 0 era mai sus sau mai jos. S'a considerat ca 0 absolut însă aceea T., nerealisată până acum, la care ori ce mișcare moleculară și atomică încetează în corpurile; corpurile la 0° abs. nu mai aveau nici o energie (v. ac.). Acest punct ar corespunde la — 273° C, și temperaturele socotite începând dela acest punct se țic absolute.

T. cea mai ridicată (preste 3000°) s'a produs în arcul voltaic al curenților electrice foarte puternici; T. cea mai scațută (cam — 250) s'a realizat prin evaporarea aerului lichid.

T. aerului se determină lăsând termometre în aer, se constată că T. descresce cu înălțimea și Haosul universal, din afara atmosferei, se admite a fi la 0° absolut.

T. solului se determină introducând termometre în gauri făcute în pământ. Până la 10—11 m. T. variaza cu antotimpul ca și la suprafața pământului; la 10—11 m. T. e aproape constantă și egală cu T. medie a locului considerat. De aci în jos T. creșce cu adâncimea. S'a constatat în sondaje adânci cam pentru 30 m. un grad Cels. (grad geotermic). Basat pe acest fapt s'a dedus ca parți din centrul pământului dacă nu chiar tot trebuie să fie încă lichid.

T. apei mărilor variaza după pozițiunea geografică; cu adâncimea scade însa așa că, la ecuator chiar în oceanele adânci T. apei la fund poate fi chiar inferioară lui 0°. Apa nu îngheață în aceste adâncimi din cauza presiunii colosale ce exercita apa de deasupra. [G. M. M.]

Temperatura corpului, căldura unui corp animal ce se poate constata prin termometru sau și numai prin pipăire. (Cf. art. Căldura animalica.)

Tempestat, la Romani, țeitarea viforului.

Tempestate, sin. furtună, uragan (v. ac.) mai ales pe oceane.

Templari, ord cavaleresc înființat de cătră Hugo de Payens la 1118, cu scopul ca să apere pe peregrinii ce mergeau la Ierusalim și să se lupte în contra necredincioșilor. Regele Balduin II le-a dat locuința în palatul său zidit pe ruinele templului lui Solomon, de aici numele T. Membrii acestui ord erau cavaleri, preoți și servitori, toți purtau uniforma: manta albă cu cruce roșie. Ordul în curând se extinse și dobândi averi colosale în toată Europa. Dupa caderea dominațiunii în Palestina, T. s'au retras în insula Cypru și mulți s'au răspândit prin Europa. Dar averile și puterea lor au slăbit disciplina și-au dat ansă la multe abuzuri în sinul ordului. Aceasta a îndemnat pe Filip IV cel Frumos regele Franciei să pornească contra lor luptă de extirpare. Cu cauza lor s'a ocupat și conciliul din Viena (Francia) din 1311 și papa Clemente V presionat de regele a hotărât desființarea ordului. [Dr. I. Radu.]

Temple, (pron. Tampil), faimoasă zidire în Paris; la început mănăstire a Templarilor, dela 1798 temnița de stat, unde a fost închis și Ludovic XVI. Demolată sub Napoleon III.

Templu, spațiu ce îl desemna augurul cu bățul (lituus) spre ceriu și spre pământ, ca între mar-

ginile aceluia spațiu să observe sburatul pasărilor. Fiind că pe locul cuprins în acest spațiu se ridicau sanctuare deșilor, s'a numit T. ori ce edificiu destinat pentru serviciul divin. Creștinii din secolii primi numiau T. numai edificile destinate pentru cultul păgân, iar cele destinate pentru serviciul dumnezeesc al creștinilor le numiau ecelesia și basilica (v. ac.). [i—m.]

Tempo, (*ital.*) întrebuițat în musică atât în sensul de măsură (v. ac.) cât și de gradul de repeziune a execuțiunii unei bucăți. Gradurile principale sânt: *largo* (larg), *andante* (mergând), *moderato* (potrivit), *allegro* (vesel), *presto* (repede). Cu timpul s'au introdus o mulțime de alți termeni, având aproximativ aceleași semnificațiuni ca: *grave*, *lento*, *adagio*, *comodo*, *vivace*, ș. a., apoi diminutive sau superlative a acestor termeni.

Temporal, vremelnice, lumesc. *Bona temporalia*, v. Bunuri bisericesci.

Tenacitate, statornicie, însușirea ființelor și a lucrurilor de a persista în mod durabil în poziția și în puterile avute. Relativ la persoane, T. se numește și aderarea cu statornicie la vr'o idee sau părere exprimată, ori la vr'un propus oarecare.

Tenalgia, (med.) durere în tendoanele musculaturei.

Tenantit, mineral, o varietate de tetraedrit, sulforseniură de Cu și fier, rar, la Redruth în Cornwall, etc.

Tendența, nisuița în direcțiune determinată, spre o anumită țintă. *Tendențios*, ce corespunde sau servește unor anumite considerațiuni sau scopuri.

Tender, vagonul ce urmează îndată după locomotiva și poartă cărbuni, lemne, apă, etc.

Tendo, (anat.) *tendon*, termen pentru capetele fibroase ale muscilor, prin care aceștia se prind de oase; tendoanele sânt albe și sclpicioase.

Tendovaginita, (med.) inflamația învelișului tendoanelor.

Tenebrionide, familie de insecte din ord. Coleopterelor, cu genurile: *Blaps* (B. mortisaga); *Pimelia* (P. distincta) și *Tenebrio* (T. molitor = Morar, v. ac.).

Tenedos, (turc. *Bozgea-Ada*), insulă în Marea Egeică, spre sud dela intrarea în Dardanele; 42 km², cu 4140 loc.; se produce vin bun.

Teneriffa, (span. *Tenerife*), cea mai mare dintre insulele canare, 2026 km², cu 109,407 loc. (1887); e insulă vulcanică, muntoasă (Pico de Teyde 3716 m. înalt); capitala Santa Cruz.

Tenesm, sinonimi: *Scremete*, senzațiunea dureroasă particulară, scremetul fără materie, cu cari sânt legate unele evacuări alvine diareice. El este un semn caracteristic al disenteriei. Analog tenesm există și la urinare în disurii. El este cauzat de intoxicațiunea microbiană ce însoțește inflamațiunile la nivelul sfincterelor anale și vesicale.

Tenia, v. Cestoda.

Tenke, stațiune balneară, v. Tinea.

Tennessee, 1) T., afluent pe stânga al lui Ohio (America nord.), 1600 km. lung. 2) T. stat în Uniunea nord-americană, la stânga râului Mississippi, 108,910 km², cu 1.767,518 loc. (1890); la est ramuri din munții Alleghani, udat de râul T. și Cumberland, sol roditor, bogat în cărbuni și metale. Clima moderată; ocupația principală a loc. agricultura (tutun, bumbac). Constituția

din 1870. În congres trimite 2 senatori și 10 reprezentanți. Capit. Nashville. Mai de mult forma parte din Carolina de nord, dela 1796 state.

Tennis sau *Laun Tennis*, (engl., pron. Lan T—), joc englezesc cu mai multe cotce (pile), iubit și jucat mult în Englitera, încă din secl. XVI, de unde s'a răspândit apoi în toate părțile lumii. Se joacă pe un loc netezit bine, în forma oblongului, la mijlocul caruia este întins un rociu de ață, înalt de 1 m. De o parte și de alta stau combatanții, cu rociuri mici în mână, având datorița de a lovi îndărăt cotecele aruncate de contrari, pe teritoriul lor. Greșelile unui partide, se scotocesc în favorul celeialalte.

Tennyson, *Alfred*, (dela 1834 *Baron T. de Aldworth*), fiu al unui preot, n. 1809 la Somerby, în Lincolnshire, unul din cei mai renumiți poeți englezi. Încă student la universitatea din Cambridge publică, împreună cu fratele său Charles, o colecțiune anonimă de poesii »Poems by two brothers« 1826. În 1828 fu premiat cu medalia de aur pentru poema sa »Timbucto«. În 1830 și 1833 publică alte 2 vol. de poeme, întâmpinate de critici cu asprime. Dela 1842, după o nouă publicațiune, fu recunoscut ca un poet de valoare și deveni poetul iubit al publicului cult englez. În 1850, regina Victoria îi dete titlul de poet laureat; la 1884 luă titlul de lord; e considerat de unii ca cel mai mare poet după Shakespeare. Cu un gust ales, simțeminte nobile și cugetări profunde, are însă puțină originalitate în concepțiune. Dramele sale, scrise mai târziu, sânt de mai puțină valoare. Operele sale, în parte ilustrate de Gustav Doré, sânt multe traduse în deosebite limbi. Semnalăm aici o colecțiune de poesii lirice-filosofice, traduse în limba germană de Bohlen, 1874, atingând cele mai adânci probleme ale vieții. În limba rom. avem tradusa în versuri de către Haralamb G. Lecca, poema epică ilustrată, Enoch Arden. † 6 Oct. 1892 în Aldworth.

Tenor, în musica veche vocea principală a corului vocal, care avea misiunea de a ține melodia dată. În musica modernă T. este cea mai acută dintre vocile barbatesci, având de ordinar un timbru clar, dulce, tinăr oarecum. Extensiunea în general e dela d₂ la la₃, voci excepționale suind încă două sau trei grade; timbrul preferat e în registrul de piept; totuși unele voci, prin studii, parvin a egaliza oarecum registrele și ajung a se servi de notele registrului de cap începând chiar de pe la d₂. Vocile de T. de opera se deosebesc în: 1) T. *de forță* sau *eroic*, cu timbru mai puternic și întrebuițând aproape exclusiv registrul de piept. 2) T. *liric* sau *ușor*, cu timbrul mai clar, cu vocea în registrul grav lipsită de energie, dar în schimb mai mladioasă și atacând cu ușurință registrul acut. Se da câte odata numirea improprie de T. *grav* unei voci cu extensiunea de T. dar cu timbru de bariton. În coruri vocea de T. e câte odată împărțită în două: T. I și T. II, acești din urmă având timbrul de T. dar fără mare extensiune în sus. [T. C.]

Tenorita, mineral, oxid de cupru monoclin, produs de sublimație pe lavelle Vesuviului.

Tenotomia, (med.) taierea subcutană a unui tendon pentru a delătura o contractură; mai adeseori se taie tendonul lui Achiil.

Tensiune, nisuița gazurilor de a-și mări volumul, îndată ce scade presiunea sub care se află.

Tensiune electrică, presiunea pe care electricitatea adunată pe un corp, năsuind să părasească corpul, o exercitează asupra mediului rău conductor de care este încungiuat.

Tentacule, apendice mobile nearticulate ce servesc diferitelor animale ca organe de pipăit mai ales. La Coelenterate T. au forma unor degete de mână și pe suprafața lor presintă niște organe uizicătoare numite nematoaste. La Melc sunt 4 T.: două mari și două mici, numite popular coarnele melcului și având un rol tactil.

Tentaculifere, animale Trochozoare cari au împrejurul gurei o coroană de tentacule. Cuprind patru clase și anume: Sipunculizii, Brachiopozii, Bryozoarzii și Phoronidienii.

Tentamen, (*lat.*) încercare, ispită. » *Tentamen criticum* » încercări critice, de Laurian (v. ac.) scrise la 1840.

Tentațiune, (*lat.*) încercare, probare, atac, ispită (v. ac.).

Tentativa, (dr. penal). Un fapt penal, o infracțiune, poate fi numai conceput, preparat, încercat sau savârșit, îndeplinit. E o T. atunci când există un început de executare. Posibilitatea unei desistari vltutare, e de esența T.-ei; prin urmare, dacă te-ai oprit singur, scapi de pedeapsă. T. de crimă se pedepsește totdeauna; T. de delict, numai în casurile prevețute de lege. T. se deosebesce de crima savârșită dar neisbutită. T. nu e posibilă decât în infracțiunile cari presupun o intenție culpabilă (oniur, furt, fals, etc.). T. de contravențiune nu se pedepsește nici odată. T. cuprinde în sine idea de intențiune criminală. T. se ped. cu un grad mai jos decât faptul executat. [Scriban.]

Tenthredinide, subfamilie de insecte din ord. Hymenopterozelor, fam. Hymphytophage, un fel de vespi puțin mai mari ca muștele obicinuite și cari se nutresc și trăiesc pe frunzele arborilor. Ca genuri sunt: *Lophyrus* (L. pini) ce trăiesc pe pini și apare de două ori pe an în Mai—Iunie, August—Septembre; *Nematus* (N. salicis, pe salcie); *Athalia* (A. spinarum, pe răsură); *Tenthredo* (T. scalaris-vespie verde pe tușișul de salcie); etc. [I. P. Voitești.]

Tenuto, (*ital.*) în musică pus deasupra unei note sau a mai multor, indica a le da întreaga lor valoare, fără a intercala cea mai mică pauză. E înlocuit adese printr'o mică liniuță orizontală trasă deasupra notei. [T. C.]

Teo —, v. și *Theo* —.

Teoctist I, mitropolitul Moldovei, a pastorit pe la 1374, și a fost pus în scaun, cu blagoslovenia Ohridei, de catra »luga-Vodă», care nu e altul decât Coriatovici (1374—75). T. a murit probabil pe la 1388, când impostorul Tagara (v. ac.) hirotoni de mitropolit pe ieromonachul Simeon (Melchisedec, l. c. p. 47).

Teoctist II, mitropolitul Moldovei, era Bulgar de origine și fusese diacon al faimosului Marc Efeseanul. El este laudat pentru »pietatea și ortodoxia lui». S'a hirotonit sub Alexandru II (1451—55). T. s'a făcut mitropolitul Moldovei în timpul celei mai cumplite reacțiuni în contra unirii dela soborul din Florența. Damian, pe semne predecesorul nemijlocit al lui T., aderase în 1440 prin procurațiune la sinodul antiunionist

din Constantinopole. (Le Quien, Oriens christianus, Paris 1740, I. p. 1253), și acum trebuiau luate măsuri pentru stîrpirea unirii și prevenirea ei în viitor. Despre T. se mai scie, că a luat parte la alegerea lui Ștefan cel Mare, și l-a murit domn (Urechii ed. Kogalniceanu, l. c. I. p. 152). La 3 Sept. 1471 T. a sfințit man. Putna (ibid. p. 157) și în anul urmator a început reclădirea bisericii surpate de cutrenur a mânăst. Neamțul (Musceleanu, Calendar pe 1863, Buc. p. 85). El a murit în 8 Nov. 1577 (Urechii, l. c. p. 157 și 165).

Teoctist III, mitropolitul Moldovei, a urmat în scaun dupa David, † 1 Apr. 1509. În ceaslovul man. Neamțu se dice, că a fost acolo egumen, de aceea va fi greșeală de tipar în Lesviodax (Ist. bis. Buc. 1845, p. 450), care îl aduce din man. Secu. T. a murit în 1517 pe Ștefan-Vodă cel Tinér (Ștefan al 5-lea) la Suceava, și a murit în 1528, fiind îngropat în man. Neamțu.

Teodor, v. Theodor.

Teodorescu sau *Theodorescu G. Dem.*, autor român, n. 1849 în București, † 1900, a făcut studii de filologie clasică la Paris, unde a luat și diploma de licențiat, apoi a fost numit prof. de limba latină și română la un liceu din București. În politică se alipise de G. Vernescu (v. ac.) și cu el împreună a fost câteva luni ministru de culte în cabinetul generalului Florescu dela 1891. A scris mai multe cărți de școala și a publicat o adunare de poezii populare, obiceiuri, colinde și alte notițe folcloriste cari nu sînt lipsite de oarecare valoare. S'a ocupat și de scrierile lui Anton Pann.

Teodorescu, Florea, medic rom., n. 10 Apr. 1842 în Mavrodin (j. Teleorman), a studiat în București și Turin; pe rând medic la spit. Colțea, Colentina și Filantropia. Scr. asupra abscesului ficatului, pneumoniei, sifilisului pneumonar și Cistelor hyd. pulmonare.

Teodori, Iuliu, medic rom., n. 7 Aug. 1834 în București, Dr. de Berlin, a fost medic militar, înaintînd pîna și la gradul de insp. gen. al servic. sanitar al armatei. 1898 pensionat. Dela 1869 prof. de patologie și terapie la fac. de medicina și dela 1884 medic al casei reg. Scr. despre pelagra.

Teodosie, 1) *T., fiul lui Neagoe-Vodă*, minor la moartea tatălui său, (1521), fû înlocuit în domnie de Radu-Vodă Calugărul.

2) *Teodosie, fiul lui Stoian*, a lasat fragmente istorice, cronici, de prin 1700. Contemporan cu cronicarii Constantin Capitanul, ierodiac. Maiu Clococeanul, Clucerul Dumitrache și Pîrvu Cantacozino. (v. și Theodosius.)

Teofan I și Teofan II, puși ca mitropoliți ai Moldovei în sinodul mitropolitului Iacob I Putneanul, dar nepomeniți în ceaslovul măn. Neamțu. Nu se arata, când au păstorit, nici ce au făcut (Erbiceanu, Ist. mitr. Mold. Bucur. 1888, p. LV).

Teofan III, mitropolitul Moldovei, amintit în ambele liste amintite, dar fara altă particularitate, decât că era »dela Putna». (Erbiceanu, l. c. p. LV și LVI.)

Teofan IV, mitropolitul Moldovei (1565—72 și 1583—87), era »cencelul lui Macarie», episcopul Romanului și fundătorul măn. Rîșca. S'a consacrat de timpuriu episcop, »din tinerețe», cum dice cronica, dar nu i-se cunoasce reșe-

dința. Alexandru-Vodă Lăpușneanul îl numi mitropolit al Moldovei la 22 Sept. 1565 (Urechia, ed. Kogălniceanu, Buc. 1872, I. p. 221). Preste dînsul veni cumplita persecuțiune a lui Ioan-Vodă cel Cumplit în 1572. Confratele său George al Romanului fu ars de viu sub pretext de sodomie, iar T. scapă cu fuga în munți. În locul lui fu înaintat Atanasie al Romanului (Urechia, ibid. p. 210). La 10 Ian. 1582 T. se iscălesce încă: »biv (fost) mitropolit» (Iorga, în Doc. priv. la ist. Rom., Buc. 1900, XI, p. L.). de unde se vede, că atunci încă nu era reîntronat. De abia în 1583 figurează ca mitropolit pus de Petru-Voda Șchiopul. La 10 Ian. 1586 mai era în scaun, dar în 1587 muri sau se retrase la măn., fiindcă la 20 Dec. din acest an deja se găsește ca mitropolit George Movilă (Urechia, l. c. p. 232, Iorga, l. c. p. LIII).

Teofan V, mitropolitul Moldovei, între 1617 și 1620, în urma lui Anastasie Crimca și urmat tot de dînsul. Poate că acest T. să fie ieromonahul din Secul amintit într'un document din Melchisedec, (Cron. Romanului, Buc. 1875, p. 149). El a luat parte la divanul domnesc din 25 Mart. 1617, în care Radu-Vodă Mihnea închină măn. Galata sf. mormânt (Melchisedec, l. c. p. 253 și Erbiceanu, Ist. mitr. Mold., Buc. 1888 p. LVII, după Codrescu, Uricariul V., Iași 1862 p. 215—218).

Teofil, episcop în Antiochia și apologet creștin în secl. II; de origine din Siria. Dela el au ramas trei cărți îndreptate cătră Ahtolic, în cari expune doctrina creștină despre Dumneșeu și învierea morților. T. a luptat mult contra gnosticilor (v. ac.). I-se mai atribuie lui T. comentarii la cei 4 evangeliști. † la 181. [i—m.]

Teofil, mitropolit sau mai bine, episcop de Alba-Iulia (Belgrad), cu numele de mir Toma Seremi din Teiuș (după Popea, Vechia mitropolia, Sabiniu 1870, p. 86), fu hirotonit episcop în Bucuresci la 18 Sept. 1692. Aici jură pe legea ortodoxă, iar întors acasă, jură, ca și antecesorii săi, pe cele 19 puncte faimoase în mâna superintendentului calvinesc (v. Reformată, biserica); pe urmă fu confirmat în scaun de G. Bánffy, guvernatorul Ardealului în 18 Dec. 1692 (George Barițiu, Părți alese din ist. Trans., Sibiu 1889, I, p. 156. Iorga, Sate și preoți, Bucur. 1902, p. 172. Nilles, Symbolae, Oeniponte 1885, I, p. 153 uu. diploma). În 1693 T. face visitație și ține sinoade în deosebite părți. La 1695 e în legatură cu Sibiul, unde tipăresce în 1696 Ciaslovațul, în același timp, când apare în Sâmbata Mare întâiul catechism de propaganda catolică (Iorga l. c. p. 173). În adevăr tocmă în această vreme pornise în bis greco-orientală din Ungaria, mai ales între Ruteni, un curent puternic de unire cu bis. apusului. Împăratul Leopold I prin diploma din 23 Aug. 1692 (Doc. priv. la ist. Rom., Buc. 1885, V¹ p. 417—9) recunoscuse bisericilor unite aceleași drepturi ca și celor catolice, și când Austriacii stapăneau de fapt Transilvania în 1696. se iviră și aici năsuințe serioase de a extinde diploma și asupra acestei țeri. Iesuitul Lad. Bărâny, în colaborare cu primatele Strigonului, cardinalul Kollonich, și cu câțiva nobili catolici din Transilvania, căpătă într'adevăr dela Viena promisiuni favorabile (diploma împărătească datează însă nu din 1696, după cum ăice Șincai în Cron. Rom., Buc. 1886,

III, p. 276, ci de abia din 14 Apr. 1698. Cf. Barițiu, l. c. p. 162—3), și punându-se atunci în înțelegere cu T.; îl decise pe acesta la adoptarea unui plan de unire. Uneltirile acestea nu lipsiră de a transpira în public și zadăriră furile cele mai cumplite ale calvinilor, cari vedeau că le scapă din mână nația română cea iobagă și la număr covârșitoare. T. era cât pe aci să fie detronat, cu atât mai virtos, că întrase în conflict și cu guvernatorul Bánffy din cauză bănească (Barițiu, l. c. p. 165). Pe de altă parte și în Bucuresci se ivi un compețitor al scaunului Albe-Iulii. Dar lucrurile luară altă înfățișare. În Ardeal poruncia cu adevărat unul singur, și acesta era generalul comandant Rabutin de Bussi. El primise ordin dela Viena să aperse cu tărie năsuințele unioniste, și sub asemenea scut, T. putu convocă sinodul din 1697 (Barițiu, l. c. p. 165). În ședința întâia T. a vorbit despre soarta Romanilor, persecuția lor din partea calvinilor, unicul mijloc de mântuire prin uniune cu bis. Romei. În ședința a doua s'au primit cele 4 puncte definite în soborul ecumenic din Florența, adecă purcederea Sf. Duch și din Fiu, primatul papal, purgatorul și validitatea consacrarii în pâne nedospită. Tot atunci s'au pus și condițiunile unirii, adecă egala îndreptărire a clerului unit cu cel latin, drepturi politice pentru Români, păstrare intactă a ritului. Pe basa acestor conclusiuni s'a și redactat decretul din 21 Martie 1697 semnat: T. și tot clerul. Se vede, ca o semnare atât de vagă n'a mulțamit pe cardinalul Kollonich; de aceea 12 protopopi, absenți la sinodul amintit, au făcut un act special în sensul decretului. Pe când iesuitul Bărâny căuta la Viena aprobarea protocolului original al sinodului, T. muri de moarte subită, nu fără banuală de a fi fost otrăvit (Barițiu, l. c. p. 171).

Teofor, v. Igațiu, Sf.

Teologia, (grec. știința despre Dumneșeu), la Greci T. designa doctrina despre ăei și raportul lor cu lumea; poștii Homer și Hesiod, cari au glorificat pe ăei în cântecele lor, se numiau teologi (Aristot. Metaph. 1, 3; 12, 6), asemenea și filosofi, cari se ocupau cu natura ăeilor (Aristot. Metaph. 12, 8, 26). În filosofie sub T. se înțelegă aceea parte a metafisicei, care tractează despre Dumneșeu, anume despre existența, natura, atributele lui Dumneșeu și raportul lui cu lumea; ea se ăice și T. naturală, în opoziție cu T. supranaturală, care se basează pe revelațiunea divină; aceasta din urmă se numesce autonomastice Teologie. T., ca știința, difere de cunoascerea vulgară a religiunii, încât nu numai propune adevărurile de credință și morala revelate, ci cercă și rațiunea, pe care se întemeiază ele; le arată natura și nexul între sine, le probează, apără și ilustrează, face conclusiuni din ele și le expune frumșea și momentuositatea practică; prin ce se deșteapta, nutrește, susține și întăresce credința. Difere T. pozitivă și de T. naturală, (care e o parte a filosofiei), încât aceasta se razimă pe principii curat naturale, cunoscute cu ajutorul rațiunii, pe când T. se razimă pe principii cunoscute din revelațiune cu ajutorul grației divine; T. pozitivă nu are de obiect numai adevărurile religiunii naturale, ci mai virtos ale celei supranaturale; T. servindu-se de filosofie arată raportul și armonia între religiunea natu-

rală și cea pozitivă supranaturală, între rațiune și revelațiune. Cu privire la materia, ce o tractează, T. se poate reduce la trei rami principali: *I T. sistematică*, se distinge în *T. dogmatică*, care se ocupă cu adevărurile de credință, și *T. morală* (v. ac.), tractează despre aplicarea adevărurilor religioase la modul de viață și la faptele oamenilor. Dogmatica îmbracă formă apologetică, polemică ori irenică, după cum apară adevărurile contra atacurilor, combate pe contrari ori le tractează în pace fără considerațiune la aceștia. *II T. istorică* cuprinde: 1) Istoria revelațiunii divine a Test. vechiu și nou, Introducerea în S. Scr., Ermeneutica și Exegeza; 2) Istoria bisericească, cu patrologia și arheologia sacră. *III T. practică* o formează Dreptul canonic public și privat, și T. pastorală cu ramii săi Homiletică și Catechetica, Liturgică și Ho-degetica. [Dr. Is. Marcu.]

Teologia pastorală este aceea disciplină teologică, care tractează despre principiile și normele referitoare la administrarea oficiului pastoral-bisericesc; ea propune, cum are să-și implinească preotul, ca păstor sufletesc oficiul de învățător al poporului, de ministru al sântelor sacramente, de conducător al credincioșilor săi spre tot ce servește la perfecțiunea morală și sfințirea vieții, precum și cum are păstoriul sufletesc să se poarte în viața publică și privată conform pozițiunii sale. (Cf. Dr. Is. Marcu, Teologia pastorală, vol. I. Blaș, 1902.)

Teorema, (grec.) în limbajul logic, propozițiuni sau judecăți, cari primindu-și certitudinea dela oarecari axiome, nu numai sunt capabile, ba chiar au trebuință de a fi demonstrate. T. occur aproape în toate științele. [Pl.]

Teoria, (grec.) în fond înseamnă observație, intuițiune, contemplație în spirit a celor ce nu sunt obiect direct al percepțiunii sensibile. În limbajul filosofic T. se numește cunoașterea, înțelegerea și explicarea fenomenelor din legile lor universale. În asemănare cu praxa, T. se numește complexul de cunoștințe, pe cari le are cineva fără ca să aibă și intențiunea de a le pune în practică. Sub acest raport poate să fie ceva adevărat în T., dar în praxă să nu se poată adevăra. În filosofie mai are T. și înțelesul de a face studii singur numai pentru interesul și valoarea lor intrinsecă, până când praxa are în vedere aplicarea aceluia, apoi determinarea și judecarea lucrurilor după valoarea ce au. Sub acest raport se face deosebire între filosofia teoretică și practică, științe teor. și practice. [Pl.]

Teos, odinioară oraș înfloritor în Ionia, locul natal al lui Anacreon.

Tepache, (pron. Tepace) sau *Pulque*, beutură alcoolica ce se fabrică în Mexico din sucull Agavelor (v. ac.).

Tepal, (botan.) frunzele perigonului (v. ac.).

Tepeluș-Vodă, v. Basaraba-Laiot.

Tepes, porecla lui Vlad IV (v. ac.), domnul Munteniei.

Tepic, teritoriu în Mexico lângă Pacific, 29,211 km², cu 148,776 loc. (1895). Capitala T. are 16,226 loc.

Tepidarium, un despărțământ al scaldelor romane, care se încăldea moderat și servia ca introducere; T. servia și ca loc pentru masagiu (ungere cu oleiuri). (Cf. art. Balneum.)

Tepișta, colonie în Basarabia, j. Akkerman, creată la 1827 din coloniști germani din Würtemberg, din Bavarezi, Unguri, câteva familii de Francezi. T. posedă frumoase vii, sistematice lucrare, dar cari au perit acum din cauza fiolxerei. Poporațiunea de 1700 loc., posedă 7546 desetine pământ de arătură. Satul e construit pe malul drept al riului Cogălnic, la poalele unei coline.

Teplitz, (*T.-Schönau*), oraș în nordul Boemiei, 20,262 loc. (1890); castel cu parc mare; terme alcali-salinice de 32—48° folositoare cu deosebire la boale de incheieturi și paralizii; cam 5800 oaspeți pe an.

T. în Ung., v. Trencin.

Teпоșica, numele popular al plantei *Tordylium maximum* L. (v. ac.).

Teramo, prov. ital. în Abruzzi, 2765 km², cu 269,659 loc. (1897). Orașul T., lângă Tordino, are 8634 loc.; episcopie.

Terani, v. Bufani.

Terapia, (med.) medicina practică; știința care determinează regulile pentru tratarea diferitelor boale.

Teratogenesa, (biol.) doctrina care explică formarea monstruoșițiilor (v. ac.).

Teratologie, (grec.) învățătura mistică despre minuni; învățătura despre monstruoșițiile animalelor și plantelor. (v. și Phytoteratologia.)

Terceira, (pron. Ters —), insulă vulcanică aparținătoare Portugaliei în grupul ins. Azore, 421 km², 46,000 loc. Virfurile mai înalte Caldeira și Santa-Barbara. Capitala Augra de Heroismo.

Terclu, zeana ce rămâne când se scurge mămăliga pentru ca să i-se dea grosimea potrivită.

Terebellidae, familie de vermi Chaetopozii (clasa Annelidelor), ord. Polychacta, cu genul *Terebella* și speciile: *T. nebulosa*; *T. emmalina*; *T. comchilega* și *T. figulus*. Sunt animale marine, corp moale vermicular, inelat, cu parapode desvoltate mai ales la partea anterioară care e și mai groasă, capul se deosebesce ușor căci poartă nisce prelungiri ramificate arborescent. Unele stau tot timpul închise în nisce căsuțe, altele sunt libere. S'au găsit mai prin toate mărire Europei.

Tereben, medicament ce se presintă sub o formă cristalină și se prepară dacă se tratează oleiul de Terebentină cu acidul sulfuric; este inactiv, n'are nici o influență asupra luminei polarizate.

Terebentina, v. Terpentina.

Tereblecea sau *Tereblesc*, com. rur. în Buc., o colonie nemțească din 1787, care s'a despărțit acum de conuna rom., parochie cu biserica filială în Stărcea (Berlinți), moșie mănăstirească în căpit. și j. Siret; ambele comune au împreună 4316 loc. (2483 ort.-or., 789 rom.-cat. și uniți, 901 protest., 143 mos.), cu câte o școală primară; biserică rom.-cat. și protestantă.

Teregova, com. rur. în Bănăt, cott. Caraș-Severin, cu 3156 loc. rom., sediul unei preturi și unei judecatorii. T. e încungurată de locuri istorice. Spre sud dela stațiunea ferată e *Porta orientalis* (v. ac.), spre nord e castrul Gaganis.

Terek, riu în Caucașia nordică, isvovesece în Kasbek, se varsă în lacul Caspic prin 5 brațe; 616 km. lung.

Teren, v. Sol.

Terentius, Publius, poet roman, n. 185 a. Chr. în Cartago în Africa, de aici s'a numit *Afer*; ca băiat sclav fu adus la Roma de Terentius Lucanus, care i-a dat libertatea. Ca bărbat cu erudițiune înaltă era în prietenie cu cei mai distinși bărbați din Roma, ceea ce a influențat mult activitatea sa literară. Până ce Plautus a scris pentru popor, T. influențat de poezii grece Menander și Apollodorus, a scris pentru publicul cult. Dupa ce a scris 6 comedii a călătorit în Grecia, unde a murit în 159 a. Chr. Comediile lui T.: *Andra* (fata din Andros), *Hecyra* (soacra), *Hautontimorumenos* (care pe sine se torturează). *Eunuchus*, *Phorinus* (parasitul) și *Adelphos*. [T. B.]

Teriakiu, Alexandru, om politic român, n. pe la 1829 în Moldova, † 1893, a fost 2 $\frac{1}{2}$ luni ministru de externe sub Stef. Golescu în 1867 și vr'o 9 luni ministru de interne în cabinetul Ioan Brătianu până la 10 Apr. 1881.

Tericiu, numesc unii materia neagră sau humusul din pământ.

Terile arctice, v. Arctice-țerile.

Terile de jos, v. Olanda.

Teritoriu sau *țeară*, din punctul de vedere politic și internațional este o întindere de pământ locuita și bine determinată, asupra căreia autoritatea competentă a unui oraș, trib, popor sau națiune exercitează drepturi de suveranitate sau de autonomie. Deosebitele provincii sau colonii (universitas agrorum) ale unui stat constituie un singur T., din punctul de vedere politic și internațional, cu acela al imperiului sau metropolei de care sunt legate sau depind. Nu se poate concepe stat fără un T. propriu național. Ori ce stat este considerat ca proprietar al pământului său național; pe lângă domeniul public și privat el mai are un drept superior asupra țerii sale: dominium eminens. Este în virtutea acestui drept de suveranitate că statul poate da ori ce organizare politică, juridică, economică teritoriului său. în care nimeni și sub nici un cuvânt nu poate strabate, nici să se așeze sau să se folosească de dînsul fără voia și consimțământul adevăratului proprietar și stăpân, care este națiunea. Agenții diplomatici în virtutea privilegiului *exteriorității* (v. ac.), sînt scutiți, împreună cu tot personalul legațiunii, dela jurisdicțiunea legilor civile și penale ale țerii unde sînt trimiși. Dreptul de jurisdicțiune și de suveranitate al statului se exercitează nu numai asupra teritoriului propriu țis, dar și asupra rîurilor, lacurilor, a mării teritoriale, conform usașelor și tractatelor internaționale. În ceea ce privește zona mării teritoriale, suveranitatea statului se întinde de regulă până la trei miluri (1500 sau 1800 metri), sau după unii până la o baterie de tun. [Val. Urșianu.]

Teritoriu papal, mai corect *Stat papal*, v. Domeniul temporal al papiilor la art. Papat.

Term —, v. și *Therm* —.

Term, v. Mal.

Termin, (*lat.*) timp ce se lasă cuiva spre a îndeplini ceva; scadență (v. ac.); margine, sfîrșit; vorbă; dicere.

Termini tehnici, cuvintele, care exprima ideile proprii unei arte sau meserii, sau ale unei științe. (v. Terminologia.)

Afaceri de termin se numesc afacerile pe credit, la cari sau destrîns sau obiectul cumpărat,

sau amîndoaue se predau la o și anumită după încheierea contractului.

Termin peremptoriu, un termin în care trebuie validat un drept, contrar dreptul se pierde.

Terminalia L., (botan.) gen din fam. Combretaceae, trib. Combretaceae, cuprinde vr'o 90 specii de arbori sau arbuști totdeauna verzi, răspândiți prin regiunile tropicale ale globului. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm *T. Catappa* L., ale cărei semințe sînt comestibile, *T. Buceras* Wight., a carei scoarță este întrebuințată ca inaterie tanantă. [Z. C. P.]

Termini Imerese, oraș cu port în prov. ital. Palermo, pe coasta nordică a Siciliei, 22,733 loc.; e zidit pe locul vechiului oraș *Himera*. Terme de pucioasă (44°).

Terminism, învățătura lui I. G. Böse († 1700), că Dumnezeu prin grația sa (gratia revocans) chiamă pe om la pocăință, statornicind un anumit termin peremptoriu pentru fiecare; cel ce nu se întoarce până la terminul pus, devine incapabil de pocăință și de fapte bune. Doctrina lui Böse a fost condamnată de catră protestanți.

În limbajul filosofiei scolastice se numesc T. vederea acelor nominaliști, cari susțineau că noțiunile generice numite »universalie» nu sînt decât oarecari termini sau semne, fără nici o realitate.

Terminologia, suma terminilor tehnici proprii unei arte, meserii sau științe, sau uneori ai unui singur autor (mai ales în filosofie). T. științelor și artelor frumoase, în toate limbile culte este împrumutată, în cea mai mare parte, din limbile clasice vechi, în care s'au cultivat artele și științele mai întăiu; în jurisprudență și medicină din limba latină, în celelalte mai mult din limba elină. Iar T. celorlalte ramuri ale activității omnescei e luată mai mult sau mai puțin, din limbile popoarelor, cari au cultivat mai întăiu sau mai mult aceste ramuri. Astfel la Români T. agricolă e de origine latină și mare parte de origine slavă, pentru că Românii, retrași în munți în timpul navalirilor barbare, și dedați pastoritului, cultivau mai puțin pământul, și când se coborîră la șesuri, unde aflară pe Slavi, luară multe vorbe dela ei, precum în altele așa și în agricultură. Tot din aneștecul Slavilor contopii cu Românii se explica și T. noastră geografică și T. vinicolă, pe când T. pastorească e mai întregă latină. T. religioasă este de asemenea latină amestecată cu slavonă și greacă.

Terminus la Romani era zeul pazitor al hotarelor. Regele Numa i-a instituit sîrbătoarea *Terminalia*, ținută în 23 Febr., înainte de a începe lucrul de câmp de primăvară, pentru că mai înainte de toate trebuiau controlate pietrele și semnele de hotare.

Termite, insecte sociale din grupa Pseudonevropterelor. Societățile lor așezate în cuiburi se compun din indiviși masculi, femeli, neutri. Masculii și femelii au capul puternic și aripi subțiri. Neutrii sînt fără aripi și pot fi de două feluri: lucrătoare cu capul rotund și mandihile scurte și soldați cu capul alungit și mandihile mari. Pentru fiecare cuib exista cel puțin o păreche fecundă formată din rege și regină. Regina fecundată se cunoaște prin aceea că are abdomenul destrîns și sub el se găsesc regele. Soldații au rolul de a păzi societatea. *Termes lu-*

cifugus e foarte răspândit în Gasconia. *Termes ballicosus* trăiește în Africa meridională.

Ternate, mică insulă în Moluce, 65 km², cu 9000 loc.; are un vulcan de 1650 m. înalt. Orașul *T.* e un însemnat centru comercial. *Residența* olandeză *T.* cuprinde și partea estică din Celebes și cea vestică din Guinea nouă, având 457,383 km², cu 341,000 loc.

Têrnava mare și mică, (magh. *Nagy- és Kis-Küküllő*), 1) *T.*, două mari riuri ale Ardealului, cari isvoresc din munții Gurgiului. Ambele se varsă în Murăș. *T. mare* percurge un vad de 190 km., formează granița între cott. *T. mare* și mică, primesc mai mulți afluenți între cari la Blaj și *T. mică*. Aceasta în cursul său de 144 km. udă cott. Murăș-Turda și intră în cott. Têrnavei mici.

2) *T.* numele a două comitate în Trans.:

a) *Cott. Têrnava mare*, (magh. *Nagy-Küküllő vármegye*) se mărginesc cu cott. *T. mica*, *Odorhei*, *Treiscaune*, *Brașov*, *Făgăraș*, *Sibiu* și *Alba de jos*. Teritoriul e de 3109.72 km², lungureț și deluros. Riurile: *T. mare*, *Oltul*, în mijloc *Hârtibaciul*. Se află și ape sărate la *Homorod*, etc. *Clima* e stêmpêrată. Are 145,138 loc. rom., germ. și magh., cari se ocupă cu agricultura, prășirea vitelor și cultura viței. *Industria* și *comerțul* sînt la un grad redus. În cott. sînt 9 școli medii, școala de agricultură, institut pedagogic lut., școli industriale și comerciale și școli populare. Din punct de vedere administrativ cott. e împărțit în 4 cercuri pretoriale, sînt 2 orașe cu magistrat. Capitala cott. e *Sighișoara* (v. ac.).

b) *Cott. T. mica*, (magh. *Kis-Küküllő vármegye*) se mărginesc cu cott. *T. mare*, *Alba de jos*, *Turda-Arieș* și *Murăș-Turda*. Are un teritoriu de 1645.82 km², e muntos. Riurile cele mai mari: *Têrnava mică*, *T. mare* și *Murășul*. Are lacuri sărate folosite de bai. *Clima* e stêmpêrată și sănătoasă. Loc. 109,197 rom., magh. și germ., se ocupă cu agricultura și prășirea vitelor. Isvoarele de traiu ofere cultura vitelor, care întrefine un comerț viu. Vinul produs în cott. e un articol însemnat comercial. Cott. e traversat de căi ferate și drumuri bune de comitat și de țeară. Are un gimnasiu, mai multe școli industriale. Din punct de vedere administrativ e împărțit în 4 cercuri pretoriale.

Têrnăveana, dans popular românesc, jucat de țeranii de pe Têrnave. v. *Calușerii*.

Terni, (vechiul *Interamna*), oraș în prov. ital. *Turgia* (Umbria), lângă *Nera*, 9415 loc.; episcopie. Locul natal al lui *Tacit*. În apropiere caracteratele *Velino* de 143 m.

Têrnova, com. mare în Ung., cott. *Arad*. Se amintesc la 1409 ca com. Are 495 case, cu 2596 loc. gr.-or. români. Teritoriul 5033 jug. cat. Se cultivă *agronomia*, *vieritul*. Sediul pretorelui; stație de cale ferată, 2 mcri cu vapor.

Têrnova, odinioară capitala *Bulgariei*, lângă râul *Jantra*, 12,858 loc. (1893); fabricație de postav. *Dieta* *Bulgariei* se ține tot în *T.*

Ternstroemiaceae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate-polypetale, cuprinzând arbori sau arbuști, uneori agățatori (scandenti); au vr'o 32 de genuri cu vr'o 260 de specii, răspândite mai cu sama prin *America tropicală* și prin *Asia orientală*. Dintre genurile acestei importante familii menționăm: *Caryocar* L., *Marc-*

gravia L., *Ternstroemia* L., *Camellia* L. (v. ac.); iar ca secțiune *Thea* L. (v. ac.). [Z. C. P.]

Terorism, (*lat.*) regim de teroare; se numesc astfel mai ales regimul *Iacobinilor* în *Francia*, care a durat din *Maiu* 1793 până în *Iulie* 1794.

Terova, com. rur. în *Banat*, cott. *Carăș-Severin*, cu 2490 jug. cat., 834 loc. rom.

Terpandros, unul dintre cei mai renumiți muzicanti grecesci, n. în *Antissa* pe insula *Lesbos* între anii 680—650. S'a distins mai ales în citeră și ca compositor. A trăit mult timp în *Sparta*.

Terpene, v. *Camphene*.

Terpentina sau *Terebentina*, balsamul ce se scurge prin incisiunile făcute pe trunchiul arborului *Pinus silvestris* (v. ac.).

Terpezița, com. rur. în *Rom.*, j. *Dolj*, se compune din 3 sate cu 1457 loc.

Terpina, cristale ce se depun în oleul de *terebentină* amestecat cu apă și expus atmosferei.

Terpsichore, (iubitoare de danț), una din cele 9 muse (v. ac.), și anume: *musa danțului* și *oântecului de cor*.

Terracotta, (*ital.*) în general, numirea vaselor arse de lut, roșii-galbue. De obicei, *T.* se numesc statuetele de lut, nesmălțuite, goale în intern, usitate ca ornamente la edificii, fiind ieftine și multiplicabile. Tot *T.* se chiamă reliefurile, parcanale, apoi tablele pentru pavage, făcute din lut și arse. Dela aceste a primit numirea, culoarea roșie-galbue, usitata în pictura. Fabricii mari exista în principalele țeri industriale.

Terra Mater, la *Romani* țina pământului; mai în toate e identică cu *Tellus Mater*. Ea reprezintă sinul pământului, care primesc semințele, pentru ca să le redeie oamenilor ca fructe de nutremânt.

Terrazzo, (*ital.* pron. *Terracco*), pavaj din pietricele mici, pestrițe, cari dau impresia *mosaicului*.

Terresina, un surogat de *asfalt*.

Terța, o diviziune de timp, inferioară *secundeii*, care nu se mai usează aji; 1 sec. = 2 terțe.

Terța, în *musică*, interval format între două sunete dintre cari cel superior vine ca grad al treilea dela cel inferior. În orgă se da numele de *T.* la diferite jocuri dând armonica 5 a tastei apăsate sau *T. dublei octave*.

Terțet, în special compozițiune pentru trei voci, cu sau fără acompaniament instrumental, cea pentru trei instrumente concertante numindu-se de preferință *trio*. [T. C.]

Terția, (*lat.*) a treia parte. *T.*, litere de tipar, v. *Caractere tipografice*.

Terțiani, ord de bărbați și femei, adnexat ordului monastic al *Franciscanilor* și *Dominicanilor* (v. ac.), ai cărui membri fără de a face voturi speciale se obligă a duce o viață cât se poate de creștinească, evitând luxul și petrecerile lumesci sgomotoase și făcând fapte bune. Pentru aceasta apoi se împartășesc de beneficiile spirituale ale numitelor ordini.

Terțiară, *grupa*, (geol.) numita și *grupa Kenozoică*, este aceea în timpul careia lumea vegetală și animală se apropie din ce în ce mai mult de cea actuală; ea se caracterizează prin o succesiune de strate marine, de apă dulce și de apă salmastră, din cauza oscilațiilor mereu repetate ale coajei globului, care forma deja la această epocă continente mai întinse. Rocelle din cari se compun stratele *grupeii terțiare* sînt

foarte variate; ele sînt: argile plastice, marge calcare, în general grosolane, mai rar compacte, năsipuri, gresii, pietrișuri, conglomerate, gipsuri, sare gemă și lignite. Fauna erei terțiare e caracterizată prin marea dezvoltare a mamiferelor. În această eră apar maimuțele, animalele cele mai perfecte după om. Caracterul florei terțiare ne indică o climă destul de caldă; în ea predominesc dicotiledoanele angiosperme și monocotiledoanele, asupra dicotiledoanelor gimnosperme. Grupa T. se subdivide în *trei sisteme*, cari sînt, începînd de jos în sus: *Eocen* (v. ac.), *Miocenic* (v. ac.) și *Pliocenic* (v. ac.).

Terțina, strofa constătătoare din 3 versuri; primul rimează cu al treilea vers, iar al doilea vers rimează cu primul și al treilea vers din strofa următoare, ș. a. Aplicată de Dante în „Comedia divină”, etc. [*]

Tertullianus, Quintus Sept. Florens, unul dintre părinții biser. cat., n. pe la 160 d. Chr. în Carthago din părinți păgâni. A studiat cu mult succes limbile și dreptul civil roman. În etate de 30 ani s'a încreștinat și a fost sfințit preot. T. prin numeroasele sale scrieri apologetice, polemice și morale a fost unul din cei mai aprigi apărători ai creștinismului în contra ereticilor. Cătră capătul vieții a trecut la secta Montaniștilor. † pe la 220 d. Chr. Operele lui le-a publicat Migne în Patrologia latină. [Dr. I. Radu.]

Teruel, prov. span. în Aragonia, 14,818 km², cu 241,565 loc. (1887). *Capitala T.*, lângă Guadalaviar, are 9423 loc.; episcopie.

Terzerol, (*ital.*) piștol mic.

Tesa, în fond ceea ce este pus sau dat. În urmare T. arată că o propozițiune este enunțiată cu intențiunea și cu rezerva de a fi demonstrată și confirmată. T. mai înseamnă și tema (v. ac.) dată pentru a fi dezvoltată. T. se numește și un subiect științific pus la discuțiune publică. În poetică și muzică T. denotă în opoziție cu arsis (înălțare) depunerea sau lăsarea tonului (silabă netonică). [Pl.]

Tesalia, (*Thessalia*), regiune productivă la nordul Greciei, înconjurată de munți înalți (Ossa, Pelion, Othrys, Pind, Olimp) și udată la est de Marea Egeică, în interior de riul Peneios (v. ac.); odinioară erau aci republici aristocratice (Pharsalos, Larissa, Herakleia, Kranon, Pheră, etc.); actual formează nonarchiile grecesci Trikkala și Larissa. În reboliu din 1897 fû ocupată de Turci, dar cedată iarăș Greciei.

Tesalonie (*Thessalonike*, mai de mult *Thermae*), oraș macedonean lângă sînul Thermăic, pe timpul Romanilor capitala Macedoniei. Ađi *Salonic*.

Țesătura, v. Țesut.

Țesături animale, grupuri sau asociațiuni de celule (v. ac.), lipite unele de altele prin substanța intercelulară. Se deosebesc 4 Ț. principale: *T. epitelioidă*, care învelesce suprafața externă a corpului și se numește Epidermă (v. ac.) sau căptușește suprafața internă a corpului și se numește epitelu. *T. conjunctivă* leagă între ele diferitele părți ale corpului și le desparte unele de altele. Ea formează pereții arterilor și umple locurile deserte în corp. *T. musculară* formează carnea (v. Muscul) și este constituită din fibre. *T. nervoasă* formează nervii, creurul, mēduva spinării și ganglionii, și este constituită din fibre și celule. [—]

Țesături vegetale, reunire de mai multe celule asemenea în forma, compoziția, conținutul și funcțiunea lor. Ț. sînt rezultatul divisiunii muncii, travaliului fiziologic, între celule, de unde urmează și o diferențiere în forma lor, diferențiere morfologică. *Ț. normale* rezultă din divisiunea unor anume celule preexistente, alcătuint o Ț. embrionară sau *meristem* (v. ac.). Uneori divisiunea celulelor e urmată de îndepărtarea, disocierea lor, ca la Bacteriacee, formarea sporilor, polenului, și Ț. atunci e *disociată* (analogie, sângele animalelor). Se poate ca o Ț. să provină și din adunarea, juxtapunerea, celulelor cari au trăit cîtva independente, și atunci e o *Ț. asociată*, ca cenobiile unor alge (Volvox, Hydrodictyon [v. ac.]), plasmodiul Myxomycetelor (v. ac.). Din alte puncte de vedere se mai disting: *Ț. vii*, cu rol chinic, ca absorbațiunea (Ț. absorbantă), asimilațiunea (Ț. asimilatoare), secrețiunea (v. secretor); *Ț. moarte*, cu rol mecanic, pentru protecțiune (v. epiderma, peri, suber), susținere (v. colenchim, sclerenchim), conducere (v. liber, lemn, vase); *Ț. primare*, derivate din meristemul primitiv, și *Ț. secundare*, din meristemul secundar (v. cambium, periderm); Ț. fundamentală sau parenchym (v. ac.) și Ț. fibroasă, în general, sau prosenchim (v. ac.). Ramura botanicii care studiază Ț. se ăice Histologie vegetală (v. ac.). [S. Șt. R.]

Țesaur, (*lat.*) comoară, avuție mare.

Țesaurul statului, casa centrală a statului, unde se adună toate veniturile.

Țeschen, ducat în Silesia austriacă, aparținător arhiducelui Frideric, 998 km². *Capitala T.*, lângă calea ferată Kassa-Oderberg, 15,220 loc. (1890). Aci s'a încheiat pace între Maria Teresia și Frideric II la 13 Maiu 1779.

Țescherea, (*turc.*) certificat.

Țescovina, remășiță din strugurii de sub teasc; rachiu de fructe. (v. și Boștina.)

Țesul, riu în Rom., izvorește în j. Romani; valea lui e foarte roditoare și e străbătută de 2 șosele și 2 căi ferate. Preste riu duc mai multe poduri de fier. La Stoenești se varsă în Olt.

Țesnad, (magh. *Tasnád*), com. rur. în Trans., cott. Sēlagiu, are 4906 jug. cat. și 4274 loc. magh. și rom.

Tessin, (*Ticino*), canton în sudul Elveției, 2918 km², cu 126,946 loc. (1888) (98-4% Italiani); la nord economie alpină, la sud viti- și pomicultură, industrie de matasă, împletituri de paie. Constituțiua din 1830 modificată 1892 și 1894. Capitala Bellinzona.

Tessin, riu, v. Ticino.

Țest, cupțoras mic de lut ars, în care se coace pîne, azimă și coca. Se întrebuințează mai cu samă de țeranii din România, cari nu au cupțoras proprii, și consumă puțină pîne.

Țest, canapace (v. ac.).

Țestacte, (*engl.*) lege impusă 1673 de parlamentul englez lui Carol II, prin care funcționarii publici erau obligați să joare că nu cred în doctrina catolică despre transsubstanțiațiune. Abrogată 1829.

Testament, actul prin care testatorul dispune, pentru timpul cînd nu va mai trăi, de tot sau de o parte din bunurile sale. Până cînd închide ochii, testatorul poate face alt T. și cel mai nou anulează pe cel mai vechiu, dacă așa e voința

testatorului. T. în Rom. nu poate fi decât scris, căci cel cu limbă de moarte, nuncupativ, nu mai e permis. T. poate fi: olograf, adică scris, datat și subsemnat de testator; autentic, când e adevărat de judecătorul competent; mistic sau secret, când e semnat de testator, pus în plic, sigilat și prezentat președintelui tribunalului, care ia act că acela e T. cutărei persoane, încheind, pentru aceasta, un proces-verbal pe plic semnat de judecător. Inalfabeții nu pot face T. olograf și mistic, pentru că nu pot scrie. Minorul care n'are 16 ani, nu poate face T., iar cel de 16 ani poate dispune numai din jumătate din aceea ce ar pute lăsa prin T. dacă ar fi major. T. conjunctiv, adică acel făcut de două sau mai multe persoane în același act, nu e permis (adecă în același context, nu scris pe aceiași hârtie, dar sub individualitate distinctă). [Scriban.]

Dreptul ungar (art. de l. XVI: 1876) admite și T. oral, dacă se face în fața a 4 martori cel mult 3 luni înainte de moartea testatorului. La T. scris, se cere prezența a 2 martori pentru T. olograf, și a 4 martori pentru alte T. scrise. Cel puțin jumătate a martorilor trebuie să știe scrie; ei nu trebuie să cunoască cuprinsul T.-lui, fiind suficient ca testatorul să declare în prezența lor simultană, că este T. lui și să-l subscrie, resp. la T. olograf să-l declare subscris cu mâna proprie. (Cf. Dr. V. Moldovan, Despre T., în Bibl. pop. a Aștrei, Sibiu.)

Testamentul vechiu și nou, v. Biblia.

Testes, (lat.) testiculi.

Testiculi, (anat.) glandele (două) sexuale ale bărbatului, cari prin secrețiile produc semënța virilă. Fiecare testicul are forma unui ov ceșag turtit, este învăluit în o membrană fibroasă (Tunica albuginea) și se împarte în mai mulți lobuli. T. sînt glande tubuloase, ce se compun din un număr însemnat de canale. Canalele fiecărui lobul se împreună, formând un canal mai puternic; toate acestea din urmă sînt învăluite în un strat conjunctiv și formează *epididymisul*. Acesta e situat la marginea posterioară a testiculului și e mai moale decât substanța proprie a T.-lor. Toate canalele epididymisului se împreună în fine și formează un singur canal mai mare, așa numitul *vas deferens*, care trece prin canalul inguinal în abdomen, în dosul beșicii de urinare se împreună cu un canal, ce vine dela beșica sămânței, și se revarsă prin *ductus ejaculatorius* în partea prostatică a uretrei. T. sînt învăluiți în o membrană seroasă dublă (v. art. Hydrocele) și în o duplicatură a pielii, numită scrotum. T. se inflamează ușor la blenoragie, tuberculoză și sifilis. Terapia în aceste cazuri se orientează după morbul original, odichna însă este o condiție de căpetenie.

Testimonium, (lat.) mărturie; certificat, dovadă, argument, probă.

Testoase, v. art. Broasca testoasă, Carapace și Chelonieni.

Testudo, v. Broasca țestoasă.

Țesut, acțiunea de a țese. Ț. se face cu ajutorul răsboiului (v. ac.) pe care sînt întinse și fixate sistematic singuraticile fire de tort, cari, prin ajutorul răsboiului, se străbat curmezis cu alte fire, rezultând țesătura, pânzătura, stofa. (Cf. și art. Țesătura.)

Tetanus, în *fiziologie*: o contracțiune muscu-

lară în care se unesc mai multe sguiduri musculare sub influența unor excitațiuni repetate.

În *patologie* T. este o boală infecțioasă, comună la om cu unele animale, cu solipele în special; e cauzată de bacilul descoperit de Nicolaier și Kitasato 1884, care are forma unui ac cu gămalie. El se găsește în pămînt și gunoai. Boala e caracterisată prin niște contracțiuni dureroase care de comun începe prin *opistotonos* (contractiunea cefei) și *trismus* (contr. fălcilor) și se termină aproape întotdeauna cu moarte. Serul lui Belring și Kitasato a dat rezultate frumoase, dar numai ca preventiv sigur, ca curativ nu; injecțiunile subcutanate și intravenoase cu soluție de acid fenic au avut oarecare succes. Ca simptomatic se dă chloralul hidrat, morfina și alte stupefiante în dosă mare.

Teterev, afluent pe dreapta Niprului în Rusia, 345 km. lung.

Tethys, în mitol. grec. fata lui Uranos (ceriul) și a ținei Găa (pămîntul); soția lui Oceanos, mama Oceanidelor și a ținelor riurilor.

Tețina, muncel în Bucovina, de 539 m., la 8½ km. dela Cernăuț. Loc de excursiune pentru panorama lui frumoasă și aerul cu miros de pini.

Tetovarea, înfrumșetarea corpului usitată la popoarele sălbatice din America, Africa, Australia și la Negrii din Asia, care consistă din brazdările pielii în chipuri și forme diferite și colorarea aceleia; se execută cu virfuri agere de lemn și de fier. Podoaba aceasta se combină cu diferite credințe superstițioase. T. diferă după rang și familie, reamintesc însă și de anumite evenimente mari petrecute în trecut. O obiceiul acesta barbar e în apunere.

Tetra bonasia, pasere, v. Alunar.

Tetrabranchiata, grupă de Cephalopode, caracterisată prin prezența a 4 branchii în organisația lor. Cuprinde un singur care trăiesc astăzi și anume *Nautilul*. În timpii geologici T. au fost foarte răspândiți și mai ales în epoca primară, unde sînt reprezentați prin genurile *Orthoceras*, *Cyrtoceras*, etc.

Tetrachena, (botan.) fruct uscat, asociație de 4 achene (v. ac.), ca la Boraginee, Labiate.

Tetracord, în musică, o serie de 4 sunete mărginite într'un interval de quartă.

Tetractys, în filosofia pitagoreică decimea (decada) compusă din cei dintăiu patru numeri simpli, pre care Pitagoreii o țineau de lucrul cel mai perfect și în armare sfânt, fiindcă și lumea sau universul are 10 sfere.

Tetradrachmon, piesă de patru drachme, o moneta grec. de argint.

Tetrade, (botan.) reunire de 4 spori, ori 4 grăunți de polen; astfel se și formează ei în interiorul sporangilor ori anterelor, câte 4 în fiecare celulă, apoi devin independenți. La unele Orchidee, Aristolochiacee polenul rămîne în T. și după închiderea anterei. În special la Algele Floridee, în sporange se fac numai câte 4 spori, numiți de aci *tetraspori*.

Tetradymit, mineral, sulfo-telură de bismut; rar, la Schemnitz, Oravița în Ungaria, în America de nord, etc.

Tetradynam, (botan.) v. Androceu.

Tetraedit, mineral cu constituție complexă, conținînd arsen, antimon, cupru, argint și sulf.

Tetraedru, (grec.) corp mărginit de 4 fețe

plane în formă de triunghiuri congruente; piramidă cu trei fețe.

Tetragon, figură cu 4 unghiuri.

Tetragonia L., (botan.) gen de plante tîrtoare din fam. Ficoideelor, trib. Mesembryeae cu foi alterne groase, florile fără petale, fructul o drupa. Cuprinde vr'o 20 specii preponderant dela Cap, dintre care *T. expansa* Ait. din Seelanda Nouă se folosese ca salată. [A. Pr.]

Tetragonolobus Scop., (botan.) mic subgen dela *Lotus* (v. ac.), dupa alții gen propriu, cuprinde 4 specii dintre care *T. purpureus* Much. »dun-gateaua» e cultivată ca plantă decorativă rustică.

Tetrahydroparachinanisol, (*Thallina*), e o pulvere de culoare gălbue, întrebuințată în terapie ca antipiretică și antiseptică. Se prepară dacă se încălzește cu hidroxid de potasiu Para-nitrophenolul și productul redus prin Staniu.

Tetraiodpyrol, *Iodol*, e o pulvere de culoare cenușie ce se întrebuințează în medicină ca antiseptic; se obține dacă unei soluțiuni alcoolice de Pyrrol se adaugă o soluție alcoolică de Iod.

Tetrakishexaedru, formă de cristal a sistemului tesimal, cu 24 fețe plane.

Tetralema, (*grec.*) în limbajul logic acela dintre silogismii dilematici, în care premisa majora ipotetică disjunctivă conține o quadrupla disjuncțiune. (Cf. dilema, trilema, etc.) [Pl.]

Tetralogia se numia la Elini un întreg de 4 drame, din care de obicei 3 tragedii, numite *Trilogie*, și o dramă satirică, unite între ele prin identitatea subiectului, a unei persoane principale, sau cel puțin a formei. Cel mai însemnat autor de T. este Aeschil, (v. ac.), dela care a ramas: »Oresteia», care avea ca subiect legenda lui Oreste și era compusă din trei tragedii: »Agamemnon», »Choëforii» și »Eumenidele»; »Proteus» drama satirică a acestei T. s'a pierdut. Sophocles încă reprezenta câte trei tragedii și o dramă satirică, însă fără legătură între ele. Alții urmau exemplul lui Aeschil.

Tetramethylendiamin, id. cu Putrescin (v. ac.).

Tetrametru, v. Dimetru.

Tetrao medius, *găinușă*, pasere din ord. Gallinaaceelor, specie produsă prin împerecherea Coșoșului mare de pădure cu Găinușa mica de pădure. E de o marime intermediară între acestea, de culoare neagră și se găsește rar, numai unde se afla și celelalte două. [I. P. Voitești.]

Tetrapod, (*grec.*) măsută cu patru picioare așezată în naia bisericii în apropierea scaunului arhieresc, pe care stă icoana chramului sau a proconicului ori Sf. evanghelie.

Tetrarch, (*grec.*) în vechime unul din patru stăpânitori ai unei țeri.

Tetravanghel, cele patru evanghelii ale legii nouă scrise de cătră apostoli și evangeliști.

Tetrax, gen de pasere din ord. Charadriornithelor. Un fel de dropie mică, ce se găsește prin Ungaria, Spania, Germania, etc. unde petrece timpul verei. iar iarna emigrează spre sud. Se găsește foarte rar și ca specii se cunosc *T. campestris* și *Otis tetrax*. [I. P. Voitești.]

Tetronal, un corp organic solid ce se obține din Diethylceton cu ethyl mercaptan; e o pulvere cristalină albă, cu proprietăți hypnotice, solubilă în apă.

Tetschen, oraș în nordul Boemiei pe malul drept al Elbei, preste care duce un frumos pod

la Bodenbach; 7299 loc. (1890); castelul con-telui Thun cu frumoase colecțiuni; navigație pe Elba.

Tetuan, (*Tetavin*), oraș în Maroc, aproape de Mediterana, 25,000 loc. La 4 Febr. și 23 Mart. 1860 aci au învins Spaniolii pe Marocani.

Tetzel, *Ioan*, călugăr dominican și teolog germ., n. 1460. † 1519. Papa Leo X spre a termina biserica sf. Petru din Roma, a dat indulgență (v. ac.) acelor credincioși, cari au contribuit în scopul amintit. Predicând T. în arhidieceasa de Magdeburg, alergau la el mulțime de credincioși din toate părțile. Aceasta a dat ansă lui Luther (la 31 Oct. 1517) să așezeze pe biserica din Wittenberg cele 95 tese referitoare la indulgențe. T. a susținut mai multe dispute cu contrarii indulgențelor.

Teucrium L., (botan.) mare gen din familia Labiatae, tribul Ajugoideae, cuprinde plante erbacee subfrutescente sau frutescente cu portul variabil. Acest gen are vr'o 100 de specii, răspândite prin regiunile temperate și calde ale globului. În părțile noastre cresc mai multe specii dintre care menționăm: *T. Chamaedrys* L. numită popular Dumbet, Jugarel, *T. Scordium* L. vulgar Iarbă usturoasă. [Z. C. P.]

Teucros, (*Teucer*), fiul zeului Skamandros și nimfei Idaeae; primul rege al Troiei. De aici Troianii au fost numiți și Teucuri.

Teulescu, *P.*, scriitor rom., a publicat mai multe traduceri din franțuzește, apoi: Congresul din Paris, protocoalele și tractatul de pace (după Monitorul frances), Bucuresci, 1856 (în colaborație cu G. Baronzi). Archiva română: Documente istorice, 1860. Revoluția și Revoluționarii, 2 vol. 1878, 1882.

Teutoburg, *pădurea*, munți paduroși (până la înălțime de 468 m.) în nordvestul Germaniei, se întind în lungime de 115 km. până la Enis. Pădurea T. e renumită prin lupta data aci la anul 9 d. Chr., în care Armin (Hermann) cu Germanii sei nimici oastea romana condusă de Varus.

Teutona, măciucă, numită în Spania Teutona, căci fusese adusă în secl. V de Goți. A fost arma națională a pedestrimii germane, armă de aruncat. Mai târziu se țintuia la cap.

Teutonic, *ordin de cavaleri*. La asediul cetății Acca, în a treia cruciată, negustorii germani, originari din Lübeck și Brema, făcură, sub conducerea unuia Siegebrand, un fel de spital din pânzele corabiilor, spre a îngriji de oamenii bolnavi. Această instituție acceptă forma monastică și se asimilă ordinului Ioaniților, al caror magistru supraveghia și instituția germană. La întoarcere, negustorii predereră instituția lor numita spitalul st. Maria, lui Frederic de Suabia, care o recomandă fratelui său Henric VI, prin a carui recomandare papa o aprobă în 6 Febr. 1191. Darurile începură a curge, și prinții germani, care se gasiau în Acca pentru cruciată, instituiră, cu învoirea celorlalte 2 ordine, ordinul de cavaleri al spitalului sfintei Marii în 5 Martie 1198. Ca semn extern aveau manta albă cu cruce neagră. Averile și însemnatarea i-se mărira. Cap era un mare magistru, ajutat de mari demnitari, care îngrijiau de resboiu (cetați, castele, cai, arme), sau de bolnavi sau de finanțe. Cei nici erau frați cavaleri sau frați preoți și pentru

serviciul în spitale se primiau femeii *semisurori*. Spre a încuraja daniile se permitea chiar laicilor, însurați sau neînsurați, să poarte semnele fără a ești din starea lor. Papa le acorda privilegiu mari mai ales în țările ce le-ar lua dela păgâni. În lupta dintre papă și împărat marele magistru Hermann de Salza era pe partea împăratului, dar și la Roma era bine vădit. În 1211 regele Ungariei Andrei dăruie cavalerilor țeara Burza din Transilvania ca s'o aperse contra Cumanilor, dar le-o luă înapoi și deși le-o redete în urma stăruințelor papii, le-o reluă definitiv în 1225. Ducele polon Konrad de Kujavia și Masovia, adese ori expus la atacurile Prusilor păgâni, îi chieamă și le promise nu numai țeara Kulm ci ori cât pământ vor pute cucerii dela Prusi. Insa marele magistru instruit prin experiența cu Ungaria nu prinii propunerea până când împăratul nu-i garantă posesiunea. În Martie 1226 Frederic II dăruie lui Hermann de Salza Kulm și Prusia, ca feude ale imperiului, dacă le va ocupa. De atunci marele magistru luă demnitatea de prinț al imperiului.

La început succesele ordinului fură repezi. Pământul Prusilor fu ocupat jumătate și Prusia cerură ajutor la Lituanii, iar Polonii, geloși de succesele ordinului, începură a avé teamă de el. Totul fu pierdut afară de 3 puncte, dar lupta fu reîncepută iarăși. În 53 de ani, ordinul câștigă cu ajutorul cruciaților germani pământul dela Vistula inferioară până la Niemen. Colonizația fu încurajată, se da celor ce veniau pământ, scutiri. Se întemeiară orașe, sate. Puterea ordinului crescă și mai mult când se contopî cu ordinul călugărilor purtători de sabie și-și întinse activitatea și în țările ocupate de aceștia Curlanda, Semgallen și Livonia. Ordinul începă apoi lupta cu Lituanii, care prin unirea cu Polonia (1386) și prin creștinarea lor deveniră inimici cu mult mai puternici. Posesiunile ordinului erau în toată lumea: în Livonia, Prusia, Germania, Austria, Apulia, Sicilia, Spania, România (imperiul de resărit), Armenia, Palestina. Din Palestina se retraseră, când Acca, cel din urnă loc creștin în Palestina, fu pierdută, capitala ordinului se mută la Veneția, celelalte posesiuni se pierdura iarăși afară de cele dintăiu 4.

Marele magistru Siegfried de Feuchtwangen mută capitala ordinului în Prusia la Marienburg (1309). Ordinul cumpără dela margrafu de Brandenburg, care era în ceartă de posesiune cu regii polonezi, ducatul Pomerellen cu localitățile Danzig, Dirschau și Schwetz, ca regii poloni sa nu le taie comunicația cu Germania (1308). După creștinarea Lituanilor, se ridicară plângeri la papă contra năvalirilor ordinului. Marele magistru Ulrich de Yungingen declară reboșiu și în lupta dela Tannenberg (15 Iulie 1410) pierdă viața, ordinul era sa-și piarda existența. Redus în putere, părăsind scopul de convertire, având armată de mercenari, apăsând pe supuși cu dări și momind pe alții din Germania să vie, vaza lui cază cu totul. Partea vestică se revoltă și trecu sub Poloni, care acordau tot felul de privilegii, pentru partea estică marele magistru trebui sa depue jurământul de fidelitate regilor polonezi. Cel din urmă mare magistru Albert de Brandenburg-Ansbach primi cu placere ideile lui Luther de a ieși din ordin, a se însura și a

face Prusia un stat laic. Regele polon din considerații politice, și pentru că Albert îi era nepot de soră, primi, și în 8 Apr. 1525, Albert fu investit cu statul Prusia ca o feuda, ducat ereditar. Papa protestă, provocă pe Albert să părăsească posesiunea ordinului, însă fiindcă nimeni nu încercă să execute dorințele papei, ele răsăseră fără efect. Posesiunile din celelalte țări ale ordinului s'au pierdut, deși ordinul se continuă și ați în Olanda și Austria, unde desvoalta o activitate vie de caritate creștinească.

Teutonii, popor germanic din Iutlanda și insulele danese, de unde au plecat împreună cu Cimbrii spre sud. După mai multe lupte, în cari au învins pe Romani, au fost distruși de Marius la Aquae Sextiae în 102 a. Chr.

Teutsch, Gheorghe Daniil, episcop evang. săsesc în Transilvania, n. 1817 în Sighișoara, † în Sibiu 1893, a studiat la univ. din Viena și Berlin, teologia și filosofia. 1842, prof. în Sighișoara. 1863, paroch în Sîngătin. 1867, ales episcop, s'a mutat la Sibiu. A tiparit documente referitoare la istoria Transilvaniei, și a bisericeii evang. din Transilvania. A promovat interesele și cultura Sașilor și a luat parte activă la toate mișcărilor politice mai însemnate. Membru în casa magnaților, cetățean de onoare al Sibiului, membru al Academiei din Bavaria, etc. Urmașii recunoscutori i-au ridicat statuă în Sibiu, (1899), prin colectă publică. Ser. princ. Istoria Sașilor din Trs., (ed. 2, 1874.) Fiul său *Friedric*, n. 1852 în Sighișoara, fost director la semin. evang. în Sibiu, apoi vicar epp., i-a publicat biografia și a editat și el diferite scrieri, mai ales de interes școlar și istoric.

Tewfik Pașa, Mehemed, chediv de Egipt, n. 1852, instituit după detronarea tatălui seu Ismail Pașa (1879). † 7 Ian. 1892.

Texas, stat al Uniunii nordamericane, lângă golful Mexicului, 688,340 km², cu 2.235,523 loc. (1890). La term șes, în interior colinos spre nordvest muntos; riuri: Rio Grande del Norte, Rio Colorado, Red River, etc. Climă admirabilă. Ocupație principală agricultura (bumbac, tutun, zahar, porumb, grâu); mine de aur, carbuni, fier. Constituția din 1869. La congres trimite 2 senatori și 13 reprezentanți. Capitala Austin. T. a fost colonizat 1719 de Spanioli, 1835 se declară stat independent, 1845 intră în Uniune.

Texas, febră de T., periculoasă pentru vite, mai ales în Statele Unite. Graseaza vara și toamna. Vitele inficiate pier la 7—8 zile. Se arată prin ferințeli și urină sângeroasă. Un fel de T. se ivesce și în Italia, și în părțile mlăștinoase ale României.

Text, (*lat.*) țesătură, legatura, conținut; cuprinsul din vorba în vorba al unui document; contract; în homiletică: citatul biblic, din care purcede predicatorul; în muzică, vorbele ce se cânta de pe notele musicale. (Litere T., v. Caractere tipogr.)

Textil, ce privește țesătoria (v. și art. Fibre textile). **Industria textilă**, numire colectivă a industriilor cari se ocupa cu confecționarea articolelor de țesătorie, etc.

Textor, gen de pasere din ord. Coracornitelor, mai mare ca o vrabie, cu penele negre, ciocul scurt gros și ascuțit; trăiesce prin nordul Africeii. Ca specii se cunosc: *T. albirostris*, *T. alecto*, etc. [I. P. V.]

Textura, (*lat.*) țesătură; legătură.

Tha —, v. și **Ta**.

Thackeray, William Makepeace, umorist și romancier renumit englez, n. 1811 în Calcutta, educat în Anglia, călătorii prin Franța, Italia, Germania; studii pictura la Roma. Din Paris trimitea ziarului »Constitutionnel« al părintelui său ingenioase desemnuri și articole umoristice, publicate în 1840 în un volum. Asemenea publică în »Fraser's Magazine« mulțime de critice și povești, scoase pe urmă în 2 volume sub numele de Michel-Ange Titmarsh, cu titlul de »Miscellaneous«, 1855—1858; într-o altă foaie, »Punch«, scoase alte culegeri de studii critice în povestiri umoristice, »Cartea snobilor«, 1856. Dela 1847 publică sub propriul său nume mai multe romane, între cari »Tirgul deșertăciunilor«, 3 vol., 1850, interesante oglindiri ale societății și ale întâmplărilor din viața sa.

Thais, renumită curtesană (v. Hetera) greacă, de origine ateniană, era de o frumusețe extraordinară. La 330 a. Chr. se află în tabăra lui Alexandru Macedonul, care cucerise orașul Persepolis. T. a îndemnat pe A. să pustiască palatul regilor persani, ca să resbune jefuirea Atenei 480 de către Persi. După moartea lui Alexandru T. devine amanta lui Lagus, fiul lui Ptolemeus, din Egipt, și-i naște acestuia 3 copii, între cari Irina, soția regelui Eunosos din Cipru.

Thalamiflore, (botan.) în clasificăția lui Bentham și Hooker, prima serie de Dycotiledonate dialipetale, caracterizate prin petale și stamine libere, inserate pe receptacul sau thalamus și ovarul super; cuprinde mai multe familii: Ranunculaceele, Berberideele, ș. a.

Thalamus, (botan.) v. Receptacul.

Thalassa sau **Thalatta**, (*grec.*) marea.

Thalassografia, (*grec.*) acea partea a geografiei, care se ocupa cu scrutarea mării, s. e. măsurarea adunimii, a curenților, a temperaturii, etc.

Thalassotherapy, (med.) tratarea morbilor prin mijlocirea climei maritime, prin băi de mare și călătoriile pe mare.

Thales, filosof grec, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei, întemeietorul școlii ionice (v. ac.), n. pe la 640 a. Chr. în Milet. După îndelungate călătorii prin Creta și prin Egipt se stabilește în Milet, unde se ocupă cu filosofia și cu cercetări astronomice și nuir pe la 540. Pentru T. principiul primordial, din care derivă toate existențele, este umiditatea, adică apa, care ca principiu material și pasiv a fost pusă în mișcare de un alt principiu activ, de rațiune. T. a prevestit cea dintâiu eclipsă totală a soarelui dela 28 Maiu 585 a. Chr.; el este inventatorul mai multor figuri și probleme geometrice. [Pl.]

Thalia, (infloritoare), 1) T., una din cele 9 muză, mai târziu musa comediei; se reprezintă ținând în mâna stângă o mască comică. 2) T., una din cele trei Grații (Charite).

Thallu, un metal de culoare gri-albăstrue ce se găsește într'un minereu Crookesit care conține afară de Thalliu încă și Cupru, Argint și Selen. Se compoartă în combinațiuni ca monovalent.

Thallin, sinon. Tetrahidroparachinanisol. (v. ac.)

Thallo, o dină, una dintre Hore (v. ac.)

Thallophyte, în opoziție cu Cormophyte (v. Cormofite) sînt plantele cari au ca aparat vegetativ un thallus (v. ac.), ca Myxomycetele (v. ac.), Schi-

zophytele (v. ac.), Ciupercile (v. ac.), Algele (v. ac.), Lichenii (v. ac.), parte din Hepatice (v. ac.) și chiar unele Fanerogame (ca *Lemna*).

Thallus (botan.) *thall*, termin creat întâia oară de Acharius pentru Licheni, extins apoi la alte plante (v. Thallophyte); arată un aparat vegetativ a cărui axă nu e subdivizată în tulpină și frunze. Semănând de multeori cu o frunză, ea și ea fiind turtit, T. lat se mai dîce impropriu *frons*, frondă. Dar T. ca constituție e foarte diferit: redus la o celulă, ori la un șir de celule, lame de un singur strat de celule ori de mai multe strate, ș. a. [S. St. R.]

Thames, (*engl.*) *Thems*, v. Tamisa.

Thamnolia Achar., (botan.) gen de Licheni cu thal simplu, mai rar ramificat, alb și moale, cu o specie *T. vernicularis* Achar. (= *Cladonia vernicularis* Swarz) din regiunile reci și de pe virfurile înalte ale munților (regiunea alpină, nivală), oarecum caracteristică acestor locuri. [S. St. R.]

Thamyris, (*Thamyras*), în mitol. grec. un cântăreț din Thracia, fiul lui Philammon cu nimfa Argiope. Incercându-se să întrecă Musele în cântece, aceste i-au răpit glasul și vederea.

Thanatologia, știința despre moarte.

Thanatos, la Greci (*Mors* la Romani), personificațunea morții, fratele lui Hypnos (somnul), fiul Noptii.

Thapsakos, (antic) oraș comercial la cursul inferior al Eufratului.

Thapsos, oraș la fermurul nordic al Africei, spre sud-est dela Carthago. Aci a învins Caesar pe pompeiani la 46 a. Chr.

Thasos, insulă turc. în Egeica lângă coasta tracică, sub administrație egipteană, 393 km², cu 12,104 loc.; muntoasă, dar roditoare, se produce oleu și miere; odinioară renumite mine de aur.

Thaumtologie, știința despre minuni.

Thaumotrop, (*grec.*) disc cu tablouri pictate pe ambele laturi, cari se presinta ochiului în confluență dacă discul rotează în jurul diametrului său.

Thaumaturg, făcător de minuni, atributul mai multor sfinți, s. e. Sf. Grigorie, Sf. Niculae, etc.

The —, v. și **Te** —.

Thea L., (botan.) după unii botaniști secțiune din genul *Camellia* L. (v. ac.); iar după alții gen deosebit cu mai multe specii dintre care menționăm: *T. chinensis* Sims., arbust originar din părțile continentale sau insulare din extreml orient al Asiei și mult cultivat în America. Productul vegetal preparat din frunzele acestui arbust este cunoscut sub numirea de »Ceaiu« (v. ac.). [Z. C. P.]

Theaceae, sin. Ternstroemiaceae pro parte (v. ac.).

Theanthrop, (*grec.*) Dumneșeu-omul; numire dată lui Is. Christos, care prin unirea firei dumneșești și omenesci, este Dumneșeu adevărat și om adevărat.

Theatinii, sau canonici regulari ai congregațiunii laterane, ord călugăresc înființat la 1524 de către Caietan de Thyene și Ioan Petru Caraffa, mai târziu Papa Paul IV. Se ocupă mai ales cu îngrijirea bolnavilor și cu misiunile.

Théâtre français, numirea celui mai de samă teatru subvenționat din Paris, cunoscut și sub numele de *Comedia Franceză*, unde se repre-

sintă mai cu samă repertoriul clasic atât frances cât și străin.

Theba, oraș grec. în Beoția, fundat, după tradiție, de Cadmos. În legende reamintă prin soartea regelui Oedip, prin expediția celor șapte contra T.-ei și prin expediția epigonilor. T. născu să câștige hegemonia în întreaga Beoția, ale cărei orașe cerca să le unească în o confederațiune, pentru aceasta ajunse în ceartă cu Atena, a cărei contrară a fost în resboiele persice și în cel peloponnesiac; în luptele cu Sparta sub Epaminondas și Pelopidas câștigă pe scurt timp (371—362) hegemonia în Grecia, la Chaeronea (338) își pierde independența, 335 fu darimată de Alexandru cel Mare. 315 a. Chr. se rezidi dar remase fără importanță. Ați *Thivae*, cu 3228 loc., ruinată de cutremure la 1853 și 1893.

T. oraș în Egipt, v. Thebaida.

Thebaida, (*Theba*, *Thebais*, propriu *Tiutpe*), oraș străvechin în Egiptul superior lângă Nil, în repetite rânduri capitala imperiului egiptean (2400—2000 și 1660—1090 a. Chr.), fu darimată 84 a. Chr. din cauza unei revolte. Între ruinele ei de dimensiuni nrișe se află ați localitățile Karnak, Luksor și Medinet Habu.

Thebaina, (chim.) substanța alcaloida ce se găsește în opiu; în efectele sale se asemănă cu strychnina (v. ac.).

Theca, v. Calmar.

Theiner, *Augustin*, istoric și canonist, n. 1804 în Breslau; a studiat la început teologia, apoi filosofia și jurisprudența. Dela 1833 la Roma, profesor la Propaganda. La 1855 prefect la arhivul Vaticanului. A editat T. o mulțime de opere de valoare neperitoare. Pe timpul conciliului Vatican (1870) suspiționat, că abnseaza de oficiul sên, T. fu absolvat dela prefectura arhivului. În 1872 a publicat Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiae graecae et Romanae (Vindobonae, 1872). † 10 Aug. 1874. [i—m.]

Theiopegae, (*lat.*) isvoare cu apă sulfuroasă.

Theism, în opoziție cu deismul (v. ac.) sistem teologic-filosofic, care recunoaște existența unui Dumnezeu personal, mai pe sus de lume, ca creator, susținător și guvernator al lumii. Religiiunile și sistemele filosofice, cari recunosc un Dzeu personal distins de lume, în opoziție cu panteismul (v. ac.), se numesc theistice. T. se dice și monoteism în opoziție cu politeismul și Dualismul (v. ac.). [i—m.]

Thelemarken, (*Telemarken*), regiune în cottul norvegian Bratsberg, cu renumite frumșei ale naturii (cataractul Rjukan, muntele Gausta 1884 m.).

Themis, în mitol. grec. o titanidă, fata lui Uranos (cerin) cu Găa (pământul). Un timp a fost stăpâna oracolului din Delphi, pe care mai târziu l-a predat lui Apollon. Când Zeus și-a ales-o de a dona soție, T. i-a născut Horele și Moirele (Parcele). T. e personificațiunea ordinei legale și e dîna dreptății (la Romani *Iustitia*).

Themistocle, celebru comandant și barbat de stat atenian, (535—470 a. Chr.). S'a distins prin spiritual sêu înfocat și prin genialitatea sa. S'a născut, ca din Atena se făcă primul oraș al Greciei, a și ridicat Atena la mare putere. Fu ales de prim arhon față cu Aristoides, ca atare clădi 200 corăbii și făcû din Pireus un mare și bine întărit port. Invinse flota puternică a lui Xerxes la Salamis (479). Fiind încurcat de

cătră Spartani în procesul lui Pansanias, fû exilat prin ostracism, și scăpând la Persi aceștia îi cernă se conducă o flotilă în contra patriei sale, el însă a preferit să se sinucida; unii dic, că dorul de patrie l-ar fi omorît. [T. B.]

Themsa, v. Tamisa.

Thénard, *Louis Jacques*, chimist francez, n. 1777 în Louptière, † 1857 în Paris. Prof. de chimie la univ. din Paris. Scrutător zelos, împrenă cu Gay Lussac (v. ac.) a colaborat la stabilirea mai multor legi chimice, a lucrât cu Gay Lussac opnl: *Recherches physico-chimiques sur la pile*, etc. A mai scris »*Traité de chimie élémentaire, théorique et pratique*« (4 vol. 1813—16).

Thénardit, mineral, sulfat de sodiu, rombic, formează zacăminte pe Rio verde în Arizona, apoi la Atacama, etc.

Theo —, v. și *Teo* —.

Theobroma L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Sterculiaceae, trib. Buettneriaceae, cu foi simple și flori 5-mere. Cuprinde vro 6 specii tropical-americe, dintre cari cităm ca mai importantă: *T. Cacao* L. »arboarele de Cacao« (v. ac.).

Theobromina, un alcaloid ce se găsește în semintele de Theobroma cacao; are aproape aceleași proprietăți therapeutice ca Cafeina, și se prezintă sub forma unei pulberi cristaline albă inodoră, solubilă în apă și alcool.

Theocrația, formă de guvernare în care însuși Dzeu se considera de supremul regent și legislator, iar în locul lui domneste, aplică și execută legile preoții. Acest nume s'a dat domniei preoților poporului evreiesc, înainte de epoca regilor.

Theocrit, renumit poet idilic grec, din secl. III a. Chr., întemeietorul poesiei bucolice, n. în Siracusa; studii în insula Cos, la poetul și filologul Philetas, conșolar și amic al lui Ptolomen Filadelful, care, ajuns rege, chiamă la curtea sa pe poeții și erudiții, foști colegi de studiu ai sêi. T. încă trăi câteva timp la Alexandria, apoi se reîntoarce în Siracusa sub Hierone II. An remas dela el 31 de idile în hexamtru, cari sânt scrise într'un stil elegant, simpl și natural; înfățișează icoane adevărate din viața de toate zilele a poporului sicilian și a păstorilor; unele au subiecte mitologice, 22 epigrame, scurte inscripțiuni pentru anumite scopuri; o poemă mai lungă »Syrinx«, care serbătorește închinarea fluiernului păstoresc lui Pan; și o poemă panegerică: »Berenice«, în glorioasa amintire a mamei lui Ptolomen Filadelful. Ediț. mai nouă: Ahrens, cu scholi, 2 vol. Leipzig, 1855 și 1859; Meinecke, Bol., 1856; Fritzsche cu comentariu germ., a 2-a ed. Leipzig, 1869; Hiller cu comentariu latin, a 2-a ed. Leipzig, 1870; Firmin Didot, Text și traducere latină. Trad. germ. de Möricke și F. Notter, 1855, și de Zimmermann, 1856.

Theodat, rege otrogot lnat de Amalasnuda ca coregent, după moartea flui ei Atalaric (534). T. omoară pe Amalasnuda în baie (535), căci era desprețuit de ea, și poartă resboiu cu slăbiciune, când este atacat de Belisar. Ca să scape oferi-se spunere lui Belisar, dar a fost omorît de un Got (536).

Theodelinda, soția regilor longobarzi Anthari și Agilulf, fica principelui bavarez Garibald. Unicul sên fin Adelbald din a doua căsătorie la îndemnul religioasei sale mame s'a creștinat. T.

a înființat în Monza o biserică frumoasă, în care s'a păstrat în cursul secolilor coroana de fier, simbolul Italiei unitare.

Theoderich, 1) *T., rege (419—451) al Vistigoților*, urmaș al lui Valia, și-a stabilit scaunul la Tolosa și s'a luptat sub Aetius contra lui Attila. † la Catalaunum.

2) **Theoderich cel Mare**, regele Ostrogoților, fiul lui Teodemir, crescut ca ostatic la Constantinopole, rege în 475. Primii voie dela Zenon să cucerească Italia dela Odoacru. În 489 învinge pe Odoacru la Isonzo și la Verona, 490 la Adda, 493 îl constringe să se predea în Ravena, apoi îl ucide cu propria lui mână. Intinse stăpânirea sa asupra Siciliei, Provencei, asupra țărilor din Alpi, căuta să păstreze pacea între statele germanice, cari îl luau ca arbitru. În lăuntru administrația lui era foarte bună. Lăsă Italicilor legile romane, împodobia orașele, lasa în mâinile Romanilor administrația, pe când Goților le da apărarea țării și $\frac{1}{3}$ din pământ. Dar certele religioase (Ostrogoții erau Ariani) au turburat ultimele lui zile. † 526.

3) **Theoderich I, rege al Francilor**, un fiu al lui Clovis, a domnit între anii 511—534. Theoderic II, fiul lui Childebert, † 613.

Theodicee, în sistemul sciințelor filosofice acea parte a metafisicei, care caută în mod speculativ a ajunge la cunoștința existenței lui Dđeu, la ființa dđerei. Tot T. se numește și nisuința de a justifica rđul moral ce se află în lume și de a-l aduce în armonie cu bunătatea lui Dđeu, încercări făcute de Plato, Augustin, Campanella, ș. a. Terminul T. a fost dat de Leibnitz (v. ac.) [Pl.]

Theodolit, (*arab.*) instrument pentru măsurarea unghiurilor verticale și orizontale, întrebuințat mai ales în geodesie. (v. și Tachymetru.)

Theodor, rege în *Abesinia*, ca vătav într'o bandă de haiduci, întră la 1848 în luptă cu stăpânitorii diferitelor districte, din cari a format împărăția Abesiniei, a cărei independentă a apărut-o în multe lupte cu Englezii. A introdus legi stricte, până la 1868, și a domnit în mod despotic. (v. și Abesinia.)

2) **Theodor**, rege în *Corsica*, n. 1686, † 1756. A ajuns rege în Corsica, pe atunci încurcată în resboiu cu Genua; 1738 a fost învins și alungat de pe tron.

Theodora, fca unui funcționar de circ, Acacius din Cipru și mai întâiu actriță, dănuitoare. heteră, iubită și apoi soția lui Iustinian. În 527 fu încoronată și ea cu Iustinian și declarată coregentă. A exercitat mare putere asupra lui Iustinian și a dat probe de inteligență și curaj, dar și de orgoliu, ambiție și cruzime. În 532 la rescoala Nica a mântuit pe Iustinian, care-și pierduse curajul și voia să fugă. Avea de prietenă pe soția lui Belisar, Antonina, o femeie stricată, și a favorizat pe Belisar. Prin pietate externă, prin construcții de biserici, prin ortodoxism și danii cauta să-și ispășească păcatele. A murit la 548 în virsta de 40 ani de o boală grozava. Procopios »Anecdota« a dat despre ea o imagine exagerată.

Theodorenii, mănăstire în Rom., j. Botoșani, zidita de Simion Movila la 1587. Se afla o inscripție cu literele C. W. 1587 și marca Moldovei.

Theodorian, *Ioan*, n. 1837 în Craiova, unde părintele seu servia în armată ca parucik (prim-

locotent) încă dela reînființarea armatei permanente de cătră Kisseleff. După terminarea studiilor universitare întră în administrație, devine prefect al poliției orașului Craiova, apoi director de prefectură și prefect interimar al județului Dolj. La 1869 părăsesce cariera administrativă și la 1871 înființează împreună cu Gheorghe Chitu primul institut tipografic român, unde editeaza ziarul »Oltenia« al căru director este T. până la încetarea aparițiunii sale 1876. A mai scris la ziarul »Alegătorul Independent«. † 1880.

Theodorini, *Elena*, cântăreață de opere, n. 25 Mart. 1860 în Craiova, debută dela 1879 în Cuneo, apoi cântă la Milan, Barcelona, Paris, Madrid, America sudică, în Brescia și alte orașe europene; câte odată a dat reprezentații și în România. Roluri princ.: Evreica, Hughenoții, Faust, Gioconda, etc. T. este o primadona de reputație universală.

Theodosia, (*Feodosia, Kaffa*), oraș cu port în guvern. rus. Tauria, în sud-estul Crimeei, 27,238 loc. (1897); citadela; arhiepiscop; bai de mare. În secl. XIII centrul comerziului genevez, dela 1475 sub Turci (numit Stambulul nou, cu 100,000 loc.), 1771 cucerit de Ruși.

Theodosiu, 1) **Theodosiu cel Mare**, împărat roman, n. 346 d. Chr. dintr'un general spaniol Flavius Theodosius. După moartea lui Valens în lupta dela Adrianopole (378) cu Visigoții, împăratul Gratianus din apus îl chema ca împărat al resăritului contra navalitorilor (379). Prin lupte mici și prin tratari isbuti să impace pe Visigoți și-i așează în Moesia și în Tracia. Când Maximus, dupa ce resturna pe Gratianus, voia sa restorne pe Valentinian II, Theodosiu merse (388) contra lui (Siscia), apoi în 394 merse contra lui Arbogastes, care, după omorirea lui Valentinian II pusese împărat pe Eugeniu. Arbogastes fu învins la Aquileia și muri, iar T. remase singur împărat, cel din urmă împărat al apusului și resăritului. În lăuntru a persecutat cu cruzime pe Ariani și pe închinătorii vechilor religii. 381 în conciliul din Constantinopole a declarat numai simbolul nicean ca valabil, 392 interđise cultul vechilor đeități. † 395 în Milan.

2) **Theodosiu**, fiul lui Arcadius și nepotul lui Th. I, n. 401, urmă tatelui seu 408, mai întâiu sub epitropie apoi fără nici o grije de afacerile statului. pe care le conducea sora sa Pulcheria, El se ocupa cu vinătorea și cu caligrafia. În afară plăția tribut lui Attila, în lăuntru se ocupa cu discuțiunile religioase (Nestoriu, Ciril, Eutyches). A strins *Codex Theodosianus*. † 450.

Theognosia, (*grec.*) cunoștința despre đei.

Theogonia, (*grec.*) doctrina despre originea đeilor păgâni.

Theophanes, *Confessor*, istoric bizantin, n. 758 în Constantinopole, unde fu abate într'un claustru. Aparținând partidei iconoclastilor, fu exilat de împăratul Leo III în insula Samotrake; † 817. A scris istoria ce poartă titlul: »Chronographia«.

Theophania, împărăteasă în Bizanț, n. 943, fca unui birtaș. 975, nevasta împăratului Romanos II, pe care l-a instigat să otrăvească pe tatăl seu, Const. VII Porphyrogenitul. Pe urmă și-a otrăvit și bărbatul. A fost regentă câteva luni, apoi s'a cununat cu Nicheforos Phocas, pe care iarași l-a ucis pentru amantul ei, Tzimisches,

care ajunse pe tron, cu numele Ioan I, și exilă pe periculoasa femeie. Fica ei, *Theophania*, orfana împăratului Romanos II, s'a maritat după Otto II, împăratul german.

Theophania, la Grecii vecbi aparițiunea sau arătarea unei deități. La creștini se numește: *Epiphania*.

Theophrastos, filosof grec, n. pe la 372 a. Chr. în Eresos pe insula Lesbos. A ascultat mai întâiu, pe Plato apoi pe Aristoteles, care apoi l-a lăsat ca următor și conducător al școalei sale peripatetice, în fruntea căreia a stat 35 ani până la moartea sa în 287 a. Chr. Filosof de renume foarte mare, a compus un însemnat număr de scrieri de conținut fizic, metafizic, dialectic și moral. Cea mai cunoscută însă din câte au rămas este scrierea asupra caracterelor morale. Scrierile rămase au fost publicate la o altă de către Schneider la Leipzig 1818—21 în 5 tom. [Pl.]

Theopneustia, (*grec.*) inspirațiune dumnezească.

Theopompos, istogriograf grec, n. la 380 a. Chr. pe insula Chios, discipulul lui Isocrates. S'a distins ca orator și istoriograf. A prilegit prin Egipt, unde și-a sfârșit viața. A scris: »Hellenica« în 12 cărți, o continuare a istoriei lui Thucydides; »Phillippica« în 58 cărți, în care expune istoria statelor grecești din timpul domniei lui Filip II din Macedonia.

Theosofia, (*grec.*) cunoștința intuitivă de Ddeu și a lucrurilor divine. Se numește apoi T. și doctrina unor filosofi mistici, cari pretind a fi cu Ddeu în directă și intuitivă comunicație, primind astfel dela dînsul lumina unor cunoștințe speciale. A tari teosofi au fost Weigel, Iac. Böhme, Schwendenborg, Baader, ș. a. [Pl.]

Therailt, rocă eruptivă formată în special de plagioclas, nefelin și augit.

Therapeuți, (doctori, vindecători), secta iudevească aproape identică cu cea a Essenilor. T. petreceau în deșerturi în post, rugăciune și contemplațiuni continue.

Theriak, (*grec.*) antidot de consistența licturului; a fost compus mai întâiu de Andromachus din Creta, medicul împăratului Nero, din vr'o 70 medicamente. T.-ul și-a păstrat renumele până în secl. XIX.

Theriak, răddcina, v. Valeriana.

Thermă, oraș în Macedonia, mai rădju *Thessalonike*, acum *Salonic*. v. Tesalonic.

Therme, izvoare cu apă caldă. Ele se numesc *T. indiferente*, când conțin numai cantități mici de substanțe solide în soluție; când acestea se află în cantități considerabile, T.-le se numesc, după substanța ce prevalează, *T. sulfuroase*, *T. saline*, etc. Factorul principal al T.-lor este căldura și îndeosebi influența ce căldura desvoltă asupra nervilor pielii. Căldura T.-lor variază între 75 și 22° C. Ele sînt potrivite pentru tratarea reumatismelor cronice, exsudate învechite, paralisii, ulcere și eczeme.

Thermia, (vechia *Kythnos*), una din insulele Ciclade în Marea Egeică, 85 km², cu 2781 loc. (1889). Capitala Kythnos, cu 1487 loc.; episcopie; port.

Thermica, partea aceea a fizicii, care se ocupă cu căldura și legile ei.

Thermobarometru, v. Barothermometru.

Thermochimia, partea chimiei care se ocupă

cu toate fenomenele calorice ce însoțesc reacțiunile chimice.

Thermodynamica, teoria mecanică a caldurei.

Thermoelectricitate, electricitate produsă prin caldura (v. Pyroelectricitate)

Thermograph, (*grec.*) aparat pentru măsurarea temperaturii și înregistrarea ei.

Thermographia, (*med.*) reprezentarea grafică a temperaturii celor ce sufer de morbi febrili.

Thermohypsometru, (*grec.*) aparat pentru indicarea înălțimii unui munte din temperatura de ferbere a apei. (v. și Barothermometru.)

Thermolysa, v. Dissociațiune.

Thermometria, (*grec.*) folosirea termometrului la măsurarea temperaturii, mai ales la boale cu febrințeli.

Thermometru, aparat pentru a măsura temperatura unui corp; e basat în genere pe dilatațiunea corpurilor. T.-le sînt de mai multe feluri, după natra substanței dilatatoare: T. cu solide (al lui Breguet, Pyrometrul cu cadran al lui Brogniart, Pyrometrul cu argila al lui Wedgwood), cu lichide (T. cu mercuriu, alcool sau acid sulfuric, etc.) și cu gaze (aer, Hydrogen).

Cele mai usitate sînt cele cu mercuriu, caci mercuriul se poate ave cât de curat și se bucură de un coeficient de dilatațiune destul de mare pentru a fi sensibil variațiunilor de temperatura obicinuite. Aceste T. constau dintr'un tub fin, capilar cu un rezervor de mercuriu. Tubul e gradat luând ca puncte fixe temperatura de înghețare a apei (sau de topire a gheței) (la Celsius și Réaumur notat 0°, la Fahrenheit +32°) și temperatura de ferbere a apei (la Celsius 100°, Réaumur 80°, iar la Fahrenheit 312°); distanța între cele două puncte se divizează într'un număr de grade conform scării admise. Cele mai precise T. sînt cele cu gaz, căci pe lângă că coeficientul de dilatație al gazelor e unul și același, mult mai mare ca la lichide, dar e și aproape constant la ori ce temperatură; aceste T., deși mai greu manevrabile, sînt cele ce se usează (al lui Jolly) pentru determinarea temperaturilor externe. Ele constau dintr'un rezervor mare plin cu gaz (Hydrogen) ce comunică cu un manometru cu mercuriu. O ecuațiune simplă ne dă temperatura după variațiunea ce o arata manometrul când se încălzește gazul.

T. maxim sau minim, sînt T. cu mercuriu sau cu alcool, sau chiar metalice, cari arata prin întreruperea mercuriului sau un indice mișcător, temperatura maximă sau minimă în decursul unui timp oarecare. Sînt T. ce arată pe același aparat și temperatura maximă și pe cea minimă (T. Six și Belini). *T. înregistrător* e un termometru basat tot pe dilatațiunea metalelor, dar partea ce se dilata mișcă o pârghie ce are o peniță anumită cu cerneală și care se ridică sau se scoboară, ca și temperatura, trăgînd pe o hârtie, cilindric mobilă, o linie continuă cu maxime și minime după cum a variat temperatura. Hârtia e mișcăată printr'un mecanism de ceasornicărie, fiind însemnate pe ea prin verticale dîlele sau orele pe o septemăna sau o zi, așa ca se pot sci mai precis în relațiune cu timpul variațiunile temperaturii. [G. M. M.]

Thermomultiplicator, (*grec.*) columna thermo-electrică (s. e. a lui Melloni sau Nobili), împreună cu galvanometru simțitor.

Thermophonia sau *radiophonia*, (*grec.*) pro-

cedura de a produce sunet cu ajutorul razelor de lumină intermitentă.

Thermophonul lui Traveylan, aparat fizical pentru producerea unui sunet regulat.

Thermopyle, (*↳ Poarta termelor*), pas în Grecia, format de munții Oeta și sinul Malic; prin el se trece din Tesalia la Hellas; renumit prin moartea eroică a lui Leonidas cu cei 300 Spartani ai săi și cu 700 Thespieni la 400 a. Chr. La 191 au învins acf Romanii pe Antioch din Siria.

Thermoregulator, (*grec.*) aparat cu ajutorul căruia facem ca temperatura cutărui spațiu să nu se schimbe un anumit timp. Lucrul acesta se poate ajunge, dacă spațiului îi dăm mai multă căldură, dar aplicăm un aparat care să departa căldura întrecătoare, ori apoi că punem aparatul să nu lase spațiului decât căldura de lipsă.

Thermoscop, ori ce aparat, care indică schimbarea temperaturii unui corp.

Thermostat, (*grec.*) aparat pentru regularea automată a temperaturii cu ocaziunea încălzirii unui corp, s. e. când mercuriul termometrului a ajuns la temperatura respectivă, se închide un curent electric și dă signal, ori apoi regulează ieșirea gazului, dacă corpul îl încălzim cu gaz.

Theromorphia, termen pentru ori ce formațiune monstruoasă la om, ce are asemănare cu vr'un animal.

Theropode, fosili Dinosauri Carnivori, mergând numai pe picioarele dindărpt și având o coadă foarte desvoltată. Unii ajungeau până la lungimea de 7 metri.

Thersites, cel mai urit și mai de potcă bărbat în tabăra Grecilor din fața Troiei, care fū grav amenințat de Oduseu pentru că a calumniat pe comandantul Agamenon. Tradiția ne spune, că ar fi fost ucis de Achile, pentru că a atacat pe Penthesilea.

Theseus, unul dintre cei mai principali heroes (v. ac.) în mitologia greacă, eroul național al Atticei. Părinții lui: Aigeus (după alții: Poseidon) și Aithra, fca regelui Pittheus. A crescut la moșul său, dar crescând mare, a plecat la tatăl său. Pe drum a făcut mai multe bravuri, a ucis câțiva hoți renumiți. Reîntors la Atena, a ucis taurul marathonic și apoi Minotaurul (v. ac.) prin ajutorul Ariadnei. A bătut armata Amasoneilor (v. ac.) și a luat de nevastă pe regina lor, Antiopa. A luat parte la expediția Argonauților (v. ac.), apoi s'a coborât și în infern sa fure pe Persephona, nevasta lui Hades (v. ac.). Din pedeapsa, zeii l-au reținut acolo, până ce n'a venit Heracles, de l-a mântuit. Personajul lui e întru multe asemănător cu al lui Heracles (v. ac.) și ca motiv în arta greacă e de mare însemnătate.

[V. E. M.]

Thesis, în versificațiunea antică silabele netonece ale versului. (v. Arsis.)

Thesium L., (botan.) gen din familia Santalaceae, tribul Thesieae, cuprinde plante erbacee adesea frutescente la basă, uneori parassite. Are vr'o 100 specii, răspândite prin regiunile temperate și tropicale ale globului. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *T. alpinum L.*, *T. ramosum Hayne*, etc. [Z. C. P.]

Thesmophoria, la Grecii vechi o serbătoare misterioasă, care se serba la începutul lui Novembre întru venerarea dînei Demeter (Ceres la Romani), fundatoarea agriculturii.

Thesplae, oraș vechiu în Beoția, spre vest dela Theba. Din locuitorii acestui oraș au cădut 700 soldați la Thermopyle. Xerxes a pustiit orașul; la 372 a. Chr. a fost de nou pustiit de Thebani. Locul nasterii lui Praxiteles (v. ac.), înfloritor chiar și pe timpul Romanilor.

Thespis, atenian, n. pe la anul 540 a. Chr., contemporan cu Solon și Pisisstrat, se crede a fi inventatorul tragediei, introducând un monolog în corul serbatorilor lui Dyonisos (Bacchus), spus de un actor, care reprezenta mai multe persoane. Ancă din timpul lui Platone nu mai existau monologurile lui. Se crede că nici n'au fost scrise. (v. Aeschylus și Tragedia.)

Thessalia, v. Tesalia.

Thessalonike, v. Tesalonic.

Thetis, în mitol. grec. fata lui Nereos cu Doris, și în contra voinței sale soția lui Peleos; mama lui Achilles. (v. și art. Calmar.)

Thëurgia, (*grec.*) pretinsa artă magică, de a se puté pune în legatura cu zeii și cu spiritele, spre a le cere descoperiri sau ajutoare.

Theuriet, *André*, scriitor franc., n. 1833 în Marly-le-Roi. Publică primele poezii în »Revue de Paris« și în »Revue des deux Mondes«. A scris pentru teatru »Jean-Marie«, drama în versuri într'un act, care a renas în repertoriu. Dela el mai avem »le Bleu et le Noir«, poema vieții reale, încoronată de acad. 1873. Apoi romanele: »M-lle Guignon«, »Le Mariage de Gérard«, »La fortune d'Angèle«. A colaborat la »Correspondant« și la »Musée universel«. T. ocupă un loc distins printre scriitorii epocii actuale.

Thevetia L. (botan.) gen din fan. Apocynaceelor. *T. nereifolia*, arbore în America de sud și India vestică. Simburele conține un glycosid foarte veninos (*Thevetin*), care se folosește ca leac contra mușcaturii de șerpi.

Thiaki, numirea turc. a ins. Ithaka (v. ac.)

Thibaut, (pron. tibo), *Anton Fred. Iustus*, celebru profesor al dreptului roman, reprezentant al metodelui filosofic, n. 4 Ian. 1772 în Hammeln; 1799 prof. în Kiel, 1802 în Iena, 1806 în Heidelberg. † 28 Martie 1840. Scr. princ.: Sistemul Pandectelor, 1803, ed. 9, 1846.

Thierry, *Augustin*, istoric franc., n. 1795 în Blois, 1830 membru al Academiei, † 1956. Fratele său *Amédé T.*, n. 1797, 1860 senator, † 1873, de asemenea istoriograf. Fiul acestuia *Gilbert T.*, n. 1843, scriitor franc., a scris mai multe romane ist. (Le capitain Sans-Façon, 1882) și ocultiste (Le masque, scr. princ., 1894).

Thiers, *Louis A.*, om de stat și istoric franc., n. 15 Apr. 1797 în Marsilia, † 3 Sept. 1877). Făcū bune studii în orașul natal. Urmă cursurile de drept la Aix și fū prinit avocat la 1819. La această epocă se împreteni cu Mignet, legătură ce dură până la sfârșit. Câștigă prinul premiu cu »Elogiul lui Vauvenargues«, pusă la concurs de acad. dela Aix. Veni la Paris, unde în curând câștigă o pozițiune distinsă prin munca sa încăpăținată, vorbirea spirituală și meritul său real. T. fū acusat de a nu avé în istorie ca și în politică alt cult decât succesul. Intreprinse »Istoria revoluției« întâi în colaborație cu Félix Bodin. Pentru combaterea cabinetului Polignac fundă cu Armand Carrel și cu Mignet diarul »Le National« (1830). Fū promovatorul revoluției în favoarea dncelui de Orléans. Ca recompensă

pentru serviciile sale fù numit consilier de stat. În 1832 fù chemat la ministerul de interne în cabinetul presidat de mareșalul Soult. După ce a votat alegerea lui Monaparte la președinție, el se asociă la toate măsurile de reacțiune, cari preparau imperiul pe care îl detestă. Astfel de contradicții se găseșc multe în cariera sa. Exilat din Franța, el rovine în 1852 și se consacră scrierii »Hist. du Consulat et de l'Empire«. În 13 Februarie 1871 adunarea națională primind demisia guvernului »Apărării naționale«, T. fù ales șef al puterii executive. Afară de numeroase articole în ziare și opera sus numită, T. a mai scris: »Law et son système de finances«, »La Monarchie de 1830«, »Du droit du propriétaire«, etc.

Thiol, (*Mercaptani*), alcoolii sulfurati. *Ethan-thiol* (Ethan-Mercaptan) se prepară dacă se tratează clorurul de etyl cu sulfhidratul acid de potasiu.

Thionin, o substanță organică ce se formează prin oxidatia Para-Phenylendiamină în prezența hidrogenului sulfurat. Este materia primă din care se prepară albastrul de metyl.

Thiooxydiphenylamina, (*Sulfaminol*), o substanța organică ce se prezintă sub forma unei pulvere galbene insolubile în apă, întrebuințată în medicină ca antiseptică.

Thiophen, o hidrocarbură ciclică sulfurată care se obține prin distilația gudronului de huilă. E un lichid insolubil în apă cu mirosul benzulinului.

Thiosapnil, sapunuri în a căror compoziție intra sapnil.

Thiosulfate, sărurile acidului Thiosulfuric (Dithionic); se formează dacă se fierbe o soluție a unui sulfat oarecare cu sulfu.

Thisted, comitat danec la nord-vestul Jütlandei, 1693 km², cu 69,407 loc. (1890). Capitala T. 5421 loc.

Thlaspi L., (botan.) gen de plante din fam. Cruciferelor, trib. Thlaspideae cu cotyledonele acumbente, florile albe roșee sau palid-purpurii, silicula emarginată lateral comprimă, cu valvele carinate sau alate. Cuprinde până la 30 specii preponderant temperat-boreale, dintre cari citam *T. arvense* L., »buruiana viermelui« o plantă ruderală indigenă. [A. Pr.]

Thocomer, tatăl lui Basarab, domnul Țerii-Românești, care a avut războiul cu Carol Robert, regele Ungariei, la 1330. Despre T., menționat ca tată al lui Basarab într'un document al lui Carol Robert din 1332, se află numai aceasta singură mențiune. Tradiția dela Câmpulung, unde se află mormântul lui Alexandru, fiul lui Basarab, cu inscripția ce-l numeșce »Io. Nicola Alexandru Voevod, fiul lui marelui Basarab Voevod«, a identificat pe tatăl lui Basarab (al cărui nume nu mai era cunoscut) cu Negru-Vodă, legendarul fondator al statului, caruia se atribuia descălecatul orașului Câmpulung și fundațiunea bisericii de acolo. Aceasta tradiție, constatată într'un chrisov al lui Gavril Moghilă din 1618 pentru mănăstirea dela Câmpulung, era cunoscută și Kagusanului Luccari (1605), care numeșce pe Negru-Voevod ca tată al domnului Țerii-Românești dela 1330 (= Basarab). După toată probabilitatea, T. a fost domn, transmitând fiului său Basarab dreptul de succesiune la tron, rezervat numai fiilor de domni. El pare

să fie »domnul Valachiei«, menționat de cronicarul stirian Ottokar (1310) ca aliat al voevodului Transilvan Ladislau Apor contra lui Otto de Bavaria, ales rege al Ungariei, care, fiind prins de Ladislau, a fost trimis în închisoare la »domnul Valachiei preste munți« (1307). Domnia lui ar coincide deci aproximativ cu cea atribuită de cronicale Țerii-Românești descăleătorului Negru-Vodă, pusă la 1290—1314. (D. Onciul, Originile Principatelor Române, Bucur. 1899; Titlul lui Mircea cel Bătrân, în Convorbiri Literare 1903.) [D. On.]

Tholos, (archit.) la Grecii vechi o construcțiune rotundă cu cupolă; în Athena localitățile ofic. Prytanilor.

Thomas, v. Toma.

Thomson, (pron. toms'n), *James*, poet engl., n. 11 Sept. 1700 în Ednam (Scotia), † 27 Aug. 1748. Scriere princ. poema Anotimpurilor (The seasons), 1726, și tragedii în stil francez. Autorul imnului poporal »Rule Britannia«.

Thonet, *Michail*, mare industriaș, n. 1796 în Boppard, fabricant de mobile în Viena, † 1871. A inventat un procedeu pentru încovoierea lemnului cu ajutorul aburului.

Thor, în mitol. nord-germană un zeu, identic cu Donar și Thunar, zeul tunetelor.

Thoracocentesis, (med.) delăturarea prin operațiune a exudatelor lichide din cavitatea toracică.

Thoracometer, (med.) aparat pentru măsurarea dimensiunilor toracelui.

Thoracostraca, ordin de crustacei cu ochii pedunculati, cuprinde Cumacee, Stomatopodele, Schizopodele și Decapodele.

Thorax, (*lat.*) torace, atâtă cât piept (v. ac.).

Thorgilsson, (*Ari Th.*), părintele literaturii islandeze, n. 1067, † 1148; a fost primul care a scris note istorice în limba islandeză. S'a păstrat scrierea sa »Islendingabók«, (numită Libellus Islandorum), care cuprinde istoria Islandei dela 870—1120. (Edit. W. Golther. Halle, 1892.)

Thorit, mineral, silicat de Thoru, foarte rar.

Thoriu, corp simplu, se găseșce în Thorit, Monazit, Aschynit, Samarskit; oxidul său, se prepară din Monazit (v. ac.) și se întrebuințează pentru fabricațiunea pânzelor dela lămpile Auer.

Thorn, oraș și fortareată în Prusia, lângă Vistula, cu 27,000 loc. Statua lui Copernicus, care s'a născut aici. 1411 și 1466 s'a încheiat aici pace între Ord. teutonic și Poloni. Mare comerț cu lemne și bucate. Punct însemnat de navigațiune fluvială.

Thorwaldsen, *Albert*, renumit sculptor danec, n. 1770 (pe mare). Elev al acad. de arte din Copenhaga, dela 1796—1838 în Roma, † 1844 în Copenhaga. A creat multe opere ideale în spiritul artei clasice grecești, mai ales din domeniul mitologiei antice, adunate în originale și copii în *Museul Th.* din Copenhaga. Biogr. de Thiele.

Thoth, (*Tehut*), un zeu egiptean, zeu al lunei, Inventatorul scrisoarei. Se aseamănă cu Hermes Trismegistos al Grecilor.

Thouvenel, (pron. Tuvnel), *Eduard Antoine*, om de stat franc., n. 1818 la Verdun, † 1866 în Paris. A călătorit în Orient, și a scris cartea prietinoasă României »La Hongrie et la Valachie« (Paris 1840). A fost întâiu secretar la consulat în Bruxella apoi consul la Athena, pe urma, 1855

ambasador la Constantinopole, unde a susținut o luptă diplomatică foarte energică în favorul unirii principatelor române. 1859 senator, 1860 ministru de externe la Paris.

Thracii, popor din familia arică, ramura europeană, care în anticitate ocupă partea nord-estică a Peninsulei balcanice, hotărîndu-se spre apus cu Illyrii și cu Macedonii. Ei erau divisați în mai multe neamuri, din cari cele mai însemnate erau *Satirii*, *Bessii* și *Odrysi* la miază-zi de muntele Hemului, *Triballii*, *Mysii* și *Geții* la miază-noapte. Un neam thracic erau și *Dacii* din nordul Dunării, pe cari cei vechi îi arată ca fiind »omogloți» (= de aceeași limbă) cu T. Din cele mai vechi timpuri T., după cum arată religiunea lor și mitul lui Orpheus (originar din Thracia), au atins un grad de cultură mai înaintată; ei erau foarte resboinici, dar fără aplicare pentru agricultură și viața așezată, și incapabili de a forma state în ordine. Faimoși prin necumpătarea lor în beutură și prin moravurile lor orgiace, ei n'au fost capabili să reziste, cu toate calitățile lor resboinice, cuceririlor străine. Supuși de Perși, apoi de Macedoneni, ei au ajuns în fine sub stăpânire romană, sub care dispărură cu desăvîrșire. Mai lung s'a menținut neamul Bessilor, al căror nume s'a întins în urmă și asupra celorlalte resturi thracice din sudul Dunării. În timpul dominațiunii romane, începînd din secl. I a. Chr., T. au fost în mare parte romanizați. Încă în secl. XI Români din imperiul bizantin treceau de urmași ai Bessilor. (Kekavmenos dîce despre Vlahi: »Ei sînt așa numiții Daci și Bessi».) Numele *Basarabilor* sau *Besarabilor*, pe cari tradiția națională îi presintă ca fiind originari din sudul Dunării și veniți »multă vreme» înainte de întemeierea principatului Terii-Romănesci, pare să aibă oarecare legătură cu numele *Bessilor*, însemnând mai întîi Români transdunubieni (Bessi romanizați), din cari s'a format clasa conducătoare, apoi dinastia Terii-Romănesci. (Diefenbach, *Völkerkunde Osteuropas*, Darmstadt, 1880; Tomasczek, *Die alten Thraker*, in *Sitzungsberichte d. k. Akademie d. Wiss. Wien*, 1893—94.) [D. On.]

Thracia, se numia în anticitate țeara la miază-zi de Dunăre, între Marea Neagră, Propontida, Marea Egeică, riul Mesta (Nestus) și riul Morava (Margus), locuită de neamurile thracice, hotărîndu-se spre apus cu Illyria și cu Macedonia. După cucerirea romană, numai partea dela miază-zi de muntele Hemului (= Balcan), organizată ca provincie la 46 d. Chr., a păstrat numele T., pe când partea de miază-noapte, organizată ca provincie la 12 d. Chr., s'a numit Moesia. După divisiunea dată imperiului sub Constantin M., diocesa T., partea europeană a prefecturei Orientului, cuprindea fostele provincii T. (la miază-zi de Hem) și Moesia inferioară (la resărit de riul Vid). În acest înțeles, numele T. s'a menținut până la așezarea Bulgarilor în Moesia (679), restrîngîndu-se apoi numai la partea remasă imperiului bizantin; în înțelesul din urmă el s'a păstrat și după cucerirea turcească, pe lângă numele *Rumili* sau *Rumelia* (derivat din *Romania*, numele imperiului bizantin). După separarea Rumeliei orientale ca provincie autonomă (1878), numele T. a ramas părții meridionale.

Thrasylbulos, general ateniian, care la 411 a. Chr. restoarnă împreună cu *Thrasyllos* oligarhia celor 400, liberează Athena la 403 a. Chr. de domnia celor 30. Omorît 389 la Aspendos.

Threnodia sau *Trenos*, (*grec.*) cântecele acompaniate de aulos ce însoțiau funeriile. Pare că erau mai multe feluri de astfel de bocete (v. ac.); *olofirmos* se cânta la casa mortului, *ialemos* la îngropare, ș. a. [T. C.]

Thrombosa, astuparea spontană a vaselor sanguine prin un chiag de sînge numit *Thrombus*. T. e cauzată de alterațiunea sîngelui sau a endoteliului vascular, în cele mai multe cazuri ea este formată în jurul unui fragment de vegetațiuni ce se desvoaltă în endocarditele infecțioase la valvulele vaselor mari și ale cordului. T. vasculară poate da fenomene grave și chiar moartea, când ea se petrece în creeri sau alți centri nervoși. La extremități provoacă gangrenele spontanee, dîse impropriu *senile*.

Thrombus, chiag sanguin, v. *Thrombosa*.

Thug sau *Thag*, sectă care s'a desvoltat din adorarea zeului Siva, căruia T. îi jertfesc oameni pe cari îi sugrumă; de aceea se mai numesc cu *sugrumatori*. Guvernul englez s'a încercat cu mijloace energice să stîrpească acea sectă, dar nu i-a succes deplin, ea există și ađi în India.

Thugut, *Francisc Maria*, *baron*, om de stat austr., n. 1739 în Linz, 1771 internunții la Constantinopole, 1780 ambasador la Varșovia, 1787 în Neapole, după moartea lui Kaunitz ministru de externe. † 1818.

Thuja L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Coniferelor, tribul Cupressineae, înrudit foarte cu *Cupressus* (ambele în antesă cu *Juniperus* au conii lemnoși), însă la T. sînt de regulă 2—3, la C. numeroase seminețe sub squama. Cuprind v'r'o 12 specii temperate, parte boreal-americană, parte oriental-asiatică, două din ele: *T. (Biota) orientalis* L. și *T. occidentalis* L. se cultivă adese prin parcuri. [A. Pr.]

Thukidides, v. *Tucidide*.

Thule, insulă fabuloasă la marginea extremă nord-vestică a Europei.

Thun, oraș în cantonul elvețian Bern, la ieșirea lui Aare din lacul T.; 5509 loc.; școala militară; primul arsenal al Elveției.

Thun, lacul, lac în cantonul elvețian Bern, prin el curge riul Aare; situat la 560 m. preste nivelul mării, 48 km², afund până la 217 m.

Thun und Hohenstein, familie veche de conți, originară din Tirol, cu un ram în Boemia și altul în Tirol. *Leo T.*, fratele lui *Frideric T.*, n. 1811. Dela 1848—60 ministru de instrucție. A reorganizat învățămîntul în sens centralistic. În luptele politice de preste *Laitha* a jucat adese rol decizător. (Cf. *Telegr. Rom.* nr. 126 din 1898.) *Francisc Anton T.*, *conte*, n. 1847, 1889—95 guvernator în Boemia, apoi ministru-president în Austria. *Frideric T.*, n. 1810, † 1881, dela 1850 ministru al Austriei la Berlin, apoi la St. Petersburg.

Thunar, în mitol. nord-germană zeul tunetelor și trăsnetelor, identic cu *Donar* și cu *Thor*. La Romani Iupiter Tonans.

Thunbergia L., (botan.) gen din familia Acanthaceae, trib. *Thunbergieae*, cuprinde v'r'o 30 specii de magnifice plante erbacee volubile sau mici și suberecte, anuale sau perene, respîndite prin

regiunile tropicale ale Africei australe, prin Madagascar și prin țările calde ale Asiei. Unele specii din acest gen sînt foarte mult cultivate, mai cu samă prin florării, ca plante decorative; astfel sînt: *T. alata* Boj., *T. capensis* Retz., *T. coccinea* Wall., etc. [Z. C. P.]

Thunmann, Iohann, erudit german, profesor de filosofie și eloquentă la universitatea din Halle, în secl. XVIII s'a ocupat cel dintău cu istoria Românilor din Macedonia și a Albanezilor, arătând însemnatatea lor pentru istoria Europei ca cele mai vechi popoare. Învețind limba română prin mijlocirea unui student macedonean, în disertațiunea sa »*Untersuchungen über die Geschichte dor östlichen europäischen Völker*«, Leipzig, 1774, vorbind despre Albanezi și Români, pag. 171 și urm., reproduce »Protopiria« lui Cavallioti (v. ac.), pag. 181—283, și constată că Macedo-Românii vorbesc aceeași limbă ca și frații lor din stînga Dunării, amestecată însă cu mai multe elemente grecesci. După origine, crede pe Români a fi urmașii Tracilor, amestecați cu alte popoare, dela cari au luat multe elemente în limba lor, aproape $\frac{1}{2}$ latină. (Cf. Xenopol, »Teoria lui Rösler«, p. 9; Șăineanu, »Ist. filologiei române«, p. 23, 29—30; Hahn, »Albanesische Studien«.) [M. S.]

Thurgau, canton în nordul Elveției lângă Rin și lacul de Constanța, 1005 km², cu 105,121 loc. (1888); riu principal Thur, sol roditor (cereale, poame, vin); industrie de bumbac; pescuit. Budgetul din 1897 arata un plus de 21,249 franci. Constituție dela 1869. T. s'a format din prov. T. luată 1460 dela Austriaci.

Thuringia, (*Turingia*, germ. *Thüringen*), ținut în Germania între Werra, Elsterul alb, Harz și pădurea T.-ei, pe la începutul secl. V locuit de Thuringi sub regi proprii, mai apoi măr de ceartă între Franconi și Saxoni, stăpânii de landgrafi mai în urmă ca vasali ai împ. germ.; 1294 T. fu vîndută regelui de Nassau, dar urmașii acestuia nu o putură lua în posesiune, 1445 ajunse în posesiunea liniei ernestine a conților de Saxa.

Pădurea Thuringiei, munți cam în centrul Germaniei, bogați în păduri; prin văi industrie înfloritoare; numeroase locuri de cură.

Thurn und Taxis, familie nobiliară veche germană; de prezent au rangul de principii. De origine italiană, s'a mutat însă în Germania, unde a înființat instituțiunea poștei (1451). De prezent, casa T. are mari proprietăți în țările germane. Capul familiei lor e ađi principele Albert Thurn, n. 1867.

Thusnelda, soția lui Arminius sau Hermann, principele Cheruscoilor, care a nimicit legiunile lui Varrus, pe timpul lui August.

Thuya, (botan.) v. Thuja.

Thyade, în mitol. grec. Bachantinele sau Mănadele.

Thyestes, fratele lui Atrous (v. ac.).

Thymallus, (zool.) gen de pesci din ord. Salmonidae. *Th. vulgaris*, *Lipari*, până la 60 cm. lung și 1.5 kgr. greu, trăiesce în riuri și pâraie în Europa centrală și estică și în America nordică. Are carne gustoasă, mai ales iarna.

Thymelaea Endl., (botan.) gen de plante de regula perene din fam. T.-aceae, cu foi mici înguste, flori hermafrodite sau unisexuale, perigonul inaparent, persistent, acoperire nuca. Cuprinde vr'o 20 specii preponderant mediterane,

dintre cari cităm ca singura indigenă la noi: *T. arvensis* Lam. (*Passorina annua* Wikstr.) »Limba vrăbiei«, o plantă anuală destul de frecventă în Dobrogea. [A. Pr.]

Thymelaeaceae, (botan.) familie de plante dicotyle monoclamydeae, cu foi alterne întregi, flori regulate îndecomun 4-mere. Cuprinde vr'o 300 specii preponderant lemnoase, răspândite pe întreagă suprafața globului și distribuite în mai multe triburi. La tribul *Eutymlaeaceae*, cu ovarul uilocular aparțin cele mai însemnate genuri: *Daphne* și *Thymelaea*. [A. Pr.]

Thymol, cristale incolore ce fac parte din oleiul de *Thymus* (v. ac.) și alte oleiuri eterice, cu gust aromatic, se disolvă ușor în alcool și eter. Se întrebuințează pentru conservarea cărnurilor, ca apă de gură și în locul acidului carbonic în chirurgie.

Thymus, (anat.) mică glandulă așezată în mediastinul anterior, în dosul părții superioare a sternului. T. este mai mare la copiii de 2 ani; până la etatea de 20 ani dispare. Ea are o construcție ce seamănă cu cea a glandelor limfatice. Funcțiunea T.-ului nu e cunoscută.

Thymus L., (botan.) gen din familia Labiatae, tribul Satureineae, cuprinde vr'o 40 specii de mici arbusci, subarbusci sau uneori plante subfrutescente, ce cresc prin Europa, Asia temperată, Africa boreală și insulele Canarice. În părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari menționăm: *Th. Chamaedrys* Fries., *Th. Marschallianus* Willd., *Th. Serpyllum* Fries. etc., cunoscute poporului nostru sub numirile de: Cimbrișor, Cimbru de câmp, Sêrpun, etc. Din aceste plante se extrage *oleiul* aromatic de Th. (*Thimian*). [Z. C. P.]

Thyreoidae, glandula, așezată dinaintea tracheei și de ambele laturi ale laryngelui, are forma aproximativă a unei potcoave. Funcțiunea T.-ei încă nu e cunoscută; se susține însă, că ar regula circulațiunea sîngelui în craniu și ar influența compozițiunea sîngelui. Oamenii, cărora se extirpează această glandă, devin cachectici și pier. Anumite procese generative îi măresc volumul, formând așa numita strumă (gușă). (v. art. Struma.)

Thyreotomia, (med.) tăierea în două a glandulei thyreodee în scopul de a pute execută o operație în laringe.

Thyrsos, în mitol. grec. bățul decorat cu vițe de vie ce îl purta Bacos și Bachantinele.

Thyrsus, (botan.) *tirs*, inflorescență în ciorchina foarte ramificată, spre mijloc mai umflată, spre vîrf mai îngustă; e un racem (v. ac.) compus sau paniculă (v. ac.); s. e. la Liliac, Veronică, Aglică.

Thysanure, subord. de insecte din ord. Orthopterele, caracterisate prin aceea, că n'au aripi, au ochii simpli și cu apendice la extremitatea posterioară. Ele se pot ușor confunda cu miriapodele, și sînt cele mai inferioare și totodată și cele mai vechi dintre insecte. Cuprinde fam. *Lepismatidae* (Lepisma saccharina) și *Poduridae* (Podura nivalis, P. plumbea). [I. P. V.]

Tianșan, (*Tienșan*, »Munții ceresci), munți în Asia centrală; piscul cel mai înalt e Chantengri 7320 m., spre est dela el e pasul Musart (3900 m.); în partea nordestică e grupa Bogdo-ola cu valea de pucioasă Urumtsi.

Tiara, mitră, ornat sacru episcopesc pentru acoperirea capului; diademă regilor în Persia; ea e simbolul puterii. T. în special se dăce coroana întreită (triregnum) a papilor din Roma; T. papală are trei inele coronale, reprezentând preoția regească a papei în biserica militantă (pe pământ), triumfantă (în ceriu) și pacientă (în purgatoriu [v. ac.]). [i—ni.]

Tiarantus, numele vechiu (la Herodot) al riului Siret (v. ac.), după alții Teleormanul (v. ac.).

Tibăul, râuleț care desparte Bucovina de Maramureș și se revarsă în stânga Bistriței. T., un câtnu la com. rur. Cărlibabu, are același nume.

Tibbu, (*Tebu*, *Leda*), popor în estul Saharei, de culoare brună până la arămie, mohamedani, țin vite și fac negoț. Localități principale Tibbesti și Borku.

Tibenii, comună rur. în Bucovina, lângă riul Suceava, ocupată 1777 de o colonie de Maghiari, cari i-au dat numele și de *Istensegits*, parohie rom.-cat., moșie mănăstirească în căpit. și j. Siret, are 2562 loc. (15 ort.-or., 2329 rom.-cat., 139 protest., 79 mos.), 1 școală primară.

Tiberianus Iunlus, rudenie cu împăratul Aurelian, indemnă pe Flavius Vopiscus să scrie istoria retragerii Romanilor din Dacia, la care a scris epoea domniei lui Aurelian.

Tiberias, (*Tiberiada*), oraș în Palestina lângă lacul Genezaret (*marea Tiberiades*), pe timpul lui Isus era rezidența tetrarchului, mai târziu avea renumită academie iudaică. Aceni un orașel sărăcăcios numit *Tabarie*, cu 3600 loc.

Tiberinus, zeul riului Tiber, ce curge lângă Roma; s'a numit și Deus T. și Pater T., precum și T. Rimon (nutritoriu). În 8 Dec. i-se aducea sacrificiu pe insula riului.

Tiberius, Claudius Nero, împărat roman după August, care îl adoptă ca fiu. Fiul lui T. Claudius Nero, n. 42 a. Chr., și al Liviei Drusilla, căsătorită (38) cu August, el împreună cu fratele său Drusus a supus (16—15) Vindelicia și Raetia, între 12—10 popoli rescoalele în Panonia și Dalmația, în 8 făcù o expediție în Germania. Căsătorit cu Iulia, fata lui August, din pricina obiceiurilor ei și a gelosiei lui contra nepoților lui August s'a exilat la Rodos. La moartea nepoților reveni și fù adoptat de August. A făcut noue expedițiuni până la 14. când a urmat lui August. În primii ani s'a stăpănit, în vederea meritelor lui Germanicus, fiul lui Drusus. Dar după moartea acestuia și după ce a dat toată încrederea sa lui Seianus, prefectul Pretorienilor, cari fură așezați lângă Roma, ca să fie la îndemână față de vr'o revoltă, începură pările contra celor bănuși, că sunt vrăjmași lui Tiberiu. Seianus povățuia pe T. să piardă pe cei bănuși. El a pierdut pe Drusus, fiul lui T., și pe urmașii lui Germanicus, dar mai pe urmă fù dovedit și el și ucis de T. Împăratul se retrăsese la Capreae, de unde trimitea ordine de moarte, până a fost însuși înăbușit în perine de Macro, succesorul lui Seianus în favoarea împărătească.

Tibet, țeară constituantă a imperiului chinez, 1.200.000 km², cu vr'o 1.5 milioane loc.; un platou imens la altitudine dela 4000 m. în sus, încadrat de munții Himalaia, Karakorum și Kuenlün; riuri mai mari sânt la est cursul superior al lui Brahmaputra (Sangpo), la vest Indus și Satleci. Dela Brahmaputra spre nord se ridică

platoul munților Gangri la înălțime de 7000 m. În partea sudică numeroase lacuri, între cari Tengri-Nor la altitudine de 4630 m. Clima e continentală (ierni lungi și aspre, veri călduroase), solul nunai în văile mai afunde e roditor; produse: aur, pietri scumpe, borax, sare, salitru, puține cereale, orez, rhabarber, vin și poame; economie de vite (jak, cai, capre, oi); ceva industrie de lână și metal; comerciu viu cu India, China și Asia centrală. T. e un fel de stat bisericesc al budhiștilor cu o ierarhie, în fruntea căreia stă Dalai Lama ca vasal chinez. Numeroși preoți (lama), călugări și călugărițe. Capitala Lhasa.

Tibet, blană de oaie de T., cu lână lungă și crețu. Stofă țesută din lăna acestei oi.

Tibia, (anat.) *osul fluerului*, cel mai mare dintre cele două oase, cari compun gamba piciorului.

Tibicines, la Romani trimbițașii cari la sacrificii și alte ceremonii sfinte făceau musică.

Tibiscum, oraș roman în Dacia, numit în o inscripție *municipium Tib(iscensium)*, pe riul Timiș (Tibiscus), la gura Bistrei, aproape de Caransebeș.

Tibleș, munte în Maramureș, 1842 m.

Tibroco, numire ce se dă pe la Vatra-Dornei unei paseri, mică ca o rață, cu pene negre ca corbul, cu 2 pene albe în aripi și cu coada cârligată. Traiesce pe munte nutindu-se cu iarbă și cetină. Ornit. Marian, II 405.

Tibru, (ital. *Tevere*, lat. *Tiberis*), riu în Italia de mijloc, isvorește în Apeninii etrusci în Monte Fumajolo, curge prin Campagna romană și prin Roma (75 m. lat), la Ostia se varsă în Marea Toscană prin două brațe (*Fiumicino* și *Fiumara*), cari formează delta T.-lui (Isola sacra); 393 km. lung, din Campagna în jos e navigabil; afluenți: pe dreapta Paglia cu Chiana (canal spre Arno), pe stânga Nera și Teverone.

Tibullus, Albius, poet elegic roman, n. 54 a. Chr., † 19. A scris Carmina sau Elegiae în 4 cărți. T. a fost cel mai celebru poet elegic roman. Amorul înflăcărat, blândeța, veselia și puțina melancolie formează caracteristica poesiei lui T. Are un limbaj ușor și predare naturală. [T. B.]

Tibur, oraș antic în Latium lângă Anio, 335 municipiu roman cu numeroase vile ale elitei romane (vila lui Adrian); acum *Tivoli* (v. ac.).

Tic, o contracțiune bruscă, convulsiva sistematică, inconștientă sau iresistibilă, care adese exagerează o mișcare fiziologică. El se deosebesc de gest prin frecvența cu care se repetă și nepotrivirea lui, putënd fi numit de o boală a gestului sau o chorea a obicinuinței (Ehrlich). Toate T.-urile, chiar și cele mai inocente, sânt cauze de degenerescență, cari imbracă un ușor vël de morbiditate ce duce spre obsesiune. Cauzele trebuie căutate în ereditate.

Tic convulsiv, poate fi de formele cele mai bizare; el interesează mai ales muschii buzelor, ai feței, a da din umeri, din cap, a sgăria, etc. El se repetă prin acces, și voința îl poate suspenda. Caracteristicul este sentimentul particular la rău, când el nu mai voiesce a satisface necesitatea ticului. Nevralgia trigemenului este o cauză care provoacă T. c. al feței.

Ticul psychasteric se acompaniază deja de imagini mentale aberante: o contractură falsă a

fălcilor în momentul de a începe să vorbească, scrișnirea dinților fără a fi vr'o contractură propriu zisă tetanică.

Ticul hysteric are forme diferite: râsul, plânsul, sughițul și alte stigmate ale hystericelor.

Tic douloureux, v. Prosopalgia.

Țichindeal, *Dimetrie*, fabulist rom., contemporan cu Petru Maior, n. 1775 în Becicherecul mare, † 1818. A studiat teologia în Timișoara și a funcționat ca învățător, preot militar și profesor la institutul pedagogic din Arad. Aici a scris fabulele sale aparute în Buda la 1814 sub titlul: Filosoficesci și politicesci prin Fabule morale în învățători, imitație traduse după Fabulele lui Aesop de sêrbul Dositei Obradovici. Ierarhia sêrbească pentru tendințele prea naționaliste ale cărții a alungat pe Ț. dela catedră, și retras în comuna sa natală a slujit altarului pâna la moarte. El a mai scris: Sfaturile a înțelegerii cei sănătoase (1802), Aduarea de lumini moralicesci (1806) și Epitomeul (1808). Deși într'o limbă țeapana și rudimentară scrierile lui, indeosebi Fabulele mult lațite în popor, le-a scris sub dogoreala unui curat și nobil sentiment național.

Ticino, (*Tessin*), afluent pe stânga Padului. isvorește la St. Gotthard, curege prin frumoasa vale Livina și prin Lago Maggiore, se revarsă din jos de Pavia; 248 km. lung. Lângă riul *Ticinus* a bătut Hannibal pe Romani la 218 a. Chr.

Ticinum, v. Pavia.

Ticlete, *Țițigoi*, v. Paridae.

Ticlon, Ciocârleț (v. ac.) în Banat.

Ticvaniu mare, (*Nagy-Tikvány*), comuna rurală în Banat, cott. Caraș-Severin, cu teritoriul 5242 jug. cat. și 1832 loc. rom.

Tidva sau *Tigva*, nuniri populare ale plantei cultivate Curcubita Lagenaria L., sin. Lagenaria vulgaris Ser. (v. ac.).

Tieck, *Ludovic*, renumit poet germ., n. 1773 în Berlin, † 1853, unul din întemeietorii și capii școlii romantice în Germania. După terminarea studiilor, publică cu Wilhelm și Freder. Schlegel: »Athenaeum», care cuprindea programa școlii romantice. Călătorii în Italia, de unde trecu apoi la Paris și Londra. Activitatea sa literară se poate împărți în 3 perioade. Incepuse a scrie novele, romane și drame după regulile literaturii clasice și cu puține exagerări romantice. În a doua epocă, sub influența lui Wackenroder și a celor 2 Schlegel, lasă puternicei sale imaginațiuni avântul fara frâu al romantismului. În a treia epocă se vede tendința de a reprezenta în artă, asemenea lui Goethe, însăși realitatea lucrurilor și a vieții. A scris mai în toate genurile literare. Poesiile lirice țin mai ales de periodul romantic. Cele mai însemnate din dramele sale sunt: »Geneviva de Brabant» (1799), »Imperatorul Octaviu» (1804), »Furtuna» (1815; din genul narativ »Impacarea» (Die Versöhnung) (1794), »Abdalah» (1795), »William Lovell et Peter Lebrecht» (1796); »Povești poporane» (Volksmärchen) 1797; și mai ales »Călătoriile lui Franc. Sternbald» (1798), traduse în mai multe limbi, și »Phantasus», urma poveștilor poporane (1812 până 1817) din periodul romantic. Novelele sale sunt superioare atât prin stilul cât și prin fondul lor mai corespunzător realității; cele mai bune sunt: »Castelul fermecat» (Das Zauberschloss); »Înêrul tâmplar» (Der junge Tischlermeister);

»Revolte în Ceveni»; »Viața unui poet» (Shakespeare); »Moarte unui poet» (Camoëns), ș. a. Traduceri: »Don Quichotte»; »Shakespeare» început de Schlegel; »Predecesorii lui Shakespeare», ș. a. Ed. generală: Tieck, Schriften, 19 vol., Berlin 1828—44. Ed. speciale: Novele, 12 vol. a 2 edit. 1852; Poesii, 3 vol. Dresda 1821—23.

Tieck Sophie (1775—1836), sora lui Ludovic T., a publicat poesii, romane și novele.

Tieck, *Christian Friedr.* (1776—1851), fratele celor precedenți, renumit sculptor, autorul mai multor busturi și statue de autori celebri; membru al academiei din Berlin.

Tiemant, mineral, seleniură de mercuriu, foarte rar.

Tiencin, port convențional chinez în prov. Pecili, lângă Peiho, la gura Canalului imperial, e portul capitalei Peking, 950,000 loc.; comerțu însemnat. Aici s'a încheiat la 1860 convențiunea, în urma careia China a deschis porturile sale strainilor. 50 km. mai în jos la gura râului Peiho sunt forturile Taku.

Tienșan, v. Tianșan.

Tierna sau *Tsaverna*, colonie romană în Dacia (*colonia Zernensium* și *statio Isiernensis*), înființată de Traian la gura Cernei lângă Orșova.

Tiflis, guvern. rusesc în Caucasia, 44,607 km², cu 1.040.943 loc. (1897). *Capitala T.*, lângă riul Kura, fortăreață, reședința guvernatorului general al Caucasi și a unui arhiepiscop armean, 160,645 loc. (1897); biserici, moschee, sinagoge, numeroase bazare și caravanserauri; fabrici de pielării și de tutun; centrul comerțului între Europa și Asia, mai ales spre Persia. Terme de pucioasă. În evul mediu era reședința regilor Georgiei.

Tifos, (*Tifus*), v. Febra tifoidă.

Tigăie, *oale* românească ce se găsește mai cu saua în România, Turcia și Bulgaria, cu lăna mai scurta și mai deasă decât a țurcanei, având numai un singur fel de știm.

Tigănesci, numirea mai multor com. rur. în Rom., în j. Ilfov cu 1274, în j. Muscel cu 1206, în j. Teleorman cu 2645 loc. (în apropiere urmele unei cetăți), în j. Tecuciu cu 4040 loc.

Tigănesci, *mănăstire* de călugărițe, în j. Ilfov, una din chinoviele cele mai mari ale țerii, zidită la 1812, la început locuită de monachi, apoi de călugărițe aduse dela mănăstirea Turbați.

Țigani, (span. Gitanos, grec. Gyphtoi, engl. Gipsies, franc. Bohémiens), popor nomad de origine din India, care trăiește în Asia, Africa și Europa în cea mai mare parte fără locuințe stabile. Numêrul lor în Europa e de circa 900,000, în celelalte continente de ca. 2 mil. Ț. sânt zlatari, rudari, ursari, etc. și au un deosebit talent pentru muzica. Se numesc Ț. după secta eretică bizantină a Aținganilor. Ei înșiși se numesc Romi. Limba lor se apropiază de limbile arice din India.

În România Țiganii au intrat în secl. XIV dinspre sud. Stefan Dușan regele Sêrbiei în 1348 îndatorește pe nisce Țigani fierari să dea unei mănăstiri câte 40 de potcoave de cai pe fiecare an. Mircea cel Mare în 1387 dăruiește mănăstirii Tismana 40 de familii de Ațigani. Alexandru cel Bun dăruiește mănăstirii Bistrița (în 1428) 31 șatre de Țigani. La început nu erau toți robi ci unii erau liberi: în 1612 Dumitru se vinde negu-

storului Stan pentru un cal, pentru 20 de oca »hier« ca să-și facă ciocane. . . În secolele următoare au căzut cu totul în robie și abia la începutul secl. XIX soartea lor atrage atenția spiritelor mai deștepte. Bibescu în Muntenia și Mihail Sturdza în Moldova, au început liberarea Țiganilor, mai întâiu pe Țiganii statului, apoi pe ai mănăstirilor.

T., în Ung. ca și în România sunt de 2 feluri: stabili și nomași. Cei dintăiu, sunt zătari, aurari, lingurari, ursari, și din ei ies tarafurile vestite de lautari. Cei nomași se numesc: *Ideși* și *laeși*.

Țiganisme în limba română. Țerile române fiind din cele dintăiu în cari au locuit Țiganii după intrarea lor în Europa, ei au primit în limba lor o multime de elemente din limba română, pe cari le-au dus apoi în toate țerile Europei, prin cari au colindat, împreună cu multe basme și cântece românești și cu numele de Romi. Dela ei încă au trecut în limba română câteva vorbe, însă mult mai puține decât credeau unii, ca Bataillard în art. său »Les derniers travaux relatifs aux Bohémiens dans l'Europe orientale« în »Revue critique« 1870 II, 191—218; și Barozzi în »Limba Română și tradițiunile ei« p. 21. Astfel sunt: ciordesc = fur, aplicat mai ales Țiganilor, dela ciorsac, part. ciordu = a fura; bengă = drac, danciu și purădu = copil de Țigan; gagiū = stăpân, baros = ciocan mare și greu, din adj. barō = mare; calău = găde, din adj. kalō = negru; șandramă = șopron, baracă, casă ruinată; tanană = joc țigănesc. (Cf. Șaineanu L., »Istoria filologiei române«, București 1892, p. 278—283; Miklosich Fr., »Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner«, Wien, 1872—78, p. 42 și urm.; Constantinescu Barbu, »Literatura țigănească«, Buc.)

Țigărar, insectă din ord. Coleopterele fam. Curculionidelor, genul Rhynchites (v. ac.).

Țigela, (botan.) *caulicul*, partea axei embrionului (v. ac.) cuprinsă între baza radiclei și locul de inserție al cotiledoanelor. La incolțirea seminței din T. se formează tulpina hipocotilee.

Țigheciu, numele unui parău și sat în Basarabia, j. Cahul, și a unui codru dincolo de Prut, a cărui locuitorii erau veștiți ca ostași buni, și aveau privilegiu încă sub Bogdan I (1348—65).

Tighina, v. Bender.

Țigla, material ce se folosește la acopereminte de case, etc. se prepară din lutul ordinar, amestecat cu năsip, var, cari îi dau o culoare galbenă, roșie sau cenușie. (sin. Olane.)

Țiglat Pilesar, (numirea originală, în limba assira: *Tuculti-pal-esara*), numele a trei regi assiriene.

1) *T. I*, a domnit prin anii 1120—1100 a. Chr.

2) *T. II*, tatăl lui *Asurđan II*, a domnit prin anii 930—911 a. Chr. Se scrie că ar fi murit mușcat de șerpe.

3) *T. III*, întemeietorul mării și puterii assiriene. A urmat pe tron lui *Asurniraris II*, și a domnit dela 745—727 a. Chr. A cucerit toate țerile dela Marea Persică până în Media, dela Marea Estică până la Egipt. Primul domnitor străin, care a îndrăznit să între în Israel. La 732 a cucerit Damascul și a răpit o bună parte de țeară dela Israeliteni. 731 a năvălit asupra Babilonului. Cucerind, alungă dinastia veche și se puse însuși domnitor.

Țigläu, *Țiglean*, Pițigoi, v. Paridae.

Tigranes, numele a 7 regi din Armenia. Important în istorie este *T. II cel Mare*, (95—60 a. Chr.) regele Armeniei. A împreunat subceptul lui multe seminții Armeene, a bătut pe Parși, a răpit o parte din Siria, a înființat orașul *Tigranokerta* și l-a colonizat cu Greci. Fiind rudenie cu Mithridates, a ajuns în resboiu nenorocos cu Romanii. Bătut de Pompeiu și Lucullus, a primit supremația romană.

Tigris, (*Şatt*), riu în Asia anterioară, isvoresce în Kurdistan din două isvoare și curge spre sud-est, la Mosul (250 m. altitudine) devine navigabil, dela Bagdad în jos e legat prin canale cu Eufratul, cu care, după curs de 1500 km., se împreună la Korna, formând Şatt-el-Arab. v. Eufrat.

Tigru, mamifer carnivor din grupa Felidelor, are blana gălbue cu dungi transversale brune. Trăiesce în Asia prin locurile baltoase din zona tropicală, prin păduri și crânguri. Se poate sufl pe arbori și înoată cu multă ușurință. Atacă toate animalele mari și cătră bătrânețe îi place în special carnea de om. (v. și art. Leopard.)

Tigurini, una dintre cele 4 seminții celtice ale Helvețienilor. Apare în istorie în legatură cu expediția Cimbrilor și Teutonilor. (v. Elveția.)

Tilia mare, com. rur. în Rom., j. Romani, se compune din 2 sate cu 1041 loc. În apropiere s'au descoperit ruine de cetăți vechi.

Tikai, pond de monedă birmană și siameză.

Tilanus, *Jan Willem Reinier*, medic olandez, n. 1823 în Arnhem, 1867 prof. în Amsterdam. A publicat mai multe scrieri despre aiuputațiuni, litotomie, tracheotomie și laparotomie. A întemeiat revistele »Nederlandsch Weekblad voor Geneeskunde« și »Nederlandsch Tydschrift voor Geneeskunde«.

Tilburg, oraș în Olanda, prov. Brabant Nr. 1, cu 38.599 loc. (1897); mari fabrici de bumbăcărie.

Tilgner, *Victor*, sculptor austr., n. 1844 în Pressburg, prof. la academia de arte în Viena; se distinge prin busturi realiste (Rubens, Mozart, etc.) și plastică decorativă (opera din Viena, fantăna din Volksgarten, etc.).

Tilia L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Tiliaceelor cu foi adese oblice cordate, peduncul aripat (concescut până ca. la mijloc cu bractea), florile 5-mere, stamine numeroase polyadelfe, fruct globos 1—2 sperm. Cuprinde v'ro 8 specii boreal-temperate, a căror lemă ușor se întrebuințează cu deosebire la confecționarea chibriturilor, florile în medicină. Ca specie deosebit de ornamentală cităm *T. argentea* Desf. »teiu l a l b«, atât de răspândit în pădurile noastre. [A. Pr.]

Tiliaceae, (botan.) fam. de plante dicotyle polypetale, de regulă arborescente cu foi simple și flori regulate, fructul o capsulă prin abort monospermă. Cuprinde preste 300 specii răspândite (cu excepția regiunilor arctice) pe întreagă suprafața globului, cu deosebire în tropi. Dintre genurile de importanță forestieră, horticolă, industrială sau medicinală cităm: *Sparmannia*, *Corchorus*, *Tilia* și *Aristolotelia*. [A. Pr.]

Tilișca, (germ. *Telischen*), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 2011 loc. rom. agricultori.

Tilișca sau *Telișcă*, numiri populare ale plantei *Circaea lutetiana* L. (v. ac.).

Till, (geol.) este format din argilă și pietri răspândite în desordine. Pietrile sunt unghiuare, și cele mai multe lustruite și striate, astfel că origina glaciară a lor este incontestabilă.

Tillandsia L., (botan.) gen din familia Bromeliaceae, tribul Tillandsieae, cuprinde vr'o 120 specii de frumoase plante erbacee epiphytice pe arbori sau saxicole, foarte rar terestre, glabre sau mai mult sau mai puțin lepidoto-furfuracee, ce cresc prin America tropicală și boreală. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm câteva cultivate prin florării ca plante decorative precum: *T. angustifolia* Swartz., *T. Caput-Medusae* E. Morren., *T. Lindenii* E. Morren., *T. Reginae* Vell. etc. Din planta *T. usneoides* L. care formează pe arbori tufe dense, ce atîrnă în jos, cunoscută sub numirea vulgară de: »Muschiu de Louisiana« se fac perini. [Z. C. P.]

Tillemont, *Ludovic Sebastian*, *Le Nain de*, istoric bis., n. 3 Nov. 1637 în Paris; a scris celebra operă »Histoire des empereurs et autres princes, qui ont régné dans les six premiers siècles de l'Église«, care cuprinde (în 5 vol.) istoria bisericeii și a imperiului roman până în secl. VI. Scr. principală este »Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles. (Paris, 1693—1712, vol. 1—5.) † 10 Ianuarie 1698. [i. m.]

Tilletia Tul., (botan.) gen de ciuperci din familia Tilletiaceae cu mai multe specii, parasite pe graminee, la cari atacă ovarul distrugînd ovulul și deci semînța. Sporii ocupă tot ovarul; germinînd dau un pomicele pe cari se fac la virf alți spori în formă de H; aceștia împraștindu-se atacă alte plante noue. *T. Tritici* Wint. atacă grăul, dînd boala numită Mălura; *T. levis* Kühn. pe grăul de vară; *T. Secalis* Kühn. pe secară; *T. striiformis* Wint. pe alte graminee. [S. Șt. R.]

Tilly, *Johann Tserklaes*, *conte de*, mare general în resoioi de 30 ani, n. 1559 în Brabant, crescut de Iesuiți, a servit în armata spaniolă sub Alexandru de Parnia, s'a luptat în Ungaria și în alte locuri, până cînd în 1610 primi dela Maximilian I de Bavaria însărcinarea de a reorganisa armata bavareză. Nunit general șef al ligei catolice în resoioi de 30 de ani, învinse (8 Nov. 1620) pe Boemi la Weisser Berg, învins (1622) la Wiesloch, dar câștigă victoriile dela Wimpfen și Höchst pe Marn și apoi la Stadthohn (1623). În 1626 învinse la Lutter pe Christian IV regele Danemarcei și împreună cu Wallenstein ocupă Schleswig-Holstein și Iutlanda. Regele încheie pacea dela Lübeck (1629). În 1630 nunit generalisimul armatelor catolice și imperiale, începî execuțiunea edictului de restituțiune și asedia Magdeburgul. Nu putî împiedeca debarcarea Svedezilor, dar cuceri Magdeburgul (20 Maiu 1631). Cetatea fu transformată în cenuse. La Breitenfeld (1631 Sept. 17) fû învins de Gustav Adolf și rănit. Aperînd Bavaria contra Svedezilor la riul Lech (5 Apr. 1632) avî soldul sfarîmat și muri la 20 Apr. la Ingolstadt. Era slab, de statură mijlocie, trăsuri pronunțate, ochii vii sub sprîncene stufoase trădau severitatea caracterului său. Ura parada și onorurile, nu suferea îmbogățirea din prada resoioiului, ținea disciplină severă în armată și purta resoioiul din zel religios. Distrugerea eresiei era pentru el cas de conștiință.

Tilsit, oraș în guvernăm. prus. Gumbinnen, lângă riul Memel, 28,217 loc. (1895); gimnasiu clasic și real, seminarium de învățătoare; filiala băncii imper.; fabrici de mașine, mori cu vapor; comerț și navigație. Aci s'a încheiat la 7 Iulie 1807 pace între Franția și Rusia, la 9 Iulie cu Prusia.

Tilu Buhoglină, v. Buhoglină.

Țimbala, instrument musical de origine foarte veche, care a contribuit în parte la crearea pianului modern. Ț. constă dintr'o ladă de rezonanță de formă trapezoidală, de mărimi deosebite, în care sînt întinse coarde ce produc sunetul prin lovire. Ț. se găsece deja la arabo-persani (*canon*), în anticitatea greacă și latină (*psalterium*), în evul mediu sub diferite nume (*tympanon*, *dulcimer*, *salterio*, ș. a.). Coardele produc sunetul lovite fiind prin două ciocănele de lemn, învelite cu postav moale. Numărul coardelor variază. Aci e usitat aproape exclusiv în Ungaria. O metodă de Ț. a scris profesorul V. J. Schunda din Budapesta (1876). [T. C.]

Țimbru, unealtă cu care se însemnează ceva, precum și semnul însuși, făcut cu scopul de a preveni schimbări sau falsificări, de a fixa o dată sau de a dovedi o revisuire, etc. În economia de stat Ț. servesece ca mijloc pentru încasarea taxelor și competiținelor (imposite) impuse de stat pentru diferite acte și servicii. Astfel trebuiesc timbrate în general documentele despre afaceri de drept, etc. Tot pe această cale se încasează și taxele pentru serviciile de transport ale postelor, etc. Ț. ori se imprimă pe coale de hîrtie, cari sînt a se folosi la redigarea documentelor, (coală timbrată) ori apoi se fac separat pe hîrtii de format mic, cari se lipesc pe diferitele acte, expedițiuni postale (mărci postale), etc. Taxele de Ț. sînt ori fixe, impuse în o sumă anumită pentru un anumit act, ori se încasează după valoarea obiectului transacțiunii. (Cf. și art. Marca.)

Țimbru în musică, proprietatea prin care un acelaș sunet, produs în aceleași condițiuni și aceiaș intensitate încă de două sau mai multe instrumente sau voci, sună la fiecare într un mod particular, proprietate ce ne face a deosebî un instrument de altul, o voce de alta, prin simpla audire a unui sunet. Sunetele armonice împreună cu combinațiunile multiple de sunete rezultante diferențiale sau adiționale ce însoțesc un sunet dat, formează principalul element al proprietății sunetului pe care o numim Ț.

Timbaktu, renumită piață comercială în Sudanul francez (Africa), la 10 km. spre nord dela riul Nîger; centrul caravanelor din Sudan și Maroc; artici de comerț: aur, sare, nuci kola, gumi, fildes. Ț. a fost fundat pe la 1100 de semînția Tuareg, a fost cercetat 1828 de Caillié, 1853—1854 de Barth, 1880 de Lenz, 1893 fû ocupat de Francezi.

„Times“, cel mai de frunte organ al presei engleze. A fost pornit de John. Walter în 13 Ian. 1783 sub numele »London daily universal Register«, dela 1788 sub titiul de aci. Organ politic, care aci represintă principiile unioniștilor liberali. Are un tiragiu de preste 75,000 exemplare și sta sub redacția lui George Carle Buckles.

Timiș, (*Temes*), *strîmtoare* în Transilvania între fruntarie și satul Dârste, prin care trece

șoseaua și calea ferată București-Predeal. Valea Timișului este strânsă aci între Cristianul mare și Piatra mare din grupul munților Bârsei. La originea văilor Temesului și Prahovei se află Predealul, unde trece frontaria, în lungul căreia și spre vestul șoselei Brașovului se află un întreg sistem de baterii și șanțuri cari urcă muntele; iar în partea de resărit a șoselei există un uvrăgiu cleștat cu frontul spre gară. Cătră mijlocul strimtoarei, monumentul honveților și urme de baterii indică, ca și uvragele dela frontarie, locul unde a apărut Bem în 1848—49 defileul Temesului.

Timiș, riu în Banat, afluent al Dunării, izvorește din partea vestică a Semenicului, munte în cott. Caraș-Severin, la Lugoj intră în șes, trece prin cott. Timiș și Torontal, prin afluenții săi comunică cu Bega și cu Dunărea. La Panciova se varsă în Dunăre.

Timiș, comitat în Banat, e despărțit de cott. Arad prin Murăș, de Sârbia prin Dunăre, se mărginește cu cott. Caraș-Severin, Torontal. Teritoriul lui, de 7110,56 km², spre vest e șesos și mociros, la est e muntos. În partea aceasta se extind ramificațiile munților din părțile ardelen. Rîurile principale sînt Dunărea și Tisa, în care se varsă Bega. Cott. are isvoare ni nerale, între cari mai însemnate sînt cele dela Buziaș. Clima la șes e caldă, la munte temperată. Solul e roditor, produce calitate excelentă de grâu, vița de vie se cultivă la sud. Animalele de casă sînt din rasele cele mai bune cu deosebire în părțile muntoase. Populațiunea numeră preste 460.000 suflete (1898), germ., rom. (aproape 180.000), magh. și slavi, cari se ocupă cu economia de vite și de pămînt; industria și comerțul se concentrează în orașe. Cott. T. are 388 școale populare, 1 școală agronomică de stat, școale industriale, comerciale (18), școale reale (2) și gimnasil (3). Centre culturale sînt: Timișoara, Biserica albă și Vêrșeuț. Comunicația fluv. se face pe Dunare, Murăș și Bega. Caile ferate se întind pe o linie de 548 km. Drumurile comitatense și de țeară au o întindere de 998 km. Din punct de vedere administrativ cott. T. e împărțit în 11 cercuri pretoriale. Capitala e Timișoara, care precum și orașul Vêrșeuț are câte un deputat, cott. întreg trimite în dieta țerii 9 reprezentanți. Cott. T. are 2 orașe cu drept municipal, 2 com. urbane, 86 com. mari și 136 com. mici, cu aproape 100 inst. de bani (capital 9 mil.). Pentru istoria cott. T. v. art. Timișana și Banat.

Timișana, Țeara Timișului, după numele rîului, care o străbate. Terminologia oficială a acceptat numirea politică: Banat (v. ac.), încă prin secl. XVI. T. cu Oltenia și cu Țeara Hațegului represintă o continuitate neîntreruptă geografico-istorică a neamului românesc, un cuib de unde se romanisară treptat țerile cătră sfînt. miază-qi și resărit, ba chiar și cele de preste Dunăre, cuibul mereu descarcându-și prîsosul, dar renăscînd totdeauna plin. Romanii mai întăi au cuprins acest teritoriu, și numai întarîți în stăpînirea lui au putut păstra puterea preste întreaș Dacia. Teritoriul acesta a fost mai apropiat de Italia și mai depărtat de barbarii Orientului. Migrațiuni dela Olt spre Timiș și viceversa, întemplate de mai multe ori, au format specii de poporațiune

românească (Bufanii și Frățuții), cari pe baza individualității teritoriale se caracterizează printr'un pronunțat conservatism dialectal. (v. art. Banat.) (Cf. Hasdău, *Magnum Etymol. Romaniae* t. III, pag. 3102.)

„**Timișiana**“, institut rom. de credit și de economii. societate pe acțiuni în Timișoara, fondat la 1885. Capital social 560.000 cor., rezerve 84.348 cor., profit net 30,779 cor. (1902).

Timișoara, (Temesvár), oraș lib. reg. și capitala cott. Timiș, lângă canalul Bega, mai de mult oraș fortificat, centru al liniilor căilor ferate Bpesta—Orșova, Arad—T. și T.—Buziaș, și al mai multor cai fer. vicinale. Sediul autorităților comitatense, al unei Table reg. și tribunal, al unui episcop rom.-cat. și gr.-or. sêrb., și al comandamentului corpului de armată Nr. 7. Numărul loc. trece preste 40,000 (între cari ca. 4000 Rom.), în cea mai mare parte Germ. T. are lumină și tramvai electric, parcuri frumoase, un teatru pompos, gimnasiu, școală reală, școală comercială, seminar rom.-cat., școală de cadeți și alte numeroase inst. de învățămînt. Industria: fabrici de poștav. hârtie, spirt, mătăsă, bere, pălării, ghete; apoi mori și ferestre mari. Comerțiu viu cu bucate, ceară, miere, rachiu, etc. (sediul camerei comerc. pentru Banat). Tîrguri mari de cai.

Istoria: T. e cunoscută din secl. XIII, a fost pustiită 1242 de Tataři, a fost fortificată de Carol Robert; aici a fost bătut și ars de viu George Dozsa 1514. La 1552 ocupată de Beglerbegul Achmed după apărare vitejască sub Losonczy, și liberată de sub Turci abia 1716 de Eugeniu de Savoia, când apoi orașul și fortif. au fost restaurate. 1849—60 T. a fost capitala Voivodinei și Banatului.

T. e sediul unui *protopopiat gr.-or. român* (diec. Arad) cu 37 com. și al unui *protopopiat gr.-cat. rom.* (diec. Lugoj) cu 7 com. și 5069 suflete.

Timocrația, domnia averii; la Grecii vechi formă de stat, în care drepturile și datorințele cetățenilor se determină după averea lor. Constituțiua lui Solon (v. ac.).

Timofeiev, German, v. Iernak.

Timok, afluent pe dreapta Dunării în Serbia, în cursul său inferior formează frontiera spre Bulgaria, se varsă în Dunăre din sud de Vidin.

Timoleon, general grec, n. 411 a. Chr. în Korinth, † 337; era un partisan atît de înflăcărat al democrației, încât însuși a luat parte la uciderea fratelui său *Timophanes*, care se nisia ca să întemeieze tirănia în Korinth. A alungat pe tiranul Dionysios din Siracusa (Sicilia) și i-a derinat cetatea, apoi a adus acolo colonii din Korinth. E mult lăudat de Plutarchus și de Cornelius Nepos.

Timomachos, celebru pictor bizantin; îndeosebi două tablouri de ale lui T. au fost mult admirate: unul represintă pe *Ajax* înfuriatul, al doilea pe *Medea*, cum se gătesce să-și ucidă pruncii. Se dice, că Caesar (unii spun că Antonius) le-ar fi plătit cu 80 talanți (450,000 cor.).

Timon, numele unui bărbat atenian, care ajunse să fie vestit pentru ura nedumerită ce avea față de oameni, de aici s'a și numit *Misanthropos*. Locuia într'o casă în formă de turn, unde nime n'avea voie să între. În mod impetuos era atăoat de cătră scriitorii de comedii și satire.

Timor, cea mai mare și mai estică dintre insulele Sunda. 30.923 km², cu 600.000 loc. Papuanii, Malaiezi, Chinezi, Europeni. Partea nord-estică dinpreună cu insula *Kambing* formează *colonia* portug. *T.*, 16.300 km², cu 300.000 loc. (capitala Dili); partea sud-vestică dinpreună cu celelalte Sunde mici (Sumba, Floris, etc.) formează *residența* olandeză *T.*, 46.056 km², cu 760.000 loc. (capitala Kupang).

Timotheos, general atenian, institui a dona alianță marină sub egemonia Athenei și învingând flota Spartei a câștigat pentru Athena alianța celor din Acarnania și Epir. În 372 trecu în serviciul Persilor, dar chemat de compatrioții săi s'a reforsat și ocupând insula Samos a instituit prepotența Athenei peste Helespont. Fiind dat în judecată pentru lipsa pierdută lângă insula Kios, fu pedepsit cu 100 talanți. la ce măhnit s'a retras în Kalkis, unde a ramas până la moarte. Biografia i-a scris-o Corneliu Nepos.

Timotheus (Sf.), elevul și coadjutorul Sf. Pavel apostolul, n. în Licaomia. probabil în Listra. După tradițiune a fost episcop în Efes, și în 97 când păgânii prăznuiau serbătoarea Katagogia pășind energetic în contra idolatriei, fu ncis cu pietri.

Timp, o noțiune abstractă, fizică, ce ne dă măsură de durată fenomenelor. *T.* nu are început nici sfârșit; dar scurgerea de timp se poate socoti prin ajutorul unui fenomen periodic sau o mișcare uniformă înată ca tip, așa bună oară revenirea iernei, resărirea soarelui, mișcarea pendulei, etc. Ca unitate de timp în fizică este secunda, în viața comună și în istorie anul și ziua. După data dela care începe socotirea timpului avem diferite ere: era creștină. începe dela nascerea lui Cbristos, etc. (v. Era.) *T. adevărat*, cel socotit prin mișcarea reală a pământului; *T. mijlociu*, cel socotit prin viteza mijlociei a pământului. *Timp sideral*, timpul socotit în zile siderale (v. ac.). *Timp solar*, timpul socotit în zile solare (v. ac.). *Timp solar mijlociu* e cel socotit în zile solare mijlocii. ceea ce e deosebit de ambele precedente. *Ecuațiunea timpului* e cantitatea ce trebuie să o adăogăm sau să o scădem din timpul solar adevărat pentru a avé timpul solar mijlociu.

Timpana, tipul instrumentelor musicale formate dintr'o membrană cu intonațiune botărită. *T.* a fost introdusă în Europa prin invasiunea Manriilor, cari o numeau *Nakara*. *T.* constă dintr'o specie de caldare emisferică pe care e întinsă o membrană, ce se lovesce cu un main.

Timplă, (anat.) regiunea capului ce se află între frunte, ureche, arcul zygomatice și unghiul extern al ochiului. Osul craniului (osul temporal), corespunzător acestei regiuni, e subțire și fragil. Loviturile în această regiune sînt periculoase.

„**Timpul**”, diar cotidian, organ al partidului conservator din România, își începe apariția la 1876, sub direcția lui Alex. N. Lahovari și Gr. Păncescu; apoi a numărât printre redactorii sei pe Mihail Eminescu, Ioan Slavici, Luca Caragiale, D. Rocco, etc. La 1884 fusionează cu »Binele Publice», sub titlul de »*România*», și devine organul opoziției-nite. (conservatorii cu liberalii Dim. Brătianu. M. Gălbăniceanu, G. Verneșcu, Nic. Fleva, G. Palade, etc., ieșiți din majoritatea lib. a lui Ioan Brătianu). La 1889, după

căderea lui Brătianu, *T.* reapare sub direcția lui Mih. Paleologu, iar dela 1890, sub a lui Alex. Ciurcu (v. ac.). La 1901. jurnaliștii fusionând cu conservatorii sub șefia lui George Gr. Cantacuzino. diarul jnn. »Constituționalul» s'a contopit cu *T.* sub titlul de »*Conservatorul*», (direct. Angh. Dimitrescu și Iacob Negruzii), care a ramas diarul oficios al partidului conservator, numărând printre redactorii săi pe Grig. Ventura, G. Rădulescu, Ioan Rusu Abrudeanu, foști redactori și la *T.* și C. Bacalbașa. Direcția lui politică este îndreptată gen. George Manu, Take Ionescu și Ioan N. Lahovari. [I. R. Abrudeanu.]

Timur-Lenk sau *Tamerlan*, mare domnitor mongol. n. 1333. în Kecin (Samarcand). † 1405. Întâin a cucerit Persia și Georgia, (1380—86). A năvălit în Rusia, până la Moscva, a cucerit Hindostanul. A bătut pe Turci în mai multe rânduri, a bătut pe sultanul din Egipt, a cucerit Damascul. Venind sultanul Baiazed cu armată enormă în potriua lui, a fost bătut de cătră *T.* lângă Angora și a căduț în captivitate. *T.* a fost tiran și neîndurător, dar în timp de pace s'a dovedit de bun ocărmitor.

Timus, batmanul Cazacilor, ginerele lui Vasile Lupu-Vodă, dela care a primit acest din urmă adeseori ajutoare în potriua Turcilor și Polonilor. (v. și Hmelnițki.)

Timuș, Gherasim, episcop de Argeș, n. 14 Aug. 1849 în Iași. După terminarea seminarului de 7 clase, s'a înscris la facultatea din Iași; dar deja în anul următor a fost numit archidiacon la mitropolia din Bucuresci. Călugăriindu-se apoi la Cernica, merse la Cernăuț, de unde se întoarse ca doctor în teologie. Acum urmări anii săi de onoruri și activitate. Hirotonit preot, a fost numit profesor la facultatea de teologie din Bucur și ridicat la rangul de archimandrit. În 1886 a fost ales și hirotonit arcbieren cu titlul de *Piteșteanul*. Într'aceea continua și funcționeaza ca director al internatului de teologie, ca decan al facultății, ca profesor universitar. La 14 Mart. 1894 fu ales episcop al eparchiei Argeșului, pe care de atunci și până aci o păstorește în mod blajin, părintesc și demn. Nu mai puțin rodnică a fost munca acestui bărbat pe teren bisericesc literar. El a tradus Teologia dogmatică a lui Macarie, mitropolitul Moscvei, în 3 vol. și ist. dreptului roman de Zaharia. A editat Tetravagheul lui Coresi și catechismul lui Damaschin Rîmniceanul. A scris în fine 3 vol. de meditațiuni asupra psalmilor, Calătorie la locurile sfinte și un dicționar aghiografic.

Tinca, (magb. *Tenke*), comună rur. în Ung., cott. Bibor. cu 3570 loc. maghiari și români (350); pretură, judecatorie cercnală, perceptoriat, nice stabiliment balnear cu izvoare de apă alcalină-muriatică. Sedin al unui protopopiat gr.-or. rom. cu 33 comune.

Tincal, mineral, (sinonim *Borax*), borat de sodiu hidratat, cristalizează în sistemul monoclinic. Se formează pe marginile lacurilor borate din California, Nevada, Tibet.

Tincovici, Ioan D., pedagog și scriitor rom., n. lângă Lngoș, pe la începutul secl. XIX; a fost învățator în Sănniclănsul mare, iar mai apoi cantor al bicericeii grecesci din Pesta, † în Parța lângă Timișoara. Scrieri: Cântări ddeiesci la prasnicele Măntnitoriului nostru Isus Christos

și ale Născătoarei de Dđeu și ale altor sfinți ce se prăsnuiesc, întocmite de D. Ioan T. și acum ăntăia oară la tipar întru acest chip date la Buda în crăiasca tipografie a universității unguresci, 1815; Înțelepte învățături sau regule pentru îndreptarea năravurilor spre folosul pruncilor întocmite de D. Ioan T. și acum ăntăia oară la tipar întru acest chip date la Buda în crăiasca tipografie a universității unguresci, 1815, dela pag. 44 sânt »Pilde și învățături filosoficesci»; Versuri despre cele șapte păcate de moarte.

Tinctura, (med.) formă de medicament ce se prepara prin disoluție, s. e. în alcool, prin macerație în timp de mai multe zile și filtrație.

Tincu, *V.lea Nicolae* corect *Petru*, scriitor rom., n. 1 Nov. 1814 în Ticvaniu mare, cott. Caraș, a fost adoptat și crescut de vestitul învățător poporal George Velea. † 4/16 Maiu 1867 în Vêrșeș, și s'a înmormântat în cimiterul sêrb. de acolo. A fost profesor la secția română dela teologia din Vêrșeș, iar după despărțirea ierarhică preot în Secaș și la urmă protopresbiterul Vêrșeșului. A scris și publicat în »Gazeta și foaia pentru minte și literatură» dese articole în materie politică națională; cea mai valoroasă operă a sa este cartea »Istoria bisericească politico-națională», tipărită la Sibiu 1865 în tipografia archid., care cuprinde foarte prețios material istoric îndeosebi în ce privește trecutul Românilor din Banat. T. a cunoscut bine limba sêrbă și veche slavă, a fost mare orator și predicator, distins ceremonier și cântăreș biser., iar mai presus de toate înflăcărat naționalist.

Tincu, *Nic.*, autor dramatic rom., n. 1846 în Turnu-Severin, a colaborat la mai multe foi literare publicând traduceri în versuri: oomedii și monologuri, etc., iar pentru teatru: Ăntăi Aprilie, Ăntăi Maiu, Mărșisorul, Recunoscința, Iuda, Două mame, D-na Chiajna, comedii și drame istorice în colaborație cu Radulescu Niger.

Tincu pământului, v. Șuiț.

Tinea, insectă, v. Molia.

Tinea favosa, (med.) atăta cât *Favus* (v. ac.) (Cf. și art. *Achorion*.)

Tinel, *Edgar*, pianist și compositor belgian, n. la Sinay 1854, a studiat la conserv. din Bruxela, și în 1877 obținū marele premiu de compoziție cu cantata sa *Klokke Roeland*. A scris niotete și alte bucați de musică religioasă pentru piano, mai multe bucați pentru solo, cor și orchestra, un *Te Deum*, oratoriul *Franciscus*, ș. a.

Tinereța, juneță, perioada vârstei omenesce între copilarie (v. ac.) și bărbăție (v. ac. și art. *Etate*).

Tinichea, o lamă subțire de fier acoperită de strat de zinc sau staniu, spre a-l face mai greu oxidabil.

Tinné, *Alexine*, renumită călătoare africană, n. 1839 în Haag; dela 1856 a făcut mai multe călătorii de explorare în Africa. Omorită 1869 de escorta ei pe drumul dela Mursuc la Ghat.

Tinos, (*Tenos*), insulă grec. în Ciclade, spre sud dela Andros, 204 km², cu 11,442 loc. (1889). *Capitula T.*, 2400 loc.

Țințar, (lat. *Culex*), insectă din ord. Diptelor, fam. Culicidaelor, cu genul unic *Culex* (v. ac.). Ca specii sânt: *C. pipiens* (Țințarul obicinuit), cap mic, rotund; abdomen lung; antene la femeieșcă în formă de fir, la bărbătuș

păroase; 2 aripi ănguste și picioare subțiri și lungi. Bărbătușii se nănesc cu materii vegetale pe când femeieșca prin înșepături suge sângele mamiferelor. Ouele și-le depun în mlaștini, din ele ies larve mici cu capul mare și cu două organe mici de respirat la extrem. poster. Ele înoată cu capul în jos și își caută hrana vëndând animale mici. *C. anulatus*, ce trăiesce în Europa; și *Țințarii moschiți* ca: *C. molestus*, *C. trifurcatus* și *C. pulicaris* ce trăiesc în țerile calde și ale căror muscățari sânt așa de periculoase că cauzează uneori moartea. Unii țințari în locurile mlaștinoase ajută în prima linie la lățirea frigurilor palustre. (v. *Malaria*). [I. P. V.]

Țințăreni, com. rur. în Rom., j. Dolj, pe un mic platou, are 1056 loc. cari fac negoț cu pesce. La Ț. și-a așezat Tudor Vladimirescu tabăra înainte de a pleca la București.

Țințari, (magh. *Szunyogszék*), com. rur. în Trans., cott. Făgăraș; are 11,577 jug. cat. și 2059 loc. rom. agricultori.

Țințari, o specie de Cintez (v. ac.), cu un mănunchiu de pene roșii pe frunte. Penele pe pânțele la bărbătuș sânt alburii, la femeieșcă albe, pe spate la ămândoi ca la vrbie; iar pieptul la femeieșcă e roșcat. [I. P. V.]

Țințari, numirea dată Arămănilor (v. ac.), după pronunțarea lor ascuțită, (s. e. »ținți» în loc de »cinci»).

Țintăura, numirea poporală a plantei *Erythraea Centaurium* Pers. (v. ac.).

Țintila, *Vasile*, calendarist rom., n. pe la 1782 în Siret, 1867 a terminat în Cernăuț școala clericală, (unde îl găsim înscris: *Wasily Scintilla*, *Wassilie Szintilla*, *Wassile Zintilla*, în matricula din Siret Țăntilă); nu s'a preoțit, fiindcă nu erau parochii cu carte, ci s'a făcut cântăreș bis. și învățător satesc în Tereblecea, era »iubitor de sciințele matematice» și a publicat sub acest calificativ din 1811—20 câte un »Calendar de casă», în anul dintăi numai cu partea curat calendaristică, iar după aceea și cu felurile învățături, ca »Adevărate mijlociri împotriva unor boale ale vitelor»; »Cum pământul se mișcă și nu soarele, după cum socotesc cei mai mulți» (1814). A mai publicat 1814, pe o coală mare și groasă, și un »Calendar, în care se află toate serbatorile cele mari ale bisericii resăritului, alcătuit cu ajutorul lui Dđeu după mâna lui Damaschin de un iubitor de această sciință, nu pe un an, o sută sau o mie de ani, ci dela început și până la sfîrșitul lumii, numai iubitul cetitor să scie ce slovă a Păscăliei slujesce pe anul acela ce vrea să caute. Mai la urmă s'au dat și Pascile catolice pe 80 de ani înainte.» † pe la 1840. (Dr. I. G. Sbierea.)

Țintirim, cîmîter (v. ac.).

Țintizol, *Țințizoi*, pasere, v. Cintez.

Ținto, (*Rio Tinto*), după mărime al doilea riu în provincia spaniolă Huelva. Isvoresce 60 km. departe de Sevilla, din Siera de Aracena, și se varsă în golful Cadiz.

Tintoretto, *Robust Jacopo*, pictor italian, n. 1519 în Veneția, † tot acolo 1594. Ăntăiu discipolul lui Tizian, apoi a studiat arta lui Michel Angelo. S'a influențat de școala din Roma, păstrând însă dela Tizian, părțile eminente ale școalei venețiene. Din multele tablouri ale lui T. mai renumite sânt cele păstrate în Veneția,

uriale tablouri ce reprezintă Idololatria și Judecata din urmă. Tablourile lui au, în preponderanță, subiect biblic, religios, și se păstrează în toate muzeele de tablouri mai de samă. Fiul său, *Domenico Robusti* și fca sa *Mariette*, și-au făcut asemenea renume în pictură.

Tip, (*grec.*) în fond formă, imagine, iconă, model; apoi cea mai simplă formă, în care poate fi reprezentată o anumită lege de structură sau de compoziție; se mai numește T. și cea forină, în care însușirile unui șir de forme înrudite sunt reprezentate în modul cel mai perfect și mai pronunțat; T. denotă și totalitatea caracterelor distinctive ale unei clase de ființe organice, ale unei rase.

Tipar, presă tipografică; arta tipografiei (v. ac.).

Țipar, pește, v. Hel.

Țipărituri, reproducțiuni confecționate pe cale tipografică. (v. art. Presa și Tipografia.)

Țiparoase, *Tuberoase*, sau *Chiparoase*, numirile populare ale plantei cultivate *Polyanthes tuberosa* L. (v. ac.)

Țiperig, numele popular al Clorhidratului de amoniu (AzH_4Cl); se obține dacă se tratează amoniacul cu acidul clorhidric, se presintă sub o formă cristalină albă foarte solubilă în apă. E întrebuițat în unele pile electrice.

Țiphias, numele vechiu al Timișului la Priscus.

Țipic, însușirea de a putea caracteriza un tip (v. ac.); însușirea de a servi ca model și de a putea reprezenta o anumită clasă de ființe sau o rasă. *Țipic* se numește și o carte bisericească, care conține ordinea serviciului divin. [Pl.]

Țipografia, arta imprimăriei, multiplicarea unei scrieri prin compunerea (culegerea) de tipuri (v. Caractere tipografice) și imprimarea textului cules cu ajutorul unui teasc. T. a fost pregătită prin tablele tipografice, table de lemn în care se tăia textul (în China 581 d. Chr., în Europa în secl. XIII). Cel dintâiu care a întrebuițat tipuri mobile, a fost Gutenberg (v. ac.), care împreună cu Fust a înființat primul atelier tipografic în Mainz, unde a apărut 1450 prima carte tipărită (biblia). Invențiunea a fost perfecționată prin generele lui Fust, Peter Schöffer (turnarea tipurilor). Cea mai veche carte română cunoscută este liturgia slavonă a sf. Ioan Chrisostomul, tipărită la 1507 (probabil în Veneția) de monachul Macarie din ordinul lui Michnea Voevod, și descoperită de A. Odobescu la 1861 în mănăst. Bistrița. Probabil tot acolo s'a tipărit din porunca lui Neagoe Basarab la 1512 Tetraevanghelul descoperit în Moscova. Cea dintâiu tipografie în România, cunoscută cu siguranță, este cea din Govora, înființată 1634 de Mateiu Basarab. Prima carte tipărită aici a ieșit la 1639 (Cazania dela Dum. Vameșului). La 1642 T. fu instalată la Câmpulung, la 1664 la măn. Dealu, iar la 1652 în Țirgoviște (v. și art. Presa).

Țipografar, (zool.) gândac, v. Bostrichidae.

Țipperary, comitat în prov. irland. Munster, 4296 km², cu 173,188 loc. (1891). *Orașul T.* are 6391 loc.

Țippu Sahib, sultan în Mysore, (India ant.), n. 1751, † la asediarea Srīngapatam-ului (1799). A luptat cu noroc și vitejie în potriva Englezilor, cari, în sensul păcii legate cu T., au fost siliți să părăsească statul Mysore. T. a luat atunci titlul de padișah, năsuindu-se a se impune astfel

celoralți șefi din India. 1789, resboiul începe de nou între T. și Englezi, cari se aliază cu seminițiile vecine, și după o resboire de trei ani, asediază capitala Srīngapatam. silindu-l pe T. la încheierea unei păci rușinoase. T. aprins de resbunare, se aliază cu Francezii, Anglia îl previne însă, și la noul asediu a Srīngapatam-ului, T. cade în luptă.

Țippu-Țip, (*Țippo-Țip*), adevăratul nume însă: *Hamed bin Mohamed*, mare neguțator, de origine arab. A însoțit pe Stanley în călătoriile sale în Africa centrală și cu oamenii săi l-a ajutat mult la îndeplinirea misiunii sale. 1887 guvernor al statului Congo la Congo superior.

Țipularii, familie de Țințari (v. ac.) cu antene lungi (Nematocera), din ord. Dipterelor, cu genurile: *Țipula* și *Ctenophora*, ce pot fi clasăți printre Țințarii cei mai mari ce băjbăe pe câmpii și prin arbori; ei nu pot înțepa din cauză că au trompa scurtă și moale.

Țir, oraș în Fenicia, v. Tyros.

Țir, pește, v. Scumbria.

Țiraboschi, *Girolamo*, istoric italian, n. 1731 la Bergamo, † 1794. A studiat teologia și filosofia, și a fost profesor de retorică în Milano. Opul lui principal e renumita: «Storia della letteratura italiana» (13 vol. Modena, 1772—81). A mai scris o mulțime de cărți de istorie.

Țirada, frase banale enunțate în ton declamator.

Țiragiu, numărul total al reproducțiunilor făcute pe cale tipografică după aceeași matrice; edițiune înouită a unei tipărituri.

Țirallor (franc. tirailleur), soldat ce luptă în șiruri desfăcute.

Țiran, în Grecia un rege care ajungea rege nu prin ereditate ci prin resturnarea ordinii legale, care însă putea fi un om distins și să facă opere mari. T. au fost în secl. VII și VI în mai toate orașele grecești, ei au servit ca trecere dela regimul aristocratic la cel democratic. Cei mai însemnați au fost Peisistratos în Athena, Gelon și Hieron II în Siracusa. Periandros în Corint, Cleisthenes în Siciona. Urmașii lor pretutindeni s'au facut nesuferiți și au fost resturnați. Cu numele T. mai târziu se legă ideea de guvern rău, abusiv și de bun plac. Astfel a fost guvernul de 30 de cetățeni pus de Lisandros în Athena 404 (cei 30 de T.) și care prin conșicari și ucideri a constrins pe mulți cetățeni să fugă la Teba; astfel au fost împărații romani ridicați la imperiu de armată în timpul anarchiei militare sub Gallienus până la 260 (cei 30 de Țirani erau 18 în realitate).

Țiras, numele vechiu al Nistrului, la Herodot.

Țiresias, (*Țeresias*), ghicitor antic, a trăit pe timpul resboaielor tebane. T. și după moarte a avut parte de autoritate divină; era unicul, care și în cealaltă lume și-a păstrat știința ce o avea pe pământ.

Țirg, loc public unde se vënd cele trebuincioase pentru nevoile vieții; învoială asupra prețului unui lucru făcut de vëndare; oraș sau sat în care se ține Țirg. (V. și art. Bâlcu și Moși.)

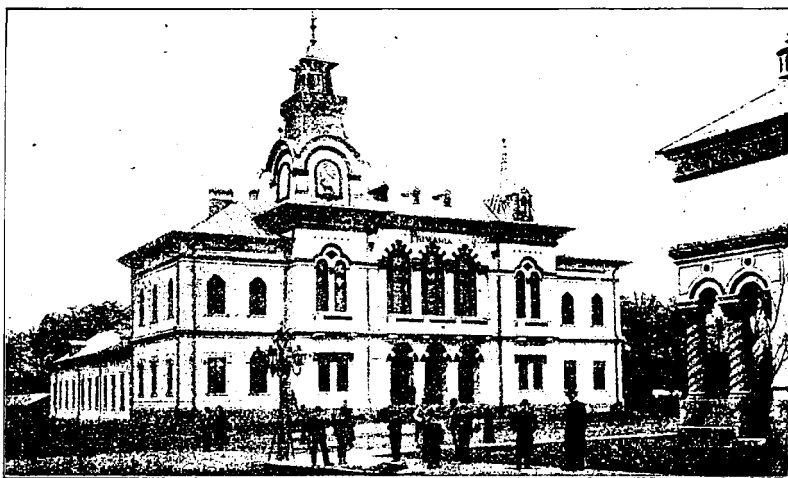
T. de fete, v. Gaina.

Țirgoviște, oraș în România, j. Dimbovița, cu 7811 loc. E așezată la șes în dreapta Ialomiței și ocolită de ziduri vechi din vremea lui Mateiu Basarab. Are școale de fete, băieți și un gimnasiu, 24 bis. dintre cari: Mitropolia, Bise-

rica Curtea-Domnească, Chindia, Biserica Stelea-Veche, Bis. Sf. Nicolae și Bis. Sf. Vineri, ridicate prin secl. XVI—XVII de milostivii domni ai Țerii. În cursul vremurilor, templele erau prefăcute în citadele fortificate. T. datează din vremea descălecatului Țerii muntenesci. A fost capitala Țerii până la Ghica Voda (1659—60), care din porunca sultanului mută reședința domnească la București. Cu stramutarea domnitorului, T. a fost îngropat în ruine și cenuse de către vizirul Cuprili. A fost în curând reînviată. Fii T. sînt: poeții Văcăresci, Ioan Eltade-Radulescu, Grigorie Alexandrescu și Vasile Cârlova.

Tîrgoviște, fostă mitropolie. T. deveni capitala Munteniei cam pe la 1439, și va fi fost atunci reședința mitropolitului. Nu este însă cunoscut, care biserica sa fi servit de catedrală. De abia în 1510 Neagoe Basarab începe clădirea mitropoliei, care se vede și astăzi. Neagoe

5937 ortodocși, 616 catolici și protestanți, 69 moșai, 9 mahomedani, 3 armeni. Numirea o are dela riul Jiu, pe ale carui ambe maluri e așezat. T.-J. a fost probabil mansiune romană, stațiune comercială la Jiu, unde se încrucișau drumurile romane dela Drobeta (Turnu-Severin) la Pons-Alutae (Rîmnicul-Vălcii) și dela Sarmisegetusa pe Jiu în jos pînă la Dunare. T.-J. fû vechea reședință a voevodilor Țerii-Jiului, ce se întindea pe ambele maluri ale Jiului, cuprînd și Hațegul. T.-J. pe la 1604 era proprietate a fraților Buzesci. Acî s'a dat lupta la 1631 între Aga Mateiu (Mateiu-Voda) și Leon-Voda pentru domnie, precum și la 1716 între milițiile oltenesci favorabile anexarii Olteniei la Austria și între Nicolae-Voda Mavrocordat. Acî s'au adunat la 1719 șesedece și șese de boieri amici ai diplomației austriace și au denunțat pe Baleanu și Știrbeu de fideli politiceii turcesci. Acî s'a dat

Primăria Tîrgu-Jiu.

nu isbuti să o termine, ci de abia Petru-Vodă dela Argeș în 1535 sub mitropolitul Varlaam. Ambii domni au dotat și mitropolia cu proprietăți imobiliare. Mateiu Basarab acoperi din nou biserica cu plumb, după cum fusese și mai înainte; iar mitropolitul Teodosie a zăgrăvit-o în 1707. În launtrul bisericii sînt mai însemnate 2 morminte: unul al mitropolitului Stefan, vestitul tipograf, care a murit în 1668; altul al domniței Balasa Cantacuzen, soția lui Stefan, al doilea fiu al lui Constantin Brâncoveanu. Pe părății catedralei se zugrăviră, pe semne sub mitropolitul Teodosie, o mulțime de domni și mitropoliți. Ați biserica este cu totul restaurată, după ce fusese aproape redusă la ruina, din cauza ete-riștilor din 1821, cari își turnasera gloanțe din plumbul acoperișului. (Cf. St. Bilciurescu, Man. și bis. din România. Bucur., 1890, pag. 245—248; Xenopol, Ist. Rom. II. Iași, 1889, pag. 29.)

Tîrgu Frumos, oraș în Rom., j. Iași, situat între dealuri, are 4585 loc., 3 biserici otodoxe; 1 biserică lipovănească; 1 școală mixtă; spital județean. Stațiune a căii ferate Iași-Pașcani.

Tîrgu-Jiu, (cu 3 ilustr.) capitala j. Gorj (România), oraș cu 6634 loc. (1900), dintre cari

lupta la 1788 între Turci și Austriaci sub Mavrogheni-Vodă generalisimul (seraskierul) trupelor turco-române. Acî s'au desfașurat groaznicele măceluri, pârjoale și jefuirii ale Pasvan-ghiilor și Cârjaliiilor între 1800 și 1821. Acî s'au dat luptele pandurilor lui Tudor Vladimirescu cu cătanele ispravnicatului, și tot de acî a pornit T. Vladimirescu în seara zilei de 21 Ian. 1821 la mănăstirea Tîsmăna (v. ac.), de unde a dat semnalul renașterii române. T.-J. este resadnița boierimii oltenesci, precum: Buzescii, Brailoii, Bengescii, Cantacuzinescii, Știrbeii, Obedenii, Bibescii, Glogovenii. În T.-J. se afla biserica Sf. Apostoli dela 1747 și bis. catedrala dela 1748. Celelalte biserici sînt posteroare. La 1854 s'a înființat în T.-J. o școală pentru fete, la 1870 o școală reală, transformată 1872 în școala normală pentru pregătirea învățătorilor dela sate. La 1890 s'a înființat gimnaziul real (în 1902 cu o populațiune de 211 școlari și 12 profesori). La 1898 s'a terminat monumentală clădire a gimnaziului. Tot pe lângă gimnaziu e alăturată o școală ceramică, înființată 1900 din inițiativa directorului gimn. I. Moisilu și a inginerului șef al județului Gorj Aur. Diaconovici (în 1903 cu 44 școlari,

4 măiestri și 8 profesori). Tot în localul gimnasiului se află și »Museum Gorjului», înființat în Iunie 1894 cu colecțiuni de hrisoave, anticități, numismatică, minerale, pietrifacți, plante, fotografii, diferite unelte din epoca de piatră, bronz, fier, ouă incondeiate, ceramică, ș. a. T.-J. fiind capitală de județ are prefectura, tribunal, judecatorie, etc. În T.-J. s'a ridicat o statuă lui T. Vladimirescu (v. ilustr.). Dintre zidiri remarcăm primăria (v. ilustr.), biserica catedrală cu picturi, gimnasiul T. Vladimirescu (v. ilustr.), palatul administrativ, banca națională, cercul clubului militar, spitalul județean, casarma de artilerie (reg. nr. 5), casarma de infanterie (reg. nr. 18), grădina publică, una din cele mai frumoase din țeara. În oraș e și o fabrică de sobe de teracota. T.-J. e ultima stațiune de drum de fier venind dela Filiași. (Cf. Incercări asupra istoriei T.-Jiului de Alexandru Ștefulescu, 8° XX, 290 pag., 1899,

servește la săpat în pământurile compacte, la scos radacini și pietri, etc.

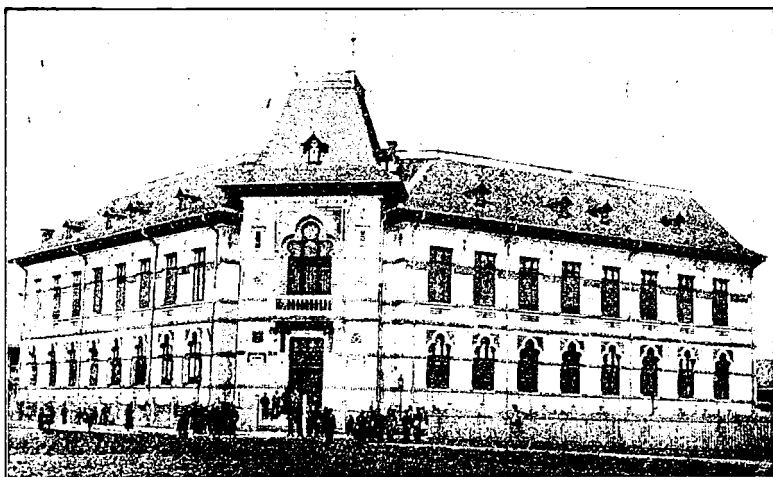
Tirnau, oraș în Ung., cott. Pojon, cu 10,800 loc. Mare institut de invalizi. Comerț viu cu vin.

Tirnavă, v. Târnava.

Tirnova, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1655 jug. cat. și 3269 loc. rom., are mine de carbuni de piatră, exploatate de societatea austro-ungară a cailor ferate.

Tîrnova, v. Ternoava.

Tirol, una din țările de coroană ale monar. austr. (T. și Vorarlberg), 29,286 km², cu 928,769 loc. (1891) (singur T. 812,696 loc.), Germani (58.4%) și Romani (Italieni, Ladini). Acî se ridică cei mai înalți munți ai Austriei; prin T. se întind Alpii calcaroși de nord (Alpii Algae), Alpii centrali în trei șiruri (Räticon, Alpii T.-lui și grupa Ortler, cu 2 pasuri: Reschenscheideck și Brenner) și Alpii calcaroși de sud. Rîuri: Ill, Lech, Isar, Inn

Gimnasiul din Tîrgu-Jiu.

tip. Socec, București.) [Al. Ștefulescu.]

Tîrgul Murēșului, v. Murēș-Oșorheiu.

Tîrgul-Ocna, v. Ocnele mari.

Tîrgul Secuilor, (*Kézdi-Vásárhely*), v. Chezdi-Oșorheiu.

Tîrgu-Troțuș, com. rur. în Rom., j. Băcău, în valea Slanicului, a fost capitala ținutului Troțuș la 1653, ađi are 2812 loc.

Tîrighina, v. Gherghina.

Tîrîmia mare, (magh. *Nagy-Teremi*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mică, cu 3496 jug. cat. și 1225 loc. rom.

Tîrla, așezare provizorie pe o moșie străină, fie pentru a face plugărie, fie pentru a văra cu oile calătoare.

Tîrlași, muncitori agricoli ambulanti, cari iau de pe la proprietari și arăndași pământ de muncit în parte și în dijmă, și locuiesc în bordeie, dar își schimbă des stăpâni. Ei se găsesc mai des pe vastele moșii și domenii ale României în partea câmpului, în special în stepa Barăganului, lipsita de brațe.

Tîrnăcop sau *ghaunoiu*, instrument de fier în formă de ciocan, la un capăt ascuțit în formă de cuiu, la celalalt lat în formă de lingură, care

și Drava, Etsch, Sarca și Brenta. 5.2% ale solului sînt agri și grădini, 37.7% paduri, 6.7% fânețe și 31.3% pașuni. La sud mulți pomi și vii; însemnata economie de vite și cultura viermilor de matasă. Mine de fier, zinc, arama, plumb, lignit și sare. Industrie de bumbac, mașini, hîrtie (în Vorarlberg), piei, fier, metale, mănuși, țesături (în T. german), matasă (în T. sudic, cu deosebire la Rovereto, Mori, Borgo, etc.). Orașe principale: Innsbruck, Bozen, Feldkirch, Trient, Rovereto, Riva. T. și Vorarlberg are 1707 școli populare, 10 gimnasii, 4 școli reale, 2 școli industriale, 4 școli comerciale, 1 universitate (Innsbruck). În senatul imperial trimite 25 deputați; dieta provincială se compune din 68 membri; Vorarlberg are dieta prov. proprie de 20 membri. Capitala Innsbruck. T. în vechime a fost locuit de Răți, sub August a fost cucerit de Romani (Rătia), pe la 500 de Ostrogoți, mai tîrziu stăpînit de Longobarđi în fine de Bavari. Din secl. IX se ridică couții, mai apoi ducii de Meran; de prin secl. XII se ridică conții de T. a caror urmasă Margareta Maultasch dete 1363 T. Austriei. 1805 T. fû dat Bavariei, ceace provocă rebeliunea de eliberare din 1809, 1814 venî iarăș la Austria.

Tiroliana, arie de dans al locuitorilor din Tirol; e o specie de vals în $\frac{3}{4}$, de o mișcare moderată, având în ritm bătaia a treia optime punctată și $\frac{1}{16}$. E caracteristic mai cu samă prin final, pe care tirolienii îl agrementează cu efecte așa numite »*Iodler*«. [T. C.]

Tironiane, note, v. Stenografia.

Tirs, dispozițiunea florilor în formă de piramidă; v. *Thyrus*.

Tirsoacă sau *Tirsoagă*, numiri populare ale plantei Polygonum aviculare L. (v. ac.)

Tirsoiț, com. mică în partea nordică a Terei Oașului, cu hotarul între Cămerzana și Bicsad, are 1780 loc., dintre cari 120 ovrei, ceilalți Români. Trăiesc din economie și având grădini mari, în acele au mulți pomi. Poporul e în stare bună.

Tiryns, în antichitate oraș în Argolis, cu ziduri ciclopice, reședința lui Perseus, locul natal al lui Heracles. 468 a Chr. fû distrus de Argos; acropolea mai există și acum.

Tisa, numirea românească a frumosului arbore *Taxus baccata* L. (v. ac.)

Tisa, cel mai mare râu, ce obârșește pe pământul Ungariei, e râu navigabil. Se compune din T. Neagră și T. Albă, în cott. Maramureș. La Răhău se împreună și formează matca T., alimentată cu o mulțime de riuri mari și mici de ambele părți, mai însemnate: Mureșul, Crișurile și Someșul. Cursul ei e sgomotos; înaintea de canalisarea esunda preste câmpii și orașe pricinuind daune mari. Canalizarea s'a efectuit de stat și »*Tiszavölgyi társulat*«. În apele ei se află mult pește, valea T. e fecundă.

Tisana (*Ptisana*), beaură obținută prin fierberea vreunei substanțe farmaceutice.

Tisău, com. rur. în Rom., j. Buzău, pe malurile Nișcovului; se compune din 10 căt., cu 2650 loc., cari se ocupă cu exploatarea pădurilor și cu fabricația de țuică. Comuna e veche, căntată pentru frumseța poziției și bogăția izvoarelor minerale sulfuroase.

Tișăuț, com. rur. în Bucov., moșie mănăstirească în căpit. și j. Sucevii, are 904 locuitori (861 ort.-or., 12 rom.-cat., 31 mos.), 1 școală primară, un cabinet de lectură »*Calăuzul Păt-Frumos*«.

Tischendorf, *Lobegott Friedrich Constantin* de, unul dintre cei mai distinși critici ai cărților noului Testament, n. 1815, † 1874. A studiat în Leipzig teologia protestantă și filosofia, ocupându-se în deosebi cu limbile vechi. În 1840 a întreprins prima călătorie în străinătate vizitând cele mai renumite biblioteci europene și

petrecând timp mai îndelungat în Orient. El a descoperit în mănăstirea de pe muntele Sinai *codicele Sinaitic*, cel mai vechiu manuscris biblic. Scr.: Monumenta sacra inedita (Leipzig, 1846), etc. [—m].

Tismana, *mândstirea*, (cu ilustr.), datează din timpul lui Vladislav Basarab (1364—72), sub care a fost întemeiată de S. Nicodim cu o biserică de tisă. Biserica de zid însă se termină de abia în 1387, după ce clădiseră la dinsa voveoșii Radu-Negru, Dan și Mircea. Neagoe-Vodă (1512—21) o acoperi în urmă cu plumb. În 1541 biserica pare a fi fost rezidită în total, dar în proporțiunile cele vechi; Matei-Vodă (1633—54) o repară și o înzestră cu clopote; era însă rezervat timpurilor moderne (1855) să

o restaureze astfel, încât să dispară mai toată urma istorică. Numai pietrele și odoarele rămase mai povestesc despre pietatea și faptele strămoșilor. Măn. T. a fost și ea o școală. Prin munca tăcută a călugărilor ni-s'au păstrat multe cărți, pomelnice și hrisoave în transcriere. Dintre cărturari se numesc mai ales ieromonachul

Leonte pe la 1746, și Vasile Diaconul, acesta din urmași vestit pictor. În jurul man. era cetatea T. cu poartă de fier, 7 tunuri mari și 24 mici. Cetatea fû dărimată, iar man. aprinsă de Turci în 1788. Cu vr'o țece ani mai în urmă s'au transportat și moaștele sf. Nicodim în Serbia la Ipek, rămânând la T. numai un deget al lui. (Cf. Monografia escelentă a lui Al. Ștefulescu, Mănă-

Statua lui Tudor Vladimirescu în Tirgu-Jiu.

stirea Tismana, ed. II. București, 1903, unde e citată și toată literatura relativă la subiect. Gr. G. Tocilescu, Rap. asupra cătorva măn., în Analele Acad. Române. Seria II, tom. VIII^a, București, 1888, pag. 207—24).

Tissaphernes, general celebru al regelui persan Artaxerxes II, învinse pe fratele acestuia, pe Cyrus în lupta dela Kunaxa (401 a. Chr.). Artaxerxes în semn de recunoștință îi dade pe fiica sa de soție și-l puse de șatrap preste Lydia, Karia și Ionia; fû bătut de Spartani în Lydia și lipsit de domnie. La îndemnul mamei lui Artaxerxes Panyatis, care-l dușmănia mult, fû ucis în Phrygia.

Tissler, *Aliagiul*, v. Aliagiul.

Tissot, *Victor*, publicist franc., n. în Fribourg (Elveția) la 1845. A pășit de tinăr pe cariera jurnalistică. A călătorit mult prin statele din Europa, mai ales prin Ungaria, și a publicat o sumedenie de impresii și descrieri de călătorie, cari au avut multă trecere.

Tisza de Borosjenő (și **Conți de B. și Seghedin**), veche familie nobiliară magh. Proto-părintele familiei a fost **George Diacul T.**, care a primit la 1636 dela G. Rákóczi mai multe moșii în cott. Arad, Cenad și Timiș.

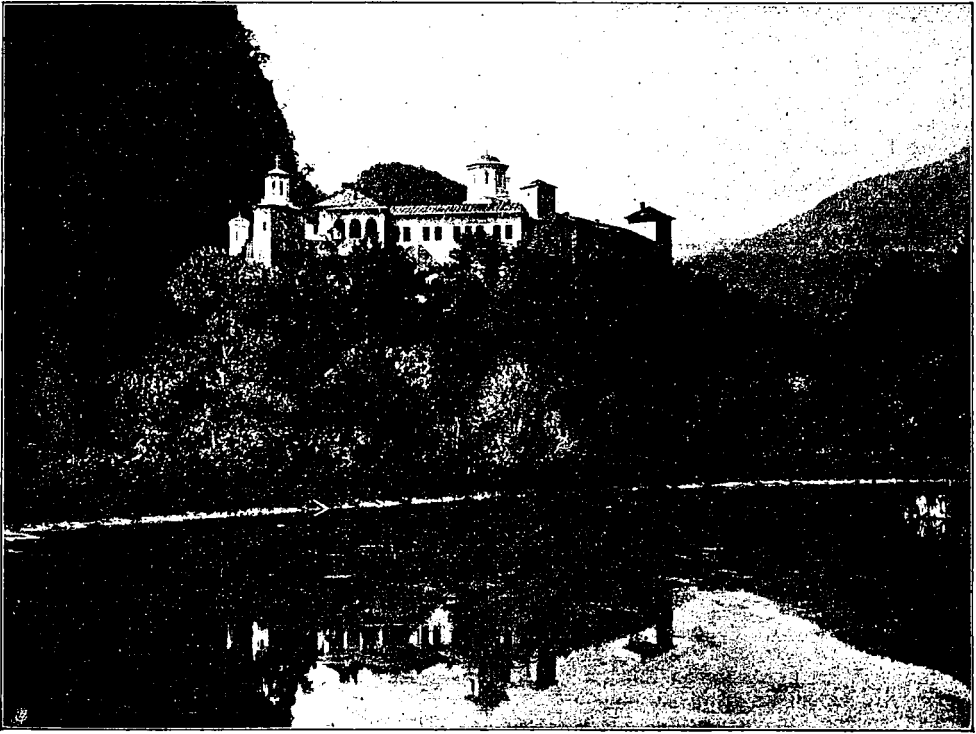
1) **Tisza, Coloman**, om de stat magh., n. 10 Dec. 1830 în Geszt, și-a făcut studiile la casa parintească, și la 1848 a intrat în serviciul guvern. revoluționar. Dela 1855 se distinge în luptele biser. protestante, la 1861 ales deputat în Dobrițin și în dieta vice-president al camerei, devine șeful centrului stâng; dupa descompunerea part. Deakist a înființat partidul liberal și ca șef al acestuia a fost ministru-president 1875—90.

întreprinderi financ. și industriale. În Nov. 1903 a fost numit ministru-president.

Tisza-Eszlár, com. rur. în Ung., cott. Szabolcs, cu 10,261 jug. cat. și 3260 loc. Magh. Devenită celebra prin un proces de pretins omor ritual în 1883, în care acușații au fost absolvați.

Țița, (anat.) termin poporal pentru mamma (v. ac.).

Titan, (Ti, greut. atomică = 50) metal foarte rar ce nu se găsește liber în natura ci amestecat cu fier, cu calce, etc. Liber se presintă sub forma unei pulvere gri, care încălzită, în contact cu aerul arde producând scântei. El se comportă în combinațiuni ca tetravalent.

Manastirea Tismana.

Sub T. guvernul Ungariei și-a schimbat cu totul politica de naționalitate profesata de Deák și Eötvös și a început curentul întemeierii statului național maghiar. † 23 Martie 1902. Frațele său

2) **Tisza, Ludovic**, om de stat, n. 1832 în Orade, aderent al lui Deák, 1871—73 ministru de comunicațiune în cabinetul Andrassy, 1879 după catastrofa dela Seghedin (v. ac.) a funcționat aici ca comisar regal și pentru activitatea dezvoltată în această calitate, a fost ridicat 1883 la rangul de Conte. 1892—94 ministru la curtea reg. în cabin. Wekerle. † 26 Ian. 1898.

3) **Tisza, Stefan, Conte**, om politic, n. 22 Apr. 1861 în Budapesta, a studiat la univ. din Berlin, Heidelberg și Budapesta, unde a fost promovat Dr. în sciinț. politice; dela 1886 deputat; s'a ocupat mult cu chestiuni economice, a scris despre politica agrară magh. și a condus diferite

Titani, în mitol. grec. fiii și fetele lui Uranos (ceriul) cu Găa (pământul); se numesc al treilea rând de zei. Când Uranos pe fiii și fetele Hekatoncherii (cu o sută de mâni) și pe Cyclopi (v. ac.) i-a aruncat în Tartarus, T. ațîțați de Găa s'au resculat asupra tatălui lor, l-au demembrat și au dat domnia lui Kronos. Dar Zeus a început luptă cu T. și învingându-i i-a băgat în Tartarus.

Titanita, v. Sfen.

Țitera, (germ. *Zither*), instrument musical cu coarde de pișcat, întinse pe o ladă de rezonanță de forme variate, care la execuțiune se așează pe o masă. Derivată din vechiul *psaltirion*, a fost mai cu samă în favoare în Austria și Bavaria, dar numai în a doua jumătate a secl. XVIII a fost mai serios modificată și perfecționată. Caracterul dulce al timbrului o face proprie pentru musica de salon. O varietate de T. sunt așa numite *Streich-Zither*, instrumente cu arcuș. [T. C.]

Țitesci, com. rur. în Rom., j. Muscel, cu 1155 loc. agricultori. Biserica com. s'a zidit la 1534.

Tithonos, fiul lui Laomedon din Troia, iubit de Eos, care i-a cerut dela Zeus imortalitatea, dar a uitat să-i ceară și tinereță eternă. Ca moșneag a fost prefăcut într'un greer. Eos i-a născut pe Memnon.

Titicaca, lac sărat între Peru și Bolivia (America de sud) la 3920 m. preste nivelul mării, 8330 km², având o adunțime până la 218 m., se scurge prin Desaguadero. În lac se află *insula T.*, cu grandioase resturi de zidiri vechi peruane.

Titlu, (*lat.*) 1) inscripțiune la statue, case, morminte; inscripțiunea sau numele unei cărți, ori lucru spre a-l distinge de alte lucruri; inscripțiunea unei părți din un op ori din vr'o lege sau colecțiune de legi (*corpus juris*). 2) Onoare, dignitate, rang; adresa sau titulatura cuvenită cuiva după poziția socială, oficiul ori dignitatea, de care se bucură. 3) Causă, temeiul legal pe care se bazează proprietatea cutărui obiect ori cutare drept. [i—m.]

Titlu, (*franc. Titre*), raportul de amestec la metale (*v. Fieșta*).

Titluri de rentă, acele scrisuri cari represintă datoria unui stat, datorie contractată pe cale de împrumut. Renta (titlurile de rentă) este perpetuă (consolidată) când statul plătesce dobânda, iar nu capitalul. Adeseori titlurile de rentă sunt garantate prin vr'un imposit sau prin valori imobiliare. Dacă statul are inijloace, el cumpără la bursă titluri de rentă, pe cari scoțându-le din circulațiune le distruge. Astfel se reduce treptat datoria statului pe cale de *amortisment*.

Titlu, com. rur. în Rom., j. Dimbovița, pe o câmpie întinsă, lângă șoseaua naț. București-Pitești. Se compune din 8 căt., cu 1606 loc. În T. e un mic târg cu prăvălii și case de comerț.

Titulesci, com. rur. în Rom., j. Olt, se compune din 2 căt. cu 989 loc.

Titule, un erou al legendei Sf. Gral, strămoșul lui Parsival (*v. ac.*); cântat de Wolfram von Eschenbach.

Titus, *Flavius Vespasianus*, împărat roman, n. 41, † 81. Ântăiu s'a distins în luptele contra Germanilor, apoi, în luptele tatalui său, Vespasian (*v. ac.*) contra Britanilor și Iudeilor, iar în 70, a cuprins Ierusalimul. A venit apoi în Italia și a domnit împreună cu tatăl său, până la 79, când a ramas singur domnitor. Domnia lui a fost pacinică și plină de binefaceri. Grația pe dușmanii săi și socotea de pierdută ȝia în care n'a făcut vr'o binefacere. Pe timpul lui a bântuit în Roma ciuma, pe urmă a ars orașul. Fratole său, Domițian, i-a pricinuit multe rele.

Tityos, fiul Gaei, un urieș pe Emboea; s'a apropiat de Lato, din care cauză a fost aruncat în lumea de jos, unde zăcea lungit și doi vulturi îi mâncau ficatul.

Tiu, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe coasta Perilor, o colină frumoasă, are 1085 loc. cari cultivă pometurile.

Tiur, (*magh. Túr*), com. rur. în Trans., cott. Alba inf. cu 1588 loc. Rom. și Magh. Isoare cu apă amară.

Țiuvic, numire dată în Bucovina paserei Nagăț (*v. ac.*).

Tivoli (vechiul *Tibur*), oraș în prov. ital. Roma,

lângă Teverone (cu admirabil cataract), 9730 loc.; episcopie; numeroase resturi de vile, temple, etc. antice.

Tiziano, *Vecellio da Cadore*, pictor italian, n. 1477 în Pieve di Cadore, † 1576 în Veneția. Cel mai distins și mai strălucit reprezentant al școlii venețiene. În etate de 10 ani a venit la Veneția, unde a fost discipolul lui Zuccato, pe urmă a intrat în atelierul lui Gentile Bellini, apoi la Giovanni Bellini. Deși geniuul său creator n'a slăbit nici la bătrânețe, operele lui renumite și de valoare neprețuită, le-a creat în tinerețe și de. Palatul Dogilor, monumentele, templele maiestose din acele vremuri, se mândresc și aȝi cu tablourile lui, neîntrecute în plasticitate, concepție și idealism, tablouri ce represintă scene biblice, religioase. Papa Paul III precum și împăratul Carol V l-au distins de nenumărate ori. Productivitatea lui extraordinară, gustul neîntrecut la alegerea și întrebunțarea colorilor, ce se manifestă în tablourile lui sfinte, »Christos, pătîmind», »Invierea», »Inălțarea Preacuratei», »Ingroparea lui Christ», »Noli me tangere», etc., etc., apoi nenumăratele tablouri cu subiecte din mitologia romană, i-au făcut un nume nemuritor în istoria picturii, în jurul căruia s'a născut o bogată literatură, care îl laudă și preamărește.

Tjumen, oraș în Siberia, guvern. Tobolsk, lângă Tura, stațiunea finală a căii ferate Iekaterinburg — T., 29,588 loc. (1897); industrie de piei, comerț de transit.

Tlaxcala, stat în interiorul Mexicului (America centrală), 3898 km², cu 166,803 loc. (1895). *Capitala T.*, odinioară cu 100,000 loc., acum are 2874 loc.

Tmesa, (*grec.*) despărțirea unui cuvânt compus prin intercalarea altui cuvânt. (Des în Homer.)

Toaca, o tablă de lemn ori de metal care se bate spre a anunța începerea serviciului public divin.

Toader, *Sf.*, se ține Sâmbătă din septămăna I a Paresemilor. În aceea ȝi credinșii duc la biserica grău fiert într'u amintirea minuneii făcute pe timpul lui Iulian apostatul. Acest necredincios împărat ca să spurce pe creștini a pus să se vîndă în târg bucate jertfite idolilor; aceasta i-s'a spus Sf. Teodor Tejron de cătră ânger în vis și el a îndemnat pe popor să nu cumpere bucate din târg ci să se nutrească cu semênță fiartă.

Toaleta, masă cu oglindă pe care se păstrează toate lucrurile necesare pentru curățenia corpului; îmbrăcăminte completă.

Toamna, anotimp, ce conține timpul ce se scurge dela trecerea soarelui la echinoșul de toamnă, punctul nodal al balanței, și până la ajungerea soarelui la solștițiul de iarna (periheliu). Durata T. e de 89 z 18 h începînd la 9/22 Septembrie și finind la 9/21 Decembrie.

Toast, (*engl.*, pron. tost), felie de pâne prăjită; fig. discurs rostit la masă cu propunerea de a bea în sănătatea cuiva.

Tobago, (*Tabago*), insulă brit. în Antilele mici, 295 km², cu 20,039 loc. (1895); capitala Scarborough. T. a fost colonie olandeză, dela 1677 a Francezilor, 1814 cedată Angliei.

Tobia, tatăl și fiul, eroii unui roman al Iudeilor vechi, care a fost încorporat cârților canonice ale Testam. vechiu.

Tobias, Amos, protopop român, n. 1793 în Abrud, † 1 Apr. 1871; de numele lui sînt legate mai multe amintiri istorice din revoluția anului 1848/9. La casa lui au fost adăpostiți mulți refugiați din România, apoi prefectii și tribunii după catastrofa Abrudului și în fine o mulțime de Maghiari, femei și copii, cari au scăpat de lanca »Moșilor«. Lui i-a succes a îmblîndi ferocitatea lui Hatvani, ca să nu se arjă bisericile românești. În casa dînsului a scris Maiorescu raportul, dictat de lancu, cătră împăratul. A fost decorat cu crucea de aur Fr. I. I. (Cf. biogr. lui lancu și Dragoș.) [I. St. Ș.]

Tobler, Adolf, celebru romanist, membru on. al Acad. rom., n. 24 Maiu (st. n.) 1835 la Hirzel (cantonul Zürich) în Elveția, dela 1867 prof. în Berlin, 1881 membru al Acad. germ. de științe. Afară de studiile publicate prin diverse reviste, T. a mai dat la lumină: *Mittheilungen aus altfranzösischen Handschriften*: I Aus der Chanson de geste von Auberi, Leipzig, 1870. Li dis don vray aniel, 1871. *Vernischte Beiträge zur französischen Grammatik*, 1886.

Tobolsk, guvernament în Siberia vestică, 1.397,692 km², cu 1.438,484 loc. (1897). *Capitala T.*, la gura rîului Tobol, 20,427 loc. (1893); arhiepiscop; tăbăcări, fabricație de săpun.

Tocana, mîncare făcută din bucățele de carne de bou, de porc sau de berbece, la care se adaugă adeseori și cartofi.

Tocantins, fluviu în Brasilia, isvorește în statul Goyaz, curge spre nord, primește din stînga pe Araguaya, se varsă în Atlantic din jos de Para sub numele de Rio Para; prin Tajipuru stă în legatura cu Amazonas. 2610 km. lung.

Tocata, (ital.) în muzică numele ce s'a dat în prima fasă a muzicii instrumentale bucăților destinate a fi executate pe instrumente cu claviatură (*toccare*), prin opoziție cu sonata, dat celor destinate a fi executate pe alte instrumente (*suonare*), ambele în opoziție cu *cantata*, dat bucăților vocale. [T. C.]

Tocila, cute, gresie, piatră făcută în formă de roata, la care prin învîrtire se ascut diferitele utensiliile de tăiat.

Tocilescu, Grig. G., istoriograf și epigrafist român, n. 1845, și-a făcut studiile întăiu în România și le-a completat apoi în Praga și Viena. Dela 1881 este prof. de istoria antică și de epigrafie la univ. din București, a fost ales membru al Acad. rom. și este și director al muzeului de anticități din București. Printre numeroasele sale scrieri și multe conferințe cetite în ședințele publice ale Academiei, sînt de însemnat: *Dacia înainte de Romanii* (publ. la 1880, Cf. despre aceasta Maiorescu, *Critice*, vol. III, pag. 45—47); *Monografia despre biserica episcopala dela Curtea de Argeș* (1886) și mai ales *Monumentul dela Adam Klissi*. Cărțile sale de școala despre istorie în parte au devenit învechite de când cu întemeierea istoriografiei rom. prin nouii prof. ai univ. din București Onciul, Iorga și Bogdan. Lucrările sale pe terenul arheologiei au fost însă apreciate în Europa întreagă. T. a fost unul dintre directorii marelui Dicț. geogr. al României. T. s'a ocupat și de politică și a fost de câteva ori ales în senatele conservatoare.

Tocmell agricole, v. Invoielii agricole.

Tocogonia sau generațiune parentală (*gene-*

ratio parentalis) este generațiunea propriu zisă, adică prin părinți, în opoziție cu generațiunea spontană sau *archigonia*, actul de producțiune fără părinți.

Tocqueville, Alexis Charles Henri, publicist franc., n. 1805; 1839 deputat, combăte 1848 doctrinele socialiste. 1849 ministru de externe. † 1859.

Tocsoff, comună rur. în Rom., j. Tulcea, cu 2010 loc.

Toda, popor, Dravidi. (v. ac. și Tipuri asiatice.)

Toddy, v. Borassus.

Todea Willd., (botan.) gen de Ferige din familia Osmundacee; specia *T. barbara* Moore crește prin Africa sudică, Australia, Seelanda nouă; are tulpina arborescentă înaltă de 1 m. și tot pe atât de groasă; se cultivă uneori în florării calde. [S. Șt. R.]

Toderescii sau *Teodorescii*, com. rur. în Bucov., cătunul Pietroasa, moșie boierească în capăt și j. Suceava, cu 1131 loc. (1030 ort.-or., 35 rom.-cat. și uniți, 14 protest., 52 mos.), 1 școală primară, stațiune de cale ferată locală.

Tödi, munte în Alpi, Elveția, 3623 m.

Todireni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, compusa din 3 căt., cu 1878 loc. Teritoriul com. e deluros, dar de bună calitate și e străbătut de calea ferată Dorohoiu-Iași.

Todmorden, oraș în Anglia, comitatul York, 25,000 loc. Industrie, fabrici de țesut, turnătorie de fier. Pozițiune pitorească.

Todoran, Atanase, fruntaș român din Bichigiu, în Trans., lângă Nasoud; de numele lui se leagă primele evenimente din istoria regimentului II grănițeresc. T. cu St. Cutean din Feldra au alergat în repețițe rînduri la Viena să expereze concesiunea a se forma la frontarii regimente compuse din Români. Ca să scape de iobăgie poporul alerga cu grabă să se înscrie la miliție. Jurământul militar însă pretindea și trecerea la unire. Gen. bar. Buccov, în prevederea turburării poporului pe motive confesionale, a adus cu sine la Salva în 10 Maiu 1763 și pe episcopul Petru Paul Aron, crezînd că prin asistența acestuia poporul va purcede fără șgomot la depunerea jurământului. Poporul, la sfatul lui T. și al altora, care i-a atras atențiunea asupra condițiilor arbitrare, îndeosebi însă asupra formulei »pe uscat și pe mare« cuprinse în jurămînt, a aruncat armele și a alungat pe generalul și pe episcopul. Acest episod a fost considerat în Viena ca revrătire militară; s'a instituit de grabă o comisie, ca să caute pe matadori. În Nov. același an T. a fost frînt pe roată, alți soți ai săi au pierit în feapă și de streang. (v. Maria Theresia.) (Cf. Barițiu, *Parți alese din Istoria Trans.*, vol. I.) [T. S.]

Toga, haina distinctivă și oficială a cetățeanului roman. Coloarea ei era alba, candidații ei vr'o funcțiune purtau T. candida, magistrații aveau T. brodată pe niargini cu purpur (l. praetexta), care o purtau și baieții până să îmbrace Toga virilis. Postavul era de lână fina mai ales produsă în Apulia și Tarent. T. de mătasa, sub ideea de lux, era îndată numai la împăratul. Cu generalizarea culturii eline în Roma, datinile strămoșesci se răresc, și deși Augustus a dispus ca în adunările poporului, cetățenii să se presinte în T. ca haina națională, aceștia o au înlocuit

până la stângerea imperiului cu alte vestminte ca: lacerna, un pardesiu foarte luxos, etc.

Toggenburg, fost comitat în Elveția, dela 1798 aparține cantonului St. Gallen. Oraș principal Wattwyl.

Togo, colonie germ. pe litoralul sclavilor în Guinea (Africa), 82,330 km², cu 2 milioane loc. Negri. Reședința regimului e Lome.

Tohan, două com. rur. în Trans., cott. Făgăraș. *T. nou* (magh. *Új-Tohán*), cu 879 loc. Rom., refugiați din pricina religioase după 1700 din *T. vechiu* (magh. *Ó-Tohán*), cu 1632 loc. Rom., stațiune de cale ferată.

Tohu-wabohu, (ebr.) gălăgie, încurcătură chaotică. (I Moise, 1, 2.)

Tol, v. Ciocârlet.

Toiag, v. Cârja.

Toise, (fr. pron. toaz), stinjen fr., = 6 urme fr., = 1.949 m. *T. nouă* = 2 m.

Tokaj, com. mare în Ung., cott. Zemplin, cu 5110 loc. Magh., cu mari podgorii la Hegyalja (v. ac.), cari dau un vin de renume european (14 soiuri, 97,500 hl. pe an). T. e sediul unei preturi și judecătorii cercuale și stațiune de cale ferată.

Tökés (Gros), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobâca, cu 19,840 jug. cat. și 1641 loc. Roin. și Magh.

Töke-Terebes, com. rur. în Ung., cott. Sătmár, are 5871 jug. cat. și 1675 loc. Rom. și Magh.

Tokio (mai înainte *Jedo* sau *Yeddo*), capitala Japoniei și rezidența lui Mikado, la coasta estică a ins. Hondo, lângă *golful T.*, cu 1.299,941 loc. (1897); multe canale; universitate; însemnată industrie de mătăsoasă, bumbac, porțelan, arme, hârtie, etc. Iluminație cu gaz aerian; tramcare; cale ferată la portul Iokohama.

Tököly, Emeric, conte, patriot maghiar, n. 1656, împreună cu mai mulți tovarăși magnați a pus la cale o conjurație împotriva dinastiei, s'a pus în fruntea protestanților și a cucerit Cașovia (1682), unde a fost proclamat rege al Ungariei nordice; la 1683 a ajutat pe Turci la asaltul Vienei. Cu ajutor turcesc voia să ia Ardealul dela Habsburgi, dar fără isbândă. La 1699 se închină sultanului, care-i dăruiesc mai multe proprietăți și titlul de principe al Vidinului. † 1705 la Ismid în Asia mică.

Tola, măsură de greutate în Estindia brit., = 11.664 g.

Toldy, (Schedel), Francisc, scriitor maghiar, n. 1805 în Budapesta, a studiat filosofia și medicina. A redactat prima revistă medicală în limba maghiară. La 1841 president al soc. »Kisfaludy», iar 1849 prof. ord. de istoria literaturii maghiare la univ. din Budapesta. † 1875. Scr.: *Chronicon Hungarorum*; *Marci chronica de gestis Hungarorum*, etc. În limba germ.: *Die ungarische hist. Dichtung vor Zrinyi*; *Kulturzustände der Ungarn vor der Annahme des Christenthums*, etc.

Toledo, 1) T., provincie în regatul span. Castilia nouă, 15,257 km², cu 359,562 loc. (1887). *Capitala T.*, lângă Tajo, 20,837 (în secl. XIV 200,000) loc.; reședința arhiepiscopului-primat, Catedrală gotică, Alkazar (ars 1887), renumită fabricație de arme, industrie de mătăsoasă. Până la 711 capitala imperiului Visigoților, apoi a emirilor arabi, în fine a regilor mauri. 2) T.,

oraș în Ohio (America nord.), aproape de lacul Erie, 81,434 loc. (1890); comerț cu cereale; port.

Tolentino, oraș în prov. ital. Macerata, 4114 loc. Aci s'a încheiat pace între papa și Franția la 19 Febr. 1797; la 2 și 3 Maiu 1815 aci au bătut Austriacii pe Murat, care prin aceasta pierdă tronul Neapolei.

Toleranța, în genere indulgență față de alte vederi și față de alte convingeri decum sunt ale noastre. În materie religioasă T. denotă respectarea și a acelor convingeri religioase și de credință, cari difer de ale noastre. Tot T. religioasă se numește și permisiunea ce guvernul unei țeri acorda ca să se poată practica și alte forme de cult religios în afară de cele recunoscute de cătră stat. [Pl.]

Tolima, departament în republica sudamericană Columbia, 47,750 km², cu 353,000 loc. (1892). Capitala Ibagne.

Pic de T., pisc în Cordilieriile Columbiei 5584 m.

Tolna, 1) T., comitat în Ung., dincolo de Dunăre. se mărginesc cu cotele: Veszprém, Fehér, Somogy, Baranya, Pest-Pilis-Solt-Kiskun și Bács-Bodrog. Teritoriul e de 3643.23 km². șesos, ridicăturile nu trec peste 300 m. Dunărea e riul principal, pe lângă care se întind mlaștine întinse, cari în timpul din urma s'au svântat prin calanisări. Clima e călduroasă, adeseori stricăcioasă sănătății. Pământul e cultivat cu tot felul de cereale caracteristice climei din patrie. Locuitorii în număr de 253,182, Magh. și Germ., se ocupă cu agricultura, cultura viței și economia de vite, în parte și cu băieșitul. Comunicația se face pe Dunăre și pe liniile ferate, cari au o lungime de 184 km. Starea culturală e pe o treaptă înfloritoare, cottul are 2 gimnasil, școale de pomărit și de viticultură, școale comerciale, industriale, etc.

2) T., oraș în cottul Tolna în Ungaria pe marginea Dunării, are 8510 loc., Magh. și Germ. Aici s'au strîns boierii țerii înainte de dezastrul dela Mohács. T. a avut un colegiu renumit al reformatorilor.

Tolnai (recte *Hagymási*), *Ludovic*, poet magh., n. 1837 în Györköny, dela 1860 prof. de gimnasiu în Budapesta. A publicat balade, apoi romane și novele de direcțiune realistă.

Tolosa, nume vechiu al orașului Toulouse. (v. ac.)

Tolova, odinioară *Vorniceni*, comună rur. în Bucov., ocupată în 1786 de o colonie maghiară căreia îi detersă unii numele de *Józseffalva*, alții de *Tagadisten*, parochie rom.-cat., moșie boierească și manastirească în cap. și j. Gura Homorului; are 1088 loc. (422 ort.-or., 592 rom.-cat., 17 protest., 56 mos.) o școală primară.

Tolstoj e numele unei vechi și numeroase familii în Rusia, ridicată la rangul de nobleță de prin secl. XV. Cei mai însemnați reprezentanți ai ei sunt Alexei și mai ales Leo T. T. *Alexei Constantinovici*, renumit poet rus, 1818 până 1875, n. în Petersburg, studii în Moscova, trăi mult în Asia mică, luă parte ca ofițer în resboiul Crimeei, la 1853, după care se retrase la moșia sa Krasnyi Roj, în guvernamentul Cernigow. A scris poesii lirice, narațiuni epice, »Bălaurul», »Principele Serebrjanyi», roman istoric. Opera sa principală e trilogia »Moartea lui Ivan cel cumplit», »Țarul Feodor Ivanovici» și »Țarul Boris». Opere complete, 14 vol. Petersburg, 1886.

Tolstoj Leo Nicolaevici, numit de Turgenjow cel mai mare poet al Rusiei, n. la moșia părintească Iasnaja Poljana, în guvernamentul Tula; fû educat în casa părintească, ascultă 3 ani la universitatea din Kazan, după care făcû o călătorie prin Germania, Italia și Franța. În 1851 intră în serviciul militar în Caucaș; luă parte la războiul din 1853, după terminarea căruia se întoarse la patrimoniul său dela Iasnaja Poljana. Începe cariera de scriitor prin un fel de autobiografie: »Copilăria», »Adolescența», »Junetea» și »Cazacii», »Tablouri războinice», »Sevastopol», suvenirii din viața militărească din Caucaș și din războiul Crimeei; pentru că, iubitor al naturii și realității, nimic nu cunoscuse mai bine și nu putea scrie cu colori mai adeverați decât viața trăită și întâmplările vechi. Pe la 1872—77 apărură marile sale romane »Războiul și pacea» din timpul expedițiunii lui Napoleon I în Rusia, 4 vol.; »Anna Karenina», 3 vol.; »Sonata Kreuzer», ș. a., icioane din viața modernă a înaltei societăți rusești, căreia îi opune viața simplă, adânc morală și plină de rezignație a poporului rusesc dela țeară. Mai târziu urmează o serie de romane și legende morale, scrise pentru educațiunea claselor de jos ale poporului; iar sfârșitul carierei sale este închinat apostolatului religios, cu scop de a reda creștinismului adevăratul său spirit, așa cum îl înțelege T. De aci țin: »Mărturisirea», care numai afară din Rusia s'a putut tipări sub titlul: »Worin besteht mein Glaube?», trad. de Sophie Behr în Leipzig 1884, în limba franceză, »Ma religion»; apoi »Scurtă explicare a evangeliilor»; »Despre viață»; »Cautarea fericii»; »Spiritul creștin și patriotismul». Paris, 1894; »Mântuirea este în voi». Paris, 1893; »Moartea», vr'o 3 romane despre deosebite feluri de moarte; »Principele Nekhlindov sau Reînvierea», roman; »Puterea întunerecului», dramă; ș. a. Autodidact și spirit puternic, entusiast admirator al naturii, tipul țeranului din Rusia, cu bunătatea și rezignațiunea lui caracteristică, T., desprețuind știința și toată civilizațiunea Europei apusene, predică reîntoarcerea la viața simplă, cu puține treburi, a țeranului, în sinul naturii, singură în care se poate găsi fericiea dorită. El însuși trăiesce în satul său, îmbracat țărănesc, o viață de muncă și de binefaceri. Maximele sale de a nu lupta în contra răului, de a întoarce și celalalt obraz când îți dă cineva o palmă, de a desprețui banul și așezămintele financiare ca mijloace de înșelăciune, de a nu face nimic prin alții ce poți face tu însuși, ș. a., contrare principiilor științei moderne, arată puțină sa cultură științifică. De aci și aplecarea sa la misticism și antipatia pentru lumina rațiunii. Opere complete 12 vol.; multe traduse în deosebite limbi. Cf. Voguë, »Le roman russe». Paris, 1886; G. Dumas, »Tolstoy et la philosophie de l'amour». Paris, 1893, explicarea operelor lui scrisă după informațiunile date de însuși T. și de fiica sa, d-ra Tațiana T. [M. Strajanu.]

Tolu, *Balsamul de*, o masă galbuie transparentă semi-fluidă cu miros plăcut ce se extrage din arborele *Myroxylon toluiferum*. Este foarte solubilă în alcool.

Toluca, capitala stat. Mexico, cu 23,150 loc. În apropiere vulcanul stins *Nevalo de T.*, 4570 m.

Toluidin, v. Toluol.

Tolulfera L. (botan.) sin. *Myroxylon L.* (v. ac.).

Toluol (*Methylbenzol*), un lichid ce se obține la destilațiunea rășinei de Tolu în prezența calcei. Servă în industrie la prepararea *toluidinei*, care se întrebuintează la prepararea mai multor substanțe colorante, uleiuri aromatice, etc.

Tolvadia, com. rur. în Banat, cott. Torontal, cu 1854 loc. Rom., Sârbi și Maghiari.

Tom, volum; partea unei cărți.

Toma, unul dintre cei doisprezece învătăci ai lui Isus, numit și *Didymus* (geamên). T. e prezentat ca tip al necredinței, deci proverbial: *T. Necredinciosul*. După tradițiile cele mai vechi T. a predicat în Partia sau în India. Lui i-se atribuie »Acta Thomae» și »Evangelium secundum Thomam». Ziua comem.: 6 Oct. precum și prima Duminecă după Paști, »Dumineca Tomii».

Toma de Aquino, Sfânt, cel mai celebru teolog și filosof școlastic, principele școlasticilor, n. 1225 în Roccaseca, din familia conților de Aquino. A studiat la Benedictini în Montecassino și la univ. din Neapol filozofia și filologia. În 1245 a intrat, preste voia părinților, în ordul Dominicanelor și a terminat studiile fil. și teol. ca elev al lui Albertus Magnus, apoi a fost profesor în Köln, Paris, Roma și la alte univ. din Italia. Și ca autor al multor opere fil. și teol. se prezintă ca un strălucit ingeniu, supranumit: Augustinul evului mediu. Pentru viața lui nepătăată i-s'a dat titlul de: Doctor angelicus. † 7 Mart. 1274. În 1323 a fost canonizat, iar în 1567 papa Piu V l-a înșirat între Doctorii Bisericii. Operele lui T. au fost publicate într'o ediție splendidă, în tipografia Propagandei din Roma cu cheltauila papei Leo XIII. [Dr. I. Radu.]

Toma de Kempis, călugăr augustin, n. în Kempen, conumele i-a fost *Hämmerlein* (Maleolus); a lăsat mai multe scrieri mistice și ascetice; între cari excelenta carte »De imitatione Christi», tradusă și în limba română, și publ. în trei edițiuni, una la 1808 în Blaj, edată de episcopul Ioan Bob, a doua tot în Blaj la 1893, tradusă de canonicul Gavril Pop și a treia în Băcău la 1902, tradusă de P. N. † 1471. [i—m.]

Tomahawk, barda de luptă a Indianilor din America nordică. Dacă o semănție trimitea alteia T., era semnul declarării de război.

Tomân, (= Thoman și Tuman), o monetă comercială de aur din Persia = ca. C 850.

Tomaschek, *Wilhelm*, lingvist și geograf, profesor la universitatea din Gratz, la început în »Brumalia et Rosalia» (Sitzungsberichte der Wiener Akademie 1868, pag. 402) și în »Zeitschrift für Öster. Gymnasien» 1872, p. 141—157 și 1876, p. 345, antagonist al părerii lui Rösler asupra venirii Românilor de preste Dunăre, apoi partisan al ei în »Zeitschrift für Ö. G.» 1877, p. 445, și în scrierea sa »Zur Kunde der Hämshalbinsel», Viena 1882, cu deosebire că T. vede în Români pe Bessii romanizați, cari ar fi fugit dinaintea Slovenilor, din partea centrală a Hämului, parte spre sud în Macedonia, parte spre nord în Dacia Traiană. (Cf. »Teoria lui Rösler» de A. D. Xenopol, p. 15 și 64—69.)

Tomaschek Wenzel Jos., renumit compozitor musical, 1774—1850, în Germania.

Tomașciuc, *Constantin*, Dr., profesor univ., om politic, n. 13 Mart. 1840 în Cernăuț, a studiat dreptul la univ. din Lemberg; 1861 intră

în serviciul statului la procuratura finanțelor; 1864 promovată la gradul de Dr. în drept, în 1865 se strămută în același serviciu la Sibiu, 1870 consilier la tribunalul din Cernăuț. Aici fû ales deputat 1871—89 atât în dieta Bucovinei cât și în consiliul imp. din Viena. A participat și la toate mișcările Românilor Bucovineni. † 19 Dec. 1889 în Viena. T. a fost și profesor ordinar pentru dreptul civil austr., comercial și cambial la univ. din Cernăuț și fû primul rector al acestei univ. și membru al secțiunii istorice juridice din Comisiunea î. r. pentru examinarea candidaților, și membru examinător în secțiunea județială. Pentru meritele sale ca deputat fû numit membru onorariu de cătră mai multe societăți culturale; comuna Radauț l-a numit în 1874 cive de onoare. În Cernăuț i-s-a ridicat o statuă în Grădina Publică. [Dr. I. G. Sbiera.]

Tombac, v. Acioaie.

Tombola, joc de loterie, de noroc, nedespărțit de petrecerile orașenesci și câmpenesci ale poporului italian. Pe biletele de T. sunt scrise numeri 1—90 în 3 șiruri. Câștigurile sînt ambo, terno, quaterno, quinterno, tombola.

Tomeian, *Margareta*, veduva vice-comitelui Iacob *Bibices* din Arad, la 31 Dec. 1774 a lăsat toată averea sa de 222,653 fl. v. a. în argiu pentru ridicarea unui gimn. împreunat cu internat sub conducerea ord. Piarștilor. Acest gimn. s'a ridicat în com. S.-Ana, cott. Arad. La 9 Dec. 1783 împ. Iosif II a dispus ca fundațiunea să se întrebuițeze pentru stipendii, iar gimn. a fost transpus la Timișoara (31 Iulie 1788). La 1872 s'a zidit din această fundațiune gimn. reșec din Arad cu 490,000 fl. Este de interes, că acest testament în original e scris românesc.

Tomescl, com. rur. în Rom., j. Iași, cu 2767 loc. Stațiune de cale ferată.

Tomii, în anticitate oraș în Moesia inferioară, lângă Marea Neagră; aci a fost exilat Ovid. Acum Constanța (v. ac.).

Tomici, *Ioan*, prof. și protopop rom., n. 1772 în Varadia (Caras-Severin), fost preot în Docnecea, apoi 1798—1804 profesor de teologie în Vârșeș și în fine protopop gr.-or. rom. în Caransebeș. Și-a câștigat mari merite pentru reorganizarea școalelor naț. rom. din graniță. Decorat cu crucea de aur pentru merite. † 18 Apr. 1839. A publicat: »Scurte învățături pentru creșterea și bunapurtarea tinerimeii». Buda, 1827; *Cultura albinelor*; *Cultura bombitelor*. Buda, 1823.

Tomis, *episcopie*, dupa un text al lui Sozomen (ed. Migne, vol. LXVII, Paris 1864, col. 1345—46), unica în toată Sciția minoră. Ea a jucat un rol destul de important, fiindcă Dobrogea a fost pururea trecătoare dela nordul barbar spre sudul roman și bizantin. De aceea a și fost adesea vizitată de împărații romani, nu tocmai spre fericirea ei. În Farlati (Coletus), *Illyricum sacrum*, vol. VIII, Venetiis 1819, se numără cu numele lor 31 de martiri. Dintre episcopi sînt cunoscuți (ibid., pag. 135) următorii: 1) Evangelicus, pe la 290; 2) N. N., la 325; 3) Sf. Britanio, la 371; 4) Gerontius, la 381; 5) Sf. Theotimus, pe la 390; 6) Timotheus, la 431; 7) Ioannes, pe la 440; 8) Alexander, pe la 448; 9) Theotimus II, pe la 455; 10) Paternus, la 519; 11) Valentinianus, pe la 549. Vestii între ei este Sf. Britaio, care și-a apărât biserica în contra împăratului arian

Valens. Acesta îl exilă, dar în curând fû constrins de popor să-l revoace. Nu mai puțin se laudă Sf. Teotim de cătră Sozomen (apud Farlati l. c., p. 137) ca un bărbat foarte învêțat și imblânditor chiar al Hunilor. Cunoscător profund al lui Origene, a și scris mai multe opere, din nefericire toate pierdute. (Le Quien, *Oriens christianus*, vol. I, Parisiis 1740, col. 1211—16.)

Tomism, model de a cultiva și aplica științele filosofice și teologice după vederile lui Toma de Aquino (v. ac.) și în marginele sistemului întocmit de dînsul. Tomiști renumiți au fost Vincentius, Petrus Hispanus, Aegidius de Colonna, etc. T. e susținut cu deosebire în Spania. [Pl.]

Tommaseo, *Niccolo*, scriit. ital., 1802—74, n. la Sebenico în Dalmația din o familie croată. Studiă drepturile la Padua; introdus de Rosmini în filosofie, trecu la Florența ca colaborator la »*Antologia*»; din cauza unui articol al său, revista fû oprită și el trăi ca refugiat în Corsica și Franța. Amnestiat la 1838 reveni în Italia, 1839 la Veneția. În 1848, arestat împreună cu Manin (v. ac.), fû liberat cu puterea de popor și ales membru în guvernul provisoriu. În 1849 se refugia dinaintea Austriacilor în Corfu până la 1854. Mai însemnat ca erudit decât ca romancier sau filosof. Însemnat și ca poet croat publicând sub numele său slav, »*Nikola Tomasić*», un volum de poezii patriotice.

Tomnatec, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1195 loc. Rom.

Tomnaticul, doi munți în Bucov., unul de 1567 m. spre sud-vest între rîulețele Sărata și Ialovicioara, și altul de 1297 m. între rîulețele Moldova și Moldovița.

Tompa, *Mihail*, poet magh., n. 1819, † 1868, a fost preot protestant. A colecționat material popular, și prelucrându-l l-a publicat sub numele: *Népregék, Népmondák* (1846). Atunci aparû și narațiunea sa comica: *Szuhay Matyas* cu care și-a facut intrare în Societatea Kiszfaludy. În 1858 e ales membru în Academie. Operele sale complete au aparut în Budapesta (1884).

Tomșa, *Leon*, fiul fostului domn al Moldovei, Ștefan (v. ac.) T., el însuși domn al Munteniei (Oct. 1629 până Iulie 1632), cumpără cu mari sume de bani tronul acestei țeri, după a doua domnie a lui Alex. Iliășii. Puse multe și grele angarale pe țeară și favorisă mare număr de Greci, provocând astfel boierimea, olteană mai ales, la recoală națională și la emigrare în Ardeal (1630). Aceștia intră mai apoi cu oaste în țeară și se lovesc cu L. T. aproape de București, unde sînt biruiți și măcelăriți. Schimbând tactica, boierii resculăți, prin tângurii și uneltiri la Poartă, fac ca L. T. să fie mazilit (21 Iulie 1632).

Tomsk, guvern. în Siberia vestică, 857,682 km², cu 1.929,092 loc. (1897). *Capitala T.*, lângă rîul Tom, 52,430 loc. (1897); univ.; comerțiu viu.

Ton, sub raport fisisunetului (v. ac.) ale căruia undulațiuni sînt regulate, periodice, în tact și după felul loviturilor de pendul. În psihologie se numesce *T. al sensațiunilor*: placerea mai mare ori mai mică ori neplăcerea, de care e însoțită fiecare sensațiune, va sa dica măsura și gradul de congruență, ce se poate constata între stimulul, ce a produs sensațiunea și între condițiunile vieții. În alt înțeles T. se mai numesce și modul de a vorbi și de a-și exprima cugetarea.

Ton, în muzică are diferite semnificațiuni. Astfel e adese luat în sens de suet, și în special de sunet musical. T. mai e încă valoarea distanței dintre două grade alăturate ale scării naturale, valoare luată ca unitate de măsură pentru aprecierea intervalelor. Alte semnificațiuni ale cuvântului T. sînt încă acele de timbru, ambitus, diapazon. Una mai importantă însă e aceea de sensul de *gamă* (v. ac.).

Tonuri aliquote sau *armonice* (*Sunete armonice*) se numesc în muzică și în acustică sunetele secundare ce însoțesc mai totdeauna un sunet dat. Unele din aceste sunete nu au o puritate absolută și întrebuițarea lor e pe cât posibil evitată.

Ton conducător, sunet care în gamă are o atracțiune anumită către un alt sunet și în special se ăice despre gradul al șeptelea, a cărui rezoluțiune fînde către tonică.

Tona, un butoiu mare de o anumită capacitate, care însă nu este egal în toate țările, T. se mai numește și un pond de 1000 kg. sau 20 măji.

Tonale, (*Monte T.*), munte în grupa Ortler, 2694 m. Pasul fortificat T. (1884 m. de sus) duce din valea Sulzberg la Val Camonica printre Ortler și Adamello.

Tonalita, (*Diorita*), rocă eruptivă, diorită-quartziferă bogată în mică neagră.

Tonalitate, în muzică impresiunea satisfăcătoare despre o gamă anumită ce simțim ascultând o bucată musicală sau chiar numai un fragment. T. e rezultatul relațiunilor melodice sau armonice a diferitelor sunete ce compun acel fragment, relațiuni supuse unor legi stabilite fie prin natură, fie prin deprinderile și educațiune musicală. [T. C.]

Toneanu, Vasile, actor rom., n. 1868 în Călărași. La 1888 angajat în trupa sub direcția lui Bucagiali, la 1894 societar la teatrul național din Caragiesci. Se distinge în comediile lui Molière în rolurile Scapia, Crispin, etc.

Tonelada, numirea span. și portugheză a tonei.

Tonga, (ins. *Amiciei*), arhipelag formând un regat în Polinesia, spre est dela ins. Fiji, insule mici, scunde (cele mai mari Tongatabu și Vavao), 997 km², cu 20.917 loc. (1897) Polinesieni, posedând oarecare cultură. Dela 27 Febr. 1893 domnesce regele George II cu reședința în Nuclealofa pe ins. Tongatabu. T. au fost descoperite de Tasman la 1643.

Tonga, țara, teritoriu brit. în Africa sud-estică, 5010 km², cu 30.000 loc. (Zulu).

Tongking, (*Tonkin*), colonie franc. în India poster., făcend parte din Indo-China, 314.110 km², cu 14 milioane loc. Se cultivă orez, trestie de zahăr, bumbac, indigo, porumb; vierni de mătasă; navigație. Capitala Hanoi; port principal Haiphong. Până la 1802 T. a fost stat independent, apoi aparținut la Anam, 1883 fû ocupat de Francezi și după lupte sângeroase prin pacea cu China (1885) remase a Francei.

Tonica, (med.) medicamente întăritoare, cum sînt cele preparate din fier și scoarța de China, etc.

Tonica, (mus.) gradul principal al unei game (v. ac.).

Tonit, materie explosivă preparată din pyroxilin cu baryt.

Tonometru, (fis.) instrument pentru determinarea gradului de tensiune a bulbului.

Tonoplaste, (botan.) hydroleucite; v. Suc celular.

Tonsila, (anat.) două glande așezate în faringe, între arcurile palatine; sînt lungărețe și de mărimea unei boane (circa 18 mm. lungi). Extirpația lor nu alterează organismul. (Cf. art. Amygdalitis.)

Tonsura, (tunderea părului) se face la botez în scmn, că botezatul se lapedă de deșertăciunile lumesci, cari se simbolizează prin păr. T. *cl-rică*, este actul, prin care biserica pe candidatul de preoție îl primesce diu statul laic în cel clerical. În biserica gr. T. se conferese deodată cu Lectoratul (v. ac.).

Topal, com. rur. în Rom., j. Constanța, se compune din 2 căt. cu 2000 loc.

Topánfalva, v. Cămpeni.

Topârcea, (magh. *Toporcsa*), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 1567 loc. Rom.

Topas, mineral, fluosilicat de aluminiu, rombic, galben, verșuiu sau violaceu. Se găsește în grănite, gneisuri, granulate, etc. Variet. frumoase se întrebuițează în bijuterie.

Topazolita, mineral, varietate de melanit.

Tope, (*Stupa*), numirea sf. monumente, consacrate pomenirii lui Buddha și învțăceilor săi. Au forma conică și cilindrică, sînt răspândite mai ales în India și Afganistan.

Topelius, Zacharias, poet și scriitor svedez din Finlanda, n. 1818 în Kuddnäs; profesor de univ. în Helsingfors. Prin poeziile sale lirice a devenit foarte popular. † 1898.

Țopenii cu *Piedecăruful*, com. rur. în Bucov., cu cătunul Isvorul, parochie, moșie boierească în căp. și j. Coțmanului, au împreună 1201 loc. (985 ort.-ort., 87 rom.-cat. și uniți, 129 mos.), 1 școală primară.

Topic, (*grec.*) relativ la locuri.

Topica, cuprinsul regulilor și mijloacelor de a afla argumentele trebuitoare pentru obiectul unui discurs. Retoricii evului mediu au preferit numele de *locuri comune*. Ele se împart în două clase: *intrinsece*, cari țin de natura însăși a obiectului, și *extrinsece*, cari nu stau în legătură directă cu obiectul discursului, dar pot arunca lumină asupra-i sau pot indica argumente necunoscute. Ca T. intrinsece sînt: definițiunea reală și nominală; divisiunea, partițiunea și enumeratiunea; comparațiunea, contrarietatea și contradicțiunea; causalitatea; împrejurări ușurătoare sau apăsătoare; urmările. Sub numele de l. c. extrinsece se înțeleg felurite științe, cu cari stă în vr'o legătură chestiunea de studiat; însă această știință nu mai are ađi valoare decăt ca parte a metodologiei desvoltată sub numele de *euristică* (v. ac.). În teologie T. sau *Topologia* e cuprinsul unor principii, după cari are să se îndrepteze teologul în tratarea chestiunilor biblice. (Cf. Kästner «T. oder Erfindungswissenschaft». Leipzig 1816; »Principie de literatură« de M. Strajan.)

Topin, Marus, istoric franc., n. 25 Dec. 1838 în Aix, nepotul lui Mignet. A ocupat funcții de stat, apoi a fost jurnalist. Scr.: Le cardinal de Retz, L'Europe et les Bourbons sous Louis XIV, L'homme au masque de fer, Louis XIII et Richelieu, etc.

Topinambur, napi porcesci, v. Helianthus.

Topire, trecerea corpurilor din stare solidă în stare lichidă.

Topleț, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1748 loc. Rom.

Töpfer, *August*, fizician germ., n. 7 Sept. 1836 în Brühl. A studiat în Berlin. A fost profesor de chimie la academia agron. din Poppelsdorf, de unde la 1864 a fost chemat la politehnicul din Riga, de aici în 1868 a trecut la Graz, la 1876 la Dresda. A construit o mașină electrostatică.

Toplița, com. rur. în Trans., cott. Murăș-Turda, cu 5218 loc. Rom. și Magh. Therme minerale.

Toplița, peșteră cu întrare strîmtă și periculoasă în Rom., j. Muscel. În T. s'a aflat o cămășă romană de fier, săgeți și monede.

Topografia, descrierea unei localități cu expunerea tuturor amănuntelor conformațiunii sale exterioare; reprezentarea grafică a suprafeții unei localități.

Topolnița, 1) *T.*, rîu în Rom., isvorește din muntele Secul în j. Mehedinți. În cursul său intră în pămînt la dealul Proseacul și iasă iar la lumină lângă căt. Gura-Pesterii.

2) *Topolnița*, schit. în Rom., j. Mehedinți, s'a înființat de Lupu Buliga la 1675.

Topolog, vale în Rom., j. Argeș; totodată numele unui rîu, afluent principal al Oltului (din stînga).

Topologia, v. Topica.

Topoloveni, com. rur. în Rom., j. Muscel se compune din 3 căt., cu 684 loc.; lângă calea ferată. Pe la T. a trecut Carol XIII al Svediei la 1712 către Pitesci.

Topolovețul-Mare, com. rur. în Banat, cott. Timiș, are 1461 loc. Rom. Ferestrău; stațiune de cale ferată.

Toponomastica, (*Toponimia*), nomenclatura (v. ac.) geografică, știința care se ocupă cu această nomenclatură. T. este nu numai de importanță geografică, ci și de însemnătate istorică și etnică.

Toporaș, numele popular al mai multor specii de *Viola* L. precum: *Viola hirta* L., *Viola Jooi* Janka., *Viola odorata* L., *Viola tricolor* L. (v. ac.) și al plantelor: *Delphinium Ajacis* L. și *Delphinium Consolida* L. (v. ac.)

Toporouf, com. rur. în Bucov., moșie mănăstirească în căp. Cernăuț și j. Sadagura, are 5732 loc. (5035 ort.-or., 229 rom.-cat. și uniți, 2 protest., 466 mos.), o școală primară; biserica zidită de ereții lui Miron Movila de Birnova după 1633.

Toprac-Klopru, lac în Rom., j. Tulcea, acoperit în parte cu stuți, bogat în pește.

Toptangeria, negoț cu ridicata, en gros («cu toptanule»).

Topuz, un fel de buzdugan, măciucă scurtă cu un nod la capăt; o pedeapsă înfricoșată (bătaie la tălpi) în timpul Fanarioților.

Torac, 2 com. rur. în Banat, cott. Torontal. 1) *T. mic* are 5163 jug. cat. și 2941 loc. Rom. 2) *T. mare* 9099 jug. cat. și 3549 loc. Rom. T. se numește și o sîrbătoare băbească.

Torace, partea mijlocie a corpului Insectelor. E format din 3 inele: *protorace*, *mesotorace* și *metatorace*, fiecare inel purtînd o păreche de picioare iar pe fața dorsală a meso- și metatoracelui de obicei sînt fixate aripile. (v. și Piept.)

Torăcenii sau *Torachi*, com. rur. în Bucov., moșie boierească în căp. și j. Putilei, are 883 loc. (732 ort.-or., 40 rom.-cat. și uniți, 5 protest., 106 mos.), o școală primară.

Torda, v. Turda.

Tordasi, *Mihail*, mitropolitul Ardealului; împreună cu Stefan Herce preot în Caveran Șeșes, Eftrem Zăcan dascăl în Șeșes, Moisë Peștișel paroch în Lugoș și Achirie protopopul Huneadoarei au lucrat »Pălia, adică vechia scriptură tipărită la Orăștie la 1582 și tradusă din limbele judaică, greacă și sîrbă.« V. art. Turdași.

Tordylium L., (botan.) gen de plante anuale pîroșe din fam. Umbeliferelor, tribul Peucedaneae cu marginea fructului îngroșată, petalele albe sau purpurii adese radiante. Cuprinde vr'o 12 specii temperate din emisfera estică dintre cari cităm *T. maximum* L., o plantă indigenă la noi. [A. Pr.]

Toreadores, (*Toreros*), la luptele de tauri (v. ac.) călăreții înarmați cu lănci, cari au chiemarea de a irita și obosi taurii.

Torelli, 1) *T.*, *Giuseppe*, celebru violinist, n. pe la 1650 în Verona, † 1708. Compos.: »Concerto grosso« completat ulterior de Corelli. 2) *T.*, *Achille*, autor dram. ital., n. 1844 în Napole. Scr. pr.: Chi muore, giace (1861); Le missione della Donna (1865) și alte vodeviluri. 3) *T.-Torrioni*, *Maria*, romancieră ital. (pseud. *Marchesa Colombi*), n. în Novara, a publicat numeroase romane și povești bine aprețiate.

Torent, vărsare, curgere rapidă a unui rîu.

Toreutica, sculptura în metale, mai ales lucrările de ciselare (v. ac.).

Torgau, oraș în guvern. prus. Mersenburg, lângă Elba, 11,780 loc. (1895). Acî a învins Frederic II pe Austriaci la 3 Nov. 1760.

Tories, v. Tory și Whig.

Torilis Hoffm., (botan.) după unii botaniști gen, iar după alții numai secțiune din genul *Caucalis* L., ce aparține familiei *Umbelliferae* (v. ac.).

Torino, v. Turin.

Torlonia, familie princiară romană, întemeiată de *Giovanni T.* (1754—1829), care fiind bancar a adunat averi colosale și a ajuns duce de Bracciano și principe de Civitella-Cesi. Fiul său *Alessandro*, *principe de T.* (n. 1800) înmulți averea prin întreprinderi, uscă lacul Fucino în Abruzzi, înființă muzeul T., † 1886; moștenitor îi fû ginerele său, principele *Giulio Borghese*, care luă numele T. și titlul unui duce de Ceri. Șeful liniei ducale e Don *Leopoldo I.*, duce de Poli și Guadagnolo, n. 1853, până 1888 a fost primarul Romei.

Torma, *Carol*, *archeolog magh.*, n. 1829, † 1897, prof. de archeologie la univ. din Bpsta, și-a câștigat merite înființînd muzeul anticităților dela Aquincum, și din Dacia veche. Resultatele descoperirilor sale sînt cuprinse în: Monumenta Hungariae aevi Romani epigraphica. T. a fost și membru on. al Acad. române. Dintre scrieri amintim: Limes dacicus (1880), Geogr. Daciei și un repertoriu al literaturii despre Dacia (1880). Soru-sa *Sofia T.*, n. 1840, † 1899, de asemenea a publicat numeroase scrieri archeologice și antropologice.

Tormentilla L., (botan.) după unii botaniști gen, iar după alții numai secțiune din genul *Potentilla* L. (v. ac.) cu flori tetramere.

Tornados, (*span.*) cicloni puternici, ce bîntue mai ales spre est dela Mississippi, iar pe mare (Chubasco) pe lângă țărmurii vesticii ai Africei și Americii centrale.

Tornaria, (zool.) v. *Balanoglossus*.

Torneå, oraș cu port în guvernul ruso-finnic Uleåborg, pe o insulă a riului T. lângă colțul nordic al sinului Bottnic, 1339 loc. Pe piscul din apropiere *Avasaksa*, (234 m. înalt) nu apune soarele între 16—30 Iunie.

Tornya, com. rur. în Ung., cott. Cenad, cu 2516 loc. Magh., Rom. și Sêrbi.

Török-Szákos, com rur. în Banat, cott. Timiș, cu 1408 loc. Rom. și Magh.

Torontal, comitat în Banat; are granițe naturale, la nord Murêșul, care îl desparte de cott. Cenad, la sud Dunărea ca graniță către Serbia, la apus Tisa despărțindu-l de Slavonia și cott. Baci-Bodrog, la est se mărginește cu cott. Timiș. Teritoriul e de 9521.42 km²., șesos, pe alocurea mlăștinos, bogat în riuri și străbătut de canale, dintre cari unele navigabile. Clima e caldă la sud și temperată la nord. Solul e roditor; între producțiuni excelează calitatea grâului și a păpușoiului. Vița de vie se cultivă în extensiune mare. Dintre animale aflăm soiurile cele mai bune de cai și de oi din rasa ardeleană. Cultura viermilor de mătăsă și albinăritul au luat frumos avânt. În cott. sînt 590,318 loc. germ., slov., magh. și rom., cari se ocupă cu economia de câmp și de vite, industria și comerțul se desvolaltă în orașe. Articolele mai remarcabile ale acestora sînt mătasa și țesăturile de casă. Comunicația se face prin căi ferate de 910.8 km lung. și drumurile bune. Nivelul cultural al populațiunii e încă redus; pentru burghezime numai în timpul din urmă s'au ridicat școale industriale. Focarele vieții intelectuale sînt orașele Chichinda mare și Becicherecul mare. Administrația cott. e împărțită în 14 cercuri pretoriale, capitala e Becicherecul mare (v. ac.). În dietă cott. trimite 11 reprezentanți. (Pentru istoria cott. și a elementului său românesc v. art. Banat și Timișana.)

Toronto, capitala prov. Ontario în Canada, lângă locul Ontario, 181,220 loc. (1891); port; universitate, comerțiu viu; arhiepiscop anglican, episcop cat.

Torpedo, v. *Torpila*.

Torpid, (*lat.*) nesimțitor; ce se agită greu.

Torpila sau *Torpedo*, o mașina infernală care face explozie sub apă sau în subterane. Pentru prima oară T. a fost întrebuințată pe o scară întinsă în Kiel (1848) și Kronstadt (1855) și apoi în resboiul american (1861—65). Sînt T. fixe și T. mobile. Astăzi sînt în domeniul experiențelor vapoare T. submarine.

Torpila, (*Torpedo marmorata*), un pește cu corpul aproape circular, coada groasă și cărnoasă cu un aparat electric, care poate produce sguduituri violente.

Torpileor, vas de resboiu de o construcție specială, care prin dimensiunile sale restrînse, prin forma sa, prin puterea extraordinară de locomoțiune, și câte odată prin calitatea de a naviga sub apă, servește la așezarea sau la distrugerea torpilelor și a vaselor de resboiu.

Torquatus, v. *Manlius*.

Torquay, oraș în Anglia, situat într'o poziție pitorească pe limanul Mării. E cea mai renumită baie marină în Anglia, clima dulce a orașului atrage și iarna un mare număr de pacienți. E oraș industrial, renumit pentru obiectele de teracotă, are (1891) 25,534 loc.

Torquemada, *Toma*, călugăr dominican, cel mai mare inquisitor spaniol, în timpul căruia s'au tîrit sub ghilotină peste 8000 de suflete, mai îndesuindu-se temnițele cu alte mii de eretici bănuți ori demascați, și predați autorității civile. T. a trăit dela 1441—98 și e îngropat în clastrul din Segovia.

Torre Annunciata, oraș maritim în Italia, provincia Napole, sub Vesuv, cu 22,000 loc., izvoare minerale, mai multe fabrici de macaroane, de arme, etc.; port cercetat.

Torre del Greco, oraș în Italia, prov. Neapole, la poalele Vesuvului, 27,562 loc. A suferit 1794 și 1872 de exploziile vulcanului, multe case zac și ași sub lavă. Șanțier, pescării de corale.

Torrefactio, (*lat.*) dogorire, mai ales a minereurilor.

Torrrens, *lac sărat* în Australia meridională, la depărtare de 50 km. dela Golful Spencer, cu o întindere de 200 km. În anotimpul ploios se umple de apă, în secetă consistă din mocirle.

Torres, *strîmtoarea*, strîmtoare de mare între Australia și Guinea nouă, numită după spaniolul *Torres*, care a descoperit-o la 1606.

Torres Vedras, oraș în districtul portug. Lisabon, 6079 loc. Aci s'a susținut Wellington 1810—11 în contra lui Massena.

Torricelli, *Evangelista*, fizician ital., n. 15 Oct. 1608 în Piancaldoli, † 25 Oct. 1647 în Firenze. Invențiunea lui cea mai interesantă a fost aflarea și măsurarea presiunii aerului (v. Barometru).

Tors, lucrarea prin care se preface lîna, cînepa și bumbacul în fir subțire. T. se face sau cu mîna cu ajutorul furcei și a fusului, sau cu roata de tors și cu alte mașini speciale.

Torsione, (*lat.*) sucire.

Torso, (*lat.*) trunchiul unei statue, fragment.

Tort, o cantitate de fire toarse.

Torticollis, (*med.*) atîta cît Caput obstipum (v. ac.).

Tortosa, oraș în Spania, prov. Tarrajona, lângă Ebro, cu 25,000 loc. Comerțiu viu. Sediul unui episcop.

Tortriciunile, familie de fluturi microlepidopteri (mici), cu speciile: *Tortrix viridana* (molia frunzelor de stejar), cu aripile dinainte verzi și cele dinapoi cenușiu-deschise; T. sau *Retina Buoliana* (molia lăstarilor de pin), cu aripile dinainte argintii cu dungi galben-roșcate, și cele dinapoi cenușii; și genul *Grapholitha* cu mai multe specii, ale căror omide traiesc mai mult pe fructe.

Tortura, suferințe fizice. Vechile legiuiri prevedeau T. sau *cazna*, ca mijloc de instrucțiune pentru descoperirea adevărului. Ideile umanitare au înlăturat acest procedeu barbar, așa că instrucțiunea se face fără întrebuințare de mijloace corporale.

Torus, (*lat.*) pat, așternut, culcus, pat nupțial.

Tory și Whig, (*engl.*, plur. *Tories și Whigs*), cele două partide politice în Anglia, cari de pe timpul lui Carol II se certau pentru putere; originar erau numiri de batjocură ce și le-au dat reciproc cele două partide de pe la 1680. Tories erau reprezentanții legitimității, Whigs profesau principiul mai liberale. *High-tories*, cei mai mari contrari ai ori cărei inovațiuni. Dela reforma parlamentară din 1867 s'a făcut o nouă grupare de partide în conservatori și liberali.

Törzburg, v. Bran.

Tosa, (*Toce*), riu în Italia super., formează un renunit cataract de 100 m. înalt, 24 m. lat, curge prin văile dela Formozza și Ossola, se varsă în Lago Maggiore; 76 km. lung.

Toscana, ținut în Italia de mijloc, până la 1859 mare ducac independ., 24,104 km². cu 2.324,999 loc. (1897). Acum e împărțit în 8 prov.: Firenze, Lucca, Pisa, Siena, Arezzo, Grosseto, Livorno și Massa-Carrara.

Istoria. În antichitate *Tyrrhenia*, *Etruria* și *Tuscia*, în evul mediu sub duci și margravi, 1115 după moartea margravei Matilda, țeara se desface în mai multe comunități cetățenești, cari se desbinară în partidele gueiflor și gibelinilor. În Florența se ridicară în secl. XV Medicii la putere princiară și cu timpul își lățiră puterea asupra întregii T. La 1763 T. devine secundo-geonitură austriacă. Pe timpul resboaielor napoleone își schiimbă stăpâni, 1815 ajunse iarăși sub influența austriacă; fiind T. bine guvernată, ea nu participă la revoluțiile itale. 1820/21 și 1831. Când fu suspendată constituțiunea, Leopold trebuă să fugă, T. decretă alipirea la Sardinia, ceace deveni fapt la 1860 în urma unui plebiscit.

Total, însușirea ființelor și a lucrurilor de a fi întregi, depline și fără scădere ca un rezultat din reunirea părților resp. notelor. În logică, în opoziție cu parțial, T. denotă universalitatea judecăților, adecă că predicatul unei judecăți se potrivește la complexul tuturor indivițiilor, cari se țin de aceeaș specie, resp. de acelaș gen.

Totalisator, prinsori la alergări de cai. Se deosebesc de Book-maker (v. ac.) prin aceea, că suma câștigului nu se scie înainte ci numai după ce se cunoasce învingătorul, și depinde dela proporțiunea dintre sumele prinsorilor pentru calul învingător deoparte și a prinsorilor pentru alți cai de altă parte.

Totem, signatura Indianilor nordamericani, care înlocuiesc subscrierea. *Totemism*, la aceiași Indiani cultul ființelor ce omul le poate observa cu sensurile. dar asupra căror nu are putere (s. e. stelele).

Toth, 1) *T. Coloman*, poet magh., n. 1831 în Baja, 1860 membru al societății Kisfaludy, iar 1861 al academiiei. A stat sub impresia scrierilor lui Petöfi. A scris poesii patriotice, cari i-au determinat renuniele. »Nök az alkotmányban« a avut un succes strălucit pe scena (1871). A fost întemeietorul foaiei umoristice »Bolond Miska«. † 1881.

2) *Toth, Eduard*, actor și poet dramatic magh., n. 1844. A avut succese cu traduceri din autori dramatici straiui, apoi cu piese orig. din viața popor., între cari au fost premiate: »Falu rossza«, primită cu entusiasm, »Toloncz«, etc. † 1876.

3) *Toth, Vilmos*, om de stat magh.. n. 1832, din părinți sârmani, a lucrat cu Deák; la 1871 ministru de interne, la 1879 președinte al înaltei curți comune de compturi în Viena, iar 1896 președinte al casei magnaților. † 1898.

Totilas, rege al Ostrogoților în timpul narei lupte cu imperiul de răsărit. El reușește în 541 să recucerească Italia și în 546 chiar Roma, pe care o pierde în anul următor față de Belisar. Cuprinde iar Roma în 549, o face capitala sa, mai cucerește Sicilia, Sardinia și Corsica, dar în 552 este bătut la Tagina de Narses și cade în luptă.

Totleben (Todleben), *Eduard Ianovici, Conte*, general rus, n. 20 Maiu 1818 în Mitau, conduse 1854—55 apărarea Sebastopolei, 1877 asediul Plevnei; 1878 comandantul trupelor rusesci în Turcia, 1874 guvernor în Odessa. † 1 Iulie 1884. Scr. »Défense de Sévastopol«. Biogr. de Schilder.

Totvaradia, (magh. *Tótvárad*), com. mare în Ung., cott. Arad, cu 1142 loc. Rom. și Magh.

Toul, fortăreață în departam. franc. Meurthe-et-Moselle, lângă Mosel și canalul Marne-Rin, 11,862 loc. (1896); catedrală; 11 forturi.

Toulon, cetate fortificată în departam. franc. Var, lângă un sin al Mediteranei, 90,734 loc. (1896); numeroase forturi, port militar și comercial, sediul flotei franc. mediteraneane, arsenale cu grandioase magazine, topitorii, furnării, șantiere și bagno (fundat 1682); școală de artilerie marină, școală hidrografică; mușeu de marină, grădină botanică; pescuit și comerțiu maritim.

Toulouse, odinioară capitala prov. franc. Languedoc, acum a departam. Garonne super., lângă Garonne și canalul du Midi, 133,922 loc. (1896); archiepiscopie; bis. vechi de prin secl. XI—XIV, universitate, universitate liberă catolică, mușeu de arte și de anticități, mușeu industrial; apeduct grandios; mai multe academi, observatoriu astronomic, grădină botanică; ateliere de artilerie; fabrici de mașine, trasuri, sticlării, chimicalii; comerțiu însemnat. În vechime *Tolosa*, deja în secl. II era centrul comerțului din vestul Europei, 419 devine capitala imperiului Visigoților; mai târziu comitat independent, ajunge 1271 la Francia.

Touraine, ținut în Francia, formând actualul depart. Indre-et-Loire cu capitala Tours.

Tourcoing, oraș industrial în depart. franc. Nord, 56,349 loc. (1896); numeroase țesătorii de lână și bumbac, fabrici de mașini; comerțiu.

Tournai, (vlam. *Doornick*), fostă fortăreață în prov. belg. Hennegau, lângă Șelda, 36,214 loc. (1897); episcopie; însemnată industrie de covoare, materii de lână și bumbac, ciorapi, faianțe; comerțiu viu. Pe timpul Romanilor se numia *Turris Nerviorum* sau *Tornacum*, în secl. V era residența regiilor merovingiani.

Tournefort, *Joseph Pitton de*, botanist celebru, n. 1658 în Aix (Provence), decedat ca prof. la grădina regală din Paris la 1708. Ca scrieri principale citam: *Éléments de botanique*, Paris 1694, *Histoire des plantes* 1698 și mai ales *Institutiones rei herbariae*, 3 vol. 1700. Prin această scriere dintre antecesorii lui Linne, T. a contribuit mai mult decât orii care alt botanist la stabilirea genurilor de plante. [A. Pr.]

Tournefortia L., (botan.) mare gen din familia Borragineae, tribul Heliotropieae, cuprinde vr'o 100 specii de arbori, arbusci uneori sarmentosi sau volubili, rar plante subfrutescente, foarte mult răspândite prin regiunile calde ale globului. *T. Arguzia* Roem. et Schult. sin. *T. sibirica* L., este singura specie europeană, care crește și pe la noi în Dobrogea la Constanța, pe malul mării. Unele specii de *Tournefortia* sînt cultivate ca plante ornamentale, precum: *T. cordifolia* E. André și *T. heliotropioides* Hook. [Z. C. P.]

Turnesol, sin. cu Lacmus (v. ac.).

Tourniquet, (franc., lat. tornaculum), instrument, ce întrebuințează chirurgii pentru a com-

prima o arteră. El se compune din un brîu (chingă) și o pelotă acoperită cu piele.

Tours, capitala depart. franc. Indre-et-Loire, lângă Loire, 63,267 loc. (1896); arhiepiscop; catedrală gotică, muzeu, grădina botanică; industrie de fier și oțel, mașine, etc.; comerț viu. 11 Sept. până 10 Dec. 1870 reședința guvernului francez.

Toussaint, *Charles*, linguist, † 1877 în Berlin, împreună cu Langenscheidt (v. ac.) întemeietorul unei metode nouă pentru învățarea limbilor pe cale autodidactică. Se bazează pe metoda lui James Hamilton (v. ac.).

Toutri, com. rur. în Bucov., moșie boierească în căpit. Coțman, j. Zastavna, are 2243 loc. (2109 ort.-or., 33 rom.-cat. și uniți, 101 mos.), o școală primară.

Tovărășia, o înmăunchiare de forțe individuale, sau întrunirea mai multor persoane pentru atingerea unui scop determinat. T. sau asociațiunea (v. ac.) fiind aplicațiunea cu totul specială a principiului de sociabilitate, este prin urmare, unul din mijloacele cele mai puternice pentru a sporii forța productivă a omului.

Tovarci, mai de mult în Rusia și Polonia soldați recrutați din nobilimea mică. 1800 s'a dat acest nume unui regiment de lănceri călăreți poloni în Prusia, transformați apoi în Ulani.

Tovie, v. Tobia.

Tower, (engl., pron. tauer), citadelă veche în Londra (v. ac.), ridicată 1078 de Wilhelm Cuceritorul. La început palat regal, apoi temniță de stat, acum muzeu.

Town, (engl., pron. taun), oraș.

Toxalbumine, albumine produse de bacterii, cari cauzează morburii.

Toxarile, un heros grec, venerat în Athena ca medic.

Toxic, otrăvicios, veninos.

Toxichaemia, (med.) intoxicațiune prin intrarea de materii putrede în sânge.

Toxicologia, știința care tratează despre otrăvuri (veninuri).

Toxicozare, animale cari produc venin: unii șerpi, arahnide, scolopendre, himenoptere, scorpionii, etc.

Toxine, cf. art. Bacteriacee.

Toxonosa, (med.) termin pentru îmbolnăvirile provocate de otrăvuri.

Trabant, *lună*, *satelit*, planete secundare ale sistemului solar, cari se nișcă în jurul planetelor principale și cu ele în jurul soarelui: 1 lună a pământului, 2 ale lui Mars, 5 ale lui Iupiter, 8 ale lui Saturn, 4 ale lui Uran și 1 a lui Neptun.

Trabant, gardist pedestru.

Trabea, (*lat.*) haina de paradă a cavalerilor și a augurilor în Roma. În timpul imperiului se numia T. și toga brodată cu purpur.

Trachea, (anat.) popular *berigata*, o parte a aparatului respirator; tub ce se continuă din laringe, are o lungime de 9—12 cm., e compus din vr'o 16—20 inele cartilagineoase, între cari se află tot atâtea inele membranoase. Inelele cartilagineoase în partea lor posterioară nu sînt închise, așadar au forma unui c. Interiorul T.-ei este acoperit de o mucoasă, sub care se găsește un strat fibros. La înălțimea vertebrei pectorale a treia T. se bifurcă, formînd cei doi bronchi (v. ac.), cari se îndreaptă unul către plămâna

stîngă și celalalt către plămâna dreaptă. În dosul T.-ei e așezat esofagul. (v. ilustr. Laringe.)

Trachea piniperda (*Striga* sau *Buha de pini*), fluture de noapte, din ord. Lepidopterelor, fam. Buhelor, de mărime mijlocie, apare la finele lui Martie, și are omida cu dungi longitudinale mai deschise pe spate. Trăiește pe ramurile tinere de pini.

Tracheate, (zool.) arthropodarele cari respiră prin trachee: insecte, arahnide, myriapode și anycophore.

Trachee, aparatul de respirație al Insectelor Myriapodelor și Arahnidelor. E un tub ramificat împrejurul viscerelor, și în drumul lui tubul poate prezenta dilatări. La exterior T. se deschid prin stigmată, orificii așezate în părechi pe fiecare inel. Pe dinlăuntru tubul T. e captușit cu un fir chitinos învîrtit în spirală pentru ca să ție trachea totdeauna deschisă.

Trachee (botan.) și *tracheide*, v. Vase de lemn.

Tracheitis, *tracheită*, inflamația mucoasei tracheei. În cele mai multe cazuri asociată inflamației bronchilor mari (Tracheobronchită) sau cu laringită. Se disting mai multe forme de T. catarală: acută, cronică, circumscrisă și difuză. T. sifilitică, T. crupoasă.

Tracheobronchitis, v. Tracheitis, Bronchita.

Tracheoscopia, procedeu de examen al interiorului tracheei.

Tracheostenosa, strîmtarea tracheei. Consecutivă diferitelor boale ale tracheei: crup, sifilis, prin cicatrice vițioase. T. prin compresiunea tracheei: în anevrisme ale aortei, în tumori ale esofagului sau ale mediastinului, prin ganglioni limfatici. T. foarte pronunțată poate conduce la moarte prin asfixie.

Tracheotomia, incisiune făcută la partea superioară a tracheei sau deasupra istmului corpului tiroid sau dedesubtul acestuia. În primul caz se secționează și cartilagiul cricoid al laringelui (cricotracheotomia, tracheotomia superioară). T. se execută ori de câte ori aerul nu poate trece în cantitate suficientă pe calea naturală, adică prin laringe; în crup, în stenose ale laringelui de diferită natură, uneori la extragere de corp strain din laringe. T. servă și de operațiune preliminară în intervențiunile mari făcute pe laringe, ca în extirparea completă a acestuia (laringotomia).

Trachidolerita, numire veche pentru roce intermediare între dolerite și trahite.

Trachit, rocă eruptivă efusivă neovulcanică, formată principal de sanidin asociat cu amfiboluri, piroxene și mica, uneori cu quartz. T. sînt foarte răspândite în Ungaria, Transilvania, pe Rhin, în România în j. Suceava, etc.

Trachoma, (*Conjunctivita granuloasă*, *Ophthalmia militaris sau egiptiană*), numirea veche însemnează „asperităș”, adică granule pe fața internă a pleoapelor, ridiciături nășipoase sau niai mari, până și ca bobul de cânepa. Sediul granulelor (ce sînt un infiltrat celular) este stratul adenoid al conjunctivelor. Știința admite că cauza boalei este un microb încă nedescoperit. Propăgarea se face prin contact, trecînd secrețiunea din ochiu bolnav la ochiu sănătos, fie prin uzarea aceluiaș ștergar, batistă, fie prin durmit pe acelaș căpătâiu, etc. Dintre toate națiunile Ovreei, cari trăiesc aglomerăți și în necurătenie, sufer cei

mai mulți de T. În armata română au fost granuloși în decenii premergător 2—3 mii, iar acum sînt 3—4 sute. Ungaria are unele ținuturi copleșite de granuloși, de aceea s'a și legiferat aci întîiu modul de a combate T.

Tratamentul durează luni și ani. Cel chirurgical, ca tăierea, arderea sau perierea granulațiilor este mai expeditiv; soluția de nitrat, de argint sau creionul de sulfat de cupru (piatra vinătă) lucrează mai încet, dar mai sigur. Mulțimea altor medicamente este mai puțin eficace. Babele sciutoare rad pleoapele până sîngerează, dar fără a înțelege ce fac, ce complicații pot provoca. Ferirea de boală stă în scoaterea bolnavilor dintre sănătoși. **Literatura:** scrieri de Dr. Crainiceanu, Manolescu, Petrescu, Hanulescu, Dăscălescu, Corvin, Constantinescu, Miclescu și Gavrilescu.

Trachycarpus Wendl., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Palmierilor, trib. Corypheeae, înrudit cu *Chamaerops*, (v. ac.) de care diferă prin periant valvat. Cuprinde vr'o 4 specii sud-est-asiatice dintre cari una: *T. (Chamaerops) excelsus* Wendl. se cultivă la noi adeseori împreună cu *Chamaerops excelsa* L., cu care se aseamănă foarte mult. [A. Pr.]

Traci, Tracia, v. Thraci, Thracia.

Tractat, studiu; convențiune.

Tractatele internaționale sînt nisce acte sau pacte internaționale între două sau mai multe națiuni; ele obligă moralmente statele a căror plenipotențiar le-au subscris și ale căror autorități competente le-au ratificat. T. nu obligă statul, în numele căruia au fost negociate și subscrise, chiar dacă plenipotențiarul s'ar fi conformat strict instrucțiunilor avute dela guvernul său, decât numai după ce tratatul a fost ratificat de autoritatea competentă, care în republici și în statele constituționale este puterea legiuitoare. De aici rezultă, că puterea legiuitoare poate să refuze de a ratifica T. încheiat de guvern, fără ca prin aceasta să calce usanțele și dreptul internațional public. Când dispozițiunile T.-lui crează drepturi și datorii pentru supușii statelor respective, ele nu devin obligatorii pentru particulari decât numai după ce tratatul a fost promulgat întocmai ca și o lege. Tractatele internaționale sînt varii și multiple; ele se pot clasifica în trei mari categorii, 1) *T. politice*, după cum ar fi T. de alianță defensivă sau ofensivă; T. de federațiune, T. de asistență sau protecțiune, etc. 2) *T. de comerț*, cum sînt T. consulare, de liberă navigațiune, de uniuni vamale, etc. 3) *T. administrative* (accords, arrangements, cartels) cum ar fi cele relative la proprietatea științifică, literară și artistică, cele relative la uniunile postale și telegrafice, la uniunea monetară, la juncțiunea și taxele de transport pe căile ferate și altele de felul acestora. Din punctul de vedere al timpului i putem împărți *T. transitorii* (cari au de obiect o afacere determinată, putându-se îndeplini printr'un singur act s. e. anexiunea de teritorii) și *permanente*, cari durează un timp îndelungat și se pot perpetua la infinit, (s. e. T. de neutralitate perpetuă). [Val. Urșianu.]

Tracțiune, acțiunea unei forțe ce trage un corp mobil; la caile ferate serviciul mișcării.

Tradare, faptul de a înșela țeara sau capul

statului. Astfel, e un trădător acel care ia armele în contra țerii sale (în Rom. se pedepsește cu inunță silnică pe toată viața). În aceeași categorie intră acela care predă cu T. inamicului orașe, porturi, locuri întărite, case publice, arsenaluri, magasini de arme; acei cari comunică inamicului planurile de operațiuni militare sau planurile cetaților, ori vor fi servit ca spioni inamicului, etc. Atentatele în contra vieții capului statului sau în contra persoanei sale, se pedepesc tot cu inunța silnică pe toată viața (art. 76, cod. pen.). Codul justiției militare pedepsește cu moarte pe românul care ridică armele în contra țerii sale (art. 197). Tot cu moarte se pedepsește acel care predă inamicului o trupă. Condamnații la moarte se împușcă (art. 180). Pe deapsa cu moarte nu se dă decât în cas de reșboi.

Trade Dollar, v. Dollar.

Trade marks, (engl., pron. tred-), insignii comerciale, seinne simbolice cu care provéd fabricanții și engrosiștii mărfurile furnisate de dînșii, spre a arăta proveniența lor. T. m. stau aproape în toate statele sub scutul legii.

Tradescantia L., (botan.) gen din fam. Commelinaceae, trib. Tradescantieae, cuprinde vr'o 32 specii de plante erbacee perene, ce cresc în regiunile tropicale ale Americii de sud. Se cultivă prin florării și grădini ca plante decorative: *T. multiflora* Swartz., *T. Reginae* Lind. et Rod., *T. rosea* Vent., *T. velutina* Kunth. și *T. virginiana* L. etc. [Z. C. P.]

Trades' Unions, (engl., pron. tredz iuniens), uniuni corporative de lucrători, de prin 1850 instituțiuni de asistență și de prevedere, (la origine, încep. secl. XIX, în Anglia erau: mici societăți de ajutor mutual). Progresele acestor uniuni datează din 1850; au acum preste 1.500,000 membri, disciplinați ca și o armată și dispun de un venit de preste 50.000,000 franci, precum și de un fond de rezervă, tot atât de considerabil. T. U. au ameliorat condițiunile de existență a muncitorilor onești și laborioși și au făcut să dispară antagonismul intereselor dintre patroni și muncitori.

Tradiționalism, teoria, care susține că trebuie ținut la tradițiuni și la vechile obiceiuri. În filosofia franc. se numește T. modul de a filosofa în direcția și după vederile susținute de biserică din timpuri străvechi. (Chateaubriand, Maistre, de Bonald). [Pl.]

Tradițiune, în istorie cunoștința vremurilor trecute, ajunsă la noi pe cale orală. Ea nu poate avé siguranța cunoștinței venite pe cale scrisă, și numai o critică serioasă poate scoate din ea concluziuni sigure. În special T. însemnează învătăturile iudaice și creștine, ce nu se găsesc în sânta scriptură ci s'au păstrat oral în biserică și în sinagogă. Autoritatea T.-ei au atacat o biserică reformate, susținând ca ea este inferioară autorității bibliei, pe când biserică romană declară în conciliul dela Trident că amîndouă sînt de o potrivă. Tot ca biserică romană crede și biserică orientală.

Traduceri. Scopul și principala condițiune a unei bune traduceri, este de a traduce cugețările și, pe cât se poate calitățile de stil ale autorului întocmai, cu toate nuanțele lor, și în

acelaș timp a respecta geniul și calitățile limbei în care se traduce. Pentru o T. bună se cere deplina cunoaștere a obiectului și a limbei din care și a limbei în care se traduce, și talentul de a scrie.

[M. Strajan.]

Traducianism, hipotеза relativă la originea sufletului individual, care susține că sufletul trece dela părinți la fii prin generație mediată și anumit în momentul de concepțiune. T. a fost susținut încă de către Stoici, apoi de către Tertulian și într'o formă mai modificată de către Leibnitz. (v. și Crețianism, Generaționism, Praeexistențianism.) [Pl.]

Trafalgar, promontoriu în Spania la Oceanul Atlantic spre sud-est dela Cadiz. Aci a căcut Nelson învingând flotila franceză-spaniolă la 21 Oct. 1805.

Trafic (ital. Traffico), negoț, comerț. În Austro-Ungaria sin. cu tutungerie.

Tragant, (botan.) tragacant, gumă. v. Adraganta.

Tragedia, reprezentarea unei întâmplări sau fapte destul de însemnate, ca să captiveze luarea aminte, și destul de periculoasă ca să ne deștepte spaima, compătîmirea și admirațiunea pentru eroul ei, și în acelaș timp ura și indignațiunea în contra adversarului. Ca o întâmplare sau acțiune să fie tragică și să poată fi obiect al T.-ei, trebuie să se nască din un puternic contrast între tendințele eroului de o parte, și între alte tendințe omenești sau între puterea ursei, adică a împrejurarilor, de altă parte; și din acest contrast să urmeze apoi în mod fatal o rezistență și o luptă, care se termină cu nefericirea sau nimicirea fizică a eroului, fără însă ca el să capituleze. Triumful moral al voinei eroului e o condițiune principală a T.-ei; pentru că numai prin aceasta acțiunea devine sublimă, și după ce ne-a umplut de groază și indignațiune pentru unii și de milă pentru alții, ne însuflă un simțiment de demnitate și măreție. Nota distinctivă a T. și în general a dramei moderne, este pasiunea, cum se vede mai ales în dramele lui Shakespeare; pe când în T. antică, potrivit cu credința acelor timpuri, rolul principal îl avea ursita sau fatalitatea, prevestită adeseori prin oracole. Pe când drama ne înfățișază viața de toate zilele și comedia partea ridicolă a vieții, T. ne dă icoana părții celei mai dureroase și celei mai serbătorești sau mai sublime a vieții. Pentru aceea T. e cea mai însemnată și cea mai interesantă, dar și cea mai grea din toate genurile poeziei. (Cf. Poetica de M. Strajan.)

Tragic, o specie a sublimului (v. ac.). Numim T. faptele și întâmplările omenești, în cari voința se află în luptă cu puteri inimice superioare, însă fără a se supune lor; precum și simțemiutele de groază, de compătîmire și admirațiune, ce ne deșteaptă privilegiștea acestei lupte. [M.S.]

Tragicomedia, v. Comedia.

Tragopan, (*Ceratornis satyra* L.), pasere din ord. Aleatoridornithelor, fam. Păunilor, de mărimea unui curcan, cu 2 cornițe pe cap, cu umerii aripelor negre, ceafa și puțin din spate roșu-carmin, restul corpului roșcat și cu ochiuri ca penele păunului. Trăiesce în vestul munților Himalaia din Asia.

Tragopogon L., (botan.) gen de plante biene sau perenale din fam. Compositelor, trib. Cichoriaceae, cuprinde vr'o 40 specii boreale din

emisfera estică; dintre cele indigene și frecvente la noi cităm: *T. major* Jacq., *orientalis* L. și *pratensis* L., cunoscute sub numirile de »barba caprei«, »fița caprei«, »iarbă dulce«, ș. a.

Tragulidae, rumeğătoare având 4 degete la picioare, stomacul cu trei compartimente; n'au coarne. s. e. Moscul (v. ac.) care trăiesce în munții înalți ai Asiei centrale.

Tragus, (med.) numirea unei dintre micile ridicături ale pavilionului urechii. v. art. Urechea.

Tragus Hall. (botan.) gen monotipic din fam. Gramineae, trib. Zoysieae. Unica specie *T. racemosus* Hall. este o plantă anuală cu frunzele înguste, plane și flaccide, foarte mult răspândită prin regiunile tropicale și temperate ale globului. *T. racemosus* Hall. crește și în părțile noastre prin locuri năsipose și pe lângă drumuri și este cunoscută de popor sub numele de Iarbă-scăioasă. [Z. C. P.]

Traianus, Marcus Ulpius, împărat roman. din pricina adopțiunii de către Nerva numit și *Nerva T.*, era originar din Italia (aproape de Sevilla) din Spania, n. cam pela 56 d. Chr., 91 consul, comanda armatele din Germania, când fu adoptat de Nerva (97). În 98 luă puterea și se distinse prin activitatea sa de a înălța gloria imperiului. Grijea, blândetea, dreptatea și priceperea lui se vîd din scrisorile lui Plinius cel tinăr, guvernatorul Bitiniei (111—113). În Roma și în Italia a luat măsuri pentru crescerea copiilor sērmani, în Roma și în imperiu a făcut o mulțime de construcții. Podul de peste Dunăre, ale cărui ruini se vîd la Turnu-Severin, forul din Roma cu vestita lui columnă (39 m.), lărgirea circului maxim, cunstruirea unui Odeum, a unui gimnasiu... Activitatea sa resboinică a fost tot atât de mare. În urma celor două resboaie cu Dacia (101—102 și 105—106) transformă Dacia în provincie romană și aduse în ea mulțime de coloniști romani, din care ne tragem noi Români de azi în număr de 12 milioane pe o suprafață de aproape 300,000 km². Dacă Mihaiu Viteazul este eroul poporului nostru, Traian este eroul nostru eponim și ne vom mândri cu numele lui, cu toate încercările de ridiculizare ale adversarilor nostri. În 113 întreprinse o mare expedițiune în Asia contra Parților și făcu provincii romane Armenia, Mesopotamia, pătrunse până la Ktesifon, pe când un general al lui făcea provincie Arabia. † 117 la Selinus în Cilicia. Sub el imperiul roman a atins culmea măririi cu 150.000,000 loc. Senatul i-a dat atributul de optimus, iar împărații următori erau felicitați »să fi mai norocos decât August și mai bun ca Traian«.

În mai multe locuri din România se găsece *numiri de loc* cu numele lui Traian sau Troian: »Masa lui Traian, pratul lui Traian, calea, șanțul lui Traian, Troianului sau Troianul.« Aceste numiri sînt vechi, se găsece în autori străini de prin secl. XVII, când nu era vorbă de »iscodirile erudiției române« cum dic unii istorici străini. Dar, dacă, și cât se pot explica din legile filologice ale limbei noastre, cf. Histoire de la langue roumaine par Ovide Densusianu vol. 1, pag. 266 și urm. Paris, 1902.

Trăilă, Ilie, scriitor și advocat rom., n. 1845 în Ciudanovița, în Bănat. Și-a făcut studiile la gimn. în Lugos, Beiuș și Oradea mare. unde a

terminat și academia de drept ajutat cu stipendiu de G. Mocsonyi. Încă ca student și colaborator la »Amvonul« lui Popfiu, a dat însuși stipendiu pentru un amic al său care studia în străinătate. A scris articole, poezii și povești prin ziarele din Trans. Scr.: Vulturul măchnit (1874); Poezii (1866); Fica lui Menumort, novelă istorică; Strigoii, poveste (1874); Tractat despre ortografie (1897). Teoria emigrării și în crucișării (1900). Dela 1896 director la inst. de credit »Oravițeana«.

Traista ciobanului, una din numirile populare ale plantei *Capsella Bursa pastoris* Moench. (v. ac.).

Trajectum, oraș, v. Utrecht.

Trama, batătura ce se întrebunțează la țeserea pânzei.

Trambulina, scândură înaltă, de pe care se sare la înotat.

Tramcar, trăsură în formă de vagon de cale ferată, care însă nu circulează pe șine.

Trametes Fr. (botan.) gen de Ciuperci din familia Polyporaceae, cu mai multe specii, dintre cari *Tr. Pini* Fr., trăiește pe trunchiuri bătrâne vătămându-i; *Tr. suaveolens* Fr. pe trunchiuri bătrâne de Sălcii, etc.

Tramin, sat în Tirolul sudic în valea Etsch-ului, 1854 loc. (1890); renumit vin.

Tramway, cale ferată de stradă care mijlocește comunicațiunea locală; tracțiunea se face de obicei prin cai sau electricitate, și anume fără a împiedeca circulațiunea trăsurilor preste șine ca la c. ferate normale.

Trandafiloff, *Alex.*, antreprenor rus, a cărui concesiune pentru exploatarea minelor în princ. române, a devenit celebră la 1843. În regulamentul organic art. 179, se spune că Domnul va da timp de 18 luni proprietarului, pe a cărui moșie se va afla vr'o mină, ca să înceapă exploatarea, iar dacă după 18 luni n'a început proprietarul exploatarea, Domnul împreună cu adunarea vor chibzui asupra mijloacelor de a lucra cea mină dând stăpânului $\frac{1}{10}$ din câștig. Basat pe acest articol, T. făcū o cerere, în 1843 în numele unei societăți, ca să trimeată geologi în Carpați și găsiindu-se metale, cari n'ar pute fi exploatate de proprietari, să se dea societății dreptul de a le exploata după contractele încheiate cu proprietarii pe termen de cel puțin 12 ani. Bibescu aprobă cererea recomandată și de consului rus în 21 Oct. 1843. T. răspândi în țeară un model de contract după care ar vrea să exploateze minele ce s'ar găsi. Proprietarii însă simțiră că proprietatea lor este în pericol din partea acelei societăți susținută de puternica Rusie. Adunarea obștească cerū desființarea aprobării date lui T. Domnul răspunde adunării că a trecut preste atribuțiile ei și preste regulile buneii cuviințe. Inchide adunarea și îndemnat de Rusia obține dela Poarta desolvarea ei. Bibescu însă n'avū curajul să susțină aprobarea dată lui T., ci suspinge propunerea societății rusești. Din punct de vedere economic cea concesiune ar fi avut poate urmări bune, din punct de vedere politic ar fi o nenorocire. (Un studiu în cestiunea concesiunii minelor unei societăți rusești reprezentată prin T., însoțit de actele sfatului administrativ, de adresele adunării obștesci, de ofisele Domnului, de fabula lui Heliade »Mă-

ceșul și Florile« s'a publicat în Revista Nouă anul I. București 15 Iunie 1888, p. 241—259 de D. A. Sturdza.)

Trandafir, numele vulgar al mai multor specii din genul *Rosa* L. (v. ac.). *T. alb* = *Rosa alba* L. *T. de dulceafă* = *Rosa centifolia* L. *T. de lună* = *Rosa damascena* L. *T. de munte* = *Rosa adenophora* Kit. *T. galbin* = *Rosa lutea* Mill. *T. sêlbatică* = *Rosa canina* L. (v. ac.).

Trandafirul de mare, sau *rosă de mare*, (zool.) nume dat acteniilor (v. ac.).

Trânji, numire populară a larvelor de *Oestrus* equi (v. Larva). T. se numesc și *Haemorrhoidale* (v. ac.).

Tranquillo, (*ital.*) liniștit, termen de expresiune în muzică.

Trans, (*lat.*) dincolo, pe dincolo, preste.

Transacțiune, pertractare, pact, înțelegere; întreprindere comercială.

Transalpina, nume dat prin secl. XV și XVI Munteniei în isoarele latine.

Transatlantic, situat dincolo de Oceanul Atlantic.

Transbaikalia, (*Sabaikal*), prov. rus. în guvernământ gen. estsibiric Amur, la sudul și estul lacului Baikal, 613,475 km², cu 664,071 loc. (1897); țeară muntoasă, bogată în metale (aur, argint, plumb, aramă, cositor, carbuni, asfalt, sare). Partea sud-estică mai nainte purta numirea de *Dauria*.

Transbordare, trecerea niarfurilor sau persoanelor dintr'o corabie în alta.

Transcaspic, *teritorial*, prov. rus. în Asia centrală, între lacul Caspic și Aral, 554,860 km², cu 372,193 loc. (1897); prin ea trece drumul de fier transcaspic (dela Caspic prin Mero la Samarkand). Capitala Așabad.

Transcendent, ce trece preste marginile experienței, și este afirmat că există numai prin raționament.

Transdanubian, ceea ce e situat dincolo de Dunăre. În Ung. partea țerii dela dreapta Dunării.

Transemal, small transparent.

Transept, (*lat.*) partea unei zidiri, care iașă din corpul longitudinal al construcțiunei și formează o aripă curmezișă; îndeosebi se numesce T. partea bisericii care desparte nava de cor.

Transferare, acțiunea de a trece ceva dintr'un loc în altul; cesiune; transmitere.

Transfigurare, (teol.) starea în care vor trece corpurile oamenilor drepti la capătul lunei după învierea generală. (v. și Schimbarea la față.)

Transformism, hipotesa biologică susținută de Darwin, că speciile vii în seria ființelor biologice derivă unele din altele prin transformățiuni succesive provenite din pricina luptei pentru existență. (Teoria Descendentei.) [Pl.]

Transfuziune de sânge, conducerea de sânge direct din vasele sanguine ale unui animal sau om la alt om, spre a înlocui la acesta din urmă lipsa de sânge. În anemiile cronice idiopatice s'au obținut rezultate satisfăcătoare în mai multe casuri. Sângele se ia din vinele brațului ale unui individ și se injectează tot în vinele brațului la alt individ.

Transgresiune, infracțiune, abatere (v. ac.).

Transigent, (*lat.*) cel ce se împacă cu situația, face concesiuni.

Transilvania, numirea geografică-istorică a plătoului format de Carpații sud-estici, ce se ridică

între basinel Dunării de mijloc și de jos, o adevărată cetate formată de natură, împrejmuită de șesurile Dunării și al Prutului, despărțită de aceste șesuri prin munți înalți și iarăși legată cu ele prin văile râurilor, cari și-au tăiat cale de-a curmezii și șirurilor de munți spre a ieși la larg. T. cuprinde un teritoriu de ca. 59,400 km². Cele 16 comitate ungare, cari formau odinioară T. (cott. Alba infer., Bistrița-Năsăud, Brașov, Ciuc, Cluj, Făgăraș, Hunedoara, Mureș-Turda, Odorheiu, Selagiu, Sibiu, Solnoc-Dobâca, Târnava mare, Târnava mică, Treiscaune și Turda-Arieș), după statistica dela 1900 au suprafață de 10.610,890 jug. cat. și în total 2.684,291 loc. și anume 1.522,733 Români, 891,440 Maghiari, 234,513 Germani și 35,605 de alte neamuri. Din punct de vedere confesional, loc. se împart în 812,440 gr.-cat., 756,830 gr.-or., 420,656 reform., 344,442 rom.-cat., 223,032 luterani, 64,586 unitari, 61,952 mosaici și 371 de alte conf. Descrierea oro- și hidrografică a se vedea la art. Ungaria.

În urma pozițiunii sale geografice T. a stat în continuă legătură cu basinelurile Dunării, având rol important în istoria aceluia.

Istoria. Prima amintire istorică despre locuitorii ținutului T.-ei se face la Herodot, care spune, că pe lângă râul Maris (Mureș) locuia Agathirșii. Mai târziu se face amintire de Geți și Daci împreună, până ce cești din urmă pășesc pe primul plan ca stăpâni în Dacia (v. ac.). Romanii frâng puterea Dacilor, le cuceresc țeara prefăcându-o în provincie romană. Vechia Dacie însă după 170 ani își schimbă stăpânii, Romanii o cedează Goților (271); vine potopul migrațiunii popoarelor perândându-se Hunii (v. ac.) Gepiđi (453 până 566) precedați de Vandali. Secoli de-a rândul urmașii Daco-Romanilor se adăpostesc între frumoși munți ai T.-ei, pe când barbarii mătură de pe vaile ei ori ce urmă de civilizație. După Avari, sau poate și înaintea lor, se strecoară pe plaiurile T.-ei Slavii, cari au lasat urme în limba română de trailul lor împreună cu Românii, pe când ei înșiși au dispărut de pe aceste plaiuri.

În secl. IX Maghiarii descălecând în Panonia, de acolo se întinseră spre T., unde Tutuhum fundase dinastia Iuliiilor (Gyula), pe al căror descendent Iuliu jun. I-a supus nepotul de soră, Sf. Stefan, regele Ungariei (1002) din cauze parte religioase, parte dinastice. Următorii regi ai Ungariei ocupară și părțile resăritene prin Secui (v. ac.) și cele meridionale prin colonizarea Sașilor (v. ac.) pe timpul cruciatelor. T. se guvernă prin voevođi, de regulă comiți ai Solnocului, sau prin duci din familia regală până la desastrul dela Mohaci 1526. Secuii și Sașii posedau multe privilegii și își aveau comiții lor proprii, aproape independenți de voevodul țării; iar Românii se grupează pe lângă knezii (v. ac.) lor, cari nu aveau independența comiților secui ori sași. Națiunile privilegiate, Maghiarii, Secuii și Sașii, aservesc pe Români și caută a împiedeca dezvoltarea și organizarea lor. Nemulțămirea cu stările sale de o parte, de altă parte puterea de expansiune a poporului român, îl împinge pe acesta să se lătească preste bastionul Carpaților și-l mână să întemeieze la Dunărea de jos și în șesul Prutului câte o țeară nouă la adăpostul Carpaților; astfel se nasc principatele române,

cari și mai departe au primit sucrescență, și uneori ajutor, dar și asuprire, din țeara-mamă. Importanța T.-ei, mai ales după invasiunea Cumaniilor și a Mongolilor, crește, și regii suverani ai Ungariei încep a se întitula principii ai T.-ei (Stefan V). Nisuinta regilor ungari de a contopi T. cu Ungaria precum și teama de țearanii asupriți provoacă uniunea celor trei națiuni — anume a Ungurilor, Secuilor și Sașilor, — pentru apărarea privilegiilor și autonomiei lor (1437); poporul iobăgit e pus la discreția domnilor de pământ și nemulțămirea Românilor ardeleni se manifestă în înverșunarea, cu care sunt respinse încercările Anjovinilor de a cucerii principatele române, precum și în repetite resoale ale iobagilor. Când urmară atacurile tot mai dese și mai periculoase ale Turcilor, T. dete țerii și creștinatății pe eroii principali (Ioan Corvin, regele Mateiu).

Cu scăderea puterii regale sub Iageioni, crește puterea voevođilor T.-ei, și când Ungaria își pierde regele și lupta dela Mohács (1526), voevodul T.-ei Ioan Szapolyai se proclamă rege al Ungariei. După lupte de 30 ani independența T.-ei e asigurată. De aci încolo (1556—1691) principatul T. joacă rol principal în evenimentele politice, având să țină echilibrul între Habsburgi și semilună. Teritorial i-se lărgesc pe încorporarea câtorva comitate din Ungaria »părțile anexe«. Dietele ardeleni reînnoesc și întăresc uniunea celor trei națiuni, aduc și codifica legi (Aprobate și Compilate). Pe tronul principilor T.-ei seșu după Ioan Szapolyai fiul acestuia Ioan Sigismund (1559—1571), Stefan Bathori (1571—76), Cristofor Bathori (1576—81), Sigismund Bathori (1581—98), Andreiu Bathori, Mihaiu Viteazul (1599—1600), Basta, Moise Székely (1603), Stefan Bocskay (1605—06) scapă T. de Basta și-i redă independența; după moartea lui certe de pretendenți. urmează apoi Gavrila Bathori (1608—13), Gavrila Bethlen (1613—29) încheie alianță cu domnitorii europeni. După interimul Cătarinei de Brandenburg și al lui Stefan Bethlen urmează George Rákoczi I (1629 până 1648). George Rákoczi II (1648—60) provoacă invasiunea Turcilor, cari pun și depun pe principii (Francisc Rhédei, Acațiu Barcsai, Ioan Kemény) până ce se statornicesc pe tron Mihail Apaffi (1662—90) sub care se începe trecerea T.-ei la Habsburgi. Diploma Leopoldinum (v. ac.) pune capăt independenței T.-ei și Mihail Apaffi II numai titlul unui principe îl moștenesc dela tatăl său. În fruntea T.-ei se pune guvernator și un guvern, care primia instrucții dela cancelaria curții din Viena, dieta țerii se ținea în prezența comisariatului imperial, a comandantului militar din T. Autonomia țerii era conservată, numai dreptul alegerii principelui nu-l mai avea. Fața de protestantismul, ce se întărise în T. sub principii, se începe acum reacțiunea bisericeii catolice, care caută întărire și între Români. Maghiarii ardeleni, instigați și de cei din Ungaria, mai încearcă a-și alege (1704) un principe independent, dar mișcarea e suprimată. Sub Maria Theresia se infinițează confiniul militar și în T., unde Românii formară 2 regimente de graniță. Maria Theresia ridică T. la rangul de mare principat.

Sub Iosif II Români, părășiți de mult de knezii

lor deveniți nobili și trecuți în tabăra asupritorilor, prind arma (v. Horia) pentru a scutura jugul insuportabil al iobăgiei sau cel puțin pentru a obține o tratare mai omenoasă a iobagilor. Pentru a-și întări elementul lor pe viitor în T., Maghiarii cer deja în dieta din 1790/91 uniunea T.-ei cu Ungaria, care la 1848 s'a și decretat contra voinței marelui majorității a locuitorilor T.-ei. După absolutismul, ce urmă revoluției din 1848, T. se mai bucură câțva timp de autonomie, aceasta fu îngropată definitiv la 1867, când T. fu unită cu Ungaria, rămânându-i amintirea de mare principat numai în titlul domnitorului.

Despre *Români din T.*, v. și art. Ungaria.

Liter.: A. Papiu-Ilarian, Istoria Românilor din Dacia superioară; D. Onciul, Originile principatelor române; G. Barițiu, Părți alese din istoria T.-ei; Supplex libellus Valachorum, Magazin für Geschichte... Siebenbürgens, herausgegeben von Anton Kurz; Archiv des Vereins für sieb. Landeskunde; Memorial compus și publicat din însărcinarea conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 Maiu st. n. 1881, prin comitetul său esmis cu acea ocaziune. Ed. II. Sibiu 1883; Teutsch, Geschichte der sieb. Sachsen 1881; Gr. Teleki József, A Hunyadiak kora; Alvinczi P., Diplomatarium 1685—88, Nilles, Symbolae. (Cf. și art. la cari s'a făcut trimitere în text.) [p.]

„*Transilvania*“, revistă literară, organul »Asociațiunii (v. ac.) pentru literatura rom. și cultura poporului român«, apare în Sibiu dela 1868 (cu întrerupere de 2 ani) și intră la 1904 în anul 35 al existenței sale. Este una dintre cele mai vechi reviste ale Rom. din Trans. și a fost redigată în totdeauna de 1-secretarii Asociațiunii (1868—89 G. Barițiu, 1890—91 Ioan Popescu, 1892—95 Z. Boiu, 1896—1903 Dr. C. Diaconovich), și mai ales sub conducerea lui G. Barițiu (v. ac.), a publicat un material istoric foarte bogat. În T. (dela 1902 în anexul ei »Anale») se publică toate actele oficiale ale numitei Asociațiuni. La 1896 redacțiunea a editat un Indice alfabetic al publicațiilor T.-ei din anii 1868—95.

Transit, transportul de mărfuri preste teritoriul unui stat în alt stat. Tot T. se numește și totalitatea mărfurilor importate și apoi reexportate. Statele europene își recunosc reciproc facultatea de a-și transporta mărfurile pe teritoriile țărilor prin cari trec, spre a merge la locul de destinațiune, fără a plăti drepturi de vamă, ci numai o mică taxă anumită de *transit*, al cărei total e adesea considerabil.

Transițiune, în compoziția stilară, trecerea dela o idee la alta, ce se cere să fie naturală, ne-forțată. Sau trecerea dela o parte a compoziției la alta, s. e. dela introducere la dezvoltare, etc. între cari se cere legătură, unitate și proporțiune. [*]

T. în musică, e sin. cu *modulațiune* (v. ac.), trecerea dintr'o gamă în alta.

Epoca de Transițiune, (geol.) cele 5 perioade ale formațiunii primare sau paleozoice, numită de vechi autori Ep. de T. din cauza naturii depositelor cari o compun, căci fiind adesea cristaline, stabilesc un fel de trecere între rocele primitive, de șisturi cristaline și formațiunile sedimentare normale.

Transitiv, (grani.) *verb*, (sau verb *actic*), verb a căror acțiune trece asupra obiectului.

Transilvania, v. Cislaiania.

Translațiune, (*lat.*) strămutare, trecere, traducere. *Translator*, tâlmaci, dragoman.

Translucid, străvechiu, dar numai în pături foarte subțiri.

Transmigrațiune, trecerea dintr'o țeară în alta. *T. sufletelor*, v. Metempsychosa. [Pl.]

Transmisiune, trecere, trimitere, cesiune, propagare; aparat prin care se transmite mișcarea dela un motor la o mașină. În dreptul civil, trecerea unei succesiuni la moștenitorul moștenitorului adevărat.

Transmutațiune, trecerea și schimbarea dintr'o formă de existență în alta.

Transpadană, *Republica*, stat format de Bona-partea după lupta dela Lodi (1796) din Lombardia austr., după modelul republicei franceze. După un an însă R. T. fu unită cu republica Cispadană în republica Cisalpină (Iulie 1797).

Transparența, însușirea unor corpuri de a lăsa trecere liberă razelor de lumină.

Transpirația, *sudațiune*, *asudare*, *diaforesă*, este actul fiziologic al glandelor sudoripare din piele (v. sudori); T. poate fi normală și provocată cu scop de a elimina prin această cale o parte din produsele excrementiale din toxinele sângelui prea încărcat. Din aceasta cauză sudorificele atât de reputeate în vechime, nici astăzi nu pot fi înlocuite în multe cazuri în tratamentele intoxicațiilor microbiene sau în antointoxicațiunile mai grave, mai ales când diureza e genată. Cele mai bune servicii ne dau *diaforeticele* (v. ac.) în afecțiunile acute, receli, în cari o vasodilatare periferică ce acompaniază transpirația profusă provoacă o scădere în tensiunea vasculară, o desidratare a țesutelor și o scadere a temperaturii aprinsă de toxinele termogene. Lucrările lui Arloing, și ale altora asupra toxicității sudorei pun în evidență că suprimarea transpirațiunii ce avem în unele boale infecțioase, ca scarlatina, în nefrite, etc. este o adevărată otrăvire a sângelui. [D. Talășescu.]

Transpirațiunea la plante, degajarea de vapori de apă prin părțile lor expuse la aer. Se face mai mult prin frunze, mai puțin prin tulpină, aproape de loc prin rădăcină. Tr. asemenea mai mică la organele cutinisate și la plantele avute în mucilagiuri, zahăruri, acizi organici; la cele péroase și la cele grase în general. Factorii cari influențează asupra Tr. sunt aceiași cari modifică evaporațiunea: temperatura, mișcarea și starea hygrometrică a atmosferei circumvecine. În plus Tr. plantelor cu clorofilă e influențată de lumină, în special de radiațiunile licioase roșii, albastre și violete. De aceea, plantele fără clorofilă (Ciuperci, etc.) au Tr. propriu zisă; cele cu clorofilă au și pe aceasta, și cloro-vaporisațiunea, evaporarea apei datorită prezenței clorofiliei. Se știe, că dacă o frunză fără clorofilă (care a crescut s. e. la întunec), la întunec transpiră 1 gr. de apă într'un timp anumit, aceeași frunza la lumină în același timp transpiră 3 gr., iar dacă e cu clorofilă transpiră de 10—100 ori mai mult. Tr. asigură circulația și mișcarea ascendentă a apei în plantă; apa pierdută prin Tr. trebuie înlocuită cu alta pe care o ia planta din pământ ori din atmosferă. De aci se vede

nevoia de a uda plantele, a ploilor, irigațiilor. S'a calculat că un hectar de ovės pe ți pierde 25,000 kg. apă, unul de porumb 36,000 kg. etc. Când presiunea internă în plantă e mare, și când atmosfera înconjurătoare e încărcată cu vapori, atunci ea nu mai pierde apa în stare de vapori, ci chiar apă lichidă, care ese prin hydatode (v. ac.), ori prin nectare (v. ac.). Acest fenomen se ȳice *sudațiune*. Eliminarea apei în stare de vapori se face prin stomate (v. ac.). [S. Șt. R.]

Transplantare, sădirea unui arbore ori ai bust pe locul unde are sa rămână și să se desvolte definitiv.

Transport, ducerea unui lucru dintr'un loc în altul. T. în producțiunea și în schimbul produselor, joacă un rol de prima ordine, dând nascere unei industrii speciale, numita în știință industria locomotiva sau a căraușiei; ea cuprinde toate lucrările, cari au de obiect T. oamenilor și a lucrurilor dintr'un loc într'altul sau din o țeară în altele.

Transrenan, ce e situat dincolo de Rin.

Transsubstanțiare, prefacerea, prin consacrare în Liturgie, a substanței pânei și a vinului în adevăratul trup și sânge al lui Isus Christos. T. este dogma de credință marturisită pururea de sf. biserica și în chip solemn definita de către consiliul din Trento în contra ereticilor numiți: Impanatori și Consubstanțiatori.

Transsudațiune, în înțele fiziologice trecerea lichidului din sânge prin pereții vaselor mici în țesutul ambiant. În condițiuni patologice T. în țesute se petrece uneori în masa enormă, ceea ce se chiama *oedem* (umflatură); sau lichidul seros se adună în cavitățile normale ca pleură, peritoneu, închieturi, pericard, canalul cerebro-rachidian. Causa acestor filtrațiuni patologice este: crescerea tensiunii vasculare incapilar, alterațiunea părților vaselor de toxinele morbide. Obstacole în circulațiune. Astfel pleurisiile seroase, ascitele, hydrocefaliile, hydrartosele sunt consecințele patologice ale T.-ei.

Transvaal, v. Sudafricană, republica.

Transversala, lime dreaptă sau curbă, care taie de a curmezișul un sistem de alte linii drepte sau curbe.

Trap, rocă, numire veche usitată în Svedia pentru roce compacte de culoare inchisa; astăzi nu mai e întrebuințată.

Trapa L. (botan.) gen de plante herbeacee din fam. Onagrariaceelor, cuprinde 2—3 specii aquatice răspândite din Europa centrala până în Asia și Africa tropicala. Fructele comestibile dela *T. natans* L., singura specie indigenă la noi, sunt cunoscute sub numirea de *ciulinea*. [A. Pr.]

Trapani, prov. în vestul Siciliei, 2457 km², cu 381.065 loc. (1897). *Capitala* T. (vechul *Drepanum*), 32,020 loc.; episcopie; port; pescaritul de ton și de corale; însemnat comerțul cu corale.

Trapez, cadrilater plan, din care două laturi sunt paralele și inegale. T. se numesce și un aparat de gimnastică, ce se compune dintr'o bară de lemn suspendată pe două frînghii.

Trapeza, (grec.) masa, masă pentru prânz.

Trapezdră, prânzitor, refectoriu, sala de mâncare în manastiri. În liturgiă T. e masa sau altariul (v. ac.), pe care se săvârșesce liturgia.

Trapezodru, (*Icositetradru*, *Leucitodru*, *Leucitoid*), în cristalografie forma holoedrică a sistemului tesimal cu 24 fețe plane.

Trapezoid, cadrilater plan, la care nici o latură nu e paralelă cu alta

Trapezoidal, corp, prismatoid (v. ac.)

Trapezunt, (*Trebisonda*, turc. *Tarabozon*), vilает turc. la nord-estul Asiei mici, 30,700 km², cu 1.047,700 loc. *Capitala* T., lângă Marea Neagră, 35,000 loc.; episcopie; primul emporiu comercial între Europa și Asia anterioară. T. a fost fundat pe la 700 a. Chr. de comercianți din Sinope, în evul mediu a fost capitala unui imperiu propriu al T.-lui, fundat 1204 de prințul Alexiu Comnen, 1204 fû cucerit de sultanul Mohamed II.

Trapiști, ord călugăresc înființat de cătră abatele Ioan Bouthillier de Ramé la 1664. T. duc viață foarte severă: sunt obligați la tăcere perpetuă, se nutresc numai cu legumi, dorm îmbrăcați, pe paie, priveghiază mult noaptea. T. se ocupa și cu economia câmpului și a vitelor. T. fabrică și brânză numită *Trapist*.

Trapold, (*Apold*), com. rur. în Trans., cott. TERNAVA mare, cu 269 case și 1187 loc. rom. și sași. Teritoriul 3541 jug. cat., foarte productiv.

Trapșla, *Mihail, cav. de*, general de divizie în armata austro-ungară, n. 1838 în Lăpușnicel (Banat) din părinți români, a înțrat (1855) în academia de artilerie din Viena, unde absolvă cursurile cu succes strălucit. Ca sublocotenent a luat parte în reșboiul austro-italian din 1859, în 1866 ca căpitan s'a distins la Custozza. La 1883 a fost numit director de artilerie al corp. XII de arm.; la 1885 comandant de brigadă și general, în care calitate a servit până în 1893. În acest an s'a retras din activitate cu titlul on. de general de divizie. Pentru meritele sale i-s'au conferit ord. coroanei de fier cl. III cu decorațiunea de reșboiu, ord. leopoldin, etc. † 3 Maiu 1896 în Graz, și înmormântat în Caransebeș.

Tras, roca, tuf vulcanic fin, alterat, de culoare galbenă-cenușie sau brună, structură pământoasa, compactă sau poroasă.

Trăscău, (magh. *Toroczko*), com. rur. în Trans., cott. TURDA-Arieș, cu 1402 loc. magh. și rom. T. e situat între munți într'un loc frumos, căutat mai ales vara. Loc. se ocupă cu bazeșitul.

Traseu, (dela franc. *Tracé*), plan; marcarea unei linii (unui drum, căi fer., etc.). Se numesce T. indeosebi schița unui uvragiu de fortificație.

Trasimen, lac, (*lacul de Perugia*), lac în Etruria, cunoscut prin învingerea lui Hannibal asupra Romanilor sub Flaminius la 217 a. Chr.

Trata, cambia străina (v. Cambia).

Tratament, mod de purtare cu alții; în med. căutarea bolnavilor cu prescrierea celor necesare pentru vindecare.

T. causal, medicațiune îndreptată în contra cauzei boalei, s. e. chinina în contra impaludismului.

T. endermatic constă în administrarea medicamentelor prin pielea, despoata de epiderm; astfel s. e. se aplica pulbere de morfină, pe pielea, al carei epiderm a fost ridicat în urma unei vesicatorii.

T. expectativ constă în administrarea unei medicațiuni, care are de scop de a susține puterile bolnavului și de a combate simptomele alarmante în decursul unei maladii, lasând vindecarea boalei pe sama naturii. [V. I.]

Traube, *Ludovic*, medic german, n. 1818 în Ratibor în Silesia; discipol al fiziologului Müller

și al chimistului Schönlein; 1872 prof. la univ. din Berlin. † 1876. T. și-a câștigat mari merite cu privire la diagnostică; a perfecționat auscultarea, percusiunea și termometria. Scrieri: *Über den Zusammenhang von Herz- und Nierenkrankheiten*, 1856; *Die Symptome der Krankheiten des Respirations- und Circulationsapparates*, 1867.

Trauma, (*grec.*) leziune (v. ac.).

Traun, afluent pe dreapta Dunării în Austria super., vine din Stiria, trece prin lacul Hallstät și T., se revarsă din jos de Linz; 150 km. lung. Frumosul lac T. (lacul Gmunden), 24-8 km²., la altitudine de 422 m., afund până la 191 m., e umblat de vapoare regulate.

Trausi, popor tracic. Herodot pomenind de T. descrie credințele de metempsychosă ale popoarelor trace.

Trautenau, oraș în nordul Boemiei, 13,209 loc. (1890). 17 Iunie 1866 aci au învins Austriicii pe Prusieni, 28 Iunie ei au fost batniți de aceștia.

Trautmann, Franz, scriitor germ., n. 1813, † 1887 în München. Scrierile sale sunt schițe și 3 romane istorice. Eroi lui predilecți sunt figurile medievale, ale caror acțiuni se leagă cu datele și ideile timpului, expunerea e după felul cronicelor medievale. A scris poezii lirice, drame și o biografie.

Trautmansdorf, familie veche de conți în Austria, apare în secl. XII; are trei ramuri Membrii mai însemnați:

1) *Tr., Maximilian* (1584—1650), om de stat, a dirijat destinele Austriei sub durata resboiului de 30 ani. A fost omul favorit și ministrul lui Ferdinand III.

2) *Tr., Ferdinand*, n. 1825, † 1896, 1868—72 ambasador la Vatican, 1879 president în camera Seniorilor și până la moarte camarar principal.

Travankor, stat sub protectorat englez în India anter. (Madras), pe țărmul Malabar, 17,430 km²., 2.557,736 loc. (1891). Capitala Trivandram.

Trave, riu litoral în Holstein și Lübeck, se varsă în Baltica, 112 km. lung; dela Lübeck în jos e navigabil.

Travemünde, oraș în statul Lübeck, la gura riului Trave, 1691 loc. (1895); port, navigație, băi de mare.

Traventhal, (*Travendal*), odinioară castel al ducilor de Holstein-Plön, în Schleswig-Holstein lângă Trave. 18 Aug. 1700 s'a încheiat aci pace între Svedia, Holstein și Danemarca.

Traversa, șină de fier întrebuițată la construcțiuni, ca purtătoare de ziduri, etc. *Traversare*, trecere preste o margine.

Travestia, întoarcerea în ridicul a unei opere serioase, dramă, epopee, etc., dând persoanelor un ton și o înfățișare burlescă. Es. Aeneida lui Virg. de Scarron în franc., sau de Blinmayer în germ. (v. Parodie.)

Traviata, (*ital.*) femeia răătăcită, sedusă. Titlul unei celebre opere de Verdi (v. ac.).

Travnik, oraș în Bosnia, în valea Lașvei, cu 6000 loc.

Traz os Montes, (dincolo de munți), fostă prov. portug., 11,116 km²., cu 418,917 loc. (1890), cu 2 districte: Villa Real și Braganza; capitala Braganza.

Treasc, v. Mortiera.

Trebbia, (*Trebia*), afluent pe dreapta Padului, isvorește în Apenninii ligurici, se revarsă din

sus de Piacenza; 115 km. lung. Cunoscut prin învingerea lui Hannibal asupra Romanilor sub Sempronius Longus la 218 a. Chr.

Trebinie, oraș în Bosnia, cerc. Mostar, 1292 loc. (1895); episcop cat.

Trebisonda, v. Trapezunt.

Trecătoarea vênatului, locul, pe unde vênatul iasă noaptea din pădure spre a-și căuta nutre-mânt, sau pe unde își caută scăpare dinaintea canoacilor, ori a cânilor cari îl gonesc. Vênătorul expert cunoaște T. și acolo se pune la pândă.

Trecentisti, nume dat artiștilor ital. din secl. XIV (Trecento), în deosebi: Giotto, Pisano și elevii lor.

„**Trecerea Dunării**”, *Crucea*, v. art. Medalia.

Treeratul cerealelor sau bucatelor se face prin călcarea și alergatul cu vitele, prin bataia cu mlaciul, apoi prin datul lor pe mașina de treerat (v. Batoză), unde prin învîrtire repede apuca tromba spicele și le isbesce cu mare putere de nisce dreve puse orizontal în coșul sau mantaua trombei de sar toate boabele afara din spice, san prin frecare și trecere printre nisce cuie ori piroane scoate boabele din spic.

Mașinile de treerat, sînt foarte mult întrebuițate în agricultura, și ele au realizat adevărate minuni pe terenul agricol, reducînd din spese și timp și dînd o siguranța mai mare agricultorului. Unde înainte vreme treerul dura toata toamna și o mare parte din iarnă, acum se face în câteva săptămâni ori zile, la mica proprietate țărănească chiar în câteva ore. Lucrarea în asociațiune la ele este foarte ușor de realizat. Mașinile de T. sînt de diferite măriri și poarta diferite numiri: mașini manuale de învîrtit cu mîmile, mașini de treerat cu vitele și mașini de treerat cu abur, petrolu, apă și electricitate. Apoi mașini cari numai treera, nu curăță și mașini de treerat combinate, cari treeră, vîntură, cern și sortează totodata produsele pe calitați.

Trefort, August, barbat de stat magh., n. 1817 în Homona (cott. Zemplin), după tata de origine franceză. T. a studiat dreptul și s'a ocupat și cu studii economice, polit. și istorice. La 1840 a redactat împreună cu bar. I. Eötvös și L. Szalay revista »Budapesti Szemle«. La 1848 a fost scurt timp subsecretar de stat în ministeriul de agricultură, industrie și comerț; în 1872 e numit ministru de culte și instrucțiune publică. Sub T. s'au adus legile pentru introducerea obl. a limbei magh. în școalele populare. Dela 1871 membru și dela 1885 president al academiei magh. de științe. Scr.: *Emlékbeszédék s tanulmányok* (1881); *Kisebb dolgozatok az irodalom, közgazdaság és politika köréből* (1882); *Beszédék és levelek* (1888), etc. † 1888 în Budapesta.

Trehala, numirea ce Turcii dau cocoonilor (goșilor) de *Larinus nidificans* (gîndac), (v. ac.), și cari se aduc spre vînzare din Asia mică.

Threhalosa sau *Mycosa*, un zăchăr ce se găsește în secala cornută și în unele ciuperci (*Fungus Sambuci*); sub influința acizilor se desdoește în două molecule de glucosa.

Trei-Crai, v. Crai.

Trei-Erarchi, *mîndăstire* în Iași, întemeiată și înzestrată de Vasile Lupul. Acesta ceru dela Petru Movilă din Kiev dascalii iscusiți de slavo-nie și meșteri tipografi. La 1656 acestia au fost isgoniți și înlocuiți prin alții din țeara gre-

cească. Mănăstirea cu toate averile ei a fost închinată de Vasile Lupul călugărilor din muntele Atoș.

Treimea, Sfântă, dumnezeirea cea de o ființă nedespărțită, neamestecată a celor trei persoane divine: Tatăl, Fiul și Spiritul Sfânt. T. este cea mai principală încheietură a credinței creștinești, cuprinsă în simbolul atanasian, definită în contra ereticilor secl. IV: Ariu și Nestorius în sinoadele ecumenice din Nicea (325) și Constantinopol (381) și își află expresiunea în formula botezării. (Math. XXVIII, 19; Ioan X, 30, XIV, 16).

Treiscaune, (magh. *Háromszék*), comitat în Trans., se mărginește cu cott. Ciuc, Odorhei, Brașov, Târnava mare și Țeara românească, are suprafață de 3556·29 km²., pe margini e îngrădit de munți, spre centru șesos. Munții mai însemnați sunt ai Buzelui cu piscul Ciucașul de 1190 m. Rîurile mai însemnate: Oltul, Valea Neagră, Covasna și Târlangul. Are multe surse cu ape minerale. Clima la șes temperată și plăcută, la munte rece. Minerale se găsesc în munții Brețului, petroleu la Poiana sărată. Ocupațiunea principală a locuitorilor e pastoritul și agricultura. Are 137,261 loc. (1900) magh. și rom. În multe comune din acest cott. poporul rom. vorbesce limba magh., conștiința ca sunt Români însă e trează și viguroasă. Intre locuitori e dezvoltată pe alocurea industria; cu brânzeturile se face un comerț extins; brânza secuiască e renumită și în străinătate. Comunicația e susținută de cai ferate. Cott. T. are 2 școli civile și 2 medii. În privința administrației e împărțit în 4 cercuri pretoriale. Capitala e *Sepsi-Szent-György*, în care residează un protopop gr.-cat. Protopopiatul numera 3744 suflete. Principii români în multe rânduri au ocupat T. Petru-Voda din Moldova la 1543 ocupă T., nepotul său Ștefan robesc și șterge drepturile pământenilor în favorul populațiunii române. Pe timp mai durabil a stăpânit T. Mihaiu Viteazul dela 1559 până la moartea sa.

Treitschke, Heinrich Gotthard, istoric german, n. 15 Sept. 1834 la Dresda, fiul generalului T. A studiat în Bonn, Leipzig, Tübingen, Heidelberg. Docent privat de istorie în Leipzig (1858—63), profesor la Freiburg, trece la Berlin, unde ia conducerea revistei »Preussische Jahrbücher« (1866). Profesor la Kiel (1866), la Heidelberg (1867), la Berlin (1874). După moartea lui Ranke fû numit istoriograful statului prusian. A publicat: *Die Gesellschaftswissenschaft*, 1859; *Historische und politische Aufsätze*; *Zehn Jahre deutscher Kämpfe* 1865—74. Berlin, 1874 și *Deutsche Geschichte* im 19. Jahrhundert, scrisă cu pasiune patriotică și cu scârba de liberalism, ceea ce i-a cauzat multe neplăceri.

Treizeci de ani, Resboiul de, se chiamă resboiul care a pustit Germania dela 1618—48, la care au luat parte Danemarca, Svedia, Franca, Olanda, și care a schimbat starea Europei. Motive religioase au fost aspirațiunile Iesuiților de a cucerii Germania, motiv politic a fost dorința casei de Habsburg de a uni Germania, dorința combatută de celelalte state germ. Prin pacea dela Augsburg (1555) nu se da toleranță decât protestanților, nu și celorlalți reformați, și încă toleranța era acordată statelor nu indivizilor. Prin rezervatul eclesiastic se interzicea apoi confiscarea averilor

eclesiastice, ceea ce protestanții nu respectaseră. Prinții protestanți erau îndemnați la resboiu de Henric IV de pe la 1607, încât la 1608 se făcu o uniune protestantă, contra căreia prinții catolici făcură în 1609 liga. Moartea lui Henric IV amână izbucnirea resboiului până în 1618, când izbucni revolta Boemiei.

Resboiul boemic (1618—20). În 1609 Rudolf II dăte libertate religioasă în Boemia în sensul păcei din Augsburg, pe când Cehii voiau să largască exercițiul cultului lor, dar fură respinși. Consilierii împărătesci din Praga (Martinitz și Slavata) cu secretarul lor Fabricius fură aruncați pe fereastră (23 Maiu 1618), trupele fură gonite și Cehii se aliară cu protestanții. După moartea lui Matias urmă Ferdinand II în 1619, pe care Boemia, Moravia și Silesia refuzară a-l recunoaște și în locu-i alesară pe capul uniunii, pe Frederic V. electorul de Palatinat (26 Aug.). Ferdinand, aliat cu Maximilian de Bavaria, isbuti să ție la o parte pe electorul de Saxa, chemă în ajutor pe Spanioli și obținū chiar dela uniune ca sa nu se amestece în afacerile Boemiei. Tilly înaintă în Boemia, învins la Weisser Berg pe Cehi, cari pierdură libertățile politice și religioase, suferind confiscățiuni și ucideri multe (8 Nov. 1620). Ferdinand nemulțamit cu supunerea Boemiei voia ocuparea Palatinatului, restabilirea religiunei catolice și mărirea puterii Habsburgilor, și continuă resboiul.

Resboiul palatin (1621—23). Frederic fugi, dar cauza sa fū apărată de Mansfeld, de ducele Cristian de Brunșvig, cari purtau resboiu întreținend oștirile din provinciile ocupate. Mansfeld învins la Wiesloch (1622) pe Tilly, care învins însă la Wimpfen și la Höchst, ocupă Palatinatul, îl jefui și pustii (1622). Maximilian primf demnitatea electorală (1623).

Resboiul danez. În Germania începū o epocă de reacțiune, multe mănăstiri fură restabile și Iesuiții se așezară în ele. Mansfeld și Cristian reveniră în luptă susținuți de Anglia și Olanda, dar Mansfeld fū învins (1626) la Dessauer Brücke de armata imperială, condusă acum de Albert de Wallenstein. Regele Danemarcei Cristian IV venise în ajutorul protestanților, dar fū învins de Tilly la Lutter (1626) și cei doi învingători ocupară toate ținuturile de pe continent ale Danezilor. Cristian încheie pacea dela Lübeck (1629). Ferdinand dăte (6 Martie 1629) *edictul de restituire*, prin care o mulțime de mănăstiri și episcopate cu averile lor trebuiau sa se întoarcă la catolici, iar populația să se facă din nou catolică. Protestanții trebuiră să continue resboiul, cu atât mai mult ca Ferdinand concediase pe Wallenstein (1630).

Resboiul svedez. Gustav Adolf interveni în resboiul de 30 de ani pentru motive religioase și politice. El era amenințat de puterea lui Ferdinand pe mare și de sprijinul ce-l da Ferdinand Poloniei, de aceea primi ajutorul lui Richelieu spre a lupta contra lui Ferdinand. În 1630 debarcă împreună cu 13,000 de soldați, cari se urcară la 40,000. Principii protestanți nu se uniau cu el de frică, pe când Tilly cuprinsse Magdeburg și-l arse. Acum protestanții începură a se uni cu Svedezii. Gustav unit cu armata saxonă, merse contra lui Tilly, care cuprinsese Leipzig, îl învins la Breitenfeld (1631 Sept. 17) încât îi risipi întreaga armată.

Saxonii înaintară apoi asupra Boemiei, pe când Svezedzii se îndreptară spre Rin și de acolo se coborâră pe Dunăre. Tilly apăra trecerea râului Lech, dar fu rănit și muri pe când Gustav intra în München (1632). Situația desperată a lui Ferdinand o schimbă Wallenstein, care fu solicitat sa facă o nouă armată. Wallenstein alungă mai întâiu pe Saxoni din Boemia, veni apoi contra Svezedzilor, cari se întăriseră la Nürnberg, și amândouă armatele stătură față în față 3 luni, tăindu-și hrana și murind de boale mai mult decât în câteva lupte. În fine Wallenstein ridică lagarul și plecă în Saxonia urînit de Svezedi. La Lützen (16 Nov. 1632) Svezedzii învinsera, dar Gustav murî în luptă. Wallenstein se retrase în Boemia. Cancelarul svedez Oxenstierna dispuse continuarea războiului mai departe, însa o parte de Germani nu voiră să se mai lupte sub comanda Svezedzilor, ci sub conducerea lui Bernhard de Saxa Weimar. Războiul se mărginea acum la lupte isolate, la cuceriri și apărări de cetăți. Wallenstein ocupă Silesia, apoi cadënd în bătălia la curtă, că are planuri ambițioase, fu onorît (1634) în Eger. Armatele imperiale respinseră pe Svezedi din Bavaria și învinsară pe Bernhard la Nördlingen (1634). Saxonia încheie pace (1635) și alte state protestante urmau exemplul ei.

Războiul francez. Schimbarea războiului decise pe Richelieu sa intervie direct în el și de acum războiul ia un caracter politic: Franția, care la ea combătea pe Hughenoi, în Germania se lupta pentru protestanți; o parte de protestanți germani se aliașeră cu împăratul catolic. Svezedzii sub Baner pustiesc Saxa și înaintează spre Boemia, pe când Bernhard în serviciul Francei învinge la Rin, dar moartea lui (1639) lasă Francezilor cuceririle sale din Alsacia. În capul Svezedzilor dela 1641 se afla Torstenson, celebru prin îndrăzneala și iuteala operațiilor sale. În 1642 el amenință Viena, însă trebui să se întoarcă în contra Danemarcei. Constrinse pe Cristian IV să fugă pe insule, apoi din nou înaintă în Boemia (1644) și în înțelegere cu Racoți din Transilvania amenință din nou Viena. Din pricina retragerii lui Racoți și în lipsă de hrana, fu nevoit sa se retraga apoi să parasească armata din cauza paralizei. Francezii suferira o mare înfrângere la Tulingen (1643), câștigară o victorie apoi asupra Bavarezilor, cari fura constrânși sa încheie pace (1647). Bavarezii rupseră pacea și Turenne înainta contra lor în acelaș timp cu Svezedzii conduși de Wrangel. Generalul svedez Königsmark atacă pe de alta parte Praga (1648), când resună vestea pacii vestfalice (24 Oct. 1648).

Războiul de 30 de ani s'a comparat în rezultate cu războiul peloponesiac. Populațiunea s'a redus cu 3 patruimi, toată avuția s'a pierdut, cîrul de frunte în Europa l-au luat alte state în curs de 2 secole.

Trei-đeci August, sură de apă minerală în Rom., j. Vâlcea. Apa e bogată în constitutive de sulf și clor.

Trema, semn (••) ce se pune asupra vocalelor *e* și *u* spre a indica că trebuie rostite separat de vocala precedentă. T. se numesce și Dieresa (v. Cesura).

Trematode, Trematozi, viermi plathelminți, lipsiți de cili vibratili. Tubul digestiv bifurcat,

fără anus, cu una sau mai multe ventuse. Se subîmpart în: *Monostomiens*, cu o singură ventusă, genul *Monostomum*, *Distomens*, cu două ventuse, genul *Distoma* (v. ac.) și *Polystomiens*, cu mai multe ventuse decât două, genurile *Polystomum*, *Diploson* și *Gyrodactylus*.

Tremolando, (ital.) tremurând, v. Tremolo.

Tremolit, mineral, anfibol monoclinic, alb, cenușiu în agregate fibroase sau în prisme prelungite în calcare și dolomite. În România T. există în calcarele cristaline din j. Suceava și în Munții Făgărașului.

Tremolo, (ital.) tremurătură, în muzică repetarea repede a unui și acelaș sunet sau alterarea repede de intări și slabiri în intonațiunea lui. Efectele cele mai frumoase de T. le dau instrumentele de arcus. [T. C.]

Tremor, (tremurătură), o agitațiune repede și rythmică a întregului sau a unei părți din corp, cap ori membru. Există T. cari aproape nu se pot considera ca patologice, d. e. cele provocate de oboseală, frică, frig. E cu totul diferit *florul* pe care îl provoacă o invaziune de microbi și care corespunde cu momentul absorbțiunii în sânge a toxinelor termogene. T. diferite ce gasim la diferiți subiecți intră în domeniul boalelor nervoase. Astfel sînt ticurile, T. alcoolice (delirium tremens), ale paralizei agitante (boala lui Parkinson), gușă exophthalmica (Basedow), chorea, paralisia generală, intoxicațiunea mercurială, scleroza în plăci, nicotinizmul, isteria, etc.

Tremurătoare, una din numirile populare ale plantei Briza media L. (v. ac.).

Tren, trupe militare, cari în timp de pace fac serviciul transporturilor militare în garnizoana de reședință; în timp de războiu urmează coloanele de munițiuni, făcând transportul munițiilor și bagajelor armatei. În Rom. există 4 escadroane de T., cari au reședința la corpurile de armată; efectivul lor este de 2—3 ofițeri cu 80—120 soldați și 100—150 cai.

Tren se numesce și șirul de vagoane, tras de o locomotivă (v. Cale ferată).

Trenck, 1) *T., Franc., baron*, colonel de panduri, n. 1711 în Reggio; 1746 închis în Brünn (Spielberg) pentru insubordinațiune. † 1849 aici. 2) *T., Frideric, bar.*, n. 1726 în Königsberg, văr cu Fr. T., 1744 ofiț. de ordonanță al lui Frederic cel Mare, închis pentru relațiunile sale de amor cu sora regelui, princ. Amalia; 1794 ghilotinat în Paris ca pretins agent al puterilor straine.

Trencsén, 1) *T.*, comitat în Ung., se mărginesce cu Moravia, Silesia, Galiția și cott. Arva, Nyitra și Turóc. Teritoriul e 461,982 km², e muntos cu excepția vâii Vág, care desparte cott. în două părți și are în dreapta piscurile Lopenik (912 m.), Iavornik (1077) și Ossuk (1206 m.), iar în stînga vâii Fatra mica, ce se șirue dealungul și la pasul Sztrecsnó se îmbină cu grupa din dreapta. În Fatra mica sînt piscurile cele mai înalte din comitat, Crivanul mic are 1711 m. înălțime. Rîul cott. e Vág. Izvoare minerale sînt în abundență. Clima e cea caracteristică părților muntoase. Pămînt cultivat e puțin, partea cea mai mare e folosit de pășunat, un niic rest ca grădini, liveți, în partea sudică, se cultivă la șes viță, care da un vin excelent. E dezvoltat pomaritul, îndeosebi prunii formează păduri în-

regi. Loc. în număr de 287,665 sînt Slovaci, Germ. și Magh., cari pe lângă economia de vite și agricultura desvoată o industrie însemnată. Comunicația constă din linii ferate pe un fir de 187 km., drumuri de țeară de 420 km. și drumuri comitatense, pe rîul Vág comunică plute. Starea culturală, din cauza neajunsurilor de train e pe o treaptă redusă, sînt totuși 2 gimnasil. școale comerciale și mai multe industriale. Centrele culturale sînt *Trencsén* și *Zsolna*. În privința administrației cott. e divizat în 9 cercuri pretoriale avînd 1 oraș cu magistrat.

2) *Trencsén*, oraș cu magistrat, lângă Vág, are 7011 loc. slov. și magh. În Geografia lui Ptolemeu e numit Tritton, și l-a apucat în ființă vremea dominației romane. În secl. XIV era capitala moșiilor lui Mateiu Csák.

Trendelenburg, Frid. Adolf, filosof german, n. 1802, prof. în Berlin. membru al Academiei, † 1872. Scr. princ.: »Elementa logices Aristoteleae.

Trent, rîu în Anglia, isvoresce în Straffordshire, se varsă în Humber, 240 km. lung (pe 188 km. e navigabil); prin canalul Grand-Trunk e legat cu Mersey.

Trente et quarante, (franc., pron. trant e carant), joc de hazard, ca și Rouge et noir.

Trenton, capitala statului nordamerican New Jersey, lângă Delaware. 57.458 loc. (1890). Act a învins Washington asupra Englezilor la 26 Dec. 1776.

Trepădătoare, una din numirile populare ale plantelor: *Mercurialis annua* L. și *Mercurialis perennis* L. (v. ac.).

Trepanațiune, (med.) resecțiunea unei părți a craniului în scopul de a pute opera în interiorul lui. În trecut T. se face prin un instrument special, numit trepan. T. este indicată la tumori cerebrale, abscese sau emorații în craniu și creier, fracturi ale oaselor craniului.

Trepetic, prădiceri după clătirea membrului corpului.

Tresărire, (med.) termin popular pentru contracțiuni musculare involuntare, convulsive și trecătoare; ele cuprind san corpn întreg sau numai părți anumite ale lui. (Cf. art. Convulsivne.)

Tres faciunt collegium, (lat.) trei formează o societate; adeca: ca sa putem forma o societate sînt de lipsă cel puțin trei. Sentința din »Digesta».

Tresna, (magh. *Ördögkút*), com. rur. în Trans., cott. Selagiu, are 4225 jug. cat. și 1237 loc. rom.

Tresor, (franc.) comoară, tesaur, visteria statului.

Trestia, numele popular al plantelor: *Arundo Donax* L. (v. ac.) și *Phragmites communis* Trin. (v. ac.).

Trestia, trunchiurile subțiri și înalte ale varietăților de *Calamus*, cari cresc în Asia estică, pe insulele Sunda în Molnce și Filipine. Crescaturile drepte se taie și se curăța prin frecarea cu năsip și cu apă de coaje spinoasă. Se întrebuințează pentru bastoane, ca material de împletit. etc.

T. mirositoare, v. Obligeana.

Trestia de bambus, v. Bambusa.

Trestia, com. rur. în Rom., j. Buzău, se compune din 13 cat., cu 2220 loc. Aici se țin târguri anuale.

Trestiana sau *Dimca*, com. rur. în Bucovina, moșie boierească în căp. și j. Cernăuț, are 871 loc. (763 ort.-or., 63 rom.-cat. și uniți, 45 mos.) 1 școală primară.

Trestioara, com. rur. în Rom., j. Buzău, cu 8 căt. și 980 loc., terenul conține sare. În T. se țin târguri renumite.

Treuga Dei, pacea lui Dumnezeu. Biserica a oprit resboaiile feudale în zilele septemănei, de Miercuri seara, până Luni dimineața, în vederea suferințelor lui Christos. Le mai opra în unele zile de sărbători și în postul Crăciunului și Paștilor. Vinovații se pedepsiau cu amende, cu confiscarea averii și chiar cu pedepse corporale. Pe lângă locurile și persoanele bisericesci erau cuprinse în T. D. călătorii, femeile și lucrurile de agricultură. A fost opera calugărilor din Cluny, a început mai întăiu în Burgundia, a fost aprobată de tot clerul în Franția (1041), de unde s'a răspândit în celelalte țeri. Urban II în conciliul dela Clermont (1095) a stabilit-o pentru tot apusul.

Trevere, v. Bostina.

Treverii, popor celtic în Gallia belgică. Capitala lor a fost *Augusta Treverorum*, devenită colonie romană. Relicviile istorice: Porta Nigra, un amfiteatru și o basilică, dau cel mai mare interes istoric orașului Trier (v. ac.), ridicat pe ruinele cetății vechi.

Treviso, prov. ital. (Venetia), 2488 km², cu 416,164 loc. (1897). *Capitala T.*, 18,301 loc.; episcopie; dom din secl. XII; industrie de mașini și bumbac.

Triachena, (botan.) reunire de 3 achene (v. ac.), ca la Nemțioșorii cultivați sau Căltunași.

Triada, (grec.) grupă compusă din 3 membre; reunire de 3 unități.

Triakisocaedru, formă de cristal al sistemului teseral, cu 24 fețe plane.

Triamidodiphenyltolylkarbinol, (*Leukanilina*), și *Triamidodiphenylkarbinol*, (*Paraleukanilina*), materii colorante, derivate din phenol.

Triandafil, *Grig.*, advocat și bărbat politic român, n. 1840, și-a început cariera prin magistratură, unde a ajuns președinte al curții de apel, apoi a devenit advocat și ca om politic membru constant al partidului conservator. În această calitate s'a ales adeseori deputat și în ministeriul generalului Manu a fost 3 luni ministru de justiție până la 15 Febr. 1891.

Triangul, triunghi. În muzica se numește T. un instrument în formă de triunghi, din metal, care se bate cu un bastonaș tot din metal. Tot T. se numesc încă și două constelațiuni, una în emisfera nord., între Andromeda și Berbece, iar a doua în emisfera sud., în apropierea căii lactee, fiecare cu câte o stea de gr. 3 și mai multe stele mici.

Triangulațiune, măsurare și hotărnicie de moșii pe cale trigonometrică.

Trias, (grec.) trinitate; gruparea a trei lucruri congruente: alianță între trei state.

Triasic, *Sistemul* (geol.), subdiviziune a grupeii secundare (v. ac.), numită astfel de Alberti la 1834. Stratele acestui sistem se compun din gresii, conglomerate, sisturi margoase și calcare compacte, avînd ca accesorii gipsul și sare gemă. Ele sînt slab înclinate, în Germania foarte dislocate în Alpi și Carpați și străbătute de nume-

roase vine metalifere (blenda, galena, zino, cupru). Perioada T. e însemnată prin aparițiunea amoniților și prin abundența pescilor ganoïdi. Repetilele încep a deveni mai abundante și mai mari. Flora este formată în mare parte din fanerogame gimnosperme. Sist. T. faciesul germanic se împarte în 3 etaje (de unde numele), cari sînt (de jos în sus): gresia vîrgată (sau etagiul inf.), Muschelkalk (et. mediu) și Keuper (et. superior). Sist. Tr. există complet în Germania și în Alpi. În România este bine reprezentat (j. Tulcea și Suceava).

Trib, împărțirile unui popor după filiație mai mult sau mai puțin fantastică, s. e. cele 12 triburi ale lui Israel. La Romani erau trei T.: *Ramnes*, care se dicea că cuprîndea pe oamenii din poporul lui Romulus; *Tities*, care se pretindea că reprezintă pe Sabini și *Luceres*, pe Etrusci. Fiecare T. avea un president numit *tribun* și se împărția în 10 *curii* cu un mai mare (*curion*). Aveau obiceiuri sacre comune, ofereau jertfe în comun.

Trib se mai numiau împărțirile teritoriale, circumscripțiunea, care se dicea că a fost introdusă în Roma de Servius Tullius și care cuprîndea la un loc pe patricieni și pe plebei. Ar fi fost 30, după resboiul cu Parsena 20, apoi au crescut până la 35 (241). 4 T. erau urbane în care intrau cele 4 suburbii ale cetății, restul erau țerănesci (T. rusticae). T. aveau adunarea lor (*Comitia tributa*) unde se vota de cap; aveau dar un caracter democratic.

Tribadism, (med.), amor lesbian, manustuprație mutuală între femei. (Cf. art. Onania).

Tribali, popor iliric așezat prin Serbia de ași, mai târziu așezat în stînga Dunărei împreună cu Geții.

Tribometru, (grec.) aparat pentru măsurarea frecării corpurilor.

Tribonianus, n. în Pafiagonia, se ridică până la prefectura pretoriului și până la consulat sub Iustinian. Fiind ajutat de cei mai distinși juriști a îngrijit codificarea dreptului roman între 530 până 545 (v. Corpus juris). † 545.

Tribord, partea dreapta a unei corăbii. (v. Babord.)

Tribrachis, tacte ritmite (= picioare) în versificațiunea antică, constătoare din câte trei silabe scurte: — — —

Tribulus L., (botan.) mic gen din fam. Zygophylleae, cuprinde vr'o 15 specii de plante erbacee lax ramificate, ce cresc prin regiunile calde și temperate ale globului. *T. terrestris* L., este cunoscut poporului nostru sub numirile de: Colțu babei, Păducherniță, Păduchele calului, etc. [Z. C. P.]

Tribuna, loc ridicat pentru oratori; catedră pentru profesori, sau amvonul pentru predicatori.

„**Tribuna**“, chiar politic cotidian, înființat 1884 în Sibiu, sub direcțiunea lui I. Slavici (v. ac.) și editat de societatea pe act. »Institut Tipografic«. Timp îndelungat cel mai cetit diar rom. în Trs., care a contribuit mult și la îndreptarea limbei lit dincocoze de Carpați. T., mai ales dela 1890, a fost organul acreditat al comitetului național, și îndeosebi în chestiunea memorandumului (v. ac.) a avut un rol conducător. T. a fost urmărită cu o lungă serie de procese politice, fiind judecați aproape toți redactorii ei la temniță și societatea

editoare la amendi grele. (Numai dela 1893—1903 pedepsele dictate T.-ei reprezintă în total amenzi de 40,656 cor. și întemnițări pe timp de 17 ani!) Aceste procese în fine au consumat întreagă averea Inst. tipografic și au avut de urniare si-starea T.-ei în 16/29 Aprile 1903.

Tribunal, scaunul unui magistrat, unui judecător. Jurisdicțiunea unui sau a unor magistrați cari judecă împreună. Localul unde se adună judecătorii cari formează T. În Rom. un T. e compus din un president, un judecător de ședință, un suplent și un judecător de instrucție. Pe lângă fiecare tribunal se adă un parchet (v. ac.). În fiecare district este câte un T. Când județul e mare, T. are mai multe secțiuni, puse sub conducerea presidentului dela secțiunea întâia, numit prim-president. Unele T.-le au și câte un judecător-sindic special, însărcinat cu conducerea operațiunilor falmentelor. În județele nici funcțiunea sindicului o îndeplinește suplentul sau judecătorul de ședință, după delegațiunea ministrului de justiție. Actele de notariat, ipotecile, mutațiunile de proprietate se trec în registrele T.-lui. T. poate fi civil, corecțional, comercial, militar, eclesiastic, etc., după natura afacerilor ce le judecă. Uncle T.-le (Ilfov, Iași) au o secțiune specială pentru notariat (vînderi, tutele, ipoteci, etc.).

În Ungaria T. au fost organizate prin art. de lege XXXII: 1871; numărul lor este 67. T. sînt judecătorii de prima instanță, însă în anumite afaceri penale mai neînsemnate (cf. art. de l. VI: 1883) și în procese sumare (of. art. l. XVIII: 1893) judecă în apel cauzele venite dela judecătorii ceruale.

Tribunalul revoluționar, se chiamă tribunalul înființat în 11 Mart. 1793 după propunerea lui Robespierre (v. ac.), spre a pedepsi pe inimizii revoluției, la început numit »T. criminel extraordinare«, iar după caderea Girondei numit T. revolutionnaire, subordonat comitetului mîntuirii publice. Înaintea lui, pentru mai multa graba, nu se asculta nici apărare nici martori. A trimis la ghilotină 2774 persoane. Desființat 23 Maiu 1795. Și în alte orașe franceze erau T. de aceste.

„**Tribuna Poporului**“, diar politic înființat în Arad la 1897 sub direcțiunea lui Ioan Russu-Șirianul (v. ac.).

Tribuni, în Roma veche capii triburilor (v. ac.), apoi capii diferitelor secțiuni ale comunității, așa *T. celerum* erau capii cavaleriei, *T. militum* (militares) erau generalii armatei câte 6 de legiuni; ei comandau pe rînd câte 2 luni. Aceștia la început erau numiți de consuli, dela 362 fură aleși 6, apoi 16 dela 311 și în fine toți 24 fură aleși de popor dela 207, iar în legiunile extraordinare toți erau numiți de consuli. *T. aerarii* stringeau banii dela anumite secții și plăteau din ei pe soldați. *T. militum consulari potestate*, adeică cu putere de consuli erau acei generali cari dela 445—366 au înlocuit pe consuli ca să se permită și plebeilor accesul la puterea supremă în stat. Cei mai importanți istoricesce au fost *T. plebis*, instituți în 493 pentru apărarea plebeilor contra abuzurilor consulilor patricieni, în care scop erau întăriți cu solemnitate religioasă și declarați inviolabili (sacrosancti). La început puteau numai interveni (intercessio) plebeilor nedreptațiți de magistrați, intervenire ce

puteau exercita numai în cetate, mai pe urmă își întinseră atribuțiile și puteau chema înaintea adunării tribute la judecata pe patricieni. Asistau la ședințele senatului și puteau împiedeca cu vorba »veto« hotărârile lui, iar dela 449 când plebei obținură dreptul de a face adunări tribute, cari să facă legi și pentru patricieni, nu mai remase patricienilor alt mijloc de luptă contra T. decât să câștige pe un T., care apoi cu »veto« putea închide gura celorlalți T. Când disparu deosebirea între patricieni și plebei, T luară apărarea clasei de jos. La tribunat ajungeau numai plebei. La început erau numai 2 (5) T., dela 457 erau 10. Sulla (82—79) micșora puterea lor. Pompeius (70) o restabili. Imperații luară și pentru ei tribunicia potestas, iar Constantin cel Mare desființă T. cu totul. În 1347 în Roma Cola di Rienzi se declară T. pentru scurt timp și voi să restabilească republica. În Franța după desființarea directoratului (18 Nov. 1799), Sieyès creă o adunare legiuitoare de 100 membri cu numele T., modificată în 1804 și desființată în 1807. În 1848 poporul român din Ardeal, provocat fiind la arme, în contra partidului lui Kossuth, prin proclamația din 17 Oct. a comandantului general br. Puchner, ca reprezentant al marelui principe Ferdinand, a fost împărțit în 15 legiuni, iar fiecare legiune în batalioane de o mie bărbați, comandați de câte un tribun.

Tribut, în sens larg și general o dare convenită, o dare datorită; primul impozit poate pe care vechii Romani îl impuseră celor trei triburi, *tributum*. În sens tehnic și special, T. însemnează darea pe care o provincie învinsă trebuia să o plătească cetății sau statului învingător, poporul protegiat celui protector, vasalul Suzeranului. Nu totdeauna plata de T. din partea unei țări implica pierderea independenței sale. Țerile-Române plăteau T. imperiului otoman conform vechilor capitulațiuni din secl. XV—XVI, deși prin art. 1 din tratatul încheiat de Bogdan cu Selim I (1511) se dice: »Poarta recunoaște pe Moldova de pământ liber și neșupus, iar T. ia denumirea de peșceg adecă »dar«; de unde rezultă dar că plata de T. nu implica totdeauna vasalitatea țării. De regulă însă sub stat tributar sau țeară tributara se înțelege o țeară vasală și care și-ar fi pierdut independența și suveranitatea.

[Val. Urșianu.]

Tricala, pe arămənesce *Tărcôlo* (slav. = cerc) e centrul Aramănilor din Tesalia, reședința unui episcop; are o garnisoana mare. Locuitorii în cea mai mare parte sânt Aramăni în număr de 6000, iarna, când vin Aramăni dela Pind, numărul lor se urcă până la 12,000. Mai sânt 3—4000 Greci, 1000 Bulgari și Albanezi, 1000 Spanioli (Jidani) și puținii Turci.

Tricala, v. și Larinus.

Triceps, cu trei capete; *Musculus T.*, muscul așezat în dosul brațului superior, este extensor al brațului.

Trichechidae, (zool.) v. Pinnipede.

Trichiasa, (med.) morb cronic al marginii pleoapelor, caracterizat prin desvoltarea unui număr mai mare de peri întorși catra ochi. Aceștia freaca bulbul și provoacă inflamații și ulcere. Trebuieș delaturăți prin operație. (Cf. și art. Distichiasa.)

Trichina, vierme parasit, de abia vizibil cu ochii

liberi. Bărbatul lung de 1.4—1.6 mm., femela de 3—4 mm. În stare adultă trăiesce în intestinul subțire la diferite mamifere: om, guzan, șoarece, porc, poro sêlbatec, hipopotam, iepure, cobai, vișel, miel, cal, căne, urs, pisică, vulpe (*T. spiralis*). În stare de larvă emigrează și trăiesce în mușchii numitelor animale (*T. muscularis*). Omul se infectează în general cu carne de porc; iar acesta se infectează mâncând mici roșetoare (șoareci, guzani, etc.). Boala determinată prin preșeuța T.-ei este cunoscută sub numele de *trichinosă* și se manifestă prin iritațiuni gastro-intestinale, frigruri, dureri musculare atroce, genă în respirație, aspect tipic și în urmă moartea. Rareori are loc vindecarea, când larvele se crețifică în mușchi. Epidemii de trichinosă au fost adesea observate în Germania și în America. În România din fericire până acum nu s'au observat decât două casuri, unul în 1868—69 în București (la autopsia a două cadavre s'au găsit T. închistate în mușchi), și al doilea cas semnalat de Dr. Brândza în Iași, în 1874. [Dr. N. Leon.]

Trichiria, *Trichier*, (grec.) luminări cu trei brațe, cu cari arhiereul la anumite părți ale liturgiei în forma crucei împarte binecuvântare. Represintă Sf. Treime și Dichiria (v. ac.) pe Christos ca Dșeu și om adevărat.

Trichite, un fel de Belonite (v. ac.).

Trichloraldehyd, (*Chloral*), o substanță sintetică organică ce rezultă din acțiunea clorului asupra aldehidei propriu țisă; e lichidă, amestecată cu apă se hidratează formându-se chloralhidrat, care are proprietăți hipnotice și care se presintă sub forma unor cristale albe.

Trichlormetan, (*Chloroformul*), un lichid ce servă în medicină ca anesthetic, iar în industrie ca disolvant al cauciucului, sulfului și se prepară făcând să lucreze hipochloritul de calciu asupra alcoolului ordinar.

Trichoblaste, (botan.) termin puțin usitat, ce se da perilor interni scleroși, cu rol mecanic, dela Nymphaeaceae, Monsteraeae, etc.

Trichocephalus, vierme nemathelminț din familia Trichocephalidelor, trăiesce parasit în intestin la om, uneori în apendicele coecal. Bărbațușul lung de 35—45 mm., iar femela de 35—50 mm. Partea anterioară a corpului este subțire; cu ea stă ascuns în mucoasele intestinale; partea posterioară este cu mult mai groasă.

Trichociști, mici bastonașe urzicante în corpul protozoarilor ciliați.

Trichodectes, insect apter din familia Ricinidelor, trăiesce parasit pe mamifere, so deosebesc de pediculide fiindcă are gura conformată pentru masticat. *T. canis* (Retzius) pe căne; *T. subrostratus* (Nitzsch) pe pisica; *T. cimex* (Nitzsch) pe capră; *T. scalaris* (Nitzsch) pe bou; *T. parumpilosus* (Piaget) pe cal; *T. vestitus* pe cal și magăr.

Trichoglossidae, fam. de paseri din ord. Pagagalilor, cu genurile: *Trichoglossus*, *Coryllis* și *Damicella*.

Trichogyn, (botan.) partea subțire, ca un păr sau fir, variabilă în lungime, de deasupra oogonului (v. ac. și carogon). T. are rol de a prinde anterozoizii, a-și fixa și a transporta conținutul lor până la oosfera, și astfel după ce se săvârșesc fecundația T. se resoarbe.

Trichomanes Sm., (botan.) gen de Ferige, fam. Hymenophyllaceae. Sînt plante în general tropicale. *T. speciosum* Willd. (= *T. radicans* Sw.) singur crește în Irlanda. Franca sudică, Madera, Canare, America nordică, etc. [S. Șt. R.]

Trichomi, v. Peri.

Trichomonade, protozoare flagelate, au patru sau cinci flagele, cuprinde genurile: *Trichomona vaginalis*, trăiesce parazit în mucoasele vaginei; *T. hominis*, în intestine la omi. [Leon.]

Trichomycosis, (med.) morb al părului, provocat de ciuperci microscopice, cari înmulțindu-se formează mici nodulețe. Se observă mai ales subsuoară.

Trichophthora, (grec.) termîn pentru remediile, ce se întrebunțează pentru stîrpirea părului.

Trichoptera, ordin de insecte, provădute cu trompă, cu aripile neegale acoperite cu solzi și peri, au metamorfoza completă. Cuprinde familia *Phryganidae*.

Trichosis, (med.) morbi de piele provocați de anomali în formarea perilor.

Trichosoma, vierme neinaltelmint parazit. *T. plica* Rud. trăiesce în beșica urinară la vulpe și lup; *T. tenuissimum* Dies, în intestin la porumbel; *T. retusum* Raill, în coecum la găină; *T. brevicolle* Rud., în coecum la găscă; *T. aerocephalum* Creplin, în trahea la vulpe. [Leon.]

Trichotomia, divisiunea în trei, cun e s. e. genul gramatical în: masculin, feminin și neutru.

Trichotracelidae, familie de viermi paraziți din cl. Nematelminților, ord. Nematodelor. cu genurile: *Trichina* (v. ac.) și *Trichocephalus* (v. ac.).

Triciclu, trăsură cu 3 roate.

Tricinium, (lat.) nume dat în musică prin secl. XVI bucăților musicale scrise pentru 3 voci sau 3 instrumente.

Triclinium, la Romanii vechi locul de ședut, așternutul cu perini, pe care ședeau ori se culcau când mâncau la masa.

Tricoccae, (botan.) sin cu Euphorbiceae (v. ac.). Se întrebunțează acest termen și pentru alte plante cari au fructul compus din trei capsule sau *coccae*, ca și Euphorbiaceele.

Tricolor, de trei colori.

Tricolorul românesc e: roșu, galben și vînat; aceste colori se găsesc pe țesăturile, apoi pe înbrăcămintele femeilor române. Colorile aceste sînt o moștenire din Dacia-Traiană. (Cf. Dr. I. Neugebauer: »Dacien aus den Überresten des klassischen Alterthums, etc.«) Cu aceste colori era decor at și palatul țărilor. (v. »Odisee» în »Neues Pester Journal« din 9. Febr. 1902. pag. 28.) Colorile Ardealului prima dată apar în scutul țerii în diploma împăratesei Maria Theresia din 2 Nov. 1765 în ordinea următoare: vînat, roșu și galben. Guvernatorul principele Schwarzenberg în 1852 le stabilizea astfel: roșu, galben și vînat. Definitiv stabilește ordinea colorilor decretul regesc din 9 Febr. 1874 așa precum se găsesc în diploma împăratesei Maria Theresia. Tricolorul Ungariei: roșu, alb și verde, prima dată îl stabilea art. de lege XXI, din 1848. (Cf. I. St. Șuluțu, în Transilvania Nr. X. 1901). [S. St. Ș.]

Tricot, (pron. trico), haină tricotată sau împletită, care se îmbracă pentru căldură.

Tricotage, (pron. tricotaj), împletitură.

Tricotat, împletirea la ciorapi.

Mașina de tricotat, mașină care înlocuiește primitiva și anevoioasa lucrare de ciorăpărie, care se facea cu mîna prin ajutorul de cinci undrele. Nu se cunoaște numele inventatorului, se ăice că a fost un ferar din Normandia. M. de tricotat se compune dintr-un șir de undrele cu croșete la vîrfuri, partea de jos a acestor ace flexibile este fixată în plumb. Firul de ață, de bumbac sau de lână se aplică pe aceste undrele, formănd ochiuri, prin nișcare, la intervale succesive, acele se îndoiesc, lasă ochiurile și prind de pe firul mașinei altc nou, producînd astfel o stofă de tricou. M. cele mai noue sînt mașinele circulare, cari permit a da o formă rotundă obiectului tricotat, fără să mai fie trebuința de a completa ciorapii prin cusătură. Această industrie a luat un mare avînt în timpul mai nou. [M. B.]

Trictrac, joc pe un damier cu 2 compartimente, se joacă cu 2 zari și 30 dame.

Tridens, (lat.) *Trident*, furcă cu trei coarne; atributul țăului Neptun.

Tridentin, *Conciliul*, convocat de cătră papa Paul III, la 1542 și început la 13 Dec. 1545 în Trident (cetate în Tirol), s'a încheiat la 4 Dec. 1563 sub Piu IV, a ținut 25 ședute (sessions), participănd la conciliu cei mai erudiți prelați și teologi catolici. Erupănd în T. un morb contagios de friguri, conciliul și-a ținut ses. 9 și 10 în Bologna la 1547; din 1547—1551 s'a suspendat. În 1551 papa Iuliu III a redeschis conciliul în Trident; după ses. a 16-a, în 28 Aprile 1552 conciliul, din cauza resboiului din Germania, s'a suspendat pe 2 ani, s'a redeschis însa numai după 10 ani sub papa Piu IV, ținîndu-se ses. 17—25. Scopul C. T. a fost: să defineasca punctele de credință combătute de Luther și sa stîrpească abuzurile din biserică și sa reformeze disciplina bisericească. Prin decretule de reformatiune normează drepturile și datorințele episcopilor și ale clericilor și ia dispozițiuni cu privire la administrarea sacramentelor. Acest conciliu face epocă în istoria bisericească. (Cf. Theiner, Acta genuina ss. oecumenici Concilii Tridentini ab Angelo Massarolo conscripta. Zagrabia, 1874.)

Tridentini, Alpi, munții spre est de la Etsch în Tirol, între Fleunser și Sugana, piscul Cîna d'Asta 2693 m. înalt.

Tridinita, mineral, bioxid de siliciu, pseudo-hexagonal pe druse în roce vulcanice acide sau neutre. De compoziție identică e *crystalitul*, care se găsește în octaedri cubici.

Triedru, corp geometric cu 3 fețe.

Trienal, ce ține 3 ani. *Triennium*, interval de trei ani.

Trient (ital. *Trento*, lat. *Tridentum*), oraș în Tirol, lângă Etsch, 21,486 loc. (1890); episcop-principe; dom; industrie de înătaș, vii; comerț viu spre Italia. *Conciliul tridentin* (13 Dec. 1545 până 4 Dec. 1563), convocat pentru delaturarea desbinării bis. produsă prin reformatiune și a abuzurilor descoperite de aceasta, susține dogma de până ac și decise în favorul puterii papale.

Trientalis L., (botan.) gen de plante perenale din fam. Primulaceelor, trib. Lysimachieae, cu tulpina gracilă solitaria, foile subverticilate și pedunculii filiformi. Cuprinde două specii boreal-temperate, uneori cultivate, dintre cari *T. europaea* L., indigenă la noi. [A. Pr.]

Trier, guvernământ în prov. renană a Prusiei, 7183 km², cu 768,451 loc. (1895). *Capitala* T., lângă Mosel, 40,026 loc.; episcopie; dom romanic din secl. VI; numeroase anticități romane (palat imperial, amfiteatru, băi, Porta uigra), bibliotecă cu manuscrise prețioase (Codex aureus), muzeu, gimnaziu clasic și real, seminar de preoți și de învățătoare, institut de surdomuți; camera de comerț. Pe timpul Romanilor *Augusta Treverorum*, locul central al Galliei de nord, 451 devastat de Huni; în evul mediu sediul unui arhiepiscop-elect, 1473—1797 universitate.

Triest, cel mai însemnat port al Austriei, lângă *sinul* de T., 121,816 loc. (1890). Teritoriul 95 km², cu 157,466 loc. (1890); orașul are caracter italian; reședința locuitorului, a unui episcop și a Lloyd-ului austro-ungar; academie națională și comercială, școală superioară de comerț, institut hidrografic cu observatoriu astronomic, bibliotecă, 2 muzee pentru anticități, muzeu de arte și de istoria naturală; catedrală în stil gotic, bursă, teatru, far, arsenal, spital; apeduct. Port nou (zidit 1868—83), port pentru lemne și pentru petrol; șantier, fabrică pentru curățirea erezului și cafelei, fabrici de mașini, chimicării, cărți de joc, hârtio de țigarete, etc.; comerț înfloritor; legături de vapoare cu toate porturile însemnate ale Adriaticii și Mediteranei estice; 1897 au intrat în port 9592 năi de 1.934,384 tone, au ieșit 9515 năi de 1.928,488 tone. În 1895 a fost valoarea importului pe mare 185 mil. fl., pe uscat 159.2 mil. fl.; a exportului pe mare 150.6 mil. fl., pe uscat 153.8 mil. În împrejurimile orașului sunt numeroase vile și casteluri, între cari mai vestit e *Mirammar*. Vechiul *Tergeste*, colonie romană, mai târziu și-a schimbat des stăpânii, dela 1295 oraș liber, dela 1382 al Austriei.

Trifan, mineral (sinonim *spodumen*), piroxen monoclinic litinifer. Se găsește pe insula Utö, la Norwich și Stirling în Massachusetts.

Triflina, mineral, fosfat de fier și de litiu, verde. Se găsește la Bodenmais, Norwich, etc.

Trifles, (engl., pron. treiflx) nimicuri, obiecte mici.

Trifoiu, numele românesc al mai multor specii din genul *Trifolium* L. (v. ac.). *Trifoiu alb* = *Trifolium repens* L. (v. ac.). *Trifoiu galben* = *Trifolium procumbens* L. (v. ac.). *Trifoiu roșu* = *Trifolium pratense* L. (v. ac.).

Trifolium L., (botan.) mare gen din fam. Leguminosae-Papilionaceae, trib. Trifolieae, cuprinde vr'o 150 specii bine distincte de plante erbacee anuale sau perene, răspândite cele mai multe prin regiunile temperate și subtropicale ale emisferei boreale, unele cresc și prin munții tropicali din America și Africa și în America australă extratropicală. Frunzele cu 3 foliole uneori cu 5—7 foliole digitate sau mai rar pinate și însoțite de stipule concreșcuiți cu petiolul. Florile adesea purpurii roșii, albe sau mai rar galbene sunt reunite în spice sau capitule sau în umbel, rar sunt solitare. Dintre numeroasele specii de *Trifolium*, ce cresc prin părțile noastre și cunoscute de popor sub numirea generică de Trifoiu menționăm: *T. alpestre* L., *T. arvense* L., numit vulgar Melușel (Oltenia), *Motocei* sau Papanăși (Moldova), *Mițigori* (Transilvania), etc. *T. pratense* L. vulgar Trifoiu roșu,

T. repens L. vulgar Trifoiu alb, *T. pannonicum* Jacq., etc. Unele specii de Trifoiu sunt de mare importanță pentru agricultură mai cu samă ca plante furagere, astfel sunt: *T. incarnatum* L., *T. hybridum* L., *T. pratense* L. și *T. repens* L. Mai toate speciile de *Trifolium* sunt și excelente plante melifere, din care cauză sunt mult vizitate de albine. Trifoiul cu 4 foi este rar și se crede, că aduce noroc celui ce-l găsește. [Z. C. P.]

T. ca plantă de nutreț este de mare importanță pentru regiunile cu clima mai temperată și recoroasă, căci el se face mai totdeauna sigur și se poate lua cu bun succes în rotațiunea ordinară. Durează și se folosește numai 2—3 ani. În al 4-lea an este deja rar de tot, de nu mai avem ce cosi din el. Dă pe an câte 2—3 caré de nutreț verde, ori pentru uscat. De pășunat este mai puțin potrivit și produce meteorisăția la vite, mai cu samă când este ud cu apă de ploae și rouă pe el. Sămënța i-se ia în anul și recolta din urmă înainte de a-l întoarce. Afară de T. roșu se mai cultivă T. alb. T. repens bun pentru pașuni, și trifoiul corcic, T. hybridum, mai productiv decât trifoiul alb, dar mai bun ceva decât cel roșu fiind mai puțin cocenos. Și unul și altul se întrebuințează cu deosebire la pășuni și în fânatele artificiale și naturale de veci pe terenurile joase și ravene. La facut fânul toate T. se usuca cu deosebire pe capre (piramide) pentru a nu-și pierde foile și floarea lor.

Trifon, Sfânt, a suferit martiriul sub împ. Dioclețian, pe la 250, în Nicea; biserica orientală îl serbează în 1 Febr., cea apuseană în 10 Nov. În popor e srbătorit ca apărător de locuste.

Triftong, silabă compusă din 3 sunuri, cari se rostesc dintr'odată.

Trigeminus, (anat.) *Nervus T.*, al cincilea nerv ce pornește direct din creier. Provede cu fibre motorice o serie de musculi în față și faringe, cu fibre sensibile pielea capului și a feței, conjunctiva, mucoasa nasului și a cavităților învecinate, faringelui și gurei, musculatura feței și bulbului.

Trigla, *Triglaeus*, *Triglav*, *Terglou*, la Slavi un deș cu trei capete, cari reprezentau ceriul, pământul și iadul. (v. Trimurti, Trinitate.)

Triglochîn L., (botan.) gen de plante perenale palustre din fam. Naiadaceelor, trib. Juncagineae, de port erbacen, flori mici în racem spiciform. Cuprinde vr'o 12 specii răspândite în întreagă regiunea temperată, dintre cari *T. palustre* L., singura specie indigenă la noi. [A. Pr.]

Triglyphe, (archit.) ornamente ale frisei dorice, între cari se află metopel (v. ac.).

Trigon, (grec.) triunghi.

Trigondodecaedru, formă de cristal mărginită de 12 triunghiuri plane; hemiedrie a trapezodrudului teseral.

Trigonella L., (botan.) gen din fam. Leguminosae-Papilionaceae, trib. Trifolieae, cuprinde vr'o 50 specii de plante erbacee anuale sau perene cu un miros penetrant, răspândite prin Europa, Asia și Africa, iar *T. suavissima* Lindl. crește în Australia. Dintre speciile acestui gen menționăm: *T. foenum-graecum* L., cultivată din cauza semințelor întrebuințate de economii de vite pentru îngrășarea animalelor, mai cu samă

a cailor. Aceste seminte sânt întrebuințate în medicină sub numirea de »*Semen Foenigraeci*«. În părțile noastre cresc următoarele 3 specii: *T. Besseri*ana Seringe, vulgar Molotru, Sulfina. *T. coerulea* Seringe., numită popular Molotru albastru, Sulfina albastră, Sulfulf vînēt, excelentă plantă meliferă, din care cauză este foarte frecventată de albine, și *T. monspeliaca* L., care croșce prin locuri de cultură în Dobrogea. [Z. C. P.]

Trigonometria, (*grec.*) parte a matematicii, care cuprinde regulile după cari din 3 elemente (unghi, latură) date ale unui triunghi se determină prin calcul celelalte.

Trijodkresol, v. Losophan.

Trikkala, nomarchie *grec.*, 5870 km², cu 176,773 loc. (1896). *Capitala* T., 21,149 loc.; arhiepiscop; cultură de bumbac.

Trikupis, *Spiridon*, savant și bărbat de stat *grec*, n. 1788 în Missolonghi, † 1873. După revoluțiunea *grecă* fu ministru de externe și de culte, apoi consul la Paris, mai târziu la Londra. A tipărit în Paris (1836) discursurile sale politice ținute pe timpul revoluțiunii *grecesce*. A scris și poezii, însă cel mai remarcabil op al lui T. e istoria revoluțiunii *grecesce*, 4 vol. (Londra 1853—57).

Fiuul său *Charilaos*, om de stat *grec*, n. 1832, a fost mai de multe ori ministru între anii 1867—90, iar la 1892 ministru-president.

Tril, în muzică un ornament melodic, vocal sau instrumental, care consistă din alternarea repede și egală, de mai multe ori repetată, a unei note reale cu brodăria ei superioară.

Lanț de triluri, o serie de note fiecare tri-lată, trecându-se din una în alta și numai ultimei dându-i o încheiere. [T. C.]

Trilateral, ce are trei laturi.

Trilema, în logică silogism dilematic, a cărui premisă majoră ipotetică conține o triplă disjuncțiune.

Trilion, un milion de bilioane; a treia potență a milionului. (1 cu 18 nule.)

Trilobat, (botan.) cu 3 lobi; v. lobat.

Trilobiți, (*Trilobitae*), o grupă de crustacei fosili.

Trilogia, (*grec.*) v. Tetralogia

Trimalchio, numele unui parvenit bogat, care figurează în romanul social »Cena Trimalchionis«, scris de Petronius Arbiter, care a trăit pe timpul lui Nero.

Trimbița, numire dată instrumentelor naturale întrebuințate pentru semnale în armată, de forna troupetei (v. ac.) sau de forna goarnei. Pe unele locuri numele de T. e dat buciului (v. ac.), mai cu samă când nu e încovoiat la capăt. *T. cu clapine* e numele ce se dădea la noi vechilor instrumente formate din tipul goarnă, cromatice prin ajutorul clapelor laterale ca la flaute, instrumente astăzi ieșite din us. [T. C.]

Trimestru, (*lat.*) interval de 3 luni.

Trimetru, versul dialogului în drama *grecă* și *romana*, se compune din 3 picioare iambice duble, divise prin cesură în 2 părți inegale. (v. și Dimetru.)

Trimis, v. Legat.

Trimonocie, (botan.) *cenomonocie*, particularitatea unor plante de a avé pe același individ flori ermafrodite, barbatesci și femeiesci, adecă 3 feluri de flori; s. e. *Saponaria ocyroides*.

Trimpoele, com. rur. în Trans., cott. Alba inf., cu 6255 jug. cat. și 1045 loc. rom.

Trimurti, în mitol. indică deu cu trei capete, adecă în trei fețe, și a format trinitatea (treimea) religiunii, și anume a deilor Brahma, Vișnu și Șiva în formă de unitate. Pe la 900 a. Chr. cultul lui T. era general la Indi.

Trinacria, (»cu trei unghiuri«), veche numire a Siciliei.

Trinchet, lemn de brad pentru catarte și plute.

Tringa, (*lat.*) gen de pasere din ord. Charadriornithelor (Sitarilor), ce locuiesc mlăștinile Europei și Asiei. Acest gen cuprinde 82 specii, ca: *T. alpina*; *T. pygmaea*; etc.

Trinia Hoffm., (botan.) gen de plante perennale din fam. Umbelliferelor, tribul Ammineae, cu petalele incurve și flori dioice. Cuprinde vr'o 8 specii mediterane și centralasiatice, dintre cari cităm ca destul de frecventă pe bărăganele noastre pe *T. Kitabelii* MB. [A. Pr.]

Trinidad, insulă în Antilele mici, în posesiunea Angliei, 4544 km², cu 240,826 loc. (1896); solul bine cultivat (zahăr, etc.). Capitala Port of Spain. Până la 1797 a fost a Spaniei.

Trinitari, ord. călugăresc, înființat la 1190 de cătră Ioan de Matha și Felix de Valois cu menirea să libereze pe creștinii căduți în sclăvie, prin adunarea de elemosine, jertfirea averei și în cas de lipsă a libertății proprii. Incetând sclavia în Europa, T. și-au strapuz câmpul de activitate în țările infectate de sclavajul negrilor.

Trinitate, la Greci trei zei de frunte: Zeus, Apollon și Athena, cari au întrunit toată puterea divină și cari au reprezentat pe toți ceilalți zei. La Romanii vechi triada capitolină se compunea din Jupiter, Juno și Minerva; Jupiter ca creator, Juno ca Materie și Minerva ca spirit.

T. la creștini, v. Treime.

Trinitatea în cetatea Palmyra din Syria au format-o deii Melechbet, Aglibot și Juhribot.

Trinitate, insulă în Antilele mici, v. Trinidad.

Trinitrin, (*Trinitrolycerina*), un liquid care se obține din tratarea unui amestec de acid azotic și acid sulfuric asupra glicerinei. Este întrebuințat în medicina contra asthmei iar în industrie pentru formarea unor corpi explosibili.

Trinitrofenol, (*Acidul picric*), o substanța pulverulentă galbena ce se obține la tratarea acidului fenic cu un amestec de acid azotic și sulfuric. E un corp explosibil.

Trinji, se numesc în Moldova plaută Neottia Nidus avis Rich. (v. ac.)

Trinkinat, oraș cu port în Africa orientală, lângă Marea Roșie. Aci au bătut mahdiștii pe Egipțeni sub Baker-pașa la 4 Febr. 1884.

Trinom, cautiute algebraica compusă din 3 cifre.

Trio, (*ital.*) în muzică compozițiune vocală sau instrumentală pentru 3 voci concertante; (în Germania acest titlu e limitat la compozițiunile instrumentale, cele vocale numindu-se *terzett*). În muzica de dans, în marș și chiar în scherzo se da numele de T. părții intermediare după care se reia partea întâia. Are aceeaș formă ca și partea întâi, numai cu tema de un caracter contrastant. [T. C.]

Triod, (trei cântări) (*grec.*) carte rituala a biseriei orientale, în care se cuprind cântările sacre așezate pe timpul dela Dumineca Vameșului și a Farișeului până în Sâmbăta cea mare. Se numesc

T., pentru că pe când canoanele sau imnurile prescise în alt timp al anului bisericesc consistă din 9 ode, în T. canoanele stau din 3 sau și mai puține ode.

Trioccie, (botan.) particularitatea unor plante de a avea unii indiviși numai cu flori bărbătești, alții numai cu flori femeiești și alții numai cu flori ermafrodite, s. e. Frasinul.

Triolet, poezie mică de 8 versuri, câte odată de 9—12 versuri iambice sau trohaice, scurte și numai cu 2 rime. De origine e franceză. Primele 2 versuri conțin ideea fundamentală și se repetă întocmai, sau cu mică modificare, la finea poeziei. Primul vers se repetă și la înjlocul poeziei și dela aceasta întreit repetare și-a luat numele T. T. formează de comun o poezie de sine. Pot însă mai multe T. aparține unei poezii. Poezia compusă din 3 T., se numește *Rondel*, care are și alte forme, variate după epoe. [*]

Triolet, în *musică*, grup de 3 sunete de aceeaș valoare, socotite în evaluarea măsurii numai drept 2, mai rar drept 4. *Dublu T.* e înmpărecherea a două T., figură melodică ce trebuie a o deosebi de cea numită *sextolet* care provine din fragmentarea notelor unui T. și care astfel ia 3 accente, pe când întâiul nu are decât 2. [T. C.]

Trior, mașină de curățit grâul și alte cereale de semințele de buruieni mărunte și rotunde: neghină, măzeriche, osigă ș. a. T. se compune din un cilindru ceva cam înclinat ca 1'44 și sub pâlnia sa are o sită schimbătoare cu găurele de 24×1.5 și 24×2 mm., cari în total sînt ceva mai mici decât mărimea mijlocie a boabelor de grâu și secară. și lasă să treacă deci prin ele numai boabele incomplete sfărimate și cele de neghină, etc. Pentru ca gaurile să nu se astupe, cilindrul are pe ambe laturile nisce perii aspre ori fășii de piele, cari împing boabele înțepe-nite înapoi în cilindru. T. cele mai des usitate sînt Pernollet francez și Mayer & comp. din Kalk lângă Colonia pe Rhin. Fiecare fabrică face T. în diferite dimensiuni.

Tripartitum, *Opus T. Iuris consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae*, codice publicat de Stef. Werbőczy în 1514 la ord. reg. Vladislav II, care cuprinde o colecțiune sistematică a »tuturor drepturilor, legilor și obiceiurilor și ordinațiunilor aprobate ale țerii«. Acest codice a fost aprobat prin art. de lege LXIII: 1514 și până în timpul mai nou a servit de basă pentru întreaga jurisprudența a Ungariei.

Triped, (*lat.*) cu trei picioare.

Tripla alianță, alianță între 3 puteri. T. mai celebre: 1668 între Englitara, Olanda și Svedia contra Franței; în timpul mai nou: între Germania, Austro-Ungaria și Italia.

Triplică, respuns la o duplică (v. ac.).

Triplita, fluorfosfat de fier și mangan, cristalin. T. se gasește la Linoges, Bodenmais.

Tripoli, rocă, de colorare alba-galbuie, năsipoașă fină, formată de teste silicioase de diatomee vizibile sub microscop. T. constituie uneori straturi puternice, s. e. în Germania de nord. E întrebuințată la fabricarea dinamitei, pentru șlefuit, etc.

Tripolis, (*Tripolitania*), teritoriu turcesc la coasta nordică a Africei între Sirtul mare și cel mic, cuprindend încă și platoul Barka și oazele Ghadames, Tozzan, Andșila, 1.033,400 km², cu 1 milion loc. Mauri, Beduini arabi, Berberi și

Negri. Producte: grâu, curmale, șofran. Comerțiu de caravane spre Sudan. În anticitate al Cartaginei apoi al Romanilor; 1599—51 al Spaniei, apoi al Turciei și mult timp cuib de piraiți.

Capitala T. (*Tarabulus*), lângă Mediterana, 35,000 loc.; port întărit.

Tripolița, (*Tripolis*), capitala nomarhiei grec. Arcadia, 10,465 loc. (1896); arhiepiscop; înainte de a fi fost dărîmat în resboiul de eliberare (1821) era oraș înfloritor cu 20,000 loc. În apropiere ruinele dela Tegea și Mantinea.

Tripolith, (*grec.*) o masă compusă din ghips, var și năsip, întrebuințată la bandage chirurgice și lucrări de stucatură.

Tripotagi, birfere nedeamnă, intrigă; îndeosebi machinațiuni de bursă.

Triptolemos, în mitol. grec. fiul lui Keleos, regele din Eleusis, favoritul ținei Demeter, pentru că a lătit agricultura.

Triptychon, (*grec.*) tablou compus din 3 părți; în evul mediu la altare, în timpul mai nou și în pictura profană.

Triquetrum, *lineal paralactic*, instrument al astronomilor vechi pentru măsurarea distanței stelelor dela zenith.

Trirama, (*grec.*) un bastinment de resboi al Grecilor vechi, cu 3 bănci de lopătari așezate preste olaită.

Trisagiu, cântarea întreit sfântă (Sf. Dșeule, Sf. Tare, etc.) Forma T.-lui este cuprinsă în cântarea serafică la Isaia profetul (VI, 3).

Trisça, instrument de suflare; dela cuvântul slavon trostca = trestie; se compune dintr'o țevie de trestie, lungă de 19 cm., avend de regulă șese borți ovale, făcute cu cărbune aprins, la distanța de 11 mm. una de alta. Sunetul trisșei e tare și ascuțit. Țeranii cântă cu ea pe la joc. v. și Fluier.

Trisetum Pers., (botan.) gen de plante de comun perenale din familia Gramineelor, tribul Aveneae, foarte înrudit cu *Avena* (considerat de unii numai ca subgen) de care difera prin cariopsa nesulcată. Cuprinde vr'o 50 specii temperate dintre care citam: *T. pratense* Pers., (*Avena flavescens* L., foarte răspândita la noi în regiunea alpină) care împreună cu altele înrudite sînt exceleente plante furagere. [A. Pr.]

Trisfetitele, numele slavon al sfinților Trei-Ierarhii și al bisericii din Iași consacrate lor.

Trisilabic, (gram.) cuvinte constătătoare din câte 3 silabe.

Trismegistos, supranumele ce Grecii dadeau lui Hermes.

Trismus, (med.) crampi tonici în acea parte a musculaturii din față, care strînge falca inf. de cea superioară. (Cf. art. Tetanus.)

Trison, nume dat în unele tratate de armonie acordurilor formate din trei sunete. În acelaș sens era întrebuințat în tratatele vechi cuvântul *triadd*. [T. C.]

Trissino, *Giov. Giorgio* (1478—1550), poet și erudit ital., pe timpul lui Leon X și Clemente VII, cari îi incredințară mai multe misiuni politice. Adorator al clasicismului antic; scrisse o epopee »Italia liberata da' Goti«, o dramă »Sofonisba« și o comedie imitată după Plaut, »I simillimi«, toate inferioare poeziilor sale lirice.

Tristan și Isolde, personaele de frunte într'o tradițiune celtică. T. apare în Cornwall în Anglia

la curtea regelui March, care era unchiul său. Rănit într-o luptă cu un viteaz, ca și cântărea pe barfă, merge în Irlanda, unde face cunoștința Isoldei, fata regelui, reîntorcându-se spune unchiului de Isolde cea frumoasă. Unchiul îl trimite pe T. peștor, T. aduce pe Isolde pentru unchiu, dar după cununie T. se amorozează de ea și se încep aventurile și patimile lor.

Tristan da Cunha, insulă brit. în sudul Oceanului Atlantic, 116 km², cu 64 loc., vulcanică, cu înălțimi până la 2600 m.

Tristeța, stare afectivă a sufletului, provenită din depresiunea sensului vital prin dispozițiuni nenormale ori turburări ale organismului psihofiziologic, și însoțită de o durere internă și de o neplăcere duraveră. [Pl.]

Tristia, cinci cărți poetice, scrise de Ovidiu (v. ac.) pe drum și din Tomi, locul exiliului, către persoane din Roma. Sunt mișcătoare epistolele către soția sa.

Tritici, insecte, v. Anguillulidae.

Triticum L., (botan.) gen de plante anuale sanbene din fam. Gramineelor, trib. Hordeae, caracterizat prin spice valide spiculate pauciflore. Cuprinde (incl. subgenul *Aegilops*) vr'o 10 specii preponderant mediterane, dintre cari relevăm cea mai importantă *T. vulgare* Vill., probabil de origine estmediterană, »grâuul«, care afara de »grâu cel obicinuit« *T. sativum* L. se cultivă în numeroase varietăți după alții specii, s. e. *T. durum* Desf. ghirca, *T. polonicum* L. g. alb. *T. monococcum* L. g. în două nuchi, *T. amyaleum* Ser., g. de munte, *T. Spelta* L. alacul, ș. a. Grâu este pentru rasa alba (precum urezul pentru cea galbenă) cea mai importantă cereală, deși la sud porumbul, la nord secara restrâng arealul pâinei albe. Pe an ce merge recolta totală a grâului a crescut progresiv, așa încât pe lângă actualele mijloace de transport nu mai avem să ne îngrijim ca în trecut de timpuri de foame, uneori atât de teribile. Această supra-producțiune progresând atenuată a făcut însă ca prețul grâului să diminueze mereu și să facă adese nerentabilă acest fel de cultură, mai ales în vestul denspopulat al Europei, unde numai prin o cultură intensivă (la taxe vamale protectoare) poate de abia ține piept concurenței. Între țările de cultură extensivă, singurele ce hotărăsc astăzi prețul piețelor, se numeră în Europa sudul Rusiei și țările dunărene, apoi America de nord, iar în emisfera sudică mai ales Argentina și Australia. Nu numai spre a mări producția e neapărat ca cultura grâului să se facă cât mai rațional, cu mijloace tot mai perfecționate (mașine, etc.), mai ales în combinațiune cu cultura vitelor, folosind și industrialisând atât produsele agricole cât și cele animale, etc. și în fine prin introducerea și respândirea canalizației, combătând lipsa de umiditate la timp, dar numai în acest mod se pot evita sau diminua considerabil desastrela în țeri, a cărora economie se bazează în cea mai mare parte pe agricultură. [A. Pr.]

Triton, în mitol. grec. fiul lui Poseidon și al Anphitritei, cari la olaltă au locuit într'un palat de air edificat pe fundul mării. El se închipuia cu trupul de om însă cu coadă de delfin. Mai târziu se numiau T. servitorii țeitășilor de mare.

Triton, amphibie cu patru membre scurte, coada persistentă comprimată lateral.

Triton, în musică, interval format din 3 tonuri. *Acord de T.*, numele dat resturnării a treia (cu septima la bas) a acordului de septimă dominantă.

Tritonikon, nume dat de factorul boom Cerveney din Königgrätz în 1853 la o specie de contrafagot (v. ac.) fabricat în metal. [T. C.]

Triumf, (lat.) la Romani primirea solemnă a unui general învingător (*Triumphator*); preste tot pompă de bucurie din incidentul unei victorii. *Arc triumfal*, zidire monumentală la Romani, în forma unei porți pompoase; se ridicau în amintirea generalilor triumfatori.

Triumvirii, se numiau la Romani colegiile de 3 barbați, cărora le cădeau diferite însărcinări. Magistraturi inferioare de 3 bărbați erau: *T. capitales*, cari aveau supraveghierea închisorilor și a execuțiilor capitale; *T. monetales* aveau supraveghierea monetăriei și au fost instituiți la 269 a. Chr.; *T. nocturni* supraveghiau siguranța orașului noaptea. Cu totul de alta importanță erau T.-atele înființate în ultimul secol al republicii, cu scopul de a exercita puterea supremă. Cel dintâiu T. încheiat la 60 a. Chr. între Caesar, Pompeius și Crassus, era o înțelegere cu caracter privat. Cel de al doilea, încheiat în 43 între Octavianus, Antonius și Lepidus fu întarit de popor, acei bărbați fiind numiți *T. reipublicae constituendae*, adecă pentru întărirea statului, și dela 38 iarăși reîntariți pe 5 ani.

Triunghi, figură geometrică cu 3 unghiuri. **Trivalea**, schit în Rom., j. Argeș, susținut de stat. În pădurea schitului s'a făcut un parc frumos pentru publicul din Pitești.

Trivial, lucru de toate țiilele, tocit, comun, ordinar.

Trivium, (lat.) trei căi; în evul mediu numire dată celor 3 științe: Gramatica, Dialectica și Retorica (artes verbales), cari se învățau în școlile inf. înăstiresci (de aici *Școli triviale*) v. și Quadrivium.

Trovo, oraș în Bulgaria, v. Těrnova.

Troagna, (med.) termin poporal pentru Coryza, Rhinitis (v. ac.).

Troas, *Troada*, v. Troia.

Trocadero, fort insular în golful Cadiz, 31 Aug. 1823 ocupat de Francezi, cari apoi au numit T. colina aflatoare în Paris pe dreapta Seinei, în față cu podul Iena.

Trocant, (med.) instrument, v. Paracentesis. **Trochanter**, numele articolului al doilea dela picioarele insectelor (v. ac.).

Trocheu, în versificațiunea antică versul, în care se succedau silabele: intonată cu neintonată, în lungime de 1—4 picioare (= tacte ritmice), de 5, de 6 și 7, ori de 8 picioare (= Tetrametru sau Octonar trocheic).

Trochilus, gen de paseri din ord. Clamatores, fam. Colibrilor, trăiesce prin America de sud (Brasilia). *T. mosquitus* e foarte mic și frumos. Cuibul și-l fac din scamă de bumbac, în care depun ouăle puțin mai mari ca bobul de mazere. Acest gen mai are ca la 30 de specii.

Trochu, (pron. troși), *Louis Jules*, general franc., n. 1815 în Paris, 1841 luptă în Algeria, 1859 general de divizie în Italia, 17 Aug. 1870 guvernator al Parisului, 4 Sept. șeful guvernului

apărării naționale, a condus apărarea Parisului până la capitulațiune. A scris despre armata franc. (în 1867 și 1879). † 7 Oct. 1896 în Tours.

Troctes, gen de insecte din ord. Orthoptelorum, cu speciile *T. divinatorius* și *T. sau Atropos pulsatorius*, trăiesc în Europa și America de nord, prin cârți, herbare, cutiile cu colecțiuni de insecte, prin unghiurile întunecoase ale caselor, căutând întotdeauna întunerecul și lucrurile prăfuite.

Troctollit, rocă, nume dat de unii autori gabrourilor olivine serpentinisate.

Troesmis, urmă de cetate romană, astăzi Iglia (v. ac.), în Rom., j. Tulcea.

Trofee, (*grec.*) semne de victorie; steaguri și arme luate dela inamic; colecțiune decorativă compusă diu arme.

Trogloditi, locuitorii peșterilor; în vechime un popor etiopic.

Troglodytes, gen de maimuțe cu speciile *T. Gorilla* (v. ac.).

T. niger, v. Șimpanseul.

Troglodytes cu specia *T. parvus*, pasere, v. Boural.

Trogus Pompeius, scriitor roman din timpul lui August. Originar din Galia, a scris o istorie universală dela facerea lumii până în timpul său, numită și »Historiae philippicae» din pricina că se ocupa mult cu istoria Macedoniei. Se păstrează numai prologele cartilor și un extras al lui Justinus.

Troia, (*Ilion*, *Ilios*), capitala mitică a Troienilor în Troas, așezată la picioarele muntelui Ida pe riul Scamandros (a. Menderes), încungiuată cu ziduri tari cu acropolea Pergamos. După credința comuna *T.* a fost dărâmată de Greci la 1184 a. Chr. În 1870—82 Schliemann a întreprins săpături la Hissarlic și a dovedit că în acel loc în cursul secolilor s'au ridicat una preste alta 7 cetăți. A doua (7—8 m. sub suprafață) a fost cetatea lui Priam, căci și darimăturile sunt acoperite cu resturi arse. S'a găsit un tesaur cu vase de arama, cu gateli de aur și argint (lanțuri, bițari, diademe) de prin a doua mie a. Chr. Acele obiecte se găsesc acum în muzeul din Berlin. Resboiul *T.*-ei s'a întemplat din pricina că Paris, fiul lui Priam, calcând datorințele ospitalității a furat pe Elena și a dus-o în *T.*, iar Priam a refuzat întoarcerea ei, încât Grecii au hotărât sa resbune furtul. Capii Grecilor erau: Menelau și fratele său Agamemnon, Odiseu, Diomedea, Ahile, Patrocle, Nestor, cei doi Ajax, Filoctete și Idomeneu. Troienii aveau aliați pe Macedoneni, pe Traci, pe Asirieni, pe Etiopieni și viteaz pe Hector, fiul cel mai mare al lui Priam.

Nouă ani a ținut resboiul, în al 10-lea Ahile certându-se cu Agamemnon, se retrage în cort și Grecii suferă înfrângere după înfrângere. Ahile se întoarce în lupta, Hector este onirit, Diomedea și Odiseu fura statua Athenei (Palladium) din Acropole prin care norocul le pierse. Grecii fac apoi, după sfatul lui Odiseu, un cal mare de lemn și bagă în el soldați aleși, îl lasă pe ferm și se prefac că pleacă cu corabiile. Troienii introduc calul în cetate, ca amintire, dar preste noapte Grecii ies din el și introduc în cetate pe Grecii întorși lângă ziduri. Cetatea fu arsă și jefuită, locuitorii uciși. Dar și Grecii fură

mulți nefericiți, unii au murit, alții au pierdut tronul, Odiseu a rătăcit 10 ani. Grecii credeau că în adevăr s'a întemplat acest resboiu, probabil însă că a fost o luptă între Grecii coloniști și între locuitorii mai vechi ai țărmurilor asiatice prin secl. XI a. Chr.

Troia, oraș în prov. italiană Foggia (Apulia), 6722 loc.; episcopie.

Troian, val, gramadă, masă.

Troian, oraș în Bulgaria, cercul Loveci, lângă Oseni, 3029 loc.

Troița, *Sfânta*, Treime Sf. (v. ac.).

Troița Lavra, (»mănăstirea Treimei»), cea mai mare și mai bogată mănăstire din Rusia, situată spre nord dela Moscva, zidită 1338 de Sf. Sergiu, pentru care cauză se mai numește și Troițco-Sergiev.

Trollius L., (botan.) mic gen din fam. Ranunculaceae, trib. Helleboreae, cuprinde vr'o 9 specii de plante erbacee erecte și perene, ce cresc prin regiunile reci și temperate ale emisferei boreale. *T. europaeus L.*, care crește și în părțile noastre prin pașunile din regiunea montană și este cunoscut poporului sub numirile de: Bălbör, Bulbör, Bulbuci, Bulbucei de munte, Gloanță, etc. [Z. C. P.]

Tromba, (*ital.*) v. Trompeta.

Trombon, (germ. Posaune), un instrument mus., de suflare, cu tubul de metal, lung, strimt cilindric în cea mai mare parte a lungimei lui și basen emisferic, condițiuni ce-i dau un timbru isbucnitor, resboinic, strident chiar în forte, patetic, teribil în piano. Introdus în orchestra de operă prin Gluck (1774) devine unul din elementele indispensabile ale muzicii dramatice. Metode de *T.* au scris: Braun, Froelich, Vinieux, Berr-Diepvö, ș. a. Iu orgă se numește *T.* uu joc grav dintre cele mai puternice, cu tuburi de metal, cu ancie de 8 picioare în manual, de 16 sau chiar 32 picioare în pedalieră. [T. C.]

Trompa, trompetă, corn de vânat. Tot *T.* se numește și botul prelungit al elefantului, iar *T. lui Eustachius* conductul care pune în comunicație timpaual urechii cu cavitatea posterioară a fosselor nasale (v. Urechea). Iu fine se numește *T.* în arhitectura boltitura ce servă a sprijini un colț avansat, ș. e. la turnulețe cari trec din patruunghiu în octogon.

Trompeta, instrument musical de suflare, cu tub de metal, lung, strimt și cilindric aproape în întregimea lui, basen emisferic și pavilion puțin desvoltat, condițiuni de conformațiune ce dau instrumentului un timbru stralucitor, pătrunzător și în același timp energic, nobil, marțial, ceea ce a făcut din *T.* instrumentul priu excelență militar. Din adencă anticitate usitat pentru semnale în armate; forma tubului mai mult conică decât cilindrica, le aproprie de tipul corn (v. ac.). Metode de *T.* au fost publicate de Altenburg (1795), le Roy (1824), D. Buhl (1820), Kastner, Dauvergne, ș. a. Iu orgă se da numele de *T.* la jocuri de 8 picioare formate din tuburi analoage cu acele ale trombonului. Partea grava a jocului 3 în armoniu, și una din coardele ligurei încă iau numele de *T.* [T. C.]

Tromsö, prov. norvegiană, cuprinzând districtele Nordland și Finnmarken, 111,230 km², cu 226,797 loc. (1891). *Capitala T.*, situată pe o insulă, 6071 loc.; episcop; port; pescuit.

Tron, scaun distins al unui domnitor, destinat pentru ocazii festive; este atributul și simbolul puterii domnitoare. La Grecii vechi era scaun de onoare, scaunul țăițărilor reprezentate ședând. T. de obicei e situat într'o sală specială (Sală de T.), pe un piedestal ridicat. (v. și Mostenitor de T. și Succesiunea T.-lui.)

Trona, (*Urao*), mineral, carbonat de sodiu hidratat, monoclin; se găsește asociat cu natron ca deposit ale lacurilor natronate din Egipt, etc.

Tropaeolina, sarea potasică a acidului sulfonphenil amidozobenzol; se prepară din tratarea acidului diazobenzen sulfonic asupra diphenilaminii. E o materie pulverulentă galbenă aurie. Se întrebuițează în industrie pentru colorarea mătăsurilor și a lânii.

Tropaeolum L., (botan.) gen de plante erbacee de regula volubile din fam. Geraniaceelor, trib. Pelargonieae, cu foile peltate și carpele nerostate și indelhiscente. Cuprinde vr'o 35 specii sudamericane, între cari *T. majus* L., «colțunaș» și «condurii doamnei», planta decorativă.

Tropaeum Traiani, monumentul triumfal ridicat de împ. Traian în 108/109 și închinat țăului Marte resbunătorul; a fost despropt pe teritoriul comunei Adam Klisi (v. ac.) de Gr. Tocilescu după o munca de deșce ani. Are înfațșarea unei movile de piatră cu un diametru de 32 m. și o circumferința de 102 m.; în vechime a fost îmbrăcat în blocuri de piatră ale căror sculpturi reprezentau scene din resboiul Romanilor cu Dacii. Din mijlocul acoperișului se ridică pe o basă hexagonală un trofeu uriaș de 12 m. înălțime, pe al cărui pieptar era reprezentat Traian călare, călcând pe regele Decebal. Coiful și scutul trofeului lipsesc; două grupe de câte 3 statue (4 bărbați și 2 femei) se înălțau la picioarele trofeului.

În depărtare de 200 m. spre est de monumentul triumfal a descoperit Tocilescu *mausoleul* înălțat de Traian în 108/109 în onoarea și memoria vitejilor bărbați, cari au murit pentru patrie, o construcție de formă pătrată și înfațșează batalia între Romani și Daci pe lângă valea lui Traian din Dobrogea. La 1 km. de Trofeu și Mausoleu se afla ruinele unei cetăți romane, în vechime *Municipium Tropaei*, dela Constantin cel Mare încoace *Civitas Tropaeensium*, în secl. VI *Tropaïos*, e întarita cu ziduri și turnuri. Săpăturile s'au început la 1890 sub conducerea lui Gr. Tocilescu.

Tropar, (*grec.*) cântare biser. după o anumită melodie ce formează baza la melodia altor cântari.

Trophoneurosa, (med.) turburari în nutriția țesuturilor corpului, ivite sub influența nervilor trofici. Astfel: atrofia musculară, de obicei înpreunată cu paralisie; rarefacția oaselor la tabes.

Trophonios, heros grec. al arhitecturii, fiul regelui Erginos din Orchomenos, fratele lui Agamedes, cu care împreună clădesc regelui din Beoția Ilyricos o casă, în care avea să-și așeze tesaurul. Frații devin hoți și răpesc tesaurul regelui, hoții sunt prinși, dar T. scapă, și ca să rămână necunoscuți taie și răpesc capul fratelui său. Pe T. îl înghite pământul.

Tropice, cele două cercuri paralele cu equatorul, depărtate de 23° 27' dela acesta, și cari corespund cu cele două linii ce soarele pare a descrie în solstițiul de vară (*T. Cancerului*) și

în solstițiul de iarnă (*T. Capricornului*). T. pământului mărginesc zona caldă și trec prin punctele în cari soarele odată pe an stă în zenit.

Tropical, ce privesc Tropicile.

Tropicale, plante, (botan.) plantele ce cresc în regiunile cele mai calde ale globului (între tropi), perioada lor de vegetație este condiționată de alternanța între anotimpul ploios și uscat. În general între tropi prevalează până la un grad plantele sempervivente și lemnoase. Aici se cultivă cu totul alte plante ca la noi, așa: diverși palmieri, arborii de pâne, batatele, diverse Cucurbitacee, bananele, bumbacul, trestia de zahăr ș. a. În general plantele T. sânt la noi plante de florărie caldă, numai puține și numai din cele anuale, precum porumbul, sisonul, ardeii, patlagelele, alunele americane, etc., cresc și se cultivă și la noi în liber. [A. Pr.]

Morbii tropicelor. Locuitorii țerilor cu climate temperate și reci, cari petrec în regiunile ecuatoriale, sânt expuși la mai multe boale provocate de căldura, de umiditatea atmosferei și de terenurile palustre, cari boale se manifestă printr'o anemie specifică, prin digestiune neregulată, prin forme grave ale malariei, prin congestiuni cerebrale, hepatice, cutane. Se mai observa în regiunile tropicale unele boale parasitare specifice acelor regiuni.

Tropii, (*grec.* = a schimba), expresiuni indirecte, figurate, prin cari se schimbă iuțelesul originar al cuvântului, înfrumșând stilul.

Tropina. Încalzind atropina cu apă de barită sau cu acid chlorhidric, se descompune în acid tropic și T. T. cristalizează în tablete și este ușor solubilă în apă, alcool și eter. N'are întrebuițare în medicină.

Tropisme, la plante, diferite curbături de creștere și anumite direcțiuni de creștere sub influența gravitației (v. Geotropism), luminii (v. Heliotropism), umidității (v. Hydrotropism), căldurii (v. Termotropism). Când acești agenți, sau alții, determină o mișcare de deplasare la plantă, atunci se țăce că e *tactism* (v. Chemotactism, Heliotropism).

Troppau, capitala Silesiei austriace, 22,860 loc. (1890); muzeu, bibliotecă; rafinerie de zahăr, fabrici de postav. T. e totodată capitala *principatului T.* al principilor Liechtenstein (2260 km². împarțit între Austria și Prusia). În T. s'a ținut 20 Oct. până 30 Dec. 1820 *congresul monarhilor* în scopul susținerii stărilor dela 1815.

Troscot, *Troscofel*, numiri populare ale plantei Polygonum aviculare L. (v. ac.).

Trotoar, cale rezervată pedestrilor dealungul șoselelor.

Trotuș, *riu* de munte în Rom., trece prin j. Bacau și Putna și se varsă în Siret, urmând un curs de 117 km.

Troy, oraș în statul nord-american New-York, lângă Hudson, 60,056 loc. (1890); usine de fier, industrie de lână și bumbac.

Troyes, fosta capit. a prov. franc. Champagne, acum a depart. Aube, lângă Seine, 52,614 loc. (1896); episcopie; renumităatedrală; țesători de bumbac, fabrici de ciorapi și de mașini.

Trözene, oraș în Argolis (Grecia), locul natal, al lui Theseus.

Trubadur, numele provençal al poezilor medievali din sudul Franciei, între 1100 și 1300,

un însemnat period al literaturii franceze. Originea și cauzele acestei înfloriri spontane a poeziei în limba poporului, fică a latinei rustice, sînt a se căuta în bunăstarea socială și politică sub guvernarea blîndă a principilor meridionali, în viața elegantă și fericită dela curțile principilor și nobililor, și parte în influența civilizațiunii arabe, indirect prin Spanioli, și direct prin locuința Saracenilor, în secl. VIII, în sudul Franciei, unde au lăsat urme. În unele poezii ale T.-lor se vîd și cunoștințe despre Omer, Vergiliu, Platone, Ovidiu, Porfiriu, ș. a. T.-ii trăiau în onoare pe la curțile conților de Provența, de Tulusa, a principilor spanioli de Aragonia și Castilia, a principilor ital. Bonifaccio de Montferrat, Azzo VIII d'Este, ș. a., ca amici ai acestora. dintre cari unii erau ei înșiși T.-i, precum T.-ii erau ei înșiși cavaleri, castelani și uneori oameni bogăți. Cîntecele lor erau copiate, răspândite și cîntate din oraș în oraș și din castel în castel prin jongleori (v. ac.), cari umblau cu mandolina subsoară și trăiau din această profesiune. Rar se vedea câte un T. luînd el însuși rolul jongleorului și cîntînd pentru bani. Obiectul principal al acestor cîntece era amorul și aventurile cavaleresci. Pe lângă cîntecele amoroase, numite *canzone*, se cultivau *serventele* (dela servir), cîntece ocazionale, politice sau religioase. Pe lângă formele ușoare se crează forme din ce în ce mai grele, ca s. e. *sestina* (v. ac.) și alte forme cu refrenuri și rime măiestrite. T.-ii erau foarte numeroși, mai ales în secl. XIII; numărul lor se consideră cam la 350. Sub influența lor se nascu literatura ital., mai ales în Sicilia și Toscana, unde era mult studiată și imitată poesia provençală. Resboiul în contra Albigensilor dete lovitura de moarte acestei literaturi. (Cf. Raynouard, «Choix des poésies originales des T.» 6 vol., Paris, 1816—21.) [M. Strajan.]

Trufa, *Trufe*, numirea vulgară a ciupercei comestibile aromatice *Tuber melanosporum* Vittard. sin. *Tuber cibarium* Corda. (v. ac.).

Trufia, v. Fudulia.

Trul, *ful lui Choru*, amintit într'un document din 1231; stapănul unei moși retrocedate contra unei sume de bani de flamandul Vydh de Bord, care o cumpărase dela românul Buiui fiul lui Stoia, proprietar în ținutul numit mai târziu Ducatul Făgarașului (v. ac.).

Trunchiu, (botan.) la plantele cu tulpina lemnoasă, aeriană, erectă și ramificată, e partea simplă a tulpinei așezată sub primele ramificațiuni. Totalitatea ramificărilor alcătuiesc coroana (v. ac.). T. se întălesc la dicotiledonatele arborescente, la pomi și copaci (v. Arbor). Plantele arborescente cu tulpina simplă în formă de coloană, se pot considera ca avînd tulpina reprezentată prin T., iar coroana prin buchetul terminal de frunze și inflorescențe (v. Stip, culm).

Trușesci, com. rur. în Rom., j. Botoșani, situată pe valea Jijia, are 5025 hect. și 2079 loc. E străbătută de calea ferată Dorohoi-Iași.

Trusou, zestrea, cu deosebire rufăria completă, care se dă fetelor la căsătorie.

Trust, (engl., pron. tröst), încredere, credit. În timpul mai nou se numesc astfel asociațiile de industriași în scopul ridicării prețurilor și a regulării producțiunii. *Trustee* (pron. tröstii), om de încredere, tutor, director.

Trutta, pesci, v. Lostrîța.

Truverii, (*Trowsers*), erau în nordul Franciei ceea ce erau Trobadurii în sudul ei, însă în condițiuni mai puțin favorabile, cu mai puțină vază și influență. (v. Franceză literatura.)

Trygon, pesce de 1 m. lungime, trăiesc în măriile europene, mai ales în Mediterana; înarmat cu o țepă, care poate produce leziuni grave. Aceasta țepă se folosește ca vîrf de săgeți.

Tryodmethan, v. Iodoform.

Trypanosoma, protozoar flagelat din familia Cercomonadidelor. *Tr. sanguinis* trăiesc în sânge la broască; *Tr. sanguinis avium* în sânge la paseri.

Trypeta, subfamilie de insecte din fam. Muscidaelor (muscelor), ord. Dipterelor, care își depun ouăle prin înțepături în interiorul mugurilor tineri ai florilor (s. e. pe scăiești, cireși), ca larvele dezvoltându-se să aiba cu ce se nutri. Ca genuri sînt: *Platyparea* (P. poecilopectera) și *Spilographa* (S. cerasi).

Țșa —, **Țșe** —, v. și Cea —, Ce —.

Țșad, v. Cead.

Țșandru, *cîndu*, extract, ce pregătesc Chinezii din opiu prin fierbere; se fumează.

- **Tschaikowski**, (pron. Ciaciovski), *Petru Ilîici*, compozitor rus, n. 25 Dec. 1840 în Wotkinsk, † 6 Nov. 1893 în Petersburg. Studiă mai întîi dreptul și apoi musica. A scris mai multe opere rusesci (Voivodul 1869, Opricinic 1874, Wacula 1876, Eug. Onegin 1879, Fecioara din Orleans 1881, Mazeppa 1882, Ciaravicki 1886, Ciardeika 1887, Dama de pică 1890, Yolanta 1893), baleturi, 5 simfonii, 4 suite, 2 liturgii pentru cor, ș. a., apoi un tratat de armonie. [T. C.]

Tschernavei, *Mihail Grigorievici*, general rus, n. 1828, consul gen. în Belgrad, 1876 comandant al armatei sîrbesci, bătut 29 Oct. la Alexinaț, 1882—84 guvernorul Turkestanului. Mare panslavist.

Tselgu, ducele Pacinaților. După mărturia scriitoarei bizantine Ana Comnena (1013), T. în fruntea unei oștiri de 80,000, recrutată dintre Sarmați, Sciți și Maghiari conduși de Solomon, trece Carpații și atacă cetatea Chaiupolis. Aceste popoare dimpreună cu Cumanii, de curînd iviți în Balcani, neliniștesc împărăția Bizanțului până catra sfîrșitul secl. XI. Bizantinul Isaac Anghelul sdobesce puterea Pacinaților. Resturile lor se retrag în Transilvania, trăiesc în contact intim cu Românii și sînt cunoscuți sub numele de Bessi (v. ac.). (Cf. Xenopol, Ist. Rom. I, 519.)

Tsé-Tsé, v. Glossina.

Tsierna, v. Tierna.

Tsinan, cap. prov. chineze Șantung 200,000 loc.

Tsuga Carr., (botan.) gen de plante lemnoase din familia Coniferelor, trib. Abietineae, foarte înrudit cu *Abies* (v. ac.), de care diferă însă prin squamele strobililor persistente. Cuprinde: 2 specii estasiatice și 3 boreal-americane, de oarecare importanță silvică și horticolă. [A. Pr.]

Tuamotu, (*Paumotu*, ins. *mărgăritarelor*), grupă de insule în Polinesia, spre est dela ins. Societății, 942 km², cu 4743 loc.; se compune din 80 insule mici de corale. Locuitorii în parte sînt creștini; stațiunea principală a misionarilor e Anaa. Port Rotoava pe ins. Fakarava. Insulele Mangareva sau Gambier (38 km², cu 508 loc.) încă se numeră la T. Toate sînt ale Francezilor.

Tuareg, (*Tuaric*), seminție de Berberi în Sahara centrală, oameni puternici, perfiți și mari hoți, mohamedani fanatici, nomazi, ca. 300,000 suflete.

Tub, țevă. *Tub acustic*, aparat în formă de trunchi de con pentru audirea tonurilor debile. Il folosește medicii la auscultare.

Tub polinic, (botan.) rezultatul germinării grăunțelor de polen (v. ac.).

Tuburi ciuruite, (botan.) elemente esențiale cari intra în constituția liberului (v. ac.). Sînt ca nisele țevi cilindrice, ori prismatice, despărțite în interior din loc în loc prin pereți despărțitori, găuriți ca fundul unei ciur. Sînt elemente vii, cari conduc spre regiunile active ale plantei substanțe hranitoare, ternare și albuminoide sau plastice, sintetizate în parenchimul clorofilian, în special din frunze. [S. Șt. R.]

Tuba, (anat.); *T. Eustachii*, trompa lui Eustach, canal ce conduce din urechia medie în faringe; v. art. Urechea. *T. Fallopi*, trompa lui Fallopiu sau uterină, canal ce mijlocește comunicațiunea între ovarii și uter; v. art. Uterus.

Tuba, (*lat.*) la Romani un instrument de suflare cu tubul lung și drept. În Germania se dă numele de T. unor instrumente grave din familia saxhornilor. [T. C.]

Tuber Mich., (botan.) gen de ciupercă Ascomyceta, fam. Eutuberaceae. Speciile sale trăiesc prin păduri nasipoase de stejar, fag, castan, carpin, mai cu samă în regiunea mediteraneană. Fructul lor subteran, de marimi variabile, cât aluna sau cât pumnul, la suprafață e neregulat, sgrabunțos, iar în interior e străbătut de o rețea de canale colorate mai deschis și pe pereții cărora se afla hymenium cu sporii. Aceste fructe, colorate în negru, cafeniu, ori violet, la unele specii cu un parfum suav și gust delicios, se numesc *Trufe*. Ca specii mai însemnate, obiectul unei culturi destul de dificilă, cităm: *T. aestivum* Vitt., *T. brumale* Vitt., trufa neagră; *T. melanosporum* Vitt., trufa violetă, de Perigord; *T. magnatum* Pico, trufa albă a Piemontesilor. Prin țările sudice, pe unde cresc multe trufe selvatice, se drescaza câinii și porcii ca prin mirosul lor fin să descopere aceste plante, mult prețuite de gastronomi. [S. Șt. R.]

Tubercul, producțiune tuberculoasă, cauzată prin depunerea bacilului lui Koch în țesăturile organismului și care există în ori ce leziune tuberculoasă. T. tinăr e foarte mic, abia vizibil cu ochiul liber, și e opalin sau galben (granulațiune grisă Laennec). Din cutoipirea mai multor astfel de granulațiuni rezultă un T. mai mare, galben, de mărimea unui fir de păsat (T. miliar), până la cea a unui ou de găină, care constituie conglomerate tuberculoase mari, cu deosebire în plămâni. T. poate să treacă prin o transformare fibroasă și cretaceă, ceea ce e un semn de vindecare, sau să se ulcereze și să se moaie, formând un poroiu gros, verdu și făcând escavațiuni în țesut (caverne pulmonare). Din punct de vedere micrografic pentru T. e caracteristic bacilul lui Koch și celula uriașă. Se mai întrebuintează numirea de T. și pentru alte producțiuni patologice mici și rotunde, de natură leproasă, sifilitică. *T. anatomic* e un negel, ce se formează pe dosul mânei la cei ce fac autopsii multe. [Imerwol.]

Tubercul în botanică, organ specializat în ve-

derea punerii în rezervă a unor substanțe în interiorul său. Forma T. e oviferică, ori ovală, cilindro-conică, ș. a. Ca origine T. derivă din tulpină, *T. caulimari*, ori din radacina, *T. radicali*. Parenchimul lor e foarte desvoltat și plin cu feculă (v. ac.), inulină (v. ac.), zahăruri, împreună cu apă și alte substanțe în cantități variabile. Exemple de T. sînt multe: la *Cyclamen*, unde întreagă tulpina e tubersată; la Șofrau, Săcerele, unde T. provin din întreg rhizomul; la Cartofi, Napi, *Stachys tuberosa*, unde provin din ramuri subterane; la Morcov, Sfeclă, Gulie, unde provin din o parte a tulpinei și din rădăcina principală; la Orchidee, derivați din rădăcini secundare; la *Dahlia*, derivați din rădăcinile laterale adventive, ș. a. T. perpetuiază și multiplică planta pe cale vegetativă, căci dintr'un T. pot ieși una sau mai multe plante nouă. Ei sînt comparabili în unele privințe cu semințele. [S. Șt. R.]

Tuberculina, o toxină (principiu otravitor) extrasă din culturi de bacilii tuberculoși omului, a fost încercată de *R. Koch* din Berlin pentru constatarea și chiar pentru vindecarea tuberculoșei. În 1890, când *R. Koch* a comunicat congresului de medicină internă la Berlin rezultatul experimentelor cu T. făcute la animale, s'a creștut ca ea va constitui și un remediu contra tuberculoșei omului; aceasta sperașu nu s'a adevărit, și nici purificarea T. nu i-a conferit până astăzi calitatea unui remediu contra tuberculoșei omului. T. este însă un preparat de mare valoare pentru poliția veterinară, pentru recunoașterea tuberculoșei, foarte răspândită între vitele bovine din toate țările. Injectându-se subcutan o cantitate mică de T. unei vite, apare la ea febre, dacă este afectată chiar de leziuni tuberculoase foarte mici, începătoare, de focare tuberculoase neînsemnate, de infiltrarea tuberculoasă a unor glande mititele; iar dacă animalul este sanatos, obicnuit T. nu produce reacțiune caracteristică. La om se întrebuintează astași T. în casuri dubioase de cheratita parenchimatosa (inflamațiune corneei ochiului), pentru a se face distincțiune între cheratita tuberculoasă, la care injectiunea subcutanată de T. produce febre, și între cheratita sifilitică, la care nu apare nici o reacțiune. O metoda modificată a tuberculinisării consistă în tratarea bolnavilor de tuberculoasă cu injectarea de ser antituberculos, ser de sânge al animalelor în corpul carora s'a introdus treptat T. și bacilii de tuberculoasă morți; seroterapia antituberculoasă a fost încercată, deocamdată fără succes, de mai mulți bacteriologiști și patologiști. E. vou Behring voiesce sa imunizeze contra tuberculoșei copii de fiță, hranindu-i cu laptele vacilor imunizate în acest mod. [I. Felix.]

Tuberculoza pulmonală, boală a plămânilor, cauzată de bacilul lui Koch; e ereditară și contagioasă. Ereditatea se manifestă sau prin transmisiunea directă a bacilului (rar), sau prin transmiterea unei debilitați constituționale, a unei rezistențe micșorate a organismului față de o contagiune ulterioară. Această debilitate se manifestă câte odată în aspectul exterior: corp slab, piept îngust, sistem peros desvoltat, pomete roșii, slabiciune, obosire ușoară, bronchite repetate. Contagiunea se face cea mai adeseori prin pătunderea în căile respiratorii a prafului, ce

conține germele infecțios provenit din expectorațiunile tuberculoșilor, prin căile digestive în urma ingerării de lapte sau carne dela animale tuberculoase (negat de Koch), prin o jupulitură a pielii, prin pătrunderea în mucoasa faringiană, în aparență intactă, a unui praf bacilifer (de pe mucoasă bacilul trece prin caile limfatice către ganglioni și plămâni). În lipsa unei rezistențe micșorată și moștenită a organismului, o stare de receptivitate pentru contagiune e creată prin miserie, insuficiență de hrană, boale debilitante ca diabetul, alcoolismul, etc. T. p. nu cruță nici o vîrstă, apare însă de preferință între 18 și 30 ani. Din punct de vedere anatomic-patologic T. e caracterisată prin apariția granulațiilor tuberculoase (tubercule), la început foarte mici, cenușii și transparente, mai apoi galbene, opace și de mărimea unui fir de hemeiu (tubercu). Aceste granulații sunt produse de bacilul lui Koch și apar în plămâni sau izolate (T. nodulara) sau aglomerate (infiltrație T. sau pneumonie T. caseoasă). Din rănirea produselor tuberculoase, prin astupari vasculare și mortificarea țesutului, rezultă cavernele în plămâni. După modul de evoluție T. p. se prezintă sub 3 forme:

I) *T. sau ftisie pulmonală cronică*, e forma cea mai frecventă și prezintă trei perioade:

Perioada I are ca simptome subiective: anemie, slăbire, inapetență, dispepsie, palpitație, dispnee după ușoară oboseală, tusa seacă, adesea sanguinolentă, hemoptisii, neuralgii intercostale, febra serală, sudori nocturne. La examenul pieptului se constată: respirația aspră și sacadată, expirația prelungită, cracmente uscate, submatitate și matitate, localizate la vârful plămânilor. Această perioadă prezintă ca leziune anatomică tubercule neramolite încă.

Perioada 2 corespunde anatomic ramolirii tuberculelor. Simptomele din 1 perioadă sunt mai accentuate: slăbiciunea, febra și dispnea sunt mai mari, tulburările digestive mai pronunțate, tusa e mai deasă și mai îndelungată cu expectorație muco-purulentă. Simptome obiective: matitate mai pronunțată, vibrațiunile toracice mărite, bronchionofonie și cracmente.

Perioada 3 e caracterisată prin formare de caverne. Slăbirea și consumpțiunea sunt foarte mari (ftisie), sputele sunt rotunde, diareea și sudorile profuze, picioarele umflăte. Examenul pieptului dă: matitate, suflu cavernos și amforic, garguilemente, pectorilique. Diagnosticul se pune din simptome și prezența bacililor în spute, a căror căutare e de rigoare, fiindcă permit slăbirea diagnosticului mai curând și luarea de măsuri profilactice și terapeutice; caci în primul stadiu boala se poate vindeca prin transformarea fibroasă și cretaceă a tuberculelor; altfel terminațiunea e prin moarte în unul sau mai mulți ani prin slăbire, hemoptisie, apariția T.-ei în alt organ. Tratatamentul constă în aeroterapie, repaus și supralimentație, cum se poate practica aproape numai în un sanatoriu (în Germania și lucrătorii se trimit în un sanatoriu); în lipsa sanatoriului aer de țeară, în o regiune lipsită de curente, unde bolnavul stă toată ziua la aer și doarme cu ferestrele deschise. În timpul iernei stațiune merională la Nizza, Madera, etc. Tratatamentul medicamentos e pe planul al doilea și constă în

untură de pește, arsenic, creosot, guaiacol, etc. Medicațiune simptomatică: a tusei cu morfină, a hemoptisiei cu ergotină, etc. Persoanele cu ereditate tuberculoasă să trăiască de asemenea de preferință la țeară, să-și fricționeze corpul cu apă rece, pentru a deveni mai rezistenți, să se hranească substanțial, sa nu se obosească.

Profilaxia T.-ei, care are de scop împiedicarea contagiunii la persoanele, cu care bolnavul e în contact, e de rigoare și se face prin obligațiunea bolnavilor de a scuipa în o scuipătoare de buzunar când circulează, în una de masă când stă în pat. În scuipatoarea de masă se pune o soluție antiseptică (acid fenic 5%, creolină, etc.), cea de buzunar se opărește, iar conținutul se varsă în latrină. Cei ce îngrijesc un tuberculos nu vor mânca în camera bolnavului și se vor feri a sta în fața lui, cu deosebire când tușește și vorbește, pentru a împiedeca o contagiune, care apare târziu și nu curând ca la alte maladii infecțioase. După deces obiectele de cari s'a servit bolnavul trebuie desinfectate la etuvă sau prin muiare și spălare cu soluții antiseptice (acid fenic 5%, sublimat 1%, etc.) și pereții stropiți cu o soluție antiseptică sau văruiți.

II) *Fiisia acută sau subacută* se dezvoltă de forma precedentă prin o evoluție mult mai repede, moartea provine după câteva săptămâni sau luni, astfel ca cavernele, sau nici nu au timp să se formeze, sau se formează foarte repede. Din punct de vedere anatomic e caracterisată prin prezența de infiltrație sau de focare mai mari caseoase, iar clinic evaluează ca o pneumonie sau bronchopneumonie, sau ca T. cronică cu un decurs rapid.

III) *Tuberculoasă miliară sau granulia acută*, e o forma generalisată, în care granulațiunile T. sunt foarte numeroase și copleșesc plămâni, pleura, endocardul, rarunchii, articulațiile, ganglionii limfatici, etc. Moartea e atât de repede (în câteva săptămâni), încât nici nu e timp ca ulcerării pulmonare sa se formeze, sau bolnavul să devina cahectic. E primitiva cu deosebire la tineri sau apare în decursul T.-ei cronice. Evoluiează sub mai multe forme: ca o febră tifoidă, ca o meningită, ca o gripă, etc. (forma tifică, meningeală, gripală, sufocantă, etc.), din care cauză și diagnosticul e foarte greu când e primitivă. [Imerwol.]

Tuberculoasă pielii, v. Lupus.

T. pulmonara sau otica se ivesce și la vitele bovine, dar și la oi, capre și dela ele se poate transmite și la om, cu laptele, carnea lor, etc. (v. Tuberculina.)

Tubicola, (*Sedentaria*), fam. de viermi Anneiidi, ord. Polychaetilor, ce traiesc în năsiurile de pe lângă ținul marilor europene; corpul este învilit într'un tub gatit de dînsii, avînd numai extremitatea anterioară liberă. Lungimea corpului lor ajunge până la 22 cm. și se poate diviza dupa aspect în 3 regiuni. Ca genuri sînt: *Arenicola* (A. piscatorum); *Arenia* (A. fragilis) și *Chaetopterus* (Ch. pergamentaceus).

Tubilustrum, la Romani o serbatoare de primăvara a zeului Mars, care se ținea în 23 Martie, când Sali (v. ac.) mergeau în procesiune prin Roma și cântau din tuburi.

Tübingen, oraș în Württemberg, lângă Neckar, 13,976 loc. (1895); castelul Hohentübingen (ob-

servatoriu astronomic), biserică gotică; universitate renumită (fundată 1477) cu bibliotecă de 300,000 vol.; seminar teologic, gimnasiu, școală reală. Fabrici de chimicali și instrumente.

Tubuai, (*Austral*), grupă de insule în Polinesia, dela Tahiti spre sud, 211 km², cu 884 loc. (1892). Ins. principale T. sunt ale Francezilor.

Tubulhana, musică milit. turcească.

Tubulus, o a doua deschiștură a retortelor, deasupra balonului.

Tucidide, v. Tukydid.

Tucuman, prov. în nord-vestul Argentinei (America sud.), 23,124 km², cu 215,742 loc. (1895). *Capitala T.*, 34,305 loc.

Tudela, *Beniamin*, rabin călător în secl. XII. A călătorit în Europa sudică, Asia și Africa. Călătoriile sale, descrise în limba ebraică, au fost publicate la Constantinopol, 1543, și cuprind multe date interesante asupra Ovreilor din aceea epocă. (Cf. Archiva ist. II, 25.)

Tudor, dinastie engleză care a condus Anglia dela 1485—1603. Dreptul la tron i-a venit că Edmund T. conte de Richmond s'a căsătorit în 1455 cu Margareta de Beaufort, al cărei tată se trăgea din întemeietorul casei de Lancaster. Fiul Margaretei, Henric T., în urma luptei dela Bosworth (1485) se urcă pe tron ca Henric VII (1485—1509). După el fiul seu Henric VIII (1509—47), apoi fiii acestuia, Eduard VI (1547 până 1553), Maria T. (1553—58) și Elisabeta (1558—1603).

Tudora, 1) *T.*, com. rur. în Rom., j. Botoșani situată pe malul Siretului, are 2795 loc. agricultori și economi de vite. 2) *T.*, sat în Rom., j. Botoșani cu 2352 loc.

Tudor Vladimirescu, com. rur. în Rom., j. Braila, cu o suprafață de 4415 hect. și 1875 loc. Stațiune a căii fer. Tecuciu-Galați. (v. și Vladimirescu.)

Tuducescu, 1) *T.*, *Atanase*, scriitor și teolog rom., n. 1851 în Câmpanii de jos (cott. Bihor); † 25 Apr. 1885 în Arad. A studiat dreptul în Orade, teologia în Arad. A funcționat ca prof. de teologie în calitate de notar la delegația fondurilor comune a dieceselor Arad-Caransebeș, apoi ases. consistorial. A publicat: »Românul în poezie»; mai multe poezii în Familie; a colaborat la »Albina», »Gaz. Trans.», »Biserica și școala».

2) **Tuducescu**, *Ioan*, învățător și scriitor rom., director al băncii »Mureșianul», n. 1841 în com. Câmpanii de jos (cott. Bihor). A studiat preparandia în Arad. 1857—67 învățător în Buișmont., 1867—97 în Lipova. Scrieri: Abcedare, un Legendar, Exerciții intuitive pentru învățători, Metodul de procedere la Abcedar, Limba română (gramatică), Economia, Socoata, Tabelele, măsurile și banii, Istoria natur., Geografia, Istoria Ungariei, Istoria universală. Abcedar german-român, Istoria Românilor, Micul gratulant, Cântările Vitleemului, Învățatură despre banii noi, Istoria biblică.

Tuf, rocă; 1) *T. vulcanic* sau T. propriu și se numesc materiile vulcanice ușoare proiectate, ca cenușa, năsip cu bombe vulc., noroiu vulc. T. vulc. sunt mai mult sau mai puțin cimentate, dar întotdeauna poroase. T. vulc. sunt T. trahitic, porfiric, diabolic, andesitic. Acest din urmă se găsește în Moldova de nord. În formațiunea saliferă din Rom. și Trans. se întâlnește un T. dacitic

de culoare albă sau verde. (Muntele Verde lângă Slănic în Prahova, etc.). 2) *Tuf*, se mai numesc și depozite de isvoare, s. e. T. calcar frecvent în regiunile cu ape calcaroase, ca s. e. Borszék, Carlsbad. T. limonitic deposit de ape feruginoase, etc.

Tufa, numire a plantelor: *Corylus Avellana* L. (v. ac.) și *Quercus pubescens* Willd. (v. ac.).

Tufan, *Tufa*, *Tufa albă*, *Tufa răioasă*, numiri populare ale plantei *Quercus pubescens* Willd. (v. ac.).

Tufănică se numește în Muntenia planta cultivată *Chrysanthemum indicum* L. (v. ac.).

Tufesci, v. Ciacăru.

Tu-fu, celebru poet chinez, n. 712 în Tuling, magistrat și censor, apoi expatriat. † 770.

Tugomir Basarab, v. Thocomer și Radu I.

Tugra, signatura Sultanului pe acte, monete, etc.

Tuțutum, unul dintre cei 7 duci ai Maghiarilor, veniți cu Arpad. Despre T. și fiul său Horca susține Anonimul, ca ar fi cucerit Transilvania după învingerea și omorirea lui Gelu (v. ac.) și după supunerea poporului (v. Așchileu m.). Istor. magh. I. Karácsnyi a arătat în timpul mai nou, că Maghiarii nu ocupaseră Transilvania la descălecarea lor, ci abia după anul 1000, și chiar și atunci nu deodată.

Tulca, rachiul de prune obținut la o singură destilare. T. este totdeauna ceva mai moale decât rachiul de prune ordinar, care este destilat de două ori.

Tulleries, celebru palat istoric al regilor Franței, situat în Paris pe malul drept al Senei. Regat absolut, revoluție franceză, imperiu, restaurațiune, regim. constituțional și-au avut reședința aici, până la 1871, când vechiul palat fu incendiat de comună. Iată, pe scurt, istoricul Tullerilor: Iși trage numele dela o fabrică de cărămizi din secl. XVI. Caterina de Medicis construită aici o casă de placere prin arhitectul DeLorme, și încungiuă rădina cu un zid. Enric IV completă clădirea legăud prin o galerie T. cu Louvre. Ludovic XIII continuă construcția fațadei principale. Palatul presenta astfel un total puțin armonios. Sub Ludovic XIV pavilionul central fu refăcut, dându-i-se o formă pătrată și acoperit cu un dom. Regele venia rar la T., căci reședința lui de predilecție era Versailles. După moartea lui, T. devine pentru prima dată reședința regelui Ludovic XV pe timpul minorității, când însă deveni maior nu voia să renunțe la faștele palatului din Versailles. Sub regență, arh. și opera, aceasta fu transferată la T. În urmă comedia franceză fu instalată aici. În 1778 cu ocazia reprezentării piesei »Irène», Voltaire fu încoronat. În 1789 Ludovic părăsese Versailles pentru totdeauna, și vine la T. După »18 brumar», primul consul intră în T. redându-i vechia strălucire. Sub imperiu, sub restaurație, sub Ludovic Filip și sub al doilea imperiu, T. fu reședință permanentă. [A. Șulufju.]

Tuka, (lat. *Rhamphastus Toco*), pasere din ord. Coracornithelor cu pene negre ca corbul afara de gât, care e alb. Traiesce singuratic prin pădurile Brasilei (America de sud). O alta specie mai este *T. Ariel* (Rh. Ariel).

Tukydid, cel mai mare istoric din anticitate, n. pe la 470 a. Chr. în Halimus lângă Athena; după tatăl seu urmaș al unui rege al Traciei,

după mamă-sa strănepot al lui Miltiade, prin căsătorie moștenitorul unor bogate mine de metal prețioș în Tracia. Luă parte la resboiul peloponesiac în fruntea unui escadron, pe propria chelteniă. Sosind însă prea târziu, fii osândit la un exil de 20 ani, în care timp trăi parte la bunurile sale dela Skapte în Hyle în Tracia, parte în Peloponez. Acestei împrejurări este de a se mulțami opera sa »Despre resboiul peloponesiac«. Înainte de a-și termina lucrarea fii ucis de un asasin în Tracia 402. Istoria sa fii continuată, după materialul adunat, de Xenofonte. T. e considerat ca primul istoric-filosof și măiestru în politică și elocvență.

Tula, guvernământ în Rusia mare, 30,960 km²., cu 1.432,743 loc. (1897); sol foarte roditor. *Capitala* T., lângă Upa, 111,048 loc.; însemnata fabricație de arme, marfuri de oțel și metal; episcopie.

Tulcea, comună mare în Ung., cott. Bihor, se amintesc la 1332. Are 473 case, cu 2737 loc. gr.-or. români; teritoriul 10,012 jug. cat., produce tot soiul de cereale.

Tulcea, 1) *T., județ* în Rom., cu un teritoriu de 8453 km²., în privința administrativă e împărțit în 4 plăși, cu 123,192 loc. Instrucția numeră 1 gimnasiu și mai multe școli urbane și rur. mixte. Are 68 parohii ort. rurale și 9 urbane. Pământul e bogat în fier și calcar, exploatare de stat, și în ape minerale. Industria și comerțul sunt la început, spre aventur lor servesc 5 porturi, dintre cari 2 sunt mai înfloritoare, cel dela Sulina și T. Pe lângă Dunăre comerțul mai are și căi ferate. J. T. e foarte bogat în monumente istorice.

2) *Tulcea, com. urb.*, j. T., cu 18,800 loc., oraș industrial, cu port însemnat, de unde se exportează brânzături, lână, cereale și pește. E situat T. pe malul drept al brațului principal al Dunărei la egală distanță (7 km. în linie dreaptă) de cetalul Chiliei și de bifurcația Sf. George, și la 26° 28' longit. est. Paris. Orașul se afla construit în amfiteatru pe ultimele înălțimi ale Dealului Mare cari se termină în Dunare prin Dealul Caramidei la estul și Dealul Tulcei la vestul său. Acest din urmă înaintea ca un promontoriu între mlaștinile Dunărei și este scormonit prin numeroase urme de fortificațiuni. Aci se ved: vechia cetățue a Tulcei, urme de redute cari înaintea până de-asupra balților. De altfel urmele de fortificațiuni se mai ved împrejurul Tulcei ca: șanțul dela nordul șoselei Isacei lung de 2 km., și reduta dela nordul ei și uvrajul octogonal dela vestul șoselei Babadagului la cota 109 m. care domină orașul și are vedere asupra fluviului. T. se află pe principala linie de pătundere din Ismailul Basarabiei în Dobrogea ocupând o pozițiune tactică tare, care comandă cu circulațiunea pe Dunare și drumul spre Ismail. Sînt numeroase trecerile preste Dunare la T.; în cele din urmă trecură aci Dunarea Rusii în 1828, 1854 și 1877.

Tulghes, trecătoare între Moldova și Trans., deschisă de valea Bistricioarei. De lângă frunțarie drumul duce pe la satul T. și prin valea Putnei spre sud-vest, la Miclăuș; dela T. șoseaua duce spre vest la Toplița rom. prin Borsec, de unde altă șosea duce la Ditro-Gherghio; toate trei șoselele trecend coama munților Ghiurghiuului. În Moldova, drumul trecătoarei T.-lui duce sau

direct, preste Petru-Voda la Neamț sau ocolesce la sud-est și conduce la Piatra scoborând valea Bistriței. La frunțarie există urme de fortificațiuni pentru închiderea trecătoarei. Cetatea Neamțului pare a fi fost destinată în origine a supraveghia debușul drumului T.-ului în Moldova. Trecătorile T.-lui, Ghimeșului, Uzului și Oituzului fac legătura directă între Moldova și Transilvania.

Tulichin, *Tulichină*, *Tulpin*, numiri populare ale plantei *Daphne Mezereum* L. (v. ac.).

Tulipa L., (botan.) gen de plante tunicat-bulboase din fam. Liliaceelor, trib. Tulipeae. Cuprinde vr'o 50 specii temperate din emisfera estică, multe cultivate timp îndelungat și în numeroase varietăți, așa *T. Oculus-solis* St. Amm., *T. praecox* Ten., și cunoscute (ca și speciile noastre indigene ca *T. silvestris* L., *T. Biebersteiniana* R. A. Sch. tot) sub numirea de »tulipan« sau »lalea«.

Tulipan, *Tulipani*, numire populară a mai multor specii de Tulipa L. (v. ac.).

Tulipani de grădind = Tulipa *Oculus-solis* St. Amm. și Tulipa *praecox* Tenore. (v. ac.).

Tulipin, v. Tulichin.

Tüll, stofă foarte ușoară și subțire, v. Gaze; *T. englezesc*, v. Bobbinet.

Tullus Hostilius, după istoria legendară al treilea rege al Romei (672—640), nepot al lui Hostius Hostilius, distins în lupta contra Sabinilor. Distruse Alba Longa și așeză pe locuitori pe muntele Caelius. Fundcă neglija serviciul țeilor a fost trasnit de Iupiter și a ars cu casă cu tot.

Tulnic, instrument musioal folosit de Români din Munții Apuseni în Transilvania.

Tulpina, (botan.) partea plantei care supoartă frunzele și organele derivate din frunze. Se înțâlnește dela Muscinee înainte, iar completă e la plantele vasculare. Thalophytele nu au T., numai unele au o parte a corpului lor analoagă T.-ei. Originea T.-ei e parte din regiunea hypocotilee (v. ac.) a embrionului, parte din gemnla (v. ac.). Cresce printr'un meristem terminal ce se află în mugurele terminal, adăpostit sau nu de frunze. E subdivizată în segmente numite *noduri* și *între-noduri*, nod fiind planul determinat de inserțiia frunzei, între-nod, distanța între două noduri succesive. Poate rămâne simplă (v. culin, stip) sau se ramifică (v. ramificarea). Afară de inserțiia ce o da frunzelor, florilor, fructelor, ramurilor, T. mai are ca rol: să transpoarte lichidul absorbit de rădacini în frunze, și substanțele sintetisate în parenchimul clorofilian să le ducă la organe în stare de crescere; să respire, transpire și să acumuleze materii de rezervă. (v. și art.: *Acaula*, *Arbore*, *Arbust*, *Canlis*, *Caulom*, *Cladode*, *Bulbi*, *Bulbili*, *Liane*, *Mugure*, *Monocarpice*, *Perene*, *Rhizom*, *Stolon*, *Tubercul*, *Volubil*, ș. a.). [S. Șt. R.]

Tult, veche monedă turc., în valoare de 15 parale. Figur. preț pipărat. În Banat se țeica T. și la 1, florin de bancă (à 40 cucerii).

Tulucesci, com. rur. în Rom., j. Covurluin, formata din 7 cat. cu 2976 loc. Pe teritoriul comunei se întinde Valul lui Traian și fortificațiunile Galați-Nămoloasa-Focșani.

Tulumba, *pompă*, mașină cu ajutorul căreia se poate împinge un lichid în o direcție oarecare. Sînt trei feluri de pompe: aspiratoare, respin-

gătoare și aspiratoare-respingătoare. *Pompa aspiratoare* se compune din un tub, la capătul superior închis, în care se poate mișca un piston provăcut cu unul sau două canale transversale; aceste canale sînt astupate cu supape ce se deschid din jos în sus. La baza tubului se află un al doilea tub de un calibru mai mic, provăcut la capătul superior cu o supapă. Acest tub se pune în lichid. Ridicând pistonul în sus, se va naște un spațiu gol, în care se aspiră din lichid; împingînd pistonul în jos, supapa tubului al doilea se închide, iar cele ale pistonului se deschid și lichidul rămîne deasupra. Când pistonul se ridică din nou, lichidul de deasupra se va scurge prin un al treilea tub așezat în partea superioară a părții laterale a tubului principal. *Pompa respingătoare* se compune din un tub închis, în care se află un piston; în fundul tubului se află o deschidătură provăcută cu o supapă. În părțile laterale al tubului, aproape de fund, este așezată o țevă închisă cîtră tub cu o subapă. Când pistonul se ridică, supapa din fund se deschide și lichidul intră în tub; când pistonul se împinge în jos, supapa din fund se închide, iar cea laterală se deschide, făcînd loc lichidului, ca se între în țevă. *Pompa aspiratoare-respingătoare* este o combinație a celor două amintite. (Cf. P. Poni, Elemente de fizică, Iași 1895.)

Tumba, (*lat.*) groapa în pămînt, mormînt.

Tumbelichi, specie de timpane arabe sau turcesci, cu căldări de lemn sau de aramă, de diferite dimensiuni. Acest gen de dărabani au fost întrebuințate și în Rom. în așa numitele *mehterhanea* și *tubulhanea* a domnilor de prin secolii trecuți. [T. C.]

Tumore, *tumora*, (*med.*) este o producție hipertrofică, ce nu sta nici sub dependența sifilisului, nici a tuberculosei, nici a vr'unui agent virulent cunoscut; nu depinde de un proces franc inflamator și nu e consecința diferitelor degenerescențe; în fine e în afară de obstacolele, ce se pot ivi în secrețiunea naturală a unor organe. T. dar e un produs cu totul particular, ce rezultă dintr'o predispoziție individuală, congenitală sau ereditară. Uneori poate proveni chiar dintr'o iritație cronică locală, cu timpul poate sau nu imprima organismului un anumit mod de a fi, după oum va avea loc o infecțiune specifică, lentă și progresivă. (După Dr. I. Kiriac, Patologia chirurgicală, 1893.) După substanța, din care tumorile se compun în prevalență, ele se împart în T.-i cu tip epitelial: adenom, epiteliom și carcinom; T.-i cu tip vasculo-conjunctiv: sarcom, mixom, fibrom, lipom, eutoteliom, chondrom, osteom și limfadenom; T.-i cu tip muscular: miom; T.-i cu tip nervos: gliom și neurom; T.-i complexe: cyste dermoide, T.-i cystice și T.-i solide. T.-ile, cari nu alterează funcțiunea organismului, se dic benigne; cele, cari distrug vr'un organ special sau alterează funcțiuni speciale, se dic maligne. Tratatment: numai pe cale chirurgicală. (Cf. și articolele speciale.)

Tumul, adunări sau cete tulburătoare. T. nu sînt permise. În acest caz autoritatea civilă le face trei somațiuni, după cari, dacă nu se risipește, pot fi gonite cu forța, cu ajutorul armelor (art. 90 cod. pen. rom.).

Tumulus, (*lat.*) ridicătură de pămînt; movilă deasupra mormîntului.

Tun, arma artileriei (v. ac.). T. cele mai vechi se fabricau din fier batut, în secl. XIV din bronz, în secl. XV din fier turnat; cel dintăiu T. din oțel a fost fabricat 1846 de Krupp (v. ac.). În timpul cel mai nou T. au fost ajustate pentru tragere repede. Cele mai mari T. au calibru de 40—45 cm. și cântăresc 120—140 tone. La 1848 Românii din munții apuseni se luptau cu tinuri de lemn. (v. și art. Mortiera.)

Tunari, unul dintre cele 18 forturi ale cetății București, situat între fortul Otopeni și Ștefănesci și între bateriile 3—4 și 4—5. Are în dosul său pădurea Tunarilor.

Tunari, comună rurală în Rom., j. Dolj, cu 1087 loc. și podgorii.

Tundere, v. Tonsura.

Tundra, gheabă, haină țeranească.

Tundra, nume dat ținuturilor întinse, lipsite de arbori, din jurul oceanului polar nordic, cari sînt acoperite cu mușchiu sau cu licheni.

Tungusi, popor mongolic în Siberia estică, vînători, parte mare păgâni.

Tunica, haină purtată de vechii Romani; vestiment pentru uniforme de soldați; membrana, învelîș. *T. Dalmatica*, v. Dalmatica.

Tunicate sau *Tunicieri*, animale a căror coarda dorsală persistentă sau temporară nu este situată decît în regiunea codală. Datoresc numirea lor unui învelîș special (*tunică*), compus din celuloză și secretat de epiderma. Se subîmpart în 3 clase: *Apendiculariile* provăcute cu un apendice codal persistent. (Oikopleura, Fritillaria); *Ascidiieni* (Ascidii, v. ac.) cu corpul saciform, provăcut cu două orificii în general apropiate unul de altul (Phallusia, Cionia, Cyntia, Botryllus, Didemnum) și *Salpreni* cu corpul cilindric sau în formă de butoiu, cu două orificii terminale și opuse (Salpa, Doholium).

Tunis, (*Tunesia*), stat în nordul Africeii, sub protectorat francez, 99,600 km.²., cu 1.896,000 loc. (Arabi și Mauri, 60,000 Ovrei, 50,000 Italieni și 27,000 Francezi). Se exportează cereale și oleu de lemn. Dela 1575 sub suzeranitatea Turcilor, conform tractatului din 12 Maiu 1831 s'a pus sub protectorat francez; e guvernat de un beiu cu drept ereditar, actual Sidi Ali (dela 1882). Venituri (1898): 24.061,100 franci. Armata consistă numai din garda de onoare a beului, încolo garnisoane franceze de 10,144 oameni (1896). Căi ferate 1422 km. la 1895, telegraf 3436 km. *Capitala T.*, lângă golful T., 170,000 loc.; forturi; fabrici de matasă, piei și arme; comerțiu viu; portul Goletta.

Tunnel, (*engl.*) cale de comunicație subterană, care trece sub un deal sau rîu. T. se construiau și în vechime, însă mai ales numai pentru scopuri de canalizare: ca cai de comunicație sînt introduse din secl. XVII. La construire se întrebuințeau mașini de sfredelit piatra, mînate cu aer comprimat sau electricitate, precum și materii explosive. T. mai mari:

Simplon	19-78 km. lung,	(în proiect)
Gothard	14-99	" " construit în 1872—82
Mt. Cenis	12-28	" " " " 1858—71
Arberg	10-25	" " " " 1880—84

Sub apă:

Severn	7-25 km. lung,	construit în 1879—88
Mersey	3-20	" " " " 1880—86
Hudson	3-62	" " " " 1879—?

Boala de T., v. Anchylostomum.

Tunusli, frații, au publicat la Viena, 1806 o cheltuiala lor, o traducere grecească a unei opere istorice a lui Mihail Cantacuzino sub titlul de Istoria Valahiei. Necunoscându-se originalul, traducerea grecească a fost, la rândul ei, tradusă în românește de G. Sion și publicată sub titlul de Istoria publică și geografică a Țării-Românesci, Bucur. 1863. (Cf. Iorga, Istoria literaturii rom. în secl. XVIII.)

Tupl, (*Guarani*), popor indian în America de sud (Paraguay, Bolivia, Brasilia), odinioară puternic, acum foarte decazut și scăzut; limba lui se mai vorbește în vestul Braziliei și estul Boliviei.

Tur, la Slavi un deu identic cu Mars la Romani.

Tura, afluent pe stânga lui Tobol, isvorește pe coastele estice ale Uralului, în guvernământ. Perm, 728 km. lung.

Tura, sin. cu Tugra (v. ac.).

Turacos, (*Corythaeolus*), pasere din ord. Coracornithelor, fam. Musophagidaelor; cu unica specie *T.* sau *C. cristatus*, lung de 65—75 cm. Traiesce în Africa centr. dela golful Guinea până la munții Kilimandjaro.

Turan, numire colectiva pentru Turkestanul rusesc dimpreună cu chanatele Chiva și Bochara.

Turanice sau *tatarice*, *limbi și popoare*, sub acest nume, înlocuit aici cu cel de *ural-altaice*, se înțeleg urmatoarele 5 grupe, înrudite mai mult prin dezvoltarea morfologica decât prin origine: 1) finică, 2) samoedica, 3) turcească, 4) mongolă, 5) tungusica. Primele două cuprind limbile uralice, celelalte trei cele altaice. (Cf. Winkler, »Ural-altaische Völker und Sprachen«, Berlin 1884; și »Das Ural-altaische und seine Gruppen«, Berlin 1885. v. și Ural-altaice.)

Turba, teren de origine vegetală format însă cu deosebire din mușchii speciilor Sphagnum și Hypnum, și trecut într'o stare de carbonasiune. *T.* se formează cu deosebire în mlaștini și alte ape statatoare cari nu au scurgere suficientă. La *T. fibroasă* deosebin de ordinar 3 straturi: unul constând din mușchiul încă verde, apoi un al doilea cenușiu, din plantele trecute deja în depericiune, în care încă se mai pot cunoaște și distinge plantele cari au intrat în compoziția ei, și stratul al treilea cu *T. negrita* și carbonisată cu totul. *T.* din stratul întâiu și al doilea se taie și scoate cu mașinele de sub apă, se usca și întrebuințează ca așternut în grajd, ca mijloc de desufectiune și pentru împachetat, fiind ușoară și moale, iar cea din stratul al treilea, neagră carbonisată. se taie, se uscă în forme cubice și servește drept combustibil, care are mai mare forță calorică decât lemnele, dar mai mica decât lignitul și hulla. În agricultura *T.* puțin se poate întrebuința după seacărea apei, sau vara pe seacă i-se da foc și apoi în cenușa ei se seamănă 3—4 ani plante agricole, și apoi se lasa sa crească *T.* în 20—30 ani la loc. Inșă fumul și miamele ce se degajează din mlaștine și turbarii sunt vătămătoare sanatații. De aceea este mai nimerit a le seca și acoperi apoi cu un strat de nasip ori pamânt sanatos pe deasupra, în care se poate apoi face cu bun succes plugarie ori fenațe naturale de veci. Pamânturile aceste secate și ameliorate devin cu timpul terenuri de o mare fertilitate și valoare. (v. și Turbaria.)

Turban, *cealma*, broboadă din tulpan alb, cu

care Turcii și alte popoare orientale își înfașură capul.

Turbarea, v. Rabia.

Turbăria, *sphagnet*, «*stinov*», locul unde se formează combustibilul vegetal turbă (v. ac.). Apa din *T.* e încărcată cu aciți humici și e lipsită de bacterii, din care cauză, frunze, trunchiuri, animale, remășișe de industria omului, cari din întâmplare au ajuns într'o *T.*, se păstrează fără a putrezi. Într'o *T.* grosimea turbei poate ajunge 3—10 m., dar după un timp îndelungat.

Turbați, sat în Rom., j. Ilfov, în *T.* a fost până la 1812 o mănăstire de călugărițe, ați un schit.

Turbedar, v. Hoge.

Turbelariati, ordin de viermi plathelminți ciliați, cu tubul digestiv lipsit de anus; se deosebesc în: *Dendroceli* cu cavitatea digestivă ramificată (Leptoplana, Geoplana, Planaria, Gunda, etc.); *Rabdoceli* cu cavitatea digestivă dreaptă (Microstomum, Prostomum, Mesostomum, Opisthomum, etc.) și *Aceli* fără tub digestiv (Convoluta, Proporus).

Turbina sau *Roată idraulică*, roată pusă în mișcare prin puterea mecanică a apei. *T.* proprie consta din două roate așezate una într'alta concentric. Roata din lăuntru e imobilă, cea din afară mobilă. Apa întră mai întâi în roata din lăuntru, de aci în roata din afară, și după ce și-a dat energia mecanică, iese afară. Prin *T.* se valorează 75% din puterea mecanică a apei.

Turbulent, agitat, furios, violent.

Turburare ori *atac*, ori ce rezistență cu violență, prin fapt, în contra vr'unui funcționar administrativ sau judecătoresc, care ar fi în lucrarea executării legilor, ordinelor sau ordonanțelor autorității publice, a ordinelor, a mandatelor sau hotărârilor judecătorești. (v. și Rebeliune.)

Turburea, com. rur. în Rom., j. Gorj, compusa diu 2 cat., cu 1302 loc., agricultori.

Turca, (*Turculeț*), nume de pasere ce se pastrează în unele legende despre Noe la Românii din Transilvania și care pasere ați nu mai există.

Turca, mască cu cap de cerb, decorată cu panglici, mărgelile și clopoței, cu care umblă copiii la Craciun.

Turca, căciulă mare și lațoasă purtată de țărani; jucarie în formă de bețișor ascuțit pe ambele virfuri cu care se joacă copiii repețindu-l de pe pământ în aer.

Turcan, *Ioan*, *Dr.*, preot și om politic rom., u. 19 Apr. 1818 în Crișceatec (Bucov.), a studiat în Cernăuț teologia și un an la univ. din Viena; se preoți în 1843. Dela 1866 consilier consist., în care calitate fu pensionat în 1897. Dela 1874—80 predicator rus. la biserica cated. din Cernăuț. 1879 fu distins cu titlul de doctor teologiei honoris causa, 1880 cu dreptul de a purta cruce și în 1887 cu acela de a purta mitră. Din 1878 incoace deputat în dieta Bucovinei și dela 1899—1900 în camera deputațiilor a consiliului imp. din Viena. [Dr. I. G. Sbierea.]

Turcenii de jos, com. rur. în Rom., j. Gorj, se compune din 2 cat., cu 1126 loc.

Turci, popor de rasa mongolică, care, în înteles larg, cuprinde afară de *T.* osmaici încă și lacuți, Tatarii sibirici, Chirghizii, Uzbekii, Turkmenii, Nogaii, Caracalpacii și Dunganii. *T.* propriu șiși, din cauza amestecării lor cu Ariani și Semiți, au conservat puțin însușirile caracte-

ristice ale Mongolilor. Mai neînfluințată a ramas limba lor. (Cf. scrierile lui Vămbéry despre T., 1885).

Limba turcă este un ram al familiei limbilor altaice, înrudită cu limba fineză și maghiară. Se deosebesc 2 ramuri principale, cele *estice* (niguric și giactaic, etc.) și cel *vestic* (în deosebi Turca Osmanilor). Scrierea lor e cea arabică, în maniera Persanilor. Gramatici de Redhouse, lexicon de Zenker.

Literatura turcă e foarte bogată, însă lipsită de originalitate; e mai mult o imitație a scrierilor arabe și persane. Per. de înflorire sub Suleiman I (secl. XV). Lirica e extrem de sensuala și preste măsură panegirică. Se cunosc preste 2200 poeți. Cel mai vechiu Așic († 1332); cei mai celebri: Achmadî († 1412), Sati († 1546), Lamii († 1531), care a fost cel mai productiv, Iasli († 1563); Baki († 1600), cel mai mare poet liric, Nefi († 1635) satiric, etc. Opere principale: »Humaiunnâme« colecțiune de fabule, de Ali abd el Wassi († 1543); »Tutinâme«, romanul »Suleimannâme« de Firdusi (70 vol.). Istoriografia din secl. XV. înceace e mult cultivată, dar puțin serioasă. Istorice de frunte: Saad-eddin († 1599).

Turcia, (*imperiu osman*), întreg teritoriul ce stă sub stăpânirea sultanului din Constantinopole, cuprindând parti din Europa, Asia și Africa. Odiñoară avea întindere de 6²/₅ milioane km²., cu 52 milioane loc.; acum însă e de 4.049,007 km²., cu 39.652,217 loc. (inclusive Bosnia, Herțegovina și Cipru), din care însă numai 2.880,658 km²., cu 24,241,5000 loc. sunt posesiuni imediate, restul sunt state tributare sau stând sub administrație străină. Posesiuni extraeuropene sunt în Asia: Asia mică, Armenia, Siria și Mesopotamia, Arabia; în Africa: Tripolis și Barka, Egipt (v. aceste art.).

TURCIA EUROPEANĂ

cuprinde partea mijlocie a peninsulei balcanice dimpreună cu numeroase insule; teritoriul nemijlocit turcesc e de 162,550 km²., cu 5·8 milioane loc.; afară de acesta se mai țin de T., cel puțin dupa nume: *Creta*, 8618 km²., cu 294,192 loc., principatul *Bulgaria* (cu Rumelia orientală) 96,660 km²., cu 3,310,713 loc., sangeacul *Novibazar* (ocupat de Austriaci). 7350 km²., cu 153,000 loc. și insula egipt. *Thasos* 393 km²., cu 12,140 loc. Întreg teritoriul T.-ei europene ar fi deci 275,571 km²., cu 9.582,345 loc.

RELIEFUL.

T. are numeroase platouri încadrate de munți; la vest e Șar-Dag (cu Liubotru 3050 m.), la sud mai multe șiruri de munți mergând în direcție dela nord-vest spre sud-est (Peristeri 2359 m., Procletea 2296 m.); munții Rodope (până la 2930 m. înalți) și paralele cu ei Perim-Dag (2681 m.); Balcanul (până 2376 m.) cu 30 pasuri, dintre cari cele mai importante, s. e. pasul Șipca, se află pe teritoriul bulgar; la nordul Rumeliei orientale se întind șiruri paralele mai scunde ale Balcanului, cari merg spre sud-vest până la munții Rodope, formând aci Poarta lui Traian între Ichtiman și Filipopole. *Riuri* mari nu s'au putut forma, mai însemnate sunt: Marița cu Tungea, Struma, Vardar, cari se varsă în Marea Egeică, Drina în Adriatică, Kalamas în Iouica. *Lacuri*: cel dela Scutari, Ochrida și Ianina.

Clima e sănătoasă, la est ceva mai aspră din cauza vânturilor nord-estice, mai favorabilă e pe la Constantinopole și pe insule, cari au mulți vulcani și sânt cercetate de dese cutremure.

POPULAȚIUNEA

se compune din Turci (elementul dominant), Bulgari, Greci, Arămâni, Albanezi, Cerchezi. După confesiune sânt mohamedani (Turcii, numeroși Albanezi și o parte din Bulgari), restul creștini gr.-or. stând sub patriarhul din Constantinopole; mai sânt și puțini romano- și armeano-catolici și mosaici (Ovrei). Densitatea populațiunii e în termin mediu de 34 pe 1 km². *Cultura* stă pe un grad inferior; instrucției servesc vr'o 470 școale medii (rușdich), 20 școale super., școală de administrație, de drept, de silvicultură, de montanistică, școală de reboșiu și de marină, 2 școale de medicină, institut de ca-deți; mai sânt școale armenese și grecesci, câteva școale arămănesci, școale europene în orașele cu port.

OCUPAȚIUNEA.

Agricultura e puțin dezvoltată; abia 40% ale solului e agru, 17% fânațe și pașuni, 14% pădure, restul neproductiv; mai roditoare e valea Mariței. Producte principale: grâu, secară, orz, păpușoi, ovēs, pastaioase, ceapă, crastaveți, piper span., lubenițe, pepeni, tutun, sesam, fructe sudice, vin, poame (prune), materii colorante, mac (opiu); cultura viermilor de mătasă foarte însemnată. Vite și cai; multe oi, porci, albine se cultivă pe scară întinsă; însemnat pescuit. *Mineritul* e neglijat; se scoate aramă, fier (Priz-readi), argint, plumb (Gallipoli), carbuni (vil. Salonic), chrom, sare; se exportează numai plumb și arama. *Industria* e neînsemnată și restrînsă aproape numai la Constantinopole; industria de mătasă, lână și bumbac a decăzut, de asemenea fabricarea de arme și pielării; s'a dezvoltat fabricația de încălțăminte (ghete). *Comerțul* e aproape exclusiv în mâinile creștinilor (Greci, Arămâni și Armeni) și numai în orașele maritime e în avânt. Se exportează struguri, mătasă, cereale, mohair, bumbac, opiu, drogherii, cafea, gogoșe, etc.; se importează zahar, cereale, pânză, pânuri, cafea, orez, piei, petrolu. Flotila comercială la 1898 numera 1436 vase de 294,445 tone. Porturi principale: Constantinopole, Smirna, Chios, Salonic, Trapezunt, Sansun, Iafa. Cai de comunicațiune defectuoase; căi ferate la 1898 în Europa 2011 km., în Asia mică 2167 km., în Siria 342 km. Rețeaua telegrafică destul de întinsă. *Monete*: piastru = 21 bani, la plați mai mari o pungă a 500 piastri; la 1871 s'au introdus măsurile metrice.

CONSTITUȚIA

dată la 23 Dec. 1877 era monarhică-constituțională cu un senat (membri numiți de sultan pe viață) și camera deputațiilor (aleși pe 4 ani prin vot secret), cari însă dela 1877 nu s'an mai întrunit. De fapt T. e monarhie absolută; capul statului e sultanul (dela 31 Aug. 1876 e Abd-ul Hamid II), care totodată e și căpetenia religioasă a mohamedanilor. Tronul se moștenește de cel mai în vîrstă prinț al dinastiei Osmanilor. Curtea sultanului se numește Inalta Poartă. Primul funcționar al statului e președintele consiliului de ministri sau marele vezir,

căruia sînt subordonați ceilalți miniștri; apoi șeic-ul islam, șeful ulemalelor, o corporație judecătorească și bisericăscă totodată, a cărei chemare principală e explicarea legii. Judecătorii sînt mohamedane (șeriie) și mixte (nisâmiie); tribunalul suprem e în Constantinopol. *Finanțele T.-ei* stau rău; continuu deficit. Datoria publică, redusă 1881 la jumătate prin învoială cu creditorii, inclusive datoria de războiu către Rusia, face ca. 3730 milioane coroane. Pentru asigurarea ei sînt zălogite imobilele indirecte; monopolul tutunului a fost dat 1883 unei societăți pe acții. *Armata* în timp de pace e de 220,000 oameni; în timp de războiu se poate urca până la 800,000 oameni. Flotila de războiu numeră vr'o 7 cuirasate vechi; e vorba să se procure vase noi. Colorile țerii sînt: roșu și verde închis. În privința *administrativă* T. proprie e împărțită în vilaiete: Constantinopol, Adrianopol, Salonice, Monastir, Ianina, Cosova și Scutari, fiecare stînd sub câte un guvernator (vali); vilaietele sînt împărțite în provincii (liva) sub câte un mutessarif, și în cercuri (kasa) sub caimacani. Capitala Constantinopol.

ISTORIA.

Turcii, un trib din Turchestan în număr cam de 50,000 sub conducerea lui Suleiman I navalira (1225) în Armenia, ca să scape de sabia Mongolilor. Fiul lui Suleiman, Ertogrul (1231—88) se făcî vasal lui Ala ed din, sultan selgiucid din Konia, și se așază în nord-vestul Frigiei. Osman (1288—1326) cuprinse mai multe locuri dela Greci și luă titlul de sultan la moartea lui Ala ed din. Dela el Turcii se chiamă Osmanlii. Urhan (1326—59) fiul său ocupa Brussa, unde construi un palat, a cărui poartă se numia „poartă înaltă”. Fiul său Suleiman cuprinse Gallipole (1356), pe cînd fratele său Ala ed din organiză statul și creă ordinul Ienicerilor (trupă nouă) și cavaleria Spahiilor, cărora li-se da venitul satelor supuse. Numărul Turcilor creștea prin atragerea la religia mohamedană a popoarelor creștine, armata lor era superioară.

Fiul lui Urhan, Murad I (1359—89) cucerii Tracia, își mută scaunul la Adrianopol (1365), Sêrbii și Bulgarii fura învinși și făcuți tributari. În lupta dela Cosova (1389) Murad fu omorît de un Sêrb. Fiul său Bajezid I (1389—1402) făcî vasala Muntenia, deși fusese învins de Mircea cel Mare la Rovine (1394), supuse cu totul Bulgaria, batî cruciata creștina la Nicopole (1396). Cearta dintre fii săi Suleiman, Musa și Mohamed I, opri statul turcesc cîtva timp, dar Mohamed supuse provinciile rescalate. Fiul său Murad II (1421—51) avu de luptat în Albania cu George Castriotul, la Dunăre cu Ioan Corvin. Victoriile dela Varna (1444) și dela Cosova (1448) întăriră mai mult statul turcesc, care avu și o capitală, după ce Mohamed II (1451—81) cuprinse Constantinopol (1453 Maiu 29). Fiul lui Mohamed II, Bajezid II (1481—1512) a făcut puține cuceriri, dar Selim I (1512—20) cucerii Armenia, Siria, Palestina, Egiptul și luă titlul de calif. Fiul său Suleiman II (1520—66) desființă Ungaria (1526), asediă Viena (1529) și ridică puterea turcescă la culmea ei. Selim II (1566—74) veșu începutul decăderii în lupta dela Lepante (1571). Murad III (1574—95) și Mohamed III (1595—1603) sugrumau pe frații

lor ca să nu le provoace turburări și au suferit înfrîngeri în Muntenia și în Persia. Ahmed I (1603—17), Mustafa I (1617—18), Osman II, fiul lui Ahmed (1618—22) și din nou Mustafa I (1622—23), Murad IV (1623—40) fratele lui Osman, erau puși de capriciul Ienicerilor. Murad IV redete imperiului putere. Fratele său Ibrahim (1640—48) fu sugrumat. El lăsă un copil de 7 ani Mohamed IV (1648—87) care fu servit de Kiuprili, cari susținură puterea statului. După moartea vizirului Ahmed Kiuprili, succesorul lui numit Kara Mustafa începu asediul Vienei (1683) și nenorocirile se gramădiră asupra Turciei. Mohamed fu detronat, dar nici Suleiman III (1687—91) nici Ahmed II (1691—95) nu putură aduce victoria sub steagurile turcești. După marea pierdere dela Zalankemen (1691) și dela Zenta (1697) fiul lui Mohamed, Mustafa II (1695—1703) trebui să încheie pacea dela Carlovitz (1699), prin care Ungaria și Transilvania cădeau Austriei, Azoful Rusiei, Ucraina și Podolia Poloniei, Peloponesul Veneției. Mustafa fu resturnat de Ieniceri și înlocuit cu fratele său Ahmed III (1703—30) sub care Turcii lăsară să scape pe Petru cel Mare în schimbul Azofului (1711), recuceriră Peloponesul dela Venețieni, dar deteră Austriei prin pacea dela Passarovitz (1718) Sêrbia și Oltenia. Ahmed fu resturnat la 1730. Sub Mahmud I (1730—54) Turcii purtară războiu cu Rușii și Austriacii, dela cari reluă Sêrbia și Oltenia (Belgrad 1739). Osman III (1754—57) avu de urmaș pe vărul său Mustafa III (1754—74), care începu cu Rușii războiul pentru Polonia, în care flota turcescă fu nimicită la Cesme (1770) și principatele fură ocupate de Ruși. Abdul Hamid I (1774—89) încheie pacea dela Kuciuc Cainargi (1774), prin care se dete Rușilor dreptul de a interveni în favorul principatelor. Caterina II ocupă Crimeea și începu cu Turcii un nou războiu aliată cu Austria. În urma mai multor înfrîngeri, Austria încheie pacea dela Șistov (1791) și Rusia pacea dela Iași (1792) cu Selim III (1789—1807)

Incerări de reformă. Selim încercă să reformeze statul turcesc desființînd Ienicerii și înlocuindu-i cu armată organizată ca în statele apusene. El n'avu însă pace în afară din pricina atacului lui Bonaparte în Egipt (1798) și al războiului cu Rușii (1806—12) iar înlăuntru din pricina rescoalei Ienicerilor, cari îl resturnară și-l omoriră. Mahmud II (1808—39) reluă opera lui Selim. Desființă corpul Ienicerilor și supuse pe pașii revoltați, dar cruzimea lui în războiul cu Grecii aduse lupta dela Navarin (1827) și războiul cu Rușii terminat la Adrianopol (1829), prin care se recunoscea Grecia și se acorda privilegii Sêrbilor. De atacurile lui Mehemed Ali nu fu mîntuit decăt prin ajutorul puterilor apusene și tratatul dela Hunkiar Skelessi (1833) punea Turcia sub protectoratul Rusiei, de care scăpă numai prin alianța celor patru puteri. Abd-ul Medgid (1839—61) dete hatîșeriful din Ghiulhane, prin care acorda drepturi civile și supușilor nemusulmani. În războiul Crimeei armata de uscat se luptă cu eroism, dar flota fu distrusă la Sinope. Puterile protectoare obligară apoi pe Turci să introduca reforme, pe cînd neutralitatea principatelor era o slabire mare pentru ei. După moartea lui Abd-ul Medgid urmă Abd-ul Asis (1861—76)

slab, egoist și cheltuitor. Finanțele erau într-o stare desperată și după moartea lui Fuad și Aali pașa, afacerile statului se încredințau la oameni incapabili. Statul era dator 5 miliarde și dobânda nu se mai putu plăti din 1875. Isbucni și o revoluție în Bosnia, la a cărei stingere armatele turcești se dovediră incapabile. Sultanolu fu depus și ucis (1876) și înlocuit cu Murad V. Bulgarii începură a se revolta susținuți de Ruși, Sârbii declarară resboiul Turciei după aceleași îndemnuri, dar fura învinși de Turci. Murad V fu dețronat și înlocuit cu actualul Abd-ul Hamid II (31 August 1876). Sub el încercă Midat pașa să dea o constituție Turciei, dar fu îndată depus. Rușii declară resboiul (24 April 1877), trec Dunărea în lunie, la Plevna însă încercară mari pierderi și cerură ajutorul României. În anul 1878 înaintară până lângă Constantinopol, unde încheiara tractatul din San Stefano, care reducea Turcia cu totul. Anglia amenință însă cu resboiul dacă Rusia nu cedeză, și congresul din Berlin modifică simțitor tractatul dela San Stefano. Se creă Bulgaria între Dunare și Balcani, se mări Grecia... Dar timpuri liniștite nu urmară, căci Bulgaria ocupă în 1885 Rumelia, Grecii din Creta se revoltară în 1897 și obținură autonomie sub conducerea unui prinț, fiul regelui Greciei George I, chiar Grecii declarară resboiul Turciei (1897). Armata turcească se arătă superioară, învinse pe Greci și ar fi cucerit toată Grecia dacă nu interveniau puterile europene. Pe de altă parte Bulgarii vor să ocupe și Macedonia. Isbucnesc (1903) necontentite rescoale, se produc deraieri de trenuri și se face întrebuințare de dinamită (Salonic în Maiu 1903). Armata turcească este organizată de ofițeri Germani.

Turcoaza, mineral (sinonim *Kallait*), fosfat de aluminiu hidratat în stalactite sau mase uniforme de culoare albastră deschisă sau verde. T. e o piatră scumpă prețuită, dar foarte mult falsificată. T. frumoașe vin dela Nischapur aproape de Herat, din Valea Megara pe Sinai, din Maree etc.

Turcomani, nume comun pentru ramura turcica a popoarelor mongolice cuprinse între Caspica și Amu Daria. La început erau toți nomazi, aji unii sunt așezați (Ciomur) alții nomazi (Ciorva), deși nu atât de hotărâți căci un Ciorva se face Ciomur dacă pierde cămilele și oile, și iarăș un Ciomur se reîntoarce la viața nomada. Cele mai însemnate triburi sunt: 1) *Iomuzii* în Chiva cu 2 ramuri: Cara Ciuca și Bairam Șali. 2) *Ogurșalii* locuiesc pe lângă Caspica și se ocupa cu pescuitul. 3) *Sihții*. 4) *Igdirii*. 5) *Goclanii* supuși Persiei. 6) *Ciudorii*. 7) *Sacarii*. 8) *Ersarii* dependenți de Bochara și care se întind până la Afganistan, numeră 30,000 de chibitce. 9) *Teche* cei mai numeroși (până la 100,000 de chibitce). 10) *Sarykii* și 11) *Salyrii* cu toții până la un mil. de suflete. T. consideră hoția ca ocupația cea mai cinstită și sunt între ei într-o vrasmașie perpetuă. Ei respecta numai pe cel mai tare, coranul nu le regulează viața mult, altfel respectă femeia și țin cuvântul dat. De obicei un T. are doue femei (cumpărate) de care se desparte când vrea.

Turculeț, una din numirile populare ale plantei *Anemone nemorosa L.* (v. ac.).

Turda (magh. *Torda*, germ. *Thorenburg*), oraș cu magistrat în Trans., cott. Turda Arieș, cu

12,117 loc., Magh. și Rom. (2768). Are 10 biserici, tribunal, judecătoria cercuală, oficiu de dare stațiune de cale ferată, fabrică de celulosă, băi de sare. Sunt vestite turtele de T., cari se vënd în toate părțile Ardealului. În T. s'a încheiat uniunea dintre cele 3 națiuni ale Ardealului la 1505. După caderea Budei la 1542 se țin în T. cele dintâi ședințe ale dietei, unde se și aduc diferite hotărâri cu privire la chestiunile religioase. Pe câmpia T.-ei a fost ucis Mihai Viteazul de Basta.

Turda, *protopopiat rom. gr.-or.* cu 14,308 suflete, și *prot. gr.-cat. rom.* cu 16,067 suflete.

Turda-Arieș, comitat în Trans., cu un teritoriu de 3369·58 km². și 160,579 suf., din cari preste 70% români. Cott. T. A. se mărginesce spre nord cu cott. Cojocna, la est cu al Mureș-Turdei, la sud cu al Târnavei mici și al Albei de jos, la vest cu al Aradului și Bihorului. Terenul în partea vestică e muntos, în partea estică e mai mult deluros. Piscuri mai înalte de munți sunt: Curcubeta, Piatra gritoare, Găina și Muntele mare. Vrednice de notat sunt: Ghețarul dela Scărișoara, cataractul dela Vidra, Cheia Turzii și »Câmpia Turzii». În acest comitat este și o parte din așa-numita »Câmpia» Ardealului, unde sunt multe lacuri mai mari și mai mici. Arieșul e riul principal al cottului. Bogațiile naturale ale cottului sunt: aurul, argintul, fierul și sarea, exploatate în minele dela Ofenbaia, Trascau, Turda, etc. și în alvia fluviilor. Solul e fertil la câmpie, munții ofer pașuni bogate. Locuitorii se ocupa cu agricultura și băieșitul; comerțul e puțin prosper, comunicația e înlesnită prin cai ferate în lungime de 108 km., prin drumuri de țeara, comitatense și comunale. În priv. politică cott. T. se împarte în 6 cercuri. În total sunt în comitat 142 comune. Capitala cott. **Turda** (v. ac.).

Turdaș, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 577 loc. rur. și magh., 3 biserici (calvina, gr.-cat. și gr.-or.), 2 școale. La T. s'au desgropat obiecte antice, cari se pastrează în muzeul din Cluj. T. e locul nasterii a doi episcopi: *Paul* și *Mihail Tordași*, instituți de principii calvini pentru credincioșii români, cari au trecut la calvinism. Paul Tordași a urmat după episc. George de Sângeorgiu, † 1568, a residat în Lancram, și a ținut un sinod la 16 Oct. 1569. † 1576. După el a urmat *Mihail Tordași* (v. ac.), numit la început Alexie, n. în T., a fost preot, ridicat nemeș și superintendent român cu reședința în T., locul său natal. Cu el au trecut la calvinism 26 suflete, cari s'au maghiarizat, și la 1652 au primit dela George Racoți biserica de odinioară a episc. M. Tordași, rapită dela credincioșii vechi ai legii grecesci. (Cf. Dr. Bunea, Vechile episcopii românesce; Iorga, Sate și preoți din Ardeal.)

Turenii, com. rur. în Bucov., cu căt. La Vama. parochie, moșie boiereasca în cap. și j. Cernăuț, cu 911 loc. (735 ort.-or., 66 rom.-cat. și uniți, 5 protest., 115 mos.), 1 școală primara, trece-toare cu vamă în România

Turenne, (pron. türen), *Henri de Latour d'Auvergyne, Viconte*, mareșal franc., al doilea fiu al ducelui Henric de Bouillon, n. 11 Sept. 1611 în Sedan, luptă sub duc. Bernhard de Weimar în resb. de 30 ani, 1644 mareșal, cucerește îm-

preună cu Cond ȣterile renane; 1650 cu Fronda, luptă apoi contra ei în fruntea armatei regale, ocupă 1667 Flandra și Franche-Comtă, trece 1668 la catolicism, jefuiesc 1674 Palatinatul și cade în luptă 27 Iulie 1675 la Sasbach. Trecea de mare tactician. (Biogr. de Ramsay.)

Turf, (engl., pron. törf), pajiște; locul unde se fac alergările de cai. (v. și art. Turba.)

Turgal, provincie rus. în Asia centrală (stepel Kirgizilor) între lacul Aral și munții Ural. 456,397 km², cu 453,123 loc. (1897). *Capitala T.*, 897 loc.

Turgenjew, 1) *T. Alex. Ivanovici*, (1785—1845), istoric rus; documentele adunate de el despre istoria diplomatică, statistica și vechiul drept al Rusiei, sunt publicate de o comisiune arheologică sub titlul de »Historica Russiae monumenta« Petersburg. 1841—42, 2 vol.; și un »Supplementum« Petersburg. 1848. 2) *T. Nikolai*, fratele celui dintâiu (1790—1871), om politic, autorul scrierii »La Russie et les Russes«, Paris 1847, și a câtorva broșuri politice. 3) *Turgenjew, Ivan Sergeievici*, n. 9 Nov. 1818 în orașul Orel, în Rusia, † 3 Sept. 1883 la Bougival, lângă Paris. Cel mai însemnat poet rus ca novelist și romancier, studii la univ. din Moscova și Berlin. Debută prin o colecțiune de poezii lirice și câteva istorioare 1843, sub influența direcțiunii pesimiste a lui Lermontov. Cariera sa de mare scriitor începe prin o serie de minunate tablouri din viața poporului rusesc, publicate în foaia »Sovremenik«, și separat sub titlul: »Schife din jurnalul unui vânător«, între 1847 și 1851. Aceste romane au contribuit mult la desființarea iobăgiei țeranilor ruși. La 1852 fu exilat în interiorul Rusiei, pentru un articol asupra lui Gogol. Dela 1863 trăi mai mult în străinătate, la Baden-Baden și la Paris, în relațiune cu familia Viardot. Soartea poporului rus și deșteptarea-lui a fost obiectul preocupării lui T.; aceasta se vede în toate romanele și romanele sale: »Jurnalul unui om de prisos« 1850 (nemulțămirea inconștientă); »Rudin« 1854 (doctrinarismul cosmopolitic); »Cuibul nobilitar« 1859 (deșteptarea conștienței de datorie în clasele culte și apropierea lor de popor); »In ajun«, 1860 (însuflețirea patriotismului); romanele »Părinții și fiii« în 1862 și »Fum«, 1867 (Nihilismul sau patriotismul desperat); »Terra nova«, 1876, (sacrificiul de sine al reprezentanților viitorului). Gloria principală a lui T. în Rusia e patriotismul și tendența politică-socială a operelor sale, prin cari e considerat ca conducătorul opiniunii publice. Calitățile sale artistice: realismul conștient, finețea simțului estetic și psihologic, precisiunea stilului, caracteristica de măiestru a persoanelor și descrierea naturii, sunt mai bine apreciate de criticii străini, cari îl pun în rândul celor dintâi scriitori din Europa. O adâncă influență asupra literaturii novelistice a tuturor popoarelor a avut T. mai ales prin romanele sale, din cari mai amintim: »Padurea și Stepac«; »Moartea«; »Livada Bieșiu«; »Prima iubire«; »Nefericita«; »Regele Lear al Stepei«, 1870; »Valuri de Primăvară«, 1872; »Punin și Barburin«; »Cântecul de triumf al iubirei«, 1883; »Clara Milici«, 1883; »Poeme în prosa«, 1883; multe sunt traduse în toate limbile literare. În limba germ. »Ausgewählte Werke T.-s«, 12 vol. Mitau și Hamburg 1869—84. (Cf. Glogau, »Die russische Li-

teratur und Ivan T.«, Berlin 1872; Vognă, »Le roman russe«, Paris 1886; »Biografia lui T.« de Zabel, Lipsca 1884 și de Thorsch, Lipsca 1886.)

Turgescența, (botan.) starea de rigiditate, de tensiune, caracteristică celulelor vegetale vii. Resultă din o tensiune pozitivă a conținutului celulei, adică din presiunea lichidului vacuolelor asupra membranei celulei, și din o tensiune negativă, adică apăsarea membranei celulare, care reacționează și presează asupra conținutului celulei. Datorită T. membrana celulei se întinde, și mărește suprafața și deci T. e cauza imediată a creșterii celulei. T. se menține pozitivă prin proprietățile osmotice (v. osmosa, diosmosa) ale conținutului celular, iar prin plasmolisă (v. ac.) devine negativă. Prin T. se mai explică: exudarea nectarului (v. ac.); dehiscentă bruscă a unor fructe; mișcările frunzelor, ș. a. [S. Șt. R.]

Turgot, (pron. Türgo), *Anne Robert Jaques, Baron de l'Aulne*, om de stat franc., n. 10 Mai 1727 în Paris, aderent al școlii fisiocratice, a scris 1778: »Reflecțiuni asupra formării și distribuiri bogățiilor«. În 1774 numit controlor gen. al finanțelor, în care calitate starui a se promulga mai multe edicte cari aveau de scop desființarea corporațiilor munciei, a corvoadelor și proclamarea libertății comerțului. T. a întâmpinat însă mare opozițiune la curte și chiar în parlament, și trebui să se retragă din ministeriu 1776. † 1781. Scr. »Oeuvres complètes«, 9 vol. 1844. Biogr. de Tissot.

Turia, com. rur. în Rom., j. Olt, compusă din 6 căt., cu 2400 loc.

Turin, (*Torino*), provincie ital. în Piemont, 10,247 km², cu 1.128,507 loc. (1897). *Capitala T.*, la vărsarea râului Dora Riparia în Padu. 230,193 loc. Odinioara capitala Sardiniei și pâna la 1865 a Italiei. Are piețe frumoase, în podobite cu monumente: Piazza Castello cu vechiul palazzo Madama (observ. astron.) și castelul regal; Piazza Carlo Emanuele II cu statua lui Cavour; Piazza San Carlos. Carignano cu marele palat Carignano; domul San Giovanni (din secl. XV, cu cripta ducilor de Savoia), etc. Citadela, teatre, universitate (fund. 1412), bibliotecă cu 150,000 vol., academie de științe (dela 1759), școală de inginerie; muzeu de anticități, mai multe pinacoteci, muzeu istoric național, muzeu comercial; arhiepiscop. Industrie de matase, bumbac, mobile, pianoforte, mașine, chinnicalii, metale, etc.; comerțu de transit. În vechine era capitala Turinilor galici, apoi colonie romauă (*Augusta Taurinorum*). Aci au bătut imperialii sub prințul Eugen pe Francezi la 7 Sept. 1706.

Turița, numele popular al plantelor: Agrimonia Eupatoria L. (v. ac.) și Galium Aparine L. (v. ac.); *Turița mare* = Agrimonia Eupatoria L. (v. ac.).

Turkestan, (*Turkistan*), țeară în Asia centrală, cuprinzând ținuturile râurilor Amu Darja și Sir Darja (T. apusean) și al lui Tarim (T. resaritean). *T. apusean* cuprinde guvernământ. general rus. T. și prov. Semireciensk, apoi Bochara, Chiva și o parte din prov. transcaspica. *Gubernam. gen. T.*, 665,963 km², cu 3,898,106 loc. (1897), se divide în prov. Ferghana, Sir Darja și Samarkand. *Capitala Tașkent. T. resaritean*, numit mai nainte Buchara mică și Kașgaria, acum e o parte a provinciei chineze Sinciang, 1.118,713 km², cu 580,000 loc.; în partea cea

mai mare stepe sterpe și deșerturi năsiptoase. Locuitorii turco-tatari (Taranci) se ocupă cu agricultura și cultura viermilor de mătasă. Capitala Urumci.

Turmair, v. Aventinus.

Turmalina, mineral, borosilicat aluminos de sodiu și magneziu, cu fier, potasiu, litiu, cristalizează în sistemul hexagonal. Varietăți principale sînt: *Acroît* cu variet. în nuanțe roșetice Rubelit, Siberit și Apyrit, întrebuițate în bijuterie; *T. nobilă*, transparentă verde, albast. brună cu variet. Indicolit; exemplare frumoase colorate sînt întrebuițate în bijuterie; *Schörl*, T. neagră, cea mai răspândită în granite, șisturi metamorfosate, etc.

Turmalinită, rocă formată de quartz și Turmalin; de obicei la contactul granitelor.

Turnera L., (botan.) gen de plante din fam. Turneraceelor, cuprinde vr'o 70 specii tropical-americe, numai una dela Cap, dintre cari cităm: *T. aphrodisiaca* Ward. și *T. diffusa* Willd., cari au proprietăți stimulante. [A. Pr.]

Turneraceae, (botan.) mică familie de plante înrudită cu *Passiflorele* (v. ac.) de cari diferă însă prin habit, petale caduce și lipsa coronei. Cuprinde ca. 70 specii preponderant americane distribuite în trei genuri, dintre cari cităm ca cel mai important *Turnera* (v. ac.). [A. Pr.]

Turnescu, *Nicolae*, medic rom., n. 1819 în București, † 9 Oct. 1890. A studiat chirurgia la Paris. La 1869 e numit decan al facultății de medicină și profesor de chirurgie în București; pensionat 1884. Scrieri: *Du pouls* (1853), *Des luxations accidentelles en général* (1853).

Turnesol, o culoare extrasă din Licheni din familia Rocela. Se întrebuițează în chimie pentru proprietatea ce o posedă de a se înroși în contact cu acizi și de a se înalbăstri cu substanțele alcaline, prin urmare de a caracteriza felul unui compus.

Tournichet, (franc. Tourniquet), barieră mobilă, prin care vizitatorii unui spectacol pot trece numai unul câte unul, și care în mod automatic arată numărul persoanelor intrate. Tot T. se numește și un instrument de chirurgie întrebuițat la amputațiuni, cu ajutorul căruia se comprimă arterele spre a opri scurgerea sîngelui.

Turnir, în evul mediu jocurile de luptă ale cavalerilor, arangiate de principii sau societăți speciale de T., la cari era admisă numai nobilimea. Luptele se faceau mai ales călare, cu lancea, mai rar pedestru cu spada, în totdeauna însă după anumite reguli stricte. Cel din urmă T. a avut loc la 1487 în Worms. Ca spectacole se mai aranjau T. încă și în secl. XVII. (Cf. Schulz, *Das höfische Leben*, ed. 2., 1889).

Turnu, schit în Rom., j. Argeș, sub muntele Cozia, lângă Olt. Situat în regiune pitorească. A fost înfrumusețat de episc. Timuș (v. ac.), care și-a ridicat aici o reședință de vară.

Turnu-Măgurele, *com. urbană* în Rom., reședința j. Teleorman, situată pe țărmul stîng al Dunării, aproape unde Oltul dă în Dunăre și în față cu orașul Nicopoli. Populația orașului, 1900, a fost de 8668 loc. Are un gimnasiu, trei școli primare, o grădiniță de copii și o școală israelită. Biserici sînt 2 și de capela. Ca punct comercial T.-M. era odinioară de înția năna, ași se mai semnalează aici numai comerțul de cereale. Are

o fabrică de bere, 2 de săpun, 1 de luminări de ceară și mai multe ateliere mecanice. T.-M. a avut un rol însemnat în istorie; cel mai important rol l-a avut însă în tot timpul ultimului războiu pentru independență din 1877.

Turnu-Măgurele, *port*. Aici abordează vapoarele și toate vasele plutitoare ce vin pe Dunăre cu mărfuri și călători. T.-M. este și punct vamal important. În 1897 a avut un venit de 187,261 lei. La T.-M. este și stațiune de cale ferată.

Turnu-Roșu, punct unde Oltul începe să taie valul carpatic pentru a-și deschide drumul către Dunăre, situat pe dreapta Oltului la sudul satului Boița și la 365 m. altitudine; acf se află construit un foisor de zid a cărui misiune era de a închide strimtoarea munților, tocmai pe locul vechei cetăți romane ăisă Pretoria. La nord și pe partea de est a șoselei Sibiului se află înălțimea »Landskron«, pe care se vîd ruinele unui castel ce supraveghea gura defileului. Prin extensiune se dă numele de T.-R. întregii strîmtori dintre munții Sibiului și ai Făgărașului, cuprinsă între Boița și fruntărie, și chiar între Boița și Căineni, unde se desface din defleu drumul Curții de Argeș pe la Pripoare și Salatrue. Drumul direct coboară spre Călinănesci cursul Oltului. Între Căineni și gura Lotrului, Oltul strebate pe partea vestică bazinele Titeșilor regiune deschisă, după care prînesce Lotrul, apoi întra în *chei* sau *cărlige*, partea cea mai strîmtă și stîncoasă a defileului din care iese la Bivolari. Fruntăria taie defleul la Rîul Vadului. La Căineni pe dealul Podului urme de fortificațiuni, două fronturi bastionate precedate de șanțuri adânci. Romanii aparau defleul la Poarta Traiana, la Sargidava (Racovița), la Buridava (Calimănesci). Urmele șoselei romane se zăresc în mai multe puncte ale defileului.

Turnu-Severin, com. urb. în Rom., j. Mehedinți, așezat în valea Dunării, aproape de ruinele Cernefelului, are la 20,000 loc. E o stațiune frunțasă în comerțul de Dunare. Capitala j.-lui și sediul tuturor autorităților, are un liceu, școala profesională, școala primare, etc. Are clădiri frumoase, și o grădiniță publ. cu relicvii romane. Lângă T.-S. sînt ruinele Turnului împ. Sever, și ale Podului lui Traian.

Turóc, comitat în Ungaria, în partea nord-vestică cu un teritoriu de 1150:35 km², încunșurat de munți, dintre cari mai însemnat e lanțul Katra mică cu piscul Crivanul mic de 1711 m. Rîul cel mai însemnat e Văg. Producțiunea solului e slabă, pe alocurea se cultivă numai cartofi și ovės. Traiul locuitorilor e asigurat de economia de vite. Loc. sînt 51,956, Slovaci, Germ. și Magh., cari se ocupă cu baieșitul și industria; dulgheritul mai ales e ocupațiune generală răspândită. În privința administrativă cott. e împărțit în 2 cercuri pretoriale, e reprezentat în dietă de 2 deputați. Starea culturală e înăpoiată.

Turóc-Szt.-Márton, opid în Ung., cott. Turóc, 3357 loc. Magh. și Slovaci. Centru școlai al Slovacilor din Ungaria.

Turpeth, substanță care se produce dacă sulfatul mercuric se solvă într'o cantitate mai mare de apă fierbinte. Mai de mult medicament.

Türr, *Stefan*, general ital. de orig. magh., n. 1824 în Baja, și-a început cariera milit. în armata

austr.; 1848 servește sub Radetzky în Italia, 1849 desertează și ia comanda unei legiuni magh. în Piemont, dar bătut la Novara, fuge în Helveția, apoi trece în Anglia. 1855 în serviciile Angliei, este trimis în țările dunărene, dar deținut în București, dus la Viena și judecat la moarte. Scăpat la intervenția reg. Victoria, trece 1856 în Turcia, iar 1859 în Italia, unde luptă sub Garibaldi, și este numit apoi adjutant al reg. Victor Emanuel. 1866 a încercat formarea unei legiuni în Belgrad cu planul de a intra în Ungaria. Amneștiat, se reîntoarce în patrie și ia parte în viața publ.; 1870 i-se dă concesiunea pentru exploatarea Canalului Francisc. Trăiește în Paris. A publ. mai multe memorii în limba franc. (și despre chestiunea orientală).

Turritis L., (botan.) după unii gen propriu, după alții numai subgen dela *Arabis* (v. ac.).

Turta sau *torta*, prajitură preparată din deosebite aluaturi cu adaosul de migdale, nuci, ș. a. care se coace la cuptor.

Turta, una din numirile populare ale plantei *Carlina acaulis L.* (v. ac.). *Turta-lupului*, se numesc semințele toxice ale arborelui *Strychnos nux vomica L.* (v. ac.).

Turtura, (*Turturea*, *Turtureld*, *Turturoi*), lat. *Turtur vulgaris*; *Columba turtur*; pasere din ord. Columbaelor, de mărimea unui porumbel; își depune oușle în număr de 2 într'un cuib făcut din împletirea câtorva rămurele în crângurile și pădurile cele mai retrase. T. locuiește centrul și sudul Europei, vestul Asiei și nordul Africei.

Turul, denumirea magh. a paserei răpitoare *Gypaetus barbatus* (v. ac.), care a fost cea mai veche emblema heraldică (pajură) a Maghiarilor (dela Atila până la Geza). În emblema veche a Transilvaniei încă se găsește vulturul. După legendă, T. a fost tatăl lui Almos, de unde Arpadianii se diceau de origine din neamul T. (Cf. Nagy Gy., T., 1883.) Tot »T.« se mai numește și revista societății heraldice ungare, care apare de aproape 20 ani în Budapesta.

Tuș, un amestec de 5 părți cleiu, 15 părți funingine, 2 părți suc de liquiriția solvate toate în 25 părți apă apoi evaporat la consistența extractului și turnat în forme; servă la desemn ca culoare neagră.

Tusa, mișcări reflexe, se ivesc sub formă de accese ale mușchilor expiratori. T. se produce în mod reflex prin excitarea mucoasei cailor respiratorii, a faringelui, a pleurei, a conductului auditiv. T. se observă în diferite afecțiuni ale laringelui, ale pulmonilor: bronchite, pneumonii, tuberculoza, în pleuresii, ș. a.

Tusă convulsivă, (*Tusă măgărească*), T. paroxismală, epidemică, exagerată până la vomitiuni, apare la intervale mai mari sau mai mici, de câteva minute sau ore, mai ales la copii. Se deosebește un stadiu cataral, unul convulsiv și stadiul descreșterii. T. convulsivă este molipsitoare și este produsă de microbi, dintre cari diferiți au fost considerați drept caracteristici pentru aceasta afecțiune. În combaterea T. convulsive s'au preparat mai multe seruri (ser analog cu cel antidifteric), dar pâna acum nici unul nu a dat rezultate satisfăcătoare.

Tuscia, v. Etruria.

Tusculum, oraș în Latium în munții Albani,

cu numeroase vile ale frunzașilor romani (s. e. Tusculanum al lui Cicero); de aci: ori ce vilă plăcută.

Tușe, (franc. touches), v. Tasta.

Tusla, v. Tuzla.

Tușnad, com. rur. în Trans., cott. Ciuc, cu 2342 loc., Secui; este și stațiune balneară la 658 m. înălțime, cu izvoare de apă alcalină-muriatică ce conține mult fier. Se recomandă în casuri de anemie și cataruri ale membranelor mucoase. [L.]

Tussilago L., (botan.) gen monotipic din fam. Compositae, trib. Senecioideae. Unica specie *T. Farfara L.*, crește și în părțile noastre prin locuri umede și în culcuțe, pe coaste și maluri rupte argiloase sau calcaroase și este cunoscută sub numirile populare de: *Podbal* sau *Podbeal*. Frunzele și capitulele acestei plante sub formă de infuziune sânt întrebuințate contra tușei; cu frunzele proaspete de Podbal se pot face catarplasme. [Z. C. P.]

Tutana, 1) *T.*, com. rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 6 căt., cu 1881 loc., cari se ocupă cu economia de vite. 2) *T.*, *munie*, în același județ, 2079 m. 3) *T.*, *schit*, pe malul Argeșului, întemeiat de Mihnea-Vodă la 1577.

Tutania, metal artificial, un soi de Britannia-metal (v. ac.).

Tutanus, la Romani un deu apărător în contra inamicilor.

Tuțcani, com. rur. în România, j. Covurluiului, cupusa din 3 cătune, cu 2107 loc.

Tutela, o însărcinare impusă de lege sau prin voința omului și în vîrteala căreia o persoană capabilă e obligată de a îngriji de un minor nemancipat sau de un interzis, de a-i administra averea și de a-l reprezenta în actele civile. T. e o însărcinare gratuită și obligatorie; se numește *oficioasă*, când o persoană se supune îndatoririlor unei T. ordinare, dar se mai obligă de a hrăni și educa pe pupil (v. ac.) gratuit, în scop ca mai târziu să-l adopteze. T. oficioasă prepara dar adopțiunea. Când moare tatăl, mama e tutoare de drept, legală a copiilor ei minori. T. e *dativă*, când persoana nu e numită de lege, ci de consiliul de familie sau de judecător. Tatăl sau mama pot alege, prin testamentul lor, un tutor pentru minori; această T. se numește *testamentară*.

Tutulina, la Romani țina, care după seceriș apera ducerea și așezarea grînelor tăiate.

Tutor, persoana care are tutela (v. ac.). T. poate fi legal, dativ și testamentar, după cum e numit de lege, de consiliul de familie sau prin testamentul unuia din părinții copilului. Când copilul are interese contrare cu T., i-se numește uu T. ad-hoc, care să-l reprezinte, să-l apere față de T. [Scriban.]

Tuțora, com. rur. în Rom., j. Iași, formată din 4 sate, cu 1354 loc. Pe teritoriul comunei trece calea ferată Iași-Ungheii.

Tutova, județ în Rom., situat în regiunea șesoasă dintre Siret și Prut. Și-a luat numele dela păraul Tutova, care îl udă prin partea de vest, aproape în toată lungimea sa. Are o suprafață de 2552 km². și o populație de 115,786 loc. (1899), 72 comune, din cari una urbana și 71 rurale. Toate limitele j. sânt artificiale, afara de una, care este naturală, riul Prut, ce-l despărțește

de Basarabia. Se mărginește la nord cu j. Vasluiul, la nord-vest cu j. Roman, la sud cu j. Covurliu și Tecuciu, la vest cu j. Tecuciu și Bacău și la est cu j. Fălciu, cu Basarabia și j. Covurliu. Partea de nord și vest este deluroasă, partea de sud-est e un șes extins. Este udat de riurile Prutul, Bêrladul ș. a. Pământul este în cea mai mare parte favorabil agriculturii. J. T. este împărțit în 5 plăși, între cari și plasa Tutova. Cel mai populat oraș este *Bêrladul*. J. T. formează o protoerie, care depinde de episcopia de Huși și ambele de mitropolia de Iași.

Tutova, *pârâu* în Rom., j. T., isvoresce din punctul cel mai despre nord al j. T., primesce în sine mai multe pâraie și se varsă în riul Bêrlad.

Tutti, (*ital.*) toți, expresiune întrebuințată în musică indicând locul reîntrării tuturor coriștilor sau instrumentiștilor după un solo.

Tutun, numele popular al plantei cultivate Nicotiana Tabacum L. (v. ac.). *T. turcesc* sau *T. țigănesc* se numește planta cultivată Nicotiana rustica L. (v. ac. și art. Fumat).

Tutun, *monopolul tutunului* în Rom. s'a înființat prin legea dela 5 Dec. 1864, însă prin legea din 27 Ian. 1867, a fost abrogat. Prin legea din 3. Febr. 1872 se înființează din nou acest monopol. Legea astăzi în vigoare este dela 28 Febr. 1887, în sensul ei, statul are dreptul exclusiv de fabricațiune, vânzare și importațiune a tutunurilor, tabacului și țigarilor, iar cultura tutunului în țeară este permisă cu autorizațiunea regiiei și pe comptul său sau pentru export. Regia pentru transformarea tutunurilor are două Manufacturi: una în București și alta în Iași. (Cf. și art. România, finanțe.)

Tutunărit, dare veche în Țerile române. În Moldova Const. Duca (1693—1696), a fixat darea la 4 lei de pogonul de tutun. În Muntenia, se scie că darea era mai ridicată și că se platia 4 lei și 16 parale de pogon și se strângea în luna August. Venitul ei nu era tocmai considerabil Așa, în 1759, T. dă un venit de 5000 lei, în 1766 a dat 4200 lei, în 1767 fû arendat pe prețul de 7950 lei, deși în 1751, când recolta tutunului fusese abundantă, darea se îndoise și produse 15,000 lei. Această dare nu trebuie confundată cu monopolul tutunului.

Tuțundel, numirea ce în Gorj se dă pițigoiiului Parus major (v. Paridae). [I. P. V.]

Tuzla, lac în Rom., j. Tulcea, are o întindere de 700 hect. conține sare și pesce în abundență.

Tweed, riu formând frontiera între Anglia și Scoția, se varsă în Marea Nordului la Berwick, 165 km. lung.

Twer, guvernământ în Rusia mare, 65,331 km²., cu 1.812,825 loc. (1897). *Capitala* T. lângă Volga, 53,477 loc.; arhiepiscop; castel; navigație; industrie de bumbac; comerț însemnat.

Twerța, afluent pe stânga Volgei, 171 km. lung, legat cu Msta prin canalul Wiszne-Volocik.

Ty —, v. și **Ti** —.

Tyche, la Grecii vechi đina norocului bun, fata lui Oceanos ori a lui Zeus, scutitoarea și susținetoarea orașelor și cetăților; se închipuia ca o matroană puternică, având capul ornât cu cunună de ziduri de cetate.

Tycho Brahe, astronom danez, n. 1546, a studiat dreptul în Copenhaga și Lipsca, apoi a făcut

mai multe călătorii. Reintors 1565 în Danemarca, câștigă prin moștenire o avere mare și se dedică cu totul astronomiei. La 1580 regele Frederic II îi ridică un observator (Uranienburg) pe ins. Hven în Sunda. 1597 părăsește patria și intră în serv. imp. Rudolf (v. Rudolfiane, tabele), care i-a ridicat un observatoriu în Praga, unde ț 1601. T. a întemeiat astronomia practica. Sor. princ. (în limba latină): Astronomiae instauratae mechanica; Astr. inst. progymnasmata; un catalog al stelelor fixe, etc.

Tydeos, tatăl lui Diomedes; un erou mic de statura dar de putere mare. Moare oa unul dintre cei 7 contra Thebei.

Tylenchus scandens, (Tritici), vierme filiform, parasit pe grâu (Triticum, de unde și numele de Tritici), care cauzează tăciunele globos în grâunțele lui (v. Anguillulidae.)

Tyloma, (med.) numirea grecească a bătăturilor, învirtoșarii pielii.

Tylopora, numele științific al Cămilelor (v. ac.).

Tympanitis, *meteorism*, *pneumatosis*, acumulare de aer în diferite cavități ale corpului. T. intestinal, acumulare exagerată de aer în stomac și intestine. Se ivesc spontaneu sub formă de nevrosă precum în histerie, sau există ca simptom în alte afecțiuni: febra tifoidă, peritonită. T. paralic consecutiv, paralisei mușchilor intestinelor. T. peritoneal, acumulare de aer în spațiul peritoneului. T. la vite consistă în umflarea repentină a vitelor bovine în urma mâncării de nutrețuri verzi și zemoase: trifoiul, lucerna, holda verde, verze, foi de sfeclă, etc., și mai cu sama dacă se afla rouă ori apă de ploaie pe ele, cari dau nascere la desvoltare violentă de gazuri în stomac până ce vita creapa. Mijloace preventive sânt: vitele sa nu pască pe trifoiul și lucerna verde suculentă, dimineța pe rouă și ploaie, sa nu li-se dea prea mult nutreț verde gol, și după aceea îndată apa. În cas de T. vedită le face bine, alergarea, turnarea de apa de var pe gura, în cazul suprem împungerea cu trocarul ca sa iese gazurile afara.

Tyndale, *William*, reformator englez, n. pe la 1483 în comitatul Gloucester, ț 1536 ars de viu. A răspândit învățăturile reformaților prin Germania, Anglia și Olanda. T. a tradus biblia Noului Testament în limba engleza.

Tyndall, *John*, (pron. tinndel), fisician englez, n. 21 Aug. 1821 în Leighlin Bridge, ț 4 Dec. 1893. A studiat în Anglia și Germania. A fost profesor de fisică la Royal Institution. A lucrat pe terenul diamagnetismului, a caldurei radiante, a celerității de propagare a sunetului, ș. a.

Tyndareos, un rege mitic în Sparta, care de frica fratelui seu mașter a fugit în Aetolia la regele Thestios și s'a însurat cu Leda (v. ac.), fata regelui, care i-a nascut pe Klytemnestra și pe Castor.

Tyne, riu în nordul Angliei, se varsă în Marea Nordului la Tynemouth, 117 km. lung; lângă el porturile Newcastle, North- și South-Shields, cercetate de preste 14,000 năi pe an.

Tynemouth, oraș în comitatul engl. Northumberland, la gura riului Tyne, dimpreună cu North-Shields are 46,588 loc. (1891).

Typha L., (botan.) gen de plante perenale din familia T.-lor, caracterisat prin inflorescența în spadix, iar ovarul stipitat. Cuprinde vr'o 10 specii

palustre boreal-temperate și tropical-asiatice, ce cresc adese sociale (formând stufarii); cea mai frecventă specie la noi este *T. latifolia* L., cunoscută sub numirea de «papură» și folosită în dogărie la astupatul buților. [A. Pr.]

Typhaceae, (botan.) mică familie de plante monocotyle palustre, cu foi alterne lineare, înflorescența un spic sau spadix de regula monoică, compusă din flori mici, fructul o nucă. Cuprinde vr'o 16 specii boreal-temperate, tropical-asiatice și australiene, aparținând la genurile *Typha* și *Sparganium* (v. ac.). [A. Pr.]

Typhlitis, boală, care constă în inflamațiunea intestinului caecum, și aproape totdeauna și în aceea a țesutului conjunctiv și a peritoneului învecinat; autorii mai noi o numesc *apendicita*. E cauzată de o infecțiune microbiană a apendicelui prin bacilul colli, streptococi sau alte bacterii. Tratamentul constă în repaus, pungea de gheață în regiunea iliaca dreaptă, opiu și dietă absolută la început, apoi laptoasă, și operație prin laparotomie (deschiderea pântecelui). [Im.]

Typhlosis, (grec.) orbire.

Typhotypographia, (grec.) tipar în relief, pentru orbi. Aceștia trec cu vârful degetului peste hârtie și deosebesc diferitele litere prin simțul tactil.

Typhoid, adiectiv pentru a desemna caracterul unei boale asemănătoare cu typhusul.

Typhon, (*Typhaon*, *Typhos*, *Typhoeus*), în mitol. grec. un monstru; personificațiunea viforului, îndeosebi a vântului ferbinte, ce vine din vulcani.

Typhus, *T. exanthmatic*, boală contagioasă și epidemica produsă prin un microorganism necunoscut încă și care are în evoluția ei clinică asemănare cu *febra typhoidă* (v. ac.). Apariția T.-lui e favorizată prin murdărie, aglomerație, năzierie, și se observă pe vapoare, închisori, tabere militare. Irlanda și Siberia sunt 2 focare principale; la noi se observă foarte rar. Boala începe cu un frison (stadiul 1), care e adese precedat de dureri de cap, înțepeneală, amețeală; apoi febră mare continuă (40—41°), vârsături, sete mare, dureri de cap, agitație și delir violent. După 3—5 zile apare pe tot corpul (cu excepția feței) o erupție de pete roșii, analogă cu aceea la coriu, care se desquamă după câteva zile; acest exantem și fenomenele nervoase sunt caracteristice. Boala se continuă apoi în stadiul al doilea cu febră, limbă uscată, constipație, torpoare, stupoare și prostrație, durând 8—15 zile și terminându-se în 15—50% de cazuri cu moarte. Vindecarea se anunță prin o defervescență bruscă, câte odată convalescență complicată cu abscese, parotidită, gangrena a extremităților. Tratamentul constă în purgative la început, apoi chinină, balneoterapie, tonice. Izolarea bolnavilor și dezinfectarea e necesară. [Imerwol.]

T. abdominal, v. Febra typhoida.

Typologie, tipica, este știința despre raportul tipic, în care stau anumite persoane, întâmplări, instituțiuni de ale Test. vechiu cu persoane, întâmplări, etc., din Test. nou.

Tyr, în mitol. nord-germană un zeu de frunte, anume zeu al cerului, aducător de lumină. Lângă Odin e zeu de resboiu și adorat sub chipul spadei.

Tyrone, cott. în prov. irland. Ulster, 3264 km²., cu 171,401 loc. (1891). Capitala Omagh.

Tyros, a fost un însemnat oraș maritim și comercial al Fenicienilor, în floare prin secl. 10 a. Chr. Nabucadnezar numai după asediu de 13 ani l-a putut supune 573; 332 darîmat de Alexandru cel Mare. Pe timpul cruciatelor cetate; acum neînsemnatul port *Sur*.

Tyrosina, un produs de descoperire a unor substanțe animale ca carne, coarne, păr, etc.; se găsește format gata în ficat, splină, etc.

Tyrrhenică, **Marea**, (marea *Tusciei*, a *Etruriei*, *Etruscă*), partea Marii Mediterane, situată între continentul Italiei, Sicilia și Sardinia.

Tyrtăos, poet grec. din Attica, pe la 684 a. Chr., a scris elegii resboinice, prin cari a contribuit la victoriile Spartanilor asupra Messenei.

Tytios (*Tityos*), în mitol. grec. un uriaș al pământului.

Tzaritzena, orașel în Macedonia de sud, aproape de granița grecească, are 500 case, jumătate grecesci, jumătate arămănesci.

Tzimisces, *Johannes*, împărat estroman, armean de origine; a omorât 969 pe Nikephoros Phokas, și a supus pe Bulgari. † 976.

Tzoni, *Miltiade*, profesor la Univ. din Iași, n. 23 Iunie 1844 în Iași. A studiat la școala de poduri și șosele în Paris. Dela 1869 prof., dela 1888 deputat, iar dela 1895 senator. † Martie 1898. Scrieri: *Plaga* (1872), *Ținta democrației române* (1876), *Universitatea din Iași* (1877), *Regimul liberal în fața reacțiunii* (1879), *Regimul corupțiunii și al teroarei sau guvernul dlui Ioan C. Brătianu* (1888), etc.

Tzopus, »*Terra Tzopus*«. Denumirea T. și ași se mai folosește pentru locuitorii români din comunele de pe Rîul mare și Rîul mic din sus de opidul Cămpeni în munții apuseni ai Trans. În timpurile vechi toată populațiunea din dreapta Murășului până la terra Bellinis (Beins de ași) purta acest nume. Const. Porfyrogeneta amintesc deja un popor din Trans. sub numirea de T. În descrierea scapării reg. ung. Otto din robia lui la Voda roman din Hațeg (1301), se dice ca Otto trecînd Mureșul, ajunge în »terra T.«, de aci în terra Bellinis, etc.

La 1345 Papa Clement VI în bula adresată voievozilor români ortodoxi pentru îmbrățișarea credinței catolice, numește și pe voda Ambrosie de »terra Tzopus«. [R. Patia.]

U

U, vocală, a 21-a literă a alfabetului. **U** în chimie: semnul Uranului.

Ubangi, afluent pe dreapta al râului Congo (Africa), 2500 km. lung, pe 1100 km. e navigabil.

Überruhr, sat cu 3494 loc. (1895) în guvern. rus. Düsseldorf, mine de cărbuni.

Überweg, *Frideric*, filosof germ., n. 22 Ian. 1826, dela 1862 profesor în Königsberg, † 1871. Scrieri princ.: *Sistem der Logik*, ed. 5, 1882; *Geschichte der Phil.*, ed. 8, 3 vol., 1898.

Ubi, (*lat.*) = acolo, unde. *Ubi bene, ibi patria*, proverb lat. cosmopolit, în înțelesul: unde e bine, acolo e patria. *Ubicațiune*, determinarea localității.

Ubicini, *J. Honoré Abdolonyme*, istoric și publicist franc., membru al Academiei rom. și dela 1867, cetățean al României; n. la Issoudun, 20 Oct. 1818, din o familie ital. din Lombardia, † 28 Oct. 1884. După terminarea liceului la Versailles deveni profesor de retorică la Joigny. După 2 ani, în 1844 călători în Italia, Grecia, Turcia și Principatele dunărene. La 1848 era în București, chemat de C. A. Rosetti, luă parte activă la revoluțiune și fû secretar al guvern. provisor și al locotenentei domnesci. După intrarea armatei turcose se reîntoarse prin Constantinopole la Paris. Dar nu încetă toată viața de a fi un zelos filoromân și de a sprijini prin presă interesele Românilor. A fost câțva timp corespondent al guvernului român pentru bursierii trimiși la Paris. A publicat numeroase scrieri și articole, în deosebite fiare și reviste, despre Turcia și Principatele dunărene. Principalele sînt: *«Memoire justificatif de la revolution roumaine»*, 1849; *«Lettres sur la Turquie»*, 1851—54, 2 vol., traduse în ital. și englez. și consultate și ađi ca autoritate în chestiunile despre Turcia; *«La question d'Orient devant l'Europe»*, 1854; un interesant resumat al istoriei și literaturii române, publicat ca înțroducere la *«Balades et chants populaires de la Roumanie»*, tradusă din român. de cătră V. Alexandri, 1855; *«La Turquie actuelle»*, 1855; *«Provinces d'origine roumaine, Valachie, Moldavie, Bukovine, Transilvanie, Bassarabie»*, 1856, în *Univers pittoresque*; *«La question des Principautés devant l'Europe»*, 1858; *«La Serbie après le bombardement de Belgrad»*, 1862; *«La Serbie devant la conférence»*, 1863; *«Les Serbes de Turquie»*, 1865; *«Les principautés unies devant la conférence»*, 1866; *«Chronique du regne de Mohamed II»*, 1871; *«La constitution de l'Europe orientales»*, 1872; *«L'état present de l'empire ottoman»*, 1876; *«La constitution ottomane, expliquée et annotée»*, 1877. A fondat *«La Revue de l'Orient»* și a colaborat la *«Le Siècle»*, *«La Presse»*, *«Le Courier de Paris»*, *«Moniteur universel»* ș. a. A tradus Saturnatele lui Macrobiu în ed. Paņkouke;

a publicat o ed. a operelor lui Voltaire și *«Fragments inédits d'un journal de voyage du comte d'Hauterive de Constantinople a lassy»* în *Revue de geographie*. Tot în această revistă a publicat U. o altă scriere a contelui d'Hauterive, *Tabloul Moldovei* în 1785. Ambele aceste scrieri, împreună cu un *«Memoriu despre starea Moldovei în 1787»*, prezentat de contele d'Hauterive lui A. Vodă Ipsilanti, în calitate de secretar al acestuia, daruit de regele Carol Academiei rom. și publicat în 1902, în traducere română cu text francez, sînt prețioase isvoare ale istoriei noastre. În *«Memoriul»* sêu d'Hauterive se semnalează și ca premergător al filologilor români și romanici prin interesele cunoscînte despre originea limbii române și a legaturii cu limbile latină și neolatină. (despre contele d'Hauterive și activitatea sa, Cf. *«Adauc»* în *Memoriul* citat, de Orășanu și Bianu). O scriere postumă a lui U. e *«Les origines de l'histoire roumaine»*, 1886, publicată prin G. Bengescu după manuscrisurile remase de U., care planuise și lucra la o istorie completă a României, ca parte din *«Istoria universală»* a lui Hachette, alătura cu istoria Angliei de Fleury, istoria Rusiei de Rambaud și istoria Austro-Ungariei de Louis Leger. [M. Strajan.]

Ubieni, popor german, din evul vechiu. Pactau cu Iuliu Cesar. de aceea erau urgisiți de celelalte triburi germane. August i-a colonizat pe fermul drept al Rinului. Orașul lor de frunte: Oppidum Ubiorium, s'a numit mai târziu: Colonia Argrippina, astăzi: Köln.

Ubiquitate, dogma luterana, după care natura omeneasca a lui Christos se afla pretutindenea, unde este de față natura lui dumnezeiască. U. o deduc luteranii din raportul intim între cele două naturi ale lui Christos.

Ubul, v. Kállay.

Ubychii, popor mic și viteaz în Caucazia, între Cerchese, în parte mohamedani; pe cale de a dispăre.

Ucayall, afluent al râului Amazonas în America sudica, isvorește în Anđii peruani, 1960 km. lung.

Ucaz, (*rus.*) porunca, edict emis de împărat sau de senat cu privire la legislație sau administrație. Nicolae I a poruncit să se facă o colecțiune de ucazuri și s'a publicat 48 vol. Ea formează baza codului imp. rusec.

Ucenic, (*slav.*) discipol, învățăcel; se întrebuințează mai ales pentru a însemna treapta începătoare în breslele de meseriași (ucenic, călfă, măiestru).

Uchard, *Mario*, scriitor franc., n. 1824, † 1893 în Paris, autorul multor drame și comedii succese. (*La Fiammina*, *Le retour du mari*, *La charmeuse*, *La seconde jeunesse*, *La prospérité d'un bourgmestre*); a scris și romane istorice și sociale.

Uchatius, Francisc, baron, oficer austr. de artilerie, n. 1811. Și-a câștigat mari merite în urma reformării artileriei și a perfecționării tunurilor austriace. Oțelul de bronz e o invenție a lui. A fost ridicat la rangul de baron, și avansat până la gradul de general de divizie. † 1881 în Viena prin sinucidere.

Uchtomskij, Esper, scriitor rus, n. 1861, de origine din fam. Ruric, a studiat filosofia și literile; în 1884 ca ministru al cultelor începe a se ocupa cu Budhismul, și întreprinde multe călătorii științifice în Asia. A publicat poezii lirice, tractate estetice și studii sociologice. U. a îndemnat Rusia sa-și mărească cercul ingerințelor sale în afacerile din Asia. E membru în multe societăți științifice, culturale și economice.

Ucia, numele a două com. rur. în Trans., cott. Fagaraș: U. de jos, cu 1076 loc. rom. și U. de sus, cu 1301 loc. rom. Rîul **Uciă** atinge amândouă comunele. La U. de sus a existat o mănăstire, după cum confirmă actele arhivei cott., ruinele ei remase până aji au trezit în popor multe legende.

Ucidere, omucidere, termin întrebuițat în Trans. pentru asasinat. (v. Omor.)

Ucraina, prov. rus. pe ambele laturi ale Niprului, cuprinzând parte mare din Rusia mică; U. *slobodica*, în ținutul Donetului, corespunde actualului guvernământ. Charcov.

Ucraini, (Ucraini, Ucrainofili), sub aceste numiri înțeleg Românii bucovineni și Rutenii din Bucov. și Galiția un partid politic, în opunere cu partidul numit moscovit, muscalesc sau rusofil. U. considera pe locuitorii slavi din Rusia sud., Bucovina, Galiția și din Ungaria nord., pe așa numiți Ruteni sau Ruși mici, ca popor tot așa de diferit prin graiu de cătră Muscali sau Ruși mari, precum sunt și celelalte popoare slav. ca Polonii, Cehii, Slovenii, Sârbii și Bulgarii. U. caută să-și cultive graiul ca graiu deosebit și separat de graiul literar și oficial din Rusia, și tind chiar la constituirea unei patrii particulare sub numele de *Ucraina* sau de *Rutenia* ori de *Rusia mică*, cu o proprie organizare politică. Rutenii așa numiți tineri se țin de U., iar cei așa numiți bătrâni se țin de partidul Moscoviților (Rușilor). [Dr. I. G. Sbierea.]

Ucuris, com. în Ung., v. Ökrös.

Udaipur, stat vasal în Indobritania, provincia Radșputana, 32,814 km², cu 1.844,360 loc. (1891). **Capitala U.**, are 46,693 loc.

Udătorul, constelațiune, v. Vêrsătorul.

Udine, prov. ital. (Veneția), 6582 km², cu 536,734 loc. (1897). **Capitala U.**, 23,254 loc.; arhiepiscop; castel (acum casarmă); dom roman.

Udometru, v. Pluviometru.

Udrea, Banul, unul din generalii lui Mihaiu Viteazul. A trecut cu un corp haiducesc de armată olteană, pe la Turnul roșu, în Transilvania și a luat parte la lupta dela Șelimbér lângă Sibiiu (Oct. 1599), unde Mihaiu Viteazul a înfrânt pe cardinalul Andreiu Băthory.

Udriște-Năsturel, v. Năsturel.

Udriu, numiroa veche rom. a Adrianopolei.

Udșain, oraș în statul indobrit. Gvalior; lângă Șipra; 35,000 loc., observatoriu.

Udvarhely, v. Odorheiu.

Ue, Șorecarul, Uitul șoarecilor, (Buteo vulgaris), pasere din ord. Rapitoarelor ce se nu-

tresce cu șoareci, șopârle, broasce, rîme, pui de epure, etc. Trăiesce prin Europa.

Ulle, nume dat cursului de mijloc al râului Ubangi (v. ac.).

Ufa, guvernământ în Rusia estică, 122,018 km², cu 2.220,497 loc. (1897). **Capitala U.**, lângă râul cu același nume, la Ural, 49,961 loc.

Ufenau, insulă în lacul Zürich, proprietatea mănăstirei Einsiedeln; aci a murit Ulrich von Hutten la 1523.

Uganda, imperiu de Negri spre nord-vest dela lacul Victoria Nianza, 39,500 km², cu 1/4 mil. loc. **Vaganda și Vahuma**. U. a fost cercetată de Stanley la 1875. După moartea regelui Mtesa (1884) au urmat sub Muanga persecuțiuni contra creștinilor. Dela 1894 stă sub protectorat englez. **Protectoratul englez U.** mai cuprinde și Uniōra, Usaga și alte ținuturi, în total 150,000 km², 1 milion loc.

Uger, v. Mamma.

Ughiu, numirea prescurtată dată de Români galbinului ungurese. Valoarea pe la începutul secl. XVIII era de 1 1/2 taleri sau lei.

Ugocea, (magh. *Ugocea*), comitat în nord-estul Ung., încungiuat de cott.: Bereg, Maramurș și Sătmăr. Teritoriul e de 1190-63 km², spre apus e șesos, la resărit se află undulațiile ultime ale munților din Maramurș, cu înălțimea maximală de 878 m. Cott. abundează în ape. Tisa străbate mijlocul cott. În jurul ei, la șes, se întind locuri mlăștinoase. Solul arabil produce grâu și orz excelent. U. are 83,316 loc., Magh., Germ., Ruteni și Rom. (9270), cari se ocupa cu agricultura și economia de vite. Căi de comunicație: căi ferate (59 km.), și drumuri de țeară și de comitat. Se află în cott. 130 institute de învățământ: 114 școale pop., 1 școală de agricultură, 2 școale industr. și 1 școală civilă. Cott. e împărțit în 2 cercuri pretoriale, trimise în dieta 2 deputați. Centrul administrativ e *Nagy-Szöllös*.

Ugogo, ținut în colonia germană din Africa estică, spre vest dela Usagara, locuit de Vasogo (Bantu).

Ugolino, tiran în Pisa, din familia *Gherardesca*. Era guelf și persecuta ingrozitor pe Ghibelini și pe inimicii familiei sale. Contra lui se făcu o revoluție condusă de arhiepiscopul Buggiero Ubaldini. În Iulie 1288 fu închis cu ai săi într'un turn (Torre di fame), unde au murit de foame. Dante în Divina Commedia a descris acest sfârșit în chip sfașietor.

Ugrinus, nume usitat prin secl. XII—XIV. Un *U. Magister* a cerut 1291 în adunarea obștească dela Alba-Iulia restituirea posesiunilor dela Fagaraș și Sâmbata. (Cf. Discurs de recepțiune de I. c. Pușcariu la Acad. rom. 1901.)

Ugro-Finice, popoarele U.-F. se privesc din doue puncte de vedere: al limbii și al istoriei. S'a obicinuit a considera ca popoare U.-F. numai ramura orientală a grupeii numita csüd-magyar. Studial istoric al limbii, creat pentru U.-F. de Castren și ținut la înălțimea recerută de Budenz în Ungaria, face următoarele clasificări: a) dupa Budenz avem: I grupa nordică: 1) Maghiarii, 2) Vogul-ostiakii, 3) Permiu (Permiu-zürjieni, Votjakii), 4) Laponii; II grupa sudică: 5) Ceremisii, 6) Laponii, 7) Finii (Suomii, Estii, Livii, Vepsii, Votii); b) Castren ne da o divisiune mai largă: I Ugrii: 1) Maghiarii, 2) Vogulii, 3) Ostjakii;

II Finii dela Volga ori Bulgarii: 4) Ceremisii, 5) Mordvinii; III Permii: 6) Zurjenii, 7) Permjakii, 8) Vobjakii; IV Finii ballici: 9) Finii, Estii, Ciudii, (Vepsii, Votii), Livii și 10) Laponii. Ramura orientală a căsăd-maghiarului s'a amestecat încă în timpuri preistorice cu o rasă turcă. În istorie pașese sub numirile de Masagheta, Tișagheta și Jirka sau Urog. Numele Ugor (ogor, ugur, ogur) l-au dat rasele turce și maghiare Hunilor. El ne aduce aminte de dialectul hunic-bulgar, care a schimbat pe z în r, s. e. în loc de öküz a rostit ökör, în loc de ikiz are iker, etc. Faptul acesta identifică turcul oghuz cu hunicul ugor, ogor. E altă chestiune dacă numele s'a dezvoltat la Turci, sau la Maghiari după cum crede Fiók. În cazul din urma ar fi numele original al rasei maghiare și s'ar trage dela căsăd-maghiarul ürkö, örgö = bărbat, om, de aici sinonimele: fërfi din fi-erje, ember din emb-erj. Între izvoarele literare îndeosebi de recomandant sânt publicațiile lui Budenz, Donner, Munkácsi, Wiedermann și Halász.

Limbile ural-altaice formează de sine o familie mare și se vorbesc în Ural, de unde numirea. În Europa au ajuns abia cu năvălirile barbare a diferitelor ei ramuri. La o valoare mai mare au ajuns abia finica cu literatura turca prin afacerile diplomatice. Familia limbilor ural-altaice se împarte în două grupe: 1) cea uralică, carei aparțin fin-ugrica și samoieda și 2) cea altaică cu turca, mongolica și mandău. Inrudirea acestor limbi a fost descoperită de Castren. Caracteristica lor principală e aglutinarea, adică funcțiunea diferitelor raporturi morfologice se face prin sumarea mai multor cuvinte, dintre cari unele au devenit sufixe. Ca izvoare se recomandă: Winkler, Uralaltaische Völker u. Sprachen. Berlin, 1884; Id., Das Uralalt. u. seine Gruppen. Berlin, 1885; Az altáji nyelvek számképzése (Albumul lui Budenz); Ahlquist, Forschungen auf dem Gebiete der uralalt. Sprachen. St. Petersburg, 1861; Schott, Altaische Studien, 5 broșuri. Berlin, 1860—72.

Uhehe, ținut în colonia germ. din Africa estică, spre sud dela Usagara, locuit de Vahehe.

Uhländ, Ludovic, poet germ., germanist și romanist, n. 1787 în Tübingen, cățva timp membru al facultății filos. dela univ. din Tübingen. Poeziile sale lirice sânt de o coloratură puternică; baladele și romanțele ating perfecțiunea artei. Timbrul scrierilor e în general patrotic, de toată claritatea și frumseța. De mai puțină putere dramatică au fost lucrările sale pentru teatru. Primele »Poesii« au apărut 1815. Între alte lucrări sânt de remarcat: »Despre eposul francez vechiu« (1812); »Walther von der Vogelweide« (1822); Poezii populare (1844—45); Ernst, Herzog von Schwaben (1817); Ludwig der Bayer (1819). † 1862. I-s'a ridicat monument la 1873 în Tübingen.

Uhu, pasere, v. Buhe.

Uiba (Hueba), măsură de capacitate în Tunis = 40.18 litri.

Uidești, com. rur. în Bucov., biserică, moșie boierească în căp. și j. Sucevii, cu 2187 loc. (2052 ort-or., 49 rom.-cat., 18 protest., 68 mos.), o școală primară.

Uidești, se numește și o com. rur. în Rom., j. Suceava, formată din 6 sate cu 3250 loc.

Uieski, Corneliiu, poet polon. n. 1823 în Berem-

niani, a scris poezii patriotice (Plângerile lui Eremia, 1847), tablouri dramatice (1880), texturi la compozițiile lui Chopin, etc. A trăit pe moșia Zubrze, care i-a fost donată ca recompensă națională.

Uifalău, com. rur. în Banat, cott. Timiș, cu 3908 jug. cat. și 1273 loc. germ. și rom. (106).

Uiguri, vechiul popor turc în Turkistanul estic; mai târziu amestecat cu Mongoli și Chinezii.

Uila, v. Huila.

Uioara, (magh. *Maros-Ujvár*), com. mare în Trans., cott. Alba inf., are 4051 loc. magh. și rom. (1812). La U. sânt cele mai mari mine de sare din Trans., cari se exploatează.

Uioara, protopopiat gr.-cat. rom., cu 21 comune și 11,090 suf.

Uioara e și stațiune balnoară primitivă, în apropierea ocnelor de sare, la o înălțime de 252 m. Stabilimentul consistă din zidirea bailor și un hotel mic. Băile sânt reci și caldcele până la 35°C. Apa e sarată, o analiză lipsește. [Dr. Vuia.]

Uitare, din punct de vedere psihologic denota lipsa de aducere a mințe sau neputința, de a-și readuce în conștiință stările sufletesci, produse și avute odată în conștiință. (v. Utucia). [Pl.]

Utucia, starea mai mult sau mai puțin constantă și habituală provenită din neputința de a readuce în conștiință idei și stări sufletesci avute mai înainte, dar acum devenite latente sau întunecate. Cauzele U.-ei sânt multe și varii; le arată psihologia și pedagogia. [Pl.]

Ujfalvy, Carol Eug. de Mező-Kövesd, filolog și antropolog magh., n. 1842 în Viena, a studiat la academia militară din W. Neustadt, la Bonn; 1867 profesor la academia orientală din Paris. A scris diferite cărți de cuprins antropologic. Soția sa *Maria U.*, care l-a însoțit în călătoriile sale, a publicat un interesant țiar de călătorie.

Uj-Pest, oraș industrial în Ung., cott. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, întemeiat la 1838, lângă Buda-pesta, are multe fabrici, ale caror produse se transporta prin căi ferate și cu vapoare. Ū. are 23,521 loc., Magh., Germ. și Ovrei.

Ujvidek, (germ. *Neusatz*), oraș liber reg. în Ung., cott. Bács-Bodrog, situat în stânga Dunării. În Ū. e reședința unui episcop sërbeșc, sânt școale medii și comerciale. Are 24,117 loc., Sërbi, Magh. și Germ. Preponderanța o au Sërbi. Ū este un centru al vieții cult. a Sërbilor, cari editează aici 11 țiare. Ū. e oraș cu comerț înfloritor întreținut cu verdețuri și bucate cari se transporta pe Dunare.

Uk —, v. și *Uc* —.

Ukerewe, v. Nyanza.

Ulaghi, numele sub care se vorbesce de Români în timpul Tatarilor. Cronicarul Fazel-Ullah-Rașid descriind în 1303 expedițiile Tatarilor din 1240 spune, cum Orda a batut pe banul Basarab, iar Bugek cum a intrat »la Kara-Ulaghi și a batut popoarele Ulaghice«. În D'Hosson, Histoire des Mongols, la Haye II. 1834. pag. 627—628.

Ulanca, tunica scurtă, blanită, purtată de Ulani.

Ułani, trupă de cavalerie, înarmată cu lance, arma națională a Polonilor; în Prusia introdusă 1808; în Austria fără lance. Germania are 25 regimente de U.

Ulcer, o pierdere de substanță spontanee sau traumatică care nu manifestă tendința spre cicatrizare. Acest caracter este menținut de cauze

generaie ca în U. syphilitice, canceroase, scorbutice, maroștice, etc., sau de o iritațiune locală ca o îngrijire improprie a unei plăgi, vecinătatea infecțioasă. U. *simpliciter* este de ordin pe partea anterioară tibială a gambei mai cu samă la persoanele varicoase, din această cauză se chiamă U. *varicosus*. El se produce în urma degenerescentei atheromatose a părășilor venelor și a unei alterațiuni de nervi. Aceste ulcere pot lua un caracter *gangrenosus*, sau să se complice cu flegmone, crispele și alte infecțiuni. Tratatamentul este dificil și îndelungat. Cauterisațiuni, pansament antiseptic, bandaj compresiv, uneori chiar amputațiunea membrului.

Ulcer veneric, (ulcer simplu, șancar simplu, șancar moale) un U. contagios al organelor genitale externe. U. ven. are un fund murdar și tendința de a se multiplica având o basă moale, pe când cel sifilitic are o basă dura. U. v. nu are tendință spre cicatrizare repede, uneori el ia un caracter cotropitor devenind gangrenos sau *phagedenic*. Tratatamentul este local în care se resuma la distrugerea straturilor șancroase și la un pansament antiseptic apropiat.

Ulcerul stomacului, (*Ulcus ventriculi*), U. *perforans* are predilecțiunea ca să ajungă pe mica curbura a stomacului, pe paretele posterior și pe pylor, are formă rotundă, dar nu ajunge întotdeauna la perforațiune. Se crede că U. la început e numai o placă echymotică prin o stază sanguină datorită unei degenerescente grăsoase sau atheromatose a micilor vase sanguine; de aici resulta o necrobiosă superficială a mucoasei, și stomacul în lipsa tunicii protectoare devine corodat de suc gastric care urmează până la sfârșit rolul său destructiv *autophag*. El e mai frecuent la femei ca la bărbați și aparține etajii adulte și avansate în prezența unor diateze ca chlorosa, tuberculoza, alcoolismul. Simptomele principale: turburări dispeptice, durerea fixă în regiunea xyphoidienă, vătămări după masă. *Haematemesă* (vătămări de sânge digerată). Dacă emoragia e abundentă se chiamă *gastrorrhagie* (vătămări negre). Prognosticul e întotdeauna grav, chiar când boala se prezintă sub formă benignă. Tratatamentul: regim lactat, bismut subnitric, benzonaphtol în dose mari, thyocol și alte antiseptice netoxice.

Ulce rațiune, o pierdere de substanță superficială a pielii sau a mucoasei, care se distinge de plagă, de rana propriu zisa prin lipsa de tonicitate a țesutului respectiv și a tendinței de a nu se vindeca. U. e de comun spontanee, dar și o rană traumatică poate trece în aspect ulceros.

Ulcior, (med.) atâtă cât *Hordeolum* (v. ac.).

Ulcus, (*lat.*) ulcer (v. ac.).

Uleåborg, guvernământ finlandez, 165,641 km², cu 264,434 loc. (1896). *Capitala* U., lângă sinul Bottnic, 14,128 loc.

Uleaș, *Ulieș*, v. Uliu.

Oleiu, v. Oleiu.

Olema, statul clerical în Turcia; este o putere însemnată în această țeară, din cauza contopirii religiunii cu autoritatea publică. Diferitele categorii, din cari se compune U., se pot vedea la art. Hoge. Cu toții își primesc instrucțiunea și educațiunea în așa dișele *medrese*, universități, odinoară rivale cu cele creștine, ași decăduțe și limitate la facultăți teologice (Cf. art. Imam și Muftiu.)

Ulex L., (botan.) gen din fam. Leguminosae-Papilionaceae, tribul Genisteae, cuprinde vr'o 12 specii de arbusci totdeauna verzi ou rănuirelele spinoase, din Europa occidentală și nord-vestul Africeii. *Ulex europaeus* L., crește în terenuri nășpoase, ramurile lui tinere sânt mult întrebunțate ca nutreț pentru vite. [Z. C. P.]

Ufîla, apostolul Goșilor, era cunoscut celor vechi numai din cronicarii grecesci. Sciri mai precise se căpătară de abia pe la 1840, când G. Waitz descoperi la Paris o scurtă biografie a lui de Auxențiu, episcopul Silistriei și ucenicul lui U., scrisă între 381 și 384. C. Erbeceanu, în: *Ufîla*, viața și doctrina sa, Bucur. 1898, a tradus aproape textual studiul lui Waitz, intercalând însă multe adause despre înrîurirea Goșilor asupra Românilor. U. este vestit pentru admirabila sa traducere gotică a bibliei, din care se gasesc fragmente la Upsala; edițiua cea mai bună e a lui Bernhardt, Halle 1875, și una mai mică cu glosar, tot acolo 1884.

Uliaș, (magh. *Nagy-Olyves*), comună rur. în Trans., cott. Murăș-Turda, cu 1083 loc. Rom. și Magh.

Uliesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, situată pe câmpie, se compune din 10 căt., cu 1979 loc.

Uligale, numire ce în Trans. se dă Uliului (v. ac.); după unii este și numele ce se dă bărbatușului paserei Gaia (v. ac.).

Uligan, v. Gaia.

Ulisse, *Ulyxes*, v. Odysseus.

Uliu, *Ulișor*, *Ulieș*, *Uliuș*, *Uligae*, *Erete*, *Arrete*, numiri ce se dau paserilor răpitoare din genul *Astures*.

Uliul găinilor, (Gainarul, Porumbarul, [Bucovina]; Boghiu, Bodigeu, Bodigaș, Erete, Hereu, Hêrêu, Herete, Curui, Bodiu, [Transilvania]; Coroi, Hêrêu, [Moldova]; Arete, Ierete, Erete, Cobet, Uliu, [Muntenia]; Cobet [Istria], lat. *Astur palumbarius*), traiesce în toată Europa și e foarte îndrăsnet, răpindu-și prada chiar în fața oamenilor.

Uliul păseresc, (Erete, Herete, Ulieș, Ulișor, lat. *Astur nisus*), este mai niic și răpescce păserele de câmp. Cu acest Uliu se face vânătoare de paseri.

Ulm, oraș în Württemberg, la stânga Dunării, cetate imperială, 39.304 loc. (1895); biserică gotică (cea mai mare bis. în Germania după cea din Colonia), gimnasiu clasic și real, școala reală, muzeu industrial, bibliotecă; cameră de comerț; industrie de bumbac, orioage, mașini, metal, instrumente musicale, piei; comerț de produse și de expedițiune. 1805 aci a capitulat generalul austriac Mack.

Ulm, numele românesc al arborelui *Ulmus campestris* L. (v. ac.). *Ulm riios* = *Ulmus campestris* L. var. *suberosa* Ehrh. (v. ac.).

Ulmee, familie, după alții numai trib, dela *Urticaceae* (v. ac.).

Ulmeni, com. rur. în Rom., j. Ilfov, se compune din 3 sate, cu 2578 loc.

Ulmî, sat în Rom., j. Dâmbovița, lângă Tîrgoviște. În vechime, când Tîrgoviște era capitala țerii, locul de execuțiune al condamnaților la moarte.

Ulmul, com. rur. în Rom., j. Brăila, situată pe malul drept al văii Călmașuului, are 1077 loc.,

agricultori. Tot U. se numește și o com. rur. în j. Ialomița, cu 2542 loc. Se compune din 4 sate.

Ulmul, iezier mare în Rom., j. Brăila, 5 km. lung, 1½ km. lat.

Ulmus L., (botan.) gen de plante lemnoase inerme fără latex, din fam. Urticaceelor, trib. Ulmeae, cu foi asimetrice (oblic-cordate), flori fasciculate și fructe aripate. Cuprinde vr'o 16 specii boreal-temperate, importante ca plante horticole (mai ales recomandabile spre a fi plantate în aleele orașelor), dar mai ales în silvicultură, având un lemn prețios, așa speciile noastre indigene: *U. campestris* L. »ulmul« și *U. effusa* Willd. numit și »velniș« sau »vinj«. [A. Pr.]

Ulphilas, v. *Ulfla*.

Ulpianus, Domitius, celebru jurisconsult roman, n. pe la 179 în Tyros, a ocupat în Roma înaltele oficii de stat; omorât 228 ca praefectus praetorio.

Ulpia Traiana, v. Grădiște.

Ulrich, principe de Württemberg, n. 1487, se căsătorise cu Sabina, nepoată de soră a lui Maximilian I, și fiind nefericit în căsătorie se dete la plăceri și cheltuieli prin cari ridică în contra sa pe supușii săi. Apoi ucise la vânătoare cu propria sa mână pe Ioan de Hutten; bănuît că era prea intimul Sabine, și-a ridicat contra sa pe U. de Hutten, fratele lui Ioan, pe nobili și pe împărat. Pus afară din lege, a fugit din loc în loc, până când Filip de Hessa l-a făcut protestant și l-a adus în țeara lui (1534). † 1550.

Ulrike Eleonore, regină în Suedia, fiica lui Carol XI, a condus statul în absența fratelui său Carol XII (1713—14) și, după moartea lui, prin intrigi cu senatul, caruia îi dete dreptul de a alege pe rege, înălțură dela tron pe fiul surorii sale, mai mare ca dînsa, și fû aleasă »rege« (21 Febr. 1719). În anul următor dete coroana soțului ei. † 1741 fără copii.

Ulster, prov. în nordul Irlandei, 22,189 km², cu 1.619,814 loc. (1891); se compune din 9 comitate: Antrim, Armagh, Cavan, Donegal, Down, Fermanagh, Londonderry, Monaghan, Tyrone. Capitala Belfast.

Ultima ratio regum, (lat. = Cel din urmă mijloc al regilor), inscripțiune devenită proverbială, aplicată pe armele franceze sub Ludovic XIV 1650. Cuvintele sînt împrumutate dela Calderon. În Prusia dela 1742 figurează inscripțiunea »Ultima ratio regis« pe tunurii și pe armele de bronz.

Ultimatum, cel din urmă cuvînt care poartă în sine ultima concesiuue sau condiție, ce una dintre părți face celeilalte în materie de afaceri morale sau materiale, în negocieri politice sau comerciale. În relațiunile internaționale, U. avînd urmări grele, și câte odată desastroase, partea care se servese de un asemenea mijloc periculos, ca de o condițiune sine qua non, nu trebuie să useze de dînsul cu precipitare și ușurință. U. este un act internațional solemn de o mare importanță, care în cele mai multe casuri el îmbracă forma unui memoriu sau a unei note diplomatice. Se acordă un termen în care guvernul cărui i-s'a notificat U. trebuie sa răspundă, iar în nespunderînd sau nespunderînd în mod echivoc se presupune că dînsul preferă resboiul. Când însă în U. nu se indică nici un termen, atunci pentru a se începe eventual ostilitățile, este trebuință de o declarație formală de resboi. Aducerea la cunoștința sau semnificarea U.-lui

guvernului interesat se face prin mijlocirea agenților diplomațici acreditați pe lângă acel guvern, sau prin trimisi. [Val. Urșianu.]

Ultra, (lat.) dincolo de, afară de, de cealaltă parte. U. se mai folosește în înțeles de extrem, s. e. când se dice că cineva aparține unui partid politic extrem, (ultraoialist, ultrademocrat, ultraconservator, etc.).

Ultragiu, faptul de a insulta sau lovi pe un funcționar public în exercițiul funcțiunii. U. se poate face atît prin cuvinte și loviri, cît și prin gesturi și amenințări, și se pedepsește amesurat gravității insultei. (Cf. Cod. pen. rom. §§ 180 până 189). v. și art. Injuria.

Ultramarin, v. *Lasur*.

Ultramontan și *Ultramontanism*, nume iutroduse, ca și »papism, papist« de protestanții germani, pentru a caracteriza dependența bisericii catolice de papa cel dincolo de munții Alpi (ultra montes). În deosebi se înțelege sub U. acea tendența de partid în bis. catolică, care admite Curiei rom. putere monarchică nelimitată în biserică și dreptul de intervențiune în afacerile interne ale statelor.

Ultra posse nemo obligatur, (lat.) în limbajul filosofic al metafisicei și al eticei, principiul iu virtutea căruiu nimenea nu poate fi obligat de a face lucrări, cari trec preste puterile sale. El se aplică mai cu sama pentru muncitorul cu putere fizica, apoi pentru pedagogi, legiști. [Pl.]

Ulunda, popor, v. *Lunda*.

Ulva Wittr., (botan.) gen de Alge verzi cu thal foliaceu, format din unul sau doue strate de celule. Dintre speciile sale, în număr de vr'o 8, cari traiesc priu mari, mai comune sînt: *U. lactuca* Wulf., *U. latissima* L., cari cresc fixate pe stînci pe lângă țernuri.

Uman —, v. *Human* —.

Umbella, (lat.) *Umbrela*, (botan.) inflorescența nedefinită formată din mai multe peduncule secundare, egal de lungi, așezate ca spițele unei roți, ori ca vergelele dela o umbrela deschisa la virful unui peduncul principal. Când pedunculele secundare se sfîrșesc cu câte o floare, U. e simpla; s. e. la *Sanicula*, Ciuboțica cucului, ș. a. Dacă ele se sfîrșesc cu câte o umbrelă mai mică sau *umbellulă*, U. e compusa; s. e. la Marar, Cucută și alte numeroase *Umbelifere* (v. ac.) și involucru. [S. Șt. R.]

Umbelliferae Endl., (botan.) mare și importanta fam. de plante Dicotyledonate-polypetale, ce cuprinde vr'o 152 de genuri cu vr'o 1300 de specii, răspîndite pe toata suprafața globului, foarte numeroase însă mai cu samă în regiunile temperate ale emisferei boreale. U. sînt plante erbacee anuale, bisanuale sau perene rar frutescente și foarte rar arborescente. U. se divid în următoarele 9 triburi: I. tribul *Hydrocotyleae* din care menționăm genul *Hydrocotyle* L.; II. tribul *Mulineae*; III. tribul *Saniculeae* din care menționăm genurile: *Eryngium* L., *Astrantia* L., *Sanicula* L.; IV. tribul *Echinophoreae*; V. tribul *Ammineae* dintre care menționăm genurile: *Conium* L., *Apium* L., *Carum* L., etc.; VI. tribul *Seselineae* din care însemnăm: *Foeniculum* Adans., *Meum* Jaq., *Levisticum* Koch., *Archangelica* Hoffm.; VII. tribul *Peucedaneae* însemnăm: *Ferula* L., *Peucedanum* L., *Heracleum* L.; VIII. tribul *Caucalineae* menționăm: *Coriandrum* L.,

Cuminum L., *Daucus L.* și în fine IX. tribul *Laserpitium L.* din care menționăm genul *Laserpitium L.* [Z. C. P.]

Umbelliflore, (botan.) serie de dialipetale, caracterisată, între altele, prin flori grupate mai adesea în inflorescențe în formă de umbrelor (v. ac.). Cuprinde familiile: Umbelliferae, Araliceae și Cornaceae.

Umberto, Emanuel, Ioan Eugen, etc., rege al Italiei, fiul lui Victor Emanuel II, n. 14 Mart. 1844 în Turin, a luat parte la mișcările patriotice și s'a distins în lupta dela Villa Franca; la 1878 s'a urcat pe troa; luptele interne între partide, atitudinea ostilă a vaticanului precum și constelațiunile politice l-au făcut sa între în alianța triplă (1883), arătându-se cu toate acestea amic al Francezilor. A fost un rege popular. S'a atentat în 2 rânduri în contra vieții sale, la 1878 în Neapol unde a scăpat și la 1900 în Monza unde a ramas mort. S'a căsătorit 1868 cu Margherita fca ducelui de Genua. Fiul său Victor Emanuel i-a urmat pe tronul Italiei

Umbilicus, (lat.) buric; mijlocul oricarui lucru, centru.

Umblet, v. Mers.

Umbra, spațiul întunecos la dosul unui corp opac (netransparent), luminat unilateral. Dacă isvorul de lumină este un punct luminos, umbra ia forma unui con, care se lărgesc în direcțiunea spațiului neluminat, când însă isvorul de lumină e un corp luminos, se desvoaltă afara de U. plină încă și Penumbra (v. ac.).

Umbra cucului sau *Umbra iepurelui*, numirile populare ale speciilor de *Asparagus L.* (v. ac.), când se află în stadiul de înflorire.

Umbra nopții, numele popular al plantei *Solanum nigrum L.* (v. ac.).

Umbria, ținut în Italia de mijloc, situat pe culmea și coastele estice ale Apenninilor; în anticitate a fost locuit de Umbri, popor indogerm., 308 a. Chr. cucerit de Romani; acum prov. Perugia.

Umedeala, v. Igrasia (și Hygrometria).

Umăr, (anat.) termin anatomic pentru regiunea formată de partea superioară a brațului și spatei și partea externă a claviculei.

Umflătura, termin popular pentru tumori, mai ales cele provocate de inflamațiuni.

Umilința, virtutea morală, prin care omul cunoscându-și slăbiciunea propriilor sale puteri, cu sinceritate mărturisește această slăbiciune, înădușind astfel într'însul ori ce pornire spre mândrie. Adevărata U. se rapoarta numai la Dzeu; raportată la oameni, ea se numește modestie și este cea mai frumoasă podoaba a oamenilor tineri. Sin. smerenie. [P.]

Umor, v. Humor.

Umplătura, lucrări de pământ care se fac deasupra solului natural («în umplatura»), în opunere cu cele cari se fac sub solul natural și cari se țin «în săpătură».

Una corda, (ital.) pe o coardă, expr. întrebuințată în musica de piano, efectul pedalei din stînga, care mutând din loc mecanismul ciocanelor face ca aceste să nu lovească decât una singură din grupul de 3 coarde corespunzătoare fiecărei taste. E o micșorare a sonorității. [T. C.]

Uncaria Schreb., (botan.) gen din familia Rubiaceae, cu preste 30 specii mai ales din Asia tro-

picală. În general sînt arbusci acățatori prin ajutorul pețiolurilor încărligate cari persistă după ce cad limburile frunzelor. Specia *U. Gambir* Roxb., din regiunea indo-malaică, dă *Gambir*, product analog cu Catechu (v. ac.); se extrage din frunze. [S. Șt. R.]

Uncia, ¹/₁₂ a unei măsuri. (v. și As.)

Unciale, literele, majuscule, ce se întrebuințau în vechime de Romani (litterae unciales) și la inscripțiuni.

Uncinaria, sin. *Dochmius* Duj, *Ankylostoma* Dubim., vierme nematoid din familia Strongilidelor. *U. duodenalis*, trăiesc în intestinul subțire la om și unele antropeide; produce Uncinariosa.

Uncinariosa, maladie produsă de *Uncinaria* (v. ac.); ea ofera caracterul unei anemii pernicioase; pacientul slabesc; adeseori presintă turburări digestive, cele mai de multe ori se sfirșesc prin moarte.

Uncinat, (botan.) *unciform*, îndoit la vîrf în forma unui cârlig.

Uncle Sam, (pron. önel sem), polecră dată Uniunii nord-americane și guvernului ei, formată după prescurtarea oficială »U. S. Am.« = United States of America.

Uncrop, incrop, apă călduță. Tot U. se numește și a doua și după cununie, când se da miresei o supă caldă.

Unctiune, v. Ungere.

Unctuarium, v. Elaethesium.

Undecima, în musica interval cuprinzînd unsprezece grade, acelaș cu o quartă reduplicată. *Acord de U.*, e acordul de septimă dominantă auzit pe tonică la bas. [T. C.]

Undine, spiritetele elementare ale apei; ține, nimfe (v. ac.).

Undița, instrument de prins pește, făcut dintr'un fir de sfoară la capătul căruia e atîrnat un ac întors în formă de cârlig. Pe firul de sfoară e atîrnată o bucată de plută. Celalalt capăt al sforii se leaga de o prăjina subțire, care e ținută în mână de pescar. Pe cârlig se pune momeală (o bucată de mămăligă, o bucățică de rimă) și apoi se aruncă acul capăt în apă. Pescii se prind de cârlig cu urechile ori cu gura și în momentul prinderii pluta de pe apa se mișcă, atunci pescarul trage afară sfoara din apă.

Undulațiune, mișcarea undelor când se ridică și se lasă alternativ, și preste tot mișcările cari se aseamăna cu a undelor. Astfel se ține în fisica U. mișcarea moleculelor dintr'un corp sonor. După teorie tot nișcare de U. fac moleculele și în corpurile luminoase, călduroase și electrice. U.-le sînt de trei feluri: transversale, longitudinale și rotitoare. Distanța ce o percurge mișcarea undulatoare în atîta timp, cât e de lipsă, ca originea să facă o oscilațiune întreaga, se numește lungime de U.

Ung, comitat în Ungaria nordică, (numit după riul cu acelaș nume, un afluent al Tisei), se mărginește cu cott.: Zemlém, Bereg, Szabolcs și cu Galiția, are un teritoriu de 3052'84 km². În partea nordică e muntos, la sud și est băltoș. Granița către Galiția o formează spinarea Carpaților cu virful Raoca de 1300 m. Mai multe riuri de munte se varsă în Tisa, riul principal în cott. În partea muntoasă se găsesc izvoare minerale. Productele munților, mineralele sînt

neexploatate. Solul e roditor, produce cereale, pe alocurea sânt și vii. Are 153,266 loc., Magh. și Slovaci, cari se ocupă la munte cu economia de vite, la șes cu agricultura. Industria e la început. Centrul cultural și administrativ e *Ungvár*, capitala cott., oraș cu magistrat. Din punct de vedere administrativ cott. e împărțit în 4 cercuri pret. În peșterile munților s'au aflat numeroase obiecte archeologice.

Ungaria, (*Magyarország*), regat formând partea estică a monarhiei austro-ungare (Transilvania) și partea esențială a țărilor coroanei Sf. Stefan, cu care dela 1868 e unită și Transilvania (v. ac.), situată între gradele 44° 29' și 49° 37' lat. nord., 33° 39' și 44° 10' long. est. dela Ferro. Se îngrinesce la nord cu Silesia și Galiția, la est cu Bucovina și România, la sud cu România, Serbia și Croația-Slavonia, la vest cu Stiria, Austria de jos și Moravia. Afară de partea apuseană, încolo U. are granițe naturale (Carpații, Dunărea și Drava). Suprafața 282,317 km²., cu 16.838,255 loc. (1900) și aume statistica arată: 8.651,520 Maghiari (51.4%), 2.798,559 Români (16.6%), 2.002,165 Slovaci (11.9%), 1.999,060 Germani (11.9%), 437,737 Sârbi (2.6%), 424,774 Ruțeni (2.5%), 191,432 Croați (1.1%), 333,008 de alte neamuri (2%). Dupa confesiuni se arata: 8.198,497 rom.-cat. (48.7%), 2.427,232 ev. reformati (14.4%), 2.199,195 gr.-or. (13.1%), 1.841,272 gr.-cat. (10.9%), 1.258.860 luterani (7.5%), 838,162 mosaici (4.9%), 68,551 unitari (0.4%), 13,486 de alte confes. (0.1%). După ce la confesiunile gr.-or. și gr.-cat. aparțin numai Românii, Sârbi și Ruțeni, numărul acestor naționalități la olaltă luat (3.661,070) se arată în statistica cu 379,397 mai mic decât numărul populațiunii gr.-or. și gr.-cat. (4.040,467). Pe un km². se vin 59.6 loc. Creșterea populațiunii în ultimii 10 ani (1890—1900) a fost de 10.3%. Sciu ceti și scrie 8.696,332, deci 51.4% din numărul total sau 61.4% din numărul celor dela 6 ani în sus.

OROGRAFIA.

La mijlocul țerii e șesul cel mare al U.-ei (Alföld), spre care se pogoară coastele și curg apele munților înprejmuntori; la vestul țerii valea Dunării și a unor afluenți ai ei încă formează un șes mai mic (v. Alföld). Restul țerii e platou și ținuturi muntoase. La apus se întind în U. ramuri de ale Alpilor cu munții Rozalia (Irottók 883 m.), apoi Bakouy, Vértes, Pilis, iar mai la sud isoლაți munții Mecsek. Munții principali sânt *Carpații* (v. ac.), cari încungiuța țeara în forma unui semicerc așezat cu două capete pe Dunăre (Pozsony-Orșova), care îi desparte de Alpi și de Balcani. Din acest semicerc se întind în interiorul țerii ramificații și grupe de ale Carpaților, formând doné muuntenii mai mari și una mai mică. Carpații nord-vestici se întind până la valea Hernádului, ei acoper partea nord-vestică și nordică a U.-ei. Centrul lor e piscul Gerlachdorf (2663 m.) în Tatra înaltă și de aci se ramifică în forma unui evantain diferite grupe și șiruri de munți despărțite prin văi mai mari și mai mici, multe dintre ele fiind aproape isolate de văile vecine. Carpații nord-estici au numai caracter de șir, atât în partea lor principala cât și în cele două ramificații mai înseunate (Eperjes-Tokaj și Vihorlát-Gutin). Car-

pații sud-estici în șirul lor principal încadrează platoul transilvan în formă de semicerc. Aci se deosebesc trei șiruri: șirul nordic (Pietrosul 2305 m.), șirul oriental (Cincaș 1958 m.) și cel sudic (Negoinl 2356 m., Retezatul 2480 m.). Partea vestică a Transilvaniei o ocupă munții Bihorului cu ramificațiile lor. Ramurile munților, ce înprejmuesc Transilvania, se întind în interiorul ei formând câmpia ondulată și platourile resp. văile numite Teara-Bârsei, a Oltului, a Hațegului, Câmpul pânei, ș. a. Dela șirul sudic spre vest se întind munții bănățeni.

IDROGRAFIA.

Cu nici excepțiuni (Poprad, Dunăiet) apele din U. se scurg toate spre Dunăre. Rîurile din partea vestică și nord-vestică a țerii se scurg direct în Dunăre, cele ce isvoresc la nord-est și est numai priu mijlocirea Tisei, la sud-sud-est iarăș Dunărea primesc direct câteva rîuri. Basiniul Dunării în U. e de 274,000 km²., din cari 153.000 km². formeaza basiniul Tisei. Dunărea (v. ac.) percurge în U. o cale de 997 km. și are afluenți pe dreapta: Laita, Rába, Sárviz, Drava și Sava; iar pe stînga: Vág, Neutra, Garam, Ipoly, Tisa, Timis, Caras, Nera, Cerna, iar în România Jiul și Oltul, ce vin din Transilvania. Tisa (v. ac.) e rîul propriu al U.-ei, are lungime de 1411 km., cursul ei e foarte neregulat, cotit, exundările dese și mari. Afluenții ei pe dreapta sânt: Talabor, Nagy-Ág, Borșova, Bodrog, Sajó, Eger, Zagya. Mai importanți și mai mari sânt afluenții pe stînga: Vișeu, Iza, apoi Someșul (cupus din Someșul mare și S. mic [Someșul cald și S. rece]), Crișul (Alb, Repede, Negru), Mureșul (cu Târnavele, Arieșul, Ampoiul, Streiul) și Béga. **Canale**, sânt între Dunare și Tisa canalul Francisc (108 km.) și canalul Francisc Iosif (74 km.); apoi canalul Béga (70 km.), canalul dintre Timiș și Béga (10 km.), canalul Berzava, Teresia, Bereten; în dreapta Dunării canalul Sárviz și Sió (între Balaton și Dunare) și multe canaluri de scurgere priu locurile băltoase. **Lacuri** mai mari sânt în U.: Balatonul (690 km².) navigabil și Fertó (335 km².), afară de acestea mai sânt multe lacuri la șes (Velenec, Palics, ș. a.), dar mai numeroase și mai frumoase sânt lacurile din munți (iezere) mai ales în Tatra înaltă apoi și în munții Transilvaniei în Vihorlat, etc. Bălți și lacuri mlaștinoase au fost numeroase, dar priu canalisări parte mare s'au uscat (Sárret, Hauság, Ecsedi láp). **Ape minerale**, nu numai în ceea ce priveșce numărul isvoarelor, ci și în ceea ce priveșce calitatea, U. are în nișnură binecunoscută. Mai însemnate isvoare sânt la: Héviz, Orade, Rajecz-Teplicz, Stbnya, Balaton-Füred, Borszék, Moha, Loh, Szolyva, Bicsad, Budapesta, Baile Herculae, Parád, Vihnye, Szilács, Fereden, Vâlcele, Lubló, Málnás, Bártfa, Tașnad, Koritnica, Pöstyeu, Trencsén-Teplicz, Harkáuy, Szobráncz, ș. a. **Clima** U.-ei, conform situațiunii și formelor geografice ale țerii, e foarte diferita; se pot deosebi 4 zone climatice: a șesului și a celor trei grupe de munți. Temperatura medie anuală în șesul cel mare e de 10—11°, în șesul cel mic 9—10°, asemenea în dreapta Dunării, în Carpații nord-vestici și nord-estici 5—7°, în munții mărghiași ai Transilvaniei 5°, în interiorul Transilvaniei ceva mai mult. În general clima U.-ei, afara

de partea sud-vestică, influențată de Adriatică, e continentală și, cu deosebire la șes, foarte escen-trică: veri ferbiunți și ierni geroase; între munți schimbările nu sânt așa rapide, dar iernile ceva mai lungi. U. e avută și în *minerale*, ca aur (Munții apuseni: Abrud, Roșia. Bucium; Secă-rēm, Băița, Brad, etc., apoi în munții metalici un-gari: Selincez- și Kōrmőczbánya), telur (Zlatna), opal nobil (Vörösvágás, Cservenica), sare în straturi uriașe (Ocna Sibiului. Dejului, Uioara, Parajd, Szovánta, Șugatag, etc.), soda și salitru pe Alföld, diamantul de Marmața, cărbuni de piatră și lignit, etc. Insemnat e numărul mineralelor specific ungare, ca silvanit, nagyágit, bauerit, libethenit, biharit, kapncit, etc. Din minele U.-ei în 1893 s'a scos 1698 kg. aur în valoare de 2.790,222 fl.; argint 23,631 kg. în valoare de 2.120,052 fl.; minereu de fier 9.734,321 q s'a pre-lucrat în 54 furnale (24 n'au lucrat), fier brut s'a scos 3.193.071 q în valoare de 12.103,201 fl.; car-buni de piatră s'au scos 39.006,973 q în valoare de 14.556,693 fl.; sare 1.672,093 q în valoare de 14.605,000 fl.; arama 3433 q în valoare de 174,412 fl.; plumb 25,136 q în preț de 348,591 fl., etc. Valoarea tuturor mineralelor scoase în 1893, afara de sare, a fost de 33.103,600 fl., cu aproape 3 milioane mai mult decât în 1892.

AGRICULTURA

e ocupația principală a locuitorilor. 43.42% a solului sânt agri, 1.30% grădini, 11.22% fēnațe, 13.90% pașune, 1.34% vii, 28.48% păduri, 0.34% neproductiv. Se produce grâu. secara, orz, oves, hrișca, porumb (cucuruz), mazeriche, ra-pița, tutun, cartofi, napi de zahar și de nutreț, luțerna, trifoiu, fēn. Producțiunea de vin, destul de însemnată, a început a scadē în urma pu-stiirii viilor prin filoxeră și peronospora. Fa-durile dau lemn bun de construcții și de ars; pentru a preveni pustiirea padurilor, s'a regulat prin lege administrarea lor și împădurirea co-astelor pleșuve. Economia de vite încă e însem-nată; se țin vite, cai, bivolițe, oi, capre, rī-matori; pășunile fac bun serviciu economiei de vite. Galițe încă se țin multe, în 1892 s'au ex-portedat pui, ouē și pene în preț de 21 mil. fl. În măsură mai mică se cultiva viernii de mătăsă și stupii. Padurile conțin mult și bun vēnat, iar apele numeroși pesci așa. că lângă apele mari pescuitul e ocupațiune de sine.

INDUSTRIA

moraritului și a mașinilor agricole e cea mai desvoltată; destul de însemnată e industria de casa; în general industria e în desvoltare, dându-i legile țerii toate favorurile posibile. Industria mica e în decadența. Industria de fabrici încă nu are caracter de industrie mare: în 1891 existau în U. 3892 fabrici, din cari numai 10 aveau preste 1000 lucrători, 40 preste 500 lucr., 41 fabrici cu preste 200 lucr., 100 fabrici cu preste 100 lucratori.

COMERCIUL

e în desvoltare, primul loc îl ocupa comerțul cu cereale, care în timpul din urma a dat de concurența, comerțul cu fânuri însa s'a sus-ținut bine față de concurența străină. Comerțul cu vin în timpul din urmă a suferit de o parte prin pustiirea viilor, de alta prin concurența vi-

nurilor italiene; comerțul cu poame e destul de însemnat; de asemenea cel cu vite și cu rī-matori, deși epidemiile au provocat de repeți-te ori oprelisci păgubitoare; comerțul cu lāna e destul de bun, cel cu lemn de construcție s'a desvoltat mult, de asemenea cel cu zahăr și cu fier, pe când cel cu spirit e legat prin monopol. În 1894 s'au exportat niārfuri și produse în valoare de 562.6 milioane fl., s'au importat în preț de 546.3 milioane fl. Media anilor 1885-94 arată la import 477.3 milioane fl. la export 479.4 milioane fl., deci atât importul cât și ex-portul se arată a fi în creștere.

COMUNICAȚIUNEA

e înlesnită prin numeroase drumuri și șosele, căi ferate, canale și riuri, telegraf și telefon. Lun-gimea căilor ferate la 1894 a fost de 13,142 km., din cari 10,709 căi ferate ale statului. În acelaș an în U. erau 4500 oficii postale, 2406 oficii tele-grafice; lungimea liniilor telegrafice 23,500 km., lungimea sîrmelor 101,000 km. Telefonul inter-urban are lungimea de 1097 km., cel comitatens 1500 km., telefonul local în 34 orașe 12,000 km. Lungimea canalelor și riurilor e de 12,525 km.; din care pe 4246.5 km. sânt navigabile; comu-nicație regulată de vapoare se face pe Dunăre, Tisa, Drava, Sava, Timiș (3 km.) și pe Balaton. *Institute de bani* sânt numeroase. Primul e banca austro-ungară cu numeroase filiale, cea mai veche bancă în U. (dela 1841) e banca ung. comercială din Pesta, dela 1860 încoace s'au în-ființat numeroase institute de bani. La începutul anului 1895 erau în U. 950 institute de credit și 169 însoțiri, la oaltă 1119. Bānci romānesci sânt vr'o 90. Bānci de asigurare s'au înființat și în U. dar operează și multe bānci din străinătate.

INSTRUCȚIUNEA.

În U. la 1893 erau 19,561 institute de înv-țământ cu 36,200 puteri didactice și 2.397,457 elevi și anume:

	Nrul	Puteri didact.	Elevi
Școale superioare	63	785	6,956
„ medii	148	3,208	45,994
„ speciale	651	3,769	80,282
Preparandii	69	644	4,608
Școale populare	17,019	25,752	2.134,377
Asile de copii	1,491	1,601	116,319
Institute umanitare	90	403	4,362
Școale la închisori	30	48	4,619
Suma	19,561	36,200	2.397,457

Între școalele superioarea sânt: 2 universități (Budapesta și Cluj), 1 politehnic, 10 academiile de drept, 50 institute teologice; între școalele medii sânt: 151 gimnasii (5 romānesci) și 33 școale reale (1 romānă). Școale speciale: 40 econ-omice, 4 montanistice, 556 de industrie și co-merțiu, 19 de arte, 9 militare, etc. Preparandii de înv-țători 53 (6 confes. romāne), de înv-ță-toare 16. Între școalele populare se arată: 2663 cu limba de propunere romānă, 419 cu limba de propunere romānă-maghiară. Dintre copii obli-gați la școală, au cercetat școala 80 6%. Între institutele umanitare sânt 69 orfanotrofii, 1 in-stitut de orbi, 8 institute de surdo-ăuți, etc.

CONSTITUȚIE, ADMINISTRAȚIE.

Părțile constitutive ale U.-ei (art. de lege XXX: 1868) sînt: 1) U. propriu zisă cu Transilvania, 2) Croația-Slavonia și 3) Fiume, cari toate la oală formează «Țerile coroanei Sf. Ștefan». Capul statului e regele, care trebuie să fie din familia Habsburg; succesiunea la tron e normată în sancțiunea pragmatică (v. ac.). Noul rege în timp de 6 luni dela suirea pe tron să se încoroneze și să pună jurămint pe constituție. Puterea legislativă o exercită regele împreună cu dieta țerii; dieta votează legile, regele le sancționează. Dieta se compune din două camere sau case: Casa deputaților se compune din 413 deputați aleși în tot atâtea cercuri, și 40 deputați triuniși de dieta Croației-Slavoniei. Dreptul de a alege deputați e legat de cens și de resturi de privilegi. Casa maguților se compune din dignitarii înalți ai țerii și arhieriei confesiunilor, din toți arhiducii, princiipi, coșții și baronii majori, cari după moșia lor plătesc dare de cel puțin 3000 fl., și din cel mult 50 membri unuși de regele pe viață. Dreptul de inițiativă îl are casa deputaților. Executiva o are regele, care o exercita prin guvernul responsabil. Pe ministrul-președinte îl numește regele de-a dreptul, pe ceilalți ministri după propuerea ministrelui-președinte. Miniștri sînt 9: ministrul de lângă persoana regelui (à latere), de interne, de culte și instrucție publică, de finanțe, de comerț și comunicațiune, de agricultură, de justiție, de hoveși și ministrul croat. În afacerile comune cu Austria (externe, resboin, finanțe) legislativa o exercită delegațiunile (v. ac.), iar executiva ministerele comune (v. ac.) Justiția o exercită regele prin judecătorii numiți de dînsul, cari pronunță sentințele în numele regelui. În privința administrativă U. e împărțită în muicipii și comitate (v. ac.) cu oarecare autonomie. În fruntea fiecarui comitat (muicipiu) stă un comite suprem (v. ac.) numit de regele. Comitatele sînt împărțite în cercuri pretoriale. Comunele încă au o umbră de autonomie. Comititate sînt 63, orașe municipale 25, cercuri pretoriale 409, comune mari 1854, notariate cercuale 2366, comune mici 10,681. Capitala țerii e Budapesta.

FINANȚE.

Bilanțul statului cu finea anului 1893 arată	
activele cu	2.639,324.000 florini,
pasivele „	2.295,928.000 „
avere curată	343,396.000 florini.

Aveea activă se compune în mare parte (1.435,957.000 fl.) din imobili, între cari edificii figurează cu valori mai mari; poziții mai însemnate sînt încă: caile ferate ale statului cu 880-818 milioane fl., salinile cu 183-553 mil. fl., imob. căilor și lucrărilor aquatice cu 58-200 milioane fl., minele de metale și opal cu 22-873 milioane fl., corpul șoselelor cu 18-357 milioane fl., herghelile cu 14-136 mil. fl., moșiile statului cu 9-675 mil. fl., fabrici de fier cu 9-543 mil. fl., moșiile erarului cu 8-461 mil. fl., podul de lanț din Budapesta cu 8-276 mil. fl., casa parlamentului cu 7-036 mil. fl., etc. Aveea în bani gata a fost 125-054 milioane fl. (70-137 mil. în aur). Sporul brut anual al averii active 135-088 milioane fl. Aveea pasivă consistă în cea mai mare

parte (2.077,287.000 fl.) din datoriile statului, în cari datoriile de rente fac suma de 854-906 milioane fl. (v. Datoriile publice). Sporirea brută anuală a averii pasive e 60-845 milioane fl.

Veniturile statului, afară de căile ferate, postă și telegraf, fabrici, mine, vămi, moși, paduri, etc. se întregesc prin diferite imposite (dări), monopoluri, regalii și competițe. Impositele sînt directe sau indirecte. Cele directe sînt: darea de pămînt, de casă, de venit (IV clase), a institutelor de bani și întreprinderilor obligate la dare de samă publică, darea de mine, după camete și reute, de transport, pentru câștiguri în loterie, pe vînat și pe arme, pentru scutire dela miliție, dare supletorie după venitul general. Din aceste dări în 1891 s'a încassat suma de 105-91 mil. fl. Impositele indirecte (pe spirt, viu, carne, bere, zahăr, etc.) în acelaș au dat suma de 31-28 mil. fl. Monopolul tutunului în 1893 a adus venit curat 26-51 mil. fl., al sării 10-72 mil. fl., al loteriei 1-30 mil. fl. Sub titlu de regalii se cuprind veniturile din baterea nouetelor, postă, telegraf, telefon. Diferitele soiuri de competițe și timbre au adus în 1893: timbre 11-17 mil. fl., competițe de drept și taxe 18-82 mil. fl. Partea principală a veniturilor o dau impositele directe.

ISTORIA.

Pe teritoriul U.-ei de ași locuiau în timpuri stravoichi diferite popoare. Dela Dunare spre apus locuiau popoare de origine celto-ilirica, cari ajung apoi sub Romani (v. Pannonia), iar în partea resariteană erau popoare trace, între cari Dacii formează un stat (v. Dacia), ajuns și el sub stăpînire romană. În timpul migrațiunii popoarelor valea Dunării era oarecum drumul bătut de ordele ce se succedau. Hunii (v. ac.) împing pe Goți (v. ac.), urmează Longobarzii, Rugii, Gepiții, după cari Avarii (v. ac.) întemeiază un iuperiu mai durabil. Carol cel Mare pune capăt imperiului avar și împinge margiunile imperiului Francilor pînă la Dunarea de mijloc. Dela fosta Pannonia spre nord se întemeiază catra sfîrșitul secl. IX, statul slav al lui Svatopluk, care umbla cu gândul să împreune pe Slavii dela nord cu cei dela sud într'un mare imperiu slav. Între Dunăre și Tisa era țeara lui Zalán, în ținutul Crișurilor a lui Meumorut, în stînga Murășului a lui Glad (v. Bauat), în Ardeal a lui Gelu. Astfel teritoriul U.-ei de ași era divizat în mai multe țerișoare (ducate), unele înduşmauite între sine, când se iviră Maghiarii (v. ac.). Pînterucul iuperiu al Francilor era în descompunere. Între astfel de împrejurari intrară Maghiarii în țeara și începura luptele de cucerire, descrise pe larg în cronica lui Anonymus (v. ac.). Pe Zalán îi bat, asemenea pe Svatopluk, lui Meumorut îi iau o parte din țeara cu arma, cealaltă ca moștenire, pe Glad îl înving, intrînd în Ardeal bat pe Gelu și încheie frațetea cu Români. Ținutul din dreapta Dunării îl iau dela Franci. După dncele *Arpád*, sub care a urmat cucerirea țerii, cronica amintesc ca urmatori ai lui pe *Zsolt* (907-947) și *Taksony* (947-972), sub cari Maghiarii fac invasiuni în țerile vecue (Italia, Germania, Imp. bizantiu) pustiind cu foc și sabie și întorcîndu-se cu prași bogate. Îudată însa ce se reculeg veciunii și se consolidează imperiul

german, neastimpărații oaspeți încep a fi aduși la reședință. Desastrelor suferite de Magh. la Merseburg (934), Augsburg (955), Adrianopol (970), ș. a. îi învață minte, și principele *Géza* (972—997) interzice aspru invasiunile în țerile vecine, pe cari cearcă a le mulcomi prin promisiunea de a încreștina pe Maghiari și astfel a-i deprinde la viața mai liniștită, înțelegând, că nunia așa va asigura viitorul poporului său. El însuși se botează cu întreaga sa familie, pe fiul său Ștefan îl însură cu Gizela, fida ducelui bavarez *Enric*. Cu mireasa venită în țeara numeroși cavaleri și industriași germani, misionarii începură convertirea Maghiarilor. *Ștefan* (cel Sfânt, 997—1038) termină cu arma încreștinarea Maghiarilor, organizează biserica, se încoronă rege și organizează țeara după modelul vecinilor. Reacțiunea păgânismului (*Koppány*) o înecă în sânge. Sub regii urmatori *Petru* și *Samoil* *Aba* (1038—46), *Andrieu I* (1047—60), *Béla I* (1060—63), *Solomon* (1064—74) și *Géza I* (1074—77), certele de tron, amestecul străin și repețitele rescoale păgănesi erau să nimicească alcătuirile Sfântului Ștefan. *Ladislav I* (cel Sfânt, 1077—95) și *Coloman* (1095—1114) consolidară statul, întariră creștinismul, largiră hotarele țerii prin cucerirea Croației-Slavoniei și a Dalmației, fac ordine în țeară aducând legi înțelepte. *Ștefan II* (1114—31) și *Béla II* (cel Orb (1131—41) au fost regi slabi, sub *Géza II* (1141—61) s'au colonizat Sașii (v. ac.), pe timpul lui *Ștefan III* (1161—73) curge lupta cu imperiul bizantin, resp. cu influența lui *Manuil Comnen*. *Béla III* restabili ordinea în țeară și înființă cancelaria regelui. *Emeric* (1196—1204) abia își susține tronul în luptă cu fratele său, *Andrieu II* (1205—35) dă la 1222 renumita bulla de aur (v. ac.), care știrbia autoritatea regelui și da drept nobilimii să prinda arma contra regelui său. *Béla IV* (1235—70) îndazar cearcă să aducă la reșon pe oligarhii încreduți, și invasiunea mongolă (1241) nimici țeara și fugări pe regele părăsit de nobilimea jalusa de prerogativele sale. După retragerea Mongolilor *Béla* restabil țeara, colonisă pe Cumani (v. ac.), chiamă coloniști germani și italieni dând privilegiu orașelor. Ultimei regi din casa lui *Árpád*, *Ștefan V* (1270—72), *Ladislav IV* *Cumanul* (1272—90) și *Andrieu III* (1290—1301) sunt numai umbre pe lângă unii oligarhi, cari în ținuturile lor exercicia drepturi suverane. Autoritatea și puterea regală decade mult, pe când puterea nobilimii creșce.

După lupte de 8 ani între pretendenți, ajunge pe tronul U.-ei *Carol Robert* (1308—42) din casa Anjou. El face ordine, regulează finanțele și armata. Fiul său *Ludovic I* *cel Mare* (1342—82) unii coroana ungara cu a Poloniei. Încercările lui de a supune Moldova nu reușira, precum nu reușise tatal său sa supuna Muntenia. Resboaiile lui cu Veneția și Neapolea nu avură alt rezultat decât atingerea U.-ei cu cultura italiana. Îi urmă pe tron fida sa *Maria*; *Carol* (cel nuic) și *Ladislav* Neapolitanul însa îi disputau tronul, până ce 1387 ajunse *Sigismund* (1387—1437), barbatul Mariei pe tron. Încercarea lui de a frânge cerbicia oligarhilor nu reuși; ajungând și împărat german, petrecu mult în afară de U., lăsând tereu liber magnaților ambițioși. El dete placetum regium (v. ac.), desvoltă sistenul ban-dierial, chiamă la dieta pe deputații orașelor.

Sigismund s'a luptat și cu Turcii la Nicopol (1396). La moarte el lăsă țeara pradă nesafului oligarhilor și expusă pericolului turcesc. Sub *Albrecht* (*Albert*) (1437—39) Turcii năvălesc în țeară, și însuși regele moare în fuga rușinoasă dinaintea lor. Pe când pericolul turcesc creșce, se iscară certe pentru tron până ce fū ales *Vladislav I* (1442—44). Provedința trimise țerii și creștinătății un puternic sprijin în contra pericolului turcesc; pe când regii se succedau ori erau minori, iar oligarhii se certau între sine pentru putere și interese personale, apărarea țerii față de Turci era în cele mai chiamate mâni: în ale lui *Ioan Corvin* de Huniad (v. Ioan Hunyadi, tom. II, p. 859), care era gloria timpului și groaza Turcului. Ca guvernator al țerii (1446—52) cu o mână se lupta contra Turcilor, cu alta ținea în frâu pe pățimași și reuțăcioși magnați. *Ladislav V* (1453—57) a fost numai păpușe în mâinile lui Cillei, etc. Gloria tatalui său ridică pe tron pe *Mateiu Corvinul* (1458—90), care întăreșce puterea regală slăbită, ridică splendoarea curții regale la înălțime neajunsa, ține în frâu pe Turci, cucerese Moravia și Austria, înfronează pe magnați, re-introduce domnia dreptății, organizează armata și finanțele, spriginesce sciințele și artele (biblioteca »Corvina», școale înalte, etc.), dar nu poate da tronului succesor, care să continue opera sa.

După timpul de splendoare și mărire al lui *Mateiu*, urmează timpul de întunec și rușine al Iagelonilor. *Vladislav II* (1490—1516) și *Ludovic II* (1516—26) sunt regi-păpuși; oligarhii scăpați de sub mână de fier a lui *Mateiu*, se ceartă cu nobilimea mică pentru putere, și asupresc în mod ne mai aușit pe țeranii iobagi, cari cearcă a-și resbuna în rescoala condusă de *George Dózsa* (v. ac.). Pericolul turcesc creșce și nu e cine să-i stea în cale; Belgradul cade în mâinile Turcilor (1521), urmează desastrela dela Mohács (1526), care încheie un lung period în istoria U.-ei și formează începutul unor lupte seculare.

U. după lupta dela Mohács se desface în trei. Partea sudică și centrul țerii e cucerită de Turci, cari formează aci pașaliceri (Buda, Kaniza, Timișoara) și sangiacuri; partea resăriteană (Ardealul) se desface și ea, devenind principatul Transilvania (v. ac.). Certele dintre nobilimea înaltă și cea de rând aduseră țeara la peire. Între cei doi regi aleși după catastrofa dela Mohács, ajunse Turcul judecător; *Ioan Szapolyai* (1526—40) se sprijinea pe nobilimea de rând, *Ferdinand I* (1527—64) pe magnați și pe împăratul *Carol V*. Prin pacea dela Orade (1538) se divide de drept U., remanând *Ferdinand* stăpânul părții vestice și moștenitorul Transilvaniei cu părțile adnexe după moartea lui *Ioan Szapolyai*. Cu toate acestea certele și luptele între cele două partide urmează înainte, iar Turcii cuceresc în U. cetate după cetate. Transilvania devine locul de refugiu al protestanților, persecutați în U. *Maximilian* (1564—76) recunoașce pe *Ioan Sigismund* principe al Transilvaniei, luptele cu Turcii urmează (*Nicolau Zrinyi*). *Rudolf* (1576—1608) se silesce a câștiga Ardealul prin *Mihaiu Viteazul*, care cade jertfă lui *Basta*. Luarea independenței Ardealului, persecutarea protestanților, absolutismul lui *Rudolf* provocară rescoala lui *Bocskai* (1604), care avu de urmare

desfacerea de nou a Ardealului ca principat de sine stătător în pacea de Viena (1606), iar pacea dela Zsitvatorok (1608) încheie războiul turcesc. Rudolf e depus și-i urmă *Mathias* (1608—19), sub care protestanții pierdută mult teren în U. în urma contrareformației pornită cu vehemență sub *Ferdinand II* (1619—35), când războiul de 30 ani trase în valurile sale și Transilvania (Gavrila Bethlen), asemenea și sub *Ferdinand III* (1635—57). Participarea Transilvaniei în războiul de 30 ani sub principii Gavr. Bethlen și George Rákoczi I a fost provocată de protestanții din U., cari căutau scut la principii ardeleni protestanți contra asupririlor îndurate de ei în U. din partea regilor catolici din casa Habsburg. Sub *Leopold I* (1657—1705) Turcii atacă Viena, dar sunt respinși și după lupta dela St.-Gotthard se încheie pacea de Vasvár (1664), prin care Viena capătă mână liberă în U. O conspirație fu descoperită, complicită pedepsiți aspru, alții fug în Ardeal. Ampringen (v. ac.) ca guvernator al U.-ei pornește goană contra tuturor, ceea ce provocă insurecția lui Thököly, acesta însă fu părăsit de Turci, când după eliberarea Vienei (1683) Turcii fură respinși pas de pas și se încep eliberarea U.-ei de sub jugul turcesc. Carol de Lotharingia luă dela Turci cetate după cetate, 1686 eliberă Buda, urmară alte cetăți; Ludovic de Baden cuceră 1689 o parte din Bulgaria și Serbia și colonisă în U. 30,000 familii de Sârbi; Eugen de Savoia dete Turcilor la Zenta (1697) lovitură de moarte și aceștia se grăbiră a încheia pacea dela Carlovăț (1699), în care, afară de Banatul timișan, cedară lui Leopold Ardealul și U. Într'aceea dieta din 1687 abdișe de dreptul de reșcoală cuprins în bulla de aur, și recunoscu casei de Habsburg dreptul ereditar la tronul U.-ei în linie directă bărbătească. Francisc Rákoczi II ridică steagul luptei contra Habsburgilor, ocupă nordul U.-ei. Într'aceea moare Leopold și-i urmează pe tron *Iosif I* (1705—11), pe care îl detronează dieta din Ónod (1707), Iosif răspunde cu amnistie generală și își trimite oștile contra resculaților, aceștia sunt bătuiți și primesc pacea de Sathmar (1711). Rákoczi emigrează, pacea o ratifică noul rege *Carol III* (1711—40), care organizează armata, finanțele, administrația, justiția, regulă succesiunea la tron prin sancțiunea pragmatică (v. ac.), colonisă ținuturile foste sub Turci și pustiite de ei, introduce reforme pe terenul economic, pune baza confiniului militar (v. Grăniceri), ș. a.

Maria Teresia (1740—80) poartă războiul de succesiune și cel de 7 ani, apoi organizează în vechimântul înmulțind numărul școalelor (școalele rom. din Blaj), continuă organizarea armatei și regulează referințele iobagilor față de domni feudali (regulament urbarial). *Iosif II* (1780—90) dă edictul de toleranță, proclamă libertatea presei, secularizează mănăstirile nefolositoare și din averile lor formează fondul religios pentru susținerea școalelor, introduse centralismul în administrație, și limba germană în oficii în locul latinei, dispune conscrierea poporului și măsurarea pământurilor pentru a măsura mai echitabil impostele, pretinde executarea regulamentului urbarial, etc. Toate dispozițiile și reformele lui isvorau dintr'un cap lăminat, dar loviau în rugina privilegiilor de clasă și de aceea nobilimea pune piedeci în calea executării aceloră, ceea ce pro-

vocă și revoluția lui Horia (v. ac.), premergătoare marelui revoluții franceze. Iosif fu silit să se retraga, pe patul de moarte, reformele sale. *Leopold II* (1790—92) împacă nobilimea iritată în dieta din 1790/91, fără a lua în samă cererile Romanilor din »Suplex libellus Valachorum». *Francisc I* (1792—1835) fu amestecat în resboaiele cu Franței, el lăsa conducerea statului ministrului său Metternich; resboaiele napoleonide atinsera și Ungaria și îi stoarseră puterea în bani și sânge. Ori ce mișcare era suprimate în sânge. Absolutismul lui Metternich urmă și sub *Ferdinand V* (1835—48). În dietele ungare ținute în anii din urmă ai domniei lui Francisc și sub Ferdinand se porni o viată mișcare politică sub mască economică și culturală; s'au creat legi menite a ușura soarta iobagilor și a trage la contribuție și nobilimea; limba maghiară fu decretată limbă oficială. Legile din 1848 decretau: ministeriu responsabil; dieta basată pe reprezentanța poporului; uniunea Ardealului cu Ungaria; ștergerea poavelor urbariale, a decimeii, aviticității; libertatea presei; egalitatea și reciprocitatea confesiunilor creștine. Tendințele exclusiviste maghiare provocară mișcare naționalităților din U. Croații țin adunare la 25 Martie 1848 și statoresc pretensiunile naționale, în curând se organizează sub banul Iellachich. Sârbi conduși de patriarhul Raiaciși proclamă voivodina. Românii în adunarea din Câmpul libertății la Blaj, 3/15 Maiu, fixează programul național pretinzând drepturile și locul ce li-se cuvine în aceasta patrie. Guvernul ungar e intransigent; se aprinde focul războiului civil. Iellachich înaintează până la Alba regală, dar e silit a se retrage. Kossuth duce rol conducător în dieta și în organizarea aastei (honvéd). Ferdinand disolvă dieta și pune țeara sub legi militare numind comisar pe Iellachich, după ce Lambert fusese ucis. Dieta protestează. Evenimentele din Austria siliră pe Ferdinand sa abdice și tronul îl ocupă *Francisc Iosif I* (2 Dec. 1848—). Dieta U.-ei după îndemnul lui Kossuth nu recunoaște schimbarea pe tron, de neagă ascultarea și se opune. Armatele imperiale intra în U., Windischgrätz intra în Pesta (5 Ian. 1849), de unde dieta se refugiază la Dobrițin. La Kápolna honveđii sânt bătuiți (26, 27 Febr.), dar se reculeg sub Görgey și 26 Apr. eliberează Comornul, iar 21 Maiu Pesta. În Ardeal operează Bem (v. ac.) cu rezultat schimbăcios. Românii sub Iancu, Balint, Axente, ș. a. se luptă cu eroism, ba și femeile iau parte la luptă (Fântânele, Grohot, v. Roșiu Palagiu). Într'aceea dieta din Dobrițin la 14 Apr. proclamă independența U.-ei, detronarea casei de Habsburg și pune pe Kossuth guvernator al țării. Austria cere ajutorul Rusiei, care vine în frunte cu Paskievici dinspre nord, Lüders prin Ardeal, iar imperialii sub Haynau dela vest și ocupă Pesta (13 Iulie). Görgey era isolat la nord, Bem ocupat în Ardeal; Ruși nimicesc pe honveđii la Dobrițin, Haynau intra în Seghedin, dieta fuge la Arad; Dembinsky cu Bem e bătut de Haynau la Timișoara; Görgey e numit dictator și la 13 Aug. capitulează la Șiria în fața lui Rüdiger. Kossuth cu ai săi au părăsit țeara. Capii revoluției, cari au fost prinși, au fost executați la Arad. Urmă regimul militar al lui Haynau, până în 1851, când fu numit guvernator al U.-ei arhiducele Albrecht. U. de-

veni parte a imperiului austriac, Transilvania mare principat, Banatul (v. ac.) timișan și voi-vodina sârbească provincii separate. Absolutismul lui Bach se spingea pe miliție, gerdarmerie, birocrație și bis. catolică. Sub acest absolutism s'au eliberat iobagii, s'a introdus obligamentul militar, purtarea egală a sarcinilor publice, egalitatea înaintea legii, etc. În acest period s'au deschis școalele și oficiile și pentru Români. După desastrelle din Italia (1859) urmă diploma din Octobree (1860), care dete ținuturilor imperiului oarecare autonomie cu diete provinciale și consiliul imperial; Schmerling ajunsese ministru, care tindea spre centralism. Dieta U. în curând fu disolvată de oarece după sfatul lui Deák pretindea restituirea constituției din 1848. Abia după reșoul nenorocos din 1866 se facu o împăciuire în sensul ideilor lui Fr. Deák (18 Febr. 1867) prin pactul încheiat cu Austria. U. fu restabilită, primii ministriu responsabil, decretă uniunea Ardealului, primii armată teritorială (honveđi) și în toate afacerile comune fu recunoscută ca parte egală cu Austria, având sa contribuie cu 30%, la cheltuielile comune. Andrassy fu primul ministru-presedinte al Ungariei și 8 Iunie 1867 Franciso Iosif I fu încoronat rege al U.-ei. 1868 se regulă raportul cu Croația și se facură legi organice (legea de naționalități, etc.). Sub ministeriul Tisza (1875—90) se aduseră legi asu-priteoare pentru naționalități; Români vădend politica de putere a guvernului decretează pasivitatea și remân fară reprezentanți în dieta. Pe timpul ministeriului Wekerle și Bánffy se votară legile politice-bisericesci. Opoziția din dieta (kossuthiști) a stors la 1902—1903 prin obstrucție vehementă unele concesiuni menite a pune bazele unei armate naționale maghiare.

Lit.: Hunfalvy I., Földrajz. Budapest, 1886 și Etnografia. Budapest, 1876. Monarchia austro-ungara în scriere și icuane. Király Pál, a magyar birodalom leirása. Budapest, 1877; R. Chélar, La Hongrie millenaire. Paris, 1895; Schwicker, Das Königreich Ungarn. 1886; A. Kohut, Aus dem Reiche der Karpathen. Stuttgart, 1886; Slavici, Die Rumänen in U. etc., 1878; Slavici, Ardealul. Vămbery, Ursprung der Magyaren. 1882; Horváth Mihály, A magyarok története, 1871—73 și alte scrieri cu acest subiect. Teleki József, A Hunyadiak kora, 9 vol., etc.

ROMÂNII DIN UNGARIA.

Numărul și locuințele lor. Români din Ungaria locuiesc în număr de aproape 3 milioane suflete în 26 comitate situate în partea sud-estică a țerii, pe ualul stâng al Tisei, între Tisa și Murăș și în părțile transilvane. (v. harta ținuturilor locuite de Români, vol. III, ad pag. 794) Pe acest teritor Români formeaza aproape jumătate din populațiunea totală și au majoritatea relativă. Anume locuiesc în această parte a țerii (după datele oficiale ale recensământului din 1900):

Români	2.779,000	suflete
Maghiari	2.624,000	"
Germani	754,000	"
Sârbi	280,000	"
Ruteni	178,000	"
Slovaci	123,000	"
Alte naționalități	76,000	"

laolaltă . 6.814,000 suflete.

În singuraticele comitate locuite de Români, numărul lor, în comparație cu totalitatea populațiunii este următorul:

Comitate:	Poporaș. totală	Români.
Alba inferioară	210,362	166,099
Arad	386,100	223,806
Bichiș	278,731	6,069
Bistrița-Năseud	119,014	82,256
Bihor	577,312	239,449
Brașov	95,565	33,886
Caras-Severin	443,001	328,371
Cenad	140,007	13,982
Ciuc	123,382	15,936
Cojocna	253,656	146,268
Făgăraș	92,801	83,445
Hunedoara	303,838	257,013
Maramuroș	319,598	74,978
Murăș-Turda	197,618	67,402
Odorheiu	118,275	2,928
Sătmar	367,560	118,770
Selagiu	207,293	125,451
Sibiu	166,188	108,413
Solnoc-Dobăca	247,134	180,309
Târnava mare	145,138	61,779
Târnava mică	109,197	53,276
Timiș	476,242	167,523
Toroutal	609,362	88,044
Turda-Arieș	160,579	116,833
Treiscaune	137,261	19,439
Ugocia	83,316	9,278
Total	6.373,530	2.791,003
	In restul țerii	6,494

Numărul total al Românilor . 2.797,497
care sumă corespunde la 16·7% ale populațiunii din întreaga Ungaria.

Bisericele române din Ungaria. După confesiune Români din Ungaria aparțin aproape în părți egale bisericii ortod.-orient. și greco-cat. Biserica ort.-orient. (v. și vol. III, pag. 492) cuprinde trei eparhii, și anume:

- a) arhid. Trans. are 34 protop. cu 939 com. și 756,941 sufl.
- b) diecesa Aradului (v. ac.) are 17 " " 597 " " 556,339 "
- c) diecesa Caranse-beșului (v. ac.) are 11 " " 324 " " 386,045 "

In total 1.689,325 sufl.

Biserica gr.-cat. rom. are 4 eparhii și anume:

- a) arhid. de A.-Iulia (v. ac.) și Făgăraș are 82 districte cu 706 com. și 406,330 sufl.
- b) dioc. Orăđii mari (v. ac.) are 19 " " 168 " " 217,391 "
- c) diecesa Gherlei (v. ac.) are 45 " " 489 " " 474,538 "
- d) dioc. Lugosului (v. ac.) are 16 " " 159 " " 97,566 "

In total 1.196,325 sufl.

Despre istoria și organizațiunea mitropoliilor române de ambele confesiuni v. art. Alba-Iulia-Făgăraș Mitropolia (vol. I, p. 79), Greco-cat. bis. (vol. II, p. 608) și Ortodoxă bis. in Ung. (vol. III, p. 489).

Stările culturale. Deși stările cult. ale Românilor din Ung. lasă încă mult de dorit, ele totuși arata un considerabil progres față de trecut, un progres care este cu atât mai însemnat, cu cât începuturile de cultură națională nu sunt încurajate, ci în multe privințe chiar îngreunate din partea puterii publice, și jertfele materiale ce le reclama, nu se satisfac din bugetul statului, ci din contribuiriile poporului preste

imposibile publice. Progresul învățământului este împiedecat apoi și din cauza că învățarea limbii statului, înpusă în mod obligator și în școlile populare, consumă mult timp și îngreunează întreg învățământul încât acesta nu se face exclusiv în limba maternă a elevilor. După datele statistice oficiale (cari în chestiuni de naționalitate trebuie primite cu mare rezervă) numai 40 % ale populației române știu scrie și citi, și numai 63,38 % cercetează școala în mod regulat. După același izvor dăm următoarele date despre învățământul rom. în Ungaria:

I. Învățământul primar în 1901/2. 1) Grădini de copii cu limba de propunere rom. 15, cu limba de propunere maghiară și rom. 35. 2) Școlile populare elementare (primare) cu limba de propunere rom.: 31 școlile comunale, 1089 gr.-cat., 1184 gr.-or., 1 aug.-evang., (laolaltă 2274 confesionale), 4 susținute de asociațiuni, în total 2309. Cu limba de propunere magh.-română: 146 școlile comunale, 191 gr.-cat., 368 gr.-or., 1 evang.-reformată (confes. 560), total 706. Numărul elevilor români din școlile primare (în etate dela 6—12 ani) 227,377, din cari 20,418 în școlile de stat, 23,359 în școlile comunale, 3040 în școlile rom.-cat., 67,616 în școlile gr.-cat., 110,595 în școlile gr.-or., 568 în școlile evang.-aug., 877 în școlile evang.-reform., 56 în școlile unitare, 55 în școlile izraelite (în total în școlile confesionale 182,807), în școlile private 154, în școlile asociațiunilor 639; din numărul total de 1.755,197 al elevilor din Ungaria, elevii români fac 12,95%. Numărul elevilor români din școlile primare de repetiție (în etate dela 12—15 ani) 79,788, din cari în școlile statului 6673, în școlile comunale 11,059, în școlile rom.-cat. 613, în școlile gr.-cat. 26,237, în școlile gr.-or. 34,719, în școlile evang.-aug. 98, în școlile evang.-reform. 310, în școlile unitare 4 (în total în școlile confesionale 61,981), în școlile private 6, în școlile asociațiunilor 69; din numărul total de 562,295 al elevilor din Ungaria elevii români fac 14,19%. Numărul total al elevilor români din școala de toate zilele împreună cu al celor din școala de repetiție a fost de 307,165 (din numărul total al elevilor din țeară de 2.317,492).

II. Școlile civile de băieți cu limba de prop. rom. nu există. Școlile civ. de fete rom. sânt 3 gr.-cat., 2 gr.-or., 1 a Asociațiunii pentru lit. rom. și cult. popor. rom., deci în total 6 (din 186).

III. Preparandii (școlile normale) rom. sânt: 3 gr.-cat. și 3 gr.-or., deci în total 6 (din 82). Elevi rom. la preparandii sânt 682 (din 4892) și 24 eleve (din 3907).

IV. Școlile medii. 1) Gimnasiile rom. complete sânt 4, necomplete 1, cu 68 profesori și 1595 elevi. (v. art. Beiuș, Blaj, Brad, Brașov și Nasăud.) 2) Școala reală rom. 1, cu 8 profesori și 84 elevi. Numărul tuturor elevilor români din gimnasiile din țeară a fost de 3192, al celor din școlile reale 249, în total 3441 (5,80%).

V. Școlile superioare. În cele 2 universități ung. la politehnicul ung., la cele 10 academii de drept și la 7 seminarii teologice, au fost în cursul de iarnă 12,068 elevi, din cari 658 români. Clerici români în seminarii catolice au fost 14, în seminarii gr.-cat. 112, în seminarii gr.-or. 163, în total 289.

VI. Institute militare în total 10 cu 194 profesori și 1659 elevi, din cari din Ungaria 1002; români 52 (5,09%). În institutele militare din Austria elevii români formează 4,54%.

VII. Școlile agricole sânt în Ungaria în total 65 cu 2597 elevi, din cari români 78 (3,36%). Români, nu au nici un fel de școală agricolă.

VIII. Școlile de meserii. La școlile profesionale numărul elevilor români a fost 49 (din 4022), iar la școlile pentru elevii de meserii 3319 (din 75,674 elevi). Din totalul școlilor de meserii numai 2 sânt cu limba de propunere rom.

IX. Școlile de comerț. La cele 37 școlile super. de comerț (dintre cari 1 română), numărul elevilor români a fost 181 (dintre 5269); la academia orientală 2 elevi români (dintre 33); la școlile pentru elevii de comerț, 115 elevi români (din 6009). Școlile de meserii și de comerț sânt întreținute parte de stat, parte de comune, parte de confesiuni, parte de asociațiuni și parte de privați.

Instituțiuni sociale-culturale. Acțiunea socială pe teren cultural la Români din Ung., deși datează din timpul mai nou, a luat un avânt înmulțitor. Cea mai veche și însemnată societate culturală este »Asociațiunea (până la 1895 »transilvană») pentru literatura rom. și cultura poporului rom.« (v. vol. I, p. 293), care dela 1896 încoace a fost reorganizată și înzestrată și cu 5 secțiuni științifice-literare. Ea numera la 1903 preste 1600 membri grupați în 44 despărțiminte cu sedii în diferite centre ale teritoriului locuit de Români. Aceste desp. au apoi numeroase agenturi în comunele rur. și un număr mai mare de biblioteci ambulante. Această Asoc., sub ale carei auspicii s'a publicat și »Encicl. Română«, editează și o »bibliotecă populară«, și va inaugura la 1904 primul Museu (ist. și etnogr.) al Românilor din Ung., împreună cu o mare bibliotecă publică. Scopuri identice urmăresc încă și Asoc. aradană și cea din Maramureș (despre cari v. vol. I, p. 292). Interesele cult. ale poporului rom. sânt cultivate și de un număr mai mare de Reuniuni de femei (v. art. Societăți de dane, vol. III, p. 979), între cari cele din Abrud, Arad, Brașov, Sibiu și Șimleu susțin școlile de fete sau internate, iar cele din Blaj, Bran, Făgăraș, cott. Hunedoara, Medias, Reșinar, etc. scrvesc alte scopuri culturale și filantropice. O activitate îmbucurătoare desvoltă și societatea academică »Petru Maior« în Bpesta. Societăți rom. de lectură s'au înființat în multe orașele mai mari și au devenit centrele vieții sociale.

Artele sânt încă puțin cultivate. Teatrul rom. stabil încă nu există în Ung., dar »Societatea pentru fondul de teatru român«, cu sediul în Brașov, înființată înainte cu aproape 30 ani la insistențele și sub conducerea lui Ios. Vulcan (v. ac.), a adunat în acest scop ca. 300,000 cor., a creat un mic repertoriu de piese dramatice, a încurajat societățile de diletanți (cari arangiază canu 200 reprezentațiuni preste an în diferitele părți ale țării) și se ocupă de present cu realizarea scopului seu final. **Musica** se cultiva cu bun succes prin Reuniunile de cântări și musica în Bistrița, Brașov, Hăteș, Lugos, Orăștie, Sibiu, etc. și prin corurile de plugari, lăpțe mai ales în Banat (v. Coruri de plugari, vol. II, p. 3). Școlile de arte românesce lipsesc încă și cele străine

sunt cercetate de un număr disparent de elevi români. Talente însă nu lipsesc.

Stările economice ale Românilor din Ung. sunt încă puțin mulțămitoare. Progrese însemnate s'au făcut numai pe terenul organizației financiare (v. mai jos capitolul despre bănci), care începe a-și manifesta influința binefăcătoare și asupra stărilor agricole. Ocupațiunea principală și aproape exclusivă este agricultura, care însă în cea mai mare parte a țerii se cultivă încă și astăzi în condițiuni primitive. Numai în fundul regiu din Trans. și în Banat se lucrează mai intensiv pentru introducerea instalațiilor moderne și a raselor nobile de vite. Cu toate aceste posesiunea rom. de pământ este în continuă creștere. Cursurile de economie la preparandii rom. până acum n'au dat rezultate mai simțitoare; o influință binefăcătoare au avut însă Reuniunile rom. de agricultură în Sibiu și Orăștie, a căror program de acțiune cuprinde următoarele probleme: întruniri agricole, cultura animalelor de prăsilă, cultura poamelor, cultura nutrețurilor maiestrite, tovărășiile agricole, însoțirile de credit, industria de casă, publicațiuni econ., școale practice de economie, etc. Industria rom. înaintează foarte încet. Școale rom. de specialitate lipsesc, iar cele străine sunt puțin cercetate de elevi români. Acțiunea socială pe acest teren nu a dat rezultate mulțămitoare. Singur numai industria de casă stă la un nivel mai înalt, dar și în această privință se simte trebuința unei intensive acțiuni de încurajare pentru întimpinarea concurenței industriei mecanice. Comerțul român se află în decadență. Comerțianții români din orașe dispar tot mai mult, societățile comerciale înființate în timpul mai nou cu concursul băncilor. aproape fără excepțiune au suferit eșec și lichidează pe rând. În urma schimbării relațiilor vamale cu România, a dispărut și comerțul odinioară înfloritor al comunelor rom. marginase.

Băncile române din Ungaria, înființate dela 1872 încoace, în cea mai mare parte sub egida și cu ajutorul »Albinei« (v. ac.) din Sibiu, au luat un avânt foarte îmbucurator. Ele sunt organizate, cu puține excepțiuni, ca societăți anonime (pe acțiuni), deoarece încercările facute cu societățile cooperative (asociațiuni) în cele mai multe cazuri nu au succes. Numărul băncilor rom. la începutul anului 1904 a trecut preste 90. Averele, gestiunea și rezultatele activității lor se pot vedea din următoarele tablouri, cari cuprind datele dela 88 institute:

Bilanțul general pro 1902.

Active:

Cassa	K 1.062,690
Escompt	„ 88.754,379
Imprumnturi ipotecare	„ 18.978,915
Credite cambiale cu ac. ipotecara	„ 6.763,246
Credite personale	„ 5.092,020
Lombard	„ 522,024
Realități	„ 2.838,611
Efecte	„ 3.307,424
Capital nevarsat	„ 54,200
Conturi curențe	„ 2.116,004
Mobilier	„ 97,253
Conturi debitoare	„ 1.501,192
Pierderi	„ 23,187
	K 76.106,090

Passive:

Capital social	K 10.514,467
Fond de rezervă	„ 3.183,350
„ spec. de rezervă	„ 527,706
„ de garanție la Scrieri fonc.	„ 400,000
„ „ pensuni	„ 866,476
Scrieri fonc. »Albina«	„ 5.146,000
Reescompt	„ 10.200,615
Interese anticipate	„ 709,716
Depozite	„ 41.588,344
Creditori	„ 1.298,048
Fond de binefacere	„ 104,655
Dividenda neridicată	„ 22,836
Profit net	„ 1.543,872
	K 76.106,090

Contul profit și pierdere pro 1902.

Profit:

Interese	K 5.174,010
Chirii	„ 108,896
Provisiuni	„ 421,267
	K 5.699,174

Pierdere:

Interese:	
după depozite	K 1.975,695
„ scrisori fonciare	„ 255,921
diverse	„ 571,912
Salarii	„ 450,664
Marce de prezență	„ 89,893
imprimare, porturi	„ 225,019
diverse	„ 82,888
Contribuțiuni directe	„ 353,481
„ după depozite	„ 145,177
Amortisări	„ 56,697
Profit net	„ 1.543,872
	K 5.699,174

Din profitul aratat, băncile au dat: 53-66% ca dividenda, 22-78% la fond. de rezervă, 3-66% la fond. de pensuni, 5-12% pentru scopuri culturale, 17-64% ca tantiemă, și 2-14 pentru alte scopuri.

Pressa rom. din Ungaria numera la finea anului 1903 în total 23 organe, și anume 5 foi politice: »Gazeta Trans.« (v. ac.) în Brașov și »Tribuna Poporului« (v. ac.) în Arad, cotidiene; »Telegraful Român« (v. ac.) în Sibiu și »Drapelul« în Lugos, 3 numeri pe săptămână; »Libertatea« în Orăștie, săptămânală; 5 foi populare și sociale »Activitatea« în Orăștie, »Foaia Poporului« în Sibiu, »Poporul Român« în Budapesta, »Răvașul« în Cluj, »Voința« în Bistrița, toate săptămânale; 5 organe bisericești și școlare »Biserica și Școala« în Arad, »Foaia Diecesana« în Caransebeș, »Unirea« în Blaj, săptămânale; »Foaia Școlastică« în Blaj și »Școala și Familia« în Brașov, bisept.; 2 foi sept. economice »Revista Econ.« în Sibiu, organul bancilor rom., și »Bunul Econom.« în Orăștie; 3 reviste literare »Familia« (v. ac.) în Orade, 1 număr pe sept., »Luceafărul« în Budapesta, 2 numeri pe lună, »Transilvania« (v. ac.), 6 numeri pe an și 3 foi umoristice »Gura Satului« în Arad, »Calicul« în Sibiu și »Vulturul« în Oradej.

Situațiunea politică. Despre istoria polit. a Românilor din Ung. v. art. Români (și îndeosebi Cestiunea rom., vol. III, pag. 795) și apoi art. Banat, Transilvania și Ungaria (istoria). În urma uniunii între Transilvania și Ungaria, decretata la 1848 și realizată la 1867, fără ascultarea și în contra voinței Românilor din Transilvania, aceștia, și în vederea politice de naționalitate a guvernului ungar dela 1887 și Rom. din Ungaria, au decretat pasivitatea față cu legislațiunea țerii.

La 1881 s'a constituit partidul național rom. din Trans. și Ung., dar după procesul memorandumului (v. ac.) din 1894 a fost desființat prin o ordinațiune ministerială. De atunci nu s'a mai convocat conferența națională, care dela 1881 se întrunea regulat înaintea alegerilor parlamentare în scopul de a determina atitudinea politică a poporului rom. din țeară. La această conferență erau reprezentate toate cercurile electorale locuite de Români prin câte 2 delegați, iar cu executarea hotărârilor conferenței era încredințat un »comitet național«. Cereau timp de aproape 10 ani fără organizație, remisiunile politice în timpul mai nou au ajuns la convingerea, că situațiunea pol. a Românilor din Ung. se va pute schimba numai prin o activitate parlamentară cât mai intensă. Partea preponderantă a presei rom. militează hotărât pentru activitate, și astfel la alegerile proxime, alegătorii români după toată probabilitatea vor nomina candidați. Programul partidului naț. rom. a fost formulat în conferența din 1881 în următoarele puncte:

1) Încât privește Transilvania, recăștigarea autonomiei sale.

2) Introducerea ex lege a usului limbei române în toate ținuturile locuite de Români, atât în administrațiune cât și în justiție.

3) În ținuturile locuite de Români aplicarea de funcționari români, iar dintre neromâni numai de aceia, cari știu vorbi și scrie românește și cari cunosc moravurile poporului român; și delăturarea usului de astăzi de a se aplica ca amplexiți indiviși necunoscuți și necunosători de popor.

4) Revisnirea legii despre egală îndreptățire a naționalităților în favorul acestora; loială și reala executare a tuturor legilor.

5) Eruptarea și susținerea autonomiei bisericilor și școalelor confesionale, ca ale unor cetățeni curat naționale. Provederea din visteria statului a școalelor române și a altor institute de cultură națională, în proporțiune cu sacrificiile de sânge și avere ce le aduce naționalitatea română pentru patrie; având de a se delătura legile și ordinațiunile, cari sunt contrare dezvoltării naționale.

6) Crearea unei legi electorale pe baza sufragiului universal, sau cel puțin ca fiecare cetățean, care e supus la dare directă, să fie învestit cu dreptul de alegere.

7) Fiindcă prosperarea statului e condiționată dela mulțămirea tuturor civilor săi, iar prin protejarea unei naționalități și suprimarea celorlalte se provoacă nemulțămire, se turbură liniștea civilor de stat și se nutrește ura reciproca; partida națională va lupta contra tuturor tendințelor de maghiarisare manifestate din partea organelor statului pe cale directă și indirectă, ca în contra unor fapte nepatriotice.

8) În cestiunile libertăților publice preste tot, precum și ale reformelor necesare în administrațiunea publică și mai ales în situațiunea economică financiară, respective în privința sarcinilor publice, devenite mai insuportabile, partida națională va conlucra frățesce cu toți aceia, cari mai virtos vor ține cont de interesele și bunăstarea poporului preste tot.

9) Cestiunea dualismului nefind astași la ordinea zilei, partida națională își rezervă a se pronunța asupra ei la timpul său.

Postulatele și gravaminele politice ale poporului rom. din Ungaria sunt expuse în memorialul publicat la 1881 de G. Barițiu (v. ac.) din însărcinarea comitetului național și din memorandumul (v. ac.) ce avea să se presinte regelui la 1893.

(Despre mișcarea literară la Rom. din Ung. v. art. Română, literatura vol. III, pag. 791).

Unger, 1) *U. Franz*, celebru profesor la univ. din Viena, n. 1800 la Anstorf (Stiria), † 1870 în Graz, remarcabil prin numeroase publicațiuni de geografia plantelor, de anatomie și fiziologie vegetală, dar mai ales paleontologie în special ce privește flora terțiara. [A. Pr.]

2) *Unger, Iosif*, bărbat de stat austriac, n. 1828 în Viena; 1853 prof. de drept în Praga, 1857 în Viena, 1879 ministru fără portofoliu, 1881 presid. judecatoriei imperiale. Scr.: La deslegarea chestiunii ungare (1861); »System des österr. allgemeinen Privatrechtes«; »Das österr. Erbrecht«; »Zur Reform der Wiener Universität«, etc.

Ungere, procedură de masajiu (v. ac.).

Ungerea de pe urmă, v. Maslu.

Ungheni, sat în Rom., j. Iași lângă Prut, cu 256 loc. Are stațiune de cale ferată și e punct vamal și trecătoare în Rusia.

Unghia, lamă cornoasa la vârful degetelor, așezate în mici adăncituri. E de aceeași natură ca epiderma. Oamenii și mairușele au unghii, celelalte animale au ghiare sau copite.

Unghia găii sau *U. găinei*, numiri populare ale plantei *Astragalus glycyphyllos* L. (v. ac.).

Unghiu, inclinațiune; diferință de direcțiune; abaterea dela olaltă a două linii drepte (laturi) ce pleacă din acelaș punct (crescet) în direcțiuni diferite. Marimea unghiurilor se exprima în grade (1—360). U. ale carui ambe laturile se află în aceeași linie dreaptă însă în direcțiuni opuse, se numesc *U. întins* și e de 180°; jumătate a unui U. întins (90°) se numesc *U. drept*, U. mai mici decât U. drept (1—90°) se numesc *U. ascuțite*, iar cele mai mari decât U. drept, dar mai mici decât U. întins (90—180°) se numesc *U. obtuse*. *U. întreg* (sau complet) e egal cu 2 U. întins (360°). *U. adiacent* se numesc U. care se formează dacă prelungim o latură a unui U. preste crescet. U. adiacent cu U. original la olaltă dau un U. întins (180°), din care cauză se numesc *suplementare*; iar 2 U. cari la olaltă dau un U. drept, se numesc *complementare*. Dacă se prelungesc ambele laturi ale unui U. preste crescet, se formează un *U. opus* la crescet. U. opuse la crescet sunt egale.

Unghiul contingent v. Contingent. *Unghiul fațial al lui Camper* numit și *linia fațială a lui Camper*, este un unghiu format de o linie, ce pornesc dela canalul auditiv extern la dinții incisivi sau partea mai proeminentă a maxilei superioare, și de o a doua linie ce se întinde dela dinții incisivi sau partea mai proeminentă a maxilei superioare la punctul mai ridicat (proeminent) al frunții. U. f. al unor maimuțe e de 60°, la Negeri de 70°, la Europeni 80—90°. Capetele frumoase, ideale au un U. f. de 90°. *Unghiul de incidență*, U. ce-l formează raza de incidență cu normala. Raza de incidență poate să fie rază sonora, rază electrică, rază de căldură sau rază de lumina. *Unghiul de inclinațiune*, v. Inclinațiune. *Unghiul de limită*, acel unghiu de incidență, pe

lângă care raza de lumină refrânta formează unghi de 90° cu normala. *Unghiul de polarizațiune*, acel unghi de incidență, pe lângă care raza de lumină reflectată e deplin polarisată. *Unghiul vederii*, se numește U. pe care îl formează razele din centrul ochiului la marginile corpului sau obiectului.

Ungnad, 1) *U., David*, un sfetnic al împ. Rudolf II. U. înforma pe stăpânul seu despre țința și activitatea lui Mihai Viteazul pe timpulucerirei Ardealului și Moldovei. (Cf. Xenopol Ist. rom. t. III.)

2) *Ungnad, Iosif, bar.*, propagator al reformățiunii printre Slavii de sud; n. 1493 în Carintia, după ce i-s'a confiscat averea, a iners la Württemberg și în Urach și a întemeiat o tipografie unde s'au tipărit biblia, catechisme, etc. în limba slavonă și croată cu litere latine și cirile.

Ungra, (magh. *Ugra*), com. rur. în Trans., cott. Târnava mare, cu 1407 loc., Rom., Germ. și Magh. Pe hotarul comunei s'a dat de urmele unei fortificații, în cari sau aflat obiecte de metal din vremea Dacilor.

Ungro-Vlahia, numele Terii-Românesci, constatat mai întâiu în actele patriarhatului Constantinopolitan, relative la înființarea mitropoliei »a toată Ungro-Vlahia« (1359), și întrebuițat în titlul domnului și al mitropolitului din documentele grecesci și slovenesci, pe când în cele latinesci se întrebuița numele terra Transalpina sau Valachia Transalpina. În documentele românesci, acest nume a fost înlocuit. în titlul domnului, prin *Țeara-Românească*, iar în titlul mitropolitului el s'a păstrat până astăzi. Numele este o formațiune grecească, probabil cu înțelesul de Vlahia cea dependentă de Ungaria (precum era pe atunci Țeara-Românească), spre deosebire de Vlahia din imperiul bizantin (*Vlahia mare* = Thessalia, *Vlahia mică* — în Pind). Dar și faptul, că mitropolitul Terii-Românesci era »exarch a toata Ungaria« poate să fi contribuit la formarea acestui nume, constatat mai întâiu în acte eclesiastice. [D. On.]

Mitropolia Ungro-Vlachiei nu datează chiar dela descălcarea Munteniei. căci pe atunci nici nu se înființase vr'o mitropolie, ci arhiepiscopul locului se hirotonisira la Vidin, la Ohrida sau airea. De abia în 1359 se terminară tractativele lui Alexandru I Basarab cu patriarhia din Constantinopol. și atunci se instală primul mitropolit »al Ungrovlahiei și al Plaiurilor« Hiacint Critopol, fost mitropolit al Vizinei în Caucaș. La 1370 acesta cere dela patriarhie, să se înființeze o a doua mitropolie la Severin, ceea ce se și făcu, numindu-se titular, un Antim. Ambii însă erau numai vicari patriarhali, având titluri de orașe în partibus. (Enăceanu, Creștinismul în Daci. Bucur. 1878, p. 220—31. Lesviudax, Ist. bis. Bucur. 1845, p. 309 și 390.) Pe la 1500 Radu cel Mare, după îndemnul expatriarhului Nifon, lăsă o singură mitropolie, pe care o conferi acestui Nifon, iar fosta mitropolie a Severinului o prefăcu în simplă episcopie sufragana la R.-Vâlcea (de aceea episcopia Râmnicului se dice și a noului Severin). (Șincai, Cronica Rom. Bucur. 1886, I, 146.) Astfel remase deci numai M. U.-VI., care purta acest titlu fiindcă aici se hirotonisiau și episcopii Ardealului. Antăiul scaun mitropolitan nu pare a fi fost la Argeș, fundat de abia în

13 Dec. 1793, mai puțin încă la Câmpulung, ci de abia la Tirgoviste, unde era și a treia capitala a țerii, și unde se cladi catedrala în 1515 de Neagoș Basarab. După ce însă capitala pentru a patra oară se transferă la București în 1665, atunci se fixă aici definitiv și M., atribuindu-i-se de primă catedrala bis. Sf. George vechiu, până când Const. Brâncoveanu declară biserica Sfinților Const. și Elena, cea zidită de Const. Șerban, de mitropolie, drept care servese și astăzi. (Șincai, l. c. p. 210; Lesviudax, l. c. p. 311 nota. p. 310 și 403; Xenopol, Ist. Rom. IV, 202.) Seria mitropoliților este urmatoarea: Hiacint Critopol (1359), Chariton (pe la 1371), Antim I (1381), Teodor Timotei (1389), Macarie I (1442), Iosif I (1465), Macarie II (1483), Nifon I, expatriarh de Constantinopol (pe la 1494), Maxim, sərb (pe la 1507), Varlaam I, Simeon, Mitrofan I, Mihail I, Ieremia, Ilarion (1524), Anania (1554), Efrem (1560), Daniil I (1566), Eftimie I (1569), Serafim (1578), Mihail II (1586), Nichifor (1590), Eftimie II (1595), Luca (1605), Grigorie I (1629 până 1637), Teofil (1637), Stefan I (1649—69), Teodosie I (1669—73), Dionisie I (1673), Varlaam II (tot 1673), Teodosie a doua oară (1679), Antim II Ivireanu (1709), Mitrofan II (1716), Daniil II (1720), Ștefan II (1732), Neofit I (1738), Filaret I (1754—60), Grigorie II (1760—87), Grigorie III. antimitropolit (1770—74), Cosma (1787), Filaret II (1792—93), Dositei (1793—1810), Ignatie (1810), Nectarie (1812), Dionisie II (1819 până 1821), Grigorie IV (1823—34), Neofit II (1840—49), Nifon (1850—75), Calinic Miculescu (1875—86), Iosif II Gheorghian (1886—93), Ghe-nadie Petrescu (1893—96), Iosif II Gheorghian a doua oara (1896). (Lesviudax, l. c. p. 390—416; Enăceanu, Albumul mitr. U.-VI. Bucur. 1880; Almanachul Cultelor pe 1894. Bucur., p. 19.)

Unguent, alifie (v. ac.).

Ungula, (*lat.*) unghie. *Ungulate*, animale cu copite.

Ungur, Maghiar (v. ac.).

Unguraș, (magh. *Bálványos-Váralja*), com. rur. în Trans., cott. Solnoc-Dobăca, cu 1696 loc., Magh. și Rom.

Unguraș, numele pop. al plantelor Marrubium peregrinum L. și vulgare L. (v. ac.).

Ungurean, locuitor din Ungaria. În Rom. se numesc U. Românii din Ungaria.

Ungurian, *Emanuil*, advocat și filantrop rom., n. 1 Ian. 1846 în Chinez (Ban.), a studiat în Timișoara și Budapesta. Dela 1874 advocat și dela 1885—96 directorul băncii »Timișoara« (v. ac.) în Timișoara, unde a condus 1885—97 ca president și Alumneul rom. (v. vol. I, p. 131). U. este un munificent sprijinitor al tuturor întreprinderilor culturale rom., membru fondator la cele mai multe societăți cult. rom. din țeară, unul dintre fondatorii Museului naț. din Sibiu și ai ziarului »Dreptatea« (v. ac.). Ca director al Despărțem. Timișoara a »Astreii« (v. ac.), a creat mai multe biblioteci ambulante și desvoaltă o activitate zeloasă pentru înaintarea cult. a poporului rom. din Banat. Scr. »Sfaturi bune« în Bibl. popor. a »Astreii«.

Ungvár, oraș cu magistrat în Ungaria, cott. Ung. pe lângă riul Ung, cu 14,723 loc., Magh., Slov. și Ruteni. Resedința episcopului greco-cat. din Munkács, sediul regim. 65 de infanterie, gim-

nasiu rom.-cat., școală reală, pedagogie gr.-cat., școală industrială de fete.

Uniăniembe, ținut în colonia germană Africa estică, spre sud dela Uniāmvesi. Capitala Tabora.

Uniāmvesi, ținut în colonia germană Africa estică, spre sud dela Victoria Niansa; locuitorii vaniāmvesi.

Unicorn, rinocer (v. ac.) cu un corn. Tot U. (grec. *Monokeros*) s'a mai numit și un animal fabulos de forma calului, foarte sălbatec, și înzestrat cu un corn drept în frunte, care i-a servit ca armă foarte periculoasă. Credința despre existența unui asemenea animal (în India sau Africa) este foarte veche (Plinius, Aelian), dar n'are nici o basă reală. În fine s'a mai numit U. și animalul antilduvian *Elasmotherium* (v. a.).

Uniform, ce are aceeași formă; ce nu se schimbă, **Uniforma**, vestminte confecționate după un anumit model, îndeosebi hainele militarilor. Uniformele militare au fost introduse din secl. XVII, aproape deodată cu organizarea armatelor stabile. Ele diferă după țeri și arme și sunt provădate cu diferite insignii cari arată gradele soldaților.

Unilateral, atributul acelor persoane și forme de lucrări, cari se arată mărginite la un singur cerc de idei.

Contractele unilaterale se numesc acele prin cari una sau mai multe persoane se obligă către una sau mai multe persoane, fără reciprocitate. Obligația există deci numai dintr'o parte, numai față de unii contractanți, ex uno latere. Contractele de mandat, deposit, donațiune sânt unilaterale. (v. și Bilateral.)

Unilaterale, (botan.) **organe** (flori, frunze, ramuri) dispuse de o singura parte a axei, nu de jur împrejurul ei; s. e. florile dela Sacerele (*gladiolus*), etc.

Unime, v. Unitate și Unire.

Unioniști, aderenții ideii de a se reuni bisericile creștine sub un singur cap. Cu deosebire s'au numit U. aceia cari au încercat unirea protestantismului cu catolicismul sau și numai a diferitelor seote protestante. Asemenea încercări s'au făcut încă prin secl. XVI la inițiativa împ. Carol V și mai pe urmă în secl. XVII prin zelul și osteneala unor învățați ca Bossuet, Leibnitz și Spinola, dar fără rezultat mai însemnat. Asemenea încercări de unire s'au făcut și între sectele protestante din Germania (pe la 1819) și în alte țeri, dar cu puțin rezultat. [Dr. I. Radu.]

Unioro, (*Unyoro*), ținut în protectoratul engl. est-african Uganda, spre est dela lacul Albert, 80,000 km².

Unirea cu biserica Romei, în istoria Românilor ardeleni, unul din cele mai memorabile acte, servit sub greutatea stărilor deplorabile, în cari se găsiu clerul și poporul român pe la sfârșitul secl. XVII, act dela care Români sperau ușurarea și îmbunătățirea stărilor lor, atât în sens bisericesc, cât și social-politic și cultural. Urzirea actului s'a început 1697 sub mitropolitul Belgradului Teofil (v. ac.) și s'a încheiat 1700 sub următorul acestuia Atanasie (v. ac.). Esența unirii bisericii românesce din Ardeal cu biserica Romei era: recunoașterea primatului de jurisdicțiune al papei dela Roma, credința în locul curățitor sau purgator, în validitatea tainei Eucharistiei

nu numai în pâne dospită, cum se face după ritul grecesc, ci și în pâne nedospită (azimă), cum se face după ritul latin, și credința în procesiunea Spiritului Sfânt și dela Fiul. Actul unirii însă în urma violentelor atacuri din toate părțile de mai târziu nu s'a putut realiza deplin și astfel Români ardeleni se desbinară în 2 biserici: una unită și alta neunită. În jurul acestui act s'a desvoltat o întreagă literatură, apreciându-l fiecare scriitor din punctul de vedere al bisericii, căreia aparține. (Cf. Nilles, *Symbolae*. Oeniponte, 1885; N. Densușianu, *Independența bisericească a mitropoliei române de Alba-Iulia*. Brașov, 1893; Bunea-Grama, *Cestiuni din dreptul și istoria bisericii românesce unite*. Blaj, 1893; G. Popoviciu, *Uniunea Românilor din Trans. Lugoj*, 1901. (v. și art. Greco-catolica biserica.)

„**Unirea**“, cea dintâiu foaie politică biser. în Blaj, înființată de prof. de teologie: Dr. Al. Grama (†), Dr. Aug. Bunea, Dr. Vict. Szmigelski, Dr. Vas. Hossu și Dr. Isidor Marcu, la 1 Ian. 1891 pentru apărarea bisericii gr.-cat. române. Redactori au fost: Dr. Vasile Hossu (1891—92), Dr. V. Szmigelski (1892—99), Dr. Vasile Suciu (1899—1900), apoi Aurel C. Domșa. La »U.« au colaborat cei mai distinși membri ai bisericii unite, preoți și laici.

Unison, în musică, emisiune dubla a unui aceluiaș sunet. *U. crescut*, *U. micșorat*, numiri improprii date semitonului cromatic suitor sau pogoritor. Intr'o partițiune termenul unison sau *all'unissono* arată că 2 sau mai multe instrumente au a executa aceeași partida armonică, în U. sau chiar în octava. [T. C.]

Unitari, numirea comună a sectelor creștine, cari urmează învățăturile Antitrinitarilor și ale Socinianilor (v. ac.). Biserica unitară, organizată după sistemul presbiteral, se află în Transilvania cu un superintendent sau episcop în Cluj și vr'o 65,000 credincioși. În Anglia sânt vr'o 300,000 iar în America $\frac{1}{3}$ milion U., având biserică separată. [Dr. I. R.]

Unitate, (*lat.*) în limbajul științific: a) Principiul după care se determină în mod numeric actuala și independenta existența a unui obiect de gândire; principiul care exprima combinarea într'un întreg organic a mai multor varietăți; a mai multor acțiuni într'o acțiune complexă; a mai multor scopuri într'un scop total. b) Cantitate luată arbitrar spre a servi ca principiu de comparație pentru alte cantități de același fel; (v. Măsură). c) Acordul și armonia în totalitatea părților unei opere de artă (s. e. cele trei unități de timp, de loc și de acțiune în operele dramatice). În logică se înțelege sub U. noțiunea: complexul de note ce aceasta are în reprezentarea, pe care o denotă și exprimă. [Pl.]

United States of America, v. Uniunea nord-americană.

Uniune, unire, asociare, alianță; în înțeles politic unirea mai multor state pentru realizarea unor scopuri anumite. *U.* sau *unire* se poate face între state sau cetăți, unio civitatum, tot cam în aceleași condițiuni în cari se face asociațiunea (v. ac.) sau unirea între indiviși și familii sau triburi în unul și acelaș stat. Formele și condițiunile în cari popoarele și cetățile se unesc între ele sânt variate. (v. Federalism); pentru a cunoaște cu precizie condițiunile spe-

ciale fiecărei U. trebuie examinat tratatul (v. ac.) sau pactul fundamental care consacră federațiunea sau U. statelor respective. Când două sau mai multe state se unesc în persoana unui monarch, păstrând fiecare din ele constituția și organizarea lor proprie, atunci avem o *U. personală*, care de regulă nu durează mai mult decât viața prințului pe care l-au ales ca punct și legământ de unire, după cum era U. Munteniei cu Moldova sub Cuza-Vodă. Când însă unirea dintre popoare se face pe baza persoanei permanente a dinastiei unui monarch, și pe lângă aceasta legile de organizare ale uniunii mai consacră și unele legi generale de interes comun, după cum ar fi apărarea comună și reprezentanța ei internațională, atunci U. este *reală*, după cum e s. e. dualismul Austro-Ungar. U. între state se mai poate face prin convențiuni sau tratate, pe baza intereselor comune comerciale, economice sau în vederea unei bune administrații a justiției internaționale, după cum sunt U.-ile vamale, U. pentru protecțiunea proprietății literare, științifice și industriale, U. telegrafo-postală, U. monetară și altele de felul acestora. [V. Urșianu.]

U. în înțeles bis., v. la Unire.

Uniunea monetară latină, convențiune ce s'a încheiat în 1865, după propunerea Belgiei între Franța, Italia, Belgia și Elveția, pentru un interval de 15 ani, cu scopul de a stabili o comunitate monetară, adică de a bate monete identice de aur, argint și bilon și ca aceste monete să aibă curs liber în toată întinderea acestor state. Înțelegerea care s'a stabilit în conferința internațională din Paris (22 Nov. 1865) a făcut loc Convențiunii din 23 Decembrie 1865, care a intrat în executare tocmai la 1 August 1866 și la care »ori ce stat are dreptul să accedeză dacă va accepta condițiunile și va adopta sistemul monetar al Uniunii, în ceace privește aurul și argintul«. Principiile uniunii sunt: 1) Etalonul dublu este menținut pentru aur, încât privește piesele de 100, 50, 20, 10 și 5 lei; iar pentru argint încât privește pe cele de 5 lei. Atât unele cât și celelalte trebuie să aibă 900 părți metal fin la 1000. 2) Raportul între aur și argint s'a fixat la 15 $\frac{1}{2}$; unitatea monetară este *francul*. 3) Monetele de aur și argint de câte 5 lei au forța liberatorie nelimitată, adică sunt singurele monete recunoscute ca legale, pentru plăți mai mari. 4) Pentru transacțiuni mărunte s'a admis a se bate monete de 2 franci, de 1 franc și de 0-50 centime, al căror titru e de 835 la 1000 și au putere de plată până la 50 lei. Nu este limitățiune pentru statele emitente. Cele de 0-50 fiind prea mici și existând transacțiuni inferioare acestee sume, apoi s'a admis și baterea monetei dîsă *bilon* (aramă sau nickel), care însă nu poate fi primită în plăți decât până la 5 lei. 5) Baterea monetelor cu titru 900 la 1000, este nelimitată, pe când cu privire la cele cu titlu de 835 la 1000, fiecare stat nu poate bate decât o catime proporțională cu populațiunea sa, adică pentru o valoare corespunzătoare la 6 franci de fiecare locuitor (art. 10). Baterea pieselor divizionare este rezervată statului. 6) Cetățenii fiecărui stat nu sînt ținuți să primească moneda divizionară a celorlalte state semnate, însă guvernele contractante se obligă a le primi în lă-

șile caselor publice, până la suma de 100 lei, pentru fiecare plată. 7) Fiecare stat s'a angajat a relua dela particulari sau dela casele publice ale celorlalte state monetele sale mărunte de argint și de a le schimba contra unei monete de aceeași valoare în aur sau argint, cu condițiunea ca suma prezentata la schimb să nu fie superioară de 100 lei. (art. 8 al Conv.)

Uniunea nordamericană, (*United States of America*), confederație de state republicane cuprinzînd continental America de nord între Mexico (la sud) și posesiunile engleze (la nord), 9.210,430 km², cu 77.983,363 loc. (1899). În privința oro- și hidrografică se divide în patru regiuni: a) regiunea atlantică dela term până la munții Alleghany, udată de riurile Hudson, Delaware, Susquehanna, Potomac, Savannah, etc.; b) uriașul basin al lui Mississippi și Missouri între Alleghany și Munții Stîncoși, un șes imens acoperit de prairii și păduri seculare, cari au început să fie prefăcute în pîmînt cultivat; c) regiunea dintre Munții Stîncoși (la est) și Sierra Nevada și Munții Cascadelor (la vest), un imens podiș acoperit de stepe și deșerturi și udat de riul Colorado; d) regiunea pacifică, dela Sierra Nevada și Cascade spre vest până la Ocean, bogată în paduri și pămînt roditor și udată de riurile Columbia și Sacramento.

Lacuri: la nord marile lacuri canadiene: Superior, Michigan, Huron, Erie și Ontario; la vest Marele Lac Sărat, la est lacul Champlain, etc. **Canale**: Ohio (494 km.), Erie (563km.), Pennsylvania (398 km.), Chesapeake-Ohio (294 km. lung), ș. a. **Clima** în general e mai aspră decât în Europa sub aceleași grade de latitudine, și se caracterizează prin schimbări rapide (v. America).

U. se compune din 45 state, 1 district, 5 teritorii și câteva colonii. Acestea sînt:

State:		
Alabama	195,820 km ² .	1.800,000 loc. 1899.
Arkansas	139,470 "	1.500,000 "
California	410,140 "	1.408,130 "
Colorado	269,150 "	492,500 "
Columbia, district	180 "	280,000 "
Connecticut	12,925 "	875,000 "
Delaware	5,810 "	175,000 "
Florida	151,980 "	500,000 "
Georgia	154,030 "	2.100,000 "
Idaho	219,620 "	190,000 "
Illinois	146,720 "	5.750,000 "
Indiana	94,140 "	2.900,000 "
Iowa	145,100 "	2.185,000 "
Kansas	212,580 "	1.389,777 "
Kentucky	104,030 "	2.200,000 "
Louisiana	126,180 "	1.250,000 "
Maine	85,570 "	700,000 "
Maryland	31,620 "	1.620,500 "
Massachusetts	21,540 "	2.773,758 "
Michigan	125,585 "	2.250,000 "
Minnesota	215,910 "	1.800,000 "
Mississippi	121,230 "	1.625,000 "
Missouri	179,780 "	3.250,000 "
Montana	378,390 "	250,000 "
Nebraska	200,740 "	1.275,000 "
Nevada	286,700 "	50,000 "
New Hampshire	24,100 "	402,250 "
New Jersey	20,240 "	1.950,000 "
New-York	127,350 "	7.000,000 "
Nordcarolina	135,320 "	2.000,000 "
Norddakota	183,350 "	235,000 "
Ohio	106,340 "	4.794,816 "
Oregon	248,710 "	480,000 "
Pennsylvania	117,100 "	6.025,414 "
Rhode Island	3,240 "	420,385 "
Sudcarolina	79,170 "	1.900,000 "
Suddakota	201,110 "	400,000 "
Tennessee	108,910 "	2.000,000 "
Texas	688,340 "	3.400,000 "

Utah	220,060 km ² .	275,000 loc. 1899.
Vermont	24,770 "	344,000 " "
Virginia	109,940 "	1,775,000 " "
Washington	179,170 "	425,000 " "
West Virginia	64,180 "	1,005,000 " "
Wisconsin	145,140 "	2,138,000 " "
Wyoming	253,590 "	86,000 " "

Teritorii:

Alasca	1.376,900 km ² .	40,000 loc. 1899.
Arizona	292,710 "	100,000 " "
Indian ter	81,320 "	180,132 " "
New Mexico	817,470 "	282,900 " "
Oklahoma	101,080 "	333,000 " "
Uniunea	9.210,430 km².	77.983,363 loc. 1899.

Colonii: Hawaii, Puerto Rico și Filipinele.

POPULAȚIUNEA

Uniunii s'a sporit ca a nici unui alt stat din lume, grație imigrărilor continue; pe când la 1790 U. numera abia 3.929.827 loc., după 100 ani, la 1890 numera deja 62.831.909 loc. Numărul imigraților a crescut din an în an, astfel:

Periodul	Imigrați	Media anuală
1821—1840	742,564	37,000
1841—1850	1,713,251	171,000
1851—1860	2,598,214	260,000
1861—1870	2,466,752	247,000
1871—1880	2,944,695	295,000
1881—1890	5,238,728	524,000
1821—1890	15.704,204	224,000

În fruntea țărilor, din cari s'a sporit populațiunea U. prin imigrări, stă Anglia (cu deosebire Irlanda), din care în anii 1821—96 au emigrat 6'82 milioane, urmează Germania cu 4'99 milioane, America britanică 1 milion, Scandinavia 1'16 milioane, Austro-Ungaria 735,463, Franța 395,461, China 304,064 persoane. Populațiunea dela 1890 se compune din 54'98 milioane albi, 6'337,980 negri, 1.132,060 mulați, 107,475 chinezi, 58,806 Indiani civilizați. Numărul total al Indianilor 249,273. În U. există completă libertate religioasă, de aceea și sînt acolo vr'o 50 confesiuni și secte creștine («denominatio»); numeroase societăți misionare, societăți biblice.

CULTURA.

Instrucțiunea a făcut în deceniile din urmă progrese însemnate și, mai ales în statele estice, stă pe un nivel înalt. Școlile populare în toate statele (1896 au fost 14'4 mil. copii de școală, au cercetat școala numai 9'7 mil.); există apoi așa numite academii și grammar school, colegii și universități (la 1897 în total 484, cu 12,277 profesori și 159,372 elevi). Numeroase biblioteci publice, societăți științifice (renumită e Smitsonian Institution în Washington). Diaristica foarte dezvoltată (1897 au aparut 20,569 foi și reviste).

PRODUCE.

Cu agricultura se ocupă preste jumătate din locuitorii; la nord e împreunată cu economia de vite, la sud predomină sistemul de plantagii. Produse agricole: grâu, cucuruz, ovės, seacă, orz, hrișcă, cartofi, apoi tutun, orez, bumbac, trestie de zahăr, in, hemeiu, poame și vin. *Pescuitul* e însemnat, cu deosebire asupra balenelor în Oceanul Pacific, apoi merluți, scrumbii și salmi; stridii în cantități enorme. *Venatul* asupra animalelor blănoase a dat înapoi. Exploatarea *pădurilor* e destul de rentabilă, cu deosebire în

Maine și statele nord-vestice. *Mineritul* scoate la iveală bogății imense din sinul pământului, se scot: cărbuni de piatră (1896: 186'2 mil. tone), fier (8.761,197 tone), aramă (212,200 tone), plumb (158,271 tone), aur (în valoare de 58'7 mil. doll.), mercuriu, argint, petrolen (2431 milioane galoane în 1896), sare, etc.

INDUSTRIA ȘI COMERCIUL.

Industria s'a dezvoltat foarte mult; centrele ei principale sînt în New-York, Pennsylvania, Ohio, Illinois, Massachusetts, New Jersey; ramuri principale: producție și prelucrare de fier și oțel (în valoare de 970 mil. doll.), în industria de mașine numai Anglia o întrece; pielării, țesătorii de bumbac și de lână, fabrici de hârtie (6 mil. kg. pe zi), de sticlă, mătăsoasă, bere, spiritoase, săpun, luminări, etc. *Comerțul* e foarte însemnat, fiind favorizat de norocoasa membrare a țărilor, de bogăția țării și de uriașul sistem de riuri și căi artificiale de comunicațiune. Exportul în 1896/7 a fost de 1032 mil. doll., importul de 764'7 mil. doll.; se exportează: bumbac și mărfuri de bumbac, cereale, produse de carne și lapte, oleu mineral, fier și oțel, animale. Flotila comercială la 1897 numera 22.633 nai (6599 vapoare) de 4.769,020 tone. 1896/7 au intrat în porturi 31,548 vase de 23'8 mil. tone; au ieșit 31,651 vase de 23'7 mil. tone. *Căi ferate* 293,861 km. la finea anului 1896; cai ferate pe străzile orașelor 21,082 km.; telegraf 306,758 km.; telefon 425,813 km. *Bănci naționale* (cu dreptul emisiunii de bilete) la 1897 au fost 3648 cu capital de 645 mil. doll., depuneri 1939 mil. doll. *Moneta* e dollarn = 100 cent = 5 cor. Măsură de cereale 1 bushel = 8 galoane = 35'237 litri; măsură de fluidități 1 anker = 9 galoane à 3'786 litri. Ponduri ca în Anglia.

CONSTITUȚIA.

Conform constituției dela 17 Sept. 1787, U. formează o confederație de (acum 45) state libere sau republici, avându-și fiecare legislativă, administrația și justiția sa cu o constituție democratică proprie (sistem bicameral și un guvernator cu puterea executivă) și deplină egalitate a tuturor drepturilor cetățenești. În afacerile comune ale Uniunii puterea statului e împărțită între 3 corporațiuni de sine statatoare, independente una de alta: a) *executivă*: presidentul (ales pe 4 ani, cu plată de 50,000 doll.), lângă el 8 secretari (ministri) pentru externe, interne, finanțe, marină, resboiu, poste, justiție și agricultură (plată à 8000 doll.); b) *legislativă*: congresul compus din senat (2 membri din fiecare stat aleși pe 6 ani, președinte e vice-presidentul U.-ii, ales pe 4 ani, cu plata de 8000 doll.) și camera reprezentanților (357 membri aleși pe 2 ani, drept electoral au toți cetățenii S. U. fără nici o deosebire); c) *puterea judiciară*: judecătoria supremă («Supreme Court of the United States», 9 judecători, sesiune în Oct. în Washington), judecătorii districtuale (9 districte, 2 sesiuni pe an), judecătorii cerucale și curtea de plânsori (Court of claims) cu 5 judecători în Washington, chieată a judeca în cauza pretențiunilor și plânsorilor asupra guvernului. *Venituri* la 1896/7: 430'4 mil. doll.; cheltuieli 448'4 mil. doll., deficit 18 mil. doll. Datoria publică la finea 1898:

989 mil. doll., datoria statelor siugurative la 1890: 365 mil. doll.

Armata regulată 27,772 oameni (între cari 2131 oficeri) în 25 regimente infanterie, 10 regim. cavalerie, 7 regim. artilerie. Fiecare stat are milițiile, cărora aparțin toți bărbații capabili de arme în etate de 18—45 ani. Țermurii apărați de 82 forturi. Academie militară în West Point. Flotila 1898 avea 98 vase cu 945 tunuri. Arsenale de resboiu în Portsmouth, Charlestown, Brooklyu, Philadelphia, Washington. Școală de marină în Annapolis (Maryland). Tricolorul: roșiu, alb, albastru. Capitala Uniunii o Washington.

ISTORIA.

Statele unite sau Uniunea nordamericană s'au format din coloniile întemeiate de Englezi pe coastele estice ale Americii de nord. Prima încercare de colonizare o făcû Walter Raleigh la 1585 în Virginia, 1606 s'au format două companii pentru colonizarea Virginiei, 1610 au debarcat primii puritani pe coasta Massachusetts și fundară aci o comunitate strict republicană, care se întinse apoi preste Connecticut. Rhode Island, New Hampshire, Maine și Vermont, cari la 1643 formară Uniunea coloniilor din Anglia nouă. 1632 daruî Carol II teritoriul dinspre nord dela Virginia lordului Baltimore, care o numi Maryland, în onoarea regiuei. Această nouă colonie avû dela început caracter aristocratic și ultramontan, asemenea și Carolina, daruîta de Carol II la 8 nobili în 1663. 1667 trebuiră să cedeze Olandezii teritoriul lor de lângă Hudson (Amsterdanul nou) Angliei, care îi dete numirea de New-York după ducele de York. 1681 fû daruî teritoriul situat dela Delaware spre vest lui William Penn (Pennsylvania). 1690 începură luptele contra Francezilor în Canada și în pacea de Utrecht (1713) Franția cedă Angliei Acadia și Scoția nouă; după alte resboai, în pacea de Paris (1763) Anglia niaî luă dela Franția și Cape Breton și Canada precum și Florida, cedată de Spania.

De aci încolo Anglia căuta să exploateze coloniile în favorul seû. 1764 prin un act al parlamentului decretă dare pe importul de zahăr, cafea, indigo, vin și mătăsării estindice, 1765 impuse coloniilor un imposit de timbru. Majoritatea coloniilor, într'o adunare ținută în New-York Oct. 1765, declară ambele acte de ilegale. În Martie 1766 fû retrasă legea timbrelor; în Maiu 1767 se decretă imposit pe ceaiu, la ce guvernul colonial respunse cu oprirea vânzării de ceaiu. 18 Dec. 1773 fû aruncat în mare un mare transport de ceaiu în Boston. Guvernul englez luă măsuri aspre, iar coloniile Massachusetts, New-York, Rhode Island, New Hampshire. Pennsylvania, Maryland, Virginia, Carolina de nord și de sud, Connecticut, Georgia, New Jersey și Delaware ținură în Filadelfia un congres general (1 Sept. până 26 Oct. 1774) și, după ce la 18 Apr. 1775 s'a întâmplat la Lexington prima ciocnire sângeroasă a trupelor engleze cu milițiile diu Massachusetts, într'un al doilea congres (10 Maiu 1775) aleseră pe *Washington* comandant general. 4 Iulie 1776 urmă proclamarea *independenței* a 13 colonii, iar 4 Oct. întemeierea confederațiunii de state (sau U.). Washington bătu pe Englezi 26 Dec. 1776 la Treuton și 3 Ian. 1777

la Princeton, dar fû batut de ei 11 Sept. la Brandyvine și 3 Oct. la Germantown; iar generalul Gates silî 17 Oct. pe Bourgoyne să predea Saratoga. Franția încheiă alianță cu U. 6 Febr. 1778, în care întră și Spania și în Iulie 1780 debarcă în Rhode Island un corp de 6000 oameni. 18 Oct. 1781 silî Washington pe generalul engl. Cornwallis să capituleze cu 7000 oameni, cu cari fusese închis în Yorktown, iar 3 Sept. 1783 urmă pacea definitivă la Versailles, în care Anglia recunoscea independența U.

Acum urină o mare dispută asupra constituțiunii noului stat între democrații particulariști și federaliștii centraliști. 1788 se întrunî la Filadelfia o adunare a deputaților din toate statele, care votă constituția în vigoare și ađi. 1789 fû ales *Washington* primul president, 1792 fû reales, până 1797. Cu timpul intrară în U. și Rhode Island, Vermont, Kentucky, Tennessee și Ohio, prin ce crescû și numărul populațiunii, Louisiana fû cumpărată dela Franția cu 15 milioane doll. Prin luarea în posesiune a Floridei resăritene se născu resboiu cu Anglia; Americaniî fură bătuți 25 Iulie 1814 lângă Niagara, iar Englezii ocupară și dărimară în August chiar și Washingtonul, care dela 1800 era capitala U. 24 Dec. 1814 se încheiă pace la Gent. 1817—25 a fost president *Monroe*. Sub el a intrat în U. Mississippi, Illinois, Alabama, Maine, Missouri și Florida. 1824 statori presidentul așa numita doctrina *Monroe*, în sensul căreia puterilor europene li-se denega dreptul de a-și lărđi coloniile în America, de a întemeia colonii noue ori a se amesteca în afacerile interue ale statelor americane. 1829 ajunse president *Jackson*, sub care se începu cearta între statele agricole dela sud, cari cereau ștergerea vămilor, și statele industriale dela nord și asupra chestiunii sclavilor. Democrații se sprigineau pe aristocrații dela sud cari ținneau sclavi, iar republicanii unioniști (*Whigs*) se răzimu pe statele dela nord, unde se formă partidul aboliționiștilor (contrari ai sclavagiului). Dela 1841 au urmat în presidenție tot democrați așa, că de fapt statele sudice stăpâniau U. Acestea căutau a se întări prin sporierea statelor cu sclavi și, după ce intraseră în U. Iowa, Michigan, Arkansas și Florida, 1845 luară în U. și Texas, ceea ce avû de urmare 1846 resboiu cu Mexico. Trupele U. sub Taylor învinseră Sept. 1846 la Monterey și 22 Febr. 1847 la Buena-Vista, iar generalul Scott întră iu Sept. în Mexico și încheiă 2 Febr. 1848 pacea dela Guadalupe-Hidalgo, în care Mexico ceda U. Texas, New Mexico și (pentru 15 mil. doll.) California, care la 1850 fû primită în U., 1854 urmară Kansas și Nebraska, apoi Wisconsin, Minnesota și Oregon. Democrații voiau să împună unor state sclavagiul; nemulțămirea republicanilor creștea și cu ea și puterea lor. 1860 fû ales president republicanul *Lincoln*. După această alegere câteva state dela sud (Carolina de sud și de nord, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, Virginia și Arkansas) ieșiră diu U. și în 11 Martie 1861 aleseră pe Iefferson *Davis* president al așa numitei Confederațiune, forinată de statele secesioniste dela sud.

Cu acestea isbucnî *resboiul civil* la 13 Apr. 1861 prin cucerirea fortului Sumter de cătră secesioniști. La început uorocol favorisă pe se-

cesionişti, dar reculegându-se uniuniştili la 1864 începură a strîmtoarea ei pe secesionişti pînă ce în Apr. 1865 uniuniştili siliară pe secesionişti să capituleze. Liucolu deja la 1 Ian. 1863 declară liberi pe toţi sclavii, 1864 fu reales, dar 1865 ucis. Li urmă vice-presidentialul *Iohnson*, care ajunse în conflict cu congresul diu cauză, că el admitea susceperea în Uniune a statelor secesioniste fără nici o condiţiune, congresul însă, dominat de partidul republican, pretindea, că numai atunci le va primi ca membri egal iudreptăţiţi ai U.-ii, dacă congresul le va aproba o constituţiune nouă, care sa excludă sclavagiul. Statele dela sud respinseseră această condiţiune, atunci congresul dete drept de vot Negrilor (1867). Într'aceea U. cumperă dela Rusia cu 7.200.000 Alasca, pe care o constituî teritoriu. 1876 întră Colorado în U. Presidentialul *Hayes* urmă o politică conciliantă şi linişti statele dela sud, reduse interesele datoriei publice. 1884 fu ales president democratul *Cleveland*, om moderat, conciliant; 1889 îi urmă republicanul *Harrison*, sub care republicanii prin bill-ul Mac Kinley îşi realisară intenţiunile de vămuri prohibitive şi adusera legi speciale, priu cari se apărău interesele proprietarilor de mine. Urmarea fu, că 1892 fu reales democratul *Cleveland*, care urmă o politică moderată. La alegerea diu 1896 se iscă o luptă înverşunată între democraţii aderenţi ai valutei de argint, şi republicanii aderenţi ai aliagiului. Ales fu candidatul republican *Mac Kinley*, sub care se urcară vămile, 1898 isbucîu resboiul cu Spania diu cauza Cubei, în care resboiu flota spaniolă fu nimicită la Cavité şi Santiago, iar în pacea de Paris (10 Dec. 1898) Spania cedă Uniunii Cuba, Puerto Rico şi Filipinele. După uciderea lui M. Kinley urmă (1901) în presidenţie Teodor *Roosevelt*, vice-presidential de pînă aci. (Cf. Katzel, Die Vereinigten Staaten, 1878—80; Hellwald, 1885; Hayden, North America, 1883; Hare, 1889; Wohltmann, 1894; Rothwell, 1895—97; Bryce, The American Commonwealth, 1893—95; Bertin, 1896; Bancroft, 1847 pînă 1875; Schouler, 1895; Ropes, 1894—99; Spears, 1897; etc.)

Uniunea postală universală a fost foudată priu convenţiunea diu Berna (9 Oct. 1874). La congresele diu Paris (1878), Lisaboua (1885) şi Viena (1891) s'a colecţionat toată legislaţia postală interuatională. U. cupriude astaşi mai toate ferile diu lume, şi formează din toate ferile ce o compun »un singur teritoriu postal«, pentru schimbul reciproc al corespondenţei, cu taxe uniforme. U. deservece o populaţiune ce trece preste uu miliard de locuitori, pe o suprafaţă de aproape 100 milioane de km². Biroul central al U., intitulat »Birou interuational al U. postale universale«, are sediu în Berua, şi funcţionează sub înalta supraveghere a administraţiunei postelor svedeze. (v. Poste, Telegraf, Depeşe.) [B. V.]

Univers, (*lat.*) diu punct de vedere filosofic totalitatea existenţelor cu realitate obiectivă şi cari, vădute, visibile ori invisibile, cunoscut ori cognoscibile, sînt ori ar pute să devina obiect al experienţei şi al sciinţei; nu mai puţin face parte diu U. totalitatea fenomenelor din natura. Diu punct de vedere dogmatic U. îl formează totalitatea existenţelor cu realitate obiectivă, afară de Ddeu, cari sînt create de Ddeu atît dupa materie cît şi după formă. Iutru cît

toate existenţele din U., combinate după raporturile de reciprocitate şi legalitate cosmică, formează un întreg sau un sistem, ce-şi are perfecţiunea şi frumuseţa în siue, U. se mai numesce şi *Cosmos* (v. ac.), formînd astfel obiectul de studiu al Cosmologiei (v. ac.). Faţă cu doctrina pozitivă a religiunii creştine, care învaţă, că U. precuu şi toate existenţele diutrînsul sînt create de Ddeu, avem hipotesea sciinţelor fisico-naturale formulată de cătra Kant şi Laplace, afirmînd că originea existenţelor diu sistemul cosmic se bazează pe legea de atracţiune, de repulsiune şi de rotaţiune universală, dar aceste două concepţiuni nu sînt exclusive şi pot fi împreunate într'una singură. [Pl.]

Universul în înţeles cosmologic este totalitatea corpurilor ceresci, şi spaţiile dintre ele, cari pare că se învîrtesc în jurul pamîntului. (v. Lume, Haos.) El ne dă idea infinitului în întindere. Kepler împărţia U. în 3 părţi: prima o constituie soarele; a doua spaţiul pînă la Saturn (pe vremea lui nu era descoperit Uranus şi Neptun) şi a treia de acolo în exterior la infinit. Kant şi Laplace, independent unul de altul, a dat concepţiuni basate pe sciinţă, de formarea universului așa cum e ađi. Ei presupun la început o masă nebuloasă infuită (v. ac.) în care s'a localizat priu condensare anumite centre de mişcare de rotaţiune ordonată. Priu puterea centrifuga s'a separat mase diu masa centrală, cari s'au condensat, s'au solidificat şi au devenit planete, dotate tot cu mişcare de rotaţie, şi de translaţie în jurul masei centrale, al soarelui. [G. M. M.]

Universal, ce se întiude preste tot şi pretutidenea; ceea ce e al tuturor, fapta tuturor, ce proviue dela toţi. În logica U. e însuşirea comună tuturor indiviđilor de aceeaşi specie, tuturor speciilor de acelaşi gen, iar judecaţi universale se numesc acele, al caror predicat se rapoartă la întreaga sferă a subiectului. [Pl.]

Aparat universal, uu aparat care poate servi la mai multe experieute, s. e.: A. u. de optică serva pentru toate determinările cristalografice şi optice ale cristalelor; A. sau Theodolit univ. de magnetism, pentru toate determinările magnetice într'uu punct, etc.

Erede universal, e acela care are vocaţiune la întreaga succesiune; cel care are vocaţiune, care e chemat să dea o parte diu succesiune, se numesce erede cu titlu particular. Sînt consideraţi ca moşteitori cu titlu universal: a) moşteitorii legitimi; b) cei neregulaţi; c) legatarii universali sau cu titlu universal. Legatarii universali sînt acei căroră defunctul le-a lasat priu testament universalitatea, totalitatea averii. Legatarii cu titlu universal sînt acei căroră defunctul le-a lasat o quota-parte diu universalitatea ce constituie patrimoniul sîu, precum $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{2}$ sau toate imobilele, ori toate mobilele sau o parte diu mobile şi imobile. Succesorii universali contribuiesc la plata datoriiilor mortului; cei particulari uu. Ei contribuiesc în proporţie cu porţiunea diu avere, diu universalitatea ce o iau. (Cf. Alexandrescu, Dreptul Civil; S. Scriban, Noţiuni de Dreptul Civil.)

Fideicomis universal uu fel de testament la Romani priu care se ruga moşteitorul de a da întreaga moşteuire unei alte persoane, care direct n'ar fi putut să moştească. (v. şi Fideicomis.)

Sucesiunea universală, se numește aceea care cuprinde toate bunurile, toată averea defunctului. (v. Erede universal.)

Tendința universală însemnează înclinarea înăscută în om, și mai ales în oamenii superiori, de a-și lărgi cât se poate mai mult sfera de activitate într-o direcțiune oarecare, pentru a dobândi un nume universal. Când această tendință este plantată în sufletul unui popor sau al unui monarch, poate da naștere la un **imperiu universal**, după cum era acela al republicii romane, sau la o **monarchie universală**, după cum a fost aceea a lui Alexandru cel Mare și a lui Carol cel Mare, împărțită între fiii acestuia. Se atribuie în general lui Carol Quintul, lui Filip II intențiunea și dorința de a forma o monarchie universală, mai ales atunci când soarele nu apunea în statele lor, dar acela care a pus mai mult în evidență posibilitatea unei monarchii universale a fost Napoleon Bonaparte, care dacă n'ar fi avut pe Rusia de o parte și pe Anglia de alta, putea să realizeze, fie măcar și pentru un moment, acel soi monstruos de monarchie universală. [Val. Ursianu.]

Universalii se numiau în filosofia școlastică anumite idei generale, cari se considerau catribute comune tuturor ființelor existente. Aceste idei sînt: genul, specia, diferența, propriul și accidentul. Plato înveța, ca numai ideile generale (universalii) au realitate obiectivă; Aristoteles din contră, că numai indivizii. Pe timpul școlasticilor, platonistii în frunte cu W. de Champeaux, numiți idealisti, susțineau vederea lui Plato: universalii ante res; nominalistii în frunte cu Roscelin susțineau, ca universalii sînt numai abstracțiuni, vorbe goale: universalii post res; o vedere mijlocie reprezenta Abélard, care înveța, că U. au realitate numai în indivizi, fiindcă represintă partea comună a acestora: universalii in rebus. [Pl.]

Universalitate, caracterul celor universale, adecă calitatea de a cuprinde partea comună a diferitelor specii ale unui gen; totalitatea existențelor.

Universitate, școală superioară, treapta cea mai înaltă a institutelor de instrucție publică, e caracterisată prin poziția mai liberă a școlărilor, numiți *studenti*, și printr'un învățământ ce totu științific. În evul mediu U. era terminul pentru a nota ori ce breasla sau corporația, s. e. universitas civium; de aci universitas magistrorum et scholarium studii (generalis), care însemna corporația magistrilor și a studenților, nu școala. Acest înțeles îl are și astăzi U. fondului săsesc din Ardeal. În înțeles modern, U. se raportă la totalitatea științelor și literelor ce se predau, vorbind despre universități complete, cu toate facultățile, și incomplete, avînd numai unele facultăți.

U.-le sînt școli superioare științifice, cari au dreptul de a conferi titluri academice. Cele dintăiu U. au fost înființate în secl. XII și XIII în Italia (Bologna, Salerno, Padua), Franția (Paris), Englătaria (Oxford, Cambridge), ca corporațiuni autonome, organizate după națiuni, mai târziu după **facultăți** (teologie, drept, medicină, filosofie). În secl. XIV au fost înființate U. germ. în Praga 1348, Viena 1365, Heidelberg 1386, Colonia 1388, Erfurt 1392. Germania are astăzi 21,

Austria 9, Ungaria 2 U. (în Budapesta și Cluj), România 2 U. (în București și Iași). v. și art. București (I p. 614) și Iași.

Universy-Extension, (extensiunea universitară), numele unei instituțiuni moderne, al cărei scop este vulgarizarea sau răspîndirea gratuită a științelor în păturile cele mai largi ale populațiunii, prin specialiști de competență în materiile de predat și fără nici o condiție de admitere a auditoriului. Asemenea cursuri au dobândit ființă pe lângă multe universități din Europa, se fac de preferință în orele de seară, și servesc celei mai libere instrucții publice.

Unna, 1) U., riu în Bosnia, izvorește în Alpii dinanci. Se varsă în Sava; 260 km. lung. 2) U., oraș în guvern. prus. Arnsberg, 12,355 loc. (1895); salinele Königsbörn.

Unsoare, grăsimă (v. ac. și art. Untura).

Unt, substanța ce consistă din globulețele de grăsimă adunate din lapte prin o baterie mecanică. Laptele se lasă să stea la un loc, în temperatură de 15—16° cam 24 ore; după acest timp se ia smântâna și se bate în putine, prin ce globulele de grăsimă se aduna la un loc și formează U., iar apa, caseina și sărurile formează *zărul*. U. este un aliment prețios. Se exportează mai ales din Germania, Olanda, Franția, Rusia, Irlanda și America de nord. (v. și art. Lăptăria, Lapte și Brânză.)

Unt artificial. U. de vacă natural, grăsimă curată extrasă din lapte de vacă, fiind scump, industria îl înlocuiește cu grăsimi mai ieftine, apropiindu-le în consistență și în gust de U. de vacă adevărat. Igiena nu se opune la această fabricațiune, dacă ca material servesc numai grăsimi curate, lesne digerabile. În 1870 francezul Mége-Mourriès a inventat o asemenea imitațiune, compusă din sîu de vacă și de porc, anestecate cu stomac de porc, cu glande mamelare de vaca strivite, această amestecătură s'a străcurat și i-s'a adăugat puțin lapte și eter butiric. În 1872 a fost deschisă în Franția prima fabrică de U. artificial numit margarină (v. ac.), de acolo această industrie a trecut treptat în Olanda, Danemarca, Germania și Austro-Ungaria. Astăzi U. artificial se fabrică pe alocuiva și din substanțe grase de calitate inferioară, chiar de origine suspectă, amestecate cu oleiuri vegetale importate în Europa din țările transoceanice. În mai multe state legile cer, ca U. artificial să se vîndă numai sub adevăratul nume. Între țările producătoare de lapte și exportătoare de U. de vacă proaspăt ocupă Danemarca primul loc, iar pentru consumul interior se fabrică în Danemarca pe an 37 milioane funți margarină, care cantitate nefiind suficientă, se mai importează 6½ milioane funți pe an fabricate în strainătate. În Regatul Român vîndarea de U. artificial este interzisă. (v. și art. Brânza, Grăsimi și Lapte.) [I. Felix.]

Unt de lemn, v. Olea.

Unța, alta numire a Jaguarului (v. ac.).

Unterelsass, guvern. în prov. imper. germ. Alsacia-Lorena, 4782 km², cu 638,624 loc. (1895); capitala Strassburg.

Unterfranken, guvern. bavarez, 8401 km², cu 632,588 loc. (1895); capitala Würzburg.

Untersberg, munți în Alpii Salisburgiei, piscul cel mai înalt Berchtesgadener Hochtron, 1975 m.

înalț; numeroase legende sînt legate de el. Mari cariere de marmoră; peștera Kolowrat.

Unterwalden, canton în Elveția, lângă lacul Vierwaldstätt, țeară alpină cu însemnata economie de vite; se divide în 2 teritorii cu constituție separată: 1) *U. ob dem Wald* (Obwalden), 475 km², cu 16,030 loc. (1888); constituția dela 27 Oct. 1867. Capitala Carnen. 2) *U. nid dem Wald* (Nidwalden), 290 km², cu 12,520 loc.; constituția dela 2 Apr. 1877. Capitala Stans.

Untișor se numește în Muntenia planta *Ranunculus Ficaria* L. sin. *Ficaria ranunculoidea* Roth. (v. ac.).

Untura, grăsime (v. ac.). *U. de porc* e alba, aproape fără miros, se topește la 26—31°, formînd un lichid aproape incolor; la aer se rănceșește. Se produce în cantitate mare mai ales în America de nord și în Ungaria, și se întrebuițează în bucătărie, în farmacie și parfumerie.

Untura de pește, oleiu obținut din ficatul pescilor din specia *Gadus*. Sînt 3 calități: oleiul galben din ficatul proaspăt, încălzit într'o atmosferă de CO₂ pe baia de aburi la 50°, sau tratîndul cu vapori de apă. E limpede, de culoarea paiului, gust și miros de pește, reacția slab acida. Oleiul brun, obținut prin încălzire mai tare și prin exprimare, mai închis la culoare și cu reacția mai acidă. Oleiul brun închis, obținut prin fierbere cu apă a reziduurilor de ficat. În medicină se întrebuițează numai primele două. Creutatea specif. 0.922—0.928. E constituit din gliceridi ai acizilor: oleic, palmitic și stearic, acizi: biliari, acetic, butinic, valeridnic, asselic, jeconic, urme de jod, chlor, brom, fosfor și sulf sub forma de combinațiuni organice. trimethylamin, buthylamin, hexilamin, aselin, cholesterina, etc.

Upsala, comitat (Län) la sud-estul Svediei, cuprîndînd jumătatea vestică din Upland, 5314 km², cu 124,061 loc. (1897). **Capitala U.**, lângă riul Fyris, 22,706 loc.; arhiepiscop; castel, dom frumos; universitate fundata la 1477; biblioteca cu 250,000 vol și »Codex argenteus» din biblia lui Ivlifa. În apropiere e *Gamla-U.*, fosta reședință regală, cu moziurile păgîne.

Ur, unul din cele mai vechi orașe ale Babiloniei, descoperit de Rawlinson în ruinele dela Mugheir lângă Eufrat.

Urachus, partea Allantoidei, care trece prin cordonul ombilical și care după terminarea vieții embrionale se transformă în cordou ce dela beșica urinara merge la ombilic.

Uraemia, uremia, auto-intoxicația organismului datorită insuficienței secreției renale. Ultima faza prin care se termină multe nefrite. Se distinge mai multe forme clinice: cerebrala, respiratorie, gastro-intestinală. De asemenea U. poate fi acută sau cronică. U. se anunța prin simptome premergătoare: dureri de cap, turburări ale audțiunii, nevralgii, mâncărime de piele. Cantitatea de urină emisă în 24 de ore scade, de asemenea și cantitatea ureei. Ca tratament se întrebuițează medicamente, cari sporesc secrețiunea urinară (diuretice); în U. gravă se recurge chiar la emisiuni sanguine (Flebotomia).

Urağan, furtuna mare (v. vînt) însoțită de fulgere și trăsnete și care produce mari stricăciuni, desvelește case, desgroapă copaci, strică agricultura, etc. Venirea lui, mai ales vara, se

simte printr'o stare atmosferică caracteristică și care e simțita de animale și oamenii nervoși. o starea de *zăpușald*. Causa unui U. e dublă: vîntul și electricitatea; măsura în care intra aceste cauze e însă necunoscută, dar de necontestat că electricitatea are o parte preponderantă în această manifestare atmosferică. Se citează exemple de manifestari electrice miraculoase. În unele U. oameni, animale, obiecte, chiar copacii și stîncile se electrizează și dădeau scînteii, în unele picăturile de ploaie erau luminoase și obiectele se îmbrăcau în lumină electrică. Se pare că și solul influențează asupra formării unui U. și în special cele feruginoase provoacă U. Așa se citeaza cazul unei mine de fier, Grondone, în Apenini, unde în fiecare zi din lunile Iulie și August are loc câte un mic U., încât lucrătorii sînt obicinuți și îl așteaptă regulat. U. e precedat de anumite forme de nori: *cirus* care se transformă în *cumulus* și aceștia în *nimbus* (v. ac.). U. face multe pagube, dar se admite că în anniite casurii el aduce și avantaje: prin fulgere se formează Agotîți și Agotați de amoniu ce cad cu ploaia pe pămînt și îl îngrășe, apoi formarea ozonului, purificarea oxigenului, etc. În mic U. se produc în erupțiile vulcanice. În Europa pe coasta Atlanticii se întîmpla anual între 5 și 10 U.; în Franția și Germania 15—20; în Alpi pîna la 30; Pen. italice și balcanică pîna la 45 pe an. În Romînia sînt mai rari, 20—30, și sînt aduse de Austru (mai rar de crivaț). Când vin în lunie strică agriculturii încălcînd și culcînd cerealele. [Murgoci.]

Uragoga L., (botan.) sin. *Cephaelis*, gen de plante din fam. Rubiaceelor, trib. Psychotrieae. Cuprinde vr'o 70 specii tropicale-preponderant americane, dintre cari relevam *C. Ipecacuanha* Willd. din Brasilia, a carei rădăcina are aplicațiuni medicinale, »Radix Ipecacuanhae». [A. Fr.]

Uragus, la Latini vechi deu al morții și al lumii de jos; numit mai târziu *Oreus*.

Ural, (*Jaic*), *riu* în Rusia, isvorește la sudul munților U., curge spre sud, facînd un arc spre vest și formînd în parte granița între Europa și Asia, se varsă în lacul Caspic prin 5 brațe; 1300 km. lung; basîn 249,500 km²; pescuit însemnat.

Ural, *șir de munți* între Europa și Asia, se întinde dela nord spre sud în lungime de ca. 2600 km., avînd lățime de 75—190 km.; e un complex de plături și șiruri de munți, traversat de vai și încungiuurat de stepe; munții se ridică pîna la înălțime de 500—1200 m. U. se împarte în: a) *U. nordic* sau *deșert*, cu piscul Töll-Pos-Is (1656 m.); b) *U. de mijloc* numit și *U. metalic* și *U. Verchoturic*, pîna pe la isvoarele riului Ufa, cu piscul Deneshkin-Kamen (1528 m.) și muntele magnetic Blagodatj (380 m.); e cea mai îngustă și cea mai accesibilă parte a U.-lui, și ținutul cel mai bogat în mine al imperiului rusesc (fier, arama, aur, argint, platină, s. a.); c) *U. sudic* sau *păduros*, cu laman-Tau (1646 m.) și Iremel (1599 m.); munții Ilmen, la est, bogati în minerale. Preste U. trec drumurile de fier Permi-Iekaterinburg și Ufa-Slastoust-Celiabinsk.

Ural-altaice, *limbile*, numite și *ugro-japoneze*, *fino-tartare*, *ugro-tartare*, sau și numai *tartare*, sînt o familie de limbi asiatice și europene. Ele se împart: 1) în grupa *ugriand*, care cuprinde

ostiaka, samoieda, vogula, ș. a.; 2) *grupa tartară*, de care se țin mongola, turca, tongusa, mandjuă; 3) *grupa japoneză*: japoneza și coreana; 4) *grupa finică* sau *ciuddă*: finlandeza sau sumi, estoniana, laponă, maghiara. (v. aceste nume.) Toate au o afinitate primitivă, cum arată radicalul lor. și însușiri comune, cum sînt absența genului pentru substantive; raritatea particulelor, înlocuite prin o bogăție de forme derivative ale verbului; alăturarea membrilor frazei după ordinea firească a cugetării, fără libertatea de construcție proprie limbilor indo-europene, ș. a. Cf. Ab. Remusat, »Cercetări asupra limbilor tartare«, (în limba franc.); Schott, »Încercare despre limbile tartare«, 1836, și »Memoriu despre limbile altaice«, (în limba germ.) v. și Turanice.

Uralsk, provincie în Asia centrală rusească, la sudul munților Ural, 360,437 km²., cu 644,001 loc. (1897). *Capitala U.*, lângă riul Ural, 36,597 loc.; centrul Cazacilor dela Ural.

Uran, (U) metal descoperit în 1789 de Klaproth. Se gasește combinat cu oxigenul formînd uranoxiduloxid, ca hidrat și în unele minerale, ca: Liebigit și Iohannit. Este de culoarea fierului, puțin maleabil, greutatea spec. 18'4, greutatea atom. 240, în contact cu aerul se acoperă cu un strat gălbui. E bivalent, formează cu oxigenul: un oxidul UO₂, un oxid UO₃, und oxiduloxid U₂O₈ și un tetroxid UO₄. Se întrebuințează în fabricarea sticlei ca colorare pentru așa șișa *sticlă de U.*, și în pictura emailului. Sarurile sale sînt galbene-verzi, cele solubile au reacția acida, gust astrigent.

Urania, musa astronomiei, reprezentată alături ca globul ceresc. U. este și un nume al Aphroditei (v. ac.).

Uranism, relațiuni sexuale între indiviși de acelaș sex.

Uranit, rar mineral de Uran; uu fosfat de Uran și Calciu.

Uranografia, descrierea ceriului (v. Astronomie).

Uranolatria, adorarea corpurilor ceresci ca a unor zeițăi (v. Astrolatria).

Uranolith, sin. cu Meteorit (v. ac.).

Uranologia, învățătura despre ceea ce se întîmplă pe ceriu (v. și Astrologia).

Uranometria, știința ce se ocupă cu metodele de măsurarea distanțelor astronomice.

Uranos, (mitol.) ceriul; personificat ca fiul prim-nascut al Gaeei, care i-a nascut pe Titani și Ciclopi (v. ac. și art. Chronos și Gaea).

Uranoscop, Telescop (v. ac.). **Uranoscopia**, observarea ceriului.

Uranus, a șaptea planeta din sistemul solar, descoperită în 1781 de Herschel care își construie un telescop ce marea de 227 ori. Numele e dat după divinitatea greaca ce reprezintă ceriul, de Bode, căci Herschel dorea sa o dedice lui George III regele Angliei. Distanța la soare e de 19 ori mai mare ca a pământului adeca 2858 mil. km., excentricitatea 250 mil. km. Diametrul 54,000 km. (de 4 ori și un sfert mai mare ca al pământului); lucește ca o stea de mărimea a 6-a. Inclinația pe orbita pământului e de 46 minute. Materia ce o compune e mult mai ușoara ca aceea a pământului, avînd densitatea de 1'07 (a pământului e 5'6 aproape). Revoluția siderala și-o face în 84 de ani și 7 zile, cu o vitesa de 7 km. pe secunda, dedusă după turtirea sa mare la poli

$\frac{1}{11}$ din diametru, mișcarea de rotațiune și-o face probabil în 11 ore. El are atmosferă și s'au constatat prin analiza spectrală gaze ce nu există pe pământ. Caldura și lumina e forte redusă pe el, căci primește numai 0'003 din ceea ce primim noi. Are 4 sateliți: *Titania* și *Oberon* descoperiți de Herschel, *Ariel* și *Ombriel* descoperiți de Lassell. E interesant de știut că orbita sateliților lui U. sînt așa de înclinați pe orbita lui U. încât ei an o mișcare retrogradă, se învîrtesc contra planetelor și altor sateliți, dela est la vest în jurul lui U. Studiul perturbațiunilor lui U. a condus pe Le Verrier la descoperirea lui Neptun. (v. și Uranos.) [G. M. M.]

Urarthritis, *arthritis urica*, gută, podagra, discorasie urică, boală constituțională cronică, caracterisată prin deposite de urate sub forma de accese dureroase, mai ales în încheieturi. U. începe cel mai adeseori dela 30—35 ani, totuși se observa chiar și la copii. Ereditatea joacă un rol însemnat în desvoltarea gutei, precum și abusus de beuturi fermentate, mese copioase, regimul cărnos abondent. Acestor accese le urmează guta cronică. Diferitele organe interne: rinichii, aparatul circulator, aparatul respirator presintă lesiuni gutoase. În combaterea gutei trebuie mai întîiu de toate observat un regim propriu; sînt indicate și medicamentele, cari favorizează eliminarea depositelor de urate prin urină.

Urate, combinațiunile acidului uric cu diferite baze.

Urban, din oraș. *Urbanitate*, politeță (v. ac.). *Imobilele urbane* sînt cele situate într'o comună urbana. Distincțiunea dintre imobile rurale și U. în Rom. are utilitate practică mai ales din punctul de vedere, că străinii nu pot dobîndi imobile rurale, din cauza art. 7 din Constituție. [Scriban.]

Urban, numele a 8 papi. *U. I. Sfânt* (223—30). *U. II* (1088—1099) a ținut sinodul dela Clermont, în care s'a hotărît începerea primului războiu cruciat. *U. III* (1185—87), sub el a căzut Ierusalimul în mîna lui Saladin. *U. IV* (1261—64), la începutul domniei lui s'a stîns imperiul latin din Orient. *U. V* (1362—70) a stranutat reședința papilor dela Avignon la Roma (1367), a întemeiat universitatea din Viena (Austria) (1365), a încercat reunirea bisericii orientale cu cea apuseana. *U. VI* (1378—89), prin alegerea lui s'a dat ansă la începerea mării schismne occidentale, care a durat 51 ani. *U. VII* (1590, 13 zile). *U. VIII* (1623—44) din vestita familie Barberini, poet și literat distins. A întemeiat pentru crescerea misiunilor vestitul colegiu de Propaganda fide; a dispus revisuirea cărților rituale. [Dr. I. R.]

Urban, Carol, cav., geueal austr., n. 1802 în Cracovia, † 1877 în Brünn; a luptat încă ca cadet la Novara (1821); la 1848 în războiul civil, pus în fruntea regimentului român de granița, a dat prima lupta deschisa contra Ungurilor la St. Ioana lângă Reghin; afara de aceasta a avut mai multe lupte contra gen. Bem, deși cu puțin noroc; apoi a cooperat împreună și cu gen. rus Grotenkjelm și au iuvins honveșimea la Jibau. La 1857 a fost numit comandantul corpului VII cu care a luptat în Italia contra trupelor voluntare ale lui Garibaldi, a luat parte și la lupta dela Solferino.

Urbariu, ordinațiunea dată de Maria Teresia în 1767, care regulează relațiunile de drept și datorință între domnii pământesci și iobagi. Astfel de regulamente statoreau mai înainte însuși domnii pământesci după bunul lor plac. Maria Teresia provocase dieta să reguleze prin lege relațiunile urbariale. Dieta însă numai în auii 1832—36 s'a ocupat cu chestia aceasta, pe care numai în 1848 a rezolvat-o, desființând relațiunile urbariale. (v. Iobagiu.) În Ardeal conscripțiunea urb. din 1819, care s'a săvîrșit prin bărbați trimiși anume din Ungaria, servește de einosură. Sesiunea urbarială (colonica) are două părți: intravilan (fundus intrav.) și extravilan (fundus extrav.). **Desdaunarea urb.** s'a efectuat pe baza patentei imp. din 2 Martie 1853 și 16 Iunie 1854, în Ardeal 21 Iunie 1854. În legile țerei s'a codificat prin art. de lege LIII din 1871 și art. de lege XII din 1877. Regularea proprietăților are trei stadii: stadiul prim e, când se decide prin sentință, că are regularea loc sau nu. Al doilea e decisiunea meritorie, cum are să fie săvîrșită regularea (comasare, segregare). Al treilea stadiu e executarea sentinței. (v. Iobagiu.) [I. St. Ș.]

Urbea mare, alt nume pentru Oradea (v. ac.).
Urbi et orbi, (*lat.*) »cetății și lumiei»; adică a da de scire la toată lumea.

Urhan, sultan turc, v. Orkhan.

Urda, o brânză albă și dulce preparată din restul zărului ramas dela facerea brânzei (v. ac.).

Urda vacii, numele românesc al plantelor: *Lepidium campestre* R. Br. și *Lepidium Draba* L. (v. ac.).

Urdinare, termin popular pentru diarea (v. ac.).

Urdoare, termen popular pentru materia secretată de glandele ochiului, îndeosebi în cazuri de inflamații ale conjunctivei și pleoapelor.

Urea, (chim.) *carbodiameda*, substanța chimică ce cristalizează în prisme rombeice lungarețe; are gustul salpetrului; se topește la 132°, iar la o temperatura mai ridicată se descompune. U. se găsește în urina omului și a mamiferelor. Se extrage din urină.

Ureche, cronicari, v. Urechia.

Urechea, (v. tabela) aparat auditiv, conduce vibrațiunile aerului sau *sunetele* până la terminațiunile nervului auditiv, care la rândul său le comunică creierului. Se compune din *U. externă*, *medie* și *internă*. Cea *externă* e formată din pavilion și conductul auditiv extern (Nr. 1—4), iar acest din urmă merge dela conca până la *U. medie*, de cătră care este despartit prin *membrana timpanului* sau *tobă* (Nr. 5). Glandele din pielea conductului secretează o materie grasă, *cerumen*, și de aci numirea ca a coșului de stup: *alvearium*. Această ceară lăsată mult timp în *U.* se întărește de tot și se scoate cu greu. *U. medie* sau cavitatea timpanului (Nr. 6) se află între conductul auditiv extern și între *U. internă* (labirint). Cavitatea conține aer și trei oscioare auditive: *ciocan*, *nicovală* și *scărișă*, prin cari se transmite labirintului vibrațiunile tobei. Din cavitate pornesc spre gât *trimbița lui Eustach* (Nr. 7), prin care intrând aer, contrabalansează pe cel din afară, de aceea tunarilor se recomandă a ține gura deschisă la detunatură, pentru ca toba *U.-ei* să fie egal isbită de sgomotul intrat prin conductul auditiv, ca și de cel intrat prin trimbița, căci altfel toba se poate rupe. *U. internă*

are mai multe caviități, numite în total *labirint*, care conține terminațiunile nervului auditiv și se compune din *vestibul* (Nr. 8), din *canalele semicirculare* (Nr. 9) și din *melc* sau *cochleă* (Nr. 10). În melc se află minunatul organ al lui *Corti*, recunoscut și de *Helmholtz* (*Lehre von den Tonempfindungen*. Braunschweig, 1878) ca având o însemnătate deosebită pentru sensul auzului. Acest organ este pentru *U.*, ceea ce este retina pentru ochiu. [Dr. C.]

Boalele de ureche, v. Otita.

Urechea lui Morel, diformitate a pavilionului urechii, despre care psihiatrul Morel susține, că ar fi caracteristica pentru dispoziția ereditară spre boale mintale.

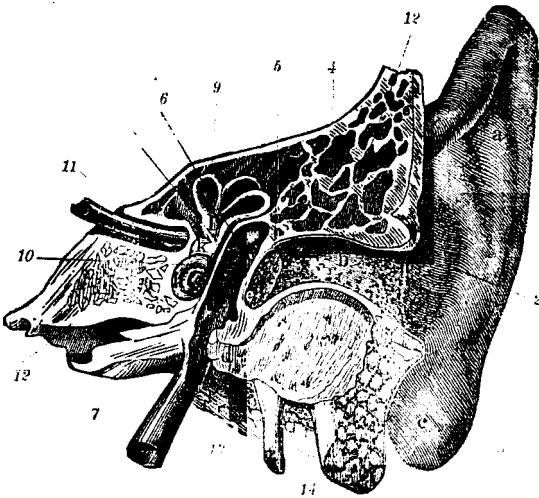
Urechea babel, (botan.) v. *Discomycete* și *Peziza*.

Urecheînita, (zool.) v. *Forficula*.

Urechia, *Nistor*, presupusul autor, de unii. al croniceii »Domnii țerii Moldovei și viața lor«. A fost tatal adevăratului cronicar Grigore *U.*, și a trait în a doua jumătate a secl. XVI și prima jumătate a secl. XVII, prin epoca lui Mihaiu Viteazul. A fost unul din marii boieri moldoveni.

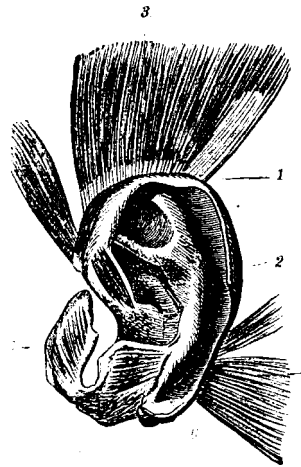
U., *Grigore*, autorul primei cronice moldovenești și primul cronicar român cunoscut. Asupra originii acestei cronice există încă o controversa între istoricii nostri. Unii o atribuesc lui *Nistor U.*, tatal, alții lui *Grigore U.*, fiul, care încă a fost vornic mare și a trait aproximativ între 1590 și 1646. Controversa s'a nascut dintr'o frază nelamurită a lui Miron Costin și din faptul, ca în predoslovia (prefața) croniceii e numit și semnat Grigorie *U.* Aceasta însă poate fi o greșala a copiatorilor, cum arată Aron Densușanu în *Istoria liter. române*, ed. I și în *Revista critica liter. I* (1893), p. 201—206, și I. D. Speranța »Predoslovia lui *U.*«, disertațiune. *U.* a trait probabil între 1550 și 1625. A fost logofet mare (1592), locțiitor de domn, mare vornic în câteva rânduri; a zidit, împreună cu soția sa Mitrofana, manastirea Secul. Din influența ce a avut-o și din diplomația, cu care a tratat afacerile statului, se vede a fi fost foarte inteligent și instruit. Afară de româna cunoscea limba latina, polona, slava și maghiară. A scris »Domnii țerii Moldovei și viața lor« dela 1359—1594. Isoarele de cari s'a servit, sânt Aeneas Sylvius (papa Piu II), pol. Bielski și Pașcovski, o cronică lat. a Moldovei, cronica și anal. putnene, Macarie și Eftimie, cronicarii lui P. Rareș și Lăpușneanu, Tradițiunile orale și chrisoavele domnesce. Din cronica sa respira patriotismul, religiozitatea și iubirea de dreptate. Boierilor și domnului le da ca exemplu monarhia minunat organizată a albinelor. Stilul seu e energic și uneori frumos; limba, deși are arcaisme, e foarte asemenea celei actuale. Cronica lui *U.* s'a publicat de M. Cogalniceanu, în »Cronicele României«, după copii; originalul nu există. Intre copiatorii și adnotatorii croniceii sânt de însemnat Eustratie Logofetul, care e și traducătorul primei colecțiuni de legi, publicată sub Vasile Lupul, Simeon Dascalul și Misail Calugărul. Acești trei și-au facut un reu nume prin ciudata parere, împrumutată probabil din cronicile ungresci, că Românii s'ar trage din tâlharii, pe cari Traian i-a trimis din temnițele Romei lui Laslau, regelui Ungariei, ca ajutor în contra Tatarilor. Acest anacronism, care ați

Urechea. I.

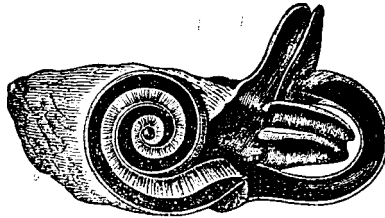
I. Secțiune verticală prin aparatul auzului.

- 1) Urechea externă. 2) Excavația pavilionului urechii (concha).
 3) Lobulul urechii. 4) Conductul auditiv extern. 5) Membrana timpanului. 6) Cavitatea timpanului. 7) Trimbîța lui Eustach.
 8) Vestibulul. 9) Canalele semicirculare. 10) Melcul (cochlea).
 11) Nervul acustic. 12) Stîncea (osului temporal). 13) Apofisa mastoidă. 14) Apofisa stîloidă.

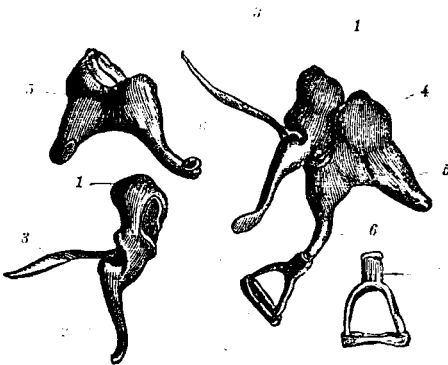
II. Pavilionul urechii cu muschii.

- 1) Marginea pavilionului (Helix). 2) Marginea adversă (Antihelix). 3) Musculus attollens. 4) M. attrahens. 5) M. M. retrahentes auriculae. 6) M. antitragicus. 7) Tragus. 8) Antitragus.

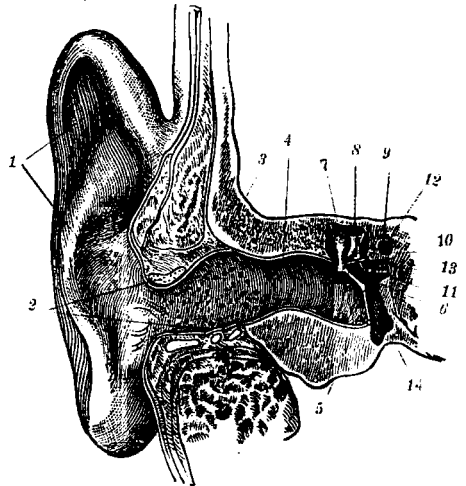
IV. Labirintul osos, deschis din partea lui anterioară și de 3 ori mărit.

- 1) Canalul semicircular superior, 2) posterior, 3) extern. 4) Vestibul. 5) Cochlea. 6) Placa osoasă a spiralei.

III. Oscioarele auditive, de 3 ori mărite.

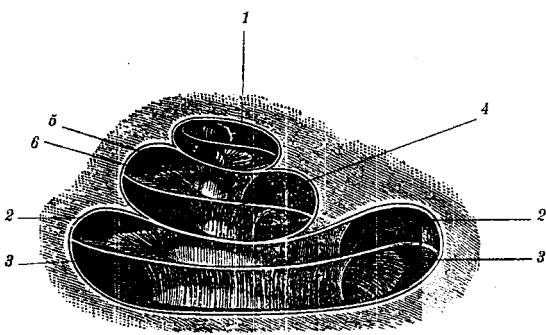
- 1) Capul, 2) manubriul, 3) apofisa lungă a ciocanului. 4) Nicovalea. 5) Apofisa scurtă și lungă a nicovalei. 7) Scărița. 8) Placa scăriței.

V. Conductul auditiv extern și cavitatea timpanului, în secțiune.

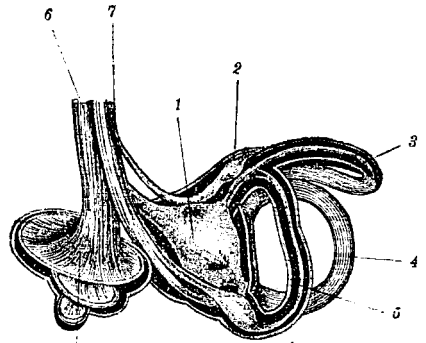
- 1) Urechea externă. 2) Conductul auditiv cartilagos. 3) Glande ceruminale. 4) Conductul auditiv osos. 5) Membrana timpanului. 6) Buricul membranei timpanului. 7) Ciocanul. 8) Nicovalea. 9) Scărița. 10) Fereașta ovală. 11) Promontoriu. 12) Canalul lui Fallopa. 13) Stîncea osului temporal. 14) Cavitatea timpanului.

Urechea. II.

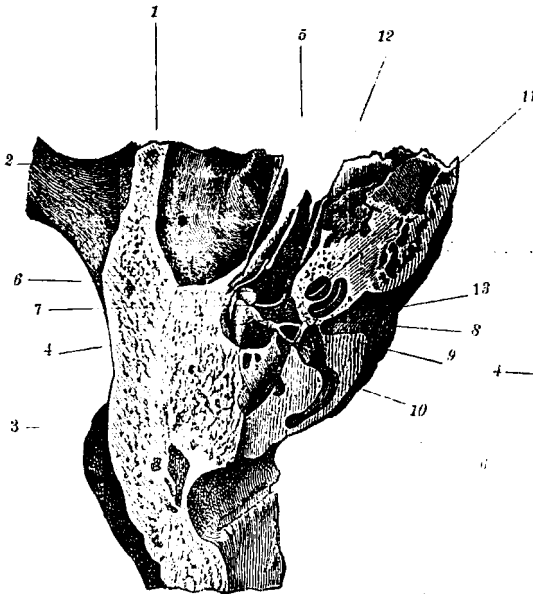
I. Secțiune verticală prin cochleă,
de 5 ori mărită.

- 1) Cupola cochleei. 2) Scara vestibulului. 3) Scara timpanului. 4) Axa cochleei. 5) Placa osoasă și 6) membranoasă a spiralei.

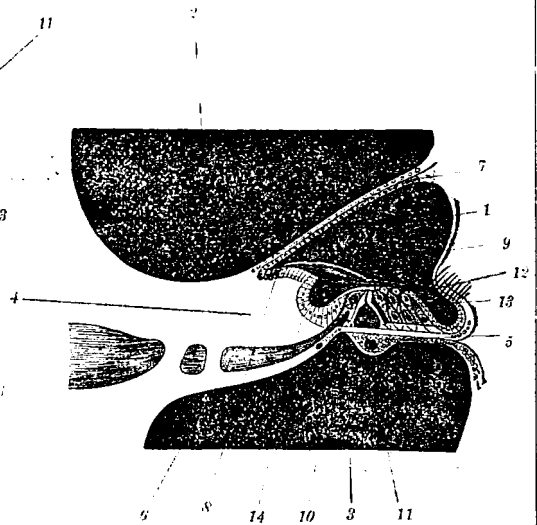
II. Labirintul membranos, deschis,
de 3 ori mărit.

- 1) Sacul vestibulului. 2) Ampule. 3) Canalul semicircular superior, 4) extern și 5) posterior. 6) Nervul cochleei. 7) Nervul vestibulului. 8) Cochlea.

III. Secțiune orisontală prin osul temporal
stâng și prin organul auditiv, în mărime
naturală.

- 1) Partea scvamoasă a josului temporal. 2) Apofisa zygomatică. 3) Partea mastoidă a osului temporal. 4) Cavitata timpanului. 5) Trîmbița lui Eustach. 6) Capul ciocanului. 7) Nivoala. 8) Scărița. 9) Vestibulul labirintului. 10) Canalul semicircular superior. 11) Cochlea. 12) Musculus tensor al membranei timpanului. 13) Gaură pentru nervul acustic.

IV. Secțiune prin scara cochleei și prin
organul lui Corti, tare mărit.

- 1) Canalul Cochleei. 2) Scara vestibulului. 3) Scara timpanului. 4) Placa osoasă a spiralei. 5) Placa membranoasă a spiralei. 6) Nervul cochleei. 7) Membrana lui Reissner. 8) Dinții auditivi ai lui Huschke. 9) Membrana lui Corti. 10) Celulele pîroase interne. 11) Arcul lui Corti. 12) Celulele pîroase externe. 13) Celulele proptitoare ale lui Hensen. 14) Epiteliu.

ne face să suridem, a indignat pe Miron Costin și D. Cantemir și i-a îndemnat să scrie câte o carte întreagă. »Antâiul descălecat« și »Cronicile Moldo-române«, ca să-l combată. (Cf. încă: I. Sbiara, Gregoriu U. Buc., 1894; Arch. ist. a Rom. t. I, p. F, pag. 120; Revista p. ist., arch. și filolog. anul II, vol. IV, pag. 712; Fr. A. Wickenhauser, Wien, 1862, ad an. 1642.)

[M. Strajan.]

Urechia, Vasilie, scriitor și om politic român, la început numai cu numele de *Alexandrescu*, adăugându-și mai pe urmă dela sine numele U, n. în Febr. 1834 în Piatra, † Nov. 1901, a făcut studii literare prin Franța și Spania, a fost prof. de literatură și istoria română la univ. din Iași și din București, membru al Acad. rom., ministru de culte dela Apr. 1881 până în Aug. 1882, președinte al Ligei culturale și al Societ. macedonene. Numeroasele sale scrieri, mai ales istorice (dar și câteva dramatice, imitate din literaturi straine, nu sunt prețuite de adevărată istoriografie română, înteneiață prin Onciul, Bogdan și Iorga, ci li-se impută lipsa de critică, de metoda și de aparatul științific indispensabil. Intre scrierile lui U. amintim: Grinda de aur sau prevederea unui părinte bun, trad. din franc. (sub vechiul său nume V. Alisandresco). Iași, 1851; Istoria Românilor, carte didactică pentru școlile primare. Iași, 1860, mai multe ediții. Schițe de istoria literaturii rom. București, 1885; Istoria Românilor (curs făcut la univ. din București) conține (mai mult în documente) o parte din istoria secl. XVIII și XIX și a apărut în 2 vol. între anii 1891—1901; Legende române, culese și adnotate, ed. III, considerabil adaos, 1896; Istoria școlilor din România dela 1800—64, 2 vol., 1892; numeroase piese de teatru, conferințe ținute la Ateneu și în alte părți, comunicări făcute la Academie.

Urechia, Alexandru, medic și publicist rom., n. 1860 în Iași. Fiul lui Vasile A. U., a studiat în Paris. A scris: Sanatos ori nebul; Anatomia și fiziologia unei conferințe; Influența; Șarlatanismul în medicină; Ereditatea fiziologică și psihologică, etc. U. a colaborat la mai multe reviste.

Urechiiși sau **Urechea babei**, nuniirile populare ale ciupercii Peziza coccinea Jacq. (v. ac.)

Uredineae, (botan.) grupă de ciuperci parasite pe vegetale vii, caracterizate prin multiplicata formelor (polimorfism), în special când întreg ciclul lor de dezvoltare se petrece pe două plante diferite, cum se întâmplă, s. e. la *Puccinia* (v. ac.). Au reproducere asexuată prin spori. Unii sunt **uredospori**, de culoare deschisă, galbenă, roșie, portocalie; ei germinează imediat și servă la răspândirea parazitului pe alte plante sănatoase. Forma de U. care produce numai uredospori se țice **Uredo** Pers., considerată mult timp ca gen autonom, acum numai pentru ușurința studiului menținut ca atare. Alți spori sunt: **teleutospori** **ecidiospori**, **spermatici** (v. ac.). [S. Șt. R.]

Uredospor, (botan.) v. Uredineae.

Ureter, (anat.) canal lung și îngust, prin care trece urina dela reniche în beșică.

Urethan, Ethylurethan, eter rezultat din acțiunea acidului carbonic asupra alcoolului etilic. Se prezintă în cristale prismatice, incolore, solubile în apa, alcool, eter, chloroform, glicerina, etc., fusionează la 48°—50°. Încălzit cu SO₂, H₂, degaja CO₂ cu NA OH degajă amoniac. E între-

bunțat în medicina ca hypnotic, în doză de 1—4 grame pe qi.

Uretica, (med.) remedii diuretice. (Cf. art. Diuresa.)

Uretra, (anat.) canalul ce conduce urina din beșică.

Uretroscop, (med.) aparat pentru iluminarea canalului uretral. (Cf. art. Endoscopia.)

Uretrotomia, (med.) incisiunea uretrei în scopul de a delătura o stricțură a acesteia.

Urez, numele românesc al semințelor decorate comestibile de *Oryza sativa* L. (v. ac.)

Urfa, v. Edessa.

Urga, capitala Mongoliei nordice (Asia), lângă drumul de caravană dintre Kiachta și Peking, 25,000 loc.; reședința preotului suprem al Mongolilor buddhiști.

Urginea Steinh., (botan.) niic gen din vasta fam. Liliaceae, trib. Scilleae, cuprinde vr'o 24 specii de plante erbacee-bulboase, ce cresc prin Europa în întreaga regiunea mediteraneană în India orientală și prin Africa tropicală și australă. Dintre speciile acestui gen menționăm: *U. maritima* Baker. sin. *Scilla maritima* L., originară de pe litoralul Europei sudice. Această plantă este întrebuințată în medicina ca diuretică sub numirea de »*Bulbus Scillae*«, iar în farmaciile noastre este cunoscută sub numirea de »Ceapă de mare«. [Z. C. P.]

Urf, canton în Elveția, 1100 km², cu 17,285 loc. (1888), țeară alpină romantică, udată de râul Reuss (prin valea acestuia e calea ferată Gotthard), cu economie de vite și alpină; constituția dela 6 Mai 1888. Capitala Aloorf.

Uria, (*Porumbelul* sau *Cufundătorul de mare*), gen de pasere din ord. Charadriornithelor, fam. Aleidaeilor, trăiesc în regiunile Polului nordic între 58 și 80 gr. latitudine. Se asociază în pâlcuri și numai iarna vin și pe țărmurile continentelor de nord. Acest gen are vr'o 9 specii ca: *U. grylle*, *U. nivea*, *U. arctica*, *U. groenlandica*, etc. [I. P. V.]

Uriadnici, una din numirile date capilor de județ în țerile române prin secl. trecuți. Acești »prefecți« mai purtau numele și de părcălabi, dirăgători și starosti.

Urias, un oficer al regelui israelit David, pe care acesta l-a trimis în luptă contra Amoniților; scriind generalului Ioav sa-l pună la un post desperat. Aceasta s'a și întâmplat; U. a cădut în bataie ca erou, iar regele David a luat pe Bathseba soția lui U., cu care el comise adulteriu încă mai înainte.

Uriși, oameni preste 2 m. înălțime. Știința cunoaște vr'o 70, între cari și împăratul roman Maximin. Cel mai înalt cunoscut fū de 2'53 m. Unii au picioare înalte, trunchiu scurt, alții trunchiu gros, puternic cu organe proporționale. Puterea musculară neînsemnată. Energia lipsesce, sunt greoi și trândavi. Inteligența normală, buni de inima. Causa creșterii corpului probabil din diferite boale în copilărie. Trăiesc puțin. Urișul Toma Hasler până la 9 ani era normal, din cauza unei lovituri de cal la obraz, la 11 ani crescū preste măsura, la 12 ani era de 1'92 m. Muri la 25 ani, având 2'27 m. înălțime și 115 kg. greutate. Un uriaș român din prezent (1902) este Marin Greceanu, născut în județul Vlașca, de 2'15 m. La unii U. cresc numai unele părți foarte tare

s. e. o jumătate a corpului sau un membru, un picior, o mână sau un deget.

Uriași, munții, (germ. *Riesengebirge*), munți între Boemia și Silesia, e partea mijlocie și cea mai înaltă din sistemul Sudeților, lungimea lor e de 37 km., lățimea 25 km., înălțimea culmei principale 1250 m.; piscuri mai înalte: Schneekoppe (1603 m.), Hohes Rad (1509 m.), Sturmhöhe (1436 m.), etc. Coastele spre Silesia mai piezișe, spre Boemia prelungite. La poalele lor se află locuri de cnră climatică: Warmbrunn, Schreiberhau, Krummhübel, ș. a.

Uric. Cuvântul are o istorie foarte controversată. În documentele slavone, emanate din cancelaria voevodală moldoveană în cele două secole dintâu dela fondarea principatului, el exprimă noțiunea: donațiune voevodală, moșie donatară, și îmbrățișează atât pământurile dărnitoare vasalilor pentru drept și credincios serviciu (ves-ljeniiile), cât și teritoriile hărăzite mănăstirilor (uricuri mănăstiresci). Structura juridică a acestor donațiuni tradează originea ungaro-românească a instituției. Patria ei a fost negreșit Maramureșul, de unde ea a fost trasplantată în Moldova de descălecătorii acestui domniat. Și pentru terminul tehnic »uric« e firesc a presupune proveniența din un stat transcarpatin. El derivă probabil din ungureșul örök, perpetuitas, donațiune perpetuă, trebuind admisă trecerea prin o filieră malorosiană. (G. Popovici, Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în secl. XIV. Bucnr., 1903.) Această ipotesă presintă însă și dificultăți fonetice neînălțurate încă, dar atenuate încâtva prin trimiterea la speci-menele intermediare din ambele documente dela Roman-Vodă (1392—1393). O altă etimologie întâlnim la Hașdeu, Etymologicum Magn. Rom. III 2687. Cuvântul a suferit o evoluție semasiologică, care era deja sub ultimii Mușatesci fapt împlinit. Dela teritoriul donat a trecut termenul »uric« asupra instrumentului prin care se efectua donațiunea și prin care se atesta ea în cas de nevoie asupra documentului. U. înseamnă de aici înainte: documentul voevodal, ce atestă donațiunea de moșie, document voevodal privitor la moșie, document voevodal în genere; în timpul mai nou: document vechin. Uricar se numește persoana, care scrie documentul. (Cf. și Ghibănescu, Documentul, prefața la Uricar XXIII.) [G. P.]

Uricarul Axinte, om de casă al lui Nicolae Costin, a lăsat o cronică despre a dona domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711—16). El era un simpl scriitor și orândnitor de documente, avea practica compunerii și era și învețat, sciind latinesce, grecesce și poate turcesce. El cercetă și pune în ordine hârțile lui N. Costin, înând astfel local acestuia de istoriograf oficial al lui Nicolae Mavrocordat. A continuat cronică lui Nicolae Costin, servindu-se între alte izvoare de acte oficiale și de un fel de »gazeturi« sau »avisuri« străine. [Agnletti.]

Uridrosa, (med.) sîndoare ce conține ură; astfel de sîndoare se produce în casuri de nremie. v. art. Urea și Uraemia.

Urie, v. Urias.

Urina, lichidul ce secretează rinichii. Prin U. se elimină din corp majoritatea produselor netrebnice ale vieții organismului, cari variază

după soind animalului și după felul alimentației. Un om în vîrstă secretează la zi, între împrejurări normale, 1000—1500 gr. U., clară, ceva galbenă, cu un miros special, dar nu neplăcut (circa 50 gr. în cantul unei zile) a U.-ei se compune din substanțe solide, partea cea mai mare se compune din apă. Substanțele solide sînt: urea (circa 35 gr. pe zi), acid nric, Kreatin, Kreatinin, Xanthin, acid hippmic, chlorat de sodiu, carbonate, sulfat, fosfat, alcalii. În U. se mai găsește acid carbonic, azot, oxigen și unele colorii: Zndrican, Urobilin, Urochrom și Uroerythrin. În fine se mai găsește și urme de celule epiteliale și muciuri. La aer U. se descompune sub influența bacteriei Micrococcus ureae Pasteur și capătă miros de amoniac. În casnri de boala U. mai poate conține și alte substanțe, s. e. în casnri de nefrita conține: albumină, în casnri de Diabetes: zahăr, apoi sânge, puroin în casnri de boale corespunzătoare.

Urina dela vite cât sînt în grajd se absoarbe parte în paie și alt material de asternut, parte se adună în puțul (cisterna) de urină, de unde se scoate cu cauze și pompe pentru stropitul gunoaiului, și parte se scoate cu sacalele la câmp și se stropesce cu ea trifoiști, lincerniere, gradinile de iarbă, nneori și semănturile. Este bine a o dilua cu apă, caci altfel fiind prea concentrată, ea arde plantele.

Urinatores, familie de paseri din ord. Pelagornithelor, cu nnicul gen *Urinator* și cu speciile: U. glacialis, U. arcticus și U. septentrionalis. Aceste paseri traiesc în regiunile înghețate ale nordului și sînt foarte bune înotătoare și scufundătoare.

Urlati, com. rur. în România, j. Prahova, se compune din 14 căt., cu 4500 loc. În com. e o pepinieră de vița americană.

Urlea, munte în Trans., cott. Făgăraș. la granița cu Rom. Piscul U. are 2479 m. înălțime. E bogat în pășune și brădeturi.

Urloiu, v. Coș.

Urlueni, comună rur. în Rom., j. Teleorman, cu 2 catune (Tomești și Lereni) și 1403 loc. Are 1 școală mixtă și 4 biserici. În apropiere multe anticități romane.

Urului, rin în Rom., isvorește din j. Olt, întra în j. Teleorman, unde se revarsă în Călmățuin.

Urma, (vînat), locul unde se întipăresc picioarele vînatului în pîlbere, în tînă, sau în neană; locul unde vînatul s'a frecat de copac, cloambele roase, culcușul, depărtarea pașilor, excrementele, cu un cvînt ori ce semn dnpa care vînatul cunoaște marimea, soind, etatea și felul vînatului. U. rece se numește U. veche, pe care câinii nu o pot nruări; U. caldă se numește U. proaspătă. [I. St. Ș.]

Urma sau picior, se numește și o măsură de lungime, = $\frac{1}{6}$ a unui stîngen (v. ac.).

Urmărire, proceduri judiciare, deniersuri spre a obține plata unei creanțe. Când o persoană datorește vr'o suma de bani sau o prestațiune oarecare, ori nu încru, ea e urmărită, pentru ca creditorul să fie achitat. În general, U. se face prin portări și excepțional prin primari sau comisari de U. Averea persoanei urmărite, se vinde la licitațiune publică, iar prețul se distribuie între creditori. Executările în Rom. se fac

între 8 ore a. m. și 8 ore p. m. Duminecile și serbătorile nu se fac executări. Ori ce U., trebuie să fie precedată de o somație la care se alătură copia titlului ce se execută. Dacă, după somație, debitorul nu plătește, i-se pune sechestru; iar lucrurile i-se vînd. Lucrurile absolut necesare debitorului, nu se pot sechestra, urmări. U. începî prin un comandament, care e tot o somație, când e vorba de U. imobilelor. În ce privește sumele pe cari cetățenii le datoresc statului, județelor sau comunelor, pentru contribuțiuni, taxe de timbru și înregistrare, amenzi, etc., există o lege specială de U. din 1877. Aici gradele de U. sînt: somațiunea, sechestrarea averii debitorului și vîndarea. [Scriban.]

Urmia, lac sărat în prov. pers. Aserbeidsân, lângă Tebriz, 3676 km². la altitudine de 1220 m.

Ūrmös, comună rur. în Trans., cott. Têrnava mare, cu 1468 loc. români și maghiari.

Urna, cinerar, vase din lut ars, ce se găesc în morminte preistorice și în cari s'a păstrat cenușa morților. Simbolul cultului morților. Astăzi se numesc U. vasul sau cutia în care se depun buletinele de vot la alegeri.

Urna, (botan.) se țice în special de capsula dela mușchi după ce i-a cădut operculul (v. Capsula și Ascidie).

Urochorda, (zool.) așa mai sînt numiți Tuniciarii din cauză ca au notochordul localizat în regiunea codală a corpului.

Urocystis Rbh., (botan.) gen de ciuperci parazitice din familia Tilletiaceae (vecină cu Ustilaginee v. ac.), cu vr'o 25 specii cari atacă diverse plante vii. s. e. *U. occulta* Rbh., pe tulpini de secară; *U. violae* Fisch., pe frunzele do *Viola odorata*, ș. a.

Urodela, amfibieni, avînd corpul alungit, cu 4 picioare scurte și o coadă persistentă. Dintre U. unele au bronhii externe persistente (*Perrnibronchii*), altele n'au bronhii decît în stare embryonara (*Derotremii*).

Urogenital, **aparatur**, este compus din organele uropoetice propriu țise: rinichii, ureterele, vesica, uretra și din organele genitale: testiculii, ovarele, vesiculele seminale, trompele, prostata, uterus și țesutele cari încungioară aceste organe.

Uroi, (magh. *Arany*), com. mică în Trans., cott. Hunedoara, cu 476 loc. rom. și magh.; în apropiere ruinele unor cetăți vechi. Drumul strategic roman dintre Sarmisegetusa și Apulum aici a trecut preste Murês.

Urolithiasis, năsip sau calculi în urina, care se formează în rinichi. (v. Lithiasis, piatră.)

Uromyces Link., (botan.) gen de ciuperci parazitice din familia Pucciniaceae (v. Puccinia și Uredinee), cu preste 250 specii, cari traiesc pe diferite plante; așa *U. Fabae* De By., pe Vicciee; *U. Betae* Kühn, pe Sfeclă; *U. Pisi* De By., pe Vicciee, ș. a.

Uroscopia, examenul chimic și microscopic al urinei în scop diagnostic sau pronostic. (v. Ūrina, Urea, acid uric.)

Urotropina, **Hexamethylentetramin** **Formin** (CH₂)₆N₄, se obține făcînd să acționeze amoniacul asupra aldehidei formice. Este o pulvere cristalină solubilă în apă. Soluția apoasa încălțită cu SO₄H₂ diluat degajă formaldehidă, adăugînd apoi un exces de hidroxid de sodiu degajă

amoniac. Să disolvă în SO₄H₂ conc. fără a-l colora. E întrebunțat în medicină ca diuretic și ca disolvant al acidului uric, în dosă 1—1.5 pe ți.

Urs, mamifer din ord. Carnivoarelor, familia Ursidelor, cu mai multe specii. U. au corp scurt, gros, capul lungăret, urechi mici, dinți foarte puternici, întocmiți pentru a se hrăni cu carne. Picioarele cu 5 degete, talpa goală, umblă pe întreaga talpă, sînt deci plantigrade (v. ac.). Ghiarele sînt neretractile. Coada foarte scurtă. Speciile mai însemnate sînt: U. brun, U. Grisli, Baribalul (v. ac.), U. polar sau alb, U. american, U. lăutar, ș. a. U. este cea mai mare fiară răpitoare din țerile locuite de Români. În vechime Ardealul era reunit pentru mulțimea U.-lor, din care cauză Nemții i-au dat numele de »Bärenland«. Chiar în țiuva de ațî Ardealul este cercetat an de an de vînători din Germania și Anglia, cari țin în arîndă reviruri anume pentru vînatoarea de U. Țeranul român dela munte, ca vînător, a stat pururea în renume, mai ales ca vînător de U. U. în heraldică înseamnă putere și curaj.

Ursul brun (*Ursus arctos*), are pîr des și brun, rar argintiu sau negru, în tinerețe cu un guler alb la grumazi. Lungimea 1.6—1.9 m., înalțimea la umeri 1—1.25 m. și o greutate de vr'o 300 kgr. Traiesce în țerile reci și temperate ale continentului vechiu; în Angliera, Franca și Germania au disparut. Se hrănesce cu carne, fructe, miere și furnici. Pe om îl atacă numai fiind întăritat. Se acăță foarte bine pe arbori, merge pe două picioare. Domesticit învață a juca. Iarna duce o viață somnolentă. Șunca de U. e gustoasa. Mai nainte untura și fierea lui se întrebunța în medicină.

Ursul furnicilor, v. Furnicar.

Ursul Grisli (*Ursus cinereus, ferox, horribilis*), mai mare decît U. brun. Pîrul argintiu sau brun. Lungimea 2.3—2.5 m. și o greutate de 450 kgr. Traiesce în America de nord.

Ursul lăutar (*Procyon lotor*), mamifer din ordinul Carnivoarelor, are pîr de culoare galbinie-cenușie cu negru. Lungimea corpului 65 cm., a coții 25 cm. Traiesce în statele unite ale Americii de nord. Se nutrește cu fructe și ouă de paseri. Se domesticește ușor și se ține pe lîngă casa omului. Măncările uscate sau cu sînge le spală în apă. Blana se folosește; carnea se mănăncă.

Ursul de mare (*Otaria ursina*), mamifer din ordinul Fînnipedelor (v. ac.), este acoperit cu pîr brun sau negru, pe burtă mai deschis, la partea dinainte păt cu alb. Pîrul e foarte moale, ca matasa. Barbatușul ajunge 3 m., femeiușa numai cam pe jumîetate. Traiesce în nordul Oceanului Pacific. Se vînează pentru blana sa.

Ursul polar (*Ursus maritimus*), mamifer din ordinul Carnivoarelor, are pîrul alb, țălpile cu pîr. Urechile mici. Grumazul mai lung ca la U. brun. Coada foarte scurtă. Lungimea corpului 2.5 m., înalțimea la umăr 1.35 m., greutatea 800 kgr. Traiesce pe malurile țerilor polare din continentul vechiu și nou. Este animalul cel mai îngrozitor al nordului. Atacă și pe om. Inoata și fuge foarte bine. Hrana lui constă în pesci și focce. Carnea lui se mănăuca. Grasimea lui servește la mănăcări și pentru ars. Blana se folosește.

Urs de Margina, David, baron, celebru colonel și filantrop român, n. 1816 în com. Mărgineni, cott. Făgăraș în Trans. din părinți grănițeri, † 10 Sept. 1897 în Sibiu. 1834 intră în regimentul I român de graniță ca simplu gregar; la 1 Mart. 1841 fù numit sublocotenent cl. II, 20 Oct. 1848 ajunse locotenent, în care calitate în 1848—49 luă parte la luptele dela: Oșorhei, Lörinczfalva, Ürmös, Hidvég, Simeria, Kászon-Ujfalu și Bükszád. Pentru bravura dovedită în lupta din urmă fù decorat cu crucea pentru merite mil. și cu ord. rus. Sf. Ana. În 30 Aug. 1849 avansă la rangul de căpitan cl. II; la 19 Nov. 1850 fù transferat la reg. 34 de inf.; la 24 Ian. 1851 căpitan cl. I și la 5 Maiu 1859, de odată cu transferarea sa la regim. 52 de inf., avansă la rangul de major. Ca comandant de batalion luă parte în acelaș an la roboiul în contra Franciei și Piemontului, excelând prin vitejie extraordinară în lupta dela *Solferino* prin susținerea eroică de 4 ore a Medolei cu 10 companii și 2 tunuri, contra întregii diviziuni Luzy a trupelor franceze. Pentru această rară vitejie U. fù distins cu ordinul coroanei de fier cl. III, cu crucea de cavaler a strălucitului ordin Maria Teresia, și pe basa acestuia cu titlul de baron. U. a fost singurul român, care s'a putut mândri în monarchia austro-ungară cu acel ordin. La 1 Febr. 1860 U. e transferat la regim. 64 de inf.; 14 Nov. 1861 subcolonel, iar la 29 Oct. 1863 colonel, în care calitate la 18 Dec. 1864 e trecut la pensie, din cauza, cum se țice, că a înaintat în puterea rangului său de colonel, după starile de atunci, pe un tinăr oficer român, negreat superiorilor săi. După 2 ani de retragere, U. e chemat din nou sub armă în resboiul din 1866, și i-se încredință lui comanda insulei și a fortareței *Lissa*, cel mai important punct în lupta cu Italia; aperiându-se cu bravură trei zile contra atacului cumplit al flotei italiene, îi succede să o oprească în înaintarea ei până la sosirea escadrei împărătesci sub contra-admiralul Tegetthof. Cu toate faptele sale de vitejie militară, în 1 Febr. 1867 U. fù trecut din nou la pensie, tot cu rangul de colonel, și aceasta mai ales pentru sentimentele sale naționale pronunțate. După câștigarea fondului de montura al foștilor grănițori din regim. rom. I pentru scopuri culturale, baronul U. în fruntea comitetului administrativ al celui fond și al școalelor grănițeresci, înființate în comunele aparținătoare foștilui regiment rom. I de graniță, a nunciat cu o perseverență uimitoare mai bine de un patrar de secol pentru ridicarea școalelor grăn. la școalele de model în ceea ce privește instrucțiunea poporală, și zidind în multe comune adevărate palaturi culturai naționale rom.; »Asociațiunea pentru lit. rom. și cult. pop. român« li numeră între membrii săi fondatori, și un lung șir de ani între membrii comitetului seu central; tot asemenea a fost unul dintre fondatorii »Albinei«, a prinului institut de credit și economii românesc din patrie. Prin testament lasă întreaga sa avere ca fundațiune de stipendii pentru tinerimea neamului său. (Cf. Fr. Rieger, Oberst David Baron U. de Margina bei Solferino u. Lissa. Hermannstadt, 1898; Dr. Bunea, Discursuri. Blaj, 1903. »Transilvania«, Sibiu, 1897.) [nt.]

Urs, Nicola, v. Horia.

Ursa, două constelațiuni: *Ursa mare* se află la rectascensiune 120—207° și declinațiune nordică 30—72°. După Heis, U. mare are 227 stele vizibile cu ochii nearmați, dintre cari 7 sânt mai memorabile; 6 sânt de gr. II și una de al III-le, 4 formează un tetragon neregulat, de forma carului (trupul ursei), iar celelalte 3 formează o linie curbată, ca ruda carului (coada ursei). Steaua din capătul coșii se numește *Benetnaș*, cea din mijloc *Mizar*, lângă care la distanță de 11 $\frac{1}{4}$ ' se află steluța *Alcor* sau pogănicul, iar cea din fruntea rușii se numește *Altot*; cea deasupra și mai depărtată de rudă este *Dubhe*. (v. și Arcuros.) Cele 7 stele ale U.-ei mari se numiau la Romani »Septemtrio«. *Ursa mică*, (la 210—270° rectascensiune și 67° declinațiune nord.) cuprinde după Heis 54 stele vizibile cu ochii liberi, dintre cari 7 formează laolaltă un car, la care ruda este îndreptată chiar opus ou ruda U.-ei mari. Numărând distanța roților posterioare ale carului celui mare de 5 ori oblu în sus, ajungem la steaua ce se află în fruntea rușii carului mic, și care se numește *steaua polară*, depărtată de polul nordic 1 $\frac{1}{8}$ °. Printre ambele constelațiuni se întinde coada bălaurului (v. ac.).

Urșian, Valerian, prof. și juriconsult rom., n. Apr. 1845 în R.-Vilcea, a studiat în Bucur. și Roma, unde a obținut doctoratul la 1876. Și-a continuat apoi studiile în Paris și dela 1878 în Berlin. Dela 1880 prof. de dr. nat. și al ginților la univ. din Iași, iar dela 1883 la univ. din Bucuresci. A fost mai de multeori deputat și de present e senator, făcând parte din part. liberal. Scr.: Despre importanța dr. internațional, 1881; L'Autriche-Hongrie et la Roum. dans la question de Danube, 1882; Despre princip. de naționalitate, 1884; Despre agenții cons. și diplomatice, 1904. A publicat și poesii sub titlul »Amintiri« (1895).

Urșilor, insulele, grupă de insule nelocuite la coasta Siberiei, spre nord dela gura râului Colina. **Urșilor, insula**, insulă nelocuită, spre sud dela ins. Spitzberga, muntoasă, straturi de carbuni; descoperită 1596 de Barents.

Urșilor, lacul, lac în partea nord-vestica a Nordamericeii brit., 18,170 km², prin *râul Urșilor* se scurge în Mackenzie.

Ursini, (zool.) v. Echinoidae.

Urșinic, numire veche pentru catifea.

Urșita, destin (v. ac.).

Urșitoare, ținele destinului. (v. art. Fata, Moire, Parcele.)

Ursula, martiră, după tradițiune fica regelui britic Deonotius, care în fruntea a 11,000 virgine a făcut un peregriaj la Roma, și când s'a reîntors din peregriaj, ajungând la Colonia (Köln), a fost ucisă la an. 453 de cătra Huni, cari atacau această cetate. Cetățenii din Köln au înmormântat cadavrele celor 11,000 virgine și au ridicat la mormântul lor o biserică, care a restaurat-o mai târziu P. Clementiu.

Ursuline, ord de călugărițe, întemeiat la 1557 de cătră fecioara Angela Merici din Brescia (Italia). U. se ocupă cu îngrijirea bolnavilor și în special cu crescerea și instruirea copilelor, având multe institute înfloritoare și foarte cautate în toată Europa.

Urtica L., (botan.) gen de plante de regulă herbeace din fam. Urticaceelor, trib. Urticeae, fara latex, cu peri urticanti, cu foi oposite, flori

4-mere în inflorescențe glomerate. Cuprinde vr'o 30 specii temperate și subtropicale, unele din ele textile importante, precum *U. Puya*, Roxb. în Estindia. Mai rar se cultivă spre acest scop speciile indigene la noi: *U. dioica* L., »urzica mare» și *U. urens* L., »urzica mică». [A. Pr.]

Urticaceae, (botan.) vastă familie de plante dicotyle monoclamydeae de cel mai variu habit. Cuprinde plante anuale, perene sau lemnoase. Cele ca. 1500 specii distribuite mai ales în țările calde, mai puțin temperate, sânt dispuse în 8 triburi (după unii constituind familii proprii), dintre cari cităm ca mai importante: tribul *Ulmeeae* (cu geul *Ulmus* și *Olanera*), tribul *Celtideae* (geu important *Celtis*), tribul *Caunabineae* (cu geul *Humulus* și *Canabis*), tribul *Morea* (geu. import. *Ficus*, *Artocarpus*), tribul *Urticaceae* (cu geul *Urtica*, *Laportea*, *Boehmeria*, *Parietaria*, ș. a.). (v. și *Ulmeeae*.) [A. Pr.]

Urticaria, (Blăudă), o boală de piele, caracterizată prin ridicături ale pielii, asemenea cu cele produse prin atingere cu urzică; ea cauzează o mare mâncărimă, apare și dispare rapid. U. se arată în urma ingerării unor alimente (intoxicăție alimentară), ca fragi, raci, scoici, în urma impusaturilor de insecte, în urma unei bai reci sau a unei emoțiuni, în decursul reumatismului și a unor maladii febrile. U. poate fi însoțită și de febră și începe ca o maladie gravă cu greață, vărsături, opresiuni, sincope și apoi apare erupțiunea de U. Tratamentul constă în administrarea unui purgativ, spălare cu oțet, aplicarea de amidon pe piele. Adesea însă U. dispare de sine. [Dr. Imewol.]

Urticațiune, bicioire cu urzici proaspete, spre a provoca o iritațiune locală a pielii.

Uruguay, (*Republica orientală del U.*, mai năute *Banda orientală*), republică în America de sud lângă Atlantic, între Brasilia și Argentina, 186,920 km², cu 877,000 loc. (1897). La nord muotoasă, restul șes lipsit de arbori. Rîuri principale: U. și afluentul acestuia Rio Negro. Iusemnată economie de vite (în 1894 au fost 9 milioane vite cornute și 23 milioane oi); fabricație de extract de carne în Fray Bentos lângă riul U. Export de lăună, piei, carne murată, extract de carne la 1897 în total de 29.3 milioane pesos; import de 19.5 mil. pesos. Portul principal Montevideo. Constituția dela 10 Sept. 1829. În fruntea republicii stă un president; legislativa: senat și cameră; datorie la 1898: 1203 mil. pesos; armata stabila 3480 oameui, garda națională ca. 20,000 oameui. Cai ferate 1625 km., telegraf 5471 km. Moneta: pesonationale = ca. 5 coroane. Țeara e împărțită în 19 departiniente. Capitala Montevideo. Pentru a-și asigura gura riului La Plata, Spaniolii au ocupat teritoriul U. de aci abia în secl. XVIII. 25 Aug. 1825 U. își proclamă independența; 1864—65 purtă resboiu contra Braziliei; apoi împreună cu aceasta contra Paraguayului. Urmară lupte interne între partidele Colorados și Blancos, primii ieșiră învingători.

Urumbel, com. rur. în Rom., j. Constanța, cu 2 catuue (U. și Făgărășul nou) și 1336 loc. Are 2 școale, 2 biserici și 3 moci cu abur.

Urusoff, principe rus, vice-președinte pentru Moldova al guverului instituit de Ruși, după izbucnirea resboiului Crimeei (1854). Domnitorii

lipsiud diu țeară, ocârmuirea a fost pe mâna statului administrativ sub conducerea președintelui baronul de Budberg și a celor 2 vice-președii: Kalcuski pentru Muntenia și U. pentru Moldova.

Urzeală, firele de tort trebuincioase pentru a face bătătura păuzei.

Urtica, numele românesc al plantelor: *Urtica dioica* L. și *Urtica urens* L. (v. ac.). *Urtică mare* = *Urtica dioica* L. (v. ac.). *Urtică mică* = *Urtica urens* L. (v. ac.). *Urtică moartă* = *Lamium album* L., *Lamium maculatum* L. și *Lamium purpureum* L. (v. ac.).

Urticarlu, numire ce Roniunii din Bucovina dau unei paseri foarte mici, care pare a fi o specie de Pitulice.

Urticeni, com. rur. în Rom., j. Ialomița, se compune diu 2 sate (U. și Cotorca), cu 2279 loc. 2 școale și 2 biserici. Comerciu viu, 2 țirguri pe au.

Urticuța, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune diu 3 cătue (U., *Urtica mare* și Iouelele), cu 2131 loc., 2 bis. și 1 școală mixtă.

U. S., prescurtare pentru *United States*, statele Uniunii nordamericane; *u. s.*, prescurtare pentru *ut supra*, = ca sus.

Us, mod de a lucra constant, o practică unifornă asupra unei chestiuni. Art. 1 din Cod. Com. italian spune că dacă asupra unei chestiuni cod. comercial omite să vorbească, se aplică U.-le comerciale. Tot așa e și în Germania și Olanda. U.-le pot fi locale sau speciale și generale. Cele diutai au precădere asupra celor de al doilea. Cod. Com. român uu recunoașce uici o valoare U.-lor comerciale, căci el ăice ca dacă cod. com. tace, se va aplica codul civil. Iuairte, U., obiceiul vechiu, avea putere de lege. (Art. 13 Cod. Calimac; art. 11, cap. I, Cod. Andr. Douici.) Diu călcarea unui U. uu se poate face uu motiv de cassare. Luuga parășire a unei legi, se numeșce *disuetudine*, care e considerată de uici ca uu mod de abrogare tacita a legilor. (v. și art. Obicuiiuită și Moda.)

În alt iteșles *Usul*, ca și usufructul (v. ac.), este dreptul de a se servi de lucru și de a-i percepe fructele, însă unuui cât îi trebuie aceia care are acest drept asupra lucrului; astfel dreptul de U. e uu usufruct restris, de oarece uu dă dreptul de a lua toate fructele sau veniturile lucrului. Așa dacă s'a dat U. unui loc. uu se pot pretiude mai multe fructe diu acest loc decât e necesar pentru trebuințele *usuarului* și a familiei sale, cum și a copiilor ce va avé în urma constituirii dreptului de usufruct. Usnarul trebuie să îngrijască de lucrul dat spre folosiuită limitată ca uu bun gospodar. Dacă i-s'a dat un animal spre folosire, usnarul respuunde de dauele ce ar pute causa animalul în timpul cât îl folosese. Dreptul de U. e în afară de comerciu, așa că usnarul uu poate ceda uici închiria lucrul său altuia; dar creditorii usnarului pot urmări fructele percepute de diusul. [Scribau.]

Usagara, ținut în Estafrica germ., muutos dar productiv; loc principal Kilossa.

U. S. Am. prescurtare pentru United States of America.

Usambara, litoralul nordic în Estafrica germ., 4620 km², cu 17,500 loc., loc muutos, productiv; locuit de Vașambari; loc principal Wuga.

Usanța, (franc. Usance) obiceiuiiuită (v. ac.), iudeosebi usuri comerciale (v. Us).

Usaramo, litoral în Estafrica germ. cu porturile Dar es Salam și Bagamoyo.

Uscare, proces chimic în urma căruia se distrag germenii organici ai materiilor. Materiile organice: s. e. fructele și poamele comerciale, și lemnul diferiților arbori de construcții industriale, când intră în întrebuințarea comercială, sînt supuse acestui proces. Se practica mai multe metode de U. Reducerea volumului prin apăsare produce U.-rea materiei organice ca și contactul corpului cu temperatură foarte înaltă ori foarte scădută. Poamele și fructele sudice se uscă cu ajutorul temperaturii înalte, introducându-se acestea în cuptoare pe țevi de tinichea sau de grății de nule. Pentru conservarea gustului genuin s'au iscodit mai multe sisteme, dintre cari cel mai recunoscut e al lui Appert, prin încălzire.

Uscați, com. rur. în Rom. j. Neamțu, situata dealungul pârăului Valea-Albă, se compune din 6 căt., cu 2261 loc. Intru pomenirea vitejilor căcuți la acest loc, sub Stefan cel Mare la 1476 Iulie 26, s'a ridicat un monument; în legătură cu aceasta s'a decretat schimbarea numelui în *Resboeni*.

Uscudama, cetate a Bessilor lângă Hemus în Tracia, amintita de Eutropiu și Amian Mascelin. Etimologia numelui acesta servese slavizilor, dimpreună cu alte doveți, pentru a proba, că vechea populație a peninsulei balcanice ar fi fost de obârșie slavă. Argument însă nefundat.

Usedom, insulă între Marea Baltică și sinul dela Settin, 408 km², cu 33,000 loc.; *orașul U.*, 1755 loc.; navigație.

Ușier, v. Ostiar și Portar.

Ușile altarului, Altarul este despărțit prin iconostas, care are trei uși; ușa de mijloc sau *»cea împărătească«*, și alte două uși de cătră meaza-și și mează-noapte. Prin ușa iup. numai preoții și diaconii au drept să intre mai ales la aducerea sf. daruri, la intratul cu sf. evangheli și la alte părți mai alese ale cultului divin; pe când pe celelalte două uși laterale pot intra și alte fețe bisericesci.

Usina, stabiliment industrial inzestiat cu mașine mai mari.

Uškoki, uua din numirile date Rouăniilor din Istria (v. Cici, Ciribiri și Istro-Români).

Ušküb (*Skopje*), capitala vilaietului turcesc Cossova, lângă Vardar, 29,000 loc.; arhiepiscop grec și episcop bulgar; în evul meiu a fost cătva timp capitala Serbiei.

Usnea Dill., (botan.) gen de Licheni cari trăiesc pe arbori, rar pe stânci, cu specia mai comuna *U. barbata* L., abundentă pe brați în munți și pe alți copaci în câmpii. Popular (în Bucov.) se chiamă mătreața de arbori, barba ursului. Are thalul în formă de filamente lungi, ramificate puțin sau mai mult, cari spânzură în jos de cracile copacului.

Uspenia, măuăstire lipovenească de calugari în Rom., j. Tulcea; are 1 biserică frumoasa și 50 calugări. E rezidența episcopului Lipovenilor din Dobrogea.

Usa, afluent pe dreapta riului Peciora în guvernain. rus. Archangel, 660 km. lung.

Ussuri, afluent pe dreapta Amurului în Asia orientala; 1170 km. lung.

Ustie-Putila, v. Gura Putilei.

Ustilaginaceae, (botan.) *Ustilagineae*, familie de ciuperci parasite mai ales pe plante fanerogame. Miceliul lor extern sau intern e localizat mai ales pe frunze și pe flori unde produce umflături mari sau gale (v. ac.). Pe anumite ramuri ale miceliului se produc spori durabili, cari, ca și teleutosporii (v. ac.), când germinează dau un promicel (= basida) divizat transversal, iar pe acesta se fac sporidii (= basidiospori) laterale. Genul mai principal e *Ustilago* Pers., cu peste 200 specii, dintre cari, *U. Avenae* Jeus., atacă ovesul; *U. Tritici* Jeus. și *U. segetum* Dittum., atacă grăul; *U. violacea* Fckl., atacă anerele Caryophylleelor; *U. Maydis* Corda, atacă în special spicul și știuleții de Porumb, dar și spicul altor Graminee; e cunoscută popular sub numele de *»Tăciune«*, din cauza colorii sporilor săi, ueagră ca praful de cărbune. Se combate, cu sulfat de cupru și carbonat de calce, ca și alte parasite criptogamice (*Peronospora*, etc.). [S. St. R.]

Usturoi sau *Ustunoi*, numiri populare ale plantei cultivate *Allium sativum* L. (v. ac.).

Usturoița, una din numeroase numiri populare ale plantei *Alliaria officinalis* Andr., sin. *Sisymbrium Alliaria* Scop. (v. ac.).

Usuc, virfurile murdare ale lănei.

Uscapiune. Obligațiunile se sting, între altele, și prin prescripțiune (v. ac.), astfel ca prescripția e un mijloc de a se libera de o obligațiune. Prescripția însă poate fi un mijloc de a dobândi proprietatea, în care cas se numesc prescripțiune achisitivă sau U. Așa, cine stapănește în mod public, cu titlu de proprietar, un imobil timp de 30 ani, îl prescrie, devine proprietar lui. Cel care câștigă un imobil în baza unui just titlu, adeva a unui titlu translativ de proprietate, cum e vîndarea, schimbul, etc., și e de buna credință, poate, după casuri, prescrie imobilul prin 10 sau 20 ani. Buna credință aici este credința posesorului ca cel dela care a dobândit imobilul avea toate însușirile cerute de lege spre a-i pute transmite proprietatea.

Usufructul, dreptul de a se bucura de lucrurile ce sînt proprietatea altuia, intocmai ca însuș proprietarului, însă cu îndatorire de a nu denatura lucrul asupra căruia e constituit U. U. poate fi legal sau convențional, după cum o stabilit de lege sau prin voința omului, prin contract. Astfel, în puterea legii, tatăl are dreptul să se folosească de averea copiilor săi minori până la vîrsta de 20 ani deplini sau până la emancipare. Prin voința omului, prin convențiune, U. poate fi constituit cu titlu oneros, când constitutorul stipulează ceva ca contravaloare în schimbul U.-lui, sau cu titlu gratuit, când se face ca donațiune. U. poate fi stabilit și prin testament, așa ca se poate lasa unuia nuda proprietate, iar altuia dreptul de folosință. U. poate fi constituit asupra lucrurilor mobile sau imobile. El se stinge prin moartea persoanei în folosul căreia s'a constituit acest drept, prin expirarea termenului acordat pentru folosință, prin folosința abusiva, prin renunțarea usufructuarului la dreptul său, etc. [Scriban.]

Usura, faptul de a lua o dobândă excesivă (v. Interes). Legile asupra U.-ei au fost mai toate desființate. Așa e în Austria, Germania, Olanda, Anglia, Spania. În Rom. U. nu e conside-

rată ca un delict, dar art. 494 Cod. pen. belgian pedepsește U. obicinuită când cămătarul a abuzat de slăbiciunea și pasiunile împrumutatului. Același lucru e și în Austria (L. 28 Maiu 1881) și Ungaria (L. 2 Maiu 1883). [Scriban.]

Ușurătate, în înțeles fizic înseamnă însușirea obiectelor care puse în cumpănă cu altele se arată a fi mai puțin grele decât acestea. U. mai denotă uțeala și sprintenia cu care se îndeplinesc anumite lucrări și în fine înseamnă, în sens moral, nestatornicie, nesocotința în ținută, în conduită și preste tot în îndeplinirea lucrărilor și a obligațiilor. În acest sens se vorbește de groșeli făcute din U. Pentru aceste două din urma sensuri se întrebuințează mai bine forma »*ușurință*«.

Usurpațiune, acțiunea vicleană sau violentă de a se impoședa și usa în mod arbitrar de averea sau bunurile altuia, de numele, de titlurile de onoare ale unui demnitar, de drepturile și suveranitatea unui stat. Ea mai este suspendarea sau însușirea suveranității naționale de către un principe, dictator sau președinte de republică, care suprimând libertățile publice în folosul său personal se pune în afară de lege și mai pe sus de lege, domnește și guvernează ca un tiran. Moartea unui asemenea usurpator era nu numai scusată, dar chiar laudată la Greci și la Romani. [W.]

Usus, v. Us.

Ușa, fomeie legendară, n. în munții Abrudului, în Ardeal. din români nobili, fu răpită de Tataři (Mongoli) la prima lor năvălire din 1241 dimpreună cu o mulțime de Români, dar la reînțorcerea lor, ca fată mică ce era, scăpă din mâinile lor pe locul satului Volovăț din Bucovina, unde petrecu în ruinele unei cetăți de acolo până la sosirea lui Dragoș-Vodă din Maramureș în părțile acelea. Adusă înaintea acestuia, fu răpită de un nor alburiu și luminos, după ce îi proroci că va stăpâni pe vecie toată țeara în care venise. (Cf. S. Fl. Marian, Tradiții. București, 1895, pag. 54.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Utah, stat în Uniunea nordamericană, țeara Mormonilor, 220,060 km², cu 207,905 loc. (1890); țeara muntoasă, la nord-vest basinal Marelui lac sărat, la sud-est udată de riul Colorado; parte mare deșert, în văi însă pământ productiv; loc. se ocupă cu agricultura și cu economia de vite; mine bogate de aur, argint, fier și carbuni. Capitala Great Salt-Lake City. U. a fost ocupat de Mormoni la 1847, 1850 s'a organizat ca teritoriu, 1895 a intrat ca stat în Uniune.

Utensilii, instrumente, unelte, scule; mijloace de existență.

Uterini, (*lat.*) frați născuți din aceeași inimă, dar neavând același tată.

Uterus, organul de gestațiune, în care ovulul fecundat prin spermatozoidi se desvoaltă. El are forma unei pere turțite, al cărei fund e așezat în sus și al cărui vîrf privește în jos în vagin (*corpul și colul* [gâtul] *uterin*). U. e format din afara în lăuntru de: 1) *seroasa* (peritoneul); 2) *stratul muscular* (neted), care în timpul însărcinării ia o desvoltare excesivă și 3) *mucoasa epitelială*. În interiorul uterului, mărginit de epiteliu, se găsește *cavitatea uterină*, foarte mica în raport cu mărimea organului, și în care se desvoaltă ovulul fecundat; cavitatea uterină are trei orificii mici: unul la partea inferioară a co-

lului, care se deschide în vagin și prin care intra spermatozoidii, iar celelalte două la partea superioară și laterala a corpului uterin, cari se deschid în trompele lui Falope și prin cari intră ovulul din ovarii în cavitatea uterină, se întâlnește cu spermatozoidii și e fecundat. U. e situat în escavațiunea basinalui, între beșica udului și rectum și susținut prin mai multe ligamente. Arteriile uterului sînt: arteriile uterine și utero-ovarience. [Inerwol.]

Patologia: leziunile traumatiche sînt cauzate de accidente externe și de rupturile pe cari nascerea poate să provoace mitrei. *Leziunile inflamative* sînt cunoscute sub numirea de *metrite*, cari formează un complex patologic. *Nevralgile uterine* sînt foarte dureroase și ele depind de regulă ori de o stare gutoasă a femeii, sau de o stare de anemie și iritațiune nervoasă generalisată. *Deplasările uterului* se fac în diferite sensuri, mitra uneori se întoarce înainte (*anteversiune*), alte ori îndărpt (*retroversiune*) sau în dreapta ori în stînga (*lateroversiune*). Dacă uterul se îndoaie formînd cot la colul uterin se numește *flexiune*, astfel avem: *anteroflexiune*, *retroflexiune* și *lateroflexiune*. Mitra poate să se coboare în vagin, alte ori ea se întoarce pe dos și atunci avem *inversiunea uterului*. *Atresia* (strictura) colului poate fi congenitală sau cicatricială, care se poate remedia prin dilatațiune instrumentală sau cu spongii comprimate ori *laminaria dilatăta*; cele mai bune rezultate le dă electrolisa, masagiul. *Tumorile uterice* formează un complex patologic, cele mai frecvente sînt *fibromele*, *fibro-miomele*, *cancerale*, ale căror remedii intră în chirurgia. [Dr. Talașescu.]

Uthyr Pen Dragon, v. Arthur (vol. I, pag. 275 b).

Uți se numesc la scriitorii bizantini Cumanii, cari de prin 1070 înceacă avură dese lupte cu imperiul ronian resăritean, cu Românii dintre Nistru și Carpați, și cu Maghiarii, până ce fura înfrânți în 1228 de către Mongoli în bătălia dela Calea de lângă Nipru, când o parte din ei se refugiară în imperiul roman resaritean și fură așezați acolo printre Românii dintre Nistru și Dunare, iar altă parte fură primiți în 1235 în Ungaria între Tisa și Dunare, unde se maghiarisară cu timpul. Unii cred că și Huțanii rusificați din munții apuseni de mează-și ai Bucovinei încă ar fi de origine Uți sau Cumani, iar alții îi țin de Daci. [Dr. I. G. Sbiera.]

Utica, 1) U., colonie feniciană la nordul Africeii, spre nord-vest dela Carthago; aci s'a sinucis Cato cel Tinăr (supranumit apoi și »*Uticensis*«). 2) U., oraș în statul nordamerican New-York, lângă Erie, 44,007 loc. (1890); comerț cu brînză.

Util, tot ceea ce contribuie la menținerea și întărirea vieții umane. Este cel mai mare bine în teoria Utilitarismului (v. ac.).

Utilitarism, sistenul moral, după care so consideră ca bine, tot ceea ce poate să contribuie la sporirea plăcerii în omenire. Din două fapte, acela e mai bun care a contribuit în definitiv mai mult la fericirea totalității oamenilor. Principiul U.-ului este: cea mai mare fericire pentru cei mai mulți oameni. Este susținut cu deosebire de școala engleză: Bentham, John Stuart Mill, Herbert Spencer.

Utilitate, (folos), calitățile sau însușirile cari fac lucrurile proprii de a ne satisface trebuințele.

Astfel calitățile lucrurilor prin cari satisfacem diferitele noastre trebuințe (foame, sete, plăcerea, etc.) ca pâne, apă, musică, etc. se numesc U. În limbajul comun prin U. se înțelege profit sau avantaj. În morală un lucru se dăce util atunci când el satisface trebuințe rezonabile. U. este *naturală* când există în mod natural într'un lucru, cum este la apă, aer, etc. și *produsă* când U. este creată prin mintea și munca omului, cum este o casă, pânea, haina, etc., aceste lucruri devenind utile prin intervenția omului. Suma U.-lor care satisface trebuințele noastre fizice sau morale, constituie *avuția*, deci ori ce lucru care poate satisface o trebuință a omului, este o bogăție. (v. Valoare, Trebuință, Preț.) [B. V.]

Ut infra, (*lat.*) ca mai jos.

Uti possidetis, (*lat.*) »după cum le aveți« (status quo) astfel se începe în dreptul roman interdictul pretorului dat pentru apărarea averii imobile.

Utopia, termen general pentru ori ce fel de proiecte imaginare într'u cât sunt considerate ca cu neputință de realizat. Numele e grecească și ar însemna »nicăierea«, nume dat de cătră Thomas Morus unei fabuloase insule, pe care în opera sa »De optimo reipublicae statu, deque nova insula Utopia« 1516, pune să se petreacă acțiunea, ce ar avé în vedere întocmirea unui guvern inagin-ar, în care totul ar fi perfect. [Pl.]

Utrecht, prov. oland., 1384 km², cu 244,830 loc. (1897). *Capitala U. (Trajectum)*, 98,434 loc.; arhiepiscop rom.-cat., și unul vechiu catolic; dom gotic cu morminte regale; mai multe muzee, universitate (dela 1636); țesătorii, fabrici de țigări și de mașine; comerț. 23 Ian. 1579 aci s'a încheiat uniunea celor 7 provincii unite; 11 April 1713 pacea de U., prin care s'a încheiat resboiul de succesiune span.

Utrenia, serviciul divin (stujba) de dimineață, înainte de începutul liturgiei.

Utricularia L., (botan.) mare gen din familia Lentibulariaceae, cuprinde vr'o 150 specii de plante erbacee, aquatice, flotante sau submerse, epifite sau terestre, răspândite prin regiunile temperate și calde ale globului; frunzele speciilor aquatice sunt multipartite cu segmente capilare, provădate cu vesicule (*utricule*) operculate, în cari pot intra animalcule și cari pe lângă aceasta mai au rolul de vesicule de inotat, susținând planta la suprafața apei. Dintre numeroasele specii ale acestui gen menționăm: *U. vulgaris* L., care crește prin apele stagnante și lin-curgătoare din

părțile noastre și este cunoscută sub numirile populare: Otrățel de apă, Otrățelul bălților. Unele specii terestre de *Utricularia* L., cu florile mari și frumoase sunt uneori cultivate prin florării ca plante decorative. [Z. C. P.]

Utricularius, v. Utricularia.

Utriusque juris doctor, (*lat.*) vechiu termen academic, care arata că cineva este Dr. atât în dreptul roman cât și în cel canonic.

Ut supra, presc. *u. s.*, ca și mai sus.

Uture, numire ce purta în vechime Cucuveica. (v. Buhe.)

Uvarov, *Sergei*, om de stat rus, n. 1785, † 1855. Fiul său *Alexis S. U.* (1818—85), conte, călător rus. Dela 1871 membru onorar al Academiei române.

Uvertura, (*franc.*) în musică numele unei bucăți instrumentale destinate a începe, a face deschiderea unui spectacol. U. clasică ia de obicei forma unui allegro de simfonie. Mulți compozitori înlocuiesc U. printr'un simplu preludiv. [T. C.]

Uvrăgiu, (*franc.*) lucru, lucrare de ori ce specie: de literatură, de arte sau manufacturi industriale. Fig. rezultat, urmare. Sin. operă.

Uvuia, luetta, omșorul, un mic apendice al velului palatin din cerul gurei, lung de 1—1½, cm. El ia parte activă în vorba articulată; la unele persoane este organul prin a cărui vibrațiuni rostesc litera *v*. Lipsa sau chiar inflamația acestui organ dă vorbirei un sunet nasonat. El este împreună cu amigdalele sediul anginelor diferite și lesiunilor sifilitice. [Dr. A. T.]

Uwarowit, v. Grenat.

Uz, riu în Rom., isvoresce din munții Ciucului (Trans.), întră în Rom. prin trecătoarea U.-ului la com. Poiana în j. Bacău, și după un curs de 40 km. se varsă în Trotuș. La Poiana formează o cascada (Nasolea).

Uzbeki, popor, v. Ozbegi.

Uzdin, (magy. *Ozora*), comună mare în Banat, cott. Torontal, cu 5935 loc. rom. Teritoriul comunei e de 14,753 jug. cat., productiv. Stațiune de cale ferată. Are și o bancă rom. »Concordia«, fond. 1893; capital soc. K 31,000.—, fond de res. 13,059.—. Active K 87,273.—.

Uzun-Hassan, șahul Persiei, întregitorul moștenirii lui Tamerlan. A fost un aprig dușman al Turcilor pe vremea Sultanului Mohamed II Cuceritorul. De aceea s'a aliat cu creștinii, mai ales cu Venețienii, și s'a pus în legătură și cu Ștefan cel Mare, domnul Moldovei (1474), prin solul Paul Ogriben (Omnebonum).

V

V, a 22-a literă a alfabetului, *v.*, prescurtare pentru *vide* = vezi. **V** ca număr roman = 5.

Vaal, afluent pe dreapta al riului Oranje (Africa sudică), forma granița între republica Oranje și Transvaal.

Vaal, (»Domn»), la Fenicieni cel mai generalizat nume pentru Dumneșeu. Original **V**. este Dumneșeuul soarelui.

Vaca, femeiușă la animalele bovine (*v. Boul*).

Vaca Domnului, insect hemipter, heteropter, numit în știință *Pyrrhocoris*, are culoare neagră cu pete multe roșii și cari mișuna la începutul primăverii pe scoarța arborilor și pe lângă zidurile caselor.

Vaca de mare, Dugong (*v. ac.*).

Vacalinehae, la Celți ținele, cari îngrijau de coacerea pâinii.

Vacant, ce nu este ocupat. *Averile vacante* și fără stăpân, precum și ale persoanelor cari mor fără moștenitori sau ale căror moșteniri sunt lăpătate, sunt ale domeniului public. Succesiunea persoanei moarte fără succesori, se cuvine statului. Domeniului public aparțin porturile, fortificațiile, drumurile de fier, fluviile navigabile sau plutitoare, țărmii mărilor, etc. Bunurile domeniului public, național sau al statului, au acest caracter că sunt inalienabile și imprescriptibile. Când după expirarea termenului pentru facerea inventarului unei succesiuni și pentru delibereare, nu se prezintă nimenea ca sa reclame succesiunea, și nu sunt moștenitori cunoscuți, sau cei cunoscuți au renunțat, *succesiunea* e socotită ca vacantă. Astfel, succesiunea e vacantă când nu există moștenitor cunoscut sau sperat, așteptat. În o atare ipotesă, tribunalul numește o persoană, un curator, ca să îngrijască de succesiune. [Scriban.]

Vacanța, scutire, absență; starea unei persoane care este dispensată pe timp mărginit sau pentru totdeauna de serviciul public. *Vacanța la tron* este atunci când o dinastie se stinge, sau este înlăturată prin revoluțiune, sau când trebuie să se recurgă la alegerea unui alt principe, iar când monarhia este electivă și moare regele, sau se împlinesc termenii de domnire. Când o **V**. se produce într'un post diplomatic, cel mai înalt în grad din legațiune ia locul titularului în mod provisor. În dreptul civil se ține că succesiunea este vacantă când nimenea, din cei în drept, nu se prezintă să ia moștenirea (*v. Vacant*). **V**. se mai numește și timpul în care instanțele judecătorești precum și alte corpuri deliberante întrerup sau suspendă lucrările lor ordinare. [W.]

Văcărel, *v. Fluturaș și Prundar*.

Văcăreni, com. rur. în Rom., *j. Tulcea*, cu 1060 loc., are 2 școlae și 2 biserici.

Văcăresci, com. rur. în Rom., *j. Dâmbovița*,

se compune din 4 căt., cu 1730 loc., 3 biserici și 1 școală.

Văcăresci, *mânăstire*, aproape de București, pe șoseaua Oltenița, este zidită de către Nicolae Mavrocordat. Începută la 1716, iar apoi întreruptă prin captivitatea voevodului, ea n'a fost terminată decât în 1722. Poziția ei strategică, care dominează sud-estul Bucureștilor, a făcut-o să joace un rol însemnat în mai toate bătăliile din jurul capitalei. Veniturile mânăstirii fuseseră închinatăe sf. Mormânt, »fară nici o scădere», cum țice Caragea în 1813. Însemnat nu e acolo decât mormântul ctitorului. Astăzi **V**. cu clădirile adause în urmă servă de arest preventiv, iar biserica este deservită pentru arestanți de 2 preoți și 2 cântăreți.

Văcărescu, *Enache*, în mai multe rânduri viștiernic și spătar, în urmă Ban al Țerii-Românesci, om politic și literat, a trăit în a doua jumătate a secl. XVIII. Cuoscător al limbilor europene, îndeosebi al celei eline, **V**. ajută lui Alexandru Ipsilanti (1774—82) la întocmirea legiurii sale, extragându-o pe românește, din cea bizantină. Talent multilateral, pe lângă marea parte patriotică ce luă în evenimentele politice din epoca Fanarioților, **V**. scrie și poesii pe teme amoroase și, în 1787, o gramatică românească, cu titlul: »Observații sau băgari de samă asupra regulilor și orânduieilor gramaticii românesce». Dela 1788—94 scrisse »Istoria prea puternicilor împărași otomani», etc. (în 2 vol.), începută în exilul din Nicopole, în Bulgaria, și terminată în țeara, tipărita abia după 1860. (Cf. »Poetii Văcaresci» din »Scrierile literare și istorice» de Al. I. Odobescu, vol. I.) [St. V.]

Văcărescu, *Ioan*, poet rom., n. 1786, † 1863; strănepotul banului Enache **V**. A ocupat funcții înalte de stat. Publicații: Sfaturi patriotice (1821); *Britanicus* (traducere, 1827); *Ermonia* (1831); *Regulus* (1832); Poesii originale (1832). A întemeiat cu G. Lazăr școala Sf. Sava la 1821.

Văcărescu, *Constantin*, om politic, n. 1802, † 1887, a studiat în Paris, a fost prefect în *j. Ialomița* și *Buzău*, sub Știrbeiu-Vodă a fost membru la înalta curte. A predat guvernului tesaurul dela *Pictroasa*, a cărui descoperire se datorește lui.

Văcărescu, *Teodor*, om politic rom., n. 17 Apr. 1842 în *Bucur.*, a făcut studii militare la Berlin, a fost 1863 oficier de ordonanța al principelui *Cuza*, 1866 prefect de *Prahova*, 1873—81 mareșal al curții domnitorului *Carol I*, apoi a intrat în diplomație și 1888—91 a funcționat ca ministru plenipot. al României la *Viena*. Dela el: *Luptele Românilor în resboiul din 1877—78* (1 vol. de 675 pag., București, Göbl fiii 1888), opera premiată de Acad. Rom.

Văcărescu, Elena, n. 1868 în Bucuresci, fiica lui Ioan V., fost ministru plenipot. al României în Belgia și Italia, a primit o educație franceză. Numită 1888 dană de onoare a reginei Elisabeta, Elena V. deșteaptă în principele de Coroană o înclinare, din care ar fi rezultat căsătoria, dacă oamenii politici nu i-s-ar fi împotrivit, de teama intrigilor familiilor indigene, de care a voit să scape țeara prin alegerea unei dinastii străine. Din Veneția, unde Elena V. însoțise încă pe regina în vara anului 1891, a trebuit să părăsească curtea regală, și de atunci trăiește mai mult în străinătate, de regulă la Paris. A publicat în francezese 4 vol. de poezii, cel din urmă în 1903 sub titlul »Fleurs et flammes« (Paris, Plon); două au fost încoronate de Acad. franc., între ele »le rhapsode de la Dâmbovitza« (Bucur., Socec, 1892), care pretinde să fi tradus »chansons et ballades roumaines«, dar cuprinde poezii de origine străină, probabil albaneză.

Văcărica sau **Văcăriță**, numiri populare ale plantei Saponaria Vaccaria L. sin. Vaccaria pyramidalis Medik. (v. ac.).

Văcărit, o dare indirectă foarte apăsătoare, după vite cornute, care se lua în principate, în timpul Fanarioșilor. Se încesa și pe moșiile mânăstirilor. (v. și Cunița.)

Văcărița, (*Motacilla flava*), v. Codobatura galbenă și Văcărica.

Vaccaria Dod., (botan.) secțiune din genul Saponaria L. (v. ac.).

Vaccin, **Vaccinare**, **Vaccinațiune**, v. Altoire.

Vacciniaceae, (botan.) fam. de plante dicotyle gamopetale de regulă lemnoase și sempervirente, cu flori hermaphrodite regulate de comun 5-mere, ovar infer și fructul o bacă. Cuprinde vr'o 320 specii preponderant arctice și boreal-temperate, dispuse în 2 triburi, dintre cari de importanță e numai unul: *Euvacciniaceae*, cu genurile remarcabile *Vaccinium* și *Oxycoccus*. [A.Pr.]

Vaccinium L., (botan.) gen de plante din familia Vacciniaceelor, tribul Euvacciniaceae, cu flori 4—5-mere, antere 8—10. Cuprinde vr'o 100 specii boreal-temperate. Fructele dela două din ele, *V. Myrtillus L.* și *V. Vitis idaea L.*, ce cresc și în Carpați, sunt comestibile și poartă numirea de »afine« și »merișoare«. [A.Pr.]

Vache, (franc., pron. vaș), vacă, piele de vacă. Se numește V. la trasuri de călătorie locul acoperit cu piele, unde se așează bagajul; apoi și gînantanele acoperite cu piele de vacă.

Vacui horror, sau mai corect **horror vacui** înseamnă verbal: aversiunea față de spațiul gol. Acesta a fost în anticitate punctul de vedere și de plecare pentru explicarea fenomenelor fizice, cari astăzi se atribuie presiunii pe care o exerciază atmosfera asupra noastră. Galilei pe temelii observațiilor de presiune a aerului la o pompă aspiratoare a exprimat, că și acest horror vacui încă își are marginile sale. [Pl.]

Vacuna, o dină venerată de Sabini, care avea un sacriariu pe șesul de lângă Reate, și a fost dină fructuării câmpurilor.

Vacuola, (botan.) vesicula, spațiu de marime variabilă ocupat de suctul celular (v. ac.). Într'o celulă pot fi mai multe, ori una singură centrală, după cum și celula e mai tinără ori mai în vîrstă. Cresc și se divid prin bipartițiune; de aceea se și considera ca leucite (v. ac.), numindu-se *hydro-*

leucite. La unele Alge inferioare sînt V. dotate cu mișcări ritnice; ele se țin *V. pulsatile*.

Vacuum, (lat.) spațiu gol, vid (v. ac.).

Văcz, v. Vaț.

Vad, locul unde se poate trece preste o apă.

Vad, com. rur. în Trans., cott. Făgaraș, cu 1296 loc. români.

Vad, (*Vaad*), 2 com. în Trans., cott. Solnoc-Dobâca. 1) *V.*, (magh. *Rév-Kápolnok*), cu 448 loc. români și 2) *V.*, (magh. *Rév-Kolostor*), cu 585 loc. români.

V. protopopiat gr.-cat. rom. în diecesea Gherlei, cu 9 com. și 7539 suflete.

Vad, (magh. *Kolostor-Vad* și *Rév-Kolostor*), fostă mânăstire în Trans. lângă Dej, cott. Solnoc interior. S'a întemeiat probabil sub Voivozii Bălița și Drag, cari au donat și 2 sate: Vad și Slatina, pe cari mânăstirea le-a avut: »ab antiquo«. Cu stăpînirea domnilor moldoveni, care începe la 1475 (pacea dintre Stefan cel Mare și Matia), preste Ciceu, Cetatea de baltă, mai tîrziu și preste districtul Rodnei și al Bistriței, mânăstirea V.-lui capătă importanță deosebită. Ea primesce moși și un episcop preste *episcopia* numită a V.-lui. Primul episcop e Ilarion, după care urmează la 1527 Varlaam. La 19 Iulie 1546 întîmpinăm pe Anastasie. Acesta era un om iubitor de resboai și intrigi politice; a fost între urzitorii complotului contra lui Petru Rareș. La 5 Ian. 1550 aflăm episcop pe Tanasie, după care a urmat George. Sub acesta, prin 1552—59 dispare episcopia V.-lui împreună cu posesiile ardelene ale voivoșilor români, cari dăinuie 80 de ani fără întrerupere. La V. se află ruine aji de biserica, cu inscripțiuni slavone din secl. XVI. (Cf. Dr. Bunea, Vechile episcopii românesci, și N. Iorga, Sate și preoți din Ardeal.)

Vădas, (magh. *Vadász*), com. mare în Ung., cott. Arad. Se amintese la 1214 ca com., iar la 1333 ca parohie. Are 432 case, cu 2314 loc. gr.-or., Rom. și Magh. Teritoriul de 7704 jug. cat. e productiv. Matriculele gr.-or. datează din 1668.

Vădăstra, com. rur. în Rom., j. Romanși, cu 1373 loc. Aici s'au găsit multe anticități preistorice și romane.

Vademecum, (lat. = mergi cu mine), titlu obișnuit pentru mici publicațiuni ce servesc ca ghid sau călăuză într'o știință, țeară, oraș, etc.

Vădeniș, com. rur. în Rom., j. Gorj, din 3 căt., cu 1069 loc., 3 biserici și 1 școală.

Vadiu, (*Arrha poenentialis*), garanție sau arvună, ceace una din părțile contractante, cum e cumpărătorul sau chiriașul, dă celeilalte fie pentru a-și asigura executarea contractului, fie pentru a-și procura mijlocul spre a se pute desface de el. În primul cas, arvuna însămnă că contractul e perfect, că părțile au înțeles să se lege definitiv, fără a se mai pute desface. În al doilea cas, părțile rămîn libere să se ție sau nu de contract. E o chestiune de fapt lăsată la suverana apreciere a judecătorilor dacă părțile au înțeles să dea unul sau celalt caracter arvunei. În cas de neexecutare a contractului, cel care a dat vadiul, îl pierde, iar cel care l-a primit, îl restituie îndoit. [Scriban.]

Vadra, găleată. Tot V. se numește și o măsură de capacitate pentru lichide, = ocale = 15 sau 13 litri. *V. nouă* = 10 litri.

Vădrărit, dare veche în princ. române pusă asupra vinului.

Vaduz, capitala principatului Liechtenstein, în apropierea Rinului, cu 1139 loc. Castel.

Vae victis, (*lat.*) »vai de cei învinși»; cuvintele lui Brennus, căpetenia Galilor, cari au năvălit asupra Romei în secl. IV a. Chr.

Vag, afluent pe stânga al Dunării, în Ungaria, isvorește în Tatra înaltă, curge spre vest, apoi spre sud, la Guta se împreună cu Dunărea mică și la Comorn (Komárom) se varsă în Dunăre sub numele de Duna-Vág. Însemnat plutarit.

Vagabonđi, oameni fără căpătăiu, cari n'au domiciliu statornic, nici mijloace de hrană și nici nu exercează obicinuit vr'o profesiune sau meșteșug. Nimenea nu poate fi declarat V. decât prin sentență judecătorească și dacă are o anumită etate împlinită. V. se adună în stabilimente ad hoc pentru a învăța un meșteșug. Vagabundajul nu e un fapt penal, un delict. V. străinii pot fi expulsați. V. care umblă travestit, cu portul schimbat, și înarmat, sau având pile, cârlige ori alte instrumente necesare la comiterea spargerilor, furturilor sau altor delictes, în cele mai multe state se pedepsește cu închisoare, deși n'a făcut încă us de acele obiecte. [Scriban.]

Vaganți, vagabonđi (v. ac.). V. sau *Bacchanți*, se umiau în evul mediu și școlarii călători, cari peregrinau cu învățătorul lor din comună în comuna. (secl. XI și XII.)

Văgăuna, deschidătură între două stânci, loc între două dealuri pe unde se scurg apele.

Vagina, organul care primesc membrul viril în împreunarea sexuală, cu părății foarte elastici, ei mesoară 9—13 cm. lungime; în fundul lui zace colul uterului, în jurul căruia se înșiră extremitatea lui posterioară. Direcțiunea este de jos în sus și din înainte îndrept. Extremitatea anterioară se termină cu vulva, deasupra căreia este meatul urinar și clytorisul (lindicul). Intrarea în V. la femeia virgină este închisă de membrana *hymen*, care rupându-se formează *carunculi myrtiformi* și la care nivel V. formează partea cea mai strimta a canalului. La acest nivel mai ales mucoasa este prevădută cu fibre musculare contractile sub influința plăcerilor de coit, la alte persoane contractilitatea este chiar voluntară ca la sfincterul anal. Păretele V.-ei este cercuit de niște plice, indoitori de ale mucoasei, cari cu timpul și cu usarea organismului se netezesc. V. e învecinată înaintea cu vesica udului, iar îndrept cu rectul. Părății V.-ei sunt formați mai ales de un strat gros de fibre musculare netede, circulare, îmbrăcate cu mucoasă. Mucoasa V.-ei n'are glande decât în cazuri anormale, astfel că secrețiunile cari lubrifiază V. sunt produsele glandelor uterine. Nervii îi are dela n. rușinos intern și dela plexul hypogastric, formând plexul vaginal, din care pleacă merg filete sensitive la mucoasă, cari dau senzațiunea de plăcere, filete motrice la muschi și filete vasculare la vasele părăților V.-ei. Contractiunile sfincterului vaginal când sunt exagerate se numesc *vaginism*, ele pot fi chiar dureroase și spasmodice ca la cățele. Relaxările părătelui vaginal pot da nascere la prolapsul vesicii (cistocel) sau a intestinului herniat (enteroceol). Leziunile inflamatoare fac parte din boalele specifice cari le provoacă, ele pot fi simple ori

causate de blenoragie (*vaginită blenoragică*), cari sunt cele mai frecvente, de ulcere venerice ori sifilitice. Tratatamentul vaginutelor în ori ce cas trebuie să fie antiseptic, ce se face prin irigațiuni abundente și calde de soluțiuni de sublimat, hypermanganat de potasa, etc. [Dr. A. Talășescu.]

Vagina sau teacă în botan. v. art. Frunza și Invagiuant.

Văgulesci, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, cu 4 sate și 1400 loc. Are 3 bis. și 1 școală.

Vagon, car de cale ferată. *Vagonet*, vagon mic pentru transportul de material la construcțiuni, mine, usine industriale, etc.

Vagus, *nervul vag sau pneumo-gastric*, al zecelea nerv ce pornesc direct din creier (v. ac.); provide cu fibre sensibile și motorice faringele, laringele, esofagul, stomacul, plămânile și cordul.

Vahabiții, sectă mohamedană, ivită în Arabia centrală pe la mijlocul secl. XVIII. V. se nivesc a trăi în simplitatea originală a mohamedanismului. Urzitorul sectei e *Abd el-Vahhab*, n. 1696. La 1818 pașa Ibiachim din Egipt stîrpește cu puterea această sectă. Ați numărul se urcă la 400,000, mai deși în India, centrul lor e El Riġad.

Văi, sunt concavități luugi șerpuitoare, formate în stratele pământului, prin ruperea, încovăierea sau roaderea lor de cătră ape. După origine deosebim: V. de *sfișieri*, se produc prin crepături de dimensiuni diferite în urma ruperii stratelor. V. de *incovădere* sunt produse de două ridicări vecine și opuse, cari au înalțat de ambele părți stratele, lăsând un spaț liber concav. V. de *erosiune sau de denudațiune*, se produc prin roaderea stratului de deasupra în urma curgerii de apă. (Cf. Stăfănescu, Geologia.)

După direcție se numesc: V. *transversale* când merg deacurmezișul unui lanț de munți (V. Oltului); în genere aceste văi sunt strimte și cu părății înalți; când părății sunt aproape verticali și albia îngustă, avem o *Cheid* (Ch. Argeșului, Ch. Bistriței, Cheile Turdei) sau o *Clisură* (Clisura Cagon pe Dunăre în sud de Orșova, etc.); *cheie* e sinonim cu gât, gătlej, etc. Când într'o cheie sunt în patul riului și stânci, avem o *poartă*: porțile de fier ale Dunărei la vale de Orșova; porțile Rîmetului pe Arieș, etc. V. *longitudinale*, dealungul unui șir de munți (V. Lotrului); sunt în genere largi, iar cele două cline nu se aseamănă una cu alta. V. *uscate*, atunci când nu are apă. În regiunile tropicale sunt niște văi uscate, foarte adânci, cu mult pietriș și năsip pe albia lor, ce se numesc *Uadi*. [Murgoci.]

Vai-de-Ei, com. rur. în Rom., j. Olt, se compune din 4 căt., cu 850 loc.; are 2 biserici și 1 școală mixtă.

Valdeeni, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, întemeiată de bejenari transilvaneni. Are 3100 loc., agricultori și păstori. În munții din raionul com. se fabrică brânză ce se expoartă. Are 1 școală și 2 biserici.

Vaillant, un francez filo-român, care pe timpul domniilor regulamentare era dela 1829 profesor și dela 1831 director al școlii naționale dela Sf. Sava, București. El a contribuit nemăsurat de mult la trezirea sentimentului național în elevii sei. De aceea Rușii nu vedeau cu ochi buni desvoltarea conștiinței naționale ro-

mănesci și între alte acte ale apăsării lor reacționare. au destituit pe merituosul V. (1834). La 1862 a ținut la Ateneu un curs gratuit de ist. antică. Scr.: »Gramm. valaque» pentru Francezi. 1840; La Roumanie, 3 vol. 1844; Les princes Ghica, 1855; Agricultură la Români, 1862; etc.

Vajda, Ioan, poet liric magh., n. 1827 în Pesta. † 1897. Lirica lui e de caracter pesimist. Afară de poesii a scris și povestiri realiste.

Vajda de Soósmező, 1) V., Demetriu, prințul canonic cancelar al capitolului bobian din Blaj, n. 1760 în Soósmező. A studiat teologia la Pojon, a fost profesor la Blaj, paroh în Gherla, prefect de studii în semin. teologic din Blaj, protopop la Cluj, și apoi canonic cancelar. † 1818 în calitate de canonic custode.

2) **Vajda de Soósmező, Ladislau**, filantrop român, n. 29 Dec. 1829 în Cluj, fiu al unui distins prof. de drept, remas orfan în etate de 4 ani, a fost crescut la tătorul său Fr. Rakosy, în spirit magh., mai târziu a învățat apoi limba română și a devenit naționalist înfocat. A ocupat mai multe funcțiuni în administrație. a fost deputat la 1863 și a murit la 9 Ian. 1891 în Cluj ca secretar ministerial i. retr. A scris: »Szerény észrevételek a magy. közniv. egyletekről». A lăsat gimnasiului din Blaj o prețioasă bibliotecă și a instituit o fundațiune pentru studenți români.

Vajda-Hunyad, v. Hunedoara.

Val, (milit.) dela lat. *vallum*, întarire de pământ care da trupelor apariiilor comandament asupra atacului. Pe V. se ridică parapetul (v. ac.). Astăzi V. se întrebunțează foarte rar, parapetul făcându-se pe terenul natural. [—]

Val de apă, forma ce ia suprafața apei, când apa e în mișcare agitată. V. nasce sau prin curgerea repede a apei la vale pe un pat neregulat, cum sunt V.-le riurilor și micelor ape curgătoare, sau prin deformarea suprafeței apei liniștite. O piatră aruncată în apă, un vapor care merge pe apa unui riu, etc., produce pe suprafața apei V.-ri. V.-le se nasc și prin suflarea vântului preste suprafața apelor. Moleculile de apă sunt ridicate unele preste altele și apoi recad în depresiunile născute; în mișcarea lor descriu cercuri pe loc, așa că la apele liniștite moleculele de apă nu se deplasează longitudinal, ci numai deformațiunea se propaga transversal V.-lui. Pe mare se pot ridica V.-ri colosale de 10—20 m. și mai mult. [G. M.]

v. și Undulațiune, Flux și Reflux.

Valabil, atributul actelor cari împlinind din toate punctele de vedere condițiunile cerute de lege sânt bune și acceptabile.

Valach sau **Vlach**, nume de origine germană, întrebunțat în limbi straine pentru Român. În limba veche germană, *walah* (= Gal romanizat) avea înțelesul de Roman sau Latin în general, precum în cea nouă *wälach* și *Wale* se întrebunțează pentru a desemna pe vecinii latini, mai ales Italiani; de aceeași origine este numele **Valonilor** latini din Belgia, cun și al locuitorilor celtici din **Wales** (în Anglia), a căror limba se numește engl. *welsh*. Dela Geimani, numele a trecut la Slavi, în forma paleo-slavică *vlachŭ*, cu acelaș înțeles general, și dela aceștia la Greci, cu înțelesul special de Român. Din grecesce provin formele latine mai vechi: **Blachus**, **Blacus**, **Vlachus** = Român, pe când forma mai nouă **Va-**

lachus, cu aceeași semnificațiune, este de proveniență germană. Valahii din Moravia și Vlahii din Croația (unde vlah înseamnă și Sêrb ortodox pe teritoriul croat) sânt Români slavisați. [D. On.]

»Valach» în Transilvania mult timp a fost o numire întrebunțată în sensul de iobagiu (v. ac.), și era considerată de Români ca un nume de batjocură. Din această cauză adunarea naț. de pe Câmpul libertății a decis ca »națiunea rom. să pretinda, ca în toate actele oficiale să fie numita cu adevăratul ei nume». În rescriptul din 5 Maiu 1848 al împ. Ferdinand s'a întrebunțat ultima dată în mod oficial numirea de V. De aici încolo, sub absolutism, Români au fost numiți »romänische Nation», iar dela 1868 legislațiunea ung. de asemenea a acceptat numirea de »român», observată până astăzi în textul legilor. În alte acte oficiale se întrebunțează însa iarăși tot mai des numele »olăh».

Valachia, numele Terrii-Romănesci, uneori și al Moldovei, în forma latină (medievală și modernă), Valach (v. ac.), de origine germană. Spre deosebire, Țeara-Românească a fost numită **V. mare**, iar Moldova, **V. mică**; pe urmă, numele V. mică s'a dat Olteniei, iar V. mare Munteniei. (v. și Vlachia.)

Valahades, sau și **Vlahades**, nume dat câtorva Mohamedani cari locuiesc în sudul Macedoniei între Hrupișta și Lapsișta. Ei sânt de origine grecească și au conservat tipul și limba lor, numai religia și-au schimbat-o. Numele lor V. e un cuvânt de batjocură; fiindcă ei nu știu bob turcesce afară de cuvântul »evala» (= mulțimesc), pe care-l întrebunțează foarte des, Grecii dimprejur i-au numit dupa cuvântul acesta »Valahades» care, sub înfruirea cuvântului »Vlah», s'a prefăcut și în »Vlahades». [G. W.]

Vălaril, com. rur. în Rom., j. Gorj, se compune din 3 căt., cu 1835 loc., are 5 biserici și 1 școală.

Vălaszüt, com. rur. în Trans., cott. Cluj, cu 1408 loc. rom. și magh. Stațiune de cale ferată.

Valbudea, pseudonimul sculptorului rom. **Stefan Ionescu**, n. 1859 în București. În 1882 a terminat școala de belearte și obținând premiul pentru străinătate, plecă la Paris, unde a lucrat în atelierul lui Falguière, în urmă sub conducerea lui Fremiet. A stat în Roma și Florența. Lucrari: Mihai Nebunul, Gladiatorul, Prima lecție, Copilul dormind, etc. La expozițiune universală în Paris i-s'a conferit o medalie cl. III.

Vălcana, băi în Rom., j. Dâmbovița, cu patru izvoare cu ape minerale, cari ies din puțuri de păcura. Se susține că sânt cele mai iodate ape din Europa. Băile n'au încă aranjamentul corespunzător.

Vălcanașă, com. rur. în Rom., j. Prahova; se compune din 2 căt., cu 1170 loc., are 1 școală.

Vălcău, protopopiat gr.-cat. rom. în diecesa Gherlei, cu 9 comune și 9730 suflete. Sediul în Șinleul Silvaniei (v. ac.). Se numește astfel după 2 com. mici din cott. Sălagiu, V. rom. și V. magh., laolaltă cu 1600 loc.

Vâlcea, o vale mai mică și în genere nu prea profundă, dar largă.

Vâlcea, județ în Rom., situat în nord-estul Olteniei, se marginesce cu Transilvania, apoi cu j. Gorj, Dolj, Romanși, Argeș și Olt; are o întindere de 2603-70 km², se compune din 2 re-

giuni, una muntoasă, care cuprinde întreg nordul, și alta deluroasă. Munții se numesc ai Paringului. Apa principală e Oltul, cu afluenții mai însemnați Lotrul, Rîmnicul și Bistrița. J. V. e bogat în ape minerale, cele mai însemnate sînt la Călimănesci (v. ac.), Olănesci, Govora (v. ac.) și Căciulata (v. ac.). Sînt cunoscute mine de sare, puțuri de păcură, sedimente de lignit, etc. J. V. se împarte în două plaiuri și 5 plași. Capitala j. e Rîmnicu-Vâlceii (v. ac.). Numărul populațiunii e de 140,911. În j. sînt 4 parohii urbane și 91 rurale, 374 biserici, 4 mănăstiri, 16 schituri, 127 școli, între cari un gimnasiu și un seminar, celelalte școli urbane și rurale mixte și separate. Ocupațiunea locuitorilor e viticultura și agricultura, aceasta îndeosebi în partea centrală și meridională. Auvița j. o formează vinurile, diure cari excelează cel dela Drağașani, exportat și în străinătate. Dintre minerale se exploatează sarea. Industria e cea de casă, comerțul neactiv. Comunicația se face spre Trans. și spre interiorul țerii și prin cai ferate, șosele județene și vicinale. [»Vlăc« (slavon) înseamnă finut bogat în lupi.] Prin V. trece un drum roman, drept amintire ca marcă figurează un postalion. J. V. a fost teatrul memorabilelor scene din istoria Românilor începînd cu Traian pînă la revoluția din 1848, cînd spre orelisea armatelor străine se postase la Troian un corp de armată sub comanda generalului Magheru.

Vâlcele, (magh. *Előpatak*), una din cele mai considerabile stațiuni de cură minerală în Transilvania, cott. Treiscaune. Zace la o înălțime de 624 m., $\frac{1}{4}$ de oră de stațiunea căii ferate Feldioara. Loc muntos acoperit cu codru. O mulțime de izvoare minerale cu apă acră alcalină-feruginoasă. Parc, stabiliment de băi calde și reci. 600 camere în mai multe hoteluri și case de închiriat. Lac de sport. Resursele principale servese pentru cura internă la fântănilor minerale. Indicațiuni medicale: afecții de stomac, ficat, splină, hemoroide, boale femeiești, anemie. Mai toate izvoarele au aceeași compoziție chimică. Ultima analiză făcută de prof. Hankó la 1896. Cel mai concentrat este izvorul principal »föklüt«, cu 4-7388 la un litru. Temperatura apei la izvor este de 10—11° C. Frecvența scade în mod simțitor; 1890 erau 516 indigeni și 570 străini (cei mai mulți din regatul rom.), cu totul 1086 persoane; 1896 s'a redus la 547 vizitatori. [Dr. Vuia.]

Vâlcele, 1) *V.*, com. rur. în Rom., j. R. - Săraț, se compune din căt. Vâlcelele și Erculesci, cu 1364 loc., 1 biserică și 1 școală primară.

2) **Vâlcelele**, sat și com. rur. pe riul Argeș, j. Argeș. Se compune din 4 sate, cu 1228 loc., 2 biserici, 1 școală primară mixtă.

Valdemar, mai mulți regi ai Danemarcei. 1) *V. I cel Mare* s'a luptat contra Venților și a supus Rügen, a făcut vasală Norvegia. † 1182. 2) *V. II Invingătorul* (1202—41). A câștigat lupte contra Estonilor cu ajutorul crucii cașută din cer, a fost însă prins de contele Henric de Sverin în 1223 și liberat în 1225 după ce a părăsit Meklemburg și Holstein. 3) *V. III* (1326—30), a abdicat din pricina multor inimi. 4) *V. IV mănec*, din pricină că fiind prea mintos amăna totul pentru a doua oară, (1340—75). A domnit cu energie și pricepere aducînd pe nobili la ascultare, a purtat reșboaiă cu Hansa.

Valdenși, v. Valdes.

Valdepenas, oraș în prov. spaniolă Mancha, 15,400 loc.; vin roșu renumit.

Valdes, un cetațean bogat din Lyon, pe la sfîrșitul secl. XII, talmacindu-și rău nisce pasaje din evanghelie, împarti averea sa considerabilă săracilor și adunînd în jurul său o samă de oameni, înființă secta *Valdensilor*. Această sectă, inrudită cu bogomilii (v. ac.) și frații boemi (moravi), și-a atras dela capul locului prigonirea autorității religioase cît și a statului, căci pe de o parte membrii ei se credeau chemați și îndatorati să predice pînă și în biserici, iar pe de alta respingeau serviciul militar. Pe lângă aceea se mai rătaciră în felurite eresii. Viața lor ascetică atrase însă pe mulți în secta lor, care se răspîndi cu mare iuțeală pînă și în Transilvania. Ca și bogomilii, V. erau în parte cei »desăvîrșiți«, legați cu voturile săraciei, al celibatului și al ascultării, și în parte mai mare »frații« de rînd. Desăvîrșiții aveau drept grade ierarhice un episcop, mai puțuri preoți și o suma de diaconi. V. s'au contopit cu protestanții, dar mai există remășițe de ale lor prin regiunile alpine. Cu Români n'au venit în relațiuni, decât prin hirotonire, pentru frații boemi, a unui episcop, pe care aceștia în zadar îl căutaseră în Moldova. (Dieckhoff, Die Waldenser im Mittelalter. Göttingen, 1851; Melchisedec, Cronica Romanului. Bucur., 1875, I pag. 20.)

Valdivia, provincie în sudul Chilei, 21,536 km², cu 60,687 loc. (1895); *capitala V.*, lângă Callecalle, 8060 loc.; port: Puerto de Corral.

Vale, loc între doi munți (v. Văi). *Vale*, (lat. dela valeo), fi sănătos, salut la Romani.

Vale, (germ. *Grabendorf*), com. rur. în Trans., cott. Sibiu, cu 1167 loc. români.

Valea Albă, v. Alb și Resboieni. *V. Albac*, v. Albac.

Valea Arinilor, com. rur. în Rom., j. Bacău, se compune din 6 căt., cu 2883 loc., 5 biserici, 2 școli mixte. Teritoriul e acoperit și ași cu codri de arini. Pamântul e bogat în păcura, care se exploatează în 25 de puțuri.

Valea Boierească, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, se compune din 2 sate, cu 1290 loc., 2 biserici și 1 școală. Anticități romane.

Valea Bolvasnița, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1262 loc. români.

Valea Boului, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune din 5 sate, cu 1555 loc., 5 biserici, 1 școală și o mănăstire fundată de săteni în satul Boul de sus. Podgorii.

Valea Cănepei, com. rur. în Rom., j. Brăila, așezată la șes, 1029 loc. S'a înființat la 1822. Are 1 biserică și 1 școală mixtă.

Valea Dragului, com. rur. în Rom., j. Ilfov, se compune din 3 sate, cu 1926 loc., are 2 bis. și 1 școală mixtă.

Valea lui Ion, com. rur. în Rom., j. Bacău, cu cătunele: Tirzeni, Căscăreni, Boița, Cotreanța, Poiana Negustorului, Frunzeni și V. lui I. ca reședință, 1740 loc., 2 biserici.

Valea Lungă, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din cătunele: Ogrea, Gorgota, Vatra-Satului, Strâmbul, Frasinul, Slubeile și Tisa, cu 1559 loc., 2 biserici și 1 școală.

Valea Mare, com. rur. în Rom., j. Muscel, plaiul Dâmbovița, cu 3 căt. și 1048 loc., 1 școală

și 1 biserică. Tot în j. Muscel, plaiul Rîful Doamnei se afla com. rur. V. M., care se compune din 4 cătune, cu 1172 loc. Are câteva isvoare de apă feruginoasă. În căt. Ploscarul se ved ruinele unei mănăstiri de maice și un schit de călugari pe Valea Popii.

Valeapai, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1122 loc. români.

Valea Popii, com. rur. în Rom., j. Muscel, se compune din 3 cat., cu 1346 loc. Stațiune de cale ferată.

Valea Putnel, com. rur. în Bucovina, cu catinul Mestecanescii, filială la parohia Iacobeni, moșie mănăstirească în căp. și j. Câmpnlung, are 327 loc. (285 ort.-or., 42 rom.-cat., 30 mos.), 1 școală primară, 1 cabinet de lectură »Dreptatea«, ferestreu, privelisce încântătoare.

Valea Rea, com. rur. în Rom., j. Tecuci, se compune din 7 căt., cu 1621 loc. Tot V. Rea se numește și o com. rur. din j. Vaslui, formată din 3 sate, cu 1426 loc. Are 3 bis. și 1 școală.

Valea Seacă, com. rur. în Rom., j. Bacau, se compune din 6 cătune, cu 2839 loc., proprietăți mari, câmpuri și paduri în cari se afla piatra de construcție. Stațiune de cale ferată. Are 4 bis. și 1 școală mixtă.

Valea Seacă, com. rur. în Bucovina, cap. și j. Gura Homorului cu catinul Miron, parohie, moșie boierească, are 1777 loc. (1630 ort.-or., 119 rom.-cat., 6 protest., 22 mos.), 1 școală primară, 1 cabinet de lectură Infrațirea.

Valea Stanciului, com. rur. în Rom., j. Dolj, lângă Jiu, are 1819 loc.

Valecula, (botan.) sulc sau vale mică longitudinală dela suprafața tulpinelor, s. e. la *Equisetum*, ori a fructelor, s. e. la Umbelifere. Aci V.-lele se dic și *Vittae*; sub ele se afla canale oleoșinate longitudinale. Ridicatorul dintre V. se dic *coaste*, *carene* sau *juga* (v. ac.).

Valence, capitala depart. franc. Drôme, lângă Rhone, 23,918 loc. (1896); episcopie.

Valencia, regat spaniol lângă Mediterana, 22,876 km²., cu 1.459,465 loc. (1887); se compune din 3 provincii: V. (10,751 km²., cu 733,978 loc.), Alicante și Castellon de la Iliana. *Capitala* V., lângă Guadalaviar, 170,763 loc. (1887); arhiepiscop; catedrala, universitate fondată la 1410; industrie însemnată, cu deosebire de matasa, tutan, etc.; comerțu maritim prin portul *Villanueva del Grao*. 1897 au intrat în port 3080 vase de 1.797,828 tone.

Valencia, capitala statului Carabobo în Venezuela, 38,654 loc. (1889).

Valenciennes, oraș în depart. franc. Nord, lângă Selda, 26,117 loc. (1896); fabricație de dantele; comerțu însemnat; mine de cărbuni.

Văleni, schit în Rom., j. Argeș, întemeiat de Gradișteni la 1818, în timpul din urma s'au așezat maice în număr de 40. Schitul e susținut de stat.

Văleni, com. rur. în Rom., j. Roman, se compune din 5 sate, cu 1545 loc., 2 bis. și 1 școală primară mixtă.

Văleni, (magh. *Mikolapatak* sau *Valyény*), com. rur. în Ung., cott. Maramureș, cu 1070 loc. români și germani.

Văleni, (magh. *Somkútputaka*), com. rur. în Ung., cott. Sătmăr, cu 1181 loc. români.

Vălenii de Munte, com. urb. în Rom., j. Pra-

hova, se compune din 3 căt., cu 3000 loc. În apropiere surse de păcură și mine de sare. Din timpuri istorice comuna a fost leagănul familiei frunțase a Berivoesilor. La 1830 funcționa o școală grecească. Are 6 biserici și 2 școli.

Valens, împărat rom., n. 328 în Cibalae, Pannonia, frate și coregent cu Valentinian (v. ac.), a domnit asupra părții orientale a imperiului roman. Rivalul său Procopius, alîându-se cu Vizigoții, i-a trimis pe aceștia în contra lui V. Împăratul i-a întîmpinat la Dunăre și i-a silit să ceară pace. Vizigoții, goniți de Huni, au cerut adăpostire în imperiul lui V. și acesta sub condiția creștinării (v. Ulfilas) i-a așezat în Moesia (376). Maltratați de oficialii rom. ei se revoltară și până la sosirea împ. din Siria, întreaga peninsula balcanică a fost pradată și jefuită. Sosind V. fara a aștepta concentrarea armatei, îi atacă la Adrianopole, însă a fost învins, și în 9 Aug. a cădat în luptă.

Valența sau *Atomicitate*, capacitatea de saturațiune a elementelor în raport cu hidrogenul. Nu toți atomii au aceeași valoare în combinațiunile lor; s. e. Chlorul ce combină cu 1 atom de hidrogen, oxigenul cu 2, azotul cu 3, carbonul cu 4, etc. Astfel capacitatea de saturațiune a oxigenului e de două ori mai mare decât a chlorului, etc. Corpurile cari se combină cu 1 atom de hidrogen, se numesc *monovalente*, cari se combina cu 2 atomi de hidrogen, *bivalente*, etc.

Valentia, insula la coasta sud-vestica a Irlandei, cott. Kerry, 2240 loc.; port. Cablu spre America nordică.

Valentinian, Ioan G., țiarist rom., n. 1834 în Pitesci. În mișcarea revoluționară din 1848 a fost închis în Kiew până la 1856. A colaborat la mai multe ziare, a fondat »Reforma«. Scrieri: Ucișagii lui Barbul Catargiu (1897), Alegerea, viața și detronarea lui Voda-Cuza (1898), etc.

Valentinianus, numele a trei împărați romani. *I V. Flavius*, n. 321 în Panonia, avu de soț în domnie pe fratele său Valens, apoi s'a domiciliat în Milano și luptă mult ca sa-și asigure limitele imperiului. S'a luptat vitejește în contra Maurilor în Africa, în contra Germanilor lângă Rhin și a Quadiilor lângă Dunare (Aquincum); a reportat trei învingeri în contra Alemanilor. A petrecut mult în Brigetio lângă Dunăre. † 376.

II V., n. 371, † 392, abia de 4 ani era când fu proclamat împărat în Aquincum; avu de tutor în domnie pe Gratianus, mai apoi pe mamă-sa Iustina și în urmă pe Arbogast, care, pe când voia se scape de protectoratul lui, l-a asasinat.

III V., Flavius Placidus, n. 419, fu nimit moștenitor de tron de către împăratul Honorius, dar numai după moartea lui Johannes în 425 deveni împărat. În locul lui a domnit mamă-sa Placida. Pe timpul domniei lui intră în Galia înfricoșatul domnitor al Hunilor Atila aliat cu Vandalii. V. fu ucis de Petronius Maximus, 455.

Valentinita, mineral de culoare alb-cenușie, oxid de Amoniu (v. ac.). Se găsește în Algeria și Borneo.

Valera, Don Juan Diego, de, istoric spaniol din secl. XV, majordom și istoriograf al Isabelei și al lui Ferdinand. Opere: »Cronica de Espana abreviada«, »De providentia«, ș. a.

Valerian, Rămniceanu, arhiereu român, n. în Gărcina, j. Neamțu, în 1828, a urmat cursurile

seminarului Socola din Iași. Hirotonit preot în 1850 a fost activ și în ramura didactică, iar în urmă ocupă funcțiunea de prototieru al județelor Bacău și Roman în timp de 19 ani. La 1875 a fost tuns monach și numit arhiepiscopul de scaun la Roman, și cu patru ani mai în urmă fu ales de arhiepiscop cu titlul de Râmniceanu, și apoi de egumen al bisericii Sf. Spiridon din Iași. Acolo stete 8 ani, și murind episcopul Buzăului, Inocenție Chițulescu, trecu aici în calitate de locotenent în vacanța scaunului. După alegerea noului titular Dionisie Climescu, V. se numi director al tipografiei cărților bisericești din București, până în 1897. (Calendar bisericesc ortodox pe 1899, București, pag. 61; Alman. Cultelor pe 1893, Bucur., pag. 17.)

Valeriana L., (botan.) mare și important gen din fam. Valerianaceae, cuprinzând vr'o 150 specii de plante erbacee, perene, subfrutescente sau arbuști, ce cresc prin regiunile septentrionale temperate și prin regiunile extratropicale ale Americii de sud, unele sunt originare din Brazilia sau din India occidentală. Dintre specii menționam următoarele, cari cresc și prin părțile noastre: *V. montana* L., *V. dioica* L., *V. tripteris* L. și *V. officinalis* L., care crește prin fânețe umede și păduri umbroase și este cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Gușă porumbului, Odolean sau Navalnic. După credința poporului, această buruiană este bine să o poarte femeile la bîru, caei le aduce noroc în dragoste. Radacina de *V. officinalis* L. este foarte mult întrebuințată în medicină din cauza proprietăților sale antispasmodice. Ea răspândește un miros caracteristic și neplăcut, care face, ca aceasta plantă să fie căutată de pisici. [Z. C. P.]

Valerianate, sarurile acidului organic Valerianic (v. ac.). Sînt numeroase și au o bogată întrebuințare în medicină.

Valerianaceae Endl. sau **Valerianaceae**, (botan.) familie naturală de plante dicotyledoane-gamopetale, ce cuprinde vr'o 9 genuri, cu vr'o 300 de specii, răspândite prin regiunile temperate și reci ale emisferei boreale, foarte numeroase mai cu samă în America occidentală și în munții Anzi, devin însă rari în Asia tropicală, în Brazilia, în Guyana și în India occidentală. **Valerianeele** sînt plante erbacee anuale sau perene subfrutescente mai rar arbuști. Dintre genuri menționăm: *Valeriana* L. (v. ac.), *Centrathus* DC., *Fedia* și *Valerianella* Moench. [Z. C. P.]

Valerianella Moench., (botan.) gen din familia Valerianaceae, cuprinzând vr'o 47 specii de mici plante erbacee anuale, dichotom-ramificate, ce cresc prin Europa, nordul Africii, Asia occidentală și prin America boreală. Dintre specii menționăm următoarele, cari cresc și prin părțile noastre: *V. dentata* Poll., *V. carinata* Lois. și *V. olitoria* Moench., cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Fetică, Salata inielului. Această plantă se cultiva uneori prin grădini ca plantă culinară, constituind o excelentă salată de iarnă [Z. C. P.]

Valerianic, acidul, un acid organic care se găsește în plantele Angelica, Valeriana (v. ac.), etc. și se produce prin oxidațiunea anilylcoolului. E un lichid incolor, de miros tare. Sarurile lui, numite **Valerianate** (v. ac.), se întrebuințează în medicină.

Valerianus, Publius, împărat roman 253—269. Familia distinsă a Valerianilor și-a câștigat multe și mari merite pentru patrie. V. s'a luptat cu mare vitejie în contra Perșilor până la 269, când prin trădare deveni prizonier inamicului, care l-a tractat reu până la moarte.

Valerius, V. Publius, Poplicola, patrician roman de origine sabinică, ca consul, 509, dadu legea de provocatiune.

Valerius Flaccus, Gaius, poet roman, † 89 d. Ch., a scris eposul necomplet »Argonautica».

Valerius Maximus, scriitor roman din secl. I d. Chr., a scris: »Factorum dictorumque memorabilium libri IX».

Valery, Nini, artistă dramatică rom., n. 1835 în Focșani, a jucat mai întâi în limba franceză și sub direcțiunea lui Milo, 1848 pentru prima dată în limba română în rolul Ângerul pazitor din Baba Hîrca; la 1852 a început cu debuturile în București, dela 1859—60 a jucat în teatrul din Craiova sub direcț. Teodorini; la 1875 se căsători cu poetul căp. Ioan Gănescu.

Valeva, comună rur. în Bucovina, căp. și j. Coțman, parohie, moșie boierească, are 2607 loc. (2368 ort.-or., 105 rom.-cat. și uniți, 134 mos.), 1 școală primară.

Valid, înseamnă sanatos, iar în sens juridic calitatea necesară pentru ca un act să aibă tarie. Așa, condițiunile esențiale pentru validitatea convențiilor sau contractelor sînt: a) capacitatea de a contracta; b) consimțământul valabil al părților contractante; c) un obiect determinat; d) o cauză licită.

Validé, Sultana, nume dat la Turci mamei Sultanului domnitor.

Validitate, starea și însușirea atribuită tuturor lucrurilor valide (v. ac.); cu alte cuvinte calitatea de a fi împlinit din toate punctele de vedere condițiunile cerute de lege. [Pl.]

Valisă, geantă.

Valiu, la Turci guvernatorul unui vilaiet.

Valkány, com. rur. în Banat, cott. Torontal, cu 4829 loc., Rom., Magh. și Germ., stațiune de cale ferată.

Valladolid, provincie span. în Castilia veche, 7569 km², cu 267,148 loc. (1887). **Capit. V.**, lângă Pisuega, odinioară residență regală, 62,012 loc.; universitate fondată la 1346; arhiepiscopie, catedrală, muzeu; industrie de hîrtie, pănură, piei, chemicălii. Aci a murit Columb la 1506.

Valladolidă, oraș în statul mexican Yukatan, 14,000 loc.

Vallisneria L., (botan.) gen monotipic din familia Hydrocharideae, trib. Vallisnerieae. Unică specie *V. spiralis* L., este o interesantă și curioasă plantă erbacee aquatică, submersă cu tulpina scurtă și stoloniferă. Este foarte interesant și curios modul de fecundațiune al acestei plante aquatice. La un moment dat, florile mascule se desfac din inflorescență și se ridică la suprafața apei, unde se deschid și purtate de valuri înțâlnesc florile femele, ridicate și ele la suprafață prin pedunculul lor lung și învîrtit în spirală. Indata ce fecundațiunea s'a efectuat, florile femele fecundate sa retrag la fundul apei și aici sub apa ajunge la maturitate fructul linear cu pericarpul membranos. Aceasta plantă traiesce în apele stătătoare sau lin curgătoare din regiunile calde și temperate ale globului. *V. spi-*

raha L., crește și în România în lacul »Snagov«, împrejurul mănăstirii, unde am aflat-o pentru prima dată la 21 Iulie 1902. [Z. C. P.]

Valls, oraș în prov. span. Tarragona (Catalonia), 13,274 loc. Aci au învins Francezii asupra Spaniolilor la 25 Febr. 1809.

Valoare, în general importanța ce se dă unui lucru pe baza unei prețuri. După Ad. Smith se deosebește *V. în us* (folosință), care arată utilitatea unui lucru, și *V. în schimb*, care arată posibilitatea de a câștiga pentru un lucru prin schimb alte bunuri. În drept se distinge *V. reală*, pe care un lucru o are cu privire la loc și timp pentru ori cine; *V. comercială*, determinată prin instituțiunii comerciale, și *V. specială* sau relativă, pe care un lucru o are pentru o persoană anumită cu privire la stările ei speciale. (v. și art. Preț.)

Valoare nominală este aceea *V.* conferită în mod arbitrar unor monete, obiecte sau efecte de comerț, care isvorește nu din oarecari calități și proprietăți *intrinseci*, ca s. e. utilitatea și raritatea, ci pur și simplu din o comună învoială sau dintr'un act al puterii publice, adecă din o lege.

Valois, comitat, apoi ducat francez. Filip III l-a dat unui fiu al său Carol, întemeietorul familiei de Valois, care a ocupat tronul Franței dela 1328—1589, când a luat tronul familia Bourbon.

Valoni, v. Valach și Waloni.

Valparaiso, (= *Valea paradisului*), prov. în Chile (America sudică), 220,756 loc. (1895) pe 4297 km². *Capitala V.*, lângă baia cu același nume, 122,447 loc., cel mai important oraș comercial al țării; export de minereu de argint, aramă, cereale.

Vals, dans și arie de dans, de origine germană, prin formă și ritm a variat mult; vechiul *V. rar*, în 3 pași, măsură $\frac{3}{4}$, mișcare moderată, în totul identic cu dansul popular numit *Ländler*, și *V. repede*, de aceeași formă, dar de o mișcare mai vicioasă și preferindu-se măsura de $\frac{3}{8}$. *V. modern*, în $\frac{3}{4}$, mișcare vicioasă, cu perioade formate din 8 tacte, repetate și reluate de mai multe ori și dansat numai în 2 pași, ceea ce îl deosebește de cele vechi. Compositori de *V.* au fost mai cu samă vinezii Strauss, Lachner, Labitzki, Gungl, etc., apoi O. Metra și chiar dintre români: G. Scheletti și I. Ivanovici. [T. C.]

Valul lui Traian, numirea mai multor valuri de pamânt în Rom., între cari unul în j. Covelului (între ruinele cetății Gherghina și com. Tulucești), altul în j. Tulcea, pl. Isaccea, și un al treilea în j. Brăila între satul Suțesci și podul dela Gradisca.

Valuta sau etalon, model, tip de greutate și măsură, stabilit prin legi și cu care trebuie să se potrivească greutățile și măsurile particularilor. Tot *V.* sau etalon se numește în limbajul financiar metalul prețios (aur sau argint) cu greutatea și titlul determinate prin legi, care este merit a forma piesa de monetă-tip sau unitatea monetară a unei țări. (v. Etalon.) *V.* monometalica și bimetalica, v. Monometalism.

Valva sau *Valvula* în botan., v. Capsula *Valviciid*, v. Dehiscentă.

Valvasor, *Weihard*, baron, scriitor din secolul XVII, din Carniola, care a scris în lu-

crarea sa: »Die Ehre des Herzogthums Krain«, 1639, despre Românii din Istria, Lusin piccolo, Cherso și Veglia (v. Istro-Romani), precum și din ținuturile Castelnovo și Pinquente. În cartea sa se găsește un »Tatăl nostru« românesc, obiceiuri, tradiții, limbă, locuință, religione, obiceiuri religioase, despre preoți, călugări, căsătorie, mâncări, post, înmormântari, etc. [I. M.]

Valvula, (anat.) v. art. Inima. *Valvula* în botan., v. Capsula.

Vama, taxele ce se percep de stat la întrarea sau ieșirea marfurilor din țeară.

Impozitul vamal este foarte vechiu. El a existat la Greci și la Romani, și a continuat a exista până în timpul de față. Cum de *V.* depinde în cea mai mare parte viitorul economic al unei țări, chestiunile vamale au dat naștere în timpurile moderne la discuțiuni vii, într'u câț V. fiind regulatorul schimbului internațional al mărfurilor, statele au căutat pe de o parte ca *exportul* lor să nu fie împiedecat sau îngreuiat prin taxe vamale, iar pe de alta *importul* să fie împiedecat cât mai mult în scop de a-și dezvolta industria națională. De aici nascerea sistemelor *protecționismului* (v. ac.) și *liberului schimb* (v. ac.). Astăzi impozitul vamal este așezat sau în scop protecționist, sau în scop pur fiscal, sau și una și alta. Impozitul vamal în scop protecționist se pune pe marfurile straine de felul cărora se produc și în țeară, încurajând astfel industria națională și ferindu-o de concurența produselor straine similare prin încărcarea acestora cu taxe vamale. Impozitul vamal în scop fiscal se pune pe anumite marfuri în scop de a mări veniturile statului. Pentru ușurarea comerțului internațional, principalele state din lume au fundat în 1890 o *Uniune internațională pentru publicarea tarifelor vamale* (v. ac.), reprezentată printr'un birou internațional cu sediul la Bruxelles. Acest birou este însărcinat cu publicarea unui »Buletin internațional de vamă care cuprinde toate tarifele, legile, convențiile și dispozițiile administrative vamale din toate țările cari au aderat la uniune. Buletinul se publică în cinci limbi și anume: germană, engleză, spaniolă, franceză și italiană. [B. V.]

Politica vamală este totalitatea principiilor, a regulilor și a legilor tarifare adoptate într'un moment dat de guvernanți, cu privire la importul, la exportul și transiul niărfurilor straine și indigene. Astăzi, mai ales, *P. v.* are o importanță capitală în viața popoarelor lumii, ea are oarecare înfrurire chiar asupra raporturilor dintre state.

Convențiune vamală, o învoială stabilită între state, prin care se stipulează anume ce taxe vamale va percepe, fiecare contractant, la întrare în țeara sa asupra produselor brute sau fabricate din cealaltă țeară. Înșirarea acelor produse sau fabricate, într'o anexă a convenției, cu specificarea greutății sau valorii și cu sunia ce se va percepe, se numește *Tarifă vamală*, (v. ac.), iar când această nomenclatură formează anexa convenției vamale, i-se dă și *Convențiune vamală-tarifard*.

Vamă de drum și poduri, taxa ce se încasa în timpurile mai vechi pentru folosirea unui drum ori pod anumit; vama de drum mai susta și astăzi sub titlul de *taxă de pavagiu* sau *vamă*

de barieră, ce se percepe dela vehiculele ce intră în orașe.

Vama de jos și **V. de sus**, comună rur. în Bucovina, cu cătunele: Brađii, Deluița, Dobra, Ia Luueiu, Molidul și Prisaca; tirg, parohie cu o filială în V. de sus, moșie mănăstirească în cap. și j. Câmpulung, cu o colouie nemțească în **Prisaca** uunită nenț. **Eisenau**, are 4092 loc. (2661 ort.-or., 557 rom.-cat. și uniiț, 726 protest. 148 mos.), o biserică rom.-cat. și alta protest. în Prisaca, câte o școală primară în V. și P., un cabinet de lectură »Stălpul lui Voda« (v. ac.), stațiune de cale ferată în M., P. și V., fabrica de scânduri pentru rezonanța în M., un monument de piatră ridicat în 1716 de Mihail Racoviță în amintirea luptelor sale cu Ugurii; pe la 1409 e amintită ca loc de vămuirea mărfurilor din sau spre Ardeal, de unde și numele.

Vámbéry, Hermann, orientalist magh., n. 1832 în Szerdahely, a studiat în Pojon și pe cale privată a învêțat multe limbi vechi și moderne. A petrecut 6 ani în Constantinople. Aici a scris câteva lucrări științifice, cari atraseră atenția academiei maghiare, de unde-i veni ajutor cu care întreprinse călătorii de studiu în Asia. Aici a studiat timp de 5 ani referințele istorice culturale și politice îndeosebi ale popoarelor din jurul Marii Caspice, patria veche a Maghiarilor. Reîntors la 1865, ocupă catedra limbilor orientale la univ. din Budapesta. În scrierile sale filologice stabilește, în opoziție cu Hunfalvy, teoria, ca limba magh. se compune din elemente turco-tatare și ugrice. În istorie susține înrudirea cu Turcii și cu Tatarii. Scr. princ.: *A magyarok eredete*, *Ujgursche Sprachnonimente und das Kudaiku Bilik*.

Vamfalu, com. rur. în Ung., cott. Satmar, cu 1894 loc., Români, Maghiari și Germani. De această comună se ține și stațiunea balneară **Büdösár**, cercetată numai de locitorii din împrejurime. Apa ei se folosește contra afecțiunilor reumatice.

Vămile văzduhului, superstițiune în credința populară, care pretinde ca sufletul după moarte va trebui să treacă prin așa numitele vămii ale văzduhului în formă de 24 de poduri peste 24 de ape, pentru ca să ajunga curățit de pecate în lumea de veci.

Vámos-Gálfalva, v. Gaufalan.

Vampir, (*Phyllostoma spectrum*), mamifer, din ordinul lilieciilor sau chiroptelor (v. ac.). Lungimea corpului 16 cm., lațimea (aripile fiind întinse) 70 cm. Traiesce în Brasilia nordică și Guiana prin păduri, case, șoproane. ș. a. Se nutrește cu insecte, fructe. V., după credința deșearta a multor popoare și sub felinrite uume, mai ales la Slavii și Români dela Dunare, precum și la Greci, e duhul unui om mort și îngropat, care noaptea iesa din mormânt, ca să sugă sânge din cei vii, când aceștia dorm. La Români se numește îndeosebi Muroni, ori Strigoiu.

Vancea, **Ioan**, de **Buteasa**, mitropolit de Alba-lulia și Fagaras, n. 18 Maiu 1820 în Vașad, în cott. Bihor, din părinți nobili. A studiat 2 ani la școala din Vașad, iar dela 1831—33 în școala normală gr.-cat. din Oradea mare. Gimnasiul și cursul filosofic l-a făcut în școalele calugarilor premonstratenși din Orade. La 1841 a fost trimis în seminarul Sf. Barbara din Viena. Aici făcî ri-

gurosul prim din studiul biblic și se întoarse la 1845 în diecesa Oradei și fî sfințit preot în Vașad, funcționând în cancelaria diecesană ca actuar și protocolist până la 19 Nov. 1845, când fu numit capelan în Macău. La 7 Dec. 1845 a fost trimis la institutul Sf. Augustin din Viena, de unde s'a întors în 31 Iulie 1848 doctor în teologie. Până la 1849 a fost profesor de pre-paraudie și secretar episcopesc. La 1855 a fost numit canonic, iar în 4 Iulie 1865 episcop în diecesa Gherlei. Papa l'a precousat în 25 Sept. 1865; a fost sfințit episcop în Oradea mare la 3 Dec. 1865 prin ep. Papp-Szilágyi, plenipotențiatul mitropolitului. În 28 Ian. 1866 s'a instalat în Gherla. Ca episcop a înființat tipografia diecesană, a creat un fond pentru întreținerea seminarului, a îmbogățit fondul vedurilor și al orfanilor. La 1867 a fost numit conte Roman, prelat domestic și asistent la tronul pontificiu. După moartea mitropolitului Șuluț a staruit la guvern ca scaunul vacant să se completeze prin alegere. La 11 Aug. 1878 sinodul din Blaj l-a ales cu 59 voturi și în 21 Oct. 1868 a fost numit mitropolit, Pontificale l-a întart în 21 Dec. 1868; instalarea s'a făcut în 11 Aprilie 1869 când fu numit consilier iutim de stat. În acelaș an la 20—22 Oct. țiu sinod archidiecesan, care statorî 50 canoane și pregatî o lege electorală provisorie pentru proximal congres mitropolitan. În 1872 țiu primul conciliu provincial la Blaj pentru a organiza provincia sa bisericească. În 1873 a convocat la Blaj congres archidiecesan din preoți și mireni pentru organizarea școalelor populare. În 1875 tot din aceleași elemente a regulat cu congresul beneficiile parohiale. În 1882 țiu al doilea conciliu provincial. Puse basa sau îmulți diferitele fundațiuni în favorul preoților, orfanilor și vedurilor. A ridicat școalele, îndeosebi cele din Blaj. S'a îngrijit ca la seminar să ajunga profesori cu cele mai bune pregatiri, a regulat salarisarea profesorilor. A întemeiat seminarul elevilor gimnasiști, a înființat asilul infantil din Blaj, etc. Pentru scopuri religioase și culturale românești a jertfit cu suma de 230,000 fl. înainte de moarte cu câteva luni a fost decorat cu marea cruce a ordinului Leopoldin. † 31 Iulie 1892. (Cf. Șematismul clerului gr.-cat. rom., 1900.)

Vancouver, insula la coasta nord-vestică a Americii de nord, aparține prov. canadiene Columbia britică, 41,138 km², cu 36,757 loc. (1891). Capitala Victoria.

Vancouver, oraș în Columbia brit., stațiune finală a caii ferate pacifico-canadiene.

Vanda R. Br., (botan.) gen de plante tropicale epiphyte din fam. Orchideelor, tribul Vaudeae, cu tulpini distich-foolate, racemi laterali, flori mari caruoase, labelul cu piteu. Cuprinde ca. 20 specii austral-asiatice, aproape toate (mai adese *V. insignis* Bl., *lamellata* Ldl., *Boxburghii* R. Br., *suavis* Ldl., *teres* Ldl., *tricolor* Ldl.) cultivate ca cele mai superbe Orchidee ale florariilor noastre. [A. Pr.]

Vandali, popor german de pe lângă Sudeți, cari atacau imperiul împreună cu Goți. 277 învinși de împăratul Probus. Lnara parte la navalirea lui Radagais. Merșeră apoi în Spania, unde ocupara partea de sud. Învinși de Valia și chemați de Bonifaciu trecură în Africa (429)

sub conducerea lui Geiseric. Aliați cu Alanii și ajutați de indigenii storși de contribuții, cucerirea toată Mauretania. Prin cucerirea Cartaginei (439) întemeiară un regat puternic. Ocuparea insule și neliniștiră comercial pe mare. În 455 cuprinseseră Roma și o jefuiră în mod înfricoșat (vandalism). În interior erau aspri cu ortodoxii (erau ariani) și după moartea lui Geiseric (577) urmașii lui Hunneric (477—484), Gundamund (484—496), Trasimund (496—523) degenerară cu totul. Hilderic (523—530), fiul lui Hunneric prin inclinarea către Romani și către ortodoxism ridică în contra sa pe Vandali. cari ridicară pe Gelimer, un strănepot al lui Geiseric. Cu toate stăruințele lui Iustinian pentru Hilderic. Gelimer fu fără milă, și Belisar debarcă în Africa în capul a 15,000 soldați (533). Invs la Cartagina și la Tricameron fugi în Numidia și apoi se predete învingătorului. Belisar dete femeilor vandale barbați romani, iar pe tinerii vandali îi baga în armată. Locuitorii insulelor Canarii ar fi urmașii vechilor V.

Vandalism, distrugerea operelor de artă ca la cuprinderea Romei de Vandali (v. ac.).

Vanderbilt, *Cornelius*, milionar filantrop, n. 27 Maiu 1794 în statul New-York, din părinți săraci, și-a câștigat prin întreprinderi de cale ferată și navigațiune o avere de preste 100 milioane dolari; a fundat universitatea V. în Nashville. † 4 Ian. 1877. Fiul său *Wilhelm*, n. 1821, † 1885. Șeful casei este astăzi *Cornelius V.*, n. 1843.

Van Dyck, v. Dyck.

Vanellus cristatus, pasere, v. Nagâț.

Vanessa, insect lepidopter din grupa Nymphalide, cu aripile anguloase și cu colorile cele mai strălucitoare. *Păunul de ță* (*Vanessa io*) are aripile roșii-cărămizii, ou câte o pată multicoloră analogă cu ochiul de păun.

Vangarava, popor, v. Mandingo.

Vanilla Sw., (botan.) gen de plante cățărate din fam. Orchideelor, tribul Neottieae, cu foi cărnoase, flori mari, lacinile perigenului conforme patente. Cuprind vr'o 20 specii tropicale, dintre cari incontestabil cea mai reînarcabilă este *V. planifolia* Andr. «vanilia» din Mexico, ale cărei fructe află cunoscute aplicațiuni în medicină și cofetărie. [A. Pr.]

Vanille, numele popular al plantei cultivate Heliotropium peruvianum L. (v. ac.) și al fructelor aromatice de Vanilla planifolia Andr. (v. ac.).

Vanitate, din punct de vedere psihologic și moral, sentimentul ascuns de mândrie personală, cari se întemeiază pe oarecari prerogative ori lucruri de puțină valoare, deșerte și de nimic (frumseță, titluri, avere, orduri, etc.). Când V. ridică pretențiuni necuviincioase față de alții, ea devine fudulie (v. ac.). Sin. deșertaciune. [Pl.]

Vannes, (*Venenas*), capitala departam. franc. Morbihan, odinioară capitala Veneților în Armorica, 20,278 loc. (1896); catedrală; port, șantiere.

Vannutelli, 1) *V. Serafin*, cardinal, n. 25 Nov. 1834. În 1869 arhiepiscop titular și delegat în Equator și Peru. În 1875 nunțiu la Bruxelles, iar în 1880 la Viena. În 1887 cardinal, acum e vice-decanul colegiului cardinalilor.

2) **Vannutelli**, *Vincențiu*, fratele celui precedent, n. 5 Dec. 1836. În 1888 nunțiu la Lisabon, în 1889 cardinal.

Vapereau, *Ludovic Gustav*, literat francez, n. 4 Apr. 1819 în Orleans. A editat: »Dictionnaire universel des contemporains», 6 ed. 1892, și »Dictionnaire universel des literatures», 2 ed. 1884, etc.

Vapor, starea gazoasă a unui corp, care la temperatură normală și în împrejurări normale se presintă în stare lichidă sau solidă.

Vapor, se numește și un vas plutitor care se mișcă prin puterea aburului.

Vaporimetrul, v. Alcoolometru și Evaporimetrul.

Vaporisațiune, v. Evaporațiune.

Văpsea, colorare (v. Colori).

Var, v. Calce și Oxid de Calciu.

Var, riu în sudul Franței, isvoroșce în Alpii maritimi, se varsă în Mediterana între Nizza și Antibes; 125 km. lung. *Departamentul franc. V.*, 6044 km², cu 309,191 loc. (1896); 3 arondismente; capitala Draguignan.

Vara, anotimp (v. ac.), timpul dela trecerea soarelui dela solstițiul de vară, 8/21 Iunie, până la echinocțiul de toamnă, 9/22 Septembrie. E anotimpul cel mai lung, căci numeră 93 zile, 14 min.

Vara, măsură de lungime (cot) în Spania = 0.836, în Portugalia 1 m.

Varadia, com. rur. în Banat, cott. Timiș, cu 3224 loc. români. În apropierea comunei, pe drumul spre Greovaț a descoperit în 1881 Carol Torma ruinele cetății Arcidava de pe harta pentingeriană. V. este sediul unui protopopiat gr.-cat. român al diecesei Lugosului, cu 7 comune și 4476 suflete.

Varagal, (zool.) v. Dingo.

Varanus, saurian din grupa Fisilinguia, având capul fara placi poligonale late. Corpul acoperit cu tubercule solzoase pe spate și păntece.

Varanul de desert (*V. arenarius*) trăiește în Africa septentrională. *Monitorul* (*V. niloticus*), v. Monitor.

Vărășel, numele a mai multor com. rur. în Rom. 1) *V.*, în j. Ialomîța, cu 1326 loc., 1 bis. și 1 școală mixtă; 2) *V. Obedeni*, în j. Ilfov, cu 2355 loc., 2 bis., 1 școală mixtă și 1 moară de aburi.

Varasdin, 1) *V.*, comitat în Croația și Slavonia, se marginesce cu cott. Belovár-Körös, Zágráb, Zala și cu Stiria. Are o întindere de 2521.28 km², și 267,929 loc., Croați, Sârbi, Germani și Maghiari. Suprafața în cea mai mare parte e muntoasă, numai la nord șesos, șesul roditor al Dravei. În ape e destul de bogat. Rîul principal e Drava. Clima e temperată și sănătoasă; pământul roditor.

2) **Varasdin**, oraș liber regesc în Croația, cott. V., situat aproape de rîul Drava, într'un ținut foarte roditor, cu 12,930 loc., Croați, Sârbi, Germani și Maghiari, direcțiune financiară, tribunal reg., jud. cercuală, gimnasiu, 3 școale industriale și comerciale, fabrica de matasă, teatru, 9 biserici, 2 bănci, mănăstiri, etc.

Vărățicul, mănăstire de călugărițe în Rom., j. Neamțu, întemeiată în secl. XVIII. Înainte de secuestrare avea moși întinse, clădiri și biserici frumoase, precum și o școală de fete. În 1900 mănăstirea a fost nimicită de incendiu, dar s'a restaurat ulterior. V. e și stațiune climaterică.

Varava, (Barabbas), unul dintre cei vinovați și condamnați la moarte, pe când era să se restignească Isus. La cererea arhierilor și bêtărănilor V. a fost liberat, iar Isus restiguit.

Vărbilăul, riu în Rom., j. Prahova, se varsă în Teleajenul. Tot V. se numește și o com. rur. în același județ; are 1699 loc., 2 bis. și 1 școală.

Varda, românește *gardă*, pază, strajă, veghere.

Vardalah, C., (1775—1830), n. în Cair, doctor în medicină, a fost profesor de matematică la academia domnească din Bucuresci. După moartea lui Lambru Fotiade (1805), V. fû numit director al academei, în care calitate remase până la 1815, când se duse la Chios. La 1812 tipări o fizică. (Cf. Erbiceanu, Cronicarii greci, 1888, pag. XXX; N. Iorga, Ist. lit. rom. în secl. XVIII.)

Vardar, (antical *Axios*), riu în Macedonia, se varsă în golful dela Salonic după un curs de 330 km.

Vărdarla, v. Ciocanitoare.

Varec, (*Varache*), v. Kelp.

Varegi, normanții plecați din Svedia, cari se stabileau între Fini, Estoni și Slavi. Cuvântul înseamnă »asociați». Popoarele slavice antrimis la Varegii-Ruși o solie și i-au invitat să vie să domnească asupra lor. Rușii sub conducerea a trei frați, Ruric, Sineus și Truvor ascultară cererea, și Ruric după moartea fraților sei se așeză la Novgorod († 879), iar urmașii lui au stăpânit Rusia 700 de ani. V. erau clasa militară, cuceriră Chiev și din anul 865 coborîră Niprul cu 200 de corăbii amenințând Constantinopole. Oleg și Igor repetară expedițiunile contra imperiului de resarît. Impărații începură a-i primî în armată sub numele de *Varingi*. După creștinarea Rusiei V. au dispărut în poporul slav, căruia i-au dat dinastia, nobilii și numele.

Varennes, (*V.-en-Argonne*), oraș în depart. franc. Maas, lângă Aire, 1293 loc. (1896). Aci a fost prins Ludovic XVI la 1791, când voia să fugă din țeară.

Varese, oraș în prov. ital. Como, lângă lacul V. (16 km², bogat în pește), 5872 loc.; numeroase vile de ale milanezilor.

Varga, Caterina, o femeie de origine necunoscută, care în anii 1840—47 luase rolul de conducător în mișcările țeranesci din Munții apuseni și a intervenit ca reprezentanta a comunelor urbariale la autoritățile din Sibiu, Cluj, Pesta, Pojon și Viena. Se numia »Doamna Munților». La 18 Ian. 1847 a fost deținută în Ișbita de episcopul A. Șiaguna și închisa pentru resvrătire în fortăreața din Alba-Iulia, unde a fost ținută până 1850. Dela acest an nu s'a mai auzit despre dînsa. (Cf. I. St. Șuluțu, Memoriu.)

Varga, Ioan, sau precum pronunță țeranii în mod schimonosit, *Oarga Ioan*, supranumit *Cloșca*, căpitan în reșcoala lui Horia. (v. Cloșca, Ioan.)

Varga ciobanului sau *Varga păstorului*, numiri populare ale plantei *Dipsacus silvestris* Mill. (v. ac.).

Vărhely, v. Grădiște.

Variante, (lat. *variae lectiones*, *varietas lectionis*), felurile deosebite de a ceti în manuscrisele unuia și aceluiaș scriitor vechiu. Forma diferită în care se presintă acelaș text.

Variațiune, schimbare, și anume schimbare care se nasce din întorsura ce se da unei anumite teme atunci când se presintă în altă formă, fără a i-se altera fondul. În estetică se numesc V. și ornamentele ce se adaug la un fond artistic spre a-l presenta mai plăcut. Tot așa și în musică se numesc novele motive ce se dau unei melodii fundamentale fără a se altera melodia originală.

Calculul variațiunilor, acea parte a matematicii superioare, care determină valoarea maximală și minimală a funcțiunilor, exprimate prin integrale (v. ac.). V. și art. Varietate.

Varice, dilatațiunea pasivă a venelor, acompaniată de o stare inflamatoare. V. sînt consecința unei stări de alterațiune a pereților vaselor; forma lor e cilindroidă, serpentină, cirsoidă și ampulară. Pot fi superficiale ori profunde. La nivelul varicelor pielea pierde rezistența și lesiunile traumatice se transformă în ulcere cronice varicoase. V. venelor haemorrhoidale au un caracter special (v. Haemorrhodii). Tratamentul este mecanic prin compresiune (ciorapi de gumă) sau operator prin legătura trunchilor venoși. [Dr. Tălășescu.]

Varicela (*vărsat de vânt*), o febră eruptivă, contagioasă, observată cu deosebire la copii; are asemănare cu o variolă ușoară, (din care cauză a fost mult timp confundată cu variola), nu e însă o variolă, ci o altă boală, căci vaccinarea și o variolă avută nu preservă de V. și nici o V. avută nu preservă de variolă. Eruptiunea e totdeauna discretă, succesivă și formată de papule, cari apoi se transformă în vesicule, adeseori neombelicate. Încunginate de o margine roșie și umplute la început de un lichid apos, care a 2-a sau a 3-a zi devine câteodată purulent; cătră ziua a 5-a vesiculele se turtesc și se usucă, iar cătră ziua a 9-a cad fără a lăsa cicatrice. Febra e ușoară și de scurtă durată (1—3 zile), simptome generale lipsesc sau sînt neînsemnate și prognosticul e totdeauna favorabil; erupția se face câteodată în plină sănătate. Incubația e de 15—17 zile. Din cauza benignității V.-lei nu e nevoie în multe casuri de nici un tratament. [Imerwol.]

Varicocele, dilatațiunea varicoasă a venelor cordonului spermatic; se recunoaște prin palpațiune sub formă de tumefacțiune elastică care se prelungește în canalul inghinal dând senzația unui pachet de fire sau de rîme. Tratamentul: legatura venei deasupra și dedesubtul varicelor.

Varicositate, v. Varice.

Varietate, a) ori ce abatere formală dela un tip original și primitiv; b) în sciințele biologice un tip individual și colectiv, care prin unul ori mai multe caractere primite prin moștenire ori din alte influențe, se deosebesce în mod invederat de tipul original al genului ori a speciei de care se ține. V. se arată totdeauna ca urmare sau ca rezultat al unor anumite influențe, care pot sa fie întemeiate sau în anumite împrejurări externe și interne după cum le dă natura. sau pot să fie anume provocate de lucrarea intenționată și sistematică a omului spre a produce indiviđii mai aleși. V. care se arata ca o abatere în formă, mărime, structura, culoare, dă în sfera unui regn natural, nascere *genurilor* (clasei); în sfera genurilor da nascere *speciilor*; în sfera acestora, *raselor*, etc., dar totdeauna moștenindu-se prin nascere caracterele tipice ale unei varietăți primare (v. Darwin și Darwinism, Transformism, Selecțiune); c) tot V. se numesc și starea lucrurilor compuse din diferite părți ori elemente. (v. și Variațiune.) [Pl.]

Varingi, v. Varegi.

Variola, febră eruptiva, contagioasa și epidemica, caracterisată prin aparițiunea de pustule pe piele, cari lasă în urmă cicatrice. Contagiunea se face în mod direct (dela om la om)

sau indirect prin părți din crustele pustulelor uscate și cari aderează de pereți, haine, etc. Ea nu crută nici o vîrstă și receptivitatea pentru V. depinde de vaccinare. Agentul patogen nu e cunoscut. O îmbolnavire de V. conferă imunități. V. prezintă următoarele simptome și stadii: 1) *In-cubațiunea* (timpul dela contagiune până la începutul boalei) e de 7—14 zile și nu prezintă nici un simptom. 2) *Invasiunea* începe prin un frison violent, febră (39—41°), dureri de șele și de cap, vărsături și constipație. Adeseori apare apoi o erupțiune morbiliformă sau erisipelatoasă pe corp sau scarlatiniformă la rădăcina coapselor, care durează 1—2 zile (rash). 3) *Erupțiunea* începe în ziua a 4-a prin aparițiunea de papule rose, la început pe fața apoi pe gât, trunchiu, membre, conjunctivă, mucoasa bucală și laringeală. Papulele se transformă cînd în pustule albe și opace, cari prezintă la mijloc o depresiune (ombelicare). Numărul pustulelor e mic (10—20) în *V. discretă* (ușoară) sau foarte mare, astfel ca se ating și cauzează o umflare și durere a pielii în *V. confluentă* (gravă). În casurile ușoare febra dispare cînd apare erupția, în casurile grave ea persistă. 4) *Supurațiunea*. Cam în ziua a 8-a conținutul pustulelor se transformă în puroiu, ombelicarea dispare și temperatura se ridică iarăși. În V. confluentă febra e foarte ridicată (febra secundară de supurație) și adese însoțită de delir, dispnea, salivație. Pustulele se rup și lasă să curgă un lichid sero-purulent adese fetid, pielea e umflată și dureroasă, aspectul bolnavului e hidros. 5) *Vesicațiunea*. Uscarea pustulelor se face în ziua a 11—15-a, acoperindu-se cu cruste galbene, în urma carora rămân cicatrice rose, cari diformează fața, febra dispare și bolnavul intra în convalescență. Complicațiunile V.-lei sînt supurații ale țesutului celular, ale pericordului, endocordului, a pleurei, septicemiei, perforație a corneei, etc. *V. hemoragică* e caracterisată prin hemoragia pielii și a mucoaselor; e o formă foarte gravă. Terminațiunea (prognostic) e benignă în V. discretă, adese mortală în V. confluentă și hemoragică (neagra) la copii și femei însărcinate. Tratamentul e simptomatic: chinina, băi, tonice, etc. Profilaxia V.-lei se face prin izolare și desinfectarea cea mai riguroasă, ca la alte boale contagioase, precum și în plus prin vaccinare. Prin o vaccinare și revaccinare (repetată din 8 în 8 ani) obligatorie se poate obține dispariția V.-lei. De asemenea și gravitatea V.-lei e mult atenuată prin vaccinare; vaccinații la timp fac o V. ușoară. [Dr. Imerwol.]

Varioloid e o formă atenuată, ușoară, a variolii, care se observă cu deosebire la vaccinați; stadiul și febra de supurație lipsesc și pustulele se usucă adese fără a lăsa cicatrice. Începutul poate fi ca la o variolă gravă.

Varlaam, călugăr grec, n. la finea secl. XIV, dela 1331 egumenul mănăstirei San-Salvator din Constantinopole. La 1339 împ. Andronic Palaeologul l-a trimis în Avignon la papa Benedict XII, în scopul reunirii bisericilor. Întors acasa a ajuns în neînțelegere cu calugarii quietiști. Casul a fost tractat în sinodul constantinopolitan din 1341. V. s'a dus în Neapol, a trecut la biserică apuseană; papa Clement VI l-a pus episcop în Hieraclea, unde a murit la 1348 sau 1358. V. a fost calugar erudit, și-a câștigat renume împăn-

tenind știința grecească în Italia. Un elev al lui a fost și Petrarca. Scrierea principală: *Ethica secundum stoicos*. Alte scrieri ale lui aparțin astronomiei, matematicii și filosofiei.

Varlaam, mitrop. Moldovei, (1632—53), din familia Moțocenilor, este unul din cei mai falnici mitropoliți ai Moldovei. Anul născerii sale și părinții săi nu sînt cunoscuți; pare a se fi călugărit înainte de 1629 la măn. Secul. Cunoșcînd limba slavonă, probabil și limbile latină și elină, fû hirotonit deadreptul mitropolit la 23 Sept. 1632, ținîndu-i predica de instalare Meletie Sirigo, marele dascăl al bis. Constantinopolei. Înlăcărât de iubirea tagmei sale, V. obținî pe rînd dela diferiții voevođi multe scutițe și privilegii pentru cler. In 28 Apr. 1633 V. hirotoni la Lemberg pe celebrul mitropolit al Kievului, Petru Movilă. Sub dînsul s'au și ținut cele 2 sinoade dela Iași. Din nefericire, V. se retrase din scaun împreuna cu Vasile Lupul, înainte de Dumineca Floriilor 1653; cronica țice, ca se retrase la munți, pe semne la măn. Secul. Aici a și murit între Sept. și Dec. 1657. Testamentul lui se păstrează încă între documentele mănăstirii Neamțu; dînsul a lasat mănăstirii Secul cea mai mare parte din averea sa. Cât pentru o a doua păstorire a lui, despre care vorbesc unii scriitori, nimic nu o adevărește. V. ocupă un loc de frunte între carturarii vremilor trecute. A scris: 1) »Carte românească de învățatură, nisce explicațiuni ale evangheliilor dominicale și serbatoresci, ce era obiceiul a se citi în biserici dupa evanghelie. A fost tipărită la Iași în 1643. 2) »Cele șapte taine, poate cu nedrept atribuite lui Eustratie logofetul. 3) »Răspunsuri» la catechismul lui Rákoczy din 1656. Cf. pentru toate acestea monografia critica a lui S. Dinulescu, *Notița despre viața și activitatea mitropolitului Moldovei Varlaam. Cernautila, 1886*. Acolo se gasesce și literatura completa asupra lui V.

Varna, oraș în Bulgaria, lînga Marea Neagra, 28,174 loc. (1894); mitropolie grec. și bulg.; port; până la 1878 a fost fortăreața. La Varna s'a dat 10 Nov. 1444 mare bătălie între creștinii comandați de Vladislav regele Ungariei și Poloniei și între Turci sub comanda sultanului Murad II. Creștinii au fost batuți, Vladislav a murit în luptă iar Ioan Corvin a fugit. La lupta au luat parte și Românii conduși de fiul lui Vlad Dracu.

Varnava, un levit din Cypru; V. este trimis de apostoli ca, împreună cu Pavel, să lătească creștinismul în Antiochia. Întreprins e a doua caletorie, însoțit de Marcu, în Cypru. V. luă parte la consiliul apostolilor.

Varnhagen de Ense, Carol Aug., scriitor germ., n. 1785, a studiat filosofia și literatura în Halle, Berlin și Tübingen. Între 1809—12 a luat parte în resboaiele contra lui Napoleon. Însoțit pe principele Bentheim la curtea lui Napoleon, și a fost încredințat cu afaceri diplomatice în Franca. A scris poesii și biografii. Cea mai însemnată e *Leben des Generals Bülow*. Dela el a ramas o bogata corespondență întreținută cu oamenii mari din Germania și strainatate. A avut legături cu Humboldt, Heine, Chamisso, Metternich, etc. În casa lui se întâlneau artiștii, bărbații de știință și politicianii Germaniei.

Varro, Marcus Terentius, unul dintre cei mai însemnați învățați ai Romei, foarte productiv. n. 116, † 27 a. Chr.; a scris satire poetice și preste 70 opere în prosă. Mai de însemnătate: *De re rustica* și 6 cărți «de lingua latina».

Vărsătorul, al 11-lea semn al zodiacului (v. ac.)

Varsavia, guvernament ruso-polon, 17,520 km², cu 1.933,689 loc. (1897). *Capitala* V. (V a r s z a v a), fosta capitală a regatului Polonia, lângă Vistula, 638,208 loc. (1897); citadelă, dela 1883 s'a început construirea a 15 forturi detașate pe ambii țărmuri ai Vistulei; numeroase palate; catedrală din secl. XIII; universitate cu bibliotecă de 200,000 vol.; 6 gimnasil clas. și 1 real, grădina botanică, observatoriu astronomic, școală de veterinari, galerii de tablouri (Ossolinski, etc.); fabrici de mașine, rachiu, tutun, chibrite, articli de metal, bere, etc.; comerț cu cereale, vite și lână; 10 bănci; arhiepiscop ortodox și episcop rom.-cat. Până la 1526 V. era rezidența ducilor de Masovia, dela 1587 reședința regilor Poloniei. Ioan Casimir a fost învins aci 1636 de Carol X, regele Svediei; 1764—73, apoi 1793 ocupat de Ruși, cari au fost măcelăriți 17—18 Aprilie 1794. 1807—13 capitala nou înființatului mare ducat de V.; de atunci e a Rusiei.

Vartic, Toma, publicist rom., n. 1814 în Iași, a studiat în Basarabia, și a ocupat diferite funcțiuni în Iași. Scrieri: *Trei surși și doi gheboși* (1858); *Poesii* (1870). A publicat numeroase traduceri din limba franc. și germană. (†).

Vartolomeu, apostol, v. Bartolomeu.

Vărtopu, com. rur. în Rom., j. Dolj, înființată la 1700. Are 1361 loc.

Varuch, proroc, fiul lui Niria, scriitorul lui Ieremia. V. a scris «Cartea lui V.» din Test. v., îndemnând la observarea legii.

Varus, Publius Quintilius, la a. 6 a. Chr. gubernatorul Siriei, 6 d. Chr. în Germania. La a. 9 a fost bătut în pădurea dela Teutoburg de Arminius, care i-a nimicit 3 legiuni. V. s'a sinucis.

Vărvoru, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune din 5 sate, cu 3050 loc., cari exploatează pădurile extinse de pe teritoriul comunei.

Varza, numele popular al plantei cultivate Brassica oleracea L. (v. ac.). *Varză creastă* sau *Varză nemțească* = Brassica oleracea L., var. bullata DC (v. ac.). *Varză de Bruxelles* = Brassica oleracea L., var. gemmifera DC. (v. ac.). *Varză de iarnă* = Brassica oleracea L. var. capitata DC. (v. ac.). *Varză de vară* = Brassica oleracea L., var. sabauda L. (v. ac.).

Vărzăresci, schit în Rom., j. R.-Sarat, zidit în 1644. Are 20 călugari.

Varzin, sat în Prusia, moșia familiei Bismarck (v. ac.), cu 1269 loc. Castel.

Vas, (mar.) termin generic prin care se numesc toate corăbii plutitoare. (v. și Vase).

Vas, (pron. Vaș), comitat în Ung., dincolo de Dunare, se mărginește cu Austria de jos, cu cott. Sopron. Veszprém, Zala și cu Stiria. Cott. V. are o întindere de 5035-31 km², și 418,905 loc., magh. (222,474) germ. (125,570) și croaiți. Partea vestică a cott. e mai muntoasă, partea estică mai șesoasă și mai roditoare. Rîuri mai însemnate sînt Raba, care curge prin mijlocul cott. în direcțiune nord-estică, partea sud-vestică a cott. e spălată de riul Mura. Clima e ca și pe șesul Ungariei. Ocupațiunea principală a locuitorilor

e cultivarea viței și economia de câmp și de vite; industria de casă încă e destul de desvoltată. Cott. V. formează o parte din Pannonia veche. Capit. e Szombathely.

Vasa, familie care a ocupat tronul Svediei (v. ac.) dela 1523—1654. Numele îi vine dela marca familiei (Wasa = legătură de fier). Primul V. cunoscut este cavalerul Nils, fiul lui Ingemund, la sfîrșitul secl. XIII. La tron a ajuns cu Gustav I. Al doilea fiu al său Ioan este tatăl lui Sigismund W. ales rege al Poloniei (1587). În Polonia familia W. s'a stins 1671, în Svedia după abdicarea Cristinei (1654) la 1689.

Vaşad, com. mare în Ung., cott. Bihor, se amintesc la 1403. Are 195 case, cu 1244 loc. rom. gr.-cat. Teritoriul e de 4013 jug. cat. Locul natal al mitrop. Vancea (v. ac.). E proprietatea capit. rom.-cat. din Oradea mare.

Vasal, persoană care depinde de un rege sau de un senior, care îl dăruiește cu moșii sau provincii, în schimbul carora domnul sau suzeranul său cere dela V. respect, devotament și serviciu credincios; și prin urmare de a-l secunda și apăra în resboaie. Vasalitatea era o urmare a organizațiunii feudale. La început V. erau de trei categorii: aceia cari depindeau de rege, marii V., aceia cari depindeau de seniori sau baroni, și aceia cari depindeau de episcopi. În epoca medievală unele state sau prinți depindeau de alții, cari luau titlul de suzerani în raport cu V. lor, și statele suverane în raport cu statele protejitate sau semi-suverane (v. ac.). În urma revoluțiunii franceze și a noului drept public european, o atare situație a dispărut aproape la toate popoarele culte și civilizate. [W.]

Vasari, Giorgio, arhitect și pictor italian, n. 1511, † 1574 în Florența, elev al lui Michel Angelo. Opere princ.: Nunta lui Ahasver cu Ester, frescuri, portrete. V. a construit Ufficiile din Florența. Renumere și-a câștigat și cu biografiile artiștilor din timpul renaserii (1550).

Vasaty, Ioan, om politic ceh, n. 10 Aug. 1836 în Skronic, avocat în Praga; dela 1879 deputat în senatul imperial (Ceh tinăr). Luptător energic pentru dreptul publ. ceh.

Văscani, com. rur. în Rom., j. Suceava, se compune din 6 sate, cu 2720 loc. Aici s'au aflat multe anticități.

Văscău, (magh. *Vaskoh*), com. mică în Ung., cott. Bihor. Se amintesc la 1342. Are 121 case, cu 655 loc. gr.-or. români, puțini Magh. Teritoriul 1252 jug. cat. muntos, puțin productiv; protopretor, judecătorie cercuala, stațiune de cale ferată, ferestreu. În apropiere se gasesce marmora roșie și mine de fier.

Văscău, protopopiat gr.-or. rom., cu 41 comune și 29,733 loc. (Diec. Arad.)

Văscăuț, 1) *V. pe Ceremus*, comuna rur. în Bucov., capit. și j. Vijnița, țîrg, parochie, moșie boierească; are 5450 locuitori (3528 ort.-or., 1026 rom.-cat. și uniți, 896 mos.), 1 biserica rom.-cat. și alta gr.-cat., încă 1 biserică filială și 1 capela ort.-or., 3 școale primare, posta; stațiune de cale ferată locală. 2) *Văscăuț pe Siret*, com. rur. în Bucov., capit. și j. Siret, cu cat. Perjuțina sau Sloboșia Perjuții și Volcineața, parochie dimpreună cu comuna rurală Mușanița, moșie boierească rezașească, are ca comuna rurală 975 loc. (780 ort.-or., 183 rom.-cat. și uniți,

12 mos.), iar ca parochie 1180, 1 biserică filială în Mușanița.

Vasco de Gama, v. Gama.

Vasculară, *plante*, cari în opoziție cu cele celulare (v. Cryptogame) au în structura lor elemente anatomice dișe vase (v. ac.), cum sînt Pteridophytele și Phanerogamele. Bryophytele (v. Muscinee) n'au adevărate vase; la ele se întălnesc numai elemente diferențiate puțin spre vasele propriu dișe.

Vascularisația, sistemul de formare a vaselor noi în țesutele de nouă formațiune, sau sistemul de vase superficiale vizibile sub piele (injecțiunea vaselor), fie de origine inflamatoare, fie o stare anormală permanentă.

Vase, în botanică: tuburi sau țevi lungi, prismatice sau cilindrice, cari se află în lemnul (v. ac.) plantelor vasculare (v. ac.). Ele sînt rezultate din celule alungite, superpuse în șiruri longitudinale. Păreții longitudinali ai acestor celule sînt lignificați și groși, dar nu cu grosime uniformă; de aceea ei sînt și divers ornamentați, și după felul ornamentelor se cunosc: V. punctate, areolate (v. ac.), scalariforme, inelate, spiralate, reticulate. Păreții transversali ai celulelor, cari vor forma viitorul vas, ori persistă, și atunci V.-ul pe dinlăuntru e întrerupt din loc în loc, e un V. neperfect sau *tracheidă*; ori acei păreți se resorb, și atunci în interior V. nu e întrerupt în tot lungul lui, e perfect sau *trachee*, căci seamănă cu beregata dela Vertebrate, mai ales dacă are și ornamente în formă de inele. V. sînt elemente moarte; conțin în interior apă și gaze și servesc a transporta în plantă lichidul absorbit de către rădăcini, sînt adevărate elemente conductoare (v. ac.). [S. Șt. R.]

Vase de bucătărie. Toate vasele, în cari se gătesc și se păstrează alimente și beuturi, trebuie să fie fabricate din material insolubil și întreginute în perfectă curățenie. Cantitățile minime de substanțe organice remase în V., cari după întrebuire n'au fost curățite cu desăvîșire, intră lesne în fermentațiune și produc descompunerea materiilor alimentare, cari se aduc din nou în acele V. Mai ales V. în cari se mulge, se păstrează ori se transporta lapte, trebuie să se sterilizeze după fiecare întrebuire, spălându-se cu soluțiune slabă fierbinte de sodă ori cu lapte de calie rece, și apoi cu apa curată. Oalele de pământ ars precum și cele de tuciu sînt poroase, porii lor se pot umple cu substanțe organice putrescibile infiltrate în ele, dacă suprafața interioară a acestor vase nu este făcută impermeabilă. Oalele de fier se îmbracă cu un smălț insolubil și impermeabil sau cu cositor, vasele de faianță și de porcelan se acoperă cu un strat sticlos alcătuit din feldspat și cuarț, V. ordinare de lut (de pământ ars) primesc un smălț sticlos, constituit din silicat de plumb. Olarul presară vasul crud cu un amestec de oxid de plumb și de nasip silicos fin, care la temperatura înaltă se topește formînd sticlă, dar de multe ori cuptorul nu se încălzește până la temperatura necesară spre a topi tot plumbul și silica aflată pe suprafața vasului, parte din oxidul de plumb rămîne nevitrificată, liberă și poate produce otrăviri periculoase dacă nu-l departăm, fierbînd în vas oțet tare, timp de 1/2 oră, apoi versându-l și clatind vasul cu apa. Asemenea

sînt periculoase V. de aramă, de alamă și de zinc, căci alimentele acide solvă părțile din aceste metale și deviu astfel otrăvitoare; mai ales V. de aramă (de cupru), se îmbracă lesne cu acetat de cupru (șar) ori cu sulfat de cupru (piatră vînață), de aceea le spoiu cu cositor (cu staniu), luînd precauțiune ca cositorul să nu fie amestecat cu plumb în cantitate mai mare decăt de 10%. Cele mai bune V. de bucătărie sînt de oțel îmbrăcate pe din lăuntru cu cositor. [I. Felix.]

Vasele sacre, vase întrebuintate la săvîșirea funcțiunilor sacre ale cultului divin, cum sînt: potirul, discosul, steluța, copia, ulcioarele de sf. mir și oleiu binecuvîntat, ș. a.

Vasele sîngelui, canalele prin care circulă sîngele organismului. Sînt de 3 feluri, V. sanguine arteriale sau *artere* (v. ac.), V. sanguine venoase sau *vene*, și V. sanguine *capilare* (v. ac.). Aceste din urmă sînt vase foarte fine, prin cari se distribuie tuturor țesutelor și organelor sînge arterial oxigenat. După săvîșirea acestui rol, sîngele capilar încărcat cu acidul carbonic din țesute, se adună în vase din ce în ce mai mari, cari formează venele ce duc sîngele la plămîni pentru a fi iarăși oxigenat și pentru a se degagea de acid carbonic prin respirațiune. Deci vasele capilare sînt plămîni țesutelor. (v. art. Circulațiunea sîngelui.) [Dr. Talașescu.]

V. *capilare*, v. Capilare, vase.

V. *limfatice*, v. Lymphatice, vase.

Vaselina, (chim.) corp moale, unsuros, cu densitate 0.84, se topește la 35°, incolor, fără miros; nu se rîncezește, nu cristalizează, nu se uscă. Se extrage din petrolul (v. ac.) brut. Se întrebuintează pentru pregătirea de unguente și pomădi, pentru ungerea mașinilor, etc.

Vasici, *Paul*, doctor în medicină, a luat parte importantă în mișcarea de renaștere națională a Românilor din țerile coroanei ungare, pe la mijlocul secl. XIX. La 1860, în calitate de consilier c. r. pentru instrucțiune publică în școalele greco-ressarite din Transilvania, V. a luat parte la desbaterile comisiei filologice românesce transilvanene, împreună cu T. Cipariu, I. Popasu, G. Munteanu, G. Barițiu, Andreiu Mureșanu, A. Vestemian, I. Negruț, I. Pușcariu, I. G. Codru și S. Pop-Barcianu, comisiune convocată de Ministeriul instr. publ. pentru stabilirea ortografiei necesare la tipărirea cartilor școlare, române, cu litere latine, cât și pentru întroducerea limbei românesce în dicasterii. Retras în pensiune a trăit în Timișoara, unde a redactat revista »Higienea și Școala« pe la anul 1876. A publicat »Macrobioticas«, »Difteria și vindecarea ei naturală« (1877), etc. Ales membru al Acad. rom., a ținut un discurs de recepțiune despre »Vegetarianism«. (Anal. acad. XIII.)

Văsiesci, com. rur. în Rom., j. Bacău, cu 5 cat. și 1911 loc., 4 bis. și 1 școală.

Vasilați-Popesci, com. rur. în Rom., j. Ilfov, aproape de București, se compune din 5 sate, cu 2319 loc., cari se ocupă cu agricultura și cultura vitelor.

Vasilco, (*Vasîlcu*), v. Wassilko.

Vasileu, com. rur. în Bucov., în cap. Coțman și j. Zastavna, parochie, moșie boierească; are 2020 loc., (1628 ort.-or., 85 rom.-cat. și uniți, 307 mos.), 1 școală primară, postă.

Vasiliana, Școala, numită și *Academia Vasi-*

kiană, a fost școala domnească, înființată de Vasilie (v. ao.) Lupu, domnul Moldovei, la măn. Sf. Trei-Erarchi în Iași, la 1644, după modelul celei dela Chiev, cu profesori trimiși de Petru Movilă, mitropolitul diu Chiev.

Vasilicale, legi, v. Basilicale.

Vasilie cel Mare, Sf., episcopul Cesaarei în Capadocia 370—79, n. aici pe la 330, frate cu Sf. Grigorie Niseulul, își făcū studiile la Constantinopole și la Atena. Aici făcū cunoscință cu Sf. Grigorie Nazianzenul, care istorisese despre amândoi, că nu cunosceau în Atena alte strădi, decât cele ce duceau la biserică și la școală. Întors în patrie pe la 355, V. profesă mai întâi retorica, apoi părăsi lumea și botezându-se la 357, cutreeră coloniile monachale din Siria și Egipt. Inflacărât de viața ascetică experimentată acolo, își împărți la întoarcere toata averea saracilor, și institui însuși un ordiu monachal, cel al *Basilicilor* (v. ac.), unicul cunoscut în biserica de ritul grecesc. Hirotonit preot în 364, iar episcop în 370, lna o parte din cele mai active în contra arianismului, mai ales în contra furiosului arian, împăratul Valens. Iuzadar acesta cântă să-l câștige dându-i nisce moși în apropierea Cesaarei pentru înființarea »orașului săracilor»; V. trebuia să fie exilat și numai după ce viudecase priu minune pe copilul împăratului, acesta îl iertă. † 1 Ian. 379. V. a scris: 1) în contra lui Eunnoin, Tractat despre spiritul sfânt; Omilii despre exaemenon, despre psalmi; Constituțiunii monastice; 366 de scrisori. În fine o mulțime de disertațiuni, discursuri și opuscule, precum și vestita și până aji întrebuințata lni liturgie. Ediția ăntăia a operelor sale în latinesce e din Roma, 1515, iar grecesce din Basel, 1532. Ediția cea mai bună este însă a Maurinilor, retiparita de Migne, Patrol. gr.-lat., vol. 29—32.

Vasilie, Vodă, Lupul, domnul Moldovei (1634 până 1653), mare vistier și mare vornic, înainte de domnie a neltit în contra lui Gaspar-Vodă, Alexandru Iliăș, Barnovski-Vodă și Moise Movilă, carni nrmă în domnia Moldovei. Indată ce apucă domnia se îngrijă de liniștea și bunăstarea țerii și isbuti a-i asigura și nna și alta. Totodata se îngrijă și de starea culturală a țerii: întemeia pe lângă mănăstirea sa Trei-Erarchi, o școală superioară, în care se învăța pe lângă slavonesce și grecesce și românesce. La opera sa culturală fu ajutat de mitropolitul Varlaam, care traduse și tipări cărți bisericesci în limba românească, pe cari le întroduse în serviciul liturgic. V. L. pregăti și nu codice de legi, o pravila.

Voind a lăsa în Moldova pe fiul său Ioan, începū a lucra cu bani și cu intrigi la Poartă pentru mazălirea lui Mateiu Basarab și numirea sa în Țeara-Românească. Și isbuti a obține această umire; dar cu aceasta nu era de ajuns: nu domn ca Mateiu nu putea fi scos din domnie decât cu puterea. Așa se iscară luptele între acești doi vecini.

În toamna anului 1637, V. L. uăvâli în Ț.-R.; dar e alungat cu rușine de Mateiu Basarab. În Novembre 1637, priu mijlocirea Turcilor și a lui Gheorghe Racoți II, cei doi rivali se împăcară. În 1639 V. L. cumpără iarăși dela Turci domnia Ț.-R. și obținându-o, lăsă în Moldova pe fiul său Ioan; iar el pornese cu oaste numeroasă de Moldoveni, Tătari și Turci în contra lui Mateiu,

ășezându-și tabara la Ojogeni. Lupta se dete la Nanișori pe Ialomita; V. L. e bătut din nou și alungat în Moldova. Împăcându-se mai apoi, ca semn al păcii înălțară fiecare câte o biserică în țeara vecinului său. V. L. Stelea din Târgoviștea, M. B. Soveja din Putna.

Mateiu înțelegend că V. L. uneltesce iarăși în contra sa, ajută împrennă cu Racoți al Ardealului, pe Gheorghifă Stefan să ia domnia Moldovei. Acesta isbutesce. V. L., refugiat la gienurile său Timus Hmielnițki, trimite pe Cazaci acestuia ca sa-i ia tronul. Timus alungă pe Gheorghifă Stefan în Ț.-R. Atunci V. L. voi sa-și resbune și pleacă a treia oară în contra lui Mateiu; dar și de rândul acesta este sdrobot la Finta (17 Mai 1653), unde Mateiu a repurtat cea mai strălucită a sa biruința. V. L. abia se măntui prin fugă. După batălia dela Finta, Turcii îl părăsesc pe domnul Moldovei, lăsându-l în voia soartei.

Racoți priuënd nisce scrisori ale lui V. L. cătra Poloni, în cari le destăinua plaurile Tatarilor în contra Polonilor, le trimise Channului. Acesta năvali împrennă cu Hatmanul Cazacilor, Bogdan Hmielnițki, în Moldova, trecându-o prin foc și sabie. V. L. împacă pe Tătari cu o mare sumă de bani; iar pe Cazaci căsătorind pe fică-sa Ruxandra cu Timus, fiul lui Bogdan. În cele din urmă V. L. cădu în robie la Tătari, cari îl trimiseră la Constantinopole. Aci fu ținut închis la Șapte-Turuuri (Edi-Kule) șase ani. † în Martie 1661.

Vasilie, numele mai multor *principi ai Moscvei*. 1) *Vasilie I* (1389—1425), sub care au năvalit Mongolii lui Timur în Rusia și au prădat Casan și Nișinonogorod, iar Lituanii au luat din Rusia pământul până la Ugra. 2) *Vasilie II Temnyi* (orbul), sub care (1425—62) mai multe principate s'au unit la Moscva. *Vasilie III* (1505—33), fiul lui Ioan cel Mare. El a adus ingineri italieni spre a construî Cremlinul și a cucerit Smolensc. 4) *Vasilie IV* (1606—10), a fost proclamat țar de nobili, după stingerea familiei lui Ruric și când se ivisera diferiți pretendenți (falsul Dimitrie). A fost învins și constrins să abdice.

V., împărați bizantini, v. Basilios.

Vasiliu, Constantin, general rom., v. Pilat.

Vasiliu Năsturel, 1) *V. N., Ioan*, general rom., n. 16 Nov. 1845: sublocotenent 1866, colonel 1889, gen. de brig. 1896.

2) *Vasiliu Năsturel, Petru*, colonel rom., n. 7 Apr. 1854. A publicat numeroase scrieri de interes militar în limba franc. și rom., între cari: Oper. armatei rom. în resboiul de independență (în limba franc. 1880), Curs de artilerie, 1886. S'a ocupat și cu Heraldica.

Vaslova, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1327 loc. români. (v. și Boeșa mont.)

Vaskoh, v. Vășcan.

Vâsla sau *ramă*, o lopată cu ajutorul căreia se mișcă pe apă vasele plutitoare cari nu au nici pânze, nici motor cu aburi.

Vâslăuț, com. rur. în Bucov., căpit. Cernăuț și Sadagura, cu căt. Sovița, parohie, moșie boierească; are 2491 loc. (2175 ort.-or., 161 rom.-cat. și niți, 10 protest., 145 mos.), 1 școală primara.

Vasluiu, 1) *V.*, riu în Rom., în j. cu acelaș nume, isvoresce în j. Iași și se varsa în Bêrlad lângă orașul Vasluin.

2) *Vashuiu*, județ în Rom., așezat între j. Falciu și Tutova. Intinderea j. e de 1915-71 km², acoperită de dealuri. Apa principală e Bêrladul în care concurg din stânga și din dreapta mai multe riulețe. Ape minerale: la Pungesci izvoare de pucioasa și iod, și un deal ce conține pucioasă. J. V. cuprinde 5 plăși, are 56 comune, 235 sate, 2 tirgușoare și 1 oraș. Numărul locuitorilor 109,356, cultivători de pământ și de vite. Industria de casă e neînsemnată. Comerțul e întreținut cu export de cereale, vinuri, miere, ceară, etc., importul constă din coloniale, postavuri, pânzături, fierării, etc. Căile de comunicație sunt: lima ferată Bêrlad-V., șosele naționale și județene. Centrul administrativ și cultural e

3) *Vashuiu*, com. urbană, capitala j. V., cu 9024 loc., așezat la șes între Bêrlad și riul V., aproape de împreunarea lor. E reședința prefecturii și a unui tribunal. Are un gimnasiu real, școală primară de băieți și de fete. Orașul a fost ars la 1440 de Tătari.

Vasomotori, (anat.) *nervii vasomotori*, nervii vaselor sângelui; ei aparțin nervului simpatic; conduși de un centru în medulla prolongata și de afecte psihice, ei regulează îngustarea și lărgirea mai ales a arterelor. Paliditatea momentană provocată de spaimă sau înroșirea obrazului provocată de rușine sunt regulate de nervii vasomotori.

Vasey, oraș în depart. franc. Marne super., lângă Blaise, 2917 loc. (1896); 1562 măcel sân-geros (baia de sânge din V., v. Hughenoți).

Vasváry, Paul (cu numele familiar adevărat *Fehér P.*), istoriograf magh., n. 1826 în Tisza-Büd. A studiat liceul în Careiul mare, studiile universitare, juridice și istorice le-a făcut în Pesta, unde a ajuns profesor de limba și literatura magh. A publicat scrierea: *Történeti Névtár*. În 1848 a avut un rol conducător între tinerii magh. În Maiu 1848 asistă la ședințele dietei din Cluj. Când s'a înarborat steagul revoluției V. înghetă legiunea: »Bocskey csapat« și punându-se în fruntea ei atacă pe Moți la Fântănele (v. ac.). Ungurii au fost sdrobiți, V. cade de lancea lui Todor Gavrilă. La Fântănele s'a ridicat un monument lui V. (Cf. I. St. Șuluțu: *Avram Iancu și P. Vasváry în »Transilvania«, 1897, pag. 40—43, de același: Memori, Iancsó Benedek: Daco-román törekvések.*)

Vaszary, Claudius, primatle Ungariei, n. 1832 în Keszthely. În 1867 a intrat în ordul benedictin, a fost profesor la mai multe licee, în 1869—85 director în Raab. În 1885 a fost ales abate suprem al Panoniei. V. s'a distins și ca scriitor ist., publicând mai multe manuale pentru școlile medii. În 1891 fu numit primatle principale al Ungariei. În 1893 creat cardinal. Orator celebru.

Vat, (magh. *Vács*), oraș cu magistrat în Ung., cott. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún, cu 16,808 locuitori magh.; are judecătorie cerc., mai multe institute de bani, seminar cat., gimnasiu, bibliotecă însemnate, institut de surdomuți, temniță de stat. Este rezidența unui episcop rom.-catolic.

Vata, bumbac curățit, așezat în strato membranacee, compuse din celulele filamentoase, cari acoper suprafața seminței a plantei *Gossypium herbaceum* și *G. arboreum* din familia *Malvaceelor*, se întrebuințează în medicină și în chi-

rurgie, mai ales pentru acoperirea ranelor, ulceratiunilor, combustiunilor și altor leziuni. V. chirurgicală trebuie să fie aseptică, adică curată și sterilizată prin menținere la căldură de 110° C. timp de 1 oră și apoi închisă ermetic spre a nu se infecta cu germi patogeni. V. astfel curățită se întrebuințează simplă ori impregnată cu medicamente: V. carbolisată, iodoformată, ș. a. La căutarea ranelor și ulcerilor, obicinuit V. nu se pune în contact imediat cu partea bolnavă, ci se pune preste un strat de tifon muiat într'o soluțiune foarte slabă de sublimat ori de alt medicament cu care se acopere rana.

Vața, com. rur. în Rom., j. Olt, se compune din 7 căt., cu 1623 loc.; agricultură, grădinăritul și industria de casă sunt dezvoltate.

Vața, (magh. *Al-Vácsa*), com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 314 loc. rom. Stațiune balneară, izvoare termale.

Vătămani, o clasă de strângători de dări și amenzi în principate prin secl. XV—XVII. Ei erau și un fel de capi ai sătenilor (juđi, județi, vătămani, knezi).

Vătav, conducătorul unui grup de oameni, care ia asupra sa executarea festivităților obișnuite la nunta țeranilor, precum trimiterea chie-matorilor, ținerea orațiilor și petrecerea miresii la casa mirelui. V. este și conducătorul așa numiților *Jumi* constituiți cu ocaziunea serbatorilor Paștilor la Brașov, cari fac în decursul săptămânei luminate diferite excursiuni, jocuri cu buzduganul sub conducerea V.-lui lor.

Vătămătura, termin popular pentru Hernia (v. ac.).

Vates, la Romani un profetițor; poet sau înveterat.

Vatican, palatul Papilor în Roma (v. ac.).

Vatican, conciliul, (al XX-lea) ținut în Roma (8 Dec. 1869 până 20 Oct. 1870) sub presidiul Papei Pius IX. La acest conciliu au fost de față 756 Părinți, adecă 49 cardinali, 10 patriarchi, 4 primați, 129 mitropoliți, 507 episcopi, 28 abați și 29 generali ai ordurilor călugăresci. A avut 4 ședințe publice și mai multe congregațiuni de ale comisiunilor. Mai însemnate au fost ședințele publice a III-a și a IV-a. În a III-a s'a publicat constituțiunea dogmatică: De fide catholica despre Dumnezeu creatorul, despre revelațiune, despre credință, despre relațiunea întră credință și rațiune. Prin învătura cuprinsă în această constituțiune se osândesc doctrina panteismului, a naturalismului și a raționalismului. În ședința a IV-a ținută la 18 Iulie 1870, după multe și agitate dispute s'a publicat dogma despre Infalibilitatea (v. ac.) Papei, fiind 535 voturi pentru și 2 contra.

Vaticanus, la Romani un țeu venerat pe dealul Vaticanus din Roma (v. ac.). Se aseamănă cu Faunus (v. ac.).

Vaticiniu, (*lat.*) profetiție.

„**Vatra**“, revistă ilustrată pentru familie, redactată de I. Slavici și G. Coșbuc, a apărut în Bucuresci de două ori pe lună în 1894.

Vatra Dornii, comună rur. în Bucov., căpit. Câmpulung, j. Dorna, cu 17 cătune; țîrg, parochie, moșie mănăstirească, situată la vărsătura riului Dornii în dreapta Bistriței; are 4647 loc. (3076 ort.-or., 640 rom.-cat. și uniți, 192 protest., 739 mos.), 4 școale primare în Argestru, Șarul,

Rusca și V. D., 1 biserică română, catolică și alta protestantă; e scaunul județului, stațiune de cale ferată locală; are băi feruginoase renumite; trecătoare în România și vama în Gura Negrii, vârfuri, ferestre, un cabinet de lectură »Sentinela.

Vatra Moldoviței, com. rur. în Bucov., căpit. și j. Câmpulung, cu cătunele Dragoș și Gura Boului, cu o colonie nemțească numită *Freudenthal* (Bucuroasa), moșie mănăstirească, situată lângă riul Moldoviței; are 1738 loc. (1218 ort. orient., 285 rom.-cat., 98 protest., 137 mos.), 2 școli primare, 1 biserică filială în Ciumărna, postă, gară de cale ferată locală, puțuri de petrol. (v. și Moldovița.)

Vauban, (pron. voban), *Sébastien le Prêtre de*, mareșal franc., n. 1 Maiu 1633 în St. Léger de Foucher (Burgund), întră 1655 în armata franc., 1669 inspector general al fortărețelor, 1703 mareșal; a construit 33 fortificațiuni noi, a restaurat 300 dintre cele vechi și a condus 53 asedii. † 13 Martie 1707.

Vaucanson, (pron. Vocanson), *Jacques*, mecanic franc., n. 1709 în Grenoble, † 1782 în Paris; a construit mai mulți automați vestiți.

Vaucheria DC., (botan.) gen de Alga verde, cu Thal filamentos, filamentele ca niște tuburi, nedivisate în celule. Se multiplică prin zoosporii mari, cu cili numeroși, și se reproduc prin ouă. Are vr'o 25 specii cari trăiesc pe pământ, ca *V. sessilis* DC., prin ape dulci, ca *V. dichotoma* Az., ori prin ape prea puțin sărate. [S. St. R.]

Vaucluse, departament în sud-estul Franței, 3578 km², cu 236,313 loc. (1896); 4 arondismente; capitala Avignon. Depart. V. și-a luat numirea dela *satul V. (Vallis clausa)*, situat la 17 km. spre resaritul dela Avignon, într'o vale romantică cu izvor renumit, al carei apă iese spumegătoare și asurzitoare dintr'o peșteră, unde se adună prin numeroase puțuri. Aci a petrecut Petrarca.

Vauclusiene, nume dat în genere isoarelor de felul celui dela Vaucluse.

Vaud, canton elvețian, v. Waadt.

Vaugelas, (pron. vojla), *Claude Favre de*, celebru gramatic franc., n. 1585 în Meximieux, † 1650 în Paris. Fû membru al Acad. franc. chiar dela întemeierea ei, munci toată viața lui pentru purificarea limbei franceze, al cărei arbitru ajunse. El punea mai presus năvânt bun unei idei bune. Opera lui principală e »*Remarques sur la langue française*» (1647).

Vautier, (pron. votie), *Benjamin*, pictor germ., n. 1829 în Morges lângă Geneva, a făcut studii în Düsseldorf, unde e prof. dela 1866. Subiectele tablourilor sale sânt luate din viața poporului dela Rhin și din Svabia.

Vavilon, v. Babilon.

Văzăresci, schit în Rom., j. Rîmnicu-Sarat, datează din 1644; are 20 călugări.

Veac, v. Secol.

Vecernie, v. Insărat.

Vechime, v. Anticitate.

Vecinicia sau eternitate, succesiune de timp care, liberă de ori ce determinațiune (lungime, durată referință cătră subiect, etc.), trece peste ori ce limite și, neavând nici început nici sfârșit, conține în sine toate distanțele posibile de timp. *Viața eternă* ca un stadiu de perfecțiune a omului

după moarte, este dogmă a religiunii creștine. V. lumii și a materiei au învățat-o filosofi antici hylozoști. [Pl.]

Vectigalia, (*lat.*) la Romani veniturile domeniilor statului cari întran în visteria publică; mai târziu contribuțiuni în general.

Veda, cărțile sfinte ale Brahmanilor. Originea lor, foarte veche, nu e sigură; unii dic că ar fi scrise între 4500—2500 a. Chr. Sânt 4 V. Fiecare V. constă din trei părți, adică textul, notele liturgice și diferite explicări și comentarii numite Sutra. Tot de V. se mai țin și Upanisadele, cari conțin tractate filosofice.

Vedea, riu în Rom., isvorește din j. Argeș, se scurge prin j. Oltu și Teleorman și la Petroșani în j. Vlașca, se varsă în Dunăre. Percurge un vad de 200 km.

Vede-bine, în poveștile rom. e numele cânelui sfinte Miercuri.

Vedenie, v. Fantoma.

Vedere, v. Ochiu. Pierderea vederii, v. Hemianopsia. *V. dublă*, v. Diplopia. *Cambia la V.*, v. Cambia. (vol. 1, p. 682.)

Vederoasa, lac în Rom., j. Constanța, acoperit de stuf; bogat în pește, exploatat din partea statului.

Vedeta, sentinela de cavalerie.

Veduvia, starea femeii careia i-a murit soțul. Veduva are dreptul de folosință asupra averii copiilor ei până la etatea de 20 ani sau până la emancipare. Veduva saracă în cele mai multe legiuri mai are nă drept de moștenire în succesiunea bărbatului, cât un copil, dacă soțul defunct are descendenți, însă numai în usufruct. Dacă e un singur copil, femeia ia o treime din succesiune. Dacă sânt numai moștenitori colaterali, femeia ia o pătrime, dar, de astădată, în plina proprietate. Când a murit soțul, femeia poate cere sau dobândi ori fructele zestrei sale, sau alimente din succesiunea soțului, pentru a avea cu ce trăi în cursul anului de doliu. Locuința și hainele de doliu pentru un an, trebuie să se procure din succesiunea bărbatului. În genere se decide că condiția de a rămâne veduv e nula, deși unii dic că nu e imoral de a impune unei veduve să nu se mai mărite. Codul Calimac permite acest lucru (art. 887). În Ung. dreptul de moștenire al veduvei diferă foarte mult de legiurile altor țeri. [Scriban.]

Vega, *George, baron*, matematic, n. 1756 în Sagorța (Carintia), oficer austr., ucis 1802. S'a ocupat mai ales cu logaritmi (v. ac.).

Vega Carpio, *Lope Felix de*, celebru poet dramatic spaniol, n. 25 Nov. 1562 în Madrid, † 27 Aug. 1635. După terminarea studiilor la univ. din Salamanca și Alcalá de Henares, întră ca secretar la ducele de Alba, nepotul renumitului căpitan, apoi se căsătorii. Din cauza unui duel, în care ucise pe adversarul său, fû silit a se refugia la Valența, unde teatrul era înfloritor și unde a stat 7 ani. După moartea primei sale soții luă parte la expedițiunea invincibilei Armatei în contra Angliei. Devinând veduv și din a doua căsătorie, luă a treia soție nelegitimă, dela care avu o fică, † 1688, călugăriță, și de care vorbesce adeseori în romanul său »*Dorothea*», mare parte autobiografic. La bătrânețe întră în cinul călugărilor franciscani, și nu mai scrise decât comedii religioase. V., numit »fiecele spiritelor

frumoase, a fost de o productivitate uimitoare. Scria cu înlesnire, într-o limbă curată, armonioasă, firească și totdeauna potrivită, cu situațiunile și caracterele persoanelor. A scris mai mult în versuri, în toate genurile literare, dar mai ales e celebru ca poet comic. Spirit liber, de o rară veselie și naturală, singurul lui model, ca și al lui Shakespeare, era natura. În prosă a scris puțin. Se citează numai romanul »Dorotea«, scris în tinerețe și pe care îl numește »cea mai iubită din operele sale«; apoi un volum de nuvele. Între poemele sale se numără: »Arcadia«; »Frunzoasa Angelica«, urmare a epopeii lui Ariosto; »Ierusalimul liberat«, în care rivalisă cu Tasso; »Coroana tragică«, în care cântă pe Maria Stuart; »Dragonete«, inactivă epică în contra căpitanului de pirai Dracke, care a contribuit și la risipirea Armadei; și v'ro 5 poeme mitologice cu subiecte din autorii vechi: »Circe«, »Andromeda«, »Philomela«, »Orfeu«, »Proserpina«. Multime de felurite poezii lirice. Comediile sale, nume ce se da atunci fără deosebire, și dramelor și tragediilor, după spusele contemporanilor lui V., n'au fost mai puține de 1800, din cari jumătate s'au tipărit; multe din ele compuse în câte o și sau două. V. însuși recunoaște ca proprii ale sale numai 230. V. a scris tot în versuri și »Arte nouă de hăcer comedias« (Arta nouă de a face comedii). Cf. Ernest Lafond, Étude sur la vie et les oeuvres de V. Paris, 1857, 1 vol.

Vegetal, ce privesce plantele (v. ac.), ce provine din plante; ce crește prin vegetațiune (v. ac.).

Colori vegetale, v. Colori.

Asociațiuni vegetale, v. Vegetațiune.

Vegetarianism, **Vegetarism**, regimul vegetal, năncarea exclusivă de plante, este modul cel mai vechiu de nutrire al omului, el poate cu oarecari condițiuni săfăce trebuințele fiziologice ale organismului omenesc, nu înșă cu acelaș succes ca regimul mixt, ca hrana compusă de odată din substanțe de origine animală și vegetală. Predominarea regimului vegetarian este adeseori consecința condițiunilor geografice, climatice, economice și sociale, sub cari trăiesc un popor întreg ori o parte însemnată a unui popor. Deși cei dintâiu oameni au fost probabil vegetarieni, după înmulțirea lor, vegetațiunea spontană nu le-a dat alimente suficiente, și astfel deja omul din timpurile preistorice a devenit omnivor și carnivor; și astăzi mai multe popoare din Africa și Australia, aflate în starea naturală, sânt asemenea omnivore. Întrebuințarea cerealelor ca bază a alimentațiunii înșemnează începutul civilizațiunii și prefacerea omului nomad în cultivator, alipit de pământul care îl nutrește cu roadele sale. În timpurile istorice cele mai multe popoare civilisate au fost omnivore, pe unele din ele însă ideile religioase, etice, filosofice le-au îndemnat la vegetarianism, la abstenința ascetică, dar chiar vegetarieni anticității în mare parte nu au fost vegetari absoluți, exclusivi, și au mănecat și lapte. În anticitate, în perioada de decadență morală a unor popoare, reformatorii stării morale și sociale au propovăduit V. ca semn al pocăinței și al îndreptării moravurilor, aceste motive le-au avut în vedere apostolii vechi ai vegetarismului, Brahma, Zarathustra, Pythagora, Socrate, Ovid, Seneca, Aponionu de Thyana, Plutarc, Porphyrius. După in-

vasiunea Germanilor în Roma veche a dispărut V. pentru mulți secolii, spre a fi din nou propovădite la finele secl. XVIII în Franca, de I. I. Rousseau în mod teoretic, ca o formă a cumpătării, la începutul secl. XIX în Anglia, de I. Newton (Retourne to the nature 1801), de marii poezi Lord Byron 1788—1824 și Shelley 1792—1822, în America, de Silvestru Graham 1794—1851, inițiatorul societăților pensilvane de temperanță, în Franca, de Antoniu Glaizés 1773 până 1843, autorul cărții Thalysia on La nouvelle existence 1840, care n'a avut un succes deosebit. În orașele mai populate ale Mării Britanii s'au născut deja în prima jumătate a secl. XIX numeroase asociațiuni de vegetari, multe din ele urmăresc și dindețe antialcoolice; în Germania numai în a doua jumătate a secl. XIX, grație scrierilor diletanților Th. Hahn și Ed. Baltzer (1814—87), s'au înființat câteva societăți de vegetari cu un număr mic de membri. A. Albu în scrierea »Die vegetarische Diät, Leipzig 1902« arată, că uniunea vegetariilor germani (Deutscher Vegetarierbund) numără numai 1011 membri înprasciați preste 363 localități, din cari în 247 comune uniunea are numai câte un singur membru. În nici o țeară tendințele exagerate ale vegetarilor n'au fost combătute cu aceeaș metoda științifică ca în Germania, unde frunțașii științei au demonstrat utilitatea și chiar necesitatea regimului mixt; deja în 1868 R. Virchow a publicat o critică sdrbitoare a scrierilor vegetare, l-au urmat chimistul Justus von Liebig, fiziologii Karl de Voit și Iakob Moleschott și filosoful Ed. de Hartmann, în cei din urmă ani G. de Bunge din Basel și igienistul F. Hueppe din Praga. Aceleași motive, cari în timpurile trecute au facut pe reformatorii sociali, ca să recomande popoarelor moralicesc decădute V.-ul, ca mijloc al îndreptării moravurilor, fac astăzi pe poetul, filosoful și reformatorul social rus contele Leon Tolstoi, ca să propoveduească întoarcerea la natură, la temperanță, la vegetarism. În literatura vegetară s'a acusat tăierea de vite și năncarea de carne ca imorală și barbară, ca cauză depravării moravurilor, a deșteptării pasiunilor brutale, și vegetarismul a fost recomandat cu motive istorice, religioase, morale, economice, anatomice și sanitare, cari nu pot rezista unei critici serioase. Poporațiunile sărace, vegetariene de nevoș și din obicei, se înmulțesc mai repede decât cele carnivore, procează numeroși copii slabi, anemici, lipsiți de rezistență contra factorilor morbiferi, cari curând după nascere populează cimiteriile. Omul rău hrănit nu este destoinic la muncă, deja tatăl Igieniei științifice, Hippocrate, a scris în carte despre afecțiuni, că alimentele dau corpului putere, că acela care lucrează greu cu corpul, trebuie să mănânce carne. Fiziologia recomandă dar regimul mixt, ea admite V. numai cu condițiunea alegerii raționale a alimentelor vegetale, din cari leguminoasele (mazăre, linte, fasole, bob) și cerealele sânt mai bogate în materii azotoase, și a completării regimului vegetal prin adăugere de lapte și de produse de lapte, ceea ce fac cei mai mulți vegetari voluntari, precum o probează cărțile de bucate vegetariene și listele de bucate din restaurante vegetariene. Chiar cei mai aschetici dintre vegetari, călugării

trapiști mănâncă și lapte. Postul ortodox în general poate deveni vătămător, nu din cauza lipsei de carne, ci din cauza sărăciei și a nesciinței, care împiedecă compunerea rațională a mâncărilor din vegetale mai azotoase, din cauza prelungirii postului, a adăugării de numeroase țile de post suplimentare, neprescrise de religione. Țeranul român este de nevoe vegetarian, chiar afară de timpul postului el moderează de rare ori rigoarea regimului vegetarian prin adăugere de lapte, copiii lui mănâncă asemenea de rare ori lapte, căci numai în puține gospodării țărănesci se găsesc câte o vacă sau capra cu lapte. Hrana neîndestulitoare a țeranului român îi confere, în comparațiune cu muncitorul mai bine hrănit și sobru din alte țeri, o inferioritate fizică și economică. Pelagra, boala cea mai teribilă a populațiilor vegetariene mănăcătoare de porumb, este datorită stricării cereale. Intre igieniștii români regretatul P. Vasici, în 1880, a recomandat vegetarismul, nu absolut, ci însoțirea alimentelor vegetale cu lapte și cu derivate de lapte. Consecințele rele ale V.-lui aproape absolut al țeranului român au fost descrise de C. Istrati, I. Felix, G. Obedenar, G. Crainiceanu, N. Manolescu, ș. a. Vegetarismul moderat prin regimul lactat servă ca element terapeutic, unor bolnavi se interzice mănucarea de carne, nu însă de lapte. Lit.: I. Felix, Hrana țeranului rom. Bucur., 1861; C. Istrati, Postul la Români. Bucur., 1878; P. Vasici, Despre V., discurs de recepțiune în Acad. rom. cu răspunsul lui I. Felix, Anal. Acad. rom. Bucur., 1880; G. Crainiceanu, Igiena țeranului rom. Bucur., 1895; N. Manolescu, Igiena țeranului rom. Bucur., 1895, etc. [I. Felix.]

Vegetațiune. (botan.) Plantele considerate biologic, adică după habit și conformație la clima și stațiune, după modul lor de asociere, după fazele singulare și totalitate ca dezvoltare anuală, etc., (în antitesa cu punctul de vedere pur sistematic, adică ca floră) se numesc în geografia plantelor: vegetațiune. V., în antitesa cu fauna, caracterizează fiziognomic suprafața globului (numai puștiile în o parte a anului și regiunile polare sunt lipsite de covorul vegetal). După stațiune acest învăliș e compus din una sau mai multe tovarășii, *asociațiuni de plante* (*A. vegetale*), așa s. e. padurea de molid la noi consistă din etajul suprem, asociațiunea de molid, mediu asociațiunea de Vaccinium (afine) și cel inferior, al mușchilor. *Liniiile de V.* delimitează arealul speciilor; când acest areal este restrâns, planta se numește endemică, în cas contrar cosmopolită. [A. Pr.]

Vegetius, Flavius Renatus, cel mai însemnat din scriitorii latini despre arta militară; trăi sub Valentinian II, în a doua jumătate a secl. IV d. Chr. A scris: »De re militari libri V», extrasă din tot ce e mai interesant din scrierile anterioare latine despre disciplina militară a Romanilor. Cea mai nouă traducere franc. cu text latin e în colecțiunea Nisard, 1849.

Vegetius, Publius, autorul unui tratat latin despre arta veterinară, »*Artis veterinariae libri quatuor*». Cea mai bună edițiune e a lui Gessner, în Manheim, 1781. Trad. franc. de Saboureaux, în tom. VI al operelor relative la agricultură, 1775.

Veglia, insulă în Quarnero, aparținătoare la Istria, 378 km², cu 19,871 loc. (1890). **Capitala V.** are 1620 loc.; port; episcopie.

Vég-Szt.-Mihály, (*S. Mihailu*), com. rur. în Banat, cott. Torontal, cu teritoriu de 10,159 jug. și 3950 loc. rom.

Vehement, impetuôs, violent.

Veicul, mijloc de transport sau de legătură; materie neutră în care se amestecă medicamente tari.

Veiovis, la Romani un Țeu italic, numit și *Diovis*; Țeu al ceriului și luminei.

Veissa, Teodor, jurisconsult rom., n. 8 Maiu 1826 în Iași, † 5 Dec. 1880, profesor la univ. din Iași, apoi membru la curtea de casație; ca senator în 1871, V. a fost autorul motiunii de devotament către tron, votată la 13 Febr. acel an, în urma scrisorii principelui Carol către Auerbach. V. a lăsat Acad. rom. suma de 25,000 lei.

Veji, oraș mare în Etruria, pe riul Cremera, mai vechiu ca Roma și cu putere pe mare. Roma a purtat necontenite resboaie cu V. și l-a supus prin Camillus la 396. Locuitorii fură vânduți, iar pământul declarat ca proprietate a statului. Veji avea regim aristocratic în frunte cu un rege ales.

Vel, odinioară = mare; epitet ce se punea înaintea titlurilor boieresci. (Vel Clucer, etc., v. și Velit.)

Vël, v. Pânză.

Vela, pânza de corabie. (v. ac. și art. Catarg și Pânza de vele.)

Vela, com. rur. în Rom., j. Dolj; se compune din 4 sate, cu 1741 loc.; are 2 bis. și 2 școale mixte.

Velabrum, în Roma veche locul dintre Capitol, Aventin și Tibru, unde era piața delicatelor.

Velale, sinonim guturale (v. ac.).

Velamen, (botan.) țesetura absorbantă specială dela radacinile aeriane ale Orchideelor, Aroidelor și altor epiphyte (v. ac.) tropicale. E ca un manșon alb stralucitor, format din celule pline cu aer, cu pereții gauriți și divers ornamentați. Aceste celule, dispuse pe mai multe strate, sug ca un burete apa lichidă și cu mare înlesnire condensează și vaporii de apă. În acest chip aceste plante, deși traiesc cu radacinile în aer, s'au conformat așa ca să-și asigure aprovizionarea cu apa necesară vieții lor. [S. Șt. R.]

Velarium, (*lat.*) vël, pânza pentru acoperirea teatrului; pânza trasă deasupra arenei în ciroul roman, ca scut în contra soarelui.

Velatus, (*lat.*) un fel de sofisma întrebuintată de către filosofii megarici, care consta din anumite întrebări capțioase.

Velazquez de Silva, Don Diego, pictor spaniol, n. 1599 în Sevilla, † 1660 în Madrid. După Murillo maestrul principal al școlii din Sevilla; e cel mai mare portretist spaniol; a fost pictorul de curte al lui Filip IV. Cele mai multe dintre lucrările lui V. s'au păstrat în galeria din Madrid.

Velcherul de câmpie, (magh. *Mező-Velkér*), com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 4193 jug. cat. și 1434 loc. rom.; are 1 bis. și 1 școala gr.-cat.

Vëlciu, canal al Dunării în Rom., j. Brăila, 36 km. lung.

Velea, Nicol. T., v. Tincu Velea.

Velebit, șir de munți în cott. Lika-Krbava în Croația și Slavonia, conțin masse considerabile de var. Piscuri mai înalte: Satorina (1624 m.), Sveto brdo (1753 m.), Rliševica (1651 m.).

Veleitete, (*lat.*) ori ce voința slabă, fara energie, fără efect, care se prezintă ca o dorința tre-

cătoare, care nu tinde spre realizare; o voință, care încă n'a devenit faptă și poate ca nici nu va pute deveni.

Veleli Batiște, un mare dregător grec, meșter în stocarea de bani, care se ilustră în Muntenia pe vremea lui Alexandru-Vodă Coconul, fiul lui Radu-Mihnea, și care trecu apoi și în Moldova cu Alexandru Iliasi. Din cauza lui se iscă marea reșcoală națională din Moldova pe vremea celei de a doua domnii a acestuia. Despoid țeara și sfatuind rău pe domn, boierii pământeni, în cap cu domnul de mai târziu vornicul Vasile Lupu, resculară țărâna. V. și ceialalți Greci ai lui fură macelăriți cu topoarele, iar domnul fugi la Constantinopole (1634).

Velesci, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune din 3 catune, cu 952 loc., 3 bis. și 1 școală mixtă.

Velescu, 1) *V., Stefan*, artist dramatic, n. 1838 în Craiova, a intrat de tânăr în trupa lui Millo, în crând trecu sub Theodorini, și încurajat de succesele obținute pe scenă, merge în Paris și se perfecționează sub artistul Regnier. După 3 ani reapeare pe scena rom. și se distinge în Supliciu unei femei, Bastardul și Ștrengarul din Paris, ultimul rol jucat la 1877. La 1873 numit profesor de declamațiune la conservatorul din București. A publicat Istoria artei dramatice, Curs de declamațiune și aprețieri dramatice. A mai scris: Lăpușneanul, Banul Craiovei, Prea târziu, Mincinosul, Blond sau Brun, Hagi Bina, drame și comedii, apoi nuvele și mai multe poezii.

2) *Velescu, Petru*, artist dramatic rom., n. în 21 Martie 1846 în București. A debutat la teatru Bossel sub direcția lui M. Pascali în 1864, a trecut apoi la teatru cel mare la 1866. În societatea dramatică a fost societar de cl. I. Roluri principale: Don Cezar din Ruy Blas, Jacques din Doué Orfeline, Jak Ranțau din Neanul lui Ranțau, etc.

Veleștinliu Riga, român macedonean grecizat, a dat cel dintâiu semnal al mișcării neatârării Greciei. Fusese secretarul lui Alex. Ipsilanti, și atunci înființă în București (1780) eteria, adică societatea amicilor înaintării iubirii de țeară. Sub Mavrogheni fu caimacan al Craiovei. Ieșind și din această dregătorie, se dete exclusiv chestiei de liberare a Grecilor, împărțind manifeste revoluționare și făcând și marșurile Greciei. Mișcarea ia tot mai mare consistență până ce aduse la reșcoală.

Velicu, Mihail, om politic și avocat rom., n. 26 Maiu 1846 în Șepreuș (Ung., cott. Arad), a studiat în Beiuș și Orade, a fost notar com. și dela 1878 e avocat în Chișineu. La 1892 membru al comit. național, a fost condamnat în procesul Memorandului (v. ac.) și închis în Vaț. Este președintele clubului naț. în cott. Arad și conducătorul opoziției rom. în congregațiunea municipală.

Velikü Gord, oraș, v. Bolgary.

Velin, (franc., pron. velen), pergament fin din Flandra; hârtie fină, albă și lucie; dantele fine din Franța.

Velini, *Anton Dr.*, fost profesor și revisor școlar, a scris Manual de metodică și pedagogie, tiparit în Iași la 1860. (Cf. Istoria pedagogiei de Eliade.)

Velino, 1) *V.*, riu în Italia de mijloc, isvorește

în Abruzzi, la Terni formează renumitele cascade prin marmora cioplită artificial (opera consulului M. Curius Dentatus) cădând dela înălțime de 200 m., apoi se varsă în Nera; 95 km. lung.

2) *V.*, munte în Abruzzi, spre nord-vest dela Celano, 2487 m.

Velit, titlu cu înțelesul de »mare»; frunțaș. (Boier velit; vel logofet, etc.)

Vellescu, v. Velescu.

Vêlnic, v. Fota.

Velniș sau *Vinji*, numirile populare ale arborelui *Ulmus effusa* Wild. sin. *Ulmus pedunculata* Fougier. sau *Ulmus ciliata* Ehrh. (v. ac.)

Veloco, (*ital.*) iute.

Velociped, vehicul de transport, construit nșor pe 2—3 roate cari se pun în mișcare cu ajutorul picioarelor. Introduse dela 1867 din America. Se deosebesc: *Bicycle* cu 2 roate, *Tricycle* cu 3 roate, *Tandem* (v. ac.) pentru 2 persoane, cu 2 roate. Celeritatea *V.*-lor 24—35 km. de ora. În timpul mai nou *V.* se întrebuințează tot mai mult în viața practică (în comerț, la posta, în armată). Astăzi se construiesc deja și *V.* automobile.

Velodrom, loc de alergare cu velocipedul.

Velours, (*franc.*) catifea.

Velovan, *Stefan*, pedagog rom., n. 1852 în Rucsa mont. (Banat), a studiat filosofia în Viena și pedagogia în Gotha (Germania); a fost profesor și director la instit. pedagogic din Caransebeș, de unde a trecut ca profesor de pedagogie în București, Câmpulung și apoi în Craiova. A publicat: »Prelegeri de propedeutica pedagogică« (»Foaia diecesană«. Caransebeș, 1886); »Intemeierea psihologică a actelor gândirii«. (Caransebeș, 1890); »Cercul apercepției. (București, 1895). A colaborat la opul postum »Pedagogia generală« al lui I. Popescu. Sibiu, 1892. A publicat metodicile speciale mai ale tuturor obiectelor de învățământ primar, precum și multe studii în materie de logică, psihologie, morală, metodică și estetică.

Veltin, (*Val Tellina*), ținut roditor în prov. ital. Sondrio, traversat de Adda; vin roșu bun. Important din punct de vedere strategie din cauza ca aci respund pasurile Splügen și Stils.

Vâlva, în poveștile rom., o fința a pădurei.

Velvet, stofă de catifea (v. ac.).

Vena, (*lat.*) v. Vine.

Vena cava, (anat.) *V. c.* superioară și *V. c.* inferioară, două vene, în cari se adună tot sângele din corp și curge în auricula dreapta a cordului.

Vena porta, *V. portae*, (anat.) vena care aduna sângele dela organele digestiunii și dela splină și îl duce la ficat.

Vênat, animal selbatec, ucis sau prins în vênătoare (v. ac.).

Vênătoarea, cautarea și uciderea sau prinderea animalelor selbatice, făcută după anumite reguli. *V.* se face cu gonaci; cu câni gonaci: capăi, ogari, boldei, numiți și cotei (Dachs). Se deosebesc *V. de alpi* »la golt«, printre sghiaburi: la capre negre, *V. de munte*: la urși, porci, lupi, cerbi, caprioare, cocoși, gainuși, *V. la vênat merrunt*: ieziuri, vulpi, vidre, iepuri, potêrnichi, sitari, prepelețe, rațe și alte sburatoare.

Dreptul de vênătoare în Ung. este regulat prin art. de lege XX: 1883. Acest drept este

accesoriu al dreptului de proprietate, dar numai marii proprietari îl pot exercia înșiși în persoană; micii proprietari sînt datori, împreună cu comuna, a-și da în arînda acest drept. Vânătorii români, ca vânători de munte, au un mare renume. (Cf. Iosif St. Șuluțu, »Vânătorul român«.)

[I. S. Ș.]

Vânători, trupă de infanterie compusă original din V. de profesiune; se distinge prin o destăritate deosebită în pușcatul la tir (mai ales în Austria și Germania). În armata română exista pînă acum opt batalioane de V. Aici nu există deosebire de instrucție între V. și infanterist, ci numai deosebire de uniformă. V. poartă tunica cu guler resfrînt, cu două rînduri de nasturi; pantalon în cisma; capelă (pentru parada palarie cu pompon sau cu egreta de pene de cocoș negre).

Vânătorii, 1) V., com. rur. în Rom., j. Neamțu, formată din 6 sate. Are 3628 loc.; 4 biserici. Ocupația principală a loc. e agricultura. 2) V., sursa salina, în Rom., j. Neamțu, situată într'o padure de stejari, proprietatea statului.

Vîndare și Cumpărare, afacere de drept bilaterala în sensul căreia cineva acuireaza un obiect sau drept al altuia contra unui preț stabilit în bani. Acela, care câștigă obiectul sau dreptul și solvesce prețul este *cumpărătorul*, iar care da obiectul sau dreptul și primesce prețul este *vîndătorul*; și unul și altul da și primesce (do ut des), caci altcum nu poate fi vorba de cumpărare. Prețul e totdeauna banul și nu alt obiect, caci atunci afacerea ar fi un schimb. Datorința vîndătorului este transmiterea faptica a obiectului sau a dreptului în posesiunea și proprietatea cumpărătorului, iar datorința acestuia este solvirea prețului și primirea faptica a obiectului sau a dreptului. Condițiunile mai deaproape le pot stabili contrahenții după voie, iar daca acelea nu s'au stabilit, se aplică normele de drept și legale.

Vendée, departam. în vestul Franței, 6971 km²., cu 441,735 loc. (1896); 3 arondisim., capitala La Roche-sur-Yon. 1789—96 bîntuit de resboaiile V. purtate de locuitorii roialisti contra republicanilor și terminate cu victoria acestor din urma.

Vendetta, (*ital.*) resbunare de sînge, obiceiul între popoarele sîlbatice și cele vechi; ucișagul era pedepsit cu moarte de rudenile celui ucis. În unele locuri moartea se putea rescumpara cu bani.

Vendjii, popor slav occidental, care s'a germanizat afară de o mică parte, ce se mai pastreaza în Lusacia. Așezați pe țărmurile Niemenului și Niprului de sus, ei au pîtruns în Boemia și pînă la Elba. Au avut priinții lor proprii în Boemia, Meclemburg, Pomerania, Silesia.

Vendôme, oraș în depart. franc. Loir-et-Cher, lângă Loir, 8234 loc. (1896); în resboiul franco-german, loc de lupta.

Vendôme, *Louis Joseph*, duce, general franc., n. 1654, † 1712; la 1701 comandant suprem preste armatele din Italia super.; strabătut 1703 în Austria, unde Eugen de Savoia aliat cu Marlborough îl bate la Oudenaarde 1708; V. a învins 1710 la Villaviciosa în Spania armatele aliaților.

Venera, v. Venus.

Venerațiune, respectul religios pe care îl datorim unor persoane pentru meritele ce au fața de noi și cari ne silesc în mod moral de a le recunoaște prin anumite acte externe.

Venerici, *morbi*, toate îmbolnăvirile provenite din împreunarea sexuală între barbat și femeie. Virusul odata intrat în organism, contagiunea poate urma și pe alte căi, decât pe cari s'a făcut infecțiunea prima. Morbi venerici sînt: Blenorhoea, Chancrenle moale și Sifilisul (v. ac.).

Veneridae, familie de Lamelibranchiate, caracterisată prin cochilia regulată oblongă ori suborbiculară. Pe fiecare valva au trei dinți cardinali divergenți și cu un sinus la impresiunea paleală. *Venus verrucosa*, traiesce în Mediterana, are cochiliile cu marginile fin crenate.

Venesecțiune, (*Lăsare de sînge*), operațiunea de mica chirurgie prin care se ia sînge dela om în casurile de pletora și îngrămădiri sau otrăviri de sînge. Ea se face de obicei la braț sau la alte vene superficiale. V. este aproape abandonată, de cînd cu mult succes și fara nici un inconvenient poate fi înlocuită cu *ventusele scarificate*.

Veneția, (*Venezia*), odinioară republică puternică, dela 1866 prov. italiană, 2420 km²., cu 389,499 loc. (1897). *Capitala V.*, la coasta nordică a Marii Adriatice, în lagunele V.-ei, pe 117 insule (cele mai mari: Rialto și Giudecca), avînd periferie de 15 km., ca. 15,000 case și 129,445 loc. (1897), ca comună 155,899 loc. Caile de comunicație prin oraș le formeaza 160 canale (cel mai lung (3700 m.) e Canale grande, în forma unui S, cel mai lat Canale dela Giudecca), 390 poduri (renumitul Ponte Rialto și podul de piatra al căii ferate, etc.) și numeroase strade înguste (Riva dei Schiagoni, Merceria, etc.). *Piețe* mai însemnate: piața Marco, centrul comunicației (174 m. lungă, 56—82 m. lăta), Piazzetta cu 2 colonne de granit din Siria, 15 m. înalte. Numeroase *palate* (140 palate de primul rang, zidite de Lombardo, Sansovino, Palladio, etc., cu picturi de Tizian, Tintoretto, Paolo Veronese, acum multe sînt parasite sau întocmite ca hotel); cel mai grandios e *palatul dogilor* în Piazzetta, zidit în stil gotic în secl. XV; renumită colecțiune de anticități, sala marelui consiliu, acum cuprinzînd o parte a bibliotecii San Marco, podul oftarilor, vechile închisori de stat cu locurile secrete de execuțiune. Între cele 99 *biserici* cea mai vestită e bis. Sf. Marcu, în piața S. Marco (stil bizantin-roman cu adausuri ulterioare gotice), zidită 966—1071, admirabila fațada principală cu mosaicuri pe fund de aur, acă sînt renumiții 4 cai anticți aduși 1204 ca pradă din Constantinopole; baptisteriu; morminte frumoase; în fața cu bis. se afla turnul Campanile, 98'5 m. înalt, surpat în 1902, se va reconstrui. Mai sînt bisericile Santa Maria della Salute, Santa Maria dei Frari (morm. lui Tizian și Canova), Redentore, San Giovanni e Paolo (cripta dogilor), etc. În V. residea un patriarch cat. și un arhiepiscop armean. Alte *edificii*: Procurazia în piața Marcu, cu colonne; palatul regal, cu vechia biblioteca San Marco (350,000 vol., 10,000 manuscripte); arsenalul (cel mai mare din lume, avînd înaintea sa 4 lei de marmora anticți, aduși 1687 din Grecia) cu șantiere, docuri, etc.; opera La Fenice, Academia artelor frumoase (cu renumită pinacotecă, în care e Înălțarea Mariei de Tizian, Maria în bis. de Tizian, Cina de Paolo Veronese, etc.). *Industria* de sticla, obiecte de argint și aur, lucruri filigrane, fabricație de mînuși,

dantele, bijuterii, flori artificiale, luminari de ceară, bombăcării, mașine, construcție de corăbii, tipografii. Comerciu în continuă dezvoltare. 1897 au intrat în port 3117 năi de 1.207,025 tone, au ieșit 2875 năi de 1.212, 551 tone. Comunicație maritimă cu nordul Europei, Austro-Ungaria, Orientul, Estindia, China, America.

Istoria. Numele V. provine dela poporul Veneților. După dărimarea Aquileiei de către Attila (452), partea cea mai mare a locuitorilor ei, se refugiară pe lagune și întemeiară aci o comunitate, condusă dela 697 de dogi (duci). După repețite încercări de a face demnitărea de doge ereditară, 1172 se institui așa numitul marele consiliu, compus din nobili aleși, care exercita potestatea supremă. V. crescă și se dezvoltă mereu. 1204, după înființarea imperiului latin, dogele Dandolo câștigă Creta și o parte bună din peninsula grecească. 1257 V. începă un război lung cu Genua pentru supremația maritimă, în care timp aristocrația se întărește reducând marele consiliu la familiile înscrise în cartea de aur (1297), instituid consiliul celor deșce (1335) și casând adunarea poporului (1423). 1381 Genua fu bătută, apoi V. mai câștigă (1404—05) Vicenza, Verona, Bassano, Feltre, Belluno și Padua, 1421 Friaul, 1428 Brescia și Bergamo, 1448 Crenia și insulele ionice, 1489 Cipru. După aflarea căii maritime spre India, comerțul spre Estindia decădă. 1571 Turcii cuceriră Ciprul, 1669 Creta, 1718 Peloponezul. 16 Maiu 1797, după abdicarea ultimului doge Luigi Manin și a marelui consiliu, V. fu ocupată de Francezi și în pacea din Campo Formio, 17 Oct. 1797, fu dată Austriei, în pacea dela Pressburg, 28 Dec. 1805, V. fu data regatului Italia, 7 Apr. 1815 iarăși Austriei împreună cu Lombardia (regatul lombardo-venețian). 22 Martie 1848 izbucnesce reșcoala contra Austriei, Manin e numit dictator. 24 Aug. 1849 Austriacii luară orașul. 4 Iulie 1866, după lupta dela Königgrätz Austria cedă V. lui Napoleon III, acesta Italiei și 7 Nov. 1866 Victor Emanuil intră în V.

Veneția infer. și superioară, două comune în Trans., cott. Făgăraș. 1) *V. inf.*, are 1271 loc. rom., 2 biserici gr.-or. și gr.-cat. și 1 școala cu 3 învățatori. 2) *V. sup.*, cu tenitori de 6114 jug. cat. 628 loc., rom. gr.-or.

Venețici, v. Proseliți.

Veneții, nume a 3 popoare: 1) *V.* de origine ilirică (*Eneti și Heneti*), locuitorii Veneției; 2) *V.* din Galia vestică, unde exercitau o supremație maritimă. Au fost supuși de Caesar 56; 3) *V. slavici* numiți de Plinius și de Tacitus, locuiau prin nordul Galității până la Baltica și s'au păstrat în *Venđi* (v. ac.).

Venezuela, republică federală în America sudică, lângă Marea Antilelor, 1.043,900 km², cu 2.444,816 loc. (1894), în preponderanța mulași și zambo; cuprinde râurile cele mai nord-estice ale Cordilierilor, partea vestică din Sierra Parima și mare parte a șesului Orinoco. Loc. se ocupă cu agricultura (porumb, cafea, cacao, tutun), economia de vite; mine de aur, aramă și cărbuni. Industrie neînsemnată, comerț: flota comercială la 1898 avea 28 năi (11 vapoare) de 4945 tone. Moneta: bolivares = 96 bani. Dela 1864 e stat confederativ; constituția dela 21 Iun. 1893; partea executivă o are presidential cu un

guvern de 10 membri, legislativă e congresul (senat și cameră). Datoria statului la 1898: 201.4 milioane bolivares. Armata 4080 oameni; flota de război 4 vase. Căi ferate 830 km., telegraf 6388 km. Colori: galben, albastru, roșu. V. se compune din 9 state, 1 district și 4 teritorii. Capitala Caracas.

Istoria. Descoperitorii Hojeda și Vespucci au numit la 1499 această țeară V. (Veneția mică) după un sat situat pe pilastri. Dela 1550 V. a fost capitanatul general span. Caracas. 5 Iulie 1801 V. se proclamă independentă de Spania și 1819 se alipi la republica federativă Columbia, care la 17 Nov. 1831 se descompuse în 3 republici: V., Granada nouă și Ecuador. 1846 erupse războiul de rase între albi și colorați, apoi armara lupte îndelungate între federaliști și unitari pentru putere, respective pentru presidenție. (Cf. Sievers, Bénard, Curtis, Tejera, Esteller, etc.)

Venia, (lat.) permisiune, iertare.

Veniamin, cel mai tânăr fiu al lui Iacob cu Rachila.

Veniamin, mitropolitul Mold., v. Costache.

Venin, otravă. (Cf. art. Intoxicațiune.)

Veni Sancte Spiritus, (lat.) rugăciune ori cântare de invocare a ajutorului Spiritului sfânt, atribuita lui S. Robert, regele Franciei (1031); ca imn bisericesc, este introdusă în biserica apuseană, se identifică cu rugăciunea »Impărate cerescă din biserica orientală.

Veni, vidi, vici, (lat.) »am venit, am vădut și am învins«; după Plutarch cuvintele cu cari a întâmpinat Iulius Caesar pe amicul lui Amintius după învingerea dela Cela asupra sei Pharnakes.

Venositate, acea stare a sângelui arterial, în care se aseamănă cu sângele venos, adică nu este în destul degajat de acid carbonic.

Vânt, mișcarea aerului. Când aerul dintr'o localitate s'a rărit, în genere din cauza caldurei, devine mai ușor și se ridică în sus; atunci aerul rece, mai dens, din alte părți vine să stabilească echilibrul; în drumul lui aerul se manifesta ca un curent, ca vânt. Experiența clasică se poate face între 2 camere, una caldă și alta rece; un curent rece se simte pe jos dela cea rece spre cea caldă, și un curent cald în sens invers pe sus. Direcțiunea V. e în genere perpendiculară liniilor izolare (v. ac.) și merge dela presiunea mare către minimum de presiune. Când vânturile converg către același centru, constituie un *ciclou*; când din contră ele pleacă din aceeași regiune în toate părțile, avem un *anticiclou*; curenții de aer în cicloane și anticicloane urmează linii curbe convergente, aerul e supus dar unei mișcări de translație spre centru și rotațiune în jurul centrului. V. sânt de două feluri: regulate și neregulate. Cele *regulate* bat în aceeași regiune în anumite direcții; ele sânt *constante*, când mențin perpetuu aceeași direcțiune; așa sânt *Alizeele* ce bat continuu dinspre poli (de pe la 30° lat.) spre ecuator, dar din cauza mișcării de rotațiune a pământului se manifestă în emisfera nordică de direcțiune nord-estică spre sud-vestică, iar în cea sudică dela sud-est spre nord-est. Se presupune un curent de aer contrar acestora pe la înălțimea de 3—4000 m., ce s'au numit *contraalizee*. *V. regulat periodic* e un vânt care își menține totdeauna aceeași di-

recție, dar nu și același sens. Așa sînt: *man-sunul* (v. Muson), ce suflă preste Oceanul Indian, Golful Mexic și Marea Chinei șase luni (de iarnă) dinspre nord spre sud, iar alte șase luni (cele de vară) dinspre sud spre nord după cum trece soarele în emisferul nordic sau sudic; *Brizele* (v. ac.), ce suflă la malul mării: dimineața și ziua dinspre mare spre uscat, *brizele de mare*, seara și noaptea dinspre uscat spre mare, *brizele de uscat*, după cum se încălzește când uscatul, când marea mai mult. *V. neregulate* sînt în zonele temperate și fiecare regiune are vînturile sale, datorite variațiilor neregulate de presiune atmosferică. Așa e Crivățul, Băltărețul și Austrul la noi (v. ac.). Vînturile au ufelei variabile de când e de abia simțibil pînă la deci de metri pe secunda. Când trece de 10 m. e o *furtună*, iar când trece de 20 m. e un vînt *violent* și dacă e însoțit de manifestări electrice poartă numele de *uragan* sau *tempestă* și produce mari nenorociri și pe uscat și pe mare. Uraganele sînt datorite în genere *cicloanelor*, de aceea numirile acestea au devenit sinonime. Mersul cicloanelor ași se poate determina cu câteva zile înainte aproape precis și din caracterul lor se poate prevedea pînă la un punct timpul. Cicloni în miniatură se produc pe cîmpurile întinse, s. e. pe Barăgan și se numesc *vîrtejuri*, cari adesea ajung de putere colosala, *volbură*, cari în rotațiunea lor ridică coperșiri de casc, capițe de fîn, etc. Iuteala V.-lui se năsoară cu Onemometru (v. ac.), iar direcțiunea după girnete sau la cele superioare după mișcarea norilor. *V. matinal*, V. care se simte dimineața, de obicei la malul mării dinspre uscat spre mare; e briza de uscat. [Murgoci.]

Vântes, în poveștile rom. personificațiunea vîntului; e un tovarăș al lui Făt Frumos ori altui voinic, și cu suflarea lui răcea un cuptoriu înfocat.

Venti boni, în mitol. romana: Romanii au venerat vînturile ca demoni (ființe) *duni* și *rēi*. Între vînturile bune e Favorinus (la Greci Zephyros), care începea în Februarie și ajută vegetațiunea. Vînturile rele veniau dela nord și se numiau Septembrie și Aquilo; ele stricău vegetațiunea; astfel și Auster și Africus, cele dela meaza-ți. Vînturilor bune li-se aduceau sacrificii albe, iar celor rele, sacrificii negre, în-deosebi miei, ieși.

Ventil, aparat pentru închiderea și deschiderea unei aperturi la timp potrivit, s. e. la pompele de aer și de apă. *Ventil de siguranță*, ventilul dela mașinile cu vapor, care pe lângă o anumită tensiune a vaporilor se ridică și vaporii ieșind fluera. *Ventil electric*, ventil ce închide și deschide o apertură prin mijlocirea puterii electrice.

Ventilațiune, v. art. Aerare.

Vîntoasele, în poveștile rom. personificațiunile vînturilor. Făt Frumos ajunge la casa sfintei Vineri și aci vede nescă naluți. Acestea erau fetele Vîntoaselor. Se face întunerec mare în împărăție și sfînta Vinere trimite Vîntoasele, ca sa se isbeasca de velul cel mare dela marginea împărăției și sa faca, ca sa curga lumina în țeara.

Ventotene (acum Vandotiena) sau Pandataria, insula în Marea tyrrhenica, la țermurii Campaniei. Loc de deportațiune.

Ventrele, pânze pentru vase plutitoare, cari dispuse în direcția vîntului, fac ca vasul sa se miște pe apă fără visle.

Ventriculus, (lat.) stomac; golul unor organe.

Ventriloc, numire dată persoanelor, cari și-au însușit maiestria de a vorbi fără mișcări vizibile ale gurei (din pînțele), încât ascultătorului i-se pare ca aude vorbind o altă persoană la alt loc.

Ventura, *Grigore*, scriitor rom., n. 1840, a studiat dreptul în Berlin; s'a ocupat cu agricultura și la 1871 a fost deputat, apoi a colaborat la zăarele mai mari din Bucuresci. A scris mai multe piese dramatice (com. Cămătarul 1882, Copila din flori 1885, trag. Marcela și Traian și Andrade, etc.). V. este și compositor musical (romanza Doi ochi, Hora dela Grivița, etc.).

Vînturătoare sau *machindă*, se numește o mașină compusa din o morișcă cu 4 lopheți perpendiculare, cari la învîrtirea repede a lor produc un curent puternic de aer (vînt) pentru ca să spulbere pleava, pravul și părțile ușoare din produse. În launtrul coșului ei mai sînt nisce site inclinate cu ochiuri (găuri) de diferite mărimi, cari la învîrtire sînt puse în vibrațiune, și prin mișcarea lor lasă boabele mărunte să treacă prin ele, iar pe cele mari, le împing înainte, afară, și astfel le vîntură și cern (aleg) totodată.

Vînturatul cerealelor, se face prin asvîrlirea lor în semicerc cu o lopațică cu coada scurta (vînturătoare), prin datul cu lopata asupra vîntului, și cu mașinile de vînturat.

Vînturel, v. Inchinător.

Vînturuș, în poveștile rom. personificarea vîntului; (v. și Vîntoasele, Vîntes).

Ventusa, un organ particular al unor animale ca lipitoarea; e de forma unui disc circular, prin ajutorul căruia animalele se fixează pe piele, spre a suga sîngele. În mijlocul V. se află gura.

Venus, la Latini și mai tîrziu, după caderea regatului, la Romani, a fost țina primăverii și a vegetațiunii înfloritoare (la Sabini Feronia); V. era și țina amorului, care se asemăna puterii naturii de resarire, înflorire și fructuare; pentru aceasta V. e și țina societății, familiei, cetățeniei și concordiei, la Latini și țina federațiunii (ligei) latine, care a îngrijit de propagarea și întarirea Latinilor. Se asemănă ținei grecesci Aphrodite (v. ac.). În cultul ei a avut predicate multe, între altele: Caelestis, Felix, Genetrix, Mulier, etc.

Venus sau *Venera*, a doua planetă din sistemul solar; în popor, *Lucaferul*, e astrul cel mai aproape de pămînt, tot așa de mare, cunoscut de mult și numit după stralucirea lui V.; a fost cîntat de poeți (Lucaferul de Eminescu). Mișcarea de revoluție o face în 224¹/₄ zile cu o iuteală de 35 km. pe secunda, pe o orbită aproape circulară, înclinată pe a pămîntului de 3° 23 minute. Distanța dela soare 108 milioane km. și minina dela pămînt 41·12 milioane km. Densitatea 4·44 în raport cu apa. Nu are sateliți, dar are atmosferă de două ori mai densă ca a pămîntului, ceea ce domolesce razele soarelui prea tari. Condițiunile de viața sînt aproape ca pe pămînt; dar a avé continente, munți, mari, etc., dar viețuitoare? V. fiind o planeta inferioara, pare că oscilează de o parte și alta a soarelui; dimineața apare înaintea lui (Lucaferul de di-

mineaşa), seara rămâne în urma soarelui (L. de seara). Ea prezintă fase ca și luna în timp de 584 zile; din această cauză lumina ei variază; presintă străluciri frumoase la fiecare 69 zile înainte și după conjuncția inferioară, iar din 8 în 8 ani are maxime de strălucire, viitoarea e în 1905. Nu se știe sigur, dacă V. se învîrtesce în jurul său; în timpul din urmă se pare a se fi determinat, că se învîrtesce în același timp de revoluție de 225 zile, arătând aceeași față către soare ca luna la pământ și ca Mercur la soare. E importanta trecerea lui V. *preste soare*, căci acest fenomen oferă o metodă de a se determina paralaxa (v. ac.) și deci distanța dela pământ la soare; el se întâmplă periodic la $113\frac{1}{2}$ și 8 ani; ultimele treceri au fost în 1874 și 1882, viitoarele vor fi la 8 Iunie 2004 și 6 Iunie 2012. [G. M.]

Veracitate, virtutea morala care îndeamnă pe om ca totdeauna să spună adevărul (subiectiv) sau să vorbească așa, precum simte; ea consistă în conformitatea vorbirii și a gândirii; se mai numește V. și simplitate, fiindcă ceea ce cugetăm și simțim, aratăm și prin semne externe; ea exclude minciuna și duplicitatea, când adică cineva una are în minte și alta manifesta în afara.

Veracruz, 1) V., stat în Mexico, lângă Oceanul Atlantic, 75,651 km², cu 866,355 loc. (1895). Capitala Ialapa. 2) V., oraș în statul V., cel mai important port comercial al Mexicului, lângă Golful Mexico, 24,000 loc.

Veranda, terasa neacoperită, ridicată deasupra solului, și construită în legătură cu o casa.

Veratrina, alcaloid ce se găsește în semințele de Veratrum off. și Sabadilla off.; cristalin, inodor și incolor, de gust arzător, se dizolvă în apă, alcool și eter. V. irită mucosa nasului și provoacă strănutări violente. Este un antipiretic întrebuințat la reumatism și nevralgii. E toxic.

Veratrum, L., (botan.) gen de plante perenale din fam. Liliaceelor, trib. Veratreae, având tulpini înalte valide cu foi late, flori în panicula terminală și semințe membranace aripate. Cuprinde vr'o 10 specii boreale temperate, dintre cari cităm V. *album* L., »strigoaea» indigenă și la noi, ce se aplica în medicina și se folosește de popor ca insecticid. [A. Pr.]

Verb, în gramat. cuvintele cari arată lucrarea sau starea unei ființe sau lucru. Singur verbul a fi, arată și existență.

Verbal, prin graiu viu.

Verbascum L., (botan.) gen din fam. Scrophularineae, trib. Verbasceae, cuprinde vr'o 140 specii de plante erbacee bisanuale rar perene sau subfrutescente mai mult sau mai puțin tomentoase, lanate și floconoase, ce cresc prin Europa, nordul Africii și prin Asia occidentală și centrală. Dintre speciile de V. cresc și prin părțile noastre: V. *Thapsus* L., numit popular: Coadă lupului, Coadă vacei, Corovatică, Lumînărica, V. *phlomooides* L., vulgar Coadă bouului, Coadă mielului, Lumînărica Domnului, etc. V. *Blattaria* L., V. *Lychnitis* L., V. *nigrum* L. și V. *phoeniceum* L., etc. Florile de V. *Thapsus* L. sunt întrebuințate în medicina, mai cu samă sub forma de infuziune ca emoliente, calmante și pectorale. [Z. C. P.]

Vêrbăuț, eom. rur. (cu cat. Bacaliuca, Perjuțliuca și Taboriuca), parohie, moșie boierască

în Bucov., căp. Coțman și j. Zastavna, 1077 loc. (970 ort.-or., 28 rom.-cat., 79 mos.), 1 școală primară.

Verbena L., (botan.) gen de plante erbacee sau subfrutescente din fam. Verbanaceelor, trib. Verbanaceae. Cuprinde vr'o 80 specii preponderant americane, cu inflorescența în spice (dintre cari V. *officinalis* L., o plantă cosmopolită, e indigenă și la noi și e cunoscută sub numirea de »sporic») unele precum: V. *Abletia* L., *pulchella* Sw., *teucroides* Gill., *incisa* Hook., ș. a. și hibridele lor se cultivă adese ca plante decorative rustice »verbene». [A. Pr.]

Verbenaceae, (botan.) familie de plante dicotyle gamopetale de regula lemnoase cu foi oposite sau verticilate, cu flori 4- sau 5-mere, 2 sau 4 (atunci didynami) stamine, fructul de comun 4 ovulat fără endosperm. Cuprinde vr'o 700 specii preponderant tropicale și subtropicale dispuse în mai multe triburi. cel mai important: tribul *Verbenaceae* cu genurile remarcabile *Lantana* și *Verbena*, cuprinzând plante decorative, iar în tribul *Viticeae* relevăm genul *Tectona*, de importanță forestieră. [A. Pr.]

Verbia, localitate istorică în Rom., j. Dorohoiu. Aci Ioab Heraclid Despot învinse cu oaste polona pe Alexandru-Voda Lapușneanu, domnul Moldovei (1561) și-i luă domnia. Tot aci a mai fost o luptă între Mihaiu Viteazul și Ieremia Movilă.

Verbina, V. de câmp, numiri pop. ale plantei Verbena off. (v. ac.).

Verbița, com. rur. în Rom., j. Dolj, situata pe ruinele unui oraș vechiu. Are 1460 loc. și un heleșteu, din care se scoate mare cantitate de raci și pește.

Vercelli, (antic. *Vercellae*), oraș în prov. ital. Novara (Piemont), lângă Sesia, 20,165 loc.; archiepiscop, catedrala frumoasă; industrie, comerț. În apropiere de V., pe Campi raudii, a batut Marius pe Cimbri 101 a. Chr.

Vercero, comuna rur., cott. Caraș-Severin, în Banat, cu un teritoriu de 13,638 jug. cat. și 1373 loc. rom. (v. și Vêrciorova.)

Vercingetorix, erou național al Galilor, resculă la 52 a. Chr. Galiu în contra lui Cesar; prins la Alesia fii dus la Roma și după triumful lui Cesar sugrumat la 46 a. Chr. Napoleon III i-a ridicat un monument la Alise Ste Reine în 1864.

Vêrciorova, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, cu 1800 loc.; gara internațională pe linia Buda-pesta-Orșova-București. (v. și Vercero.)

Vêrcolacii, după credința poporului sînt ființe fabuloase, cari manâncă luna (când adecă e în tuncime de luna). Într'o poveste se spune, ca în împărația Sf. Vineri, înaintea casei ei erau fetele Vêntoaselor, cari așteptau pe V. În limba sanscrită vrka înseamnă lup (la Sloveni vlk, volk, vluku = lup) și pentru aceasta, V. se dîc în povesti și oamenii, cari se schimbă în lupi.

Verdaica, *Verdare* (Picus viridis), v. Ciooănitoe.

Verde, una dintre colorile fundamentale ale spectrului solar (v. Colori). V. de Schweinfurt, culoare ce se fabrică din acid arsenic, acid acetic și oxid de cupru; e o pulvere foarte otrăvicioasă, verde ca sinaragdul, inventată 1814. Se întrebuințează la colorarea tapetelor, stofelor, hârtiei, etc. V. de Scheele (svedez), oxid hidrat

de cupru și arseniat de oxid de cupru. *V. de munte*, malachit măcinat; se întrebunțează ca colorare de oleiu, de apă și de var. *V. de Casselmann*, se prepară prin amestecarea de soluțiuni ferbinți de vitriol de cupru și de acetat alcalic.

Verden, oraș în guvernamental prus. Stade, 9594 loc. (1895); straveche reședință episcopescă, unde Carol cel Mare supuse pe Saxoni la cumplit supliciu.

Verdi, Giuseppe, celebru componist ital., n. 10 Oct. 1813 în satul Roncole, a primit prima instrucție la un organist obscnr, între 1833—36 a studiat sub Lavigna. A debutat cu o dramă musicală și o opera-bufă. Reputația lui o întemeiază opera *Nabucco*, predată pe scena dela Scala, cu deosebit succes. Compune în curând opera: *I Lombardi alla prima crociata* (1843), tradnsă în franțuzesce sub numele de *Jerusalem*. La 1847 s'a predat *Macbeth*, pentru care publicul la ieșirea din teatru i-a oferit o coroana de lauri în aur. Cea mai bună creațiune a sa o socotii V. opera: *Il Rigoletto*. A scris și pentru scena franceză mai multe opere, între cari se distinge: *Don Carlos* în 5 acte. O opera mare este *Aida* (1871), cu subiect din istoria Egiptenilor, a fost reprezentată în toată Europa și în America. Unele din operele lui V. au colorare politică, din această cauza *Bataglia di Legnano* a fost interzisă în Roma, și-a câștigat însă oarecare popularitate politică. V. la 1861—74 a fost deputat și senator. † 1902 (?).

Verdict, ceea ce hotărăsc jurații, declarațiunea lor în privința culpabilității unui acusat. V. nu e supus la nici un fel de recurs.

Verdișori, corp de trupa calare înființat de Matei Basarab.

Verdoniu, pasere, v. Floranța.

Verdun, 1) V., capitala de arondism. și fortareată în departam. franc. Meuse, 21,546 loc. (1896); episcopie: citadela și 11 forturi. Aci s'a încheiat tractatul dela V., 11 Aug. 843, prin care imperiul Francilor fu divizat; de atunci aparținut Germaniei până 1552, când trecu la Francia. 2) V., oraș în departam. franc. Saône-et-Loire, 1495 loc. (1896). 3) V., oraș în depart. franc. Tarn-et-Garonne, lângă Garonne, 1266 loc.

Verdy du Vernois, general prusiac, n. 1832; a fost profesor la academia militară și ministru de resboiu. S'a distins ca scriitor strategic și a primit titlul de Doctor philosophiae dela univ. din Königsberg. A scris 1 tragedie »*Alarich*«, *Studien über den Felddienst*, *Sindien über den Krieg*, etc.

Verenca, v. Werenka.

Verenceanca, comună rur. (cu catunele Iesaninca și Dnpă Bolboane), parochie, moșie boierească în Bucov., cap. Coțman, j. Zastavna, are 4016 loc. (3418 ort.-or., 252 rom.-cat. și uniți, 346 mos.), o școala primară, poștă.

Verendin, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1961 loc. rom. În raionul comunei se afla straturi mari de cărbuni de piatra în exploatare.

Verespatak, (*magh.*) v. Roșia.

Verga, Giovanni, scriitor ital., n. 1840 în Catane, introduce direcția naturalista în literatura italiana. El cultivă romanul și drama. Romane mai însemnate: *Storia d'una capinera*, *Eva*, *Neda*, *Tigre reale*, *Primavera*, *Elena*, *Novelle*

rusticane. Intre drame: *Cavalleria rusticana*, etc., suțetul operii lui Mascagni cu același nume.

Vergilius sau *Virgilius, Maro, Publius*, celebru poet latin și unul din cei mai mari poeți ai secolilor, n. 15 Oct. 70 a. Chr. în satul Andes, astați Piétola, lângă Mantua; † 22 Sept. 19 a. Chr. în Brundisium. Nascut la teară, V. avu un adânc simțemnt al naturii, împreună cu iubirea pentru sciință. Dela 7 ani încep studiile la Cremona, de unde trecu la Milan și pe urmă la Roma și la Neapole. Aci avu profesori pe filosoful epicureic Syron și pe gramaticul și poetul Parthenius, care îl introduce în limba și literatura greacă. Aci își apropiară V. toata sciința timpului său, studiind mai ales fizica, medicina și matematicile. Intre sistemele filosofice primi ceea ce i-se parea adevărat și bun din epicureism și stoicism; însă mai mult decât toate admira adâncimea și frumsețea lui Platone și neoplatonismului. Până la 25 de ani nu scrisese decât mici poeme, pînă demne de numele său: »*Culex*« (țințariul), »*Ciris*« (ciocărlia), »*Copa*« (crișnărița), »*Moretum*« (turtă), »*Aetna*«, »*Diraec*«, »*Hortulus*«, și vr'o 14 poezioare sub titlul de »*Catalecta*« sau »*Catalepta*«, ș. a. Dela 43—37 a scris »*Bucolicele*«, titlu dat unei serii de 10 cântece pastorale, numite »*Eloge*« de A. Pollione, amicul și protectorul lui V. și privite ca adevăratul început al epocii sale literare. În ele se află o mare parte a biografiei sale. Dela 37—30 a. Chr., timp de 7 ani, a scris la Neapole »*Georgicele*«, poate cea mai desăvirșită din poemele anticității și de sigur cea mai desăvirșită din poemele didactice. Indemnul sau poate numai încuragiarea pentru această întreprindere i-o dete Maecenas, care voia sa redeștepte vechia onoare și iubirea pentru agricultură, uitată atunci de Roniani. Când termină *Georgicele*, încep marea sa lucrare *Eneida*, la care lucră 11 ani, până la moartea sa. El voia se dea Romei o epopee asemenea lui Omer, în care să serbatorească mărirea ei și în special a familiei Iulia, careia încă Iuliu Cesar, unchiul lui August, îi atribuia origine divină. La 19 a. Chr., V. plecă să vadă Troia și alte locuri descrise în *Eneida* și astfel să-i dea ultima corectură. Însă la Athena se întâlni cu August, care venia din Orient și care îl sfătui să se reîntoarcă cu el înapoi. La Megara se îmbolnăvi de friguri. Prin osteneala călătoriei pe mare agravându-i-se boala, muri la Brundisium, în etate de 51 ani. De aci fu dns și înmormntat la Posilipo. Originalitatea lui V. ca a tuturor scriitorilor geniali, nu stă atât în invențiune cât în modul de a vedea, de a simți și de a se exprima; în frumsețea și farmecul stilului, și în armonia și corecțea limbii. El avu o mare influența asupra poezilor medievale, până la Dante. El e considerat și astați, nu numai ca cel mai sigur și mai complet model pentru cunoascerea cea aprofundată a limbii latine. Și, între toți scriitorii romani, prin povestirile sale, prin comentarele ce s'au făcut asupra lui, el ne da cele mai întinse mijloace de a patrunde în credințele vechi, cari, ieșite din Italia, au dominat lumea. (Lit.: D. Comparetti, »*Virgilio nel medio évo, nella letteratura e nella bocca del popolo*«. Livorno, 1872, ed. 2 Firenze, 1896; german. de Dutschke. Leipzig, 1875. Ediț. clasice recente: Ribbeck, ed. critica. Leipzig,

4 vol. 1859—68; E. Benoist. Paris, 1884, 2 vol. Traduceri rom.: G. Coșbuc, Eneida premiata de Academia rom.

Virgilius Maro, gramatic și poet latin dela sfârșitul secl. V, și capul unei școale sau academii pentru împărțirea cunoștințelor anticitații cătorva adepți, într'o limbă misterioasă. Angelo Mai a publicat, în 1833, tratate de graniatică dela acest V., după manuscrisurile Vaticanului și ale muzeului din Neapole. [M. Strajan.]

Vêrgolici, Ștefan, profesor și publicist rom., n. 1843 în Bêrlad, † 1897 în Iași. A studiat în Iași și la școala normală din Paris, de aici s'a întors acasă cu diploma de doctor în litere și filosofie. A ocupat catedra de lit. ueo-latina la facultatea de litere din Iași. Scrierile lui sânt publicate în »Convorbiri Literare», a tradus din poeziile lui Schiller, Lamartine, Byron, André Chenier, a tradus din Ovidiu, Anacreon și romanul lui Cervantes Don Quichotte. A publicat o gramatică latină; Flori de câmp, poezii; Recrutul, etc.

Verificare, controlare, confruntare, cu scop de a gasi adevêrul. Așa se face V. măsurilor de greutate, a unui aparat de inginerie. În drept se face V. atunci, când o parte tagăduiesce scriitura sau semnatura sa. În acest cas se face ceea ce se chiamă V. de scripte, adeca o procedură necesară spre a stabili, dacă în adevăr semnatura sau scriitura e sau nu a persoanei ce o tagăduiesce. Judecătorii pot face singuri această V., sau sa se ajute de experți caligrafi, al căror avis însă nu e obligator pentru judecători.

Verificarea titlurilor sau **puterilor** e examinarea plenipotenței unui ambasador și aceea a validității alegerei reprezentanților națiunei. Această V. se face la o nouă adunare mai înainte de ori ce alta lucrare (art. 40 din constit. Rom.).

Verificarea deceselor este ordonată de legile statelor civilizate, pentru ca să se constate moartea reală, nu aparentă, pentru ca să se opreasca înmormântarea unei persoane, care încă n'a încetat din viață, la care semnele vieții nu sânt manifeste, fără ca sa fi dispărut posibilitatea reîntoarcerii activității vitale, și pentru ca sa se probeze moartea naturală, nu intenționată, nu provocată prin accident, prin crimă, prin sinucidere. În unele state V. deceselor este îndreptată în comunele unde exista medici, medicilor, în celelalte comune unor persoane străine de medicină, cari însă au primit învățatura specială și cari posed noțiunile necesare spre a pute constata moartea reală și spre a pute presupune în anumite casuri, ca moartea nu este naturală; în alte țeri, în comunele lipsite de medici este primarul singur, în calitate de oficer al stărei civile, însărcinat cu V. deceselor. Semnele morții reale sânt: scaderea gradată a temperaturii la subsuori și în orificiul oral, încetarea batailor cordului, după auscultare în timp de cel puțin 5 minute, rigiditatea cadaverică (înțepenirea musculilor), pâlirea pielii, petele mortuare, pete livide pe parțile declive ale corpului, începutul putrefacției, care se manifesta prin pete vinete mai întâiu la pânțele. În cazul când moartea nu este naturală, verificatorul de decese însciințează pe poliția judiciară, care cu concursul medicului legist constată cauza decesului.

Verigar, numele popular al plantelor: Acer

tataricum L. (v. ac.) și Rhamnus cathartica L. (v. ac.).

Verigel sau **Verigel**, numiri populare ale plantelor parasite: Orobanche caryophyllacea Smith. și Orobanche cruenta Bertol. (v. ac.).

Verismus, (lat.) tendința de a presenta în literatură și artă lucrurile în tot adevêrul lor; naturalism.

Veritabil, atributul acelor lucruri, cari păstrându-și calitatea lor originală și avându-și valoarea lor reală în sine, corespund destinațiunei și se afirmă ca atari.

Veritate, (lat.) adevêr, ceea ce corespunde realității. Adevêrul se descopere în gradul mai mare ori mai mic de congruența ce se poate constata între conținutul intelectual ca forma de cunoștință și între realitate ca formă de existență. Această definiție învoalvă în sine deosebirea între adevêrul (veritate) **formal** sau **logic** și cel **material**. Cel dintăiu se descopere în armonia și congruența gândirilor între sine și cu legile dreptei cugetari; al doilea în congruența cunoștințelor cu realitatea. Aceste forme de adevêr nu-și contraic, din contra se controleaza reciproc. Un alt fel de verități sânt acele pe cari le numim **ideale**, cum sânt s. e. cele religioase, morale și estetice. Aici nu se cauta congruența dintre cunoștința și realitate, adeca cum este, ci se cauta congruența realității cu ideia, adeca cum ar trebui sa fie. [Pl.]

Verius, M. Flaccus, gramatic roman, libertinul lui Augustus, cel mai mare profesor al timpului, angajat și ca instructor la curtea lui Augustus. Cunoscut prin calendarul seu expus pe table de marmora în forul din Preneste (fragmente la Mommsen: Corpus Inscriptionum latinorum, vol. I), și prin marile dicționari istoric al limbii latine: De verborum significatu. (Cf. Sulica, Noțiuni din Istoria lit. române.)

Verlaine, Paul, poet francez, n. 1844 în Metz. Prima culegere de versuri »Poèmes saturniens» apară în acelaș timp cu »Le Reliquaire» al lui Fr. Coppée, cu care face un contrast isbitor. A mai publicat »Fêtes galantes», »La bonne chanson» în cari, pe lângă oarecari ciudațenii intenționate, se observă și o inspirație grațioasă. În timp de 12 ani el încetă de a scrie din cauza adăncei miserii. El în urmă se pocăi și deveni un fervent catolic, scriind o culegere de poezii aproape mistice »Sagesse», apoi un volum de critica literară, consacrată adepților școalei decadente: »Les poètes mandits», »Jadès et Naguère», »Romances sans paroles» (poezii). V. a încercat ritmuri necunoscute, versuri de 9, 11 și 13 picioare, versuri albe (nerimate) cu o metrică maiestrită.

Vêrlezii, com. rur. în Rom., j. Covurlui, e formata dintr'un singur sat razeșesc, încungiuurat de vii și de livezi. Are 1601 loc., 3 bis. și 2 școale.

Vermell, (franc.) roșiu-închis; argint poleit.

Vermeș, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2067 loc. rom. E reședința unui **protopopiat rom. gr.-cat.** aparținător diecesei Lugos, cu 8 parochii și 5542 suflete.

Vermicular, (lat.) în forma de verme.

Vermilion, sin. cu Cinabru (v. ac.).

Vermont, republică în Uniunea nord-americană, 24,770 km², cu 332,422 loc. (1890); țeara nuntoasa (Green Mountains 1460 m.) cu vai roditoare; agricultură și economie de vite; export

de lemne. Datorie publică 148,406 dol. La congres trimate 2 senatori și 2 reprezentanți. Capitala Montpellier, oraș mai însemnat Burlington.

Vermont, *Nicolae*, pictor rom., n. 28 Sept. 1866 în Bacău. A studiat în București și la academia din München, apoi a intrat la Paris în atelierul Maillart. Tablouri principale: Orfelinele, Emigrații, Tîrgul Moșilor, toate cumpărate de stat. A pictat catedrala din Cernavodă și alte biserici.

Vernal, *punctul* echinocțial de primăvară (v. a.); semnul lui este un ∇ reprezentând coarnele berbecului, după semnul zodiacului unde cade; din cauza precisiunii echinocțiale ași cade aproape de constelația pescilor.

Vernațiune, (botan.) v. Prefoliațiune.

Verne, *Jules*, romancier franc., n. 1828 în Nantes. Învăță dreptul la Paris. V. debută la teatru cu »Paille rompues« (comedie în 1 act). În urmă publică »Magazin d'éducation et de récréation« al librărilor Hetzel. Apoi rînd pe rînd: »Cinq semaines en ballon, voyage de découvertes«; »Voyage au centre de la terre«; »De la terre à la lune«; »Le désert de glace, aventures du capitaine Hatteras«; »Autour de la lune«; »Les enfants du capitaine Grant«; »Découverte de la terre«; »Les Anglais au pôle nord«; »Vingt mille lieus sous les mers«; »Une ville flottante«; »L'île mystérieuse, les naufragés de l'air«; »Voyage autour du monde en 80 jours« (1872), etc. V. creă un gen nou: romanul științific și geografic, posedă un rar talent de descrițiune și e plin de observații morale.

Vernescu, *Gheorghe*, avocat și om politic roum., n. 1830, † Iunie 1900, a devenit încă la 1865 pentru 5 luni ministru de justiție și de culte sub principele Cuza, apoi a fost de mai multe ori ministru de interne, de justiție și de finanțe sub domnia lui Carol I, când în cabinete liberale, când în conservatoare, sub cuvînt că reprezintă pe »sinceri liberali«, ale căror idei politice au rămas necunoscute. Ca avocat, V. strînsese o mare avere; aceasta și talentul său oratoric explică într-un câțiva cariera sa politică.

Vernet, pictori franc. 1) *V., Carol*, n. 14 Aug. 1758 în Bordeaux, † 17 Nov. 1836 în Paris. A studiat în Roma. Tablourile lui prezintă scene de luptă, idiluri din viața cămpenească și de vîntor. 2) *V., Horaț*, n. 30 Iunie 1789 în Paris, † 17 Ian. 1863 tot aici. A fost pictorul casei imperiale. Tablourile sale numeroase sînt naționale-istorice, religioase și peisagii. A fost directorul academiei române. 3) *V., Iosif*, n. 14 Aug. 1714 în Avignon, † 3 Dec. 1789 în Paris. A studiat în Roma, de unde apoi s'a mutat la Paris, ajungînd membru în academia de artă. În concepțiile lui nai des se întinpină: marea cu talazurile ei, porturile și ideile de pe limanul marii.

Vernier, (prou. Vernie), *Pierre*, matematician franc., n. 1590, † 1637. V. este inventatorul unuiului (v. ac.).

Veröcze, comitat în Croația, cu un teritoriu de 4866'88 km², se ridică treptat spre sud și marginea cott. e marcată de grupa de munți Papuk și Djel. Rîuri mai însemnate sînt Drava cu afluenții săi și Dunarea. Teritoriul la șes e apatos, în unele locuri sînt și mlaștine de dimensiuni mari. Pămîntul e sarac, dar e cultivat cu multă sîrguință, dezvoltat fiind îndeosebi grădinaritul, cu paduri întregi de pomi, Cott. V.

are 218,845 loc., Germ., Magh, Sârbi și Croați, cari trăiesc din produsele pămîntului, dezvoltînd și ceva industrie. Comunicația se face prin navigația pe Drava și Dunăre, apoi prin linii ferate. (v. Croația și Slav.)

Véron, *Eugene*, giarist și scriitor franc., n. 1825 în Paris. Studiile le făcuse la »Ecole normale«, în urmă fû numit agregat în litere și însușinat cu catedra de retorică. A colaborat la diferite ziare arătînd un talent puternic de publicist și a fondat »La France républicaine«. Îi datorăm mai multe broșuri și lucrări, între cari: »Du progrès intellectuel dans l'humanité«; »La liberté et les associations ouvrières«; »Le progrès et les événements de Paris«; »Histoire de l'Alléuagie depuis la bataille de Sadova«, etc. Fû directorul giarului »L'art«. Între lucrările sale de estetica cităm: »Mythologie dans l'art ancien et moderne«; »Esthétique«; »Morale«; »Histoire naturelle des religions« (2 vol.). † 1889.

Verona, prov. ital. (Veneția), 3077 km², cu 440,078 loc. (1897). *Capitala V.*, lângă Adige, fortăreață, 60,768, ca comună 68,741 loc. Mare amfiteatru roman bine conservat; biserici frumoase cu monumente (Scaliger), palate pompoase; episcopie; piacotecă; industrie de bumbac, arme, hîrtie, topitoare de fier; comerțul vin. 489 regele ostrogot Teodorice a raportat aci o victorie; V. fû membru al alianței orașelor Lombardiei, 1260 sub della Scala, 1405 sub stăpînirea Veneției, apoi sub a Austriei pîna la 1866. Oct.—Dec. 1822 congresul alianței sacre.

Veronese, (*Caliari*) *Paolo*, celebru pictor italian, împreună cu Tîțian, întemeietorul școlii venețiene, n. 1528 în Verona, † 19 Aprilie 1599. A învățat după operele lui Michel Angelo și Rafael. În 1555 a fost chemat în Veneția să împodobească sacristia bisericii Sf. Sebastian. În urma măiestriei dovedite aici i-s'a incredințat pictarea întregii biserici. În aceasta biserica a fost înmormîntat. Originalitatea lui stă în măiestria decorării. Tablourile mai renumite: Nunta dela Cana, Prînzul la Simon, Isus la Levi, Magdalena dela Turin, Fecioara și pruncul Isus, etc.

Veronica, *Sfîntă*, o femeie pie, care după tradițiune a iutius niarama sa lui Isus Christos atunci, când acesta, mergînd spre Golgota, a cădînt sub povara crucei. Mîntnitorul și-a șters fața și chipul lui s'a tipărit pe acea maraua. V. a murit în Roma.

Veronica L., (botan.) mare gen din familia Scrophulariaceae, tribul Digitaleae, cuprinde v'0 200 specii de plante erbacee, frutescente sau mai rar arbori. respîndite prin regiunile temperate și reci ale ambelor emisfere, ele devin însa rari în regiunile tropicale. Dintre speciile acestui gen cresc și prin părțile noastre: *V. herderifolia* L., *V. Tournefortii* Gmel., *V. Beccabunga* L. numită de popor: Blabornica. Bobălnic, Bobornic, etc. *V. Chamaedrys* L., *V. Teucrium* L. numite vulgar Șopârlița, *V. officinalis* L. vulgar Ventrilica, etc. Frunzele de *V. Beccabunga* L. considerate ca anti-scorbutice și diuretice. *V. officinalis* L. este întrebunțată în medicina din cauza proprietăților sale amare, aromatice, excitante și stimulante pentru a combate boalele de piept, precum și contra icterului (galbinărei), a gravelei și spre a combate frigurile intermitente. [Z. C. P.]

Verres, Gaius Cornelius, cavaler roman, ade- rentul lui Sulla. În 73 ca propraetor admini- strează Sicilia și o jefuiesc cumplit, din care cauză e pîrît în Roma. Cicero, ca apărătorul insulei, ridică o groznică acuză în contra lui, la ceea ce acuzatul merge în exil înainte de a se încheia procesul, în care a fost pedepsit cu exilare și cu amendă de 40 mil. sestertii. † prin 43 în exil.

Verria, oraș în Macedonia, vilaietul Salonic, are o populație foarte amestecată, Turci 2500, Greci 2500, Bulgari 500, Jidani (Spanioli) 500, Aramâni 500 și mai mulți în timpul iernei, când funcționează aici și o școală românească, care vara se află la Herolivadi.

Verrius Flaccus, gramatic roman, în timpul lui August. Autorul unei scrieri lexicale (De significatio verborum), de mare valoare pentru cunoștința limbii și instituțiilor romane; pa- strata în fragmente.

Vers, un complex de tacte versificaționale (2, 3 sau 4), cari formează un șir complex din corpul unei poezii. În poezia noastră popor. V.-le sînt scurte, de 5—8 silabe. În poezia artistică sînt V. de 3—16 silabe. Preste 16 silabe rar se gasesc.

Versailles, capitala depart. franc. Seine-et-Oise, la 17 km. spre sud-vest dela Paris, 54,548 loc. (1896); grandiosul castel zidit de Ludovic XIV 1661—84, până la revoluția franceză reședința regală, dela 1837 muzeu național cu parc renumit.

Versat, v. Variola. **Versătorul**, v. Varsătorul.

Versatil, schimbacios; mobil.

Vêrșet, (magh. *Verseck*), oraș cu magistrat în Banat, cott. Timuș, cu 25,199 loc. germ., sârbi, magh. și români. V. e oraș comercial, cu numeroase fabrici (de cognac, mașine, bere, caramida, etc.) și miori mari. Se cultivă viermii de mătasă și viile, cari înainte de ivirea filoxerei erau vestite. Punct central al cailor ferate spre Timișoara, Baziaș, Becicherec și Lugoj. V. e rezidența unui episcop sârbesc; are judecătoria cerc. și mai multe bănci, între cari și românesci (v. »Lucaferul«).

Vêrșet, protopopiat rom. gr.-or. în diecesa Caransebeș, cu 25 com. și 29,555 sufl.

Versiune, traducere dintr'o limbă în alta; felul de a povesti un fapt. Se da numirea V. îndeosebi traducerilor Sf. Scripturi (v. Biblia).

Vertebra, (anat.) numirea oaselor cari compun columna vertebrala. La fiecare V. se deosebesce corpul și arcul V.-ei, acesta din urma se prelungesce înapoi în procesul spinos. Cum vertebrele sînt așezate una preste alta, arcurile tuturor vertebrelor formează un canal, în care e așezată meduva spinării care comunica cu cavitatea craniana.

Vertebrate, animale cu corp simetric, cu schelet osos (rar șgârcoș), a carui parte principală este șira spinării (colona vertebrala), compusa din vertebre. Scheletul le servește ca scut pentru mēduva precum și pentru fixarea muschilor și a organelor dinlauntru corpului. V. nasc pui vii sau depun ouă. V. sînt animalele cele mai superioare din sistemul zoologic, traiesc în aer, apa, pământ și în toate zonele. Numeroase specii fosile se gasesc chiar în epoca paleozoică. V. se împart în douē grupe: a) *V. superioare* (cu respirație pulmonară) cum sînt: mamiferele, passerile, reptilele și b) *V. inferioare* (cu respirație bran-

chială, în toată viața lor sau în primul timp al vieții) cum sînt: amfibiele și pescii.

Vêrtelnița, (Depănătoare), unealtă ce servește pentru depănarea tortului, lănei, bumbacului, etc. Tot V. se numesce lumină subțire de ceară învîrtită, obicinuită a se aprinde în postul Paștilor, începînd la denia din Vinerea cea mare, de cătră credincioși.

Vertical, perpendicular (v. ac.) cu planul orizontului sau cu suprafața apelor liniștite.

Verticil, (botan.) coroană formată din mai multe frunze (v. phyllotaxie), ramuri, ori alte organe, așezate pe axa în acelaș plan, la o aceeași înălțime.

Vertigo, (lat.) amețeață (v. ac.).

Vêrticoiu, com. rur. în Rom., j. R.-Sărat, se compune din 4 cat., cu 1565 loc., 3 bis. și 1 școală mixtă. Gara e la Focșani.

Vertumnus sau **Vortumnus**, în Roma un deu al vegetațiunii, care toate le întoarce (vêrtesce), le schimbă la față, din plante verzi face flori și apoi fructe; se închipuia ca un gradinar. Stă în legătura cu țina Pomona (v. ac.).

Verus, Lucius Aelius, împărat roman, coregent al lui M. Aurelius. † 169 în Altinuni.

Verva, (franc.) avânt; inspirație, foc.

Verviers, capitala unui arondism. în prov. belg. Liège, 52,726 loc. (1897); centrul fabricațiunii de panură și cașnir; fabrici de mașini.

Vervins, oraș în depart. franc. Aisne, 3192 loc. (1896). 2 Maiu 1508 pace între Franția și Spania.

Vesalius, Andreiu, medic și anatom vestit, n. 1514 în Bruxela și † 1564. A fost prof. în Basel, Padua, Pisa, Bologna și Madrid; este întemeietorul științei anatomice omenesci. Scr. sa principală este: *De humani corporis fabrica*, 1543.

Veser, rîu, v. Weser.

Vesicante, insecte. Insectele V. se deosebesc de celelalte coleoptere, fiindca toate sînt heteromere, tarsele primelor douē perechi de picioare anterioare sînt din cinci articole, iar tarsele perechei a treia din patru; antenele sînt în general constituite din 11 articole, tegumentul și elitrele moi. Toate speciile conțin cantharidină (excepție *Horcides*), se întrebuintează în farmacie la preparațiunea vesicatorilor. Genurile cari traiesc la noi sînt: *Lytha* (v. Cantarida), numite vulgar gîndacei, gîndacei verți, gîndaci de frasin, gîndaci de turbă; *Meloe*, vulgar mamornici, gîndaci puturoși, gîndaci negri; *Mylabris* și *Lydus*. (Cf. H. Beauregard, *Les insectes vesicants*. Libr. Alcan. Paris, 1890. Pentru întrebuintarea lor populară cf. Dr. N. Leon. *Istoria naturala medicala a poporului rom.* Analele Academiei rom. tom. XXV, București.)

Vesicantia, (med.) remedii, cari aplicate pe pielea, produc beșici, v. Epispastica.

Vespariu, pasere, v. Albinare.

Vespasianus, Titus Flavius, împărat roman, n. 9 Nov. 17 d. Chr. în Reate, † 23 Iunie 79. Intrat de timpuriu în armata, a triumfat în diferite părți ale imperiului. Nero la 67 i-a încredințat pacificarea Iudeei, ceea ce i-a și reușit. Legiunile din orient, nemulțamite cu Vitellius, proclamară împărat pe V.; la aceștia s'au aliat și legiunile apusene. În Roma i-au ridicat arc de triumf. Domnia lui de 9 ani a fost fericită, dușmanii statului au fost înfrinați, în interior a restabilit demnitatea senatului și a în-

trodus disciplina în armată. Sub el s'a ridicat Colosseul din Roma.

Vespe, insect hymenopter din grupa Vespidae. Sînt insecte sociale ce își construiesc un cuib din fibre lemnoase ori frunze. În launtrul cuibului sînt căsuțe hexagonale. V. comună (*V. vulgaris*) își face cuibul în pămînt. V. de pădure (*V. sylvestris*) își atîrna cuibul de ramurile arborilor. *V. crabro* își așează cuibul în trunchiurile de arbori.

Vesper, (*lat.*) seara; în biserica catol. Hora canonică dela 6 ore seara, însêrat (v. ac.).

Vespelele siciliene, măcelul Francezilor aflați în Sicilia, Luni după paști, 30 Martie 1282, mael anunțat prin sunetul clopotelor de vecernie (*vesper*). v. Sicilia.

Vesprim, (*magh. Veszprém*), comitat în Ung. transdanubiană. Se mărginește cu cotele: Sopron, Gyôr, Komárom, Fejër, Tolna, Somogy, Zala și Vas, are un teritoriu de 4166-36 km². În mijlocul cott. se ridică pădurea Bakony. De aici șerpuesc multe riulețe, dintre cari unele străbat la Dunare, altele se varsa în lacul Balaton, care atinge cott. în partea sud-estică. Partea Paduroasa a cott. e exploatată pentru pașunea bogată și pentru lemnul bun de construcții. Solul produce toate cerealele patriei, numai vița de vie tînjește din pricina floxerei ivite de curînd. Cott. V. are 222,024 loc. magh., germ. și slov., cari se ocupa ca agricultura, economia de vite și pomăritul. Poporul german din Bakony desvoalta o intensă industrie de casa cu obiecte de dulgherie. Starea culturală este înfloritoare; sînt în cott. 3 gimnasil, 4 școale civ., 6 industriale și comerciale, etc. Din punct de vedere administrativ cott. se împarte în 5 cercuri pretoriale, are 2 orașe cu magistrat; în dieta e reprezentat prin 6 deputați. Capitala cott. e *Vesprim*, oraș cu magistrat, cu 14,114 loc. magh. și germ., industriași și cultivatori de pămînt și de vite.

Vespucci, v. Amerigo.

Vesselényi, Nicolae, baron, om de stat magh., n. 1796 în Jibot (Trans.). Împreună cu Szechenyi au format partidul național-liberal, luptând cu cuvîntul și cu condeii pentru ștergerea prerogativelor nobiliare și pentru sufragiul universal între acei fii ai patriei, cari vor primi limba magh. În scopul desnaționalisării popoarelor din Ung., V. a făcut planul școalelor froebeliane. A murit orb 1850 în Pesta. Scrieri: Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében; Bal-itéletek, etc.

Vest, apus, occident, acea parte a orizontului, unde apune soarele; e unul dintre punctele cardinale (v. Cardinal și Apus).

Vesta, v. Hestia.

Vesta, o planeta dintre cele mici, situată între Marte și Iupiter; a fost descoperită la 29 Martie 1807 de Olbers.

Vestales virgines, fete de 12—14 ani, cari au intrat în serviciul dînei Vesta (v. Hestia), cu îndatorirea, ca să servească 30 de ani și sa se rețina de viața lumească. De serviciul lor se ținea, sa îngrijească, ca focul sfînt al Vestei de pe vatra sa nu se stingă nici odata; sa aduca apă curată și sa pregatească cele de lipsa pentru unele sacrificii. V., care își pierde fecioria, de regulă era îngropată de viuă.

Vestaline, v. Vestales virgines,

Vesteșdirea, starea de moliciune a plantelor lipsite de turgescență (v. ac.), datorită excesului de transpirațiune (v. ac.), împreună cu o lipsa de apă în mediul învecinat spre a o înlocui pe cea evaporată.

Vestem, com. rur. în Trans., cott. Sibiiu, cu 1289 loc. rom. Stațiune de cale ferată.

Vestfalia, regat napoleonic, 1807—13, donat lui Jérôme Bonaparte (v. ac.); se compunea din părți din Prusia, Hanovera, Hessa și Braunschweig. Capitala Kassel.

Vestfalia, provincie prusiacă, 20,206 km², cu 2.701,420 loc. (1895), la vest munții rino-vestfali, la est munții Weser, la mijloc depresiunea dela Münster; rîuri: Weser, Ems, Lippe, Ruhr; multă bogăție minerală, mai ales cărbuni de piatră, fier, arama, cositor, etc.; isvoare de apa minerală (Lippspringe, Oeynhausien, etc.); însemnată industrie textilă, fabrici de articole de metal, de hîrtie, sticlă, piei, bere. Academia din Münster, 21 gimnasil, 4 progimn., 3 progimn. reale, 3 școale reale, 2 școale economice, 2 seminare înv. Capitala Münster.

Pacea de V. se numește pacea încheiată 24 Oct. 1648 la Münster și Osnabrück, prin care se sfîrșește resboiul de 30 ani (v. ac.). Până la revoluțiunea franceză ea a fost baza celorlalte paci în Europa și legea fundamentală a Germaniei până la desființarea imperiului german. S'a încheiat în două orașe, spre a evita cestiunea de precadere între Franția și Svedia. La Münster s'a încheiat pacea între imperiu și Franția prin mijlocirea papala și venețiana, la Osnabrück s'a încheiat între împărat, Svedia și prinții germani. Până sa se înțeleagă au trecut ani de discuțiuni și de negocieri, căci era prima adunare, unde erau admise state mai mici și trebuia stabilită eticheta externă. Intrarea Svedezilor în Praga decise primirea condițiunilor. Svedia primi 5 mil. taleri și Pomerania anterioara cu insula Rügen și gurile Oderului, apoi Wisnar, Bremen, Verden. Electorul de Brandenburg conservă restul din Pomerania și primi Magdeburg, Halberstadt, Minden și Hanmin. Bavariei îi rămase Palatinatul de sus și demnitatea electorală. Restul Palatinatului cu demnitatea de elector rămase fiului lui Frederic V. Franciei i-se recunoscă supremația episcopatelor Metz, Toul, Verdun și i-se cedă pe vecinicie Alsacia. Elveția și Olanda fura recunoscute independente. Se recunoscă egalitatea religiunilor. Principilor germani li-se recunoscă dreptul de a pute încheia alianțe între ei sau cu state străine, numai sa nu fie contra imperiului. Incercarea Habsburgilor de a uni Germania sub un regim absolut nu reuși, dar și preste 100,000 km², cu 4½ mil. locuitori fură pierduți de Germani. Înmulțirea prinților și ridicarea drepturilor lor era apoi o noua cauza de scaderă a Germaniei, pe cînd Svedia, Franția se amestecau în afacerile ei.

Vestiar, locul unde se pastreaza hainele; gerderoba.

Vestibulum, v. Atrium și Portic.

„**Vestitorul filosoficesc**”, diar aparut în Transilvania pe la 1780, avea de corespondent în Muntenia pe Enache Vacarescu.

Vestmânt, îmbracamânt (v. ac.), baină. (v. și art. Port, Ornate bisericesci și Incalțăminte.)

Vestralia, (*Vestaustalia*), colonie engl. la sud-

vestul Australiei, 2.527,283 km², cu 216,908 loc. (1897); parte mare deșert năsipos, bogate câmpii aurifere; fondată la 1829. Capitala Perth.

Vesuv, vulcan situat la 10 km. spre sud-vest dela Neapole, se compune din *somma*, un parate semicircular de 1137 m. înalt, care încadrează la nord și est un con de 1282 m. înalt. Craterul are în diametru 750 m., înainte de erupțiune apare ca un șes orizontal acoperit cu lava, șgură și cenușe vulcanice, după erupțiune are aspectul unei prăpastii uriașe. La poalele muntelui sunt grădini de pomi și vie. Pe V. se află observatoriul meteorologic (cladit 1841—47); cale ferată funiculară (cladită 1880) duce până aproape de vîrf. Sînt cunoscute 83 erupțiuni mai mari ale V.-ului, cele mai teribile au fost la 79, 1631, 1730, 1794, 1850, 1858, 1868 și 1872.

Vesuvina, v. Brun de Manchester.

Veszprém, v. Vesprim.

Veteran, cetățenii bătrâni cari au făcut parte din cadrele armatei.

Veterinar, medicul care a studiat medicina veterinară, medicina animalelor domestice, și care a fost autorizat ca să se ocupe cu căutarea boalelor acelor animale.

Poliția veterinară se numește sistemul întreg de măsuri, menite a apăra o țeară contra invasiunii de boale de animale importate din străinătate, a opri în interiorul țării ivirea de boale de animale, mai ales de acelea cari se pot transmite la alte animale și la oameni. Poliția veterinară priveghează dar importul în țeară a animalelor și a produselor de animale capabile a transmite boale, precum și exportul lor, tirgurile de vite, cireșile, herghelile, laptariile, taiatoarele (abatoriile), transporturile de animale, industriile cari se ocupă cu unele produse de animale periculoase, animalele de reproducțiune, stabilimentele însărcinate cu depărtarea cadavrelor de animale, ș. a. Măsurile de poliția V. se îndeplinesc în conformitate cu prescripțiunile legilor și regulamentelor veterinare.

Vetés, con. rur. în Ung., cott. Satmar, cu 1760 loc. magh. și rom.

Veto, (lat. = opresc, mă opun), formula prin care tribunii (v. ac.) poporului la Roma aveau dreptul să se opună la executarea mesurilor, decretelor, legilor și chiar a hotărîrilor pe cari le-ar fi crezut vătămătoare plebei și mai târziu poporului. Acest V. de care nobilii poloni au abuzat în parlamentul lor, a fost una din cauza caderii statului lor. În monarhiile constituționale se înțelege prin V. dreptul ce-l are regele de a nu sancționa legile deja votate de corpurile legiuitoare. Acest drept de V. în țările unde există sistemul bicameral, îl are fiecare din ambele adunări. V. este absolut când monarhul poate să înlătore pentru todeauna proiectul de lege ce i-se prezintă pentru a fi sancționat, este relativ sau suspensiv, dacă votându-se din nou de către corpurile legiuitoare el n'ar mai pute refusa de a-l sancționa. [W.]

Vetrica sau **Vetrica**, numiri populare ale plantei *Tanacetum vulgare* L. (v. ac.).

Vetrușca, v. Inchinatorul ruginiu.

Veillot, *Louis-François*, literat și diarist francez, n. 1813 în Boynes, † 1853 în Paris. La etatea de 17 ani fû însărcinat de a redacta foiletoanele teatrale în diarul »l'Echo de la Seine

inférieure». În urmă părăsi cariera de diarist și scrisse: »Histoire de deux amants et d'un apothicaire»; »Plaisirs, réflexions et pressentiments d'un mari au bal», etc. Se semnală mai ales la redacția diarului »La Paix» unde atacă violent pe Thiers, fû însă lipsit de convingeri politice mai adânci. În urma unei călătorii scrise »Pèlerinages et Suisse». Mareșalul Bugeaud spuse despre el ca nu e bun decât în polemică și că nu e decât un pamfletar. Pe timpul resboiului Italiei (1859) el susțină puterea temporală a Papei. V. deveni capul recunoscut al catolicilor din Franța.

Veverița, (*Sciurus vulgaris*), mamifer din ordinul roșetoarelor. Are corp lung subțire, coada lungă cât corpul și foarte pėjoasă. Părul este vara de culoare roșie-brună pe lângă cap cenușiu, sub barbă alb; iarna este brun cu cenușiu-alb. Există V. albe și negre, uneori peștrițe. La picioarele dinainte are 4 degete (al 4-lea e mai lung ca celelalte), la picioarele dinapoi are 5 degete. Lungimea corpului 25 cm., a cozii 22 cm. Traiesce prin pădurile Europei și Asiei nordice. Se nutrește cu nuci, alune, ghindă, semințe de conifere, muguri, apoi cu păseri mici și oue. Sînt stricăcioase padurilor. Iși face locuința globuloasă din ramuri, coaja și frunze. Adună proviziuni pentru iarnă prin scorburile arborilor. Se poate ușor domestic. Cel mai mare dușman al ei este jderul. Blănille se întrebuintează. Există o mulțime de specii.

Vexațiune, (lat.) sguoduire, agitațiune, năcăjire, persecuție.

Vexillum, (lat.) la Romani drapelul corpurilor de calareți. Un V. roșu pe cortul generalului însemna starea de resboiu.

Via, (lat.) cale; direcțiunea unei căi.

Via Appia, v. Appia, via.

Viabil, înzestrat cu putere de viață.

Viadana, (recte *Grossi*), *Ludovico*, compositor ital., n. 1564 în Viadana (lînga Mantua), † 1627 în Gualtieri. Intemeiatorul muzicii bisec. cu acompaniari instrumentale.

Viaduct, (lat.) pod de lemn, fier sau piatră, pentru trecerea unui drum sau a unei cai ferate preste o vale, un loc mlaștin, etc. Cele mai mari V. se află în valea Göltzsch (80 m.) valea Wupper (lînga Mûngsten), construit 1897, etc.

Viager, pe viață; cât traiesce cineva.

Via mala, (»calea rea») renumit pas în valea Rinului posterior în cantonul elv. Grison, cu șosea de 8 m. lata (cladită 1818—24), pe aci se trece la Splügen și Bernhardin.

Viața, modul de activitate a materiei organizate, aflate în anumite condițiuni externe, într'un mediu special pentru fiecare specie de ființe, care mediu înlesnesce aceasta activitate; ea se manifesta prin nutrițiune, creștere, reproducere, la unele ființe și prin contractilitate și inervațiune, la altele prin acte mai complicate, între cari percepțiune și cugetare. După aceste diferite manifestățiuni distingem V. vegetală și cea animală. Încetarea acestei activități se numește moarte (v. ac.). Totalitatea existențelor din natură se poate reduce la două mari grupe, și anume regnul organismelor (v. ac.) și al celor neorganice. Deosebiri între aceste două regne sînt multe, și se rapoarte la felul de a fi, de a se desvolta, de a crește, de a se nutri și de

a se înmulți. Cele mai esențiale sînt următoarele: a) neorgan. perseverează neschimbat în situația dată, fără a influența asupra împregiurimei ori a fi influențate, pe când org. se susțin sub toate împregiurarile. dar numai o anumită perioadă, influențează împregiurimea și primesc influințe externe; b) neorgan. se prezintă în forme hotărîte, se nasc independent de cele lor asemenea, cresc și se desvoltă dinafara prin așa numita postpozițiune, pe când org. presupun pentru de a se pute nasc existența feliului lor și condiționează existența iudivișilor urmatori de acelaș fel. Cresc, se desvoltă și se nutresc dinlăuntru prin asimilare și indususcipiune și se înmulțesc producînd indiviși după feliul lor; c) cea mai pronunțată deosebire este V. ca principiul și puterea ce determina și caracterizează după fel modul de a fi, de existența, de acțiune și funcțiune a acelor ființe, cari obiceiuit se numesc organisme. V. este afirmătoare de anumite condițiuni, de anumite procese și de funcționarea lor normala, pe cari toate le studiaza biologia și fisiologia. Pentru aceea numirea de organisme este indentica cu ființe vii sau viețuitoare.

V. se prezintă sub următoarele forme: a) *V. latentă* după cum se află ea în semințe, în ouă, etc. și carea se poate susține timp mai îndelungat; b) *V. vegetală* sau a plantelor, caracterisată prin creștere, nutriție, desvoltare, reproducțiune dar fara sensibilitate și fără locomoțiune; c) *V. animalică* sau a animalelor, caracterisată prin creștere, nutriție, desvoltare, reproducțiune, sensibilitate, locomoțiune, activitate și funcțiune instinctiva, dar fara conștiința personala și fara responsabilitate; d) *V. omenască* sau a omului, care iutrunind atributele vieții animalice se caracterizează încă prin spontaneitate, cugetare, inteligență, conștiința personala, prin voluțiuni și activități determinate în mod rațional, prin religiozitate, moralitate și responsabilitate morala. Aceste specifice caractere ale omului sînt acele, cari laolaltă luete compun ceea ce se numesc rațiune, iar pe om îl fac ca sa fie un organism psihofisic rațional. Omul singur este capabil de a pune lucrurilor sale ținte hotărîte și de a forma societate.

„Viața“, revista literara, redactată de A. Vlahuța și Dr. Urechii, a aparut în București 1893—95.

Viaticum, (*lat.*) provisiile de drum, economii, cheltuieli de drum, cuminecatura ce iau bolnavii.

Viaud, Jules, oficier de marină și scriitor francez, cunoscut sub pseudonimul *Pierre Loti*, n. 1850 în Rochefort. Luă parte la mai multe campanii în Oceania, Japonia, Senegal și Tonkin. Dintre romanele lui sînt de relevat: »Aziyadé«, »Roman d'un spohic«, »Fleurs d'évuni«, »Mon frère Yoese«, »Trois dames de la Kasbah«, »Pêcheur d'Islande«, »Madame Chrysanthème«, »Propos d'exile«, etc. L. fû oaspele reginei Elisabeta (la castelul Peles), care a tradus din scrierile lui.

Vibrațiune, mișcare foarte mică și foarte repede a corpurilor, provocată prin lovire sau alt mijloc analog. Când corpul vibrând, pazește oarecari legi de uniformitate în aceasta mișcare, rezultatul obținut care lvesce auzul nostru ia numele de *sunet* (v. ac.); în caz contrar acest rezultat e un *viet* (v. ac.). O idee despre ceea ce e o V. ne poate da o coarda întinsă și fixată

la ambele extremitați; lovindu-o, imediat ce începe a produce un sunet, ea prezintă aparența unei umflături, mai pronunțată către mijloc, descreșcînd către extremitați, umflătură care dispare imediat ce sunetul a încetat și care provine din mișcarea foarte repede și regulată a coardei trecînd succesiv din pozițiune sa primitiva la dreapta și la stînga ei. Aceasta specie de tremuratură a coardei e ceea ce se numește V. Iutrea mișcare dela extrema pozițiune spre dreapta pînă la pozițiune extrema spre stînga, e o *V. simplă*; mișcare complexa dela dreapta spre stînga și dela stînga spre dreapta, constituie o *V. dublă*. Punctele fixe în care coarda e în nemiscare, iau numele de *nod de V.*, iar punctul unde umflatura e mai mare acel de *pîntece de V.* Unghiul format de pozițiunile extreme ia numele de *amplitudine*, de care depinde intensitatea sunetului produs. Înălțimea sunetului depinde dela repeziunea cu care se succed aceste vibrațiuni și sunetul va fi cu atît mai acut sau mai înalt, cu cît vibrațiunile vor fi în număr mai mare într'un timp anumit (de obicei secunda), sau cu atît mai jos sau mai grav cu cît numărul acestora va fi mai mic. Determinarea numărului de V. ce produce un sunet oarecare se face prin ajutorul aparatului numit *sirenă* (v. ac.), care tot imitînd sunetul propus, are posibilitatea de a calcula și numărul de vibrațiuni ce produce pe secunda. Acest număr variază cu dimensiunile, și au densitatea, gradul de tensiune sau puterea curentului provocator a vibrațiunilor, și musica întrebunțează diferite moduri de punere în V. a corpurilor sonore pentru a-și crea nenumeratele specii de instrumente ce întrebunțează cu atîtea nenumerate timbre (v. ac.) variate. (Cf. și art. Undulațiunea și Electrică V.) [T. C.]

Vibrioni, (zool.) forme microbiene ca nisce bastouașe arcuate, fusiforme ori claviforme.

Viburnum L. (botan.) gen de plante de comun lemnoase din fam. Caprifoliaceelor, trib. Sambuceae cu foi oposite întregi, cu corola regulată rotată sau subrotată și stil scurt 3-lob sau 3-partit. Cuprinde vr'o 80 specii preponderant boreale, multe cultivate ca plante decorative sau de florarie temperată, precum *V. Tinus* L sau mai ales rustice ca *V. Opulus* L. »Călinul nostru, adese ca var. *sterilis* (boule de nige, Schneeball). Altă frumoasă specie indigena la noi este *V. Lantana* L. »Dâr în oz«-ul. [A. Pr.]

Vicar, locțiitorul unei persoane ecclesiastice mai înalte. *Vicar apostolic*, persoana bisericească de dignitate episcopescă, delegată de către scaunul apostolic al Romei și plenipotențiată cu facultăți speciale spre guvernarea unui anumit teritoriu lipsit de episcop.

Vice, (*lat.*) rînd, șir; loc, în loc de; pentru. Se întrebunțează în compuneri, unde e vorba de locțiitori; apoi în anumite titlaturi, s. e. vice-rege, vicecancelar, viceamiral, viceconsul.

Vicecomite, (*viceșpan*; magh. *alispán*), în Ung. primul funcționar al unui comitat (v. ac. și Comite suprem).

Vicenza, prov. ital. (Veneția), 2725 km², cu 454,805 loc. (1897). *Capitala* V., lângă Bachiaglione și Retrone, 27,694 loc.; episcopie; catedrala din secl. XIII; bibliotecă; fabrici de mașini, instrumente musicale, mătăsă, etc.

Vice versa, (*lat.*) din contră, în sens contrar, invers.

Vich, v. AUSA.

Vichy, (la Romani *Vicuscalidus*), oraș în departamentul francez Allier, lângă riul Allier, 12,018 loc. (1896); una din cele mai elegante și mai cercetate bai în Europa, cu 14 terme (12—45°), folositoare mai ales la boale de digestiune. Apă de V. se exportează 7 milioane sticle pe an.

Vicia L., (botan.) important gen din fam. Leguminosae-Papilionaceae, trib. Vicieae, cuprinde vr'o 180 specii de plante erbacee anuale sau perene, cu portul variabil, scandente prin cărcei sau mai rar mici și întinse pe pământ sau suberecte. Ele sînt foarte mult răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale și în America de sud. V. are și următoarele 2 secțiuni: *Faba* Tourn. și *Ervum* L., considerate de alți botaniști ca genuri deosebite. Dintre numeroasele specii cresc și în părțile noastre: *V. dumetorum* L. și *V. lathyroides* L. vulgar Măzărîche, *V. villosa* Roth., *V. narbonensis* L., *V. sativa* L., cunoscută de popor sub numirile de: Borceag, Măzărîche, *V. pannonica* Jacq., etc. Unele specii din genul acesta se cultivă ca plante de nutriție, astfel sînt: *V. sativa* L. și *V. villosa* Roth. *V. Faba* L. sin. *Faba vulgaris* Moench., orig. din Asia, de pe litoralul Marii Caspice, este mult cultivată ca plantă alimentară. [Z. C. P.]

Vicinal, (*lat.*) vecin; raportul dintre localități învecinate.

Vicisitudine, (*lat.*) schimbare, nestatornicia sorții.

Viciu, 1) *V.*, *Alexiu*, prof. rom., n. 14 Dec. 1855 în Agrașteu; a studiat în Roma și Blaj. La 1879 numit prof. la gimn. din Blaj. A scris cărți didactice și tractate filologice: *Legendar rom.*; *Dicționar lat.-român*; *Biografiile autorilor latini*; *Incerări în vocalismul limbei române*; *Glosar de cuvinte dialectale*, etc.

2) **Viciu**, *Emil*, profesor rom., n. 26 Aug. 1863 în Nirășteu, a studiat teologia la univ. din Budapesta și științele matematice și fizice la univ. din Cluj. 1889 numit profesor la gimn. din Blaj, unde dela 1898 e și rector al seminarului junimeii. Scr.: *Algebra pentru gimnasia*, și a colaborat la traducerea fizicii, aritmeticii și geometriei pentru gimnasia.

Viclem, *Bethlehem*, cetate situată pe o colina la depărtare de 1 $\frac{1}{2}$, oră dela Ierusalim (v. ac.). V. are 6000—7000 loc. mai toți creștini, cari se ocupa cu comerțul și agricultura. În V. s'a născut Isus Christos în o grota, deasupra căreia Sf. Helena, mama împ. Constantin cel Mare, a ridicat o biserică pompoasă.

Viclenia, v. Hypocrisia.

Vico, *Giovanni Battista*, filosof italian, n. 1668 în Neapol, † 1744. A fost profesor de retorica. Operele sale: *Principii di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni*, *De constantia jurisprudentiae*, etc. Examinând legile psihologice după cari s'a condus societatea omească a anunțat ideea unei filosofii a istoriei.

Vicol, *Lazar*, profesor, scriitor didactic rom., n. 22 Mart. 1859 în Volovăț (Bucov.), a studiat în Cernauf. Dela 1884 profesor de filologia clasică la gimn. din Suceava și dela 1898 la gimn. din Cernauf. Scr.: *Gram. limbei lat.*, 1896; *Sintaxa*

l. lat., 1897; *Vocabular și comentari la biogr. lui Corn. Nepos*, 1898—99; etc. [Dr. I. G. Sberia.]

Viconte, (franc. *Vicomte*, engl. *Viscount*, lat. *Viccomes*), titlu de nobleță al nobililor cu rang superior baronilor și inferior conților.

Vicovul de jos, com. rur. în Bucov., cu căt. Slatina, parohie, moșie mănăst.; are 2860 loc. (2563 ort.-or., 120 rom.-cat., 70 protest., 107 mos.), o școală primară, stațiune de cale ferată locală. *V. de sus*, com. rur. cu căt. Bivolăria, Lizaurea, Preste Apa și Podireul, parohie, moșie manastirească; are 6766 loc. (6107 ort.-or., 307 rom.-cat. și uniți, 37 protest., 318 mosaici), două școli primare, o biserică rom.-cat., cabinet de lectură »Luceafarul«, stațiune de cale ferată în Bivolarie. Amendoauă com. V. se afla în cap. și j. Radauț.

Victor, numele a 3 papi. *V. I* (190—203) a statorit ca ziua Paștilor să se țină Duninea și nu deodată cu Iudeii în ziua 14 Nisan. *V. II* (1055—57). *V. III* (1086—87). (Un *V. IV* a fost ales 1159 contrapapa lui Alexandru III; † 1164).

Victor Amadeu, duci de Savoia și regi în Sardinia. 1) *V. A. I* (1630—1637). 2) *V. A. II*, n. 1666, dela 1675 sub epitropie, dela 1680 conduce singur statul. Deși căsătorit cu o nepoată a lui Ludovic XIV, a fost inimicul Franței și a luptat contra ei în resoaiul dela 1688—97. A fost învins la Marsaglia. În resoaiul Spaniei (1701—14) a fost contra Franței și contra lui Filip V din Spania, deși Filip era ginerele lui. Prin pacea dela Utrech a câștigat titlul de rege și insula Sicilia, pe care la 1720 trebuî sa o schimbe cu Sardinia. În 1730 abdică în folosul fiului Emanuel, dar în 1731 voină sa se faca iar rege fu arestat de fiul său. † 1732. 3) *V. A. III* (1773—96), fiul lui Carol Emanuel III, a fost mare inamic al revoluției franceze. Înving 1795 și 96 a platit mari sume de bani.

Victor Emanuel, regi din Sardinia și Italia.

1) *V. E. I*, rege al Sardiniei și numai în Sardinia la 1802, caci restul fusese ocupat de Francezi. În 1814 primî Piemontul, Nizza și Savoia, în 1815 și Genua. În 1821 a abdicat ne voină sa dea constituție.

2) *V. E. II*, regele Italiei, fiul lui Carol Albert, n. 14 Martie 1802. Rege 23 Martie 1849. Ajutat de Cavour și Azeglio restabilî statul Sardiniei. Dete ajutor puterilor apusene în resoaiul Crimeei. Se asigură de prietenia Franței pentru resoaiul cu Austria în 1859. Intre 1860—61 nu se tenă a da mîna cu revoluționarii (v. Garibaldi) spre a uni Italia. În 17 Martie 1861 luă numele de regele Italiei. În 1866 luă Venetia, 1870 ocupă Roma deși era în bune relații cu Piu IX, 1873 se apropiă de politica celor 3 împărați. † 1878 în Roma, îngropat în Panteon.

3) *V. E. III*, regele Italiei, n. 11 Nov. 1869, a ocupat tronul 30 Iulie 1900 după moartea tatălui său Umberto (v. ac.). Căsătorit 24 Oct. 1896 cu princ. Elena de Montenegro.

Victoria, (la Greci *Nike*), țina învingerii. Când Mars ori Iupiter și alți zei erau în luptă, țina îi favoriza și îi ajuta la învingere, și de aci Mars, Iupiter și alți zei au avut predicatul: Victor.

Victoria, 1) *V. Alexandrina*, regina Marei Britanii și a Irlandei, împărăteasa Indiei, n. 24 Maiu 1819, proclamată regina la 20 Iunie 1837. Regină constituțională, care a lăsat cea mai mare liber-

tate luptei diutre partide. În 1876, Disraeli aduse o lege prin care i-se dete titlul de împărăteasa Indiei. A scris mai multe opere asupra soțului seu, de a carui moarte a ramas necousolata. † 22 Ianuarie 1901.

2) *V. Adela Maria Luisa*, împărăteasa Germaniei și regina Prusiei, n. 21 Nov. 1840, fica cea mai uare a principelui Albert și a reginei Victoria; 1858 măritată după principela Friedrich Wilhelm al Prusiei, 1861 principesa de coroana, 1888 împărăteasă și în același an (dela 15 Iunie) văduvă după împăratul Friedrich. † 5 Aug. 1901.

Victoria, 1) *V.*, colonie engl. în sudul Australiei, 229,078 km², cu 1.176,238 loc. (1897); agricultura înfloritoare (grâu, orz, ovės), bogată în pășuni, liveți și aur; la 1896 a avut import de 14·6 mil. lire sterl., export 14·2 mil. lire sterl.; în porturi au intrat și ieșit 3837 vase de 4.349,000 tone. Datorie publica 47·5 mil. lire sterl. Cai ferate 5036 km., telegraf 12,115 km. Capitala Melbourne. 2) *V.*, capitala insulei brito-chieze Hongkong, 102,000 loc.; emporiul comerțului european. 3) *V.*, oraș și capitala statului brasilian Espirito Santo, lângă Atlantic, cu 16,887 loc. (1890). 4) *V.*, capitala Columbiei brit., pe insula Vancouver, 27,000 loc. (1896).

Victoria Ldl., (botan.) geu de plante aculeate din faun. Nymphaeaceelor, foarte înrudit cu *Nymphaea* (v. ac.) de care difera și prin sepale, petale și stamine supere. Singura specie: *V. regia* Ldl., o plantă acvatică, crește spontana în America sudică tropicală în riul Amazoanelor, remarcabilă prin mărimea considerabilă a foilor peltate discoidale și a florilor albe, în inter. rosee; se cultiva la noi în florarii speciale. [A. Pr.]

Victoria*, bancă rom. în Arad, înființată în 1887, capital soc. cor. 600,000, fond de reserva cor. 335,013, deposite cor. 3 575,002, active cor. 5.716,230. Profit (1902) 97,355 cor. Dividenda 8%. *V.* este după »Albina« banca cea mai uare a Rom. din Ungaria. Ea sta dela început sub conducerea adv. Dr. Nic. Oncu.

Victoria Nyanza, v. Nyanza.

Victualia, (*lat.*) de ale vieții, ce servește la trau, alimente (v. ac.).

Vicunia, v. Lama.

Vid, spațiu gol, care nu conține nici aer nici vapori.

Vid, riu în Bulgaria, afluent din dreapta al Dunării, în care se varsa la Izlaz, după un curs de 208 km.; la Romani se unia Utus.

Vida, *Marco Girolamo*, poet neolatin, n. 1480, † 1566 ca episcop de Alba. Poesiile sale sunt de natură religioasă (Christiis în 6 carti) și didactica (De arte poetica în 3 carti). Operele complete au apărut în Padua la 1731 și sunt traduse în multe limbi.

Videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat, (*lat.*) consuli să grijească, ca statul să nu aibă nici o dăună; hotărîrea senatului, prin care în casuri de mare primejdie se da consurilor putere nemărginită în guvernare.

Vidmare, (*lat.*) semnarea unei scrisori din partea unui șef de oficiu sau a unei alte persoane cu același drept.

Vidin, (*Viddin*), oraș în Bulgaria, lângă Dunăre, 14,551 loc. (1893); mitropolit gr.-or.; forturile au fost demolate la 1879. Sărbii l-au asediat fără succes în Nov. 1885.

Vidombak, (rom. *Ghimbar*), comuna rur. în Trans., cott. Brașov, cu 1670 loc., Români și Germani.

Vidra, 1) *V. de jos*, com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 2655 loc. români. În apropierea comunei o frumoasă cascada dela o înălțime de 20 m. 2) *V. de sus*, com. rur. în cott. Turda-Arieș, cu 3112 loc. români, locul nașterii lui Avram Iancu (v. ac.).

Vidra, com. rur. în Rom., j. Putna, se compune din 4 căt. *V.* are 1729 loc., 1 bis. parochială și o școală mixtă, un spital cu 68 paturi și fabrici de rachiu. Aici se țiu anual doue tirguri de țeara. Viile se cultivă pe un teren de 3500 hect.

Vidra, (*Lutra vulgaris*), mamifer din ordiul Carnivoarelor, fam. Mustelidelor, are corp lungit, cap turcit cu nas ciunit și urechi mici. Degetele sunt unite cu o pielită pentru înnotat, talpile goale. Coada turțită și ascuțită. Părul scurt, des, lucitor, pe spate brun închis, pe burta cenușiu. Deasupra buzei de sus are o pată albă. Lungimea corpului 80 cm., a cozii 40 cm. Traiesce în Europa, Asia de nord și medie. Se nutrește cu pesci. Înnotă și merge foarte bine. E stricacioasă pescilor. Blana are preț. Carnea ei se manâncă. Se poate dresa la pescuire.

Vidra palustra, (*Euhydrys lutris*), mamifer din ordiul Carnivoarelor. Lungimea corpului 1·5 m., coada 30 cm. Greutatea 30—40 kg. Traiesce în Oceanul Pacific de nord. Carnea ei gustoasă este buna de mâncat. Blana se folosese.

Vidua, (*lat.*) femeie văduvă (v. ac.).

Vidua, (*Veduvioarele*), gen de pasere din ord. Coracornithelor, fam. Ploceinaelor, care traiesce în Africa și are ca specie *V. paradisaea*.

Vielon, la Poloni țentl morții.

Viena, (*Wien*, lat. *Vindobona*, *Vienna*, magh. *Bécs*), capitala imperiului austriac, situată pe șes lângă Dunare (podul Franz-Josef și Rudolf de câte 1 km. lung., 3 poduri de cai ferate), prin oraș curge un braț al Dunării (cu 13 poduri) și riul Wien (cu 31 poduri); dela încorporarea suburbiilor (1890) *V.* are o întindere de 178 km². și 1.364,548 loc. în preponderanța Germani. În privința administrativă *V.* e împărțită în 19 districte. Din vechea cetate mai sunt două porți. *Strade* sunt vr'o 2200, între cari *Ringstrasse* are lungime de 5 km. și lățime de 57 m.. Grabou e centrul comunicațiunii, Kohlmarkt e cea mai elegantă, etc. *Piețe*: piața Burgului cu statua ecnestra a arhiducelui Carol și a prietului Eugen, piața Francisc cu statua lui Francisc I, piața Iosif cu statua ecnestra a lui Iosif II, piața Schwarzenberg, Beethoveu, Maria Teresia cu monumentele și statuetele persoanelor cu același uume, piața Albrecht cu monumentul lui Mozart, piața Schiller cu monumentul lui Schiller și busturile lui Leuan și Au. Grün, piața Stefan, Certeu cu statua ecnestra a lui Radetzky, Praterstern cu monumentul lui Tegetthoff. ș. a. Între cele 90 *biserici* multe se disting prin arhitectura și monumentele lor de arte, ca s. e. biserica Sf. Stefan, zidită în secl. XII—XV în stil gotic, cu picturi pe sticla și alte picturi, sculpturi în lemn, numeroase norminte, catacombe, cel mai înalt (137 m.) turu din Austria; bis. Augustinilor, în stil gotic, cu mausoleu; bis. Mihail în stil roman; bis. Minorților cu un mosaic după Leonardo da

Vinci; bis. Capușinilor cu cripta familiei domnitoare; frumoasa bis. Carol cu colonne cu reliefuri, cupola eliptică; bis. votivă. zidita în amintirea scăpării norocoase a împăratului de un atentat la 1853. etc. *Palate* și alte zidiri: Residența imperială (Hofburg), un complex (375 m. lung) de zidiri în diferite stiluri din diferite timpuri, în legătură cu ea e hipodromul, grajdurile curții, rednta, biblioteca curții; castelul Belvedere în stil rococo; castelul Schönbrunn cu grădină botanică și zoologică; palatele ministerilor, ale arhiducilor, multor principii, conți și baroni (Liechtenstein, Auersperg, Lobkowitz, Schwarzenberg, Kinsky, Pallavicini, etc.); noul palat al primăriei, al consiliului imper., universitatea, palatul justiției, arsenalul de artilerie (cu muzeul imper. de arme), monetăria, banca austro-ungară, academia de comerț, acad. de științe, bursa, casa artiștilor, Musikverein, 2 muzee de curte, muzeul de arte și industrie. academia de arte; apeduct, multe fântâni frumoase, 9 teatre, 7 gari. *Instituțiuni culturale*: universitatea (fundată 1365) cu grandioase institut auxiliare (clinici, etc., observatoriu astronomic, institut central pentru meteorologie și magnetismul pământului, grădină botanică, etc.), academia de științe, institut imper. de geologie cu colecțiuni prețioase, școală super. tehnică și pentru agricultură, academia artelor plastice cu școală de arte, facultate evang. teologică; biblioteca curții imper. (500,000 vol., 20,000 manuscrise), biblioteca universității (340,000 vol.), biblioteca familiei imper., biblioteca arhiducelui Frideric, a principelui Schwarzenberg, ș. a.; academie orientala, școala de resboiu, academie de comerț, 13 gimnasilor super. și unul infer., 8 școli reale super. și 5 infer., numeroase școli comerciale, industriale, etc.; conservator de muzică; multe librării, tipografii, institut artistice; numeroase reuniuni și societăți științifice, artistice și colecțiuni (s. e. muzeul imper. de istorie naturală, muzeul imper. de istoria artelor cu galerie de tablouri, anticități egiptene, colecție de anticități, monete, medalii, obiecte de industrie artistică, etc.), galeria de tablouri a academei de arte, cea a lui Liechtenstein, Harrach, Czernin, etc.; expoziție permanentă a muzeului pentru arta și industrie, a muzeului comercial; muzeul istoric al orașului. muzeul armatei (în arsenal). *Instituție umanitare*: spitalul general (2000 paturi), spitalul Wieden, Rudolf, Franz Josef, Elisabeta, etc.; institut de moșit și pentru copiii găsiți, casa de sănătate, casa invalizilor, 2 asile pentru saraci, 10 orfanotrofii, numeroase reuniuni de ajutorare. V. e primul oraș *industrial și comercial* al imperiului: numeroase fabrici de matasa, covoare, vestminte, panglici, filigrane, obiecte de bronz și piele, instrumente musicale, instrum. științifice, mașini, lacatarii, lampe, tapete, hârtie, obiecte de aur și argint, casse de fier, manșuri, oroloage, trăsuri, bere, etc.; fabrica imper. de arme și cea de tutun. Numeroase bănci și case de schimb. Comunicația o înlesnesc căi ferate, tramvaie electrice și cu cai, vapoare. *Grădini publice*: parcul orașului (monum. lui Schubert), Prater, Augarten, Volksgarten (monum. lui Grillparzer), grădina Belvedere, grădinile principilor Schwarzenberg și Liechtenstein, Schönbrunn. În împrejurimea V.-ei e Laxenburg, Mödling, Brühl,

Baden, Vöslau, etc. *Administrația*: consiliul orășenesc (1 primar, 2 viceprimari, 22 membri), consiliul comunal compus din 138 membri aleși pe 6 ani; în 1894 au fost cheltuieli 40·8 mil. fl.; dările directe 11·6 fl., cele indirecte 2 fl. de locuitor; avere activă 85·2 mil. fl., pasivă 75·1 mil.

Istoria. V. s'a format dintr'un castru roman, Vindobona (Vindomina), ajunsă mai târziu residența margravilor Babenberg. 1221 primi dreptul de cetate, 1237 devine oraș imperial, 1480 reședință episcopoească, 1722 arhiepiscopoească, de pe timpul lui Ferdinand I residența împăraților romani-germani. V. a fost asediată de Turci în 1529 și 1683. 1814—15 se țină aci congresul de V., 1873 expoziție universală. *Tractate de pace*: 18 Nov. 1738 înp. Carol VI cedează lui Don Carlos (Carol III) regatul ambelor Sicilii și primesce în schimb Parma și Piacenza; ducele Francisc Stefan de Lotaringia primesce Toscana pentru Lotaringia cedată lui Stanislaw Leszczynski. 14 Oct. 1809 se încheie al patrulea resboiu al Austriei contra Francei. 30 Oct. 1864 se termină resboiul pornit de Austria și Prusia contra Danemarcei. 3 Oct. 1866 Austria cedă Italiei Venetia. (Cf. Österreich-Ung. Monarchie.)

Vienne, 1) V., afluent pe stânga lui Loire (Francia), 350 km. lung, pe 75 km. e. navigabil; are afluent la dreapta pe Creuse. Dupa acest riu e numit *depart. franc. V.*, 7023 km², cu 338,114 loc. (1896), 5 arond., capitala Poitiers, și *depart. V. super.*, 5490 km², cu 375,724 loc., 4 arond., capitala Limoges. 2) V., capitala de arondism. în depart. franc. Isère, lângă Rhône, 22,959 loc. (1896); odinioară înfloritor oraș roman (*Vienna*) și reședință împăratească; numeroase anticități, ca templul lui August și al Liviei, etc. În sinodul ținut aci la 1311 s'a desființat ord. templarilor.

Viermi, animale nevertebrate, cari n'au un aparat de locomoțiune propriu đis. Se deosebesc de Anelide (v. Annulata) prin faptul, că la acestea găsim o inelație a corpului, atât la exterior cât și în interior, pe când la V. inelația, când exista, este superficială. Dupa forma corpului se deosebesc două soiuri de V.: lați (v. *Plathelminți*) și cilindrici (v. *Nemathelminți*) și în general în grupa V. putem întâlni tot felul de parasitism. Exemple de V. parasiti tipici: Galbeaza (v. Distoma) dintre Tramatoci, Panglica (v. Cestoda) dintre Cestoci, Limbricul (v. ac.) dintre Nemathelminți (v. și art. Brachiopode și Bryozoi).

V. de mătasă, v. Bombyx. V. de fână, v. Morar. V. luatori, v. Licuriciul. V. chaetopodi, v. Chaetopoda. V. fructelor și V. cadavrelor nu sânt altceva decât larvele unor insecte. (v. Larva.)

Vieșoșul, mânăstire veche în Rom., j. Muscel, întemeiată la 1543 de banul Ivașcu Goleșcu.

Vierwaldstätt, lac în Elveția între cantoanele Uri, Schwyz, Unterwalden și Luzern, renumit prin admirabila scenerie dela țermurii săi și prin legenda lui Tell; se compune din șase părți, sîntat la altitudine de 437 m., 113 km², adăncimea cea mai mare 214 m.; prin el curge riul Reuss. Comunicație de vapoare dela Luzern la Flüelen, Küsnacht și Alpnach. Furtuni (Föhn) periculoase.

Viespi, v. Vespi.

Vieux Saxe, (franc. pron. viö sacs), nume dat porcelanului de Meissen din secl. XVIII.

Vieuxtemps, (pron. viötan), *Henri*, violinist, n. 1820 în Verviers (Belgia), elev al lui Bériot și Sechter, dela 1866 în Paris. † 1881 la Alger. Virtuoz de primul rang și distins compositor (concerte pentru violină, etc.). Soția-sa, Iosefina Eder (n. 1815 în Viena, † 1868), pianistă celebră.

Viezure, v. Bursuc.

Vifeim, v. Vicleim.

Vifor, vânt (v. ac.) puternic cu celeritate de 17—28 metri pe secunda.

Viforita, 1) *V.*, munte în Rom., j. Buzău. Are o cașerie, unde se fabrică renumitul cașcaval de Penteleu.

2) *Viforita*, mănăstire în Rom., j. Dâmbovița, fondată de Vlad-Vodă Basarab la 1530.

3) *Viforita*, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 2 căt., cu 1500 loc., are 2 bis., 1 școală și fabrici de gaz. *V.* produce vin mult și țuică de prune.

Vigilie, (*lat.*) pază, sentinelă de noapte. La Romani, ca să faciliteze paza de noapte, pe care trebuia să o facă ostașii, noaptea era împărțită în 4 *V.* Tot 3 ore faceau o *V.*

Vigneta, (franc. *Vignette*, pron. viniët), mici deseneuri decorative (original ramure de viță de vie, de unde și numele), aplicate pe marginile, pe coperta sau la începutul și sfârșitul unei scrieri.

Vigny, *Alfred*, *conte de*, poet francez, n. 1799 în Loches, † 1863. Ocupă un loc de frunte printre poeții școlii romantice. *V.* nu posedă entuziasmul, avântul, facilitatea lui *V. Hugo*, în schimb e artist convins, care își dăltuia cu iubire compozițiile. Poeziile lui sînt reunite sub titlul »*Poèmes antiques et modernes*«. În romanul seu istoric »*Cinq-Mars*«, *V.* introduce personaje și acțiuni adevărate, ceea ce genează ficțiunea inseparabilă de ori ce roman. Se mai repropoazea lui *V.* că în acest roman a calomniat memoria unui mare om al Franței: Richelieu.

Vihorlăt-Gutin, lanț de munți în Ung., cott. Maramureș; de 220 km. lungime; se desfac din Carpații nord-estici dela granița și se întind paralel cu aceștia până în cott. Zemplén. Lanțul se compune din munții de trachit: Vihorlăt, Polyana, Szinyák, Borló-Gyil, Avas, Gutin, Lăpus, etc.

Vilșoara, com. rur. în Rom., j. Teleorman, are 1737 loc., 1 școală mixtă, 1 bis. cu 3 preoți și 2 cântăreți.

Viltor, întemplantare, în limbajul obicinuit tot aceea ce are sa se întemplantare de aici înainte. Din punct de vedere psihologic acea succesiune de timp, care urneazea imediat dupa prezent. Din punct de vedere gramatic se dice că un verb stă în timpul viitor atunci, când prin forma sa arată, că lucrarea exprimată prin dînsul are sa se întemplantare de aici înainte. [Pl.]

„**Viltorul**“, diar politic rom. fundat 1884 în Budapesta de Dr. Iosif Gall (v. ac.); a fost organul partidului național moderat, întemeiat în conferența notabililor rom. ținută în 14 Martie 1884 în Budapesta. Programul acestui partid a fost identic cu programul național dela 1881 (v. art. Ungaria) cu excepțiunea punctelor referitoare la autonomia Transilvaniei și la sufragiul universal. Deputații aparținători acestei grupari au făcut parte din partidul liberal regnicolar (gubernamental). În urma înutei echivoce a guvernului ungar (Col. Tisza), partidul și diarul s'au desființat deja preste doi ani.

Vijelie, uragan. (v. Vânt.)

Vijenca, numită și *Vijnța de sus*, comună rur. în Bucov., cu căt. *Curichiul*, parochie cu comuna Ricina pe Ceremuș, moșie mănăstirească în căp. și j. Vijnța; are ca parochie 2206 loc. (1524 ort.-or., 117 rom.-cat. și uniți, 565 mos.), 1 școală primară.

Vijla, prepelicarul (v. ac.).

Vijnța, comună rur. în Bucov., tîrg, parochie ort.-or. cu o filială în Bahna, rom.-cat. și gr.-unită, moșie boierească în cap. și j. Vijnța, are 5887 loc. (1159 ort.-or., 384 rom.-cat. și uniți, 12 protest., 4332 mos.), 4 școale primare, scaunul căp. și al județului, stațiune de cale ferată locală. Aici a fost până în 1786 un schit mănăstiresc, întemeiat de un episcop al Rădăuțului cu numele Niculaiu.

Vila, (sau *Wila*, *Wjla*), în mitol. Slavilor, e o țină din lumea de jos care se aseamănă ținiei Hekate la Greci.

Vila, (*lat. Villa*), casă la țeară; casă mai mică și încungiurată de gradină sau parc; în Spania și Portugalia sin. cu orașel.

Vilăgos, numele magh. al comunei Șiria (v. ac.).

Vilăiet, (*elaiet*) diviziune administrativă în imperiul turcesc, provincie sau guvernament general, având în frunte un vali.

Vilaine, riu la nord-vestul Franței, curge prin depart. Ille-et-V., spre nord dela Nantes se varsă în Atlantic; 220 km. lung, pe 145 km. e navigabil; aduent Ille.

Vilara, *Alexandru*, boier muntean de obîrșie Grec, foarte bine vedit de Ruși. Pe timpul din 1806—12 înlesnise toate nevoile Rușilor, luase apoi parte la revoluția greacă, fugise în Austria și revenise sub Grigore Ghica. Turcii îl arestează cu concursul ocărmuirii (1823), dar fu liberat. *V.* fu unul din membrii societății filarmonice (1827). Sub ocupația rusească fu ales de adunare în comisia din Bucur., pentru întocmirea regul. organic. Tot el făcu parte din comisia de 3 trimisă la St. Petersburg cu proiectul de regulament. În sfârșit *V.* fu protivnic lui Alex. Ghica, și fu ales dimpreună cu G. Bibescu raportori al răspunsului la adresa tronului, respuns care aduse destituirea lui Ghica (1841).

Vilăucea, com. rur. în Bucov., cu cat. Berezița și Semiatinul, tîrg, parochie, moșie boierească în cap. Vijnța și j. Vascau pe Ceremuș, are 3807 loc. (3178 ort.-or., 30 rom.-cat., 599 mos.), 1 școală primară.

Vilbort, *Iosif Francisc*, publicist, n. 1829 în Bruxella, 1866 corespondent al diarului »*Siècle*« în marele cartier prus. din Boemia, 1880 redactor la »*Globe*«. A scris despre Cavour (1861), Bismarck (1869), apoi drame, povești, etc.

Vilegiatura, ședere la țeară în timp de vara.

Vilemit, mineral, silicat de zinc; în cristale mici hexagonale, de obicei albe sau galbuie. Se găsece în zacaminte de minereuri de zinc, însoțind calaminele, la Altenberg, etc.

Vilenia, fapta sau vorba murdară, josnică.

Vilkodlah (și *Wilkolah*), în mitol. slav. un duh al padurii și nopții; se aseamăna cu lat. Faunus (v. ac.). Numele înseamna lup (v. *Vêrcolac*).

Villach, oraș în Carintia, lângă Drava, pe linia căii ferate Marburg-Franzensfeste, 7000 loc. În apropiere piscul Dobraci (2167 m.).

Villafranca, oraș în prov. ital. Verona, 3896 loc.

11 Iulie 1859 preliminarii de pace între Napoleon III și Francisc Iosif I.

Villarsia Vent., (botan.) nîc gen din familia Gentianeae, tribul Menyantheae, cuprinde vr'o 12 specii de plante erbacee aquatice, ce cresc prin Africa și Australia, între cari: *V. capitata* Nees., originară din Australia și *V. ovata* Vent., originară din Africa australă; și ambele sînt cultivate uneori ca plante decorative. [Z. C. P.]

Villaume, (pron. viloni), *Carol, de*, general prus., n. 1840 în Breslau, 1877 atașat la marele cartier rus. în Bulgaria; dela 1885 atașat militar în Petersburg.

Villaviciosa, localitate în prov. span. Guadajajara (Castilia nonă); 10 Dec. 1710 Francezii sub Vendôme bat pe aliați sub Starhenberg.

Villemain, (pron. vilmen), *Abel François*, om de stat și savant franc., n. 1790 în Paris, prof. de eloquență la Sorbona, 1821 membru al Academiei, 1831 pair, 1840—44 ministru de culte. † 1870 în Paris.

Villemessant, *Jean Hippolyte, de*, publicist franc., n. 1812 în Rouen, † 1878 în Monte Carlo. mult timp editorul ziarului »Le Figaro«. Scr. Autobiografia »Mémoires d'un journaliste«, 1878, 6 vol.

Villeroi, (pron. vilroa), *François, duce de*, mareșal franc., n. 1644, † 1730; favorit al lui Ludovic XIV, 1702 batut în Italia și 1706 la Ramillies de Malborough.

Villers, *Charles*, scriitor franc., n. 1767 în Boulay, † 1815 în Goetinga. Studiile le făcuse la Metz. Intră în armată și scrisse pe timpul revoluției pamflete contra suprimării manastirilor și a jurământului civic. La Goetinga în 1792, făcî cunoscința marilor învățați germani și a d-nei de Staël, carei îi folosi mult în privința literaturii germane. Opere principale: »Essai sur l'esprit et l'influence de la réformation de Luther«. »Philosophie de Kant ou Principes fondamentaux de la philosophie transcendental«, (2 vol.). V. fî inspirat de cultura germana și de un zel anti-francez.

Villiers-sur-Marne, sat în depart. franc. Seine-et-Oise, lângă Marne, 1625 loc. (1896); aci și la Champigny s'au dat lupte sîngeroase între Francezi și Germani la 30 Nov. și 2 Dec. 1870.

Villon, *François*, poet franc., n. 1432 în Paris, † pe la 1485. Adevăratul sîu nume e *Montcorbier*. A trait într'o miserie profundă. Fî de două ori condamnat la spînzurătoare și în urmă grațiat de rege. Scrierile lui V. intră cu greu în vr'o clasificăție. Ceea ce el cînta sînt ideile, emoțiunile sale personale, cu un cuvînt viața sa. În privința acesteia o afinitate mare există între el și strălucitul poet din secl. XIX A. de Musset. Opera sa principală e »Le grand Testament«, compusă în forța talentului și a etății (30 ani). Cu 5 ani înainte aparî »Le petit Testament«. Diferința de stil e mare între aceste două scrieri, stilul fiind în cea dintîi mai matur și mai bărbătesc. Arareori s'a descris cu o mînă mai îndrăzneată mimnicia vieții și scurtimea ei.

Vilna, guvernăm. în vestul Rusiei, 42,530 km², cu 1.591,912 loc. (1897). *Capitala V.*, odinioară capitala Litvaniei întregi, 159,568 loc.; catedrală cu sîrul de argînt al lui Casimir; muzeu de anticități; episcop ortodox și rom.-cat.; comerțiu însemnat; între 1576—1832 avea și universitate.

Vilwa, vîlva. (v. ac. și art. Fylgia.)

Vin, un lichid preparat prin fermentațiunea alcoolică a mustului stors din struguri de viță. Cultivarea viței (v. *Vitis vinifera*) datează din timpurile mitice; Egiptenii, Ovreeii, Grecii au cunoscut beția de vin, vița a fost plantată pe mai toate coastele Mării Mediterane. După Portes și Ruyssen (Traité de la vigne, Paris 1886) deja Celfii au cultivat vița, ea a crescut în Galia meridională în timpul lui Plutarch, Titu Liviu, Strabo, Pliniu. Legiunile romane au adus vița în mai toate țările pe cari le-au colonizat. P. S. Aurelian (Țeara noastră, București 1880) crede, că respîndirea mare a Aguridarului, a viței selbatice în toată țeara, indică că și România este patria viței naturale, că ea este regiunea cea mai priincioasă pentru cultura viei, ca aceea trimbă de coline sau de dealuri din cele din urmă trepte ale Carpaților, care începe la Oravița în j. Mehedinți și se termină la Cotnari în j. Iași, produce vinuri de calitate superioară. B. P. Hașdeu arată în Istoria critică, că beutura la Geto-Daci era V., cu care faceau și beție. În România cultura viței și fabricațiunea V.-lui s'a dezvoltat treptat, în secl. XV comercial cu V. a fost deja important; în socotelile Lembergului din 1492 figurează cheltuielile pentru vinum valachicum, în România pe lângă V. indigen se consumau V.-uri straine, importate prin Constantinopole, Ungaria și Polonia. În 1466 între darurile trimise de Poloni lui Stefan-Voda s'a aflat și V. de Malvasia. (N. Iorga, Relațiile comerciale ale Țerilor noastre cu Lembergul, București 1900; Hurmuzaki, Documente, VIII. București 1894). Dimitrie Cantemir consideră V. de Cotnari ca egal V.-lui de Tokaj și vorbește de exportul lui în Rusia și în Ardeal. În cele din urmă 2 decenii, în urma devastărilor produse de filoxera și de alți paraziți ai viței, întinderea viilor productive a scăzut, astăzi România cu 150,000 hectare de vie ocupă locul al optulea între țările viticole. primul loc îl ocupa Italia cu 3/4, milioane hectare, apoi vine Franța cu 1.837,087 hectare, Spania cu 1.605,492 hectare și Austro-Ungaria cu 645,581 hectare. Producțiunea anuală de V. a României este de 2 milioane hectolitri. Pentru producerea de V. bun se cere cultura sistematică și rațională a viței, cules la timp, vinificația corectă, fermentațiunea mustului în vase bune, perfect curățite, la temperatura constantă de 15°—20° C. și pe urma un regim de pivnița corespunzător. La strivirea, tescuirea strigurilor în cramă se formează mustul, compus din apă, zahar, aciți liberi sau în combinațiune: acid tartric, malic, citric, tanic, apoi din materii pectice, gumoase, materii minerale și albumina. Compoziția mustului și prin urmare și a V.-lui variază după specia strugurilor, după localitate, după anul și după modul procedării la fabricarea V.-lui. La fermentarea mustului provocată de microorganismii cari constituie drojdiile V.-lui, zahărul se descompune în alcool și acid carbonic; materia colorantă a V.-lui roșu provine dela fața internă a boabelor de struguri, care se disolvă prin acțiunea alcoolului. V. conține: apă, glicosa, alcool etilic, etere, glicerina, corpi extractivi azotați, materii colorante, aciți liberi volatili (acid carbonic, acid acetic), aciți fixi (acid tartric, malic, tanic, suc-

cinic), sărurile acestor acizi, săruri de fier, aluminiu, calciu, magneziu, potasiu, sodiu și acid fosforic. Substanțele fixe, rămase după evaporarea apei și a corpurilor volatili constituie extractul V.-lui, cantitatea lui depinde de soiul strugurilor, de modul de fabricațiune, de contactul mai scurt sau mai lung al mustului cu piețele boabelor, cu ciorchinele lor, ea variază de la 0.70%—17.0% (Malaga). Constituantul principal al V.-lui este alcoolul, cantitatea lui difere asemenea după felul V.-lui de la 5%—17% (Sherry). Densitatea V.-lui variază între 0.9800 și 1.0591 (Malaga). V.-rile românești au densitate de 0.9809—1.0170, alcool 6—16%, majoritatea lor conține 8—10% alcool; cantitatea extractului din V.-rile românești este de 0.710 până 2.500%, în termin mediu la V.-rile albe de 1.64%, la V.-rile roșii de 2.05%. V. slabe, sărace în alcool, devin lesne acide la accesul liber al aerului atmosferic și la temperatura caldă, prin transformarea alcoolului în acid acetic. Dintre falsificările V.-lui cele mai frecvente constă în adăogire de zaharină, acid salicilic, de sărurile acestui acid, de colorii artificiale extrase din cățran, de glicoză nerafinată, de alcool brut nerectificat, de glicerină, de acid boric și de săruri borice, de esențe de buchete artificiale, de boabe de Kermes vegetal (*Phytolacca decandra*) și de zeama lor. De obște se permit următoarele metode de îmbunătățire, dregere, limpedere și conservarea V.-lor: amestecarea unui V. natural cu alt V. natural, neutralizarea unui V. devenit acru prin adăogire de carbonat de calce pur, filtrarea V.-lui prin cărbuni vegetali puri, lămpedirea V.-lor cu albuș de ouă, gelatină curată, caolină, afuntarea butoaielor goale prin arderea de pucoasă pură, liberă de arsen, adăogire de cantități mici de spirt rafinat, adăogire de zahăr rafinat, de glicoză rafinată, spălarea vaselor de lemn și a sticlelor înaintea umplerii lor cu spirt rafinat pur, introducerea de acid carbonic chimicesce pur în V.-rile spumoase (champagne și alte V.-uri gazoase), gipsarea V.-lor roșii, dacă cantitatea gipsului (a sulfatului de potasă) întrebuințat nu este mai mare decât de 2 grame la litru. Valoarea nutritivă a V.-lui a fost exagerată ca și acțiunea lui terapeutică; copii n'au trebuință de V. Pentru oameni adulți cantități moderate de V. sunt nevătmătoare, abuzul poate să aducă boale care nu difere de leziunile alcoolismului provocate de beutura de rachiu.

(Lit. I. F. Neugebauer, Beschreibung der Moldau und Walachei. Breslau, 1854. C. Negruzzi, Lucrările statistice ale Moldovei. Iași, 1860. D. P. Marțian, Analele statistice și econ. București, 1861—64. I. Ionescu dela Brad, Agricultura j.-lui Putna. București, 1864 și Agricultura j.-lui Mehedinți. București, 1865. P. S. Aurelian, Țeara noastră, ediț. II. București, 1880. Ch. Druțu, Untersuchungen über den Weinbau Rumäniens. Halle, 1889. I. Felix, Raportele gener. asupra serviciului sanitar al Regatului Român. București, 1893—99. Regulamentul de priveghere sanitară a alimentelor și beuturilor. București, 1895. G. Nicolescu, Revista viticola și horticolă. București, 1896. G. Nicolescu, Vițele americane în România. V. Cârnu-Munteanu și Corn. Roman, Vinurile României, București, 1900. I. Felix, Istoria Igienei. București, 1901—03. A. Poltzer,

Analisa alimentelor și beuturilor. Bucur., 1900. St. I. Goilav, Reconstruirea plaiurilor cu vii, în Journ. soc. centr. agric. Bucur., 1903. [I. Felix.]

Vinuri spumoase. Se da în general numele de champagne vinurilor spumoase bogate în acid carbonic. Puține vinuri însă, conțin o cantitate mai mare de acid carbonic în stare naturală (Vino spumante de Asti, Refosco de Trieste, Heuriger austriac, etc.). Aceste vinuri însă nu conservă acidul carbonic multă vreme, din cauza fermentațiunii. Mijlocul de a conserva vinului acidul carbonic natural prin eliminarea drojdiilor formate pe timpul fermentațiunii a fost pentru întâia dată întrebuințat în Champagne (Francia), un cuvânt pentru care chiar astăzi toate vinurile spumoase sunt numite champagne. Procedul a fost găsit de cătra un călugăr benedictin Perignon din Haut-Villers. Dela sfârșitul secl. XVII, până pe la 1780, numai mănăstirea din Haut-Villers, a fabricat adevărate champagne. Pentru fabricarea champagnei anumite neamuri de struguri, cum sânt: Vert doré, Epinette, Riesling, Moscato d'Asti, ș. a. dau o beătură mult mai excelentă ca aromă, alcool, zahăr și acid carbonic. Principiul de a conserva acidul carbonic natural prin eliminarea drojdiilor se întrebuințează astăzi mai ales în Champagne. În alte părți se introduce vinului acidul carbonic pe cale artificială, și anume fie ca gaz, fie sub formă licoasă. Vinurilor sarace în zahăr li-se adaugă proporțional zahăr în soluțiune. Fabricarea champagnei a început să ia avânt de pe la 1840. În 1845, Francia exporta 4.300.000 sticle de champagne, iar 23 de milioane se aflau în depozite. În 1892, exportul se cifra la 16 milioane și jumătate, iar în depozite se aflau peste 65 de milioane. Prin întrebuințarea acidului carbonic artificial, champagne s'a ieftinit mult, găsindu-se pe calea de a ajunge o beătură populară. Astăzi cea mai mare parte din țările vinicole, posedă numeroase fabrici de champagne. Cele mai renumite firme sânt: Pousardin Veuve Cliquot, și Carte blanche Theof. Roederer și Louis Roederer în Reims, Rhingold-Söhlein & Co. în Schierstein, M. Müller în Eltville, ș. a.

Vina, numire generică a instrumentelor de coarde picșate, întrebuințate în India, și în special a celor formate dintr'un gât lung purtând divisiuni, și dintr'o lada de rezonanță rotundă bombată (tartacă, ou de struț, scoică marină, sau doage de lemn), amintind mai mult sau mai puțin mandolele și lăutele europene, sau lada și feronata, amintind forma violinelor și a chitarelor europene. Există o mare varietate, dar tipul principal e așa numita *Mahati-V.* (*V. mare*) cu gâtul lung de mai bine de un metru, cu 7 coarde și cu 2 nari tartace servindu-i ca lada de rezonanță. (v. și Vine.) [T. C.]

Vinalia rustica, (culesul de vii al țeranilor) la Romani serbatoare care se serba în 19 August; atunci preotul la altariu gusta din struguri și publica ȋna pentru începutul culesului viilor. Culesul era pus sub scutul lui Iupiter și al Venerei și Flamen Dialis, preotul lui Iupiter facea ceremoniile și defilea terminul.

Vinărit sau *Vădrăritul*, dare pusa pe vinuri în Roin.; în vechime se percepa în natura sub formă de dijma. În bani s'a luat în Moldova pentru prima dată la 1700 (câte 2 și mai târziu

8 bani de vadră). În Muntenia era o para de măsură. La 1764 producea un venit de 45,900 lei.

Vinarița, numirea vulg. (în Comana, j. Vlașca în Rou.) a plantei *Asperula odorata* L. (v. ac.).

Vinca L., (botan.) gen de plante lemnoase sau subfrutescente adevse țărtoare din fam. Apocynaceelor, trib. Plumeriacee, cu foi oposite simple, flori 5-mere, fructul compus din 2 folicule. Cuprinde vr'o 10 specii preponderant central-europene, dar mai ales mediterane, puține tropicale (una americană, alta din Estindia, o a treia din Madagascar). Ca plante decorative se cultivă adevse speciele indigene la noi: *V. minor* L. și *V. herbacea* W. K., cunoscute sub numirile de »bărbănoce» și »merișor». [A. Pr.]

Vincennes, oraș în departam. franc. Seine, la 2 km. spre est dela Paris, aproape de Marne, 27,450 loc. (1896); fort, loc de tir pentru artilerie, institut militar de gimnastică.

Vincențiu de Paul, (*de Paulo*), fondatorul ordinului monahal al Lazariștilor, n. 24 Apr. 1576 în Ranquines (Francia) din părinți țerani, a studiat în conventul franciscanilor din Dax, ascultând teologia și filosofia la univ. din Touloussa; călătorind pe mare din Marsilia spre Narbonne a cădut în mâinile piraților, cari l-au vëndut ca sclav în Tunis la un pescariu; apoi avu de stăpân pe un alchimist, ai cărui eređi l-au vëndut unni păgân, care s'a făcut creștin, a dat libertate lui V. și a venit cu el la Roma. De aci V. s'a dus în Paris, unde s'a bucurat de mare vază la curtea regelui Ludovic XIII. La 1624 a fundat congregațiunea Lazariștilor, (numită așa după biserica Sf. Lazar din Paris, unde s'au așezat mai întâi), cu scopul de a visita satele, a predica și a mărturisii poporul. Congregațiunea a aprobat-o papa Urban VIII (1623—44), activitatea ei se extinde și la misiunile externe pentru întoarcerea păgânurilor. V. a fundat și congregațiunea religioasă de femei (viucentine). † 27 Sept. 1660. [i.—m.]

Vincetoxicum Moench., (botan.) gen din fam. Asclepiadeae, trib. Cynancheae, cuprinde vr'o 70 specii de plante erbacee, perene sau subfrutescente erecte sau volubile, glabre sau canopubescente, mai rar arbuști rigiđi foarte ramificați, respândite prin regiunile calde și temperate ale globului. În părțile noastre crește *V. officinale* Moench., cunoscută de popor sub numirile de: Brilioancă, Iarba fiarălor, Iarba fierului, etc. Poporul nostru crede, că cu această buruiană se poate descuia ori ce încuetoare, de aceea este mult căutată de hoți, cari o poartă în brău sau în degetul cel mic dela mână stângă. Această plantă veninoasă a fost odinioară întrebuințată în medicină. [Z. C. P.]

Vinci, v. Leonardo da Vinci.

Vinculare, (*lat.*) legare, îndatorare. Legarea unei plăți sau a unei valori de anumite condițiuni sau persoane.

Vindecare, readucerea corpului la starea normală după o boală. V. se datorește în primul loc activității proprii a corpului, pe care activitate medicina o înlesnesce: Medicus curat, natura sanat.

Vindelicia, teritoriul situat între lacul de Constanța, Inn, Alpi și Dunăre, locuit odinioară de Vindelicii de origine celtică, 15 a. Chr. provincie romană. Capitala era Augusta Vindelicorum (Augsburg).

Vinderea, act juridic în puterea caruia ne obligăm de a strămuta proprietatea. Elementele contractului de V. sânt: consimțământul părților, un obiect în comerciu și un preț. V. e un contract cu titlu oneros, nu gratuit, fiindcă se face în interesul comun al părților. Mai e și sinalagmatic sau bilateral, fiindcă părțile se obligă reciproc. V. e considerată ca o perfecționare a schimbului și e un contract consensual, adevce e perfectă din moment ce părțile s'au înțeles asupra obiectului și prețului, de unde și concludsiunea că riscurile, adevce pierderea lucrului vëndut, sânt pe sama cumpărătorului, fiindcă dînsul e proprietarul lucrului vëndut. Prețul aici trebuie să fie în bani, căci altminterlea ar fi un *schimb*, dacă în loc de bani ai dat alt lucru. Prețul însa trebuie să fie serios; altfel nu-i V. Așa, dacă ai stîplut un preț de 5 bani pentru o casă, prețul e neserios, iar V. e neexistentă. (v. și Emtio.) [Scriban.]

Vinderel, v. Blanda.

Vindicare, v. Rei vindicatio.

Vindobona, numele roman al Vienei (v. ac.).

Vine, termen poporal pentru vasele sângelui (v. ac.).

V., recte *Vene* se numesc îndeosebi acele vase ale sângelui, cari readuc sângele la inimă (v. ac.), pentru a fi iarăși oxigenat și pentru a se degaja prin respirațiune (v. ac.) de acid carbonic. Au pereți mai subțiri decât arterele și nu au puls (v. ac. și art. Circulațiunea sângelui, Vasele sângelui, Vena. Despre boalele V.-lor v. Phlebita, Pyelonephritis, Pylephlebitis).

Vinerea, (*Sfânta Vineri*), în poveștile rom. personificațiunea V., a ăilei de septemăna; în povești se amintesc în societate îndeosebi Sf. Mercuri, Sf. Joi și Sf. Vineri, și toate trei au împărățiile lor. Feții frumoși în calea lor se abat pe la aceste sfinte și ele totdeauna dau sfaturi bune și lucruri miraculoase, prin cari Feții frumoși își ajung scopul. Darurile Sf. V. sânt: arc, brău, cutie, frâu; apoi lucruri de aur: niěr, cloșcă, fus, vârtelnită, etc.

Sf. Vineri, o legendă, care se găsește în așa numitele texte măhacene (v. art. Măhaciu) dintre 1583—1619; ea are importanță în literatura română, fiindcă este o traducere foarte veche din limba slavonă. Legenda Sf. V. probabil este copiată dintr'un manuscris românesc și mai vechiu, fiindcă este lipsită de rotacisme. Conținutul legendei e fantastic de miraculos. După ce parinții Sf. V. trăiseră fără a avé copii, li-se născu într'o ăi de Vineri o fată, pe care o chemară după această ăi. La Antiochia împăratul Antioch voi să o ia de soție, dacă își lapedă credința. V. neînvoindu-se, fu osândită la moartea crucii, dar e liberată de ăngeri. Tot astfel e scapata teafără dintr'o căldare cu plumb topit. Impăratul orbit își recăpătă vederea prin rugăciunea sfintei, și e botezat din apa unei bălți formată din lacrimile ei. Un alt împărat Atizma, o dete pradă unui smeu, de care ea scăpă într'un mod mai mult decât ciudat, ceea ce făcu și pe Atizma să se boteze. În fine un al treilea împărat Aclit, înderetic la o sumedenie de minuni, isbuti să-i taie capul.

Sf. Vineri din Iași, v. Paraschiva.

Dua de Vineri după așezămintele bisericesci, în rândul ăilelor de septemăna, este dedi-

cată în memoria morții lui Isus Christos. Din această cauză acea și încă din primele veacuri ale creștinătății, în semn de întristare și abnegație, a fost sfântă prin postire.

Vinerița, v. Ajuța.

Vinet, albastru (v. ac.) deschis.

Vineta, orașul comercial al Venților, astăzi Wollin, cu fortul Iomsburg, demolat 1184 de Danezi. După legendă, V. ar fi fost înghițită de mare.

Vinețele, una din numirile populare ale plantei *Centaurea Cyanus* L. (v. ac.).

Vinga, (*Theresiopolis*), oraș cu magistrat în Banat, cottul Timiș, cu 4762 loc. (între cari 2816 Bulgari și 455 Rom.). E cea mai bogată comună bulg. în Banat; locuitorii se ocupă cu industria. V. a fost pustită de Turci, dar la 1737 a fost reîmpopulată cu Bulgari, înzestrați cu diferite privilegii. E stațiune de cale ferată.

Vingard, com. rur. în Trans., cott. Alba inf., cu un teritoriu de 6'973 jug. cat. și 2145 loc., între cari 1201 Rom., restul Germ. și Magh.

Vinicer, numele popular al lunei lui Septembrie.

Vinicol, ce se ține de cultura viei, de producțiunea vinului, s. e. industrie vinicolă.

Vinland, colonia principală a Normanilor în America nordică (în Massachusetts și Rhode-Island), întemeiată pe la 1000, până în secl. XII a stat în legătură cu Grönland.

Vinoy, (pron. Vinoa), *Iosif*, general francez, n. 1800. † 1880; 1830—50 în Algeria, general în resb. Crimeei, 1859 gen. de divisiune, 1870 comandantul corp. XIII, care a scăpat de catastrofa dela Sedan. Sub asediul Parisului comandantul armatei III, 1871 comandant supr. al armatei din Paris, în timpul comunei comandantul armatei de sud. Scr.: L'armée franc. en 1873, etc.

Vinț, 1) *V. de jos*, com. mare în Trans., cott. Alba inf., are 3854 loc., între cari 2889 Rom., restul Magh., Germ., etc.; e reședința cercului pretorial al V. Aproape de V. so afla un castel vechiu în ruine. Domeniul castelului a aparținut în secl. XVI voevodului Radu al Munteniei. În acest castel a fost ucis cardinalul Martinuzzi; aici a stat în robie Aron, voevodul Moldovei în 1595—97, tot aici a fost întemnițat și batut și mitropolitul Sava Brancovici (v. ac.).

2) *V. de sus*, com. rur. în Trans., cott. Turdărieș, cu 1840 loc. magh. și ron.

Vintem, monedă, în Portug. = 20 Reis.

Vintilă-Vodă, domnul Țerii-Românești (1532 până 1535). În domnie ia numele de Vlad și fû ales după Vlad V Inecatul. Ucise o mare parte a boierimei de preste Olt, din care cauza, când Gritti trecu prin țeară în 1534, boierii se dusera în tabăra lui spre a cere un alt domn; V. șilesc pe Gritti a-i da pe protivnicii săi, pe cari îi și ucide în mare parte. O conjurație din nemulțamiți se formează și ucide pe domn în malul Jiului, pe când era la o vânătoare de cerbi. A zidit mănăstirea Menedicu (Vintilă-Vodă) în județul Buzăului. [A. L.]

Vintilă-Vodă, com. rur. în Rom., j. Buzeu, situată pe malurile Slănicului, cu 1600 loc. Terenul com. e muntos și bogat în subsanțe minerale. Loc. se ocupă cu lemnăria, cojocăritul și comerțul de țuică.

Vintileanca, com. rur. în Rom., j. Buzău, se

compune din 6 căt., cu 1230 loc., 2 bis. și 1 școală. Haltă pe linia ferată Mizil-Buzău.

Viol. Faptul de a ave raporturi sexuale cu o persoană în contra voinței ei, se numesce V. sau atentat la pudoare cu violență. Pentru legea română nu are nici o importanță împrejurarea, că fata era sau nu virgină, căci a viola nu înseamnă a deflora, ci a ave raporturi sexuale contra voinței persoanei asupra căreia se exerciteaza actul. V. comis asupra unei persoane mai mică de 15 ani, e crimă ce se pedepsece cu maximum reclusiunii; dacă persoana are 15 ani impliniți, faptul e delict. Atentatul la pudoare fără violență totuși se pedepsece, dacă persoana nu are încă 14 ani. Codul civil nu permite căsătoria unei fete ce nu are 15 ani. [Scriban.]

Viola, nume generic dat în timpurile moderne instrumentelor musicale de coarde și arcuș usitate în Europa.

Viola L., (botan.) gen de plante herbacee din fam. Violaceelor, trib. Violeae, cu foi alterne, stipule persistente, flori axilare, petala inferioară la basă cu pinten. Cuprinde vr'o 200 specii preponderant boreal temperate, numeroase în Anđi, puține pe munți în Africa sudică și estică, în Australia și Seelanda Nouă; dintre cele indigene cităm numai: *V. odorata* L. și *V. tricolor* L., «nicșunelele», «viorelele», «toporașii», remarcabile ca plante decorative; ele se mai aplica și în medicină ca emoliente. [A. Pr.]

Violare, v. Viol și Violență.

Violariace, (botan.) fam. de plante dicotyle polypetale cu foi de regulă simple, pedunculii 2-bracteolați, flori zygomorfe 5-mere, gynecu super, fructul o capsulă cu semințe numeroase. Cuprinde vr'o 240 specii răspândite pe întreagă suprafața globului, preponderant herbacee în regiunile temperate, fructicoase sub tropi; dispuse în mai multe triburi, dintre cari cităm tribul *Violeae* cu genul remarcabil *Viola* (v. ac.). [A. Pr.]

Violența, acte de constrângere morală sau fizică, exercitate asupra unei persoane cu scop de a-i smulge un consimțământ ce ea nu voiesce a-l da. Romanii Țiceau că consimțământul smuls prin V., tot consimțământul rămâne. Pentru ca V. să vițieze consimțământul și să dea loc la anularea contractului, nu e nevoie ca ea să fie exercitată chiar de persoana în folosul căreia s'a incheiat convențiunea, căci V. exercitată și de o persoană străină are acelaș efect, caracter ce distinge V. de dol, care, pentru a fi o cauză de anulare a contractului, trebe să emane dela una din părțile contractante. Dovada V. se poate face cu martori și presumpțiuni. [Scriban.]

Violet, a șeptea culoare a spectrului solar (v. Colori). *V. de Paris*, v. Methylviolet.

Violina, cel mai acut și în acelaș timp cel mai important instrument musical al orchestrei moderne. Derivat din vechea familie a violelor, are ca și celelalte instrumente moderne de arcuș 4 coarde (sol₂, re₃, la₃, mi₄) cari prin pozițiunile diverse de degitat îi dau o extensiune de aproape 4 octave (sol₂ — mi₆). Prin excelență instrument melodic, V. a jucat și joacă un rol capital atât ca instrument concertist cât și în ansamblu, în musica de cameră și în orchestră, unde de obicei sunt două partide pentru V., prima și secunda. Nici un instrument altul nu are o literatură mai bogată ca V., și mulți

măiestri violiniști au scris pe lângă compozițiuni de valoare și meritoase metode, între cari și una în limba română. (R. Klenk, profesor la conservator. București, 1892.) [T. C.]

Viollet-le-Duc, *Eugen Emmanuil*, architect franc., n. 1814 în Paris; a reparat biserica Notre-Dame, a fost profesor la școala înaltă de bele-arte. A scris: Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI-e au XVI-e siècle, 10 vol., etc. A avut rol politic pe timpul asediului Parisului. Scr.: Mémoire sur la défense de Paris.

Violon, (*franc.*) violină (v. ac.).

Violoncel, instrument grav din familia modernă a instrumentelor de coarde și arcuș, având 4 coarde (do₁, sol₁, re₂, la₂) și acelaș mecanism ca și violina, numai diferind prin modul de a fi ținut, lângă picior, și fiind un instrument mai grav interdicându-și efectele prea încărcate de dificultăți. În orchestră joacă rolul atât de bas cât și ca solist; asemenea și în musica de cameră și mulți violonceliști concertiști i-au dedicat compozițiuni de frumoasă factură și pline de inspirațiune. [T. C.]

Violone, (*ital.*) v. Contrabas.

Vionville, sat în Lotharingia, cerc. Metz, cu 435 loc. 16 Aug. 1870, principele Frideric Carol bate aici pe Francezi sub Bazaine. Această luptă e numită și batalia dela Mars la Tour.

Vioreanu, *Dimitrie P.*, jurisconsult, om politic rom. A făcut studiile în țeară și le-a completat în străinătate. A fost profesor de drept la univ. din București, și în mai multe rânduri ministru de justiție (1863, 1870 și 1876). † 24 Oct. 1881. A publ.: Munca și funcționarismul (1878).

Viorele, numele popular al plantelor: Scilla bifolia L. (v. ac.), Viola odorata L., Viola silvestris L., etc. (v. ac.).

Vipdereu, v. Bleanda.

Vipera, șerpe din grupa Solenogythe, având capul foarte lat, pe cap solzi mici. *Vipera comună* (*V. aspis*), are botul trunchiat și lungimea până la 70 cm., trăiesce în locurile muntoase și împădurite din Francia, Spania. *Vipera cornută* (*V. ammodytes*), are botul provădit cu un corn. Trăiesce în Austria, Italia și Țeara-Românească. *Pelias*, este o viperă care are 3 plăci pe mijlocul capului. Pelias berus trăiesce în regiunile stâncoase și pădurile din Francia, Germania și Țeara-Românească. Sânt toate veninoase.

Viperesci, com. rur. în Rom., j. Buzău, e formată din 2 căt., cu 1620 loc., 2 bis., 1 școală mixtă. În V. se ține țîrg de două ori la an.

Viraginitate, abatere în desvoltarea unor femei, în urma careia ele au înfățișare bărbătească, au muste și barbă, voce bărbătească și genitalii imperfect desvoltate.

Virchow, *Rudolf*, patolog, antropolog și politic german, n. 13 Oct. 1821 în Schivelbein, Pomerania, † 5 Sept. 1902. V. a studiat medicina în Berlin, unde a ajuns asistent lângă Froriep; 1849 prof. de anatomia patologică în Würzburg, dela 1856 prof. în Berlin. V. este întemeietorul patologiei celulare; și-a câștigat frumoase merite și pentru igiena publică. Dela 1859 și până la moartea sa a fost membru al reprezentanței orașului Berlin, a fost apoi deputat în parlamentul prusiac și în al imperiului german, aparținând partidului progresist. Scrieri: Cellularpathologie, 1858; Die krankhaften Geschwülste,

1863—67; Die Lehre von den Trichinen, 1865; Kanalisation oder Abfuhr, 1869; Die Urbvölkerung Europas; Menschen- und Affenschädel.

Virement, (*franc.*) încheierea conturilor între creditor și debitor prin transportarea sau asignarea saldului; în economia statului trecerea unei sume sub alt titlu budgetar.

Virful Arsurilor, pisc, v. Arsuri.

Virful cu dor, pisc în Bucegi în Rom., 2288 m.

Virfurile, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 6 căt., cu 1300 loc., are 1 bis. și 1 școală.

Virgiliu, v. Vergilius.

Virgina, vergura, fecioară (v. Virginitate).

Virgina, (lat. *Virgo*), o constelațiune a zodiacului (v. ac.), al 6-lea semn al acestuia; cu steua de mărimea I Spica.

Virginia, (*Verginia*), fiica plebeului roman Virginius; omorât de acesta 449 a. Chr., când cencevurul Appius Claudius a voit să o răpească.

Virginia, cea dintâi colonie pe teritoriul Uniunii nordamericane, cuprinde o parte din Alleghany cu coastele estice până la Atlantic și cele vestice până la Ohio, acum împărțită în 2 state:

a) *Virginia* (partea estică), 109,940 km², cu 1.655,980 loc. (1890); udată de Potomac și James, bogată în minerale (fier, cărbuni) și sol roditor, care produce cereale, tutun, bumbac. Datorie publica 34·2 mil. doll. la 1890. În congres trinitate 2 senatori și 10 reprezentanți. Capitala Richmond.

b) *V. vestică*, 64,180 km², cu 762,794 loc. (1890). Datorie publ. 184,511 doll. În congres are 2 senatori și 4 reprezentanți. Capitala Charleston.

V. a fost colonisată de Englezi (Jamestown) începând din Aprilile 1607, după războiul de independență multă vreme cel mai însemnat stat al Uniunii, 1861—65 a fost teatrul războiului civil; 1862 în urma secesiunii s'a divizat în V. estică și V. vestică, ultima remase credincioasă Uniunii și 1863 fu suscepută în Uniune ca stat de sine statator.

Virginice, insule, o parte din Antilele mici, situate spre est dela Puerto Rico, 50—60 insule mărunt pe parte *americane* (170 km², cu 3500 loc.), parte *daneze* (310 km², cu 32,786 loc.) și parte *engleze* (165 km², cu 4947 loc.). Au fost descoperite de Columb 1494.

Virginitate, starea intactă, neatinsă de penisul unui barbat, a genitaliilor unei femei. Semnul anatomic al virginității este hymenul intact; cu toata siguranța nici acesta nu poate servi ca dovadă a virginității.

Virgula, seninul ortografic: , ce se întrebuințează pentru distingerea parților principale de cele secundare ale cîrerii, spre a face distincție între membrele propoziției, și pentru deosebirea propozițiilor.

Viriatius, păstor lusitan. căpetenia poporului său în războiul contra Romanilor. Omorât 139 a. Chr.

Viribus unitis, (*lat.*) »cu puteri unite«, devisa ordinului Francisc-Iosif.

Viril, (*lat.*) bărbatesc, fig. demn de un om, curajos. Când barbatul moare și văduva sa n'are avere, dînsa ia o porțiune *virilă* în usufruct din succesiunea soțului, dacă are copii cu acesta. Partea femeii este ca și a unui copil: pro numero virorum, și de aceea a lua o porțiune virilă, înseamnă a lua cât un copil. [Scriban.]

Virnant, numire vulgară a plantei *Ruta graveolens* L. (v. ac.).

Virsta, durată vieții, timpul trecut dela naștere. V. înseamnă mai departe o epocă a vieții; cele 4 V. ale omului sînt: *copilăria* până la etatea de 15 ani, *juneța* (v. ac.) dela 15—25 ani, *maturitatea* dela 25—55 ani, și *bétrâneța* dela 55 ani încolo. V. din punct de vedere juridic, v. la Adopțiune, Emancipațiune, Eitate, Major, Minoritate și Tutela. V. *lumii*, v. Epoca. (v. și art. Era, Ev și Period.)

Virtej, v. Vînt.

Virtejul pămîntului, numirea populară a plantelor: *Medicago orbicularis* All. (v. ac.) și *Pedicularis verticillata* L. (v. ac.).

Virtelnița sau *Depăndtoare*, unealta de întins firele toarse.

Virtop, loc cufundat, cu găuri mici și mari în el, cari împedeca circulațiunea și scurgerea apelor.

Virtop, com. rur. în Rom., j. Dolj, fondată la 1700. Se compune dintr'un singur catun, are 1361 loc., 1 biserică și 1 școală mixta.

Virțu, catun în Rom., pendent de comuna Balăești (j. Gorj) în apropiere de rîul Tismana. Aici se afla o magură uriașă numită »Cioca cu bani«, unde s'au gasit multe anticități. Lîngă rîul Tismana se mai vîd și urmele unui castru roman de pămînt. În hrisoave se menționează V. de pe la 1587.

Virtual, (*lat.*) care are putere în sine, dar fara efect actual.

Virtuos, (*ital.*) abil, îndemînat; în limbajiu musical titlu dat unor cântăreți sau iustrumentaliști, cari pe lîngă dispozițiuni naturale pentru arta, posed și o excepțională îndemînare în tehnica execuțiunii.

Virtus, (virtutea), cu înțelesul de vitejie în resboiu, era venerată în Roma ca o deită și a avut mai multe temple. În legatura cu virtutea era venerată și Honos (onoarea), care adese își avea templul împreună cu V.

Virtute, (*lat.*) în fond tarie, putere, barbație, vitejie și de aici apoi V. denota în genere încordata tărie a puterilor unei ființe spre împlinirea funcțiunilor sale. În limbajiu modern etic V. se numesce dispoziția constantă, rezultata din perfecta armonie a voinței cu legea (ordinea) morala, prin care omul caută totdeauna a face numai binele și a evita răul spre fericirea proprie, a deapropelui și a societății. După natura puterilor funcționale se face deosebire între V. corporala sau fizică, spirituala și morala. Încă din timpurile antice filosofi, dela Socrate începînd, susțineau că V. ar fi numai una și ca ea s'ar pute căștiga prin învățare și exercițiu. Din punct de vedere moral și în marginile creștinătății, avînd în vedere și obiectul la care se raporta, feliuritele specii de V. se reduc la două clase: teologice și morale. Cele teologice, numite așa pentru că au de obiect direct al lor ființa suprema, pe Dîeu, și pentru că cărmuiesc în primul loc relațiile omului cu dîeirea, sînt: credința, caritatea (dragostea) și speranța. Cele morale, al căror obiect sînt actele și conduita morala a omului în diferitele relații omenesci, sînt: înțelepciunea, înfrînarea, dreptatea și tăria cu toate virtuțile speciale, ce se derică din ele. Pe ele le gasim chiar la filosofi antici cu deosebire la Plato și la Stoici. Adevărata V. imprimă lu-

crărilor noastre caracterul moral și ne garantează fericirea. (Cf. Mironescu, *Etica*; Pacu, *Morala creștină*.) [Pl.]

„**Virtutea Militară**“, v. art. Medalia.

Virulent, product chimic animal și vegetal cu acțiune vătămătoare specifică, numire rezervată productelor bacteriene numite virusuri, toxine ptomaïne, toxalbumine, etc.

Virunum, capitala prov. romane Noricum; ruinele ei se află pe Zöllfeld lîngă Klagenfurt.

Virus, productul chimic toxic, ce secretează (dijecțiuni) microbii patogeni (vătămători) și care în organismul viu provoacă boale infecțioase speciale după felul microbului care i-a dat naștere. Lupta microbilor cu organismul ce ei invadează este numai pe terenul chimiei. Pentru un V., ori e prezent microbul ori numai excrețiunile lui, este egal pentru acel moment, totul depinde de gradul de virulență al toxinelor și de gradul de rezistență al organismului nostru, reprezentat prin chimismul antitoxic și bactericid al sucurilor organelor noastre. Microbul patogen, dacă i-se răpesc virulența toxinelor lui prin neutralizarea lor de către antitoxine sau prin alte mijloace artificiale, devine un sprofrit indiferent ca ori ce microb nepatogen. V.-ul viu a fost pus pe sconă de către Pasteur în dalac și turbare, iar aji este bine admis, că chiar și microbii cei mai inofensivi sau cei cari lucrează în mod lent, cronic, au V.-ul lor specific, care dacă nu e vătămător pentru om, este poate vătămător pentru alte animale sau plante. În acest fel bacteriile de fermentațiune, atât de folositoare, indispensabile chiar vieții organice, nu sînt virulente până ce productele lor chimice sînt în proporțiuni normale, îndată ce însă fermentațiunea este abnormă, când ea trece în descompunere, începe și virulența fermentativă. Acțiunea vătămătoare a V.-lor este uneori excitantă la început, ori dela început paralisantă asupra sistemului nervos periferic și central, producînd diferite complexuri de turburări speciale în ceea ce numim boale infecțioase. [Dr. Al. Tălășescu.]

Virzob, cerc de lemn împletit la mijloc cu sforicele spre a pute umbla pe zăpadă.

Vis, un fenomen psico-fisiologic ce ne dă dovada despre continuarea vieții sufletesci și în timpul somnului. V.-rile sînt fenomene în cari involuntar și inconștient se fac fusiuni, asocieri și reproduceri de idei întîmplătoare și fără privire la legătura lor logică ori la coexistența în timp. Caracteristic este în V.-ri că: a) idelle se asociază fără regulă și fără control din partea realității; b) sensurile funcționează ce e drept, dar excitarea uu e atât din partea lumii externe cât mai mult numai din partea creerului, de aceea totul ni-se presintă ca realitate; c) sînt șterse linițele de spațiu și timp precum și unitatea conștiinței, de aceea V.-le totdeauna conțin ceva curios, baroc și particular; d) în V.-ri se combină și asociază vechi resturi memoriale ca și cele mai recente ori chiar influențe în legătură cu ceea ce are să se întîmpe în viitor. Tocmai de aceea ele pot avé însemnare simbolică și profetică pentru acela care scie să le explice. Causele cari pot da naștere V.-lor sînt mai cu samă afecțiuni somatice: apăsare, căldură, receală, îngreunări de stomac; afecțiuni nervoase; resturi din trecut de senzațiuni și re-

presentari; în sfârșit dispoziția fiziologică, psihologică și morală în care omul adoarme. (Cf. Gavănescu, *Psychol.*, pag. 128; Dr. Blaga, *Analisé psych.*, pag. 86.) [Pl.]

Visa, mențiunea făcută pe un act, pe un bilet, spre a se ști că a fost prezentat. Așa în fiecare an biletele rezerviștilor se vizază la depozitele de recutare. Actele autentice se vizază de judecări cu mențiunea »spre neschimbare« sau pe latinesce »ne varietur«, cum spune art. 181 din legea vămilor. De asemenea judecătorul sindic vizaza creanțele verificate și admise la masa falimentului (art. 772 cod. com.). Registrele comercianților trebuiesc prezentate la tribunalul la finea fiecărui an spre a fi vizate (art. 27 cod. com.). [Scriban.]

Vișa, *Ioan*, filantrop român, comerciant și proprietar de mine, n. 1828 în Făgăraș, numai la bătrânețe a învățat puțin a scrie și ceti, dar prin muncă neobosită a ajuns om avut. Fiind încă în viață, toată averea lui a destinat-o și dat-o pentru scopuri filantropice și culturale românesce. Casa sa din Abrud a donat-o pentru scopuri școlare și a făcut 3 fundațiuni în suma de 70,000 cor. pentru meseriași și studenți și pentru îmbrăcarea școlărilor saraci din Abrud și Făgăraș. La insistența lui, și fratele său *George V.*, n. 1826 în Făgăraș, † 1900 în Zlatna, a testat 60,000 cor. pentru scopuri filantropice. [a. p. b.]

Vișani, com. rur. în România, j. R.-Sarat, cu 1061 loc., 1 biserică și 1 școală mixtă.

Visarion, (orig. *Nicolae*), *Sarai*, călugăr sârb, n. 1714 în Costainița (Bosnia). 1732 s'a calugărit în mănăstirea Sf. Sava din Ierusalim și s'a stabilit în măn. Pașra. 11 Martie 1744 vine în Trans. și dela Lipova până la Sibiu îndeamnă pe poporul român, sfașiat de confesionalism, a păstra credința veche. »V. era tare în credința sa, dar neajutorat în motivarea ei; pentru poporul incult el gasea cele mai erective mijloace oratorice.« Poporul fanaticat de V. inscenă o adevărată revoluțiune în contra uniților. Intervenind puterea lunească, V. a fost prins, supus în Sibiu 27 Apr. 1744 unui interogator, întemnițat în Sibiu, în Deva și în Timișoara, și transportat apoi la Viena; ce s'a făcut cu el în Viena nu se știe. Agitația lui a fost nefastă pentru soarta viitoare a Românilor de ambele confesiuni. (Cf. G. Bogdan-Duică, *Căl. V. S.* 1744. Caransebeș, 1896.) [T. S.]

Vis-à-vis, expresiune franțuzească, verbal: față în față. În românește se dice: față cu, în față; preste drum.

Visc, numele românesc al plantelor parasite: *Loranthus europaeus* L. (v. ac.) și *Viscum album* L. (v. ac.). *Visc de stejar* = *Loranthus europaeus* L. (v. ac.).

Viscaya, v. Biscaya.

Viscera, organele cavităților mari ale corpului animal, în special cele din cavitatea abdominală.

Vischer, 1) *V.*, *Peter*, celebru sculptor torent, n. 1455 în Nürnberg, † 1529. După Albrecht Dürer cel mai mare artist al timpului său. Op. princ.: Monumentul arhiep. Ernst în Magdeburg și al cardin. Albrecht în Aschaffenburg, etc. Fiii săi *Hermann* († 1516), *Hans* și *Peter* jun. († 1528) s'au distins în aceeași artă.

2) *Vischer*, *Friedr. Theodor*, estetician germ.,

n. 1807 în Ludwigsburg, a fost prof. de filosofie la univ. dela Tübingen și la polit. din Zürich și Stuttgart. † 1887 în Gmunden. Scr. princ.: »Über das Erhabene u. Komische«. 1837; »Kritische Gänge«, 1844; *Aesthetik*, 1846; »Mode u. Cynismus«, 1888, etc.

Viscol, sin. Vifor (v. ac. și Vênt).

Visconti, (lat. *Viccomites*), familie princiară în Lombardia, din care a ieșit o pleiada de bărbați cari au stăpânit orașele din nordul Italiei. Dintre membrii familiei unii au parcurs carieri ierarhice, alții au fost domnitori luminați. Familia lor s'a distins în protejarea artelor și a scriitorilor mari. Petrarca a fost la curtea lui Lucchino V., care a înfrumusețat orașul și a introdus mătăsăria. A fost ucis în 1349. Leaganul familiar a fost Milano.

Viscum L., (botan.) mic gen din fam. Loranthaceae, tribul Visceae, cuprinde vr'o 30 specii de arbuști cu ramuri opuse sau dichotomice, ce cresc ca paraziți pe ramurile diferiților arbori din regiunile calde și temperate ale globului. *V. album* L., crește și în părțile noastre, parazit pe diverși arbori, mai cu samă însă pe meri și plopi și este cunoscut poporului nostru sub numirea de Visc. Din fructele acestei plante se prepară cleiul de prins paseri. Frunzele și fructele de Visc, sub forma de decoct, au fost întrebuintate în medicina contra diferitelor afecțiuni nervoase. Drușii atribuia Viscului virtuți misterioase, din care cauză îl clegeau în fiecare an cu mare solemnitate. Iutr'o și anumita o druida îmbracata în alb se urca în stejarul pe care crește Viscul și cu o secere de aur taia Viscul cel verde, care după credința lor produce fecunditate la toate viețuitoarele sterile. Această credința a drușilor se explică prin faptul, că Viscul este totdeauna verde și infloresce deja prin luna lui Martie părănd astfel a fi el singur imaginea vieții în mijlocul naturii sterile și veștede. [Z. C. P.]

Visect, anul, v. An visect.

Visegrád, com. mare în Ung., cott. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, are 1508 loc., Germ. și Magh., pe malul drept al Dunării. În apropierea V.-lui sunt mine de cărbuni. tot în raionul comunei se afla ruinele castelului reg. de odinioară. Acolo era și o fortăreață, ruinată la 1702, a carei renovare se face ași sub îngrijirea și din vistieria statului.

Vișeu, 1) *V. de jos* (magh. *Alsó-Vișó*), com. rur. în Ung., cott. Maramureș, cu 3501 loc. Rom. și Germ. 2) *V. de sus*, com. rur. în cott. Maramureș, cu 7562 loc. Germani, Români și Maghiari. V. are oficiu pretorial, notariat public, oficiu de dare. Isovoarele cu apă minerală »*Suliguli*« până acum sunt puțin folosite. 3) *V. de mijloc* (*Közép-Vișó*), com. rur., cu 1659 loc. Rom. și Germ., de care se ține și mica stațiune balneară *Valea Vinului*, cu apă minerală care conține și sare. 4) *Vișeu*, afluent al Tisei. Isovoare în partea sud-estică a cott. Maramureș și la Polyna se varsă în Tisa.

Vișiera, (*visir*), cozorol, partea mobilă a coifului, care acopere fața.

Vișigoți, v. art. Goți (vol. II, p. 585) și Spania.

Vișin, arborele cultivat *Prunus Cerasus* L., sin. *Cerasus vulgaris* Mill. (v. ac.); fructele comestibile ale acestui arbore se numesc *Vișine*.

Vișinată, rachiul de vișine.

Vișina, 1) *V.*, com. rur. în Rom., j. Vlașca, se compune din 2 căt., cu 1570 loc. *V.* are 2 bis și 1 moară cu aburi. 2) *Vișina*, com. rur. în Rom., j. Romanși, are 1252 loc., 1 bis. și 1 școală. Aici se fac 2 târguri pe an, în 18 Maiu și în 11 Sept.

Visita, *Visitațiune*, cercetare, căutare, inspecționare.

Visitațiune canonică, în administrarea și guvernarea diecesană, un act jurisdicțional și mijlocul cel mai bun ca arhierul să cunoască starea diecesei sale, să îndrepte disciplina și moravurile între preoțime și credincioși. Chiar și din această cauză, sinoadele bisericești adeseori dispun ca arhierii să facă atari visitațiuni.

Visiune, (*lat.*) a) în limbajul filosofic se numesc *V.* formațiunile psihice cari, ca concepțiuni ale imaginațiunii, se produc abătându-se dela legile normale ale percepțiunii sensibile ale vederii. *V.* sânt o formă particulară de halucinațiuni (v. ac.), căci sânt halucinațiuni în legătură numai cu organul vederii. Când s. e. un arbore mi-se arată ca om, am o iluzie, dar când mi-se pare că ved ceva acolo, unde nu este nimic, am o visiune; b) din punct de vedere religios *V.* se numesc vedeniile de lucruri supranaturale ce unii oameni cred că le au într-un mod excepțional și cu oarecare permisiune sau inspirație divină. Cei cuprinși de această credință se numesc *visionari*. (Siu. vedenie, nălucire, fantomă.) [Pl.]

Viski, *János*, predicator reformat. În 1697 se afla în Sânta-Maria (Boldogfalva), când a început să facă o traducere românească în versuri a psalmilor. Psaltirea a terminat-o în Gioagiul de jos la 19 Aug. 1697. Traducerea e cu litere latine, dar cu ortografie maghiară. Vocalele *a* și *i* nu sânt marcate. A avut model Psaltirea versificată a lui Albert Molnár, și a cercat să păstreze și în traducerea rom. măsura și rima modelului. Socoind mulțimea cuvintelor arhaice, dispartute din graiu, Silași (Transilvania, 1875) a emis părerea, ca *V.* nu e autor, ci copiator. *V.* a avut la îndemână un manuscris vechiu românesc și modelul unguresc, și a folosit din prima: materia, din ultima: forma Psaltirei.

Visk-Várhegy, stațiune balneară în Ung., situată lângă com. Visk în cott. Maranurș, la o înălțime de 400 m. Apa, care conține sare și fier, se folosește la anemie și boale de femei.

Vis major, *cas fortuit* sau *forța majoră*, e ori ce eveniment pe care vigilența omenească nu poate să-l prevină, nici să-l împedece, fie ca acest eveniment vine dela natura (foc, inundație, cutremur, etc.), fie că vine dela o persoană sau un lucru de care debitorul nu răspunde. În principiu, nimeni nu răspunde de cazul fortuit. Pentru a fi scutit de răspundere, trebuie să nu fi pricinuit prin greșeala ta întâmplarea casului fortuit. Resboiul e considerat ca un cas de forță majoră, așa că statul nu e ținut să despăgubească pe cei ce au suferit din cauza acestui eveniment. Forța majora, fiind un fapt material, poate fi stabilit cu martori. [Scriban.]

Vișnu, după mitologia indică unul din cei trei Ței mai de frunte. E pus între Ței soarelui, al carui resărit, niiază-Ți și apus înseamna trei pași ai lui *V.* cu cari a străbătut pământul, vėzduhul și ceriul. *V.* se îngrijese mai mult de omenime,

și dacă aceasta e amenințată de ceva primejdie mare, se întrupează și o scapă. Până acum s'a întrupat de 9 ori sub diverse forme, a 10-a ora va veni la capătul lumii, când va nimici pe cei răi și va crea alții buni.

Vispesci, com. rur. în Rom., j. Buzău, forinată din 4 căt., cu 1250 loc.

Viștea de jos și sus, comune în Trans., cott. Făgăraș. 1) *V. de jos*, are 1196 loc. rom., agricultori, 2 biserici, 1 școală; are o bancă rom. »Olteana« (fundată 1893; capital social 40,000, fond de rezervă 28,042, depozite 130,997, active 278,534, profit (1902) 10,334 cor.). 2) *V. de sus*, are 1461 loc. rom., 1 biserică și 1 școală.

Vistleria, tesaurul public, v. Erar. *Vistiernic*, mare tesaurar, titlul vechiu al ministrului de finanțe.

Vistula, (germ. *Weichsel*), râul principal al Poloniei, isvorcește în Beskidii Silesiei austriace la înălțime de 1154 m., curge pe la Cracovia, unde e navigabil deja, pe la Sandomir, Varșovia, Plozk, prin Prusia vestică pe la Thorn, Graudenz, aproape de mare se divide în numeroase brațe, formând delta de 2200 km², prin care se varsă în Marea Baltică (și în Frische Haff). Lungimea 1050 km.; basin 191,406 km²; navigație și plutărit însemnat. Afluenți pe dreapta: Dunaieț, San, Vieprz, Bug, Drevenz; pe stânga: Pilița, Brahe, Schwarzwasser, Ferse, Motlan cu Radaune.

Visum, (*lat.*) *visa* (v. ac.), întărirea, verificarea oficială a unui pas ori a unei cărți de serviciu. *Visum repertum*, raportul medicului despre o visitațiune medico-legală.

Viszág, comună rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1891 loc. români.

Viszka, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1183 loc. români.

Vitaceae Lindl., sinonim cu Ampelideae Endl. (v. ac.).

Vița de vie, una din numirile populare ale plantei *Vitis vinifera* L. (v. ac.).

Vița americană e o viță de vie cu mai multe varietăți ca Solonisi, Riparia, etc. ca niai rezistente atacului floxerei; la început ele serviau ca reproducători direcți, ați însă numai ca suport pentru altoit vița indigenă pe ele. La altoitul viței nu rămâne decât radacina din pământ din vița americană. Experiența a dovedit ca nu toate vițele americane sânt egal de trainice și rezistente la floxera. (v. Phylloxera.)

Vital, ceea ce se ține de viață și servă la conservarea ei. Tot *V.* se numește și ceea ce ni-se arată ca foarte important pentru unele interese ale vieții. [Pl.]

Vitalian, pirați de mare, în secl. XIV; în resboiul lui Albrecht în contra Margaretei regina Svediei, au fost lefegii acesteia. Sfirșind cu rezultat resboiul la 1392, se împraștiră prin insulele din Marea Ghețoasă și de aici jefuesc corabiile comerciale îndeosebi ale Hansei. La 1429 sânt înfrânți de orașul Hamburg și dispar pentru totdeauna.

Vitalism, teoria, care pentru explicarea fenomenelor vieții recurge la o anumită putere de viață sau princip al vieții. Tot *V.* se numește și doctrina acelor medici, cari cauta sa explice fenomenele fisiologice și patologice prin influența unui principiu necunoscut, pe care îl numesc principul vital. [Pl.]

Vitalitate, manifestarea vieții a unei ființe ori a unui organ al ei, proprietatea inherentă materiei organizate a îndeplinii o activitate, înainte de toate cea a nutrițiunii. E. Littré distinge 3 grade de V.: vegetalitate, animalitate, socialitate.

Vitalițiu, rentă de susținere.

Vitanlia, v. Bethania.

Vite, animale domestice (v. ac. și art. Zootechnia).

Vite de prăsilă, vite de rentă, sunt în genere vitele cari nu servă propriu zis la munca câmpului, ci se țin pentru obținerea unor altor foloase: prin înmulțirea lor (reproducție), prin creșterea, laptele, carnea, lâna, etc., ce avem dela ele. Totodată cu vitele de prăsilă utilisăm în agricultură cele mai multe produse de puțină valoare, fân, paie, cocieni, etc. și producem cel mai mult gnoiu pentru îngrășarea pământului. **Vite de prapas**, vitele fără stapân, găsite prin holde sau pe drumuri. În Rom., aceste V., dacă nu le reclamă nimeni în trei zile dela prindere, se declară ca vite de prapas. Vita de prapas se hrănește de comuna sau de un însărcinat al comunei, în care timp se fac publicațiile necesare pentru aflarea stapânului. Dacă în termen de șase luni nu reclamă nimeni vita, ea se vinde prin licitație și din preț se scade hrana, cheltuielile de pază, prețul stricăciunilor de va fi facut și restul profită comuna. (Cf. art. 45—59 din legea poliției rurale.)

Vitel, *Vitellus*, v. Galbinuș.

Vitel și vițea, fetul dela vacă și bivoliță.

Vițel de mare, v. Foca.

Viteluoa, com. rur. în Bucov., expositură parochială împreună cu cat. Lașchia vechie, moșie boierească în căp. și j. Coțman, are 937 loc. (870 ort.-or., 47 rom.-cat. și uniți, 20 mos.), 1 școala primară.

Vitellius, *Aulus*, împărat romau, n. la a. 15 d. Chr., proclamat împărat la 68 de legiunile din Germania inf., și după moartea lui Ōtho intră în Roma. La asaltul legiunilor lui Vespasian asupra Romei, V. a fost ucis 22 Dec. 69.

Vitellus, vitel, v. Gălbinaș.

Vitesa, iuțală, repegiune, celeritate (v. ac.).

Vitex L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Verbenaceelor, trib. Viticeae, cu foi oposite, flori zigomorfe 5-mere, stamine 4-didyname, fructul o drupă 4-loculară. Cuprinde vr'o 60 specii preponderant tropicale și subtropicale, cultivate uneori ca plante decorative, așa mai adese *V. Agnus castus* L. din Mediterana, cunoscută sub numirea de »mielarea«. [A. Pr.]

Viti, insule, v. Figi.

Viticultura, cultura viilor. (v. art. Vin și Vitis.)

Vitiges, (*Witlich*), rege al Ostrogoților (536 până 539), asediă de Belisar în Roma (537—38), apoi fu însuși asediat de Belisar în Ravena și facut prizonier.

Vitis L., (botan.) mare și important gen din familia *Ampelideae*, cuprinzând vr'o 230 specii de arbuști sarmentoși, acățatori prin cărcei, ajungând uneori la o mare înălțime. Speciile acestui gen sunt foarte răspândite prin regiunile calde și temperate ale emisferei boreale. Genul acesta cuprinde pe lângă *Cissus* L. și următoarele secțiuni, după alți botaniști genuri deosebite: *Ampelopsis* Michx. (v. ac.), *Adenopetalum* Turcz., *Botria* Lour., *Saelanthus* Forsk. și *Columella*

Lour. Dintre numeroasele specii ale genului *Vitis* L., menționăm: *V. vinifera* L., care crește spontan în părțile noastre și este cunoscută poporului nostru sub numirile de: Viță, Viță de vie, Lăuruscă, etc. Această importantă plantă se cultivă la noi foarte mult constituind viile. Fructele comestibile ale Viței de vie se numesc Struguri în Muntenia și Transilvania și Poaină în Moldova și Bucovina. Prin cultura intensivă a acestei plante s'au obținut numeroase varietăți, subvarietăți și rase, dintre cari menționăm: Albă, Beșică, Braghină, Busuioacă (Mold.) sau Tămăioasa (Munt.), Coarnă, Gordană, Plăvaie, Razachie, Țița oii, etc. (v. și art. Vin.) O alta specie cultivată ca planta decorativă este *V. hederacea* Ehrh., sin. *Ampelopsis hederacea* Michx. (v. ac.) și cunoscută sub numirile vulgare Iederă cu cinci foi, Viță de Canada, etc. [Z. C. P.]

Vițiu, (*lat.*) obicinuita dispoziție și înclinare spre rele și spre vătămarea din voie liberă a legilor morale; un defect grav, o imperfecțiune morală. Sub acest raport V.-rile, opunându-se virtuții, sunt de atâtea feluri de câte sunt și virtuțile. Omul cuprins de vițuri se dice *vițios*; sin. *pecat*. [Pl.]

Vitomiresci-Trepteni, comună rur. în Rom., j. Argeș, se compune din 8 sate, cu 1341 loc., 3 bis. și 1 școala primară.

Vitoria, capitala prov. span. Alava, oraș întărit, 27,660 loc.; episcopie; comerț viu. 21 Iunie 1813, Wellington bate aci pe Francezi (Jourdan).

Vitraliu, fereastra cu geamuri pictate.

Vitreg. Frații se împart în frați buni, adecă din aceeași mama și din același tata, gemeni; frați consanguini, când au tata comun și mama diferită; frați uterini, când au mama comuna și tați diferiți. Primii frați sunt frați »buni«, ceilalți sunt vitregi, dela latinul vitricus. Copiii facuți cu prima soție, în Rom. n'au drept la succesiunea soției a doua, care e mama lor vitrega. Frații buui, consanguini și uterini succed pe capete, în părți egale, dacă sunt din aceeași căsătorie. Când frații sunt nuii drepti, alții vitregi, moștenirea se împarte în două: partea mamei și partea tatalui. Consanguinii vor moșteni pe tatal lor, uterinii pe mama lor, iar frații buni pe ambii părinți, așa că aceștia iau îndoit. [Scriban.]

Vitrificațiune, punerea de geamuri; a prevedea ceva cu sticla.

Vitrina, fereastră mare în care se expun mărfurile de vânzare.

Vitriol, nume dat odinioară tuturor sulfatelor: *V. alb*, sulfat de zinc (Zn SO₄); *V. albastru*, sulfat de aramă (Cu SO₄); *V. de fier*, sulfat verde (Fe SO₄). V. se numește ați acidul sulfuric concentrat (H⁺ S⁻ O₄⁻), preparat prin destilațiunea uscată a V.-lui de fier; se mai numește acid sulfat de Nordhausen; e fumegator, piro-sulfat sau oleiu de vitriol.

Vitrit, material de construcțiune, compus din placi de sticla așezate pe un strat de piatră artificială. Se întrebuințează în arhitectură ca decorațiune și mai ales în spitaluri, din cauza că tablele de sticla se pot dezinfecta mai ușor decât alt material.

Vitrograf, v. Phonautograf.

Vitruvius, *Marcus Pollio*, inginer belic sub Caesar și Augustus. Scr.: »De architectura«.

Vittoria, oraș în Sicilia, prov. Syracus, cu 21.700 loc. Anticități.

Vittoria, *duce de*, v. Espartero.

Vittorio, oraș în Italia, provincia Treviso, 11.000 loc. Episcopie.

Vitumnus, la Romani zeul dător de viață (vita); un predicat al lui Iupiter (creatorul).

Vitus, la Slavi un zeu al soarelui și al luminei, unul dintre cei 5 zei mai mari.

Vitzu, *Alexandru N.*, prof. român, n. 21 Nov. 1853, a studiat la univ. din Iași și la Paris, unde a luat doctoratul în științele naturale. Dela 1882 profesor de zoologie, anatomie și dela 1892 de fiziologie generală și comparată la București. 1885—88 a fost inspector general al școlilor, iar la 1895 deputat. Lucrări: Anatomia și fiziologia crustaceelor; Doctrina secrețiilor interne; Noua funcțiune a Pancreanului, etc. și nune-roase lucrări asupra sistemului nervos, a fiziologiei creierului, ș. a., publicate în diferite ziare franceze.

Vivace, cuvânt ital., întrebuințat în muzică ca termen de mișcare, vioiu, repede, cu vioiciune. Cuvintele *vivo* sau *con vivacità* înseamnă acelaș lucru. Diminutivul *vivacetto* indică o mișcare mai moderată, și superlativul *vivacissimo* o mișcare foarte repede. [T. C.]

Plante vivace, v. Perene.

Vivandiera, femeie care însoțește o trupă spre a vinde soldaților mâncări și beuturi. În armata română nu există; în Franția V. erau recunoscute oficial; fiecare corp de trupă era urmat de câte o V. care vindea soldaților toate cele necesare pentru trebuințele zilnice.

Vivariu, v. Aquariu.

Vivera, animale mamifere din ordinul carnivorelor, cari seamănă cu dihorii, sunt însă mai mari. Trăiesc în Asia și Africa. Au la partea dindereț glandule cu o materie mirositoare, întrebuințată în parfumerie; înaintea se întrebuința în medicină. Există o mulțime de specii, ca: *V. genetta* (singura specie ce trăiește în Europa sudică), *V. civetta* (din Africa), *V. zibetha* (din India și China), *ichneumonul* (*Herpestes ichneumon*) v. ac., ș. a. V. are un aparat special în apropiere de organele genitale, care produce o substanță cunoscută în comerț sub numele de *Viverreum*, materie homogenă, succuoasă, galbea, când e proaspătă se îngroașe, și înegresce când se învechesc. Miros pătrunzător. Se întrebuințează ca stimulent și antispasmodic.

Vivianit, mineral, fosfat de fier hidratat, monoclinc în agregate radiare frecuent, pământos. Proaspăt alb, incolor, la aer prin supraoxidarea fierului devine albastru, culoare sub care de altfel se prezintă de obicei. În crepăturile sisturilor argiloase, în scorii de cărbuni (*Commentry*, etc. în Franția), ca agregate radiare la Anglar în Franția (*Anglarit*), umplând scocii la Kertsch în Crimea, și la Mullica Hills în New Jersey (radiar *Mullicit*), în porele oaselor fosile; var. pamantooasă ca cuiburi în turba, etc.

Vivipare, animale, la cari oul se desvoaltă în corpul mamei, astfel că nase pui vii, pe când *oviparele* se ouă mai întâi și apoi se desvoaltă puil în afară de corpul mamei.

Vivipare, plante, cari se multiplică prin bulbili (v. ac.) formați în locul florilor, ca la *Poa bulbosa* var. *vivipara*, specii de *Allium*, ș. a.

Vivisecțiune, operațiunea făcută asupra corpurilor animalelor vii pentru cercetări științifice în ceea ce concerne fiziologia și legile după cari se petrec actele vieții normale. Grație acestor sacrificii de animale s'a putut pune baza patologiei experimentale și tuturor științelor biologice experimentale, pe cari se razimă progresul tuturor științelor în viitor și în special filosofia vieții. V. la început s'a făcut asupra oamenilor condamnați la moarte, regii Persiei puneau criminalii la dispozițiunea medicilor pentru studii omului viu. V. la animale pentru anatomia și fiziologia comparată a fost făcută cu mult avânt științific de Galien, Harvey, Magendie și de marele fiziologist Claude Bernard. Succesele bine-făcătoare incalculabile ale V. la animale, atenuază până la toleranță barbaria de fapt a acestor operațiuni, căci numai prin V. s'a putut gasi misterele funcțiunii multor organe, numai prin ea și prin experimentari la animale s'a putut întrona patologia experimentală asupra tuturor științelor biologice pozitive și a crea igiena modernă, numai prin asemenea procedee barbare putem garanta civilizațiunii viitoare instituțiunile cele mai umanitare. [Dr. A. Talășescu.]

Vivos voco, *mortuos plango, fulgura frango* (lat.) »Chien pe cei vii, plâng pe cei morți, fulgerile le împrăștiu», inscripție obicinuită pe clopote, pe care poetul Schiller și-a luat-o de motto la poesia »Cântecul clopotului».

Vixorit, *Nitrosacharosa*, $C_{12}H_{18}(NO_2)_4O_{11}$, se obține tratând zahărul cu un amestec de acid sulfuric și acid azotic. E o substanța amorfă, explodează.

Viza, v. Acipenser.

Vizakna, v. Ocna Sibiului.

Vizanti, *Andreiu*, fost prof. rom., n. 1844 în Roman, a studiat în Iași și în Madrid, unde a obținut diploma în litere. Reîntors acasa, a fost numit profesor de limba și lit. rom. la univ. din Iași. A scris: Principiul unității în istorie, Importanța și utilitatea studiului luibeii române, Constantin Negri, Veniamin Costache, Abecedarul lui Gheorghe Lazăr, etc. în limba română și franceză, precum și o mulțime de discursuri. V. a fost membru coresp. al Academiei române. Urmarit de justiție pentru delapidare, a fugit din România.

Vizanția, 1) V., *părâu* în Rom., j. Putna, se varsa în Putna. 2) V., *mânăstire* în com. cu acelaș nume, j. Putna; datează din secl. XVI, în fruntea citorilor stă Eremia Movila Vv. A fost închinată la mauăst. Grigoriu din muntele Athos. 3) V., com. rur. în j. Putna, se compune din 2 cat., cu 1043 loc., are 2 biserici și 1 școala mixtă.

Vizantia, izvoare minerale în Rom., j. Putna. Apele conțin pucoasă, sare și iod. Regiunea e frumoasă, stabilimente sistematice nu sânt.

Vizir, (*turc.*) mare deunstar al Curții otomane. *Mare-vizir*, prim-ministru.

Vizir, com. rur. în Rom., j. Braila, cu 4284 loc.; în com. sânt vii, cu o suprafață de 163 hect. Are tirg renumit de vite. V. a fost înființat de locuitorii din Focșani, Rîmnic și Buzeu târiți la robie preste Dunăre de Turci, dintre cari unii eliberându-se s'au reîntors sub obligamentul de a plăti anumit tribut, și a susție garnisoana turcească care strajua la Dunare.

Vizuresci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 3 căt. cu 1297 loc.

Vlach, v. Valah.

Vlacho-Clisura, v. Clisura.

Vlacho-Lebadea, (*V. Livadia*), v. Livadia.

Vlachs, *Angelos*, poet neogrec, n. 1838, a studiat în Germania, a ocupat funcțiuni administrative, în mai multe rânduri ministru plen. în Berlin. Scrierile sale sînt poetice și estetice, a publicat multe poezii lirice, comedii și un epos (*Phidias și Pericles*). A scris despre Chestia Homerică în limba greacă, etc.

Vlad, numele mai multor domni români.

1) **Vlad I Dracul**, domn al Țerii-Românești (1432—1447). E fiu natural al lui Mircea cel Bătrân și începător al neamului drăculesc, care, prin luptele cele mai înverșunate, va disputa multă vreme scaunul domnesc neamului dănesc, coborîtor legiuit al dinastiei naționale. Sprijinit de împăratul Sigismund, pe care îl visitase în 1431 la Nürnberg, la începutul anului 1432 obține domnia Țerii-Românești; dar doi ani dela început e nevoit să împartă această domnie cu rivalul său Alexandru Aldea-Voevod. Dupa ce se niântue de acesta, în 1433, domnia lui fu ocupată cu frământări pentru neatîrnare. Se pare ca o rescoală contra Turcilor îi aduse prinderea de către aceștia în 1436. Lăsând ostateci însă, pe fișii săi, Vlad și Radul, se înapuca cu Turcii, cari îl liberează din închisoare. În 1438 conduce o expediție turcească în părțile Sibiului; Turcii învinși în Ardeal, la întoarcere sînt loviți de însuși V. D. în munții Munteniei. Această întoarcere a domnului român de către Turci, îl împacă cu Ardelenii și Ioan Corvin; așa că, atunci când Turcii veniseră din nou să pedepsească pe trădător și pe Corvin, oștile aliate române și ardeleni, întimpinara pe Turci pe Ialomița în sus și îi sdrobesc acolo, în 1442. În anul următor oștenii săi participară la bătălia dela Nis, în Serbia; iar în 1444 însuși conduce oastea sa în ajutorul creștinilor dela Varna. Știrea diu Chalcocondylas și Turocz că Hunyadi, întors prin Muntenia, după desastrul dela Varna, ar fi fost prins și închis aci, nu se dovedesce prin nimic; și, de sigur se atribute lui V. D. în 1444 ceea ce George Brancovici, despotul Sărbilor, faptuise cu adevărat în 1448. În 1445 Români lui V. D. împreună cu corabiile burgunde trimise la Varna, bat cetățile turcesci de pe Dunare: Silistra, Turtucaia, Giurgiu, Rusciuc și Turun. Plecându-se iar contra Turci și mai ivindu-se oarecare neînțelegeri între el și Hunyadi, acesta în iarna dintre 1446—47, veni în Muntenia, batî pe V. D., apoi îl prinse și îl ucise împreună cu fiul său mai mare, Mircea, în Țișor, la începutul a. 1447. (Cf. Iorga, Studii și Documente, Prefața; și Bogdan, Documente și Regeste, scrisorile lui V. D.)

2) **Vlad II Tepeș**, domnul Țerii-Românești (1456—1462; 76). E fiul lui Vlad Dracul. Ia domnia în 1456, când predecesorul său Vladislav II perî de sabie în Țișor. La începutul domniei se constata în bune relații cu Ungurii, dela cari a ținut în stăpînire, ca feude, Amlașul și Făgărașul. Curînd iusă trece în partea Turcilor, din care cauză Ungurii susțin în contra-i pe preteudentul Dan. V. T. le deveni atunci dușman. Profitînd mai ales de luptele dintre Mateiu Corvin și împăratul Frederic III pentru

coroana ungară, trece munții și prădează fără milă în țeara veciuă; iar pe negustorii ardeleni și cei ce aveau afaceri în țeara sa, V. îi prinde și pune să-i omoare cu aceleași mijloace cumplite cu cari își pedepsea, cu vină sau fără, și pe supușii săi. Din cauza aceasta și-a dobîndit printre contemporani și urmași o reputație urîta și faima numelui, crușimilor și nelegiuirilor sale, a trecut hotarele facînd să apară o samă de povestiri, fabuloase chiar, pe sama sa și a faptelor sale. În 1460 prădă cunplîit Brașovul și Țeara-Bărsei, pe rivalul său Dan îl prinde și îl ucide cu moarte cunplîita; în August acelaș an prădă în părțile Sibiului, nimicind cu desăvîrșire orașelul Amlaș. După aceasta V. T. își schimbă politica: devine dușman Turcilor și caută sa se apropie de Unguri. Două expediții însoțite de pradă, făcute în Bulgaria atrag asupra lui și Țerii sale marea expediție a lui Mohamed II în Țeara-Românească, în vara anului 1462. Înainte însă Turcii trinisaseră pe Hamza pașa cu un corp de oaste să prindă pe domnul român; dar V. dejuca planul Turcilor, prinde pe Hamza pașa și ai săi și-i trage pe toți în țepi. În timp ce Mo-hamet trecea Dunărea cu o mare oaste, flota sa batea Chilia, care era a lui V. T. Stefan cel Mare pleaca și el contra Chiliei, nu pentru a ajuta Turcilor, ci pentru a o cuprinde pentru sine. În lupta de pe uscat V. T. cu ai sei nu poate ținea piept Turcilor până în sfîrșit: el cauta scăpare în Ardeal; dar și Turcii se întorc înapoi ca și dintr'o expediție pierduta, atâtea pătînisera. Mateiu Corvin se coborise în Ardeal sa ajute pe V. T.; ba îl și pune pe acesta în fruntea unei oști spre a-și recuceri tronul pierdut. Tepeș scrisc din Rucar sultanului cerîndu-i iertare și oferindu-se a-l ajuta contra Ungariei; dar scrisoarea sa fiind prinsă, Mateiu Corvin îl puue la închisoare, uude stete până la 1475. În acest an, fiind liberat, luă parte la expediția contra Șabațului și apoi fu trimis sa conduca o expediție de prada în contra Turcilor, prin părțile bosniace. În toamna anului 1476 Stefan al Moldovei cu Stefan Bathory voevodul Ardealului, după ce curăța Moldova de Turci, întră în Țeara-Românească, bat și alunga pe Laiot și pun în locu-i în scaun pe V. T. Nu domnesce decăt o luna, căci Laiot întorcîndu-se cu ajutor turcesc îl bate și ucide. V. T. se crede a fi înmormîntat la uînăstirea Snagov. (Cf. I. Bogdan, Vlad Tepeș. București 1896, și Iorga, o. c., l. c.; Iorga: Lucruri noue asupra lui V. T. în Convorbiri literare XXXV.)

3) **Vlad III Călugăru**, domn al Țerii-Românești (1482—96). E un fiu natural al lui Vlad Dracul. Se călugăresce de tînr, de unde și porecla de Calugarul, și se adăpostesce mai bine de un sfert de secol printre Ardeleni în calitate de pretendent domnesc. După ce Stefan cel Mare bate pe Tepeșul la Rîmnic (Iulie 1481) neputînd impune domn Munteniei pe pretendentul adus cu sine, Mircea, un fals fiu al lui Vlad Dracul, V. C. cu ajutor dela Stefan Bathory, voevodul Ardealului, apucă domnia. Dar nu se poate menține, căci toamna e alungat de rivalul său Tepeș la Brașov. În anul următor 1482, întra diu nou în țeară, bate și alungă pe Tepeș; el apuca domnia, iar rivalul său își găsesce moartea la Glogova în Mehedinți. Profitînd de această

luptă Stefan al Moldovei cuprinde Crăciuna și Putna; de atunci Milcovul s'a așezat hotar între Țerile-Române. Supus credincios Turcilor, domnesce în pace până la sfârșitul vieții, 1496. Da ajutor sultanului Balazid II, în 1484, când cucerește Chilia și Cetatea Albă; călăuzesce și ajută două expediții turcești în Moldova, în 1485, și trăiește în bună pace cu Ardeleni atâta timp cât Ungaria are pace cu Turcii, adică până la moartea regelui Mateiu (Aprilie 1490); după aceasta legăturile politice și comerciale dintre Muntenia și Ardeal se înăspresc din ce în ce. Cu înclinare spre cele spirituale V. C. dăruiesce cu proprietăți și bani multe manăstiri din țeară și Sf. Munte și zidesce Glavaciocul și schitul Babele. Se cunosc dela dînsul patru fii: Radul, Mircea, Vlad și Vlăduță și o fiica Caplea. A murit în scaunul domnesc în 1496 și s'a înmormântat la Glavacioc. (Cf. Iorga, o. c., l. c., Bogdan, o. c., scris. lui V. T. și A. Lăpădatu, Vlad-Vodă Călugarul. București, 1903.)

4) *Vlad IV cel Tânăr*, domnul Țerii-Romănesci (1510—12). E fiul lui Vlad Călugarul. După alungarea lui Mihnea cel Rău și uciderea lui la Sibiu (13 Martie 1510), dușmanii acestuia, Pârveștii sau Craioveștii, stăruind la Țarigrad, Turcii sub Mehmed-bey, sangiacul de Nicopole, pun domn pe V. cel Tânăr sau Vlăduță. Dar îndușmânindu-se cu protectorii săi, aceștia chie-mară tot pe Mehmed-bey cu Turcii săi, de astădata însă pentru a-l scoate din domnie și a așeza în locu-i pe Basarab (Neagoe). Oastea și partizanii lui V. cel Tânăr sînt bătuți, iar domnul, refugiat în București, e prins și ucis la 25 Ianuarie 1512. E înmormântat la manăstirea Dealului. (Cf. Iorga, o. c., l. c.)

5) *Vlad V cel Inecat*, domnul Țerii-Romănesci (1530—32). E fiul lui Vlad IV cel Tânăr. Fusesse cerut de boierii țerii domn dela Poartă în locul lui Moise-Vodă și numit în Febr. 1530. Moise-Vodă cu ajutorul lui Stefan Majlăth din Ardeal intra în țeara pe la Turnu-Roșu în August și la Vișoara se da o mare luptă: Moise-Vodă e ucis, iar Majlăth prins. V. cel Inecat a fost omul Turcilor și al lui Zăpolya, a luat în căsătorie în 1531 pe o fata a lui Petru Rareș și s'a sfîrșit înecându-se în Dâmbovița la Popești, în Octombrie 1532. (Cf. Iorga, o. c., l. c.) [A. L.]

V. și art. Basaraba, Vladislav și Vlad.

„Vlădeasa“, bancă rom. în B. Huedin, Trans., fundată 1895. Capital social 96,801—, rezerve 21,931—, depozite 439,389—, active 637,693—, profit (1902) 15,279— cor. Dividenda 6%.

Vlădeni, (magh. *Vlédény*), com. rur. în Trans., cott. Brașov, cu 1390 loc., Români.

Vlădești, 1) *V.*, com. rur. în Rom., j. Cărușului, pe malul Prutului, se compune din 4 cat., cu 2013 loc., cari se ocupă cu agricultura și pescuitul.

2) *Vlădești*, comună rur. în j. Muscel, se compune din 3 cat., cu 1450 loc. V. în christoave se amintesc înainte de secl. XVI.

Vlădescu, 1) *V.*, *Mateiu*, general român, n. Februarie 1835, † Februarie 1901, și-a făcut studiile militare la București, a luat parte ca colonel la războiul independenței în contra Turcilor 1877—78, a fost ministru de război (5 Novembre 1889 până 15 Februarie 1891) în cabinetul conservator-junimist al generalului

G. Manu, iar apoi șef al statului major regal și prefect al palatului.

2) *Vlădescu, Mihail*, prof. de botanica la univ. din București, n. Apr. 1865 în Cămpulung (Rom.), a studiat la Bucur., apoi în Germania și la Paris. La 1888 a luat prin concurs catedra de botanică la univ. din Iași, de unde 1895 a fost transferat la Bucur., în locul prof. Brândza. În Iași a înființat laboratorul de botanică, iar în Bucur., ca director al Institut. botanic (v. ac.) a completat și organizat laboratorul de studii microscopice. 1895—99 inspector al învățămîntului secundar, introduse în programa seminarilor pentru prima oară metoda biocentrică în propunerea științelor naturale. Fost president al Ligei culturale; deputat (conserv.) 1899, reales în opoziție 1901, a dus o vie campanie parlamentară. Scr.: Noțiuni de zoologie (1898), Noțiuni de mineralogie și geologie (1898) și Noțiuni de zoologie și botanică (1901) pentru școlile secundare; mai multe studii în »Archiv«, Bulletin de l'Herbier de l'Institut de Buch. (1902, în contin.); Structuro de la tipe des Selaginèlles, Paris 1888; etc.

Vladica, (slav.) episcop (v. ac.).

Vladimir, mai mulți principii ruși. Cel mai însemnat: *V. cel Mare* sau *Svietoslav*, care prin uciderea fratelui său ajuns pe tron și domnesce 980—1015; s'a căsătorit cu Ana din Bizanț; creștinând întreg poporul său a solidificat temelile imperiului rusec. Memoria lui e eternisată în baladele poporului, cari îl presintă ca pe un eroi național.

Vladimir Alexandrovici, mare duce rus, n. 1847, fiu al împ. Alexandru II, căsătorit 1874 cu princesa Maria de Mecklenburg-Schwerin. Comandantul corpului de garda.

Vladimir, com. rur. în Rom., j. Gorj, cu 1985 loc. Locul nașterii lui Tudor Vladimirescu (v. ac.). Cunoscută din 1583 (7091). Casa de lemn în care s'a născut T. Vladimirescu se vede și astăzi.

Vladimirescu, Tudor, eroul renascerii naționale române dela 1821, n. pe la 1770—89 în Vladimir (v. ac.), din tatal Constantin Ursu și mama sa Ioana. N'a fost căsătorit; descendenți direcți nu are. La 1806 V. era biv vel comis, în 1808 sluger, iar pe timpul războiului rusoturc (1806—12) a fost numit de generalii ruși parucic (locotenent) și apoi decorat cu ordinul Vladimir. Pe la 1815 a fost numit vătav (subprefect). V., deși se înălțase în ranguri boieresci, simpatiza cu poporul și ura pe boieri, pe cari nu-i deosebia de ciocci. Cum moare Alexandru Șuțu, V. trece Oltul și cu o proclamație prin care cauta a rescula pe Olteni. La 21 Ian. 1821 V. era în Tîrgu-Jiului și pe la meșul nopții a pornit la Tîsina. De aci sosî altă proclamație a lui V. în ziua de 22 Ian., prin care anunță moartea lui Șuțu-Vodă și resculara poporului pentru ușurarea dajdiilor și redobîndirea drepturilor strămoșesci. Devenit stăpîn peste Oltenia, se gătesc a pleca spre București. Serie mai întăi lui Derviş pașa, muhafizul Vidinului, că domnii țerii împreună cu boierii greci și români au jefuit țeara, și-l roagă a-i triuneți jalba la împărăție pentru a trimite un om credincios împărătesc la București, ca să cerceteze și sa facă dreptate, caci el nu s'a ridicat decăt asupra boierilor, cari au mîncat dreptatea locuitorilor. Intrînd în București da o proclamație, în care

arată: »că scopul său este de a ocărui pe toți cei ce au incins arma din partea a tot norodul spre sdrobirea ori cunui jaf și a ori cărei ne-dreptăți. Boierii uniți cu V. trimit o tânguire la St.-Petersburg, căutând a îndreptăți resoala lui din cauza jafurilor dominilor străini. Prin aceasta caracterul social al resoalei »îmbunătățirea stării săteanului» se schimbă în altul politic și național »resturnarea domniei fanariote și a întronării celei naționale». Aceasta l-a și pus în vedită dushănăie cu Ipsilante (v. ac.). Căpitaniul lui V., Iordache și Sava, trecură în partea lui Ipsilante. Turcii intrând în țeară, V. voi să se retragă preste Olt spre a se întări în cas eventual în mănăstirile din Oltenia, pe cari le cuprinse încă dela începutul resoalei. La 15 Maiu era la Pitesci. Ipsilante, care era la Tirgoviște însarcină pe Iordache să prindă pe V. Acest căpitan eretist se folosî de nemulțămirea bandelor nedisciplinate, cari nu se mai opriau dela jafuri și cari erau foarte aspru pedepsite de V. O parte din bande erau alcătuite din Bulgari, Sërbi și Albanezi, oameni străini de țeară. Pedepsole cu moarte îi făcură să lase pe Iordache a lua prins pe V. din mijlocul oștirea sale. V. fu asasinat, dar moartea lui este începutul înșcării de regenerare a poporului român, de atunci datează o nouă perioada a istoriei neamului nostru. Românii recunoscători au ridicat eroului lor în Tirgu-Jiului (v. ac.) o statuă de bronz. (Cf. Xenopol, Istoria Românilor, tom. V; Ioan Ghica, Scrisori către V. Alexandri; Al. Ștefulescu, Istoria Tirgu-Jiului, apoi Ilie Fotino și C. D. Aricescu.) v. și Ipsilante și Mahmud. [Al. Ștefulescu.]

Vladislav, numele mai multor donni români. 1) **Vladislav I**, donn al Țerii-Românești, 1364 până 1374. Luă domnia după tatăl seu Alexandru († 1364). V. avu un conflict cu regele Ungariei, Ludovic, refusând să recunoască suzeranitatea acestuia asupra Țerii-Românești. Conflictul fu aplanat în 1366, Ludovic cedând lui V. Severinul, care mai demult fusese ocupat de Unguri, și recunoscându-i posesiunea Țerii Făgărașului și a ținutului Amlășului, cu titlul de ban al Severinului și duce al Făgărașului, pentru cari feude unguresci V. se recunoscă vasal al coroanei unguresci. În 1368 el ajută pe Unguri sa respingă un atac al țarului bulgar Șişman dela Târnova, unit cu Turcii, contra Bulgariei apusene (cu capitala Vidin), ocupată de Unguri în 1365; era prima ciocnire a Românilor, ca și a Ungurilor cu Turcii. Cu consimțământul indigenilor nemulțămîți de stăpînirea ungurescă, V. ocupă apoi Vidinul, spre a-l păstra pentru cumnatul seu Sracimir, fostul țar al Bulgariei apusene, detronat de Unguri în 1365. Aceasta avu de urmare un nou conflict cu Unguri. În vara a. 1369 două armate, una din Transilvania sub conducerea voevodului Transilvan Nicolae, alta din Bulgaria, condusă de regele însuși, care restabilî acolo autoritatea coroanei unguresci, intrară în Țeara-Românească. Armata din Transilvania fu batută în valea Ialomiței, unde voevodul Nicolae cu vice-voevodul Petru și cu mulți nobili și ostași remaseră pe câmpul de luptă; armata regelui reuși să ocupe Severinul. După pacea încheiată în acelaș an, Sracimir fu reintegrat în domnie ca vasal unguresc sub garanția lui V., iar donnul român păstră feudele unguresci

ce le avea înainte de resboiu, banatul Severinului și ducatul Făgărașului (cu ținutul Amlășului), care se găsesc apoi iarăși în posesiunea lui V. Probabil în legatură cu această pace, V. consimți să se înstăue, în Nov. 1369, un episcop catolic pentru Țeara-Românească și ducatul Făgărașului, cu titlul de episcop de Argeș, ca sufragane al episcopului Transilvaniei. Acesta era cel dintăiu episcop catolic de Argeș. (Data 1332 pentru »Vitus episcopus Argensis», la Benkő, Milko via, este o greșeala de transcriere.) În 1370 V. înființă un episcopat ortodox al Severinului, ca al doilea episcopat al Ungrovlahiei; mai înainte înființase în banatul Severin manastirea Vodița, după îndemnul lui Nicodin, primul ei egumen. La sfîrșitul domniei, V. avu iarăși ostilități cu Ungurii (1374). În acest ultim resboiu, asupra căruia ne lipsesc sciri mai precise, legăturile cu Ungaria fură rupte cu desăvîrșire. Severinul, țeara Făgărașului și ținutul Amlășului se găsesc apoi în stăpînirea Ungurilor, fiind retrase ca feude unguresci, iar urmașul lui V., fratele său Radul, nu mai recunoașce suzeranitatea regelui. Dela V. avem cele mai vechi documente domnesce: un chrisov slovenesc pentru mănăstirea Vodița (fără dată) și trei diplome latinesci, adecă un privilegiu comercial pentru Brașoveni (1368), un act relativ la episcopul catolic al Țerii-Românești și al Făgărașului (1369) și o donațiune în țeara Făgărașului (1372). La documentul din 1368 s'a pastrat și sigilul cu inscripția: †S LADIZLAV[S DEI Gratia vovoda Tra]NSALPINVS B[AN]us DE Zeurinio D]VX DE FVGRVS. Dela el avem și cea mai veche moneta a Țerii-Românești, cu inscripția: † M[oneta] LADIZLAI WAIWODE † TRANSALPINI; pe revers vulturul, marca țerii, pe avers scutul dinastiei Anjou a Ungariei. (D. Onciul, Originele Principatelor Române. București, 1899. Iorga, Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—69. Convorbiri literare, 1900. D. Onciul, Titlul lui Mircea cel Bêtrân. Conv. literare, 1902—03.) [D. On.]

Vladislav II, donnul Țerii-Românești (1451 până 1456). E fiul lui Dan II. În tot timpul domniei sale a fost în bune relații cu Ungurii; cu toate acestea, se pare ca tot cu ajutorul acestora i-a luat domnia, ucigându-l, Vlad Tepeș în 1456. E înmormântat la Mănăstirea Dealului.

Vladislav III, donnul Țerii-Românești (1523; 1524). Ursupă în două rânduri domnia lui Radul dela Afumați și într'amendouă cu ajutorul Turcilor. Ântăiu, când Radul fu gonit de Turci în Februarie 1523, V. primî domnia, închinându-i-se chiar în Pârvescii; dar nu stăpîni decăt până în Novembre, când locu-i fu luat de Bădică-Vodă. A doua oară, când Radul fu din nou gonit de Turci în 1524 Martie, aceștia pun iarăși în domnie pe V., care isbutesce a se împăca și cu Ardelenii. În Nov. 1524 Radul dela Afumați și Vladislav sînt chemați amîndoi la Poarta: cel dintăiu primî domnia; iar cel de al doilea mazilia împreună cu o pensie. (Cf. Iorga, Studii și Doc.) [A. L.]

Vladislav, (magh. *Ulászló*), *regi ungari*: 1) *V. I*, n. 1424, fiul regelui polon V. Iagello dela Hedvig, fata reg. ungar Ludovic cel Mare, a ocupat tronul polou în etate de 10 ani, iar în Ung. s'a încoronat la 1449, și s'a resboit 1½ an

cu Elisabeta, văduva regelui Albert, care încoronase pe fiul ei Ladislav (v. ac.) Posthumul, apoi dela 1444 cu Turcii, † 10 Nov. 1444 în lupta dela Varua (v. ac.).

2) **Vladislav II**, supranumit *Dobșe*, fiul reg. polon Casimir dela fca Elisabeta a reg. ung. Albert. 1469 ales rege al Boemiei; iar 1490, după moartea lui Matia Corviunul, și rege al Ung.; a avut sa lupte cu priuc. polon Albert și cu Maximilian fiul împ. Frideric, ambii pretendenți la coroana Ung., apoi cu Turcii, cari au fost batuți în mai multe rânduri de Ioan Corviunul și Paul Kiuizsi. Sub V., care avu să lupte și cu mari greutăți financiare, Ung. a început a decăde, încât la moartea lui, 1516, țeara se găsea în starea cea mai deplorabila. (v. și art. Ungaria și Ladislav.)

Vladislav, Sfântul, v. Ladislav I. — *V. Posthumul*, v. Ladislav V.

Vladislav, regi poloni: 1) *V. I Lokietek*, duce de Cracovia, dela 1313 rege polon, † 1333 în Cracovia. 2) *V. II Jagello*, n. 1348, 1381 mare duce al Litvaniei, după încreștinare s'a căsătorit cu regina Hedvig și la 1386 a ajuns rege polon. La 1410 a batut pe cavalerii teutonii la Tannenbergh; a înființat universitatea din Cracovia, † 31 Maiu 1434. 3) *V. III*, fiul lui V. II, n. 1424, la 1434 s'a încoronat rege, la 1439 a fost ales și rege al Ungariei, identic cu reg. ung. V. I (v. ac.). 4) *V. IV*, e fiul lui Sigismund III, din dinastia Vasa, n. 1595, a domnit 1632—48, a bătut la 1637 pe Ruși, a acordat favoruri mari Iesuiților.

Vladnic, baltă în Rom., j. Iași, formată din vârsarea mai multor ape, are o extensiune mare și afundime până la 10 m. Conține mulți pesci și raci. Stuful și papura acopere o parte mare din suprafața ei. Pe alătura trece calea ferată Iași-Ungheui.

Vlăduțu, Nicolae, preot gr.-cat. și prefect rom. în 1848—49, n. 1818 în M. Bogata, a studiat la giun. din M. Oșorhei și Blaj, iar dreptul în Cluj. În 1840 s'a reîntors la Blaj și a studiat teologia. În 11 Dec. 1848 comitetul național îl numi prefect în regiunea Câmpiei cu 92 sate. V. s'a distins printru un devotament și curagiu extraordinar. (Cf. Raportul lui Iancu.) [I. St. Ș.]

Vlahi, v. Valach.

Vlahia, numele unor teritorii locuite de Români în peninsula Balcanică, cum și al Terii-Românești și al Moldovei. în formă grecească. În evul mediu se află numite urmatoarele Vlahii deosebite: *V. mare* = Thessalia, *V. mică* în Pind, *V. superioară* (Auvolaha) în Epir, *V. neagră* = Țeara-Românească (la Tatarii *Kara-Ulag*, la Turcii *Kara-Ifak*, la Bulgari și Sârbi *Kara-Vlaška*) și Moldova (grecesc *Maurovlahia*), pe lângă *Ungrovlahia* (= Țeara-Românească) și *Moldovlahia* (= Moldova), v. și art. Valachia.

Vlaho-Livadhon, frumoasă comună aramânească, situata pe poalele muntelui Olimp în Tesalia turcească, vil. Salonice, are 3000 loc. Dialectul acestei comune e studiat de Weigand în »Die Sprache der Olympo-Walachen«. Leipzig, 1888.

Vlaho-Meglen, v. Megleu.

Vlahovicu, Daniil, episcop al Bucovinei, n. în Banatul Timișan, a fost preot în Petrovoselo, apoi ieromonah și vicar în mănăstirea Covila din diecesa Bacului în Ungaria până în 1786, când, la recomandarea mitropolitului din Car-

lovăț, Moisi Putnic, fû adus în Bucovina de episcopul Dosoteiu Harescul și însarcinat cu înființarea și conducerea unei școli clericale, care s'a deschis în Suceava în 1786. În Aprilie 1789 fû numit episcop al Bucovinei și se stramută la Cernăuț dimpreună cu școala clericală, la care a ramas și mai departe profesor; s'a luptat mult pentru păstrarea și reorganizarea acestei școli, dar un izbnti; ea fû închisă în 1818. † 20 Aug. 1822. (Schematismus der Bnkowinaer gr.-orient. Diöcese. 1897, pag. 15.) [Dr. I. G. Sbiara.]

Vlahuță, Alexandru, poet român, n. 5 Sept. 1859 în Pleșesci, j. Tutova, a studiat dreptul la București și a îmbrățișat cariera ȋiaristică, dedicându-se literaturii poetice. A scris întâiu la »România liberă», unde lucra pe atuci B. Stefaescu (Delavrancea) și Duiliu Zamfirescu. În acest ȋiar și, dela 1886—88 în »Epoca», a publicat V. poesii de o rară frumșeță. novele, schițe, ș. a. El începuse a scrie sub influența lui Eminescu, pe care îl adora ca pe un măiestru; însă cu timpul s'a emancipat, și priu conferența sa »Curentul Eminescu», a combătut energic acest curent, care imita într'un mod fals partea cea slabă, pesimismul poetului. V. împreună cu Coșbuc, aȋi cei mai buni poeți ai noștri, au deschis poesiei lirice un nou curent mai viguros. Scrieri: Novele, vol. I, 1886; Poesii, vol. I, 1887; Din goana vieții, 1890, poesii și novele satirice; Dau, roman, 1 vol., 1894; Un an de luptă, polemice literare, 1895; Iubire, un volum de poesii, 1896. În crând după aceasta Icoane șterse și În vâltoare, alte 2 vol. de novele. Un an, 1894—95, a redactat împreună cu Dr. Urchia revista »Viața». A întemeiat pe urmă alta revistă »Semenatorul». În 1902 a scris România pitoreasca, tradusa și în limba franceza. Aȋi V. funcționează în ministerul cultelor, la casa școalelor, ca revisor și conferenȋar școlar, și pregătesce din însarcinarea ministeriului Istoria Românilor, în forma populară ca și România pitoreasca.

Vlașoa, județ în Rom., se mărginește cu Bulgaria și cu j. Teleorman, Argeș și Ilfov. Suprafața de 448,810 hect. e unduloasa, succedându-se dealuri și câmpii brazdate de riuri și vai, cari se scurg în Dnuăre, apa principală din j. V. Pe marginea Dunarii sânt bălți întinse cu multă bogăție de pește. Clima j. e variată, vara e meridională, iernile sânt aspre. Pământul e roditor, producția îmbelșugată de cereații, viunri și poame face bogăția j. V. Comerțul e întretinut cu cereale, lemne și vite priu linii ferate, artera principală e navigația dnuareană și șosele județ. V. are 150,000 loc. și e împarțit în 3 plași, are 1 tribunal de clasa prima, o curte cu jurați și 3 judecatorii de ocol. Partea șesoasa a fost calcată de Romani; în această parte s'au descoperit urme de cetăți vechi. În decursul timpului s'au lăzuit pădurile, întemeindu-se sate de agricultori; pe timpul lui Ipsilaute, j. V. era împarțit în 9 plași.

Vlășia, riu în Rom., j. Ilfov, izvorește din pl. Zuagovul și se varsa în Ialomița. Apa lui e plină de stuf, are multe izvoare, între cari sânt 3 cu ape minerale: Fântâna dela Sabia Trăsuită, Fântâna dela Valea Moșei și Fântâna Calugarului.

Vlășinesci, com. rur. și sat în Rom., j. Droboiu, cu 1600 loc.; are 1 bis. și 1 școală.

Vlassa, Elie (Cicudi), n. 1813 în Ciend, a

studiat la Cluj și Blaj. Fost profesor la gimnasiu și prefect în seminarul teologic din Blaj, apoi preot la Vereșmart și viceprotopop al district. Arieș și apoi trecut ca protopop al distr. Turda. La 1862 a fost numit canonic și rector la seminar. La 1863 a fost ales deputat la dieta din Sibiu. † 1896, a lăsat și o fundațiune de stipendii, al cărei capital la finea anului 1902 era de 4450 cor.

Vlassa, George, n. 1842 în Cicud, preot celibe și profesor de matematică și geometrie în Blaj, la 1882 capelan castreus și apoi protopop onorar. A scris Aritmetica și Geometria pentru cursul inf., amândouă după Močnik. A făcut o fundațiune pentru școala din Cicud.

Vlăstar, v. Luger.

Vlissingen, oraș cu port în prov. olandeză Zeeland, la revărsarea Westerscheldei; 13,500 loc. Port comer. și de resboiu. Arsenal, șantier, comerț viu.

Voandzeia Thou, (botan.) gen de Papilionacee, tribul Phaseolee, cu o singură specie, *V. subterranea* Thou, plantă erbacee din Africa tropicală, Madagascar, remarcabilă prin fructele sale, cari își coc sub pământ semințele lor uleioase, comestibile, ca și la *Arachis* (v. ac.).

Vocabular, (*lat.*) dicționar (v. ac.) prescurtat; cuprinsul alfabetic al cuvintelor unei scrieri, sau ale tuturor scrierilor unui autor, ale unei arte, meserii sau științe, cu traducere în altă limbă.

Vocala, una din sunetele limbii, ce se pot rosti independent de altele. În limba română sunt 5 vocale *fundamentale*: a, e, i, o, u și 2 vocale *particulare*: ä, î.

Vocațiune, (*lat.*) înclinațiunea sau aplicarea particulară ce cineva arată pentru v'o arta, știință sau profesiune. V. însoțită de deprindere devine *talent* și dexteritate. În acest înțeles se dice ca cineva are V. pentru preoție, musică, medicină, etc. [Pl.]

Vocativ, v. Casul.

Voce, rezultatul acțiunii organului vocal, care funcționează ca un adevărat instrument musical, de suflare și ancie, constituit din 3 părți principale: 1) plămâni cu trachea, jucând rolul de foi producătoare a curentului aerian; 2) laringele (v. ac. și ilnstr. vol. III, pag. 57), cu coardele vocale, adevărate ancii vibrante și 3) faringele cu cavitățile bucale și nasale jucând rolul de resuatori. V. se poate prezenta sub trei forme deosebite: 1) *brută*, țipetul, răcnetul, producțiuni de sunete neapreciabile; comună omului și animalelor; 2) *articulat*, producțiunea sunetelor formând vorbirea, proprie omului și numai imitata de unele animale; 3) *modulat* sau *cântat*, producțiune a sunetelor așa duse *musicale*, proprie omului și paserilor. Pe când însă V. articulată e accesibilă numai convențional acelor inițiați în secretele limbajului întrebuințat, atât V. brută cât și cea musicală sunt universale, avându-și originea în însuși expresiunea naturală a sentimentelor intime ale omului. Sunetele ce formează V. musicală se deosebesc între ele prin *intensitate*, depingând dela forța curentului producător, prin *înălțime*, dela tensiunea coardelor vocale, și prin *timbru*, dela conformațiunea și modul de funcționare a organelor resunatoare. Din punctul de vedere musical, V. se împart

în 4 mari categorii, deosebite între ele prin extensiune și caractere: *sopran* și *alt*, voci femeiesci sau copilăresci; *tenor* și *bas*, voci bărbătesci, fiecare dintre aceste categorii suportând încă 2 sau 3 subdivisiuni. Asemenea vocile pot fi clasate în *grave*, *medi*, *acute*, după înălțimea lor relativă; în *dramatică*, *ușoară lirică*, *mică*, *de salon*, *teatrală*, s. a., după caracterele timbrului, extensiune și putere. Încă în privința modului de emisiune V. poate prezenta sunete așa numite *de piept* sau *de cap*, *falset*. Cuvântul V. e întrebuințat uneori în tratate de compozițiune în sensul de partidă armonică, și uneori chiar în sensul de sonoritate a unui instrument. V. *angelică*, *humana*, *virginale*, jocuri de orgă, de diferite dimensiuni, caudând a imita, printr'o tremuratură mai mult sau mai puțin pronunțată, V. omenească. [T. C.]

Vochița, numele greșit dat de unii istorici *Marsei*, fica lui Radu cel Frumos, domnul Terii-Românești. În urma bătăliei dela Isvorul Apei (Nov. 1473). între Petru Radu și Ștefan cel Mare, acesta ieșind învingător, duse cu el averile, precum și pe soția și fica lui Radu. Mai târziu o luă în casatorie. Ea e mama lui Bogdan III cel Orb, și a fost cea din urma soție a Marelui Ștefan.

Vodă-Carol, com. rur. în Rom., j. Teleorman, pe valea Calmațniului, s'a format dela 1880 încoace pe moșia statului Dorobanțul. Are 1284 loc., 1 bis. și 1 școală mixtă.

Vodena, oraș în vil. Salonic în Macedonia, cu 15,000 loc., în cea mai mare parte Bulgari, a treia parte sunt Turci, sunt și Greci și Aramâni. V. e situată pe o terasă de 70—80 m. înălțime, de unde se coboară în mai multe cataracte apele râului Crenu. Ocupațiunea principală a locuitorilor e cultura viermilor de nițasa. V. a fost una din capitalele regatului bulgar și ale patriarhatului bulgar, cum fură Preslav, Sofia, Moglena, Voden, Prespa.

Vodevil, (franc. *Vaudeville*), orig. cântec popular franc. de cuprins satiric; astați mai ales o mică dramă comica în cântece.

Vodița, mănăstire veche în România, lângă Turnu-Severin; întemeiată 1370 de Vladislav Basarab.

Voetesci, numele mai multor comune rurale în Rom., între cari V. în j. Gorj, cu 1025 loc., formată din 2 catune, are 4 bis. și 1 școală.

Voevod, capul statului, instituțiune politica la Români până în timpurile mai noue, datând înainte de descălecare. Este de origine slavobulgară, ca și cuvântul ce îl exprimă (voevod-vojevoda-woevoda-wojwoda). Sub stăpânirea bulgară și la venirea Ungurilor, domnul era un senior, vasal țarului bulgăresc ori regelui ungar, cu o autoritate teritorială și cu atribuțiuni militare și judecătorești. După descălecare devine suveran neatrnat (gospodar-gospodin) și mai apoi cu totul de sine stăpânitor și autocrat (samoderjavnei). V., fie al Munteniei fie al Moldovei, era proprietarul absolut al tuturor ținuturilor principatului, atât al celor pustii cât și al celor avute înainte de alții în stăpânire cu toate veniturile lor. De ele dispunea cum voia, la o parte din vechii proprietari găsiți aci le recunoscă acest drept (moșneni, răzași), pe alții îi desproprietărea (rumânii, vecinii), altora le dăruia,

creând o clasă de vasali nobili (boieri), dela alții, spre pedeapsă, lua ce le dăduse, confirma daruirile făcute de un predecesor cât și dreptele cumpărări, etc. Pe lângă această absoluta stăpânire a proprietății, V. mai avea și pe aceea a locuitorilor, căci el avea și puterea judecătorească, drept de viață și de moarte, usând cum voia și când voia, neavând nici o îngrădire legală voinței sale, decât una slabă, sub raportul practic, al moralei. Mai marii boierilor și ai bisericii (divanul) dădeau doar sfaturi, iar judecata numai când aveau delegația domnului. Tocmai mai târziu a început să se socotească V., nu ca stăpân, ci ca un simplu șef de stat, și sa se facă oarecare deosebire între el și țeară, spre a nu mai fi considerată aceasta, cu toți locuitorii, ca o imensa moșie domnească. Cu această împrejurare s'a și constituit o avere publică și afaceri publice. Transformarea treptată a acestui așezământ politic se face și în România mai în aceeași vreme ca în restul Europei.

Vogel, 1) *V., Hermann Karl*, fizician german, n. 3 Apr. 1842 în Leipzig. A studiat în Dresda și Leipzig, 1874 a fost numit conducător al observatorului astrosfical din Potsdam. V. a studiat spectrul planetelor mari, mișcările stelelor fixe, ș. a.

2) *Vogel, Hermann Wilhelm*, chimist german, n. 23 Martie 1834 în Dobrilugk (Prusia), † 17 Dec. 1899. A studiat în Berlin; 1863 a întemeiat reuniunea fotografică din Berlin, 1864 a fost numit profesor de fotochimie la academia de industrie din Berlin, 1884 conducător al laboratorului foto-technic dela politehnicul din Charlottenburg. Dela 1864 redactează revista »Photographische Mitteilungen«. A scris despre fotografie, analiza spectrală, ș. a.

3) *Vogel, Eduard*, călător african, n. 1829 în Krefeld, astronom; 1853 participă la expedițiunea afric. Barth-Overwegh și înaintea până la Mosgu (9° lat. nord.), iar 1855 până la Binue. De aici pleacă spre Wadai și este asasinat 1856 la Wara. Biogr. de sora sa Elisa Polko.

Vogelfrei, (germ.; lat. *exlex, utlagatus*), pus afara din pacea de care se bucură obștea și lipsit de ocrotirea de drept. În aceasta situație se aflau toți cei puși în interdicțiune supremă (Oberacht, bannum imperii), cari prin asta pierdură averea și drepturile, înaintea judecătoriei nu puteau nici acusa pe cineva nici pune mărturie, nu puteau avea copii legitimi, iar împotrivindu-se de a fi aduși înaintea judecătorului pentru a se justifica de crima lor, puteau să fie chiar ucși.

Vogesii, (franc. *Vosges*), munți între Alsacia și Franția, paralel cu Pădurea Neagră în lungime de ca. 225 km.; coastele estice prețipite, la vârful acoperiți cu păduri, pe coaste vii și pomete. Preste V. trac drumuri: dela Kolmar la Remiremont, Schlettstadt-St.-Dié, la capătul nordic calea ferată Zabern-Lüneville și Hagenau-Saargemünd.

Vogorides, 1) *V., Stefan*, caimacam al Moldovei după fuga lui Mihail Șuțu (1821). Fusese rânduit după ordinul Turcilor de domnul titular, numit mai apoi și în Muntenia, Scarlat Calimah. La 1834 numit prinț al Samosului. † aici 1859.

2) *Vogorides, Nicolae*, fiul lui Stefan V., n. 1820, † 1863 în Bucur., căsătorit cu fca marelui logofet Konaki; fū numit caimacam al Moldovei, pe timpul alegerilor pentru divanurile ad-hoc, în locul decedatului Teodor Balș (Martie 1857). El

avea făgăduit tronul moldovean dacă va face, prin ori ce mijloc, ca deputații pentru divanul ad-hoc din Moldova să fie anti-unioniști. De aceea duse la culme tot soiul de prigoniri contra unioniștilor. În cele din urmă recurse și la falsificarea listelor electorale. De aceea la alegerea efectuată divanul Moldovei ieși în întregime anti-unionist. Dar partisanii unirii protestară cătră conisia europeană din Bucuresci. Poarta fū silită sa anuleze alegerea divanului moldoveanesc și să ordone reavisuirea și rectificarea listelor electorale. În sfârșit și divanul Moldovei ieși unionist.

3) *Vogorides, Alexandru, principe*, (turc. *Aleco Paşa*), n. 1825, ca fiu al principelui de Samos Stefan V., a studiat în Berlin și Paris; până la 1877 ambasador turc la Viena, 1879—84 guvernorul Rumeliei orientale.

Vogt, Carol, prof. german, n. 5 Iulie 1817, † 5 Maiu 1895 în Genf. A studiat medicina, și în Bern a ocupat catedra de anatomie și fiziologie. A fost membru în multe societăți de științe naturale în Germania, Franția și Italia. Scrierile sale sūnt strict științifice și populare; în parte mare au apărut în limba franceza și italiană. V. a fost și un aprig anteluptător al materialismului în Germania.

Voguli, popor finic în nordul munților Urali, unde se ocupă cu vânătoarea, cu puțină agricultură. Se îmbracă cu piei de reni. Limba lor se apropie de cea ungurească. Dispar necontenit, n'ar fi mai mulți de 6500.

Voicesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, pe valea Oltului, se compune din 2 căt. Are 1000 loc., 3 bis., 1 școală.

Voievod, v. Voevod.

Voila, com. rur. în Trans., cott. Făgăraș, cu 926 loc. rom. *Protopopiatul gr-cat. rom. V.* se compune din 22 comune, cu 8246 suflete. Sediul: Făgăraș.

Voineasa, trecătoare în Rom., j. Argeș.

Voinesci, 1) *V.*, com. rur. în Rom., j. Iași, formată din 4 sate, cu 2155 loc. 2) *V.*, com. rur. în j. Muscel, se compune din 2 cătune, cu 1190 loc.

Voinescu, 1) *V., Eugeniu*, pictor rom., n. 26 Maiu 1844, a făcut studii de literatură și drept la Atena și Paris. A ocupat funcții diplomatice; a fost consul gen. la Budapesta (1879), de unde a trecut 1882 la Constantinopol, iar 1883 la Odessa. S'a afirmat ca excelent pictor de marine. Cu tabloul său: Marea Neagră, a câștigat o medalie la expoziția din Paris (1869). Alte tablouri mai principale: Un port de mare; Un moment suprem; Portul Constanța; Naufragiu pe Marea Neagră, etc. V. a fost și profesor la școala de belearte în Bucuresci.

2) *Voinescu, Ioan*, om politic și publicist român, n. 1816 în Bucuresci, † Dec. 1855 în Paris. A studiat în Odesa, a intrat în armata română și a ajuns adjutant domnesc în 1840. La 1843 a intrat în magistratura și la 1848 a fost ministru, și făcū parte din locotenența domnească. Exilat, se stabilește în Paris, unde a publicat *Les Arabesques* (1852) și o traducere franceză a doinelor lui Alexandri. A tradus 1836—38 pentru teatru mai multe comedii din repertoriul lui Molière.

Voinov, Nicol, avocat și om politic român, n. 1834 în Focșani, † 1898, a fost adeseori ales

deputat și senator, iar dela Nov. 1883 până la Ian. 1885 e ministru de justiție în cabinetul I. Brătianu. Fiul sên, *Dimișrie V.*, n. 6 Febr. 1867, a studiat științele naturale în Franția și e prof. de morfologie generală la univ. din București.

Voința, totalitatea fenomenelor sufletești ce presida la mișcările noastre făcute cu conștiința. V. se dăce *liberă* când mișcările ce facem ne sânt impuse de propria noastră conștiința; este constrînsă, când mișcările noastre ne sânt impuse de alții. V. liberă iarăși poate fi concepută în două feluri: ca *liber arbitru* (v. ac.), adică ca ceva ce se exercită fără să fie determinat de nimic decât bunul plac al individului; și ca *determinată* (v. Determinism), adică ca ceva ce se exercită fiind determinat de motive (idei) sau mobile (sentimente, pasiuni), pe cari conștiința noastră le-a acceptat și nu le privește ca fenomene străine de ea. V. în filosofia lui Schopenhauer este considerată ca fundamentul inteligenței și sensibilității și în definitiv ca fundamentul tuturor lucrurilor. În acest înțeles e sin. cu *forță*.

„**Voința Națională**”, diar politic cotidian, organul partidului național-liberal din România, dela 10 Iulie 1884 până astăzi.

Voit, *Carol de*, fiziolog german, n. 1831 în Amberg, Bavaria; a studiat medicina în Würzburg și München, mai târziu s'a dedicat studiului fiziologiei, îndeosebi a fiziologiei alimentelor; dela 1860 profesor în München. Scrieri: *Über die Theorie der Ernährung*, 1868; *Physiologie des allgemeinen Stoffwechsels und der Ernährung*, 1881.

Voitinel, comună rur. în Bucov., cu cat. Crișteful și Pietroasa, parohie, moșie mănăstirească în cap. și j. Radauțului, are 1369 locuitori (1324 ort.-or., 35 rom.-cat., 10 mos.), 1 școala primară, un cabinet de lectură »Lumina».

Voiuțchi, *Emilian*, profesor univ. și scriitor rom., n. 31 Martie 1850 în Cernauf, a studiat aici teologia la 1874; se duse apoi la universitatea din Viena, Innsbruck și Strassburg, unde se ocupă cu studiul Testamentului vechiu și al limbilor orientale. 1877 prefect de studii la seminarul clerical din Cernauf, iar 1881 promovat la univ. de aici întâiul doctor în disciplinele teologice resaritene, și începî îndată a suplini aici catedra de teologie morală, la care fu numit profesor definitiv în 1884; fu ales în trei rânduri decan al facultății teologice și odată rector al universității. În 1885 distins cu titlul de esarch, 1891 protopresbiter, 1896 staurorfor și în 1899 consilier consistorial onorar. Din 1895 redactează foaia bis. »Candelă». Scr.: *Profetul Iosif*, tradus și explicat. Viena, 1882; *Morală Testamentului vechiu*, 1890; *Colecțiune de predici*, 3 tom., 1896, 1898 și 1900. [Dr. I. G. Sbierea.]

Voivodeasa, comuna rur. în Bucov., colonie nemțească numită *Fürstenthal*, parohie rom.-cat., moșie mănăstirească în cap. și j. Rădăuț, are 1007 loc. (4 ort.-or., 961 rom.-cat., 42 mos.), 1 școală primară, 1 sticlărie din 1803.

Voivodina sârbească, v. Banat.

Vovodinaț, com. rur. în Banat, cott. Timiș, are 3972 jug. cat. și 1558 loc. români.

Voitek, com. rur. în Banat, cott. Timiș, are 1893 loc., Germ. (1084), Rom. (700), iar restul Maghiari și Sârbi. Stațiune a cailor fer. Timișoara-Bazias și V.-Bocșa.

Volan, garnitură la rochiile femeiesci, compusă dintr'o fașie de stofă, încrețită.

Volapük, numele unei limbi universale, inventată de preotul I. Martin Schleier din Constanța, în Elveția, la 1879. Prima idee pare a o fi dat un P. St. Hugo, într'un opuscul din 1617 la Anvers, care avu puțin adepți. Delille, în Preliminarele Georgicelor, amintesc un proiect de limbă universală al lui Leibnitz. Cartea lui Schleier a facut oarecare svon. Gramatica V. a lui e foarte simplă. Substantivele sânt toate masculine, afară de numele ființelor femeiesci. E fara articol; are 3 declinațiuni în a, e, i; o singura conjugare și vr'o 15,000 de cuvinte, derivate din 1300 de rădăcini, luate din deosebite limbi romane și germane. Fiecare literă represintă un singur sunet, ceea ce inlesnesc pronunțarea și cetirea. Consonantele alternează des cu vocalele. În 1890 V. număra vr'o 300 de societăți de propagare și vr'o 20 de jurnale. Ați e aproape parasită, în folosul altei limbi universale, numita »Esperanto». Dar adevărata limbă universală, însă numai pentru știință și erudiți, e limba latină, cum dăcea Flammarion, când primi o observațiune astronomică în această limbă dela un român. [M. S.]

Volatil, proprietatea fizică ce o au unele corpuri de a se evaporă cu ușurința.

Volbura, vârtej de vânt (v. ac.); apă adâncă ce se învîrtesce în loc, ochiu de apă.

Volbura sau *Volvura*, numiri populare ale plantelor: *Calystegia sepium* R. Br., sin. *Convolvulus sepium* L. (v. ac.) și *Convolvulus arvensis* L. (v. ac.). *V. mare* sau *V. de garduri* = *Calystegia sepium* R. Br. (v. ac.).

Volcanus, (de comun *Vulcanus*), la Romaui (*Hephaestos* la Greci) zeul focului naturii care topescă metalele. Ca zeu al focului e și zeul vetrei casei (v. *Vesta*) și pentru însușirea aceasta este considerat ca un *Lar* (v. ac.) al familiei. Soția lui e *Bona Dea* (v. ac.), care se numescă *Maia* (v. ac.), și în rugăciuni se dăce: *Maia Volcani*. V. a avut preotul seu numit *Kamen Volcanalis*. Serbatoarea *Volcanalia* se ținea în 23 August cu ludi circenses; V. trecea și ca un faur maiestru, care facea arme pentru zei; de aci, patronul industriilor cari lucrează cu ajutorul focului.

Volci, (*Vulci*), vechiu oraș etrusc, în apropiere de Viterbo, începînd dela 1827 s'au desgropt multe anticități din mormintele dela V.

Volcineț, com. rur. în Bucovina, cu cat. *Dumbrava* și *Zolobul*, parohie, moșie boierească în cap. și j. Siret, are 2266 loc. (2172 ort.-or., 42 rom.-cat., 52 mos.), 1 școală primară, 1 cabinet de lectură »Dumbrava».

Volcinschi, *Ioan Dr.*, *cavalier de*, medic, om politic rom., n. 5 Mai 1846 în Suceava (Bucov.), a studiat medicina la Viena, unde se promovă doctor în medicina, și practică pe la diferite clinice. Intors în patrie 1872, se așază în Cernauf, unde fu numit, 1879, la seminarul clerical diecesan medic seminarial și profesor de igienă, iar în 1883 medic la Institutul de maternitate și în 1885 profesor de moșit. Din 1889 încoace funcționează ca deputat în dieta Bucovinei. A publicat în nemțește mai multe articole medic. iar în românește: *Moșitul*, manual pentru moașe. Cernauf, 1883. [Dr. I. G. Sbierea.]

Volenti, Nic., poet și vechiu colaborator al »Convorbirilor literare», de profesiune legist în Iași. A publicat: Câteva strofe. Galați, 1875; Formă și fond, conferință cu subiect filosofic. Iași, 1894; Poesii. Iași, 1891; Câteva versuri. Iași, 1901; Poesii, 1903.

Volf, Cristian, autorul unui tratat de matematică tradus în grecesce și utilizat în școala grecească din Iași în manuscris. »Tratatul era tradus de Nicolae Cercel și pus în rânduială de elevul Nicolae Ruset, în Moldova Daciei, în școala elenică de științe în 1801, cuprinzând aritmetica, logaritmicele, geometria și trigonometria, pe unde cerea trebuința cu figuri explicative». (Xenopol, I. R., vol. V., pag. 635.)

Volga, cel mai mare riu al Rusiei și Europei, izvorește în pădurea Volchovski, curge spre est pe la Tver (de aci în jos navigabil), Nișni-Novgorod până la Kazan, unde o ia spre sud pe la Simbirsk, Samara și Saratov până la Sarepta, unde o ia spre sud-est prin stepe sărate, desfăcându-se în numeroase brațe (cel mai însemnat braț e Ach tuba) și la Astrachan se varsa în Lacul Caspic prin 8 brațe principale și 20 secundare. Lungimea râului e de 3690 km., din cari pe 3578 km. e navigabil; basinalul 1.458,922 km². Afluenți principali: Oca (pe dreapta) și Tverța, Șeksna, Kama (pe stânga). Prin un grandios sistem de canale V. e legată cu Marea Neagră, Alba și Baltică.

Volhynia, gov. în vestul Rusiei, 71,853 km², cu 2,997,902 loc. (1897), în parte e sol productiv, restul paduri, stepe și bălți; fabrici de zahar. Capitala Shtomir.

Volțiune, fenomenul sufletesc ce se petrece în conștiința noastră când executăm mișcări cu conștiință. Este fenomenul elementar al voinței (v. ac.).

Volney, Constantin, învățat și scriitor franc. n. 1757 în Craon, † 1820 în Paris. Studii dreptul, medicina, în urmă istoria și limbile vechi. Călătorii în Egipt și Siria și publică la reîntorcere: »Voyage en Egypte et en Syrie» (1787), carte însemnată ca precizie de informații, pe care Bonaparte o consulta în expedițiile sale. Lui i-se datorește un plan de alfabet comun limbilor orientale și europene.

Volnicia, liber arbitriu (v. ac.). **Volnic**, arbitrar.

Volo, oraș în Tesalia cu 14,000 loc.; important ca port pentru exportul bumbacului și al cerealelor din Tesalia. Drumuri de fier leaga V. cu Larissa și cu Tricala.

Voloc, instrument de prins pește care consistă într-o rețea lungă de 4—5 metri, uneori și mai lungă chiar și la capete sînt două bastoane. Se pescuiesc cu acest instrument în bălți, lacuri și ape curgătoare mici. E tras de doi oameni așezați la cele două capete ale volocului. Cele două bastoane trebuie ținute vertical și marginea de jos a volocului trebuie să se tîrască pe fundul apei.

Voloca pe Ceremuş, com. rur. în Bucov., parohie, moșie boierească în căp. Storoișet, și j. Staneștii de jos, are 1082 loc. (1022 ort.-or., 14 rom.-cat., 46 mos.), 1 școală primară. Aici a existat între 1740 și 1786 un schit de calugarițe.

Voloca pe Derehluu, com. rur. în Bucov., parohie, moșie mănăstirească în cap. și j. Cernăuț, are 3874 loc. (3708 ort.-or., 76 rom.-cat., 90 mos.), 1 școală primară.

Voloiacul, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, formează com. cu satele Lacul și Valea Buna; are 1700 loc., 1 bis. și 1 școală.

Volos, oraș cu port în Tesalia, nomarch. grec. Larissa, lângă sinul cu același nume, 16,232 loc. (1896); episcop grec. În apropiere a fost anticul Iolkos (v. ac.).

Volovatec, (botan.), v. Centaurea.

Volovăț, veche com. rur. în Bucov., cu căt. **Fortăreața și Vadul Vlădichii**, parohie, moșie mănăstirească în căp. și j. Rădăuț, are 2711 loc. (2550 ort.-or., 107 rom.-cat., 54 mos.), 1 școală primară, 1 societate culturală »Dragoș», 1 bis. zidită de Stefan cel Mare 1502. Ruine dela o veche cetățuie, zidită după tradițiune de Dragoș, domnul Moldovei. (Cf. Marian S. Fl., Tradiții. Bucuresci, 1885, pag. 55—56.)

Volsci, seminițe italica straveche, locuia dealungul râului Liris până la Marea Tirhenică. Centrul lor era orașul *Suessa Pometica*. După lupte crâncene cu Romanii, au fost zdrobiți cu desăvîrșire la 338 a. Chr. și de atunci au dispărut de pe scena istoriei.

Volsinii, unul din cele douăsprezece orașe etrusce, pe locul unde ați e Orvieto, 280 a. Chr. distrus; zidit de nou lângă Lacus Volsiniensis, ați Bolsena.

Volta, Alexandru, fisician ital., n. 18 Febr. 1745 în Como, † 5 Martie 1827 tot acolo. La 1774 a fost numit profesor de fisică la gim. din Como, la 1779 la univ. din Pavia. A construit columna numită după dînsul, electroforul, electroscopul cu fire de paie, etc. V. a combatut ipoteza lui Galvani (v. Galvanism), stabilind teoria contactului (v. Voltatism).

Volta, alergarea în cerc a cailor într'un mănegin; în scrima mișcare repede pentru a para lovitura adversarului; în jocul de cărți mișcare subită pentru a așeza o carte neobservat la un anumit loc. Tot V. se mai numește și schimbarea subită și completa a direcțiunii, s. e. a unui bastiment, etc.

Volța, (magh. *Völcz*), com. rur. în Traus., cott. Târnava mică, cu 1112 loc. români și germani.

Voltaire, François Marie Arouet, de, celebru poet și scriitor franc., n. 1694 în Paris, † 1778. Primele studii le făcu la iesuții din Clermont. La etatea de 16 ani nașul seu, abatele Châteauneuf, îl introduce în societatea libertină »Temple». La moartea regelui scrie epigrame asupra regentului și e exilat. În 1719 publică trag. »Oedipe», care fu un eveniment. Forțat a se refugia în Anglia, aduse de acolo cele mai multe din ideile sale asupra filosofiei, politice și oarecaror reforme literare. În 1750 fu invitat la curtea regelui de Prusia Frideric II. În 1760 se stabilește în Ferney, la frontiera Elveției. Spirit universal, V. a cultivat toate genurile literare. A scris opurile istorice: Charles XII, Siècle de Louis XIV, Essai sur les moeurs; tragediile: Alzire, Merope Zaïre, etc.; epoeia: »Henriade». Inimitabil e însă în genul satiric și epistolar, cari îi asigură un renume de poet plin de spirit și vervă, unic în felul său. Pentru bibliografia lui V. Cf. cartea lui Bengescu, premiata de acad. franc.

Voltatism, principiul fundamental în electricitate, formulat de Volta (v. ac.), după care contactul a două corpuri eterogene stabilește

între dînsule o diferență de potențial. Această diferență atîrnă numai dela natura corpurilor și dela temperatura lor; ea este independentă de marimea lor, de forma lor și întinderea suprafețelor, cari se afla în contact. (Cf. Poni, Fisica. Iași, 1895.)

Voltmetru, aparat pentru măsurarea intensității curentului electric. V. se bazează pe efectul descompunător al curentului electric. Sînt V. cu hidrogen, gaz detonator, argint, ș. a. Ca unitate se ia intensitatea unui curent electric, care într'o minută produce 1 cm³. de gaz.

Volti, (ital. = întoarce, presupunînd pagina), în musica: *V. presto* sau *V. subito* = întoarce repede.

Voltijor, un cal bine dresat, blînd și cu mersul în galop cadențat. În loc de șea calul poartă o chingă cu două inele fixe deasupra spinării. Calul merge în cerc în galop, iar calăreții recruți fac gimnastică de imladiere și de agerime, urcându-se și coborîndu-se din fuga.

Voltolini, *Rudolf*, medic german, n. 1819 în Elsterwerda; cățiva ani a practicat medicina în diferite orașe, 1862 a primit dreptul de a ține prelegeri la univ. din Breslau din otiatrică și laryngoscopie, 1868 a fost numit prof. extraordinar. † 1869. Scrieri: *Rhinoskopie und Pharyngoskopie*; *Die Krankheiten der Nase und des Nasenrachenraumes*.

Volturmo, riu în Italia de jos, vine din muntele La Meta (Apennini), se varsă în Mediterana la Castelvolturmo, 185 km. lung. Lîngă V. a batut Garibaldi pe Neapolitani la 1 și 2 Oct. 1860.

Volubila, (botan.) tulpina învîrtitoare în jurul unui suport, dela stînga la dreapta, dextroirs (v. ac.), ca Fasolea, Rochița rîndunelei; ori dela dreapta la stînga, sinistroirs, ca Hameiul, Lonnicera; rareori sensul învîrtirei e indiferent, ca la *Solanum Dulcamara* sau Zărna. Causa învîrtirei e circumnutațiunea (v. ac.).

Volubilitate, (*lat.*) limbuția; facilitate, abundență în cuvîntare; înlesnire de a se mișca.

Volum, locul ocupat în spațiu de cîtră un corp.

Voluntar, ce s'a făcut din buna voie fara de nici o sila externă, nici fizică nici morală.

Voluntar, cetățean care se învoiesce a intra de bună voie sub drapel, înainte sau după serviciul obligator. În armata română angajari voluntare se primesc la 18 ani; reangajari pe 2 și 5 ani după sfîrșitul termenului de serviciu obligator. Reangajările dau drept la prime și chiar la pensii viagere. V. înrolați în armata grecă a lui Al. Ipsilante se numiau *volintiri*; iar oștirea nedisciplinată a acestuia *volintirie*.

Voluptate, plăcerea senzuală vehementă și ire-sistibilă care, însoțită și de pornirea spre satisfacție, se produce instinctiv prin excitarea mai cu samă a boldului sexual la vederea unor ființe, persoane ori lucruri ademenitoare. Se arată mai ales în perioada pubertații și se pierde cu înaintarea în vîrstă. [Pl.]

Voluspa, numele unei poesii renumite din Edda, unul din cele mai vechi fragmente ale acestei epoei, cunoscut sub numele de V. sau Profeția Volei. Vola e numele unei persoane mitologice, care avea darul profeției, cum ne spune Tacit despre femeile germane și anume despre Velleda. Poate e numele generic al acestor profetese, numite în Italia Sibylle (v. ac.). Horațiu (Epode V,

v. 42), vorbește de o vrăjitoare, Ariminensis Folia (dela Ariminum, ați Rimini, pe coasta Umbriei), pe care, nu scim cu cît temeiu, unii o pun în legatura cu Vola, derivându-i numele dela vechiul german fol, ital. follo, franc. fou = nebun, caracterisînd entuziasmul și furia profetica. V. cuprinde, prescurtata în vr'o 2—300 de versuri, toată mitologia nordică, în o poezie în-fiorătoare, uneori obscură.

Voluta, molusc gasteropod, avînd ultima spiră a cochiliei foarte dezvoltată și marginea columelara cu indoituri oblice foarte nete.

Volva, (botan.) înveliș general care acoperă fructificația tinăra a unor Ciupercei, ca *Amanita* (v. ac.). Când fructificația a devenit completă, V. se rupe, o parte a ei rămâne la baza piciorului palariei, o alta rămâne pe suprafața palăriei, ceea ce se poate observa la *A. muscaria*, la care petele albe de pe fondul roșu general al feței palariei, și umflătura dela baza piciorului sînt resturile V.-ei.

Volvox L., (botan.) gen de Alge verzi, cu vr'o trei specii, printre cari *V. globator* L., formate din coloniile de numeroase celule, dela 200—22,000; coloniile au forma de sferă și se mișca prin cilii vibratili ai indivizilor dela periferie. Traiesc mai ales prin ape dulci.

Volvulus, sin. *Oclusiune intestinală*, încurcatura de mațe produsă prin înodarea de sine a unei anse intestinale, boala care *neremiadată* conduce la *miserere* și la moarte. Tratamentul medical prin purgative drastice este foarte problematic, tratamentul chirurgical prin laparotomie este singurul care are succese mai sigure. [Dr. A. T.]

Vomare, deșertarea forțată a stomacului de conținutul seu. V. e un act reflectoric și se întempla astfel, că prin contracțiunile convulsive și involuntare ale musculaturii stomacului și abdomenului stomacul se comprimează. Centrul pentru actul vomării se afla în medulla oblongata; nervii sensibili, a caror iritare provoacă actul reflectoric, sînt nervii aparatului digestiv, organelor urogenitale și peritoneului. Copiii vomează mult mai ușor decît cei în vîrstă. V. se observa la morbi de stomac și intestine, cholelithiasa, morbi de rinichi și beșică, peritonita, anemie și iperemie cerebrală, în cursul gravidității, etc. și se poate ușor provoca prin gîdilirea faringelui și a radacinei limbei. Terapia se orientează dupa morbul fundamental. Ca remedii simptomatice se întrebunțează: gheața, eter sau cloroform pe zahar, morfină, cocaina.

Vomer, osul plugului, cartilagiul osos care desparte narile între ele, el este tapisat de ambele părți de mucoasa pituitera a nasului. (v. Nasul.)

Vomica, (med.) absces (v. ac.) în plămîni, care își face drum în bronchii, de unde este expectorat.

Vomitiv, (med.) remediu care provoacă vomare. v. Emetica.

Vomitivus, (*lat.*) vomare (v. ac.).

Vomitivus matutinus, vîrsături de dimineață, cari apar curînd după sculare cu deosebire la gastrita cronică a alcoolicilor, pentru cari ele sînt caracteristice.

Vomitoria, v. Emetica.

Voniceriu, planta, v. Evonymus.

Vopiscus, *Flavius V.*, istoric roman, n. la Syracusa Siciliei, a trait pe la începutul secl. IV;

e unul din scriitorii istoriei auguste. (v. Scriptores historiae augustae și Eutropius.)

Voracitate, (*lat.*) lacomie; aviditate în mâncare.

Voragine, *Iacob de*, n. pe la 1225—30 la Vazaze lângă Genova, dominican, dela 1242 archiepiscopul Genevei, † între 1298—99. E mai puțin vestit pentru zădărnicele sale încercări de a împăca pe Guelfi cu Ghibelinii, decât prin operele sale literare. Afară de căutatele sale predici, a scris o cronică a Genevei, o sorginte importantă a istoriei italiene. Cel mai mare succes avură însă legendele sfinților adunate de dînsul sub numele de »compilațiune«, poreclita în urma »de aur«. Este o lucrare tradusă mai în toate limbile, dar cam în stilul lui Metafrast; este însă nedrept a pune toate ciudățeniile pe sama lui V., de oarece critica modernă a constatat pe de o parte sorgințile, de cari s'a servit, iar pe de alta parte, adause posteroare. În ori ce cas, opera așa, după cum s'a tiparit la 1470, a inspirat atât poesia populară cât și pe cea cultă; e destul a cita pe Longfellow (R. de Nostitz-Rieneck în Kirchenlexikon, Freiburg i. B. 1889, VI, p. 1178 uu.).

Vorarberg, partea vestică a Tirolului, lângă lacul de Constanța, 2602 km², cu 116,073 loc. (1890). Capitala Bregenz. Din secl. XV în posesiunea conților austr. de Tirol.

Vorba, cuvânt, rennire de sunete sau sunet singuratic, care exprimă o noțiune. V. se compun din una sau mai multe silabe (v. ac.), iar aceste din sunete (v. ac.). **Vorbire**, exprimarea gândurilor prin sunete articulate (v. Limba). **Arta vorbirii**, v. art. Eloquența și Retorica. **Organele vorbirii**, v. art. Laringe și Voce.

Vornic, *Mare Vornic*, demnitate veche în principatele române; se ocupa cu justiția supr. a țerii în Moldova, iar în Valachia cu afacerele interne. În Moldova, din secl. XV erau doi V., mai în urma trei (V. de țeara de sus, de țeara de jos și V. de Suceava), în Muntenia unul, pe urma doi. Afară de V. în slujbă mai erau alții țece, cari aveau numai titlul.

Vornic se numește și tinărul care invită la nunți și la ospete.

Vornicenii, comuna rur. în Rom., j. Dorohoiu, cu 1885 loc., 1 biserică și 1 școală. Stațiune de cale ferată.

Vornicenii sau *Tolova mică*, comună rur. în Bucovina, colonie ungurească numită și *Jozsefalva*, atenența la parochia Dragoiești, parochie rom.-cat., moșie manastirească în cap. și j. Gura Humorului, are 1070 loc. (422 ort.-or., 593 rom.-cat., 17 protest., 46 mos.), 1 școală primară.

Vorobchievicu (și *Worobkiewice*), 1) V., *Isid.*, profesor, componist, scriitor rom., n. 6 Maiu 1836 în Cernăuț, unde a studiat teologia; a paroch la Rușii Moldoviței, uerger 1868 la conservatorul din Viena spre a se perfecționa în arta muzicală, 1869 fu numit în Cernăuț profesor de muzică corală la școalele secundare și pentru alumnii clericali, în care calitate a lucrat până la 1899, înauțiind literatura muzicală cu o multime de compozițiuni bisericesci. Și ca poet rusesc și-a câștigat renume, publicând sub numele de *Danilo Mlaca* diverse serieri lirice, epice și dramatice. Scr. și comp.: Manual de armonie muzicală. Cernăuț, 1869; Cântări corale pentru liturgia Sfântului Ioan Gura de aur. Viena, 1869 și 1880;

Colecțiune de cântece pentru școalele populare fasc. 1. Cernăuț, 1870 și fasc. 1—3 Viena, 1889 până 1891; Flori din Bucovina, opt cântece cu acompaniari de pian. Cernăuț, 1870; Kurze allg. Musiklehre für Schule und Haus. Cernăuț, 1871 și Cântări liturgice ort.-or. Viena, 1887, etc.

2) **Vorobchievicu**, *Nistor*, scriitor rom., n. 29 Oct. 1838 în Ciocănesci (Bucov.). Dela 1874 paroch în Brodoc pe Nistru și apoi în Cuciurul mare. Distins pentru activitatea sa rodnică în 1880 și 1891 cu titlurile de esarch și protopresvitur și 1899 cu crucea de aur pentru merite. A fost corpondent între 1860 și 1880 la ziarele: Concordia din Budapesta, Albina și Amicul poporului și a publicat și Schițe istorice, relative la organizarea bisericii ort.-or. sub Austria. Cernăuț, 1900.

3) **Vorobchievicu**, *Eugeniu*, scriitor rom., fiul lui Isidor V., n. 17 Iulie 1863 în Dăvideni, a studiat în Cernăuț teologia și la facultatea filosofică din Lemberg. În 1887 se calugară sub numele de *Emanuil* și fu distins în 1897 cu titlul de sincl. În 1899 se stramută la Cernăuț ca profesor de religione la pedagogia i. r. Scr.: Die geographisch-statistischen Verhältnisse der Bukowina. Lemberg, 1893; O scurtă privire statistică istorică asupra arhidiecezei Bucovinei, nuscalesce. Lemberg, 1893; Die orthodox-orientalische Kirche in Lemberg, 1896; Psaltihiea, ruscesc. Viena, 1896; etc. [Dr. I. G. Sbiera.]

Vorona, mănăstire de călugari în Rom., pe moșia statului Vorona, j. Botoșani, adapostesce 30 calug. Se țice a fi fundată de călugari ruși prin 1600, are 3 biserici vechi.

Voroneț, adinociară *Corbul*, comună rurală în Bucov., fostă manastire, expositura parochială, moșie manăst. în cap. și j. Gura Humorului, are 486 loc. (426 ort.-or., 49 rom.-cat., 11 mos.), 1 școală primară. Biserica parochială, odinociară renumită manăstire de calugari, este zidită de Stefan cel Mare în 1468. Mănăstirea a avut mai multe moși, dar fură secularisate în 1786 pentru fondul religionar gr.-or. bucovinean. Aici s'au păstrat cele mai vechi remășițe ale literaturii românesci, ca *Codicele voronețan* și *Psaltirea voronețandă*, ambele în păstrare acum la Acad. rom. din București. (Cf. I. G. Sbiera, Codicele voronețan. Cernăuț, 1886, pag. 256—265; F. A. Wickenhauser, Geschichte der Klöster Woroneț und Putna. 1886 și 1888; Is. Onciul, Fondul religionar. 1891, § 11.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Vörösmarty, *Mihail*, poet maghiar, n. 1800 în Nyék, com. Alba, † 1855. A studiat dreptul și câțva timp a profesat advocatura, dela care se instrăinează în scurt timp și se dedica literaturii. Direcția romantică diu poesia germană o întroduce și în literatura magh., dându-i în alcaturile sale un timbru național maghiar. A cultivat de o potrivă toate trei genurile poesiei. În drama crează: Kinskereső, Vernász, Banul Marót, Csongor és Tünde; în epica: Zalán futása, Két szomszédvár, Tündérvölgy, Széplak și balade naționale, mai multe volume de poesii lirice, erotice și patriotice. Cea mai populară poesie patriotică e Szózat-ul, care a devenit imn național. Operele lui complete au apărut în 1864 în 12 vol. și la 1884 în a doua ediție sub supravegherea esteticiaului Gyulai. [T. S.]

Voroveni, com. rur. în Rom., j. Muscel, se

compune din 3 căt., cu 735 loc. În V. se găsește lignită și isvoresc ape sărate și sulfuroase.

Vogii, (franc. *Vosges*), munți între Alsația și Franția, v. Vogesii.

Vosglas, (*slav.*) exclamare, întonare cu vers mai înalt, după cum se încheie rugăciunile publice dela cultul divin.

Voss, *Johann Heinrich*, poet și filosof germ., n. 1751 în Sommersdorf, dela 1805 prof. în Heidelberg, † 1826. S'a distins prin traducerea clasicii vechi (Homer, Virgilius, Ovid, etc.). Scr. orig. princ.: »Idyllen« și »Luise«. Fiii săi *Heinrich* († 1822 ca prof. în Heidelberg) și *Abraham* (prof. în Kreuznach, † 1847) au continuat traducerile lui.

Vot, părere, sufragiu dat la o alegere (v. ac.) sau la deliberarea unei chestiuni. V. poate fi *decisiv* sau numai *consultativ* (v. Consultațiune), ori *derimător* (în cas de egalitate de V. pro și contra). V. de *încredere* sau V. de *blam* se numește declarațiunea unei corporațiuni prin care aceasta își exprimă încrederea ori neîncrederea față de o persoană. (v. și art. Sufragiu universal.)

Vot, act religios, ce cuprinde în sine o promisiune făcută lui Dumnezeu de a săvîrși un lucru bun și posibil. V. este *real* și *personal*, după cum se promite ceva lucru ca: elemosină; sau ceva lucrare ca: rugăciune, postire.

Votiaci, popor finic din guvernamentul Perm. Dedați la beutură, dar pricepuți la țesături și împletituri. Profesează șamanismul (ființa supremă Inma, Ilmar, locuiesc în soare). Tolează poligamia. Se ridică la 250,000 suflete.

Votiv, (*lat.*) devotat; promis; dat, fagaduit.

Votum, (*lat.*) promisiunea făcută zeilor (v. *Vot*); părerea sau consimțământul singuraticilor dat în scris sau oral asupra unei chestiuni.

Vovusa, sat arămănesc cu 700 loc. în valea Vovusei în Zagori în Epir, vil. Ianina. Are școală românească.

Vox, (*lat.*) voce, glas, ton.

Vrabia, (*Fringilla domestica*) pasere din ord. cântătoarelor, cu ciocul conic. Corp rotund, aripe scurte, picioare scurte și tari, ciocul scurt, conic și gros. Femeiușca și puii sînt cenușii, barbătușul are pe cap și gât penele mai negre. E foarte respândit, ierneză la noi și e vătămător semănăturilor mîncînd semințele; dar și folositor prin distrugerea multor insecte vătămătoare, mai ales primăvara.

Vraca, oraș în Bulgaria, v. Vrața.

Vrag, la Slavi însemna pustietor, omorîtor, iar Vrah avea înțelesul de diavol (drac). La Slavii din Illyria Vraga-Stan însemnă locuința spiritelor rele. Mai târziu, adevă în creștinătate V. a însemnat când vrajitor, când medic. De aci a vraji. [Atm.]

Vrajă, v. Farmec.

Vrancea, plaiu în Rom., j. Putna, cu o suprafață de 80,000 falci; se compune din 18 comune. Reședința în Vidra. Pe la 1716 V. facea parte din cele 3 republice ale Moldovei (Kiegielz, V. și Cîmpulung). Vranceii se crede că erau stabiliți în V. încă înainte de descălecare. La 1518 exista aici un decanat catolic («Varancensis»).

Vrănesci, comuna rur. în Rom., j. Muscel, pe linia căii fer. Golești-Cîmpulung; se compune din 5 căt., cu 6100 loc., are 1 școală și 2 biserici. 150 ha. vii.

Vrani, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1872 loc., între cari 1849 rom. gr.-ort.

Vraniuț, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1598 loc., între cari 1584 rom. gr.-ort.

Vranja, oraș în sudul Serbiei, 9840 loc. (1896). Până 1878 a fost al Turciei.

Vrata, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, situată în valea Dunării; are 1200 loc., cari se ocupă cu agricultura, economia de vite și cu pescuitul.

Vrața, (*Vraca*), oraș în Bulgaria la coastele nordice ale Balcanului, 12,279 loc. (1893).

Vrotilica, una din numirile populare ale plantei Circaea lutetiana L. (v. ac.).

Vucova, (magh. *Temes-Vukovár*), com. rur. în Banat, cott. Timiș, are un teritoriu de 3'292 jug. cat. și 1211 loc. rom. și sârbi.

Vucovar, comună în Croața și Slavonia, cott. Sirmiu. Teritoriul com. e 9'047 jug. cat. În V. sînt 9719 loc., Sârbi, Slovaci, Magh. și Germ.

Vuet, v. Vibrațiune.

Vuia, *Georgiu*, medic și scriitor rom., n. 3 Maiu 1850, † 22 Dec. 1900 în Arad. A studiat medicina în Budapesta fiind totodată cantor la biserica gr.-or. din Pesta. Dela 1876 medic secundar la spitalul central Rokus din Budapesta, iar la 1878 așezându-se în Arad, fu numit prof. de igienă și chemie la institutul teologic-pedagogic din Arad; dela 1881 medic la băile Herculane. A publicat: *Higiena populara cu privire la sateanul român* (1884); *Nașe Trină*, opereta comica într'un act. (Sibiu, 1889); *Boalele venerice*. (Oravița, 1890); *Din trecutul bailor Herculane*. (Sibiu, 1900). A mai publicat multe articole beletristice și de știință prin gazetele românești. V. a fost membru ord. al secțiunii științifice a »Astrei«. [*]

Vuietoare, una din numirile populare ale plantei *Empetrum nigrum* L. (v. ac.).

Vulcan, *Samuil*, episcop gr.-cat. român la Oradea mare, n. 1758 în Blaj. În 1778 fu primit de către episcopul M. Dragossy de teolog în diecesa Orădii mari și trimis la teologie în seminarul Sf. Barbara din Viena. Reîntorcându-se în diecesă și hirotonit de diacon, fu pofțit și denumit de catra împăratul Iosif II prefect în seminarul unde studiase teologia, mai târziu tot aici de vice-rector. În 1792 reîntors în diecesa fu numit canonic și după moartea episcopului M. Dragossy, împăratul Francisc I la dorința clerului diecesan îl numi episcop al Orădii mari. Ca episcop a organizat clerul, a vizitat diecesa și a lucrat mult pentru prosperarea clerului și a poporului român. Ori ce mișcare națională din acele timpuri a aflat în V. sprijinenergic. A lucrat mult pentru întemeierea preparandiei gr.-or. române din Arad și a fondat gimnasiul superior gr.-cat. român din Beiuș (v. ac.), în 1828, caruia i-a dat inscripțiunea: »luventui hujus provinciae«, și în 1835 l'a ridicat la gimnasiu mare cu 6 clase. Pentru gimnasiu lasă o fundațiune de 75,000 fl. m. c. și a dispus, ca din interusuriul acestui capital 1147 fl. în fiecare an sa fie destinați pentru beneficiu de pâne pe sama studenților săraci fara deosebire de confesiune. † 25 Dec. 1839.

Vulcan, *Iosif*, scriitor rom., n. 19 Martie 1841 în Holod. A studiat liceul în Oradea mare și dreptul în Budapesta. A fundat revista literară »Familia« la 1865, care a aparut întâi la Buda-

pesta și apoi la Oradea mare. În jurul foii sale a grupat pe cei mai buni poeți români; a mai redactat »Umoristul«, »Gura Satului« și »Sezatoarea«. A publicat: Panteonul Român; Nuvele, 3 vol.; Dela sate, 1 vol.; romanele: Sclavul amărului, 3 vol.; Ranele națiunii, 2 vol.; Barbu Strâmbu în Europa, 3 vol.; Fata Popii, 2 vol.; apoi: Poesii, 1 vol.; Lira mea, 1 vol. și piesele populare: Ruga dela Chiseteu, Sarăcie lucie; comedii: Alb sau Roșu, Chiriașul fugit, Mireasă pentru mireasa, Soare cu ploaie, Gârgaunii dragostei, și tragedia: Ștefan-Voda cel tânăr, premiată și jucată la teatrul național din București. E inițiatorul și președintele Societații pentru înființarea unui teatru românesc în Transilvania. Academia rom. l-a ales membru corespondent la 1879, iar membru activ la 1891.

Vulcan, (âncă în discuție) planeta cea mai apropiată de soare. Ea s'a dedus mai nult prin calculele lui Le Verrier asupra perturbațiilor lui Mercur și se pare a se fi observat de vr'o două ori. Cel care a vețut-o întâia dată e Lescarbault medic la Orgères (Francia). (Tisserand: Leçons de cosmographie. Paris, 1895.)

Vulcan, deschidere în scoarța pământului prin care magma și gazele fierbinți din interior fac erupțiune. Un V. are de obicei înfașșarea unui munte de formă conică, sunt însă și V. fără con, cari se deschid direct la suprafața prin o simplă scobitura în forma de caldare, s. e. așa numitele »Moare« din Eifel și Auvernia. Scobitura în forma de pînle dela virful sau de pe laturile conului prin care are loc erupțiunea, se numesc *crater*, iar materia topita care iasă la suprafața din cauza puterii vaporilor de apa solviți într'însa, se numesc *lavă*. Particele de piatră și de lava pulverisată prin exploziune alcătuiesc *cenușa vulcanică*. *Vulcanii activi* sînt așezați în șiruri dealungu coastelor continentelor și în insule. *Vulcani stînși* se găsesc în Carpați, ca s. e. Hîrghita, Calimani, Vihorlat, Detunata, etc.

Vulcani noroioși sau *Saițele*, crepături ale scoarței pământului pe unde erupe apa sarată și noroioasa însofita de gaze și în special de hidrogen protocarbonat. Au mare asemenare cu vulcanii. Ele presinta un con, un crater și un canal; se deosebesc îusa de V. propriu diși prin originea lor și prin materiile ce scot. Cei mai numeroși V. n. se găsesc în regiunea Caspică caucasiană și în împrejurimile orașului Bacu. În Italia sînt numeroși V. n., lângă Modena, Parma și în Sicilia (Paterno și Macalubo). Existența lor se citeaza și în Asia mică, Java, etc. În Românie sînt asemenea cunoscuți V. n. din regiunea petroliferă dela Beciu, Policiori și Berca din județul Buzău.

Vulcana, stațiune balneară în Rom., j. Dâmbovița, cu isoare bogate în sulf și clor.

Vulcanisare, tratarea cauciucului cu sulf sau cu o soluție de clorur de sulf în hyposulfid de soda, în scop de a-l face mai propriu diferitelor întrebuințări. Se poate opera în două moduri, sau afundând cauciucul în sulf topit, sau tratându-l cu o soluție de clorur de sulf. Se întrebuințează dela 1—7% sulf. Prin V. cauciucul nu se mai lăpșese, și nu se înmoaie la caldură. Asupra procesului chimic nu se știe nimic cu siguranța; se susține ca ar fi o combinație chimică, ori apoi mecanică, sau un simplu amestec;

din altă parte se susține că sulful, ori că chlorul ar fi corpul vulcanisator.

Vulcanism, hipotesa geologilor, cari susțin că rocele cari compun scoarța globului terestru s'au alcătuit în urma acțiunii vulcanilor (v. ac.). Intre aderenții V.-lui sînt: Hutton, Buet și Humboldt.

Vulcanus, v. Volcanus.

Vulg, mulțime, popor; *vulgar*, comun, obșteșe, de jos.

Vulgarisare, expunerea științelor, filosofiei sau principiilor artei sub o formă populară, lesne de înțeles pentru toți. Uneori prin V. se înțelege traducere (v. ac.), mai ales din limbile clasice vechi.

Vulgata, traducerea latină a Sf. Scripturi, făcută de către Sf. Ieronim între 339—404. Test. vechiu e tradus din limba ebraică și chaldaică, iar Test. nou din limba greacă în cea latină. Traducerea Sf. Ieronim în scurt timp s'a lașit în întreaga biserică din apus, și de aici s'a numit V. Aceasta traducere a avut pururea mare autoritate și a fost socotită de cea mai autentică. Aceeai apoi a fost declarată de către conciliul tridentin de cea mai autentică. Acel conciliu a hotărît ca sa se tipareasca sub supravegherea papei o biblie cât se poate de exactă, ceea ce după studii îndelungate s'a și făcut la 1592 sub papa Clemente VIII. Din aceasta ediție apoi s'au făcut atât de catră catolici cât și de protestanți mai multe traduceri în limbile din Europa. (Cf. Cornely, Introd. în U. T. Libros Sacros. Paris, 1885, t. I, cap. V.) [Dr. I. Radu.]

Vulnerare, v. Rănire.

Vulnus, (med.) *plăgă*, *lesiune traumatică*, afecțiunii circumscripse locale produse în urma unei violențe; afecțiunea se poate manifesta prin o simplă alterare a țesuturilor, prin o distrugere a continuității acestora, prin pierderea unei părți din substanța. Când numai țesuturile sînt alterate se vorbește de *contuziuni*; când continuitatea e distrusă, fie că lipsește ori nu ceva din substanță, se deosebesc *plăgi prin înșepătură*, *plăgi prin tăietură*, *plăgi prin smulger*; când atât continuitatea e distrusă cât și țesuturile alterate, se vorbește de *plăgi contuse*. V. se tratează prin pansamente antiseptice și aseptice. Vindecarea poate urma în câteva zile, fără supurațiune și granulațiune, în termin medical: per primam intentionem; ea însă se poate îndelunga prin puroiure; dacă plaga se vindecă per secundam intentionem.

Vulpea, (*Vulpes vulgaris*), mamifer din ord. Carnivoarelor, fam. Canidelor. Are ochi cu pupile verticale. Pêrul des, moale, galben-roșu, la frunte, umerii și partea dîndărăt a spatelui alburii, asemena la obraz și grumaz, la urechi negru. Coada lungă cu peri lungi, albă la virf. Lungimea corpului 70 cm., a cozii 30—35 cm. Traiesce în întreaga Europa, Africa de nord, Asia vestică și nordică și în America de nord, câte o păreche prin gauri în paduri. De obicei sta în gaurile facute de viezuri. V. e un animal rapitor, viclean, precaut și dibaciu, cause cari au pricinuit o mulțime de fabule atât în vechime cât și astăzi. Se nutrește cu animalo niici, ca iepuri, paseri și șoareci. Blana se folosește. Exista o mulțime de alte specii.

Vulpea aurie și *V. galbenă*, v. Șacal.

Vulpea polară, (*Vulpes lagopus*), trăiesce în

terile polare. Este mai mică ca V. europeană. Are păr de culoare brună sau cenușie-albăstrie (vara), albă (iarna). Se află mai ales în Groenlanda, Islanda, Spitzbergen, în general spre nord de al 60-lea grad lat. nord. Blăniile au preț mare.

Vulpea preriilor, (*Corsac*, *Kirso* sau *Kirasu*), (*Vulpes corsac*), mai mică ca vulpea europeană. Este roșcată. Trăiește pe stepile din jurul Mării Caspice până în Mongolia. Blana ei se întrebuințează.

Vulpeni, comună rur. în Rom., j. Romanți, form. din 2 sate, cu 1645 loc. Are 2 bis. și 1 școală mixtă.

Vulpinit, varietate de anhidrit, cenușă brună, dela Volpino în Lombardia; întrebuințată în sculptură (Marmobardiglio di Bergamo).

Vuitoare, *Viltoare*, virtej în o apă adâncă, provocat prin mișcarea circulară a apei, unde fundul este scobit în formă de pânlie.

Vultur, pasere rapitoare de Ți, din ord. Rapaces (rapitoarelor). V. este una dintre cele mai mari paseri răpitoare, locuind stâncile singuratică ale munților, de unde numai Țiua când își caută hrana se lasă și spre câmpie, când devine spaima animalelor mici, prin puterea ciocului lui adus și ascuțit și prin forța și ascuțișul ghiarelor. Ca specii sunt: *Pleșuvul* (v. ac.) (*Vultur fulvus*), ce trăiește prin toată Africa, vestul Asiei și sudul Europei; *Condorul* (v. ac.) (*Sarcorampus Gryphus*) sau V. munților; *Șorlița* (v. ac.) sau V. mieilor (*Gypaëtus barbatus*), ce răpescie chiar și copii, trăiește prin Europa și Asia; *Epurarul* sau V. de stânci (*Aquila fulva*), ce trăiește prin Europa, nordul Asiei și America de nord; *Pajura* (v. ac.) (*Aquila imperialis*), în centrul și sudul Europei; *Falconul* sau Șoimul calător (*Falco peregrinus*), ce trăiește prin Europa, (v. Falco); și *Șoimul islandic* (*Falco candicans*), ce trăiește mai ales în Islanda. [I. P. Voitești.]

Vulturul în liturgie. La chirotonirea arhierului înaintea ușilor împărătesei în presbiterii se extinde un covor, pe care este reprezentată o cetate spălată de trei riuri, încungiuată cu ziduri și cu turnuri. Deasupra cetății e depins un vultur cu aripi întinse, stând cu un picior pe turn, iar cu altul pe zidurile cetății. Când cel ales de archiereu, se presintă archiereului sfințitor, atunci stând pe acel covor, depune mărturisirea credinței. V. închipuiesce demnitatea și superioritatea ierarhică a celui ales.

Vultureni, comună rur. în Rom., j. Tecuciu, lângă riul Berheciu, se compune din 13 cătune, cu 1603 loc. (Gara la Berheciu). O altă com. V. în același j. e situată la riul Argeș, și se compune din 3 căt., cu 3 bis. și 1 școală.

Vulturica, una din numeroasele numiri populare ale plantei *Hieracium Pilosella* L. (v. ac.).

Vulturul, constelație în emisferul sud. (v. Zodiac.)

Vulturul, com. rur. în Rom., j. Putna, se compune din 4 căt., cu 2831 loc., 1 bis. și 1 școală mixtă.

Vutcani, com. rur. în Rom., j. Fălciu, situată pe un teritoriu deluros, cu 2502 loc., cari se ocupă cu agricultura și cu cultura viilor.

Vydh de Bord, un Flamand, care cumpără în 1231 dela Buiul, fiul lui Stoia, o proprietate, însă declara înaintea capitulului bisericii transilvane, că »consimte a înapoia aceasta proprietate vechiului ei stapân, Trul fiul lui Cioru, dela care primise înderēt banii ce-i daduse, fiindca Trul dovedise prin numeroși martori ca această proprietate aparținuse din timpuri imemorabile străbunilor, moșilor și stramoșilor săi». Din acest document se vede că Românii aveau în Transilvania proprietăți, cari pe la 1231 erau în proprietatea unor familii »a tempore humanam memoriam transeunte».

W

W, literă gotică sinonimă literei: *V* din alfabetul latin, întrebuințată cu deosebire la nume proprii.

Waadt, (franc. *Canton de Vaud*), canton în vestul Elveției, lângă lacul de Geneva și Neuenburg, 3232 km², cu 251,297 loc. (1888). Ia est muntos, în colo colinos cu sol roditor; se produce grâu, ovės, cartofi, poame și vin; însemnată industrie de oroloage. Constituția dela 1 Mart. 1835. Budgetul pro 1897 arată un plus de 80,106 franci. Capitala Lausanne. Mai înainte se ținea de Bern, 1798 devine de sine stătător, 1803 se constituie canton.

Waag, v. *Vag*.

Waagen, *Gustav F.*, scriitor germ., n. 1794, 1827 directorul galeriei reg. de tablouri în Berlin, 1844 și profesor universitar, † 1868. Scrierile lui *W.* se ocupă cu artele frumoase.

Wabash, afluent pe dreapta lui Ohio (America nord.), 805 km. lung, pe 480 km. e navigabil.

Wachau, sat lângă Lipsca, Germ., un însemnat punct de luptă în bătălia dela 16 Oct. 1813.

Wachenhusen, *Hans*, scriitor germ., n. 1827 în Trier; a participat ca corespondent al ziarelor germ. (*«Kölnische Ztg.»*, etc.) la resb. din Crîmea, la cel din Italia 1859, la cel germ.-austriac 1866 și germ.-franc. 1870/1, și a publicat despre aceste resboaie o serie de scrieri bine aprețiate (*Von Widdin nach Stambul*, 1855; *Ein Besuch in türk. Lager*, 1855; *Tagebuch vom ital. Kriegsschauplatz*, 1859; *Tagebuch v. österr. Kriegsschauplatz*, 1866; *Tagebuch v. franz. Kriegsschauplatz*, 1870/1, etc.). A scris și numeroase opere beletristice.

Wachmann, familie de origine germană, romanisată, care a jucat un rol capital în dezvoltarea muzicii în România. *Joh., Andr. W.*, tatăl, (n. 1807 în Pesta, † 1863 în Bucur.), a venit în țeară ca șef de orchestră a unei companii de operă germană (1830); în 1833 luă asupra și această întreprindere și produse pe lângă piese germane și lucrări originale cu text românesc; se citează o *«Zamfiră»*, un *«Mihaiu Viteazul la Călugăreni»*, de Eliade Rădulescu. Manuscrisurile musicale ale lui *W.* de pe acel timp au disparut în marele incendiu dela 1847 ce a distrus o mare parte a orașului. În 1850 *W.* e codirector la teatrul național împreună cu C. Caragiali, și în anul următor ia direcțiunea orchestrei acestui teatru, funcțiune ce o păstră până la moartea sa și în timpul căreia a scris muzică pentru un mare număr de piese, în total 67, dintre cari 13 operete și feerii, ca: *Lampa minunata*, *Fata aerului*, *Rosa magică*, *Iudita* și *Oloferu*, *Sneul nopții*, *Șteaua păstorului*, ș. a.; apoi muzică pentru vodeviluri, melodrame cu arii și coruri, ș. a. E de observat că *J. A. W.* e unul din cei dintâi

cari s'au ocupat de melodiile populare și a căutat a se folosi de ele în scrierile lui. O fică a acestuia, *Eleonora*, a fost pianistă de valoare, cea dintâi care a introdus în țeară concertele de piano cu acompaniament de orchestră, pentru care a și scris chiar fantasii pe motive populare românesci.

Wachmann, Eduard, fiul celui precedent, n. 1836 în București; studiază mai întâiu cu tatăl său și funcționează chiar câțiva ani ca șef de orchestră în Craiova și în București; doritor însă de perfecționare pleacă la Viena, unde ia lecții cu celebrul Dachs (piano) și cu G. Nottebohm (compozițiunea), apoi la Paris, în conservator, cu Reber și Carafa (compozițiunea), Marmontel (piano) și Benoit (orga). Moartea tatălui său îl readuce în țeară la 1863, și obține locul de șef de orchestră la teatrul național și acel de profesor de piano la conservator, apoi acel de armonie (1864) și în 1870 e numit director acestei instituțiuni. Membru în comitetul teatral, în consiliul instrucțiunii publice, la Ateneu, profesor de muzică a M. S. Regina. Titlul său de glorie e acela de creator și diriginte al concertelor simfonice, cari înființate în 1868 au trecut astăzi numărul de 150 și grație cărora cele mai frumoase și de valoare cap de opere ale muzicii clasice și moderne s'au perindat în fața publicului bucureștean. *W.* a publicat o broșură de noțiuni generale, o serie de exerciții și studii de întonare și o colecțiune de basuri și cânturi date pentru studiul armoniei, de o reală valoare. Pentru teatru, *W.* nu numai scrie muzică la un mare număr de piese, vodeviluri și drame (*Agaki flutur*, *Păunașul codrului*, *Corabia*, *Salamandra*, ș. a.), dar și ca director de operă (1899—1901) abordează cu artiști români opere mari (*Don Juan*, *Ebrea*, *Tannhauser*, *Lohengrin*, *Hughenoții*, *Africana*, *Otello*, ș. a.), cu o montare îngrijită și luxoasă, cu coruri și orchestră numeroase și bine instruite. S'a ocupat asemenea de dezvoltarea muzicii corale, atât prin coruri bisericesci (la Domnița Balașa și aiurea: 3 liturgii, 1 *Te Deum*, și alte imne) cât și prin coruri laice, mai cu samă pentru voci bărbătesci, de care a publicat mai multe. În Apr. 1903 s'a retras din funcțiunile ce ocupa. [T. C.]

Wachsmuth, Ernst, istoric germ., n. 1784, † 1866; 1825 prof. în Lipsca. Lucrări: *Hellenische Altertumskunde*, 1820; *Europäische Sittengeschichte*, 1850; *Geschichte Frankreichs im Revolutionszeitalter*, 4 v.; *Das Zeitalter der Revolution*, 4 v.; *Allgemeine Kulturgeschichte*, 1830; *Geschichte deutscher Nationalität*, etc.

Wachtel, Teodor, celebru tenor germ., n. 1823 în Hamburg, † 1893; a debutat 1849 în Hamburg; a cântat timp mai îndelungat la opera

curții din Viena și Berlin; ca oaspe a fost mult serbatorit în Londra, Paris, S. Francisco, etc. Și-a conservat vocea fenomenală până la retragerea sa de pe scenă (în etate de 64 ani).

Wächter, Carol Georg, juriconsult german, n. 1797, a fost profesor în Tübingen și în Lipsca, membru și 1839—48 president al adunării staturilor germ., 1851 president al curții de apel în Lübeck, 1855 membru în consiliul de stat, 1866 deputat, etc. Scr.: *Lehrbuch des römisch-deutschen Strafrechts*, 1820; *Gemeines Recht Deutschlands*, insbesondere *Strafrecht*; *Deutsches Strafrecht*, etc.

Wadal, imperiu de Negri în Sudanul central (Africa) între Kanem, Bagirmi și Dar Fur, 275,000 km², cu ca. 2¹/₂ mil. loc.; la est muntos, la vest șes cu lacuri și riuri ce exundază pe timpul ploilor. W. stă sub un sultan. Capitala Abeșe, mai înainte Vara. Europeanii multa vreme n'au fost suferiți în W. W., numit și *Dar-Salah*, este unul dintre cele mai puternice state din Sudan. Se află cai, cămile și multe vite cornute, comerțu cu pene de struț și cu abanos.

Waddington, William Henry, archeolog și om de stat franc., de origine din Anglia, n. 1826, † 1894. 1865 membru al academieii, 1876 ministru de culte, 1877 ministru de externe, 1879 ministru-president; 1883—93 ambas. în Londra. Intreagă averea sa a jertfit-o cercetarilor archeologice în Orient. A publicat: *Voyage en Asie mineure au point de vue numismatique*; *Voyage archéologique en Grèce et en Asie mineure*, 6 vol., și *Inscriptions grecques et latines de Syrie*.

Wadi, Vady, Uady, Vad, Ved sau *Ued*, în limba arabica însemnează riu sau fluviu.

Wadi Halfa, oraș însemnat lângă riul Nil. Pe timpul cuceririi Sudanului prin Mahdiști acesta era granița între imperiul Mahdiștilor și între Egipt.

Wagner, Richard Wilhelm, cel mai puternic geniu musical al Germaniei din mijlocul secl. XIX, mare reformator al dramei musicale, n. 22 Maiu 1813 în Leipzig, † 13 Febr. 1883 în Veneția. Studiile sale mus. le făcu în Leipzig în acelaș timp cu cursurile liceale și cele universitare (filosofia). Deja în primele sale compozițiuni instrumentale (uverturi, simfonii, un quartet, ș. a.) arată o individualitate proprie bine pronunțată, atât în mersul melodic, cât și în armonie. Dar mai cu samă în istoria muzicii dramatice ocupa un loc capital ca reformator radical al acesteia, atât în ceea ce privește forma generală, cât și în detaliile stilului întrebunțat. Deja în 1834 debutase prin opera *Feele*, care însă nu obținuse nici un succes, și adevărată sa carieră de poet-compozitor nu o începe decât prin *Rienzi* (1842); urmă apoi *Der Fliegende Holländer* (1843), *Tannhäuser* (1845) și *Lohengrin* (1850), cap de opere cărora timpn le aduse succese universale. Tot catră această epocă apar și principalele sale scrieri de critica musicala, în cari sunt desvoltate teoriile sale asupra legaturii dintre musică și dramă: *Arta viitorului* (1849), *Opera și Drama* (1850), *Judaismul în musica* (1851), ș. a. În drama *Tristan și Isolda* (1865) aceste idei apar practicate în toata splendoarea lor; sistemul de așa țise motive conducătoare (*Leitnotive*), care de altmintrelea nu-i aparține, e păzit cu strictețea și fiecare personaj e încarnat într'o tema mu-

sicală proprie menținută tot timpul acțiunei dramatice. Un nou pas face W. prin *Meistersänger von Nürnberg* (1868) și revoluțiunea dramei musicale e completată apoi prin trilogia *Inelul Nibelungelor*, lucrare complexă formată dintr'un prolog, *Rheingold* (Aurul Rinului), reprezentată deja în 1868, și 3 părți: *Siegfried*, *Walkirie* și *Götterdämmerung* (Crepusculul țeilor); fiecare dintre acestea necesitează o întreagă serată și dispozițiuni scenice, cari au făcut ca reprezentarea lor completă să fie întârziată până la 1876, într'un teatru special, construit, după indicațiunile măiestrului, la Bayreuth (v. ac.) cu cheltuiala regelui Ludovic II de Bavaria, amic și admirator entusiast al lui W. Ultima lucrare e drama *Parsifal*, cap de operă de misticism religios. Lucrarile critice ale lui W., în colecțiune completă, au fost editate de casa Fritsch din Leipzig (11 vol.); partițiunile dramelor musicale precum și celelate compozițiuni ale lui, de casa Breitkopf și Härtel. Musicografii moderni i-au consacrat lui W. o întreagă bibliotecă, cuprindând aproape 6000 volume. [T. C.]

Wagram, sat în Austria inf., 991 loc. Aci a batut Napoleon I pe Austriaci sub archiducele Carol la 5 și 6 Iulie 1809.

Wahlenbergia Schräd., (botan.) gen de plante din familia Campanulaceelor, trb. Campanuleae, cuprinde (dimpreuna cu subgenul *Edraianthus* pl. cespitoase humile cu foi înguste) vr'o 80 specii răspândite pe întreagă suprafața globului, preponderant însa sudafricane. Dintre cele mai remarcabile citam: *W. capensis* DC., *gracilis* Schräd., *hederacea* Rchb., *Kitaibelii* DC. (judigena la noi în Banat și vestul Olteniei), *temifolia* DC., ș. a., cultivate ca pl. decorative. [A. Pr.]

Wahlstatt, sat în cercul prusiac Liegnitz, 1150 loc.; școala de cadeți. 9 Apr. 1241 s'a dat aci o luptă între Tatari și cavalerii germani; 2 Aug. 1813 bate Blücher (ș-principe de W.*) pe Francezi sub Macdonald.

Währing, fostă suburbie la nord-vestul Vienei, dela 1890 încorporată; observatoriu astronomic; numeroase vile.

Waiblingen, oraș în Württemberg, lângă Rems, 4831 loc. (1895). Vechiul sediu al Hohenstaufilor din linia salică; de aci a luat partidul lor numirea de Waiblinger (ital. ghibelini v. ac.).

Waiz, Georg, istoriograf german, n. 1813, † 1886, a ocupat catedra de istorie în Göttingen și Berlin, a editat în colaborare cu alții: *Monumenta Germaniae historica*. W. a fost cel mai bun cunosător al epocii medievale germane. Intre numeroasele lui lucrari: *Das Leben und die Lehre des Ulfila*; *Deutsche Verfassungsgeschichte*, 8 vol.; *Das alte Recht der salischen Franken*, etc.

Waju, în mitol. Slavilor a fost când țeu, când om; el a mijlocit între ceru și pamânt, adeca între Dumneșeu și om. Când se arata ca țeu, apare în felurite forme, în cari represinta pe țeul cel mai înalt.

Wakefield, oraș în Yorkshire (Anglia), 33,146 loc. (1891), comerțu cu bucate.

Walchia Sternb., (botan.) plante Conifere fosile, asemenea cu *Araucaria* (v. ac.) actuala. Avea ramuri dispuse pe 2 serii; frunze mici, aciculare, așezate imprejurul ramurilor. Resturile de lemn se țic *Araucarioxylon*; cele de

măduvă *Tylo dendron*; cele de ramuri *Walchia* în sens restrins. Ca specii mai principale de *W.* sunt *W. piniiformis* Sternb., *W. filiciformis* Sternb., cari se găsec fosile pe la finele paleozoicului, în Permice. [S. Șt. R.]

Walckenaer, *Charles Athanase, baron*, savant franc., n. 1771 în Paris, † 28 Apr. 1852. Până la 1838 a avut funcții administrative, dela acest an se dedică exclusiv științei. A fost secretar al Academiei de inscripțiuni și a scris opere științifice și romane.

Waldai, (*pădurea Wolchonski*), cea mai înaltă ridicatură în interiorul Rusiei, între Petersburg și Moscova, formează culmea apelor între Baltica și Caspica, are lungime de 370 km., lățime 89 km.; cel mai înalt (351 m.) deal e Gora. În *W.* isvorește Volga, Nipru și Duna.

Waldburg, principat format 1803 din posesiunile conților de *W.*, stând sub suzeranitatea Bavariei și Württembergului. Acum sunt 3 linii princiare în Württemberg.

Waldeck, principat, stat federal al imperiului german, 1121 km², cu 57,766 loc. (1895); economie de vite și agricultură. *W.* e monarhie ereditară constituțională. Constituția dela 17 Aug. 1852; legislativa se compune din 15 deputați (aleși prin vot universal indirect). 1867 a încheiat convenție militară cu Prusia, căreia s'a dat și administrația țerii. Capitala Arolsen.

Waldeck-Rousseau, *Pierre Marie*, om de stat francez, n. 2 Dec. 1846 în Rennes, profesează advocatura până la 1879, când întră deputat în uniunea republicană, 1881—82 și 1883—85 ministru de interne, 1894 senator. 1899 ministru-president, aptanează afacerea Dreyfuss (v. ac.). A publicat: *Discours politiques*, 1889; în a doua ediție 1894.

Waldemar, regi în Danemarca. 1) *W. Icel Mare*, n. 1131, † 1182. În 1152 a stăpânit Iütlanda, murind Svend (1157) a cuprins țara întreaga. A avut domnie norocoasă. Alindu-se cu Henric-Leul a învins pe Venți, a ocupat insula Rügen; Norvegia a făcut-o feudă. 2) *W. II*, n. 1170, † 1241, a domnit cu Knut, fratele său niai mare, provinciile Mecklenburg și Holstein, învins de Saxoni a cedat acestora părțile sudice ale țerii Eider. A creat legi însemnate. 3) *W. IV*, supranumit *Atterdag* (fiindcă obicinuia sa amâne afacerile pe alta zi). A recăstigat proprietățile pierdute (Schonen, Halland, Blekinge). Incurcat în resboiu cu Hansa a fost respins; țara în absența lui a încheiat pace la Stralsund (1370), în condiții umilitoare pentru Danemarca.

Waldenburg, 1) *W.*, oraș în guvernământ prusiac Breslau, 13,989 loc. (1895). 2) *W.*, oraș în cercul saxon Zwickau, 2807 loc., sediul celor de Schönburg. 3) *W.*, oraș în Württemberg, 1200 loc., castelul principilor de Hohenlohe-Schillingsfürst.

Waldstätte, numirea primelor 4 cantoae elvețiene: Uri, Schwyz, Unterwalden și Luzern.

Waldstätten, *Johann, baron*, general austr., n. 1833 în Gospič (Croația), 1851 locotenent, se distinge 1859 în Italia, 1866 șef de stat major la div. 1 de cavalerie în Boemia, 1878 comand. al brig. 7 în Bosnia, 1889 com. al corp. 7 de armată în Timișoara; dela 1898 inspector general. Scr.: *Taktik*, (10 ediț.); *Terrainlehre* (3 ediț.), etc.

Waldstein, *Frans Ad.*, conte de, n. 1759 în

Viena, † 1823 în Oberleutendorf (Bohemia). Cunoscut conaator cu *Kittibel* (v. ac.) la renumitul op: *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae*. Viena, 1802—12. Această importantă publicațiune a putut apăre numai grație sacrificiului material adus de *W.* [A. Pr.]

Waldsteinia Willd., (botan.) mic gen din fam. Rosaceae, trib. Potentilleae, cuprinde vr' o 4 specii de plante erbacee perene, repente, ce seamănă la port cu speciile genurilor *Fragaria* L. și *Geum* L. Speciile de *W.* cresc prin Europa centrală și orientală, în nordul Asiei și în America orientală temperată. În părțile noastre cresc prin pădurile din regiunea montană *W. geoides* Willd. și *W. trifolia* Rochel, ambele specii cultivate uneori ca plante decorative. [Z. C. P.]

Walensee, lac la sudul cantonului elvețian St. Gallen, altitudine 423 m., 23 km², afund până la 151 m.; încadrat de munți; pe la țermurul sudic trece calea ferată Wesen-Sargans la *Walensstadt* (2729 loc.).

Wales (pron. uels), principat unit cu Britania mare, cuprinde peninsula vestică a Angliei; se divide în *W.* de nord și *W.* de sud (cu 12 comitate), 19,340 km², cu 1,519,035 loc. (1891) în preponderanță de origine celtică (Kymri). În comitatul Glamorgan sunt mine de cărbuni, fier, plumb, argint și industrie, în restul țerii agricultură și economie de vite. Capitala Pembroke. *W.* fusese centrul unor imperii britanice, Eduard I ocupă țeara (1283) și o dete ca feud fiului său, regelui de mai târziu Eduard II; de atunci moștenitorul tronului englez poartă titlul unui »principe de *W.*» 1536 *W.* se uni desăvârșit cu Anglia.

Walesul nou de sud, v. New South Wales.

Walewski, *Alex. Florian Iosif*, conte, om de stat franc., n. 1810, fiu al lui Napoleon I cu o Poloneză, 1849 ambasador al Franței în Florența, 1854 în Engliera, 1855—60 ministru de externe și președintele congresului din Paris. Aici *W.* 3 Martie 1856, a făcut propunerea ca Principatele române sa se uească din necesitatea intereselor poporului și a fost sprijinit de delegatul Angliei care se întemeia pe voința poporului român. 1865 president al corpurilor legiuitoare. † 1868 în Strassburg.

Walhalla, în mitologia nordica-germana casa sau porticul unde se aduna vitejii căduți în lupta. *W.* se afla în Glandsheim (v. Asdard) și e un edificiu cu acoperiș, razimat pe colume înalte și încunjurat cu o pădure frumoasă, numită Glasur. Edificiul e atât de înalt, încât nu i-se vede vârful. *W.* avea 540 de uși și prin fiecare puteau sa între 800 de viteji căduți în luptă. Aci domnia zeul Odin (v. ac.) și sub presiul său ținea prânz mare. Jumătate din eroii căduți erau ai ținei Freia (v. ac.).

Walker, *Francis Amasa*, economist american, n. 1840. a luat parte la resboiul civil american, dela 1869 profesor în Washington. Aici ca șef al oficiului de statistică compune 2 lucrari considerabile. A publicat mai multe opere economice.

Walkyre, în mitologia nord-germană fecioare frumoase cu armatura lucrată din aur. Ele dupa mandatul zeului Odin (v. ac.) călătoreau prin aer, conduceau luptele și împărțiau sorțile de moarte. *W.* petreceau pe eroii căduți în luptă la Walhalla (v. ac.). *W.* se nasc numai dela

ființe supraomenești, dar și fetele de principii, de regi se primesc încă în viață între ele. W. au puterea de a se prefăce în lebede.

Wallace, (pron. uolis), 1) *W.*, *William*, erou naț. al Scoției, 1297 în fruntea reșcoalei contra Englezilor, 1305 prins prin trădare și executat la Towerhill. 2) *W.*, *Sir Donald Mackenzie*, savant engl., n. 1841 în Paisley, cunoscut prin studiile sale despre Rusia, unde a trăit 1870—72. Redactor la »Times«. Scr.: Russia (ediț. 10 în 1888).

Wallachisch-Meseritsch, v. Mesericiul Valach.

Wallenstein, (recte *Waldstein*), *Albert de, principe de Fridlanda*, general austriac, n. 14 Sept. 1583 în Hermaniț (Boemia), din părinți proteștanți, ajuns în școlile iesuiților din Olmütz, a trecut la religia cat. Și-a început cariera militară sub împ. Rudolf. Apogeu îl ajunse în timpul resboiului de 30 de ani, în care apără casa Habsburgilor. Lacom și sumeț fără samă, pentru serviciile aduse împăratului tindea la onoruri și bogății. În resboiul danez (v. Treizeci de ani resb.), a fost norocos, însă din cauza despotismului său, Maximilian după ce l-a făcut principe de Fridlanda și i-a dat însemnate averi în Silesia și în alte locuri, l-a dimis din armată. Când Gustav Adolf (v. ac.) s'a ridicat în contra Austriei, norocul îl părăsi și pe W., care întră în tratative cu dușmanii imperiului; Ferdinand printr'o patentă secretă din 14 Ian. 1634 îl depune. Urgisit de toata lumea și temut de împăratul, W. la 25 Febr. cade în Eger de mâna ucigașa a capitanului Deveroux; osemintele lui au fost duse la Jačîn și de aici 1785 la Münchengrätz. W. a fost de două ori căsătorit, a avut o fiică, Maria. Avera lui a fost confiscată, ucigașii au fost recompensați, iar aderenții lui. persecutați în avere și viață. Nu se scie pozitiv până astăzi, dacă trădarea intereselor patriei ori invidia, care încungiuira strălucita lui personalitate, i-a preparat tragicul sfârșit. Pe W. l-au ales erou dramatic scriitorii: Lütteschwanger, Verallus-Vernnez, Glapthorne și Schiller. (Cf. Die W.-Frage in der Geschichte u. im Drama.)

Wallenstein, *George*, pictor, n. în Iași, anul nasterii și al morții necunoscute. A studiat în Paris și Roma. La 1849 a fost conservator al muzeului, mai apoi al galeriei de tablouri în București. Tablouri: Visul lui Mihaiu Viteazul (1845), Cina cea de taina (1845), Resboiul dela Călugăreni (1846).

Wallin, *Henri*, inginer francez, n. 1856 în Franța, † 25 Oct. 1891 în București în urma unei exploziuni. A fost locotenent în rezerva din corpul de geniu al armatei franceze, la 1890 a fost chimenat la București, unde a întreprins lucrarea parapetelor la forturile în jurul orașului. A descoperit un ciment impermeabil.

Wallis, (franc. *Le Valais*), canton în sudul Elveției, 5247 km², cu 101,837 loc. (1888); valea Rhônului între Alpii bernici și pennini; agricultură neînsemnată, economie de vite și alpina; însemnat comerț de transit prin calea Simplou. Constituția dela 13 Febr. 1876; datorie 6·9 milioane franci, avere 4·6 mil. franci. Capitala Sitten (franc. Sion).

W., stofa, v. Dimityș.

Walloni, popor roman în Belgia (v. ac.) și părțile învecinate ale Franciei și Prusiei (v. și Valach);

circa 4 milioane suflete, dintre cari 2¼ mil. în Belgia. Limba lor este o idiomă a limbei franceze.

Walpole, (pron. uolpol), *Sir Robert*, conte de Oxford, om de stat englez, n. 1676, 1709 tesaurar al marinei, 1711 scos din parlament pentru corupțiune, 1715—17 primul Lord, 1721—42 cancelar al tesaurului. † 1745. Fiul său *Horace*, n. 1717, † 1797, celebru autor de memorii.

Walpurg, (*Walpurgis*), la Germani o sfântă, sora Sf. Willibald, † pe la 778 d. Chr. W. a fost scutitoarea celor căzuți, și apărătoare în contra farmecelor.

Walsall, oraș (și comitat) în interiorul Angliei, 71.789 loc. (1891); fabricațiune de șelării și articole de fier.

Walter-Scott, v. Scott.

Walther von der Vogelweide, poet german, n. 1160, de origine nobiliara, a trăit la curtea lui Frideric de Austria, Otto IV și Frideric II; † pe la 1227 în Würzburg. Cel mai însemnat poet liric germ. din evul mediu. I-s'a ridicat monument în Bozen 1889. Ediț. de Lachmann (1891).

Walujew, *Petru Alexandrovici*, ministru rus, n. 1815, prieten al împ. Alexandru II, 1861—68 ministru de interne, 1872 al domeniilor, 1879 până 1881 president al ministeriului. † 1890. A scris romanul »Lorin«.

Wan, capitala vilaietului turco-asiatic. W. (42,200 km², cu 430,000 loc.), lângă lacul W. (3690 km², la altit. de 1650 m.), 30,000 loc. Se țice ca W. se afla pe locul unui oraș vechiu zidit de Semiranis.

Wanda, dupa tradițiune fata regelui Krokus din Cracovia; pe la 700 d. Chr. ar fi domnit în Polonia.

Wangeroog, insulă în Baltica, se ține de Oldenburg, 7 km², cu 330 loc.; bai de mare.

Wani, v. Brahmani.

Warburton, *Petru Egerton*, renumit călător în Australia, n. 15 Aug. 1813 în Chester în Australia. Intre 1835—1853 oficier în armata engleza estindica, pe urmă president de poliție în Adelaida. El a străbatut mai întâiu prin Australia centrala.

Ward, *Artemus*, umorist american, n. 1834, † 1867 în Southampton. A fost culegător-tipograf, mai târziu correspondent la Planideater ce apărea în Cleveland. A publicat nisce epistole satirice. A redactat foaia umoristică septemănală Vauity Fair. Operele lui complete au aparut în London la 1875.

Wardar, (vechiul *Axios*), rîu în Macedonia, se varsă în Golful dela Salonic.

Warmbrunn, stațiune balneară în Silesia, lângă Hirschberg, la 351 m. înălțime, cu 3590 loc., are cinci terme indiferente. Indicațiuni: reumatism (băi), cataruri ale organelor respirațiunii (intern), anemie (intern, izvorul Victoria).

Warrant, recepșia liberată deponentului de marfuri la docuri sau magazine publice (v. art. Deposit, Doo și Magazie).

Warrington, oraș în Lancashire (Anglia), 52,743 loc. (1891); centrul fabricației de uuelle în Lancashire.

Wartburg, castel lângă Eisenach, la înălțime de 397 m., zidit 1067—73, până la 1440 rezidența conților de Turingia, 1847—70 restaurat de marele duce Carol Alexandru. Renumit prin contele (landgraf) Hermann (care ar fi arangiat

acî o emulațiune de poeți-cântareți la 1207), Sf. Elisabeta, petrecerea aci a lui Luther (4 Maiu 1521 până 3 Mart. 1522) și serbarea W. arangiata de societățile studențești germ. cu ocașiunea tricenarului reformatiunii (18 Oct. 1817).

Wartensleben, *Hermann Alex. Wilh.*, *conte*, general prus., n. 1826 în Berlin, 1871 șef de stat major la armata de sud, 1884—88 comandant al corp. III de armată.

Warthe, afluent al Oderei, izvorește în Polonia, 712 km. lung, navigație însemnată.

Warthiadi, 1) *W.*, *Dimitrie*, medic, n. 1807 în Macedonia, † 30 Aug. 1862 în București. A luat în Pesta doctoratul în filosofie (1828), în Viena cel din medicină (1831). Trecând în Rom. a fost medic la spitalul Colțea, numit apoi medic-șef al armatei, al școlii militare, iar dela 1853 până 1860 inspector al spitalelor județene. Publicație: *Mica chirurgie* (1850).

2) *Warthiadi*, *Panai*, general de brigadă, n. 16 Martie 1847. A studiat la școala militară, ca major a luat parte în războiul independenței comandând bombardarea Smârdanului și a Inovei. La 1888 a ajuns colonel, dela 1898 general.

Warwick, 1) *W.*, comitat în Anglia, 2337 km², cu 805,072 loc. (1891). *Capitala W.*, 11,903 loc. 2) *W.*, oraș maritim în Rhode-Island (Nord-america), 17,761 loc. (1890).

Wasa, guvernament ruso-finuic, 41,711 km², cu 440,833 loc. (1896). *Capitala* Nicolaistad.

Wasa, v. Vasa.

Washington, (pron. uoșingtn), 1) *W.*, stat în Uniunea nordamericană, lângă Pacific, 1853 organizat ca teritoriu, dela 1889 stat, 179,170 km², cu 349,390 loc. (1890), între cari 10,837 Indiani; bogat în metale nobile. *Capitala* Olympia.

2) *W.*, capitala Uniunii nordamericane, dela 1800 sediul guvernului și al congresului, lângă râul Potomac, 230,392 loc. (1890); edificii monumentale: Capitoliul (stil corintic), Casa albă (palatul prezidențial); posta, Patent-Office, Ministeriul de agricultură (cu muzeu agricol), arsenalul, șantier (cu usina de tunuri), Howard University (cu 700 studenți »negri«), etc.; Obeliscul lui Washington (169 m. înalt); Smithsonian institution, observatoriu astronomic. *W.* a fost fundat 1791.

Washington, *George*, întemeietorul independenței Americii de nord, n. 1732 în Westmoreland, † 1799, absolvând școala din Williamsburg s'a ocupat cu agricultura. Năvalind Francezii și Indianii în Virginia, *W.* intră în miliție și prin harnicia sa ajunge șeful suprem al armatelor țerii. Sfârșit războiul, el se căsătorește cu o veduvă bogată, e ales în adunarea națională președinte al comitetului pentru apărarea țerii, în 1775 generalul armatelor Nordamericane. În marele războiu al independenței constringe pe Englezi sa cedeze pretensiunilor statelor americane; acestea se aliază într'o mare republică a cărei constituție a creat-o tot *W.* El a fost în trei rânduri președinte al republicii apoi s'a retras la moșia sa din Mount Vernon. *W.* n'a voit sa primească nici o recompensă pentru meritele sale. A murit fără urmași; prin testamentul său a dat libertate sclavilor săi.

Washingtonia Wendl. (botan.); gen de plante din fam. Palmierilor, trib. Corypheae, foarte înrudit cu *Sabal*, însă cu embrionul subbasilar.

Singura specie W. filifera Wendl. de aspectul unui *Chamaerops* și var. ei *robusta* se cultiva destul de adese în florăriile noastre. [A. Pr.]

Washingtonit, mineral, varietate de ilmenit (v. ac.).

Wassielewski, *Jos. W.*, violonist și musicograf german, n. Iun. 1822 în Gross Leesen, † Dec. 1896 în Berlin. Ștudiile musicale și le-a făcut în conservatorul din Leipzig, având ca maiestri pe Mendelssohn, David și Hauptmann. Diarist, critic de valoare, a publicat biografiile lui Schumann (1858), Beethoven (1888), Reinecke (1892), dar cele mai apreciate ale lui lucrari sînt volumele sale asupra violinei (1868 și 1874), asupra violoncelului (1889), Istoria muzicii instrumentale din secl. XVI (1878).

Wassilko, familie moșdovenască, cu moșii de 56 mii de jug., primite dela Alexandru cel Bun prin uricul din 1428. Pe acest teritoriu s'au făcut cu timpul niai multe comuue rurale: Berhometul pe Siret, Lapușna, Șipotul, Mihova, Cereșanca, Alexandersdorf și Katherinendorf. În 1679, un *Vasile* și *Gavril W.* au cerut și au primit dela regele Poloniei Ioan III Sobieski (1674—96) diploma de nobili poloni, de unde și scrierea numelui *W. Iordachi W.* (1795—1861), a primit cu diploma împ. din 1855 gradul nobiliar de baron cu predicatul *Serecki* = Sireteanul. Fiul acestuia, *Alexandru*, deveni distins om politic, n. în 29 Dec. 1827 în Berhomet, făcî studiile sale în Cernăuți și dreptul în Viena, 1849.

A fost căsătorit cu Catiuca de Flondor. Din 1862 încoace fû ales necontentin deputat în dieta Bucovinei; în 1868 fû numit membru pe viață în camera seniorilor (Senatul) din Viena, și de trei ori, în 1870, 1880 și 1890, căpitan al țerii și președinte în dieta Bucovinei. Distins în 1885 cu ordinul Coroana de fier clasa II și în 1887 cu demnitatea de consilier intim. Din 1882 capul partidului național român din Bucov., a apărut cu zel și însuflețire interesele naționale și culturale. † 8/20 Aug. 1893. El a făcut din moșia sa un fideicomis. Dintre fiii săi numai *Georgiu* (n. 17 Febr. 1864), a intrat în viața politică, ales fiind ca deputat atât în dieta Bucovinei cât și în camera deputaților a consiliului imperial din Viena. (Cf. »Familia«, a. XXI, Nr. 39.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Waterford, comitat în prov. irland. Munster, 1868 km², cu 98,251 loc. (1891). *Capitala W.*, 20,852 loc.; episcop cat. și protest.; port; comerț; șantier.

Waterloo, sat belg. la 15 km. spre sud dela Bruxela, 3738 loc. (1896). Acî a învins Wellington și Blücher asupra lui Napoleon I la 18 Iunie 1815.

Waterloo with Seaforth, baie de mare în Lancashire, Englitera, n. 17,328 loc.

Watt, *James*, celebru mechanic englez, n. 19 Ian. 1736 în Greenock (Scoția), † 19 Aug. 1819 în Heatfield. A studiat la mechnical Morgan din Londra. A fost numit mechanic al universității din Glasgow. La 1768 s'a însoțit cu Roebuck, ca să perfecționeze mașinile cu vapor, la 1773 cu Boulton pentru fabricarea și răspândirea acelor. A inventat paralelogramul numit dupa numele lui și a introdus multe îmbunătățiri la mașinile cu vapor. A fost membru al societății regale de științe din Londra.

Watt, unitate pentru măsurarea capacității de lucru a curentului electric.

Watteau, Antoine, pictor franc., n. 10 Oct. 1684, † 18 Iulie 1721, avea o imaginație vie și delicată. Genul lui a fost mult apreciat de epoca sa. Pastorile erau împrodobite cu panglici, dichisite și sulemenite, portretele predilecte ale doamnelor din acel timp. Genul pastoral inițiat de el a format o școală mare.

Wavelit, mineral, fosfat hidratat de aluminiu, rombic, în agregate radiare, cenușiu până verdui. Se găsește în crepături, în sisturi argiloase și silicioase, cu minereuri de fier, mangan și cu fosforite (Staffel).

Wavre, oraș în provincia belgiană Brabant, 7922 loc. (1896); teatru de lupte între Germani și Francezi în memorabila bătălie dela Waterloo (18 Iunie 1815).

Weber, 1) *W., Albert*, filolog german, n. 1825, s'a ocupat în Londra cu studiul colecțiilor de manuscrise orientale. A ocupat catedra de sanscrită la universitatea din Berlin. Din școala lui au ieșit cei mai celebri indianiști europeni. Lucrări: *Vorlesungen über indische Literaturgeschichte, Über das Rāmāyana*, etc.

2) *Weber, Bernhard*, componist german, n. 18 Apr. 1766 în Mannheim. A avut maestrul pe abatele Vogler, † 23 Martie 1821 în Berlin, în calitate de capelmaistru la curtea regala. A compus opere și muzică pentru drame (Schiller »Tell«, etc.), o melodramă și o mulțime de cântece.

3) *Weber, Carol Iuliu*, scriitor germ., n. 1767 în Lagenburg, dela 1802 consilier la guvernul isenburgic. † 20 Iulie 1832 în Kupferzell. Scr. princ.: »Briefe eines in Deutschland reisenden Deutschen, 1826; »Demokritos«, 12 vol., 1832, și scrieri istorice: »Die Möncherei«, 1818; »Das Ritterwesen«, 1820.

4) *Weber, Ernest Enric*, fiziolog și anatom german, n. 1795 în Wittenberg, † 1878 în Lipsca; 1818 prof. la universitatea din Lipsca pentru anatomia comparată și mai târziu și fiziologie. Celebre sunt cercetările sale asupra organului auditiv și simlului tactil. Scr.: *Anatomia comparată nervi sympathici*, 1817; *De aure et auditu hominis et animalium*, 1820; *Annotationes anatomicae et physiologicae*, 1834—51.

5) *Weber George*, istoric german, n. 1808, † 1888; a fost directorul unei școli civile superioare în Heidelberg. Lucrari: *Der Calvinismus im Verhältniss zum Staat*, (1836); *Geschichte der Kirchenreform*, in Grossbritannien (1845—53); *Lehrbuch der Weltgeschichte*; *Geschichte der deutschen Literatur*. Lucrarea principală e însa *Allgemeine Weltgeschichte für die gebildeten Stände*, 15 vol.

6) *Weber, Wilhelm*, fiziician germ., n. 24 Oct. 1804 în Wittenberg, † 24 Iun. 1891 în Göttingen. La 1831 a ajuns profesor de fizică la univ. din Göttingen, dar la 1837 a fost lipsit de profesură pentru ca a protestat în contra suspendării constituției. La 1843 a ajuns profesor în Leipzig, la 1849 s'a reîntors la Göttingen. S'a ocupat cu diverse probleme din acustica și cu elasticitatea corpurilor solide, mai departe cu electrodinamica.

Weda, v. *Veda* și *Sanscrit*.

Wedanta, sistemul, înseamnă în fond ținta finală a științei și se numește în sistemul religios și filosofic al Indiilor teoria particulară, ale carei idei fundamentale se resumă în urmatoarele: absoluta identitate a lui Brahma cu su-

fletul; mântuirea și eliberarea de greutățile existenței individuale nu se poate atinge prin fapte ori prin curățenia morală, ci numai prin adevărată cunoștință. Opera principală și izvorul acestui sistem este: *Çarirakamimāmsā-sūtra* din secl. VIII. (Cf. Denssen, *Das System der Vedanta*, 1883.) [Pl.]

Wedel, Carol, conte, diplomat germ., n. 5 Febr. 1842 în Oldenburg, până la 1866 oficier hanoveran, 1870/1 adjutant al brig. 25 de cavalerie, 1877 în cartierul rus în Bulgaria, apoi atașat mil. în Viena, 1892 ministru plen. la Stockholm.

Weigand, Gustav Dr., filolog germ., n. 1 Febr. 1860 în Dnisburg (Prusia renana), a studiat la gimnasiul din Giessen 1871—76 și la școala normală din Bensheim 1876—78; a fost prof. la școala medie de fete din Darmstadt 1878—81, apoi la gimnasiul din Mainz 1881—84. În 1884 trece la Lipsca pentru a studia filologia modernă. În aceeași vreme ocupa un post de învățator la școala reală privată Teichmann. În 1887 a călătorit în Tesalia la Olympe; 1888 a fost promovat doctor în filoz.; dela 1889—90 a călătorit în Macedonia, Albania și Grecia, a vizitat pe Istro-Români în 1890 și 1893, și un semestru 1890/91 a studiat în Paris. În 1891 s'a habilitat ca docent la Lipsca, unde fû numit profesor extraordinar în 1897 pentru limbile romanice. În 1893 a înființat în Lipsca »Institutul pentru limba română«, subvenționat de guvernul român. Mai în urmă W. a cercetat în șapte călătorii aproape toate părțile locuite de Români. Operele lui: *Die Sprache der Olympe-Walachen*, 1888; *Vlacho-Meglen*, 1892; *Die Aromunen*, 1894/95; *Banater Dialekt*, 1896; *Körös- und Marosch-Dialekte*, 1897; *Samosch- und Theiss-Dialekt* 1898; *Dialekt der Kl. Walachei*, 1899; *Dialekt der Gr. Walachei*, 1902; *Dialekt der Moldau*, 1902; *Linguistischer Atlas des dacorum*, Sprachgebietes, 1898 sequ.; *Jahresbericht des Inst. für rum. Sprache*, 1894 sequ.; *Praktische Grammatik des Runänischen*, 1903. (Cf. »Familia« a. XXXII, Nr. 47.) W. e membru coresp. al Acad. române.

Weigella Thbg., (botan.) sin. cu *Diavida* (v. ac.).

Wei-hai-wei, port în provincia chin. Șantung, ocupat 1895 de Japonezi, închiriat 1898 de Anglia.

Weil, 1) *W., Gustav*, orientalist, n. 25 Apr. 1808 în Salzburg, a trait mai mult timp în Algeria, Constantinopol și Cairo, la 1848 s'a stabilit ca profesor în Heidelberg pentru limbile orientale. † 30 Aug. 1889 în Freiburg. 2) *Weil, Enric*, filolog, n. 26 Aug. 1818, prof. în Besançon. Și-a câștigat merite prin comentarea autorilor dramatici ai clasicismului elin.

Weilen, (recte *Weil*), *Iosif, cav. de*, poet germ., n. 28 Dec. 1828 lângă Praga, a fost directorul școlii dramatice din Viena, † aici 1889. A publicat poezii și drame, mai ales retorice.

Weimar, capitala marelui ducat Saxa-W., lângă Ilm, 26,670 loc. (1895); castelul marilor duci, biblioteca (180,000 vol.), biserica principală (din 1400) înaintea ei statua lui Herder, teatrul curții, în fața lui monumentul Goethe-Schiller, muzeu, arhivul Goethe-Schiller, casa lui Goethe, a lui Schiller, Wieland; mare parc; gimnasiu clasic și real, seminar de inv., școala de arte, institut de orbi și de surdomuți; industrie înfloritoare; comerțu cu lână și vite.

Weinsberg, oraș în Württemberg, cercul Neckar,

2339 loc. (1895); ruinele cetății Weibertreu. Odinioară oraș liber imperial; e renumită cucerirea lui prin Conrad III la 1140.

Weiss, Jörg, curelar din Brașov, părintele legitim al lui Iancu Sasu-Voda (un fiu natural al lui Petru Rareș), domn al Moldovei (1579—82). (Cf. Xenopol, Ist. Rom., v. III, p. 127 și 582.)

Weisse, Cristian Hermann, filosof german, n. 1801 în Lipsca, † 1866, împreună cu Funke jun. întemeiază școala teistă modernă. A fost prof. în Lipsca.

Weitzecker, Emil, pianist virtuos, n. 30 Sept. 1804 în Roman, dintr'o fam. elvețiană romanisată; a studiat musica, mai întâi la conservatorul din Iași cu profesorii Gross (piano), Musicescu (armonie) și Candella (musica de ansamblu), apoi în cel din Viena. Obținând premiul I cu medalia de aur, s'a reîntors în Iași (1884), unde a dat câteva concerte cu mult succes; a conlucrat încă la înființarea societății »Anicii artelor«. Chiamat în Cernăuț ca profesor de pian la Musikverein și ca șef de cor la reședința mitropolitană (1885), a scris diferite compozițiuni, remase însă netiparite. A fost mai cu samă apreciat și laudat un Requiem, cântat sub direcțiunea lui, și apoi reluat la înmormântarea lui 21 Nov. 1886. [T. C.]

Wekerle, Alexandru, om de stat maghiar, n. 14 Nov. 1848 în Moor, de origine Șvab, 1875 intra ca practicant în minist. de finanțe, 1886 deja secretar de stat. În același timp docent la uiv. din Budapesta. 1889 ministru de finanțe, 1892 ministru-president; apoi president al judecătoriei administrative.

Welles, (și *Wolos*), la Slavi un deu care semăna cu Pan al Grecilor (v. ac). W. era deul apărător al animalelor domestice. Un asemenea deu la Romani era Pales (v. ac).

Welfi, v. Ghelfi.

Wellesley, (pron. uelesli), *Richard Colley, marquis*, n. 1760 în Dublin, frate cu Wellington, 1797—1805 guvernor în India de est, 1809—12 ministru de externe, la 1828 și dela 1833—34 vice-rege de Irlanda; † 1842.

Wellington, capitala coloniei anglo-australiene Seelanda Nouă, la colțul sudic al insulei nordice, lângă strîntoarea Cook, 37,441 loc. (1896). Două orașele în Anglia au același nume.

Wellington, (pron. uelingtn), *Arthur Wellesley, duce*, n. 1769 în Dublin, dela 1797 luptă în India, 1808 în Portugalia, 1809 comandant suprem în Spania, bate pe Francezi la Talavera și 1812 la Salamanca; ia Madridul, învinge 1813 la Vittoria, 1814 la Orthez, ia Toulouse; 1815 comandant suprem al trupelor aliate în Belgia, învinge la Waterloo. 1827 comandant suprem al armatei britice. 1828 ministru-president, 1834—35 ministru de externe. † 14 Sept. 1852 la Walmer Castle. Biogr. de Brialmont, 1856.

Wellingtonia, sin. cu Sequoia (v. ac).

Wellona, în mitol. Litvanilor era țina eternității, a nemuririi.

Wells, Sir Thomas Spencer, chirurg englez, n. 1818 în St.-Albans și † 1897 în Antibes. A servit mai întâi ca medic în marina engleză, după resboiul din Criinea a fost numit medic la Samaritan Hospital for women and children în Londra. W. a fost celebru în gynecologie, îndeosebi ce privește ovariectomia. Scrieri: Diseases of the ovaries, their diagnosis and treat-

ment, 1865; Ovarian and uterine tumours, 1882; Diagnosis and surgical treatment of abdominal tumours, 1885.

Welser, familie de patriciani în Augsburg. *Philipina W.*, n. 1530, maritată 1550 în secret dnpa arhiducele Ferdinand, al doilea fiu al imp. Ferdinand I. † 1580.

Welsersheimb, Zeno, conte, general austriac, n. 1835 în Laibach, 1866 adjutantul archidnc. Albrecht, 1880 ministru de resboiu austriac.

Welwitschia Hook. f., (botan.) gen monotipic din fam. Gnetaceae. Unica specie *W. mirabilis* Hook. f., este una dintre cele mai remarcabile plante ale regnului vegetal, ea crește în locurile aride ale Africei tropicale sud-occidentale, unde plouă rar. Se spune despre această plantă, că trăiesce vr'o 100 de ani. Cele 2 frunze persistente, considerate mai de mult ca cotyledoane, ajung uneori până la o lungime de preste 2 metri și se divid în numeroase fașii lungi, ligniforme, cari se resucesc și zac la pamânt. [Z. C. P.]

Wenckheim, Béla, om politic magh., n. 1811 dintr'o familie aristocrată de origine din Franca. W. a ocupat diferite funcțiuni administrative. În ministriul lui Andrassy a condus afacerile interne. În 1875 ales ministru-președinte. A fost bine văcut la curte. † 1879.

Wener, (*Wenerrn*), lac în sud-vestul Svediei, lungde 143 km., lat 73 km., afund 90 m., 5975 km², 30 riuri se varsă în el (cel mai mare Klar-Elf), se scurge prin Göta-Elf.

Wenzel, (*Wenceslau*), 1) *W.*, Sfântul, martir, duce boem în secl. X, fiul ducelui Wratislav; creștin zelos; omorit 935. Înmormântat în biserica Sf. Vitus în Praga. Patronul Boemiei. Ziua comen. 28 Sept. *Coroana Sf. W.*, simbolul independenței Boemiei.

2) *Wenceslau*, rege germ., fiul mai mare al inip. Carol IV, n. 1361; ocupă 1378 tronul Germaniei și Boemiei. 1393 aruncă pe Ioan de Nepomuc în Moldova. 1394 ținut închis în castelul din Praga de seniorii țării. Detronat ca împărat 1400. † 1419 în Praga.

Werder, 1) *W., Carol*, poet și filosof germ., n. 1806 în Berlin, dela 1838 profesor, † 1893. Scr.: Logica, 1841; Tragedii, etc. 2) *W., August, conte*, general prus., n. 1808, 1866 comandantul div. III, 1870 asediază Strassburgul, bate 1871 pe Bourbaki la Belfort. † 1887. 3) *W., Bernhard Fr.*, general prus., n. 1823, 1886 guvernorul Berlinului, 1893 ambasador la Petersburg. 4) *W., Hans*, general prus., n. 1834, 1870/1 oficier de stat major, 1891 comandant de corp de armata.

Werenka, Daniil, Dr., profesor și scriitor rom., n. 2 Aug. 1847 în Roșă (Bucovina), a studiat în Cernăuț teologia, s'a înscris apoi la facultatea filosofică din Viena, cercetând acolo în 1875—76 și școala pentru aspiranții de ofcieri în rezerva, și fu înaintat în 1877 sublocotenent, 1882 locotenent și 1883 capitan; totodată se cualifică ca profesor pentru istorie și geografie, promovându-se doctor în filosofie, și funcționă ca profesor în Viena dela 1883—94, când se strănută la Cernăuț tot ca profesor la școala reală gr.-or. superioară. În 1899 a făcut pe speșele statului o calătorie științifică prin Italia și Grecia. Scrieri: Bukowina's Entstehen und Aufblühen I. Th. Wien, 1892; Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österr. Czer-

nowitz, 1895, și numeroase studii în »Rom. Revue» și alte reviste și anuare. [Dr. I. G. Sbiera.]

Wereșciagin, Vasile, pictor rus, n. 26 Oct. 1842 în Novgorod, elevul lui Gêrôme în Paris, a făcut călătorii în Asia și s'a stabilit în Moscva. Lucrările lui sînt peisagiuri din Asia, scene îngrozitoare din resboiul româno-ruso-turc din 1877/78, la care a asistat, și din expediția lui Napoleon I în Rusia. A scris mai multe volume: Schițe din călătorie, Amintiri din viață, etc.

Wermland, comitat (Län) în Svedia spre nord dela lacul Wener, 19,314 km², cu 253,363 loc. (1897); bogat în fier. Capitala Karlstad.

Werner, numele mai multor barbați de știință și literați germani. 1) *W., Abraham*, geolog, n. 1750, † 1817, profesor la academia montanistică din Freiberg. Ser.: Theorie über die Entstehung der Gänge; Kurze Klassifikation und Beschreibung der Gebirgsarten, etc. 2) *W., Carol*, teolog catolic, n. 1821, † 1888, profesor în Pölten și Viena. Ser.: Thomas von Aquino; Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur; Die Scholastik des späteren Mittelalters; Die italien. Philosophie des XIX. Jaähr., etc. 3) *W., Zacharia*, poet dramatic, n. 1768, † 1823, prieten intim cu Goethe, cu care a făcut diferite călătorii. Intre dramele sale mai însemnate: Die Söhne des Thals; Das Kreuz an der Ostsee. El a creat tragedia de soarte: Vierundzwanzigster Februar, etc. De deosebită frumseță poetică sînt: Atilla; Wanda; Königin der Sarmaten; Kuningde die Heilige, etc. A fost preot catolic în Viena, distins orator bis. Operele sale complete au apărut în 15 vol. în Grimma, 1839—41.

Wernerit, mineral, sin. cu Scapolit (v. ac.).

Wertheimer, Iosif, filantrop oureu, n. 1800, † 1887, a întreprins călătorii în Anglia, unde a studiat așezămintele asilelor de copii, cari le împatriază în Viena. În recunoștința meritelor sale i-s'a dat titlul de nobil și ordinul coroana de fier. A scris: Die Juden in Österreich; Die Emancipation unserer Glaubensgenossen; Jüdische Lehre und jüdisches Leben, etc.

Wesel, oraș și fortareată în guvern. prus. Düsseldorf, lângă Rin, 22,259 loc. (1895); citadelă; gimnasiu, cameră de comerț; fabrici de colorii, sîrmă, tabac, sapun; navigație. În evul mediu puternic oraș imperial și hanseatic.

Weser, (*Wisura*, lat. *Visurgis*), riu ce se născе din împreunarea lui Werra cu Fulda la Müden, trece prin munții Weser (Porta Westphalica) și se varsă în Marea Nordului din jos de Bremerhaven; 451 km. lung, pe 435 km. e navigabil, basin 47,960 km². W. e legat cu Elba prin canalul Oste-Hamme, și cu Ems prin canalul Ems-Hunte.

Munții Weser, ținutul muntos-deluros de ambele laturile rîului W., la vest cu pădurea Teutoburgului; abia ajung înălțime de 500 m.

Wesly, John, fundat. sectei Metodistilor (v. ac.).

Wessel, Ioan, numit și *Gansfort*, teolog gerin., n. 1419 în Gröningen, † 1489, înzestrat cu o frumoasă cultură clasică și umanistică, s'a ocupat în special cu teologia, protestanții îl consideră ca premergătorul reformațiunei. O colecțiune din scrierile lui W. sub titlul »Farrago rerum theologiarum» a apărut la 1522 cu o prefață scrisă de Luther. (Cf. C. Ullmann, Reformatoren vor der Reformation, II. Bd., II. Aufl. Gotha, 1866.)

Wesselényi, veche familie nobiliară maghiară, după unii genealogi de orig. boemă. Istoria familiei W. e cunoscută din secl. XVI, când s'a mutat în Transilvania.

1) *Wesselényi, Francisc*, conte, n. 1605, s'a dedicat carierei militare și a participat în mai multe lupte contra Turcilor și Tatarilor. Ridicat la rangul de conte de împ. Ferdinand II, devine comandantul armatei ung., și luptă în contra Svedezilor și a lui G. Rákóczi. 1655 ales palatin. 1665 se atașează la conspirațiunea lui Frangepan și Nádasdy (v. ac.), dar moare deja la 1667.

2) *Wesselényi, Nicolau, sen., baron*, n. 1750 în Jibău, † 1809; a avut un rol distins în dieta Transilvaniei; s'a ocupat și cu literatura.

3) *Wesselényi, Nicolau, jun., baron*, om politic magh., n. 1796 în Jibău, † 1850 în Pesta; a călătorit cu Széchényi în Franța și Anglia; reîntors devine unul dintre conducătorii opoziției aristocraților. 1833 a publicat în București scrierea sa »Balitéletek» și 1834 a avut un rol de frunte în dietă. Pentru ținuta sa politică a fost înproceșuat și închis la Buda și apoi s'a expatriat la Gräfenberg. 1848 s'a reîntors în țeară, dar orbișe și nu mai avu însemnate din trecut. Ser.: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. Lipsca, 1823, etc. (Cf. și »Transilvania» din 1903, pag. 71.)

Westend, partea Londrei locuită de lumea bună.

Westerbotten, comitat în nordul Svediei, lângă Golful Botnic, 59,098 km², cu 138,061 loc. (1897). Capitala Umeå.

Westernorrland, comitat în Svedia lângă sinul Botnic, cuprinde romanticele ținuturi paduroase Medelpad și Ängermanland, 25,047 km², cu 223,606 loc. (1897). Capitala Hernösand.

Westfalia, v. Vestfalia.

West Ham, cerc orașeneș (comitat) la estul Londrei, 273,682 loc. (1897); fabrici de gumi, mașini și chimicali, șantiere.

Westmanland, comitat la sudul Svediei, lângă lacul Mälär, 6815 km², cu 144,396 loc. (1897); mine de argint, fier, plumb. Capitala Westerås.

Westmeath, comitat în prov. irlandeză Leinster, 1835 km², 65,109 loc. (1891). Capit. Mullingar.

Westminster, Abația, v. Londra.

Westmoreland, (Westmorland), comitat în nord-vestul Angliei, 2027 km², cu 66,098 loc. (1891). Capitala Appleby.

Wetter, (Wettern), lac la sudul Svediei, 119 km. lung, 30 km. lat, 126 m. afund, 1922 km²; apa lacului se ridică și scade periodic. În lac e insula Wisingsö.

Wetterhorn, pisc în Alpii bernici, 3708 m. înalt.

Wexford, comitat în prov. irland. Leinster, 2333 km², cu 111,778 loc. (1891). Capitala W., 11,545 loc.; port, comerț litoral.

Weyprecht, Carol, oficier austr. de marină, n. 1838, împreună cu Peyer a condus 1872—74 o expedițiune arctică. † 1881 în Michelstadt. Ser.: »Die Metamorphosen des Polareises», 1878.

Wheatstone, (pron. vitst'n) *Carol*, fizician englez, n. 1802 în Gloucester, † 1875 în călătorie sa spre Paris. În tinerete a fost fabricant de instrumente musicale, la 1834 a fost numit profesor la King's College în Londra, dar și-a părăsit catedra încurând, trăind din venitele invențiunilor sale. W. a determinat prima oară celeritatea de propagare a electricității prin metale,

a construit telegraful cu arătător, a inventat ca-leidofonul și stereoscopul, a construit reostatul și puntea numită după numele lui, pentru terminarea rezistenței electrice.

Whig, v. Tory și Whig.

Whip, beutură ce se găsește din vin alb cu zahar, lămâie și ouă.

Whiskey, (engl., pron. Wiski), rachiu ce se fabrică în Scoția, Irlanda și America, din orz, sê-cară sau păpușoiu.

Whist, joc de cărți englezesc pentru 4 persoane în 2 partide, cu 52 cărți. Un joc se numește *Robber*, baterile preste 6, cari decid jocul, se numesc *Tric*.

White, 1) *W., Sir William A.*, fost ministru plenipotențiar al Angliei în București, membru on. al Acad. rom., n. 1824, † 16/28 Dec. 1891. La 1886 a fost ambasador la Constantinople. Publicații: *For six years ambassador at Constantinople, his life and correspondence*, London 1902. *Rapport général sur le Royaume de Roumanie et plus spécialement sur ses finances et ses lignes de chemin de fer*, București 1884.

2) *White, Sir George*, general engl., n. 1835, a luptat la 1857 în India, Afghanistan, în Sudan, 1885 în Birma, 1889 în Bengalia. La 1893 comandant supr. în India britică.

Whitefield, George, n. 1714 în Gloucester, † 1770, a studiat teologia în Oxford și a intrat în societatea religioasă a lui Wesley, din care s'a născut secta Metodistilor (v. ac.). Mai târziu a venit în divergență cu Wesley cu privire la doctrina despre predestinațiune; W. și-a format între Metodiști o sectă numită după dînsul, și a lăsat-o în Scoția și în America nordică.

Whitehall, un vechiu palat regal în Londra.

White Mountains («munții albi»), continuarea munților Alleghany în New Hampshire, Mount Washington 1918 m. înalt.

Whitney, munte în Siera Nevada în California, 4541 m. înalt, cu observatoriu astronomic.

Wiborg, guvernământ finnez, 43,055 km², cu 386,519 loc. (1896). Capitala W., lângă golful finnic, 23,472 loc.; episcop gr.-or.; industrie de fier; comerțiu.

Wickenhauser, Franz Adolf, scriitor germ., n. 1809 în Wurm bach (Austria de jos), fu trimis 1837 în Bucovina ca funcționar financiar, în care serviciu ajunse până la gradul de consilier; se pensionă 1882 și muri în 6 Aprilie 1891 în Cernăuț. S'a ocupat mult cu studiul istoriei Bucovinei în restimpul domniei moldovene 1342—1774 și a publicat în Cernăuț: 1) *Moldava oder Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bukowina*, 1862; 2) *Die ersten Flössungen auf der goldenen Bistritz in der Bukowina și Die Huldigung der Bukowina am 12. Oct. 1777 und die Mark Hotin unter österr. Herrschaft*, in *Bukowinaer Hauskalender pro 1867 și 1868*; 3) *Bohotin oder Geschichte der Stadt Cernauz und ihrer Umgebung*, Wien, 1874; 4) *Geschichte und Urkunde des Klosters Solka*, 1877; 5) *Horecza. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Czernowitz*, 1880; 6) *Geschichte der Klöster Homora, St. Onofri, Horodnik und Petrouz*, 1881; 7) *Die Deutschen Siedelungen in der Bukowina*, 1.—2. Th., 1885 și 1888; 8) *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, 1.—2. Th., 1886 și 1888; 9) *Geschichte des Bisthums Radautz und des Klosters Gross-*

Skit, 1.—2. Th., 1890—91; 10) *Die Burg Zezin und das Schwert eines Kreuzritters*, in *Czernowitz Zeitung* pro 1890, Nr. 54 și 56; 11) *Moldauisch- und Russisch-Kimpolung und die Einwanderung der Lippowaner*, 1891; 12) *Eine Urkunde vom 22. Januar 1597*, in *Bukowinaer Rundschau*, Nr. 889; 13) *Manuscripte nepublicate încă*. Traducerile nemțese ale uricelor mănăstiresci, facute în 1781, nu sînt reproduse de el cu exactitate, ci cu limbă modernisată și cu schimbări pe unele locuri. (Cf. Kaindl R. Dr.: *Franz Ad. Wickenhauser*, Cernăuț, 1894; *Allgemeine deutsche Biographie*, 1897, tom. 42; »*Romänische Revue*«, Wien, 1891, Nr. 6; »*Revista Nouă*«, București, 1891, Nr. 2—3.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Wicklow, comitat în prov. irland. Leinster, 2024 km², cu 62,136 loc. (1891). *Capitala W.*, lângă Marea Irică, 3273 loc.; port.

Wicleaf, John, profesor de teologie în Oxford, paroch în Lutterworth și fondatorul sectei *Wicleafiților*, n. 1324, † 1384. W. opunându-se la reformele, care voia să le introducă în colegiul de Canterbury arhiepiscopul său Langham, a fost destituit din postul de prefect al acestui colegiu. De aici a început să combată puterea mai marilor bisericesci; să învețe, că dela autoritatea bisericească se poate apela la cea lumească, că preotul ținut cu păcate grele nu poate administra sfințele misterie, că liturgia nu a fost instituită de Christos; pentru penitentul, care are parere de rău este inutilă mărturisirea înaintea preotului; asemenea a rățocit și în alte puncte ale doctrinei creștine. Conciliul dela Constanța (1414—18) a condamnat erorile lui W. și a ordonat ca osemintele lui să fie exhumate și arse, ceea ce s'a și întâmplat în 1428. Din scrierile lui W. a primit mai multe doctrine eretice Ioan Hus (v. ac.). (Cf. J. Loserth, Wiklif und Hus. Prag, 1884.) [i.—m.]

Widukind, cronicar germ., călugăr în mănăstirea Korvei, a scris istoria Saxonilor în secl. X sub numirea: *Res gestae Saxonicae*, publicată în al III-lea volum din *Monumenta Germaniae historica*, 1882. (v. și Wittekind.)

Wied, odinioară comitat imper. în Germania, dela 1698 împărțit în comitatul superior W.-Runkel, lângă Lahn, 220 km², și cel inferior W.-Neuwid, 606 km²; la 1828 ambele au fost reunite în domeniul principar W.

Wied, veche dinastie germ., se amintesc în documente încă la 1236. 1698 s'au împărțit în 2 linii: *W.-Runkel* și *W.-Neuwied*; cea dintâi s'a stins 1824 cu *Friedrich Ludwig*, mareșal austr. Teritoriul asupra căruia a domnit dinastia din W. aparține acum Prusiei. Șeful familiei este astăzi principele *Wilhelm W.*, n. 1845, căsătorit cu princ. Maria de Olanda; dela 1897 președintele Casei Seniorilor în Prusia. Sora lui cea mai mare este Elisabeta, regina României.

Wied, Maximilian, principe, de, n. 23 Sept. 1782 în Neuwied, a fost general în Prusia. Între 1815 și 1817 întreprinde călătorii cu naturalistii Freireiss și Sellow în interiorul Braziliei. La 1833 se află în America nordică și a înaintat până la Missouri. † 3 Febr. 1867 în Neuwied. A scris: *Reise nach Brasilien*, 2 vol.; *Beiträge zur Naturgeschichte von Brasilien*, 4 vol.; *Reise durch Nord-Amerika*, 2 vol. (v. și art. Hermann de W. vol. II, p. 689.)

Wiedemann, Gustav Heinrich, fizician și chimist german, n. 2 Oct. 1826. La 1854 a fost numit profesor de fizică în Basel, la 1863 în Braunschweig, la 1866 în Karlsruhe, la 1871 de fizică și chimie la universitatea din Leipzig. Redactează revista: »Annalen der Physik u. Chemie», unde a publicat multe lucrări din domeniul fizico-chimiei.

Wieland, Christoph Martin, celebru poet germ., care împreună cu alți 4 sau 5 stă în fruntea literaturii germane din cea mai glorioasă epocă a ei; n. 5 Sept. 1733 în Oberholzheim (Svabia), fiu al unui preot protestant, W. fu de o precocitate extraordinară. Fire foarte impresionabilă, el primia lesne influența mediului incunjurător. În colegiul dela Klosterberg, unde intra la 14 ani, fu dominat de pietism și teosofie (v. ac.). În curând apoi studiul clasicilor greci și latini și literatura engleza contemporana deveniră pasiunea sa; la acestia se adăuseră frunțașii liter. franceze din secl. XVIII, mai ales Voltaire, Rousseau și Bayle. Primele sale scrieri: Himne, după modelul lui Klopstock, 1754; Despre natura lucrurilor, 1757, o expunere entusiastă însă obscură a filosofiei optimiste; Epistole morale, 1752; Epistole de ale morților, 1753, în spiritul filosofiei neoplatonice, sunt încă slabe. Tot în spiritul poeziei lui Klopstock și al școalei elvețiene a lui Bodmer (v. ac.) sînt și ale sale Narațiuni morale, 1743; Îspitirea lui Avram, 1753, și Cyrus, în care caută să zugrăvească, după modelul lui Xenofonte, pe Frideric II. La o deplina desvoltare și independentă ajunge W. de pe la 1766 când, ca profesor de filosofie la Erfurt, publică numeroase studii filosofice și politice, și pe urma la Weimar, unde în 1772 fu chemat de ducesa de Saxa-Gotha ca educator al celor 2 fii ai ei. Aci, în continue relațiuni cu Goethe, Schiller, Herder și alți frunțași ai literaturii germane, cari formau atunci stralucita societate literară dela curtea din Weimar, petrecu W. 35 de ani, epoca cea mai glorioasă și mai productivă a vieții sale literare. Dela 1798—1803, W. trai retras la micul domeniu, ce și-l cumpărase la Osmanstäd, aproape de Weimar, incunjurat de numeroasă sa familie. Casătorit la 1765, soția sa, femeie simplă, care îl făcu fericit prin bunătatea ei, îi dedese, în 20 de ani, 14 copii. Nenorocirea însă îl alungă din fericita sa retragere, de unde, pierdend pe soția sa, se reîntoarse aproape sărac la Weimar. Ultimii ani ai lui W. fura încercați de triste desamagiri. După supunerea Germaniei de către Napoleon, când patrioții săi îi adresau pamflete ca unui fost admirator al literaturii și revoluțiunii franceze, și după pierderea celor mai iluștri amici ai săi, nici distincțiunile lui Napoleon I și Alexandru al Rusiei, nici statornică prietinie a ducelui de Weimar, fostul său elev, nu-l putură scoate din neagra melancolie, ce cuprinsese firea sa, altadata atât de veselă și optimista. † 20 Ian. 1813, fu înmormântat, după dorința lui, lângă buna sa soție, la Osmanstäd. W. a fost numit Voltaire al Germaniei, atât pentru numărul cel mare al scrierilor sale, cât și mai ales pentru vioiciunea și grația spiritului său și pentru farmecul de neîntrecut povestitor. Cu setea de a scî și cu spiritul filosofic, el împreună erudițiunea unui savant de profesiune, închipuirea vie a unui poet, înles-

nirea, eleganța și frumseța de expresiune a unui mare scriitor. Cele mai însemnate opere ale sale sînt poemele epice, în fruntea cărora stă Oberon (v. ac.), tradus în toate limbile culte. Intre celelalte poeme epice se citeaza o serie de Narațiuni comice, 1762; Musarion, 1768, o specie de poemă didactică despre rolul grațiilor în viață și în arta, inspirată de tendința statornică a lui W. de a readuce aspirațiunile platonismului la un simțemnt mai conform cu realitatea; Grațiile, 1770, urmare a poemei precedente; Amorul acusat, 1774, respuns învinuirilor facute poeziei erotice în numele moralei; Idres și Zenide, 1777; Noul Amadis (v. ac.) 1771, poemă de aventuri în 18 cantece, cea mai vie, cea mai vesela, cea mai de spirit, dar și cea mai puțin morală din poemele sale; Narațiuni și basme, 1776—78; Pozești de iarna, 1776; Cântecul paserii, 1778, ș. a. Urmeaza pe al doilea plan romanele și compozițiunile filosofice, din cari amintim Oglinda de aur, unul din principalele sale romane, scris sub influența literaturii franceze, în care desvoalta o utopie socială; Aristip, 1880, o serie de epistole despre morală Grecilor și despre adevărată înțelepciune practică; Dialogurile deilor, 1791; Dialogurile din Elysiu, 1792, ș. a. Cel mai însemnat diu romanele sale e Agathon, 1766—67, în care W. pare a se zugrăvi pe sine însuși și în care pune toată bogăția erudițiunii, imaginațiunii și filosofiei sale personale. De mai puțină valoare sînt câteva drame ale sale, între cari Alceste, 1773, este ca un respuns scrierii lui Schiller; Deii, eroii și Wieland, în care arata, ca W. a schimbat cu desăvîrșire caracterul anticitații grece. Un loc de frunte între scrierile lui W. în traducerile sale: Shakespeare, 2 vol.; Epistolele și Satirele lui Horațiu; Epistolele lui Cicerone; Operele lui Lucian, autorul său de predilecțiune. Ale sale Epistole alese, 1751—1810, aruncă o deosebită lumina asupra desvoltării ideilor sale literare și religioase. Opere complete, reunite de însuși autorul, 36 vol., 1794—1802; Suplemente, 6 vol., 1796. Lit.: Gruber, Wielands Leben. 4 vol. Leipzig, 1827—78; Dna de Staël, c. IV și XII din L'Allemagne; Ludmilla Assing; Sophie von Laroche, die Freundin Wielands, 1869; Hallberg, W., étude littéraire. Paris, 1869; Bossert, Goethe, ses prédeceseurs, etc., c. IV, 1870. [M. S.]

Wielemans, Alex., de Monteforte, architect, n. 1843 în Viena, a studiat aici, și a lucrat pîna la 1874 în atelierul lui Fr. Schmidt. Construcțiuni mai însemnate: Palatul de justiție în Viena, 1875—81, primăria în Graz, etc. W. a censurat planurile muzeului rom. din Sibiu.

Wieliczka, (Vielicza), oraș în vestul Galiei, 6037 loc. (1890); școală de montanistica; renumite saline în lungime 3800 m., 1200 m. late, 280 m. afunde; producție anuală 80,000 tone.

Wien, v. Viena.

Wiener-Neustadt, oraș industrial în Austria infer., lângă Leitha, 25,040 loc. (1890); academie militară.

Wieniavski, Heinrich, violinist rus., n. 10 Iulie 1835 în Lublin, elev al conservatorului din Paris; dela 1860 virtuos de curte în St.-Petersburg. † 1880 în Moscova. Virtuos în stilul lui Paganini. **Josef W.**, frate cu Henric, n. 1837, distins pianist în Varșovia.

Wieprecht, Frederic Wilhelm, n. 1802 în

Aschersleben, director gen. de muzică al armatei prusace. Reorganizatorul muzicii mil. în Prusia. † 1872 în Berlin.

Wiesbachhorn, pisc în Tauerii mari, 3570 m.

Wiesbaden, guvernământ în prov. prus. Hessen-Nassau, 5615 km². cu 906,295 loc. (1895). *Capitala W.*, 74,133 loc.; castel regal, multe biserici frumoase, Kurhaus cu parc mare, muzeu (picturi), muzeu de anticități, colecț. de ist. nat., bibliotecă, obelisc, grupa Hygieia, monum. împ. Wilhelm; cameră de comerț; gimnasiu clasic și real, școală reală super., seminar de învățătoare, institut de orbi; 23 term. alcaline sărate; numeroase anticități romane și germane. La Romani se numia Mattiacum. Aici s'a descoperit o colecțiune de documente rom. (Cf. Sturdza, în Anal. Acad. VIII, 2.)

Wiest, *Ludwig*, violonist și compos., n. 25 Martie 1819 în Viena. † 19 Iunie 1889 în București. Studiile sale muzicale le-a făcut în Viena cu Böhm și Sechter, și în 1837 obținut medalia de aur. În 1838 W., recomandat de comitetul musical al conservatorului din Viena, vine în București pentru a organiza și conduce așa numita muzică a ștabului și orchestra palatului. Imediat el captivează prin siguranța arcușului său public musical de pe atunci, rând pe rând director al educației muzicale a copiilor de domn, șef și violonist solo la orchestra teatrului național, apoi la concertele simfonice, profesor de violină la conservator, a fost recompensat cu recunoașterea cetățeniei române și cu diferite medalii și decorațiuni, atât române cât și multe străine. A scris multă muzică pentru instrumentul său favorit, fantasii pe motive din opere sau altele originale, hore și alte arii populare, muzică de scenă (balletul Doamna de aur, drama Constantin Brâncoveanu, ș. a.). Fiii lui încă au practicat și profesat arta musicală. *Ern. W.* (n. 1856 în București, † 6 Dec. 1880 în Sulina) și *Iulius W.*, pianist de valoare și profesor la conservatorul din București. [T. C.]

Wigan, oraș în nord-vestul Angliei, 55,013 loc. (1891); industrie de bumbac și fier, mine de cărbuni.

Wight, insulă engl. în Canal, spre sud-vest dela Portsmouth, 378 km², cu 78,672 loc. (1891); climă domoală, sol roditor. Capitala Newport.

Wigtown, (*Westgalloway*), comitat scoțian lângă Canalul nordic, 1327 km², cu 36,062 loc. (1891). *Capitala W.*, 1445 loc.

Wila, (și Vila), în mitol. slavă nimfe, cari locuiesc în nori, se coboară pe stânci, pe coastele dealurilor. În păduri dese și la păraie. W. de regulă sânt fete bune, dar și resbunătoare, mai ales asupra junilor, cari le conturbă dansul și căror le iau o mână ori un picior, ori le răpesc inima. Le plac cântecele și dansul.

Wilberforce, *William*, filantrop engl., n. 1759, † 1833; intrând în parlament a lucrat pentru ștergerea comerțului cu sclavi. Lucrare: Practical view of christianity.

Wilbrandt, *Adolf*, poet germ., n. 24 Aug. 1837 în Rostock, dela 1871 în Viena, 1881—87 director artistic la teatrul de curte. Distins autor dramatic. A publicat și romane și povești. Trăiește în Rostock.

Wilczek, *Nepomuk*, conte, n. 1837. consilier intim în Viena, mecenat al expedițiilor arc-

tice. A acoperit aproape singur cheltuielile exp. Payer-Weyprecht.

Wild, *Henrich*, fizician și meteorolog elvețian, n. la 17 Dec. 1833 în Uster. A studiat în Zürich și Königsberg. La 1857 a fost numit prof. de fizică și director la observatorul astronomic din Bern, la 1868 director al observatorului fizic central din Petersburg. La 1877 a întemeiat un observator meteorologic și magnetic în Pavlovsk, mai târziu a stăruit să se întemeieze unul în Irkutsk. A inventat polaristrometrul și a lucrat mult pe terenul meteorologiei precum și în alte ramuri ale fizicii.

Wildbad, oraș în Württemberg lângă Enz, 3477 loc.; terme (34—38°) indiferente.

Wildspitze, picul cel mai înalt în Alpii Ötztal, în Tirol, 3774 m.

Wildstrubel, grupă de munți în Alpii bernini, 3262 m.

Wilhelm, regi ai Angliei. 1) *W. I*, *Cuceritorul*, n. 1027, la 1035 duce de Normandia. Numit moștenitor al tronului anglosaxon de verul său reg. Eduard, († 29 Sept. 1066), intră în țeară cu o armată de 60,000 soldați, bate pe rivalul său Harald, nimicește imperiul anglosaxon, împarte țeara între nobilimea normană; † 7 Sept. 1087 în Rouen, pe drum spre Paris. 2) *W. II cel Roșu*, n. 1056, al doilea fiu al lui W. I, ocupă tronul 1087; † 2 Aug. 1100. 3) *W. III*, din casa de Orania, n. 14 Nov. 1650, s'a căsătorit cu vară-sa Maria Stuart, fiica reg. Iacob II. Domnește împreună cu soția sa din 23 Febr. 1689, subscris Declarația of Rights, 1689 intră în alianța de Viena, alungă 1690 pe Iacob II din Irlanda, 1691 se luptă cu Francezii în Olanda. După moartea reginei (7 Ian. 1697), domnește singur; † 19 Martie 1705. Cu el se stinge linia senioră a Oranilor. 4) *W. IV*, *Henric*, al treilea fiu al lui George III, n. 21 Aug. 1765, prinț de Clerance 1788. După fratele său George IV († 26 Iunie 1830) ajunge rege; † 20 Iunie 1837.

Wilhelm, împărați ai Germaniei. 1) *W. I*, *Frideric Ludovic*, n. 22 Mart. 1797, al doilea fiu al reg. Prusiei Frederic W. III, ocupă tronul Prusiei la 2 Ian. 1861; a organizat armata țării și sprijinit de Bismarck (v. ac.) inaugurează o energetică politică germană. La 1864 eliberează provinciile Schleswig și Holstein, 1866 conduce armata în contra Austriei, 1870 ia comanda supremă preste armata germană și se proclamă împărat germ. în Versailles la 18 Ian. 1871. În interior ameliorează starea lucrătorilor și restabilește pacea religioasă, în exterior întărește pacea prin alianțe cu Austria și Italia. † 9 Mart. 1888. 2) *W. II*, *Frid. Victor Albert*, regele Prusiei și împ. Germ., n. 27 Ian. 1859 în Berlin, fiul mai mare al împ. Frideric III (v. ac.), ocupă tronul la 15 Iunie 1888. Continuă politica moșului său W. I, susține pacea, se îngrijește de soartea lucrătorilor, desvoaltă puterea marină a Germaniei și începe o nouă reformă a armatei. S'a căsătorit 27 Febr. 1881 cu princessa Augusta Victoria de Augustenburg.

Wilhelm, principii și regi ai Olandei. 1) *W. I*, *Tăcutul*, principe de Orania, întemeietorul independenței Olandei, n. 14 Apr. 1533. Incepe resboiu în contra tiraniei lui Filip II al Spaniei, mijlocește uniunea dela Utrecht 23 Ian. 1579, care pune temelie Olandei independente. Când

țeara se pregătea a-l pune pe tron, un ucigaș Gérard, plătit de Filip, l-a asasinat 10 Iulie 1584.

2) *W. I, Frideric*, rege al Olandei, n. 4 Mart. 1748. S'a luptat în Belgia în contra Francezilor (1793—95); Pichegru cuprinde Olanda, iar *W.* fuge la Berlin. După congresul din Viena, 16 Mart. se încoronază rege al Olandei. A abdicat 7 Oct. 1840 în favorul fiului și următorului său; † 12 Dec. 1843 în Berlin. 3) *W. II, Frid. George Ludovic*, n. 6 Dec. 1792, ca principe de Orania s'a luptat cu Napoleon la Quatebras și Waterloo, 7 Oct. ocupă tronul tatălui său, după revoluția din 1848 dă țerii o constituție liberală; † 17 Mart. 1849; fiul și urmașul său: 4) *W. III, Alex. Paul Frid. Ludovic*, n. 1817, ocupă tronul 17 Mart. 1848, om bolnăvicios și absolutistic. S'a căsătorit de două ori, odată cu Sofia, fiica regelui Wilh. I din Württemberg († 3 Iunie 1877), a doua oară cu princesa Emma de Waldeck, care îi nascu pe *Wilhelmina*, regina de astăzi. *W.* a murit 23 Nov. 1890; cu el s'a stins linia bărbatească a ramurei mai tinere a Oranilor.

Wilhelmina, Helena Paulina Maria, regina Olandei, n. 31 Aug. 1880, unica fiică a regelui Wilhelm III dela a doua soție, princ. Emma de Waldeck; dela 23 Nov. 1890 regină sub regența mamei sale, la 1898 încoronată și de atunci independentă. S'a căsătorit 7 Febr. 1901 cu princ. Henric de Mecklenburg.

Wilhelmshaven, oraș și port militar german la Marea Nordului (sinul Jade), cu mari stabilimente de marină și docuri, 19,422 loc. (1895); stațiune marină pentru Marea Nordului; gimnasiu.

Wilhelmshöhe, (mai înainte *Weissenstein*, pe timpul regimului vestfalian numit *Napoleonshöhe*), castel regal la 4 km. spre vest dela Kassel, la înălțime de 285 m.; parcuri grandioase cu castel uriaș cu mari arcade, imitația în arama a lui Hercule farnesian, etc. Act a stat în prinsoare Napoleon III dela Sept. 1870 până Aprilie 1871.

Wiliwaus, vânt formidabil, care sosese ca o lăvină din munți spre coaste, ține 8—10 min.

Willemit, mineral, rar; silicat de zinc, roinboedric, de culoare albă, gălbie sau brună.

Williamsburg, oraș în statul nordamerican Virginia, 1480 loc.; odinioară sediul guvernului colonial englez și capitala Virginiei. 5 Maiu 1862 unioniștii înving aci pe confederați.

Wilson, Daniel, om politic franc., n. 1840 în Paris, 1869, 1871 și 1876 ales în corp. legiuitoare; 1881 ia în căsătorie o fiică a presidentului Grévy. 1887 arestat pentru comerț cu ordine și distincțiuni, dar achitat la 1888. La 1893 ales iarăși deputat.

Wilt, Maria, primadonă de opere, n. 1833 în Viena, 1867—77 la opera curții din Viena, s'a distins mai ales în operele lui Wagner. † 1891 în Viena.

Wiltshire, (Wilts), comitat în sudul Angliei, 3562 km², cu 264,997 loc. (1891). Capitala Sazirk Diekirch, 3860 loc.

Wimpfen, 1) *W., Felix, baron*, general franc., n. 1811 în Laon, 1834—35 și 1842—54 luptă în Africa, apoi în resboiul Crimeei și 1859 în Italia; 1870 chemat din Algeria, ia la 1 Sept. comanda preste armata lui Mac Mahon, și 2 Sept. subscrie capitulațiunea acesteia. † 1884 în Paris. Scrieri: Sedan (1871), La bataille de Sedan (1889), Crinée-Italie (1892). 2) *W., Felix, conte*, diplomat austr.,

n. 1827, 1876—80 ambasador la Paris, 1880—82 în Roma. † 1882. Un frate al său, *Francisc*, a fost general austr. (n. 1797, † 1870).

Windermere, cel mai frumos lac al Angliei, între Lancashire și Westmoreland, 17.5 km. lung, 1.5 km. lat.

Windischgrätz, 1) *W., Alfred Candid Ferd., princ.*, mareșal austr., n. 187 în Bruxela, s'a distins 1813—14, a suferit 11 Iunie 1848 revolta din Praga, a bătut 30 Oct. pe Unguri la Schwechat, 1849 la Kápolna; bătut la Gödöllő, a fost dimis; 1859 guvernor la Mainz. † 1862. Fiul său: 2) *W., Ludovic, princ.*, general austr., n. 1830 în Viena, comandant de corp de armată în Cracovia și în Lemberg, apoi inspector gen. al armatei. 3) *W., Alfred, princ.*, (nepotul lui *W. 1*), n. 1851, 1892 vice-president, 1897 president al casei seniorilor, 1893—95 ministru-president.

Windsor, 1) *W.*, oraș în Berkshire (Anglia), lângă Tamisa, 12,327 loc. (1891); castel admirabil (residența de predilecție a regilor) cu bogată colecțiune de picturi; parc mare. 2) *W.*, oraș în Canada, prov. Ontario, 10,322 loc.

Windthorst, Ludovic, om de stat germ., n. 1812. 1851—53 și 1862—65 ministru de justiție și 1851 president al Camerei II în Hannovera; dela 1867 deputat în consiliul imp. și în camera Prusiei; șeful fracțiunii clericale a centrului. † 1891.

Winkelmann, 1) *W., Eduard*, istoric, n. 1838 în Danzig, 1869 profesor în Berna, 1873 în Heidelberg. † 10 Febr. 1896. Scr. sale se ocupa mai ales cu ist. imp. Frideric II. 2) *W., Hermann*, celebru tenorist, n. 1849 în Braunschweig; cântă la Darmstadt, Hamburg și dela 1893 la opera curții din Viena. Roluri princ. Parzival, Tannhäuser, etc.

Winkelried, Arnold Struth, de, erou elvețian, n. în cantonul Unterwalden. După tradiție în 9 Inn. 1386, jertfându-se pe sine, a eluptat triumful compatrioților săi asupra lui Leopold de Austria, la Sempach. I-s'a ridicat statuă la Stans în 3 Sept. 1865.

Winnebago, lac în statul nordamerican Wisconsin, 510 km²; prin Fox River se scurge în lacul Michigan.

Winnipeg, 1) *W.*, capitala prov. canadiene Manitoba, lângă Red River, 25,642 loc. 2) *W.*, lac în Canada, 22,200 km², la altitudine de 216 m.; în el se varsa Winuipeg, Red River, Saskatchewan; se scurge prin Nelson în baia Hudson.

Wintera aromatica, v. Drimys.

Winterhalder, Enric, publicist, n. 1808 în Austria, † 14 Maiu 1889 la Krinzendorf. La 1829 ca străin servește în armata rom., leagă pretenie cu C. A. Rosetti, se amestecă în mișcarea revoluționară din 1848, guvernul provisor îl împământenește; apoi e exilat. Tovarăș al lui Rosetti, îl sprijinește la țiarele: »Pruncul Român« și la »Românul«. A studiat poesia populară rom., și a scris: Flori de scăeți, poezii (1845); Bătălia dela Călugăreni, operă eroică în 3 acte; Triumful amorului, comedie; Vina, tragedie și numeroase articole financiare, comerciale și recenziuni dramatice.

Wirth, Max, economist germ., n. 1822 în Breslau, 1865—73 directorul biroului statistic din Berna, dela 1874 trăiește în Viena. Scr. princ.

Grundzüge der Nationaloeconomie, 1855 — 73, 4 vol., multe edițiuni, etc.

Wischnu, v. Vișnu.

Wisconsin, stat în Uniunea nordamericană, 145,140 km², cu 1 686,880 loc. (1890); șes ondulat lângă lacul Superior și Michigan, foarte roditor; agricultură, economie de vite; mine de fier, plumb, aramă, lemnărit; multe fabrici de spirit și bere, comerț viu (pe San-Lorenzo și Mississippi). În congres trimite 2 senatori și 10 reprezentanți. La 1890 avea datorie 2 $\frac{1}{2}$ mil. doll. Capitala Madison; cel mai mare oraș Milwaukee. La 1662 a fost prim dată cercetat de misionari francezi, 1763 al Angliei, cedat de ea la 1783 Uniunii; 1836 organizat ca teritoriu, 1848 ca stat al Uniunii.

Wisnar, oraș maritim în Mecklenburg-Schwerin, lângă Baltica, cu port excelent, 17,809 loc. (1895); castel; gimnasiu; fabrici de mașine, topitoare de fier; comerț maritim.

Wisne-Wolocloc, oraș în guvernământ rus. Twer, 16,722 loc. (1897). Comerț cu cereale. *Canalul W.* leagă Msta cu Twerța, deci Baltica cu Caspica.

Wismann, *Hermann*, călător african, n. 1853 în Frankfurt lângă O. Lui i-se datorează cunoștințele exacte despre riul Kassai, care este identic cu riul numit Lulua, pe care l-a urmărit de la izvoarele lui până la varsarea în Congo. 1895—96 guvernor al coloniei germ. în Africa estică. Scr.: *Unter deutsch. Flagge quer durch Afrika*, 1890; *Im Innern Afrika's*, 1891; *Africa*, 1892, etc.

Wistaria Nutt., (botan.) gen de plante lemnoase cațaratoare cu foi imparipenate, flori albastre violetă sau albe în racemi, din fam. Leguminoaselor, trib. Galegeae. Cuprinde 2 specii, una din America boreală, a doua oină Japonia și China, aceeași *W. chinensis* DC. e o plantă decorativă rustică adese cultivată. [A. Pr.]

Witebsk, guvernământ în Rusia vest., 45,167 km², cu 1.502,916 loc. (1897). *Capitala W.*, lângă Duna, 66,143 loc.

Withania Pauq., (botan.) gen din fam. Solanaceae, cu vr'o 5 specii paleotropicală, dintre cari *W. coagulans* Dun. e un arbust din India estică. Belucistan. Semințele ei conțin un principiu activ, analog celui din cheagul erborivelor și care poate încheia laptele. Se întrebuințează în India fructele acestei plante la prepararea brânzei. *W. somnifera* Dun., din Asia dar răspândită în regiunea mediterană, e narcotică. frunzele sunt febrifuge, fructele diuretice. [S. Șt. R.]

Witherita, mineral, carbonat de Bariu (v. ac.); incolor sau cenușiu și gălbui, se găsește în Silezia, Salzburg, Stiria și Anglia; întrebuințat pentru preparate de Bariu și ca venin pentru șoareci.

Witt, *Ioan*, de, om de stat olandez, n. 1625 în Dardrecht, conducătorul aristocrației republicane urbane, 1653—72 conduce politica Olandei, 1667 eluptă desființarea locotenenței. Ucis 1672 de canală de stradă, împreună cu frate-său Cornelis.

Witte, 1) *W.*, *Carol*, scriitor germ., n. 1800 în Lochau, promovât în etate de 14 ani la univ. din Lipsca, 1829 prof. de drept în Breslau, 1834 în Halle, † aici 1883. Unul din fondatorii societ. germ. »Dante-Gesellschaft». Scr. liter. se ocupă mai ales cu Dante; a tradus Decamerone

de Bocaccio și a publicat încă scrieri juridice și poesii. 2) *W.*, *Sergei Julievici*, om de stat rus, n. 1849 în Tiflis, 1888 șeful depart. căilor ferate în minist. de finanțe, 1892 ministru al căilor de comunicație, și 1893 de finanțe, pe care teren a avut succese mari.

Wittekind, (*Vidukind*), duce de Saxonia, a nimicit 782 armata Francilor, bătut 783, se supune 785 lui Carol cel Mare; † 807 în expediția contra ducelui Gerold de Șvabia. (v. și Vidukind.)

Wittelsbach, familie princ. germ., care se trage din conții de Scheyern, a căștigat 1180 prin Otto de W. Bavaria, unde domnește și astăzi. (Cf. Wittmann, *Monumenta Wittelsbaensia*, 1857.)

Witten, oraș în guvernământ prus. Arnsberg, 28,769 loc. (1895); fabrici de oțel, topitoare de fier, fabrici de mașini, mine de cărbuni

Wittenberg, oraș în guvernământ prus. Merseburg lângă Elba, 16,479 loc. (1895); până la 1547 rezidența principilor electori saxoni; castel, biserica castelului cu mormintele mai multor principii, ale lui Luther și Melancton (statueele acestora în piață); mănăstirea Augustinilor cu chilia lui Luther. Aci s'a început reformațiunea în Nov. 1517. Până la 1873 W. a fost fortareața. Universitatea fondată 1502 de Frideric Înțeleptul, la 1815 fû contopită cu cea din Halle.

Wittgenstein, *Ludovic Adolf Petru*, principe de Sayn-W.-Ludwigsburg, mareșal rus, n. 5 Ian. 1769, 1813 comandantul armatei puterilor aliate, 1814 comandantul corpului rusesc atașat la armata lui Schwarzenberg, ocupă 1828 principatele române, înălătură dela domnie pe Grig. Ghica din Muntenia și pe Ioan Sandu Sturza din Moldova. † 11 Iunie 1843 lângă Lemberg.

Wittstock, 1) *W.*, *Heinrich Ioachim*, preot și om politic sas, n. 1826 în Bistrița, a studiat în Viena, 1848—69 prof. la gimnasiul din Bistrița, deputat în dieta dela Sibiu (1863/4), dela 1869 paroch în Cîsnădie și 1899 vicar superintendențial. † 1901. A publicat mai multe scrieri de interes istoric și bisericesc. Fiul său:

2) *Wittstock*, *Oscar*, scriitor sas, n. 1865 în Bistrița (Trans.), a studiat în Germania teologia și filosofia, a fost prof. la gimn. săs. din Sibiu, de unde a trecut ca preot la Avrig. Scr.: »Grün oder Schwarz», asupra politicii Sașilor din Transilvania; *Kleine Erzählungen* a. d. Sieb. Sachsenlande. Este directorul rev. »Landwirtsch. Blätter» și colaborator la »Encicl. Rom.» pentru partea referitoare la Sași.

Wjatka, (= Viatca), guvernământ în Rusia estică, 153,658 km², cu 3.082,788 loc. (1897); padurarit, minerit, agricultură. *Capitala W.*, 24,782 loc.; catedrala, episcopie.

Wjernyi, capitala prov. rus. centralasiatice Semnircinsk, 22,982 loc. (1897).

Wlad, *Alossiu*, de *Selișce*, om politic și jurisconsult român, n. 24 Febr. 1822 în Vedveș-Abrani, cott. Bihor, † în Budapesta; a studiat în Oradea mare. În 1844 notar la tabla regească, iar în 1845 avocat în Gyülvész (cott. Torontal), apoi în Timișoara și în fine în Lugos. Fû ales deputat dietal în cercul Zorlent în patru rânduri 1848, 1861, 1865 și 1869. În intervaluri mai scurte a funcționat ca protonotar, jude la tribunalul comitatens, vice-comite și președinte la tribunalul regesc în Lugos, iar la 1869 fû

numit jude la tabla reg. în Budapesta. W. a fost unul dintre cei mai aprigi luptători pentru drepturile poporului român, nu numai în dieta țerii, ci și prin presa maghiară și română. Sor.: Originea familiei W.; A român nép és urye.

Wladikawkas, capitala prov. rusco-caucasice Terek, 43,843 loc. (1897); citadela.

Wladimir, guvernământ în Rusia mare, 48,857 km², cu 1.570,733 loc. (1897). *Capitala* W., 28,315 loc.; 1170—1328 a fost capitala Rusiei.

Wladislaw, v. Ladislau și Vladislav.

Wladiwostok, oraș cu port în prov. litorală rusco-sibirică lângă Marea Japoneză, 28,896 loc. (1897); port militar.

Wilslocki, *Enric de*, folclorist germ., n. 1856 în Brașov. A publicat numeroase scrieri cu privire la Țigani și Maghiari ardeleni. Lucrări: Die Sprache der transilvanischen Zigeuner (1883); Märchen und Sagen (1886); Volksdichtungen (1890); Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner (1892) și Volksglaube und religiöser Brauch der Magyaren (1893), etc.

Wodan, (*Wuodan*), în mitol. germană zeul visocelor și viforului; ființa lui corespunde zeului nordic Odin. După tradițiune W. oalărește pe cal de tunete. Era venerat pe timpul solstițiului de iarnă (21 Dec.).

Wöhler, *Friedric*, chimist german, n. 1800, 1827 prof. la școala industrială din Berlin, 1831 în Kassel, 1836 în Göttingen, unde a murit la 1882 și i-s-a ridicat un monument. W. a descoperit aluminiul, a lucrat cu Liebig pe terenul chimiei organice și a publicat numeroase scrieri de chimie.

Wolchonski, platou, v. Waldai.

Wolchow, rîu în nordul Rusiei, prin el se scurge lacul Ilmen în lacul Ladoga; 220 km. lung.

Wolf, 1) *W.*, *Friedrich*, filolog german, n. 1759, † 1824, a fost profesor la univ. din Halle, care s'a desființat la 1807, atunci a trecut la univ. din Berlin, unde a propus literatura clasică. Lucrări: Geschichte der röm. Litteratur; Grundriss zur griech. Litteraturgeschichte; Prolegomena ad Homerum; Encyclopädie der Philologie, etc.

2) *Wolf*, *Adam*, istoric austr., n. 1822 în Eger, † 1883, a ocupat catedra de istorie în Pesta și Graz, membru al acad. de științe din Viena. Afară de scrierile sale în Analele academiei, a publicat: Österreich unter Maria Theresia; Aus dem Hofleben M. Theresias; Marie Christine; Erzherzogin von Österreich; Kaiser Franz I.; Geschichtliche Bilder aus Österreich; Österreich unter Maria Theresia; Joseph II. und Leopold II., ș. a. (v. și Wolff.)

Wolfenbüttel, oraș în Braunschweig, 15,505 loc. (1895); renumită bibliot. (300,000 vol., 10,000 manuscrise; Lessing bibliotecar dela 1769); seminar preoțesc, de învățatori și de învățătoare, gimnasiu, școală reală; țesătorii de in și jute, fabricii de mașini și postav.

Wolff, 1) *W.*, *Christian*, de, filosof german, n. 1679 în Breslau; după ce studiă teologia, matematica și filosofia, la 1703 se stabilește în Lipsca, de aici apoi trece ca profesor la Halle, de unde, după instigațiunea colegilor săi pietiști, a fost expulsat la 1723; profesă apoi la Marburg, de unde Friedrich II îl rechemă la Halle. † 1754 aici. Adept și apărător al doctrinelor lui Leibnitz, pe cari le puse în sistem, W. scrisse asupra tu-

toror părților și disciplinelor filosofice afară de estetica, pe care o prelucră în același spirit discipulul său Baumgarten. W. împarte filosofia în teoretică și practică; cea teoret. în ontologie, psihologie, cosmologie și teologie; iar cea pract. în etică, economică și politică. W. are pentru filosof. germană meritul de a fi compus mare parte din scrierile sale în limba germană și de a fi creat astfel terminologia filosofică în această limbă, împrejurare, care făcîu ca acest sistem să se lătească atât de mult și iute. (Cf. Überweg, Gesch. der Phil. III, Thils. II. [Pl.]

2) *Wolf*, *Albert*, scriitor franc., n. 1835 în Colonia, dela 1871 francez naturalizat, † 1891 în Paris. A fost colaborator la »Figaro«, a publicat lucrări dramatice și reviste anuale.

3) *Wolf*, *Carol*, om politic și economist sas din Trans., n. 11 Oct. 1849 în Sighișoara, a studiat dreptul în Heidelberg și Viena, apoi în Budapesta, Cluj și Sibiu; 1871—73 redactor la »Neue Fr. Presse«, iar la 1874 înființează »Siebenb. Deutsches Tageblatt« în Sibiu. 1881—84 deputat al orașului Sibiu în dieta din Budapesta; iar dela 1885 director al celei mai mari bănci a Sașilor »Hermannst. Allg. Sparkassa«, pe care a ridicat-o la o însemnătate extraordinară. A înființat aproape 100 de asociațiuni sist. Raiffeisen între Sașii din Trans., și a dat un decesebit avînt organizării lor economice. Dintre numeroasele sale scrieri amintim: Magyarisierung in Ungarn, 1879; Die Deutschen in Ungarn, Berlin, 1881; Der Orienthandel Deutschlands, mai multe scrieri asupra navigațiunii pe Olt (publ. în parte și în limba română de Societatea geografică din Bucuresoi), etc.

(v. și Wolf.)

Wolffia Herkel., (botan.) gen din fam. Lemnaceae, cuprinzînd foarte mici plante erbacee aquatice, planișcule, globuloase și fără radăcini. Are vr'o 12 specii, răspândite prin apele din Europa, India orientala, Africa tropicală și din America tropicală și temperată. Unica specie europeană *W. arrhiza* L., crește și în România, în lacul Snagov, unde am aflat-o pentru întâia dată la 21 Iulie 1902. Tot în acest an am mai găsit această mică plantă și în lacurile: Căldărușani, Țigănești și Paserea. [Z. C. P.]

Wolfflin, *Eduard*, filolog germ., n. 1831 în Basel, a ajuns prof. ordinar la univ. din Erlangen, în urmă la München. A publicat în ediții critice opere din lit. latină. Cercetările sale pe terenul istoriei limbii latine sînt cele mai vaste din câte există.

Wolfram d'Eschenbach, celebru minesinger din secol. XII—XIII, † cam pe la 1230. Pe cât se poate sînt din operele sale, era din o familie nobilă din Bavaria, care stăpînea domeniul d'Eschenbach lângă Nüremberg; ca frate mai mic neavînd parte la moștenirea părintească, îmbrățișă ocariera armelor, trăi sărac și petrecu multă vreme la curtea liberalului landgrav Hermann, în Eisenach. Apețiarea entusiștilor săi admiratori, cari îl numiau Homer și Ariosto al veacului său, e de sigur exagerată; însă toți reuonosc, că poemele lui sînt demne de un studiu serios. Ele sînt: Parzival, Titurel și Willehelm de Orania, poeme epice cu subiecte împrumutate dela trubadurii francezi; și Cîntece de amor, lucrări de maestru în acest gen. W., cum îl caracterizează Von der

Hagen, »este oglinda fără pată a poesiei cavale- resci și campionul înarmat al datoriei și onoarei». Și lucru ciudat, acest poet nu scia ceti și scrie; cunoscea însă din tradițiuni orale pe cei mai de frunte poeți latini, francezi și germani. Tipărite întâia oară la 1477, ați cea mai frumoasă ediț. a operelor sale este a lui Lachmann. Berlin, 1833, tradusă în germana modernă de Simrock, 1842.

Wolframit, mineral, wolfram de fier și man- ganez; monoclin. Mineral caracteristic pentru zăcămintele de casiterit; se gasește cu galena la Neudorf în Harz, în filoane de cuarț cu besil în granit la Admitschilou lângă Nertschinsk; rar în trachit la Felsöbánya.

Wollaston, (pron. vulest'n), *William Hyde*, fiziician și chimist englez, n. 6 Aug. 1766 în East Dereham, † 22 Dec. 1828 în Londra. La început a practicat ca medic, la 1800 însă și-a lasat practica și a început să se ocupe cu fizica și cu chimia. La 1783 a fost ales membru în Royal Society. W. a descoperit palladiul și ro- diul, a perfecționat microscopul și camera lucidă a lui Hooke, a construit un goniometru de re- flexiune și cryoforul, ș. a.

Wollastonit, mineral, silicat de calciu, mo- noclin. Mineral de contact a rocilor eruptive cu calcare. Se găsește la Pargas în Finlanda, la Ciclova în Banat, etc.

Wologda, guvern. în Rusia mare, 402,733 km²., cu 1.365,587 loc. (1897). *Capitala* W., lângă riul cu același nume, 27,822 loc.; episcopie; fa- bricație de argintării.

Wolseley, (pron. ũolsli), *Sir Garnet Viscount W. of Cairo*, mareșal engl., n. 1833 în com. Dublin, a suferit 1870 o revoluțiune a India- nilor în Canada, 1873 șeful expedițiunii contra Negrilor Așanti, 1875 guvernator în Natal, 1879 comandant suprem în resboiul contra Zulu-Ca- ferilor, bate 1882 la Tell el Kebir pe resculații sub Arabi Pașa, 1890 comandant supr. în Irlanda, 1894 mareșal, 1895 șeful armatei engleze. Biogr. de Low, 1885 și Ellis, 1892.

Wolsey, *Thomas*, arhiepiscop de York pe timpul schismei anglicane, n. 1471. Sub regele Henric VII a împlinit mai multe misiuni diplo- matice, ceea ce l-a ridicat curând în dignități și averi. Sub Henric VIII a ajuns episcop de York, cancelar atotputernic și temut. Vaza și autoritatea lui s'a extins și afară de Anglia, și chiar și regii Franciei și Spaniei căutau grația lui. Dar divorțul și căsătoria regelui cu Ana Boleyn i-a adus și lui pierrea. Acusat fiind cu feliurite crime, tiranzul rege l-a lipsit de averi și demnități și a poruncit sa fie dat în judecată. când de spaimă a murit la 1530.

Wolter, *Charlotte*, artista dram., n. 1834 în Colonia, 1859—61 angajată în Berlin, dela 1862 la teatrul curții din Viena. A fost căsătorită cu contele Carol O'Sullivan de Grass. † 1897. S'a distins mai ales ca eroină.

Woodbury, (pron. vudbóri), procedură tipog- rafica numita astfel după descoperitorul ei, Walter Bentley Woodbury. Un strat de chrom- gelatină întins pe o placă de sticlă sau de fier se expune sub negativ, se spala cu apa caldă, se desprinde de placă, se usca, se întarește într'o bae de alan sau de alcool, se fixează pe o placă poleită de otel, se suprapune o placă de plumb și se presează într'o presa hidraulică. Reliefulile

gelatinei se reproduc cu cea mai mare fineță pe placa de plumb; aceasta servă apoi de placă ti- pografică. Ca culoare se întrebuițează gelatina colorată; ea se toarnă fierbinte pe placă, se aplică deasupra hârtia pe care vom a o tipări, care e preparată cu o soluție de Schellack (laca), se suprapune capacul preseii și se lasă astfel până la recirea gelatinei care apare în relief pe hârtie. Hârtia se introduce într'o bae de alan pentru a o întări și în fine se aplică pe carton și se lustruesce.

Woodsia R. Br., (botan.) gen de Cryptogame vasculare din fam. Polypodiaceelor, cu indusiu cupuliform cu marginile laciniate. Cuprinde vr'o 15 specii saxatile preponderant temperate și reci, cultivate uneori ca plante decorative, așa s. e. *W. ivensis* R. Br., care crește și în Carpați. [A. Pr.]

Woodwardia Sm., (botan.) gen de Ferige, fam. Polypodiaceae, cu vr'o 6 specii, cari cresc prin pădurile calde din emisfera nordică; are sori lineari vîrîți în țesetura limbului; *W. radi- cans* Sw., afară de Macronesia, Himalaia și Ame- rica de nord, crește în Portugalia, Spania, Italia de sud și Sicilia. [S. Șt. R.]

Woolwich, suburbia estică a Londrei pe dreapta Tamisei, 40,848 loc. (1891); arsenal, academie militara, muzeu de resboiu, spital militar.

Worcester, 1) *W.*, oraș în vestul Angliei lângă Se- vern, 42,908 loc. (1891); dom gotic cu mormântul regelui Ioan; episcopie; fabrici de mînuși, por- țelan, piei. 3 Sept. 1651 Cronwell învinge aci pe Carol II. 2) *W.*, oraș în Massachusetts (America de nord), 84,655 loc. (1890); industrie de mașini. 1945 km²., cu 413,760 loc. (1891).

Wordsworth, *William*, renumit poet englez din secl. XVIII; făcea parte din școala descrip- tivă a lakiștilor, sub cari se înțelegeau la început numai 3 poeți, Coleridge, Southey și W., cari locuiau de preferință în jurul lacurilor din nordul Angliei, n. 7 Apr. 1770 la Cockermouth în Cumberland, al doilea fiu al unui legist, și crescut într'un sat, W. arăta de copil multa plăcere pentru frumșetea naturii și viața căm- penească. După absolvarea studiilor juridice, li- niștea fericitei sale vieți, închinată poesiei și familiei sale, fû întreruptă numai prin călăto- riile facute în Anglia și țerile vecine. Primele sale scrieri fură nebăgate în samă; însă mai târziu fû laureat, și împreună cu Southey și Co- leridge fû pus îndată după poeții de primul rang, Byron, Burns și Shelley. Colecțiunea completă a poeziilor sale apărû în 1842, în 7 vol., la cari după moartea sa, întemplată în 23 Apr. 1850, se adause Preludele, o poemă autobiografică.

Wörishofen, stabiliment de idroterapie în Ba- varia, înființat de preotul Kneipp (v. ac.), la care convingerea, entuziasmul pentru aplicarea apei ca remediu universal, nu au putut înlocui cuno- ștințele medicale; ca el și discipulii lui au comis exagerațiuni.

Wörmann, *Carol*, scriitor germ., n. 1844 în Hamburg, a făcut călătorii în Africa și Asia, a studiat istoria artelor și s'a stabilit în Düssel- dorf ca profesor universitar. A scris: *Geschichte der Malerei*, 1893; *Was uns die Kunstgeschichte lehrt?* 1893, etc. A publicat mai multe volume de poesii lirice și novele, etc.

Worms, oraș în Hessa renana, pe stînga Rinului,

28,636 loc. (1895); dom romanice din secl. XII, sinagogă din secl. XI (cea mai veche comunitate evreiască în Germania); muzeu de anticități; monumentul Luther; gimnasiu; cameră de comerț, fabricație de piei, lână artif., sticlă, mașini, conserve, etc.; comerț; navigație, cultura viilor (Liebfrauenmilch). Odinioară capitala Burgunților și teatrul multor legende (Niebelungen, etc.), apoi palatinat al împăraților, oraș liber imperial, în care s'au ținut multe diete.

Woronesh, guvernământ în Rusia mare, 65,895 km², cu 2.546,255 loc. (1897); foarte roditor; se țin mulți cai, industrie de zahăr, fabrici de rachiu. **Capitala** W., lângă Don, 84,146 loc.

Woronow, *Mihail*, principe, general rus, n. 1782 în Petersburg, 1844—54 guvernator în Caucașia, a bătut 1853 Turcii la Achalzich. † 1856.

Wörth, (*W. a. d. Sauer*), oraș în Alsacia inf., 1060 loc. 6 Aug. 1870 Germanii bat pe Mac Mahon.

Wotawa, afluent pe stânga al Moldvei în Boemia, izvorește în pădurea Boemiei, 101 km. lung.

Wrangel, 1) *W., Carol Gustav*, conte, mareșal svedez, n. 1613, dela 1636 luptă în armata svedeză din Germania, 1645 comandant supr.; împreună cu Turenne bate la 1648 pe Imperiali și Bavarezi la Zusmarshausen; 1674/5 comandă armata svedeză în Brandenburg. † 1676 pe ins. Rügen. 2) *W., Fred. Heinr. Ernst*, conte, mareșal prusiac, n. 1784 în Stettin, ia parte la campaniile din 1807, 1813 și 1814; 1848 comandant suprem al trupelor aliate și prusiace în Schleswig-Holstein. La 9 Nov. intră în Berlin și restituie guvernul. 1856 mareșal, la 1864 comandant al trupelor austr. și prusiace. † 1 Nov. 1877 în Berlin, unde i-s'a ridicat o statuă.

Wuhu, port convențional în provincia chineză Nganhuei, lângă lancekiang, 78,000 loc.

Wulfenia Jacq., (botan.) mic gen din familia Scrophulariaceae, tribul Digitaleae, cuprinde vr'o 4 specii de plante erbacee, perene, glabre sau puțin păroase, cu rhizomul gros, cari cresc prin munții Carintiei, Asiei occidentale și în Himalaia. Dintre speciile menționăm: *W. Amherstiana* Benth., originară din Himalaia și *W. carinthiaca* Jacq., orig. din alpii Carintiei, ambele cultivate ca plante ornamentale, mai cu samă pentru decorațiunea stâncăriilor. [Z. C. P.]

Wulfenit, mineral, molibdat de plumb; quadratic; galben până roșu. Insoțește zăcăminte de plumb, e rar; se găsește la Pribram, Rézbánya, etc.

Wundt, *Wilhelm*, fiziolog și psiholog german, n. 16 Aug. 1832 în Neckarau (Baden), a studiat medicina; la 1864 prof. în Heidelberg, 1874 în Zürich, iar dela 1875 ocupă catedra filosofică din Lipsca. Scrieri principale: *System der Philosophie* (1889); *Hypnotismus und Suggestion*. Dela 1883 redactează revista *Philosophische Studien*.

Wupper, (*Wipper*), afluent pe dreapta Rinului, 89 km. lung. *Valea* W. e ținutul cel mai industrial din Germania, cu marile centre industriale Elberfeld, Barmen, Solingen, Remscheid.

Württemberg, regat în confederația imperiului german, 19,517 km², cu 2.081,151 loc. (1895); țeară muntoasă-deluroasă (Pădurea Neagră, Rauhe Alp,

ramuri ale Alpilor Algäu), udată de Dunăre, Iller, Neckar, Enz, etc.; clima temperată; agricultură înfloritoare, se produce mult alac, porumb, mei, hrișcă, ovės, orz, mai puțină secară și grâu, etc.; însemnată economie de vite; pomărit, viticultură; mine de minereu de fier și sare. Industrie dezvoltată, comerț însemnat, navigație pe lacul de Constanța, pe Dunăre și Neckar. Cai ferate 1807 km. la 1898, telegraf 5431 km. la 1897. Numeroase bănci. Cultura e promovată prin numeroase institute. W. e monarchie constituțională ereditară, rege actual Wilhelm II (dela 1891). Legislativă 2 camere: a seniorilor (36) și a deputaților (93 membri aleși pe 6 ani). Datorie publică 479'6 mil. mărci la 1898. Trupele formează corpul 13 din armata germană.

Istoria. W. mai de mult făcea parte din ducatul Șvabia și sta sub conții de W.; prin secl. XVI se întroduse ordinea bisericească și politică existentă și aici; în reșoiul de 30 ani țeara a suferit mult. La 1806 domnitorul Frideric II luă titlul de rege, după ce teritoriul se mărise prin pacea de Pressburg, pacea de Viena mai dete W.-lui câteva ținuturi, 1813 W. se alipă la confederația germană; 1866 W. fă pe partea Austriei, ceea ce îi causă cheltuieli de 8 mil. fl. ce trebuia să platească Prusiei biruitoare, 1870 intră în confederația germană, rezervându-și dispoziția asupra postelor și telegrafului și asupra impozitelor pe bere și vin. (Cf. *Das Königreich W.*, ed. de biroul topogr., 1893, 3 vol.; Schneider, 1896.)

Württemberg, 1) *August Frid. E.*, principe de W., general prusiac, n. 1813, † 1885. A luat parte în reșoaiile din 1866 și 1870—71. El a decis lupta dela Königgrätz. La Gravelotte a comis o greșală mare strategică, prin aceea că a atacat prea curând. A luat parte la împresurarea Sedanului și la atacul Parisului. S'a retras la 1882. 2) *Eugen Fr. P.*, principe de W., n. 1788, † 1857. a trecut în oastea rusească și a fost omul favorit al țarului Paul I. La 1812 s'a luptat cu Francezii la Smolensk, Borodino, Krasnoi și Kalis, a condus două atacuri la Lipsca. A luptat în 1828 în contra Turcilor și după pacea dela Adrianopole s'a retras. Memoriile lui postume le-a publicat generalul Hobe la 1862. 3) *Frid. Crist. Alexandru*, conte de W., liric germ., n. 1801, † 1844, poeziile sale sânt înfrurite de Lenau. A publicat: *Lieder eines Soldaten in Frieden*, *Gedichte*, *Gesammelte Gedichte*, de mai multa originalitate sânt: *Lieder des Sturmes*, 1838.

Würzburg, capitala guvernământ bavarez Unterfranken, lângă Maina, 68,747 loc. (1895); citadelă; fosta rezidență cu grădina curții; episcopie, dom și multe alte biserici; universitate (fund. 1403), 2 gimnasil, gimn. real, școală reală, seminar de preoți și de inv., institut de surdomuți și de orbi, cameră de comerț și industrie; fabrici de tutun, mașini, vagoane, metal, șampanie; navigație pe Maina, comerț.

Wyoming, stat al Uniunii nordamericane, la sud de Montana, 253,530 km², cu 60,705 loc. (1890); traversat de Rocky Mountains. Capitala Cheyenne. 1868 teritoriu, dela 1890 stat.

X, Y

X

X, a 23-a literă din alfabet; în algebră semnul unei cantități necunoscute. Ca număr roman X = 10.

Xalapa, v. Ialapa.

Xalisco, v. Ialisco.

Xang, (*Tʒang*), valoare de calculațiune în Siam, = 80 Bat = 240 franci.

Xanten, (*Santen*), oraș în guvernământ prus. Düsseldorf, aproape de Rin, 3435 loc.; seminar de învățătoare. La Romani Castra vetera. În cântecul Nibelungilor X. e locul natal al lui Siegfried.

Xantheasma, *Xanthoma*, o tumoare neoplasică a pielii, consistând în pete galbene sau roșii de aceeași culoare. *X. vulgaris*: e ereditar sau contagios în familie, de obicei așezat pe pleoape, rar pe urechi și alte părți ale feței. *X. diabetic*: papule, tuberontate, cari nu se desvoltă pe pleoape; se găesc la glycosurici.

Xanthi, oraș în vilaietul turc. Adrianopol, 5000 loc.; arhiepiscop grec.

Xanthina, alcaloid asociat cu acidul uric; este susceptibil să fie asimilat și se întâlnește în semintele Leguminoaselor, mai ales în cele de năut.

Xanthippe, soția lui Socrates: a devenit proverbială ca femeie certărească.

Xanthippos, 1) *X.*, *Athenianul*, tatăl lui Pericles, a comandat flota atheniană în lupta dela Mykale în contra Persilor, 479 a. Chr. 2) *X.*, *Spartanul*, comandantul unei trupe de soldați greci, cari în primul război punic luptau în serviciul Cartaginei și au bătut pe Regulus la Tunes, 255 a. Chr.

Xanthium L., (botan.) mic gen din fam. Compositae, tribul Helianthoideae, cuprinde plante erbacee, anuale, scabru-pubescente sau glabre, provădute cu spini trifizi sau fără spini. Are numai vr'o 4 specii, răspândite prin regiunile calde și temperate ale globului, dintre cari trei cresc și prin părțile noastre și anume: *X. macrocarpum* DC., crește numai prin năsipurile maritime din Dobrogea pe la Constanța. *X. spinosum* L., este o plantă comună, care crește prin locuri inculte, drumuri, etc. și este cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Cătina, Cornuța, Choleră, Ghimpe, Scăiete muscălesc, etc. *X. strumarium* L., este ca și specia precedentă o buruiană superăcioasă, care crește pe lângă garduri, locuri inculte, etc. și este cunoscută de poporul nostru sub numirile de: Scăiete, Scăietele popii, Cornuți, Purcelas, etc. [Z. C. P.]

Xanthophylla, (botan.) pigment galben asociat cu chlorophylla (v. ac.) propriu zisă și cu carotina în substanța verde a plantelor, zisă cu termen

general chlorophylla. X. nu conține azot, se disolvă în alcool, nu în benzină; e mai stabilă ca chlorophylla propriu zisă și cristalizează în ace isolate, ori grupate în sfere. X. e tot una cu *etiolina* (v. ac.), nu însă și cu *carotina*, care e un pigment distinct, asociat cu X. și cu chlorophylla, compus numai din C și H, e un hidrocarbur; se mai numește și *erythrophylla*, fiind că are culoare roșie; se află mult în rădăcina de Morcovi. [S. Șt. R.]

Xanthoria Fr., (botan.) gen de Licheni cu thal crustaceu, fixat bine de suport, de culoare galbenă portocalie, cu multe apotecii în mijlocul thalului. Specia *X. parietina* Ach. e foarte comună pe trunchiurile arborilor (Stejar, Prun, Peri), formând mari pete galbene, lesne de recunoscut.

Xanthorrhoea Sm., (botan.) gen de plante din fam. Juncaceelor, trib. Xeroteae cu rhizom scurt adese terminat în o tulpină lemnoasă erectă acoperită spre vîrf dens cu foi lineale rigide. Cuprinde vr'o 11 specii australiene, uneori cultivate în florăriile noastre din cauza portului lor particular și cunoscute sub numirea de *sarba cangurului*. [A. Pr.]

Xanthos, în anticitate oraș și capitală în Licia, la gura riului X., 43 a. Chr. distrus de Romani.

Xaver, *Francisc*, v. Francisc.

Xaver, *Franz August*, principe de Saxonia, fiul lui August III, regele Poloniei. n. 1730, † 1792. A fost tutorul lui Frid. Aug. III și regent în Saxonia, a înaintat bunăstarea și puterea armată a țerii, a întemeiat academia de montanistică în Freiberg 1765.

Xenii, (grec. Xenia), la cei vechi erau daruri mai mici, ce le primiau oaspeții după masă, ca să le ducă acasa. Martial și-a intitulat astfel cartea 13 a epigramelor sale; tot acest titlu l-au luat Goethe și Schiller la epigramele lor satirice.

Xenokrates, filosof elin din școala lui Plato sau din vechea academie, trăi între 396 și 314 a. Chr. Conducând ca la 25 ani vechea academie, se făcu renumit prin viața morală și prin seriozitatea sa. El isbuti să împace doctrina lui Plato cu vederile filosofice ale lui Pitagora. În morală propagă, că fericirea constă în virtute iar virtutea în desvoltarea progresivă și completă a tuturor facultăților noastre. Scrise multe opere, cari însă nu s'au păstrat. [Pl.]

Xenokratia, domnia străinilor, guvernarea unei țeri prin o dinastie străină.

Xenomania, (grec.) înclinațiunea pasionată pentru lucruri, deprinderi și obiceiuri străine.

Xenomorph, v. Allotriomorph.

Xenophanes, filosof elin și presupusul întemeietor al școlii eleatice, a trăit între 300—400 a. Chr.; n. în Colofon, după o viață petrecută

în exil și în captivitatea Persilor, refugiat ascultă pe Pitagora, apoi se așază în Elea, unde profesă filosofia. I-se atribuiesc: o poezie despre natură. în versuri hexametrice. Pornind dela principiul că din nimic, nimic nu se face, ajunge la idea unei divinități eterne, perfecte, absolute, care vede toate, aude toate și cunoaște toate. Lumea s'a format prin concursul a două elemente: apa amestecată cu pământul și spiritul sau forța. X. e panteist și materialist; nimic n'a fost creat; totul este unul; Dzeu e universul și universul e Dumnezeu. [Pl.]

Xenophon, filosof elin, istoric și general atenian și unul din cei mai devotați discipuli ai lui Socrate, n. pe la 450 a. Chr., † pe la 333 în Corint. El conduse retragerea celor 10,000 povestită de el în sorierea sa Anabasis. Mai scrise despre educațiunea lui Cir; faptele Elinilor ca continuare a operei istorice a lui Tukydidēs; Memorabiliile lui Socrate; Ospēțul, ș. a. Ca filosof voind a reproduce vederile magistrului său, le alteră în sensul vederilor sale personale. X. consideră sufletul ca o forță vitală, răspândită în univers. (Cf. Teodorescu, Ist. filosof. ant. 155.) [Pl.]

Xenopol, 1) X., *Alexandru Dimitrie*, istoric român, n. 23 Martie 1847 în Iași, a studiat aici la liceul academic și la propunerea lui T. L. Maiorescu fu trimis de soc. Junimea la Berlin, unde a luat doctoratul în drept și filosofie. 1871 reîntors în țeară, intră în magistratură, iar dela 1878 fu avocat. La 1883 devine prof. titular de Istoria Românilor la univ. din Iași. 1893 fu ales membru al academiei, iar 1900 membru coresp. al Institutului din Franția; a fost president al soc. științ. și lit. din Iași și directorul rev. »Archiva» (v. ac.). Scrieri mai însemnate, în limba rom.: Resboaiele dintre Ruși și Turci. 1880, 2 vol.; Teoria lui Roesler, 1884, 1 vol.; Memoriu ist. asupra învățământului sup. în Moldova, 1885; Influența franc. în România, 1887; Istoria Românilor din Dacia Traiana, 1888—93, 6 vol.; Primul proiect de constituție a Moldovei, 1898; și numeroase scrieri mai mici în Convorbiri literare, în Revista pentru istorie, în Archiva, etc. în limba franc. a publicat: Les Roumains au Moyen-Age. Paris, 1885; Etude hist. sur le peuple roumain. Iași, 1887; Histoire des Roumains de la Dacie trajane. Paris, 1896, 2 vol.; Les principes fondament. de l'histoire. Paris, 1899, 1 vol.; și numeroase studii în Revue historique, R. de geographie, R. critique, R. philosophique, etc.

2) **Xenopol**, *Nicolau*, scriitor rom., n. 1859 în Iași, a studiat filosofia la Berlin. A luat doctoratul în drept la Liège; avocat și diarist. A publicat mai multe articole literare în revista Convorbiri literare, un roman, Brazi și Putregai, care a ajuns la a 3-a ediție, precum și un volum de satire politice sub pseudonim. La 1882 a fost redactor la »Românul». Dela 1885—88 a fost șef de cabinet al lui Ioan C. Brătianu. Ales deputat pentru prima oară în Novembre 1895. Directorul ziarnului »Drapelul».

Xeranthemum L. (botan.) mic gen din fam. Compositae, tribul Cynaroideae, cuprinde vr'o 5 specii de plante erbacee, anuale, erecte, ramificate, canescente și fără spini, cari cresc prin regiunea mediteraniană, în Orient și prin țările

vecine. Dintre cele 5 specii ale acestui mic gen menționăm: X. *annuum* L. și X. *cylindraceum* Sibth. et Sm., cari ambele cresc prin părțile noastre, pe câmpuri, locuri uscate, coaste, etc. și sunt cunoscute poporului nostru sub numirile de: Cununite, Imortele, Măturici, Plevaiță, Tavnică, Tavniță, etc. X. *annuum* L. este mult cultivată prin grădini ca plantă ornamentală și pentru florile sale frumoase, cari servesc la confecționarea buchetelor imortele.

Xeres, v. Jeres.

Xeroderma pigmentosum, boala de piele caracterizată prin pete brune galbuie pe față și pe trunchiul, accompagnate de diverse dilatațiuni vasculare și mai târziu de vegetațiuni și o întumescență specială a epitelului pielei. Tratatamentul este fără succes. [Dr. Tălășescu.]

Xerodermia, o boală caracterizată prin uscăciunea specială a pielei și care nu are nimic a face cu Xeroderma pigmentosum. Ea se ameliorază și chiar se vindecă prin aplicațiuni de ichthyol.

Xerofagia, (grec) abținerea desăvârșită de carne, ouă, lapte, oiou, pește, unt și vin și nutrire exclusiv cu mâncări uscate, după cum este prescris ajunul sau postirea în zile de Mercuri și Vineri preste săptămână, apoi zilele paresimilor și ajunurile dela Craciun și botez.

Xerolivadhon, sat arămănesc pe muntele Neaguș aproape de orașul Verria în Macedonia. Vara are 450 loc. și 1 școală rom., iarna nu-i locuit.

Xerophyte, plante cari pot trăi în mediu foarte sărac în apă, pot îndura seceta și uscăciunea vreme îndelungată. Pentru aceasta ele sunt conformate în așa fel, ca pe de o parte prin transpirațiune să piardă cât mai puțină apă, iar pe de altă parte să ia cu ușurința și cele mai mici cantități de apă fie lichida, fie în vapori cari s'ar afla în mediul circumvecin. Plantele în cel mai mare grad X. se recunosc prin frunze rodule la ghimpi, solzi; tulpini verzi, de obicei succulente (Cactee, Crassulacee); trichomi (v. ac.) abundenți, ș. a. Ele se întâlnesc în stațiuni foarte variate: pe stânci expuse la soare, câmpii, dune, stepe, păduri (pădurile de pini, de stejari cu frunze persistente). În studiul X. se întâlnesc cele mai edificatoare exemple de influența mediului asupra plantelor și de conformarea acestora la mediu. [S. Șt. R.]

Xeropotam, nume dat de Nestor Urechia și Ioan Mogaldea mănăstirii Secul, întemeiată de dînșii, după o mănăstire omonimă de pe muntele Athos. (Xenopol, Ist. Rom. Iași, 1890, III, p. 456).

Xerxes, rege al Persiei, fiul lui Darius Hytaspis, i-a urmat pe tron la 485 a. Chr.; în scopul subjugării Greciei a adunat o oaste de 1 milion soldați și 1200 bastimente, a construit un pod preste Hellespont, și după caderea lui Leonidas la Thermopylae, a cuprins Athena. Bătut pe mare la 480; ucis de Artabanos la 465 a. Chr. În biblie numit Ahasver.

Xilo —, v. Xylo —.

Xingu, (*Singu*), afluent pe dreapta râului Amazonas în America sud, 2100 km. lung.

Xiphias, pește teleostean din familia Scomberidae, trăiesce în Mediterana și are maxilarul superior alungit în formă de spadă.

Xiphosura, crustacei din subclasa Gigantostreacei, având cefalotoracele foarte dezvoltat, ar-

ticulat și abdomenul ou 5 părechi de picioare în formă de lamele, la partea posterioară a abdomenului se găsește un lung ac mobil. *Limulul* e animalul caracteristic al acestei grupe. El trăiește în Japonia, insulele Molucae. Se găsește și fosil mai ales în terenurile dela Solenhofen.

X = razele, (Roentgen). În 1895 Röntgen, prof. de fizică la univ. din Würzburg, a aflat, că corpurile cu însușiri fluorescente, în apropierea unui tub sistemul Crookes sau Hittorf, plin cu electricitate, se luminează chiar și dacă tubul e acoperit cu hârtie neagră. Röntgen a numit razele aceste, diferite de lumina comună, *raze X*. Razele X. pătrund prin lemn, hârtie, carne, ș. a. și în măsură mai mică și prin metale. Cu ajutorul lor putem fotografia banii din o cutie de lemn sau de hârtie, asemenea și scheletul omului prin vestimente, piele și carne. În razele aceste eterul probabil nu face undulațiuni transversale, ci longitudinale.

Xuthos, la Greci: 1) e Apollo cu părul de aur, devenit Heros (v. ac.). 2) X., fiul lui Hellenos, alungat de frații Aeolus și Doros (cari reprezintă popoarele Helleni, Aeoli și Dori). X. s'a dus la Athena și s'a înșurat cu Creusa, fata regelui Erechtheos și dela ea a avut fii pe Achaeos și Ion (reprezentanții popoarelor Achaei și Ioni); alungat de aceștia, s'a așezat în Peloponnes.

Xylem, v. Lemn.

Xylidina, (C₂ H₂ A₃ H₃), derivat chimic a dimethylbenzenului, rezultând din tratarea acestuia prin agenți reductori. (v. Xylol.)

Xylographia, (grec.) arta gravurei în lemn.

Xyloidina, eter nitric provenit din acțiunea acidului azotic (apă tare) asupra amidonului și a celulozei.

Xylol, *Dimethylbenzol*, C₈ H₄ (CH₃)₂, carburi de hidrogen ce se găsește în oleiul mineral care distilă între 136—139°; sunt trei: *orto-*, *meta-* și *paracyl*ol, primul e lichid, fierbe la 142°, al doilea fierbe la 139°, al treilea e cristalin. Toți trei dan cu acid nitric nitroxyloli, cari fiind reduși, dau *xylidine* (amidoxyloli) C₈ H₉ NH₂. Să cunoșc 6 xylidine isomere, din ele se prepară colorii cari se întrebuințează ca surrogate ale cocionelei.

Xylotith, *Xylotil*, mineral fibros, moale, cu înfățișarea unei scoarțe putrede de arbore (Berg-holz), considerat ca un produs de disocupunere a Serpentinului fibros, numit *Chrysotil*.

Xylotith se numește și un material de construcțiuni înstruind proprietățile lemnului și ale pietrei. Compus din rădățuri de lemn și magnezit și supus unei presiuni mari; e inatacabil de apă și acizi.

Xylogia, cunoștința speciilor de lemn.

Xylometru, aparat pentru determinarea volumului cubic al bucăților de lemne de formă iregulară; aceste lemne se cufundă în apă și volumul lor se calculează după cantitatea de apă eliminată.

Xylopagus, insect dipter din familia Xylophagidae, larvele lui trăiește în făg.

Xylotil, mineral, varietate de Chrisotil (v. Xylolith).

Xyridacee, (botan.) familie de monocotiledonate tropicale. Cuprinde plante ierboase perene cu port de *Carex* și *Juncus*; fruzele sunt lineare sau lineare-lanceolate; florile grupate în

inflorescente în formă de spice; ovulul ortotrop. Genul mai principal *Xyris* L. Frunzele și rădăcinile unora din aceste plante se folosesc în India și America de sud contra răiei. [S. Șt. R.]

Xystos, (grec.) colonadă acoperită, la Grecii vechi.

Y

Y, a 24-a literă a alfabetului, întrebuințată numai în nume proprii.

Yacht, (engl., pron. iot), corabie litorala cu vele; are un catarg. Y. sânt de origine nordică, și formează o specialitate a Mării Estice, mai ales a insulelor daneze. Volumul lor e de 60—100 tone. Englitera avea mai de mult asemenea corăbii pentru serviciul postal la marină, și dela aceste a trecut numirea Y. și asupra vapoarelor de plăcere întrebuințate pentru excursiuni pe toate Marile.

Yak, (*Bos grunniens*), mamifer rumegător din ordinul Artiodactylelor, fam. bovidelor, un animal mare, puternic, greciu. Are păr lung, des, moale și negru. Coarnele rotunde, puternice. Lungimea 3·5 m, înălțimea 1·9 m. Coadă 75 cm. Trăiește sălbatic în platoul tibetan. Se îmblânzește și se folosește la tras, dus greutăți și la călărit. Y. domesticit este de obicei alb, dă lapte, carne și piele. Coșile se folosesc de mahomedani la steaguri sub nume de tuiuri.

Yam, v. Dioscorea.

Yamagata, *Aritomo*, conte, om de stat japonez, n. 1838 în Chôshû. 1873 ministru de resboiu, 1877 șeful statului major, 1889—91 ministru president. În resboiul victorios contra Chinei, 1894, Y. a comandat armata japoneză în calitate de mareșal, apoi a fost numit inspector general al armatei.

Yanckekian, v. Iangckekiang.

Yankee, (pron. ienchi), nume dat în America Englezilor noi cari locuiesc în statele Maine, Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut și Rhode Island. În Europa se întrebuințează numirea Y. ca poreclă a Americanilor de nord. Y. Doodle (pron. Dudl) un vechiu imn național al acestora.

Yapura, (*Iapura*), afluent pe stânga râului Amazonas (America de sud), isvorește din Cordilieriile Columbiei, 1500 km. lung; numeroase cascade.

Yard, măsură de lungime în Auglia și America N., = 0·914 m. **Y. of Land**, măsură de suprafață; = 30 Aores = 12·14 hectare.

Yarkand, v. Iarkand.

Yarmouth, (*Great-Y.*), oraș în estul Angliei, la Marea Nordului, 49,334 loc. (1891); columna Nelson (44 m. înaltă) port, baie de mare; centrul pescuitului de heringi.

Yeddo, oraș, v. Tokio.

Yellowstone, afluent pe dreapta lui Missouri (America nord.), isvorește din Y.-Lake, curge prin statele Wyoming și Montana, se revarsă la Fort Union, 860 km. lung. Pe la isvoarele lui (Wyoming) se afla *Parcul Național Y.*, un basin de ca. 9250 km², încadrat de munți înalți de 3—4000 m., aci e *lacul Y.* (la altitudine de 2358 m.), 50 gaisiri (cel mai mare de 60 m. înalt), numeroase terme, isvoare de pucioasă și de namol; 1871 decretat de congres ca parc public.

Yemen, v. Iemen.

Yen, v. Ien.

Yezo, v. Ieso.

Yggdrasil, în mitol. nordică Frasinul, arborel gigantic, care reprezintă edificiul lumii, pentru că cracurile și crengile lui se lățiau preste toată lumea. Y. a avut trei rădăcini, una în Nifheim, a doua în Iofunheim și a treia în Midgrad (v. ac.).

Ymir, în mitol. nord-germ. un uriaș născut din mare; Y. cu vaca Andumbla au fost primele ființe create în lume.

Yola, v. Barca.

Yonkers, oraș în statul nordamerican New-York, lângă Hudson, 32,033 loc.; aci își petrec vara numeroși locuitori din New-York; fabrici de covoare și pălării de paie.

Yonne, afluent pe stânga Seinei (Francia), 293 km. lung. După el e numit *departamentul Y.* (în Burgundia), 7494 km², cu 332,656 loc. (1896), 5 arond., capitala Auxerre.

York, oraș cu municipiu la nord-estul Angliei, 67,004 loc. (1891); arhiepiscopie cu frumoasă catedrală (fund. 627, zidită 1070—1472, renumită orgă); anticități romane; fabrici de pânze, mănuși, tapete, sticlării; comerț. La Romani *Eburacum*, capitala Britaniei, mai târziu *Eborwic*, capitala imperiului anglo-saxon Northumberland.

York, *peninsula*, peninsula la nordul Australiei (Queensland) între Marea Coralelor și golful Carpentaria.

York, *duce de*, titlu dat de regii englezi fiului lor al doilea. Eduard III l-a dat lui Edmund, întemeietorul casei de Y., cu marca: o roșă albă. Henric VIII și Carol I l-au purtat până la moartea fraților lor mai mari și Iacob II până la suirea pe tron. Dela 1827 titlul Y. nu s'a dat până la 1892, când l-a primit princ. Georg, fiul princ. de Wales.

York de Wartenburg, *Hans David Ludovic*, mareșal prns.. n. 1759 în Potsdam, † 1830. S'a distins mai ales 1813—14 în luptele dela Katzbach, Wartenburg, Mökern, Montmirail, Laon și Paris. 1855 i-s'a ridicat o statuă în Berlin. Neptol său *Maximilian Y.*, n. 1850, oficier de stat major, a scris »Napoleon I als Feldherr«, 1888.

Yorkshire, (*ducatul York*), cel mai mare comitat în Anglia, 15,712 km², cu 3.208,828 loc. (1891); însemnată industrie de fier (cu centrul în Leeds și Sheffield), lână, pânză și bumbac; mine de carbuni.

Yorktown, localitate în statul nordamerican Virginia. 19 Oct. 1781 capitularea Englezilor sub Cornwallis.

Yosemite, vale romantică în California pe râul

Merced în sus, 13 km. lungă, cu grandioase cataracte.

Young, 1) *Y., Edward*, poet engl., n. 1681 în Upham, † 1765 ca preot în Upham. Scr. princ.: »Night-Thoughts«; poet sombru și melancolic.

2) *Young, Brigham*, n. 1801 în Whittington, dela 1844 șeful sectei Mormonilor, introduce 1852 poligamia. † 1877, lăsând 17 văduve cu 56 copii.

3) *Young, Edward*, călător african, n. 1831, oficier de marină, a fost incredințat 1867 cu căutarea lui Livingstone; a explorat lacul Nyassa. **Youngstown**, (pron. iongstaun), oraș în statul amer. Ohio, lângă Mahoning-River, cu 33,220 loc.; situat în mijlocul unui teritoriu foarte fertil; cu mine de cărbuni și fier, sticlă naturală; fabrici însemnate, comerț viu.

Ypsilantis, v. Ipsilante.

Yriarte, poet span., v. Iriarte.

Ysop, (botan.) v. Hyssopus.

Yssel, numele mai multor ape în Olanda.

Ystradyfodwg, oraș în comitatul englez Glamorgan (Wales), 88,351 loc. (1891).

Yttrium, *striu*, metal ce se găsește în Gadolinit (v. ac.) și alte mineralii rare, însoțit de Lanthan, Didym și alte elemente; formează cu acizi săruri incolore de gust dulceag și adstringent. În stare pură nu s'a putut obține.

Yucatan, peninsula în America centrală, între Golful Mexic și Marea Antilelor; pe ea se afla statele Mexicane Y. (91,201 km², cu 298,850 loc.) și *Campeche* (v. ac.). Pe coasta estică, lângă sinul Honduras, e colonia engl. Honduras (v. ac.). Y. e bogată în păduri (mahagoni, etc.); numeroase ruine, cu deosebire la Uxmal.

Yucca, L. (botan.) gen de plante din fam. Liliaceelor, trib. Draceneae cu tulpina lemnoasă, foile rigide linearlanceolate adese spinescente terminale, inflorescența în panicula terminală, florile mari pendule. Cuprinde vr'o 12 specii borealamericane, adese cultivate ca flori decorative, mai ales *Y. gloriosa* L., *Y. filamentosa* L., e și textilă de oarecare importanță în patrie.

Yuyu, v. Barca.

Yverdon, (*Iferten*, la Romani *Eburodunum*), oraș în cantonul elvețian Vaud, lângă lacul Neuchâtel, 6330 loc. În castelul de aci a fost institutul lui Pestalozzi între anii 1805—25.

Yvetot, oraș în depart. franc. Seine infer., 6914 loc. (1896); mai de mult (dela 534 incoace) forma dimpreună cu 18 parochii un district de sine, liber de ori ce impozite, sub numirea de »regat« (poesia lui Beranger »Roi d'Y.«)

Z

Z, ultima literă în alfabet.

Zăbala, parte a frîului care se pune în gura calului. **Z**. se compune de obicei din nisce zale de fier, ca calul să nu le poată roade cu dinții.

Zăbala, păreu în Rom., j. Putna, isvorește din Fața-Arșoaiei, primesce în ambele părți mai multe paraie, udă comunele: Nerejul, Năruja, Paltinul și Spulberul și se varsă în Putna la satul Prisaca.

Zabola, com. rur. în Trans., cott. Treiscaune, cu 2525 loc., Magh. și Rom. Este stațiune de cale ferată.

Zăbranic, vël subțire și transparent, v. Crêpe.

Zăbrăuți, 1) **Z**, masiv muntos în Rom., j. Băcău.

2) **Z**, păreu în j. Tutova, isvorește la Moșinoaia, primesce afluenți pe Glodul și Zăbrăuciorul, și se varsă în Siret.

Zabrus gibbus, insect Coleopter din fam. Carabidae, e de culoare neagră, 15 mm. lung. Larvele distrug plantele tinere.

Zăcământ, acumulări de minerale. De obicei se înțeleg sub această numire numai **Z**. de minerale utile. Se disting **Z**. de minereuri, de cărbuni, de săruri, de petrol, de materiale de construcție, etc. Fiecare categorie are subîmpărțirile ei. (Cf. B. v. Cotta, *Erzlagerstättenlehre*; A. v. Groddeck *Idem*, Fuchs et de Launay, *Traité des gîtes minéraux et métallifères*; R. Beck, *Lehre von den Erzlagerstätten*, etc.)

Zacan, *Efrem*, dascăl în Sebeș, a colaborat la traducerea bibliei dela Orăștie (v. Tordași).

Zacatecas, stat în Mexico, 64,138 km², cu 452,578 loc. (1895). **Capitala Z.**, la altitudine de 2430 m., 39,912 loc.; mine de argint.

Zaccharum, recte *Saccharum officinarum* L., plantă graminee indigenă, în India estică și archipelagul malaic, răspândită însă prin cultură în toată regiunea tropicală și în cea subtropicală, unde temperatura mijlocie nu trece sub +20°. Tulpina sa seamănă cu cea de Porumb, e înaltă de 3—5 m., groasă până la 4 cm. În parenchimul său se află 16—20% zachăr cristalisabil, care se extrage în industrie. Odinioară tot zahărul se obținea din trestia de **Z**.; ați din producția anuală de peste 10 milioane (1901—02), numai 3/4, milioane de tone se obțin din trestia de **Z**, restul din secle. Se mai obține din trestia de **Z**. ceară, *cerosie*, (se află pe frunze) la fel cu cea de albine; din zeama de unde s'a scos **Z**. se fabrică rom. *tafia*, ș. a. Întinse culturi de trestie de **Z**. sînt în Indii, unde recolta se face după 6—7 luni; în Antile, America tropicală, recolta acf făcându-se după 12 luni. [S. Șt. R.]

Zach, *Francisc*, matematician și astronom germ., n. 1754 în Pojon (Ung.), a fost ofțier austr., † 1832 de coleră în Paris. 1787—1806 directorul ob-

servatorului de pe Seeberg lângă Gotha, a trăit apoi în Italia și Paris. Publ.: »Geogr. Ephemeriden« și numeroase tabele astronomice.

Zacharia, nume purtat de regi, preoți și profeți din Test. v.; **Z**. se numește și unul dintre cei 12 profeți mici, care se întorsesse din robia babilonică, indemnând pe popor la reedificarea templului. Scrierea lui **Z**. este cea mai voluminoasă între scrierile prorocilor mici.

Z. și *Elisaveta*, părinții lui Ioan Botezătorul.

Zacharias, papă (741—752), a recăștigat domeniile papale ocupate de Liutprand regele Longobarților și a împiedecat jafurile lui. Tot **Z**. a aprobat alegerea lui Pipin de rege al Francilor.

Zacherlina, pulbere insecticidă, produsă din florile zdrobite ale plantei *Pyrethrum roseum* și carneum (v. ac.).

Zacint, insulă ionică, v. Zante.

Zad, *Zadd*, *Zadră*, numiri populare ale arborilor: *Larix decidua* Mill. sin. *Larix europaea* DC. și *Larix sibirica* Led. (v. ac.).

Zădărciul, coin. rur. în Rom., j. Vlașca, se compune din 4 cat., cu 1500 loc. **Z**. are 3 bis.; 1 școală mixtă; 3 mori pe Neajlovul.

Zădorlak, com. rur. în Banat, cott. Timiș, cu 2339 loc., Germani și Români.

Zadubriuca, com. rur., parohie, moșie boierească în căpit. Cernăuțului și j. Sadagurei în Bucovina, are 1032 loc. (980 ort.-or., 34 rom.-cat. și uniți, 18 mos.), 1 școală primară.

Zăgan, (*Gypaëtus barbatus*), v. Vultur.

Zăgănescu, *Pavel*, colonel de pompieri, n. 1815 în R.-Sărat; a studiat în școala grecească și a intrat apoi de tinăr în armată. La 1848 e locotenent în fruntea unei trupe de 180 pompieri, cari s'au distins în lupta cu Turcii pe Dealul Spirii. **Z**. la 1849 din motive politice e închis un an la Văcărești, de unde scăpând, întră din nou în miliție, ajungând rangul de maior, și la 1859 cel de colonel, și în această calitate e însărcinat cu organizarea grănicerilor. Demisionând întră în viața politică și la 1872 e vicepreședintele camerei. † 1896 în București.

Zăgaz, v. Dig.

Zăgon, com. rur. în Trans., cott. Treiscaune, cu 4849 loc., Români și Maghiari.

Zagora, numele actual al Heliconului (v. ac.).

Zagori, ținut în Epir, se întinde dela Ianina spre nord. Odinioară a fost locuit de Arămani, cari în partea cea mai mare s'au greccisat; au ramas arămănesci numai satele Grebeniti, Flamburari, Cernesi în partea sudică, pe când satele în valea Vovusei și a Rășinitului, adecă în partea nordică, și-au conservat caracterul arămănesc până astăzi.

Zagra, comună rur. în Trans., cott. Bistrița-Năseud, cu 1344 loc. români.

Zagrabia, (*Agram*), oraș liber reg., capitala Croației, Slavoniei și a cott. Z.; situat pe malul râului Sava, se compune din 3 părți (cetate, capital și orașul inf.), împreunate într-un întreg; are 39,430 loc.; aici își au reședința lor banul, guvernul și dieta țerii, arhiepiscopul rom.-cat., doi comandanți de trupe, oficiile civile și jurisdicționale; centru cultural cu universitatea »Francisc Iosif« (1874), seminarul teologic, pedagogie și tot felul de școale medii și primare, palatul universității Slavilor de sud, muzeu național de arte și industrie, pinacotecă dăruită de episc. Strossmayer, academia regnicolară de muzică, bibliotecă, etc., biserici frumoase și vechi (»Sf. Marcu«, zidită la 1099), piețe frumoase (»Piața lui Jellachich« cu statua lui Jellachich, banul din 1848/9); promenade (s. e. a episcop. Maximir), etc. Z. e centru de comunicațiune, comerț cu vin și cereale. Din cauza cutremurului din 1880 s'au ruinat mai multe edificii, dar au fost restaurate.

Zagreus, în mitol. grec. un predicat al lui Dionysos.

Zahăr, o substanță ternară, compusă de carbon, hidrogen și oxigen, corespunzătoare formulei $C^{12}H^{12}O^{11}$, conținută în sucii unii mare număr de vegetale. Z. normal sau *Saccharosa* este cristalizabil, indirect fermentescibil și nu reduce sărurile de cupru. Soluțiunea lui deviază la dreapta cu $73^{\circ}8'$ razele de lumină. Z. se topește la 160° dând un lichid gros, care se învîrtoșează, când se varsă pe o tablă rece (*Z. de orz*); la o temperatură mai înaltă preste 200° pierde apa, se discompune în parte și dă *caramel*; în fine el se distruge complet și lasă ca rămășiță un cărbune ușor și umflat. Este solubil în $\frac{1}{2}$ din pond apă rece și în ori ce proporțiune de apă caldă. Alcoolul diluat îl disolvă numai în parte și este cu totul insolubil în alcool absolut. Soluțiunea de Z. în apă disolvă oxidele metalice, cu deosebire varul, formând cu ele *saccharate* (v. ac.). Sub influința acizilor și la o urcare de temperatură Z. se împarte în glicosă (v. ac.). Vegetalele cele mai importante din cari se extrage Z. sunt: trestia de Z. (v. *Zaccharum*), năpii de Z. (v. *Beta*). La fabricațiunea Z.-lui se extrage prin diferite metode de compresiune sucii plantelor zaharoase; acesta este tratat cu var, care se combină cu Z. și formează saccharat de calciu. Făcând să treacă prin licoare un curent de anhidrită carbonică, calciul e precipitat sub formă de carbonat de calciu. Licoarea, separată de carbonatul de calciu, este decolorată, filtrându-o pe cărbuni de oase; ea e apoi evaporată încălzindu-o la o temperatură de 60° în căldări, în care s'a făcut vidul. Siropul fiind îndestul de concentrat e lăsat să cristalizeze. Cristalii de Z. astfel obținuți, sunt impregnați cu un lichid siropos și colorat: *melasă*. Pentru a-l separa de melasă, Z. e introdus într-o turbină, care constă dintr-o cutie de pânză metalică, care se poate învîrți cu mare repeziune în jurul axei sale. Prin rotațiune, melasa se scurge. Z. rămas în aparat se numește Z. brut sau *cassonadă*; el este încă colorat și înainte de a fi dat în comerț, este supus la o nouă operațiune: *rafinagi*. Trestia de Z., presată și uscată dă combustibilul numit *bagasă* (v. ac.). (Cf. Merceologia, Vlaicu; Chimia, Poni).

Zaharate, v. Saccharate. **Zaharimetru**, v. Saccharimetria. **Zaharina**, v. Saccharina. **Zahăr de struguri**, v. Glycosa.

Zăhăresell, comună rur., moșie boierească în căpit. și j. Sucevii în Bucovina, are 912 loc. (846 ort.-or., 48 rom.-cat., 18 mos.).

Zaharici, v. Pozharici.

Zahorna, sat în Rom., j. Iași, locul de luptă între Leșii, chieșnați 1615 de doamna lui Irimia-Vodă, și între Darabani lui Stefan-Vodă Tomșa, cari au fost nimiciți.

Zähringen, sat în Baden, 1159 loc. (1895). Aci sunt ruinele *castelului Z.*, leagănul ducilor de Z., din cari se trage familia domnitoare din Baden.

Zaica, *zaiță*, pasere, v. Gaica.

Zăicoiu, com. rur. în Rom., j. Dolj, se compune din 6 căt., cu 1357 loc., are 2 bis. și 1 școală.

Zaimis, *Alexandru*, om de stat grec, n. 1852, a suferit dreptul în Paris, 1890 ministru de justiție, 1893 presedintul camerei, 1897—99 ministru-presedinte.

Zalzon, v. Zizini.

Zakynthos, v. Zante.

Zala, comitat în Ung., se mărginește cu cott. Vas, Vespri și Somogy, cu riul Drava, cu Croația și Slavonia și cu Stiria. Teritoriul de 5121.63 km², se compune din o regiune mlăștinoasă în sud, canalisată, șesoasă, în văile râurilor Mura și Drava; regiunea dealurilor e în partea nordică. Apele cott. sunt: Lacul Balaton, și riurile Drava, Mura și Zala. Solul e roditor, pe lângă cerealele obicinuite crește și vița de vie. În Z. sunt 437,116 loc., Magh., Slov., Germ., și 159 Români, cari se ocupă cu economia de vite și cu agricultura, sunt însă comune întregi cari trăiesc după albinărit. Comerțul e dezvoltat numai în orașe. Comunicațiunea e înlesnită de căile ferate, a caror extensiune e de 355 km. Pentru cultura populațiunii servesc 510 institute de învățământ (3 gimnasii, restul școale populare). Cott. e împărțit în 12 cercuri pretoriale, are 2 orașe cu magistrat și e reprezentat în dieta în 9 deputați. Capitala *Zala-Egerszeg*, cu 6000 loc.

Zalakosta, (1805—58), Aramân din satul Siracu la Fınd, a luptat sub Marcu Boțari în contra Turcilor și s'a făcut renumit în literatura greacă prin odele și cântecele sale, cari sunt de o frumuseță rară. (Cf. Rangabé, Hist. lit. de la Grèce moderne II, 169 seq.)

Zalan, *Salan*, stăpânul ducatului bulgar din dreapta Tisei pe vremea descălecrii Maghiarilor în Ungaria. Arpad s'a luptat cu Z. pe câmpul dela Alpăr și învingându-l i-a cucerit țeara.

Zalatna, v. Zlatna.

Zaleski, 1) *Z.*, *Bohdan*, poet polon., n. 14 Febr. 1802 în Ucrania, a trăit dela 1830 în Francia, † 31 Martie 1886 în Paris. Scr.: Familia oea sfântă; Spiritul stepei (epos), și Dumy (cântece). Operele lui complete au apărut în 1877, 4 vol. 2) *Zaleski*, *Filip*, *cavalier*, de, ministru austr., n. 1836 în Lemberg, deputat polon în Reichsrath, 1883 șeful guvernului țerii în Galiția, 1888 ministru fără portofoliu.

Zaleukos, legislatorul Locrilor epizephyrici în Italia inf., secl. VII a. Chr.; autorul celor mai vechi legi păstrate în scris ale Grecilor.

Zălog, amanet (v. ac.).

Zălogirea, *Zălogire*, adică *amanetare* (v. ac.), e darea unui lucru mobil pentru garanția plății

unei datorii. Astfel, la țeară, se obicnuiesc că atunci când un locuitor prinde o vită în holdele sale, să o oprească și, dacă un vrea să o ducă la primărie spre a se conforma legii poliției rurale, o restituie proprietarului care însă lasă un zalog, precum o haină sau alt lucru, pentru ca să asigure despăgubirea celui vătămat.

Zalomit, *Ioan*, profesor rom., n. 1810 în Bucuresci, † 1885 tot acolo. Cu o bursă de stat a studiat în Germania și Franca. Profesor de morală și filosofie la Sf. Sava, apoi la facultatea de litere. A fost rectorul Universității în 1871—85. Lucrari: *Logica și morală*, trad. (1853).

Zalza, dulceață groasă preparată din zahăr și din fructe, care se întrebnițează ca umplătură la prajituri.

Zam, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 1030 loc., Români și Maghiari, staț. de cale ferată; comerțiu însemnat cu lemne și poame.

Zama, oraș în Africa de nord, spre sud-vest dela Carthago; 202 a. Chr. Scipio bate aci pe Hannibal.

Zambesia, v. Sambesi.

Zambila, *Zambilea* și *Zambul*, numiri vulgare ale plantei cultivate *Hyacinthus orientalis* L. (v. ac.), și ale plantelor selbetece: *Muscari comosum* Mill. și *Muscari tenuiflorum* Tausch. (v. ac.).

Zamca, (înseamnă cetățuia, castel, întăritură), e un subarbu al Sucevei cu 1555 loc. (410 ort.-or., 285 Armeni ort., 584 rom.-cat., 276 mos.), cu 1 biserică armeană, întărită de regele Poloniai Sobieski în 1686, când a luat din Suceava moaștele Sf. Ioan cel Nou.

Zamfira, mănăstire în Rom., j. Prahova, cu 46 maice, a fost întemeiată de mitrop. Nifon la 1857.

Zamfira, v. Gangur.

Zamfirescu, *Duiliu*, publicist, n. 30 Oct. 1858 în Plăgănești (R.-Sarat), a studiat în țeară și la 1885 a intrat în diplomație; 1888 numit secretar de legațiune; dela 1894 înceace atașat la legațiunea din Roma; membru corespondent al Acad. rom. Publicații: În fața vieții, roman, Bucuresci, 1884. Novele, 1888. Alte orizonturi, poesii 1894. Lumea nouă și lumea veche, roman, 1895. Novele romane, În nuri păgâne, poesii noue, 1897. Poesii noue, 1899. Viața la țeară, roman. În resboru, roman, 1902.

Zamfirescu, *Mihail*, poet rom., n. 1839 în Bucuresci, † Sept. 1878. A fost funcționar la Eforia spitalelor civile. Scrieri: Căntece și plângeri, poesii (1860—73). Musa dela Bortă-rece, bufonerie literară lirică (editată de Revista Contemporană în contra societății »Junimeae» și a »Convorbirilor literare»), 1873.

Zamia L., (botan.) gen de plante lemnoase din fam. Cycadaceelor, trib. Eucephalarteae, cu tulpina nudă supra- sau subterană, cu foi pinate paralelnerviate și pețiol neted sau spinoas. Cuprinde vr'o 30 specii tropical și subtropical americane; sânt plante decorative de florării. [A. Pr.]

Zămislire, *concepțiune*, urmarea unei împreunări sexuale prin care s'a fecundat un oual. (Cf. art. Fecundațiune.)

Zamolxis, (*Zalmoxis*), în mitol. thracă un discipol al lui Pythagoras, devenit un înțelept al anticității; pe la 556 a. Chr., reintorcându-se în Thracia, a fost venerat ca zeu. Cultul lui a

trecut și la Daci. (Cf. Cultul păgân de Dr. A. Marienescu și Istoria lui Fotino.)

Zamora, 1) *Z.*, prov. span. (Leon), 10,615 km², cu 270,072 loc. *Capitala Z.*, lângă Duero, 15,292 loc.; episcopie. 2) *Z.*, stat în Venezuela, 65,317 km², cu 253,418 loc. (1894). *Capitala* Guanare.

Zămoșița, numele popular al plantei *Hibiscus ternatus* Cav. (v. ac.).

Zămoștia, comună rur. în Rom., j. Dorohoin, formată din 3 sate, cu 2805 suf.; în Z. se află o moșie a statului, în vechime a mănăst. Zămoștii (v. ac.) în Bucov., apoi a mănăst. Risca. Are 1 bis. și 1 școală.

Zămoștil, comună rur. în Bucov., parochie, moșie boierească în căpit. Vijnița și j. Văscănt pe Ceremus, cu 1789 loc. (1607 ort.-or., 36 rom.-cat., 146 mos.), 1 școală primară. Aici a existat în secl. XVIII un schit mănăstiresc, desființat în 1786.

Zamoyski, *Jan*, om de stat polon, n. 1 Apr. 1541 în Skokow, dela 1580 mare general și cancelar polon sub regele Sigismund III. De fapt el avea conducerea țerii, era sufletul ei, și purta resboaiele cu vecinii. A avut parte și la evenimintele din principatele române, ajutând Movilescilor din Moldova, afiliați politiceii turcesci de atunci, contra lui Mihail Viteazul. Lupta dela Bucov în pădurea Teleajeuului (10° Oct. 1600), a fost condusă de însuși Z. † 3 Iunie 1605 în Zămoștie.

Zampieri, pictor, v. Domenichino.

Zanardelli, *Giuseppe*, om de stat italian, n. 1829 în Brescia, 1859 membru radical al parlamentului, 1876 ministru al lucr. publ., 1878—81 de interne, 1881—83 și 1887—91 de justiție, 1892 de finanțe, 1891—94 presidentul camerei, 1897 ministru de justiție, 1898 din nou presidentul camerei. † 26 Dec. 1903 în Madero.

Zanella, *Giacomo*, liric ital., n. 1820, a studiat în Viena, ca preot la universitate din Padua a ocupat catedra de literatură ital. și filosofie. † 1888. Scrierile sale sânt poetice și estetice, și denotă mult sentiment; în cele filosofice însă puțină putere de aprofundare. Ele sânt: *Sopra una conciglia fossile*; *Natura e scienza*; *Versi*; *Scritti vari*; *Della letteratura italiana nell'ultimo secolo*, etc. A tradus biblia din scriitorii antici și clasici moderni.

Zanes, castel aflat de Traian în Dacia, era situat lângă Turuu-Severiu. (Xen., Ist. Rom. I, pag. 149.)

Zănescl, comună rur. în Rom., j. Neamț, în stânga riului Bistrița, e formată din 3 căt., cu 2038 loc., cari se ocupă mai intensiv cu economia de vite.

Zanguemar, numire veche a litoralului estic al Africeii, dela Equator spre sud până la Cap Delgado, v. Sansibar.

Zankov, *Dragan*, om politic bulgar, n. 1828, a fost jurnalist în Constantinople; reintors în Bulgaria intră în partidul liberal, făcând opoziție principelui, și ajunge 1880 ministru de externe, iar 1883—84 ministru-președinte, în care calitate a conlucrat la resturnarea princ. Alexandru; a fost apoi expulsat din țeară și a trăit mai multă vreme în Petersburg. Rechemat în 1895, a fost ales în adunarea notabililor. Agitează pentru Rusia.

Zanne, 1) *Z.*, *Alexandru*, scriitor și inginer

rom., n. 1821, † 7 Nov. 1880 în București. În 1848 a fost prins și întemnițat în Constantinopol și la Brussa. La 1859 se reîntoarce în țeară și ocupă mai multe funcțiuni publice. A scris: Cicero: Catilinarele (trad.), Aritmetica elementară (1863), Monetarul (1868), Sistemul metric (1878). A tradus împreună cu Bolintineanu și Costinescu: Les misérables, de V. Hugo. A colaborat la Albina Pindului, Calendarul geografic și literar.

2) **Zanne, Iuliu**, scriitor și inginer rom., n. 17 Iul. 1855 în Brussa (Asia mică). A studiat în Paris. A fost inginer la căile ferate, la serviciul de poduri și șosele. A publicat o colecție bogată de proverbe rom. în 9 vol. (1895—1903), primele 2 premiate de Acad. rom.

Zannichellia L., (botan.) mic gen din familia Naiadaceae, tribul Zannichelliace cu una sau mai multe specii de ierburii aquatice, submerse, răspândite prin lacurile și apele lin curgătoare de pe întreaga suprafață a globului. Unică specie cunoscută este *Z. palustris L.*, care crește și în părțile noastre prin ape stagnante limpede și este cunoscută poporului nostru sub numirea de: Mătriță. [Z. C. P.]

Zănoaga, munte în Rom. pe teritoriul j. Dâmbovița. În vârful lui e un platou numit Podul și Câmpul cu Florile. Z. are pășune bogată. Tot Z. se numește și un munte în j. Gorj, pe care se află vama Buliga, precum și trecătoarea Vulcanului în Ungaria.

Zante, (*Zakinthos*), insulă ionică, 438 km², cu 45,032 loc. (1896); formează singură o nomarhie; foarte roditoare, se produc stafide, oleu, vin, fructe sudice; numeroase izvoare de petrol și bitumen. **Capitala Z.**, 14,650 loc.; arhiepiscop grecesc, episcop cat.; port; industrie de bumbac.

Zanthoxylum L., (botan.) gen din familia Rutaceae, cu numeroase specii de arbori sau arbuști de prin Asia temperată estică și America nord-vestică. În lemnul lor e o substanță colorantă galbenă și un principiu amar, *xanthopierina*, ce pare identic cu *berberina*. Scoarța de *Z. americanum* Mill. din America nord-vestică se folosește contra reumatismului, sifilisului; fructele de *Z. Retha* DC. din munții Indiei se mănâncă, iar semințele sale, ca și cele dela *Z. alatum* Roxb., se folosesc ca cele de piper, sub numele de piper de Japonia; alte specii au întrebuințări medicinale prin țerile de origină. [S. Șt. R.]

Zanzibar, v. Sansibar.

Zăpada, v. Neaua.

Zăpciu, în Rom., odinioară sub-prefect, agent executiv.

Zăpiș, înscris, egal contract semnat de parte sau părți, ori legalizat sau autentificat. Astfel, vechiul art. 613 din pr. civilă rom. vorbește de Z. netăgăduit, adică de un înscris autentic sau recunoscut de acel dela care emană. În acest sens, jurisprudența a decis că hotărîrea pronunțată contradictoriu și emanată dela prima instanță, echivalează cu un Z. netăgăduit, așa că pe baza ei se poate ordona înființarea unui sequestru asigurător.

Zăpodeni, com. rur. în Rom., j. Vaslui, se compune din Z. și 2 sate, cu 2030 loc.; are 2 bis. cu 3 preoți și 4 eclesiari și 1 școală mixtă.

Zăpodie, vale; terenul cultivat între două

dealuri, format prin săparea apelor de ploaie și ninsoare.

Zăpolya, familie de origineslavonă, apoi maghiarizată. Sub Mateiu Corvin a fost palatin *Emerich Z.* (1485); fratele său mai tânăr *Stefan Z.*, a luat parte activă la cucerirea Austriei și a fost numit guvernator al Vienei. La moartea lui Mateiu s'a datorit lui ridicarea la tron a lui Vladislav II. † 1499. Fiul său *Ioan Z.*, n. 1487, 1510 voevod al Transilvaniei numit de Vladislav, a înăbușit revolta lui Doja (1514). La Mohaci a sosit după pierderea bătăliei. A fost ales rege de nobili și de cler contra casei de Habsburg, dar fû bătut la Tokaj și a fugit în Polonia. În cele din urmă învinse Z. cu ajutorul lui Soliman II care îl făcu vasalul său. Prin pacea dela Orade (1538), Z. a căpătat pentru durata vieții sale titlul de rege și Ungaria dela Tisa spre est, împreună cu Transilvania. Fiul său *Ioan Sigismund* a fost voevod al Transilvaniei dela 1540—71 și cu el s'a stins familia Z. (v. Ioan II Sig., vol. II, p. 858.)

Zaporojeni, (*Cetatea*), ruine ale unei fortărețe căzăcesci în Rom., j. Tulcea; a fost reședința Cazacilor Z., fugiți din Rusia sub Petru cel Mare și primiți de Turci în Deltă sub condițiunea de a lupta contra Rușilor.

Zappa, *Evangehia*, milionar grec, n. 1800 în Epir, † 1865 în București, unde s'a stabilit dela 1833; a devenit cetățean român la 1844 și a strins o foarte mare avere. La 1858 dă guvernului elin 400 de acțiuni ale societății de navigațiune națională și 3000 de galbini, din ale căror venituri să se facă expozițiuni de produse naționale eline, numite Jocurile Olimpice. Pentru organizarea acestor expozițiuni, din 4 în 4 ani și pentru administrarea averii lor s'a înființat o comisiune a Olimpicilor, numită mai târziu »epitropia legăturilor«. La 29 Sept. 1860 dăruiesc guvernului român 5000 de galbini pentru compunerea unei gramatici și unui dicționar al limbei române. Prin testamentul său din 30 Nov. 1860 mai daruesce guvernului român 1000 de galbini tot pentru scopul arătat. Pentru acest scop se înființă la 1866 Societatea Academică, devenită ađi Academia română (v. ac.). Prin testament mai lasă 30,000 de galbini tuturor rudeniilor sale și toata averea ceealaltă vărului său, **Constantin Z.**, cu condițiune, ca după moartea acestuia să rămână epitropiei Olimpicilor din Atena, și altor instituțiuni culturale din Grecia. Constantin Z., la rândul său, lasă și el toată averea sa, împreună cu a vărului său, E. Z., statului elin. Inșă averea Z. compunându-se din imobile rurale în România, și după legile acesteia, persoane străine neputând stăpâni imobile în țeară, tribunalele au respins cererea de punere în posesiune a statului elin. Din această cauză, la 28 Oct. 1867, s'a născut un conflict diplomatic între cele două state. În procesul născut de aci intervenind și rudeniile lui Z., tribunalele au adjudecat lor averea imobilă a lui Z.

Zara, capitala Dalmației, lângă Adriatică pe o ângustă limbă de pământ, 11,496, ca comună 28,230 loc. (1890); arhiepiscop cat. și un episcop gr.-or.; dom în stil bizantin (din secl. XIII); arc triumfal roman; fabricație de rosoglio, comerțiu însemnat.

Zaraf, persoana care se ocupă în mod profesional cu schimbul de bani.

Zarand, 1) *Z.*, com. rur. în Ung., cott. Arad, cu 3168 loc. rom. Are tîrguri de vite foarte însemnate; în apropiere urmele unui vechiu castel. 2) *Z.*, comitat până la 1876, când prin art. de lege XXXIII a fost desființat și teritoriul lui anexat parte la cott. Hunedoara, parte la cott. Arad.

Zare, vîrf, coama dealului, unde dealul sau muntele se mărginesce cu orizontul.

Zargan, numire pop. a pescelui Belone (v. ac.).

Zarlino, *Giuseppe*, celebru teoretician în muzica, n. 1517 în Chioggia, succesorul lui Ciprian de Rore ca regens chori la biserica S. Marco în Veneția, † 1590. Scr. princ.: *Instituzioni armoniche*, 1562.

Zarnacadele se numesc în Moldova plantele: *Narcissus poeticus* L., *Narcissus Pseudo-Narcissus* L., *Narcissus biflorus* Curt., *Narcissus Tazetta* L., *Narcissus radiiflorus* Salisb. (v. ac.).

Zărnesci, 1) *Z. de Călnău*, com. rur. în Rom., j. Buzău, formată din 3 cat., cu 1300 loc. 2) *Z. Cacaleți*, com. rur. în j. Argeș, se compune din 7 sate, cu 1366 loc., are 2 biserci și 1 școală. (v. și Zernesci).

Zarpa, brocat și haină de brocat (v. ac.).

Zarskoje Selo, v. *Țarskoie Selo*.

Zarvana Akarana, în mitol. pers. învătăura, înțelepciunea religioasă a lui Zoroaster (v. ac.). În fruntea înțelepciunilor s'a pus principiul primitiv divin, numit *Z. A.*; dar *Z. A.* a reprezentat și o ființă divină, primitivă și perfectă, care a ordonat să se creeze lumea.

Zarzăr, numele popular al pomilor cultivați: *Prunus Amarella* Rchb., *Prunus Armeniaca* L. și *Prunus Cerasifera* Ehrh. (v. ac.); fructele comestibile ale acestor pomi se numesc *Zarzăr*.

Zarzat sau *legume*, se numesc plantele cari se întrebuințează în bucătărie. Cultura lor se face în grădini sau părți de grădini anume afectate în acest scop: grădina de legume (zarzat).

Zarzavela, un connume al Diavolului.

Zarzueta, (*span.*) mică piesă teatrală cu cântece; operetă, operă buffă.

Zastavna, com. rur., tîrg, parochie, inoșie boierească în Bucov., căpit. Cotman și j. Zastavna, are 4703 loc. (2385 ort.-or., 781 rom.-cat. și uniți, 6 protest., 531 mos.), 1 biserică rom. și alfa unită, 1 școală primară; e scaunul județului.

Zatal, ostrov în Dunăre, cu lacurile Tataru lung și Furtuna. (j. Tulcea.)

Zăvada, loc împrejmuț cu șanț, uneori acoperit și cu paie ori stuf pe deasupra, unde-și adapostesc niocanii și locuitorii din câmpia României vitele lor de criveș și întemperii în lipsa de grajduri și poiate proprii.

Zăvalul, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe malul Dunării, cu 1015 loc. În raionul comunei s'au aflat șanțuri adânci și risipituri de cărămidă veche; în pădurea *Z.* e un izvor subteran cu apă feruginoasă. Terenul accidentat de ponoare și văi e exploatat în pășunit și arătură. Cultura viilor e generală.

Zavera, numire dată revoluțiunii grecesci din principate sub conducerea lui Al. Ipsilante (v. ac.); revoluțiune în general.

Zăvideni, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, unde au decurs luptele între Turci și Mavroforii lui Ipsilante (1821). Com. *Z.* are 916 loc.

Zăvod, v. Căne.

Zavolu, pădure de salcie. *Z.* se numesc mai

cu samă pădurile de salcii din ostroave și terenul supus inundațiunii. În *Z.* se mai găsesc răchită, arini, plop, teiu și alte esențe de lemn moale.

Zbieroaia, com. rur. în Rom., j. Fălciu, pe valea Prutului, formată din 4 sate, cu 1282 suflete.

Zea L., (botan.) gen monotipic din familia Gramineae, trib. Maydeae. Unica specie *Z. Mays* L. este o mare și puternică plantă erbacee, anuală, originară din America (Mexico), mult cultivată ca plantă alimentară și furageră prin țările calde și temperate ale globului, introdusă în Europa abia prin secolul al XVI-lea; ea se cultivă în părțile noastre foarte mult și, după cum se scie, formează baza nutrimetului poporului nostru. *Z. Mays* L. e cunoscută de Români sub numirile de: *Porumb* (Muntenia), *Popușoi* (Moldova și Bucovina), *Cucuruz* (Transilvania), etc. Prin cultură s'au obținut numeroase varietăți, dintre cari menționăm unele, cari sînt cultivate și prin părțile noastre și anume: *Cincantin*, *Dintele calului*, *Hangan* (varietate indigenă), *precoce*, cultivată în comuna Hangu din Moldova) și *Scorunnic*. Ca plantă decorativă menționăm: *Z. Mays* L. var. *variegata* Hort., care se cultivă uneori prin grădini, din cauza frunzelor sale frumoase cu vărgi albe și roșietice. [Z. C. P.]

Porumbul a fost adus în Spania de Cristof Columb, (Die Reisen des Christoph Columbus 1492—1514, nach seinen eigenen Briefen und Berichten. Leipzig, 1890). Pe la finele evului mediu corăbiile Spaniolilor și Portugezilor au transportat mărfurile lor la Geneva, Veneția și Constantinopole, astfel s'a răspândit *P.* în Turcia și de acolo în țările dunarene (Heyd, *Geschichte des Levantehandels*; E. von Lippmann, *Zur Geschichte des Mais*, *Chemiker-Zeitung* XVI. 76. 1892). În Muntenia *P.* a fost introdus la finele secl. XVII sub domnia lui Șerban Cantacuzino (1678—88), în Moldova la începutul secl. XVIII de prințul Constantin Mavrocordat (A. Xenopol, *Ist. Rom.* V; Philippides în *Geografia României* publicată în limba greacă în Lipsa în 1816; E. de Hurmuzaki, *Docum. ist.* X. Bucuresci, 1897); iar dupa P. S. Aurelian și G. Crăiniceanu *P.* a fost introdus în Moldova sub Nic. Mavrocordat în 1716 (P. S. Aurelian, *Starea economică a României* în secl. XVIII. Bucuresci, 1882; G. Crăiniceanu, *Igiena țeranului român*. Bucuresci, 1895). În Ardeal se crede că a fost introdus sub principele George Racozi I. Este sigur că în timpul prințului Dim. Cantemir nu se cultiva în Moldova *P.*, căci el, enumerând produsele din țeară nu face mențiune de *P.* și arată că se mănâncă mămăligă de meu. Dupa Teutsch (*Geschichte der Siebenbürger Sachsen*. Kronstadt, 1858 și G. Crăiniceanu, *Igiena țer. rom.*) stăpânirea a interzis în Transilvania în 1686 de a se planta agrul de grâu cu *P.* În Transilvania și în Banat *P.* a fost cultivat în 1791, în Bucovina în 1786 (Hurmuzaki, *Docum.* VII). În anul 1806 s'a imprimat la Buda în limba română o cărtică intitulată: *Povățuirea cătră economii de câmp pentru folosul școalelor românesce celor din țeara ungurească și țările ei împreunate, în care cărticia se vorbește despre gătirea semințelor de cucuruz sau malaiu, pe care îl numesc în Țeara-Românească porumb, în Moldova păpușoiu, că adaogirea ca cucuruzul*

întru atâtea se agonisește în țeara ungurească și în Ardeal, cât pe multe locuri săracimea numai cu bucate făcute din făină de cucuruz traiesce. În anii 1895—1900 au fost în regatul român cultivate cu acest cereal 1.849,240 hectare sau 35% din toată suprafața cultivată, cari produc pe an 22.290,000 hectolitri de P. Toata producțiunea anuală de P. se împarte astfel: Statele-Unite ale Americii de Nord 650 milioane hectolitri. Austro-Ungaria 39·8 mil., Italia 29·3 mil., Regatul român 22·1 mil., Franția 9·6 mil. hect. Varietățile de P. cultivate în România sunt după V. Cărnă-Munteanu: P. țeranesu sau românesu cu stuleți mari, același cu stuleți mai mici, P. cincantin galben, cincantin portocaliu, scorunicul, P. nemțesc, P. secuesc, P. Pignoletto. Compoziția chimică a P.-lui este cea următoare: apă 10·59—15·75%, saruri minerale 0·88—2·33%, oleu 4·22—7·11%, celuloza 1·90—3·33%, amidon 60·49—70·51%, materii azotoase 10·04—12·44%. Cele din urmă difer puțin de materiile azotoase ale celorlalte cereale și se compun după V. Griessmayer (Die Proteide der Getreidearten. Heidelberg, 1897) din 3 globuline, din mai multe albumine, din un proteid solubil în alcool; din globulinele P.-lui se poate separa un fel de mio-sina și Edestina, corp analog cu vitelina. P. servă ca aliment pentru oameni, formând baza alimentațiunii, în mare parte chiar alimentul exclusiv al populațiilor române rurale; ca material pentru fabricarea de alcool și de amidon (scrobeala); ca nutreț pentru vite; nu numai boabele de P. ci și cocenii se întrebuintează pentru hrana animalelor. P. nu se desvoaltă în mod normal, nu ajunge la maturitate perfectă în localitățile din latitudinile geografice și din înălțimile deasupra nivelului mării, în cari nu se poate cultiva nici vița, în vaille adânci în cari nu intra razele solare timp destul de îndelungat. P. uceopt, umed, rău conservat, ca și făina de P. păstrată în locuri umede întră în fermentațiune, și în P. astfel stricat se descompune parte din substanțele nutritive, el devine un aliment sărac, în care se mai nasce o materie toxică, care produce Pelagra la oameni predispuși la aceasta boala prin hrana saracă. (v. Grâne, Mămaligă, Malaiu, Pelagra.) (Cf. P. S. Aurelian, Țeara noastră. Bucur., 1880; N. O. Popovici-Lupa, Der Anbau des Mais in Rumänien. Halle, 1889; G. Crainiceanu, Igiena țeranului român. Bucur., 1895; N. Manolescu, Igiena industriei române. Bucur., 1895; B. G. Assan, Industria morarilor în România. Bucur., 1896; G. Maior, Manual de agricultura rațională. Brașov, 1897; I. Felix, Raport general asupra Igienii publice pe anii 1896 și 1897. Bucur., 1899; A. Bernad-Lendway, Grăul și făinurile, porumbul și mălaiul din morăritul indigen. Bucuresci, 1899. etc.) [I. Felix.]

Zebil, com. rur. în Rom., j. Tulcea, așezată într'un loc deluros. Z. are 925 loc., Români, Bulgari și Ovrei, 1 bis. ort. și 1 școală.

Zebra, (*Equus zebra*), mamifer din ordinul Perissodactylelor, fam. Equidelor, are pe corp dungă negre sau brune pe fond alb sau galbinu, numai pe partea dinapoi a burții este fără vargi. Seantă foarte mult cu caii. Lungimea 2·2 m., înălțimea 1·3 m., coada 60 cm. Traiesc în părțile deloase ale Africii de resărit și de sud. S'au făcut încercări de domesticire în timpul din

urmă cu succes. Asemenea Z. este și *Quagga* (v. ac.) (*Equus quagga*) de prin câmpiile Africii de sud, sin. Equide și Hippotigris.

Zebrina Schnitzl., (botan.) nic gen din fam. Commelinaceae, trib. Tradescantieae, cuprinde plante erbacee, laxe, decumbente, scandente sau pendule și ramificate cu frunzele oval-lanceolate, distice, iuvaginate și sesile. Acest gen are vr'o 2 specii, ce cresc prin Mexico și Texas; ele sânt uneori cultivate ca plante ornamentale; astfel *Z. pendula* Schnitzl., orig. din Mexico. [Z. C. P.]

Zebul, (*Bos indicus*), mamifer rumegător din ord. Artiodactylelor, fam. Bovidelor, seamăna cu boii nostri, având la partea dinainte a spatelui o cocoasă de grasime. Părul brun, galben, alb. Exista și Z. pitici (de marimea unui asin). Traiesc prin padurile Indiei.

Zece porunci, (*Dekalog* = zece cuvinte) date lui Moise de Dđeu în muntele Sinai; baza vieții religioase-politice a poporului lui Israil. Cele Z. p. au fost, după obiceiul egiptean, scrise pe două table de piatră și pastrate în «Sicriul legii», cari pe timpul lui Solomon mai existau. Cele Z. p. sânt învățate de toate bisericile creștine.

Zeche, haină largă de postav ce o poartă țeranul. Z. este industrie țeranească și este țesută și cusută de țeranca română.

Zechina, orig. monetă venețiană de aur, numita astfel după monetaria Zecca; s'a batut de Austria până la 1822. Valora 22 Lire = 4 fl. 31 cr.

Zecimi, v. Dijma, Țecime adițională, Maximum și art. România (Imposite, vol. III, pag. 826).

Zedekia, ultimul rege al imperiului Iuda, 597 a. Chr. 586 orbit și dus în captivitate.

Zedoaria, v. Cucuma zedoaria.

Zeeland, v. Seeland.

Zefir, vântul dela apus, se ivesce mai ales primavara, seara; e ușor și fara variație simțitoare de temperatura. E cântat mai mult de poeți, decât în adevăr se manifestă. Divinizat la Greci și Romani, cântat de Homer și Hesiod; el e legat de primăvara și e personificat ca fiul lui Astraeos și Eos, amantul nimfei Chloris, ce represintă verdețea primaverei. E considerat ca mesagerul deilor. (v. și Zephyros.) [G. M. M.]

Zefirescu, *Constantin*, profesor rom.; în 1837, ocupa o catedră de chimie la Academia mihailleana (v. ac.) din Iași.

Zefkari, *Alexandru*, general rom., n. 1830 în Bucuresci. Comandant al garnisoanei Bucur. când se urzesce complotul militar contra lui Cuza. În resoiul independenței a fost atașat pe lângă marele cuartir general al comandantului rusesc.

Zegaia, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, se compune din 2 sate, are 1870 loc., 1 biserică și 1 școală.

Zegujani, comuna rur. în Rom., j. Mehedinți, compus din mai multe sate, cu 1100 loc. Hotarul com. Z. se extinde pe valea Motrului, pe care cresc cereale îmbeșugate.

Zekel, *Mihail*, unul din cei 2 comisari (el și Ungnad) numiți de Rudolf pe lângă Mihaiu Vi-teazul (v. ac.), ca să se înțeleagă cu voevodul român cum ar trebui organizata ocărnuirea Ardealului.

Zêlau, (magh. *Zilah*), oraș cu magistrat în Trans., cott. Selagiu, lângă riul Z.; cu 7639 loc., Magh. și Rom. Z. e reședința comitatului, are tribunal regesc, judecătorie cercuală, direcțiune

financiară, gimnasiu superior, pedagogie de stat, școala civilă, școală industrială, oficiu de dare, muzeul comitatului. **Z.** e stațiune de cale ferată.

Zeleneul, com. rur. în Bucov., cu cât. Plesnița și Samsonenii, parohie, moșie boierească în căp. și j. Coțman; are 1878 loc. (1785 ort.-or., 16 rom.-cat., 77 mos.), 1 școală primară.

Zell, numele mai multor orașele germaue, având fiecare câte un atribut; mai însemnat e **Z. am See** în Salzburg, lângă lacul **Z.**, la altitudine de 758 m. în Pinzgau, 1155 loc. (1890).

Zelot, zelos, la Iudei se numiau acei indiviți, cari se entusiasmau pentru legea lui Moise și încongiurau contactul și amestecul cu neovrei. **Zelul** lor a provocat dese revolte contra Romanilor și a dat ansă la nimicirea Ierusalimului. Ați **Z.** se dice acela, care ține strâns la prescripțiunile religiozii sale și în cestiuni religioase este intransigent.

Zemplén, comitat în Ungaria; se marginesce la nord cu Galiția, la vest cu Sáros, Abauj-Torna și Borsod, la sud cu Szabolcs și la est cu cott. Ung. Numerul loc. e de 327,993, diutre cari 174,107 Magh. 106,114 Slovaci, apoi Ruteni și Germani. Suprafața lui, care are o extensiune de 6301·58 km²., este în partea nordică și nord-vestică muntoasă, în partea sudică și sud-estică sesoasă. În ape curgetoare este foarte bogat. Cel mai mare riu e Tisa, care spala partea sud-estică a cott.-lui; cam paralel cu acesta curge Bodrogu. Unul dintre cele mai însemnate isvoare de venit al loc. e cultura viței de vie. Aici se afla bogatul și productivul ținut al vinului *Hegyaltja* și orașul *Tokaj* cu vinurile sale renumite. În timpul din urma aceste vii au suferit mari pagube din cauza filoxerei, dar de un timp încoace din nou au început să se ridice. Tot așa de renumit e cott. **Z.** și în cultivarea poamelor; mere, pere și prune se gasesc în abundență. Ecouomia de vite și stuparitul încă sînt dezvoltate. În privința culturală e de amintit ca în cott. **Z.** sînt cu totul 486 școale și anume: 1 acad. de drept, 1 teologie, 2 gimnasii, 1 pedagogie, 1 școala civilă, 501 școale populare, 24 școale froebeliane și 11 școale industriale și comerciale. Capitala e *Sátoralja-Ujhely* în centrul cottului, lângă riul Bodrog.

Zend, limba în care sînt scrise cărțile sfinte ale Parsilor (v. *Zendavesta*).

Zendavesta, biblia sau sfânta scriptura a Parsilor (v. *Parsism*), o colecțiune din remașițele cântecelor vechi ale Iranilor, în cari religiunea introdusă de Zoroastru (v. ac.) își are înveșturile sale autentice; e unul din documentele religioase cele mai vechi ale omenimii.

Zendrin, *Bernardino*, poet itahan, 1839—79 a trait în Elveția germană, a studiat dreptul în Pavia. A fost profesor în Bergamo, s'a stabilit la 1867 în Padua la catedra univ. de limba și literatură germană. Renumele literar i-l-au întemeiat traducerile din Heine, Heyse, etc.; a mai publicat poesii lirice, schițe și nuvele. La 1881 au aparut Opere complete di B. **Z.**, 6 vol.; Epistolano, edate de veduva poetului.

Zengg, oraș cu port în Croația-Slavonia, cott. Lica Crbava, cu 3000 loc. Residența unui episcop. Colonia romana *Segna*.

Zenit, punctul ceriului unde verticala unui loc întâlnește ceriul; punctul direct deasupra

capului. *Zenital*, care e în raport cu zenitul: *Distanță Z.*, lungimea (în grade) a arcului de cerc măsurat dela un punct al sferei ceresci pâna la zenit; ea se măsoară cu Theodolitul (v. ac.).

Zenker, *Frideric Albert*, medic german, n. 1825 în Dresda, 1855 prof. univ. în Dresda, apoi în Erlangen. **Z.** a descoperit, 1860, trichinosa. † 13 Iunie 1898. Scrieri: *Normale und pathologische Anatomie der Lunge*, 1862; *Krankheiten des Oesophagus*, 1877; dela 1865 a redactat, în colaborare cu Ziemssen, »*Deutsches Archiv für klinische Medizin*«.

Zenobia, *Septimia*, regina Palmirei, soția lui Odaenathos, care la 260 a luat domnia Syriei. După moartea lui, **Z.** a ocupat tronul și s'a numit împărăteasa Orientului; și-a întins domnia asupra Syriei și Egiptului. La 272 prizonieră la împ. Aurelian, care o aduce la Roma 274. † în Tibur.

Zenodotos, gramatic elin, din Alexandria, a trait în secl. III a. Chr. primul administrator al bibliotecii fundate de Ptolomaeos Philadelphos. Autorul primei recenziuni critice a operelor lui Homer.

Zenon, 1) *Z. din Elea*, filosof elin din școala eleatica, a trăit în secl. V a. Chr. Elev, apoi amic al lui Parmenide, s'a făcut cunoscut ca un mare apărător al libertății. El este considerat ca întemeietorul dialecticei. În doctrinele sale cosmogonice admite că totul s'a produs din patru elemente: căldura, uscatul, receala și umezeala. Tot el prin exagerările sale a pregătit calea pentru sofistică și scepticism.

2) *Zenon*, numit *Stoicul* din *Kition*, filosof elin, n. pe la 340 a. Chr. Este considerat ca întemeietorul școalei stoice (v. ac.).

Zenta, oraș cu magistrat în Ung., cott. Bács-Bodrod, pe partea dreaptă a Tisei, într'un ținut foarte roditor, cu 28,588 loc., Magh., Sêrbi și Germani. **Z.** are 1 gimnasiu inferior, 2 bănci și e stațiune de cale ferată și de vapoare. **Z.** e vestit prin unarea victoriei a prințului Eugeniu de Savoia (11 Sept. 1697), când au perit vizirul și 30,000 de Turci, 87 de tunuri, corturi, etc.

Zeoliți, minerale, silicați aluminosi de calciu, conțin uneori și alcalii, hidratați, incolori sau albi, se topeșc ușor la sulfoni, se descompun cu acid clorhidric depunând silice. Se formează de obicei prin acțiuni postvulcanice în roce eruptive (faciesuri amidaloide ale basaltelor, melafirelor, trahite, tufuri), apoi prin acțiuni geysierene, însoțesc uneori flonuri de minereuri. Ele formează frecuent pseudomorfose, mai ales după feldspați, se descompun ușor, dând carbonat de calciu. Din punct de vedere genetic, **Z.** se mai numesc minerale de origine postvulcanică, fie fumeroliana, geysierienă sau solfatarienă. Aici întră pe lângă **Z.** propriu diși și calciți, aragonit, clorite, etc.

Zephyr, stofă de ață subțirică. (v. și *Zefir*.)

Zephyros, la Greci unul din vânturile de fructe (Boreas, Notos, Zephiros și Euros). **Z.** suflă blând, e solul primaverii; în mitologie **Z.** e iubitul dînei Chloris (Flora la Romani) și ajută coacerea semănăturilor. (v. și *Zefir*.)

Zer, v. Brânza.

Zerbst, oraș în Anhalt, mai înainte capitala principatului Anhalt-Z., 16,983 loc. (1895); castel; gimnasiu, școală de arhitectură și de agricultură, institut de surdomuți.

Zerlendi, *Christof*, bancher, n. 1844 în Bucur.

A dăruit orașului Buceurești o proprietate de preste 250,000 lei, spre înființarea asilului pentru infirmi, care-i poartă numele. E fondatorul societății de asigurare »Națională».

Zerna sau *Tserna* sau *Dierna*, numirea dacă a râului de apă Cerna (v. ac.).

Zărnesci, com. rur. în Trans., cott. Făgăraș, cu 3901 loc. români. În timpul din urma s'a ridicat foarte mult și are aspectul unui orașel. În Z. se afla judecătoria cercuală, stațiune de cale ferată, casă de păstrare, ferestre și fabrică de hârtie și de celuloză. În 21 Aug. 1691, aproape de Z. a bătut Thököly Înre armata generalului Heisler, unde a căzut și Mihail Teleky, iar Heisler a ajuns prizonier. În Z. s'a născut și a fost protopop mitropolitul Ioan Mețianu. (v. și Zărnesci).

Zero, v. Nul.

Zestre, v. Dota.

Zethos, v. Amphion și Zethos.

Zeus, (*Jupiter* la Romani), zeul cel mai mare al Grecilor, fiul lui Kronos (v. ac.) cu Rhea (v. ac.), frate cu mai mulți dintre zei. Când frații s'au împărțit, Z. a primit cerul, Poseidon mările, iar Pluton pământul și cele diu lăuntru lui. Virfurile munților, ca cele mai înalte în lume i-au fost conșințite lui Z., care a locuit pe muntele Olympos (v. ac.) de unde fulgera și trăsnea, și unde se ținea adunarea zeilor. (v. și Iupiter.)

Zeus Cuo, sau *peșcele lui Sf. Petru*, pește teleostean din familia Scomberidae.

Zeuss, *Joh. Kaspar*, filolog și istoric, 1806—56, a studiat în Bamberg și München. După cercetări îndelungate scrie: *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, careia îi urmează: *Die Herkunft der Bayern von den Markomannen*; ca profesor la liceul din Bamberg publică: *Grammatica celtica*, cu care s'au desfășurat orisonuri largi pentru cercetările lingvistice ale elementului celtic din limbile europene.

Zeuxis, pictor grec din Heracleia, elevul lui Apollodor în Athena, întemeietorul școlii din Ephesos, a trăit pe la 400 a. Chr.

Zgârciții, com. rur. în Rom., j. R.-Sarat, e format din 5 căt., are 1770 loc., 5 biserici și 1 școală mixtă.

Zghiabul, v. Sghiabul.

Zgribesci, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1107 loc. români.

Zibeline, animale manifiere carnivore, cari seamănă cu dihorii. Trăiesc în Asia și Africa. (v. *Vivera*.)

Zichy, 1) *Z.*, *Mihail*, pictor magh., n. 1827 în Zala, a luat lecțiuni la Waldmüller în Viena; în cercurile artistice de aici a făcut mare senzație cu tabloul: *Soldatul în agonie*. Din Viena merge la Petersburg ca pictor de curte. Reprezintă scene religioase și istorice. De expresiune puternică sânt: *Luarea de pe cruce a lui Isus*, *Durerea mamei*, *Ora morților*, *Taria Demonului*, *Meseria*, etc. A cultivat de o potrivă pictura de aquarele și miniatură, a lucrat pânze alegorice mistice de extraordinară fantasmă. Despre Z. s'a exprimat T. Gautier că e un: monstru de génie.

2) *Zichy*, *Géza conte*, pianist și compozitor magh., n. 22 Iul. 1849 în Szatara, remarcabil mai cu seamă prin virtușitatea cu o singură mână, stângă, cea dreaptă fiindu-i răpită într'un accident de vânătoare. Intre măiestri săi a numărat

și pe marele Liszt și a scris bucăți pentru pian, cântece, coruri, o colecție de studii pentru mâna stângă, ș. a.

Zidina, ruine din timpul Romanilor, situate în Rom., j. Mehedinți, au forma unui semicerc, iar în interior sânt subterane.

Zidul Doamnei Neaga, în Rom., j. Buzău, ruinele unui mare palat fortificat, înaintea caruia se găsesce un stejar uriaș. Neaga e soția lui Mihnea V., care se turci și se făcu beg turcesc. Soția sa a ramas singură, și prin multele-i acte de pietate s'a făcut nemuritoare în tradițiile poporului.

Zieglaue von Blumenfeld, Ferdinand, Dr., profesor univ. și scriitor germ., n. 28 Febr. 1829 în Bruneck în Tirol, a studiat în Innsbruck și Viena, la 1856 fu numit la academia de drept din Sibiu profesor de istoria Austriei. În 1875 se mută la Cernăuți în Bucovina, tot ca profesor pentru istoria Austriei la noua universitate, unde remase până la pensionarea sa în 1900. Scrieri de interes pentru noi: *Drei Jahre aus der Geschichte der Rákoczy'schen Revolution in Siebenbürgen*, 1865; *Sachs von Hartenack, Geschichte der Kreuz-Kapelle in Hermannstadt*, 1875; *Die politische Reformbewegung in Siebenbürgen zur Zeit Josephs II. und Leopold II.*, 1887; *Johannes Novi von Suczawa, Czernowitz*, 1897, etc.

Zieten, *Hans Joachim*, general prusiac. n. 1699 în Wustrau, 1741 comandant al unui regiment de husari din Brandenburg, creatorul cavaleriei ușoare; a câștigat lupta dela Torgau, 1786 în Berlin, unde i-s'a ridicat 1794 o statuă.

Zigomatice, *oasele*, o pareche de oase din falca superioară, cari formează umărul obrăjilor (v. și *Maxilar*).

Zilișteanca, com. rur. în Rom., j. Buzău, situat pe râpele Cîlnăului, e formata din 3 cat., are 2820 loc., 2 bis. și 1 școală.

Ziller, *Valea*, vale laterala la dreapta Innului de jos în Tirol, udată de *Ziller*, lungă de 30 km., 13,000 loc., mulți negustori ambulanti; *Alpi Z.-thal*, între Brønner și Tauerii Krimla (Hochfeiler 3523 m.).

Ziller, *Tuisikon*, pedagog germ., n. 1817 în Wasungen, dela 1864 profesor la univ. din Lipsca, † aici 1882. Aparține școlii Herbartiene. Scr.: *Die Regierung der Kinder*, 1858; *Allg. Paedagogik*, 1892; *Allg. philos. Ethik*, 1886, etc. Dela 1865 a condus societatea pentru pedagogia științifică și anuarul acestuia. (Cf. K. Lange, 1884.)

Zilot, *Românul*, v. *Românul Z.*

Zimbreasca, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1283 loc. 1 bis. și 1 școală mixtă.

Zimbrul, v. *Bison* și *Bour*.

Zimisce, *Ioan*, împărat bizantin 969—976, n. 925 în Hierapolis la Eufrat, după mamă înrudit cu împ. Nikephoros II Phokas, pe care îl omoară în coutelegere cu împărăteasa, și ocupa tronul. Bate pe ducele Sviatoslav de Kiev, recâștigă Dunărea ca frontieră a imperiului și face cuceriri în Siria. † prin venin 976 în Constantinopol.

Zimmermann, Theodor, filosof germ., n. 1840 în Praga, a studiat în Praga și Viena, unde funcționează la 1849 ca profesor de filosofie speculativă; membru al academiei de științe de aici. El e socotit între fruntașii reprezentanți ai filosofiei Herbartiene. A scris: *Leibniz u. Herbart, Ästhetik*, etc.

Zimnicea, oraș în Rom., j. Teleorman, cu 5000 loc. Z. e oraș comercial incopiat prin canaluri cu Dunărea, e oraș nou, format dintr'un mic tirguleț; importanța lui se ridică în urma trecerii oștirilor rusești preste Dunăre începând cu a. 1828—77/8, când Alexandru II avea aici cartierul său militar.

Cetatea Zimnicea, ruine de cetate în Rom., j. Teleorman; la acest loc a descoperit Boliac și Tocilescu o necropolă antică, schelete, crani și obiecte de podoabe: brățări, cercei, etc.

Zina, v. Dina.

Zinc, (Zn), metal alb-albăstrui, cu o țesătură cristalină; casant la temperatură ord., însă încălzit la 130° devine ductil și maleabil. Încălzit mai tare, devine din nou casant, la 412° se topește și fierbe catra 1040°. Aerul uscat nu are nici o acțiune asupra lui. Aerul umed îl oxidează. Încălzit în contact cu aerul se aprinde și arde cu flacara foarte strălucitoare. Este întrebuințat pentru acoperirea caselor, pentru băi, etc. Formând cu acizii saruri veninoase, nu poate fi întrebuințat pentru vase de bucătărie. Fierul acoperit cu Z. (fier galvanizat) este apărut de oxidațiune. Z. se extrage din mineralele Sulfura de Z. și Carbonatul de Z. (v. și Aliagiu de Z. și Alb de Z.)

Zincita, mineral, oxid de zinc, hexagonal, se gasește aproape numai la New Jersey, însă în cantități colosale, cari se exploatează.

Zincografia, procedeu pentru confecționarea de clișeuri din zinc. (v. Chimitipia.)

Zincolith, vâpsea albă, care se obține prin precipitarea unei soluțiuni de sulfat de zinc prin sulfat de bariu. Precipitatul format din sulfat de bariu și sulfur de zinc se calcinează și se întrebuințează ca surrogat al carbonatului basic de plumb folosit în vapsitorie. E colorare foarte stabilă, întrebuințată în pictura.

Zingiber Adans., (botan.) gen de plante cu rhizom din fam. Scitamineelor. trib. Zingibereae, cu tulpine florifere sau foliate, inflorescență strobiliformă, ovar 3-locular inferior. Cuprinde vr'o 30 specii tropicale asiatice și pacifice, cultivate uneori ca plante decorative de florărie, mai adese *Z. officinale* Rosc., al carei rhizom »ghimbir« se usitează în medicina și ca aromatic.

Zingibereae, (botan.) dupa unii familie, după alții numai trib dela Scitamineae (v. ac.).

Zinkeisen, *Johann Wilhelm*, istoric german, n. 1803 în Altenburg, 1848 redactor la »Preuss. Staatsanzeiger«; † 1863 în Berlin. Scr.: »Geschichte des osman. Reiches in Europa,« 1840.

Zinnia L., (botan.) gen din fam. Compositae, trib. Helianthoideae, cuprinde plante erbacee anuale, perene sau subfrutescente glabre sau pubescente. Acest mic, dar important gen, are vr'o 12 specii, răspândite prin America de nord (Mexico și Texas). Unele din speciile de Z. sunt foarte mult cultivate ca plante ornamentale, dintre cari menționăm: *Z. elegans* Jacq. mult cultivată și în părțile noastre și cunoscuta sub numirile populare de: Cărcimarese, Ochii cucului, etc. [Z. C. P.]

Zircon, mineral, silicat de zircon, quadratic, foarte răspândit în cristale microscopice în roce eruptive ca granit, porfiri, trahit, gneisuri, în sisturi cristaline, gresii, etc. Macroscopic în sienite zirconice din Norvegia, la Miask, etc., în

crepăturile unor sisturi cristaline, în granitul cu riebeckit din Dobrogea; în nășipuri aurifere la Pianul rom., în Transilvania, etc.

Zirknitz, *lacul*, lac în Craina intr'un basin între munți înalți, la altitudine de 550 m., 21—56 km², 6 m. adfund, uneori se scurge prin găuri pământice și prin crepături pe sub pământ, și iarăși se umple cu apă din ele. Lângă el satul Zirknitz cu 1547 loc.

Zirna, numire populară a plantelor: Solanum Dulcamara L. și Solanum nigrum L. (v. ac.).

Ziska, *Ioan de Trocnou*, general husit, n. 1360. Iși pierduse ochiul stâng din copilărie. A luat parte la lupta dela Tannenberc contra Polonilor (v. Teutonii) 1410, la luptele Ungurilor cu Turcii și ale Englezilor cu Francezii (Azincourt 1415). Ca extrem husit a condus pe husiți în lupte învățându-i să se apere în întăriri de cari făcū la fortăreața Kalich (1421), bătū cruciata germană lângă Praga (muntele lui Zisca) și apoi decisiv la Deutsch-Brod (1422). În capul Taboriților pustii apoi ținuturile calixtinilor (aceștia cereau sf. cuminecatura sub ambele forme). Pierduse și celalalt ochiu în 1421, încat da planuri după spusele altora și totdeauna învingea »legiunea invincibila a fraților«. † 1424 de ciuma. Pe normânt i-s'a pus măciuca de fier (v. Teutonica). Mormântul i-s'a deschis în 1623 din ordin împăratesc și oasele i-s'au risipit.

Zittau, oraș în cercul saxon Bautzen, 28,132 loc., (1895); gimnasiu, progimn. real, școala edila, camera de comerț, banca Lusației super.; țesătorii de lână și bumbac, fabrici de biciclete și de mașini; în apropiere mine de lignit.

Zituni, v. Lania.

Zizanie, numele popular al plantelor: Agrostemma Githago L. sin. Githago segetum Desf. (v. ac.), Lolium perenne L. și Lolium temulentum L. (v. ac.).

Zizn, (magh. *Zaizon*, germ. *Zaizendorf*), com. rur. în Trans., cott. Brașov, cu 1298 loc., Magh. și Rom.; este unul din cele 7 sate, cari formează la un loc Săcelele. Poziție frumoasă, stațiune balneară destul de cercetată (contra anemiei și boalelor de femei, etc.), proprietatea orașului Brașov.

Zizyphus Juss., (botan.) gen de plante lemnoase armate din fam. Rhamneae, trib. Zizyphaeae, cu foi 3-nervate, flori în cime paciflore 5-mere, fructul o drupă. Cuprinde vr'o 50 specii răspândite mai ales în țările calde, la noi excepțional rustice, altcum cultivate numai în florării. Remarcabile prin fructele lor comestibile sunt speciile: *Z. vulgaris* Lam. (în Mediterana), *Z. Jujuba* Lam. (cultivată mai ales în China) și *Z. Lotus* Lam. (în nord-estul Africei, de aici deriva numirea de »lotophagi« data de Grecii din anticitate locuitorilor din Syrt.). [A. Pr.]

Zlătărei, com. rur. în Rom., j. Vâlcea; se compune din 3 căt., cu 1400 loc., 1 bis. și 1 școala.

Zlătari, țigani aurari.

Zlătari, numele vechiu al unei mahalale din Bucuresci, cam pe la posta centrala de astați. După o catagrafie din 1798 avea numai 2 case, pe câtă vreme mahalaua hanului Z. avea 16. Într'însa se afla man. Z., închinata cu bogatul ei venit patriarchiei Alexandriei. Biserica Z. este și astați în ființă ea bis. parochiala. Hanul Z. amenința cu ruină și se procede la darimarea vastului său edificiu. Numele Z. vine pe semne dela locuința Țiganilor cautatori de aur pe sama

domniei (Ionescu-Gion, Ist. Bucur. 1899, pag. 226, 272—73, 340—41, 489).

Zlatița, comună rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1267 loc. români și sârbi; are o mănăstire sârbească.

Zlatna, (maghiar. *Zalatna*, german. *Gross-Schlatten*), com. rur. în Trans., cott. Alba inf., cu 3823 loc. români (2703) și maghiari; Z. este unul dintre centrele de băieșit din Ardeal și sediu al unui căpitanat montan. De Z. se mai țin și coloniile montane *Vulcoi*, *Corabia*, *Trimpoele* și *Valea Dosului*. Z. a fost și pe timpul Romanilor centrul băieșitului din Ardeal sub numele de Ampelum (de unde vine și numele râului Ampoiu). Importanța de colonie montană Z. și-a pastrat-o până în ziua de azi. Regimul Ungariei i-a aratat un interes deosebit și a trimis experți ca să se îngrijească de exploatarea minelor. Se găsesc cărbune, fier, aur, argint. În Z. se schimbă mineralele în cari se află aur și din cari acesta pe cale fizică nu se poate extrage. Z. e legat cu Alba-Iulia prin cale ferată.

Zlătunoaia, com. rur. în Rom., j. Botoșani, se compune din 10 căt., cu 4017 loc., economi.

Zlot, forin de aur. Același nume îl avea și o veche monetă de argint în valoare de 30 parale. Z. *unguresc*, galbin unguresc. **Zlot venetic**, galbinul de Veneția, valora mai mult decât galbinul unguresc sau *ughiu*. Anume 2 $\frac{1}{2}$ taleri sau lei.

Zmărdioasa, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1680 suf., 1 bis. și 1 școală mixtă.

Zmeeni, com. rur. în Rom., j. Buzău, formată din 3 căt., cu 1859 loc., cu 1 bis. și 1 școală.

Zmeica, baltă în Rom., j. Tulcea; unul din cele 4 lacuri mari, ce compun masa de apă sărată din Dobrogea. Are o întindere de 2500 ha., comunică cu balta Golovița. Are mult pește.

Zmek sau **Zmok**, la Slavi chipul bălaurului (șerpelui gigantic); apare și ca o pasăre udată; în genere e spirit de apă.

Zmeu, v. Smei.

Zmirna, com. rur. în Rom., j. Ialomița, se compune din 2 sato, cu 2531 loc., are 1 școală mixtă și 1 biserică.

Zmirodava, v. Smirodava.

Zmulți, v. Smulți.

Zna, 1) Z., afluent pe stânga lui Mokșa în guvernământ rus. Tambov, 435 km. lung. 2) Z., riu în guvernământ rus. Tver, 128 km. lung, se varsă în lacul Mstino.

Znagov, v. Snagov.

Znaim, oraș în Moravia, 14,516 loc. (1890); industrie de olărit; castel. 12 Iulie 1809 armistițiu (premergător păcii de Viena dela 14 Oct.).

Zoana, Goz (v. ac.).

Zoantherele, coralierei (v. ac.) cu tentaculele nepectenate, în număr de 6 sau multiplu de 6, tot după tipul 6 sunt și lojele cavității gastro-vasculare. Acest ordin cuprinde: *Actinierni*, *Antipaterele* și *Madreporele*.

Zoarcas viviparus, pește acanthopterygian din familia Blenniidae, având particularitatea importantă de a fi vivipar. Orificiul genito-urinar și anusul sunt așezate în jumătatea anterioară a corpului.

Zodia sau *semn zodiacal*, o diviziune a zodiacului, a $\frac{1}{12}$ parte, s. e. soarele în mersul

lui dealungul Z.-lui ajunge în Iulie în Z. Leului. Ați, din cauza precesiunii echinoctiilor, Z.-le nu mai corespund cu constelațiunile dela cari și-au luat numele. Așa, când soarele e în Z. Leului, el se află în constelațiunea Cancerului. Coincidența se va restabili preste 26,000 ani. Poporul crede într'o anumită desfășurare a vieții omului în legătură cu Z. în care s'a născut (despărțirea în care era soarele când s'a născut) și există nise calendare vechi (așa numitele calendare pe 144 ani) cari cuprind și explică influențele Z.-ei asupra omului. În vorbirea comună Z. a ajuns sinonim cu soarta.

Zodiac, un cerc mare al sferii ceresci sau o zona circulară, înclinată pe așuator de 23°, ce se întinde deoparte și alta a eclipticei și în care se mișcă planetele. El parcurge 12 constelațiuni și s'a împărțit, dela punctul vernal plecând, în 12 părți numite *zodii* sau *semnele zodiacale*. Poetul Auscne le-a pus în 2 versuri, devenite celebre:

Aries		Taurus		Gemini		Cancer	
Berbecel		Taurul		Gemeni		Racul	
Leo		Virgo		Libra		Scorpius	
Leul		Fecioara		Balanța		Scorpionul	
Arctioneus		Capricornul		Amphora			
Săgetătorul		Capricornul		Vărsătorul			
		Pisces					
		Pescii					

Z. a jucat un mare rol în anticitate, și era baza calendarului. A fost imaginat de Aryasi cu 3—4000 ani a. Chr. și numirile date corespund lucrărilor câmpului, diferitelor ocupațiuni ale oamenilor sau fenomenelor meteorologice din acel timp. Pe lângă nume se mai alătură seninelor Z.-lui și figuri caracteristice do animale sau oameni precum și nise semne convenționale, ce au ramas aproape neschimbate din timpuri foarte vechi. Chinezii numesc astfel despărțirile Z.-lui numai după animale: soarele, vaca, țigru, epurele de casă, dragonul, șerpele, calul, berbecel, maimuța, găina, câinele și porcul. [Murgoci.]

Zodiacal, în raport cu Zodiacul.

Constelațiuni Z.-e, constelațiuni ce cad în cele 12 despărțiri ale Zodiacului și cari au primit forme circumscrise și numiri după semnele Zodiacale. Ați constelațiuni nu mai corespund cu despărțirile Zodiacului ci sunt cu o casă în urma, adică constelația Fecioarei cade în despărțirea sau semnul Leului.

Lumină Z.-lă se numește aureola luminoasă ce se vede în zonele temperate după apusul soarelui în timp de toamnă și înainte de resăritul soarelui primavara. Ea se întinde ca o îngustă și lungă hemielipsă în lungul Zodiacului, ocupând adesea 50° pe o basă de 20°—30°.

Zoea, larva crustaceilor podophtalmi, cu corpul segmentat, șapte părechi de membre și doi ochi mari facetați, între cari se află un al treilea ochiu simplu.

Zoecii, locele în cari sunt situați indivizii cari compun o colonie de bryozoari (v. ac.).

Zof, v. Flanela.

Zofingen, oraș în cantonul elvețian Aargau, 4496 loc.; anticități romane; industrie de mătășă și bumbac.

Zograful sau *Zugravul*, mănăst. pe muntele Athos, e din secl. X, dar a fost rezidită cu totul de Stefan cel Mare. Iși are numele dela o icoana

de hram a sf. George, despre care spune legenda, că s'a zugrăvit el însuși. Mai multe inscripțiuni, amenințate să dispară, amintesc de fondatorul Stefan cel Mare, precum și de fiul său Bogdan, care a clădit un turn lângă pontonul mânăst. Acolo se mai află două steaguri și o icoană, tustrele cu chipul sf. George și dăruite de fondator, după cum dovedesc înscriserile de pe ele. Ați Z. e o mânăst. bulgărească. (Cf. Burada, O călătorie la muntele Athos, în Revista lui Tocilescu, I, 397 uu. București, 1882.)

Zoidiogame, în opoziție cu Siphonogame (v. ac.) sânt plantele la cari transportul anterozoizilor mobili se face prin intermediul apei, pe când la Siphonogame prin acela al tubului polinic. Z. se pot numi și *Asiphonogame*, termen mai apropiat, căci unele Siphonogame au anterozoizii mobili transportați prin mijlocul tubului polinic; așa sânt Gymnospermele Cycas (v. ac.) și Gingko (v. ac.) (v. și Cycadee).

Zoilos, retor grec, a trăit în secl. IV a. Chr. și se trăgea din Amphipolis; cunoscut prin defaimarea lui Homer; de aici numirea Z. se dă unui cleveitor reuțacios.

Zoisit, mineral, silicat aluminos de calciu hidratat, rhombic, mineral de contact eruptiv; apoi mai ales în șisturi amfibolice și cloritice, în roce eruptive amfibolice.

Zola, Emil, celebru romancier francez, fiul unui inginer italian însărcinat cu construirea canalului dela Aix, n. 1840 în Paris, † în urma unui accident de intoxicație de cărbuni în 29 Sept. 1902. Terminând liceul St. Louis, primii funcțiune la o librărie, dădu semne de un adevărat talent literar și debută cu o culegere de romane »Contes à Ninon«. El e capul școlii realiste. Posede o imaginațiune fecundă și un talent de descripțiune rară, el ne pune sub ochii noștri lucrurile cu o culoare, un relief și un natural prodigios. E păcat însă că el zugrăvesc cu predilecție partea josnică, mizerabila, repulsivă a firei omenești și neglijează părțile înălțătoare. Dintre opere sânt de citat: »Les Rougon-Macquart«, o serie de romane care cuprinde: La fortune de Rougon, La Curée, Le ventre de Paris, La Conquête de Plassans, La Faute de l'albă Mouret, Son Excellence Eug. Rougon, l'Assomoir, Une Puge d'amour, Nana, Pot. Bouille, la Joie de viore, Germinal, La Terre, Le Réve, La Bête humaine. Cielul: Lourdes, Rome, Paris. Cele patru evanghelii: Justice, Fécondité, Travail, Vérité. Apoi: Le roman expérimental, Les Romanciers naturalistes și multe articole de revistă.

Zólyom, comitat în Ung.; se mărginește la nord cu cott. Liptó, la est cu Gömör, la sud cu Nográd și Hont și la vest cu cott. Bars și Turóc. Numărul loc. e 290,782; dintre cari 149,083 magh., 103,334 germ., 14,662 slovaci și 12,743 ruteni. Suprafața are o întindere de 2730·17 km², și este în partea cea mai mare muntoasă. Ape reșede de munte străbat printre dealuri, între cari cea mai însemnată *Garam*. Băieșitul e destul de dezvoltat, se găsește aur, argint, aramă în Besztercebánya, Libetbánya, Breznóbánya, și cărbuni în Kovácsova. Ocupația principală a loc. este economia de câmp și vite. Industria încă e destul de dezvoltată. Are fabrică de hârtie, de postav, de mobile, de bere, etc. Capitala e *Besztercebánya*.

Zombor, oraș liber regesc în Ung., cott. Bács-Bodrog, într'un ținut foarte roditor, aproape de canalul Francisc și de Dunăre, cu 29,609 loc. Maghiari (9297), Sârbi și Germani. Z. cu deosebire în timpul din urmă s'a ridicat mult; are tribunal, oficiu pretorial, direcțiune financiară, judecătoria cercuală, preparandie sârbească, școală comercială medie și este stațiune de cale ferată. Numirea mai veche a orașului Z. a fost Czobor-Szt.-Mihály, după familia Czobor, care a avut aici moșie și un castel.

Zona, (geom.) porțiune din suprafața sferei cuprinse între două cercuri paralele. În geogr. însemnează o porțiune din suprafața pământului cuprinsa între anumite paralele, implicând în același timp și noțiunea de climă. Pământul s'a împărțit, pe considerațiunea climatei, în 5 Z.: O *Z. toridă*, cuprinsă între cele două tropice (v. ac.), ocupă 40% din suprafața pământului, e caracterisată printr'o temperatură ridicată în tot timpul anului. Porțiunea cuprinsă între 4°, la nord și sud de equator, se mai numește și *Z. equatorială*, caracterisată prin ploi aproape în fiecare zi după ameași; aci sânt padurile colosale, așa numite *tropicale*.

Două *Z. temperate*, cuprinse între tropice și cercurile polare (v. ac.), ocupă 52% din supr. pământului, caracterisate prin mari schimbări, dar periodice de temperatură în cursul unui an, Z. cu vară și iarnă.

Două *Z. glaciale*, în sus de tropice spre poli (v. ac.), ocupă numai 8% din supr. pământului, caracterisate prin temperaturi scădute, în genere sub 0°, așa că marea ca și uscatul stă acoperită de o pătură de gheață. Din cauza înclinării axei pământului pe ecliptică rezultă pentru aceste regiuni, că timp îndelungat, pe unele locuri luni întregi, iarna, nu ved soarele; în schimb vara are tot atâta timp când soarele nu apune de loc, ci rămâne mereu deasupra orizontului.

În geogr. s'a întins însă sensul cuvântului Z. și pentru a numi regiuni caracteristice și din alte puncte de vedere: *Z. alpină*, atât cât se întind Alpii, sau munți cu caracter alpin; *Z. postală*, o regiune ce face parte dintr'o anumită convenție postală; *Z. orară*, regiuni și țeri, cari împreună se conduc în mersul cașornicilor după același meridian. România face parte din Z. Europei orientale, după ora Constantinopolei. Ungaria face parte din Z. Europei centrale, după ora Pragei.

În alte ramuri cuvântul de Z. a devenit sinonim cu regiune, s. e. *Z. vulnerabilă* (la tir), regiunea în care poți fi lovit de proiectil; *Z. apărută*, regiunea din dosul unui obstacol, unde nu poți fi lovit de un proiectil, etc.; *Z. militară*, regiunea din jurul locului de război; în cosmografie se numesc Z. părțile din sfera cerească corespunzătoare Z.-lor pământesci.

[Murgoci.]

Zona, în geologie, regiune ce se întinde de obicei în direcția straturilor și care cuprinde formațiuni geologice, caracterisate fie prin faciesul lor, fie prin dispoziția lor tectonică. *Z. de petrol*, regiune ale cărei straturi având aceleași caractere tectonice arată iviri de petrol. *Z. de contact*, regiune de lărgime variabilă ce cuprinde roce sedimentare metamorfosate prin contact eruptiv.

Zona preventivă se numește în Rom. o zonă dela fruntarii spre Rusia și dela partea frunțărilor spre Bulgaria, lătă de 30 km., în care zonă, afară de paza frunțărilor cu militari și de oprirea importului de vite bovine diu Rusia și Bulgaria, vitele aflate în zonă sânt supuse la măsurii speciale de poliția veterinară, pentru a se opri aducerea în țeară de boale infecțioase ale acestor vite, mai ales de Pesta bovină. Zona preventivă este împărțită în despărțiri cu câte un veterinar asistat de mai mulți revisori de vite, însărcinați cu privegherea sanitară a vitelor de zonă, cari sânt toate înfierate cu fier special și înregistrate. Fiecare vite adusă din nou în zonă ori stramutată, taiată, moarta, trebuie să fie îndată declarată, examinată și înscrisă într'un registru.

Zonara, scriitor bizantin din secl. XII, a jucat și un rol politic însemnat în timpul său. Comandant al gardei imperiale, apoi șeful cancelariei imperiale, el avu prilejul să studieze bine istoria patriei sale, și de aceea cronica lui (până la 1118), sub titlul Epitome historiarum, este de importanță. Renumele său însa îl are Z. dela cōmentarul său asupra canoanelor apostolice și sinodale, precum și asupra epistolelor canonice ale sf. Parinți în secl. III și IV. Ediția cea mai completă a operelor sale este în Migna, Patrol. gr.-lat., vol. 134—48.

Zonurus, *Cordylus*, saurian din grupa Brevilinguae, familie Ptychopleurae, având corpul cu 2 îudoituri ale pielii cari pleaca dela ureauche până la anus. Traiesce prin Africa meridională.

Zoachimia, (*grec.*) învătura despre compoziția chimică a corpului animalic și a părților sale, precum și despre procesele chimice în organismul animalelor.

Zoof —, v. *Zooph* —.

Zoogentia, sinonim cu Phylogenia (v. art. Biologia).

Zoogeografia, sinonim cu Corologia (v. art. Biologia).

Zoolee, asociațiune de mai mulți indiviđi unicelulari, uniți între ei printr'o massă gelatinoasă mult sau puțin dezvoltată; se întâlnește la Bacterii, Leucostoc, Nostoc și alte *Schizophyite* (v. ac.).

Zoografia, descrițiunea animalelor; pictura animalelor.

Zooiatria, medicina veterinară. (v. Veterinar). **Zooiđi** sau **Zooid**, se numesc indiviđii din cari este constituită o colonie de *Hydroide* (ordin de Hydromeduse) sau de Bryozoiari (v. ac.).

ZoolatRIA, cultul animalelor. Cultul mai multor animale, atât folositoare cât și stricacioase oamenilor, a fost lăfit la popoarele vechi, și în acest cult, animalele erau închipuite ca țeități (la Indi, Egipteni, etc.). În acest cult credința era ca țeii se prefac în animale, adecă iau forma întreaga, sau cel puțin cap de animale, și în temple se țineau animale sacre țeilor (la Indi șerpi, la Egipteni mățe, etc.). Pentru scutul animalelor sacre s'au dat legi și adeseori au fost pedepsiți cu moarte omoritorii animalelor sacre. Din acest cult s'a nascut credința, ca și oamenii se prefac în animale, ca părinții și moșii morți traiesc încă în animale, și credința ca sufletele oamenilor 3000 de ani migrează, apoi intră în animale, și prin ele, sufletele bune iar intră în oameni și alte ființe sacre. [Atn.]

Zoolith, parte fosila sau petrifiata a unui animal.

Zoolog, naturalist care se ocupă cu zoologia.

Zoologia, (*grec.*) acea parte a biologiei (v. ac.) care se ocupa cu studiul animalelor. Domeniul său este din cele mai vaste, ea se subîmparte în următoarele științe: *Promorphologia*, *Tecnologია*, *Filogenia*, *Ontogenia*, *Physiologia animală*, *Oecologia* și *Corologia animală* (v. art. Biologia). Din punct de vedere didactic, Z. se împarte în două părți: 1) *Z. generală*, care studiază legile de organizație, funcțiunile, gena, evoluția și clasificățiunea animalelor. 2) *Z. specială*, care studiază caracterele particulare ale animalelor, moravurile și raporturile dintre ele. Când Z. studiaza numai animalele folositoare sau vătămătoare se numește *Z. aplicată* și este de mai multe feluri: *Z. agricolă*, care studiază animalele folositoare și vătămătoare agriculturii. (Cf. Brocchi, Traité de zoologie agricole et industrielles. Bailliére, Paris.) *Z. medicală*, studiaza animalele vătămătoare sanataței. (Cf. R. Blanchard, Zoologie médicale. Bailliére, Paris; G. Carlet, Précis de zoologie medicale. G. Masson, Paris; P. Gervais et Van Beneden, Zoologie Médicale. Bailliére, Paris; Dr. Heider, Die Zoologie in der Medicin. Gustav Fischer, Iena 1893; Dr. N. Leon, Du rôle de la Zoologie à la Faculté de Médecine. Imprimerie Nationale, Iassy 1900). *Z. pharmaceuticală*, studiaza animalele și substanțele de origine animală întrebuițate ca substanțe medicamentoase. (Cf. H. Beaugard, Matière médicale zoologique histoire des drogues d'origine animale. C. Nand, Paris 1901). *Z. silvică*, are ca obiect de studiu animalele folositoare și vătămătoare plantelor forestiere. (Cf. K. Eckstein, Förstliche Zoologie. Paul Parey, Berlin 1897).

Grădini zoologice, colecțiuni de animale vii, înființate la început pentru scopuri de vână, ori servind ca spectacole, în legătură cu menajeriile; cele dintăiu în China (1150 a. Chr.), apoi în Mexico, etc. Cea dintăiu Gr. zool. pentru scopuri științifice și de studii a fost Jardin des plantes în Paris (1794), apoi în Londra (1828). Amsterdam (1838), Berlin și Anvers (1843), etc. De remarcat este Gr. zool. de acclimatizare în Paris și Gr. zool. pentru animale domestice în Halle, care servește scopuri economice.

Stațiuni zoologice, institute științifice situate pe țemurile marilor, în cari se studiaza fauna marină. Astfel sânt: stațiunea zoologica din Neapole, fundata de Anton Dornh, înzestrata cu bibliotecă de preste 4000 volume. (Cf. Dr. N. Leon, Stațiunea zoologica din Neapoli, »Archiva societății științifice și literare din Iași an. 1894.«) Publicățiunile St. zool. sânt: »Fauna und Flora des Golfs von Neapol«, Mitteilungen aus der Zoologischen Station« și »Zoologischer Jahresbericht«. Stațiunea zoologică din Roscoff fundata de Lacaze-Duthiers publică »Archives de zoologie experimentale et generale«. St. zool. mai mici sânt în Bergen (Norvegia), Helgoland și Triest. St. zool. de apă dulce este acea din Plön (Germania), fundată de Dr. Otto Zacharias. [Dr. N. Leon.]

Zoomagnetism, v. Magnetism animal.

Zoomorphic, ce are chip de animale.

Zoonite, v. Metamere.

Zoonomia, totalitatea legilor cari stăpânește viața animală. (v. Fisiologia animală.)

Zoonosis, zoonosă, termen pentru acei morbi, cari se transmit dela animale la om.

Zoopaleontologia, știința care are de obiect animalele fosile. (Cf. Dr. R. Hoernes, Elemente der Paleontologie. Leipzig, Verlag von Veit & Comp.)

Zooparasite, parasitele animale (vermi, insecte, arahnide, etc.) ca sa se deosebească de *phytoparasite*, parasite vegetale (oidium, trichophyton, Achorium, Microsporion, etc.).

Zoopathologia, știința care tratează despre boalele animalilor; știința veterinară.

Zoophag, carnivor, care se nutrește cu carne de animale.

Zoophisiologia, v. Fisiologia animală.

Zoophite, numire dată de Wotton în 1552 animalelor cari astăzi sunt cunoscute sub numele de *Coelenterate* (v. ac.) din cauza asemănării ce o au la exterior cu plantele.

Zoophitres, sinonimi cu Aptere, Parasite, Anoploure, Epizoice și Pediculine, numiri ce se dau insectelor aptere, pediculidelor (toate felurile de păduchi) precum și Ricinidelor.

Zoospermia, sin. cu Spermatozoee (v. Sperma).

Zoospor, (botan.) spori mobili prin ajutorul cililor vibratili; seamănă cu animalele unicelulare, de aceea și numele lor de Z. Au 1 până la numeroși cili și se formează în interiorul organului special numit *Zoosporange*. Se întâlnesc la multe Alge și Ciuperci (v. Spor și Ciliare).

Zootecnia, știința și arta despre cultura și crescerea vitelor și animalelor domestice; are de scop studiarea de aproape a raselor și tipurilor de vite și a animalelor domestice dela casa și curtea omului împreună cu ținerea și nutrițiunea lor și foloasele ce avem dela ele. Z. ca știință și artă este relativ modernă, dezvoltată întâiu de Englezi, cari sunt și ați cei mai buni cultivatori de vite. Ea se împarte în Z. generală și Z. specială: a cailor, vitelor bovine, oilor, rîmătorilor, paserilor de curte, etc. Dela Englezi au luat-o Germanii, Francezii și alte popoare. Grație ei, Englezii au ajuns să obțină rezultate uimitoare; ei au reușit să suprimă și reducă părțile și organele corpului de puțină importanță, (s. e. picioarele la cea din urma expresiune), ori să le suprimă cu totul (coarnele) și sa desvoalte enorm pe cele de folos, s. e. pulpele, musculatură. Ei posedă ați animale de cea mai bună specie pentru fiecare serviciu în parte: calul cel mai iute, calul de cursă englez și calul de vânătoare, apoi telegarii cei mari, cei mai grei cai de povară din lume, pentru munci agricole și poveri grele, și călușii cei mai mici = *poneti*. Dintre vitele bovine, ei au rasa cea mai bună de lapte, vaca Airshire; vitele cele mai bune de carne și cari se desvoaltă timpuriu și îngrășe ușor, rasa de Durrahm sau Shothorn, coarne scurte, cunoscută ca atare în lumea întreagă, căci boii și taurii neingrășați au o greutate vitală de 800—1000 kgr., iar ingrășați ajung la 1200—1300 kgr. Ei mai au oile cele mai mari și mai grele, toate preacoace speciale pentru carne; și porcii cei mai buni pentru grăsime și cari sunt precoci, Yorkshire, Berkshire, etc., ce se ved des și pe la noi. (În limba română cf. Zootecnia, vol. III, de Dr. George Maior; Med. vet., Crescerea vitelor de Furtună.)

Zootherapia, știința care tratează despre me-

todele de a vindeca boalele animale. (v. art. Veterinar.)

Zootomia, anatomia animalelor, în opoziție cu *anthropotomia*, anatomia umană. Z. este știința care tratează despre construcția corpului diferitelor animale. (v. art. Anatomia.)

Zopff, Hermann, doctor în filosofie, compozitor și țiarist german, n. 1826 în Glogau, † 1883 în Leipzig. A scris *Musica dramatică*, coruri, opul: *Teoria operei*, o metodă de cânt, ș. a.

Züpfi, Heinrich, jurisconsult germ., n. 1807, † 1877, a studiat dreptul în Bamberg și s'a stabilit în Würzburg ca prof. de drept public. Scr. princ.: *Grundsätze des gemeinen deutschen Staatsrechts*, *Deutsche Rechtsgeschichte*. *Grundriss zu Vorlesungen über Rechtsphilosophie*, etc.

Zophoros, v. Ionic, stil arhitectonic.

Zopyros, nobil persan, fiul lui Megabyzos. În 518 a ajutat lui Dariu I să supue Babilonul. Fugind la Babiloneni și plângându-se că est epersecutat de rege, locuitorii i-au încredințat apărarea cetății, iar el a deschis porțile lui Dariu. Acesta este însă un roman istoric raportat de Herodot.

Zoralie, o horă țerănească, numită și »Ca la ușa cortului.«

Zoran, în unele povesci române alt nume al lui *Zorild*, luceafărul de zori. (Cel de seamă e numit Seran în loc de Serilă.) v. Luceaferii.

Zorcă, alt nume al pescelui Plătica (v. ac.).

Zorele, numire populară a plantelor cultivate: *Convolvulus tricolor* L. (v. ac.), *Ipomoea grandiflora* L., *Ipomoea purpurea* Lam., *Ipomoea variabilis* L., *Pharbitis hederacea* Choisy., sin. *Ipomoea hederacea* L. și *Quamoclit vulgaris* Choisy., sin. *Ipomoea Quamoclit* L. (v. ac.).

Zori, v. Aurora și Crepuscul. *Zina Zorilor*, v. Eos.

Zorile, în povestile rom. sînt trei surori, cari gonesc întunerecul și aduc pămîntului lumina zilei.

Zorilă, (*Zoran*), luceafărul de zori sau de dimineața, v. Luceaferii.

Zorleni, comună rur. în Rom., j. Tutova, pe malul stîng al Bîrladului, formează com. cu cat. Bujoreni; este proprietatea regelui României. Are 1236 loc., 1 bis. și 1 școală; 1 fabrică de spirt. Este stațiune de cale ferată.

Zorlențu mare, (magh. *Nagy-Zorlencz*), com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 2902 loc. rom.

Zorndorf, sat în guvern. prus. Frankfurt, 1099 loc. (1895). 25 Aug. 1758 învingerea lui Frideric II asupra Rușilor.

Zoroastru, numit de scriitorii greci și *Zothraustes*, reformatorul religiunii populare în Iran; istoria lui e obscură; a trăit înainte de secl. VI a. Chr.; sistemul lui religios se cuprinde în *Zendavesta* (v. ac.). După acest sistem se admit două principii, unul bun, Ormuzd, și altul rău, Ariman (v. Ahriman), fiind primul cauza binelui, iar al doilea a răului. (v. și Ditheism, Parsism.)

Zorobabel, principe din familia lui David, conduse pe Ovrei din robia babilonica (v. ac.) și rezidi templul din Ierusalim.

Zorrilla, Don Manuel Ruiz, om de stat spaniol, n. 1834, amestecat în revoluția din 1856, a fost exilat în Franca, la izbucnirea revoluției din 1868 se întoarce în patrie, sprijinesce la tron pe Anadeus, sub regimul căruia ajunge ministrul

instrucției; locul lui și al progresiștilor îl ocupă la 1871 uniunii, sub cari regele abdică de tron, Z. parăsece țeara. La 1884 guvernul îl acuză că ar fi fost părtaș în revolta militară și Z. e judecat la moarte; deși s'a dat amnestie generală Z. a rămas în Paris. † 13 Iun. 1895 în Burgos.

Zorrilla y Moral, Iosé, poet span., n. 1817 în Valladolid, a trăit în Paris, Mexico și Madrid, unde † 1893. S'a distins în dramă (Don Juan Tenorio, El zapatero y el rey, etc.), în lirică (Cantos del trovador) și epică (Granada).

Zosima, Leria, Carlotta, primadonă, profesoară de cant, n. în Bucuresci. Studiile musicale le-a făcut la conservatorul din Paris. A jucat pe scenele principale din Europa și la teatrul național din Bucuresci. Căsătorindu-se cu inginerul Zosima, a renunțat la cariera artistică. Dela 1892 profesoară de cant la conservatorul din Bucuresci.

Zosimos, papă (417—418), a osândit pe ereticii Pelagiu (v. Pelagiani) și Celestin, cari au turburat cu deosebire biserica din Africa.

Zostera L., (botan.) mic gen diu fam. Naiadaceae, trib. Zostereae, cuprinde vr'o 4 specii de plante erbacee marine, graminiforme, ce cresc submerse în apa dela țărmurile mărilor din zona temperată a lumii vechi. Pe la noi crește la Constantța în Marea Neagră *Z. marina* L. cunoscută sub numirea vulgară de: Iarbă de mare sau Iarba mării, din care se fac saltele și perini. [Z. C. P.]

Zota, Ioan, cav., de, om politic, de origine diutr'o veche familie emigrată din lanina în Moldova pe la 1583, n. 1840 în Chisălau (Bucovina), absolvă studiile sec. în Cernăuț 1859, iar pe cele juridice în Viena, unde obține titlul de doctor în drept 1863; intră ca funcționar la guvernul Bucovinei din Cernăuț, dar în 1867 ieși din serviciul public și începând să participe la toate mișcările culturale și politice ale Românilor bucovineni; în 1876 fu ales deputat în dieta Bucov. și 1879—90 și reprezentant în consiliul imper. din Viena. Pretutindenea a apărut cu energie și cu prudență interesele comitenților săi și ale țării. Dela 1890 a pornit ca președinte al societății polit. Concordia o viua mișcare politică printre țeranii și orășenii români bucovineni, cautând să-i lege de noul partid al democraților, dar iscându-se 1895 oarecari disensiuni asupra tendinței acestor mișcări, demisionă din dirigența Concordiei. † 7/19 Martie 1896. (Conf. Gaz. Bucov. pro 1896. Nr. 20—22.) [Dr. I. G. Sbiara.]

Zrinyi, 1) Z., Nicolau, conte, general ungar, n. 1508 din vechia familie slava Subiç, numită Z. după castelul ei Zrin (Serin). S'a distins în luptele cu Ioan Zápolya și sult. Soliman, și a fost tavernic reg. și dela 1542 ban al Croației. 1563 comandant general al trupelor ung. și al castelului Sziget, la a cărui apărare vitejască în contra lui Soliman cade 1566. Catastrofa dela Sziget a fost tratată în literatura dram. magh. și străina (de Th. Körner și de olandezul de Thomas). 2) **Zrinyi, Nicolae**, poet magh., strănepotul lui Z. 1), n. 1647, a fost ban al Croației, s'a luptat cu Turcii, † 1664. A scris epopea eroică »Szigetvár veszedelme», în care glorifică eroismul poporului magh. și moartea vitejască a străbunului său. Fratele acestuia 3) **Zrinyi, Petru**, ban al Croației, după pacea dela Vasvár

(v. ac.), se atasează și el la patrioții maghiari, și ia parte în conjurația numită a lui Wesse-lényi. La 30 Apr. 1671 a fost decapitat.

Zsáka, v. Jaca.

Zschokke, Joh. Heinr. Daniel, (1771—1848), istoric și romancier german, n. în Magdeburg; remas orfan, avu o tinerețe aventuriosă. Intră în o trupă de comedieni, pentru care improvisează piese dramatice și în care juca și el. Reîntorcându-se în casa părintească, fu trimis la universitatea din Frankfurt lângă Odera, unde compuse iar 2 drame, reprezentate cu mult succes. Respins de guvernul prusiac dela cariera profesorală, pentru care se pregătise, din cauza ideilor lui liberale, călători prin Germania și Franța și se stabili în Elveția la Reichenau. Aci fundă o școală înfloritoare, care însă din cauza evenimentelor dela 1798 se desființă. Z. se refugiă la Aarau, unde remase până la moartea sa, desfășurând o bogată activitate ca funcționar administrativ, ca om politic și mai ales ca om de litere. A cultivat poesia, țăristica, economia politica; renumele său însă îl datoresce mai ales operelor istorice, romanelor și nuvelelor sale. După I. de Müller, istoricul național al Elveției, Z. ocupă primul rang în literatura istorică. A scris: Istoria statului liber a celor trei ligi în Rhetia. Zürich. 1798; Istoria luptei și caderii cantoanelor de munte și de padure ale Elveției. Zürich, 1801, trad. în franț. de Briatta și apoi de Pictet; Istoria poporului bavarez și a principilor săi, 4 vol. Aarau, 1813—18; Istoria Elveției pentru Elvețieni. Zürich, 1822, trad. în franț. de Ch. Monnard și Maugol; Miscelaneu pentru istoria moderna, 1807—13; Alegere de scrieri istorice. Aarau, 1830. 16 vol. Ca romancier sânt însemnate prin naivitatea și umorul lor ale sale Povești elvețiene, trad. în franț. de Löwenweimars; Diminețile elvețiene, trad. în franț. de Cherbulliez, 12 vol.; Nuvele germane, trad. în franț. de X. Marmier, 1847. Mai de puțină valoare sânt posesiile și dramele sale. Opere complete, 1825, 40 vol.; Alegere de nuvele și poezii, 1858, 17 vol.

Zsidóvár, v. Jdioara.

Zsidovin, v. Jidovin.

Zsiga, Nicolau, mare comerciant și filantrop român, n. 4 Oct. 1790 în Săn-Miclașul român, (Ung., cott. Bihor), † 5 Nov. 1870 în Oradea mare. Numele familiar i-a fost »Jude», mai târziu însă a luat numele Zsiga. Dela 1854 a dat la 20 tineri români gr.-or. câte 50 fl. stipendiu, iar la 1864 a întemeiat fundația numită *Sf. Nicolae* ați »*Zsigvárad*» pentru tinerii gr.-or. rom. în Oradea mare, cu un capital de 40.000 cor., care ați reprezentă 150.000 cor. La 1869 a depus la comitetul parochial gr.-or. român din Beiuș 6000 cor., ca din interese sa primească până câțiva studenți gr.-or. români dela gimnasiul din Beiuș. Aceasta fundație reprezintă ați un capital de 36.000 cor. Afară de aceste două fundațiuni a depus pentru biserica și școala din Tinca (cott. Bihor) 8000 coroane, pentru renovarea bisericii din locul său natal a dat 4000 cor., iar la renovarea turnului bisericii gr.-or. române din Oradea mare 4000 cor. A contribuit la toate întreprinderile filantropice române și a sprijinit literatura română. Distins la 1865 cu crucea de aur pentru merite.

Zuavi, numele locuitorilor din districtul Zuava din Algeria, locuitori, cari serviau ca mercenari viteji la Berberi. Francezii au făcut din ei trupe comandate de ofițieri și subofițieri francezi. În Crimeea s'au arătat ca trupe de elită, dar în 1870 nu s'a distins niciari.

Zug, canton în interiorul Elveției, 239 km², cu 23,123 loc. (1888); țeară muntoasă roditoare cu agri- și pomicultură; industrie de bumbac și mătăsă. Constituția dela 31 Ian. 1894, democratică. Avere 106,429 franci, datorie 863.625 franci. **Capitala Z.**, lângă lacul Z., 5161 loc.; arsenal. Iulie 1887 s'a cufundat în lac un șir de case. Spre nord-est e institutul de cură cu apă rece Schönbrunn (710 m.).

Zug, lacul, lac în Elveția între cantoanele Zug și Schwyz, la altitudine de 417 m., 38 km², până la 198 m. afund; navigație cu vapoare.

Zug (Zugspitze), pisc în Alpii Bavariei, grupa Wetterstein, 2964 m.; casă de refugiu a secțiunii München a reun. alpine.

Zugrav, pictor.

Zuidersee, un golf al Mării Nordului la coasta Olandei, 120 km. lung, până la 400 km. lat, 3—6 m. afund, 3139 km². Afluent principal Yssel. Uscarea părții sudice e plănuită. Navigația cam periculoasă.

Zukertort, Ioan Hermann, șahist polon renumit, n. 1842, † 1888, a scos reviste și cărți pentru jocul de șah: *Neue Berliner Schachzeitung* (1867—71), *Grosses Schachhandbuch*, etc. La Paris și la Londra a câștigat premiul întâiu între emulanți.

Zulia, stat în Venezuela, 64,670 km², cu 157,800 loc. (1894). Capitala Maracaibo.

Zuluf, buclă de păr.

Zuluși, locuitori în Africa sudică, vecini cu Transvaalul. Se apropie de Cafri, de cari se deosebesc prin o mai mare regularitate a formelor. Regii lor *Ciaca* († 1828), *Dingaan* (1828—39), *Panda* (1839—72) și fiul acestuia numit *Cetevaio* s'au întins până la Delagoabai. Au purtat lupte cu Englezii, dar mai ales cu Burii. În 1879 la Isandhlwana au măcelărit 1400 de Englezi cu 60 de ofițieri (22 Ian.). La 1 Iunie au prins fără de veste pe prințul Napoleon și l-au omorât. La 28 August Cetevaio a fost batut și prins. După supunere li-s'a interzis purtarea de arme.

Zumbusch, Caspar, sculptor germ., n. 1830 în Herzbrock, Westfalia, dela 1860 în München, dela 1873 prof. la acad. art. din Viena. Opere princ. Statua lui Beethoven, Radetzki și Maria Theresia din Viena.

Zurba, revoltă. **Zurbagiu**, certăref.

Zürich, canton în Elveția, 1723 km², cu 392,945 loc. (1897); țeară muntoasă și deluroasă cu văi largi și lacuri mari; se cultivă cereale, poame și vii. Industrie importantă, cu deosebire de bumbac, mătăsă, mașini, etc. Constituția dela 18 Apr. 1869. Avere 93 milioane franci, datorie 58 milioane franci. **Capitala Z.**, cel mai industrial și mai înfloritor oraș al Elveției, la altitudine de 411 m., 28,216 loc.; biserici din secl. XII și XIII; monumentul lui Gessner, universitate (fund. 1833, mulțime de femei-studente), poli-tehnic confederal, biblioteca orașului (130,000 vol. și 3000 manuscrite), observatoriu astronomic, muzeu; bursă. Comerțiu viu, țirg de piei; multe bănci. **Z. (Turicum)** își are originea de pe timpul

Romanilor. 1351 se alia cu Waldstätten. 1519 reforma lui Zwingli.

Zürich, lacul (Züricher See), lac elvețian între cantoanele Zürich, St.-Gallen și Schwyz, la altitudine de 409 m., 40 km. lung, 4 km. lat, 143 m. afund, 88 km². Termurii acoperiți cu vile și localități. În lac sânt insulele Ufenau și Lützelau. Comunicație regulată de vapoare. Se scurge prin Linmat.

Zurkan, v. Turcan.

Zurna sau **Zamr**, specie de oboiu arab, dar lipsit de chei. Sânt două varietăți principale: **Z. el kebîr**, cel mare, cam de 60 cm. lungime și **Z. el sogair**, cel mic, 36 cm. lung. [T. C.]

Zvineacea, comună rur. în Bucov. situată pe Nistru, cu catunul **Costreșiuca**, țirg, parohie, moșie boierească în căp. Coțman și j. Zastavna, are 1232 loc. (390 ort.-or., 513 rom.-cat. și uniți, 329 mos.), 1 școală primară. Carieră de piatra bună de pardosit, remășițe de anticități.

Zvorășteia, (Zvoristeia), com. rur. în Rom., j. Dorohoiu, se compune din 7 sate, cu 5164 loc., are 6 biserici și 1 școală mixtă.

Z. cu Stînca, sat în com. Z., cu 1132 loc.

Zwätzen, sat în Saxa-Weimar, lângă Saale, 513 loc.; institut model de economie și școala de agricultură.

Zweibrücken, oraș în palatinatul renan bavarez, 12,000 loc. Odinioară capitala comitatului (dela 1410 ducat) Z., 1982 km².

Zwickau, oraș în Saxonia și capitala căpitana-tului cu acelaș nume (4619 km², cu 1.389.672 loc.); 50,391 loc. (1895); bis. gotică din secl. XV, castel (acum închisoare); gimnasiu clasic și real, școala de comerț și de minerit, școală de ingineri; mine bogate de cărbuni; fabrici de chimicalii, porțelan, hârtie, sticlă, bumbac și ciorapi, mașini, bere; comerțiu cu cereale.

Zwingli, Ulrich, reformator elvețian, n. 1 Ian. 1484. A fost preot în mai multe comune și mai pe urmă predicator în Zürich. Reforma și-a întemeiat-o pe la 1518, când a început a predica contra indulgențelor. Z. a negat cultul Fecioarei Maria, al icoanelor, celibatul preoților și cere-moniile religioase. Principiul fundamental al în-vățaturilor lui Z. este că singurul izvor al re-velațiunii este Sf. Scriptură; a negat libertatea arbitriului și a admis predestinațiunea absolută. Z. sprijinit de senatele unor cantoane a încercat să lățeasca cu forța reforma sa, ceea ce a dat ansă la o luptă sângeroasă la Cappel în 23 Nov. 1531 în care a căzut și Zwingli, învinsă fiind partida lui. După aceea s'a făcut pace, rămânând unele cantoane reformate, altele catolice și iar altele mixte până în ziua de azi. [Dr. I. Radu.]

Zwolle, fostă cetate și capitala prov. oland. Yssel super., 30,660 loc. (1897); navigație și șantier, topitorii de fier; comerțiu de cereale și vite. În apropiere **Agnetenberg**, cu fosta mână-stire (acî a murit Tomas a Kempis).

Zygaena, peșcele ciocan (v. ac.).

Zygnema, De Bary, (botan.) gen de Alge verzi cu thal filamentos, vecin cu **Spirogyra**, (v. ac.), de care între altele se deosebesc prin cromato-fori, cari sânt ca o stea și câte doi în fiecă celulă. **Z. stellinum** Ag., **Z. pectinatum** Ag., și alte specii, trăiesc prin ape dulci, formând im-preuna cu altele ceea ce se țice mătăsă broascelor. [S. Șt. R.]

Zygomorfa, (botan.) în opoziție cu actinomorfă, se chiamă corola neregulată, care nu e simetrică decât cu un singur plan, simetrie rezultată din dezvoltarea neegală a unora din părțile floarei, abortarea, lipsa ori dedublarea altora, etc. Corole Z. se observa la Orchidee, Papilionacee, Scrofularinee, Nemțșori, ș. a. Corola actinomorfă sau regulată e simetrică cu mai multe planuri cari trec prin centrul floarei; se întâlnește la Liliacee, Ranunculacee, Rosacee, etc.

Zygomycete, (botan.) serie de ciuperci saprofite sau parasite, cu miceliul filamentos, ramificat, cari se multiplică asexuat prin spori sau conidii, iar sexuat prin zygospori (v. ac.); astfel sînt Entomophthoraceele, Mucoraceele, ș. a.

Zygophyllaceae, (botan.) familie de plante dicotyle polypetale cu foi stipulate, flori hermaphrodite de comun regulate, penta- uneori 4-mere, gineceul super. Cuprinde preste 100 specii prevalent din regiunile calde ale globului, distribuite în vr'o 17 genuri, dintre cari relevăm: *Tribulus*, *Nitraria*, *Zygophyllum* și *Guaicum*. [A. Pr.]

Zygophyllum L., (botan.) gen de plante fruticu-

loase din fam. Zygophyllaceelor, cu foi oposite adese cărnoase, pedunculii 1 sau 2 flori, flori albe sau galbene 4—5-mere. Cuprinde preste 50 specii aproape toate gerontogee și tropicale subtropicale, cultivate uneori ca plante decorative. Singura specie indigenă la noi în Dobrogea pe litoralul mării e: *Z. Fabago* L. [A. Pr.]

Zygophyte, plante unicelulare trăind izolate, ori în colonii; n'au zoospori; se reproduc prin zygospori (v. ac.). Așa sînt Bacillariaceele și Conjugatele.

Zygopleura, v. Centroplana.

Zygospor sau *Zygot*, (botan.) e un ou imobil rezultat din unirea a doi gameți (v. ac.) identici, nediferențiați aparent sexualicesce; se întâlnesc la Zygophyte (v. ac.) și la Zygomycete (v. ac.).

Zymologia, știința care se ocupă cu fermentațiunea (v. ac.).

Zymotechnica, conducerea rațională a industriilor cari se bazează pe fermentațiune (v. ac.), s. e. fabricarea berei, a alcoolului, etc.

Zymotic, ce produce fermentațiune (v. ac. și art. Ferment). *Boale zymotice*, boale infecțioase. (v. Morbi infecțioși.)